TEFSİRU'L-HADİS

İzzet Derveze

Hayatı-Eserleri

1888 yılında Filistin topraklarında, Nablus'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Nablus'ta tamamladı. 1906-1918 yılları arasında Osmanlı Posta-Telgraf İşletme-si'nde ve sonra Filistin'de bulunan farklı mahalli kuruluşlarda çalıştı. 1932-1937 yılları arasında İslami Vakıflar İdaresi genel müdürlüğüne getirildi. 1946 yılına kadar İngiliz işgali altındaki Filistin topraklarının kurtuluşu için birçok siyasi teşekkülde görev aldı.

1933 yılında Yafa şehrinde İngiliz kuvvetlerine karşı düzenlenen bir gösteride başından ağır yaralandı. 1936 yılında işgalci İngilizler'e karşı Filistin topraklarında başlatılan direnişte aktif rol üstlendi. Ancak direnişin kanlı bir şekilde bastırılmasından sonra Filistin topraklarından sürüldü.

1937-1939 yılları arasında Şam'da oluşturulan Filistin Direniş Hareketi'nin idâri ve mâli sorumluluğunu üstlendi. Ancak 5 Haziran 1939'da Şam'da Fransız Askeri Mahkemesi tarafından Filistin direniş hareketini yönlendirdiği ve propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklandı ve 5 yıl hapse mahkûm edildi.

Derveze'nin Şam'daki mahkûmiyet yılları, kendisini düşünsel olarak yenilediği ve derinlemesine Kur'an araştırmalarına başladığı yıllar oldu. 52 yaşında iken, 16 ay kaldığı Şam zindanlarında Kur'an'ı baştan sona ezberledi. Ve Kur'anî mesajın yeniden nasıl, sosyalleştirileceği hususunda yoğun bir çalışma içine girdi.

Kur'an'ı, inanç ve amelde temel ve belirleyici bir bilgi kaynağı olarak kavrayıp, İslam ümmetini yeniden ihya etmenin, temel dayanağı kılmanın gayreti içine giren Derveze, Öncelikle yaptığı, Kur'an'ın İlk şahit insanı Hz. Muhammed'in hayatını, yaşadığı çevresini ve Kur'an düsturlarını inceleyen Kur'an merkezli çalışmalarının akabinde Kur'an'ı nüzul sırasına göre tefsir etmeyi tasarlamaya başladı. 1941 yılında Suriye, İngiliz işgali altına girince Türkiye'ye iltica etmek zorunda kalan Derveze, Türkiye'de kaldığı 4 yıl boyunca, düşündüğü tefsir projesi için Bursa ve İstanbul kütüphanelerinden oldukça yararlandı ve "et-Tefsirü'l Hadîs" adlı eserinin ilk taslaklarını oluşturdu.1945 yılında yasal şartların uygunlaşmağı sonucu Suriye'ye geri döndü. 1933 yılında İngiliz işgal kuvvetlerince başından yaralanması sonucunda zaman zaman nükseden işitme rahatsızlığı fazlalaştı ve 1945 yılından itibaren aktif siyaseti bırakıp, kendini ilmî çalışmalara adadı. Tefsirinin ilk baskısını 7961-1963 yılları

arasında Şam'da gerçekleştirdi. İşitme özürlü hale geldikten sonra sosyal aktivitelere |de katılamadı. 7 984 yılında Şam'da vefat etti.

Başlıca eserleri:

Kısa Arap ve İslam Tarihi (2 cilt) 1932, Kahire

Modern Türkiye, 1946, Beyrut

Asru'n Nebi, 1966

(Yöneliş Yayinları tarafından 1969'da basıldı; 3. baskısı Ekin Yayınlan tarafından yapılacak)

Siretu'r Rasul, 1948, Kahire

Kur'an ve Yahudiler, 1949, Şam

Kur'an ve Kadın, 1951, Şam

Kur'an ve Sosyal Güven, 1951, Sayda

Kur'an'a ve Önceki Kitaplara Göre İsrailoğullarının Tarihi, 1958, Kahire

Hayat İçin Kur'anî Düsturlar, 1960, Kahire

Kur'anü'l Mecid, Basım tarihi yok, Sayda

(Ekin Yayınlan tarafından 1997'de basıldı)

Filistin Trajedisi, 1960, Şam

Filistinlilerin Cihadı, 1960, Şam

İKur'an Cevap Veriyor, 1980, Kahire

(Yöneliş Yayınlan tarafından 1988'de basıldı)

Allah Yolunda Cihad, 1984, Kahire

[İlkbahar Yayınları arasında çıkacak)

Sunuş

Elinizdeki tefsir, bir fikir ve hareket adamı olan İzzet Derveze'nin (1888-1984) Şam'da hapishanede iken teorisini ve yöntemini geliştirdiği çalışmanın sonucudur. Derveze, derin bir düşünce, bilgi, birikim ve emek mahsulü olan bu tefsirin müsveddelerini Türkiye'de ikâmete mecbur kılındığı dönemde (1941-1945) yazmış ve daha sonraki yıllarda düzenleyip

Lübnan'da bastırmıştır.

Çağdaş İslam dünyasındaki birçok düşünce ve mücadele Öncüsü gibi Derveze de Kur'an'ı -geleneksel ve donuk kalıpların ötesinde, aslına uygun bir tarzda- hapishanede keşfetmiştir. Fransız askeri otoritesinin onu, Filistin topraklarında halkı işgalci İngiliz yönetimine başkaldırıya teşvik ettiği gerekçesiyle Şam'da tutuklatmasının ardından, Derveze için Kur'an'la irtibat noktasında yeni bir dönem başlamıştır. İngilizlerin 1936 Filistin başkaldırısını bastırması, Derveze'nin siyasî aktivi-tesini kıramamış, hapis ve sürgün cezaları onun anti-emperyalist, anti-sİyonist mücadelesini ve bağımsızlık aşkını yok edememiştir. Ve özellikle, Şam'daki hapishane dönemi Derveze için gelecek dönem içerisinde Kur'an'ı en temel ilgi odağı edineceği yılların başlangıç dönemini oluşturmuştur. İşte elinizdeki bu büyük eserin temelleri bu dönem İçerisinde atılmıştır.

ivur'an'ı, hayatın tüm alanları için temel ve belirleyici bir rehber olarak gören Derveze, niçin böyle bir tefsir yazmaya ihtiyaç duyduğunu şu sözleriyle ortaya koymaktadır: "Üç kitabı (Asru'n-Nebir Siretu'r-Rasöl, Düstûru'l-Kur'ân) kaleme aldıktan sonra, kendileri ile dinlerinin kutsal kitabı arasındaki bağın kopmasına yol açan, onları üzüntü ve endişeye sevkeden geleneksel yönteme başkaldırıp, ondan yüz çeviren gençlerimizden birçoğunun hissettiği şiddetli ihtiyaca cevap vermek ve bahsettiğimiz bu üç kitaptaki konulara göre bölümlere ayırarak, Kur'an'ın tainamını ele almak amacıyla, tenzîlin hikmetini, genel olarak Kur'an'ın prensiplerini ve ele aldığı konuları yeni bir yöntem ve tertiple göstereceğimiz kapsamlı bir tefsir yazma düşüncesi bizde oluştu".

Emperyalizmin siyasî, ekonomik ve kültürel pekçok alanda İslam dünyasını kuşattığı bir dönemde Derveze, uyanışın, direnişin ve yeniden ayağa kalkışın ancak Kur'an'ı merkeze almak ve onu düşünce ve pratiğin merkezine koymakla gerçekleşebileceğini gayet iyi bilmekteydi. O halde herşeyden Önce Kur'an'ın mesajının kavranması ve ona dayalı bir neslin yeniden inşası gerekmekteydi. Oysa -tefsirler de dahil- geleneksel yöntem ve anlayışlar yeni yetişecek olan neslin sorularını cevaplayamamakta, onlara yeni bir ruh ve dinamizm verememekte ve onları olumsuz anlayışlardan arındırarak Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi tarihi dönüştürebilecek bir nefesi üfleyememekteydi. Bu nedenle tarihi süreç içerisinde üzeri örtülen Kur'an'ın mesajının yeniden gün yüzüne çıkartılması ve çağın Kur'an ışığında yeniden okunması zarureti hasıl olmaktaydı. İşte bu eser (et-Tefsî-rü'i-Hadîs), Derveze için böyle bir ihtiyaca tekabül etmekteydi.

Kur'an'ı, müslümanların dinlerinin temel ilkelerini içeren, hayatlarına egemen olan aslî yasaları barındıran bir kitap, ilham kaynağı, ahlak sistemlerinin teorik ve pratik modeli, aydınlatıcı ışık, dinî ve dünyevî birçok işlerinde yol gösterici, mad-dî-manevî, genel-özel, siyasî, ekonomik, sosyal, kişisel ve insanî meselelerin çözümleyici rehberi; saygınlık, egemenlik ve zafer bakımından olabilecek en üst düveye yükseltici ilahî bir rahmet olarak gören Derveze, müslümanların anlamak, Jzerinde düşünmek, tefsir etmek, çıkarsamalarda

bulunmak, mesajını algılamak /e ilhamını kavramak üzere Kur'an'ı, uğraşlarının en başında tutmakla yükümlü olduklarının ısrarla altını çizmektedir. Bu açıdan bakıldığında böyle bir tefsir, bir akım kişisel, akademik vb. kaygılardan öte Derveze İçin İslamî yükümlülüğü yeri-le getirmenin bir tezahürü olarak addedilmelidir.

Derveze'nin bu tefsin", nüzul sırasına göre yapılmış bilinen ilk tefsirdir. Tefsir JÎayına İslami mücadele pespektifinden bakmayı başarabilen müfessirin, böyle bir yöntemle Hz. Peygamber'in Kur'an sayesinde başardığı devrimin bugün yeniden aşarılmasının imkanını aradığı muhakkaktır. Böylelikle o, yeniden ümmet olma islami yaşamı ihya etme sürecinde nüzul sırasını ve nüzul ortamını gözeterek ahyin daha iyi bir biçimde anlaşılmasını ve onun belirleyiciliğini öne çıkartmak-dır. Nitekim o, nüzul sırasını esas alarak yapmış olduğu bu tefsirini şöyle gerekçelendirmektedir: "Bizim, nüzul sırasına göre tertip etme düşüncemiz, Kur'an'ı anlamak ve ona hizmet etmek için en üstün yol olduğuna inandığımız metoda uygun düşmektedir. Zira, böylece, iniş dönem ve merhalelerini daha açık ve net bir biçimde izlemek mümkün olduğu gibi, aynı şekilde nebevî sîretteki sürecin izlenmesi sağlanmış olmakta, öyle ya da böyle okuyucu Kur'an'm nazil olduğu ortama, onun karşılaştığı şartlar, ilişkiler, boyutlar ve kavramların atmosferine girmekte, kendisi için tenzîlin hikmeti berraklaşmaktadır".

Derveze'nin tefsirini diğerlerinden farklı kılan ve onu orijinal yapan daha pekçok özellik bulunmaktadır. Bunlar, sûrelerin içerik ve üslûbuna göre mantıkî açıdan tutarlı bölümlere ayrılması, nüzul ortamı gözetilerek ayetlerin açıklanması, Kur'an'ın parçacı bir yaklaşımla değil, bütünü gözönünde bulundurularak anlaşılmaya çalışılması, siyak ve sibaka dikkat edilmesi, gerek dil, gerekse muhteva açısından Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri, Hz. Peygamber'e atfedilen bir kısım sahih olmayan rivayetleri Kur'an temefinde eleştiriye tâbi tutması ve Kur'an nasslarıyla çelişen rivayetleri esas kabul etmemesi, klasik tefsirlerde İbn Abbas gibi sahabilere, Hasan-ı Basrî, Mücâhid ve Katâde gibi tabiîlere atfedilen pekçok rivayetin uydur-ma olup, ilk asırlardaki dinî-politik çatışmaları yansıttığını ileri sürerek bu tür rivayetleri tefsirine esas almaması, müteşabihâta ve gaybî alana giren konularda spekülasyonlardan ve gereksiz uzatmalara girmekten kaçınması, Kur'an'ın bir bilim kitabı ya da bir efsane kitabı şekline büründürülmeye çalışılmasına karşı çıkarak onun amaç ve maksadına göre tefsir edilmeye çalışılması, Kur'an'ın mücadele yöntemi ortaya konulmaya çalışılarak, onun tedriciliğinin vurgulanması, bölümlerde teşriî, ahlakî, sosyal ve ruhî hüküm, prensip, hedef, telkin ve yönlendirme gibi özelliklerin gösterilmesi ve bu yapılırken ilk aşamada gözleme ve beşerî kavramların gelişiminin müşahedesine dayanılması gibi özelliklerdir.

Burada belirtmek gerekir ki, Derveze, tefsirinde uygulamaya çalıştığı bu tür özelliklerin yeni ve ilk defa kendisinin keşfettiği özellikler olduğunu savunma-maktadır. O tefsirinde gözettiği bu esasların ilk müfessirlerin eserlerinden çıkarılmış olduğunu ileri sürmektedir. Ancak o, bir bütün olarak bu özellik ve esaslara riayet edilmiş tek bir tefsirin dahi mevcut olmadığını

sözlerine ilave etmektedir.

Derveze elinizdeki tefsiri yazdıktan sonra kendi tefsir metodunu ortaya koyduğu ve tefsirinde atıflarda bulunduğu Kur'anü'l-Mectd (Kur'an'ı Anlamada Bir Yöntem Çalışması) adlı bir eser daha kaleme almıştır ki, bu eser zaman İtibariyle tefsirinden sonra yazılmış olsa da muhteva itibariyle tefsirin mukaddimesi niteliğindedir. Bununla ilgili olarak Derveze şöyle demektedir: "Bu kitap (Kur'anü'l-Mecîd), çeşitli araştırma konularını içermesi bakımından bağımsız bir eser, buna karşılık izlediğim tefsir metoduna, Kur'an'ı anlamaya yönelik ideal metodun açık-lanışma, Kur'an hizmetine ve tefsirine ilişkin açıklamalar İçermesi bakımından da " et-Tefsîru'l-Hadîs"in mukaddimesi niteliğindedir". O halde elinizdeki eserin daha İyi kavranılması ve nasıl bir usûl çerçevesinde oluşturulduğunun anlaşılması babında Kur'anü'l-Mecid adlı eser bir katkı mahiyetindedir.

Vahyin şahitliğini ve Hz. Peygamber'in mücadele sünnetini bugünün müslü-manları için canlı tablolarla ortaya koymaya çalışan Derveze, mevcut tefsir ve hadis kitaplarında yer alan ayetlerle İlgili yaklaşımları Kur'an'ın muhkem lafızlarından kalkarak değerlendirmekte, tefsirle İlgili zengin bir kavram hazinesi sunmakta ve okuyucusunu ayetlerle çağdaş sorunlar arasında bağ kurup muhakeme yapmaya yöneltmektedir. Bununla birlikte, o da pekçok kişide olabileceği gibi, başta koymuş olduğu birtakım prensip ve esaslara aykırı bir tutum içerisine girebilmektedir. Bu durum nasih-mehsûh ve bazı rivayetlerin aktarılması gibi hususlarda kendisini gösterebilmektedir.

Şu bir gerçektir ki, kim tarafından yapılırsa yapılsın, bütün yarar ve zorunluluğuna rağmen tefsir, sonuçta vahiy ile okuyucu arasına bir aracının girmesi demektir. Bu aracı bir insan olduğundan onun masum olması düşünülemez ve bu nedenle tefsir ameliyesinde birtakım hataların vuku bulması kaçınılmazdır. Bu yüzden asıl olan tefsir değil, Kur'an'ın kendisi ve ona ulaşmaktır. Bir tefsirin büyüklüğü de birtakım eksik ve kusurlarına rağmen, okuyucu ile Kur'an arasında bir köprü olmasında, onu Kur'an'a ulaştırmadaki başansındadır.

Ekin Yayınlan olarak Derveze'nîn "et-Tefsîrü'l-Hadîs" adlı tefsirinin, Kur'an'Ia insanları buluşturmada, onları doğrudan vahyin mesajı ile muhatap kılmada ve düşünce ve amelde gerçek ve temel belirleyicinin Kur'an olduğu gerçeğini içsel-leştirmede okuyucuya önemli bir katkı sağlayacağını ummaktayız.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Önsöz

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Ancak O'na kulluk eder ve ancak O'n-dan yardım dileriz.

İçerisinde âlemlere şifa, hidayet, rahmet ve öğüt bulunan Kur'an'ın, kendisine indirildiği -Peygamberlerin sonuncusu- Muhammed efendimize salat ve selam olsun.

Asru'n-Nebî, Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayafı (Siretu'r-Rasul Mîne'l-Kur'an) [1[1]]ve Hayatın Çeşitli Alanlarında Kur'ani Düstur (ed~Düstür'ul-Kur'ani Fi Şuûni'[2[2]]-HayâtP adlarındaki üç kitabımızı kaleme aldıktan sonra; kendileri ile dinlerinin kutsal kitabı arasındaki bağın kopmasına yol açan, onları üzüntü ve endişeye sevkeden geleneksel yönteme başkaldtrıp ondan yüz çeviren gençlerimizden bir çoğunun hissettiği şiddetli ihtiyaca cevap vermek ve {bahsettiğimizi üç kitaptaki konulara göre bölümlere ayırarak, Kur'an'ın tamamını ele almak (arz) amacıyla; tenzilin hikmetini, genel olarak Kur'an'ın prensiplerini ve ele aldığı konulan, yeni bir yöntem ve tertiple göstereceğimiz kapsamlı bir tefsir yazma düşüncesi bizde oluştu.

Yukanda belirtilen üç kitabı yazmamızı sağlayan daha önceki boş kalmamıza benzer yeni bir boş vakit nasip oldu. Burada kasdeîtiğimiz önce Mizze sonra da Dı-meşk Kalesi Hapishanesi'ndeki mahpusluğumuzdur ki, buraya bizi; 1937-1938 yıllarında başlayan ve onaltı ay süren (Haziran 1939-Marî 1941] Filistin Başkaldırısı nedeniyle, İngilizlerin teşviki sonucu, Fransızlar hapsetmişti. Fransa'nın 2. Dünya Savaşı'n-daki yenilgisiyle tam bu hapishaneden çıkacaktım ki, Suriye kuvvetleri, İngiliz ve bun-iara katılan "De Gau!ie"cü Fransız kuvvetlerini ablukaya alınca Dımeşk'ten elli ayı geçirdiğimiz Türkiye'ye sürgün edildik. Bu olay, tefsir düşüncesini uygulamaya koymak ve tefsirin müsveddelerini yazmak için bize güzel bir fırsat oldu (1941-1945). İstanbul kütüphanelerinde bulduğumuz çeşitli kitaplar ve birçok tefsir kitabı bu iş için bize yardım etti. Dımeşk'a döndüğümüzde (sürgündeyken) yazdıklarımızı gözden geçirmek ve diğer birçok kaynağa başvurmak için fırsatları ganimet bildik. Tefsirin yazımı düzene girip tamamlanınca temize çektik ve yazdıklarımızı gözden geçirmeğe ve bunlara faydalı gördüğümüz bazı düzeltileri yerleştirmeye devam ettik. Sonunda Allah, tefsirin bölümlerinin basılmasını nasip etti. Yeniden-tekrar (müsveddeleri) temize çektik, -aziz ve celil olan Allah'a, yardım edip muvaffak kılmasından ötürü hamd ederek- ciltleri teker teker baskıya verdik.

Tefsir müsveddelerinin yazımını tamamladıktan sonra yine bir ayrılığımızda; Kur'an'ın nüzulü, üslûbu, etkisi, tedvini, toplanması, tertibi, kırâetleri, yazımı (resm), muhkem ve müteşöbihi, kıssa ve gayb (haber)leri, tefsir etme metodları, tefsir etme ve anlamaya götüren ideal yöntem hakkında (başka) bir kitap kaleme almıştık. Bu kitap "el-Kur'anü'f-

---

[1[1]] Asru'n-Nebİ ve Siretu'r-Rasul'ün birleştirilmiş olarak Türkçe çevirisi: "Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in

Hayatı", 3 cilt, Yöneliş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1995.

[2[2]] 1.Basım, Dımeşk, 1365 h. -1946 m., 2. Kahire, 1367 h.-1948 m., 3. Yine Kahire, 1376 h. -1956 m.

Mead"[3[3]] adıyla basıldı ve tefsir için bir giriş (mukaddime) mesabesindey-di. Tefsiri yazarken, "el-Kur'an'üi- Mecîd"de açıkladığımız üzere; Kur'an'ın tefsir edilmesi ve anlaşılması hakkında en iyi yol olarak kabul ettiğimiz metoda uygun şekilde yazmaya çaba sarfettik ki, bu metod şöyledir:

1- Bölüm ve alt bölümler, fam guruplara ayrılmıştır. Bu şekilde; anlam, nazım ve siyak yönünden bunların doğru anlaşılması sağlanmış olmaktadır. "Grup" tam bir ayet veya bir kaç ayet ya da ayetlerden oluşmuş uzun bir zincir olabilir.

2- Bilinmeyen (garib), çok sık rastlanılmayan kelime ve tabirler kısaca, lügat, nahiv ve belagat yönünden çok zaruret yoksa, ayrıntıya girmeden açıklanmıştır.

3- Yeri geldiğinde, yine lügat ve nazım açıklamalarına fazla dalmadan (metnin) işaret ettiği manalar açıklanmış; metnin ibaresi nazım ve lügat yönünden açıksa bu tür açıklamalardan uzak duruimuş; hedef ve işaret edilen anlamı ortaya koymakla ye-tinilmiştir.

4- Ayetlerin nüzulü münasebetiyle veya bu bağlamda nakledilen rivayetlere, bunların işaret ettiği anlam ve hükümlere kısaca değinilmiş,- rivayet ve görüşlerden belirtilmesi gerekli görülenler aktarılmış, not düşülmesi gerekenlere kısaca not düşülmüştür.

5- Bölümlerde; teşriî, ahlâkî, sosyal ve ruhî hüküm, prensip, hedef, telkin ve yönlendirme gibi özellikler gösterilmiştir. Bu konuda, ilk aşamada gözleme; yaşam ve beşerî kavramların gelişmesinin gereklerini müşahede etmeye dayanılmıştır. işte bu, bizim tefsirimizdeki temel noktadır. Bu nokta aynı şekilde öteden beri süregeldiği gibi Kuran tefsiri ve Kur'anîdavetin esası ve özüdür.

6- Bölümlerin, nebevi siret ve nebevi çevre yönünden içerdiği tablo ve sahneler ortaya çıkarılmıştır. Çünkü bu (durum) davetin içinde bulunduğu şartların, seyir ve aşamalarının anlaşılmasına, Kur'an'ın nazil olduğu atmosferin belirginleşmesine yardım eder ki, bununla Kur'an'ın amaçlarının bir çoğu ortaya çıkmaktadır.

7- Vasıta ve destekleme özelliği taşıyan cümie ve bölümlere[4[4]] ve buralarda bulunan "takîb", "îa'lîl" (nedenini söyleme), "tatmin" (teskin etme), "iedTm" (destekleme), ter-ğîb (özendirme), terhîb (sakındırma), takrıb (yakınlaştırma), temsil [örnekleme], tendîd (kınama), tezkîr (hatırlatma), fenvîh (övme) gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Bu kısımlar

---

[3[3]] Bu kitabın Türkçe çevirisi: "Kur'anü'l Mecid", Ekin Yayınları, istanbul, 1997.

[4[4]] "Vasıta ve desteklenme özelliği taşıyan (el-visâliyye ve't-ted'imiyye) cümle ve bölümlerden kastettiğimiz, "Kur'anî risaiet ve onun muhkem prensiplerini yerleştirmenin hedeflenmesidir. Mesela; kıssalar, ahiret hayatının sahneleri, cin ve melekler, yaratılışın başlangıcı, evrendeki bazı varlıklar ve tabiat kanunları, tartışma ve delil isteme ayetleri, terğib ve terhib, va:d ve va'idT meseller, ve hatırlatmalar gibi... Öyle ki, bunların tamamı Kur'an'daki muhkem prensipleri yerleştirmek için gelmiştir. Şöyle denilmesi doğru olabilir: Bunlar; Kur'an'ın, "Kitabın anası olan muhkemler ve müteşabih-ler "şeklinde iki bölüme ayrıldığına dikkat çekilen Aî-i İmran ayetindeki belirtilen müteşabihlerdir. İşte bu durum çok önemli bir noktadır ki, eski-yeni işi uzatan birçok müfessir bunu görememişler ve muhkemlerden daha çok müteşabihlere veya "vasıta" ve destekleme özellikliğindeki ayetlere önem vermişlerdir. Sonunda da iş tersine dönmüş, bu bölümler asıl haline gelmiş, bu hal: problemlere, tezatlara, zihinlerin karışmasına, Kur'an'ın münakaşaya maru2 kalmasına, kutsallığı iie davet, öğüt, hidayet ve teşri gibi amaçlarının çerçevesinden çıkarılmasına, hiç yeri ve gereği yokken eleştiri, red, inkar ve muhalefete maruz kalan, herhangi bir tarih, fen ve teori kitabına dönüşü-vermesine yol açmaktadır. "el-Kur'anu'l-Mecid" kitabının üçüncü ve dördüncü bölümlerinde bu konuda yeterli bilgiler vardır.

ayetlerin iniş amacı çerçevesinde bırakılıp, uzatılmamıştır. Bu çerçeveden çıkmamak şartıyla "siyak" gerektirmiş ise bu bağlamda gelen haberlere kısaca değinilmiştir.

8- Ayetlerin ve sûre bölümlerinin aralarındaki bağlantıya dikkat çekilmiştir. Ayetlerin delaletlerinden anlaşıldığı kadarıyla, Kur'an'i nazım ve konusal bağlantının ortaya çıkarılması için Kur'an pasajları birbirleri iie irfibatiandırılmıştır. Zira bu mevzuda bazıları, sürelerdeki ayetlerin ve bölümlerin herhangi bir bağlantı ve uyum olmaksızın toplanmış olduğunu zannetmektedirler. Aynı zamanda bu konudaki incelemelerimiz, sûreleri oluşturan ayetlerin birbiriyle irtibatlı ve uyumlu olduğu noktasında bizi sarsılmaz bir kanaate sevketmiştir,

9- Mümkün olduğu kadar; tefsir, açıklama, siyak, tevil, delalet, amaç, (amacı) destekleme, tablo ve sahnelerle ilgili olarak; lafız, terkip ve Kur'an cümlelerinden istifade edilmiştir.

Bu çoğu zaman mümkündür. Zira âyetlerden bir çoğu herhangi bir yerde mutlak fgenel), başka bir yerde de tahsis edilmiş olarak bulunabilmektedir. Ayrıca anlam ve maksat yönünden aynı olan ifadelerde farklı cümleler yer alabilmektedir. (Âyetlerden sonra) eğer mana ve siyakla uygunluk arzediyorsa rivayetlerden, bundan sonra da, yine bu şartla müfessirlerin görüşlerinden yararlanmıştır.

10- Tekrar ve (gereksiz) uzatmalardan kaçınmak şartıyla ayetlerin ve bunların hedeflerinin tefsiri anında "el-Kur'an'ül-Mecfd" kitabındaki bazı konulara atıfta bulunulmuştur.

11- Kur'an pasajlarının anlamlan, kolay ve akıcı bir üslupla ortaya konulmuş; bilinmeyen, ağır, garîb ve zor lafızlardan uzak durulmuştur.

12- Kelimeler, bunların delalet ettiği anlamlar ve önemli konular, ilk kez geldiği yerde gereksiz uzatmalardan kaçınılarak ve yeterli bir şekilde açıklanmış; bunlar tekrar geldiğinde önceki açıklamalara atıflar yapılmıştır.

Bunlara ilave olarak, tefsirine başlamadan önce sûrelerin nitelik, içerik ve önemli özelliklerini, nüzul sırası veya mushafîaki tertibinin doğruluğunu (rivayetlere göre) Mekkî sûrelerdeki Medenî ayetler ile Medeni sürelerdeki MekkT ayetler hakkında nakledilenleri kapsayan; sûreler için kısa bir giriş veya tanıtma bölümü koymayı, yeri geldiğinde bununla ilgili açıklama yapmayı uygun bulduk- Aynı şekilde; tefsiri inceleyen kişinin, istediği kısma müracatını kolaylaştırmak İçin, araştırmak, açıklamak ve beyan etmek suretiyle ele aldığımız önemli konu ve izahlara başlık konulmuştur.

Tefsiri; sürelerin nüzul sırasına uygun olarak tertip etmeyi uygun bulduk. Buna göre, ilk îefsir edilenler; Fatiha, Alak, Kalem, Müzzemmil ve sırasıyla diğer MekkT süreler, sonra Bakara, Enfal ve takip eden Medeni sûrelerdir. Çünkü bizim (nüzul sırasına göre tertip etme) düşüncemiz, Kur'an'ı anlamak ve ona hizmek etmek için en üstün yol olduğuna inandığımız metoda uygun düşmektedir. Zira böylece, Kur'an'ın iniş dönem ve merhalelerini daha açık ve net bir biçimde izlemek mümkün olduğu gibi, aynı şekilde nebevi sirefîeki sürecin

izlenmesi sağlanmış olmakta; öyle veya böyle okuyucu Kur'an'ın nazil olduğu ortama, onun karşılaştığı şartlar, ilişkiler, boyutlar ve kavramlarının atmosferine girmekte, kendisi için tenzilin hikmeti berraklaşmaktadır.

Bu meîod etrafındaki farklı görüşleri araştırdık ve (nüzul sırasına göre yazıldığında] mevcut mushafın kutsallığına zarar verme ihtimalini sorguladık. Sonuçta bu tarz üzerine kararımızı verdik. Çünkü, bir açıdan bakıldığında îefsir, tilavet edilen bir mushaf değildir. İkinci açıdan fennî (teknik-edebî) ve ilmî bir çalışmadır. Zira her bir sürenin tefsiri.mushafın tertibi ile ilişkisi olmadan bizzat bağımsız bir çalışma olabilmektedir. Üçüncü olarak bu metodun, mushafın tertibinin kutsallığına zarar verecek bir hali de yoktur.

Önceki bazı meşhur alim ve muhaddislerden, ayet ve sûrelere ait (yazdıkları hususi) tefsirler nakledilmiştir.[5[5]] Ayrıca Ali b. EbîTâlib (r) 'in Kur'an'ın nüzulüne göre bir mushaf yazdığı rivayet edilmektedir[6[6]] ki ne yukarıdakini ne de bunu tenkit veya inkar edene rasîlayamadık. Bundan dolayı bu metod üzerinde devam etmeyi uygun bulmaktayız. Özellikle burada amaç, en fazla yararı olacak metodla Kur'ana hizmet etmektir. Bu ise sapma ve muhalefet etme değildir. Allah niyetleri daha iyi bilir. Kişi için niyet ettiği vardır. Bununla birlikte vardığımız görüşün doğruluğunu belgelemeyi uygun bulduk ve muhterem Suriye müftüsü Şeyh Ebü Yusr Abidin ile Halep şehri müftülerinden Şeyh Abdul-Fettah Ebû Gudde'den[7[7]] fetva istedik. Bunlardan destekleyici cevaplar aldık ki, ilk (alim] cevap yazısında söyle demiştir: "Telif ve yazım, kendilerinin uygun gördükleri şekillerde, bildikleri bazı yararlı noktaları göstermeleri için müellif/yazarların amaçlarına tabidir. Tefsir, ayet ve sûrelerin tertibinin gözetildiği tilavet edilen bir Kur'an kitabı değildir. Müfessir bazen herhangi bir ayeti tefsir eder ve bunun anlamının ortaya çıkması için, o ayetin yanındaki ayeti bırakabilir. Belirtilen şekilde (nüzul sırasına göre) bir tefsir kitabı yazmanın sakıncası yoktur."

ikinci alim (Ebû Gudde) de şöyle demiştir. "Bu metodun sakıncalı olma kuşkusu; o-nun, üzerinde icmâ edilen ve nesilden nesiie ümmete tevatürle ulaşan bugünkü tertibe ters olması (endişesinden) kaynaklanmaktadır. Bu kuşku şu şekilde giderilebilir: Nüzule göre tefsir yazılması, tilavet mushafı yani sizin izlemiş olduğunuz tarza göre insanların Kur'an'ı tilavet etmeleri için yapılmış bir iş olduğu takdirde sakınca söz konusu olabilir. Oysa müfessir ve okuyucunun birlikte amacı bundan başkadır ve kesinlikle onun takip ettiği tarzın sakıncası yoktur. Önderlik ve liderlikleri tescili olan geçmişteki birçok alim, eserlerinde izlemiş oldukları tarzlarla, bu metodun uygunluğu hususuna yabancı değildirler. Bu alimlerin yapmış

[5[5]] Ibn en-Nedîm'in el-Fihrist isimli eserinin Rahmâniyye Matbaası basımı s. 51'de rivayet etmiş olduğu eski alimlerden Hişam el-Kelbi'ye ait, bazı. topluluklar hakkında inmiş ayetlerin îefsir edildiği bir tefsir kitabı vardır. Bu gibi alimlerden Şeyh'ul-islâm ibn Teymiyye'ye ait ihlas Sûresi 1323 h. yılında Hüseyniye Matbaası'nda basılmıştır. Ayrıca A'ia, Şems, Leyi, Alak, Tin, Beyyine ve Kafirun sûrelerine ait tefsir yazmış ve bunların tamamı Hindistan'ın Bombay şehrinde m. 1945 yılında Ab-dussamed Şerefuddin tarafından basılmıştır. Muhaddislerden (Eski) Edirne Müftüsü ve Kudüs Kadısı Şeyh Mehmed Fevzi, birisinde İnşirah, diğerinde de Necm Sûresinin tefsir edildiği iki risale yazmıştır. (İki eser Amire Matbaasında basılmıştır}. Kendisine ait Asr Sûresi ve Amme Cüzü yayımlanan İmam Şeyh Muhammed Abduh ve Kur'an'daki bazı hususi ayetlere dair Şeyh Muham-med Mustafa el-Merâğî'nin kolay üslupla yazılan bir tefsiri vardır.

[6[6]] Suyütî. el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'an, I/65 Abdurrezzâk Matbaası, basım tarihi, h. 1306

[7[7]] Vefatı, 1997.

oldukları çalışmaları reddeden hiçbir kimseye rastlanılmamıştır. Bunlardan biri 276 h. senesinde vefaî etmiş olan imam İbn Kuteybe'dir. O, "Tevilu Müşkili'l-Kur'an" adıyla basılmış kitabında tefsir etmiş olduğu ayetleri nüzul sırası ve şu an tilavet edildiği sıradan değişik biçimde ele almıştır. Bu durum 240-339. sayfalarda açıkça görünmektedir. Dar görüşlülükten kaynaklanan "sakınca" düşüncesinin, Şeyh Celaluddin el-Mahallf sonra da Celâleddin es-SuyütTnin "Tefsîru'l-Celâleyn" adıyla bilinen tefsirlerini de kapsamass gerekir. Zira el-Mahallî tefsire Kur'an'ın sonundan başlamış ve Kehf sûresine kadar gelmiş, sonra vefat etmiş ve bilahare es-Suyûti, selefi el-Mahalirnin yaptığı gibi Kur'an'ın baş tarafına doğru sürelerin tefsirini tamamlamıştır. Her ikisi de izlemiş oldukları yöniemlerinde, baştan sona Kur'an'ın tertibine göre tefsire başlamaya riayet etmemişlerdir. (Şayet sakınca varsa bunun) aynı şekilde, "Kısasu'l-Enbiyö" kitabında eş -Şeyh Abdulvehhâb en-Neccâr ve "Peygamberlerin Allah'a Daveti" (Davetü'r-Rasûl llellâh) kitabında Şeyh Muhammed Ahmed el-Adevî için de söz konusu olması gerekir. Onlar da kitaplarının konularında bugün tilavet olunan mushafın tertibini dikkate almamışlar, fakat başka bir yol izlemişlerdir. Aynı şekilde bu sakınca/engelin, "Hayatın Alanlarında Kur'ani Düstur" [ed-Düstüru'l-Kur'ani Fİ Şuûni'l-Hayât) kitabını da kapsaması gerekir. Çünkü o kitapta ayeti kerimelerden bir gurubu bir tarafta toplamak ve bunları ayetlerin ilham ettiği mübarek manafarla tefsir edip açıklamak suretiyle tefsirdeki metodunuza benzer bir yol izlemiştir. "Düstûr" kitabı ile tefsirde yaptıklarınız arasında fark vardır, zira İlki, sadece ayetlerin gösterdiği manaların konu bütünlüğüne göre incelendiği bir tür telif olarak kabul edilebilir, oysa diğerinde {tefsirde) inceleme sadece nüzul sırasının gözetilmesine yöneliktir" denilirse; buna verilecek cevap şudur: Bu tefsir de, önce veya sonra nazil olmaları yönünden bir sûre ile diğer sûre arasındaki konu bütünlüğü türünden değerlendirmeye tâbi tutulsun! Sürelerin tertibi ile ilgili olarak tevkîfî yahut İçtihadı oldukları konusunda âlimlerin | farklı görüşleri vardır. Suyûîi, el-ltkân kitabında şunu söylemiştir:

"Alimlerin çoğunluğu sûrelerin içtihadî olduğu görüşündedir. Malik, ve iki görüşün-Iden birinde Kâdi Ebu Bekr (El-Bakıllâni] bunlardandır. Sûrelerin içfihadî oluşuna selef mushaflarının tertiplerinin farklı oluşu delil getirilmişîir.-İfade Suyûtrye aittir- Seleften bazısı Kur'an'ı nüzule göre tertip etmiştir. Ali Mushafı böyledir. Bu mushaf, Alak-Müd-dessir-Nûn (Kalemj-Müzzemmil-Tebbet [Mesed) sırasıyla, Mekkîve Medeni sûrelerin sonuna kadar devam etmiştir. İbn Mesüd mushafının ilk süresi Bakara, sonra Nisa, [sonra da Al-i İmran vardır. Ubeyy b. Ka'b ve diğer sahabilerin mushaflan da bunlar (gibidir."

Daha sonra Suyûti, iki sayfa (bilgi)dan sonra Ubeyy b. Ka'b ve Abdullah b. Mesud (r)'un mushaflarındaki tertibi gösteren bir tablo koymuştur[8[8]]. Takıyyuddin Ahmed b. Teymiyye şöyle demiştir:

"Hanbeli, Maliki ve Şafii alimlerin çoğunun görüşüne göre sûrelerin tertibi nassla değil

---

[8[8]] Üstad Ebu Gudde'nin buraya aldığı sözler el-İtkan. I/65'den (aynı yayınevi) naklen Suyûtî'ye aittir.

içtihad iledir. Herhangi bir sûrenin bir başkasından önce okunması caizdir. Aynı kural kitabet (yazım) için de geçerlidir. Bundan ötürü sahabe mushafları yazılış yönünden farklı farklı olmuştur. Şunu söylemek istiyoruz: Sahabe, Osman dönemindeki mushaf üzerinde ittifak edince, bu iş raşid halifelerin izlemiş oldukları bir sünnet (uygulama) olmuştur. Hadis-i Şerif, bu halifelerin uyulması gereken sünnetleri olduğuna delalet etmektedir. Şurası tamamen açıktır ki; uyulması gereken bu sünnete tabi olmak sadece tilavet için mushaf yazılmasında söz konusudur; herhangi bir tefsir ve mübarek ayetlerle sûrelerin anlamlarını açıklamak hakkında geçerli değildir. Bu iş, genel olarak alimlerin ihtilaf ettiği konular içerisinde yer almamış aksine, rivayete göre, alimler bahis konusu metodun uygunluğu ve caiz oluşu noktasında ittifak etmişlerdir. Yüce Allah daha iyi bilir."

Bu iki değerli üstaddan (yukarıdaki) cevaplan aldıktan sonra Allah'tan bizi başarılı kılmasını istedik ve Kur'an'ın tertip kutsallığına bağlı kalmakla birlikte büyük yararlarından ötürü belirtilen metodu izlemeye karar verdik.

Suyüti; Câbir b. Zeyd, Hüseyn, İkrime, İbn Abbas'a nispet edilmiş olan MekkTve Medeni sürelere ait nüzul sıraları listelerini ve sahibi belirtilmeyen bir başka tertibi el-ltkân kitabına almıştır.[9[9]] Hazin tefsirinin mukaddimesinde sürelere ait bir tertip ve meşhur hattat Kadroğlu'nun yazmış olduğu mushafta da bir başka tertip bulduk ki, bu fson) tertip, Mısır Kitap İnceleme İdaresi (Meşlhat'ül-Meqârii'l-Mısriyye)'nin izniyle, Abdulhamid Ahmed Hanefi'den önce basılmıştır. Bu tertibe sûrelerin başlarında işaret ettik. Bu yedi tertip arasında takdim-tehir, Mekkî-Medeni olma bakımından bazı farklılıklar vardır. Bununla birlikte şöyle dememiz daha doğru olur: Bütün Kur'an sûreleri için tamamen doğru bir nüzul sırası belirlemek imkan dahilinde değildir. Ayrıca tam anlamıyla tenkit süzgecinden (nakd) geçmiş veya kuvvetli ve sağlam senedlere dayanan bir tertip de yoktur. Buna ilave olarak, nüzul sırasına göre sürelerin tertibi hakkında (kesin) söz söylemek ifrata düşmek demektir. Zira ortada Mekkîve Medeni birçok süre vardır ve burada açıkça görünen nokta şudur: Sûrelerin içerik ve bölümleri tek bir defada veya peşpeşe nazil olmayıp aksine bazı bölümleri önceden nazil ol-muş; bunun ardından başka bir sûrenin bölümleri inmiş, daha sonra da ayrı zamanlarda bunların kalan bölümleri nazil olmuş; bunun ardından başka bir sürenin bö-lümleri inmiş, daha sonra da ayrı zamanlarda bunların kalan bölümleri nazil olmuş,

îerlipte önde olan sûrelerin bazı kısımları tertipte sonra olan sûrelerin bazı bölümlerinden sonra inmiş veya bunun tam aksi olmuş ve bu sûrelerin kfsımları, bütün bölümlerin nüzulü tamam olduktan sonra toplanmış, nüzul sırasını tayin için bazı sürelerin ilk bölüm ya da bölümleri ölçü alınmıştır. Tertipte önce olan bazı sûrelerin sonra olması ya da bunun aksi, sürelerden Medeni oldukları rivayet edilenlerin Mekkî olması yahut bunun tam tersi daha doğru olabilmektedir ki, -Allah dilerse- her sûrenin tefsin sırasında bu hususlara dikkat çekeceğiz.

[9[9]] Suyûtî, el Itkân, 1/10 vd. (Abdurrezzak Matbaası Basımı)

Bununla birlikte, burada söylenilenler eski rivayetlere dayanan veya sahabe ve tabiîn alimlerinin meşhurlarına nispet edilen sûre tertiplerinin tamamen doğru olmadığı ve bunlara ifimad etmenin yanlış olduğu anlamına gelmemelidir. Zira Mekkî sürelerden büyük kısmı tek bir defada veya peşpeşe bölümler halinde nazil olmuştur. Önceki süre tamamlanıncaya dek yeni bir sûre başlamamıştır. Mekkî ve Medeni birçok sûrenin içeriği nüzul sırası hakkındaki rivayetlerin bir çoğunun doğru veya doğruya yakın olduklarını göstermektedir. Bütün söylenilmek istenen, nüzul sırası konusunda ihtiyatlı davranmayı gerektirecek nedenler bulunduğu, süre sıralarının (birbirine) yaklaşık olduğu ve (burada) tercihin rol oynadığıdır. Bu nedenle, sûrelerin nüzul sırasına dair kaynaklardaki (farklı bilgiler), karar kıldığımız düşünceyi değiştirmek için yeterli olmamıştır. Çünkü biz her halükarda onu hedeflediğimiz amaç ve çizdiğimiz metodu gerçekleştirmek yönünden yararlı görüyoruz. Buna bağlı olarak, özellikle aşama aşama Kur'ani tenzilin tabloları izlenecek ve bu tabloların atmosferi hissedilecektir. Öyle ki, bu durum Kur'an'ın ve tenzil hikmetinin anlaşılmasına daha iyi yöneltecektir.

(Tefsirde) daha önce zikredilen Hattat Kadroğlu mushafındaki sırayı esas aldık. Çünkü bu mushafın, özellikle ilim ve ihtisas sahiplerinden oluşmuş bir komisyonun gözetimi altında basıldığı belirtilmiştir. Farklı rivayetler ve bunlardan birini tercih etme hakkında komisyonun bilgilenmesinden sonra (şu süre, şu sûreden sonra nazil olmuştur) şeklinde mushafta nüzul sırasına işaret edilmiş olduğu insanın zihnine gelmektedir. Bahsi geçen mushaf şöyle tanıtılmaktadır;

"Bu mushaf, Hz. Peygamber (sj'den, (sonra) Osman b.Affan, Ali b. Ebi Talib, Zeyd b. Sabit ve Ubeyy b. Ka'b gibi sahabilerden, (sonra) Ebu Abdirrahman Abdullah b. Ha-bib es-SülemTden (naklen), Tabiînden Kûfe'li Asım b. el-Muğire el-Esedî rivayetine uygun olarak yazılıp harekelenmiş; yazı şekli Osman b. Affan'ın, Basra, Küfe, Şam ve Mekke'ye gönderdiği, Medine ahalisi için tahsis ettiği kendisine ayırdığı mushaflar ve bunlardan istinsah edilenlerden, yazı alimlerinin rivayetlerinden alınmıştır. Mushafla-nn yazımında ihtilaf edilen bazı basit harflere gelince; kıraatini açıklamak için mushaf yazan kıraat aliminin kıraatine, Buharı ile Müslim, Ebu Amr ed-Dani ve Ebu Süleyman b. Necâh'ın rivayet ettiklerine uygun olarak; çeşitli yazı şekillerinden, yazı alimlerinin çıkarmış oldukları kuralları gözeterek ve ihtilaf halinde ikinciyi tercih etmek suretiyle en çok itibar edilen şekle tabi olunmuştur Bu konuda el-Harrâz ismi ile meşhur olan üs-tad Muhammed b. Muhammed el-Emevîeş-Şuroyşfnin "Mevrid'uz-Zam'ân" adındaki manzum eseri ile bu eserin yazdıkları esas alınmıştır. Harekeleme/işaretleme metodu, Endülüs ve mağrip alimlerinin kullandıkları işaretlerin, Halil b. Ahmed ve kendisine tabi olan doğulu alimlerin işaretleriyle değiştirmek suretiyle; İmam et-TuneysFnin "eî-Tırâz alâ Dabti'l-Harrâz" kitabındaki bilgilere göre, hareke/işaret alimlerinin anlattıklarından alınmıştır. Ayetlerin sayısı hakkında, İmam eş-ŞâtibTnin "Nâzımeîu'z-Zehr" adlı kitabı ile Ebu Ubeyd Rıdvan el-Mahallati'nin buna yazdığı şerhe, Ebu'l-Kasım Ömer b. Muhammed b. Abdi'l-Kâfi'nin kitabı ve Mısır bölgeleri eski

şeyhu'l-kurrası Üs-tad Şeyh Muhammed el-MütevellTnin "Tahkîku'l-Beyan" kitabında yer alan bilgilere göre; Ebu Abdirrahman b.Habib es-Sülemî kanalı ile Ali b. Ebi Talib'ten nakledilen Kürelilerin yoluna tâbi olunmuştur. Sûrelerin Mekkî ve Medeni oldukları, bazılarından farklı olmak üzere ismi geçen kitaplardan ve ayrıca Ebu'l-Kasım Ömer b. Muhammed b. Abdi'l-Kâfi'nin kitabından, diğer kıraat ve tefsir kitaplarından alınmıştır. Bu mushafın sûre başlarındaki bilgilere göre nüzul sırası şu şekildedir:

Mekkî Süreler - Medenî SûrelerBununla birlikte, bazen bu mushafın belirttiği nüzul sırasına muhalefet etmeyi uygun bulduk. Zira orada peşpeşe birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sûreler olarak yer alan Alak, Kalem, Müzzemmil ve Müddessir süreleri, en iyi değerlendirmeye göre, bu sûrelerin giriş bölümleri istisna edilecek olursa, bu sıralamaya göre değildir. Zira bu giriş bölümlerinden sonra gelen ayetlerin ancak bunların dışındaki bazı sûreler veya süre bölümlerinin nüzulünden sonra inmiş olması mümkün olabilir ki, bu hususu ilgili sürelerin tefsiri sırasında açıklayacağız. Aynı zamanda, nüzul sırasında beşinci oiarak geçen Fatiha sûresinin, Kur'an'da nazil olan ilk sûre olduğunu belirten İbn Abbas ve Mücahid'e nispet edilen bir rivayet[10][10] ve Hz. Peygamber'den naklen ŞurahbıTden rivayet edilen, Fatiha sûresinin Kur'an'dan ilk nazil olan olduğuna dair el-Beyhakîile el-VahiaTnin rivayet ettiği ve sened ravilerinin güvenilir (sika) oldukları belirtilen bir hadis vardır.[11][11] Burada, Alak süresinin ilk beş ayetinin, Kur'an'ın ilk nazil olan ayetleri olduğunu belirten sahih rivayetler olunca[12][12] -ki bunlardan birisi de Alak sûresinin tefsiri gelince belirteceğimiz, Hz. Aişe'den naklen Buhari'nin rivayet ettiği bir hadistir- Fatiha suresinin "ilk" oluşuna dair rivayetin, Alak ve sırasıyla bunu izleyen diğer üç sûrenin girişlerinden sonra "tam olarak nazil olmuş sûre" şeklinde yorumlanması mümkündür.

Bunlara ek olarak Fatiha, mushafın "önsözü"dür ve herhangi bir namazın her rekatında okunması gereklidir. Bundan ötürü, bu sürenin tefsirinde "fatiha"sı (önsözü) ol-! masını uygun gördük. Esas aldığımız mushafın, Medenî olduklarını belirttiği dört sûre vardır ki bunlar; Zil-zal, İnsan, Rahman ve Ra'd sûreleridir. Ancak bu sürelerin içerik ve üslûbu MedenTsû-i relerin ötesinde tamamen Mekkî sûrelere benzemektedir. Bu nedenle bunları Mekke sûreler içerisinde tefsir ettik.

Bu Mushaf'ta, başka bazı sûreler vardır ki, bunların içerikleri, nüzul sırasında kendisinden önce yer alan sûrelerden önce veya kendisinden sonra yer alan sûrelerden sonra nazil oldukları izlenimini vermektedir. Ama biz bunların sırasını bozmayı istemedik ve her sûrenin (tefsirinin) girişinde bu konuya dikkat çekmekle yetindik.

---

[10][10] el-İtkan Fi Ulumi'l-Kur'an, 1/ 1-10

[11][11] A.g.e

[12][12] A.g.e. Ayrıca bakınız: Reşid Rıza, Tefsîru'l-Menâr, Fatiha Sûresi tefsiri. Suyûtî İtkân'da; İslâm'da Fatihasız namaz ofduğu yönünde her hangi bir rivayetin bulunmadığını söyler ki doğru olan da budur.

Allahu Teala'dan, bu çalışmamızda doğruya ve isabetli olmaya muvaffak olmamı-1 zı, afv ve rahmeti ile bizi kuşatmasını, düştüğümüz hata ve unutmaları bağışlamasını, 1 sadece, O'nun kerem sahibi zâtına yönelik olarak yüce kitabına yapılan bu hizmeti ! bizden kabul buyurmasını temenni ediyorum. Muvaffakiyet O'na aittir. Güç ve kuvvet ancak O'ndandır. [13][13]

---

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1.

FATİHA SÜRESİ

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede. Yüce Allah'a hamd etme, O'nun, âlemlerin Robbi oluşu ve rahmelinin genişliği anlatılmış; sadece kendisine kulluk edilip, sadece kendisinden yardım dilenmesi öğretilmiş, O'ndan (doğru yolal hidayet, sapkınlar ve kendilerine gazap edilenlerin yolundan korunma talep edilmiştir.

Önsözde de belirttiğimiz üzere, bu sûrenin ilk defa tam olarak nazil olan sûre olduğunu belirten nebevi bir hadis rivayet edilmiş; müfessirlerden bir çoğu bu sûrede "Beröaîu Is-tihlöl"1[1] olduğunu ve yine bu sûrenin Kur'an'ın eşsiz bir sûresi olduğunu söylemişlerdir. Bü-tün bunlarda, Fatiha'nın mushaf için bir önsöz olarak konması ve herhangi bir namazın her rekatinde okunmasının gerekliliğinin hikmeti gizlidir. 2[2]

1- Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

2- Hamd âlemlerin3[3] Rabbi 4[4]lan Allah'-ındır.

3-(O) Rahman'dır, Rahim'dir.

4- Din gününün sahibidir.

5- (Rabbimiz) ancak sana kulluk ederiz; ancak senden yardım isteriz.

6- Bizi doğru yola5[5] ilet.

7- Nimet verdiğin kimselerin yoluna (ilet); kendilerine gazap edilenlerin ve sapıkların yoluna değil!

Ayetlerin Temas Ettiği Konular

1[1] Berâat-u fstihlâl: Arap edebiyatında "söze güzel başlama sanatı" - (ç.n.)

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/11.

3[3] Alemin : Evrendeki varlıklar ve yaratılmışlar.

4[4] Rahh: Mabûd, reis, bir şeyin sahibi ve efendisi

5[5] Sın,: Yol

1- Evrenin ve içerisindeki varlık ve yaratılmışların Rabbi olan Allah'a hamd etmenin vurgulanması,

2- Allah'ın kuşatıcı rahmet sıfatları ve hesap gününün yegâne sahibi olduğunun anlatımı,

3-Sadece kendisine kulluk edip, sadece kendisinden yardım dilediklerine dair kullarının, kendisine yönelerek hitap etmesi,

4- Allah'ın, kendilerini doğru yola ulaştırması konusunda (kullardan) kendisine dua edilmesi ki, bu yol, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin yoiu olup, sapıkların ve kendilerine eazap edilenlerin yolu değildir. [6][6]

Besmelenin Hükmü

Cumhura (alimlerin çoğunluğuna) göre Fatiha süresindeki besmele; sair sûrelerin aksine bu sûrenin ası! ayetlerinden biridir. Bununla beraber, her sûrede yer alan besmelenin de bu sûrelerden bir ayet olduğunu ifade eden rivayetler vardır. Mesela. İbn Ab-bas'tan nakledilen bir rivayete göre, Hz. Peygamber (s), kendisine Cebrail gelip "Bis-millahirrahmanirrahim'ri okuyunca, onun yeni bir sûre olduğunu öğretmiştir. İbn Me-sud'dan nakledilen bir rivayette ise şu (sözler) yer almıştır: "Biz, besmele nazil olucaya kadar iki sûrenin birbirinden ayrılmasını bilmezdik". Bununla beraber, Fatiha süresindeki besmelenin sûrenin aslından olmadığını; Fatiha'nın son ayetinin iki ayet olduğu ve birincisinin "nimet verdiklerinin.." cümlesinde sona erdiği, ikincisinin de "kendilerine gazap edilenler" cümlesiyle başladığını belirten bir başka rivayet vardır. Bundan dolayı, sûrenin ayetlerinin sayısında eksiklik olmamaktadır ve görüşlerden birisinin kesinliğini iddia etmek mümkün değildir.[7][7]

Bu sûrenin en tanınmış ismi olan "Fatiha" kelimesi, adları lafız veya konu yönünden içeriklerinden alınmış olan diğer sûrelerin aksine, sûrenin ayetlerinin içerisinde yer al-mamıştır. Fatiha'nın başka isimleri de zikredilmektedir. Bunlar: "Ummıri-Kur'an (Kur'an'ın anası), "Ummu'l-Kilâb" (Kitab'in anası) , "es-Seb'u'1-Mesâni" (birbirine benzer yedi ayet) ve "Hamd"[8][8] dır. Son isim (Hamd), diğer Kur'an sûrelerinin isimlendi-rilmesine uygundur. "Fatiha" ismi, bu sûrenin, mushaf sırası itibarıyla Kur'an sûrelerinin başlangıcında yer almasından gelmektedir ki, "el-Kur'anü'l-Mccîd"[9][9] kitabımızda bu isimlendirmenin Hz. Peygamber (s)'e ulaştığı görüşünü kabul ettik. Öte yandan bu sûre, rükû ve secdeli her

---

[6][6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/12-13.

[7][7] İbnu'l-Arabî. Ahkâm'ui-Kur'an, 1/2,3, ei-Cessâs, Ahkâmul-Kur'an, 1/1-13 Aksine tefsire dair her kitabın

evveli neredeyse bundan halidir.

[8][8] Bkz., el-Alusi, Rûhu'l-Meânî I/38; Fatiha'nın yirmi küsur ismi zikredilmiştir.

[9][9] Bkz. aynı kitap ve bölüm, s.33

namazda, Kur'an okumanın girişidir. Bazı rivayetler .sûrenin Medeni olduğunu[10[10]] bir rivayet de iki kez, -bir kez Mekke'de bir kez de Medine'de nazil olduğunu- belirtmektedir.[11[11]]

İlkin sûrenin üslûbu sonra namazdaki tilavetin «irişi olduğuna dair kesin tevatür: namazın, İslam davetinin başlangıcından itibaren devam ettiği yönündeki Kuran bilgileri ile teyid edilmiş; şüphe götürmez kesin bilgi (bu bilgi Alak sûresinin "Namaz kılarken bir kulu engelleyeni gördün mü" ayetlerinde bulunmaktadır) bu sûrenin Mckkİ olduğunu göstermektedir. Cumhur da bu kanaatledir. Öyle ki, rivayet edilen sûre tertiplerinin hepsinde de Fatiha aynı şekilde belirtilmiştir. Sûrenin bir kez Mekke ve bir kez de Medine'de olmak üzere iki kez nazil olduğu rivayetine gelince, biz bu rivayete temkinli yaklaşmaklayız. Çünkü sûrenin ikinci kez nazil olmasının belirli bir hikmetini görmemekteyiz. [12[12]]

Fatiha Sûresi'nin Değeri

Müfcssir ve mubaddisler; sûre hakkında, hedef ve faziletleri ile ilgili olarak birçok şeyler söylemişlerdir: Bu sûre, işaret yolu ile Kuran'daki her konuyu ihtiva çimektedir. Zira, Fatiha'da tevhid, Allah'a hamd etme, O'na kulluk, O'ndan yardım isteme ile ahireı gününe, toplumların hidayete ulaşanlar, kendilerine gazap edilenler ve sapıklar şeklinde bölümlere ayrılmasına, Allah'ın melekûtu ve oradaki alemlere vs. işaretler vardır. Bütün bunlar nedeniyle alimler, Fatiha sûresini Kur'an-ı Kerim için harikulade bir başlangıç ve Kur'an mevzularına giriş olarak kabul etmişler; mushafm tertibinde Kur'an'ın önsözü ve namazda tilavete giriş olarak bu sûrenin konulup, her rekatle tekrar edilmesinin hikmetine bu açıdan bakmışlardır.

Belki de bütün bunlarda, ilk lam sûre olarak Fatiha'nın nazil olmasına ilişkin nedenler ve faktörler yer almaktadır. Özellikle bu sûre, Hz.Peygamber (s)'in, tebliğe başlamasından sonra meydana gelen olaylara ait herhangi bir işaret içermemekle, sûrede, ilk ayet ve sûrelerde olması uygun olabilecek genel öğreti ve telkinler bulunmaktadır.Sûre'nin üslûbu; Fatiha'nın Allah'a hamd ve kulluk etme, kendisinden hidayet isleme gibi, mü si umanların yapması gerekenleri kendilerine öğretme tarzında olduğunu ilham etmektedir. Sûrede şu değerli telkinler bulunmakladır: Müslümanların iman ettiği ilâh, bütün âlemlerin rabbidir ve O'nun rahmeti umumi-kapsamlıdır. O. ahire! gününün sahibidir. İnsanlara düşen, nefis ve kalplerinden Allah'ın dışındaki şeyleri almaları, hiç bir kimseye boyun eğmemeleri ve

---

[10[10]] Bkz., el-Alûsî, Rûhu'l-Meânî, Fatiha'ın tefsiri. el-İtkân, 1/24,25

Bkz., el-Alûsî, Rûhu'l-Meânî, Fatiha'ın tefsiri. el-İtkân, 1/24,25

[11[11]] el-İtkân, 1/24-25

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/13-14.

hak(dava)da hiç bir kimseye aldırış etmemeleridir. Çünkü, fayda veya zarar veren, yaratan ve rızik veren, bütün yaralılanları rahmetiyie kuşatan sadece Allah'tır. Yaşam ve ölümleri, hidayete ulaşmaları, rızıklanmahırı ve varolmaları konusunda beşeriyet {her şeyini) Allah'a borçludur. Burada, müslüman ferdin ve onun ruhunun, Allah'ın dışındaki varlıkların etkisinden kurları İması; ona güç, güven ve saygınlık verilmesini saptayacak noktalar vardır. 13[13]

Sırât-I Müstakim

Sırât-ı müstakim'in, "din ve dünya işlerinin berikisinde de doğru yol"' şeklinde anlaşılması gerekir. Allah ve Rasûlü'nün getirdiklerine iman "doğru yol;"dur. İbadet nilefi-

sindeki görevleri yerine getirmek ''doğru yol"dur. Sadaka vermek, vefa ve diğer ahlâk güzellikleri "doğru yordur. Bunlara aykırı düşen bütün her şey, ancak sapıkların ve Allah'ın gazabım hak edenlerin izlemekle oldukları "eğri yordur. 14[14]

"Kendilerine Gazap Edilenler Ve Sapıklar"

Bir çok müfessir, "kendilerine gazap cdilenler"i yahudiler, "sapıklar'* hristiyanlar, "Sirat-i müstakıym"i de "İslam dini'' olarak tefsir etmişler ve yahudilcrin "kendilerine gazap edilenler", hristiyanların da "sapıklar" olduğuna dair merlu15[15] bir hadis rivayet etmişlerdir.16[16]Oysa bu sûre, Kur'an'ın ilk inen sûrelerindendir. Kur'an'm Mckki bolümü, Ehl-i Kitap olan yahudi ve hristiyanlardan daha yumuşak bir şekilde, Hz, Peygamberdin risalet ve davasına onların tanıklığının istenilmesi tarzında bahsetmiştir ki. bu bölümün üslûbu, onların şahitliklerinin risalet ve Kur'anî vahyin doğruluğu hakkında olduğuna delalet etmektedir. Birçok ayet, onların iman etmeleri ve kedilerine Kur'an okunduğunda huşu ve itaat göstermelerinden bahsetmiştir. Anlaşılan o ki. miislümanlar bir grup olarak onlara ve kitaplılara itibar etmekteydiler.

Sûrenin tefsiri ile ilgili olarak, daha önce bazı ayetleri belirtmiştik. Kur'an ifadelerinden anlaşılan, yahudilcrin çoğun i uğunun ve hristiyan gruplarının gösterdikleri engelleme, inkar ve düşmanlık tavırlarının sadece hicretten sonra meydana geldiğidir. Bundan ötürü diyoruz ki; eğer hadis sahih ise, Medine döneminde söylenilmiştir ve ayetin muhtevası, sonradan

---

13[13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/14.
14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/14-15.
15[15] Mesela bkz: Menâr. Tabresî, Zemahşerî, Taberî ve ibn Kesîr tefsirlerinin ilk ciltleri.

16[16] Mesela bkz: Menâr. Tabresî, Zemahşerî, Taberî ve ibn Kesîr tefsirlerinin ilk ciltleri.

böbürlenip inat eden yahudi ve hristiyanlara tatbik edilmiştir. Zira yahudiler bilinçli bir biçimde olumsuz tavır gösterdiler ve Allah'ın gazabına nuisiehak oldular ki, onlar hakkındaki bu durumu birçok Medeni ayet tescil etmişi ir, Mesela:

"Ne zaman ki, on/ara Allah katından, yanlarında buhınan(Tevrat}ı doğruların bir kitap(Kur'an) geldi; daha önce inkar edenlere karsı yardım isleyip dururlarken, o bildikleri (Kur'an) kendilerine gelince onu inkar ettiler; artık Allah'in laneti inkarcıların üzerine olsun".

"Allah'ın kullarından dilediğine lütfetme siy I e (vahy) indirmesini çekemeyerek. Allah'ın İndirdiğini inkar etmek için kendi/erini ne alçak şeye saftı/ar da. gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkar edenler için alçaltın hir azab vardır." (Bakara. 2IH9-90) Ayrıca hristiyanlar, birçok ayetle belirtilen sapıklıklarından ölürü olumsuz tavır lakındılar ki, şu ayetler onlardan bahsetmektedir:

"Amlolsun, Allah ancak Meryem oğlu Mesih'tir diyenler elbette kafir olmuşlardır. Oysa Mesih demişti ki; Ey İsrailoğulları benim Rabbim ve sîzin Rabbini: olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki Allah ona cenneti haram etmiştir ve onun varacağı yer ateştir; zalimlerin yardımcıları yoktur."

"Allah, üçün üçüncüsüdür" diyenler elbette kafir olmuşlardır. Oysa yalnız bir Tanrı vardır; başka tanrı yoktur. Bu dediklerinden vazgeçmezlerse elbette onlardan inkar edenlere acı bir azap dokunacaktır."

"Hâlâ, Allah'a tevbe edip O'ndan af dilemiyorlar mı? Allah bağışlayan esirgeyendir."

"Meryem oğlu Mesih, bir elçiden başka bir şey değildir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Annesi de dosdoğruydu, ikisi de (diğer insanlar gibi) yemek yer/erdi. Bak, onlara nasıl ayetleri açıklıyoruz, sonra bak hasıl (haktan) çevriliyorlar?" (Maiclc 5/72-75) [17][17]

---

[17][17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/15-16.

BAKARA SURESİ

Kurandaki Sırası : 2

Nüzul Sırası : 92

Ayet Sayısı : 286

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bakara süresinde çeşitli konular inceleniyor, farklı bölümlerde türlü sakıncalar ve tavırlar sergileniyor. Bunların bir kısmı kanıtsal, bir kısmı eleştirel, bir kısmı yasal, bir kısmı eğitseldir. Bir kısmı uyarı amaçlı, bir kısmı imani ve bir kısmı da evrensel fenomenlere ilişkindir... Hz. Adem'in yaratılışı, meleklerin ona secde edişleri ve iblis'in inkar edişi... Israiloğul-larının tarihinden bir dizi olay aktarıldıktan sonra Hz. Muhammed'in çağrısına karşı takındıkları tavır ve ahlaki yapıları irdelenerek bütün bunlarla tarihleri arasında bir bağ kuruluyor. Ayrıca, Hz. Musa'dan sonraki tarihlerinden de kesitler sunuluyor.. Münafıklara işaret ediliyor; islam davetine karşı Yahudilerle işbirliği yaptıkları vurgulanıyor. Kıbleye, vasiyete, oruca, Allah yolunda savaşa, aybaşı haline, nikah aktine, boşanmaya, kocası ölmüş kadının iddetine, faize, ticari muamelelerin yazıya geçirilmesine borçların yazılmasına ve Allah yolunda hayır amaçlı harcamalarda bulunmaya ilişkin yasal hükümler sunuluyor. Bu yasal hükümlerin arasına imani, ahlaki ve toplumsal öğütler, direktifler ve öğretiler serpiştirilmiş bulunuyor. Ayrıca sûrede Medine dönemini ve müslümanların o döneminde yaşadıkları koşulları yansıtan çeşitli tablolar, manzaralar gözler önüne seriliyor.

Bakara sûresi ayetlerin sayısı, genişliği ve kapladığı yer bakımından Kur'an-ı Kerim'in en uzun süresidir. Bölümlerine ve üslubuna damgasını vurmuş Medine dönemi atmosferi belirgindir. Bazı bölümleri arasında güçlü bir ahenk vardır; bu bakımdan sözkonusu bölümlerin birlikte ya da peşpeşe indikleri söylenebilir. Bazı bölümleri arasında ise, ortam açısından bir uyum yoktur, ama bu bölümlerin konu itibariyle başka bölümlerle ahenk oluşturdukları görülür. Öyle ki, bu bölümlerin de birbirini izleyen koşullarda indikleri söylenebilir. Bu sûrenin bazı bölümlerinin çok sonraları hatta bazı sûrelerin ya da bazı sûrelerden bölümlerin ardından İnmiş olmaları, aradaki akış ve konu birliğinden dolayı bu bölümlerin başka bölümlerin arkasına yerleştirilmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Yine sûrenin bazı bölümleri, daha önce inmiş olmakla beraber, sûrenin sonlarına, bazı bölümleri de daha sonra İnmiş olmakla

beraber sürenin baş taraflarına yerleştirilmiş olabilir. Bunu bölümlerin içeriklerinden ve çeşitli ipuçlarından anlayabiliriz. Bu bakımdan şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Bakara sûresinin bölümleri farklı dönemlerde indiler. Sûrenin tümü, daha doğrusu Medine döneminde inen sûrelerin çoğu bölümlerinin inişinden sonra, bu şekilde bir tertibe gidilmiştir.

Konuya ilişkin olarak Zeyd b. Sabit'ten bir hadis rivayet edilir. Bu hadisi Hakim tahric etmiş, Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir demiştir. Zeyd ise. Peygamberimizin (s) vefatından sonra mushafın tedvini işini üstlenmiştir. Ayrıca kendisi, Rasulullah'ın vahiy katibiydi. Zeyd der ki: Biz Kur'an'ın deri parçalarına yazılı bölümlerini biraraya getiriyorduk. Beyhaki bu hadis üzerine şu yorumda bulunuyor: "Belki de, inen ayetlerin Rasulullah'ın işaretiyle ait oldukları sûrelere yazılması ve bu tarzda birleştirilmesi kastedilmiştir[1][1]. Bu da, bizim Bakara sûresinin çeşitli bölümlerinin, sûresinin tamamı indikten sonra, birbirine izleyen koşullarla ilgili bu ayetlerin sonradan birleştirildiklerine ilişkin değerlendirmemizi pekiştirici bir açıklamadır. Yeri geldikçe işaret edeceğimiz gibi, bu yargı Medine inişli bütün uzun sûreler için geçerlidir. Çünkü Medine döneminin kendine özgü koşullan Kur'an ayetlerinin farklı bölümler halinde tedvin edilmesini gerektiriyordu. Çünkü bölümler değişik münasebetlerle inmiş değişik konular içeriyorlardı. Daha sonra sûreler bu bölümlerden oluşturuldular.

Bakara sûresinin baş tarafı ile son kısmının gerçekten başlangıç ve sonuç oldukları o kadar belirgindir ki, bu iki bölümün sûrenin çerçevesi olmak üzere konulduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bakara süresinin başındaki bölüm sürenin Medîne de inen ilk kısmı olabileceği gibi, Kur'an'ın Medine'deki kısmının da inen ilk bölümü olabilir. Bunu bölümün içeriğinden algılayabiliriz. Bu yüzden sûre, iniş sırasını baz alan tertiplerde, Medine'de inen sürelerin başında gösterilmiştir. Nitekim sadece ilk beş ayeti en önce inmiş bulunan "Atak süresi" de Mekke döneminde inen sürelerin ilki olarak gösterilir mushaflarda.Rasulullah (sj'tan şöyle bir hadis rivayet edilir: "Bakara sûresinin son kısmı, arşın altındaki bir hazineden alınıp bana verildi. Bir diğer hadiste de şöyle deniliyor: "Gökten bir Melek indi ve şöyle dedi. 'Bundan önce hiç bir peygambere verilmemiş iki nuru sana getirmiş bulunuyorum; bundan dolayı müjdeler olsun sana. Bu nurlardan biri Fatiha sûresi biri de Bakara sûresinin son kısmıdır. Bu ikisinden okuduğun her harfin karşılığı mutlak sana verilecektir."[2][2] Bu hadisler Bakara sûresinin bugünkü düzeninin Rasulullah (s) hayattayken gerçekleştiğine yönelik güçlü kanıtlardır. Aynı durum bizce, değişik ortamlarda inen, değişik konular içeren bölümlerden meydana gelen diğer Medine inişli uzun sûreler için de geçerlidir.

Tefsir bilginleri. Bakara sûresinin faziletleri ile ilgili olarak bir çok hadis rivayet etmişlerdir Bunlardan birinde şöyle deniyor: "Her şeyin bir üst tarafı vardır. Kur'an'ın üst tarafı da

---

[1][1] el-itkan, Suyuti c.1 sh. 60

[2][2] İbn Kesir, BaKara sûresinin son ayetleri.

Bakara süresidir".[3[3]] Bakara sûresinden sözeden bu hadis adı geçen sürenin, Rasullah'ın hayatında bir araya getirildiğini ima eder.

Genellikle islam alimleri. Bakara süresinin ayetlerinin sayısı ve kapladığı yer bakımından başka sûrelerden daha büyük hacimli olmasından dolayı Fatiha'dan sonra mushafın baş tarafına yerleştirildiği görüşündedirler. Fatiha sûresinin en başta bulunması ise, bu anlamda Kur'an'ın girişi ve önsözü niteliğinde olmasından kaynaklanıyor. [4[4]]

Sûrelerin Mushaftaki Dizilişlerinin Hikmeti

Yeri gelmişken şu hususu belirtelim ki, Kur'an ilimleriyle uğraşan bilginler, elimizdeki mushaftaki sûrelerin dizilişinde en uzun olandan en kısa olanına doğru bir ölçü gözönün-de bulundurulduğunu söylemişlerdir. Buna göre önce "uzunlar" denilen sûreler yerleştirilmiş ardından "yüzlükler" (yani ayet sayısı yüz civarında olan sûreler), sonra mesani tekrarlar, ardından "Kısa süreler", onların da ardından mufassal Içok kısa} süreler yerleştirilmiştir.Ne var ki, bu ölçüye sadece Bakara sûresi için özen gösterilmiştir. Sözgelimi, ayet sayısı bakımından ikinci büyük sûre "Şuara sûresi" dir. Oysa bu sûre, "Mesani" dediğimiz sürelerin kategorisine konulmuştur. Üstelik kendisinden daha az yer kaplayan ya da kendisinden daha az uzun olan, ayet sayısı kendisinden daha az olan bir çok sûreden sonra yer almıştır. Ra'd, İbrahim, Hicr, Furkan, Nur, Mü'minun, Enbiya ve Hacc sûreleri gibi. Yine bu kategorideki sürelerin sıralanışında Ra'd, İbrahim ve Hicr sûrelerine öncelik verilmiştir. Oysa bunlardan sonra, ayet sayısı ve kaplanan yer bakımından daha hacimli ve daha büyük birçok sûreye yer verilmiştir. Aynı durum "uzunlar", yüzlükler mesaniler, kıssalar ve çok kısalar kategorisine giren bir çok süre için de sözkonusudur. Biz, bugünkü mushafın Rasulullah (s) zamanında ve onun direktifleriyle düzenlendiğine inanıyoruz. Yani bugün elimizde olan mushaf, Kur'an bilginlerinin deyimiyle tevkifi Inass konumunda) dır[5[5]]. Dolayısıyla, henüz kavrayabilmiş olmamakla beraber Kur'an'daki sûrelerin bu şekilde tertiplenişinin bir hikmetinin olduğuna inanıyoruz.Öte yandan, sûrelerin açıkladığımız tarzda dizilişlerinin sadece Medine inişli sûreler îellikle uzunlar, yüzlükler ve mesaniler kategorisine giren sûreler- için geçerli olduğuna inanıyoruz. Mekke inişli sûreler için böyle bir durum sözkonusu değildir. Çünkü Mekke sûreler arasında konu birliği vardır. Bölümlerin birbirine benzerliği çok güçlüdür.

Mekke inişli sûreler, davet, davetin ilkeleri, bunu destekleyen alanlar ve kanıtlamaya dönük sahneler üzerine yoğunlaşır. Bu da bir sûrenin her hangi bir bölümünün inmesi, ardından bu sûre tamamlanmadan bir başka sûrenin herhangi bir bölümünün inmesi gibi bir durumu gerektirecek bir olgu değildir. Bu yargı Mekke döneminde inen ve bölümleri arasında güçlü

3[3] ibn Kesir.
4[4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/35-37.
5[5] Bkz. el-itkan fi Ulami'l-Kur'an, Suyuti d.sh. 60-68

bir bağlantı yokmuş gibi görünen uzun sûreler için de geçerlidir. Adı geçen sûreleri tefsir ederken, sunduğumuz kanıflar ve dikkat çektiğimiz ipuçları bizim bu değerlendirmemizi pekiştirir niteliktedir. Özellikle İfade tarzı ve söz dizimi bir bütünlük oluşturan uzun seçili süreler bunun en güçlü kanıtını oluşturan örneklerdir. Gerçekten uzun ve seçili sûrelerin kanıtsallığı; Alak süresi, muhtemelen Müzzemmil ve Müddessir sûreleri hariç kısa ve çok kısa sûrelere göre çok daha güçlü ve vurgulayıcıdır, Bu hususa, adı geçen sûrelerin tefsiri bağlamında dikkat çektik. Kaldı ki, Mekke inişli sûreler, peygamberlik misyonunun Mekke devresinin sonlarında inmişlerdir.

Medine inişli bazı ayetlerin Mekke inişli kimi sürelere eklendiği gerçeği, bu açıdan bir çelişki oluşturmaz. Çünkü, Müzzemmil, A'raf ve Şuara sûrelerini tefsir ederken de işaret ettiğimiz gibi, bu ayetlerin sözkonusu sûrelere eklenişinin bir gerekçesi ve konjonktüre! bir dayanağı vardır. Bununla beraber, yüce Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.6[6]

Kur'an'ın Hz. Ebubekir ve Osman zamanlarında tedvin edildiğine ya da bir araya getirilip mushaf haline getirildiğine ilişkin rivayetlere gelince, bu rivayetlerde, Kur'an'ın ilk kez tedvin ya da cem edildiği kasfedilmemiştir. Çünkü, Kur'an zaten tedvin edilmişti, mushaf halindeydi. Rasulullah'ın ashabından bir çoğunun mushafı vardı. Bunlar arasında İbn Me-sud ve Ka'b b. Ubey gibi İsimler zikredilir.7[7] Ne var ki, her zaman yeni ayetlerin inmesi ihtimal; bulunduğu için Mushaf açıktı. Rasulullah (s) vefat edince geriye bir daha vahiy inmesi ihtimali kalmadı. Bunun üzerine, Hz. Ebubekir, Ömer ve ashabın İleri gelenleri İmamın Idevlet başkanı, halife) elinde başvuru kaynağı olarak bîr mushafın bulunması gerektiğine karar verdiler. Çünkü eldeki mushaflar arasında bazı farklılıklar bulunuyordu (bazısında eksiklikler vardı)- Nihayet mushaf yazıldı. Yazılışı esnası da büyük çabalar ve emekler har-candı, eldeki bütün mushaflar, Kur'an'dan yazılı bulunan ve korunan bütün Metinler karşı-laştırıldı, mukabele yapıldı. Böylece eldeki mushaf hazırlanmış oldu.

Ne var ki, bu çalışmanın sorunu çözümlemediği, kısa zaman sonra ortaya çıktı. Çünkü müslümanlar çoğalmış ve çeşitli ülkelere dağılmışlardı. Herkes mushafını kendi eliyle yazı-yordu. Bazen yazılar arasında farklılıklar oluyordu. Bunun sonucunda, Hz Osman'ın halifeliği döneminde insanlar Kur'an'ı farklı kıraat (okuyuş tarzı) farla okumaya başladı. Önde gelen bazı sahabeler, bu karışıklığın giderilmesine karar verdiler. Dolayısıyla tek bir yazım kuralına (imla) uygun yeni bir mushafın yazılması kararlaştırıldı. Hazırlanan yeni mushafın nüshaları çoğaltılarak İslam ülkesinin eyalet başkentlerine gönderildi ve insanlara da bu nüshalar esas alınarak yeni mushafların yazılması, yazım farklılıkları içeren eldeki diğer mushaflarınsa yakılması emredildi. Kuşkusuz bu Kur'an'ın çağlar boyunca korunuşunun garantisiydi.

6[6] Bkz. "el-Kur'anu'l Mecid" adlı eserimiz sn. 52-112

7[7] Bkz. İbn Kesir. Felak sûresi tefsiri.

Böylece Hicr sûresin de yer alan bir ayetin işaret ettiği mucize de gerçekleşmiş oldu: "Hiç şüphesiz, Kur'a'nı biz indirdik; onun koruyucuları da gerçekten biziz" (Hicr,9)[8[8] 9[9]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Elif Lam Mim.

2- Bu, kendisinde şüphe olmayan, muttakiler için yol gösterici olan bir kitaptır.

3- Onlar, gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden İnfak ederler.

4- Ve onlar, sana idirilene, senden önce indirilenlere i-man ederler ve ahirete de kesin bir bilgiyle inanırlar.

5- İşte bunlar, Rablerinden olan bir hidayet üzeredirler ve kurtuluşa erenler bunlardır.

Bakara sûresi "Elif, Lam, Mim" harfleriyle başlıyor. Böyle bir girişin amacı dinleyicilerin dikkatini bir yöne çekiverme, muhatapları uyarmadır. Nitekim birbirinden kopuk harflerle başlayan bir çok sûrede olduğu gibi burada da sözkonusu harflerin hemen ardından Kur'an'a işaret edilmiştir.

Diğer ayetlerin içeriğine gelince: Kur'an-ı Kerirn'in Allah'tan korkup-sakınan, O'-nun rızasını arzulayan, zihinleri almasa da, somut bir kanıt ortaya konulmasa da gaybe ilişkin olarak dinledikleri gerçeklere inananlar için bir yol gösterici olduğu açıklanıyor. Çünkü onlar Kur'an'in ve içindeki bilgilerin Allah katından geldiğine inanırlar. Onlar, namazı dosdoğru kılarlar, yüce Allah 'in kendilerine rızık olarak verdiği malların bir kısmını hayır ve iyilik uğuruna harcarlar, Allah'ın Hz. Muhammed'e indirdiği kitaba inanırlar. Ondan Önceki peygamberlere indirilen kitaplara da. Ahiret hayatına, ahirette hesaplaşmaya ve dünyada işlenen her amelin karşılığının görüleceğine kesin olarak inanırlar. Dolayısıyla onlar Allah'ın dosdoğru yolu üzeredirler. O'nun yol göstericiliği altında hareket ediyorlar. İşte kurtuluşa erenler, kesinlikle onlardır.

[8[8]] Kur'anü'l Mecit kitabımızın 52. sayfasına bkz.Şu da var ki, bugün dünyada Osman'ın mushafından istinsah edilmiş ve yine onun emriyle İslam ülkelerine gönderilmiş Mushaflardan birinin elde mevcut olduğu konusu kesin olarak bilinmemektedir. Birinci ciltte, Kuzey Afrika ülkeleri tarihi incelenmelerinde, bu nüshalardan Dımeşk 'e gönderilen biri hakkında bir haber vardır. Şöyle ki müellefin rivayetine göre Ebu Kasım et Tecibi es-Sebti bu nüshayı H.657 yılında kubbetü'ş Şerab diye bilinen Dımeşk'teki Ümeyye camii bölümlerin birinde görmüş ve incelemiştir. Yine müellif "el-müsnedü's Sahih ül-Hasen" adlı kitabında Hatib ibn Merzuk'dan bir söz nakletmiştir. Şöyle der: "Medine'de olanı ve endülüs'ten nakledileni inceledim.Kitabın başındaki sayfaya'da şu yazıldı: "Bu,Rasulullah'ın ashabından Zeyd b.Sabit,Abdullah ibn Zübeyr,Said ibnü'l As ve diğerleri gibi mushafın tedvin işlemlerini yönetenlerden müteşekkil bir topluluğun üzerinde icma ettiği nüshadır" müellif,Abdü'l Mü'min'nin mu mushafı 552 yılında marakeş'ten kurt'baya naklettiğini ve onunu için altın,gümüş ve değerli taşlarla süslenmiş ipek bir örtü yaptığını onun büyüklüğünde bir rahle ve hepsinin korunduğu bir sandık yaptığını rivayet eder. Kurtuba nüshasının asli nüsha olduğu konufsunda bir kesinlik yoktur.Çünkü Kurtubağ, Osman zamanında nüshaların gönderildiği İslam başkentlerinden değildi.

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/.

Ayetler, salih bir mü'minde olması gereken nitelikleri ve bu mü'minlere yönelik bir müjde, bunun yanında sözkonusu niteliklere sahip olmayanlara yönelik bir eleştiri içeriyor. İlk bakışta da fark edildiği gibi, peygambere inanıp tabi olanlardan övgüyle sözedi-liyor. Bunun yanında Allah'ın kitabının, ancak iyi niyetli, Allah'tan korkan, O'nun rızasını elde etmeyi amaçlayan kimseler için bir yol gösterici olduğu vurgulanıyor.

Bu ayetlerin içerdiği hususlar, Mekke inişli ayetlerde sık sık tekrarlanmıştır. Ancak bu ayetlerdeki anlatım son derece etkili ve örgüsü de sağlam dokunmuştur. Sûrenin girişinde, ilk ayetleri Medine'de indiği için bütün sûre Medine'de inen ilk sûre olarak kabul edilmiştir dedik. Bu bölümün "birbirinden kopuk harflerle" başlaması da sûrenin girişinin bu ayetler olduğunu gösteriyor, bu durumda Medine'de inen ilk ayetler bunlardır. Allah doğrusunu daha iyi bilir.

"Ve onlar, sana indirilene, senden önce indirilenlere iman ederler" cümlesini yorumlama bağlamında şunu diyoruz; Yüce Allah Şura sûresi 15. ayette ve Ankebut sûresi 45. ayette Peygamberimize, Allah'ın indirdiği tüm Kitaplara inandığını açıkça duyurması yönünde bir direktif veriyor. Dolayısıyla, bu cümle, mü'minlerin sözkonusu emre uyduklarını, bunu bir nitelik olarak benimsediklerini vurguluyor.

Şura sûresinin ilgili ayetini incelerken, bu direktifte teorik ifadesini bulan inanç prensibinin, bugünkü ehl-i kitabın elinde bulunan semavi kitaplarla ilgili olarak nasıl algılanması gerektiğine ilişkin bir açıklamada bulunduk. Bu açıklamayı bir kez daha tekrarlama ya da ek açıklamalarda bulunma gereğini duynıuyuroz. [10[10]]

6- Şüphesiz inkar edenleri uyarsan da uyarmasan da, onlar için farketmez inanmazlar.

7- Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır. Ve büyük azab onlaradır.

Bu iki ayette kafirlerin iman etmedikleri ve uyarıların bunlar üzerinde etkili olmadığı dile getiriliyor.

Çünkü bunların kalpleri hakka kapalıdır. Kulaklarında gerçeği duymalarını engelleyen bir ağırlık vardır. Gözleri de gerçeğin aydınlığını göremeyecek şekilde kördür onların. Bu yüzden Allah'ın büyük azabını hak etmişlerdir.

Görüldüğü gibi, bu iki ayet, kafirlerin tavırlarını ve büyüklenişlerini gerekçelendirmeye dönük bir arasöz niteliğindedir. Ayrıca onların tutumlarıyla, Allah'tan korkup-sa-kınan ve Kur'an'in yol göstericiliğinde hareket eden mü'minlerin tutumlarının karşılaştırılması da

---

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/10.

amaçlanıyor. Çünkü mü'minler, hidayete erme hususunda samimidirler. Allah'tan gerçekten korkuyorlar. Bu yüzden Kur'an'ı duyar duymaz, gerçeği görür görmez inanırlar, tasdik ederler. Bu, kuşkusuz iyi niyetin ve içtenliğin göstergesidir. Ama iyi niyetli olmayanların sanki kalpleri kilitli, kulakları tıkalı ve gözleri kördür. Ne Kur'an'ı anlarlar, ne de hakkı görüp algılarlar.

Bu iki ayetin İçeriği de, Kur'an'ın Mekke döneminde inen kısmında sık sık yinelenmiştir. Dolayısıyla bu ayetleri, Mekke inişli ayetlere yakın bir üslupla yorumlama gerektiği duyduk. Çünkü Kur'an'ın ruhuna, direktiflerine ve ayetlerinin içeriğine böylesi daha uygundur. Ayrıca kafirler için hazırlanmış büyük bir azaptan söz edildiği ve muhatapların uyarıldığı bir yerde, bu yorum daha yerindedir. Ayrıca "İnkar edenler" ifadesinden küfrün eyleme dönüştüğü açıkça anlaşılıyor.Aynı açıklığı ve vurgulayıcılığı Yasin sûresinde yer alan şu ayetlerden de algıhyo-: "Biz önlerinde bir sed, arkalannda bir sed çektik. Böylelikle onları örtüverdik, artık görmezler. Kendilerini uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir; inanmazlar. Sen an:ıkre uyan ve gayb ile Rahman olan Allah'a karşı içi titreyerek korku duyan kimse-'arırsın. İşte böylesini, bir bağışlanma ve üstün bir ecirle müjdele." (Yasin 9-11)

a kafirler art niyetli, kötü gidişatlı ve katı kalpli kimseler, mü'minler de, gerçeğe penayı gerçekten isteyen, Allah'a inanan ve O'ndan korkup sakınan kimseler olarak tasvir ediliyor. [11[11]]

8- İnsanlardan Öyleleri vardır ki: Biz Allah'a ve ahiret gününe iman ettik derler; oysa inanmış değillerdir.

9- Allah'ı ve iman edenleri aldatırlar. Oysa onlar, yalnızca kendilerini aldatıyorlar ve şuurunda değildirler.

10- Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı onlar için acı bir azap vardır.

11- Kendilerine: "Yeryüzünde fesat çıkarmayın" denildiğinde: "Biz sadece ıslah edicileriz" derler.

12- Bilin ki; gerçekten asıl fesatçılar bunlardır, ama şuurunda değildirler.

13- Ve kendilerine: "İnsanların iman ettiği gibi siz de İman edin" denildiğinde: "Düşük akıllıların[12[12]] iman ettiği gibi mi iman edelim?" derler. Bilin ki gerçekten asıl düşük akıllılar kendileridir; ama bilmezler.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/41.
[12[12]] es-Sufaha Düşük akıllı, anlayışı ve temyiz yeteneği kıt kimse.

14- İman edenlerle karşılaştıkları zaman; "iman ettik" derler. Şeytanlarıyla[13][13]' başbaşa kaldıklarında ise, derler ki: "Şüphesiz sizinle beraberiz. Biz onlarla yalnızca alay ediyoruz."

15- Asıl Allah onlarla alay eder ve taşkınlıkları içinde şaşkınca dolaşmalarına belli bir süre tanır.

Ayet-i kerimelerde münafıklardan sözediliyor, onların ayırıcı nitelikleri ve karakteristik tavırları sergileniyor.

Ardından her türlü iyi niyet gösterileri reddedilerek sert eleştirilere maruz bırakılıyorlar: Buna göre onlar dilleriyle, "iman ettik derler ama kalpleri mü'min değildir. Böyle yapmakla Allah'ı ve mü'minleri aldatmayı amaçlıyorlar. Oysa, sadece kendilerini aldatabilirler. Çünkü Allah onların gerçek kimliklerini bilir ve mü'minler de bu gerçeklerden habersiz değildirler.

Niyetleri kötü ve kalpleri hastaydı. Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya kalkışmaları ve yalan söylemeleri yüzünden iğrençlikleri ve hastalıkları arttı. Bundan dolayı da Allah'ın elem verici azabını hakettiler. Kendilerine öğüt verildiği bozgunculuktan, nifaktan, düzenbazlıktan, hilekarlıktan ve entrikacılıktan vazgeçmeleri istendiği zaman bunları inkar ederler ve yapıcı salih kimseler olduklarım iddia ederler. Fakat içinde bulundukları durum bozgunculuğun ve yıkıcılığın ta kendisidir. Ancak içinde bulundukları çelişkinin arkında değildirler. Onlara "gerçek mü'minler gibi siz de kalbiniz ve tavırlarınızla i-n edin" denildiği zaman büyüklük kompleksine kapılırlar, mü'minlere dil uzatarak ilan anlayışsızlıkla, düşük akıllılıkla suçlarlar. Alayvari bir şekilde "biz de bu kıt akıl-gıoi mı manalım?" diye sorarlar. Oysa, başkaları değil, bizzat kendileri beyinsizdir, yısadır. Buna rağmen gerçek durumlarının bilincinde değildirler. Mü'minlerle § uuan zaman onlara eşlik eder ve onları kandırmaya çalışarak "biz de mü'miniz" derler. Daha sonra, şeytanlarıyla başbaşa kaldıklan, kendilerine çeşitli telkinlerde bulunan yalan vaadlerle yanlarında kalmalarını sağlayan, elebaşlarıyla yalnız kaldıklan zaman şöyle derler: "Dışarıdan görünümümüz bizim asıl niteliğimiz değildir. Biz onlarla alay ediyoruz". Asıl Allah onlarla alay eder ve azgınlıkları içinde körükörüne dolaşmaları için onlara belli bir süre tanır.

Bu ayetler, Medine döneminde inen ilk ayetlerdir. Ve burada münafıklar sınıfına işaret ediliyor. Münafıklar, İslami hareketin Medine devresinin erken dönemlerinde, hatta Peygamberimizin (s) Medine'ye bizzat varmasından Önce ortaya çıkmış bir gruptur. Ayetlerde "nifak" ya da "münafıklar" kelimesi geçmese de kastedilenler onlardır. Çünkü işaret edilen nitelikler tıpa tıp onlara uymaktadır. Amaç, Muhammedi davetin karşısında belirginleşen gruplar silsilesini tamamlamaktır. Bunlar, doğru sözlü mü'minler burun kıvıran kafirler ve yalancı, düzenbaz münafıklardır. Durum böyle olunca, ayetlerin Önceki ayetler

---

[13][13] Şeyatinihim Kendilerine telkinde bulunanlar. İslam alimlerinin burada kastedilenlerin yahudiler olduğu yönündedir.

grubuyla bağlantılı olduğu kendiliğinden ortaya çıkıyor.

Ayet-i kerimelerde, münafıkların bu tarz etkili ifadelerle vasfedilmiş olmaları, bu denli şiddetli bir eleştiriye maraz bırakılmaları, böyle bir grubun varlığının tehlikesini ve sosyal hayattaki sarsıcı etkisini ortaya koymaktadır, Medine döneminde inen bir çok sûrede, çeşitli şekillerde nifak hareketine, münafıklara ve İslam'a, Peygambere (s) ve müslümanların maslahatına karşı takındıkları olumsuz tavırlara işaret edilmiştir. Yeri geldikçe değineceğimiz gibi, oluşturdukları tehlike son derece büyük ve sosyal hayattaki etkileri derin ve yıpratıcı olmuştur. Bazı münafıklar Medineli, bazılan da Bedeviydiler. Fakat Medineli münafıkların nifakları daha önemli, daha şiddetli ve daha tehlikeliydi. Tefsir bilginleri[14[14]] "şeytanları" kelimesi ile yahudilerin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu yorum yerinde ve ayrıca ayetlerin içeriği ile de bağdaşmaktadır. Çünkü ayetlerden münafıkların ayrı, şeytanlarının da ayn bir grup olduğu anlaşılıyor. Şayet kastedilenler onların lider kadroları bile olsa, ifadeden, vasfedilenlerin yahudiler olduğu anlaşılıyor. Nitekim Medine inişli bir çok sûrede münafıkların Özellikle elebaşlannın İslam davetine karşı yahudilerle işbirliği içine girdiklerini ortaya koymaktadır. Yine bu sûrelerde yahudilerin münafıklara taktik verdikleri, hile, tuzak ve komplo kurmaları için onları sinsice yönlendirdikleri dile getiriliyor. Aşağıya alacağımız ayetler bunun somut örnekleridir: "Münafıklara müjde ver: Onlar için gerçekten acıklı bir azab vardır. Onlar mü'mirileri bırakıp kafirleri[15[15]] dostlar edinirler. Kuvvet ve onura onların yanında mı arıyorlar? Şüphesiz, bütün kuvvet ve onur Allah'ındır" (Nisa, 138-139) "Şüphesiz kendilerine hidayet açıkça belli olduktan sonra, gerisin geri dönenleri, şeytan kışkırtmış ve uzun emellere kaptırmıştır. İşte böyle; çünkü gerçektejı onlar, Allah'ın indirdiğini çirkin karşılayanlara dediler ki: "Size bazı işlerde itaat edeceğiz". Oysa Allah, sakladıkları şeyleri biliyor" (Muhammcd, 25-26).l0 Yahudiler, Medine halkı içinde münafıklar diye adlandırılan hasta kalpli, kötü niyetler içinde, fitne kazanını kaynatacak bir imkan bulmuşlardı. Onlarla ittifaklar çeşitli telkinlerde bulunuyor ve komplolarına, desiselerine destek oluyorlardı, n et hareketini, davetin liderini ve mü'minleri zor durumda bırakmak için işbirliği cinde hareket ediyorlardı. Peygamberimiz (s) yahudileri yenilgiye uğratıncaya kadar, "fak hareketi önemini korudu. Nihayet yahudilerin bir kısmı sürüldü, bir kısmı ihanetlerinin bedelini canlarıyla ödedi ve bir kısmı da Suriye yolunu tuttu. Ne var ki, nifak hareketi bir kerede ortadan kalkmadı. Çünkü münafıklık sosyal bir karakter yansımasıdır.

Gerçi ayetler, özel bir zaman dilimini ve Rasulullah dönemindeki münafıkların tablosunu içeriyor, ancak ifadelerin mutlak ve genel nitelikli oluşu evrensel bir mesaj konumunda olup münafıklara ait karakterlerin, tutum, davranış ve sözlerin kınanmasına yöneliktir. Bu tür niteliklerse, her zaman ve mekanda bazı insanlar tarafından sergilenebilirler. [16[16]]

[14[14]] Taberi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin ve Tabresi.

[15[15]] Kafirlerden maksat yahudilerdir. Bkz. Hazin Tefsin.

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/43-45.

Münafıklık Hareketi

Bu hareketi ve mensuplarını ele alan Kuran ayetlerinden ve Hz. Muhammed'in hayatına ilişkin rivayetlerden; bu hareketin, Peygamber (s)'in Medine'ye varmasından önce, amca çocuğu Musab'ı kendi adına ve bir davetçi olarak Medine'ye göndermesinden itibaren boy verdiğini anlıyoruz. Medine'den bazı kimseler Musab'ın davetine karşı çıkıyor ve buna engel olmaya çalışıyorlardı. Abdullah b. Übeyy Medine'deki iki kabileden biri olan Hazreçlilcrin liderlerinden biriydi. Hazre"çliler ikinci kabile Evslilerden daha kalabalık ve daha güçlüydüler. Başta bütün Medineliler kendilerini bu iki kabileye intisab ettiriyorlardı. Abdullah b. Übeyy bazı akrabaları üzerinde etkili oldu ve onları nitak harekelinin içine çekti. Rasulullah'ın Evs ve Hazreç kabilesine mensup bazı kimselerin kendisine biat etmesinin ardından Medine'ye hicret ettiği sıralarda Hazrcçliler, Abdullah b. Übeyy'i Medine'ye kral yapmaya hazırlanıyorlardı. Rasulullah (s) Medine ye varınca, ona biat etmiş bulunan Evs ve Hazreç kabilelerine mensup kimseler, onu ve arkadaşlarını iyi karşıladılar, kendilerine yardım ve destek sözü verdiler. İbn Übeyy Peygamberimizin (s) Medine'ye hicret etmesini, krallıktan mahrum edilişinin başlıca sebebi olarak algıladı ve bu yüzden ona kin duydu, öç almayı kafasına koydu.[17[17]] Rivayetlerde bir başka etkili şahıstan söz ediliyor. "Rahip" lakaplı Ebu Amir. Bu adam "sakiller" diye bilinen muvahhid bir gruba mensuptu. Peygamberimizin (s) görevlendirilirinden sonra, peygamber olamamaktan dolayı duyduğu kıskançlıkla Hristiyanlığı kabul : Peygamberimize (s) karşı derin bir kin besledi. Bazı akrabalarını etkiledi ve Abıh b. Übeyy ve grubuyla birlikte hareket etmelerini sağladı. Medine'de örgütlenen ™kunyanında bir de Medine çevresinde ikamet eden Bedevi münafıklar vardı. siyeri CZ3 Iıa'î£lİ;insü!'Arabr ad!l eserimizin "Nifak Hareketi" bölümü c.6 sn. 142-172. Ayrıca İbn Hişam Münafıkların oynadığı sarsıcı rol, daha çok Medine münafıklarının rolüydü. Bedevi münafıkların müslümanhği menfaate dayanıyordu. Bir menfaat gördüklerinde Peygamberimize (s) ve ashabına yapışıyorlardı, ama bir tehlike sezdiklerinde ufak ufak oradan sıvışıyorlardı.

Medine münafıklarının tavırları ve hileli düzenleri daha etkili ve geniş boyutluydu. Roller ve sonuçlar değişse de peygamberimizle Mekkeli ileri gelenler arasındaki mücadeleyi andırıyordu. Çünkü Peygamberimiz (s) davet merkezine yerleşir yerleşmez, gücünde ve davetinin etki alanında bir artış oldu. Artık otorite sahibi, nüfuzlu ve saygı duyulan bir taraftı. O sırada münafıklar, kaynaşmış, belirgin bir kitle değildiler; her zaman azınlık olarak kaldılar. Rasulullah gücünün artması .ve İslam dairesinin genişlemesi ile ters orantılı olarak onların da etkinlikleri azalıyordu. Akrabalarının büyük çoğunluğu samimi mü'minlerdi. Bu samimi mü'minlerden biri de münafıkların elebaşısı Abdullah b. Übeyyin oğluydu. Bu zat ashabın ileri gelenlerindendi ve Peygamber (s)'in izin vermesi durumunda babasını

[17[17]] Bu konuyla ilgili ayetler bu kadarla bitmiyor. Ayrıca, Mücadele 14, Haşr 11, Maide 52-53 ayetlerine bakınız.

Öldürebileceğini de göstermişti. Bunlar münafıklığı reddediyor, samimi mü'minler olduklarına yemin ediyorlardı. İslam'ın öngördüğü farzları yerine getiriyor, bir çok ayette anlatıldığı gibi cihad hareketine de katılıyorlardı. Aşağıdaki ayetlerde, münafıkların bu durumuna işaret ediliyor:

"Münafıklar sana geldikleri zaman: "Biz gerçekten şehadet ederiz ki, sen kesin olarak Allah'ın elçisisin" dediler. Allah da bilir ki sen elbette onun elçisisin. Allah şüphesiz münafıkların yalan söylediklerine şahitlik eder" (Münafikun,!)

"Gerçekten sizden olduklarına dair Allah adına yemin ederler. Oysa onlar sizden değildirler. Ancak onlar ödleri kopan bir topluluktur. Eğer onlar bir sığınak ya da kalacak mağaralar veya girebilecekleri bir yer bulsalardı, hızla oraya yönelip koşarlardı" (Tevbe, 56-57)

"Allah'a and içiyorlar ki o inkar sözünü söylemediler. Oysa andolsun onlar, inkar sözünü söylemişlerdir ve İslamlıklarından sonra inkara sapmışlardır, erişemedikleri bir şeye yeltenmişlerdir. Oysa intikama kalkışmalarının, kendilerini Allah'ın ve elçisinin bol ihsanından zengin kılmasından başka bir nedeni yoktu. Eğer tevbe ederlerse kendileri için hayırlı olur, eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de acı bir azapla azaplandınr. Onlar için yeryüzünden bir koruyucu-dost ve bir yardımcı yoktur" (Tevbe, 74).

"İnfak ettiklerinin kendilerinden kabulünü engelleyen şey, Allah'ı ve elçisini tanımamaları, namaza ancak isteksizce gelmeleri ve hoşlarına gitmiyorken infak etmeleridir" (Tevbe, 54).

Münafıklar, İslam davetinin ve müslümanların maslahatıyla çelişen hareketleri ancak gizlice ve kuşkulu ortamlarda sergiliyorlardı. İslam'ın öngördüğü hareketleriyse ancak mü'minlerle karşılaştıkları ortamlarda sergilemek zorunda kalırlardı.

Bütün bunlardan dolayı münafıklıkla damgalandılar, Allah ve Rasulü'nün gazabına, hürün mü'minlerin öfkesine maruz kaldılar ve Nisa sûresi 145. ayette belirtildiği gibi ateşin en aşağı tabakasına atılmayı hakettiler.Bu kadarlık bir değerlendirmeyle yetiniyor ve geri kalan tavır ve sözlerinin açıklamasını başka münasebetlere bırakıyoruz. Bu sûreyi izleyen Medine inişli bir başka sûrede münafıklardan çokça söz edilir. Orada ayrıntılı açıklamalarda bulunmayı umuyoruz.

Müfessir Hazin İbn Abbas'a dayanarak Bakara sûresi 14. ayetin Abdullah b. Übeyy ve münafık arkadaşları hakkında indiğini belirtir. Rivayete göre bu münafıklar bir gün bir yere giderlerken Rasulullah'm ashabından bir grupla karşılaşırlar. Abdullah b. Übeyy arkadaşlarına: "Bakınız, bu düşük akıllıları nasıl sizden uzaklaştıracağım" "Merhaba! Ey doğru sözlü, Teymoğullanmn efendisi, İslam'ın aksakallısı, Rasulullah'm mağara arkadaşı ve Rasuluilah uğruna canını ve malını feda eden zât" der. Sonra Hz. Ömer'in elinden tutar ve şöyle der: "Merhaba! Ey Adiy b. Ka'boğullan'nın efendisi, Allah'ın dininin güçlü ve hakla batılı ayırıcı kılıcı, malını ve canını Allah Rasulü uğruna feda eden kişi..." Ardından Hz. Ali'nin

elini tutar ve şöyle der: "Merhaba! Ey Rasulullah'm amcasının oğlu, damadı ve Rasulullah'tan sonra Haşim oğullarının efendisi..." Bunun üzerine Hz. Ali ona şöyle der: "Allah'tan kork, ey Abdullah, münafıklık etme. Çünkü münafıklar Allah'ın yarattığı en kötü insanlardır. Bu tepki karşısında İbn Übeyy şu karşılığı verir: "Yavaş ol, ey Ebu'l Hasan! Bu sözleri münafıklık olsun diye söylemiyorum. Allah'a andolsun ki, bizim imanımız ve tasdikimiz sizin imanınız ve tasdikiniz gibidir". Sonra birbirlerinden ayrılıp her bir grup yakma gitti. Abdullah b. Übeyy arkadaşlarına "yaptığımı beğendiniz mi?" diye sordu. Onlar da onu yaptığından dolayı tebrik ettiler.

Rivayetin uydurma olduğu ilk anda anlaşılıyor. Çünkü her üç sahabeyle ilgili olarak yapılan tanımlamalar, Rasulullah'm hatta onların vefatından sonra sözkonusu olmamış olsa bile en azından hicretin üzerinden uzun bir zaman geçtikten sonra bu niteliklerle anılır olmuşlardır. Bize öyle geliyor ki, bu rivayet sadece Hz. Ali'nin münafıkça davranışları sezebildiğini anlatmak amacıyla uydurulmuştur. Bunun yanında rivayet, ayetin tek başına inmiş olmasını gerektirir. Oysa ayetin, bölümle bütünlük oluşturduğu ortadadır. Bu da, ayetlerin bir kerede indiklerinin güçlü bir kanıtıdır.

Bizim kanaatimize göre, ayette anlatılan durum, bütün münafıklara ilişkin genel bir tutumdur. Bunlar, Rasulullah'm ashabı ile özellikle muhacirlerle karşılaştıkları zaman »yle davranırlardı. Sadece kendi akrabaları yanında rahat hareket ederlerdi. Dolayisıy-2rime, münafıklara ilişkin belirgin ve genel bir niteliği gözler önüne seriyor. [18[18]]

Kadınlar Düşük Akıllı Mıdır?

Bazı tefsir kitaplarında "Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi iman edelim?" cümlesinden hareketle, düşük akıllıların kadınlar olduğu şeklinde görüş belirtmelerini değerlendirmek istiyoruz:Eski ve yeni bazı tefsir bilginleri[19[19]] bu cümlenin yorumu ile ilgili olarak, Nisa sûre-sinde yer alan şu ifadeye göndermede bulunduklarını gördük: "Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı düşük akıllılara vermeyin..." (Nisa, 5). Diyorlar ki: "Bu yüzden yüce Allah kadınları ve çocukları Nisa sûresi 5. ayette düşük akıllılar olarak nitelendirmiştir. Çünkü onların akıllan ermez ve ayirdetme yetenekleri gelişmemiştir.Bu yorumu, Abdullah b. Mesud ve İbn Abbas'a dayandırırlar. Bunun destekleyici mahiyette E-bu Emame kanalıyla bir hadis rivayet ederler;[20[20]] "Kadınlar düşük akıllıdır. Ancak üzerlerine kaim olan kocalarına itaat edenleri başka". Bir diğer hadis de Müslim tarafından rivayet edilir: "Ey kadınlar topluluğu, sadaka verin ve çokça istiğfar edin. Çünkü ateş ehlinin daha çok kadınlardan oluştuğunu

---

18[18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/45-47.

19[19] Eskilerden Taberi ve İbn Kesir. Yenilerden el-Kasımi. ibn Kesir, Taberi'de geçenleri neredeyse harfi harfine aktarır. Aynı şekilde el-Kasımi de İbn Kesir'de anlatılanları virgülüne kadar aktarır.

20[20] Bkz. İbn Kesir, Nisa sûresi 5. ayet

gördüm." Keskin görüşlü kadınlardan biri: "Ya Rasulullah neden daha çok biz ateş ehli oluyoruz?" diye sordu. Rasulullah ona şu cevabı verdi: "Çok lanet edersiniz, kocanıza nankörlük edersiniz. Akıllı kimseler arasında sizden daha çok eksik akıllı ve eksik dinli kimse görmedim".[21[21]]

Bu hadislerle ilgili olarak şunu söyleyebiliriz: Bakara sûresinin incelemekte olduğumuz ayetinde geçen "süteha" kelimesi ile Nisa sûresinin ilgili ayetinde geçen "süteha" kelimesi arasındaki münasebet son derece zayıftır. Çünkü münafıklar Medineli akrabalarından olup samimi mü'minler arasında yer alan bazı kimselerin, son derece akıllı, güçlü, idrakli olduklarını biliyorlardı.

Ayrıca muhacirler arasında da akıllı, kavrayış sahibi ve liderlik yeteneğine sahip müslümanlar tanıyorlardı. Dolayısıyla onların asıl amaçları iğnelemek ve küçümsemekti. Yani bir bakıma mü'minlerde var olan bir gerçeği ifade etmek değildi maksatları. Hatta eğer bununla bazı mü'minleri gerçekten (mecazen değil) nitelemek amacını güt-müşseler de, yine de Bakara sûresinin bu ayetiyle Nisa sûresinin ilgili ayeti arasında bu bakımdan kurulan münasebet son derece zayıf kalıyor. İkisinin arasında bir bağ kuramıyoruz. Bu bir. İkincisi, Nisa sûresinin ilgili ayetinde geçen "sufaha" kelimesini "kadınlar" ve "çocuklar" olarak açıklamak, ne ayetin nassı ile ne de ruhuyla uyuşmaktadır. Çünkü ayette geçen bu kelime mutlaktır. Ayetin akışı ile uygun olanı, aklı ermez, ayirdetme yeteneğine sahip olmayan kadın, erkek, çocuk... Herkesi kapsamasıdır. Biz, tefsir bilginlerinin "bu yüzden yüce Allah kadınları ve çocukları, Nisa sûresi 5. ayette düşük akıllılar olarak nitelendirmiştir" şeklindeki değerlendirmelerini, bu yorumu, yani Nisa sûresinin ilgili ayette geçen "sufaha" kelimesine özellikle "kadınlar ve çocuklar" anlamını vermelerini desteklemek için İbn Mesud ve İbn Abbas'tan aktardıkları rivayetini yadırgıyoruz. Rivayet ettikleri hadisler sahih olsa bile bu değerlendirmeleri haklı çıkarmazlar. Rivayetlerin ilkini inceleyenler, bir istisna içerdiğini göreceklerdir. Yani sadece kocalarına 7ivet edenler kastedilmiştir. Ki, çoğu zaman ve çoğu yerde kadınların ezici çoğunluğu ından ^rum bundan ibarettir. İkinci rivayetin de teşvik, yakındırma ve öğüt verme maçlı olduğu ortadadır. Eksik akıllılığın ve noksan dinliliğin sırf kadınlara özgü kılınması ya da bu niteliğin tüm kadınları kapsayacak şekilde genelleştirilmesi söz konusu değildir.

Adı geçen müfessirlerin ve onların görüşünü paylaşan bir çok yazarın, yüksek ve saygın bir ilmi düzeye sahip olmalarına rağmen, özellikle kadınlarla ilgili olarak getirdikleri bu tahsis edici yorumla kesinlikle uyuşmayan bir çok ayeti gözden kaçırdıklarını gördükçe hayretimiz biraz daha artıyor. Çünkü, Kur'an-ı Kerim'de kadınların da tıpkı erkekler gibi, hiç bir ayrım gözetilmeksizin imanî, toplumsal, ibadî, malî, cihadla ilgili ve ahlakî her türlü yükümlülüğe ehil olduğu defalarca vurgulanmıştır. Erkeğin işlediği amellere terettüp eden dünya ve ahirete ilişkin her türlü sonuç, her türlü sevap ve ceza hiç bir ayrım ve farklılık gözetilmeksizin kadınlara da terettüp eder. Aralarındaki ilişkinin niteliği ne olursa olsun,

---

[21[21]] Bkz. İbn Kesir, Bakara sûresi 282. ayet

erkeğin hiç bir müdahalesine, yöneticiliğine ya da iznine gerek kalmaksızın kadının kendi malı üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunma hakkı vardır. Kadın kendi başına alış veriş yapabilir, gayri menkul satan alabilir, ekin ekebilir, tarlalarını biçebilir, borç alabilir, borç verebilir, hibe edebilir, vasiyet edebilir, köle azad edebilir, miras alabilir, miras bırakabilir, malını kiraya verebilir ya da birini ücret karşılığı çalıştırabilir, kendi başına biriyle evlenmeye karar verebilir. Allah'ın evrensel ayetleri ve nimetleri üzerinde düşünme, Allah'ın kitabını okuyup anlamaya çalışma, Öğrenme ve öğretme gibi, bir erkeğin yükümlü olduğu şeylerle bir kadın da yükümlüdür. Muttaki ve salih bir mü'min erkek için geçerli olan övgüler, muttaki ve saliha bir mü'min kadın için de geçerlidir. Kafir, müşrik ve münafık bir erkeğin eleştirildiği şeylerle kafir, müşrik ve münafık bir kadın da eleştirilir. Erkeğe yönelik olarak va'dedilen dünya ve ahiret mutluluğu ve tertemiz bir hayat, aynı şekilde kadına da va'dedilmekte-dir. Allah'ın gazabına uğrama, dünya ve ahirette kurtuluşa ermeme gibi tehditler, erkekler kadar kadınlar için de geçerlidir. Yine Kur'an'da, mü'min erkeklerle mü'min kadınların birbirlerinin dostları olduğu, marufu emredip münkeri yasakladıkları, namaz kıldıkları, zekat verdikleri, Allah'a ve Rasulüne itaat ettikleri belirtilir. Buna karşılık olarak her iki cinse de altlarından ırmaklar akan içinde ebediyen kalacakları Adn cennetle-nndeki güzel meskenler ve en büyük ödül olarak da Allah'ın hoşnutluğu va'dedilir[22[22]].

Bunun yanında büyük bir Kur'anî gerçek daha var: Sadece erkeklere Özgü olduğuna »ışkın bir ipucu, bir kanıt, bir gerekçe bulunmayan dünya ve dinle ilgili herhangi bir mesele hakkında; mü'min, müslüman, müşrik, kafir ve münafık erkeklere yönelik olan er türlü hitap aynı zamanda bu grupların kadınlarına da yöneliktir. Bu ise ancak kadının aklî, ruhî, ahlakî vb. hususlarda tam bir yeterlilikte olduğunun kabul edilmesi durumunda bir anlam ifade edebilir.Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen, erkeklerin kadınlar üzerine kaim oldukları, erkeklerin kadınlara derece bakımından üstün kılındığı, borçlanma muamelelerinde bir erkeğin şahitliğine karşılık iki kadının şahitliğinin Öngörülmesi, mirasta erkeğe düşen payın yansı kadar kadına düşmesi gerektiği gibi hususlar yukarıda işaret ettiğimiz, kadının aklî, ruhî ve ahlakî yeterliliği ile çelişmez. İleride yeri geldikçe işaret edeceğimiz gibi, bu tür farklılıklar evlilik hayatı ve kadının cinsel doğası ile ilgilidir. Belki de kadının mali ve medeni konularda erkeğin iznine gerek kalmaksızın tam bir yeterliliğe sahip olduğunun vurgulanması yukarıda da değindiğimiz gibi erkeğin kadın üzerinde "kaim" olması, ondan bir derece üstün olmasının sadece evlilik hayatı için geçerli bir durum olduğuna ilişkin güçlü bir kanıttır. [23[23]]

16- İşte bunlar hidayete karşılık sapıklığı satın almışlardır; fakat bu alış verişleri bir yarar sağlamamış; hidayeti de bulmamışlardır.

[22[22]] Yukarıda sunduğumuz hususları içeren gerek Mekke inişli gerekse Medine inişli bir çok ayet vardır. Biz bu ayetleri sadece yer ve numaralarını vermekle yetiniyoruz: Bakara 219-247, Ai-i İmran 191-195. Nisa 4-7-12-19-21-24 ve 124- Maide 38- Tevbe 67-68-71-72, Nahl 97, Nur 2, Rum 21, Ahzab 35, Fetih 5-6, Müjdele 1-2, Mümtehine 10-12, Talak 1-5.

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/47-50.

17- Bunların örneği, ateş yakan[24[24]] adamın örneğine benzer; çevresini aydınlattığı zaman, Allah onların aydınlığını giderir ve göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakıverir.

18- Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Bundan dolayı dönmezler.

19- Ya da bunlar, karanlıklar, gökgürültüsü ve şimşeklerle yüklü, gökten şiddetli bir yağmur[25[25]]' fırtınasına tutulmuş gibidirler ki, yıldırımlanyla kulaklarını tıkarlar. Oysa Allah kafirleri çepeçevre kuşatıcıdır.

20- Çakan şimşek neredeyse gözlerini kapıverecek; önlerini her aydınlattığında yürürler, üzerlerine karanlık basıve-rince de dikilir kalırlar[26[26]]. Allah dileseydi, işitmelerini de görmelerini de gideriverirdi. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir.

Yukarıda meallerini sunduğumuz ayetlerde, münafıkların durumu somu tlaş tırıl arak ve bu bağlamda eleştiriler yöneltilerek vasfediliyor. Bu bakımdan bu ayetleri önceki ayetlerin bir değerlendirmesi olarak nitelendirebiliriz:

1) Münafıklar hidayete karşılık sapıklığı satın almışlardır; fakat bu alış-verişlerinde kâr etmemişlerdir; doğru yolu da bulamamışlardır.

2) Bu bakımdan münafıklar, karanlıklar İçinde bir ateş tutuşturan kimseye benzerler. Ateş etrafını henüz aydınlatmışken, Allah aydınlığını giderir ve karanlıklar yeniden bastırır; hiç bir şey göremez olur.

3) Münafıklar kör, sağır ve dilsizdirler; gerçeği göremez, dinleyemez ve konuşamazlar. Gerçeğe dönmeleri ihtimali yoktur.

4) Münafıklar bu halleriyle bir de karanlık bir gecede gök gürültülü ve şimşekli bir yağmur fırtınasına tutulmuş kimseye benzerler. Karanlık, bu kimseyi çepeçevre kuşatıştır; yıldırımların korkusu yüreğine dolmuş, gök gürültüsü kulaklarını adeta sağır et-nştır. Öyle ki dehşet verici gürültüden kurtulmak için parmaklarını kulaklarına tıkar. jek adeta onun gözlerini kapıyor. Şimşek çaktığında, bir süre yürüme fırsatı bulu- Ama şimşeğin aydınlığı uzun sürmüyor. Bu kimse de şaşkın bir halde yerinde kalakalıyor. Bir adım atacak mecali kalmıyor.

5) Hiç şüphesiz Allah dilerse onların görmelerini ve işitmelerini giderir. Çünkü O'-gu' erseye yeter. O kafirleri kuşatandır. O'nun kudretinden sıyrılmaları mümkün değildir. Ayetlerin temsil, tanımlama ve eleştiri nitelikli ifadeleri derin, etkili ve hayranlık

---

[24[24]] îstavkade Ateş yaktı ya da ateşi tutuşturmaya çalıştı.

[25[25]] Sayyib Şiddetli yağmur fırtınası.

[26[26]] Kamu Kalakalırlar, yürüyemezler.

uyandırıcıdır. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in sunduğu mesajın, insanlara yol gösteren bir nur olduğu vurgulanıyor. Münafıklar bu nuru, bu ışığı görüyorlar; aydınlattığı yolda bir süre de yürüyorlar. Sonra kötü niyetlerine yenik düşüyorlar. Dolayısıyla kafir ya da münafık olarak bu nurdan yararlanamaz hale geliyorlar.

Tefsir bilginlerinin çoğunluğu, "Allah onların aydınlığını giderir" ifadesini, "Allah onların yaktığı ateşi söndürür ve hiç bir şey göremez hale getirir" şeklinde yorumlamışlardır. Kuşkusuz bu yorum dikkate değer olduğu kadar cümlenin motamot karşılığı olması bakımından da ilginçtir. Ancak bize öyle geliyor ki, bir önceki paragrafta yaptığımız açıklama ayetlerin atmosferi ile daha çok uyuşmaktadır. Yani onlar bir süre Önce görüp, ışığında yol aldıkları nuru göremez hale gelmişlerdir. Eski karanlıklarına yeniden dönmüşlerdir. Dolayısıyla parlayan ışık, bizce Hz. Muhammed'in sunduğu mesajdır. Yüce Allah'ın bu ışığı söndürmesi söz konusu olamaz. Tersine bu nuru göremeyecek duruma gelen, münafıkların kendileridir.

"Allah onların aydınlığını giderir" ve ".. .dikseydi, işitmelerini de görmelerini de gideriverirdi" gibi ifadeler, tıpkı "Allah zalimleri saptırır" ve "onunla ancak fasıldan saptırır" ifadeleri gibi üslupla bağlantılı deyimlerdir. Yoksa ayetlerde açıkça onların hidayete karşılık sapıklığı tercih ettikleri kendi özgür iradeleriyle ışığı görmezlikten geldikleri vurgulanıyor.

Münafıkları inceleyen bölümden Önceki ayetlerde, kafirlerle ilgili olarak söylediklerimizi bir kez daha yineliyoruz. Dolayısıyla, münafıkların bu ayetlerin indiği sıradaki durumları vurgulanıyor. Yani bu durumun sonuna kadar böyle sürdüğü kastedilmiyor. Ancak nifak üzere ölenler için bu hükmün geçerli olduğunu unutmayalım. Şunu da belirtelim ki, sonunda çoğu münafık tevbe etmiş ve örnek bir İslami hayat yaşamıştır.

Tefsir bilginleri[27][27], adetleri olduğu üzere, bu ayetleri incelerken "gök gürültüsü" ve "yıldırım" gibi fenomenlerin mahiyetine ilişkin açıklamalar yapmışlardır, Sağlam bir dayanağı olmayan rivayetlerle bu görüşlerini desteklemek istemişlerdir. Ki bunların çoğu da bilimsel gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Zaten ayetlerin akışı içinde bu tür açıklamalara girmek de yersizdir. Çünkü ayetlerin amacı bu değildir. Ayetler insanların bildikleri, gözlemledikleri ve her gün karşılaştıkları fenomenleri, soyut kavramları somutlaştırma, eleştiri ya da tanımlama amacı ile gözler Önüne sermektedir.

Dolayısıyla, konuyu bu çerçevede tutmak bir zorunluluktur. Reşid Rıza'nın bu konuda son derece yerinde bir ifadesi vardır:[28][28] "Bunlar Kur'an'ın ilgi alanına giren konular değildir. Kur'an'da doğal fenomenler ibret alınması, kanıt olarak kullanılması ve aklın anlayışı ve dini

[27][27] Taberi, Hazin'de ayetlerin tefsirine bkz.

[28][28] el-Menarc.î

güçlendirecek araştırmalara yöneltilmesi için yer alırlar. "Bu değerlendirme, benzeri münasebetlerde vurguladığımız gibi yerindedir ve isabetli olmuştur. [29][29]

21 - Ey insanlar sizi ve sizden Öncekileri yaratan Rabbİnize kulluk edin ki sakınasınız.

22- O, sizin İçin yeryüzünü bir döşek gök yüzünü bir bina kıldı. Ve gökten yağmur indirerek bununla sizin için çeşitli ürünlerden rızık çıkardı. Öyleyse bile bile Allah'a eşler koşmayın.

23- Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'dan şüphedeyse-niz, bu durumda siz de bunun benzeri bir sûre getirin. Ve eğer doğru sözlüyseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi'[30][30] çağırın.

24- Ama yapamazsanız -ki kesin olarak yapamayacaksınız- bu durumda kafirler için hazırlanmış ve yakıtı İnsanlar ile taşlar olan ateşten sakının.

Bu ayetlerde:

1) Tüm insanlara bir çağrı yöneltiliyor: "Tele ve ortaksız Rabbiniz olan Allah'a kuledin" diye. Çünkü ibadet edilmeye layık tek ilah O'dur. Böyle yaparlarsa, O'nun abından sakınmış ve O'nun rızasını haketmiş olurlar. Çünkü hem onları, hem de onun oncek'Icri yaratan O'dur. Yeryüzünü onlar için, üzerinde yaşamaya ve ikamet et-yerişli biçimde bir döşek gibi yapan O'dur. Üzerinde de göğü bir bina gibi yaratmıştir. Gökten bir su indirerek onunla çeşitli ürünler yeşertmiştir ki, hay atlan bunlara bağlıdır.

2) Allah'la birlikte başka tanrılar edinip bunları Allah'a eş koşmaları yasaklanmıştır. Özellikle de en yüce ilah olduğunu ve bu tür ortak koşmalardan tenzih edilmesi gerektiğini biliyorlarsa.

3) "Şayet, Allah'ın peygamberine indirdiği kitaptan ve peygamberin Allah ile iletişim halinde olduğundan şüphe ediyorlarsa, bunun gibi bir sûre getirmelidirler ve bunun için diledikleri ortakların ve yardımcıların desteğine başvurabilirler" şeklinde bir meydan okuma yer alıyor.

4) Ardından, yüce Allah'ın kafirler için hazırladığı ateşten sakınmaları isteniyor. Bu ateşin yakıtı taş ve insan olacaktır. Bundan korunmanın yolu da iman ve ilahi mesajı tasdiktir. Şayet yukandaki meydan okumaya bir cevap vermekten aciz olurlarsa, bu onların hiç bir zaman bunu yapamayacaklarının bir kanıtı olarak değerlendirilir.

Hemen farkedildiği gibi, ayetler Önceki bölüm üzerine yapılmış bir değerlendirme niteliğindedir. Şöyle ki; Hz. Muhammed'in sunduğu hak mesaj karşısında belirginleşen üç

---

[29][29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/51-52.
[30][30] Şuhedaekum Ortaklarınız yada yardımcılarınız.

ayrı insan tipinden söz eden ayetlerin ardından şimdi incelemekte olduğumuz ayetlerde, genel ve mutlak bir ifadeyle bu üç grup insanın tümüne birden inanma ve boyun eğme çağrısı yapılıyor. Çağrının etkisini kalıcı kılmak için, evrensel fenomenlerde somutlaşan ilahi kudretin sahneleri, bu bağlamda insanlar için büyük menfaatlerle sonuçlanan doğal hadiseler gözler önüne seriliyor. Bu olayların insanların hayatını kolaylaştırdıkları dile getiriliyor. Hiç kuşkusuz, bütün bunları insanlara bahşeden yüce Allah, ibadete layık tek ve ortaksız ilahtır. Bu arada inkar ve inadı sürdürenler de uyanhyorlar. Mekke inişli ayetlerde göklerin ve yerin yaratılışından göğün bina edilişinden, yerin bir döşek gibi yayılışından defalarca söz edildi. Biz de her fırsatta geniş açıklamalarda bulunduk. Bu yüzden burada bir kez daha değerlendirmelerimizi sunmayı yararlı görmüyoruz. Bu ve benzeri ayetlerin hedefi, dinleyicilerin dikkatini yüce Allah'ın göklerde ve yerdeki kudretinin somut sahnelerine ve insanlar için içerdikleri olağanüstü değerde menfaatlere çekmektir.

Kur'an'ın benzerini getirmeye ilişkin meydan okumalar, Mekke inişli sûrelerde sık sık yinelenen bir husustur. Bununla ikinci kezdir, İnsanların böyle bir şeyi gerçekleştire-meyecekleri vurgulanıyor (Diğeri İsra 88. ayettir). Ama arada bir fark vardır. İsra sûresinin ilgili ayetinde insanların Kur'an'ın bir benzerini meydana getiremeyecekleri ifade edilirken, şu anda incelemekte olduğumuz ayette ise onun benzeri bir sûreyi meydana getiremeyecekleri ifade ediliyor. 31[31]

Kur'an'ın Meydan Okuması

Medine döneminin başlarında bütün insanlara bu şekilde meydan okunması, hem de kesin bir ifadeyle insanların Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmekten aciz olduklannın vurgulanması, bu bakımdan Peygamberimizin (s) sunduğu mesajın doğruluğuna, Kur'an'ın ilahi vahyin bir ürünü ve ondan kaynaklandığına ilişkin tam güven ve sarsılmaz bir bilinç aşılamaktadır. Bunun yanında Peygamberimizin (s) kendine duyduğu güveni de yansıtmaktadır.

Bazı müsteşriklerin, incelemekte olduğumuz bu ayetten 39. ayete kadar olan bölümün ifade tarzının Mekke inişli ayetlere benzediği için, bu bölümün Mekke döneminde indiğini ileri sürdüklerini gördük. Bu görüşü destekleyecek herhangi bir rivayete bu güne kadar rastlamadık. İçerik benzerliği, iddiayı doğrulamak için yeterli bir kanıt sayılmaz. Kaldı ki bu ayetlerin indiği günlerde Arap yarımadasındaki insanlann çoğu kafirdi ve böyle bir üslubu gerektirecek bir durumdaydı. Aynca az Önce de işaret ettiğimiz gibi, bu ayetlerin Önceki

31[31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/53-54.

bölümlere ilişkin bir değerlendirme niteliğinde olması da böyle bir ifade tarzını gerektirici bir olgudur. [32[32]]

25- Ey Muhammed, iman edip salih amellerde bulunanları müjdele. Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. Kendilerine rızık olarak bu ürünlerden her yedirildiğinde, "Bu daha önce de rızıklandığımızdır" derler. Bu onlara dünyadakine benzer olarak sunulmuştur. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onlar orada süresiz kalacaklardır.

Ayetin üslubu açık ve anlaşılırdır. Hitap, Hz. Muhammed'in sunduğu hak mesaja inananlara yöneliktir ve üslubun niteliği övgü ve müjdeleme şeklinde ön plana çıkmaktadır. Kafirlere yöneltilen uyarının ve ahirette onlar için hazırlanan elem verici azabın bir karşıt sahnesi gibidir. Böylece, incelemekte olduğumuz bu ayetle önceki ayetler arasında sağlam bir bağ olduğu açıktır. [33[33]]

Rızıkların Benzeşmesi

"Kendilerine rızık olarak bu ürünlerden her yedirildiğinde, "Bu daha önce de rizık-ondığımızdır" derler. Bu, onlara dünyadakine benzer olarak sunulmuştur".

Müfessirler[34[34]], bu cümlenin yorumuna ilişkin olarak İbn Abbas'tan ve başkalarından çeşitli görüşler rivayet etmişlerdir. Bunlardan birine göre, mesele cennet meyveleriyle ilgilidir. Bunlar renk ve biçim olarak birbirine benzerler ama tat ve lezzet bakımından farklılık gösterirler. Bu yüzden bir kimse, herhangi bir meyveyle karşılaştığında onu daha önce de yediğini sanır. Bir diğerine göre, konu dünya meyveleriyle cennet meyvelerinin birbirine benzemesiyle ilgilidir. Öyle ki, cennette birine bu meyveler sunulduğunda, onları daha Önce dünyadayken yediği meyvelere benzetir. Müfessirler, bu ikinci görüşü değerlendirirken, cennet meyvelerinin şekil ve isim bakımından dünya meyvelerine benzediğini ancak tat ve lezzet bakımından farklı olduğunu söylemişlerdir. Biz ikinci görüşü tercih ediyoruz. Çünkü ayette geçen "daha önce" deyimi, daha çok dünya ile ilgili olarak bir anlam ifade edebilir.

Ahiret nimetleri ile ilgili konular, içeren Mekke inişli ayetlerin çoğunda, bu değer-lendirmemizi pekiştirecek ipuçlar, vardır. Bu ayetlerde, dünyadaki birçok meyvenin, içeceğin ve ürünlerin isimleri sıralanır; İncir, hurma, kuş eti, zencefil, kafur, misk, sedir, yastık serilmiş

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/54-55.
[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/55.
[34[34]] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi

döşemeler, kâse, ipek, inci...vs. gibi. Bundan da anlıyoruz ki, vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet,ahiret hayatının niteliklerinin, nimetlerinin ve azabının, insanların dünyadaki alışık oldukları şeyleri andırmasını öngörmüştür. Çünkü insan düşüncesi, görmediği ve duyularına göre biçimlenen tasavvurunun çerçevesine girmeyen şeyleri anlayamaz, algılayamaz. Nitekim, daha önce çeşitli münasebetlerle bu gerçeğe değindik. [35[35]]

26- Şüphesiz Allah bir sivrisineği de ondan üstün olanı da örnek vermekten çekinmez. Böylece iman edenler, kuşkusuz bunu Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler; inkar edenler ise, "Allah bu örnekle neyi amaçlamış?" derler. Oysa Allah, bununla bir çoğunu saptırır, bir çoğunu da hidayete erdirir. Ancak o, fasıklardan başkasını saptırmaz.

27- Kİ bunlar Allah'ın ahdini, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozarlar, Allah'ın kendisiyle birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Kayba uğrayanlar, İşte bunlardır.

28- Nasıl oluyor da Allah'ı inkar ediyorsunuz? Oysa Ölü iken sizi o diriltti; sonra sizi yine öldürecek, yine dirilte-cektir ve sonra O'na döndürüleceksiniz.

29- Sizin için yerde olanların tümünü yaratan O'dur. Sonra göğe yönelİp (istiva edipj de onları yedi gök olarak düzenleyen O'dur. Ve O, her şeyi bilir.

ilk iki ayette, yüce Allah'ın Kur'an'da, insanlar için ne kadar açık ya da basit görünürse görünsün bir sineği yada ondan daha üstün bir şeyi Örnek vermekten çekinmediği vurgulanıyor. Mü'minler bu örnekler üzerinde düşünürler, bunları birer gerçek olarak algılarlar. Çünkü bunlar Allah tarafından vahyedüen gerçeklerdir. Vahiy ise, sadece gerçeği ve hikmeti içerir. Kafırlerse, duyduklarını teyid etmek için çevrelerine sorarlar, ma kulaklarına inanamadıklarını vurgulamak, örneğin basitliğini anlatmak istercesine birbirlerinin gözlerine bakarlar.

Allah'ın bununla neyi kastettiğini soruyormuş gibi yapıp alay etmek isterler. Hiç P esiz, Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in içerdiği örneklerle birçoklarını doğru yola iletir, birçoklarını da saptırır. Ancak bu örneklerle sadece kötü niyetli iğrenç karekterli fasiklar sapar. Bunların başlıca özellikleri kesin olarak onayladıktan sonra Al-'lah'ın ahdini bozmaları, Allah'ın sürdürülmesini emrettiği ilişkileri kesmeleri ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmalarıdır. Bu özelliklere sahip olan biri daha baştan kaybet-mıştır. hüsrana uğramıştır.Son iki ayette ıse' kafirlere yönelik bir eleştiri yer alıyor. Ancak, Allah'ı inkar etmeye O'nun yolundan sapmaya ilişkin bu cüretleri, istinkâri bir soru tarzında gündeme getiriliyor. Ölüyken onlan dirilten Allah'tır; sonra onları yine öldürecek, ardından tekrar diriltecektir. Neticede O'na

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/55-56.

döneceklerdir. Yeryüzünde olan her şeyi yararlansınlar diye onlar için yaratan da O'dur. O, yeri yarattıktan sonra göğe yönelmiş, onu yedi gök şeklinde düzenlemiştir. O, her şeyi bilir.

Müfcssirler[36[36]] İbn Abbas, İbn Mesud ve diğer bazı sahabelere ve tabiin ulemasının önde gelenlerinden, incelemekte olduğumuz ayetler grubunun, ilk ayetinin iniş sebebi olarak iki rivayet aktarmışlardır. Bu rivayetlerin birinde şu açıklamaya yer veriliyor: "Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de sinek, örümcek ve karınca gibi hayvanları Örnek verince, müşrikler veya müşriklerle birlikte yahudiler şöyle dediler: "Allah bu tür basit şeyleri örnekle neyi murad etmiştir, hiç şüphesiz O, bu tür şeyler örnek vermekten yücedir." İkinci rivayette ise şöyle deniyor: "Allah münafıklara önceki iki Örneği verince, şöyle dediler: "Allah bu tür basit şeyleri örnek vermekten yücedir".

Görüldüğü gibi ikinci rivayet konunun akışı ile daha çok uyuşmaktadır. Ayrıca üç ayet konu ve amaç itibariyle ilk ayetle ahenk oluşturduğuna göre, bunların birlikte indikleri anlaşılıyor. Dolayısıyla ilk ayetin yalnız indiği şeklindeki görüş dayanaksızdır. Bu rivayetin ışığında bu ayetlerle önceki ayetler arasındaki bütünlük de ortaya çıkıyor. Bunların, önceki ayetlerin hemen sonrasında, örneklere itiraz eden ve duyduklarını alay-vari bir şekilde teyid etmeye çalışan kafirlere eleştiri; mü'minlere de örnekleri tasdik ve inançla karşıladıkları için bir övgü olarak inmiş olmaları da muhtemeldir.

Ayetlerde ifadesini bulan bu ilahi tepki, birçok kere vurguladığımız gibi bir gerçeği dile getirmektedir. Şöyle ki: Kur'an-i Kerim örneklendirmelerinde ve açıklamalarında, insanların anlayışlarını ve ifade tarzlarını esas alır. Vermek istediği mesajı bu yolla onların zihinlerine yaklaştırmayı ve dikkatlerini örneğin arka planındaki gerçeğe çekmeyi amaçlar.

Gruptaki son ayetin ifade tarzı en başta, insanların çeşitli sebep ve gereçler aracılığı ile yüce Allah'ın yeryüzünde yarattığı varlıklardan yararlandıkları realitesini hatırlatıyor. Ardından müslümanların bu açıklamayı kabul edip, nimetlerden yararlandıklarını itiraf ettiklerini dile getiriyor. Üçüncüsü bunun adem oğullarına yönelik bir onurlandırma olduğu hatırlatılıyor. Çünkü yeryüzündeki varlıklardan en çok insanlar yararlanır. Yüce Allah bütün bunları adeta sadece onlar için yaratmıştır. Bunun yanında bu açıklama ile önceki ayette ifadesini bulan, Yüce Allah'ın insanları öldükten sonra tekrar diriltme gücüne sahip olduğu ve neticede bütün insanlann O'na döneceği gerçeğini pekiştirme amacı da gozonünde bulundurulmuş olabilir. Söz konusu bu kanıtsallık, ayetin kapsamı içindedir ve burada yüce Allah'ın ölü iken -yani henüz varlıklar aleminde yer almamışken- insanları dirilttiği ifade ediliyor. Müfessirlerin çoğunluğunun[37[37]] da belirttiği gibi, Mekke döneminde inen birçok ayette vurgulandığı üzere, müşrikler de bunu kabul ediyorlardı. Hiç kuşkusuz bütün bunlarda kafirlere yönelik uyanlar ve mesajlar gizlidir. n [incü ayetin giriş kısmındaki istinkâri sorunun amacı da budur.

[36[36]] Taberi, ibn-i Kesir, Hazin

[37[37]] Bkz. Taberi, İbn Kesir ve diğerlerine.

inişli sûreler buna benzer çok sayıda örnekler içermektedirler. Öyle anlaşılıyorki Kur'an'ın inişine esas oluşturan ilahi hikmet, münafıkların itirazlarını da fırsat biirelek Medine döneminin henüz başında, bu tür bir örneklendirmeyi yinelemeyi öngörmüştür.

Yine dördüncü ayetin son kısmı, konuya ilişkin bir tür tamamlayıcı unsur ya da akış içinde bir "ara açıklama" niteliğindedir. Daha önce yüce Allah'ın yedi göğü yaratmış olması ile ilgili açıklayıcı değerlendirmelerimizi sunduk. Bu açıklamaları burada bir kez daha tekrar etme gereğini duymuyoruz[38[38]].[39[39]]

Kimler, Niçin Saparlar?

"O,fasıklardan başkasını saptırmaz".

Bu cümle, Kur'an'daki maksadı net ve anlaşılır olan muhkem ifadelerdendir. Dolayısıyla, hidayet ve sapıklığa ilişkin mutlak ifadeler içeren ayetlerin bir açıklaması olarak değerlendirilmesi yerinde olur. Bu ifade de sapıklığın kötü niyetten, bozuk karekterden ve kötü ahlaktan kaynaklanan bir olgu olduğu dile getiriliyor. Bu ise, Kur'an-ı Kerim'in açık ve anlaşılır duyurulanyla uyuşmaktadır. Buna göre ulu Allah elçileri ve kitapları aracılığı ile insanlara hem hidayet yolunu hem de sapıklık yolunu göstermiştir. Onların öz yaratılışlarına eğri ile doğruyu ayirdetme ve istediğini seçme yeteneğini yerleştirmiştir. Dolayısıyla kim doğru yolu seçerse, bunu kendi lehine seçmiş olur. Kim de saparsa, bu tercihi kendi aleyhine olur. Daha önce çeşitli münasebetlerle bu hususa değindik.

Bu cümleyi izleyen ayette, fasıklara ilişkin güçlü bir tasvir, Allah'a ve insanlara karşı işledikleri fısk cürmünün belirgin bir tablosu çiziliyor. Buna göre, onlar söz verip bağlandıktan sonra Allah'ın ahdini bozarlar. Allah'ın sürdürülmesini emrettiği akrabalık ilişkilerini keserler; iyilik etme, hayır işleme, dayanışma ve yardımlaşma gibi yapıcı osyal faaliyetlere son verirler. Sözleri ve davranışlarıyla yeryüzünde bozgunculuk yaparlar.

Allah m ahdini, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozarlar" cümlesi ve sonra-iaki ifadelerle, münafıkların Allah'a ve Rasulü'ne İslam üzerine bağlılık sözünü vermen sonra küfür ve nifak üzere bir tutum sergilemeleri kastedilmiş olması güçlü bir aldır. Böylece kendilerine sert bir eleştiri yöneltilmiş oluyor. Çünkü bu tutumlarıy-ar, Allah'ın ahdini bozmuş oluyorlar. Bu ise, kendileriyle akrabaları arasında ger-ırsuz, kızgın bir ortamın doğmasına, buna bağlı olarak bunalımlı, bozguncu ve tipler olmalarına yol açıyor. Bu nedenle bütün çabalan, yahudilerle işbirliği için Müslümanların durumunu bozmaya, onlara zarar vermeye yöneliktir.

[38[38]] Bkz. Kaf, isra ve Fussilet sûrelerinin tefsiri.

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/.

Ayetin ifade bakımından mutlak olması içeriğinin etkin ve kalıcı bir direktif olmasını sağlıyor. Bu karakterin ve tutumun görüldüğü her ortamda kötü ve olumsuz algılanması amaçlanıyor. [40[40]]

30- "Hani Rabbin, meleklere: Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim" demişti. Onlar da: "Biz seni şükrünle yüceltir ve takdis ederken, orada bozgunculuk çıkaracak ve kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?" dediler. Allah: "Şüphesiz sizin bilmediğinizi ben bilirim" dedi.

31- Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra onları meleklere yöneltip: Eğer doğru sözlüyseniz, bunları bana isimleriyle haber verin"dedi.

32- Dediler ki: Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yok. Gerçekten sen, herşeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın.

33- Allah: "Ey Adem bunları onlara isimleriyle haber ver" dedi. O, bunlar onlara isimleriyle haber verince de dedi ki: "Size demedim mi, göklerin ve yerin gaybını gerçekten ben bilirim, gizli tuttuklarınızı ve açığa vurduklarınızı da ben bilirim".

34- Ve meleklere: "Adem'e secde edin" dedik. İblis hariç hepsi secde ettiler. O ise diretti ve kibirlendi, böylece kafirlerden oldu.

35- Ve dedi ki: "Ey Adem, sen ve eşin cennette yerleş. İkiniz de ondan neresinden dilerseniz, bol bol yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz".

36- Fakat Şeytan, oradan ikisinin ayağını kaydırdı'[41[41]] ve böylece onları içinde bulundukları durumdan çıkardı. Biz de: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin, sizin için yeryüzünde belli bir vakte kadar bir yerleşim ve meta vardır" dedik.

37- Derken Adem, Rabbİnden birtakım kelimeler aldı. Bunun üzerine Allah da tevbesinİ kabul etti. Şüphesiz O, tev-beleri kabul edendir, esirgeyendir.

38- Dedik ki: Oradan tümünüz inin. Bundan sonra size benden bir hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

39- İnkar edip de ayetlerimizi yalanlayanlar ise; onlar ateşin halkıdırlar ve orada süresiz kalacaklardır.

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/59-60.

[41[41]] Ezelle humeş-şeytanu anha Onları suç işlemeye sürükledi. Bazılar "ezalehuma..." şeklinde okumuşlardır. Bu durumda anlam: "Onları cennetten çıkarttı" şeklinde olur. Bir görüşe göre de: "Zelle" fiili "ze-hebe gitti" anlamına gelir. Yani onları uzaklaştırdı. Her halükârda ifade, şeytanın onları cennetten çıkarmasını

anlatmaktadır,

Ayetler grubu, bütünlük oluşturan iki bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde, ilk insan Hz. Adem'in yaratılışı bağlamında, yüce Allah ile melekler arasında geçen diyalog anlatılıyor. İkincisinde ise, yüce Allah'ın meleklere Adem'e secde etmelerini emretmesi, İblis'in bu emri dinlememesi daha sonra Adem ve eşini kandırarak cennetten çıkmalarına sebep olması hikaye ediliyor. Ayetlerin ifade tarzı, izah gerektirmeyecek kadar açıktır.

İkinci bölüm, bir ölçüde A'raf vb. Mekke inişli sûrelerde anlatılan Hz. Adem ve İblis kıssasına benzemektedir. İlk bölümse yenidir. Fakat her iki bölümün atmosfer ve içeriği, ilk bölümün ikinci bölüm için bir mukaddime, bir hazırlık olduğunu çağrıştırmaktadır.

Taberi'ye göre her iki bölümün de atıf harfi olan "vâv" ile birlikte, hatırlama edatı "iz..." ile başlaması söz konusu bölümlerin Önceki ayetlerin devamı olduğu anlamına gelir. Çünkü önceki ayetlerde, kafirlere Allah'ın yeryüzünde kendileri için yarattığı nimetler hatırlatılmış ve bu nimetlere nankörlük etmeleri ağır bir dille eleştirilmişti, İncelemekte olduğumuz bu bölümde ise yüce Allah'ın Hz. Adem'e ve soyuna bahşettiği nimetler, onian yeryüzünün halifeleri kılması hatırlatılıyor".

İmam Taberi'nin bu değerlendirmesi isabetlidir. Ayetlerin içeriği ve ifade tarzı da bunu pekiştirici niteliktedir. Ayrıca bu, incelemekte olduğumuz ayetlerle önceki ayetler arasındaki bağlantıyı da ortaya koymaktadır. [42][42]

İnsanın Halife Kılınışı

"Hani Rabhin meleklere: 'Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim' demişti."

Müfessirler[43][43] her iki bölümün kapsadığı ayetlerle ilgili olarak çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır, Bu yorumların bir kısmı İbn Abbas gibi sahabelerin ve tabiin ule-masımn görüşlerine dayanıyor. Bazısının kaynağı bilinmemekte, bazısı İpe sapa gelmez ifadeler içermekte, bazısı da kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır. Ama çoğunun daha doğrusu tümünün sağlam bir dayanağının varolduğu söylenemez.

Sa'd ve A'raf sûrelerini incelerken, yüce Allah'ın meleklere Adem'e secde etmeleri-mretmesİ İblis'in bu emre uymaması, ardından Adem'i ve eşini kandırarak cennet-cıkanlmalarına sebep olması ile ilgili kıssalar hakkında müfessirlerin yorumlarından örnekler sunduk. Bu yüzden söylediklerimizi yeniden tekrarlamayı ya da ek bilgiler unmayı veya meseleyi biraz daha detaylandırmayı zorunlu görmüyoruz. Nitekim şimdi incelemekte olduğumuz kıssa ile ilgili olarak da adı geçen sûrelerde, bir kezdaha tekrarına gerek

[42][42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/62.
[43][43] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn

Kesir, Tabresi, Zemahşeri, Nisaburive Nesefi

duymadığımız değerlendirmelerde bulunduk.

Ancak ayetler grubunun ilk bölümü içeriği bakımından yenidir, ilk kez karşımıza çıkıyor. Burada yüce Allah'ın ezelden itibaren Adem ve soyunun yeryüzüne yerleşmelerini orayı imar etmelerini, orada halifeler olmalarını dilediği anlaşılıyor. Yani, yeryüzüne yerleşme, Adem'in Allah'ın emrine muhalefet etmesi ve İblis'in kandırması ile yasak ağacın meyvesinden yemesi dolayısıyla gerçekleşen beklenmedik bir durum değildir. Hz. Adem'in yaşadığı bu süreç yeryüzüne inişin zahiri ya da yakın sebebidir sadece.

Şunu da vurgulamakta yarar vardır ki, bu bölümde anlatılan olay göklerin, yerin ve ikisinin arasındaki varlıkların varedilişi, Hz. Adem'in yaratılışı, Onun ve eşinin kendilerine yasak edilen ağacın meyvesinden yemelerinden dolayı cennetten çıkarılışları kıssasını kapsayan bugünkü kitab-ı mukaddesin "Tekvin" bölümünde geçmemektedir. "Sad" ve "A'raf sûrelerini incelerken "Tekvin" bölümünde geçen bu kıssaya yer verdik. Ama bu demek değildir ki, kitap ehlinin elinde bulunan kutsal metinlerin hiç birinde bu olaydan söz edilmemektedir. Nitekim "Tekvin" bölümünde geçmediği halde Kur'an-ı kerimde, yüce Allah'ın meleklere Adem'e secde etmelerini emrettiği, tümünün bu emre uyduğu ancak İblis'in bundan kaçındığı anlatılır. Öte yandan "Tekvin"de, İblis yerine "yılan"dan söz edilir.vs...

Bu ayetler grubunun yorumu bağlamında müfessirler[44[44]], yeryüzünün Ademoğullann-dan önce cinler ya da başka bir canlı türü tarafından imar edildiğini, bunların yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp kan döktüklerini, bunun üzerine yüce Allah'ın meleklerden kurulu bir orduyu üzerlerine göndererek nesillerini yok ettiğini anlatırlar. Bu yüzden yüce Allah, yeryüzünde bir halife yaratmaya ilişkin kararını açıklayınca, melekler önceki deneyimlerine dayanarak, söz konusu konuşmayı yapmışlardır. Bir diğer yorumda ise, meleklerin bu sözünün bir çıkarsama olduğu, pratik bir gözlemin sonucu olmadığı, dolayısıyla yeryüzünün ilk kez Hz. Adem ve soyu tarafından imar edildiği belirtilir.

Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim" cümlesinin ifade ettiği anlam ile ilgili olarak müfessirlerin yorumlarından biri şöyledir: "Yeryüzünde ikamet ederler, orayı imar ederek kuşaklar birbirini izleyecek şekilde hayat sürdürürler." Bir diğerine göre bu ifade (insanlar arasında hükmeden yönetici) anlamında kullanılmıştır. Bir başkasında, sadece- Hz. Adem'in kastedildiği, bir diğerinde de Hz. Adem ve ondan sonra gelen soyu kastedildiği belirtilmiştir.

Reşid Rıza, incelemekte olduğumuz ayetler grubunun her İki bölümü ile ilgili olarak isabetli yorumlarda bulunmuştur: "Halifelik olgusu ve varoluşun niteliği ilahi meselelerdir. Nasıl ifade edilmişlerse o şekilde algılamak ve ötesini kurcalamamak gerekir. Bu ayetlerde yüce Allah, insanın yaratılışını, bizden önce kendilerine kitap verilenler arasında bilindiği şekliyle anlatmaktadır. Anlamlan bizim için somut biçimler halinde sunmuştur. Hikmetleri ve sırları

[44[44]] Taberi Be9avi- Ha2in, İbn Kesir, Tabresi, Zemahşeri, Nisaburi ve Nesefi

münazara ve diyalog üslubuyla ifade etmiştir. Yaratılmışlara hitab etme ve gerçeği açıklama hususunda, Kur'an'da örneğine sıkça rastladığımız ilahi bir yöntemdir bu. Şeyh Muhammed Abduh, bu tür ayetlerin müteşabih (benzeşen) ayetler kategorisine girdiğini dolayısyla bunları zahiri anlamlarına göre yorumlamanın mümkün olmadığını söyler. Çünkü, karşılıklı konuşma olgusu çerçevesinde düşündüğümüzde ya yüce Allah meleklere danışıyor -ki böyle bir şeyin olması muhaldir-ya da yapacağı bir şeyi meleklere haber veriyor, onlar da buna itiraz ederek aksini kanıtlamaya çalışıyorlar. Böyle bir durumsa ne yüce Allah'ın şanına yakışır ne de dinde melekler için öngörülen konuma. Melekler, Allah'ın kendilerine emrettiği şeye karşı çıkmazlar ve emredileni itirazsız yapariar... Üstad Reşid Rıza, görüşünü pekiştirmek amacıyla Hocasının değerlendirmelerini aktarmaya devam ediyor: "İslam ümmeti yüce Allah'ın varlıklara benzemekten münezzeh olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Bu inancı destekler nitelikte akli ve nakli kanıtlar ortaya konmuştur. Dolayısıyla yüce Allah'ı tenzih etme, inanç sisteminin mihenk niteliğinde bir muhkem temelidir. Kur'an ve sünnette, zahiren tenzih ilkesi ile çelişen bir ifade görüldüğünde müslümanın önünde iki yol vardır: Birincisi, ilk kuşak (selef) müslüman alimlerinin yolu. Yani, aklın da nakli desteklediği tenzih.

"Onun benzen gibi birşey yoktur.,. Üstünlük ve güç sahibi olan senin Rahbin, onların nitelendirdiklerinden yücedir". Dolayısıyla, bu tür ifadelerin gerçek anlamını bilmeyi Allah'a bırakmak gerekir. Bu arada şunu da bilmek lazımdır ki, yüce Allah sözlerinin içeriği bağlamında, ahlaki yapımız, pratik hayatımız ve durumumuz açısından yararlanabileceğimiz hususları bilgilerimize sunuyor ve aklımızın alabileceği anlamlan muhayyilemizin algılayabileceği biçimde tasvir ediyor. İkincisi, son kuşak (halef) müslüman alimlerin yolu. Yani Tevil metodu. Bu çizgiyi benimseyen bilginlere göre, İslam dininin ilkeleri akıl temeli üzerinde bina edilmişlerdir. Bu yüzden İslam'ın hiç bir ilkesi makul çerçevenin dışında değildir. Bu yüzden akıl bir şeyin varlığına kesin olarak hükmettiğinde, nakil bunun aksini söylüyorsa aklın hükmü nakille zahiri anlamın kastedilmediğine ilişkin güçlü bir ip ucu olarak algılanır. Dolayısıyla nakli uygun bir anlam içinde değerlendirmek kaçınılmaz olur. Bunu da tevil metodu ile belirlemek mümkündür. Bu tür meselelerde selefin yolunu izlemek daha uygundur.

Üstad Reşid Riza'nın incelemekte olduğumuz ayetler grubundan çıkardığı sonuçlar:

1) Yüce Allah, kulunun yaratılıştaki hikmeti ve gizli sırları Özelllikle şaşkın haldeyken sormasına razıdır. Bu soru sözlü olabileceği gibi tavırla da olabilir. Çeşitli kaynakhrdan bilsi edinmek suretiyle Allah'a yönelmek de bir yoldur. Yüce Allah insanların bilei edinmelerini, bilimsel araştırma, akli çıkarsama ve ilahi ilham yoluyla olmasını önsörmüşlür. Meleklerin de insanlar tarafından bilinmeyen bir bilgi edinme yöntemleri olabilir. Dolayısıyla meleklerin sordukları soruyu bu çerçevede değerlendirebiliriz.

2) Yüce Allah'ın meleklerden gizlediği sırları ve hikmetleri varsa, bunların bize gizli kalmaları

haydi haydi gereklidir. Ayrıca insanın yaratılışın tüm sırlarını ve hikmetlerini bilmesi gerekmediği gibi böyle bir bilgiye ulaşması da mümkün değildir. Çünkü insana bilgiden çok az bir miktar verilmiştir.

3) Allah şaşkın haldeki meleklere yol göstermiş, sorularına cevap vermiştir. Ki boyun eğmeye ve teslim olmaya ilişkin direktif bir kanıta dayanmış olsun. Önce, kendisinin onların bilmedikleri şeyleri bildiğini haber vermiş, ardından Adem'e bütün isimleri öğretmiştir. Bu isimleri melekler önerince bilgilerinin yetersizliği ortaya çıkmıştır.

4) İnsanların kendisini yalanlamaları ve hiç bir kanıta dayanmaksızın peygamberlik misyonunu tartışma konusu yapmaları karşısında Peygamberimiz (s) teselli ediliyor. İnkarın dayanaksızlığı, kanıtlarınsa geçersizliği vurgulanıyor. Yüceler alemindeki meleklerin bilmedikleri bir hususu tartışmak amacı ile delil ve belge istedikleri somut bir örnekle dile getirildiğine göre, insanların böyle bir tavır içinde olmaları mazur karşılanmalıdır. Peygamberlere düşen görev de yüce Allah'ın gözde meleklere yaptığı muameleyi insanlara karşı takınmalarıdır. Zaten bu ayetler grubuyla Önceki bölümler arasındaki bağlantı da bu noktada ortaya çıkıyor. Konu özü itibariyle kitapla, onda kuşkuya yer olmamasıyla; peygamberle, onun Allah'ın vahyini insanlara duyulmasıyla, kullara yol göstermesiyle, insanların vahiy ve peygamberlik misyonuna ilişkin ihtilaflarını çözme-siylc ilgilidir...

Buna bir şey eklemek gerekirse o da şudur: İncelemekte olduğumuz ayetler grubunun her iki bölümünün içeriği ve özü muhataplara öğüt vermeye ve peygamberlik misyonunu pekiştirmeye yöneliktir. Salt vakıayı anlatmak amaçlanmam ıştır. Dolayısıyla konuyu bu çerçevede tutmak ve içerikle ilgili tahmin ve ayrıntılara dalmamak daha uygundur.

Ayetler grubunun her iki bölümünü göz önünüde bulundurduğumuz zaman Ademo-ğulllarına bir hatırlatmada bulunulduğu da fark ediliyor. Ulu Allah onları onurlandırmış, yeryüzünde insiyatif ve yetki sahibi olmak üzere seçmiştir. ".. .Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim" cümlesinden bunu çıkarıyoruz. Ayrıca yüce Allah'ın meleklere insanların atası Adem'e secde etmelerini emretmesi, Adem'e meleklerin bilemedikleri bütün isimleri öğretmesi de bu gerçeği pekiştirmektedir. Bu da insanların şükretmelerini ve içtenlikle Allah'a kulluk etmelerini gerektirmektedir.

ikinci bölümün son iki ayeti bütün bunları pekiştirici niteliktedir ya da Ademoğullannın dikkatini şu nokta üzerinde yoğunlaştırmayı amaçlamaktadır: İnsanoğlu yeryüzüne bir sınavla karşı karşıyadır. Ulu Allah onlara elçiler göndererek doğru yolu göstermektedir. Kim elçilerin yol göstericiliğinde hidayete ererse, kurtulur, mutluluğa kavuşur. Kim de küfrederse, Allah'ın ayetlerini yalanlarsa helak olur, ebedi mutsuzluğa mahkum olur. [45[45]]

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/62-66.

Hz. Adem'in Tevbesi

Müfessirler[46[46]] Hz. Adem'in tevbe etmek için Rabbinden aldığı kelimeler hakkında çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bunlardan birine göre Hz. Adem'in Rabbinden aldığı kelimeler, A'raf sûresinde onun ve eşinin lisanıyla aktarılan şu sözlerdir: "Rabbimiz biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız". Buna benzer başka rivayetler de vardır. Rivayetlerden biri son derece gariptir. Buna göre yüce Allah Adem'e Haccın rükünlerini öğretmiş ve Kabe'nin etrafında yedi kez tavaf etmesini, sonra iki rekat namaz kılıp bağışlanma dilemesini emretmiştir. Bu rivayetlerin tümü sağlam ve güvenilirdir denemez. Aslında gaybm kapsamına giren bir konu hakkında tahminler yürütmenin de sağlayacağı bir yarar yoktur. Ulu Allah bize Adem'e günahından tevbe etmeyi ilhat ettiğini haber veriyor o kadar.

Taha sûresi kapsamında bu kıssayı incelerken söylediklerimizi bir kez daha takrarlı-yoruz: Yüce Allah'ın Adem'in tevbesini kabul ettiğinden söz etmesinin hikmeti, hristi-yanların konuya ilişkin bir iddialarını çürütmektir. Bu konuda şaşkınlık uyandıran bir inanışları mevcuttur. Güya Hz. Adem'in işlediği hata onun soyuna da sirayet etmiştir. Daha sonra yüce Allah Ademoğullarmı babalarının suçundan kurtarmak için (haşa) oğu-lunu feda etmek üzere yeryüzüne göndermiştir. [47[47]]

40- Ey İsrailoğulları, size bağışladığım nimetimi hatırlayın ve ahdime bağlı kalın, ki ben de ahdinize bağlı kalayım. Ve yalnızca benden korkun.

41- Yanınızda olan Tevratı doğrulayıcı olarak indirdiğim Kur'an'a iman edin; onu İnkar edenlerin İlki siz olmayın ve ayetlerimizi az bir değer karşılığında değişmeyin. Ve yalnızca benden korkun.

42- Hakkı batıl ile örtmeyin ve hakkı gizlemeyin. Kaldı ki siz gerçeği biliyorsunuz.

43- Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin ve rüku edenlerle birlikte siz de rüku edtn.

44- Siz, insanlara iyiliği emrederken, kendinizi unutuyor musunuz? Oysa siz kitabı okuyorsunuz. Yine de akıllanmayacak mısınız?

45- Sabır ve namazla yardım dileyin. Bu, şüphesiz huşu duyanların dışındakiler için ağırdır'[48[48]]

46- Onlar, şüphesiz Rabieriyle karşılaşacaklarını ve yine şüphesiz O'na döneceklerini

---

[46[46]] Hazin, Taberi, İbn Kesir ve diğerleri.

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/66.

[48[48]] inneha lekebiretun Meşakkatlidir, ağırdır ya da ağır gelir.

bilirler'[49[49]].

47- Ey İsrailoğulları size bağışladığım nimetimi ve sizi alemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

48- Ve hiç kimsenin hiç kimse adına bir şey ödemeyeceği, hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiç kimseden bir fidye alınmayacağı[50[50]]' ve yardım görülmeyeceği bîr günden sakının.

Yahudiler

Kur'an'ın Medine döneminde inen kısmında ilk kez İsrai[oğullarından bu ayetlerde sözedi İm iştir.

Bu ayetler, İsrail oğulları ve onların İslam çağrısına karşı takındıkları tavırla ilgili uzun bir sürecin ilk halkasını oluşturmaktadır. Münafıklarla ilgili bölüm ve bu bölümün kapsamındaki ondördüncü ayette, Yahudilerin münafıkların şeytanları olarak nitelendirilmesi, şimdiki bölümün, bundan önceki bölümden sonra yer almasına ilişkin bir münasebet olarak değerlendirilebilir. Böylece bu şeytanlara, onların tavırlarına, ahlaki yapılarına ve Medine dönemi davetinin akışı üzerindeki etkilerine işaret etmeye bir fırsat oluşturulmuştur.

Ayetlerde kitabın İsrailoğullarına yönelik olması; onların Hz. Peygamber'e ve Kur'an'a iman etmeye davet edilmeleri, bu ayetlerin Medine inişli sûrelerde yahudiler-den söz eden ilk ayetler olduğunu kanıtlamaktadır. Bu yüzden Kur'an'm Medine döneminde inen ilk ayetlerden hemen sonra yer almışlardır. Daha doğrusu bu ayetlerin Önceki ayetlerden hemen sonra inmiş oldukları da bu şekilde kanıtlanabilir. Bu dediklerimize şunu da eklemek mümkündür: Önceki ayetler, İslami davetin Medine döneminin başlarında belirginleşen üç tip insanın (mü'minler, müşrik kafirler ve münafıkların) tutum ve davranışlarını ele almaktadır. Bu ayetlerde ise bir başka grubun, ehl-i kitabın durumu, tutum ve davranışları inceleniyor. Yahudiler Medine'de yaşayan sayıca en kalabalık, en köklü, en geniş ve nüfuzlu dini topluluk oldukları için vahye esas oluşturan ilahi hikmet, diyalogun ekseninde onların olmasını öngörmüştür. Bu değerlendirme ayetlerin önceki ayetlerle bağlantılı ve onlar gibi erken dönemde indiklerine ilişkin tahminimizi de güçlendirmektedir.

Bu ayetlerde:

1) Yüce Allah'ın İsrailoğullarına bahşettiği üstünlükler hatırlatılıyor.

2) Ahdine bağlı kalsınlar ve gazabından sakınsınlar diye kendilerine yapılan bağışlar

---

49[49] Yezunnun Beklerler ya da kesin olarak inanırlar.

50[50] Adlım Bedel, karşılık, fidye.

gündeme getiriliyor.

3) Hz. Peygamber'in elçiliğine, Kur'an'ın vahiy olduğuna inanmaları, namazı kılmaları, zekatı vermeleri ve tek başlarına değil, rûkü edenlerle birlikte rûkua gitmeleri emrediliyor.

4) Dünyanın geçici değerlerine kanıp Kur'an'ı ve Hz.peygamberi inkar eden ilk dini grup olmaları, hakkı eksiksiz bir şekilde bilip kavradıkları halde onu batıla karıştırmaları ya da gizlemeleri yasaklanıyor.

5) İstinkâri bir soru tarzında insanlara iyiliği ve salih ameli tavsiye ederken kendilerini unutmaları eleştiriliyor. Kaldı ki, kendileri, bunun bir çelişki olduğunu da bilecek durumdadır. Çünkü kitabı okuyorlar, dolayısıyla hakkı ve insanın yükümlülüğünü biliyorlar.

6) Kıyamet günü Allah'ın gazabından sakınmaları çağrısı yapılıyor. O gün hiç kim-bir başkası için bir şey ödemeyecektir, hiç kimse hakkında şefaat kabul edilmeyecek kimseye iltimas geçilmeyecektir. Kimseden fidye alınmayacaktır ve hiç kimse Allah'tan başka bir yardımcı bulamayacaktır.

İncelemekte olduğumuz ayetler grubunun beşinci ve altıncı (44-45) ayetleri, İsrailoğullarına sabır ve namazla yardım istemelerini emretmektedir. Yamsıra, insanın doğasına a5ır «else de hakkı kabul edip uygulamanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak bu durum içleri ürpererek Allah'a kulluk eden, O'nun uluhiyetîni kabul eden mü'minlere ağır gelmez. Onlar Rableri ile karşılaşacaklarına, bir gün mutlaka O'na döneceklerine kesin olarak inanırlar. Öyle anlaşılıyor ki, müfessirler ilk dönemlerden itibaren "O'nu inkar edenlerin ilki siz olmayın" cümlesini izah etmede güçlük çekmişlerdir. Çünkü tarihsel realiteye bakıldığında, Kur'an'ı ilk önce inkar edenlerin İsrailoğullan olmadıkları görülür. Kur'an'ı ilk önce inkar edenler Kureyşlilerdi. Çünkü Kur'an'ın ilk muhatapları onlardı. İbn Abbas'tan ve bazı tabiin ve tebeit-tabiin ulemasından şöyle rivayet edilir:[51[51]] Bu cümle ile "ehî-i kitap içinde ya da yahudiler arasında inkar edenlerin ilki siz olmayın" anlamı kastedilmiştir. Veya burada İsrailoğulları'na eleştiri yöneltmek amaçlanmıştır. Oysa Kur'an onların yanındaki kitapla temelden uyuşmaktadır. Ayrıca onlar, Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirileceğini, ona Kur'an'ın indirileceğini müjdeliyorlardı. Bunu İslam öncesi dönemde, Araplara karşı bir zafer bir üstünlük fırsatı olarak değerlendiriyorlardı. Onun taraftarları olup Arapları yenilgiye uğratacaklarını söylüyorlardı. Şimdi ise, durum tam tersini göstermektedir. İslami davetin Medine devresinin ilk aşamasında daveti, inkarla ve inatla karşılıyorlar... Bize öyle geliyor ki, bu değerlendirme yapılan yorumların en İsabetlisidir. Rivayetin kapsamında işaret edildiği gibi, yahudilerin Hz. Peygamber'in görevlendiririsin i müjdeledikleri ve İslam öncesinde Araplara karşı onun emrinde birleşeceklerini söylemeleri hususuna gelince, İsrailoğulla-nnın deneyimine ilişkin zincirin halkalarından birinde buna işaret edilmiştir. Yeri gelince, bu

---

[51[51]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Hazin, Beğavi, İbn Kesir.

husus açıklık getireceğiz.

Ayetlerin içeriğinden ve ifade tarzından öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber Medine'yi hicret etmesinin hemen ardından yahudileri İslam'a davet etmiştir; ama onlar bu daveti olumlu karşılamadıkları gibi, yeni davet hakkında insanların kafasında kuşkular uyandırmaya insanları İslam'dan alıkoymaya çalışmışlardır; yeni mesajın gerçekliğine, doğruluğuna ve ellerindeki Tevrat'a temelden uygunluğuna kesin olarak inandıkları hal-man davetine karşı burun kıvırmışlardır. Ardından İslam'a karşı, münafıklarla işbirligine gitmişlerdir. Nifak hareketini alabildiğine istismar etmişlerdir. Bu yüzden ayetlerin kapsadığı bunca ağır eleştiriyi uyarıyı ve sözlü sataşmayı hakemi işlerdir. Yahudilerle ilgili ayetlerden (40-48) alınması gereken mesajlar: Ayetler grubunun asıl hedefi, yahudilerin tutumunu açıklayıp gerekli eleştiriler yapmak olmakla beraber, her zaman ve her mekandaki müslümanlara da birtakım evrensel mesajlar vermektedir. Gerçeği gizlemeleri, batıla karıştırmaları, dini ve ahlaki bir günah olduğunu bile bile, taammüden hak içerikli Kur'an'dan, İslam mesajından yüz çevirmeleri ya da başkasına hayrı ve güzel ahlakı emrederken, kendilerinin bunun tersini yapmaları veya Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetleri unutmaları, nankörlük etmeleri gibi... Yahudilerin bu karakteristik özelliklerini bilip sakınmak gerekir.

Ayetler grubunun beşinci ve altıncı ayetlerinde son derece önemli bir direktif yer almaktadır. Bir psikolojik tedavi şekline dikkat çekilmektedir. Şöyleki: Namaz, insanı Allah'a, O'nu anmaya, ürpererek ve korkarak O'na kulluk etmeye; O'nun rızasını kazanmak uğruna sabır özelliğine sahip olmaya yöneltmektedir. Bu ise ruhun huzura, itminana kavuşmasının, insan tabiatının yumuşamasının başlıca etkenidir. Bu anlamda ve bu mahiyette bir namaz, insanı hakkı kabul etmeye, şartlar ne olursa olsun, aleyhteki ortam ne kadar ağır olursa olsun haktan taviz vermemeye yöneltir. Bu psikolojik tedavi yöntemine ve namazın ruhsal etkisine Mekke inişli birçok sûrede dikkat çekilmiştir. Bu münasebetle, biz de namazın ruhsal itminana kavuşturucu, yatıştırıcı, huzura erdirici özelliğine dikkat çektik. Bir çok konuda olduğu gibi, bu hususta da Kur'an'm Mekke döneminde İnen kısmı ile, Medine döneminde inen kısmı arasında tam bir ahenk vardır. Sadece ifade tarzında bazı farklılıklar söz konusudur. Daha önce, çeşitli münasebetlerle dikkat çektiğimiz gibi bu farklılıklar da her iki dönemin doğasından kaynaklanmakladır. [52][52]

Hicaz Yahudilerinin Kökeni

Kur'an ayetlerinde hitabın İsrailoğullarına yöneltilmiş olması, büyük çoğunluğu Medine ve çevresinde yaşayan yahudilerin İsrail kökenli olduklarını, bunların sonradan Hicaz bölgesine göç etmiş olduklarını gösterir. Buna ilişkin başka kanıtlar da var. En'am sûresinin şu ayetini

[52][52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/68-70.

buna Örnek gösterebiliriz: "Bizden önce kitap yalnız iki topluğa indirildi, biz İse onların okumalarından habersizlerdik" dememeniz için"(En'qm, 156). Ayetle Araplara hitap ediliyor ve söyleyebilecekleri bir husus gündeme getiriliyor: Önceden inen semavi kitapların kendi dillerinden olmadığı bunları okuyanlarıma kendi ana dilleriyle okumaları..."gibi. Bundan şu sonuç çıkıyor: Yahudiler ana dillerini (İbranice) biliyorlardı ve kutsal kitabı bu dilden okuyorlardı. Bu yüzden Hicaz yahudİleri ile atalarının ahlakı ve tutumları arasında bir bağlantı kurulmuştur. Hicaz yahudilerine de bu isimle hitap edilmesi onların birbirine bağlı bir zincirin halkaları gibi algılandığını ortaya koymaktadır. İncelemekte olduğumuz bu ayetleri izleyen bir uzun süreç çıkıyor karmiza İsimleri çoğunlukla İbraniceydi. Bazısı Arap isimlerini almıştı. Ancak bunlar da A larda oiduğu gibi babalarının ibranice olan adını da kullanıyorlardı.[53[53]] İbn Sa'd "Tabakalında[54[54]] şöyle der: "Rasulullah efendimiz Hayber'de bulunan Ebu Rah b. Ebu Hukayki öldürmek üzere bir müfreze görevlendirdi. Müfrezenin başına da yahudi dili İbraniceyi bilen Abdullah b. Atik'i getirdi". Bu rivayet yahudilerin hâlâ kendi aralarında ana dillerini konuştuklarını kanıtladığı gibi onların İsrail kökenli olduklarını da ortaya koymaktadır.

Tarihteki gelişmelerden anladığımız kadarıyla, Hicaz Yahudileri, M.S. 70 senesinde Romalılardan aldıkları ağır darbenin ardından miladi I. ve II. yüzyıllarda Filistin'den göçetmişlerdi. Bunlar sözkonusu darbede canlarını kurtarabilenlerdi. Medine ve Şam-Yesrib yolu üzerindeki Vadil'Kur'a, Hayber, Fedek Metina ve Teyma gibi bölgelere yerleşmişlerdi. Toprak sahibi olmuş, çeşitli ürünler elde ediyorlardı. Hurma ve üzüm baelan yetiştirmişlerdi. Mevsimlik tarımın yanısıra ticaret, zanaat ve faizle de uğraşıyorlardı. Yerleştikleri bu değişik bölgede kendilerini güvencede hissetmek için kaleler ve surlar inşa etmişlerdi. Çünkü bölge Arap kabilelerinin sürekli bir güzergahıydı. Arapçayıve Arap geleneklerini öğrenmişlerdi. Zenginlikleri tarımsal faaliyetleri, ticari ve çeşitli sanatlarla ilgili yetenekleri dini ve dindışı bilgileri sayesinde Araplar nezdinde saygın bir yer edinmişlerdi. Onlar yanında nüfuz sahibi ve etkin bir güç haline gelmişlerdi. Büyük bir ihtimalle yahudiler, kendilerini Araplara amca çocukları gibi takdim etmiş ve "siz İsmail'in, biz de İshak'ın çocuklarıyız; her ikisi de İbrahim'in oğullarıdır" demişlerdi. İbrahim'in çok eski dönemlerde oğlu İsmail'i bu bölgeye getirdiğini, Kabe'nin ve Hac geleneğinin ataları İbrahim tarafından kurulup başlatıldığını tanık göstermişlerdi. Bu sayede Arapların güvenini ve saygısını kazanmışlardı.

Şunu da unutmamak gerekir ki, bizim amacımız bazı Arapların onların etkisinde kalarak yahudileşıiklerini inkar etmek değildir. Ne var ki, Hicaz'da bazı Arap kabilelerinin yahudileştiklerini veya Medine'de yaşayan Beni Kaynuka, Beni Nadr ve Beni Ku-reyza kabilelerinin en azından bazısının Arap kökenli olduklarını ifade eden rivayetler, bizce sahih

---

[53[53]] İbn Huşam-buna bir kaç örnek verir: Abdullah b. Suriyya. Sa'lebe b. Şa'ya, Rifaa b. Zeyd b. Tabut, Nu'man b.Ada vb,İbn Hışam Sireti c- 2, sh. 140, 142-149,151,152, 157,160 161, 163.

[54[54]] Ibn Sa'd c.3sh. 134

değildirler. Az önce işaret ettiğimiz olaylar ve yaşanan durumlar bunu ortaya koymaktadır. Özellikle, Medine yahudilerine "îsrailoğullan" ismiyle hitab edilmiş olması önemli bir kanıttır.

Şu kadarı var ki, arkeolojik bulgularla desteklenen tarihsel gerçekler, yahudiliğin M.S. V yüzyılda Hicaz İsraillileri tarafından Yemen'e götürüldüğünü bazı Himyer kı-ralları ve kabilelerinin bu dini benimsediklerini ortaya koymaktadır.[55[55]]Ne var ki, M. S. 'I yüzyıhn başlarında Habeşlilerin Yemen'i istila etmeleri ile birlikte Yahudilik Yemen sahnesinden çekilmiştir.

Çünkü Peygamberimizin (s) dönemine ve Raşid Halifeler zamanına ilişkin rivayetlerde, Yemen'de yahudi varlığı ile ilgili en ufak bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ayrıca, Hz. Ömer döneminde ehl-i kitabın Arap yarım adasının dışına çıkarılmasını konu edinen rivayetlerde sadece Yemenideki Necran hristiyanlarmın ve Hicaz yahudilerinden hiçbir

şekilde bahsedilmemektedir. Bu yüzden rahatlıkla söyleyebiliriz ki, eğer Yemen'de ya-hudiler yaşasaydı, onlar da tıpkı Necran hristiyanlan ve Hicaz yahudileri gibi bölge dışına çıkarılırlardı.[56[56]] [57[57]]

49- Sizi dayanılmaz İşkencelere uğrattıklarında Firavun ailesinin elinden kurtardığımızı hatırlayın. Onlar kadınlarınızı diri bırakıp erkek çocuklarınızı boğazlıyorlardı. Bunda sizin için Rabbimizden büyük bir imtihan vardı.

50- Ve sizin için denizi ikiye yarıp sizi kurtardığımızı ve Firavunun adamlarını gözlerinizin önünde boğduğumuzu hatırlayın.

51- Hani Musa ile kırk gece İçin sözleşmiştik. Ama sonra siz, onun arkasından buzağıyı tanrı edinmiş ve böylece zalimler olmuştunuz.

52- Bundan sonra şükredesiniz diye sizi bağışladık.

53- Ve hidayete eresiniz diye Musa'ya Kitab'ı ve Furkan'ı verdik'[58[58]].

54- Hani Musa kavmine: "Ey kavmim, gerçekten siz, buzağıyı tanrı edinmekle kendinize

---

[55[55]] Tanhü'l Arap kable'l İslam" Cevad Ali, c.3 sh. 150-273 ve Tarihü'l Cinsu'l Arabi" İ. Derveze c. 5 sh. 88 vd.

[56[56]] "Kitabu'l haraç" Ebu Yusuf sh.40 ve "Tarihü'l Cinsu'l Arab" i. Derveze. "Siyretu Ömer b. Hattab bl.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/.

[58[58]] el-Furkan Bu ifade ile Kur'an-i Kerim'de hak-batıl, hidayet ve

sapıklığın açıklanması ve birbirinden ayrılması kastedilir.

el-Furkan Bu ifade ile Kur'an-i Kerim'de hak-batıl, hidayet ve

sapıklığın açıklanması ve birbirinden ayrılması kastedilir.

zulmettiniz. Hemen, kusursuzca yaratan gerçek ilahınıza tevbe edip nefislerinizi öldürün; bu yaratıcınız katından sizin İçin daha hayırlıdır"

demişti. Bunun üzerine Allah tevbelerinizi kabul etti. Şüphesiz o tevbeleri kabul edendir, esirgeyendir.

55- Ve demiştiniz ki: "Ey Musa, biz Allah'ı apaçık görünceye kadar sana inanmayız." "Bunun üzerine yıldırım sizi kendinizden almıştı. Ve siz bakıp duruyordunuz.

56- Sonra şükredesiniz diye, sizi ölümümüzden sonra dirilttik.

57- Bulutları üzerinize gölge kıldık[59[59]] ve size kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiklerimizin temizinden yiyin. Onlar bize zulmetmediler ancak kendi nefislerine zulmettiler'[60[60]].

58- Ve hatırlayın, demiştik ki: Şu şehre girin ve orada istediğiniz yerde bol bol yiyin. "Yalnızca secde ederek kapısından girerken dileğimiz bağışlamandır''[61[61]] deyin; biz de hatalarınızı bağışlayalım; iyilik yapanların ecirlerini arttıracağız.

59- Ama zulmedenler, kendilerine söylenen sözü bir başkasıyla değiştirdiler. Biz de o zalimlerin yaptıkları bozgunculuğa karşılık, üzerlerine gökten İğrenc [62[62]]bir azap indirdik.

60- Yİne hatırlayın; Musa, kavmi için su aramıştı, o zaman biz ona: "Asanı taşa vur" demiştik de ondan oniki pınar fışkırmıştı, böylece herkes içeceği yeri bilmişti. Allah'ın verdiği rızıktan yiyin, için ve yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın[63[63]].

61- Siz ise şöyle demiştiniz: "Ey Musa biz bir çeşit yemeğe kazanamayacağız, Rabbine yalvarda bize yerin bitirdiklerinden bakla[64[64]] acur, sarmısak[65[65]] mercimek ve soğan çıkarsın". O zaman Musa:"Hayırlı olanı, şu değersiz, şeyle mi değiştirmek İstiyorsunuz? Öyleyse Mısır'a inin, çünkü orada kendimiz için istediğimiz vardır" demişti. Onların üzerine horluk ve yoksulluk damgası vuruldu ve Allah'tan bir gazaba uğradılar. Bu, kuşkusuz, Allah'ın ayetlerini tanımazlıkları ve peygamberleri haksız yere öldürmelerindendi. Yine bu isyan etmelerinden ve sınırı çiğnemelerindendi.

[59[59]] Zalalna aleykumul ganıame Bulutlan, sizi güneşin hararetinden koruyan bir gölge yaptık.

[60[60]] Ve Ma zalemuna ve lakin kanı enfusehum yazlimun Küfürle ve inatçılık etmekle bize eziyet etmediler ya da bize bir zarar dokundurmadılar, sadece kendi nefislerine eziyet ettiler, yalnızca kendilerini zarara uğrattılar.

[61[61]] Kûlû hiîtatun Boyun eğdiğinizi, Allah'a karşı nefsinizi al-çattığımzı göstererek bağışlanma dileyin.

[62[62]] TJ/czan Bir azap.

[63[63]] La ta'sav Sürdürmeyin, çaba sarfetmeyin.

[64[64]] el-Baklu Sebze, bakla

[65[65]] Fumiha Arpa veya sarmısak

İsrailoğulları hakkında inen uzun bir zincirin ikinci halkasıdır bu. Bu bakımdan şu anda incelemekte olduğumuz ayetleri, önceki ayetler üzerine yapılmış bir değerlendirme olarak nitelendirebiliriz. Amaç Kemen farkedildiği gibi, Medine yahudilerinin Hz. Muhammed'in risaletini inkar edişleri, başarısızlığa uğraması yönünde türlü entrikalar çevirişleri ile geçmişteki ataları olan İsrailoğullan arasında ahlaki ve pratik bir ilişki kurmaktır. Bunun altında şu mesaj yatıyor. Tarihinizi tekerrür ettirmeyin, yoksa bir kez daha kendinizi Allah'ın tepelemesi ve öç alması ile karşı karşıya bulursunuz.

Ayetlerin dili açık ve anlaşılırdır. Hz. Musa zamanında ve ondan sonra İsrailoğulla-nnın başından geçen bazı olaylar anlatılarak, dinleyiciler arasında bulunan Medine ya-hudilerine yüce Allah'ın atalarına bahşettiği bazı üstünlükler, buna karşın atalarının inatçılıkları, ilahi mesajı ellerinin tersiyle itişleri, Allah'ın ayetlerini inkar edişleri sonra da buzağıyı tanrı edinişleri, yola gelmemek için ayak diretişleri, inatçılıklarını ısrarla sürdürüşleri, peygamberleri haksız yere öldürüşleri hatırlatılıyor. Bunlara karşı yüce Allah in zillet ve alçaklık damgasını üzerlerine vurması: Allah'ın gazabına ve azabına maruz kalmaları dile getiriliyor.

Konu eski çağlarda yaşamış bulunan yahudilerle ilgili olduğu halde, ayetlerde muatap zamirinin kullanılmış olması, bu ayetlerin değerlendirme niteliğini önceki ayetlere bağlantısını ve amaçlanan korkutucu atmosferi pekiştirmektedir. Bu arada eski yahuerle, yeni yahudiler arasındaki ahlak, karakter ve tavır benzerliğine de dikkat çekiliyor. Biz Kur'an'm bütünlüğü içinde bu üsluba alışığız. Benzeri durumlarda sık sık yinelenen bir ifade tarzıdır bu. Özellikle babalarının kötü hareketlerini olduğu gibi tekrarlayan evlatların kölü tutumları eleştirilmek istenince, bu üsluba başvurulur. Bundan çıkan bir diğer sonuç da, bu ayetlere muhatap olan Medine yahudilerinin eski çağlarda yaşayan İsraİloğullanmn soyundan geldikleridir.

Ayetlerin atmosferinden ve kullanılan ifadelerden ayetleri dinleyen yahudilerin bildikleri ve uyguladıkları şeylerle muhatap olduklarım anlıyoruz. Doğal olarak bu da uyarının ve eleştirinin etkisini arttırıyor. Şunu da belirtmekte yarar görüyoruz: Ayetlerde işaret edilen olayların çoğu o gün yahudilerin elinde bulunan eski ahit bölümlerinde de yer almaktadır. Bugünkü ile de benzerlik oluşturmaktadır. Bazen tıpatıp bazen de yakın mahiyetle oldukları görülmektedir.

Bize öyle geliyor ki, daha doğrusu inanıyoruz ki, Kur'an'da anlatılanlar, ayetlere muhatap olan yahudilerin ellerindeki eski ahitte anlatılanların aynısıydı. Çünkü böyle olması, vahyin inişine esas oluşturan hikmete ve amaçlanan eleştiri ve azapla tehdit etme mantığına daha uygundur. Ancak böyle olması durumunda, uyulması zorunlu iki hüküm olmaları bir anlam ifade edebilir. Eğer Kur'an'da anlatılanlar, eski ahitte anlatılanların aynısı olmasaydı, hiç

kuşkusuz, İsrailoğulları, anlatılanları inkar edecek, iddialara itiraz edecek, yaygara koparacak, zihinleri bulandırmaya çalışacaklardı. Ancak bu konuda onlardan herhangi bir şey rivayet edilmiş değildir.

Bu ayetlerde anlatılanların bir kısmı A'raf, Taha ve Kasas gibi İsrailoğulları kıssalarını içeren Mekke inişli sûrelerde de anlatılır. Ancak aralarında bazı üslup farklılıkları vardır. Bir de Mekke inişli sûrelerdeki anlatımın amacı Arapları tarihi örneklerle uyarmak iken bu ayetlerde amaç yahudileri kendi tarihlerinden Örneklerle uyarmaktır. Aradaki bir diğer önemli fark da şudur:

Bu ayetlerdeki üslup, Mekke inişli sûrelerde olduğu gibi kıssa niteliğinde değildir, tersine sataşma, serzenişte bulunma niteliğindedir. Bu da ayetlerin indiği ortama uygundur. Aynı farklılık, genel anlamda İsrailoğulları hakkında inen başka ayetlerden de algılanmaktadır. Bu Mekke inişli ayetlerle Medine inişli ayetler arasındaki farkı ortaya koyan önemli bir unsurdur.

Müfessirlcr bu ayetlerin içerdiği olaylarla ve İsraİloğullanmn kıssaları ile ilgili olarak, siyer ve ahbar bilginlerine dayanarak çeşitli yorumlar ve şerhler yapmışlardır.-[66[66]] Mekke inişli sûrelerde anlatılan İsrailoğulları, kıssaları ile ilgili olarak söylediklerini bu ayetlerin yorumu bağlamında da tekrarlamışlardır. Bunlardan birkaç örneği biz de sunduk. Ancak bunları tekrar etmenin ya da ayrıntılı açıklamalar yapmanın bir yararının olduğuna inanmıyoruz. Kaldı ki, bu ayetlerin amacı kıssa anlatmak değil, tersine muhataplara serzenişte bulunmak onlara eleştiriler yöneltmektir.

Eleştiri ağırlıklı bu bolüm ve arkasından gelen diğer bölümlerin, ayetlerin inişine tanık olan yahudilerle geçmişteki yahudileri bir kategoride incelemesi münasebetiyle şu hususu vurgulama gereğini duyuyoruz: Eski ahit yahudilerin sapmalarına ve işledikleri türlü günahlara ilişkin çok sayıda bölüm içermektedir. Eski ahitten, yahudilerin iğrençliklerine, ilişkin çok sayıda tabloyu gözlemliyoruz. Bundan dolayı onlara ağır eleştirilerin, ürpertici uyarıların ve sert hücumların yöneltildiğini görüyoruz. Bunların bir kısmı yüce Allah tarafından Hz. Musa'ya bir kısmı da Musa'dan sonra diğer İsrailoğullan elçileri tarafından duyurulmuşlardır. Bu bölümlerde peygamberleri öldürdükleri, Rasulle-ri taşa tuttukları, buzağıya ve putlara taptıkları bunu sürekli tekrarladıkları; iğrenç suçlar işledikleri vurgulanır. Bu da özü itibariyle, incelemekte olduğumuz ayetlerin oluşturduğu atmosferle uyum oluşturmaktadır.[67[67]]

Ayetlerde asıl hedef, yahudileri ve tavırlarını eleştirmek olmakla beraber, geçmişte yaşayan ve günümüz yahudileri arasında baş gösteren sapmaların, günahların büyüklen-melerin,

---

[66[66]] Taberi ve İbn Kesir 76

[67[67]] Bu bölümlerin büyük kısmı, bu günkü kutsal kitapta mevcuttur. Ayrıca, "Tarihu beni İsrail min Esfarıhım" adh eserimize bakınız (yazar).

inkarcılığın ve küfrün kınanmasına ilişkin gelen ve sürekli direktifler de yok değildir. Yahudilerin başına gelen azap, zillet ve alçaklığın gerekçelerinin evrenselliği de vurgulanmaktadır. Bu aynı zamanda, müslümanlara yönelik bir uyarıdır da. Yahudilerin deneyiminden ders almaları istenmektedir. [68[68]]

62- Şüphesiz iman edenler, yahudiler, hristiyanlar ve sabi-ilerden kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve salih amellerde bulunursa, artık onların Allah katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

Ayet-i ksrimenm dili açıktır; ne kastedildiği rahatlıkla anlaşılıyor. Önceki ayetlerle bir bağlantısı bir ilgisi görülmemektedir. Özellikle bundan sonraki ayetlerde eski ve yeni yahudi topluluklarının deneyimlerinin sunuluşuna devam edilmesi aradaki bağlantı yokluğunu daha bir belirginleştirmektedir.

İmam Reşid Rıza'nın bu ayeti önceki ayetin kapsamındaki nitelemelere ilişkin bir istisna olarak değerlendirdiğini görüyoruz. İmam İbn Kesir'in ayete ilişkin yorumu ise şöyledir: Yüce Allah, emirlerine muhalefet edip, yasaklarını çiğneyenlerin durumunu açıkladıktan sonra, gelip geçmiş topluluklar içinde iyilik eden ve Allah'a itaat edenlerin en güzel bir şekilde ödüllendirileceklerini haber vermiştir. Bu iki yorumun dışında İsra-iloğullarına ilişkin kıssanın akışı içinde bu ayetin yer almasına yönelik bir başka izaha rastlamadık,

Her iki imamın yorumu da isabetli ve yerindedir. Buna göre ayet-i kerime, kıssalar zinciri içinde bir ara söz, bir istisna konumundadır. Bu ise Kur'an'm kendine Özgü ifade tarzı içinde alışık olduğumuz bir durumdur. A'raf sûresini incelerken de işaret ettiğimiz gibi adı geçen sûrenin 145-146 ve 157-158 ayetleri de İsrailoğullanna ilişkin kıssalar zinciri arasında yer alan bu kabil ayetlerdir.

. tik anda akla gelen, ara söz ve istisnanın, konunun muhatabı olan yahudiler için olduğudur. Onlardan sonra ilk olarak tevhid inancını paylaşan diğer gruplara işaret edilmiştir. Bunlar mü'minler, hristiyanlar ve sabiilerdir. Amaç bütün gruplara şunu hatırlatmaktır: Kapı herkese açıktır. Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve salih ameller işleyen herkes için Rabbi katında bir ödül vardır. Bunlar korku ve üzüntüden yana güvencede olacaklardır.

Kanaatimizce, ayet-i kerime -inşaallah doğrudur- Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini yalanlamanın gerçek anlamda Allah'a ve ahiret gününe iman etmekle ve salih amelle çeliştiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu grupların kalben ve bedenen İslam çağrısına bağlanmaları bir zorunluluktur. Çünkü İslam tek Allah'a kulluk etmeye yönelik bir çağrıdır, ahiret gününe iman etmeyi ve salih ameller işlemeyi öngörür. Nitekim bu gruplar

---

[68[68]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/75-77.

içinde Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmayanlar, yine Kur'an'ın bildirdiğine göre, ahiret gününe iman etmeyenler vardı. Bazısı Üzeyir Allah'ın oğludur diyordu, bazısı İsa'yı bir ilah ya da Allah'ın bir sureti gibi görüyordu. Bazısı da sabülerde olduğu gibi şaşkındı. Bunların içinde de Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar edenler, mesajım kabule yanaşmayanlar vardı. Hac sûresinde bu grupla ilgili ayrıntılı açıklamalarda bulunduk, bu açıklamaları bir kez daha yinelemeyi uygun görmüyoruz. Kıssalar zinciri, İsrailoğullan'na yönelik bir çağrıyla başlıyor. Allah'ın, Hz. Muhammed'e indirdiği Kur'an'a iman etmeleri isteniyor. Çünkü Kur'an onların ellerinde bulunan Tevrat'ı onaylamaktadır. Bu çağrının bir diğer boyutu da, Hz. Muhammed'e inen Kur'an'ı inkar eden ilk dini grubun kendileri olmamasına yönelik bir uyandır. Aynca Kur'an'da yer alan birçok ayette hristiyanlar, Hz. Mesih'le ilgili çelişik ve yanlış inançlardan vazgeçmeye, Allah'a peygamberlerine, Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a iman etmeye çağırılmışlardır. Çeşitli münasebetlerle, buna ilişkin örneklere dikkat çektik. Ayrıca top yekun insanlık da bu tür bir inanç sistemine bağlanmaya defalarca davet edilmiştir. Buna ilişkin olarak da incelemekte olduğumuz ayetin satır aralarından algılanan mesajı pekiştirici birçok örnek ifade vardır. Yine de en doğrusunu ulu Allah bilir. [69][69]

63- Sizden misak almış ve Tur'u üstünüze yükseltmiştik ve demiştik ki: Size verdiğimize sımsıkı yapışın ve onda olanı sürekli hatırlayın, ki sakınasınız.

64- Siz ise, bundan sonra da yüz çevirdiniz. Eğer Allah'ın üzerimizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı, siz gerçekten hüsrana uğrayanlardan olurdunuz.

65- Andolsun sizden cumartesi günü yasağı çiğneyenleri elbette biliyorsunuz. İşte biz, onlara: "Aşağılık maymunlar olun" dedik.

66- Bunu hem çağdaşlarına hem sonra gelecek olanlara ibret verici bir ceza; takva sahipleri için de bir öğüt kıldık.

Bakara sûresinde, İsrailoğulları'm konu alan kıssalar zincirinin üçüncü halkasını oluşturuyor bu ayetler. Bu bakımdan bir ara söz niteliğindeki 62. ayetle kopan bağlantının yeniden kurulduğunu görüyoruz. Hitab burada da ayetleri dinlemekte olan İsrailoğullanna yöneliktir ve atalarının sapkın tavırları gündeme getirilmeye devam ediliyor. Muhatap çoğul zamiri kullanılıyor. Amaç, dinleyicilerle geçip gitmiş atalar arasındaki kan bağını vurgulamaktır. Ki adı geçen sapık ataların, tutum ve davranışlarını tekrarlamaktan sakınsınlar.

Bu halkayı oluşturan ayetlerin de dili gayet açıktır ve maksat kolaylıkla anlaşılıyor. Ayetlerin içeriği vahiy yoluyla indirdiği tavsiye ve talimatları kuvvetle benimseyip uygulasınlar diye ulu

[69][69] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/77-78.

Allah'ın kendilerinden aldığı misakla ilgilidir. Allah onlardan bu tavsiye ve talimatları korumalarını, sürekli hatırlamalarım istemişti. Bu sayede Allah'ın gazabından ve sapıklıklardan korunmuş olacaklardı. Yanısıra geçmiş ataları içinde, cu-nartesi günü yasağını çiğneyenlerden söz ediliyor ve bunların Allah'ın gazabına uğradıkları, onları maymunlara dönüştürdüğü ve bunun tüm zamanlar içindeki sapıklara ibret ve mü'minler için de bir öğüt olduğu belirtiliyor.

Ayetlerin üslubu tıpkı önceki halkayı oluşturan ayetlerde olduğu gibi yahudilerin bildikleri ve atalarıyla ilgili olarak haberdar oldukları gelişmelerden söz edildiğini çağrıştırmaktadır. Hiç kuşkusuz, bunun böyle olması uyarı ve sakındırmanın daha etkili olmasını sağlamaktadır.

Tur dağının İsrailoğulları'nın üzerine kaldırılması ve içlerinde bazılarının cumartesi günü yasağı ile ilgili olarak bir hileye başvurmaları A'raf sûresi kapsamında yer alan İs-railoğullan'na ilişkin kıssalar zincirinde de gündeme getirilmiştir. Söz konusu sûreyi in-celerken her iki olaya ilişkin değerlendirmelerde bulunduk. Bu değerlendirmeleri bir kez daha tekrarlama gereğini duymuyoruz.

"Eğer Allah'ın üzerimizdeki fazlı ve rahmeti olmasaydı, sîz gerçekten hüsrana uğrayanlardan olurdunuz" cümlesini okuduğumuzda hemen aklımıza gelen, Hz.Musa zamanında buzağıyı tanrı edinmeleri, Musa ile bu hususta tartışmaya girmeleri -kıssalar zincirinin ikinci halkasında yer alan 52. ve 54. ayetlerde geçmektedir- ve ardından bundan pişmanlık duyarak uzun süre istikamet üzere bir hayat sürdürmeleri üzerine, Yüce Allah'ın tevbelerini kabul ederek kendilerini bağışlaması gelmektedir.

Her ne kadar, kıssalar zincirinin bu halkası İsrailoğulları ile ilgili olsa da ifadelerin geri planında müslümanlara da birtakım kalıcı mesajlar verilmektedir. Aynı durum, önceki halkalar için de geçerlidir. Yani, Allah'ın direktiflerine uymak bunlardan sapmamak ve çeşitli entrikalarla hileli düzenler peşinde koşmamak gerekir. [70][70]

67- Hani Musa kavmine: "Allah muhakkak sizin bir sığır kesmenizi emrediyor" demişti. "Bizi alaya mı alıyorsun?" dediler. Musa: "Cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım" dedi.

68- "Rabbine adımıza yalvar da, bize niteliklerini açıklasın" dediler. "Şüphesiz Allah diyor ki: O ne pek geçkin[71][71]' ne de pek genç'[72][72]' ikisinin arası dinçlikte[73][73] bir sığır olmalıdır. Artık emrolunduğunuz şeyi yerine getirin" dedi.

---

[70][70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/79-80.
[71][71] jls Faridun Yaşı geçkin inek.

[72][72] Bikrun Genç inek.

[73][73] Avanun beyne zalik Orta yaşta veya yarı ömrüne gelmiş.

69- Bu sefer dedilir ki:"Rabbine adımıza yalvar da, bize rengini bildirsin". O, Rabbim diyor ki: "O, bakanların içini ferahlatan sarı bir inektir"dedİ.

70- Onlar yine: Rabbine adımıza yalvar da, bize onun niteliklerini açıklasın. Çünkü bize göre sığırlar birbirine benzer. İnşaallah biz doğruyu buluruz" dediler.

71- Bunun üzerine Musa, "Rabbim diyor ki: O, yeri sür-mek[74][74] ve ekimi sulamak[75][75] için boyunduruğa alınmayan [76][76]salma ve alacası olmayan[77][77] bir inektir" dedi. O zaman: "Şimdi gerçeği getirdin" dediler. Böylece ineği kestiler a-ma neredeyse bunu yapmayacaklardı.

72- Hani siz bir kişiyi öldürmüştünüz ve bu konuda birbirinize düşmüştünüz[78][78]. Oysa Allah gizlediklerinizi açığa çıkaracaktı.

73- Bunun için de:"Ona kestiğiniz ineğin bir parçasıyla vurun" demiştik. Böylece, Allah ölüleri diriltir ve size ayetlerini gösterir ki akıllanasınız.

74- Bundan sonra kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi, hatta daha katı. Çünkü taşlardan öyleleri vardır ki, onlardan ırmaklar fışkırır, öyleleri vardır kî yarılır, ondan sular çıkar,öyleleri vardır ki Allah korkusuyla yuvarlanır. Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir.

İsrailoğullarının serüvenini konu alan kıssalar zincirinin dördüncü halkasıdır bu. Bu halkayı oluşturan ayetler grubunun ifadeleri de son derece açıktır. Burada bir adam öldürme olayı ve ilahi bir mucizeden söz ediliyor. îsrailoğullan içinde bir adam öldürülür. Kimse olayı üstlenmez. Aralarında ihtilaflar baş gösterir, sonuçta birbirlerine düşerler. Hz. Musa Allah'ın emri uyarınca bir inek kesip ondan bir parçayı maktulün bedenine sürmelerini ister. Bunu yaparlar ve Allah da maktulü diriltir. Ayetlerin akışı içinde bu olay anlatılırken, yahudilerin inatçılıkları ve döneklikleri de gözler önüne seriliyor. Bu karakteristik özellikleri yüzünden işleri gittikçe zorlaşır. Bu durum aktarılırken eleştirel bir üslup kullanılır. Başlangıçta herhangi bir inek kesmeleri istenmişti. Dolayısıyla bulabildikleri herhangi bir ineği kesmeleri yeterli olacaktı...Ayetler grubunun sonunda, Allah'ın gösterdiği mucize karşısında kalpleri yumuşayacağma gittikçe katılaştığı, taştan bile daha sert ve duyarsız bir hale geldiği ifade edilir. Oysa taşlar vardır, yumuşar, içinden ırmaklar fışkırır, taşlar vardır, yarılır arasında sular sızar ve yine taşlar vardır, Allah'ın korkusuyla yuvarlanırlar. Ve nihayet, yine eleştirel

---

[74][74] Tusiru'larde Yeri sürmez.

[75][75] Ve lâ tuski'lharse Sulama işinde kullanılmayan.

[76][76] Zelul Boyunduruk altına alınmaya alıştırılmış.

[77][77] Müselkmeten la şiyetefıha Alacası olmayan, sapsarı

[78][78] îdâretümfiha Birbirinize düştünüz. İnkar ettiniz. Kelimenin aslı "de.re.e."dir. Engelledi, örttü ve hile yaptı anlamına gelir. Bir görüşe göre:" Bu konuda ihtilafa düştünüz" anlamını ifade eder.

bir üsyüce Allah'ın onların yapıp ettiklerinden habersiz olmadığı vurgulanır.

Tefsir bilginler[79[79]] İbn Abbas'a ve diğer bazı sahabe ve tabiin ulemasına dayanarak kıssaya ilişkin çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bu rivayetler içerik olarak birbirlerinin aynısıdır. Buna göre yoksul bir babanın oğlu , mirasına konmak için zengin amcasını öldürür. Cesedini de bir başkasının kapısına koyar. Böylece konacağı mirasın yanısıia amcasının diyetini de almayı amaçlar. Ceset bulunduktan sonra bir kavga gürültü kopar. Neredeyse savaş çıkacaktır. Bunun üzerine yüce Allah Hz. Musa'ya onlardan bir inek kesip etinden maktule vurmalarını istemesini emreder. Bunu uzun süren oyalama ve ağırdan alma taktiklerinden sonra yaparlar ve maktul dirilir. Ona katilini sorarlar. O da yeğenini gösterir ve tekrar ölür.

Bu hikaye bugün elde mevcut bulunan eski ahitte yer almaz. Ancak Hz. Musa döneminin tarihine ve yaşantısına ilişkin başlıca bölüm olan tesniye kitabında, bu olayı çağrıştıran bir kıssa bulunmaktadır. Bu kitabın yirmi birinci bölümünde faili meçhul cinayetlere ilişkin bir hükümden söz edilir. Buna göre çifte koşulmamış ve boyunduruğa alınmamış bir inek boğazlanır ve maktulün bulunduğu bölgede oturanlar, adamı öldürmedikleri ve kimin öldürdüğünü görmedikleri hususunda yemin etmeye davet edilirler.

Şu kadarı var ki, sanki sözkonusu olayı onlar gerçekleştirmiş, ataları bu işi yapmamış gibi, hitabın ayetlerin inişine tanık olan yahudilere hitap etmesi eleştirilerin onlara yöneltilmesi, onların katı kalplilikle ve inatçılıkla nitelendirilmesi, böylece onlarla geçmişteki ataları arasında tavır, karakter, ahlak ve soy birliğinin varlığına dikkat çekilmesi bizi şu sonuca götürüyor: Bu kıssayı dinleyen yahudiler olaydan haberdardılar ve bu o-lay bugün elimize ulaşmamış bulunan bazı dîni metinlerde kayıtlıydı...Konuya ilişkin olarak, klasik tefsir kaynaklarının aktardığı ayrıntılı rivayetlerin de bir parça Peygamberimizin Medine'deki hayatından kesitler içeriyor olması da bu sonucu pekiştirici bir olgudur.

Sarı inek, ineğin sahibi ve satın almışı, ağırlığınca altın ödenerek alınması ve maktulün cesedine dokundurulan kısmı ile ilgili rivayetler konusuna girmek istemiyoruz. Bunları geniş bir şekilde sunmanın bir yararının olduğuna inanmıyoruz. Çünkü, üslubundan da anlaşıldığı gibi kıssa sırf kıssa olsun diye anlatılmıyor. Asıl amaç yüce Allah'ın Hz. Musa aracılığı ile kendilerinden istediği şeyi yapmamak için eski çağlarda yaşamış bulunan yahudilerin inatçılıklarını gözler önüne sermektir. Onlar böyle yapmakla işlerini daha da zorlaştırmışlardı. Daha doğrusu ayak direttikçe onların yükümlülüklerini arttırmıştı. Ayrıca bu kıssa ile güdülen bir diğer amaç, onların Allah'ın ayetlerinden öğüt almayışlarım bu olaya rağmen kalplerinin gittikçe katılaşmasını anlatmaktır. Onların bu taş kalpliliklerini, ayetler son derece güçlü ve etkileyici bir ifade tarzıyla tasvir etmektedir. Diğer bir ifadeyle dinleyici konumundaki yahudilerin babalan eleştirilmek suretiyle, dinleyici konumundaki yahudilere babalarının tavrını tekrarlamamaları mesajı veriliyor. Babalarının duyarsızlıklarından taş

[79[79]] Taberi, Hazin, İbn Kesir

yürekliliklerinden kaçınmaları uyarısında bulunuluyor.

Böylece incelemekte olduğumuz ayetler grubunun oluşturduğu kıssa halkası ile, önceki halkalar arasındaki hedef birliği netleşiyor.

Önceki kıssa halkalarının ardından söylediğimizi, burada da söylüyoruz: Kıssa evrensel bir mesaj, kuşatıcı bir direktif içermektedir. Bu ayetlere muhatap olan herkesten, inatçılıktan, ilahi emirleri savsaklamaktan, katı kalplilikten sakınmaları uyarısında bulunuluyor. [80[80]]

75- Siz, onların size inanacaklarını umuyor musunuz? Oysa onlardan bir bölümü Allah'ın sözünü işitiyor, iyice algılayıp akıl erdirdikten sonra'[81[81]], bile bile değiştiriyorlardı.

76- İman edenlerle karşılaştıklarında "İman ettik" derler; kendi başlarına kaldıkları zaman ise, derler ki: "Allah'ın size açtıklarını,[82[82]] Rabbİniz katında size karşı bir belge olsun diye mi onlarla konuşuyorsunuz? Hâlâ akıllanmayacak mısınız?"

77- Onlar, Allah'ın gizli tuttuklarını da açığa vurduklarını da bildiğini bilmiyorlar mı?

78- Onlardan bir kısmı ümmidİr[83[83]]. Kitabı bilmezler; bildikleri, bk sürü asılsız şeylerden'[84[84]] başkası değildir ve yalnızca zannederler.

79- Artık vay hallerine; kitabı kendi elleriyle yazıp, sonra az bir değer karşılığında satmak için "bu Allah katından-dır" diyenlere. Artık vay elleriyle yazdıklarından dolayı onlara; vay kazanmakta olduklarına'[85[85]].

80- Dediler ki: "Sayılı günlerin dışında, ateş asla bize değmeyecektir." De ki: "Allah katından bir ahit mi aldınız? Ki Allah asla ahdinden dönmez. Yoksa Allah'a karşı bilmediğiniz bir şey mi

---

[80[80]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/8284.

[81[81]] Min badi ma akeluhu Onu iyice anladıktan sonra.

[82[82]] Bi ma fetahellahu aleykum Müfessirlere göre, bunlar Peygamberimizin nitelikleri ve mesajının doğruluğu ile ilgili olarak yahudilerin kutasl metinlerindeki bilgiler kastedilmiştir.

[83[83]] Ümmiyyun Tefsir bilginlerinin dediğine göre burada okuma yazma bilmeyenler anlamında kullanılmıştır. Bu açıklama hem isabetli, hem de ayetlerin ruhuna da uygundur. Bu kelime A'raf sûresinde Peygamberimizin (s) bir özelliği olarak kullanılmıştır. Burada, Kitap Ehlin'den olmayan ya da kitap ehli olmayan bir topluluğa mensup olan kimse anlamında kullanılmıştır. Al-i îmran sûresinin bir ayetinde "yahudi olmayan" anlamında kullanılmıştır: "Ümmiler konusunda üzerimizde bir yol yoktur" dediler (Al-i îmran, 75). Aynı sûrenin bir diğer ayetinde de kitap ehli olmayanlar anlamında kullanılmıştır: "Ve kitap verilenlerle ümmilere de ki: Teslim oldunuz mu?"

(Al-i İmran, 20). "Cuma" sûresinin bir ayetinde de Araplar kastedilerek kullanılmıştır: "O, ümmiler içinden, kendilerinden olan bir elçi gönderendir" (Cuma, 2) Kelimenin türediği kökle ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazısına göre kelimenin türediği kök "Ümm:anne"dir. Bazısı ise "ümmet" kökünden türediği görüşündedir. Yahudiler kendilerinden olmayan toplulukları "el-ümem" olarak nitelendirirlerdi. Bu kendilerini onlardan üstün gördüklerinin bir ifadesiydi. Çünkü iddialarına göre kendileri Allah'ın seçkin halkıdırlar. Bu kelimenin, Arapça bir kökten türetilmiş olarak Yahudiler tarafından kullanılmış olması uzak bir ihtimal değildir.

[84[84]] Emani Bir görüşe göre bu kelime bağışlanmayı umma, temenni etme ya da kişinin arzuladığı, canının istediği şey demektir. Bazısına göre, "zan, kuruntu" demektir. Bir diğer görüşe göre de "zayıf okuyuş" demektir. Bu sonuncu görüş, gariptir. Bu kelime, kıssalar zincirinin bir diğer halkasında "temenni" ya da "zan" anlamını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu keli-me, ayette yer alan: "yalnızca zannederler" ifadesinden anladığımız kadarıyla "tahmin ve zan" anlamında kullanılmıştır.

[85[85]] Yeksibun Burada işledikleri günahlar anlamında kullanılmıştır.

söylüyorsunuz?"

81- Hayır; kim bir kötülük işler de günahı kendisini kuşatırsa, artık onlar, ateşin halkıdırlar, orada süresiz kalacaklardır.

İsrailoğullarını, konu alan kıssalar zincirinin beşinci halkası ile karşı karşıyayız. İlk ayette hitap, Peygamberimize (s) ve mü'minlere yöneltiliyor. Soru üslubuyla yahudilerin inanmalarına ilişkin beklentilerinin yersizliği dile getiriliyor. Ardından ayetlerde sözleri, davranışları ve kanıtlar karşısındaki tutumları örneklendiriliyor ve inanmalarına ilişkin geri kalan umut kırıntılarını da silip süpüriiyor:

1) İçlerinde Kur'an ayetlerini dinleyenler vardı. Bunlar ayetleri iyice algıladıktan sonra, zihinleri bulandırmak, ayetlerin muhtemel etkisini yok etmek ve Kur'an'ın vahiy menşeililiği hakkında birtakım kuşkular uyandırmak için, ayetleri tahrif ederler.

2) İçlerinden bir grup, mü'minlerle karşılaştığı zaman şöyle derler: "Kur'an'da anlatılanların hak ve bizim kitabımızda anlatılanlara uygun olduğuna inanıyoruz". Kendi kendileriyle başbaşa kaldıklarında ise, içlerinden bir grup bu şekilde konuşanları eleştirerek siz kendi elinizdeki Allah'ın ilmine ve kitaplarına ilişkin bilgileri müslümanlara söylemekle, onların eline Alalh'ın katında aleyhinize kullanılabilecek kozlar veriyorsunuz.

3) İçlerinde okuma yazmasiz cahiller vardır. Bunlar kitapta yazılanları kesin olarak bilmiyorlar. Ama yine de biliyormuş gibi yaparak, Allah'ın kitabında olmayan şeyleri isbet ediyorlar. Ya da kendi elleriyle bir kitap yazıyorlar, sonra da bunun Allah'ın kitabından alındığını iddia ederek menfaat sağlamaya çalışıyorlar.

4) Allah katında seçkin bir yere sahip olmakla övünürlerdi. Bu yüzden ateşin sadece sayılı günlerde kendilerine dokunacağını iddia ederlerdi.

Ayetlerin akışı içinde, kıssanın anlatımına ara verilerek uyarılar ve eleştiriler yöneltiliyor. Bu Kur'an'ın alışık olduğumuz ifade tarzıdır: "Yazıklar olsun onlara...Yazdıklarından, söyledikleri yalanlardan ve mesnetsiz övünmelerinden dolayı vay hallerine. Onlar yüce Allah'ın açığa vurdukları ve gizledikleri her şeyi bildiğini bilemeyecek kadar aptal oldukları için sapıklık üzeredirler." "Bize ateş ancak sayılı günlerde dokunacaktır" derken o kadar kendilerinden emindiler ki sanki Allah'tan bir söz almış gibiydiler. Bu yüzden işledikleri günahları fazla önemsemezlerdi. Herşeye rağmen bu Allah'a yapılmış bir iftiraydı. Çünkü O'nun koyduğu evrensel yasa ve adalet, günah işleyen ve günahı kendisini kuşatan kimselerin ateş ehli olmalarını ve orada sonsuza dek kalmalarını öngörür, bu tür bir günahı işleyen kim olursa olsun. Ve yine ilahi yasalar gereği, i-man edip salih ameller işleyenler de cennet ehlidirler ve orada sonsuza dek kalacaklardır.

Kıssalar zincirinin bu halkasında iltifat sanatına baş vurulmuştur. Çünkü kıssalar zincirinin ilk halkalarında hitap doğrudan yahudilere yönelik olup, eleştirilerin hedefi, direkt onlardı ve tavırlarıyla geçmiş atalarının tavırları arasında bağlantı kuruluyordu. Oysa bu halkada hitabın Peygamberimize (s) ve mü'minlere yöneltildiğini görüyoruz. Amaç yahudilerin söylediklerini, yapıp ettiklerini onlara hatırlatmak ve yahudilerin inanacaklarına ilişkin beklentilere son vermelerini sağlamaktır. Çünkü bu sözleri söyleyen, bu işleri yapan kimselerin inanmaları mümkün görünmemektedir.

Bu da gösteriyor ki, yahudiler sonunda gerçek yüzlerini göstermiş, İslam çağrısı karşısındaki onulmaz inkarcılıklarım realize etmişlerdir. [86[86]]

Yahudilerin İslam Çağrısını Reddetmelerinin Sebepleri

Hz. Peygamber'in onları davetinin dışında tutması, kendilerini böyle bir çağrıya muhatap olmayacak kadar hidayet üzere bir topluluk olarak zannetmelerine dayanıyordu. Dolayısıyla onların bir gün dinine gireceklerini ümid etmemesi gerekiyordu. Hatta bizzat Peygamber (s)'in kendisini onlara nisbet etmesini bekleme hakkına sahip olduklarını düşünüyorlardı. Bu tür bir beklenti içinde olduklarını Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayetten algılayabiliriz: "Sen onların dinlerine uymadıkça, yahudi ve hristiyanlar senden kesinlikle hoşnut olacak değillerdir" (Bakara, 120). "Dediler ki: Yahudi veya hristiyan olmayan hiç kimse kesin olarak cennete giremez" (Bakara, 111). "Dediler ki: Yahudi veya hristiyan olun ki hidayete eresiniz." (Bakara, 135)[87[87]] Özellikle, Hz Peygamber'in kıblelerine yönelerek namaz kıldığını, kendilerine gönderilmiş peygamber ve kitaplara inandığını Kur'an diliyle duyurduğunu ve bunu çağrısının ayrılmaz bir parçası gibi gördüğünü ve şu ayetleri okuduğunu gözlemleyince bu sanılan ve beklentileri daha da güçlenmişti. "İşte Allah'ın hidayet verdikleri bunlardır; öyleyse sen de onların bu hidayetlerine uy." (En'am, 90). "Andolsun, biz Musa'ya kitabı vermiştik; böylece sen ona kavuşmaktan kuşku içinde olma. Biz ona İsrailoğullan'na bir yol gösterici kılmıştık ve onların içinden, sabrettikleri zaman emrimizle doğru yola iletip-yönelten önderler kıldık; onlar bizim ayetlerimize kesin bilgiyle inanıyorlardı" (Secde, 23-24) "Andolsun, biz İsra-iloğullarına kitap, hüküm ve peygamberlik verdik, onları temiz ve güzel şeylerle rızık-landırdık ve onları alemlere üstün kıldık.." (Casiye, 16). Ama çok geçmeden bu sanıları boşa çıktı. Gördüler ki, Hz. Peygamber insanların geneli içinde onları da davet ediyor. Hatta kimi zaman Kur'an diliyle çağrıyı sırf onlara özgü kılıyor. Eleştiriyor, herkesten önce koşup ilahi mesajı benimsemedikleri için sert uyanlarda bulunuyor. Çünkü tavırları olumsuzdur, tslam çağrısını başarısız kılmaya yöneliktir. Kıssalar zincirinin ilk halkasında -ki

---

[86[86]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/86-87.

[87[87]] Bakara suresinin bu ayetleri incelemekte olduğumuz kıssalar zinciri içinde yer alıyorlar. Dolayısıyla bu ifadeler, yahudilerin sözleri oiarak değerlendirilebilir. Hristiyanlardan sözedilmesi bir işaret niteliğindedir.

40-44. ayetlerde- işaret edildiği gibi çelişkili tavırlar sergiliyorlar. İslam çağrısını tanımamaları, bu çağrıya öncülük edene kin beslemeleri bu yüzdendir. Peygamberimize (s) bu şekilde kindar bir gözle bakmaları, Medine döneminin ilk günlerinden itibaren başlamış bir durumdur.

Daha sonra Yahudiler, insanların kendilerine sırt çevirdiklerini, Hz. Peygamberi en büyük merci ve yol gösterici, itaat edilmesi gereken bir komutan olarak görmeye başladıklarını farkedince haklı ya da haksız oluşuna bakmadan bunu otoritelerine yönelik büyük bir tehlike olarak algıladılar. Ayrıcalıklarının ve çıkarlarının tehdit altında olduğunu düşündüler. Bu yüzden, yeni bir strateji belirlemeye koyuldular. İslam çağrısını etkisiz hale getirmek için münafıklarla, ardından müşrik Araplarla ittifaklar kurdular.

Mekke ve Medine inişli birçok ayetten algıladığımız kadarıyla, Peygamberimizin Yahudilerden büyük bir destek ve yardım görmesi, herkesten önce onların koşup ona inanması bekleniyordu. Çünkü Hz. peygamberin sunduğu yeni dinle, onların dini, temelde birdir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de değişik münasebetlerle onun kendisinden önce indirilen kitapları tasdik ettiği Ehli Kitab'ın yüzyüze kaldığı çeşitli problemleri çözüme kavuşturduğu belirtilmiştir. Ehli Kitab'tan birçokları Kur'an'ın bu özelliğini doğruladı. Aralarında İsrailoğullan'na mensup kimselerin de olduğu gruplar, Mekke inişli ayetlerin İçerdiği birçok mesleyi destekleyici açıklamalarda bulunarak bunlara iman ettiklerini açıkladılar. Biz sözkonusu ayetleri incelerken bu hususlara değindik. Daha sonra müslü-manlar, Medine'de yahudilerin İslam çağrısı karşısında yan çizmelerini, onu tanımalarını, kendilerine engel olmalarını, bile bile gerçeği gizlemelerini, düşmanla işbirliğine girmelerini ve kafa karıştırıcı desiseler yaymalarını gördükçe, derinden etkilendiler. Onlar hakkında besledikleri tüm umutları suya düştü. İşte önceki bölümlerde, bu ve bundan sonraki halkalarda, konu bu eksen etrafında gelişmektedir.

Bu değerlendirme, yahudilerin büyük çoğunluğu için geçerlidir. Çünkü Mekke ve Medine inişli bazı ayetlerde içlerinde bazılarının, özellikle ilimde derinleşen bilge kişilerin, içgüdülerini ve dinsel kinlerini bir kenara atma başarısını gösterip hak olduğunu bildikleri Muhammedi mesaja inandıklarını ve Allah katından geldiğine kesinkes inandıkları Kur'an'ı tasdik ettikleri dile getirilmektedir. "Onların hepsi bir değildir. Kitap ehlinden bir topluluk vardır ki, gece vaktinde ayakta durup Allah'ın ayetlerini okuyarak secdeye kapanırlar. Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman eder, maruf olanı emreder, münker olandan sakındınr ve hayırlarda yarışırlar. İşte bunlar salih olanlardır" (Al-i İm-ran 113-114). "Ancak onlardan ilimde derinleşenler ile mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. Namazı dosdoğru kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inanlar; işte bunlar, biz bunlara büyük bir ecir vereceğiz" (Nisa, 162). "Sözleşmelerini bozmaları nedeniyle, onlan lanetledik ve kalplerini kaskatı kıldık. Onlar, kelimeleri konuldukları yerlerden saptırırlar. Kendilerine hatırlatılan yerlerden saptırırlar, kendilerine hatırlatılan şeyden pay almayı

unuttular. İçlerinden birazı dışında onlardan sürekli ihanet görür durursun. Yine de onları affet, aldırış etme. Şüphesiz Allah, iyilik yapanları sever" (Maide, 13)[88[88]] Mekke döneminde inen Ahkaf sûresinin şu ayeti de bu kategoride değerlendirilebilir. "De ki: Gördünüz mü, haber verin; eğer bu Kur'an Allah katından ise, siz de onu inkar etmişsseniz ve İsrailoğülları'ndan bir şahid bunun bir benzerine şahitlik edip iman etmişse ve siz de büyüklük taslamışsanız bunun sonucu ne olacak? Şüphesiz Allah, zalim olan bir kavmi hidayete erdirmez. (Ahkaf, 10) [89[89]]

83- Hani İsrailoğuİları'ndan, Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anneye babaya yakınlara, yetimlere ve yoksullara İyilikle davranın, İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekatı verin diye misak almıştık. Sonra siz, pek azınız hariç, döndünüz ve hâlâ yüz çeviriyorsunuz,

84- Hani sizden birbirinizin kanını dökmeyin, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayın diye misak almıştık. Sonra sizler bunu onaylamıştınız, hâlâ buna şahitlik ediyorsunuz.

85- Sonra siz[90[90]] birbirinizi öldürüyor, bir bölümünüzü yurtlarından sürüp çıkarıyor, günah ve düşmanlıkla aleyhlerinde ittifaklar kuruyor'[91[91]] ve size esir olarak geldiklerinde onlarla fidyeleşiyordunuz. Oysa onları çıkarmanız, size haram kılınmıştı. Yoksa siz kitabın bir bölümüne inanıp da bir bölümünü inkar mı ediyorsunuz? Artık sizden böyle yapanların dünya hayatındaki cezası aşağılık olmaktan başka değildir; kıyamet gününde de azabın en şiddetli olanına uğratılacaklardır. Allah, yaptıklarınızdan gafil değildir.

86- İşte bunlar, ahireti verip dünya hayatını satın alanlardır; bundan dolayı azapları hafifletilmez ve kendilerine yardım ediimez.

Bakara sûresinde yer alan İsrailoğullan ile ilgili kıssalar zincirinin beşinci halkası sunuluyor. Burada hitap tıpkı başlangıçta olduğu gibi yeniden İsrailoğullan'na yöneltiliyor. Çünkü bundan önce, hitabın yönü değişmişti. Şimdi yeniden doğru yoldan sapmaları örneklendiriliyor, kendilerine sert eleştiriler yöneltilerek geçmiş atalarıyla aralarında söz ve davranış açısından bağlantı kuruluyor.

[88[88]] Al-i imran, Nisa ve Maide sûresinde yer alan bu ayetler, açıkça olmasa bile, İsrailoğuliarı'na İlişkin kıs-av m zı"cırinde zikredüdikleri için onların kastedildikleri anlaşılmaktadır. Mekke ve Medine inişti başka ayet er de vardır ki, bunlarda Ehli Kitab'tan iman eden bazı kimselerden söz edilir. Bu ayetlerin öncesinde İs raılogullan'ndan bazı kimselerin de bunlar arasında yer almış bulunmaları ihtimal dahilindedir.

[89[89]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/87-89.

[90[90]] Sümme enîüm haulai Bu ifade, nida (sesleniş) anlamında

kullanılmıştır. Yani: Sonra siz, ey falancalar...

[91[91]] Tezaherune aleyhim Onların aleyhine, başkalarıyla ittifaklar kurup yardımlaşiyorsunuz.

Ayetler grubunun akışı içinde, İsrailoğullan'nın Allah'a verdikleri sözler hatırlatılıyor ve ayetlere muhatap olanlar bu sözleri tutmadıkları için ağır eleştirilere maruz bırakılıyorlar.

1) Yüce Allah, îsrailoğullarf ndan sırf kendisine ibadet etmeleri, anne-babaya, akrabalara, yetimlere ve yoksullara iyilik etmeleri, doğru söz söylemeleri, insanlarla iyi geçinmeleri, namaz kılmaları ve zekat vermeleri hususunda söz almıştı. Onlar da bu sözü yerine getirmeyi kabul etmişlerdi. Ancak çoğu bu sözde durmadı. Allah'la yaptıkları sözleşmeye bağlı kalmadı.

2) Yüce Allah, dayanışma ve yardımlaşma içinde olmaları hususunda da onlardan söz almıştı. Bu sözleşmeye göre birbirlerini öldürmeyecek, birbirleri aleyhine yabancılarla ittifak kurmayacaklardı. Ama bu sözlerinde de durmadılar. Birbirlerinin kanını döktüler, birbirlerini yurtlarından sürüp çıkardılar. Sırf çekememezliklcri ve düşmanlıkları yüzünden kendi soydaşlarına karşı yabancılarla işbirliğine gittiler. Kendilerine yasak kılınmış bu hareketleri yaparken aynı zamanda kendi kendileriyle de çelişkiye düşüyorlardı, Yabancıların yine onların yardımı ve desteği ile aldıkları tutsakları fidye Ödeyerek serbest bırakıyolardı. Böyle yapmakla, kendilerine emredilenlerin bir kısmına, yani esirlerini yabancılardan kurtarmaları gerektiğine inandıklarını, bir kısmına da, yani birbirlerinin kanını dökmemeleri, birbirlerini yurtlarından sürüp çıkarmamaları, birbirlerini tutsak almamaları ve birbirlerine karşı yabancılarla ittifak kurmamaları gerektiğine ilişkin emre de inanmadıklarını göstermiş oluyorlardı. Böyle davrananlar, dünyada onursuzluğu, alçaklığı, ahirette de Allah'ın en şiddetli azabını hakederler. Çünkü bu davranış, kişinin Allah'ı gözetmeksizin, ahireti ve dehşet verici manzaralarını hatırına getirmeksizin dünya çıkarlarını her şeyin üstünde tuttuğunu gösterir. Diğer bir ifadeyle, ahirete karşılık dünyayı satın alanın tutumudur bu. Böyle kimselerin çarpıtıldıkları azap hafifletilmez ve hayatlarının hiç bir döneminde yardım görmezler incelemekte olduğumuz ayetler grubunun eleştirel özelliği ve atmosferi, sarsıcı ve etkileyicidir. Müfessirler[92[92]] 84. ayetin izahı bağlamında, Yesrib (Medine) yahudilerinden Nadir ve Kaynukaoğullarınm Hazreç kabilesinin; KureyzaoğuIIannınsa Evslüerin müttefiki olduklarını söylemişlerdir. Hazreçlilerle Evsliler arasında, kimi zaman savaşla biten ihtilaflar vardı. Yahudi kabileleri de müttefiklerinin yanında savaşa katılırlardı. Dolayısıyla yahudi kabileleri birbirleriyle savaşıyor, birbirlerini esir alıyor ve birbirlerini topraklarından sürüp çıkarıyorlardı. Her biri Ötekisine karşı yabancılarla ittifaklar kuruyorlardı. Ama savaş hali sona erip barış sağlanınca, yahudi esirlerin kurtarılması hususunda kendi aralarında yardım 1 aşırlardı. Görüldüğü gibi rivayet, ayetlerin ruhuna uygun düşüyor. Burada Medineli yahudilerin Arap toplumu içindeki sosyal ve siyasal hayatlarından bir tablo ile karşı karşıyayiz. Bu en başta yahudilerin Arap toplumuna entegre olduklarını, onların geleneklerini benimsediklerini gösterir. İkincisi, Arap toplumu içindeki yahudi varlığının çok

---

[92[92]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir. Bazı tefsircifer, Nadiroğullarının Evslilerin müttefiki olduklarını söylemişlerdir. Bu görüş yahhştır. Çünkü Kureyze oğullarını müttefikleri Evslilerdi. Nadir ve Kaynuka oğulları da Hazreçlilerin müttefikleriydi (Bkz. "Tarihu Cinsi'l Arabî, İ. Den/eze c.5 sh. 147 ve c.6 (münafıklar ve yahudilerjbl. Ne var ki bu tefsirciler, Haşir ve Ahzab sûrelerini incelerken farkında olmadan bu hatalarını düzeltmiş, Kureyze oğullarının Evslilerin, Nadiroğullarının da Hazreçlilerin münafık lideri Abdullah b. Übeyyin müttefiki olduklarını söylemişlerdir.

eskilere dayandığını ortaya koymaktadır. Bir de yahudilerin yek vücut olmuş bir kitleden ziyade, birbiriyle sürtüşen ihtilaflı bir topluluk olduğunu yansıtmaktadır.

Yahudi kabilelerinin Arap kabileleriyle kurdukları ittifakları konu alan ayetlerin akışı içinde İsrailoğulları'ndan söz edilmesi, sözkonusu yahudi kabilelerinin İsrail kökenli olduklarının kanıtıdır.

Kıssalar zincirinin önceki halkalarında, müslümanlara yönelik birtakım mesajlar verildiği gibi burada da onlara şu mesajlar veriliyor: Yüce Allah'ın emrettiği hayırlar, iyilikler, maruf ve güzelliklerle, yasakladığı günah, azgınlık ve düşmanlık konusunda O'-nun ahdine bağlı kalmak gerekir. Bu konuda verdiği sözü tutmaktan sakınmak bir zorunluluktur. Çünkü bu tutumlar iman zayıflığının, dünyanın gelip geçici menfaatlerini tercih etmenin ve Allah'ı hesaba katmamanın kanıtlandır. Bu ise yüce Allah'ın gazabına ve azabına uğramanın başlıca nedenidir. [93][93]

87- Andolsun, biz Musa'ya kitabı verdik ve ardından peşpeşe elçiler gönderdik'[94][94]. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık belgeler verdik ve onu Ruhu'! Kudüs'le teyid ettik. Demek size ne zaman bir elçi nefsinizin hoşlanmayacağı bir şeyle gelse, büyüklük taslayarak bir kısmınız onu yalanlayacak, bir kısmınız da onu öldürecek misiniz?

88- Dediler ki: "Bizim kalplerimiz örtülüdür"[95][95]. Hayır; Allah, İnkarlarından dolayı onları lanetlemiştir. Bundan dolayı pek azı iman eder.

89-Allah katından yanlarında olan Tevrat'ı doğrulayan bir kitap geldiği zaman, -ki bundan önce inkar edenlere karşı fetih istiyorlardı-[96][96]' işte bilip tanıdıkları gelince, onu İnkar ettiler. Artık Allah'ın laneti kafirlerin üzerinedir.

90- Allah'ın, kullarından dilediğine, kendi fazlından indirmesini kıskanarak ve hakka başkaldırarak, Allah'ın indirdiklerini tanımamakla, nefislerini ne kötü şeye karşılık sattılar. Böylelikle gazab üstüne gazaba uğradılar[97][97]'. Kafirler için alçaltıcı bir azab vardır.

91- Onlara: "Allah'ın indirdiklerine İman edin" denildiğinde: "Biz, bize indirilene iman ederiz" derler. Ve ondan sonra olanı inkar ederler. Oysa o yanlarındakini doğrulayan bir gerçektir. Deki: "Eğer inanıyor idiyseniz, daha önce ne diye Allah'ın peygamberlerini öldürüyordunuz?"

92- Andolsun, Musa size apaçık belgelerle geldi. Sonra siz onun arkasından buzağıyı tanrı

---

[93][93] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/91-92.

[94][94] Kaffeyna nün ba'dihi Ardından peşpeşe gönderdik.

[95][95] Guifun Bir görüşe göre kalbimiz kapalı, başka şeylere yer yoktur" anlamına gelir.

[96][96] Yestefühun Övünüyor, üstünlük taslıyor ve fetih ve akibet bizimdir, diyorlardı.

[97][97] Febau Döndüler.

edindiniz. İşte siz böyle zalimlersiniz.

93- Hani sizden misak almış ve Tur'u üstünüze yükseltmiştik ve "Size verdiğimize sımsıkı sarılın ve dinleyin" demiştik. Demişlerdi ki: "Dinledik ve baş kaldırdık"[98[98]]'. İnkarları yüzünden buzağı tutkusu kalplerine sindirilmişti'..[99[99]] De ki: "İnanıyorsanız, inancınız size ne kötü şey emrediyor?".

94- De ki: "Eğer Allah katında ahiret yurdu, başka insanların değil de, yalnızca sizin ise ve doğru sözlüyseniz, öyleyse hemen ölümü dileyin.

95- Oysa onlar, önceden ellerinin takdim ettiklerinden dolayı ölümü hiç bir zaman kesin olarak düemeyeceklerdir. Allah zalimleri bilendir.

96- Andolsun, onları hayata karşı diğer insanlardan ve şirk koşanlardan bile daha ihtiraslı bulursun. Her biri bin yıl yaşatılsın ister; oysa bunca yaşaması onu azabtan kurtarmaz[100[100]]. Allah onların yapmakta olduklarını görendir.

îsrailoğulları'na yönelik eleştiriler içeren ayetler zincirinin altıncı halkasını incelemek üzereyiz. Bu ayetlerde, geçmiş yahudilerle Peygamberimiz (s) zamanında yaşayan yahudiler arasında ortak pratikleri bağlamında bir ilişki kuruluyor. Amaç, öncekilerle sonrakiler arasındaki etnik köken birliğinden kaynaklanan karakter birliğini vurgulamaktır. Nitekim önceki ayetler grubunda da amaç buydu.

Kıssalar zincirinin bu halkasını oluşturan bazı ayetlerde, öncekilerle sonrakilerden hikaye üslubuyla sözediliyor. Bazısında ise muhatap çoğul zamiri kullanılıyor. Bu da üslup ve içerik olarak ayetlerden açıkça anlaşıldığı gibi yahudilere dönüktür. [101[101]]

Ayetlerde şu konular işleniyor:

1) Yüce Allah, İsrailoğullan'nı doğru yola iletmek ve eğitmek için Hz. Musa'ya Tevrat'ı verdi. Ondan sonra peşpeşe peygamberler gönderdi. Ardından Meryem oğlu isa'yı mucizeler ve Ruhu'l Kudüs desteğinde peygamber olarak görevlendirdi. Ama onlar -ayetlerin akışından da anlaşıldığı gibi ilk kuşak yahudiler- kendilerine Allah tarafından görevlendirilen her peygamber geldiğinde peygamberin çağrısı tutkulanyla uyuşmadiği için büyüklük

[98[98]] Kalu semi'na ve aseyna Dediler ki: Dinledik ve isyan ettik. Burada onların tavırları hikaye ediliyor. Çünkü Allah'ın emrini duymuş ama sapmak suretiyle bu emirleri hayata geçirmemişlerdi.

[99[99]] Uşribufikulubihimel-ıde Buzağıya tapma duygusu kalplerine yerleşti.

[100[100]] Bi muzahzihihi Uzaklaştıramaz.

[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/95.

kompleksine kapıldılar, ona karşı çıktılar, sunduğu mesajı yalanladılar ya da onu öldürdüler.

2) Yine onlara -ayetlerin akışından anlaşıldığı kadarıyla Peygamberimizin (s) çağdaşı yahudiler- Kur'an ayetleri okundukça, bunlar üzerinde düşünmeye çağırıldıkça bunları bilmemezlikten geldiler, duymamış gibi yaptılar ve dediler ki: "Kalplerimiz örtülüdür, dediklerinizi anlayacak durumda değildir" ya da "kalplerimiz doludur, sizin dediklerinize yer yoktur". Küfür ve inkarı ısrarla sürdürdüler. Bu da onların inançlarının zayıflığını gösterir. Eğer gerçek mü'minler olsalardı, ellerindeki Tevrat'a yönelik inançları sağlam olsaydı, böyle bir tavır sergilemezlerdi. Çünkü Hz. Peygamberin kendilerine okuduğu ayetler Tevrat'ın İçeriğiyle uyuşmaktadır. Ama onlar, yanlarındaki Tevrat'la uyuşan ayetleri inkar ettiler. Böylece, kafirleri kuşatan Allah'ın lanetini hakkettiler.

3) Daha önce bilgi sahibi olmakla Araplara karşı üstünlük taslıyor, övünüyorlardı. Ama hak olduğunu ve Tevrat'la uyuştuğunu kesin olarak bildikleri Kur'an gelince onu inkar ettiler, kabule yanaşmadılar. Bu tavırlarının temelinde kıskançlık ve kin yatıyordu. Yüce Allah'ın lütfunu kendi soydaşlarından olmayan bir kuluna bahşetmiş olmasını (son peygamber olarak Hz. Muhammed'i seçmesini) çekemiyorlardı. Böylece imana karşılık küfrü satın aldılar. Ne kötü bir alış veriştir bu. Sonunda alçaltıcı azap ve şiddetli gazap vardır. Buna ek olarak da kafirleri kapsamına alan lanete uğrayacaklardır.

4) Hz. Peygamber (s) onlara: "Allah'ın indirdiği Kur'an'a inanın" dedikçe: "Biz Allah'ın bize indirdiği kitapla yetiniyoruz. Başkasına da ihtiyacımız yoktur" cevabını verirlerdi. Oysa Allah'ın Hz. Muhammed'e indirdiği Kur'an, ellerindeki Tevrat'la çelişmiyordu. Dolayısıyla normal ve mantıklı olanı Kur'an'a iman etmeleriydi. Çünkü Kur'an ve Tevrat aynı zincirin halkaları olup, kaynakları birdi,

5) Daha önce yaşamış atalarının tutumu da bundan farklı değildi. Musa (a) onlara apaçık belgeler getirmiş ama onlar nefislerine zulmederek doğru yoldan sapmışlardı. Buzağıyı tanrı edinmiş ve Hz. Musa'dan sonra Allah'ın kendilerine gönderdiği peygamberleri öldürmüşlerdi. Oysa yüce Allah kendilerinden söz ve misak almıştı: "Allah katından gelene var gücünüzle sarılın ve onu dinleyin" diye. Dilleri "dinledik" demişti a-ma tavırları "baş kaldırdık" anlamına geliyordu. Çünkü verdikleri sözün tersine davranışlar içine girmişlerdi. Buna bağlı olarak da buzağıyı tanrı edinme duygusu kalplerine iyice sinmişti. Bu ne kötü bir inançtır ki, övünüp durdukları iman, daha önce atalarını şimdi de kendilerini bu tür kötü davranışlara yöneltmektedir.Son Üç ayette, yahudilere yönelik son derece etkili bir meydan okuma ile karşılaşıyoruz:

1) Madem ki iddia ettikleri gibi ahiret yurdu ve nimetleri bütün insanlar içinde sadece kendilerine özgü bir ödüldür. Öyleyse bu nimetlere kavuşmak için ölümü arzulasın-lar!

2) Ama onlar, asla ölümü istemezler. Çünkü onlar kendi elleriyle ne tür suçlar işlediklerini biliyorlar. İçinde bulundukları durumun azgınlık ve haksızlık diye tanımlanabileceğinin

bilincindedirler. Bu yüzden Allah katında kendilerini zalimlerin akıbetinin beklediğini çok iyi biliyorlar. Bundan dolayı, hayata çok düşkündürler ve ölümden de bir o kadar kaçıyorlar. Ölüm sonrasını akıllarına bile getirmek istemiyorlar. Bu konuda müşrikleri bile geride bırakıyorlar. Hatta her biri bin yıl yaşatılmak ister. Ama bunun onlara bir faydası olmayacaktır. Her yaptıklarından haberdar olan Allah'ın azabından kesinlikle yakalarını sıyıramayacaklardır. Allah yapıp ettiklerinden habersiz değildir. Her şeyi kaydetmiştir ve uygun cezayı hazırlamıştır.

Kıssalar zincirinin bu halkasında eleştiri ve uyarının dozu çok şiddetlidir. Hiç kuşkusuz, ifade tarzında gözlemlediğimiz bu sertlik, anlatıldığı kadarıyla hem öncekilerin hem de sonrakilerinin sapmaları, küfürleri, azgınlıkları, zaman zaman peygamberleri öldürmeleri, zaman zaman büyüklük kompleksine kapılıp Allah'ın elçilerini yalanlamaları, buzağıyı tanrı edinmeleri, sırf çekememezlikten dolayı Allah'ın ahdini bile bile bozmaları ile bağdaşmaktadır. Onların sergiledikleri bütün bu davranışlar, gazabı ve büyük bir azabı gerektirmektedir. Bu ifadeler, aynı zamanda yahudilcrin Arap toplumu içindeki dinsel ve kültürel etkinliklerini ya da etkin olmalarının beklendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, Kur'an'ın Mekke'de inen kısmında başta İsrailoğulları olmak üzere ehl-i kitabın, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin doğruluğunu, Kur'an'ın vahiy Ürünü olduğunu ve Allah katından geldiğine tanık gösterildiğini göz önünde bulundurduğumuzda onların ne denli etkin bir konumda olduklarını anlarız.

Müfessirler[102[102]] "Bundan Önce inkar edenlere karşı fetih istiyorlardı" cümlesi ile ilgili olarak Tabiin ve Tebc-i Tabun ulemasından çeşitli açıklamalara yer vermişlerdir. Bunlardan birine göre yahudiler Araplara karşı semavi bir kitaba sahip olmakla, semavi bir dine mensup olmakla övünürlerdi. Övünüp durdukları kitapla uyuşan ve hak olduğunu da bildikleri Kur'an inince onu inkar ettiler. Bir diğerine göre, aralarındaki tartışma ya da ihtilaf şiddetlendiği zamanlarda yahudiler Araplara: "Yakın bir zamanda Araplardan bir peygamber gönderilecektir. Onun Özellikleri bizim kutsal metinlerimizde yazılıdır. O gelince onunla birlik olup; sizi tıpkı Ad ve İrem halklarında olduğu gibi öldüreceğiz." Cümleden her iki görüşü de destekleyecek sonuçlar çıkarmak mümkündür. A'raf sûresinde yer alan bir ayette de şöyle buyuruluyor: "Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de, geleceği yazılı bulacakları ümmi haber getirici olan elçiye uyarlar" (A'raf,157). Bu ayet-i kerime, yukarıda sunduğumuz görüşlerden ikincisini destekler niteliktedir. Her halükârda ayet, Peygamberimizin (s) onlara hak olduğunu bildikleri bir mesajı getirdiğini, onlartnsa bunu inkar ettiklerini dile getirmektedir. Bunu izleyen ayette ise, bu tutumlarının tek nedeninin kıskançlık ve çekememezlik olduğu, bu yüzden ayetlerin işaret buyurduğu bu sert muameleyi hakkettikleri belirtiliyor.

[102[102]] Taberi İbn Kesir- Hazin, Tabresi ve Beğavi şunu da belirtelim ki, tefsirciler konuya ilişkin olarak başka görüşlere de yer vermişlerdir. Bunlar özde bir oldukları için bu kadarı ile yetindik.

Kıssalar zincirinin bu halkasını oluşturan ayetler, özel bir şekilde, bizim yahudilerin İslam çağrısını reddedişlerine ilişkin açıklamalarımızı desteklemektedir. Yüce Allah'ın kendi soylarından gelmeyen birini peygamber göndermesi ve bu peygamberin kendilerini yeni dine davet etmesi, dolayısıyla dini otoritelerinin ve çıkarlarının temelden sarsılması onlara ağır gelmişti.

Ayetlerde yahudilerin tutum ve davranışları ele alınıyor olsa da içerdikleri mesaj ve direktifler evrenseldir. Müslümanları da ilgilendirmektedir. Söz ve eylem arasındaki tutarsızlığın yerilmesi, haktan yüz çevirme, kıskançlık, çekememezlik ve kindarlık yüzünden hak taraftarlarına cephe almak gibi konulara değinilmektedir. Hakka tabi olma ve marufa uygun hareket etme gibi hususlarda Allah'a verilen sözü tutmama, ahde bağlı kalmama, azgınlığa inkarcılığa ve saldırganlığa sapma gibi olumsuzluklardan uzak durmaya ilişkin uyarılar müslümanlar için de geçerlidir. [103[103]]

Meryemoğlu İsa (A)

"Meryemoğlu İsa'ya da apaçık belgeler verdik ve onu Ruhu'l Kudüs'le teyid ettik".

Hz. İsa'nın Ruhu'l Kudüs'le desteklenmesi öyle anlaşılıyor ki, sırf ona özgü bir durumdur. Onun bu ayrıcalığına Al-i İmran ve Maide sûrelerinde de işaret edilmiştir. "Ruhu'l Kudüs" deyimi "Nahl" sûresinde, Kur'an'ı indiren meleğin ismi olarak geçmektedir. "De ki: "İman edenleri sağlamlaştırmak, müslümanlara bir müjde ve hidayet olmak üzere Kur'an'ı hak olarak Rabbinden Ruhu'l Kudüs indirmiştir" (Nahl,102). Şuara sûresinde ise, değişik bir kalıpta kullanılmıştır: "Onu Ruhu'l Emin indirdi. Uyarıcılardan olman için senin kalbinin üzerine indirmiştir" (Şuara, 193-194).

Biraz sonra inceleyeceğimiz ayette belirtildiğine göre Kur'an'ı Peygamberimizin (s) kalbinin üzerine indiren Cebrail'dir.

Müfessirler, bu kavramla ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazısına göre, maksud Allah'ın teyididir. Bazısına göre de "Cebrail'in teyid etmesi" kastedilmiştir. Bir diğer görüşe göre, Allah'ın kutsal ayetlerini içeren İncil kastedilmiştir. Başka bir görüş de yüce Allah'ın İsa (a)'nın ruhunu takdis etmesi, arındırması kastedildiği belirtilmiştir.

Bilindiği gibi "Ruhu'l Kudüs" kavramı, hristiyanhk teolojisinde ilahi zâtın üç esastan (Uknum-u Selâse (üç uknum): Baba, oğul, Ruhu'l Kudüs) ya da görünümünden birini ifade eder. Bugünkü İnciller'de bu deyimlerin üçüne de rastlamaktayız. Kanaatimizce "Ruhu'l Kudüs" kavramı, hristiyan Araplar tarafından kullanılıyordu ve bu kavram, İncil'in Süryanice'sinden ya da Yunanca'sından tercüme edilmişti.

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/95-98.

Her halükârda söz konusu kavramın burada Kur'an'ın öngördüğü İslam inancı açısından İsa'nın olması gereken yere konulması amacı ile kullanıldığı açıktır. Dolayısıyla bu kavramın da kullanıldığı cümlede verilmek istenen mesaj şudur: Hz. İsa, Allah tarafından gönderilmiş bir elçidir. İncil'de geçen ve hristiyanlann da dillerinden düşürmedikleri "Ruhu'l Kudüs" Allah'ın onu Cebrail'le ya da katından bir kuvvetle teyid etmesi anlamına gelir. Nitekim Allah başka peygamberleri de bu şekilde teyid etmiştir. [104[104]]

97- De ki: "Cibril'e kim düşman ise, bilsin ki gerçekten Kur'an'ı Allah'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı ve mü'minler için hidayet ve müjde verici olarak senin kalbine indiren O'dur."

98-Her kim Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cibril'e ve Mi-kail'e düşman İse, artık şüphesiz Allah da kafirlerin düşmanıdır.

Yukarıda sunduğumuz iki ayetin ilkinde, yüce Allah tarafından Peygamberimize (s) bir direktif veriliyor: Cibril'e düşman olduğunu ilan edenleri reddetmesi ve Cibril'in Allah'ın izniyle kendisinden önceki semavi kitapları tasdik etsin ve mü'minler için yol gösterici ve müjde olsun diye Kur'an'ı kalbinin üzerine indiren melek olduğunu bildirmesi emrediliyor. İkinci ayette ise uyarı nitelikli bir açıklama yer alıyor: Allah, kendisine, peygamberlerine, meleklerine, özellikle Cibril ve Mikail'e düşman olan kafirlerin düşmanıdır. [105[105]]

Cibril'e Düşman Olmak

"De ki: Cibril'e kim düşman ise..."

Müfessirler[106[106]] bu iki ayetle ilgili olarak uzun değerlendirmeleri bağlamında, ifade tarzları ve vak'aları farklı, ama özleri bir, çeşitli rivayetlere yer verirler. Bu rivayetlerin birinde şöyle anlatılıyor: "Yahudiler Peygamberimize (s) bazı sorular sordular ve "Eğer doğru cevaplar verirsen sana tabi olacağız" diye de söz verdiler. Peygamberimiz (s) doğruluğunu itiraf ettikleri cevaplar verdi. Sonra kendisine vahiy indiren meleğin adını sordular. Peygamberimiz (s) "Cibril" cevabını verince: "O bizim düşmammızdır. Çünkü o şiddet ve zillet indirir. Ayrıca O Buhtunnasr'ın öldürülmesini engelledi. Buhtun-nasr'ın yaşamasının ve heykelimizi yıkmasının sebebi O'dur. Eğer onun dışında başka bir melek sana gelseydi, biz sana tabi olurduk" dediler. Bir rivayette ise söz konusu konuşmanın Ömer b. Hattab ile

---

[104[104]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/98-99.
[105[105]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/99.
[106[106]] Taberi İbn Kes'r v-d- Bu iki kaynak aşağı, yukarı konuya ilişktin rivayetlerin tümünü içeriyorlar. ibn Ke-sınn raben'den aktardığını söyleye biliriz.

yahudilerden bir grup arasında geçtiği belirtilir. Yahudiler derler ki: "Cibril bizim düşmanımizdır. Zillet ve savaş indirir. Mikail ise bizim için esenlik getirir, bereket indirir. Cibril ve Mikail birbirinin düşmanıdır. Cibril Allah'ın sağında Mikail ise solunda durur". Hz. Ömer bu aptallıklarına şaşınr ve "Onlar düşman olurlar mı? Tersine Allah'ın gözde melekleridir" der, ardından aralarında geçen bu konuşmayı Peygamberimize (s) aktarır, bunun üzerine yukarıdaki ayetler iner.

"et-Tacu'l Cami li'1-Usuli fi Ahadis'r-Rasul" adlı eserin tefsir bölümünde, Buha-ri'nin Enes b. Malik kanalıyla rivayet ettiği şu hadise yer verilir:107[107] Rasullullah (s) Medine'ye hicret ettiği sırada Abdullah b. Selam yanına geldi ve ona şöyle dedi: "Sana ancak bir peygamberin bilebileceği üç soru soracağım. Kıyametin ilk alameti nedir? Cennet ehlinin ilk yiyeceği nedir? Çocuğun babasına ya da annesine benzemesini sağlayan nedir?" Peygamberimiz (s) buyurdu ki: "Cibril az önce bunları bana haber verdi" Abdullah b. Selam: "Cebrail mi?" dedi. Peygamberimiz (s): "Evet" dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Selam: "Melekler içinde yahudilerin düşmanı O'dur" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s) şu ayeti okudu: "Cibril'e kim düşman ise bilsin ki, gerçekten Kitab'ı senin kalbine indiren O'dur". Sonra şöyle buyurdu: Kıyametin ilk alameti, insanların doğudan batıya doğru sürükleyip toplanmalarını sağlayan bir ateştir. Cennet ehlinin yiyeceği ilk yemek, balık ciğerinin artanıdır. Erkeğin suyu kadının suyundan önce ise çocuk erkeğe benzer, tersi olursa kadına benzer..."Abdullah b. Selam: Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şahitlik ederim ki sen Allah'ın elçisisin" dedi ve şunları ekledi: "Ya Rasulullah, yahudiler iftiracı bir topluluktur. Eğer sen onlara benim hakkımdaki fikirlerini sormadan önce müslüman olduğumu öğrenirlerse, bana iftira atmaktan çekinmezler. Yahudiler Rasulullah'ın yanma geldiler, Rasulullah (s) onlara: "Abdullah'ı nasıl bilirsiniz?" diye sordu: "En hayırlımızdır, en hayırlımızın oğludur. Efendimizdir ve efendimizin oğludur" dediler. Rasulullah: "Abdullah müslüman olursa ne dersiniz?" diye sordu. Onlar: "Böyle yapmaktan Allah onu korusun" dediler. Bunun üzerine Abdullah ortaya çıktı ve: "Ben şahitlik ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisidir" dedi. Bunu duyan yahudiler: "O bizim en kötümüzdür, en kötümüzün oğludur" diye onu yerdiler. Abdullah b. Selam: "İşte ben, böyle demelerinden korkuyordum, ya Rasulullah" dedi.

Görüldüğü gibi ikinci ayette, Cibril ve Mikail isimleri, birlikte, onlara düşmanlık besleyenlere Allah'ın düşman olacağı vurgulandığı bir ifade içinde zikrediliyorlar. Rivayetlerde ise, yahudilerin: "Cibril bizim düşmanım izdir, Mikail ise bize esenlik verir" dedikleri zikrediliyor.

Her iki ayetin atmosferinden, yahudilere yönelik uzun bir akışın bir parçası oluşlarından ve ayrıca Cibril ve Mikail isimlerinin özellikle zikredilmesinden şunu anlıyoruz: Bu iki ayet, söz konusu iki melekle ilgili olarak geçen bir konuşma esnasında yahudilerin her ikisine ya da birine düşman olduklarını söylemeleri üzerine inmiştir. Böylece onlara adeta şöyle

---

107[107] "et-Tacu'l Cami li'l Usul fi ahadisir-Rasul" c.4. sh. 36-37

denmiştir: "Madem ki Cibril'in düşmanlarıdırlar! Şu halde kinleriyle çatlasınlar. Çünkü Kur'an'ı peygamberin kalbine indiren O'dur. O ve Mikail, Allah katında gözde iki melektirler. Onlara düşman olmak, tıpkı Allah'a düşman olmak gibi küfürdür. Allah'ın düşmanlığını kazandırıcı bir nedendir.

Bununla da anlaşılıyor ki, incelemekte olduğumuz iki ayet, kıssalar zincirinin bir parçasıdır. Olayın kıssalar zincirinin inişi esnasında meydana gelmiş olması ve ayetlerin buna bir cevap niteliğinde inmiş olması muhtemeldir. Bir diğer ihtimal de olayın kıssalar zincirinin inişinden önce meydana gelmiş olması ve bu iki ayetle geçmişte yaşanan bu diyaloga işaret edilmiş olmasıdır. Biz birinci ihtimali tercih ediyoruz. Yine de doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

Öte yandan, ilk ayetin ifade tarzı, ilk bakışta da farkedildiği gibi Peygamberimizi (s) ve mü'minleri destekleyici, teselli edici, konumlarını pekiştirici özellikler taşıyor.

İlk defa burada Cibril ifadesi geçiyor ve O'nun Peygamberimizin (s) kalbine Kur'an'ı indirdiği belirtiliyor. Bundan Önce, Şuara sûresinde "Ruhu'l Emin", Nahl sûresinde de "Ruhu'l Kudüs" ifadeleri kullanılmıştı. Cibril kelimesi "Cebrail"den dönüşmedir ya da Arapçalaşmış halidir. Cebrail ise "Cebra" ve "il" sözcüklerinden türemiş bir bileşik isimdir. "İl" sözcüğü eski İbranice'de "Allah" anlamına gelir. Buna göre "Cebrail" ismi, "Cebrullah" yani "Allah'ın cebri" veya "Allah'ın kuvveti" demektir. İncil'de Meryem'e hamileliğini müjdeleyen "Allah'ın meleği" vasfı ile zikredilir. [108[108]]Bu ayette, isminin zikıediliş tarzı O'nun Allah katındaki makamının yüceliğini çağrıştırmaktadır. Bu çağrışımı, Peygamberimizle hanımları arasında yaşanan gerginlik ortamında inen Tahrim sûresinde, ikinci kez adından söz edilişinden de algılıyoruz: "Eğer sizler Allah'a tevbe ederseniz ne güzel; çünkü kalpleriniz eğrilik gösterdi. Yok eğer ona karsı bi-ribirinize destekçi olmaya kalkışırsanız, artık Allah onun mevlasıdır; Cibril ve mümin-lerin salih olanları da. Bunların arkasından melekler de onun destekçisidir I er" (Tahrim, 4). Peygamberimizden rivayet edilen birçok hadiste, O'na vahiy getiren meleğin Cebrail olduğu belirtilir.

"Mikal" ismi de ilk ve son kez burada geçiyor. Bu da "Mikaü"in Arapçalaşmış ya da dönüşmüş şeklidir. Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadiste ismi zikredilir: "Her peygamberin gök ehlinden iki ve yer ehlinden de iki veziri vardır. Benim gökteki vezirlerim Cebrail ve Mikail'dir. Yeryüzündeki vezirlerim de Ebu bekir ve Ömer'dir"[109[109]]

Rivayetlerden de güç alarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Cibril ve Mikal (Cebrail, Mikail) isimleri yahudi ve hristiyanlar arasında iki büyük meleğin ismi olarak biliniyordu. Araplar da onları Kur'an'ı inişinden önce bu nitelikleriyle biliyorlardı ve yine Kur'an'ın inişinden önce bu

---

[108[108]] Luka İncil'i, 1 İshah

[109[109]] "et-Tacu'l Cami li'l usuli fi ahadir-Rasul" c.3, sh.281

iki ismi Arapça kalıplara uydurmuşlardı.

"O'nu (Kitab'ı) senin kalbine indiren O'dur" ifadesi Şuara sûresinde şu şekilde geçiyor: "O'nu Ruhul Emin indirdi. Senin kalbin üzerine uyarıcılardan olasın diye"...Ayetleri İncelerken bu kavramı da etraflıca ele aldık. İncelemekte olduğumuz bu ayetlerin ilkinde geçen bu ifade münasebetiyle açıklamalarımızı bir kez daha tekrarlama gereğini duymuyoruz. Aynca "Kıyamet" sûresini ele alırken, Peygamberimize (s) inen ilahi vahyin boyutları hakkında da ayrıntılı açıklamalar sunduk. [110[110]]

99- Andolsun biz sana apaçık ayetler indirdik. Bunları, fa-sıklardan başkası İnkar etmez.

100- Ne zaman bir ahidde bulundularsa, içlerinden bir bölümü onu bozmadı'[111[111]] mı? Hayır, onların çoğu iman etmezler.

101- Ne zaman onlara Allah katından yanlarındakini doğrulayan bir elçi gelse, kitap verilenlerden birtakımı sanki bilmiyorlarmış gibi, Allah'ın kitabını arkalarına attılar.

Grubun ilk ayetinde bir açıklama yer alıyor ve hitap Peygamberimize (s) yöneltiliyor. "Allah ona Kur'an ayetlerini açık ve anlaşılır olarak indirdi. Fasıklarsa Allah'a karşı çıkıyorlar. Çünkü onların niyetleri bozuk, davranışları iğrençtir. Sadece böyle olanlar Allah'ın ayetlerini inkar ederler. Bu ayetlerde hidayet, açık ve hak içerikli ilahi mesaj vardır. İyi niyet sahibi ve hakkı İçtenlikle arayan bir kimsenin bunlar karşısında burun kıvırması mümkün değildir."

İkinci ayette ise eleştirel bir soru yöneltiliyor. Bu sorunun altında şu mesaj yatıyor: "Bunlar ne zaman bir ahitte bulundularsa, içlerinde bir grup onu bozdu ve görmezlikten seldi. Daha doğrusu bu onların büyük çoğunluğunun karakteristik özelliğidir. Çünkü Allah'a yönelik inançları zayıf, inanca bağlılıkları gevşektir. Allah adına yaptıkları ahitlere aldırış etmezler bu yüzden."

Üçüncü ayette ise, bir vakıayı bildirmeye yönelik bir açıklama yer alıyor: "Bunlara ne zaman Allah katından, yanlarındaki kitabı tasdik eden bir elçi geldiyse ehl-i kitabın içinde yer alan bazı kimseler içerdiği gerçekleri bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını görmezlikten gelip onu kulak ardı ettiler."

"Kitap verilenlerden birtakımı Allah'ın kitabını arkalarına attılar" cümlesinde, arkaya atılan kitabın Kur'an-ı Kerim olması kadar, bizzat onların yanında bulunan ve onlara elçinin kendi ellerindeki kitabı tasdik etmek üzere getirdiği kitabı tasdik etmelerini emreden ya da içinde

[110[110]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/99-102.
[111[111]] Nebeze Attı, fırlattı, reddetti, ihlal etti, bozdu, terketti.

Hz. peygamberin niteliklerini ve mesajının mahiyetini okudukları kitapları olması da ihtimal dahilindedir. İkinci ihtimal daha güçlüdür. Çünkü bu durumda onların aleyhlerindeki kanıtı pekiştirilmiş olur. Bir çok tefsir bilgini de bu ihtimal üzerinde durmuştur.[112[112]]

Müfessirlernin büyük çoğunluğu ikinci ve üçüncü ayetlerdeki "üçüncü çoğul şahıs" zamirlerinin yahudilere dönük olduğu kanaatindedir. Hikaye üslubuyla da onların Hz. Peygamber ve Kur'an karşısındaki tavırları anlatılıyor.

Bu durumda ayetler, yahudilere ilişkin kıssalar zincirinin yedinci halkasını oluşturmaktadır. Zaten ayetlerin içeriği de genelde yahudilere ilişkin olarak dikkat çekilen nitelik ve tavırlardan oluşmaktadır.

Grubun ilk ayeti, Allah'ın kitabını ve elçisini tanımazlıktan gelen, inkar ve sapkınlık nitelikli bir tavırla karşı çıkan yahudilere cevap niteliğindedir. Çünkü sapkınlardan başkasının Allah'ın kitabına ve elçisine karşı böyle bir tavır içinde olması mümkün değildir.

Müfessirler, grubun ikinci ayetinde, yahudilerden bir grubun bozduğu belirtilen ahit-le ilgili olarak şu açıklamayı yaparlar: "Burada onların Allah'a verdikleri söz kastedilmektedir. Tevrat'ın içerdiği hükümlerle amel edeceklerine, başta Hz. Muhammed olmak üzere kendilerini Allah'a ve şeriatına davet eden bütün peygamberlere itaat edeceklerine söz vermişlerdi. Çünkü A'raf 157. ayette de vurgulandığı gibi, Hz. Muham-med'in özellikleri onların yanlarında yazılı bulunuyordu. Rivayete göre Peygamberimiz (s) onlara bu ahdi hatırlattığında şu cevabı vermişlerdi: "Allah seninle ilgili olarak bize bir şey söylememiştir, senin hakkında bizden bir söz almamıştır".

Bu değerlendirmeler, Kur'an'daki açıklamalarla uygunluk arzetmeleri bakımından üzerinde durmaya değerdir.

Grubun ikinci ayetinin, geçmiş yahudilerle, vahyin inişine tanık olan yahudiler arasında bir bağlantı kurmaya yönelik olması ihtimali vardır. Şu mesaj verilmek isteniyor: "Her dönemde yüce Allah yahudilerden söz almıştır. Ya da onlar Allah'a ahit vermişlerdir. Buna rağmen içlerinde bir grup her zaman bu ahdi hiçe saymıştır. Geçmişte böyley-diler. Şimdi de öyledirler."

Tahmin ettiğimiz gibi, bu ihtimalin sahih olması durumuda, ayette geçen "birtakımı.,." kelimesi, ayetin inişine tanık olmaları bakımından bütün yahudileri kapsamaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, yahudilerle ilgili açıklamalar ışığında konuya eğildiğimiz zaman, grubun üçüncü ayetinde geçen "birtakımı" kelimesinin, bu ihtimali ortadan kaldırıcı bir rol oynamadığım görürüz. Ayetin inişine tanık olan yahudilerin geneline nisbet edilen küfür ve inkar niteliklerine de bu değerlendirme uygun düşmektedir. Bununla beraber, sözkonusu istisna

---

[112[112]] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Taberi, Tabresi, Beğavi

ile, içlerinde iman edip Kur'an'ı ve Peygamber'i tasdik edenlerin kastedilmiş olması ihtimali de vardır. Yahudilerin, Hz. Peygamber'in elçiliğini inkar etmelerinin sebeplerini incelerken, bunu pekiştirici ayetlere yer verdik. Her şeye rağmen, grubun ikinci ayetinde yer alan "hayır onların çoğu iman etmezler" cümlesi, Allah'ın kitabını arkalarına atanların, yahudilerin çoğunluğunu oluşturduklarını ortaya koymaktadır. [113][113]

102- Ve onlar, Süleyman'ın[114][114] mülkü hakkında şeytanların anlattıklarına uydular. Süleyman inkar etmedi; ancak şeytanlar inkar etti. Onlar insanlara sihri ve Babİl'deki İki me-leğer[115][115] Harut'a ve Marut'a indirileni Öğretiyorlardı. Oysa o ikisi: "Biz, yalnızca bir fitneyiz, sakın inkar etme" demedikçe hiç kimseye bir şey öğretmez ferdi. Fakat onlardan erkekle karısının arasını açan şeyi öğreniyorlardı. Oysa, onunla Allah'ın izni olmadıkça hiç kimseye zarar veremezlerdi. Buna rağmen kendilerine zarar verecek ve yarar sağlamayacak şeyi öğreniyorlardı. Andolsun onlar, bunu satın alanın ahirette hiç bir payı olmadığını'[116][116] bildiler; kendi nefisleri,[117][117] karşılığında sattıkları şey ne kötü; bir bilselerdi.

103- Eğer gerçekten iman edip sakınsalardı, Allah katındaki sevabları gerçekten daha hayırlı olurdu; bir bilselerdi.

"Ve onlar Süleyman'ın mülkü hakkında..." diye başlayan ayet ve onu izleyen ayet, Israiloğullan'na ilişkin kıssalar zincirinin sekizinci halkasını oluşturmaktadır.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, ayette geçen "uydular" fiilindeki zamirin yahudile-re dönük olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Halkayı oluşturan iki ayet, önceki bölümlerle bağlantılıdır. Söz konusu bölümlerde yahudilerin söz, tutum ve davranışlarının eleştiriliyor olması da bunun güçlü bir kanıtıdır. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz iki ayet, kıssalar zincirinin sekizinci halkası ve yahudilerin tutumlarının sapıklıklarının anlatımının ve eleştirilmelerinin bir devamı konumundadır. Bu iki ayette şu hususlar inceleniyor: "Yahudiler, Allah'a verdikleri her sözü çiğnemekle Allah'ın kitabını arkalarına atmakla, kendi ellerindeki kitabı tasdik etmek üzere gönderildiğini bilmelerine rağmen Allah'ın elçisini inkar etmekle yetinmediler. Tersine şeytanların Hz. Süleyman in döneminden beri anlattıkları sözlere ve davranışlara tabi oldular. Bunlarla sihir yapmayı öğrenerek, bunun Hz. Süleyman'dan kaynaklandığını ileri sürdüler. Dolayısıyla Hz. Süleyman'a küfür nisbet etmiş

[113][113] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/102-104.
[114][114] Ma tetlu'ş-şeyatinu ala mülki Süleyman Şeytanların, Süleyman'ın döneminde anlattıktan

[115][115] Ve ma unzile ala le-melekeyni İki meleğe ilham edilen, telkin edilen.

[116][116] Halak Nasip, pay.

[117][117] Şarav bihi enfusehum Nefislerini karşılığında sattılar.

oldular. Çünkü sihir, küfür kapsamına giren bir olgudur. Aynı şekilde, Babil'deki iki melek Hamt ve Marufun sözlerine de uydular. Bunlar da insanlara sihri öğretiyorlardı. Ancak: "Biz ya da bizim öğrettiklerimiz birer sınama aracıdır" demedikçe kimseye bir şey öğretmezlerdi. Mutlaka insanları küfürden sa-kındırırlardı. Sonra yahudiler bu iki melekten bazı sihir oyunlarını Öğrendiler. Bunlar arasında karı koca arasını bozan bilgiler de vardı. Bu ise, öğrenenlere yarar değil, tersine zarar verirdi. Hiç kuşkusuz zarar vermesi de Allah'ın iznine bağlıydı.

Buna göre yahudiler şeytanların anlattıklarına ve Harut ve Marut'un sözlerine uydular. Bu ikisi İnsanları uyarır ve bu tür bir yola girenler Allah'ın azabına müstehak olur, ahirette O'nun rızasından yoksun kalırlar. Nefislerin karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Halbuki inanıp peygamberin misyonunu tasdik etselerdi, hak içerikli mesajı destek-leselerdi, söz ve davranışlarında Allah korkusunu esas alsalardı, bu kendileri için daha hayırlı olacaktı. Allah'a yakın olacak, O'nun katında büyük sevaplara kavuşacaklardı.

İncelediğimiz bu iki ayetin ifadesi oldukça güçlü ve eleştiri yönü de o kadar etkilidir. Bundan anlıyoruz ki, yahudiler Medine'de sihir işleriyle uğraşıyor ve bunu Hz. Süleyman'la Harut ve Marufa nisbet ediyorlardı. Nitekim bir hadiste de A'sam isimli bir yahudi sihirbazdan söz edilir.[118[118]] Bu da çıkarımımızı destekler mahiyettedir.

Bugün elde mevcut bulunan "eski ahit" bölümlerinde sihir ve sihirbazlarla ilgili net bir açıklamaya rastlanmaz. Ama bu yahudiierin yanında bu konuda Hz. Musa'ya dayandırılan bilgiler bulunmuyor anlamına gelmez. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın, sihri, batıl ve geçersiz bir olgu olarak tanımladığı ancak iflah olmaz bozguncuların sihirle uğraştıklarını belirttiği ve Allah'ın onların amellerini yapıcı kılmayacağını dile getirdiği anlatılır (Yunus, 76-82; A'raf, 118-119, Taha, 61-69 ayetler...) Kanaatimizce bu bilgiler, ellerindeki "eski ahit1' bölümlerinde mevcuttu. Çünkü Hz. Musa ve Firavun kıssaları ile ilgiliydi. Kur'an-ı Kerim'de, bugünkü eski ahitte sözü edilmeyen şeyler de anlatılır. Bunlar, bize ulaşmayan bölüm ve sahifelerde yazılıydı. Bu olay da bu kapsama girer. Böyle olunca, sözkonusu ayetlerde yahudilere yöneltilen eleştiriler daha bir etkinlik kazanmış olur. [119[119]]

Harut Ve Marut

Seyyid Reşid Rıza konuya şöyle bir açıklama getirir: Bazıları ayetin orijinalinde geçen "elj-melekeyn" kelimesini "el-melikeyn" şeklinde okurlar.

Bu durumda Harut ve Marufla iki melik (kral) kastedilmiş olur: Bazıları da "el-melekeyn"

[118[118]] Bkz. Felak sûresi tefsiri, İbn Kesir, Tabresi ve Hazin

[119[119]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/105-106.

şeklinde okur. Bu ise "iki melek" anlamına gelir.

Bu ikisi ile Hz. Davud ve Süleyman'ın kastedildiğini söyleyenler de olmuştur. Bazısına göre, bunlar vakar sahibi, saygın iki arkadaştı. Bu yüzden insanlar onları krallara ya da meleklere benzetiyorlardı. Onları psikolojik ve ruhani ihtiyaçları için birer önder gibi algılıyorlardı. Seyyid el-Kasımi -bir kaynak ya da isim belirtmeksizin- der ki: "Muhakkik alimlere göre, Harut ve Marut Babil'de takva ve yapıcılıklarıyla ün salmış iki adamın ismiydi. İnsanlara büyü öğretiyorlardı. İnsanların onlara ilişkin iyi niyetleri o düzeye vardı ki, sonunda onların gökten inip insanlara Allah'ın vahyini öğreten iki melek olduklarını sandılar."

İlk kuşak müfessirler[120[120]] konuya ilişkin olarak özde aynı, siga ve ayrıntıda farklı çok garip, akıl almaz rivayetler aktarmışlardır. Bunlardan biri, İbn Hanbel'in Müsned'inde yer alan hadistir. Bir de Abdullah b. Ömer'den nakledilen bir rivayet vardır. Ancak, Peygamberimizin sözü müdür, yoksa Ka'b el-Ahbar'ın sözü mü olduğu hususu ihtilaflıdır. Bir diğeri de, İbn Abbas'tan rivayet edilir. Konuya ilişkin olarak Ali b. Ebu Ta-lib'den de bir hadis rivayet edilmiştir. Hasan el-Basri, Katade ve Zühri gibi Tabiin ve Tebe-i Tabiin'den de rivayetler aktarılmıştır. Rivayetlerin özeti şudur: Melekler Ade-moğullarının işledikleri hatalar hususunda Allah'la konuşurlar (konuşmanın zamanı da ihtilaf konusudur. Bazısına göre konuşma: "Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini, mi yaratacaksın?" sözünün söylendiği sırada geçmiştir. Bazısına göre de bu konuşma, Ademoğulları çoğalıp buna paralel olarak hataları da çoğalınca gerçekleşmiştir). Yüce Allah onlara der ki: "Eğer sizi de bu sınava tabi tutsaydım siz de onların işledikleri hataları işlerdiniz". Melekler: "Seni tenzih ederiz" derler. Bunun üzerine Allah: "Aranızda iki kişiyi bu sınav için seçin" der. Melekler Harut ve Marufu seçerler. Yüce Allah, bu ikisini insanlann ihtiras ve şehevi duygularıyla sınamak üzere Babil kentine indirir. Güzel bir kadın karşılarına çıkar -olayın gerçekleştiği yer de ihtilaf konusudur-. Bu ikisi kadınla birleşmek isterler. Ancak kadın, putuna secde etmeleri veya göstereceği bir kişiyi öldürmeleri ya da şarap içmeleri durumunda bu isteklerini karşılayabileceğini söyler. Ancak melekler daha hafif bir suçtur diye şarap içmeyi kabul ederler. Şarabı içtikten sonra sarhoş olurlar. Hem zina ederler, hem şirk koşarlar, hem de adam öldürürler. Bunun üzerine yüce Allah onlara dünya veya ahiret azabından birini tercih etmelerini Önerir. Dünya azabını tercih ederler. Bunun üzerine yüce Allah, ayaklarından asılmalarını emreder. Bundan sonra insanlar onlara gelip büyü öğrenmeye başlarlar. Onlarsa gelenleri uyarmaktan ve "biz birer sınama aracıyız, sakın küfre girmeyin" demekten geri durmazlar. Bir rivayette onları Babil'de hapsedip ayaklarından asanın Hz. Süleyman olduğu belirtilir. îbn Kesir mü'minlerin anası Hz. Ayşe'ye dayandırarak akıl almaz bir diğer rivayete de yer verir. Buna göre Devmetul' Cendel halkından bir kadın Hz. Ai-şe'ye gelir ve kaybolan kocası geri dönsün diye büyücü bir kocakarının yanına gittiğini anlatır. İddiaya göre kocakarı kendisini siyah bir köpeğe bindirerek birlikte Babil'e giderler. Oraya vardıklarında Harut ve

---

[120[120]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, jbn Kesir ve Tabresi. Rivayetlerin kaynağı genelde ibn Kesir'dir.

Marufun ayaklarından asılı olduklarını görürler. Kadın kendisine büyü öğretmelerini isler, onlarsa: "Biz birer sınama aracıyız, sakın küfre girme, var geri dön..." derler. Ama kadın ısrar eder. Bunun üzerine Harut ve Marut ona bazı büyü oyunlarını öğretirler. Öyle ki kadın bir tohumu bir gün içinde eker, biçer, öğütür ve ekmek haline getirebilir. el-Kasımi, Fahrettin er-Razi'nin ünlü tefsirinde bu tür rivayetlerin asılsızlığını çeşitli açılardan ortaya koyduğunu, ayrıca İmam Ebu Müslim'in bu iki meleğe sihrin inmiş olmasının mümkün olmayışını çeşitli yönlerden kanıtlamış olduğuna işaret ettiğini vurgular. Biz bunları teker teker sunmanın yararlı olacağını düşünmüyoruz.

Bununla beraber Babil'de geçen Harut ve Marut kıssasının ve bunlann insanlara sihir öğretmelerinin, ayetlerin inişine tanık olan Araplar ve yahudilerce bilinmeyen şeyler olmadıklarını düşünüyoruz. İsimlerin (Harut-Marut) Arapça kalıplara uygunluğu da bunu kamtlayıcı niteliktedir. Rahatlıkla bu iki kelimenin orijinal hallerinden Arapçalaşmış olduklarım söyleyebiliriz. Ayetlerse olayı yahudilerle ilintili olarak sunuyor. Rivayetlerde, kıssanın Hz. Peygamber zamanında ve yaşadığı çevrede anlatılageldiğini ortaya koymaktadır.

Harut ve Marut'la ilgili olarak aktarılan ayrıntılı açıklamaları ise ihtiyatla karşılıyoruz. Kaldı ki ayetlerin amacı bizzat Harut ve Marut kıssasını anlatmak değildir. Asıl a-maç eleştiri, uyarı, anlatım ve öğüt işlevini görmedir. Önemli olan bu noktalar üzerinde yoğunlaşmaktır ve bu da yeterlidir. [121[121]]

104- Ey iman edenler, "Raina"[122[122]] demeyin. "Unzurna"^ deyin ve dinleyin. Kafirler için acı bir azab vardır.

105- Kitap ehlinden olan kafirler ve müşrikler,[123[123]] Rabbiniz-den üzerinize bir hayrın indirilmesini arzu etmezler. Allah ise dilediğine rahmetini tahsis eder. Allah büyük fazi c.ıril-bidir.

106- Biz daha hayırlısını veya bir benzerini getirinceye kadar hiç bir ayeti neshetmez veya unutturmayız.[124[124]] Bilmez misin ki Allah, gerçekten her şeye güç yetİrendir.

107- Yine bilmez misin ki, gerçekten göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Sizin Allah'tan başka veliniz ve yardımcınız yoktur.

108- Yoksa daha önce Musa'nın sorguya çekildiği gibi siz de Rasulünüzü sorguya mı çekmek

---

[121[121]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/106-108.

[122[122]] Raina Sözümüze kulak ver veya bizi gözet veya "rae" (görmek) kökünden gelir.

[123[123]] Unzurna Bize bak.

[124[124]] Nunsiha Bir görüşe göre kelimenin kökü "nesiye" (unutma)dır. Onu hafızasında tutanın ya da hatırlayanın unutmasını sağlarız. Bİr diğer görüşe göre, kelimenin kökü "ecl" (erteleme)dir. Askıya alma, tehir etme anlamına gelir. Bazıları "nunsi'ha", bazıları "nunsieha" bazıları da "nunsihcha" (sana unuttururuz) şeklinde okumuşlardır.

istiyorsunuz? Kim İmanı inkar ile değişirse, artık o dümdüz yoldan sapmış olur.

109- Kitap ehlinden çoğu kendilerine gerçek apaçık belli olduktan sonra, nefislerini kuşatan kıskançlıktan dolayı İmanınızdan sonra sizi İnkara döndürmek arzusunu duydular. Fakat Allah'ın emri gelinceye kadar onları bırakın ve ilişmeyin. Hiç şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir.

110- Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin; önceden kendiniz İçin hayır olarak neyi takdim ederseniz, onu Allah katından bulacaksınız. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı görendir.

İncelemekte olduğumuz Bakara sûresinde yer alan yahudilere ilişkin kıssalar zincirinin dokuzuncu halkasını sunuyoruz.

Ayetlerde bir ara söz biçiminde hitap yahudilerden mü'minlere yöneltiliyor. Bu açıdan kıssalar zincirinin beşinci halkası ile benzerlik oluşturmaktadır. Bu ayetler grubunun içerdiği konular, meselenin yahudilerin tutum ve sözleriyle ilgili olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim yahudilerin kimi tutumlarına, hile ve desiselerine ilişkin çarpıcı tablolar gözlemleyebiliriz. Ayetlerin dili gayet açıktır.

Müfessirler[125[125]] grubun ilk ayeti ve bu ayette geçen "raina" ifadesi ile ilgili olarak şu açıklamada bulunmuşlardır: Bu kelime yahudi dilinde bir küfür ifade ediyordu. Yahudiler "riayet" ve "muraat" (gözetleme, dinleme) kökünden gelen anlamı ile kendi dillerindeki küfür anlamım lafzi benzerlikten de yararlanarak birbirine karıştırıyorlardı. Kelimenin kendi dillerindeki kökü "er-raune" idi. Müslümanların normal bir hitap şekli olarak, bu kelimeyi kullanarak Hz. Peygamber'le konuştuklarım gördüklerinde bunu alay konusu yaparlardı. Bunun üzerine incelemekte olduğumuz ayetler grubunun ilk ayetinde, bu tür kötü bir anlamda kullanılabilecek bu kelimenin kullanılmaması onun yerine aynı anlamı ifade eden ancak kötü anlamda kullanılmayacak olan "unzurna" (bize bak) kelimesinin kullanılması emredildi. Ayetin oluşturduğu atmosferle bu rivayet arasında bir uygunluk vardır. Nisa sûresinde yer alan bir ayette, yahudilerin "raina" kelimesiyle Peygamber'e hitap ettikleri dillerini eğip büktükleri, böylece küfür ve alayla ilgili amaçlarına ulaşmaya çalıştıkları belirtilir. "Kimi yahudiler, kelimeleri konuldukları yerlerden saptırırlar ve dillerini eğip bükerek ve dine bir kin ve hınç besleyerek: Dinledik ve karşı geldik. İşit, işitmez olası ve Raina" derler. Eğer onlar: İşittik ve itaat ettik sen de işit ve "Unzuma" (bizi gözet) deselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olurdu. Fakat Allah onları küfürleri dolayısıyla lanetlemiştir. Böylece onlar, az bir bölümü dışında inanmazlar. (Nisa, 46). Rivayete göre Sa'd b. Muaz yahudilerin pisliklerinin dillerini eğip bükmedeki maksatlarının farkına varır ve onlara şöyle der: "Ey Allah'ın düşmanları, Allah'ın laneti üzerinize olsun.

[125[125]] -Taberi, İbn Kesir, Hazin

Nefsimi elinde tutan Allah'a andolsun ki, eğer içinizden birinin Rasulullah'a bu şekilde hitabettiğini görürsem, boynunu vururum" Bunun üzerine Yahudiler: Ona hitap ederken siz de aynı kelimeleri kullanmıyor musunuz? derler.

Müfessirler[126][126] grubun üçüncü ayeti (106) ile ilgili olarak da şu rivayete yer verirler: Müşrikler veya yahudiler Peygamberimizi çekiştirirlerdi ve çeşitli sözlerle müslümanla-nn içine kuşku tohumlarını ekmeyi amaçlarlardı: Bir şeyi emrediyor, sonra onu yasaklıyor. Böyle peygamber olur mu? derlerdi. Dolayısıyla ayet-i kerime de onlara bir cevap bulunmasıyla birlikte Rabbani bir direktif de sunulmaktadır: Yüce Allah'ın bir hükmü erteleyip yerine bir başka hükmü koyması yahut nesh ve yürürlükten kaldırma amacı ile ayetlerinden birini unutturması, olmayacak bir şey değildir. Çünkü gökler ve yer üzerindeki egemenlik O'nun tekelindedir. Önce de sonra da emir O'na aittir. Bir zaman bir şeyi emreder, sonra onu nesheder veya bir başka hükümle değiştirir ya da olayların ve ortamın seyrine göre erteler yahut unutturur. Bu son derece doğaldır. Yadsımanın ortalığı bulandırma vesilesi olarak dile dolamanın alemi yoktur. Dinleyici ya da ayetin ilk muhatabı olan Peygamber (s) gökler ve yer üzerindeki egemenliğin Allah'ın elinde olduğu ve O'nun gücünün her şeye yettiğini elbette bilir. Hiç kimse, O'nun dışında bir dost, bir yardımcı bulamaz. Ayet-i kerime bu gerçeği pekiştirme ve vurgulama içeren soru cümlesi şeklinde sunuyor.

Ayetlerle konuya ilişkin rivayetin örtüştüğünü söyleyebiliriz. Ancak Peygamber (s)'i diline dolayanların yahudiler olması müşrikler olmasından daha güçlü bir ihtimaldir. Medine'de bu düzeyde bir düşünsel ve dinsel tartışma için Peygamberimizin (s) karşısına çıkma cesaretini gösterecek bir müşrik bulunamazdı. İnşaallah bundan sonraki ayetlerin yorumunda bu söylediklerimizi destekleyen hususlar bulacağız.

Bize öyle geliyor ki, bu ayetlerin indiği ortamda Peygamberimizin (s) emirleri veya Kur'an ayetleri bağlamında değiştirme ya da erteleme anlamında nesh olayı yaşanmıştı. Bu da çeşitli dedikodulara sebep olmuştu. Yahudiler bu gelişmeyi zihinleri bulandırmak şüphe tohumlarını ekmek için bir fırsat olarak değerlendirmişlerdi. Dolayısıyla ayet, bu tutum ve davranışlara bir cevap ve eleştiri niteliğindedir. Bu arada konuya ışık tutacak belli bir olaya işaret eden herhangi bir rivayete rastlamadığımızı da belirtelim. Ayetler zincirinin bir sonraki halkasının son kısmında (142-150. ayetler) Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a yapılan kıble değişikliğinden, yahudilerin buna itiraz edişlerinden ve zihinleri bulandırmak için çeşitli girişimlerde bulunduklarından sözediliyor. Bu da yukarıdaki ayet-i kerime ile bu olay arasında bir bağlantı olması ihtimalini aklımıza getiriyor. Bilemiyoruz, acaba "bir ayeti nesbetmez veya unutturmayız..." ifadesi bu değerlendirmenin doğruluk ihtimalini azaltır mı?! Ne var ki, Kur'an'm ifade tarzı aynca ayetin mutlak bir ifadeye sahip olması, yukarıdaki değerlendirmenin doğruluğunu pekiştirici niteliktedir. Bunun yanısıra, Kur'anî ilimlerde otorite sayılan bilginler, kıble değişikliği-nı Kur'an'ın gerçekleştirdiği nesh olayları

[126][126] Hazin, Nesefi, ei-Kasımi

kapsamında değerlendirmişlerdir[127[127]].

Öte yandan, Nahl sûresini incelerken, Kur'an'da nesh konusu hakkında yeterli açıklamalarda bulunduk. Bu açıklamaları bir kez daha tekrarlama ya da ek açıklamalarda bulunma gereğini duymuyoruz.

Bazı müfessirler 108. ayetin peygamberimizden kendilerine gökten bir kitap indirmesini isteyen yahudilere yönelik olduğunu söylemişlerdir[128[128]]. Bir diğer grup ise, hitabın müşriklere yönelik olduğunu belirtmiştir. Çünkü Peygamber'den Allah'ı ve melekleri getirmesini, kendileri için nehirler akıtmasını ve Safa tepesini altın haline getirmesini onlar istemişlerdi[129[129]]. Bir diğer gruba göre de hitap müslümanlara yöneliktir. Çünkü bir müslüman: "Bizim kefaretimiz de İsrailoğullanmn kefareti gibi olsa olmaz mı?" diye sormuş, Peygamberimiz de ona şu cevabı vermiştir: Asla bunu istemeyin. Allah'ın size verdiği, onlara verdiğinden daha hayırlıdır. Onlardan biri bir suç işlediği zaman bunu kefareti ile birlikle kapısının üzerinde yazılı bulurdu. Eğer kefaretini ödeseydi bu kendisi için dünyada rezil olma anlamına geliyordu, ödemeseydi ahirette rezil olma anlamına geliyordu. Size gelince, Allah şunu bahsetmiştir: "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmederde, sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı bağışlayıcı ve esirgeyici bulur". Beş vakit namaz ve cuma namazları aralarında işlenen günahların kefaretleridir. Kim bir iyilik yapmaya niyetlense ancak yapmazsa kendisine bir iyiliğin sevabı yazılır. Eğer niyetlendiği iyiliği yaparsa, kendisine bu iyiliğin on katı sevap yazılır. Allah ancak helak olacak kimseyi helak eder. Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi[130[130]].

Mekke inişli birçok ayetin akışı içinde müşriklerin isteklerine yer verlidi. İlk anda aklımıza geldiği gibi burası bir kez daha onların isteklerine işaret edilecek bir yer değildir. Nisa sûresinin bir ayetinde de yahudilerin isteklerine işaret edilmiştir: Ehli Kitab üzerlerine gökten bir kitap indirilmesini senden isterler. Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişlerdi. "Bize Allah'ı açıkça göster" demişlerdi. Şu halde, burada onların isteklerinden de söz edilmiyor. Ayetin içeriği ve atmosferi ayetin müslümanlara yönelik olması ihtimalini güçlendirmektedir. Rivayette belirtildiği gibi Peygamberimize soru yönelten müslümana Peygamberimizin verdiği cevaptaki ifade son derece güçlü ve etkileyici olmakla beraber, sahih hadis kaynaklarında böyle bir rivayet yer almamaktadır. Ayrıca, "Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmeder..." diye başlayan ayetin yer aldığı Nisa sûresinin yukarıdaki ayetin indiği dönemden çok sonraları indiğini de unutmamalıyız. Öte yandan, sözkonusu müslümanın isteği de bu kadar ağır bir eleştiriyi gerektirecek nitelikte değildir.Söz konusu ayetin ve genel olarak grubun tüm ayetlerinin oluşturduğu atmosferden algıladığımız

---

[127[127]] Bkz. el-itkan, Suyuti c. 2 sn. 22, Taberi ayetin tefsiri.

[128[128]] Hazin.

[129[129]] Tabresi

[130[130]] Taberi, İbn Kesir.

kadarıyla bazı müslümanlar Peygamberimize taciz amaçlı ya da kuşku uyandırıcı sorular yöneltiyorlardı. Ayetin imanı küfürle değiştirenlere yönelik bir uyarı içermesi de bu yorumumuzu desteklemektedir. 109. ayette mü'minlerin dikkati, yahudilerin kendilerine karşı besledikleri kötü niyetlere çekiliyor. Onların birçoğu iman ettikten sonra müslümanlann tekrar küfre dönmelerini İster. Bu müslümanlara duydukları kinin, onulmaz öfkenin bir göstergesidir. Halbuki Peygamberimizin gerçek bir peygamber, Kur'an'ın da Allah katından inen bir hitap olduğunu biliyorlar. Söz konusu isteği içeren ayetten sonra böyle bir ayetin yer almış olması gösteriyor ki yukarıdaki istek yahudilerin telkinleri sonucu dile getirilmişti. Dolayısıyla, geçmişte yaşayan yahudilerin Musa (a)'yı taciz etmeleri ile bu olay arasında bir bağlantı kurulmuştur. Yahudilerin karakteristik tavırlarını, hile ve desiselerini müslümanlann zihinlerini bulandırma girişimlerini, onları Peygamberi taciz etmeye, canını sıkacak isteklerde bulunmaya teşvik etmelerini somutlaştıran çarpıcı bir tablo ile karşı karşıyayız.

Ayetler grubunda yer alan 105. ayette bir diğer uyarının da yer aldığını hatırlatalım. Söz konusu ayette müslümanlara, yahudilerin Allah tarafından hiç bir hayrın indirilmesini istemedikleri bu konuda onlarla müşrikler arasında hiç bir fark bulunmadığı hatırlatılıyor. Ayet-i kerimede yahudilere net bir cevap veriliyor: Bu cevap müslümanlan da tatmin ediyor: Lütuf sahibi Allah'tır. O dilediği kimseyi rahmetinin kapsamına alır.

Sözkonusu uyarının bir önceki (104.) ayetle bağlantılı olması da ihtimal dahilindedir. Adı geçen ayette müslümanlara "raina" kelimesini kullanmaları yasaklanıyordu. Çünkü yahudiler bu kelimeyi kullanırlarken, kendi dillerinden bir sövgü anlamına geldiğini bilerek kullanıyor ve böylece Peygamberimizle alay ediyorlardı. Dolayısıyla üzerlerine herhangi bir hayrın indirilmesini istemeyen yahudileri taklit etmeleri müslümanlara yakışan bir tavır değildir.

Bu uyarılardan, yahudilerin müslümanlar üzerinde ne denli etkili oldukları sonucunu çıkarıyoruz. Bunların çoğu Medine'li komşularıydı ve İslam öncesi müttefikleri arasında yer alıyorlardı. Bu ayetin bir amacı da daha doğrusu öncesinde ve sonrasında yer alan ayetlerin bir amacı da yahudilerin asıl niyetlerini, iğrenç planlarını ortaya çıkarmak, müslümanlan onların güçlü etkilerinden kurtarmak, Rasulullah'a ve İslama ilişkin komplolarının başarıya ulaşmasını engellemektir.

Ayetler grubu içinde yer alan 109. ayette yahudilere üstü kapalı bir uyarı yöneltiliyor. Bu ayetin ikinci yarısında müslümanlara hoşgörü, görmezlikten gelme, affedici olma ya da zamanı gelinceye kadar öfkelerini yenmeleri, sabretmeleri tavsiye ediliyor. O gün gelince, kuşkusuz yahudiler komplolarının, hile ve desiselerinin, müslümanlara karşı besledikleri kötü niyetlerinin cezasını göreceklerdir.110. Ayete baktığımızda ilk önce aklımıza şu husus geliyor: Mü'minlere yahudilerin ayak oyunlarına, komplolarına aldırmamaları, canlarım sıkmamaları tavsiye ediliyor. Onlar Allah'a ve insanlara karşı görevlerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Onlardan istenen budur. Önceden takdim ettikleri hayırlar, ahiret için bir

hazırlık olacaktır.

Ayetler zaman ve konu açısından özel bir duruma işaret ediyor olmakla beraber içerdikleri Kur'ani direktifler, önceki ayetler gibi zaman ve mekan üstü niteliktedir. Gerek konuşma ve dinleme adabını öğretmesi, böyle bir amaç güdülmese bile kötü anlamlara da gelebilecek kelimeler kullanmaktan sakındırması, İmandan sonra şüpheye sebep olacak hususlara değinmeyi, fayda sağlamayacak gereksiz konulara dalmayı yasaklaması, ya da art niyetli kimselerin zihin bulandırıcı, gevşetici, pasivize edici telkinlerine kulak vermeyi menetmesi, ayetler grubunun içerdiği tüm zamanları ve mekanlan kuşatan evrensel direktiflerdir. Hiç kuşkusuz kötü niyetlilerin tüm hile ve desiselerinin gerisinde onulmaz bir kin, bir kıskançlık, hakka karşı büyüklenme yatmaktadır. Onlar mü'minler aleyhine komplolar kurmadıkça, içlerine şüphe tohumlan atmadıkça, kalplerinin direncini ve kararlılığını kirmadıkça rahat etmezler. 131[131]

111- Dediler ki: Yahudi veya hristiyan olmayan hiç kimse kesin olarak cennete giremez. Bu onların kendi kuruntula-rıdır132[132]. De ki: Eğer doğru sözlüyseniz, kesin kanıtınızı getirin.

112- Hayır kim iyilikte bulunarak kendisini Allah'a teslim ederse, artık onun Rabbi katında ecri vardır. Onlar İçin korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

113- Yahudiler dediler ki: "Hrıstiyanlar bir şey üzere değillerdir"; hristiyanlar da: "Yahudiler bir şey üzere değillerdir" dediler. Oysa onlar, Kitab'ı okuyorlar. Bilmeyenler de onların söylediklerinin benzerini söylemişlerdi. Artık Allah kıyamet günü anlaşmazlığa düştükleri şeyde aralarında hüküm verecektir.

Kıssalar zincirinin onuncu halkası ve "Dediler ki: Yahudi veya hristiyan olmayan..." diye başlayan ayetler grubundaki ayetlerde:

1) Yahudi ve hristiyanlarm her birinin ancak kendi dinlerine mensup olanların cennete girecekleri, şeklindeki sözleri anlatılıyor.

2) Peygamberimize (s) bu iddiayı ileri sürenlere meydan okuması, sözlerini kanıtlayacak bir belge getirmelerini istemesi emrediliyor, kullanılan üsluptan böyle bir belge getiremeyecekleri zaten anlaşılıyor.

3) Yukarıdaki iddianın bir zan, bir temenni, nefsin bir kuruntusu olduğu vurgulanıyor.

4) Asıl gerçeğin ne olduğu ortaya konuyor: Allah'ın rızası için çabalayanlar dolayısıyla O'nun

---

131[131] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/110-114.
132[132] Emaniyyuhum Temennileri, zanlan ve kuruntulan.

katında ecir ve sevap hakkedenler korku ve üzüntü duymayacaklardır. Onlar kendilerini Allah'a teslim etmiş sırf O'na iman etmiş ve O'nun emirlerine boyun eğmişlerdir. Her zaman takva duygusunu esas alırlar ve her işte iyiliği gözetirler.

5) Yahudi ve hristiyanlarm yek diğeri için söyledikleri sözlere yer veriliyor. Buna göre yahudiler kendilerini doğru yolda biliyorlar ve hristiyanlann hak namına bir şeye dayanmalarını doğru bulmuyorlar. Hrıstiyanlar da yahudiler hakkında böyle düşünüyorlar. Birbirleri hakkında böyle düşünen her iki gruba da sert bir eleştiri yöneltiliyor. Çünkü herhangi bir bilgiye sahip olmaksızın karanlıklarda bocalayan cahiller gibi konuşuyorlar. Halbuki ellerinde Allah'ın kitabı var ve onu okuyorlar. Bu yüzden gerçekleri bilmeleri gerekirdi, bu tür sözler sarfetmeleri yakışık almıyor.

6) Bunun üzerine yapılan değerlendirmede, yüce Allah'ın kıyamet günü, her iki grup arasındaki ihtilaflı meseleler hakkındaki hükmünü bildirerek hakkı ve hak taraftarlarını destekleyeceği, buna karşın batılı ve batıl taraftarlarını yüz üstü bırakacağı dile getiriliyor.

Müfessirler[133[133]] grupta yer alan üçüncü ayetin Medine'ye Peygamberimizle (s) buluşmak ve tartışmak üzere gelen Necranlı hristiyan heyeti hakkında indiğini rivayet eder-ler. Rivayete göre bir grup yahudi din adamı da tartışmaya şahit olur. İşte bu tartışma esnasında gruplar birbirleri hakkında ayetin işaret ettiği değerlendirmeleri yaparlar.

Müfessirler ilk ayetin iniş nedeni ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmazlar. Rivayete baknV ık olursa bunun da sözkonusu mecliste gruplar tarafından ortaya atılmış olması gerekir. Çünkü'ifade tarzları farklı olsa da her iki ayetin içeriği de aynı mevzuya ilişkindir.

Şunu da hatırlatalım ki, Al-i imran sûresinde yer alan uzunca bir kıssada Peygamberimizle (s) hristiyanlar arasında geçen tartışmalar anlatılır. Müfessirler bunların Nec-ran'dan gelen hristiyan heyeti olduğunu belirtirler...Sözkonusu heyetin gelişi Medine döneminin ortalarına rastlar. Daha doğrusu Hudeybiye mütarekesinin sonrasına denk düşer. Yani Peygamberimizin (s) yarım adanın içinde ve dışındaki belli başlı gruplara mektuplar yazıp elçiler gönderdiği döneme, çünkü Hudeybiye barış antlaşması, böylesi büyük çaplı bir davet seferberliğine imkan sağlamıştı. Yahudilerinse aşağı yukarı tamamı sözkonusu antlaşmadan Önce Medine'nin dışına sürgün edilmişlerdi.51[134[134]] Öte yandan ayetlere baktığımızda yerleri ifade tarzları ve içerikleri itibariyle bu sûrede yer alan ya-hudilere ilişkin uzunca bir kıssalar zincirinin halkası olduğu sezilmektedir. Zaman ise Medine döneminin başlarıdır. Yani yahudİlere yönelik eleştiri hamlesi devam ediyor. Hile ve desiseleri tutum ve davranışları vesilesiyle de eleştiri oklarına hedef oluyorlar.

Bu nedenle Necranlı hristiyan heyetle bu konum arasında bir bağlantı kuran rivayetlere

---

[133[133]] Hazin, İbn Kesir.

[134[134]] Tabakat, İbn Sa'd, c.2. sh. 22-53, c.3 sh. 67, 68. 98, 100, 117, 121.

içimiz tam ısınmıyor. Bizce ayetler yahudİler tarafından pratik olarak sergilenen söz ve tutumları anlatmaktadır.

Hrıstiyanlann konu ile ilgisi ise, konumla örtüşen bir tavır içinde oluşlarının dile getirilmesi şeklindedir. Çünkü, kendilerini Hnstiyanlık dinine nisbet edenlerin, kurtuluşa ermiş cennet ehli olduklarını, yahudilerinse şeriatten sapmış, dolayısıyla hakkı temsil e-den kimseler olmadıklarını sanmaları son derece doğaldır, ayrıca eşyanın tabiatına göre de kaçınılmazdır. Sırf yahudileri konu alan ayetlerin akışı da bu dediklerimizi pekiştirir niteliktedir. Dolayısıyla bu değerlendirmemizin doğru olmasını umuyoruz.

111. Ayet daha Önce etraflıca incelediğimiz 62. ayetin içerdiği anlama yakın bir anlam içermektedir. Buna göre, Peygamberimizin (s) sözlerinde ve Kur'an ayetlerinde ifadesini bulan çağrı, insanların Allah'a kulluk sunmaya davet edilmesi, nefsin sadece O'-na teslim edilmesi, güzel ve salih amellerin işlenmesi esasına dayanır. Bu çağrının muhatapları arasında yahudi ve hristiyanlar da yer alır. Bu çağrıya olumlu tepki gösterenler, Allah'ın hoşnutluğunu elde eder, bu bağlılıklarının ödülünü alırlar; korku ve üzüntüden yana güvencede olurlar. Peygamber'in risaletine inanan mü'minler de bu kapsamın içindedir.

110. Ayette ifadesini bulan yahudüerin hrıstiyanlara, hristiyanların da yahudilere bakış açılan bir gerçeğin ifadesidir, pratikde de gözlemlemek mümkündür. Bu ayrıca Hz. Muhammed'in mesajını pekiştirici bir unsurdur. Bunların her biri ötekisini akılsızlıkla, batıl ve sapkın bir esasa istinad etmekle suçluyor. Bunların içinde kendini Allah'a teslim edip salih amel işleyenler kurtuluşa erecektir. İşte ilahi risalete olumlu karşılık verenlerin onu benimseyenlerin durumu bundan ibarettir. Bu risalet hakka çağırmaktadır; hakla batılı, hidayetle sapıklığı birbirinden ayırmaktadır. Her şeyi, hakkettiği yere koyar, yahudi ve hristiy ani arın içinde bocaladıkları dinsel sorunları çözüme kavuşturur. Söz gelimi, her iki grubun İsa (a)'ya bakışı taban tabana zıttır (birinde ifrat, birinde de tefrit sözkosudur). Bir diğer özellikleri de Allah'ın şeriatına aykırı hareket etmeleri, ilahi yasaları tahrif etmeleri, dosdoğru yoldan sapmalarıdır. Halbuki, Peygamberimizin sunduğu ilahi mesaj, yol gösterici bir ışık, doğru ve engebesiz bir yol konumundadır. Bu yolda en ufak bir zorlukla, sapma ile asırlık ile ifrat ve tefrit ile azgınlık ile karşılanmaz. Ayet-i kerimede ifadesini bulduğu gibi: "Böylece biz sizi, insanlara sahid ve örnek olmanız için orta bir ümmet kıldık; peygamber de üzerinize bir sahid olsun..." (Bakara, 143) "Sana da önündeki kitapları doğrulayıcı ve ona bir şahit gözetleyici olarak Kitabı indirdik.,." (Maide, 48).Konunun daha net ve anlaşılır bir şekilde belirginleştiği görülmektedir. [135][135]

114- Allah'ın mescidlerinde O'nun isminin anılmasını engelleyen ve bunların yıkılmasına

---

[135][135] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/115-117.

çaba harcayandan[136[136]] daha zalim kim olabilir? Onların durumu, içlerine korkarak girmekten başkası değildir. Onlar için dünyada bir aşağılanma, ahirette büyük bir azab vardır.

115-Doğu da Allah'ındır, batı da. Her nereye dönerseniz Allah'ın yüzü orasıdır. Şüphesiz ki Allah kuşatandır, bilendir.

İlk ayette, insanların mescidlerde Allah'ı zikretmelerine engel olan ve buralardaki dini şiarların ortadan kalkmasına çalışanlara sert bir eleştiri yöneltiliyor ve bu tür kimselerin bu mescidlere ancak korkarak girebilecekleri belirtiliyor. Ne tür bir yüz kızartıcı akibetle, karşılaşacakları, dünyada rezil olacakları, ahîrette de büyük bir azaba çarptırılacakları hatırlatılarak dikkatleri olumsuz tavırlarına çekiliyor.

İkinci ayette ise, doğunun ve batının Allah'a ait olduğu belirtiliyor. Allah'a ibadet e-den, O'na yönelen kimse, yüzünü ne yana çevirirse çevirsin O'nu bulacaktır. Çünkü yüce Allah belli bir yönle sınırlandırılamaz. O'nun mülkü ve egemenliği geniştir, kuşatıcıdır, eşya ve olayların gerçeğini ve gereklerini bilir.Kıssalar zincirinin on birinci halkası ve "Allah'ın mescidlerinde O'nun isminin anılmasını engelleyen..." diye başlayan ayet ve sonrası:

Bu iki ayetin her biri ile ilgili olarak çeşitli rivayetler ve görüşler ileri sürülmüştür. Müfessirler[137[137]] ilk ayetin, Kudüs'teki mabedi yıkan Buhtunnasr ile ona yardımcı olan h-rıstiyanlara yönelik bir eleştiri içerdiğini söylemişlerdir. Bir diğer görüşe göre insanlara adı geçen mabedde eziyet eden ve içinde namaz kılmalarım engelleyen hrıstiyanlar kas-tedilmiştir. Yine adı geçen mabedi yıkan Romalıların kastedildiğini ileri sürenler de olmuştur. Bir başka görüş de, Hudeybiye antlaşmasının imzalandığı sırada, müslümanla-nn Mescid-i Haram'a girmelerine engel olan müşriklerin kastedildiği şeklindedir. Görüldüğü gibi, ileri sürülen bu görüş ve değerlendirmelerin bir kısmında tutarsızlıklar, münasebetsizlikler göze çarpmaktadır. Hrısti yani arın Buhtunnasr'a yardımcı olmaları gibi. Oysa Buhtunnasr Hz. İsa'dan altı yüzyıl Önce yaşamıştır. Hrıstiyanlann Kudüs'teki mabedde insanlara eziyet etmeleri, içinde namaz kılınmasına engel olmaları da tutarsız, ilgisiz bir iddiadır. Çünkü adı geçen mabed Romalılar zamanında yıkılıp yerle bir edilmiştir. O sıralarda ise, hrıstiyanlar böyle bir şey yapmaktan çok uzaktılar. Daha doğrusu o günlerde baskı görenler bizzat hnstiyanlardı.

İkinci ayetle ilgili bir rivayette ayetin kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a dönüştürlmesini eleştiren yahudilere bir cevap olduğu belirtilir. Konuya ilişkin bir diğer rivayette ise, müslümanların namazda diledikleri tarafa yönelebilecekleri dile getirilir. Bu

[136[136]] Sh'afi harabiha İçlerinde icra edilen dini şiarların ortadan kaldırılmasına çalışan...

[137[137]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi

ise, Mescid-i Haram'a yönelme zorunluluğu getirilmeden önceki bir uygulama idi. Bir başka rivayette bu ayetin karanlık bir gecede kıblenin yönünü tam kestiremeden namaz kılan sonra da bu durumu Rasulullah'a açan bir grup müslüman hakkında indiği ifade edilir.

Bu konuda söylenecek fazla bir şey olmamakla beraber; bizce grubun ikinci ayetinin kıble değişikliğini olumsuz karşılayan yahudilere bir cevap olması güçlü bir ihtimaldir. Bu değerlendirme birinci ayet için de geçerlidir. Dolayısıyla birinci ayet, ikinci ayetin içerdiği cevaba ilişkin eleştiri ve uyarı nitelikli bir ön hazırlık konumundadır. Yine bu cevabın kıssalar zincirinin dokuzuncu halkasında yer alan ve kıblenin Mescid-i Aksa yerine Mescid-i Haram olarak belirlenmesi şeklindeki nesh olayıyla ilgili olduğu varsaydığımız 106. ayetle de bağlantısı olduğunu düşünüyoruz.

Söz konusu iki ayetin, yahudilerin hile ve desiselerinden, Allah'ın ayetlerini etkisiz kılışlarından, inkarcı tutumlarından eleştirel bir dille söz eden uzun bir silsileden bağımsız olmayışı da bu değerlendirmemizi pekiştirici bir husustur. Ayrıca biraz sonra yer alacak 124-129 arası ayetlerde Kabe'nin önemine dikkat çekiliyor; insanlar için bir toplanma yeri, bir güvenlik alanı ve tavaf edenler, itİkafa girenler (ibadet için mescide kapananlar) rükû eden ve secde edenler için bir mekan olmak üzere Allah'ın emri doğrultusunda Hz. İbrahim ve İsmail tarafından inşa edilişinden söz ediliyor. Bu ise kıble değişikliğini gerekçelendirmeye yönelik bir açıklamadır. Yine, kıble değişikliğine karşı olumsuz tepki gösteren, müslümanları kıldıkları namazlar ve Hz. Peygamber hakkında kuşkuya düşürmeye çalışan yahudileri konu edinen 141-150 arası ayetler de bu amaca yöneliktir. Yahudiler, zihinleri bulandırmak amacı ile müslümanlara şöyle diyorlardı: O, size bir şey emrediyor, sonra bundan vazgeçiyor. Bu bir peygamberin yapabileceği bir şey değildir. Eğer Mescİd-i Aksa'ya yönelerek namaz kılmak bir hata idiyse, o zaman sizin oraya yönelerek kıldığınız namazlar geçersizdir; yok doğru bir davranış idiyse bu sefer de yüzünüzü onun yerine bir başka tarafa çevirmeniz kılacağınız namazların geçersiz olmasına neden olacaktır[138[138]]. Dolayısıyla yukarıdaki iki ayet, yahudilerin bu tür tutum ve davranışlarını eleştirmeye yöneliktir. Çünkü onlar, insanları Allah'ın mescidlerinde O'nu zikretmekten alıkoyuyor, mescidlerin içinde dini şiarların yerine getirilmesine engel oluyorlardı. Mescid-i Haram da böyle müslümanları ona yönelmekten alıkoymak onu yıkmakla eş anlamlıdır. Adı geçen ayetlerde vurgulanan bir diğer husus da şudur: Allah her yerde hazırdır. O'na yöneliş sırf Mescid-i Aksa ile sınırlandırılamaz. Aslolan her yerde hazır bulunan, Allah'a kulluk sunmaktır.

Müfessirler[139[139]] "Onların durumu içlerine korkarak girmekten başkası değildir" cümlesine ilişki olarak çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlardan birine göre; "Allah'ın mescidlerini işlevsiz hale getirenler, herkesten daha çok müslümanların öfkesinden korkarak oralara girmek durumundadırlar. Allah'ın heybelinden korkarak mescidlere girmeleri gerekirken,

---

[138[138]] 142-150 ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin
[139[139]] 142-150 ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi. Beğavi, İbn Kesir ve Hazin

nasıl oluyor da oraları yıkmaya cüret edebiliyorlar". Seyyid Reşid Rıza'nın tercih ettiği bir yorumudur bu. Biz de bu yoruma katılıyoruz.

Gerçi, ayetler özel bir duruma işaret ediyorlar; ancak evrensel mesajlar da içermektcdirlcr; Allah'a ibadet etmek amacı ile kurulan yerlerin dokunulmazlığı yanısıra Allah'a ibadet etme özgürlüğü, Allah'ın mescidlerinde ibadet edilmesine engel olanların, onları yıkmaya çalışanların, işlevsiz hale getirenlerin eleştirilmesi gibi. Bu ifade aynı zamanda İslam dininin arazdan çok öze gösterdiği ihtimama ilişkin ufkunun genişliğini de ortaya koymaktadır. [140[140]]

116-"Dediler kî: "Allah oğul edindi". "O bu yakıştırmadan yücedir. Hayır, göklerde ve yerde ne varsa O'nundur, tümü O'na gönülden boyun eğmişlerdir.

117-Gökleri ve yeri bir örnek edinmeksizin yaratandır. O, bir işin olmasına karar verirse, ona yalnızca "ol" der, o da hemen oluverir.

118-Bilgisizler, dediler ki: Allah bizimle konuşmalı veya bize de bir ayet gelmeli değil miydi? Onlardan öncekiler de onların bu söylediklerinin benzerini söylemişlerdi. Kalpleri birbirine benzedi. Biz kesin bilgiyle inanan bir topluluğa ayetleri apaçık gösterdik.

119-Şüphesİz biz seni bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak, hak ile gönderdik. Sen cehennemin halkında sorumlu tutulmayacaksın.

Yahudilere İlişkin Kıssalar Zinciri

İlk iki ayette: Eleştirel bir üslupla, "Allah oğul edindi" diyenlerin sözleri aktarılıyor ve yüce Allah'ın bu tür yakıştırmalardan münezzeh olduğu belirtiliyor. Gökleri ve yeri bir örnek edinmeksizin yaratan O'dur. Bu eşsiz bu olağanüstü düzen içinde onları yoktan var etmiştir. Göklerde ve yerde bulunan tüm varlıklar O'na boyun eğer. O, bir şeyin olmasına karar verdiği zaman ona yalnızca "ol" der, o da oluverir. Böyle bir ilah çocuk edinmekten, ortak ve eşlerden münezzehtir yücedir.

Son iki ayette ise;

1) Bazı cahillerin "Allah bizimle konuşsun veya ondan bize bir ayet gelsin" şeklindeki önerileri meydan okuyucu, aciz bırakıcı bir üslupla anlatılıyor.

2) Bu tür Önerilerde bulunanlara sert eleştiriler içeren bir cevap yer alıyor. Bu önerileri ve taciz edici tavırlarıyla onlar, kendilerinden önceki kimi sapık topluluklara benziyorlar.

[140[140]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/118-120.

Kalplerin ve ahlâki karekterlerin benzeşmesinin somut göstergelerinden biridir bu.

3) Yüce Allah'ın apaçık ayetlerine inanmak isteyen, Allah'a giden doğru yolu bulmakta samimi olan kimseler için indirdiği vurgulanıyor. Allah elçisi Hz. Muhammed'i yalnızca hakka davet eden bir müjdeci ve uyancı olarak görevlendirmiştir.

4) Bu arada Peygamberimiz de teselli ediliyor: İğrenç tutumlu, taş kalpli, gerçeğe karşı büyüklük kompleksine kapıldıkları için cehennemi hakkeden kimselerin imanından sorumlu olmadığı belirtiliyor.

Müfessirler[141[141]] bu ayetlerde kimlerin kastedildiği hususunda çeşitli görüşler ve rivayetler ileri sürmüşlerdir. Bazısı "hrıstiyanlar", bazısı "yahudiler" bazısı da "müşrikler" kastedilmiştir demişlerdir. Aslında bu üç grup da Allah'a çocuk isnat etmektedir. Tevbe sûresi 30. ayette yahudilerin Üzeyr'i Allah'ın oğlu olarak gördüklerinden söz edilir: "Yahudiler: Üzeyr Allah'ın oğludur" dediler (Tevbe, 30). Müşriklerin ve hristiyanlann Allah'a oğul isnad edişleri ise, Mekke ve Medine inişli birçok ayette dile getirilir. Yine Mekke ve Medine İnişli birçok ayette, müşriklerin ve yahudilerin, Peygaberimize: "Bize mucizeler göster" diye meydan okuduklan vurgulanır. Grubun ikinci ayetinde işaret edilen öneri de, onların bu tür meydan okuma nitelikli isteklerinden biridir.

Ne var ki, sözkonusu ayetlerin önceki ayetlere atfedilmiş olması, ayrıca İsrailoğulla-rının söz, tutum ve davranışlarının konu edinildiği bir uzun silsilenin içinde yer alıyor olmaları, bizi burada yahudilerin kastedildiği düşüncesine sevketmektedir. Ayrıca "onlardan öncekiler..." cümlesi, Peygamberimizin zamanındaki yahudilere yönelik bir işaret olarak değerlendirilebilir. Çünkü geçmişteki ataları, bazen Hz. Musa'dan Allah'ı açıkça kendilerine göstermesini, bazen Allah'ın kendileriyle konuşmasını bazen kendilerine ayetler indirilmesini istemişlerdi. Onların bu isteklerine, İsrailoğullarına ilişkin kıssalar zincirinde yer alan kimi ayetlerde hatırlatılmış ve eleştirme amacı ile işaret edilmiştir. Doğru olmasını umduğumuz bu değerlendirmemize göre incelemekte olduğumuz ayetler de, İsrailoğullan'na ilişkin kıssalar zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır. [142[142]]

120-Sen onların dinlerine uymadıkça, yahudi ve hrıstiyan-lar senden kesinlikle hoşnut olacak değillerdir. De ki: "Şüphesiz doğru yol, Allah'ın yoludur". Eğer sana gelen bunca İlimden sonra onların heva ve tutkularına uyacak olursan senin için Allah'tan ne bir dost vardır, ne de bir yardımcı.

121-Kendilerine verdiğimiz kitabı gereği gibi okuyanlar, işte ona iman edenler bunlardır. Kim de onu inkar ederse, artık onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

[141[141]] Bkz. Daha önce ismi geçen tefsir kitaplarına.

[142[142]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/120-122.

122-Ey İsrailoğulları size bağışladığım nimetimi ve sizi âlemlere muhakkak üstün kıldığımı hatırlayın.

123-Ve hiç kimsenin hiç kimse adına bİrşey Ödeyemeyeceği hiç kimseden fidye alınmayacağı ve hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği ve yardım görülmeyeceği bir günden sakının.

İsrailoğullan'na İlişkin Kıssalar Zinciri

Ayetler grubunun başında hitap Peygamberimize yöneliktir; dinlerine uymadığı, yollarını izlemediği sürece yahudi ve hnstiyanların kendisinden kesinlikle hoşnut olmayacakları vurgulanıyor. Bunun yanında Peygamberimize, asıl doğru yolun Allah'ın gösterdiği yol olduğunu belirtmesi direktifi veriliyor. Eğer kendisine gelen hak ve hidayet içerikli bunca bilgiden sonra onlann heva ve tutkularına uyacak olursa, Allah onu yardımsız bırakacaktır; O'nun dışında bir dost ve yardımca da bulamayacaktır.

İkinci ayette kendilerine Allah tarafından kitap verilenler içinde onu gereği gibi okuyup hakkıyla anlamaya çalışanlardan övgüyle söz ediliyor. Bu niteliğe sahip insanlar, Allah'ın kitabının içerdiği hak esaslı mesajı tüm boyutlarıyla bilir, onun yol göstericiliğinde hareket eder ve kesinlikle gerçekliğinden en ufak bir kuşkuya düşmezler. Ama kendilerine kitap verilenler içinde, Allah'ın kitabının içerdiği hakkı ve hidayeti inkar edenler, büyük bir hüsrana uğramışlardır.

Üçüncü ve dördüncü ayetlerde uyan ve hatırlatma nitelikli bir hitapla İsrailoğulları-na yüce Allah'ın kendilerine bahşettiği sayısız nimetler ve bunun yanında kendilerini tüm insanlardan üstün kılması hatırlatılıyor; ki ahiret gününün dehşetinden korkup sakınsınlar. O gün kimsenin kimseye bir yararı dokunmayacaktır; kimseden bedel ve fidye kabul edilmeyecektir; şefaatin bir yaran olmayacaktır ve kimsenin kimseye yardım etmesi sözkonusu olmayacaktır.

Müfessirler[143[143]] ilk ayetle ilgili olarak, gerek yahudilerin gerekse hnstiyanlann kendileriyle uzlaşmasını dinlerine tabi olmasını istediklerini bunları yapması karşılığında kendisine inanacaklannı belirttiklerini ifade etmişlerdir. Yine müfessirlerin belirttiğine göre gerek yahudiler gerekse hnstiyanlar kıble olarak Mescid-i Aksa'ya yönelmeye devam etmesi durumunda kendisine iman edeceklerlerini söylemişlerdir. Bunun üzerine yahudi ve hnstiyanlara bir cevap, Peygamberimize (s) de bir uyarı olmak üzere yukarıdaki ayet inmiştir. Bize göre birinci derecede yahudiler kastedilmişlerdir. Hristiyanlar-dan söz edilmiş olması Hristiyanliklarına bağlılıklarım İfade eden tavırlarım vurgulamaya yöneliktir. Aynı değerlendirmeyi "Dediler ki: Yahudi veya hrıstiyan olmayan hiç kimse kesin olarak cennete

---

[143[143]] Hazin v.d.

giremez..." ifadesi için de yapmıştık. Çünkü müslümanların kendi kıbleleri yerine Mescid-i Haram'a yönelmeye başlamaları yahudilerin canını sıkmış, tepkilerine yol açmıştı. Bu yüzden Peygamber'in mücadelesini sabote etme, zihinleri bulandırma amaçlı girişimlerde bulunmuşlardı. Öte yandan, son iki ayette hitap sadece yahudilere yöneltiliyor. Öteden beri sürüp gelen kıssalar zincirinin konusunu da onların oluşturmuş olması, bizim bu yaklaşımımızı pekiştirici bir unsurdur.

İkinci ayet, açıkça pratik bir duruma işaret ediyor. Medine'de Ehl-i Kitaba mensup bazı kimselerin hakkın tarafını tuttuklan, Peygamber'in sunduğu mesaja iman ettikleri realitesi gündeme getiriliyor. Ayet-i kerimenin ifadesi mutlaktır. Dolayısıyla hem yahudilerin hem hnstiyanların hem de her iki grubun birlikte kastedilmiş olması muhtemeldir. Bununla beraber, bizim tercihimiz yahudilerin kastedildiği yönündedir. Çünkü ayetlerin birinci dereceden muhatabı onlardır. Nitekim, Medine'de bazı yahudilerin Hz. Muhammed'in peygamberliğine inandıkları, birçok ayette ifade edilmiştir. Yahudilerin,Hz. Muhammed'in sunduğu mesajı onaylamamalarının sebeplerini irdelerken, sözkonusu ayetlere de değindik.Hz. Peygamber'in yahudilik ya da Hrıstiyanlık dinine uymaya eğilim gösterdiği şek-linde bir vehme kapılmak yersizdir. Çünkü ilk ayette yer alan konuya ilişkin cümlenin kuruluş biçimi üsluptan kaynaklanan bir durumdur; değişik münasebetlerle benzeri ifadelere yer verilmiştir. Bu tür bir ifadeyle güdülen asıl p'maç, Hz, Peygamber'e moral, destek verme, güven duygusunu aşılama ve uyarmadır.

Yahudi ve hrıstiyanlara uyma noktasında yapılan bu uyarının bir amacı da ayetin indiği dönemde onların dinlerinin İslam'la uyuşan temel prensiplerinden sapmış olmalarına dikkat çekme, dolayısıyla, diğer semavi kitaplarla uyuştuğu belirtilen ancak bu kitaplara uyanları sapık olarak nitelendiren Kur'an'a ve Peygamber'e gelebilecek bir tutarsızlık eleştirisinin önünü almaktır. Buna göre zımnen şu mesaj veriliyor: Kur'an sözkonusu hitapların orijin ali eriyle uyuşur, mensuplarının tahrif ettikleri, içine yalan yanlış sokuşturdukları eldeki muharref kitaplarla değil.

Şu halde bu uyan son derece önemli ve aynı zamanda evrensel bir direktif de içerir. Buna göre, Kur'an ve sünnette somutlaşan Muhammedi risaletin berrak mesajı üzere sabit kalmak ondan sapmamak, önceki Ehli Kitab'ın yaptığı gibi kitap ve sünneti tevil ederken heva ve tutkulara göre hareket etmemek bir zorunluluktur. [144[144]]

124- Hani Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle denemişti[145[145]]. O da istenenleri tam olarak yerine getirmişti. "O zaman Allah İbrahim'e: "Seni şüphesiz insanlara İmam kılacağım" dedi. İbrahim: "Ya soyumdan olanlar?" deyince Allah: "Zalimler benim ahdime erişemez" dedi.

[144[144]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/122-124.
[145[145]] İbtela İmtihan etti, denedi.

125- Hani Evi (Kabe'yi) insanlar İçin bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık'[146[146]]. "İbrahim'in makamını' [147[147]]namaz yeri'[148[148]] edinin", İbrahim ve İsmail'e de "Evimi tavaf edenler, itikafa çekilenler ve rükû ve secde edenler İçin temizleyin" diye ahid verdik.

126- Hani İbrahim: "Rabbİm bu şehri bir güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle nzıklandır" demişti de Allah: "Sadece inananları değil inkar edeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğratırım; ne kötü bir dönüştür o" demişti.

127- İbrahim, İsmail'le birlikte Evin (Kabe'nin) sütunlarını'[149[149]] yükselttiğinde ikisi şöyle dua etmişti: Rabbİmiz bizden bunu kabul et. Şüphesiz sen İşiten ve bilensin.

128- Rabbimiz, İkimizi sana teslim olmuş (müslümanlar) kıl ve soyumuzdan sana teslim olmuş (müslüman) bir ümmet ver. Bize ibadet yöntemlerini göster ve tevbemizi kabul et. Şüphesiz sen tevbeleri kabul eden ve esirgeyensin.

129- Rabbimiz, içlerinden onlara bir elçi gönder, onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti'[150[150]] Öğretsin ve onları arındırsın'[151[151]]. Şüphesiz, sen güçlü ve üstün olansın, hüküm ve hikmet sahibisin.

Hz. İbrahim (A)

Bu ayetlerde:

1) Yüce Allah'ın bir zamanlar Hz. İbrahim'e bazı direktifler verdiği ve onun da bu direktifleri kendisinden beklendiği gibi, eksiksiz yerine getirdiği dolayısıyla Allah'ın rızasını kazandığı, bu yüzden yüce Allah'ın ona: "Seni insanlar için bir imam, bir önder kılacağım" dediği, Hz. İbrahim'in de bu lütfün tüm soyunu kapsamasını dilediği, buna karşılık yüce Allah'ın: "Zalimlerin, sapıkların, azgınların bu lütfa kavuşmaları mümkün değildir" şeklinde bir cevap verdiği anlatılıyor.

2) Yüce Allah'ın Kabe'yi bütün insanlar için bir toplanma yeri, bir ziyaretgâh kıldığı

[146[146]] Mesabeten Toplanma ve ziyaret yeri

[147[147]] Makamu İbrahim İbrahim'in yeri veya Kabe'nin içinde

olup da bu İsimle anılan taş.

[148[148]] Musalla Namaz yeri.

[149[149]] el-Kavaid Temeller. Kelime hem temelleri hem de onlar üzerine bina edilen duvar ve sütunları ifade etmektedir.

[150[150]] el-Hikmetu Hikmet. Doğru, isabetli bilgiler.

[151[151]] Yuzekkihim Nefislerini arındırıyor.

vurgulanıyor. Makam-ı İbrahim'in de namaz yeri yapılmasını emrettiği belirtiliyor.

3) Kabe'nin başlangıçta nasıl bina edildiğine işaret ediliyor. Yüce Allah Kabe'yi bir mabed ve bulunduğu bölgeyi de bir barış ve güvenlik bölgesi kılmış İbrahim ve İsmail'e de Kabe'yi temizlemelerini, hazır hale getirmelerini, duvarlarını yükseltmelerini emretmiştir. Ki bütün insanlar için bir tavaf, ibadet amacı ile mescide kapanma (itikaf), rükû ve sücud yeri olsun. Hz. İbrahim ve İsmail verilen emri eksiksiz yerine getirip Kabe'nin sütunlarını yükseltince hizmetlerini kabul etmesi, yapmaları gereken ibadet şekillerini öğretmesi, bu ibadetleri yerine getirmede kendilerine yardımcı olması ve sırf kendisine teslim olmuş (müslürnan)lardan kılması, ayrıca soylarından da müslüman bir ümmet meydana getirmesi, içlerinde onlara Allah'ın ayetlerini okuyacak onlara kitabı ve doğru olan her şeyi Öğretecek, onları temizleyecek, her türlü sapıklıktan kurtaracak, onları hakka, hayra ve hidayete iletecek bir peygamber göndermesi için Allah'a dua ederler. İçinde Kabe'nin bulunduğu bu beldeyi (Mekke'yi) azgınlığın, zulmün ve kan dökücülü-ğün bulunmadığı güvenli bir yer kılmasını, halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri çeşitli ürünlerle nzıklandırmasını, rızık elde etmelerini kolaylaştırmasını isterler.

ilk anda ayetlerin, yahudilere ilişkin kıssalar zinciri ile ilgisi bulunmayan bağımsız bir bölüm olduğu düşünülüyor; ne var ki, bundan sonra yer alan halkada yeniden yahudilerin tutumlarından ve sözlerinden konu açılıyor, kendilerine eleştiriler yöneltiliyor. Bunun ardından bir diğer halka yer ahyor ve burada da kıblenin Kabe olarak belirlenmesi konusu işleniyor. Yine yahudilerin bu değişikliğe karşı gösterdikleri tepki ve zihinleri bulandırma amaçlı sözleri eleştiriliyor. Bu da incelemekte olduğumuz ayetlerin öncesinde ve sonrasında yer alan halkalardan bağımsız olmadığını ortaya koyuyor. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Ayetlerde amaç, sözkonusu kıble değişikliğini gerekçelen-dirmek, bunun haklılığını ortaya koymak, ayrıca Kabe'nin yüce Allah, Hz. İbrahim ve İsmail ile ilgisini ortaya koymak suretiyle yahudilerin tutumlarının yanlışlığım ortaya koymaktır. Kabe bu faziletiyle daha ilk günden itibaren Allah'ın emriyle, insanlar için bir toplanma ibadet, tavaf, sücud ve rüku yeri olarak bina edilmiştir.

"Zalimler benim ahdime erişemez" ifadesinin haktan ve hidayetten sapan İsrailoğul-larını ve hatla birinci dereceden Rasulullah'ın çağdaşı yahudileri kapsaması ihtimali ile birlikte bu verilerin tümü, incelemekte olduğumuz ayetlerin de İsrailoğullarına ilişkin kıssalar zincirinin bir halkası gibi değerlendirmemizi gerektirmektedir.

Müfcssirler[152][152] tabiin ve tebe-i tabiin bilginlerine dayanarak yüce Allah'ın Hz. İbrahim'i sınadığı kelimelerle ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan birine göre; kastedilen kelimeler: Bıyıkların kısaltılması, ağzı ve burnu su ile çalkalamak (mazmaza ve istinşak) dişleri misvaklamak, saçları önden taramak tırnakları kesmek, etek altını

---

[152][152] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

temizlemek, sünnet olmak, koltuk altı kıllarını yolmak ve büyük ve küçük haceti giderdikten sonra mahallerini yıkamaktır. Bir başka görüş de, Hz. İbrahim'in sınava tutulduğu kelimelerin, etek tıraşı, sünnet, koltuk altı kıllarını yolma, tırnak kesme, bıyıklan kısaltma, cuma günü gusletme, Kabe'nin etrafında tavaf etme ve Safa ile Mer-ve tepeleri arasında sa'y etme olduğu belirtilir. Bir diğer görüşe göre bu kelimelerden maksat, Hz. İbrahim'in yıldızlara sonra aya, ardından güneşe ibadet etmesi sonra bunların battıklarını görünce bu tutumunu terketmesi, içine atıldığı ateş, hicret ve sünnettir. Taberi bu açıklamaların Rasulullah'a dayandığı hususunun kesinlik kazanmadığı görüşündedir. Ona göre bunlar, başka şeyler, ya da bunların bir kısmı kastedilmiş olabilir. Bu değerlendirme doğrudur. Öyle anlaşılıyor ki, bu konuda söylenenler tahmin türü sözlerdir. Tahminle yola çıkarak ayette kastedilen "kelimeleri" belirleme çabası sonuçsuz kalır. En iyisi, bunların yüce Allah'ın dostu Hz. İbrahim'e yönelttiği birtakım emir ve yasaklar olduğunu Hz. İbrahim'in de bunları emredildiği biçimde yerine getirdiğini söylemektir. Buna ek olarak en fazla şu söylenebilir: Hz. İbrahim'e yöneltilen ilahi emir ve yasaklara ilişkin rivayetler, İslam öncesinde Arapların, beden temizliği ve dinsel ayinleri ile ilgili adetlerinin bir çoğunu Hz. İbrahim'e dayandırdıklarını ortaya koymaktadır.

124. ayette geçen "soyum" kelimesi ilk etapta da farkedildiği gibi Hz. İbrahim'in ^oyundan geldiğini ileri süren herkesi kapsar. Bunlar arasında îsraüoğulları ile birlikte, öteden beri İbrahim'in soyundan geldiklerini söyleyen Hicazh ya da Adnani Arapları da yer alır. Anladığımız kadarıyla yüce Allah'ın zalimleri Hz. İbrahim'in duasından istisna etmesi, onun dininden, izlediği hak yoldan sırf Allah'a teslimiyet çizgisinden sapanların kendilerini soyca Hz. İbrahim'e nisbet etmelerinin geçersizliğini vurgulamaya yöneliktir. Bir diğer ihtimal de, İsraİloğullan'ndan söz edilen bu kıssalar zinciri için de Pey-gamberi'mize karşı zalimce, inkarcı ve taşkın bir tutum izleyen, buna rağmen hidayet üzere olduklarını, insanların önderleri olduklarını iddia eden yahudilerin bu iddalarının gerçeği yansıtmadığı sözkonusu tutumlarım sürdürdükleri müddetçe İbrahim'in soyun-dan geldiklerini iddia etmelerinin bir anlam ifade etmeyeceğini vurgulamaktır.

128. ayette geçen "soyumuz" kelimesine gelince, müfessirler[153][153] bununla Arapların kastedildiğini söylemişlerdir. Ayetin akışı da bu görüşü destekler niteliktedir. Hemen ar-dından gelen ayette bunu pekiştirici bir karine yer almaktadır: "İçlerinden onlara bir elçi gönder..." Daha önce de değişik münasebetlerle değindiğimiz gibi Adnani Araplar bunu biliyor ve öteden beri söyleyip duruyorlardı.

Müfessirler yukarıda işaret ettiğimiz cümlenin yorumu bağlamında bir hadis rivayet etmişlerdir: "Ben, babam İbrahim'in duası ve İsa'nın müjdesiyim".

Hiç kuşkusuz, Rasulullah, peygamberliğinin, Hz. İbrahim'in duasından önce, ezeli ilahi

---

[153][153] a.g.e.

hikmetin bir gereği olduğunu biliyordu. Cümlenin içerdiği İbrahim ve İsmail peygamberlerin duasından ve şayet sahihse hadisin anlatım biçiminden, Rasululla, Hz. İbrahim ve İsmail arasındaki bağa dikkat çekilmek istenmiştir.

Aynı şey, 126. ayette yer alan Hz. İbrahim'in duası için de söylenebilir. Hz. İbrahim'in yüce Allah'ın Kabe'nin bulunduğu beldeyi güvenli kılmasını ve kolay rızık elde etmelerini dilediği belirtiliyor. Amaç, Hz. İbrahim'le Kabe'nin bulunduğu "Haram belde" arasındaki ilişkiyi vurgulamaktır. Belde halkına bahsedilen bol nzıkla, bu dua arasındaki ilgiyi ön plana çıkarmaktır. Bu değerlendirme 127. ayette anlatılan, Kabe'nin Hz. İbrahim ve İsmail tarafından yapılması olayı için de geçerlidir.

Ayette işaret edilen "İbrahim'in Makamı" sahih ve tercih edilen rivayetlere göre, Kabe'nin içindeki bir yerin adıdır. Bu yer, Peygamberimizden (s) zamanından beri süregelen tevatüri haberler vasıtasıyla biliniyordu[154[154]]. Ayetin ifade tarzından ve akışından bu yerin Peygamberimizin gönderilişinden önce "İbrahim'in makamı" ismiyle bilindiği anlaşılmaktadır. Sahih-i Buhari'de yer alan bir hadiste Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir[155[155]]: Üç hususta yaptığım öneriler Rabbimin direktifleriyle uyuştu: Bir keresinde dedim ki: Ya Rasulullah, İbrahim'in makamını namaz yeri edinsek..." Müfessirlere göre[156[156]] "İbrahim'in makamı denilen yerde bir taş vardı ve bu taşın üzerinde bir ayak izi bulunuyordu. Araplar, bu ayak izinin Hz. İbrahim'e ait olduğuna inanıyorlardı. Bu inanışa göre Hz. İbrahim sözkonusu taşın üzerine çıkıp Kabe'nin duvarlarını bina etmişti. Bu iz gecen uzun yıllar sonucu silinmişti. Bu rivayetlerden hareketle, Arapların İslam'dan önce Hz İbrahim ve İsmail'in Kabe'yi bina ettiklerine ilişkin haberleri dilden dile aktardıklarını, ikisi ile Hacca özgü ibadetler ve Haram Belde'nin güvenliği arasında ilişki olduğunu, kendilerinin de soy olarak onlardan geldiklerine inandıklarını söyleyebiliriz.

Müfessirler (bazı rivayetlere dayanarak) 128. ayette geçen "ibadet yöntemleri" ifadesi ile Hacca özgü Kabe'yi tavaf etme, Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y etme, Arafat vakfesi, oradan ve Müzdelifeden iniş, Arafat'tan indikten sonra şeytan taşlama etme gibi ibadet şekillerinin kastedildiğini söylemişlerdir. Ama bu görüşlerini sağlam bir kanıda pekiştireni em işlerdir. Bununla beraber konuya ilişkin rivayetlerde, İslam'dan önce ve sonra uygulanan bu ibadet şekillerinin Peygamberimizin gönderilişinden önce de, Hz. İbrahim'le ilgisinin olduğunun bilindiği anlaşılmaktadır[157[157]].

Bütün bu anlatılanların Hz. Muhammed'in peygamberliğini, Kabe'nin ve bulunduğu bölgenin faziletini vurgulamaya yönelik olduğu açıktır. Aynı zamanda Kabe'nin kıble olaraK belirlenişi

---

[154[154]] Taberi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi

[155[155]] et-Tac, c.4 sn. 38

[156[156]] Adı geçen tefsirler ve et-Tac c. 4 sn. 38-43

[157[157]] Adı geçen tefsirler

de tarihsel bir gerekçeye dayandırılıyor. Daha Önce de dikkat çektiğimiz gibi, önceki ayetler grubu da buna yenelikti, biraz sonra inceleyeceğimiz ayetlerde de amaç budur. Bunun yanında, kıble değişikliğinin gerçekleştiği günlerde, derin kinlerinin ve öfkelerinin bir tezahürü olan kafa karıştırıcı zihin bulandırıcı vesveseler yayan yahudilere de iyi bir cevap verilmiş oluyor.

Müfessirler[158[158]] incelemekte olduğumuz ayetlerin akışı bağlamında, İbn-i Abbas'a, bazı Tabiin ve Tebe-i Tabiin alimlerine, ahbar bilginlerine dayanarak Hz. İsmail'in Mekke'ye yerleştirilişi, Hz. İbrahim'in kendisine ziyaretlerde bulunması, hacca özgü ibadet yerleri ve yöntemleri, Kabe'nin inşa edildiği atmosfer, duvarlarında kullanılan taşlar ve "Haceru'l-Esved"lc ile ilgili olarak uzun açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların büyük kısmını, "İbrahim" ve "Hac" sûrelerinin akışı içinde sunmuşlardır. Biz de sözkonusu iki sûreyi incelerken, bu açıklamalardan örnekler sunduk ve gerekli değerlendirmeleri yaptık. Bunları yeterli görüyor; tekrara ve ek açıklamalara gerek duymuyoruz.

Bunun yanında, ayetler tüm zamanlan ve kuşakları kapsayan direktifler de içermektedir. Bu evrensel direktiflerden biri "zalimler benim ahdime erişemez" cümlesinde so-mutlaşmaktadır. Buna göre azgınlık, zorbalık, saldırganlık, Allah'ın yolundan ve şeriatından sapma biçiminde yansıyan zulmün yüce Allah'ın hoşnutluğuna erişmesi mümkün değildir. Allah zalim yöneticiden ve hükmünden razı olmaz, onun imamlığını onaylamaz. Zalim için bir ahit de olmaz. Onun kendini salih ve yapıcı atalara nisbet etmesi de bir anlam ifade etmez.

Bir diğer cihanşümul direktif de "inkar edeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğratırım; ne kötü bir dönüştür o" cümlesinde ifadesini bulmaktadır. Buna göre kafirin dünya nimetlerinden yararlanması İlahi hikmete ters düşmediği gibi bu yararlanmanın yüce Allah'ın ondan razı oluşunun bir kanıtı olarak algılanışı da doğru değildir. SÖzkonusu direktif, Mekke inişli sûrelerde, çeşitli münasabetlerle yenilenmiştir. Biz de yeri geldikçe buna dikkat çektik. Kur'an'ın Mekke döneminde inen kısmı ile Medine döneminde inen kısmının içerdiği direktifler arasındaki paralellik de bir kez daha belirginleşmiş oldu böylece. [159[159]]

130- Kendi nefsini aşağılık kılandan'[160[160]] başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz onu dünyada seçtik, gerçekten ahirette de O salihlerdendir.

131- Rabbi ona: "Teslim ol" dediğinde O: "Alemlerin Rab-bine teslim oldum" demişti.

[158[158]] Adı geçen tefsirler, burada İbn Abbastan uzun bir hadis vardır. Hadis için bkz. et-Tac. c. 4, s. 38-43

[159[159]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/126-130.

[160[160]] Sefihe nefsehu Aklım yitirdi ya da nefsini, kişiliğini kaybetti veya nefsini zelil etti. "Sefh"in asıl anlamı akıl noksanlığı ve temyiz edememedir. Onların yaptıklarından sorumlu değilsiniz.

132- Bunu İbrahim, oğullarına vasiyet etti, Yakup da: "Oğullarım, şüphesiz Allah sizlere bu dini seçti, sizde ancak müslüman olarak can verin" diye vasiyette bulundu.

133- Yoksa siz, Yakup'un ölüm anında orada şahidler miydiniz? O, oğullarına: "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" dediğinde, onlar: Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlahı olan tek bir ilaha ibadet edeceğiz; "bizler ona teslim olduk" demişlerdi.

134- Onlar bir ümmetti; gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin sizin kazandıklarınız sizindir. Siz, onların

yaptıklarından sorumlu değilsiniz.

135- Dediler ki: Yahudi veya hrıstiyan olun ki hidayete eresiniz. De ki: Hayır, doğru yol Hanif olan İbrahim'in dinidir; o müşriklerden değildi.

Yahudilerle ilgili halkayı oluşturan ayetlerin ilk üçünde;

1) Hz. İbrahim'in dininden (milletinden) yüz çevirenlere ağır bir eleştiri yöneltiliyor. Böyle bir eğilimin ancak aklın bunaması nefsin zebun ve zelil olması durumunda sözkonusu olabileceği belirtiliyor.

2) Hz. İbrahim'in Allah'a itaati, Onu ve Hz.Yakup'un oğullarına, Allah'ın yolunu izlemelerini tavsiye edişleri bağlamında, yüce Allah'ın dünyada Hz. İbrahim'i seçtiği, ahirette de salihler safında olacağı, Allah'ın hoşnutluğundan yararlanacağı belirtiliyor. Çünkü İbrahim, Rabbinin emrini yerine getirme hususunda büyük bir içtenlikle çaba sarfetmiş; Alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oluşunu ilan etmişti. Çocuklarına da ölene kadar bu çizgi üzerinde ve bu yolda olmalarını tavsiye etmişti. Aynısını Hz. Yakub da yapmıştı. Ölüm döşeğindeyken çocuklarını yanına çağırmış ve kendisinden sonra kime ibadet edeceklerini sormuştu. Onlar da kendisinden sonra ataları Hz. İbrahim, İsmail ve Ishak'ın Rabbi olan tek ilaha ibadet edeceklerine, O'nu tek ve ortaksız bileceklerine, ölene kadar kendilerini O'na teslim edeceklerine söz vermişlerdi.

Dördüncü ayette ise hem övgü, hem de uyarı nitelikli bir mesaj içeren evrensel bir gerçeğe işaret ediliyor: Bunlar bir ümmetti. Kendi yollarını izleyerek Allah'ın huzuruna vardılar. Kazandıkları kendilerinindir. Onlardan sonra gelip de bu Kur'an'a mahatap olanların kazandıkları kendilerinindir. Kimse bir başkasının yaptığından sorumlu tutulmaz. Herkes kendinden sorumludur.

Beşinci ayette, "doğru yolu bulmak İsteyenlerin yahudi veya hristiyan olması gerektiği" iddiasına yer veriliyor ve Peygamberimiz'den bu iddiayı: Doğru yolu bulmak isteyen İbrahim'in dinine uysun; o kulluğu sırf Allah'a özgü kılan ve dosdoğru yol üzere bulunan

biriydi. Hiç kimseyi Allah'a ortak koşmazdı, şeklinde bir ifadeyle reddetmesi isteniyor.

İncelemekte olduğumuz ayetlerin akış ve konu itibariyle, önceki ayetlerin devamı niteliğinde olduğu açıkça görülüyor; aynı amaçlan vurgulamaya yöneliktir. Öncelikle, ayetlerde İbrahim ve Yakup peygamberden söz edilmesi bir de dördüncü ayetin metni, ayetlerler güdülen amacın yahudilerin burnunu sürtmek, onların tutarsızlıklarını yüzlerine vurmak olduğu mesajını vermektedir. Şu halde, yahudilerin atalarının yolu İslam'dı. Babalar bu yolu izlemeyi oğullarına da tavsiye ettiler. Onlar bu yoldan saptıkları sürece soy olarak kendilerini bu atalara nisbet etmeleri kendilerine bir yarar sağlamayacaktır. Beşinci ayette bu değerlendirmeyi destekler nitelikte, onların birtakım sözlerine yer veriliyor ve iddialarının asılsızlığı ortaya konuyor: Buna göre; doğru yol, ne Yahudilik ne de Hrıstiyanlıktır. Tersine, doğru yol, Hz. İbrahim'in dinidir. O, Allah'ı tek ve ortaksız bilen bir müslümandı. Müşriklerden değildi. Onun dininin esası; Allah'ı bir bilmek kimseyi ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmamak, O'nu evlat ve eş şaibelerinden tenzih etmek, alemler üzerindeki rububiyetini ilan etmektir. Nefsi O'na teslim edip bu doğrultuda amel etmektir. Ayetlerin ifadesi muhkemdir ve derin etkilidir. Ayrıca, yahudilerin atalarının dininden saptıkları belirtiliyor ve atalarının tavırları ve Allah'a kulluk hususundaki ihlaslı tutumları gündeme getirilerek kendilerini onlara nispet eden yahudilere bir mesaj veriliyor.

Dediler ki; "Yahudi veya hristiyan olmayan hiç kimse kesin olarak cennete giremez" ifadesine ilişkin değerlendirmemiz, kıssalar zincirinin bu halkasında yer alan beşinci ayet için de geçerlidir. Buna göre kastedilenler, birinci derecede yahudİlerdir; onlarla birlikte hrıstiyanlardan da söz edilmiş olması, her iki grubu da kapsayan lisân-i halin sözlü ifadesinden başka bir şey değildir. Çünkü bunların her biri sadece kendisinin doğru yol üzere olduğunu iddia ediyor. Ayrıca uzun bir silsile halinde devam eden kıssalar zincirinin eksenini yahudilerin oluşturması da bu değerlendirmeyi pekiştirici bir husustur. [161[161]]

136- Deyin ki: Biz Allah'a; bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarına indirilene, Musa ve İsa'ya verilen ile peygamberlere Rabbinden verilene iman ettik. Onlardan hiç birini diğerinden ayırdetmeyiz ve biz O'na teslim olmuşlarız.

137-Şayet onlar da sizin İnandığınız gibi inanırlarsa, kuşkusuz doğru yolu bulmuş olurlar; yok eğer yüz çevirirlerse, onlar elbette bir aykırılık içindedirler[162[162]]ı. Onlara karşı sana Allah yeter. O, işitendir, bilendir.

138- Allah'ın boyası[163[163]] ile boyan; Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir? Biz

---

161[161] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/131-132.

162[162] Fe innemahumfi şikakin Onlar inatla karşı çıkıyorlar, aykırı davranıyorlar veya ihtilaf ve çekişme içindedirler; aralarında görüş birliği yoktur.

163[163] Sibğatalîahi Allah'ın dini, yolu ve fıtrat yasası.

yalnızca O'na kulluk edenleriz.

139- De ki: O bizim de Rabbimiz, sizin de Rabbiniz iken, bizimle Allah hakkında tartışmalara mı giriyorsunuz? Bizim amellerimiz bizim, sizin de amelleriniz sizindir. Biz O'na gönülden bağlanmış olanlarız.

140- Yoksa siz, gerçekten İbrahim'in, İsmail'in, İshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi veya hrıstİyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: Siz mi daha iyi biliyorsunuz,

yoksa Allah mı? Allah'tan kendisinde olan bir şehadeti gizleyenden daha zalim olan kimdir? Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.

141- Onlar, bir ümmetti, gelip geçti; onların kazandıkları kendilerinin sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu değilsiniz.

İsrailoğullari'na İlişkin Kıssalar Zinciri

İlk beş ayette, müfred ve cemi muhatap zamiri kullanılmıştır. Ayetlerin akışından al- gıladığımız kadarıyla hitap Peygamberim iz'e ve mü'mirilere yöneliktir. Kur'an'ın inişine esas oluşturan hikmet ve hitabet bunu gerektirmektedir. İnançlarını ilan etmeleri; "Allah'a inanıyoruz, biz indirilen kitaba, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına, Musa'ya, İsa'ya ve diğer peygamberlere inanıyoruz, onlardan hiçbirini diğerinden ayirdetmeyiz, hiçbirini inkar etmeyiz. Biz içtenlikle boyun eğerek sadece Allah'a teslim olanlarız" demeleri isteniyor.

2) Bunu izleyen bir değerlendirme olarak şu mesaj veriliyor: Eğer bu açıklama ve duyuruyu işitenler, Peygamber ve mü'minler gibi inanacak olurlarsa, hiç kuşkusuz doğru yolu bulmuş, hakkın çizgisini izlemiş olurlar. Mü'minlerle eşit duruma gelmiş olurlar. Eğer mesajı duyduklarında burun kıvırıp yüz çevirecek olurlarsa bu onların inatçı muhalifler, aykırı davrananlar olduklarının dosdoğru inanç sistemi ve hak din hususunda ayrılık ve ihtilaf içinde olduklarının kanıtı, göstergesi olacaktır.

3) Ayetlerin akışı içinde hitap Peygamberimize yöneltiliyor; yüz çevirmeleri, burun kıvırmaları karşısında Peygamberimize moral destek sağlanıyor ve bu tutumlarının kendisine bir zarar veremeyeceği, onların kötülük ve hilelerine karşı Allah'ın kendisine yeterli olduğu belirtiliyor.

4) Bu arada, Peygamberimize ve mü'minlcre şu mesaj veriliyor: Açıkça duyurmak ve insanlara çağırmakla yükümlü olduğunuz bu inanç sistemi, Allah'ın hak esaslı dinidir. Başka bir dinin, bir mezhebin, bir yolun ondan daha iyi olması mümkün değildir. Çünkü bu din, her türlü şaibe ve kuşkudan uzak bir şekilde Allah'a yönelik ihlash, katışıksız kulluğun, tam

teslimiyetin ifadesidir.

5) Peygamberimize bir direktif veriliyor: Kendisine ve İzleyicileri olan mü'minlere karşı inatçı tutumlarını sürdüren, çağrılarına olumsuz tepki gösterenler sadece hepimizin Rabbi Allah'tır dedikleri halde bu karşı çıkışlarının nedenini -eleştirel bir dille- sorması isteniyor.

6) Peygamberimize verilen bir diğer direktif de her grubun Allah'ın huzurunda, kendi yaptıklarından sorumlu olacağını belirtmesi ve mü'minlerin bütün içtenlikleriyle kulluğu sırf Allah'a özgü kıldıklarını ilan etmesidir.

7) Peygamberimize, inatçı muhaliflere -eleştiri nitelikli- bir diğer soru yöneltmesi emrediliyor: "Doğru yolu bulmak isteyenler yahudi veya hnstİyan olsunlar" derken, İbrahim'in, İsmail'in, îshak'ın, Yakub'un ve torunlarının yahudi veya hnstiyan olduklarını mı iddia ediyorsunuz?"

8) Peygamberimize yöneltilen üçüncü bir direktifte, onların ahmaklıklarını ifşa edici bir soru sorması öngörülüyor. Bu ahmaklık, yukarıda işaret ettiğimiz iddialarında somutlaşıyor. Oysa adı geçen peygamberler, yahudilik ve Hrıstiyanlık adı verilen dinlerin ortaya çıkmasından önce yaşamışlardı. Hidayetin ne olduğunu, kimlerin hidayet üzere olduğunu onlar mı bilir yoksa Allah mı?

9) Dördüncü bir emir olarak Peygamberimize onların bu safsatalarına kesin, susturucu cevaplarla karşılık vermesi isteniyor. Yanında Allah'ın dinine ilişkin bir bilgi bulunup da bunu gizleyenden daha zalim bir kimsenin olmadığını söylemesi emrediliyor. İşte onlar bu safsatalarıyla bu cürmü işlemektedirler. Halbuki Allah, onların yaptıklarından gafil değildir.

Altıncı ayet ise bir önceki ayetler grubunda yer alan bir ayete benziyor. Burada bir kez daha adı geçen peygamberlerin Allah'ın huzuruna gittikleri, kendi yollarım izledikleri, kazandıkları onlarındır, şu anda Kur'an'ı dinleyenlerin kazandıkları da kendilerinindir. Hiç kimse bir başkasının yaptığından sorumlu değildir. Kimse bir başkasını sorumluluktan kurtaramaz.

islam inanç sisteminde Allah'ın indirdiği kitaplara ve O'nun peygamberlerine yönelik bakış açısını açıklayan, ilan eden bu ayetler etkileyici ve parlak bir ifade tarzına sahiptir. Muhammedi risaletin temel esalarından birini içeren bu ayetlerin ifade tarzı derin, etkili, gayrete getirici ve ürperticidir. Bir dinleyicinin egosundan, ihtirasından, inadından, karşı çıkmaya ilişkin ön yargısından soyutlandığı, hakkı ve hidayeti gerçekten istediği halde bu ifadelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bu inancın Allah'ın bütün peygamberlerine ve bu peygamberlere indirilen bütün suhuf ve kitaplara inanmaya ilişkin mesajla pekiştirilmesi, ayrıca etkileyicidir. Bu noktada İslam çağrısının bütün semavi dinlerle buluştuğu temel ön plan çıkarılıyor. Bu yüzden, semavi dinlere mensup olanlar, İslam'a koşmalı, ayrılığı, ihtirasları, ihtilafları, problemleri ve düğümleri bir kenara bırakmalıdır. Çünkü bağlı bulundukları dinin özü İslam'da mündemiçtir. Ayrıca îslam, onların inandıkları kitaplara ve

peygamberlere saygıyla yaklaşmaktadır. İslam onlara, hatalarını, tutkularını, aşırılıklarını, ifrat ve tefride kaçan değerlendirmelerini, sapmalarım, temel ve ayrıntı niteliğindeki tahrifatlarım düzeltme imkanı bahşetmektedir. Dikkatle incelendiği zaman, ayetlerin bu yüce hedefleri içerdikleri görülecektir.

Mekke inişli sûrelerde ve Bakara sûresinin baş taraflarında, müslümanlann kendilerine ve kendilerinden önceki topluluklara indirilen kitaplara ilişkin inançlarından, İlahları ve Rableri olan Allah'ın kitab ehlinin de Rabbi ve ilahı olduğuna inandıkları defalarca vurgulanmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, yahudi ve hnstiyanlarla tartışıldığı, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmaları istendiği durumlarda bu inancın vurgulanmasını ön görmüştür. Sözkonusu tekrarın, Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminde de gündeme geldiğini görüyoruz. Davet sürecinde son derece önemli bir tavırdır bu.

Şuara sûresini incelerken, müslümanlann, Ehli Kitabın bugün ellerinde bulunan semavi kitaplara nasıl yaklaşmaları gerektiğine ilişkin ayrıntılı açıklamalarda bulunduk. Bunları bir kez daha yineleme gereğini duymuyoruz.îlk bakışta, ayetlerin yahudi ve hrıstiyanlardan her bir grubun sadece kendilerinin doğru yol üzere olduklarına ilişkin sözlerini ve bununla övünmelerini aktardıkları anlaşılmakla beraber, daha önce de söylediğimiz gibi, birinci derece de kastedilenler yahudi-lerdir. Hrıstiyanlardan da sözedilmesi tamamen lisân-i hallerini kelimelere dökmekten ibarettir. 140. ayette yer alan sona buna ilişkin bir ipucu daha doğrusu bir delil olabilir. Sözkonusu ayette sadece yahudilerin ilk ataları olan İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve torunlarından sözedİlmiştir çünkü. Bunun yanında sürüp gelen kıssalar zincirinin birinci dereceden yahudiler ekseninde dönmesi de bir diğer kanıttır.

Öyle anlaşılıyor ki, ayetin orijinalinde geçen "esbat"tan maksat, yahudi kabilelerinin ataları konumundaki Yakub peygamberin oğullarıdır. Tekvin kitabının kırk altıncı isha-hında belirtildiğine göre, bunların isimleri şunlardır: Bikr, Semin, Lavi, Yahuda, Yasa-kir, Zebulun, Dan, Esber, Naftali, Yusuf ve Bünyamin. [164[164]]

142- Bir takım beyinsiz insanlar[165[165]]': "Onları daha önceki kıblelerinden çeviren nedir?'[166[166]] diyecekler. De ki: "Doğu da Allah'ındır, batı da. O dilediğini doğru yola yöneltir".

143- Böylece biz sizi, insanlara şahid olmanız İçin orta'[167[167]] bîr ümmet kıldık; peygamber

---

164[164] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/134-136.

165[165] es-Sufaha Beyinsizler. Muhatapları delillerle susturma amacıyla kullanılmıştır. Bu tür bir iddiayı ileri sürenlere akılsızlık, ahmaklık ve kendini beğenmişlik nisbet ediliyor.

166[166] Ma vellahum Dengeli, ifrat ve tefritten uzak, orta.

167[167] Vasatan Orta.

de üzerinizde bir şahid olsun. Senin üzerinde bulunduğun yönü kıble yapmamız, elçiye uyanları, topukları üzerinde gerisin geri dönenlerden ayırdetmek içindir. Doğrusu bu, Allah'ın hidayete ilettiklerinin dışında kalanlar için büyük bir yüktür. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz, Allah, insanlara şefkat edendir, esirgeyendir.

144- Biz, senin yüzünü çok defa göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Simde elbette seni hoşnud olacağın kıbleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Her nerede bulunursanız, yüzünüzü onun yönüne'[168[168]] çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, tartışmasız bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah yaptıklarından gafil değildir.

145- Andolsun kendilerine kitap verilenlere her ayeti getirsen, yine onlar senin kıblene uymaz; sen de onların kıblelerine uyacak değilsin. Onlardan bir kısmı, bir kısmının kıblesine uymaz. Andolsun, eğer sana gelen bunca ilimden sonra onların heva ve tutkularına uyacak olursan, o zaman gerçekten zalimlerden olursun.

146- Kendilerine kitap verdiklerimiz onu çocuklarını tanır gibi tanırlar. Buna rağmen içlerinden bir bölümü, bildikleri halde gerçeği gizlerler.

147- Gerçek Rabbinden gelendir. Şu halde sakın kuşkuya kapılanlardan olma.

148-Herkesin yüzünü çevirdiği'[169[169]] bir yön[170[170]] vardır. Öyleyse hayırlarda yarışınız. Her nerede olursanız, Allah sizleri bir araya getirecektir. Şüphesiz, Allah her şeye güç yeti-rendir.

149- Her nereden çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Şüphesiz bu Rabbinden olan bir haktır. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.

150- Her nereden çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. Siz de her nerede olursanız yüzünüzü onun yönüne çevirin. Öyle ki onlardan zulmedenlerin dışında insanların, size karşı bir delilleri olmasın. Onlardan korkmayın, Benden korkun, üzerinizdeki nimetimi tamamlayayım, Umulur ki hidayete erersiniz.

151- Öyle ki kendi İçinizden size ayetlerimizi okuyacak, sizi arındıracak size kitap ve hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek bir elçi gönderdik.

152- Öyleyse yalnızca beni anın. Ben de sizi anayım; ve yalnızca bana şükredin ve sakın nankörlük etmeyin.

[168[168]] Şatrahu Onun tarafı, yönü.

[169[169]] Huve Muvalliha Yüzünü yöneltir.

[170[170]] Vichetun Yol veya yönelinen taraf.

Kıble Değişikliği

Kıssalar zincirinin bu halkası, kıblenin Beytu'I Mukaddes yerine Kabe olarak değiştirilmesi ile ilgilidir. Şu hususlar işleniyor:

1) îlk ayette bir kısım beyinsiz insanların, müslümanları, üzerinde bulundukları kıble yani Kudüs'teki Beytü'I Mukaddes yerine, Kabe'ye yönelmeye iten sebepleri, araştıracakları, bunu tuhaf karşılayacakları haber veriliyor. Buna karşılık, Peygamberimize şu cevabı vermesi emrediliyor. Doğu da Allah'ındır, batı da. Dilediğini doğru yola ileten O'dur.

2) İkinci ayet, müslümanları tatmin etmeyi, onlara moral vermeyi hedefliyor: Yüce Allah, yol göstericiliğiyle onları orta ve dengeli bîr ümmet kılmıştır; ifrat ve tefritin zararlı etkilerinden uzak tutmuştur. Ki diğer milletlere göre adil yönetici ve örnek şahid konumunda olsunlar, Peygamber de onlann üzerinde örnek bir şahittir. Ayrıca yüce Allah, bu kıble meselesiyle onlan sınamayı dilemiştir. Ki, imanında ve tasdikinde sabit olup Peygamber'le birlikte yeni kıbleye dönmek suretiyle samimiyetini kanıtlayanla, kuşkular içinde kıvranıp tereddüt edenler birbirinden ayrı ve belli olsun. Büyük bir imtihandır bu. Ancak imanı özümsemiş, nefsi mutmain olmuş, dolayısıyla Allah'ın inayet ve tevfikine mazhar olan kimseler böyle bir imtihanda başarı gösterebilirler. Hiç kuşkusuz yüce Allah, müslümanlann inanç ve ibadetlerinin sevabını zayi edecek değildir. O insanlara acıyan ve merhamet edendir. Doğal olarak, O'na iman edenler bu acımaya ve merhamete herkesten daha çok layıktırlar.

3) Üçüncü ayette hitap, Peygamberimize yöneltiliyor: Allah, onun yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyor. Kendisine razı olacağı ve içinin mutmain olacağı bir kıble göstermesini diliyor gibiydi. Allah, onun bu dileğini kabul etti ve onu bu yeni kıbleye yöneltti. Bu andan itibaren, nerede olursa olsun yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevirmesini emretti. Gerçekten, Mescid-i Haram kıble edinmeye bütün mekanlardan daha fazla müstahaktır. Ehli Kitab da bunu bilir. Allah onlann yaptıklarından gafil değildir.

4) Dördüncü ayette hitap bir kez daha Peygamberimize yöneltiliyor. Bu sefer, Ehl-i Kitab'm bu olay karşısındaki olumsuz tavırlarının gerçek nedeni açıklanıyor: Onların hareketlerine ihtirasları, kinleri büyüklenme dürtüleri ve inatlan yön veriyor. Böyle kimseler gerçeğe tabi olmazlar. Dolayısıyla istediği kadar delil ve ikna edici belge getirsin, kıblesine yönelmeyeceklerdir. Kendi içlerinde de derin ayrılık yaşamaktadırlar. Bu yüzden bir kısmı bir kısmının kıblesine de yönelmez. Böyle olunca ayrıca kendisine Allah'tan bunca bilgi gelmişken, onun da onlann kıblelerine uyması doğru bir davranış olmaz. Böyle yapması, onların heva ve tutkularına bulaşması, haktan sapma anlamına gelir.

5) Beşinci ve altıncı ayetler, bir diğer açıdan, Ehl-i Kitab'ın kendini beğenmişliğine, kibrine dikkat çekmektedir; Onlar Hz. Muhammed'in gerçek peygamber olduğunu bütün yaptıklarının hakkı temsil ettiğini, tıpkı oğullarını tanıyıp bildikleri gibi biliyorlar. İçlerinden

bir grup gerçek anlamda bildiği halde hakkı gizlemektedir. Hak, yüce Allah'ın kendisine vahiy yoluyla bildirdiğidir. Dolayısıyla, hakka uyma hususunda kuşkuya düşmesine tereddüt etmesine gerek yoktur.

6) Yedinci ayette ise, insanların yöneldikleri tarafların (kıblelerin) farklı oluşunun doğal olduğuna dikkat çekiliyor. Herkesin yöneldiği, yüzünü çevirdiği bir yön vardır. Dolayısıyla, müslümanlar, gözlemledikleri bu yöneliş farklılığına, yön çokluğuna aldırmamaları gerekir. Onların görevi, hayırlarda yarışmaktır. Allah'a kavuşacaklarım bilerek hayra koşmaktır. Allah nerede olurlarsa olsunlar, yaptıklarının karşılığını vermek üzere onlan bir araya getirecek güce sahiptir.

7) Sekizinci ve dokuzuncu ayetlerde, önceki direktifi pekiştirmeye yönelik bir tekrar sözkonusudur. Hitap önce Peygamberimize sonra mü'minlere yöneltiliyor: Her zaman ve her yerde yüzlerini Mescid-i Haram tarafına çevirmeleri gerekir. Bu direktif, yüce Allah'tan gelen bir haktır. Allah onların yaptıklarından gafil değildir. Bu direktif ılımlı insanların yöneltebilecekleri eleştiri, ileri sürebilecekleri kanıtları önleyici niteliktedir. Zalimlerin eleştiri ve itirazları ise, kinden azgınlıktan ve ihtirastan kaynaklanır; müslümanlann bu tur eleştirileri önemsememeleri, eleştiri ve itirazlarından korkmamaları, sadece Allah'tan korkmaları gerekir. Bununla yüce Allah, üzerlerindeki nimetini tamamlamış olur. Doğru yolu bulmaları bununla mümkündür.

8) Onuncu ve on birinci ayetler, müslümanlara yönelik bir hitap içeriyor. Bu aynı zamanda önceki ayetler üzerine yapılmış bir değerlendirme sayılır. Hiç kuşkusuz yüce Allah'ın kendilerinden bir rasul göndermesi onlara yönelik nimetinin hidayete ermelerini isteyişinin bir göstergesidir. Bu Rasul, onlara Allah'ın ayetlerini okuyor, nefislerini ve kalplerini her türlü kirden ve kötülükten arındırıyor. Kitap ve hikmeti öğretiyor, daha Önce bilmedikleri şeyleri bildiriyor. Bu durumda Allah'ın üzerlerindeki nimetlerini anmaları, bunlara şükürle karşılık vermeleri, nankörlükten küfran-ı nimetten kaçınmaları gerekir.

Zincirin bu halkası, öncesinde yer alan halkalardan bağımsızmış gibi görünüyor; fakat önceki ayetlerin içerdiği Kabe, İbrahim'in dini, birinci derecede yahudiler kastedilmiş olmak kaydıyla ehl-i kitabın inatçı tutumu ile ilgili ön hazırlıklar, bunun ayetlerin akışı içinde tekrarlanması ve bundan dolayı birinci derecede yahudiler kastedilmiş olmak kaydıyla Ehli Kitab'a yoğun eleştirilerin yöneltilmiş olması bu bölümle önceki bölümler arasında bir bağlantının olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz ayetler grubunun, Bakara sûresinde yahudilerle ilgili olarak süregelen kıssalar silsilesinin bir halkası gibi değerlendirilmesinin alt yapısı hazırdır. Ayetle geçen "beyinsizler" ifadesi mutlaktır, dolayısıyla hem müşrikleri hem münafıkları hem de Ehli Kitab' ıkapsamaktadır; ancak bu ifadeyle ilgili rivayetlerin büyük çoğunluğunda[171][171] ya- hudilerin kastedildiği dile

---

[171][171] Taberi, Beğavi, Hazin,

getirilmiştir. Bu da bizim görüşümüzü pekiştiren, bu bölümle Önceki bölümler arasındaki bağlantıyı belirginleştiren bir husustur.

147. ayette, Ehli Kitab'ın Hz. Peygamber'in gerçekten peygamber olduğunu emrettiği şeylerin hak ve Rabbani vahiy ürünü olduğunu bildikleri gerçeği vurgulanmış olabilir. Nitekim ayetle ilgili açıklamamızda bu ihtimale işaret ettik. Bir diğer ihtimalde onların Kabe'nin kıble olarak tayin edilişinin hakka dayalı bir uygulama olduğunu bildiklerinin vurgulanmış olmasıdır. Müfessirler, ayete ilişkin yorumlarında her iki ihtimale de yer vermişlerdir. Biz açıklama kısmındaki değerlendirmeyi şundan dolayı tercih ettik: Bir kere ayet mutlaktır. Ayrıca sözkonusu yorum geneldir ve her iki ihtimali de içerecek niteliktedir. Ayette, önceki ayetlerde sözkonusu edilen Ehli Kitab grubunun kimliğine ilişkin açık bir ipucu bulunmamaktadır.'Müfessirler, hem yahudilerin hem de hnstiyan-lann kastedildiğine ilişkin ihtimali daha güçlü bulmuşlardır. Bazıları[172[172]] yahudilerin kastedildiği görüşündedir. Ayetlerin oluşturduğu atmosfer, bölümün öncesi ve sonrası, ayrıca cumhur ulemanın kıble değişikliğine karşı çıkan beyinsizlerin yahudiler olduğunda görüş birliği içinde olmaları, ayrıca kıssalar zincirinin birinci dereceden yahudiler ekseninde gelişmesi, yukarıda işaret ettiğimiz tercihi güçlendirmektedir.

Bazı müfessirler[173[173]] şöyle rivayet ederler: Rasulullah Cebrail'e dedi ki: Yüce Allah'ın beni yahudilerin kıblesinden başka bir kıbleye döndürmesini istiyorum. Cebrail şu cevabı verdi: Ben de senin gibi bir kulum. Sense Rabbin katında benden daha saygın bir konumdasın. Rabbine dua et, O'ndan dile. Cebrail göğe yükseldi. Peygamberimiz, Cebrail Rabbi katından dileğinin kabul edildiğine ilişkin bir haber getirir diye onun arkasından göğe bakakaldi. Çok geçmeden Cebrail bu ayetleri getirdi. Diğer bazı müfessirler[174[174]] Hasan, Ebu Ali'yi Herime gibi alimlere dayanarak Peygamberimizin yüce Allah'ın kendisini kıble olarak Kabe'ye döndürmesi için çok dua ettiğini ve Allah'ın onun duasını kabul ederek bu ayetleri indirdiğini rivayet etmişlerdir. Buhari ve Tirmizi [175[175]]Berra kanalıyla şöyle rivayet ederler: Peygamberimiz Medine'ye hicret edince on altı veya on yedi ay boyunca Kudüs'teki Beytü'l mukaddese yönelerek namaz kıldı[176[176]]. Ama o Kabe'ye yönelerek namaz kılmayı istiyordu. Bunun üzerine yüce Allah, şu ayeti indirdi: "Biz senin yüzünü çok defa göğe doğru çevirip durduğunu görüyoruz. Şimdi elbette seni hosnud olacağın kıbleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir".

Nesefi, Tabresi, İbn Kesir, Beyzavi...

[172[172]] İbn Kesir, Tabres
[173[173]] Tabresi
[174[174]] İbn Kesir

[175[175]] et-Tac, Kitabu't-tefsir 4/44

[176[176]] Taberi, Hazin ve İbn Kesir'de başka rivayetler de vardır. Bunlara göre değişiklik on iki ya da on sekiz ay sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Buna göre peygamberimiz Beni Selem mescidinde öğle namazını kılarken Recep ayının ortalarında pazartesi veya salı günü kıbie değişmiştir. Böylece peygamberimiz namazın iki rekatını Kudüs'e, iki rekatını da Kabe'ye dönerek kılmıştır.

Bunun üzerine Peygamberimiz Kabe'ye yöneldi. Onunla birlikte bir adam da ikindi namazını kıldı. Sonra bu adam, Ensar'dan bir grubun yanına gitti. Bunlar Kudüs'e dönmüş namaz kılıyorlardı ve rüku halinde bulunuyorlardı. Adam Rasulullah'ın Kabe'ye dönerek namaz kıldığına şahid olduğunu söyleyince hepsi birlikte rüku halindeyken Kabe'ye yöneldiler.

Ayetlerin oluşturduğu atmosfere yukarıda geçen hadisler işaret eder gibidir. Bölümün "istikbal edatı" ile başlaması, yahudilerin zihin bulandırıcı, kuşku uyandırıcı girişimlerinin beklendiğini göstermektedir. Bu durum, ilk etapta da fark edildiği gibi, ayetler grubunun kanıtlar, gerekçeler, vurgular ve kalpleri tatmin edici duyurular içermesini açıklamaktadır. Bununla yahudilerin kıble değişiminin ardından eleştirilere, zihin bulandırıcı kuşkular yaymaya yeltendikleri ihtimalini geçersiz kılmayı amaçlanıyoruz. Grubun "istikbal edatı" ile başlaması ayrıca "birtakım beyinsiz insanlar..." diye başlayan ayetin "biz senin yüzünü..." diye başlayan ayetten önce yer almış olması buna engel oluşturmaz. Çünkü ayetler sağlam bir bütünlük oluşturuyor.

Tabresi'nin rivayetine göre Peygamberimiz Mekke'deyken Kabe'ye dönerek namaz kılıyordu. Medine'ye hicret edince yüzünü Mescid-i Aksa'ya döndürdü. Amaç müslü-manlarla puta tapma esasına dayalı ibadetlerini Kabe'ye dönerek icra eden müşrikleri birbirinden ayırmaktı. Yahudiler bundan memnun kaldılar. Peygamberimizin ve müslü-manların kendi kıblelerine dönerek namaz kılmalarını, kendilerinin doğru yol üzere olduklarının bir itirafı ve Peygamber (s)'le müslümanlann hidayetlerinin asıl kaynağının kendi hidayetleri olduğunun göstergesi olarak değerlendirdiler. Zcmahşeri, Peygamberimizin Medine'ye gelirken, yahudilerin kalbini İslam'a ısındırmak amacı ile Kabe yerine Mescid-i Aksa'ya dönerek namaz kılmaya başladığını rivayet eder.

Bu iki rivayetin sahih olmamasını gerektiren bir neden yoktur. Aynca rivayetler birbirleri ile de çelişmiyorlar. Peygamberimizin Mescid-i Aksa'ya yönelmesi, her iki se-bebten dolayı da olması muhtemeldir. Yahudiler ona ve müslümanlara karşı reddedici, çalışmalarını sabote edici ve zihinleri bulandırıcı bir işe girince sonra ona ve müslümanlara karşı kibirlenmeye, büyüklük taslamaya kalkışınca, bu durum hem Peygamberimize, hem de müslümanlara ağır geldi. Bu yüzden Peygaberimizin kalbinde kıble değişikliğine ilişkin bir arzu uyandı. Öte yandan yahudiler de can sıkıcı davranışlarını arttırarak devam ettiriyorlardı. Bu yüzden Peygamberimiz kıble değişikliğini öngören bir Rabbani vahyin inişinin beklentisi içindeydi. Üçüncü ayetle birlikte işaret ettiğimiz rivayetler bu değerlendirmeyi genel olarak destekler mahiyettedir. Buna ilaveten şunu da söyleyebiliriz: Peygamberimizin yahudilerden yana canı sıkılınca ayrıca iman edeceklerine ilişkin ümidini de yitirince onların kıblelerine yönelerek namaz kılmasının Araplara yönelik davetinin etkisini azaltıcı rol oynadığını gördü. Tekrar ilk kıblesine yönelmesi Arapların kalbini İslam'a ısındıracaktı. O Arapların derinden bağlı bulundukları, saygı besledikleri Allah'ın evi Kabe'nin Araplar arasında birlikteliğin sembolü olduğunu biliyordu. Araplar topluca Kabe'ye hac ziyaretinde bulunuyor ve hac mevsimine

özgü ibadetleri ortaklaşa icra ediyorlardı. Bütün bu olgular, Peygamberimizin yüce Allah'tan yüzünü kıble olarak Kabe'ye döndürmesi temennisinde bulunmasında etkili olmuştur." "Öyle ki insanların size karşı bir delilleri olmasın" (Bakara, 150) cümlesi ile bu yorum arasında bir bağlantı kurulabilir.

İmam Buhari[177[177]] "Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir" ifadesi ile ilgili olarak şöyle der:

"Bazı müslümanlar: Ya Rasulullah, Kudüs'e yönelerek namaz kılıp da ölen kardeşlerimizin durumu ne olacaktır? diye sordular, bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayeti indirdi. Yine bu olayla ilgili olarak tefsir bilgileri[178[178]] şöyle rivayet ederler: Yahudiler müslümanlara dediler ki: Kudüs'e dönerek kıldığınız namazlardan haber verin. Eğer bu hareketiniz doğruysa, şu anda doğrudan dönmüş bulunuyorsunuz. Yanlış idiyse, uzun bir süre yanlış bir şekilde Allah'a ibadet etmiş oluyorsunuz. O zaman ölenleriniz yanlış üzere Ölmüşlerdir.

Bu rivayetle hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü sözkonusu soruyu gelip Rasu-lullah'a soran müslümanlann bunu yahudilerin kuşku uyandırma amaçlı telkinlerinin etkisinde kalarak sormuş olmaları mümkündür.

Yahudiler kıble değişikliği ile yedikleri manevi darbenin etkisiyle eleştiri, kuşku uyandırma amaçlı telkinlerle zehir saçmaya başladılar.

Taberi "Senin üzerinde bulunduğun yönü kıble yapmamız, elçiye uyanları, topukları üzerinde gerisin geri dönenlerden ayırdetmek içindir. Doğrusu bu Allah'ın hidayete ilettiklerinin dışında kalanlar için büyük bir yüktür" ifadesiyle ilgili olarak şöyle der: Kıble değişikliği nedeniyle bazı müslümanlar irtidat ettiler ve birçok münafık da iki yüzlülüğünü ortaya koyarak şöyle dediler: "Muhammed'e neler oluyor, bir o yana, bir bu yana döndürüyor yüzümüzü?". Müşrikler de: "Muhammed ne yapacağını şaşırdı" dediler. Müslümanlar ise: "Önceki namazlarımız boşa gitti" diye hayıflandılar. Böylece kıble değişikliği bir sınama aracı oldu ve mü'minlerin ihlasım ortaya koydu.

Şunu da belirtelim ki; sınama, eski kıble ile ilgiliydi, yeni kıble ile değil. Ayetin ifade tarzından algıladığımız kadanyla, müslümanlar Kudüs'e yönelerek namaz kılmaktan bir parça rahatsızlık duyuyorlardı. Yüce Allah kıble değişikliğine ilişkin emrini indirince, vahyin inişine esas oluşturan hikmet, ayetteki ifadelerin bir uyarı niteliğinde yer almasını öngördü. Müslümanlann bu rahatsızlıklarının sebebi, yahudilerin kendi kıblelerine yönelinmesini bir övünç vesilesi gibi algılamaları olabilir. Eski zamanlardan beri, Hac yerleri olan bu mekanın kıbleleri olmasını arzu ediyorlardı. [179[179]]

[177[177]] et-Tac c.4 sh. 45
[178[178]] Hazin

[179[179]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/140-144.

Kıble Değişikliğinin İslam Çağrısındaki Yeri

Bu noktada, kıble değişikliğinin islam çağrısı ve İslam tarihi bağlamında icra ettiği rolün önemine İşaret etmemiz bir zorunluluktur. Tabir yerindeyse, bu olaydan sonra, İslam çağrısı bağımsız bîr kişilik kazanmıştır. Mescİd-i Aksa'ya dönüp namaz kılma, belli oranda, Ehli Kitab kişiliği ekseninde, ufkunda kaynaşmaya, karışmaya yol açıyordu çünkü. Kabe'nin kutsallığı ölümsüzleşmiş oldu. Yeni dinsel hayatlarında da, yarımadanın dört bir yanındaki Arapların en güçlü, en saygın ve en gerekli kıblegâhları oldu, tıpkı önceki dinsel hayatlarında olduğu gibi. Ayrıca farklı renklere, farklı ırklara ve farklı memleketlere sahip tüm müslümanların da kıblesi ve manevi birliklerinin sembolü oldu. Bu aynı zamanda Hac ve Kabe ekseninde gerçekleştirilen özel ibadet şekillerinin korunacağının bir ifadesiydi. Nitekim bu ibadetler, her türlü puta tapıcılık şaibesinden ve görüntüsünden arındırıldıktan sonra İslam'ın esaslarından biri olarak benimsendi. [180[180]]

İlk Kıble Değişikliğinin Rabbani Bir İlham Sonucu Olması İhtimali

Kıble değişikliği bağlamında bir diğer önemli sorun baş göstermektedir. Şöyle ki: Rivayetlerde "Allah imanımızı boşa çıkaracak değildir" cümlesinin mü'minlerin endişelerini gidermeye dönük olduğundan söz ediliyor. Çünkü, daha önce ölen yakınlarının işledikleri ibadetlerin boşa gitmiş olmasından endişe duyuyorlardı. Öte yandan yahudiler de onların bu endişelerini kamçılayacak şekilde "Eğer siz Mescid-i Aksa'ya yönelmekle bir hata işliyor idiyseniz, bu demektir ki, geçmişte işlediğiniz ibadetler boşa gitmiştir. Yok eğer "Mescid-i Aksa'ya yönelmeniz doğru idi" diyorsanız, bu durumda bundan sonraki ibadetleriniz boşa gidecektir" diyorlardı. Ayetin ifade tarzından da bu anlaşılı- . yor ve aynı zamanda mü'minlerin dikkati şu gerçeğe çekiliyor. "Sizin daha önce yöneldiğiniz kıble, bir sınama aracıydı". Bu demektir ki, ayet-i kerime, kıble değişikliği gerçekleştikten sonra inmiştir. Aynı değerlendirme 142. ayet için de geçerlidir. Çünkü rivayetlerde, bu ayetin, yahudilerin kıble değişikliğinin nedenlerini soruşturmalarının, bu bağlamda müslümanlann zihinlerini bulandıracak kuşkular yaymalarının ardından indiği belirtilir. Dolayısıyla iki ihtimal var: Ya bu iki ayet, kıble değişikliğinin ardından inmiştir. Bu nedenle bölümü oluşturan ayetler arasında düzenleme açısından bir takdim ve tehir sözkonusudur. Ya da bütün ayetler, kıble değişikliğinden sonra inmişlerdir. Dolayısıyla yahudilerin eleştirilerine cevap vermek, zihin bulandırıcı desiselerini etkisiz hale getirmek, Hz. Peygamber ve müslümanlann endişelerini gidermek, inançlarım pekiştirmek ve kıble değişikliğinin gerekçelerini anlatmak amaçlanmıştır.

106. ayetten sonraki ayetlerin akışını göz önünde bulundurduğumuzda, bu ikinci ihtimali

---

[180[180]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/144-145.

tercih etmek durumunda kalıyoruz. Bu akışın kapsamında yer alan ayetlerin, kıble değişikliği ile, bu değişikliğin gerekçelerini gözler önüne serme ile ve yahudilerin eleştirilerine cevap verip beyinsizliklerini ortaya koyma ile ilintili olduğuna ilişkin düşüncemizi daha önce belirtmiştik.

Eğer bu değerlendirmemiz isabetli ise bu durumda başlangıçta Kıble değişikliğinin Kur'an'da yer almayan ilahi bir ilham sonucu gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Söz konusu değişikliğin Peygamberimizin (s) öğle ya da ikindi namazını kıldığı sırada gerçekleştiğini ifade eden rivayet de bu görüşü pekiştirici niteliktedir. Gördüğümüz kadarıyla bu görüşle daha önce sunduğumuz ve Buhari'nin Berra'dan rivayet ettiği hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü kıble değişikliği namaz esnasında Peygamberimize ilham edilmiş, ardından Kur'an ayeti inmiş olabilir. Buhari'nin İbn-İ Abbas'tan rivayet ettiği hadiste "Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir" cümlesinin mü'minlerin endişelerine dönük olması ile ilgili durum, ayrıca müslümanlann geçmişteki ibadetleri hususunda birtakım endişelere kapılmaları da kıble değişikliğinden sonra sözkonusu olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de Peygaberimize önceden bazı ilham edilen işaretleri sonradan pekiştirmek ve gerekçelendirmek üzere ayetler indiğine ilişkin birçok örnek vardır. Bunun en belirgin örneklerinden biri Bedir savaşı ve bu savaşı değerlendirmek üzere inen ayetlerde yer alan şu ifadedir: "Hani Allah, iki topluluktan birinin muhakkak sizin olacağını va'detmişti" (Enfal, 7). Bedir savaşının değerlendirmesi niteliğindeki Enfal sûresinin tefsiri kapsamında açıklayacağımız gibi böyle bir vaad Kur'an'da yer almamaktadır. Bir diğer örnek de Peygamberimizin Kabe'ye Hudeybiye barışı ile sonuçlanan bir ziyarete karar vermesidir. Çünkü bu karara işaret eden ve gerekçelerini sunan Fetih sûresi Hudeybiye barışından sonra inmiştir[181[181]].[182[182]]

Orta Ümmet

"Böylece biz sizi, insanlara örnek olmanız için orta ümmet kıldık..." Müfessirler[183[183]] bazı rivayetlere de dayanarak bu ayetin, Kıyamet gününde gerçekleşecek bir duruma işaret ettiğini söylemişlerdir. O gün Peygamberimiz müslümanlar hakkında şahitlikte bulunacak ve Allah'ın mesajını onlara ilettiğini söyleyecek, müslümanlar da bu mesajın kendilerine iletildiğini doğrulayacak sonu diğer insanlara ulaştırdıklarım söyleyeceklerdir. Ayet-i kerime bu ihtimali dışlamıyor; ancak bize öyle geliyor ki ayetin ifade tarzı ve atmosferi Allah'ın İslam davetine gösterdiği özeni anlatmayı vurgulamaya yöneliktir. Bu davet izleyicilerine birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Onları dünya milletleri arasında önemli bir güç merkezi haline

---

181[181] Başka örnekler de vardır. Yeri geldikçe bunlara işaret edeceğiz. Şimdilik bu ikisiyle yetiniyoruz.
182[182] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/
183[183] Taberi, Hazin, İbn Kesir.

getirmektedir. Ayette vurgulanmak istenen budur. İslam ümmetinin "orta ümmet" olma özelliği adaleti gözeticiliği, fazileti, insanlığa örnek oluşturacak bir adil yönetim merkezi konumunda oluşu, İslam mesajının esasını oluşturan temellere, prensiplere, stratejilere ve direktiflere dayanmaktadır. Bu özelliğiyle İslam çeşitli dinlerin Allah inancı ile bağlantılı olarak yaşadığı sorunları, açmazları, ihtilafları ve çelişkileri çözüme kavuşturmuştur. Bu özelliğiyle İslam, insanlığın önüne geniş ufuklar açmıştır. Hiçbirşey insanı hak, adalet sınırları içinde, günahtan, hayasızlıktan ve münkerden uzak bir şekilde hareket etmekten alıkoyamaz halgelmiştir. Bu özelliğiyle İslam insanı eşyanın tabiatı ile evrensel kozmik sistem ile ifrat ve tefritten, aşırılıktan uzak akıl ve mantığın gerekleri ile buluşturmuş, barıştırmış, uzlaştırmıştır. Bu özelliğiyle İslam, bütün zamanlara ve mekanlara uygundur. Evrenselliğe ve ölümsüzlüğe adaydır. Bir çok ayette İslam'ın bu niteliğine işaret edilmiştir. Bunlardan biri de Fetih süresindeki şu ayettir: "Ki o, elçisini hidayetle ve hak din ile diğer bütün dinlere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahid olarak Allah yeter" (Fetih, 28).

"...Elçi sizin üzerinize sahİd olsun. Siz de İnsanlar üzerine şahidler olasınız..." cümlesini içeren Hac sûresinin son ayeti ile ilgili açıklamamızda, burada Arapların kastedildiğini söylemiştik. Kanıt olarak da ayette ki, Araplara ataları İbrahim'le aralarındaki kan bağına işaret edilmiş olmasını göstermiştik. İncelemekte olduğumuz ayetler grubunda yer alan 151. ayetin içerdiği "Öyle ki size, kendimizden bir elçi gönderdik" cümlesi. 143. Ayette yer alan "Böylece biz sizi insanlara şahid olmanız İçin orta bir ümmet kıldık; peygamber de üzerinizde bir şahid olsun" cümlesi ile Arapların kastedildiğinin kanıtıdır.

Hac sûresinin ilgili ayetini tefsir ederken, bunun Önemine ve kapsamına işaret ettik. Söz konusu değerlendirmemizi bir kez daha yenileme gereğini duymuyoruz. [184[184]]

Kitap Ve Hikmet

"Öyle kî kendi içinizden size ayetlerimizi okuyacak, sizi arındıracak size Kitap ve Hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek bir elçi gönderdik".

Ayet-i kerime yüce Allah'ın Peygamberimize tabileri ile ilgili olarak yüklediği görevi açıklamakta ve etkileyici bir ifade tarzıyla bu görevin Önemine dikkat çekmektedir. Buna göre yüce Allah Peygamberimize, tabilerine ayetlerini okumasını, kitabın içeriğini anlamalarım sağlamasını, nefislerini ve kalplerini arındırmasını, eğitim, yol göstericiliği ve sünneti ile örnek olmasını emretmiştir. Davranışları, tasarrufları ve diğer işleri bağlamında doğru, hak ve hayır niteliğine haiz olanı yani hikmeti öğretmesi direktifini vermiştir.

Bu ifade, sözkonusu hususların tümünün Peygamberimizden öğrenilmesine, onun öğretisi

---

[184[184]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/146-147.

doğrultusunda hareket edilmesine ilişkin imani bir yükümlülük de içermektedir. Buna göre peygamberden öğrenilmesi gereken bu öğretiler, onun risaletinin ayrılmaz parçalandır. Mü'minler, bu çizgiden sapmamak durumundadır.

Bunun gerekliliğini açık bir dille vurgulayan birçok ayet vardır. Bunlardan biri Al-i imran sûresinde yer alan şu ayettir: "De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun; Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayandır, esirgeyendir." (Al-i imran, 31) Bir diğer örnek Nisa sûresinde yer alan şu ayettir: "Kim Rasule" ilaat ederse, gerçekte Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onların üzerine koruyucu göndermedik" (Nisa, 80). Bir de Haşr sûresinde yer alan şu ayet örnek verilebilir:"Rasuf size ne verirse artık onu alın, sizi neden sakmdırısa artık ondan sakının ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, cezası pek şiddetli olandır" (Haşr, 7)

Müslümanlara, üzerinde ihtilafa düştükleri meselelerin çözümü için Allah'a ve Ra-sulüne başvurmaları emredilmiştir: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin; elçiye itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, artık onu Allah'a ve elçisine döndürün. Şayet Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız. Bu hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir" (Nisa,59). Bu bağlamda yüce Allah'ı Kur'an-ı Kerim temsil etmektedir. Peygamberimizi de hem hayatında hem de ölümünden sonra, sözlü ve fiili sünneti temsil etmektedir.

Güvenilir ravilerin aktardıkları sahih hadisler bu gün elimizde bulunan müsnedlerde bir araya getirilmiştir. Bu arada çeşitli sebeplerle Peygamberimize mal edilen uydurma hadislere de dikkat çekilmiştir. Sahih hadisler içeren sünenlerde çeşitli alanlara ilişkin göz kamaştırıcı öğretiler, telkinler, yo] gösterici açıklamalar, hikmetli sözler yer almaktadır. Bunlar genel olarak Kur'an'ın içerdiği prensipler, direktifler, açıklamalar ve stratejilerle de uyuşmaktadır.

Bu tavsiye ve direktifleri direkt Peygamberimizden alan kuşak içinde birçok erkek ve kadın ahlâk, akıl, takva, cihad, ufuk genişliği, adalet ve iyilik bakımından kemal zirvelerine ulaştılar. Tarih içinde eşine rastlanmayan ideal şahsiyetler haline geldiler. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Mekke ve Medine inişli birçok ayette Allah'ın övgüsüne mazhar oldular.

Kur'an'da ve sahih sünnette ifadesini bulan öğretiler uyarınca hareket eden her müs-lüman kuşak ve müslüman toplumun bu düzeye ulaşması doğaldır, [185][185]

153- Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah sabredenlerle beraberdir.

154- Ve sakın Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır onlar diridirler. Fakat siz

[185][185] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/147-148.

bunun şuurunda değilsiniz.

155- Andolsun, biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle İmtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele.

156- Onlara bir musibet isabet ettiğinde derler ki: Biz Allah'a aİtiz ve şüphesiz O'na dönücüleriz,

157- RabierÎnden bağışlanma ve rahmet bunların üzerinedir ve hidayete erenler de bunlardır.

Ayetlerde hitap müslümanlara yöneliktir.

1) Müslümanlar başlarına gelebilecek musibetlere karşı sabır ve namazla yardım dilemeye teşvik ediliyorlar.

2) Yüce Allah'ın sabredenlerle beraber olduğu, onlara yardım ettiği, onlara destek olduğu vurgulanarak mü'minlerin endişeleri gideriliyor.

3) Allah yolunda öldürülenlere"ölüler" dememeleri hususunda uyanlıyorlar. Yaşadıkları hayatın mahiyetini kavrayamazlarsa da, Allah yolunda Öldürülenlerin diri oldukları vurgulanıyor.

4) Yüce Allah'ın korku, açlık, mal ve can zayiatı gibi musibetlerle kendilerini sınava tâbi tutacağı belirtilerek, Peygamberimizden sabredenleri müjdelemesi isteniyor. Bunlar sınama esnasında kararlılık gösterirler, musibetlere karşı sabrederler, bütün işlerin akibetinin Allah'a bağlı olduğunu ilan ederek O'nun gerçek Rableri olduğunu ifade ederler. Dönüş O'nadır, mülkün egemenliği O'nun elindedir. Karşılaştıkları her musibet anında bu bilince sahip olduklarını ortaya koyarlar. Bundan dolayı yüce Allah onların bağışlanma ve merhameti hakketttiklerini, ilahi berekete kavuşacaklarını, Allah'ın yol göstericiliği ile hidayet üzere olduklarım vurguluyor.

İçeriklerine, bakacak olursak ayetlerin yeni ve bağımsız bir bölüm oluşturdukları görülecektir; konu itibariyle önceki ayetlerin akışı ile bir bağlantıları sözkonusu değildir. Sûrenin giriş kısmında açıkladığımız gibi bu husus Bakara sûresinde ve Medine inişli öteki uzun sûrelerde yinelenmiştir. Bununla beraber, bu bölümün müslümanlara tıitab eden, Allah'a şükretmelerini, nankörlük etmemelerini emreden, Allah'ın nimetlerinin tamamlanacağı va'dinde bulunan ayetler grubundan hemen sonra yer almasının bir hikmeti vardır. Eğer bu varsayımımız doğruysa -ki biz doğru olmasını umuyoruz- budurumda, Medine inişli sûrelerin düzenleniş yönteminin bir Örneği ayet grublannın bir münasebetle peşpeşe sıralanıştan yani ile karşı karşıyayızdır. Ama bu varsayım, incelemekte olduğumuz

grubun Önceki ayetler grubundan hemen sonra inmiş olması ve Peygamberimizin emriyle buraya yerleştirilmiş olması ihtimalini ortadan kaldırmaz. [186[186]]

Sabır Ve Namaz'ıa Yardım İstemek

"Ey iman edenler, sabırla ve namazla yardım dileyin..." (153-157) Müfessirler[187[187]] yukarıdaki ayetlerin Bedir ve Uhud şehidlerinden dolayı müslümanla-rın içine düştükleri üzüntülü halini gidermek, onları teselli etmek amacı ile indiklerini söylemişlerdir. Ayetlerin akışından onların gerçekten bazı arkadaşlarını şehid veren müslümanları teselli etmek, morallerini düzeltmek üzere indikleri anlaşılmaktadır. Ancak müslümanlann Bedir savaşında zafer kazandıklarını, Allah'ın yardımıyla büyük bir sevinç yaşadıklarını, ayrıca adı geçen savaşla ilgili gelişmelerin Enfal sûresinde ele alındığını öte yandan Uhud Savaşı bu savaş sonrasında müslümanlann çektikleri acı veren gelişmelerin Al-i İmran sûresinde incelendiğini göz önünde bulundurduğumuz zaman, bu ayetlerin sözkonusu iki savaştan biri ile ilgili olmasına ilişkin ihtimal hakkında tered-düte düşmemiz gündeme geliyor. Bize öyle geliyor ki, bu ayetler, Hicret'ten hemen sonra ve Bedir savaşından Önce, mü'minlerle Kureyşliler arasında meydaria gelen bir çatışmada bazı müslümanların şehid düşmeleri üzerine inmişlerdir[188[188]]. Az sonra ele alacağımız gibi Bakara sûresinde bu olaylara değinen ayetler yer almaktadır.

Ayetler henüz hicret etmiş bulunan ilk mü'minleri teselli edici bir işlev görmelerinin yamsira bütün zamanlan kuşatıcı evrensel mesajlar da içermektedir.

Buna göre, müslümanlar her an için, Allah yolunda çeşitli zorluklarla, musibetlerle, meşakkatlerle, cana ve mala yönelik zaiyatlarla, yoksullukla, korku ve açlıkla karşılaşa-bileceklerinin bilinci içinde olmalıdırlar. Allah onların omuzlarına İslam davasını yüklemiştir, İslam sancağını kendilerine teslim etmiştir. Bütün insanlan sırf Allah'a kulluk etmeye güzel ahlaka, hakkı desteklemeye ve batılla savaşmaya, zulmü, azgınlığı, haksızlığı bertaraf etmeye, marufu emredip münkeri yasaklamaya, gizli açık her türlü hayasızlıktan uzak durmaya, iyilik yapmaya, şefkatli olmaya, dayanışmaya, eşitliğe, özgürlüğe ve kardeşliğe davet etmekle yükümlüdürler. Bu önemli misyonu yerine getirirlerken, başlarına gelen musibetleri hoşnutlukla, iç huzuruyla ve sabırla karşılamak durumundadırlar. Çünkü Allah, sabır gösterenlerle beraberdir: onlara yardım eder. Böyle bir zorluk karşısında Allah'a ibadet ederek, O'nu zikrederek, kendilerini görüp gözettiğini düşünerek, herhâlukârda kendilerini O'na teslim ederek yardım istemelidirler. Bu onlara manevi bir kuvvet kazandıracaktır;

186[186] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/149-150.
187[187] Hazin

188[188] Tabakat, ibn Sa'd c.3 sh. 44-49 Burada Bedir savaşından önce muhacirlerle Mekkeliler arasında meydana gelen silahlı çatışmalardan sözedilir.

tahammül güçlerini arttıracaktır. İç huzura ermelerine yardımcı olup Allah'ın hoşnutluğuna, rahmetine, bereketine, bağışlamasına ve hidayetine mazhar olmalarını sağlayacaktır. Bu yüzden böylesine yüce bir amaç uğruna öldürüleni "Ölü" sanmalan doğru olmaz. Tersine Allah yolunda öldürülenler dirididirler. Ama yaşadıkları hayatın mahiyetini, niteliğini kavrayamazlar.

Allah yolunda Öldürülenlerin yaşadıkları hayatın mahiyetine gelince en iyisi Kur'an'ın açmadığı bir meseleye girmemek, ne bir eksik ne bir fazla Kur'an'da anlatılanlarla yetinmektir. Üstelik Kur'an ayeti, insanların bu hayatı kavramalannın mümkün olmadığım dile getirmektedir. Bununla beraber, Kur'amn ifade tarzında enteresan bir işaret vardır: Allah yolunda şehid düşene "ölü" demek doğru değildir. Çünkü normal bir şekilde ölen bir kimsenin hayatla bağlantısı kesilir ve bu yüzden ona "ölü" denir. Oysa Allah yolunda şehid olanlar, sürekli olarak gayb âleminde, Allah'ın hoşnutluğundan ve bağışlanılan yararlanırlar. Bunun yanında geride kalanlar nezdinde de iyilikle hatırlanırlar. Hiç kuşkusuz bunlar insanı Allah yolunda mücadele etmeye, hak mesajı yüceltmeye, zulme ve azgınlığa savaş açmaya teşvik eden, motive eden etkileyici olgulardır.

Ayetlerin sabır ve sabredenlere ilişkin ifadesi güçlü ve etkileyicidir. Mekke inişli sûreleri incelerken, çeşitli münasebetlerle vurguladığımız bir gerçeği pekiştirici niteliktedir. Demiştik ki: Kur'an-ı Kerim, mü'min ruhlara sabır meziyetini yerleştirmek, mü'minleri sabır göstermeye teşvik etmek, çeşitli zaaflardan kaynaklanan endişelerini giderip iç huzura ermelerini sağlamak, Allah yolunda hak mesaj uğrunda eziyetlere tahammül gösterecek karekterde olmalarını manevi zeminim oluşturmak hususunda büyük özen gösterir. Böylece diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da Mekke inişli ayetlerle Medine inişli ayetlerin paralellikleri belirginleşmiş oluyor. [189[189]]

158- Şüphesiz "Safa" ile "Merve"[190[190]]Allah'ın işaretlerin-dendir. Böylece kim Kabe'yi hacceder veya Umre yapar-sa[191[191]] artık bu ikisini tavaf etmesinde kendisi için bir sakınca yoktur'[192[192]]. Kim de gönülden bir hayır yaparsa karşılığını alır. Şüphesiz Allah, şükrün karşılığını verendir, bilendir.

[189[189]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/150-151.

[190[190]] es-Safa ve'l-Merve Bazısı "es-safa" kelimesi "es-sa-faf'ın çoğuludur, demişlerdir. Diğer bazısı ise, tersi doğrudur, şeklinde görüş

belirtmişlerdir. Bazısına göre "düz kaya" bazısına göre de "sert kaya" demektir. "Safvan" bu kelimenin tesniyesidir. "el-Merve" ise "yumuşak" veya "küçük kaya" demektir. Çoğulu "merv" tesniyesi ise "mervan"dır. Safa ile Mer-ve Kabe'ye yakın bir yerde bulunan iki kayadır, aralarındaki mesafe dört yüz metre kadardır.

[191[191]] İ'tamere Kabe'ye dini amaçlı ziyarette bulunmak Hac ile Umre arasındaki fark şudur: Hac belli ibadet şekillerinden ibarettir ve belli bir mevsimde icra edilir. Maddi durumu yerinde olan her müslümanın ömründe bir kere hacca gitmesi farzdır. Umre ziyareti içinse, belli bir zaman şartı yoktur. Umre farz da değildir. Umre esnasında yerine getirilecek ibadet şekilleri, sadece Kabe'yi tavaf etmek ve Safa ile Merve arasında sa'y yapmaktır.

[192[192]] La cunahe aleyhi "Cünah" kelimesi "cunuh" kökünden gelir ve "sapma" demektir. Ayet-i kerimede "ona bir günah yoktur" anlamında kullanılmıştır.

Ayet-i kerime Safa ile Merve arasındaki sa'yin Allah'a sunulan ibadetler kapsamında bir şiar olduğunu ve hac mevsiminde veya başka bir zamanda Umre amacı ile bir kimsenin bu iki tepeyi tavaf etmesinin bir sakıncasının olmadığını vurgulamaktadır. Allah gönülden hayır işleyenlerin, ibadet, şiar ve hayır amel hususunda istenenden fazlasını yapanın karşılığını eksiksiz verir. O, insanların niyetlerini ve maksatlarını bilir. [193[193]]

Safa İle Merve

"Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın İ§aretlerindendir..,"

Müfessirler[194[194]] Safa ve Merve tepelerinin cahiliye döneminde tavaf edilen kutsal yerler arasında yer aldıklarını söylerler. Bunlardan birinin Üzerinde "İsaf diğerinin üzerinde de "Naile" isimli bir put bulunuyordu. Araplar bu putların yanında kurbanlar adıyor, tavafları esnasında bu putlara el sürüyorlardı. Bazı müslümanlar, müşriklerin bu davranışlarından dolayı sözkonusu iki tepeyi tavaf etmenin sakıncalı olacağını düşünüyordu. Bir kısmı gidip bunun hükmünü Rasulullah'tan sorunca da yukarıdaki ayet nazil oldu. Bir diğer rivayette[195[195]] Medinelilerin Hac için "Müşellel" adı verilen bir yerden tehlile başladıkları ve Safa ile Merve tepelerini tavaf etmenin kendilerine vacip olmadığına inandıkları belirtilir. Bİr başka rivayette[196[196]] ise Tihamelilerin Safa ve Merve tepelerini tavaf etmediklerinden söz edilir. Bunun üzerine, Safa ve Merve tepelerini tavaf etmenin Allah'a yönelik ibadetin işaretlerinden olduğunu vurgulamak üzere yukarıdaki ayetin indiği ifade edilir.

Ayetin ifade tarzından algıladığımız kadarıyla amaç; insanları bu iki tepeyi tavaf etmeye teşvik etmek ve bunları tavaf etmenin bir sakıncasının olmadığını vurgulamaktır. Ayet-i kerimenin İslam'dan sonra sorulmuş bir soru ya da sözkonusu iki tepeyi tavaf etmekten kaçınanların çıkması üzerine inmiş olması da ihtimal dahilindedir. Yine ayet-i kerimenin ifade tarzından algıladığımız kadarıyla Safa ve Merve tepelerini tavaf etmek, Arapların çoğu nazarında hac ve umrenin temel uygulamaları arasında yer alıyordu. Müfessirler konuya ilişkin birçok rivayet aktarmışlardır. Bunlara göre Safa ve Merve tepelerini tavaf etmenin öncesi, İsmail ve annesinin Mekke vadisine yerleştirilmelerine dayanıyor. Bebek İsmail susayınca annnesi Safa ve Merve tepeleri arasında yavrusu için su aramaya başlar. Sonunda Allah zemzem suyunu çıkarır. Tercih edilen görüşe göre bu olay[197[197]] Araplar arasında dilden dile dolaşıyordu. Ve yine bu söylencenin arka planında Safa ve Merve tepelerini tavaf

---

[193[193]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/152.
[194[194]] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi

[195[195]] a.g.e.

[196[196]] a.g.e.

[197[197]] et-Tac, 4/38-43

etmenin İbrahim ve İsmail peygambere dayandığını vurgulama amacı yattığı da anlaşılmaktadır.

Şayet Hac sûresinde hac ve umre ibadetlerini içeren ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin görüş doğru ise bu demektir ki, yukarıdaki ayet, hac ve umre menasikini ele alan İlk ayetlerdir. Maide sûresinde de benzeri ayetler bulunmaktadır. Al-i İmran sûresinde yer alan bir ayette ise imkan bulan herkese hacca gitmenin farz olduğu belirtilmektedir. Bu ayetlerin tümü Mekke'nin fethinden önce inmişlerdir. Bu da gösteriyor ki, müslümanlar arasında mevsimi gelince hacca giden ya da hac zamanının dışında Mekke'ye gidip umre yapan kimseler vardı.

İncelemekte olduğumuz ayetle ilgili rivayetlerin birinde[198[198]] sözkonusu ayetin Hicretin altıncı yılında gerçekleşen Hudeybiye barış antlaşmasına binaen Peygamberimizin ve müslümanlann Hicretin yedinci yılında Mekke'nin fethinden önce Mekke'yi ziyaret etmeleri esnasında indiği belirtilir; ancak ayetin bulunduğu yer, bu rivayeti doğrulama-maktadır. Çünkü ayetin, Medine döneminin başlarında indiği anlaşılmaktadır. Putperestlik alametlerini barındırıyor diye, Safa ve Merve tepelerini tavaf etmekten kaçınan bir müslümanın sorusu üzerine indiği böylece anlaşılmaktadır.

Tıpkı önceki ayetlerde olduğu gibi bu ayette de hitabın müslümanlara yönelik olması ayetin buraya yerleştirilmesinin nedeni olabilir. Bir diğer nedeni de ayetin kendisinden önceki ayetlerden hemen sonra inmiş olması ihtimalidir.

Hac sûresini incelerken cahiliye döneminde bilinen ve uygulanan hac ibadet ve işaretlerinin olduğu gibi İslamda da sürdürülmesinin hikmetini açıkladık; bu yüzden oradaki açıklamamızı yineleme ya da ek açıklamalarda bulunma gereğini duymuyoruz. [199[199]]

159- Gerçekten apaçık belgelerden indirdiklerimizi ve insanlar için Kitapta açıkladığımız hidayeti gizlemekte olanlar; işte onlara, hem Allah lanet eder, hem de bütün lanet ediciler.

160- Ancak tevbe edenler, kendilerini düzeltenler ve indirileni açıklayanlara gelince; artık onların tevbelerini kabul ederim. Ben, tevbeleri kabul edenim, esirgeyenim.

161 - Şüphesiz inkar edip kafir olarak ölenler, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti bunların üzerinedir.

162- Onda süresiz kalacaklardır, onlardan azab hafifletilmez ve onlar gözetilmezler.

[198[198]] Tabresi

[199[199]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/152-153.

Ayetlerde, Allah'ın indirdiği apaçık belgeler ve peygamberlerine vahiy yoluyla indirdiği kitaplarının içerdiği yol gösterici kanıtlan gizleyenlere yönelik oldukça sert ifadelerle hücum ediliyor. Ancak bu tür davranışlarından tevbe edenler, hatalarını telafi edenler bu kapsamın dışında tutuluyorlar: Allah onların tevbelerini kabul eder. Ayetlerin açık ve net ifadeler içerdiği gözlemlenmektedir.

Ayetlerin ayrı bir bölüm oluşturdukları görülmektedir. Müfessirler nüzul sebebi ile ilgili herhangi bir rivayete yer vermezler. Sadece İbn-i Abbas'a ve başkalarına dayanarak bu ayetlerin yahudi bilginler hakkında indiğini söylemişlerdir[200[200]]. Bir diğer grup da bu ayetlerin yahudi ve hristiyan bilginleri hakkında indiğini ileri sürmüştür; kitaplarında peygamberimizin nitelikleri ile ilgili bilgileri gizleyen ve onun risaletini inkar eden onlardır.

Konu itibariyle doğru bir görüştür. Çünkü Ehli Kitab içinde kinlerini ve çıkarlarını yenemeyen bazı kimseler Peygamberimizin sunduğu mesaja karşı çıkmışlardır. Oysa Peygamberimizin vasıflarını, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de okuyorlardı, getirdiği kitabın kendisinden Önceki kitapları ve peygamberleri doğruladığını tıpkı diğer ilahi dinler gibi insanları hakka çağırdığını biliyorlardı. Onun getirdiği kitabın ellerindeki kutsal kitapların tahrif edilmiş kısımlarını düzelttiğini de görüyorlardı. Daha önce çeşitli münasebetlerle değindiğimiz gibi kinlerinden soyutlanan, kişisel çıkarlarından vazgeçebilen birçok Ehli Kitab bilgini, Peygamberimize ve onun sunduğu hak içerikli mesaja inanmıştır. İnanmayanları da yukandakine benzer hücumları hakketmiştir. Ne varki biz bu ayetlerin Özellikle yahudiler hakkında indiğini düşünüyoruz. Kıble değişikliğini konu alan ayetler grubu, önceki ayetler grubundan ayrı olarak oğullarını tanır gibi tanıdıkları gerçeği gizleyen yahudilere sert eleştiriler yöneltiyordu. Dolayısıyla eleştiriye hedef olan konunun aynılığı bizim değerlendirmemizi destekler mahiyettedir. Bu ayetlerden az sonra yemesi yasaklanan hayvanları konu alan ayetler yer alacaktır ve bir kere daha Allah'ın kitabındaki ayetleri gizleyenlere ağır eleştiriler içeren bir hücum yöneltilecektir. Buradan sözkonusu iki ayet grubu arasında bir bağlantı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Bir diğer ihtimal de bu ayetlerin Safa ve Merve tepelerinin tavaf edilmesine ilişkin ayetlerden hemen sonra inmesi ve şimdiki yerine yerleştirilmiş olmasıdır.

Bu ayetler, daha önce defalarca vurguladığımız bir gerçeği pekiştiriyor: Kafirlere yönelik bu tür sert saldırılar katı kalplilikle, kör ve basiretsizlikle, imansızlıkla nitelemeler, o anki pratik durumlarını yansıtmaktadır ve bu değerlendirme, ölene kadar bu niteliklerini sürdürenler için geçerlidir.

İncelemekte olduğumuz bu ayetler grubu evrensel bir mesaj içermektedir: Bir alim, Allah'ın dinine ilişkin olarak sahip bulunduğu bir bilgiyi ve bir başkasının hidayetine sebep olabilecek

---

[200[200]] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi.

bir açıklamayı gizlerse, laneti hakeder. Daha sonra Allah'tan korkup tevbe ederse, yüce Allah onun tevbesini kabul eder. Ayetlerin içeriğinden ve ruhundan algıladığımız kadanyla Allah'ın dinine ilişkin bilgileri gizlemek, örtbas etmek küfürdür. [201[201]]

163- Sizin ilahınız tek bir ilahtır; O'ndan başka ilah yoktur; O, Rahmandır, Rahimdir.

164- Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılmasında gece ile gündüzün ardarda gelişinde, İnsanlara yararlı şeyler ile denizde yüzen gemilerde,Allah'ın yağdırdığı ve kendisiyle yeryüzünü ölümünden sonra dirilttiği suda her canlıyı orada üretip yaymasında, rüzgarları estirmesinde, gökle yer arasında boyun eğdirilmiş bulutları evirip çevirmesinde düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır.

Her iki ayet de açık ve anlaşılır ifadelere sahiptir. Tüm varlıkları kuşatan evrensel rahmet niteliğine sahip ulu Allah'ın birliğini vurgulamaya dönüktürler; tekliğinin ve birliğinin kanıtlarını içermektedirler; göklerde ve yerde yürürlükte olan evrensel yasalar sisteminin buyruğuna boyun eğmesine layık tek ilah olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayetlerin bu amaçla sunduğu evrensel fenomenler, göz kamaştırıcı ayetler, dinleyicilerin dikkatini çekmektedir. Ki bunların bir çoğundan büyük çıkarlar sağlamaktadırlar; ancak akıl sahipleri bu inceliği kavrayabilir.

İçerik ve amaç bağlamında, bu iki ayetin benzerleri, birçok Mekke inişli sûrede yer almıştır. Benzerlerini incelerken yeterli açıklamalarda bulunduk. Bu açıklamaları bir kez daha tekrarlamanın yararlı olacağını düşünmüyoruz.

Müfessirler[202[202]] ilk ayetin, müşriklerin Allah'ın vasfedilmesine ilişkin talepleri, ikinci ayetin de birinci ayette yer alan açıklamanın kanıtlanmasına ilişkin istekleri üzerine indiğini söylemişlerdir. Mekke inişli birçok ayette, müşriklerin Allah'ın varlığına, varlık-lann yaratıcısı, yönlendiricisi olduğuna, rızkın, zarar ve yararın O'nun elinde olduğuna inandıkları anlatılır. Dolayısıyla, sözü edilen rivayetlerde bulunmuş olmaları ihtimal dahilinde değildir. Üstelik ayetlerin ifade tarzı, sözkonusu rivayetlerin çoğu ile de bağdaşmamaktadır. Bize öyle geliyor ki, bu iki ayet, önceki ayetler üzerine yapılmış bir değerlendirme niteliğindedir. Çünkü önceki ayetlerde Allah'ın indirdiği apaçık belgeleri gizleyenler, küfürde ısrar edenler ateşle uyarıldılar; Allah'ın meleklerin ve bütün insanların lanetini hakettikleri vurgulandı. Dolayısıyla bu iki ayet, Allah'ın varlığına ve büyüklüğüne ilişkin evrensel kanıtları açıklamak ve bu ayetleri inkar etmenin ne büyük bir sapıklık ve beyinsizlik örneği olduğunu ifade etmek üzere inmişlerdir.

[201[201]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/154-155.
[202[202]] Taberi, Tabresi.

Bununla beraber, bu değerlendirmemiz bu iki ayetin, bazı insanların Allah'a ortaklar koştuklarını ifade eden bir sonraki ayetlerin girişi niteliğinde olmaları ihtimalini ortadan kaldırmaz.Bir diğer ihtimal de bu iki ayetin ve sonraki ayetlerin, ayn bir bölüm oluşturmaları ve Peygamberimizin emriyle sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmalarıdır. [203[203]]

165- İnsanlar içinde, Allah'tan başkasını "eş ve ortak" tutanlar vardır ki, onlar bunları, Allah'ı sever gibi severler, i-man edenlerin İse Allah'a olan sevgileri daha güçlüdür. O zulmedenler, azaba uğrayacakları zaman muhakkak bütün kuvvetin tümüyle Allah'ın olduğunu ve Allah'ın vereceği azabın gerçekten şiddetli olduğunu bir bilselerdi.

166- Öyle ki o gün kendilerine tabi olunanlar, kendilerine tabi olanlardan uzaklaşıp kaçmışlardır. Artık onlar azabı görmüşlerdir ve aralarındaki bütün bağlar'[204[204]]' da parçalanıp kopmuştur.

167- O zaman uyanlar derler ki: Eğer bize bir kere daha dünyaya dönme fırsatı verilseydi muhakkak şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşırdık. "Böylece Allah onlara bütün yaptıklarını onulmaz hasretlerle gösterecektir. Ve onlar ateşten çıkacak değildirler.

Ayetlerde;.

1) Allah'a birtakım ortaklar ve eşler koşan, bu düzmece ilahlara Allah'a tapar gibi tapan, Allah'ı sever gibi seven bazı insanlara eleştirel nitelikte işaret ediliyor.

2) Bu arada sırf Allah'a ibadet eden, bütün sevgilerini O'na yönelten mü'mİnlerden övgüyle söz ediliyor..

3) İleride zalim müşriklerin karşılaşacakları akıbete dikkat çekilerek, bu durumda olanlar uyanhyorlar. Kıyamet günü azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin tümüyle Allah'a ait olduğuna kesin olarak inanacaklardır. O gün liderler, önderler tabilerinden, izleyicilerinden uzaklaşacaklar; onları birbirine bağlayan tüm bağlar kopanlacaktir. Liderlerin izleyicileri, tabileri konumunda olanlar, bu durumlarından büyük pişmanlık duyacaklardır ve şimdi liderlerinin kendilerinden uzaklaştıkları gibi onlardan uzaklaşmak için bir kez daha dünyaya dönmeyi temenni edeceklerdir. Böylece tümü sapıklıklarından, kötü davranışlarından dolayı onulmaz bir hasret çekeceklerdir. Ateşten çıkmaları sözkonusu olmayacaktır.

[203[203]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/156-157.
[204[204]] el-Esbab Burada, onlan birbirine bağlayan ilişkiler, bağlar anlamında kullanılmıştır. "Sebep" kelimesinin sözlük anlamlarından biri "ip"

ya da "bir şeyi bir başka şeye bağlayan şey"dir.

Ayetlerin içeriği ve ifade tarzı Önceki iki ayetin bu ayetler açısından ön hazırlık ve önsöz olması ihtimalini güçlendirmektedir. Dolayısıyla birliğinin ve büyüklüğünün kanıtları tüm evrende gözlemlenebildiği halde, başkalannı Allah'a ortak koşanların beyinsizlikleri, aptallıkları çarpıcı bir şekilde gözler Önüne serilmiş oluyor.

166. ve 167. Ayetlerin çizdikleri tablo, son derece etkileyicidir. Aynı tablo, Mekke inişli birçok sûrede yer alır. Öyle anlaşılıyor ki, bu tablo ile diğer sûrelerde ne amaçlan-mışsa, burada da aynısı amaçlanmıştır: Yani iş işten geçmeden, son pişmanlığın fayda vermediği an gelip çatmadan, ezici çoğunluğu oluşturan uyrukların, izleyicilerin, tabile-rin akıllarını başlarına devşirmelerini sağlamaktır. [205[205]]

168- Ey insanlar, yeryüzünde olan şeyleri helal ve temiz'[206[206]] olarak yiyin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Gerçekte o sizin İçin apaçık bir düşmandır.

169- O size yalnızca kötülüğü çirkinliği, hayasızlığı[207[207]] ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi emreder.

170- Ne zaman onlara: "Allah'ın indirdiklerine uyun" denilse, onlar: Hayır biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz[208[208]] şeye uyarız" derler. Peki ama ataları birşey düşünmeyen, doğru yolu bulamayan kimseler olsalarda mı?

171- İnkar edenlerin örneği bağırıp çağırmadan başka birşey İşitmeyip haykıranın[209[209]] Örneği gibidir. Oniar sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bundan dolayı akıl erdiremezler.

172- Ey iman edenler size rızık olarak verdiklerimizin temiz olanlarından yiyin ve yalnızca O'na kulluk ediyorsanız, Allah'a şükredin.

173- O size ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilmiş olanı kesin olarak haram kıldı. Fakat kim kaçınılmaz olarak muhtaç kalırsa, taşkınlık yapmamak'[210[210]] ve haddi aşmamak[211[211]]' şartıyla yiyebilir, ona bir günah yoktur. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

[205[205]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/158.
[206[206]] Tayyiben Temiz, pisin zıddı. Yiyeceklerde pis, necis, bozuk ve zararlı şeyler demektir.

[207[207]] el-Fahşa İğrenç davranışlar.

[208[208]] el-Feyna Bulduk.

[209[209]] Yen'iku Haykırmak. "Na'ika'r-ra'i": Çoban sürüsüne, ürkütecek, kovacak şekilde haykırdı. Bu kelimenin yer aldığı cümle, kafirlerin durumunu tasvir etmeye yöneliktir. Kafirler, sesleri işittikleri halde anlamayan hayvanlara benzetiliyorlar.

[210[210]] Bağın Taşkınlık kökünden gelir.

[211[211]] Adin Haddi aşma kökünden gelir.

Yukarıda sunduğumuz ayetlerde hitap bir konu ile ilgili olarak, üç değişik gruba yöneliktir. Önce, bütün insanlara hitap ediliyor. Yüce Allah'ın yeryüzünde temiz olan her şeyi kendilerine helal kıldığı vurgulanıyor, dolayısıyla bunları yemeleri isteniyor. Şeytanın vesvesesine ve aldatmacalarına uyup haddi aşmamalıdırlar. Çünkü şeytan onların düşmanıdır; ancak kötü, zararlı ve çirkin şeyleri telkin eder. Bir de hakikatini ve kanıtını bilmedikleri şeyler söylemek suretiyle Allah'a iftira etmelerini tavsiye eder.

Ardından kafirlere, eleştirel bir üslupla hitap ediliyor: Bunlara "Allah'ın indirdiği ayetlere uyun, Allah katından inen hükümlerin çizdiği sınırları aşmayın" denildiği zaman: "Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz geleneğe uymayı tercih ederiz" diye cevap verirler. Bunun üzerine ataları bir bilgiye bir mantığa ve hidayete dayanmıyor olsalar da mı bu tutumlarını sürdürecekler?" şeklinde bir soru ile içinde bulundukları durum tasvir ediliyor. Sonra bu durumları, çobanın sesini duyan ama ne dediğini anlamayan hayvanların durumuna benzetiliyor. Şu halde onlar sağırdırlar; işitemezler. Dilsizdirler; konuşamazlar. Kördürler; göremezler.

Son olarak hitap mü'minlere yöneltiliyor. Yüce Allah'ın kendilerine nzık olarak verdiği temiz ve helal yiyeceklerden yemeleri, O'nun nimetine şükürle karşılık vermeleri ve O'nun belirlediği sınırlan gözetmeleri istenerek bunun gerçek imanın sırf Allah'a boyun eğmenin belirtisi olduğu vurgulanıyor. Bunun yanısıra, kendilerine haram kılınan yiyeceklerde açıklanıyor. Leş, kan, domuz eti ve boğazlanırken üzerinde Allah'tan başkasının adı anılan hayvanın haram olduğu dile getiriliyor. Ama zor durumda kalıp bunlardan yemek mecburiyetinde kalanlar istisna tutuluyorlar. Böyle kimseler zaruret sınırlarını aşmadıkça ve taşkınlık niyetine taşmadıkça günah işlemiş sayılmazlar. Allah bu tür durumlarda bağışlayıcıdır, merhametlidir.

Ayetler bağımsız bir bölüm gibi görünüyor; ancak bu bölümden önceki ayetlerin sahip oldukları Allah'ın dinine ilişkin bilgileri gözleyenlere yönelik eleştiriler ve lanet içermesi; arkasından gelen bölümün de Allah'ın indirdiği ayetleri gizleyenlere ve ellerindeki Allah'ın kitapları hususunda birbirleriyle çekişen, ihtilafa düşen Ehli Kitab'a yönelik eleştiriler içermesi, bu bölümle Öncesinde ve sonrasında yer alan bölümler arasında bir bağlantının olduğunu söylememizi kolaylaştırıyor.

Bazı müfessirler[212[212]] 168. ayetin adanmış hayvanların etini yemeyen Araplar, 170. ayetin de bazı yahudİler [213[213]]hakkında indiğini söylemişlerdir. Ayetlerin tümü arasındaki uyumu gözönünde bulundurduğumuz zaman, tümünün aynı olay hakkında indiklerini düşünüyoruz. Olay da 170. ayette anlatılanlardır. Mesele genel anlamda kafir Arapların kimi hayvansal yiyeceklere ilişkin gelenekleriyle ilgilidir. Ayetlerden anladığımız kadarıyla Peygamberimizle

---

[212[212]] İbn kesir, Tabresi ve Hazin

[213[213]] a.g.e. ve Taberi tefsiri

bu kafirler arasında yüz yüze bir tartışma yaşanmıştır. Buna göre ilk ayet sahneye giriş niteliğindedir. 172. ve 173. ayetlerde ise mü'minlere yönelik bir değerlendirme yapılıyor. Bağlı olmaları gereken sınırlar belirleniyor. Bu bölümdeki ayetlere benzer ayetler En'am ve Nahl sûrelerinde de yer almıştır. En'am 134 ve 135. ayetlerde Peygamberimizle müşrik kafirler arasında yaşanan bir tartışma canlandırılıyor. Nahl 112-117. ayetlerde ise hitap mü'minlere yöneliktir; bir bilgiye dayanmaksızın şu helaldir, şu haramdır demelerini yasaklıyor ve Allah'a karşı yalan söyleyenleri uyarıyor. Öyle anlaşılıyor ki, böyle bir sahne, Peygamberimizle kafirler arasında da yaşanmıştır. Bu münasebetle yüce Allah, yukarıdaki ayetleri indirmiştir. Yahudilerin, sahnede kışkırtıcı bir rol üstlenmesi de uzak bir ihtimal değildir. Biraz sonra ele alacağımız ayetlerde ve bir önceki bölümü oluşturan ayetlerde buna ilişkin ipuçları yakalamak mümkündür. Dolayısıyla yahudilerin Kur'an'da yer alan yasaklara tanıklık etmeleri istenmiş olabilir. Çünkü aynı şeyler onlann dinlerinde de haramdır. Ama öyle anlaşılıyor ki, yahudiler şahitlik etmemişlerdir. İlginç bir diğer husus da En'am ve Nahl sûrelerin-deki ilgili bölümlerin her ikisinin de yahudilere haram kılınan yiyeceklerin zikredildiği bölümlerden sonra yer almış olmalarıdır. Adı geçen sûreleri incelerken, bu hususu ayrıntılı biçimde ele aldık.

En'am ve Nahl sûrelerini tefsir ederken, bu bağlamda ilgili ayetlerin kapsadığı önemli direktifleri evrensel mesajları irdeleme ve değerlendirme imkanım bulduk; bunları bir kez daha tekrarlama gereğini duymuyoruz. Bu noktada 171. ayetin kafirlere ilişkin olarak çizdiği tabloya, duydukları sesleri anlamayan hayvanlara benzetilişlerine, hak, akıl ve yapıcılık namına herhangi bir dayanağı bulunmayan ataların mirasına sıkı sıkıya sarılmalarından dolayı maruz kaldıkları eleştiriye dikkat çekmek istiyoruz. Bu tablo, bu tasvir ve bu eleştiri son derece etkileyici, evrensel mesajlar vermektedir. Sırf eskidir diye batıl geleneklere sarılmanın, yeni olanın içerdiği hakkı ve yol göstericiliği görememenin yanlışlığını çarpıcı ve somut bir örnekle gözler önüne sermektedir.

Bu tablo Mekke inişli birçok sûrede olduğu gibi Medine inişli başka sûrelerde de canlandırılmışım Bu şekilde sık sık tekrarlanmasının hikmeti en başta bu tür davranışlann ve rçünasebetlerin gündeme gelmesi; ikincisi, konunun arzettiği önemdir. İslam çağrısının geniş ufukluluğunu ve her gün yenilenebilen canlılığını yansıtmaktadır. İslamın öngördüğü ve izleyicilerine telkin ettiği hedef haktır, ıslah ve hidayettir. İslam eski veya yeni oluşuna bakmadan akla ve mantığa uygun olanları benimser. [214[214]]

174- Allah'ın İndirdiği kitaptan bir şeyi göz ardı edip saklayanlar ve onunla değeri az bir şeyi satın alanlar, onların karınlarına ateşten başka birşey koymuyorlar. Allah Kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onları arındırmaz. Ve onlar için acı bir azap vardır.

[214[214]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/160-162.

175- Onlar hidayete karşılık sapıklığı, bağışlanmaya karşılık azabı satın almışlardır. Ateşe karşı ne kadar dayanıklı-dırlar[215[215]].

176- Bu Allah'ın kitabı şüphesiz hak olarak indirmesidir. Kitap konusunda anlaşmazlığa düşenler ise uzak bir ayrılık içindedirler[216[216]]'.

Ayetlerin ifadeleri açık ve anlaşılırdır. Yüce Allah'ın indirdiği kitaplarındaki gerçekleri gizleyenlere yönelik sert eleştiriler içermektedirler. Onlar bu karşıtlıkları ile, ayrılıkları ile haktan uzak olduklarını ortaya koymaktadırlar. Çünkü Allah'ın hak yolu, ayrılığa, çekişmeye ve sürtüşmeye tahammül etmez.

Müfessirler ayetlerin Peygamberimizin Tevrat'ta yazılı niteliklerini inkar eden ya-hudi din adamları hakkında indiğini söylemişlerdir. Bize öyle geliyor ki, bu ayetler önceki bölümden bağımsız değildir. Ayetlerin akışından algıladığımız kadarıyla bazı ya-hudi din adamları Kur'anın bildirdiği haramların hak olduğuna şahitlik etmeye çağırılmış ama onlar kanıttan daha sağlam ve inandırıcı olmaya yönelik bu çağrıya uyup şahitlikte bulunmamışlardır. Dolayısıyla kitaplarındaki hakkı gizleyerek müşrik kafirlerden yana tavır koymuşlardır. Oysa kendi kitapları, bu hususta Kur'an'ı onaylamaktadır. Onlar bu gerçeği gizlemek suretiyle, Kur'an mesajını etkisiz hale getirmeyi, zihinleri bulandırmayı amaçlamışlardı. Bu yüzden yukarıdaki eleştirileri ve ürkütücü uyanları hak-ettiler.159-162. Ayetler bağlamında işaret ettiğimiz mesajlar ve evrensel direktifler, bu ayetler için de hem daha güçlü ve daha etkileyici bir şekilde geçerlidir. Ayetler üzerinde durup düşünüldüğünde bu gerçek daha iyi anlaşılacaktır. [217[217]]

177-Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz İyilik'[218[218]] değildir. Ama iyilik, Allah'a ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; mala olan sevgisine rağmen'[219[219]], onu yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip dilenene ve kölelere'[220[220]] veren; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta'[221[221]] ve savaşın kızıştığı zaman-larda'[222[222]] sabredenlerin davranışıdır.

[215[215]] Fe ma asbarahum alan-Nari Ateşe karşı ne kadar dayanıklıdırlar! Hayret bildiren bir ifadedir.

[216[216]] Lefi ğikakin baid Sırf tartışmak ve çekişmek esasına dayalı haktan uzak büyük bir ayrılık içindedirler.

[217[217]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/163.

[218[218]] el-Birru İyilik. Ayrıca "berr" ve "birr" şeklinde de okunmuştur. Cümlede geçen ikinci "birr" kelimesinden sonra şöyle bîr ifade takdir edilmiştir, "vela kinnel birre, birru men amene billahi velyevmil ahiri" Ama iyilik, Allah'a ve ahiret gününe iman edenin iyiliğidir"

[219[219]] Ala hubbihi Mala duyduğu şiddetli sevgiye ve hırsa rağmen.

[220[220]] Fir-rikab Köle satın alıp azad etme amacıyla.

[221[221]] el-Be'saved-derra Zorruk., musibet ve imtihan zamanlan.

[222[222]] el-Be'su Savaş.

İşte bunlar doğru olanlardır ve muttaki olanlar da bunlardır.

Ayetler açık ve anlaşılır bir ifade tarzına sahiptir. Kitap doğrudan muhatap olan dinleyicilere yöneliktir; ayetlerin akışından anladığımız kadarıyla bunlar da mü'minlerdir. Deniliyor ki: İyilik; yüzlerin doğuya veya batıya çevirilmesi değildir, asıl iyilik, ayette de zikredildiği gibi, Allah'a ahiret gününe, meleklere, Allah'ın kitaplarına ve peygamberlerine inanmak ve malı çeşitli ihtiyaç sahibi gruplara dağıtmak, namazı dosdoğru kılmak, zekat vermek, ahitlere bağlı kalmak, savaş meydanındaki ve sair zamanlardaki zorluklara, meşakkatlere ve musibetlere karşı sabır göstermektir. Bu niteliklere sahip olanlar, muttaki-sadıklar (doğrular)dir.

Müfessirlernden[223[223]] bazıları sahabelerden ve tabiinden bazılarına dayanarak bu ayetlerin yahudiler ve hrıstiyanlar hakkında indiğini söylemişlerdir. Çünkü yüzlerini doğuya ve batıya çeviren ve Mescid-i Aksa veya Mescid-i haram'a dönerek namaz kılan müslü-manların zihinlerini bulandırmaya çalışanlar onlardı. Bazı müfessirler[224[224]] ise tabiin ulemasından bazısına dayanarak, bu ayetlerin özellikle yahudiler hakkında indiğini söylemişlerdir. İkinci rivayet daha dikkate değerdir. Çünkü konuya ilişkin olarak elimize ulaşan rivayetlerde sadece yahudilerin kıble değişikliğinden dolayı çeşitli dedikodular yaydıklarından, zihinleri bulandırmaya çalıştıklarından söz edilmektedir.Bu ayeti izleyen ayetlerde yeni konular ele alınıyor. Dolayısıyla birinci derecede yahudiler ekseninde gelişen önceki bölümlerle bir bağlantıları sözkonusu değildir. Önceki bölümlerde sadece 153-158. ayetlerde, mü'minlerin inançlarının pekiştirilmesi amaçlanmıştı, yamsıra Safa ve Merve tepeleri arasındaki tavaf ele alınmıştı. Bu nedenle incelemekte olduğumuz ayet-i kerime 4O.ayetten itibaren başlayan uzun bir silsilenin sonu niteliğindedir. Bu kıssalar zincirinin çeşitli halkalarında yahudilerin İslam çağrısına karşı takındıkları olumsuz tavırları zihin bulandırma amaçlı girişimleri ele alınmış, ilk kuşak yahudileriyle son kuşak yahudileri arasındaki tavır ve tutum benzerliğine dikkat çekilmişti. Bu da yaklaşık olarak Bakara sûresinin üçte birini oluşturmaktadır. Sözünü ettiğimiz bu kıssalar zincirinde Medine döneminin başlarında Peygamberimizle yahudiler arasındaki mücadele aşamalarından birine ilişkin tabloları izleme imkanını bulduk. Tartışma, münazara, eleştiri ve uyarı ağırlıklı bir aşamadır bu. Ayetlerin ve kıssaların akışından, yahudilerin İslam çağırsına karşı güçlü bir karşı propaganda kampanyasını yürüttükleri anlaşılmaktadır, Bu arada Kur'an-ı Kerim'in bu tür girişimleri boşa çıkarmasını kurdukları tuzakları başlarına geçirmesini, Arap dünyasında yahudilerin yararlandıkları kültürel, dini, siyasi ve mali güç odaklarım darmadağın edişini ibretle izledik. Bundan sonra inen sûrelerde, buna benzer tabloları görmek mümkündür. Son derece tehlikeli ve düşmanca girişimleri tasvir eden tablolar da gündeme getirilmektedir. Bunlar neticesinde savaşlar meydana

---

[223[223]] Taberi, Ibn Kesir ve Hazin
[224[224]] Tabresi.

gelmiş ve Allah peygamberini ve mü'minleri onlara karşı galip getirmiştir. Bunu izleyen süreçte Medine yahudilerden temizlenmiş, Medine döneminin altıncı yılının sonuna doğru yahudilerin diğer bölgelerdeki güçleri de kırılmıştır. İleri de yeri geldikçe bu gelişmelere de temas edeceğiz. [225[225]]

İyilik Doğuya Ve Batıya Yönelmek Değildir

"Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz iyilik değildir..."

İncelemekte olduğumuz bu ayet-i kerime, Kur'an'm kuşatıcı, kapsamlı bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Son derece etkileyici ve güçlü bir ifade tarzıyla İslam çağrısının imani, sosyolojik ve ahlaki hedeflerini vurgulamaktadır. Kuşkusuz bu hedeflerin büyük çoğunluğu veya tamamı çeşitli Üsluplarla, Kur'anın Mekke'de inen kısmında da dile getirilmiştir. Bu da Mekke inişli ayetlerle, Medine inişli ayetler arasındaki uyumun bir Örneğidir. Bu ayette, Özellikle bir hususun altı çiziliyor. Buna göre İslam çağırışının öz ve gerçek hedefi araz ve biçim değildir; İslam çağrısının asıl hedefi, imanda doğruluk, amelde samimiyet, Allah'a ve insanlara karşı olan yükümlülükleri içtenlikle yerine getirme, ahde vefa, zorluklara karşı sabır, cihadda metanet, mal ve can hususunda öz verili davranmadır. İşte İslam çağrısının canlılığı, büyüklüğü, evrenselliği ve ölümsüzlüğü, kalıcılığı buradan kaynaklanmaktadır. [226[226]]

178- Ey İman edenler, Öldürülenler hakkında size kısas[227[227]] yazıldı'[228[228]]. Özgüre karşı özgür, köleye karşı köle ve dişiye karşı dişi. Fakat kimin lehine, maktulün kardeşi tarafından bağışlanırsa artık yapılması gereken örfe uymak ve maktulün velisine güzellikle diyet ödemektir. Bu Rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir. Artık kim bundan sonra tecavüzde bulunursa, onun için elem verici bir azab vardır.

179- Ey akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız.

Her iki ayette, hİtab müslümanlara yöneliktir. İlk ayette aralarında baş gösteren adam öldürme olaylarında kısas hükmünün bir zorunlu farz olarak uygulanması gerektiği dile getiriliyor. Buna göre özgür maktule karşılık özgür katili, köle maktule karşılık köle katili ve dişi maktüleye karşılık dişi katileyi öldürmek gerekir.

[225[225]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/164-165.
[226[226]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/165.
[227[227]] el-Kısas Bir harekete aynısıyla karşılık verme.

[228[228]] Kutibe Burada ve daha birçok yerde "farz kılındı" anlamında kullanılmıştır.

Bu arada maktulün velisi tarafından gelebilecek bir bağışlamanın geçerli olduğu vurgulanıyor. Böyle durumlarda nasıl davranılacağı gösteriliyor. Şayet maktulün velisi katili bağışlarsa, yapılacak şey hakka ve iyilik ölçülerine riayet etmektir. Katilin yakınları Örfe uygun olarak diyet ödemek durumundadırlar. Yanısıra bu uygulamanın yüce Allah'ın müslümanlara yönelik rahmetini yansıtan bir hafifletme olduğu belirtiliyor. Böyle bir uygulamayı istismar edip, başkalarına tecavüz edenlere de sert bir uyarı yöneltiliyor, ikinci ayette ise; kısas hükmünün hikmeti açıklanıyor. Kisasm toplum için hayat demek olduğu vurgulanıyor. Çünkü Allah'tan sakınmanın zulümden, haksızlıktan ve kan dökmeden kaçınmanın en etkili, en caydırıcı yaptırımıdır kısas. Ayetin sonunda akıl sahiplerine hitabediliyor. Çünkü akıl sahipleri bu hükmün hikmetini kavrayabilir, gereklerini pratikte uygulayabilirler.

Her iki ayet aynı bir bölüm olarak çıkıyor karşımıza; önceki bölümlerle bir ilgileri farkedilmiyor. Dolayısıyla iki ayetin önceki bölümden hemen sonra inmiş olmaları ve Peygamberimizin emriyle buraya yerleştirilmiş olmaları ihtimali son derece güçlüdür. [229[229]]

Kısas

"Ey iman edenler size kısas yazıldı..."

İncelemekte olduğumuz ayetlerin iniş sebepleri ile ilgili olarak birçok rivayet aktarılmıştır. Bu rivayetlerden birine göre cahiliye döneminde iki Arap kabilesi arasında kan davası güdülüyordu. Bu kabilelerden daha güçlü olanı, düşmanlarının Öldürdüğü bir köleye karşılık, özgür bir insanı, Öldürdüğü bir kadına karşılık bir erkeği, öldürdüğü bir özgür insana karşılık iki özgür insanı öldürmeye and içmişti. Kendi tarafından yaralananlar için de normalden bir kat fazla diyet istiyordu. Daha sonra her iki kabile de müs-lüman olunca Peygamberimizi aralarında hakem tayin ettiler. Bunun üzerine sözkonusu iki ayet indi. Bir diğer rivayete göre cahiliye döneminde Arap toplumu, çeşitli sınıflara bölünmüştü. Şerefliler, kısasta aşın gidiyor, daha az şerefli ve daha zayıf sınıflara göre kat kat fazla diyet alıyorlardı. Bazı Arap kabileleri bu uygulamayı Peygamberimize açtılar. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler indi. Bir diğer rivayete göre yahudiler kısas uygularlardı; şeriatlarında katilin bağışlanması hükmü yoktu. Hristiyanlarsa, kısas hükmünü uygulamazlardı. Bu iki ayet, İslam'ın orta yolu ön gören hükmünü açıklamak üzere inmiştir.

Konuya ilişkin rivayetlerden birine göre, Arap kabilelerinden birine mensup bir adam bir başka kabileden bir köle tarafından öldürülünce, karşılığında köleyi öldürmeye razı olmazlardı, mutlaka efendiyi Öldürmeyi isterlerdi. Başka kabilelerden bir kadın, kendi kabilelerinden bir adamı öldürdüğünde kadını öldürmez, onun yerine kabilesinden bir adamı

[229[229]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/166.

Öldürürlerdi[230[230]].

İlk ayetin içeriği Araplarla ilgili olarak aktarılan iki durumdan birisi hakkında inmiş olması ihtimalini güçlendiriyor. Özellikle son rivayette kan davasının halli için Rasulul-lah'a başvurulmasına ilişkin olarak yapılan açıklamalar, bu değerlendirmeyi pekiştirici niteliktedir.

Özel bir durumla ilgili oluşlarını göz ardı etmemekle beraber iki ayetin akışından genel bir yasama benzeri tüm durumlarda uygulanan bir hüküm olarak indikleri anlaşılmaktadır. Eğitsel ve yasama nitelikli ayetlerin çoğu için aynı durum geçerlidir.

ilk kez bu iki ayette, hayati meselelere ilişkin yasama ve kanun koyma özelliği ön plana çıkıyor. Bu Medine dönemine özgü bir durumdur. Bu tür meselelerle ilgili olarak Mekke inişli ayetlerde yer alan emir ve yasaklar daha çok teşvik, öğüt, azar, uyarı ve eleştiri niteliğindeydi. Nedeni ise, açıktır. Müslümanlar, Mekke'de azınlık konumun-daydılar. Kanun koymaya, yasal hükümler uygulamaya imkan yoktu. Medine döneminde durum değişti. Orada müslümanlann sayısı arttı. Aralarında hayati meselelerle ilgili sürtüşme ve çekişme vakıalarında da bir artış gözlendi. Peygamberimiz (s) bu ortamda hem başkan hem komutan hem de yargıç konumundaydı. Hayat dal budak salmış, konjonktüre uygun olarak yasalar koymak zorunlu hale gelmişti. İhtiyaçlara cevap vermek, fetva sormalar, bilgi edinmeler ve başvurular üzerine sorunları çözücü hükümler bildirmek kaçınılmazdı.

Burada önemli bir hususa dikkat çekmek gerekir. Medine döneminde hayatın çeşitli meseleleri ile ilgili olarak inen birçok yasama nitelikli ayetlerin içerdiği hükümler daha önce Mekke döneminde emir, nehiy, azar, teşvik uyarı ve müjdeleme şeklinde inmiştir. İsra, En'am ve Furkan sûrelerinde, haksız yere adam Öldürmeden sakındırma, maktulün velisine kısas hakkını tanıma ile ilgili ifadeleri buna örnek gösterebiliriz. Hz. Peygamber ve Kur'an'a karşı duydukları onulmaz kinin etkisiyle: "İslam'ın iki döneminin daveti ve hedefleri arasında çelişki vardır" diyenlere verilmiş bir cevaptır bu. Dolayısıyla Medine döneminde başvurulan yöntem, Mekke inişli ayetlerde ifadesini bulan ilke ve hükümlerin pratikte uygulanması şeklindedir. Hiç kuşkusuz bunda da bütünüyle hikmet, hak, doğruluk ve hayatın gerekleri gözetilmiştir. Aynı zamanda bu, iki dönemde inen Kur'an ayetleri arasında tam bir uyum olduğunu gösteren somut bir örnektir.

Müfessirler incelemekte olduğumuz bu iki ayetin açıklaması bağlamında, taammüden adam öldürmenin hükmü hakkında çeşitli görüşler sunmuşlardır. Bu mesele fıkıh bilginlerinin alanına girmektedir. Onlar da Kur'an ayetlerine ve Peygamberimizin hadislerine dayanarak değişik izahlarda bulunmuşlardır. Burası fıkhı ayrıntılara girmenin, konuyu detaylandirmanın yeri değildir. Fakat biz yine de meseleyi özetlemeye çalışalım: İslam şeriatının ön gördüğü hüküm, başta incelediğimiz En'am ve İsra sûrelerinin (151-33) ayetleri ve Buhari, Müslim,

---

[230[230]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

Tirmizi ve Ebu Davud tarafından rivayet edilen şu hadise dayanmaktadır: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik eden müslüman bir kimsenin kanı ancak şu üç durumda helal olur: Bir cana karşılık olmak, evliyken zina etmek ve dinden dönüp cemaati terketmek[231][231]. Bir diğer hadiste ise şöyle buyuruluyor: Bütün müslümanlann kanı eşittir[232][232]. Buna göre, özgür müslüman bir kadına karşılık, özgür müslüman bir erkeği öldürmek caiz olduğu gibi bunun tersi de caizdir. Müslüman bir köleye ve müslüman bir cariyeye karşılık hür bir müslüman erkek ve hür bir müslüman kadın öldürülebilir. Bir zımmiye ve bir anlaşmalıya karşılık bir müslümanın Öldürülmesi, ayrıca bir kişiye karşılık bir topluluğun öldürülmesi hususu ihtilaflıdır. Bununla beraber çoğu fıkıhçı olumlu görüş belirtmiştir.

Burada incelemekte olduğumuz ayetlerden ilkinin hükmünde bir değişikliğe gidildiği göze çarpmaktadır. Nitekim bazı müfessirler[233][233] "cana can" ifadesini içeren "Maide 45" ayetinin incelediğimiz iki ayetten ilkini değiştirdiğini ya da neshettiğini söylemişlerdir.

Maide sûresinin ilgili ayetinde yüce Allah'ın Tevrat'ta, İsrailoğulları'na kısas hükmünü öngördüğü anlatılmaktadır: "Biz onda, onların üzerine yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılık da kısas vardır. Ama kim bunu sadaka olarak bağışlarsa o kendisi için bir kefarettir. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar, zalim olanlardır" (Maide 45). Bunu izleyen ayetlerden algıladığımız kadarıyla bu ayetin içerdiği hükümler, müslümanlar için geçerli bir şeriat değildir. "Bizden öncekilerin şeriatı, bizim için de geçerlidir" teorisini kabul etmek mümkün değildir. Yeri geldikçe izah edeceğimiz gibi bunu sözkonusu ayetlerden çıkarıyoruz.

Anladığımız kadarıyla, incelemekte olduğumuz ayetlerin ilki, belli şekillerde ortaya çıkmış bir kan davası sorununu çözüme kavuşturmak üzere inmiştir. Bu aynı zamanda benzeri her sorunun için, çözümleyici bir yasamadır. İkinci ayet ise bir açıdan yasamanın hikmetini kapsıyor, bir diğer açıdan da hüküm nitelikli genel bir ilkeyi vurguluyor. Kastedilen hikmet kısastaki yararların açıklanmasıdır. Bu da son derece etkileyici bir ifadeyle dile getirilmiştir: "Kısasta sizin için hayat vardır". Genel hüküm nitelikli ilke ise şudur: "Taammüden adam öldürme suçunu kısash cezalandırma..." Bu bakımdan ilk ayetin hükmünde bir değişikliğe gidilmiştir. Yani mutlak ve genel bir yasama şekline sokulmuştur. Yukarıda sunduğumuz hadiseler de bu değerlendirmeyi pekiştirici niteliktedir.

Hiç kuşkusuz kısasla, katili bağışlama ilkeleri arasında bir çelişki yoktur. Çünkü katili bağışlama, maktulün velisine bağlı özel bir durumdur. Buradaki hüküm nitelikli ilke tümden devre dışı bırakılıyor değildir. Tersine hüküm diyet ve bedelle yer değiştiriyor.

---

[231][231] et-Tacc.3sh.17

[232][232] Ayetin tefsiri i!e ilgili olarak hadis imamlarından biri olan İbn Kesir tefsirine bakınız.

[233][233] Hazin

Ayetlerin ilkinde, bağışlama durumuna değinilirken oldukça etkileyici bir mesaj veriliyor: Allah eğer adam öldürmede bağışlamaya izin vermişse, bu O'nun rahmetini yansıtan bir cezayı hafifletmedir. Müslümanların bu ruhsatı, istismar etmeleri kötüye kullanmaları doğru değildir. Gerekeni hak ve iyilik çerçevesinde yerine getirmekle yükümlüdürler. Öte yandan bağışlamanın mubah olduğuna ilişkin ifadenin gönül okşayıcı nitelikte oluşu, olayların doğal seyriyle uyum içinde hareket etme, insanlann değişik ortamlardaki farklı durumlarını gözetme ile ilgili bir mesaj vermektedir. Hiç kuşkusuz ibretle üzerinde durulması gereken bir husustur bu. [234[234]]

180- Sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman[235[235]]', eğer geride bir hayır'[236[236]] bırakmışsa, anaya, babaya ve yakın akrabaya maruf bir tarzda vasiyette bulunması Allah'a karşı gelmekten sakınanlara bir hak olarak size yazıldı.

181- Bundan böyle kim onu. işittikten sonra değiştirirse, günahı elbette onu değşitirenlerin üzerinedir. Şüphesiz Allah, işitendir, bilendir.

182- Bunun yanında, kim vasiyet edenin haksızlığa eğilim göstereceğinden'[237[237]] ya da günaha gireceğinden korkup da ikisinin arasını bulup düzeltirse, artık ona günah yoktur. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

Ayetlerde, ölümü yaklaşan her müslümanın şayet çok miktarda mal bırakıyorsa, anne babaya ve akrabalara vasiyette bulunmasının farz olduğu ifade ediliyor. Bu arada hiç kimseye haksızlık etme eğilimi göstermeksizin adalette uygun bir şekilde vasiyette bulunulmasının gereğine dikkat çekiliyor. Vasiyet edenin sözlerini saptıran, değiştiren, gizleyen ya da çarpıtan kimselere de sert uyarılar yöneltiliyor. Vasiyetle ilgili kimselerin arasının düzeltilmesine ilişkin bir teşvik ifadesi de yer alıyor. Bir müslüman vasiyet edenin haksızlığa eğilimli olduğunu günah ya da zulüm işlemek üzere olduğunu gördüğü zaman yapıcı bir tavırla buna engel olmalıdır.

Bu ayetler de tıpkı önceki ayetler gibi yasama üslubuna sahip yeni ve ayrı bir bölüm niteliğindedir. Görebildiğimiz kadanyla müfessirler ayetlerin nüzul sebepleri ile ilgili olarak herhangi bir rivayet aktarmış değildirler. Ayetlerin akışından algıladığımız kadanyla, babalar ve bazı akrabalar için mirasta belli ve karara bağlanmış bir pay tesbit edilmiş değildi. Bu yüzden sözkonusu kişiler haksızlığa ve mirastan yoksun bırakılma muamelelerine maruz

---

[234[234]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/167-169.
[235[235]] Iza hadare Yaklaştığı zaman.

[236[236]] Hayran Mal ya da çok mal.

[237[237]] Cenefen Haksızlığa eğilim gösterme, sapma.

kalabiliyorlardı. Dolayısıyla, bu ayetler de bu tür bir münasebet üzerine inmiş olabilirler. Bize öyle geliyor ki bu ayetler, Nisa süresindeki mirasla ilgili ayetlerden önce inmişlerdir. Çünkü Nisa sûresinin ilgili ayetlerinde, babaların kardeşlerin ve kızların mirastaki paylari belirlenmiştir. Burada vahyin aşamalı inişine ilişkin bir tablo ile karşı karşıyayız.

Bu bölümün kısasla ilgili bölümden hemen sonra inmiş olması ve buraya yerleştirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Bir diğer ihtimal de benzer yasal gerekçelerle birbirlerini izleyecek şekilde yerleştirilmiş olmalarıdır. [238][238]

Vasiyet Üzerine

Müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir[239][239]. Peygamberimizin ashabına ve tabiin ulemasına dayanarak, ayetlerin neshi bağlamında değişik görüşler benimsenmiştir. Bazı bilginlere göre, Nisa sûresinin ilgili ayetleri ve Peygamberimizin "Allah her hak sahibine hakkını vermiştir. Varis için vasiyete gerek yoktur"[240][240] hadisi bu ayetleri neshctmiştir. Diğer bazı bilginlerse ayetlerin neshedilmediklerini, hükümlerinin geçerli olduğunu söylemişlerdir. Bir gruba göre vârislere ilişkin ayetlerle Peygamberimizin konuya ilişkin hadisi, sadece vârisler içinde iki gruba ilişkin vasiyet hükmünü neshetmişlir, diğer akrabalarla ilgili vasiyet hükmü yürürlüktedir. Görüldüğü gibi bu sonuncu görüş daha dikkate değerdir. Varislerle ilgili ayetlerin inişinden sonra da vasiyet hükmünün devam ettiğini gösteren sağlam ipuçlarından biri bu ayetlerde, ölünün vasiyetinin yerine getiril-mesinin, borçlarının ödenmesinin, mirasın paylaşımından önce bir zorunluluk olduğuna ilişkin uyanların sık sık yinelenmesidir. Nitekim birçok akrabalar vardır ki, kimi zaman mirastan pay alamazlar. Ölünün erkek çocuklarının ve babasının olması durumunda kardeşle, ölünün amcalarının bulunması durumunda torunlar ve baba ve oğul gibi yakın akrabalann bulunması durumunda amcalar, halalar, dayılar ve teyzeler mirastan yoksun kalırlar.Bu bakımdan ilk ayetin ifadesi oldukça etkileyicidir; öyle ki vasiyet Allah'tan kor-kanlar üzerinde yerine getirilmesi gereken farz bir görev olarak öngörülüyor.

Buharı, Müslim, Tirmizi, Nesai ve Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadiste şöyle bu-yuruluyor: "Torunda vasiyet edeceği bir şey varsa, müslüman bir kişinin vasiyetini yaz-maksızın iki gece üst üste sabahlaması doğru değildir[241][241].

Tabrasi ilgili ayetleri tefsir ederken, bu bağlamda şöyle bir hadise yer verir: "Kim vasiyet etmeden ölürse, cahiliye üzere ölmüştür". Bir diğer hadiste ise şöyle buyurulu-yor: "Kim

---

[238][238] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/170-171.
[239][239] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir. En geniş açıklamalar Taberi tefsirinde yer almaktadır.

[240][240] et-Tacc.2sh.243

[241][241] et-Tac 2 sn, 241

vasiyet etmeden ölürse, cahiliye üzere ölmüştür". Bir diğer hadiste ise şöyle buyuruluyor: "Kim ölüm anında güzel bir vasiyette bulunmazsa, kişiliğinde ve aklında noksanlık vardır". Hz. Ali'den şöyle bir hadis rivayet edilir: "Ölüm döşeğindeyken ya-kınlan için vasiyette bulunmayan kimse, amellerini günahla neticelendirmiş olur".

Taberi, Tabiin ulemasından Dahhak'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Ölüm döşeğin-deyken yakınları için vasiyette bulunmayan kimse, amellerini günahla neticelendirmiş olur". Ardından şunu dediğini aktarır: Şayet vasiyet edeceği akrabaları yoksa müslüman fakirler için vasiyette bulunsun.

Bu ifadeler, son derece etkileyicidir. Servetin dağılımını, sırf vârislerin ellerinde bi-rikmemesini öngörmekte ve insanlar iyilik yapmaya akrabalara iyi davranmaya teşvik edilmektedir.

Ayet-i kerimenin ön gördüğü bu yükümlüğün sınır ile ilgili olarak birçok hadisi rivayet edilmiş, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri de beş sahih müsned yazarı tarafından rivayet edilmiş şu meşhur hadisti: Sa'd b. Ebi Vakkas Peygamberimize şöyle der: "Benim malım çoktur. İki kızımdan başka da mirasçım yoktur. Bütün malımı başkalarına vasiyet edeyim mi?" Peygamberimiz: "Hayır" der. Sa'd: "Üçte ikisini?" der. Peygamberimiz: "Hayır", cevabını verir. Sa'd: "Üçte birini vasiyet edeyim mi?" diye sorar. Peygamberimiz: "Evet. O bile çoktur. Senin mirasçılarını zengin olarak bırakman, başkalarına el açan yoksullar olarak bırakmandan daha hayırlıdır" cevabını verir[242[242]]. Müslim, Ebu Davud ve Nesai'nin rivayet ettiği bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Adamın biri ölmek üzereyken altı kölesini azat etti. Bundan başka da malı yoktu. Peygamberimiz, köleleri yanma çağırdı. Üç eşit gruba ayırarak aralarında kura çekti ve sadece iki tanesini azad etti. Adama da ağır sözler söyledi[243[243]]. Bu da gösteriyor ki, Peygamberimiz sadece malın üçte birini vasiyet edilmesine izin vermiştir. Bu hadisten, kölelerin mal olarak algılandığını ve Peygamberimizin köle azad edilmesine karşı çıkmadığını anlıyoruz. O, bu konuda en güzel ve ideal örnektir. Ayrıca ona inen Kur'an'da çeşitli münasebetlerle, köle azad edilmesini teşvik eder. Dolayısıyla bu hadisteki mesaj, adamın vârislerine acıma bağlamında değerlendirilmelidir. Öte yandan Rasulullah ashabından ve tabiinden çeşitli görüşler rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerden birine göre Hz. Ali hasta yatağında olan amcazadelerinden birini ziyarete gider. Adam: "Bütün malımı vasiyet etmek istiyorum" der. Hz. Ali :"Hayır vasiyet etme. Çünkü senin vasiyet edecek kadar malın yoktur, der. Adamın malının değeri yedi yüz veya dokuz yüz dinar arasındaydı. Bir diğer rivayete göre adamın biri dört yüz dinar değerinde olan tüm malını sadaka olarak vasiyet etmek ister. Hz. Aişe: "Bunda bir fazilet görmüyorum" der. Öyle anlaşılıyor ki, adam bu konuda Hz. Aişe'den fetva istemiştir.

[242[242]] et-Tacc.3sh. 242

[243[243]] a.g.e.

Bir rivayete göre Tabiin ulemasından Katade "eğer geride bir hayır bırakmışsa" cümlesini "bin dirhem ve yukarısı" şeklinde yorumlamıştır[244[244]]. Bu da demektir ki, ayetin orjinalinde geçen "hayır" kelimesinden maksat, çok maldır. Yani, geride bırakılan maİ, yasal varislerin payı karşılandıktan sonra muhtaç ve yoksullara da bir miktar verilebilecek oranda olmalıdır. Son derece hikmetli bir değerlendirmedir bu. Buna göre, vasiyet edenin vasiyet etmek durumunda olduğu mal, geride bıraktığı malın üçte biri oranını aş-mamahdır. Peygamberimizden rivayet edilen ikinci hadis müslümanlann emirlerinin ve kadılarının malın üçte birinden fazlasının vasiyet edilmesine engel olmaya yetkili olduklarını ifade etmektedir.

İkinci ayette, vasiyeti değiştirenlere ya da uygulanmasına engel olanlara yönelik bir uyarı yer almaktadır. Çünkü bu tutum, kazanılmış hakkı inkar ve hayra ve iyiliğe engel olma anlamına gelir. Mal sahibinin malını vermek istediği kişiye malın ulaşmasını engellemek demektir.

Üçüncü ayetin akışından ve oluşturduğu atmosferden, vasiyet edenin yasal mirasçılarına zarar vermesinin, bazısına ayrıcalıklı davranmasının engellenmek istendiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, bunda da derin bir hikmet ve hak prensibi öngörülmüştür. Tefsir bilginleri[245[245]] şunları örnek vermişlerdir: Babanın, oğullarından birinin çocuğuna, babası hayattayken vasiyet etmesi ya da kadının kızlarından birinin kocasına vasiyette bulunması. Çünkü her iki durumda da mal torunun babasına ya da annesine dönecektir. Oysa her ikisi de yasal varislerdir. Onlar için ayrıca vasiyette bulunmak caiz değildir.

Taberi, zarar amaçlı vasiyetin caiz olmadığına ilişkin olarak İbn Abbas'tan bir görüş rivayet eder. Ayrıca Katade'den emir sahibinin zarar amaçlı vasiyete müdahale edip hak ve adalet sınırlarına çekebileceğine ilişkin bir görüş aktarır. Nitekim ikinci ayetin son fıkrası, zarar vermeyi amaçlayan ya da böyle yapmasından kuşkulanılan kişinin vasiyetine müdahale edip ıslah etmeyi teşvik edici niteliktedir. Hiç kuşkusuz, bunun altında da derin bir hikmet yatmaktadır. Çünkü bu sayede zarara engel olunmuş ve yararlı, hayırlı olanın gerçekleşmesine imkan sağlanmış olur. Tefsir bilginleri, emir sahiplerine verilen bu yetkinin, vasiyette bulunanın ölümünden sonra da geçerli olduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirme yerindedir. Nitekim "ona bir günah yoktur" cümlesi de bunu pekiştirmektedir. Çünkü ikinci ayette, vasiyeti değiştiren aracılara yöneltilen uyarının ıslah amaçh müdahaleler için geçerli olmadığını ifade etmektedir. Burada İslam çağırışının Kur'an ve sünnetin asıl hedefi olan hayır ve ıslah gözönünde bulundurulmuştur.

Üçüncü ayetin ifadesi, yapabilecek durumdaki her müslüman gibi, müslümanlann emir sahiplerini de kapsayacak niteliktedir. Burada da ıslaha tanınan alanın genişliği; eziyet, zarar ve haksızlık amaçlı girişimlerin önünün tıkanmasına verilen önem ön plana

---

[244[244]] Taberi.

[245[245]] Taberi.

çıkmaktadır. [246[246]]

Vakıf Meselesi Ve Vasiyet Vakıf İlişkisi

Bu konuyla bir şekilde ilintili olan bir diğer mesele vardır. Vakıf meselesi... Bize öyle geliyor ki, vakıf, vakfedenin hayatında uygulamaya konulan ve ölümünden sonra da geçerliliği bulunan bir tür vasiyettir. Nitekim bazı hadisler özel olarak bu tür hayırları teşvik etmişlerdir. Beş müsnedin yazarları, İbn Ömer'den şöyle rivayet etmişlerdir: Ömer'in payına Hayber'den bir arazi parçası düştü. Bu konuda gidip Rasulullah'ın görüşünü sordu ve dedi ki: "Ya Rasulullah, bana Hayber arazisinden bir miktar ganimet olarak verildi. Ondan daha değerli bir malımın olduğunu sanmıyorum. Ne yapmamı emredersiniz?" Peygamberimiz buyurdu ki: "İstersen mülkiyetini elinde bulundurmak üzere sadaka olarak verebilirsin". Bunun üzerine Ömer "Arazinin mülkiyeti, satılamaz, satın alınmaz, miras bırakılmaz ve hibe edilemez; geliri ise, fakirlere, akrabalara, kölelere, Allah yolunda cihad edenlere yolculara, misafirlere aittir. Bunun İdaresini üstlenen kişi, maruf ölçülerinde gelirinden yararlanabilir ve çıkar elde etmeksizin bir dostuna yedire-bilir" diye sadaka olarak bağışladı[247[247]]. Bize Öyle geliyor ki, peygamberimizin Ömer'e yönelik bu direktifini, vasiyetle ilgili açıklamalarımız çerçevesinde ele alınmalıdır. Dolayısıyla, bir kimsenin sahip bulunduğu az miktardaki bir malı bu şekilde vakfetmesi, yasal varislerini zor durumda bırakması caiz değildir. Bir malı vakfedenin vakfettiği bu malın miktarı, servetinin üçte biri miktarını açmamalıdır. Aynca malını vakfederken, yasal varislerine zarar vermeyi, haksızlık etmeyi de amaçlamam alıdır.

Bilindiği gibi, ismen hayır amaçlı ama gerçekte zürriyetin kullanımına yönelik vakıf şekilleri de vardır. Kişi bu amaçla vakfettiği bir malı kendi zürriyetinin ve akrabalarının kullanımına özgü kılar, Zürriyeti ortadan kalkınca da, hayır amaçlı olarak kullanılmasını vasiyet eder. Ya da işin doğru ve meşru olması için bazı hayır işlerinde kullanılmasını öngörür. Bu tür vakıf Örneklerinde, mirasla ilgili ayetlerin öngördüğü dağıtım çerçevesinde olmamaları, bazı varislerin mirastan yoksun bırakılmalarına, bazılarına ayrıcalıklı davramlmamasına yönelik olmamaları şart koşulur. Bu tür bir vakıf, bizim görüşümüze göre sakıncalıdır. Müslümanların emiri pozisyommundaki kişi buna izin vermemelidir. Doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir. [248[248]]

183- Ey iman edenler, sizden öncekilere yazıldığı gibi oruç size de yazıldı. Umulur ki

---

[246[246]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/171-173.
[247[247]] et-Tacc.2sh. 274

[248[248]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/173-174.

sakınırsınız.

184- Oruç sayılı günlerdir. Artık sizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Zor dayanabilenlerin üzerinde bir yoksulu doyuracak kadar fidye vardır. Kim gönülden bir hayır ya-parsa[249][249] bu da kendisi için hayırlıdır. Oruç tutmanız--eğer bilirseniz- sizin için daha hayırlıdır.

185- Ramazan, insanları için hidayet olan ve doğru yolu ve hak ile batılı birbirinden ayıran apaçık belgeleri kapsayan Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyleyse sizden kim bu ayda mukim olursa[250][250] artık oruç tutsun. Kim hasta ya da yolculukta olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu kolaylık sayıyı tamamlamanız ve sizi doğru yola ulaştırmasına karşılık Allah'ı büyük tanımanız içindir. Umulur ki şükredersiniz.

186- Kullarım Beni sana soracak olursa, muhakkak ki Ben onlara pek yakınım. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse onlar da Benim çağrıma cevap versinler ve bana iman etsinler. Umulur ki doğru yolu bulmuş olurlar.

187- Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak[251][251] size helal kılındı. Onlar, sizin örtüleriniz, siz de onlara örtüsünüz. Allah, gerçekten sizin, nefislerinize İhanet etmekte'[252][252] olduğunuzu bildi, tevbenizi kabul etti ve sizi bağışladı. Artık onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdıklarını dileyin. Fecr vakti, sizce beyaz iplik siyah İplikten ayırd edilinceye kadar[253][253] yiyin, için sonra geceye kadar orucu tamamlayın. Mescidlerde itikafta olduğunuz zamanlarda kadınlara yaklaşmayın'[254][254]. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara yanaşmayın. İşte Allah, insanlara ayetlerini böylece açıklar; umulur ki sakınırlar.

Oruç Ve Ramazan Ayı

Yukarıda sunduğumuz ayetler, orucun farz kılmışı, sınırlan, faydaları ve oruç ibadetine özgü ruhsatlan ifade eden bilgiler içermektedir. İfadeler açık ve anlaşılırdır. Yasama nitelikli yeni bir bölüm görünümündedir. Bu yüzden, yasama nitelikli vasiyet bölümünden sonra inmiş olması ve hemen sonrasına yerleştirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Ya da, her iki bölümün

---

[249][249] Fe men tatavvaa hayren Kim belirlenmiş fidye miktarından fazla verirse.

[250][250] fe men şehide min kumuş-şehre Kim Ramazan ayında mukim olursa, sefere çıkmamış olursa.

[251][251] er-Rafesu Cinsel ilişki.

[252][252] Tahtanune enfusekum Nefislerinize ihanet ve haksızlık ediyorsunuz.

[253][253] Hatta tebeyyene lekumul'haytul'ebyadu mine'l hayti'İ esvedi mine'l fecri Gündüzün aydınlığı ile gecenin karanlığının birbirinden ayrıldığı dolayısıyla siyah iplikle beyaz ipliğin ayırdedilmesine yardımcı olan fecr-i sadıkın söktüğü ana kadar.

[254][254] Başiruhunne Onlarla cinsel ilişkiye girin.

"yasama" bağlamında benzerlik arzetmeleri, ardarda yerleştirilmelerinin gerekçesi olmuştur. Nitekim, önceki ayetler için böyle bir durum sözko-nusuydu.

Oruç, nefsin annması uğruna bedenin çeşitli ihtiyaçlanndan yoksun bırakılması esasına dayalı ruhsal egzersizlerden oluşan bir ibadet şeklidir. Bu ibadet, eski çağlardan beri, çeşitli şekillerde uygulana gelmiştir. Yahudilere ve hristiyanlara farz kılınmıştır. İlk ayetle buna işaret ediliyor. Kitap Ehli olmayan birçok toplulukta da oruç ibadeti bilinmektedir. Hiç kuşkusuz, psikolojik egzersizler yönü ağır basan bu ibadet biçimi, özünde birtakım mesajlar, meziyetler ve faziletler banndırmaktadır. Bir kere oruç tutanlar, hiç bir denetim, sorgulanma endişesi sözkonusu olmaksızın gönüllü olarak kendilerini mahrumiyete katlanmaya alıştırmaktadırlar. Tek denetleyici oruçlunun imanı ve vicdanıdır. Öte yandan oruç bir ruhsal annma yöntemidir. Ruhu ve iradeyi güçlendirir, tutkuları frenler, ihtiraslara, şehevi arzulara gem vurur. Gönüllü olarak bu yoksunluğu göze alanlara, yoksul insanlann durumunu hatırlatır, karşılaştırma yapmalanna imkan sağlar. Dolayısıyla kişiyi, duygusallaştınr, iyiliğe, ihsana ve yardım severliğe teşvik eder. Oruç, insanın Allah'a ve insanlara yönelik tüm yükümlülüklerini en uygun biçimde kapsayan İslami bir ibadet şeklidir, desek mübalağa etmiş olmayız. Allah'ın feyzine, yardımına ve ruhaniyetine ulaşmak için nefsi arındırır, şehevi arzulann baskısından kurtanr.

Orucun fazileti ve adabı ile ilgili olarak Peygamberimizden birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadislerden birinde şöyle buyuruluyor: "Yüce Allah Ramazan ayında oruç tutmanızı farz kıldı. Ben de geceleri kalkıp ibadet etmenizi sünnet olarak Ön gördüm. Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan ayında gündüzün oruç tutsa, geceleri de ibadet için kalksa, anasından doğduğu gün gibi günahlardan sıyrılır[255][255]. Kutsi kabul edilen bir diğer hadiste şöyle deniyor: "(Allah buyuruyor ki:) Her amel, ademoğlu içindir. Oruçsa benim içindir. Onun karşılığını da Ben vereceğim". Oruç kalkandır. Biriniz oruç tuttuğu gün, kansıyla cinsel ilişkiye girmesin, bağınp çağırmasın. Eğer biri ona söver veya dövüşmek isterse "Ben oruçluyum" desin. Muhammed'in nefsini elinde tutan Allah'a andolsun ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu için iki sevinç vardır. İftar edince sevinir, bir de Rabbine kavuştuğunda orucundan dolayı sevinir[256][256]. Bir başka hadiste şöyle deniyor: "Ebu Emame der ki: Rasulullah'a: Bana bir şey emret ki, ondan dolayı Allah beni yararlandırsın" dedim. Buyurdu ki: Oruç tutmanı emrederim. O eşsiz bir ibadettir[257][257]. Başka bir hadiste Peygamberimizin şöyle buyurduğu rivayet ediliyor: Sana hayrın kapılarını göstereyim mi: "Oruç kalkandır. Sadaka, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi hataları söndürür. Kişinin gece karanlığında kıldığı namaz salihlerin şiarıdır"[258][258] Bir diğer

---

[255][255] Nesai, Ahmed: (et-Tac c.2 sh.42)
[256][256] et-Tacc.2sh.43

[257][257] Nesai, Hakîm, et-Tac c.2 sh.46

[258][258] Tirmizi, et-Tac c.2 sh.46

rivayette ise, şöyle buyuruluyor: "Üç kişinin duası geri dönmez: İftar edene kadar oruçlunun. Adil yöneticinin ve mazlumun. Allah bunların dualarını bulutların üzerine çıkarır. Gök kapılarını açar. Sonra ulu Allah der ki: İzzetime andolsun ki, bir süre sonra bile olsa, sana mutlaka yardım edeceğim"[259[259]]. Oruç ayetleri ile ilgili olarak müfessirler değişik görüşler ileri sürmüş, fıkıhçılar farklı çıkarsamalarda bulunmuş ve hadisçiler çok sayıda hadis rivayet etmişlerdir. Bu da İslam'ın bir rüknü olarak orucun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Burada ayrıntılı ve uzun açıklamalara girecek değiliz. Kendi yorum ve değerlendirmelerimizle birlikte konuya ilişkin olarak şu özet açıkalamayi sunmakla yetiniyoruz:

1) Tefsir bilginleri[260[260]] "sizden Öncekilere yazıldığı gibi" cümlesi ile ilgili olarak şöyle demişlerdir: Ramazan ayında oruç tutmak, Ehl-i Kitap'a da farz kılınmıştı. Bu uygulama Hz. İbrahim'e kadar dayanır. Eskiden oruç, iftar sonrası uyku ile başlar, ertesi gün yatsı vaktine kadar sürerdi. Bu onlara ağır geldi. Bu yüzden orucun şeklini değiştirdiler. "Bu söylenenlerin sağlam bir dayanağı yoktur. Bizce, ifadeden maksat, benzerliği vurgulamaktır. Yahudi ve hnstiyanlann belli oruç tutma, zamanlan vardı. İşte müslümanla-ra oruç ibadetinin farz kılınışı bağlamında, buna da işaret etme gereği duyulmuştur.

2) "Oruç sayılı günlerdir" ifadesi ile ilgili olarak şöyle demişlerdir: Önceleri oruç, her ayın üç gününde tutulmak üzere farz kılınmıştı. Ehli Kitab'a da bu şekilde farz kılınmıştı. Önceleri Peygamberimiz ve mü'minler, bu uygulamayı gönüllü olarak yerine getiriyorlardı. Sonra farz kılındı. Ardından da Ramazan orucunun farz kılınışı ile birlikte neshcdildi. Bir diğer yorumda ise, "sayılı günler" ifadesi ile "Ramazan ayı" kastedilmiştir. "Ramazan ayı ki Kur'an onda indirilmiştir" ifadesi "sayılı günler" ifadesinin açıklayıcı bedelidir, neshedicisi değil, denilmiştir. Bizce bu son yorum daha isabetlidir. 184. ayetteki "kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun" ifadesi, yorumu pekiştirici bir karinedir. Çünkü "sayılı günler"in belli ve bilinen günler olduğunu ifade etmektedir.

3) "Zor dayanabilenlerin üzerinde fidye vardır" ifadesi ile ilgili olarak şu görüşleri ileri sürülmüştür:

a) "Yutikunehu" ifadesinden önce mahzuf bir "la" vardır. Çünkü ifade oruç tutmama ruhsatının ve fidye vermenin hikmetini açıklamaya yöneliktir.

b) "Yutikunehu: "Güç dayanabilenler" ifadesi "zorlukla ve meşakkatle dayanabilenler" demektir. Bununla da yaşlılar ve tedavi olmaları mümkün olmayan hastalar kastedilmiştir. Bazıları hamile ve emzikli kadınların da takatsiz düşmekten korkmaları durumunda bu ruhsattan yararlanabileceklerini söylemişlerdir.

[259[259]] Tirmizi. et-Tac c.5 sh. 106-107

[260[260]] Taberi, Beğavi, Hazin, Tabresi ve ibn Kesir. En kapsamlı planı Taberi ve İbn Kesir'dir. İktibas ettiğimiz kısımda geçen herşey bu kitaplardan öncelikle de Taberi ve Imlbn Kestr'dendir.

c) Oruç başlangıçta tercihe bırakılmış bir farzdı. Dileyen oruç tutar, dileyen tutmaz, ama yoksullara yemek yedirirdi. Bununla beraber yüce Allah, oruç tutmalarının tutmamalarından daha hayırlı olacağına dikkat çekmişti, bu uygulama, 185. ayetin içerdiği hükümlerle neshedildi. Bu ayette, oruç tutmama ruhsatını sınırlandırmış ve Ramazan ayında mukim olan herkesin oruç tutması hükmünü getirmiştir. Hasla ve yolculara da daha sonra kaza etmek şartıyla oruç tutmama ruhsatı verilmiştir. Seleme b. Ekva'dan şöyle rivayet edilir: "Zor dayanabilenlerin üzerinde fidye vardır" cümlesini içeren ayet inince, bazılarımız oruç tutmayıp yerine fidye vermeyi istediğinde, bunu yapardı. Bu uygulama bir sonraki ayet inene kadar devam etti. "Sizden kim bu aya şahid olursa artık onu tutsun". Böylece yukarıdaki ayetin hükmü neshedildi[261[261]]. Bununla beraber bazı müfessirler, bu ayetin önceki ayeti neshettiğine ilişkin görüşü doğru bulmuyorlar ve diyorlar ki: "Zor dayanabilenlerin üzerinde bir yoksulu doyuracak kadar fidye vardır" ifadesinin içerdiği hüküm, kalıcıdır. Bu görüşü destekler nitelikte, bir de hadis rivayet ederler: İbn Abbas der ki: "Bu ayet neshcdilmiş değildir. Bu yaşlılara, takatsiz düşmekten korkan hamile ve emzikli kadınlara ve tedavisi olmayan hastalara verilmiş bir ruhsattır"[262[262]] İbn Abbas'a dayandırılan bir diğer rivayette[263[263]] ise şöyle deniyor. Fidye verme sadece oruç tutmaya güç yetiremeyen yaşlılara ve tedavisi olmayan hastalara özgü bir ruhsattır. Bize göre bu değerlendirme doğrudur. Hamile ve emzikli kadınlar geçici bir hastalığa yakalanmış hastalar hükmündedir. Takatsiz düşeceklerinden endişe ederlerse, oruç tutmayabilirler. Daha sonra gerekçeleri ortadan kalkınca, tutamadıkları günler sayısınca kaza ederler.

Görüldüğü gibi ayet-i kerime, bir yandan da muteber fidyeden fazlasını vermeye teşvik ediyor. Buna göre fidyenin alt limiti bir yoksulu doyurmadır. Hiç kuşkusuz bu uygulama sürekli yoksullara iyilikte bulunmayı tavsiye eden Kur'an mesajı ile örtüş-mektedir. Ulemanın çoğunluğu, yoksula verilecek yiyeceğin, oruç tutan kimsenin ailesine yedirdiği bir günlük yiyecek oranında olduğu görüşündedir.

İlk bakışta da farkedildiği gibi "oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır" ifadesi, bütün müslümanlara yöneliktir. Demek isteniyor ki, ruhsat ancak kendi koşullarında değerlendirilir ve oruç her zaman için güç yetirenler için ruhsattan daha hayırlıdır.

4) Bazı müfessirler[264[264]] "Sizden kim bu aya şahid olursa onu tutsun" ifadesini "Sizden kim hilâli görürse oruç tutsun" şeklinde yorumlamışlardır. Ne var ki, ulemanın çoğunluğu ifadenin: "Sizden kim oruç ayında mukim olursa, oruç tutması farz olur" anlamına geldiği görüşündedir. Zaten hemen sonra gelen cümle de bu değerlendirmeyi pe-kiştirici niteliktedir: "Kim hasta ya da yolculukta olursa, tutmadığı günler sayısınca diğer günlerde tutsun"...

261[261] et-Tac c.2 sh.48
262[262] a.g.e
263[263] a.g.e.
264[264] Hazin

Bu arada her yıl dünyanın her tarafındaki bütün müslümanları meşgul eden "ru'yet-i hilâl" meselesine değinelim: "Peygamberimizden rivayet edilen bir hadiste şöyle buyu-ruluyor: Hilâli görünceye kadar oruç tutmayın ve hilâli görmedikçe bayram etmeyin. Eğer hava bulutluysa takdirinizi kullanın. "Buhari'de yer alan rivayette şöyle deniyor: "Eğer hava bulutluysa, Şa'ban ayını otuza tamamlayın". Bir başka rivayette: "Eğer hava bulutluysa otuz gün oruç tutunuz"[265[265]]. Bir rivayete göre Mekke emiri bir gün hutbeye çıkar ve şöyle der: "Rasulullah bize şu tavsiyede bulundu: Hilâli görünce oruç tutunuz. Eğer göremezseniz iki adil şahidin şahitliğiyle oruç tutmaya başlayınız[266[266]]. İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste şöyle Duyuruluyor: İnsanlar hilâli gözetlemeye çıkmışlardı. Gidip Rasulullah'a hilâli gördüğümü haber verdim. Bunun üzerine Rasulullah oruç tutmaya başladı ve halka da oruç tutmalarını emretti. İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Bir Bedevi, Rasulullah'ın yanma geldi ve "Ben Hilâl'i gördüm" dedi. Peygamberimiz: "Sen Allah'tan başka ilah olmadığına ve Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik ediyor musun?" diye sordu. Adam: Evet, dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz Bilâl'i insanlara oruç tutmalarını söylemek üzere görevlendirdi.

Bu rivayetlerin oluşturduğu atmosferden Ramazan ayının girdiğinden ve bittiğinden kesin olarak emin olma durumunun kastedildiği anlaşılıyor. Bize öyle geliyor ki, bu rivayetlerde, ayın doğuş yerleri itibariyle birbirlerine yakın ve eşit konumda bulunan ülkelerde yaşayan müslümanların, bir ülkede hilâlin görüldüğünün tesbit edilmesi ile birlikte oruca başlamalarını ve bayram yapmalarını engelleyici bir durum sözkonusu değildir. Bir kişinin şahitliği ile oruç tutabilirler. Aynı şekilde sağlam bilimsel verilere dayanan astronomik hesaplar ya da rasathaneler de teleskopla yapılan gözlemler sonucu hilâlin tesbit edilişine dayanarak Ramazan orucuna başlamanın ve bayram yapmanın bir sakıncası yoktur. Böyle bir yaklaşım, müslümanların özden çok şekle önem vermeleri sonucu her yıl yaşadıkları karışıklığa son verir ve bütün İslam ülkeleri birlikte oruca başlar, birlikte bayram eder. Gerçekten astronomi bilimi dikkat ve tesbit bakımından büyük gelişmeler kaydetmiştir. Telsiz, telefon gibi kitle iletişim araçları, bir göz açıp kapama anı gibi kısa bir sürede ülkelerin birbirleriyle iletişim kurmalarını mümkün kılmıştır. Daha önce bunların hiç biri yoktu. Kur'an'm direktiflerinden ve ilkelerinden, müslümanların çıkarına olan, hayatlarını kolaylaştırıcı olan, zorluk ve engel çıkarmayan araç ve gereçlerin rahatlıkla kullanılabilecekleri anlaşılmaktadır. Şu anda incelemekte olduğumuz ayette de konumuza ışık tutacak son derece önemli bir mesaj verilmektedir: Allah müslümanlara kolaylık diliyor, onlara zorluk dilemiyor..." Allah'ın onlardan istediği oruç tutmakla yükümlü oldukları ayı tamamlamaları, Allah'ı zikretmeleri ve O'na ibadet etmeleridir. Bu onların doğruluğa, hayra ve salaha erişmelerini sağlayacaktır.

5) Tefsir bilginleri "oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı" ifadesi ile ilgüi

[265[265]] et-Tac c. 2, s. 50

[266[266]] a.g.e. s. 51

olarak değişik görüşler ileri sürmüşlerdir: 1) Oruç gece, yatsı zamanı başlardı (uyku saati). Bir müslüman uyuduktan sonra şafaktan önce bile olsa, uyandığında eşi ile cinsel ilişkiye giremez, herhangi bir şey yiyip içemezdi. Bir kimse iftarını açmadan uyuya kalırsa, şafaktan önce uyansa bile orucu bozamazdı. Bu uygulama, müslümanların kendi içtihadlarına dayanıyordu Daha sonra yüce Allah, onlara yönelik bir şefkat göstergesi olarak yukarıdaki ayeti indirdi ve onların kendi kendilerine haram kıldığı şeyleri helâl kıldı. 2) Bu uygulama Peygamberimizin direktiflerine dayanıyordu. Başta Ömer b. Hattab olmak üzere bazı müslümanlar, uyuyup geceleyin şafaktan önce uyandıktan sonra eşleriyle ilişkiye giriyor, bazı şeyler yiyip içiyorlardı. Daha sonra günah korkusuyla ve pişmanlık duygusuyla Peygamberimize başvurdular. Peygamberimiz bu davranışlarından dolayı onları azarladı. Bunun üzerine bağışlama, tevbe ve hafifletme içeren bu ayet indi. 3) Bu ayet, tek başına inmiş değildir. Orucun farz kılınışı bağlamında yüce Allah, müslümanlara, oruç gecesinde şafak sökünceye kadar eşleriyle ilişkiye girmelerinin yiyip içmelerinin helâl olduğunu bildiriyor. Çünkü Allah, eğer bunları helâl kılmayacak olursa, onların nefislerine ihanet edeceklerini biliyordu. Buharİ'nin rivayet ettiği bir hadiste"' şöyle deniyor: "Kays b. Sırma oruçlu olduğu bir günde iftar vakti karısından yiyecek bir şeylerin olup olmadığım sorar. Kadın: "Şimdi gidip komşulardan senin için bir şeyler isteyeceğim" der. Kadın gidince, Kays uykuya yenik düşer. Kadın döndüğünde kocasının uyumuş olduğunu görür ve "zavallı adam" der. Ertesi gün öğlen vakti açlıktan bayılır. Başından geçenleri Peygamberimize anlatınca yukarıdaki ayet iner". Bir diğer hadiste"[267[267]] şöyle deniyor: "Oruç ayında insanlar yatsı namazını kıldıktan sonra yemek, içmek, cinsel ilişkiye girmek haram olurdu. Bazı adamlar, yatsı namazını kılmış oldukları halde eşleriyle ilişkiye girerlerdi ama iftar etmezlerdi. Bunun üzerine yüce Allah bir kolaylık olsun diye bu ayeti indirdi".

Ayette geçen "el-an: şimdi, artık" deyimi ve "tevbenizi kabul etti ve sizi bağışladı" cümlesi yukarıda sunduğumuz paragraftaki değerlendirmeyi destekleyici rol oynuyor. Bu durumda şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor: Söz konusu ayet, içinde yer aldığı ayetler grubundan bir süre sonra ve ayrı olarak inmiş, sonra aralarındaki konu birliği münasebetiyle grubun içine yerleştirilmiştir.

b) Tefsir bilginleri "mescidlerde itikafta olduğunuz zamanlarda kadınlarınıza yaklaşmayın" ifadesi ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmışlardır: Ramazan ayının tümünde veya bazı günlerinde mescidlerde itikafa girmeyi (kendini ibadete vermeyi) adayan bazı müslümanlar, geceleyin mescidden çıkıyor, eşleriyle ilişkiye giriyor, ardından gusledip mescide dönüyorlardı. İşte bu ayette böyle bir uygulama menediliyor. "Konuya ilişkin, bir başka görüşe rastlamadık. Bize öyle geli; ot ki, bazı müslümanlar, Peygamberimizin, oruç gecesinde uyuduktan sonra, fecr öncesinde bile olsa getirdiği yeme, içme ve cinsel ilişki yasağına uymadıkları gibi bazıları da itikaf sünneti ile ilgili olarak belirlediği kurallara da

---

[267[267]] et-Tac c.2sh. 47-48

uymuyordu. Ayet-i kerime bu davranışları yasaklıyor.

Bu noktada bir meseleye değinmeden geçemeyeceğiz: Bazı müfessirler oruçluyken cinsel ilişkiye girmeksizin karı kocanın bedensel temaslarım, oynaşmalarını da tıpkı cinsel ilişki gibi yasağın kapsamında değerlendirmişlerdir. Bir kısım müfessirler, öpüşmeyi ve sarılmayı da yasak olarak nitem işlerdir. Diğer bir kısmı ise bunların tümünü mubah saymıştır. Delil olarak da beş müsned yazarının Hz. Aişe'den rivayet ettiği şu hadisi göstermişlerdir: "Rasulullah oruçluyken eşini öper, onunla oynaşırdı. O hepinizden daha çok ihtiyaçlarına, arzularına hakimdi.[268[268]] Rivayet edilen bir diğer hadiste[269[269]] şöyle deniyor: Adamın biri, oruçluyken kadınlarla oynaşmayı sordu, Peygamberimiz ona izin verdi. Bir başkası da izin istedi ama Peygamberimiz ona izin vermedi. Önceki adam yaşlı, öbürü ise gençti.

Anladığımız kadarıyla meselenin özü, arzulara hakim olmadır. Bununla beraber oynaşma ve sevişme hususunda bazı kolaylıklar getirilmiştir. Kendinde böyle bir güç ve dirayet göremeyen bir kimse açısından aslolan öpüşme ve oynaşmanın menedilmesidir. Daha doğrusu, her durumda men daha evladır, bir ihtiyati tedbir olarak. Çünkü alimlerin ortak görüşüne (icma) göre, uyanıkken oynaşma sebebiyle boşalmanın gerçekleşmesi orucu bozar.

7) Tefsir bilginleri "Ramazan ayı ki, Kur'an onda indirilmiştir" ifadesi ilgili olarak şöyle demişlerdir: Kur'an, Ramazan ayında veya son günlerinde topluca dünya semasına indirilmiştir. Sonra buradan peyderpey Peygamberimize indirilmiştir. İşte bu ifadede kastedilen budur". Bu değerlendirme lam olarak insanın içine sinmiyor. Ayrıca sağlam bir dayanağı da yoktur. Böyle olmasının bir hikmeti de belirginleşmiş değildir.

Kadir sûresi ve Duban sûresinin ilk ayetleri bağlamında da benzeri görüşler ortaya konmuştur. Söz konusu iki sûreyi incelerken, yeterli açıklamalarda bulunduk. Aşağı yukarı ittifakla kabul edilen bir diğer değerlendirme ise Buhari'nin Hz, Aişe'den rivayet ettiği bir hadisle de desteklenmektedir. Biz bu hadisi Alak sûresinin tefsiri bağlamında sunduk. Orada deniyor ki: "Alak sûresinin ilk beş ayeti, Ramazan ayının son gecelerinden birine denk gelen Kadir gecesinde Peygamberimize indirilmiştir" "Kadir sûresini incelerken, bu hususu da işaret etmiştik. Bize öyle geliyor ki, şu anda incelediğimiz ayette, kastedilen budur. Amaç, Ramazan ayının bereketine ve faziletine dikkat çekmektir. Çünkü İslam açısından son derece önemli olan büyük hadiselerin çoğu bu ayda gerçekleşmiştir ve hemen bütünü de İslam açısından hayırlı sonuçlar vermiştir. Bunların başında Peygamberimize peygamberliğin tebliği, Rabbani vahyin kendisine ulaşması ve Kur'an'm ilk ayetlerini ahşi gelmektedir. Ki bu ayetleri içeren Kur'an yoJ göstericidir, apaçık belgelerden ibarettir ve hak üe batılı, eğri ile doğruyu birbirinden ayıran Fur-kan'dır.

[268[268]] et-Tacc.2sh.65
[269[269]] et-Tacc.2sh.65

Anladığımız kadarıyla müslümanlara bu mübarek ayda oruç tutmanın farz kılınışı, bir açıdan adı geçen bu büyük hadise ile ilintilidir. Kur'an'ın inişine esas oluşturan ilahi hikmet, Ramazan ayı orucunun kendilerine farz kılınışını ön görmüştür ki, Ramazan, sırf Allah'a kulluk sunmaya özgü kıldıkları bir ay olsun. Allah'ın dilediği bir zamana kadar yeryüzünün doğusunda ve batısında bulunan bütün müslümanlar bu yükümlülüğü yerine getirsin. Bu davranışın altında. Allah'ın rahmetine ve nimetine şükretme olgusu yatmaktadır.

Yeri gelmişken, bir kez daha bir hususa işaret etmek istiyoruz, Kadir sûresini tefsiri bağlamında da söylemiştik: Peygamberimiz kendisine vahiy inmeden Önce, Ramazan ayında Hira dağındaki bir mağarada itikafa girerdi. Ramazan ayında itikafa girmek, yani kendini yoğun biçimde ibadete vermek, çok önceden Mekke'deki bazı mistik ve muttaki şahsiyetlerin sürdürdükleri bir gelenekti[270[270]]. Buradan hareketle şunu rahatikla söyle-yebiliriz: Çok detaylıca ve derinlemesine bilinmese bile, Araplar nezdinde Ramazan ayının bir özelliği vardı. Bundan dolayı Rabbani hikmet Kur'an'ın ve ilk vahyin özellikle bu ayda inişini ön gördü. Sonra da müslümanlara bu ayda oruç tutmaları emredildi.

8) Bilginler "Kullarım beni sana soracak olursa..." ayeti ile ilgili olarak değişik görüşler ileri sürmüşlerdir:

1) Bu ayet, Peygamberimize "Allah neredeclir?" diye soran bir ashabın sorusu üzerine inmiştir.

2) Bir adam Peygamberimize şöyle demiştir: "Rabbimiz yakın mıdır yoksa uzak mıdır? O'na fısıldayarak mı seslenelim yoksa yüksek sesle bağıralım mı?" Bunun üzerine bu ayet inmiştir.

3) Bir adam, Peygamberimize: "Günün hangi saati Allah'a dua etmek için uygundur?" diye sormuş, bunun üzerine yukarıdaki ayet inmiştir. Bu rivayetler, sağlam dayanaklardan yoksundur. Bize öyle geliyor ki, bu ayet önceki ayetlerden tamamen kopuk değildir. Tersine bir ara cümle ve uyan niteliğindedir. Buna göre yüce Allah, müslümanlara oruç ibadetini farz kılmıştır. O'nun bu buyruğuna olumlu karşılık vermeleri ve O'na inanmaları gerekir. Böyle yapmaları kendi hayırlarınadır, doğru erişmeleri bu şekilde mümkün olun Ayrıca dua ettiklerinde, Allah'ın kendilerine yakın olduğunu kesin olarak bilmelidirler. O onların dualarına icabet eder. Her halükârda müs-lümanların bazı psikolojik sorunlarının ele alındığı anlaşılıyor. Bu sayede, Allah'ın fazlını, yardımını ummaları duygusu pekiştirilmiş, O'nun kendileri için kolaylık dilediği vurgulanmıştır. Her zaman ve her yerde yapılan dualara karşılık verdiği kesin bir dille ifade edilmiştir. Tefsir bilginleri ve hadis imamları, bu ayetlerin açıklaması bağlamında birçok hadis rivayet etmişlerdir. Genelde, bu değerlendirmeyi pekiştirici hadislerdir bunlar. Bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Yüce Allah, elini açıp kendisine dua eden bir kulunu boş çevirmekten haya eder". Bir diğerinde şöyle buyuruluyor: "Hiç bir

---

[270[270]] Taberi Tarihi, c.2 sh.48

müslü-man yoktur ki, günah ve akrabalık bağlarını koparmaya yönelik olmayan bir duada bulunsun, yüce Allah ona şu üç şeyden birini vermesin: "Duasını hemen kabul edip istediğini vermek... Ya da istediğini ahirette bir mükafat olmak üzere bekletmek. Veya bu isteğine denk düşen bir kötülüğü ondan savmak". Konuya ilişkin olarak rivayet edilen bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Yeryüzünde el açıp Allah'a dua eden hiç bir müslü-man adam yoktur ki, Allah İstediğini vermesin veya istediğine denk bir kötülüğü ondan savmasın. Yeter ki duası günah işlemeye ve akrabalık bağlarını koparmaya yönelik olmasın. "Biriniz acele edip dua ettim ama duam kabul olunmadı" demediği sürece duası kabul olunur. "Allah'tan lütfunu dileyin. Çünkü Allah, kendisinden istenmesini sever. İbadetlerin en faziletlisi, sıkıntı anında bir çıkış yolunun kurtuluşu beklemektir". "Kabul olunacağından emin olarak Allah'a dua edin. Biliniz ki, Allah gafil kalbin duasını kabut etmez[271][271].

9) Tefsir bilginleri "Onlar sizin örtüleriniz siz de onlara örtüsünüz" ifadesini şöyle yorumlamışlardır. Burada karı-kocanm her zaman birbirlerine çok yakın ve içli dışlı olduklarına bu durumda kendilerine hakim olmalarının zor olduğuna işaret ediliyor. Bu oruç gecesinde karı kocaya verilen iznin gerekçesidir. Bu değerlendirme doğru olabilir. Bununla beraber biz burada karı koca ilişkisinin niteliğinde olması gereken duygusallık, saflık, sevgi ve kaynaşma boyutuna da işaret edildiği kanaatindeyiz. Karı, koca bir şahıs, bir ruh ve bir kalp gibi olmak durumundadırlar. Bu mesajı birçok ayetten algılayabiliriz. Bunlara yeri geldikçe temas ettik. Bu hususta Rum 21 ve A'raf 189 ayetlerini örnek gösterebiliriz.

Şimdi yukarıda tefsirini sunduğumuz ayetlerin pratize edilişlerine ilişkin bazı kurallar vardır. Bunların kaynağı da Peygamberimizin sünnetidir. Şimdi bu kuralları Özetleyerek sunuyoruz:

1) Aybaşı halinde ve lohusalık döneminde kadınların oruç tutmamalarına izin verilmiştir. Ama daha sonra tutamadıkları günler sayısınca kaza etmeleri gerekir[272][272].

2) Hamile ve emzikli kadına oruç tutmama izni verilmiştir. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi bu durumda olan kadınlar fidye mi verecekler yoksa tutamadıkları oruçları kaza mı edecekler? konusu ihtilaflıdır[273][273].

3) Müslümanlar, hastalık veya aybaşı hali, hamilelik ve çocuk emzirme gibi hastalık hükmünde olan hususlar ve yolculuk sebebiyle tutmadıkları oruçları dilerlerse peşpeşe, dilerlerse aralıklı olarak kaza edebilirler[274][274].

4) Peygamberimizin hadislerinde oruç tutmama ruhsatına konu olan hastalığın sınırına ve

---

[271][271] İbn Kesir, et-Tac, c.1 sh.100-103 c.5 sh. 100-104

[272][272] Sünen sahipleri Hz. Aişe'den rivayet etmişlerdir. et-Tac c.2 sh.71

[273][273] et-Tac c.2 sh.70

[274][274] Darekutni, et-Tac. c.2 sh.71

Darekutni, et-Tac. c.2 sh.71

seferiliğin mesafesine ilişkin herhangi bir açıklayıcı bilgiye rastlayanıadik. Tefsir bilginlerinin hastalıkla İlgili olarak söyledikleri şudur: "Nefsin zarar göreceği ve hastalığın artacağı zannınm galip gelmesi[275[275]]. Seferin miktarına gelince: Bazı mezhep imamları seksen (80) fersah, bazısı on altı (16) fersah, bazısı da yirmi beş (25) fersahlık bir yolculuğu Öngörmüştür. Bir fersah, yaklaşık olarak, bir buçuk saatlik bir zamanda katedilir[276[276]].

Öyle anlaşılıyor ki, yolcuya ve geçici bir hastalığa yakalanan kimseye -bu arada aybaşı halindeki veya lohusa ya da emzikli yahut hamile kadına- tanınan oruç tutmama ruhsatının gerekçesi, zorluk ve meşakkattir. Bunu Kur'an'm mesajından algılayabiliriz. Kur'an, yüce Allah'ın hiç bir nefse kaldıramayacağı yükü yüklemediğini tersine insanlara kolaylık dilediğini, onları zora sokmak istemediğini bildirir. Rivayete göre, Peygamberimiz döneminde, müslümanlar sefere çıktıklarında kimisi oruç tutar, kimisi de oruç tutmazdı. Bundan dolayı da kimse kimseyi kınamazdı. Hastalar da yapabil ir lerse oruç tutar, güç yetiremezlerse tutmazlardı. Yani, mesele oruç tutmakla yükümlü müslü-manın takdirine bırakılmıştır. Belirleyici olan, onun dindeki samimiyeti, Rabbinin buyrukları karşısındaki ihlasıdır. Sonuçta oruç, kişisel bir ibadettir. Allah'tan ve bizzat oruçlunun kendisinden başka, kimse denetleyicilik pozisyonunda değildir. Konuya ilişkin Kur'an ayeti mutlaktır. Bu da Kur'an'ın geneline hakim olan ilahi hikmete uygundur. Kur'an herkesi ilgilendiren meselelerin sınırlarının ve şekillerinin belirlenmesini, kişilerin kendi koşullarına, mekana ve zamana bırakır. Konu, bugün dahi taşıma ve yolculuk araç ve gereçlerinin gelişmiş olması bağlamında güncelliğini korumaktadır. Aynı durum, tıb alanındaki gelişmeye paralel olarak hastalık olgusu için de geçerlidir. Çünkü araçların ve koşulların değişmesiyle kriterler ve durumlar da değişir. Ama Kur'ani ilke her zaman geçerlidir. Hüküm mercii her konuda olduğu gibi bu konuda da Kur'an'ın ilkeleridir. Kur'an ilkelerinin gücü, olağanüstü etkileyiciliği ve ölümsüzlüğü buradan gelir.

5) Oruca dayanabilmek için sahur yemeğini yemek gerekir. Peygamberimiz buyuruyor ki: "Size sahur yemeğini tavsiye ederim. Sahur yemeği mübarektir[277[277]].

6) Yatsıdan sonra Teravih namazını kılmak. Bu namazın rekat sayısı hakkında farklı rivayetler aktarılmıştır. Meşhur ve mütevatir rivayetlere göre rekat sayısı yirmidir. İkişer rekat kılınır. Peygamberimizin bu namazı ısrarlı biçimde tavsiye etmediği hatta şöyle dediği rivayet edilir: Bu namazın size farz kılınmasından korktum. Öyle olsaydı, ona güç yetirem ezdiniz[278[278]].

7) Kişi unutarak bir şey yer, içerse orucu bozulmaz. Böyle bir durumda orucunu ta-mamlaması gerekir. Peygamberimizin de buyurduğu gibi, kişinin unutarak yiyip içmesi yüce

---

[275[275]] İbn Kesir, Hazin ve Tabresi

[276[276]] İbn Kesir, Hazin ve Tabresi

[277[277]] et-Tac c.2 sh.54

[278[278]] et-Tac c.2 sh.58-59

Allah'ın kendisine bahşettiği bir rızıktır[279[279]].

8) İstemeden kusmak orucu bozmaz. Bilinçli bir şekil de kişinin kusmaya çalışması orucu bozar. Bu orucun kaza edilmesi gerekir[280[280]].

9) Bir kimsenin gündüz vakti ihtilam olması veya geceden cünup olarak sabahlaması orucu bozmaz[281[281]].

10) Peygamberimizden rivayet edilen bazı hadislerde kan aldırmanın orucu bozduğu bazısında ise aksi belirtiliyor[282[282]].

11) Peygamberimizden rivayet edilen bazı hadislerde, göze sürme çekmenin orucu bozmadığı belirtiliyor[283[283]].

12) Peygamberimizden rivayet edilen bir hadiste mazmaza ve istinşakta (ağza ve buruna su alma) aşırıya gitmeden sakındırılıyor. Bunun bir ihtiyati tedbir olduğu açıktır[284[284]].

13) Reşid Rıza göz yaşı ve şırınga ile ilgili olarak İmam İbn Teymiye'den özet bir açıklama sunar. Burada deniyor ki: Bazısı göz yaşı ve şırınganın orucu bozduğunu, bazısı ise aksini savunuyor. Bu ikisinin orucu bozmadıklarına ilişkin görüş daha isabetlidir. Çünkü Peygamber efendimizden bunları meneden bir hadis rivayet edilmiş değildir. Üstelik bunların besleyici özellikleri yoktur. Öyle olsaydı, yasak olan bir temele dayanarak, kıyas yoluyla bunların da yasaklığına hükmedilirdi. Reşid Rıza sö'zkonusu şırıngayı şarj nitelikli olduğuna işaret eder. Bu arada, besleyici şırınganın orucu bozduğunu belirtir. Fakat adeleden ve damardan yapılan tedavi amaçlı şırıngaya değinmez. İmam İbn Teymiye'nin bu çıkarsamasının isabetli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bizce adele ve damardan yapılan tedavi amaçlı şırınga öncelikli olarak, orucu bozan şeyler arasında yer aldığı kanaatindeyiz.

14) Peygamberimizden rivayet edilen bir hadisle kesintisiz oruç yani iftar etmeksizin üstüste iki gün veya daha fazla oruç tutma, yasaklanıyor[285[285]].

15) Gündüz vakti cinsel ilişkiye girme orucu bozduğu gibi kefareti de yani iki ay üst üste oruç tutmayı gerektirir. Eğer buna güç yetirilmezse bir köle azad etmek yoksa altmış yoksul doyurmak gerekir[286[286]].

16) Peygamberimiz Ramazan ve Kurban bayramı günleri İle teşrik günleri oruç tutmayı yasaklamıştır[287[287]].

279[279] et-Tac c.2 sh.63
280[280] et-Tac c.2 sh.64
281[281] et-Tac c.2 sh.66-67
282[282] et-Tac c.2 sh.66-67
283[283] et-Tac c.2 sh.67
284[284] et-Tac c.2 sh.66
285[285] et-Tac c.2 sh.58

286[286] et-Tac c.2 sh.63
287[287] et-Tac c.2 sh.78

17) Şüphe günü yani Ramazandan mı yoksa Şaban ayından mı olduğu kestirilmeyen (hilâl tesbit edilmediği için) günde oruç tutmayı yasaklamıştır[288[288]].

18) Peygamber efendimiz, Ramazan ayının dışında da -oruç tutulması yasak olan günler hariç- nafile oruç tutmak suretiyle Allah'a kulluk sunmayı teşvik etmiştir. Recep, Şaban ve Muharrem aylarında ya da bu ayların bazı günlerinde oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Özellikle Aşura Günü, Şabanın ortasına denk gelen gün ve Ramazan bayramını izleyen Şevval ayının ilk altı günü, Zilhiccenin ilk dokuz günü, her ayın üç günü -bir rivayette her ayın on üç, on dört ve on beşinci günü- oruç tutulmasını sıkı sıkıya tavsiye etmiştir. Her gün ara vermeden oruç tutmayı nehyetmiştir. Bu konuda soru soran veya bu şekilde oruç tutmak isteyen birine şunu söylemiştir: Oruç tut ve bazı günler de tutma. Çünkü bedenin senin üzerinde hakkı vardır, eşinin üzerinde hakkı vardır, gözünün üzerinde hakkı vardır"[289[289]]. Peygamberimizden rivayet edilen bir hadiste şöyle buyurulu-yor: Gönüllü oruç tutan, nefsinin emini veya emiridir. Dilerse oruç tutar, dilerse iftar eder[290[290]].

19) Peygamberimiz Ramazan ayının son on gününde mescitte itikafa girerdi ve zorunlu ihtiyaçları dışında mescitten çıkmazdı. Beşeri ihtiyaçları dışında evine girmezdi. Ashabı da onu izledi. Böylece bilinen adabıyla itikaf, müstahap bir sünnete dönüştü[291[291]].[292[292]]

188- Birbirinizin mallarını haksızlıkla yemeyin ve bile bile günahla İnsanların mallarından bir bölümünü'[293[293]] yemeniz için onları hakimlere aktarmayın.

Ayet-i kerimede hitap müslümanlara yöneliktir. Birbirlerinin mallarını haksızlıkla yemeleri ya da başkalarının mallarının bir bölümünü yemek için haksız yere, bile bile yöneticilere peşkeş çekmeleri yasaklanıyor ve bunun ne büyük bir günah olduğu vurgulanıyor.

Ayet-i kerimenin yasama nitelikli yeni bir bölüm olduğu açıktır. Ayetin akışından hitabın mü'minlere yönelik olduğu anlaşılıyor. Ancak ifadenin mutlak oluşu, kalıcı bir bir direktif ve bütün insanları kuşatan evrensel bir mesaj içerdiğini vurgulamaktadır. Bu bölüm, kronolojik olarak oruç bölümünden hemen sonra indiği için buraya yerleştirilmiş olabilir. Her iki bölümün yasama nitelikli oluşu da bu tertibe esas oluşturmuş olabilir.

288[288] et-Tac c.22sh.79

289[289] et-Tac c.22 sh.80-92

290[290] et-Tac c.22 sh.92-93

291[291] et-Tac c.2 sh.94-97

292[292] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

293[293] Fariken Burada, bir kısım ya da bazısı anlamında kullanılmıştır.

Tefsir bilginleri[294[294]] bu ayetin, bir müslümanm, arazisini gasbeden bir başka müslü-mani Peygamberimize şikayet etmesi üzerine indiğini söylemişlerdir. Peygamberimiz davacıdan iddiasını belgelemesini, davalıdan da yemin etmesini istemiştir. Adam yemin etmek üzereyken Peygamberimiz şu açıklamayı yapmıştır: Eğer bu adam kendisine ait olmayan bu araziyi haksız yere almak için yemin edecekse, muhakkak ki Allah'la karşılaştığı gün, yüce Allah'ın kendisinden yüz çevirdiğini görecektir. Hİç kuşkusuz ben bir insanım. Siz aralarınızdaki sorunların çözümünü bana havale ediyorsunuz. Biriniz daha etkili ve inandırıcı bir dil kullanabilir, başkasına göre kanıtını daha etkileyici bir tarzda sunabilir[295[295]]. Ben de ondan duyduğum açıklamalara dayanarak lehinde karar verebilirim. Dolayısıyla kardeşinin hakkını ona aktarmış olabilirim. Böyle bir durumda sakın ola ki, kardeşinin hakkını almaya. Ben ona, sadece bîr parça ateşe hükmetmiş olurum. İsterse bu sorumluluğu yüklensin, isterse hakkı hemen sahibine iade etsin[296[296]]. Bunun üzerine davalı yemin etmekten vazgeçti ve arazisini asıl sahibine iade etti. Çok geçmeden bu ayet indi. Bu hadisin başka bir münasebetle varid olduğu da söylenmiştir. Hangi neden-ie olursa olsun, ayet-i kerimenin içeriğinden tasvir ettiği duruma benzer bir olay münasebetiyle indiği anlaşılmaktadır. İfade tarzı genel tutulmuştur ki, ayetin içerdiği mesaj ya da direktif, bütün zamanlardaki müslümanlar için bir yol gösterici olsun, yasaklanan bu suçu işlemelerine engel oluştursun.

Ayet-i kerimede yalan şahitlik, yalancılık, sûreti-i haktan görüneni batıl delil, kandırma amaçlı iddia, bile bile hakkı batıl, batılı da hak göstermeye yönelik söz cambazlığı yasaklanmıştır. Ayet-i kerimenin içerdiği direktif ve yasaklayıcı ifade son derece etkileyicidir. Aynı zamanda Kur'an'ın hakkı egemen kılmaya, yerleştirmeye, insanlar arasında adaleti yaymaya, batılı, haksızlığı, düzenbazlığı ve yalancılığı bertaraf etmeye ilişkin genel misyonu ile de örtüşmektedir. Aynı etkiyi Peygamberimizin konuya ilişkin hadisinden de anlıyoruz. Böylece Kur'ani direktifle, nebevi uyarı, her zaman olduğu gibi bir kez daha örtüşmüştür.

Bazı müfessirler "hakimlere aktarmaym" ifadesini rüşvet şeklinde yorumlamışlardır. Aslında bu anlam, ayetin genelinden algılanabilir. Bu ifadenin özel olarak işaret etmesi ya da etmemesi sonucu değiştirmiyor. Burada da Kur'anî direktifle nebevi telkin arasındaki örtüşmenin örneğiyle karşı karşıyayiz. Ebu Davud, Ahmed ve Tirmizi, Ebu Hurey-re kanalıyla Peygamberimizin şöyle dediğini rivayet ederler: "Yüce Allah hükümde rüşvet verenle alanı lanetlemiştir[297[297]].[298[298]]

[294[294]] Hazin

[295[295]] Bu rivayetlerin bir kısmı Müslim Ebu Davud ve Nesai'de vardır.
[296[296]] et-Tacc. 3, sh. 50

[297[297]] et-Tacc.3sh.50

[298[298]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

189- Sana hilâlleri'[299[299]] sorarlar. De ki: O, insanlar ve Hac için belirlenmiş vakitlerdir. İyilik, evlere arkalarından gelmeniz değildir ama iyilik sakınanın tutumudur. Evlere kapılarından girin. Allah'tan sakının, umulur ki kurtuluşa erersiniz.

Ayet-i kerimede;

1) Peygamberimize hilallerle ilgili olarak yöneltilen bir sorudan söz ediliyor.

2) Peygamberimizden bu soruyu şu şekilde cevaplandırması isteniyor: Hilaller, insanların vakitlerini düzenlemelerine, günleri hesap etmelerine yarar. Ayrıca hac mevsiminin belirlenmesine yardımcı olur.

3) Soruyu yöneltenlerin veya dinleyicilerin dikkati bir hususa çekiliyor: "Evlere arkalarından gelmek, Allah'a yaklaştırıcı gerçek iyilik değildir. Asıl iyilik, Allah korkusudur, Allah'ın belirlediği sınırlara uyup gözetmedir". Mesele böylece açıklığa kavuşturulduktan sonra şu direktif veriliyor: Evlere kapılarından gelin ve Allah'tan korkup sakının. Ki kurtuluşa ve mutluluğa erişesiniz.

Ayet-i kerime, yeni bir bölüm niteliğindedir. Yasama özelliği ise belirgindir. Önceki ayetten hemen sonra indiği için buraya yerleştirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Bir dİ-ger ihtimal de, aralarındaki ortak özellik olan "yasama" niteliği dolayısıyla peşpeşe ter-tib edilmeleridir.

Tefsir bilginleri[300[300]] ayetin ilk bölümünün, ayın çeşitli biçimler almasının hikmetine ve sırnna ilişkin bir soru üzerine indiğini, ikinci bölünıününse eski Hac geleneklerinden birine ilişkin hükmün sorulması üzerine indiğini söylemişlerdir. Şöyle ki: Araplar ya da Medineliler, Hacca niyet edip bu amaçla ihrama girdiklerinde, bir çatı altında gölgelen-meyi kendilerine haram ederlerdi. Evlerine birşey için girmek zorunda kaldıkları zaman, evin çatısı kendilerine gölge yapmasın diye kapılarından girmezlerdi. Evin tavanına çıkar oradan kendilerini aşağıya sarkitırlardı veya bir duvarı delerek içeri girerlerdi.

Ayetin iniş sebebi ile İlgili olarak aktarılan bu iki rivayetin sahih olmaları ihtimal dahilindedir. Şu kadar var ki; biz, iki meselenin benzer bir ortamda ya da birbirine yakın koşullarda Peygamberimize arzedüdiğini ve bu olayın ayetin inişinin arefesine rastgel-diğinî, ayetin bu nedenle indiğini düşünüyoruz. İki soru arasındaki münasebet benzerliği de bu değerlendirmemizi destekler niteliktedir.

"Hilaller hakkındaki soru" bağlamında aklımıza bir fikir geliyor. Eğer rivayette belirtildiği gibi soruyu soran kişi gerçekten ayın şekilden sekile girişinin sırrını ve buna egemen olan

---

[299[299]] el-Ehilîetu "Hilal"in çoğulu. Böyle olmakla beraber burada kastedilen ayın hareketleri, bir ay boyunca aldığı biçimler ve bunun her ay tek-rarlanmasıdır.

[300[300]] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir.

evrensel yasaları öğrenmek istemişse, kuşku yok ki, Kur'an'ın verdiği cevap gerçekten hekimânedir, yerindedir. Adam, evrensel bir fenomenin sırrını soruyor, cevapta ise insanlara faydalı olan hususa ve bunun hikmetine dikkat çekiliyor. Şayet aklımıza gelen bu fikir isabetliyse, buradan şu sonuca varırız: Kur'an faydalı ve hikmetli anlaşılabileni açıklamaya Önem verir, açıklanmasına gerek olmayanı ve herhangi bir amaca ulaştırmayan evrensel yasalar sisteminden olağanüstülükleri açıklama gereği duymaz.

Ayetin İkinci bölümünde sözkonusu geleneğin iptal edilişi gündeme getiriliyor. Çünkü, gereksiz meşakkatlere sebep olduğu gibi bir yararı da yoktur. Ayet, bu anlamsız geleneğin iyilik olmadığını da dile getiriyor. Aslolan Allah korkusudur. Gerçek iyiliğin ve kurtuluşun aracı byÖur.

Kuşkusuz bu değerlendirme Hac sûresi tefsiri bağlamında yaptığımız açıklamalarla da örtüşmektedir. Haccın eskiden kalma geleneklerinden bazılarının aynen korunmasının hikmetine değinirken demiştik ki: Çirkin veya anlamsız olan adetler ortadan kaldırıldı. Geride kalanlar da putperestlik ve şirk şaibelerinden arındırıldı.

Böylece anlamsız bir geleneğe son veren ayetin bu bölümünün satır aralarında, bir yandan yasamanın hikmeti algılanırken, bir yandan da tüm zamanları kuşatan bir mesaj algılanıyor. Buna göre; özde ve gerçek iyilik, Aİlah katında takvadır, Allah'ın koyduğu sınırlara uymadır, şekil, araz ve görüntü değil. Birçok ayetten Özellikle Bakara 177. ayetten bu mesajı algılamak mümkündür. [301[301]]

190- Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın, aşın gitmeyin. Elbette Allah aşın gidenleri sevmez.

191- Onları bulduğunuz yerde[302[302]] öldürün ve sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, öldürmekten beterdir. Onlar size karşı savaşıncaya kadar siz, Mescid-i Haram yanında onlarla savaşmayın. Sizinle savaşırlarsa siz de onlarla savaşın. Kafirlerin cezası işte böyledir.

192-Onlar savaşa son verirlerse; şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

193-Fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse artık zulüm yapanlardan başkasına karşı düşmanlık yoktur.

194-Haram ay, haram aya karşılıktır; hürmetler de[303[303]] karşılıklıdır. Öyleyse kim size saldırırsa, onun saldırdığı gibi siz de ona saldırın. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki Allah,

---

[301[301]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/189-190.
[302[302]] Haysu sakiftumuhum "es-Sakfu" kelimesi, sözlükte "maharet ve isabetlilik" anlamına gelir. Burada ise "bulmak, rastlamak" anlamında kullanılmıştır.

Haysu sakiftumuhum "es-Sakfu" kelimesi, sözlükte "maharet ve isabetlilik" anlamına gelir. Burada ise "bulmak, rastlamak" anlamında kullanılmıştır.

[303[303]] ei-Hurumat Dinen kutsal sayılan mekanlar, yerler.

muhakkak ki korkup sakınanlarla beraberdir. **195-**Allah yolunda infak edin ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah, iyilik edenleri sever.

Ayetlerde;

1) Müslümanlar, kendileriyle savaşa girmiş olanlara karşı Allah yolunda savaşmaları emrediliyor.

2) Savaşta aşırı gitmeleri ve haksızlığı kendilerinin başlatması yasaklanıyor. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.

3) Kendilerine savaş açmış olanlarla, karşılaştıkları herhangi bir yerde savaşmaları, onların kendilerini çıkarmaları gibi kendilerinin de onları yurtlarından çıkarmaları direktifi veriliyor.

4) Fitnenin adam Öldürmeden daha ağır bir suç olduğu vurgulanıyor. Bu ifadeden, fitne çıkaranlara savaş açmanın mubah olduğu sonucu çıkıyor.

5) Kendilerine savaş açanlarla Mescid-i Haram mıntıkasında savaşmaları yasaklanıyor. Ancak onlar bu mıntıkada savaşacak ulurlarsa, kendileri de kafirlere bir ceza vermek üzere bu mıntıkada savaşabilirler. Çünkü Öncelikle kafirler, Mescid-i Haram'in kutsallığını çiğnemiş olurlar.

6) Kafirlerin savaştan vazgeçmeleri durumunda müslümanların da vazgeçmesi isteniyor. Çünkü Allah tevbe edeni, yaptığından pişmanlık duyup vazgeçeni affeder, rahmeti sınırsızdır.

7) Müslümanlara bir diğer direktif veriliyor: Fitne ortadan kalkıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.

8) Kafirler tutumlarını değiştirecek olurlarsa, müslümanların savaşa son vermeleri gerekir.

9) Bundan sonra sadece haddi aşan, zalimlere karşı savaş başlatabilecekleri hatırlatılıyor.

10) Müslümanların kendilerine yöneltilen bir saldırıya aynıyla karşılık vermelerine izin veriliyor. Eğer haram ayda veya kutsal mekanlarda kendilerine bir saldırı vaki olursa aynı zaman ve mekanda yapılan saldırıya misliyle karşılık verebilirler. "Hürmetler karşılıklıdır" cümlesinin ifade ettiği anlam budur. Bu durumda dahi, her zamanki gibi Allah'tan korkup sakınmaları haddi aşmamaları gerekir. Çünkü Allah, korkup sakman-lar(müttakiler)Ia beraberdir, onların yapıp ettiklerini gözetir.

11) Allah yolunda mali harcamada bulunmaları, düşmana karşı hazırlıklı olmaları, iyilik yapmaları, bu hususta tedbiri elden bırakmamaları emrediliyor. Çünkü bu hususta işlenecek

en küçük hata, helak olmaları demektir. Son olarak yüce Allah'ın iyilik yapanlarla beraber olduğu onları desteklediği vurgulanıyor. [304[304]]

Savaş

"Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın......" (190-195) Ayetler yeni bir bölüm oluşturuyor. Bu bölümün yasama özelliği ise son derece be-lireindir. Bölümün sûrenin bu yerine yerleştirilmiş olması, ya önceki bölümden hemen sonra inmiş olmasından ya da aralarındaki "yasama nitelikli oluş" benzerliğinden dolayıdır.

Tefsir bilginleri bu ayetlerin iniş sebebiyle ilgili olarak çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bu rivayetlerden birine göre bu ayetler ya da bir kısmı Hudeybiyc barışı üzerine inmiştir. Bu sırada Peygamberimiz müslümanlara savaşmamalarını emretmişti. Sonra kafirler ya da içlerinden bazıları, saldırılar, savaş girişimleri düzenlediler. Bir diğer rivayete göre bu ayetler veya bir kısmı bir müslümanın bir kafiri haram ayda öldürmesi üzerine inmiştir. Bir başka rivayette, bu ayetlerin, hicretten sonra, kafirlerin saldırılarına karşı kendilerini savunma izni isteyen müslümanların bu isteklerini Peygamberimize iletmeleri üzerine indiği belirtiliyor. Bilindiği gibi Peygamberimiz Mekke'de müslümanlara sabretmelerini, savaştan kaçınmalarını emrediyordu. Bir diğerine göre bu ayetler savaşla ilgili hükümler, direktifler içeren ilk ayetlerdir[305[305]]. Bu arada, yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, Hacc sûresi 39-41 ayetlerini incelerken, sözkonusu ayetlerin savaşla ilgili emirler içeren ilk ayetler olduğunu ifade eden bir rivayete yer vermiştik.

Yukarıda sunduğumuz ilk rivayetin sahih olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü Hudey-biye barışı Hicretin altıncı yılında imzalanmıştı ve Fetih sûresinde ele alınmıştır. Onunla ilgili konular içeren ayetlerin bu sûreye yerleştirilmesinin de belirgin bir hikmeti yoktur. İkinci rivayet ise, haram ayda gerçekleşen savaşı konu alan başka ayetlerin tefsiri bağlamında incelenmiştir. Az sonra konuya ilişkin değerlendirmelerimize yer vereceğiz. Biz üçüncü rivayeti tercih ediyoruz. Aynı şekilde ayetlerin bir kerede indiklerini düşünüyoruz. Müslümanlardan kendilerine savaş açıldığı durumlarda kendilerini savunmaları isteniyor ama belli sınırlar çerçevesinde ve belli bir çizgi doğrultusunda. Eğer Hacc sûresi, 39-41. ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin rivayet sahihse, savaştan söz etme önceliği bakımından o ayetlerle bu ayetler arasında bir çelişki yoktur demektir. Çünkü Hacc sûresi ilgili ayetleri açıkça savaş izninden sözetmiyor. Sadece bir hazırlık ve müslümanların savaşmalarını gerekçelendirme niteliğindedir. Çünkü zulme uğrayanlar, haksızlık edilenler onlardı. Nitekim, bu hususa ilgili ayetlerin tefsiri bağlamında açıklık getirdik.

[304[304]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/192-193.
[305[305]] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresİ.

Bununla beraber biz, incelemekte olduğumuz bu ayetlerle önceki ayetler grubu ve biraz sonra inceleyeceğimiz hac ibadetine Özgü açıklamalar içeren bölüm arasında bir bağlantı olduğunu düşünüyoruz. Orada hac mesimine özgü gelenekler hakkında ayrıntılı açıklamalar sunuluyor, bu arada haram aylar ve Mescid-i Haram mıntıkasının dokunulmazlığı gündeme getiriliyor. Dolayısıyla bazı müslümanlann hilalden ve evlere arkalarından girmekten soru sordukları gibi haram ay içinde ve Mescid-i Haram mıntıkasında savaşmanın hükmü ile ilgili olarak Peygamberimize bir soru yöneltmiş olmaları ihtimal dahilindedir. Şu halde, ayet-i kerimeler, yöneltilmiş bu soruya cevap niteliğindedir. İncelemekte olduğumuz bu ayetlerin hac mevsimine özgü geleneklerin konu edildiği iki ayetler grubunun ortasında yer alması da bu değerlendirmeyi pekiştirici bir husustur.

Sebep ve gerekçe ne olursa olsun, ayetlerin atmosferi ve akışı, müslümanlara Allah yolunda savaşmaları emrini içeren ilk ayetler olduğunu çağrıştırmaktadır. Aynı zamanda bu ayetler, konuya ilişkin olarak son derece önemli yasal kurallar da içermektedir. Bunlar, İslami cihadın özü ve ilkelerinin ruhu olarak algılana gelmiştir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1) Müslümanlar sadece kendileriyle savaşanlarla savaşmak durumundadırlar.

2) Düşmanca ya da saldırgan bir tutum sergilemeyen birine karşı ilk önce kendilerinin savaşa başlamaları caiz değildir.

3) Düşmanlık ve saldırganlık tavrı yerini müslümanlığa ya da barışa terkettiği durumlarda müslümanlann savaşa son vermeleri zorunludur.

4) Müslümanlar, kayıtsız ve şartsız olarak kendilerine yapılan bir saldırıya misliyle karşılık verme hakkına sahiptirler. Hiç bir gelenek ya da değerlendirme bu hakkı ortadan kaldırmaz. Ancak verilecek karşılığın da yapılan saldırıdan nitelik ve nicelik olarak fazla aşırı olmaması gerekir.

5) Müslümanlann güç birliği yapmaları, bütün güçlerini düşmana karşı teyakkuzda bulundurmaları gerekir. Çünkü bu durum, herhangi bir kötü niyetin fiilayata dökülmesi açısından caydırıcı olur. İhmal ise tehlikeye ve felakete davetiye çıkarır.

6) Kafirlerin müslümanlara karşı yürüttükleri dinden döndürme amaçlı baskılar, eziyetler, İslam'ın tebliğ edilişini engellemeleri, davet özgürlüğünü ortadan kaldırmaları, müslümanlar açısından savaş sebebidir. Bu tür bir tavır içinde olan kafirlerle savaşmak İslami bir yükümlülüktür ki, dinden döndürme amaçlı baskılar (fitne) ortadan kalksın ve egemenlik (din) bütünüyle Allah'ın elinde, dünya düzeni, O'nun kontrolünde olsun.

Bunlar, hak ve adalet açısından doruk sayılacak ilkelerdir. Gelişmelerin ve eşyanın doğasına da uygun olur. Bu açıdan İslam şeriatı bir onurluluk abidesi ve ölümsüzlük örneğidir. İslam cihadla ilgili olarak kendisine atılan her türlü çamurdan, iftiradan beridir. Dinde zorlama yoktur. İnsanları İslam'a sokmak için savaşmaz müslümanlar, kendilerine saldırılmadıkça

saldırmazlar. Bu gerçek gün gibi ortadadır. İftiracılar ise iftiralarıyla kalırlar.

Bu noktada Şura sûresi 39-43. ayetlerini hatırlatmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Bu ayetlerde, mazluma yardım, saldırıya misliyle karşılık verme ve haksız saldırganlara anladıkları dilden cevap verme olgularına ilişkin genel nitelikli gerekçelere yer veriliyor. Bu hatırlatmayı yaparken amacımız, incelediğimiz ayetlerden çıkarsanan ilkelerle sözkonusu ayetlerin içerdiği gerekçeler arasındaki paralelliği vurgulamaktır. Aynı paralellik Mekke inişli ayetlerle Medine inişli ayetlerin içerdikleri ilkeler için de öz ve temel açısından geçerlidir. Kur'an'ın öngördüğü bütün hedeflerin ifade ettiği bütün ilkelerin karakteristik özelliğidir bu. Cihadla ilgili olarak, Mekki sûrelerin içerdiği ilkelerle Medeni sûrelerin içerdiği ilkeler arasında çelişki olduğunu iddia eden iftiracılara verilmiş bir cevaptır bu aynı zamanda.

Ayetlerin sık sık haksızlıktan sakındırma, Allah'tan korkmayı hatırlatma ve haddi aşmama uyarısında bulunmalan, üzerinde durulmaya değer bir husustur. Kuşkusuz, bu uyarılar, maslahatın ön planda tutulduğunu gösteriyor. Misliyle mukabelede bulunma ilkesinin mahiyetini açıklayıcı rol oynuyor. İlk önce saldırıya geçenlere düşmanlık yolunu seçenlere karşı benzeri bir tutum sergilenebilir, demek isteniyor. Bütün bunlar yukarıda sıraladığımız prensipleri pekiştiriyor. Hak ve adalet düşüncesini belli bir koruma altına alıyor, saldırganlığın, haksızlığın önüne geçiyor. Kur'an'ın Mekke ve Medine inişli ayetlerinde bu gerçeğin her münasebette vurgulandığını görüyoruz. Özellikle savaş ortamında bu tür uyarıların önemi yadsınamaz. Burada İslam mesajının etkinliğini ve evrensel boyutlarını gözlemleme imkanını buluyoruz.

Aynı şekilde son iki ayetin ifade tarzı ve içeriği dikkate değerdir. Burada her zaman ve her mekandaki müslümanalara yönelik son derece etkili ve evrensel bir direktifle karşı karşıya bulunuyoruz. Buna göre müslümanlar her zaman için her türlü düşmanlığa karşılık verebileceklerini, her türlü saldırıyı bertaraf edebileceklerini fiilen göstermeleri lazımdır. Bu evrensel direktife uymaları halinde caydırıcı oludur. Güçler arenasında sayg' görürler. Dostlarına güven, düşmanlanna korku verirler. İnanç özgürlüğünü sağlamış olurlar. Cihadın farz kılınışının İslam'ın temel bir rüknü olarak ön görülüşünün altında yatan anlam budur.

Tefsir bilginleri[306[306]] bazı Tabiin ulemasına dayanarak "sizinle savaşanlar" ifadesi ile savaşabilecek durumda olanlar kastedilmiştir. Sadece kadınlar,yaşhlar, çocuklar ve din adamları bu genelliğin dışındadır. Bazısı ise İbn Abbas'ın "size barış Önerenler ve savaştan vazgeçenler[307[307]] sözüne dayanarak, bunları da istisnanın kapsamına almışlardır. Ibn Abbas'tan aktanlan bu görüşün isabetli olduğu açıktır. Çünkü ayet-i kerimenin ifade tarzı sadece savaşamayacak durumda olanları kapsamaktan daha geniş bir çerçeveye işaret etmektedir. Onlarla birlikte, müslümanlara banş öneren müslümanlara karşı yürüttükleri savaşa son veren herkesi kapsamaktadır.

306[306] İbn Kesir, Taberi
307[307] Taberi

Nisa sûresinde yer alan bir ayet, yukarıdaki değerlendirmeyi destekler niteliktedir: "Ancak sizinle aralarında andlaşma bulunan bir kavime sığınanlar ya da hem sizinle, hem kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüslerini sıkıntı basıp size gelenler dokunulmazdırlar. Allah dileseydi, onları üstünüze saldırtır böylece sizinle çarpışırlardı. Eğer sizden uzak durur, sizinle savaşmaz ve barışı size önerirlerse artık Allah sizin için onların aleyhinde bir yol kırmamıştır" (Nisa, 90). Bu ayeti okuduğumuzda, zihnimizde şöyle bir sahne canlanıyor: Müslümanlara düşmanlık besleyen bir kafirler topluluğu vardır. Bunlar müslümanlarla savaşıyorlar. İçlerinden bazıları da savaştan çekiliyor ne müslü-manlarla ne de kavimleriyle savaşıyorlar. Ve bunlar müslümanlara barış önermektedirler...

Bazı müfessirler[308[308]] Tabiin ulemasına dayanarak ayetlerde geçen "fitne" kelimesinin "şirk" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Yine bu alimlere göre "eğer vazgeçerlerse" ifadesi "eğer şirkten vazgeçerlerse" anlamına gelir. Buna göre ayetler müslümanlarla savaşanlara karşı, onlar müslümanlığı kabul edip şirk tamamen ortadan kalkana kadar savaşmayı emretmektedirler. Ayetlerin akışı ile oluşan atmosfer bunun yanında ayetlerin içerikleri, bu değerlendirmeyi doğrulayıcı, destekleyici nitelikte değildir. Çünkü ayetler müslümanlara, kendilerine savaş açanlara karşı savaşmalarını, hiçbir şekilde haksızlık etmemelerini, haram ayda veya Mescid-i Haram mıntıkasında savaşa girişmemelerini a-ma bir şekilde saldırıya uğrayacak olurlarsa, kendilerinin de saldırıya misliyle ve aynı ortamda karşılık vermelerini ve kesinlikle bu sınırı aşmamalarını emretmektedir. Diğer bir ifadeyle bu ayetlerde, düşman müslümanlığı kabul edinceye kadar savaşı sürdürmeye ilişkin bir direktif yer almamaktadır.

Bu değerlendirmeyi, birçok ayetle ve birçok rivayetle desteklemek mümkündür. Peygamberimizin müşriklerle barış yaptığı bunlar arasında kendisine savaş açanların da bulunduğu bilinmektedir. Nisa sûresinde yer alan ve biraz önce işaret ettiğimiz ayeti buna örnek gösterebiliriz. Ayrıca Tevbe sûresinde yer alan şu ayetler de değerlendirmemizi destekler niteliktedir: "Ancak müşriklerden kendileriyle antlaşma imzaladıklarınızdan bir şeyi eksiltmeyenler başka; artık antlaşmalarını, süresi bitene kadar tamamlayın. Şüphesiz, Allah muttaki olanları sever" (Tevbe, 4). "Mescid-i Haram yanında kendileriyle anlaştıklarınız dışında. Onlar size karşı doğru bir tutum takındıkça, siz de onlara karşı doğru bir tutum takının. Şüphesiz, Allah muttaki olanları sever" (Tevbe, 7). Hu-deybiye barışı gibi bir örnek vardır ki, kimse bunun gerçekleştiğinden kuşku duymamaktadır. Bu anılaşma Peygamberimizle ona karşı savaş halinde olan Kureyşliler arasında imzalanmıştır.

Ayetlerin akışı ile oluşan atmosferden algıladığımız kadarıyla "fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın" cümlesini şöyle anlamak gerekir: Allah'ın dinine davet özgürlüğünü ve bu davete icabet edenlerin can güvenliğini elde edinceye kadar onlarla savaşın. Bundan sonra gelen "eğer vazgeçerlerse" cümlesi ise müşriklerin, düşmanlığa, saldırganlığa son vermeleri, insanlarla Allah'ın dininin arasından çekilmeleri,

---

[308[308]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin.

müslü m anların dini özgürlüklerini kısıtlamaya kalkışmamaları anlamını ifade etmektedir.

Bu değerlendirmemiz 193. ayette geçen "eğer vazgeçerlerse" cümlesi için geçerlidir. 192. ayette geçen aynı cümlenin "eğer müslüman olurlarsa" anlamında kullanılmış olması mümkündür. Bunun gerekçesi de hemen sonra gelen şu cümledir: "Şüphesiz Allah bağışlayandır, esirgeyendir". Ayetleri bir bütün olarak düşündüğümüzde, bir cümleye yüklediğimiz bu iki anlam arasında bir çelişki olduğuna ilişkin düşünceye katılmıyoruz. Çünkü şöyle bir yorum getirmek mümkündür: "Ayetler müslümanlara, kendilerine karşı savaşanlarla onlar müslüman oluncaya veya saldırgan ve düşmanca tutumlarından vazgeçinceye, müslümanlarla barış imzalayıncaya kadar savaşın" Enfal sûresinde yer alan bazı ayetlerde her iki duruma da işaret eden İfadeler bulunmaktadır: "O inkar edenlere de ki: Eğer vazgeçerlerse geçmişte yaptıkları şeyler bağışlanacaktır. Ama yine dönecek olurlarsa, önceki toplumlara uygulanan sünnet, muhakkak onların başından da geçmiş olacaktır. Fitne kalmayıncaya ve dinin hepsi Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçecek olurlarsa, şüphesiz Allah, yaptıklarını görendir. Geri dönerlerse, bilin ki gerçekten Allah, sizin mevlanızdır. O, ne güzel mevladır ve ne güzel yardımcıdır (Enfal; 38-40). Yukarıdaki ayetler, Bedir savaşından sonra inmişlerdir. O sırada, müslümanlarla Kureyşli kafirler arasındaki savaş hali devam ediyordu. Nihayet Peygamberimizle onlar arasında Hudeybiye barışı imzalandı (Hicri altıncı yılda) ve savaş hali sona erdi. Eğer ayetlerde, müşrikler müslüman oluncaya kadar onlarla savaşma emredilmiş olsaydı, hiç kuşkusuz Hudeybiye barışı imzalanmazdı.

Şu hususda son derece ilginçtir ki, "fitne" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli anlamlarda kullanılmış ama açıktan şirk anlamında kullanıldığı, ya da şirke delalet ettiği görülmemiştir. Öte yandan müslümanları dinlerinden dönmeye zorlama anlamında kullanıldığı görülmektedir: "Gerçek şu ki, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence (fitne) uygulayanlar sonra tevbe etmeyenler; işte onlar için cehennem azabı vardır ve yakıcı azab onlaradır" (Buruc, 10)."Sonra gerçekten Rabbin işkenceye uğratıldıktan sonra hicret edenleri, ardından ci-had edip sabredenlerin destekçisidir. Şüphesiz senin Rabbin, bundan sonra da gerçekten bağışlayandır, esirgeyedir" (Nahl, 110). Bize göre incelemekte olduğumuz ayetlerde de aynı anlam kastedilmiştir ve 191 ayetteki "Fitne, öldürmekten beterdir" cümlesi de açıklığa kavuşmaktadır. Yani müslümanları dinlerinden dönmeye zorlamak, adam öldürmekten ve savaşmaktan daha ağır bir suçtur, savaş sebeplerinin başında gelir. Sırf tartışmanın seyri bağlamında, ayet-i kerimenin düşmanlarla savaşmayı, onlar şirkten vazgeçip müslüman oluncaya kadar, bu savaşı sürdürmeyi emrettiğini kabul etsek, bu ancak müslümanlarla savaş halindeki düşmanlar ve müslümanların kendileri aleyhine olan şartları ileri sürmelerini hakkedenSer için geçerli olabilir. Bütün müşrikler müslü-man oluncaya kadar onlarla savaşmanın emredilmiş olması mümkün değildir. Peygamberimizin (s) pratik sünneti bu gerçeği kesin olarak gözler önüne sermektedir.

Tefsir bilginleri'[309[309]] diyorlar ki: Bu ayetlerde vurgulanan şartlar ve sınırlandırmalar, Tevbe sûresinde yer alan bazı ayetlerin inmesi ile birlikte neshedilmişlerdir. Adı geçen ayetlerde, Tevbe edinceye, namaz kılıp zekat verinceye kadar müşriklerle savaşılması emredilmektedir; "Haram aylar sıyrılıp bitince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve onların bütün geçit yerlerini kesip tutun. Eğer tevbe edip namaz kılarlarsa ve zekatı verirlerse yollarını açıverin. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir" (Tevbe; 5). "Eğer onlar tevbe edip namazı kılarlarsa ve zekatı verirlerse, artık onlar sizin dinde kardeşlerinizdir. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle birer birer açıklarız" (Tevbe; 11). Bu iki ayetin akışı sonucu oluşan atmosferden algıladığımız kadarıyla, burada Peygamberimizle barış imzalayıp sonra bu antlaşmayı çiğneyerek ihanet edenler kastedilmiştir. Çünkü yüce Allah onlarla savaşmamanın şartlarını belirlemiştir. Onlarsa antlaşmayı bozmak suretiyle, gerekli yaptırım haketmişlerdir. Tefsir bilginleri, Tevbe sûresi 36. ayette geçen "Müşriklerle topluca savaşın" cümlesini, yukarıdaki değerlendirmelerini pekiştirici bir ifade olarak öne sürüyorlar. Oysa bu cümlenin bir de bütünleyici cümlesi vardır ve bu şekilde anlaşılmasını önlemektedir: "Onların sizlerle topluca savaşması gibi". Nitekim şu ayeti-i kerime bizim yorumumuzu destekler mahiyettedir: "Allah, sizinle din konusunda savaşmayan, sizi yurtlarınızdan sürüp çıkarmayanlara İyilik yapmanızdan ve onlara adaletli davranmanızdan sizi sakındırmaz. Çünkü Allah adalet yapanları sever" (Mümfchîne; 8). Bu ayet-i kerime, yukarıdaki yorumumuzu pekiştirmekle kalmıyor, müslümanlarla barış yapan, tarafsız davranan kafir ve müşriklere iyilik etmeyi onlara karşı adaletli davranmayı teşvik ediyor. Son derece önemli ve üzerinde durulması gereken bir diğer husus da şudur: Peygamberimizin barış öneren, tarafsız davranan veya savaş meydanından çekilen müşriklerle savaşılmasını emrettiği; barış önerisini reddettiği ya da savaş esnasında eman dileyen birinin emanını kabul etmediği konusunda herhangi bir haber rivayet edilmemiştir. Peygamberimizin hayatında gerçekleşen savaşları ve cihad konusunu inceleyenler[310[310]] göreceklerdir ki: Peygamberimiz herhangi bir toplulukla çatışmaya girmişse, üzerlerine sefer düzenlcmişse ya da öncü birlikler salmışsa, mutlaka bir saldırıya karşılık vermek veya bir saldırının öcünü almak yahut bir eziyeti bertaraf etmek, haince bir tutumu (anlaşmayı bozmak gibi) cezalandırmak, azgınlaşıp toplumu rahatsız edenleri yola getirmek, dökülen müslüman kanlarının intikamını almak, davet özgürlüğünü temin etmek, davete icabet edenlerin can güvenliklerini sağlamak, ahit bozan tarafı cezalandırmak, düşmana destek olanlara, müslümanlar aleyhine komplolar kuranlara hadlerini bildirmek şeklinde olmuştur. Eğer bütün kafirlerle veya bütün müşriklerle savaşmak Kur'an'da ya da sünnette ön görülen İslami bir prensip olsaydı, Peygamberimizin içinde bulunduğu duruma, konuma ve zamana bakmaksızın bütün kafirlerle, bütün müşriklerle savaşması gerekirdi. Böylesine top yekûn bir savaş, ne Peygamberimiz zamanında ne de Raşid halifeler zamanında ger-

---

[309[309]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi.

[310[310]] Peygamber'in cihad. gazve ve seriyyeleri hakkında bkz. İbn Sad'ın Tabakatı, c. 3, İbn Hişam c. 2, 3, 4, Tarih-i Taberi c. 2

çekleşmiştir.Peygamberimizden rivayet edilen uzunca bir hadiste şöyle Duyuruluyor: "Peygamberimiz bir orduya ya da müfrezeye birini komutan tayin edip sefere gönderirken, ona Özellikle Allah'tan korkup sakınmasını ve emrindeki müslümanlara iyi davranmasını tavsiye ederdi, sonra şöyle derdi: Allah yolunda Allah'ın adıyla savaşın. Allah'ı inkar edenlerle savaşın, savaşın ama aşırı gitmeyin, hainlik etmeyin, öldürdüğünüz düşmanın organlarını kesmeyin, çocukları öldürmeyin. Müşrik düşmanlarınla karşılaştığın zaman, onları şu üç şeyden birine çağır: Üç şeyden birini kabul ederlerse, onlardan vazgeç. Önce onları İslam'a çağır. Olumlu cevap verirlerse, kabul et; onlardan vazgeç. Sonra onlan yurtlarını bırakıp muhacirlerin yurduna hicret etmeye çağır. Eğer bunu yapacak olurlarsa, muhacirlerin sahip oldukları tüm haklar ve yükümlülükler onlar için de geçerlidir. Eğer hicret etmeye yanaşmazlarsa, onlara şunu haber ver: Onlar müslüman Bedeviler konumundadır; mü'minler için geçerli olan Allah'ın hükümleri kendileri için de geçerlidir. Müslümanlarla birlikte cihad etmezlerse ganimetten pay alamazlar. Eğer bunu da reddederlerse, onları cizye vermeye davet et. Olumlu cevap verdiklerinde, kabul et. Onlardan vazgeç. Eğer bunu da reddederlerse, Allah'tan yardım dileyerek onlarla savaş. Bir kaleyi kuşattığın zaman, içindekiler sende Allah'ın ve Rasulünün zimmetini isterlerse, bunu kabul etme; ancak onlara kendi zimmetini ve arkadaşlarının zimmetini ver. Çünkü sizin kendi zimmetinizi korumanız, Allah'ın ve Rasulünün zimmetini korumanızdan daha kolaydır. Bir kaleyi kuşatma altına aldığın zaman, halk, senden kendilerini Allah'ın hükmüne indirmeni isterlerse, bu isteklerini kabul etme. Ama onları kendi hükmüne indir. Çünkü Allah'ın hükmüne isabet edip etmediğini bilemezsin[311][311]. Bu hadiste geçen "müşrik düşmanlarınla karşılaştığın zaman" ifadesi dikkat çekicidir. Bu ifadenin, incelemekte olduğumuz ayetlerden çıkarsadığımız "savaş ancak savaşan düşmana karşı yapılır" sonucuyla örtüştüğünü görüyoruz.

Kafinin sûresini incelerken, konuya ilişkin olarak ayrıntılı açıklamalarda bulunduk. Adı geçen sûrenin İslam'ın "inanç" ve "din edinme" özgürlüğüne ilişkin yaklaşımını yansıttığını vurguladık. Bu kadannı söylemeyi yeterli buluyoruz. [312][312]

Haram Ay Kavramı

Mescid-i Haram'ın dokunulmazlığı ve güvenli bölge oluşu, Mekke inişli birçok ayette işlenmesi yanısıra, Bakara sûresinin bazı ayetlerinde de ele alınmıştır. Bu olguya ilişkin olarak geniş açıklamalarda bulunduk; bunları bir kez daha yineleme gereği duymuyoruz.

Ancak "haram ay" kavramı ile ilk kez bu ayette karşılaşıyoruz. Öncelikle şunu söyleyelim ki: "Haram" kelimesi, "Kabe" ile ilintili olarak ne anlam ifade ediyorsa "ay" açısından da aynı

---

[311][311] Müslim, Tirmizi, Nesai ve Ebu Davud et-Tac, c.4 sh. 327-328

[312][312] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/193-199.

anlamı, yani dokunulmazlığı, kutsallığı güvenliliği savaşma yasağını ifade ediyor. Bu ifadenin geçtiği ve diğer Medine inişli sûrelerde yer alan başka ayetlerde de aynı anlamın esas alındığını unutmamalıyız. "Haram ay" kavramı dört kameri Arap ayı için kullanılır. Bu ayların sayısı, Tevbe sûresinde zikredilmiştir: "Gerçek şu'ki, Allah katında ayların sayısı, gökleri ve yeri yarattığı günden beri Allah'ın kitabında on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte dosdoğru olan din budur. Öyleyse bunlarda kendinize zulmetmeyin..." (Tevbe; 36). Sözkonusu ayların isimleri, kesintiye uğramayan tevatür ve geleneğe göre, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'tir. Bunların ilk üçü İslam öncesi dönemde Araplar nezdinde hac aylarıydı. Dokunulmazlıkları, kutsallıkları ve savaş yasağı bununla ilgilidir. Bu aylarda bir tür dini barış ilan edilirdi. Böylece Araplar uzak-yakın bölgelerden, yarımadanın muhtelif yerlerinden, Arapların yerleştiği Şam, Mezopotamya ve Irak gibi komşu memleketlerden güvenlik içinde Mekke'ye gelebiliyor, hac görevlerini eda ediyor, bu ibadet mevsimine tanık olabiliyorlardı. Sonra da korkusuzca, en ufak bir zorlukla karşılaşmadan, huzur içinde memleketlerine dönebiliyorlardı. Recep ayma gelince, güvenilir Arap rivayetlerinden anladığımız kadarıyla, bu ay hicaz halkı için dinsel bir özellik taşıyordu. Bu rivayetlerden sözkonusu ayın "Mudar Recebi" adıyla da anıldığını öğreniyoruz. Haram ayların, Araplar açısından dini, sosyal ve ekonomik önem arzettiğinden kuşku yoktur. Bu nedenle ayetlerden ve rivayetlerden[313[313]] anladığımız kadarıyla, Araplar bu ayların dokunulmazlıklarına büyük önem veriyorlardı, bu ayların kutsal huzurunu bozmamaya özen gösteriyorlardı. Bu aylarda, kan döküyor diye avlanmayı bile yasaklamışlardı... Haram aylar girince, insanlar, kendilerini kapsamlı bir güven ortamının içinde buluyorlardı; kavgasız, savaşsız ve korkusuz... Hiç kuşkusuz işin içinde dinsel motivasyon olmasaydı, böylesi bir sosyal olguyu gerçekleştirmek mümkün olamazdı. Kur'an-ı Kerim Ğt bu ayların dokunulmazlığını kutsallığını onaylamıştır; insanlara sağladığı büyük yararlara işaret etmiştir. Yukarıda sunduğumuz Tevbe, 36. ayeti buna örnek gösterebiliriz. Aşağıdaki ayetler de aynı anlamı pekiştiriri niteliktedir: "Allah, Beyt-i Haram Kabe'yi insanlar için bir kıyam evi kıldı; Haram ayı, Kurbanı ve boyunlardaki gerdanlıkları da..." (Maide; 97) "Ey iman edenler, Allah'ın şiarlarına, haram olan ay'a, kurbanlık hayvanlara, onlardaki gerdanlıklara ve Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek Beyt-i Haram'a gelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktınız mı artık avlanabilirsiniz... "(Maide, 2). Burada, yapıcı ve yararlı geleneklerin İslamdan sonra da korunmasına ilişkin genel temayülün bir örneğini görüyoruz. Bu aylarda ancak herhangi bir saldırıyı püskürtmek, bir haksızlığı, zulmü bertaraf etmek ve İslam'a davet özgürlüğünü garanti altına almak amacına yönelik olması koşuluyla savaşa izin verilmiştir. [314[314]]

196- Hac ve Umre'yi'[315[315]] Allah İçin tamamlayın. Eğer kuşa-tılırsanız[316[316]] artık size kolay

---

[313[313]] Bkz. "Tarihü'l Cinsü'l Arabi" adlı eserimiz c.5 sh. 281

[314[314]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/199-201.

[315[315]] el-Hacc ve'l-umre Hac, Arafat'ta vakfe yapmaktır. Umre ise, Kabe'yi ziyaret edip etrafında tavaf yapmaktır. Bunlar aynı zamanda muayyen hac mevsiminde icra edilen hac ibadetinin iki rüknüdür. Bakara sûresi; 158. ayetin tefsirinde işaret ettiğimiz gibi hac mevsiminin dışında icra edilen. Bir umre uygulaması da

gelen'[317[317]] kurbanı' [318[318]]gönderin. Kurban yerine'[319[319]] varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Kim sizden hasta ise veya başından şikayeti varsa, onun ya oruç ya sadaka veya kurban olarak'[320[320]] fidye vermesi gerekir. Güvenliğe kavuşursanız, hacca kadar umre ile yarar-lanmak'isteyene[321[321]], kolayına gelen bir kurbanı kesmek vardır. Bulamayana da, haccda üç gün, döndüğünüzde yedi gün olmak üzere, bunlar tamıtamına on gün oruç vardır. Bu, ailesi Mescid-i Haram'da olmayanlar içindir[322[322]]. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah muhakkak cezası pek çetin olandır.

Bu ayetten itibaren, umre ve hacc ile ilgili ibadi hükümler bildiriliyor:

1) Müslümanlar, Allah'a kulluk sunma, O'na yakın olma niyetiyle hac ve umre yü-kümlülüğünü yerine getirmelidirler. Bunlara ilişkin ibadetleri, ayinleri tamamlamalıdırlar.

2) Bir müslüman bu dini görevini yerine getirmek amacı ile evinden çıktıktan sonra, yolda kuşatılırsa ve üstesinden gelemeyeceği sebeplerden dolayı Kabe'ye ulaşamazsa, kolayına gelen kurbanı Allah'a sunması yeterlidir. Kurbanlar boğazlanacakları yere ulaşmadıkça başını tıraş etmemesi gerekir. Çünkü başı tıraş etmek, ihramdan çıkışın belirtisidir. Bu ise ancak kurbanların boğazlanmasından sonra olabilir. Hasta ya da başından şikayetçi olanlara ihramdan çıkma ruhsatı verilmiştir. Hastalığı arttırıcı şeylere karşı koruyucu ve tedavi edici önlemler alabilir. Basıdan şikayetçi olanlar, bu şikayetlerine son vermek amacıyla, başlarını tıraş edebilir, elbise giyebilir, başlarını örtebilir, koku sürünebilirler. Ama bu ruhsata karşılık olarak fidye Ödemek durumundadırlar. Oruç tutmak veya sadaka vermek ya da bir kurban kesmek gibi...Güvenliği sağlayıcı sebepler yaygınlaşıp müslümanlar Mescid-i Haram'a ulaştığında hac ve umre arasındaki dönemde özgürce yararlananlar (Mescid-i Haram

---

sözkonusudur.

[316[316]] Fe in uhsirtum el-İhsar; herhangi bir şey tarafından engellenmek dernektir. İfadeyi şöyle anlamlandırmak

gerekir: Eğer engellenirseniz, bertaraf edilmesi zor sebepler, hac ve umre ziyaretini gerçekleştirmenizi Önlerse...

[317[317]] Ma isteysere Kolayca yapılabilen

[318[318]] el-Hedyu Hac ve Umre sırasında Allah'a kurban edilmek üzere

adanan hayvan. Allah'a ve evine hediye edildikleri için bu şekilde isimlendirilmişlerdir.

[319[319]] Mahillehu Kurban edildiği yer. Ya da kurban edildiği yer ve zaman. Hac süresindeki bir ayetten, kastedilen yerin Kabe olduğu anlaşılıyor: "Sonra onların yerleri Beyt-i Atiktir" (Hac; 32). Zaman ise Peygamberimizin pratik sünneti ile hac veya umre sonrası olarak tayin edilmiştir.

[320[320]] Nusuk Bu kelimenin asıl anlamı, kulluk sunmadır. Burada ise, haccın bazı şiarlarının, ayinlerinin eda edilmemesinin veya ihlal edilmesinin kefareti olarak Allah'a kurban edilen hayvan anlamında kullanılmıştır.

[321[321]] Fe men temette bi'l-umreti'iîel haccı Tavaf ve sa'yı tamamladıktan sonra, Arafat vakfesine kadar geçen zaman diliminde ihramdan çıkan kimse, bu sırada umreden sonra haccın sonuna kadar ihramdan Çıkmayan biri için sakıncalı olan şeyleri yapabilir.

[322[322]] Limenlemyekunehluhu hadiri'I mescidi'! haram Ailesiyle birlikte, sürekli olarak Mescid-i Haram mıntıkasında ikamet etmeyen kimse içindir. Bu durumda olanlar, hiç bir kefaret ödemeksizin, hacca kadar umreden dolayı yararlanabilirler.

mıntıkasına ihramlı girip umre ziyaretini gerçekleştirenler). Yani Kabe'nin etrafını tavaf edip Safa ve Merve arasında sa'y ettikten sonra ihramlarından çıkarak ihramlılar için yasak olan şeyleri yapanlar, büyük hac ve vakfe vaktine kadar eşleriyle cinsel ilişki kurmak, koku sürünmek, süslenmek ve normal elbiseler giymek gibi özgürlüklerden istifade edenler, bu ruhsat münasebetiyle yararlandıkları şeylere karşılık olarak Allah'a bir kurban sunmakla yükümlüdürler. Bu Mescid-i Haram mıntıkasında ikamet etmeyenler için geçerli olan bir durumdur. Eğer Kurban kesmeye güçleri yetmiyorsa, on gün oruç tutmaları gerekir; bunun üç gün hacc-da, yedi gün de evlerine döndükten sonra tutulmalıdır.

Ayet-i kerime insanları Allah'tan korkup sakınmaya çağıran bir ifadeyle son buluyor. Eğer O'nun koyduğu sınırları aşıp, itaatinde kusur edecek olurlarsa şiddetli cezalandırmasına maruz kalacakları uyarısında bulunuyor. [323[323]]

Hacc Ve Umre

"Haca ve Umreyi Allah İçin tamamlayın..."

Önceki ayetlerde olduğu gibi, bu ayette de yasama niteliği belirgindir. Bu ayetle önceki ayetler arasında bir şekilde konu bağlantısı olduğunu düşünüyoruz. Tefsir bilginleri, bu ayetin Hudeybiye barışının imzalandığı yıl indiğini söylemişlerdir. Peygamberimiz (s) Kabe'yi ziyaret etmek maksadıyla Medine'den ayrılmış ama Mekkcliler onları engellemişlerdi. Sonunda görüşmeler barışla neticelenmiş ve Kabe ziyareti bir sonraki yıla ertelenmişti.

Ayet-i kerimenin hac ibadetine özgü ayinler bağlamında değişik ve mutlak hükümler içerdiği görülmektedir. Arkasından gelen ayetlerde de hac ibadeti ile ilgili hükümlere yer veriliyor. Bundan önceki ayetlerde de İslam öncesi hac ibadeti kapsamındaki bazı geleneklere işaret edilmiş ve bunların bir kısmının yeni dönemde geçerli olmadığı vurgulanmıştı. Bundan dolayı, ayetin inişiyle ilgili rivayetin sahih olmasını kuşkulu buluyoruz. Bizce ayet-i kerime, Hudeybiye barışından uzunca bir süre önce inmiştir. Nüzulün gerekçesi; hac ve umreye ilişkin çeşitli hükümleri bildirmektir. Ayet-i kerimenin kendisinden önceki ve sonraki ayetlerle oluşturduğu bu paralellikten hareketle, 189-203. ayetlerinin bir defada ya da peşpeşe inen bir ayetler silsilesi olduğunu söyleyebiliriz.

Eğer bu değerlendirmemiz doğruysa, -inşaallah karineler doğruluğunu göstermektedir- bu demektir ki, hac ve umre ibadetleri, Hudeybiye barışının imzalanmasından önce farz kılınmış ve müslümanlara açıklanmıştı. Bu arada bazı müslümanlar fetihten Önce Mekke'ye gitme imkanını buluyor, hac ve umre ibadetini eda edebiliyorlardı. Daha önce, tefsirini sunduğumuz, Safa ve Merve tepeleri arasındaki şöyle ilgili ayet, bu ihtimalin doğruluğuna ilişkin bir karine olarak değerlendirilebilir. "Eğer kuşaührsanız" cümlesi ise, bu durumda, hac ve umre ibadetini yerine getirmek isteyen bazı müslümanların şiddetli bir hastalık veya

[323[323]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/202-203.

müslüm an farla Mekkeliler arasındaki bir savaş dolayısıyla engellenmeleri ihtimaline işaret etmektedir.

Rivayete göre[324[324]] Peygamberimizin Hudeybiye barışının imzalandığı yıl, müslüman-larla birlikte umre ibadetini eda etmesi (yukarıda değindiğimiz gibi) Mekkeliler tarafından engellenince, kurbanını Hudeybiye'de boğazlamış ve ihramdan çıkmıştır. Yani başını tıraş etmiş, normal elbiselerini giymiştir. Müslümanlara da böyle yapmalarını emretmiştir. Bu sağlam rivayetin ışığında ayete baktığımızda "başlarınızı tıraş etmeyiniz" diye başlayan ifadenin ayetin baş tarafında vurgulanan anlamı bütünlemekten çok bir başka duruma göndermede bulunma niteliğinde olduğunu görüyoruz. Çünkü engelleme, düşman korkusundan veya öldürülme savaşma ve tutsak edilme tehlikesinden kaynaklanıyorsa, kurbanlığın yerine varması da engellenir doğal olarak. Oysa "kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin" cümlesi, kurban yerine yani Kabe'ye ulaşıp orada boğazlanmadıkça, başı tıraş etmek suretiyle ihramdan çıkmayı yasaklayıcı niteliktedir. Bu değerlendirme, şayet doğruysa, bu durumda ayetin ilk bölümü engellenme durumuna ilişkin bir hükmü içeriyor. Buna göre kurbanlar müslümanların bulundukları yerde boğazlanacaklardır. Ayetin geri kalan kısmı ise, engelin sözkonusu olmadığı güvenli durumlarla ilgili değişik hükümler içermektedir.

İhramlıyken başları tıraş etmemek ve sünnetin ön gördüğü biçimde dikişli elbise giymek, koku sürünmek, süslenmek, cinsel ilişkiye girmek gibi yasak uygulamalar aynı şekilde hac döneminde ve umre ziyaretinde Allah'a kurbanlar sunmak gibi ibadet şekilleri, ayetlerin ve konuya ilişkin rivayetlerin akışından algıladığımız kadarıyla İslam öncesi dönemde de uygulanıyordu. İslam bazı ruhsatlar ve kolaylaştırmalarla birlikte bu uygulamaları olduğu gibi korudu. Bu durum Kur'an'ın genel mesajına da uygundur. Kur'an'm bildirdiği gibi Allah müslümanlar için kolaylık diler, zorluk dilemez. Ancak kaldırabilecekleri yükü yükler onlara.

İncelemekte olduğumuz ayet-i kerimeye baktığımızda, rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Hac menasiki bağlamında aslolan hacc ile umreyi birlikte yapmaktır. Tam Arafat vakfesi ve hac ile umre vakitleri arasındaki zaman diliminden yararlanma İslam'ın getirdiği değişiklikler ya da kolaylıkladır. Hacc ile umre arasındaki zaman diliminden yararlananlar için kefaret ön görülmüş olması buna ilişkin bir ipucu ya da kanıt olarak değerlendirilebilir. Tefsir bilginlerinin yorumladıkları gibi Mescid-İ Haram mıntıkasında ikamet etmeyip de bu ruhsattan yararlananlar için kefaretin gerekli olması, Mescid-i Haram mıntıkasına ihramlı olarak girmeleri gerekenlerin, bu mıntıkada ikamet etmeyenler olmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar umre ve hacc arasındaki zaman diliminden yararlandıkları zaman, kefaret ödemekle yükümlüdürler. Mescid-i Haram mıntıkasında ikamet edenlerse ancak Arafat vakfesi zamanı girdiğinde ihram giymekle yükümlüdürler. Vakfe zamanı, ihram giyer, umrenin rükünlerini ederler. Sonra Arafat'ta vakte yaparlar. Ardından oradan dönüp

[324[324]] Tabakat, İbn Sa'd c.3 sh. 147-149

tavaf ve sa'y rükünlerini eda edip ihramdan çıkarlar. Bundan Önce ihrama girmeyebilirler ve bunun için kefaret ödemeleri de gerekmez.

"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın" cümlesi, bunların farz olduğunu gösterir. Al-i imran sûresi 97. ayette yer alan: "Ona bir yol bulup güç yetirenlerin Ev'i haccetmeleri Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır" cümlesi buna ilişkin bir diğer nass niteliğindedir. Aynı zamanda farzlığını daha açık ve daha güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. Sadece güç yetiremeyenleri bu kapsamın dışında tutuluyor. Bu arada, güç yetirmenin boyutu tartışma ve ihtilaf konusudur. Bir rivayete göre güç yetirmekten maksat yol yiyeceği ve binektir. Bir diğerine göre sağlıklı ve yolculuğa dayanabilir olmaktır. Bir başkasına göre, bedensel ve mali yeterlilik kastedilmektedir. Kişi yolculuğun zorluklarına katlanabilir bir bedensel yapıda olmanın yanısıra, haccedebilmesi için gerekli olan mala da sahip olmalıdır. Bu arada hac için ayırdığı malın, nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselerin ihtiyacından ve varsa borcundan arta kalan bir miktar olmak durumundadır[325[325]]. Ulemanın çoğunluğu bu görüştedir. Ancak "nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselerin ihtiyacından fazla" cümlesinin ifade ettiği durumun bir zamanla sınırlı olmadığını belirtelim. Bu ifadenin kapsamına hacca gidecek kişinin, kâr etmekte olan ve süreklilik arzeden bu kârı ile nafakasını vermekle yükümlü olduğu kimselerin ihtiyacını gideren bir sermayesinin olması gerektiği hususu da girer.

Bir insanın ömründe bir kere hacca gitmesi farzdır. Bir rivayete göre[326[326]] müslümanlar Peygamberimize haccın her yıl farz olup olmadığını sormuşlar, Peygamberimiz bu soruya cevap vermemiş, soru bir kez daha takrarlamnca: "Hayır. Eğer 'evet' deseydim, her yıl hacca gitmeniz gerecekti. Fakat bunu yapamazdınız" cevabını vermiştir.

Hacc ve Umre zamanında Allah'a sunulması gereken kurbanlar deve, sığır, koyun ve keçilerden seçilir. Bunların tümü "En'am" ismi altında toplanırlar. Deve ve sığırlar için aynca "bedene" adı da kullanılır. Bunların bir tanesini, bir rivayete göre yedi kişi, bir rivayete[327[327]] göre de on kişi kurban olarak sunabilir.

Hastalık veya başındaki bir rahatsızlıktan dolayı ihramda ön görülen ruhsata başvurmak zorunda kalanların vermek zorunda oldukları kefarete gelince, müfessirler bazı sahabelere ve tabiin ulemasına [328[328]]dayanarak, bunun üç gün oruç veya altı yoksulu bir gün boyunca doyurmak yahut bir koyun kesip etini yoksullara dağıtmak şeklinde belirlemişlerdir.

Müslüman hacının "ihramh" ismini aİmasını sağlayan İhrama girme durumu, normal giysileri çıkarıp dikişsiz giysiler giymek, başı Örtmemek, topukları dışarıda bırakan bir nalın giymekten ibarettir. Dışarıdan gelenler, Mescid-i Haram mıntıkasına girmeden bu kıyafete

---

[325[325]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Al-İ İmran sûresinde zikredilen ayetin tefsiri.
[326[326]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir

[327[327]] İbn Kesir, Hac sûresi, 36

[328[328]] İbn Kesir, Bakara sûresi, 196

bürünmekle yükümlüdürler. Kabe'yi bu şekilde tavaf etmek, Safa ile Merve tepeleri arasındaki sa'yi bu kıyafetle gerçekleştirmek ve bu sırada sakıncalı olan şeylerden (yukarıda bunlara değindik) kaçınmak zorundadırlar. Bütün bunlar Kabe'ye gösterilen saygının, hac menasikine verilen önemin göstergesidir. Rivayetlerden bu uygulamanın da İslam öncesi dönemden kalma olduğunu Öğreniyoruz. Bu tarzda, Kabe'nin etrafını tavaf etmek, Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y yapmak "umre" olarak isimlendirilmiştir. Umre hac mevsimi dışındaki zamanlarda da gerçekleştirilebilir. Bu tür zamanlarda yapılan umre ziyaretleri farz değil, nafiledir. Hacc mevsiminde ise, eda edilmesi zorunlu bir rükündür. "Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın" cümlesinden bunu anlıyoruz. Haccın ikinci rüknü ise, Zilhicce ayının dokuzuncu günü akşama kadar Arafat'ta vakfe yapmaktır. Buna "haccu'l ekber: en büyük hacc" denir. Bazı hacılar, takvayı esas alarak (az önce işaret ettiğimiz) tarzda hareket ederler. Yani, umre ile haccı bitiştirerek gerçekleştirirler. Bunlar İhramh hallerini sürdürürler ve Arafat vakfesine kadar, sakıncalı şeylerden kaçınmaya devam ederler. Sonra oradan Mekke'ye dönüp Kabe'yi tavaf eder ve Safa ile Merve tepeleri arasında sa'y yaparlar ve ihramdan çıkarlar. Yani saçlarını tıraş eder veya kısaltırlar. Normal elbiselerini giyip daha önce sakıncalı olan şeyleri yapmaya başlarlar. Bazıları ise umre ile hacc arasındaki zaman diliminden (Arafat vakfesi) yararlanırlar. Bunlar şayet Mescid-i Haram mıntıkasında ikamet etmiyorlarsa (yukarıda açıkladığımız şekliyle) kefaret vermekle yükümlüdürler. Sonra Zilhicce ayının dokuzuncu günü bir kez daha iharama girip bu şekilde Arafat'a çıkarlar, orada vakfe yaparlar. Ertesi gün Mekke'ye döner, tavaf ve sa'yi tamamlayıp ihramdan çıkarlar.

Tefsir bilginleri[329[329]] A'raf sûresinde yer alan: "Ey Ademoğullan, her mescid yanında ziynetlerinizi takının" (A'raf, 31) ayeti ile ilgili olarak, bazı rivayetlerden de yola çıkarak şöyle demişlerdir: İslamdan önce Araplar, normal elbiseleriyle Kabe'yi tavaf etmekten, Safa ile Merve tepeleri arasında sayy yapmaktan kaçınırlardı. Bu elbiseler üzerle-rindeyken günah işlemekten endişeleniyorlardı. Bu yüzden bazı Kabe hizmetlilerinden peştemal türü örtüler kiralıyorlardı. Bunlara "mcaziru'I ahmisiye" denirdi. Kabe bekçilerine, hizmetlilerine "hums" dendiği için bu adı veriyorladi. Bunları bulamayanlar ya da kiralayacak parası olmayanlar da Kabe'yi çıplak bir halde tavaf ederlerdi. Çünkü normal elbiseleriyle tavaf edenler bunları atmak zorundaydılar. Elbiselerini atmak istemedikleri için de çıplak tavaf ediyorlardı. İslam'dan sonra icra edilen ihram geleneğinin bunun değişik bir şekli ya da onunla bağlantılı olması güçlü bir ihtimaldir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir. [330[330]]

197- Hac, bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca niyet ederse'[331[331]] hac esnasında kadına yaklaşmak'[332[332]]', günah sayılan davranışlara'[333[333]] yönelmek, kavga etmek'[334[334]]' yoktur.

[329[329]] Hazin, A'raf sûresi zikredilen ayetlerin tefsiri.
[330[330]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/203-206.
[331[331]] Fe men ferada fihinne'l hacce Kim haccetmeye karar verir de, onu kendisi için zorunlu kılarsa...

[332[332]] Rafese Cinsel ilişkiden, sebep ve sonuçlarından kinayedir. Bir görüşe göre her türlü çirkin söz ve davranış anlamında kullanılmıştır.

Hayır İşlerden neyi yaparsanız, Allah onu bilir. Ahiret için azık toplayın. Bilin ki, azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri, yalnız benden korkun.

198- Rabbinizden gelecek bir lütuf ve keremi aramanızda size herhangi bir günah yoktur. Arafat'taki vakfeden ayrılıp akın ettiğinizde'[335[335]] Meş'ar-ı Harem'de'[336[336]] Allah'ı anın, Allah'ı size gösterdiği şekilde anın. Her ne kadar O'nun göstermesinden önce yanlış gidenlerden idiyseniz de.

199- Sonra İnsanların sel gibi akın ettiği yerden siz de akın edin. Allah'tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.

200- Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi yahut ondan daha şiddetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz; "bize dünyada ver" derler. Böyle isteyenlerin ahiretten hiç nasibi yoktur.

201- Onlardan bir kısmı da "Ey Rabbimiz, bize dünyada bir iyilik, ahirette de bir iyilik ver. Bizi ateş azabından koru" derler.

202- İşte onlar için kazandıklarından büyük bir nasip vardır. Şüphesiz Allah'ın hesaba çekmesi sür'atlidir.

203- Sayılı günlerde Allah'ı anın. Kim iki gün içinde acele edip dönmek isterse, üzerine günah yoktur. Kim geri kalırsa, o zaman da kötülükten sakınan için günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki hepiniz O'nun huzuruna toplanacaksınız.

Ayetlerde hac ibadetlerine ve bu ibadetlerin gerçekleştirildiği mevsime ilişkin yasama nitelikle açıklamalara yer verilmektedir.

l)Hac ibadetinin belli aylarda gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Hac ibadetini eda etmeye karar vermiş bir kimsenin, bu kararından sonra sözkonusu belli aylar içinde cinsel ilişkiye girmemesi, günah nitelikli bir davranışta bulunmaması ve kavga etmemesi gerekir. Yüce Allah'ın insanlarca işlenen her hayırlı işi bildiğine dikkat çekiliyor. Bundan dolayı Allah'tan korkup sakınmaları emrediliyor. Çünkü takva bir insanın edinebileceği en hayırlı azık niteliğindedir. İlk ayetin sonunda hitap, temiz ve özlü akıl sahiplerine yöneltiliyor. Sanki, Allah'ın tavsiyelerinin hikmetini ve takvanın Önemini ancak temiz akıl sahiplerinin

---

[333[333]] Fusûk Günah, isyan.

[334[334]] Cidal Kavga, ağız dalaşı.

[335[335]] Afadtum 'İfada' kökünden gelir ve hızlı yürüyüş demektir. Burada ise, Arafattan Meş'ar-ı Haram'a oradan Mina'ya akın etme anlamında kullanılmıştır ve bu anlamıyla kavramlaşmıştır.

[336[336]] el-Meş'aru'l haram Meş'ar herhangi bir dini ayinin gerçekleştiği yer demektir. Burada ise, Arafat ve Mina arasında "Müzdelife" adı verilen yer anlamında kullanılmıştır.

kavrayabileceği ima ediliyor.

2) Müslümanlara, hac mevsiminde, hac aylarında ticaret yapmak suretiyle Allah'ın fazl ve keremini aramalarının bir sakıncasının olmadığı hatırlatılıyor. Daha önce büyük bir sapıklık içindeyken, yüce Allah'ın kendilerini doğru yola iletmiş olmasının karşılığı olarak Arafat'tan akın ettikten sonra Meş'ar-i Haram (Müzdelife)'nin yanında Allah'ı anmaları, O'na şükranlarını sunmaları emrediliyor. Bu arada herkesle birlikte, Meş'ar-i Haram'dan akın etmeleri ve esirgeyip bağışlayan Allah'tan mağfiret dilemeleri isteniyor. Hac mevsimine özgü ibadetleri tamamladıktan sonra, babalarım anar gibi yahut ondan daha fazla Allah'ı anmaları gerektiği dile getiriliyor. Bu arada böyle bir ortamda bazı insanların sırf dünyevi arzularının gerçekleşmesini Allah'tan dilediklerine dikkat çekiliyor. Bu tür insanlar, ahirette Allah'ın rahmetinden pay alamazlar. Bazi insanlarda hem dünyada hem ahirette hayırlara ulaşmayı ve ateşin azabından korunmayı dilerler. Bunlar dünyada işledikleri salih amellerin faydasını görürler. Karşılığını Allah'tan eksiksiz alırlar. Allah hesaplan çabuk ve noksansız görür. Herkesin hakkını tam ve zamanında verir; geciktirmez.

3) Sayılı ve belli günlerde Allah'ı anmalarına ilişkin olarak müslümanlara bir diğer direktif veriliyor. Sayılı günlerin sonra ermesi hususunda acele edip de bunlan iki gün olarak eda etmenin ya da geciktirerek daha fazla yapmanın bir sakıncasının olmadığına işaret ediliyor, Yeterki kişinin Allah'ın rızasına ve takvaya aykırı bir amacı olmasın. Müslümanların herhâlukârda Allah'tan korkup sakınmaları gerekir. Bu arada eninde sonunda Allah'ın huzurunda toplanacakları hatırlatılarak buna hazırlıklı olmaları gerektiği dile getiriliyor. [337[337]]

Hac Mevsimi

"Hac bilinen aylardadır......" (197-203).

Bu ayetler grubunun hac ibadetlerine ilişkin bölümün bir anlamda bütünleyicisi olduğu açıktır. Tefsir bilginleri tabiin ulemasına[338[338]] dayanarak çeşitli rivayetler ve görüşler aktarmışlardır. Buna göre ayetler grubunun ilkinde isim vermeden sadece "belli aylar" diye nitelendirilen hac aylan Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarıdır. Bu rivayetlerin bir kısmına göre de hac ayları Şevval, Zilkade ve Zilhiccenin ilk on günüdür. Bu görüşleri saygıyla karşılamamıza rağmen, bu ayların arasına haram ay olmayan Şevvalin alınmasının buna karşın bir haram ay olan Muharrem ayının alınmamasının hikmetini kavrayabilmiş değiliz. İslam fıkhına göre Şevval ayında hac için yola çıkmak ve bu ayda hac amacı ile ihram giymek şart değildir.

[337[337]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/209.
[338[338]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi. Bundan sonra gelen kısım bu kitaplardan İktibas edilmiştir.

Mekke'ye hac amacı ile gitmek İsteyen bir kimsenin Şevval ayından önce veya sonra (Zilhiccenin dokuzuncu gününe kadar) umre veya haccı birleştirmek ya da yararlanmak (temettü) amacı ile ihrama girmesinin herhangi bir sakıncası yoktur. Zilhiccenin dokuzuncu günü ise haccın İkinci rüknü yani Arafat vakfesi İçin belirlenmiş tek gündür. Görüldüğü gibi Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylan haram aylar ilan edilmişlerdir. Çünkü bu üç ay hacıların Mekke'ye gelmeleri, hac ibadetini tamamladıktan sonra memleketlerine dönmeleri için yeterli bir süredir. Mekke'den uzak bölgelerden gelenleri düşünürsek bunun iyi bir tesbit olduğunu anlanz. Bu süre aynı zamanda kutsal bir barış ve huzur ortamıdır; hacılar güven içinde ibadetlerini yerine getirsinler ve yurtlarına dönsünler diye. Dolayısıyla "bilinen aylar" ifadesi ile bu üç haram ayın kastedildiğini düşünüyoruz. Hacılardan bu ayların kutsallığı ile bağdaşmayan cinsel ilişki, günah, kavga ve düşmanlık gibi tutum ve davranışların terkedilmesinin istenmesi de bu yüzdendir.

Tefsir bilginlerinin büyük çoğunluğu ayetin orjinalinde geçen "rafas" kelimesinin cinsel ilişki ve ona götüren baştan çıkarıcı söz ve davranışlar anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Şunu da eklemişlerdir; cinsel ilişki yasağı ihramlılık hali ile sınırlıdır. Umre ile hacc arasındaki boşluktan yararlanan bir kimsenin bu esnada cinsel ilişkiye girmesinin bir sakıncası yoktur. Bize öyle geliyor ki "cinsel ilişki" anlamına alınan "er-refes" kavramının günah ve kavga ile birlikte mutlak olarak hac aylarının -ki biz bunların üç haram ay olduğunu söyledik- yasaklan arasında zikredilmesi "rafas" kavramının her türlü çirkin söz ve davranış anlamına alınmasının daha isabetli olduğunu göstermektedir.

Tefsir bilginleri "azık topla" ifadesi ile ilgili olarak şöyle bir değerlendirmede bulunmuşlardır: Bazı Araplar hacca yanlarına yiyecek ve azık almadan geliyorlardı. Sadaka ve kurban etleriylc karınlarını doyurmayı düşünüyorlardı. Bu arada büyük zorluklar ve sıkıntılarla yüzyüze kalıyorlardı. Bundan dolayı bütün müslümanlara, yanlarına yiyeceklerini alarak hacca gelmeleri emredildi. Bu ifadenin de yer aldığı cümlenin akışından algıladığımız kadarıyla bu hayır amelleri arttırmaya, hayırlarla azıklanmaya, özellikle hac aylarında çirkin hayasızlıklardan uzak durmaya yönelik bir teşviktir. Çünkü ifadeden önce "hayır" kelimesi, sonrasında da en hayırlı azığın takva olduğunu, Allah'tan korkup sakınmanın gerekliliğini vurgulayan bir ifade yer alıyor.

Tefsir bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre "Rabbinizden gelecek bir lütuf ve keremi aramanızda size herhangi bir günah yoktur" cümlesi hacılann nzık temin etmeye yönelik girişimlerde bulunmalarının hac mevsiminde ticaret yapmalarının herhangi bir sakıncasının olmadığını vurgulamaya yöneliktir. Bu açıklamanın cinsel ilişki (ya da her türlü çirkin söz ve davranış) günah ve kavga yasağından sonra yer alması ilginçtir. Sanki ticaret ve kazancın yasak kavramının kapsamına girmediği anlatılmak isteniyor.

İslamdan önce hac mevsiminda üç genel panayır kurulurdu. Bunlardan biri Mekke'nin dışında "Ukaz" adı verilen yerde kurulurdu ve Zilkade ayının yirmi günü boyunca açık olurdu.

İkincisi ise "el-Mecenne" denilen yerde kurulur ve on sekiz gün devam ederdi. Üçüncüsü ise, "Zülmecaz" denilen yerde kurulur ve Arafat vakfesi ve bayram günleri boyunca açık olurdu[339[339]]. Müslümanlar, hac ibadetlerinin geçersiz olmasından korktukları için bu panayırlara katılmaktan ticari faaliyetlerde bulunmaktan kaçınıyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayeti indirerek, onlann bu endişelerini giderdi.

Buharı, Müslim ve Nesai'nin İbn Abbas kanalıyla rivayet ettikleri bir hadiste şöyle deniyor: "İnsanlar, önceleri Mina, Arafat, Zülmecaz'da ve bütün hac mevsimlerinde alış veriş yapıyorlardı. Daha sonra haramdır endişesiyle ticaretten kaçındılar. Bunun üzerine yüce Allah '(Hac mevsiminde) Rabbinizden gelecek bir lütuf ve keremi aramanızda size herhangi bir günah yoktur [340[340]]ayetini indirdi".

İslam'ın öngördüğü bu ruhsatta müslümanların maslahatının gözetildiği açıktır. Ayrıca ibadete özgü bir mevsimde bile, engin bir ufka sahip olduğunu gösteren İslam'ın bakış açısını da gözlemliyoruz. Buna göre insanlar hayati önem taşıyan, yaşamanın temel ihtiyaçlarını ve çıkarlannı gözardı etmemelidir. Özellikle hac mevsimi insanların güven ve huzur içinde ihtiyaçlarını gidermek maslahatlarına uygun kazananlarda bulunmak için büyük bir fırsattır. Bunun evrensel bir direktif olduğu açıktır.

Arafat, küçük kum tepecikleri ve kayalarla çevrili geniş ve yassı bir dağın adıdır. Zilhicce ayının dokuzuncu günü hacılar orada toplanırlar. Tevbe sûresinin bir ayetinde o günkü toplantının "hacc-ı ekber: en büyük hac"[341[341]] olarak nitelendirildiğini görüyoruz. Hacılar o gün Arafat'ta vakfeye durmadıkça hacı olamazlar. Tevbe sûresinin işaret ettiğimiz ayetinden ayrıca incelemekte oluduğumuz ayetlerden algıladığımız kadarıyla, Zilhicce'nin dokuzuncu gününde Arafat'ta vakfe yapmak, İslam öncesi dönemde de hac ibadetlerinin başhcaları arasında yer alıyordu. Son derece yüksek idealler ve mesajlar ifade ettiği için İslam'da da olduğu gibi korundu. Çünkü o gün insanlar yüksekçe bir tepenin üzerinde, bembeyaz giysiler içinde üzerlerinde en ufak bir kir bulunmadığı halde, her türlü çirkinlikten dünya meşgalelerinden uzak bulunurlar. Orada herkes eşittir. Başkanla izleyici, efendiyle köle, zenginle fakir, siyahla beyaz, sarıyla kızılderili arasında en ufak bir fark yoktur. Herkes, dünya ile ihtiraslanyla dünyanın farklılıklanyla, meşga-leleriyle ve sorunlarıyla bağlarını koparmış olur. Allah'ın ululuğunu, Rububiyetini kalplerinin derinliklerinde hissederler. O'na yalvarırlar, ululuğunu haykırırlar. Sabahtan akşama kadar tüm içtenlikleriyle kulluğu O'na sunarlar. Ruhaniliğin doruğa çıktığı bir andır bu. İnsana duygu yüklü bir maneviyat egemen olur, oradan yüceler aleminin sonsuz ufuklarına pervaz olur.

Bu arada Arafat vakfesinin ıstılahı bir tabir olduğunu belirtelim. İslam fıkhına göre hacıların o

---

[339[339]] Hazin
[340[340]] et-Tacc.2sh.103

[341[341]] Ve büyük Hac günü, Allah'tan ve Rasulünden insanlara bir duyuru: Kesin olarak Allah, müşriklerden uzaktır, O'nun Rasulü de..." {Tevbe, 3), Beğavi'de ayetin tefsirine bkz.

gün Arafat'ta ayakta durmaları ya da oturmaları ile ilgili bir şartı ön görmez. Tek şartı hacıların orada ihram içinde olmalarıdır.

"Meş'ar-i Haram" Arafat'la Mina arasındaki bir yerin adıdır. Hacılar Arafat'tan akın ettikleri zaman burada dururlar. Bayram gecesini orada geçirirler. Sabaha kadar tehlil ve tekbir getirirler. Sonra oradan Mina'ya akın ederler. İsmine bakarsak, adı geçen yerin dinsel bir saygınlığa sahip olduğunu anlarız. Tercih edilen görüşe göre bunun da İslam öncesi hac gelenekleriyle bir ilgisi vardır. Buraya Müzdelife de deniliyor. Sebir dağının eteğinde bulunur. İslam öncesi dönemde Arapların bu dağın üzerinde bazı putlarının bulunması bunu ziyaret için adı geçen dağa gidiyor olmaları muhtemeldir. İslam bu gelenekten kalma Müzdelife veya Meş'ar-ı Haram vakfesini olduğu gibi korudu. Müslümanlara orada Allah'ı zikretmelerini emretti. Dolayısıyla putperestliğin icra edildiği bir mekanı tek ve ortaksiz Allah'ın anıldığı kutsal bir mekana dönüştürdü.

Bir rivayete göre[342[342]]"sonra insanların akın ettiği yerden siz de akın edin" ifadesi ile şu olaya işaret edilmiştir: Kureyşliler ya da "Hums" adı verilenler Arafat yerine Müzde-life'de vakfe yaparlardı. Bunu kendilerine bahşedilmiş bir imtiyaz olarak algılarlardı. Rivayetin tam oturmadığı görülüyor. Çünkü ayet-i kerime, Müzdelife'den akın etmeyle ilgilidir. Bundan da anlaşılıyor ki, insanlar hep birlikte Arafat'ta vakfe yapıyor, sonra da oradan birlikte akın edip geliyorlardı. Nitekim Tefsir bilgini Hazin rivayetle ayeti bağdaştırmak için ayet-i kerimede bir takdim-tehir uygulamasının olduğunu söylemiştir. Oysa cümle insanların Müzdelife'den akın ediş bağlamında ve diğer dini ibadetler hususunda müslümanlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmaktır. Doğru ve isabetli olduğunu umduğumuz bu değerlendirmemize göre ayet-i kerime İslam kardeşliğini pekiştirmeye, müslümanlar arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yöneliktir. Dolayısıyla evrensel bir mesaj içermektedir.

Tefsir bilginleri[343[343]] incelemekte olduğumuz bölümün son ayeti ile ilgili olarak "sayılı günler" ifadesi ile "bayram ve teşrik" günlerinin kastedildiğini söylemişlerdir. O günlerde eda edilmesi emredilen zikirden maksat da adı geçen günlerde kılınan her namazın ardından tekbirler getirip Allah'ı ululamaktır. Hacılar bu günlerde Mina'dan akın ederek şeytan taşlamaya giderler. Kırk dokuz adet küçük taşı Mekke'ye yakın üç yerde, üç bayram günü içinde tekbirler ve tehlillerle atmak durumundadırlar. Bazı hacılar Mina'dan dönüş için acele ettiklerinden taşları iki gün içinde atmayı tercih ederlerdi. Diğer bazıları ise üçüncü günün sonuna kadar beklemeyi tercih ederlerdi. Bundan dolayı müslümanlar arasında ihtilaf çıktı. Ayet-i kerime bir ruhsat getirerek tercihi insanlara bıraktı. Niyetleri iyi olduğu ve Allah'ın rızasını gözettikleri sürece zorunlu hallerine göre hareket edebilirler. Bu ruhsat evrensel bir mesaj içermektedir. Dolayısıyla, Kur'an'ın genel misyonuyla da örtüşmektedir. İslam'ın öngördüğü yükümlülüklerde önemli olan Özdür. Yani takva ve iyi niyettir, şekil değil.

[342[342]] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.
[343[343]] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

Tefsir bilginleri[344[344]] "Babalarınızı andığınız gibi yahut ondan daha şiddetli bir şekilde Allah'ı anın" ifadesiyle ilgili olarak şöyle demişlerdir: Cahiliye döneminde hacılar, bayram günleri Mina'da oturumlar düzenleyerek orada şiirler okuyor, atalarıyla övünüyorlardı. Ayet-i kerime müslümanları daha hayırlı bir işe yani Allah'ı zikretmeye yöneltti: Hayrı O'ndan dilemeleri gerektiğini vurguladı.

"İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz bize dünyada ver" derler. Böyle isteyenlerin ahiretten hiç nasibi yoktur" cümlesinin bölümdeki tüm ayetlerin Mekke fethinden önce dolayısıyla müşriklerin Peygamberimiz ve ashabının Mekke'ye girişlerinin engellemelerinden önce indiğinin bir karinesi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla şu husus ortaya çıkıyor: Bazı müslümanlar o sıralar Mekke'ye gidebiliyor, hac mevsimini izleme dolayısıyla müşriklerle birlikte hac ibadetini eda etme imkanını buluyordu. Aynı karineyi şu ifadeden de algılayabiliyoruz: "Eğer kuşatilırsamz, size kolay gelen kurbanı gönderin". Nitekim Peygamberimiz de aynı şeyi yapmıştır. Hudeybiye günü o ve arkadaşlarının Mekke'ye girişleri engellenince, kurbanlarını Hudeybiye'de boğazladılar.

Bununla beraber izah etmeye çalıştığımız cümle ahirete önem vermeyen dünyayı en büyük ya da tek hedef haline getiren insanlara yönelik genel bir eleştiri niteliğindedir. Bunu izleyen cümlede, dua ederken, istekte bulunurken dünya ve ahiret arasında bir denge gözetenlerden övgüyle sözedilmesi de İslam davetinin evrensel bir yönünü yansıtmaktadır. İslam'ın geniş ufkuna, kişiliğe önem verişine, beşerin çıkarıyla uyuşmasına, eşyanın tabiatına uygunluğuna dikkat çekmektedir. İslam, insanları dünyadan el etek çekmeye davet etmez. Dünyanın güzellikleri ve iyilikleri, temiz nimetleri müslümanlara mubahtır. Ancak normal sınırlar içinde kalmak, iyi niyet sahibi olmak ve pis ve iğrenç şeylerden kaçınmak gerekir. Yüce Allah müslümanlara dünya ve ahiret hayırlarını istemelerini emretmiştir. Bu direktifin Kur'an-ı Kerim'de değişik üsluplarla tekrarlandığını gördük. Buhari ve Müslim'in[345[345]] Enes'ten aktardıklarına göre Peygamberimiz en çok Şöyle dua ederdi: "Allah'ım, ey Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ve ahirette iyilik ver. Bizi ateşin azabından koru". Müslim ve Tirmizi[346[346]] şöyle rivayet ederler: "Peygamberimiz bir adamı hasta yatağında ziyaret etti. Adamın sesi çıkmıyordu, bir kuş yavrusu gibiydi. Adama dedi ki: Dua ediyor musun? Ya da bîr şeyi isterken hangi ifadeleri kullanıyorsun? Adam: Diyorum ki: "Allah'ım ahiretteki akıbetim neyse, onu dünyada bana ver" dedi. Peygamberimiz: "Sübhanallah, buna gücün yetmez" dedi. Ardından şunu buyurdu: Allah'ım! Bize dünyada güzellik ve ahirette güzellik ver. Bizi ateşin azabından koru" desene. "Peygamberimiz dua etti, adam hastalıktan kurtuldu".

[344[344]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir.

[345[345]] et-Tacc.5sh.108

[346[346]] et-Tacc.5sh.108

Hiç kuşkusuz bu dua Peygamberimizin dilinden aktarılan duaların en kapsamlısı-dır347[347]. Çünkü "dünya iyiliği" ifadesi, bol rızık, başarı, güvenlik, barış, sağlık, İzzet, onur, dayanışma, iyilik, merhamet, ahlâki ve sosyal fazilet gibi içinde hayır bulunan bütün dünyevi maslahatları kapsamasının yamsıra, günah, hastalık, meşakkat, zorluk, onursuzluk, zillet ve bedbahtlık gibi nahoş şeylerden korunmayı da kapsamına alır. "Ahiret iyiliği" deyimi ise Allah'ın hoşnutluğu takva ve güzel akıbet gibi hayırları içerir.

Tefsir bilginleri'348[348] şeytan taşlama yerleri ile ilgili olarak İbn Abbas'tan naklen şöyle derler: "Hz. İbrahim gördüğü bir rüyayı Rabbani bir ilham olarak değerlendirip bu direktif uyarınca oğlu İsmail'i kurban etmek için harekete geçince (bu kıssa Saffat sûresinde yer alır). Şeytan onu bu kararından vazgeçirmek için Mina'daki birinci cemre'de karşısına çıktı. Hz. İbrahim yedi çakıl taşını fırlatarak onu kovdu. Sonra yoluna devam etti. Bu sefer şeytan, ikinci cemrede karşısına çıktı. Hz. İbrahim yerden topladığı yedi tane çakıl taşını atarak onu kovaladı ve yoluna devam etti. Şeytan son kez üçüncü cemrede karşısına çıktı. Hz. İbrahim burada da ona yedi tane çakıl taşını atarak onu oradan uzaklaştırdı.

Rivayetin durumu her ne olursa olsun, şurası açıktır ki, Araplar İslam'dan önce de bu geleneği yaşatıyor ve şeytanı taşlarken Allah'ı tekbir ediyorlardı ve bu gelenek bu şekliyle İslam ibadet manzumesinde de korunmuştur. (Rivayeti bir ipucu gibi değerlendirirsek eğer kesin demesek bile) Arapların hac mevsimine özgü tüm ibadetlerde olduğu gibi şeytan taşlamayı da Hz. İbrahim'e nisbet ettiklerine ilişkin bir ihtimal sözkonusu-dur. 349[349]

204-İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatına iiişkin sözleri senin hoşuna gider ve kalbindekine rağmen Allah'ı şahid getirir; oysa o azılı bir düşmandır'350[350]'.

205-O, iş başına geçti mi yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya, ekini ve nesli helak etmeye'351[351] çaba harcar. Allah ise, bozgunculuğu sevmez.

206-Ona: "Allah'tan kork" denildiğinde büyüklük gururu onu günaha sürükler'352[352]', kuşatır. Böylesine cehennem yeter; ne kötü bir yataktır o.

207-İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'ın rızasını aramak amacı ile nefsini satar353[353]. Allah kullarına karşı şefkatli olandır.

347[347] et-Tacc.5sh.108

348[348] İbn Kesir ve Hazin (Saffaf sûresi; 99-113 ayetlerinin tefsiri)

349[349] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/209-214.

350[350] Eleddu'l hisam Azılı bir düşman, amansız bir hasım.

351[351] Yuhlike'l harse ven-nesle Bozgunculuğun ve düşmanlığının insan ve ülkeler bağlamındaki aşırı zararlılığından kinaye bir deyim.

352[352] Ahazethu'î izzeîu hi'l ismi İnsanların "Allah'tan kork" demeleri ona ağır geldi. Bundan dolayı nefsi galeyana geldi ve günah olan şeyleri işlemeye yeltendi.

353[353] Yeşri nefsehıı Nefsini satar, canını feda eder.

Bu ayetlerde iki grup insanın profili çiziliyor. Biri olduğundan farklı bir görünüm sergiliyor; son derece ihlash görünüyor, bunu yeminlerle pekiştiriyor. Ki muhatabı kendisinden hoşlansın. Oldukça inandırıcıdır da. Oysa kendisi düşmanlık ve husumette son derece ileridir. Fırsatını bulduğunda Allah'ın rızasına muhalif olarak zulüm ve bozgunculukta sınır tanımaz. Kendisine Öğüt verildiğinde, yaptığının kötülük ve günah olduğu söylendiğinde, bunlardan vazgeçip Allah'tan korkması gerektiği hatırlatıldığında öfkelenir, azgın nefsini tatmin için günah ve zulmünü arttırır. Takvaya davet edilmiş olmaktan dolayı büyüklük kompleksine kapılır. Bu tip insanların varacakları yer cehennemdir; orası ne kötü bir barınak ve ne kötü bir yataktır. İkinci grubu oluşturanlar, Allah yolunda her türlü eziyete katlanırlar. Allah'ın rızasını elde etmek için gerekirse canlarını feda etmekten kaçınmazlar.

Ayetler grubunun sonunda, yüce Allah'ın kullarına karşı şefkatli ve merhametli olduğu belirtiliyor. Tefsir bilginleri[354[354]] bu ifadeyi ikinci grupla bağlantılı olarak değerlendirmişlerdir. Yani "bu grubu oluşturan insanlann Allah katında hakettikleri şefkat, rahmet ve iyi ödüle işaret ediliyor" demişlerdir. Hiç kuşkusuz, bu değerlendirme yerindedir, isabetlidir. [355[355]]

İnsan Manzaraları

"İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri hoşuna gider..."

Görüldüğü gibi ayetler yeni bir bölüm oluşturmaktadır. Biraz sonra izah edeceğimiz gibi bir sonraki ayetler grubuyla da aralarında bir bağlantı vardır.

Tefsir bilginlerinin[356[356]] aktardıkları rivayetlere göre ayetler grubunun birinci kısmı, müşriklerin ileri gelenlerinden biri olan Ahnes b. Şurayk hakkında inmiştir. Bu adam Medine'ye gelir ve Peygamberimizin sohbetine katılır. Peygamberi sevdiğine ve müslü-man olmak istediğine yemin eder. Fakat daha sonra yemini bozar. Husumet duyduğu bir insanın ekinini yakar, koyunlarını ve sığırlarını sırf zarar vermek için boğazlar. Bir diğer rivayete göre de[357[357]], bu ayetler bazı münafıklar hakkında inmiştir. Bunlar bir müfreze çatışmasında müşrikler tarafından kuşatılan ve büyük bir çoğunluğu şehit düşen müslü-manların başına gelen bu musibetten dolayı sevinmişlerdir[358[358]]. Bir diğer rivayete göre[359[359]] ayetler grubunun ikinci kısmı malını vererek kendini Mekkelilerden kurtaran Süheyb-i Rumi

---

354[354] Taberi

355[355] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/215-216.
356[356] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Beğavi
357[357] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Beğavi
358[358] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Beğavi
359[359] Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Beğavi

hakkında inmiştir.

Her halükârda, incelemekte olduğumuz ayetler grubunun bir hedefi, münafıklarla samimi müslümanları, onların birtakım olaylar karşısındaki tavırlarını karşılaştırmaktır. Ayetlerin inişinden hemen önce bir münafıkla bir samimi müslümanın başından geçen i-ki olaydan dolayı sergilenen iki zıt tutuma da işaret edilmiş olabilir. Birinin eleştiriye birinin de övgüye mazhar edilmiş olması muhtemeldir.

Ayetlerin ifade tarzı mutlaktır. Dolayısıyla her zaman ve her ortamda karşılaşılabilecek bu iki tip insanla ilgili evrensel bir kriter ve mesaj niteliğindedir.

Özellikle münafık insan tipinin ahlâki yapısı ve karakteristik Özelliklerine ilişkin tanımlamalar son derece etkileyicidir. Hamle sarsıcı niteliktedir. Bu tür insanlar genellikle zarar verme ve kötülük bakımından çok şiddetli olurlar. Gerek bireysel ve gerekse toplumsal alandaki davranışlarının bozguncu özelliği toplum yapısında derin yaralar açar. [360[360]]

208- Ey iman edenler, hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslam'a}[361[361]] girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır.

209- Size apaçık belgeler- geldikten sonra yine ayağınız kayarsa, bilin ki Allah, gerçekten üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ayetlerde;

1) Mü'minlere bir çağrı yapılıyor: Mensub olduğunuz İslam'a bağlılığınızı sürdürün ve kendinizi tamamen Allah'a teslim edin. O'nun bütün emirlerine itaat edin.

2) Yine mü'minlere bir uyanda bulunuluyor: "Şeytana tabi olmayın. Onun yolunu izlemeyin". Ardından değişmeyen bir gerçeğe dikkatleri çekiliyor: "Şeytan sizin en amansız düşmanınızdır. Bu yüzden size zarar verecek, sizi günaha sokacak şeyleri telkin etmekten başka bir şey yapması düşünülemez.

3) Allah'ın ayetleri ve apaçık belgeleri geldikten sonra, hak yoldan sapmaları durumunda başlarına kötü şeylerin geleceği hatırlatılıyor. Çünkü Allah, üstün iradelidir, sapıkları cezalandıracak güce sahiptir. Hüküm ve hikmet sahibidir ancak hikmetli ve doğru şeyleri emreder, her yaptığı yerindedir.

[360[360]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/216-217.

[361[361]] es-Silm Hem "selm" hem de "silm" şeklinde okunabilir. Çoğunlukla "silm" şeklinde telaffuz edilir. Aynı şekilde hem "barış ve güvenlik" hem de "Allah'a teslim olma, İslam'a girme" anlamına gelir. Tefsir bilginlerinin çoğu ikinci anlamı esas almışlardır.

Bu iki ayetin iniş sebebi ile ilgili olarak değişik rivayetler aktarılmıştır[362[362]]. Bu rivayetlerden birine göre ayetler Peygamberimize iman eden, öte yandan hâlâ Tevrat'ın hükümlerine bağlılıklarını sürdüren, Tevrat okuyan yahudi mü'minler hakkında inmiştir. Bir diğerine göre ayetlerin iniş sebebi, müslüman görünen ama kalben inanmayan münafıkların tavırlarıdır. Bir başka rivayette, îslam hükümlerine ve direktiflerine bağlılık hususunda gevşeklik gösteren kimi müslümanlann bu tutumlarının ayetlerin inişine sebep oluşturduğu ifade edilir. Ayetlerin akışı ve ifade tarzı, bir ölçüde üçüncü rivayetin dile getirdiği durumu çağrıştırmaktadır. Burada vurgulanan durumun önceki ayetlerin kapsamında işaret edilen münafık ve samimi müslümanın nitelikleriyle de bir ilintisi bulunabilir. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz ayetlerde, Allah'a içtenlikle, ihlasla kulluk sunmanın ancak münafıkların ve bozguncuların izledikleri şeytanın vesveselerine kulak vermemenin gereği vurgulanmıştır.

Şayet bu çıkarsamamız doğruysa, bu durumda iki ayetin önceki ayetlerden hemen sonra yer verilen değerlendirme nitelikli bir açıklama olduğu anlaşılıyor.

Ayetler her ne kadar Özel bir durumla ilgili olarak inmişlerse de bütün zamanları kuşatan evrensel bir mesaj niteliğindedir. Her konuda kendini Allah'a teslim etmenin, O'-na içtenlikle, ihlasla inanmanın, bu dosdoğru yoldan sapmamanın, müslümanlar arasında karışıklığa, ayrılığa ve sıkıntıya yol açacak dedikodu ve desiselere kulak vermemenin gerekliliğini vurgulamaktadır. [363[363]]

210- Onlar bulut[364[364]] gölgeleri[365[365]]' içinde Allah'ın meleklerle onlara gelmesini ve emrinin gerçekleşmesini mi gözlüyorlar? Oysa bütün işler Allah'a döner.

211- İsraüoğullarr'na sor, onlara nice açık ayetler verdik. Kendisine geldikten sonra kim Allah'ın nimetini[366[366]] değiştirirse, bilsin ki şüphesiz Allah, cezası pek şiddetli olandır.

Ayetlerde;

1) "Konunun muhatabı durumundaki kimseler, yoksa Allah'ın ve meleklerin bir bulut parçası içinde nazil olup kendileriyle aracısız konuşmaları beklentisi içinde midirler?" şeklinde istinkari ve eleştiri ağırlıklı bir soru yöneltiliyor.

[362[362]] Hazin, Beğavi ve İbn Kesir.

[363[363]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/217-218.

[364[364]] el-Gamam Beyaz, hafif bulut.

[365[365]] Zulal "Zulle" ve "zilal"in çoğulu. Bulut parçası anlamına gelir.

[366[366]] Nimetu'llah Burada Allah'ın hidayeti ve ayetleri anlamında kullanılmıştır.

2) Ardından şu uyanda bulunuluyor: Böyle bir olayın gerçekleşmesi Allah'ın verdiği kararın ve azabın yürürlüğe girmesi demektir. Her şeyin, her gelişmenin baştan sona kadar bağlı olduğu adetullah'ın bir gereğidir bu.

3) Peygamberimize bir direktif yöneltiliyor ve İsrailoğulları'ndan kendilerine Allah'ın indirdiği ayetleri, apaçık delilleri sorup şahitlik etmelerini istemesi emrediliyor.

4) Allah'ın indirdiği ayetlerin varlığında somutlaşan nimetlerini ve bunların apaçık maksatlarını değiştirenlere de sert bir uyan yöneltiliyor. Allah, güçlüdür, öç alması şid-detlidir. Böylesine büyük bir günaha yeltenenleri sert biçimde cezalandırır.

Bu İki ayetin iniş sebebi hakkında açıklamalar içeren herhangi bir rivayete rastlaya-madik. Ancak "gözlüyorlar" ifadesindeki zamirin Allah'a teslim olma, O'na tam olarak itaat etme hususunda tereddüt gösteren, bu çizgiden sapan ve önceki iki ayetin içerdiği uyarıya muhatap olan kimselerin kastedildiğini düşünüyoruz. Buna dayanarak iki ayetin, önceki iki ayete ilişkin bir değerlendirme ve konunun devamı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz. Bundan önceki iki ayetin, kendilerinden önceki ayetlerle bir şekilde ilintili olduklarına ilişkin bir tahmin yürütmüştük. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz iki ayet, silsilenin bir halkası ya da 204. ayetten itibaren başlayan yeni bölümün bir parçası niteliğindedir.

Ayetlerin üslubu, meleklerin nüzuluna ilişkin taleple ilgili olarak açıklamadan ziyade eleştiriye yönelik olmasına rağmen, Kureyşli müşriklerden, sırf Rasulullah'ı zor durumda bırakmak için böyle bir talebin geldiğini düşünüyoruz. Nitekim bir ayette buna işaret edilmektedir; "Bize kavuşmayı ummayanîar dediler kî: Bize meleklerin indirilmesi ya da Rahbimizi görmemiz gerekmez miydi?..." (Furkan; 21). Aynı şekilde, bundan önce geçen birçok ayette kafirlerin Peygamber (s)'i doğrulamak üzere meleklerin inmesini istediklerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir[367[367]]. Belki de konuya ilişkin olarak Israiloğullanndan şahitlikte bulunmalarının istenmesi, atalarının başından geçen bir olayın hatırlatılmasına yöneliktir. Bakara, 55. ayette anlatıldığına göre İsrailoğulları Musa'ya: "Allah'ı açıkça görmedikçe İnanmayız" demişler ve bunun ardından hemen yıldırım onları çarpmıştı. Şahitliğe başvurma olayının bir diğer yönü de, İsrailoğulları'nın Allah'ın ayetlerini tahrif etmelerine, değiştirmelerine, bundan dolayı yüce Allah'ın onları cezalandırmasına göndermede bulunmasıdır. İsrailoğulları'nın bu tür davranışlarına Bakara sûresinin yanısıra, birçok sûrede işaret edilmiştir. Bazı mü'minlerin veya mü'min gibi görünenlerin Peygamberimizin tebliğ ettiği mesajın tümüne içtenlikle ina-namamaları, tereddüt geçirmeleri, Allah'a ihlasla teslim olamamaları olayının içinde ya-hudilerin parmağının olması uzak bir ihtimal değildir. Peygamberimizden Allah'ın meleklerle birlikte buluttan gölgeler içinde gelmesini istemek gibi mucize taleplerinin içinde de yabudilerin parmağı vardır. Amaçlan, zihinleri bulandırmak ve mesajın etkisini yok etmektir. Bundan dolayı

[367[367]] Bkz. En'am; 8, Hicr; 7, Hud; 17, Furkan; 7, İsra; 92.

ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, atalarının başından geçen olayları da çağrıştıran bir ifade tarzıyla onların tanıklığına başvurmayı Öngörmüştür. Dolayısıyla, ayetlerin içerdiği uyarı onlara da yöneliktir.

Ayetler her ne kadar zaman ve konu itibariyle özel bir durumla ilgili iseler de, büyüklük taslama, düzenbazlık, mucize isteme, Allah'ın ayetlerinin varlığında somutlaşan hak yoldan sapma türü davranışlara ilişkin zaman ve mekan üstü evrensel bir mesaj niteliğine sahiptir. 368[368]

212- İnkar edenlere dünya hayatı çekici kılındı. Oniar, i-man edenlerden kimileriyle alay ederler. Oysa korkup sakınanıar Kıyamet gunu onların üstündedir. Allah, dıledıgıne hesapsız rızık verir.

Ayet-i kerime, kafirlerin kendilerini dünya hayatına ve onun çekici süslerine kaptırmalarına, zenginlik ve bol nimet sağlayan dünyevi sebeplerin peşine takılma ve elde ettikleri maddi zenginlikten dolayı müslümanlarla alay etmelerine, onları küçümsemelerine işaret ediyor. Ardından şunu ekliyor: Mü'minlerin arasındaki muttakiler Kıyamet günü onlardan üstün olacaklardır. Dilediğine hesapsız rizık veren Allah katında onurlandırıl acakl ardır.

Tefsir bilginleri369[369] bu ayetin Kureyş kabilesinin bazı önderleri hakkında indiğine ilişkin ifadeler içeren rivayetler aktarmışlardır. Bu önderler büyük servetlere sahiptiler. Bu yüzden yoksul mü'minlerle alay ediyor ve ''eğer bunlar Allah'ın dinine bağlı insanlar olsaydı, hiç şüphesiz Allah onlara bol rızık verirdi" diyorlardı. Yine bazı rivayetlere göre benzeri gerekçelerle bu ayet, münafık ya da yahudi liderler hakkında inmiştir. Bize göre bu ayet de önceki ayetlerin devamıdır ve bağımsız bir ayet olarak inmemiştir. Çünkü kafirler, münafıklar, Allah'ın emirlerinden sapanlar, O'nun ayetlerini ve nimetlerini asıl maksadının dışına yoranlar, ayet-i kerimenin işaret ettiği tutumu, bir açıdan şeytanın vesveseleri ve çekici kılması ile bir diğer açıdan da dünyevi güçlerine ve zenginliklerine güvenerek sergiliyorlardı. Kureyşli veya yahudi ya da münafık inkarcı liderlerin bu düşünceyi kalplerinden geçirmiş olmaları da muhtemeldir. Çünkü onların kalpleri bu tür duygularla dopdoludur.

"Korkup sakinanalar (muttakiler)" cümlesi bulunduğu yer itibariyle, son derece etkileyici ve mesaj niteliği bulunan bir ifadedir. Özellikle önceki ayetlerin bazı inananların veya müslüman gibi görünenlerin zikzaklarını, tereddütlerim ve tam teslim olamayışlarını ele aldığını düşünürsek, ifadenin ne kadar yerinde ve etkileyici olduğunu anlarız. Çünkü "iman

---

368[368] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/219-220.
369[369] Hazin, Tabresi ve İbn Kesir.

ettik" diyen herkes, Allah katındaki onur verici ödüllere kavuşmaz. Ancak iman edenlerin içindeki muttakiler, yani ihlaslı, işlerini ve nefislerini Allah'a teslim eden ve bundan sonra da tereddüt etmeyen Allah'ın emir ve yasaklarına uyma hususunda büyüklük kompleksine kapılıp burun kıvırmayan kimseler, bu ödülleri hakederler. Kuşkusuz bu tüm zamanları aşan, evrensel bir mesajdır. 370[370]

213-İnsanlar tek bir ümmetti'371[371]'. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde İnsanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere hak kitaplar indirdi. Oysa kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra, birbirlerine karşı olan azgınlık ve kıskançlıkları yüzünden anlaşmazlığa düşenler; o kitap verilenlerden başkası değildir. Böylece Allah iman edenleri, hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi İzniyle eriştirdi. Allah kimi dilerse onu doğru yola yöneltir.

İnsanlar Bir Ümmetti

"İnsanlar Tek Bir Ümmetti...."

Bazı tefsir bilginleri372[372]ayetin ilk bölümünde, hazfedilmiş bir ifadenin bulunduğunu söylemiş ve mahzuf ifadeyi şöyle takdir etmişlerdir: "İnsanlar tek bir ümmetti. Sonra ihtilafa düştüler. Allah peygamberler gönderdi..." Daha önce tefsirini sunduğumuz Yunus sûresinde yer alan yukarıdaki görüşü ve takdiri destekler niteliktedir: "İnsanlar, tek bir ümmetten başka birşey değildi; sonra ihtilafa düştüler. Eğer Rabhinden geçmemiş bir söz olsaydı, anlaşmazlığa düştükleri şey konusunda mutlaka aralarında hüküm verilmiş olurdu." (Yunus, 19)

Yine tefsir bilginleri373[373], insanların üzerinde birleştikleri o tek ümmetin de Allah'ın yaratma konumu olan fıtrat ve hak din olduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirme, kuşku yok ki üzerinde durmaya değer ve doğrudur. Daha Önce tefsirini sunduğumuz Rum sûresinde yer alan bir ayet, bu değerlendirmeyi destekler içeriğe sahiptir: "Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir; ki insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması için hiç bir değiştirme yoktur. İşte dimdik ayakta duran din budur. Ancak insanların çoğu bilmezler." (Rum, 30)Yukarıda sunduğumuz bu isabetli ve değerli görüşlerin ışığında konuyu ele alacak olursak: İnsanlar, peygamberlerin gönderilmeye başlamalarından önce, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı yaratılış kanununa

---

370[370] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/220-221.

371[371] Ummeten vahideten Tek bir dine bağlı bir topluluk. Aynı yolu izleyenler. Aynı yaratılış yasasına (fıtrat) göre yaratılanlar.

372[372] İbn Kesir, Taberi, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri.

373[373] İbn Kesir, Taberi, Hazin, Tabresi, Zemahşeri.

(fıtrata) bağlı tek bir ümmetti. Tek Allah'a inanan bir topluluktu. Sonra ihtilafa düştüler. Anlaşmazlıklar baş gösterdi. Bunun üzerine Allah onlara peygamberler gönderdi, onları hakka ve doğru yola davet etti. Peygamberlerle birlikte kitaplar indirdi. Bu kitaplar, apaçık hak yolunu gösteriyor, aralarında baş gösteren ihtilafların çözüm yöntemlerini sunuyorlardı. Daha sonra, kendilerine kitap verilenler, kitabın açıklamalarını öğrenenler, sırf aralarındaki kıskançlık ve haktan sapma eğiliminden dolayı, bu kitapların yorumu hususunda ihtilafa düştüler. Kitapları ihtiraslarına ve maddi Çıkarlarına uygun olarak yorumladılar. Bu arada yüce Allah, niyetleri iyi ve kalpleri saf olanları, nefislerini Allah'a teslim edenleri ve kendilerine gelen kitaba, her türlü inadı ve kıskançlık duygusunu bir kenara bırakarak iman edenleri, insanların saptıkları, tanımadıkları hakka yöneltti. Hiç kuşkusuz bu, dilediği kimseleri dosdoğru yola ileten ulu Allah'ın temiz kalpli, iyiniyetli kullarına bahşettiği büyük bir nimettir, sınırsız bir rahmettir.

Ayetin iniş sebebi ile ilgili olarak herhangi bir rivayete rastlamadık. Bu ayetin önceki ayetlerle bağlantılı, önceki ayetlerin devamı ve onların bir değerlendi mı esi niteliğinde olduğunu düşünüyoruz. Ayet-i kerime, milletlerin ihtilaf gerekçelerini kendilerine gönderilen kitapların tevili hususunda anlaşmazlığa düşüşlerini hatırlatıyor. Bu arada yüce Allah'ın, iman edenleri Hz. Muhammed'in risaletine yönelttiğinden, anlaşmazlık konusu olan meseleler hususunde gerçeği gösterdiğinden söz ediliyor. Bu arada, önceki milletlerin düştükleri duruma düşmemeleri uyarısında da bulunuluyor. Önceki ayetlerde işaret edildiği gibi, bazılarının Allah'ın kitabından sapmalarından, tam bir içtenlikle inanmamış olmalarından, kendilerini Allah'a teslim edememiş olmalarından ders almaları gerektiği vurgulanıyor.

Ayetin üslubu, genel açıklama tarzındadır ve insanoğlunun karakteristik bir özelliğine, hak hususunda ihtilafa düşmesine işaret ediyor. Bu eski dönemlerden beri tanık olduğumuz bir beşeri özelliktir. Genelde ihtiras ve tutkular itici güç olagelmiştir. Ayet-i kerime, özel olarak yahudi ve hrıstiyanların çekişmelerine, görüş ayrılığına düşmelerine ve farklı yorumların peşine düşerek hak ve hidayet dairesinden, Allah'ın kitabının çerçevesinden çıkışlarına işaret ediyor. Hz Muhammed'in sunduğu mesajın ve Kur'an'ın içerdiği apaçık gerçeğe sırt çevirişlerine dikkat çekiyor. Oysa Kur'an'ın içerdiği prensipler aracılığı ile hakkı batıldan ayırdetmek ve herşeye gerçek değerini vermek mümkündür. Allah'ın Hz. Muhammed aracılığı ile sunduğu hak içerikli mesaja iman eden hidayete tabi olan, dolayısıyla orta ve dengeli bir ümmeti olma özelliğini hak eden mü'minlerden övgüyle söz ediliyor.

Ayet-i kerime güçlü ve sağlam bir ifadeye sahiptir. Hakkın tek ve değişmez olduğunu, niyetler temiz ve salih olduğu sürece hakkın anlaşmazlıklara ve çekişmelere neden olmayacağını etkileyici bir tarzda vurguluyor.

Tutkularının ve ihtiraslarının etkisiyle, hakka bağlanmaktan kaçınan, özellikle hak içerikli mesaja ilişkin somut bilgiler edindikten sonra ihtilafa düşenlere, sert eleştiriler yöneltiliyor.

Bu arada, ayet-i kerimede, hakkı gördükleri yerde benimseyen ve tabî olan iyi niyetli ve yapıcı kimselerden övgüyle sözedildiğini belirtelim. Hiç kuşkusuz bu da üzerinde durulması gereken bir mesaj niteliğindedir.

Yukarıda işaret ettiğimiz "Yunus" ve "Rum" sûrelerindeki ilgili ayetlere ilişkin açıklamalanınızın bu ayetle de doğrudan bağlantısı sözkonusudur. Bunları bir kez daha yineleme gereğini duymuyoruz. Konuyu daha detaylı bir şekilde kavramak için adı geçen ayetlerin tefsirine başvurulabilir. [374[374]]

214- "Yoksa sizden önce gelip geçenlerin hali başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle bir yoksulluk, öyle dayanılmaz bir zorluk çattı ve öylesine sarsıldılar ki, sonunda elçi, beraberindeki mü'minlerle; "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyordu. Dikkat edin. Şüphesiz Allah'ın yardımı pek yakındır".

Ayet-i kerime, mü'minlere yönelik reddedici bir soru ile başlıyor. "Sizden önceki mü'min toplulukların başına gelen musibetleri, zorluklan, eziyetleri ve meşakketleri yaşamadan, sırf müslüman olmakla cenneti hak edeceğinizi mî sandınız?" Sizden Önceki mü'minler, karşılaştıkları tehlikeler yüzünden Öylesine sarılmış, o kadar büyük eziyetlere duçar kalmışlardı ki, sonunda hem onlar hem de peygamberleri Allah'ın yardımı ne zaman gelecek? diyerek Allah'a sığınmışlardı." Soruyu izleyen ifade ise, yüreklere su serpen cinstendir. Evet. Allah'ın yardımı yakındır.Bazı tefsir bilginleri, bu son cümlenin, "Allah'ın yardımı ne zaman?" diye soran önceki topluluklara verilmiş teselli amaçlı bir cevap olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazısı ise, ayetteki istinkari soruya muhatap olan mü'minlere verilmiş bir cevap olduğuna ilişkin görüşü savunmuşlardır. Diğer bazı müfessirler ise, bunun ayet-i kerimede vasfedilen ortama benzer her koşulda, mü'minleri teselli edici, yüreklerine su serpici genel ve mutlak bir cevap olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin her biri, üzerinde durmaya değerdir ve ihtimal dahilindedir.

Tefsir bilginleri[375[375]] ayetin iniş sebebi hakkında çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bunlardan birinde anlatıldığına göre, ayet-i kerime, Kureyşlilerin, diğer müttefik gruplarla birlikte Medine üzerine yürüdükleri sıralarda inmiştir. Bu olay tarihte Hendek Vakıa'sı olarak bilinir ve bu sırada mü'minler büyük sarsıntılar geçirmiş, dayanılmaz maddi-ma-nevi baskılara maruz kalmışlardı. Gelişmeler Ahzab sûresinde şu şekilde anlatılır: "Ey i-man edenler, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani size ordular gelmişti; böylece biz de onlann üzerine, bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah yaptıklarınızı görendir. Hani onlar, size hem üstünüzden, hem alt tarafınızdan gelmişlerdi; gözler kaymış, yürekler

---

[374[374]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/222-223.
[375[375]] Taberi, Tabresi, İbn Kesir.

hançere gelin dayanmıştı ve siz Allah hakkında birtakım zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada iman edenler, sınanmış ve şiddetli bir sarsıntıyla sarsıntıya uğratılmışlardı." 'Ahzab; 9-11)... Bu rivayetlerden birine göre, ayet-i kerime,müslümanların Uhud Savaşı'nda uğradıkları yenilgi üzerine inmiştir. Bu savaşın ayrıntılı bir değerlendirmesi Al-i Tnıran sûresinde yapılır. Bir diğerine göre, ayetin İniş sebebi muhacirlerin yaşadıkları zorluk ve yoksunluklardır. İlk iki rivayet, ayetin indiği ortamı yansıtmaktan uzaktırlar. Sûrenin akışı içindeki yeri de bunun bir kanıtıdır. Kaldı ki Hendek ve Uhud vakaları Al-i İmran ve Ahzab sûrelerinde ele alınmıştır. Dolayısıyla, üçüncü rivayet, ayetin indiği atmosferi yansıtma bakımından daha yakın bir ihtimaldir.Ayetlerin akışını gözlemlediğimiz zaman aklımıza başka ihtimaller de geliyor. Söz-gelimi, ayet-i kerime önceki ayetler zinciriyle bağlantılı olabilir. Bu durumda ayet, bir değerlendirme ve uyarı niteliğini kazanır. Mü'minleri zorluklara dayanmaya, karşılarına çıkan musibetlere katlanmaya, kendilerine gelen hak içerikli mesaja sıkı sıkıya bağlanmaya, eziyetler ne kadar ağır olursa olsun haktan ödün vermemeye teşvik ediyor. Allah'ın hoşnutluğunun ancak emek vererek, çaba sarfederek, eziyetlere sabır göstererek ve kendini tamemen Allah'a teslim ederek elde edilebileceğini ilan ediyor. Ayet-i kerime, hicretin birinci ve ikinci yılında, Bedir savaşından önce peygamberimizin (s) bizzat komuta ettiği veya donatıp sefere gönderdiği küçük çaplı müfreze çatışmalarında şehid düşen bazı muhacirlerin yol açtığı Üzüntü üzerine de inmiş olabilir. Biz Bakara sûresinin 152-156 ayetlerini incelerken bu tür olaylara işaret etmiştik. Sözkonusu ayetlerde, müslümanlara şu uyanlarda bulunuyor: "Biraz korku, biraz açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden bir miktar azalma ile sınanacaksınız. Bu yüzden sabretmelisiniz..." zaten biraz sonra da gelen ayetlerde muhacirlerle müşrikler arasında cereyan eden bir savaş anlatılıyor. Bu da yukarıdaki değerlendirmeyi pekiştirici rol oynuyor. İlk iki ihtimalin ya da üçüncü rivayetin doğru olması durumunda ayet-i kerime, biraz sonra gelecek bölümün hazırlığı niteliğinde bir ayn bölüm olarak karşımıza çıkıyor. Buna göre, ayetin şimdiki yerinde olması, önceki ayetlerde müslümanlara hitap edilmiş olması nedeniyledir ya da Önceki ayetlerden hemen sonra indiği için şimdiki yerine yerleştirilmiştir.

Her halükârda ayet-i kerime, mü'minlerin ileride karşılaşacaklan zorluklan haber veriyor. Nefislerini sabra ve katlanmaya alıştırmalarını istiyor. Bu arada aynı şeyin önceki topluluklarla onlara gelen peygamberlerin de başından geçtiğine dikkat çekiyor. Sonunda Allah'ın yardımının mutlaka geldiğini haber veriyor. Bu arada Allah'ın yardımının ancak sabır ve fedakarlıkla kazanılabileceği hatırlatılıyor. Bütün bunlar, belli bir zaman dilimiyle, belli bir ortamla sınırlandırılanı ayacak psikolojik direktifler ve moral takviyesi sağlayan öğütlerdir. Mü'minc sürekli bir şekilde moral ve güven empoze e-den, kurumuz bir kaynaktır. Benzeri uyarı ve Öğütler, değişik münasebetlerle dinleyicilerin dikkatine sunulmuştur. [376[376]]

[376[376]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/224-225.

216- "Savaş hoşunuza gitmediği halde üzerinize yazıldı. Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin İçin hayırlıdır ve olur ki, sevdiğiniz şey de sizin için bir serdir. Allah bilir de siz bilmezsiniz".

Savaş

"Savaş hoşunuza gitmediği halde üzerinize yazıldı..."

Ayet-i kerime güçlü bir ifade tarzına sahiptir. Ayetin iniş sebebine ilişkin herhangi bir rivayete rastlayamadık. Görebildiğimiz kadarıyla ayet, yasama nitelikli yeni bir bölüm özelliğine sahiptir. Bu ayetin buraya yerleştirilmiş olmasının sebebi, önceki ayetten hemen sonra inmesi ya da aralarındaki hitap ve yasama benzerliği olabilir.

Ayet-i kerime, cihadın müslümanlara farz olduğunu vurgulama bakımından açık bir ifadeye sahiptir. Eğer birtakım sınırlandırmalar ve şartlar içermiyorsa bu, müslümanla-nn savaş hususunda hiç bir sınır, hiç bir şart tanımadıkları anlamına gelmez. Çünkü savaşta uyulacak sınırları ve şartları belirleyen birçok ayet vardır. Bunların bir kısmını daha önce inceledik, bir kısmını da daha sonra inceleyeceğiz.

İslam ulemasının çoğunluğu, bu yükümlülüğü yerine getirecek yeterli sayıda kişi bulunduğu sürece cihadın farz-ı kifaye olduğu hususunda görüş birliği içindedir. Ulemanın bu değerlendirmesi doğru ve başka ayetlerin içerikleriyle de bağdaşmaktadır. Söz gelimi, bir ayet-i kerimede şöyle buyruluyor: "Mü'minlerden özür olmaksızın oturanlar ile Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler eşit değildir. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlara göre derece olarak üstün kılmıştır. Tümüne güzelliği (cenneti) va'detmiştir; ancak Allah, cihad edenleri oturanlara göre büyük bir ecirle üstün kılmıştır" (Nisa; 95). Bir başka ayette de şöyle buyuruluyor: "Mü'min-lerin tümünün Öne fırlayıp çıkmaları gerekmez. Öyleyse onlardan her bir topluluktan bir grup çıktığında bir grup da dinde derin bir kavrayış edinmek ve kavimleri kendilerine geri döndüğünde onları uyarmak için geride kalabilir. Umulur ki onlar da kaçınıp sakınırlar" (Tevbe; 122)

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Cihadın amacına ulaşması için gerekli olan yeterli sayı, düşmanı püskürtmek, caydırmak ve ezmek için gereken sayıdır. Eğer fiilen savaşmakta olanlar, bu sonuca ulaşmak için yeterli gelmiyorlarsa, savaşabilecek durumda olan bir müslümanın 'savaşan kimseler vardır1 gerekçesiyle savaştan kaçınması caiz değildir. Böyle bir durumda savaştan geri kalanlar, İslam'ın temel farzlarından birinde kusur işleme sorumluluğu ve günahı altına girerler.

Ayetin ifadesi psikolojik sorunları çözmeye ve savaş emri bağlamında rahatlatıcı direktifler, izahlar getirmeye yöneliktir. Buna göre savaş, gencide insana ağır gelmesine rağmen bir

zorunluluktur. İslam'ın Ön gördüğü sınırlar ve şartlar çerçevesinde savaş bazen kaçınılmaz olur. Birçok açıdan da genel hayırlara vesile olmaktadır. Ayetin hicretin hemen başlarında -sonraki ayetlerin akışından çıkarsadığımiz kadarıyla-, hicretin birinci yılında inmiş olabileceğini düşünüyoruz. Bu dönemde inmiş olması da bu tür psikolojik bir yaklaşımın hikmetini ön plana çıkarmaktadır. Çünkü müslümanlar henüz bir azınlık durumundaydılar. İlahi hikmet, savaş çağrısına rağmen olumlu karşılık vermelerini öngörmüştür ki, düşmanın yüreğine korku salsınlar, düşman onların kararlı olduğunu ve hiç bir saldırıyı karşılıksız bırakmayacağını anlasın.Müslümanlara savaş düzenini bizzat Peygamberimiz aldırır, halkı savaşa katılmaya teşvik ederdi. Hulafa-i Raşid'in de aynı tutumu sürdürmüştür. Dolayısıyla, savaş düzenini aldırmanın genel seferberlik ilan etmenin, müslümanlann emirinin, sultanının yetkisinde olduğunu söyleyebiliriz. [377[377]]

217- Sana haram olan ayı, onda savaşmayı sorarlar. De ki: Onda savaşmak büyük bir günahtır. Ancak Allah katında, Allah'ın yolundan alıkoymak, onu İnkar etmek, Mescİd-İ Haram'a'[378[378]] engel olmak ve halkını oradan çıkarmak daha büyük bir günahtır. Fitne, katilden beterdir. Eğer güç yetİ-rirlerse, sizi dininizden geri çevirinceye kadar sizinle savaşmayı sürdürürler; sizden kim dininden geri döner ve kafir olarak ölürse artık onların bütün işledikleri dünyada da, ahİrette de boşa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır, onda süresiz kalacaklardır.

218- Şüphesiz iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler; işte onlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

İlk Ayette;

1) Peygamberimize "Haram ayda savaşmak caiz midir?" şeklinde yöneltilen bir soruya yer veriliyor ve şu cevabı vermesi dikte ediliyor: Haram ayda savaşmak, Allah katında büyük bir suçtur; ancak Allah'ın yolundan alıkoymak, İslam çağrısını engellemek, Allah'ı inkar etmek, insanların Mescid-i Haram'ı ziyaret etmelerini önlemek, halkını türlü eziyetlerle oradan çıkarmak Allah katında haram ayda savaşmaktan daha ağır bir suçtur. Fitne yani zor kullanarak, işkenceye başvurarak müslümanlan dinlerinden dönmeye zorlamak da Allah katında, haram ayda savaşmaktan daha büyük bir günah sayılır. Bunların tümünü kafirler, haram aylarda içinde yapıyorlardı.

2) Hitap mü'minlere yöneltilerek bir hususa dikkatleri çekiliyor: Kafirler ellerinden gelse,

---

[377[377]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/227-228.

[378[378]] el-Mescidü'l-haram Bu ifade "ve saddün an sebilillah" ifadesine atfedilmiştir. Mescid-i Haram'a gidilmesini engellemek anlamına gelir.

onları dinlerinden döndürmek için hiç bir fedakârlıktan kaçınmazlar. Savaşmaktan, her türlü eziyeti uygulamaktan geri durmazlar.

3) Kafirlerin baskısından etkilenip dininden dönen ve kafir olarak ölenlere bir tehdit savruluyor. Yüce Allah, böylclerinin işlediği bütün hayırlı amelleri boşa çıkarır. Akibet-leri, sonsuza dek ateşte kalmaktır.

ikinci ayette, iman eden, hicret eden ve Allah yolunda cihad eden kimselerden övgüyle söz ediliyor. Bunlar bütün eylemlerinde sadece Allah'ın rahmetini umarlar. Allah onların umutlarını gerçekleştirecek ve işlemeleri mümkün olan bazı küçük günahları af-tedecekir. Çünkü bağışlayan ve esirgeyendir. [379[379]]

Haram Ayda Savaş

"Sana havam olan ayı, onda savaşmayı sorarlar..."

Tefsir bilginleri[380[380]] ilk ayetin (217) zihinleri bulandırma amaçlı bir propaganda üzerine indiğini söylemişlerdir. Mekke kafirleri, Rasulullah'ın Abdullah b. Cahş komutasında donatıp devriye amacıyla gönderdiği, bu arada Kureyşe ait bir kervana da el koymasını istediği müfreze ile kervandakiler arasında çıkan çatışmayı bazı adamlarının öldürülmesini, bazılarının da esir alınmasını ve kervanına el konulmasını dillerine dolamışlardı. İddialarına göre, olay Recep ayının başında geçiyordu ve bir haram ay olan Recep'te savaşmak Araplar nezdinde ağır bir suçtu. Kafirler bunu istismar ettiler. "Mu-hammed ve arkadaşları haram ayı tanımıyorlar" diye dedikodular çıkardılar. Nitekim Peygamberimiz de müfrezedekileri azarladı ve "Ben size haram ayda savaşın emrini vermedim" dedi. Abdullah ve arkadaşları zor durumda kaldılar ve günah işlemiş olmaktan korktular. Bunun üzerine yüce Allah bir hüküm ve çıkış yolu içeren bu ayeti indirdi.

Rivayet sağlamdır. En eski siyer kitaplarında yer alır. Bütün eski tefsir ve tarih kitaplarında zikredilir. Ayetin oluşturduğu atmosfere ve ortama da uygundur. Biz ikinci ayetin (218) bir yandan değerlendirme işlevini görmek, bir yanda da müfrezede görev alanları savunmak üzere indiğini düşünüyoruz. Çünkü onlar, her ne yaptılarsa, Allah yolunda cihad etmek, O'nun rahmetine ve hoşnutluğuna kavuşmak için yaptılar. Dolayısıyla onlar kınanmak ve azarlanmaktan çok övgüye layıktırlar.

Bazı müslümanlarm, kafirlerin maksatlı propagandalarından etkilendikleri anlaşılıyor. Bu yüzden ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, ilk ayetin gerekli uyarı ve tehditleri içermesini; ikinci ayetin de müfrezede görev alan mücahidlcrin övülmesine ayrılmasını

[379[379]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/229.
[380[380]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi.

öngörmüştür.

İncelediğimiz bu iki ayet önceki ayetle bağlantılıdır. Dolayısıyla üç ayetin birlikte inmiş olmaları da ihtimal dahilindedir. Bu durumda savaşın farz kilınıdığını İfade eden ilk ayet, bir hazırlık ve giriş işlevini görmüş olur. Bizim tercihimiz de bu yöndedir. Bunun yanında sözkonusu ayetin tek başına inmiş olması ve aradaki içerik benzerliğinden ardarda konulmuş olması da muhtemeldir.

İncelediğimiz ayetlerin ikincisi, Kurcyş kafirlerine yönelik yıkıcı ve etkileyici bir cevap niteliğindedir. Propagandalarını boşa çıkarmaktadır. Onlar müslümanlan kınayacak, eleştirecek en son insanlardır. Çünkü yaptıkları ortadadır. Müslümanlar Mekke'de bulunuyorlarken, onlara karşı her türlü işkenceyi, baskıyı, hem de haram ayda uygulamakta bir beis görmüyorlardı. Şimdi kalkmışlar da, haram ayda kan döktüler diye, Rasulullah ve arkadaşlarını yalan yanlış propagandalanyla karalamaya çalışıyorlar.

İkinci ayetin akışından algıladığımız kadarıyla müfreze sadece muhacirlerden oluşuyordu. Bu çıkarsama, Rasulullah Bedir savaşından Önce donatıp bizzat komuta ettiği ve bir arkadaşının komutasında devriye görevine çıkardığı tüm müfreze hareketleriyle ilgili rivayetlerle de örtüşmektedir. Bu ise Bedir savaşından Önce devriye görevine çıkarılan son müfrezedir[381[381]]. Şu halde, Ensar ancak Bedir savaşına ve savaşın açık bir ifadeyle tüm müslümanlara farz kılınmasından sonra, çatışmalara katılmışlardır. Bundan önce Peygamberimiz onları savaşmaya zorlamıyordu. Çünkü aralarındaki ittifak sözleşmesi, memleketlerini birlikte savunmayı öngörüyordu. Ancak muhacirlerle akrabaları Kureyşlilerin çatışması bir gerekçeye dayanıyordu.

İncelediğimiz ayetler konjonktürel özellikler taşımakla birlikte, bütün zamanları aşan ahlaki öğütler ve sosyal direktifler içermektedir:

1) Tebliğ özgürlüğünü savunmak, haksızlık ve saldırıya karşı koymak, saldırganlarla savaşmak, her zaman ve her yerde meşrudur, reel gerekçelere dayanmaktadır. Düşmanın İşkenceci, baskıcı ve acımasız nitelikte olması da karşı saldırıyı daha bir haklı kılmaktadır.

2) Bazı insanlar kendi günahlarını büyük zararlara yol açan eziyetlerini ve kötü muamelelerini unutma eğilimine sahiptirler. Ama karşısındakinin en küçük bir hatasını koca bir cürüm, büyük bir cinayet gibi göstermekten en ufak bir sıkılma, arlanma duymazlar. Bu yüzden gerçek mücrimlerin günahlarını görmezlikten gelip bu tip insanların çığırtkanlığına kanarak masumları suçluymuş gibi değerlendirmemek lazımdır.

3) Bazı tipler şekle önem verirler ve şekil adına özü ve cevheri feda ederler. Oysa asıl Önem verilmesi gereken şekil değildir, özdür.

381[381] Tabakat, İbn Sa'd c.3 sh.43-48

4) Bir işte insanların maksadına ve niyetine bakmak lazımdır. Bazı insanlar iyi niyetle, hayrı gerçekleştirmek amacıyla ve bir görevi yerine getirmek maksadıyla örfe ve geleneklere aykırı bir iş yapmışlarsa, onları kınamamah, bilakis onları memnun etmeli ve kusurlarını görmezlikten gelmeli. [382[382]]

219- Sana içkiyi'[383[383]]' ve kumarı'[384[384]]' sorarlar. De ki: Onlarda hem büyük günah, hem insanlar için yararlar vardır. Ama günahları yararlarından daha büyüktür. "Ve sana neyi in-fak edeceklerini sorariar. De ki: İhtiyaçtan arta kalanı'[385[385]]'. Böylece Allah, size ayetlerini açıklar; umulur ki düşünürsünüz.

220- Hem dünya konusunda, hem ahiret konusunda. Ve sana yetimleri sorarlar De ki: Onları ıslah etmek hayırlıdır. Eğer onları aranıza katarsanız, artık onlar sizin kardeşleri-nizdİr. Allah bozgun çıkaranı ıslah ediciden ayırdeder. Eğer Allah dileseydi size güçlük çıkarırdı'[386[386]]'. Şüphesiz Allah güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir

Ayetlerde; Peygamberimize yöneltilen, çeşitli konulara ilişkin bazı sorulara ve bu soruların cevaplarına yer veriliyor:

1) İçki ve kumarın hükmü sorulmuştur. Buna şu cevabın verilmesi istenmiştir: Bu ikisinde büyük günahlar vardır. Aynı zamanda insanlara bazı yararlan da vardır. Ancak günahları yararlarından daha büyüktür.

2) "Sadaka vermesi gerekenler neyi vermekle yükümlüdürler?" şeklinde bir soru yöneltilmiş ve bu soruya şu cevabın verilmesi ön görülmüştür. İnsanlar ihtiyaçlarından arta kalan mallarını sadaka olarak verebilirler.

3) Yetimlere karşı takınılacak tavra ilişkin olarak yöneltilen bir soruya şu cevabın verilmesi emredilmiştir: Onlann yaranna ve ıslahına dönük davranışlar içinde olmak gerekir. Yetimlerle iç içe olmanın hiç bir sakıncası yoktur. Çünkü onlar soruyu soranların kardeşleridir.

[382[382]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/230-231.

[383[383]] el-Hamru Alimlerin büyük çoğunluğu "hamr"m belli bir içkinin adı olmadığı görüşündedir. Tersine "hamr" sarhoşluk veren tüm içkilerin genel adıdır. Bu isimlendirmenin altında içkinin aklı "örtmesi" anlamı yatmaktadır. Tanımlardan biri şöyledir: Meyve ve bazı ürünlerin kabaran, sertleşen, ekşiyip köpüren suları "hamr" kavramının kapsamına girer.

[384[384]] el-Meysir Kumar. Bir görüşe göre, "yusr" kökünden gelir. Çünkü, kumarla başkasına ait bir mal, emek vermeden ve kolay yoldan elde ediliyor. Bir diğer görüşe göre "yesar" yani "zengin oldu" kökünden gelir. Bazılarına göre bu özel bir fiildir. Yani "yesare": Kumar oynadı demektir. "Yasir" ise, bahisli kumar sonucu boğazlanan devenin etini taksim eden kimse demektir. Alimlerin çoğu "meysir" kelimesinin kumarın tüm çeşitlerini kapsadığı bahislerin de bu kapsama girdiği görüşündedir.

[385[385]] El-Afvu İhtiyaçtan fazla olan mal.

[386[386]] A'antakum Size güçlük çıkardı, sizi zora soktu.

İncelediğimiz ayetlerin ilki, bir uyarıyla son buluyor: Allah ayetlerini kendilerini kurtuluşa ulaştıracak, mutlu kılacak, dünya ve ahiret saadetine erdirecek şeyler üzerinde düşünsünler diye müslümanlar için açıklamaktadır. İkinci ayetin sonunda ise şöyle bir uyan yer alıyor; Allah insanların niyetlerini ve gizli sırlarını bilir. Bozgunuyla salihi, yıkıcıyla yapıcıyı birbirinden ayırdeder. O insanlar için kolaylık diler. Dileseydi, zorlukla üstesinden gelebilecekleri, büyük meşakkatler çekecekleri hükümler indirirdi. Çünkü O üstün iradelidir, her şeye güç yetİrendir, hüküm ve hikmet sahibidir, doğru ve hikmetli olanı emreder.

İlk ayetin sonundaki uyarının aynı ayetin içeriğiyle, ikinci ayetin sonundaki uyarının da bu ayetin içeriğiyle ilgili olması ihtimal dahilindedir. Bir diğer ihtimal de uyarıların her iki ayette yer alan cevaplarla ilgili olmalarıdır. 387[387]

İçki, Kumar, Yetimler Ve Sadaka

"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar......"

İncelediğimiz ayetler (219-220) yasama nitelikli yeni bir bölümü oluşturmaktadır. Sûrenin burasına yerleştirilmiş olmaları, ya önceki ayetlerden sonra inmiş olmalarından ya da aralarındaki yasama benzerliğinden dolayıdır.

Tefsir bilginleri ilk ayette yer alan ilk soruyu Ömer b. Hattab'ın sorduğunu söylemişlerdir, Ömer yüce Allah'tan içkiyle ilgili sadra şifa bir açıklama indirmesini istemişti. Tefsir bilginlerinin aktardıkları bir diğer rivayete göre bazı müslümanlar Rasulnl-lah'ın yanına gelmiş ve ona şöyle demişlerdir: "İçki ve kumar hakkında bize fetva ver". Yine bu rivayetlere göre, ikinci soruyu soran kişi Muaz b. Cebel ve bir arkadaşıydı. Bunlar Rasulullah'a gelerek: Bizim kölelerimiz ve ailelerimiz vardır. Bunlardan hangisine infak edelim? demişlerdi. Üçüncü soru ise bazı yetim vasileri tarafından sorulmuştu ve Isra ve En'am sûrelerinde yetimlerin mallarına yaklaşılmamasına ilişkin ifadeler yer alınca, yanında yetim bulunanlar, onun mallarını, yiyecek ve içeceklerini kendi mallarından, yiyecek ve içeceklerinden ayırdılar. Fakat bu durum onlara ağır geldi.

Bir ve uyumlu bir akışın kapsamında birtakım soru ve cevapların kaynaşmış bir şekilde sunulmuş olması, bu meselelerin müslümanlarca, Medine döneminde gündeme getirildiğini ve ayetlerin de bu meseleleri çözmek amacıyla bir kerede indiğini göstermektedir.

Tefsir bilginleri388[388] içkinin yararlarını, insanda meydana getirdiği keyif hali, üreticinin elde ettiği kâr ve meyve üreticisinin kazancı şeklinde sıralamışlardır. Kumarın yaran ise, kazanan kişinin elde ettiği maldır.

387[387] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/232-233.
388[388] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi

Her halükârda, sorulu cevaplı ifade tarzı, kumar ve içki alışkanlığının Peygamberimiz döneminde son derece yaygın olduğunu göstermektedir. Bu alışkanlığın toplumun ekonomik ve sosyal hayatı üzerinde büyük etkisi vardır. Öyle anlaşılıyor ki, içki ve kumarın yararlarına yönelik işaretle, bu duruma göndermede bulunulmuştur. Yoksa amaç, içki ve kumarın yararlı olduğunu, sakıncalarının bulunmadığını vurgulamak değildir.

Ayet-i kerimede yer alan içki ve kumara ilişkin bu soru-cevap, konuyla ilgili bir ilk adımdır. Bunu işi sıkıya alan başka adımlar izlemiştir. Daha sonra da kesin olarak haram kılınmıştır. İleride tefsirini sunacağımız "Nisa" ve "Maide" sûrelerinde bu hususa daha ayrıntılı bir şekilde değineceğiz. Adı geçen sûreler, içki ve kumar yasağına yönelik adımlar içermektedir.

Ayet-i kerimede, içki ve kumarın hükmü ile ilgili olarak verilen cevapta bunlarla alakadar olmanın hoşnutlukla karşılanmadığını sezinliyoruz. Önce bunlarda günah olduğundan söz ediliyor. Ardından günahın büyüklüğüne işaret ediliyor. Günahın niteliği biraz daha belirginleştiriliyor ve yararlarından daha büyük olduğu dile getiriliyor. Bu ise bizim içki ve kumarın yararından söz edilmiş olması, realiteye işaret içindir, yararını onaylamak değil, şeklindeki değerlendirmemizi pekiştirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki, ilk adımda cevabın bu kadarla sınırlı tutulması yukarıda işaret ettiğimiz realiteyle ilgili bir durumdur. İlahi hikmet, tedrici ve aşamalı bir yasaklama sürecini öngörmüştür. Müslümanların ve İslam'ın durumu böyle bir yasağı kaldıracak kıvama geldiğinde son adım atılarak meseleye nokta konmuştur.

Ayetin akışı içinde yöneltilen ikinci sorunun cevabında, sadakaların ancak ihtiyaç fazlası maldan verilmesi durumunda isabetli olacağı dile getiriliyor. Aynı zamanda "ihtiyaçtan arta kalan" ifadesi evrensel bir direktif ve ilke niteliğindedir. Buna göre bir müslüman ihtiyacından fazla olan malını, muhtaç olanlara infak etmek durumundadır. Müslümanlar arası dayanışmanın gerekliliğini bundan daha güçlü ve etkili bir şekilde anlatmak mümkün değildir. Aynı zamanda şunu da bilmeliyiz ki "ihtiyaçtan arta kalan" miktar, nisab miktarı bir mala sahip bir müslümanm vermekle yükümlü olduğu zekatın dışındadır. Tefsir bilginleri bu ifadenin tefsiri bağlamında bir hadis-i şerif rivayet etmişlerdir: Rasulullah bir adama şöyle dedi: "Önce kendinden başka ve kendine infak et.

Birşey artarsa, ailene harca. Yine de artarsa akrabalarına ver. Akrabalarına verdikten sonra da elinde ihtiyaç fazlası malın kalırsa, bu şekilde infak etmeye devam et. Önünde, sağında, solunda (bir rivayete göre[389[389]] "başkalarına") olanlara dağıt". Bu son cümle "bu şekilde infak etemeye devam et" ifadesinin açıklamasıdır. Buharı ve Müslim'de yer alan bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Ey Ademoğlu eğer ihtiyacından fazla olan malını harcarsan, bu senin için hayırlı olur, yanında tutarsan senin için kötü olur. Ancak ihtiyaçlarını karşılayabilecek malı biriktirmenden dolayı kınanmazsm. En yakınından başlayarak infak et.

[389[389]] Taberi, İbn KesV, et-Tac c. 2 s. 35

Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır"[390[390]].

Üçüncü cevapta, uyarı ve sıkıştırmanın dozu biraz daha arttırılmakla birlikte, müslü-manlar için büyük sıkıntılara yol açan bazı uygulamalarda hafifletmeye gidiliyor. Çünkü yetimlerle onların yasal vasileri arasındaki kaynaşma ve kanşma yasağı kelimenin tam anlamıyla sıkıntıdır, meşakkattir, Allah, insanlar için bunu istemez. İşin özü yetimleri için yararlı, ıslah edici, yapıcı uygulamalar istenmektedir. Şunu bilmelidirler ki, yüce Allah, onların niyetlerini bilir, ıslah edici ile bozguncuyu, yapıcıyla yıkıcıyı birbirinden ayırdeder. [391[391]]

221-Müşrik kadınları, iman edinceye kadar nikahlamayın; iman eden bir cariye -hoşunuza gitse de- müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Müşrik erkekleri de iman edinceye kadar nikahlamayın; iman eden bir köle, -hoşunuza gitse de-müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar, ateşe çağırırlar, Allah ise kendi izniyle cennete ve mağfirete çağırır. O insanlara ayetlerini açıklar. Umulur ki, öğüt alıp düşünürler.

Ayet-i kerimede:

1) Müslümanlara, müşrik kadınlarla evlenmelerinin ve kızlarını müşrik erkeklerle nikahlamalarının yasak olduğu bildiriliyor.

2) Karşılaştırma yöntemini esas alan bir uyarıyla bir müslüman için mü'min bir cariyenin -insanın hoşuna giden meziyetleri ve nitelikleri olsa da- hür müşrik bir kadından daha hayırlı, daha olumlu; mü'min bir kölenin de -insanın hoşan giden meziyetleri ve

nitelikleri olsa da- hür müşrik bir erkekten daha hayırlı daha olumlu olduğu bildiriliyor.

3) Gerekçe olarak da şu husus ileri sürülüyor; Müşrikler tutum ve davranışlarıyla ateşe davet etmektedirler. Bu yüzden onlarla ilişki kurmak, onlarla nikahlanmak doğru olmaz. Allah ise, emir ve yasaklanyla sadece cennete ve bağışlanmaya davet etmektedir. Ayetlerini insanlar İçin açıklar ki, belki yapmaları, uymaları ve kaçınmaları gereken şeyler üzerinde düşünürler. [392[392]]

[390[390]] Taberi, İbn Kesir, et-Tac c. 2 s. 35

[391[391]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/233-235.
[392[392]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/235-236.

Müşriklerle Evlilik

"Müşrik kadınları iman edinceye kadar nikahlamayın..."

Ayet-i kerime, yasama amaçlı yeni bir bölüm niteliğindedir. Önceki bölümlerin ardından yer alması ya nitelik benzerliğinden ya da nüzul sıralamasından kaynaklanmaktadır. Ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak iki rivayet aktarılmıştır[393[393]]. Bu rivayetlerden birine göre, bir müslüman, müşrik bir kadından hoşlanır ve onunla evlenmek için Peygam-berimiz'den izin ister. İkinci rivayete göre, Abdullah b. Revaha zenci bir cariyesine tokat atar. Sonra yaptığından pişmanlık duyarak Peygamberimize durumunu açıklar. Peygamberimiz ona cariyeyi sorar. O da onun namaz kıldığını, oruç tuttuğunu, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik ettiğini söyler. Peygamberimiz: "O mü'min bir kadındıf'der. Bunun üzerine Abdullah b. Revaha onu azad edeceğine ve onunla evleneceğine yemin eder. Nitekim sözünü yerine getirir de. Ancak bazı insanlar onu ayıplayarak: "Cariyesiylc evlendi" demeye başlarlar. Bu tür insanlar soylarını gözeterek müşrik kadınlarla evlenmeyi istiyorlardı.

Bazı tefsir bilginleri[394[394]] bu ayetin, aralarında Ehli Kitab da olmak üzere müslüman olmayan tüm toplulukları kapsadığını söylemişlerdir. Çünkü yahudilerin Üzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu söylemeleri[395[395]], hristiyanların da İsa'yı böyle değerlendirmeleri onları müşrikler kategorisine sokmuştur. Bu görüşü savunanlar, aycl-i kerimenin, Maide sûresinde yer alan ve müslümanlara Ehli Kitab'tan özgür kadınlarla evlenmelerini helal kılan ayetle neshcdildiğini, müşriklerle müslümanlar arasındaki evlilik yasağına ilişkin hükmünse devam ettiğini söylemişlerdir. Bugün size temiz olan şeyler helâl kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin de yemeğiniz onlara helaldir. Mü'minlerden özgür ve iffetli kadınlar ile sizden önce kitap verilenlerden özgür ve iffetli kadınlar da, namuslu, fuhuşta bulunmayan ve gizlice dostlar edinme-[396[396]]tekrarlanmıştır

misler olarak -onlara ücretlerini verdiğiniz takdirde- size helal kılındı" (Maide, 5).Bize öyle geliyor ki, ayet-i kerime müslüman Araplarla müşrik Araplar arasındaki evlilikler üzerine inmiştir. Çünkü aralarındaki akrabalık bağlan, beşeri münasebetler ve kız alıp vermeler, Hicretin ilk yıllarına kadar devam ediyordu ve bu tür ilişkilere her iki tarafça özen gösteriliyordu. Hatta diyebiliriz ki, bu tür ilişkiler Hicretten epey zaman sonraya kadar devam etmiştir. Biz bu sonucu, Kur'an'ın en son inen sûrelerinden biri olan Tevbe süresindeki bir ayetten çıkarıyoruz. Sözkonusu ayette yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler, eğer imana karşı inkarı sevip tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler

---

[393[393]] Tabresi
[394[394]] İbn Kesir.
[395[395]] İbn Kesir.

[396[396]] Yahudilerin bu İnançları için bkz. Tevbe, 3. Hıristiyanların Hz. İsa'ya ilişkin inançları ise, birçok ayette arlanmıştır.

edinmeyin..." (Tevbe, 23). Mücadele süresindeki bir ayette de şöyle buyuruluyor: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiç bir kavim bulamazsın ki, Allah'a ve elçisine baş kaldıran kimselerle bir sevgi bağı kurmuş olsunlar; bunlar ister babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse kendi aşiretleri olsun..."(Mücadele, 22)[397[397]].

İncelemekte olduğumuz ayet-i kerime, bir soruyu cevaplamak ya da tefsir bilginlerinin rivayet ettiği türden bir olayı değerlendirmek üzere inmiş olabilir. Ne var ki, ayet-i kerime genel ve mutlak bir ifade tarzına sahiptir. Dolayısıyla evrensel ve kalıcı bir yasa hükmünü içermektedir. Yasama nitelikli diğer tüm cevaplar için de bu kural geçerlidir. Ayet-i kerimenin Ehl-i Kitap kadınlarını da kapsaması hususuna gelince, tefsir bilginlerinin az önce sunduğumuz konuya ilişkin değerlendirmeleri yerindedir. Daha sonra Ehl-i Kitap kadınlarıyla evlenmenin helal olduğuna ilişkin ayetin (Maide, 5) iniş sebebi, incelediğimiz ayetin, müslümanlar tarafından, Ehl-i Kitap kadınlarını da kapsadığı şeklinde algılanması olabilir.

Mümtehine sûresinde yer alan bir ayetten, bazı muhacir müslümanların nikahlan altında kafir kadınların bulunduğu ve bunların Mekke'de kaldıkları yine bazı müslüman kadınların kafirlerle nikahlı oldukları ve bu durumun Hudeybiye barışından sonraki dönemde inen Mümtehine sûresinin inişine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır: "Ey iman edenler, mü'min kadınlar hicret ederek size geldikleri zaman, onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilendir. Şayet mü'min kadınlar olduklarını bilip öğrenirseniz, artık sakın onları kafirlere geri çevirmeyin. Ne bunlar onlara helâldir ne onlar bunlara helâldir. Onlara ücretlerini verdiğiniz takdirde onları nikahlamanızda size bir güçlük yoktur. Kafir kadınların ismetlerini (nikahlarını) tutmayın......" (Mümtehine;

10) Ayet-i kerime. Mü'min kadınların geri çevirilmemesini emrediyor. Çünkü mü'min kadınlar kafirlere helal değildir. Mü'minlere de kafir kadınları nikahlarında tutmamaları emrediliyor. Rivayet edildiğine göre, Peygamberimizin kızı Zeyneb, Mekke'de uzun bir süre Ebu'l-'As'ın nikahı altında kalmıştır. Ebu'l'As ise henüz İman etmemişti. Nitekim Ebu'l'As Bedir Savaşı'na katılmış ve bu savaşta müslümanlara esir düşmüştü. Zeyneb gerdanlığını göndererek kocasını esaretten kurtarmıştı. Daha sonra kocasını terkederek Medine'ye hicret etmişti. Ama onu hala kocası olarak görüyordu. Nitekim bir diğer çatışmada bir kez daha müslümanlara esir düşmüş ve Medine'ye getirilmişti. Adam eşi Zeyneb'den eman dilemiş o da eman vermişti. Peygamberimiz de kızı Zeyneb'in emanı-nı onaylamış ancak ona şu uyanda bulunmuştu: "Onu kendine yaklaştırma, çünkü o sana helal değildir". Ebu'l'As bu olaydan sonra Mekke'ye gitmiş, birtakım ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra Medine'ye gelerek iman etmişti. Zeyneb de yeni bir nikah akdine gerek kalmadan onu eşi olma özelliğini

---

[397[397]] Bu ayetler, müslümanlarla akrabaları arasında sevgi ve dostluk bağlarının kurulmasını önlemeye yöneliktir. Çünkü bu tür ilişkiler islam birliğini ve gücünü zayıflatır. Medine'li münafıklarla mü'min akrabaları veya mü'minlerle müşrik ve kafir akrabalarıyal ilgili olabilirler. Her grubun.bir başka grubun içinde yer alan akrabalar; mevcuttu.

sürdürmüştü'[398[398]].

Bütün bunlardan hareketle şu sonuca varıyoruz: Ayet-i kerime yeni evliliklerle ilgili olarak inmiştir. Kur'an bu ayetin inişinden sonra da Mümtehine sûresinin inişine kadar, müslümanlarla müşrikler arasında var olan evliliklerden söz etmemiştir.

Ayet-i kerimenin bir gerekçelendirme, yasamanın hikmetini ortaya koyma niteliğinde olduğu görülüyor. İkna ve açıklamayı hedef alan Kur'an'in başvurduğu bir ifade yöntemidir bu. Mü'min cariyeyle hür müşrik kadının ve mü'min köleyle hür müşrik erkeğin bu şekilde karşılaştırılmış olması, Kur'an'ın evrensel değerlendirmesini yansıtmaktadır. îsla-mın mü'min köle ve cariyelere verdiği değeri onur verici üstün konumu göstermektedir. Ayrıca Kur'an müslümanlan, her fırsatta köle ve cariye azat etmeye teşvik etmiş, bu iş için zekatta bir fon ayrılmasını öngörmüştür. Köle azat edilmesi için gerekli ortamı sağlamayı, zekat toplayıp dağıtmakla yükümlü olan jslam devletinin asli görevleri arasında değerlendirmiştir. Aynı zamanda savaş tutsaklarının köleleştirilmeden serbest bırakılmaları yetkisi de rnü'minlerin emirine verilmiştir. Hiç kuşkusuz, bu da köleliğin başlıca kaynağının kurumasına yönelik son derece önemli bir adımdır. Burada şu hususu da vurgulamak gerekir: Mü'min köle ve mü'min cariyeden maksat, köleyken İslam'a girenlerdir. Yoksa, müslüman bir erkekle müslüman bir kadın hiç bir şekilde köleleştirile-mezler. Kafir bir esir, rnü'minlerin emin aralından akibeti belirlenmeden önce müslüman olursa, Özgürlüğüne kavuşmuş olur. [399[399]]

222- Sana kadınların aybaşı halini sorarlar. De ki: "O, bîr rahatsızlıktır[400[400]]'. Aybaşı halinde kadınlardan ayrılın ve temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendiklerinde, Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin. Şüphesiz Allah, tevbe edenleri sever, temizlenenleri de sever".

223- Kadınlarınız sizin tarlantzdır[401[401]]; tarlanıza dilediğiniz gibi varın. Kendiniz İçin takdim edin. Allah'tan korkup sakının ve bilin ki elbette O'na kavuşucusunuz. İman edenlere müjde ver.

Kadınlar Tarladır

"Sana kadınların aybaşı halini sorarlar,.."

[398[398]] İbn Hişam c. 2 s. 296-299, 302-304 238

[399[399]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/236-238.

[400[400]] Eza Kelimenin eziyet veren bir hastalık anlamında kullanılmış olması kadar "pislik" ve "necaset" anlamında kullanılmış olması da ihtimal dahilindedir.

[401[401]] Harsun lekum Mecazi bir ifadedir bu. Kadının erkeğin nesil tarlası olduğu anlatılıyor.

İlk ayette; kadınların "aybaşı hali" ile ilgili olarak Rasulullah'a yöneltilen bir soruya yer veriliyor. Ardından cevap olarak, "aybaşı hali"nin bir eziyet olduğunu söylemesi, bu sırada kadınlardan ayrılmanın ve temizleninceye kadar cinsel anlamda onlara yaklaşmamanın gerektiğini söylemesi emrediliyor. Buna göre kadınlar "aybaşı hali"nden temizlenince onlara cinsel anlamda yaklaşmak mubah olur. Bu arada Allah'ın emirlerine bağlı kalıp tevbe edenlerden, pislik ve necasetten uzak duran temiz insanlardan övgüyle söz ediliyor ve Allah'ın bu tür insanları sevdiği belirtiliyor. Tefsir bilginlerinin büyük çoğunluğu aybaşı halinde kadınlardan ayrılma ve onlara yaklaşmama emrinin, sadece cinsel ilişkiyle sınırlı olduğunu söylemişledir. Her iki ayetin akışı da bu çıkarsamayı pekiş-tirici niteliktedir.

ikinci ayette, müslümanlara yönelik bir açıklama yer alıyor: "Kadınlarınız sizin tor-lalannızdır, tarlanıza dilediğiniz gibi varın"... Ardından bazı öğütlere sıra geliyor... Müslümanların Allah'ı gözetmeleri ve her işte takvayı gözönünde bulundurmalan ve bir gün O'nun huzuruna çıkacaklannı akıllarından çıkarmamalan gerektiği vurgulanıyor.Sonunda Peygamberimize bir direktif veriliyor: "Sözkonusu öğütlere uyan gerçek mü'mİnlere, güzel akibetlere kavuşacaklarını müjdele!" diye.

Sahabeden ve tabiinden bazılarına dayandırılan kimi rivayetlerde ve bir kısım müc-tehid imamlara[402[402]] ait görüşlerde "tadarınıza dilediğiniz gibi varın" cümlesinin kadınlarla anüs yoluyla cinsel ilişki kurmanın mubah olduğunu ifade ettiği dile getirilir. Ne var ki, sahabe ve tabiine dayandırılan rivayetler güvenilir rivayet zincirlerinden yoksundur. Kaldı ki, Peygamberimizden ve sahabeden aktarılan başka sözler vardır[403[403]] ve bunların rivayet zincirleri de "hasen"dir. Sözkonusu rivayetlerde bu tür bir ilişkinin haram olduğu belirtiliyor. Söz gelimi Huzeyme el-Hutami'nin rivayet ettiği hadiste şöyle deniyor: Rasulullah buyurdu ki: "Haya edin. Hiç şüphesiz Allah, hakkı söylemekten haya etmez. Kadınlara arkalarından yaklaşmayın". Bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Yüce Allah erkeklerle ilişki kuran veya kadınlarla anüs yoluyla cinsel ilişkiye giren erkeğin yüzüne bakmaz". Bir başka hadiste şöyle buyuruluyor: "Aybaşı halinde ya da anüs yoluyla kadınlarla cinsel ilişkiye giren ya da kehanette bulunan hiç şüphesiz Muhammcd'e indirileni inkar etmiştir". İbn-i Abbas'lan şöyle rivayet edilir: "Bir adam ona kadınlarla anüs yoluyla cinsel ilişkiye girmenin hükmünü sordu o da şu cevabı verdi: "Sen bana küfrü mü soruyorsun?" Tefsir bilginleri yukarıdaki cümlenin, vajinadan olmak koşuluyla her türlü cinsel yöntem ve fantazinin mübahlığını anlattığı hususunda görüş birliği içindedirler. Cinsel ilişkinin doğal yolu vajinadır. Ve evlilikte asıl amaç üremedir, üreme de ancak vajina yoluyla kurulan cinsel ilişkiyle mümkündür. Kadının tarlaya benzetilişi ile anlatılmak istenen budur." Doğrusu da budur.

Tefsir bilginleri yahudilerin "aybaşı hali" ve aybaşı halindeki kadınlarla ilgili olarak katı bir

---

[402[402]] îbn Kesir ve el-Kasimi

[403[403]] ibn Kesir ve el-Kasimi

tutum içinde olduklarını rivayet ederler. Aybaşı halindeki kadınla her türlü teması keserlerdi. Beraber yiyip içmez, aynı yatağı ve aynı yiyecek kabını paylaşmazlardı[404[404]]. Yahudiler Araplar üzerinde özellikle Medineliler üzerinde büyük bir etkiye sahiptiler. Medineliler de onlar gibi "aybaşı hali" ile ilgili olarak son derece katı bir tutum içindeydiler. Bu yüzden bazı müslümanlar, yüce Allah'ın İslam şeriatındaki hükmünü öğrenmek istediler ve bu amaçla gidip Rasulullah'a soru yönelttiler. Tefsir bilginlerinin dediğine göre, sorunun bir diğer amacı da aybaşı halinde ve normal zamanlarda kadınlarla anüs yoluyla cinsel ilişkiye girmenin hükmünü ayrıca kadınlarla ilişki kurarken herhangi bir yönteme uymanın zorunlu olup olmadığını öğrenmektir. Çünkü yahudiler klasik ilişki tarzının dışında bir yonlemi uygulamazlardı. Medincli Araplar da onlar gibi yaparlardı. Yanı sıra tefsir bilginleri, sorunun gerekçesine ilişkin bazı rivayetler de aktarmışlardır[405[405]].

Herhâlükârda ilk ayetin, kadınların "aybaşı hali"ne ilişkin bir sorunun cevabı niteliğinde olduğu açıkça ortadadır. Tefsir bilginleri aybaşı halindeki kadınlara yaklaşmama, onlardan ayrılma emrinin sadece cinsel ilişkiyle sınırlı olduğuna ilişkin değerlendirmelerini kanıtlama bağlamında birçok hadis ve görüş nakletmişlerdir. Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniyor: "Yahudiler aybaşı halindeki kadınlarıyla birlikte yemek yemez ve onlarla birarada oturmazlardı. Sahabeler bu durumu Peygamberimize sordular. Bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayeti indirdi. Peygamberimiz şu cevabı verdi: "Cinsel ilişki hariç her şeyi yapabilirsiniz". Peygamberimizin bu sözünü duyan yahudiler: "Bu adam bizim yaptığımız her şeye muhalefet ediyor" dediler[406[406]]. Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Ben ve Rasulullah cünüpken aynı kaptan yıkanırdık. Aybaşı halinde olduğum sıralarda üzerime bir örtü örtmemi emreder, sonra da benimle oynaşırdı. Mescidde itikafta bulunduğu sıralarda, başını benim odama uzatır ve ben de aybaşı halindeyken onun başını yıkardım"[407[407]]. Yine Hz. Ai-şe'den şöyle rivayet edilir: "Ben aybaşı halindeyken et suyu kaynatır ve Peygamberimize sunardım. Ağzımı koyduğum yere koyar ve ordan içerdi. Bir kaptan su içerdim, o da benim ağzımı koyduğum yere ağzım koyarak aynı kaptan su içerdi"[408[408]]. Hz. Aişe bir diğer rivayette şöyle diyor: "Ben ve Rasulullah aynı örtünün altına girer ve yatardık. Benim aybaşı halinden kaynaklanan kanamam olurdu. Eğer benden ona bir şey bulaşacak olsa, bulaştığı yeri yıkar ve böylece namazını kılardı"[409[409]].

Fıkıh bilginleri "temizlendiklerinde, Allah'ın size emrettiği yerden onlara gidin" ifadesi hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları aybaşı kanaması kesildikten sonra kadın yıkanmadıkça kocasının ona yaklaşmasını uygun görmemiştir. Bazısı ise bundan bir sakınca

---

[404[404]] Yahudilere bunu emreden onların şeriatıydı. Bkz. sıfru'llahbar ve ishah; 15

[405[405]] Taberi: Hazin, İbn Kesir (İbn Kesir daha ayrıntılı bilgiler verir).

[406[406]] et-Tacc.1 sh.1O4
[407[407]] et-Tacc.1 sh. 104
[408[408]] İbn Kesir.
[409[409]] et-Tacc.1 sh. 104

görmemiş ve "temizlenme" ifadesinin kanın kesilmesi durumunu kapsadığını söylemişlerdir. 410[410]

224- Bir de yeminlerinizi bahane ederek; iyilik yapmanız, sakınmanız ve insanların arasını düzeltmenize Allah'ı engel 411[411] kılmayın. Allah İşitendir, bilendir.

225- Allah sizi, yeminlerinizdeki rastgele söylemelerinizden, boş, amaçsız sözlerden412[412] dolayı sorumlu tutmaz; fakat kalplerinizin kazandıklarından dolayı sorumlu tutar. Allah bağışlayandır, yumuşak davranandır.

İlk ayette, miislümanlara yönelik bir yasaklama yer alıyor. Allah adına yaptıkları yeminleri bahane ederek iyilik yapmaktan, insanların arasını bulmaktan ve Allah'ın emrettiği takvaya yönelik davranışlardan kaçınmamaları isteniyor. Çünkü Allah, sözlerini işitir ve gerçek niyetlerini bilir. İkinci ayette de, yine müslümanlara yönelik bir direktif yer alıyor: Yüce Allah, herhangi bir amaç gutmeksizin, günah işleme kastı taşımaksızın yaptıkları yeminlerden dolayı onları sorumlu tutmaz. Kalplerinin bu tür yeminleri hayra engel, olumlu ya da olumsuz işlere yönelikmiş gibi algılamaması şarttır. Sadece, onlan bile bile işledikleri günahlardan dolayı sorumlu tutar. O, bağışlayıcıdır, tevbe edenlerin günahını affeder. Yumuşak davranır, çabuk öfkelenmez, hemen cezalandırma yönüne gitmez. İyi niyetlilere hatasını anlama fırsatını verir. 413[413]

Yemin

".. Yeminlerinizi bahane ederek Allah' ı engel kılmayın..."

Yukarıda sunduğumuz ayetler, yasama nitelikli yeni bir bölüm oluşturmaktadır. Sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları ya önceki ayetlerle aralarındaki içerik ve nitelik benzerliğinden ya da onlardan sonra inmiş olmalarından dolayıdır. Bazı tefsir bilginleri414[414] ilk ayetin Abdullh b. Revaha hakkında inmiş olduğunu söyler. Rivayete göre, Abdullah kızkardeşinin kocasının evine gitmemeye, onunla konuşmamaya, onunla eşinin arasını bulmamaya yemin etmişti. Diğer bazı tefsir bilginleri ise ayetin Ebubekir hakkında indiğini

---

410[410] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/239-241.
411[411] Urdaîan Engel, hayrı Önleyen.

412[412]412[412] el-Lağvu Boş, amaçsız söz. Boş yeminden maksat ise, yemin kastı taşımaksızın "Evet vallahi" ve "Hayır vallahi" demektir. Buhari'nin Hz, Aişe'den rivayet ettiği hadis de bu anlamı destekler niteliktedir et-Tacs.3sh. 70.

413[413] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/242.
414[414] Tabresi, Mecmau'l Beyan

söylemişlerdi[415[415]]. Rivayete göre Hz. Ebubekir Hz. Aişe'ye yönelik iftira kampanyasına adı kansan bir akrabasına yardım etmemeye yemin etmişti.

Anladığımız kadarıyla, ikinci ayet, ilk ayetin içerdiği yasağı gerekçelendirmeye yada bir müslümanm içtiği bir yemini bahane ederek, hayır işlememe, insanların arasım bulmama ve takva gereği davranışları yapmama eğilimlerine çözüm getirici bir fetva niteliğindedir.

Ayetlerin akışı yukarıda aktardığımız rivayetlerin her ikisi ile de uyuşabilir. Ne var ki, Hz. Ebubekir'in sözkonusu yemini, Medine döneminin ortalarında gündeme gelmiştir. Nitekim Nur sûresinin bir ayetinde meseleye şu şekilde işaret edilir: "Sizden faziletli ve varlıklı olanlar, yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere birşey vermemeye yemin etmesinler affetsinler ve hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir" (Nur, 22). Bu ayet-i kerime, Hz. Aişe'ye yönelik iftira kampanyası üzerine inen ayetler zincirinin kapsamında yer alır.

Bundan sonraki iki ayette ise, kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenlere işaret ediliyor. Bu da incelediğimiz ayetlerle, onları izleyen İki ayet arasında bir bağıntı olduğunu akla getiriyor.

Her halükârda incelediğimiz bu iki ayet, mutlak anlamda yeminlere ilişkin Kur'ani direktifler içermektedir. Bu ayetlerde önemli prensipler yer almaktadır. Buna göre, yeminleri bahane ederek, hayır işlememek, insanların arasını bulmamak, takvanın gereği olan davranışlardan kaçınmak caiz değildir. Kişi kendisinden sadır olmuş bir yeminden hareketle hayır işlenmesini engelleyemez, yemini bahane ederek günah işlemeye yclte-nemez, başkasına zarar verici davranışlar içine giremez. Ardından yüce Allah'ın ancak insanları bilinçli olarak işledikleri bir günahtan dolayı sorumlu tutacağı, böyle olmayan yeminleri, sorumluluk gerektirmeyen "boş sözler" olduğu vurgulanıyor. Birinci direktiften, hayra engel ya da günah işleme bağlamında yeminlere bağlı kalmanın caiz olmadığı sonucu çıkıyor. Maide sûresinde yer alan bir ayette, yeminin kefaretine işaret ediliyor. Herhangi bir müslümanm bir şey yapmaya ya da yapmamaya yemin etmesi, sonra şartların onu bu yeminini bozmaya zorlaması durumunda ne yapması lazım geldiği şu şekilde açıklanıyor: "Allah sizi yeminlerinizdeki rastgele söylemelerinizden, boş sözlerden dolayı sorumlu tutmaz, ancak yeminlerinizle bağladığınız sözlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Onun kefareti, ailenizdekilere yedirdiklerinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak ya da onları giydirmek veya bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bulamayan için üç gün oruç vardır. Bu, yemin ettiğinizde bozduğunuz yeminlerinizin kefaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz. Allah size ayetlerini böyle açıklar, umulur ki şükredersiniz" (Maide, 89). Görüldüğü gibi bu ayet, incelediğimiz ayetlerin kapsadığı Kur'ani direktifin tamamlayıcısı niteliğine sahiptir. Bu ayet zühd ve takva adına hayatın güzelliklerinden uzaklaşmaya yemin edenler hakkında inmiştir. Bundan önceki ayette de Allah'ın helal kıldığı şeyleri haram kılma girişimleri yasaklanmış ve bu tür

---

[415[415]] Taberi, Hazin

yeminlerden vazgeçip kefaret ödemeleri emredilmiştir.

Tefsir bilginleri konuya ilişkin olarak birçok hadis rivayet etmişlerdir. Bunlardan birine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Bir kimse, bir hususta yemin eder de, sonra ondan daha hayırlısını görürse, yeminini bozup kefaret ödesin ve o hayırlı işi yapsın". Bir diğer rivayete göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Allah'a andolsun ki ben -şayet Allah dilerse- bir şey için yemin ederim, sonra ondan daha hayırlısını gördüğümde, yeminimi bozup daha hayırlısını yaparım. Başka bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyuruyor: "Ademoğlunun güç yetiremediği konularda ne adak, ne yemin olur. Ne de Allah'a isyan ve akrabalık bağlarını kesme hususunda. Kim bir şey için yemin ederse, sonra ondan daha hayırlı bir şey gördüğünde, yeminini bozsun ve o hayırlısını yapsın. Yeminini terketmesi onun kefaretidir"[416[416]].

Ayette geçen "urdaten" kelimesinin yorumu bağlamında farklı bir görüş ileri sürülmüştür[417[417]]. Buna göre cümle boş ve amaçsız sözlerle Allah adına yemin etmeyi, insanları kandırmak, yalan söylemek için yemin etmeyi ve doğru bile olsa çokça yemin etmeyi yasaklamaya yöneliktir. Bu değerlendirme üzerinde durmaya değer olmakla beraber, önceki değerlendirme daha çok insanın içine siniyor. Ayrıca ayetin akışı da bunu pekiştiriyor. Zaten ulemanın çoğunluğu da bu görüştedir. [418[418]]

226- Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler'[419[419]]' için dört ay bekleme'[420[420]]' süresi vardır. Eğer dönerlerse[421[421]]' şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

227- Eğer boşamada'[422[422]]' kararlı davranırsa, boşanırlar. Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

Yukarıda sunduğumuz iki ayette, "iyla" ile ilgili yasa nitelikli direktifler ve prensipler yer almaktadır. Buna göre eşleriyle cinsel ilişkiye girmemeye yemin (iyla) edenlerin bu yeminlerini dört aydan fazla sürdürmeleri doğru değildir. Ya yeminlerinden vazgeçip eşlerine dönsünler ki yüce Allah bağışlayandır, esirgeyendir, tevbeleri kabul eder, kullarına

---

[416[416]] İbn Kesir, et-Tac c.3 sh.78-80

[417[417]] Hazin

[418[418]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/242-244.

[419[419]] Yulune "İyla" kökünden gelir ve yemin anlamındadır. Nefsi üzerine yemin etti. Nefsim üzerine yemin ettim. Bu ifade artık bir kavram halini almıştır ve kadınlarla cinsel ilişki kumlamaya yemin etme anlamında kullanılır.

[420[420]] Tarabhus Bekleme.

[421[421]] Fe'u Yeminden dönenler anlamındadır.

[422[422]] et-Talak Sözlük anlamı ayrılmadır. Istılahı anlamı ise, kan kocanın birbirinden ayrılması boşanmadır.

merhametle muamele gösterir. Ya da eşlerini boşamaya karar versinler. Hiç şüphesiz yüce Allah onların sözlerini İşitir, niyetlerini bilir. [423[423]]

İya (Kadınlardan Uzaklaşma) Yemini

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme vardır...' Bu iki ayet, yasama nitelikli yeni bir bölüm oluşturmaktadır. Öte yandan boşanmayla ilgili uzun bir bölümün de başlangıcı sayılır. Sûrenin tertibi içindeki yerleri, içerik benzerliğinden dolayı olabildiği gibi iniş sırasından dolayı da olabilir.

Ayetlerin iniş sebebiyle ilgili olarak herhangi bir rivayete rastlayanı ad ık. Bize öyle geliyor ki, müslümanlar arasında kadınlara yaklaşmamaya yemin etme olayı cereyan etmiş ve bunun hükmü Rasulullah'a sorulmuş, bunun üzerine yukarıdaki ayetler inmiştir. Yukarıdaki iki ayetin önceki ayetlerle aralarında bir bağıntı olduğunu söylemiştik. Gerekçe olarak da kocanın karısına yaklaşmamaya yemin etmesinin yapıcılığa ve takvaya aykırı olmasını iler sürmüştük. Eğer bu değerlendirmemiz doğruysa bu demektir ki, yasama nitelikli bölümün başlangıcını önceki iki ayet oluşturmaktadır. Biraz sonra değineceğimiz gibi uzun bir bölümle karşı karşıyayız demektir bu.

Kocanın karısına yaklaşmamaya yemin etmesi (iyla) islam öncesi bir Arap geleneğidir. Kocalar ya kızgınlık yahut nefret ya da başka bir gerekçeyle (mallarına el koymak, bir başkasıyla evlenmesine engel olmak, kendi başına hareket etmesinin önüne geçmek gibi, kadınlarına yaklaşmamağa yemin ederlerdi. Bazen kadının çok kız çocuğu doğurması da böyle bir sonuca yol açabilirdi. Bunu yaptıkları zaman kadın evde bir hizmetçi ve dadı gibi kalır çocukların bakımını üstlenirdi. Bu şekilde cinsel ilişkiye girmemeye yemin ettikleri kadınlar, ne eş ne de boşanmış sayılırlardı. İncelemekte olduğumuz bu i-ki ayet, meseleyi hak ölçüleri içinde ele alıyor ve hakka uygun çözüm yolunu öneriyor. Buna göre koca intikam almak için, karısı hakkında gönlünün istediği tasarrufta bulunamaz. Onun zarara uğraması pahasına kendisi için yarar sağlayacak uygulamaları içinde bulunması doğru değildir. Koca kadına zarar vermek ve ondan intikam almak için bu tur bir yemine başvuramaz. Olsa olsa istemeden, aniden böyle bir yemini ağzından kaçırabilir. Bu yemini de en fazla dört ay sürdürebilir. Eğer, zarar vermek amacıyla bu şekilde yemin ederse, yapacağı tek şey kadının Özgürlüğünü vermek, boşamak suretiyle zarara uğramasına engel olmaktır. Bu ikinci çözüm için, kocanın tekrar birleşmeyi istememesi belirleyicidir. İncelediğimiz iki ayetten ve önceki iki ayetten algıladığımız budur. Çünkü ayetler arasında bir uyum ve bağıntı olduğunu düşünüyoruz. Bir kez daha Kur'an'ın sık sık vurguladığı evrensel bir ilkeyle karış karşıya bulunuyoruz: Kadının haklan korunmalı, zarara uğratılmamalı, zulmedilmemeli

---

[423[423]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/245.

ve haklan gasbedilmefnelidir.

Tefsir bilginleri[424[424]] sahabelere ve tabiin ulemasına dayanarak bazı hadisler ve görüşler rivayet etmişlerdir. Buna göre kadın kocasından kendini tekrar eşliğe kabul etmesini ya da boşamasını isteme hakkına sahiptir. Kocası bu isteklere olumlu karşılık vermezse kadın meseleyi hakime götürebilir. Hakim dört aylık sürenin bitimiden önce kocadan kansını geri almasını ister. Koca bunu kabul etmezse, karısını boşamak durumundadır. Yeni bir nikaha gerek duymaksızın üç aybaşı hali içinde temizlendikten sonra karısını tekrar geri alabilir. Kadının hamile olması durumunda üç aybaşı halinden temizlenme süresi esas alınır. Fıkıh bilginleri, dört aylık süre dolduğu halde kansını geri almayan kocanın durumuyla ilgili olarak iki değişik görüş ileri sürmüşlerdir. Bazılarının görüşüne göre böyle bir durumda kadın kocasından bir kere (ric'i talak) boşanmış olur. Diğer görüşü savunanlara göre kadın kocasından nihai olarak boşanmış (talak-ı bain: geri dön-mesiz boşama) olur. Bu iki boşama arasında şu fark vardır. Bain talakla boşanan eşler, tekrar birleşmek isterlerse, yeni bir nikah akti ve mihir gerekli olur. Koca karısına dönmek isterse, onun onayını almak ve haklarım vermelidir. Ayrıca kadının tekrar kocasına dönmesi için başkasıyla evlenmesi şartı aranmaz.

Görüldüğü gibi ayetler, kansı ile dört ay veya daha az bir süre için cinsel ilişkiye girmemeye yemin edenlerle ilgili değildir. Aksine ayetler süre belirtmeksizin ya da dört aydan fazla bir süre için kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler hakkındadır. Bunu ayetlerin akışından algılamak mümkündür.

Yeminini bozan ve dört ayın bitiminden Önce ya da daha az bir süre tayin etmişse, bu sürenin bitiminden önce eşine dönen kocanın kefaret ödeyip ödememesi hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazısı kefareti gerekli görürken, bazısı gerekli görmemiştir. Bu görüş ayrılığının sebebi ise farklı hadislerin rivayet edilmiş olmasıdır[425[425]].[426[426]]

228- Boşanmış kadınlar üç aybaşı hali'[427[427]]' kendilerini gözetlerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helal olmaz. Kocaları da bu arada barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Erkeklerin kadınlar üzerinde bulunan hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde haklan vardır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki haklan, bir derece fazladır. Allah azizdir, hakimdir.

229- Boşama iki defadır. Bundan sonra kadını ya iyilikle tutmak ya da güzelce salık vermek

---

[424[424]] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir

[425[425]] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir.

[426[426]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[427[427]] Kuv'u Kuru(ğ)'un çoğulu. Aybaşı hali veya aybaşı halinden temizlenme demektir.

lazımdır. Onlara verdiklerinizden birşey geri almanız, size helal değildir. Şayet erkek veya kadın Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer erkek ve kadının, Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsanız, o zaman kadini verdiği fidyede ikisine de günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır, sakın bunları aşmayın. Kimler Allah'ın sınırlarını aşarsa iste onlar zalimlerdir.

230- Erkek yine boşarsa, artık bundan sonra kadın, başka bir kocaya varmadan kendisine hela! olmaz. O adam da bunu boşarsa, Allah'ın sınırları içinde duracaklarına inandıkları takdirde tekrar birbirlerine dönmelerinde kendilerine bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Allah bunları bilen bir toplum için açıklamaktadır.

231- Kadınları boşadığınız zaman, bekleme sürelerini bitirdiler mi ya onları iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın; haklarına tecavüz edip zarar vermek için[428[428]] onları yanınızda tutmayın. Kim bunu yaparsa kendine yazık etmiş olur. Allah'ın ayetlerini eğlence yerine koymayın; Allah'ın size olan nimetini ve size öğüt vermek için kitab ve hikmetten size indirdiklerini düşünün, Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah her şeyi bilir.

232- Kadınları boşadığınız zaman bekleme sürelerini bitirdiler mi, kendi aralarında güzelce anlaştıkları takdirde, kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın[429[429]]. Bu içinizden Allah'a ve ahiret gününe İnanan kimseye verilen öğüttür. Bu sizin için daha iyi ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.

Boşanma

"Boşanmış kadınlar üç aybaşı hali kendilerini gözetlerler..."

Görüldüğü gibi, önceki ayette sözkonusu edilen boşanma hükümlerine, bu ayetlerde yeniden değiniliyor. Ayetlerin dili gayet sade ve anlaşılırdır. Öğüt ve uyarı amaçlı ayetlerde rastladığımız bir ifade tarzına tanık oluyoruz. Bu da vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmetin aile hayatına ve kadın haklarına verdiği büyük önemi ortaya koymaktadır. İlahi hayat sisteminde aile kurumunun esasını, haklara saygı, karşılıklı hoşnutluk, uyuşma ve yapıcılık oluşturmaktadır.

Ayetlerin metnine, oluşturduğu atmosfere ve akışına İlişkin bazı ayrıntılı açıklamaları, hükümleri ve değerlendirmeleri aşağıya alıyoruz:

1) İlk ayette, boşanma kadınlara emredilen üç aybaşı halini kapsayan kendini gözlem altında

---

[428[428]] Dıraren Zarar vermek kastıyla

[429[429]] Velata duluhunne Adi kelimesinin asıl anlamı hapsetmek, sıkıştırmaktır. Cümlenin anlamı şudur: "Eski kocalarına dönmek istiyorlarsa, zorla ve sıkıştırmakla kocalarına dönmelerine engel olmayın".

tutma uygulaması, ayetin atmosferinden ve metninden algıladığımız kadarıyla bir açıdan kadının hamile olup olmadığının anlaşılmasına, bir diğer açıdan da karısını boşayan erkeğe bu süre içinde tekrar karısını geri alma fırsatını vermeye yöneliktir. Ayette geçen "kur'u" kelimesinin "aybaşı hali"nden temizlenme anlamına geldiğini söyleyenlerin yanında "aybaşı hali" anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur[430[430]]. Bu iki değerlendirme arasındaki fark şudur: Eğer kelime "aybaşı hali"nden temizlenme anlamını ifade ediyorsa, koca karısını üçüncü aybaşı hali sona ermeden önce geri alabilir. Yok eğer "aybaşı hali" anlamına geliyorsa, kadının üçüncü aybaşı haline girmesi, eski kocasına geri dönememesi anlamına gelir. Çünkü süre tamamlanmıştır.

"Aybaşı hali"ne fıkıh literatüründe "iddet" denir. Kur'an-ı Kerim'de Talak sûresinde bu kavramı kullanmıştır. Adı geçen sûrede üç değişik doğal durumla bağlantılı olarak "iddel" süresinin açıklanışı tamamlanmış oluyor. Bu durumlar; hamilelik, yaşlılıktan dolayı kadının aybaşı halini görememesi ve bir başka sebepten dolayı kadının aybaşı halini görememesidir. Bu sonucu şu ayet-i kerimeden çıkarıyoruz: "Yaşlılıklarından ötürü adetten kesilen kadınlarınızın bekleme süresinden şüphe ederseniz, bilin ki onların bekleme süresi üç aydır. Henüz adet görmeyenler de böyledir. Gebe olanların bekleme süresi, yüklerini bırakmalarına kadardır. Kim Allah'tan korkarsa ona işinde bir kolaylık yaratır" (Talak, 4)

Tefsir bilginleri[431[431]] sahabilere ve Tabiin ulemasına dayanarak bazı hadisler ve görüşler rivayet etmişlerdir. Buna göre boşanmış veya terkedilmiş cariye eğer adet görüyorsa, onun iddeti iki aybaşı halidir. Şayet adetten kesilmişse iddeti bir buçuk aydır. Konuya ilişkin olarak Ömer b. Hattab (r)'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Köle iki kere evlenir ve iki talakla boşanır, cariyenin boşanma sonrası iddeti ise, iki aybaşı halidir"[432[432]]. Eğer bu rivayet sahihse bunun sünnetten kaynaklandığı tercih edilir. Kur'an'ın açıklık getirmediği cariyenin iddetini, sünnet açıklamış demektir. İbn-i Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste[433[433]], Peygamberimizin bir kadının nikahının hal yoluyla feshedilmesini ve bir aybaşı hali iddet beklemesini emrettiği belirtilir. Fıkıh bilginleri[434[434]] buna dayanarak, rahmin boş olduğunun anlaşılması İçin bir aybaşı halinin yeterli olduğunu, İddetin üç aybaşı olarak belirlenmesinin, karı kocanın tekrar birleşmesine dönük bir zaman uzatma olduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirmenin isabetli olduğu açıktır. Cariyenin iddetinin hür bir kadının iddetinin yansı olmasının sosyal durumdan kaynaklandığı açıktır. Nitekim zina suçunda da cariye için öngörülen ceza, hür bir kadın için öngörülen cezanın yarısıdır: "İçinizden inanmış hür kadınlarla evlenmeğe gücü yetmeyen kimse, elleriniz altında bulunan inanmış cariyelerinizden alsın. Allah sizin

---

[430[430]] İbn Kesir ve Hazin

[431[431]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin

[432[432]] Hazin

[433[433]] el-Kasımi, et-Tac c.2 sh.316

[434[434]] el-Kasımi, et-Tac c.2 sh.316

imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartıyla, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, ücretlerini de güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınlara yapılan işkencenin yarısı uygulanır. Bu içinizden sıkıntıya düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha iyidir. Allah bağışlayan esirgeyendir" (Nisa, 25). Cariyenin iddetinin, hür kadının iddetinin yarısı olarak belirlenmesinde, Kur'an'ın bu hükmü ölçü alınmış olabilir. Üç sayısının tam sayı olarak ikiye bölünmesi mümkün olmadığı için de cariyenin iki aybaşı hali beklemesi öngörülmüştür.

2) Ayet-i kerime, kocaya karısının iddeti esnasında, yeni bir nikah aktine gerek kalmaksızın, onu tekrar geri alma hakkını tanımıştır. Ancak ayette yer alan: "Barışmak isterlerse" cümlesi kadının geri alınışının barış ve uyuşma amacı ile gerçekleşmesinden kesin olarak emin olunmasını zorunlu kılmaktadır. Yine buradan hareketle anlıyoruz ki, boşanmış kadın, kocasının, kendisini bu niyetle geri aldığında emin olmazsa, tekrar ona dönmeyebilir. 232. Ayetin bu değerlendirmeyi pekiştirdiğini görüyoruz. Çünkü sözko-nusu ayette boşanmış kadınların, sırf eziyet olsun, zarara uğrasın diye geri alınmaları yasaklanıyor. Böyle davrananlar, Allah'ın ayetleriyle alay eden, onları kötü amaçlı olarak yorumlayan kimselerle bir tutuluyorlar. Tefsir bilginlerinden el-Kasımî, barışmak ve uzlaşmak niyetiyle olmadıkça, kadının geri alınışının haram olduğunu söylemiştir ve buna adı geçen ayeti kanıt olarak göstermiştir. Şu anda incelemekte olduğumuz ayette yer alan "kadınların da erkekler üzerinde haklan vardır" cümlesi de bu çıkarsamayı pe-kiştirici niteliktedir. Nasıl ki, erkek, iddet sona erip kadın döndüğünde onu almama, boşama hakkına ve özgürlüğüne sahipse, kadın da, kocasının kendisini barışmak ve uzlaşmak niyetiyle geri aldığından emin değilse, bu beraberliği kabul etmeme hakkına ve özgürlüğüne sahiptir.

Kadına verilen bu hak ve Özgürlük, aynı ayette yer alan "erkeklerin, kadınlar üzerindeki hakları, bir derece fazladır" cümlesiyle çelişmez. Çünkü ifadenin akışından algıladığımız kadarıyla, aile hayatıyla ilgili bir duruma işaret ediliyor. Sözkonusu derecede erkeğin aile içinde yönetici ve itaat edilen pozisyonda olmasıdır, Erkeğin kadına verdiği mihir, aynca evlilik boyunca geçimini sağlaması, bir derece üstünlüğün somut gerekçeleridir. Nisa sûresinde yer alan bir ayette, bu realiteye işaret edilmiştir: "Allah, insanları birbirinden üstün kıldığı ve mallarından harcadıkları için erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler" (Nisa, 34). Aynı değerlendirme, İbn Abbas'a da nisbet edilir[435[435]]'. Erkeğin boşanma hakkına ve kadına göre daha fazla oranda evlenme hakkına sahip olması, bu derecenin bir göstergesi olabilir. Ayetin tefsiri bağlamında Seyyid Reşid Rıza şöyle der: Evlilik hayatı, sosyal bir hayattır. Her toplumun bir başkanının olması kaçınılmazdır. Çünkü bir toplumu oluşturan bireylerin görüşlerinin, arzularının eğilimlerinin farklı olması bir zorunluluktur. Ancak, bir liderin bulunması ve ihtilafların çözümü için ona başvurulması ile sözkonusu topluluk yapıcı

[435[435]] Hazin

bir çizgide hareket edebilir. Aksi takdirde her ferd, diğerinin aleyhine çalışacaktır. Dolayısıyla birliği sağlayan kulp kopacak ve düzen bozulacaktır. Ailede erkeğin lider olması daha uygundur. Çünkü erkek maslahatı daha iyi bilir. Kararları uygulama gücüne ve maddi imkanlara daha çok sahiptir. Reşid Rıza'nın bu değerlendirmesi isabetlidir. "Allah, insanları birbirinden üstün kılmıştır" ifadesini de açıklayıcı niteliktedir.

3) "Erkeklerin kadınlar üzerinde bulunan haklan gibi kadınların da erkekler üzerinde haklan vardır" cümlesi, boşanmış kadının kocasına dönmeyi reddetme hakkına sahip olduğunu ifade etmekten çok daha kapsamlıdır. Buna göre itaat, emanet, iffet, samimiyet, güzel muamele, saygı, güven, onurlandırma, iyilik, rahat ettirme, mizacını gözetme, çıkarını koruma, tek başına üstesinden gelemediği ihtiyaçlarını gidermede yardımcı olma gibi erkeğin kadından beklediği şeylere, kadın da erkekten bekleme hakkına sahiptir. Erkek, bu temele dayalı olarak kadını hayat ortağı olarak görmelidir. Kapsamlı ve geniş bir ortaklıktır bu. Bunlar kocanın karısının üzerindeki haklan olduğu kadar kadının da kocasının üzerindeki haklarıdır. Ayette geçen "maruf kelimesi, bu bağlamda son derece anlamlıdır. Çünkü bu kelime, karşılıklı olarak tanınan lehte ve aleyhteki haklar anlamını ifade eder. Bu haklan belli bir zamanla kıyaslayarak belirlemek doğru değildir. Bilakis, sosyal hayatın değişmesine ve gelişmesine paralel olarak bunları da geliştirmek mümkündür. Kan koca arasındaki haklar bağlamında tek Ölçü, helalin haram, haramın da helal kılınmamasıdır.

Tefsir bilginlerinden Hazin konuyla ilgili olarak şöyle der: "Çünkü evliliğin taraflar için öngördüğü haklar eşlerden her birinin diğerinin lehinde ve aleyhinde olan haklarını ve çıkarlarını gözetmekle yükümlüdür". Taberi şöyle der; "Bu cümle, çok şey ifade e-den derin ve geniş anlamlı bir ifadedir". Reşid Rıza, cümlenin tefsiri bağlamında şu açıklamada bulunur: Bu ifade erkeğe bir kriter veriyor. Her meselede ve her durumda eşine karşı göstereceği muameleyi onunla ölçsün diye. Hakların karşılıklı olduğunu, eşlerin eşit haklara sahip olduklarını bildiriyor. Kadın kocası için ne yapıyorsa koca da karısı için aynısını yapmakla yükümlüdür. Bu davranışlar biçim olarak aynı olmayabilirler; ama öz olarak aynıdırlar. Karı koca haklar ve hareketler bağlamında denktirlcr. Kişilik, duygu, bilinç ve akıl bağlamında da. Yani, her biri, noksansız bir insandır, aklı vardır; maslahatı ile ilgili fikirler üretir. Kalbi vardır; kişiliğiyle bağdaşan, kendisini sevindiren şeylerden hoşlanır, kişiliğiyle bağdaşmayan, hoşnut olmadığı şeylerden tiksinir. İki cinsten birinin diğerine tahakküm etmesi adaletle bağdaşmaz. Eşler birbirlerine saygı göstermedikçe, birbirlerinin haklarını gözetmedikçe evlilik hayatında mutluluğu yakalamak mümkün olmaz".

4) İkinci ayette, boşanmış kadının kocasına tekrar dönebileceği boşanma sayısı belirleniyor. Bu meseleyle ilgili olarak "boşama iki defadır" cümlesi son derece önemlidir. Peygamberimizin sünnetinden ve sahabenin uygulamasından bize aktarılan bilgilere gö-re[436[436]], karısını boşamak isteyen bir adam, onu geri dönmeli (ric'i talak) olarak bir defa

---

[436[436]] Taberi, Hazin, İbn Kesir. et-Tac c.2 sh.310-312

boşardı. Sonra iddeti esnasında karısını tekrar geri alırdı. Bundan sonra ilk boşanmanın sebepleri ortadan kalkamayacak olursa, onu ikinci kez ve geri dönmeli olarak boşardı. İddeti esnasında tekrar geri alırdı. Yine de boşanma sebepleri ortadan kalkmamışsa, üçüncü kez boşardı. Bu üçüncüsünde artık boşanma kesin olurdu ve kadın bir başkasıyla evlenip boşanmadıkça kocasına helal olmazdı. Burada vahye esas oluşturan hikmetin, kan kocaya birbirlerine dönme ve uzlaşma fırsatı tanıdığı açıktır. Üçüncü kez boşanma gerçekleştiği zaman, bunun anlamı, karşılıklı hoşnutluk ve uyuşma artık imkansız denecek kadar zordur. Arlık kan kocanın birbirlerinden ayrılmaları zorunlu hale gelmiştir. Bu her İkisinin de yararınadır. Boşanmaya ilişkin şer'i hükmün bu iarzda düzenlenmiş olması, son derece hikmetli ve isabetlidir.

Ebu Davud İbn Ömer kanalıyla Peygamberimizin şöyle dediğini rivayet eder: "Allah'ın en sevmediği helal boşanmadır"[437[437]]. Bu hadis ayetin içerdiği sakındırıcı ifadeleri, boşanmayı zorlaştırıcı önerileri açıklayıcı niteliktedir. Boşanmanın miibah olmakla beraber, pek de hoşlanılan bir durum olmadığı mesajı veriliyor. Burada ehven-i serin tercihi sözkonusudur. Büyük serse iyi geçinmenin, uyuşmanın zorlaştığı, karşılıklı olarak hakların çiğnendiği bir ortamda aile hayatını bir kaos gibi saracak olan mutsuzluk, bedbahtlık, bela, ayrılık, sıkıntı ve dayanılmaz manevi acılardır. Bunların bir taraftan ya da her ikisinden kaynaklanıyor olması sonucu değiştirmez. Buna dayanarak şunu söylemek mümkündür: Ayetlerin ruhuyla, akışıyla bağdaşan sonuç şudur: Buna dayanarak her boşama yemini, ayrılığı gerektirmez. Öfke anında veya kavga esnasında ya da cebir ve zorlama sonucu gerçekleşen boşamaları uygulamak gerekmez.

Tefsir bilginleri[438[438]] bazı sahabelere ve Tabiin ulemasına dayanarak çeşitli görüşler aktarmışlardır. Buna göre boşanmış kadının hamileliği kocaya karısını geri alması için tanınan süreyi, doğuma kadar uzatır.

"...Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helal olmaz" cümlesi ile hamileliği gizlemek suretiyle kadının kocasına dönüşünü engellemenin önüne geçilmek isteniyor. Talak sûresinde yer alan ilgili ayet de bunu pekişlirici niteliktedir: "Kadınlarınızdan arlık adetten kesilmiş olanlarla henüz adet görmemiş bulunanların iddetleri, -eğer şüpheye düşecek olursanız- üç aydır. Hamile kadınların bekleme süresi ise, yüklerin bırakmaları ile biter" (Talak, 4)

5) Geri dönmesİz (talak-ı bain) boşanmanın bir kerede ya da üç boşama sözüyle gerçekleşmesi hususunda iki görüş ileri sürülmüştür. Bazıları bu şekilde boşamayı caiz görürken, bazısı caiz görmez. Her grubun da dayandığı hadisler ve sahabe uygulamasına ilişkin rivayetler vardır. Ayetlerin akışı böyle bir uygulamayı onaylamaz niteliktedir. Rivayete göre

---

[437[437]] et-Tacc.2sh.398

[438[438]] Hazin

Hz. Ömer oğlunun karısını boşamasıyla ilgili olarak Rasulullah'a konuyu açar, o da ona şu tavsiyede bulunur: Oğluna söyle karısını evine alsın ve temizlenene kadar yanında tutsun. Tekrar aybaşı halini görüp temizlensin. Eğer dilerse onu yanında tutsun. Dilerse cinsel ilişkiye girmeden boşasın. İşte Allah'ın kadınların boşanması için emrettiği iddet budur"[439[439]] Bu hadis, yukarıdaki çıkarımımızı destekler mahiyettedir.

Talak süresindeki şu ayet de güçlü bir kanıttır: "Ey Peygamber, kadınları boşadığı-nız zaman, iddetleri süresinde boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmasmlar; ancak açık çirkin bir hayasızlık göstermeleri durumu başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını çiğnerse. gerçekte o, kendi nefsine zulmetmiş olur. Sen bilmezsin; olabilir ki Allah, bunun arkasından bir iş oluşturur. Sonra sürelerine ulaştıkları zaman, artık onları maruf üzere tutun ya da maruf üzere onlardan ayrılın. İçinizden adalet sahibi iki kişiyi de şahid tutun, Şa-hidliği Allah için dosdoğru yerine getirin. İşte bununla Allah'a ve ahîret gününe iman edenlere öğüt verilir" (Talak; 1-2). Anladığımız kadarıyla, boşanmış kadının evden çıkarılmamasının emredilmesi, geri dönüşe geniş zaman tanımaya ve iddet esnasında uzlaşmayı kolaylaştırmaya yöneliktir.

Rivayete göre Rukane b. Abdu Yezid, Rasulullahın yanına gelerek şöyle der: Karımı geri dönmesiz olarak boşadım. Ondan istediğimi bir kerede söyledim. Rasulullah: "Allah'a yemin eder misin?" diye sordu. Rukane: "Allah'a yemin ederim" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz: "Ne kastetmişsen o olmuştur"[440[440]] dedi. Bu hadis bir kerede üç boşamanın hem de geri dönmesiz olarak gerçekleşebileceğine kanıt oluşturabilir. Bunun için de kişinin yemin edip bunu kastettiğini ikrar etmesi lazım gelir. Çünkü, boşama sonrası geri dönüşün hikmeti, taraflara uzlaşma ve karşılıklı rıza imkanını tanımaktır. Kocanın kesin ayrılıkta kararlı olması, uzlaşma ve rızanın güç olduğunu ortaya koyar. Bu durumda Kur'an'ın şu hükmü devreye girer: "Ya iyilikte tutmak, ya da güzelce salıvermek..."

Tefsir bilginleri[441[441]] îbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet ederler: Rasulullah, Ebııbekir ve Ömer'in hilafetinin ilk iki senesinde üç boşama, birer birer yapılırdı. Sonra Ömer:

"İnsanlar temkinli davranmaları gereken bir hususta acele davranıyorlar. Bu aceleci davranışlarını aleyhlerine onaylarsak bunun önüne geçebiliriz1' dedi ve üç talakın bir kerede gerçekleşeceğini ilan etti.

Eğer bu rivayet sahihse, Rukane'nin hadisiyle bağdaşmaktadır. Bu durumda denebilir ki, Hz. Ömer'in onayladığı tek boşamalar, kesin olarak eşinden ayrılmaya kararlı olanlar için geçerlidir. Koca bunu kastetmediğini söylerse, sözüne İtibar edilir ve boşaması, bir kerelik

---

[439[439]] et-Tac c.2 sh.312

[440[440]] et-Tac c.2 sh.311 (Ebu Davud, Tirmizi, Şafii, Hakîm "sahihtir" demiştir).

[441[441]] et-Tac c.2 s.310. (Müslim. Ebu Davud ve Ahmet b. Hanbel)

geri dönmeli (ric'i talak) boşama kabul edilir. Burada şunu söylemek mümkündür; İncelemekle olduğumuz ayetlerle "Talak" süresindeki ayetleri birlikte düşündüğümüz zaman, ilk boşamadan sonra, bir kez daha boşama olursa bunun kesinlik kazanacağı sonucu çıkıyor karşımıza. Yukarıda İbn Ömer'in boşanmasıyla ilgili olarak sunduğumuz hadis de bu çıkarsamayı destekler mahiyettedir.

6) "Ya iyilikle tutmak ya da güzelce salıvermek..." cümlesi hem 229. ayette, hem 23İ. ayette tekrarlanmaktadır. Bu ifade de, evlilik ilişkisinin dayanması gereken temele ilişkin olarak derin boyutlu ve kapsamlı bir ilke dile getirilmektedir. "Ya iyilikle (maruf) tutmak ya da güzellikle (ihsan) salıvermek..." Yüce Allah insanı bir nefisten yarattı, eşini de ondan varetti. Eşler birbirleriyle sevgi ve merhamet esasları üzere huzura kavuşsunlar. Sevgi ve merhamet taşıyan hak ve yükümlülükler olduğu genel kabul gören (örf) muamele ve davranışlarla birlikte yaşasınlar. Bu olumlu ilkenin pratizc edilişi güçlenince, bu sefer olumsuzu temsil eden ilke devreye girer: Güzellikle salıvermek...Yani zarar vermeden, eziyet etmeden ve ezmeden güzellikle,ayrılmak...

- Buradan hareketle şu sonuca varıyoruz; Kur'an'in bu cümlesinde ifadesini bulan iki ilkeye eşlerin muhalefet etmesi, Allah katında büyük bir günah sayılır. Sûrenin 231. ayeti, bunu gerçekten etkileyici bir üslupla ifade etmektedir. Çünkü ister evlilik halinde ister geri dönmeli boşamalar sonrasında gerçekleşen geri dönüş halinde "iyilikle tutma ya da güzellikle salıverme" ilkesine göre hareket etmemek, kocanın Allah'ın ayctleriyle oynadığı, çeşitli hilelerle onların yaptırım gücünden kurtulmağa çalıştığı, onları alaya aldığı anlamına gelir (bu tür bir cürümden Allah'a sığınırız). Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Bu tür bir muameleye maruz kalan kadın, meseleyi yargıya intikal ettirebilir. Kocasının hakka uydurulmasını s ağlayabilir. Hakim bu durumda iki ilkeden birini gerçekleştirir ve kadını eziyetlere, baskılara ve saldırılara karşı koruma altına alır. Nisa süresindeki şu ayet bu çıkarsamayı destekler mahiyettedir: "Karı kocanın aralarının açılmasından korkarsamz, bu durumda, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının da ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar arayı düzeltmek isterlerse, Allah da aralarında basan sağlar. Şüphesiz Allah bilendir, haberdar olandır" (Nisa, 35). Ayetin akışından kitabın Rasuiullaha ya da müslümanlar arasında yetkili birine yönelik olduğu anlaşılıyor... Gerek bu ayet ve gerekse Nisa süresindeki şu ayetler: "Eğer bir kadın, kocasının huysuzluğundan veya ondan yüz çevirip uzaklaşmasından korkarsa, barış ile aralarını bulup düzeltmekte ikisi için sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır. Nefisler ise kiskançlığa ve bencil tutkulara hazır kılınmıştır. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberi olandır. Kadınlar arasında adaleti sağlamaya -ne kadar özen gösterseniz de- güç yetiremezsinİz. Öyleyse büsbütün birine eğilim gösterip de Öbürünü askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve sakınırsanız, şüphesiz, Allah bağışlayandır, esirgeyendir. Eğer ikisi ayrılacak olurlarsa, Allah her birini bol nimetlerinden rızıklandırır. Allah'ın rahmeti geniştir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Nisa; 128-130). Hakimin kan kocanın arasını bulmak ve ancak uzlaşma umudu

kalmaması durumunda ayrılığa karar vermekle yükümlü olduğunu göstermektedir. Ancak bu yetki, kadını polis marifetiyle kocasının yanına dönmeye zorlama derecesine vardırılmamasi gerektiğine inanıyoruz. Kadın kocasının kötü muamelesinden ve zarar verici davranışlarından şikayet ediyorsa, "itaat evi"dir, diye onu kocasının evine göndermek doğru bir davranış değildir. Böyle bir tutum Kur'an'm ruhuna terstir.

7) 230. ayet kocanın, boşama ya da geri dönüş aşamasında daha önce karısına verdiği bir malı geri almaya yeltenmesinin doğru bir davranış olmadığını vurguluyor. Diğer bir ifadeyle, boşamayı kadının malına el koymak için bir araç olarak kullanmak yasaktır. Çünkü bu tutum: "İyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermek" ifadesinin içerdiği ilkelerle çelişmektedir. Bununla beraber, ayet-i kerime, bir kadının, adı geçen ilkelere uymayan ve meselenin hakime intikal ettirilmesini de istemeyen -bu şekilde karısının malına el koymak isteyen- kocasına bir miktar mal vererek özgürlüğünü elde etmesine imkan tanımaktadır. Ayette bu konuya yönelik ifade oldukça etkileyici bir üsluba sahiptir; "Şayet erkek ve kadın, Allah'ın sınırlarında durmayacaklarından korkarlarsa başka. Eğer erkek ve kadının, Allah'ın sınırlarında duramayacaklarından korkarsamz, o zaman kadının fidye vermesinde ikisi için de günah yoktur" İslam fıkhında bu uygulamaya "Hal" denir. Rasulullah zamanında, bu tür bir olayın yaşandığı rivayet edilir: Rivayete göre Sabit b. Kays'ın karısı, Rasulullah'a gelerek kocasını şikayet eder. -Ravilcr şikayetin sebebi hakkında farklı şeyler söylerler. Birine göre, kadın onun dininden ve ahlakından razı olduğu halde biçimini beğenmiyordu. Bir diğerine göre Sabit kadını dövüyordu. Kadın vücudundaki darp izlerini Rasulullah'a göstermiştir- ve adamın kendisini boşamasını sağlamasını ister. Peygamberimiz adamla konuşur. Adam şunu söyler: "Ben ona bir hurma bahçesini vermiştim. Onu bana geri versin, ben de onu boşayayım". Kadın bunu kabul eder, adam da kendisini boşar[442[442]].

Ayet-i kerime, açıkça şunu ortaya koyuyor: Sözkonusu ruhsat, karı kocanın Allah'ın belirlediği sınırlara uymamaları birbirlerinin haklarını gözetmeyeceklerinden korkulduğu durumlar için geçerlidir. Tefsir bilginleri bunu ayrılık, geçimsizlik olarak yorumlamışlardır. Eakat ayetin anlamı bundan daha geniştir. Zarar vermeyi, sıkıntıya sokmayı, dövmeyi, aşağılamayı, müzmin hastalığı, iktidarsızlığı, çirkinliği ve nefreti de kapsar.

Tefsir bilginleri[443[443]] Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet ederler: Bir kötülük sözkonusu olmaksızın bir kadın kocasından kendisini boşamasını İsterse, ona cennetin kokusu haram olur". Buradan şu sonucu çıkarıyoruz. Kadınların şikayetleri için ileri derecede bir eziyet hali sözkonusu olmalıdır. O zaman 230. ayette kendilerine tanınan "hal" hakkının yürürlüğe konulmasını isteyebilirler.

Ulemanın çoğunluğu "hal"in boşama değil, fesh olduğu görüşündedir[444[444]]. Dolayısıyla

---

442[442] et-Tacc.2 sh.315 Ayrıca Hazin ve İbn Kesir tefsirleri.

443[443] 229. ayet için bkz. İbn Kesir

444[444] Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir

"hal"den sonra koca, karısını yeni bir mihir ve nikah aktiyle geri alabilir. Bunun için karı kocanın Allah'ın belirlediği sınırları gözeteceklerinden kesin olarak emin olmaları ve karşılıklı rıza içinde olmaları gerekir. Bu durumda yeni bir nikah sözkonusudur. Dolayısıyla, daha önce gündeme gelen, şer'i kuralların tümü yerine gelmiş olur.

Zemahşeri "eğer erkek ve kadının Allah'ın sınırlarında duramayacak!arından korkar-sanız" ifadesinde hitabın hakimlere imamlara yönelik olduğunu söyler. Bu değerlendirmenin isabetli olduğu açıktır. Çünkü meselenin yargı yoluyla çözüme kavuşturulması sağlıklı bir değerlendirme açısından daha uygundur. Rivayette işaret edilen olay da bunu destekler mahiyettedir. Sabit'in karısı, meselesini aynı zamanda müslümanlarm kadısı konumunda olan Rasulullah'a intikal ettirmiştir. O da karı koca arasında ara buluculuk yapmış ve meseleyi çözüme kavuşturmuştur.

Bir kere daha söylüyoruz: Gerek bu cümle ve gerekse Nisa sûresi 35. ayette yer alan karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, bu durumda erkeğin ailesinden bir hakem, kadının da ailesinden bir hakem gönderin" cümlesi, imamlara ve hakimlere boşanma ve evlilik meselesini, koşullarını ve haklarını düzenlemek üzere müdahale etme yetkisini tanımaktadır. Ta ki başı boşluk yaşanmasın, mesele suistimal edilmesin, haksızlığa, yanlışlığa, eziyete, dolayısıyla aile kurumunun çöküşüne fırsat verilmesin.

Bazı fıkıh imamlarının belirttiğine göre kadının kocasından ayrılmasının bir diğer imkanı da vardır. Kadının boşanma yetkisini istemesi, erkeğin de bunu kabul etmesi. Bu durumdaki kadına "mufavvide" (yetki devralmış) denir[445[445]].

Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadiste[446[446]] bu olayın Peygamberimiz zamanında ve "senin işin senin elindedir" lafzıyla gerçekleştiği belirtilir. Hammak b. Zeyd'in şöyle dediği rivayet edilir. "Eyyub'e dedim ki: Hasan'ın dışında, bir adamın karısına "senin işin, senin elindedir" demesinin üç talak anlamına geldiğini söyleyen birini duydun mu? Dedi ki: Hayır. Ancak Katade Benu Semer mevalisinin çoğundan, onlar da Ebu Seleme'den, O da Ebu Hureyre'den Peygamberimizin bu lafzı üç talak saydığını duymuştur. Bu hadise göre boşanma hakkını elinde bulunduran kadının boşanması "geri dönmesiz" olur. Çünkü bu onun isteğini gösterir. Daha önce yer verdiğimiz Rukane hadisinde gördüğümüz gibi, bu konularda kadının isteğini önemsemek gerekir.

8) 230. Ayelin başındaki "eğer boşarsa" ifadesindeki "zamir" karısını birinci ve ikinci kere boşayan eski kocaya dönüktür. Buna göre ifadeden şu anlamı çıkarmak gerekir: Adam karısını üçüncü kere de boşarsa, ayette işaret edildiği gibi kadın bir başkasıyla evlenmedikçe ona helal olmaz. Aynı ayetin içinde ikinci kez geçen "onu boşarsa" ifadesindeki "zamir"se,

---

[445[445]] İbn Kesir

[446[446]] et-Tacc.2sh.315

kadının yeni kocasına dönüktür. Böylece ayet-i kerime, üçüncü boşamanın ardından kan kocaya birleşme için bir kapı daha bırakıyor. Ayrılık deneyiminden gerekli dersleri çıkardıları, bundan sonra karşılıklı rıza ve uyum içinde hareket edecekleri anlaşılırsa, Allah'ın sınırlarını gözeteceklerinden kuşku duymazlarsa, birleşmeleri için bir engel yoktur. Ayetlerin metin ve akış itibariyle vurgulamak istedikleri de budur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Boşanmış kadının bir başka erkekle evlenmesinin ardından karı kocanın tekrar bir araya gelmesi ile gerçekleşen nikah akti, yeni bir akit olması hasebiyle, şeriatın öngördüğü hak ve şartların avdet etmesini sağlar.

Bu münasebetle, hülle evliliğine ilişkin bazı açıklamalar yapma gereğini duyuyoruz: Ayetin akışından, deneme ve düşünme fırsatı vermeyi amaçladığı anlaşılıyor. Oysa "hülle" evliliği bu amacın gerçekleşmesini sağlayıcı mahiyette değildir. Tersine şeriata, Kur'ana ve hikmetine karşı bir lür hileye başvurulduğu açıktır. Peygamberimizin hülle yapana ve yaptırana lanet elliği rivayet edilir[447[447]]. Bazı imamlar, hülle nikahını mekruh, bazısı haram, bazısı da caiz olarak nitelemiştir. Caiz görenler, nassın zahirine dayanmaktadırlar. Çünkü hülle evliliği anlaşmalı bir evlilik olmakla beraber, akitle mihirle gerçekleşen seri bir evliliktir. Sonunda şeriata uygun bir boşanmayla neticelenir. Öyle anlaşılıyor ki, bu lür evliliği caiz görenler, bu sonuncu ayetlerin akışından çıkarıyorlar. Çünkü ayetlerde evlilik bağını sürdürmeye, saygınlığını korumaya teşvik ediliyor. Kan kocanın aynılıktan gerekli dersleri çıkarıp tekrar birleşmeleri isteniyor. Ayetlerde hedeflenen budur. Üzerinde durulmaya değer bir görüş olmakla beraber gönül hülle nikahının mekruh daha doğrusu haram oluşuna meylediyor. Çünkü her ne amaçla olursa olsun, çirkin bir hile görüntüsünü vermektedir. Nesai, Peygamberimizden şöyle rivayet eder[448[448]]: Rümeysa Rasulullah'ın yanına geldi ve kendisine el sürmüyor (cinsel anlamda) diye kocasını şikayet etti. Çok geçmeden kocası geldi ve "yalan söylüyor, ya Rasulul-lah, ona el sürüyor -bir rivayette "onu deri gibi silkeliyor". Ama o, eski kocasına dönmek istiyor"... dedi. Bunun üzerine Rasulullah: "Sen adamın tadına varmadığın sürece bu sana helal olmaz..." buyurdu. İbn-i Abbas'tan şöyle rivayet edilir[449[449]]: Rasulullaha "hülle" evliliği soruldu. Buyurdu ki: Hayır. Ancak isteğe bağlı evlilik vardır. Bir oradan bir oraya nöbetleşe evlilik olmaz. Allah'ın kitabı ile alay edip sonra kadının tadına bakmak doğru değildir". Bir adam ibn-i Ömer'in yanına geldi, ona karısını üç talakla boşayan, sonra aralarında bir istişare olmaksızın, boşanmış kadını adamın kardeşi nikahlayıp kardeşine helal olsun diye boşarsa, bu caiz midir? diye sordu. İbn Ömer: Hayır, dedi. Ancak istekli bir evlilik olabilir. Biz Rasulullah zamanında "hülle" nikahını hayasızlık sayardık, dedi[450[450]]. Hz. Ömer'in şöyle dediği rivayet edilir: "Bana hülle yapan ve yaptıranlar

---

447[447] Tirmizi, et-Tac c.2 sh.307
448[448] ei-Tacc.2sh.313
449[449] İbn Kesir

450[450] İbn Kesir

getirilirse onları recm ederim"[451[451]].

9) 232. Ayette bir diğer direktif yer alıyor. Burada kadının ailesinin onun kocasına dönüşüne engellemeleri yasaklanıyor. Kan koca arasında göz önünde bulundurulması gereken şer'i hudutlara riayet edip karşılıklı hoşnutluk içinde bir arada olacaklarına akıllan yatarsa, kadının akrabalarının buna engel olmaları doğru değildir. Kan-kocanın birleşmesine yardımcı olmalarının hem kendileri hem de onlar için daha temiz daha olumlu olacağı vurgulanıyor. Bütün seri hükümlerde olduğu gibi burada da büyük bir hikmet göz önünde bulundurulmuştur.

İmdi ayetlerden anladığımız kadarıyla boşanma, İslam'dan önce de bilinen bir uygulamaydı. Koca çoğu zaman karısının haklarını ve elindeki nikah bağını kötüye kullanıyordu. Mesela kendisinden nefret ettiği halde veya o kendisinden hoşlanmadığı halde, onu nikahının altında tutuyordu. Bununla kadının mallarına el koymayı, onu zarara uğratmayı amaçlıyordu. Kadının akrabaları da kadın üzerindeki velayet yetkilerini kötüye kullanıyorlardı. Çıkarlar ve arzuları neyi ön görüyorsa, kadın hakkında ona uygun bir karar alıyorlardı. Bundan dolayı ayet-i kerime, bu meseleyi çeşitli açılardan hakka adalete ve hikmete uygun olarak düzenledi. Bunu yaparken de aile binasını, evlilik bağını, aile hayatını özellikle kadının haklarını korumaya büyük özen gösterdi. [452[452]]

233- Anneler, çocuklarını -emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için- tam iki yıl emzirirler. Onların uygun biçimde yiyeceğini ve giyeceğini sağlamak, çocuğun babasına aittir. Herkes ancak gücü ölçüsünde bir şeyle yükümlü tutulur. Ne anne çocuğu yüzünden ne de çocuğun aid olduğu baba, çocuğu yüzünden zarara sokulmasın. Mirasçının da aynı şeyi yapması gerekir. Eğer anne baba anlaşarak çocuğu sütten kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı süt annesi tutup emzirtmek isterseniz verdiğiniz ücreti güzelce verdikten sonra yine üzerinize bir günah yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah, yaptığınız her şeyi görmektedir.

Görüldüğü gibi ayet-i kerime Önceki konuyla bağlantılıdır ve boşama hükmü ile ilgili açıklamaların devamı niteliğindedir. Ayetin akışı "anneler" sözü ile boşanmış kadınların kastedilmiş olmasını gerektirir. Ayet-i kerime dikkatle incelendiğinde bunun kastedildiği anlaşılır. [453[453]]

[451[451]] İbn Kesir

[452[452]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/248-258.
[453[453]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/259.

Boşanmış Kadınların Çocuklarını Emzirmesi Meselesi

"Anneler, çocuklarım (...) emzirirler..."

Ayet-i kerime, boşanmış kadınlar ve çocuklarıyla ilgili birtakım hukuki kurallar ve direktifler içermektedir:

1) Anne baba birlikte emzirmenin tamamlanmasına karar verirlerse, boşanmış anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Çünkü eksiksiz bir emzirmenin normal süresi budur.

2) Emzirme süresi boyunca baba, annenin geçimini geleneğe ve emsal uygulamalara uygun olarak üstlenir. Ancak kimseye gücünün üstünde bir yükümlülük verilemez.

3) Baba çocuğu dolayısıyla anneye, anne de çocuğu dolayısıyla babaya bilerek zarar vermeye kalkışmamalı, hileli davranışlar içine girmemelidir.

4) Emzirme esnasında çocuğun babası ölecek olursa, annenin nafakasını babanın mirasçıları ödemekle yükümlüdürler ve anneyi zarara uğratmaları yasaktır.

5) Anne baba birbirlerine danışıp anlaşarak çocuğu iki yılın tamamlanmasından önce sütten kesebilirler.

6) Anne baba isterlerse çocuğu süt anne tutup emzirtebilirler. Ancak baba, annenin çocuğunu emzirdiği süre boyunca ücretini ve süt annenin de emzirmeye başladığı andan itibaren hakkını, geleneğe ve emsal uygulamalara uygun olarak ödemek zorundadır.

Ayet-i kerime, anne ve babalarla birlikte tüm dinleyicilere yönelik bir buyrukla son buluyor. Allah'tan korkup sakınmaları O'nun belirlediği sınırlara riayet etmeleri isteniyor. Çünkü Allah, yaptıkları her şeyden haberdardır. Amellerinin gerekçelerini ve hedeflerini bilir. Bu hukuki kurallarda ve direktiflerde hak, adalet ve hikmet unsurları son derece belirgindir.

Bazı tefsir bilginleri[454[454]] ayetin, emzirme ve süresi, bu esnada anne ve babanın görevleri, ayrıca babanın Ölümü halinde mirasçıların görevleri, sonra çocuk için süt anne tutma durumu ile ilgili olarak içerdiği hükümlerin boşanmış, boşanmamiş tüm anneleri kapsadığını söylemişlerdir. Hiç kuşkusuz bu yabana atılacak bir değerlendirme değildir. Özellikle ayette "anneler" ifadesinin mutlak oluşu bunu pekiştirici bir unsurdur.

Bazı fıkıh bilginleri bu ayetten hareketle, zorunlu haller hariç annenin çocuğunu emzirmek zorunda olmadığını söylemişlerdir[455[455]]. Bizim kanaatimize göre "çocuklarını em-zirirler" ifadesi, zorunluluk bildirir niteliktedir. Dolayısıyla bu ayet, adı geçen çıkarsamayı gerekçelendirm emektedir.

[454[454]] İbn Kesir

[455[455]] el-Keşşaf

Bazı tefsir bilginleri iki yılın tamamlanmasından önce çocuğun sütten kesilmesiyle ilgili "danışarak" ifadesinden, "deneyimli insanlara danışmak suretiyle" anlamını çıkarmışlardır[456[456]]. Bu da dikkate değer bir görüştür. Ama bu anne babanın konuyla ilgili olarak birbirleriyle de istişare etmelerine engel değildir. Şayet tefsir bilginlerinin bu çıkarsamaları doğruysa bu demektir ki, Kur'an, bunun gibi sağlık meselelerinde uzmanlarına danışmayı ve onların görüşleri doğrultusunda tavır almayı zorunlu kılmaktadır. Kuşku yok ki, bunu da dikkate değer bir direktif olarak algılayabiliriz. [457[457]]

234- İçinizden ölenlerin geriye bıraktıkları'[458[458]] eşleri'[459[459]] dört ay on gün kendilerini gözetlerler[460[460]]'. Sürelerini bitirince artık kendileri için uygun olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah yaptıklarınızı haber alır.

235- Böyle kadınlara evlenme isteğinizi üsîü kapalı biçimde bildirmenizden'[461[461]] yahut İçinizde tutmanızdan' [462[462]]dolayı size bir günah yoktur. Allah sizin onları anacağınızı bilmektedir. Sakın iyi söz söylemeniz dışında, onlarla bir gizli buluşmaya sözleşmeyin'[463[463]] ve farz olan bekleme süresi dolmadan nikah bağını bağlamaya kalkmayın[464[464]]' ve bilin ki, Allah içinizden geçeni bilir. O'ndan sakının ve yine bilin ki, Allah bağışlayandır, halimdir.

Kocası Ölmüş Kadının İddeti

"İçinizden ölenlerin geriye bıraktıkları eşler dört ay on gün kendilerini gözetlerler."

Yukarıda sunduğumuz iki ayette, kocası ölmüş kadınlarla ilgili bazı hukuki kurallar ve hükümler bildiriliyor:

1) Böyle bir kadın, kocasının ölümünün ardından dört ay on gün bekleyip kendini gözlem

---

[456[456]] Hazin

[457[457]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/259-260.

[458[458]] Yezerun Geriye bırakırlar.

[459[459]] Ezvacen Eşler.

[460[460]] Yeterebbasne bİ enfusihİnne Beklerler, kendilerini gözlem altında tutarlar.

[461[461]] Arradtum Üstü kapalı olarak ima ettiğiniz.

[462[462]] Eknentum fi enfusikum Kalbinizden geçirdiğiniz, niyet ettiğiniz.

[463[463]] La tuva' iduhunne sirren Onlarla bir gizli buluşmaya sözleşmeyin. Bir görüşe göre bu ifadeden maksat şudur: Onları cinsel ilişkiyle baştan çıkarmayın, sizinle evlenmeye razı etmek için onları tahrik etmeyin. Bir diğer görüşe göre kastedilen anlam şudur: "Onlara açıkça evlenme teklif etmeyin, sizinle evlenmeleri sözünü almak ve başkalarıyla evlenmemelerini sağlamak için onları sıkıştırmayın, zorlamayın". Bundan sonraki cümleden hareketle bu ifadenin yüz kızartıcı söz söylenmesini yasakladığını söyleyebiliriz.

[464[464]] Ve la ta'zimu ukdete'n-nikahi hatta yebluğa'l kitabu ecelehu) Belirlenen süre dolmadan resmen nikah aktini gerçekleştirmeyin.

altında tutmalıdır.

2) Bu sürenin bitiminden sonra kadının örfe ve güzel ahlaka uygun olarak aldığı herhangi bir karardan dolayı ne kadının velileri ne de kadının kendisi için bir günah yoktur. Allah insanların niyetlerini ve yapıp ettiklerini bilir, onlardan haberdardır.

3) Bu şekilde dul kalmış bir kadınla evlenmek isteyenin bu süre içinde evlilik isteğini üstü kapalı olarak kadına hissettirmesinin veya böyle bir isteği içinden geçirmesinin sakıncası yoktur. Çünkü yüce Allah bunun doğal ve makul bir şey olduğunu bilir. Ancak adam konuya ilişkin sözlerinden konuşmasında ciddiyetini korumalı ve örfü gözetmelidir. İnsan vakarına ve hayaya yakışmayan müstehcen ve tahrik edici ifadeler kullanmaktan kaçınmalıdır. Kadının iddeti dolmadan, nikah kıymaya yeltenmemelidir. Allah, insanların neler yapıp ettiklerini ve içlerinden geçirdikleri niyetlerini bilir. Bu yüzden, insanların Allah'tan korkup sakınmaları ve tutum ve davranışlarında onu gözetmeleri gerekir. Bununla beraber, Allah bağışlayıcıdır, halimdir, iyi niyetlileri, istemeyerek sınırı aşanları hoşgörür. Zor olanı, üstesinden gelinemeyeni emretmez.

Gerçi ayetler önceki bölümde olduğu gibi boşanma ile ilgili hukuki kuralları içermi-yorlar; ancak genel olarak boşanma çerçevesinde mütalaa edilebilecek hükümler içeri-yorlar. Dolayısıyla, sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları, ya iniş sıralaması ya da içerik ve hukuksal benzerlik sebebiyledir.

Tefsir bilginleri[465[465]] sahabe ve tabiin ulemasından bazı görüşler aktarmışlardır. Buna göre incelediğimiz bu ayetlerin ilki, yine bu sûrede yer alan 240. ayeti neshetmiştir. Az sonra da göreceğimiz gibi kadın kocası ölünce bir köşeye çekilir, en kötü elbiselerini giyer, koku veya başka bir şey sürünmezdi ve bu durumunu bir yıl boyunca sürdürürdü[466[466]]. Bu ayetin inişiyle birlikte kadının matem süresi bir yıldan dört ay on güne indirilmiş oldu. Buhari, Abdullah b. Zübeyr'in şöyle dediğini rivayet eder[467[467]] "Osman b. Affan'a dedim ki: Bakara sûresi 234. ayeti, 240. ayeti neshetmiştir. Neden onu mushafa yazıyorsun? Bana şu cevabı verdi: Ey kardeşimin oğlu, Kur'andaki hiç bir şeyin yerini değişti-remem". Yine Ebu Davud'un İbn-i Abbas'tan rivayet ettiğine göre 234. ayette sözkonu-su 'edilen "iddet" hükmü ile 240. ayet neshedilmiştir. Bu rivayetlere rağmen 240. ayet muhkemdir. 240. ayetin yorumunda açıklık getireceğiz gibi her iki ayet de muhkem hüküm içermektedir.

Tefsir bilginlerini belirttiklerine göre 240. ayette sözü edilen süre, matem için belirlenen bir süredir. Konuya ilişkin olarak bir hadis rivayet edilir: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının bir ölünün ardından üç günden fazla yas tutması helal olmaz. Ancak kadın, kocasının

---

[465[465]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin. Zemahşeri ve Tabresi

[466[466]] Konuyla ilgili olarak Ümmü Seleme'den bir hadis rivayet edilmiştir. Bkz. Kutub-ı hamse, ayrıca et-Tac c.2 sh.330

[467[467]] et-Tac c.4 sn.56

ardından dör ay on gün yas tutar"468[468]. Hiç kuşkusuz rahmin arınması için gerekli olan süre de bunun içindedir. Çünkü dört ay on gün ana rahminin boş olduğunun anlaşılması için gerekli olan süreden uzun bir zamandır. Yas tutma süresi sona erince ve kadının hamile olmadığı da anlaşılınca artık yeniden evlenmesi mümkün olabilir. Şunu da vurgulayalım ki, hamile dul kadın, iddetin bitiminden önce doğum yaparsa, sürenin sonuna kadar kendini gözlem altında tutmalıdır. Çünkü dört ay on günlük süre yas için öngörülen iddetür. Rivayete göre469[469] Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Esle-milerden Sebia adlı kadın kocasının ölümünden bir kaç gece sonra hayız görmeye başladı. Bunu Peygamberimize açınca evlenmesini emretti".

Talak sûresinde boşanmış hamile kadının iddeti, kadının doğumu ile sınırlandırılmıştır: "Gebe olanların bekleme süresi yüklerini bırakmalarına kadardır" (Talak, 4). Dolayısıyla Peygamberimiz bu ayetin hükmünü dul kadını da kapsayacak şekilde genel-leştirmiştir. İncelediğimiz ayette kesin bir izah getirilmediği için Peygamberimizin uygulaması bütünleyici ve uygulaması zorunlu bir hüküm olarak algılanmalıdır. Ayrıca Kur'an'ın genel mesajına uygun bir kolaylaştırma hafifletme de görüyoruz.

Dul kadının iddeti esnasında koku sürmesi, süslenmesi ve evinden çıkması hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazısı bunlar yüce Allah'ın dul kadınlar için öngördüğü matemin gerekleridir, diye karşı çıkarken, bazısı da "ayette sadece dul kadının kendini gözlem altında tutmasından ve iddetin sonuna kadar evlenmemesinden söz ediliyor, dolayısıyla kocası ölmüş bir kadın iddeti esnasında bu sayılanların dışında her şeyi yapabilir" diyerek karşı bir görüş ileri sürmüşlerdir. Ne var ki, elimize ulaşan birçok hadiste, birinci görüşü pekiştiren açıklamalar yer almaktadır. Ümmü Seleme'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Rasulullah buyurdu ki: Kocası ölmüş kadın renkli elbise giymesin, endamlı yürümesin, zinetlerini takmasın, kına yakmasın, sürme çekmesin ve koku sürmesin"470[470]. Ümmü Atiye'den şöyle rivayet edilir: "Üç günden fazla yas tutmanız yasaklanırdı. Ancak birinizin kocasının ölmesi durumunda dört ay on gün süreyle yas tutardık. Bu süre içinde sürme çekmez, koku sürmez ve renkli elbiseler giymezdik. Sadece ipleri boyalı bir hırkayla üzerimizi örterdik. Ancak herhangi birimiz aybaşı halinden temizlenip yıkandığı zaman bir parça kafur sürmesine ruhsat verilirdi"471[471].

Tefsir bilginleri içinde sadece Zemahşeri "sizin için bjr günah yoktur" cümlesindeki zamirin, dul kadının velilerinden çok hakimlere dönük olduğunu söylenmiştir. Ona göre, bu ifade hakimlere, dul kadınların tutmakla yükümlü oldukları yasın hükümlerini ihlal etmelerine

---

468[468] İbn Kesir, et-Tac c.2 sh. 328-329,5 sahih hadis kitabı sahibi iki hadisi rivayet etti.

469[469] İbn Kesir et-Tac c.2 s. 328-329

470[470] el-Kasımi

471[471] et-Tac c.2 s. 30 (Buhari, Müslim, Tirmizi, Davud)

engel olma hakkını vermektedir.

Bazıları bu ifadeden ve sonrasında yer alan cümleden hareketle şu çıkarsamada bulunmuşlardır[472][472]. Dul kadın, yas müddeti sona erince kendi başına evlenme kararını verebilir. Yanısıra ahlaka ve örfe aykin olmamak koşuluyla normal bir şekilde süslenebilir, koku sürebilir. Bazıları, bakirelerde olduğu gibi, dul kadınlarla ilgili olarak da velilerin onları evlendirme yetkisine sahip olduğunu söylemişlerdir[473][473]. Bizce ilk görüş daha isabetlidir. Çünkü Kur'an nassı açık ve kesindir.

Kocası veya yatağına giriyorsa efendisi ölen cariyenin tutacağı yasın süresi ile ilgili olarak farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazısına göre cariyenin tutacağı yasın süresi hür bir kadının tutacağı yasın süresinin yarısı kadardır. Bazısı ise onun tutacağı yasın da hür kadınlannki kadar olacağını söylemişlerdir[474][474]. İlk görüş cariyenin toplumsal statüsüne daha uygundur. Nitekim bu statüden dolayı boşanma iddeti ve zina cezası yarı yarıya inmiştir. Daha önce bu hususa açıklık getirmiştik.

Kocası ölen kadını iddeti, şayet hamileyse hamileliği boyunca geçiminin kocasının terekesinden karşılanmasının ne şekilde olacağı hususunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları biraz sonra inceleyeceğimiz 240. ayete dayanarak bunun bir tür borç olduğunu ve terekeden karşılanması gerektiğini söylemişlerdir. Bu görüşlerini pekiştirmek için de boşanmış kadınlara iddetleri boyunca barınma, nafaka ve geçinme hakkı tanıyan Talak sûresi 6. ayeti kanıt olarak ileri sürmüşlerdir: "Boşadığınız kadınları gücünüz âl-ÇÜsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırıp evden çıkmaya zorlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Şayet gebe iseler, yüklerini bira-kıncaya kadar onların geçimini sağlayın" (Talak, 6). Bazıları ise bunun dul kadına kocasının terekesinden pay öngören hüküm ile birlikte neshedildiğini söylemişlerdir[475][475].

Öte yandan bazı tefsir bilginleri[476][476] şu değerlendirmede bulunmuşlardır: Bir kadının kocası kendisiyle cinsel ilişkiye girmeden ölmüşse, kadın yüce Allah'ın öngördüğü matem süresini tamamlamakla yükümlüdür. Mihrini eksiksiz almak ve kocasının mirasından yararlanmak hakkına da sahiptir. Bu görüşlerini pekiştirmek için de şu hadisi kanıt olarak ileri sürerler: "Bu konuda İbn Mes'ud'a bir soru sorulur. Şu cevabı verir: Ben görüşümü söylüyorum. Eğer doğruysa Allah'tandır. Yanlışsa benden ve şeytandır. Allah ve Rasulu bundan beridir. Bana göre böyle bir kadın mihrini eksiksiz alır. (Hiç bir noksanlığa meydan verilmez) kocasının Ölümünden sonra yas tutar ve mirastan payını alır". İbn Mes'ud bunları söylerken Ma'kal b. Yesar el-Eşcai kalktı ve şöyle dedi: "Rasulul-lah'ın Bervak b. Vaşik

---

[472][472] Hazin

[473][473] Hazin

[474][474] Hazin
[475][475] İbn Kesir
[476][476] İbn Kesir

hakkında aynen böyle hükmettiğine şahit oldum. "Bunun üzerine

İbn Mes'ud çok sevindi". Bu değerlendirmenin isabetli olduğu açıktır. Çünkü boşanmayla, cinsel ilişkiye girmeden ölme arasında büyük fark vardır. 477[477]

236- Kendilerine e! sürmediğiniz, mehirlerini tesbit etmediğiniz kadınları boşamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Onları yararlandırın478[478] zengin olan kendi gücü, darda olan kendi gücü oranında maruf bir şekilde yararlandırsın. Bu iyilik edenler üzerinde bir haktır.

237- Eğer onlara mehir tesbit eder de, el sürmeden boşar-sanız, bu durumda -kendileri veya nikah bağı elinde olanın bağışlaması hariç- tesbit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın. Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızı görendir.

Bu İki ayette kan koca arasında cinsel ilişki yaşanmadan meydana gelen boşanmaya ilişkin hükümlere yer verilmektedir. Buna göre erkek, cinsel ilişkiye girmeden eşini bo-şayabilir. Bunun bir sakıncası yoktur. Şayet boşanma, kadın için belli bir mehir tesbit edilmeden Önce olmuşsa, buna karşılık olarak uygun bir ödemede bulunmak gerekir. Artık adamın mali gücü bu noktada belirleyicidir. Örf ve emsal olaylar baz alınarak bir miktar tesbit edilir. Bu iyilik yapanların yerine getirmekle yükümlü oldukları bir haktır.

Yani davranışlarında iyilik etmeyi esas alanların. Şayet boşanma mehir tesbitinden sonra olmuşsa, kadın tesbit edilen mehrin yansım almayı hakeder. Kadınların veya nikah akdini ellerinde bulunduran velilerin bu haklarından vazgeçmeleri başka. Kuşkusuz, karşılıklı olarak haklarda indirime gitmek, takvaya ve Allah'ın rızasına daha uygundur. İnsanlar birbirlerine karşı iyi ilişkiler kurmayı, hoşgörülü olmayı ve faziletler kazanmayı akıllarından çıkarmamalıdır. Yüce Allah onların yaptıklarını görür. Şu halde O'nun rızasına ve takvaya uygun davranışlar içinde olmaları gerekir. 479[479]

El Sürülmeden Boşanmış Kadının Durumu

"Kendilerine el sürmediğiniz, kadınları boşamanızda bir sakınca yoktur..."

İki ayet, akış itibariyle birbirine bağlıdır. Müfessirlerden Hazin'in bildirdiğine göre ayetlerin ilki Ensar'dan bir adam hakkında inmiştir. Bu adam Cuneyfeoğullan'ndan bir kadınla

---

477[477] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/262-265.
478[478] Mettiuhunne Bedel olarak onlara mal veya elbise gibi yararlı bir şeyler verin.

479[479] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/265-266.

evlenmiş, kadının mehrini de tesbit etmeksizin cinsel ilişkiye girmeden boşa-mıştı. Rivayetin sahih olmaması için hiç bir neden yok. Bu durumda ikinci ayette, beraberinde ve mehri belirlenmiş olduğu halde böyle bir muameleye maruz kalmış kadına ilişkin hükümleri açıklamak üzere inmiştir. Sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları ya içerik uygunluğundan ya da iniş sıralamasından dolayıdır.

Ayetlerin takvaya, ihsana, hoşgörüye ve bazılarının fazilet önceliğini unutmamaya teşvik etmeleri dikkat çekicidir. Bu bakımdan önceki ayetlerle bir uyum arzetmekte ve aynı amacı taşımaktadır. Her iki durumla ilgili olmak üzere müslümanlara görev ve yükümlülükleri hatırlatılmaktadır. Bunlar da genellikle insan nefsine ağır gelen hususlardır.

Cinsel ilişkiden önce kadını boşamak için herhangi bir şartın ileri sürülmemiş olması erkeğin hiç bir gerekçe olmadan tamamen keyfi olarak kadını boşamasının bir sakıncasının olmadığı anlamına gelmez. Çünkü ayetlerin genel havasından müslümanlan bağlayan bir kriter sezinliyoruz. Müslümanın bu tür durumlarda amacı eziyet etmek, zarar vermek ve kadının başına çoraplar örmek olmamalıdır. Aslolan hak ve adalete uygun hareket etmektir. Bir müslüman, Rasululah'ın şu sözünü unutmamalıdır: "Allah katında en sevimsiz helal, kadın boşamaktır".

"Veya nikah bağı elinde olanın bağışlaması" ifadesinde kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları sahabe ve tabiin ulemasından aktarılan görüşlere dayanarak kastedilenin "koca" oduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise "kadının velisi"nin kastedilmiş olmasını daha güçlü bir ihtimal olarak öngörmüşlerdir. Ancak genellikle ilk görüşü savunanlar taraftar bulmuşlardır. Ayetin akışı ve ruhu da bu görüşü desteklemektedir. Çünkü kadının velisi, nikah akdi hususunda tam bir yetkiye sahip değildir. Çünkü velinin kocaya karşı kadın adına velayet yetkisini kullanması kadının özellikle buluğ çağına ermiş kadının onayına bağlıdır. Nisa sûresinde yer alan birçok ayette belirtildiği gibi mehrini almak ve dilediği gibi kullanmak kadının hakkıdır: "Kadınlara mehirlerini gönülden isteyerek verin, fakat onlar gönül hosluğuyla size ondan bir şeyi bağışlarlarsa onu da afiyetle, iç huzuruyla yiyin" (Nisa;4). Bakara sûresi 229. ayette de buna yönelik güçlü bir karine vardır. Hatta şu anda tefsirini sunduğumuz ayette geçen "kendileri bağışlarsa" ifadesi de bunun kanıtıdır. Çünkü ifadede boşanmış kadınlar kastediliyor. Bu da Kur'an'ın bu konu da kadına tam ve bağımsız bir yetki ve hak verdiğini gösterir. Bu durumda "kendileri veya nikah bağı elinde olanın bağışlaması hariç" cümlesi kadının kendisi için öngörülen mehrin yarısından vazgeçmesi ve kocanın da mehri tam olarak vermesi ihtimallerini ön görmektedir. Bu değerlendirmeyi her iki tarafın birbirlerine karşı iyi davranmalarını ön gören ifadelerden de çıkarsamak mümkündür.

Buradan hareketle fıkıh bilginleri[480[480]] şu çıkarsamada bulunmuşlardır: "Mehrin tayininden

---

[480[480]] Taberi, Hazin, İbn Kesir

önce nikah akdinin kıyılması caizdir. Cinsel ilişkiden sonra, karı koca arasında mehrin miktarı hususunda bir anlaşmazlık çıkarsa, kadına emsallerinin aldığı mehrin miktarı kadar bir mehir ödemek gerekir". Bu çıkarsama isabetli ve yerindedir. Yine fıkıh bilginlerine göre mehrin tayin edilmediği durumlarda kadına verilmesi ön görülen bedel, müstahap değil, vaciptir. Bu da gerçeği yansıtan bir değerlendirmedir ve emir si-gasıyla tavsiyede bulunan ayetin akışına uygundur. İbn-i Kesir'e göre "boşanma yetkisini elinde bulunduran kadın" kendini boşadığı zaman kocası tarafından yararlandırılmayı haketmez. İbn-i Kesir'in bu görüşü üzerinde durmaya değerdir.

"Yararlandırma"mn miktarında da bilginler arasında görüş ayrılıkları baş göstermiştir. Bazıları yararlandırmanın alt limitini bir parça giysi, bir yaprak ya da bir hizmetçi olarak tesbit etmişler ve buna ilişkin sahabe ve tabiin ulemasından değerlendirmeler ak-tarmışlardır. Bu bağlamda rivayet edilen bir hadiste Peygamberimizin cinsel ilişkiye girmeden eşini boşayan bir sahabeye, kadını bir başlık ile dahi olsa, yararlandırmasını emrettiği belirtilir. Bazıları "yararlandırma"nın miktarının emsal mehrin yansı olduğunu söylemişlerdir. Bu değerlendirmelerinde normal mehrin tesbitine esas oluşturan anlayışı baz almışlardır. Bir diğer gruba göre "yararlandırına"nın miktarı hususunda anlaşmazlık baş gösterdiğinde kadının miktarını tesbiti için hakime başvurma hakkı vardır. Bazılarına göre tam mehir sadece cinsel ilişkinin olması ile kadın açısından kazanılmış bir hak olmaz, tersine gerçek bir halvet (başbaşa kalma) -cinsel ilişki olmasa bile- ile de tam mehir gündeme gelir. Çünkü cinsel ilişki olmaksızın halvete girilmesinin ardından gerçekleşen boşama cinsel ilişki sonrası boşama gibi değerlendirilir. Bununla beraber ayetin akışından tam mehrin cinsel ilişki şartına bağlı olduğunu algılıyoruz. Çünkü "el sürme" ifadesinin başka bir anlama çekilmesi ihtimal dahilinde değildir. Nitekim, rivayete göre Peygamberimiz Umeyme binti Şurahbil ile evlenmiş ve kadının yanına girip ona yaklaşmak istediğinde kadın onu istemiyormuş gibi davranmıştır. Bunun üzerine Peygamberimiz Ebu Usayde kadının İhtiyaçlarını gidermesini ve üzerine iki yeşil elbise giydirmesini emretmiştir. Bunun anlamı şudur: Peygamberimiz onu halvetten sonra ama cinsel ilişkiye girmeden boşamıştır. Sonra da onu yararlandırın ıştır. Bu da tam mehrin cinsel ilişki şartına bağlı olduğunu söyleyenlerin görüşünü desteklemektedir[481[481]].

Ahzab sûresinde yer alan bir ayet, cinsel ilişkiden önce boşanan kadına ilişkin hükümlerin bütünleyicisi konumundadır: "Ey iman edenler, mü'min kadınları nikahlayıp sonra onlara dokunmadan bozarsanız, bu durumda sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur. Artık onları yararlandırın ve güzel bir salma tarzıyla onları salı verin" (Ahzab, 49). Bu ayet-i kerime cinsel ilişkiye girilmeden önce boşanan kadının boşanma sonrası iddetten muaf olduğunu ifade etmektedir. Çünkü boşanma sonrası iddet, rahmin boş olup olmadığının anlaşılmasına ve kadının tekrar kocasına dönme imkanının sağlanmasına yöneliktir. Bu durum da ise her

---

[481[481]] Konuya ilişkin olarak bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve Beğavi.

iki husus da sözkonusu değildir. Boşanmış kadın, tamamen serbest olarak evlenme hakkına sahiptir. [482[482]]

238- Namazları ve orta namazını koruyun ve Allah'a gönülden boyun eğiciler olarak namaza durun.

239- Eğer korkarsanız, yaya veya binekte iken kılın. Güvenliğe girdiğinizde ise yine Allah'ı bilmediğiniz şeyleri size öğrettiği gibi zikredin.

Ayetlerde hitap müslümanlara yöneliktir. Namazları özellikle de "orta namazı"nı korumaları, vakitlerinde kılmaları emrediliyor. Namaz kılarlarken sırf Allah'a gönülden boyun eğiciler olarak kıyam etmeleri isteniyor. Korku ve tehlike anında bile namazı ter-ketmemeleri gerektiği vurgulanıyor. Bu tür olağanüstü durumlarda, şayet binek sırtında iseler orada, şayet yaya iseler, yürüyerek namazı eda etmelerinin mümkün olduğu belirtiliyor. Çünkü ibadet etmek suretiyle Allah'ı zikretmeleri O'nun hakkını eda etmeleri onların görevidir. Güvenlikte ve korkulu hallerde bu görevi mutlaka yerine getirmekle yükümlüdürler. Çünkü onlara bilmediklerini öğreten Allah'tır. Allah'ı anmaları O'na şükretmeleri gerekir bu yüzden. [483[483]]

Namaz İbadeti Ve Orta Namazı

Bu iki ayet, başlı başına bir bölüm niteliğindedir. Kendisinden önceki ve sonraki ayetlerden tamamen bağımsızdır. Zeyd b. Sabit'ten rivayet edildiğine göre, Peygamberimiz Hecİr denilen yerde öğle namazım kılıyordu. Ashaba en ağır gelen namaz buydu. Bu yüzden Peygamberimizin arkasında bir veya iki sıra saf tutulmuştu. Bunu gören Peygamberimiz: "Namaza gelmeyenlere sert bir ceza vermek istedim" dedi. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler inerek her şartta ve ortamda namazları vakitlerinde kılmaya teşvik etti. Ayetlerin bundan önceki ayetlerden sonra indikleri için Peygamberimiz tarafından sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları muhtemeldir. Aralarında bir konu benzerliği olmasa bile Kur'an'da bu tertibin örnekleri çoktur.

"Orta namazı" ile ilgili olarak birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden birine göre: "Orta namazı" öğle namazıdır, çünkü öğle vakti, günün ortasıdır. Bu görüş Zey-d'in aktardığı hadisle de örtüşmektedir. Bazılarına göre "sabah namazı" kastedilmiştir. Çünkü "sabah" vakti, gündüz kılman Öğle ve ikindi namazları ile, gece kılınan akşam ve yatsı namazlarının

---

[482[482]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/266-268.
[483[483]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/368.

ortasında yer alır. Üstelik sabah namazı, diğer bütün namazlardan daha ağır gelir insana. Bir görüşe göre de "ikindi namazı" kastedilmiştir. Tefsir bilginleri bu görüşlerin her biri ile ilgili olarak peygamberimizden ve ashabtan aktarılan sözlere yer vermişlerdir. Sabah namazının kastedildiğini esas alan görüş, çeşitli kanallardan İbn Abbas'a dayandırılan bir rivayeti kendine kanıt olarak benimsemiştir. Öğle namazının kastedildiğini savunan görüşün taraftarları Zeyd b. Sabit'in sözlerini esas almışlardır. Şu kadarı var ki, bu ifadeyle "ikindi namazı"nın kastedilmiş olmasına ilişkin görüşün dayandığı hadisler daha güçlüdür. "Beş müsned"in yazarları, Hz. Ali'den şöyle rivayet ederler: "Peygamberimiz, Hendek savaşı esnasında ikindi namazını kastederek "orta namazını kaçırmamıza neden oldular. Allah evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun, dedi. Sonra ikindi namazını akşam ile yatsı namazları arasında kıldı"[484][484]. Tirmizi, Abdullah b. Mesud kanalıyla Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Orta namazı, ikindi namazıdır"[485][485]. Yine Tirmizi, Hz. Aişe'nin kölesi Ebu Yunus'tan şöyle rivayet eder: "Aişe kendisine bir mushaf yazmamı emretti ve şöyle dedi: "Namazları ve orta namazını koruyun" ayetine geldiğin zaman bana bildir. Ben mushafı yazıp adı geçen ayete geldiğimde ona haber verdim. Bana şunları yazdırdı: "Namazları ve orta namazı olan ikindi namazını koruyun" ve "bunu Rasulullah'tan duydum" dedi[486][486]. Buhari ve Nesai'nin rivayet ettikleri bir hadiste şöyle deniyor: Peygamberimiz buyurdu ki: "İkindi namazını kılmayan bir kimse malını ve ailesini yitirmiş gibidir"[487][487]. Demek oluyor ki, ulemanın Çoğunluğu, orta namazı ile ikindi namazının kastedildiği görüşündedir. Zemahşeri bu ayeti tefsir ederken bir rivayete yer verir. Buna göre, Peygamberimiz ikindi namazından sonra ashabı ile otururdu. Ashab etrafında halka oluşturur, öğütlerini ve sözlerini dinlerlerdi. Zaman zaman kendi aralarında müzakere eder, olayları değerlendirirlerdi. Bu rivayeti göz Önünde bulundurduğumuzda, ayette özel olarak işaret edilenin bu namaz olduğu sonucu çıkıyor, Çünkü bu namaza katılmak birçok yönden faydalı oluyordu. [488][488]

240- İçinizde ölüp de geride eşler bırakanlar, evlerinden çıkarılmaksızın bir yıla kadar yararlanmaları için eşlerine vasiyeti[489][489] bıraksınlar. Ama onlar kendiliklerinden çıkarlarsa artık onların maruf olarak kendileri için yaptıklarından dolayı size sorumluluk yoktur. Allah güçlü ve üstün olandır. Hüküm ve hikmet sahibidir.

---

[484][484] et-Tacc.1 stı.123
[485][485] eMacc.1 sh.123
[486][486] et-Tac c.4 sh. 57
[487][487] et-Tac c.1 sh.123

[488][488] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/268-270.
[489][489] Vasiyeten "Vasiyeten" şeklinde okunduğu zaman: Vasiyet bıraksınlar şeklinde anlaşılır. "Vasiyetun" şeklinde okunduğunda ise vaciplik ve hüküm ifade eder.

Ayet, ölüm döşeğinde bulunan kocalara hitap ediyor. Geride bıraktıkları karılarının bir yıllık geçimini sağlayacak bir vasiyette bulunmalarını ve bu süre içinde evlerinden çıkanlmamalannı vasiyet etmelerini öngörmektedir. Ancak dilerlerse evlerinden çıkabi-leceklerine ilişkin bir kolaylık da getiriyor. Bu şekilde karar aldıkları zaman kadınların velileri açısından bir sakınca yoktur. Yeter ki kadınlar ne yapıp ediyorlarsa maruf ve genel ahlak kuralları içinde yapıp etsinler. Allah üstün iradelidir. O'na itaat etmek gerekir. Her yaptığı hikmetlidir, yerindedir. Ancak hayır ve maslahat öngören emirler verir. [490[490]]

Vasiyet

"içinizde ölüp de geride eşler bırakanlar, evlerinden çıkarılmaksızın, bir yıla kadar yararlanmaları için eşlerine vasiyet bıraksınlar..."

Ayet-i kerime, yasama nitelikli bir bölüm oluşturmaktadır. Bundan önceki iki ayetten önce yer alan bölümlerle aynı kategoriye girer. Müfessirlerden Hazin'in rivayetine göre bu ayet, babası, karısı ve çocuklarıyla birlikte Medine'ye hicret eden Taifli bir adamın karısı hakkında inmiştir. Adam bir süre sonra Öldüğünde ailesinin durumu Peygamberimize haber verilir, bunun üzerine yukarıdaki ayet iner. Bu rivayetin sahih olmaması İçin hiç bir neden yoktur. Çünkü ister vasiyet olsun, ister olmasın, ayetin kadın için bir yıllık nafaka ve evden çıkarılmama hakkını öngördüğünü ifade etmektedir. Bazı müfes-sirler[491[491]] bir yıllık sürenin bitiminden önce kadının evinden çıkmasının nafaka ve barınma hakkını kaybetmesine neden olacağını söylemişlerdir. Kadının evden çıkması, bu haktan vazgeçmek amacına yönelikse, sözkonusu değerlendirme yerindedir. Yok eğer, kadın geçici olarak bir ihtiyacını gidermek için evden çıkıyorsa, ayet-i kerimeden algıladığımız kadarıyla, bunun eve dönüş hakkını ve nafakasını yitirmesine gerekçe olması sözkonusu değildir.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre[492[492]] bu ayetin içerdiği hüküm, sûrenin 234. ve 235. ayetlerinin içerdiği hükümlerin inişiyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır (neshedilmiş-tir). Buna kanıt olarak da sahabe ve tabiin ulemasının değerlendirmelerini ileri sürmüşlerdir. Sözkonusu iki ayetin tefsiri bağlamında Abdullah b. Zübeyr ile Osman b. Affan arasında geçen bir diyaloga yer verdik. Orada 240. ayetin yukarıdaki ayetlerin inişiyle birlikte neshedilmiş olduğu halde neden sûreye alındığı soruluyordu. Hz. Osman'ın verdiği cevapta, adı geçen iki ayetin bu ayeti neshettiğine ilişkin değerlendirmeyi onayladığı biçiminde yorumlanacak bir ifade geçmiyor. el-Kasım, tabiin uleması içinde Tefsir sahasında ön plana çıkmış Mücahid'e dayanarak bu ayetin de tıpkı 234. ayet gibi muhkem olduğunu söylemiştir.

[490[490]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/270.
[491[491]] Hazin

[492[492]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri

Buna göre ilk ayet, dul kadının dört ay on gün süreyle kocasının ardından kendini gözlem altında tutacağını ifade etmektedir. İkinci ayetse, "şayet dilerse kadın kocasının evinde bir yıl kalabilir ve bu süre içinde kocasının terekesinden geçimini sağlar" demektedir. Bunun yanında her ne zaman dilerse, evden çıkabilir ve kendisi ile ilgili, maruf ve genel ahlak kurallarına uygun kararlar verebilir. Bu değerlendirme bizce isabetlidir, tıpkı cahiliye döneminde olduğu gibi kadının bir yıl süreyle matem tutması kastedilmiş olmaması koşuluyla... 234 ve 235. ayetlerin tefsiri bağlamında yer verdiğimiz Zeyneb binti Ümmü Seleme hadisinde belirtildiği gibi cahiliye döneminde kocası ölen kadın bir yıl boyunca yas tutardı. Yine bu ayetlerin tefsiri bağlamında belirttiğimiz gibi Peygamberimiz kocası Ölen kadının dört ay on günden fazla yas tutmasını yasaklamıştır.

Müfessirler, işaret ettiğimiz iki ayetle ilgili değerlendirmelerini, bu ayetle ilgili olarak da yinelemişlerdir. Buna göre dul kadına, yas boyunca nafaka öngören hüküm, kadına kocasının mirasından pay veren ayetin inişiyle birlikte neshedilmiştir. Kadın bundan Önce, kocasının mirasından pay alamazdı. Sözkonusu hüküm, mirasçılarla ilgili ayetlerin inişinden önce yürürlükteydi. [493[493]]

241- Boşanan kadınların maruf bir tarzda yaralanmaları vardır. Bu sakınanlar üzerinde bir haktır.

242- İşte Allah, size ayetlerini böyle açıklar; ki akıl erdire-sİniz.

Yukarıda sunduğumuz iki ayette, boşanmış kadınların örf, gelenek ve emsal uygulamalar çerçevesinde yararlandın İm a, bedel alma hakkına sahip oldukları vurgulanmaktadır. Yanısıra bu hakkı gözetmenin, Allah'ın gazabından korkup rızasını arzu edenler için bir görev olduğu belirtilmektedir. Bu arada yüce Allah'ın ayetlerini, mü'minler yapmaları gerekenleri Öğrensinler, dolayısıyla akletsinler ve onların doğrultusunda hareket etsinler diye indirdiği açıklanmaktadır.

Bazı müfessirler[494[494]]' bu iki ayetin bazı müslümanlann 236. ayetin sonunda yer alan "Bu iyilik erdenler üzerinde bir haktır" ifadesini yanlış yorumlamalar! üzerine indiğini söylemişlerdir. Yani bir zorunluluk yok. İsterlerse yararlandırırlar. Yoksa kadına bir şey vermeleri zorunlu değildir, biçiminde algılamışlardır. Rivayetin sahih olması muhtemeldir. İki ayetin buraya yerleştirilmiş olmaları, içerik yakınlığı ve uygunluğu dolayısıyla-dır. Bu tertipde iniş sırası da esas alınmış olabilir. Dolayısıyla iki ayet, boşanmış ya da dul kalmış kadınlara ilişkin hukuki kuralları içeren bölümlerin sonu niteliğindedir. Söz konusu iki meseleyle ilgili

---

[493[493]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/270-271.
[494[494]] Taberi, Hazin, İbn Kesir

bölümlerin ifade tarzıyla paralellik oluşturmaktadır. Orada olduğu gibi burada da amaç kadını korumak ve haklarını garanti altına almaktır.

Öyle anlaşılıyor ki, vacip olduğu vurgulanan "yararlandırma" cinsel ilişkiden önce boşanıp da mehri tesbit edilmeyen kadınlar için geçerlidir. Çünkü 236. ayette "yararlandırma" onlar için farz kılınmıştır. Cinsel ilişkiden sonra boşanan ya da mehirleri tesbit edilmiş olup da cinsel ilişkiden önce boşanan kadınlara gelince, bunlardan ilk gruba girenler için mehrin tamamını vermek gerekir, İkinci gruptakiler de en azından tesbit edilen mehrin yarısını alırlar. Öte yandan müfessirler, tabiin ulemasından[495[495]] bazı görüşler aktarmışlardır: Buna göre, ayetteki ifadenin mutlak oluşu söz konusu "yararlandır-ma"nın cinsel ilişkiye girilsin, girilmesin, mehri tesbit edilsin, edilmesin bütün boşanmış kadınlar için geçerli bir haktır. "Ahzab" sûresinin bir ayetinde şöyle buyuruluyor:

"Ey peygamber, eşlerine söyle: Eğer siz dünya hayatını ve onun süslü çekiciliğini istiyorsanız, gelin sizi yararlandırayım ve güzel bir salma tarzıyla sizi salıvereyim" (Ahzab, 28). Ayet-i kerime işaret ettiğimiz değerlendirmeyi pekiştirici niteliktedir. Burada bütün mesele boşanmış kadına iyilik yapmak, ona şefkatli davranmaktır. Önceki hukuki kurallarda da bunun esas alındığını bizzat gözlemledik. [496[496]]

243- Binlerce kişinin ölüm korkusuyla yurtlarından çıktıkların görmedin mi? Allah onlara: "Ölün" dedi, sonra da onları diriltti. Şüphesiz Allah, İnsanlara karşı fazi sahibidir.

Ancak, insanların çoğunluğu şükretmez.

244- Allah yolunda savaşın ve bilin ki, şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

245- Allah'a karşılığını çok arttırma İle kat kat arttıracağı güzel bir borcu verecek olan kimdir? Allah daraltır ve genişletir ve siz O'na döndürüleceksiniz.

Ayetlerde, sayıları binleri bulan ve ölüm korkusuyla yurtlarından kaçan ama kaçışları kendilerine bir yarar sağlamayan bir topluluğun kıssası anlatılıyor. Allah onları hep birlikte öldürüyor, sonra da kudretinin ve lutfunun somut kanıtlarını görsünler diye tekrar diriltiyor. Hiç kuşkusuz yüce Allah, insanlara karşı büyük lütuf sahibidir. Buna rağmen insanların çoğu O'na şükretmezler.

Kıssanın sonunda müslümanlara Allah yolunda savaşmayı emreden bir değerlendirme yer alıyor. Yüce Allah'ın yaptıkları her şeyi işittiği, her şeyi bildiği gerçeğine dikkatleri çekiliyor.

[495[495]] a.g.e

[496[496]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/272-273.

Bu arada Allah'a güzel borç vermeye teşvik ediliyorlar. Allah yolunda hayır amaçlı harcamada bulunmaya ilişkin bir teşviktir bu. Böyle davrananlardan övgüyle söz ediliyor; yüce Allah'ın bunun karşılğıni kat kat arttırarak vereceği müjdesi ile de moral destek sağlanıyor. Rızkı genişletmenin ve daraltmanın Allah'ın elinde olduğu, insanların sonunda O'na dönecekleri belirtiliyor. Dolayısıyla, Allah yolunda harcamada bulunmalarının ne kadar yararlı bir amel olduğu vurgulanıyor. 497[497]

Allah'a Borç Vermek (Karz-İ Hasen)

"Binlerce kişinin ölüm korkusuyla yurtlarından çıktıklarını görmedin mi?..."

Ayetler yeni bir bölüm oluşturuyor. Bundan önceki ayetlerden hemen sonra indikleri için tertipte bu şekilde yer almış olmaları ihtimal dahilindedir. Biraz sonra izah edeceğimiz gibi bölümün ilk ayetiyle son iki ayeti arasında bir bağlantı olduğu muhakkaktır. Ayetleri bir bölüm olarak sunmamızın gerekçesi de hiç kuşkusuz aralarındaki bu bağlantıdır.

Müfessirlerin498[498] belirttiğine göre bölümün son ayetinin iniş sebebi, Peygamberimizin bir mecliste söylediği şu sözdür: "Kim hayır amaçlı harcamada bulunursa, cennette ona yaptığı barcamanını iki misli verilecektir. Bunun üzerine Ensar'dan Ebu Dehdah şöyle der: Ya Rasulullah benim iki bahçem var. Bunlardan birini Allah yolunda infak edersem, cennette bunun iki misli bana verilir mi? Rasulullah: "Evet" der. Ebu Dehdah: Peki Ümmü Dehdah ve çocuklar da benimle beraber olacaklar mı? diye sorar. Rasulullah: 'Evet' cevabını verir".

Bu cevap üzerine Ebu Dehdah bahçelerinin en güzelini Allah yolunda infak eder. Ve bu ayet-i kerime iner. Ama bundan önceki iki ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak herhangi bir rivayete rastlayamadık. Bizim kanaatimize göre üç ayet birlikte uyumlu ve birbiriyle bağlantılı bir bölüm niteliğindedir. Bölümün ilk ayeti, ölümden kaçmanın, insanı ölümden koruyamayacağını anlatmaya yönelik bir kıssa içeriyor. İkinci ayette ise, müslü-manlara savaş emri veriliyor; bu emrin arka planında da, ölüm korkusuyla savaşmaktan kaçınmamaları uyarısı yer alıyor. Üçüncü ayette ise, Allah yolunda infak etme çağrısı dile getiriliyor. Bu ise, cihadın maddi finans kaynağıdır. Ayetler arasındaki bu konu ve amaç birliği, Ebu Dehdah kıssasının sahih olmasına engel değildir. Ancak kıssanın, üç ayetin inişinden sonra gerçekleşmiş olması, ayetin ruhuna daha uygun ve daha kuvvetli bir ihtimaldir. Dolayısıyla Ebu Dehdah'a teşvik ve müjdeleyici ifadeler içeren ayetle cevap verilmiştir.

Müfessirlerin499[499] aktardıkları rivayetlere göre bölümün ilk ayetinde anlatılan kıssa eski

497[497] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/273-274.
498[498] İbn Kesir, Taberi, Hazin

499[499] a.g.e

dönemlerde İsrailoğullannın başından geçmiştir. O sıralar kentte veba salgını baş gösterir. Kent ahalisinden binlercesi, ölüm korkusuyla kenti terkeder. Yüce Allah, geride kalanlara ibret olsun diye, onları veba dışındaki bir sebeple öldürür. Sonra Peygamber Hazakil için bir mucize ve aynı zamanda ibret ve öğütün bütünleyicisi olsun diye onların çürümüş kemiklerini yeniden biraraya getirip diriltir. Yine müfessirlerin[500[500]] aktardıklan rivayetler arasında şöyle bir açıklamaya yer verilir: Burada kendilerine savaş emri verilen bir topluluğun kıssası anlatılıyor. Ama onlar korktular ve savaştan kaçtılar. Bunun üzerine yüce Allah, savaş dışında bir başka sebepten dolayı ölümü onların başına musallat etti. Sonra neler olduğunu bilsinler ve ölümün sırf savaşa bağlı olmadığım kesin olarak anlasınlar diye onları yeniden diriltti.

Bu arada şunu belirtelim ki, Tevrat'ın Hazakil'in kehanetlerini anlatan otuz yedinci bölümünde şöyle deniyor: "Rab onu kemik dolu bir vadinin ortasına koydu. Sonra yüce Allah bu kemikleri birbirlerine yaklaştırdı. Sonra kemiklere sinir ve et giydirdi. Sonra içlerinde ruh kıpırdamaya başladı. Ardından büyük bir ordu ayağa kalkmış oldu. Bu Örnek şunun içindi: Allah İsrailoğullannı sürgünden kurtarmaya ve bir tür ölüm demek olan yurtlarından uzaklaşmışlığın ardından onlan diriltemeye kadirdir".

Kıssa her ne zaman ve kimlerin başından geçmişse geçsin, önemli olan husus şudur: Bölümün ikinci ayetinde, müslümanlara Allah yolunda savaşmaları emrediliyor. Üçüncü ayette ise, Allah yolunda infak etmeye yönelik bir teşvik yer alıyor. Bu demektir ki, ilk ayetteki kıssa, yukarıdaki emrin uygulanışına yönelik bir psikolojik ön hazırlık niteliğindedir. Tercihe şayan değerlendirme şudur: Muhataplara bu kıssa dinletümiştir ki, düşünüp kavrasınlar ve bu olay onlar için bir ibret dersi olsun. Savaş için hazırlansınlar, Ölümden korkmadan savaş için mali harcamada bulunsunlar. İkinci rivayet, ayetlerle ör-tüşmekte ve ayetlerin içeriği ve hedefiyle bağdaşmaktadır. Ayrıca Peygamberimiz bazı müslümanları savaşmaya ve savaş için maddi harcamada bulunmaya teşvik etmiş olabilir. Bir kısım müslümanın tereddüt geçirmiş olması, korkuya kapılması da ihtimal dahilindedir. Bundan dolayı ilahi hikmet bölümün ilk ayetinde ibret verici bir kıssaya göndermede bulunmayı, ikinci ve üçüncü ayette de savaş ve infak emrini vermeyi Öngörmüş olabilir. Siyer ravileri, Bedir savaşından önce, Peygamberimizin çeşitli müfrezeler sefere gönderdiğinden, bazısına bizzat kendisinin komuta ettiğinden sözederlcr. Bedir savaşı ise, Bakara sûresinden sonra inen Enfal sûresinde değerlendirilmiştir. Bu da gösteriyor ki, bu ayetlerdeki teşvik edici ifadeler, Bedir savaşından önce gerçekleşen bu tür seferler bağlanımda gündeme gelmiştir. Bu ayetlerden sonra uzun bir bölüm yer alıyor. Bölümün içerdiği kıssada İsrailoğullannın peygamberlerinden kendilerine bir kral tayin etmesinin bu kralın komutası altında düşmanlarla savaşmak istedikleri anlatılıyor. Ama bir çoğu savaşı kendi üzerine bir yükümlülük olarak aldıktan sonra bu sözünden dönmüştür. Bizim kanaatimize göre tıpkı

[500[500]] a.g.e.

incelemekte olduğumuz bölümün ilk ayetinin içerdiği kıssada olduğu gibi bu uzun kıssa da, incelediğimiz bölümün ikinci ve üçüncü ayetinin içerdiği savaş ve savaşa maddi finans sağlamaya yönelik infak emirlerini pekiştirmeye yöneliktir. Medine inişli birçok sûrede bazı müslümanlann, cihad çağrısı karşısında tereddüt geçirdiklerinden söz edilir. Bu da değerlendirmemizi destekleyici bir husustur. Söz gelimi Nisa sûresinde şöyle Duyuruluyor: "Kendilerine: "Elinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin" denenleri görmedin mi? Oysa savaş üzerlerine yazıldığında onlardan bir grup, insanlardan Allah'tan korkar gibi -hatta daha da şiddetli bir korkuyla- korkuya kapılıyorlar ve: Rabbimiz ne diye savaşı üzerimize yazdın, bizi yakın bir zamana ertelemeli değil miydin?"dediler. De ki: Dünyanın metaı azdır, ahiret ise muttakiler için daha hayırlıdır ve siz bir hurma çekirdeğindeki ince bir iplik kadar bile haksızlığa uğratılmayacaksınız. Her nerede olursanız, ölüm sizi bulur; yüksekçe yerlerde tahkim edilmiş şatolarda olsanız bile"[501][501](Nisa, 77-78)

Hiç kuşkusuz incelediğimiz ayetler, cihad ve Allah yolunda infak bağlamında telkin, öğüt ve psikolojik hazırlık işlevini görüyorlar. Bunların geçerliliği ve etkinliği süreklidir. Bu tür direktif ve öğütler birçok ayette dile getirilmiştir. Bunların bir kısmını inceleme imkanını bulduk, bir kısmını da ileride inceleyeceğiz. [502][502]

246- Musa'dan sonra Israiloğullan'mn önde gelenlerini görmedin mi? Hani, peygamberlerinden birine: "Bize bir melik gönder de Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. O: "Ya üzerinize savaş yazıldığı halde savaşmayacak olursanız?" demişti. "Bize ne oluyor ki Allah yolunda savaşmayalım? Ki biz yurdumuzdan çıkarıldık ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldık" demişlerdi. Ama onlara savaş yazıldığı zaman az bir kısmı hariç yüz çevirdiler. Allah zalimleri bilir.

247- Onlara peygamberleri dedi ki: "Allah size Talut'u[503][503] melik olarak gönderdi". Onlar: "Biz hükümdarlığa, ona göre daha çok hak sahibiyken ve ona bir mal bolluğu verilmemişken, nasıl bizi yönetmek üzere hükümdarlık onun olabilir?" dediler. O şöyle demişti: Doğrusu Allah size onu seçti ve onun bilgi ve bedeni gücünü'[504][504] arttırdı. Allah, kime dilerse mülkünü verir; Allah rahmet ve gücü geniş olandır, bilendir.

248- Peygamberleri onlara şöyle dedi: Onun hükümdarlığının belgesi size Tabut'un[505][505]' gelmesi olacaktır ki, onda Rab-binizden bir güven ve huzur'[506][506]' ile Musa ailesinden ve Ha-

---

[501][501] Bu iki ayetle yetindik. Ancak konuya ilişkin olarak "Ai-i imran, Nisa, Maide, Enfai, Tevbe, Nur, Ahzab, Muhammed ve Saf" sûrelerinde bir çok ayet bulunmaktadır.

[502][502] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/274-276.

[503][503] Talut Tevrat'ın Samuel kısmında adı geçen Şaul'un Arapça söylenişi.

[504][504] Besleten fi'I ilmive'l cismi Talut'un iriliğine işaret ediliyor. Samuel kısmında söylendiğine göre Talut insanların en uzun boylu-suydu.

[505][505] Tabut Burada İsrailoğullannın, Hz. Musa ve Harun zamanından itibaren dini kutsal emanetleri sakladıkları sandık anlamında kullanılmıştır.

[506][506] Sekinetün min rabbikum Ruhunuzu yatıştıran, nefsinizi huzura kavuşturan bir güven. Rabbinizden size ulaştınlır.

run ailesinden arta kalanlar var; onu melekler taşır. Eğer inanmışsanız, bunda şüphesiz sizin için bir delil vardır.

249- Talut, orduyla birlikte ayrıldığında[507[507]]' dedi ki: Doğrusu Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Kim bundan içerse artık o benden değildir ve kim de -eliyle bir avuç alanlar hariç- onu tadmazsa'[508[508]]' bendendir. Küçük bir kısmı hariç hepsi sudan içti. O kendisiyle beraber iman edenlerle ırmağı geçince onlar: "Bu gün Calut'a ve ordusuna karşı koyacak gücümüz yok" dediler. O zaman muhakkak Allah'a kavuşacaklarını umanlar'[509[509]]' şöyle dediler: Nice küçük topluluk daha çok olan bir topluluğa Allah'ın izniyle galip gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir.

250- Onlar, Calut ve ordusuna karşı meydana çıktıklarında dediler ki: Rabbimiz, üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı-sabit kıl ve kafirler topluluğuna karşı bize yardım et.

251- Böylece onları, Allah'ın izniyle yenilgiye uğrattılar. Davut Calut'u öldürdü. Allah da ona mülk ve hikmet verdi; ona dilediğinden öğretti. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmı ile bir kısmını engellemesi olmasaydı, yeryüzü mutlaka fesada uğrardı. Ancak Ailah, alemlere karşı büyük fazi ve ihsan sahibidir.

252- İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir; onları sana bir hak olarak okuyoruz. Sen de gönderilen elçilerdensin.

Talut Calut Kıssası Ve Hz. Davud

"Musa'dan sonra İsrailoğullannın önde gelenlerini görmedin mi?.,." (246-252)

Ayetler yeni bir bölüm oluşturuyor. İçeriği ise İsrailoğullannın Hz. Musa'dan sonraki eski tarihleriyle ilgilidir. İfadeler açık ve anlaşılırdır. Bölümün son iki ayeti, sunulan kıssanın bir değerlendirmesi niteliğindedir. îlkinde savunma savaşının olağanlığı ve zorunluluğu dile getiriliyor. Eğer ulu Allah saldırıya uğrayana kendini savunma duygusunu vermeseydi, dolayısıyla insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla engellemeseydi, bozgunculuk her tarafı saracak ve azgın şer güçler yeryüzüne egemen olacaklardı. Hiç kuşkusuz bu yüce Allah'ın kullarına yönelik bir lutfudur, İnsanları yönlendirişinin ve fıtratın, yaratılış yasasının altındaki hikmetin somut bir ifadesidir. Değerlendirme nitelikli ayetlerin ikincisinde ise hitap Peygamberimize yöneltilerek kendisinin Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğu ve Allah'ın ayetlerini hikmet ve genel maslahat uyarınca, hakka dayalı olarak kendisine indirdiği

---

[507[507]] Fasale Ayrıldı, yürüdü.

[508[508]] Men lem yet'amhu Kim onun tadına bakmazsa, ondan içmezse...

[509[509]] Ellezine yezunnune ennehum mulakullahi Rablerine kavuşacaklarına kesin olarak inananlar.

vurgulanıyor.

Bu bölümün iniş sebebiyle ilgili bir rivayete rastlayamadık. Daha önce de değindiğimiz gibi bu ayetler önceki ayetlerde müslümanlara yöneltilen savaş ve infak emrini pe-kiştirici bir işlev görüyor. Allah yolunda cihad ve cihad esnasında direnci yitirmeme bağlamında son derece önemli telkinler ve psikolojik uyanlar yer alıyor. Tereddüt geçirenlere, meşru komutanın direktiflerini dinlemeyenlere ve korkaklara sert eleştiriler yöneltiliyor. İçtenlikle inanan ve savaşın zorluklarına karşı sabredenlerden övgüyle söz ediliyor, ulu Allah'ın onları desteklediği vurgulanıyor. Bu durumlarda asıl önemli olanın ıhlas, sabır, Allah'a, O'nun yardımına ve O'nunla buluşmaya kesin olarak inanma olduğu vurgulanıyor. Çokluk değil. Buna göre sabredenler, ihlasla cihad edenler ve Allah'a kesin olarak inananlar, sayılan ne kadar az olursa olsun, mutlaka zafere ulaşacaklardır.

Ayetlerde bazı belirgin noktalar vardır ki, biz bunların hatırlatma, öğüt, pekiştirme ve telkin niteliğindeki ifadelerin Özünü oluşturduğuna inanıyoruz. İsrailoğullan'mn, başkalarının saldırısına uğaramaları nedeniyle, başlangıçta savaşa istekli olmaları...Peygamberlerinin onların bu istekliliklerinin gerçek olup olmamasından kuşku duyması... Allah'ın seçimine, kralın emirlerine karşı çıkmaları ve bu seçimin gerçekliğini test etmek için delil istemeleri...Düşmanı gözlerinde büyütmeleri...Düşmanla karşılaşmaktan kaçmaları... Yüce Allah'ın savaşa ilişkin bir ön hazırlık olarak, ırmağın suyundan içmelerini yasaklamak suretiyle kendilerini sınamasına muhalefet etmeleri, bu stratejiden sapmaları... İhlaslı mü'minlerin sabretmeleri ve sonunda zafere ulaşmaları gibi.

Kıssanın akışı içinde belirginleşen bu noktalar, önceki ayetlerin tefsiri bağlamında işaret ettiğimiz, bazı müslümanların Peygamberimizin cihad çağrısına olumlu karşılık verme hususunda tereddüt geçirdikleri, korkuya kapıldıkları gerçeğini pekiştirmektedir. O zaman da söylediğimiz gibi bu bölümün akışı, hatırlatma, örneklendirme, Öğüt verme, Milaslıları övme ve zaaf içinde olanları eleştirme,amacına yöneliktir.

Öğüdün ve moral desteğin etkisini arttırıcı bir husus da, bölümün içeriği ile indiği sırada -daha Önce de işaret ettiğimiz gibi- müslümanların özellikle Bedir savaşına kadar savaşa ilişkin teşviklere muhatap olan muhacirlerin içinde bulunduğu koşulların benzerliği ve yakınlığıdır. Şöyle ki, Hz. Musa'dan sonra, yahudiler çeşitli baskılara ve düşman saldırısına uğramışlardı. Bu durum onları savaş istemeye zorlamıştı. Fakat fiilen savaşmak durumunda kalınca, büyük çoğunluğu geri dönmüştü. Muhacirler de böyle bir durumla karşı karşıyaydilar. Dolayısıyla, yahudilerden ibret almaları, gerekli dersleri çıkarmaları ve çoğu yahudinin yaptığı gibi savaştan kaçmamaları gerekirdi.

Bölümün sonunda yer alan değerlendirme nitelikli iki ayetin bu anlamla sıkı bir bağlantısı vardır. Buna göre Peygamberimizin çağrısını yaptığı ve Kur'an'ın farz kıldığı ci-had, kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü, saldırı ve haksızlığa karşı konulmayacak olursa, kötülük

ve bozgunculuk kontrolden çıkıp yeryüzünü kaplayacaktır. Yüce Allah, mü'min kullarının böyle bir durum içinde olmasından hoşnut değildir. Bu yüzden zulüm ve saldırganlığı bertaraf etme amacına yönelik olarak cihad emrini vermiştir. Kuşku yok ki, bu emrin altında sosyolojik bir hikmet ve tüm zamanlan kuşatıcı bir direktif yatmaktadır.

Ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmetin aktarmayı uygun gördüğü, İsrailoğul-lari ile peygamberleri arasındaki diyalog oldukça ilginçtir. Burada şu gerçeğe dikkat çekiliyor: Bilgi ve bedensel güce sahip bir kimse, büyük servet sahibi bir kimseden daha çok melikliğe ve komutanlığa layıktır.

Buraya kadar anlatılanlardan şunu anlıyoruz: Asıl amaç kıssanın anlatımı değildir. Bu yüzden ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, ibret, öğüt alınmasını, örnek edinilmesini amaçlayan bir Özet sunuyor.

Bu kıssa Tevrat'ın "Kadılar" ve I. Samuel ve II. Samuel bölümlerinde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Kur'an'da sunulan bu özet, adı geçen bölümlerde anlatılanlarla kimi zaman aynilik, kimi zaman da farklılık arzetmektedİr. Kanaatimize göre yahudilerin Öteden beri anlattıkları ve bu arada Araplara da öğrettikleri bilgiler Kur'an'ın sunduğu Özetle Örtüşmektedir. Tevrat'ta Hz. Musa sonrasına ilişkin tarihi bölümlerde ve bugün yahudiler arasında anlatıla gelen haberler arasında çelişkili bölümler yer alıyor. "Günlerin haberleri" bölümleriyle "krallar" bölümlerini karşılaştırdığımızda bu da Kur'an'ın sunduğu özetle paralellik arzedip de sonra da kaybolan kısımların olmaması için hiç bir neden yoktur. Bizim inancımız bu yöndedir.

Kıssa ile ilgili olarak Tevrat'ta anlatılanların özeti şudur: İsrailoğulları, Hz. Musa ve Yuşa'dan sonra, Güney Filistin'den Filistinli düşmanların, kuzeyden Kenanilerin, Irak tarafından Asurlularm, Şam tarafından Aramilerin, Mısırlıların ve Ürdün'ün doğusuna düşen devletlerin saldırısına uğradılar. Daha sonra, Filistinlilere karşı ağır bir yenilgi aldılar. Filistinliler ülkelerinin büyük kısmını ve kentlerini işgal ettiler. Dini emanetlerini sakladıkları Tabuta da el koydular. Bundan önce komutanların önderliğinde savaşıyor ve "kadılar" adı verilen bu şahısların komutasında zaferden zafere koşuyorlardı. Bu yüzden peygamberleri Samuel'den kendilerine bir kral tayin etmesini istediler. Samuel onlara Talut'u kral olarak tayin etti. Çünkü aralarında en uzun boylu olanı Taluttu. Böylece Filistinlilerle savaşmaya başladılar. Zafer bazen onların, bazen de düşmanlarının oluyordu. Daha sona Filistinliler, ilahi bazı musibetlere duçar oldular. Bunun neticesinde, sürücüsü2 iki öküzün çektiği Tabutu İsrailoğulları'na geri vermek zorunda kaldılar. Sonra düşmanla bir kez daha karşı karşıya geldiler. Calut öne çıkıp kendilerine meydan okudu. Ama onlar korkuya kapıldılar. Fakat genç bir delikanlı olan Davud er meydanına çıktı ve sapanıyla bir taş fırlatarak Calut'u Öldürdü. Bu olay üzerine İsrailoğulları savaşı kazandılar. Talut canı ve saltanatı açısından Davud'dan endişelendi. Onu ölümüne kadar kendinden uzaklaştırdı. Öldükten sonra da İsrailoğullan, onun yerine Davud'u kral yaptılar.

Tefsir kitaplarında isim vererek veya vermeyerek tarih bilginlerine dayalı olarak ayrıntılı rivayetlere yer verilir[510[510]]. Bunlarda belirgin farklılıklar vardır. Bu da gösteriyor ki, raviler ve müfessirier, Tevrat'taki bölümlerden haberdar değilmiş. Bu rivayetler ve ayrıntılı anlatımlar, bir yandan da şunu ortaya koymaktadır: Kur'an'da Özet olarak işaret edilen İsrailoğulları'na ilişkin kıssalar, Peygamberimiz zamanında Arap ve İslam toplumu arasında yaygın bir şekilde biliniyorlardı. Bu da Kur'an'daki anlatımın hedeflediği Öğüt ve ibret alınmasını biraz daha pekiştirici bir unsurdur. [511[511]]

253- İşte bu elçiler; bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. Onlardan, Allah'ın kendileriyle konuştuğu ve derecelerle yükselttiği vardır. Meryem oğlu İsa'ya apaçık belgeler verdik ve O'nu Ruhu'l-Kudüs'le destekledik. Şayet Allah dile-şeydi, kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra onların peşinden gelenler, birbirlerini öldürmezlerdi. Ancak ihtilafa düştüler; onlardan kimi inandı, kimi inkar etti. Allah di-leseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah dilediğini yapandır.

Rasuller

'işte bu elçiler; bir kısmım bir kısmına üstün kıldık..."

Ayetin ifadesi açıktır. Önceki ayetlerden sonra değerlendirme ve gerekçeli açıklama nitelikli bir ara söz işlevini görüyor. Dolayısıyla önceki bölümün içeriğiyle bağlantılıdır. Buna göre yüce Allah elçilerini ayetleri ve açık belgeleriyle gönderir. İnsanların bunların tümüne inanmaları ve ihtilafa düşmemeleri gerekir. Aralarında çekişme, savaş olmamalı, yeryüzüne bozgunculuk ve kin yayılmamalıdır. Fakat ilahi irade, insanların birbirinden çeşitli bakımlardan üstün olan ihtiyari kabiliyetlere sahip olmalarını öngörmüştür. Bunun doğal bir sonucu olarak, insanların bir kısmı kafir, bir kısmı da mü'min olur. Kimisi pis, kimisi de temiz olur. Aralarında ihtilaf ve savaşların olması da doğaldır. Doğal olan bir diğer husus da saldırıya uğrayan kimselerin, maruz kaldıkları saldırı ve eziyetleri bertaraf etmek için kendilerini savunmaya çağrılmalarıdır. Bir kısım insanla bir diğer kısım insanların engellenmesi sonucu dengenin oluşması için kaçınılmaz bir olgudur bu. Yüce Allah insanların farklı ve değişik türlere ayrılmamış olmalarını sağlayabilirdi. Ama O'nun hikmeti, insanların zorla değil, isteklerine bağlı olarak tercihte bulunmalarını öngörmüştür. İşte bunca çeşitliliğini farklılığın, değişikliğini ihtilafın ve savaşın nedeni budur.

Ayetin ruhundan ve Kur'an'ın genel atmosferinden çıkarsadığımız bu değerlendirme

---

[510[510]] Hazin, İbn Kesir, Taberi.

[511[511]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/279-281.

ışığında ayete baktığımızda son derece önemli bir direktif ve sosyal gerekçeli bir açıklama içerdiğini görürüz.

"Onlardan Allah'ın kendileriyle konuştuğu kimseler vardır" cümlesinde, ima yoluyla Hz. Musa'ya ve ayetin devamında açıkça adı zikredilerek Hz. İsa'ya işaret edilmiş olması, öncelikle Kur'an'ın ibret ve hatırlatma olsun diye, İsrailoğullannın tarihinden bir kesitin özetini sunmuş olmasından dolayıdır. Bir diğer neden de gerek Peygamberimiz zamanında, gerekse ondan Önce yahudiler arasında, yahudilerle hristiyanlar arasında, sonra hristiyanların kendi aralarında meydana gelen ihtilaflar, çekişmeler, kargaşa ve savaşlardır. Eski tarihlere ilişkin rivayetlerde bu hususla ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verilir512[512]. Mekke ve Medine inişli birçok ayette, aralarındaki ihtilaflara, çekişmelere ve saldırılara işaret edilmiştir. Bunların bir kısmını inceleme imkanını bulduk, bir kısmını da ileride inceleyeceğiz.

Müfessirler513[513] "derecelerle yükselttiği kimseler vardır" ifadesiyle ilgili olarak, Peygamberimizin üstünlüğüne ve diğer peygamberlere göre daha yüksek bir dereceye sahip olduğuna işaret edildiğini söylemişlerdir.

Bu bağlamda Hazin, "bütün peygamberlere ayrı ayrı verilen mucizeler, bütün olarak Peygamberimize verilmiştir" dedikten sonra, Peygamberimizin mucizelerini konu alan rivayetlere işaret ederek en büyük ve en belirgin mucizesinin Kur'an olduğunu söyler. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir diğer hadiste şöyle deniyor: "Birçok hususta diğer peygamberlerden üstün kılındım: İlahi mesajların tümünü içeren bir kitap bana verildi. Heybetim düşmanlarım üzerinde etkili kılındı. Savaşta ganimet almam helal kılındı. Yeryüzü benim için temiz bir mescid kılındı. Bütün alemlere elçi olarak gönderildim. Benimle birlikte peygamberlik son buldu." îbn Kesir, Peygamberimizin üstünlüğü ile ilgili hadislerle Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadis arasında bir çelişki olup olmadığını ele almıştır. "Bir müslümanla bir yahudi tartıştılar. Yahudi yemin edeceği sırada Musa'ya, alemlerin üzerinde seçen Allah'a andolsun ki hayır., dedi. Müslüman elini kaldırdı ve yüzüne bir tokat vurarak: Ey pis adam Muhammed'den de mi üstündür? dedi. Yahudi Peygamberimizin yanına gelerek müslümanı şikayet etti. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: Beni peygamberlerden üstün tutmayın. İnsanlar Kıyamet günü ölecekler ve ilk uyanan ben olacağım da Musa'yı arşın direğine tutunmuş olarak bulacağım. Bilmiyorum benden önce mi uyanmıştır, yoksa Tur'un yıkılışına karşılık olarak mı böyle ödüllendirilmiştir? Beni peygamberlerden üstün tutmayınız". Başka bir rivayette

---

512[512] Yahudiler çeşitli gruplara bölünmüşlerdi. Hz. Mesih'in doğumundan önce Sadukİler ve Ferisiier diye adlandırılan gruplar arasında büyük kargaşalar ve savaşlar çıkmıştı. Sonra İsrail kökenli yahudilerle, İsrail kökenli ofmayan Filistinli ve Irak asıllı olup da Musevilik dinini benimseyen Samiri yahudiler arasında da savaşlar çıkmıştı. Hıristiyanlar da bir çok gruba bölünmüşlerdi. Özellikle Yakubiler ve Melikaniler adı verilen gruplar arasında şiddetli savaşlar oluyordu. İsa'nın tekli kişiliğe (Tanrı) sahip olduğuna inananlarla, çiftli kişiliğe (insan-Tanrı) sahip olduğuna inanlar sürekti savaş halindeydiler. Yine Yahudilerle Hıristiyanlar, Samirilerie Hıristiyanlar arasında savaşla sonuçlanan derin ihtilaflar vardı. Bu durum peygamberimizin (s.) gönderilişine kadar devam etti. (Bkz. "Tarihu cinsi'l Arabi" adlı eserimizin 2. 4. ve 5. cüzüne. Ayrıca Tevrattan derlediğimiz "Tarihu beni İsrail" adlı eserimize ve 'Tarihu Suriye" Metran ed-Debbus c.2. 3. 4. bkz.).

513[513] Taberi,İbn Kesir,Hazin,Beğavi

Peygamberler arasında üstünlük İddiasında bulunmayınız. Ardından İbn Kesir bu durumun çeşitli açılardan izah edilebileceğini belirterek şöyle demiştir: Öncelikle bunun, peygamberler arası üstünlüğün bilinmesinden önce olması ihtimali vardır. Bu yorum tartışmalıdır. İkincisi, Peygamberimiz bu sözü tevazu gereği söylemiştir. Üçüncüsü, çekişmeye, zıtlaşmaya yolaçabilecek hususlarda üstünlük iddiasında bulunmayı yasaklamıştır. Dördüncüsü, asabiyet duygusuyla üstünlük iddiasında bulunmaya karşı çıkmıştır.

Hz. Muhammed'in erişilmez üstünlüklerine, Allah katında yüksek derecelere sahip olduğuna yüce Allah'ın onu çeşitli meziyetlerle diğer peygamberlerden üstün kıldığına ilişkin olarak kesin ve derin bir inanca, sahip olmakla beraber, bu ayetteki ifadenin mut-iak ve genel olduğunu düşünüyoruz, isra süresindeki şu ayet gibi: "Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilir. Andolsun, biz peygamberlerin bir kısmım bir kısmına üstün kıldık ve Davud'a da Zebur verdik." (İsra, 55). Ne Peygamberimizden ne de onun ashabından, incelediğimiz ayetteki ifadenin Peygamberimizle ilgili olduğuna ilişkin güvenilir, sağlam rivayetler mecut değildir.

Öte yandan incelediğimiz bu ayetlerde ycralan övgü nitelikli bu ifadenin aynısı, Bakara sûresinin İsrail oğullarına ilişkin kıssalar zinciri kapsamındaki bir ayette, Hz İsa ile bağıntılı olarak geçmektedir. Sözkonusu ayetle ilgili olarak yeterli açıklamada bulunduğumuza inanıyor ve tekrara gerek duymuyoruz. [514[514]]

254- Ey iman edenler, hiç bir alış-verişin, hiç bir dostlu-ğun[515[515]] ve hiç bir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. Kafirler.. Onlar zalimlerdir.

Ayet-i kerimenin ifadesi açık ve anlaşılırdır. Gördüğümüz kadarıyla sûrenin akışından kopuk değildir. Hatta tekrar bölümün başına dönüldüğünde ve İsrail oğullarının hayatından bir kesiti yansıtan bölümden önceki İki ayetin içerdiği savaş ve infak'a ilişkin çağrı ile bir bağlantı kurulduğunu söyleyebiliriz. Ayet, güçlü ve etkileyici bir teşvik niteliğindedir. Bazı müfessirler[516[516]] zekatla İlgili olduğunu söylemişlerdir. Bizim kanaatimize göre, ayetin içerdiği teşvik geneldir; farz nitelikli zekatla birlikte, çeşitli uygulamaları bulunan gönüllü bağışları, sadakaları da kapsamaktadır. "Size rızık olarak verdiklerimiz" ifadesi, infak edebilecek durumdaki kimselerin ellerindeki malların, Allah'ın bahşettiği kimselerin

---

[514[514]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/282-284.
[515[515]] Hulletun Sevgi ve dostluk.

[516[516]] Hazin

ellerindeki malların, Allah'ın bahşettiği rızık olduğuna dikkat çekmeye yöneliktir. Şu halde, bu durumda olan kimseler, Allah'ın emirlerine uymak ve Allah'ın kendilerine rızık olarak bahşettiği malların bir kısmını hayır amaçlı olarak harcamakla yükümlüdürler. "Kafirler., onlar zalimlerdir." ifadesinin, ahiretteki akibetle ilgili olması, yani kafirlerin küfre düşmekle nefislerine zulmettiklerini dolayısıyla kendilerini Allah'ın uhrevi azabına duçar ettiklerini açıklamaya dönük olması muhtemeldir. Cihad ve mali harcamaya ilişkin çağrıyı gerekçelendirmeye dönük olması da ihtimal dahilindedir. Şöyle ki kafirler, saldırgan ve düşmanca tutumlarıyla zulmeden kimselerdir. Dolayısıyla onlara karşı cihad başlatmak bir görevdir. 517[517]

255- Allah.. O'ndan başka İlah yoktur, diridir, Kâimdir'518[518]'. O'nu uyuklama'519[519] ve uyku tutmaz. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, önlerindekİni ve arkalanndakini bilir. Onlar ise dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiç bir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp, kuşatmıştır. Onların korunması O'na güç gelmezdi520[520] O, pek yücedir, pek büyüktür.

Ayete'l-Kürsi

Bu ayet, yüce Allah'ın tek ve ortaksızlığı, sıfatlarının noksansızliği, kuşatıcılığı ve kudretinin vurgulanması ile ilgili en kapsamlı, en etkileyici Kur'an ayetlerinden birisidir. Ayetin ifadesi açıktır. Önceki ayetlerle bağlantılı olması da ihtimal dahilindedir. Buna göre, dilediğini yapma yetkisine sahip olan yüce Allah uluhiyette tek ve ortaksızdır. Büyük ve kusursuz sıfatlara sahiptir. Ayetin kendisinden sonraki ayetlerle bağlantılı olması da muhtemeldir. Buna göre, inanılması gereken tek ilah yüce Allah'tır. O'nun dı-Şinda bir takım insanların kulluk sundukları düzmece ilahları inkar etmek gerekir. İşte tek ve ortaksız ilah olan yüce Allah, bu sıfatlara sahiptir. Aynı şekilde ayetin hem öncesi, hem sonrası ile bağlantılı olması da mümkündür. Ayetler ister bir kerede ister peşpe-şe inmiş olsun, ister içerik benzerliğinden dolayı bu şekilde sıralandırılmış olsun, ayetlerin akışı birbiriyle bağlantılıdır. Bu İhtimalleri, ayetin ifade biçiminden ve içeriğinden olduğu kadar, önceki ve sonraki ayetlerden de sezinliyoruz.

Bu ayet, ' Ayete'1-Kürsi' olarak bilinir. Faziletiyle ilgili olarak bir çok hadis rivayet edilmiştir. Ebu Hureyre'nin bir rivayeti şöyledir: "Rasulullah buyurdu ki: Her şeyin bir tepesi vardır.

517[517] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/284-285.
518[518] ehKayyum Sürekli emir ve denetimde bulunan. Kaim.

519[519] Sinetun Uyanıklık ve uyku arası bir durum. Uykunun başlangıcı. Uyuklama.

520[520] Yeuduhu Aciz bırakır. Zor veya ağır gelir.

Kur'an'ın tepesi de Bakara süresidir. Onda baştacı olan bir ayet vardır: "Ayete' 1-Kürsi".[521[521]] Übey b. Ka'b kanalıyla rivayet edilen bir hadiste şöyle deniyor: "Rasulullah buyurdu ki: Ey Ebu Munzir, Allah'ın kitabında hangi ayetin senin katında büyük olduğunu biliyor musun? dedim ki: Ayete'1-Kürsi. Bunun üzerine Rasulullah göğsüme elini vurarak şöyle dedi: Bu ilim sana mübarek olsun, Ey Ebu Munzir "Ebu Z-er'in rivayet ettiği bir hadiste de şöyle deniyor: Dedim ki: Ya Rasulullah, sana indirilenler içinde hangisi senin katında daha büyüktür? Buyurdu ki: Ayete'l-Kürsi: Allah, O'n-dan başka ilah yoktur. Diridir. Kaimdir[522[522]].Kürsi ile ilgili olarak değişik görüşler ileri sürülmüştür[523[523]] Aynı yorum ve değerlendirme çeşitliliği 'Arş', 'levh' ve 'kalem' olguları içinde sözkonusu olmuştur. Bunlar arasında, maddi tasvirlere de yer verilmiştir ki, oldukça garip ve yüce Allah'ın sıfatlarının münezzehliğiyle bağdaşmayan değerlendirmelerdir. Ayrıca, Rasulullah efendimizden rivayet edilen sağlam ve güvenilir hadislerle de uymamaktadır. Bu görüş ve değerlendirmeler içinde en isabetlisi ve Allah'ın sıfatlarıyla uyuşanı şudur: Kelime mecaz anlamında kullanılmıştır. Maksat yüce Allah'ın mülkünün ve saltanatının azametini açıklamaktır. Doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir. [524[524]]

256- Dinde zorlama yoktur. Şüphesiz doğruluk sapıklıktan apaçık ayrılmıştır. Artık kim Tağut'u[525[525]] tanımayıp Allah'a inanırsa, o, sapasağlam bir kulpa yapışmıştır; bunun kopması yoktur. Allah işitendir, bilendir.

257- Allah, iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan nura çıkarır; inkar edenlerin velileri ise tağuttur. Onları . nurdan karanlıklara çıkarırlar, işte onlar, ateşin halkıdırlar, orda süresiz kalacaklardır.

İnanç Sisteminde Zorlama Yoktur

"Dinde zorlama yoktur."

Bu iki ayette, dinde zorlama ve baskının olmadığına ilişkin olarak insanlara bir duyuruda bulunuluyor. Çünkü doğruluk eğrilikten ve hidayet sapıklıktan kesin olarak ayrılmıştır. Yüce Allah'ın indirdiği apaçık ayetler sayesinde hak ile batıl iyice belirginleşmiştir. Dolayısıyla

---

[521[521]] Hazin ve İbn Kesir. Tefsir bilginler başka hadisler de rivayet etmişlerdir. Biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

[522[522]] Hazin ve İbn Kesir. Tefsir bilginler başka hadisler de rivayei etmişlerdir. Biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

[523[523]] Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri, Taberi ve Tabresi

[524[524]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/286.

[525[525]] et-Tağut Tağut. Kur'an-ı kerimde bazen "şeytan"la aynı anlamda, bazen "putlar" anlamında ve bazen de Allah'a ortak koşulan düzmece ilahlar anlamında kullanılmıştır. Kelimenin aslı, aşın tuğyandır. Tuğyan ise zulüm, azgınlık ve taşkınlık demektir.

imanı seçen, doğruluk yolunu tutan ve Tağutu inkar eden kimse, kendini kurtarmıştır; sağlam bir kulpa sarılmıştır ki, bunun kopması yoktur. Allah insanların bütün söylediklerini işitir, onların niyetlerini ve amellerini bilir. Değerlendirme

amaçlı bir açıklama olarak da şöyle buyuruluyor: Allah kendisine inananların velisidir, onlara yardım eder. Karanlıklardan nura çıkarır. Tağut ise, kafirlerin dostudur. Onları karanlıklara doğru sürükler, nurdan uzaklaştırır. İşte bunlar ateş halkıdır, orada sonsuza kadar kalmayı hak etmişlerdir.

Bir rivayete göre ilk ayet, Ensardan bir adam hakkında inmiştir. Bu adamın zenci bir kölesi vardı, onu müslüman olmaya zorluyordu. Durum Rasulullah'a bildirildi. Ardından ayet indi. Başka rivayetler ve görüşler de aktarılmıştır. Bunlardan birinde söylendiğine göre, Ensar kadınları, erkek çocuk doğururlarsa uzun ömürlü olsunlar diye onları Yahudi ve Hıristiyanlara katmayı adarlardı. Bu türden adanmış bir çok çocuk vardı. Babaları onları müslüman olmaya zorladılar. Durum Peygamberimize haber verilince de sözkonusu ayet indi. Bir diğer rivayette belirtildiğine göre Ensardan bir adamın iki oğlu vardı, bunlar Şam'lı bir tüccardan etkilenerek hristiyan olmuş ve Şam'a göç etmişlerdi. Adam oğullarını tekrar İslama döndürmek için peşlerinden gitmek istedi. Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi. Buna ek olarak şunu söyleyelim ki: bazı müfessirler ayetin ehl-i kitap hakkında indiğini söylemiştir. Bazısının görüşü ayetin bütün insanlarla ilgili olduğu, daha sonra müşriklerle bağlantılı hükmü neshettiği, dolayısıyla onlar açısından ya müslüman olmak ya da öldürülmekten başka seçenek olmadığı, Ehli Kitab'la ilgili geçerlili-ğinse devam ettiği şeklindedir[526[526]].

Rivayet edilen bu münasebetlerden birinin gerçekleşmesini ve ayetin bunun üzerine inmiş olmasını uzak bir ihtimal görmüyoruz. Ancak ikinci ayetin birinci ayetle uyumlu ve onun bütünleyicisi olduğu görülüyor. Bu yüzden iki ayetin birlikte indiğini düşünüyoruz. Yine ayetlerin ifade biçimine ve etkileyici üsluplarına bakıldığında anlam ve hedef olarak bireysel bir münasebetten daha genel ve kapsamlı oldukları görülecektir. Ayetler, Kur'an'ın vurguladığı din özgürlüğü ve İslam'ın çağrısı bağlamında evrensel bir ilke içeriyor. Kur'an, bu ilkeyi çeşitli üsluplarla dile getirmiştir. Burada ise, daha açık, daha net ve daha etkileyici bir üslupla vurgulamıştır. Şayet bu rivayetler içinde herhangi birisi sahihse, işaret edilen olay, bu derece etkileyici ve evrensel bir ilkeyi içeren ayetlerin inişine sebep olmuştur. Ki mesele, genel ve özel nitelikli her konumla ilgili olarak açık ve net bir biçimde algılansın. Bütün Ehl-i Kitab'la ya da bütün insanlarla ilgili olarak indiklerine ilişkin değerlendirmelerin, ayetlerin üslubundan sezinlendiğini düşünüyoruz. Ancak bu değerlendirmeyi yapanların, bir rivayeti aktardıklarını göremiyoruz. Ayetin hükmünün müşriklerle ilgili olarak neshedildiği şeklindeki görüşün, ayetin üslubundan çıkarsanmasına ihtimal veremiyoruz. Genel anlamda Kur'an'ın mesajından da böyle bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. Bakara sûresinin 190-194 ayetleri ve Kafinin sûresi tefsiri bağlamında söylediğimiz gibi, Peygamberimizin hayatında da buna

---

[526[526]] Taberi, Beğavj, Hazin, İbn Kesir, Tabresi. Burada bu rivayet ve görüşlerin hepsi vardır.

ilişkin bir ipucuna rastlanıyor. Bu da gösteriyor ki, ayetin hükmü kesin ve evrenseldir. Ayet muhkemdir.Dikkatle bakıldığında iki ayetle, önceki ayetlerin akışı arasında bir bağıntı farkedile-cektir. Şayet rivayetlerde işaret edilen iniş sebebi sahihse ve ayetler bir defada inmişler-se, sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları, genel akışla uyum oluşturmalarından dolayıdır. Bu bakımdan önceki ayetin akışı ile ilgili olarak söylediklerimiz bunlar için de geçerlidir.

Aslında ayetlerin her biri tam bir cümle görünümündedir. Birinde, Kur'an'ın ve İslam'ın temel bir ilkesi vurgulanıyor. Bu ilkenin Medine inişli bir sûrenin kapsamında, özellikle Müslümanlara savaş ve İnfak emrinin yöneltildiği ayetlerin akışı içinde gündeme getirilmiş olması son derece anlamlıdır. Bu da ilkenin evrenselliğini ve muhkemliği-ni ortaya koyar.

"Şüphesiz doğruluk sapıklıktan apaçık ayrılmıştır" ifadesinden sonra, artık kim ta-ğutu inkar edip Allah'a inanırsa ifadesine yer verilmiş olması insanların akıl, irade ve seçim özgürlüğüne sahip oldukları, bu özellikleri sayesinde doğru ile eğriyi, hidayetle sapıklığı ayırabilecekleri bunun ardından yapılan iman veya küfür seçiminin kişinin hanesine yazılacağı sorumluluğun ona ait olacağı mesajını taşımaktadır.

Kur'an'da dile getirilen birçok açıklamayla da bağdaşmaktadır bu değerlendirme. Bunun birçok Örneğini gördük. Bu aynı zamanda ayetlerde işaret edilen inanç özgürlüğü ilkesini de pekiştiriri bir değerlendirmedir. [527[527]]

258- Allah, kendisine mülk verdi diye Rabbi konusunda İbrahim'le tartışmaya[528[528]] gireni görmedin mi? Hani İbrahim: "Benim Rabbim diriltir ve öldürür" demişti; o da: "Ben de öldürür ve diriltirim" demişti. O zaman İbrahim: "Şüphe yok, Allah güneşi doğudan getirir, hadi sen de onu batıdan getir" deyince o inkarcı böylece afallayıp kalmıştı. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

Ayet-i kerimede uyarı ve hatırlatma amacına yönelik olarak, Allah tarafından kendisine bahşedilen mülk ve saltanattan dolayı büyüklük kompleksine kapılarak Rabbi konusunda Hz. İbrahim'le tartışmaya giren kralın kıssasına işaret ediliyor. Hz İbrahim: "Benim Rabbim, diriltir ve Öldürür" deyince o da büyük bir küstahlıkla: "Bende aynısını yaparım. Dilediğimi öldürürüm, böylece ölür, Dilediğimi de affederim. O da dirilmiş olur" cevabını vermişti. Bunun üzerine Hz İbrahim, onun demogoji yapamayacağı bir kanıt göstermişti: Hiç şüphesiz yüce Allah, güneşi doğudan getirir. Hadi sen de onu batıdan getir. Bu meydan okuma karşısında kafir kral ne yapacağını şaşırır vaziyette afallayıp kalmıştı. Ayetin sonunda yüce

---

527[527] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/287-289.
528[528] Hacc Tartıştı, münakaşa etti.

Allah'ın zalimler topluluğunu yani, zulüm ve sapıklık karakteristik özellikleri haline gelmiş kimseleri hidayete erdirmediği şeklinde bir açıklama yer alıyor.

Müfessirlerin çoğunluğu[529[529]] bu ayette sözü edilen tartışmanın Hz İbrahim'le Babil kralı Nemrut arasında geçtiği görüşündedir. Hz ibrahim'in putperestliği reddettiğini, tek ve ortaksız Allah'a iman ettiğini, O'na teslim olduğunu ilan etmesinin ardından bu tartışma gündeme gelmiştir. Müfessirler bu görüşlerini tabiin ve sonraki kuşağa mensup tarihçilere dayandırılıyorlar. Bu kıssa da Hz. İbrahim'le ilgili diğer birçok kıssa gibi Tev-ratın "Tekvin" bölümünde yer almaz. Ama bu sözkonusu kıssanın yahudilerin yanında bulunan başka kitaplarda yer almış olmasına engel değildir. Benzeri münasebetlerde vurguladığımız gibi bizim tercihimiz de bu yöndedir. Bu durumda Kur'an'ın muhatabı konumundaki Arapların da bu kıssaya muhatap oldukları anlaşılıyor.

Kıssanın yüce Allah'ın sıfatlarının ve azametinin vurgulanmasından, doğruluğun eğrilikten kesin olarak ayrıldığının belirtilmesinden sonra anlatılması, uyarı ve öğüt amacına yönelik olduğunu gösteriyor. Kur'an'da yer alan kıssaların temel özelliği budur. Sanki şu demek isteniyor; Eğer bazı insanlar, Peygamberin tek ve ortaksız Allah'a kulluk sunmaya ilişkin çağrısına karşı burun kıvırıyorlarsa, büyüklük kompleksine kapılıp inatçılık ediyorlarsa ve kanıtlar ne kadar kesin ve açık olursa olsun doğruluğu görme-mezlikten geliyorlarsa geçmişte de bazı kimseler benzeri bir çağrı karşısında benzeri bir tavır sergilemişti. Ayetin son kısmı bu değerlendirmeyi güçlendiriyor. Çünkü zalimlere sert ve ağır eleştiriler yöneltiliyor. Bundan şu sonuç çıkıyor: Hak çizgisinden sapan zalimlerin hidayete eremeyişlerinin sebebi, kendilerine egemen olan iğrençliktir. Çirkefe, zulme ve sapıklığa iyice batmış olmalarıdır. Bu da onların Allah'ın hidayetine ve nuruna kavuşmalarını engellemektedir. Ayetin bu bölümünde aynı zamanda Peygamberimizin teselli edilmesi de kastedilmiş olabilir. Çünkü o da, zalimlerin ve azgınların benzeri serkeşlikleri, inatçılıkları ve büyüklük kompleksleriyle karşı karşıyaydı. Ayetin indiği sıralarda bizce Medine döneminin başlarıydı, Arapların ve ileri gelenlerinin çoğu bu tutum içindeydiler.

Müfessirler[530[530]] sözkonusu tartışmayla ilgili olarak, bir çok açıklamalara, şerh ve haşiyelere yer vermişlerdir. Bu açıklamaların birinde Hz İbrahim'i ateşe atanın bir kral olduğu belirtilir. Şerh ve haşiyeler genellikle tabiin ve sonraki kuşağa mensup siyer ve tarih bilginlerine dayandırılır. Bizim öteden beri izlediğimiz metod uyarınca bunların kaynağının da yahudilerden etkilenen Arap toplumunda dilden dile aktarılan kıssalar olabilir. Kıssanın amacını aşacağı için sözkonusu haşiye ve şerhlere yer vermeye gerek görmüyoruz. [531[531]]

259- Ya da altı üstüne gelmiş ıssız duran bir şehre uğrayan gibisini görmedin mi? Demişti ki:

[529[529]] Taberi,Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi ve Keşşaf
[530[530]] a.g.e

[531[531]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/290-291.

Allah burasını ölümünden sora nasıl diriltecekmiş? Bunun üzerine Allah, onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra onu diriltti ve ona dedi ki: "Ne kadar kaldın? O: Bir gün veya bir günden az kaldım" dedi Allah ona: "Hayır yüz yıl kaldın, böyleyken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış'[532[532]]'; eşeğine de bir bak; bunu yapmamız seni insanlara ibret belgesi kılmamız içindir. Kemiklere de bir bak nasıl bir araya getiriyoruz'[533[533]] sonra da onlara et giydiriyoruz?" dedi. O, kendisine bunlar apaçık belli olduktan sonra dedi ki: Artık şimdi biliyorum ki gerçekten Allah her şeye güç yetirendir.

Allah Ölüleri Diriltir

"Ya da altı üstüne gelmiş, ıssız duran bir §ehre uğrayan gibisini gördün mü?"

Ayet-i kerimede uyan ya da hatırlatma amacı ile ikinci bir kıssaya işaret ediliyor. Altı üstüne gelmiş ıssız bir kente uğrayan bir adamın kıssasıdır bu. Kentin bu harap halini görünce, "Allah bu kenti yeniden nasıl diriltecek?" diye düşünmesinin bir ifadesi olarak kendi kendine sorar. Bunun üzerine yüce Allah onu yüz yıl Ölü bırakır, sonra diriltir ve ona ne kadar kaldın? diye sorar. O uyuduğunu sanarak: Bir gün veya bir günden daha az kaldım şeklinde cevap verir. Allah ona: Hayır, tam yüz yıl kaldın der. Bu uzun sure boyunca yiyeceğin ve içeceğin bozulmadığını göreceksin. Oysa eşeğin ölmüş ve ondan geriye çürümüş kemiklerden başka bir şey kalmamıştır, şimdi kemiklerinin bir araya gelmesini emredeceğim, sonra onlara et giydireceğim, ardından canlanacaktır. Bu senin ve diğer insanlar için Allah'ın kudretinin, sizin imkansız gördüğünüz şeyleri yapabileceğinin kanıtı olacaktır. Bunun üzerine" adam yüce Allah'ın herşeye güç yetirdiğine ikna olur, bu gücü itiraf ettiğini ilan eder.

Müfessirler[534[534]] bu kişinin, İsrailoğuUlanna gönderilen peygamberlerden biri olduğunu söylemişlerdir. Ancak adının "Üzeyir" veya "Ermiya" olduğu hususunda farklı görüşler İleri sürmüşlerdir. Müfessirlerin değerlendirmelerine göre, olay İsraüoğullarının felakete uğradıkları, parçalandıkları dönemlerin birinde meydana gelmiştir. Konuyla ilgili olarak son derece şaşırtıcı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunları uzun uzadıya anlatma gereğini duymuyoruz. Çünkü kıssanın amacına da uygun düşmemektedir. Bu açıklamaların kaynağı da siyer ve ahbar bilginleridir. Bu da gösteriyor ki, kıssa yahudi-ler kanalıyla Araplara ulaşmış ve onlar arasında dilden dile aktarılıyordu. Ayetin öğüt ve hatırlatma nitelikli ifade tarzı da bu değerlendirmeyi destekler mahiyettedir.

Ayetin üslubundan ve içeriğinden anladığımız kadarıyla sözkonusu adam mü'mindi ve

---

[532[532]] Lem yetesenneh Üzerinde yılların geçmesine rağmen değişime uğramamış, bozulmamış.

[533[533]] Nunşizuha Ayağa kaldırıyoruz. Bir kıraatte "nunşiruha" şeklinde okunmuştur. Yani: Diriltiyoruz veya temizliyoruz.

[534[534]] a.g.e

Allah'ın vahyına ve hitabına mazhar olacak niteliklere sahipti. Ayette işaret edilen soruyu içindeki karamsarlık ve imkansız görme duygusundan dolayı sormuştu.

Eski Ahit'in bölümlerinde İsrailoğullan'nın üzerine inen bir çok felaketlere ilişkin çeşitli haberlere yer verilir. Birçok peygamberin ismi geçer. Bu peygamberler, ümmetlerinin sapıklıkları, dini ve ahlaki kuralları tanımamaları yüzünden başlarına gelen musibetlerden dolayı gözyaşları dökmüş ve ümmetlerinin affedilmesi için Allah'a yalvarmışlardır. Yine bu bölümlerde yüce Allah'ın İsrailoğullarını affedişinden, müjdeleyişinden içinde bulundukları olumsuz durumdan kurtarışından sözedilir. Bunlardan biri de Ermi-ya'dır. "Eski Ahit"te onun adına iki bölüm vardır. "Ermiya'nm Kehanetleri" ve "Ermi-ya'nın Öngörüleri" diye. Ermiya Kudüs'ün ve Mabed'in yıkılışına, İsrail oğullarının Ba-bil Kralı Buhtannasr tarafından Babil'e sürgün edilişlerine tanık olmuştur. Yine bu peygamberlerden biri de 'Hazakil'dir. Eski ahitin bölümleri arasında "Hazakil'in Kehanetleri" adı altında bir bölüm yer alır. Bu bölümde Ermiya bölümlerindeki gelişmelere benzer gelişmeler anlatılır. O da tutsak edilip Babil'e sürgün edilenler arasında yer alır. Tutsaklığın ve sürgünlüğün acılarını çekmiştir. Şunu da belirtelim ki günümüzde Yahudilerin elinde bulunan Tevrat'ın bölümleri arasında bu ayetin içerdiği kıssadaki olaylara harfiyen uyan açıklamalar bulunmamaktadır. Ama bu kıssanın daha önce yahudilerin elindeki Tevrat bölümleri arasında yer alıp da daha sonra koybolmuş olma ihtimalini ortadan kaldırmaz.

Önceki kıssadan sonra bu kıssanın anlatılmış olması, insanların Allah'a karşı çeşitli tutumlar İçinde olduklarını örneklendirmeye dönük olduğunu çağrıştırmaktadır. Şöyle ki: Kafir kral Allah'ı ve kudretini inkar etmiştir.

O kadar ki, kendini Allah'a denk kabul edecek kadar ileri gitmiştir. Büyüklük kompleksine kapılmış, haddini aşmıştır, şu halde o, pis bir zalimdir. Bu adam ise somut delili görür görmez Allah'ın kudretini itiraf etmiştir. Çünkü o gerçeği arayan, iyi niyetli samimi bir kimseydi. Dolayısıyla ayet, sûrenin akışıyla bütünlük arzediyor. Önceki iki ayette aynı akış içinde hatırlatma örneklendirme, öğüt ve teselli verme amacıyla sunulmuşlardır. Kur'an'ın sunduğu kanıtlar, dinleyiciler üzerinde etkili olmuştur. Çünkü onların bildikleri, tanık oldukları realiteden örnekler vermiştir.

Bu kıssanın manevi işaretlerle ve remzi ifadelerle yorumlanması istenmiştir. Biz bu tür bir izah ve yorum tarzından yana değiliz. Bunun bir yararının olduğuna da inanmıyoruz. Çünkü, ayetlerin akışından ve tabiin ve sonraki kuşağa mensup ulemanın aktardığı rivayetlerin ifade tarzından kıssanın dinleyicilerin bilmedikleri bir olaydan söz etmediğini anlıyoruz. Dolayısıyla dinleyicÜerce bilinen bu kıssa hatırlatma, Örneklendirme ve öğüt verme amacı ile sunulmuştur. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir. [535][535]

---

[535][535] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/292-293.

260- Hani İbrahim: Rabbim, bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster demişti. Allah Ona: İnanmıyor musun? deyince, "Hayır İnandım, ancak kalbimin tatmin olması için" dedi. Öyleyse dört kuş tut. Onları kendine alıştır[536[536]] sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak sonra da onları çağır. Sana koşarak gelirler. Bil ki şüphesiz Allah üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir. Hani İbrahim: "Rabbim, bana ölüleri nasıl diriltiğini göster" demişti...

Bu ayette, üçüncü bir kıssaya yönelik uyan, ya da hatırlatma amaçlı bir işaret yer alıyor. Şöyle ki: Hz İbrahim Ölüleri tekrar nasıl dirilttiğini Rabbin'den sorar. Yüce Ai-lah, yoksa kudretine inanmadığı için mi böyle bir istekte bulunduğunu sorar. Ama Hz. İbrahim gözleme dayalı bir itimana ulaşmak için böyle bir arzuda bulunduğunu belirtir. Bunun üzerine yüce Allah, dört kuş tutmasını, onlan boğazlayıp parçalamasını ve parçalan değişik dağların tepelerine bırakmasını, sonra onlan çağırmasını emreder ve böyle yapması durumunda kuşların kendisine geleceğini belirtir. Kıssada Hz İbrahim'e yöneltiliyor ve yüce Allah'ın üstün iradeli olduğunu herşeye gücünün yettiğini hüküm ve hikmet sahibi olduğunu, bütün fiilerinin doğru ve uygun olduğunu isteniyor.

Gerçi ayette sonuçla ilgili bir açıklama yer almıyor ama üslubundan Hz. İbrahim'in emredilenleri yaptığını ve parçaların birleşip kendisine canlı olarak geri döndüğünü Allah'ın kudretiyle koşup geldiğini anlıyoruz.

Taberi'nin İbn-i Cüreyc'den rivayet ettiğine göre, Hz. İbrahim bir yolda giderken, ölmüş bir merkebin cesedine rastlar. Kuşlar ve yırtıcı hayvanlar cesedi parçalamış, geride iskeleti kalmıştır. Yırtıcı hayvanlar ve kuşlar oradan uzaklaşınca, Hz. İbrahim orada durur ve manzarayı hayretle seyreder. Sonra der ki: "Rabbim, bu etleri yırtıcı hayvanların ve kuşların karınlarından toplayacağını biliyorum. Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster".

Bu rivayet, olsa olsa Hz. İbrahim'in böyle bir soru sormasının nedeni olabilecek durumlara ilişkin bir varsayım olabilir. Ne Peygamberimizden ne de bir başkasından böyle bir söz aktarılmış değildir.

Görüldüğü gibi ayet-i kerime sûrenin akışıyla bütünlük oluşturmaktadır. Sunuluş gayesi, yüce Allah'ın ölüleri diriltme gücüne sahip olduğunu bir somut örnekle izah etmektir. Bir diğer husus da, iyi niyetli ve temiz kalpli kimselerin Allah'a ve kudretine karşı takındıkları tavra ilişkin bir sahneyi canlandırmaktır.

Müfessirler[537[537]] bu kıssayla ilgili olarak da uzun ve şaşırtıcı açıklamalarda bulunmuşlardır. Siyer ve ahbar ulemasına dayandırılan bu açıklamaları birer birer sunma gereğini

---

[536[536]] Fesurhunne Onları kendine yanaştır, alıştır.

[537[537]] Taberi, Hazin, İbn Kesir vd.

duymuyoruz. Çünkü kıssanın sunuluşu ile güdülen amaçla bağdaşmamaktadır. Bununla beraber açıklamalar, kıssanın Peygamberimiz zamanında ve çevresinde anlatıldığını göstermektedir. Kıssa bu üslupla vahyedilmiştir ki, tıpkı önceki iki kıssa gibi öğüt alınsın ve bir somut ömek gibi algılansın. "Tekvin" bölümünün on beşinci bölümünde anlatılan bir kıssa bir ölçüde ayetteki kıssayla benzerlik oluşturmaktadır. Söz konusu kıssada yüce Allah, İbrahim'e soyundan bir mirasçı bahşedeceğini haber verir. Hz. İbrahim bunu garipser. En azından bu olay, kıssanın toplumda bilindiğini gösterir. Her ne kadar Kur'an'daki kıssayla aralarında tıpa tıp bir benzerlik olmasa da bizim kanaatimize göre, Kur'an'da yer alan kıssa, o gün için yahûdiler ve onlardan etkilenen Araplar arasında biliniyordu.

Her halükârda kıssa, Allah'ın peygamberlerinden birinin, Allah'ın kudretini gözle görmeye ilişkin arzusunun somutlaştığı tavrı yansıtmaktadır. İnandığı halde, yüce Allah, onun bu isteğini yerine getiriyor ki, inancı artarak pekişsin. Kıssanın vahyedilişi, Önceki kıssalarda olduğu gibi öğüt ve ibret alınmaya yöneliktir.

Biz, üç kıssanın ardarda indiklerini ve bu nedenle sûrenin bütünü içinde peşpeşe dizildiklerini düşünüyoruz. Hatta, bir kerede inmiş olmalarını da ihtimal dahilinde görüyoruz. Böyle olunca, önceki iki ayet, 256-257. ayetleri üzerine bir değerlendirme işlevini yerine getirmiş olurlar.

Bu ve bundan önceki kıssa, kötü niyetten, düzenbazlıktan, inkarcılıktan ve büyüklük kompleksinden kaynaklanmadığı sürece, daha fazla mutmain olmaya Allah'ın ayetlerini daha iyi kavramaya, azametinin ve kudretinin göstergelerini somut bir şekilde gözlemlemeye yönelik arzunun normal olduğunu ortaya koymaktadır. Bîr mü'minin böyle bîr şeyi arzulamasını engelleyecek bir şey yoktur. Böyle bir arzunun varlığı, mü'minin Allah ve gücü hakkında kuşkuya düştüğüne ilişkin bir gösterge veya kanıt olarak değerlendirilemez. Çünkü şüphe ile iman bir arada olamazlar. Bütün olan şey şudur: Mü'minin gaybi yakinini, gözleme dayalı yakine dönüştürecek bir gelişmeyi görmek istemesi son derece normaldir. Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadiste şöyle deniyor: "Biz İbrahim'den daha fazla şüphe etme hakkına sahibiz. Hani O: "Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster" demişti de Allah: "Yoksa inanmıyor musun?" deyince: "Hayır inanıyorum, ancak kalbimin tatmin olması için cevabını vermişti".

Müfessirlerin belirttiğine göre Peygamberimiz bazı insanların Hz. İbrahim'in Allah'ın kudretinden şüphe ettiğini sandıklarını görünce bu sözü söylemiştir. Ayrıca hadisi de şüpheyi reddedici yönde yorumlamışlardır. Bu yoruma göre Peygamberimiz şunu demek istemiştir: "Biz şüphe etmediğimize göre İbrahim'in şüphe etmesi söz konusu olamaz[538[538]]. [539[539]]

[538[538]] et-tac c.4 sh.59. Taberi, Hazin, Beğavi

[539[539]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

261- Mallarını Allah yolunda infak edenlerin örneği yedi başak bitiren, her bir başaktan yüz tane bulunan bir tek tanenin örneği gibidir. Allah, dilediğine kat kat arttırır. Allah ihsanı bol olandır, bilendir.

262- Mallarını Allah yolunda infak edenler, sonra infak ettikleri şeyin peşinden başa kakmayan'[540[540]] ve eziyet vermeyenlerin[541[541]] ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

263- Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, yumuşak davranandır.

264- Ey iman edenler, Allah'a ve ahiret gününe inanma-yıp, insanlara karşı gösteriş olsun diye malını infak eden gibi minnet ve eziyet ederek sadakalarınızı geçersiz kılmayın. Böylesinin durumu, üzerinde toprak bulunan bir kayanın'[542[542]] durumuna benzer; üzerine sağnak bir yağmur[543[543]] düştü mü, onu çırılçıplak[544[544]] bırakıverir. Onlar kazandıklarından hiç bir şeye'[545[545]] güç yetiremezler. Allah kafirler topluluğuna hidayet vermez.

265-Yalnızca Allah'ın rızasını istemek ve kendilerinde olanı kökleştirip güçlendirmek için mallarını infak edenlerin örneği, yüksekçe bir tepede bulunan, sağnak yağmur aldığında ürünlerini iki kat veren bir bahçenin'[546[546]] örneğine benzer ki, ona sağnak yağmur isabet etmese de bir çişin-ti'[547[547]] vardır. Allah yaptıklarınızı görendir.

266- Hangi biriniz ister ki, altından ırmaklar akan hurmalardan, üzümlerden bir bahçesi olsun, İçinde kendisinin olan bütün ürünler de bulunsun; fakat kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, üstelik zayıf ve küçük çocukları olsun böyle bir durumdayken ona ateşli bir kasırga'[548[548]] isabet etsin de yanıversin. İşte Allah size ayetleri böyle açıklar ki, düşüne-sİniz.

267- Ey iman edenler kazandıklarınızın iyi olanından'[549[549]] ve sizin için yerden

---

[540[540]] el-Mennu Sözlükte nimet verme anlamına gelir. Burada ise yapılan iyiliği başa kakma, nimet verilenin'yüzüne karşı nimeti sayıp dökme, bunu bir üstünlük aracı olarak kullanma anlamında kullanılmıştır.

[541[541]] el-Eza Eziyet. Burada sadaka verilen kişiyi incitecek, onurunu kıracak söz, davranış ve işaret anlamında kullanılmıştır.

[542[542]] Sajvatı Düz ve yumuşak kaya.

[543[543]] Vabil Sağnakyağmur.

[544[544]] Salden Düz ve sert kaya.

[545[545]] La yokdirune ala şey'in mimma kesebil Ektikleri hiç bir şeyi biçemediler, bir faydasını göremediler.

[546[546]] Rabvetin Verimli ve toprağı bol arazi veya coşkun bir suyun kenarında olan arazi.

[547[547]] Talun Hafif yağmur veya çiğ.

[548[548]] İ'sarunfihi nar Ateşli kasırga, samyeli.

[549[549]] Tayyiban Burada bozulmamış, çürümemİş taze ürün anlamında kullanılmıştır.

bitirdiklerimizden infak edin. Kendinizin göz yummadan alamayacağınız'[550[550]] bayağı'[551[551]] şeyleri vermeye kalkışmayın'[552[552]] ve bilin ki, şüphesiz Allah, hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, övülmeye layık olandır.

268- Şeytan sizi fakirlikle korkutuyor ve size çirkin hayasızlığı emrediyor. Allah İse size kendisinden bağışlama ve bol ihsan vadediyor. Allah rahmetiyle geniş olandır, bilendir.

269- Kime dilerse hikmeti ona verir; şüphesiz kendisine 298 hikmet verilene büyük bir hayır da verilmiştir. Temiz akıl sahiplerinden başkası Öğüt alıp düşünmez.

270- Her neyi nafaka olarak infak eder ve adak olarak neyi adarsanız, muhakkak Allah onu bilir, zulmedenlerin yardımcıları yoktur.

271- Sadakaları açıkta verirseniz ne iyi; fakat gizleyip fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. O günahlarınızdan bir kısmını bağışlar. Allah yaptıklarınızdan haberi olandır.

272- Onların hidayete ermesi, senin üzerinde bir yükümlülük değildir. Ancak Allah dilediğini hidayete erdirir. Hayır olarak her ne infak ederseniz, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah'ın hoşnutluğunu istemekten başka bir amaçla infak etmezsiniz. Hayırdan her ne infak ederseniz -haksızlığa uğratılmaksızın- size eksiksizce ödenecektir.

273- Sadakalar kendilerini Allah yolunda adayan'[553[553]] fakirler İçindir ki, onlar, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremezler. İffetlerinden dolayı[554[554]] bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. Yüzsüzlük edip'[555[555]]' insanlardan istemezler. Hayırdan her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.

274- Onlar ki, mallarını gece, gündüz; gizli ve açık infak ederler. Artık bunların ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

Allah Yolunda İnfak

"Mallanın Allah yolunda infak edenler..."Ayetlerde;

[550[550]] en tuğmidu fihi Ancak fiyatını düşüreceğiniz veya ancak istemeyerek ve gözünüzü kapatarak alacağınız.

en tuğmidu fihi Ancak fiyatını düşüreceğiniz veya ancak istemeyerek ve gözünüzü kapatarak alacağınız.

[551[551]] el-Habis Değersiz, bayağı ürün.

[552[552]] La teyemmemu Vermeye kalkışmayın, kasdetmeyin.

[553[553]] Ellezine uhsiru fi sebilillah Kendilerini cihada adadıkları için yeryüzünde dolaşıp ticaret yapma, rızık temini için çalışma imkanına sahip olmayanlar.

[554[554]] et-Taaffuf Kimseden bir şey istememe, dilenmeme.

[555[555]] İlhafen Yüzsüzlük edip dilencilik etme.

1) Mallarını Allah yolunda infak edenlerin durumu bir örnekle somutlaş-tırılıyor. Buna göre onlar her bir başakta yüz tane bulunan yedi başak veren bir ürün ekip böylece büyük bir verim elde eden çiftçilere benzerler. Örneği izleyen değerlendirme cümlesi ise teşvik niteliklidir; Yüce Allah, dilediğine salih amellerinin karşılığını fazlından kat kat verir. O'nun lutfu boldur. İnsanlann amellerini ve niyetlerini bilir.

2) Matlarını Allah yolunda infak edip de ardından başa kakmayan, bağışta bulundukları kimselerin gururunu incitmeyenlerden övgüyle söz ediliyor. Söz, işaret veya davranışla onları rencide etmeyenler övgüyü haketmişlerdir. Onlar, Allah katında büyük bir ödül kazanacaklardır. O'nun katında korku veya üzüntü verecek bir durumla karşı-laşmayacaklardır.

3) Başa kakma ve bağışta bulunulanın gururunu incitme yasaklanıyor. Ardından şu gerçeğe dikkat çekiliyor: Sadakaya muhtaç durumda olanlara güzel söz söylemek, ba-ğışta bulunurken sevgi ve şefkat göstermek, başa kakmaktan, onların gururlarını incitmekten daha hayırlıdır. Allah'ın bu türden sadakalara ihtiyacı yoktur. O halimdir, sadaka verirken başa kakan, sadaka verdiği kimsenin gururunu rencide eden, böylece gazabını hakedenleri cezalandırma hususunda acele etmez.

4) Bu tür bir davranışın yasaklanışına yönelik ikinci uyarı ise, bunun sadakanın sevabını geçersiz kıldığının vurgulanmasıdır. Bu tür davranışların mü'minlerden sadır olması yakışık almaz. Bunu yapsa yapsa, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, insanlara gösteriş için malını harcayan bir kimse yapar. Bu türden sadakalar, altında sert bir kaya bulunan az toprağa benzer. Üzerine ne kadar yağmur yağarsa yağsın ürün vermeye elverişli değildir. Çünkü yağmurdan sonra, toprak sele karışır gider, sert ve dümdüz bir kaya meydana çıkar. Bunların infak ettikleri şeylerden bir yarar sağlamaları mümkün değildir. Çünkü bu davranış Allah'a yakınlaşma, O'nun rızasını, katındaki hayırları kazanma duygusuyla sergilenmemiştİr. Onlar, kötü niyetli, iğrenç tıynetti inkarcılardır. Onların Allah'ın hidayetine ve hoşnutluğuna erişmeleri mümkün değildir.

5) Allah'ın rızasını elde etmek için içtenlikle ve samimiyetle, hayır amaçlı harcamada bulunanların Örneği şudur: Verimli ve güzel bir bahçe. Bu bahçe iyi ürünler yetiştirir. İster sağnak şeklinde yağsın, ister hafif bir çisinti olsun, yağan her türlü yağmur ürünlerinin kat kat artmasına yol açar.

6) Somutlaştırma amaçlı bir soruya yer veriliyor: Hangi biriniz ister ki, hurmalardan ve üzümlerden bir bahçesi olsun, bu bahçe iyi ve bol ürün versin. İçinden gürül gürül sular aksm. Sonra ateşli bir kasırga, bir sam yeli essin ve bu bahçeyi yakıp küle çevirsin, aynı zamanda kendisi de ömrünün sonuna gelmiş olsun, bozulanı düzeltme imkanına sahip olmasın, üstelik bahçeyi yeniden onarmaları mümkün olmayan zayıf ve küçük çocukları da bulunsun? Bu örnekte, gösteriş amaçlı başa kakmalı ve rencide edici infak, yakıcı, kavurucu

rüzgara benzetilmiştir. O da infakın ecrini silip süpürür. Ayrıca insanı Allah katında güç durumda bırakır ve telafisi de mümkün olmaz.

7) Müslümanlara yönelik bir direktife yer veriliyor. Sahip oldukları malların ve kazancın en iyi kısmından sadaka vermelerinin gerekliliği vurgulanıyor. Ancak ucuz bir fiyatla üstelik istemeye istemeye ve gözünü kapatarak alabilecekleri bayağı şeyleri infak etmeye yeltenmemeleri hususunda uyarılıyorlar. Bu arada yüce Allah'ın bu tür sadakalara ihtiyacının olmadığı ancak güzel ameliyle övgüyü hakedenleri de övdüğü belirtiliyor. Sahip oldukları malların Allah tarafından kendilerine nzık olarak verildiğine yönelik hatırlatma amaçlı bir işaretle meselenin önemine parmak basılıyor. Dolayısıyla müslümanlar kolaylarına geldiği kadarıyla kazançlarından, topraktan elde ettikleri üründen Allah yolunda gönül hoşnutluğuyla infak etmekle yükümlüdürler.

8) Cimrilik etmek ya da bayağı ve kötü şeyleri infak etmek ancak şeytanın telkinlerinin bir sonucu olabilir. Çünkü insanları fakirlikle korkutan böylece infak etmelerine engel olan odur. O kötülükten, hayasızlıktan ve günahtan başkasını telkin etmez. Oysa yüce Allah insanları riyasız ve başa kakmasız infak etmeye çağırırken, aslında onları harcadıkları maldan daha hayırlısına çağırmaktadır. Rahmet ve bağışlama vadetmekte-dir. Kendilerine yönelik fazlını arttıracağını vurgulamaktadır. Hiç kuşkusuz, O'nun lutfu boldur. O, insanların hangi niyetleri taşıdıklarının ne tür davranışlar içinde olduklarını bilir.

9) Olguları gereği gibi kavrayanlardan övgüyle söz ediliyor ve bunun yüce Allah'ın dilediği kimselere, bahşettiği "hikmet" olduğu belirtiliyor. Kime hikmet verilmişse kuşku yok ki, ona çok hayır verilmiştir. Fakat aydınlık bir akla ve duyarlı bir kalbe sahip olanlar hikmeti elde eder, ondan yararlanabilirler.

10) Yüce Allah insanların hayır, iyilik ve kurban amacıyla yaptıkları harcamaları ve kendilerini bağladıkları adakları bilir. Fakat suçlu zalimler ve kötü tıynettiler Allah katında bir yardımcı bulamazlar. Kur'an ifadesi, insanları infak ve adaklar hususunda iyi niyete, sadakaları ve kişinin kendini bağladığı adakları yerine getirmeye ve cimrilik etmemeye teşvik eder gibidir.

11) Sadakalann her halükârda bir fazilet, hayır ve ibadet olduklarına işaret ediliyor. İster açıktan, ister gizlice muhtaçlara ulaştırsınlar, sonuç itibariyle fark etmez. Bu arada, infakı gizlice yapmanın daha hayırlı olduğu belirtiliyor. Yüce Allah'ın ki insanların niyetlerini ve amellerin bildiği vurgulanıyor. Gerçek ve ihlaslı mü'minlerin günahlannı örter, sürçmelerini hoş görür.

12) Peygamberimize veya mutlak olarak dinleyiciye bir hitap yöneltiliyor; bütün insanları hidayet erdirmekle yükümlü olmadığı insanları hidayete erdirme yetkisinin Allah'a ait olduğu belirtiliyor. Hitabın yönü müslümanlara çeviriliyor ve şu gerçeğe dikkatleri çekiliyor: Ne infak, ederlerse kendi yararlarına olacaktır. Yeter kî, Allah'ın rızasını gözetsinler. Allah, ecirlerini eksiksiz verecektir.

13) Bu arada, Allah yolunda faaliyet gösterdikleri için nzik edinme ve mal kazanma imkanına sahip olmayan ayrıca yüzsüzlük edip kimseden bir şey istemeyen müslüman fakirlerin durumuyla ilgilenmeleri gerektiği dile getiriliyor. Bunlara yardım etmek, in-fakta bulunmak daha büyük ve daha gerekli bir yükümlülüktür. Allah bu tür kişilere infak eden insanları bilir ve Ödüllerini eksiksiz verir.

14) Son olarak her ortamda ve her koşulda gece gündüz, gizli açık mallarım Allah yolunda İnfak edenlerden söz ediliyor ve ecirlerinin Allah katında olduğu, korkmalarına ve mahzun olmalarına gerek olmadığı belirtiliyor.

Allah yolunda infak, fakirlere hayır amaçlı yardımda bulunmak ve bu davranışın faziletleri, müstehaplan, mekruhları, adap ve şartlarıyla ilgili direktif ve uyarılar içeren bu ayetler, son derece etkileyici bir bölüm oluşturuyor.

Müfessirler, bölümün bazı ayetleriyle ilgili olarak çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bu rivayetlerin birinde 261. ayetin Tebük seferinin maddi finansmanı amacına yönelik olarak servetlerinin büyük kısmını bağışlayan Osman b. Affan ve Abdurrahman b. Avf hakkında indiği dile getirilir. Bir diğerinde 267. ayetin kötü hurmalar getirip bunu o yıl-ki zekatları olarak sunan veya yoksullar yesin diye mescidin bir yerine asan bir topluluk hakkında indiği belirtilir. Bir başkasında 272. ayetin ehl-i kitaptan, yahudilerden veya müşriklerden yoksul olan bazı kimselere sadaka vermeyen ya da onlara sadaka vermekten hoşnut olmayan bazı müslümanlar hakkında indiği söyleniyor. Yine bu rivayetlerin birinde belirtildiğine göre 273. ayet suffa ehli hakkında inmiştir. Bunlar gariban ve yoksul müslümanlardı. Rasulullah mescidinde yatıp kalkıyorlardı. Müslümanların bağışla-nyla geçiniyorlardı. Rasulullah'ın düzenlediği her sefere katılırlardı ve insanlardan bir şey istemekten de haya ederlerdi. Bir rivayete göre de 274. ayet, Ali b. Ebu Talip hakkında inmiştir. Hz. Ali'nin dört dirhemi vardı. Birini gündüz, birini gece, birini gizli ve birini de açıktan infak etmişti[556[556]].

İlk rivayetle ilgili olarak şunu söyleyebiliriz: Tebük seferi, Medine döneminin sonlarında düzenlenmiştir. Bu ayetlerde Bakara sûresinde yer aldıklarına göre Medine döneminin başlarında inmişlerdir. Son rivayetse, kişilerin gece gündüz gizli ve açıktan sürekli olarak bağışladıkları mallardan söz eden ayetlerin akışıyla uyuşmamaktadır. Ama ikinci ve üçüncü rivayet, ayetlerin akışıyla örtüşüyor. Dolayısıyla sahih olabilirler.

Ne var ki, biz ayetlerin birbiriyle uyumlu, bütünlük arzeden birbiriyle bağlantılı bir bölüm olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla ayetlerin bir kerede indiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine bizim kanaatimize göre, bu bölümde yeniden başa dönülüyor ve Allah yolunda savaş ve infak yükümlülüğünü içeren önceki bölümün giriş kısmıyla bağlantı kuruluyor. Dolayısıyla bu iki bölüm arasında yer alan ayetler, somutlaştırma, öğüt verme ve değerlendirme amaçlı ara

---

[556[556]] Taberi, Hazin ve Tabresi

söz niteliğindedir. Kur'an'ın bütünü açısından alışık olduğumuz bir üsluptur bu. Ancak bu durum söz konusu bölümlerin tümünün bir kerede inmiş olmasını gerektirmez. Peydcr pey ya da belli aralıklarla parça parça inmiş olmaları daha sonra aralarındaki münasebet ve yakınlıktan dolayı sûrenin akışının bu kısmına yerleştirilmiş olmaları muhtemeldir. Rivayetlerin bazısında özellikle ikinci ve üçüncü rivayette işaret edilen gelişmelerin meydana gelmemiş olması için hiç bir neden yoktur. Bu olaylar, ayetlerin indiği ortamda yaşanmış olabilir ve bunlara uyarı ve öğüt amacıyla işaret edilmiş olabilir.

Bölümü oluşturan ayetler son derece etkileyici telkinler, hayranlık uyandırıcı öğütler ve bu alanda zirve sayılacak direktifler içermektedir. Başka hiç bir düşünce sisteminde bu zirveye ulaşılması mümkün değildir. Evet, Kur'an'ın bu Ölümsüz direktif ve telkinlerini şöyle sıralayabiliriz: Başa kakma ve rencide edici davranışlar içinde bulunmanın yasaklanışı. Güzel bir sözün, eziyet verici bir sadakadan üstün tutulması. Bayağı şeylerden değil, helal ve güzel şeylerden infak edilmesinin gerekli olduğunun vurgulanması. Elde ettikleri rızkın Allah'a ait olduğunun dile getirilmesi. Mal Allah'ındır; O, infak ettikleri şeylerin helal ve güzel mi yoksa bayağı şeylerden mi olduğunu bilir. Dolayısıyla helal ve güzel şeylerden infak etmeleri kendileri açısından daha iyidir. Nerede ve hangi ortamda olursa olsun, Allah yolunda ve fakirlere yardım amacıyla infakın teşvik edilmesi. Sadaka verilen kişinin etnik kökenine ve dinine bakmamak gerekir. Çünkü sadaka, ancak Allah rızası için verilir. İnsanları doğru yola iletme yetkisi yüce Allah'a aittir. Dolayısıyla bir fakirin sırf dini ayrıdır diye, mahrum bırakılması doğru değildir. Gizli yapılan bağışların daha üstün olduklarının vurgulanması. Böylesi, sırf Allah rızası için olmak bakımından daha uygundur. Ayrıca sadaka verilenin onurunu da rencide etmez. Sadaka vermekten kaçınmanın şeytanın vesvesesi olduğunun belirtilmesi. Şeytan, mal sahiplerini fakirlikle korkutur. Oysa yüce Allah sadaka verenlere bağışlanma ve bol lu-tuf va'dediyor. Yüzsüzlük edip insanlardan bir şey istemeyen veya Allah yolunda ve müslümanların maslahatı uğrunda kendini adayan fakirlere gereken ilgiyi göstermek, onların geçimlerini garanti altına almak gerektiğinin vurgulanması...Allah'ın tavsiyelerine uygun hareket etmenin derin bir hikmet olduğunun vurgulanması. Aydınlık akıl sahipleri ve kalpleri duyarlı olanlar bu uyarıları dikkate alıp, onlara uygun hareket etmekle yükümlüdürler. Bu ilkelerden sapanların kendilerine zulmedenler olduklarının dile getirilmesi. Allah böylclcrinc yardım etmez. Son olarak yüce Allah'ın müslümanın Allah yolunda yaptığı harcamanın kat kat arttıracağına ilişkin teşvik edici va'di...

Müfessirler bu ayetlerin açıklaması bağlamında bir çok hadis rivayet etmişlerdir. Bu hadisler de başka açıdan etkileyici direktifler içermekte ve bunlar Kur'an direktifleri ve telkinleriyle paralellik oluşturmaktadır. Bir yandan da Kur'an'da değinilmeyen hususlara açıklık getirilmektedir. Bu hadislerin birinde insanlardan bir şeyler istemesi helal olan insanın kim olabileceği belirtiliyor: "Şu üç kişinin dışında kalanların dilenmesi, insanlardan birşeyler istemesi helal olmaz: Bir adam, diyet ödemek zorunda kalır, bu yüzden insanlardan yardım ister. İhtiyacını giderince de istemekten vazgeçer. Bir adamın başına bir musibet gelir, malı

telef olur. Bu yüzden normal bir geçinme düzeyine erişene kadar insanlardan ister. Bir adam herhangi bir nedenle yoksul düşer ve halkından deneyimli üç kişi "falan adam yoksul düşmüştür", dese bu adam normal bir geçinme düzeyine erişene kadar insanlardan İsteyebilir. Bu üç durumun dışında dilenmek, haramdır. Bu durumda kişi, haram mal yemiş olur"[557[557]]. Aynı konuya ilişkin olarak rivayet edilen bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Yeterince malı olduğu halde insanlardan isteyen bir kimse, kıyamet günü dilenişi yüzünde bir tırmalama (veya yırtık ya da ısırık izi) olarak göründüğü halde getirilir. Orada hazır bulunanlar: "Ya Rasulullah, yeterli malın miktarı ne kadardır?" diye sordular. Buyurdu ki: "Elli dirhem ve ona denk miktarda altın[558[558]]. Üçüncü bir hadisle, Rasulullah şöyle buyuruyor: "Dilenme ancak şu üç kişi için helaldir: Şiddetli bir yoksulluğa duçar olan. Ağır bir borcun altına giren ve kan diyeti vermek zorunda olan kimse"[559[559]]. Bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Hiç şüphesiz Müslüman olan, kendisine yeterince nzık verilen ve yüce Allah tarafından kendisine verilenle yetinme kanaati verilen kimse kurtuldu[560[560]]. Bir başka hadiste şöyle buyuruluyor: "Nefsimi elinde tutan Allah'a andolsun ki, birinizin ipini alıp odun sırtlaması, bir adamdan istemesinden, isteğinin karşılanıp veya reddedilmesinden daha hayırlıdır[561[561]]. Hakim b. Hazam'dan rivayet edilen bir hadiste şöyle buyuruluyor: Rasulullah'tan bir şeyler istedim, bana verdi. Sonra tekrar istedim yine verdi. Bir kez daha istedim, bu seferde istediğimi verdi, ardından şunu söyledi: Ey Hakim şu mal, yeşildir ve tatlıdır. Kim onu nefis cömertliğiyle alsa bereketlenir. Kim de onu nefis tamahıyla alsa bu mal bereketli olmaz. Tıpkı ne yese doymaz bir insan gibi olur. Veren el, alan elden hayırlıdır"[562[562]]. Hz. Ebube-kir'in kızı Esma'dan şöyle rivayet edilir: "Rasulullah, bana dedi ki: "İnfak et, ama verdiğini sayma; sana verilenler de sayılır. Cimrilik etme; sana da cimrilik edilir[563[563]].[564[564]]

[557[557]] Müslim, Ebu Davud, Nesaı. et-Tac c.2 sh.28

[558[558]] Sünen sahipleri et-Tac c.2 sh.29

[559[559]] Sünen sahipleri et-Tac c.2 sh.29

[560[560]] et-Tac c.2 sh.32

[561[561]] et-Tac c.2 sh.32

[562[562]] et-Tac c.2 sh.32

[563[563]] Kaynaklarda yer alan iki kapsamlı hadis daha vardır. Birini Müslim, Nesai, Ebu Davud rivayet etmiştir ve bu hadiste kıyamet günü yüce Allah'ın konuşmayıp yüzlerine bakmayacağı ve kendilerini arındırmayacağı kimseler bir şey verip de onu başa kakanlar olarak belirtiliyor. Buharı, Müslim, Tirmizi ve Nesai'nİn rivayet ettiği hadiste İse yüce Allah'ın başka hiç bir gölgenin olmadığı kıyamet günü gölgesine alacağı kimselerden söz ediliyor ve şöyle deniyor: "Bir sadaka veren ve bunu sağ elinin verdiğini sol eli görmeyecek şekilde gizleyen kimse...". Tac, c. 2, sh. 39-40.

[564[564]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

275- Faiz'[565[565]] yiyenler ancak şeytan çarpmış[566[566]] olanın kaikışı gibi kalkarlar. Bu onların: "Alım satım da ancak faiz gibidir" demelerinden dolayıdır. Oysa Allah alış verişi helal, faizi haram kılmıştır. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faize bir son verirse, artık geçmişi kendisine, işi de Allah'a aittir. Kim faize geri dönerse artık onlar ateşin halkıdır, orada sürekli kalacaklardır.

276- Allah, faizi yok eder[567[567]]' de, sadakaları arttırır. Allah, günahkâr kafirlerin hiç birini sevmez.

277- İman edip güzel amellerde bulunanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve zekatı verenler; şüphesiz onların ecirleri Rablerinin katırdadır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.

278- Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve eğer inanmışsa-nız faizden arta kalanı bırakın.

279- Şayet böyle yapmazsanız, Allah'a ve Rasulü'ne karşı savaş açtığınızı bilin[568[568]]'. Eğer tevbe ederseniz'[569[569]] artık sermayeleriniz sizindir. Böylece ne zulmetmiş olursunuz, ne zul-me uğratılmış olursunuz.

280- Eğer borçlu zorluk içindeyse ona elverişli bir zamana kadar[570[570]]' süre verin[571[571]]. Borcu sadaka olarak bağışlamanız İse, sizin için daha hayırlıdır; eğer bilirseniz.

281- Allah'a döneceğiniz günden sakının. Sonra herkese kazandığı eksiksizce ödenecek ve onlara haksızlık yapılmayacaktır.

Faiz Meselesi

Bu ayetlerde;

1) Faiz alan ve faiz yiyen kimseleri uyarma ve davranışlarının iğrençliğini sergileme amacına yönelik bir örnek veriliyor. Bunlar kıyamet günü kabirlerinden kalktıkları zaman bir saralı gibi

---

[565[565]] er-Riba Kelimenin asıl anlamı artma ve gelişmedir. Daha sonra aynı cinsten olan bir maldan, borç verilmiş olsa bile karşılıksız olarak fazla almak anlamında kullanılmıştır.

[566[566]] EUezi yetehabbetuhuş-şeytan minel mes-si Burada faiz yiyenin kalkışı, saralı bir kimsenin durumuna benzetilmiştir. Çünkü, eskiden insanlar saranın cin çarpması olduğuna inanırlardı. Dolayısıyla ayet-i kerime alışık oldukları bir ifadeyle onlara hitabetmiştir.

[567[567]] Yemhakullahu r-riba Allah faizden elde edilen malın bereketim giderir, telef eder.

[568[568]] Fe'zenubi harbin minellahi ve Rasulihi'' Bu ifadede onlara şu uyanda bulunuluyor: Eğer faizden vazgeçmeyecek olurlarsa, bunun anlamı, Allah'a ve Rasulü'ne savaş açmaktır veya Allah ve Ra-sulü'nün savaş ilanına maruz kalmaktır.

[569[569]] Ve İn tubtum Faizle uğraşmaktan vazgeçersiniz.

[570[570]] Meyseretun Uygun, elverişli durum.

[571[571]] Naziratûn Bekleyiş, acele etmeyip rahat davranmak, süre vermek.

çarpılmış olarak kalkarlar. Bunun nedeni faizi helal saymaları ve o-nun da alış veriş gibi olduğunu ileri sürmeleridir. Oysa Allah alış verişi helâl, faizi ise haram kılmıştır.

2) Bu ayetin inişinden önce faize bulaşanlara, faizle alış veriş edenlere bir uyarıda bulunuluyor. Buna göre bu uyandan gerekli dersi çıkarıp Allah'ın emri doğrultusunda faize son verenlerin eskiden aldıkları kendilerinde kalacak ve işleri Allah'a havale edilecektir. Bu uyarıya rağmen faizden vazgeçmeyenler ebediyen ateşte kalmayı hakede-ceklerdir. Çünkü bu davranışları haramı helal sayma anlamına gelir.

3) Faiz ve sadakanın gerçek mahiyetine ilişkin olarak ilahi bir duyuru yer alıyor. Allah faizle elde edilen geliri siler, faizli mala bereket vermez. Beri tarafta bir kısmı sadaka olarak verilen mal gelişir, büyür, sadaka verenlerin ecirleri de katlanarak artar. Allah, haramları helal sayan, günah işleyen kafirleri sevmez.

4) Namazı dosdoğru kılan, mallarının zekatını veren, haramı helal saymayan, günah işlemeyen salih mü'minlerden övgüyle sözediliyor. Bu anlam şu cümlelerin kapsamındadır: "İman edip güzel amellerde bulunanlar..." "Şüphesiz onların ecirleri Rablerinin kalındadır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır".

5) Mü'minlere yönelik bir hitap yer alıyor: Allah'tan korkup sakınmaya O'nun emir ve yasaklarını çiğnememeye davet ediliyorlar. Şayet gerçek mü'minler iseler insanlarda bulunan faiz borçlarından vazgeçmeleri sadece sermayelerini almakla yetinmeleri isteniyor. Ardından çok sert bir ültimatom veriliyor: Eğer tevbe edip faizli alış verişe son vermeyecek olurlarsa, bu davranışları Allah'a ve Rasulü'ne savaş açmak anlamına gelir veya Allah ve Rasulü'nün kendilerine savaş açmasının gerekçesi olur.

6) Yine mü'minlere yönelik olarak bir diğer emir veriliyor: Zor durumdaki borçluya, düzlüğe çıkana kadar süre tanımaları, sıkıştırmamaları gerekir. Hatta zor durumda olan borçludaki alacaklarından vazgeçip sadaka olarak bağışlamalarının daha hayırlı olacağı dile getiriliyor.

7) Allah'ın huzuruna çıkacakları bir günün musibetlerinden dehşet verici olaylarından sakınmaları isteniyor. O gün herkes hakettiğini eksiksizce ve haksızlığa uğratilmak-sızın alacaktır. Ayetin içerdiği anlamdan çıkan sonuca göre söz konusu günün dehşetinden sakınmanın yolu, Allah'ın emirlerine uyup yasaklarına riayet etmektir.

Ayetler, faiz meselesi ve faizin haram kılınışı ile ilgili bir bütünlük arzediyor. Bununla beraber önceki bölümle bir bağlantısının olduğu da sezinleniyor; özellikle zor durumda olanların borçlarının bağışlanması, onlara sadaka verilmesi ile ilgili teşvik edici ifadeler noktasında. Bir de yüce Allah'ın faizi yok ettiği, sadaka verenlerin mallarım ise arttırıp çoğalttığı noktasında bir bağlantı kurulabilir. İncelediğimiz bu ayetler bir kerede inmiş olabilir. Sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmaları ya önceki bölümden sonra inmiş olmalarından ya da aralarındaki içerik yakınlığından kaynaklanan bir durumdur.

Şunu da hatırlatalım ki, Rum sûresinde geçen bir ayette faizle zekat arasında bir karşılaştırma yapılıyor ve faizin kötülüğüne ve zekatın iyiliğine, yararlılığına vurgu yapılıyor: "İnsanların mallarından artsın diye verdiğiniz faiz Allah katında artmaz. Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekat ise, iste kat kat arttıranlar onlardır" (Rum, 39). Dolayısıyla Kur'an'm ifade tarzı arasındaki uygunluğu gözlemleyebiliriz. Bu ayeti de, incelediğimiz bölümle önceki bölüm arasındaki bağlantının bir tanığı olarak değerlendirebiliriz.

Müfessirler[572[572]] ayetin Abbas b. Abdulmuttalib ve Halid b. Velid'in ya da Muğire-oğullan'ndan bir adamın müslüman olmadan önce Sakif kabilesinden bazı kimselere faizle verdikleri borçlarını faiziyle birlikte istemeleri ve sorunun Peygamberimize götürülmesi üzerine indiğini rivayet etmişlerdir. Yine bu rivayetlere göre 281. ayet, Kur'an'ın inen son ayetidir. Dediklerine göre cahiliye döneminde bir adam bir başkasına belli bir süre için borç verip de belirlenen süre sonunda borçlu borcunu veremeyecek olsaydı, belli bir fazlalık karşılığında süre uzatılırdı. İşte faiz budur.

Kanaatimize göre ayetler üslup ve içerik olarak birbiriyle uyumlu tam bir bölüm görünümündedir. Bu yüzden ayetlerin bir kerede indiklerini düşünüyoruz. Ama İslam'dan önce faizle borç para veren bazı müslümanların zor durumdaki borçlularını sıkıştırmaları üzerine bu ayetlerin inmiş olması da ihtimal dahilindedir.

Gödüğümüz kadarıyla bölümün son ayetiyle hemen öncesindeki ayet arasında güçlü bir bağ ve uyum vardır. Bu yüzden, bölümün son ayetinin tek başına ve Kur'an'ın son ayeti olarak indiğine ilişkin rivayeti ihtiyatla karşılıyoruz. Bizim değerlendirmemize göre sözkonusu ayet de bölümün diğer ayetleriyle birlikte inmiştir. Şayet adı geçen ayetin, Kur'an'ın inen son ayeti olduğuna ilişkin rivayetin aslı varsa, bu durumun bölümün tümü için geçerli olması söz konusu olur. Buhari konuya ilişkin olarak İbn Abbas'tan bir hadis rivayet eder[573[573]]; "Peygamberimize inen son ayet, faiz ayetidir. "İbn Kesir, Hz. Ömer'den şöyle rivayet eder[574[574]]: "En son olarak faiz ayeti inmiştir". (Bir diğer rivayette) "Kur'an'ın en son inen ayeti, faiz ayetidir. Rasulullah vefat etti ve bu ayeti bize tefsir etmedi. Bu yüzden "faizden vazgeçin, faizle ilgisi bulunmayan alış verişlere yönelin" veya "faizden ve şüpheden vazgeçin". Bu iki rivayeti göz önünde bulundurarak [575[575]]. ayete kadarki faiz bölümünün Peygamberimizin son dönemlerinde ve bir kerede indiklerini söyleyebiliriz. Peygamberimizin Veda Haccı'nda şöyle buyurduğu rivayet edi-lir28': "Faizin her çeşidi ayağımın altındadır. Ancak sermayeleriniz sizindir. Ne zulmeder ne de zulme uğratılırsınız. Allah faizin olmamasına hükmetti. Abbas b. Abdulmutta-lib'in aldığı faiz bütünüyle ayaklarımın altındadır". Bu hadisten da aynı sonucu çıkarabiliriz. Çünkü Abbas, Mekke fethinden Önce

---

[572[572]] Hazin, İbn Kesir, Taberi.
[573[573]] et-Tacc.4sh. 62

[574[574]] Bkz. ayetlerin tefsiri için İbn Kesir.

[575[575]] İbn Hişam c.4 sh. 275 et-Tac c.2 sh.143

iman etmiş ardından Medine'ye hicret etmiştir. Eğer bu ayetler Veda Haccı'ndan önce inmiş olsalardı, Hz. Abbas için vazgeçilmesi gereken bir faizden söz edilmezdi. Çünkü onun Allah'ın bu kesin emrine uymasından başka bir şey beklenemez.

Bununla beraber, ileride de yeri geldikçe değineceğimiz gibi Kur'an'ın inen son ayeti olarak başka ayetlere işaret eden birçok rivayet yer alır kaynaklarda.

incelediğimiz ayetlerin ifade biçimi faizin haram kılmışı bağlamında kesin ve serttir. Müfessirler cahiliye dönemindeki faiz uygulamasının tanımı ile ilgili olarak söylediklerinin yamsıra Peygamberimizden ashabından ve tabiin ulemasından hadisler, rivayetler ve görüşler aktarmışlardır[576[576]]. Bunların bir kısmı, sahih hadis kaynaklarında da geçmektedir. Bu değerlendirmeler İslam'ın faize getirdiği tanımla ilgili bir fikir vermektedir. Buna göre faiz; ölçü, tartı ve tür olarak aynı olan bir malı karşılıksız olarak verdiğinden fazla almaktır. Muamelenin peşin ve veresiye şeklinde olması farketmez. Bir adam bir başkasına altın, gümüş, buğday ya da hurma verse, sonra altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday ve hurmaya karşılık hurma ama tür veya ölçü olarak fazla alsa işte bu fazlalık ayetlerin haram kıldığı faizdir; ödeme belli bir süre sonra olsa da. Tür, ölçü ve tartı açısından tam eşitlik gözetildikten sonra, altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş ve buğdaya karşılık buğday almanın hiç bir sakıncası yoktur. Bir adam bir başkasına altın verse karşılığında da gümüş veya arpa ya da hurma alsa yahut arpa verip karşılığında buğday alsa, ama tartı, ölçü ve tür olarak fazla alsa, bu aldığı kârdır, helâldir. Çünkü yapılan iş, peşin veya veresiye şeklinde de olsa, neticede alış veriştir. Fıkıh bilginleri peşin muamelelerde uygulanan faiz türüne "riba et-tefadul" (arttırma faizi), borç şeklindeki faiz muameleline de "riba en-nesie" (erteleme faizi) derler. Ubade b. Samit kanalıyla rivayet edilen ve sünenlerde yer alan bir hadiste Rasulul-lah'in şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Altın altına, gümüş gümüşe ve buğday buğdaya, arpa arpaya, hurma hurmaya, tuz tuza karşılıktır; eşit, denk ve başa baş bir şekilde. Bu türlerde değişiklik olunca, dilediğiniz gibi alış veriş edebilirsiniz. Ama arttıran veya arttırmasını isteyen faizle muamele etmiş olur. Alanla veren bu hususta eşit sorumluluk taşımaktadırlar[577[577]].

Ayetlerin akışından anladığımız kadanyla insanlar, Rasulullah zamanında arttırmayı (faiz anlamında) kâr gibi görüyürlardı. Tür ve ölçü açısından eşitliğin olup olmamasını önemsemiyorlardı. Bu tür bir muameleyi alış veriş olarak değerlendiriyorlardı. Ama bu ayetler iki uygulama arasındaki farka dikkat çekti. Çünkü değişik türden olan iki mal üzerinde yapılan alış veriş esnasında bir miktar arttırarak almak, emeğin, vaktin, malın ve meşguliyetin karşılığıdır. Oysa denk türlerin, malların ve miktarların el değiştirmesinde fazladan bir miktar almak, karşılığı bulunmayan bir arttırmadır.

Yine ayetlerin ruhundan anladığımız kadarıyla faiz muamelesinin uygulanışında ihtiyacın ve

---

576[576] Hazin. Beğavi İbn Kesir Taberi

577[577] et-Tacc.2sh.194

ekonomik zorlukların büyük etkisi vardı. Faizin el değiştirmesi, alış veriş ve ticaret şeklinde olmuyordu. Yani adam geçinmek için bir mala, özel hayatında bir eşyaya ihtiyaç duyardı. Bu ihtiyacını gidermek amacıyla belli bir süre sonra geri iade etmek ama bir miktar da fazladan vermek üzere borç alırdı. Rivayetlerde belirtildiğine göre borçlunun ekonomik zorluklar içinde olmasından dolayı bazen faiz katlanarak arttırdı. Kimi zaman borçlunun elinde ve avucunda olan her şey faize giderdi. Al-i İmran süresindeki şu ayet, buna işaret etmektedir: "Ey iman edenler faizi kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Ve Allah' tan sakının, umulur ki kurtulursunuz" (Al-i İmran; 130).

Eğer incelediğimiz bu ayetlerin, Kur'an'in inen son ayetleri olduğuna ilişkin görüşler sahihse -ki sunduğumuz rivayetler, bu değerlendirmeyi pekiştirmektedir- bu durumda Al-i İmran sûresinin bu ayeti, kat kat arttırılmış faizi yeme yasağına giden bir ilk adım olarak inmiştir. Sonra incelediğimiz bu ayetler, faizi kesin olarak haram kılmak üzere inmişlerdir. Kur'an'ın yasama yöntemi, şer'i hükümler koyma üslubu budur. Vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, köklü ve toplum hayatında büyük etkisi bulunan gelenekleri kaldırma bağlamında aşamalı bir metodun izlenmesini öngörmüştür. Bu sû-renîn değişik yerlerinde yeri geldikçe işaret ettiğimiz gibi Kur'an-ı Kerim içki ve kuma-nn haram kılmışında da aynı yöntemi izlemiştir. Çünkü her iki uygulamanın da toplum hayatı üzerinde derin ve güçlü bir etkisi vardı.

Yukarıda işaret ettiğimiz Al-i İmran sûresinin ilgili ayetinin faizle Ügili seri hükme ilişkin bir ilk adım olduğunu söylememiz gerçeğin ifadesidir; ancak faizin kötülüğünün, ondan kaçınılması gerektiğinin ilk işaretleri, Mekke inişli Rum sûresinin şu ayetinde verilmiştir: "İnsanların mallarından artsın diye verdiğiniz faiz, Allah katında artmaz. A-ma Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekat ise, iste kat kat arttıranlar onlardır" (Rum; 39). Böylece Meke inişli ayetlerle, Medine inişli ayetlerin içerdikleri direktif ve telkinlerin uyumu bu meselede de kendini göstermiştir. Bir farkla; her dönemde inen ayetler, meseleleri kendi dönemlerinin üslubuna uygun olarak ele almışlardır.

İncelemekte olduğumuz ayetler, faizin iğrençliğini ve haram oluşunu vurgulamanın yanısıra, iyilik, hoşgörü ve müslümanlar arası dayanışma, yardımlaşma duygusunu da teşvik etmektedir. Bir adam sıkıntıya düştüğü zaman, kendisini bu sıkıntıdan kurtaracak bir şeye muhtaç olduğu zaman, gidip durumu iyi olan kardeşinden gönül rahatlığıyla, karşılık veya fazladan bir miktar vermeden, alabilmelidir. Bir adam bir şekilde borçlandıktan sonra, eğer durumu da iyi değilse, alacaklıdan şefkat, merhamet ve süre genişliği görmelidir. Bedel ya da fazladan ödeme altına girmemelidir. Eğer borçlunun sıkıntısı had safhada ise, alacaklı Allah rızası için alacağını sadaka olarak bağışlama erdemliliğini göstermelidir. Kuşkusuz, bunlar tüm zamanlan kuşatan evrensel direktif ve telkinlerdir.

Büyük maddi sıkıntıları içinde olan muhtaçların oluşturduğu manzara, faizci-tefeci-lerin onları sıkıştırmaları, sömürmeleri, böylesi zor zamanlarda faizin yol açtığı yıkım, toplumsal

felaket, neden olduğu kin ve nefret, bundan dolayı borçluların içine düştüğü onur kırıcı, alçaltıcı durum, yaşanan bunalımlar her zaman izdirap veren, büyük çöküntülere meydan veren acı manzaralardır. Faizin egemen olduğu toplulukta yüzler asık ve bunalımlı olur. Faizin yol açtığı bu manzaraları önlemek bağlamında ilahi hikmet kesin ve derin etkili bir üslup seçmiştir. Bu üslupta iyilik, şefkat, yardımlaşma, hoşgörü ve sadaka amacı belirgindir. Yani, müslümanlar arasında güçlü, köklü ve etkili bir sosyal dayanışma öngörülüyor.

Müfessirlerin vurguladıkları hususlar arasında şu da vardır: Faizle uğraşmak çalışma hayatını ekonomik canlılığı ve ticari potansiyeli zayıflatır. Çünkü faizin özelliği, tıpkı kumar gibi kolay elde edilen bir kazanç olmasıdır. Hiç kuşkusuz bu da az önce işaret ettiğimiz değerlendirmelere eklenmesi gereken ilgi çekici bir husustur.

Tevrat'ın bazı bölümlerinden anladığımız kadarıyla, Musevi şeriat, İsrailoğullannm birbirlerine faiz alıp vermelerini yasaklamıştır[578[578]]. Anladığımız kadarıyla bu uygulama, İsrailoğullanmn eski dönemlerinde geçerliydi. O zamanlar kapalı bir toplum görünü-mündeydiler. Başkalarıyla ilişkileri genellikle düşmanlık esası üzerine ve kopuktu. Sonraki dönemlerde, şeriatlarının ruhuna muhalefet ettiler ve büyük oranlarda faiz uygulamalarına bulaştılar. Bu yüzden şu ayetteki eleştiriyi hakketttiler: "Ondan nehyediidikleri halde faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri..." (Nisa; 161). Arap zenginleri de faizle iş görüyorlardı. Benzeri yıkım manzaralarını, Arap toplumunun dışındaki yerleşim birimlerinde de görmek mümkündü. Şüphesiz İslam şeriatı, faizi haram kılarken, insana yakışan bütün ırkları ve renkleri kucaklayan, açık bir toplum kurmayı hedeflemiştir.

Peygamberimizden faizden kaçınmayı, faizle iş görmekten uzak durmayı öğütleyen, uyaran birçok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri, Müslim, Ebu Davud ve Tirmi-zi'nin Cabir'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Rasulullah faiz yiyeni, yedireni, yazanı ve şahid olanı lanetledi ve "hepsi de birdir" dedi"[579[579]]. Berra'nın Azib'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Faiz yetmiş iki çeşittir. En azı, insanın kendi annesiyle zina etmesi kadar ağır bir suçtur...[580[580]]

İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Rasulullah buyurdu ki: Kim bir hakkı gasbeden bir zalime teşvik edici mahiyette destek olursa, şüphesiz Allah'ın ve Rasulullah'ın zimmetinden çıkmıştır. Kim faizden bir dirhem yese, o otuz üç kere zina etmek kadar ağır bir suç işlemiştir. Kimin eti, haram kazançtan oluşmuşsa, ateş onun için en uygun karşılıktır"[581[581]].

[578[578]] "Çıkış" bölümü 22. İshah ve "Ahbar" bölümü 22. ishah.

[579[579]] et-Tac c.2 sh. 194

[580[580]] Mecmauz-Zevaid c.4 sh.117

[581[581]] Mecmauz-Zevaid c.4 sh.117

Kur'an ayetlerinin ve hadislerin ruhundan ayrıca, kat kat arttınlan faizin yol açtığı felaket ve yıkım manzaralarından anladığımız kadarıyla, faiz bu yıkımlardan, felaketlerden, insanların belini büken katlanarak artış temayülünden dolayı haram kılınmıştır.

Bugün müslümanlar, bunların tümünü yaşamaktadırlar. Zenginlerin yoksul çiftçilerin emeğini, alın terini sömürdüklerine şahit oluyoruz. Yüz lira borç veriyorlar bir yıl sonra veya bir hasad dönemi sonunda yüz otuz, yüz kırk ve yüz elli lira alıyorlar. Faiz bu çiftçilerin bütün arazilerini, gelirlerini ve sürülerini ellerinden alır. Onur kinci bir duruma düşmelerine neden olur. Babalarımızdan bunun gibi bir çok yaşanmış olay dinledik. Ülkemizde ve diğer Arap ülkelerinde duyduk gördük. Faizciler, bazı cahil şeyhler bulup, uygulamalarını güya haram faizin çerçevesinden çıkarmak amacına yönelik olarak onlardan fetva alırlar. Dolayısıyla borç senedinde yazılı olan meblağın dışında tamamen şekli bir alış veriş gerçekleştirerek faizden kurtulmak isterler. Birçok insanın yıkılışına, tükenişine şahit olduk. Daha önce zengin ve saygınken yoksul ve onursuz duruma düşüşlerini ibretle gördük. Böylece öğrenmiş oluyoruz ki, yüce Allah'ın ihlasla, samimi bir inançla, zekat ve sadaka vermek suretiyle yoksullara yardım eden mü'minlere yönelik teşvik edici telkinlerinin, mallarını arttıracağını bildirmesinin altında bu sosyal gerekçeler yatmaktadır. Allah'ın bu direktifleri, mü'minleri sosyal felaketlerden, yıkımlardan korumaya yöneliktir. Allah'ın direktifleri uyarınca hareket eden mü'minler Allah'ın lutfu sayesinde, O'nun nimeti gereğince rahat ve huzurlu bir hayat sürdürürler. Bir kez daha Kur'anî bir mucizeyle karşı karşıya kalıyoruz: "Allah faizi yok eder, sadakaları arttırır". Hiç şüphesiz Allah doğru söylüyor. [582[582]]

282- Ey iman edenler, belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. Aranızda bir katip doğru olarak'[583[583]] yazsın, katip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan kaçınmasın, yazsın. Üzerinde hak olan da yazdırsın'[584[584]] ve Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan hiçbİrşeyi eksiltmesin'[585[585]]'. Eğer üzerinde hak olan düşük akıllı'[586[586]] ya da zaaf sahibi'[587[587]] veya kendisi yazmaya güç yetiremeyecekse, velisi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden de iki şahid tutun; eğer iki erkek yoksa şahidlerden rıza göstereceğiniz bir erkek ve biri şaşırdığında öbürü ona hatırlatacak'[588[588]] iki kadın da olur. Şa-hidler çağırıldıkları zaman kaçınmasınlar[589[589]]'. Onu az olsun, çok olsun süresiyle birlikte yazmaya

---

[582[582]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/307-313.
[583[583]] Bi'l adi Burada hak, doğruluk ve eksiksiz anlamında kullanılmıştır.

[584[584]] el-îmlal "İmla"nın anlamdaşıdır ve yazdırma anlamına gelir. Burada ise, ikrar ve itiraf ya da açıklama anlamı ile kullanılmıştır.

[585[585]] Yebhas Eksik söylemesin veya gizlemesin.

[586[586]] Yebhas Eksik söylemesin veya gizlemesin.

[587[587]] Daifen Hasta veya güçsüz ya da dilinde tutukluk bulunan v.s.

[588[588]] En tadille ihdahuma fetuzekkire ihdahuma t'uhra Biri unutunca diğeri ona hatırlatsın diye.

[589[589]] La ye'beş-şuhedau Şahitler, çağırıldıkları zaman şahitlikte bulunmaktan kaçınmasınlar.

üşenmeyin. Bu Allah katında en adil, şahİdlİk için en sağlam, şüphelenmemeniz için de en yakın olandır[590[590]]'. Ancak aranızda devredip durduğunuz ve peşin olarak yaptığınız ticaret başka, bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş ettiğinizde de şahit tutun. Yazana da şahide de zarar verilmesin. Aksini yaparsanız, o kendiniz için fısktır. Allah'tan sakının. Allah siz öğretiyor. Allah her şeyi bilendir.

283- Eğer yolculukta iseniz ve katip bulamazsanız, bu durumda alınan rehin yeter. Şu durumda eğer birbirinize gü-veriyorsanız, kendisine güven duyulan Rabbi olan Allah'tan sakınsın da emanetini ödesin. Şahitliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse artık şüphesiz onun kalbi günahkârdır. Allah yaptıklarınızı bilendir.

Sefihen Düşük akıllı veya mümeyyiz olmayan (bir hastalıktan veya yaşlılıktan ya da çocukluktan dolayı).

Borç Ve Alış-Veriş

"Ey iman edenler, belirli bir süre için borçlandığınız zaman..." İfadeleriyle başlayan iki ayet, borç ve alış veriş meselesinde nasıl davranmaları gerektiği hususunda müslümanlara bazı direktifleri içermektedir:

1) Belli bir süre için borçlandıkları zaman, bunu yazıya döküp belgelemeleri gerekir.

2) Katip de belgeyi doğru yazmakla yükümlüdür. Borçlanma belgesini bu şekilde yazmasına hiç bir şey engel olmamalıdır. Çünkü bu emri veren yüce Allah ona bunu öğretmiştir.

3) Borçlanan kişi de katibe aldığı borcu yazdırmakla yükümlüdür. Açıklamada bulunurken Allah'tan korkmalı ve aldığı borcun miktarını eksik söylememelidir. Şayet borçlanan kişi temyiz gücünden yoksun veya bedensel olarak güçsüz ya da hasta ise onun velisi borçlandığı miktarı ve şeklini katibe yazdırmakla yükümlüdür.

4) Müslümanlar, borçlanma işleminin yazıldığı belgenin hazırlanışına iki erkeği veya bir erkek ve razı oldukları güvendikleri iki kadını şahit göstermek zorundadırlar. İki erkeğin bulunmaması durumunda bir erkeğin yanında iki kadının şahitliğinin Ön görülmüş olması, birinin unutması durumunda diğerinin ona hatırlatması içindir.

5) Çağırıldıkları zaman, şahitlerin bundan kaçınmaları caiz değildir.

6) Müslümanlar, miktarı az olsun, çok olsun borçlanma işlemini belgelemekten üşenmemelidirler. Çünkü böylesi, Allah katında daha iyi, adalete daha uygun ve aralarında bir şüphenin meydana gelmesi için daha garantilidir.

[590[590]] Edna ella tertabu Şüpheye düşmemek için daha garantilidir.

7) Bir ticari muamele peşin olduktan sonra, bunun yazıya dökülmemesinin herhangi bir sakıncası yoktur. Biri sattığı malı, biri de karşılığını o anda veriyorsa, bunun için bir belgenin düzenlenmesi gereksizdir.

8) Aralarındaki alış verişleri şahidler huzurunda yapmakla yükümlüdürler.

9) HİÇ bir şekilde ve hiç bir durumda katibe veya şahide zarar verilmemeli, sözlü ya da fiili tacizde bulunulmamalıdır. Bu günahtır ve Allah'ın emirlerine isyan demektir.

10) Eğer taraflardan biri veya her ikisi yolculuğa hazırlanıyorsa ve borçlanma belgesini yazacak bir katip bulamıyorlarsa, belge yerine geçmek üzere borçlunun alacaklıya bir rehin vermesi uygundur.

11) Bir kimse birine güveniyorsa, güven duyulan kişi arkadaşının kendisine yönelik güven duygusunu ve bu zannını gerçekleştirmeye, doğrulamaya çalışmalıdır. Dolayısıyla, kendisine verilen emaneti doğru ve eksiksiz bir şekilde yerine ulaştırmahdır.

12) Bir insanın herhangi bir konuda şahitliği gizlemesi caiz değildir. Şahitliği gizleyenin kalbi günahkârdır.

13) Mü'minler her durumda, Allah'tan korkup sakınmalı, aralarındaki muamelelerde O'nu gözetmelidirler. O kendileri için iyi, güzel olan şeyleri öğretiyor, çıkarlarına uygun prensipleri koyuyor. O, her şeyi bilir. Yapılan her şeyden haberdardır.

İlk ayet, Kur'an'da yer alan en uzun ayettir. İbn Kesir Şuayb b. Müseyyeb'e dayanarak şöyle der: "Bana ulaşan haberlere göre, arştan en son inen Kur'an ayeti budur". İncelediğimiz bu iki ayetin iniş sebebine ilişkin olarak belli bîr rivayete rastalayamadik. Bize öyle geliyor ki, bu ayetlerle önceki ayetler arasında, geçiş niteliğinde bir bağlantı vardır. Önceki ayetlerde borçtan ve alış verişten söz edilmişti. Bu iki ayetse konuya ilişkin seri hükümleri belirlemek üzere inmişlerdir. Bizim kanaatimize göre, bu ayetler önceki ayetlerden hemen sonra inmişlerdir ve aralarındaki içerik ve iniş zamanı yakınlığı dolayısıyla bu tarzda tertib edilmişlerdir.

İbn Kesir, İbn Abbas'm şöyle dediğini rivayet eder: "Bu ayetlerin ilki, belli bir zaman için yapılan "selem" muamelesi ile ilgili olarak inmiştir. (Selem; gelecek hasad mevsiminde elde edilecek belli bir mahsulü, fiyatını peşin almak suretiyle satmak şeklindeki alış veriş türünün adıdır). Ben şahidim ki, belli bir süre için yapılan ödünç alış verişi (selef) Allah helal kılmıştır". Peygamberimizin şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Selef şeklinde ödünç veren, belli bir ölçeği, belli bir tartıyı belli bir süre için versin". Ancak "belirli bir süre için borçlandığınız zaman..." cümlesindeki mutlak ifade, prensibin her türlü borç alış verişini kapsayıcı nitelikte konulduğunu göstermektedir.

Ayetlere damgasını vuran eğiticilik ve yaşam özelliğinin şaşırtıcı güzelliği son derece

belirgindir. Bunu ayrıca vurgulamaya gerek yoktur. Bu prensipte müslümanlann eğitilmesi, ticari muamelelerinin sağlama bağlanması, aralarındaki ilişkilerde hak ve adaletin egemen kılınması göz önünde bulundurulmuştur. Çeşitli sorunlara ihtilaflara ve bozukluklara yol açan başı boşluğun, düzensizliğin önlenmesi amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak dünyevi işlerinin yükümlü oldukları hak, adalet, karşılıklı güven ve uyum esasları üzerine düzenlenmesi telkin edilmektedir: "Ancak aranızda devredip durduğunuz ve pe§in olarak yaptığınız ticaret başka, bunu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur" cümlesinden algıladığımız kadarıyla peşin alış verişlerin yazılması daha iyidir; ancak kolaylık ve hafiflik olsun diye buna istisna getirilmiştir.

Müfessirler, bazı tabiin ulemasına dayanarak ayetlerin İçeriğiyle ilgili olarak iki ihtimalden söz etmişlerdir[591[591]]. Bu ihtimallerden birine göre, borcun yazılmasına ve bu muamelenin şahitler huzurunda yapılmasına ilişkin emir, bir teşvik niteliğindedir ve müste-haptır. İkinci ihtimal ise ayetlerin içerdiği emir ve direktiflere uymak vaciptir, zorunludur.

Ayetlerin akışından ve içeriğinden sık sık yapılan vurgulardan ayrıca peşin alış verişleri yazmamanın bir sakıncasının olmadığının belirtilmesinden, bununla beraber (söylediğimiz gibi) bu tür alış verişlerde bile yazmanın daha iyi olacağının telkin edilmesinden, ikinci değerlendirmenin daha isabetil olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Katibin, şahidin, borçlunun, velinin ve kendisine bir şey emanet bırakılan kimsenin yükümlülüğü ile ilgili direktiflere gelince, bilginlerin büyük çoğunluğu bunların zorunlu ve farz olduğu görüşündedir. Bizce bu değerlendirme doğru, isabetli ve ayetlerin ruhuyla uyumludur.

Düşük akıllı, aciz ve hasta kimselerin velilerinin yazdırmalarının ve açıklamalarının zorunluluğuna işaret edilmesi gösteriyor ki, bu tür kimselerin kendileriyle ilgili sözleri ve itirafları geçerli değildir. Çıkarlarının ve haklarının korunması için velilerinin devreye girmeleri bir zorunluluktur. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, buluğ çağına ermemiş çocuklar da bu ifadenin kapsamına girerler.

İfadeden anladığımız kadarıyla "velisi" kelimesinden maksat, buluğ çağına ermemiş çocuğun, düşük akıllının ve aciz insanın, aralarında akrabalık bağı bulunan şer'i velisi-dir. Bununla beraber, hakimler böyle kimseler için veliler tayin edebilirler. Bu veliler (alimlerin rivayetlere dayanarak ortaya koydukları gibi) onlann haklarını ve çıkarların korumakla yükümlüdürler.

"Eğer birbirinize güveniyorsanız, kendisine güven duyulan, emanetini odc-sin..."cümlesinin, alacaklının borçluya güvenmesi, dolayısıyla borçlanma belgesi düzenlemeye ya da borcun karşılığında rehin almaya gerek duymaması ile ilgili olması muhtemeldir. Bir diğer ihtimal de mutlak anlamda emanetleri sahibine iade etmekle ilgili olmasıdır. Konunun çerçevesinde

---

591[591] Hazin tefsiri

baktığımızda birinci ihtimal daha güçlü görünüyor. Ancak ikinci ihtimal de yabana atılacak değildir.

Taberi, bazı sahabelere ve tabiin ulemasına dayanarak bu cümlenin içerdiği hükmün, borcun yazılmasına ve borçlanma muamelesinin şahitler huzurunda yapılmasına ilişkin hükmü neshettiğine dair çeşitli görüş ve değerlendirmeler aktarmıştır. Ancak Taberi bu görüş ve değerlendirmelere tamamen katılmış görünmüyor. Doğrusu da budur. Çünkü bu cümle, borçlanma belgesini düzenleyecek bir katibin bulunmaması durumunda rehin verme ve güvenme bağlamında zikredilmiştir.

Müfessirlerİn büyük çoğunluğu "şahidlerden rıza göstereceğiniz..." cümlesinde şa-

lıitfik için adaletin şart konulduğunu ve şahitlikten maksadın da bu olduğunu söylemişlerdir. Yani şahitler güvenilir olmalı haklarında bu anlamda bir suçlama bulunmamalı ve doğruluk ve dürüstlük nitelikleriyle temayüz etmiş olmalılar. Bu değerlendirmeye olumlu olmakla beraber biz cümlenin daha geniş kapsamlı olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla, şahitlerin şahitlikte bulunmaları, tarafların nefsi ve kalbi rızalarına bağlıdır.

"Erkeklerinizden..." ifadesi, şahitlerin nıüslümaniar arasından seçilmesinin zorunluluğunu ifade etmektedir. Ama tarafların şahide güvenmeleri, adaleti gözeteceğine inanmaları da önemli bir husustur. Müfessirler, ifadenin köleleri kapsayıp kapsamadığı hususunda çeşitli görüş ve değerlendirmeler ileri sürmüşlerdir. Bazıları, kölelerin de bu kapsama girdiğini söylerken, diğer bazıları bu durumun sadece özgür müslümanlar için geçerli olduğunu söylemişlerdir[592][592]. Kur'an, din ve dünya ile ilgili meseleler bağlamında mü'minlere hiiap ederken, özgür köle ayrımını yapmıyor. Mü'minleri bir bütün ve birbirinin dostu, velisi olarak görüyor. Bu yaklaşımı şu ayetlerde gözlemlemek mümkündür: "Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler ve Allah'a Rasulüne itaat ederler. İşte Allah'ın kendilerine rahmet edeceği bunlardır. Şüphesiz, Allah üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir" (Tevbe, 71). "Nitekim Rableri onlara cevap verdi: Şüphesiz Ben erkek olsun, kadın olsun, sizden bir işte bulunanın işini boşa çıkarmam. Sizin kiminiz kiminizdendir. İşte hicret edenlerin, yurtlarından sürülüp çıkarılanların ve yolumda işkence görenlerin çarpışıp öldürülenlerin, mutlak kötülüklerini örteceğim ve onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım" (Al-i İmran, 195). Bunların arasında, hiç şüphesiz, özgür kimseler kadar köleler de vardır.

Ibn Kayyım el-Cevzi bu konuya bir bölüm ayırmıştır[593][593]. Bu bölümden miislüman kölenin şahitliğinin geçersiz olduğuna ilişkin güvenilir bir rivayetin bulunmadığını belirtmiştir. Ona

---

[592][592] Taberi, Hazin, Tabresi.

[593][593] İ'lamul mavakıîn c.2 sh.49

göre, köleler hem "erkeklerinizden" ifadesinin hem de "içinizde adalet sahibi olanları şahit tutun" ifadesinin kapsamına girerler. Adalet terazisi, Allah'ın kitabı ve Rasulü'nün sünneti ve sahabenin icmaı, kölenin şahitliğinin kabul edilmesini öngörür. Enes b. Malik'in şöyle dediği rivayet edilir: "Kölenin şahitliğini kabul etmeyen birini görmedim".

Yine bu ifadenin şümulü bağlamında bazı müfessirler müslüman olmayanların şahitliğinin caiz olmadığını bazısı ise caiz olduğunu söylemişlerdir[594[594]]. Gayri müslimlerin şahitliğine karşı çıkanlar ifadedeki açıklığı ileri sürmektedirler ve derler ki: "Bir müslüman hakkında ancak bir müslüman şahitlik yapabilir. Bu yüzden sadece müslümanlar-dan şahitlik talebinde bulunması caizdir". Bunu caiz görenlerse "Maide" süresindeki şu ayete dayanırlar: "Ey iman edenler, sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, vasiyet hazırlamşında, aranızda içinizden adaletli iki kişiyişahid tutun. Veya yolculukta olup size ölüm musibeti gelip çatarsa, sizden olmayan başka iki kişiyi şahit tutun. Şayet kuşkulanacak olursanız namazdan sonra alıkoyarsınız, onlar da size: "Akraba dahi olsa onu hiç bir değere değiştirmeyeceğiz ve Allah'ın şahitliğini gizlemeyeceğiz. Aksi takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz diye Allah adına yemin etsinler" (Maide, 106). Şunu da belirtelim ki, gayri müslimlerin şahitliğine karşı çıkanlar Bakara süresindeki ayetin daha sonra indiğini, dolayısıyla bu ayetin hükmünü neshettiğini söylemişlerdir. Bazıları İse Maide süresindeki ayetin işaret ettiği durum yolculuk ve yabancılık halidir. Bu durumlarda ise, müslüman şahitler bulmak mümkün olmayabilir. Yani bu tür ortamalarda gayri müslim şahide ihtiyaç belirebilir. İbn Kayyım[595[595]] konuya ilişkin değerlendirmesinde Maide sûresinin ilgili ayetinin neshedilmiş olmasını reddeder. Çünkü söz konusu ayet, gayri müslimin şahitliği veya şahitlik talebi ihtimalini de gündeme getiren bir durumla ilgilidir, der ve şöyle bir kıyas yapar: "Herhangi bir hakkın kesinleşmesi onların şahitliği veya şahitlik talepleriyle mümkünse bundan kaçınmak gerekmez". Bunun dikkate değer bir değerlendirme olduğu açıktır.

"Eğe?- iki erkek yoksa, bîr erkek ve iki kadın da olur" cümlesi iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğunu ifade ediyor. Ayet bunu gerekçelendiriyor. Kadının ilgi alanının, doğasının ve cinsiyetinin bunda belirleyici olduğu anlaşılıyor.

Bazı tefsir bilginler, Kur'an'ın vurguladığı bu gerekçenin dışında, kadının aklının, dininin eksikliği, hafızasının zayıflığı gibi gerekçeler de ileri sürmüşlerdir. Bakara sûresi 13. ayette geçen "düşük akıllılar" kelimesinin açıklaması bağlamında işaret ettiğimiz bir hadisi de dayanak olarak göstermişlerdir. Söz konusu ayeti incelerken gerekli değerlendirmelerde bulunduğumuz için tekrarına gerek duymuyoruz[596[596]]. Bizim kanaatimize göre az önce

---

[594[594]] Taberi, Hazin, Tabresi

Taberi, Hazin, Tabresi

[595[595]] İ'lamu'l mavakıin c.1 sh.74 ve sonrası. Ayrıca ayetin tefsiri İçin Seyyid Reşid Rıza, el-Mena tefsirine bkz.

[596[596]] Ayetin tefsiri için bkz. İbn Kesir.

işaret ettiğimiz ifadenin kapsamındaki gerekçe hakkı yansıtmaktadır. Ama bu gerekçe Kur'an'ın müslüman kadına tanıdığı haklan ve vurguladığı liyakatim ihlal etmez. Evlilik hayatı hariç Kur'an'a göre kadın ve erkek din ve dünya meselelerinde eşit konumdadır. Evlilik hayatında erkek bir derece üstündür. Bunun gerekçelerini de ilgili ayetin tefsiri bağlamında sıraladık. Daha önce çeşitli münasebetlerle değindiğimiz gibi ileride de işaret etme imkanını bulacağız.

Müfessirler, tabiin ve sonrası kuşağa mensup alimlerin bir kısmına dayanarak kadınların şahitliklerinin, incelediğimiz bu ayetin öngördüğü biçimde dahi olsa (iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması), cezalar ve hadlerle ilgili hususlarda geçerli olmadığına, onların şahitliklerinin ancak mali konular, bir de doğum, emzirme, bekaret ve dulluk gibi normalde kendilerini ilgilendiren hususlarda geçerli olduğuna ilişkin görüş ve değerlendirmeler aktarmışlardır[597[597]]. Bunları pekiştirecek bir hadise ya da sahabi sözüne rastlayanı adık. İbn-i Kayyim bu meseleyi tartışmış ve sonuç olarak şunu söylemiştir[598[598]]:

"Kur'an ayetleri ve Peygamberimizin hadisleri, kadının şahitliğinin şu meselelerde geçerli, şu meselelerde geçersiz olduğuna ilişkin bir kayıt getirmemiştir. Kadını şahitliği her konuda geçerlidir". Bu değerlendirme doğrunun ifadesidir.

Her neyse ayetin akışından ve Kur'an'm çeşitli münasebetlerle ortaya koyduğu gerçeklerden çıkan sonuç şudur: Daha önce de söylediğimiz gibi kadın cinsiyle erkek cinsi eşittir. İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine eşit olarak ön görülmesi, kadın cinsinin eksikliği, konumunun ve değerinin erkekten aşağı olduğu anlamına gelmez. Bunun sebebi şudur: Kadın evin iç sorunlarıyla, zevcelik ve annelik durumlarıyla oldukça fazla bir oranda meşgul olmaktadır. Ekonomik veya başka maksatlı toplantı ve faaliyetlere katılması her zaman mümkün olmayabilir. Erkeklerin bu alanlardaki faaliyetleri ve etkinlikleri her zaman için daha fazladır. Kadının bu konulara yönelik ilgisinin azlığı, unutmasına ya da değişik kuruntulara ve vehimlere kapılmasına sebep olabilir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir. [599[599]]

284- Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İçİnİzdekini açığa vursanız da gizleseniz de, Allah sizi onunla sorguya çeker. Sonra dilediğini bağışlar, dilediğini azablandırır. Allah, herşeye güç yetirendir.

Ayet-i kerimede yüce Allah'ın gökler ve yer üzerindeki mutlak egemenliğinden ve sınırsız tasarruf yetkisinden söz ediliyor. Bu arada dinleyicilere şu mesaj veriliyor: Allah onların

---

597[597] Hazin

598[598] İ'lamu'f muvakkun c.2 sh. 76 ve sonrası

599[599] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/315-320.

gizledikleri ve açığa vurdukları her şeyi kuşatmıştır. Bunları onların sevap ve azap hanelerine yazmaktadır. Günü gelince onları, bunlardan dolayı sorguya çekecektir. Ardından hikmetinin öngördüğü biçimde onlara muamelede bulunacaktır. Dilediğini bağışlar ve kusurlarını hoş görür. Dilediğini sorumlu tutar ve azaba çarptırır. O her durumda her şeyi yapabilecek güce sahiptir.

Taberi îbn Abbas'a tabiin ve sonrası kuşağa mensup bazı alimlere dayandırılan çeşitli değerlendirmeler aktarır. Ortak nokta, bu ayetin şahitlik konusuyla, şahitliğin açıklanması veya gizlenmesiyle bağlantılı olduğu biçimindedir. Önceki ayetlerin konusu budur. Müfessirlerden Tabrasi, ayet-i kerimenin İçerdiği uyarı, hatırlatma ve vurgulamalar itibariyle önceki ayetlerin bir devamı olduğu görüşündedir. Bu değerlendirme isabetlidir ve incelediğimiz bu ayetle önceki ayetler arasındaki bağlantıyı vurgulamaktadır.

Müfessirlerin aktardıkları rivayetlere göre bu ayet indiği zaman müslümanlar yüce Allah'ın İçlerinde geçen bazı düşüncelerden ve vesveselerden dolayı sorguya çekip cezalandırması ihtimalinin belirmesinden dolayı telaşlandılar ve korku içinde Rasululla-h'ın yanına giderek: "Buna güç yetmez" diye korkularını ve çaresizliklerini dile getirdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz onlara Allah'a boyun eğip teslim olmalarım ve onun rızasına uygun olarak işi O'na bırakmalarını emretti Onlar da böyle davrandılar. Daha sonra bu ayeti izleyen ayetler indi ve önceki ayetin hükmünü neshetti[600[600]]. Ne var ki, mü-fessirler, İbn-i Abbas'tan ve diğerlerinden başka görüşler de aktarmışlardır. Buna göre ayet-i kerime neshedilmemiştir. İçeriği de yüce Allah'ın insanları açığa vurdukları ya da içlerinden geçirdikleri kötülük nitelikli eğilimlerinden dolayı hesaba çekmesiyle ilgilidir. Hesaba çekmek, yapılanları ve düşünülenleri sayıp dökmek anlamına gelir. Kaldı ki yüce Allah, dilediğini affedeceğini ve dilediğini de cezalandıracağını belirtmiştir[601[601]]. Ta-beri'nin değerlendirmesine göre en olumlu değerlendirme şudur: "Ayet muhkemdir ve neshedilmemiştir". Biz de bu değerlendirmenin daha isabetli olduğunu düşünüyoruz.

Ayetin İfade biçimi mutlak olmakla beraber, ilahi hikmete ve Kur'an'ın açıklamalarına ve mesajının amacına uygun olanı, ilahi bağışlamanın iyi niyet sahibi, muttaki mü'minler, ilahi azabın da haktan ve doğru yoldan sapanlar için geçerli olmasıdır. Taberi konuya ilişkin olarak İbn-i Ömer'den bir çok hadis rivayet etmiştir: "Rasulullah (s) buyurdu ki: Kıyamet günü yüce Allah mü'min kuluna yaklaşır, öyle ki onu yanına alı-verir. Sonra ona işlediği kötülükleri anlatır ve sorar: "Bunları tanıdın mı?". "Evet" der. Allah: "Onları dünyada gizledim, bugün de affediyorum" der. Sonra ona iyiliklerini gösterir. Bunun üzerine: "İşte okuyun kitabımı (amel defterimi)" der. Bir diğer rivayette ise, hadisin devamında şöyle deniyor: "Kafir ve münafıkları ise şahidlerin huzurunda çağırır ve: Bunlar Rablerini yalanladılar. Haberiniz olsun

---

[600[600]] Taberi, Hazin, Beğavî ve İbn Kesir.

[601[601]] a.g.e Özellikle Taberi bu konuda geniş ve ayrıntılı açıklamalar verir.

Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir " der. Bu iki hadîs bizim az önce söylediklerimizi pekiştirici niteliktedir. 602[602]

285- Elçi kendisine Rabbinden indirilene iman etti, rnü'minler de. Tümü Allah'a, melekelerine, kitaplarına ve elçilerine inandı. "Onun elçileri arasında hiç birini diğerinden ayırdetmeyiz. İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz bağışlamanı dileriz. Varış ancak sanadır" dediler.

286- Allah, hiç kimseye güç yet İreceğin den başkasını yük-lemez. Kişinin yaptığı İyilik lehine, işlediği kötülük aleyhinedir. "Rabbimiz, unuttuklarımızdan veya yanıldıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma. Rabbimiz bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük603[603] yükleme. Rabbimiz kendisine güç yetiremeyeceğİmiz şeyi bize taşıtma. Bizi affet. Bizi bağışla. Bizi esirge. Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et.

İlk ayette, Rasullullah'ın ve mü'minlerin Allah'ın kendilerine indirdiği ayetlere, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine inandıkları belirtiliyor. Bu ayetlerle önceki ayet arasındaki bağlantı farkedilecek kadar belirgindir. Önceki ayeti tefsir ederken, bir rivayete yer verdik. Bu rivayette, ayetin inişi üzerine mü'minlerin telaşa kapıldıkları ve Rasulullah'm onlara: "Allah'a boyun eğin ve işi O'na bırakın" tavsiyesinde bulunduğu zikrediliyordu. Öyle anlaşılıyor ki, mü'minler, tavsiyeye uyup Allah'a boyun eğdiler ve işi Allah'a havale ettiler. Bunun üzerine ilahi hikmet bu iki ayetin inişini öngördü, Ra-sulullah'ın ve mü'minlerin Allah'a boyun eğişlerini vurguladı. Bu arada onlara bir duayı da öğretti. Ki yükümlülükleri hafifletilsin, kusurları bağışlansın ve Allah kafirlere karşı onlara yardım etsin. 604[604]

Sûrenin Sonu

Bu iki ayet, aynı zamanda "Bakara" sûresinin de sonunu oluşturuyor. Bu sûre İslam çağrısının temel ilkelerini ve ana hedefelerini içermenin yanısıra, kulluk sisteminin, sosyal ve ahlaki düzenin bîr çok ilkesini, yasaları ve direktifleri bünyesine almaktadır. Hz. Peygamberin ve mü'minlerin, kendilerine indirilen bütün ayetlere inandıkları, kendilerine yöneltilen bütün emir ve yasaklara içtenlikle boyun eğdikleri güçlü bir ifade tarzıyla vurgulanıyor.

Birçok sûrenin sonunu oluşturan ayetlerde olduğu gibi bu ayetlerde de son olma özelliği belirgindir. Bakara sûresinin bu son ayetlerinin önemine ilişkin birçok hadis rivayet edilmiştir. İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniyor: Rasulullah Cebrail'le birlikte

602[602] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/320-321.
603[603] Isran Etkili, ağır söz.

604[604] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/322.

olduğu bir sırada bir gürültü duyuldu. Bunun üzerine Cebrail göğe doğru baktı ve şöyle dedi: Bu, gökte daha önce hiç açılmamış bir kapının açılışının çıkardığı sesti. Bu kapıdan bir melek indi ve Peygamberimizin yanma geldi. Ona dedi ki: "Müjdeler olsun. Daha önce hiç bir peygambere getirmediğim iki nur getirdim sana. Biri Fatiha diğeri de Bakara sûresinin son ayetleridir. Onlardan ne okusanız, mutlaka size verilir"[605[605]]. İbn Mesud'un rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurur: "Kim, Bakara sûresinin son iki ayetini her gece okusa, bu ona yeter[606[606]]. Ebu Zer'in rivayet ettî-ği hadiste şöyle deniyor: "Rasulullah buyurdu ki: "Bakara sûresinin sonu, bana arşın altındaki hazineden verildi[607[607]].

Müfessirler[608[608]] yüce Allah'ın Peygamberimizin ve müslümanlarm duasını kabul ettiğini dile getirmişlerdir. İbn Abbas'm şöyle bir rivayeti de vardır. "Elçi, inandı..." diye başlayan ayet indiğinde Peygamberimiz onu okudu. "Rabbimiz bağışlamanı dileriz" cümlesine gelince, Allah: "Sizi bağışladım" dedi. "Rabbimiz, unuttuklarımızdan veya yanıldıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma" cümlesini okuduğunda, Allah: "Size kaldıramayacağınız yükü yüklemeyeceğim" dedi. "Bizi bağışla..." cümlesini okuyunca, Allah: "Sizi bağışladım..." dedi. "Bizi esirge..." cümlesini okuyunca, Allah: "Sizi esirgedim..." dedi. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et" cümlesini okuyunca, Allah: "Size yardım ettim" dedi. Dahhak'tan rivayet edilen bir hadiste şöyle deniliyor[609[609]]: "Cebrail Peygamberimizin yanma geldi ve ona dedi ki: Ey Muhammed de ki: "Rabbimiz, unuttuklarımızdan ve yanıldıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma". Peygamberimiz öyle söyledi, Cebrail: "Allah öyle yaptı" dedi. Sonra: "Rabbimiz, bize bizden öncekileri yüklediğin gibi ağır yük yükleme de" dedi. Peygamberimiz bu sözleri söyledi. Cebrail: "Allah Öyle yaptı" dedi. Sonra: "Rabbimiz kendisine güç yetiremeyeceğİmiz şeyi bize taşıtma de" dedi. Peygamberimiz de öyle söyledi. Cebrail: "Allah öyle yaptı" dedi. Sonra: "Bizi affet, bizi bağışla, bizi esirge. Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et de" dedi. Peygamberimiz de öyle söyledi. Cebrail: "Allah öyle yaptı" dedi.

Müfessirler ayetlerin açıklaması bağlamında, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmişlerdir[610[610]]: Rasulullah buyurdu ki: "Benim ümmetimden hatanın, unutmanın ve zorlanmanın sorumluluğu kaldırılmıştır". Bu hadiste, incelediğimiz ayetlerin açıklanışı bağlamında bir müjde niteliğindedir.

Mekke inişli birçok ayette, yüce Allah'ın bir nefse, kapasitesinin üstünde yük yüklemediği dinde müslümanlara bir zorluk ve sıkıntı getirmediği vurgulanmaktadır. Yine bu bağlamda, normal zamanlarda yasakladığı şeyleri zorunlu hallerde mubah kıldığı belirtilir. Kafirlere

---

[605[605]] İbn Kesir

[606[606]] İbn Kesir

[607[607]] İbn Kesir
[608[608]] Taberi
[609[609]] Taberi

[610[610]] İbn Kesir

karşı onlara yardım edeceği, tevbe edip pişmanlık duymaları halinde hatalarım bağışlayacağı da bu müjdeler arasında yer alır. Medine inişli birçok ayette de bu vaad ve müjdelerin pekiştirildiğini görüyoruz. Öyle anlaşılıyor ki, ilahi hikmet, bu iki ayeti vahyetmekle, müslümanlara sürekli bir müjdeyi vermeyi öngörmüştür.

Kanaatimize göre, yüce Allah'ın müslümanlara bir dua ile yüklememesini istemelerini öğütlediği ağır yükten maksat Hz. Musa'ya indirilen şeriatın kapsadığı yiyeceklere ilişkin ağır yaptırımlar, yasaklar, ayinler, hadler, cezalar, maddi ve manevi necaset, kadınları ve evlilik hayatını ilgilendiren meselelerdir. Bunlar da Tevrat'ın çeşitli bölümlerinde geniş biçimde yer alırlar. Kur'an'la birlikte gelen İslam şeriatı, bunların çoğunu hafifletmiş, değiştirmiş ya da neshetmiştir. Böylece bütün zamanlara ve mekanlara intibak eden evrensel bir şeriat niteliğini kazanmıştır. A'raf sûresinde yer alan bir ayette gayet net bir biçimde bu hususa dikkat çekilmiştir: "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de geleceği yazılı bulacakları ümmi haber getirici olan elçiye uyarlar; o, onlara marufu emrediyor, münkeri yasaklıyor, temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılıyor ve onların ağır yüklerini, üzerlerindeki zincirleri indiriyor. Ona inananlar, destek olup savunanlar, yardım edenler ve onunla birlikte indirilen nuru izleyenler, işte kurtuluşa erenler bunlardır" (A'raf, 157). [611][611]

[611][611] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/323-324.

AL-İ İMRÂN SÛRESİ

Kur’an’ daki Sırası:3
Nüzul Sırası:94
Ayet Sayısı:200
İndiği Dönem:Medine

Surenin Tanıtımı

Sûre uzunca üç bölümden oluşuyor. Birinci bölüm, Nebi is) İle Ehli Kitap arasındaki mü-nazaralar, ikinci bölüm yahudilerin tutumları/ komploları, üçüncü bölüm ise, Nebi (s) ve müslümaniar ile müşrikler arasındaki savaşla ilgilidir Her bölüm, konusuna uygun olarak üstün prensipleri, nasihatları, yer yer Övgü ve yergileri ihtiva etmektedir.

Müfessirlerin ekserisi ve siret yazarları1[1] Nebi (s) ile kitap ehli arasındaki münazaranın Necd Hristiyanlarından bir heyetin Medine'ye gelmesiyle gerçekleştiği hususunda görüş birliğindedirler. Fakat bu heyetin ne zaman geldiğini zikretmemişlerdir. İbn Sa'd'ın "Taba-kaf'ında2[2], İmam Ebu Yusuf'un "Kitabu'l Harac"ında3[3] Ebu Süfyan bin Harb'ın şahitliğini yaptığı ahdin metni bulunmaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi ahid, Mekke'nin fethinden en az bir yıl kadar sonra yazılmıştır. İbn Hişam Necrân heyetinin Medine'ye geldiğini, çe-şiîli olaylarla birlikle bildirmektedir ancak, bu olayın tarihini zikretmemektedir4[4].

Rivayetlerin hemen hepsi, birinci bölümün sözkonusu heyet hakkında oiduğu yönündedir. Nüzul sırası ile Ügilİ rivayetler İse5[5], Âl-i İmrân sûresinin üçüncü ya da ikinci Medeni sûre olduğu yönündedir. Buna göre, Necrân heyetinin ancak hicretin ilk bir kaç yılında Medine'ye geldiği söylenebilir ki, ilk bakışta bu imkansızdır. Zira, Nebi (s) Hicaz Yarımadası çevresine ve Yarımada'nın dışındaki topluluklara elçilerini ve İslam'a davet mektuplarını Hicret'in 6. senesinde göndermiştir. Nitekim bu dönemde yahudileri Medine'den sürmüş, Kureyş'le Hudeybiye barışını imzalamıştı6[6]. Nebi (s)'nin Kureyş'î mağlup ettiği haberi Yarımada ve çevresinde yayıldığı zaman insanlar dehşete kapılmış, Necrân hrıstiyanlannın ileri gelenleri de bir heyet göndererek bu büyük haberi araştırmalarını istemişierdi. Sözkonusu heyetin,

1[1] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Zemahşeri, Tabresi ve İbn Hişam, c. 2, s. 204-16

2[2] Tabakat-ı İbn Sa'd, s.55 ve 119.

3[3] Kitabu'l Haraç, s.40.

4[4] İbn Hişam, c. 2, s.204-216.

5[5] Siretü'r Rasul adlı eserimize bakınız, c. 2, s. 9.

6[6] İbn Sa'd, c. 2, s.23-27 ve İbn Hişam, c. 4, s. 278-280, Kitabü'l-Emval, Ebu Ubeyd b. Kasım s. 20-23

Medine'ye Uhud Savaşı'ndan önce geldiği haberinin doğru olması halinde Âi-İ imrân süresi Medeni sürelerin üçüncüsü olur.

Hz. Peygamberin Necrân heyetine yazdığı ahde (Mekke'nin fethinden 1 yıl sonra) Ebu Süfyan'ın şahitlik ettiği haberi de doğruysa o takdirde bu olay Mekke'nin fethinden sonra ikinici olaydır. Rivayetlerin zikrettiğine göre Yarımada çevresinden heyetlerin Medine'ye gelmeleri Hicret'in 9. senesinde vuku bulmuştur. Dolyasıyla bu çerçevede Necid hristiyanlarından bir heyetin gelmiş olması ve Nebi (s)'nin onlara (rivayet edilen} ahdi yazmış olması muhtemeldir.[7[7]]

Müfessirler, sûrenin üçüncü bölümünün, Uhud Savaşı hakkında nazil olduğu hususunda görüş birliğindedirler. Nitekim Uhud Savaşı müslümanlarla Kureyş ordusu arasında ve Bedir Savaşı'ndan 15 ay gibi bir zamandan sonra vuku bulmuş, hatırlanacağı üzere Kureyş, Bedir'in intikamını almak için Medine üzerine yürümüştü.[8[8]]

İkinci bölümde zikredilen yahudilerin sözkonusu tutumları, Necrân heyetinin geldiği sıraya rastlamış ve bu yüzden konu ile ilgili ayetler ikinci bölümde yeralmıştır. Tefsir kitaplarında kaydedilen rivayetlere göre,[9[9]] Peygamber ile Necrân heyeti arasında cereyan eden münazarada yahudiler üçüncü taraf durumundaydılar. Bu bölümde, gah hristiyanlara, gah yahudilere seslenilmesi, ayetlerin genel olarak Ehli Kitab'a hitap ettiğini teyid ediyor. Müfessirlerin naklettikleri rivayetler, ikinci bölümde sözü edilen yahudilerden, Nadiroğulları ismi ile bahsedildiği zikredilmiştir.[10[10]]

Yukarıda bahsi geçen hususlar, Uhud Savaşı'nın bundan sonra meydana geldiğini ve böylece üçüncü bölüm olarak tertip edildiğini gösterir. Hülasa, tercih edilen kavle göre, sûrenin bölümleri ve ayetleri -Bakara süresinde olduğu gibi- sürenin tamamı nazil olduktan sonra tertip edilmiştir. Allah (c) elbette ki daha iyi bilir. [11[11]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Eiif, lam, mim.

2- Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, daima diri ve koruyup yönetendir.

3- Sana Kitab'ı hak İle ve kendinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi, Tevrat ve İncil'i de İndirmişti

---

[7[7]] Bkz. İbnSafd, c. 2, s. 59-121, ibn Hişam, c. 4, s. 221-271

[8[8]] Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri, Tabresi.

[9[9]] Bkz. A.g.e

[10[10]] Bkz.A.g.e

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/387-388.

4- Daha önce, İnsanlara yol gösterici olarak, Furkan'ı da indirdi. Muhakkak ki, Allah'ın ayetlerini tanımayanlar İçin çetin bir azap vardır. Allah daima üstündür ve öc alandır.

5- Ne yerde, ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

6- Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur. O'ndan başka ilah yoktur. O azizdir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Al-i İmrân sûresi, mıkattaat harflerinden olan üç harf ile, daha sonra gelecek olan ayetlere zihni bir ortam hazırlayarak, düşünceyi adapte ederek başlamıştır. Sonra Allah'ın sıfatları zikredilmiş ve gönderdiği kitaplar Övgüyle anılmıştır. Şöyle: O Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, diridir ve evrene içindekilerle birlikte hükmedendir. Hak olarak ve daha önceki semavi kitapları doğrulayıcı olarak Hz. Peygamber'e Kur'an'ı indiren O'dur. O Allah ki, yerde ve gökte hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz, insanlara annelerinin rahminde dilediği gibi şekil verir. O hiçbir gücün kendi gücüne erişmeyeceği bir kudrete sahiptir. Doğru ve hikmetle hüküm veren Allah'tır. Bütün bu vasıflara O sahip olduğuna göre, uluhiyetin O'ndan başkasına ait olması ya da O'ndan başkasının ilah olması düşünülemez. Allah'ın ayetlerini inkar edenler ise O'nun şiddetli azabını tadacaklardır. Allah, mutlak kudret sahibidir ve ayetlerine karşı inkarcı bir tutum sergileyenlerden intikam alır.

Ayetlerde, Tevrat ve İncil'in Allah tarafından indirildiği açıkça ifade edilmektedir. A'raf sûresinin 157-158. ayetlerinde "kitap-furkan" kelimeleri ve bu iki kelimenin ne ifade ettiğine Ahd-i Kadim ve Ahd-i Cedid olarak bilinen kitapların ne demek olduğunu yeterli ölçüde açıklamış olduğumuzdan burada tekrar etme gereği duymuyoruz.

Müfessirlcrin çoğunluğuna göre, Kur'an'm vasfı olan "Furkan" kelimesinden maksat, hak ile batılı ayirdedici ve Ehli Kitab'ın, kendi kitaplarındaki bükümlerle, tahrif ettikleri bükümler arasındaki farklılıkları ortaya koyucu olmasıdır. Bizce de doğru olan görüş budur. Çünkü, ikinci ayette Kur'an, "Kitap" lafzıyla zikredilmiştir. [12[12]]

Necran Heyeti

Müfessirlcr 8. ayete kadar olan kısmın, Yemen'den gelen hırıstiyan Necrân heyeti ve bunlarla Peygamber arasında; Allah'ın sıfatları, Mesih ve de hnsüyan inançları ile ilgili münazara hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir[13[13]]. Görüldüğü gibi, bu ayetler, sözkonusu münazarada olanlara işaret etmekte ya da münazara akabindeki gelişmeleri takip

---

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/389-390.

[13[13]] İbn Kesir, Tabresi, Ayrıca bkz. İbn Hişam, c. 2, s. 207. Taberi, bu ayetlerin tefsirinde Necrân heyeti hakkında nazii olan ayetlerin sayısını 30 küsur olarak zikreder.

etmektedir. Ayetlerin mânâsı da konunun bu olay etrafında döndüğünü gösteriyor. Zira; Tevrat, İncil ve hakkı batıldan ayıran Kur'an'a değinilmiş, Allah'ın insanlara ana rahminde dilediği şekli verdiği zikredilmiştir. Görüleceği üzere burada, İsa (a)'nın doğumunun ve ana rahmindeki şekillenmesinin Allah'ın emri ile olduğuna işaret edilmiştir.

Müfessirler ve siret yazarlarının Necrân heyeti hakkında naklettikleri rivayetlerin özeti şöyledir[14[14]]: Medine'ye gelen heyet altmış kişi olup, bunlardan ondört tanesi ileri gelenlerdendi. Üç tanesi ise, reisleriydi. Biri emirleri olan Abdulmesih, diğer rehberleri Eyhem, üçüncüsü de en bilginleri (piskoposları) Ebu Harise idi. Hz.Peygamber, onları mescidde ağırladı ve doğuya yönelerek ibadet etmelerine izin verdi.

Bunlar; İsa (a), onun uluhiyeti ve Allah'ın oğlu olduğu konusunda Peygamber'le münazaraya giriştiler. Rasulullah (s) konu ile ilgili Kur'an'dan ayetler okudu ve muhar-ref akidelerinden dönmeleri çağrısında bulundu. Fakat onlar, diretip büyüklendiler. Yalan söyleyenin üzerine Allah lanet etsin diye lanetleşildi. Bir gün mühlet istediler ve aralarında durum değerlendirmesi yaptılar. Abdulmesih onlara şöyle dedi: "Artık Muham-med'in Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu gördünüz. Bilirsiniz ki herhangi bir kavim bir peygamber ile lanetleşirsc Allah o kavmin kökünü kazır. Eğer dininizde kalmak istiyorsanız bu zat ile lanetlcşmeyin, onu bırakın". Ertesi gün geldiler ve Rasulullah (s)'a: "Biz seninle lanetleşmemeye, seni dininde bırakıp biz de dinimizde kalmaya karar verdik" dediler ve sordular: "İsa'nın Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğunu söylemiyor musun? Rasulullah (s) "evet" deyince onlar: "İşte bu bize yeterlidir" dediler ve Rasulullah'tan kendileri için bir ahid yazmasını istediler. Rasulullah da bir ahid yazdı. Ahidde, onların dinlerinde özgür oldukları ve her yetki sahibinin değiştirilmeden yerinde bırakılacağı garantisini vererek senelik iki bin silahın, otuz zırh, otuz mızrak, otuz hayvan ve otuz atın Yemenlilerle aralarında bir savaş çıktığı taktirde kendilerine tahsis edileceğini bildirdi. Rivayete göre, Ebu Harise, Küz adındaki kardeşine Muhammed (s)'in peygamberliğinin doğru olduğunu itiraf etmiş, Küz ise; "Öyleyse bildiğin halde neden ondan uzaklaştın" demişti. O da: "Çünkü şu krallar bize neler neler verdiler, bize ikramlar ettiler, şimdi buna iman etsek hepsini elimizden alırlar" diye cevap vermişti. Heyetin gelmesi, Nebi (s) ile münazara etmesi ve Rasulullah (s)'ın onlara ahid yazması İmam Ebu Yusuf'un Kitabu'l Harac'mda, Ebu Ubeyd bin Kasım'in Kitabu'l Emval'ı gibi bize ulaşan en eski kitaplarda zikredilmiştir. Yine aynı dönemde İbn Hişam ve İbn Sa'd, İbn İshak'tan naklederek zikretmişlerdir.

Kur'an'm bir çok sûrelerinde, hrıstiyanların gerçeği bildikleri halde böbürlenerek ayak direttiklerini ifade eden ayetler mevcuttur. Konu ile ilgili ayetlerin bir kısmı Bakara sûresinde, bir kısmı da bu sûrenin ileriki bölümlerinde yer almaktadır. Tevbe sûresinde ise, haham ve ruhbanlardan birçoğunun insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları, insanların

---

[14[14]] Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve İbn Hişam, c. 2, s. 204-216. Tabakat-ı İbn Sa'd, c. 2, s.55 ve 119. Kitabu'l Emval, s. 27, Kitabu'l Haraç, s. 40.

mallarını haksız yere yedikleri, makama ve menfaate olan düşkünlükleri dile getirilmiştir. Nitekim Tevbe sûresinin 34. ayeti kerimesinde Allah (c) şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan çevirirler. Altın ve gümüşü biriktirip te Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele!" [15[15]]

7- Kitab'ı sana O indirdi. O'nun bazı ayetleri muhkem-dir[16[16]]. (ki) Onlar Kitab'm anasıdı[17[17]]. Diğerleri de müteşa-bihtir^i. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak, uyardığı sonuca uğramak için onun müteşabih ayetlerinin ardına düşerler. Oysa onun te'vİlini Allah'tan başka kimse bilmez. İlimde ileri gidenler "Ona inandık, hepsi Rabbİmiz katındandır" derler. Sağduyu sahiplerinden başkası düşünüp öğüt almaz. .

8- "Rabbİmiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme, bize katından bir rahmet ver, kuşkusuz sen çok bağış yapansın.

9- "Rabb'imiz, sen mutlaka insanları, asla şüphe olmayan bir günde toplayacaksın" Allah sözünden dönmez.

Müteşâbihat[18[18]] Anlaşılması güç, değişik yorumlamalara ihtimal veren konular ve bu konular ile ilgili ayetler.

Kur'an'daki ayetlere ve bu ayetlere karşı insanların takındıkları tavırlara işaret edilmiştir. Allah, Kur'an'ı Nebi (s)'ye indirmiş ve o kitaba muhkem ve müteşabih ayetleri vazetmiştir. Muhkem ayetler, kitabın özü ve esasıdır. Son derece açıktır ve bu ayetlerde tevile yer yoktur. Kalplerinde hastalık bulunanlar, hileye meyledenler değişik yorumlara çekilebilecek olan ayetlere yani müteşabih ayetlere sarılır ve o ayetlerle kendi nevalarını, kuruntularını delillendirmeye çalışarak, insanları Kur'an'ın hedefinden/asıl cevherinden saptırmaya, fitne çıkarmaya yönelirler. Kaldı ki, müteşabih ayetlerin tam anlamıyla doğru te'vilini ancak Allah (c) bilir. İlimde derinleşenlcrse hadlerini bilirler ve ona göre hareket ederler. Hem muhkem hem de müteşabih ayetleri asıl mevkiine oturturlar ve: "Biz Allah'a iman ettik, muhkem ayetler de müteşabih ayetler de tümüyle Allah kalındandır" derler. Ayrıca ilimde derinleşenler hakka yönelen kalplerini hak üzerinde sabit kılmasını ve katından kendilerine rahmet vermesini Allah'tan niyaz ederler. Nitekim, ilimde yüksek payeye erişmiş bu insanlar, Allah'ın, zamanını belirlediği bir günde tüm insanları bir araya toplayacağına hiçbir kuşku

---

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/390-391.

16[16] Muhkemât Ayetlerin mânâsına göre, buradaki muhkemattan maksat, açık hükümler ve değişik yorumlamalara ihtimal vermeyen kesin prensiplerdir.

17[17] Ümmü'l Kitab Kitabın kaynağı, cevheri ve esası anlamında.

18[18] Ümmü'l Kitab Kitabın kaynağı, cevheri ve esası anlamında.

duymaksızın inanır bunu kendilerine düstur edinirler. Çünkü, bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden asla dönmez. İşte bu makam, hatırlatma ve nasihatlerden öğüt alıp, hakka gereken itinayı gösteren akıl sahiplerinin ulaşabilecekleri makamdır. [19[19]]

Muhkem, Müteşabih Ne Demektir?

"Kitabı sana indiren O'dur. Bu kitabın bir kısım ayetleri muhkemdir. İşte bunlar kitabın esasıdır. Bunların dışında kalanlar ise, müteşabih ayetlerdir"

Bu ayetler, daha önce geçmiş olan, giriş mahiyetindeki ayetler silsilesiyle uyum halindedir. Taberi şunları rivayet etmektedir: "Necran heyeti Peygambcr'e gelerek şöyle dedi: "İsa'nın Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğu fikrinde değil misin? Peygamber: "Elbette ki öyledir" diye cevapladı. Bunun üzerine heyet: "Bu açıklama bize yeter" dedi. Bundan sonra Allah (c): "Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar fitne çıkarmak ve kendilerince yorumlar yapmak üzere onun müteşabih olanlarına tabi olurlar" ayetlerini indirdi.

Ayetlerin nüzul sebebi ya da açıklayıcısı durumunda olan bu rivayetin, doğruluğu muhtemeldir. Nitekim bu ayetler, kendi istek ve arzularını temize çıkarmak için ayetleri kendilerine göre yorumlamaya yorumlarına yeltenenleri kınamaktadır. Necran heyeti, Peygamber (s)'in Hz. İsa hakkında söylemiş olduğu şeyleri kendilerine delil edinmişler, bundan dolayı da Kur'an'ın bir hikmeti olarak onlara cevap verme gereği doğmuştur.

Kur'an, Hz. İsa'nın Allah'ın ruhundan bir nefha ve Allah'ın bir kelimesi olduğunu söylemişse de bu, onun Allah'ın oğlu yahut O'ndan bir parça olduğu ya da Allah'ın şeklinde yaratıldığı hükmünün çıkarılacağı anlamına gelmez. Böyle bir şeye kalkışmak; kendi arzu, istek ve batıl şeylerini temize çıkarmak için birbirine benzeyen ve tahmini anlamlar ifade eden müteşabih ayetleri saptırmak demektir. Oysa bu ifadelerin tümü, ayetin kendi üslubuyla, İsa (a)'nm yaratılışı konusunda Allah'ın mucizelerinin bir ifadesidir. Kaldı ki, bu hususta yapılan yorumlar kitabın aslı ve anası olan muhkem ayetlerle de çelişmektedir. Öte yandan bu tip yorumlar; Allah'ın bir olduğunu, eşi, ortağı ve çocuğunun olmadığını açıkça vurgulayan; İsa'yı, Allah'ın oğlu yahut ilah ya da üç ilahtan biri olarak niteleyenlerin kafir olduğunu ilan eden muhkem ayetlere de aykırı düşmektedir.

Müfessirlerden bazıiarı, ifadelerin genelliğini dikkate alarak bu ayetleri bağımsız bir bölüm olarak değerlendirmişlerdir. Ayetleri açıklayarak bu husustaki değişik görüş ve rivayetleri sıralayan[20[20]] müfessirlere göre, ayette geçen muhkemât, Kur'an'daki helal ve haram gibi hükümlerin dayanağını oluşturan, yoruma ihtiyaç göstermeyen, birbirinden farklı yorumlara ihtimal vermeyen açık ayetlerdir. Bu ayetler; emir, yasak, müjde ve azabı ihtiva ederler.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/392-393.
[20[20]] Konu için Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Zemahşeri, Tabresi, Reşit Rıza ve Kasımi tefsirlerine bkz.

Bunların yanında, muhkem ayetlerin İslam davetinin hedeflerini, temel esaslarını ve ifade ettiği anlamdan başka bir yorumlamaya, asıl amaçtan uzaklaştırılma gibi hususlara yer bırakmayan sağlam prensipleri ifade ettiğini ayetin ruhundan ve "Ümmü'l-Kitab" ifadesinden anlamaktayız. Allah'ın birliğini, rububiyetinİ ve kemal sıfatlarını hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlatan ayetler muhkem ayetlerdir. Ayrıca muhkem ayetler, helal ve haramı açıklayıp gerek toplumsal ve gerekse bireysel ahlakın en güzelini anlatarak bunlara sıkıca sarılmayı, kötü ahlaktan uzak kalmayı ve maddi-manevi yaşam tarzında şeriatın gösterdiği şekle uymayı emretmektedir.

Bir kısım müfessirler "müteşabih ayetler, lafız bakımından birbirine benzeyen fakat anlam bakımından farklı olan ayetlerdir" derken bir kısmı bunların mensuh (kaldırılmış) ayetler olduğunu savunmakta, bir kısmı da müteşabihi helali, haramı ve diğer hükümleri gösteren ayetlerin dışındaki ayetler olarak görmektedir.

Müteşabih ayetler hakkında müfessirlerin görüşlerini şöyle sıralayabiliriz:

* Müteşabih ayetler, lafzen birbirine benzemekle birlikte olağandışı anlamlar taşırlar.

* Bunlar mensuh (kaldırılmış) ayetlerdir.

* Helal, haram ve diğer hükümleri açıklayan ayetlerin dışında kalan ayetlerdir.

* Allah'ın gerçek mânâsını kendisine ayırdığı ayetlerdir.

* Kıyametin zamanını ve şartlarını belirleyen ayetlerdir.

* Birtakım hikayeler, anlatımlar ve örneklemelerdir.

* Mecaz ve benzetmelerdir.

* Birden fazla mânâyı ifade edecek özellikte ayetlerdir.

* Sûrelerin başlarında bulunan mukattaat harfleridir.

Bu açıklamaların yanında daha bir çoklarını sıralamak mümkün. Ayetin ruhundan anladığımız kadarıyla müteşabih ayetler; gerek lafzen gerekse insan anlayışına hitap ettiği hususlarda değişik anlatıma müsait, üzerinde tartışma zemini oluşabilecek ayetlerdir. Meselâ Kur'an'a göre, îsa (a) Allah'ın kelimesi ve O'nun ruhundandır. Burada "ru-hullah"-"kclimetullah" ifadeleri, düşünce ve algılamada muhtemelen değişik manalar çağrıştıracak ifadeler olup, her isteyene değişik anlamlar ilham edebilecek tarzda kavramlardır. Öyle ki, bu ayette Allah'ın ruhu ve kelimesinin mahiyeti konusunda, kalplerinde hastalık olanlar kuşkuya düşmekte, gerek bu husustan gerekse Hz. İsa'nın bu işe seçilmesinden, ilahi bir parça oluşu hükmünün çıkarılması, uyduruk senaryoların oluşumuna zemin açmaktadır. Art niyetliler sınırları zorlarken, ilimde yüksek aşamalar elde etmiş olanlar, hakka karşı iyi niyetli ve samimi olduklarından hile alanlarına girmezler. Anlayamadıkları ve her şeyi

kıyaslamaktan aciz olan insan aklının kavramaya güç yetiremeyeceği konulan Allah'a havale etmektedirler. Herhangi bir insanın, uluhiyetin bir parçası olamayacağını bilir, Hrıstiyanlık'taki teslis inancı (baba-oğul-rahu'1-kudüs) ve buna benzer diğer dinlerdeki heykel, resim ve totem gibi değişik ilah tiplemelerine inanmamaya çağıran muhkem ayetleri ölçü alırlar.

Allah'ın varlığı, sıfatları, fiilleri, azalan, levhi, kürsüsü, arşı, cennet ve cehennemin nitelikleri, kıyametin görülmesi, meleklerin durumu, mucizeler, cinler ve şeytanlar gibi daha birçok hususta yapılan açıklamalar, Kur'an'da yer alan benzetme ve örneklemeler bununla kıyaslanabilir. Oysa tüm bu anlatılanlar değişik şekil ve türde Kur'an'da yer a-lan muhkem ayetlerin desteklenmesi amacına yönelik vesilelerdir. Bunlar Kur'an'ın gerektirdiği gibi üzerinde durulması ve sahih hadislerde geçtiği gibi tavır takınılmasi gereken müteşabihin tüderindendir. Bunlar, hakkında yorumlama hileleriyle çözüm aranıl-maksızın, herhangi bir artırma yapılmaksızın ve gelişigüzel tahminlerde bulunulmaksi-zın, "bunların hepsi rabbımmn kalındandır, biz hepsine iman ettik" denilmesi gereken hususlardandır.

Belirli bir olaya ilişkin nazil olsa da birinci ayet, anlam yönünden mutlak olduğu için Kur'an'ın genel bir özelliğini ortaya koymaktadır. Bu özelliğe göre Kur'an, bütünü veya bölümleri itibariyle iki türü ihtiva eder: Birincisi; asıl olan muhkem ayetler, ikincisi; bir takım araç, sebep ve destek durumunda olan "müteşabihler"dir. Müteşabih ayetler; benzetme, örnekleme, korkutma, özendirme, nasihat etme, hatırlatma, kınama ve reddetme gibi üslupları taşıyabildikleri gibi, gayba dair bazı şeyleri kapsamakta ve bu hususta değişik yorumlara imkan tanımaktadırlar. Bu hususların herhangi birinde açıklamalarda bulunurken ne Kur'an'ın cevheri olan muhkemlerde ne de ihtimalli olan mü-teşabihlerde Kur'an'ın hedeflerinden sapmamak için, olumlu ya da olumsuz tutum ve davranışlara girilmemelidir. Kanaatimizce bunlar; konunun kesin hatlarını ortaya koymakta, Kur'an'ın tanımlanması doğrultusunda kuvveti, inzarı, hak, hikmet ve telkini burada karşımıza çıkmaktadır. Allah'tan niyazımız açıklayageldiğimiz hususlarda bizleri doğruya ve asıl hedefe ulaştırmasını, eğer hata etmişsek bizleri affetmesini diliyoruz.

Bu münasebetle Kur'an'ın müteşabih oluşundan övgüyle söz eden Zümer sûresinin 23. ayetine bir göz atalım: "Allah, sözün en güzelini birbirine benzer ikişerli bir kitap halinde indirdi. Rablerinden korkanların ondan derileri ürperir. Derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar. İşte bu Allah'ın rehberidir. Dilediğini bununla doğru yola iletir. Ama Allah kimi de sapıklığında bırakırsa artık ona yol gösteren olmaz." Ayetteki ifade açıktır. Ancak, müteşabih kavramının buradaki anlamı henüz daha başında bulunduğumuz AI-i İmrân sûresinde geçen müteşabihattan hem makamı hem de medlulü itibariyle farklıdır. İşte bu farklılık, bir tek kelimenin ifade ettiği anlam ve işaret ettiği hususun, kullanıldığı cümlenin değişmesiyle değişebildiği şeklinde kendini gösteren eşsiz Kur'anî belağatin üstün özelliklerinden biridir.

Ayette geçen "ye ilimde ileri düzeyde olanlar..." ifadesi de yine değişik yorum ve

açıklamalara konu olmuştur. Baştaki "vav" harfinin "atıf vav"ı olduğunu söyleyenlere göre, mana şöyledir: "Allahu Teala ile birlikte ilimde ileri düzeyde olanlar da müteşabi-hatın te'yilini bilirler". Ancak baştaki "vav" "başlangıç vav"ı olduğunu söyleyenlere göre; kendisinden sonra gelen cümle, yeni bir cümle olacağından ayetin manası, "müte-şabih ayetlerin yorumunu ancak Allah bilir ve ilimde yüksek payeye ulaşmış kimseler ayetlerin yorumunda aldatmacaya başvurmaksızın kendilerine müteşabih olan ayetlerin anlam ve yorumunu Allah'a havale etmekle yetinirler. Tüm bu ayetleri Allah'ın indirmiş olduğuna iman ettiklerini söyler ve kalplerini saptırmaması için Allah'a dua ederler" şeklinde olur.

Konu ile ilgili iki görüşü benimseyenler görüşlerini, sahabiden İbn Abbas, İbn Mes'ud ve Übey bin Ka'b ile Tabiinden Kaîade, Mücahid, İkrime ve diğer Tabiin alimlerinden yapılan rivayetlere dayandırmaktadırlar.[21[21]] Sözkonusu iki görüşten birincisini benimseyenler, "Allah'ın kitabında yorumlanamayan ve hiç kimsenin anlayamadığı şeylerin bulunduğunu söylemek doğru olmaz" diyorlar. İmam İbn Teymiyye'nin hem akla hem de nakillere dayalı olarak bu görüşün delillerle desteklenmesinde geniş açıklamaları vardır.[22[22]]

Doğrusu şu ki; bu tez birçok ayette geçtiği üzere geniş kapsamlı Kur'anî telkinlere uyum sağlamaktadır. Kaldı ki, ayetlerin ifadeleri de bu doğrultudadır. Şöyle ki, Allah Kur'an'ı, ayetlerini düşünsünler diye indirmiş, bu ayetleri muhkemleşiirmiş ve bilen bir topluluk için bunları bölüm bölüm ayırarak açıklamış, müslümanlar için onu bir rehber, rahmet ve müjde kılmıştır. Bu hususları Mekki sûrelerin tefsirinde de yer yer açıklamıştık.

Ancak Kur'an'm bu doğrultuda nazil oluşu, gördüğümüz kadarıyla birinci görüşü kuvvetlendirmez. Zira, Kur'an-ı Kerim, İsa (s)'nm Allah'ın kelimesi ve ruhundan bir parça olduğunu Allah'ın, annesinin rahmine ruhundan üflediğini beyan etmekle birlikte beşer anlayışı, bu olayın künhüne ermek ve olayın mahiyetini kavramak noktasında yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla, anlatılmak istenen gerçeğin sadece İsa'nın yaratıl ışındaki Rabbani mucize olduğunu söylemek doğru olmaz. Çünkü, bu mucizenin sırrını çözmek insan anlayışının Ötesindedir ve insan, sahip olduğu akılla her şeyi kıyaslayabilecek kudrette değildir. Dolayısıyla burada muhkem olan "asıl mesaj" alınır. Bu mesaj ise insanın, uluhiyetin bir parçası olamayacağıdır. Nitekim hrıstiyan düşüncesinde (diğer bazı batıl dinlerde de olduğu gibi) teslis inancı, işte bu mesaja aykırı olan "baba-oğul-kuisai ruh" kategorisine dayanır.

Allah'ın zati ve fiili sıfatları ile bu sıfatların nelere işaret ettikleri; vahyin, meleklerin, cinlerin ve şeytanların, dünya ve ahiret hayatının sırları ile peygamberlerin mucizeleri gibi konular da aynı şekilde iman edilmesi gereken 'gaybi sırlar" dır. Bunlara iman etmek icab eder. Zira, Kur'an-ı Kerim ve Nebi (s) bu hususları haber vermişlerdir. İnsan aklı bu hususları anlamak

[21[21]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi, Zemahşeri, Reşid Rıza ve Kasımi Tefsirleri.

[22[22]] Bkz. Reşit Rıza, Ei-Menar, Âl-i İmrân, 7

ve künhüne varmakta yetersiz kalmaktadır. Bu hususta "bunlar Allah'ın sırları, mucizesi ve hikmetidir ve Allah'ın kudreti dahilindedir" demek kifayet etmez. İşte, ayetin açıklaması hususunda İkinci görüşü terkederek birinci görüşü kabullenmemize sebep olan etken budur. Bu arada şunu da söylemek durumundayız; vaci-bü'l-vücud olan Allah (c) hakkında, ilahi vahiy ve Kur'an'la Peygamber'in dünya-ahi-ret hayatına dair haber verdiği gaybi hususlarda ikinci görüşün tutarlılığı kuvvetlenmektedir. Allah elbette ki daha iyi bilir.

İlimde yüksek payelere ulaşmış kimselerin bu husustaki sözlerini aktaran Kur'anî ifadede onlar ve ilimlerinin getirdiği sağlam iman övgüye layık görülmüştür. Nitekim bu ifadeyle sözkonusu tavrı özellikle Kur'an karşısında sergileyenler övülmüştür. Bunun yanısıra, fitne aramak ve kendilerince yorum yapmak amacıyla kasıtlı olarak Kur'anî kelimelerle oynayanlar ve onları asıl manasından saptırmak için Kur'an'in müteşabih ayetlerine yapışanlar yerilmiş ve Özellikle Kur'an karşısında bu tutumu sergileyenlerin çirkinlikleri belirtilmiştir.

Buharı, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Hz. Aişe'den naklettikleri bir hadiste şunlar yer alıyor: "Peygamber (s); "Sana kitabı indiren O'dur. O kitapta muhkem olan bir kısım ayetler vardır ki, onlar kitabın anasıdır. Bunların dışında kalanlar müteşabih olan ayetlerdir." ayetini okuduktan sonra şöyle dedi: "Kitaptaki müteşabih ayetlerin peşine düşenleri görürseniz biliniz ki onlar, Allah'ın şu ayette sözünü ettiği ve kimliklerini belirttiği kimselerdir, onlardan uzak durun"

Konuyla ilgili olarak îbn Kesir başka hadisler de zikretmektedir. Ayetin tefsiri çerçevesinde rivayet ettiği hadislerden birinde şunlar yer alıyor: "Kur'an hakkında kısır döngü içinde birbirlerine üstünlük sağlamak amacıyla çekişip duran bir topluluk görünce Peygamber (s) şöyle dedi: "Sizden öncekiler ancak böylesi kısır çekişmelerle helak oldular. Onlar Kitabullah'm bir bölümünü diğer bir bölümüne çarpıştırıp duruyorlardı. Oysa Allah (c) kendi kitabını yalnızca bölümlerinin birbirini tasdik etmesi için indirmiştir. Siz bildiğiniz bir hususta konuşun, bilmediklerinizi de bilenlere havale edin".

Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kişi Kur'an konusunda kafir olur." Üç kez tekrarladıktan sonra; "Kur'an'dan bilip öğrendiklerinizle amel edin. Bilmediklerinizi ise bunların yegane alimi olan Allah'a bırakın" dedi. İşte Kur'an'ın değişik yerlerinde olduğu gibi burada da, Kur'anî telkinlerle nebevi telkinler bir uyum içerisindedir. Biraz önce, Kur'an'daki ayetler topluluğunun iki türden oluştuğu ve bunlardan Özellikle müteşabih olanlarına dikkat edilmesi gerektiği şeklindeki ifademizi, bu hadisler desteklemektedir. [23[23]]

10- İnkar edenler var ya, ne malları, ne de çocukları onlara, Allah'a karşı hiç bir yarar sağlamaz. Onlar ateşin yakıtıdırlar;

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/393-397.

11- Fir'avn ailesinin ve onlardan öncekilerin durumu gibi, onlar da ayetlerimizi yalanladılar. Allah da onları günah-ianyla yakaladı. Allah'ın cezası çetindir.

12- İnkar edenlere söyle: "Yenileceksiniz ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü bir döşektir.!"

13- Karşılaşan şu iki toplulukta sizin için bir ibret vardır. Bir topluluk Allah yolunda çarpışıyordu, öteki ise nankördü, onları gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Eibette bunda gözleri olanlar için ibret vardı.

Ayetlerin ifadeleri açıktır. Bunlardan ilk ikisinde kafirler şiddetle uyarılmakta Fira-vun'un ve Öncekilerin durumu anlatılmaktadır. Allah'ın ayetlerini inkar etmelerinden ötürü Allah'ın gazabına duçar olmuşlardı. Diğer iki ayette ise Nebi (s)'ye, kafirlerin dünyada mağlup olup ahirette, cehenneme sürülecekleri konusunda onları korkutması ve onlara, savaştıklarında az olan mü'rnin topluluğun sayıca çok olan kafir topluluğuna galebe çalacağını hatırlatması emredilmiştir. Ayetler, akıl ve basiret sahiplerinin ibret alacakları noktaya dikkat çekerek son buluyor.

"Gerçek şu ki, kafirlerin ne malları ne de çocukları onlara, Allah'a karşı hiç bir yarar sağlamaz..." ayeti hakkında müfessirler birçok rivayet nakletmişlerdir. Bir rivayete göre; bu ayetler Bedir Savaşı'nda Rasulullah'm Kureyş'e galip gelmesinden paniğe kapılıp bu zaferin sonuçlarını hesaplamaya koyulan yahudiler hakkında indirilmiş, diğer hır rivayete göre ise; bu ayetler Beni Kureyza ve Beni Nadir yahudileri hakkında nazil olmuştur. Bedir Savaşi'nın intikamını almak için Ebu Süfyan'in komutasında kuvvetlerini toparlamaya koyulan Kureyşliler hakkında indiği de söylenen bu ayetlerin Benî Kaynuka yahudileri hakkında nazil olduğu da gelen rivayetler arasında. Zira Rasulullah (s) bu yahudileri bir araya getirip gerekli tebliği yaptıktan sonra kendilerini Allah'tan korkmaya ve peygamberliğini tasdik etmeye davet etmiş, dikkatlerini Bedir Savaşı'na çekerek Allah'ın Kureyş'e karşı müslümanlara nasıl yardım edip zafer verdiği hususlarını gündeme getirmişti. O yahudilerse şöyle demişlerdi: "Sizler savaş hakkında pek görüşleri olmayan ve savaşmayı pek bilmeyen bir topluluğa karşı savaştınız. Eğer bizimle savaşsaydınız bizim kimler olduğumuzu anlardınız."

Ayetlerin kapsamı ve ruhu, buradaki hitabın Kureyşli kafirlere yönelik olmayıp mü'minlerle kafirler arasında gerçekleşen savaşa şahid olan ve bu savaşta olanları bilen başka bir topluluğa yönelik olduğunu göstermektedir. Bu çıkarım, ayetlerin yahudiler hakkında nazil olduğunu ifade eden rivayetin doğruluğunu da teyid eder. Ayetlerden ilk ikisi, Rasul'e kafirlerle karşılaşmasını emreden ayetlerin başında işin mahiyetini ana hatlarıyla sunan bir giriş ve tanıtımı andırmaktadır.

Ayetlerin ima yoluyla kastettiği 'kafirler' kelimesinin, yahudilere teşmil edilmesi rivayetlere

uzak düşmez. Zira, Bakara sûresinin birçok ayeti ardarda yahudileri bu küfür sıfatıyla nitelemektedir. Ancak, ilgili rivayetlerin Enfal sûresi 55-59. ayetlerde zikredil-diğini ve sözkonusu sûrenin tefsirinde bu ayetlerin Beni Kaynuka yahudileri hakkında nazil olduğunu görüyoruz. Nitekim, bu ayetler üzerine Rasulullah (s), Kaynuka yahudi-lerini kuşatmış ve onları Medine'den sürmüştür. Şu an tefsirini yapmaya çalıştığımız ayetler ya Enfal sûresinden önce Kaynuka yahudileri hakkında nazil olmuş ya da ilahi hikmetin korkutmayı ve uyarmayı murad ettiği diğer yahudiler hakkında nazil olmuştur. Ancak, Beni Kaynuka'yı uyarmak için nazil olduğuna dair rivayeti doğru kabul etmek için bu ayetlerin, Enfal süresindeki ayetlerden önce nazil olduğunu kabullenmek gerekir ki bu da görünürde mümkün değildir. Âl-i İmrân sûresinin, Medeni sûrelerin ikincisi olduğuna dair rivayet doğru olması halinde bu mümkün olabilir. Fakat, Al-i İmrân'ın ikinci sûre olduğu rivayeti güvenilir değildir.

Bazı rivayetlerde bu ayetlerin Beni Nadir ve Beni Kureyza hakkında nazil olduğu zikredilmiştir. Enfal süresindeki ayetlerde, savaş esnasında elinden geldiğince korkutmak, uyarmak için Rasulullah'a yahudileri kıskıvrak yakalaması ve güçlerini dağıtması emredilmektedir. Bu duruma göre, ayetlerin Beni Nadir ve Beni Kureyza hakkında indiği yönündeki rivayet daha kuvvetli bir ihtimal taşımaktadır. Nüzul sebepleri ve tefsiri ile ortaya çıkan açıklamalara bakılacak olursa bu ayetlerin bağımsız bir bölüm oluşturduğu, gerek öncesi ve gerek sonrası ile irtibatı olmadığı anlaşılacaktır.

Al-i İmrân sûresinin bazı bölümleri -Bakara sûresinde olduğu gibi- diğer bazı bölümlerinden bağımsızdır ve sûrenin ayetleri tamamlandıktan sonra olduğu şekliyle tertiplenmiş ve mushafa geçmiştir. Ne var ki, bu bölümün buraya konulmasının hikmeti bizce açık değildir. Çünkü, ne öncesi ne de sonrası ile bu ayetlerin bir bağlantısı sözko-nusu değildir. Ancak son ayetin konulduğu yer için aynı şey söylenemez. Çünkü, son ayette kafirler yadırganmakta ve Allah'ın şiddetli azabı ile uyarılarak Allah'ın güçlü ve intikama kadir olduğu vurgulanmaktadır. Bu ayetlerin nüzulü, sûrenin ilk yansının nüzulü ile aynı döneme rastladığından dolayı buraya konulmuş olması muhtemeldir. En iyisini bilen Allah'tır. [24][24]

14- Kadınlardan, oğullardan, kantariarca yığılmış altın ve gümüşten, salma atlardan, davarlardan ve ekinlerden gelen zevklere aşırı düşkünlük, insanlara süslü gösterildi. Bunlar, sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak güzel yer, Allah'ın yanındadır.

15- De ki: "Bunlardan daha iyisini size söyleyeyim mi? Korunanlar için Rabb'leri katında altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır". Allah, kulları görür:

16- "Rabb'İmiz, biz inandık, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru!" diyenieri,

---

[24][24] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/398-400.

17- Sabredenleri, doğru olanları, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranları, hayır için mal harcayanları ve seherlerde istiğfar edenleri görmektedir.

Ayetlerde:

I- İnsanların doğal yapılarında varolan kadınlara, çocuklara, büyük miktarda altın/gümüşe, kaliteli atlara, hayvanlara ve ekinlere karşı iştah kabartıcı isteklere işaret edilmektedir.

II- Tüm bu sayılanların yalnızca şu dünya hayatının geçiminden ibaret oluşu vurgulanırken, Allah katındaki mükafatın çok daha güzel ve sonuç itibariyle daha hoş olduğu anlatılmaktadır.

III- Allah'tan korkanlara mahsus nimetleri insanlara anlatması için "bunlardan daha iyisini size söyleyeyim mi" şeklinde sorması Nebi (s)'ye emredilmekte, bu nimetlerin açıklaması olarak da Allah'tan sakınanlar için aklarından ırmaklar akan cennetler, orada tertemiz eşler ve hepsinden daha önemlisi Allah'ın yüce rızasının olduğu belirtilmektedir.

IV- Bu yüce aşamalara nail olan muttakilcrin niteliklerinin neler olduğu anlatılırken, Allah'tan kendilerine vahiy ile gelen her şeyi tamamen insanlara ilan ettikleri, Allah'tan kendilerini affetmesini ve cehennem ateşinden korumasını istedikleri vurgulanmış ve vasıfları şöyle sıralanmıştır: Onlar sabrederler, doğru özlü ve doğru sözlüdürler, Allah'ın emirlerine boyun eğip gereklerini yerine getirirler, mallarını Allah yolunda infak ederler, Allah'a kulluk eder ve özellikle gönül hoşnutluğu ile O'ndan kendilerini affetmesini isterler. [25[25]]

Dünya Metaına Sarılmak Yerine Daha Hayırlı Ve Ebedi Olan Ahiret Nimetine Yönelmek

Bu ayetlerin nüzul sebepleri ile ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Müfessirle-rin rivayetine göre, birinci ayet nazil olduğunda Hz. Ömer: "Ey zamanın Rabbi! Şu dünya hayatının menfaatlerini bizim için sen süsledin" dedi ve bundan sonraki ayetler indirildi. Bize göre, ikinci ayet ve sonrası tertib bakımından ilk ayetten ayrı değildir. Bu durum rivayet üzerinde biraz durmayı gerektirebilir. Müfessirler ve siret yazarları Nec-ran heyetinin gelişini anlatırken şunları söylüyorlar: Nccran heyeti geldiğinde üzerlerinde hrıstiyan alimlerinin giydiği elbiseler ve ipek abalar vardı. Mescid-i Ncbi'ye yöneldiler. Onların bu halleri müslümanlar üzerinde etki bıraktı.[26[26]] Bunun üzerine Necran heyetinden etkilenen müslümanlara nasihat babından bu ayetler nazil oldu. Nitekim bundan sonra, muhtemelen

---

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/401.
[26[26]] İbn Hişam, c. 2, s. 206 ve Taberi, ilgili ayetler.

Nebi (s)'nin heyetle yaptığı tartışma ile ilgili uzunca bir ayetler silsilesi geliverdi.

Bu ayetin ruhundan anlaşıldığı üzere, ayet dünya nimetleri, güzellikler ve dünyevi isteklerden tamamen el etek çekilmesini öngörmemiş bilakis müslümanlar ahiretteki nimetlere özendirilmiştir. Müttakilerin Övgüye layık sıfatlarını gerçekleştirerek zinete, beserin arzuladığı dünya metaına sarılmak yerine daha hayırlı ve ebedi olan ahiret nimetine yönelmeleri teşvik edilmiştir. Kur'an'ın burada kullandığı ifade üslubu değişik yerlerde tekrarlanmıştır. Araf sûresinin 32. ayeti, bu konuda söylenebilecek en kuvvetli sözü ortaya koymaktadır: "De ki; Allah'ın kullan için çıkardığı süsü ve güzel ruıkları kim haram etti". De ki; o dünya hayatında inananlarındır, kıyamet gününde ise yanlız onlar içindir." İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz." Bu ayette muhkem bir ifade kullanılmıştır. Bu hususta Kur'an'ın şart koştuğu şey mutedil olmak, israf etmemek ve gerek Allah'a gerekse insanlara karşı sorumluluğu unutturacak şekilde dünyaya dalmamaktır. Nitekim başka ayetler de bu hususu dile getirmiştir. Araf süresindeki ayetin bir öncesinde yani 31. ayette şöyle buyrulmuştur: "Ey Ademoğulları! Her mescide gidi§inizde süslü elbiselerinizi giyinin; yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."

Burada sözkonusu olan son üç ayetin toplumu uyarırken ortaya koyduğu vasıflar, sa~ lih bir mü'minin en güzel özelliklerini; dini, kişisel ve toplumsal davranış şekillerinin en güzellerini ihtiva ederler. Burada kesin çizgileriyle ortaya konmakta olan bu nitelikler, İslam davetinin hedeflerinin ve müslüman için numune bir şeklin özeti mesabesindedir. Nitekim İslam davetinde, bu vasıflar ile ahlaklanmaya çağrı vardır. [27[27]]

18- Allah, kendisinden başka ilah olmadığına şahittir. Melekler ve ilim- sahipleri de adaletle şahittir (ki, O'ndan başka İlah yoktur. O) azizdir, hakimdir.

19- Allah katında din, İslam'dır. Kitab verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkar ederse, bilsin ki Allah, hesabı çabuk görendir.

20- Seninle tartışmaya girişirlerse de ki: "Ben de özümü Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da" Kendilerine Kitab verilenlere ve ümmilere [28[28]]de ki: "Siz de İslam oldunuz mu?" Eğer İslam olurlarsa doğru yolu bulmuşlardır. Yok eğer dönerlerse sana düşen, sadece duyurmaktır. Allah, kulları görmektedir.

Ayetlerdeki ifadeler açıktır. Müfessir Taberi "Eğer seninle çekişirlerse1' ifadesini tefsir ederken, çekişenlerin Peygamber (s)'e gelen Necran heyeti olduğunu söyler. Bize göre bu

---

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/401-402.
[28[28]] el-Ümmiyyîn Burada kitap ehli olmayanlardan kinayedir. Tercih edilen kavle göre burada kastedilenler Arap müşrikleridir.

ayetler, Nebi (s) ile heyet arasındaki tartışmanın ilk sahnesi ya da burada takı-nılması gereken tavır hakkındadır. Ayetler Necran heyetinden, Allah'ın mutlak vahdaniyeti ve sadece O'na itaat edilmesi ile O'nu bütün noksan sıfatlardan tenzih etmek hususlarındaki temel ilkeyi kabul etmelerini hedeflemektedir. Böylece, bu ilkenin kabulü ikinci plandaki ihtilafın çözümü için bir zemin hazırlayacak ve teferruata dair meselelerde uzlaşma platformu oluşturacaktır. Açıkça görüldüğü üzere bu üslup kuvvetli, sağlam bir üsluptur.

Allah'ın, meleklerin ve samimi ilim sahiplerinin Allah'ın birliğine şahitlik etmeleri ile başlayan ayetlerde, ifade edilen mânâyı kuvvetlendirmek, bu mânânın tartışmasız hak ve doğru olduğunu ortaya koymak için "ta'birî" bir üslup kullanılmıştır. Bu, şüphesiz güçlü ve sağlam bir üsluptur. İslam davasının özünü ve temel prensibini Kur'an'ın diliyle anlatan Peygamber (s) bu üslubu kullanmıştır. İslam davasının bu iki temel unsuru Allah'ın mutlak vahdaniyeti ve O'nun birliğine teslim olmanın gerekliliğidir. İşte hak din budur ve üzerinde ne tartışmaya ne de çekişmeye yer yoktur. Oysa kitap ehli olanlar arasında bu durum bir hayli yaygın idi ve aralarında meydana gelen tartışmalar kendi nevaları ve azgınlıklarından kaynaklanıyordu. Yoksa Allah'ın kendilerine indirdiği ilahi kitaplardan ve peygamberlerden değildi. Bu ayetlerin son kısmı ise tartışmaya asla yer olmayan hususlarda tartışmak isteyenlere karşı Peygamber (s) uyarılmış, kendini ve kendine uyanları Allah'a teslim ettiğini ilan ederek konumunu belirlemesi ve müslüman olarak yaşadığı sürece Allah'ın vereceği yüceliklere talip olması ile emrolunmuştur. Ayrıca, onlar da eğer müslüman olurlarsa Allah'ın kendilerine göstereceği hidayet yolunun kendilerini bir araya toparlayacağını, eğer yüz çevirirlerse bunun kendi aleyhlerine olduğunu, kendine düşen görevin yalnızca tebliğ olduğunu ve Allah'ın insanları hakkıyla gözetip işlerine vakıf olduğunu ilan etmesi emredilmiştir.

Son ayette Hz. Peygamber'e verdiği emrin, hem Ehli Kitab'a hem de diğer kesimlere yönelik olduğu mülahaza edilmektedir. Ancak buradaki hitap muhtemelen bir genelleme olabilir. Çünkü ayette kullanılan ifade genel bir çağrı şeklindedir. Ayrıca ayetler-deki hitap tartışmaya şahid olan bazı tarafsız Arap müşrikleri de olabilir. [29[29]]

21- Allah in ayetlerini inkar edenler, haksız yere peyGam-herleri Öldürenler, insanlar arasında adaleti emredenleri öldürenler (var ya), oniara, acı bir azabı müjdele!

22- Onların yaptıkları, dünyada da, ahirette de boşa çıkmıştır ve onların hiçbir yardımcıları da yoktur.

Bu ayetlerin ifadeleri de açıktır. Allah'ın ayetlerini inkar eden, peygamberleri ve insanlardan

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/403-404.

adaleti emredenleri öldürenlere yönelik acıklı bir azap haberinin yanısıra yaptıkları amellerin boşa gidişinin, Allah'ın azabını hak edişlerinin ve kendilerine asla yardım edilmeyeceğinin haberleri yeralmaktadır.

Bu iki ayet hakkında herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak müfessirler burada sözü edilenlerin yahudiler olduğunu söylemişlerdir. Bakara sûresinde benzeri özelliklerle yahudilerin vasfedildikleri gözönüne alınırsa bu görüşün doğruluğu anlaşılır. Taöe-ri'nin Ebu Ubeyde'den rivayet ettiği bir hadiste şunlar yeraliyor: "Ey Allah'ın Rasulü! Kıyamet gününde insanların en şiddetli azap görecek olanları kimlerdir?" dedim. Rasulullah: "Bir peygamberi öldüren yahut münkeri emredip maruftan alıkoyan kimselerdir" dedi ve "Allah' in ayetlerini yalanlayanlar ve haksız yere peygamberleri öldürenler..." ayetini "onlar için hiçbir yardıma yoktur" ifadesine kadar okudu. Sonra dönüp bana: "Ey Ebu Ubeyde! İsrailoğulları daha günün başında, bir saat içinde kırküç peygamberi öldürdüler. Bunun üzerine günün sonunda, aralarından iyiliği emredip kötülükten alıkoyan kulları öldürdüler, işte ayetin tefsiri budur." dedi.

İncil'in Protestan baskısının 1. Krallar kitabının 18. bölümünde şunlar geçmektedir: "İhab (Aşab)'m karısı İzabel (Jezabel) Rabbin nebilerini öldürdü" Miladi I. asır alimlerinden eski yahudi tarih bilgini Yusufos ise şunları aktarmaktadır: "Yahudi krallarından II. Herodos yahudi alimlerinden pek çoğunu ve en büyük alimlerinden olan Yohanna (Yahya) bin Zckeriyya'yı öldürdü.[30[30]] İşte Kur'an-i Kerim korkutarak, tehdid ve tenkid ederek yahudilere meydan okuyor ve kendi tarihleriyle mukaddes kitaplarında geçen büyük dini cinayetlerinin suçlarını yüzlerine çalıyor.

Belki yukarıda anlatmaya çalıştığımız münazarada yahudiler bir taraf idiler ya da önce Allah'ın birliğini itiraf edip sonra inatlaşarak Allah'ın birliğine ve hak din olan İslam'a çağırdığı bir zamanda tasdik etmeleri gerekirken Peygamber (s)'in peygamberliği konusunda çekişmeye ve tartışmaya başlayan grubu oluşturmaktaydılar. Çünkü, daha başlangıçla inanıp teslim olmaları nedeniyle gerek kendi konumları gerekse Kur'an'ın hikmeti dolayısıyla benzer konumlarda bulunan atalarının uyanlıp korku tu İm alarmın gerektiği gibi kendilerinin de uyarılmalarını gerekli kılmıştır. Nitekim kendileriyle aynı duruma düşen ataları Allah'ın ayetlerini inkar etmiş, hakka karşı mücadele vermiş ve gerek peygamberleri ve gerekse hakka davet eden şahsiyetleri şimdiki kuşakla bir irtibat kurarcasına öldürmeye koyulmuşlardır. Kur'an'ın takip ettiği bu üslup hem Bakara sûresi ile ilgili ayetler silsilesi içersinde hem de yahudilerin kutsal kitaplarında kendilerine farz kılınmış olan gelecek peygamberi tasdik ve ona tabi olma keyfiyetine işaret eden müteakip ayetlerde de kendilerini göstermektedir.

[30[30]] Daha geniş bilgi için Kitab-ı Mukaddes'in I.Krallar 18. bölüme ve İslami kaynaklarda Hz.Yahya olarak bilinen

Yohanna bin Zekeriyya'nın öldürülmesiyle ilgili bilgiler için Ahd-i Cedid'in {İncil- Matta İncil'i 14. bölüme bakılabilir.

Gerek konuya gerekse konuma işaret eden bu ayetler, özellikleri yanında geniş sınırlara sahip yüce ve kıymetli bir telkine de sahiptirler. Gerçekten de Allah'a iman, ayetlerine tabi olmayı, kitaplarının hükmünü uygulamayı, peygamberlerine gereken saygıyı göstermeyi, hakka ve adaletli davranmaya davet eden kimselerle dayanışmayı da gerektirmektedir. Bunlardan herhangi birinden yüz çeviren ya da herhangi birini inkar eden kafir olmuştur, bu hususlardan herhangi birine inanıp inanmaması kendisine yarar sağlamaz.

Bakara sûresinin bir ayetinde yahudilerin ayıplarının yüzlerine vurulması keyfiyeti yeraimaktadır. Çünkü yahudiler şu sıralanan kötü fiilleri işlemişlerdir. Bu cümleden olarak şu ayetleri sıralayalım: "Yoksa siz, Kitab'ın bir kısmına inanıp da bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Sizden bunu yapanın cezası, dünya hayatında rezil olmaktan başka bir şey değildir. Kıyamet gününde de azabın en şiddetlisine itilirler. Allah, yaptıklarınızı bilmez değildir. (Bakara, 85)

"Allah'ı ve elçilerini inkar edip Allah ile elçilerinin arasını ayırmak isteyenler, "kimine inanır kimini de inkar ederiz" deyip ikisinin arasında bir yol tutmak isteyenler var ya işte onlar kafirlerin ta kendileridir. Biz de kafirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. (Nisa, 150-151) 31[31]

23- Baksana Kitab'dan kendilerine bir pay verilmiş olanlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'ın Kİtabı'na çağırılı-yorlar da sonra onlardan bir topluluk yüz çevirerek dönüyor.

24- Bu hareketleri, onların: "Bize, ateş sayılı bir kaç günden başka dokunmayacak" demelerinden İleri gelmektedir. Uydurdukları şeyler, onları dinlerinde yanıltmıştır.

25- Peki, ya kendilerini, hiç şüphe olmayan bir gün için topladığımız ve herkesin kazandığı kendisine tastamam verilip hiç kimseye haksızlık edilmediği zaman (durumları) nasıl (olacak)?

26- De ki: "Allah'ım, (ey) mülkün sahibi, sen dilediğine, mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın, dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsm. Hayır senin elindedir. Sen her şeye kaadirsin!"

27-"Geceyi gündüze sokarsın, gündüzü geceye sokarsın; ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın, dilediğini he-/ sapsız nzıklandırırsın!"

Bu ayetlerde kullanılan ifadeler de açıktır. Önce aralarında Allah'ın kitabının hakem olmasını isteyip sonra da onun hükmüne karşı gelerek kabul etmemekte direten, bununla beraber ahirette Allah katında kendilerinin değerlerinin olduğunu iddia ederek övünen ve Allah'ın dinini alaya alarak Allah'a iftira eden Ehli Kitab'ian bir grubun yaptıklarının yüzlerine

31[31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/404-406.

vurulmasını ve azarlanmalarım ihtiva etmeleri yanında, ayetlerde mülkün insanlara verilmesinin Allah'ın kudretinde oluşu, mülkü dilediğine verdiği ve dilediğinden aldığı, geceyi gündüzle gündüzü de geceyle değiştirdiği, diriden ölüyü ölüden de diriyi çıkardığı ve hiç kimseye hesap vermek zorunda olmaksızın dilediğinin rızkım ve yaşantısını genişlettiği hususlarının ilanı ye raim aktadır.

"Baksana kitaptan kendilerine bir pay verilmiş olanlar aralarında hüküm versin diye Allah7 in kitabına davet ediyor sonra da onlardan bir topluluk yüz çevirerek dönüyorlar" ayeti ve devamındaki ayetler hakkında Hazin ve Tabresi gibi müfessirler şunlan rivayet etmekteler; buradaki ilk üç ayet hüküm vermesi için yahudilerin peygambere getirdikleri bir zina davası hakkında İndirilmiştir. Peygamber, bu davada Tevrat şeriatı gereğince recm hükmünü verince yahudiler bunu inkar ettiler. Bunun üzerine Rasuluflah (s), kendilerini bu suçlarından dolayı Tevrat'a göre yargılamak üzere davet edince ayrılıp gittiler. Bu ayetlerin nüzul sebebi olarak, yahudilerin Hz. İbrahim'in yahudi olduğunu iddia etmeleri sebebiyle Hz. Peygamber'le ihtilafa düşmeleri ve bunun üzerine Hz. Peygamber'in onları Tevrat'la muhakeme etmeye çağırmasıdır. Bu iki rivayet haricinde iki rivayet daha vardır. Bunlar Taberi ve Hazin tefsirlerinde geçmektedir. Bu rivayetlerden birinde şunlar yeralıyor; "Rasulullah (s) Mekke'nin fethi nasib edilince İran ve Rum ülkelerini de kendilerine vermesi için Allah'a dua etmişti. Bunun üzerine yahudi ve münafıklar "Muhammed nerede, bu ülkelerin fethi nerede, ne kadar uzak bir şey bu1' demişlerdi." İkinci rivayette ise şunlara yer verilmiştir; yahudiler "Allah'a yemin olsun ki, İsrailoğullan dışında hiç kimsenin peygamberliğine itaat etmeyiz" demişlerdi. İşte bu İki rivayet, son iki ayetin nüzul sebebi olarak rivayet edilmektedir.

Ayetlerin kapsamı açıktır. Yani, bu ayetler, Allah'ın peygamberleriyle Ehli Kitab'-tan bir grup arasında cereyan eden olaylarda Ehli Kitab'ın, kitabullahın hükmünden yüz çevirip onu kabul etmemelerinin yüzlerine vurulması için nazil olmuştur.

Nitekim onların iddialanndan biri de şu İdi: "Bize sayılı bir kaç günün dışında cehennem ateşi dokunmayacaktır." Yahudilerin bu iddialarının hikayesi Bakara sûresinin 80. ayetinde anlatılmaktadır. Nitekim bu da, ayette kitabın hükmüne direnenler olarak, yahudileri gösteren bir delil ya da isbat olmaktadır. Mantık ölçüleri içerisinde, ilk olarak hükmüne başvurmaları gereken kitap Tevrat olmalıydı. Zira onlar Tevrat'tan başka bir kitaba inanmazlar.

Zina davasına gelince, bunun hakkında Maide sûresinin ayetleri için rivayet edilenlerle bu ayetlerin siyakı arasında herhangi bir ilgi kuramadık. Münafık ve yahudilerin "Muhammed nerede, Rum ve İran topraklarının fethi nerede! Ne kadar uzak bir şey bu" demeleri bu ayetlerin Mekke'nin fethinden önce nazil olduğu fikrini öne çıkartmaktadır.

Kalan iki rivayet yani, İbrahim (a)'in dini hususundaki tartışmalar ve yahudilerin:

"İsrailoğullarınm dışında bir peygamber gelirse .ona asla itaat etmeyeceğiz." demeleri siyak itibariyle daha uyumludurlar. Hz. İbrahim'in dini hakkında Rasulullah ile yahudiler arasındaki tartışmaya, Bakara sûresinde, İsrailoğulları'nın peygamber karşısındaki tutumları anlatılırken değinilmiştir. Nitekim bu sûrede de aynı konu ile ilgili hususlar anlatılacaktır.

Bununla beraber, 21-22 ve 26-27. ayetlerden ilham alarak ikinci rivayeti yani, Rasu-lullah'ın peygamberliği hakkındaki tartışmanın nüzul sebebi olduğu rivayeti tercih etmekteyiz. Nitekim yahudiler önce Allah'ın vahdaniyetini itiraf ediyor sonra da peygamberliğin yanlızca onlara ait olduğunu savunuyor ya da kendilerini ortaya atıp bir takım aldatmacalarla Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkar ediyorlardı. Bakara sûresinin 89 ve 90. ayetlerinde anlatıldığı gibi incelemekte olduğumuz sûrenin 21 ve 22.ayetleri de atalarının, kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkar etmeleri ve aynı şekilde peygamberlerden bir kısmına inanıp bir kısmını inkar etmek suretiyle öldürmeleri şeklindeki durumlarına işaret etmektedir. Ayrıca, Bakara sûresinin 85-88. ayetlerinde de aynı konuya işaret vardır. Öte yandan Araf sûresinin 157. ayeti; "Onlar ki, yanlarında bulunan Tevrat ve İncil'de yazdı buldukları o ümmi Ncbi-Rasıtle uyarlar" diyerek, hak ve gerçek olduğuna işaret ettiği peygamberlerine ait delillerin yeraldığı Tevrat ve İncil'i, aralarındaki tartışmalara hüküm vermesi ve böylece kendilerini susturması için hakem tayin etmelerini istemiştir. Onlar buna da itiraz edip diretmişlerdi. Bunun üzerine onların itirazları, kibirlenmeleri ve Allah'a karşı iftirada bulunmaları yüzünden ilk üç ayette azarlanmaktadırlar. Son iki ayet ise; varlıklar alemini, varlıklar üzerine Allah'ın mutlak tasarrufunu ve kudretini açıkça ilan etmektedir. Çünkü, Allah'ın peygamberliği dilediğinden çekip alması ve dilediğine vermesinde herhangi bir zorluk ve sakınca yoktur. Dilediğini aziz dilediğini zelil etmekte ve dilediğinin rızkını hesapsız olarak genişletmesinde herhangi bir sorumluluğu da yoktur.

Doğruluğuna kanaat getirdiğimiz bu açıklama bizi, 26-27. ayetleri bu üç ayet arasına ilhak etmeye sürükledi. Nitekim bu beş ayetin önceki ve sonraki ayetlerle ilişkili olduğu ve ayetlerdeki siyakın, Rasulullah ile yahudiler arasında cereyan etmiş olan tartışma sahnesiyle ilgili olup onunla uygunluk arzettiği söylenebilir.

Bütün bunlar, ayetlerin Necran heyeti hakkında nazil olmasına mani değildir. Nitekim Hz. Peygamber onları, kendi peygamberliğinin delillerini göstermek üzere, davalarında İncil'i hakem tayin etmeye çağırmaktadır. Onlarsa bu işe diretip kibirlenerek yüz çeviriyorlar. Oysa, Araf sûresinin 157. ayetinde peygamberliğinin delillerinin Tevrat'ta bulunduğu gibi İncil'de de bulunduğu açıklanmaktadır. [32][32]

28- Mü'minler, inananları bırakıp, kâfirleri dost edinmesin. Kim böyle yaparsa Allah ile bir dostluğu kalmaz. Ancak onlardan korunmanız başka. Allah sizi kendisinden sakındırır. Dönüş

[32][32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/407-408.

Allah'adır.

29- De ki: "Göğüslerinizde olanı gizleseniz de, açığa vur-sanız da Allah onu bilir; göklerde ve yerde olanları da bi lir. Allah her şeye kaadirdir.

30- O gün her nefis, yaptığı her hayrı hazır bulacaktır; iş-lediği her kötülüğü de. O kötülükle kendisi arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister, Allah sizi kendisinden sakındırıyor. Allah, kullarına şefkatlidir.

31- De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan, esirgeyendir."

32- De kî: "Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin!" Eğer dönerlerse muhakkak ki Allah kâfirleri sevmez.

Ayetlerin kullandığı ifadeler açıktır. Mü'minleri, kafirleri dost edinmemeleri konusunda mükerrer bir şekilde uyarmış, ancak zaruret halinde takiyye yapılabileceği bildirilmiştir. Allah, onların açığa vurduklarını da gizlediklerini de bilendir. Her nefis kîyamet gününde yaptığı iyi ve kötü fiilleriyle karşılaşacaktır. İşte o zaman yaptıkları kötü işlerden uzak olmalarını temenni edeceklerdir.

Daha sonra müslümanlann Allah ve Rasulü'ne itaat etmeleri gerektiği, Allah'a itaat ve Allah sevgisinin peygambere bağlılıkla mümkün olabileceği bildirilmiştir. [33[33]]

"Mü'minler, Mü'minleri Bırakıp Kafirleri Dost Edinmesin..."

Müfessirler tarafından bu ve devamındaki ayetler hakkında bir çok rivayet nakledil-miştir.[34[34]] Bir kısım müfessirler ilk üç ayetin (28, 29 ve 30. ayetler), yahudi ve müşrikleri dost edinen mü'minler hakkında nazil olduğunu, 31 ve 32. ayetlerin de; "Biz İsa'yı Allah'tan daha çok seviyoruz" diyen hnstiyan topluluk hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Bazılarına göre bu iki ayet "Biz Allah'ı severiz" diyen Necran heyeti ya da "Melekleri Allah'tan daha çok seviyoruz" diyen müşrikler hakkında nazil olmuştur. Bazılarına göre ise, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" diyen yahudiler ve hrıstiyanlar hakkında nazil olmuştur. Nitekim onların bu iddialarım Maide sûresinin 18. ayeti şöyle anlatıyor; "Yahudiler ve hnstiyanlar: "Biz Allah'ın oğullan ve dostlarıyız" dediler. Deki: "O halde niçin günahlarınızdan ötürü (Allah) size azab ediyor ?" Hayır siz de O'nun yarattıklarından birer insansınız. O dilediğini bağışlar dilediğine azab eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin

---

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/409-410.
[34[34]] Taberi, Hazin, Tabresi, İbn Kesir

mülkü Allah'ındır. Dönüş de O'nadir." Bu ayetin, muhacirlerden Hatıb bin Ebi Beltea'nın Ebu Süfyan'a, Muhammed Medine üzerine kuvvet topluyor" şeklinde haber ulaştırması üzerine nazil olduğu da müfessirlerden bazılarının kaydettiği rivayetler arasındadır.

Ayetlerin ruhundan anlaşıldığına göre, bu ayetler başlı başına bir konu teşkil etmekle birlikte münazara ve delillerin serdedildiği bir önceki bölümle bağlantılıdır. Önceki ayetlerin Ehli Kitab'a hamledilişinden sonra gelen bu ayetler ayn bir konuya geçmektedir. Nitekim, önceki ayetlerde yahudiler, inkarlarından ve yahudilikle Övünmelerinden dolayı yerilmiş, o anki durumları ile atalarının durumları arasında bir benzerlik olduğu bildirilerek mü'minlerin onları dost edinmeleri yasaklanmıştır. Zira, yahudilerle Evs ve Hazrec kabileleri arasında (Bakara 84-85'te de açıkladığımız gibi) eskiye dayanan bir anlaşma ve dostluk vardı. İşte, önceki ayetler yahudilere seslenmekte ve -eğer gerçek mânâda Allah'ı seviyorlarsa- onları Nebi'ye itaat etmeye çağırmaktadır. Çünkü, Nebi (s) Allah'ın sağlam yolunun rehberidir, dolayısıyla O'na tabi olmaları gerekmektedir.

Şu an tefsirini yapmaya çalıştığımız ayetlerden sonra gelen ayetler, hnstiyan inancı etrafında gerçekleşen münazara ile ilgili olduğu için, buradaki beş ayetin ilk münazara sahnesinin hitamı(sonucu) olduğunu söylemek doğru olur.

Ayetlerin Hatıb bin Beltea hadisesi ile ilgili olduğu şeklindeki rivayetlerin bu ayetlerle ilgisi yoktur. Zira, sözkonusu olaya Mümtehine sûresinin ilk ayetlerinde değinil-miş, dolayısıyla bu olay Mümtehine sûresinin ilk ayetlerine konu olmuştur. Ayetlerin ilk tartışma sahnesi ile ilgisinden sarfı nazar edilirse, ilk ayette (28.ayet) haddi zatında bir İslami hükmün beyan edildiği görülür. Müminlerin, kafirleri dost edi-nemeyeceği hükmü... Bu ayetten sonra gelen 29-30. ayetler ise sözkonusu hükmü teyid etmektedir.

28. ayette mü'minlerin kendileri dışındaki insanlarla ilişkilerinin ne düzeyde olacağı düzenlenmiş ve bu hususta iki prensip ortaya konmuştur.

I. Prensip: Hangi durumda olursa olsun, mü'minleri bırakıp ta onların dışındakileri dostlar, yardımcılar edinmek yasaklanmıştır.

II. Prensip: Herhangi bir eziyeti, şerri ya da sıkıntıyı defetmek için takiyyeyi gerektiren durumlarda onlardan gibi görünmenin caiz olduğu bildirilmiştir.

Ayette geçen "...Allah ile hiçbir dostluğu kalmaz" cümlesi kuvvet dolu bir İfadedir. Müfessirler[35[35]] bu cümleyi tefsir ederken, kafirleri dost edinenlerin Allah'tan uzak olduğunu ve onların mürted sayılacağını söylemişlerdir.

I. Prensibi ihtiva eden kısım hakkında, müfessirler tarafından değişik yorumlar ileri

[35[35]] Taberi, Hazin, İbn Kesir.

sürülmüştür. Bu yorumlardan bazıları doğruyu yansıtmaktadır.[36[36]] Serdedilen yorumlardan birine göre, ayette mü'minlerin kafirleri dost edinmelerinin yasaklanması, kafirlerle yardımlaşmak ve karşılıklı anlaşmayı ifade etmekte, mü'minlerin sırlarının kafirlere sız-dırılmaması gibi mevzularda yasaklar koymaktadır. Kafirlerle mü'minler arasında akrabalık ve milliyet bağı olsa bile mü'minlerin kafirleri dost edinmeleri yasaklanmıştır.

Tevbe, Mücadele ve Mümtehine sûrelerinde aynı konu ile ilgili şu ayetlere rastlıyoruz:

"Ey inananlar eğer imana karşı küfrü seviyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler edinmeyin. Sizden kim onları veli tanırsa işte zalimler onlardır" (Tevbe, 23)

"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir milletin babaları, oğullan, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa Allah ve Rasulü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin. Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar hizbullah (Allah taraftarları)'dır. Muhakkak ki, başarıya ulaşacak olanlar, hizbullahtır." (Mücadele, 22)

"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkar ettikleri, Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Rasulü ve sizi çıkardıkları halde içinizde onlara sevgi (mi) gizliyorsunuz? Oysa ben, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur." (Mümtehine, 1)

Daha önce de açıkladığımız gibi Mümtehine süresindeki ayet, Hatıb bin Beltea hakkında nazil olmuştur.

Nisa ve Maide sûresinde ise. münafıkların ve bazı mü'minlerin hâlâ, kafirlerle özellikle de Ehli Kitab'la dostluklarını bırakmadıklarına işaret eden şu ayetleri okuyoruz:

"Münafıklara acı bir azabın kendilerinin olacağını müjdele." (Nisa, 138)

"Onlar mü'minleri bırakıp kafirleri dost tutuyorlar. Onların yanında şeref mi arıyorlar? Bütün şeref tamamen Allah'a aittir" (Nisa, 139).

"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp kafirleri dost tutmayın! Allah'a aleyhinizde olacak açık bir delil vermek mi istiyorsunuz?" (Nisa, 144).

"Ey iman edenler! yahudileri ve hrıstiyanlan veliler edinmeyin! Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları kendine veli yaparsa, o, onlardandır. Allah zalim toplumu doğru yola iletmez." (Maide, 51)

[36[36]] A.g.e.

"Kalplerinde hastalık bulunanların "bize bir felaket gelmesinden korkuyoruz!"diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Belki Allah fetih ya da kendi katından bir iş getirir de onlar içlerinde gizlediklerine pişman olurlar" (Maide, 52)

"Ey iman edenler! Sizden önce kitap verilmiş olanlardan ve kafirlerden dininizi eğlence ve oyun yerine koyanları dost tutmayın; inanıyorsanız Allah'tan korkun." (Maide, 57)

"Namaza çağırdığınız zaman onu eğlence ve oyun yerine koydular. Düşüncesiz bir topluluk oldukları için böyle yaptılar." (Maide, 58)

Tercih ettiğimiz kavle göre, Maide sûresinin 51. ayetinde hnstiyanlardan sözcdilme-si, mânânın umuma şamil olması kabilindendir. Bir sonraki ayette ise, özellikle yahudi ve münafıklarla mü'minlerden bir kısmı arasındaki dostluğa değinilmiştir. Müfessirlerin konu ile ilgili rivayetleri bu yöndedir. Yine müfessirler aynı rivayeti, Nisa sûresinin ilgili ayetleri hakkında da zikretmişlerdir.[37][37]

Görüldüğü gibi, ayetlerde mü'minlerin sözkonusu tutumdan menedilmeleri ve bu konuda uyarılmaları, mü'minlerlc müşrikler -özelde Kureyşliler- arasında düşmanlık ve savaşın varolduğu devreye rastlamaktadır. Yahudilerin bu zaman dilimindeki tutumları ise, komplo, desise ve düşmanlıktan ibaretti. Bu tablo, ayetteki ifadenin neden bu denli sert olduğunu yeterince açıklamaktadır. Ancak, ayetin ihtiva ettiği bu prensip, her zaman ve her yerde uyulması gereken muhkem bir ilkedir.

Seyyid Reşit Rıza, ayetler ve ayetlerdeki muhkem ifadeyle Peygamber dönemi arasında şöyle bir ilgi kurar: "Ayetler, müslümanlann maslahat gereği gayri müslimlerlc anlaşıp, ittifak kurmalarını menetmez. Buna ek oîarak, gayri müslimlerle arada savaş ve düşmanlık olmadığı zamanlarda alış-veriş yapmaları da engellenmemiştir." Bu tezine delil olrak ta Huzaa kabilesi ile Nebi (s) arasındaki anlaşmayı gösterir. Nitekim, Mekke dolaylarına gelen ve aralarında düşmanlık bulunan Huzaa ile Beni Bikr kabilelcriyle barışa, taraflardan herhangi biri yanında girmekte serbest oldukları konusunda anlaşmaya varılmış, Huzaa kabilesi Nebi (s)'yi seçerken Beni Bikr ise Kureyş'i seçmişti. Huzaa kabilesi şirkine rağmen Nebi (s) ile anlaşmıştı. Böylece Hudeybiye anlaşması her iki kabileyi de kapsamış oluyordu.

Yukarıda sözü edilen çıkarım, açıkça görüleceği üzere tutarlıdır. Reşit Riza'nın getirdiği delile ek olarak başka bir delilden de sözedilebilir. Nitekim, Nebi (s) Medine'ye geldiğinde orada bulunan yahudileri de içine alacak bir sözleşme yazdırmış, bu sözleşme gereği onları dinlerinde serbest bırakmış ve Evs-Hazrec kabileleri ile aralarındaki anlaşmalara dokunmamıştır. Ayrıca mü'minlere karşı düşmanlık yapmamaları koşuluyla taraflardan herbirinin diğerine yardım etme zorunluluğunu getirmiştir.[38][38]

---

[37][37] Taberi, Beğavt, Tabresi, İbn Kesir, Hazin.

[38][38] Bkz. İbnHişam, c. 2, s.119-123.

Bütün bunlara dayanarak şunu söyleyebiliriz. Müslümanlardan emir sahiplerine, yöneticilere gayrı müslimlerle ilişkilerinde maslahatı gözetmeleri düşer. Onlarla ilişkilerde esas alınması gereken ilk ölçüt; iyi niyet ve barış taraftarlığı ya da düşmanlık ve komplodur. Özet olarak onlarla ilişkilerde bu hususlar gözönünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede kafirlerden barış taraftarı ve iyi niyetli olanlarla uzlaşma yapmak caizdir. Ancak, karşılıklı ilişkilerde sürekli uyanık olmak ve onlara karşı aşırı iyi niyet beslememek gerekmektedir. Nitekim Mümtehine sûresinin 9. ayetinde benzeri durumlarda uyulması gereken Önemli bir ilkeye işaret edilmiştir; "Allah sizi, ancak din hakkında sizinle savaşan ve sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan meneder. Kim onlarla dost olursa iste zalimler onlardır."

Bu meselede önemli bir noktaya temas etmek gerekir. Şöyle ki; kafirleri dost ve yardımcı kabul etmekle, bilhassa müslümanlara karşı iyi niyetli, barışçı oldukları zaman onlarla iyiniyet ve barış esası üzerine ilişki kurmak farklı şeylerdir. Kaldı ki, Mümtehine sûresinin 8. ayetinde Kur'an-ı Kerim de bunu öngörmüş ve böylesi bir ilişkiyi güzel karşılamıştır. Ayette şöyle buyruluyor: "Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever."

Ayetten anlaşılacağı üzere, burada sözü edilen ilişkilere hem ticari hem de gayri ticari ilişkiler eklenebilir.

28. ayette geçen "Ancak onlardan korunmanız başka" ifadesine gelince, bu ifade değişik açıklama ve yorumlamalara konu olmuştur. Kimileri bu ifadeyi genişleterek zayıf olunan bütün alanlarda lakiyyc yapmaya cevaz vermişlerdir. Hatta, müslümanlann gayrı müslimlere olduğu gibi kendi aralarında bile bu yola başvurabileceklerini söylemişlerdir. Bir kısım ulema ise, takiyyenin sadece İslam'ın ilk yıllarına ait okluğunu ve

daha sonra bunun neshedildiğini savunmuşlardır. Taberi ve Hazin bu konuda, takiyye-nin ancak haramı helal, helali de haram yapmayacak çerçevede caiz olduğuna dikkat çekmişlerdir. Yani onlara göre, bir müslümanın kanma, malına kasıt olması ya da kafirleri dost edinip müslümanlarin sırlarını, stratejik öneme sahip meselelerini kafirlere aktarması gibi hususlarda takiyye caiz değildir.

Özet olarak ayetlekî bu cümlenin ifade eltiği mânâdan şu üç noktayı çıkarabiliriz:

I- Takiyye, müslümanların sadece şartları vuku bulduğu ve zaruret hali belirdiği zamanlar istifade edebilecekleri bir yoldur.

II- Bu yol kafirler karşısında müslümanlara tanınmıştır. Dolayısıyla müslümanların yine müslümanlara karşı takiyye yapması caiz değildir.

III-kiyyenin İslam'ın ilk yıllarına has olup sonradan neshedildiği görüşü tutarlı olmadığı gibi eşyanın tabiatına uygun değildir. Zira İslam ve müslümanların içinde bulundukları o günkü koşullar yalnız bir döneme mahsus değildir. Zayıf bir durumda iken güç ve kuvvet bulan müslümanlar daha sonraları yine zayıf duruma düşmüş ve ilk döneme ait şartlar tekrar vuku bulmuştur. Dolayısıyla müslümanlar sözünü ettiğimiz çerçevede zayıflık ve zaruret hallerinde kafirlere karşı bu yola başvurabilirler. Allah (c) daha iyi bilir. [39][39]

33- Allah Adem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini seçip alemlere üstün kıldı.

34- (Bunlar) birbirinden türeyen nesil(ler)dir. Allah işitendir, bilendir.

35- İmran'ın karısı demişti ki: "Rabb'im, karnımda olanı tam hür olarak'[40][40] sana adadım, benden kabul buyur, şüphesiz sen İşitensin, bilensin."

36- Onu doğurunca Allah onun ne doğurduğunu bilirken yine şöyle dedi: "Rabbim, onu kız doğurdum, erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. O'nu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana ısmarlıyorum."

37- Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu: Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi ve Zekeriyya da onun bakımını üstlendi. Zekeriyya, onun yanına mihraba her girdiğinde yanında bir rızık bulurdu. "Ey Meryem; bu sana nereden?" derdi. "Bu, Allah katından" derdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.

38- Orada Zekeriyya, Rabb'ine dua etmişti: "Rabbim, demişti, bana katından temiz bir nesil ver. Sen duayı işitensin!"

39- Zekeriyya, mabedde durmuş namaz kılarken melekler ona: "Allah sana Allah'tan bir kelimeyi doğrulayıcı, efendi, nefsine hakini[41][41]' ve iyilerden bir peygamber olacak Yahya'yı müjdeler." diye ünlediler.

40- Dedi ki: "Rabbim, bana ihtiyarlık gelip çatmış, karım da kısır iken benim nasıl oğlum olur.?" (Allah): "Öyle tema) Allah, dilediğini yapar." dedi.

41- "Rabbİm, o halde bana bir alamet ver!" dedi. Buyurdu ki: "Senin alametin, üç gün insanlarla işaretten'[42][42] başka türlü konuşmamandır; Rabb'ini çok an, akşam sabah teşbih et!"

42- Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni seçti, temizledi ve seni dünyaların

---

[39][39] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/410-414.

[40][40] Muharraran Bütün bağlardan soyutlanmış olarak. Bu tabirden maksat İmran'm karısının karnındaki çucuğun Beytullah'ın hizmetine adanın asıdır.

[41][41] Masuran Kadınlardan uzak, yani kadınlara karşı ilgisiz.

[42][42] Remzen Bir işaret olarak.

kadınlarına üstün kıldı."

43- "Ey Meryem, Rabb'ine divan dur, secde et ve rüku edenlerle rüku et!"

44- Bunlar sana vahyettiğimİz, görünmez alemin haberle-rindendİr. Meryem'e hangisi kefil olacak diye oklarını atarlarken sen onların yanında değildin; birbirleriyle çekiştikleri zaman da sen yanlarında değildin.

45- Melekler demişti ki: "Ey Meryem, Allah seni, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor: Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir; dünyada da, ahirette de şerefli ve yakın olanlardandır."

46- "Beşikte ve yetişkinlikte insanlara konuşacak ve İyilerden olacaktır."

47- Dedi ki: "Rabbİm, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur.?" Allah, böylece dilediğini yaratır, dedi, bir şey istedi mi ona 'ol' der, o da oluverir."

48- "Ona Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretecek."

49- "Onu İsrail oğullarına bir elçi yapacak: "Ben size Rabb'inizden bir mucize getirdim: Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yaratır, ona üflerİm, Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir; körü ve alacalıyı iyileştiririm; Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim, evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi sİ-ze haber veririm. Eğer inanıcı iseniz elbette bunda sizin için bir İbret vardır."

50-"Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak ve size haram kılınan bazı şeyleri size helal yapayım diye gönderildim. Size Rabb'inizden bir mucize getirdim. Allah'tan

korkun, bana itaat edin!"

51- "Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir; O'na kulluk edin, doğru yol budur."

52- İsa onlardan inkarı sezince "Allah yolunda kimler bana yardımcı olacak" dedi. Havariler:'[43[43]] "Biz Allah (yo-lun)un yardımcılarıyız. Allah'a inandık, şahid ol, biz müs-lümanlarız." dediler.

53- "Rabbimİz senin indirdiğine inandık, elçiye uyduk; bizi şahitlerle beraber yaz!"

54- Tuzak kurdular, Allah da onların tuzaklarına karşılık verdi; çünkü Allah, en iyi tuzak kurandır.

55- Allah demişti ki: "Ey İsa, senin canını alacağım, seni bana yükselteceğim, seni inkar edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları ta kıyamet gününe kadar inkar edenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz bana olacaktır. Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında aranızda ben hükmedeceğim."

[43[43]] Remzen Bir işaret olarak.

56- "İnkar edenlere gelince, onlara dünyada da, ahirette de şiddetle azabedeceğîm, onların yardımcıları da olmayacaktır."

57- İnanıp İyi işler yapanlara da mükafatlarını tam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez.

58- İşte bu sana okuduğumuz, o ayetlerden ve o hikmetli Zikir'dendir.

59- Allah'a göre İsa'nın durumu, Adem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" dedi, artık olur...

60- Rabbinden gelen gerçektir. Öyle ise kuşkulananlardan olma.

61- Kim sana gelen ilimden sonra seninle tartışmaya kalkarsa, de ki; "Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra gönülden lanetle dua edelim de, Allah'ın lanetini yalancıların üstüne atalım!"

62- İşte gerçek kıssa budur. Allah'tan başka ilah yoktur. Allah, elbette aziz ve hikmet sahibidir.

63- Eğer dönerlerse, muhakkak ki, Allah bozguncuları bilir.

64- De ki: "Ey kitab ehli, bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin; yalnız Allah'a tapalım, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım; birbirimizi Allah'tan başka ilahlar

edinmeyelim". Eğer yüz çevirirlerse, "Şahit olun, biz müs-lümanlarız!" deyin,

Havariyyım Havari kelimesinin çoğuludur. Havari ise, gerçek has hnstiyan demektir.

Ayetlerde kullanılan ifadeler açıktır. Özet olarak bu ayetlerde şu hususlara temas edilmektedir.

I- Adem, Nuh, İbrahim ve İmran ailelerinin Allah katındaki yerleri övülmektedir. Nitekim, ayetlerden birinin işaret ettiği gibi İmran ailesi, Meryem'in içinden zuhur ettiği bir ailedir. Meryem'in doğuşu, temizliği, Allah indindeki yeri ve Allah'ın ona olan inayeti ile Yahya (a)'mn doğuşu, babası Zekeriyya (a)'nin ihtiyarlığı ve annesinin kısırlığına rağmen doğuşunda gerçekleşen mucizeye işaret edilmektedir. Ayrıca İsa (a)'nin babasız dünyaya gelmesi, Allah'ın buradaki mucizesi, ona ikram ve inayet ederek mucizelerine ve ayetlerine mazhar kılması, İsrailoğullan'nm karşı tutumları, inkar ederek komplo düzenlemeleri, Havariler'in iman edip onu desteklemeleri ve Allah'a teslimiyetlerini ilan etmeleri bahsi geçen konulardır.

II- Bunu müteakiben Hz. İsa'nın yaratılmasındaki Rabbani mucizenin Hz.Adem'in topraktan yaratılma mucizesinin bir benzeri olduğu ve İsa (a)'nın yaratılışı, peygamberliği, getirdiği mesajı hakkında ayetlerde anlatılan kıssaların şüphesiz bir gerçek olduğu vurgulanmaktadır.

III- Nebi (s)'ye, Allah tarafından kendisine gelen ilimden sonra bu gerçeğe karşı mücadele edenlere her iki tarafın sevenleri, çocukları ve kadınları ile birlikte gelip, yalan söyleyen tarafın Allah'ın lanetine gark olması çağrısında bulunması emredilmcktedir. Eğer bu çağrıya kulak vermez de lanetleşmekten kaçınırlarsa, o taktirde yalancı ve fesatçılık onların vasfıdır.

IV- Nebi (s)'ye bir başka emir daha. Kitap ehli olan yahudi ve hıristiyanlan, kendisiyle onları eşit kılacak ve üzerinde ihtilaf olmayacak şekilde apaçık bir kelimeye çağır.! Her iki taraf da Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet etmesin, hiçbir şeyi Allah'a ortak kilmasın ve hiçbir kimseyi Allah'tan başka Rab edinmesin. Eğer bu apaçık davetten sonra da yüz çevirirlerse, şahid olsunlar ki, kendisi ve beraberindekiler yalnız Allah'a teslim olmuş ve bu akideyi gerçekleştirmiş olanlardır.

Müfessirlerin çoğunluğuna[44[44]] göre, bu ayetler Nebi (s) ile Yemenli Necran hrıstiyan-ları arasında geçen münazara hakkında nazil olmuştur. Bu müfessirler, önceki ayetlerle sonraki ayetlerin de aynı olay münasebetiyle nazil olduğunda görüş birliği içindedirler. Dolayısıyla bu ayetler, sözkonusu münazara hakkındaki ikinci sahneyi ortaya koymaktadır.

Ayetler, Hz.İsa'nın dünyaya gelişini, ilah olmadığını, uluhiyetin bir parçası ya da bir görüntüsü olmadığını, İsrail oğul lan ve Havarilerin tutumlarını gözler Önüne sermekle birlikte, daha önce değişik yerlerde işaret ettiğimiz Kur'anî kıssalardaki üsluba uygun bir üslupla, bir takım uyarı ve öğütlerde bulunmaktadır.

Mekke'de Nebi (s) ve hrıstiyanlardan bir topluluk arasında da, benzer bir manzaraya, Meryem sûresinin uzun bir bölümünde değinilmiştir. Meryem süresindeki bölümde, bu ayetlerin mânâ ve siyakına benzerlikler mevcuttur. Ancak, bu ayetlerde tasvir edilenler, konunun girişinde, işlenişinde, Hz.İsa'nın tebliği, mucizeleri ve bunlara karşı İsra-iloğulları ile Havarilerin tutumlarında, Hz.Peygamber ile bu konuda tartışanların lanet-leşmeye çağrılmasında, kitap ehlinin yalnız Allah'a davet edilerek Nebi (s) ve mü'min-lerin sadece O'na teslim olduklarını ilan etmelerinde olduğu gibi daha geniş bir yelpazede ele alınmıştır.

Yahya ve İsa (a)'nın dünyaya gelişini anlatmakla Meryem sûresinde öngörülen hedefi sade bir şekilde izah etmiştik. Dolayısıyla burada tekrarına lüzum görmüyoruz. Zira, bu yönüyle Meryem süresindeki bölüm ile bu ayetler arasında tam bir bütünlük oluşmakladır. Burada zikredilmesi gereken bir diğer husus da, Enbiya sûresinin 90-91. ayetlerinde Yahya ve İsa (a)'nın doğum mucizeleri birbirinin pcşisira anlatılmasıdır. Bu durum, her iki mucizenin de aynı makamda olduğunu ortaya koymakta ve İsa (a)'nın doğumunun mucize olmasıyla onun ilah ya da uluhiyetin bir parçası olamayacağını göstermektedir.

33-37, 42-50 ve 52-57. ayetlerde zikredilen, Allah'ın Meryem'e hitabı, meleklerin İsa'yı ona müjdelemeleri, İsa'nın İsrailoğulları'na ulaştırması emredilen risalet, İsrailo-ğulları'nın bu

[44[44]] Taberi, Beğavi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir tefsirlerine bakınız.

risalel karşısındaki tutumları, havarilerin İsa (a)'ya olumlu cevaplan, Allah'ın ona tabi olanları ihsan ve inayetine mazhar kılıp, inkar edenleri ise ahirette gazap ve azabına duçar edeceği gibi hususlar, çeşitli üsluplarla elimizde mevcut olan İnciller-de detaylı olarak ya da özet bir şekilde anlatılmıştır. Meryem'in annesinin duası, karnın-dakini Allah'a adaması, Zekeriyya'nın ona bakmayı üstlenmesi gibi bazı konular ise söz konusu indilerde anlatılmamıştır. Hz.İsa'nın beşikte konuşması da böyledir. Ancak bu hal ellerinde bulunan sahifelerde geçtiği için Nebi (s) döneminde yaşayan hnstiyanlar tarafından biliniyordu. Mevcut kitaplarda olmamasına rağmen İsrailoğulları ve nebileri ile ilgili bir çok hadise de bu şekilde onlar tarafından biliniyordu. Bu konuyla ilgili olarak tefsir kitaplarında[45[45]], tabiine ve etbaı tabiine isnad edilen bir çok açıklamalar mevcuttur. Bu da gösteriyor ki, ayetlerde ifade edilen hususlar, ayrıntılarıyla birlikte o dönemde insanlar tarafından biliniyordu.

Fakat, 44. ayette Peygamber (s)'e vahyedilen, özellikle Meryem'in doğumuyla alakalı bu bilgilerin gayb haberleri olarak nitelendirilmesi bir sorunu beraberinde getirmektedir. Zira rivayetlere göre kıssa, ehli kitap tarafından biliniyordu. Ancak, hnstiyanlar tarafından bilinen bu hususların Araplar tarafından veya Arapların bir kısmı tarafından bilinmemesi sözkonusuydu. Nitekim aynı sorunun bir benzerine, Hud sûresi 102 ve Yusuf sûresi 49. ayetleri açıklarken işaret etmiştik. Zira bu ayetlerde, Nuh (a) ile kavmi ve Yusuf (a) ile kardeşlerine dair Peygamber (s)'e anlatılanların gayb haberleri olduğu bildirilmiştir. Bu konuyu daha önce açıkladığımız için üzerinde durmayacağız. Ancak, mü-fessirlcrin rivayetlerinde yeralan bir noktaya temas etmek istiyoruz. Ahbari alimlerine nisbet edilerek yapılan rivayetlere göre, Meryem'in annesi onu hahamlara getirmiş, Ze-keriyya ise ona "ben onu himayeme almaya daha layığım, çünkü onun halası benim ya-mmdadır" demişti. Bunun üzerine hahamlar: "Onu, almaya en layık kimseye bırakacak-san annesine bırak" dediler. Daha sonra, Meryem'i himayesine almak üzerine, nehire oklar attılar. Yirmi dokuz kişiydiler. Kimin oku suya batmayıp su yüzünde kalırsa Meryem'i himayesine o alacaktı. Atılan oklar Zekeriyya'nm oku dışında battı ve Zekeriyya, Meryem'i himayesine aldı. Bu anlatılanlar, ayetlere muhatap olan ehli kitap tarafından kıssanın bilindiğine delalet etmektedir.

55. ayette de, İsa (a)'ya tabi olanların, onu inkar edenlere üstün getirileceği, ona i-man edenlerin cennete girecekleri, inkar edenlerin ise azaba duçar olacakları bildirilmiştir. Şu var ki, bu hüküm Mesih'in getirdiği risalete bütün gerekleri ile itaat edip, ondan sapmayanlar için geçerlidir. Nitekim, onun risaleti bir tek Allah inancını, O'na ortak koşmamayı ve O'nu bütün noksanlıklardan tenzih etmeyi gerektirmektedir. Ayrıca, İsa'nın Allah kulu ve rasulü olduğunu, bir tek olan Allah'a davet ettiğini kabul etmeyi gerekli kılar. Zuhruf sûresini tefsir ederken, İnciller'den iktibasla konuya örnek getirmiştik. Yine, bütün gerekleriyle İsa'ya iman etmek, Muhammed (s)'in risaletini de kabullenmeyi gerektirir. Bu hususta Saf sûresinin 6. ayetinde şöyle buyumlmuştur: "Meryem oğlu Isa da: Ey İsrailoğullan, ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tev-ratı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında

---

[45[45]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir.

bir elçiyi müjdeleyici olarak gönderildim, demişti. Fakat, onlara apaçık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler." Yine, bu cümleden olarak Nebi (s)'nin nübüvvetine İncil'de işaret edildiği Araf sûresinin 157. ayet-i kerimesinde dile getirilmiştir: "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncilde yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyarlar. O ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sirtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. Ona inanan, destekleyerek ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla beraber indirilen nura uyanlar, işte felaha erenler onlardır." Dolayısıyla İsa'ya iman edip te cennete hak kazananlar, Nebi (s)'nin nübüvvetine kadar sapmadan onun şeriatına tabi olan ve daha sonra Hz. Peygamber'e iman edip onun risaletine ittiba edenlerdir.

Muhammed (s)'in bisetinden önce İsa (a)'mn yolundan sapmış olup daha sonra Nebi (s)'ni de inkar edenlere gelince, onlar bir çok ayette de ifade edildiği gibi İslam akidesi nazarında kafirdirler. Nitekim, Maide sûresinin 72-73 ayetlerinde şöyle buyrulmustur: "Andolsun, Allah ancak Meryem oğlu Mesih'tir diyenler elbette kafir olmuşlardır. Halbuki, Mesih demişti ki, "Ey İsrailoğulları, benim Rabbim ve sizin Rabbinİz olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki, Allah ona cenneti haram etmiştir ve onun varacağı yer ateştir; zalimlerin yardımcıları yoktur". Allah, üçün üçüncü-südür diyenler elbette kafir olmuşlardır. Oysa yalnız bir tek ilah vardır, başka ilah yoktur. Bu dediklerinden vazgeçmezlerse elbette onlardan inkar edenlere acı bir azab dokunacaktır." Araf sûresinin 157. ayet-i kerimesinde, onlardan bir topluluğun Nebi (s)'ye, kendi kitaplarındaki delillere kanaat getirdikten sonra tabi oldukları ifade edilmiştir. İ-man eden bu topluluk Kasas, 52-55; îsra, 107-108; Rad, 36; Maide, 82-85 gibi ayetlerde de zikredilmiştir. Bu açıklamalarla, 44. ve 55. ayetlerdeki müşkiller ortadan kalmış olacaktır.

33 ve 42. ayetlerde ise; Adem, Nuh, İbrahim, Meryem'in ailesi olan İmran ailesi ve Meryem alemlere üstün kılınmıştır. Metodik bir ifadenin kullanıldığı bu ayetlerde, zikredilenlerin faziletine, Allah katındaki makamlarına ve kendi dönemlerinde diğerlerine nazaran üstünlüklerine işaret edilmiş, bu üstünlükleri sebebiyle Allah tarafından seçildiklerine değinilmiştir. Ancak burada Adem (a)'in seçilmişliğinden bahsedilmesi akla, Allah tarafından yaratılan ilk insan olduğunu dolayısıyla seçilmişlik vasfının nasıl mümkün olabileceği sorusunu getirmektedir. Bize göre, Adem için de metodik bir ifade kullanılmıştır ve burada gerçek anlamda bir problem sözkonusu değildir. Zira, Adem'in seçilmişliğinin, diğer yaratıklara nazaran sahip olduğu insani özellikleri ile olabileceği söylenebilir. Nitekim hayvanat da yaratılmıştı ve insanoğlu ile hayvanatın bir çok noktada ortak yönleri mevcuttu.

Önceki ayetleri takip eden 58 ila 64. ayetlerde ise, karşı taraf iyi niyetli olursa ilzam ve ikna edilmesi yönünden üstün bir ifade özelliğine tanık olmaktayız. Hususen burada anlatılanlar, Yahya (a)'nın doğuş mucizesi ve Adem (a)'İn topraktan yaratılış mucizesi Ehli Kitab'in kabul ettiklerine uygun düşmektedir. Bununla birlikte onlar bir farkla Allah'ın birliği iddiasında

bulunurlar. Bu fark ise onlara göre Allah'ın vahdaniyetinin, her alanda kapsayıcı ve tartışmasız olmamasıdır.

Özellikle Nebi (s)'nin; kendisiyle tartışanları mübaheleye, yalan söyleyenin lanete uğraması üzerine karşılıklı yeminleşmeye çağırması, sonra onların arada eşit olan bir kelimeye davet edilmeleri, yüz çevirdikleri taktirde Nebi (s) ve ona tabi olanların Allah'a teslim olduklarını onlara bildirmesi bakımından ayetlerin ruhu ve içerikleri son derece üstün ifadelerdir. Bu ifadelere göre Nebi (s), bulunduğu sağlam mevki ve savunduğu hak davası ile tartışmada ağır basıyor ve onları cevapsız bırakıyordu.

Mesih kelimesi ilk olarak bu ayetlerde zikredilmiştir. Kelimenin Arapça olup, çok seyahat ettiği veya salgın hastalıklı kimseleri tedavi ettiği, yine ayaklan düz taban olduğu veya annesinin rahminden yağla birlikte çıktığı için bu ismi aldığı söylenmişse de bu kelimenin "Meşiha/Mesiya" şeklinde İbranice'den Arapça'ya geçtiği görüşü daha doğrudur. Peygamber Samuel, Allah'ın emriyle İsrail meliklerinin ilki Talut'a yağ takdim ettiği için Mesihü'r-Rab diye isimlendirilmişti. Aynısını Davud'a da yapmıştı.[46][46] Böylece bu davranış, İsrailoğulları meliklerinin geleneği haline geldi. İsrailoğulları, İsa (a)'yı alayvari bir şekilde "yahudi kralı" olarak adlandırmışlardı. Nitekim, hahamları; "Sen Allah'ın oğlu Mesih misin?! demişlerdi.[47][47] Bizce, Mesih şeklindeki isimlendirme İsa'nın; "Rabbm seçilmişi", Allah'ın mesihi ve seçkin kulu olması hasebiyledir.

Yine, 45. ayette geçen "kelime" sözcüğü de, müfessirler tarafından çeşitli yorumlara konu olmuştur.[48][48]"Kelime" sözcüğü, ilk olarak bu ayette, İsa Mesih için kullanılmıştır. Bir kısım müfessirler bunun, yaratılış kelimesi olan "ol der oluverir" demek olduğunu söylemişlerdir. Burada sadece İsa'nın "kelime" sözcüğüyle ifade edilmesi, -zira bu kelime "ol der oluverir" şeklinde bütün yaratıklar için de kullanılabilir- onun doğumunun, sadece ona has bir şekilde Rabbani mucize olarak gerçekleşmesini ifade eder. Ona has olan bu Rabbani mucizeyle, "Allah'ın kelimesi" olarak vasıflandırılmıştır. Bazı müfessirler ise; bu kelimenin, Allah'ın emriyle melekler tarafından Meryem'e ulaştırılan "müjde" mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Nitekim onlara göre, Nisa sûresi 171. ayette geçen "Meryem'e ilka ettiği kelimesi" cümlesinde bu mânâ saklıdır. Görüleceği gibi her iki tevil/tefsir tutarlıdır.

Isa (a)'nm "ölümü", "yükseltilmesi" kavramlarıyla onun öldükten sonra yükseltildiği veya sadece göğe yükseltildiği ancak ölmediği ya da ruhuyla mı yükseltildiği, yoksa hem ruhu hem de bedeni ile mi yükseltildiği hususlarına ilişkin 55. ayet ise, çeşitli tefsirlere konu olurken bu konuda İbn Abbas'a dayandırılan birçok rivayet de nakledilmiştir. Eğer Öldü sonra göğe yükseltildi denirse bu görüş, Kur'an ayetlerine ve nebevi hadislere ters düşer. Nitekim Nisa

[46][46] Tevrat, I.Samuel Kitabı, 9, 10, 14, 16 ve 24.

[47][47] Markos İncili, El-ıshah 15.

[48][48] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

sûresinin 157-159. ayetlerinde şöyle buyurulmuştur: "Bu, biz Allah'ın elçisi, Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük, demelerinden ötürüdür. Oysa onu Öldürmediler ve asmadılar; fakat kendilerine benzer gösterildi. Onun hakkında yrılığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta tam bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu yakinen öldürmediler. Hayır Allah onu kendisine yükseltti. Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir. Andolsun kitap ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona inanacak olmasın. Kıyamet günü o, onların aleyhine tanık olacaktır."

Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadiste de şunlar yeralıyor: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, Meryem oğlu İsa aleyhisse-lam'ın aranıza adil bir hakem olarak inmesi yaklaşmıştır. Haç'i parçalayacak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracaktır. Artık kimsenin kabul etmeyeceği kadar mal boüaşa-cak, tek bir secde, dünya ve içindekilerden daha hayırlı olacaktır." Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettiği uzunca bir hadiste ise; Allah'ın Meryem oğlu Mesih'i göndereceği ve onun Şam doğusunda beyaz bir minareden çıkacağı geçmektedir.

Müfessirlerden gelen bir görüşte, burada İsa (a) için kullanılan "teveffi" sözcüğü, o-nun yeryüzünde geçirdiği günlerinin alınması mânâsındadır. Bir başka görüşte ise, ayette geçen "canını alacağım, seni bana yükselteceğim" cümlesi, İsa'yı Öldürmeden yeryüzünden alması manasınadır. Cümlenin bu anlama gelmesine ise, Zümer sûresi 42. ayetinde teveffi'nin, kat'i ve sürekli bir Ölüm mânâsında olmamasını delil getirmişlerdir: "Allah, ölmekte olan canlan ahr. Ölmeyenleri de uykularında alıp, sonra ölümüne hükmettiğini yanında tutar. Ötekilerini de belli bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır." Ayrıca, İsa'nın dünyada yaşayıp ölmesinin, daha sonra tekrar yaşayıp ölmesinin doğru olmadığı da söylenmiştir. Zira onlar, dünyada her insan için bir defa hayat ve bir defa ölümün olduğunu, daha sonra ahirette de yaşamın olduğunu Öne sürmüşlerdir. Ancak, İsa'nın mucize olarak diriltilmesi müstesnadır. Bu, Kur'an'ın zikrettiği bir husustur ve iman etmek gerekir. Bununla birlikte İbn Abbas'a ve diğerlerine dayandırılan bir görüşte, Allah (c) İsa Mesih'in ruhunu almış ve onu katına yükselterek şereflendirmiştir.

Bu hususu Üstad Reşid Rıza uzunca tahlil etmiş ve "teveffi"nin ölüm, "yükselt-me"nin de şereflendirme mânâsında olduğunu söylemiştir. Bu konuda varid olan hadisleri ise gayba dair ahad hadisler olarak görmüş ve bunların ancak meşhur ve kat'i olanlarının muteber olabileceğini, ifade etmiştir. Ona göre, asılmasının ve öldürülmesinin onlara benzer gösterilmesi İsa'nın normal şekilde ölmediğine delalet etmez. Nisa sûresinde "liyu'minenne bihi kable mevtihi" cümlesi, İsa (a)'ya değil Ehli Kitab'a nisbetle-dir. Nitekim, Üstad'ın bu görüşleri tutarlıdır.

Herhâlükârda ayetlerin esas amacı, hadiseyi ortaya koymak değil, İsa (a)'nın faziletine, Allah katındaki makamına ve şerefine işaret etmektir. Ayette de, Ölümü ve yükseltilmesinden

önce ona hitabedici bir üslup kullanılmıştır. Evla olan, birşey eklemeden veya tahminde bulunmadan burada durmaktır. [49[49]]

Mübahele (Lanetleşme) Rivayeti

Müfessirlerin, 61. ayet hakkında naklettikleri rivayete göre[50[50]]; Nebi (s), bu ayet nazil olduğunda Hasan, Hüseyin ve Fatima'nın elinden tutmuş ve Ali (r)'ye: "Sen de bize tabi ol" diyerek onlarla birlikte mübahele için çıkmış ancak, hrısliyan delegeler "Bu adamın gerçekten Peygamber olmasından çekiniyoruz. Zira Peygamberlerin daveti diğerlerinin daveti gibi değildir" diyerek çıkmamışlardı.

Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri bir hadiste şunlar yerahyor: "Bu ayet nazil olduğu zaman Rasulullah; Ali, Hasan, Hüseyin ve Fatıma'yı çağırdı: Allahım! bunlar benim ehUmdir, dedi."[51[51]] Bu rivayetteki ifadeler Şia'nın getirdiği delillerin ve yorumların mihveri haline gelmiştir. Hatta Şia'dan bazıları ayette geçen "kendimiz" sözcüğünün Ali olduğunu, çünkü Rasulullah'ın burada "çağrılan" değil "çağıran" konumunda bulunduğunu ve dolayısıyla Ali'nin Rasulullah'tan sonra insanların en hayırlısı olduğunu söylemişlerdir. Yine "kadınlarımız" sözcüğünün, Rasulullah'ın hanımları mânâsında olmadığını çünkü Nebi (s)'nin Fatıma dışında kimseyi yanına almadığını iddia etmişlerdir. Ayrıca iddialarına göre Hasan ve Hüseyin Rasulullah'ın soyundan olmamasına rağmen onun oğulları sayılmışlardır. Çünkü, oğulları niyetiyle onları çağırmıştır. [52[52]]

Özellikle Peygamber hanımlarının "kendimiz" tabirinin dışında telakki edilmesi, bu yorumlarda ayrımcı zihniyeti ortaya koymaktadır. Üstad Reşid Rıza bu hususta Muham-med Abduh'tan şunları nakleder: Rivayetlerin kaynağı Şia'dır ve onların bu rivayetler-deki maksatları da aşikardır. Onların, bu rivayetleri yayma çabası sonucu ehli sünnet kitaplarında da bu rivayetler dercedilir olmuştur. Fakat, bu rivayetleri uyduranlar uydurma işini tam beceremem işlerdir. Çünkü Araplar, "enfüsena/kendimiz" tabirini, kız için kullanmazlar. İstelik hanımlar da işin içinde olursa hiç kullanılmaz. Kaldı ki, ayetin haklarında nazil olduğu söylenen Necran heyetinin, beraberinde ne hanımları ne de çocukları yoklu. Üstad Reşid Rıza İbn Asakir'in tahric ettiği, Cafer b. Muhammed'den o da babasından rivayet ettiği bir de mevzu hadisi nakleder. Şia'nın bu rivayeti karşısında boş durmayan bir kısım sünnilerin uydurduğu hadiste şunlar yeralıyor: "Ayet nazil olduğu zaman Rasulullah; Ebubekir, Ömer,

---

[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/420-425.
[50[50]] Tabresi, Taberi, Hazin.

[51[51]] Tac, c. 3, s.296.

[52[52]] Tusi, Tabresi.

Osman ve Ali ile bunların oğullarını çağırdı..."[53[53]]

Nebi ile Necran heyeti arasında geçenleri ayrıntılarıyla anlatan ıbn Hişam, Âl-i îm-rân ayetlerini zikreder ancak bu rivayetlerden bahsetmez. İbn Hişam'ın bu hususta nak-letiğine göre, Nebi (s) onları lanetleşmeye davet etmiş onlarsa istişare için bir mühlet istemişlerdi. Ertesi gün Rasulullah'a gelerek "Ey Eba'l-Kasım, biz lanetleşmemeye karar verdik" demişlerdi. İbn Hişam'ın bu hususta naklettiği bundan ibarettir. Muhaddis ve müfessir olan İbn Kesir de, Taberi'den bir çok rivayette bulunmasına rağmen bu rivayetleri nakletmemiştir. İbn Kesir'in bu konudaki rivayetleri tbn Hişam'ın rivayetleriyle yaklaşık aynıdır. Bu yüzden bizler Nebi (s)'nin, lanetleşmeye anlatıldığı şekliyle fiilen hazırlık yaptığını ifade eden rivayetleri muteber bulmuyoruz. Üstelik 61. ayette, meydan okuma üslubu kullanıldığından bu rivayetleri destekler yanının olduğu da söylenemez. En doğrusunu bilen Allah (c)'tır. [54[54]]

65- Ey Kitab Ehli, neden İbrahim hakkında tartışıyorsunuz? Oysa Tevrat da İncil de ondan sonra indirildi. Düşünmüyor musunuz?

66- Haydi siz biraz bilginiz olan şey hakkında tartıştınız, ama hiç bilginiz olmayan şey hakkında neden tartışıyorsunuz? Allah bilir, siz bilmezsiniz

67- İbrahim ne yahudİ, ne de hrıstiyandı; dosdoğru bir müslümandı. Müşriklerden de değildi.

68- Doğrusu, insanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, bu peygamber ve mü'minlerdir. Allah da mü'min-lerin dostudur.

İbrahim (A) Hakkındaki Tartışmalar

I- Tevrat ve İncil, kendisinden sonra nazil olmasına rağmen Ehli Kitab'ın İbrahim (a) hakkında tartışmaları yadırganıyor.

II- Yine Ehli Kitab, bilmedikleri konularda tartışmaya girmeleri yüzünden bir kez daha tenkide konu oluyor.

111- İbrahim (a)'in ya yahudİ ya da hrıstiyan olmadığı bildiriliyor.

IV- İbrahim (a)'in müşrik değil, müslüman bir hanif olduğu, aynca insanların en iyilerinin ancak onun dinine tabi olanlar olduğu belirtiliyor ve Nebi (s) ile iman edenlerin İbrahim

---

[53[53]] Mecmeu'z-Zevaid, Menakib bahsi, c. 9, s. 40 ve 216.

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/426-427.

dininden olduğu vurgulanıyor.

Müfessirler[55[55]] bu ayetlerin, Necran heyeti ile Nebi (s) arasında geçen ve İbrahim (a) hakkında cereyan eden tartışma üzerine nazil olduğunu naklederler. Bu tartışmaya yahu-di hahamlarından bir gurubun da katıldığı söylenmektedir. Yahudiler Hz.İbrahim'in ya-hudi olduğunu, hnstiyanlar ise onun hnstiyan olduğunu söylüyorlardı. Ayetlerde kullanılan ifade üslubu da bu rivayetlerin doğruluğunu teyid etmektedir. Nebi (s), tartışma meclisinde, kendisinin millet-i İbrahimden (İbrahim dininden) olduğunu beyan etmiş, onları da bu dine davet etmişti. Buna karşılık yahudiler, kendilerinin bu dinden (İbrahim dini/hanif dini) olduklarını iddia ederek İbrahim (a)'e en layık olanların da kendileri olduklarını söylemişlerdi. Hnstiyanlann da aynı iddiada bulunmaları üzerine ayetler nazil olmuştur.

Ayetlerde yahudi ve hnstiyanlann iddiaları çürütülmektedir. Zira, yahudilerin yahu-diliği Tevrat'tan, hnstiyanlann Hnstiyanlığı da İncil'den sonra vaki olmuştur. Kaldı ki, hem Tevrat hem de İncil Hz. İbrahim'den sonra indirilmiştir. Dolayısıyla onların Hz. îb-rahim için yahudidir yahut hrıstİyandır demeleri asıldan yoksun ve hiçbir değere sahip değildir.

Buna ek olarak Ehli Kitab'ın düştüğü sapmaya Hz. İbrahim'in düşmediği belirtilmiş, dolayısıyla onların sözkonusu iddiada bulunma haklannın olmadığı vurgulanmıştır. İbrahim dininden olma hakkı, ancak onun yolundan sapmadan ona tabi olanlara aittir. İbrahim (a)'in dini ise, bir olan Allah'a teslim olmak, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamak ve bu doğrultuda sebat göstermektir. Nitekim bu sıfatlar, sadece Nebi (s) ile onunla birlikte iman edenlere ait sıfatlardır.

ibrahim (a)'in dini, Nebi (s)'nin bu dine tabi olması ve insanları bu dine davet etmesi, En'am, Ra'd, Nahl, Enbiya, Hac ve A'la sûrelerinde işaret ettiğimiz gibi Mekke döneminde Nebi (s) ile müşrikler arasındaki muhtelif olaylara ve ilgili ayetlere konu olmuştur. Aynı konu Medine döneminde de özellikle yahudiler olmak üzere, Nebi (s) ile Ehli Kitab arasındaki olaylara ilişkin ayetlerin konusu olmuştur. Bakara sûresinde, bu konuyla ilgili uzunca ayetlere rastlamaktayız. Buradan şunu çıkarıyoruz ki; İbrahim (a) ve getirdiği din, İslam davası içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü Arap müşrikleri, yahudüer ve hristiyanlar bu iki meseleyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Daha Önceki bahislerde, yahudilcrle Arap müşriklerinin Hz. İbrahim ve getirdiği hanif dinine yaklaşımlarım açıklamıştık. Hristiyanların bu iki mühim meseleye yaklaşımları ise, kendilerinin ahd-i kadim kitaplarına ve bu kitaplarda adı geçen peygamberlere inançlarından kaynaklanmaktadır. Nitekim, İbrahim (a), Ahd-i Kadim kitaplarında adı geçen peygamberlerdendir.Müfessirler, 66.ayette anlam itibariyle yahudi ve hnstiyanlara bir yadırgama ifadesi bulunduğunu söylemişlerdir. Çünkü, onlann -bildikleri farzedilen- Tevrat ve İncil'deki konular hakkında tartışmalan her ne kadar yerinde görünse de İbrahim (a) gibi ne Tevrat'ta ne de İncil'de hakkında bilgi bulunmayan bir konuda

[55[55]] Taberî, Hazin, İbn Kesir, Tabresi. Bu miifessirler, rivayetlerini İbn Abbas'a dayandırmaktadırlar.

tartışmaları abestir. Çünkü bu durumda, hakkında doğru bilgiye sahip olmadıkları bir konuda tartışmış olacaklardır. Bu yüzden 66. ayette onları yadırgayici bir ifade kullanılmıştır.[56[56]] Bu çıkarım ayetlerin ruhuna uygundur.

Özelde 66. ayette ve genelde diğer ayetlerde kullanılan üslup, herhâlükârda ilahi hüccet ve açıklamalarda Nebi (s)'nin üstün, bağlayıcı ve desteklenmiş bir konumda olduğunu göstermektedir.

Ayetlerin, Necran heyetinin tartışması hakkında nazil olduğunu ifade eden rivayet doğruysa o taktirde bu ayetler aslen Nebi (s) ile Necran hnstiyanları arasındaki konuşmalarla ilgili ayetler zincirinin bir devamı durumundadır. Çünkü sonraki ayetler ehli kitabın zikredildiği Ehli Kitab'tan da sadece yahudilerin kastedildiği ayetlerdir. Nitekim üzerinde durduğumuz ayetlerden maksat yine yahudİlerdir. Özellikle İbrahim (a)'in dini hakkında önceden vuku bulan tartışma Nebi (s) ile yahudiler arasındadır. Bu durumda hnstiyanlann İbrahim (a)'den uzak oluşlarının dile getirilmesi bir genelleme anlamı taşır. Öyle ki, bu tip bir örnekleme Bakara sûresinde Beni İsrail yahudileri hakkında gelen ayetlerde de sözkonusudur. Dolayısıyla önceki ayetler Nebi (s) ile Necran heyeti arasındaki tartışma faslının bir hitamı niteliğindedir. Bu ayetler ise yahudiler hakkında yeni ve uzunca bir bölümün başlangıcıdır. Yahudiler hakkındaki bu bölümün, Necran hristİ-yanları ile ilgili ayetlerin akabine konulması -Allah'u alem- mevzu ya da zaman uyumu açısından olsa gerektir. [57[57]]

69- Kitab ehlinden bir grup sizi saptırmak istedi. Ancak kendilerini saptırıyorlar; fakat farkında değiller.

70- Ey Kitab ehli, (gerçeği) gördüğünüz halde, niçin Allah'ın ayetlerini inkar ediyorsunuz.?

71- Ey Kitab ehli, niçin hakkı batıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz.

72- Kitab ehlinden bir grup dedi ki: "İnananlara indirilmiş olana, günün önünde inanın, sonunda inkar edin; belki dönerler;

73- "Sİzİn dininize uyandan başkasına güvenmeyin!" De ki: "Hidayet Allah'ın hidayetidir. Birine size verilenin benzerinin verilmesinden veya Rabb'inizin huzurunda aleyhinize delilller getireceklerinden ötürü mü (bunu söylüyorsunuz)? De ki: Lütuf Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. Allah latiftir, bilendir.

74- Rahmetini dilediğine has kılar. Allah büyük lütuf ve ikram sahibidir

---

[56[56]] Taberi, Hazin, İbn Kesir.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/427-429.

Ayetlerde:

I- Ehl-i kitabdan bir topluğun mü'minleri saptırmak ve onları inançlarında şüpheye düşürmek suretiyle dinlerinden döndürmek temennisi içinde oldukları dile getirilmiştir.

II- Gerçekte onların mü'minleri saptıramadığı ancak bilmeden kendi kendilerini saptırdıkları bildirilmiştir.

III-Ehli Kitab'a hitaben yadırgayıcı bir serzeniş ifadesi, istinkari bir soru edasında Ehli Kitab'in AUah'ın ayetlerini neden inkar ettikleri soruluyor. Halbuki onlar, Allah'ın ayetlerinin doğruluğunu müşahade ediyor ve bu ayetlerin gerçekliğinin belirtilerini görüyor, hakkı batıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorlardı. Bunun nedeni, edebi bir üslupla sorulmaktadır.

IV- Bu topluluğun mü'minleri saptırmak ve onlan dinlerinde tereddüde düşürerek dönmelerini sağlamak için, sabah Peygamber (s)'e ve Kur'an'a iman ettiklerini açıklayıp akşam olunca şüphe ve inkarlarını açığa vurmak suretiyle birbirlerine tavsiyede bulundukları anlatılmıştır. Onlar kendilerinden olanların kendilerinden olmayanlara inanmamalarını tenbih ediyorlardı. Bu yolla ellerindeki kitaptan onların haberdar olmamasını, dolayısıyla Rableri katında bunu aleyhte bir delil olarak kullanmamalarını sağlamış olacaklardı.

V- Onların komplo, hile ve tuzakları karşısında Nebi (s)'nin şunları ilan etmesi emrediliyor: Hidayet, Allah'ın hidayetidir. Fazilet, üstünlük Allah'ın inisiyatifmdedir, bunu dilediğine verir. O, fazileti geniş olan, fazileti hak edenleri bilen ve büyük lütuf sahibi olandır. Lütfunu dilediğine tahsis eder. Bu şekilde Ehli Kitab'ın birbirlerine yaptıkları tavsiyeleri ve mü'minlere karşı kurdukları tuzakları reddeden ayetler mü'minlerin nefislerini takviye etmektedir. [58[58]]

Kitap Ehlinden Bazıları Müslümanları Saptırmak İster

Bu ayetlerin nüzul sebebi hakkında müfessirlerden değişik rivayetler vardır. Bir rivayete göre, 69. ayet, bir kısım yahudinin Muaz bin Cebel, Huzeyfe bin Yernan ve Am-mar bin Yasir'i İslam'dan ayırarak yahudileştirmek için kandırmaya çalışması üzerine nazil olmuştur.[59[59]] Bir diğer rivayete göre, 69-70 ve 71. ayetler yahudi ve hristiyanlardan hakkı batıla karıştırıp, Nebi (s)'nin hak üzere olduğunu, nübüvvet delillerinin kendi kitaplarında mevcut olduğunu bildikleri halde hakkı gizlemeleri üzerine nazil olmuştur.[60[60]]

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, 72. ayet, müslümanlara tuzaklar kuran, dinlerinde şüpheye

---

[58[58]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/430-431.
[59[59]] Hazin.

[60[60]] Taberi.

düşürmek isteyen ve ayetlerde anlatılan şekilde kendi kitaplarında geçen bilgilerden başkalarını haberdar etmek istemeyen bîr yahudi haham topluluğu hakkında nazil olmuştur.61[61] Bir kısım rfıüfessir ise, bu ayetlerin ya da ayetlerden bir kısmının kıblenin değiştirilmesi hakkında nazil olduğunu nakletmişlerdir. Nitekim kıblenin değiştirilmesi onlara güç gelmiş ve müslümanlara komplolar planlamaya başlamışlardı.

Ayetlerde mezkur sözleri söyleyenlerin bu sözleri ve sıfatları Bakara sûresinin 41-42, 76-77 ve 89-90. ayetlerinde yahudilere atfedilmiştir. Hatta bu ayette verilenler, aynı üslupla Bakara sûresinin ilgili ayetlerinde de verilmişlerdir. Bu itibarla, yahudiler hakkındaki bu ayetlerin iniş sebeplerinin yukarıdaki rivayet olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim bu rivayette, müslümanlan şüpheye düşürmek için yahudi hahamlarının tezgahladıkları komplolardan bahsedilmiştir.

Ayetlerde, yeltendikleri işlerde şiddetli bir tuzağın olduğu anlaşılıyor. Bu yüzden, onlar kahredici bir yergiye maruz kalmışlar ve bu şekilde komploları ifşa edilmiştir. Yine ayetlerin ilham ettiğine göre, yahudiler, Araplar arasındaki varlıkları ve tesirleriyle fesat çıkarıyorlardı. Gerçekte onlar, Nebi (s)'nin getirdiği davanın gücünden, doğruluk ve sadakatinden de bihaber değillerdi. Ancak onlann tek yapmaya çalıştıkları şey, Bakara süresindeki ayetlerde de anlatıldığı gibi düşmanlık, kin ve hasetten başka bir şey değildi.

Evet... Ayetlerin üslup ve mevzusu önceki ayetlerle mevzu-siyak bakımından bağlantılı olabileceği gibi mevzu-zaman yönünden de bağlantısı olabilir. Her iki ihtimal de tutarlı olduğu için birini diğerine tercih etmek durumunda değiliz. 62[62]

75- Kitab ehlinden öylesi vardir ki, ona yüklerle emanet bıraksan, onu sana Öder. Onlarda öylesi de vardır ki, ona bir dinar versen, devamlı olarak başına dikilmeden onu sana ödemez. Onlar "Ümmilere63[63] karşı bize bir sorumluluk yoktur" dedikleri için böyle yapıyorlar ve Allah'a karşı bile bile yalan söylüyorlar.

76- Hayır, kim sözünü yerine getirir ve (günahtan) korunursa, şüphesiz Allah da korunanları sever.

77- Fakat Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir paraya satanlar var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah Kıyamet günü onlara konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları yüceltmeyecektir. Onlar için acı bir azab vardır.

61[61] Taberi, Hazin, İfan Kesir, Tabresi, Beğavi.

62[62] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/431-432.

63[63] El-ümmiyyin Ayetin içeriğine göre. Ehli Kitab'ın dışındaki milletler mânîısındadır.

Ayetlerde:

I- Ehli Kitab'ın iki grup olduğuna işaret edilmiştir. Bir grup, büyük emanetin -kan-tarlarca dahi olsa- teslim edilebileceği kimseler. İkinci grup İse, en küçük emanetin -bir dinar dahi olsa- teslim edilemeyeceği kimseler. Ancak emanet sahibinin, hakkını almada diretirse alabileceği kimseler.

11- İkinci gurup Ehli Kitab'in, kentlilerinden olmayan milletler için söylediği sözler anlatılmıştır.

III- Ve bu söz, şiddetle kınanmıştır. Allah'a iftira olan bu sözün gerçek olmadığını onların da bildiği belirtilmiştir.

IV- Ayrı bir konuya geçilerek hangi duranı ve şartlarda olursa olsun istisnasız yapılan her işin, Allah Tarafından kontrol edildiği belirtilmiştir. Ahdini yerine getiren ve Al-lah'ian korkanların ancak Allah'ın nzasma nail olabilecekleri ve Allah'ın, kendisinden korkanları sevdiği açıklanmıştır. Fakat ahidlerini ve yeminlerini, maddi bir değer ya da bir menfaat karşılığında satanlar İse. Allah'ın rızasından bir nasipleri olmayacağı gibi ahirette Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizi em eyecektir. Onlar için elim bir azab vardır. [64[64]]

Allah'a Ahiretlcrini Maddi Bir Değere Karşılık Satanlar

Bu ayetlerin iniş sebebi hakkında müfessirler tarafından değişik rivayetler nakledilmiştir. Rivayete göre, bu ayetler Abdullah b. Selam ve Fenhas b. Azura hakkındadır. Bir kimse ona ikiyüz altın emanet etmiş, Abdullah ona bu emaneti iade etmişti. Bir kimse de Fenhas'a bir dinar emanet bırakmış, Fenhas bu emanete hıyanet etmişti. Yine bir rivayete göre; üçüncü ayet (77) bir müslümanın hakkını inkar eden yahudi hakkında nazil olmuştur, Müslümanın elinde delil olmayınca Allah Rasulü yahudiye yemin ettirmiş bunun üzerine müslüman: Ya Rasulallah o zaman yemin eder ve malım elden gider, de-mişli.[65[65]] Bir başka rivayete göre, yahudilerle alış-verişi olan bîr grup müslüman hakkında nazil olmuştur. Müslüman olduklarında yahudiler onlann haklarını inkar etmişlerdi.[66[66]] Bir diğer rivayette ise, üçüncü ayetin, Nebi (sVnin peygamberliğine dair delilleri gördükleri halde, bu delillerin kendilerinde olmadığına yemin eden bazı yahudi hahamlan hakkında nazil olduğu söylenmiştir.[67[67]] Yine, bazı Araplar arasındaki düşmanlık hakkında[68[68]] nazil olduğu söylenen üçüncü ayetin,

---

64[64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/433.
65[65] Taberi; Tac, Tefsir bölümü c. 4, s. 70.

66[66] Taberi.

67[67] Taberi, Hazin.

68[68] Taberi.

piyasaya malını arzeden bir adamın müs-lümanlardan birine o malı istediği fiyattan satabilmek için Allah'a yemin ederek, o mala vermedikleri bir fiyatı verdiklerini söylemesi üzerine indiği de gelen rivayetler arasında.[69[69]]

Bu rivayetler, üçüncü ayetin ilk iki ayetten bağımsız olduğunu ifade ediyor. Ancak, bize göre ayetlerin ruhu ve diziliş biçimi bu üç ayetin bir bütün olduğunu, önceki ayetlerle bağlantılı olup onları takip ettiğini gösteriyor. Önceki ayetlerde, yahudilerin müslü-manları saptırmak için birbirlerine tavsiyelerinden ve yanlarındaki kitapta nübüvvet delillerinin bulunmadığını söyleyip kendilerinden başkasına itimat edilmez demelerinden bahsedilmişti. Bu ayetler ise, onların bu özelliklerine bağlı olarak diğer Özelliklerinden sözediyor. Bu ayetlerde belirtilen özellikleri; hakkı ve emanetleri inkar etmeleri, dünyevi maksatlarla Allah adına yemin etmeleri ve başkalarının mallarını kendileri için helal görüp daha önceden teslim aldıkları hak ve emanetleri hafife almalarıdır.

Ayetlerdeki bu açıklamanın, yahudilerin teslim aldıkları emanetleri inkar edip, yalan yere yemin etmeleri hadisesinden sonra gerçekleşmiş olması mümkündür. Bu taktirde ayetler nüzulünde bu olaylar, onların ahlakını hatırlatmak, onları tekrar kınamak ve Nebi (s) karşısındaki tutumlarıyla müslümanları şüpheye düşürme tezgahlarını ve yanlarında bulunan nübüvvetle ilgili delilleri gizlemelerini yermek bakımından bir sebep teşkil etmektedir. Ayrıca, bazı yahudİ hahamların, Nebi (s)'ye dair Tevrat'taki delilleri gizle-melerine ilişkin rivayet de bu ayetlerin iniş sebeplerindendir. Ancak, diğer rivayetlerin, bu ayetler için birer nüzul sebebi olabileceklerini uzak görüyoruz. Çünkü ayetler, Ehli Kitab ve yahudiler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Fakat üçüncü ayetin,.nazil olduktan sonra rivayetlerde bahsi geçen hadiseler için bir delil olarak getirilmesi makuldür. Burada şunu hatırlatmak gerekir; rivayetlerden birinde 75. ayetin Abdullah b. Selam hakkında nazil olduğu söylenmişse de o, müslüman olmuş ve İslam'ı benimsemiştir. Dolayısıyla Ehli Kitab olarak nitelenemez.

Müfessirler, isimlerini zikretmedikleri bazı ravilere dayandırarak, ayette geçen birinci gurubun hrıstiyanlar, ikinci grubun ise yahudiler olduğunu söylemişlerdir.[70[70]] Bu görüş düşünceyi tatmin eden tutarlı bir görüştür. Böylece ayetler, hrıstiyanlar ile yahudiler ara-sında bir mukayese yaparak yahudileri daha şiddetli bir şekilde yermektedir. Bu görüş doğru olmayıp her iki grubun da yahudi olması halinde, devamındaki ayetlerde kullanılan üsluba göre birinci grup, yahudilerden az bir topluluğu, ikinci gurup ise onların ekseriyetini ifade eder. Dolayısıyla ayetlerdeki şiddetli yergi, onların ekseriyetine şamil olur.

Yahudilerin "Ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur", yani şeriatımızda; ister emanetlerine hiyanet edelim, isterse mallarını haksız yere yiyelim diğer milletlere karşı ne

---

[69[69]] İbn Kesir; Tac, Tefsir bölümü, c. 4, s.70

[70[70]] Hazin

yaparsak yapalım, bize bir günah yoktur demeleri ayetlerde bir "yalan" olarak nitelendirilmiştir. Zira ayetler, onların bu sözleri söylerken, yalan konuştuklarını kendilerinin de bildiğini ifade ediyor. Nitekim, kendi kitapları olan Tevrat, aralarındaki garip ve miskinlere zulmetmemelerini, mal ve haklarını gasbetmemelerini tenbih etmekte, hatta düşmanlarına dahi ihtiyaçları olduğu zaman onlara yardım etmelerini emretmektedir.[71[71]] İşte, bu şekilde Kur'an onların yalanlarını belgelemiş ve mahkum etmiştir.

Ayetler, yahudilerle ilgili olmanın yanısıra, Kur'an'm genel ve sürekli ilkeleri ile paralel bir çok üstün telkinleri de içermektedir. Emanetlere riayet edenlerin övülmesi, hiyanet edenlerin yerilmesi, dünyevi maksatlar uğruna yalan yeminde bulunanlarla Allah'a ahitlerini maddi bir değere karşılık satanların yerilmeleri bu telkinlerdendir.

Müfessirler ayetler hakkında değişik rivayetlerde bulunmuşlardır. İmam Ahmed'in tahric ettiği ve Buhari'nin rivayet ettiği bir hadiste şunlar yeraliyor: "Allah Rasulü: Üç kişi vardır ki Allah, Kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onlara bakmaz. Onları temizle-meyecektir ve onlar için elim azab vardır, dedi. Hadisin ravisi Ebu Zcrr: "Bu hüsrana uğrayıp kaybedenler kimlerdir?" diye sorunca Rasulullah: "Bunlar, kibirden paçalarını uzatanlar (Müsbil), iyilik yaptıklarında başa kakanlar ve yalan ile malını satışa arzeden-lerdir, dedi.[72[72]]

Yine İmam Ahmed'in tahric ettiği bir başka hadisle Rasulullah (s) şöyle demiştir: Kim ki, facir olduğu bir işde yalan yere yemin ederek, bir müslümanin malını alırsa Allah (c), onu gazabıyla karşılar.[73[73]]

Bir diğer rivayette şunlar yeralıyor: "Üç kişi vardır ki, Kıyamet günü Allah onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları temizlemez. Onlara elim bir azab da vardır. Bunlar, malına daha fazla fiyat verildiğini söyleyerek yalan yere yemin eden, bir müslümanın malını yalan yere yemin ederek alan ve malının fazlasını infak etmeyen kişi. (Bir rivayette, malının fazlasını yolda kalmışlardan esirgeyen).[74[74]]

Bir başka rivayette ise şöyle denilmiştir: "Yahudiler, ümmilere karşı bize bir sorumluluk yoktur, dediklerinde Rasulullah: Allah düşmanları yalan söylüyor, dedi. Cahiliye-de olan her şey ayaklarımın altındadır. Ancak emanet hariç. Çünkü emanet hem iyi insana hem de facir insana teslim edilir." Nitekim bu rivayetlerdeki nebevi telkinler, Ku-rani telkinlerle uyuşmaktadır. [75[75]]

[71[71]] Bkz. Tevrat, Çıkış, 22-23, Tarihler 19 ve Tesniye 10-24. Tevrat'ın bazı bölümlerinde; Ken'an toprağında yaşayanlara karşı kışkırtma, onları ezip geçme ve topraklarını istila edip mallarını gasbetme ile ilgili ifadeler, yahudilerin vahşi cinayetlerini örtbas etmek için sonraiarı uydurdukları tahriflerdendir. Zira Allah (c), bu vahşi saldırıları emretmekten münezzehtir, beridir. Ayrıca Bkz. 'Tevrat'a Göre İsraİloğulları Tarihi", İzzet Derveze, s. 41 ve 81.

[72[72]] İbn Kesir, Hazin. (Müsbil, cahiliye Araplarında kibir ve gösteriş olsun diye elbisesini yere değecek şekilde uzatan kişiye denir. (Mütercim)

[73[73]] A.g.e

[74[74]] İbn Kesir, Hazin.

[75[75]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/433-435.

78- Onlardan bir grup var kî, Kitab'da olmayan bir şeyi, siz Kİtab'dan sanasınız[76[76]] diye dillerini Kitab'la eğip bükerler ve: "O Allah katındandır" derler. Oysa o, Allah katından değildir, Bile bile, Allah'a karşı yalan söylerler.

79- Hiç bir insana yakışmaz ki, Allah ona Kitab, hüküm (hikmet) ve peygamberlik versin de, sonra (o kalksın) insanlara: "Allah'ı bırakıp bana kullar olun" desin, fakat: "Öğrettiğiniz Kitab ve okuduğunuz şeyler gereğince Rabbe halis kullar[77[77]] olun!" der.

80- Ve size: "Melekleri ve peygamberleri ilahlar edinin!" diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra, size inkarı emreder mi?

Ayetlerde:

I- Ehli Kitab'tan bir topluluğun, kitaplarında varmış gibi müslümanı saptırmak istemeleri yerilmiş, kendilerinin de bizzat yalan söylediklerini bildikleri belirtilmiştir.

II- Kendisine kitap ve hüküm verilmiş olan bir kimsenin insanlara: "Allah'ı bırakıp bana kulluk ediniz" veya "melekleri ve peygamberleri rabler edininiz" demesinin mümkün olamayacağı, çünkü İslam'a davet ettikten sonra küfre davet etmelerinin sözkonusu olamayacağı bildirilmiştir. Onların insanlara söyleyeceği şey: "Allah'a halis kullar olunuz, sadece O'na ibadet ediniz ve Allah'ın dinini öğrenip anlamaya çaba gösteriniz" demekten başka bir şey olamaz..

Müfessirler[78[78]] bu ayetlerin iniş sebebine ilişkin çeşitli rivayetler nakletmişlerdir. Bu rivayetlere göre; Necran heyetinden bazıları veya bunlarla birlikte bir kısım yahudi, Nebi (s)'nin kendisine kulluk etmelerini isteyip istemediğini sormaları üzerine nazil olmuştur. Yine, bazı müslümanların, Peygamber (s)'e daha fazla saygı için secde edip edemeyeceklerini sormaları üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir. Rivayetlerden birinde ise, ayette geçen "beşer"den maksadın İsa (a) olduğu yeralmıştır. Bir rivayette de bundan maksat Muhammed (s)'dir. Bir rivayete göre de bu ayet, Ehli Kitab'ın kendi mushaflarındaki bazı sözleri tahrif edip gerçek anlamından çıkarmalarına ve Hz.İsa'ya Allah'ın oğlu diyerek melekleri aşırı yüceltmelerine bir reddiyedir.[79[79]]

Müfessirlere göre ilk ayette sözü edilen grup yahudilerdir. Doğru olan da budur. Zİ-ra, bu

---

[76[76]] Yelune elsinetehum bil-kitabi Bu cümle Ehli Kitab'ın, Allah'a yalan nisbette bulunarak, Allah'ın kitabında olduğu zannedilsin diye okuduklarını ifade etmek içindir.

[77[77]] Rabbaniyyin Rabbani kelimesinin çoğuludur. Allah'ın kitabını bilen ya da Allah'a kendisini adayanlar manasınadır.

[78[78]] Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir

[79[79]] A.g.e

ayetlerde anlatılanlar, Bakara sûresinin 76-89. ayetler silsilesinde de yahudiler üzerine anlatılmıştır.

Bize göre bu ayetler, önceki ayetlerle bağlantılıdır. Önceki ayetlerde yahudilerin bazı Özellikleri telin edilmiş, bu ayetlerde ise yine yahudilerin daha başka özellikleri verilmiştir. Nitekim bu ayetlerde, onların kendi kitapları olan Tevrat'ı, Allah'a yalan isnatta bulunarak tahrif etmeleri ve bu tahrifin, dillerini bükmek suretiyle Allah'ın kitabından-mış gibi algılanmasına çalışmaları verilmiştir. Onların yaptıkları bu tahrifler; şirk düşü-cesini, peygamberler ve melekleri Allah'ın ortaklan gibi gösterme düşüncesini bazı peygamberlerin konuşmalarına hamlederek yapılan tahrifler olsa gerek. Onlar bu tahriflerle, meleklere ve peygamberlere ilahlık isnat ediyorlardı. İşte ikinci ve üçüncü ayetler, onların bu iddialarını yalanlayarak peygamberlerin böyle bir davette bulunmalarının mümkün olamayacağını ortaya koymuştur.

Yukarıdaki açıklama ile birlikte ayetteki bu reddiye, Aziz'in Allah'ın oğlu olduğu yönündeki yahudi düşüncesini, Mesih'in ilahlığı ya da Allah'ın oğlu olduğu şeklindeki Hıristiyan düşüncesini ve onların melekleri rabler edinişlerini aynı zamanda çürütmektedir. Bu kabil isnatların, semavi kitaplardaki gerçek esaslara sokulamayacağı, akla/mantığa sığdınlamayacağı ve peygamberler i!e meleklerin Allah'a olan bağlı I ıkl arıyla bu isnatların bağdaşmayacağı ayelleki reddiyenin kapsamı içindedir. Bu durum, ayetlerin öncekilerden bağımsız bir bütün olmasını gerektiriyorsa da, zikrettiğimiz son rivayetle uyuşmaktadır. Ancak, muhtemelen ikinci ve üçüncü aycî. Ehli Kitab'm ilahi kitaptaki tahrifatının etkilerine işaret için nazil olmuştur. [80][80]

81- Allah, peygamberlerden şöyle söz almıştı: "Bakın, size Kitab ve hikmet verdim, imdi yanınızda bulunanı doğrulayıcı bir Peygamber geldiğinde, rina mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu hususu ağır ahdimi'[81][81] üzerinize aldınız mı?" demişti. "Kabul ettik!" dediler. "O hakle tanık olun,, ben de sizinle beraber tanık olanlardanım." dedi.

82- Artık kim, bundan îonm dönerse, işte onlar fasıklardıf.

İlk ayette, hatırlatıcı bir ifadeyle Allah'ın, kitap ve hikmeti vermek suretiyle peygamberlerin kendilerinden sonra gelecek olan Peygambere iman edip onu destekleyeceklerine dair onlardan söz aldığı ve onların da bu sözü ve vasiyet» yerine getireceklerine şahitlik ettikleri

---

[80][80] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/437-438.
[81][81] Isri"Ahdim" manasınadır.

bildirilmiştir. İkinci ayette ise, bu ahde vefa göstermeyenler korkutulmuş ve ahdi yerine getirmeyenlerin fasık, bozguncu ve Allah'a karşı inatçı olacakları belirtilmiştir. [82[82]]

Allah'ın Peygamberlerden Söz Alması

Bildiğimiz kadarıyla, bu İki ayetin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayet nakle-dilmemiştir. Bize göre, farklı bir mevzuya teması yönünden önceki ayetlerle alakalıdır.

Şöyle ki; önceki ayetlerde, peygamberlerden Allah'a bağlılıklanyla bağdaşmayan herhangi bir şeyin sadır olamayacağı vurgulanmıştı. Bu iki ayet ise, kendi kitaplarını tasdik edici olarak gelen peygambere tabi olup ona yardım etmeleri hususunda Allah'ın peygamberlerden söz aldığını bildirmiştir. Burada alınan söz, peygamberlerin kendi ümmetlerine, sonra gelecek olan peygambere esaslarda ve hedeflerde aynı olduğunu gördükleri müddetçe tabi olmalarını ve ona yardım etmelerini emretmesidir. Ayetlerin ruhuna ve içeriğine paralel olan bu açıklamadan hareketle ayetlerin, Nebi (s)'nin peygamberliğini teyid ettiği ve Ehli Kitab onu tasdik etmeleri yönünde bağlayıcı bir hüccet/delil teşkil ettiği görülmektedir. Müfessirler, görüşlerini Tabiin ulemasına dayandırarak, burada alınan misak'ın hassaten Nebi (s)'nin peygamberliği konusunda olduğunu söylemişlerdir. Bununla birlikte her peygamber ümmetinin, bir sonraki peygamberi tasdik etmesi ve ona yardım etmesi de ayetin kapsamına girmektedir. Müfessirlerin belirttiği bu görüş, Nebi (s) ile Ehli Kitab arasındaki tartışmaya nisbetle tutarlı bir görüştür.

İlk ayetin ilk fıkrasındaki üsluba göre, Allah'ın peygamberlerden aldığı söz, asaletlerinin doğal bir sonucu olarak süreklilik arzeden bir sözdür. Zira peygamberlerin getirdikleri mesaj, bütün nesillere ve bütün mekanlara uzanır. Bir nesle ya da bir bölgeye has değildir. O-itibarla Allah, Muhammed (s)'e kadar bütün peygamberlerin bu minval üzere, şeriat, risalet ve öğretilerini taşımalarını murad etmiştir. Muhammed (s)'i peygamberlerin sonuncusu olarak seçtiğinde ise, onun risaletinin her zaman ve her yerde bütün insanlığın dini olmasını, gerek önceki risaletler gerekse Muhammedi risaletle paralel olan esasların, prensipler ve telkinlerin bütün insanlık tarafından benimsenmesini arzu etmiştir.

Gerek semavi kitapların metin ve tefsir yönünden tahrifini, gerekse yahudi ve hırıs-tiyanların Allah'a oğul isnatlarının gerçek esaslara bulaştırılmasını anlatırken ayetlerde, güçlü ve onları cevaptan aciz bırakacak ifadeler kullanılmıştır.

Yahudi ve hnstiyanlar hile yapmak suretiyle Tevrat'ta ve İncil'de Muhammedi risa-lete dair bir işaretin olmadığını söylüyorlardı. Ancak onların bu iddiaları, elimize sağlam olarak ulaşamayan sözkonusu semavi kitaplarda, Muhammedi risalete dair kuvvetli bir delilin ve

---

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/438.

Muhammed (s)'e tabi olmalarını Ehli Kİtab'a emreden bir ifadenin olmadığını göstermez. Bu durum A'raf sûresinin 157. ayetini teyid etmektedir. Nitekim A'raf süresindeki bu ayette şöyle buyrulmuştur: "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmi peygambere uyarlar. O ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarına1 aki zincirleri kaldırıp atar. Ona inanan, destekleyerek ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla beraber indirilen nura uyanlar, işte felaha erenler onlardır." Ayet alenen yahudi ve hırıstiyanlardan kulak verenlere seslenmektedir ve ayetin ifade ettiği gibi onlardan bir grup neticede Nebi (s)'ye tabi olmuşlardı. Sonuç olarak ayetin ifadesiyle, onlardan bir grubun iman edişi, tereddütsüz yakini gerçeklerdendir. Nitekim onlardan bir topluluğun iman ettiğine dair daha bir çok ayet mevcuttur. Çünkü onlar, Nebi (s)'nin peygamberliğinin belirtilerini ve bu risaletin doğruluğunu kendi kitaplarında görüyorlardı. Maide sûresi, 82-83; Ra'd, 36; İsra, 107-108; Kasas, 53-55 ve Ahkaf 10. ayetlerde bu hususa değinilmiştir.

Ayrıca Araf sûresi 157. ayetin tefsirinde de belirttiğimiz gibi, bugün elimize ulaşan semavi kitaplarda bile Muhammedi risaleti müjdeleyen ve ona iman edilmesi gerektiğini bildiren kısımlar mevcuttur. 83[83]

83- Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez, O'na teslim olmuştur ve O'na döndürüleceklerdir.

84- De ki: "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İs-hak'a, Yakub'a ve sıbtlara, (Yakuboğulları'ndan türeyen kabilelere) indirilene, Musa'ya, İsa'ya ve peygamberlere Rab'leri tarafından verilene inandık; onlar arasında bir ayrım yapmayız, biz O'na teslim olanlarız."

85- Kİm İslam'dan başka bir din ararsa, (bilsin ki o din) ondan kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır.

Ayetlerde sade ve anlaşılır ifadelere yer verilmiş, Allah'ın dininden başkasını isteyenlerin bu istekleri çirkin görülmüştür. Aynca, Nebi (s)'nin Allah'a, O'nun gönderdiği peygamberlere, onlara indirilen kitaplara iman ettiğini, kendisinin ve kendisi ile birlikte iman edenlerin Allah'a teslim olduklarını bildirmesi emredilmiştir. İslam'dan başka bir din peşinde olanların ise ahirette hüsrana uğrayacakları ve İslam'ın dışında hiç bir dinin kabul edilmeyeceği açıklanmıştır. 84[84]

83[83] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/438-440.
84[84] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/440-441.

Allah'ın Dininden Başka Din Aramak

Müfessirlere göre[85[85]] bu ayetler, Ehli Kitab'ın İbrahim (a) dini hakkında Rasulullah (s)'a müracaat etmeleri ve yahudi-hrıstiyan iki topluluktan her birinin, İbrahim dini üzere olduklarını zannetmeleri üzerine nazil olmuştur. Yine bu müfessirlere göre Nebi (s), her iki topluluğun da onun dini üzerinde olmadıklarını söylemiş, bunun üzerine kitap ehli kızmış ve: "Allah'a yemin olsun ki, ne senin hakemliğini kabul ederiz ne de senin dinine gireriz" demişlerdi. Önceki ayetlerde, Rasulullah ile Ehli Kitab arasında özellikle İbrahim dîni hakkındaki tartışma sözkonusu edilmişken bu ayetlerin bu olay üzerine inmiş olacağını söylemek ilginçtir.

Bize göre bu ayetler, önceki ayetlerle siyakı ve konusu itibariyle bağlantılıdır. Önceki ayetlere uygun, onların bir devamı ve o ayetleri teyid edici bir durumdadır. Önceki ayetler, Ehli Kitab'ın özelliklerini, Allah'ın kitabını tahrif etmelerini, kitabı kötü yorumlayarak Allah'a verdikleri sözü yerine getirmemelerini anlatmıştı. Bu ayetler ise sözkonusu tutumlarından ötürü onları yermekte, Nebi (s)'ye Allah'ın bütün peygamberleri ile onlara gönderdiği kitapları hakkındaki inancını ve ona teslimiyetini bildirmesini emretmiştir. İşte onun dışında hiçbir dinin kabul edilmeyeceği Allah'ın dini budur ve bu dinin dışındaki dinlere tabi olanlar hüsrana uğrayanlar olacaktır.

Ayetlerin ihtiva ettiği ilan ve telkin insan düşüncesinin derinliklerine nüfuz eden üstün bir güce sahiptir. Öyle ki bu güç; statik beyinler ve hasta kalpler dışında, selim akıl sahibi, temiz kalpli, iyi niyetli ve hakka/hakikata yönelen herkesi etkisi altında bırakmaktadır. Yine ayetlerin ifade ettiği gibi, onlan delillerle suskun hale getiren Nebi (s), düşmanlarına karşı üstün bir konumdadır.

Müfessirler, "Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi isteyerek istemeyerek O'na teslim olmuştur" cümlesinin yorumu hakkında çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Bu görüşlerden bazıları problemlidir.[86[86]] Bize göre tabir üslubi bir tabirdir. Bu ve benzeri tabirler Mekki sûrelerde geçmiştir.[87[87]] Cümleden maksat, evrendeki bütün varlıklara nüfuz e-den Allah'ın kudret ve hükmünü açıklamak, hiçbir yaratığın onun kudret ve etkin hükmünün sınırlan dışında olamayacağını beyan etmektir. Bu hususta Üstad Reşid Riza'nın görüşleri de aynı doğrultudadır. Allah herşeyi en iyi bilendir. [88[88]]

85[85] Hazin, Tabresi.

86[86] Taberi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi ve diğerleri

87[87] Bkz. Ra'd 15, isra 44, Fussilet 11.

88[88] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/441.

86- İman ettikten, Rasui'ün hak olduğunu gördükten ve kendilerine açık delilier geldikten sonra, İnkar eden bir topluma Allah nasıl yol gösterir? Allah zalim toplumu doğru yoia iletmez.

87- İşte onların cezası: Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir.?

88- Onun içinde ebedi kalacaklardır. Onlardan azab hafifletilmeyecek ve onlara asla fırsat verilmeyecektir.

89- Ancak ondan sonra, tevbe edip uslananlar başka. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

90- Onlar ki, inandıktan sonra, inkar ettiler, sonra inkarları arttı, onların tevbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar sapıkların ta kendileridir.

91- İnkar edip kâfir olarak ölenler, dünya doîusu altın fid-ye vermiş olsa dahi hiçbirinden kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azab vardır ve onların hiçbir yardımcıları yoktur!

Kullanılan ifadeler bakımından sade olan bu ayetlerde, Nebi (s)'ye inandıktan ve o-nun peygamberliğinin delilleriyle, getirdiği kitabın doğruluğunu gördükten sonra inkar edenler şiddetle kınanmaktadır. Bu şekilde davrananların zulümleri ve Allah'ın tevfiki-ne ulaşamayacakları dile getirilmiş ve Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lanetlerinin bunlar üzerine olacağı, tevbe edip salih amel işleyenler dışında onların cehennemde ebedi kalacakları bildirilmiştir. îmanlarından sonra kafir olup küfürlerinde ileri gidenlerin ise tevbeleri asla makbul olmayacak, küfreden ve kafir olarak Ölenlerden de -yeryüzü dolusu altın dahi olsa- asla fidye kabul edilmeyecektir. İşte onlar için elim bir azap vardır ve onlar Allah katında bir yardımcı da bulamayacaklardır.

Müfessirler bu ayetlerin iniş sebebi hakkında değişik rivayetler nakletmişlerdir. Bir rivayete göre, iman ettikten sonra dininden dönüp kafir olan, Medine'yi terkederek kendi memleketlerine giden Araplar hakkında nazil olmuştur. Bunlardan bir kısmı, Kurey-ş'e katılmış bir kısmı, tekrar dönmüş ve pişman olup tevbe etmişlerdir. Bir kısmı da daha bir şiddetle küfürlerinde ısrar etmişlerdir. Bir başka rivayete göre, yanlarındaki kitapta Nebi (s)'nin peygamberliğinin delillerini gördükleri halde onu inkar eden yahudi ve hrıstiyanlar hakkında nazil olmuştur. Bir diğer rivayete göre ise; Nebi (s)'nin peygamberliğini önceden müjdeleyen, Araplara onun sıfatlarını anlatan ve onun kendilerinden geleceğini söyleyen yahudiler hakkında nazil olmuştur. Bakara sûresinin 89. ayetinde bunlardan bahsetmiştik.

Rivayet edildiği şekliyle Ehli Kitab ve yahudiler, Nebi (s)'ye fiilen iman edip sonra inkar edenleri zikreden bu ayetlerin mefhumuyla tamamen uyum arzetmemektedir. Araplardan irtidad eden bir topluluğa ilişkin ilk rivayetlerin nüzul sebebi olması daha uygundur.

Ancak bize göre, bu ayetler önceki ayetlerle bağlantılıdır ve bilhassa yahudiler hakkındadır. İman edip sonra inkar etmeleriyle, bu sûrenin 72. ayetinde müslümanları şüpheye düşürmek için birbirlerine: "Muhammed'e indirilenlere gündüz iman edin, akşam inkar edin'1 demeleri kastedilmiştir. Ayetlerden anlaşıldığına göre, yahudiler bu komplolarım uygulamış, önce Kur'an'a, peygambere imanlarını ilan etmişler daha sonra herhangi bir şeyi bahane ederek şüphelerini ortaya atmışlardı. Bu tutumlarından ötürü 69. ayetle başlayan ayetler silsilesinde şiddetli hamlelere, sert kınama ve tel'inlere muhatap olmuşlardır. Yahudilerin bu komplolarında başarılı olup bazı müslümanlar üzerinde etki meydana getirdiklerini, onların irtidadına ve tekrar küfre dönmesine sebep olabileceklerini uzak görmüyoruz. Muhtemelen 90-91. ayetler bu konudadır ve gerek zaman gerekse mevzu yönünden bu ayetlerle önceki ayetler arasında bir bağıntı sözkonusu olduğu için buraya konulmuştur. Onlardan bir kısmının pişman olup tevbe ettiği, bir kısmının ise küfürde ısrar ettiğini belirten rivayetin doğruluğuna da bu ayetler işaret etmektedir.

Ayetler, yahudilerin çeşitli tezgahlan, kalpleri hastalıklı olanların durumları ve Nebi (s)'nin bütün bunlar karşısındaki mücadelesi ile ilgili siret-i nebeviyeden canlı bir tabloyu gözler önüne sermektedir.

Ayetlerdeki korkutmanın ve yerginin şiddeti ise, gerek yahudilerden gerekse Araplardan irtidad edenlerin ne derece Nebi (s)'yi ve müslümanları üzdüğünü ortaya koymuştur. Muhtemelen bu durum, sünnette "mürted kam"nın helal kılınması hükmünü açıklar. Nitekim bir hadiste Nebi (s) şöyle demiştir: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Rasulullah olduğuma şehadet getiren müslüman bir kimsenin kanı ancak üç şey için helal olur. Kasten bir müslümani öldürürse, evli olup zina ederse ve dininden ayrılıp cemati terkederse[89[89]] Tercih edilen kavle göre, mürted hakkındaki bu hüküm, tevbe etmediği taktirde geçerlidir. İslam hukuku bu hükmü, bu sûrenin 89. ayetine ve sünnete istinaden vazetmiştir. Mürtedin, pişman olup tevbe etmesi halinde Nebi (s) tarafından affedildiği gerek bu ayetle ilgili rivayetlerde ve gerekse daha başka rivayetlerde sabittir.

Müfessirlerin, imandan sonra küfredip küfürde azgınlaşanların tevbelerinin kabul edilmemesini içeren 90. ayet hakkındaki yorumları değişik şekillerdedir. Bir kısım mii-fessirler, küfürlerinde ısrar ettikleri müddetçe tevbelerinin kabul edilmeyeceğini bir kısım ise, küfürlerinde oldukları müddetçe yaptıkları hayırlı amellerinin kabul edilmeyeceğini söylemişlerdir. Bu iki görüş zaten ayette zımnen ifade edilmiştir. Bir kısım mü-fessirler de, sıkıntı anında onların tevbelerinin kabul edilmeyeceğini, çünkü bu anda onların doğru olmayacaklarını ifade etmişlerdir. Bazıları ise, ölüm anında tevbelerinin kabul edilmeyeceğini belirtmişlerdir. İşte doğru olan bu son iki görüştür. Nitekim Nisa sûresinin 17-18. ayetleri de son kavli teyid etmektedir. Ayetlerde şöyle buyrulmuştur: "Allah'a göre şu kimselerin tevbesi makbuldür ki, cahillikle bir kötülük yapıp hemen ardından dönerler. İşle

---

[89[89]] Bkz. Tac, c. 3, s. 16, Bu hadisi, sahih müsned sahipleri rivayet etmiştir.

Allah, onların tevbesini kabul eder. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa kötülükler yapıp da sonra kendilerine ölüm gelip çatınca: Ben şimdi tevbe ettim, diyenlere ve kafir olarak ölenlere tevbe yoktur. Onlar için acı bir azab hazırlamış izdir."

Bize göre, bu ayet ve devamındaki ayette, işlenen fiilin çirkinliğine denk bir "in-zar/korkutma"ya ilişkin "açıklayıcı üslup" kullanılmıştır.

Ayette geçen "inkar edip kafir olarak ölenler, dünya dolusu altın fidye vermiş olsa dahi hiçbirinden kabul edilmeyecektir" cümlesi, zihinlerde altının büyük değerinden hareketle Allah'ın kafir olarak ölenleri asla affetmeyeceğini ifade etmektedir. Yani insanlarca çok kıymetli olan altından, bir dünya dolusu fidye verilmesi adeta imkansız olmasına karşın bunun verilebileceği kabul edilse bile kafirlerin yine de affedilmeyeceği bildirilmektedir. Bu ve benzeri tabirler Mekki sûrelerde tekrarlanmıştır.[90][90] [91][91]

92- Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça asla birre[92][92] (Allah'ın rızasına) eremezsiniz. Ne harcarsanız Allah onu bi-

"Sevdiğiniz Şeylerden Harcamadıkça Asla Birre(Allah'ın Rızasına) Eremezsiniz ..."

İfadelerin sade olduğu bu ayet, müslümanlara seslenmektedir. İniş sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadığımız gibi, önceki ayet ve sonraki ayet ile bu ayet arasında bir bağıntı da görülmemektedir.

Bir sonraki ayet hakkında rivayet edildiğine göre İsrail, Allah'a yaklaşmak için kendisine, en lezzetli yiyecekleri yasaklamayı adamıştı. Bir sonraki ayette geçen "en lezzetli yiyeceklerin terki" şeklindeki adağın anlamı ile bu ayetin "sevilen şeylerin infakı" şeklindeki anlamı arasında bir bağıntıdan sözedilcbilir. Eğer bu rivayet doğruysa, 92. ayet, bir sonraki ayet için bir giriş olmakta ve bu itibarla aralarında bir bağıntı oluşmaktadır. Zira, böylesi giriş mahiyetindeki ayetler Kur'an'ın sistematik yapısının özelliklerinden olup değişik yerlerde tekrarlanmışlardır.

Bakara sûresinin 267. ayetinde değişik bir üslupla sadaka veren kişinin sevdiği mallardan tasadduk etmesi gerektiği, sahibinin gözden çıkardığı ve hoşlanmadığı şeyleri ta-sadduk etmesinin çirkin olacağı belirtilmiştir. Bu ayette ise, sadaka verileceği zaman bu hususa uygun hareket edilmesi şart koşulmuştur. Bu yönüyle 92. ayet, Bakara süresindeki ayetten

---

[90][90] Yunus 54, Zümer 47.

[91][91] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[92][92] El-birre Burada "birr", Allah'ın rızası ve rahmeti manasınadır.

daha güçlü bir ifadeye sahiptir.

Netice olarak, ayette belirtilen bu şartın, zekat ve diğer sadaka çeşitlerinde de yerine getirilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Nitekim bu şart İnsanı, bütün işlerinde iyilik yapmaya teşvik eden Kur'an'ın genel ilkelerine de uygundur. Müfessirlcr, ashaptan bazılarının bu ayetin etkisi altında kalışlarını anlatan konuya ilişkin rivayetleri nakle imiş ler-dir. Bu rivayetlerden birinde şunlar yeralıyor: "Bu ayet nazil olduğunda Ensar'ın malca en zengini olan Ebu Talha: "Ey Allah Rasulü benim en çok hoşlandığım yer Bcyru-ha'dır. Orayı, ecrini Allah'tan umarak O'nun rızası için sadaka olarak veriyorum. Nasıl uygun görürsen öyle dağıt" dedi. Rasulullah (s): "Bu çok güzel bir iş. Ancak ben onu akrabaların arasında taksim etmeni uygun görürüm" dedi. Bunun üzerine Ebu Talha o bahçeyi akrabaları ve amcaoğulları arasında taksim etti.[93][93] Bir başka rivayette ise Ömer b. Hattab şöyle demiştir; "Ey Allah Rasulü, hiç bir şeyim bana Hayber'deki hissemden daha sevimli gelmedi. Ne buyurursun? Rasulullah: Aslını bırak, artırdığını tasadduk et, dedi.[94][94] Bir diğer rivayette ise Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: "Bu ayeti duyduğumda Rumiyye isimli cariyemden başka bana güzel gelen bir şeyim yoktu. Allah rızası için onu azad ettiğimi söyledim.[95][95] [96][96]

93- Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in[97][97] kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrailoğulları'na bütün yiyecekler he-laldi[98][98] De ki: "Doğru iseniz, Tevrat'ı getirip okuyun."

94- Artık bundan sonra da kim Allah'a yalan uydurursa, işte onlar zalimlerdir.

95- De ki: "Allah doğru söyledi öyle ise dosdoğru, Allah'ı birleyİci olarak İbrahim dinine uyun. O, ortak koşanlardan değildi."

Ayetlerde:

I- Tevrat nazil olmadan Önce Yakub (a)'un kendisine haram kıldığı şeylerin dışındaki bütün yiyeceklerin İsrailoğullarına helal olduğu bildirilmiştir.

II- Doğru yolda iseler Tevrat'ı okumalarını isteyerek Nebi (s)'nin yahudilere meydan okuması emredilmiştir.

---

[93][93] İbn Kesir

[94][94] A.g.e

[95][95] A.g.e

[96][96] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/
[97][97] İsrail Müfessirlerin cumhuruna göre bu kelime Yakub (a)'un ikinci ismidir. Nitekim Tevrat'ta Tekvin kitabının

32. babında Allah'ın, Yakub'u israil diye isimlendirdiği ve ona: "Bundan böyle ismin Yakub değil İsrail olacak" dediği yazılıdır.

[98][98] Hıllen Mubah veya helal mânâsına masdardır.

III- Gerçek ortaya çıktıktan sonra, Allah'a iftira edenler yerilmiş ve zalim-baği olarak nitelendirilmişlerdir.

IV- Kendisine vahyedilenlerde Allah'ın doğruluğunu bildirmesi ve müşrik değil, ha-nif bir müslüman olan İbrahim (a)'in dinine uymaya davet etmesi emredilmiştir.

Bu ayetlerin iniş sebebi hakkında Müfessirîer[99[99]] değişik rivayetler nakletmişlerdir. Rivayetlerde; yahudiler, Nebi (s)'ye -rivayetlerdeki farklılıklara göre- değişik sorular .yöneltmişler ve bu sorulara kendi doğru bildikleri gibi cevap vermesi halinde ona tabi olacaklarını söylemişlerdi. Ataları İsrail'in en çok sevdiği yiyeceği sordular, Allah Rasulü sorularını cevaplandırdı, onlar da verilen cevapların doğru olduğunu onayladılar. Ancak, deve eti ve arka'n-nisa (siyatik hastalığı) hususunda itiraz ettiler. Nebi (s), Yakub'un, Allah'a yaklaşmak için ve tutulduğu hastalıktan kurtulduğu taktirde nezrini yerine getirmek için en çok sevdiği deve etini kendi kendine yasakladığım söylemişti. Yahudiler bunu inkar ettiler ve deve etlerinin İbrahim dininden kalma bir yasaklama olduğunu, Yakub (a)'un da İbrahim dinine ittiba ederek bunu kendi zürriyetine yasakladığını söylediler. İşte ayetler bunun üzerine nazil olmuş ve bu iddilan yalanlayarak onlara meydan okumuştur. Bir başka rivayete göre ise yahudiler Hz.Peygamber'in deve etini helal kılmasını tartışma mevzuu yapmışlar ve kendilerinin İbrahim dininden olduklarını iddia ederek deve eti yasağının İbrahim dininden gelme olduğunu söylemişlerdi. Ayetler nazil olarak onları yalanlamış ve onlara meydan okuyarak, İsrailoğullari'na Tevrat inmeden önce bütün yiyeceklerin helal olduğunu ve Tevrat nazil olduktan sonra İsrail'in kendi kendine bunu haram kıldığını bildirmiştir.

Her iki rivayet de, ayetlerin içeriğine uygundur. Rivayetlere ve ayetlerin ifadesine göre, Nebi (s) ile yahudiler arasında bir tartışma mevzuu olan bu konuda ayetler, onlara meydan okumuş ve iddialarını Tevrat kaynağından doğrulamalarını istemiş, ancak onlar bundan aciz kalmışlardı. Nebi (s) ise bu tartışmada üstün konumda bulunmakla onların bu iddialarıyla Allah'a iftira ettiklerini ortaya koymuştur. Daha sonra üçüncü ayet (95) bu hususta Allah'ın doğruluğunu beyan ederek, onlan Nebi (s)'nin de üzerinde bulunduğu İbrahim milletine tâbi olmaya çağırmıştır. [100[100]]

96- Doğrusu insanlara İlk kurulan ev, Mekke'de olandır. Alemler için mübarek ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur.

97- Onda açık açık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Ona giren, güvene erer. Yoluna sücü yeten herkesin, o Ev'e gi(dİp haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır. Kİm nankörlük ederse şüphesiz Allah, bütün alemler-den zengindir.

[99[99]] Taberi, Hazin, İbn Kesir, Tabresisi

[100[100]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/447.

Açık ifadelerin kullanıldığı ayetlerde Ka'be'nin faziletine, bereketine ve bütün alemlere kılavuzluk ettiğine işaret edilmiş, Allah'a ibadet için ilk kumlan evin burası olduğu ve burada Makam-ı İbrahim'e delalet eden işaretlerin bulunduğu hatırlatılmıştır. Her kim bu eve girerse emniyettedir. Allah, buraya yol bulan herkesin Allah'a yaklaşmak ve O'na ibadet maksadıyla burayı ziyaret etmesini ve haccetmesini farz kılmıştır. Bundan sonra her kim nankörlük ederse Allah'a bir zarar vermiş olmaz. Zira O, bütün alemlerden ve onların ibadetlerinden müstağnidir. Yani onların ibadetlerine muhtaç değildir.

Müfcssirlerin rivayet ettiklerine göre "Doğrusu insanlara ilk kurulan ev ..." ayeti ve devamındaki ayet, Beytü'l Makdis'in (Kudüs) ve oraya yönelmenin daha faziletli olduğunu iddia eden yahudilerle Nebi (s) ya da müslümanlar arasında vuku bulan tartışma üzerine nazil olmuştur.

Görüldüğü gibi bu rivayet, ayetlerin mânâsına uygundur. Nitekim ayette, onların bu iddiaları yalanlanmış ve Kabe'nin Kudüs'ten üstün olduğu belirtilmiştir. Kabe'de Allah'a ibadetin Kudüs'le kıyaslanması ve Kabe'nin Hz. İbrahim'e olan yakınlığı, Kabe'nin yanıbaşında Makam-ı İbrahim diye bilinen makama delalet eder. "O Ev'e gidip haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkidir" cümlesi de, haccın İbrahim (a)'den kalma bir ibadet olduğuna başka bir delil olarak kabul edilebilir. Nitekim bu hususu, Bakara sûresinin 124-128. ayetleri ve Hacc sûresinin 26-28. ayetleri dile getirmiştir. Bunların yanısıra bizce, bu iki ayet önceki ayetlerle bağlantılıdır. Zira, Kâbc ve Kudüs'ün üstünlüğü tartışması da önceki ayetlerde zikredilen meseleden doğmuştur. Once ki ayetler, Allah'ın doğruluğunu bildirerek ve İbrahim milletine tabi olmaya çağırarak son bulmuşlardı. Bu iki ayet ise içerdiği hacc ibadetiyle, tabi olmaya çağrılan İbrahim dinine yahudilerin değil, Nebi (s)'nin uyduğunu ortaya koymaktadır. Bu cihetten Önceki ayetlerle bu iki ayet arasında bir bağlantı sözkonusudur.

Müfessirler, "Doğrusu insanlara ilk kurulan ev, Mekke'de olandır" cümlesi hakkında değişik rivayetler nakletmişlerdir. Bu rivayetlere göre cümle, zahiri gibidir. Kabe, yeryüzünde Allah'a ibadet için kurulmuş ilk evdir. Buna dayanarak, Kabe'nin Adem'le birlikte yaratıldığı, onu ilk tavaf edenin Adem olduğu, tufan zamanında Allah tarafından yükseltildiği ve Allah'ın İbrahim'e onu tekrar inşa etmesini emrettiği rivayet edilmiştir. Bir başka rivayete göre de bu cümle, Kabe'nin hacc yeri, kıblegah ve güven yeri olan ilk ev olduğunu ifade eder. Bu zikredilenler, sahih Nebevi haberlerle desteklenmediği için kabul edilmesi olanaksızdır. Ancak, bu evin İbrahim ile bağıntısını zikreden görüş, ayetlerin mânâsına uygun düşmektedir.

Ayette geçen "bekke" ismi hakkında da müfessirler tarafından çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşte, Arapların "be" ve "mim" harflerini cümlelerinde olduğu gibi

birbirinin yerine kullandıkları belirtilmiştir. Bir başka görüşte ise "bekke" sözcüğünün "izdiham" mânâsında olduğu, Kabe'de insanlar tavaf için izdihama sebep olduğundan ona bu ismin verildiği söylenmiştir. Her halükârda "bekke" ismi Mekke'nin bir diğer adıdır. Zira Fetih sûresinin 24. ayetinde Mekke ismi zikredilmiştir: "Mekke'nin göbeğinde, sizi onlara galip getirdikten sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çeken O1 dur. Allah yaptıklarınızı görmektedir." Tercih edilen kavle göre, her iki isim de İslam'dan önce kullanılmaktaydı.

Bazı müfessirler bu ayetleri açıklarken; İbrahim, Hacc ve Bakara sûresinin ilgili ayetlerinde Kabe ve inşasının evveliyetine dair bir kısım rivayetleri nakletmişlerdir. Biz de, bu sûrelere ilişkin açıklamalarımızda sözkonusu rivayetlerin özetini arzetmiştik. Burada tekrar etme lüzumu görmediğimiz için bu rivayetleri geçeceğiz.

Ayetler, belirli döneme ait bir ccdelleşme ile ilgili olmasının yanısıra, "O Ev'e gidip haccetmesi insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır" cümlesiyle İslam'da Hacc farizasının Kur'anî ve seri dayanağını da oluşturmuştur. Hacc ve Bakara sûrelerine nazaran, bu ayette Hacc ibadetinin farziyeti, daha kuvvetli bir ifadeye dayanmaktadır. Hacc ibadetine güç yetirme, İbrahim (a)'in makamı ve Hacc'ın rükünleri gibi meselelere Bakara ve Hacc sûrelerinde genişçe yer verdik ve bu hususta ulema tarafından rivayet edilen görüşleri özetledik. Tekrarına lüzum görmüyoruz.

Ayette geçen "Ona giren, güvene erer" cümlesi ise, o bölgeye giren ve o bölgede bulunan manasınadır. Yani, Mekke ve belirli bir hududa kadar Mekke etrafına giren kimse emniyetledir. Bu hususa da Kasas, İbrahim, Ankebut ve Bakara sûrelerinde genişçe yer verdik. [101[101]]

98- De ki: "Ey Kitab ehli, Allah yaptıklarınızı görürken neden Allah'ın ayetlerini inkar ediyorsunuz?"

99- De ki: "Ey Kitab ehli, gerçeğin şahitler[102[102]]' olduğunuz

halde, niçin Allah'ın yolunu eğri göstermeğe yeltenerek, Allah yolundan çevirmeğe çalışıyorsunuz? Allah yaptıkları " nızdan habersiz değildir.

Yukarıdaki iki ayette:

I- Nebi (s)'ye hitaben Ehli Kitab'a, yerici bir üslupla; neden Allah'ın ayetlerini inkar ettiklerini

---

[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/448-449.

[102[102]] Şüheda "Onun gerçek olduğuna şahit olduğunuz halde" şeklinde mânâ kazandığını söyleyenler olduğu gibi, şüheda kelimesinin "gafil olmayıp gerçeği bilenler" olarak mânâlandığını söyleyenler de olmuştur.

ve niçin Allah'a iman edip O'nun yolunda yürümek isteyenleri engellediklerini sorması emrediliyor.

II- Onlar, risaletin doğruluğunu ve davetin hak olduğunu bildikleri halde bu tavırları sergiledikleri için ilahi yergiye muhatap oluyorlar

III- Allah'ın, yaptıklarından habersiz olmadığı bildirilerek ayrıca uyarılıyor!ar.

Bu ayetlerin iniş sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Müfessirlerin çoğunluğu, ayellerdeki hitabın yahudilere mahsus olduğu görüşündedir. Bu görüş, önceki ayetlerin yahudiler ve onların komploları ile ilgifi oluşuna da uygun düşmektedir.

Bize göre bu iki ayet, önceki ayetlerde anlatılanların bir devamı niteliğindedir. 86-91. ayetlerle ilgili rivayetlerde zikredildiği veçhile müslümanlardan bir kısmının irtidad etmesiyle bu iki ayet arasında bir ilgi sözkonusu olabilir. Yine bu iki ayet, bir giriş mahiyetinde sonraki ayetlerle de bağlantılı olabilir. Nitekim sonraki ayetlerde, yahudilerin komplo ve tuzaklarına değinilmiştir.

Ayetlerde; yahudileri yerici ve korkutucu yönde kuvvetli bir ifade kullanılmış, ne zaman-nerede olursa olsun benzeri durumlarda mü'minlere kapsamlı-uyarıcı mesajlar verilmiştir. [103[103]]

100- Ey inananlar, kitab ehlinden herhangi bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra, sizi döndürüp kâfir yaparlar.

101- Size Allah'ın ayetleri okunmakta ve O'nun Elçisi de aranızda iken nasıl inkar edersiniz? Kim Allah'a sarılırsa muhakkak ki o, doğru yola iletilmiştir.

102- Ey inananlar, Allah'tan , O'na yaraşır biçimde korkun ve ancak müslümanlan olarak ölün.

103- Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz, kalblerinizi uzlaştırdı. O'nun nimetiyle kardeşler oldunuz. Siz ateşten bir çukurun kenarında[104[104]] bulunuyordunuz, sizi ondan kurtardı. Allah size ayetlerini böyle açıklıyor ki, yola gelesiniz.

Ayetler:

I- Müslümanlara hitaben, bir kısım Ehli Kitab'ın sözlerine kulak verip onlara tabi

---

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/450-451.
[104[104]] Sefa Kenar ve taraf manasınadır.

olmamaları konusunda onları uyarıyor. Ehli Kitab'm bu şekilde onları dinlerinden dön-derip kâfir yapmak istediklerini beyan ediyor. Onlara kulak vererek tuzaklarına düşecek olsalar, onların istedikleri yerine gelmiş olacaktır.

II- Uyarıcı mahiyette bir üslupla, imanlarından sonra Allah'ın ayetleri kendilerine okunduğu ve Rasululfah'ta aralarında olduğu halde nasıl inkar edebilecekleri sorgulanıyor.

III- Allah'a ve O'nun ayetlerine bağlanarak ilahi sınırlara riayet edenlerin sağlam ve gerçek yola iletildikleri hatırlatılıyor.

IV- Yine müslümanlara hitaben, Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korkmaları, İslam'da sebat edip müslüman olarak ölmeyi arzulamaları, Allah'ın sağlam ipine topyekün, tek yürek ve tek yumruk olarak sarılmaları ve ayrılığa düşmemeleri emrediliyor. Daha sonra Allah'ın onlar üzerindeki nimeti hatırlatılarak, bu nimet sayesinde düşmanlar iken kalplerinin uzlaştınlıp kardeş kılındıkları, tam bir ateş çukurunun kenarında iken oradan kurtarıldıkları bildiriliyor. Bütün bu emirlerde, mü'minleri parçalanmaktan ve inkardan kurtaracak, onları Allah'ın ipine sarılmak suretiyle hidayete götürecek ulvi değerler mevcuttur.

Müfessirlerin cumhuruna göre ayette sözü edilen Ehli Kitab, yahudilerdir.[105[105]] Onların bu hususta rivayet ettikleri özetle şöyledir: Bazı yahudilere, Nebi (s)'nin etki alanının genişlemesi ve güçlenmesi ağır gelmişti. Onlar bu kuvvetin, özellikle Medineli Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki İslami kardeşlikten ve dini vahdetten meydana geldiğini görüyorlardı. Bu kardeşlik sayesinde, eski cahili savaşlarını unutan Evs ve Hazrec kabilelerini, fitneye düşürüp savaş günlerini onlara hatırlatmak suretiyle komplolar tezgahlamaya başladılar. Çok geçmeden bu tuzağa düşürülen Evs ve Hazrec, aralarında tartışmaya ve birbirlerine eski üstünlüklerini övünerek anlatmaya başladılar. Fitne büyüdü ve birbirlerini meydana çağırıp silahlarını kuşanmaya yeltendiler. Haber Hz. Peygamber'e ulaşınca, muhacirlerin büyükleriyle birlikte derhal oraya gitti ve onlara İslamın nimetini, İslami kardeşliği hatırlattı. Bunun üzerine kalplerindeki harp duygusu yatıştı. Bunun şeytani bir aldatmaca, yahudilerin bir komplosu olduğunu idrak ettiler. Daha sonra kucaklaştılar ve Allah'ın onlar üzerindeki nimetine hamdettiler.

Ayetlerle bu rivayetin içeriği, uyum halindedir. Yahudiler, böylesi bir toplumsal suça yönelerek, Rasulullah (s)'m İslam kardeşliği üzerine tesis ettiği İslami yapıyı ortadan kaldırmak istemişlerdi. Ayetler, kullanılan üslup yönünden de sözkonusu rivayetle uyuşmaktadır.

Bize göre ayetler, öncekilerle de konu ve siyak bakımından bağlantılıdır. Nitekim, bu ayetlerde yahudilerin müslümanlar karşısında tezgahladıkları oyunların bir başka sahnesi gözler önüne serilmiş olmaktadır.

[105[105]] Taberi, Hazin, İbn Kesir, Taberesi, Beğavi.

Ayetler belli bir döneme ait olmakla birlikte, içerdiği üstün değerler her zaman ve her yerde uyulması gereken ulvi değerlerdir. Gerek müslümanlann İslami hedeflere, Kur'an ve sünnete sarılmaları, gerekse onları bir araya getiren ve güçlü bir kitle haline dönüştürecek olan İslam kardeşliğine bağlanmaları bu değerlerin gereklerindendir. Yine bu öğretinin ışığında, müslümanlara zarar vermek onları parçalamak azminde olanların vesveselerine müslümanlann kulak vermemeleri gerekmektedir. [106[106]]

104- İçinizden hayra çağıran, İyiliği emredip kötülükten meneden bir topluluk olsun; işte onlar başarıya erenlerdir.

105- Kendilerine açık deliller geldikten sonra bölünüp ihtilaf edenler gibi olmayın. İşte onlar (evet) onlar için büyük bir azab vardır.

Ayetler müslümanlara seslenmekte; birinci ayet, daima onlardan hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunmasını emretmektedir. İkinci ayet ise, Allah'ın ayetleri ve apaçık delilleri geldiği halde ayrılığa düşüp parçalanan önceki ümmetler gibi olmamaları konusunda onları uyarmaktadır. Onlara hak ve batılı, hidayet ve sapıklığı açıkladıktan sonra birinci ayette emredilene tabi olanlar kurtuluşa erenlerdir, buna mukabil ikinci ayette nehyedilene tabi olanlar ise elim bir azaba uğrayacak olanlardır. [107[107]]

İyiliği Emredip Kötülükten Menetmek Kurumsal Bir Çaba Gerektirir

Bu iki ayetin iniş sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Ancak, yine müslümanlara hitabın yeraldığı önceki ayetlerin bir devamı niteliğindedir. Zira bu iki ayette, müslümanlann yapmalan gereken en Önemli vazifeler ve onlara daha yararlı olacak davranışlar beyan edilmiş, ayrılık ve parçalanmalarından doğacak tehlikeler açıklanmıştır.

Ayetler, bütün yer ve zamanlan kapsayan ulvi prensipleri ihtiva etmektedir. Nitekim müslümanlara, içlerinde daima hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü nehyeden ve ara-larındaki kardeşlik bağını muhafaza eden bir topluluğun bulunmasını kesin bir üslupla farz kılmaktadır. Kendilerinden öncekiler gibi dağılmamaları, dinlerinin açık hükmüne sarılmaları ve öncekiler gibi ihtilafa düşmemeleri emredilmiştir onlara...

Birinci ayette beyan edilen üç vazife, bütün mekan, zaman ve şartlara uygun olabilmesi yönünden mutlak ve genel bir tarzdadır. Birincisi; iyilik, adalet, ihsan ve dayanışmaya

---

[106[106]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/451-453.
[107[107]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/453.

davet... İkincisi, fert ve toplumun maslahatı, istikran için gerekli dinamikleri emretmek... Üçüncüsü, fert ve toplumun zararına, bozulmasına sebebiyet veren her şeyi nehyetmek...

Açıktır ki, bu vazifeler ve prensipler, topluma güç veren, toplumsal refahı ve dayanışmayı sağlayan dinamiklerdir. İslam toplumu bu temel dinamikler sayesinde mutlu olabilir; serden, isyandan, günahtan, zulüm ve fuhuştan uzak kalabilir.

Ayetin üslubuna dayanan alimler, İslam toplumlarında bu vazifeleri ifa edecek bir topluluğun bulunmasının farz olduğunu söylemişlerdir. Eğer herhangi bir dönemde, İslam şeriatının bu en önemli vazifelerini ifa edecek bir topluluk bulunmazsa o taktirde toplumun bütün fertleri günahkâr olur.

Yine açıktır ki, bu vazife ve prensipler, geniş yelpazede sosyal, ahlaki ve insani olmak üzere olumlu-olumsuz onlarca alana yayılmaktadır. İşte bu ayet, toplumsal iyileşme ve ahlak gibi değişik alanlarda tükenmek bilmeyen bir dinamizmin kaynağı durumundadır.

Ayetler, bu hususta sözkonusu vazifeleri "sizden bir Topluluk" cümlesiyle, bir cemaata yüklemektedir. Zira ferde oranla cemaat, bu vazifeyi suistimal etmek, şahsi arzular doğrultusunda hareket etmekten uzaktır ve böylesi hassas vazifelerin ancak ehli olanlara tevdi edilmesi gerekir.

Birçok yerde de ifade ettiğimiz gibi müslüman bir kimse, fert olarak bu vazifeden muaf olduğunu zannetmemclidir. Zira bu vazifeler, ilahi emre muhatap olan bütün müs-lümanlara farz kılınmıştır. Nitekim, müslüman bir ferdin herhangi bir tehlike ya da kötü sonuçlara sebebiyet vermeksizin yapabileceği birçok vazife bulunmaktadır.

Müfcssirler bu ayetlerin tefsirine ilişkin bir çok rivayet naklctmişlerdir.[108[108]] Bu riva-yetlerden birinde şunlar yeralıyor: "Rasulullah (s) 'İçinizden hayra çağıran...' ayetini okuduktan sonra: 'Hayr, Kur'an'a ve sünnetime uymaktır' dedi." Bir başka hadiste Ra-sulullah (s) şöyle demiştir: "Sizden biri bir kötülük görürse eliyle onu değiştirsin, eğer buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin, eğer buna da gücü yetmiyorsa kalbiyle buğzet-sin. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır!" Bir rivayette 'bu aşamadan sonra hardal tanesi kadar iman olmaz' ibaresi nakledilmektedir. Bir diğer hadiste ise Rasulullah (s) şöyle demiştir: "Nefsim, kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, iyiliği emredecek ve kötülüğü yasaklamaya çalışacaksınız veya Allah, tarafından size bir azab gönderecektir, sonra O'na dua edeceksiniz, fakat duanız kabul olunmayacaktır." Görülüyor ki, her yerde olduğu gibi Kur'anî telkin ile Nebevi telkin burada da birbiriyle uyum halindedir.

Bu hususta Hacc sûresinin 41. ayetini hatırlatalım. Tefsirini daha önce yaptığımız bu ayet-i kerimede, emr'i bil-maruf ve nehy'i ani'l-münker, sadık iman sahibi mü'minlerin karakteristik bir özelliği olarak zikredilmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, bu seri vazifeyi

---

[108[108]] Bkz. İbn Kesir.

terkedenler ancak iman ve teslimiyetlerinde sadık olmayanlardır.

Evet... Bazı müfessirler son ayeti (105) bidat ehline ve İslam fırkalarının şaz olanlarına hamletmişler ve bu ayetin onlara işaret ettiğini söylemişlerdir. Bu hususta naklettikleri hadiste ise şunlar yeralıyor: "Rasulullah (s) şöyle dedi: Kitap ehli olanlar dinlerinde 72 fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet ise 73 fırkaya ayrılacaktır. Biri hariç hepsi cehennemdedir. O ise cemaattir.[109[109]]

Ancak son ayet ile bu rivayet arasında herhangi açık bir ilgi göremiyoruz. Bize göre müfessir, bu mânâya geldiğini zannederek ayeti hadise uyarlamaya çalışmış olmalı. Biz bu görüşe katılmıyoruz. Zira gerek bu ayet, gerekse Önceki ayetlerin ruhuna bakılacak olursa, burada müslümanlann dünya-ahiret işlerinde tefrikadan ve ihtilafa düşmekten Thenedildiği görülecektir.

Nitekim bu ayetin ifade ettiği öğretiye paralel olarak hem dünyevi hem de dini meselelere dair birçok hadis nakledilmiştir. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste şunlar yeralıyor: "Her kim itaatten ayrılır ve cemaati terkeder de Ölürse cahiliye ölümüyle ölmüştür. Asabiyet bayrağı altında Öldürülen ve asabiyet için savaşan ümmetimden değildir." Arfece'nin rivayet ettiği bir hadiste ise şunlar geçmektedir: "Rasulullah'in şöyle dediğini işittim: Felaketler olacak felaketler. Her kim bu ümmetin davasından ayrılmak isterse, kim olursa olsun boynunu vurun"[110[110]][111[111]]

106- O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır. Yüzleri kararanlara "İnanmanızdan sonra inkar mı ettiniz ha? Öyle ise İnkar etmenize karşılık azabı tadın!"

107- Yüzleri ağaranlar ise Allah'ın rahmeti içindedirler, orada sürekli kalacaklardır.

108- İşte onlar Allah'ın ayetleridir. Onları sana hak ile okuyoruz. Allah, alemlere zulmetmek istemez.

109- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. Büîün İşler Allah'a döndürülür.

Ayetlerde:

I- Kıyamet gününde herkesin ameline göre, bir kısım insanların yüzlerinin beyazla-şacağı, bir

---

[109[109]] Hadisi İmam Ahmed, Muaviye b. Ebi Süfyan'dan rivayet ederek tahric etmiştir. Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri hadiste naklettiğimiz hadisin sadece birinci kısmı vardır. Hadis şöyledir: "Rasulullah (s) şöyle dedi: 'Yahudiler, 71 veya 72 fırkaya ayrıldılar Hıristiyanlar da 71 veya 72 fırkaya ayrıldılar. Ümmetim ise 73 fırkaya ayrılacaktır". Bir rivayette şu faziaiık mevcuttur: "72 fırka ateşte 1 fırka cennettedir. O da cemaattir." Bkz. Tac, c

1, s. 39-40

[110[110]] Tac. ç. 3, s. 40-41

[111[111]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

kısmının ise kararacağı hatırlatılmıştır.

II- Yüzleri kararanların zımnen, imanlarından sonra küfredenler oldukları ifade edilmiştir. Yüzleri beyazlaşanlar ise imanlarında sabit ve muhlis olan mü'minlerdir. îmanlarından sonra kâfir olanlara: "Küfrettiğinizden Ötürü tadın azabı" denilir. Diğerleri ise Allah'ın rahmetine nail olur ve orada ebedi kalırlar.

III- Nebi (s)'ye hitaben, kendisine vahyolunan ayetlerin hakkı ihtiva ettiği hatırlatılmış ve Allah'ın insanlara zulmetmek istemediği, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allah'a ait olduğu ve bütün işlerin ona döndürüleceği bildirilmiştir. [112[112]]

Ak Yüzler, Kara Yüzler

"O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır..."

Bildiğimiz kadarıyla müfessirler, bu ayetlerin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayet nakletmemişlerdir. Bizce bu ayetler, Allah'ın ipinden ayrılan ve kendisine ayetler geldikten sonra inkar edenlerin korkutulduğu önceki ayetleri takip etmektedir.

Kur'an'ın değişik yerlerinde geçtiği üzere bu ayetlerde de; insanların dalalet ve İsyanı kendilerinin seçtiği, dolayısıyla yaptıkları şeylerden sorumlu tutuldukları ve Allah'ın insanlar için şerri, dalaleti ve zulmü istemediği gibi insanlara da zulüm yapmayacağı belirtilmiştir.

Yüzlerin beyazlaşması ve siyahlaşması tabiri başan-yenilgi, doğru-yalan gibi konularda mecazidir.

İbn Kesir ayetin tefsirinde İbn Abbas'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Ehl-i Sünnet ve'1-cemaat'in yüzü beyazlaşır, ehli bidat ve diğer fırkaların yüzleri ise siyahlaşır". İbn Abbas'tan nakledilen bu söz, haddi zatında tutarlıdır. Bununla birlikte, bidatlann ve ehli sünnet kavramının ibn Abbas'tan sonraki dönemde ortaya çıkması, bu görüşün tutarlığına mani değildir.

Müfessir Hazin ayetin tefsirinde, Ali b. Ebi Talib'den şu hadisi rivayet eder: "Bir kimse evinden çıkar ve cennete girmesini gerektirecek bir iş yapmış olarak döner. Bir kimse de evinden çıkar ve cehenneme girmesini gerektirecek bir iş yapmış olarak döner. Daha sonra: "O gün bazı yüzler ağarır..." ayetini okudu."

Bu görüş de tutarlıdır ancak ayetin tefsirini ifade etmekten çok ayete uyarlandığı görülmektedir. Bize göre ayet, iman-küfür noktasında bütün insanları ve bütün amelleri ihtiva

---

[112[112]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/456.

eder. Cümle, kıyamet gününde insanların amellerine uygun olarak nasıl bir durumda olacaklarını tasvir etmekle onları uyarmakta, korkutmakta ve müjdelemektedir.

Müfessirler Tabiin'e ve Tabei Tabii'ne istinaden "İmanınızdan sonra inkar mı ettiniz?" cümlesinin kimleri kasdettiği konusunda değişik görüşler naklctmişlerdir. Kimisi, !mi cümleden maksadın münafıklar olduğunu, kimisi Ehli Kitab, kimisi de Ebu Bekir (r) zamanında irtidad eden havaric ve fitneciler olduğunu söylemişlerdir. Bu hususta bir de bazı hadisleri nakletmişlerdir. Bu hadislerden birinde Rasulullah (s) şöyle demiştir: "Ben Havz üzerine ilk ulaşanınızım. Sizden bir kısım insanlar bana geldiler, ben onlara ulaşmak için yaklaştığımda yanımda kaynaşmaya başladılar. 'Ya Rab ashabım!' dedim. Dedi ki: Senden sonra onların neler yaptıklarını bilmiyorsun."[113[113]]

Ali b. Ebi Talib'den, Haricilerle karşılaştığında onlara şöyle dediği rivayet edilir: "Rasulullah'ı şöyle derken işittim: Ümmetimden bir topluluk çıkacak ve Kur'an'i okuyacaklar ama sizin okuduğunuz gibi değil. Namazları sizin namazınız gibi değil. Oruçları da sizin oruçlarınıza benzemez. Kur'an'ı kendi lehine okurlar. Halbuki Kur'an aleyhlerindedir. Namazları gırtlaklarından aşağı inmez. Okun yaydan çıktığı gibi İslam'dan çıkarlar. Nerede görürseniz onları öldürün. Kıyamet gününde onları öldürenlere Allah katından ecir verilir."[114[114]] Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir başka hadiste ise Rasulullah (s) şöyle demiştir: "Bir kimsenin mü'min olduğu günün akşamı kâfir olduğu ve mü'min olduğu akşamın sabahı kâfir olduğu ve dinini dünya mctaına sattığı karanlık gecenin parçalan gibi olan fitneleri, (salih) ameller aracılığıyla gidermekte acele edin"[115[115]]

Bu hususta belirtilen görüşler haddi zatında doğrudur. Fakat, ayeti tefsir etmekten ziyade ayete uyarlanmışlardır. Rivayetler ise, tam olarak bu ayet hakkında değildir. Zira, ayetin Hariciler hakkında olduğu görüşüne binaen bu rivayetler zikredilmiştir. Ayetlerin ilham ettiği husus şudur: Bu ayetler, bir yönüyle önceki ayetlerde anlatılan irtidad hadisesi, Ehli Kitab'ın vesveselerine kulak vermekten ve ayrılığa düşüp parçalanmaktan mü'minlerin kaçındırılması ile İlgili, bir başka yönüyle de nazil olduğu esnada müjdeci-korkutucu olarak; mü'min, münafık, kâfir, mürted, harici ve fitneci olan tüm insanlarla alakalıdır. [116[116]]

110- Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer Kİtab ehli, inanmış olsaydı, elbette kendileri için İyİ olurdu. Onlardan inananlar da var, ama çokları yoldan çıkmışlardır.

[113[113]] Bkz. Hazin. Hadis İbn Mesud'a dayandırılmıştır. Hazin bu hadisin metnine yakın olan iki hadis daha zikreder. Bunlardan biri Enes'e diğeri ise Ebu Hureyre'ye isnatııdır. Bu hadisleri, beş hadis kitabında geçen sahih hadislerin toplandığı "Tac"da bulamadık.

[114[114]] Hazin. Bu hadis Buhari, Müslim ve Tirmizİ'de değişik lafızlarla geçmektedir. Bkz. Tac. c. 1, s. 285-286

[115[115]] Hazin. Bu hadis Tirmizi'de başka bir sigayla dercedilmiştir.

[116[116]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/456-458.

111- Size eziyetten başka bir zarar veremezler. Sizinle savaşanlar bile, size arkalarını dönüp kaçarlar, sonra onlara yardım da edilmez.

112- Nerede olsalar, onlara alçaklık vurulmuştur. Meğer ki Allah'ın ahdine ve insanların ahdine sığınmış olsunlar. Allah'ın gazabına uğradılar ve üzerlerine miskinlik damgası vuruldu. Böyle oldu, çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlar, haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı ve çünkü isyan etmişlerdi, haddi aşıyorlardı.

Ayetlerde:

I- Müslümanlara müjdeci bir hitapla, Allah'a imanları ve emri bil maruf nehyi anil miinker vazifesini yerine getirmeleri sebebiyle yeryüzünde çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldukları bildirilmiştir.

II- Ehli Kitab'a ise ycrici bir üslupla işaret edilmiştir. Zira, Nebi (s)'nin risaletine i-man etselerdi kendileri için hayırlı olurdu ve Allah'ın mü'minlere has kıldığı bu meziyetten mahrum olmazlardı. Fakat, onlardan az bir gurup hariç iman etmediler, onların çoğu fasıktırlar.

III- Yine müslümanlara onların kalplerini tatmin edecek bir hitap... Ehli Kitab zarar vermekten korkulacak kimseler değildirler. Onların yapacağı sadece eziyet ve dil ile in-citmekten başka bir şey değildir. Eğer müslümanlarla savaşa kalkışırlarsa müslümanlar meydanda sebat ettikleri zaman onlar arkalanna dönüp kaçarlar. Kendilerine yardım da edilmez. Allah'ın ahdine ve insanların ahdine sığındıkları zamanlar müstesna, her zaman ve her yerde zillete düçâr olmuşlardır. Allah'ın gazabı ve nefreti onları kuşatmıştır. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkar ederek peygamberlerini haksız yere öldürmüş, O'nun emirlerine isyan etmek suretiyle düşmanca tavır takınmışlardır. [117][117]

Ehli Kitab Hayırlı Ümmet'e Zarar Veremez

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz..."

Bazı müfessirler[118][118] ayetlerde geçen Ehli Kitab'tan maksadın yahudi ve hrıstiyanlar olduğunu söylemişlerdir. Bir kısım müfessirler ise, bunların sadece yahudiler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayetlerin mânâ ve içeriği de bunu göstermektedir. Nitekim Bakara sûresinin 61. ayetinde olduğu gibi birçok ayetlerde yahudilere ilişkin zikredilen sıfatlarla bu ayetlerdeki sıfatları birbirine uygun düşmektedir. Bakara sûresinin 61. ayetinde şöyle

---

[117][117] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/458-459.
[118][118] Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir.

Duyurulmuştur; "...Üzerlerine alçaklık ve yoksulluk damgası vuruldu; Allah'ın gazabına uğradılar. Öyle oldu çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlar ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. İsyana daldıkları, sınırı aştıkları için bunu kokettiler,," Bakara süresindeki bu ayet, ikinci görüşün daha doğru olduğunu ortaya koymaktadır.

Müfessirler bu ayetlerin, Abdullah b. Selam ve diğerleri gibi müslüman olan yahudi-lerin liderleri tarafından azarlanması üzerine nazil olduğunu söylemişlerdir. Bir kısım müfessirler ise onların, Allah tarafından yeryüzünde diğer milletlere üstün kılındığı iddialarına karşılık bu ayetlerin nazil olduğunu söylemişlerdir.

İkinci rivayet, ayetlerin anlam ve içeriğine daha uygundur. Zira vahy-i ilahi, hidayete bağlılıklarından, Allah'ın emirlerine tabi oluşlarından ve emri bil maruf nehyi anil münker yapmalarından dolayı müslümanların yeryüzünde insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet olduklarını bu ayetlerle beyan etmiştir.

Yine ayetin ifadesine göre yahudiler, savaş güçlerinin olduğunu, müslümanlarla savaştıkları takdirde müsiümanlan mağlub edebileceklerini iddia etmişler ve bu iddiaya bazı müslümanlar inanmışlardı. Onların bu iddialarım Enfal sûresi 55-58. ve Âl-i İmrân 12-13. ayetlerin tefsirinde zikretmiştik. Haşr sûresinin 2. ayetinde de bu hususa işaret edilerek şöyle Duyurulmuştur; "Kitap ehlinden inkar edenleri, ilk haşirde yurtlarından O çıkardı. Siz onların çıkacaklarım sanmamıştmız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağım sanmışlardı..." Böylece ayet, yahudileri kendi iddialarında yalanlamış, müslümanlann gönüllerini tatmin etmiştir. Kaldı ki, eski rivayetlerde de anlatıldığı üzere yahudilerin, dini ve sosyal sapmalarına binaen tarihte hep zillete ve Allah'ın gazabına duçar oldukları kendi kitaplarında açıklanmıştır.[119[119]]

Bu anlatılanlara göre ayetlerin, yahudiler ve Nebi (s) arasındaki tartışmaya ilişkin önceki ayetlerle bir bağlantısı olduğu ortaya çıkmakta, onlann Nebi (s) döneminde de değişik mekanlarda zillet ve meskenet sıfatıyla muttasıf oldukları anlaşılmaktadır.

Bir kısım müfessirler "Onlardan inananlar da var" cümlesiyle hrıstiyanlardan Necaşi gibi iman edenlerin kastedildiğini, bir kısmı ise yahudilerden iman edenlerin kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Bize göre ikinci görüş daha doğrudur. Çünkü ayetler zinciri, öncelikle yahudiler etrafında yoğunlaşmıştır.

İlk ayetin (110) ilk kısmı, her zaman için geçerli ulvi bir telkini ifade etmektedir. Mekki sûrelerin birçok ayetlerinde taat, ibadet, dayanışma, Allah-dini ve Rasulü'nde adeta yokolma (fena fillah-dinihi ve Rasulihi), meşveret, hakta yardımlaşma gibi özellikleri anlatılan Muhacir ve Ensar'ın o durumunu da ifade etmesi bakımından ayette, olmak fiili, geçmiş zaman

---

[119[119]] Bkz. Tevrat, Hakimler, Samuel, Krallar, işaya, Yeremya, Yeremya'nın Mersiyeleri, Hezekiel, Barük, Mıha vs. tarihleri. Bu hususları "Tarihu Beni İsrail min Esfarihim" adlı kitabımızda zikrettik.

kalıbıyla kullanılmıştır. Nitekim, Tevbe sûresinin 100. ayetinde şöyle Duyurulmuştur: "Muhacirlerden ve Ensardan ilk öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar... Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır..." Muhacirler ve Ensar birçok Medenî sûrede tavsif edilmişlerdir. Onlar hakkında tanımlama olduğu Haşr sûresinin 8-9. ayetlerinde ise şöyle buyuru İm ustur: "(O mallar) şu muhacir fakirlere aittir ki, yurtlarından ve mallarından çıkanlmışlardır. Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar; Allah'a ve Rasulü'ne yardım ederler. İşte doğru olanlar onlardır. Ve onlardan Önce o yurda yerleşen, imana sarılanlar kendilerine hicret edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, kendi nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar başarıya erenlerdir."

Allah'ın, ilk mü'minleri yeryüzünde yerleştirdiği zaman nazil olan bu ayet, Hacc sûresinin 41. ayelindeki ilahi vaadin gerçekleşmesi ve tasdikidir. Nitekim Hacc 41'de şöyle buyuru 1 muş tur: "Onları yeryüzünde yerleştirdiğimiz taktirde namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir."

Burada kısmen de olsaemr'i-bil maruf ve nehy-i ani'l-münker, müslümanların daimi bir şifalı olarak zikredilmiş veya onlara bu vazifeyi yüklenmeleri vacip kılınmıştır. Onların ancak bu vazifeyi ifa etmeleri halinde insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet vasfına ulaşacakları ifade edilmiştir. Evet, iman edenler, emr'i-bil maruf ve nehy-i ani'l-münker sorumluluğunu yerine getirdikleri takdirde insanlara rehberlik edecek, onları karanlıklardan aydınlığa yönlendirecek, adalet, dayanışma, özgürlük temeli üzerine kurulu olan ideal toplumu meydana getirecek ve toplum bireylerini zalimlerden, tağut-lardan ve çirkef fuhuş bataklığından kurtaracaklardır. Bu vazife şerefli ve büyük bir vazifedir. İslam'ın ilk döneminde bu sorumluluğu lâyıkıyla yerine getiren müslümanlar, gerçek mânâda "insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet" vasfını kazandılar. Müslümanlar bu vazifeyi ifa ettikleri sürece, en hayırlı ümmet olma şerefine namzet olacaklardır.

Bütün müslümanlar bu ilahi emrin muhatabı, bundan doğacak müjde ve övgünün de sahibidirler. İslam'ın başlangıcındaki Arap müslümanlann, bu müjdenin ilk muhatapları olduğu rahatlıkla söylenebilir. Allah (c), peygamberlerinin sonuncusunu onlardan seçmiş ve getirdiği ilahi mesajı, bütün insanların dini olmaya aday kılmıştır. Bütün dünya müslümanlannın mukaddes kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i ise onlann diliyle indirmiş, vahyine mekân olarak onların yaşadığı yarımadanın kalbini seçmiştir. Öyle ki, yarımadanın kalbi durumunda olan Kabe'ye, milyonlarca müslüman, günlük namazlarında yöneliyor ve dünyanın dört bir yanından her yıl insanlar, hacc için oraya akın ediyorlar. [120[120]]

113- Ama hepsi bir değildir. Kitab ehli içinde, gece saatlerinde ayakta durup Allah'ın

[120[120]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/459-461.

ayetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk da vardır.

114- Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar, iyiliği emreder, kötülükten men'ederler, hayır işlerine koşarlar. İşte onlar iyilerdendir.

115- Yapacakları, hiçbir iyilik inkar edilmeyecektir'[121[121]]. Şüphesiz Allah, korunanları bilmektedir.

Sade ifadelerin kullanıldığı ayetlerde Ehli Kitab'ın hepsinin aynı olmadığı, kâfir ve fasıkın yanısıra onlardan imanlı, salih, abid ve emr'i-bil maruf ve nehy-i ani'l-münker yapanların ve hayra doğru yönelenlerin de bulunduğu hatırlatılmıştır. Onlar ki, yapacakları şeyler inkar edilmez, karşılıkları verilir. [122[122]]

Ehli Kitab'tan Müslüman Olmayanlar Kendilerine Zulmederler

Müfessirlere göre bu ayetler, yahudilerden Abdullah b. Selam ve diğerlerinin müslü-man olması ve yahudi hahamlarının onlar için "bunlar bizim şerlilerimizdir" demeleri üzerine nazil olmuştur.[123[123]] Bazılarına göre de, Necranhlardan 40, Habeşistan 32 ve Rumlardan 80 hristiyamn Muhammedi risaleti kabul edip müslüman olması üzerine nazil olmuştur.

Bizce bu ayetler, Önceki ayetlerin devamıdır. Zira önceki ayetlerde, ehli kitaptan çoğunun fasıklar olmasının yanısıra onlardan iman edenlerin de bulunduğu vurgulanmıştı. Bu ayetlerde İse, Ehli Kitab'tan iman edip, ihlas sahibi olan ve salih amel işleyenlere değinilmiştir. Bu itibarla, Önceki ayetleri takip eden bu ayetlerde, yahudilerden de hristi-yanlardan da müslüman olanlar ya da her iki gruptan müslüman olanlar kastedilmiş olabilir. Çünkü her iki topluluktan da müslüman olanlar vardır. Ancak burada yahudilerden müslüman olanların kastedildiği görüşünü tercih etmek durumundayız. Zira, ayetlerin gelişi ve yahudilere yönelik hamlesi bu görüşü teyid etmektedir. [124[124]]

116- Nankörlere gelince ne mallan, ne de evlatları, onlara, Allah'a karşı hiçbir yarar sağlamayacaktır. Onlar ateş hal- kidir, orada sürekli kalacaklardır.

117- Onların bu dünya hayatında harcadıkları malların durumu, nefislerine zulmeden bir

---

[121[121]] Len yukferuhu Yaptıkları işler inkar edilmeyecek, karşılığı verilecektir.

[122[122]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/462.

[123[123]] Hazin, Tabresi.

[124[124]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/462.

topluluğun ekinine vurup onu mahveden dondurucu bir rüzgar(ın tahribatın[125[125]] benzer. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.

Ayetlerde:

I- Mal ve çocuklarının çok olmasının kâfirlere Allah katında bir fayda sağlayamayacağı belirtilmiş, onların cehennem ashabı oldukları ve orada ebedi kalacakları açıklanmıştır. Dünya hayatında yaptıkları harcamalar ise belâ olarak onlara döner ve onların bu harcamaları ekinleri yokeden bir sarim rüzgarı gibidir. Bu, Allah'ın onlara zulmü değildir. Onlar inkârlarıyla kendi nefislerine zulmetmişler ve bunu haketmişlerdir.

Bildiğimiz kadarıyla müfessirler, ayetlerin nüzul sebebine ilişkin herhangi bir rivayet nakleımemişlerdir. Ancak bazı müfessirler, İbn Abbas ve diğerlerine dayandırarak "inkâr edenler" cümlesinin, mal ve evlatlarının çokluğu ile İslam aleyhindeki harcamaları bakımından övünen Ebu Cehil ve Ebu Süfyan'ı kastettiğini söylemişlerdir. Bu cümleyle yahudilerin kastedildiği de söylenmiştir.

Bize göre, bu ayetlerde bahsi geçen "inkar edenler" cümlesi, içlerindeki müslüman-lar istisna edildikten sonra yahudileri kastetmektedir. Çünkü, bu ayetler öncekilerle bağ-lantılıdır. Nitekim yahudiler, mallarının çokluğu nedeniyle, müslümanlara karşı savaşabilecek güçte olduklarını söylüyor ve bununla övünüyorlardı. Müslümanlarsa onların sahip oldukları bu mallan hesaba katıyor ve bu iddialarına kulak veriyorlardı. Nazil olan ayetler onlann övündükleri mallarının bir değer ifade etmediğini açıklamıştır. Nitekim önceki ayetlerde de yahudilerin "savaşabilecek güçteyiz" demeleri ele alınmış, bunun boş bir iddiadan ibaret olduğu beyan edilmişti. [126[126]]

118- Ey inananlar, kendinizden başkasını'[127[127]] kendinize dost'[128[128]] edinmeyin; onlar sizi bozmaktan geri durmazlar'[129[129]] Size sıkıntı verecek şeyleri'[130[130]] isterler[131[131]]'. Onların ağızlarından öfke taşmaktadır. Göğüslerinde gizledikleri (kin) ise daha büyüktür. Düşünürseniz, size ayetleri açıkladık.

119- İste, siz öyle kimselersiniz ki onları seversiniz, halbu-ki onlar sizi sevmezler. Kıtab'ın

---

[125[125]] Rihun fiha sirun İçinde şiddetli soğuk bulunan bir rüzgâr veya şiddetli sıcak rüzgâr ya da kasırga mânâlarına gelir. Her halükârda burada kastedilen; sıcağı, soğuğu veya şiddetiyle ekinleri tahrip eden rüzgârdır.

[126[126]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/463.

[127[127]] Min dunikum Sizden başkası.

[128[128]] Bitaneicn Dost. İç işlerinizden haberdar olacak kadar yakın.

[129[129]] La ye'lunekum Sizden el çekmezler.

[130[130]] Hcbalc Fesat ve kargaşa.

[131[131]] Vcddu me anittum Size bir zorluk, sıkıntı dokunmasını temenni ettiler.

hepsine inanırsınız. Unlar sizinle karşılaştıkları zaman "inandık" derler. Ama kendi başlarına kaldıklarında, size karşı öfkeden parmak uçlarını ısırırlar. De ki: "Öfkenizden ölün! Şüphesiz Aİlah, göğüslerin özünü bilir"

120- Size bir iyilik dokunsa, onları tasalandırır; size bir kötülük dokunsa,ona sevinirler. Eğer sabreder, korunursa-nız, onların tuzağı size hiç bir zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını kuşatmıştır.

Ayetlerde:

I- Müslümanlara hitaben, kendilerinden başkalarını dost, sırdaş edinmemeleri ve başkalarını kendi iç meselelerinden haberdâr etmemeleri emredilmiştir.

II- Onların, müslümanları fitneye düşürmek ve kargaşaya sürüklemekten el çekme-yeceklerini bildirerek bu emrin nedenini ortaya koymaktadır. Çünkü onlar müslümanla-nn sıkıntı ve zorluk içinde olmaların! temenni ederler. Buğzları ve kinleri, dillerinde aşikar olmaktadır. Kalplerinde gizledikleri kin ise daha büyüktür. Durum böyleyken müslümanlar onların hayrını ve iyiliğini istiyor, Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ediyorlar. Onlara indirilen kitaba da iman ediyorlar ancak onlar, müslümanların bu iyi tavrına iyilikle karşılık vermiyor ve Allah tarafından indirilenlere tümden iman etmiyorlar. İman edenlerle karşılaştıkları zaman riya ve yalandan iman etmiş gibi görünürler fakat birbirleriyle başbaşa kaldıkları zaman iman edenlere olan kin ve gayzlanndan parmak uçlarını ısırırlar. Mü'minlere bir iyilik dokunduğunda üzülür, bir musibet dokunduğunda ise sevinirler.

III- Ayetler, mü'mİnlerin kalplerini tatmin ederek devam ediyor. Eğer mü'minler; sabreder, sebat gösterir, Allah'a bağlanarak yalnız O'ndan korkarlarsa, onların eziyet ve tuzakları hiçbir zarar vermez. Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmış ve boşa çıkarmıştır.

Kur'an'ın akıcı üslubuyla ayetlerdeki kısımlar birbirini takip ederek devam ediyor. Bu arada Allah (cj, müslümanlara ayetlerini açıklıyor ve gerçeği öğrenip rehber edinsinler diye hakikatleri onlara beyan ediyor. Müslümanların dışındakiler ise, kalplerini yiyen kinlerinden ölsünler. Şüphesiz Allah (c) onların kalplerinde gizledikleri şeyleri bilir. [132[132]]

Müslümanların Dostu Yine Müslümanlardir

Bir kısım müfessirler bu ayetlerin, yahudilerle oturup kalkan, onlarla arkadaşlık e-den ve onlarla karışık bir hayat yaşayan müslüman topluluk hakkında nazil olduğunu söylerken bazıları da, münafıklarla aynı tavırları gösteren bir müslüman grup hakkında indiğini

[132[132]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/465.

savunmuşlardır.

Ayetlerin mânâ ve içeriği her iki rivayete de ihtimal vermektedir. Zira bu ayetlerin nazil olduğu sıralarda Medine'de her iki durum da geçerliydi. Fakat, "Kitabın hepsine inanırsınız'1 cümlesi ile "Sizinle karşılaştıkları zaman 'inandık' derler. Başbaşa kaldıklarında, size karşı öfkeden parmak uçlarını ısırırlar" cümlesi. Bakara sûresinin 16. ayetinde yahudilerle ilgili ifadelerle paraleldir. Bu itibarla, ayetlerin yalıudilcr hakkında nazil olduğu görüşü daha da kuvvet kazanmaktadır. Ayette geçen "kendinizden başkaları" cümlesi de daha çok yahudilere işaret etmektedir. Zira münafıklar, evvelemirde Arap olmaları hasebiyle ayetlerin muhatabı olanlarla aynı cinstendirler. İkincisi, bu münafiklar zahiren müslüman olup İslam'ın farzlarını eda ediyorlar ve savaşlara müslümanlar yanında katılıyorlardı. Ayetlerin iniş sebebi yahudiler olunca, onlann Nebi (s)'ye, müs-lümanlara ve İslami harekete karşı besledikleri düşmanlık, kin ve öfke duygularının hangi düzeyde olduğu da bu ayetlerde ortaya çıkmış oluyor. Ayrıca, yaşanmış bir tabloya istinaden, onların müslümanlar tarafından dost edinilmesi, onlarla sarmaş dolaş yaşanılması şiddetle yasaklanmıştır. Maide sûresinin 82. ayetinde de aynı tablo ile karşılaşmaktayız: "İnsanlar içerisinde inananlara en yaman düşman olarak yahudİleri ve ortak koşanları bulursun..."

Ayetler, nazil oldukları döneme has olmakla birlikte, ihtiva ettiği hitabın genel oluşu, ayetlerdeki telkinin bütün zamanlara ve mekanlara yönelik olmasını ifade etmektedir. Dostluğu reddedilenlerin vasıflarına bakılacak olursa, bunların İslam'a karşı düşmanca tavır alan, tuzaklar hazırlayan ve müslümanlara karşı kin duyguları güden gayri İslami yapılar olduğu görülür. Müslümanlarla barış halinde olan ve ne eli ne de diliyle İslam'a saldırmayan gayri müslim topluluklar ya da yapılar bu ayetin şümulüne girmez.

Bu ayetlerden sonra Uhud Savaşı'yla ilgili yeni bir bölüm başlamaktadır. Bu şekilde, Âl-i îmrân sûresinin yahudi ve hrısüyanlardan oluşan Ehli Kitab hakkındaki I. bölümü sona ermiş oluyor. İlk bölümdeki ayetlerin genel muhtevasına bakılırsa, 68. ayete kadar olan kısım Necran heyetiyle alakalıdır ve bu ayetlerde şiddet, sertlik ihtiva eden ifadeler kullanılmamıştır. Çünkü, Necran heyeti bilgi edinmek maksadıyla gelmiş, Nebi (s) ile aralarındaki münazaradan sonra karşılıklı rıza ile anlaşma yaparak dönmüşlerdi. 69'dan 120'ye kadar olan ayetler ise, yahudiler ve onların İslam aleyhindeki düşmanca tavırları, komploları, hile ve tuzakları ile ilgili olduğu için önceki ayetlerden üslup olarak ayrılmış ve kullandığı sert, korkutucu ifadelerle öne çıkmıştır. Âl-i îmrân sûresi, Bakara sûresi gibi yahudilerin bu konumlarına ilişkin uzunca bir ayetler zincirini İhtiva etmekte, bu ayetler zinciri ise, Medine'de yahudilerin sosyal hayattaki etkilerini, Nebi (s), İslam ve müslümanlar aleyhindeki faaliyetlerinin yoğunluğunu ortaya koymaktadır. İşte bir taraftan onların bu

konumlarına uygun olması diğer taraftan zayıflatılarak etkilerinin asgariye düşürülmesi için vahy-i ilahi bu sert üslubu kullanmıştır. 133[133]

121- Hani sen, erkenden134[134]' ailenden' 135[135]ayrılmıştın, mü'minleri savaş üslerine yerleştiriyordun'136[136]. Allah da işitendi, bilendi.

122- Sizden iki takım, korkup bozulmaya'137[137] yüz tutmuştu. Halbuki Allah, kendilerinin dostu İdi. İnananlar, Allah'a dayansınlar.

123- Nitekim Allah size Bedir'de de yardım etmişti. Siz o zaman zayıf idiniz. O halde Allah'tan korkun ki, şükrede-siniz.

124- O zaman sen mü'minlere; "Rabb'inizin, size, indİrİİ-miş üç bin melek ile yardım etmesi, size yetmez mi?" diyordun.

125- Evet, sabreder, korunursanız; on!ar hemen şu dakikada üzerinize gelseier, Rabb'inİz size nişanlı beş bin melekle yardım eder.

126- Allah bunu sırf size müjde olsun ve kalblerİniz bununla güven bulsun diye yaptı. Yardım yalnız, daima galip, hüküm ve hikmet sahibi Allah katindandır.

127- inkar edenlerden bir kısmını kessin veya perişan etsin de umutsuz olarak dönüp gitsinler diye.

128- O konuda senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tevbelerini kabul edip onları affeder, ya da zalim olduklarından dolayı onlara azabeder.

129- Göklerde ve yerde olanların hepsi Allah'ındır. (O) dilediğini bağışlar, dilediğine azabeder. Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Ayetlerde;

I- Nebi (s)'nin sabah vakti evinden Medine'nin dışına çıkarak düşmanla savaşmak için uygun yerler hazırlamaya koyulduğu bir sırada, herşeyi işiten ve bilen Allah tarafından kendisine bazı sözler bildirildiği ve müslümanlardan iki grubun gevşeyecek kadar tereddüt içine düştüğü hatırlatılıyor. Halbuki, Allahu Teala onların yegâne dostu ve yardımcısı idi ve

---

133[133] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/465-466.
134[134] Ğaderte Sabah erken çıktığında.

135[135] Minehlike Evinden.

136[136] Tubevviu Hazırlıyordun. Yetiştirmek ve hazırlamak anlamında.

137[137] En Tefşela Gevşeyip bozulmak, kuvvetçe zayıflamak.

mü'minler yalnızca O'na tevekkül etmeliydiler.

II- Mü'minlere de hatırlatmada bulunularak, sayıca ve kuvvetçe az olmalarına rağmen Allah'ın Bedir'de kendilerine yardım ettiği, onları galip getirdiği bildiriliyor. Neticesinden dolayı hamd ve şükürde bulundukları o zaferin kendilerine müyesser olabilmesi için takva ve ihlasa teşvik ediliyorlar.

III- Nebi (s)'ye bir başka hatırlatma... Hani Nebi (s), mü'minlere yardım etmek için Allah'ın 3 bin meleği indirerek desteklemesi eğer kafi gelmezse diye seslenmişti.

IV- Evet, eğer bu kafi gelmezse, onlar düşman karşısında takva ve sabırla direndikleri taktirde Allah'ın, belirli işaretler taşıyan 5 bin melekle yardım edeceği vurgulanıyor.

V- Ve dahası... Allahu Teala meleklerin sayılarını da açıklayarak, onları mü'minlcre yardım etmeleri için indireceğini belirtiyor. Bu sayede müslümanların kalplerini ferahlatacak, kendilerine sevinç verecektir. Gerçekte zafer ancak Allah kalındadır. Hangi şartlarda olursa olsun Allah onlara zafer vermeye kadirdir. O güçlüdür, hakimdir, her şeye kadirdir ve hiç bir şeye muhtaç değildir. O, en doğru ve en hikmetli olanı yapar.

VI- Ve müslümanlar ile kâfirler arasında vuku bulan ve vuku bulacak olan savaşlarda ilahi hikmetin bir yönü beyan ediliyor: Allah (c) bununla kâfirlerin gücünü kırmak, onları kahretmek ve onları yenilgiyle geri döndürmeyi murad ediyor veya onlarda tevbe hissi uyandırıyor ya da zulüm ve isyanlarından ötürü azabedileceklerini bildiriyor. Şüphesiz O, göklerde ve yerde olanların sahibidir. Yarattıkları üzerinde mutlak tasarruf sahibidir. Dilediğini affeder, dilediğini azaplandırır. O çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. [138][138]

Allah'ın Yardımı Sabır Ve Sebat Gösteren Mü'minler Üzerinedir

Müfessirlerin cumhuru, bu ayetler ile birlikte 179'a kadar olan ayetlerin, Medine yakınlarındaki Uhud Dağı eteğinde, Bedir Savaşi'ndan yaklaşık 15 ay sonra müslümanlar-la kâfirler arasında vuku bulan Uhud Savaşı ile ilgili olarak nazil olduğunu ileri sürmektedirler. Kâfirler, olanca kuvvetlerini toplayarak Medine üzerine saldırıya geçmişlerdi, böylece Uhud Savaşı patlak vermişti.

Gerek bu ayetlerde, gerekse bundan sonraki ayetlerde olay, uzun uzadıya kıssa şeklinde anlatılmamış, bilakis nasihat ve ibret olması gayesiyle bu olaya ilişkin tablolara işaret edilmiştir. Nitekim Enfal sûresinde Bedir Savaşı üe ilgili olaylar ve diğer sûrelerde benzer hadiselere ilişkin ifadeler, hep o, Kur'an'ın, bütün kıssa ve olayları izah ederken kullandığı kendine has üslubuyla anlatılmıştır.

---

[138][138] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/468.

Bu ayetler, yer yer ayıplamaları, yer yer ferahlatmaları, nasihat ve tesellileri ihliva etmektedir. Ayrıca bu ayetler vahy-i ilahinin işaret etmek istediği sahnelere, söylenen sözlere ve müslümanların olaydan sonra içinde bulundukları konumlara başlangıç niteliğinde bir girişi andımı aktadır.

Uhud Savaşı'nın sebepleri ve gerçekleştiği şartların, bu ayetlerle ilgili olan kısmı hakkında rivayet edilenler şöyle[139[139]] Nebi (s), kâfirlerin Medine üzerine savaş hazırlığı içinde olduklarını haber aldığında ashabıyla durum değerlendirmesi yaptı. Münafıkların lideri Abdullah b. Übey ve bazı arkadaşları ile Medineli müslümanlardan bir kısmı Medine'de kalmayı ve düşmanla karşılaşmak için dışarı çıkmamayı önerdiler. Ancak diğerleri, Medine'nin dışına çıkarak düşmanla yüzyüze karşılaşmayı, müslümanların çekindikleri izleniminin verilmemesi gerektiğini söylediler. Nebi (s), ilk etapta birinci görüşü destekledi. Ancak ikinci görüşü ileri sürenler ısrarla Medine'den çıkmayı arzuladılar. Bunlar, Bedir'de kazandıkları zafer sayesinde büyük bir dinamizme sahiplerdi. İçlerinde Bedir Savaşı'nda bulunmayanlar da cihaddan nasib almak ve Bedir'de kazanılan zafer gibi bir galibiyete tanık olmak gayesiyle direttiler. Sonunda Hz.Peygamber ikinci görüşü onayladı ve evine giderek savaşa kuşandı. İnsanları savaşa çıkmaya çağırdı ancak yüzünde bir ikrah belirmişti. Rivayet edildiğine göre ikinci görüşü ileri sürenler bu ısrarlarına pişman olmuşlar ve Nebi (s)'nin yüzündeki ikrah ifadesini hissetmişlerdi. Durumu ona ilettiler ve ısrarlarından vazgeçtiklerini söylediler. Fakat Hz. Peygamber "Savaş elbisesini giydikten sonra savaşmadan tekrar çıkarmak bir peygambere yakışmaz" diyerek çağrısını yineledi. Yaklaşık bin kişi oldular. Düşman ordusu ise yaklaşık üç bin kişiydi. Yolda iken Abdullah b. Ubey "Onlara uydu, isyan etti. Ben vuku bulacak bir savaş göremiyorum" diyerek beraberinde çoğu münafıklardan olan üç yüz kişi ile birlikte ayrıldı. Allah (c) kalplerini sağlamlaşürmasaydı Hazrcc'den iki bölük müslüman geri çekilenlerden etkilenerek döneceklerdi. Buhari ve Müslim'in rivayetlerine göre bunlar Beni Harise ve Beni Seleme'dir.[140[140]]

Ayetler, yukarıda zikredilen rivayetlerin bir kısmıyla uyum sağlamaktadır. Ayetlerde münafıkların savaş için çıktıktan sonra geri çekildiklerine işaret eden bir husus mevcut değildir. Kaldı ki, bu ayetlerden sonra gelen bazı ayetlerde münafıkların savaşa çıkmadıklarına işaret edilmiştir. Çünkü, Medine'nin dışında savaşmak onların görüşlerine ters düşüyordu ve sonra savaşın olmayacağını iddia ettiler. Ayrıca, Nebi (s)'nin önce birinci görüşe meyledip sonra çıkmak konusunda ikinci görüşü benimsediğini ve çoğunluğun birinci görüşte olduğunu ifade eden rivayetleri ayetler desteklememektedir.

Bu ayetler ve daha sonraki ayetlerden yola çıkarak şu görüşü tercih ediyoruz; Nebi (s), evvelemirde Medine dışında düşmanla karşılaşmak fikrini öne sürdü. Bazı halis müslümanlar ile münafıklar buna itiraz ettiler ve Medine'de kalıp savunma savaşı vermeyi önerdiler.

[139[139]] İbn Hişam, c. 3, s. 3-159; Tabakat-ı İbn Sa'd, ç. 3, s. 78-91

[140[140]] Tac, c. 4. s. 73

Ancak mü'minlerin çoğu bunu kabul etmedi ve çıkmayı yeğlediler. Cihada ve Allah yolunda öldürülmeye hazır olduklarını bildirdiler. Bu durum Rasulullah'ı harekete geçirdi ve Medine'de kalıp savunma savaşı vermek fikrinde olanların görüşlerini kabul etmedi. Bu durum münafıkların öfkesine ve Medine'de kalıp savaşa iştirak etmemelerine sebep oldu. Hazrcclİlerden iki oba da, Allah (c) kalplerini sabit kılmasaydı onların bu durumlarından etkilenecek ve geri çekileceklerdi.

Müfessirler, 124-125. ayetlerde zikredilen "meleklerin yardımı" hususunda bir kısım tabiin ve etbaı tabiine isnad ederek bazı görüşleri nakletmişlerdir.[141[141]] Bir kavle göre, üç bin ve beş bin melekle yardım vaadi Bedir günü içindir. Bu söz, Bedir gününün zikre-dildiği 123. ayeti tamamlamaktadır. Bir başka kavle göre, Arap müşrik liderlerinden K-erz, Bedir günü Kureyş'e yardım sözü vermiş, bunun üzerine Hz.Peygamber de müslü-manlara beş bin melekle yardım vaadinde bulunmuştur. Bir diğer kavle göre de, üç bin meleğin yardımı Bedir için, beş bin meleğin yardımı da Uhud içindir. Birinci vaad Be-dir'de gerçekleşmiş ve Allah mü'minlere zafer vermişti. İkinci vaad ise Uhud'da gerçekleşmemiş, çünkü mü'minler sabırla direnmemişlerdi ve bu ikinci vaad ise onların sabrına ve sebatına bağlıydı.

"Hemen şu dakikada üzerinize gelseler" cümlesi ikinci rivayetin doğruluğuna gölge düşürmektedir. Rivayete göre Kureyş, Uhud'dan ayrıldığında yolda duraklamış ve tekrar müslümanlara saldırmayı planlamıştı. Bu Nebi (s)'ye ulaşınca, müslümanları, karşı koymaya çağınruştı. Yaralılarına ve hezimetten dolayı üzüntülerine rağmen bu çağrıya icabet etmişlerdi. Nebi (s)'nin kendisi de bizzat yaralanmıştı. Çıktıklarında Kureyş çekilmişti. İleride geleceği üzere, ayetlerin ikinci kısmı buna işaret etmektedir. Yukarıdaki ifadeden anlaşıldığına göre. Nebi (s) müslümanları, karşı koymaya çağırdığında onlara bu müjdeyi vermişti.

Müfessirler, 128. ayetin nüzul sebebi hakkında değişik rivayetlerde bulunmuşlardır.[142[142]] Bu rivayetlerden birine göre Nebi (s), Uhud Savaşı'nda dişleri kırılıp yüzünden kan gelince, "Peygamberini kana bulayan bir topluluk nasıl iflah olur?" dedi ve bunun üzerine ayet nazil oldu. Bir başka rivayete göre, Nebi (s), Ebu Süfyan, Safvan b. Ümey-ye ve Hars b. Hişam gibi Uhud Savaşı'nda şirk saldırısına komuta eden bazı Kureyş liderlerine lanet ediyordu. Bir diğer rivayete göre de, onlara beddua ederek, "Allahım! onlara gazabını şiddetli kıl. Allahım! yıllar Yusuf'un yıllan gibi. Allahım! zayıf-yoksul müslümanları onların elinden kurtar" (Nitekim bir kısım Kureyş liderleri kendi yakınları olan müslümanları tutuklamış, onlara işkence ederek hicret etmelerine engel olmuşlardı) demesi üzerine nazil olmuştur. Yine bir başka rivayete göre, Nebi (s), müslüman-lardan bir topluluğa düşmanlık eden ve onlardan bazılarını yakalayan Lihyan, Ra'l, Zekvan, İsye kabilelerine, bu yaptıklarından ötürü beddua

---

[141[141]] Taberi, İbn Kesir, Hazin.

[142[142]] Taberİ, Hazin, ibn Kesir

etmiştir. Ayet ise, bunun üzerine nazil olmuştur.

Netice olarak ayetin ifadesi, rivayetlerde sözü edildiği şekliyle bir olaya uygun düşmektedir. Bizce bu olay, Uhud Savaşı ve Kureyş'in Medine üzerine yürümesi hadisesidir. Birinci ya da ikinci rivayetteki olaylar da ayetin konusu olabilir. Ayrıca görülen o ki ayet, tek başına inmemiştir ve ayette, Kureyş liderleri hakkında Nebi (s)'nin bedduasına yer verilmiştir.

Ayet, Nebi (s)'ye insanlardan umut kesilmemesi ve bazı zamanlar şiddetli bir karşı-konumda bulunsalar da onlara lanet edilmemesi hatırlatmasını ihtiva etmektedir. Nitekim ikinci rivayetin belirttiğine göre Allah Rasulü'nün bedduada bulunduğu ve lanet ettiği sözkonusu liderlerden üç tanesi daha sonra iman etmiş, Kur'an'ın bu mucizesi ve ulvi telkini gerçekleşmiştir.

Görüleceği üzere 126. ayet, Enfal sûresinin 10. ayetinde olduğu gibi, Allah'ın melekler vasıtasıyla mü'minlere yardım etmesinin, onların kalplerini ferahlatmak ve hakikatte zaferin sadece Allah katından olabileceğini vurgulamak hedefine yöneliktir. Bu ayette Enfal süresindeki ilahi hikmet teyid edilmiştir. [143[143]]

130- Ey inananlar, kat kat faiz yemeyin, Allah'tan korkun ki, kurtuluşa eresiniz.

131- Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının!

132- Allah'a ve Elçiye itaat edin ki, size merhamet edilsin.

133- Rabb'inizden bir bağışlanmaya ve genişliği göklerle yer arası kadar olan, korunanlar için hazırlanmış cennete koşun!

134- O (koruna)niar bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfke (lerin)i yutkunurlar[144[144]], insanları affederler. Allah da güzel davrananları sever.

135- Ve onlar bir kötülük yaptıkları, ya da nefislerine zulmettikleri zaman, Allah'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları da Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Ve onlar, yaptıklarında, bile bile ısrar etmezler.

136- İşte onların mükâfatı, Rab'leri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlerdir. Çalışanların ücreti ne güzeldir.

Ayetlerde açık ve nel ifadelerin yanısıra, şunlara yer verilmiştir.

[143[143]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/469-471.
[144[144]] Ei-kazimine'l-ğayz Cümleden maksat, kişinin kalbinde olan öfkesine sahip çıkarak bu öfkenin dışarıya yansımasma sabırla engel olmasıdır.

I- İnsanlar, faizin kat be kat yenilmesinden kaçındınlmıştır.

II- Takva, Allah'a ve Rasulü'ne iiaatin gerekliliği bir kez daha vurgulanmıştır.

III- Mallarını zorluk ve sıkıntı günlerinde infak eden, Öfkelerini yutarak insanlardan bir kötülük gördüklerinde onları ai'fedcbilen, kendileri bir kötülük yapııklarında veya bir günah işlediklerinde Allah'ı anarak mağfiret dileyen ve hatalarında ısrar etmeyen muttakiler övgüyle anılmıştır. Bunlar Allah (c)'ın sevdiği, mağfiret ve ebedi cennet ile mükafatlandırdığı kimselerdir. 145[145]

Faiz Yasağına İkinci Adım, Tevbe Edenlere Müjde

Bu ayetlerden 135. ayetin dışındakilerin iniş sebebi hakkında müfeşsirler tarafından herhangi bir rivayet nakledilmemİşlir. 135. ayet hakkında ise iki rivayet varid olmuştur. 146[146] Bunlardan birinde şunlar yeniliyor. Müslümanlardan biri, kendisinden hurma salın alan bir kadına "evde daha iyisi var" diyerek evine götürür ve evinde kadınla yalnız kaldığında onu kucaklar ve öper. Kadın ''Allah'tan kork" deyince onu bırakır. Daha sonra onda bir korku ve tedirginlik hasıl olur. Büyük bir şaşkınlık İçinde Rasulullah'a giderek yaptığını itiraf eder. Bunun üzerine ayet nazil olur. İkinci rivayette ise şunlar zikrediliyor: Müslümanlardan bazıları Allah Rasulü'ne, "Ya Rasulallah, yahudiler Allah indinde bizden daha şanslılar. Onlar bir günah işlediklerinde üzerlerine vacip olan keffaretleri var. Keffaretleri yerine getirdiklerinde günahlardan arınıyorlar" dediler. Bunun üzerine Allah Rasulü, "Bundan daha hayırlısını size haber vereyim mi?" dedi ve ayeti okudu. Şu var ki, buradaki ayetler, bir bütün olarak nazil olmuşlardır ve Uhud Savaşı.'na ail sahnelerden bağımsız bir bölüm olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Fakat, gerek önceki gerekse sonraki ayetler Uhud'la alakalı olmasına rağmen, Uhud'la bağlantısı olmayan bu ayetlerin, buraya konulmasının hikmetini anlayabilmiş değiliz.

Tekrar Uhud'la ilgili sahnelere yer veren bundan sonraki ayetlerde, bazı rriüslüman-lann münafıkların vesveselerine kulak vermeleri ve bir topluluğun Hz. Peygamber'in görüşünü dinlememesi ele alınmıştır. Nitekim müslümanlardan bazıları, emre itaatsizlik ederek kendileri için Hz. Peygamber'in (ayin ettiği yerden ayrılmışlardı. Bazıları ise öfkelerini frenleycmcmişlcrdi. O cihetten, Uhud Savaşı ve sonrası ile ilgili ayetlerle bu ayetler arasında muhtemelen bir bağlantının olduğu söylenebilir. Ancak, kat kat faiz yemenin yasaklanmasına ilişkin ayet, yine öncesi ve sonrası ile bağlantısızdır.

Netice olarak hu ayetlerde, nüzulden önce vuku bulmuş olaylara ilişkin kaçındırma, uyarı,

---

145[145] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/472-473.
146[146] Taberi, Tabersi

nasihat ve övgüye yer verilmiş ve ilahi hikmet gereği nazil olan bu ayetler buraya konulmuştur.

Bakara sûresinin 275 ila 281 arasındaki riba ayetleri hakkındaki rivayetleri zikrederken bu ayetlerin, Kur'an'da-son nazil olan ayetler arasında yeraldığım söylemiştik. Dolayısıyla şu an açıklamaya çalıştığımız ayetlerin başlangıcında geçen "faizi kat kat yemeyin" emri, Bakara sûresinde faiz ile ilgili ayetlerden Önce inmiş olmakta, ayrıca Rum sûresi 39'daki faizle ilgili "İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz faiz Allah katında artmaz..." ayetinin de ikinci adımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu hususu ve faizin haram kılınışının sebeplerini, Rum ve Bakara sûrelerinin ilgili ayetlerinde açıklamıştık. Burada tekrarlamaya lüzum görmüyoruz.

134-135. ayetlerde, sıkıntı günlerinde Allah yolunda infak edenleri, muhtaçlara yardım edenleri, öfkelerini yutanları, insanlardan gelen bir kötülüğe sabredip onları affede-bilenleri ve bir günah işlediklerinde mağfiret dileyerek o günahta ısrar etmeyenleri övgüyle yâdeden üstün değerler, her zaman ve her yerde bir müslümanın edinmesi gereken sosyo-ideal davranış biçimini ortaya koymaktadır. Mekkî ve Medenî sûrelerin değişik yerlerinde bu ifadeler tekrar tekrar anlatılmıştır.

Ayrıca bu ayette geçen istiğfar ve Allah'ı yadetmenin, insan psikolojisini tedavi ettiğini daha önceki ayetlerde yer yer ifade etmiştik. [147[147]]

137-Sizden önce de yasalar uygulanmıştır. Yeryüzünde dolaşın da yalanlayıcılann sonunun nasıl olduğunu görün.

138- Bu, insanlara bir açıklama, korunanlara yol gösterme ve öğüttür.

139- Gevşemeyin[148[148]], üzülmeyin, eğer inanıyorsanız mutlaka siz üstün geleceksiniz.

140- Eğer size bir yara'[149[149]] dokunduysa, o topluluğa da benzeri bir yara dokunmuştu biz öyle günleri, insanlar arasında çevirip dururuz (kâh bir kavme, kâh ötekine galibiyet veririz; bazan bir topluma iyi veya kötü günler gösteririz, bazan ötekine). Allah, İnananları ortaya çıkarmak, sizden şehidler edinmek için (zamanı kâh lehinize, kâh aleyhinize çevirmektedir.) Allah, zalimleri sevmez.

141- Ve inananları İyice arındırmak'[150[150]] kâfirleri de mahvetmek için.

[147[147]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/473-474.
[148[148]] Vela tehinu Gevşemeyin, nefislerinizde güçsüzlük hissetmeyin.

[149[149]] Karhun Eziyet ve kötülük mânâsında.

[150[150]] Va liyumahhisa Sınamak ve denemek için.

142- Yoksa siz, Allah, içinizden cihad edenleri bilmeden, sabredenleri bilmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?

Mü'minlere Hitaben Bu Ayetlerde:

I- Allah'ın münafıkları ve kâfirleri zelil edişindeki sünneti bildirilmiş, geçmiş ümmetlerle ilgili yeryüzünü dolaşıp onlara ait çeşitli mekânları ve eserleri ziyaret edenlerin bu sünnetullahı görebilecekleri belirtilmiştir. Kur'an-i Kerim, rehber ve nasihat kaynağı olsun diye, muttakilere ve mü'minlere bu örneKİeri açıklayan kıssaları anlatmıştır.

II- Mü'minlerin, kendilerine dokunan musibetten dolayı gevşeyip üzülmemeleri emredilmiş, başta ve sonda her halükârda onların üstün oldukları dile getirilmiştir. Allah'ın sünneti böyle tecelli etmiştir. Eğer gerçekten iman etmişlerse, bununla kalpleri felah bulmalıdır.

III- Eğer onlara bir kötülük ya da bir musibet dokunmuşsa, düşmanlarına da aynı şekilde kötülük ve musibet dokunmuştur. Bu günler, insanlar arasında döner durur. Bu gün iman edenlere dokunan musibet Allah'ın hikmetidir. Bu şekilde Allah (c), insanları sınamak, onların gerçek yönlerini ortaya çıkarmak ve sadık iman edenleri diğerlerinden ayırmak istemiştir. Onlardan bir kısmına şehadetle lütufta bulunmayı, nefislerini arındırarak temizlemeyi murad etmiştir. Onlardan hiç biri, Allah'ın kendilerini bıraktığını zannetmemelidir. Allah bağiy ve zalimleri sevmez. Ve Allah, kafirlerle yaianlayıcılan ezmeyi murad etmiştir. Ayrıca mü'minler, sanmasınlar ki cennet kolaydır. Cennet, mü-cahidlerle sabredenleri ortaya çıkaracak imtihanlara bağlıdır. [151[151]]

Yenilgi Sonrası Toparlanma Ve Direniş

Açıkça görüldüğü gibi ayetlerde, ruhu ferahlatıcı i teskin edici, tescili ve takviye edici üslup kullanılmıştır. Uhud'da ilk çatışmadan sonra kafirlerin tekrar saldıracağı haberi iîc Nebi (,s);nin müslümanlan direnişe çağırması üzerine nazil olduğu irade edilen 139-140. ayetlerin, müsîümanlar üzerine gelen musibetlerin akabinde onları leşçili mahiyetinde indiği de söylenmiştir. Nitekim, ayetlerin mânâsına en uygun olan budur. Çünkü ayetler birbirine uyumlu bir silsile halindedir. Uhud'da müsîümanlar çeşitli elemlere, hüzünlere duçar olmuşlar ve kurbanlar vermişlerdi. İşte vahy-İ ilahi, bütün bu olanlardan sonra, güçlü ve etkili ifadelerin yeraldığı bu ayetlerle, rnü'minlerin gönüllerini ferahlatmayı ve onlardaki üstünlüğü diriltmeyi hedeflemiştir.

Uhud'da cereyan eden hadiselerin, rivayetlerde anlatılan şekliyle hülasası söyledin Kureyş,

---

[151[151]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/475.

içlerinde 200 zırhlı, 200 atlı, 3000 diğer hayvanlar ile Eedir'de Öldürülenleri hatırlatmak, onları savaşa teşvik etmek için Ebu Süfyan'ın karısı Hinci ve beraberinde 15 kadının bulunduğu 3 hin kişilik bir güçle saldırmıştı. Müslümanlar ise 700 kişiydiler. Nebi (s), sabır ve sebat ettikleri taktirde zaferi onlara vadctmişli. Allah Rasulü okçuları stratejik bir noktada konuşlandırmış, ne olursa olsun oradan ayrılmamaları hususunda onları sıkıca tembih ederek, arkalarından düşmana ok atmaya ve geriden müsiümankırı korumaya devam etmelerini emretmişti. Daha sonra ordu saflarım düzenlemişti. Çalışma başladı ve müşrikler hiçbir şeylerini alamadan kaçarak hezimete uğradılar. Müslümanlar arkalarından takip edip onları kendi karargâhlarından uzaklaştirdilar. Daha sonra onların karargâhlarına yöneldiler. Bunu gören okçular, savaşın bitliğini zannedip aşağı inmek islediler. Bir kısmı onlara karşı çıklı ve bunun, Rasulullah'a karşı çıkmak olduğunu söyledi. Aralarında tartışma oldu ve akabinde birçoğu yerlerinden ayrıldı. Kureyş atlılarının başında bulunan Halid b. Vclid ve İkrimc b. Ebi Cchl, dağda kimsenin olmadığını görünce bu yönden saldırmayı düşündüler. Geriye kalan okçulardan Abdullah b. Cübcyr komutasındaki 13 kişiyi öldürdükten sonra müslümanlara arkadan saldırdılar. Müslümanların safları bölündü ve savaş aleyhlerine döndü, Yenilgi içinde dağa doğru tırmanmaya başladılar. Kureyş tarafından bir münadi: "Muhammcd öldürüldü!" diye bağırdıktan sonra müslümanlardaki endişe ve dağılma daha da arttı.

Nebi (s) ve etrafında Ebubekir, Ömer ve diğer bazı sahabiler meydanda direndiler. RasuluIlah bîr çukura düştü ve dişleri kırılıp başı kanadı. Fakat o, direnmeye devam ediyor ve müslümanlara feryad ediyor, onları meydana çağırıyordu. Çok geçmeden müsîümanlar tekrar her yönden gelip meydana döndüler. Savaş arlık noktalanmıştı. Muhacirlerden, aralarında Rasuluilah'tn amcası Hamza, Mus'ab b. Umeyr'in de bulunduğu 10'a yakın müslüman şehid oldu. Ensardan ise 70'e yakın şehid yardı. Hamza'yi, Hind'in desteğiyle Habeşli "Vahşi" isminde bir köle Öldürdü. Hamza, Bedir'de Hind'in bahasını, kardeşini ve oğullarından birini Öldürmüştü. Kureyş'in ölü sayısı ise 23 idi. Bunlar arasında ileri gelenler de vardı. RasuluIlah (s) da onlardan biri olan ve savaş esnasında seni mutlaka öldüreceğim" diyen Ubey b. Halef el-Cemhi'yi mızrak fırlatarak öldürmüştü.

Rivayete göre Ebu Süfyan, "Muhammcd aranızda mı?" diye bağırıyordu. Bunu üç kez tekrarladı. Allah Rasulü "cevap vermeyin" dedi. Ebu Süfyan bağırmaya devam etti. "İbn Ebi Kulıafc aranızda mı? İbn Hattab aranızda mı?" Cevap alamayınca, "Bunlar öldürüldüler bu onlara yeter" dedi. Daha fazla dayanamayan Ömer: "Yalan söyledin ey Allah düşmanı hepsi de yaşıyor, sana matem etmek düşer" dedi. Yine rivayet edildiğine aöre Ebu Süfyan, "Bu Bedir'in intikamıdır, yaşasın Hubel, yaşasın Hubel" diye bağırınca müsîümanlar, "Allah daha büyük ve daha yücedir", diye karşılık verdiler. Yine Ebu Süfyan: "Bizim Uzza'mız var sizin yok", deyince müsîümanlar da, "Bizim mevlanıız Allah'tır sizin ise mevlanız yoktur "diye karşılık verdiler.

Rivayetlere göre Kureyş, savaş alanından ayrıldıktan sonra pişman olmuş ve tekrar saldırıya geçmeyi düşünmüştü. Bunu haber alan RasuluIlah, kendisi ile birlikte diğer yaralıları ve savaş yorgunluğuna rağmen müslümanlan meydana çağırmış ve müsîümanlar bu çağrıya icabet etmişlerdi. Hamrau'1-Esed denen yere kadar geldiklerinde Kureyş'in çekildiğini görmüş ve dönmüşlerdi. Sonraki ayetlerde ise bu rivayetlerin doğruluğunu teyid eden işaretlere rastlayabiliriz.

Ayetler, nazil oldukları zamana has olmakla birlikte, Uhud'da olduğu gibi her zaman ve her yerde ihlas sahibi müsîümanlar için, ondan beslenebilecekleri büyük bir ruhi kaynağı teşkil etmektedir. Onlar üzerindeki korku, ümitsizlik bulutlarını kaldırmakta ve onlara desteğini sunmaktadır.

Bundan sonraki ayetlerde de işaret edildiği gibi Allah Rasulü (s), yaralanmasına ve ordusundan büyük bir kısmının hezimetine rağmen son derece yüksek bir şecaatle ve peygamberlik makamına yakışır bir şekilde savaş meydanında direnmişti, Kureyş'in, sayıca çokluğuna ve üstünlüğüne rağmen savaşı gelinen noktada bitirmesi, büyük ölçüde müslümanların tekrar toparlanması ve teçhizat bakımından güçlü düşmanları karşısında bilenmelerinden kaynaklanmıştır. Kureyş'in tekrar saldırma düşüncesi karşısında müslümanların önderliğini yaparak tekrar mücadeleye soyunması, Hz.Peygamber'in, bütün müslüman liderlere ve komutanlara en güzel örnek olması gereken yüce rehberliğini gözler Önüne sermektedir. [152[152]]

143- Andolsun ki, siz ölümle karşılaşmadan önce onu ar-zuluyordunuz. İşte onu gördünüz, ama bakıp duruyorsunuz.

144- Muhammed, sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi o öiür veya öîdürülürse siz ökçelerinizin üzerinde geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiç bir ziyan veremez. Allah, şükredenîeri mükafatlandıracaktır.

145- Allah'ın izni olmadan hiçbir kişi Öiemez. Belirli bir süreye göre yazılmıştır. Kim dünya sevabını isterse, kendisine ondan veririz, kim ahiret sevabını isterse kendisine ondan veririz. Şükredenieri mükafatlandıracağız.

146- Nice peygamber var ki, kendileriyle beraber bir çok erenler'[153[153]]' çarpıştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar'[154[154]], zayıflık göstermediler, boyun eğmediler. Ai-lah sabredenleri sever.

[152[152]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/476-477.
[153[153]] Ribbiyyür: İHfas'sahibi tâbiler bağlılar!

[154[154]] Va mestekamı Yılmadılar, zillete boyun eğip teslim olmadılar.

147- Sadece şöyle diyorlardı: "Rabb'imiz, bizim günahlarımızı ve işimizde taşkınlığımızı'[155[155]] bağışla, ayaklarımızı sağlam tut, kâfir topluma karşı bize yardım eyle!"

148- Allah da onlara hem dünya karşılığını, hem ahiret karşılığının en güzelini verdi. Çünkü Allah, güzel davrananları sever.

Yine müslümanlara hitaben ayetlerde:

I- Savaş gerçekleşmeden önce Allah yolunda ölmeyi arzuladıkları bildirilmiş ve bu arzularının gerçekleştiği, ölümle yüzyüze geldikleri, bunun normal dışı bir şey olmadığı belirtilmiştir.

II- Muhammed'in, kendisinden önce geçen nice peygamberler gibi bir peygamber olduğu ve her beşer gibi ölümle ya da öldürülmekle karşılaşacağı, bunun diğer peygamberler için de vaki olduğu hatırlatılmıştır. Dolayısıyla ölür veya öîdürülürse arkalarına dönmemeleri gerektiği, eğer dönerlerse bunun Allah'a hiçbir zarar vermeyeceği vurgulanmıştır. Nitekim Allah, şükredenlere ve sabredenlere en güzel mükâfatı verecektir. Her can için Allah katında belirlenmiş bir ecel vardır. Kim dünyayı arzular ve ona niyet ederse ona dünya arzusu verilir. Dünya ile onun arzusu son bulur. Kim de ahireti arzular ve onun İçin mücadele ederse, Allah onu ahirete nail eyler. İşte şükredenlerin ve sabredenlerin mükafatı budur.

III- Hz. Peygamber'den önce geçen peygamberlerin durumları da hatırlatılmıştır. Onlardan bir çoğu savaşmış ve beraberinde ihlas sahibi rabbaniler de savaşmışlardır. Allah yolunda çeşitli musibetlere uğramış ama yılmayarak, zilleti kabul etmeyerek sab-retmişlerdir. Onların bütün bunlar karşısında arzulan, yaptıkları hataların Allah tarafından affedilmesi, Allah'ın düşman karşısında ayaklarını sabit kılması ve galip getirmesidir. Allah da dualarına icabet etmiş, galibiyet vererek dünya sevabına, rızasına ve mağfiretine mazhar kılarak ahiret mükafatına onları nail eylemiştir. İşte Allah, onların iyiliklerine böylece karşılık vermiştir. Allah iyileri sever... [156[156]]

Rasulullah Eğer Ölürse..

İlk ayet Uhut na çıkmadan önce müstumanların çoğunun Medine'de kalma fikrinde olduklarını ifade eden rivayeti çürütmektedir. Dolayısıyla, daha önce söylediğimiz görüşün doğruluğu burada ortaya çıkmış oluyor.

Müfessirler, Uhud günü Kureyş tarafından peygamberin öldürüldüğü şayiasının yayılması ve bundan etkilenen müslümanların hezimete uğramaları üzerine 144. ayetin nzil olduğunu

---

[155[155]] Ve israfena Hatalarımızı.

[156[156]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/479

rivayet etmişlerdir. Nitekim ayel de bu rivayeti doğrulamaktadır. Ancak, görüldüğü gibi ayetler birbirine bağlıdır ve önceki ayetlerin bir devamı durumundadır. Ne var ki, 144. ayetle ilgili bütün bulgular bu ayetin, Nebi'nin öldürüldüğü haberinin yayılmasına işaret etliğini gösteriyor.

Ayetler, ayıplayıcı, akabinde teskin ve tatmin edici, sabır ve direnişe teşvik edici etkin bir Üslubu ibtiva ediyor ve geçmiş peygamberlerle onlara tabi olanların başlarına gelen musibetleri hatırlatıyor. Bu etkin üslubu kullanırken de, Uhud ve beraberinde gelişen hadiselerden etkilenen müslümanları önceki ayetlerde olduğu gibi ruhen tedavi etmeyi hedefliyor.

Yine bu ayetler, her yerde ve her zaman ihlas sahibi mü'minierin benzeri durumlarda ondan besleneceği, onunla kuvvet, cesaret bularak Allah yolunda ve O'nun dini uğrunda her türlü fedâkârlığı sergileyebileceği bir kuvvet kaynağı olma özelliğine sahiptir.

144. ayette ise büyük ve ölümsüz bir telkine yer verilmiştir. Allah Rasulü (s), diğer insanlar gibi bir insandır ve o da ölme ya da öldürülmeyle karşı karşıyadır. Müslümanlara düşen görev, Peygamber (s) ölür veya öldürülürse Kur'an'm onlara yüklediği, risalete sarılma ve onu yeryüzüne hakim kılarak tehlikelerden koruma vazifesini yerine getirmektir, Onun ölümü veya öldürülmesi halinde zillete boyun eğip arkalarına dönmeleri caiz değildir.

Allah Rasulü'nün vefatından sonra müslümanlar ve hatta Ömer b. Hattab, şaşkınlıktan gaflete düşmüş, Ebu Bekr-i Sıddık bu ayeti okuyup şöyle seslenmişti: "Ey insanlar! Kim Muhammed'e tapıyorsa bitsin ki o ölmüştür. Kim Allah'a tapıyorsa bilsin ki Allah, ölümsüzdür". Bunun üzerine müslümanlar kendilerine gelmiş ve kopması mümkün olmayan "hablullah"a, Muhammedi mesaja sarılarak onu, yeryüzünün doğusuna ve batısına götürmüş ve kendilerinden sonra gelen müslümanlara güzel örnek olmuşlardır. [157[157]]

149- Ey inananlar, eğer İnkar edenlere itaat ederseniz, sizi arkanıza çevirirler, o zaman büsbütün kaybedersiniz.

150- Hayır, Mevlamz Allah'a (itaat edin), yardımcıların en iyisi O'dur.

151- Allah'ın, kendilerine hiçbir güç indirmediği şeyleri, Allah'a ortak koştuklarından dolayı, inkar edenlerin kaib-lerine korku salacağız; gidecekleri yer de cehennemdir! Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür!

152- Kendi izniyle onları Öldürdüğünüz sürece'[158[158]]' Allah, size va'dini doğruladı. Nihayet siz korktunuz, Allah size arzuladığınızı gösterdikten sonra emir hakkında çekişip isyan ettiniz.

[157[157]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/479-480.
[158[158]] İz Tehussunehum Onları öldürdüğünüzde.

Kiminiz dünyayı istiyordu, kiminiz ahireti İstiyordu. Sonra Allah sizi denemek için onlardan geri çevirdi, sizi bağışladı. Allah mii'minlere karşı çok lütuf kardır.

153- Elçi, arkanızdan'[159[159]] sizi çağırırken siz boyuna uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Bundan dolayı Allah, size gam üstüne gam verdi'[160[160]]' ki, ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızı duymaktadır.

154- Sonra o üzüntünün ardından size bir güven, bir kısmınızı bürüyen bir uyku indirdi[161[161]]. Bİr kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü. Allah'a karşı cahilİyye zan-nı gibi haksız bir zanda bulunuyorlar. "Bu işten bize bir şey var mı?" diyorlardı. De ki: "Bütün iş, Allah'a aittir." Onlar sana açıklayamadıklarını içlerinde gizliyorlar. Diyorlar ki: "Bu işten bize bir fayda olsaydı burada öldürül-mezdik." De ki: "Evlerinizde dahi olsaydınız, yine üzerine öldürülme yazılmış olanlar, mutlaka yatacakları yeri boylardı. Allah göğüslerinizdekini denemek[162[162]], kalblerinizde-kini açığa çıkarmak için[163[163]] (bunları başınıza getirdi.)" Allah göğüslerin özünü bilir.

Ayetlerde:

I- Müslümanlar, kafirlerin sözlerine kulak verip onlara itaat etmekten kaçındırılmış ve onlara itaat ettikleri taktirde hüsrana uğrayacakları bildirilmiştir.

II- Allah'ın müslümanlara yegane dost ve yardımcı olduğu bildirilmiş ve O'nun, yardım edenlerin en hayırlısı olduğu vurgulanmıştır. Böylece Allah'ın, kendisine ortak koştukları için kafirlerin kalplerine korku saldığı, kafirlerin kendi hallerine hiçbir delil bulamadıkları ve zalimlere olduğu gibi ahirette onlar için de kötü bir yer hazırlandığı bildirilmiştir.

III- Müslümanlara, Uhud harbinin ilk aşamasından belgeler sunulmuştur: Allah ilk aşamada vaadini yerine getirmiş, onları muzaffer kılmıştı. Kafirleri öldürüp, arzuladıkları zafere koşuyorlardı. Fakat, ne zaman ki zayıflayıp tahammüllerini yitirdiler ve Allah Rasulü'nün emrine karşı geldiler, işte o zaman durum değişti ve zafer yenilgiye dönüştü. İki bölüğe ayrıldılar. Bir kısım dünya peşinde koşarken diğerleri ahireti arzulu-yordu. Bunun neticesi olarak hezimete uğramış, Rasulullah onları geriden çağırıp dururken dağa doğru tırmanmaya başlamışlardı.

[159[159]] Fi Uhrakum Peşinizden, arkanızdan.

[160[160]] fFe esabekum ğammen bi ğammin En tutarlı kavle göre cümle; "Rasulullah'a karşı yaptığınız itaatsizlikten Ötürü, Allah (c) size, bir gama karşılık bir gam verdi" mânâsında yorumlanmıştır.

[161[161]] Sümme emele aleykum miri baâil-gammi emeneten nüasen îçine düştüğünüz yenilgi gamından sonra, emniyet ve sükunet dolu bir uyku indirdi.

[162[162]] Ve Liyebteliyellahu ma fi sudurikum Allah, kalplerinizde olanı açığa çıkarsın diye.

[163[163]] Va liyumahhisallahu ma fi kulubikum Kalplerinizde olanı arıtıp temizlesin diye.

IV- Bütün bunlara rağmen müslümanların korkulan giderilmiştir. Zaferin ellerinden alınması Allah'ın bir sınavı idi. Onlarda beliren hata, isyan ve gevşemeye hemen karşılık verilmiş, üzüntüden üzüntüye uğratılmışlardı. Yine de Allah onları afvma, fazlına mazhar kılmış ve bunun göstergesi olarak emniyete, sükunete kavuşturularak hafif bir uykuya daldırılmışlardı. Allah bunu, onların kaybettikleri şeylere ya da başlarına gelen musibetlere fazlaca üzülmemeleri için yapmıştı.

V- Onlardan kendi canlarının derdine düşen, Allah'ın takdirine boyun eğmeyen, imanla bağdaşmaz bir şekilde Allah'a haksız zanlarda bulunan, "eğer sözümüz dinlen-seydi bizlerden ölenler olmazdı ve hezimete de uğramazdık" diyen ve kalplerinde olanları gizleyen bir başka topluluk da yerilmiştir.

VI- Bu kimselere yönelik bir hitapla, bütün işlerin Allah'ın elinde olduğu, İtaatin ancak O'na yapılacağı, ölümü, ecele bağlı olduğu, eceli gelen kimsenin ne vaktinden önce ne de sonra ölmeyeceği ve evlerinde olsalar dahi ölümün gelip çatacağı bildirilmiş, Allah'ın kalplerinde gizlediklerinden haberdar olduğu vurgulanmıştır. Allah'ın takdir ettiği şey, onların kalplerinde olanı bildirmesi ve bazılarının bazılarını gerçek şekilleriyle tanımaları içindir. Bu şekilde mü'minlerin kalpleri temizlenecektir. [164[164]]

Korkularımız Allah'tan Daha Mı Yüce?

Müfessirlere göre[165[165]]; 149. ayet, münafıkların mü'minlere "kardeşlerinize dönün veya onların dinine dönün veya savaştan elinizi çekin" demeleri üzerine, 151. ayet ise, yolda duraklayan ve müslümanlan ortadan kaldırmadan Öylece bıraktıkları için kendilerini kı-

nayarak saldırı için dönen ve Allah'ın kalplerine korku salmasıyla bu düşüncelerinden tekrar vazgeçen Kureyş müşrikleri hakkında nazil olmuştur.

Bize göre, ayetler birbirine bağlı bir bütündür ve öncekilerin devamıdır. Önceki ayetler gibi bunlar da savaşın akabinde birlikte nazil olmuşlardır. Ancak ayetlerin bu durumda oluşları, birinci rivayetin asıldan yoksun olmasını gerektirmez. Pekâla bazı Kureyşli kafirler veya bazı münafıklar, kendi akrabalarına "Peygamber (s)'in etrafından ayrılın1' demişlerdir ve onun üzerine ilk ayet, onları kafirlere kulak vermekten menede-rek, onlara tabi oldukları taktirde hüsrana uğrayacaklarını bildirmiştir. İkinci rivayet için de aynı durum sözkonusudur. Daha önce aktardığımız gibi JVcbi (s), kafirlerin tekrar döneceklerini haber alması Üzerine, mü si uman lan onlara karşı koymaya çağırmış ve Ham-rau'1-Esed denen yere kadar gelerek

---

[164[164]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/483.
[165[165]] Tabresi, Hazin.

müşriklerin gitmiş olduklarını görmüştü. Nitekim müşrikler de, Nebi (s)'nin olup bitenlere rağmen müslümanları yanına alarak, tekrar savaşmak için toparlandıklarını duyunca, Allah (c) onların kalplerine korku salmış ve vazgeçerek çekilmişlerdi.

Ayetler genel olarak, savaşla İlgili sahnelere ilişkin rivayetlere paraleldir. Ancak daha önce de 137-142. ayetlerin tefsirinde İfade ettiğimiz gibi burada hedef, olayı kıssa şeklinde anlatmak değil, bilakis savaşın ilk aşamasında zafer elde etmelerine karşın gevşeyen, çözülen, Rasulullatı'ın emrine karşı gelerek ihtilafa düşen kimseleri yermek, kafirlere itaat edip onları tasdik edenleri azarlamaktır.

Müfessirlerin ekserisi, 154. ayette sözleri ve tutumları anlatılanların münafıklar olduğunu söylemişlerdir. Fakat, ayetlerin anlam ve içeriği, hu görüşü kabul etmemize imkan tanımamakta onların, çeşitli musibet ve endişelerin baskısı altında kalan müsiüman-lar olduğu görüşünü tercih etmemizi sağlamaktadır. Bunların, savaşta yakınları şehid edilen müslümanlar olması da muhtemeldir. Rivayetlerde münafıkların savaşa girmeden geri çekilmeleri de tercih ettiğimiz görüşü desteklemektedir. Ancak, 167-168. ayetler, görüşümüzü bu rivayetten daha çok teyid etmekledir. Zira ayette münafıkların, Allah yolunda savaşa davet edildikleri, ancak onların "eğer savaş olacağını bilseydik size katılırdık" diyerek savaşa katılmadıkları bildirilmiştir. Biraz sonra açıklamaya çalışacağımız 156-159. ayetlerde ise, burada sözü edilenlerin münafıklar olmadığına dair bir delil daha mevcuttur. Dahası, 149. ayette mii'minlerin kafirlere itaat etmemeleri konusunda uyarılmaları da bir delil olabilir.

Önceki ayetler gibi bu ayetler de, mü'minlere cesaret, sabır ve fedakarlık ruhu vererek, onlara yönelik güçlü bir psikolojik tedaviyi içermektedir. [166[166]]

155- İki topluluğun karşılaştığı gün, içinizden yüz çevirip gidenleri, yaptıkları bazı işlerden dolayı şeytan, kaydırmak istemişti[167[167]]'. Ama yine de Allah, onları affetti. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, halimdir.

Ayette, müslumanlarla kafirlerin karşılaştığı sırada hezimete uğrayanlann, sözkonu-su hataları irtikap etlikleri için şeytan tarafından bu konuma düşürüldükleri bildirilmiştir. Bununla birlikte Allah'ın kendilerini affettiği müjdelenmişim Çünkü Allah (c), günahları çokça bağışlayandır ve O, kullarına, yaptıkları hatalarla muamele etmez. [168[168]]

166[166] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/483-484.
167[167] İstezeUehumu'ş-şeytanu Şeytan, onları zillet ve hataya düşürmek istedi.

168[168] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/485.

Uhud 'Da Savaştan Kaçanlar Affediliyor

Uhud Savaşı'nda çatışmadan kaçan mü'minler, bu hatalarından ötürü korkuya kapılmış olsa gerek ki, Allah onların bu durumlarını ve korkuiarındaki samimiyetlerini bilmiş, halalarını affetmeyi murad etmiştir. Nitekim, Enfai sûresinin 15-16. ayetleri, mü'minleri şiddetle uyarmış, onları kaçmaktan menetmiş, yine aynı sûrenin 45. ayeti ise, onlara sabrı ve direnişi emretmişti. Onlara, bağışlanacakları müjdesinin verilmesi, acılarını ve korkularını dindirmek içindir. Ayrıca Allah (c) ayetlerde, bu müslümanlara yönelik kınama ve ayıplamalarla iktifa etmiştir. Burada da Rabbani üstün bir psikolojik tedavinin olduğunu, Allah'ın kullarına pek merhametli, hilmli davrandığı canlı bir tablo halinde gözler Önüne serilmiştir.

Müfessirlerin dediğine göre, "yaptıkları bazı işlerden dolayı" ifadesi, Rasulullalva isyan etmeyi, ganimetlere meylederek Ölümden hoşlanmamayı anlatmaktadır. Bu görüş, Uhud Savaşı esnasında meydana gelen hadiselerin vuku bulduğu ana nisbetle tutarlıdır. [169[169]]

156- Ey inananlar, siz inkar edenler ve yeryüzünde sefere'[170[170]] ya da savaşa çıkan gazi kardeşleri'[171[171]] için: "eğer bizim yanımızda olsalardı ölmezlerdi ve vurulmazlardı" diyenler gibi olmayın. Allah, onların bu düşünce ve sözlerini kalb-lerinde dert yapar. Yaşatan da, öldüren de Allah'tır. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

157- Eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz, Allah'ın bağışlaması ve rahmeti onların topladıklarından daha hayırlıdır.

158- Ölür veya Öldürülürseniz, elbette Allah'a götürüle-

Ayetlerde:

I- Mü'minler; Allah'ın takdirini hesaba katmayan ve Allah adına yeryüzünde dolaşan, cihada çıkan veya ticarete gidenler İçin, "Eğer çıkmış olmasalardı ölmez ya da öldü rüİmezlerdi" diyen kafirler gibi olmamaları konusunda uyarılmışlardır.

II- Bu sözlerin arkasında hasretten başka bir şey olmadığı ifade edilmiştir. Ne hak ne de hakikatten bir nasibi yoktur bu sözlerin. Yaşalan da öldüren de Allah (c)'tır ve her can belli bir ecele sahiptir. Ecel ertelenmez ve öne alınmaz.

[169[169]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/485.

[170[170]] Darabufi'l-ardi Yeryüzünde seyahat ve ticaret için dolaşanlar.

[171[171]] Guzzen Gazi kelimesinin çoğulu, gaziler.

III- Mü'mİnlcrin bunları bilmelerinin yanısıra, Allah yolunda ölmenin ya da öldürülmenin dert ve endişeyi gerektirecek bir musibet olmadığını da bilmeleri gerektiği tembih edilmiştir. Allah yolunda ölmek veya öldürülmek, Allah'ın rahmet ve mağfiretini, dahası dünya mctaını toplayanların yaptıkları işten daha hayırlısını mü'minc bahşeder. Ne şekilde olursa olsun, ister normal bir şekilde ölerek ister öldürülerek, sonuçta dönüş, kaçınılmaz olarak Allah'adır. 172[172]

Münafıkların Propagandaları

Ayetler, öncekilerin konu ve hedef bakımından bir devamıdır. Müfessirlerin ekserisi, ayette geçen "kafirler"den maksadın münafıklar olduğunu, bunlardan bazıları da münafıkların elebaşı Abdullah b. Übey olduğunu söylemişlerdir. Biraz sonra gelecek olan ayette de aynı sözün bir benzerinin, açıkça münafıklara nisbet edilmesi, kafirlerden maksadın münafıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk ayetin mânâsı, bu sözlerin Uhud'dan önce münafıklardan sadır olduğunu göstermektedir. Nitekim, yakınlarından biri bir savaşta, herhangi bir seferde öldüğünde veya öldürüldüğünde münafıklar, değişik yollarla bu sözleri sarfediyorlardı. Bu da gösteriyor ki, 154. ayette "bizim görüşümüz alınsaydı öldürülmezdik" diyerek ah vah edenler münafıklar değil, bir kısım mü'minlerdir. Şu an açıklamasını yapmaya çalıştığımız ayetlerde bu sözü söyleyenlere seslenilerek, Uhud vakası neticesinde münafıklar tarafından çeşitli vesveselerle elemlenen gönülleri ferahlatılmaktadır.

Yine ayetler, öncekilerde olduğu gibi her zaman için mü'minleri sabra, direnişe, cesarete, fedakarlığa ve Allah'ın hükmüne rıza göstermeye çağıran, onları münafıklardan ve hasta kalpli olanlardan gelen vesveselere kulak asmamaya davet eden güçlü bir ifadeyi ihtiva etmektedir. 173[173]

159- Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi. Öyleyse onlardan geç, onlar için mağfiret dile. İş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever. .

Nebi (S)'Nin Geniş Gönüllülüğü Ve İstişareye Verilen Önem

172[172] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/486.
173[173] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/486-487.

Öncekilerle bağlantılı ve onların bir devamı durumunda olan bu ayetin kullandığı ifadeler oldukça sadedir. Ayette, bazı müslümanlardan sadır olan sızlanmalar, dert yanmalar karşısında Nebi (s)'nin tutumu ele alınmıştır. Allah (c), peygamberinin ilmini artırmış, bu sayede Allah Rasulü onlara, öfkesini yutarak yumuşak davranmıştır. İşte bu yüce davranış biçimi övgüye layık görülmüş, şayet onlara öylesi bir dönemde kaba davranmış olsaydı etrafındlan dağılıp gidecekleri belirtilmiştir. Bundan daha da ileriye giderek, Hz. Peygamber'İn onları affetmesi, onlar için Allah'tan mağfiret dilemesi ve işlerde onlarla istişare etmesi emredilmiştir.

Ayette, Rasulullah'm o yüce ahlakına, yumuşaklığına, öfkesini yutarak ince kalpli oluşuna dair üstün bir tablo çıkıyor karşımıza... Şüphesiz Allah'ın onu kendi davasına elçi olarak seçmesi de bu sebepledir. Nitekim Allah, risaletini kime teslim edeceğini en iyi bilendir. Kalem sûresinin 4. ayetinde "Ve sen, büyük bir ahlak üzerindesin..." buyu-rulmak suretiyle onun ahlâkı övülmüştür. Konuyla İlgili geniş açıklamayı bu ayetin tefsirinde arzettik.

Bu ayet, kalplerde devrim meydana getirecek, düşünceleri harekete geçirerek duyguları bastıracak güçlü ve parlak bir eczayı ihtiva etmektedir. Şüphesiz bu ecza o dönem için tesirini hemen göstermiş, kalpleri ve düşünceleri sakinleştirmiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, "Bu işten bize bir şey var mı?" ve "Bu işten bize bir fayda olsaydı burada öldürülmezdik" diyerek sızlananların münafıklar olmadığına, bunların 154. ayette anlatıldığı şekliyle mü'minlerden bazıları olduğuna bu ayette işaret edilmektedir.

Ayetler, nazil oldukları döneme has olmakla birlikte, ihtiva ettiği hitabın genel oluşu, ayetlerdeki telkinin bütün zamanlara ve mekanlara yönelik olmasını ifade etmektedir. Müslümanların liderliğine seçilenler, bu ayetin ifadesi doğrultusunda katılıktan, sertlikten uzak, yumuşak huylu ve ince kalpli olmalı, değişik şartlan gözönünde bulundurmalıdırlar. Özellikle şiddet ve musibet zamanlarında cehaletleri sebebiyle vaveyla edenlere karşı hilmli ve temkinli davranmalıdırlar. Yine sadece kendi görüşü ve karan doğrultusunda istibdadi hükümler vermemeli, bir işe azmetmeden Önce ilim ehli olanlarla, uzmanlarla ve görüşüne başvurulabilecek insanlarla istişare yapmalıdırlar, Şartlara ve maslahatlara göre, en uygun görüş, en doğru netice ortaya çıktıktan sonra bir işe koyulmalıdırlar. Bu hususta yapılacak herhangi bir ihmal, ayetin ihtiva ettiği telkinleri ihmal etmek olacaktır.

Ayetin ruhu ve içeriği üç konuda müslüman önderlere sorumluluk yükler. Birincisi, öncelikle danışmanlar görüşlerini belirtirler, mü'minlerin rehberi olan kimse ise, bu görüşlerden en doğru olanını seçerek uygular. İkincisi, müslüman önder, seçtiği görüş üzerinde rey sahipleriyle istişare eder. Üçüncüsü, İslam toplumunu teşkil eden kurumların görüşlerini ihmal etmez.

Açıkça görüldüğü gibi burada İslami hükümetin şeffaf ve üstün ilkelere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim İslam'daki bu uygulama, devlet başkanının "yürütme gücü'Yıü temsil

ettiği, bu gün "başkanlık sistemi" olarak tabir edilen yapılanmaya benzetilebilir.

Ayet-i kerime, istişarenin ne şekilde yapılacağı hususunu sınırlandırmamıştır. Çünkü, böyle bir sınırlandırma adeta imkansızdır. Nitekim, istişare yapılması gerekmeyen durumlar da sözkonusu olabilir. İşte bu üslup, İslam şeriatına ölümsüzlük ve ilham kaynağı olma vasfını veren Kur'anî Üsluptur.

Bu bağlamda kayda değer hususlardan biri de şudur. Mekki ayetlerde şuradan övgüyle bahsedilmiş ve bunun, salih müslümanlarm bir özelliği olduğu bildirilmiştir. Nitekim Şura sûresi 38. ayette şöyle buyurulmustur: "Rab/erinin çağrısına kulak verirler, namazı kılarlar, işleri aralarında şura iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan hayr için harcarlar." İslam, etkin b'r güç haline geldiğinde ve bizzat Peygamber (s) bu gücün uygulayıcısı olduğunda artık şura, kaçınılmaz bir hal almış ve şer'an vacip kılınmıştır.

Doğrusu İslam'da devlet reisinin, Kur'an'da İfade edildiği şekliyle görüş sahipleri, bilginler ve çeşitli kurumlarla istişare etmesi hükmü, İslam şeriatım ölümsüzleştiren, onu her zamana şamil kılan, sadece İslam hükümetinin sahip olduğu bir Özelliktir.

İbn Kesir, Ali b. Ebu Talip'ten rivayet ederek şöyle naklediyor: Ali (r) Rasulullah (s)'a "azm" nedir diye sorduğunda Allah Rasulü: "Görüş sahipleriyle istişare edip istişare neticesine uymaktır" şeklinde cevap vermişti. Bu rivayete göre, şura ile çoğunluğun görüşüne başvurularak karar alınması vaciptir. Ayetin ifadesi de bu yöndedir.

Yine İbn Kesir'in, Abdurrahman b. Ganim'den rivayet ettiği hadiste şunlar yeralı-yor: "Allah Rasulü, Ebu Bekir ve Ömer'e, "Bir konuda birleşirseniz ben size muhalefet etmem" dedi. Bu rivayette de, akıl ve tecrübe sahiplerinden güvenilir kimselerin görüşlerini almanın gerekliliği ifade edilmiştir. Müfessir Hazin ise Aişe'nin şöyle dediğini nakleder: "Rasulullah'tan daha çok istişare eden kimseyi görmedim. Bütün önemli işlerde ve mühim olaylarda ashabıyla istişare ederdi." Bütün bunlarda tabi olunması gereken bir Örnek, bir misal vardır.

îbn Kesir, Cabir'den Rasulullah'm şöyle dediğini rivayet eder: "Biriniz kardeşiyle istişare etmek isterse, kardeşi ona yol göstersin" îbn Mesud'dan ise Rasulullah'm "istişare edilen kimse güvenilir kimsedir" dediğini nakleder. Bu iki rivayette, fertlerin de başkalarıyla istişare etmesi öngörülmüş, istişare edilecek kimsenin doğru ve güvenilir bir kimse olması gerektiği belirtilmiştir. Son hadisi, Ebu Hureyre'den Sünen sahipleri de rivayet etmişlerdir. Ebu Davud ve Hakim'in, Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir başka hadis şöyledir: "Her kime ilimden yoksun bir fetva verilirse, günahı fetva verene aittir." Aynı rivayetin bir başka tarikinde şu ekleme vardır: "Her kim kardeşine doğru olmadığını bildiği bir yol gösterirse hainlik etmiştir."

Müfessirlerin tabiine istinaden belirttiklerine göre, Allah Rasulü'nün burada emrettiği istişare, hakkında Kur'anî nass bulunmayan, temel dini ve şer'i ilkelerle ilgili olmayan

konulardadır. Şüphesiz bu görüş tutarlıdır. Nitekim genel bir kaide olan "Nass'da içtihat yoktur" ilkesine uygun olan da budur. Ancak burada şunu eklemek gerekir ki; Kur'an'da siyaset, hükümet, cihad, mal, yargı ve topluma ilişkin meselelerde esas teşkil edecek öğretiler ve prensipler yeralmişür. Fakat, bu prensipler bazen sınırlı şekillerde anlatılmıştır. Durum böyle olunca, bu sınırlı şekillerde belirtilen alanlar hakkında, Kur'an'm temel prensiplerine bağlı kalmak şartıyla istişare ve içtihat yapmak mümkün labilmektedir. Hemen şunu da ekleyelim ki, eğer bu hususlarda Kur'an'dan ayrı olarak sahih ve sabit bir sünnet varsa o takdirde içtihada mecal kalmadan Rasulullah'ın o husustaki sünnetine tabi olunur. Zira Allah (c), Haşr sûresinin 7. ayetinde Rasulü'nün bize verdiğini almamızı, bizi nehyettiğinden de kaçınmamızı emir buyurmuştur. Bir çok ayette de mü'minlerin Allah'a itaat ettikleri gibi Rasulüne de itaat etmeleri, meselelerini Kur'an'dan sonra onun sünnetine götürmelerini emretmiştir. Nitekim Nisa sûresinin 59. ayetinde şöyle buyurulmuştur: "Allah'a, Rasulü'ne ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin. Bir konuda anlaşamazsanız onu Allah'a ve Rasulü'ne havale edin..."

Yine İbn Kesir, İbn Abbas'tan "iş hakkında onlarla istişare et" cümlesinin, Ebu Bekir ve Ömer (r)'i kastettiğini rivayet etmiştir. Bu görüş daha önce de belirttiğimiz gibi, garib olmasının yanında ayetin ruhuna, içeriğine ve indiği zamana da terstir. Kaldı ki ayet, Uhud'da dert yanan, duygu ve düşüncelerindeki heyecandan ötürü söylenmemesi gereken sözleri söyleyenlerle istişare yapılmasını ihtiva ediyor. Bu da, istişarenin toplumdaki muhtelif katmanlardan görüş sahibi, uzman ve bilgin kişilerle yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. [174][174]

160- Eğer Allah size yardım ederse, artık sizi yenecek yok-tur. Ve eğer sizi yüz üstü bırakırsa, O'ndan sonra size kim yardım edebilir? Mü'minler, Allah'a dayansınlar.

Ayette yine müslümanlara hitaben, Allah'ın kendilerine yardım etmesi halinde onlara galebe edecek hiçbir gücün olmadığı bildirilmiş ve şayet Allah onları zelil etse onlara kimin yardım edebileceği sorulmuştur. Ve mü'minler yalnız Allah'a dayanmaya, O'na tevekkül etmeye çağrılmıştır.

Görüldüğü gibi bu ayet, Öncekilerle bağlantılı ve onların bir devamıdır. Mü'minler, sadece Allahu Teala'ya bağlanmaya ve yalnız O'na tevekkül etmeye davet edilerek kalpleri ferahlatılmış, münafık ve kafirler tarafından onların kalplerine yerleştirilmeye çalışılan vesveseler muhtemelen bu ayet-i kerimeyle reddedilmiştir. Ayrıca bu ayet, her zaman,

---

[174][174] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/487-490.

özellikle savaş zamanlarında, mü'minlerin psikolojik gücüne güç katan bir telkini ihtiva etmiştir. 175[175]

161- Bİr peygamberin aşırması, hıyanet etmesi olur şey değildir. Kim emanete hıyanet eder, aşınrsa176[176] Kıyamet günü, aşırdığını boynuna yüklenip getirir. Sonra herkese kazandığı tastamam verilir, hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.

Ayette bütün peygamberler, savaş ganimetlerinden gizlice herhangi bir şey almaktan tenzih edilmişlerdir. Ayrıca haksız yere herhangi bir şeyi gizlice alanlar korkutulmuş, kıyamet gününde, aldıkları şeylerle birlikte rezil rüsva olarak getirilecekleri ve yaptıklarının karşılığını eksiksiz olarak zulme uğramadan görecekleri bildirilmiştir. 177[177]

Emanete Sadakat

Bütün peygamberlerin tenzih edildiği ayette, doğal olarak ayetin inişine konu olan Nebi (s), özellikle tenzih edilmiştir.

ibn Kesir, ayetin tefsirinde bir çok hadis zikretmiştir. Bu hadisleri şöyle sıralayalım:

"Bizim bir işimizin sorumluluğunu alan kimse, evi yoksa ev edinsin, zevcesi yoksa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi edinsin veya bir bineği yoksa binek edinsin. Bunlardan başka bir şey alan hıyanet etmiş olur" Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir.

. "Rasulullah'ın zekat memurlarından biri dönüşünde: 'Şunlar sizin, şunlar da bana hediye edildi' dedi. Rasulü Ekrem minbere çıkarak, 'Bu adama ne oluyor da geliyor, şu sizin, bu da bana hediye edildi diyor. Babasının ve annesinin evinde otursaydı da baksaydı kendisine hediye veriliyor mu? Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden birisi (zekat malından) bir şey alırsa Kıyamet gününde o aldığı şey boynunda olarak gelir. Aldığı şey deve ise bağıracak, inek ise böğürecek, koyun ise me-leyecektir' diyerek elini kaldırdı. O kadar ki koltuk altlarının beyazlığı görülüyordu. Sonra da üç defa: 'Allahım! tebliğ ettim mi?', dedi." Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir.

"Amillerin (memurları) hediyeleri hıyanettir." Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir.

"Rasulullah (s) Muaz b. Cebcl'i Yemen'e gönderdi ve "benim iznim olmadan bir şey alma,

175[175] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/490.
176[176] Ei-ğulul Bir şeyi haksız yere gizlice almak.

177[177] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/491.

çünkü o hıyanettir" dedi ve bu ayeti okudu." Hadisi Tirmizi rivayet etmiştir.

"Kimi bir işe memur etmişsek onu azıyla çoğuyla getirsin. Ona ne verilirse alsın, ne yasaklanırsa da onu terketsin" Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir.

"Emanete ihanet etmekten sakınınız. Çünkü bu kıyamet günü sahibi için bir utançtır. Bir ip veya iğne veyahut daha fazlası da olsa emaneti teslim ediniz. Yakında veya uzakta Allah yolunda cihad ediniz. Çünkü cihad, cennet kapılarından biridir. Onunla Allah, sizi üzüntülerden kurtarır. Allah'ın hududunu uzakta ve yakında uygulayınız. Kınayanların kınaması sizi Allah(m hükmünü uygulamaktan alıkoymasın." Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir. Bu hadisler müsncdlerde zikredilmemişse de imam Ahmed hadiste hüccettir ve meşhur hadis imamlarından biridir.

"Kerkerc denilen bir adam Rasulullah'ın mallan üzerinde bulunuyordu. Rasulullah; o ateştedir, dedi. Bunun üzerine gidip baktıklarında adamın bir aba çaldığını gördüler." Hadisi Buhari rivayet etmiştir.

"Bir adama ok isabet etmiş, adam ölmüştü. İnsanlar, "ne mutlu ona cennetlik oldu" dediler. Rasulullah: Hayır, nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Hayber günü ganimetlerden hissesine düşmediği halde aldığı kadife örtü, ateşi onun üzerine alevlendirecektir. İnsanlar bunu duyunca bir adam, bir veya iki ayakkabıyı Rasulullah'a getirdi ve bu ayakkabı veya bu iki ayakkabı ateştendir, dedi." Hadisi Buhari, Müslim ve Tirmizi rivayet etmişlerdir.

"Allah Rasulü onu (Ebu Mesud) memur olarak gönderdi ve şöyle dedi: Git ey Ebu Mesud, yalnız seni kıyamet günü sırtında hıyanet etmiş olduğun zekat develerinden birisi bağırarak geldiğini görmeyeyim. Ebu Mesud: O halde ben gitmem, dedi. Rasulullah: Ben de seni zorlamam, dedi." Hadisi Ebu Davud Ebu Mesud'dan rivayet etmiştir.

Yukarıdaki hadislerden de anlaşılacağı üzere ayet, peygamberlik makamını tenzih etmekle birlikte ileriye dönük mesajları ihtiva etmektedir. Bu mesaja göre, kendisine koruması ya da tasarrufta bulunması için amme emaneti teslim edilen her insan büyük bir dikkatle emanete sahip çıkmalı, onu korumalı ve töhmet, şaibe altında kalmaktan kaçınarak vazifesini suistimal etmemelidir. Herhangi bir şekilde bu öğretinin aksine hareket edenler ise şiddetle tcl'in edilmişlerdir. İşte üstünlük, işte Kur'an'ın öngördüğü yücelik.. 178[178]

.

162- Hiç Allah'ın rızasına uyan kimse, Allah'ın hışmına uğrayan, yeri de cehennem olan adam gibi olur. Ne kötü sonuçtur orası!

163- Onlar, Allah katında derece derecedirler. Allah, onların yaptıklarını görmektedir.

178[178] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/491-492.

Her iki ayette, Allah'ın rızasına talip olanlarla, inkârlarından dolayı O'nun gazabını hakedenlerin nasıl bir tutulabileceği menfi bir ifadeyle sorulmuştur. Allah'ın gazabını hakedenler çok kotu bir sonuca doğru adım atmışlardır. Allah, bütün insanlann yaptıklarını görmekte ve O'nun katında, herkesin ameline göre elde edeceği makamlar bulunmaktadır.

Tabresi ve Hazin bu iki ayetin, Nebi (s)'nin çağrısına tabi olanlarla, onun çağrısına icabet etmeyen ve yerlerinde oturarak savaşa çıkmayan münafıklar arasında yapılan bir mukayese üzerine nazil olduğunu söylemişlerse de Taberi, bu iki ayetin Öncekilerle bağlantılı olduğunu, mal aşıranları korkutarak doğrudan doğruya Hz. Peygamber'i Övdüğünü ifade etmiştir. Bizce, Taberi'nin bu görüşü daha tutarlı ve önceki ayetin mânâsına daha yakındır.

Netice olarak, yaptıkları işlerle Allah'ın hoşnutluğunu arzulayan ve O'nun emirlerine bağlanıp, nehiylerinden kaçınanlar daima övgüye layık görülürken, Allah'ın gazabını celbedecek işler yapanlarsa korkutulmaya müstehak addedilmiştir. [179][179]

164- Andolsun ki Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulundu. Zira daha Önce açık bir sapıklık içinde bulunuyor-larken onlara, kendi içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, kendilerini yücelten ve kendilerine Kitab ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi.

Kendilerine, Allah'ın ayetlerini açıklayan, onların duygu ve düşüncelerini arındıran bir peygamber göndererek Allah'ın, mü'minlere nimet ve ihsanda bulunduğu ifade edilmiştir. Nitekim onlar, dalalet içinde bulunurlarken bu peygamber, Allah'ın kitabını ve hikmeti onlara öğretmişti.

Ayetin iniş sebebi olarak, müfessirlerden herhangi bir rivayetin nakledildiğine rastlamadık. Bize göre bu ayet, öncekilerin devamıdır. Uhud Savaşı'na ilişkin olayları izleyerek devam eden ayet, muhtemelen sonraki ayetlere de bir giriş olma özelliğine sahiptir.

Muhammedî mesaj ile bu mesajın hedeflerini kısa ve özlü bir biçimde yücelten ayet, açıkça Araplara sesleniyor. Arapların İslam karşısındaki konumlarını ve peygamber aracılığıyla bizzat bu kitaba muhatap olarak ilahi öğretiyi ve hikmeti ondan işittiklerini te-yid ediyor. Bu mânâya Bakara 150-151 ve Hacc 78. ayetlerde de işaret edilmiştir. Bu ayetleri tefsir ederken, konuyu detaylı bir biçimde açıkladık. Burada tekrarına lüzum görmüyoruz. Ancak şu var ki Allah (c), Uhud'dan dolayı üzüntülere garkolan mü'min-leri teskin etmek ve onların gönüllerini ferahlatmak için bu ayeti inzal buyurmuştur. [180][180]

---

[179][179] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/493.
[180][180] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/493-494.

165- Başınıza bir bela gelince, siz, onun İki katını onların başlarına getirmiş olduğunuz halde yine "Bu nereden başımıza geldi?"(1> dediniz. De ki: "O, kendinizdendir" Allah, herşeye kaadirdir.

166- İki topluluğun karşılaştığı gün, sizin başınıza gelen, ancak Allah'ın İzniyle olmuştur kî inananları bilsin,

167- Ve iki yüzlülük yapanları bilsin. Onlara: "Gelin, Allah yolunda savaşın, ya da savunun" dendiği halde: "Eğer savaş(olacağını) bilseydik, sizinle gelirdik" dediler. Onlar o gün, imandan çok küfre yakın idiler. Ağızlarıyla kalblerin-de olmayanı söylüyorlar. Halbuki Allah, içlerinde sakladıkları şeyi çok iyi bilmektedir.

168- Oturarak, kardeşleri için "Bizim sözümüzü tutsalardı, öldürülmezlerdi" diyenlere söyle: "Eğer doğru iseniz, kendinizden ölümü savınız!"[181][181]

Ayetlerde:

I- Uhud günü bazı müslümanların, uğradıkları acılardan dolayı sızlanarak birbirlerine sual sordukları anlatılmıştır.

II- Nebi (s)'ye bu soruya şöyle cevap vermesi emredilmiştir: Birincisi, bugün uğradıkları musibet, Bedİr'de düşmanlarının uğradığı musibetin ancak yansıdır ve sızlanmalarına gerek yoktur. İkincisi meydana gelen bu musibet kendilerinden kaynaklanmıştır. Verilen cevapta, "Allah her şeye kadirdir" cümlesinden hareketle Allah'ın, zafer vaadinden dönmediği, zira O'nun, mü'minlere zaferi müyesser kılmaya pekâla muktedir olduğu belirtiliyor. Üçüncüsü, gerçekleşen hadiselerin tümü Allah'ın izni dahilindedir. Müminlerle münafıklar belli olsun diye Allah, böyle takdir etmiştir.

III- Münafıkların tutumlarına işaret edilmiş, onlara; "gelin Allah yolunda savaşın, savaşa katılın; memleketinizi, mallarınızı ve ırzlarınızı müdafaa edin" dendiğinde, "eğer savaş olacağını bilsek geliriz" diyerek bu çağrıya kulak asmadıklarına değinilmiştir.

IV- Onların sözleri ve yaptıklarının boş olduğu ifade edilmiştir. Onlar sadece ağızlarıyla söylüyorlar, kalplerinde olanı ise gizliyorlar. Ancak Allah onların kalplerinde gizlediklerini bilmektedir. Onlar bu durumlarıyla, imandan çok küfre yakındırlar. Onlar savaşa katılmamak ve kardeşlerini alıkoymakla kalmamış, savaştan sonra mü'minleri kederlendirmiş, "eğer bizim yaptığımızı yapsaydınız öldüriilmezdiniz ve başınıza musibetler gelmezdi" demeye başlamışlardı.

---

[181][181] Enna haza"Nasıl oldu bu" veya "niçin oldu bu" anlamındadır.

V- Nebi (s)'ye, "eğer sözlerinizde doğru iseniz ölümü kendinizden savın" diyerek onlara meydan okuması emredilmiştir. 182[182]

İkiyüzlülükle Kuşatılan Mü'minler

Ayetlerin nüzul sebebi hakkında müfessirler, Uhud'la ilgili bazı olaylar ve münafıkların tavırlarına ilişkin bir takım görüşlerin dışında herhangi bir rivayet nakletmemişler-dir. Görüldüğü gibi, öncekilerin bir devamı olan bu ayetler mü'minleri bir nebze kınamakta, çoğunlukla da onları teskin ederek kalplerini ferahlatmakta ve münafıkları yermektedir. Bununla birlikte, Uhud'dan bazı sahnelere ve münafıkların tutumlarına da işaret etmektedir.

Ayetlerde münafıklara ilişkin çizilen tablonun, zalim ve tağutlara karşı verilen mücaddeyle ilgili bir çok ayetlerde tekrar tekrar karşımıza çıkması, Kur'an'ın kendine has üslup ve icazındandır. Tabiatıyla bu tablo sunulurken, her zaman münafıklar yerilmiş ve çirkinlikleri ortaya konulmuştur. Bu itibarla ayetlerde, her zaman için geçerli bir değer yargısının telkin edildiğine şahid olmaktayız.

Ayetlerin ifade ettiği şekliyle onların, Allah yolunda savaşa, memleketlerini korumaya çağrılmaları ve bu çağrı karşısında olumsuz cevaplan ile ayette "oturanlar" şeklinde tavsif edilmeleri, onların Kurcyş'le savaşmak için gidenlere katılmadığının Kur'anî bir dayanağıdır. Müfessirler ve siret yazarları da bunu böyle kaydetmişlerdir. Nitekim, münafıkların ele başı olan Abdullah b. Ubey adamlarıyla birlikte Rasulullah (s)'a, Medine'de kalma görüşlerini söylemişler, Rasulullah ise müslümanların çoğunluğunun görüşüne uyarak çıkmaya ve Medine'nin dışında Kureyşle karşılaşmaya karar vermişti. Bunun üzerine Abdullah b. Ubey, "onların dediğine uydu bizim görüşümüzü terketti" diyerek kızmış ve adamlarıyla birlikte savaşa katılmamıştı. 183[183]

169- Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma. Hayır, (onlar) diridirler, Rab'lerİ katında rızıklanmaktadırlar.

170- Allah'ın keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinçli olarak, arkalarından henüz kendilerine yetİşemeyenlere de korku olmadığına, onların da üzüntüye uğramayacaklarına sevinirler184[184].

171- Allah'ın nimetine, lütfuna ve Allah'ın mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler.

182[182] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/495.
183[183] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/495-496.
184[184] Yestebşirune Müjde ve rhûtfülukhissi 'duyarlar!

Ayetlerde:

I- Müjde ve kalp tatmini cihetiyle Allah yolunda Öldürülenlerin ölüler olmadığı bildirilmiştir.

II- Onların diri oldukları ve Rabbleri katında en güzel rızık ile nzıklandıklan anlatılmıştır. Onlar Allah'ın bu nimetine ve ikramına nail oldukları İçin sevinç içindeler ve kendilerinden geri kalanlara da yaşadıkları müjdesini vermek ve hak yolda oldukları. Allah yolunda şehadet aşkıyla kaldıkları müddetçe üzülmeyeceklerini bildirmek isterler. İşte Allah, böylece halis mü'minlerin amelini boşa çıkarmayacaktır. [185[185]]

Şehidlerin Mutluluğu

Müfessirler bu ayetler hakkında değişik rivayetler nakletmişlerdir. Kimisi bu ayetlerin Bedir şehidleri hakkında, kimisi Uhud şehidleri, kimisi hem Bedir hem de Uhud şe-hidleri, kimisi de Bi'r-i Maune şehidleri hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Beni Amir'in ileri gelenlerinden biri Rasulullah'a gelerek müslüman olduğunu bildirdi ve ondan kavmine bir grup göndermesini, bu şekilde belki davete icabet edeceklerini söyledi. Rasulullah, ona, "Necd ahalisinin bir kötülük yapmalarından korkarım" dedi. Adam, "ben onların komşusuyum" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Ensarlı gençlerden 70 kişiyi gönderdi. Onlarda, Amiroğulları'nın lideri Amir b. Tufeyl'e yazılmış bir mektup da vardı. Bi'r-i Maune'yc vardıklarında elçileri, mektubu Amir b. Tufeyl'e götürdü. Elçi öldürüldü. Daha sonra diğer müslümanları kuşattılar ve biri hariç hepsini Öldürdüler. Birini serbest bıraktılar çünkü, Amiroğulları liderlerinden biri, bir tutsak azad etmeyi adamıştı. Nebi (s) ve müslümanlar olayın şok tesiri altında kalmışlardı.

Bu ayetleri tefsir ve tevil bakımından müfessirler bir çok hadis naklctmişlerdir. Bu hadislerden bazılarını aşağıya dercedelim:

"Rasulullah (s) ashabına dedi: Onların ruhları cennette yeşil kuşlar arasında dilediği gibi uçarlar, arşa asılı olan altın kandillere konarlar. Diledikleri gibi yiyip içerlerken, "kim bizim yaşamakta olduğumuzu ve cennetten uzak kalmamak için savaştan geri durmamalarını kardeşlerimize bildirecek" dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi. Aynı hadis şu eklemeyle de rivayet edilmiştir: Allah onlara: "Bir. arzunuz var mı?" dediğinde onlar: "Ey Rabbimiz, bedenlerimizi tekrar dünyaya gönder, tekrar senin yolunda savaşıp şehid olalım" dediler. Hadisi İbn Abbas rivayet etmiştir. [186[186]]

185[185] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/496-497.
186[186] Tac C. 4, s. 76-77. Ayrıca bkz. Hazin, ibn Kesir.

"Şehidlerden başka Öldürülen hiç bir can tekrar dünyaya gönderilmek istemez. Şehid, Allah'ın şehadete olan fazhndan dolayı, tekrar dünyaya gönderilip bir kez daha Allah yolunda öldürülmek ister." Hadisi İmam Ahmed tahric etmiştir.[187[187]]

"Babam Uhud günü öldürüldüğünde ağlamaya başlamıştım. Rasulullah bana: Ona ağlama dedi. Melekler onu kanatlarıyla yükseltiyor"[188[188]]. Hadisi Cabir rivayet etmiştir. Bu hadislerden yola çıkarak bazı müfessirler, cennetin şu an yaratılmış olduğu, şehidlerin ruhen mi bedenen mi hayatta oldukları hususlarında görüş beyanında bulunmuşlardır.

Cennetin hali hazırda yaratılmamış olduğunu savunan Mutezile'ye karşı bazı müfessir-ler bu ayet ve hadisleri delil getirmişlerdir.[189[189]] '

Netice olarak her müslüman, ayetlerde ve hadislerde gelen bu gibi gaybi haberlere i-man etmeli ve Kur'an'ın da ileriye gitmediği bu mevzularda ileriye gitmemelidir. Bu ayetlerdeki asıl hedef ise, mü'minleri müjdelemek, kalplerini tatmin ederek, Allah'ın dini uğrunda sabır ve sebat göstermelerini telkin etmektir.

Her zaman ve her yerde netice ne olursa olsun mü'min kimse, cihadda sebat göstermeli, cihada cüretli olmalıdır. Madem ki ölüm kesindir, madem ki herkes belirli bir vakitte ölecektir, madem ki şehidler Allah katında bunca nzıklanmaktadıriar o halde mü'minleri cihaddan alıkoyacak hiçbir korku düşünülemez... [190[190]]

172- O (mü'mi)nler ki yaralandıkları halde yine Allah'ın ve Elçisinin çağrısına uydular. Onlardan güzel davrananlar ve (günahlardan) korunanlar için büyük ecir vardır.

173- Onlar ki, halk kendilerine "İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun!" deyince, bu onların imanını artırdı. Ve: "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" dediler.

174- Bundan dolayı Allah'tan bir nimet ve bollukla geri döndüler, kendilerine hiç bir kötülük dokunmadı. Ve Allah'ın rızasına uydular. Allah büyük bir lütuf sahibidir.

Ayetlerde:

Yaralanmalarına, yorgun düşmelerine rağmen Allah ve Rasulü'nün davetine icabet edenler Övgüye mazhar kılınmışlardır. "Kendilerine, insanlar size karşı ordu topladılar"denilmesi onların sadece imanlarını artırdı. Allah'a tevekkül ettiklerini ve Allah'ın onlar için ne güzel bir

---

[187[187]] A.g.e

[188[188]] Bkz. İbn Kesir

[189[189]] Hazin 498

[190[190]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/497-498.

vekil olduğunu ilan ettiler. Allah'ın fazlı sayesinde hiçbir kötülüğe uğramadan geri döndüler, her şeyin ötesinde büyük fazilet sahibi olan Allah'ın rızasını kazandılar. İşte Allah katında, iyilikte bulunan ve O'ndan sakınan böylesi mü'minlere büyük ecir vardır. [191][191]

Allah'a Ve Rasulü'ne Bağlılık

Bu ayetlerin iniş sebebi hakkında müfessirler iki rivayet nakletmişlerdir.[192][192] Daha önce naklettiğimiz gibi Kureyş tekrar dönüp müslümanları ortadan kaldırmak istemişti. Bunu haber alan Nebi (s) ise çağrıda bulunmuş ve müslümanlar bu çağrıya icabet ederek Hamrau'1-Esed denen yere kadar gelmişler fakat Kureyşlileri orada göremediklerinden dönmüşlerdi. Bir rivayete göre ayetler bunun üzerine nazil olmuştur. Diğer rivayette ise şunlar yeralıyor; Kureyş lideri Ebu Süfyan Uhud'dan sonra Nebi (s)'ye ve müslü-manlara vaad vererek, bir yıl sonra bir başka gün için Bedir'de karşılaşacaklarını söylemişti. Peygamber'in emriyle müslümanlar buna icabet ederek Bedir'e kadar gelmişler ve Kureyş'i bulamamışlardı. Ancak ticaretten dönen Kureyş kervanına rastlamışlardı. Fakat bu kervana herhangi bir zarar vermeden dönmüşlerdi. İkinci rivayete göre de ayetler, bunun üzerine inmiştir. İbn Sad bu olayı zikretmiştir.[193][193]

Ayetlerin ruhundan, Uhud Savaşi'nın akabinde henüz yaralar taze ve savaşın acıları dinmemişken bunların nazil olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüş, birinci rivayete daha uygundur. Bununla birlikte ikinci rivayetin gerçekleşmiş olması da muhtemeldir.

Görünen o ki, bu ayetler tek başına nazil olmamışlardır. Öncekilerle bağlantılıdır. Nitekim önceki ayetler "mü'minler" sözcüğüyle son bulmuş, bu ayetler ise "onlar ki" sözcüğüyle başlamıştır. Bize göre, Uhud Savaşı'ndan sonra bu ve bundan önceki ayetler bir silsile halinde birlikte nazil olmuştur.

Ayetler, Neb (s)'nin, Allah yolunda cihada olan aşkı, tahammülü ve etrafındaki mü'min topluluğun derin imanı, sabrı, psikolojik gücü ve Peygamber'e itaatine ilişkin yüce bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Öyle ki, sayılan mü'minlerin sayısını çok çok aşan düşmana karşı savaşmak için davete icabet ettiklerinde henüz yaralar taze, bedenler yorgundu. İçlerinde bizzat Rasulullah yaralanmış vaziyetteydi. Ön dişleri kırılmış, alt dudağı patlamış, şiddetli bir darbe yüzünden sağ omuzu gevşemişti. Rivayete göre sayılan 70 idi ve Rasulullah o savaşa katılıp zilleti kabul etmeyerek cihad edenlerden başkalarını da kınamıştır.[194][194] Yine müfessirierin rivayetine göre,[195][195] Ensardan iki müslüman, yaralı

---

[191][191] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/498-499.
[192][192] Taberİ, Tabresİ, İbn Kesir, Hazin.
[193][193] İbn Sad, c 3, s. 90-91 ve 100-102
[194][194] Taberİ, Hazin.
[195][195] Taberi,

vaziyette çağrıyı duyduklarında: "Rasulullah ile savaşa çıkmaktan bizi ne

alıkoyabilir?" diyerek yaralı olmalarına rağmen yetişebilmek için yola çıktılar. Binekleri de yoktu. Biri diğerinden daha çok yaralı olduğu için arkadaşı zaman zaman ona yardım ediyordu. Böylece Rasulullah'a yetiştiler. İşte, her yerde ve her zaman bütün mü'minle-re en güzel örnek... En güzel telkin.. [196[196]]

.

175- O şeytan sizi kendi dostlarından korkutuyor, eğer inanmış İseniz, onlardan korkmayın, benden korkun!

176- İnkara koşanlar seni üzmesin, onlar Allah'a hiç bir zarar veremezler. Allah onlara ahirette hiç bir nasip koy-mamak istiyor. Onlar için büyük bir azab vardır.

177- İman karşılığında inkarı satın alanlar, Allah'a hiçbir zarar veremezler. Onlar için acı bir azab vardır.

178- İnkar edenler sanmasınlar ki, kendilerine mühlet vermemiz, kendileri için hayırlıdır. Biz onlara mühlet veriyoruz ki, günahlarını artırsınlar. Onlar için alçaltıcı bir azab vardır.

179- Aİlah mü'minleri, üzerinde bulunduğunuz halde bırakacak değildir, temizi pisten ayıracaktır. Ve Allah sizi gay-be vakıf kılacak değildir. Fakat Allah, elçilerinden dilediğini seçer. O halde, Allah'a ve O'nun elçilerine inanın. Eğer inanır ve korunursanız sizin İçin büyük mükâfat vardır.

I- Mü'minler uyarılmış ve kalpleri tatmin edilmiştir. Zira şeytan, geri durmaları için, kendi dostları vasıtasıyla, onların kalplerine korku düşürmeye çalışmaktadır. Mü'minler eğer gerçekten iman etmişlerse, şeytanın vesveselerine aldırmamah, yalnız Allah'tan korkmalıdırlar.

II- Nebi (s)'nin kalbi de ferahlatılarak, küfre dalanlar için üzülmemesi gerektiği belirtilmiştir. Onlar küfre dalmakla ne Allah'a ne de O'nun dinine bir zarar veremezler. Sonuçta Allah onları muvaffak kılmayacak, ahiretten bir nasipleri olmayacağı gibi orada elim bir azaba duçar olacaklardır.

III- İmanı küfre tercih eden ve imanı küfre karşılık satanların Allah'a ve dine bir zarar veremeyecekleri bildirilmiş, mü'minlerin kalpleri bu şekilde tatmin edilmiştir. Onlar kendilerine ulaşacak olan azabı haketmek suretiyle ancak kendi kendilerine zarar verirler.

IV- Kafirleri de korkutucu bir ifadeyle uyararak, dünyada sahip oldukları güç ve servetin Rabbani bir inayet ya da bir iyilik olduğunu düşünmemeleri gerektiği bildirilmiştir. Bilakis

---

[196[196]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/499-500.

onların sahip oldukları nesneler birer imtihan vesilesi olmaktan başka bir şey değildir. Onlar bununla gururlanıyor, günahları artıyor ve Allah'ın alçaltıcı azabını hakediyorlar.

V- Müslümanlara dokunan musibetlerin sebebine teselli verici bir ifadeyle işaret edilmiştir. Allahu Teala'nın Uhud Savaşı'nda onları imtihan etmesi, müslüman olduklarını iddia eden insanların bu iddialarında ne derecede sadık olduklarını ortaya çıkarmak amacına yöneliktir. Hainleri, ihlaslı olanlardan ve habisleri, tayyib olanlardan ayırt etmek içindir. İşte bu durum, ancak fiili bir sınavla ortaya çıkacak olan gaybdır. Ve Allah, risaletini tebliğ etmek için dilediğini seçer, dilediğine inayet eder. Mü'minlere düşen, Allah'a ve O'nun takdirine iman etmek, peygamberlerini ise tasdik etmektir. Eğe: bunu yaparlar ve Allah'tan sakınırlarsa büyük ecre hak kazanırlar. [197][197]

Günahları Karşılığında Mühlet Verilenler

Bazı müfessirler son ayetin (179), yahudilerle Nebi (s) arasında, peygamberlerin gaybı bilip bilmedikleri hususunda vuku bulan tartışma üzerine nazil olduğunu söylemişlerdir. Bir başka rivayet göre, Kureyş müşriklerinin Ali b. Ebi Talib'e, "Rasulullah'a bizden kimin iman edip kimin inkar edeceğini sor" demeleri üzerine nazil olmuştur.[198][198] Müfessir Hazin, 178. ayeti açıklarken, bu ayetin Kureyş kafirleri veya yahudiler ya da Beni Nadir ve Beni Kureyza hakkında nazil olduğunun söylendiğini nakleder. Ancak biz bu rivayetlerin, ayetteki mânâ ve içeriğe mutabık olmadıkları kanaatindeyiz. Çünkü ayetler, bir bütün olarak önceki ayetlerle bağlantılıdır ve Uhud Savaşı'na ilişkin sahnelere yer verilmiştir. Muhtemelen bazı müslümanlar, Nebi (s)'ye gelerek harbin neticesinin ne olacağını sormuşlar veya "harbe çıkmasaydık daha iyi olurdu" demişlerdi. Bunun üzerine ayetler nazil olmuş ve gayba dair bir şeyin bilinemeyeceği bildirilmiştir.

Nitekim A'raf sûresinin 188. ayetinde şöyle buyrulmuştur: "De ki: Ben kendime Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette çok hayır işlerdim. Bana kötülük de dokunmazdı. Ben sade inanan bir kavim için uyarıcı ve müjdeciyim" Enam sûresinin 50. ayetinde ise: "De ki: Ben size Allah'ın hazineleri yammdadır demiyorum. Gaybı da bilmem. Size ben meleğim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum..." buyrulmuştur.

Bazı müfessirler 178. ayetin, kelâmi ihtilaflarda "cedel" sebebi olarak görmüştür. Ancak bize göre, "Onlara mühlet veriyoruz ki günahlarını artırsın..." cümlesi ile bu ayetin hedefi, müslümanların teselli edilmeleri ve kafirlerin de korkutulmalandır. Nitekim kafirlerin, çirkin niyetlerinden ve kötü ahlâklarından dolayı bunu haketmiş oldukları söylenebilir.

---

[197][197] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/501.
[198][198] Taberi, Hazin.

Bazı müfessirler, "mühlet veririz" cümlesinin "ömürlerini uzatırız" mânâsında olduğunu ileri sürmüşler ve görüşlerini bir hadisle teyid etmişlerdir. Hadiste şunlar yer almakta: "Rasulullah'a 'insanların en hayırlısı kimdir?' diye sorulduğunda, "ameli iyi ve Ömrü uzun olandır" dedi. "İnsanların en şerlisi kimdir?" diye sorulduğunda ise, "ömrü uzun fakat ameli kötü olandır" dedi ve bu ayeti okudu"199[199]

180- Allah'ın kereminden kendilerine verdiğine cimrilik

edenler, onu kendileri için hayırlı sanmasınlar. Hayır o, kendileri İçin şerlidir. Cimrilik ettikleri şeyler, Kıyamet günü boyunlarına dolandırılacakür. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızı haber alandır.

Açık ifadelerin kullanıldığı bu ayetlerde, Allah'ın kendilerine verdiği maldan cimrilik edenler korkutulmaktadir. Müfessirler bu ayetin nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayet nakletmemiş ancak ayetin neyi kastettiği hususunda bazı görüşleri aktarmışlardır.

İbn Abbas'a dayandırılan bir görüşte; burada kastedilenlerin, Muhammedi mesaja dair kendi kitaplarında olanı

gizleyen Ehli Kitab olduğu söylenmiş, ayetteki "cimrilik" ise "gizlemek" mânâsında te'vil edilmiştir. Süddi'ye isnad edilen başka bir görüşte, ayetin zekât vermeyenler hakkında olduğu söylenmiştir.200[200] Buhari'nin tefsir bölümünde, Âli İmrân süresiyle ilgili Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Rasulullah: "Her kim Allah'ın kendisine verdiği malın zekâtını eda etmezse, zekatını vermediği malı, kıyamet gününde iki siyah benekli zehirli bir yılan şekline konulur. Bu yılan, Kıyamet gününde sahibinin boynuna sarılır ve sonra ağzı ile sahibinin çenesini iki tarafından yakalayarak: "Ben senin malın, ben senin hazinenim, der" dedi ve bu ayeti okudu."201[201] Mufessirlerin ekserisi, ikinci kavlin daha doğru ve ayetin mânâsına daha uygun olduğu görüşündedirler. Zira, Ehli Kitab'ın nübüvvetle ilgili delilleri gizlemesi, biraz sonra gelecek olan ayetlerin mevzuudur.

Netice olarak bu ayet, mallarını hayır yolunda sarfetmeyen ve üzerlerine vacip olan mallarının zekâtını vermeyenleri yermiş, onları korkutmuştur. Ayette mutlak ve süreklilik bildiren bir ifade kullanılmış, güçlü üslubuyla cimrilik edenler yerilirken Allah'ın verdiği maldan infak edilmesine de teşvik edilmişlerdir. Nitekim mal, gerçekte Allah'ındır, insan bu

---

199[199] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/501-502.
200[200] Taberi .Hazin, İbn Kesir.

201[201] Tac C. 4, s. 78

malın vekilliğini yapmak durumundadır. Muhammedi mesajın temel esprilerinden biri olan bu konu, Mekki ve Medeni bir çok ayette de işlenmiştir. [202[202]]

181- Allah: "Allah fakirdir, biz zenginiz" diyenlerin sözünü işitti. Onların dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız ve "Yangın azabını tadın!" diye-cegız.

182- "Bu, sizin ellerinizin yapıp öne sürdüğünün karşılığıdır." Allah, kullara asla zulmedici değildir.

183- Onlar: "Allah bize, and verdi ki, bize ateşin yiyeceği ir kurban getirmedikçe hiçbir elçiye inanmayalım" dediler. De ki: "Size benden önce açık deliller ve bu dediğinizi de getiren elçiler gelmişti. Eğer doğru İseniz niçin onları öldürdünüz?"

184- Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sahifeler ve aydınlatıcı Kitab'ı getiren peygamberler de yalanlanmıştı.

Ayetlerde:

I- Yahudilerden bir grubun sözlerine Allah'ın şahid olduğu bildirilmiştir. Şöyle ki; Allah, onların "Allah fakirdir biz zenginiz" sözlerini işitmiş ve bunu, daha önce peygamberleri öldürmeleri ile birlikte tescil etmiştir. Allah onlan hesaba çekecek ve cehenneme koyacaktır ve onlara; "tadın azabı, bu sizin işlediklerinizin cezasıdır, zulüm değildir. Zira Allah, kullarına zulmetmez. O sadece kullarının kazandıklarını onlara verir" diyecektir.

II- Nebi (s)'nin onları imana davet etmesine karşılık, söyledikleri başka bir söze işaret edilmiştir. Nebi (s)'ye meydan okuyarak şöyle demişlerdi: "Adadığı kurbanı, gökten gelen bir ateşin yediği bir elçiyi tasdik etmememizi Allah vasiyet etti".

III- Hz. Peygamber'e, bu sözlerine karşılık red cevabı vermesi emredilmiştir. Şöyle ki; " Size benden önce de Allah'ın ayetlerini getiren peygamberler geldi, niçin onları öldürdünüz. Eğer Allah'ın size olan vasiyetine bağlı iseniz, sizin istediğinizi size getiren o peygamberleri neden öldürdünüz?"

IV- Hz. Peygamber tatmin ve teskin edilmiştir. Zira, onların yalanlamalarında ısrar etmelerine üzülmesi gerekmez. Çünkü kendisinden önceki peygamberler de aynı şekilde, hak üzere oldukları halde yalanlandılar. [203[203]]

[202[202]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/502-503.
[203[203]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/504.

Peygamber Katilleri Cimrilik Yapıyor

Ayetlerde yahudi ismi açık bir şekilde geçmemektedir ancak, müfessirlerin ekserisi bu ayetlerin yahudiler hakkında olduğunu söylemişlerdir. Ayetlerin içeriği de bunu te-yid etmektedir. Nitekim gerek bu sûrede gerekse Bakara sûresinde yahudileri tavsiyeden diğer ayetler, bu ayetlerdeki üslupla varid olmuş, özellikle Medeni ayetlerde yahudilerin o tutumları, önceki yahudi topluluklarının tutumlarıyla aynı düzlemde yeralmıştır. Önceki yahudilerle onların bir tutulması, muhtevayı kuvvetlendirmek ve onların tutumlarının anormal olmadığını ortaya koymak içindir.

Müfessirler, ilk ayet hakkında şu rivayeti naklederler, "Rasulullah (s), Ebubekir'i ya-hudilerden bir topluluğa gönderdi. Ebubekir, onları İslam'a davet ediyor, İslam'ın rükünlerini onlara açıklıyordu. Zekâtı onlara tarif ederken, "Allah'a güzel bir borç veriniz" ayetini okudu. Bunun üzerine yahudiler onunla tartışmaya başladılar.

Derken, yahudiler Allah hakkında çirkin sözler sarfetmeye başladılar. Ebubekir, bu sözler karşısında onlara kızmaktan kendini alamadı. Bunun üzerine ayet nazil oldu. Bİr başka rivayette ise, Allah Rasulü Ebubekir'i onlardan savaş için yardım talep, etmeye gönderdi. Nitekim, bu hususta müslümanlarla yahudiler birbirlerine yardım edeceklerine dair anlaşmışlardı. Ebubekir'in bu talebine olumsuz karşılık verip, Allah hakkında yine çirkin sözler sarfetmişlerdi. Bunun üzerine ayet nazil oldu. Bu ayetin iniş sebebi hakkında bir üçüncü rivayette ise; Rasulullah'm yahudileri İslam'a davet ettiği ancak onların bu davet karşısında sözkonusu çirkin tavrı sergilediği yer alıyor.

Netice olarak, bu ayetler; birbirlerine bağlı olmanın yanısıra Nebi (s) ile yahudiler arasında sözü geçen tartışmaları da tescil etmiş olmaktadır.

Kayda değer bir husus da şudur; Tevrat'ın melikler 1. babında, Allah'ın peygamberlerinden birçoğunun öldürüldüğü haber verilmektedir. İşte Kur'an'm yahudileri yalanlarken sağlam temele dayandığı, böylece ortaya çıkmış olmaktadır. (Bkz. Tevrat, Isha-hat 17, 18, 19. Protestaniye baskısı) [204[204]]

185- Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz sîze eksiksiz verilecektir. Kim ki hemen ateşin elinden çekilip kurtarılır da cennete sokulursa, işte o, kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatıcı zevkten başka bir şey değildir.

[204[204]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/504-505.

Ayette, Ölümün her canlı için mutlak surette var olduğu, dünya hayatının ise sadece aldatıcı, boş bir geçimlik olduğu ifade edilmiştir. İnsanların ölümsüz yaşamları, ancak kıyamet günü herkese dünyada yaptığının karşılığı ödendiği zaman başlayacaktır. Gerçek kurtuluş, yaptıkları işlerle ateşten kendisini uzak tutan ve cenneti hakeden kişiye aittir. 205[205]

:

Kurtuluş Salih Amelledir

Ayetin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayet mevcut değildir. Bizce bu ayet, önceki ayetlerle bağıntılıdır. 180. ayet, cimriliği kötüleyerek, Kıyamet günü, cimrilik

edenlerinAllah'ın azabına duçar olacaklarını bildiriyordu. 181. ayet İse yahudilerin, zenginlikleriyle Övündüklerini anlatıyordu. Bunun üzerine ayet nazil olarak, cimrilerin dört elle sarıldıkları ve yahudilerin bununla üstünlük tasladıkları dünya hayatının az bir geçimlikten ibaret olduğu vurgulanıyor. Yine ahiret hayatında, içinde iman, iyilik, ihsan, infak ve muhtaçlara yardım mefhumlarının bulunduğu salih amelin ancak insanı kurtarabileceği ve cehennemden uzaklaştırabileceği belirtiliyor. İşte, ancak bu şekilde insan kurtuluşa erebilir.

Ayet güçlü bir şekilde feryad ederek, dünya var olduğu sürece, ihtiva ettiği hakikatleri bir bir hatırlatıyor. Ancak burada önemli bir noktaya değinmek durumundayız. Ayette dünyadan, tamamen el-etek çekmek, dünyanın güzelliklerinden ve nimetlerinden faydalanmamak kastedilmiyor. Zira bu ayetteki asıl amaç, mü'minlere ölümün kesin olduğunu hatırlatmak, "hablullalV'a sarılarak, gerek O'na gerekse insanlara karşı vazife ifa etmelerini, kendilerini ankette kurtaracak olan salih ameli daha çok işlemelerini sağlamaktır. 206[206]

186- Mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz. Sizden önce kendilerine Kitab verilenlerden ve ortak koşanlardan çok incitici (sözler) duyacaksınız. Ama sabreder, korunursanız işte bunlar, yapmağa değer İşlerdendir.

Ayette, mü'minlerin mallan ve canlan hususunda imtihanla yüzyüze oldukları bildirilmiştir. Ehli Kitab'tan nefse ağır gelen incitici sözler duyacakları belirtilmiş, bunlar karşısında sabretmeleri, sebat göstermeleri ve Allah'tan korkmaları gerektiği anlatılmıştır. İşte bu tutum, sözkonusu imtihanlar karşısında ancak azimet sahibi olanların takınacakları bir tutumdur. 207[207]

205[205] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/505.
206[206] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/505-506.
207[207] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/506.

Sabır Ve Takva İle Direniş

Müfessirlere göre bu ayet, Ebubekir (r)'in, Allah'a karşı çirkin söz söyleyen yahudi-lere kızması üzerine meydana gelen gerginlik hakkındadır. Bazılarına göre ise, Ka'b b. Eşrefin Peygamber (s)'e ve müslümanlara şiirleriyle hakaret etmesi, onu kendi hanımlarına benzetmesi hakkındadır.[208][208]

Bize göre ayet, öncesiyle bağlantılıdır. Fakat, önceki ayetlerle olan bağıntı, ayette yahudilerin çirkin sözlerine ve Ka'b b. Eşrefin hakaretine işaret edilmemiş olduğunu göstermez. Ayette müslümanlann, her yönden gelebilecek ruhi ve mali kayıplara, çirkin sözlere sabredip tahammül göstermeleri gerektiği belirtiliyor. Eğer sabreder, sebat gösterir ve Allah'tan korkarlarsa nihai başarının onlara ait olacağı beyan ediliyor. İşte mü'minler ve Allah yolunda cihad edenler için bu ifadeler, her zaman ve her yerde yüce bir ilham kaynağı anlamına gelir.

Netice olarak, müslümanlar bu ayette; alaylar, incitici propagandalar ve düşmanlıklar karşısında sabır göstermeye davet ediliyorlar. Bununla birlikte, Mekki ve Medeni ayetlerin bir çoğunda, müslümanlann bu düşmanca tavırlara aynı şekilde karşılık verme hakkına sahip oldukları bildirilmiş, zalimleri bu hususta dize getirmeleri için gayret sar-fetmeye teşvik edilmişlerdir. Mü'minlerin Allah yolunda ve O'nun dini uğrunda kafirler, müşrikler ve Ehli Kitab'la cihad ederken, tabiatıyla meydana gelebilecek ruhi ve mali sıkıntılara, çirkin sözlere, komplolara tahammül etmeleri konusunda da teşvik olunmuşlardır. [209][209]

187-Allah, kendilerine Kitab verilenlerden: "Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz!" diye söz almıştı. Fakat onlar, verdikleri sözü sırtlarının ardına attılar ve bir kaç para aldılar. Ne kötü şey satın alıyorlar.

188- O ettiklerine sevinen, yapmadıkları şeylerle övülmeyi sevenlerin, azabdan kurtulacaklarını sanma. Onlar için acı bir azab vardır.

189- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Allah herşeye kaad irdir.

Ayetlerde:

I- Kendilerine gelen kitaptaki hükümleri açıklayacakları ve hiçbir şeyi gîzlemeyeçeklerine dair Allah'ın Ehli Kitab'tan ahid aldığı, fakat onların bu ahdi bozdukları ve onu az bir değere

---

[208][208] Taberi, Hazin, Tabresi.
[209][209] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/506-507.

saltıkları bildirilmiştir.

II- Nebi (s)'ye ve bu ilahi emre kulak verenlere seslenilmiş, onlardan herhangi birinin, yahudilerin kendilerini övdükleri sıfatlara haiz olduklarını zannetmemiz istenmiştir. Zira onlar, yapmadıkları şeyleri ve söylemedikleri sözleri kendilerine nisbet ederek övülmeyi ve Allah'ın azabından kurtulmayı arzuluyorlar. Şüphesiz onlar Allah'ın elim azabı ile karşılaşacaklardır. O Allah, göklerin ve yerin sahibidir. Göklerde ve yerde hükümrandır. [210[210]]

Ehli Kitab'ın İhaneti

187. ayet hakkında Buhari'nin Tefsir bölümünde, iki rivayet yer almaktadır. Ebu Sa-id'den nakledilen bir rivayette şunlar yer alıyor: Münafıklardan bir gnıp, Hz. Peygamber savaşa çıktığında ondan geri kaldılar ve Rasulullah'a katılmadıklarından dolayı da sevinçliydiler. Rasulullah savaştan dönünce, ona gittiler ve mazeretler beyan ederek, yapmadıkları şeylerden ötürü övülmek istediler. Bunun üzerine ayet nazil oldu.

İkinci rivayette ise şunlar kaydediliyor: Nebi (s), yahudileri çağırdı ve onlardan bir şey sordu. Onlar da, bildiklerinin aksine cevap verdiler ve gerçeği sakladılar. Soruldukları şeye dair verdikleri haberden ötürü övülmek ve gizlendiklerinden ötürü de sevinmek istediler. Bunun üzerine Allah Rasulü 186 ve 187. ayetleri okudu.

Bize göre 187. ayetin mânâsı, ikinci rivayete daha uygundur. Zira 186. ayet giriş mahiyetindedir. Ayrıca ayetler, öncekilerden kopuk olmayıp, Önceki ayeticrde yahudilerin yerilmesine, bu ayetlerde devam edilmiştir. İkinci rivayetin kaydettiği olaysa, önceki ayetlerin konusu olup, bu ayetlerle sözkonusu olaya işaret edilmiş ve yahudiler yergi altında bırakılmıştır. Kur'an'ın bu üslûbu, daha önce yer yer kullanılmıştır. [211[211]]

190- Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahipler için deliller vardır.

191- Onlar, ayakta, oturarak, yanları üzerinde Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler. "Rabbi-miz, bunu boş yere yaratmadın, Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru" (derler).

192- "Rabbimiz, sen birini ateşe soktun mu, şüphesiz onu perişan etmişsindir. Zalimlerin yardımcıları yoktur".

193- "Rabbimiz, biz Rabbİnİze inanın diye imana çağıran bir çağmayı'[212[212]] İşittik ve hemen

---

[210[210]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/507-508.
[211[211]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/508.
[212[212]] el-Münadi Çağına anlamındadır. Burada Rasulullah'tan kinaye olarak kullanılmıştır.

iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, canımızı iyilerle beraber al".

194- "Rabbimiz, peygamberlerine vadettiklerinİ bize ver, kıyamet günü bizi rezil etme. Sen şüphesiz sözünden cay-mazsın."

195- Rabblerİ dualarını kabul etti: "Birbirinden meydana gelen sizlerden, erkek olsun, kadın olsun, iş yapanın işini boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, yolumda ezaya uğratılanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim. Andolsun ki, Allah katından bir nimet olarak, onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Nimetin güzeli Allah katında-dır."

Birinci ayette göklerin ve yerin yaratılışlarında, gece ve gündüzün birbirini takibinde; Allah'ın büyük kudretine, eşsiz sanatına delalet eden deliller, akıl sahiplerini düşünmeye, akletmeye çağıran bir uyan bulunmaktadır. Sonra gelen dört ayette ise tevbe edip Allah'a yönelen, Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini anlayan, teslim olmuş kalp, muhlis bir nefis ve temiz-üstün akıl sahibi bir grubun diliyle zikredilenleri içeren muhteşem bir yakarış hikaye edilmektedir. Bu grup, yerin ve göklerin yaratılışını düşünüyor, Allah'ı her durumda zikrediyor ve bu varlık alemini gayesiz, hikmetsiz, boş yere yaratmış olmasının mümkün olmadığını anlamış bir şekilde Rabbine yalvarmakta, Allah'a karşı gelenlerin korkunç karşılığı olan ateşin azabından korunmayı istemektedir. Bu grubun fertleri, imana çağıran elçiyi dinlemekte, O'na iman etmektedirler. Zalimlerin yardımcısının olmadığı kıyamet gününde vadedilcnleri ihsan etmesi, iyilik sahiplerinden olup onlarla haşredilmeleri, kötülüklerini örtmesi, günahlarını bağışlaması için kendilerini O'na teslim etmektedirler. Allah'ın, iman eden, kendisine teslim olana olan vadine muhalefet etmeyeceğine dair kesin bilgilerini ilan etmektedirler.

Son ayette ise korku ve endişe taşıyan bu yakarışa, nefislere huzur ve güven indiren muntazam bir Rabbani cevap verilmektedir. Allah'ın onların dualarına icabet ettiği bil-diriliyor. Onlar, birbirlerindendir, kadın olsun, erkek olsun salih amel işleyenlerin amellerini Allah zayi etmez. Kendi yolunda savaşan, Öldürülen, eziyete uğrayan, yurtlarından çıkmaya zorlanan, kendiliğinden hicret edenlerin kötülüklerini örtecek, fedakarlıklarının, ihlaslannın karşılığı ve mükafatı olarak onları altlarından ırmaklar akan cennete sokacaktır. Her salih amel işleyenin güzel karşılığı onun yanındadır.

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün ardarda gelişinde, akıl sahiplerine deliller vardır..."

Tefsir kitaplarında bu ayetlerle ilgili iki rivayet vardır. Birisi İbn Abbas'tan[213[213]] olup şu

[213[213]] Bkz. İbi Kesir Tefsiri, İbn Kesir bu rivayeti Tabresi'den İbn Abbas'a

ulaşan muttasıl bir senedle rivayet etmektedir.

şekildedir; "Kureyşliler yahudilcre gelip, "Musa size ne getirdi (hangi mucizeyi)?" diye sordular. Yahudiler de "Asa ve bakanlara beyaz el" karşılığını verdiler. Aynı şekilde hristiyanlara: "İsa size ne getirdi?" diye sordular. Onlar da "Abraş (deride leke oluşturan bir hastalık)ı ve âmâyı iyi eder, ölüleri diriltirdi" diye cevap verdiler. Peygamber'e de gelerek: "Allah'a dua et, Safa tepesini bize altın yapsın" dediler. Allah Rasulü dua etti, hemen akabinde Allah, yerin ve göklerin yaratılışını düşünmeleri için birinci ayeti indirdi. İkinci rivayet Ümmü SeIcme'den[214[214]] O, Hz._Peygamber'e Kur'an'ın hicret eden erse kekleri zikredip, kadınları zikretmemesin in nedenini sordu. Hemen akabinde son ayet nazil oldu. Birinci rivayet gariptir. İbn Kesir de ayetin Medeni olduğunu hatırlatarak bu rivayeti garip bulmuştur. Ayetlerdeki konu bütünlüğü ve akıcılığa dikkat edildiğinde İkinci rivayetin doğruluğu ihtimal dahilindedir. İkinci rivayet doğruysa Ümmü Sele-me'nin sorusu nüzul sebebidir. İndiriliş hikmeti, mü'minlerin annesinin diliyle kadınların sordukları soruya cevap niteliğinde erkekleri karşıt cinsiyle zikredilmiştir.

Her ne kadar yeni bir bölüm gibi belirse de ayetler, geçen bölümden, özellikle de yahudileri konu edinen önceki ayetlerden kopuk değildir. Belki de geçen ayetlerde beraber zikredilen yahudilerle müşriklerin tavrını, muhlis mü'minlerin tavrıyla karşılaştırmak için ardarda gelmiştir.

Ayetler; Kur'an'ın Allah'a yönelten, korku ve dehşet hissettiren, insanları etkileyen en güçlü, en can alıcı bölümlerindendir. Hz. Peygamber'in gece karanlığında, seher vakitlerinde çokça bu ayetleri okuduğu, sayısız defalar huşu İçinde ağladığı rivayet edilir[215[215]]. Sahih-i Buhari'nin 'Tefsir Bölümü'nde bu ayetlerin öncesinde İbn Abbas'tan şöyle rivayet edilir: "Teyzem Meymune'nin yanında gecelemiştim. Hz. Peygamber ailesiyle sohbet etti sonra yattı. Gecenin son çeyreğinde oturdu, göğ[216[216]]e baktı ve bu ayetleri okudu. Sonra kalktı abdest aldı, dişlerini misvakla temizledi, onbir rekat namaz kıldı. Bilal ezan okuduğunda iki rekat daha namaz kıldı ve evden çıkarak sabah namazını kıldı. İbn Kesir'in Abdullah bin Ömer'den rivayet ettiğine göre o, mü'minlerin annesi Ai-şe'den Rasulüllah'in yaptığı en olağanüstü işi sordu. Aişe ağladı ve dedi ki, "O'nun bütün işleri olağanüstüydü. Rasulullah bir gece yanıma geldi, benimle yatağa girdi, tenini tenime dokundurdu ve dedi ki: "Ey Aişe kendimi Allah'a verip ibadet etmek istiyorum." Ben de "senin yanında olmayı İstiyor, muhabbetini seviyorum" dedim. Evin yakında bir yere gitti ve bir süre orada kaldı. Sonra Kur'an okumaya başladı, ağladı. Hatta boynunun islındığmi gördüm. Sonra oturdu, Allah'a hamdû sena etti. Sonra yine ağladı, kucağının ıslandığını gördüm. Sonra sağ yanına dayandı, elini yanağının altına koydu ve ağlamaya devam etti, yerin ıslandığını gördüm. Bu arada Bilal, sabah namazını haber vermek için içeri girdi. O'nu ağlarken görünce: "Ya Rasulullah

---

[214[214]] Bkz İbn Kesir. Taberi, Hazin, Tabresi Tefsirleri. Aynı şekilde Tac, c. 4, sh. 79. Tirmizi de 'Tefsir Bölü-rcıiTnde aynısın; rivayet etmektedir.

[215[215]] Bkz. Hazin, ve İbn Kesir.

[216[216]] Tac, c. 4, sh. 79. Metinde geçen "İstenne"nin anlamı, 'dişleri misvakla temizlemek'tir.

Allah, geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığı halde neden ağlıyorsun?" dedi. Rasulullah da, "Allah geceyle İlgili "Yerin ve göklerin yaratılışında ..." ayetini indirmişken şükreden bir kul olmayayım mı? Bu ayetleri okuyup düşünmeyene yazıklar olsun" dedi. Aynı şekilde Ebu Hureyre'den de Rasulullah'ın her gece bu ayetleri okuduğu rivayet edilmiştir.

Bu ayetlerle Peygamber zamanında hicret eden, işkenceye uğratılan, Allah yolunda savaşan, fedakarlıkta bulunan muhlis topluluk kastediliyor. Ayetlerin üslubunda ve ruhunda zikredilen topluluğu tesellinin yanında genel, sorumlu tutulduklarına karşılık ulaşacakları yüksek derecelerin gerçekleşmesini müjdeleme vardır.

Son ayet bağlamında Ümmü Seleme'nİn rivayeti her ne kadar doğru olsa da, ayetlerin üslubu Hz. Peygamber'in ilk dönem ashabının kadm-erkek dayanışarak hicret, yurtlarından sürülme, eza, savaş ve öldürülmeye maruz kalan, Allah'ın dinine yardımcı olan, fedakarlıkta bulunan bu grubu Övme bulunmaktadır. Ayetlerde her iki cins; hitap, övgü, amel, mükafat, fedakarlık, eziyet, öldürülme, savaş, hicret, sürülme, işe ehil olma gibi konularda eşittir. Kadın ve erkeğin bu dercede, bu şekilde karşılaştırılması, İslam şeriatinde, hukukta, kamu görevlerinde eşit olduklarının en güçlü delillerindendir. Aynı şekilde şer'i bakımdan kamu görevlerinin hepsinde kadının ehil olduğuna en güçlü delillerden biridir.

Buruc süresindeki ayette mü'min kadın ve erkekler, her iki cinsin de fitne ve ezayla maruz kalmaları açısından karşılaştırılın ıslardır. Mekki surelerde kadının erkeklerle her açıdan bir, sorumlulukta eşit, dünya ve ahirette mükafatlarının farklılık arzetmeyeceğini vurgulayan bir üslupla birçok defalar karşilaştırılmıştır. Bu ayetten sonra gelen Medeni surelerde birçok ayet, her iki cinsi üzerinde durduğumuz bu ayetin içeriğini destekler şekilde güçlü, muhteşem bir üslupla beraber zikretmiştir. Bu konuda da Kur'an, Mekki ve Medeni surelerde tam bir uyumluluk arzeder.

Bazı müfessirler ve fakihler, dünyevi konum, akıl ve dinde kadın erkek eşitliğini bazı ayetlere dayanarak savunmuşlardır. Bakara suresi 13. ayetinin tefsirinde bu konuyu yeterince açıkladığımız için aynı şeyleri tekrarlamayı yada ilavede bulunmayı gereksiz görüyoruz. [217[217]]

196- İnkar edenlerin, öyle, şehirlerde gezip dolaşması seni aldatmasın.

197- Bu, az bir geçimdir. Sonra gidecekleri yer cehennemdir. Ne kötü bir yataktır orası!

198- Fakat Rab'lerİnden korkanlar için, altlarından ırmaklar akan cennetler var. Orada ebedi kalacaklar, Allah tarafından ağırlanacaklardır. İyiler için Allah yanında bulunan ödüller ise daha hayırlıdır.

[217[217]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/510-512.

Açık ifadelerin bulunduğu bu ayetlerde, Nebi (s) ve onunla birlikte ayetlere kulak veren mü'minler, kâfirlerin kuvvet malzemelerine, onların dünyadaki gösterişlerini al-danmamaları konusunda uyarılmışlardır. Onların bu gösterişlilikleri az bir geçimlikten ibarettir. Gidecekleri yer cehennemdir. Mü'minler ise, altlarından ırmaklar akan cennetlerdedirler. İşte, mü'minler için Allah katındakiler kâfirlerin sahip oldukları geçici gösterişlere nazaran daha hayırlı ve daha üstündür. [218[218]]

Mü'minlere Ödül

Müfessirler bu ayetlerin, ticaretle uğraşan ve ellerinde çokça mal bulunan Arap müşriklerinin mallarıyla nimetlendİklcrini gören ve: "Allah'ın düşmanları bolluk içinde yaşarken biz açlık çekiyoruz" diyen bazı müslümanlar hakkında nazil olduğunu söyle-mişlerdir. Bazıları ise, ayetlerin Araplar değil yahudilerle ilgili olduğunu ve aynı sebepten ölürü indiğini ileri sürmüşlerdir.

Mü'minlerin teselli ve kalben tatmin bulduğu bu ayetler, yukarıdaki rivayetlerle uyum halindedir ve Önceki ayetlerle bağlantılıdır. Nitekim önceki ayetler, muhacirlerle Allah yolunda cihad edenleri överek onlara vaadde bulunmuştu. Burada kâfirlerle müs-lümanların durumları ile ilgili sorgulama muhtemelen Önceki ayetlerden yola çıkarak bazı müslümanlar tarafından ileri sürülmüş, bunun üzerine vahy-i ilahi onların bu şekildeki algılamalarını reddetmiş, müslümanların gönüllerini ferahlatıp onları yatıştirmıştır ya da önceki ayetlerde olduğu gibi, yahudiler ve müşriklerin, dünya nimetlerinden faydalandığına ilişkin ayetlerle alakalı olup müslümanları sabır ve tahammüle davet etmiş ve onların nefislerini teskin etmiştir.

Ayetlerde ortaya konulan tablo Mekki sûrelerin bir çok ayetlerinde tekrar edilmiştir. Bu ayetlerden bazılarında kâfirlerin, nimetlerden istifade etmelerini, Allah'ın kendilerine bir lütfü olarak gördükleri dile getirilmiş ve ayetler onların bu iddialarının boş olduğunu, onları vahim bir sonun beklediğini, mü'minlerin ise mutlu bir sona ulaşacaklarını ifade etmiştir.

Ayetlerde, gerek Mekke gerekse Medine dönemine ilişkin hayatın gerçek sahnelerinden birine işaret edilmiştir. Vahy-i ilahi ise, hem Mekki hem de Medeni ayetlerde mü'minleri ruhen ferahlatacak, kâfirleri ise korkutacak tarzda bir üslup kullanarak bu tablolara işaret etmiştir.

Kur'an'ın gözler Önüne serdiği bu tablo, hayatın her safhasında ve her yerde karşımıza çıkmakta, mü'minleri ruhen tedavi ederek gönüllerine su serpmekte ve onları, geçici dünya

---

[218[218]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/513.

hayatındaki sıkıntılarına rağmen ölümsüz ahiret yurdunda mutlu sonun beklediğini hatırlatmaktadır. 219[219]

199- Kİtab ehlinden öyleleri vardır ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine İndirilene inanırlar, Allah'a karşı saygılıdırlar. Allah'ın ayetlerini bir kaç paraya satmazlar. Onların da Rableri katında ödülleri vardır! Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.

Ayette kullanılan ifadeler sade ve açık ifadelerdir. Burada; kendi kitaplarına iman ettikleri gibi Allah'a ve Kur'an'a iman eden, kitaplarını tahrif etmeyen, Allah'ın ayetle-riyle oynayıp onları az bir değer karşılığında satmayan kitap ehli bir gruptan övgüyle bahsedilmektedir. Onlara Allah katında hak ettikleri ecrin bulunduğu belirtilerek, Allah'ın Seriü'l-hisab olduğu yani her hak sahibine hakkını gecikmeksizin verdiği bildirilmektedir.

Bu ayetin nüzul sebebi hakkında müfessirler değişik rivayetleri nakletm işlerdir. Bazılarına göre, Habeş kralı Necaşi ile kavminden iman eden bir topluluk hakkında nazil olan bu ayetler bazılarına göre de, Nebi (s), Necaşi'nin ölümü üzerine cenaze namazım kılmak için ashabını çağırdığında münafıkların: "Kendi dininden olmayan için namaz kılıyor" demeleri üzerine nazil olmuştur. Diğer bir kısım müfessirler ise bu ayetin, ya-hudilerden Abdullah b. Selam ve onunla birlikte Muhammedi risalete iman eden bir topluluk hakkında nazil olduğunu savunmuşlardır. Yine bu ayetin, Ehli Kitab'tan olup daha sonra iman edenlerin tümü hakkında nazil olduğu da gelen rivayetler arasında.220[220]

Rivayetlerdeki ihtilaf bir tarafa, gerek bu ayetlerde gerekse Mekki-Medeni diğer ayetlerde Ehli Kitab'tan bir topluluğun Nebi (s)'nin getirdiği ilahi mesaja iman ederek İslam'ı benimsedikleri ve bunda büsbütün samimi oldukları gerçeği açıklanmıştır.

Bize göre burada, Nebevi davetle yalpalayan, müslümanlara eziyet eden Ehli Kita-b'ın verildiği 186-187. ayetlerdeki tabloya bu ayetlerdeki tabloyu eklemek ve müslüman Araplara, yaptıkları sorgulama karşısında; sadece onların değil Ehli Kitab'tan da onlar gibi müslüman olup, ilahi çağrıya lebbeyk diyenlerin bulunduğunu hatırlatmak hedeflenmiştir. Böylece mezkur sorgulamayı yapan müslümanların kalpleri ferahlatılmış, İslam'da sabır ve sebat göstererek kâfirlerde gördükleri kuvvetten etkilenmemeleri sağlanmıştır. Bu itibarla yaptığımız açıklama, bu ayet ve bundan sonraki ayetin, önceki ayetlerle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayette, Ehli Kİtab arasında iman edenlerden bahsedilmesi bir hakikati daha gözler önüne sermektedir. Evet, bizzat Nebi (s)'nin hayatında Muhammedi mesaja kulak verip ve ona tabi

219[219] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/513.
220[220] Taberİ, Tabersi, Hazin, İbn Kesir

olanlar arasında değişik millet ve bölgelerden olan insanlar da vardır ve Kur'an-ı Kerim birçok ayette bu mesaja tabi olmayanların; -kitap ehli olsun müşrik Araplar olsun- nefislerine, heva ve heveslerine uyan insanlar olduğunu bildirmiştir. Nitekim Fatır, Furkan ve Şura sûrelerinde bu hususu delilleriyle birlikte ele aldık. [221[221]]

200- Ey inananlar, sabredin[222[222]], direnin. Savaşa hazırlıklı, uyanık bulunun[223[223]] ve Allah'tan korkun ki, başarıya eresi-niz.

Bu ayette, müslümanlann dinlerinde sabırlı olmaları, düşmanlarını sabırla dize getirmeleri ve Allah'tan daima korkup O'nun sınırlarına bağlı kalarak savaşa hazırlıklı olmaları emredilmiştir. Zira, müslümanlann zaferi ve başarısı burada saklıdır. [224[224]]

Savaşa Hazır Olun

Ayetin iniş sebebi ile ilgili herhangi bir rivayet nakledilmemiş olmakla birlikte, önceki ayetlerle bağlantılı ve onların devamı olduğu söylenebilir. Kâfirlere karşı zaferin yolunu ayet göstermiş ve bu yolu takip etmelerini emretmiştir. Eğer müslümanlar bu yolu takip ederlerse kâfirler boyun eğecek, mağlub olacaklardır. Emredilen hususun caydırıcılığı noktasında herhangi bir şüphe sözkonusu değildir. Sabırla ve savaşa sürekli hazırlıklı olmakla zafer, Allah'ın bir vaadi olarak kesindir. Ancak ayette belirtilen ve müslümanlann uygulamaları gereken husus bu sıfatı haiz olmaları ve onlara galibiyeti getiren uygulamaların yerine getirilmesidir.

Aradaki bağ dikkate alındığında önceki ayetlerle birlikte bu ayetin, müslümanları sürekli uyaran, onlara basan, zafer ve galibiyet simnın sabırla, direniş, takva ve düşma-[225[225]]

[221[221]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/514-515.
[222[222]] Sabim Düşmanlarınıza sabırla galebe edin.

[223[223]] Rabitu Savaşa daima hazırlıklı olun. Uyanık olun.

[224[224]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/515.
[225[225]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/515.

NİSA SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası:4
Nüzul Sırası:98
Ayet Sayısı:176
İndiği Dönem:Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede değişik birçok bölüm mevcuttur. Sûre, yetimler ve hakları, yetimlerin nikahlanması, helal olan kadınlarla haram olan kadınlar, miras, evlilik münasebetleri, eşlerin birbirleri üzerindeki hakları, kadının şahsiyeti, korunması ve kadın haklarının tesbiti konusunda birtakım hükümleri, hukuki kuralları, emir ve tavsiyeleri içermektedir. Ayrıca bu süre, başkalarının hukukuna saygı göstermeye ilişkin sorumlulukları, güçsüz insanların haklarını gözetip onlara yardım etmeyi, teyemmüm, cünüplük ve sekaret (sarhoşluk) ile ilgili hususları, ulu'l-emrin otoritesinin sınırlarını, Kur'an ve sünnet hükümlerinin çeşitli meselelerde temel kaynak olarak alınıp merci kabul edilmesi gibi konularda hükümleri, kuralları, emir ve tavsiyeleri ihtiva eder.

Yine sürede; şu konularla ilgili hükümler yer alıyor: Fer'i meselelere ilişkin anlaşılması güç ve gerek Kur'an'da gerekse sünnette, hakkında açık nass bulunmayan meselelerde ulemaya, fakihlere ve ulu'l-emre ictihad selahiyetinin verilmesi, düşman karşısında dikkatli ve hazırlıklı olmanın yanısıra, zulme karşı ezilenler uğruna cihad ve mücadelenin gerekliliği. Müslümanların birbirlerinin problemleriyle ilgilenmeleri ve birlik olmaları, bunlarsız islam davasının olamayacağı, müslümanların, müslüman olmayanlardan; tarafsızlar, müttefikler ve savaş halinde olanlarla aralarındaki siyasi ilişkilerin tanzimi, kasten ve kasıtsız adam öldürmenin hükmü, insanları olduğu gibi kabul etmenin gerekliliği, cihadın ganimet aracı olmadığı ve korku namazının gerekliliği.

Hakimin sorumlulukları, hüküm vermenin adabı ile hüküm verirken hiç bir ayrıcalık gözetmeden sadece hak ve adaletin göz önünde bulundurulması, münafıklar ve münafıkların içinde bulundukları durumun sert bir dille yerilmesi, bütün nebilere ve rasullere iman etmenin farziyeti, Allah'ın rasulleri göndermekteki gayesi, Isa (a)'nın gerçek konumu ile yahudi ve hrıstiyanların isa (a) hakkındaki düşüncelerinin reddi, kitap ehli ve müşriklerden tüm insanların hakka ve Allah'ın sağlam yolunda yürümeye çağrılması gibi konular da bu sürenin ele aldığı mevzular arasında.Sûrenin bölümleri, Peygamber (s)'in yaşantısından birçok tabloyu gözler önüne sermekte; öğütler, çareler ve ileriye dönük telkinler sunmaktadır.

Süredeki bölümlerin içeriği ve akışı; bazı bölümlerin önce, bazılarının daha sonra nazil olduğunu, bir kısmının diğer bölümlerle zaman ve içerik yönünden bağlantılı, bir kısmının da bağlantısız olduğunu, yine bir kısmının daha önceki sûre ya da bölümlerden evvel nazil olduğunu, diğer bir kısmının da daha sonraki sûre ve bölümlerden sonra nazil olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar gösteriyor ki, Nisa süresi, bölümlerinin tamamı nazil olduktan sonra sahifelere geçirilmiştir.

Nüzul sırası ile ilgili rivayetlerin çoğuna göre, Nisa süresi Medeni sûrelerin altıncısıdır. Bazı rivayetlere göre ise sekizinci sûredir1[1]. Bu ihtilafın sebebi, giriş özelliği taşıyan ilk kısmın sûrenin başına alınmasıdır.

Sûrenin son ayeti, kelâle mirasının hükmü hakkındadır. Bu ayet, sûrenin bölümleri yazıldıktan sonra nazil olduğu için sûrenin sonuna konulmuştur. Zaten bu ayet sûrenin ihtiva ettiği miras hükümlerinin devamıdır. Nebinin yaşadığı Medine döneminin son zamanlarında sûre, Hz. Peygamberin rehberliğinde yazılmıştır. Bu hususta, elimizde kesin delil mevcuttur. Bu delil bize göre diğer Medeni sûreler için de geçerlidir. Elbetteki Allah daha iyi bilir. 2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabb'inizden sakının. Rabb'inizden korkun; adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz'3[3]. Allah'tan ve akrabalık bağlarını'4[4] (kesmekten) sakınınız. Şüphesiz Allah, üzerinizde gözetleyicidir.

Kadın Ve Akraba Haklarına Riayet

Ayetteki ifade açıktır ve insanlara yönelik bir hitap vardır. Bu hitapta insanlar, adına dilekte bulundukları, yemin ettikleri Allah'tan sakınmaya ve hatırına birbirinden talepte bulundukları akrabalık bağlarını korumaya, kesmemeye davet edilmekte, Allah'ın insanlar üzerinde gözetleyici olduğu ve bütün hareketlerinin O'nun tarafından kontrol edildiği

---

1[1] Bkz. Kitabımız Siretü'r-Rasul c. 2., s. 9 ve el-İtkan c.1, s. 10-12 62

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/61-62.

3[3] Tesaelune bih Birbirinizden dilekte bulunursunuz, "sin" harfi şeddeli olarak da okunmuştur. Her iki durumda da mânâ aynıdır. O Allah ki onunla haklarınızı dilemekte ve O'nun üzerine bazılarınız yeminleş-

mektesiniz. Araplar bir konuda tam olarak emin olabilmek için "Allah aşkına senden sorarım" veya "Allah aşkına senden isterim" derler.

4[4] el-Erham Bu kelime alimlerin çoğuna göre "bihi"nin mahalline matuftur. Bu durumda mânâ şöyle olur: Ve o akrabalık bağlarından da sakınınız ki onun üzerine yemin edip, onunla birbirinizden istekte bulunmaktasınız. Yine Araplarda, bir kimseden ricada bulunduklarında veya bir kimseye yemin ettiklerinde "akrabalık hürmetine senden rica ettim" veya "akrabalık aşkına senden isterim" demek adettir. el-Erham kelimesinin "Allah"a matuf , olduğu da söylenir. Bu durumda ise mânâ; "Akrabalık bağlarını kesmekten sakınınız" şeklinde olur.

hatırlatılmaktadır.

Müfessirler, ayetin nüzulü ile ilgili herhangi bir olay rivayet etmemişlerdir. Anlaşılan o ki, bu ayet adeta kadın ve akraba haklan hususunda bir dizi kanun ve kurallardan oluşan etkileyici bir başlangıçtır. Kadın ve akraba haklarına riayet konusunda insanlar Allah'tan korkmalı ve onlara karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler. İnsan topluluğu, ancak bu temel üzerinde sağlam ve güvenle kalabilir. Ayet, tek anne ve babadan kardeş olarak gelen bireyler arasında dayanışmayı ve sevgiyi kuvvetlendiriyor. Ayetin ruhundan anlaşılan o ki, hitab birinci derecede, Kur'an'a iman edip onu ölçü-rehber edinen ve Allah'tan sakınmaları istenen müslümanlara yöneliktir. Bununla birlikte, burada "insanlar" lafzının kullanılması, "haklar konusunda Allah'tan sakınması gerekenler" gibi daha genel ve ulvi bir mânâyı ifade etmektedir. Öyle ki, bu haklar büyük insan topluluğunu oluşturan bireylerin tümü için ortak bir değerdir. İşte bu şekilde ayet; hem üslup hem de hitap sahası bakımından muhteşem bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyuyor. [5[5]]

2- Öksüzlere mallarını verin, temizi pis olanla değiştirmeyin, onların mallarını sizin mallarınıza katarak yemeyin, çünkü bu büyük bir günahtır[6[6]]'.

Ayetteki ifade gayet açıktır. Öksüzlerin mallarını vermek onların haklarını gözetmek ve yetim malını yemeyip, kötüye kullanmamak gerektiği hususunda Rabbani bir vazifeyi içeriyor. Aksi halde helal ve hoş olan mal pis olanla değiştirilmiş olur. Bunun ise, Allah katında büyük bir günah olduğu beyan ediliyor. [7[7]]

Yetim Hakları

"Öksüzlere mallarını verin ..."

Bazı müfessirler bu ayetin, rüşdüne ermiş bir yetim ve onun malını vermekten kaçınan amcası hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir[8[8]]. Yetim, durumunu Allah Rasu-lü'ne şikayet edince, Allah bu ayeti inzal buyurdu. Bunun üzerine yetimin amcası, büyük günahı işlemekten kaçındı. Bu rivayeti reddetmek istemiyoruz ancak, ayetin mutlak mânâda delaleti ve içeriği sadece yetim malını vermekten kaçınanlar değildir. Ayet, daha başka durumları da içermektedir. Bu ayetten sonraki ayetlerin yetim haklarını ısrarla gündeme

---

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/63.
[6[6]] Huben Günah ya da suç anlamındadır.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/64.
[8[8]] Bkz. ibn Kesir, Hazin Tefsiri.

getirmesi bizi, bu ayetin sadece sözkonusu olay için inmediği savına götürmektedir. Zira ayet, yetimlerin mallan hakkında Allah'tan sakınmaya davetin yapıldığı önceki ayetlerin bir devamıdır. Aynı zamanda bu ayet, kendisinden sonraki ayetler ile de bağlantılıdır.

Ayet; bazı vasilerin (yetimlere bakanlar), gözetimi altındaki yetimlerin mallarını vermediklerine, onların mallarını kendi işlerinde kullandıklarına ve bu şekilde malı, helâlken çirkin bir ranta dönüştürdüklerine işaret etmektedir. Bu itibarla ilahi hikmet, ayetin mutlak ifadesiyle çeşitli mevzuları içermesini gerekli kılmıştır.

Mekke'de inen ayetler, tekrar tekrar yetim malı ve yetim haklan hususunda Allah'tan sakınmayı emretmiştir. Bu emrin defalarca zikredilmesi, emre karşı gelip yetim malını suistimalin yaygınlaşmasına binaen olsa gerek. Medine'de, İslam'ın otoritesi güçlenince ilahi hikmet, meseleye hukuki bir statü kazandırarak Bakara sûresinin 220. ayetiyle bu meseleyi hayata aktarmıştır. İşte bu şekilde Kur'an'ın prensipleri İslam'ın gelişmesine paralel olarak Mekkisiyle Medenisiyle karşılıklı bir uyum içinde, uyan mahiyetindeki emirleri icra sahasına oturtmaktadır. [9][9]

3- Şayet yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeye-ceğinizden[10][10] korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder'[11][11] alın..Onlar arasında da adalet yapama-yacağınızdan korkarsanız bir tane alın. Yahut sahip olduğunuz cariyelerle yetinin. Doğruluktan sapmamanız için bu daha uygundur'[12][12]'.

Yetim kızlara adil davranılması hususunda müslümanlar uyarılıyor. Eğer onlara adil davranmaktan dolayı bir endişeleri olursa, yetim kızlardan başka kızlar da var. Onlardan bir, iki, üç, hatta dört tane alabilirler. Akabinde müslümanlar bir defa daha uyarılı-yorlar. Eğer birden fazla kadınla evlendikleri taktirde eşler arasında adil olamayacakları ihtimali olursa, o zaman bir tane ile yetinmeleri ya da sadece yanlarındaki cariyelerle iktifa etmeleri gerekir. Bu, onların sapmamaları ve haksızlık etmemeleri için en uygun olanıdır. [13][13]

Teaddüdü Zevcat (Çok Evlilik) Meselesi

---

[9][9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/64
[10][10] Ella tuksitu Adil davranmamanız.

[11][11] Mesna-sülase-rubae İkişer, üçer, dörder...

[12][12] Zelike edne ella teulu Doğruluktan sapmamanız için bu daha uygundur.

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/65.

"Şayet yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın ..." ayetinin"nüzulü hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Bize göre bu ayet, yetim malını yemeyi meneden ve yetim kızların korunmasını konu alan bir önceki ayeti müteakip nazil olmuştur. Ayetin devamı ise, mevzuya uygun bir şekilde ayn bir meseleye geçmektedir.

Buhari ve Müslim, Urve'den şöyle rivayet etmiştir: "Aişe'ye 'Şayet yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın' ayetini sordum şöyle dedi: 'Ey kızkardeşimin oğlu, burada bahsedilen yetim kız, vasinin evinde kalmakta olup, güzelliği ve malı onu etkileyen ve vasi'nin kendisiyle mihirsiz evlenmek istediği kızlardır. Müslümanlar, mihirlerini eksiksiz vermeleri hariç, bu durumdan menedilmiş ve onların, başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir[14[14]]. Taberi'nin Hişam bin Urve, O da babasından ve babası da Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir başka hadiste de şöyle denilmiştir: "Birinci ayet, malı olup da hoşlanmadığı halde bir kimsenin malı için evlenmek istediği yetim kız hakkında nazil olmuştur. Ayette bunlar menedilmiştir." Bu hadisteki nehyin hikmeti, birinci hadisten daha nettir. Kuşkusuz ayette sözkonusu adaleti yerine getirememekten korkmak güzelliği olmadığı halde sadece malı için bir yetim kız ile evlenmekten daha evladır. Hemen belirtelim ki, bu durum akrabalar için de geçerlidir. Akrabalarından birinin evinde kalan mal sahibi bir yetim kızın, malından dolayı yabancıyla evlenmekten alıkonulup, akrabası ya da akrabasının oğlu ile evlendirilmek istenmesi ve akabinde sığınacağı kadar bir güzelliğe de sahip olmayan yetim kızın eziyete duçar olması gibi. Bu mevzu mânâ yönünden aynı sûrenin 127. ayetinde daha açık bir şekilde ifade edilmiştir. Nitekim ayette şöyle buyuruluyor: "Senden, kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki: "Allah size onlar hakkında hükmünü açıklıyor: Kendilerine yazılmış olan (miras hakkın)ı vermeyip kendileriyle evlenmek istediğiniz öksüz kadınlar, zavallı çocuklar ve öksüzlere karşı adaleti yerine getirmeniz hakkında işte size kitapta okunan hüküm: Yapacağınız her hayn muhakkak ki, Allah bilir" .

"Şayet yetim kızlar hakkında..." ayetinin birinci bölümü böyledir. Ayetin ruhundan da anlaşılacağı gibi "Helal olan kadından başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın" şeklindeki ikinci bölümde yer alan emir, yetim kızlarla evlenildiği taktirde onlara adil ve insaflı davranamama korkusu olduğu zaman geçerlidir. Bu korkunun olmaması halinde onlarla evlenmenin bir sakıncası yoktur.

Ayetin üçüncü bölümü olan "Onlar arasında da adalet yapamayacağınızdan kor-karsanız bir tane alın. Yahut sahibi olduğunuz cariyelerle yetinin. Bu, doğruluktan sapmamanız için daha uygundur" cümlesi ise, zevceler arasında adaleti sağlamaktan korkulduğu taktirde, bu korkunun giderilmesi içindir. Zira ikinci bölümde birden fazla evlilik erkeğe helal kılınmıştır. Ayetin üçüncü kısmındaki "Bu doğruluktan sapmamanız için daha uygundur" cümlesi, bir

---

[14[14]] Tac. c. 4, s. 79-80

gerekçedir. Nitekim böyle bir korku varsa, tek kadınla evlenmek veya cariye ile yetinmek, haksızlığı ve doğruluktan ayrılmayı önleyici niteliktedir.

İşte böylece ayet, yetim kızları himaye edip birden fazla evlilik durumunda haksızlığı önlemeyi amaçlamış oluyor. Gerek öksüzlerin korunması, gerekse eşler arasındaki haksızlığın giderilmesi Kur'an'da değişik üsluplarda tekrar edilmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, Bakara sûresinin 221 ve 242. ayetlerinde boşanma ile ilgili hükümlerin başında ve Nisa sûresinin diğer bölümlerinde aynı mevzu tekrarlanmıştır.

Sözkonusu ayetin ikinci bölümünde, erkekler için teaddüd-ü zevcat (çok evlilik) helal kılınmakla birlikte, evlilikteki sınırlama şer'i bir kural olmayıp, yetim kızlara haksızlık yapılmaması için bir alternatiftir. İslam alimlerinin çoğu bu ayeti evliliğin en fazla dört kadınla olacağı şeklinde yorumlamışlardır. Nitekim, bu ayet nazil olmadan önce ve hatta İslam'dan önce dörtten daha fazla, zaman zaman ona kadar varan evlilikler vardı. Ayet nazil olduğunda Hz. Peygamberin yanında dokuz kadın bulunuyordu. Bu konuda, İmam Ahmed bin Hanbel'in rivayet ettiği hadiste şöyle deniliyor: "Giylan b. Seleme es-Sekafi müslüman olduğunda yanında on kadın vardı. Allah Rasulü O'na: "Kadınlarından dördünü seç' dedi."[15][15] Ebu Davud'un Umeyre el-Esedi'den rivayet ettiği hadiste ise şöyle deniliyor: "Ben müslüman olduğumda yanımda sekiz kadın vardı. Bu durumu Ra-sulullah'a ilettiğimde 'dördünü seç' buyurdu"[16][16] İmam Şafi'nin Nevfel bin Muaviye ed-Deyli'den rivayet ettiği diğer bir hadiste şöyle deniliyor: "Müslüman olduğumda yanımda beş kadın vardı. Rasulullah bana 'dilediğin dördünü seç, diğerini bırak' dedi."[17][17] Ahzab sûresinin tefsirinde açıkladığımız gibi çeşitli sebeplerden dolayı, özel bir durum olarak dokuz kadının yanında bulunmasını Allah peygamberine helal kıldı.

Bu konuda farklı görüş ve mezhepler vardır[18][18]. Nitekim, bazıları ayetin ikinci bölümünde kadında sınırlamanın olmadığını, sadece yetim kızlara zulmedilmesinin terkedil-mesine bir atıf olduğu görüşünü savunmuşlardır. Dolayısıyla bunlara göre bir erkek dörtten fazla istediği kadar kadın alabilir. Şia ile Kur'an'ı zahirine göre yorumlayan Zahiriler, İbn Kesir'in zikrettiği gibi dokuz kadına kadar evlenmenin caiz olduğu görüşünü benimsemiş ve ikişer, üçer, dörder, kelimelerini iki, üç, dört, gibi algılayarak bu rakamları toplamış ve iki, üç ile dördün toplamı dokuz olduğundan böyle bir sonuca varmışlardır. Müfessir Kasımı de Razi ve Şevkani'den uzunca nakiller yapmış ve dörtten fazla kadın alınabileceğini ve ayette sınırlamanın olmadığını savunmuştur. Yaptığı nakillerde yukarıda Giylan, Umeyre ve Nevfel hadislerinin zayıf olduğunu ve bunların illetlerini serdedip sahabinin hadisinin doğru da olsa

---

[15][15] Bu rivayetler İbn Kesir'in tefsirinden nakledilmiştir ve başka tefsir kitaplarında da geçmiştir. Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi ve Hazin

[16][16] Bu rivayetler İbn Kesir'in tefsirinden nakledilmiştir ve başka tefsir kitaplarında da geçmiştir. Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi ve Hazin

[17][17] Bu rivayetler İbn Kesir'in tefsirinden nakledilmiştir ve başka tefsir kitaplarında da geçmiştir. Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi ve Hazin

[18][18] Bu rivayetler İbn Kesir'in tefsirinden nakledilmiştir ve başka tefsir kitaplarında da geçmiştir. Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi ve Hazin

delil olarak kabul etmeyenler için delil olamayacağını zikretmiş ve Peygamber'in özel anlamda dokuz kadının yanında olduğunu delilsiz bulmuştur.

Rasulullah ve Hulefa-i Raşidin devrinden beri, bir erkeğin dörtten fazla kadınla evlenmesinin caiz olmadığı fiili tevatür olarak uygulanmış ve sünni mezhepler ile hadis alimleri bunu delil olarak kabul etmişlerdir. Doğru olanda budur ve bu uygulamaya göre hareket etmek gerekir.

Rasulullah (s)'ın dokuz kadını yanında bulundurmasının O'na has bir mevzu olmadığı tezi ise hakikatten uzaktır. Ahzab sûresinin 50. ayetinin özellikle: "Diğer mü'min-lere değil sırf sana mahsus olmak üzere biz, eşleri ve elleri altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere yapmaları gereken şeyi bildirdik." cümlesinde, sadece Peygamber için sımrlamanın olmalına dair yadsınamaz nitelikte bir delil vanbr. Konuyu sûresinin 50 ila 52. ayetlennin tefsirinde daha geniş izah ettik.

Girişte sûredeki muhtevanın, bazı bölümlerin geçen sûredeki bölümlerden önce nazil olduğuna delalet ettiğim söylemiştik. Bu ayet de bu hususa bir örnektir. Oylekı, bu ayet Ahzab sûresinde Peygamber'e istisnai bir konum veren ayetten önce nazü olmuştur.

Ayet muhteva yönünden öncesi ve sonrasıyla aynı düzlemde olduğundan, bu bolü-mün tümden Ahzab süresindeki ayetlerden önce indiğini söylemek doğru olur. Çunku, Ahzab sûresinde bu konu ile ilgili ayetler başlı başına bir bölümdür. Eğer Kur'an'ın tertibiyle ilgili nakiller yapan alimler, Ahzab sûresini bu sûreden sonraya almış olsalardı, o taktirde makul ve uyumlu bir diziliş olurdu. Çünkü, bu kısım Ahzab süresindeki ayetlerden önce nazil olmuştur. Şayet, bu kısım, Ahzab ve Beni Kureyza vakalarından önce inmiş olsaydı o taktirde bunu, Nisa sûresinin Ahzab sûresinden önceye alınmasına bir gerekçe olarak görebilirdik.

İslam'ın çok evliliği helal kılmasını bazıları geveleyip dururlar. İnsaf doğrusu! Bu tip evliliğin kesinlikle faydalı olduğu durumlar da vardır, yine aynı evliliğin şüphe götürmez şekilde zararlı olacağı durumlar da vardır. Fert ya da toplum neslin çokluğuna ihtiyaç duyabilir. Bu ihtiyaç gerek sosyal gerekse ekonomik sebeplerden kaynaklanabilir. Yine, kadının kısır olması, hasta olması ya da söz dinlemekten aciz aykırı bir tip olması halinde boşayıp derbeder etmekten (merhameti uyarınca) kaçınan bir koca bu tip evliliği düşünebilir. Yine, toplumda kadınların erkeklere oranla daha fazla olma ihtimali de vardır. Bu durumda fitne, fuhuş ve sosyal çöküntü sözkonusudur. Yolculuk sebebiyle kişinin kendi karısını beraberinde götürememesi gibi durumlarda ya da diğer farklı nedenlerden ötürü çok evlilik caiz olduğu gibi vacip, hatta tavsiye edilebilecek bir hal alabilir.

Fakat bu durumların haricinde çok evlilik şüphesiz birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Hanımlar arasında çekememezlik ve aile içi huzursuzluğa neden olabilir. Hayatın bu şekle gelmesi ile birlikte, kadınlar arasında eşit davranılmaması, gerek ilgi-alaka, gerek nafaka ve gerekse eşlerden bazılarının diğerlerinden kişisel ya da sosyoekonomik

nedenlerden ötürü üstün tutulması kaçınılmaz bir duruma gelmektedir. İşte bütün bunlar birtakım problemlere, buğza ve aile içi şiddetli sürtüşmelere sebep olabilir.

Kur'an-ı Kerim'in; "Eğer adaleti sağlayamamaktan korkarsanız, bir tanesi yeter" şeklindeki uyarısı eşyanın tabiatıyla ve gerçeklerle tam bir uyum içindedir. Yine Nisa sûresinde 127 ila 130. ayetler erkeklerin, kadınlardan birine daha çok ilgi göstermesi halinde huzursuzluk ortamının meydana geleceğini hatırlatmakta ve bu konuyla ilgili ola- • rak bazı çözüm önerileri sunmakta tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu ayetler, bahsettiğimiz gerekçelerden ötürü her ne kadar çok evliliği men etmiyorsa da ayet; ruhu itibariyle adaletin olmaması halinde -daha geniş açıklanacağı üzere- bir tane ile yetinilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

İşte bu şekilde, Kur'an'ın hukuk mantığı, çok evliliğin caiz olmasını murad etmiştir ki, varolan, geçerliliği devam eden ve çoğunluğun bu konuda yanlışlıklara, sapmalara düştüğü bu problem çözüme kavuşsun. Kaldı ki çok evlilik, yukarıda bahsettiğimiz durumlarda bir çıkar yol olmaktadır. Ancak, bu çok evlilik durumunda adaleti sağlamak bir zorunluluktur ve şayet adalet sağlanamazsa bir tane ile yetinmek gerekir. Bu meyan-da bir kadınla yetinmenin daha kuvvetle tavsiye edildiği söylenebilir. Çünkü çok evlilik, çeşitli istisnai şartlarda tercih edilen bir alternatif olma özelliğine sahiptir. Burada adil olmama korku ve endişesi sözkonusudur. Nitekim Allah'ın hikmet ve vaadi, İslam hukuk kurallarının insanlığın kuralı haline gelmesini murad ediyor. Allah'ın bu vaadini birçok ayet pekiştirmektedir. Fetih sûresinin 28. ayetinde: "O, elçisini hidayet ve hak dinle gönderdi ki, (o hak dini) bütün dinlere üstün kılsın. Şahid olarak Allah yeter." bu-yurulmaktadır.

Böylelikle İslam şeriatı, değişik konuların çözümünde olduğu gibi bu konuda da bütün ortam ve şartlara uygun çözümler üretmiştir. Kural gereği bir kadınla evliliğin var olduğu çeşitli toplum ve beldelerde, sık sık bu kuralın çiğnenmesi yaygın bir hal almıştır. Nitekim yasakların ihlali, gizli ya da açık kanun dışı davranışlar ve yasak cinsi ilişkiler İslam hukukunun böylesi konularda koyduğu kurallarda ne denli haklı olduğunu ortaya koymaktadır[19[19]].

Şunu da hatırlatmakta fayda var; ayet-i kerimede çok evlilik, bir gereklilik değil, varolan ve mutlak geçerliği olan bir mevzunun sınırlaması niteliğindedir. Kaldı ki, çok evlilikte adalet vurgulanmış, adil olmama ihtimalinin vukuu halinde ise tek kadınla evlilik sınırlaması getirilmiştir.

Bazı müfessirler bir kısım tabiine[20[20]] nisbet ederek şöyle demişlerdir: Ayetteki "Te-ulü" (haksızlık etmek) kelimesi "âle" (fakir olmak) mânâsındadır. O taktirde cümlenin mânâsı şöyle olur: "Eğer evlad-u iyal bakımından fakir olmazsanız" Bu kelime "ailen" Duha sûresinde

---

[19[19]] Bkz. Menar Tefsiri, ilgili ayetler, imam Reşid Rıza ve imam Muhammed Abduh hiçbir insaflı ve akıllı kimsenin karşı çıkamayacağı ikna edici delilleri kapsayan yorum ve açıklamalara yer veriyorlar. Bunları bizim açıkladıklarımızla tam bir uyum içerisindedir.

[20[20]] Bkz. Taberi Tefsiri

de "fakir" anlamında gelmiştir[21[21]]. "Seni fakir gördü de zenginleştirdi." yine aynı kelimenin bir başka versiyonu olan "ile'"de Tevbe sûresinde fakirlik anlamındadır. "Eğer fakirlikten korkarsanız Allah, fazlından sizi zenginleştirir."

Bir kısım müfessirler de bu görüşü kelime ve gramer olarak eleştirmiştir. Ancak, cumhur-u ulema (alimlerin çoğunluğu), sözkonusu kelimenin "haksızlık etmek ve içlerinden birine fazlaca meyletmek" mânâsında olduğu kanaatindedir[22[22]]. Ayetin ruhu ve içeriği de, "haksızlık etmek ve daha fazla meyletmek" mânâsında olduğunu göstermektedir.

Bu şekildeki bir yoruma karşılık şu da söylenebilir: Eğer tek bir kadınla evlenmekten kasıt, fakirlik olsaydı o taktirde odalık cariyelerin kayıtsız ve şartsız olarak hür kadınların yerine alınması ayette tavsiye edilmezdi. Çünkü çocuk doğurma hususunda cariye ile hür kadınlar arasında bir fark yoktur. [23[23]]

Odalık Cariye Bulundurma Üzerine

"Ya da sahip olduğunuz cariyelerinizle" ayeti şartsız olarak gelmiştir. Sahibi tarafından alternatifsiz durumlarda dahi cariyelerin bulundurulmasının şartsız olarak zikre-dildiğini daha önce belirtmiştik.

Ayetin bu şekilde gelmesi süregelen bir geleneğe işaret etmektedir. Zira bu, yeni bir hüküm değildir. Ayette, hür kadınla evlenmek yerine cariyelerle evlenmenin tavsiye edilmesi, hür kadınlarla evlilikten doğabilecek sorunların daha çok olacağı espirisine dayanır. Bu mevzu, sûrede yeralan başka bir ayette daha açık bir ifade ile zikredilmiştir. "içinizden imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın." (Nisa, 25)

Alimlerin büyük bir çoğunluğu, hür bir müslümanın dört evlilikle birlikte sınırsız cariyeye sahip olmasında bir sakınca görmemişlerdir. Zira, eşler arasında adil davranmama gibi olağan problemler sadece hür kadınlar için zikredilmiş bir hükümdür. Dolayısıyla ilk anda çelişki gibi zannedilen bu durum gerçekte bir çelişki değildir.

Mutlak surette cariyelerle evlenmek her ne kadar -şu zamanda- garip kaçsa da ayetin indiği zaman gözönüne alındığında bu gariplik ortadan kalkar. Öncelikle cariyelerle evlilik, eşler arasında haksızlığı kaldırmak için bir yoldur. Kaldı ki, mutlak mânâda cariyelerle evlilik, cariye kadının hür olması için de bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Çünkü, cariyenin doğuracağı çocuk, ona nisbet edilecek ve böylece efendisinin ölmesi halinde çocuğun annesi

---

[21[21]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi

[22[22]] Bkz. Tabresi, Hazin ve Zemahşeri.

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/65-70.

olma hasebiyle hür kalacaktır. Daha sonraki mevzularda da değineceğimiz gibi Kur'an'ın öngördüğü bu davranış, ayetin indiği andan itibaren köleliği kökünden söküp atmaya yönelik son derece anlamlı bir davranıştır.

Mü'minun süresindeki ilk ayetlerin tefsirinde, İslam'ın cariye edinmeyi belli şartlarda caiz gördüğünü açıklamıştık. Tekrar etmeye her ne kadar gerek yoksa da burada cariyenin müslüman olması şarttır. İşte bu şartı yine bu sûrede yeralan başka bir ayet açıkça ifade etmiştir. Allah müşrik kadınların nikahının haram olduğunu Bakara sûresinin 221. ayetinde beyan etmiştir. Binaenaleyh bu ayetteki müşrik tabiri hürleri kapsadığı gibi cariyeleri de içine alır. Ancak, bu konuda kitap ehlinden cariyelerle evlenmek ya da onların odalık olarak alınması bir kavle göre caizdir. İleride bu konuya değineceğiz. [24[24]]

4- "Kadınlara mihrlerini'[25[25]] bir hak olarak[26[26]]' verin. Eğer gönül hoşluğu ile size mihrin bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."

İçerik olarak ayet açıktır. Müfessirler bu ayetin inişi hakkında herhangi bir rivayet zikretmemişlerdir. Ancak ayet, konusu itibariyle diğer ayetlerle bağlantılıdır. O halde erkeklerin hoşlarına giden kadınlarla (ki bunun sının daha önce belirtildi) evlenirken mihir olarak tayin edilen miktarı vermeleri vaciptir. Kadınların rızası olmaksızın, belirlenen miktardan herhangi bir meblağ kesmeleri caiz olmaz. Ancak onların rızasıyla mihir olarak verilecek miktardan almaları caizdir. [27[27]]

5- "Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı[28[28]]' mallarınızı aklı ermezlere'[29[29]] vermeyin, o mallarla onları besleyin[30[30]], giydirin ve onlara güzel söz söyleyin."

Geçim Dayanağı Olan Malların, Sefihlere (Aklı Ermezlere) Verilmemesi

"Allah'ın, geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı ..."

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/70.
[25[25]] Sadukatihinne Mihirlerini.

[26[26]] Nihleten Bir gereklilik olarak veya mutlaka verilmesi gerekli bir hediye olarak.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/71.
[28[28]] Elleti cealallahu lekum kıyamen Geçiminiz için Allah'ın size dayanak kıldığı.

[29[29]] Es-Süfehau Aklı ermezler.

[30[30]] Urzukuhum fiha Ondan besleyin.

hali hakkında fıkıhsal teşri (kanun) esasına yönelik olduğudur. İşte bu noktada ayet, bir önceki ile konusu ve siyak (geleceği) itibariyle uymuş oluyor. Bu mevzunun sorulması da bu mevzuya bir vesile kılınmıştır.

Ayet, yetimin evlenme yaşı, ihtilama ulaşması ve özellikle cinsi gücünün olduğuna güvenmesi hakkında, birbirinden aynlmaz iki önemli vesile ihtiva etmiştir. Bu iki şeyden ikincisi tasarruftaki olgunluğudur. Yani buluğ çağına ulaşması kafi değil, bilakis o-nun olgun olması ayırt edici olmasıdır. İşte bu durum başka sözleri çağrıştırıyor adeta. Yani buluğ çağına erse fakat olgunluk görülmese ya da rüştüne ermemiş olsa, üzerine veliyyü'1-emir (amir) tarafından tasarruflarına sınır koyma yetkisini doğuruyor. Buna bağlı olarak da malından üzerine onun müdahalesi olmamakla beraber infak gerekiyor ki, bu durum rüştüne (olgunluğa, iyiyi kötüden ayıracak seviyeye) gelinceye kadardır.

Yetimin hakkı ve malının kullanılması konuları üzerinde şiddetle duran Mekki ve Medeni ayetlerin ruhundan anlaşılacağı gibi o zaman yetimlerin velileri amca büyük kardeşler gibi yakın akrabalardan idi. Buna binaen ekinlerden, meyvelerden ve mallardan yakın akrabalarınkine karışık halde olanlar, o yetimlerin mallarını yeme, iyiyi kötüyle değiştirme noktasında töhmet altında oluyorlardı.

İşte burada Kur'an'ın bu mevzuları nasıl sıkı tuttuğunun hikmeti görülüyor. Çünkü bu durum gaibin durumu değildir. Zira gaip yakın akrabalar gibi, yetimin akrabaları aynı mecrada değildir.

Buhari ve Müslim'in Hz. Aişe'den naklettikleri bir rivayette "Zengin olanlar iffetli olsunlar, fakir olanlar da uygun bir şekilde yesinler." ayetinin nüzul sebebinin yetimin velisinin fakir olduğu zaman uygun bir şekilde hayatını idame ettirecek kadar yemesi olduğu belirtilmiştir[31][31]. Şöyle ki veli yani yetimin işlerini ve hayatını koordine eden sorumlunun uygun bir şekilde onun malından yiyebileceğini ayet mubah kılmış ve caiz görülmüştür. "Yalnız bu durum elbette haddi aşmayacak tarzda olmalıdır" işareti de verilmiştir ayet tarafından. Özellikle zengin olana "iffetli" olmayı emir buyurmuş ki, zaten zengin de ihtiyaç sahibi değildir. Bu noktada ayetin iniş hikmeti ve yetimi koruması da ayette geçen emirle uyuşmaktadır. Aynı zamanda yetimlerin velileri âdeten sülalelerinden (akrabalarından) oluyorlardı.

Bazı müfessirler bu konuda hadisler rivayet etmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de[32][32] "Bir adam Rasulullah'a "Benim malım yok ve bir yetim var." dedi. Rasulullah "O maldan (yetimin malından) ye fakat biriktirmeden, israf etmeden ve kendi malını koruyup sadece onun malını yemeden" buyurdu. Başka bir lafızda ise "Malını malı ile katıp karıştırma" buyurdu.

---

[31][31] Bkz. Taca 4 s. 80.

[32][32] Bkz. Ibn Kesir. Müfessir bu konuda başka hadisler de rivayet etmiştir. Ancak biz bu kadarıyla yetiniyoruz. Ayrıca bkz. Hazin, Zemahşeri, Taberi, Tabresi ve hadiste geçen "gayr-ı mütessil"in anlamı; biriktirmeden yığmadandır.

Müfessirler, fakirin darlık halinde iken yetimin malından borç olarak alabileceğini, sonradan da o halden kurtulduğu zaman ödemesi hususunda tabiinden ve sahabeden rivayetler nakletmişlerdir. Bazıları fakirin o aldığı meblağ ya da mal borçtur demiştir, bazıları da yetimle ilgilenmesi karşılığında bir maldır demişlerdir. Ancak ikinci görüş daha tercihlidir. Çünkü ayetlerin ruhuyla ve Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadisle uygunluk içindedir.

Ayetteki hitap her ne kadar velilere yönelik olsa da bunun bizce "veliyyü'1-emir" ve hakimler için hükümleri tatbik etme noktasında, onların da yetimlerin isteğiyle ya da isteği olmaksızın ayetin bir öncekiyle uygunluğunu göz önüne alarak onların denetimi altında olacağıdır. Bu ister yetimlerin isteği ve buluğa ermeyi sabit kılma, isterse yetimin akrabalarının onu gözetmesi ile ki, bu sayede yetimin malındaki yanlış tasarruflarını men etme imkanı olacaktır. İşte bu, kullar arasındaki Kur'ani hedefi belirlemekte ve tahkik etme noktasında bir görünümdür.

Olgunluğa (erginlik, rüşd çağına) erme hakkında birden fazla görüş ve delil vardır. Ancak biz bu hususta bir hadise rastlamadık. Bazı müfessirler bu konuda İbn Abbas ve Said ibn Cübeyr gibi sahabelere dayanarak bu yaşı şahsın malını koruyabilmesi ve dininin salahı olarak belirlemişlerdir. Buna mukabil bazıları da kötülükten sakınma, malını iyi yerde kullanma olarak tesbit etmişlerse de rivayet edilen bu sözlerde bu mevzunun Kur'an'da ve Sünnet'te tafsil edilmemesinden de anlaşıhyorki bu, zamana göre hakimler ve müslümanlara bırakılmıştır. Hatta bazıları da erginlik yaşının 17 ya da 18 olacağına ittiba etmişlerdir. Ayetin ruhundan da anlaşılacağı gibi "Kendilerinde olgunluğa (buluğ çağına ermeye) rastlarsanız" tabiri de erginlik çağına rastlarsanız ya da tesbit ederseniz anlamındadır. Bu da yaşla olmayıp temyiz, idrak ve ahlakladır. Çocuk buluğa er-mişse ancak olgun halde değilse, onun malındaki tasarrufu sınırlı (mahcur) dır ki bunda cumhur ulemaca ittifak edilmiştir. 33[33]

7- "Ana babanın ve yakınların'34[34] bıraktıklarından erkeklere bir hisse vardır. Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara'35[35] da bir hisse vardır. Bunlar az veya çok belirli bir hissedir."sahipleri. İki ayn yerde kullanılması bakımından iki lafzın delâleti arasındaki fark dikkat çekicidir. İlk olarak mirasın gerçekleşmesine delâlet eden bir yerde kullanıldı. Akrabalık mirasın verilmesini gerektiren yakınlığı ifade eder. İkinci durumda ise hîbe, vergi konumunda kullanılmıştır ki, bu da mirası gerekli kılmayan daha uzak bir yakınlığı/akrabalığı ifade eder.

8- Taksimde (bölüşme) yetimler ve yakınlar bulunursa ondan, onlara da verin, güzel sözler söyleyin.

33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/71-73.
34[34] el Akrabun ve ûlûl kurbâ Akrabalar ve yakınlık

35[35] er-Rical ve'n-nisa Ayetin ruhuna ve metnine uygun olan; buluğa ermiş ve ermemiş erkek ve kadınlar.

9- Arkalarında zayıf çocuklar bıraktığında bundan endişe edecek olanlar, haksızlık yapmaktan korksunlar ve Allah'tan sakınsınlar, dürüst söz söylesinler.

10- Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar. Zaten onlar çılgın aleve atılacaklardır.

Mirasın Taksimi

Ayetin açık olan mânâsından da anlaşılacağı üzere, babalar ve yakın akrabaların bırakmış oldukları mallardan, kadınlara ve erkeklere verileceği yaklaşımı ayetin kapsamında Allah'tan kullara bir "nasip" olarak görülmektedir. Ayrıca ayet; miras alma yakınlığına ulaşmayan akrabalara, yoksullara ve yetimlere ihsan etme hakkını da içerir. Böylelikle ondaki hak sahiplerine paylaştırma ve gönüllerinin alınması sağlanmış olur. O halde bu emirleri uygulama ve hassasiyet gösterme Allah'ın takvasına bir çağrı niteliğindedir adeta. Bu arada bu çağrı iki önemli noktaya işaret ediyor: Birincisi, her birey öldükten sonra geride sıkıntıya düşecek olan, soyundan zayıf olanların halini düşünecek ve ona göre davranacak; onlara eza verecek herhangi bir sözden ya da fiilden sakınacak,

ancak kendisinin de hakkı olduğu sözler ve fiiller serdedecektir onların nezdinde. Son olarak da ayette önemli bir işaret vardır ki bu da yetimlerin mallarını yiyen, gereksiz yere harcayan, onların mallarını çarçur edip yiyenlere "Onlar yakında yakıcı ateşe girecekler, onlar ancak karınlarına ateş dolduruyorlar" deniliyor.

Müfessirler bu ayetin kocası ölüp geride üç yetim bırakan ve malı olan bir adamın karısının şikayeti ve amcasının oğlunun onun malını alması sonucu indiğini söylemişlerdir. Rasulullah onlara birisini gönderir onlar da o malın kendi hakları olduğunu iddia ederler. Çünkü o zaman Arap âdetine göre eğer ölü hiçbir erkek bırakmamış ise kadınlara verasetin olamayacağı zannı vardır. Yani o zamanlar ister amca çocuğu olsun isterse oğulları olsun kalan malı erkekler alıyordu bu hak kadınlar için yoktu.

Rasulullah ayetin inişinin akabinde onlara bir vekil gönderip, malda herhangi bir tasarrufa gitmemelerini, çünkü Allah'ın kadınlar için malda bir pay kıldığını emreder. Zaten daha sonra, mevzuyu açıklığa kavuşturacaktır ki, miras ayetleri iner.

10. ayetin iniş sebebinde ikinci bir görüş daha vardır; bu, 'Gatafan kabilesinden bir adamın kardeşinin çocuğuna zulmü ve yetim olarak malını yemesi sonucu inmiştir' görüşüdür[36][36]. Bu iki rivayet ayetlerle uygunluk arz etmesinden dolayı sahih olabilirler. Ancak bize öyle geliyor ki, ayetlerin bazılarının bazılarıyla ilişkisi olduğu gibi, aralarında maksat itibariyle de

---

[36][36] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

bir kopukluk yoktur. Özellikle de mevzusu ve siyakı itibariyle aralarında bir ilişki mevcuttur.

Belirli pay ayeti de kendisinden sonrakinin bir işareti olmuş olur ki, kendisinden sonraki bu emir mirastaki payı belirlemiştir. Hatta bu ayetler beraber inmiş, rivayetlerin nakletmiş olduğu[37[37]] olaylar da bu ayetlerin nüzulüne sebep olmuştur. İbn Abbas'a dayandırılarak 8. ayetin miras ayeti ile nesh olduğu hakkında ise rivayetler farklıdır[38[38]]. Ayetin ruhundan da anlaşılacağı üzere bu hüküm, mirasa akrabalık derecesi ulaşmayan ve buna bağlı olarak onlardan pay almayanların durumlarını şerhetmiş. O halde ayet 8. miras ayetiyle nesih olunmamıştır denilebilir.

Müfessirler, bazı tabiin ve ashaba dayanarak bu ayet, öldükten sonraki bu belirli fırkalara (ayette geçen akraba) vasiyet edilmesinin isteği ve teşvik durumundadır demişlerdir[39[39]]. Ayette mal sahibinin öldükten sonraki durumu belirtilmiştir.

Ayrıca ayetin üzerinde durmuş olduğu şey de, mirasta akraba oluşta ondan pay alma yakınlığı olmayanların, bir vakitte fakir olup sonradan terekeden pay alacak yetimlerin nzıklarına ehemmiyet gösterip teşvik etmesidir. Zira bu fırkalar miskinlerle zikrolu-nmuştur. Ayette, miskinlerin ve yetimlerin meyyitten geride kalmış "garipler" olduğu anlaşılacağı kadar mutlak, yani kayıtlı gelmemiştir.

Bazı müfessirler ise, "9. ayet, mal sahiplerini mallarını gerek savurganlık yoluyla, gerekse arkasında kalacak zürriyetini zor duruma sokacak şekilde hibe ve vasiyetten sa-

kındırmıştır demişlerdir[40[40]]. Bazıları ise mal sahiplerinin ölmeden evvel, yetimler, miskinler ve akrabaları için vasiyette bulanmalarının vacip olduğu görüşündedirler[41[41]]. Bazılarına göre ayet, mal sahibine, zürriyetinin dışındakilere hibe ve vasiyette ileri gitme konusunda ısrarla sakındırma sadedindedir. Adamın zürriyetini mahrum bırakmaya götüren şeye dikkat çekmiş, onları mahrum ve zayıf terkederlerse durumlarını düşünmeye, yoksunluk ve eziyet içermeyen maruf söz söylemeye davet etmiştir. Bu yorumlar geçerlidir.

Bu konuda şunu zikredebiliriz, ayetin yetimlerin mallarını zulümle yiyenleri tahzir eden bir sonraki hükümle uyuşması sonucu son görüş daha evladır. Bir sonraki ayet ise onların Allah için takvaya yönelmesini, bunun da sözle, fiille ve korkuyla olacağını, onlardan sonra kalan yetimlerin malsız mülksüz, zayıf olarak kalmamalarını öğütlemiştir. [42[42]]

[37[37]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

[38[38]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

[39[39]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

[40[40]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

[41[41]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Zemahşeri, Hazin, Tabresi, Beğavi.

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/*****

11- Allah çocuklarınız hakkında erkeğe, iki dişinin hissesi kadar tavsiye eder. Eğer kadınlar ikinin üstünde ise, bırakılanın üçte ikisi onlarındır. Şayet bir ise yarısı onundur. Ana babadan her birine, ölenin çocuğu'[43[43]]' varsa yaptığı vasiyetten veya borcundan arta kalanının altıda biri, çocuğu yoksa, ana babası ona varis olur, anasına üçte bir düşer. Kardeşleri varsa altıda biri annenindir. Babalarınız ve oğullarınızdan size menfaatçe hangisinin yakın olduğunu siz bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından tesbit edilmiştir. Doğrusu Allah bilendir, hakim olandır."

12- Eğer çocukları yoksa, eşlerinizin yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyyet ve borçtan sonra bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer miras bırakan erkek veya kadının evladı ve ana babası olmayıp[44[44]] bir erkek veya bir kız kardeşi varsa her birine altıda bir düşer. Bundan fazla iseler, üçte birine ortaktırlar. (Bu taksim) zarar verici olmayan vasiyyet ve borçtan sonra (uygulanır).

Bunlar Allah'tan (size) vasiyettir. Allah bilendir, halimdir.

13- Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük başarı budur.

14- Kim de Allah'a ve O'nun elçisine başkaldırır, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, sürekli kalacağı ateşe sokar. O'nun için alçaltıcı bir azap vardır.

Mirastan Düşen Paylar

"Allah size çocuklarınızın hakkında...." diye başlayan ayet ve sonradan gelecek üç ayet veraset hakkında şerh ve hükümleri ya da ayetlerdeki bu hükümlerin genişçe telkinidir.

Ayette görüldüğü gibi, ölenlerin mallarında kadınlara ve erkeklere mirastan düşecek paylar anlatılıyor.

1 -Erkeğin payının (nasibinin) kadının iki katının olması.

2- Şayet ölen kişi baba ise ve sadece bir kızı varsa o halde kıza malının yarısının verilmesi, şayet üç kız varsa onlara üçte birinin düştüğü.

3- Eğer ölen için ana-baba ve çocuklar varsa o taktirde ana babası için altıda bir nasip vardır.

[43[43]] Kelâle Babası annesi veya çocuğu olmayan, soyundan kendisinden önce (anne, baba, dede gibi) ve sonra (evlat, torun gibi) mirasçısı olmayan ölü demektir. Kelâl güçsüzlük, zaaf ve acz demektir. Sanki Kelâle kelimesi; ölenin, önceden babasını ve evladını kaybetmesiyle acz ve zaaf içinde bulunduğunun mecazî bir ifadesidir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre eğer ölü, torun bırakırsa kelâle sayılmaz.

[44[44]] Veledün Bu lafız ve onun çoğulu ayetlerde hem erkek hem de dişi anlamlarında kullanılmıştır.

4- Eğer meyyitin çocukları yoksa, ana babası varsa, babası için üçte ikisi, anası içinse üçte bir pay vardır.

5- Ölünün ana babası olması halinde bir de kız kardeşi varsa ve de onun çocukları yoksa, babası için üçte bir, anası ve kız kardeşlerine de altıda bir pay verilir.

6- Koca için (şayet hanım ölmüşse) hanımının malının yansı pay vardır (Bu, eğer hanım için çocuk yoksa). Şayet varsa çocuğu için pay dörtte birdir.

7- Kocası ölmüş kadınlara kocalarının terekesinden çocuğu yoksa dörtte bir nasip vardır. Eğer babanın çocukları varsa kadınlara sekizde bir pay verilir.

8- Ölenin ana babası sağ değilse ve çocuklar da yoksa ancak erkek ve kız kardeşleri varsa terekenin altıda biri her birine verilir. Şayet erkek ve kız kardeşler birden fazla ise herkes için üçte bir pay olacaktır.

9- Ölenin malı borçları kapatıldıktan sonra varisleri arasında paylaştınlacak, vasiy-yeti de uygulanacaktır.

Birinci ayet, bu taksimin nasıl olacağı hususunda bir mukaddime niteliği taşımaktadır. O halde insanlar kimin daha faydalı olacağını bilemezler, bunlar babalan, kardeşleri olsa dahi ancak Allah en iyi bilendir. O, onlara en salih olanı vacip ve farz kılmıştır. O, işlerin hikmetini, içeriğini bilen ve doğruluğun, hikmetin olduğu şeyi emredendir.

İkinci ayet ise hiç kimseye ve hiç kimsenin hakkına kasten zarar verilmemesini telkin ederek bitmiştir.

O zaman bu taksim, bilen ve hilm sahibi olan Allah'ın bir emridir ki O, işlerin gereklerini bilen hilm sıfatı ile herkesin hakkını veren ve ona göre muamele edendir.

Son iki ayette Allah'ın koyduğu kanunları tenfiz etme noktasında, koyduğu şer'i yasaların haddini aşmama, onlarla asla oynamamayı tenbih hususunda pekiştirmedir. Bu sebeple kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse kurtulacak, cennetine kavuşacak, kim de Allah'a ve Rasulü'ne isyan ederse, Allah onu cehenneme koyacaktır; o ne elim ve alçal-tıcı bir azaptır.

Ayetin nüzulü hakkında birden fazla hadis ve rivayet varid olmuştur. Bunlardan bir tanesi, Buhari, Tirmizi ve Ebu Davud'un müsnetlerinde vardır. Birisi Cabir'den rivayet olunan hadistir: "Rasulullah ve Ebu Bekir yanıma geldiler ve ben hiç bir şeyi akledemi-yordum (insanları seçemiyecek kadar kendimden geçmişim). Su istedi ve abdest aldı, sonra üzerime su serpti ve ayıldım. Akabinde 'Ya Rasulullah malım hususunda ne yapmamı emredersin? diye sordum'. Sonra "Allah evlatlarınız hakkında erkeğe, iki dişinin hissesi kadar vermenizi tavsiye eder." ayeti nazil oldu."[45[45]]

[45[45]] Tac c. 4 s. 80 ve Bkz. Hazin, İbn Kesir ve Taberi Tefsirleri

İkinci rivayet de İbn Abbas'tandır. Şöyle rivayet etmiştir ki: "Mal çocuk içindir, vasiyet de ana babaya aittir. Allah bunu nesh (hükmünü kaldırma) etti; erkek için dişinin payının iki misli verilmesini emretti, ebeveyn için ise her birisine altıda bir ve üçte bir payı takdir etti. Kadın için sekizde bir ve dörtte bir payı emir buyurdu, koca içinse malın yansını ve dörtte birinin verilmesi hükmünü indirdi."[46[46]]

Rivayetlerden birisi de şöyledir: "Kocası şehit olup, iki yedini bırakan bir kadın, amcasının oğlunun malına el koyması sonucu Rasulullah'a şikayet eder, ayetlerin inmesinden sonra Rasulullah yetimlere üçte bir, anaya sekizde bir ve kalanın da amca oğluna verilmesini emir buyurdu."[47[47]]

Bu husustaki rivayetlerden olan "Sedyi"nin nakili de şöyledir: "Cahiliyye ehli kızları ve zayıf olan oğlan çocuklarını hiç mirasa ortak etmiyorlardı. Adam savaşa gücü yetmeyen oğlunu hiç mirasçı etmez idi. Abdurrahman b. Sabit vefat etti, arkasında beş kızı ve bir karısı kaldı. Varisleri gelip bütün malını aldı ve kadın Rasulullah'a şikayette bulundu. Akabinde mezkûr olan ayetler indi[48[48]].

Bizce geçmiş ayetlerle bu ayetler beraber inmiştir. Hatta kadınların haklarını, mallarını, mihirlerini, aralarındaki adaleti, hak sahiplerinin terekedeki (geride kalan mal) haklarını (kadınlardan ve erkeklerden) kapsayan bu ayetler ve teşri kanunlarını vazeden, ilişkilerdeki sınırı koyan bu sûrenin başından sonuna kadar müteselsil bir biçimde indiğini düşünüyoruz.

Tabi ki bu, nüzulde bir münasebetin olmamasını ve akabinde Rasulullah (s)'a iletil-memesini gerektirmez elbette. O halde bu durum O'ndan fetvalar istenebileceğini, zulümlerin şikayet edilebileceğini (ki bu rivayetlerde ve hadislerde geçmiştir) men etmeyecektir.

Çünkü bu nüzul, adil olmayan münasebetlerin tahakkuku sonucu, arka arkaya inişini doğurabilir. İşte bu da şer'i bir yargıyı getirir.

Birinci ayetin ilk bölümünde, iki kızın birisinin babasına varis olması ve hallerinin zikri; ikiden fazla kadının birden fazla kızın hakkının zikrindeki yetinme yönleriyle bir kapalılık, bir kesinti ve boşluk olduğunu düşündürebilir. İkinci bölümdeki varisin ana-baba olması ya da bir kız olmasındaki gibi, valideyn "altıda biri" alırlar. "Kız ise yansını alır" zikrinde boşluk olduğu mülahaza olunabilir. Çocuğu olmayan bir kadının terekesinden ikinci yarıyı alma hakkının zikrindeki kapalılık, çocuğu olmayan kocanın terekesinden dördün üçe pay almasındaki bahsin kapalılığı ve son kalan üçte birin ikisinin hakkının zikredilmesindeki muğlaklık da göze çarpabilir.

Ancak herhâlükârda ayetler başlıca konulan ve esasları dile getirmiştir ki bu esaslar,

---

[46[46]] Tac c. 4 s. 80 ve Bkz. Hazin, İbn Kesir ve Taberi Tefsirleri
[47[47]] Tac, c. 2, s. 230 ve zikredilen diğer kitaplar.

[48[48]] Hazin Tefsiri

nüzulündeki hikmetin keşfi durumundadır. İşte bu bölüme kadar olan bazı sünnetleri ve bazı kapalı olan ayetlerin hükümlerini tamamladık. Bu mevzulann hepsi birer fıkıh bahsidir ki, İslam fıkhında önemli yeri olan feraiz ilmini teşkil etmiştir.

"Allah tarafından (bu) bir farizadır" cümlesi Allah'ın farz ve hükmünü belirlemiş olduğu ayetlerin beyanı konumundadır. Açıkça görüldüğü gibi "feraiz" kelimesi "fari-za"mn cemisi olup miras hükümlerini içine alır ki "Kur'an'ı ve Feraizi (ilmini) öğreniniz.[49[49]]" "Zira benim ömrüm tükenmiş olabilir" hadisi de bu hükümlerin öğrenilmesinin gerekliliğini işlemiştir açıkça, bu hükümler de O'nun zamanındaki veraset hükümlerini işlemektedir.Kardeş için, veraseti olmadan ölen kızın terekesinin hepsinin verilmesini, hiç varisi olmadan ölen erkek kardeşin terekesinin malının üçte ikisinin iki kız kardeşe pay edilmeşini, çok olmaları halinde bütün terekeyi, erkeğin payının kadınınkinden iki kat olması şartıyla kız ve erkeklere verilmesinin hükümlerini içeren Nisa sûresinin son ayeti tamamlar mahiyette olmuştur. Böylece kapalılık ve hükümlerdeki muğlaklık giderilmiştir.Ayet "senden fetva istiyorlar" ifadesiyle başlamıştır. Bu şuna delildir: 12. ayetin işlemiş olduğu bölüm ve varissiz ölen şahsın kardeşi ve kız kardeşinin altıda bir, fazla olurlarsa üçte bir nasip alacağını işleyen bu ayetlerde bir iltibas meydana gelmiştir. Bu sebeple sûredeki son ayet, kardeşler arasındaki miras dağılımını beyan etmiş, bu miras dağılımı da anadan kardeş olanları da alınır. O halde 12. ayet anadan kardeş olanların cumhurun Rasulullah'ın ashabından ve tabiinden rivayette miras hükümlerini belirttiği zikrolunmuştur. Bu görüş üzerinde ittifak edilmiştir[50[50]]. 10. ayetin birinci fıkrasındaki birinci ayetten onuncu ayete kadar kapalılığın olması bu durumdandır. Zikrettiğimiz gibi bu ayetlerde iki kızın hükmünün zikrolunmasıydı. Nisa sûresinin son ayetinin ihtiva ettiği hükme bu kıyas olunmuştur. Bununla beraber Rasulullah'ın, babalarının terekesinden iki kız kardeşe üçte ikisini vermesini içeren hadis rivayet olunmuştur.

Müslümanlar ve kâfirler arasındaki miras paylaşımını yasaklayan hadislerden birisi "Kafir müslümana, müslüman da kafire varis olmaz" hadisidir[51[51]]. Bu husustaki ikinci hadis "İki zıt millet (kafir ve müslüman) birbirine mirasçı olamaz"[52[52]]. "Katil (öldüren) mirasçı olamaz"[53[53]]. "Köle bir kadınla ya da hür bir kadınla hangi erkek zina ederse çocuk zina çocuğudur, mirasçı olamaz ve olunamaz."[54[54]]

İbn Abbas'tan rivayet olunmuştur. Kendisine kızından, oğulun kızından (torun) ve kız kardeşin haklarından (mirastaki paylarından) sorulmuştur. Rasulullah'ın verdiği hükümle

---

[49[49]] Tac, c. 2, s. 228

[50[50]] Bkz. Ayetlerin tefsiri için Taberi, Beğavi, Tabresi, Hazin, ibn Kesir, Nisaburi, Nesefi ve Kasimi

[51[51]] Tac. c. 2, s. 225. Bu iki hadisi sahih müsned sahipleri de rivayete etmişlerdir.

[52[52]] Tac. c. 2, s. 225. Bu iki hadisi sahih müsned sahipleri de rivayete etmişlerdir.
[53[53]] Tac. c. 2 s. 230. Açıktır ki katil öldürdüğüne mirasçı olamaz. Şer'i olarak terekesinde hissesi olsa da.
[54[54]] Tac. c. 2 s. 231.

hükmedeceğim buyurdu. Rasulullah kız için yarım, oğulun kızına altıda bir, kalanı da kız kardeş için şeklinde hüküm vermiştir buyurdu[55[55]]. Bu, babası hayatta iken ölen oğulun kızının, dedesine, başka oğlu olmazsa varis olabileceğinin delilidir. Bunun üzerine oğulun oğlu da kıyas edilmiştir.

Zeyd bin Sabit'in rivayeti ise bu konuya daha da açıklık getiriyor. "Oğulların çocukları, kendilerinden başka oğul yoksa onların (oğulların) konumundadır. Erkekleri erkekleri gibi, kızları kızları gibi, babaları nasıl varis oluyorlarsa öylece varis olurlar. Başkaları var da onların olmasıyla mirası engelliyorsa, onlar da babalarının hükümlerindedir-ler; (o halde) oğulun çocuğu, başka bir oğulun varlığı halinde varis olamaz"[56[56]]

Alimler tarafından bu hükmün, oğlun çocuğuna nispetle böyle[57[57]] olduğu, kız çocuğunun çocuğuna nispetle olmadığı haber verilmiştir. Çünkü kızın oğlu mirasçılar hükmüne girmez. Bu hususta Rasulullah (s) bir adamla karısını "Lian (zina suçuyla yeminleşip ayrılma) sonucu, çocuğu anneye vermiş, onu anasının nesebi kendisine dayandırılan babanın mirasından da men etmiş, mirası da anası, varisleri ve çocuk arasında meşru kılmıştır[58[58]].

Lian: Bu tabir İslami bir deyim olup, koca ile kadının şahitler olmaksızın zina suçu ile birbirlerinden yeminle ayrılmasıdır.

Buhari'den rivayetle Rasulullah Muaz'ı Yemen'e emir ve muallim olarak göndermiş, bir adam öldükten sonra kız kardeşi ve kızı kalmış, bu vefat edenin terekesi hakkında sorulmuş; ve ikisine de (halaya ve kıza) malın yansım vermiştir[59[59]]. Bu olay Rasulul-lah'ın zamanında olmuştur ki, Rasulullah (s)'ın fetvalarıyla bilerek bu hükmü vermiştir.

Torunu ölen dedeye altıda bir pay ile Rasulullah hükmetmiştir. Bunun yanısıra Ebu Bekir torunu ölen nineye (büyük anneye) altıda bir vermiş, Hz. Ömer de ölenin kardeşleriyle birlikte dedeye üçte bir payı takdir etmiştir[60[60]]. Görünen odur ki Rasulullah nine için ondan başka anne olmazsa altıda bir pay kılmıştır. O halde dede de, oğlu ölürse ya da babasının oğlu ölürse bu paya hak kazanır.

Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayetinde "Ben mevlası olmayanın (varisi olmayanın varisiyim) mevlasıyım, malına varisçi olurum, kölesini azad ederim. Aynı şekilde

---

[55[55]] Tac. c. 2 s. 230.

[56[56]] Hazin Tefsiri.

[57[57]] Kasimi Tefsiri.

[58[58]] Tac. c. 2 s. 231, Mülâane islami bir ıstılahtır. Karısını zina ile suçlayan ve şahidleri de olmayan erkeğe, doğrulardan olduğuna dair Allah'ı dört defa şahid tutması beşincide eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetini kendisi üzerine almasını ikrar etmesi teklif edilir. Aynı şekilde kadının da şehadet etmesine izin verilir, sonra had uygulanmaksızın boşanırlar.

[59[59]] Tac c. 2, s. 232.

[60[60]] Tac c. 2, s. 236.

dayım varisi olmayanın varisidir. Mevlası (dostu varisi) olmayanın varisi olur, kölesini, (memlükünü) hürleştirir.61[61]

Birinci fıkra mevlası (dostu ve varisi) olmayanın terekesinin bir kısmının beytül mala bırakıldığını tesbit ederken; ikinci fıkra ise dayıyı, ölenin kimsesi olmadığı halde iken ona varis kılıyor.

Bu mevzuda Ebu Davud, Tirmizi, Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği hadiste "Geride kalan mallan (faraiz) ehline veriniz, kalanı da en yakın olana veriniz"62[62] emrediyor ki, buradaki espri, ayetlerin de emrettiği gibi, maldan kalanlar tedricen yakın akrabalardan olanlara verilir, dayı ise bu sıranın sonuncusudur.

Ayrıca feraiz alimlerinin kullanmış olduklan şu mahiyette tabirler vardır: Hacip (yani yakınların miras sıralamasında bir taifenin varlığı halinde diğer taifenin mirastan men edilmesi kaidesidir.) Yani birinci tabaka var iken ikinci ancak onun yokluğu halinde varis olabilir. Yine alimler bu meselede "hacip" (men etme) tabirini iki kısma ayırmışlar-

dır: (1) Hacbi noksan (mirasın tamamını terk değil de bir kısmının men olunması) (2) Hacbi Hirmen (Tamamının verilmemesi). Birinci kaideye göre, çocuk kadının terekesinden koca için olanının yarısından dörtte bire kadar engel (hacb) edebilir. Buna binaen baba, üçte ikiyi hacbedip alırken, anne üçten altıda bire kadar hacbeder. Kardeşleri ise anayı üçte birden altıda bire kadar engelleyebilirler. İkinci kardeş ise kardeşlerin anne ve çocukları için hakkının düşmesi, baba ile dedenin hakkının düşmesi, çocuk ile oğulun hakkının düşmesi. Aynı şekilde kardeşlerin hakkının, annenin ve babanınkinin hakları karşısında düşmesi bu kaidelere örnektir.

Buraya kadar ayetlerde, gerekli kullanımlar, açıklamaların yapıldığı mülahazası ile burada bununla yetiniyoruz63[63]. Çünkü gereksiz istinbat (hüküm çıkarma) ve gereksiz fer'i (ayrıntı) meselelere dalmak tefsirin gerektirdiği hedeften uzaktır.

Bu hususa değinmek istiyorum. Bu miras olayları ayetle sabit hükümler indirilmeden önce, haksızlık ve adaletsizlik olduğundan değiştirilmiştir. Yani ayetler nazil olunca bu taşkınlıklar değiştirilmiştir. Zira önce baba ve akrabaların haklan serbest iken ya da sabit değil iken, Bakara sûresinin 172-180. ayetleri vasiyetlerinde acele etmeyi ana-ba-ba ve akrabalar için emir buyurmuştur. Aynı şekilde kadınların hakları ister ana olsunlar, ister zevce, isterse kızlar olsun çeşitli hallerde serbest, belirsiz, hakları zulme uğrayabilir halde idi. Peşisıra ayetler ana babanın, kadının, akraba esasına paralel olarak akrabaların, sülaledeki

---

61[61] Tac c.2, s. 239 "Ane" esir memluk mânâsında, mevla da varis mânâsında kullanılmıştır.

Tac c.2, s. 239 "Ane" esir memluk mânâsında, mevla da varis mânâsında kullanılmıştır.

62[62] Tac c. 2, s. 233.

63[63] Hazin tefsirinde geniş açıklama bulunmaktadır.

akrabalığa göre haksızlık olmaksızın ister küçük, ister büyük, güçlü ve kuvvetli olsalar dahi haklarını gözetmiş ve tesbit etmiştir.

Bu konuda erkeğe, dişinin iki katı hisse verilmesini misal vermek istiyoruz. Zira müsteşrikler İslam'ı, erkeğin mirastaki hakkının iki katı olup kadının ise bir misli olması sebebiyle tenkit etmişler ve İslam'a saldırmışlardır. Ancak diyoruz ki, bu mesele tamamen ihsan (iyilik) ve tamamen adaletin de üstünde bir şey belki. Şöyle ki, kadın ya babası ya oğlu tarafından, veyahut da kocası tarafından garanti altındadır. Şayet böyle olmazsa o halde kendisi dışında mükellef olmayacaktır ki bu durum erkekte aksinedir. Çünkü o daima kadına intakla, ailesine bakmakla mükelleftir. Kaldı ki, Kur'an kadının hakkını bütünüyle korumuş, onu her türlü zayıflıktan ve adaletsizlikten, taşkınlıktan kurtarmıştır. Bu noktada büyük bir ihtimam görüyoruz Kur'an'da. Şimdi şunları söylüyoruz: Bu paralelde (Kur'anî hakları gözetmedeki) çizgide, bir davranmak, göz yummak ve tenkit etmek, İslam şeriatının meziyetlerini görmemek, anlamamaktır. Beşeriyet ne kadar gelişirse gelişsin, hiç bir zaman kadının infak edici olduğu bir dönemin gelmesi düşünülemez ki bu sayede kadın eline bakılan, erkekte ona muhtaç olduğu tasavvur edilsin. Belki kadınların, bir taifesi kendi kesbi ile yetinip, yaşantısını zevce ile kayıtlandırmama gibi bir düşünceyle idame ettirebilirler; fakat bu çok azdır. Yani bu durum, bahsini ettiğimiz mevzudaki kararımızı asla sarsmaz, asla değiştirmez. Yine kadın erkeğin sırtındadır.

İkinci olarak Kur'an'in kadına, vasiyetine ve uygulamadaki ihtimamına onun ehliyetine, yaşamsal plandaki tasarruflarına, hakkına verdiği öneme; ayrıca erkekle bu noktalardaki eşitliğine de dikkati çekmek istiyoruz. Kadın varis olur, erkek de aynıdır, kadın vasiyet eder erkek de, kadın borçlanır erkek de borçlanır, kadın mal sahibidir, erkek de mal sahibi olur, bu saydığımız durumlar aynı zamanda izne de bağlı olmaz.

Kadın İslami perspektiften böyledir, onu bu hale sokan Kur'an'dır. Acaba vahiy nüzul olmadan önce nasıldı? Haklarını kaybetmiş meta halindeydi. Hala günümüzde mo-dern(!) geçinen toplumlarda da aslında bu haklan yoktur. Böylece geniş bir ölçüde devam etmiştir. Ta ki yakın geçmişe kadar. Hatta yine bazı sözde modernizm safsatacılarının yanında kadın, Kur'an'ın kendisine verdiği yeri alamamıştır.

Tefsir alimleri, üzerinde durduğumuz Bakara süresindeki ölenin mallarından, akraba ve ana-babaya terekesinden belirli bir pay verilmesiyle alakalı emir bildiren ayetin nesh (hükmünün kaldırılmış) olduğunu zikretmişlerdir. Bu görüş de doğrudur.

Çünkü hadiste "varisin vasiyeti yoktur"[64][64] mânâsındaki hadis bu konuyu kuvvetlen-dirmiştir. Bu sebeple vasiyet hükmü, mirasta nasibi (payı hissesi) olmayana muhkem olarak kalmıştır. İşte doğru olan da budur. Yine zikri geçen hadis ve ayetteki vasiyyetin yerine

---

[64][64] Daha önce ilgili yerlerde metnini vermiştik. Bkz. Tac c. 2 s. 243

getirilmesindeki vacibiyeti vasiyyetin mirastan payı olmayana ait olduğuna delildir.

Sünnet ise, vasiyyetin uygulanmasındaki te'kidin tekrarı, borçlarının ödenmesi ve özellikle bu noktanın varisçilerin haklarına takdim edilmesi vasiyyete önemin göstergesi olsa gerek ki bu hal, Kur'an'ın muhtelif münasebetlerle üzerinde durduğu hakları koruma, iyilik, mefhumları ile örtüşmektedir. Zaten bu mevzu yani terekeden borçların başkası için ait olması, vasiyetin de başkasına ait olması (verasenin dışında) tabi bir olgudur. Zira varis ancak terekeden kalan maldan fazla kalanı alacaktır.

"Gayri mudarrin" "zarar olmaksızın" tabiri mutlak (kayıtsız) dır. Buna rağmen bu tabir sadece ikinci ayette sabittir. Zira bu tabirin kullanımı bu ayette ve birinci ayette beraber gelmesi itibariyle daha kapsamlıdır.

Ayrıca "zarar olmaksızın" ayetiyle sabit olan bu hüküm hakkında bu söz, miras bırakana yöneliktir kavli de uygun olacaktır. Çünkü vasiyet eden bazen borç edip bazen aşırı vasiyet edebilir. Aynı şekilde bu emir veraseye de yöneliktir. Çünkü onlar buna uyarak, terekeden kalan payla borçlan ödeyip vasiyeti uygularken ve terekeyi taksim ederlerken dikkatli olacaklardır.

Buraya kadar addettiğimiz meseleleri bu tabir içine alırken, özellikle de malı bırakanın hibe etmedeki aşırılığın olmaması, verasenin hakkını da hesap ederek borçlanmasını, miskinlere ve yetimlere vasiyetlerini etmeyi unutmamasını, başkasına malının tamamını vererek başkalarını bu sebeple taciz etmemesini de kapsar.

Bu tabirin vermek istediği imaj açıkça ortadadır. Şüphesiz bu, adalet ve insafın her insanın hayatında birincil olarak yer etmesinin Kur'anî ölçüsüdür. Bu bağlamda son iki ayetin, diğeF-Kur'anî hükümleri, nehyleri ve emirleri tekid noktasındaki sıkı bir üslûbu göze çarpıyor.

"Allah'ın hadlerini geçip tecavüz edenler" mânâsındaki ikinci ayette yer alan bu cümlenin zikri, hiç bir mü'minin hiç bir halde geçmemesini öğütleyen ayetleri ve hükümleri, Allah'ın birer hududu olarak değerlendiğini görüyoruz.

Bize malum olan odur ki, bu zikri geçen tabir, (Allah'ın sınırını geçme tabiri), (Zarar vermeksizin) hükmünü bir taraftan teyid ediyor, diğer taraftan da bazı mal sahiplerinin mallarını sorumsuzca yetimin halini, evli kadınların halini düşünmeden vakıfta bu-, lunuyorlar ki bu, Kur'anî hükümlere de Rabb'ın katından tesbit edilmiş ve belirlenmiştir. Bu durum akabinde varisin ölülerinin mallarından pay almasını engellemekte, onların nezdinde haklarını gözetmeme olmuş oluyor ki bunu Kur'an tabiri ile sınırlamıştır. Hatta şunu görüyoruz; Allah'ın şeriatının kaimleri olan hakimlere, bu taciz eden tasarruflara engel olmaları bir vecibedir. [65[65]]

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/76-78.

15- Kadınlarınızda fuhuş[66[66]] yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerinize hapsedin.

16- İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa'[67[67]] ceza verin, eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet vermekten vazgeçin. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir.

17- Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir. İşte Allah, bunların tevbesini kabul eder. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

18- Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da, içlerinden birine ölüm gelince "Ben şimdi tevbe ettim" diyen ve kafir olarak ölenler için (kabul edilecek) tevbe yoktur. Onlar için elim bir azap hazırlamışızdır.

İlk iki ayet cumhurun değerlendirmesine göre kadınlardan ya da erkeklerden zina yapanların hükümleri hakkında teşri (kanun) dır. Şayet kadınlar zinaya yaklaşırlar, bunun üzerine dört müslüman şahitlik ederlerse, şahitlik ettikleri zaman, evlerinde ölüm onları öldürünceye kadar ya da Allah haklarında yeni bir emir inzal edinceye kadar hap-solunurlar.

Buna karşın erkekler zinaya yaklaşırlarsa onlara eziyet vacip olur. Şayet tevbe ederlerse, yani bu çirkin hali bırakırlarsa şüphesiz Allah tevbeleri kabul edendir. Onların (tevbecilerin) tevbelerini rahmetle kabul eder.

Son iki ayete gelince, bu ikisi tevbe hakkında yeni bir mevzuyu, günahı cahillikle işleyen sonradan da hatalannı zaman geçmeden önce anlayanlar ve hemen tevbe edenleri, Allah'ın hatalılar saymasını takrir ediyor. İşte onlar bu durumda tevbeleri kabul olacak olanlardır. Ancak helak edici günahı bilinçli olarak işleyenler, (aldırmadan) sonradan da ölüme kadar bu hal üzerine olup ölümü idrak edenler, arkasından "Ben şimdi tevbe ettim." diyenler ya da kafirler olarak ölenlerin tevbeleri kabul olunmayacaktır. Onlara tevbe yoktur. Onlar için şiddetli bir azap vardır. [68[68]]

Fuhuş Yapanlara Uygulanacak Ceza

[66[66]] Fahişetün Fahişe kelimesi cumhurun görüşüne göre "zina" manasınadır ki, ayetin de üzerinde durduğu nokta budur.

[67[67]] Ellezâni Cumhurun görüşüne göre cemi müzekker olup (ellezi-ne) manasınadır*.

[68[68]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/80-87.

"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı" mealindeki ayet ve sonradan gelen üç ayetin mânâsı ve içeriği hakkındadır.

Bu ayetlerin nüzulü hakkında hususi olarak bir rivayete rastlamadık. Haram ve helal olarak kadınlarla evlenmeyi ve onlarla muamele esaslarını işleyen bu ayetlerden sonra gelen hükümlerde ve geçmiş olan ayetlerde, mevzu itibariyle uyum olduğunu mülahaza etmek mümkündür. O halde bu ayetlerin peşisıra teşri (kanun) olduğu, bu mevzuya şer'i açıklık getirme bağlamında ardarda gelen hükümler olduğu ve sonra indiğinin kanısına varıyoruz.

Mekki nüzul (Mekki olarak inen ayetler) özellikle Furkan 68-69. ayetler ve İsra 32. ayetlerde zinanın çirkin bir fiil olduğunu, faili hakkında cezanın olduğunu ve bu fiilin büyük helak edici (mübikat)lerden olduğunu zikrederek, ondan sakındırdığını ihtiva etmiş (işlemiş)tir. Bu üzerinde durduğumuz ayetler, teşri üslubuyla gelmiş, çünkü bu olay Medine döneminde mümkün bir hal almıştır. Zira ayetlerdeki teşri (fiillere ve sözlere ilahi sınır) birinci adımı teşkil ediyor. Nur sûresinde birinci ayette ve. hadislerde ise ikinci adımı (hükmü) geliyor ki, bu sûrenin başlangıcında bu mevzuların şerhi gelecektir.

"Azühüma", "Onlara eza edin, eziyet verin" mealindeki ayette geçen bu tabirin, erkeklere yönelik olduğunu mülâhaza etmek mümkün, "Onları (kadınları) evlerinde tutu-nuzta ki Allah onlara bir çıkış yolu ya da yeni bir emir getirinceye kadar" cümlesi ise kadınların hükmünü belirtmiştir.

Tefsirciler İbn Abbas'a dayanarak "onlara eziyet verin" cümlesinin darp (dövme) ve sakındırma mânâsına olduğunu naklet etmişlerdir. O zaman kadınların evde hapso-lunmalarındaki hikmet ve espiri, onların böylesi fahiş fiillere, ortaya çıkmaları, dolaşmaları nedeni ile tekrar mübaşir olmamaları nedeni iledir[69[69]]. Bu da, ayetin ruhu ile uyuşmaktadır. Bununla birlikte şu nakil olunmuştur. Kadınlara bu şekilde davranmak cezadır mânâsına gelmez. Aslında bu durum şiddetli bir cezadır. Zira, onları ebedi ölüme kadar ebedi hapise tabi tutmak, ya da Allah'ın onlara yeni bir yol gösterinceye kadar hapsetmek, şiddetli bir cezalandırma anlamına gelmektedir.

Bu iki cezanın (yani kadının hapsolunması, erkeğin dövülmesi) erkeğin dışarı çıkıp rızık araması göz önüne alınarak, kadına ise böyle bir ihtiyacı olmaması dolayısıyla ikisine de uygunluk arzeder. Yani erkek nzık kazanmaya mecburdur, bu yüzden ona eziyet öngörülmüş, kadın ise erkek gibi kazanmaya muhtaç olmadığından evde hapsolunması Kur'anî naslarla belirlenmiştir. Bu hükümde Allah ona yeni bir yol verinceye ya da ölümüne kadar devam edecektir.

Müfessirler Ubade ibn Sabit'ten bir hadis rivayet etmişler: Dedi ki " Rasulullah vahiy indiği zaman onun eseri olarak yüzü değişir, sıkışırdı. Ne zaman ki Allah bir gün zina eden kadınlar

---

[69[69]] Bkz. Hazin, İbn Kesir ve Taberi.

hakkında hüküm indirdi, rahatladı ve dedi ki -işitin, Allah o kadınlar hakkında bir yol kıldı. Evli evliyle, bekar da bekarla zina ederse (buna göre) evli yüz değnek ve taşla recm olunacak, bekar ise değnek ve bir sene hapsolunacak70[70]. Belki de hadis, Nur süresindeki zina eden erkek ve kadınlar için yüz değnek hükmünün eseri olabilir.

Müfessirler ve alimler71[71], Nur süresindeki ikinci merhaledeki hüküm ve Nebevi hadisler, üzerinde durduğumuz bu ayetleri nesh (hükmünü manen kaldırma) etmiştir görüşü üzerindedir.

İkinci hüküm ki sınırlandırmayı ve şiddeti göz önüne alırsak, o zaman buna en uygun olan nesh değil, tadil olmaz mülahazası daha evlâdır. Aynı şekilde ikinci hükümde " şahidin şahitlik etmesi muhkem olarak kalmıştır. Ömer ibn Hattab, Buhari ve Müsned sahiplerinin rivayetlerine göre şöyle demiştir. "Evli kadın ve erkek zina ettiği zaman ve beyyine (delil) olduğu zaman recm onlar içindir. Ya da hamil olması veyahut birisi itiraf etmesidir.72[72] İkinci ayette iki vesileyle bir katkı vardır bunlardan birincisi itiraf olunması, ikincisi de hamile ile beyyine olması (açığa kavuşmasıdır) o halde şahitlerin dışında iki şey (itiraf ve hamile hali) delil içindir.

"Üzerlerine (zina eden kadın) şahit getirin, şayet şahitlik ederlerse..." mealiyle devam eden ayette sabit olan şahitlik, "şehadeti açık seçik olan bu suçu müşahade etmek mânâsı taşımakla beraber, haberinin olması mânâsına da gelir bizce. Hatta "gözüyle görmek"le, "Bir kadının zina işlediğini bilseniz, şahitle şahitlendirin; zayıf şahitlik ederlerse"73[73] mânâsındaki şahitlik kastolunur.

Bununla birlikte cumhur, şahitliğin -şehadeti ayan- yani açık ve seçik bir şekilde görülmüş olması ve çıkarım sonucu ya da tahmin üzerine olmaması görüşü üzerine müttefiktir. Fakat bu mevzu ile alâkalı sarih olarak bir hadise rastlamadık. Rasulullah'ın zina olayı üzerine had uygulaması ise hep itiraf sonucudur74[74].

Ömer bin Hattab'in rivayet ettiği "Eğer beyyine kaim ise" mânâsındaki rivayet ise, kesin görülmesi ile alakalı bir delil değildir. Buhari'nin rivayet ettiği bir hadiste şöyle diyor: "Ömer bin Hattab, Ebu Bekr, Şebl bin Mağbet, Nafi'yi Muğira'ya zina suçundan dolayı dört şahsın şahitlik etmemesi, diğerlerinin kadını gördüklerine şahitlik etmeleri sonucu üç kişiyi sopalatmıştır."75[75] O halde zinanın sabit olduğu şehadet "âyân" yani açık seçik olmalıdır.

70[70] ibn Kesir ve Tirmizi sahih hasen hadis elemişlerdir. Bu hadis birçok yolla ve ibn Kesir'in tefsirinde ihtilafa yol açacak şeylerle rivayet edilmiştir.

71[71] Bkz. ismi geçen kitaplar.

72[72] Tac c. 3, s. 23. Bu hadis uzundur. Nur sûresi tefsiri esnasında dahisi verip yorumlayacağız.

73[73] Bkz. Taberi, BEgavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi, Nesefi, Nisaburi ve Zemahşeri Tefsirleri.

74[74] Bkz. Tac c. 3, s. 22-23. Nur sûresi tefsirinde hadis zikredilecek.

75[75] Nur sûresinin 4. ayetinin tefsiri için bkz. Kasimi Tefsiri

Bunu iddia edenler de bu hadise dayanmışlardır. Yalnız bu hadis belirli bir hâdise akabinde onun hakkındadır. Şahitliği sınırlayıcı ya da belirleyici konumda değildir. Allah en iyi bilendir.

Bu noktadaki durum ne olursa olsun, şahitlikteki adetin belirlenmesindeki hikmet ve espiri, zinayı ispat etme durumunda dörttür ve bu açıktır. Özellikle cumhurun gittiği görüşün ışığında şahitlik dört olmalı ve açıkça görülmüş olmalıdır. O halde şahid-i âyâniy-ye tabiri, cerimenin açıkça müşahede olunmasını ifade eder. Bu suç yani zina suçu, sonucu toplumda sosyal yönden ve her yönden sarsılma, ailedeki bağların kopması çeşitli ortamlarda vahim sonuçlar doğurur. Bu sebeple zina suçu, ispatında şiddetli davranıl-malı ki bunların hepsini engellesin. Dört şahit şahitlik ederse açık ve net olarak bunun mânâsı, cerimeyi (zina suçunu) işleyenlerin, toplumun bu çirkin fiilin mânâsı ırzın selametini sarsmak manasınadır, bu yüzden onların bu kötü fiilleri, sosyal toplum için başka yönden ilan edilmesi bir maslahattır.

"Sizden" (minküm) kelimesi zina suçunun ispat edilmesindeki şahitlerin müslüman-lardan olmasının ifadesidir. Bundan dolayı ayetin iniş ortamı geniş boyutlarıyla bilinmelidir. Bu sayede kişi müslümanların, daha açıkçası mü'min bir müslümanın, faydasız şeylere müşahede etmenin tehlikesini, müslüman toplumda fahiş fiiller çıkarmanın mânâsını bilecek ve sakınacaktır. Ayrıca, İslami sosyal toplumun çıkarlarını kendi çıkarları olarak telakki edecektir. Şahitliğin mesuliyetini Allah'ın katında hesaba çekileceğini bilen müslüman, kardeşi hakkında şahitliğe hemence takdim olunmayacaktır.

Ya da şayet bu cerimeyi gizlerse yine Rabb'ının katında sorumlu duruma düşecektir. "Sizden" tabiri aynı şekilde kadınları ve erkekleri kapsar. Fakat cumhur ulema, şehade-tin sadece erkeklere mahsus olduğunu söylemişlerdir. Bununla alakalı sahih bir hadise rastlamadık. Sadece İmam Reşit Rıza'nın ayetin tefsirinde "Zühri" (tefsir alimlerinin birisi tabiinden) demiştir ki: "Rasulullah'tan ve sonradan da iki halifeden had cezalarında, kadınların şahitliği kabul olunmaz sünneti süregelmiştir" demiştir. Ancak biz, bu büyük cerime şayet bir kadının şahitliğine bağlı ise cezasız kalacağından dolayı hayret ediyoruz. Kadınların böylesi zina suçlarına erkeklerden daha fazla muttali olabilmelerini de düşünürsek, mesele daha da önemli bir konuma taşınıyor.

Kaldı ki, bizim üzerinde durduğumuz cümle içinde kadınların zikri, geçen ayette varit olmuştur. Ancak bu cümle fuhuş işleyen erkeklere de teşmil olunduğudur. Sonraki ayetlerde zikredilenlerden de anlaşılıyor. Ancak kendileri için olan ceza ispattan sonra geçerli olur ki bu da şehadet ile olur.

Bazı müfessirler, İbn Abbas'a ve tabiin alimlerine dayanarak[76][76] birinci ayette zikro-lunan kadınlar tabirinin mânâsının "dul kadınlar ve evlilerin" olduğu, "İçinizde fuhuş yapan iki

---

[76][76] Bkz. Taberi, Hazin, ibn Kesir ve Tabresi Tefsirleri.

tarafa eza verin" mealindeki ne de "evlenmemiş bekar olanlar" olarak zikretmişler. Bazıları ise İbn Abbas'a ve tabiinden alimlere görüşünü isnat ederek, bu ayetin hem dul, hem de bakireyi içerdiğini savunmuşlardır.

Birinci ayette kadınlar zikrolunurlarken ikinci ayette erkekler zikrolunmuştur.Bazı müfessirlerde[77[77]] İbn Abbas ve başkalarına dayanarak "içinizden iki taraf fuhuş yaparlarsa..." diye devam eden ayetten muradın, erkeğin erkekle livata yapmakla fuhuş mânâsını kapsadığını savunmuşlardır. Bazıları da bunun mânâsını, erkeğin kadınla zina yapması şeklinde değerlendirmişlerdir.

Ayet iki görüşü de -ki cumhur ikinci görüştendir- kapsamaktadır. İkisinin de ihtimali vardır. Buna delil olarak " Kimi Lut kavminin yaptığını yaparken görürseniz failide me-fulu de (ikisini de) öldürün[78[78]] mânâsındaki hadisi göstermişlerdir.Hadisin ayeti te'kid etmesi noktasında, ikincil bir şer'i hüküm niteliğinde olduğunu düşünüyoruz. "O ikisine (zina eden kadın ve erkek) eziyet verin" mânâsındaki emrin ise sadece erkeklere tevcih edilmediği açıktır. Yani sadece erkeklerin olması ihtimali yoktur.

"Şayet tevbe ederlerse (iki taraf) uslanırlarsa, artık onlara eziyet etmekten vazgeçin" mânâsındaki ayet ise, onlardan tevbe zahir olursa, pişmanlık olursa artık eza verilmemesi, bu halden el çekilmesinin emridir. Pişman olmuş olmaları ise, tevbelerinin şartı durumundadır ki, biz bunu Furkan sûresinin tefsirinde genişçe, yeterli olarak açıkladık. Belki "Uslanırlarsa, sulh olunursa" mânâsındaki ayet, fahiş bir fiil olan zinadan doğan neticeleri telafi etme mânâsına olabilir, buna uygun geliyor.

17-18. ayetlerde suçluların tevbe hususunda acele etmelerinin, ölüm geldikten sonra nedametin ve tevbenin bir faidesi olmayacağını, artık bundan sonra doğruluğun, hatalara dikkat etmenin gerekliliğini ima ederek yeni bir biçimde arz ediyor. Bunda açık seçik bir telkinin olduğunu görüyoruz. Zira, tevbe kapısı açık, pişman olanlar tekrar düzeltsinler, doğru yola yönelsinler.

(Zina eden kadınların) "Üzerlerine şahit getirin" "evlerinizde tutunuz" "iki tarafa da eziyet verin" ve "eğer tevbe ederlerse eza etmekten vazgeçin" cümleleri her ne kadar müslümanlara yönelik ise de, birinci derecede asıl olarak müslümanların veliyyü'1-emri-ne, otorite sahiplerine hitaptır. Hazin tefsirinde bu konuda açıklama yapılmıştır. Bu hak, veliyyü'1-emir ve müslümanların hakimlerinin olmalıdır. Zira, onlar mü'minlerin işlerini tanzim ediyorlar. Şahitlik durumunda, emir vermede, nehyetmede onların talimatı ne-zaretinde olduğu içindir. Çünkü onlar kadınların suçunun sabit olduğunda ev hapsine, erkeklerin sopalanmasına emir çıkarıyorlar. Bu demektir ki, mü'minlerin işleri birinci

---

[77[77]] Önceden zikri geçen kitaplara bkz. Müfessirler çeşitli görüşler belirtmişlerdir.

[78[78]] Bkz. ibn Kesir. Bu hadisi sünen sahipleri ibn Abbas'tan rivayet etmişlerdir.

derecede onlara bağlıdır. Müslümanların problemlerini onlara ulaştırmaları gereklidir. Şayet hayatlarında hata ve anarşi meydana gelmişse taşkınlık olmuşsa, veliyyü'1-emir ve hakimler nezaretinde hallolunmak, onların bilgi dahilinde hareket etmek gerekir. Münferit tasarruflar edemezler. [79[79]]

19- Ey iman edenler kadınlara zorla varis olmanız sizlere helal değildir, apaçık bir edepsizlik yapmadıkça onlara verdiğinizin bir kısmını elde etmek için kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin, eğer onlardan hoşlanmasanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.

20- Eğer bir eşi bırakıp yerine diğer bir eşi almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mihir vermiş olsanız dahi, hiç bir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onları geri alır mısınız?

21- Vaktiyle siz birbirinizle haşır neşir olduğunuz, onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde, onu nasıl geri alırsınız.

Ayetin İbaresi Açıktır, Buna Göre Şu Maddeleri İçeriyor;

1- Müslüman erkeklerin kadınlarını, mallarını (mihir) almak suretiyle kerhen, inatla ve istemeyerek tutmamalarını

2- Onlara bir taşkınlık yapıncaya kadar iyilikte bulunmalarını ve ihsan ile kadınlarıyla iyi muamelede bulunmalarını; kadının nezdinde her şeyin kötü görülmemesi, belki iyi olabileceğini, Allah (c)'ın bu kerahete (kötü hale) bir çıkış yolu verebileceğini,

3- Kadınları boşamak ve yerlerine başkalarını almak istedikleri zaman; vermiş oldukları mihirleri ne kadar çok olursa olsun geri almamalarım. Eğer yaparlarsa bunda büyük bir günahın ve zulmün olduğunu çünkü aralarında daha önce bir misak (anlaşmadın, nzanın, iyi ilişkilerin olduğunu,

4- Fuhuş (zina) durumunun istisnai bir vakıa olup, şayet olursa, belki kocanın verdiği malı, keraheten kızgınlıkla almaya yeltenmesi hatta ayrılmaya gitmesinin olacağını işlemiştir. [80[80]]

Kadınlara Zorla Vâris Olma

[79[79]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/88.
[80[80]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/89-92.

"Ey iman edenler, kadınlara zorla varis olmanız sizlere helal değil, apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını almak için kadınları sıkıştırmayın..." Bu ve bundan sonra gelen iki ayet birtakım telkinleri kapsamaktadır.

Buhari, İbn Abbas'tan şöyle rivayet etmiştir: "Cahiliyyede adam öldüğü zaman akrabaları, onun karısı hakkında en fazla hak sahibi olanlardı. İsterlerse bazıları onunla evlenir, isterlerse evlendirirler, isterlerse de evlenmezlerdi. Onlar kadın üzerinde ehlinde daha fazla tasarruf sahibidirler" sonra "Ey iman edenler kadınlarınıza zorla varis olmanız size helal değildir. Verdiğiniz şeyleri geri almak için onları sıkıştırmayınız..." mânâsın-daki ayet nazil oldu."[81[81]]

Birinci ayetteki birinci bölüm, erkeklere kadınlarına nasıl muamele etmeleri konusunu işlerken, İbn Abbas'ın sebebi nüzulü hakkında garip rivayeti vardır (sahihin dışında).

Bu ayetten sonra babanın evlendiği kadınla evlenmeyi nehyeden ayet gelmektedir. Bu husustaki rivayet daha sahihtir.

"Ey iman edenler, kadınlarınıza zorla varis olmanız size helal değildir" tabiri hakkında rivayetler alınabilir. Mesela, müfessirler bu tabirin tefsirinde, "Ey iman edenler, ölmüş birinizin akrabalarından zorla varis olmanız size helal değildir." Zemahşeri, bizim düşündüğümüzle paralellik arzeden tevilinde gördük: "Kadınlarınızın mallarına varis olma kastı ile, ölünceye kadar sizi kerih gördükleri halde ya da sizin onları kerih görmenizde birlikte tutmayınız. Yani kadınlarınız hoşunuza gitmediği halde, onların da siz hoşunuza gitmediği halde mallarına varis olmak için yanınızda tutmayınız" tevi'lidir.

Ayetin bazı kadınların kocalarını Rasulullah'a şikayet etmesi sonucu nazil olduğunu düşünüyoruz. Bu, ayetlerdeki içerikten çıkarılabilir, (birinci ayet)

Bununla birlikte ayetler, kadınların konusu olması, onların himayesi, haklarını bahsetmesi aynı konulan tekid eden geçmiş ayetlerin tamamı konumunda yeni özel bir fasıldır.

O halde, her ne kadar nüzul yönüyle beraber olmasa da mevzu itibariyle ve münasebetiyle bu tertibe konulmuştur. Yani geçmiş ayetlerin peşisıra tertip olunmuştur.

Bakara süresindeki 222-240 ayetlerindeki sakındırma, vasiyetler ve kadınların meselelerini işleyen hükümlerle bu ayetler arasında bir benzerlik görülüyor. Ki bu konular zevcelerin aralarında geçen ezaları izale, birbirlerine karşı sorumluluk, mallarının sorumlulukları, aralarında adalet, ahd vb. konulara parmak basmıştır. Bu ayetler de, bu hikmetleri (hükümleri) sanki tekid manasınadır, nehiyleri de nehyetme mânâsında teyit konumundadır, ki bu devamlılık arzediyor.

[81[81]] Tac, Tefsir bölümü c. 4, s. 81

Ayetin üslubu hakikaten çok sıkı ve mükemmeldir. Kadınlara iyi muamele edilmesini, aradaki bağların korunmasını dile getiren (ifade eden) en uygun ve en beliğ üsluplardır. Mallarından yani mihir olarak kadınlara verilen mallardan sakınma ifadesi, hatta nefsi zorda olsa onun üzerine o halde sabrettirme de kullanılan tabirler, kadınları boşa-mamak için çaba harcama, onları boş bırakmama ve ihmal etmeme ile alakalı mevzular şahane bir biçimde anlatılmış, telkin edilmiştir.

Bu mükemmel tabiri olan ayete, Mekki ve Medeni sûrelerin içerdiği meseleler izafe edilirse o zaman şu ortaya çıkar: Kur'an'ın diğer şeriatları içerdiği ve ebedi olarak dünyaya şamil olduğu, İslam şeriatının yegane özelliğidir. [82[82]]

Mihirle Alakalı Mübalağa (Çok Verme) Meselesi

Müfessirler 20. ayetin zikrinde Hz. Ömer'in meselesini anlatmışlardır: Bir gün Ömer hilafetinde insanlara hitap etmiş; "Kadınların mihrinde bu kadar aşırılık nedir? Rasulullah zamanındaki mihir sadece dörtyüz dirhem idi. Şayet mihri çok vermede Allah katında takva hasıl olsaydı ya da keramet olsaydı, onları geçemezdiniz. 400 dirhemden bir şahsın geçtiğini bilmek istemiyorum" dedi ve indi. Arkasından Kureyş'ten bir kadın "Ey mü'minlerin emiri insanların mihirde 400 dirhemi aşmalarını engellediniz" dedi. Kadın, "Allah'ın indirdiğini işitmedin mi?" O, Onlara "kadınlara mihir olarak, yüklerle vermiş olsanız (dahi almayınız)" dedi. Bunun üzerine Ömer "Ya Rabbi affet bütün insanlar Ömer'den daha anlayışlı." dedi. Sonra tekrar minbere çıkıp "Ey insanlar, ben 400 dirhemin üzerinde mihir vermenizi yasaklamıştım. Herkes istediği miktarda verebilir" buyurdu.

Başka rivayette de " Kim canının istediği kadar verirse versin" dedi. Bir başka rivayette ise Ömer, "Kadınların mihirinde mübağalı bir biçimde (çok fazla) vermeyin, aşırı gitmeyin" dedi. Bunun üzerine bir kadın, "Ey Ömer sen bunu diyemezsin (hakkın yok) Allah 'Onlara yükler dolusu mihir verseniz de hiç bir şey almayın' diyor. Kadın, Ömer'le tartıştı ve onu yendi[83[83]]. Üçüncü rivayette ise 'kadınların mihirlerin de aşırı gitmeyin' buyurdu. Bunun akabinde bir kadın "Senin buna hakkın yoktur," Ömer: "Neden" dedi. Kadın, "Allah, onlara şayet yükler dolusu vermişseniz..." ayetini okudu. Ömer "Kadın isabet etti, adam da hata etti" dedi[84[84]].

Rivayetlerin sıhhatine göre eğer böyleyse, bu Hulefa-i Raşidin zamanındaki mükemmel ve harika bir konumu dile getiriyor. Kadınların ne kadar istimbat (hüküm çıkarma) yeteneğini, hak sözkonusu olduğunda yılmadan nasıl hakkı savunduklarını, erkeklerin de hatalı dahi olsa, onları böylesi durumlarda tasdik edip kabul ettiği hakikatini gözler önüne seriyor. Ayrıca Kur'anî hükümlerin istimbatı ve delilinde kadınların ne kadar yetenekli olduğunu,

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/93-94.
[83[83]] İbn Kesir'den nakledilen metine bkz.

[84[84]] İbn Kesir'den aynı yer.

halife dahi olsa başlangıçta onları tasdik ettiklerini anlatıyor. Yine halife dahi olsa Kur'anî hükümlerdeki telkini yanlış algılama olabileceği ihtimaliyle, nasıl da hatasından tekebbür etmeden dönebiliyor. Bu rivayetler o zamanki harika konumu dile getiriyor.

Ancak biz şunu haber vermek isteriz ki, rivayetler, muhtelif kalıplarla varit olmuş olsa da sahih senetlerde (sahih hadis senetlerinde) yer almamıştır. Sahih senetlerde bu rivayetlerin yarısı varid olmuştur. O da -Sünen sahiplerinin Ucefe'den rivayetle "Ömer bize hitap etti ve dedi ki: Dikkat edin! Kadınların mihirlerini fazlalaştırmayın (aşırı gitmeyin) Şayet bu dünyada ikram, Allah katında takva olsaydı, bunu yapmakta en önceniz Rasulullah olurdu. Zira O, kadınlarından birisine, kadınları da kızlarına on iki vekime (ölçü birimi)den fazla vermemiştir."85[85]

Ömer'in Allah'a sığınması müslümanların maslahatı gündeme geldiği zaman içtihattır. İbn Hıbban, sahihinde İbn Abbas'dan rivayetle Rasulullah'in şöyle dediğini naklet-miştir. " Kadınların en hayırlısı, mihir (sıdak) yönüyle en hafif olanıdır."86[86] İkinci hadisi ise Beyhaki, Ahmet ve Hakim rivayet etmişler: "Kadınların nişanı ve mihrini kolaylaştırması bir iyiliktir."87[87] Ömer, bu hadisleri ve benzerlerini belki göz önünde bulundurdu ve bu hükmü çıkardı, sonra Allah'a sığındı.

Nur sûresinde kadınların evlendirilmesinde kolaylık, özellikle fakir tabakanın evliliğinde kolay davranılması ile alakalı kuvvetli emirler ve telkinler vardır. "Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışlı olanlarınızı evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler Allah kendi lütfü ile onları zenginleştirir. Allah lütfü olan ve her şeyi bilendir." (Nur, 32)

Kadının hüccet getirmesindeki, Ömer'inde sonra dönüşü ve Allah'a sığınmasındaki rivayetler tam doğru olduğu farz edilse dahi bunun mânâsı, ayette geçen "yükler dolusu" lafzının büyük bir mihir meblağı olduğu anlamına gelmez. Zira belki buradaki kasıt, kadının bütün hayatındaki aldığı hediyelerin tamamı olabilir. Ki bu sayede onu korumuş olsun.

Ayrıca bu mânâ kadına mihir dışında verilen malları da almamayı ihtiva edebilir.

Nur sûresi, hadisler ve Hz. Ömer'in hükmünden dönüşü, Allah'a sığınması haddi zatında mihir konusunda belirli bir miktar ya da kontrol konulmasını gerektiyor. Yani aşın mihir, evlilikleri zorlaştıracak, buna bağlı olarak fakir olanlar evlenemeyecek ve şeriatın iktizası olmayan sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Başka bir deyimle Nur sûresi, bu durumun gözetilmesini evliliğin itaat noktasında telkin edip, bu unsurun aşırı mihir meblağları sayesinde zedelenip, kadınların kölelerin ve

85[85] Tac c. 2, s. 270

86[86] Ayetin tefsiri için bkz. Menar Tefsiri.

87[87] Ayetin tefsiri için bkz. Menar Tefsiri.

erkeklerin bekar kalmaları telkinini vermiştir. Buraya kadar mihirde güç yetiremeye-cek olanların halinin göz önüne alındığı görüldü. Ancak zengin olup meblağı yüksek de olsa mihire güç yetirenlere de belirli bir sınır konulmamış, değinilmemiştir. Hatta mü-fessirler, kocası Habeşistan'da ölen ve sonra da orada Rasulullah'ın nikahladığı Ümmü Habibe binti Ebu Süfyan (Ebu süfyanın kızı Ümmü Habibe, Abdullah bin Cahş'ın karısının mihrini Necaşi dört bin dirhem, Rasulullah'tan üstlenmiş ve vermiştir[88][88]. Daha önce de zikrettiğimiz gibi bunu da gözönüne almak lazımdır. [89][89]

22- Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin, çünkü bu bir hayasızlıktır. İğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.

Üvey Anneyle Evlenmenin Haram Oluşu

"Babalarınızın evlendikleriyle, geçmişteki bir yana (hariç) evlenmeyin"Ayetin ibaresi açıktır. Bu da müslümanlan cahili, çirkin bir fiilden nehyetmedir. Bunu hayatlarından silmeye yöneliktir.

Müfessirler[90][90] bu adetin, İslam'dan önceki Araplann adeti olduğunu, bazılarının da, kocası ölmüş bir kadının baliğ oğlu varsa kadının üzerine bir elbise attığı, bunun oğlanın o kadına ilgi duyduğunun göstergesi olduğunu söylemişlerdir. Medine ehli Ayrıca bu durum, o kadın hakkında en fazla hak sahibi olduğuna da işarettir. İsterse ölen babasının oğlu karısıyla evlenir, isterse başkasıyla evlendirir. Ya da kadının vereceği fidye karşılığı serbest bırakır veyahut kadının bir hakkından vazgeçmesi karşılığı serbest olur, demişlerdir.

Tefsirciler bu rivayette, şunu da ekliyorlar. Ebu Gays bin Esleti Ensari'nin karısının,o öldükten sonra oğlu tarafından sözlenmesi (nişan) ve kadının Rasulullah'a bu durumu "onu ben oğlum gibi görüyor (oğlum sayıyor)dum" diye bildirmesi sonucu az sonra ne-hiy bildiren ayet indi, naklidir.

Ayrıca bu konuda başka rivayette de bulunmuşlardır. Kureyş'ten bazıları bunlardan "Safvan bin Ümeyye, Esved bin Half babalarının hanımlarını (öldükten sonra) almaları münasebetiyle nehiy bildiren Kur'ani hükümler inmiştir.Bütün bu naklolunanların sıhhati ile birlikte umumen ayetin, babalarının zevcelerini almama, nikahlamama ile ilgili ve bunun çok çirkin bir fiil olduğunu bildiğini mülahaza ediyoruz. Bu ayetten sonra, müslümanların evlenmeleriyle ilgili helal ve haram olanları bildiren ayet bir önceki ile siyak-sibak ve konu

---

[88][88] Bu hadisi Ebu Davud, Nesai ve Ahmed rivayet etti. Bkz. Tac, c. 2 s. 270

[89][89] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/94-95.

[90][90] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi.

bütünlüğü ile gelecektir.

Ayetin üslubu konuyu ifade etmede hakikaten çok sıkı ve yasak bildirmede çok serttir. Buna göre geçmişte olan bu şekildeki evliliğin, zürriyet olmanın şer'i sahadaki meşruluğu (bu ana kadar) istisnai olarak, sonradan vaz edilen şer'i evlilikle eşit olduğunu ifade etmiş ve "geçmişteki bir yana hariç" tabiriyle bildirilmiştir. Bu da açıktır.

Bazı müfessirler[91[91]] bu ayete nazaran ve iddialarını tabiine dayandırarak, babanın nikahlayıp evlendiği hür kadın ve cariyenin oğula haram olduğunu, ayrıca babanın zina ettiği ve boşadığı kadını hatta duhul (cima hali) olmadan dahi sadece nikahladığı kadının da oğula haram olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da bu mevzuda daha geniş davranarak; Babanın cima hali olmadan, boşadığı kadının oğula haram olmadığını iddia etmişler. Buradaki "baba" lafzı dedeyi, oğul lafzı da oğulun oğlunu içerip kapsadığını, ayetin ruhundan, içeriğinden anlamak da mümkündür.İmam Ahmet, Rasulullah'tan şöyle bir hadis rivayet etmiştir. Rasulullah bir ada-mı,Ebu Berda isimli birisini, babasının hanımı ile evlenmesi sebebiyle öldürmesi ve malını da getirmesi için göndermiştir. Bu rivayet gösteriyor ki Rasulullah ayetin nüzulünden sonra, tatbik için bu olay olmuştur[92[92]].[93[93]]

23- Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları , kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde'[94[94]]' bulunan üvey kızlarınız'[95[95]] size haram kılındı. Eğer onlarla (nikahlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir beis yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri'[96[96]]' ve iki kızkardeşi birden almak da size haram kılındı. Ancak geçen (hariç) geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

24- (Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla'[97[97]]' (evlenmeniz) de haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu ve zina etmemek üzere mallarınızla (mihirlerini vererek) istemeniz hefal kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık, kararlaştırılmış'[98[98]]' olan mihirleri verin. Mihir kesiminden sonra (bir miktar kesinti için) karşılıklı anlaşmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz Allah hilim ve hikmet sahibidir.

[91[91]] Bkz.İbn Kesir ve Tabresi Tefsiri

[92[92]] Bkz.İbn Kesir ve Tabresi Tefsiri

[93[93]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/95-97.

[94[94]] Fi hucuriküm Odalarınızda analanyla birlikte kefaletinizde olan.

[95[95]] Rebaibüküm Rabibe kelimesinin çoğuludur. Manası kadının kızıdır.

[96[96]] Halail Halilenin cemisi, mânâsı zevcedir.

[97[97]] el- Muhsenat Evli olan kadınlar.

[98[98]] Fariza Mefruzat, yani üzerine ittifak olunan.

Ayetteki hitap müslümanlara yöneliktir. İşleyeceğimiz üzere müslümanlara nikah konusunda haram ve helal olan kadınlar bildirilmiştir.

Üzerlerine haram olanlar : Anneleri, kızları, kız kardeşleri, halaları, teyzeleri, kız kardeşlerinin kızları, kardeşlerinin kızları, onları emziren ve anaları sayılan süt anneleri, süt annelerinin kızları -ki onların kardeşleri sayılırlar- zevcelerinin anneleri, onların dışında olan zevcelerinin kızları (başka erkekten kız) şayet kadınlarla duhul olmuşsa (cima hasıl olmuşsa) başka erkekten olan kızı haramdır, ancak cima olmazsa o kızı istisnai olarak alabilir.Kendi sulbünden olan oğullarının zevcelerini almaları, iki kız kardeşi bir nikah altında bulundurmaları haramdır. Ancak bu fiil yani iki kardeşi bir nikah altında bulundurmak ve evli kadınları cariyelerden mülkü yemin ile bulundurmak bu ayetin nüzulünden önce ne kadar hasıl olmuşsa da afvolunmuştur.

Onlara yani müslümanlara bu zikrolunan ve evlenilmesi haram olanlar dışındaki kadınlarla, zinadan korunma, iffet kastı ile evlenmeleri mubah kılınmıştır. Ayette (üzerine ittifak olunmuş, belirli bir mihir) tabiriyle de ifade olunmuştur. [99[99]]

Nikahın Haram Olduğu Yakın Akrabalar

İki ayetin nüzul sebebi olarak hususi bir münasebete muttali olamadık. Ayetin içeriği genelde başlıca teşri (şer'i kanun) olması hasebiyle belki özel bir münasebeti iktiza etmemiş olabilir.

İki ayet arasındaki ve bu iki ayetin bir öncekindeki konu bütünlüğü ve münasebeti, i-ki ayet arasındaki umumî konu ortaklığı münasebeti açık bir cümledir. Bu iki ayet geçmiş siyakın arkasından fasılsız inmiş ve bu şekilde tertip olunup konu ve ortam uygunluğundan dolayı yerlerine yerleştirilmiştir. Ya da mevzuya açık sınır getirmek için inmiş ve konuda uygunluk olduğu için bu tertipte konulmuştur.

Annenin, kızın, halanın, teyzenin, kardeş kızının, kız kardeşin kızının sulbünden olan oğulun zevcesinin, İslam'dan önce Araplar'da olduğuna dair herhangi bir ifade ve rivayete rastlamadık. Belki "Ancak geçen geçmiştir" mânâsındaki ayet babaların hanımlarını nikahlama ve iki kız kardeşi bir nikahta bulundurma ile alâkalı bir hükümdür. Burada bu duruma işaret eden karine de vardır. Zira İslam'dan önce de bu başlıca evlenilmesi zikrolunan kadınlar haram idi. Belki o sıralarda bu yasakların dışındaki süt annenin alınması, süt kardeşin ve rahibenin babanın zevcesi iki kız kardeşi aynı nikahta almak gibi yasak olan şeylerde kolayca davrandılar (aldırmadılar), bu olabilir.

[99[99]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/97-98.

Hatta onlar oğulların boşadığı kadınların alınmasındaki haramlıkta o kadar dikkatli de davranıyorlardı ki bu durum, oğulların boşadığı kadını almayı bile haram görmelerine sebep oluyordu. O halde şunu söylüyoruz. Kur'anî hükümler insanın hayatında, bütün hallerini o kadar kapsamış ve sarmalamış ki, apaçık bir hükümler bütünü halini almış, naslar bildirilirken de çok beliğ (belağatlı) bir üslupla açıklanmıştır.

Sulbden oğulun zevcesinin alınması ve nikahlanması üzerine nass, rabibe'nin alınmasında annesine duhulün (cimanın) şart olmasına ve emzirme sonucu haramlıkla alâkalı bazı karineler ve hadisler getireceğiz ve bunlar konumuza ışık tutacaktır.

Sulbden gelen oğulun zevcesinin haramlığı hususundaki hüküm zikrolunduktan sonra oğlunun zevcesinin haramlığı ortadan kalkmış oluyor. Bu belki evlatlık edinmenin ve buna devam etmenin iptalinin mahiyetindeki Ahzab sûresinden sonra inmiş olabilir. O halde Ahzab sûresi bu sûrenin üzerine nüzul ve rivayet tertibinde önceden konuldu.

Müfessirler[100[100]] ayette zikrolunan baba (el-ebü) kelimesinin dedeyi ve el-ümmü (anne) kelimesinin ise büyükanne (nine)yi, oğul kelimesi oğulun oğulunu ve kızın oğlunu, kız tabirinin ise kızın kızını ve oğulun kızını içerdiğini söylemişlerdir. Ayrıca hala kelimesinin, onun ana ve babasını, teyzenin ise anasını ve babasını da kast ettiğini naklet etmişlerdir. Bu yönler (sözler) Arap lügati ve ayetin ruhu ile uyum içindedir. Buna ek ola-rakta, Ebu Hureyre'nin rivayeti olan " Rasulullah (s) kadın ile halasını ve kadın (zevce) ile teyzesini bir nikahta bulundurmamızı yasakladı" mânâsındaki hadise dayanarak, zevcenin halası ve teyzesi ile[101[101]] aynı nikahta olamayacağını haber vermişlerdir.

Ayetlerde müslümanlann evleneceği kadınların dininin ne olacağı hakkında bir şey zikrolunmamıştır. Ancak, bu ayetin hemen arkasından gelen ayette sanki, mü'minlerin evleneceği kadınların yine mü'minlerden olmasının vücubiyetini ima etmiştir. Bakara sûresi 220. ayet ile de müşrik kadınların nikahlan, üzerinde durduğumuz gibi haram kılınmıştır. Maide sûresinde ise kitap ehli kadınlarla evlenmenin mubah olduğu zikredilmiştir. (Maide, 5)

Süt annenin nikahının haramlığı hususunda müsnet sahipleri (Ashabül mesenid) ve Buhari, Ebu Davud'un rivayeti olan Rasulullah'tan " Doğumdan (sulbden) haram olan emzirmeden de haram olur."[102[102]] mânâsındaki hadisi rivayet etmişlerdir.Bu husustaki ikinci hadis ise Buhari ve Müslim'in rivayetidir. Rasulullah "Rahimden (doğumdan) haram olan, emzirmede de (razağ) haram olur."[103[103]]

100[100] Bkz. Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

101[101] Bkz. Adı geçen iki kaynak ve Tac, c. 2, s. 264
102[102] Bkz. Tac, c. 4 s. 264-265

103[103] Bkz. Tac, c. 4 s. 264-265

Üçüncü hadis de şudur: Buhari, Müslim, Ebu Davut, Ahmet'in rivayetidir ki birgün Ümmü Habibe "Ya Rasulallah biz senin Durra bintü Ebu Seleme'yi nikahlayacağını konuşuyoruz dedi. Rasulullah bintü Ümmü Seleme! (mi?) Kadın "Evet" dedi. Rasullulah bunun üzerine "Vallahi şayet hicrimde (Kefaletimde) olmasaydı bana helal olurdu. O (Ümmü Seleme'nin kızı) süt kardeşimin kızıdır. Zira Ebu Seleme ve beni bir meme em-zirmiştir."[104[104]]

Dördüncü hadis: Buhari hariç diğer beş ravi tarafından rivayet edilmiştir. Rasululah bir iki kere emzirme ve bir iki kere dudakla emmek (nikahta) haram olmaz[105[105]] (yani bir yahut iki defa emzirme kadının nikahlığında tahrimiyet ifade etmez)

Beşinci hadis: Buhari, Tirmizi Ukbe bin Haris'ten rivayet olmuştur. Ukbe bin Haris: "Bir kadınla evlendikten sonra yanımıza siyah bir kadın geldi ve dedi ki: "Ben ikinizi emzirdim". Bunun üzerine Rasulullah'a geldim "Kadın yalancıdır" dedim ve sırt çevirdim. Sonra karşısına geçtim ve "O yalancıdır" dedim. Sonra Rasulullah: "Nasıl olur (kadın) sizin ikinizi emzirdiğini zannediyor". Bırak onu (zevceni) dedi[106[106]]

Altıncı hadis: Tirmizi'nin rivayetidir. İbn Abbas bir gün bir adamın nikahındaki iki kadından birisinin cariye (kız), diğerinin de bir (oğlan) çocuk emzirdiğinde bunların ikisinin birbirine helal olup olmadığı sorulur. O da "ikisinin de suyu (dibi) aynıdır"[107[107]] buyurur.

Yedinci hadis: Tirmizi Ümmü Seleme'den rivayet etmiştir. Ümmü Seleme: "İnsanlar ancak iki yıl müddetince emerse birbirlerine haram olur buyurdu". Hadislerde birinci ayette yer alan süt annesi ve kızını haram olduğu hükmü[108[108]] bozan bir cümle ya da hüküm yoktur bu zikrolunan hadislerde genişlik ve açıklama vardır.

Sekizinci hadis: Dârekutni İbn Abbas'dan rivayet etmiştir: "Rasulullah, iki yıl geçmeden emzirmeden dolayı kimse kimseye haram olmaz" buyurmuştur.[109[109]]

O halde bu hadisler, ayetlerdeki mübhemliğe açıklık getirme cihetiyle alınabilir ki mesela emzirmenin ne kadarıyla haram olur sorusu hadislerin çerçevesinde cevaplanabilir. O da daha çok emdiği zaman süt anne o çocuğa haram olur hükmüdür. Buna bağlı olarak o çocuğa nikah haram olduğu gibi, aynı kendi anasının yakınlarından haram olanlar gibi süt annesinin de bu hükmü aldığı, artık süt annenin onun hakiki anası gibi bir mesabe kazandığı, nasıl kendisine annesi, kız kardeşi, teyzesi, halası, vb. yakın akrabalarının nikahı haram oluyorsa süt annenin cihetinden de bu isimler kendisine haram oluyor demektir. Eğer emzirilen kız ise emzirenin babası, çocukları, amcaları, kardeşleri, (erkek) dayıları, haram olur. Emzirilen çocukla beraber bir kız çocuğu süt anneden emmişse o (yabancı) kız da o

---

[104[104]] Bkz. Tac, c. 4 s. 264-265.
[105[105]] Bkz. Tac, c. 4 s. 264-265.
[106[106]] Bkz. Tac, c. 2 s. 266.
[107[107]] Bkz. Tac, c. 2 s. 266.
[108[108]] İbn Kesir Tefsiri.

[109[109]] İbn Kesir Tefsiri.

çocuğa haramdır. Aynı şekilde süt anneden bir kızla beraber (yabancı) bir oğlan çocuğu emzirilmişse yine birbirine haram olur. Bu hususta bazı mezhepler ihtilafa düşmüşlerdir ancak burada bu kadar açıklık getirmekle yetiniyoruz.

Müsnet sahipleri, -Buhari hariç-, Hz. Aişe'den "Kur'an'da on (kere) emzirmenin (nikahta) haram olduğu hükmü vardı, bu beş emzirmeye kadar nesh olundu. Sonra Ra-sulullah vefat etti. Hala nesih (sonradan varit olan hüküm) okunur oldu."110[110] hadisini rivayet etmişlerdir.

Biz bu hadis hakkında hayrete düşüyoruz doğrusu! Çünkü Hz. Aişe'in babası (Hz. Ebu Bekir) zamanında müslümanların mercii olması için ilk mushaf toplanmış ve tertip edilmiştir. Hz. Aişe'nin Kur'an'daki bir hükmü -ki bu da belirli beş (kere) emzirme ve nesih konusunda olan hükümdür- babası zamanında yazılan ve tertip edilen mushafa aldırmaması düşünülemez.

Bu noktada sözün kısası, emzirmenin haram oluşunun bağlı olduğu şey, çok emzirilmek veya bir iki defa emmek değildir ki bu da hadislerde yer almaktadır.

"Elleriniz altında bulunan imanlı genç kızlarınız" cümlesi ile "Evli kadınlarla evlenmeniz size haram kılındı."111[111] cümlesinin tevilinde müfessirler bir çok rivayette bulunmuşlardır. Bunlardan birisi de kafirlerin evli kadınları ile evlenilebileceği hususudur. Yani, kocası düşmanlardan olan kadınla evlenilebileceği, bu kadınların "ellerinin altında bulundurulan" "mülküyemin" hükmüne konulmuş olduğu mahiyetindedir. Hatta onlar evli olmalarına rağmen cima (vatı) helal kılınmıştır hükmünü de irad ettiler. Saidi Hudri Rasulullah'tan rivayet ederek şöyle demiştir. "Rasulullah bir gün Avtas'a asker gönderdi. Orada kocaları müşrik olan esir kadınlar edindiler ve onları almayı kerih gördüler (cima ve cariyelik için). Sonra Allah onların helal ve mubah olduğu hükmünü indirdi."112[112]buyurdu.

Bazıları da bu ayetleri sadece efendisinin kontrolü altında bulunmuş, sonradan ya hibe edilmiş ya da satılmış ve yeni efendisinin üzerinde tasarruf ettiği cariye hakkında olduğunu söylediler.

Bazıları da cariyelerin sahipleri tarafından sınırsız (istifraş) odalık olarak tasarruflarının olduğunu, bunun da normal evlilik gibi olmadığı, mihirsiz ve adet kaydının bulunmadığını belirtmişledir. Birinci değerlendirme ve iddia cümle ile en fazla uygunluğa sahiptir. Ancak cümle ayetten bir cüzse, ayet de siyaktan bir cüzdür. Belki Evtas'a cihada giden mücahitlerin hadisi ayetin nüzulünden önce idi. Rasulullah onlara müşriklerin evli esir kadınlarını mubah kıldı ve ayet nüzulü ile bu hükmü teyid etti.

Bu sayede, efendisinin sattığı ya da hibe ettiği köle kadın ve esir olan -evli de olsa-(düşman)

110[110] Tac, c. 2, s. 265

111[111] Bkz. ibn Kesir, Hazin, Tabresi ve Beğavi Tefsirleri.

112[112] Bu hadisi İbn Kesir ve Hazin nakletti. Yine Tirmizi ve Ebu Davud rivayet etti. Bkz. Tac c. 4 s. 71 tefsir bölümünde.

kadınlarının ancak rahimlerinin istibrasından (fercin temizlenmesi) sonra, efendileri tarafından ilişkiye girmesi ve istifraş hakkının olması mubah oldu. Müfessir-ler şöyle rivayet etmişlerdir: Rasulullah Hayber savaşında, müslümanların esir kadınları almaları üzerine "Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, esir kadınlara istibra edip temizlenene kadar yaklaşmasın"[113][113] buyurdu.

Fukaha, rahimin temizlenmesi (istibraürrahim)'nin, boşanmış kadına kıyas ederek bir hayızla olacağını zikretmişlerdir. Bu konuyu Bakara 227. ayette şerh etmiştik[114][114].

"Geçen geçmiştir" ayetindeki bu istisnada iki kız kardeşin aynı anda nikahı, aynen oğulun babasının zevcesini alıp da istisnaya dahil olduğu gibidir ki böylece tabi olan bazı bozuklukların tesviyesi sağlanmış oluyor. Müfessirler, Ebu Davut'un Dıhak bin Fey-ruz'un babasından rivayet ettiği bir hadisi nakil etmişlerdir. Dıhak'ın babası Rasulullah'a "Müslüman oldum ve nikahım altında iki kız kardeş var" dedi. Rasulullah "Hangisini istersen birisini boşa." buyurdu. Bu da gösteriyor ki Rasulullah'ın bu hükmü, ayetin nüzulundan sonra onu tatbik mahiyetindedir.

Müfessirler, iki kız kardeşin nikah akti batıldır, şayet ikisi beraber olursa ikisi de batıldır demişlerdir[115][115]. Eğer birinci nikahlı üzerine ikincinin nikah akti olunmuşsa ikincisi hükümsüz/batıldır. Aynı şekilde iki kız kardeşin nikah aktinin haramlığı, ilk yemini de içerisine alır. Bu hükümleri tabiine ve Rasulullah'ın ashabına dayandırmışlar ve demişler ki, "efendinin iki kız kardeşi bir arada istifraş (odalık- cariye) etmesi haramdır." Bu mevzuda üçüncü bir durum vaz etmişler ve demişler ki; "kız kardeşlerin birisi hür birisi de mülkü yemin(cariye köle) hükmünde olursa caizdir."

Fakat müfessirlerin çoğu bu hükme karşıdır. Buna delil olarak İmam Malik'in tahriç ettiği bir hadisi rivayet etmişlerdir: "Bir adam Osman bin Afvan'a, bir adam himayesinde iki köle kız kardeşi bulundurula bilir mi diye sordu. Osman bin Afvan dedi ki "İkisini de ayet helal kılmıştı ve sonra ikisini de haram kıldı." Şimdi ben bunu yapmamı uygun görmüyorum dedi ve çıktı. Daha sonra Rasulullah'ın ashabından birisiyle karşılaştı, bir rivayete göre karşılaştığı şahıs Ali ibni Ebu Talip, bir rivayete göre de Zübeyr bin Avvam'dı. Ona sordu: "Eğer gücüm (otoritem) olsaydı bunu yapan hiç kimse bulmazdım. Şayet yapsaydı cezalandırırdım."[116][116] [117][117]

---

[113][113] ibnSa'd c. 3, s. 161

[114][114] Bkz. Ayetlerin Bakara'nın zikredilen ayetlerinin tefsiri için ibn Kesir, Hazin, Tabresi, ve bkz. Tac, c. 2, s. 316

[115][115] Ayetlerin tefsiri için bkz. Hazin, ibn Kesir ve Tabresi tefsirleri.

[116][116] Adı geçen kaynaklar.

[117][117] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/100.

Muta Nikahı Hakkında Şerh Ve Özet

"Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mihirlerini verin. Mihir kesiminden sonra (bir miktar kesinti için) karşılıklı anlaşmanızda size bir günah yoktur." cümlesi epeyce rivayet, ihtilaf ve tevil konusu oldu. Bu tevillerden birisi kadınlarınızı nikahla beraber erkeklerin[118[118]] faydalanması mukabilinde belirlenmiş olan miktarı, rızaları sonucu ziyade veya noksanlaştırma hariç üzerine ittifak olunan mihirin verilmesinin vacip olduğu şayet razı olurlarsa bu miktarın azaltılmasında ya da çoğaltılmasında (ortama binaen) bir günahın olmadığıdır.

Ayette geçen "istimta" metalanma, faydalanma mânâsındaki kelimenin vat'ı (ci-ma)dan kinaye olduğu, mihirden ve akitten sonra erkeklere kadının bu vech ile helal olduğudur.

Bu tevillerden birisi de bu cümlenin muta nikahını içerdiğidir. Bu nikahta kadın ve erkeğin ücret karşılığı belirli bir müddet akit yapıp, bu müddetçe erkeğin kadından faydalanması, dilerlerse bu müddeti ecir (para) karşılığı uzatabilecekleri, sonradan da boşanma olmaksızın kendi nzalanyla ayrılmalarıdır. Bu nikah da İslam'dan önce Araplar arasında var idi.Ayetin ibaresinden muta nikahının istimbatını (hükmü) çıkarmak mümkündür. Ancak önceden ve sonradan gelen ayetler hatta ayetin kendisi bu ihtimali ortadan kaldırıyor. Bu tevil ilk bakışta bir vecihtir ancak şu hiç unutulmamalıdır. Mihirden kasıt kadından faydalanma mânâsında olmayıp, onun evlilik bağlarını, aktini sağlamlaştırma niteliği taşıdığıdır. Bütün müfessirler, bu ayetlerin sonunda muta nikahına değinmişlerdir.Muta nikahının mübahlığına delil bulmak için İbn Abbas'a dayanan çelişkili ve çarpık epeyce rivayet nakil etmişlerdir. İbn Abbas "Onlardan faydalanmanıza karşılık..." mealindeki ayete "belli bir süreye kadar" cümlesini ekliyordu. Hatta, Ebu Nadra'nın "bu ayeti böyle okumam" demesi üzerine İbn Abbas'ın "Vallahi bu ayeti, Allah böyle indirdi" diye üç defa söylediğini nakletmişlerdir.

Tenakuz halinde olan iddialarından birisi de Ammar'ın ibn Abbas'a muta nikahını sorması üzerine İbn Abbas ona, "Muta ne cinsel ilişki, ne nikah, ne boşanma, ne de mirastır" demiştir. Diğer bir rivayette İbn Abbas'ın, "İnsanların mutanın müsbetliği noktasında sözlerinin artması ve mutanın yayılması sonunda demişki 'Ben fetva vermedim'. Ancak zorunlu olana nasıl ölü eti helal oluyorsa, ona da helal olur dedim" rivayetidir. Son olarak ise İbn Abbas'ın verdiği bu fetvadan döndüğü, aksine yani haramlığına dair fetva verdiği, Talak sûresinin birinci ayetinin onu nesh ettiğidir.

Bir yandan muta nikahının mübahlığına delil olan hadisler rivayet ederlerken, diğer yandan, haramlığına işaret eden hadisler irad ediyorlar. Bu rivayetlerin bazılarında muta nikahı

[118[118]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi, Zemahşeri ve diğerleri. Bu konuyla ilgili müfessirler epey sıkıntı çekmişler bir kısmı bu mevzuyu geniş tutmuş bir kısmı özet geçmiştir ve konuyla ilgili rivayetler, görüş ve teviller nakletmişlerdir.

Hayber Savaşı'na has bir olaydır denilirken, diğer bir yandan muta nikahı Hay-ber Savaşı'ndan iki yıl sonra gerçekleşen Mekke'nin fethindedir gibi çelişkiler vardır. Bu hadisler de Buhari ve Müslim'in Cabir ve Seleme'den rivayet ettiği hadislerdir. Ca-bir ve Seleme şöyle dediler. "Biz askerlerden idik. Rasulullah bize dedi ki " (Kadınlardan) size faydalanmanız izin verilmiştir, faydalanınız."[119[119]] Yine bu rivayetlerden Müslim'in Sübra-i Cühen Rasulullah'la birlikte Mekke'nin fethinde gazveye katıldı ve dedi ki: " Onbeş gün Mekke'de ikamet ettik. Rasulullah mutada bize kadınlardan faydalanmaya izin verdi. Ben kavmimden olan bir adamla yola çıktım, benim güzellik olarak ona üstünlüğüm vardı, ikimizde de birer hırka vardı, benim hırkam daha eski, amcamın oğlunun hırkası yeni ve yumuşak idi. Sonra Mekke'nin altında ya da tam üstünde küçük yavru deve gibi (körpe) bir genç kızla karşılaştık dedik ki "Senden faydalanabilmemiz mümkün mü?" Genç kız "Ne vereceksiniz?" Her birimiz de hırkasını serdi, kız bu arada iki adama bakıyordu. Bana da yan gözüyle bakıyordu. Adamlardan birisi "Benim hırkam yeni ve yumuşak (taze)dir, onun ki eskidir" dedi ve kız "Bunun hırkası da fena değil?" dedi ve ondan faydalandım" dedi.

Bu rivayetlerden olan ve beş ravinin rivayet ettiği bir hadis de Ali bin Ebu Ta-lib'dendir. Dedi ki: "Rasulullah Hayber günü, eşek etinden ve muta nikahından nehyet-ti." Bir başka rivayeti de Müslim Seleme'den nakil etmişti: "Rasulullah kıtlık yılında üç defa mutaya ruhsat verdi, sonra da nehyetti." hadisidir.

Müslim, Ebu Davut ve Nesai'nin Sibra'dan rivayet ettiği hadis ise şudur: "Rasulullah'ı kapının arasında "Ey insanlar ben size kadınlardan faydalanmanıza (muta nikahı) izin vermiştim. Allah kıyamet gününe kadar onu haram kılmıştır. Kimin yanında (böylesi) bir kadın varsa onu serbest bıraksın, eğer onlara bir şey vermişseniz almayınız"[120[120]] bu-, yurdu. Bu konudaki Ömer bin Hattab'dan rivayet edilen hadis şöyledir: "Rasulullah mutadan nehyetti. Hangi kadın ve erkek (muta nikahını yapan kadın ve erkek) getirilirse onları taşlarla recmedeceğim." buyurdu.Önceden geçtiği gibi Ali bin Ebu Talib'in rivayeti "Rasulullah Hayber gününde muta (nikahından)'dan nehyetti" idi. Ayrıca Ömer, mutadan içtihadı ile nehyetmiştir. Bu babta Ömer bin Husayn'dan rivayette de şöyle dedi: "Muta ayeti inzal olduktan sonra, bu ayeti nesh eden bir başka ayet nazil olmadı. Biz de Rasulullah'ın izniyle kadınlardan faydalandık. Rasulullah öldü ve bizi mutadan nehyetmedi. (Ömer'i kastederek) bir adam sonra kendi reyi ile nehyetti." Cabir tbn Abdullah'a mutadan soruldu. (Muta nikahı hakkında soru tevcih olundu) Dedi ki: "Evet biz Rasulullah, Ebubekir, ve Ömer zamanında metaalandık (kadınlardan muta yoluyla faydalandık)." Hz. Ömer'de "Rasulullah mutadan nehyetti" dedi ve devamla "İki muta Rasulullah zamanında helal idi. Bunlardan birisi mutadaki muta nikahı, ikincisi, hac mutasıdır." Bize görünen, bu hususta rivayetler arasındaki ihtilafları da göz önüne alarak İslam'da hizipsel ihtilaflar sadır olmuştur. Çünkü

[119[119]] Bkz. Tac, c. 3 s. 306

[120[120]] Bkz. Tac, c. 3 s. 306

Hz. Ömer'e nisbet edilen son söz makul olmadığı gibi, Rasulullah zamanında helal olan bir şeyin haramlığını ilan etmeleri ya da bunun karşısında rıza göstermeleri mümkün değildir.

Bütün bunlara rağmen ehli sünnet alimleri ve imamları, mutanın haramlığı hususunda görüş birliğine varmışlardır. Ehli Şia ise, mutanın cevazını devam ettirmiş. Haramlı-ğını bildiren hadisleri sabit kabul etmemiş, helalliğini, ifade eden hadisleri almıştır. İbn Abbas'ın muta ayetlerinin te'vili konusunda mutaya helal dediğini bir taraftan öne sürürken, öte yandan Hz. Ali, Ömer b. Husayn, Abdullah b. Cabir'in "Muta Hz. Peygamber, Ebubekir ve Ömer'in hilafetinin yansına kadar uygulanıyordu ve helaldi. Onu, Hz. Ömer haram kıldı" kavlini nakletmişlerdir[121[121]]

Nefsin daha çok meyil ettiği görüş ehli sünnetin iddiasıdır. İlk ayetin varid olduğu ve mutaya delil gösterdiler ibare mutaya delil olmayıp, aile ve evlilik bağlarının nikah misakının aktini sağlamlaştırıcı niteliktedir. Aynca bu cümle, kadınlarla iyi muamele ve evlilik bağlarının tazimi konumundadır, kadınlara mihirin yer aldığı bu ayette geçen cümle özellikle, nikahın şehavet maksadıyla değil, kötülüklerden korunma cahiliyye adetlerini izale etme, iki kız kardeşi bir nikah altında bulundurmama gibi unsurları içerir.

Muta, ne olursa olsun asıl mânâ da nikah olmaz. Bu hileye dayalı aile bağlarının olmadığı, ikili karı-koca alakasının tesisi mahiyetinde olmayan bir ilişkidir. Ayetlerin maksadının da dışındadır. Bizim bu husustaki görüşümüz, mutanın helal ve haramlığı ile ilgili hadislerdeki hükmünün açıklanması, Kur'ani hükümlerden daha da açıktır. O zaman mutanın hükmünü hadislerde aramak gerekir. Rasulullah'ın bir ortamda, bir durumda helal kılmış olmakla beraber sonradan da nehyetmesi muhtemeldir.

İmam Malik Muvattası'nda Urva bin Zübeyr'den şunu rivayet etmiştir. "Hakimin kızı Huvaylid (Huveylid binti Hakim) Ömer bin Hattab'ın yanına geldi ve dedi ki "Ra-bia bin Ümeyye bir adamdan faydalandı (muta esası ile) ve ondan hamile kaldı. Sonra elbisesini toplayarak ve bağırarak dışarı çıktı dedi ki: "Muhakkak ki bu mutadır. Şayet bunun yüzünden hükmolunsaydım, recm olunurdum." Müslim'in Urve'den rivayet ettiği bir başka hadiste "Abdullah bin Zübeyr Mekke'de ikamet etti, dedi ki: "Allah'ın kalplerini de gözleri gibi kör ettiği bazı insanlar mutaya fetva veriyorlar". Bununla Abdullah ibn Abbas'ı kastediyordu. Ona seslenerek Abdullah dedi ki: "Sen ömrümün en kaba adamısın muta nikahı müttakilerin imamı (Rasulullah) zamanında helaldi, istersen kendini bir dene (muta için) vallahi şayet yaparsan seni taşlarla recmederim, dedi." Bu iki hadis mutanın haddi gerektiren zina olduğuna delildir. Ancak alimler, "Had cezalarını şüphelerle defedin" hadisindeki kaideye nazaran, muta nikahında had cezasının olmayacağını, çünkü kendisiyle helal haram noktasında şüphe vardır, mülahazasıyla hareket etmişlerdir. Bu görüş sünni

---

[121[121]] Bkz. Tabresi ve Tusi Tefsirleri

alimlerindir[122[122]]. Şia alimleri ise mutanın mübahlığını savunurken, hata olabileceğini göz önüne almadan ölçüsüzce davranmışlar, bu muta nikahının mübahhğını bir hikmet noktasında algılamışlardır. [123[123]]

25- İçinizden imanlı hür kadınlarla'[124[124]] evlenmeye güç'[125[125]] ye-tiremeyen kimse, ellerinizin altında bulunan genç kızlarınız (sayılan cariyelerinizden'[126[126]] alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hepiniz aynı köktensiniz (İnsanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, ve gizli dost tutmamaları'[127[127]] şartıyla, sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikahlayıp alın. Me-hirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra'[128[128]]' da fuhuş yaparlarsa'[129[129]]' onlara hür kadınların cezasının'[130[130]]' yarısı verilir. Bu (cariye ile evlenme izni) içinizden günaha düşmekten'[131[131]]' korkanlar içindir. Sabretmeniz sizin için daha da hayırlıdır.

26- Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir. Allah size (bilmediklerinizi) açıklamak ve sizi, sizden önceki (iyi)lerin yoluna iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah hakkıyla bilicidir ve yegane hikmet sahibidir.

27- Allah, sizin tevbenizi kabul etmek ister şehvete uyanlar, sizin sapıklığa girmenizi isterler.

28- Allah sizden yükünüzü hafifletmek ister. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.

Müslüman Kadın Ve İffet

[122[122]] Bu kaide birçok hadisten çıkarılmıştır. Bu hadislerden biri de Tirmizi, Hakim ve Beyhaki'nin rivayet ettiğidir. "Gücünüz yettiğince müslümanlardan hadleri uzak tutunuz. Eğer bir çıkış yolu varsa serbest bırakın. |mamın affetmede hata yapması cezalandırmada hata yapmasından daha hayırlıdır" Tac c. 3 s. 33. Yine İbn Mace'nin Ebu Hureyre'den rivayeti: imkan oldukça hadleri uzaklaştırınız" Abdullah bin Mesud'un merfu

olarak rivayet ettiği diğer bir hadis" "Hadleri şüphelerle bırakınız. Müslümanlardan gücünüz yettiğince öl dürmeyi uzaklaştırınız" Neylü'l Evtar, Şevkani c. 7, s. 271-272

[123[123]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/100-104.
[124[124]] el-Muhsenat Hür kadınlar. Bu lafız ilk defa varit olmuştur.

[125[125]] Tavlen Genişlik, mal ve kudretin olması, ya da mali yetenek ve kuvvet. Bu kelimeyi bazıları mutlak mânâda güç, kudret olarak tefsir etmişler "filanın eli kudretli, yetenekli", yani imkan sahibi, mal sahibi mânâsında kullanmışlardır.

[126[126]] Muhsanetin gayra müsafiha-tin vela müttehizati ahdain Evlenilecek kadınların (cariyelerin), olması gereken vasıflarının zikridir. O da iffetli olmaları, zinaya kalkışmamaları ve zi-nacı erkek edinmemeleri sıfatlarıdır.

[127[127]] Feteyatikum "Genç kızlarınız" yani "cariyeleriniz" Araplar, kölelerinin erkek çocuklarına "feteyan" kız çocuklarına ise "feteyat" derlerdi.

[128[128]] Fe iza uhsinna)"Şayet evlenirlerse" mealindeki cümle, "şayet evlenip zevce olduklarında" manasınadır.

[129[129]] Fahişetin "Zina" mânâsındadır.

[130[130]] el-Azab Ukubet ve had cezalan mânâsındadır.

[131[131]] el-A'nete "Şiddet" manasınadır. Buradaki mânâsı, şehavetin artması ve onu kötü yola sürüklemesinden kinayedir.

Birinci ayet, hür erkeklerin mü'min olan cariyelerle evlenmelerini içeriyor ki, hikmeti de bunu ima ediyor. Buradaki hitap müslümanlara olup, aşağıda geleceği üzere şu kararları onlara bildiriyor.

1- Mali gücü olmayıp hür kadınla bu yüzden evlenemeyenler, mü'mine olan cariyelerle evlenebilirler.

2- Allah (c) herkesin imanını en iyi bilendir, kim yüksek, kim hür, kim mü'min iyi bilir.

3- Kim bunu, yani evlenmeyi isterse ehlinden izin alarak, ona belirlenmiş mihri vermek suretiyle akit yapacaktır.

4- Cariye hür bir erkekle evlendiği zaman zevce sayılır ve sıfah (zina)'dan korunmuş, gizli dost edinmekten uzak olmuş olur. Ona düşen artık üzerine vacip olan iffetli olma, kötü yola düşmemedir. Şayet evlendikten sonra zinaya düşerse, hür kadının cezasının yansı ona (cariyeye) terettüp eder.

Ayet bu rabbani izni, nefsinin kötülüğe, zinaya, fuhşa düşeceğinden endişelenen bir mü'minin, cariyelerle evlenebileceğini meşru kılmıştır. Bununla beraber şayet sabreder ve tahammül ederlerse daha hayırlı olacağını telkin ve tembih etmiştir. Son rabbani haberde yine Allah'ın mü'minleri (her halükarda) bağışlayıcı ve esirgeyici olduğu zikredilmiştir.

Son üç ayet ise, önceki hükümleri ve onları teyid etmektedir ki, bunu ayetin nassın-dan ve ruhundan anlarız. Yine bu ayetlerde hitap müslümanlara yöneltilmiştir. Buna göre ;

1- Allah, öncekilere nasıl iyi yolu gösterip, hidayet verip, helal ve haram yollarını beyan edip göstermişse onları da eskiler gibi o yola iletmek istediğini haber verir. Eğri ve doğruluk onlara gösterildikten sonra onlardan, kötü yolun getirdikleri hataları hafifletmek istediğini açıklar. Allah'ın şer'i hükümlerinde hep onların salahı yer alıyor. O, işlerin gerçeklerini (yüzlerini) bilir, hakimdir ve içinde hikmetin serabının olduğu şeyi emreder.

2- Mü'minlere, Allah'ın yoluna ittiba etmelerini, şehvete uyanların yoluna uymamaları ve onların vesveselerine kulak vermemelerini öğütlüyor. O kötü yoldaki şaşkınların isteği mü'minlerin de kendileri gibi olmaları ve yoldan sapmalarıdır.

Allah, insanın tabiatım bildiği için, bu yollara sapanların hatalarını onlardan kolaylatma ve hafifletmeyi istediğini bildiriyor."İçinizden imanlı kadınlarla evlenmeyenler, ellerinizin altında bulunan genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizle evlensin.

Ayetlerin iniş sebebi ile alakalı hususi bir münasebete rastlamadık. Bir önceki ayetle konu açısından uyuşması itibariyle beraber inmiş olabilir. 22. ayetten itibaren buraya kadar siyak birliği vardır.

"(Zina yapan cariyelerin) üzerlerine (hür) kadınların azabının yarısı vardır" cümlesi had

cezasını koyan Nur sûresinin birinci ayetinden sonra inmiştir. Bu da 15-18. ayetlerin Nur sûresinden önce indiği zamandır ki, bu ayetler zinaya had cezasını vaz etmede birinci adım teşkil ederken, Nur sûresinde ikincil bir hükümdür.

Birinci ayetteki birinci fıkra, evlenilecek kadınların mü'mine olmalarını aynı şekilde evlenilecek cariyelerin mü'mine kadınlar olmalarını telkin etmiştir. Bu açıklama ve kayıtlar, Maide sûresinde, şu ayette genişçe açıklanmıştır.

"Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilen (yahudi ve hristiyan vb) gibi yiyeceği size helaldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile, kendilerine kitap verilenlerden iffetli olanlar da, namuslu olmak, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere mihirlerini vermeniz karşılığında size helaldir." (Maide 5)

Bu sûrede de mü'minler için, kitap ehlinden iffetli kadınlar da helal kılınmıştır. Bu konuda özellikle şunu diyoruz. Müfessirler[132][132] "muhsenat" kelimesinden maksadın "hür kadınlar" olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca bu kelimenin "İffetliler" mânâsında olup, kitap ehlinden bir cariyeyle evlenmenin mü'minlere caiz olmadığını söylemişlerdir. Bu husustaki ikinci bir görüş ise mü'minin ehli kitaptan bir kadınla mutlak (kayıtsız) mânâda evlenebileceği görüşüdür. İsterlerse bu kadın hürlerden olsun, isterse cariye olsun. İffetli olması kafidir. Bu kelimenin iki mânâda olması ihtimali vardır. Ancak ikinci görüş daha baskındır.

Bu hususta bir başka görüşte de[133][133], Ehli Kitab'tan olan kadınların, ancak müslüman olmalarından sonra helal kılındıkları, burada dikkate alınan özellik Ehli Kitab'tan olan kadınların müslüman olmadan önceki durumladır. Ancak görüşlerin çoğu bunun aksinedir. Ayetin zahirinde mü'minlerden iffetli kadınlar, ehli kitaptan da iffetli kadınlar olarak zikrolunmuştur. Bu konunun zikrolunması onların da iffetli olmalarını telkin ediyor.

Ayetin nassından ve zahirinden anlaşılacağı üzere, cariyelerle evlenmek akitledir, efendinin elinin altında bulundurduğu cariyelerden odalık edinmede şart ve kayıt getiremez.

Müfessirler[134][134], ayette geçen "ehlinden izin alarak" cümlesini "sahiplerinin izni ile" mânâsında tevil etmişlerdir ki, bu sebeple cariyelerin üzerlerinde sahiplerinin, evlendikten sonra dahi haklan olduğu, onlardan izinsiz cariyeler evlense, nikahlarının batıl olduğu ayetin imasından anlaşılıyor.

Müfessirlerin ayrıca, cariyeler evlenip çocukları olduğunda annelerine nisbet edileceğini, annelerinin sahiplerinin mülkünün de onlara ait olacağını söylemişlerse de biz bu hususta nebevi bir esere, hulefa-i raşidine dayalı bir delil bulamadık.

---

[132][132] Bkz. Maide sûresinin bu ayeti için Taberi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi, Zemahşeri ve Kasimi Tefsirleri.

[133][133] Bu adı geçen kitaplarda geçmiştir. (Bkz. bu görüş için adı geçen kitaplarm

[134][134] Bkz. İbn Kesir, Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

Bu hususun hayretle üzerinde durulması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü, Arapların adetinde çocuklar babalarına nisbet edilirler. "Onları (evlat edindiklerinizi) babalarına nısbet ederek çağırm" mealindeki Ahzab süresindeki 5. ayet de buna delildir Eğer baba hur ise oğulun da hür olması en isabetlidir, en doğrudur. Bu mevzudaki cariyelerin çocukları da bu kabilden olup, zikrettiğimiz mevzuya kıyas edilip cariyelerin çocukları da babaları vasıtasıyla hür olmaları gerekirdi.bununla kalmayıp annelerini de hürleşfırâMerinı, sahiplerinin "üzefıennûc savma. da kalkuğ.1 noktasında müttefiktirler. Cariyenin sahibinin ölmesi durumunda da onları hürleştiriyorlar ve onlara "ümmü veled" (çocuğun anası) isminde Yastı Rasulullah'tan naklettiği hadis de buna delildir. "Rasulullah -Hangi (cariye) kadımn efendisinden çocuğu olursa kadın peşisıra hürdür, azat olmuştur[135[135]].

"İçinizden hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizle evlensin" mealindeki ayet hür kadınlarla evlenemeyen mü'minlere, güçleri olmadığı zaman, ruhsat niteliğindedir. Aynı zamanda bu ayette, hür kadınlarla evlenmeye gücü yettiği halde cariye ile evlenmeyi nehyeden bir yaklaşım (takrir) vardır. Bu görüşüde birden fazla müfessir desteklemektedir. Bu mevzu şu "Bu durum (cariyelerle evlenme) nefsinden korkan içindir..." cümlesinden anlaşılmakta ve Kur'ani hükümlerin izalinin hikmeti de görünmektedir. Böylece, "Sizin sabır etmeniz daha hayırlıdır" cümlesi de cariyelerle evlenmekte, mü'minlerin acele etmemelerini, şehvetin azgınlığına mümkün olduğu kadar tahammül etmelerini telkin eder."İffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartıyla" cümlesi, cariyelerin zina cezasının, hür kadının zina cezasının yansının kılınması, "Hepiniz aynı köktensiniz" cümlesinden kastolunan kişiden tahtif (hafifletme mânâsı), cariyelerin hür kadınlara oranla daha da çok zinaya düştüklerini ima ediyor. Zaten Araplar da bundan dolayı yani cariyelerin daha çok zinaya düşme olasılığından dolayı onlarla birincil olarak evlenmekten kaçınırken, ikincil olarak da dengesizlikten dolayı evlenmiyorlardı. Araplar da cariyelerle evlenmemenin nedenlerinden birisi de, onların (cariyelerin) evlendikten sonra hâlâ efendilerinin onlar üzerinde tasarrufu olması, çocuklarının cariyelerin halinden farklı olmaması, hatta çocuklarının efendilerine ait olmaları vb. den dolayı onlarla evlenmekten kaçınıyorlardı, ki zaten bunda zorluk ve ağırlık vardır.

Daha Önce dediğimiz gibi "Herbiriniz aynı köktensiniz" mânâsındaki ayetin, her halükarda mü'minlerin aynı konumda eşit olduklarını, bu eşitliği köle, cariye, ya da hür olmanın değiştiremeyeceğini bu ayetten anlıyoruz. Ayette, bu noktadaki nefis bir unsur ve denge, Kur'ani ince bir üslup olmuş oluyor.

"Şayet evlendikten sonra zina ederlerse (zina eden cariyelerin) üzerlerine, hür kadınların cezasının yarısı vardır" ayeti, zina eden kadına ve erkeğe cezasının yüz değnek olmasını tahdit eden Nur sûresi birinci ayetinden sonra inmiş olduğunu delillendirmiştik. Bunun

---

[135[135]] Bkz. Tac, c. 2 s. 250 ve Kasimi.

mânâsı, evli cariyelerin zina yapması halinde cezası elli değnek olacaktır.Evli olmadan zina yapanların cezasının yüz değnek olarak ve bir yıl da sürgün olarak belirleyen hadisler, evlilerin de yüz değnek ve ölünceye kadar taşlarla recmedilme-sinin hükmünü vermişti136[136]. Müfessirler, zina yapan evli cariyelerin cezasının hâlâ elli değnek ve yarım sene de sürgün etme olarak kaldığını zikrettiler. Çünkü, recm cezası yanm olunmaz137[137]. Bu sözün Rasulullah zamanında yapıldığına dair eserlerden delillerle teyit edildiği zahirdir.

Ayetin metni, evlenen cariyenin zina yapması halinde hüre uygulanan cezanın yarısı olacağını bildiriyor. Evlenmeyen ve zina yapan cariyelerin cezası hakkında ulemanın sözleri ihtilaf arzediyor138[138]. Bunlardan birincisi, zina yapan cariyenin cezası ister evli olsun ister bekar olsun elli değnektir. Müslim Sahihi'nde Ali bin Ebu Talib'den onun hitap (hutbe) ettiğini ve şöyle dediğini nakil etti: "Ey insanlar cariyelerinizden (zina edenlere) ister evlensin ister evlenmesinler had cezasını uygulayın. Zira Rasulullah'ın cariyesi zina etmişti de Rasulullah onu değneklememi emir buyurdu. Fakat kadın (cariye) nifas halinde idi ki şayet cezayı uygulasam ölürdü. Bu durumu Rasulullah'a zikrettim bana "- iyi yapmışsın" dedi. 'Onu iyileşinceye kadar (nifastan kurtuluncaya kadar) bırak. Eğer iyileşirse elli kere değnekle' buyurdu."139[139] İkinci hadis: Ayyeş bin Ebu Rebia, Ömer bin Hattab'ın ona beytül malın cariyelerini (zina sonucu) ellişer değnekle cezalandırılmasını emir buyurduğunu nakletti140[140]. Ebu Hureyre de dedi ki: "Rasulullah'ı şayet birinizin cariyesi zina ederse onu hadla cezalandırsın. Fakat onu azarlamasın. İkinci kez zina ederse yine haddi uygulasın, azarlamasın. Şayet üçüncü kez zina ederse kıldan bir ip karşılığında da olsa, onu satsın"141[141] buyurdu.

Ancak bir taraftan da, zina eden cariyenin, edeplenmesi için sınırsız dövülebileceği-ni, belirli bir sınırın ve adedin olmadığını söylemişlerdir. Bu görüş de İbn Abbas'a dayandırılmıştır. İbn Kesir'in İbn Abbas'tan rivayet (nakil) ettiği hadiste Rasulullah şöyle dedi: "Cariye üzerine had cezası evleninceye dek yoktur." buyurdu.

Ubed bin Temim'den, o da amcasından rivayette Rasulullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Cariye zina ederse onu değnekle cezalandırın (dövün) sonra yine zina ederse dövün (bunu üç defa tekrar etti ve) şayet bir daha zina ederse onu bir ip (ya da saç) karşılığında da olsa satın"

136[136] Bu hadisleri Nur sûresinin tefsiri esnasında verecek ve inceleyeceğiz.

137[137] Bkz. Ayetin tefsiri için ibn Kesir ve diğerleri.

138[138] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

139[139] Metin ibn Kesir'den. ilk bölümde Tac c. 3 s. 25'teki hadisi nakleder, ikinci bölümde ibn Kesir, onun Müslimin taikinden farrlı bir kanalda olduğuna dikkat çeker.

140[140] Yeni Beytü'l Mal'ın cariyesi.

141[141] Metin İbn Kesir'den. ilk bölümde Tac c. 3 s. 25'teki hadisi nakleder. İkinci bölümde İbn Kesir, onun Müslimin taikinden farrlı bir kanalda olduğuna dikkat çeker.

Bütün bu görüşlere rağmen evlenmiş olan cariyenin zina halinde cezası, hürün cezasından az olacaktır. Bununla beraber evlenmemiş cariyenin evlenmiş cariyeden de cezası az olacaktır. O halde ikinci söz bu hususta (ikinci görüş) daha mukaddemdir ki, İbn Kesir bu kanıya varmıştır.

Ayrıca bu kanı, ikinci görüşle, evli olmayanlara ceza olarak yüz değnek ve bir sene sürgün öngörülürken, zina yapan evli olmayan cariyenin de elli değnek olması ile bugün de uygunluk arz etmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Evlendikten sonra fuhuş yaparlarsa" cümlesinin anlamı konusunda bazı müfessir-ler[142[142]] "İslam olduktan ve durumlarını İslam'la sağlamlaştırdıktan sonra iffetli olmaları gerekir" şeklinde yorum yapmışlardır. Bunların dışında birçok müfessir ise durumlarını evlilikle sağlamlaştırdıklannda yani evlendiklerinde, şeklinde mânâlandırmışlardır. Ayetin gelişi bu görüşü teyid etmektedir. Zikrettiğimiz hadisler de ayetlerden esinlendiğimiz mânâyı teyid eder. Nitekim köleler fuhşa daha çok maruz kalırlar. [143[143]]

29- Ey iman edenler mallarınızı aranızda karşılıklı rıza ile gerçekleştirdiğiniz ticaret yolu hariç, batıl yollarla yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah sizin için rahim olandır.

30- Kim düşmanlık ve haksızlık ile bunu yaparsa onu ateşe sokacağız; bu ise Allah'a çok kolaydır.

31- Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere sokarız.

32- Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var. Kadınların da çalıştıklarından nasipleri var. Allah'tan onun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.

Ayetteki ifadeler açıktır ve ayetlerdeki hitap müslümanlara yöneliktir. Ayetler şunları içeriyor.

1) Aralarında karşılıklı nza ve gerçekleştirdikleri ticaret yolu hariç birbirlerinin mallarını yemeyi yasaklıyor.

2- Kendilerini öldürmeyi yasaklıyor.

[142[142]] Bkz. Taberi, Hazin, Beğavi, Tabresi

[143[143]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/104-108.

3- Bu yasakların hemen arkasından Allah'ın acıyıcı olduğu ve helal rızkı onlara kolaylaştırdığını ve onları rahmet ve yardımın kuşattığını belirtiyor. Birbirlerine haksızlık yapıp, birbirlerine zulmetmelerinin ve haddi aşmalarının caiz olmadığını belirtiyor.

Hayatta ve hayatın darlığında gelebilecek kriz ve zorluk sebebiyle ümitsizliğe düşmenin doğru olmadığını belirtiyor. Ve her kim böyle yaparsa Allah (c)'a kolay olan cehennem ateşiyle tehdit ediliyor.

4- Allah'ın yasakladığı büyük günahlardan sakınmanın gerektiği uyarısı yapılıyor. Her kim büyük günahlardan sakınırsa, kendinden sadır olabilecek küçük hataları affedeceğini ve ona kolay bir çıkış sağlayacağını belirtiyor.

5- Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmına nzık, kâr, miras ve pay olarak üstün kılma hususunda çekememezlik, haset, ileri geri çekişmeyi yasaklıyor. Bununla, erkeklerin koruduklarında ve kazandıklarında haklarını; kadınların da koruduklarında ve kazandıklarında haklarını ikrar ediyor.

Bunların hepsinin üzerlerine nimet verenin Allah (c) olduğunu ve insanların Allah'ın fazilet ve nimetlerini istemesi gerektiğini Allah'ın her şeyin muktezasını bildiği vurgulanıyor. [144[144]]

Malları Batıl Yollarla Yememek

"Ey iman edenler mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin..."

İlk üç ayetin iniş sebebi hususunda hususi bir sebeb bulamadık. Müfessirler[145[145]] dör-düncü ayetin Ümmü Seleme'nin Rasulullah (s)'a: Erkekler savaşıyor, kadınlar savaşmıyor ve kadınların payı erkeklerin yarısı kılınmıştır, sözü hakkında inmiştir. Bu rivayete benzer bir rivayet, Ümmü Üsame'den rivayet edilmiştir. Biz onu, Ali İmran sûresinin 195. ayeti \e Ahzab sûresinin 35. ayetinde belirtmiştik.

Ancak 4. ayetin diğer üç ayetten ayrılmadığı açıktır. Orada bir yasağın, diğer insanların diğer insanların mallarını batıl üzere yemesi meselesine bağlı olduğu açıktır. Dört ayeti beraberce zikretmemizin sebebi budur.

Dördüncü ayetin özünden ve diğer üç ayetle bağlantısından anlaşılıyor ki erkekler, fcadinfarın matfanm değişik yollarla e}âe etmeyi kendiierine adet edinmişler ve bu ayet de kadınların mallarının yenmesini yasaklıyor. Yine bu ayet ilk ayette gelen yasak münasebetiyle kadınların haklarını kabullenmesi, düşmanlık ve zorbalığın yasaklılığını, başka bir üslupla genel yasağın altını ve büyük günahlan kapsamı altında ifade etmiştir.

[144[144]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/109-114.
[145[145]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, Ibn Kesir, Hazin ve Tabresi.

Ümit ettiğimiz gibi bu yön doğruysa, bu dördüncü ayet kadınların ellerine değişik yollarla geçen meşru malları üzerindeki kadının hakkı ve o mal üzerindeki tasarruf hakkı ve tasarruf hürriyetindeki ehliyeti, sonra da koruma ve kazanma ve bu husustaki ehliyeti hakkında kesin bir uyarıda bulunmaktadır. Bilakis bu ayetin kapsamına da girmektedir.

Belirtiğimiz gibi dört ayette de tam bir birlik vardır. Kapsadıkları emirler, yasaklar, uyarılar, müjde ve tehditler, yüce telkinleri çeşitli konuların altında sürekli bir şekilde tekrar etmeye ihtiyaç bırakmayacak bir şekilde şerh etmiştik. Bunun gibi konuları çeşitli üsluplarla Mekki veya Medeni sûrelerde birçok fasılda tekrar etmiştik.

Çünkü kapsamı, insanların çeşitli işlerinin birbirleriyle olan bağlarının maslahatlarının ve hayatlarının bir bütün içinde olduğundan dolayı inişteki hikmet de fasılların arka arkaya inmesini gerektirmiştir.

Bazı müfessirler[146[146]] "Kendinizi öldürmeyin" cümlesinin zahirine hamletmişlerdir. Bazıları da insanların kendilerinin öldürülmeleri için başkalarının karşısına çıkmak veya engellerin karşısına çıkıp ölmekten yasaklandığını ifade etmişlerdir. Bize göre, yasak, ayetlerin konusuyla bağlantılıdır. Özellikle insanların birbirlerinin mallarını batıl yollarla yemesini yasaklayan birinci ayetin bir parçasıdır. Ayet ya insanın kendini öldürme mânâsına gelen birbirlerinin mallarını batıl bir yolla yemek ve bununla Allah'ın cezasına çarptırılma gibi bir manevi anlayışı taşımıştır. Ya da miras yolu ve müşkileleriyle nefse düşmanlık yapmayı yasaklamıştır. Özellikle miras sorunları çoğu kere isyan ve suça itmektedir. Yeni miras hukuku bazı kinleri çıkarmış, bazı insanları isyan ve düşmanlığa sevk etmiştir. 4. ayetin bu sebepten nefisleri sakinleştirmeyi, Allah'ın koyduğu hükümlere bağlanma konusunu hedef aldığı umulur.Bu bizim söylediğimiz görüş, cümlenin zahirine hamledilmesi görüşünü azaltmaz.

Çünkü insanların kendilerini öldürmesi, bazı insanların başlarına gelen maddi, nefsi kriz ve musibetten ötürü her yerde meydana gelen olaylardandır. Bu makamdaki hususlardan sonra gelen "Allah onlara acıyıcıdır" cümlesi sorun çözmeyi ve olayı sakinleştirmeyi hedefleyerek müslümanlara şu şekilde sesleniyor: Muhakkak Allah rahmetiyle onları kuşatıcıdır. Ümitsizliğe düşüp de kendilerini öldürmemeleri gerekir.

Müfessirler bu meyanda nebevi hadisler rivayet etmişlerdir. Ebu Hureyre'nin şu hadisi bunlardandır. "Kim kendini bir demirle öldürürse onun demiri elindedir. Ebedi olarak cehennem ateşindedir. Ve kim kendini bir zehirle öldürürse onun zehiri elindedir. Ebedi olarak cehennem ateşindedir."[147[147]]

Cündeb b. Abdullah el-Bedî hadisi de bundandır. "Rasulullah şöyle buyurdu: "Sizden önceki

---

[146[146]] Bkz. Taberi, Tabresi, ibn Kesir ve Hazin tefsirleri.

[147[147]] Metinler İbn Kesir'in tefsirinden ikinci hadis Buhari tarafından rivayet edilmiştir. Bkz. Tac c. 5 s. 22

devirlerde yaralı bir adam vardı. Bir bıçak alıp elini kesti kanı durmayıp öldü Allah (c) kulum kendini bana (ulaşmada) acele ettirdi, ben ona cenneti haram kıldım."[148[148]]

Bunlar da ifade ediyor ki, kendini öldüren ebedi olarak cehennemliktir. Öyle ki insanın kendini öldürmesinin, şahsi bir iş olmadığına bir uyarıdır ve bu hususta insanın bir hürriyeti yoktur. O büyük bir suçtur. Onun cezasını Allah verecektir. Müslim, Ebu Da-vud, Tirmra, Nesei'nin Cabir b. Semere'den rivayet ettiklerine göre "Rasulullah (s)'e kendini mızrakla öldürmüş bir adam getirildi Rasulullah onun cenaze namazını kılmadı."[149[149]]

Ayetlerden üçüncüsünün uyardığı bu suçtan sakınmanın vacip olduğu ve bu suçun insanı büyük günahlara götüren bir suç olduğunda şüphe yotur. Her kim bu suçtan sakınırsa Allah ona iyi bir başlangıcı vadetmiştir.

Bazı müfessirler iyi başlangıcı kerim girişi cennetle tevil etmişlerdir. Bu te'vil Kur'an'in iyi bir başlangıç cümlesinin mutlaklığı hayatta da olması ihtimalini kuvvetlendiriyor. Muhakkak muttakiler dünyada güzel bir hayatla vaad olunmuşlardır. Ahiret-te ise daha da güzeliyle -Nahl sûresinde geldiği gibi- vaad olunmuşlardır.

'Sakınanlara, Rabbiniz ne indirdi?' denildiğinde 'Hayır (indirdi)' derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükafat vardır. Ahiret yurdu ise onlar için daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!" (Nahl 30)[150[150]] Şüphesiz ki büyük günahlardan sakınmak müslümana dünyada kıymetli, mutmain bir hayat sağladığı gibi ahirette de nimetler ve gönül huzurunu garanti ediyor. "Salandı-rıldığınız o büyük günahlardan kaçınırsanız" ibaresi ilk ayetin zikrettiklerine racidir. Çünkü direkt ona bitişik gelmiştir. Taberi, Abdullah b. Mesud'dan rivayet ettiğine göre bu ayet sûrenin başında zikredilen bütün yasakları içeriyor. Bununla beraber müfessirlerin çoğu bunu mutlak olarak almışlar, Allah ve Rasulü'nün yasakladığı şeylerden sakınmaya teşvik olarak itibar etmişlerdir. Bizim görüşümüze göre bu cümlenin zahir olarak anlaşılmasında bir uzaklık yoktur.

Büyük günahların beyanında birçok nebevi hadisler rivayet etmişlerdir. Bir çoğu u-fak farklılıklar olmakla beraber birbirine benzerdir. Bunların bir kısmı merfu, bir kısmı muttasıl senetlerle gelmiş bazıları sahih hadis kitaplannda helak ediciler vasfıyla zikredilmiştir. Bunlarda zikredilenler Allah'a şirk koşma, yetimin malını yeme, faiz yemek, iffetli kadınlara iftira, savaş meydanından kaçma, Beytullah'ın haramlığını helal görme, yalan yere yemin, ana babaya eziyet, içki, sihir, namazı terk, gamus yemin, zina, Allah'ın rahmetinden ümidini kesme, Allah hakkında suizan besleme, hırsızlık, ganimet malından çalmak, fazladan olan

---

[148[148]] Metinler İbn Kesir'in tefsirinden ikinci hadis Buhari tarafından rivayet edilmiştir. Bkz. Tac c. 5 s. 22

[149[149]] Tac c. 1 s. 328

[150[150]] Bu konuda başka ayetler de vardır. Nahl 41, 97; Nur 54 gibi.

suya engel olma.[151[151]]

Bu hususta iki nassla yetineceğiz. Diğerlerine örnek teşkil etmesi bakımından İbn Ömer'den rivayet edilen hadiste şunlar yer alıyor: "Rasulullah (s) minbere çıktı ve dedi ki, yemin olsun, yemin olsun, sonra inip buyurdu ki; "Müjdeleyin! Müjdeleyin! Kim beş vakit namaz kılar, yedi büyük günahtan sakınırsa cennet kapılarından selamla gir diye çağrılır." Hadisin ravisi buyuruyor ki Abdullah b. Ömer'e Rasulullah'ın bunları saydığını işittim. Onun da evet dediğini işittim, (ana-babaya eziyet, Allaha şirk, insanı öldürmek, iffetli kadınlara iftira, yetimin malını yemek, savaş meydanında kaçmak)

İkincisi de Umeyr b. Katade'den rivayet edilmiştir. "Rasulullah Veda haccında buyurdu ki: 'Ey namaz kılan Allah'ın dostları, Allah'ın farz kıldığı beş vakit namazı kılanlar sevabını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutan ve onu üzerinde bir hak olarak gören, malının zekatını veren ve sevabını Allah'tan bekleyen, Allah'ın yasakladığı büyük günahlardan sakınan' o sırada adamın biri 'ey Allah'ın Rasulü büyük günahlar nelerdir' diye sordu. Rasulullah da buyurdu ki; 'Dokuz tanedir: Allaha şirk, haksız yeren mü'min öldürmek, savaş meydanından kaçmak, yetimin malını yemek, faiz yemek, iffetli kadına iftira, müslüman ana babaya eziyet, haram olan Beytullah'ı helal görmek ölü ve dirilerden medet ummaktır. Ölmeden bu büyük günahları işlemeyip namaz kılan, zekat veren kimse altından yapılmış bir evde Peygamber'le beraberdir"[152[152]]

Bu hususta hadislerde varid olanların hepsi Kur'an'ın yasaklayıp şiddetle tehdid ve uyanda bulunduğu hususlardır. Hadislerdeki çeşitlerden anlaşılıyorki, sınırlama yoluyla zikredilmemiştir. Kur'an'da bazı büyük günahlar vardır ki hadislerde zikredilmemiştir. Örnek olarak, yalan, kumar, zulüm, nifak, yeryüzünde fesad vs.

Geçen cümleden sonra gelen cümledeki "seyyietiküm" (kötülüklerinizi) kelimesini cümlenin ruhundan, mânâsından yararlanarak sonradan meydana gelen ikinci derecedeki günah ile tevil ettik. Bunun üzerine "yasakladığımız şeylerin büyüklerinden sakınırsanız" cümlesinden sonra gelen "kötülüklerinizi örteceğiz" cümlesi mü'minler için müjde ve onlardan yükünü hafifletme vardır. Bu ikisinin kapsamında yüce, Rabbani bir hikmet ve tedavi vardır.

Allah (c) insanın zayıflığını nefsi ve nevasının isteklerinden kökten kurtulmaya gücünün yetmeyeceğini bildiği için yine Allah biliyor, orada insanın genel olarak iyi niyetten veya gafletten veya günah, eza, muhalefet kasdı olmadan veya zarar ve ezası mahdul olan, sınırını anlayamayacağı şeyler olacak. Allah müslümanlara ilan ediyor ki mühim olan büyük günahlardan, insanı helak eden şeylerden ve kötülüklerden sakınmalarıdır. Uydukları Allah'a

---

[151[151]] Bkz. Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir, Beğavi, Kasımi, Zemahşeri ve en kapsamlısı İbn Kesir.

[152[152]] Nakledilen iki metin İbn Kesir'den. Tac'da Buhari, Müslim, Ebu Davud Nesai'den (Ebu Hureyre'den rivayetle- bir hadis vardır "Rasulullah (s- buyurdu ki; "Yedi büyük günahtan kaçınınız". Bunlar nedir dediklerinde Rasulullah "Allah'a şirk koşmak, sihr, haksız olarak Allah'ın haram kıldığı bir canı öldürmerk, faiz yemek savaş anında geri dönmek, suçsuz mümin iffetli kadınlara iftira atmak" buyurdu, Tac, c. 3, s. 4-5

ve yarattıklarına yönelik üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelerini isbat edince Allah onların içine düştükleri hataları, ikinci derecedeki eksiklikleri kuşattığını belirtiyor. Bu mânâyı Necm sûresinin 31 ve 32. ayeti içeriyor: "Göklerde veyerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu Allah'ın kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükafatlarndırması içindir. Ufak tefek kusurları dışında günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınanlara gelince şüphesiz rabbin affı bol olandır" (31-32)

Bu ayetin tefsirinde anlattığımız gibi ve geçen iki hadisin nassı da iyi düşünüldüğünde yine bu mânâyı içerdiği görülecektir. [153[153]]

33- (Erkek ve kadından) her biri için ana baba ve akrabanın bıraktığından varisler'[154[154]] kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi gör-mektedir.

Mirasa Kimler Varis Olabilirler?

"Her biri için ana, baba ve akrabalarınızın bıraktığından varisler kıldık..."

Bu ayetin nüzulü sebebi hakkında bir rivayete rastlamadık. Açık olan odur ki geçen ayetlerin devamıdır. Buradaki şahıs zamiri geçen ayetlerde hitabın yöneltildiği mü mın-lere dönmektedir.

Ayetin ilk parçasının anlamı hususunda müfessirler ihtilafa düşmüşlerdir. Bazılarına göre ayet her ölenin terk ettiği mal için mirasçı olacak kimseler vardır ve onlar da babalar, akrabalar ve anlaşma yapılanlardır. Bazılarına göre ise babaların, akrabaların, ve anlaşma yapılanların bıraktıkları mallara mirasçılar kılmıştır. "Her biri" kelimesi birinci mânâyı daha tercihli kılıyor. Buna göre cümlenin takdiri her bir ölü için terk ettiği mallara babalarından, akrabalarından ve anlaşma yapılanlardan mirasçılar kıldık. "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" cümlesinin delalet ettiğinde de müfessirler ihtilafa düşmüşler[155[155]]. Bazıları bu cümleyle bir kimsenin yerine geçen halifi kastediliyor, öyle ki İslam'dan önce Arapların vurguladıkları cahiliye adetlerinden biri de, bireylerin dostluk veya sadakat anlaşmasıyla birbirlerinin ismine katılmalarıdır. Her biri diğerinin mirasına ortak olması hususunda anlaşırlar. Biri ölürse diğeri bıraktığı malın altıda birini alırdı demişlerdir.

[153[153]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/115.
[154[154]] Mevaliye Mevla kelimesinin çoğuludur. Cumhurun görüşüne göre varis anlamına gelir.

[155[155]] (Adı geçen kitaplara bkz.-

Bazı müfessirler[156[156]] ise onlar evlat edinmek suretiyle olan oğullardır. Öyleki oğul edinme dostluk akdine ve sadakat akdine benzer bir akidle gerçekleştiriliyordu. Bazı müfessirlere göre ise hicretin ilk yıllarında gerçekleştirilen ensarla muhacirin arasındaki kardeşlik ki, buna da dostluk ve yemin akdi mesabesinde itibar edilmiştir.

Bazıları ise mirasta karı kocanın hakkını kasdediyor. Öyleki evlilik kan koca arasında akidle gerçekleştirilmiştir. Ve her biri diğerinin bıraktığı mala varis olur[157[157]]. Bu görüşleri zikreden müfessirler, bu görüşleri sahabe, tabiin ve Rasulullah'a nisbet etmişlerdir.

Oğul edinme geleneği ve sonuçlan Ahzap süresindeki ayetlerle ilga edilmiştir. Bu sûrenin akışında anlattığımız gibi bunlardan biri de varis olmadır. Nisa sûresi 23. ayetin bu ayetten önce indiğini gösteriyor.

Ensarla muhacirin arasında mirasla ilgili rivayeti, Enfal sûresi 72.-75. ayet, Ahzab sûresi 6. ayetinin şerhine göre güvenilir değildir. Bu iki sûre, içinde bulunduğumuz ayetten önce inmiştir ve o ikisi akrabalar arasında mirasçı olmayı tekid etmiştir. Diğer kavillerden ikisi kalıyor. Dostluk akdi ve evlilik akdi. Bu ikisinden her biri bu cümlenin delaletinde varid olmuştur.

Geçen konularda Nebi'nin İslam'da yemini ilga ettiğini belirten bir hadis rivayet etmiştik. Bizim tercihimize göre cümle, kan kocalık akdi hakkında inmiştir. Allah miras ayetindeki mirası ana babalara, akrabalara (çocuklar, kardeşler ve kan koca) has kılmıştır. Ana baba ve akrabaların zikredilmesinden cümlenin evlilik akdini kasdettiği ortaya çıkıyor. Bu ayetler miras ayetleriyle uyum içindedir.

Bu ayet her ölü için varis olacak mirasçılar kılmıştır ve onlar da kişinin ana babası, akrabaları karı kocası ve bunlardan her biri için bir hak vardır ki hiç kimse bunları mirastan menedemez ve ona mirasını vermek de vaciptir. Bu yönüyle miras hukukuna destektir. Geçen ayette belirtiğimiz gibi Allah'ın bir kısmını bir kısmı üzerine üstün kıldığı hususlarda temenni yasaklanmıştır ve aynı zamanda kadınlar ve erkeklerin her biri için kazandıkları ve ulaştıkları şeylerde haklarının olduğunu söyleyen ayete bir destekdir.

Bazı müfesirler[158[158]] bazı sahabe ve tabiinden gelen rivayetlere dayanarak, bu ayetin miras ayetiyle neshedildiğini söylemişlerdir. Biz ise geçen şerhe binaen bunu uygun görmüyoruz. [159[159]]

[156[156]] Bunu Hazin rivayet etmiştir. Sürekli anlaşma yeni ve evlat edinmelerde bu siga kullanılırdı. Onu anlaşan taraflar bibirlerinin ellerini tutarak şöyle derlerdi: "Kanım kanım kanım, kaybım kaybın, intikamım intikamın, savaşım savaşın, barışım barışındır. Sen bana mirasçı olursun ben sana, sen benim için istersin be de senin için sen benim

diyetimi verirsin ben de senin"

[157[157]] Bu görüş Kasimi Tefsiri'ne göre Ebu Müslim el Isfahani'ye dayanır. Bakara 235'teki "..Nikah akdine azmetmeyin" cümlesinden alıntıya nikanıh akid olarak isimlendirilmesi görüşüne desteklemek için müfessir bu görüşü nakletmiştir.

[158[158]] Bkz. ibn Kesir, Hazin ve Taberi Tefsirleri

34- Allah'ın insanlardan bir kısmını diğer bir kısmına üstün kılması sebebiyle ve erkekler mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucu-sudur. Onun için saliha kadınlar itaatkardır, Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi koruyucudurlar. Baş kaldırmasından korktuğunuz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın, çünkü Allah yücedir, büyüktür.

Erkeklerin Kadınların Koruyucuları Ve Yöneticileri Olmaları

Bu ayetteki hitap, müslümanlara yöneliktir ve şu hususları içeriyor.

1- Erkeklerin kadınlar üzerinde yöneticilik ve gözetim haklarını sebep bildirerek açıklıyor. Allah erkekleri kadınlar üzerine özel meziyetlerinden dolayı üstün kılmıştır. Sonra mallarından infak etmeleri sebebiyle de saliha kadının özellikleri de anlatılıyor. O itaatkar ve güvenilir, erkeğin gıyabında Allah'ın korumakla emrettiği kocasının haklarının koruyucudur.

2- Bu özellikleri taşımayan kadına işaret vardır. Ondan görevlerine karşı bir uzlaşma ve isyan görülürse onu ilk önce öğüt vererek vazgeçirmesi gerekir. Eğer bundan öğüt'al-mazsa ve vazgeçmezse yataklarında yalnız bırakılır. Bu sonuç vermezse dövülür. Hanımından itaat ve kulak verme görülürse erkeğin bunlardan vazgeçip yumuşak bir şekilde davranması gerekir. Ayette Allah erkeklere, devamlı bir şekilde kadına karşı haksız yere ve zaruret dışında sırt dönmeyi yasaklamıştır. Allah'ın yüceliği herkesin üstündedir. Kendisinden korkulması ve itaat edilmesi vacip olan O'dur.

Müfessirlerin rivayetine göre[160[160]] bu ayet, Ensardan birinin hanımını tokatlaması üzerine babasının alıp onu Rasulullah'a getirerek şikayet etmesi üzerine nazil olmuştur. Peygamber (s) kısası emrediyor ikisi ayrıldıklarında ikisini tekrar çağırtıp şöyle buyuruyor: " Cebrail bana şu ayeti getirdi. Şüphesiz biz bir işi kasdettik. Allah bir işi kasdetti. Allah'ın idare ettiği hayırlıdır."

Biz bu ayetin bu rivayetle tam bağımlı olduğunu, anlamının ve hedefinin bağlantılı olduğunu görmüyoruz. Bize göre bu ayet önceki ayetlerden ayrık, kopuk değildir. Geçen ayetler kadının mali ve evlilik, ile ilgili haklarını durumu yücelterek teyid ediyor. Bunlann itiraf edilmesini ve onlara saygı duyulmasını tavsiye ediyor. Bu ayet erkeklerin kadınlar üzerindeki haklarım düzeltmek/doğrulamak için gelmiştir.

[159[159]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/115-119.
[160[160]] Bkz. Hazin, İbn Kesir ve Tabresi.

"Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur." cümlesi her ne kadar kocanın zevcesine dünyevi işlerde üstünlüğünü içeriyorsa da, başka işlerden ziyade evlilik hayatında erkeklerin üstünlüğü ve idareciliğini kasdettiğini söylemek, ayetin nassı ve ruhunun uyuşması dolayısıyla uygundur. Kur'ani hükümlerde çeşitli ayetlerde şunları görüyoruz. Kadının kendi malında tasarrufunun zikri, kendisini evlendirmesindeki selahiye-ti, mirastaki, maldaki hakkı ve ondaki tasarrufu, boşandıktan ve kocası öldükten sonra kendi nefsindeki tasarrufunu, mirastan kalan malını hibe ve borç verme, borç alma gibi konularda kadının müstakil hareket hakkım bu ayetlerde görüyoruz. Ama bununla beraber ihmal etmeksizin bu mevzularda erkeğin kontrolü altında olması gerektiğine daha önce zikretmiştik.

Kur'an kadının siyasi-sosyal faaliyetlerdeki fonksiyonu hakkında susmuşsa da bunun mânâsı, onun bu haklardan erkeklerin idareciliği ile mahrum bırakıldığı anlamında değildir. Bunun delili de Kur'an erkeğe düşünmeyi, hayrı tavsiye etmeyi, Allah yolunda infağı ve hicreti vb. teklifleri yüklemişse, kadına da aynı sorumlulukları yüklemiştir. Yani kadın mükellefiyet konusunda erkek ile aynıdır. Biz bu mevzuyu geçmiş münasebetlerimizde arzetmiştik[161[161]].

Aynı şekilde kadının erkeğe olan müşareketini değişik münasebetlerle, naslarla zikretmiştik. Kadına riayet hakkında bu sûrede ve Bakara sûresinde, çeşitli üsluplarla nas-lan da zikretmiştik. Bu geçen ayetlerde kadına iyi davranma, onunla iyi geçinme, ona haksızlık yapmama, ikili kan koca ilişkilerinde ve mallarında hakkını gözetme, malına tamah etmeme, onu aldatmama, zarar vermeme, erkeğin nasıl ihtiyacı varsa kadının da öylece ihtiyacı olduğu ve bunların hali, ev işlerinde onunla müşavere etme gibi konular üzerinde dikkatle durulmuştu. Ayrıca erkeğin, kadının bu ihtiyaçlarına eğilmesi, ona riayet etmesi ölçüsünde, seçkin duruma geleceği çağdaşlığın hangi boyutuna ulaşırsa ulaşsın onun haklarının şer'i dairede korunmasında da zikri geçmişti.

Bazı müfessirler de erkeğin kadına infakının olmadığı zaman ya da yapmadığı zamanda "kavvame" (idare) ve üstünlük sıfatını yitireceğini söylemişlerdir. Bu iddia da ayetin ima ettiği mânâya uygunluk sağlamaktadır. Zira ayet erkeğe infak vazifesini yüklemiştir.

O halde erkekler için (buna mebni olarak) kavvame sıfatını kadının Allah'ın emrettiği, itaat, haklarını gözetme gibi vazifelerini ifa ettiği müddetçe kötüye kullanma hakkı yoktur.

Ayette erkeğe verilen çeşitli yollarla kadını edeplendirme işi de, kadının ahlaksızlığı ve itaatkarsızlığı yani hürmetsizliği (nüşuz) halinde meşrudur. O zaman da bu hakkını evlilik hayatında kullanabilir. Bu hakkı da kavvame sıfatına bağlıdır, onun içeriği arasındadır. Böylesi hallerde kadının çeşitli yollarla (şer'i) edeplendirümesi de hakikatte makuldür. Kadının şeriatın tahdit ettiği yollarla edeplendirümesi de tedrici olarak gelişecektir. Öncelikle uyarı ve nasihat gelecek, buna rağmen devam ederse yataktan ayrılması

[161[161]] Bakara 9-14 ve Ali imran 195. ayetler için tefsirimize bkz.

sözkonusu olacak -ki cumhur bundan maksadın kadının çımadan men'edilmesi olduğunu söyler- yüz yatakta ondan çevirecektir. Bu "Benim senden rızam yok" manasınadır ve te'dip demektir.

Kadın hâlâ aynı hal üzerine ısrar ederse o halde üçüncül olarak, hadislerde sabit olduğu üzere onu elem verici olmaksızın dövmek prensibi de tesbit edilmiştir. Asi kadının edeplendirilmesindeki dövme unsurunu düşünürsek bunun, nasihattan sonra üçüncül bir prensib mânâsında yerini bulduğunu görürüz. Bir başka değişle kadın isyana, aşın itaat-sizlikte ısrar etsin ki dayak ya da aşın olmadan dövmek meşruiyet kazansın. Tabi şimdi eşler arasında cereyan eden bu olaylar hiç de garip görünmüyor. (Yani seri nasslar dikkate alınmadığı için)Özellikle insanların tabiatlan göz önüne alındığında onların aynı olmadıklan, ayrı ayrı ortamlarda olayların yaşandığını düşünerek, dayağın da, dövmenin de belki özel bir vesile olduğu, edeplendirme ve uslandırma noktasında göze çarpar.

Hazin ve İbn Abbas edeplendirmek için kadının dövülmesindeki "darp" kelimesinin elem verici olmayacağını ve misvakla vb. olacağını tefsir etmiştir. Safi ise "(darb) dövme mubahı ir ancak terk efdaldir" demiştir. Bu hususta bir hadiste "Rasulullah kadını sopalarken (derneklerken) ve döverken yüzüne vurulmasını nehyetti." demiştir.

Bu husustaki hadisi nebevi de şuna işaret eder: "Kadınlar hakkında Allah'tan korkun. Zira siz onları emanet olarak aldınız. Onlara Allah'ın kelimesiyle ferçlerini helal ediniz. Onların sizin üzerinizde infak, giydirme gibi haklan vardır. Sizin de onların üzerinde sizin yatağınıza sizden başka kimseyi almama (zina etmeme), yaptıklarında da hafif dayakla edeplendirme hakkınız vardır."[162[162]]

Bu nasta dayağın eza verici olmaması tenbih edilirken, zina ve fahişelik olmadan, kocanın izni çerçevesinde ziyaretin olabileceğini de içine almıştır. Çünkü zina cezası Veda haccından sonra kararlaştırılmıştır. Rasulullah'ın zinayı kastetmesi mümkün olamaz, sonradan da zinanın cezası hafif dayak olarak tespit edilmiştir.

35- Eğer kankocanın aralarının açılmasından korkuyorsanız'[163[163]] erkeğin ailesinden ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur. Şüphesiz Allah her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olandır.

Ayetin ibaresi görüldüğü gibi açıktır. Ancak nüzul sebebi hakkında biz özel bir rivayete ulaşamadık. Görünen odur ki, kadının erkek tarafından idare edileceğini, erkeğin kavvame sıfatını ve şayet itaatsizlik olursa nasıl halledileceğini belirten, bir önceki ayetten sonra ya da beraber inmiş olabilir.

162[162] Bkz. Tac, c. 2 s. 143-144 Müslim ve Ebu Davud rivayet etmiştir.
163[163] İn Hıftüm (Korkarsanız) Yani tahmin ederseniz veya zannederseniz.

Muhatab olan müsl umanlara şayet kan-koca arasında anlaşmazlık olursa, kadından bir hakem ve erkek tarafından bir hakem getirilmek suretiyle, istedikleri zaman aralarının istedikleri zaman düzeltilmesini emrediyor. Eğer ıslaha uğraşırlarsa Allah aralarını düzelteceğini ve onları muvaffak edeceğini öğütlüyor. Ayetteki son bölümde araları düzeltme hususunda bir teşvik ve yöneltmeyi, ıslahı, daima düşünmeyi de ayetin telkin ve ima ettiğini düşünüyoruz. Bunu yaparken de yani ıslah ederken de kadının iradesine riayet edilmesi gerektiğini Kur'ani naslarda işledik. [164[164]]

Karı-Kocanin Arasının Düzeltilmesi

"Şayet aralarında (karı-koca) anlaşmazlıktan korkuyorsanız, kadının ehlinden bir hakem ve erkeğin ehlinden de bir hakem gönderiniz..."

Karı ve kocanın arasım düzeltmek ve eşlerin bu sayede evlilik bağlarının kopmasını önlemek için hakemler ikna edemeyip, aciz kaldıklarında karı-koca haklarının ne olacağı hususunda görüşler çeşitlidir. Yine kadının erkekten mal karşılığı boşanması hususunda, hakemlerin de aralarını ayırmaya hükmettikten sonra bunun karı-kocaya mı, yoksa hakemlere mi bağlı olduğu hakkında birden çok rivayet vardır[165[165]].

İbn Abbas'a buna benzer bir olay getirilmiş yani karı-kocanın ya da hakimlerin hükmünü tercih hakkında hakimlere şöyle demiştir. "Eğer ikiniz (kan ve koca tarafından hakimlere) bu iki çiftin ayrılmasına karar verirseniz aralarım ayırın. Şayet düzelmelerini ve yeniden başlamalarını dilerseniz ikisini birleştirin. Bunun üzerine kadın, 'Allah'ın kitabına razıyım bununla hüküm verin' adam da 'Ayrılmak mı? Hayır. Ancak hakimin hükmüne rıza gösteriyorum' dedi. Alimler bu konuda hakimlerle, hükümleri ancak karı-kocayı birleştirme yönünde olursa uygulanacağına ittifak etmişlerdir. Bunu da müfessirler nakletmişlerdir"[166[166]]. Ayrıca görüşlerden birisi de hakimler karı-kocayı ayırsa dahi hükümleri uygulanır demişlerdir.

Şimdi şu sonuç ortaya çıkıyor. Kan-kocanın arasının ayrılması görüşlerindeki çeşitlilikle birlikte, ancak aralarını bulma ve düzeltme umudu olmadığı zaman ayırmak gerekiyor. Çünkü ayetin konusu ve içeriği hep ıslah ve iyileştirmeye teşvik ediyor. Bu sayede karı-koca ilişkisi devam edecek ve ailelerin bağları kuvvetlenecektir.

Özellikle Bakara 229. ayet, karı-koca arasındaki birlikteliği engelleyecek kadar anlaşmazlık olduğu zaman, kadın ve erkeğin arasının düzeltilmesinin de imkansız duruma geldiğinde bu

---

[164[164]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/119-121.
[165[165]] Bkz. Taberi, ibn Kesir, Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

[166[166]] Adı geçen tefsir kitaplarına bkz.

ayet, kadının kocaya vereceği mal (hulg) karşılığında kocanın da ayrılmasına cevaz vermiştir ki, Nisa sûresi de bundan sonra gelmiş, kadının itaatsizliği durumunda ya da kadının kocasına vereceği fidye ile ayrılmanın şer'i esasları çizilmiştir.

Müfessirler, ayetten kaşıtın ve muhatabın Nebi (s) eşler ya da bu eşlerle ilgili alanlar olduğunu söylemişlerdir.[167[167]] Biz de, üç cihetten (hakimler, ehli zevce ve zevce, Nebi) muhatap olduğunu görüyoruz. Kaldı ki, bu üç unsurun da evlilik hayatında girişimleri olabilir. Müdahale edebilirler. Ayetin sigası mutlak (kayıtsız) bütün ortamlarda Nebi'nin naibi konumunda olan, veliyyü'1-emir ya da kadı gözetiminde tatbik olunması için ilahi telkindir.

Bu şekilde üzerinde durduğumuz ayet, geçmiş ayetin devam: konumunda bulunmakta -ki bir önceki ayette zaten evlilik bağlarını ve ilişkilerinin devamını telkin ediyordu.-Koca, karısı tarafından taşkınlık yapılırsa hususi tesbit edilmiş vesilelerle hareket edip, ihtimam gösterecek, şayet kan koca arasındaki anlaşmazlık hali kaçınılmaz boyutlara ulaşırsa hakemler ve müslümanlann işleriyle uğraşanların hemen girişim ve müdahaleleri gereklidir.

Ayetin sığasına bağlantılı olarak hükmün önce Nebiye sonra da veliyyül emre ve o-nun naibi konumundaki şahısa aktarılmasının istimbatı çıkarılabilir. Bu hususta Ali bin Ebu Talib'ten aktarılan rivayette; karı -koca çekişmelerini ve taşkınlıklarını önce veliyyül emre, sonra da onun naibine tedricen bildirilmesini emretmiş ve veriyyü'l-emirin ka-rı-koca arasındaki anlaşmazlığı işittiği zaman müdahale hakk vermiştir.

Hatta bundan da öte veliyyül emir için, karşılıklı kan-koca ilişkilerini tanzim edecek prensipler edinme -Kur'an ve hadis nasslarına uygunluk arzetmesi şartıyla- hakkı da vardır. Bu mevzuya işaret eden ayetler hakkında gerekli malumatı geçmiş münasebetlerle vermiştik.

Tefsirci Kasımi, muhaddis Hakim'e isnat ederek bu ayetin müslümanlardan bütün taifeler arasında uygulanacağını söylemiştir. Bu görüşü Hucurat süresindeki "Eğer sizden iki grup savaş ederse onların aralarını ıslah edin"(Hucurat 9) mânâsındaki ayet de desteklemektedir.[168[168]]

Kur'an'in Ailevi Halleri Açıklamasındaki Hikmet

Bu ayet çeşitli ailevi durumları içine alan uzun bir açıklamadır. Ayetlerinden bazıları arka arkaya inmiş ve bu şekilde konu ve içerikteki münasebetlerden dolayı yerine konmuş ihtimali olduğu gibi.

[167[167]]Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri ve Kasimi Tefsirleri.

[168[168]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/121-124.

Bazı ayetlerin de diğer ayetlerin ortamından farklı bir ortamda inmiş ve konudaki münasebetten dolayı mekanına koyulma ihtimali de olabilir. O halde bu bölüm ailesel halde ne kadar uzun açıklama yapmış ve teşri esaslarını tesis etmiştir. Sonuçta Kur'anî nassların bu durumlara geniş yer verdiği ortadadır. Bu konular daha önce geçen ayetlerde açıklandığı gibi, Bakara süresindeki 220-241. ayetlerde de uzunca zikri geçmiş ki bu konular kadının boşanmasını, mihri, kocasının ölmesi durumundaki halini, boşanmadan sonraki evlenme halini, emzirme konusunu vb. işlemiştir. Kur'an'da bu mevzuda inzal olan fasıllar sadece bu iki fasıl değildir. Ahzab sûresi ve Talak süresindeki tefsirler de bu kabildendir. Ayrıca Nur sûresinde birden fazla fasılla da bu mevzulara (kan-koca vb) yani hallere değinmiştir. Bütün bu mevzulann ayetlerde sabit olmasına bakılırsa görünen odur ki, ailevi hallerin baba, ana ve çocuklar nezdinde önemi vardır.

Başka bir deyişle bütün bireylerin aile olgusuyla direkt olarak ilişkileri vardır. Zira sosyal parçacılık ve taşkınlığın cürümlerin kaynağı olması, ailevi sorunlardan başlar. Bütün bu bozuk haller (ailenin sorunları), problemler, ailevi ızdıraba, sosyal ve iktisadi daralmaya vb. çeşitli çarpıklıklara yol açar, şayet sorun aileden hallolursa, bir sınır konulursa sosyal parçalanmanın da nedenleri bitmiş olacak, sükunet ve bireylerin birbirinden rızası, İslami toplum içerisinde yer bulacak huzur ve ferahın olduğu bir toplum olacaktır. [169[169]]

36- Allah'a ibadet edin ve ona hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya[170[170]]', uzak komşuya' [171[171]]yanımızdaki arkadaşa[172[172]], yolcu-ya[173[173]], ellerinizin altında bulunan (cariye, köle ve hizmetçi vb.)'a iyi davranın. Allah kendini beğenen, böbürlenen kimseleri sevmez.

37- Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden ve Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kafirler için alçaltıcı bir azap hazırladık.

38- Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarfedenleri Allah sevmez. Şeytan bir kimseye arkadaş olursa o ne kötü bir arkadaştır.

39- Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine verdiğinden O'nun yolundan harcasalardı ne olurdu sanki. Halbuki Allah onların durumunu hakkıyla bilicidir.

40- Şüphe yoktur ki, Allah zerre kadar haksızlık etmez. İyilik olursa onu katlar, (kat kat artırır)

[169[169]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/124-125.

[170[170]] el-Câri zi'l-kurba "Yakın akraba" kelimesinin, soy bakımından yakınlık olduğu söylenmiştir. Bir görüşe göre de din yakınlığı mânâsında olduğudur.

[171[171]] el-Cari'l-cünübi "Uzak komşu" tabirinin soy yönünden yabancıya işareti ya da dinen yabancı mânâsındadır denmiştir.

[172[172]] es-Sahıbü bi'l-cenbi "Yakın arkadaş" tabirinin şahsın başkasıyla arasındaki sohbet ve arkadaşlık mânâsında olduğu, ya da bazılarına göre adamın karısı anlamına geldiği söylenmiştir.

[173[173]] İbnü's-sebil Yolcu (İbnü sebil):Bu kelimede yabancı manasınadır.

kendisinden de büyük mükafat verir.

41- Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni onlara şahit olarak gönderdiğimiz zaman durumları nasıl olacak.

42- Küfür yoluna sapıp peygamberleri dinlemeyenler, o gün yerin dibine batırılmayı'[174[174]] temenni ederler ve Allah'tan hiçbir haberi gizleyemezler.

Allah'a Hiçbir Şeyi Ortak Koşmamak

"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet edin..." ayeti ve bundan sonra gelen beş ayet müslümamn başkasına karşı ya da müslüman olmayan başka topluluklara karşı konumu hakkındaki telkinlerden ibarettir.

Ayetteki hitap geçmiş ayetlerde olduğu gibi müslümanlara yöneliktir. Buna göre şu hükümleri içeriyor:

1- Müslümanlara, Allah'a ibadetlerinde hangi şekilde olursa olsun ortak koşmalannı herhangi bir hedefi onun ibadetine ortak etmeyerek O'na bir olarak ibadet etmelerini öğütlerken ana-babaya, akrabaya, ellerinin altında bulunan kölelere ve cariyelere, yetimlere, komşulara, yolculara miskinlere iyi davranmalarını ve iyi muamele etmelerini emretmektedir.

2- İnsanlara iyi davranmayıp, Allah'ın fazlından verdiği mallarını hayır yolunda harcamayarak fakirlere ve miskinlere vermekten gizleyen bunlarla da kalmayıp başkalarına da bunu tavsiye edip övünen mütekebbirlerin çirkin hallerini zemmederken, Allah'a imanın neticesi sonucu değil de, insanlara gösteriş mânâsında Allah'a ve ahiret gününe inanmadan mallarından veren gösterişçilerin de durumunun çirkinliğini dile getirirken, onlar şeytanın dostları, yalanlandır diyor. O halde kim şeytanın dostu olursa şeytanın ne kötü ve çirkin arkadaş olduğu zikrolunuyor.

3- Onların kendilerine isabet eden çirkin durumlarına soru üslubu ile ilgilerini çekerek mantıki ve akli yönden varlığı açık olan Allah'a inanıp onun yolunda infak etmelerini öğütlüyor.

Ayrıca Allah'a ve ahiret gününe inandıktan sonra, O'nun var olduğunu bu sayede itiraf etsinler ve bilsinler ki O, onların bütün hallerini ve amellerini bilendir.

4- Allah'ın kimseye zulmetmediğini, kimsenin hakkının zayi olmayacağı ve zerre miktarı da

---

[174[174]] Lev tüsevvî bihimü' l ar d Yerin dibine batırılmayı

temenni ederler, yani yer yanlıp içine girseler de sonra yer tekrar eski haline gelse onlar o şekilde kalsalar manasınadır.

olsa amelinin hesap edileceği, bu amel hayır ameli ise katından ikiyüze katlayacağı ve ona büyük bir ecir verileceği vurgulanıyor.

5- Rasulullah'a yöneltilen, her ümmetten bir şahit getirildiği zaman insanların halinin ne olacağı, sorusu insanların içinde bulundukları durum hakkında bir uyarı ve sakın-dırmayı ifade ediyor. Sonra da Rasulullah'ın bütün ümmetlere bir şahit olarak getirileceği anlatılıyor.

6- Kafirlerin ve Rasul'e uymayanların, yanlan yerlerin içinde kalıp Allah'ın önünde hesaba durmak istemediklerini, bu vahim durumlannı ve pişmanlıklarını arka arkaya sakındırarak anlatıyor. O gün öyle bir gün olacak ki, onlar Allah karşısında ızdıraba düşecekler, bildikleri hakikatları hiç gizleyemeyecek, özellikle Allah'tan başka varlıklara şirk koşarak ibadetlerini açığa vuracaklar, zira orada her şey şahitlik edecektir. Ayetin iniş sebebi ile ilgili herhangi bir münasebete rastlamadık. Ancak bu ayet geçmiş ayetlerle bağlantılıdır. Geçmiş ayet kan-koca ve kadınların aralarındaki hukuku ve vacibatı içermiş, böylece Kur'anî nüzulün hikmeti, bu ayetlerin ana-babaya, komşuya, akrabaya, arkadaşa, miskinlere, gariplere, yetimlere ve kölelere iyilik etmeyi emrederken, bundan uzaklaşıp büyükleneni, malını bu çizilen yolda infak etmeyip, insanlara da bunu telkin edenlerin çirkin hallerine değinmiştir ki, burada görülen aile ve aile dışı uygunluğu Kur'an böylece sağlamış ve tanzim etmiştir.

Ayetin mükemmel üslubu, diğer ayetleri konusu itibariyle toplayıcı niteliktedir. Yani diğer ayetlerde zikrolunan aynı konuların hepsini beraberce içine almıştır.

Bu ayette insanlara iyi davranma, bu iyiliğin toplumdaki çeşitli tabakalar arasında düzenin ve koordinenin sağlanarak, toplumdaki zayıflara hususi hisseler ve haklar, zenginlerin mallarından infak yoluyla ayrılmıştır. Şayet Allah'ın fazlı ile verdiği mallan ihtiyaç sahiplerinden gizlerlerse, onların ne çirkin bir fiil işlediklerine değinirken, bunu ancak mütekebbirlerin yapacağı belirtilmiş, infak ederken de ihlas unsurunu hiç unutmamalarını, nefis bir üslupla anlatmıştır. İnsanlara karşı infak edilirken onlann övgülerine mazhar olmak için değil, sırf Rabbının rızasını kazanmak için Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde de bulunan aynı mevzu bu ayette yer almıştır ki böylece ayet, diğer Kur'anî öğütlerle Allah rızası hususunda uyuşmaktadır. Biz bu konuları değişik münasebetlerle açıklamıştık.

Ben bu mevzularla alakalı Rasulullah'tan emir ve nehiy bildiren eserler (haberler)e rastladım. Bu hadislerin bazıları sahih müsnetlerde, bazıları da İmam Ahmed ya da başka yollarla rivayet olunmuştur. Hz. Aişe'den gelen bir rivayette Rasulullah şöyle dedi: "Cibril bana komşu hakkında o kadar vasiyet etti ki komşuyu komşuya mirasçı kılacağını zannettim"[175][175] dedi. Yine Hz. Aişe bir gün Rasulullah'a "Ya Rasulullah benim iki komşum var hangisine hediye edebilirim" dedi. O da "kapına en yakın olana" buyurdu."[176][176] Ayrıca

[175][175] Tac, c. 5 s. 14. İlkini dördü de, ikinciyi Buhari ve Ebu Davud, üçüncüyü Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.

[176][176] Tac, c. 5 s. 14. İlkini dördü de, ikinciyi Buhari ve Ebu Davud, üçüncüyü Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.

bu konuda Rasulullah "Cennete, komşusunun şerrinden emin olmayan kişi giremez." demiştir[177[177]].

İmam Ahmed'in tahric ettiği dördüncü hadis de şudur: "Bir kimse komşusu aç iken tok kalamaz (doyamaz)" buyurmuştur[178[178]]. Beşinci hadis "Bir adamın komşusunun halile-siyle (zevcesiyle) zina etmesi, başka on kadınla zina etmesinden daha kötüdür; bir adamın komşusunun evinden malını çalması, başkalarının on evinden mal çalmasından daha ağırdır."[179[179]]

Altıncı hadis; "Komşu üç çeşittir. Bir komşu vardır ki onun bir hakkı, bir komşunun iki hakkı, bir başka komşunun üç hakkı vardır. Komşu müşrikse onun komşuluk hakkı vardır, müslümansa komşuluk hakkı ve İslami hakkı vardır. Komşusu olup üç b?.vk; olansa hem müslüman, hem akraba, hem de komşudur. Onun İslamlık, komşuluk ve sı-lahi rahim hakkı vardır."[180[180]]

Yedinci hadiste Rasulullah şöyle dedi: "Kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa komşusuna eziyet etmesin."[181[181]]

Komşuluk hakkı hususunda bir hadis daha vardır: "Allah katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına ve komşularına iyi davranandır ve komşusuna hayırlı olandır"[182[182]]

Bu konuda, sılayi rahim ve akrabalık hakkında Ebu Hureyre şu hadisi rivayet etmiştir. "Kim Allah'ın rızkını genişletmesini ve ecelini de onun eseri olarak tehir etmesini istiyorsa sıla-ı rahme devam etsin(yapsın)."[183[183]] Yine Ebu Hureyre'den " Bir adam Rasu-lullah'a "Ya Rasulullah benim akrabalarım var, ben onlara sıla-ı rahimde bulunuyor, ziyaret ediyorum. Onlar yapmıyorlar, onlara iyilik ediyorum, bana kötülük ediyorlar, onlara yumuşak davranıyorum, bana cahilce kötülükle yaklaşıyorlar" dedi. Bunun üzerine Rasulullah "Şayet sen dediğin hal üzere isen Allah'tan bir yardımcı, onlara karşı bu hal üzere olduğun müddetçe sana yardımcı olacaktır" dedi.[184[184]]

Bu hadislerden hizmetçi ve köleye davranışla alakalı hükümler de aşağıda gelmektedir. Birinci hadis Ubade bin Samit'tendir. Rasulullah'ı köleler ve cariyeler hakkında şöyle derken

---

[177[177]] Tac, c. 5 s. 14. İlkini dördü de, ikinciyi Buhari ve Ebu Davud, üçüncüyü Buhari ve Müslim rivayet etmiştir.

[178[178]] Ayetler için İbn Kesir Tefsiri'ne bkz.

[179[179]] Ayetler için İbn Kesir Tefsiri'ne bkz.

[180[180]] Ayetler için İbn Kesir Tefsiri'ne bkz.

[181[181]] Hazin Tefsiri

[182[182]] Tac, c. 5, s. 9 ve 15. İlkini Tirmizi rivayet etti, ikincisini Buhari, Müslim ve Ebu Davud rivayet etmiştir.

[183[183]] Tac, c. 5, s. 9 ve 15. İlkini Tirmizi rivayet etti, ikincisini Buhari, Müslim ve Ebu Davud rivayet etmiştir.

[184[184]] Adı geçen kaynak s. 9

işitmiştir: "Onlara yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin".185[185] İkinci hadis Ebu Mesud'tandır: "Çocuğum (memlükünü)'u dövüyordum. Arkamdan bir ses işittim. Dediki: "Ey Ebu Mesud bil ki Allah onun üzerinde senden daha kadirdir." Bunun üzerine döndüm baktım ki Nebi idi. Dedim ki: "O Allah için hürdür ya Rasulal-lah." Sonra Rasulullah buyurdu: "Şayet yapmasaydın (hürleştirmeseydin) sana ateş isabet etmişti."186[186]Üçüncü hadis Ebu Hureyre'den, Rasulullah şöyle demiştir: "Kim bir memlüküne (kölesine) iftirada bulunur ve o da ondan beri olursa, Kıyamet gününde had cezasıyla cezalandırılır."187[187]

Dördüncü hadis; İbn Ömer'den rivayet olunmuştur. Dedi ki: "Bir adam Rasulullah'a gelerek şöyle dedi: "Ya Rasulullah, hizmetçi (köle)yi kaç defa affedeceğiz?" Üç defa tekrar etti, sonra Rasulullah sustu ve dedi ki: "Her gün yetmiş defa."

Beşinci hadis; Ebu Zerden Rasulullah şöyle dedi. "Size uyan (uyum sağlayan) kölenize yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin. Şayet uyum sağlamazsa onu satınız. Allah'ın yaratıklarına azap etmeyiniz."126

Altıncı hadis, Rafiğ'den Rasulullah şöyle dedi. "Sahip olduğuna (köleye) iyilik iyi hallerden, kötü ahlak da çirkin hallerdendir127.

Yedinci hadis, Cabir'den Rasulullah: "Üç şey kimde bulunursa Allah (c) onu korur. Zayıfa nfgat, ana-babaya şefkat, sahip olduğuna (köleye) iyilik."128

Sekizinci hadis, Abdullah İbn Ömer'den Rasulullah (s)'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur. "Kişiye, sahip olduğunun (köleye) yiyeceğini kesmesi günah olarak yeter."188[188]

Dokuzuncu hadis Ebu Zer'dendir. Rasulullah şöyle dedi "Hizmetçileriniz (köleler, cariyeler) sizin kardeşlerinizdir. Allah onları ellerinizin altına (hizmetçi) kılmıştır. Kimin eli altında kardeşi (kölesi vb) bulunursa giydiğinden giydirsin, yediğinden yedirsin. Onları güç yetiremeyeceği işlerle mükellef tutmasın. Şayet mükellef kılarsanız, onlara yardım ediniz."189[189]

Onuncu hadis, Rasulullah ölümcül hastalık halindeyken şunları söylemiştir. "Namaz! namaz! ellerinizin altında bulunanlar! Bunu, lisanı durgunlaşıncaya kadar tekrar etti."190[190]

Onbirinci hadis, Ebu Hureyre'den. Rasulullah şöyle dedi: "Köleler ve cariyelerin haklan yiyecekleri ve giyecekleridir ve ancak güç yetirdikleri işlerle sorumlu tutulmalarıdır."191[191]

185[185] Adı geçen kaynak s. 10-12

186[186] Adı geçen kaynak s. 10-12

187[187] Adı geçen kaynak s. 10-12

188[188] İbn Kesir Tefsiri
189[189] İbn Kesir Tefsiri
190[190] İbn Kesir Tefsiri
191[191] İbn Kesir Tefsiri

Bu hadislerden büyüklenmek hakkında da aşağıdaki rivayetler sabittir. Tirmizi ve Müslim'de Rasulullah "Cehenneme kalbinde hardal tanesi kadar iman olan girmeyecektir; cennete de kalbinde hardal tanesi kadar kibir olan giremez."[192[192]] demiştir.

İkinci hadis, Tirmizi'den "Adam nefsini (kötülüğe) götürmekte devam eder ki sonunda cebbar (büyüklenenlerden) yazılır."[193[193]]

Üçüncü hadis, Tirmizi'den "Mütekebbirler, Kıyamet gününde, adamların suretinde küçük karınca kadar her tarafından aşağılık hali (rezalet) onu kuşatmış bir halde haşro-lunur."[194[194]]

Cimrilik hakkında ki hadislerde şunlardır. Birinci hadisi Tirmizi Ebubekir (r)'den rivayet etmiştir: "Aldatıcı, cimri ve başa kakan cennete giremez."[195[195]] Ebu Sair'den Tirmi-zi'nin rivayeti de şöyledir. "İki haslet mü'minde toplanmaz, cimrilik ve kötü ahlak"[196[196]]. Bu konuyu kardeşi karşısında Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadisle bitiriyoruz. Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Birbirinize hasetlenmeyin, birbirinize buğz etmeyin, bazılarınız bazılarınızın üstüne tekrar satış yapmasın, Allah'ın kardeş kulları olunuz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulüm etmez, onu alçaltıp küçük düşürmez, -göğsüne (kalbi) işaret ederek- takva buradadır." diye üç defa tekrarladı. Müslümana şer olarak kardeşini hakir görmesi yeter. Müslümanın müslümana malı, kanı, ırzı haramdır."[197[197]]

Son olarak Nebevi telkinlerin, tabakası vasıfları ne olursa olsun bütün mü'minler arasındaki kardeşlik esasını dile getiren, insanlar arasındaki düzeni, muamelelerini onların gidişatını, din farkı gözetmeksizin düzenleyen Kur'anî hükümlerle uyuştuğunu, ör-tüştüğünü görmek mümkündür. Abdullah'dan rivayet olunmuştur ki; Rasulullah O'na "Bana (Kur'an) oku" buyurdu. Bende dedim ki "Ben mi okuyayım (Kur'an) sana indi-nldi." dedim. Sonra "Ben başkasını dinlemeyi seviyorum" dedi. Bunun üzerine O'na Nisa sûresini okudum ve ne zaman ki "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacaktır" (Nisa, 41). ayetine varınca "dur" dedi. Bir de baktım ki gözleri dolmuştu."[198[198]]. Bu hadis Rasulullah'ın mesuliyet ve mühimmatında ne kadar şuurlu olduğunu ortaya koyuyor. Bunda Nisa sûresinin Rasulullah'ın hayatını tanzim ettiği ve tam olarak O'nun şahsiyetini ortaya koyduğu yönünde bir işaret bulmak mümkündür. [199[199]]

[192[192]] Tac, c. 5, s. 29-30
[193[193]] Tac, c. 5, s. 29-30
[194[194]] Tac, c. 5, s. 29-30
[195[195]] Tac, c. 5, s. 38

[196[196]] Tac, c. 5, s. 38

[197[197]] Bkz. Tac. c. 5, s. 35
[198[198]] Bkz. Tac. c. 5 s. 38

[199[199]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/129-133.

43- Ey iman edenler siz sarhoş iken ne söylediğinizi bi I inceye kadar, cünüp iken de (yolcu olan müstesna) gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur ve bir yolculuk üzerinde bulunursanız, yahut biriniz ayak yo-lundan[200[200]] gelirse, yahut da kadınlara dokunursa bir su bu-lamamışsanız o zaman temiz[201[201]] bir toprakla'[202[202]]' teyemmüm edin'[203[203]]. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.

a- Sarhoşken namazdan men olunmaları; çünkü sarhoş ne dediğini ne yaptığını bilemez.

b- Başka bir nehiy de; cünüp olduklarında, namaza temizleninceye kadar yaklaşmamalarıdır. Bununla beraber yolcuya da ruhsat verilmiştir.

c- Mü'minlere, hacetlerini gördüklerinde, kadınlarla münasebetlerinde (dokunduklarında) yıkanmaları ve abdest almaları; şayet hasta iseler ya da sefer halinde aramalarına rağmen su bulamadıklarında, temiz bir toprak bulup, ellerinin ve kollarının belirli kısım-lanyla yüzlerini meshetmelerinin yıkanma yerine kâfi geleceği belirtilmektedir. Allah onlardan bunu kabul eder, O herşeye güç yetirendir ve affedicidir. [204[204]]

Sarhoşken Namaza Yaklaşmanın Haram Oluşu Ve Abdestle İlgili Bazı Hükümler

Birinci kısmın konusunda Ali bin Ebu Talib, Abdurrahman bin Avf'dan şunu rivayet etmiştir. "Abdurrahman bin Avf bizi davet etti, bizim için yemek hazırladı ve bize içki içirdi. Şarap bizi sarhoş etti. Bu sırada namaz vakti girdi. Beni namazda imamet için takdim ettiler. Ben de namazda, "Ey kafirler sizin ibadet ettiklerinize ibadet ederim" (A'budü ma ta'büdun) mânâsında Kafinin süresindeki ayeti okudum".

Biz ayetteki iki kısmın bir ayet niteliğinde olduğunu görüyoruz. Yani aralarında bir bağ olduğunu ve mevzusu olan namaz hususunda da aynı olduğunu düşünüyoruz. Ayetin başından buraya kadar cenabet halinde, mescide girmeme, hastalık halinde teyemmüme ruhsat verilmesi ve yine cenabet halinde namazdan nehyetme gibi konularla rivayet edilenler arasında bir alaka yoktur. O halde bu iki durum bizi, ayetin bir kerede inip birden fazla mevzuları içerdiği görüşünü seçmemize sürüklüyor. Bununla beraber ayetin

---

[200[200]] el-Gait "İnsanların teberrüz (büyük abdest) ve tebevvül (küçük abdest bozma) gibi ihtiyaçların giderilmesi için gittikleri alçak yer anlamındadır".

[201[201]] Tayyib Temiz anlamındadır.

[202[202]] Said Mutlak anlamda toprak ya da taş anlamındadır.

[203[203]] Teyemmemü Teyemmümün lügat mânâsı uğraşmak, içtihat edip, çaba sarfetmek ya da seçiniz, araştırınız demektir.

[204[204]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/134.

nüzulündeki münasebetler tabi olarak sahih olabilir. Ayetin nüzulünü olmuş olaylar olarak teşkil edebilir. Bu münasebetler de mevzuları tamamlar mahiyette olması içindir.

Ayet bir fasıldan sonra yeni ve tam bir konudur. Bu tür teşrii ayetler Kur'an'ın Medeni sûrelerinde pek nadir görülür. Bununla alakalı misaller Bakara sûresinde geçmişti. Bu ayetle geçmiş ayetler arasında, teşri bölümleri olması yönünden bir münasebet vardır. Geçmiş ayetlerden ve bölümlerden sonra inmiş ve mevzusuna göre yerine tertip olunmuş olması ihtimali olduğu gibi, başka bir münasebetle inmiş ve mevzu itibariyle bir ilgi olmadığı açısından geçmiş ayetlerden sonra vazolunmuştur.

Sarhoşluk halinde namazdan nehyetme birinci, şarabı şer'i nas ile yasaklama da ikinci teşri adımını teşkil etmektedir. Bu husustaki birinci adım 219. ayette şarabın günahının faydasından daha büyük olması zikrolunarak belirtilmiştir.

Mekki nüzulde Kur'an, dünyadaki şarabın zararlarının kesin yönlerine birden fazla yerde değinmiş, buna mukabil ahiret şarabının bu arazlardan tamamen uzak olduğunu da vasfetmiştir. Şarabı yasaklama konusundaki bu ikinci şer'i adım önceki gibi katiyyet bildirmemekte ancak, şaraptan doğan sarhoşluk halinde namaza yaklaşmamalarını telkin eden bir üslup kullanmaktadır. Şarabın kesin haram oluşunu Kur'an, kumar, fal oyunları ve putlar ile beraber zikretmiş bu ayetten sonra da haram olduğu Maide sûresinde bildirilmiştir. Bu yasaklamada, şer'i üsluplardaki kademeyi ve tederrücün görünümünü izlemek mümkün. Şarabı her yönde satma, faydalanma ve iktisadi yönden yararlanmayı da içine alarak tederrüc esasına göre haram kılınmıştır. Dikkat edilirse, şarabın zikrinin geçtiği geçmiş ayetlerde abdest mevzuu dile getirilmemiş, ancak Maide sûresinde nüzul tertibinde zikrolunmuştur ki, abdestin Mekke zamanından bu yana müteva-tir olarak namazın erkanından olduğu da bilinmektedir. İmam Malik, Muvatta'da Zeyd İbn Haris'den rivayetle "Rasulullah'a Cibril'in ilk önce gelip öğrettiği (vahyettiği) ab-desttir."[205[205]] hadisini zikreder. İbn Hişam da İbn İshak'tan, o da bazı ehli ilimden bazı ziyadeler rivayet etmiştir[206[206]]. Buna göre "Cibril abdest almış, sonra kalkıp namaz kılmış akabinde de Rasulullah (s) namaz kılmıştır." O halde abdest Mekki bir teşri'dir diyebiliriz. Burada abdest, toprakla meshetmeye bedel olarak ruhsat verilmiş ve bu hususta teyemmümün başlıca gereklerinin (vaciplerin) abdestin yerine geçtiği itibariyle zikretmekle yetinilmiştir.

Bu sözü yani teyemmümü cenabetle de zikretmek mümkündür. Zira bu hususta Übey İbn Kağu şöyle demiştir. "Anccflc su yüzünden, yani meninin çıkması sebebiyle gusül lazım gelir" diye verilen fetva bir ruhsattır ki, Peygamber İslam'ın ilk günlerinde kolaylık olsun diye böyle demiştir. Fakat sonra cima neticesinde inzal vaki olsun olmasın gusül abdesti almayı

[205[205]] Bkz. Siret-i ibn Hişam c. 1, s. 245 dipnotu. (Saka, Ebyâri ve Şâbi kontrolünde ikinci basım).

[206[206]] Bkz. Aynı bölüm, s. 244.

emretti."[207[207]] Hadisten ve şerhlerden istifadeye göre Rasulullah (s) suyun (meninin) inzalinden sonra cima yapma suretiyle guslü emrederken, sonra "ilk sünnetle karşılaşırsa" tabiriyle ifade ettiği yani inzal olmadan da erkek kadına yaklaşırsa yine emir buyurmuştur. O halde meninin inzalinden sonra Rasulullah'in guslü emretmesi Mekki bir teşri yani nebevi bir teşri olmuş oluyor. Zaten ayetin nüzulüyle de Kur'anî teşri olmuş oldu. Cenabet açıkça bilindiği gibi inzalle olur. Bu inzal ya cima ile ya da uyanıkken şehvetin artmasıyla cima olmadan vaki olduğu gibi, ihtilamla da vuku bulur. Rasulullah'tan gelen eserlerde, O'nun olunması halinde guslü emrettiği görülmektedir. Bu hususta Bu-hari ve Ebu Davud'un Ümmü Seleme'den rivayet ettiği hadis şöyledir: "Ümmü Siileym (Enes bin Malik'in validesi) Peygamber'e geldi ve dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü, Allah hakkı açıklamaktan sakınmaz, ihtilam olması yüzünden kadının abdest alması gerekir mi?" Rasulullah: "Evet, uyandıktan sonra menisini görürse" dedi[208[208]]. Ayrıca Ebu Davud ve Tirmizi Aişe'den şöyle demiştir: "Peygamber'e ıslaklık görüp de ihtilam olduğunu hatırlamayan kimse hakkında sordular. O da: "Gusül abdesti alması gerekir" buyurdu. İhtilamı hatırlayıp ıslaklık görmeyen kimse hakkında soruldu. "Hayır gusletmesi lazım gelmez" buyurdu. Bunun üzerine Ümmü Süleym "Islaklık gören kadın gusül abdesti almalı mıdır" diye sorunca Peygamber "Evet almalıdır; çünkü kadınlar şüphesiz erkeklere benzerler"[209[209]] buyurdu.

O halde açık olan bir mevzu da, meninin uyanıklık halinde tahrik etme ile inzal olması da buna kıyas edilebilir.

Biz ihtilamın arkasından gusledilmesi ile ilgili hükmün Mekki ya da Medeni teşri olduğuna işaret eden bir söze rastlamadık. Ancak Übey'in "su yüzünden su; yani gusül" mânâsındaki hadisine istinaden bu hükmün Mekki olduğu kanaatini seçiyoruz. O halde bu hüküm cimayı, ihtilamı ve uyanıklık halindeki tahrikle inzal oluşu da içine alır. Allah en iyi bilendir.

Abdestin ve gusülün hikmetinin uzun bir şerhe gerek duymadığı açıktır. Görünen uzuvların günde birden fazla yıkanmasında sağlık açısından faydaları olduğu görülmüştür. Cinsi yaklaşım ise insanın her şeyden bir lahza uzak olduğu bir andır ki yıkanma bu heyecanı ve durgunluğu giderip, nefse sükûnet ve cisme hareketlilik kazandırır.

Aynı şekilde cismin sırf temizlenmesi manasınadır da, o halde vücudun temizlenmesinde de keşfedilen büyük faydalanyla olduğu malumumuzdur. Belki abdestin ve gusülün vacip olmasına bağlı olarak bu arada müslümanların ilzamına da işaret ettiği ihmal ve geri kalmadan gereklidir manasınadır. Hatta "Allah size zorluk yüklemek (zorlaştırmak) değil sizi temizlemek istiyor" mânâsındaki ayetten de hareketle gusülün ve abdestin vucubiyeti anlaşılıyor. Buna son olarak şunu eklemek mümkündür. Yıkanma ve ab-destte namazda

---

[207[207]] Tac,c.1,s.97.

[208[208]] Tac,c.1,s.97.

[209[209]] Tac, c. 1, s. 97-98

Rabbin huzuruna durmak için hazırlık (kutlanma) mânâsı var sanki. Zira temiz olarak Rabbin huzuruna duruş mü'minin imanına ve nefsini bütün zerreleriyle ona teslim etmesiyle uyuşuyor.

"Teyemmüm" ifadesi araştırın mânâsını lügat itibariyle ihtiva ederken, bu kelimeden ıstılahi olarakta temiz toprak da sudan bedel olarak büyük-küçük hadesin izalesi için, suyun bulunmadığı zamanda, seferde ve hastalık halinde meshetmektir" diye mânâsını bulmuştur.

O halde teyemmümdeki hikmet namazın vakitlerinin ve namaz yerlerinin ne kadar önemli olduğudur. Yani bu üç unsurun ta'zimi anlamındadır. Müslümana namaz beş defa tekrar edilmek suretiyle farzdır. Namaz İslam'ın rükunlanndan birisidir. Vakitlerinde eda etmek vaciptir (farzdır).

O halde madem ki namaz Rabbin huzurunda korkarak durmayı beş vakitte ifade ediyorsa, su bulunması özürlü hale geldiğinde mü'min o kutlu ibadetini taviz vermeden vakitlerinde, işaret olması bakımından temiz toprakla meshedecek, böylece herhangi bir hal onu ibadet üzerine olmaktan alıkoymayacaktır. Ayetin nassından teyemmüm hade-sü'l ekber (büyük pislik) diye tabir olunan gusülden (cenabet halinde, cimayla olan meninin inzalinde, erkek ve kadının cima olmadan meninin inzalinde) niyabeten kâfi geldiği de açıktır. Aynca ihtilam halinde meninin inzali ile de gusül gerektiğinde su özürlü halde olursa (şartlar tehakkuk ettiğinde) teyemmüm gusülün yerine geçer, kâfi gelir. Aynı şekilde teyemmüm, abdestin iki yoldan birisiyle bozulmasıyla (küçük ve büyük hacetiyle) bevletmekle, yel çıkmasıyla da abdestin bozulması halinde niyabeten kâfidir[210[210]]. Bu da hadesi asğar diye tabir olunmuştur. Teyemmümün keyfiyetine gelince Ra-sulullah, Buhari, Müslim, İbn Mace, Ebu Davud ve Nesai'nin rivayet ettiğine göre O ellerini temiz toprağa vurmuş ve üfledikten sonra yüzünü ve kollarını meshetmiştir[211[211]]. Cabir'den gelen bir başka hadiste de şöyle denilmektedir: "Rasulullah ellerini toprak üzerine vurur, yüzünü elleriyle mesheder sonra tekrar vurur el parmaklarını ayırır ve dirseklere kadar mesheder"[212[212]]

Bu mevzuda Rasulullah'tan rivayet edilen üçüncü hadis de şudur: "O bir duvara doğru yöneldi ve duvara ellerini vurdu, sonra iki eliyle yüzünü meshetti. Daha sonra bir darb daha yapıp kollarını meshetti."[213[213]]

Bir başka hadiste de mü'min su bulamayıp da teyemmümle namaz kıldıktan sonra su

---

[210[210]] Bu konuda Ebu Hureyre'den rivayet vardır. Hades nedir diye sorulunca "yellenmek" demiştir. Yine başka bir hadiste bir adam Peygamberimiz (s-'e namazda şüphelendiğini şikayet edince Rasulullah, "ses veya koku

duymadıkça namazı bırakma" buyurmuştur. Bkz. Tac, c. 1 s. 85

[211[211]] Tac, c. 1, s. 114-116

[212[212]] Ayetin tefsiri Hazin'de mevcuttur.

Ayetin tefsiri Hazin'de mevcuttur.

[213[213]] Tac, c. 1,s. 114-116

bulmaları halinde namazı yenileyip yenilememe hakkında muhayyer bırakılmışlardır. Bu hususta, Ebu Davud ve Nesai'den rivayet olunmuştur ki, "İki adam sefere çıktılar ve namaz vakti girdi. Yanlarında da su yoktu. Sonra teyemmüm edip namazlarını eda ettiler ve daha sonra su buldular. İki yolcudan birisi abdest alıp namazını iade etti, diğeri iade etmedi. İkisi de daha sonra Rasulullah'ın yanına geldiler. Rasulullah'a olup biteni zikrettiler. O da namazı kılmayana (iade etmeyene) "sünneti işledin" (isabet ettin) dedi. Namazını iade edene ise "Sana ecir iki keredir" dedi[214[214]].Ali bin Ebu Talib ve İbn Abbas'tan rivayette de "Namazın teyemmümle ancak farzlarda caiz olduğu, bununla beraber sadece bir vakit kılınacağı rivayet olunmuştur. Yani her vakit farz namazı için mükellefin tekrar teyemmüm etmesi lazımdır" diye nakil olmuştur.

Bu mevzuda tabiinden rivayet olunan ise mükellefin teyemmüm etmesi halin,de aynen abdest gibi olduğu, onunla teyemmümü abdesti bozan şeylerle bozulmadığı müddetçe birden fazla namaz kılabileceğidir. Bu mesele ulema arasında ihtilaf sebebi olmuştur. Bazıları birinci (Ali bin Ebi Talib ve İbn Abbas) görüşü benimsemiş almışlardır. Bazıları da ikinci görüşü arka arkaya iki salatı mektübe (farz namazı) istediği kadar da nafile namazı kılabileceği şeklindeki kayıtla almışlardır[215[215]].

Bazı fıkıh imamları ve müfessirler ise, suyun bulunması ancak aşırı çaba sonucu mümkün ise ve kullanımının özürlü olması da, suyun yokluğu mesabesindedir görüşündedirler. Ve devamla bir yerde kuyu olup o kuyudan mükellefin su çıkarmak için aleti yoksa, ya da kuyunun yanında düşman, yırtıcı hayvan gibi tehlikeler varsa, mü'min için teyemmüm etmesi caizdir[216[216]]. Bu hususta ki söz ise zahirdir.

Amr bin As'tan rivayet olunmuştur. Dedi ki: "Soğuk bir gecede Zate'slesil Gazvesi'nde ihtilam oldum, soğuktan ölmeyeyim diye yıkanmaktan korktuğum için teyemmüm ettim. Sonra imam olarak arkadaşlarıma, sabah namazını kıldırdım. Bunun üzerine hadiseyi Peygamber (s)'e anlattıklarında şöyle buyurdu. "Ey Amr cünüp olduğun halde arkadaşlarına nasıl namaz kıldırdın? Yıkanmama sebebini (bana mani olan sebebi) kendisine anlattım ve Allah Teala'nın "Ve kendinizi öldürmeyiniz şüphesiz, Allah size karşı merhametlidir" dediğini işittim de bunun için öyle yaptım deyince Rasulullah (s) güldü ve bir şey söylemedi."[217[217]]

Yine Cabir'den rivayetle şöyle dedi: "Arkadaşlarımla sefere çıkmıştık. Arkamızdan birinin başına taş isabet etti ve başını yaraladı. Sonra aynı şahıs uykuda ihtilam olduğu için arkadaşlarına "Benim teyemmüm etmem için ruhsat var mı" diye sordu. Arkadaşları "Hayır su bulundukça sana ruhsat yok, hem senin suyu kullanmaya gücün yetiyor" dediler. Bunun

---

[214[214]] Tac, c. 1,s. 114-116

[215[215]] Bkz. Ayetin tefsiri için Hazin, ibn Kesir ve Kasimi

[216[216]] Bkz. Ayetin tefsiri için Hazin, ibn Kesir ve Kasimi

[217[217]] Tac, c. 1, s. 113-114, ilk hadisi Ebu Davud ve Buhari, ikincisini Ebu Davud rivayet etmiştir.

üzerine adam gusül abdesti aldı ve (açılmış olan yaraya su değmesiyle) öldü. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde olayı anlattılar. Bunun üzerine Rasulullah (s) "Adamı öldürmüşler, Allah da onları öldürsün" buyurdu ve biliniyorlarsa sorsalardı ya; cehlin ilacı sorudur, ona teyemmüm etmek kâfi gelirdi. Yarasına bir bez parçası koyar, üzerine mesheder ve vücudunun öteki kısımlarını yıkardı" dedi[218[218]].

Kısaca ayetin metnine ve rivayet olunan iki hadise itibarla müslüman zararı ölçüsünde suyu az kullanacak, abdest alacak ya da gusül edecek, yani yarası varsa zarar vermeyecek şekilde kullanacaktır. Eğer zan gelip de suyu kullandığı zaman tehlike ya da açıkça zarar görecekse, onun için teyemmüm etmesi caizdir. Ya da yara üzerine bez koyarak bezin üstüne meshetmekle yetinmesi caizdir.

Ayette geçen "me'ulamese" (kadına dokunma) mânâsında ihtilaf vardır. Bazıları mülamese kelimesinin cimadan kinaye olduğunu iddia ederlerken bazıları da, erkeğin kadının hangi cüzündeki et parçasına (buna fere de dahil) dokunursa abdesti bozulur" demişler. Bu görüşe muhalefet edenler de (bazıları) bu şekilde abdest bozulmaz diyerek muhalefet etmişlerdir[219[219]].

Kur'an Bakara 236-237., Ahzab 49. ayetlerde "mes" (dokunma) anlamında "vafı" cimadan kinaye olarak kullanmıştır. O halde "mes" kelimesinin "mülamese" kelimesiyle eşit olduğu hatta bu mevzumuzda "mülamese" (dokunma) kelimesinin cima mânâsında olduğunu söylememiz doğru olur. Allah en iyi bilendir.

"Cünüp halinde namaza yaklaşmayın, ancak yıkanırsanız..." mânâsındaki ayetin tevilinde görüşler çeşitlidir[220[220]]. Bu hususta bazıları "Namaza cünüp iken yaklaşmayın, ancak misafir (seferde) olup da su bulamazsanız, susuz namazınızı kılınız" mânâsındadır demişler, bazıları da "Namazın mekanı olan mescide cünüp olarak yaklaşmayın, ancak yolu aşmış (seferde) iseniz o müstesna" mânâsında olduğunu nakletmişlerdir. Müfessir-ler ikinci mânâ hakkında teyit ederek şunu söylemişler: Rasulullah'ın ashabından bazısının ve muhacirlerin evleri Rasulullah'ın mescidinin karşısında idi ve buradan pazara ulaşmak için mecbur kalıyorlardı. Bu arada cünüp halinde olurlarsa onlara (teyemmüm için) ruhsat verilmiştir"

Tirmizi, Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah şöyle buyuruyor: "Gerek arkadaşlığı gerek malı ile Ebubekir kendisine en çok minnettar olduğum kimsedir. Allah'tan (Rabbimden) başka dost (halil) edinseydim Ebu Bekr'i edinirdim. Fakat İslam kardeşliği her şeyden üstündür. Mescidde Ebubekir'in kapısından başka kapanmamış kapı kalmayacaktır." [221[221]] Ve yine bu hususta sadece Ali bin Ebu Talib'in kapısı haricindeki

---

[218[218]] Tac, c. 1, s. 113-114, ilk hadisi Ebu Davud ve Buhari, ikincisini Ebu Davud rivayet etmiştir.

[219[219]] Bkz. Ayetin tefsiri için Hazin, ibn Kesir ve Kasimi ve Tac, c. 1, s. 85-86

[220[220]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir ve Tabresi tefsirleri.

[221[221]] Tac, c. 3, s. 273

kapıların kapanması ile alakalı emir bildiren hadisler de vardır.

Bunlardan birisi "Rasulullah Hz. Ali'ye "Ey Ali cünüp olduğun halde mescide yürümek benden ve senden başkasına helal olmaz[222][222]." Bu hadislerde "Camiuz zaid'de bazı ravilerin siga, bazılarının da zayıf olduğu haber verilmiş. Hatta bazılarının meçhul ve hadislerinde mürsel olduğunun haberi verilmiştir.

Bütün bu hadislerin mânâsı ne olursa olsun Kur'anî ibaresi iki mânâdadır. Biz ikinci mânâyı seçiyoruz. Kesin bir bilgiye göre Rasulullah'ın evleri mescidin yakınında olup orada oturanlar için, dışarı çıkmak istediklerinde mescitten başka kullanacakları kapı yoktu. Dışarıdan gelenlere de mescidden başka giriş yoktur. Aynı zamanda mescid Rasulullah'ın dışarıdan onu ziyarete gelip de, O'nu görmek isteyenlerin namaz vakitleri dışında O'nu görebilmek için oturdukları yerdir. Dışarıdan O'nu görmek için gelenlere, eğer cenabet halinde iseler geçmeleri, için ruhsat verilmiştir ki, bu kolaylaştırma Kur'anî nüzulün bir hikmeti ve siret-i nebeviyyenin özelliklerindendir. [223][223]

44- Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görüyor musun? Sapıklığı satın alıyorlar da sizin de yoldan çıkmanızı istiyorlar.

45- Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kafidir.

46- Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak "işittik ve karşı geldik" "dinle dinlemez olası[224][224]' "raina"[225][225] derler. "Eğer onlar işittik, itaat ettik dinle ve bizi gözet" deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı. Fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lanetlemiştir. Artık pek az inanırlar."

47- "Ey kitap ehli, biz birtakım yüzler silip dümdüz ederek arkalarına çevirmeden, yahut onları cumartesi adamları gibi lanetlemeden önce (davranarak) size gelenleri doğrulamak üzere indirdiğimize (Kitab'a) iman edin; Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir."

48- "Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz, bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur.

49- Kendilerini temize çıkaranları gördün mü? Hayır, Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç

---

[222][222] 8. bölüm s. 114-115

[223][223] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/134-140.

[224][224] Isma'gayremüsna' Bu kelime hiciv mânâsındadır. İşit-tilen bir şeyi işitmemiş gibi davranmak anlamı taşır. Bazıları, bu kelimenin işitmekle beraber icabet etmeme manasınadır demişlerdir.

[225][225] Raina leyyen bielsinetihim Bu kelime Bakara sûresinde 104. ayette geçmiş, onlar bu kelimeyi dillerine doluyorlar bu vesile ile Rasulullah'a istihza ediyorlardı. "Raunet" mânâsına kullanıyorlar ki mânâsı-da ahmaklıktır.

kimse kıl kadar haksızlık görmez[226[226]].

50- Bak nasıl da Allah üzerine yalan uyduruyorlar; apaçık bir günah olarak bu (onlara) yeter!

51- Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi; putlara ve batıl (tanrılar)a[227[227]] iman ediyorlar, sonra da kafirler için "Bunlar Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar.

52- Bunlar, Allah'ın lanetlediği kimselerdir. Allah'ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lanetli) kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın.

53- Yoksa onların mülkten bir nasipleri mi var? Öyle olsaydı insanlara çekirdek filizi[228[228]] (kadar bir şey) bile vermezlerdi.

54- Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeylerden insanlara hased mi ediyorlar. Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik.

55- Onlardan bir kısmı İbrahim'e inandı kimi de onlardan yüz çevirdi; (onlara) çılgın alevli cehennem yeter.

56- Şüphesiz ayetlerimizi inkar edenleri yakında bir ateşe sokacağız. Onların derileri pişip acı duymayacak hale geldikçe, derilerini başka derilerle değiştiririz ki acı duysunlar; Allah daima üstün ve hakimdir.

57- İnanıp iyi işler yapanları da içinde ebediyyen kalmak üzere girecekleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada da onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu/tatlı bir gölgeye koyarız.

Yahudilerin Sapkınlığı

"Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyorlar, sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar..."

Ayetlerin ibareleri açıktır. Bu ayetlerde yahudilerden gelecek tehditlere, provakas-yonlara, isyanlara, küfre ve onlardan çıkacak çeşitli entrikalara tekrar tekrar işaretler vardır. Bu davranışların onlardan sadır olması itibariyle korkunç bir hamle ve onların kerih tabiatlarını deşifre etme bağlamında çeşitli üsluplar, tembihler vardır. Onların bu yönlerini anlatırken

---

[226[226]] La yuzlemune fertle Bir kimse kıl kadar haksızlık görmez" mealindeki ayet, haklarından, ecirlerinden iplik teli

kadar bir şey eksilmez manasınadır. Bu ibare azlık ve delaletin temsili içindir.

[227[227]] el-Cibti ve't-Tağuti "Onlar putlara ve batıl (ilahlar)a iman ediyorlar" mealindeki ayet, onların putlar ve şerik (ortaklar) edindiği anlamındadır.

[228[228]] Nakira Çekirdeğin en ince kabuğu (filiz), ya da zayıf da olsa en "az şey" mânâsına gelmektedir.

yine ayrı bir üslupla, imanda onlarla bulunanları doğrulayan Mu-hammed'in risaletini tasdiğe ve artık ihlas, sulh yolunda yürümelerine çağrı vardır. Onlardan "ehli sebf'e Allah gazabını hatırlatarak, doğru yolu seçip, Rabbin davasına icabet etmezlerse onlara da benzer bir gazabın ve ahirette korkunç daimi ateşin olduğunu hatırlatmıştır.

Bu hükümler (bizce) yeni bir fasıldır, geçmiş bölümlerle bir bağlantısı yoktur. Müfessirlerden nüzul münasebeti ile alakalı birden fazla rivayet naklolunmuştur.[229[229]] Bazıları ilk üç ayetin, yahudilerin dini alaya alarak bazı kelimeleri dillerine dolamaları, hitap şekillerinde ve bazı kelimelerde Rasulullah'ı "madem ki nebidir mânâsını bilsin" iddiasıyla alaya almaları sonucu nazil olduğunu söylemişlerdir. Dördüncü ayetin ise, Yahudi ruhbanlarını Beni Kaynuka yahudilerini ve onların babalarını imana davet niteliğinde nazil olduğunu söylemişlerdir.

Beşinci ayet ise Habeşli Vahşi (Hz. Hamza'yı şehit eden)'nin arkadaşlarının "Allah'ın rahmeti madem ki günahları için geniştir" diyerek O'nu Rasulullah'a tabi kılmak isteme/eri hakkında nazil olmuştur.

Bir başka rivayet ise müslümanlardan bir adamın Rasulullah'a: "Ey nefislerine zulmeden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. O şüphesiz bütün günahları bağışlayıcıdır" ayetin münasebetiyle nazil olmuştur, demişlerdir.

Altıncı ve yedinci ayetlerin nüzul sebebi olarak şu ileri sürülmüştür: Yahudilerin Ra-sulullah'a çocuklarını getirip "Bunlara günah var mı?" derler. Bunun üzerine Rasulullah "Hayır" der. Yahudiler "Biz ancak onlann heyetindeniz, gündüz keffaret olunur. Çünkü, bizler Allah'ın ahbabıyız (sevgili kullarıyız)" dediler.

Sekizinci ve dokuzuncu ayetler ise, şu sebeple inmiştir: Yahudilerden bazı elçilerin Mekke'ye giderek orada Kureyş kabilesini Nebi'nin aleyhine kışkırtmışlar. Kureyşliler yahudilerin putlarına secde etmeleri halinde isteklerini yerine getireceklerini bildirip ilim, kitap ehli sıfatıyla "Muhammed mi en hidayetlidir (hidayettedir), yoksa biz mi?" demişler. Yahudilerin onların hidayette (doğru yolda) olduklarını ikrar etmeleri üzerine Nebi aleyhine onlarla (yahudilerle) anlaşmışlardır.

Onuncu ayet Yahudi bir şahsın "Rasulullah'ı kendisinin zayıflıktan kuvvete ve yetkili kılınmasıyla O'nu tenkit etmesi üzerine nazil olmuştur." denilmiştir.

Bu naklettiğimiz rivayetler isnat açısından güvenilir değildir. Zaten ayetlerin mevzu-larıyla da uyumu görülmüyor, nazil olduğu ortamlarda uyuşma yoktur. Her ne kadar bazıları kısaca ayetlerin içeriğine uysa da.

[229[229]] Bkz. ilgili ayetler Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi, Zemahşeri. Bunlardan bazıları tüm rivayetleri bazıları bir kısmını, bazıları da farklı veya farklı sigadaki rivayetleri nakletmişlerdir.

Bize göre bu üzerinde durduğumuz ayetler, yahudiler hakkında bir defada bir fasıl niteliğinde nazil olmuştur. Bu, yahudilerden hiç bir davranışın çıkıp rivayetlerdeki gibi naklolunmasına mani değildir. Ayetler onlann davranış biçimlerini açığa vurarak, sakındırarak gelmiştir. Bu arada biz bu irad ettiğimiz rivayetlerden birisini seçemiyoruz, ancak zannımızca yahudilerin Kureyş'e gidip müslümanların ve Rasulullah'ın aleyhine kışkırtmada bulunmaları, onlar ve putları hakkında söylemiş oldukları sözler üzerine nazil olduğu kanısındayız. Bu rivayet 51. ayetin içeriğine uymaktadır. Zaten bu ayet şedid bir üslupla, kesin bir biçimde onları korkutmuş, üzerlerine bariz bir hamle olmuş ki bu en şiddetli üsluplardandır. Belki ilk bakışta 48. ayetin yahudilerle alakasının olmadığı düşünülüyor, ancak zikrolunan münasebet onlarla alakasının olduğunu gösteriyor, hatta şiddetle bağlılık olduğu imajını veriyor.

Yahudiler ve Kureyşliler putlarına övgüler sunmuşlar, hatta putlarına imanlarını açıklamışlar ve secde etmişlerdir. Allah'ın birliğine ve güzel ahlaka çağıran Muhammed (s)'den kendilerinin daha da çok hidayette olduğunu Kureyş'e söylemişler. Böylece if-sad anlayışlarını tenfiz etme imkanı bulmuşlardır. O halde ayet şirki dile getirerek onlann çirkin bir şirk ortamında bulunduklarını, Allah'ın bütün günahları affedeceğini ayetlerle bildirdiğini ancak şirk günahını asla bağışlamayacağını belirtmiştir.

Bu bölüm, yahudilerin o günden yani Rasulullah'ın zamanından günümüze kadar aynı çizgide, aynı ortamda bulunduklarına işaret ediyor. Zira onlar Rasulullah'ı daima ilerleyen davasından engellemeye çalışmışlar, çeşitli entrikalarla, övünmelerle, alaylarla Allah 'in davasını şüphelerle ve vesveselerle durdurmaya çalışmışlardır.

Böylece sadece bu ayetlerde değil Ali İmran sûresinde, Bakara'da onlara karşı Rab-bın gazabını ve onların (yahudilerin) hangi ortamda çıkış yaptıklarını, Allah'a bir davet, çağrı, olduğu zaman, kalplerinin rahatsızlığı artıp onları fiiliyata itmiş olduğunu genişçe işlemiştir. Onlar İslami yapılanmayı bulandırmakla kalmamışlar, hatta Rasulullah'a ve müslümanlara eza göstermişlerdir. Belki ayetlerin onları vasıflamasındaki en çirkin ve korkunç hal putlara iman etmeleri, hem de bunu hasetle, kızgınlıkla yapmış olmaları, utanmadan da bu facir olanlara karşı imanlarım yani putçulara karşı kolayca izhar etmeleri, bununla da kalmayıp Kureyş'in müslümanlardan daha da doğru yolda ve hidayette olduklarını zikretmeleri, yaptıkları en çirkin hal olarak tenkid edilmiş ve zikrolunmuştur.

Yahudilerin Medine'de Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kureyza olmak üzere üç kabileden oluştuğunu biliyoruz. Medine'den ikinci senede ayrılan ilk yahudi kabilesi Beni Kaynuka'dır. Üçüncü senede Beni Nadir kabilesi, beşinci senede ise Beni Kurayza kabilesi Medine'den ayrılmışlardır. Burada şunu açıklamakta yarar vardır. Zikrettiğimiz ayetlerdeki bölümler, yahudilerin Medine'de beraberce ikamet ettikleri zamanda Rasulullah'a ve müslümanlara saldırdıkları anda nazil olmuştur. Yani ayetlerin nazil olduğu anda bütün yahudi kabileleri Medine'de idiler ve İslam aleyhine uğraşları vardı. Zira ayetlerde dile getirilen onların

aleyhine yapılan SlklŞüma ve hamleler yahudiler Medine'de yok iken olamazdı. Yahudi elçilerinin (delege) Mekke'ye gitmesi rivayeti onların (Beni Nadr)'ın çıktıktan sonra Hayber'e yerleşip oradaki yahudilere önder olmalarını i-ma ediyor. Zaten onların Hayber'e yerleşmelerinden sonra Beni Kurayza'nın Medine'ye karşı gösteri yapmasının sonucu olarak, ya da diğer hiziplerin Medine'ye baskı yapmasındaki etkinlikleri daha da artmıştır. Biz bunlarla alakalı malumatları Ahzab sûresinde vermiştik. Bu hususta şunu diyebiliriz:

Bu fasıl en azından (ayetler) Beni Kurayza'ya gazaptan önce inmiş, ancak Hayber yetkililerini ve onlara önderlik eden bu güruhun da, yani Beni Kurayza'yi da bu tenkit ve inzar kapsamıştır. Hatta bu ayetler, Beni Nadr kabilesi Medine'den ayrılmadan önce inmiş de olabilir. Mekke'ye giden yahudi elçi de başka münasebetle oraya gitmiş olabilir. Allah en iyi bilendir.

Bu bölümlerin sûrenin burasına konulmuş olmasının hikmeti bizce malum değildir. Zira ne önceki ne de sonraki ayetlerle bir bağı yoktur. Direkt olarak, ancak geçmiş ayetten sonra bu fasıl nazil olmuş sonra da Rasulullah bu yere ortam uygunluğundan dolayı konulmasını emir buyurmuştur. Teyemmüm ayeti bize Hz. Aişe'nin akdinin (gerdanlığının) kaybolduğu Müreysi gazvesini (Ahzab sûresinden önce olmuştur) hatırlatıyor. Bu gazve Beni Kurayza'ya gazaptan ve Ahzab sûresinden önce olmuştur[230[230]]. Bununla alakalı karine (işaret) vardır.

Sûrenin başında telifinin keyfiyetini zikrettiğimiz gibi bunda başka bir misal vardır. O halde bu fasıl Ahzab sûresinde de zikrolunduğu gibi Ahzab vakası ve Beni Kurayza olayından önce nazil olmuştur ki Ahzab sûresi nüzul sırasında bu sûreden önce gelir.

Bu ayetlerde geçen fasıllarda (bölümlerde) önceden de belirtiğimiz gibi bu ayetlerin çeşitli bölümlerinde, Rasulullah (s)'la yaşayan yahudi toplumunun kötü ahlakından, hangi seviyede olursa olsun hayırlara karşı hasedinden, hangi nimete olursa olsun isyanlarından, başkalarına verilen fazilet ve hayıra karşı olan selbi tutumlarından, onların dışındakilere karşı hangi boyutta olursa olsun zarar vermelerinden sert üslupla bahsetmiştir.Yahudi toplumunun bu davranışları ve bozguncu yaklaşımları sadece bir zamanla sınırlı olmayıp, selefleriyle de aynı paralelde davranışla anlatılmıştır.

İşte bu fiiller yüzünden insanlığın en kötüleri, en çirkin ahlaklıları olarak geçmişten günümüze kadar hatırlanacak kimselerden olmuşlardır.

47-55. ayetlerde her ne kadar Yahudi grubun çirkin tabiatlarıyla hareket ettiği görülse de, iffetinden az birgrub iman esasianna göre hareket edip hakkı gözetip, O'na ittiba ettikleri, Nebi'nin risaletine hüsnüniyetle iman edip tasdik ettiklerinin zikri geçmiştir. O zaman, insaf sahibi kim olursa olsun, müslümanların haricinde de olsa, onlara karşı takınılan Kur'anî yaklaşımı görebiliyor, müslümanların dışındaki kişilerin yahudiler nezdin-deki Kur'anî

[230[230]] Tabakat-ı ibn Sa'd, c. 3, s. 104-107

vasıflarını telakki edebiliyoruz. Bunu söylerkn, şer'i nizamla övünüyoruz ve ona en derin imanla bağlanıyoruz.

Araf sûresi 163-168. ve Bakara 65-66. ayetlerde Cumartesi günü balık avlamalarına yani yevmü's-sebte tecavüz etmeleri sonucu kendilerine gelen Rabbani gazaba işaret edilmiştir. Bakara 47. ayette ise onları, uyarmış Allah'ın lanetinin onların üzerine olduğuna işaret edilmiştir.

Biz bu mevzuları değişik münasebetlerle dile getirmiştik. Ancak şunu söylemekte yarar görüyoruz. Buradaki uyarma (inzar) üslubu sert ve korkunçtur. Belki bu inzar Hz. Muhammed'in davasına çağrı ile birlikte onlara yöneltilmiş son bir hitabı dile getiriyor. Çünkü Nebi önce Beni Kaynuka sonra Beni Nadr kabilesini Medine'den ayırmış, az bir zaman sonra da Beni Kureyza kabilesinin Medine'de pislikleri ortaya çıkmıştır.

İbn Kesir 48. ayetle ilgili olarak Allah'ın şirk dışındaki günahları affedeceğine dair çeşitli hadisler irad etmiştir. Biz burada konumuza ve ayetin mevzusuna da sıkı bağı olması hasebiyle bazılarını zikredeceğiz.

Enes bin Malik'ten Rasulullah şöyle dedi: "Zulüm üç türlüdür. Bir zulüm vardır ki, Allah onu affetmez, bir zulmü de affeder, üçüncüsü de bir zulüm ki Allah hiç bir eser bırakmaz. Hiç affetmediği zulüm, şirktir, ikinci affettiği zulüm kulların kendilerine, aralarında ve Rabblerine yaptıkları zulümdür. Üçüncü ve bırakmadığı zulüm ise, kulların bazılarının bazılarına yaptığı zulümdür ki birbirinden hesaplaşıncaya kadar bırakmaz."

İkinci hadis Muaviye'dendir Rasulullah dedi ki: "Umulur ki her günahı Allah affedebilir ancak, kafir olarak ölen adamı ve kasten mü'min öldüreni affetmez." Ebu Zerr'in rivayet ettiği hadis ise şöyledir: Rasulullah'ı şöyle derken işittim: "Hiç bir kul yoktur ki, La ilahe illallah desin de sonra ölsün cennete girmesin (La ilahe illallah diyen cennete girer) Ebu Zerr "Hırsızlık ve zina yapsa da mı?" dedim. Rasulullah "hırsızlık yapsa da, zina etse de" buyurdu. Sonra üç defa dediğimi tekrar ettim; dördüncüde "Ebu Zerr'e (karşı çıkmasına) rağmen, hırsızlık yapsa da, zina etse de" buyurmuştur[231[231]]. Burada "rağme enfi" tabiri, buna rağmen, karışmasına, müdahalesine rağmen mânâsındadır.

Cabir'den rivayet olunmuştur. Rasulullah'a bir adam geldi ve dedi ki: "Ya Rasulullah "mucibeteyn" (yani cennet ve cehennem) nedir?" Rasulullah "Kim Allah'a şirk koşmadan ölürse cennet ona vacip olmuştur. Kim de Allah'a şirk koşarak ölürse cehennem ona vacip olmuştur."

Cabir bin Abdullah'tan rivayet olunmuştur. Rasulullah şöyle dedi:. "Hiç bir müslü-man yoktur ki, şirk koşmadan ölsün de Allah'ın mağfireti ona isabet etmesin, Allah isterse

---

[231[231]] İbn Kesir bu hadisi bazı şekil farklılıklarıyla birlikte birçok kanalla nakletmiştir.

bağışlar isterse de azabeder. Allah kendisine şirk koşulmayı bağışlamaz ancak o-nun dışındakini isterse bağışlar."[232[232]]

İbn Ömer'den, dedi ki: "Biz Allah Rasulü'nün ashabıydık, nefsi katletme, yetim malı yeme, boş ilim meclislerinde faydasız sözlere katılma hakkında -yani bu fiilleri yapanın cehennemlik olduklarını düşünüyorlardı -şüphelenmiyorduk. Ne zaman bu ayet indi, işimizi Allah'a havale ettik ve bu zannımızdan vaz geçtik. (Sözkonusu ayet "Allah kendisine şirk dışında her günahı dilerse affeder" mealindeki hükümdür.)

Bu hadislerde Allah'ın affını ve rahmetini düşünme ve hesap etme hakkında ruha rahatlık veren üsluplar vardır. Buna göre mü'min iman esaslarına ters düşmeyecek doğrultuda olduğu müddetçe, günahları imana zarar vermeyecek ve haramları helal saymayacak durumda ise, ona Rabbi mağfiret ile muamele edebilir. Belki de bu hadislerden birinci olarak rivayet ettiğimiz Enes'in hadisi bu konuda ana kaynağı teşkil etmektedir.

Allah şirki imanla ve tevbeyle birlikte, şirkin dışındaki günahları da tevbeyle kabul edeceğini haber vermesiyle alakalı ayetin tefsirinde Hazin[233[233]] şöyle demiştir: "Dilediğini bağışlar" (limen yeşa) mealindeki cümle tevhid ehlinden tevbe etmeden ölenleri içine alır. Bu sebeple büyük-küçük günah sahipleri öldüğü ve tevbe etmediği zaman onun işi Rabbani iradeye kalmış olur.

Bununla birlikte ayetlerde hususi olarak övünme, insanlara haset, enaniyet (bencillik) özellikle de Allah'ın fazlı ile genişlik ve rahatlık bahşedilmiş olanların hasedi ve davranış biçimleri çirkin addedilmiş ve yerilmiştir.

Ayrıca bu ayetlerde, kötü ahlakı insanlarla alay etmeyi, tekebbür etmeyi, düşmana oyun yapmak için (onu aldatmak) iman ve din esaslarından sapma ve uzaklaşmayı zemmeden, kötüleyen Kur'anî hükümler de vardır. [234[234]]

58- Allah size emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne kadar güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitici, her şeyi görücüdür.

Ayette müslüman olanlara, müslüman olduklarını ilham ederek emanetlerin ehil olanlara ve sahiplerine korunduktan sonra iade edilmesi, insanlar arasında sorunlar hakkında hüküm

---

[232[232]] Müslim ve İmam Ahmed'in müsnedlerinde Cabir bin Abdullah'tan bir hadis rivayet edilmiştir. Rasulullah (s- şöyle buyurdu: "Kim Rabbine hiçbir şeyi ortak koşmadan kavuşursa cennete girer. Kim de birşeyi şirk koşmuş olarak kavuşursa cehenneme girer. Tac c. 3, s. 83.

[233[233]] 116. ayet.

[234[234]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/143-148.

verdiklerinde adaletle hükmetmelerini ve bu iki işin öneminin büyüklüğüne işaret ederek hitap etmektedir. Son olarak da Allah'ın gören ve işiten olduğunu, bundan dolayı her işte, herhalükarda, onun murakabesinin olduğunu bilmelerini ayette emir buyuruyor. [235[235]]

Emaneti Ehil Olanlara Verme Ve İnsanlar Arasında Adil Olma

"Allah emanetleri ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder..."

Müfessirler[236[236]] bu ayetin Mekke'nin fethinde ve şu ortamda indiğini rivayet ederler: Kabe'nin hadimi olan Osman bin Şeyb'in elinde olan anahtarı Rasulullah almış, sonradan da amcası Abbas şikayet (hacıları sulama görevi) ve Kabe hizmetini elinde bulundurmak için anahtarı istemişti. Bunun üzerine Rasulullah anahtarı Osman'a iade etmişti. Onun ve zürriyetinin elinde kalmasını, anahtarı ancak zalim bir kimsenin onun elinden alacağını söylemiştir.

Taberi de şu rivayeti aktarmış, İbn Abbas ve başkalarından da bu ayetin, emaneti ve haklan sahiplerine iade etme, insanlar arasında hakla ve adaletle hükmetme ve "kanun" konusunda nazil olduğu ve buradaki hitabın müslümanlardan olan veliyyü'-emre yönelik olduğu rivayet olunmuştur.

Birinci rivayet nüzul sebebi daha uyumludur. İkinci söz ise zahirdir. Ya rivayet sahih olup ayet kanun olarak itibar olunmuştur ya da asıl olarak kanun mahiyetindedir. Yalnız biz bunun yani ikinci görüşün, umumi teşri mahiyetinde olduğunu iki sebepten dolayı tercih ediyoruz. Böyle birinci yön; birinci rivayet yani Mekke'nin fethi ve devam eden münasebet uygunluk arzetmemektedir. Çünkü Mekke'nin fethi geç vakitte vaki olmuştur. Bu da ayetin nüzul sebebi olarak bulunan ortama uzaktır.

İkinci yön ise, bu ve sonradan gelen ayetin, mevzu ve ortam yönüyle benzeşmesi sebebiyle bir üslup benzerliği ortaya çıkar ki bu iki ayet bir durumda ve kanun mânâsında tek bir hedef için nazil olmuş denilebilir. Bu yüzden, bu ayetin umumi anlamda teşri (kanun) anlamını taşıdığı görüşünü seçiyoruz.

Ayet ya yeni bir konudan bir bölümdür, ya da başlıca bir yeni konudur ve bir sonraki ayetle beraber nazil olmuştur. Kısaca bu ayet yeni bir konu ve bölümdür ve muhkem ayetlerdendir bu yüzden biz bunu burada ele alıyoruz.

Ayette çoğul kipinin kullanılarak hitabı birinci olarak tevcih etmesi, ikinci olarak ayetin bu sigası yani çoğulu mânâda zikrolunması, hükmün müslümanları, her zaman ve mekanda,

---

[235[235]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/148.
[236[236]] Bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir.

dostuyla ve düşmamyla birlikte hepsini içine aldığını gösteriyor.

Birinci olarak bu üslubun (cemi sigasının) kullanılması ikincil olarak da "nas" (insanlar) tabirinin zikri, insanların hangi sıfatta olursa olsunlar tabaka farkı olmadan dost-akraba ayrımına gitmeden, kimseye itibar etmeden aralarında adaletle, hakla hükmedil-mesini, hakların ve emanetlerin korunmasının ve müslümanlara iade edilmesini ince ve daimi bir tarzda telkin ediyor. İşte bu üslup ebedi İslam şeriatinin ince görünümlerin-dendir, tabiatındandır. Bu üsluplar gelmiş ve gelecek bir dizi Kur'anî hükümlerde tekrar tekrar kullanılmıştır.

Maide sûresinde de bu üslupla müslümanlara, hangi ortamda olursa olsun düşmanlık ve buğzun onları adaletle hükmetmekten alıkoymaması emredilmiştir. "Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin, adaletli olun. Bu Allah korkusuna daha çok yakışan bir davranıştır. Allah'a isyandan sakının, Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir." (Maide, 8)Rasulullah'a ikinci emir de, yahudilerin çeşitli oyun ve isyanına rağmen O'nu aralarında hükmettirirlerse adaletle hükmetmesi hakkındadır. Bu emir şudur: "Hep yalana kulak verir, durmadan da haram yerler, sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver istersen onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir zarar veremezler ve eğer hüküm verirsen aralarında adaletle hükmet, Allah adaletten ayrılmayanları sever." (Maide, 42)

Bu iki ayette de, bizim üzerinde durduğumuz ayetlerde olduğu gibi hangi durum olursa olsun insanlar arasında adaletle hükmedilmesi emrediliyor.

Rasulullah (s), rivayet edilen bir hadiste şöyle demiştir. "İyiye ve kötüye iade edilmesi lazım olan emanet dışında cahiliyyenin her şeyi, şu iki ayaklarımın altındadır."[237[237]] buyurmuştur.

İkinci hadis Abdullah bin Mesud'dan rivayet olunmuştur. Rasulullah şöyle dedi: "Allah yolunda öldürülmek, emanet haricindeki bütün günahları örter (bütün günahlara keffarettir. Ancak emanet müstesnadır. Zira emanetin sahibi Kıyamet gününde getirilip ona "Emanetini, iade et buyrulur, o da "-Yarabbi nasıl eda (iade) edeyim ki, dünya yok artık, dünyam gitmiş" der. İkinci kez "Emanetini eda (iade) et" denilİF. O da "Yarabbi dünya gitmiş nasıl iade edeyim" diyerek mukabele eder. Sonra cevap tekrarlanarak "Onu cehenneme götürün" denilip oradan aşağı cehennemin dibine kadar atılır. Orada emanetini aynı hey'etinde bulup alır ve cehennemin kıyısına kadar onu boynunda taşır ta ki onu görüp çıkardığını zanneder ancak ayakları kayıp yeniden aşağı cehennemin dibine yuvarlanır. Bu hal ve bu işi üzerine ebediyyen böylece devam eder."[238[238]]

Üçüncü hadis: Abdullah bin Ömer'den; Rasulullah dedi ki: "Eğer dört şey (haslet) sende

---

[237[237]] Ali imran 70. ayetinin tefsirine İbn Kesir'den bkz.

[238[238]] Ahzab sûresinin 72. ayetinin tefsirine İbn Kesir'den bkz.

varsa dünyadan geçen diğer şeylerden üzerine bir şey kalmaz (yani bunların dışında dünyadaki şeylerden sorgu olmaz). Bu dört şey emanete sahip olup koruma, doğruluk, güzel ahlak, kötülüğe çağıranlara karşı iffettir"239[239] buyurdu.

Dördüncü hadis: Enes bin Malik rivayet etmiştir. Dedi ki, Rasulullah bize hutbe irad etti ve dedi ki "Emaneti olmayan (emanet ehli)ın imanı, ahde vefa göstermeyenin de dini olmaz."240[240]Ayrıca Ebu Hureyre'nin de emaneti koruma ve işlerin ehline verilmesiyle alakalı Rasulullah'tan rivayet ettiği bir hadis vardır241[241].

59- Ey iman edenler Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz; Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a ve Rasul'e götürün. Bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha iyidir. 242[242]

Allah'a, Peygamber'e Ve Emir Sahiplerine İtaat

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin".

Bu meyanda hüküm ve prensibler:

Ayetin ibaresi açıktır. Müslümanların Allah'a, Rasule ve onlardan olan emir sahiplerine itaat emrini içeriyor.Hangi hususta olursa olsun, her türlü ihtilafın ve çekişmenin Allaha ve Rasul'e götürülmesini söylüyor.

Şüphesiz bu ayet müslümanın, Allah'a ve ahiret gününe imanının sıhhatinin şartı ve delili kılınmıştır. Bu hususta hayır, en güzel çözüm ve çıkış yolu ve hükümlerin olduğunu belirtmiştir.

Müfessirler bu ayetin cihad seriyyelerinden biri hakkında nazil olduğunu rivayet et-mişlerdir243[243]. Bu seriyyedeki mücahidlerin biri müslümanlığını ilan etmiş bir şahsı emi-rin izni olmadığı halde himayesine aldığını ilan etmesi üzerine seriyye Peygamber aley-hisselama dönünce olay Rasulullah'a götürülür. Rasulullah himayeyi kabul eder. Fakat bunun gibi bir olayın emirin izni olmadan tekrarlanmasını yasaklar. Bunun üzerine bu ayet nazil olur. Rivayetlerden biri komutan olarak Halid bin Velid'in ismini diğer bir rivayet Abdullah bin Huzafe'nin ismini zikreder.

239[239] Ahzab sûresinin 72. ayetinin tefsirine İbn Kesir'den bkz.

240[240] Bkz. Hazin Tefsiri, açıklamasını yaptığımız ayetler.

241[241] Ayetin tefsiri için Kasımi tefsirine bkz.

242[242] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/148-150.

243[243] Bkz. Hazin ve ibn Kesir Tefsiri.

Bizce açık olan odur ki, ayet bu rivayetlerin ifadesinden daha genel bir olay için inmiştir. Bu yönüyle geçen ayetlerle bağlantılıdır ve bu iki ayet kendinden sonra gelen ayetler için Peygamber (s)'in emirlerini uygulamada bir mukaddimedir. Bu rivayette geçtiği gibi bir olayın meydana gelmesine engel değildir. İniş hikmeti emir sahiplerinin sultasının ve onlara itaatin genel bir suretle belirtilmesidir.

Herhalükarda ayet, geçen ayet gibi tabii hüküm ayetidir. Mutlak olarak gelmesi muhtevasının her zaman ve mekanda müslümanlar için devamlılık ifade eden bir hüküm olduğunu ifade ediyor.

Cumhurun ittifakına göre Allah'a itaat, Kur'an'a itaat ve Kur'an'daki hadlere, hükümlere, prensiblere, emirlere ve yasaklara uymayla; Rasulü'ne uyulması ise emirlerine, yasaklarına, öğretilerine, irşadlarına, hayatına uymakla, vefatından sonra ise sünnetine uymakla ifade edilir.

Aynı zamanda ayetin içeriğinden Kur'an ve sünnetin başlı başına iki kaynak olduğu, müslümanların kendi aralarındaki her türlü çekişmede o ikisine müracaatın vacip olduğu, eğer o ikisinde bir sınır çizilmişse o sınırda durulması gerektiği anlaşılıyor. Bu vacip müslümanlara ve onlardan olan emir sahiplerini de terettüp etmektedir. Bu çekişme kendi aralarında olsun veya onlarla emir sahipleri arasında olsun fark etmez, eşittir.

Kur'an ve sünnette sınırlı hükümler, genel prensip, telkin ve yönlendirmeler vardır.

Her ikisinin de dönüşü diğerine tabii olarak doğru geldiği gibi, buna da doğru gelmektedir. Şüphesiz ki Kur'an ve sünnetteki muhkem olmaya devam eden sınırlı bir hükümde içtihad ve değişiklik caiz değildir. Bunun dışındaki yerlerde Kur'anî ve Nebevi prensip, telkinler, yöneltiler ve genel hatların dairesinde içtihad yapmak caizdir. Bu içtihad işte iyice düşünüldükten sonra, ehli hal ve'l akdin istişaresinden sonra emir sahipleriyle sınırlıdır. Bu sürede de olayı güçlendirecek, pekiştirecek şu ayet vardır.

"Hem o münafıklara iman ordusunun zafer ve felaketine dair eminlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayarlar. Halbuki o haberi, Peygamber'e ve mü'minlerden kumandanlara iletseler elbette onun yayılıp yayılmaması gerektiğini onlardan öğrenirlerdi."

Yine bu işte ilimleri, akılları, tecrübeleri, hükümleri, kaynaklarından misallerden, örften ve müslümanların maslahatından çıkarılabilecek kişilerle sınırlıdır. Bunun her yer ve her zaman için geçerli olduğu gayet tabiidir.

Usûl alimlerinin kabul ettiği ve bu münasebetle burada getirilmesi sahih olan görüş o dur ki; Kur'an veya sünnette sarih ve mahdut bir hükmü olmayan meselelerde müslü-man alimlerinin icmasına uygun hareket edilir. Bu hususta icma da yoksa kıyasın gerektiğine göre hareket edilir. Kendisinde kıyasın da bulunmadığı hususlarda sırasına göre istihsanla amel edilir. Ancak bu kaviller üzerine icma edilen görüşler değildir. Kıyasın kabulünde ve ona

itibar etmedeki ölçüde; istihsanda, kaynağında ve icmanın hüccet olup olmasında ihtilaf edilmiştir. Bazı alimler icmanın sadece İslam'ın ilk döneminde ve Ra-sulullah'ın ashabı tarafından gerçekleştirildiğini söylemişlerdir. Çünkü bu devrin müçte-hid ve alimleri az ve dağılmış idiler. Çünkü insanlar dağıldığında icmanın vuku bulduğuna vakıf olmak zordur. Bu ihtilaflar bir yana diğer bir tarafta ise meydana gelen olaylar üzerindeki içtihadlar ve hükümler hadislerin dereceleri, istihsan, kıyas ve bu ikisini kabul etmeme İslami fıkhi mezheplerin çoğalmasının sebeplerindendir. Bu kadarlıkla yetineceğiz. Çünkü bu konuyu genişletmek buraya uygun düşmez.

Apaçıktır ki ayet, Allah'a, Rasulü'ne, Kıyamet gününe iman; Allah'a, Rasul'e ve bunların temsil ettiği Kur'an ve sünnete itaatin kayıtsız ve şartsız gereklerindendir. Ama Rasulullah'ın hayatında ve ölümünden sonra emir sahipleri hakkında onlara itaat, müslümanların maslahatıyla sınırlıdır ve Kur'an ve sünnette bulunan emirler, nehiyler ve hadlerle çelişmemesi gerektiği hususunda birçok hadis rivayet edilmiştir. Herhangi bir masiyet durumunda onlara itaat edilmez. Müslümanlar için bir maslahat olmayan hususlarda ve Kur'an ve sünnetle çelişen durumlarda onlara itaat edilmez. Bu rivayetlerden biri İbn Ömer'in rivayet ettiği şu hadistir: Rasulullah şöyle buyurdu: "Müslüman kişiye hoşlandığı veya hoşlanmadığı durumlarda dinleyip itaat etmesi gerekir. Ancak masiyetle emredilirse hariç. Masiyetle emredilirse dinleyip itaat etme yoktur[244][244]. "İkinci bir hadis Enes bin Malik rivayet etmektedir. Allah Rasulü buyurdu ki: "Başı kuru üzüm gibi Ha-beşli bir köle de üzerinize emir yapılsa Allah'ın kitabıyla aranızda hükmettiği müddetçe işitip itaat ediniz."[245][245]

Üçüncü bir hadisi bize Ubade b. Samit rivayet etmektedir. Rasulullah (s)'a istediğimiz veya istemediğimiz durumlarda, zorluğumuzda ve kolaylığımızda işitip, itaat hususunda bey'at ettik. Sizin için Allah bir delili olan apaçık bir küfür hariç, emir sahibine emre karşı çıkmamak üzere beyat ettik"[246][246]. Dördüncü bir hadisi Ümmül Hesin, Rasulullah (s)'ın Veda Haccı'nda hutbe okurken işittiğini rivayet etmektedir: "Şayet size Allah'ın kitabıyla hükmeden Habeşli bir köle de olsa onu dinleyip itaat edin.[247][247]

Beşinci bir hadisi Ebu Hureyre rivayet ediyor. Rasulullah (s) şöyle buyurdu "Benden sonra üzerlerinize bazı facirlikleriyle facirler ve Berberiler vali olacaklardır. Onları naklolan bütün hususlarda dinleyip, itaat edin. Onların arkasından namaz kılın, onlar iyi olurlarsa bu siz ve

---

[244][244] Hazin Tefsiri.

[245][245] Hazin Tefsiri.

[246][246] Bkz. ibn Kesir ve Buhari, Müslim, Nesei tarafından rivayet edilen hadisi Tac, c. 3 s. 38. Ayrıca beşinin rivayet ettiği İbn Ömer'in hadisi Tac, c. 3, s. 40 Buhari'nin bazı farklılıklarla rivayet ettiği Enes hadisi ve ve Müslim'in bazı farklılıklara rivayet ettiği Ümmü Husayn hadisi Tac, c, 3 s. 40.

[247][247] Bkz. ibn Kesir ve Buhari, Müslim, Nesei tarafından rivayet edilen hadisi Tac, c. 3 s. 38. Ayrıca beşinin rivayet ettiği İbn Ömer'in hadisi Tac, c. 3, s. 40 Buhari'nin bazı farklılıklarla rivayet ettiği Enes hadisi ve ve Müslim'in bazı farklılıklara rivayet ettiği Ümmü Husayn hadisi Tac, c, 3 s. 40.

onlar için iyidir. Eğer kötü olurlarsa sizin lehinize onların ise aleyhinedir.[248[248]]

Mümtehine süresindeki ayet[249[249]], Peygamber efendimize mü'min kadınlarla beyatlaş-mayı emrediyor. "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi iş yapmakta sana karşı gelmemek hususunda sana bey'at etmeye geldikleri zaman biatlannı kabul et." Delil burada son bölümdedir. Öyleki burada onlardan, üzerinde hayır ve salahın bilindiği hususlarda İslam'a itaat edip söz alınmasını emretmektedir[250[250]]. Enfal sûresinde de insanları ihya edecek şeye Allah ve Rasulü davet ederse müslümanlann itaat etmesini emreden ayet geçti. Bu her iki ayette de açık olduğu üzere hadisi nebevilerde geleni teyid vardır.

"Minküm" (sizden) olan kelimesi, müslümanlann üzerine itaat edilmesi vacip olanların müslümanlardan olması gerektiğini kastediyor. Bir müslümanın, müslüman olmayan, sultan veya emire itaatinin caiz olmadığını içeriyor.

Bu ayette yüce bir telkin vardır ki o da, yabancı bir hükme rıza göstermemek, onun hükmüne boyun eğmemek ve onların kurduğu tahakkümden kurtulmaya çalışmak ve bütün gücünü bu hususta harcamaktır. Bu sûrede bu telkini teyid edecek ayetler vardır[251[251]]. Buralarda zalimlere, yabancı hakimlere boyun eğenlere karşı bir uyarı vardır. Bu onlara karşı durmaya ve çeşitli vesilelerle onlara karşı çıkmaya yöneltiyor. Bundan sonra da şerhi geleceği üzere müfessirler emir sahipleri hususunda İbn Abbas'tan ve bazı tabiinden, itaat edilmesi vacip olanların ilim ve fıkıh sahibi olanlar olduğu hususunda görüşler rivayet etmişlerdir. Yine bazı tabiinden olanların valiler ve hakimler olduğu hususunda değişik görüşler rivayet etmişlerdir. Bu görüşleri rivayet eden Taberi, birincinin değil ikincinin daha önce zikrettiğimiz hadislere binaen doğru olduğunu söylüyor. Bizce de doğru olan budur.

Özellikle Peygamberimiz zamanında bir ayınm yoktur. Ondan sonra kısa olmayan bir müddet sonra ilim ve fıkıhla meşgul olanlar alimler, fakihler diye çağrılmaya başlan-dılar. [252[252]]

60- Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi?

[248[248]] Bkz. ibn Kesir ve Buhari, Müslim, Nesei tarafından rivayet edilen hadisi Tac, c. 3 s. 38. Ayrıca beşinin rivayet ettiği İbn Ömer'in hadisi Tac, c. 3, s. 40 Buhari'nin bazı farklılıklarla rivayet ettiği Enes hadisi ve ve Müslim'in bazı farklılıklara rivayet ettiği Ümmü Husayn hadisi Tac, c, 3 s. 40.

[249[249]] 12. ayet.

[250[250]] ibn Hişam rivayet etti ki Rasulullah Ensar'ın ileri gelenleriyle, ona iman edince biatlaştı ve Medine'ye hicreti hakkında onlarla bu şekil üzre ittifak etmişti. Bkz. Tac c. 1, s. 431.

[251[251]] 76 ve 97-100. ayetler.

[252[252]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/151-154.

Zira şeytana inanmamaları, kendilerine emrolunduğu halde tağutun[253[253]] önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Halbuki şeytan onları

büsbütün saptırmak istiyor.

61- Onlara "Allah'ın indirdiğine ve Rasul'e gelin" denildiği zaman münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün.

62- Ya nasıl elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felaket gelince hemen sana gelirler de "Biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik" diye Allah'a yemin ederler.

63- Onlar Allah'ın kalplerindekini bildiği kimselerdir. Onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara kendileri hakkında tesirli söz söyle!

64- Biz her Peygamber'i ancak Allah'ın izniyle kendilerine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Rasul de onlar için istiğfar etseydi, Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.

65- Hayır: Rabbine andolsun ki, aralarında çıkan anlaşl-mazlık'[254[254]] hususunda seni hakem kılıp, sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiç bir sıkıntı duymaksızın tam manâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.

Ayetlerdeki hitap Rasulullah'a olup şunları içermektedir:

1- Nebi'ye indirilene iman ettiklerini iddia eden müslümanlardan bir fırka sorgulanmaktadır. Öyle ki bu fırka bu iddiasıyla beraber kendi nefislerinde çelişkiye düşüp inkar etmekle emrolunduklan tağuti mahkemelere başvuruyor. Böylece kendilerini hak ve hidayetten uzaklaştıran şeytanın vesveselerine teslim oluyorlar.

2- Bu ayetler, korkudan dolayı Nebi'ye müracaat eden ve kendi nefislerinde yaptıkları tahriften dolayı musibetlere uğramaları sebebiyle rezillik duygusunu hisseden bu kişileri sorgulamaktadır. Onlar öyle kimseler ki Nebi'ye gelip yemin ederek yaptıkları bu fiileriyle inkar ve saptırma kasdetmediklerini, aksine iyilik ve güzellik istediklerini ve niyetlerinin de güzel olduğunu iddia ediyorlardı.

3- Yukarıda geçen aynı fırkaya azarlama yoluyla şu gerçek işaret edilmektedir: Allah onların kalplerinde olan kötü niyetleri bilmektedir. Bunun üzerine Nebi'nin onların yaptıkları bu fiilere karşı üzülmemesi ve onlara nasihat etmesi ve onlara güçlü bir üslupla yaptıklarının çirkinliğini haber vermesi gerekmektedir.

[253[253]] et-Tağut Alimlerin çoğunluğu, buradaki kelimeyle yahudi hükümdarlarının ya da Arap kâhinlerinden birisinin kastedildiğini söylemişlerdir.

[254[254]] Şecare beynehüm Aralannda ihtilaf ettiler.

4- Rabbani bir tesbitle şu gerçeğe işaret edilmektedir. Allah Teala hiç bir nebi göndermemiş ki ona itaati vacip kılmasın. Bu gerçekten hareketle, İşte Nebi'ye iman ettiklerini iddia edip de imanında sadık olmayanların aralarındaki tüm meselelerde Rasulul-lah'a baş vurup, neticedeki hükme durum ne olursa olsun hiçbir tereddüt hissetmeden boyun eğmeleri gerekir.

5- İşte yukarıda zikri geçen bu fırkanın yapması gereken şudur: Evet işte onlar niyetlerinde ve sözlerinde sadık kimseler iseler yaptıklarının kötülüğünü anlayarak Nebi'ye gelip af dilemeleri, pişman olmaları ve Nebi'den kendileri için Allah'tan af istemeleri gerekir. Eğer onlar bunu yaparlarsa Allah Tela'yı affedici ve tövbeleri kabul edici olarak bulacaklardır. [255[255]]

Tağuti Mahkemelere Başvurmak

Bu ayetler hususunda müfessirlerden[256[256]] birçok rivayet vardır. Rivayet olunduğuna göre; bir yahudi ve münafık arasında husumet meydana gelmişti. Yahudi, peygamber huzurunda muhakeme olmayı istemiş, münafık ise yahudilerden şair olup ve müslüman-larca tağut diye isimlendirilen Kaab b. Eşref yanında muhakeme olmayı istemiştir ki bu yahudi, Peygamber'e şiddetli düşmanlığı ile biliniyordu. Başka bir görüşe göre ise bu ayetler müslüman gibi görünen münafık bir yahudi topluluğu ile müslümanlardan Haz-reç kabilesi ile aralarında çıkan bir diyet meselesindeki ihtilaflarından dolayı inmişir. Münafık olan yahudiler bu olay karşısında hakem olarak ismi Ebu Burde el-Eslemi olan kadına gidelim demişler, müslümanlar ise Peygamberimiz'e gitmeyi istemişlerdir. Başka bir görüşe göre ise son ayet, Peygamber'in amcasının oğlu olan Zübeyr bin Avvam ile onun komşusu bir Ensarlının arasında çıkan bir meseleden dolayı Peygamber'in Zübeyr lehine hükmetmesi ve Ensarlının Peygamber'in bu hükmünde de taraf tuttuğu iddiası üzerine inmiştir[257[257]].

Bu görüşlerden biri de bu ayet, iki şahsın Peygamber'in huzurunda bir işten dolayı muhakeme olunması ve aleyhine hükmedilenin bu hükme razı olmayıp, Ebubekir'e gitmeyi istemesi üzerine inmiştir. O ikisi ona gidince Ebu Bekr de Allah Rasulü'nün verdiği hükmü verince o adam Ömer'in hakem olmasını istemiştir. Hz. Ömer o ikisinin kelamını dinleyince evine girip kılıcını kuşandıktan sonra dışarı çıkmış ve peygamberin hükmünü kabul etmeyenin boynunu vurup öldürmüştür.

[255[255]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/155-156.
[256[256]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Beğavi

[257[257]] Bu rivayetler Buhari ve Tirmizi'nin müsnedlerinde de geçmiştir. Tac, c. 4, s. 86

"Sana indirilenlere ve senden önce indirilenlere iman ettiklerini ileri sürenleri gör-i mi?" cümlesi Araplar'dan çok yahudileri kasdediyor. Bu da yahudilerden müna-İftfcfc yapıp, müslümanlar gibi görünenler hakkında indiği rivayetini destekliyor[258[258]]. Do-inkarla emrolunduklan tağut, sonra cahiliye hükmüyle hükmedecek olan ka-

Son ayetin diğerlerinin neticesi olduğu apaçıktır. Ayetler arasında bir bütünlük var-afimr ve önceki ayetlerle konu olarak bağı açıktır. Ayetlerin içeriğini nüzul sebebi olarak BİfaedIlen iki rivayetle ayet ve rivayetlere göz attığımızda uyum sağlamadıklarını görü-

Birinci rivayet Buhari ve Tirmizi'nin rivayetlerindendir. İkinci rivayet ise sahih hadis müsnedlerinde rivayet edilmemiştir. Buhari ve Tirmizi'nin rivayetlerinin nüzul se-"ifribifle kesin bir ilgisi yoktur.

Öyle ki, olayı Zübeyr kendisi rivayet ediyor ve sonunda "Allah'a yemin ederim bu jşcan bu münasebetle indiğini zannediyorum" diyor.

Belki de Ensarlı, Peygamber'in hükmünü kabul etmeyince bu ayet kendisine cevap olsun diye okunmuştur ki, Allah'a ve ahiret gününe iman edenin peygamberi hakem ta-wm edip, onun verdiği hükme razı olması ve teslim olmasından başka bir yolu yoktur. Bunu ilan etmek için bu ayeti okumuş olabilir.

Her halükarda ayetler de Peygamber'in hüküm gücünün yerleştirmesinin hedef alın-afe açıktır. Bundan dolayı bu ayetlerin geçen iki ayetle bağının kesik olmadığını kabul airyonız. O iki ayette genel prensiplere yer vermek bu ayetler için bir hazırlık mahiyeaiaedır.

Ayetler hedef aldığı konuda gayet kesin ve sağlamdır. Bu ayetlerde Medine'de Ne-lorî siretin bir sureti sahnelenmektedir. Ve Medine'de Peygamber'in karşılaştığı sıkınalar anlatılmakta ve özellikle münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar belirtilmek-mür. Bu ayetler, açık belağatlı bir üslupla; içinde şiddet, yalanlama, öğütle uyarı, nfk, (iijindürme, iyiliğe rağbet gibi üsluplarla tedavi, yüce ahlaki ve sosyal telkinler içermekledir. Özellikle yönetilenler siyasetine ve onlar için gerekli olan hükümlere işaret «aiiiiuşür. Bunlara ek olarak ayetlerde kalbi hasta olanların, adalet ve hakka karşı hile *e «lesiseleri işlenmiştir ki bunlar, her yer ve zamanda olabilecek olaylardır. [259[259]]

66- Eğer onlara kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de daha pe-kiştirici olurdu.

67- O zaman elbette kendilerine nezdimizden büyük mükafat verirdik.

[258[258]] Bu rivayeti Hazin, Tabiin alimlerden büyük birine nispet etmiştir.

[259[259]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/156-157.

68- Ve onları dosdoğru bir yola iletirdik.

69- Kim Allah'a ve Rasul'e itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır.

70- Bu lütuf Allah'tandır. Bilici olarak Allah yeter.

Birinci ayette ilk olarak şu gerçeğe işaret edilmektedir: Şayet Allah, geçen ayette bahsedilenlere kendilerini öldürmeyi veya memleketlerinden çıkmayı farz kılsaydı, onlardan azı müstesna kimse buna icabet etmeyecekti. Fakat ayetin geri kalan kısım ve diğer ayetler Allah ve Rasulü'ne itaate teşvik ve bu ikisinin emrettiklerine icabet edilmesini içermektedir ki;

1- İman ve görev bunu gerektiriyor.

2- Bu konumda olanlar kendilerine emredileni yapsalardı kendileri için daha hayırlı ve faydalı olurdu. İmanlarında sabitleşip, Allah'ın rızasına ve büyük ecrine nail olmuş olurlardı. Allah'ın tevfiki ve hidayeti, kendileri için her ne faydalı ve uygun ise onlann hepsini kapsamış olurdu. Çünkü Allah'a ve Rasulü'ne itaat edenler peygamberlerin, sıd-dıkların, şehitlerin ve salihlerin arkadaşlarıdır. Bu arkadaşlık ne güzeldir. Müslümanların birbirleriyle yarışacakları fazilet işte budur. [260[260]]

Ayetin Açıklaması

Müfessirlerin rivayet ettiğine göre[261[261]] bir müslüman ve kibirli bir yahudi şöyle demistir: "Allah bize kendinizi öldürün diye emretti, biz de kendimizi öldürdük." Buna karşı olan müslüman şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun, Allah bize bunu emretseydi biz bunu yapardık." Bunun üzerine Allah birinci ayeti veya ikinci bölümünü indirdi.

Yine rivayet ettiklerine göre Peygamber, Ensar'dan birini üzüntülü ollarak görür ve üzüntüsünün sebebini sorduğunda O'na der ki: "Biz senin yanına gelip, gidiyoruz. Senin yüzüne bakıyoruz ve seninle oturuyoruz ve yarın sen peygamberlerle yükseleceksin, biz ise sana ulaşamayız ve bu da beni üzüyor. Bunun üzerine bu ayetlerin üçüncüsü nazil oldu ve Peygamber Ensar'dan birini gönderip onu müjdeledi. Bu konuda başka bir rivayet vardır ki bu, Ensari'den rivayet edilen veya buna benzer bir olay Rasulullah'ın ashabından bir cemaatta da vuku bulduğunu haber vermektedir.

Bu rivayetler sahih hadis kaynaklarında varid olmamıştır. Ayetlerde, görüldüğü gibi bir

---

[260[260]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/158.
[261[261]] Taberi, İbn Kesir, Hazin Tefsirleri.

bütünlük vardır. Müfessirlerin dediğine göre üçüncü çoğul şahıs zamiri geçmiş ayetlerin konusu olan münafıklara dönmektedir. Bu ise doğru bir görüştür.

Bu ayetlerin, geçen ayetlerin hemen akabinde geldiği doğrudur ve bu ayetler Allah'a ve Rasulü'ne itaati vacip kılmayı ve Rasul'e muhakeme olunmayı, hükümlerine teslim olmayı desteklemektedir. Ve bunu yapanların ise yüceltildiği ve yapmayanların ise şiddetli bir şekilde uyarıldığı haberini vermektedir.Bu ise her iki rivayet için bir asıl olmadığına ve iki ayetten her birinin rivayet edilen münasebet için tatbik üzere okunmuş olmasına engel değildir. [262[262]]

71- Ey iman edenler! İhtiyatlı davranın bölük bölük'[263[263]]' savaşa çıkın yahut topyekün savaşın.

72- İçinizden bazıları vardır ki pek yavaş davranırlar[264[264]]. Eğer size bir felaket erişirse Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım der.

73- Eğer Allah'tan size bir iütuf erişirse -sanki sizinle onun arasında bir dostluk yokmuş gibi - Keşke onlarla beraber olsaydım da ben de büyük bir başarı kazansaydım der.

74- O halde dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galib gelirse, biz ona yakında büyük bir mükafat vereceğiz.

75- Size ne oldu da Allah yolunda ve "Rabbimiz! Bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize katından bir koruyucu gönder, bize katından bir yardımcı yolla" diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaş mıyorsunuz?

76- İman edenler Allah yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise tağut yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın, şüphe yok ki şeytanın düzeni ve tuzağı zayıftır.

Bu ayetlerde;

1- Müslümanlara yönelik bir nida vardır. Ayetler düşmana karşı sakınmayı ve onlara karşı hazırlık yapmayı, bölük bölük veya toplu olarak cihada katılmayı emrediyor.

2- Ayetler, müslümanların cihad gayretlerini durdurmaya çalışan bir topluluğu eleştirmekte ve şu gerçeğe işaret etmektedir: Onlar öyle kimseler ki, mücahidlerinrinden birine bir yenilgi veya musibet isabet ettiği zaman, kendisi bu seriyeye katılmadığı için gıbtasını ve sevincini

---

[262[262]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/158-159.
[263[263]] Sebat Cemaattan sonra başka bir cemaat veya seriyyeden sonra başka bir seriyye.

[264[264]] Leyübettienne Cihaddan geri durma, ondan korkma.

ortaya koyar ve bunu da Allah'ın kendileri üzerindeki bir nimeti ve yardımı olarak sayarlar. Sonra o kimseler ki, müslümanların Allah'ın yardımı ile elde ettiği ganimete ve zafere hased etmekten utanmazlar ve o seriyyede kendilerinin de olmalarını temenni ederler ve sanki müslümanların kazandığı zafere kendileri katılmadıklarından dolayı bunu bir hezimet ve musibet sayarlar.

3- Müslümanlardan ahireti dünyaya karşı, Allah indinde olanı hayatta olana tercih edenler Allah yolunda savaşa teşvik edilmektedir. İster savaşıp şehit olarak ölmüş olsun, ister düşmana galip gelip zafer elde etmiş olsunlar Allah onlara büyük ecirler hazırlamıştır.

4- Müslümanlardan evlerinde oturup Allah yolunda cihada katılmayanlara ve müslü-manlardan zayıf olup da Mekke'de kalan ve Mekke'de kafirlerin üzerlerine musallat olduğu ve kendilerine yapılan zulüm neticesinde, Allah'a yalvarıp O'ndan vurgudan dileyenlerle beraber cihada katılmayanlara rezil edici bir eleştiri vardır.

5- Yine müslümanları teşvik için, savaştaki müslümanlarla kafirlerin haletini beyan vardır. Müslümanlar savaştıkları zaman Allah yolunda savaşırlar ve onlar için Allah'tan bir ecir vardır. Kafirler ise şeytanları yolunda savaşırlar. Müslümanlara düşen kafirlerden korkmamalarıdır. Çünkü onlar şeytanın dostlarıyla savaşıyorlar, şeytanın hilesi ise zayıftır. Allah'ın zaferi ve teyidi karşısında duramaz. [265[265]]

Kafirlerin Tutumu Karşısında Müslümanlara Yapılan Telkinler

Ayetler yeni bir bölümdür. Başka bir deyişle bu ayetler, yeni bölümün bir parçasıdır. Çünkü bundan sonraki ayetler bu ayetlerin bir devamı niteliğindedir. Geçmiş ayetler, önceden belirttiğimiz gibi Rasulullah'ın hükmü karşısında duran müslüman bir topluluktan bahsetmişti. Bu ayetler ise cihad karşısında olumsuz tavırlar takınan bir başka müslüman gruptan bahsetmektedir. Bu bağlamda, bu ayetlerle geçmiş ayetler arasında her ne kadar bir bağlantı görülse de, aslında böyle bir bağlantı ve ilişki yoktur.

Bu ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili müfessirlerden gelen özel bir rivayete rastlama-i ayetlerin mânâsının işaretine göre -ki bizce de öyle görünüyor- ayetler Mek-ı ve akrabaları tarafından hicretten men edilerek ceza ve işkence gören mus-ı taberJerinİD JSfehi (s)'ye gelmeye haşladığı ivir zamanda inmeye başlamıştır. «rivayetleri ve bu mustazaflardan bazılarının ismini zikretmiştim[266[266]].Peygamber Allah yolunda cihad etmek için ve Mekke'deki kafirleri aciz bırakıp ı kurtarmak için müslümanları harekete geçirdi. Kalplerinde hastalık bulunanlar Münafıklardan bir topluluk, bu harekete karşı çıkma ve vazgeçirme konumundaydılar.işte

---

265[265] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/160-161.
266[266] Ayyaş Ibn Rabia, Seleme ibn Hişam, Velid İbn Velid. ibn Kesir'in bu sûre ile ilgili s. 97-100

tüm bunların hepsi ayetlerin iniş sebebiydi. Bunların hepsinde de Peygamberimizin Medine zamanındaki sahneleri görülmektedir. Ayetlerde, onların indiği vakti sınırlamaya yardımcı olacak bir şey yoktur. Her ne kadar bu ve bundan sonraki ayetlerde erken bir vakitte indiğine dair ip uçları bulunsa da.Hususi bir zamanda inen ayetlerde yüce, devamlı ve genel telkinler gözlenmektedir ve müslümanlar üzerine daimi vacipler getirmiş ve onları destekleyecek ruhi çözümleri içermiştir:Düşmana karşı cihad etmek ve onları gözetleyecek devriyeler hazırlamak vaciptir. Onun için hazırlık yapmak, ondan sakınmak onlarda bazı zamanlarda görünen sükunete güvenmemek vaciptir. Bulundukları şartlar onlara düşmanların ellerine düşen mustazaf müslümanları, bu tağut ve azgınların ellerinden kurtarmalarını vacip kılmıştır. Tüm bu vaciplerden tembellik ise, Allah'ı öfkelendirecek bir eksikliktir.

Bundan vazgeçirmek de Allah indinde münker sayılacak bir günahtır. Bunun üzerine yönelme ise iman ve İhlasın adresidir. Bunun üzerine yönelenler Allah'ın yardımıyla güçlendirilmişler ve O'nun katında büyük bir ecre nail olmuşlardır. Onların düşmanları için devamlı sabretmeye yardımcı olacak bir ruhi kuvvetleri yoktur. Çünkü onlar şeytanın vesveseleriyle yürüyorlar. Bu kuvvet ancak müslümanların elinde bulunmaktadır. Çünkü onlar Allah yolunda cihad ediyorlar. Onlar için yenseler de, yenilip öldürülseler de her halükarda devamlı bir kurtuluş vardır.Tüm bunlara ek olarak ayetlerin münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve korkaklar için çizdiği şekillerde daimi bir telkin bulunmaktadır. Çünkü bu sahneler her cihad çatışma zamanlarında ortaya çıkar. Çünkü bu topluluk vazgeçirmeyi, engel olmayı ve korkutmayı hedeflemiş, zafer ve kurtuluş olduğu zaman dahi hasedlerini izhar etmekten geri durmamış, yenilgi ve musibet olduğu zaman ise gıpta ve sevinç göstermişlerdir. Kur'an bütün bu topluluğun çirkinliğini, kötülüğünü ortaya koymuş ve müslümanları onların ahlâklarından sakındırmış ve onlara karşı tutumlarının şiddetli olmasını istemiştir. [267[267]]

77- Kendilerine ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın ve zekatı verin" denilen kimseleri görmedin mi? Üzerlerine savaş yazılınca içlerinden bir grup insanlardan, Allah'tan korkar gibi yahut daha fazla korkuyla korkmaya başladılar da "Rabbimiz savaşı bize niye yazdın! Bizi yakın bir süreye kadar ertelesen olmaz mıydı?" dediler. Onlara de ki: Dünya menfaati önemsizdir. Allah'tan korkanlar için ahi-ret daha hayırlıdır, size kıl kadar haksızlık edilmez.

78- Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır, sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik'[268[268]]' dokun-sa "bu Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük'[269[269]]' gelince de, "bu

---

[267[267]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/161-162.
[268[268]] Haseneten Nimet, bolluk, hayır ve yardım.

[269[269]] Seyyieten Hezimet, darlık, zarar.

senden" derler, "Hepsi Allah'tandır" de! Bu adamlara ne oluyor ki bi türlü laf anlamıyorlar.

79- Sana gelen iyilik Allah'tandır başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik, buna şahid olarak da Allah yeter.

80- Kim Rasul'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Yüz çevirene gelince seni onların başına bekçi göndermedik!

Bu ayetlerde;

1) Şaşırtıcı ve inkari bir üslupla müslümanlardan bir grup, kınama ve eleştiri şeklinde sorgulanmaktadır. Evet müslümanlardan bir grubun, kendilerine Allah yolunda savaşmaları emredilince bu emirden şikayetçi olmalarından bahsedilmektedir. Onlar öyle kimseler ki, bu emir karşısında insanlardan Allah'tan korkar gibi veya daha şiddetli bir şekilde korkuyorlar ve içlerinde bazıları kendilerine izin verilmediği halde savaş konusunda acele ediyorlar, savaş yazılınca da "Ey Rabbimiz, bu emri biraz daha geciktirsey-din" diye temennide bulunuyorlar. Halbuki onlara namaz ve zekatı emretmiş ve savaşmaktan ellerini çekmelerini istemişti.

2) Nebi'ye tatmin edici bir üslupla dünya hayatının kısalığı ve dünyevi malların da fâniliği belirtilmektedir. Ahiret, Allah'tan korkan için daha kalıcı ve daha hayırlıdır. Onların yani üzerine düşen vacipleri yapanların, hak yolunda yürüdükleri müddetçe ecirlerinden asla kısılmayacak, bir noksanlık olmayacaktır. Ölüm onları nerede olurlarsa olsunlar bulacaktır ve ölüm haktır.

3) Kendilerine bir iyilik dokunduğunda "bu Allah'tandır" ve kendilerine bir kötülük dokunduğunda da "bu Nebi'nin hareket ve emirlerinden dolayıdır" diyenlere şiddetli bir azarlama vardır. Bu tutum karşısında Nebi'ye onların bu sözlerini "bunların hepsi Allah'tandır ve bu tip sözler ancak laf anlamayan insanlardan sadır olur" diyerek cevap vermesini emretmektedir.

4) Yine bu ayetlerde Kur'anî bir tesbit ortaya çıkmaktadır. Nebi'ye yöneltilmiş bir hitapta, "eğer sana bir iyilik dokunursa Allah karındandır ve eğer kötülük dokunursa bu senin kendi nefsindendir" şeklinde buyurulmaktadır. Ve Allah onu kendi elçisi olarak göndermiştir. O şahid olarak yeterlidir. Rasulullah onlara Allah'ın emirlerini tebliğ eder, eğer icabet ederlerse o ancak Allah'a itaat etmiş olur. Eğer yüz çevirirlerse Nebi onlardan sorumlu değildir, mesul de olamaz. [270[270]]

[270[270]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/163-164.

Münafıkların İkiyüzlü Tavırları

Müfessirlerin[271[271]] birinci ayetle ilgili rivayetlerin ifadesine göre sahabinin büyükleri ve kuvvetlilerinden Abdurrahman bin Afv, Sa'd bin Ebu Vakkas ve Mikdad bin Esved Nebi'den, Mekke'de kalıp, onlara kendilerine ve müslümanlara karşı yaptıkları eziyet ve işkencelere karşılık vermek üzere izin istediler. Nebi izin vermedi. Çünkü Allah Te-ala O'nu cihadla emir buyurmamıştı. Onlara namaz kılmayı ve zekat vermeyi, başlarındaki bu eziyetlere karşı da sebat gösterip sabretmeyi emretmişti. Ne zamanki hicretten sonra savaşmak müslümanlara farz kılındı ve Nebi onları davet etmeye başladı; izin isteyenlerden bazıları savaşa gitmekten çekindiler. Ayeti kerimenin ifade ettiği gibi durumları ortaya çıkıverdi. Bu rivayeti zikredenlerden bazıları, savaş için izin isteyenlerin Nebi'nin ashabının ilkleri olduğunu, itirazın da münafıklardan çıktığını söylediler. Bazıları da itirazın cihad farz kılındığı zaman ortaya çıktığını ve itiraz edenlerin sonra tevbe edip Nebi'nin davetine münafıklar hariç cevap verdiklerini söylemektedirler. İkinci ayetle ilgili rivayete gelince[272[272]] ayetteki ilk bölüm münafıklara cevap olarak inmiştir. Öyle ki onlar Uhud Savaşı'nda öldürülenler için "eğer onlar savaşa çıkmasalardı ölmezlerdi"demişlerdir ve ayetteki ikinci bölüme gelince münafıkların ve yahudilerin şu sözlerine reddiye olarak gelmiştir. Onlar, "Muhammed buraya geldiğinden beri (yani Medine'ye) onunla beraber musibetler geldi" demişlerdi. Çünkü o zamanlar Medine'de zorluk, kuraklık ve kıtlık vardı. Son ayet onların, Bedir'in Allah'ın yardımı ve nassı ile gerçekleştiğini ve Uhud'daki hezimetin de iyi tedbir alınmaması dolayısıyla ortaya çıktığını anlatmaktadır.

Bizim muhtevasından anladığımız kadarıyla bu ayetler birbirleriyle tam bir uygunluk ifade etmektedirler. Zikredildiği gibi yani rivayetlerin ifade ettiği gibi ayetler birbirlerinden farklı mânâlar ve meseleler içermemektedir. Aksine ayetlerin öncesi ve sonrası birbirleriyle mündemiç tam bir uygunluk arz etmektedir. Ve bu ayetlerde, geçmiş ayetlerin konusu olan cihadın farziyetine Karşı insanlann takındıkları olumsuz tavırdan bahsedilmektedir. Ayetler bu tavrı münafık ve hasta kalplilerin fiili olarak geçmiş ayetlerde bahsedildiği gibi yine bu tutumlarını ortaya koymaktadır. Bu ayetler cihadın farziyeti ve çağrısı karşısında müslüman olduklarını söyleyip de icabet etmeyenlere karşı cihadın farziyetini tekid etmektedir. Rivayetlerde varid olduğu üzere, hicretten sonra ve Uhud savaşından önceki cihad hareketlerine yalnızca muhacirlerin katıldığı görülmektedir. Çünkü Nebi Ensardan yalnızca kendisini muhafaza sözü almıştı.

Bundan dolayıdır ki Nebi Bedir Savaşı'ndan önce bazı müslümanlarla istişare etti ve sonuçta yukarda zikrettiğimiz güzel ve muntazam tavır ortaya çıktı ki biz bu mevzuyu Bakara sûresi 190-194. ve 215-218 ayetlerinin ve Enfal sûresinin tefsiri esnasında şer-

---

[271[271]] Bkz. Ayetin tefsiri için Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir ve Tabresi.

[272[272]] Bkz. Ayetin tefsiri için Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir ve Tabresi.

Birinci ayetin birinci bölümünde ilk başlarda Ensar grubu, zekat ve namaz vacipleri dışında harp ve savaş teklifleri ile mükellef kılınmamıştır. Savaş farz kılındığında ayetlerin ifade ettiği gibi münafıklar, bu olumsuz tutumlarını ortaya koyunca ayetler onların bu durumlarını eleştirmek üzere indi. Muhammed sûresinde bir ayet bu tavrın sahiplerinin münafıklar olduğunu kesin bir şekilde ortaya koyuyor:. "İman etmiş olanlar 'keşke cihad hakkında bir sûre indirilmiş olsaydı!' derler. Ama hükmü açık bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince kalplerinde hastalık olanların ölüm baygınlığı geçiren kimsenin bakışı gibi sana baktıklarını görürsün. Korktukları başlarına gelsin" (Muhammed, 20). İşte bu ayet açık bir şekilde ifade ediyor ki ihlaslı mü'minler, Medine döneminin ilk zamanlarında Allah Teala'nın kendilerine savaş izninin verilmesini bekliyorlardı. Münafıkların ise, konumuz olan ayetin de ifade ettiği gibi savaşın farziyeti hakkında bir ayet hükmü indiği vakit, ölüm baygınlığı geçirenler gibi şiddetli bir şekilde korktukları görülmüştür.

Bunlara binaen kesinlikle diyebiliriz ki; rivayetler, Mekke'de eziyet ve düşmanlıklar nedeniyle müşriklerle karşılaşmak için Peygamber'dcn izin isteyen müslümanların varlığını anlatmaktadır. Fakat onlara izin verilmemiştir. Casiye sûresinde geçenler gibi bazı Mekki ayetlerin tefsiri sırasında rivayetlerin anlattığı kişiler bunlardandır. Bazıları da Allah mü'minlere cihad yazdığında korkuyor ve itiraz ediyorlardı. Özellikle Bedir Savaşı öncesinde gerçekleşen cihad hareketleri ve seriyyeleri kapsayan rivayetler de bunlardandır.

Mümkündür ki bu ayetler öncesindekiler gibi erken dönemde indi. Belki Bedir veya Uhud Savaşı'ndan önce indi. Bu durum sûrenin sıralanmasında bazı şeylerin öncelen-mesi sebeplerinden olabilir.

"Onlara bir iyilik dokunursa 'bu Allah katındandır' ve onlara bir kötülük dokunursa bu da 'senden dolayıdır' derler. De ki: 'Hepsi Allah katındandır'. 'Sana bir iyilik dokunursa Allah'tandır ve sana bir kötülük dokunursa kendi nefsindendir."

Bu iki cümle, kendilerine bir iyilik dokunduğunda "bu Allah'tandır" ve bir kötülük dokunduğunda da "bu Nebi'nin kendisindendir" diyenlere reddiye olarak, "hepsi Allah'tandır" cevabı verilmesi bakımından, cedel ve kelami bir mevzudur. Yine bu iki ayet ikinci olarak başka bir hüküm ortaya koymaktadır ki o da; Nebi (s)'ye "iyilik adına ne dokunursa Allah katından veya kendine bir kötülük dokunursa da kendi nefsinden" olduğudur. Bu bakımdan bu iki cümle arasında bir tenakuz vehmi ortaya çıkmaktadır[273[273]].

Müfessir Hazin, bu iki Kur'anî cümlenin birbirine uygunluğunu bulmaya çalışarak şöyle demektedir: "Her şeyin Allah Teala'ya izafeti hakikat üzeredir. Ve kötülüğün insanlara izafesi ise mecaz üzere alınır ki bunun böyle olması insanın ya işlediği bir günah sebebi iledir ya da ondaki bir noksanlık dolayısıyladır. Bu meseleyi Şuara sûresinin 80. ayetinde geçen İbrahim

---

[273[273]] Bkz. Zemahşeri'nin Keşşaf Tefsiri ve İbn Münir'in ona dipnotu.

peygamberin dile getirdiği şu Kur'anî cümle kabilinde alabiliriz: "Eğer hasta olursam O beni iyileştirir". Öyle ki, hastalık burada İbrahim peygambere, buna karşılık şifa ise Allah'a nisbet edilmektedir. Seyyid Reşid Rıza bu konuyla ilgili şunları söylemektedir:

Burada iki hakikat ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Allah Teala'nın zararlı ve faydalı temel unsurları olan eşyaları yarattığı dünyada mevcut nizamı koyduğu insanın gayret ve çalışması ile eşyalara kavuşmak için sünnetleri yani takip edilmesi gerekli yolları yarattığı ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak, insanoğlunun hoş görmediği bir şeye düşmesinin ancak onun bu takip edilmesi gerekli yolları ve sebepleri bilmedeki eksikliğinden kaynaklanır. Her ne olursa olsun ayetlerin siyak ve mânâsında şaşırtıcı ve cedele sebep olacak bir şey görülmediği gibi, yine bu ayetler kelami bir usulü de tesbit etmektedir. Ayetlerde gördüğümüz reddiyeler ise Kelam'in siyakı ve mevcut olan durum ve zamanın gereğinden dolayıdır. Bununla beraber ayetler insanın yaptığı amelden sorumlu olduğunu ve insanın uğradığı musibetlerde kendisindeki noksanlıkların etkin olduğunu ortaya koymaktadır. İşte bu noktada, her ne kadar Mekki ve Medeni Kur'an'da konuyla ilgili açık, sarih muhkem tesbitler varsa da evet işte bu noktada cedel çoğalmaktadır.

İbarelerin ihtiva ettiği ve bazı ayetlerde mutlaklık ifade eden ve kesinlik ifade etmeyen ayetlerdeki kural, Kelam'ın siyak ve indiği zaman ve duruma vakıf olmak gerekir. Bundan sonraki ayetler, Kur'an'da tenakuz olmadığını ifade eder. Ayetlerde münafıklara reddiye olarak şöyle buyrulmaktadır: "Eğer Kur'an Allah katından olmasaydı onda çok ihtilaf ve tenakuzlar olurdu."

Ayetler, nebevi siretin Medine dönemine has olmakla birlikte ihtiva ettikleri genel kaideler bütün zamanlara şamildir. Bunlar, kesinliği bütün insanlar için geçerli olan ölümü hesap etmeden Allah yolunda savaşma ve ilerlemenin gerekliliği, işlerin neticesinin Allah Teala'ya bırakılmasının gerektiğinin vurgulanması ve aynı zamanda kalpleri hasta olanların çirkinliği ve onlardan kaçınmanın gerekliliğinin ortaya konmasıdır. [274[274]]

81- Sana baş üstüne diyorlar'[275[275]]' sonra yanından çıktıkların-da[276[276]] içlerinden birtakımı dediklerinin aksini kurarak gecelerini geçirmektedirler[277[277]]. Allah da gece kurduklarını yazmakta ve vahiyle sana bildirmektedir. Onun için sen onlara aldırış etme ve Allah'a tevekkül et. Allah vekil olarak yeter.

82- Onlar hâlâ Kur'an'ı gereği gibi düşünüp anlamaya çalışmazlar mı? Eğer Kur'an Allah'tan

---

274[274] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/164-167.

275[275] Veyekulune taatün Söylediğini işittik ve itaat ettik

276[276] Feiza berazû Çıktıkları zaman

277[277] Beyyete Kendi kendine niyet etmek "Beyyete" kelimesinin asıl mânâsı geceleyin düşmanın düşman üzerine ansızın saldırmak için evinden, uykusundan ayrılarak alınan karardır ve bu kelime Yunus sûresininin 50. ayetinde şöyle gelmiştir. "Gördünüz mü, O'nun azabı geceleyin ansızın ve gündüzün gelirse".

başkası tarafından olsa idi, elbette içinde birçok çelişkiler bulurlardı.

Bu iki ayetin içerdiği mevzular:

1- Geçmiş ayetlerde, azarlama konusu olan grup üzerine yine eleştiri ve kınama vardır ki, onlar Nebi'nin emrettiğine "işittik ve itaat ettik" dediklerini, sonra çok geçmeden yanından ayrılınca söz verdikleri ve Nebi'ye muvafık oldukları şeyin aksine hareket edip, düşündüklerini belirtmektedirler.

2- Onlar için bu Rabbani bir eleştiridir, Allah onları murakabe etmektedir. Onların niyetlerini ve amellerini net bir şekilde ortaya çıkartacaktır ve onları müstehak oldukları bir şekilde cezalandıncaktır.

3- Nebi için teselli ve onların tuzaklarının düşüklüğü ve basitliği vardır. Nebi'nin onlann tuzaklarını ve sözlerini umursaması gerekmez ve onların bu hareketlerinden etkilenip üzülmesi gerekmez. Buna karşın Allah'a itimat etmeli, O'na tevekkül etmelidir. O ne güzel bir vekil ve ne güzel bir dayanaktır.

4- Şiddetli bir üslupla azarlama ve onlann yaptıklarının şaşırtıcı olduğu şu şekilde ifade edilmektedir: Nebi onlara Allah'ın vahyettiğini okumaktadır ve onlara Allah'ın emri gereği hareket etmelerinin gerekliliğini bildirmektedir. Eğer bunu biraz düşünseler, onlara okunan şeyler ve emredilenler de bir ihtilaf ve tenakuz bulamayacaklardır. Şayet bu Kur'an Allah katından gelmiş olmasaydı, onda birçok ihtilaf bulacaklardı.

Müfessirlerden, bu iki ayetin nüzul sebebi ile ilgili özel bir rivayete rastlamadık. Akla ilk gelen, bu iki ayetin geçmiş ayetlerle siyak ve mevzu itibariyle muttasıl olup, geçmiş ayetler için bir devamlılığın olmasıdır. Bu ayetlerde de geçmiş ayetlerin mevzuu olan münafıklardan bahsedilmektedir. Bu iki ayette cevap meydan okuma, Nebi için tatmin ve teselli vardır.

Ve ikinci ayetin, münafıkların Nebi'nin söylediklerini kendi nefsinden söylediğini ve Nebi'nin onlann üzerine Kur'an'daki fasılaları çeşitli üsluplarla okumasından dolayı düştükleri şek ve şüphelerden bahsetmektedir. Bundan dolayı yani onlann düşünmeksizin ve bakmaksızın şek, şüphe ve zanna kapılmalarını ayetler kınıyor, eleştiriyor ve azarlıyor. Ve ayet son olarak onlara: Eğer düşünseler ve baksalar O'nda herhangi bir ihtilaf bulamayacaklardır ve eğer bu Kur'an Allah katından olmasaydı, mutlak onda tenakuzlar ve ihtilaflar olacaktı, hükmünün hakikatini beyan ediyor. [278][278]

---

[278][278] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/168.

Kıtalin Önce Yasak, Sonra Farz Oluşu Meselesi

Müfessirlerin "ihtilaf kelimesi üzerindeki tefsirleri çeşitlidir. İşte bu ihtilafı müfes-sirler karışıklık, tenakuz, hak-batıl arasındaki çelişki, hayır-şer arasında, doğru ve yanlış arasında tenakuz olacaktır ve Kur'an, fesahat ve belagatta farklılık arzedecektir. Gaybi haberlerle kevni tesbitler arasında çelişki olacaktı. Helallar ile haramlar, ilkelerle mak-sadlar arasındaki bu çelişkiler ortaya çıkacaktı, şeklinde beyan ettiler. Bu açıklamalann çoğu İbn Abbas'a ve Rasulullah'ın ashabına nisbet edilmiştir.

Yukarıda dile getirdiklerimizin çoğu, ayetlerin tefsiri sadedindedir. Bu iki ayeti önceden belirttiğimiz gibi münafıklar, Rasulullah'ın önce savaşı yasak etmesi ve sonra emredip davet etmesi durumunu kendilerince, Rasulullah tarafından kaynaklanan bir tenakuz ve çelişki şeklinde algılamışlardı. Dolayısıyla bu ayetler de bu bakımdan geçmiş ayetlerle bağlantılıdır. Ki geçmiş ayetlerde kuvvetli bir üslûpla reddedilmiş ve şüphe götürmez bir şekilde ortaya konmuştur.

Bu tespit geçen mevzuu ile doğrudan bağlantılı olmakla beraber buradaki red ve meydan okuma, mutlak ve genel bir üslupla Mekki ve Medeni olan ayetleri kapsayıcıdır. Eğer bu durumda düşünülerek, Kur'an'ın en yüksek hedefine yükselerek, gösteriş ve lafızlarla oynamaya dalmayarak, basit meseleler ve müteşabih konularla ilgilenmeden Kur'an'a bakılınca, Kur'an'daki ilkeler ve hedeflerin imani, ahlaki ve toplumsal tespitlerin hepsinin birbirleri ile tam olarak bağlantılı olup, bir paralellik arzettiği görülmektedir ve aralarında hiç bir ihtilaf ve tenakuz da yoktur. Eğer bazı konularda çeşitlilik ve değişiklik görüyorsak bu, Kur'an'ın indiği topluma ve davetin gerektirdiği seyre göre hareket, şer'i gelişim ve ilerlemeden başka bir şey değildir. Bu bir tenakuz ve donukluk değil, Kur'an'daki ilke, hedef ve esaslarla paralellik ve bağımlılıktan başka bir şey değildir. [279[279]]

83- Onlara güven ve korkuya dair bir haber gelince hemen onu yayarlar'[280[280]]; halbuki onu Rasul'e ve aralarında yetki sahibi kimselere götürselerdi, onların arasında işin iç yüzünü anlayanlar, onun ne olduğunu bilirlerdi'[281[281]].

Allah'ın size lütuf ve merhameti olmasaydı, pek azınız müstesna çoğunuz şeytana uyardınız.

1- Bu ayette, geçmiş ayetlerde de sözkonusu olan münafıkların başka bir sıfatından bahsedilmektedir. Bu da kendilerine ulaşan gizli veya açık harp ve siyaset konusunda ya da

---

[279[279]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/168-169.

[280[280]] Ezâ'û bihi Onu insanlar arasında yaydılar.

[281[281]] Ellezine yastenitunehü O kimseler ki onun hakikatini ıeye güçleri yeter.

korku ve güven konusunda herhangi bir haberi insanlar arasında ifşa edip yaymalarıdır.

2- Onların üzerine böyle bir durumda meseleyi Nebi (s)'ye veya kendilerindeki ilim sahibi kişilere götürmeleri ve onların bu mesele hakkında maslahata göre vereceği kararları beklemelerinin gerekliliği beyan edilmektedir.

3- Müslümanlara ise Allah'ın rahmeti, fazileti ve inayeti hatırlatılmaktadır. Eğer o-nun bu fazileti olmasaydı insanların çoğu şeytana uyup delâlete düşeceklerdi. [282[282]]

Yetki Sahibi Kimselerle İstişare Etmek

Bu ayetin nüzulü ile ilgili olarak müfessirler özel bir rivayete rastlamamışlardır. Bu ayetin geçmiş ayetlerle bir bütünlük ve uygunluk arzettiği göze çarpmaktadır. Yine bu ayetlerde münafıkların diğer kötü sıfatlarından bahsedilmektedir. Rasulullah (s)'ın, emir sahiplerinin ve ilim adamlarının yetkili hüccet oluşları pekiştirilmekte, müslümanlara bu hususta yapmaları gerekli olan konulardan ve bu üsluba muhalif olanların kınanmalarından ve azarlanmasından bahsedilmektedir.

Ulu'l-emr'in, Rasul'den sonra zikredilmesindeki maksad, akla ilk gelen şey Ra-sul'ün olmadığı yerde meseleyi Ulu'l-emr'e ve yöneticilere götürmek veya Nebi (s) zamanında seriyyelerde komutanlık yapan ve "emirler" şeklinde lakaplandırılan kişilere meseleleri götürmektir[283[283]].

Ayetlerde, zaman itibariyle has olmakla beraber, her zaman ve her mekan için geçerlilik arzeden ve müslümanlara da gerek ferd ve gerekse Ulu'1-emr olsun, onların üzerine gerekli olan görevlerinden bahsedilmektedir. Ferdlerin, devletin selamet ve güvenliğini ilgilendiren konularda tek başına aldıkları bilgi ve haberleri kendi Ulul emirlerine götürmeleri gerekir. Ulu'l-emrin ise, kendisine gelen devletin selamet ve güvenliği ili ilgili meseleleri, mütehassıs ilim sahiplerine bırakması veya onlarla istişare etmesi, beraberce hareket etmeleri gerekir. Çünkü onlar, olaylardaki hakikati ve gerçeği anlamaya ve meseleler hakkında sahih olanı, gerçek ve en güzelini çıkarmaya, anlamaya kadir kimselerdir. Bu genel kaideden şu teferruatlar ortaya çıkar: Fertler, devletin emniyet ve güvenliğini ilgilendiren konularda tek başına hareket edemezler. Bu, Ulu'1-emr ve yöneticiler için de geçerli olan bir kuraldır. Yönetilen durumundaki fertler ise, kendilerine bu konuda bir mevzu zahir olduğunda bu tip meseleleri yöneticilerine götürmeleri ve onları dinleyip itaat etmeleri gerekir. İşte böyle durumlarda tek başına hareket, yanlış olmaktan öte taşkınlığa, çatışmaya ve fitneye sebep olur.

[282[282]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/170.
[283[283]] Bkz. İbn Sa'd'ın Tabakat'ı c. 3, s. 48-49.

Müfessirler bu sûrenin 59. ayetinde geçen "Ulu'1-emr" cümlesini, bu dinin fukaha ve alimleri diye tevil etmişlerdir. Ve kişiler her meseleyi fukaha ve alimlere götürmeli ve onların çıkardığı hükümlere göre hareket etmelidirler, demişlerdir[284[284]].

Kur'anî ifade burada, bu cümledeki maksadın, hakimler, yöneticiler ve komutanlar olduğu konusunda daha açık ve nettir. Bu durumda fertlerin, güvenlik ve emniyetle ilgili meseleleri bu kişilere götürmeleri gereklidir.

Bu ayetin muhtevası, bütün meselelerin ilim sahiplerine götürülmesinin ve onların içtihadına göre hareket edilmesinin -ki buna, fıkhi, toplumsal, siyasi ve savaşla ilgili bütün meseleler girer- gerekliliği bakımından kıyas konusu olabilir.

Hasılı bunların hepsi, yukarda zikrettiğimiz sınıfın ilim, akıl, bilgi ve tecrübeleriyle ilgili olup bütün zamanlar için geçerlidir. [285[285]]

84- Artık Allah yolunda savaş, sen kendinden başkasıyla (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Mü'minleri de teşvik et. Umulur ki Allah, kafirlerin gücünü kırar. Allah'ın görevi daha çetin ve cezası daha şiddetlidir.

Bu ayeti kerimede hitap Nebi'ye yöneltilerek ayette şu tespitler yapılmaktadır:

1- Üzerine vacip olan kişiler, Allah yolunda savaşması gerekir ve Nebi bu konuda kimseyi zorlamakla mesul değildir, bununla beraber mü'minleri savaşa teşvik etmelidir.

2- Mü'minleri ve Nebi'yi düşünmeye sevk vardır. Eğer onlar düşmanlarına karşı hazırlıklı bulunup cihad konumunda olup bu tutumla hareket edelerse, umulur ki Allah onlann zararlarını ve şiddetlerini engelleyecektir. Çünkü O buna kadirdir ve O'nun gücü daha çetin, cezası daha şiddetlidir. [286[286]]

Savaştan Kaçanlara Uyarı

Müfessirlerin rivayetlerine göre bu ayeti kerime, Nebi (s)'nin Uhud Savaşı'ndan bir yıl sonra Ebu Süfyan'a söz verdiği yerde tekrar karşılaşmak için müslümanları daveti münasebeti ile inmiştir. Bunun üzerine, yani ayetin inmesi üzerine Nebi (s) Ebu Süfyan'a vaadettiği yere gideceğini, tek de kalsa bu işi yapacağını belirtti. Bunun üzerine kendisine ashabından

---

[284[284]] Ayetlere Menar tefsirinden bakınız. Bu görüş Razi'ye dayanır. Reşid Rıza bu görüşe çok güçlü bir red ortaya koymuştur.

[285[285]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/170-171.

[286[286]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/171.

yetmiş kişi kadar katıldı ve söz verilen yere yani Bedir'e geldiler. Ama Ebu Süfyan "kuraklık" bahanesi ile gelmedi[287[287]].

Biz bu rivayetin sıhhatini uzak görmüyoruz. Belki de cihadla ilgili olan ayet yetmişinci ayetten beri bu konuyla ilgili olabilir. Bir ihtimal müslüman olanlardan bir grup veya kalplerinde hastalık bulunanlardan bir kesim imanları kökleşmeyenlerdir. Bu tip kişiler, Uhud savaşında alınan yenilgi üzerine bir kez daha Nebi'nin Ebu Süfyan'la va-adleştiği yerde savaşmak için yaptığı çağnya icabet etmekten geri durdular ve çekindiler. Bunun üzerine ayetler, onların bu tutum ve davranışlarını kınayıcı, eleştirici, hatırla-tıcı ve vaaz edici bir üslupla indi ve son gelen ayet, (yani şu anda mevzu bahsimiz olan ayet) bu konuda kesin hükmü belirtti ve Nebi (s)'nin tek başına da olsa savaşa çıkmasını emredip, başkalarından mesul olmadığını bildirdi ve mü'minleri de savaşa teşvik etmekle mükelleflendirdi.

Bu ayet ve yetmişinci ayetten buraya kadar geçen önceki ayetler, görüldüğü gibi, ayetlerin indiği zamanki cihad durumunu belirtiyor. Eğer tabir doğruysa (sahihse) o dönemde Nebi (s)'nin zorunlu bir askerlik gücü oluşturmadığı görülüyor. Bu durumun hayatı boyunca devam ettiği birçok ayetlerde görülmektedir. Bu durumu Tebuk Gazvesi dolayısıyla hicretin dokuzuncu senesinde inen Tevbe sûresinin uzun bir bölümünde görmekteyiz. Belki de bu hal, Arapların sosyal yaşantıları ile ilgilidir. Ancak münafıklar, bazı Medine ve çölde yaşayan müslümanlar bu durum karşısında Nebi (s)'nin davetine yani cihad çağrısına karşın olumsuz bir şekilde yerlerinde oturuyorlar veya tereddüt halinde duruyorlardı ve bu hal de Nebi'yi üzüyor ve O'na acı bir şekilde tesir ediyordu. Bunun üzerine birçok ayet bu durumları eleştirici, kınayıcı ve uyancı olarak inmiştir. Bu konuda inmiş en kuvvetli ayetleri Saf sûresinde görmekteyiz. "Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınızı söylemeniz, Allah yanında şiddetli bir buğza sebep olur. Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir duvar gibi saf bağlayarak savaşanları sever."(Saf 2-4) Burada şu durumu ek olarak belirtelim ki, bildiğimiz ve inandığımız kadarıyla müslümanlardan gücü yetenleri İslam'ın askerliğe, düşmanlık ve taşkınlığa karşı savaşmaya zorlamadığını söylemeliyiz. Cihad öyleyse İslam'ın farzlarından bir farzdır. Zekat gibi cihadın farzı kifaye olması onu farzlıktan çıkarmaz. Davetin üslubu gereği Rasulullah zamanında zekatın edası, konusu, tergib, terhib ve teşvik boyutları çevresinde dönmüştür ki zekat o zamanda toplumsal hayat ve maişetle bağlantılı idi. Daha sonra İslami sulta, zekatı yapılması, eda edilmesi zorunlu bir sistem haline getirdi ki bu hali Ebubekir döneminde görmekteyiz ve ondan sonraki dönemlerde de böyle devam etmiştir. Hatta Ebubekir zekatı engelleyenlerle yani vermeyenlerle savaşmış ve onları İslam'dan irtidat edenler vasfı ile nitelendirmiştir. O halde İslami yönetimin maksadı, zulüm ve düşmanlığın sona ermesi ve müslümanlann hürriyetinin kazanıl-

ması gibi durumlarda cihadı da zekata kıyas ederek, müslümanlan cihada zorlamasında bir

[287[287]] Ayetlerin tefsiri için Hazin, Tabresi ve İbn Sad'ın tabakatına bkz. c.3, s. 100-102.

engel yoktur.. Tevbe sûresinin 122. ayeti müslümanların dönüşümlü olarak savaşa katılmalarım, toptan katılmalarını emrediyor. "(Bununla beraber) Mü'minlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onlardan her topluluktan bir grup, dinde geniş bir bilgi elde etmek ve kavimlerine döndüklerinde uyarmak için geri kalmalıdır. Umulur ki, dikkatli olurlar."

İşte ayetin zamanla hususi ve nebevi siretle bağlantılı olmasından dolayı, Nebi'nin şahsı ile bağlantılı olmasına rağmen bu ayette yüce ve kapsayıcı bir telkin vardır. Eğer Ulu'1-emr ve müslümanlardan derece sahibi olan kimseler, diğer vacipler gibi cihadın da İslam'ın ve müslümanların emniyeti ve selameti, kuvveti ve izzeti için kendilerini güzel bir örnek olmak için takdim etmeli ve herkesten önce bu işe kendilerini vermelidirler. [288][288]

85- Kim iyi bir işe aracılık ederse onun da o işten bir nasibi'[289][289] olur. Kim kötü bir işe aracılık ederse onun da ondan bir payı olur. Allah her şeyin karşılığını vericidir[290][290]'.

Bu ayeti kerime hayra davet eden, destekleyen ve yardımcı olan kişinin neticede iyilik kazanacağını, buna karşın şerre davet edip ona yardımcı olanın da neticede kötülük kazanacağını ve Allah'ın her şeye kadir olup ve her şeyi hakkıyla cezalandıracağını ifade etmektedir. [291][291]

Herkes Yaptığının Karşılığını Görecektir

Müfessirler bu ayetin nüzulü ile ilgili özel bir rivayete rastlamamışlardır. Fakat tabiinden olan bazı kimselerden[292][292] rivayet ettiklerine göre bu ayet, insanların birbirlerine yardım etmeleri konusunda inmiştir.

Taberi, iyiliğe yardımı, Allah yolunda kafirlere karşı savaşmaya davet mânâsında almış, kötülüğe yardımı da müslümanlar karşısında kafirlere yardım mânâsında almıştır. Bu durumda bu ayetin önceki ayeti takip etmekte olduğu göze çarpıyor. Öyleyse iyiliğe aracılıktan kasıt cihada davet ve ona destek, kötülüğe aracılıktan kasıt kötülüğe çağrı ve cihada karşı koymadır. İşte bu mânâlar geçmiş ayetin kapsadığı eleştiri ve kınamanın içine girmektedir. Bu ayetin arkasından gelecek olan ayetler de, geçmiş konularda mevzubahis

---

[288][288] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/171-173.
[289][289] Kiflün Nasip, pay, kısmet.

[290][290] Mukîten Murakıp, herşeyi hesaplayan.

[291][291] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/173.
[292][292] Bkz. Taberi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

olan münafıklar aleyhine hamle ve karşı koymaya teşvikler vardır. Bu da, bu ayetin geçmiş ayetlerle bağlantılı ve ilişkili olduğunu ve onların devamı olduğunu göstermektedir.

Bu ayette süreklilik ifade eden ve hayra davet edip bu uğurda çalışanların neticesinin güzelliği ve şerre davet edip bu uğurda çalışanların çirkinliği telkin edilmektedir. Ve her iki yolda çalışan ve çağıranlar uyarılmaktadır.

Müfessirler bu ayetin tefsiri ışığında daha önce de söylediğimiz gibi, insanlann mas-lahatlarının yerine getirilmesi hususunda ve bazılarının zararlarını bazılarının yüklenmesi hususunda aracılık mânâsında almışlardır. Kur'anî tabir bu mânâyı taşımaktadır. Ve bu konuda zikredilen bir hadis, insanları aracılık yapmaya teşvik etmektedir. Ebu Musa'dan gelen hadise göre Nebi şöyle buyurmuştur:

Bir adam Nebi'ye gelip soru soruyordu ve Rasulullah bize yönelip şöyle dedi: "Aracı olun (iyilikte) ecrini, karşılığını alasınız. Allah, Rasulü'nün lisanı üzerine dilediğini takdir eder."[293[293]] [294[294]]

86- Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın, yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını arayandır.

Ayetteki hitap müslümanlara yönelik olup, kendilerine selam verildiğinde ondan daha güzel bir selam ile selamlamak veya en azından onun gibi karşılık vermek hususunda uyarı ve tenbih vardır.

Müfessirler bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili özel bir rivayet görmemişlerdir. Müfessirler bu ayetin İslam'ın sadedinden müslümanların talim ve terbiyesi ile ilgili müstakil bir ayet olduğunu söylemişlerdir. Bu ayet de yine geçmiş ayetleri takip eden, nasihat edip temsil içeren diğer ayetlerle bağlantılı ve ilgilidir. Müslümanları cihada çağırmışlardır ve bu hayra davettir.

Münafıklar ise bu davete muarız bir tavırla karşı koymuşlar, daveti engellemişlerdir. Müslümanların görevi ise bu davete icabet etmeleri, karşı durmamaları ve selamda olduğu gibi geri durmamalarıdır. Aksine bu gibi hallerde daha güzel bir tevil olup müslü-manların selam konusunda yapmaları gerekeni telkin etmektedir. Ve ayetin mânâsında-ki bu yüce telkin selamı,güzel sözü, güzel çağrıyı ve güzel işi kapsamaktadır. Ve müslü-manların üzerine her iyi, güzel, faydalı iyiliğe karşı güzel mukabelede bulunmayı vacip kılmıştır.

[293[293]] Bkz. Hazin, ibn Kesir'de ilgili ayetler. Bu hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi önemli bir ilaveyle rivayet etmiştir. Metin şu şekildedir "Ebu Musa'dan rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: Mümin mümin için birbirini güçlendiren bir bina, yapı gibidir sonra parmaklarını birbirine geçirdi. Oturuyordu o sıra-da bir adam geldi...

[294[294]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/173-174.

Kur'anî cümledeki kapsayıcı durum ve meçhul siga buradaki emrin genel kapsayıcı olduğunu ve her din, millet ve cinsten herkesi içine aldığını göstermektedir.

Müfessirler selam ve adabı konusunda birçok Nebevi hadisler rivayet etmişlerdir.

Ebu Davud, Tirmizi ve Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadise göre Nebi şöyle buyurdu " Nefsim elinde olana yemin ederim ki iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe iman etmiş sayılmazsınız. Size bir şey getireyim mi? Şayet yaparsanız birbirinizi sevmiş olursunuz: Selamı aranızda yayınız"[295[295]]

Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadise göre Nebi (s) şöyle buyurdu: "Rahman'a kulluk ediniz ve selamı yayınız."[296[296]]

Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri hadise göre Nebi şöyle buyurdu: "Binekte olan yaya olana, yürüyen oturana ve az olan çok olana selam versin."[297[297]] Yine Enes'den rivayet ettikleri hadise göre Nebi bana şöyle dedi: "Ey oğulcuk! Ailenin yanma gittiğin zaman selam ver. Bu sana ve ehline bereket olur."[298[298]]Yine Sünen sahiplerinin Seyyar'dan rivayet ettiklerine göre Seyyar şöyle dedi: "Ben Sabit Elbennani ile yürüyordum. O çocukların yanından geçti ve onlara selam verdi ve dedi ki; bu Enes ile yürüyordum, çocuklara rastladık ve o (Enes) çocuklara selam verdi ve dedi ki ben Nebi ile yürüyordum, yolda çocuklara rastladık. Nebi onlara selam verdi."[299[299]] Yine Ebu Davud ve Tirmizi'nin Esma binti Zeyd'den rivayet ettiğine göre, şöyle dedi. "Nebi biz kadınlar topluluğu mescidde oturduğumuz bir halde bize rastladı ve elini sallayarak selam verdi."[300[300]] Buhari ve Tirmizi'nin Usame bin Zeyd'den rivayet ettikleri hadise göre, "Nebi, içinde müslümanlar ve yahudilerin olduğu bir topluluğa uğradı ve onlara selam verdi."[301[301]] Ebu Davud'un Ali'den rivayet ettikleri hadise göre Nebi şöyle buyuruyor. "Bir cemaatta bir kişi selam verdiği zaman diğerleri de karşılığını alır ve bir toplulukta bir kişi selamı karşılaşırsa diğerleri karşılığını alırlar."[302[302]] Ashab-ı Sü-nen'in Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri hadise göre Nebi şöyle dedi. "Sizden biri meclise rastladığında selam versin. Kalktığı

[295[295]] Tac, c. 5, s. 223

[296[296]] Tac, C. 5, s. 222-228.

[297[297]] Tac, C. 5, s. 222-228.

[298[298]] Tac, C. 5, s. 222-228.

[299[299]] Tac, C. 5, s. 222-228.

[300[300]] Tac, C. 5, s. 222-228.

Tac, C. 5, s. 222-228.

[301[301]] Tac, C. 5, s. 222-228.

[302[302]] Tac,C.5,s.222-228.

zaman da selam versin. Birinci selam ikinciden daha öncelikli değildir."[303[303]]

Yine Tirmizi'nin Ebu Cerra'dan rivayet ettikleri hadise göre Nebi şöyle dedi: "Kişi müslüman kardeşlerine rastladığı zaman "Esselamu aleykum ve rahmetullahi" desin." Selam kelamdan öncedir."[304[304]] Ve Cabir'den gelen bir hadise göre Nebi "Bir kimse selam vermedikçe yemeğe çağırma" dedi. Her iki hadisi de Tirmizi bir sened ile rivayet etmiştir. Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettiklerine göre "Rasulullah'a şöyle denildi: "İki adam karşılaştıkları zaman hangisi daha önce selam verir?" "Allah için en önce, evvel olan" buyurdu[305[305]]. İbn Abbas'tan gelen bir hadise göre "Allah'ın yaratıklarından hangisi sana selam verirse selamının karşılığını ver, ta ki mecusi bile olsa."[306[306]]

Cumhuru ulema ittifak etmişlerdir. Selam vermek müstehap sünnettir ve karşılığını vermek ise vaciptir. Selam vermeyen ise günahkardır."[307[307]] Bu görüş ayetin ruhu ve içeriği ile bağlantılıdır.

Ebu Davud ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadise göre Rasulullah'ın ashabından bazısı; "Ehli Kitab'dan bazıları bize selam veriyor; nasıl karşılayalım" dediler. "Sizin de üzerinize" deyin dedi"[308[308]]. Bu hadislerle beraber yine açıklama mahiyetinde başka hadisler de gelmiştir. Buhari, Müslim ve Ebu Davud'un İbn Ömer'den rivayet ettikleri hadise göre Nebi şöyle buyurdu. "Yahudiler size selam verdiğinde size ancak (Essamu) derler, siz de onlara "sizin üzerinize olsun" deyin."[309[309]]

Yine Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Aişe'den rivayet ettikleri hadise göre, Aişe şöyle dedi. "Yahudilerden bir topluluk Rasullulah'ın yanına geldi ve 'Essâmu (ölüm) aley-ke' dediler. Aişe 'Lanet olsun' dedi. Rasulullah 'Yavaş ya Aişe, Allah her işte yumuşak olmayı sever' dedi. Rasulullah: 'Sen de onlara ve aleykum, yani sizin üzerinize de' dedi". Müslim'in başka bir rivayetinde "Aişe'yi işittim ki onlara sövdü. Rasulullah "Yavaş ol ey Aişe. Allah kötüyü sevmez, kötülük yapanı da sevmez."[310[310]] Burada şu açıktır ki, Nebevi öğretim yahudilerin tuzakçı, eziyetçi ve düşmani tavır ve tutumları ile bağlantılı ve ilişkilidir. Şöyle ki müslüman selamı, karşıdakinin selamı gayri müslim de olsa tuzak ve alaydan beri olduğu müddetçe en güzel şekli ile vermekten geri duramaz. Bunun delilini Mümtehine sûresi 8. ayetten

---

303[303] Tac, c. 5, s. 222-228.

304[304] Tac, c. 5, s. 222-228.

305[305] Bkz. Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

306[306] Bkz. Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

307[307] Bkz. Hazin ve İbn Kesir Tefsirleri.

308[308] Bkz. Tac, c. 5, s. 227, es-Samu kelimesi ölüm şeklinde şerh edilmiştir.

309[309] Bkz. Tac, c. 5, s. 227, es-Samu kelimesi ölüm şeklinde şerh edilmiştir.

310[310] Bkz. Tac, c. 5, s. 227, es-Samu kelimesi ölüm şeklinde şerh edilmiştir.

anlıyoruz: "Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah adaletli olanları sever." Hatta Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği hadise göre, Ehli Kitab'a veya içinde Ehli Kitab'ın bulunduğu bir cemaate selam verebilir. [311[311]]

87- Allah, ki O'ndan başka hiç bir ilah yoktur, elbette sizi Kıyamet günü toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır?

Ayette Allah Teala'nın insanları toplayacağının kesinliği ve asla ihtimal ve şüphe götürmezliği belirtiliyor. Allah vadinden asla dönmez. O ancak doğruyu söyler.

Yine müfessirler bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili özel bir rivayete muttali olmuş değildirler. Ancak yine bu ayetin önceki ayetlerle bağlantılı olduğu ve onları takip ettiği görülmektedir. Geçmiş ayetler Allah Teala'nın cennet ve cehennem vadini belirttiği ve Allah'ın herşeye kadir olduğu, hesap görücü ve her şeyi kapsayıcı olduğu ve amellerin karşılığını hakkıyla vereceği belirtildi ve bu ayette insanların Kıyamet günü tamamının toplatılacağı, hesap ve cezanın kesinliği tekid edildi. [312[312]]

88- Size ne oldu da, münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah onları kendi ettikleri yüzünden baş aşağı (tepetaklak)'[313[313]] etmiştir. Allah'ın saptırdığını'[314[314]] doğru yola mı getirmek mi istiyorsunuz? Allah'ın saptırdığı kimse için asla (doğruya) yol bulamazsınız!

89- Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiç birini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiç birini dost ve yardımcı edinmeyin.

Bu iki ayette elde edilen tespitler;

1- Münafıkların hakettikleri alçaklık, yardımsız bırakılma ve delâletleri gibi açık nifak halleri olduğu halde, böyle bir topluluk hakkında iki fırkaya aynlan mü'minlere yöneltilmiş inkar ve şaşırma içeren sorgulama vardır.

[311[311]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/174-176.
[312[312]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/177.
[313[313]] Erkesehüm Başaşağı, tepetaklak olmak.

[314[314]] Men edallallah Bazı rivayetlere göre "Allah kimi terkettiyse, alçaktı ise" mânâsındadır.

2- Yine mü'minlerin Allah'ın başaşağı çevirdiği, rezil ve alçak bıraktığı ve sapıklıktan ile terkettiği bir insan ve gurup hakkında, onları hidayete erdirme zan ve isteklerinin asla mümkün olamayacağını açık bir üslupla belirtmektedir.

3- Münafıkların, mü'minler hakkındaki vakıa olan niyetleri belirtilmektedir. Onlar isterler ki, mü'minler de kendileri gibi inkar etsinler ki mü'minler de alçak, rezil, Allah katında yardımsız ve tepetaklak terkedilmiş olsunlar ve durumları eşit olsun.

4- Mü'minlerin onlan dost edinmeleri ve yardım etmeleri onlar hicret edinceye; ih-lasla üzerlerine düşeni yapıncaya kadar yasak edilmiştir.

5- Eğer münafıklar bu hallerinden, dönmez de hilelerine devam ederlerse, mü'minlerin onları buldukları yerde öldürmeleri onları dost ve yardımcı edinmemeleri gerekir.

Müfessirler bu ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili üç rivayet belirtmişlerdir[315[315]]. Bunlardan birincisine göre bu ayetler, müslüman olan, Medine'ye hicret eden sonra Medine'de ikamet etmeyi kendilerine ağır görme bahanesi ile darul küfre geri dönen bir grup hakkında inmiştir. Bir görüşe göre ayetler, müslüman olan, fakat hicrete güçleri yettiği halde hicret etmeyen bir grup hakkında inmiştir. Üçüncü bir rivayete göre ayetler, müslü-manların gruplara ayrılıp haklarında öldürüp öldürmeme hususunda ihtilaf ettikleri, Uhud savaşında müslümanları yardımsız bırakan Medine münafıkları hakkında inmiştir. Müfessirlere göre (hicret edinceye kadar) kelimesi Medine'ye gitme ve müslümanlara katılma, müslüman olma, Allah ve Rasulü'ne itaat etme, ihlasla müslümanlara ve Nebi'ye katılma mânâlarına gelmektedir. Yine müslümanlar ve Nebi ile beraber Allah yolunda savaş mânâsına da gelir.

Ayetler, geçmiş ayetleri takip ettiğini ifade eden "fe" harfi ile başlamaktadır. Geçmiş ayetler cihada çağırıp, cihada karşı koyanlara mütereddid davrananlara ve vaadlcrinden dönenlere ki, müfessirler bunların Medine münafıkları olduklarını söylemektedirler.

Evet, işte ayetler bu gruplara karşı koymaya davet etmekte idi. Bu bağlamda bu ayetlerin de mevzusunun münafıklar ve cihad olduğunu buna bağlı olarak da (zikri geçen) üçüncü rivayetin ayetlerin nüzul sebebi ile daha çok ilgili olduğunu, ayetlerde geçen "hicret" kelimesinde savaş, Allah ve Rasulü'ne itaat olduğunu görmekteyiz. Ve ayetlerde geçen "Sizlerin de onlar gibi inkar etmenizi isterler ki, sizler de onlarla eşit olasınız." cümlesinin, özellikle üçüncü rivayette olduğu gibi Medine münafıklarına çok daha mutabık ve uygun olduğunu, görmekteyiz. Buhari ve Tirmizi'nin tefsir faslındaki Zeyd bin Sabit'den gelen bir rivayete göre "Rasulullah'ın ashabından bazı insanlar Uhud savaşından geri döndüler. İnsanların bu dönen münafıklar hakkında görüşleri iki kısma ayrılıyordu. Bazıları "onları öldürelim" diyorlar bazıları da "hayır" diyordu. Bunun üzerine "Size ne oluyor da münafıklar

---

[315[315]] Ayetlerin tefsiri için Taberi, Tabresi, İbn Kesir, Beğavi ve Hazin'e bkz.

hakkında iki kısma ayrılıyorsunuz?" ayeti nazil oldu[316[316]].

İşte bu ayetler, müslümanların bu ihtilaflarına karşı (Medine münafıklarına karşı) eğer onlar bu tutumlanna devam eder, cihaddan da yüz çevirir, Allah ve Rasulü'ne ita-atta ihlaslı olmazlarsa, nerede bulunursa bulunsunlar onların öldürülmeleri, onlardan dost ve yardımcı edinmemeleri emredilmektedir.

Böylece ikinci bir sefer olarak Kur'an müslümanlara, münafıkları nerede bulurlarsa öldürmelerini emrediyor. İlk olarak bu emir Ahzab sûresinin 60. ayetinde "Eğer münafıklar bu hallerini bırakmazlarsa" tabiri ile, bu ayetle de "Eğer yüz çevirirlerse" tabiri ile gelmiştir.

Bu mesele ile Ahzab süresindeki ayetlerde gerekli açıklamada bulunduk bundan dolayı tekrarı uygun görmüyoruz.

Ayet her döneme hitap eden ve süreklilik ifade eden yüce telkinler içermektedir. Bunun üzerine kim ki müslüman olduğunu iddia ediyor, fakat sıkıntı, kriz anlarında müslümanlara katılmıyor, bununla birlikte bir delil getiremiyor, aksine düştüğü alçak ve rezil duruma müslümanların da düşmesini isteyip yardımsız bırakılmalarını istiyor -ki böyle durumlar müslümanların kritik birçok durumlarında her zaman ve mekanda olagelmiştir-. İşte bu tutumlara karşı ayetler şiddetle karşı koymayı, böyle insanları tardetmeyi ve bu alçaklara ders vermeyi emretmiştir. [317[317]]

90- Ancak aranızda anlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmaktan (istemediklerinden) yürekleri sıkılarak[318[318]]' size gelenler müs-tesna. Allah dileseydi onları başınıza bela ederdi de sizinle savaşırlardı. Artık onlar sizi bırakıp bir tarafa çekilir de sizinle savaşmazlar ve barışı'[319[319]]' size bırakırlarsa, bu durumda Allah size onların da aleyhinde bir yola girme hakkı vermemiştir.

Bu ayetlerde geçmiş olan iki ayetin hükmünde müslümanlarla aralarında barış ve anlaşma bulunan bir topluluğa sığınanlar veya müslümanlara gelerek özür dileyip müslümanlarla ve kendi kavimleri ile savaşmayı istemeyen kişilerin durumu istisna edilip geçmiş iki ayetin hükmünden çıkarılmaktadır. Şayet onlar müslümanlara karşı böyle barış tutumu ile hareket ederlerse müslümanlar için onlar aleyhinde düşmanlık ve savaş konusunda bir yol yoktur. "Allah dileseydi onları başınıza bela ederdi de sizinle savaşırlardı" antrparantez cümlesi

---

[316[316]] Tac,c.4,s.83

[317[317]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/178-179.

[318[318]] Hasîrat suduruhüm Hal onları sıktı, daralttı, sizinle veya kendi toplumlarıyla savaşmaktan sıkılanlar.

[319[319]] es-Selem Barış, anlaşma.

olarak gelip Allah Teala'nın müslümanlar için fazlında onlara ilham ettiği barışla ve müslümanlara da onlar aleyhine bir yol bırakmamakla belirtmek ortaya koymaktadır. [320[320]]

Münafıkların Zararlarına Karşı Müslümanlara Uyarı

Müfessirler birinci fırkada kastın Hilal İbn Uveymur Es-selmi olduğunu söylemişlerdir[321[321]]. Bu adam Rasulullah ile karşılıklı olarak birbirlerine geçenlere zulmetmemek üzere anlaşma yaptılar. Ya da burada birinci fırkadan kasıt, Suraka bin Malik Elmedle-ci'dir. Ki bu adam Rasulullah ile kavminin savaşmaması üzerine ve şayet onlar müslü-man olurlarsa müslüman olacakları üzerine anlaşma yapmıştır. İkinci fırkadan kasıt ise Esca kabilesi olduğunu söylemişlerdir ki bu topluluk, Medine'ye yediyüz kişi olarak gelip Medine'nin birçok yerine dağılmışlardır. Bunun üzerine Rasulullah onlara ziyafet olarak hurma göndermiş ve onların geliş sebebini onlara sormuştu. Onlar da "Bizim görmemiz ve bizimle Beni Damre kabilesi arasındaki harpten dolayı size geldik ve sizinle anlaşma yapmayı istiyoruz" demişlerdi. Nebi onlarla anlaşmayı kabul etti.

Bu rivayetlere ek olarak başka bir rivayette geldiğine göre, Kureyş'le anlaşma yapan Beni Bekr ve Nebi ile anlaşma yapan Beni Huzaa kabileleri hakkında inmiştir. Bunlar Mekke tarafında anlaşmalı iki kabiledir. Nebi Kureyşlilerle maruf olan Hudeybiye anlaşmasını yapınca bir iki kabileyi muhayyer bırakmıştır. Bunun üzerine Beni Bekr Ku-reyşlerle, Beni Huzaa da müslümanlarla olmayı tercih etmişlerdir.

Böylece Beni Huzaa ile Nebi ve müslümanlar arasında bir anlaşma olmuş, Beni Bekr'in Kureyş'le olan anlaşmalarından dolayı da yine müslümanlar ve Nebi ile aralarında bir anlaşma olmuştu.

Bu ayet geçmiş ayetlerle bağlantılıdır ve biz bu ayetin erken bir vakitte indiğini zan-nediyoruz. Bu bağlamda bu ayetin, Beni Bekr ve Beni Huzaa hakkında indiği ihtimalini uzak görüyoruz. Çünkü Hudeybiye antlaşması hicretin altıncı senesinde vaki olmuştur. Ayetin mânâsı, buradaki istisnanın anlaşmalı insanlara haya ederek savaşmaktan çekinen ve anlaşma isteyen insanlara işaret etmektedir. Bu ve diğer görüş birinci ve ikinci rivayete mutabıktır. Ancak ayetteki istisna burada kastın, müslüman olduklarını iddia e-den münafıklar ya da kafirler olması durumunda sorun ortaya çıkıyor. İstisna sigasının ifadesine göre istisna edilenler geçmiş ayetlerde hadis konusu olan münafıklar ya da münafık olarak itibar edilenlerdir. Çünkü onlar iman üzerine bir delil getirmemişler, müslümanlarla savaşa katılmamışlar ve ihlasla da Allah ve Rasulü'ne itaatte bulunmamışlardır. Ancak ayetin konusu ve mânâsı istisna edilenlerin gayri müslimler olduğu ihtimaline işaret etmektedir.

320[320] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/180.
321[321] Bkz. Taberi, Beğavi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir.

Mücahede yapanlar, müslümanların kıtalinde göğüsleri sıkılanlar ve Allah Teala'nın "eğer dileseydik onları size musallat ederdik" diye vasıflandırdığı kimseler tabiatıyla müslüman olamazlar, "veya size geldiklerinde" tabiri (anlaşmazlığı) daha da artırıyor. Bu durumda onlardan bazıları müslüman olarak gelip müslü-manlara katıldılar, fakat kendi kavimleri ile savaşmaktan haya ettiler. Ayet böyle bir ifade ile anlaşılabilir. Nasıl ki onların özürlerini beyan edip hayalarını ilan ederek gelmeleri anlaşılacağı gibi, ayetin mânâsı ifade ediyor ki Kur'an'ın hikmeti onları bu tutumlarından dolayı özürlü buluyor. Müfessirlerin bu konudaki görüşleri bizi doyuracak derecede değildir.

Bununla beraber hadiste mevzu olan iki fırkanın gayri müslimler olduğu tercihini seçmekle mutmain olmaktayız. Ve umulur ki, bu istisna, geçmiş ayette öldürme emrini nehyeden son bölüme dönmektedir. Temenni ettiğimiz gibi eğer bu doğru olursa, ortadan işkal kalkar ve bu ayette istidradi bir cümle, bölüm olarak kabul edilir.

Durum ne olursa olsun ayet müslümanları, kendilerinin anlaşma yaptıkları ile savaşmayı veya onları öldürmeyi yahut müslümanlarla muahede yapmış olanlara sığınanları öldürme ve onlarla savaşmayı ya da müslümanlarla barış tutumu ile hareket edip fakat müslümanlarla savaş halinde olan kimselere sığınanları öldürmeyi ve onlarla savaşmayı kesinlikle nehyetmekte, yasaklamaktadır. Böylece bu ayet müslümanlarla gayri müslim-ler arasındaki siyasi alakayı belirtmektedir. Ve gayri müslimler Uç sınıf olarak belirtilmektedir.

1- Anlaşmalılar.

2- Sözleşme yapıp kontrollerine girenler, koruma allına alınanlar.

3- Tarafsızlar, bunlar da müslümanlara karşı barış tutumu ile hareket eden müslii-manla savaşan kavimlerle birlikte olmayıp müslümanlara karşı durmayanlar. Böylece ayet bu üç grupla savaşmayı nehyetmiştir. İşte bu durumda görüldüğü gibi, müslüman-lar, gayri müslimlerle olan alakalarım, tarih boyunca hak, adalet ve insaf üzerine koymuştur.

Müfessirler[322][322] bu ayetin, Tevbe sûresinin beşinci ayetini yani müşriklerin katlini emreden ayeti neshettiğini söylemişlerdir. Ayetin metni şöyledir: "Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekatı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

Tevbe sûresinin bu ayetinden önce gelen ayetler ve sonrakiler, müslümanlarla muahede (ahidleşme) yapanları istisna etmektedir. Ve onlara ahidlerinde dosdoğru olmalarını emredip ahidlerini müddeti bitinceye kadar tamamlamalarını ve ona riayet etmelerini emrediyor. Buna bağlı olarak neshedildiğini söyleyen kavle göre, özellikle muahede yapan kişilere göre bu kavil (görüş) görüş, garip ve yersizdir. Bazıları bu durumu mülahaza

---

[322][322] Bkz. Taberi. Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

etmiş[323[323]]' ve bu görüşü inkarcı bir tavırla soruşturmuşlardır. Bu bağlamda mülahaza edenler bu ayeti mensuh olarak kabul etmiş olsa bu ayet anlaşma yapanlarla da nakz etmiş, çelişki etmiş olurdu. Ve mülahaza da gerçekten hak bir mülahazadır.

Bu mesele ile ilgili yeterli açıklamaları geçmiş münasebetlerden dolayı yaptık[324[324]]. Eğer burada fazla olarak bir şey söyleyecek olursak o da, bu ayetin muhkem bir ayet olduğudur. Konuyla ilgili olarak nebevi bazı hadislerin ifadesine göre fakihler, zimminin hata ile öldürülmesi durumunda üzerine diyetin vacip olduğunu, bir görüşe göre ağır diyet ya da kısas uygulamasının da kasdi adam öldürmede olduğuna karar vermişlerdir[325[325]].

İşte burada ayetin muhkemliğinin kesinleştiği görülmektedir. Zımmi tabiri muahid tabiri ile muradiftir. Muahid isimlendirmesi onların Allah'ın, Rasulü'nün ve müslüman-lann zimmetine girmesinden dolayıdır. Yani böylece onlara kefil olunup, güvenlikleri teminat altına alınmaktadır. Buhari ve Tirmizi'nin rivayet ettiklerine göre Nebi şöyle buyurdu: "Kim muahid (anlaşmalı) bir kimseyi öldürürse, cennet kokusunu alamaz. Ancak kokusu ona kırk yıllık bir mesafeden gelir."[326[326]]

İşte bu hadis yukarıda tespit ettiğimizin vesikasıdır. Bu hadiste barış yapan ve tarafsızların, muahidlcr üzerine kıyas yapmasına bir mani de yoktur. Bu durumda ayet mu-ahid, barış yapan ve tarafsızları da içine almaktadır.Allah en iyi bilendir.

Özet olarak şunu diyebiliriz. Ayetin hükmü istisna edilen üç sınıfa giren gerek fert ve gerekse cemaat olsun merkez için geçerlidir. Onlarla ne savaşılır ne de öldürülürler. Ayet Kur'an'ın genel esasları ile tam olarak bağlantılıdır. (Bir günahkar diğerinin günahından sorumlu değildir) [327[327]]

91- Başka birtakım insanlar da bulacaksınız ki, hem sizden, hem de kendi toplumlarından emin olmak isterler. A-ma ne zaman fitneye götürülseler, fitnenin içine başaşağı atılırlar. Eğer onlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler, ellerini (savaştan) çekmezlerse onları yakalayın ve nerede bulursanız öldürün! İşte öylelerine karşı size açık bir yetki verdik.

Bu ayeti kerime hem müslümanlardan ve hem de kendi toplumlarından emin olmak isteyen ve müslümanların düşmanlarına sığınan başka bir toplumdan bahsetmektedir. Fakat bu topluluk, istikrarlı olmayan "müzebzib" yani bir oraya bir buraya hareket e-den, hangi

---

[323[323]] Hazin Tefsiri

[324[324]] Karifun sûresi ve Bakaranın 190-194. ayetleri için tefsirimize bkz.

[325[325]] ilgili ayetlere ve Nisa 92. ayete Hazin, Tabresi Tefsirlerine bkz. Tac, c. 3, s. 9-10

[326[326]] Tac,c. 3, s. 6

[327[327]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/180-183.

fitneye itilseler, içine dalan bir topluluktur. İşte böyle vasıflara sahip olan bir topluluk karşısında müslümanlar, onların sevgi gösterilerine veya tarafsız tutumlarına güvenemezler. Ancak onlar sebat ve doğrulukla müsliimanlara saldırmaz, açık bir şekilde barış ilan eder ve miislümanlara sığındıklarına dair açık bir delil getirirlerse, bu durumda onlara güven duyulabilir. Eğer bunu yapmazlarsa, hükümleri kendi toplumlarının hükümleri gibi olur. Müslümanlar onları nerede bulurlarsa öldürebilirler, savaşabilirler. Allah Teala onlar aleyhine müslümanlara bu konuda hüccet ve yetki vermiştir. [328[328]]

Müslümanlar Ancak Güvenilir Kimselerle Barış İçinde Yaşayabilirler

"Müfessirler, ayette kasdedilen grubun Gatafan ve Esed kabilelerinden bir topluluk olduğunu söylemişlerdir. Onlardan bir topluluk Medine'ye geldiklerinde müslüman olduklarını söylüyor kavimlerine döndüklerinde de şirk ve düşmanlıklarını ortaya koyuyorlardı. Bunu yaparken de kavimlerinden korunma ve güvenli olma düşüncesiyle yapıyorlardı. Bu konuda zikredilen başka rivayetlerde de bunu yapanların Kureyş'den bir topluluk veya başka kabileler olduğunu belirtmektedir[329[329]].

Ayetin mevzuu, geçmiş ayetlerle mevzu ve siyak birlikteliğine işaret etmektedir. Bu halde, rivayetlerin Mekke müşrikleri veya Esed ve Gatafan kabileleri hakkında yahut da başkaları hakkında olmasına engel değildir. Buna bağlı olarak ayet, şer'i bir hüküm içe-rip münafıklar, muahidler, barış yapanlar ve çıkarsamalar hakkında şer'i silsileyi tamamlamak münasebetiyle inmiştir.

Açıkça görüldüğü gibi hükmün üzerine bina edildiği delil güçlü, dosdoğru, hak ve insafla hareket etmektir. Ve bu telkin bu halleri temsil eden bütün durumlar için geçerliliğini ve sürekliliğini ortaya koymaktadır. Ayetin ortaya koyduğu telkin şudur: Müslümanların gerçekten doğru ve tarafsız olduklarında, mutmain oldukları kimselerle barışla hareket etmeleri, düşmanlık ve savaş yapmamaları, savaşan düşman bir topluluk içinde de olsalar, bu hallerine devam ettikleri sürece müslümanlannda başka cevap vermemeleri gereklidir. [330[330]]

92- Yanlışlıkla olması dışında bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin mü'min bir köle azad etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir. Meğer ki ölünün ailesi o diyeti bağışlamış ola!. Eğer ölen mü'min olduğu halde size düşman olan bir toplumdan ise mü'min bir köle aza.d etmek

---

[328[328]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/183.
[329[329]] Ayetin tefsiri için bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi
[330[330]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/184.

lazımdır. Eğer kendileriyle aranızda anlaşma bulunan bir toplumdan ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve mü'min bir köleyi azad etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.

93- Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası, içinde ebe-diyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, ona lanet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.

Katlin Çeşitleri Ve Cezaları

Ayetin metni açıktır, burada;

A- Hata olması hariç mü'minin mü'mini öldürmesinin kesinlikle yasak olduğunu, bu olayın vaki olmasına ihtimal vermeksizin anlatıyor.

B- Kasten adam öldüren için şiddetli bir uyan ve sakındırma vardır. Şu gelecek kaideler ve esaslar çerçevesinde hatayla mü'min öldürmenin cezalarını (fıkıh kaidelerini) beyan ediyor.

1- Bir mü'min diğer bir mü'mini hatalı olarak öldürdüğü zaman öldürülenin ailesinin de mü'min olmaları durumunda, öldüren kişinin üzerine işlediği suça kefaret olarak mü'min bir köleyi azad etmesi ve Allah'a tevbe etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda öldürülenin ailesinin affetmesi hali hariç, öldürenin Allah rızası için maktulün ailesine sadaka vermesi gerekir.

2- Bir mü'min diğer bir mü'mini hatalı olarak öldürdüğünde maktulün (öldürülenin) ailesi de kafir ve müslümanlann düşmanı ise, katilin (öldüren), işlediği suça tevbe ve kefaret olarak bir köle azad etmesi gerekir.

3- Yine bir mü'min diğer bir mü'mini hatayla öldürdüğünde maktulün akrabaları kafirler ve müslümanlarla anlaşmalı iseler, buradaki hüküm de birinci maddenin hükmü gibidir. Yani ailesine (maktulün) diyet verilmesi ve köle azad edilmesidir.

4- Eğer katil bir şey bulamazsa ve mü'min bir köle azad etmeye güç yetiremezse bu durumda keffaret olarak ödenecek bedel, art arda tutulacak oruçtur.

Müfessirler iki ayetten her ayet için muhtelif rivayetler zikretmişlerdir. Birinci ayetin münasebeti hakkında, Ayyaş isminde bir müslümanın, kendisine saldınlması ve işkence edilmesinden dolayı bir şahsı, fırsat bulunca öldürmeye yemin ettikten sonra öldürmesi sonucu inmiştir ki Ayyaş bu adamı, onun Mekke'den Medine'ye hicreti esnasında mü'min olmasını bilmeden öldürmüştür. Aynı zamanda bu ayet hakkında ikinci bir rivayet daha vardır. O da ayetin Ebu Derda hakkında indiğidir. Ebu Derda bir cihat esnasında koyunlarını

otlatmakta olan bir adama rastladı, adam kelime-i tevhidi ikrar etmesine rağmen Ebu Derda adamı öldürdü ve koyunlarını aldı.

İkinci ayetin münasebetine gelince Beni Neccar mahallesinde kardeşini ölü bulan bir şahıs hakkında Medine'de inmiştir. Bunun üzerine adam Rasulullah'a başvurdu. Rasu-lullah da o adamla beraber katilin kim olduğunun tespit etti ve kısas için teslimi emriyle mükellef bir adamı Beni Neccar'a gönderdi. Bunun üzerine, şayet katil bilinmiyorsa maktulün kardeşlerine diyet ödemelerini emretti. Onlar da katili bilmediklerini belirttiler ve diyeti kardeşine ödediler. Maktulün kardeşi diyeti aldıktan sonra Rasulullah'ın gönderdiği Neccarlı şahısla beraber dönerken bu şahsı kardeşinin kanına bedel olarak öldürdü ve böylece kafir ve mürted olarak Medine'ye döndü. Daha sonra Rasulullah onu Mekke'nin fethi yılında öldürtmüş ve tevbesini de kabul etmemiştir.

Rivayetler iki ayetin ayn ayrı olduğunu ve münasebetlerinin farklı olduğunu işaret etse de, bu iki ayete bakıldığında ayetlerin birbirine bağlı ve uygun olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir yönde ise bu iki ayetin diğer ayetlerden farklı olduğu ve birbirleriyle ilgili oldukları görülmektedir.

Zikri geçen ayetler, müslümanların gayri müslimler karşısında tutumlarını ve gayri müslümlerin de müslümanlar karşısındaki tutumlarını beyan etmiştir. Üzerinde durduğumuz bu iki ayet de mü'minin mü'min bir kimseyi öldürmesinin hükmünü açıklamıştır.

Bu iki ayet geçmiş iki ayetten sonra inmiş ve mevzulanndaki uygunluk itibariyle geçmiş ayetlerden sonra zikredilmiştir. Tabii ki bu durum doğal olarak, bu iki ayetin inmesinden önce bu iki ayet için zikredilen rivayetlere uygun olayların ve münasebetlerin ortaya çıkmasına engel değildir. İşte bu uygun münasebetlerin ortaya çıkmasından dolayı Kur'an'ın hikmeti bu konudaki genel hükmü beyan etmek için vahyi indirmiştir.

Öncelikle bu iki ayette hedef olarak mü'minin kanının diğer bir mü'min üzerindeki öneminin büyüklüğüne -hatayla da olsa- ve bu olayın vehametine işaret ediliyor. Daha sonra, eğer öldürme kasdı ile olursa, öldürme suçunun büyüklüğüne işaret ediliyor. Umulur ki bu korkutma ve uyan, günahların hafiflemesine, mü'minin kulak vermesine ve korkmasına sebep olur. Bunun için Kur'an-ı Kerim'in hikmeti bu makamda bu hede-

fi tekid etmek için, özellikle bu suçun azameti üzerinde durdu ve aynı durumda hata ile öldürmenin şer'i hükmünü beyan etmekle yetindi ki o da, katilin Allahu Teala'nın kendisini affetmesi için Allahu Teala'ya tevbe etmesi ve maktulün ehline kefaret ödemesidir.

Ve açıktır ki, bu ayet-i kerimeyle Allahu Teala mü'minin, kardeşinin kanı için özen ' göstermesinin gerekliliğine kasıttan öte hatayla da olsa mü'minin kanını dökmekten sa-kındırmaya şiddetle işaret edilmektedir.

Mü'minin kanının diğer bir mü'min üzerindeki önemi ve bu günahın azameti konusunda

Peygamberimizden birçok hadis zikredilmiştir.

Bu hadislerden birincisi Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi tarafından rivayet edilmiştir.

Peygamber şöyle buyurdu. "Kıyamet günü kan, insanların kendi aralarında Allah Teala'nın ilk hükmettiği şeydir." Başka bir rivayete göre de kulun ilk hesap vereceği şey namazdır ve aralarında ilk hükmedilecek şey kan dökmek hakkındadır[331[331]]. İkincisi Buhari ve Ebu Davud'tan rivayet olunmuştur. "Mü'min birisi haram kan akıtmadığı müddetçe dinde geniş ve rahattır".[332[332]] Üçüncü bir rivayet Ebu Davud ve Nesai tarafından rivayet edilmiştir. "Mü'minin mü'min bir kimseyi kasdi olarak öldürmesi veya kişinin müşrik olarak ölmesi hariç, umulur ki Allah Teala bütün günahları affeder."[333[333]]

Dördüncü hadisi de Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. "Allah katında müslüman bir adamın öldürülmesi, dünyanın helak olmasından daha kötüdür."[334[334]] Beşinci olarak da yine Tirmizi'den rivayet olunan hadise göre: "Eğer gökyüzü ehli ve yeryüzü ehli bir mü'minin kanının dökülmesine iştirak etseler, Allah Teala onları ateşe atar."[335[335]]

Şuna da işaret edelim ki kasdi öldürmek, kendisi hakkında hüküm belirtilmemiş olarak terkedilmedi. İşte bu hüküm kısastır; yani nefse karşı nefsin öldürülmesi. İşte bu hüküm İsra sûresinin 33. ayetinde "Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Haksız yere öldürülenin velisine bir yetki tanımışızdır. Artık o da öldürmekte aşırı gitmesin, zira o da yardım görmüştür" şeklinde beyan edilmiştir. Ve yine ayrıca tefsiri ve şerhi geçen Bakara süresindeki (178-179) ayetlerde beyan edilmiştir. Sonra bu hüküm (kısas) Rasulullah'tan gelen bir sünnettir. Şöyle ki Rasulullah maktulün yakınlarını diyet almak veya kısası tercih etmek noktasında serbest bırakmıştır[336[336]].

Rasulullah'ın bu hükmü, aynı zamanda şerhi geçen Bakara sûresinin 178. ayetinde açıkça beyan edilmiştir.

Bazı müfessirler, "eğer öldürülen, sizinle onlar arasında bir anlaşma bulunan bir kavimden ise" cümlesinde kastın, öldürülenin mü'minlerle kafirler arasında anlaşması bulunan bir topluluktan olmasıdır dediler[337[337]]. Bazıları da buradaki kasıt öldürülenin mü'min olup mü'minlerle anlaşması olan bir kavimden olmasıdır dediler[338[338]]. Ayet-i kerime hatayla

---

[331[331]] Tacc. 3

[332[332]] Tac, c. 3 s. 4

[333[333]] Tac, c. 3 s. 4

[334[334]] Tac, c. 3 s. 4

[335[335]] Tac, c. 3 s. 4

[336[336]] Ayetin tefsiri için ve Bakara'nın 178-79. ayetleri için Hazin ve İbn Kesir'e bkz.

[337[337]] Ayetin tefsiri için bkz. Taberi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

[338[338]] Bkz. Adı geçen tefsirler.

adam öldürme sadedinde olduğu için ikinci görüş mânâya daha uygundur. Ki biz onu meseleyle ilgili önceki şerhimizde almıştık. Ve onun gerçekten doğru olacağını temenni ediyoruz.

İşte bu kaviller arasındaki ihtilafın sebebi de olaylar ve hadislerin farklı olması ve aynı zamanda olaylarla ilgili şahısların farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

"Eğer öldürülen sizinle onlar arasında anlaşma bulunan bir kavimden ise "Bu ayet-i kerime anlaşmalılardan hata ile öldürülenleri de içermektedir" görüşüne binaen alimler, zımminin ve anlaşmalının diyetinde ihtilaf etmişlerdir.

Alimlerden bazıları bu konudaki rivayet edilen hadislere göre bu diyetin, müslüman bir kişinin diyeti gibi olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da bu miktarın yansı kadar olduğunu söylemişlerdir[339[339]].

Burada başka bir konu daha vardır ki o da taş, sopa veya kamçı ile öldürmeden dolayı ortaya çıkan "kasti öldürmeye" benzer öldürme çeşididir. Müfessirlerin rivayet ettiği bir hadise göre bu tip öldürme, karşı tarafın öldürülmesini gerektirmeyip ancak ağır diyeti gerektirmektedir. O da hata ile öldürmedeki diyetin ikiye katlanması ya da dörtte bir ziyade veya üçte bir ziyade ile yani mevcut çeşitli rivayetlere göre değişmektedir.

Müfessirler; bu konuda zikredilen görüşlere ve hadislere istinaden, eğer maktulün taraftarları kısastan bedel olarak diyeti kabul ederlerse, yine diyetin muğlıza (ağır) olduğunu belirttiler[340[340]].

İşte bu konuda zikrettiğimiz geniş açıklama ve rivayetlerle yetinmekle beraber, şunu da belirtelim ki bu konuyla ilgili geniş bilgi fıkıh kitaplarında açıkça beyan edilmiştir.

İkinci ayetteki kesin üsluba göre, kasti adam öldürenin tevbesinin kabul edilip edilmemesi bakımından ve cehennemde ebedi kalıp kalmaması bakımından bu mesele de araştırma ve tartışma konusu olmuştur.

Şöyle ki bazıları nebevi hadislere göre kasten adam öldürenin tevbesinin kabul edilmeyeceğini ve cehennemde ebediyen kalacağını söylemişlerdir[341[341]].

Bazıları da nebevi hadislere ve Kur'an ayetlerine dayanarak, Allahu Teala'nın dilerse tevbeyi kabul edeceğini ve o kişinin öldüğü zaman kelime-i tevhidi ikrar ediyorsa ebediyyen ateşte kalmayacağını söylemişlerdir[342[342]].

339[339] Bkz. Zikri geçen kaynaklar.

340[340] Bkz. Zikri geçen kaynaklar.

341[341] Ayetin tefsiri için Taberi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi'ye bkz.

342[342] Ayetin tefsiri için Taberi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi'ye bkz.

Birinci görüş hususunda Ebu Davud ve Nesai'den gelen bir rivayete göre "Umulur ki Allah her günahı affeder. Ancak müşrik olarak ölen ve kasten bir mü'mini öldüren

hariç"[343[343]]. Buhari ve Müslim Said bin Cübeyr'den rivayet ettiğine göre, "İbn Abbas'a kasten bir mü'min öldüren kişiye tevbe var mıdır?" dedim. "Hayır" dedi. Sonra bunun üzerine Furkan sûresinden "Ancak tevbe eden" cümlesine kadar okudu ve bu Mekki'dir ve Medeni olan "Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası ebedi olarak cehennemdir" ayeti neshetmiştir dedi[344[344]].

İkinci görüşle, ilgili varid olan "Muhakkak ki Allah kendisine şirk koşmayı affetmez bundan başkasını dilerse affeder." "De ki Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Zümer 53). Buhari, Müslim ve Tirmi-. zi'nin Ebu Zer'den rivayet ettiği bir hadiste Nebi (s) dedi ki: "Cibril bana geldi ve beni şöyle müjdeledi: "Kim ki senin ümmetinden şirk koşmaza, cennete girer." Dedim ki : "Zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?" Dedi ki: "Zina etse de, çalsa da." Ben tekrar sordum. O yine aynı cevabı verdi"[345[345]]. Yine Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettiği ikinci bir hadiste: "Hiç bir kimse yok ki Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Muham-med'in de O'nun Rasulü olduğuna kendi kalbinden dosdoğru şehadet ederse Allah ona ateşi haram kılar."[346[346]] Müslim'in Enes'den, o da Rasulullah'tan rivayet ettiği üçüncü bir hadise göre: "Her kimin kalbinde arpa tanesi ağırlığında imanı varsa ve "Allah'tan başka ilah yoktur" diyorsa ateşten çıkar"[347[347]]. Ve "Her kim ki kalbinden mısır tanesi ağırlığında iman var ve Allah'tan başka ilah yoktur" diyorsa ateşten çıkar." Müslim'in rivayet ettiği dördüncü bir hadise göre Rasulullah'a bir adam geldi ve dedi ki: "İki icab ettirici (yani cennete- ve cehenneme girmeyi) gerektirici şey nedir? "Rasulullah dedi ki: "Kim ki Allah'a şirk koşmadan ölürse Cennete girer. Kim ki şirk koşarak ölürse Cehenneme girer." Buhari ve Müslim, Said İbn Cübeyr'den rivayet ettikleri hadise bir tamamlamada bulundular. Buna göre bu soru onun tarafından İbn Abbas'a değil, müfessirlerin ve tabiinin büyüklerinden.olan Mücahid'e sorulmuştur ve hadis ondan işitilmiştir dediler. Bu tamamlayıcı da "ancak pişman olan" şeklinde ifade edilmiştir[348[348]].

Açıktır ki her iki kavlin yani görüşün de senedleri ve dayanakları vardır. Biz bunları zikretmekle yetiniyor ve diyoruz ki, buradaki ayetin asıl ana hedefi kasten mü'min öldürme fiilinin büyüklüğünü ve Allah katındaki günahını belirtmektir. Beş müsned sahibinin İbn Abbas'tan rivayetine göre "Bir kul zina ettiği anda mü'min olarak zina yapmaz. Bir mü'min hırsızlık yaptığı anda mü'min bir mü'mini öldürdüğü olamaz, bir mü'min içki içtiği anda mü'min olamaz. Bir mü'min öldürdüğü anda mü'min olamaz" Ebu Hureyre bu hadis üzerine

---

343[343] Bkz. Tac c. 1, s. 4-6
344[344] Bkz. Tac c. 1, s. 4-6
345[345] Tac, c. 1 s. 26
346[346] Tac, c. 1, s. 26-28
347[347] Tac, c. 1, s. 26-28
348[348] Tac, c. 4, s. 84.

şunu ziyade etmiştir. "Tevbe ise, henüz kabul edilir[349[349]]. Umulur ki, bu hadis ve tamamlayıcı ile geçen iki kavil arasında bir uyuşma kurulabilir.

Her kim ki katli helal görürse kafir olarak ölür ve cehennemde ebedi kalır. Kim ki öldürür ama helal görmez, pişman olur ve tevbe ederse cehennemde ebedi olarak kalmaz. [350[350]]

94- Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman'[351[351]] iyi anlayın, dinleyin'[352[352]]. Size selam[353[353]]' verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "Sen mü'min değilsin" demeyin. Çünkü Allah nezdinde sayısız nimetler vardır. Önceden siz de böyle iken Allah size lütfetti. O halde iyi anlayıp dinleyin. Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

Ganimet Hırslısı Olmamak Ve Haddi Aşmamak

Ayet-i kerimede hitap müslümanlara yöneltilmektedir ve ayet-i kerime şunları içermektedir.

1- Ayet-i kerime müslümanlara Allah yolunda savaşa çıktıklarında insanların hakikatleri konusunda yani müslüman olup olmadıkları hususunda kesin sonuca varıncaya kadar araştırıp soruşturmalarını, kafir düşman haricindekilerle savaşmamalarını ve onları öldürmemelerini ve kendilerine selam veren veya barış ve uzlaşma teklif eden yahut da müslüman olduğunu ifade edenlere karşı onların yanındaki mal ve ganimeti arzuladığı için kendi kendine içtihad ederek "sen müslüman değilsin" gibi yanlış hareket ve ifadelerden sakınmalarını emretmektedir.

2- Allahu Teala bu ayeti kerime ile müslümanlara şunu hatırlatmaktadır: İhlas sahipleri için Allah katında dünyevi ve uhrevi mal ve ganimet çoktur. İnsanların soruşturması konusunda dünya hayatı, arzusu onları Haktan ayırıcı ve onları şaşkına çevirici bir etken olmamahdır. Ve şunu hatırlamalıdır ki: Onlar da bir zamanlar müslüman değillerdi ama Allahu Teala' nın fazl-ı keremi ve hidayeti ile müslüman oldular ve mümkündür ki onlar da yine Allahu Teala'nın hidayeti ve fazlı ile müslüman olabilirler.

3- Ayeti kerime ikinci olarak müslümanları, Allahu Teala'nın onların yaptıklarını ve niyet

---

[349[349]] Tac, c. 1,s. 5

[350[350]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/185-190.

[351[351]] İze darabtünfi sebilillah Burada "Allah yolunda savaşa çıktığınızda" mânâsına gelmektedir.

[352[352]] Tebeyyenü Araştırınız, soruşturunuz, mânâsındadır. Aynı zamanda "tubitû" şeklinde de okunmuştur.

[353[353]] es-Selam Mânâsında ihtilaf edilmiştir. Bir kavle göre uzlaşma, barış mânâsındadır. Başka bir görüşe göre ise kişinin İslam olduğunu ilan etmesi mânâsındadır. Diğer bir görüşe göre ise "selamlaşmak" mânâsındadır.

ettiklerini bildiği ifadesini kullanarak tespit ve soruşturma konusunda uyarıyor.

Müfessirler bu ayetin nüzul sebebindeki olay ve şahıslar hakkında, mevzuları ortak olan muhtelif rivayetler zikretmişlerdir[354[354]].

Bu rivayetlerin özeti: Müslümanlardan bazıları bir cihad seriyyesine çıktılar ve yanında mal ve koyun bulunan bir şahsa rastladılar. Bu şahıs onları hemen selamladı ve hemen arkasından Kelime-i Tevhidi getirdi. Fakat müslümanlar bu adamın getirdiği Ke-lime-i Tevhid'den o şahsın takiyye yaptığı ve onları aldattığı zannına binaen bu adamı tasdik etmediler. Tam aksine adamı öldürüp malına el koydular. İşte bu olay Rasulul-lah'ın kızgınlığına ve onları o şahsın malına göz dikmekle suçlamasına sebep oldu. Hatta onlar Peygamberimiz'den özür dilediklerinde onları azarlayarak "karnını yarıp da baksaydınız" dedi. Çok geçmeden ayet indi. Peygamberimiz, onlara maktulun diyetinin ödenmesini, malının ve koyunlarının geri verilmesini emretti ve bu öldürme şeklini de hata ile öldürmek şeklinde kabul edip, öldüren şahsa da bir köle azat etmesini emretti.

Ayrıca bu konuda müfessirlerin zikrettiği rivayetlere uygun olarak Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi de İbn Abbas'tan bir hadis rivayet etmişlerdir: "Bir adam, Peygamberimizin ashabından olan bir topluluğa uğradı ve bu adamın yanında koyunlar vardı. Adam o topluluğa selam verdi. Onlar, 'bu adam sizden korunmak için size selam verdi' dediler. Bunun üzerine kalkıp adamı öldürdüler ve koyunları ile birlikte Rasulul-lah'a getirdiler ve bunun üzerine ayet indi[355[355]].

Rivayetlerdeki farklılık ve çeşitliliği bir kenara bıraktığımızda, gerçekten ayetin rivayetlerle uygunluk arzettiğini görebiliriz, ki bu uygunluk şunu söylememizi caiz kılmaktadır: Rivayetlerde gelen benzer bir olay, ayetin sebebi nüzulüdür.

Geçmiş ayetlerle bu ayet arasında konu itibariyle bir münasebet görülmektedir. Şöyle ki, bu ayet ya diğer ayetlerden sonra inmiş ve onların tertibine göre dizilmiştir, ya da bu ayet sınırlar içermiş, diğer ayetlerle (mevzu itibariyle) uygunluk gösterdiği için diğer ayetlerin tertibine göre dizilmiştir.

Bu ayet haddi zatında bir şer'i hükümler topluluğudur. Evet, işte bu ayet mükemmel bir hüküm, bir ders ve bir yön verme, yöneltme içermektedir. İşte bu ifadeler sırasıyla:

1- Ganimetler cihadın esas cevheri, ana hedefi olmamalıdır.

[354[354]] Ayetin tefsiri için Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi'ye bkz.

[355[355]] Tac, c. 4, s. 84-85. '

2- İnsanların, fiili olarak kendilerini yalanlayacak bir durumları olmadıkça zahirleri ile kabul edilmeleri, özellikle de bu duruma selam, barış ve uzlaşma veya kişinin müs-lüman olduğunu ilan ettiği hallerde dikkat edilmelidir. [356[356]]

95- Mü'minlerden özür sahibi olanlardan başka'[357[357]] oturanlar ile, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah malları ve canlan ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vadetmiştir, ama mücahitleri oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.

96- Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Müslümanlar Canları Ve Mallarıyla Savaşmalıdırlar

Mü'mirilerden bazı kimselerin, özürleri olmadığı halde cihaddan geri durmalarına rağmen günaha girmemelerinden ve zorlanmamalarından anlaşılıyor ki, durumlar ve şartlar bundan gayrisini götürmüyordu. İşte bu sebepten dolayı Kur'an'ın hikmeti bu ayeti (bu durumların) hemen arkasından getirdi. Bu dediğimizi, cihadı önceden farz oluşu ve Peygamberimizin hayatı boyunca cihat ayetlerinin terhib, terğib ve azarlama çerçevesinde dönüşü teyid etmektedir.

Bununla beraber ayet-i kerime, her ne kadar zahiren kuvvetli olmasa da "kaçmak için yalan söyleyip özür beyan etmek suretiyle olmadan" özür dileyen ihlas sahiplerinin, özürlerinin kabulü süresince .onlara sürekli bir telkinden uzak değildir. Ve insanlann gerçekten her ne kadar özürleri kuvvetli olmasa da cihada iştirak noktasında her zaman durumları aynı değildir. Yine burada cihadi hareketlere iştirak etmese de, durumu hakkında, ihlaslı ve hüsni niyet sahibi olduğu bilinen kişiler hususunda sürekli bir telkin ve uyarı vardır.

Ama özür sahiplerinin istisnasına gelince buradaki hikmet açık ve nettir ki bu durum Fetih sûresinin 15-17. ayetleri arasında ve Tevbe sûresinin 91. ayetlerinde belirtilmiştir. Bu ayetler sırasıyla "Siz ganimetleri almak için gittiğinizde geri kalanlar "bırakın biz de arkanıza düşelim" diyeceklerdir. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: "Siz bizimle gelemeyeceksiniz. Allah daha önce böyle buyurmuştur." Onlar size "Bizi kıskanıyorsunuz" diyeceklerdir. Bilakis onlar pek az anlayan kimselerdir. Bedevilerden geri kalmış olanlara de ki: "Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız. Onlarla savaşırsanız

---

[356[356]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/190-192.
[357[357]] Gayrü ülü'd-darari Çeşitli sorumluluklar ve hastalık gibi cihadı alıkoyan sebeplerin bulunmaması. Aynı zamanda bu konuda zikredilen hadisler, meşru olan özürlerin de bu sınıfa girdiğini ifade etmektedir.

veya müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükafat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratır."

"Köre vebal yoktur, topala da vebal yoktur, hastaya da vebal yoktur. Bunlar savaşa katılmak zorunda değiller. Kim Allah'a ve Peygamberlerine itaat ederse Allah onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de geri kalırsa onu acı bir azaba uğratır."

"Allah ve Rasulü için (insanlara) öğüt verdikleri taktirde zayıflara, hastalara, ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah yoktur. Zira iyilik edenlerin aleyhinde bir yol yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir."(Tevbe 91)

Rasulullah'tan gelen bir hadis, özürlüler cümlesinden olan bazı özür sahiplerinin cihaddan geri kalmalarına rağmen, derece olarak cihad edenlerin derecesinden geri kalmadıklarını ifade etmektedir.

Enes'den rivayet edildiğine göre Peygamber bir gazvede idi ve şöyle dedi: "Biz bir vadiyi geçmedik ki, arkamızda Medine'de özürden dolayı geri kalan topluluklar bizimle beraber olmasınlar."[358[358]] Bu hadis başka bir siga ile şöyle rivayet edilmiştir. "Medine'de öyle topluluklar bıraktınız ki, geçtiğiniz her vadide, yürüdüğünüz her yerde ve infak ettiğiniz her şeyde onlar sizinle beraberdirler." Dediler ki: "Ey Allah'ın Rasulü nasıl oluyor da onlar bizimle beraber oluyorlar?" Peygamber dedi ki: "Evet, özürleri onları hapsetmiştir. (alıkoymuştur.)"[359[359]]

Kütüb-ü Hamse'de birinci ayetin nüzulü hakkında Zeyd bin Sabit'den rivayet edilen bir hadiste şöyle denmiştir: "Peygamber 'Mü'minlerden Allah yolunda cihad edenlerle oturanlar eşit değildirler' ayetini bana yazdırdı. Peygamberimiz yazdırdığı esnada tbn Mektum ona geldi ve şöyle dedi. 'Ey Allah'ın Rasulü eğer güç yetirseydim Allah yolunda cihad ederdim' dedi -kendisi âmâ idi- ve hemen arkasından Allahu Teala, Rasulü üzerine üç ayet indirdi. 'Özrü olmayanlar'.[360[360]]

Kur'ani hikmet bu âmânın nidasına cevap verdi ve ayeti kerime özür sahiplerini istisna etmekle bu âma ve bu gibi sorumluluk sahibi olan diğer-özür sahiplerinin durumlarını kapsamaktadır.

Bununla beraber bu hadis Kur'an'ın ortaya koyduğu sahnelerden bir sahne olması bakımından büyük bir önem ve ciddiyet içermektedir. Diğer bir açıdan ise bu olay Kur'an'm nüzulünün hemen akabinde tedvin edildiğine delil arzetmektedir. [361[361]]

[358[358]] Tac, c. 4, s. 305. Bu hadisi Buhari, Müslim ve Tirmizi rivayet etmiştir.

[359[359]] Bkz. İlgili ayetler İbn Kesir, Müfessir rivayetin bu formunun Ebu Davud'un lafzı olduğuna işaret etti.

[360[360]] Tac, c. 4, s. 305

[361[361]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/193-194.

97- Kendilerine yazık eden kimselere melekler canlarını alırken'[362[362]] "Ne işte idiniz" dediler. Bunlar "Biz yeryüzünde çaresizdik" diye cevap verdiler. Melekler de "Allah'ın yeri geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" dediler. İşte onların barınağı cehennemdir. Orası ne kötü bir gidiş yeridir.

98- "Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadır".

99- Umulur ki, Allah bunları affeder. Allah affedici bağışlayıcıdır.

100- Allah yolunda hicret eden kimse, gidecek çok yer ve bolluk bulur'[363[363]]. Kim Allah ve Rasulü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükafatı Allah'a düşer. Allah da çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Allah Yolunda Bir İş Yapmaktan Kaçınanlara Uyarı

İfadesi açık olması hasebiyle ayet şu mânâları içermektedir:

1- Mustazaf olduklarını özür olarak belirtip, şirk beldesinde kalmayı hicrete tercih e-den müslümanlardan bir fırkaya eleştiri ve kınama vardır. Ve bu müslümanlann öne sürdükleri özürler ise kabul edilir değildir. Yine bu ayetler, müslümanlann bu kötü tercihleriyle nefislerine zulmettiklerini ve uhrevi hayatlarının netice olarak kötü olacağını ifade etmektedir.

2- Yukarıda zikrettiğimiz eleştiri, kınama ve uyandan, erkeklerden zayıf olanlar, kadınlar ve çocuklar yani hakkıyla mustazaf olanlar ve kurtuluşa güç yetiremeyenlerin bu ayetlerde istisnası beyan edilmiştir. Ve Allah bu ayetlerle onlan affedeceğini beyan etmiştir.

3- Şirk diyanndan göçüp gitmenin, hicrete icap etmenin önemi ve faidesi vurgulanmış ve teşvik edilmiştir. Gerçekten Allah yolunda hicret edenler birçok sebepler, vesileler ve geniş nzk kapıları bulurlar.

Her kim ki Allah ve Rasulü için evinden çıkıp hicret eder de bu yolda ölürse, bu kişinin ecri Allah Teala üzerinde haktır. Allah gafurdur, rahimdir.

Yukarıda zikri geçen ayetler yeni bir bölüm ifade etmektedir. Bununla beraber geçmiş

[362[362]] Teveffahüm Onların canlarının melekler tarafından alınması

[363[363]] Yecid fi'l-ardi müreağamen kesiran vsea'ten Bir görüşe göre mânâsı: Zorunlu olarak hicret ettiği yeri beklediğinden daha geniş ve daha farklı ve iyi bulması. "Kavmi onu O istemediği halde hicrete zorladı, o da onlarla alakayı kesip onları terketti." Bu kelimenin "zorlama, küçük düşürmek ve kahr" kelimeleri ile bağlantısının olması akla şu mânâyı getiriyor: "Zorlandığı ve zulmedildiği için yeryüzünde birçok vesile bulur" Veya mânâ, istemeden bir işi yapmak anlamına gelmektedir.

ayetlerle siyak ve sibak bakımından bir uygunluk vardır. Bu ayetler ya geçmiş ayetlerden sonra inmiş, mevzu ve konu birliği itibariyle ittifak ettiği için tertip sırasına göre diğer ayetlerin arkasından getirilmiştir, ya da diğer ayetlerle mevzu birliğinden dolayı onlardan sonra getirilmiştir.

Bu ayetlerle ilgili olarak müfessirler tarafından birçok rivayet zikredilmiştir[364[364]]. Müfessirlerin rivayetine göre birinci ayet müslümanlardan Mekke'de kalıp müslümanlıkla-nnı gizleyen ve Bedir Savaşı'na müşriklerin yanında girenler hakkında inmiştir. Bu bağlamda rivayete göre Peygamberimizin amcası ve onun amcası oğlu Ukeyl, müşriklerle beraber bu savaşa çıkanlar ve esir olanlar arasında idi. Peygamberimiz Abbas'ın kendisinden fidye istediği zaman Abbas, Peygamberimize "Nasıl olur biz şehadet getiriyor ve namaz kılıyoruz" dedi. Peygamberimiz ona: "Siz savaştınız ve mağlup oldunuz" dedi ve bunun üzerine ayet indi. Burada anlaşılan ayetin Bedir savacından önce indiğidir. Bu da itikadımıza göre uzak bir ihtimaldir. Sahihi Buhari'nin tefsir bölümünde İbn Abbas'dan gelen rivayete göre: "Müslümanlardan bazıları savaş esnasında müşriklerin yanında bulunuyor ve Peygamber'e karşı onların kalabalığını artırıyorlardı. Bu durumda kimine ok isabet edip ölüyor, kimi de dövülüp öldürülüyordu. Bunun üzerine Allah Teala "Kendi nefislerine zulmeden oldukları halde meleklerin kendilerini öldürmüş olduğu kimseler... "(Nisa 97) ayeti celilesini inzal etti. Sonra Allah Teala müşriklerle beraber kalan zayıfların durumunu hafifletti ve ancak Mekke'den çıkma çaresi ile Medine'ye gitme yolunu bulamayan erkekler, kadınlar ve çocuklardan ibaret olan zayıfları müstesna kıldı. İşte onları Allah'ın affetmesi umulur. Allah affedicidir, mağfiret edicidir. (Nisa 98-99) İbn Abbas demiştir ki: "Ben ve anam (ayette zikredilen) acizlerden idik." Bir rivayette şöyle gelmiştir: "Ben ve anam Allah'ın kendilerini mazur saydığı kimselerdendik."[365[365]]

Yine ikinci rivayete göre durumları zayıf olan ve içlerinde Velid Seleme bin Hişam ve Ayyeş bin Rebia'nın bulunduğu bir cemaat hakkında inmişti[366[366]]. Ve "Her kim ki evinden Allah ve Rasulü'ne hicret için çıkarsa" üçüncü ayetin sonuna kadar hepsi Medine'de oturan yaşlı bir adam hakkında inmiştir. Rivayete göre bu adam Beni Leys'den olup ayetin nüzulü kendisine bildirildiği vakit ehline: "Ben artık yanınızda gecelemeyeceğim" deyip hasta olduğu halde yola çıkmış ve yolda vefat etmiştir. Rasulullah'ın ashabı bu kişinin durumunda ihtilaf edince zikredilen ayetlerin tamamı inmiştir. Yine rivayet edildiğine göre Muhacirler, birinci ayet inince Mekke'den çıkmışlar ama arkadan müşrikler onlara yetişmişler ve onlardan bir kısmını öldürmüşler, bazıları da kurtulmuşlardır.

Ve zikredilen bu rivayetler ayetlerin farklı farklı durumlarda indiklerini iktiza etmektedir ve

---

[364[364]] Ayetlerin tefsiri için Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin ve ibn Kesir'e bkz.

[365[365]] Bkz. Tac, c.4, s. 85

[366[366]] Bkz. Zikri geçen kaynaklar

hatta ayetlerdeki bazı cümleler arasında tam bir uygunluk olmasına rağmen belli hallerin hadlerinin sınırlarını belirtmek için inmiştir.

Buna ek olarak rivayetlerdeki, (geride kalan) müslümanlann Bedir Savaşı'na, müşriklerin tarafında katıldığını destekleyecek ve bunun sıhhatına teslim olunacak bir durum gözükmemektedir. Ve rivayetlerin hepsinde de açık bir şekilde onların mustazaf oldukları ve geride kaldıkları için de özür dilediklerini ifade edilmektedir. Bu sûredeki (88-89) ayetler, müslümanlarla cihada katılmadıkları için münafıkların kanının boşa aktığını bildirmiş ve (şerhettiğimiz gibi) onları kafirler diye nitelendirmiştir. Bu durumda, geride kalan müslümanlar hakkında hikaye edilen rivayetlerin ifadesi daha kötü ve daha şiddetlidir.

Bunların hepsine ek olarak dediğimiz gibi ayetlerin hepsi mutlak, kapsamlı ve birbirleriyle tam bir uyum oluşturmaktadırlar. Ve akla ilk gelen veya göze çarpan; Peygamberimizin ashabından bazıları (Muhacirlerden) herhangi bir sebeple Mekke'de kalıp müslümanlarla hicret etmeyenlerin durumunu zikrettiler veya onların durumlarını ve akıbetlerini hatırlattılar. Belki de münafıkların, müslümanlarla beraber hicret etmedikleri ve bu sebepten dolayı da kanlarının akmasının heder olduğunu ifade eden bu sûredeki 88-89'uncu ayetler Kur'ani hikmet gereği yukarda zikredildiği üslûp ve tarzla vahyo-lunmuştur. Biz vakıa bakımından, gelen ve sahih olan ve bu rivayetlerin ayetler üzerindeki yorumu tatbiki olsun diye bu görüşe meylediyoruz. Ve bunun açık suret örnekleri nebevi siretle Medine döneminde görülmektedir.

Herhalükarda birinci ayet müslümanlardan bazılarının ya dünya hayatını ve malını sevmekten, ya tembellikten veya korkaklıktan dolayı Peygamberimize ve müslümanlara katılmayarak (güçleri yetmekle beraber) hicretten geri durduklarına delalet etmektedir. İkinci ayet ise, yukarıda zikrettiklerimizin yanında gerçekten zayıf ve güçsüz olduklarından bahsetmektedir. Bu konudaki başka ayetler bu durumu teyid etmektedir. Bunlardan Enfal sûresinin 72. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "Doğrusu inanıp hicret edenler, Allah yolunda canlarıyla, mallarıyla cihad edenler ve muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte bunlar birbirlerinin dostudurlar. İnanıp hicret etmeyenlerle hicret edene kadar sizin dostluğunuz yoktur. Fakat din uğrunda yardım isterlerse, aranızda anlaşma olan topluluktan başkasına karşı onlara yardım etmeniz gerekir. Allah işlediklerinizi görür"

Bu konuda F~tih sûresinin 25. ayetinde ise şöyle buyrulmaktadır. "Onlar inkar edenlerdir. Sizi Mescid-i Haram'ı ziyaretten ve bağlı kurbanları yerlerine gitmekten alıkoyanlardır. Eğer orada henüz tanımadığınız inanmış erkeklerle inanmış kadınları bilmeyerek ezmek suretiyle üzüntüye kapılmanız ihtimali olmasaydı Allah savaşı önlemezdi. Allah dilediklerine rahmet etmek için böyle yapmıştır..."

Ve Mumtehine sûresinin 10. ayetinde ise şöyle buyrulmaktadır. "Ey inananlar! İnanmış kadınlar size hicret ederek gelirlerse onları deneyin, hicret sebebini inceleyin. Allah onların

imanlarını çok iyi bilir. Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz inkarcılara geri çevirmeyin."

Birinci ayet, ilah-i kelimetullah'ın yolunda hicreti terkedip zulüm ve bağy diyarında kalanların ve bu zulme, taşkınlığa, azgınlığa razı olup sessiz kalanların durumunu tesbit ve tayin etmektedir. Hatta onlar için "İşte onların dönüş yeri cehennemdir. O ne kötü dönüş yeridir" ifadesini kullanarak, onların İslami kimliklerinin düştüğünü tayin ve takrir etmektedir. Ve burada onların İslamlıklarının sıhhati için hicrete icabet etmelerinin gerekliliği ifade edilmektedir. Ve bunların hepsinde nebevi siretteki zuruflara nisbetle şer'i bir evrim ve gelişme vardır.

Çünkü biraz önce nassını zikrettiğimiz Enfal sûresinde işaret edilen bu fırka için ayet onları suçlamadı, uyarmadı ve hicreti gerekli kılmadı. Aksine eğer onlar yardım isterlerse onlara yardım etmenin müslümanların üzerine gerekli olduğu vurgulandı. Birinci ayetin muhkemliği Mekke'nin fethine kadar olmuştur ki Mekke'nin fethi hicretin 8. yılında gerçekleşmiştir. Evet, bu durumda Buhari ve Müslim'in İbn Abbas'tan rivayet ettikleri bir hadise göre şöyle buyrulmuştur. "Fetihten sonra hicret yoktur. Fakat cihad ve niyet vardır"367[367]. Ama bundan sonra hicret ihtiyari bir hale dönüşmüştür. Sahih müs-netlerde olmayan ve Peygamberimizden gelen bir hadise göre -ki bu hadis ayetle bağlantılıdır- Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ben müşriklerin arasında kalanlardan beriyim ve ben müşrikle beraber olan her müslümandan beriyim"368[368]. İlk etapta bu hadisin Fetihten önce varid olduğu gözlenmektedir.

"Fetihten sonra hicret yoktur" hadisinin kapsadığı ayetler zamanı açısından hususi olmalarıyla birlikte, birinci ve dördüncü ayetler özellikle her zaman ve devri kapsayan kesin ve açık telkinler içermektedir. İşte bu iki ayet müslümanların küfür diyarında kalmamalarını küfre, zulme ve taşkınlığa karşı sessiz kalmamalarını, bu tip diyarlarda durmadan, göç etmelerini ve gidecekleri yerde bütün zorlukların ve sorunların Allahu Te-ala'nın vaadi ile kolaylaşacağını ve bu kişiler için büyük ecirlerin olduğunu ifade etmektedir.

Ama ikinci ve üçüncü ayetlere gelince, bu iki ayet Kur'an'ın genel esaslarıyla bağlantılı olup gerçekten güç yetiremeyen müslümanların özrünün kabul edileceğini ve bunların bir mesuliyetlerinin olmadığını (güç yetiremedikleri şeylerde) beyan etmektedir. 369[369]

101-103- Yolculuk ettiğinizde, kafirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsamz'370[370] namazı kısaltmanızda'371[371]' size bir sorumluluk yoktur. Zira kafirler size apaçık düşmandır-

367[367] Nisa sûresinin 89. ayeti için Nisaburi tefsirine bkz. Tac, c. 4, s. 309.
368[368] Nisa sûresinin 89. ayeti için Nisaburi tefsirine bkz. Tac, c. 4, s. 309.
369[369] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/195-198.
370[370] İn hıftüm en yeftineküm ellezine keferu Kafirlerin sizi bir gaflet anında veya eğlence anında tutmasından korkarsamz veya sizi esir alıp dininizden geri döndürmelerinden korkarsamz" tevillerinde olduğu söylendi ve cümle bu mânâların hepsini taşımaktadır.

lar. Sen içlerinde olup da namazlarını kıldırdığın zaman bir kısmı seninle beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar'[372[372]], secdeyi yaptıktan sonra onlar arkanıza geçsinler, kılmayan öbür kısım gelsin seninle beraber kılsınlar[373[373]]', tedbirli olsunlar, silahlarını alsınlar[374[374]]. Kafirler size ansızın bir baskın vermek için silah ve eşyanızdan ayrılmış bulunmanızı dilerler. Yağmurda zarar görecekseniz veya hasta olursanız silahları bırakmanıza engel yoktur. Fakat dikkatli olun. Allah kafirlere şüphesiz ağır bir azap hazırlamıştır. Namazı kıldıktan başka, Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın. Emniyete kavuştuğunuzda namazı gereğince kılın. Namaz şüphesiz inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır[375[375]]

Kıtal Esnasında Müslümanlara Namaz Kılmada Kolaylık

Ayet-i kerimenin ibaresi açık olup, şu hükümleri içermektedir:

1 - Müslümanlar kafir düşmanlarla savaşmak için çıktıklarında, namaz esnasında onların tuzaklarına maruz kalma korkusundan dolayı namazı kısaltabilirler.

2- Nebi'ye korku esnasında nasıl namaz kılınması gerektiğinin keyfiyeti öğretilmektedir.

3- Müslümanlar için silahlarının muhafazası (namaz esnasında) konusunda uyarı ve her halükarda eğer yağmur ve hastalık gibi bir engel olmazsa kafirlerden korunmak için tedbirlerini almaları gerekliliği vurgulanmaktadır.

4- Her halükarda Allahu Teala'yı zikretmeleri ve tam bir emniyet içinde olduklarında namazı vaktinde kılmaları emredilmektedir.

Bu ayetler yeni bir bölümün başlangıcıdır. Fakat bu ayetlerle geçmiş ayetler arasında bir uygunluk vardır. Bu ayetler ya diğer ayetlerden sonra inmiş olup mevzu itibariyle uygunluk gösterdiği için hemen arkasına konulmuştur ya da onlarla mevzu birlikteliğinden dolayı diğer ayetlerden sonra getirilmiştir.

Hazin, bu ayetlerin nüzul sebebi hakkında şöyle bir rivayet aktarmıştır: "Asfan denilen yerde, müslümanların başında Peygamberimiz bulunuyordu ve önlerinde ise Halid bin Velid komutanlığında müşrikler vardı. Peygamber öğle namazını kıldırdı. Müşrikler bu durum

---

[371[371]] Enteksuru Kısaltmanız anlamındadır.

[372[372]] Ve'l-ye'huzü Onlar namaz kıldıkları anda silahlarını almaları...

[373[373]] Felyekünü min veraiküm ve'l te'ti taifetün Uhra lem yüsallü fe'l-yüsallü mekai Namaz kılanlar arkada durup, namazı henüz kılmayıp arkanızda bekçilik yapan ve sizi koruyanlar gelip namazlarını kılsınlar.

[374[374]] En tedau eslihateküm Silahlarını taşısınlar.

[375[375]] Kitaben mevkute Muayyen vakitlerde üzerinize farz kılındı.

karşısında "Gerçekten kaçınlmaz bir fırsat bulduk, onlar şu an namazda iken üzerlerine saldıralım" dediler. Bunun üzerine bu ayetler indi. Peygamberimiz de ikinci ayette belirtildiği gibi onlara korku namazını kıldırdı".

Tirmizi de az bir farklılıkla bu rivayeti Ebu Hureyre'den, bu ayetlerin sebeb-i nüzulü olduğunu belirtmeksizin zikretmiştir. "Peygamberimiz Asfan ve Decnan denilen yere indi. Müşrikler (müslümanlar için) 'Onların kendileri için babalanndan ve oğullarından daha sevgili olan bir namazı vardır, o da ikindi namazı. Bütün gücünüzü toplayın ve üzerlerine toptan hareket edin' dediler. Cibril Peygamberimize gelip, ashabını iki kısma ayırmasını ve ayet-i kerimede belirttiği gibi namazı kıldırmasını emretti."[376[376]]

Taberi'nin rivayetine göre tüccarlardan bir topluluk, sefere çıktıklarında nasıl namaz kılacaklarını sordular. Bunun üzerine Allah "Yeryüzünde sefere çıktığınızda namazı kı-saltmanızda bir günah yoktur" ayetini (yalnızca bu ayeti) indirdi. Vahiy kesildi, hattta bir yıl geçti. Peygamber bir savaşa çıktı ve bu savaş esnasında Peygamber ashabına öğle namazı kıldırdı. Bu durumu gören müşrikler "Muhammed ve ashabı kendilerine saldırmamız için bize imkan verdiler. Onların üzerlerine bu namazdan sonra başka bir namaz olan ikindi namazında saldırın" dediler. Bunun üzerine Allah Teala geri kalan ayetleri indirdi. Ve ikindi namazı iki rekat kılındı. Müslümanlar iki saf oluşturdular ve hepsi Peygamberimizle namaza durdular. Birinci saftakiler secde edince ikinci saftakiler gözetici olarak kaldılar. Sonra ikinci saftakiler secde edince birinci saftakiler beklediler ve Peygamberimiz oturunca onlar da oturup namazı tamamladılar.

Tüccarların sualiyle ilgili rivayet, garib bir rivayet. Çünkü bu ayetten sonra gelen i-ki ayet bu ayetle tam bir uygunluk ve münasebet gösteriyor ve bu rivayet de birinci ayeti iki kısma bölüyor. Asfan rivayeti ise Hudeybiye vakıası ile bağlantılıdır. Biz bu ayetlerin bu vakıadan önce indiği görüşünü tercih ediyoruz. Ve ben bu vakıyayı arkada gelen sûrelerde zikrettim.

Medine döneminde gazveler Nebi'nin komutanlığında, seriyyeler de ashabın komu-— tajılığında birbirleriyle bitişik olarak idi.

Ayetlerin içeriğinde, korku ve tehlike durumunda dahi olsa namazın vaktinde kılınmasının ve onun hafife alınmamasının (kısaltmaya izin vermekle beraber) önemi göze çarpıyor ve bu durum ayetler ışığında tekidli olarak ifade ediliyor. İşte bu durumda Alak sûresinin tefsirinde geçtiği gibi Allah Teala'nın namaza verdiği önemi ve onun Allah katındaki azametini görmekteyiz.

Bu ayetlerde zikredilen hadisler ışığında birçok fıkhi bahisler mevcuttur. Tefsir metodu bu durum için yeterli olmamakla beraber tam bir bağlılık ifade ettiği için genel fık-hi meseleleri zikretmekte bir beis görmedik.

[376[376]] Tac Tefsir Bölümü (faslı- c.4, s. 86.

İşte bu konuda zikredilen fıkhi meselelerden biri namazın korku ve tehlike anlannda kısaltılması ve kısaltmanın bu duruma has edilmesidir. Ancak dört rekatlı bir namazın sefer anında iki rekat şeklinde kılınması, nebevi mütevatir bir sünnet olup bu konuda zikredilen birçok hadisle sabittir. Bu konuda Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Nesai'nin Yala bin İmeyye'den rivayet ettiği hadise göre dedi ki: "Ben, Ömer bin Hattab'a dedim ki: 'Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit, kafirlerin size fenalık yapmasından korkarsanız namazı kısaltmanızda bir mahzur yoktur', Yüce Allah böyle buyurmuştur. Ama şimdi insanlar emniyet içindedir. Ömer de: 'Bu Allah'ın size bir lütfü, ihsanıdır. Allah'ın lüt-funu kabul edin' buyurmuştur."[377[377]] Ebu Vedak'tan rivayete göre: "İbn Ömer'e seferde i-ki rekat namaz kılmaktan sordum, o bir ruhsattır, gökten inmiştir. Eğer isterseniz yapmayın"[378[378]] dedi. İbn Abbas'dan gelen bir rivayette şöyle buyuruldu: "Biz Rasulullah (s) ile beraber Mekke ve Medine arasında namaz kıldık ve güven içinde idik. Hiç bir şeyden korkmuyorduk ve namazları iki iki eda ettik"[379[379]].

Harise bin Vehb, başka bir rivayette şöyle demiştir: "Rasulullah (s) emin bir yer olan Mina'da bu namazı iki rekatlı kıldırdı"[380[380]]. Bu konuda yine bazı hadisler vardır ki bu hadisler ruhsat namazı kasrdan öte başka konularda (mesela şiddetli korku esnasında binekte, ayakta, rüku ve sücuddan bedel olarak) ruhsatlar vermektedir. Ashab-ı sünenin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadise göre Rasulullah şöyle dedi: "Eğer bundan daha çok korku olursa namazı ayakta, binekte ima ile kıl"[381[381]].

Seferi olarak namazın müddeti konusunda Buhari, Ebu Davud ve Tirmizi 'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği bir hadise göre İbn Abbas şöyle dedi: "Peygamber farzları kısaltıp ikişer rekat kılarak Mekke'de ondokuz gün kaldı. Bunun için biz de on dokuz gün misafir kaldığımız zaman ikişer rekat kılar, fazla kaldığımız zaman da dört rekatı tam kılardık"[382[382]]. Buhari şöyle rivayet etmiştir: "İbn Ömer ve İbn Abbas, on altı fersahtan ibaret olan dört konaklık (yani takriben yüzyirmisekiz km) mesafede namazı kısaltır ve ^)ruç tutmazlardı[383[383]]. Müslim, Ebu Davud ve Ahmed'in Yahya el-Henai'den rivayet ettiklerine göre: "Enes bin Malik'ten namazı kısaltmak hususunda sordum da Enes bin Malik: "Peygamber üç mil yahut üç fersahlık yola çıktığı vakit farzları kısaltarak iki rekat kılardı" dedi[384[384]].

[377[377]] Tac, c. 1 s. 269. Bir hadiste Rasullulah (s- müslümanlara müsamaha etti. Ruhsatı sefer de, korku ve güvenlik durumlarında kıldı. Bu Kur'anî olmayan rehberi bir ilhamladır. Bunun gibi durumlar çoktur. Bazısı Kur'an'da varid olan olaylarda geçer mesela müslümanların Kureyş kafilesine yönelmesidir ki bu olay Bedir savaşına yol

açmıştır. Enfal sûresi tefsirinde buna dikkat çekmiştir.

[378[378]] Bkz. Ayetin tefsiri için İbn Kesir Tefsiri
[379[379]] Bkz. Ayetin tefsiri için İbn Kesir Tefsiri
[380[380]] Bkz. Ayetin tefsiri için İbn Kesir Tefsiri
[381[381]] Bkz. Ayetin tefsiri için İbn Kesir Tefsiri
[382[382]] Tac, c. 1,s. 263

[383[383]] Tac c. 1 265-266. Fersah üç mil ve bir mil bin kulaç.

[384[384]] Tac c. 1 265-266. Fersah üç mil ve bir mil bin kulaç.

Hadislerde zikredilen mesafenin 16 fersah veya 50 mil ile 3 fersah veya 3 mil arasında değişmesi dikkat çekicidir. Bu konudaki ruhsatın; cehd, meşakket, zorluk, yolun coğrafi yapısı, su meselesi vb. seferle ilgili durumlarla doğrudan bağlantılı olmasından ve namazdaki kasr olayının buna göre değişmesinden dolayı bu konuda zikredilen ve farklılık gösteren bu hadisler sahihdir diyebiliriz. Ve takvasıyla başbaşa bırakılmasıdır ki, eğer yolculuk kişiye ağır gelirse, onu zorlarsa kısa mesafede dahi olsa namazı kısaltması caizdir. Allah Teala her şeyi en iyi bilendir. [385[385]]

104- O (düşman) topluluğu takip etmekte gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız onlar da sizin çektiğiniz gibi acı çekmektedir. Üstelik siz Allah'tan onların ümit edemeyeceği şeyleri umuyorsunuz. Allah alim ve hikmet sahibidir.

Ayet-i kerime müslümanlara düşmanlarını takip etme ve onları yakalama hususunda zayıf ve gevşek davranmamalarını emrediyor. İşte bu emirle onlarda şu ruh hasıl oluyor: Her ne kadar bu yolda kendilerine zorluk, meşakkat, elem ve keder dokunuyorsa da düşmanlarıyla kendi aralarındaki korkunç farklılığa rağmen aynı şeye yani acı ve üzüntü bakımından onlarda bu durumlara maruz kalıyorlar. Bu farklılık da kendilerinin, (düşmanlarının asla sahip olamayacağı) Allah'tan yardım ve kuvvet ummaları ve her halükârda Allah'tan ecir beklemeleridir. Allah alimdir, hakimdir. Her işin geleceğini bilir ve ancak doğruyu ve hikmetli olanı emreder.

Müfessirler bu ayetin nüzul sebebi hakkında şöyle demişlerdir: Peygamberimiz, Uhud gazasının hemen arkasından Kureyş'li düşmanlarından korkmadıklarını açıkça belirtmek için müslümanlan onların arkasından gitmekle görevlendirdi. Ya da bu ayet bazı müslümanlann Ebu Sufyan'a mezkur vakıadan sonra "gelecek yıl karşılaşırız" va-adlerini yerine getirmek için Bedr'e gitmek hususunda, elem ve meşakkatten dolayı geri durmaları sebebiyle inmiştir[386[386]].

Biz Al-i İmran sûresinde Uhud Savaşı'yla ilgili ayetlerinin tefsirinde bu meseleyi zikretmiştik. Ve bu ayetin bu rivayetlerle bir münasebetini görmüyoruz. Ancak görünen o dur ki, bu ayetler de diğer geçmiş ayetler gibi cihad, hicret ve düşmandan korunma gibi emir ve yasakları içermektedir. Bu bağlamda geçmiş ayetlerden kesik ve

bağlantısız değildir. Ve bu ayetleri takip ederek onları destekler mahiyettedir. [387[387]]

385[385] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/200-203.
386[386] Bkz. Ayetlerin tefsirine Taberi, Hazin ve Tabresi

387[387] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/203.

105- Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı hak olarak indirdik ki hainlerden taraf olma![388[388]]

106- Allah'tan mağfiret iste çünkü Allah gafurdur, rahimdir.

107- Kendilerine hainlik edenleri'[389[389]] savunma çünkü Allah hainliği meslek edinmiş günahkârları sevmez.

108- İnsanlardan gizlerler de Allah'tan gizlemezler. Halbuki geceleyin O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklarını kuşatıcıdır.

109- Haydi siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?

110- Kim bir kötülük işler yahut da nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ı çok bağışlayıcı ve esirgeyici bulacaktır.

111- Kim bir günah'[390[390]] kazanırsa ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah her şeyi bilicidir, büyük hikmet sahibidir.

112- Kim kasıtlı ya da kasıtsız bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa muhakkak ki büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur.

113-Allah'ın sana lütfü ve esirgemesi olmasaydı, onlardan bir güruh seni saptırmaya yeltenmişti. Onlar yalnızca kendilerini saptırırlar sana hiç bir zarar veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğini öğretmiştir. Allah'ın lütfü sana gerçekten büyük olmuştur.

Zikri geçen bu ayetlerde;

1- Peygamber'e yönelik bu hitaplarda: Allah Teala Rasulü'ne kendisini seçtiğini, bu Kitabı kendisine insanlar arasında Allah Teala'mn öğrettiği şekilde adaletle hükmetmesi için indirdiğini haber veriyor ve bu ayetlerle Allah Teala, Rasulü'nü kendi nefislerine zulmeden hainleri savunmaktan ve onlar için mücadele etmekten nehyediyor ve aksine düşebileceği böyle bir durumdan dolayı istiğfar etmesi gerektiğini belirtiyor.

2- Bu ayetler Allah'a karşı günah işleyen, Allah'tan korkması ve utanması gerekirken, aksine insanlardan utanan ve günahlarını gizleyen hainleri yermektedir. Çünkü onlar Allah'tan,

---

[388[388]] Hasımen Taraftar olmak, korumak, savaşmak

[389[389]] Yahtânune enfüsehüm Kendilerine ihanet ediyorlar, yaptıkları kötü fiilerle kendilerine zarar veriyorlar.

[390[390]] Hatıeten ev ismen Bazıları birincisi ile küçük kötülük, ikincisi ile de büyük kötülük kasdedildiğini söylediler.

yaptıkları hata ve günahları gizleyemezler. Onlar, gizlilikle fesat ve entrika için yaptıkları cürümleri gizlerken bilmeleri gerekir ki, Allah onları ilmiyle tamamen ihata etmiştir.

3- Nebi ve müslümanlann dikkatini çeken azarlama ve uyarılar vardır bu hitaplarda.

Her ne kadar müslümanlar bu hainleri savunsa ve onların dünyevi bir cezadan kurtulmalarını sağlasalar da, kıyamet günü onları, bu yaptıklarında her şeyi ilmiyle ihata e-den Allah'ın karşısında kim kurtaracak ve onların vekili kim olacaktır?

4- İlk üç ayetin içeriğinden çıkarılan sonuçlar:

A- Kim bir kötülük işler veya nefsine zulmederse (iftira günahı ile) sonra bu hatasını anlar ve pişman olursa ve Allah'tan tevbe dilerse, Allah Teala rahmetiyle ve affedici sıfatıyla onu affeder.

B- Kim bir günah işlerse hakikatte bu kişi ancak kendi nefsine zarar verir. Çünkü kendisinden hak ve hikmetten başka bir şey mümkün olmayan Allah her şeyi bilir.

C- Kim bir suç işler (küçük veya büyük) sonra bu suçunu başkasına atarsa, iki günah işlemiş olur ki, birisi bu günahı işlemek, ikincisi bu yaptığını başkası üzerine yüklemektir.

Son ayet ise diğer ayetleri takip ederek Nebi (s)'nin dikkatini şuna çekmektedir: Allah Teala rahmeti ve fazlı ile onu kapsamıştır ve her şeyi görmektedir. Eğer bu olmasaydı bazıları onu saptırmaya, aldatmaya ve sözleri ve zanları ile karışıklık çıkarmaya çalışacaklardı. Fakat onlar asla kendilerinden başkasını aldatamazlar ve kendilerinden başkasına asla zarar veremezler. Bunlann hepsi Allah'ın fazlı iledir ve Rasulü için Kitap'ta ne gelmiş ve O'na ilimden ve hikmetten ne vermişse Nebi bunları önceden bilmiyordu. [391[391]]

Müslümanlar Hiç Kimseyi Aldatmamalılar

Burada zikredilen ayetlerin, yine yeni bir bölüm olmakla birlikte bazı grupların kötü tutumlarını ve konumlarını anlatan diğer ayetlerle de bağlantısı vardır. Buradaki ayetler tertip sırasıyla diğer ayetlerden sonra inmiş ve hemen arkasına konulmamış olsa dahi diğer ayetlerle zikrettiğimiz tenasüb ve mevzu birlikteliğinden dolayı geçmiş olan diğer ayetlerden hemen sonra getirilmiştir.

Müfessirlerin, ayetlerin nüzul münasebeti ile ilgili zikrettikleri rivayete göre[392[392]] müs-lümanlardan ismi Ta'ma veya Ebu Ta'ma olan birisi başka bir müslümanın zırhını çaldı ve onu da götürüp bir yahudiye emanet olarak bıraktı. Zırhın sahibi ise izi takip edip Ta'ma'nın

---

[391[391]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/205-206.
[392[392]] Bkz. Taberi, Tabresi, İbn Kesir ve Hazin.

evine geldi ve Ta'ma'dan zırhını sordu. O da, yanında olmadığını söyleyerek inkar etti. Bunun üzerine yine izi takip etti ve yahudinin yanına gitti. Yahudi de bu zırhı

Ta'ma'dan aldığını söyledi. Durum Peygamberimize intikal etti. Ta'ma ve onun kavmi Peygamberimize gelip Ta'ma'nın hırsız olmadığını hırsızın bu yahudi olduğunu söylediler ve Peygamberimizden Ta'ma'nın beraatini istediler. Hatta Peygamberimizi yeminleri, süslü ve aldatıcı sözleri ve müslümanlıklarını övmeleri ile ikna edeceklerdi ve Peygamberimiz de nerdeyse bu yahudinin elinin kesilmesi hükmünü verecekti ki çok geçmeden Allah Teala, Peygamberimize bu yanlış duruma düşmekten koruyup, O'na yahudinin beraatini beyan eden ve Ta'ma'nın hırsızlığını, hainliğini ve kavminin olayı saptırmalarını beyan eden ayetleri indirdi. Rivayette geldiğine göre Ta'ma'nın ihaneti ortaya çıkınca Peygamber onun elini kesmek istedi ama o Medine'den kaçıp irtidat etti ve şirke döndü.

Bu rivayete benzer başka bir rivayeti Tirmizi zikretmektedir[393[393]]. Rivayette geldiğine göre Ubeyrik bin Beşir -ki bu adam yukarıdaki rivayette zikredilen adamın kendisi, yani Ebu Ta'ma'dır- müslümanlardan birinin yemeğini ve silahını çalmıştı. Bu müslümannın ismi de Rifaa idi. Durum Peygamberimize intikal etti ve Rifaa, Nebi (s)'den silahının verilmesini istedi. Peygamberimiz, 'bu hususta düşüneyim' dedi. Bunu işiten Ubeyriko-ğulları Peygamberimize kendilerinden bir adam gönderdiler. Bu adam Nebi'ye gelip, "Ey Allah'ın Rasulü biz Ubeyrikoğulları iyi ve müslüman bir aileyiz.. Ortada bir delil yokken bize hırsızlık isnad ediliyor" dedi. Peygamberimiz de birinci şikayetçiyi azarladı ve ona kızdı. Fakat çok geçmeden hakkı beyan eden, yani Ta'ma'nın hırsızlığını açıklayan ayetler indi. Zikrettiğimiz bu iki rivayet, herhâlükârda ayetlerin anlam ve içeriği ile bağlantılı olup ikisinden birinin sahih olması muhtemeldir.

Durum ne olursa olsun ayetler, disiplin, tertip, talim, tahzir, vaaz, uyan, ikaz, Allah Teala'nın murakabesini düşündürmek ve kalplerde Allah korkusunu yerleştirmek gibi hükümler içermektedir. Peygamberimize vahyedilen bu ayetlerle kendisinin azarlanması Nebevi ismetin mükemmel bir suretini ortaya çıkarmaktadır. Bu ayetler aynı zamanda yüksek telkinler, uyarılar, yüksek ahlak kuralları, temel esaslar içermektedir. Ve bu hâdise bütün bunlar için vesiledir. İşte bu temel esasları şöyle sıralayabiliriz.

1- Hakimin bütün konumlarda ve davranışlarda doğruluk ve Hakk'ı hedef tutması gerekir. Kendisine sunulan bütün meseleleri inceden inceye araştırması meselelerin za-hirleriyle uğraşmaması ve hasımların süslü kelamlarına aldanmaması gereklidir. Aynı zamanda olayların örtbas edilmesinden sakınması ve ancak hakikat, adalet ve hakla hareket etmesi gerekmektedir. Kadı (Hakim), bir fırkayı doğrulamada ve onun beraatini kabul etmede hızlı davranmamalı ve hatası zahir olunca bu hatasından dönmelidir.

393[393] Bkz. Tabresi, İbn Kesir ve Tac, c. 4, s. 86-87.

2- Müslüman daima hatırlamalıdır ki, Allah Teala her şeye muttalidir. O'na hiç bir şey gizli kalmaz. Müslüman, hak ile batılı birbirine katmamalı ve bu hususta insanları aldatmamah ve bilmeli ki, bu durumlar ancak günahını artırır.

Ve müslüman daima hatırlamalıdır ki, kendisini hiç bir kimsenin savunamayacağı bir günde Allah'a hesap verecektir.

3- Kim bir günah işlerse ancak kendine zarar verir.

4- Bir günah işleyen için en güzel şey, günahını itiraf etmesi, pişman olması ve Allah'tan af dilemesidir. İşte bu durumda Allah Teala'yı affedici ve merhametli bulacaktır.

5- Günah ve suç işleyip de sonra onu, bu günahtan beri olan bir kimse üzerine atan i-ki suç işlemiş olur; suçu işleme günahı ve iftira günahı.

6- Bütün müslümanlann cürümleri, ihanetleri reddetmeleri gerekir. Ve bu durumda olanlara, aralarındaki ilişkiler ne olursa olsun, sebepler nasıl olursa olsun onları savunmak ve suçlarını gizlemek gibi hususlarda asla yardım etmemeleri gerekir.

İbn Kesir bu ayetler ışığında Ümmü Seleme'den şu hadisi rivayet etmiştir: "Rasulul-lah odasının kapısı önünde vaki olan bir tartışma ve yaygara duydu. Onların yanlarına çıkıp şöyle dedi: "Dikkat edin! Ben ancak bir beşerim, işittiğime göre hükmederim. Kim ki delillerinden kendi tarafına (kazanmak için) meyilli konuşursa onun lehine hükmederim. Ve kim ki bir müslümanın hakkını alarak kendi lehine hükmedilmişse bu hak ancak bir ateş parçasıdır. Bu durumda ya bu ateşi taşısın ya da söndürsün".

Ümmü Seleme'den gelen başka bir rivayet de Rasulullah'ın hitap ettiği Ensar'dan i-ki adamdır. Bu iki adam, miras konusunda Rasulullah'a kendi aralarındaki husumetten dolayı şikayette bulunmuşlar. Rivayete göre; Rasulullah'ı dinledikten sonra ikisi de ağladı. Ve o ikisinden her biri "benim hakkımı kardeşime veriyorum" dedi. Peygamberimiz onlara bu mirası aralarında eşit olarak kardeşçe bölmelerini ve sonra haklarını birbirlerine helal etmelerini söyledi. İşte bu iki hadiste, Peygamberimizin yüce ahlakını açık bir şekilde önümüzde sergileyen yüce bir telkini görmekteyiz. Bu iki hadisede Peygamberimiz, gördüğümüz gibi kendisine gelen şikayetlerde iki tarafı dinledikten sonra hükmetmiştir.

Mütekellimlerden bazıları, Allah Teala'nınn 106. ayetteki Rasulullah'a olan istiğfar emri üzerinde durmuşlardır. Mütekellimler, ayetin ifadesine göre Peygamber'in günah işleyeceğine cevaz vermemişlerdir. Çünkü ayette belirtilen istiğfar olayında ise Peygam-ber'in bir günaha düşmediğini, bu olaydaki konumunda bir Kadı konumunda olduğunu ve herhangi bir kadının yapılan yeminlerden ve uydurma sözlerden dolayı aldanabilece-ğini böylece suçsuz birine suçlu, suçlu birine suçsuz hükmünü verebileceğini söylemiş-

lerdir[394[394]]. Bu durumda verilen hükmün günah olmadığını, Allah Teala'nm bu ayetlerde Rasulullah'tan tevbe istemesinin sebebi, O'nun olabilecek bir hata yani yanlış hüküm vermesındeki ihtimaldir. Bu ise günah değildir. Bu durumda ise görüldüğü gibi bu olay, için en hak olanı ve en doğru olanıdır. Allah Teala Rasulü'nü günahtan ve masiyetten korumuştur. Rasulullah tarafından bir olay hakkında bir içtihad yapılmış ve bu içtihad

en doğrusu ve en güzeli değilse, Allah Teala Rasulü'nü hemen uyararak bu hadisede en güzel ve en doğruyu belirtmiştir. Bunun misalleri ise Enfal, Ahzab ve Abese sûrelerinde geçmiştir. [395[395]]

114- Onların fısıldamalarının'[396[396]] bir çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka yahut bir iyilik yahut da insanların arasını düzeltmeyi isteyen (in fısıldaşması) müstesna. Kim Allah'ın rızasını elde etmek için onu yaparsa, biz ona yakında büyük bir menfaat vereceğiz.

115- Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Pey-gamber'e karşı çıkar ve mü'minlerin yolundan başka bir yola giderse onu o yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. O ne kötü bir yerdir.

Bu iki ayette vaaz ve sakındırma yoluyla, bir sadaka durumu, bir iyilik veya insanların aralarını düzeltmek gibi durumlar hariç, gözlerden uzak yapılan gizli toplantılarda hayır olmadığı belirtilmektedir. Ama gizli toplantılarında, söylediğimiz hayırları hedefleyenler için Allah katından büyük ecirler vardır. Ama toplantılarında kendilerine hak zahir olduktan sonra Nebi'ye tuzak düşünenler ve salihlerin yolundan ve dosdoğru yoldan ayrılanların dönüş yeri cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir. [397[397]]

Başkalarının Hakkında Dedikodu Yapmak

Müfessirler bu iki ayetin zikri geçen ve hırsız olduğu beyan edilen Ta'ma ve kavmiyle ilgili olduğunu, dolayısıyla bu iki ayetin mevzu itibariyle geçmiş ayetleri takip ettiğini söylemişlerdir.[398[398]]

Ancak biz bu iki ayetten ikincisinin, bu hadiseden daha genel bir durum için olduğunu görüyoruz. Bu iki ayetin, bundan sonra gelecek ayetlerle ilişkileri, bağlantıları olup, yeni bir

---

[394[394]] Bkz. Hazin Tefsiri.

[395[395]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/206-209.
[396[396]] en-Necvâ Gizlilik, gizli toplantılar. Kelimenin aslı, toplanmak ve iki veya daha çok kişinin arasında gizli konuşma mânâsındadır.

[397[397]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/209.
[398[398]] Bkz. Hazin, Tabresi ve Taberi.

bölüm olması da mümkündür. Her halükârda bu iki ayette Medine'deki Nebevi dönemin görüntülerini sergileyen, kalpleri, nefisleri hasta olan ve sürekli İslam için tuzaklar kurup toplananlardan bahsedilmektedir. Bu bakımdan bu iki ayetle geçmiş ayetler arasında, şayet müfessirlerin dediği gibi (yani Ta'ma hadisesi ile) bağlantı yoksa, bizim zikrettiğimiz bağlantıdan dolayı bu ayetler mevcut olan yerlerine konulmuştur deriz.

Bu iki ayette; müslümanlann genel ve umumi toplantılarında, gizli ve açık meclislerinde onların ahlaklarını tehzib eden, kalplerini temizleyen, Hakka, doğruya, ıslaha, iyiliğe ve marufa yönelten talimatlar vardır. Aynı zamanda müslümanlan, sapmadan ve kendilerine zarar verecek toplantı ve tuzaklardan tahzir eden, sakındıran telkinler bu iki ayette yer almaktadır. Ve bu ayetlerde müslümanlann üzerinde bulunduğu doğru yoldan sapmanın çirkinliğini ve gizli toplantıların da fesat, entrika, tuzak vb. hoş olmayan durumlara benzeyişini ifade eden ve müslümanlan bu konuda uyaran tenbihler vardır. [399[399]]

İcma Meselesi Ve Müslümanların Yolu

Müfessir Hazin, 8. ayetin bağlamında İmam Şafii'nin; bu ayeti, icmanın gerekliliği ve muhalefet etmenin caiz olmadığının delili olarak gördüğünü söylemiştir. Bununla a-maç icmanın lügat mânâsı değildir. Çünkü ayetin, müslümanlann birleştiği noktalarda muhalefeti yasaklaması mânâsı açıktır. Bu yasaklama ayetlerin yapanı uyardığı ve sakındırdığı, "mü'minlerin yolunun dışında bir yola tâbi olmak" noktasındadır. Burada maksad, İslami teşrii usulünden üçüncüsü olan müslümanlann alim ve müctehidlerinin (yani hüküm çıkarma yetisine sahip olanlar) icmasıdır. Üzerinde icma edilen bir şeye muhalefette, ayetin kapsadığı uyan ve muamelatla bağlantılı durumlarda Kur'an ve sünnette kesin belirli bir nass olmasa da bu, böyledir.

Bu şüphesiz geçerlidir. Çünkü "mü'minlerin yolu" tabiri kapsamına girmesi mümkündür. Bu tabir müslümanlann siyasi, askeri ve maslahat olduğu yerlerdeki düzenlemelerle ilgili durumlarda ittifak ettikleri şeyleri kapsar. Belki de Kur'ani ibarenin en temel maksadı budur.

Bu vesileyle zikredilmeye değer bir husus da şudur: Alimlerin araştırmalannda anlatıldığına göre, ittifakıyla icmanın gerçekleşeceği cemaatin vasıflan ve icmamn şartları konusunda bir ittifak sözkonusu değildir. Yukanda ifade edilen ıstılahı icma kavramı teoriktir ve teorik kalacaktır. Pratik olarak gerçekleşmemiştir ve bu pek mümkün değildir.

Neredeyse hiçbir fıkhî mesele yoktur ki, üzerinde ihtilaf olmasın. Bu nedenle müslü-manlar ibadet ve muamelatla ilgili konularda pekçok mezheplere bölünmüşlerdir. Sünni ve şii camia ayrıca bugüne dek yaşayan Harici camiası sayılabilir. Bazısı bazısının gerekli gördüğünü

[399[399]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/209-210.

gerekli görmemiş, bazısı bazısının caiz gördüğünü, mubah gördüğünü caiz görmemiş mekruh saymıştır. Bu, haram saymadaki farklılığa kadar gitmiş, bazısı bazısını fâsık hatta kafir görebilmiştir.

Tüm bunlara binaen müslümanların uyması gereken ve ayrılınmaması konusunda ayetin uyarıda bulunduğu "yol"un belirlenmesi zorunlu oluyor. Ki bu yol, hususunda Kur'an ve sünnette bir şey olmayan müslümanların ibadet, muamelat, siyaset, askeri vb. durumlarıyla ilgili her yer ve zamanda bağlayıcı olan konular da gerçekleşecektir.

Müslümanların bu konuda farklı mezhep ve gruplarda kalması gerçekten zararlıdır. Kur'an'in ve nebevi sünnetin beyanatlarına aykırıdır ve müslümanların uyması gereken yolu belirlemede atıl bırakıcı niteliktedir. Şüphesiz çoğunluğun ittifak ettiği şeylerin alınmasından başka çıkar yol yoktur. Bunun da yolu Şura sûresinde müslümanların vasıfları olarak tarif edilmiş Şura/istişaredir.

Bu, sözkonusu vasfın gerçekleşebilmesi için en kapsamlı pozisyondur. Şöyle ki; fık-hi mezhep temsilcileri özel bir mecliste toplanır, ibadet ve muamelat konularında ihtilaflı meseleleri araştırırlar. Üzerinde çoğunluğun ittifak ettiği, Kur'an ve sünnetle çelişmeyen şeyler müslümanların yolunu oluşturur. Bu meselelerde alınan karara uymak va-cib olur. Dünyevi, siyasi, askeri konularda da aynı şey sözkonusudur.

Dini ve dünyevi konularda şura meclisinin olması gereklidir. Çünkü İslam dini ve dünyevi işleri birleştiren mütekâmil bir dindir. (Allah daha iyi bilir). [400[400]]

116- Allah kendisine ortak koşulmasını elbette bağışlamaz. Ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar, kim Allah'a ortak koşarsa büsbütün sapmıştır.

117-Onlar(müşrikler) O'nu bırakıp yalnızca birtakım kişilerden (dişi isimli tanrılardan)'[401[401]] istiyorlar, ancak inatçı[402[402]]' şeytandan dilekte bulunuyorlar.

118- Allah onu (şeytanı) lanetledi; O da "Yemin ederim ki kullarından bir pay edineceğim" dedi.

119-Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesin olarak onlara emredeceğim de, hayvanların kulaklarını yaracaklar (putlar için nişanlı-

---

[400[400]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/210-211.

[401[401]] İnasen Bu kelimedeki maksadın putların hepsinin ismi olduğu ve Arapların, putlarını bu isimle isimlendirdikleri söylendi. Diğer bir görüşe göre bu kelimedeki maksadın ölüler olduğu söylendi ki; Araplar kendisinde ruh olmayan taş, toprak ve maden gibi şeyleri bu isimle çağırıyorlardı. Diğer bir

görüşe göre de bu kelimedeki maksad meleklerdir ki, müşrik Araplar meleklerin kendi zanlanna göre (Allah Teala'yı noksan sıfatlardan tenzih ederiz.) Allah'ın kızları olduğuna inanırlardı. Ama ibare de bu mânâların tümünün olması muhtemeldir.

[402[402]] Meriden İnatçı, isyancı, dikkafalı.

yacaklar)[403[403]], şüphesiz onlara emredeceğim de, Allah'ın yarattıklarını değiştirecekler[404[404]] (dedi) Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, elbette apaçık bir ziyana düşmüştür.

120-(Şeytan) onlara söz verir, onları ümitlendirir, halbuki şeytanın onlara söz vermesi aldatmacadan başka bir şey değildir.

121- İşte onların yeri cehennemdir, ondan kaçıp kurtulacak bir yer'[405[405]] de bulamayacaklardır.

122-İman eden ve iyi işler yapanları içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, O söylenenleri hak bir söz olarak vadetti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru sözlü'[406[406]] olabilir?

Allah, Şirk Koşanları Kesinlikle Affetmez

Ayetlerin ibaresi açık olup, Allah Teala'nın şirk hariç diğer günahları dilerse affedeceği beyan ediliyor ve şirk koşmanın akıbetinin hüsran sapıklık ve alçaklık olduğu şiddetle vurgulanıyor.

Çünkü müşrik, kendisinde hayat olmayan, kudreti, gücü, faydası ve zararı olmayan varlıklara yani putlara yöneliyor. Hatta o, bunu yapmakla Allah'a isyan eden ve kendi nefsi üzerine "Slenin kullarını boş kuruntularla aldatacağım" diye yemin eden şeytana yönelip, onu çağınyor. Bu ayetler de devamla şeytana kulluk yapanların, ona aldananla-nn ve Allah'tan başkasına yalvaranların neticelerinin cehennem olduğunu, bunun aksine yalnızca Allah'a kulluk edenlerin ve şeytanın aldatmalarına kapılmayanların ve sa-lih amel işleyenlerin neticelerinin de cennet olduğu apaçık bir şekilde vurgulanıyor.

Müfessirler birinci ayetin, zikri geçen Ta'ma hadisesi ile ilgili olduğunu söyledikleri gibi bu ayetin Peygamberimize gelip, "Ben yalnızca Allah'a iman eden ve şirk koşmayan biriyim ama günahlarım çok, imanım bana fayda verir mi?" diyen bir ihtiyar Arapla ilgili olduğunu da söylemişlerdir. Her iki rivayetin de bu ayetle ilişkisi muhtemeldir. Her iki ihtimalde de bu ayet, kendisinden sonra gelen ayetlerden konu bakımından farklı olup fikrin çirkinliğini, müşriklerin ahmaklığını, onların şeytanla güçlü ilişkisini, buna mukabil olarak da yalnızca Allah'a iman edip, salih amel işleyenlerin övgüsünü beyan etmektedir.

[403[403]] Felyübettikünne Kesmek, koparmak, bozmak, delmek, yarmak, bölmek.

[404[404]] Feleyügayyirunne halkallahi Bu cümleden kasıt Araplar'ın yaptığı dövme, yakıp dağlama, hadım etme gibi fiillerdir. Bir başka görüşe göre de fıtratı ve dini değiştirme olduğu söylenmiştir. Ama birinci görüş buraya daha

uygundur.

[405[405]] Mahısen Kurtuluş yeri, kaçamak yeri.

[406[406]] Kîlen Kavi, söz.

Hayvanlann kulaklarının yarılması ve Allah Teala'nın yarattıklarını yakıp dağlama, hayvanları hadım etme ve dövme yaptırma cahiliyyeden kalma Arapların âdetlerinden-di. Belki de bir olay veya sual, geçmiş ayetlerin nüzulünde bu âdetler hakkında varid olunca, Kur'ani hikmet bu adetlerin şirkle alakasını ve bu adetlerin değersizliğini, saçmalığını, şeytanın vesveselerini ve bu adetlerin İslam gölgesinden men edilmesi için bu konulara işaret ederek indi.

Hayvanların kulaklarının yarılması hususundaki âdeti Maide sûresinde "bahîre" yani "kulağın yarılması" tabiriyle zikredip, ayeti kerimenin ifadesiyle, kafirlerin sandığı gibi bu âdetlerin Rabbani emirlerle alakasının olmadığını belirttim. "Allah, bahire, şaibe, vasile ve ham diye bir şey yapmamıştır. Fakat inkar edenler, Allah'a yalan uyduruyolar ve çokları da akıl erdiremiyorlar. (Maide, 103)[407][407]

Ama "onlara Allah'in yarattıklarını değiştirmeleri için emredeceğim" ayeti ile ilgili İbn Abbas'a ve onun haricindeki sahabi ve tabiine nisbet edilen kaviller çoktur. Bunlardan birincisine göre, ayet-i kerimeden kasıt Allah'ın dininin ve insanların üzerine yaratıldığı İslam fıtratının değişmesidir.

İkinci ihtimale göre bu ayette kasıt; yanağın yarılması, dövme yaptırma, hayvan ve insanlann hadım edilmesi, kılların yolunması, dişlerin aralanması ve saç üzerine peruk takılması gibi cahili âdetlerdir.

Açıktır ki bu saydıklarımızın hepsi sabittir ve bu kaçınılması gereken şeytanın süslemeleridir. Taberi birinci görüşü seçmiştir. Ancak diğer fiiller mânâ bakımından, Allah'ın yarattıklarını değiştirme mânâsına çok daha münasiptir.

Nebi, rivayet edilen bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Dövme yapanlara ve yaptıranlara, kıllarını yolanlara ve yolduranlara, güzellik için dişlerinin arasını açanlara lanet olsun, bunların hepsi Allah'ın yarattıklarını değiştirmektir.[408][408] Bu fiilleri nehy çerçevesinde başka hadislerde rivayet edilmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadis bunlardandır. "Rasulullah atların ve hayvanlann hadım edilmesini nehyetmiştir"[409][409]. Ta-berani'nin İbn Mesud'dan rivayet ettiğine göre Rasulullah Ademoğlu'nun hadım edilmesini nehyetti[410][410]. Abdullah'ın rivayetine göre "Allah yanaklarını yaranlara lanet etmiştir"[411][411]. Esma'nın rivayetine göre Nebi "Peruk yapana da yaptırana da lanet etmiştir"[412][412]. Hadım konusundaki nehyin hikmeti açıktır. Çünkü bu fiil, fiili olarak Allah'ın yarattıklarını değiştirme

---

[407][407] Tefsirin akışı içerisinde, maksadımızı açıklayacağız.

[408][408] Buhari'nin rivayet ettiği hadisin metni şudur "Dövme yapan ve yaptıran yüz kıllırın alan değiştiren kadınlara güzellik için içlerini seyrekleştiren, Allah'ın yaratmasını Allah lanet etsin".

[409][409] Metin Kasımi tefsirinden alınmıştır.

[410][410] Metin Kasımi tefsirinden alınmıştır.

[411][411] Taberi Tefsiri.

[412][412] Hazin Tefsiri.

ve Allah'ın neslin devamı için emanet ettiği üreme özelliklerini insanlar ve hayvanlarda yok etmektir.

Ama bunun dışında kalan dövme yaptırma, el, ayak, bacak ve yüzdeki kılların alınması ve dişlerin aralarının açılmasının gerçekten bizce hikmeti belli değildir.

Özellikle vücuttaki kılların yolunması, uzayan tırnak ve saçın kısaltılmasına benzemesi yakındır ki bu konuda gelen eserlere göre Nebi zamanında, sürme ve güzel koku yapıyorlardı ki bu konuda da bir yasak ve engel beyan eden bir sıkıntı yoktu.

Bu konuyla ilgili hadisleri şöylece sıralayabiliriz. Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Ümmü Atıyye'den rivayetine göre şöyle dedi. "Bir ölü üzerine üç günden fazla yas tutmaktan nehyedildik. Ancak kocası ölmüş olan kadının kocası üzerine yas tutması dört ay on gündür. Bu durumda iken süslenmez, güzel koku sürmez ve renkli elbise giymezdik."[413[413]] Hz. Aişe'nin rivayet ettiği bir hadise göre "Bir kadın perde arkasında Peygamberimize bir kitap uzattı. Bu kadının elini gören Nebi kadının eli için, 'bu kadın eli midir yoksa erkek mi?' diye soruşunca kadın, 'kadın elidir' cevabını verdi. Nebi de, 'eğer bu bir kadın eli ise tırnakların kınalı olması gereklidir' dedi."[414[414]] Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri başka bir hadise göre de Peygamberimiz, "kadınlarla münasebet konusunda geceleyin acele etmeyin" diye buyurmuş ve "onlara taranmaları ve saçlarını toplamaları için fırsat verin" diye buyurmuştur. Ve "Rasulullah adamın ailesinin yanına ansızın varmasını hoş karşılamazdı"[415[415]]. Bu durum bizi, kadının süslenmede mübalağalı davranması hariç, zikri geçen ve Buhari'nin zikrettiği hadis, "Dövme yapanlara ve yaptıranlara, kıllarını yolanlara ve yolduranlara, güzellik için dişlerini açtıranlara lanet olsun"[416[416]] hadisi karşısında tereddüt içinde bırakmıştır. Taberi'nin rivayetine göre "Bir adam Hasen'e: "Yüzünün derisini değiştiren kadın hakkında ne diyorsun" diye sorunca: "Allah, yarattıklarını değiştirenlere lanet etmiştir" cevabını verdi. Ki bu Taberi'nin rivayetine göre bazı kadınlar yüzlerinin kıllarını almakta aşın gidiyorlar ve hatta yüzlerinin derilerini değiştiriyorlardı.

Her halükârda bunların hepsi, aşırı gidildiği taktirde yaratılışı değiştirip çirkinleştirme tehlikesinden dolayı, bunların hepsinin Kur'anî kural ve yasalar olması sahihtir, doğrudur. Burada saçın boyanması meselesinin yukarda zikri geçen ve nehyedilen meselelerin dışında kaldığına da işaret edilmiştir. Bu konuda Buhari ve Ebu Davud'un İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadise göre: "Nebi (s) nalın giyer, sakalına safran sürerdi".

Sünen sahiplerinin rivayet ettiği bir hadise göre Ebu Ramise dedi ki: "Ben ve babam

---

[413[413]] Tac, c. 2 s. 330. Hadisten anlaşılıyor ki kadınlar yaş günleri dışında bunları yapıyorlardı.

[414[414]] Tac, c. 3, s. 157 onu Nesai ve Ebu Davud rivayet etti.

[415[415]] Tac, C. 2, s. 289.
[416[416]] Tac, c. 3, s. 157.

Peygamberimize geldik. O da sakalını kına ile boyamıştı"417[417] Yine onların Ebu Zer'den rivayet ettikleri hadise göre Peygamber: "Bu ihtiyarlığı en güzel bir şekilde değiştirecek şey kına ile gizlemektir" diye buyurmuştur418[418]. Allah Teala en iyi bilendir. Bu sûredeki 116. ayet, 46. ayetin tekrarı durumundadır. Kur'anî hikmet, gerekli bir münasebetten dolayı bunun tekrarını gerektirmiştir. Bunun birçok misali geçen ayetlerde görülmüştür.

Biz 46. ayetle ilgili olarak yani Allah Teala'nın müşrikler haricindekileri affedece-ğiyle ilgili olarak çok sayıda rivayet zikretmiştik. Bundan dolayı tekrara ihtiyaç görmüyoruz. 419[419]

123- Ne sizin kuruntularınız ne de Ehli Kitab'ın kuruntuları (gerçektir); kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da , yardımcı da bulamaz.

124- Erkek olsun kadın olsun her kim mü'min olarak iyi işler yaparsa işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.

125- İşlerinde doğru olarak kendini Allah'a veren ve İbrahim'in Allah'ı bir tanıyan dinine tabi olan kişiden daha güzel kim vardır? Allah İbrahim'i kendine dost edinmişti.

126- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır ve Allah her şeyi kuşatmıştır. (Hiçbir şey Onun ilim ve kudretinin dışında kalmaz).

Ayetteki tespitler,

1- İnsanların ahiretteki akıbetleri ne müslümanlann, ne de Ehli Kitab'ın zanlanna ve boş kuruntularına göre değişecek değildir. Ayetler ifade ediyor ki, kim kötülük işlerse o kötülüğüne göre Allah'tan başka veli ve yardımcı bulmaksızın cezalandırılacaktır ve her kim Allah'a iman eder, salih amel işlerse (ister erkek olsun isterse kadın) hakkından hiçbir şey kısılmaksızın cennete girecektir.

2- Ayetlerdeki ikinci tesbite gelince, ayetler istitradı (konudan konuya geçiş yaparak göndermede bulunarak) olarak şunu vurgulamaktadır: Müslümanlardan dini, menheci en güzel olan, yüzünü Allah'a çeviren, ihlaslı olan ve Allah'ın kendisine dost kıldığı İbrahim'in dinine tabi olan kişidir.

3- Yine ayetler istidradı olarak geçmiş ayetlerin hemen arkasından ifade ediyor ki : Allah Teala gerçekten gökte ve yerde ne varsa hepsinin sahibidir. O herşeyi kuşatmıştır. O'na hiç

417[417] Tac, c. 3, s. 157.

418[418] Tac, c. 3, s. 157.

419[419] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/213-216.

bir şey gizli kalmaz. O'ndan hiç bir şey kaçmaz .

Bu ayetlerle geçmiş ayetler arasında bir bağlantının olduğunu görebiliyoruz. Bu ayetler, ya geçmiş ayetlerden sonra inmiş olup, mevzu birlikteliğinden dolayı diğer ayetlerin arkasına dizilmiştir ya da sırf mevzu münasebetinden dolayı Kur'an'da bulunduğu yere konmuştur. [420[420]]

Kişinin Ahiretteki Akıbetini Amelleri Belirleyecektir

Müfessirler[421[421]] ayetlerin, müslümanlardan bir fırka ile Ehli Kitab'tan bir fırkanın aralarında çıkan biz "Allah'a daha yakınız" mevzusunda tartışmalarından dolayı indiğini rivayet etmişlerdir[422[422]]. Ehli Kitab, "bizler sizlerden daha öncülüz ve daha evlayız" dedi. Müslümanlara; "Bizim nebimiz Nebilerin en sonuncusu, şeriatımız şeriatların en genişi ve biz sizin de bizim de kitap ve Nebilerimize iman ediyoruz. O halde biz sizden daha evlayız" dediler.

Zikredilen rivayet, ayetlerin konusu, mevzusu ile ve Ehli Kitab'in birbirleri üzerine övünmeleri konusunda zikredilen birçok ayetlerin mevzuu ile mutabıktır. Bunun misali Bakara sûresinde 111. ayette şöyle zikrediliyor: "Dediler ki: 'Kimse asla cennete gire-meyecektir. Ancak yahudi ve hnstiyan olanlar hariç.' Bu onların ancak kuruntularıdır. De ki: 'Eğer sadıklar iseniz delilinizi getirin." Bakara sûresinin bir başka ayetinde yine şöyle buyurulmaktadır: "Dediler ki 'yahudi ve hırıstiyan olun ki hidayete eresiniz'. De ki: 'Bilakis hanif olarak yaşamış İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi.' Maide sûresinin 18. ayetinde de şöyle buyurulmaktadır: "Yahudiler ve hristiyanlar: 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler. De ki: 'Öyleyse günahlardan dolayı size niçin azap ediyor?' Doğrusu siz de O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediğini bağışlar ve dilediğine azap eder. Göklerde, yerde ve ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir. Sonunda dönüş de ancak O'nadır."

Böylece ayetler, karşılıklı övünme ve tartışma konumunda bulunan iki fırka arasındaki hakkı beyan etmekte olup şuna işaret etmektedir; Allah'ın rızasına ve rahmetine ancak iman ve güzel amelle kavuşulur. Övünme, kuruntu ve cedelle değil.

Muhtemeldir ki bu cedel "İbrahim'in dini" konusunda gelişti. Bunun üzerine nazil olan ayetlerde şu belirtildi: "Gerçekten İbrahim'in dini müstakim hanif dinidir. Kurtulan kişi ise ancak ona tâbi olandır. Bu konuda Âli İmran sûresinde şu ayetler varid olmuştur: "Ey Ehli

---

[420[420]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/216-217.
[421[421]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, Tabresi, Hazin ve İbn Kesir.

[422[422]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi. '

Kitap! İbrahim hakkında niçin tartışırsınız? Halbuki Tevrat ve İncil kesinlikle ondan sonra indirildi. Siz hiç düşünmez misiniz?" (65-68)

İşte siz böyle kimselersiniz. Çünkü az bir miktar bilginiz olan şey hakkında münakaşa ettiniz. Hal böyle iken hiç bilginiz olmayan bir hususta niçin tartışırsınız. Oysaki Allah her şeyi bilir, siz ise bilemezsiniz.

"İbrahim, ne yahudi ne de hiristiyan idi. Fakat o, Allah'ı bir olarak tanıyan dosdoğru bir müslüman idi, müşriklerden de değildi."

"İnsanların İbrahim'e en yakın olanı ona uyanlar, şu peygamber ve ona iman edenlerdir. Allah mü'minlerin dostudur."

Görüldüğü gibi ayetler İbrahim dininin yahudilik ve hristiyanhk ile ilişkisini nefyetmektedir. İbrahim'e en yakın olanları ona uyanlar, Nebi ve iman edenler diye tanıtmıştır.

Herhâlükârda ayetler ifade ve tabir bakımından açıkça görüldüğü gibi, kesin, açık, net ve vurgulayıcıdır. Bir kişinin intisap,zahir ve propagandaya dayanması doğru değildir. Her insan, kesinlikle bilmelidir ki amelinin karşılığını görecektir. Hayırsa hayır, kötüyse kötü. Bu konuda en doğru metod kişinin Allah için müslüman olması, bunun hari-cindekileri bırakması, salih amel işlemesi ve İbrahim'in dini olan dosdoğru İslam dinine tabi olmasıdır. [423[423]]

127- Kadınlar hakkında senden fetva isterler, de ki: "Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor. Bu fetva, kendilerine yazılan şeyi vermediğiniz ve kendileriyle evlenmeyi arzu-ladığınız yetim kadınlara ve bir de zavallı çocuklara ve yetimlere doğrulukla bakmanız hususunda Kitap'ta size okunandır." Neviyilik yaparsanız Allah onu şüphesiz bilir.

128- Eğer kadın, kocasının serkeşliğinden veya aldırışsızlı-ğından endişe ederse, aralarında anlaşmaya çalışmalarında kendilerine bir engel yoktur. Anlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler kıskançlığa meyyaldir'[424[424]]. Eğer iyi davranır ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır.

129- Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, kadınlar arasında eşitlik yapamayacaksanız, bari bir tarafa kalben tamamen meyletmeyin ki, diğerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız. İşleri düzeltir ve haksızlıktan sakınırsanız bilin ki, Allah şüphesiz bağışlayan ve merhamet edendir.

130- Ayrılırlarsa, Allah her birinin nimetinin genişliğiyle yoksulluktan kurtarır, Allah her şeyi kaplayandır, hakimdir.

[423[423]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/217-218.

[424[424]] Ve uhdırati'l-enfüsi's-şühhe Cümle parantez cümlesi olup, mal konusunda müsamahakar olmayan, cimri ve pinti tabiatlı insanlann nefislerinin ıslahından bahsetmektedir.

1- Müslümanlardan bazılarının, kadınların durumu hakkında fetva istemeleri hikaye edilmektedir.

2- Kadınların durumu hakkında muhakkak ki Allah'tan sonra fetvaların beyan edileceği cevaplanmaktadır. Aynı zamanda Allah Teala'nın kitapta indirdiği, kadınların yetim olup da erkeklerin onlarla evlenmesi ve bir de onların haklarını vermek istemeleri konusunda cevaplar vardır. Daha sonra da mustazafların evladları konusu cevaplanmaktadır.

3- Bu fetvalar erkeklere, yetimlerin haklan konusunda adaletli olmaları ve herhâlü-karda onlara zulmetmemelerini bildirmektedir.

4- Allah Teala onların bütün amellerini ve niyetlerini bilmektedir.

İkinci ayet ve daha sonraki ayetler, kadınların durumu hakkında meselelerin tamamının cevapları olup, aşağıda geldiği gibidir.

1- Eğer bir kadın kocasının yüz çevirmesinden korkarsa veya kocası onu ihmal ederse, herhâlükârda sulh daha hayırlı olduğundan kendi aralarında sulh yapmalarında herhangi bir engel, mani yoktur, her ne kadar insanların tabiatında cimrilik ve müsamahakarlık olmamış olsa da. Allah Teala bu durumu tahzir yoluyla, Allah'ın her şeyden haberdar olduğunu belirterek, bu gibi hallerde kan-kocanın Allah'tan korkmalarının ve iyilikle amel etmelerinin gerekliliği ve vücûbiyetini haber veriyor.

2- Kocalar, eşleri arasında tam bir adaleti asla sağlayamayacaklarına göre bu durumda kadınlardan birisine fazla ilgi gösterip, diğerini sanki kocası yokmuş gibi evlilik-le-boşanmışlık durumu arasında bırakmak caiz değildir. Aksine kocaların üzerine düşen, kadınları arasında takva ve barışla hareket etmektir ki eğer bunu yaparlarsa, Gafur ve Rahim olan Allah, onlarda ortaya çıkacak bazı küçük kayma ve meyilleri de affedecektir.

3- Karı koca arasındaki ilişki mümkün olduğunca sağlam, adaletli ve ıslahla sağlıklı bir şekilde devam etmiyorsa, ikisi için de en hayırlı olan birbirlerinden ayrılmalarıdır. Herşeyi kuşatan ve Hakim olan Allah, her ikisini birbirine muhtaç etmeyecek şekilde işlerini kolaylaştıracaktır

Ayetler yeni bir bölüm olup muhtemel olan, geçmiş ayetlerden sonra indiği ve kendi yerine durum ve hal ilişkisinden dolayı konulduğudur.

Müfessirler[425[425]] ayetlerin nüzulü sadedinde birçok rivayet zikretmişlerdir. Bunlardan birisini Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir: Bazı müslümanlar, Nebi'den sûrenin başında bulunan "Yetimler hususunda adaletli davranmamaktan korkar sanız" ayeti sebebiyle fetva istemelerinden dolayı, Allah Teala birinci ayeti bu durumu tenkit etmek için, yani yetimlerin hakkında adaletli olmanın vücûbiyetini kesinleştirmek için indirmiştir. Başka bir rivayete

---

[425[425]] Tac c. 4, s. 88.

göre bazı müslümanlar peygamberimize inen miras ayetlerinin, o güne kadar süre gelen, kadınlara ve çocuklara miras bırakmama adetlerini nakzetmesinden dolayı soru sormaları üzerine inmiştir. Bunun üzerine zikredilen hak sahiplerinin hakkının, kesinlikle verilmesinin gerekliliğini tekit etmek için inmiştir.

Başka bir rivayete göre: Peygamber mü'minlerin annesi Sevde'yi boşamak isteyince Şevde O'na "Beni boşarsan, benim kendi payıma düşen kısmetimden sen, sana göre bana ver" dedi. Başka bir rivayete göre de Rafi'nin eski karısı kendisini boşamasını istedi, o da karısını bir talakla boşadı. İddet müddetinin sonu yaklaşınca Rafi onu, boşanmakla talaktan geri dönüp yeni karısının kendisi üzerine sabretmek tercihi arasında bırakınca,

o da (eski karısı) ayrılıktan vazgeçip ikinci durumu tercih etmiştir. İkinci ayetin nüzulü (' hakkında Buhari ve Müslim'in sahihlerinde tefsir bölümünde Hz. Aişe'den şu rivayet ''gelmiştir: Hz. Aişe şöyle dedi: Bir adama göre kadın meşakkatli veya fazla görünmüyorsa ve adam da onu ayırmak istiyor ve kocasına "benim durumum hakkında seni öz-

iı gür bırakıyorum" dediğinde meselenin durumu nasıl olur, hali üzerine ayet inmiştir. v Tirmizi'den gelen bir hadise göre Şevde, Nebi (s)'nin kendisini boşamasından korkunca Peygamberimize "beni boşama ve benim seninle olan günümü Aişe'ye bırak dedi.[426[426]]

Gerek Aişe'den gelen rivayetler olsun, gerekse Rafi'den gelen rivayet olsun her ne î kadar ayetlerin tamamını tefsir etmiyorsa da onlarla bağlantılı ve içiçedir.

Birinci ayette varid olduğuna göre kadınların yetimleri hakkında sorumlu bulunan "kişilerin zorluklarının hafifleştirildiği göze çarpıyor. "Yetimler hakkında adaletli dav-B ranmaktan korkarsanız" ayetinde yetimlere zulmetmekten sakındırmak ve onların hak-"- lannı ve mallarını sömürmekten uzak tutmak için emirler varid olmuştur. Eğer böyle bir 'zulüm sözkonusu değilse, onlarla evlilik konusunda bir engel yoktur. Bununla birlikte

ikinci bir defa eğer evlenirse onlara zulmetmemek ve adaletli davranmak meselesi vur-"' gulanmaktadır. İşte burada yetimlerin emri ve haklan konusunda Kur'anî gözeticilik "-jgöze çarpmaktadır.

Bazı müfessirler "kendileri için yazılmış (kitapta)" ayeti mehirleri ve mirasları kapsamaktadır demişlerdir. Çünkü bu konudaki sorumluluk sahipleri (yetimler hakkında) «'kontrolü altında tuttukları yetim kadınlara bir şey vermeyip onlarla ya kendileri evleni--> yor veya mihir olarak verilen mallan tasarruf etmek için evlatları ile evlendiriyorlardı. -Bu kavil mümtaz olmakla birlikte ayet-i kerimeler de bu mânâyı taşımaktadır.

Bahsettiğimiz rivayetlerden birinde zikredildiğine göre; Araplar küçük erkek çocuklarını mirastan mahrum bırakıyorlar ve haklannı büyüklere veriyorlardı. İşte "Çocuklar--i-dan

[426[426]] Tac, c. 2, s 294-295. Bu iki hadisi sünen sahipleri rivayet etmişlerdir.

mustazaf olanlar" ayeti tekid yoluyla onlann gerekli olan haklarını belirtmek için *>' zikredilmiştir. Ayet-i kerime bu mânâyı tahmil etmektedir. Onlann hepsi her halükarda yetimlerdir ve ayet-i kerimede yetimler hakkındaki tekidli ifadeler hem kadınları, hem 5 de çocukları kapsamaktadır.

'" İkinci, üçüncü ve dördüncü ayetlerde açıkça görüldüğü gibi bazı evlilik ilişkilerini düzenleyen durumlar, hükümler görüyoruz. Bu sûrede varid olan bazı ayetler, kadının kocasına karşı itaatsizliğini ve karşı gelme ihtimalini ifade ediyor ve bunun karşısında gerekli tavsiyeler veriliyor. Yine bu ayetler, kocanın karısına karşı haksızlık etmesi ihtimalini ve bu gibi durumda gerekli olan tavsiyeleri zikrediyor. Eğer zikri geçen Rafi meselesi sahih ise, bu durumda bu mesele tüm benzeri meseleler için her zaman bir çözüm vesilesi olur.

Müfessirler Rafi'nin meselesine göre sulhu, birinci karısının talaktan dönerek ikinci kadının kendisi üzerine tercihli olmasına rağmen sabırla beklemesidir, diye tevil ettiler. Buna ek olarak sulhu, kadının talaktan dönerek sahip olduğu haklardan (bazılarından) vazgeçmesidir diye tanımladılar. İşte bu mânâ ayetin ayetin kastına tam olarak uygun düşmektedir.

Bu durumda "Zaten nefislerde kıskançlık hazırdır" ifadesi nefislerin tabiatında olan cimrilik, kıskançlık, müsamahakar olmamak ve tenazul etmenin kolaylığı ve hafifliğini ifade eden iknaî bir cümledir.

Buradaki üç ayetin de, bu sûrenin üçüncü ayetiyle mevzu bakımından bağlantılı olduğu göze çarpıyor. "Eğer kendileriyle evlendiğiniz taktirde yetimlerin haklarına riayet etmemekten korkarsanız beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeİerle)la yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için daha hayırlıdır." Bu ayeti kerime, kişiye adaletli olduğu taktirde ikinci, üçüncü veya dördüncü bir kadınla evlenme serbestisi vermiş ve onu zulümden sakınması için tek evliliğe çağırmıştır. Bu ayetler ise kişileri bu durumlardan sakındırdığı şeylerden bahsetmektedir. Fakat bu ayetler, bir kere çok evliliği menetme-mektedir. Çünkü böyle bir durumu gerektiren zaruri bir hal olabilir. Çok evlilik durumunda ise bu sûrenin üçüncü ayetinin şerhinde bahsettiğimiz gibi evlendiği kadınlardan herhangi birine (aşırı şekilde) meyletmemesini ve diğerlerini terketmemesini tavsiye etmektedir. İşte burada yüce bir hikmet ve telkin vardır.

Rafi'nin hadisesi, bizim için bu zaruri durumun açık örneklerinden biridir. Kendisi, büyük karısı çekici olmadığı için küçük bir kadınla evlenmekte bir olumsuzluk görmüyor. Bu durum karşısında büyük karısı, talak yerine kendi bazı haklarından vazgeçip evli olarak kalmayı tercih ediyor.

Kur'anî cümle, burada her ne kadar çok evliliği menetmiyorsa da bu durumu zaruri hallere has kıldığı gözden kaçmıyor. Kur'an burada, zevceler arasındaki adaletin ne kadar isteseler de mümkün olamayacağını ve bu sûrenin üçüncü ayeti, bir kadınla evlenmeyi (adaletli

olmamak muhtemel veya gayri mümkünse) emrediyor.

Ayetlerin özellikle ihsan, takva ve ıslah üzerine teşvik etmesi ve nefsin meyline göre hareket etmemeye teşvik etmesi dikkat çekmektedir. İşte bu durum Kur'an'da tekidli bir şekilde tekrar edilip evlilik bağına önem veriliyor ve herhangi bir vesile ile evlilik bağının devamlılığı için, bütün vesileler bitmedikçe teşvik vardır ki bu durumda yani devamlılık için gerekli vesileler yetersiz kaldığında ayrılık, her iki taraf için de hayırlıdır. Bu hal son ayetin son fırkasında beliğ bir üslûpla, yani bu ayrılığın acısının hafifliğini her iki tarafında Allah'ın rahmeti ve fazlı ile düşünmelerini hedefleyerek beyan ediliyor.

İkinci ayetle ilgili olarak birçok rivayet varid olmuştur. İşte Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre Nebi şöyle demiştir: "İki zevcesi olup da birine meyleden ve digerini ihmal eden kimse, kıyamet gününde bir yanı felçli olarak kalkar."[427[427]]

Hz. Aişe'den gelen ikinci bir hadiste şöyle buyrulmaktadır. Peygamber kadınlar arasında taksim yaparken adalet gösterir ve şöyle derdi: "Ya Rabbi bu benim malik olduğum şeylerdeki taksimimdir. Bunun için senin malik olup da benim malik olmadığım hususta beni azarlama"[428[428]]. Yine Hz. Aişe'den gelen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Peygamber zevceleri arasında taksim yaparken yanımızda kalmakta bir tercih yapmazdı. Az gün olur ki hepimizi ziyaret etmiş olmasın. Cinsi münasebette bulunmadan her zevcesine gelir, sonra sırası olan kadına gider ve onun yanında geceyi geçirirdi.[429[429]]

İşte ayetlerde de görüldüğü gibi bu konuda Kur'ani telkinler, Nebevi telkinlerle aynı paralelde gitmektedir. [430[430]]

131- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Sizden önce kendilerine Kitap verilenlere ve size "Allah'tan korkun" diye emrettik.Eğer inkar ederseniz (biliniz ki) göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Allah hudutsuz zengindir, ziyadesiyle övgüye layıktır.

132- Göklerde ve yerde olanlar Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter.

133- Ey insanlar! Allah dilerse sizi yokluğa gönderip başkalarını getirir, Allah ona kadirdir.

134- Kim dünya mükafatını isterse (bilsin ki) dünyanın da, ahiretin de mükafatı Allah katındadır. Allah her şeyi işiten ve herşeyi görendir.

[427[427]] Tac, c. 2, s 294-295. Bu iki hadisi sünen sahipleri rivayet etmişlerdir.

[428[428]] Tac, c. 2, s. 295 Buhari, Ebu Davud ve Ahmed rivayet etti.

[429[429]] Bkz. Taberi, Hazin, Tabresi

[430[430]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/219-223.

Yukarıda zikri geçen ayetlerin ibaresi açıktır ve bu ayetlerde özel bir mevzudan bah-sedilmemektedir. Müfessirler bu ayetlerin nüzulü ile ilgili bir şey zikretmemişlerdir. İlk bakışta bu ayetlerin önceki ayetleri takip ettiği görülmekte, önceki ayetlerde müslüman-lara kendilerinden öncekilere takva tavsiye edildiği gibi, şu an kendilerine de takva tavsiyesi tekidli bir şekilde yapılmaktadır. Eğer insanlar Allah'tan korkmaz ve inkar ederlerse, Allah'ın insanlardan müstağni olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda eğer insanlar ihlaslı olup Allah'tan korkarlarsa, Allah onlar için övücüdür. Gökte ve yerde ne varsa O'nundur. O'nun her şeye gücü yeter, isterse yeryüzündeki bütün insanları kaldırıp yerine başkalarını getirebilir. Eğer insanlardan bazıları sırf dünya menfaatlerini dü- -sunuyorsa, Allah Teala yanında hem dünya nimetlerin fazlasıyla da ahiret nimetleri vardır. Hal böyle iken insanların iki dünyada da saadet içinde olmaları için ihlasla Allah'tan korkup sakınmaları, onlar için daha evlâdır.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler bütün amellerde takvalı olmanın vucubiyetini kesinleştirmeyi hedeflemiş, bunu yapanların da dünya ve ahirette mükafatlarını alacaklarını belirtmiştir. Bu ifade Kur'an'ın genel tesbitleri ile bağlantılıdır ve ayetlerin üslubu, kalplere ve akıllara aynı anda yönelik olması bakımından çok etkileyici ve dikkat çekicidir. 431[431]

135- Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutun, kendiniz, ana babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahidiik eden kimseler olun. Haklarında şahitlik ettikleriniz zengin olsun, fakir olsun Allah onlara sizden daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın. Şahitliği eğer büker, yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız biliniz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Ayetlerde Mü'minlere Yönelik Emirler

1- Mü'minlerden hak ve adalet hususunda gerekli ihtimamı şiddetli bir şekilde göstermeleri, her halükarda gerek şahadet talebinde ve gerekse söz talebinde hak ve adalet üzerine olmaları istenmektedir.

2- Hak ve adalet hususundaki şehadet esnasında kişilerin yakınlığına, zenginliğine ve fakirliğine bakılmaksızın hatta kendi nefisleri aleyhine de olsa yalnız Allah'tan korkup O'nun murakebesini unutmamaları gerekir.

3- Bu hal üzerine, heva ve heveslerine uymadan, hak ve adaleti hiç bir şeyin etkisinde bırakmadan, devam etmeleri gerekir. Mü'minler bilmelidirler ki Allah bütün işlerin gizlisini ve açığını ve bütün niyetleri bilir. Buna göre Allah'tan korkmaları, O'ndan sakınmaları,

---

431[431] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/224.

şehadeti her halükarda değiştirmemeleri, tahrif etmemeleri, hak ve adaletten yüz çevirmemeleri gerekir. 432[432]

Müslümanlar Adil Şahitlikte Bulunmalıdırlar

Taberi ve Hazin ayetin, Nebi'nin yanında münakaşa eden bir fakir ve zengin hususunda, fakirin zengine zulmetmeyeceğini düşünerek fakir şahsa meyletmesinden dolayı te'dib amacıyla indiğini rivayet etmişlerdir. Yine Hazin ayetin Ta'ma İbn Ubeyrik ve kavminin, kendi lehine yaptığı yalancı şehadeti üzerine indiğini söylemişlerdir.

Bu ayetin Ta'ma hadisesi ile ilişkisinin olmadığı, o hadisenin fasılalar önce bittiğine bakılarak Ta'ma da açıkça gözlenebilir. Eseda'nın rivayetini mülahaza ettiğimizde şunu görmekteyiz. Eğer ayet Nebi'nin bir zenginle fakir arasında geçen husumetteki tutumundan dolayı inmiş olsaydı, bu ayetteki hitap da Ta'ma hadisesinde olduğu gibi direk Nebi (s)'ye olacaktı.

Ancak görünen odur ki bu ayet, kadınlar ve onların yetimleri hakkında fetva istemeleri ile ilgili ayetleri, takip etmekte olup, kendi rolü ve devri ile Allah'tan korkmanın vucubiyetini tekid edip, O'nun murakabesini gözetmeyi ve insanların hakları ile hangi sebeple olursa olsun oynamamayı, hafife almamayı ifade etmektedir.

Kendi babında Kur'an'ın anası olan bu muhkem ayetler yüce ve korkutucu olması bakımından şu mânâları ve telkinleri ihtiva etmektedir. İslam şeriatı cephesinde kadınların ince, heyecanlı, zayıf olduğu belirtilip ayetler keskin kuvvetli ve etkileyici bir üslûpla müslümanların akıl ve kalplerine aynı anda şunları hitap etmektedir:

Her zaman ve her yerde ister ferdi ister toplumsal olsun ve isterse hükmedenler açısından olsun hak sözlü olmaları, Hakka şehadet etmeleri ve Hakkın yücelmesi için çalışmaları, hiç bir korku ve etki altında kalmadan her halükarda hak üzerine çalışmaları üzerlerine vaciptir. Bu konudaki güvence, güvencelerin en kuvvetlisi ve en önemlisidir. Çünkü toplumsal binanın, toplumsal güvenliğin, fertlerin ve cemaatlerin maslahatı bu güvenceye ve tazminata bağlıdır. Çünkü toplumdaki her ferdin her halükarda insaf görevini elinde tutması, toplumun saadetinin kuvvetlenmesi ve ıslah edilmesinin en kuvvetli direği ve dayanağıdır. 433[433]

136- Ey iman edenler! Allah'a peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini

432[432] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/224-225.
433[433] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/225.

ve kıyamet gününü[434[434]] inkar ederse tam manâsıyla sapıtmıştır.

137- Onlar ki inandılar, sonra inkar ettiler; daha sonra yine inandılar, yine inkar ettiler, sonra inkarları arttı; işte Allah onları ne bağışlayacak, ne de doğru yola iletecektir.

138- Münafıklara kendileri için acı bir azap olduğunu müjdele.

139- Mü'minleri bırakıp da kafirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir.

140- O, Kitapta size indirmiştir ki, Allah'ın ayetlerinin inkar edildiğini, yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya kadar kafirlerle beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah münafıkları ve kafirleri cehennemde biraraya getirecektir.

141- Sizi gözetleyip duranlar; eğer size Allah'tan bir zafer (nasip) olursa "Sizinle beraber değilmiydik" derler. Kafirlerin (zaferden) bir nasipleri olursa (bu seferde onlara) "Sizi yenip (öldürebileceğimiz halde) mü'minlerden korumadık mı" derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kafirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir.

142- Şüphesiz münafıklar Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir. Onlar namaza kalktıkları zaman üşenerek [435[435]]kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı da pek az hatıra getirirler.

143- Bunların arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara bağlanıyorlar ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir çıkar yol bulamazsınız.

144- Ey iman edenler! Mü'minleri[436[436]] bırakıp da kafirleri dost edinmeyin; (bunu yaparak) Allah'a aleyhinize apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?

145- Şüphe yok ki münafıklar cehennemin en alt katında-dırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın.

146- Ancak tevbe edip hallerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılıp dinlerini (ibadetlerini) yalnız O'nun için yapanlar başkadır. İşte bunlar (gerçekten) mü'minlerle beraberdirler ve Allah mü'minlere yakında büyük mükafat verecektir.

147- Eğer siz iman eder ve şükrederseniz Allah size neden azap etsin? Allah, şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.

[434[434]] Elem nestâhviz aleyküm ve nem-na'küm min'el-mü'minin Zemahşeri yorumunda şöyle demiştir: "Size karşı müslümanlara yardım etmeyerek sizin yanınızda kalmadık mı? Böylece sizin işinizi, savaşınızı desteklemedik mi? Onları sizden alıkoymadık mı? İstihvaz; kuşatma, kontrolü ele geçirme anlamındadır. Cümle, "size güç yetirecek müs-lümanlardan sizi korumadık mı, onları engellemedik mi? anlamındadır.

[435[435]] Yuhadiunallahe ve hüva hadiuhüm "Onlar tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu" cümlesinde olduğu gibi, geçen cümlelere karşılık kullanılan üslûbi bir tabirdir.

[436[436]] Müzebzebine Kararsızlar, istikrarsızlar, mütereddiler anlamındadır.

Mü'minlerin Dostu Ancak Mü'minlerdir

Ayetler yeni bir fasılla, mü'minlere yönelik bir hitapla başlıyor ki geçmiş ayet de bu şekilde başlamıştı. Bu ayetlerin geçmiş ayetlerle zarfi münasebetine kati nazardan, sonra lafzi münasebetini mülahaza ettiğimizde bu sebeple bu ayetler, önceki ayetin hemen arkasından gelmiştir diyebiliriz. Çünkü büyük bir ihtimalle ayetlerde zikredilen konum ve tutumlar ileride şerhi geleceği gibi erken bir vakitte ve zikredilen ceza,vazgeçirmenin Medine'de Yahudilerin tamamını kapsamasından önce inmiştir.

Müfessirlerin rivayetine göre birinci ayet Abdullah bin Selam ve arkadaşı Yahudi Meslema'nın sözü üzerine inmiştir. Rivayete göre onlar şöyle demiştir: "Biz Kur'an'a ve yalnızca Musa'nın kitabına iman ediyoruz. Bunun üzerine ayet mü'min kimseyi bu Kitab'a ve bundan önceki kitaplara imanla tanımlamıştır. Çünkü bu Kur'an'ın kendisinin emrettiği şeydir. İkinci ayet ise yine Musa'ya iman eden sonra inkar edip buzağıya tapan, sonra tekrar iman edip tekrar inkar eden Yahudiler hakkında inmiştir. Yine bu ayetin Musa ve sonraki peygamberlere iman eden, fakat Muhammed'e iman etmeyen Nasraniler hakkında indiğini rivayet ettikleri gibi bu ayetin münafıklar hakkında indiğini rivayet edenler de olmuştur.

140. ayetin, Allah'ın ayetleri ile alay eden Yahudi rahiplerle oturan, onların meclislerine giren münafıkları nehyetmek için (onlarla oturmaktan) indiğini rivayet etmişlerdir. Müfessirlerden bazıları 139-141 ve 144. ayetlerdeki "kafirler"'den maksadın müşrikler olduğunu söyledikleri gibi, buradaki maksadın "Yahudiler" olduğunu da söyleyenler olmuştur.[437[437]]

Ayetlerin içeriğine ve ruhuna baktığımızda, ayetlerin birinci derecede münafıklar hakkında indiğini görebiliyoruz ki, birinci ve ikinci ayet bu duruma hazırlık için gelmiştir. Ayetlerdeki "Kafirler" kelimesinin Yahudiler diye tevil edilmesi en güzel vecihtir. 140. ayetteki muhataplar ise müslümanlardan ihlas sahibi bir fırka, bir bölüktür. Bu ayet ve 144. ayet işte bu fırkayı uyarmak için istidradi olarak gelmiştir. Yani münafıklarla veya yahudilerle birlikte oturmaktan nehyetmek için ve mü'minleri bırakıp yahudileri dost edinenleri sakındırmak için gelmiştir. Ayetlerin nüzul sebebine gelince o da evve-len münafıkların yahudilerle, mü'minler aleyhine tuzaklar kurmaları ve müslümanlarla. yahudiler arasında gelip gitmekte kalmalarından dolayı inmiştir. İkinci olarak görüldüğü gibi ihlaslı mü'minlerden bir kesimin, münafıklarla veya yahudilerle dost olmalarından ve onlara karışmalarından dolayı inmiştir. Allah en iyi bilendir.

Yahudilerden Beni Kurayza, Medine'de en son cezalandırılanlardandı ki, Beni Kay-nuka ve

---

[437[437]] Bkz. Hazin.

Beni Nadr kabilelerinin işi, onlardan önce hicretin beşinci senesi sona ermeden bitirilmiştir.

Bunun üzerine en azından bu ayetler Beni Kurayza kabilesinin cezalandırılmasında inmiş olduğu görülüyor ki, Beni Kurayza'nın cezalandırılması Uhud vakıasından sonra meydana gelen Beni Nadr'in sürülmesinden önce olmasa da Hendek vakıasından sonra olmuştur. Biz bunun şerhini Haşr ve Ahzab sûrelerinin tefsirleri esnasında belirtmiştik.

141. ayetin ihtiva ettiği suret münafıkların üzerinde bulunduğu alçaklığı ve kötülüğü sergilemektedir. Münafıklar, ayetin ifadesine göre muhlislerle kafirler arasında dönüp duruyorlardı. Eğer muhlisler tarafında bir yardım varsa "biz sizinle beraberiz" diyorlar şayet yardım, zafer kafirler tarafında olursa "sizleri mü'mirilerden korumadık mı" derler.

139. ayet, ihtivası ile münafıkların hep kuvvetle beraber olduklarını (ister müslü-manlardan olsun, ister yahudilerden) dostluğu ve beraberliği kuvvete göre ayarladıklarını dürtücü bir üslûpla sorgulayıp, ayıplarını ortaya çıkarıyor. İzzet ve şerefin ancak ih-laslı mü'minlerde olacağını ifade ediyor.

Muhlislerden bir kesim (bir racih görüşe göre onlar Ensardır) aynı şekilde dostluk ve beraberlik bakımından, münafıklardan olan akrabalarına uymalarından veya asabiyetten dolayı yahudi ve müslümanlar arasında hareket ediyorlardı. Bunun üzerine 144. ayet bu kesimi sakındırmak için inmiştir.

Yine müslümanlardan bir kesim, münafıkların ileri gelenleri ile akrabalıklarından dolayı veya onlarla anlaşmalarından dolayı onlarla birlikte oluyorlardı. Yahudiler ise onlarla beraber bulundukları esnada Allah'ın ayetleri ile alay ediyorlardı. Buna karşın müslümanlar bu duruma karşı geliniyorlardı .Bunun üzerine 140. ayet bunun yanlışlığını ve Kitab'a muhalefetini belirtmek için inmiştir. Bunun benzeri bir hüküm En'am sûresinde şöyle zikredilmektedir. "Ayetlerimiz hakkında (ileri geri konuşmaya) dalanları gördüğünde onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur (meclislerini ter-ket). Eğer şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra (hemen kalk) o zalimler topluluğu ile oturma."

Bu ayetlerin hepsinde, Medine dönemindeki Nebevi siretin suretlerini görüyoruz. İlk zamanlarda ayetlerin ifadesine göre münafık ve yahudilerin bazı şeylerde üstün oldukları gözleniyor.

142. ayetin ifadesine göre münafıklar namaz kılıyorlardı. Ancak ayet şu durumu da ifade ediyor ki onlar namaza kalktıklarında gösteriş yaparak ve tembel bir şekilde kalkıyorlardı. Ki bu hal ihlaslı kişilerin nifaklarını ölçmek için bir durumdur.

İşte bu tutum ve davranışlar üzerine ayetler onlar için korkunç uyarılar içermektedir. Onlar için elem verici azap vardır. Allah onları kafirlerle beraber toplayacaktır. Allah'ın affını ve tevfikini elde edemeyeceklerdir. İçlerinde tevbe edenler, ihlaslı ve mü'minlerle olanlar hariç onlar cehennemin en alt tabakasında olacaklardır.

Ayetlerin sonucu takip ve terğip mânâsı içermekle şu mânâları ifade etmektedir: Allah Tealanın insanları azaplandırmasında ve cezalandırmasında kendisi için bir gaye ve amaç yoktur. Eğer onları cezalandırıyorsa ancak onların yaptıkları günah ve taşkınlıktan dolayıdır. Allah Teala'yı razı edecek şey onların iman etmeleri, şükretmeleri, yasaklara bağlı kalıp, vacipleri eda etmelerine bağlıdır. İşte onlann davet edilmeleri ve uyarılma-larındaki amaç azap yerine ecir, gazap yerine övgüye hak içindir. O her yaptıklarını hakkıyla bilir.

İşte böylece ayetler, inişi esnasında münafıkların tutumlarını tescil ediyor. Ve onlara 230 rahmet ve affedilmeleri için kapı açıyor. Ayetler, azap ve ahiretteki alçaklığın bu kötü tutumlarında ısrar edenler için olduğunu beyan ediyor.

141. ayet, müslümanlar için kuvvetli bir şekilde ve tatmin edici bir üslûpla, kafirler için müslümanlar aleyhine asla bir yol vermeyeceğini kesin bir şekilde ifade ediyor.

Ayetler, içinde bulunduğu zamana has olmakla birlikte süreklilik ifade eden toplumsal, ahlaki, imani, beliğ vaazlar ihtiva etmektedir. Bunları şöyle sıralayabiliriz.

1- Gerçek mü'min O Muhammed ve enbiyanın lisanı ile Allah katından gelen her şeye iman eder.

2- Bunlardan birşeyi inkar etmek, sapmanın ve hak olan imanın bozulmasının ta kendisidir.

3- Bir mü'mine izzet ve yardımı Allah'tan başkasından, iman ve itilasının haricinden, özellikle de kafirlerden araması asla yakışmaz. Mü'minleri bırakıp da onlarla dostluk yapması veya onlardan yardım dilemesi asla kabul edilmez.

4- Allah'ın ayetlerine dalan ve onlarla alay edenlerin toplumunda ve meclislerinde bulunmak nifak suretlerinden biri olup (ki bu da Allah'ın gazabına müstehak olmaya sebep olur.) ihlaslı mü'mine asla yakışmaz.

5-Yukarıda zikrettiğimiz suretlerden bir başkası da bu mü'minlerin, düşmanları ile mücadelesinde müslümanlarla beraber olmamaları ve herhangi bir sebep ve şekilde onlara yaranmaya çalışmalarıdır.

6- İhlaslı mü'minler kafir ve münafıklara karşı yardım ve kuvveti Allah'tan beklerler. Kuvvet ve sabırlarını kafir ve münafıklardan ilişkilerini kestikleri bir zamanda, her zaman ve durumda imanlarından alırlar.

7- Kur'an daima insanların ıslahını gözetip tevbe kapısını, kafir, münafık ve günahkarların tevbe etmeleri, ıslah olmaları ve bulundukları halden dönmeleri için açık bırakır.

8-İnsanlar iman edip şükrettiklerinde, Allah'ın insanları azaplandırmasının O'nun maksadı olduğunu söylemekten O'nu tenzih ederiz. [438[438]]

148- Allah fena sözün açıklanmasını sevmez. Ancak zulme uğrayanlar başkadır. Allah işiticiclir, bilicidir.

149- Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz, şüphe yok ki Allah çok affedicidir, çok güçlüdür.

Her iki ayetin ibaresi açıktır ve ayetlerde geçmiş ayetlerle münasebetinin olduğuna dair işaret göze çarpmaktadır Bu iki ayet geçmiş ayetlerden sonra geliş sebebinin bu münasebetten dolayı olduğu akla gelmektedir.

Müfessirler birinci ayetin Hz. Peygamber'in huzurunda bir adamın Hz. Ebubekir'e hücum etmesinden dolayı indiğini rivayet etmişlerdir. Adamın hücum etmesine karşılık Ebubekir biraz sukut edip sonra cevap verince, Peygamber'in bu cevaba razı olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine Ebubekr: " Ey Allah'ın Rasulü, bu adam bana şefmedince cevap vermeye kalktım sen hemen kalktın" deyince Peygamber ona "bir melek ona senden bedel olarak karşılık veriyordu ne zaman ki sen cevap vermeye kaktın melek gitti şeytan geldi" buyurdu ve çok geçmeden bu olay üzerine ayet indi. İkinci ayete gelince onun birinci ayetle bağlantılı olduğu görüldüğünden, bu ikinci ayetinde aynı hadise üzerine veya benzeri bir hadise üzerine indiği akla gelmektedir.

Her iki ayet de her zaman devamlılık ifade eden telkinler ve vaazlar içermektedir. Bunlar sırasıyla;

1- Kötülük ne olursa olsun ister sövmek, ister tariz, ister alay, ister kötülüğü yayma, ister azarlama, ister kışkırtma, ister tahrik etme, kısacası kötülüğün her türlüsünü (onun ifşasını) Allah Teala sevmez. Bunun müslümanlar arasında yayılması çirkin bir şeydir Allah Teala bunu da sevmez.

2- Yukarıda zikrettiğimiz durumda mazlumun hali yani red konumunda bulunan kişinin hali hariç

3- Bununla beraber müslümanların böyle bir konumda olan bir kişiyi Allah Te-ala'nın geniş hilmi ile insanların affetmesine iktida ederek, intikam ve karşı koyma konumunda iken affetmek daha hayırlıdır. İnsanlar bilsinler ki Allah Teala, gizleseler de, açığa vursalar da kendilerinden sadır olan her şeyi bilir. Onların üzerine her zaman hayır yapmak düşer affetmek ise en hayırlı işlerdendir.

[438[438]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/228-231.

Peygamberimizden gelen bir haberde Allah Teala şöyle buyurmaktadır: "Bir mal sadakadan dolayı azalmaz. Allah Teala bir kulunu kulun affetmesinden dolayı ancak izzetini yükseltir. Kim Allah için mütevazi olursa Allah onu yükseltir"[439[439]].

Böylece nebevi telkin ile Kur'ani telkinin bu meselede aynı paralelde olduğunu görmekteyiz.

Müfessirler cevap verme konumunda bulunan mazlum kişinin mukabelede- bulunurken aşın giderek kazif, iftira, düşmanlık, kötü söz ve bedduada bulunmasına cevaz vermediler. Ve bu konuyla ilgili bir hadis zikrettiler. "Karşılıklı birbirine söven iki kişinin sözleri bu iki kişiden sövmeye başlayanın aleyhine olur, şayet mazlum durumunda bulunan kişi haddini aşmaz, aşın gitmezse"[440[440]]. Hasan Basri'den rivayet ettikleri bir hadise göre, ayetin mazlum kişi haddini aşıp aşın gitmediği taktirde zalim aleyhine bedduada bulunabilir, diye ruhsat verdiğini söylediler. Ebu Hureyre'den gelen bir rivayete göre: "Bir adam Peygambere geldi ve şöyle dedi: 'Benim bir komşum var ve bana eziyet ediyor'. Nebi ona, 'eşyalannı evden çıkarıp yolun ortasına koy' dedi. Bu adam da denileni yapıp eşyalannı yolun ortasına terketti. Gelip geçenler bu adama 'niçin böyle yaptın' deyince adam; 'Benim bir komşum var bana eziyet ediyor' diye cevap veriyor. Sormakta olanlar ise, 'Ey Allah'ım o adama lanet et ve onu rezil et' diyorlardı. Çok geçmeden eziyet veren adam gelip ondan evine dönmesini istedi ve ona 'sana asla zulmetmeyeceğim' dedi[441[441]].

Hasılı ayetteki "Allah kötü sözün açığa vurulmasını sevmez" tabiri nass ile kötülüğün açığa vurulmasını açıkça söylenmesini nehyedip İslam toplumu için bir terbiye ve disiplini hedeflemektedir. Tabi bu demek değildir ki Allah Teala kötülüğün özel bir toplulukta açığa vurulmasını veya göğüslerde gizli kalmasını sevmektedir veya razı olmaktadır. Çünkü bu konudaki birçok ayet ister açık ister gizli kötülüğün her türlüsünü neh-yetmektedir.

Mesela En'am sûresinin 120. ayetinde olduğu gibi "Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah kazananlar yaptıklannın cezasım mutlaka göreceklerdir". Yine bu sûreden önce geçen bir ayette (123. ayette) şöyle buyrulmaktadır: "Ne sizin kuruntularınız ne de ehli kitabın kuruntulan gerçektir. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisi için Allah'tan başka dost da yardımcı da bulamaz" . Ve bu sûrenin yine 108. ayetinde şöyle buyrulmaktadır: "İnsanlardan gizleseler de Allah'tan gizleyemezler. O, onlarla beraber idi. Allah yaptıklannızı kuşatıcıdır. (O'nun ilminden hiç bir şeyi gizleyemezler). [442[442]]

150- Allah'ı ve peygamberlerini inkar edenler ve (inanma hususunda) Allah'la peygamberlerini birbirinden ayırıp "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız" di-

---

439[439] Onu Müslim ve Tirmizi rivayet etti. Bkz. Tac, c. 5, s. 46.
440[440] Bkz. İbn Kesir.

441[441] Bkz. İbn Kesir.

442[442] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/232-233.

yenler ve bunlar (iman ile küfür) arasında bir yo! tutmak isteyenler yok mu;

151-152- İşte gerçekten kafirler bunlardır. Ve biz kafirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlardan hiç birisini diğerlerinden ayır-mayanlara (gelince) işte Allah onlara mükafatlarını yakında verecektir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

Kafirler İşlerine Geldikleri Gibi İnanırlar

Ayetler kafirleri Allah'ı ve Rasulunü inkar eden ve iman noktasında birbirini ayırıp "bazılarına iman ediyor bazılarını inkar ediyoruz" diyenler diye tanıtıp onların hakkıyla kafirler olduklarını ve azaba hakkıyla müstehak olduklarını beyan etmektedir. Aynı zamanda mü'minleri de, Allah ve Rasulune iman edip ikisini birbirinden ayırmayanlar olduğunu ve onların hakkıyla mü'minler olduğuna ve gerçekten Gafur ve Rahim olan Allah katında ecirlere müstehak olduklarını beyan etmektedir.

Ayetler yeni bir bölüm. Geçmiş ayetlerle bu ayetler arasında bir bağlantı göze çarpmaktadır. Özellikle geçmiş bölümdeki 136. ayet bu münasebete işaret etmektedir ki bu münasebetden dolayı bu ayetler diğer geçmiş bölümün arkasından gelmektedir. Şayet bu ayetlerin geçmiş ayetlerden sonra indiğini söylemezsek.

Müfessirler ayetlerin nüzul sebepleri ile ilgili özel bir rivayet zikretmemiştir. Bu konuda zikredilenlerin hepsini şöyle özetleyebiliriz. Hazin'in dediğine göre: "Denildi ki ayetler yahudiler hakkında indi. Çünkü onlar Musa'ya (kendi peygamberlerine) ve kitaplarına iman ediyorlar fakat İsa'ya İncil'e, Muhammed'e ve Kur'an'a iman etmiyorlardı". Başka bir rivayete göre ayetler Muhammed ve Kur'an'a iman etmeyen Nasrani-ler hakkında inmiştir. Taberi ve İbn Kesir bu ayetlerin hem Yahudiler hem de hıristiyan-lar hakkında indiğini söylemiştir. Çünkü onların hepsi bazı peygamberlere ve kitaplara iman ediyor bazılarını da inkar ediyorlardı.

Ayetler içerik bakımından bu rivayeterin hepsini kapsamaktadır. Ancak biraz sonra gelecek bir ayet Yahudilere yönelik bir hamle yapıyor. Ayetin ifadesine göre özellikle Yahudiler Nebi'nin risaletini inkar ediyor, ona meydan okuyorlar, yalanlıyorlar ve önceki nebileri katletmekle suçlanıyorlar. Bu da gösteriyor ki bu ayetlerle yukarıda içeriğini zikrettiğimiz ayetler arasında mevzu bakımından bir bağlantı vardır ve bu geçen ayetler sanki bir sonraki ayetler için bir uyarıya hazırlık teşkil etmektedir.

Ayetler ilgili olduğu konum ve tutumlarla hususi olmasına rağmen bu ayetler aynı zamanda genelde iman esaslarından bir esas, özelde de İslam dininin esaslarından bir e-sas içerdiğini beyan etmektedir. Buna göre, Musa'ya ve diğer peygamberlere iman edip de O'na iman

etmeyenlerin imanın karşılığını mükafatını Allah Teala vermeyecektir. Musa, İsa ve diğer peygamberlere iman edip de Muhammed döneminde yaşayan veya sonra gelip de O'na iman etmeyenlerin imanının yine mükafatları verilmeyecektir. Mu-hammed'e iman diğer nebileri iman ile beraber değilse yine bu imanın mükafatı yoktur. Hak din, Allah Teala'nın bütün peygamberleri ve resullerine imandır. Hiç birini diğerinden ayırmayanlar hakkıyla mü'min olanlardır. Müslümanlar, onlar Allah'ın bütün resul ve nebilerine ve kitaplarına iman edenlerdir. Bunun dışındakiler ise onlar katında kafirlerin ta kendileridir. [443[443]]

153- Ehli Kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmelerini istiyor. Onlar Musa'dan bundan daha büyüğünü istemişler de : Bize Allah'ı apaçık göstersin demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilahare kendilerine apaçık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Bundan dolayı da onları affettik. Ve Musa'ya apaçık delil (ve yetki) verdik.

154- Söz vermeleri (ni takviye) için Tûr'u başlarına diktik ve onlara "Baş eğerek kapıdan girin" dedik. "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik. Kendilerinden sağlam söz aldık.

155- Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "kalplerimiz kilitlenmiştir" demeleri sebebiyle başlarına belalar getirdik. Hayır aksine küfürleri sebebiyle Allah onların kalpleri üzerine mühür vurmuştur. Artık pek az inanırlar.

156- Bir de inkar etmelerinden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira atmalarından;

157- Ve "Allah elçisi İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden .... Halbuki onu ne öldürdüler ne de astılar. Fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içine girdiler.Bu hususta zanna uymak dışında hiç bir bilgileri yoktur ve kesin olarak öldürmediler.

158- Bilakis Allah O'nu kendi nezdine kaldırmıştır. Allah büyük izzet ve hikmet sahibidir.

159- Ehli Kitap'tan her biri ölümünden önce ona iman edecektir. Kıyamet günü de onlara şahit olacaktır.

160- Yahudilerin yaptıkları zulümden çok kimseyi Allah yolundan çevirmelerinden dolayı kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara yasakladık.

161- Menedildikleri halde faiz almalarından ve haksız yere insanların mallarını yemelerinden ötürü (böyle yaptık). İçlerinden inkar edenlere de acı bir azap hazırladık.Ayetlerde başından sonuna kadar yahudilerin inkarcı tutumlarına karşı hamleler vardır. Aynı zamanda bu ayetlerde istidradi olarak Mesih'in çarmıha gerilmesi meselesini çürütücü bilgiler vardır.

[443[443]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/234-235.

Birinci ayetin birinci bölümü ileride açıkça belirtileceği gibi, yahudilerin Peygamber'i taciz etmek için kendisinden gökten açıkça bir kitap indirmesini istemelerinden bahsediyor. Ayetler ikinci bölümde Yahudiler üzerine hamle yapıp onların o gün Pey-gamber'i inkar ve taciz çabalarıyla onların atalarının Musa'dan Allah Teala'yı açıkça görmek istemeleri, buzağıya tapınmaları, Allah'ın emir ve yasaklarını tahrif etmeleri sözlerinden dönmeleri, peygamberleri öldürmeleri, İsa'yı yalanlamaları ve annesine iftirada bulunanlar konularında bir bağlantı kurulmakta ve daha sonra onların yaptıkları bu zulümlerine karşılık Allah Teala'mn onlara bazı helal ve temiz şeyleri haram kıldığını, birçok kimseyi Allah yolundan saptırdıkları, faizi ve haksız yere insanların mallarını yedikleri için de onlara büyük bir azap hazırladığını beyan etmektedir.

. Müfessirlerin rivayetine göre[444[444]] Ka'b bin Eşref, Nebi'ye bir toplulukla beraber gelip dediler ki: "Eğer sen bir nebi isen Musa Tevrat'ta geldiği gibi sen de bize gökten bir kitap getir." başka bir rivayete göre "gökten özellikle bize hitap eden bir kitap getir". Başka bir rivayete göre de "her birimiz için hitap eden bir kitap getir" dediler. Bunun üzerine ayetler onlara cevap vererek indi.

Rivayet, birinci ayetin birinci bölüm ile bağlantılıdır. Geriden gelen ayetler öncekilerin devamı niteliğinde olup, red konumundaki ayetleri desteklemektedir. Geçmiş ayetler Allah'ın bazı nebilerini inkar edenlerin küfründen bahsetmişti. Bu ayetler ise onların bu tutumlarını Muhammed, İsa ve başka nebiler karşısında takındıkları inkari tavırlarını ve bununla da kalmayıp bazı nebileri katlettiklerini açıkça tasvir ediyor. Dolayısıyla geçmiş ayetler bu ayetler için bir giriş ve hazırlık mahiyetindendir diyebiliriz. Bu da bizim, bu ayetlerin birinci bölümünde bahsedildiği gibi yahudilerin soruları üzerine inmiştir dememize engel değildir.

Bu ayetler, geçmiş yahudilerin inkarcı, tacizci ve tahrif edici tutumlan ile Nebi zamanındaki Yahudiler arasında bağlantı kurulmakta. Bu meseleden en geniş şekli ile Bakara ve Al-i İmran sûrelerinde bahsedilmektedir. Bu iki sûrenin tefsirinde konuyla ilgili gerekli bilgileri belirttiğimiz için ziyade ve iade zarureti görmüyoruz. [445[445]]

Mesih'in Öldürülmesi Ve Yahudiler

Bu konudaki açıklamaları şöylece sıralayabiliriz:

Birinci olarak Kur'anî ibare bu konuya daha önceki ayetlerin devamı olarak değinip

---

[444[444]] Bkz. Ayetlerin tefsiri için Taberi, Tabresi, İbn Kesir ve Hazin.

[445[445]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/237.

yahudilerin ahlak ve fiillerine delalet etse de bir müslüman bir müslümanın Kur'an'ın isbat ettiği gibi bu hakikate iman etmesi gerekir.

İkinci olarak: Biz inanıyoruz ki Peygamber zamanında daha başka hakikatlerinde ötesinde bu hakikate iman eden bazı taifeler (Nasranilerden) vardı. Nasranilerdeki Ruhban ve Kıssıslerin, Nebi ve Kur'an'a imanları Maide sûresinde belirtildiği gibi bu konudaki hakkı bildikleri içindir. Maide sûresinin 82-84. ayetleri bu konuda kesin delillerdir. "İnsanların, iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetlisini, yahudilerle, şirk koşanları bulacaksın. Onlardan iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak "biz hıris-tiyanlanz" diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.

Rasule indirileni duydukları vakit tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz iman ettik. Bizi şehidlerle beraber yaz. Rabbi-mizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allah'a ve bize gelen gerçeğe i-man etmeyelim."

Bu ayetlerin tefsiri konusunda Seyyid Reşit Rıza söyle demiştir: "Mesih'in çarmıha gerilmesini inkar eden geçmiş Nasrani fırkalarından bir fırka olup şehid Yustinyus'un öğrencisi Tatanus'un tabileridir. Bu konuda sunuda hikaye etti. Futyus denen adam içinde Mesih'in havarileri olan Polis, Turna, Endirves, Yuhanna ve Petrus'un haberleri olan ve Rasullerin rihleti diye nitelendirilen bir kitap okudu. Bu kitapta Mesih çarmıha gerilmedi fakat onun yerine asılmaya gelen başka birisinin çarmıha gerildiği aşağıda yer alıyordu. Milattan sonra ikinci asırda İbon ismindeki Nasrani Rahip şöyle diyordu. Mesih, Yusuf ve Uzra'dan doğdu. Fakat nasıl ve ne zaman ecelinin sona erdiğini bilmiyoruz. Buradan anlaşılıyor ki Kur'an'da bu konuda aynı paralelde olup bu ve benzeri hakikat-ları isbat eden fakat kilise adamlarının yaptığı birçok eski kitap vardı. Eğer bugünkü uydurulmuş İndiler Mesih'in çarmıha gerilmesini ifade ediyorsa bu da gösteriyor ki, bu İndiler İsa'dan sonra herhangi bir zamanda yazılmıştır. Mesela ravilerden işitilerek yazılan Mesih'in hayatı gibi.

Mesih'in çarmıha gerilmesi konusundaki yazdıklarının kesinlik ve doğruluk ifade etmesi mümkün değildir. Bununla beraber yangından kaçırılmış havarilere nisbet edilen bir İncil'e yine çarmıha gerilme olayını kabul etmeyip Kur'an'ın isbat ettiği birçok hakikati isbat etmektedir. Hıristiyanların bu İncil'i kabul etmemeleri bu hakikatin batıl oluşunu ispatlamaz.

Kur'an'a ve Nebi'ye iman edenleri bildikleri ve tanıdıkları hakikatler sebebiyle iman edenleri açıklayan Maide sûresinin ayetleri, onların iman etmelerini açıklayan tek sebep değildir. Mekki ve Medeni olmak üzere birçok ayet Ehli Kitaptan birçok cemaat ve topluluğun iman ettiğini açıklıyor. Bu konudan bahseden sûreler şunlardır. Kasas 52-55, İs-ra 107-108, Rad 35, En'am 20-114 ve Ankebut 47. Başkaları ve biz inanıyoruzki, bu sebeple çok kısa zamanda Irak, Şam, Mısır ve Kuzey Afrika ve Endülüs'deki hrıstiyan âlemi îslam'a bölük bölük girdiler.

Reşid Rıza'nın kendi tefsir kitabında bu ayetlerin tefsiriyle ilgili geniş bir bahis bu-lunmaktadır. Bu konuda Mesih'in çarmıha gerilmediğini isbat eden delilleri tedavülde

bulunan İncillerdeki karine ve delillerle ortaya koymaktadır. Nasraniler yanında çarmıha germe akidesi içeriği hakkında tafsilatıyla garib ve acaip olan bilgileri zikretmektedir. Onların büyük toplantılanndaki davetçilerden şöyle dediklerini işitmiştir:

Adem ne zamanki Allah Teala'ın nehyettiği ağaçtan yeyip Allah'a isyan etti ve dolayısıyla bu halden dolayı o ve onun zürriyeti günahkar oldu o zaman ahiretteki cezaya müstehak oldular. Allah Teala ne zaman ki adalet ve rahmet sıfatıyla vasfoldu. Adem'in isyanından, sonra bir sorun ortaya çıktı ki, o da eğer Adem'i ve zürriyetini cezalandırır-sa bu O'nun rahmetine münafi olur. Eğer cezalandırmazsa bu sefer O'nun adaletine mü-nafi olur. Sanki O, bu durumu Adem'in isyanından, beri bin senedir düşünmekte idi. Ancak bir yolu bu bin seneden sonra bulabildi. Bu çıkış yoluda kendi oğlunu ki (o da kendi nefsidir) Adem'in zürriyetinden bir kadının karnına hulul etmesiyle olacaktı böylece onun karnındaki ceninle iltihad edecek ve o kadından bu oğul doğacaktı. Böylece olay gelişti ve bu çocuk kamil insan olması bakımından ve o kadının kamil ilah olması bakımındanda Allah Sübhanehu ve Teala'nın oğlu idi ki, bu oğul onun nefsi idi. Bu şekildeki bir çocuk ise Adem bütün günahlarında masum idi. Bu çocuk onların içinde yaşadı onların yedikleri ve içtikleri şeylerden yeyip içip, lezzet ve acı duydukları şeylerden oda duydu. Daha sonra düşmanlarına kendini öldürüp çarmıha germeleri için boyun eğdi. O da korkunç bir şekilde öldürüldü ve çarmıha gerildi ki bunu yapan kişi ilahi kitaptan lanetlenmiş bir kişi idi. Böylece Mesih hem lanetlenme ile hem de çarmıha gerilmeyle beşeriyet için kendini feda etti. Yuhânna'nın birinci risalesinde olduğu gibi o bütün günahları ve hataları yüklenmiş oldu. (Sübhane rabbike rabbil izzeti amme yasifun)Seyyid Reşid Rıza bu iddia üzerine birçok reddiyeler getirmekte ki bu reddiyeler fiili, cedeli ve akli yönlerden çok dikkat çekicidir. Sonra birçok kitapta ilahlardan birinin hatalarından dolayı kendini kurban olarak feda edip kurtuluş tasavvuru Hind bölgelerinde ve putçuluk dinlerinden kalma çok eski bir adetti. Bu konuda bu kadar bilgi ile yetiniyoruz ve daha geniş bilgi isteyenler Seyyid Reşid Rıza'nın tefsirinin altıncı cüzüne bakabilir diyoruz.

Müfessirlerin[446][446] "Onu yakını olarak öldürmediler bilakis Allah onu katına yükseltti" cümlesinin tefsiri ile Âli İmran sûresinin 55. ayetindeki "Allah, ey İsa ben seni öldüreceğim ve kendi katıma yükselteceğim" ayeti arasında ve Maide sûresinin 110. ayetinde "Ben onların içinde bulunduğum sürece onlann üzerinde şahidim. Ne zaman ki beni öldürdün sen onları murakabe etmekte idin." ifadeleri arasında teviller çoğalmıştır. Al-i İmran sûresinde bu konuyla ilgili açıklamalarda bulunduk. Burada eğer bir şey söylemek gerekiyorsa o da buradaki 159. ayetin ibaresi ile Al-i İmran süresindeki ayetin cümlesi ve Maide sûresinin ayeti arasında bir tenakuz mevcut değildir.

Yine müfessirlerin 160. ayet için tevilleri farklılık göstermektedir[447][447]. "Muhakkak ki Ehli

---

[446][446] Bkz. Zikri geçen tefsir kitapları.

[447][447] Bkz. Zikri geçen tefsir kitapları.

Kitaptan ölmeden önce ona iman edecekler olacaktır". Bazıları buradaki zamirin Nebi Muhammed'e ait olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da buradaki maksadın Ehli Ki-tab'tan herkesin ölmeden önce Kur'an'da isbatlandığı şekilde ona iman edeceklerini fakat bu imanları ölüm anındaki tevbe kabilinde olduğu için onlara fayda vermeyeceğini söylemişlerdir. Bazıları da buradaki maksadı, İsa, dünyanın son zamanlarına doğru yer-yüzüne ineceğini ve Kitabilerin hepsinin ona iman edeceğini söylemişlerdir. Bu konuda gelen nebevi hadislerden bir tanesi şöyledir. Buhari, Müslim ve Tirmizi, Ebu Hurey-re'den rivayet etmiştir. "Rasulullah şöyle buyurmuştur. 'Meryemoğlu İsa hakem, adalet dağıtıcı ve adil bir imam olarak nazil olmadıkça kıyamet kopmaz. Öyleki o haçı kırar, domuzu öldürür, cizyeyi kaldırır, malda çok artar ve onu kabul ettirecek kimse bulunmaz'. Sonra Ebu Hureyre isterseniz şu ayeti okuyun dedi. 'Muhakkak ki Ehli Kitab'tan ölmeden önce ona iman edecekler olacaktır ve kıyamet günü o da onlann üzerinde şahid olacaktır"[448[448]].

Son görüş ayetin ifade ettiği mânâyla bağlantılı değildir. Çünkü ayetin ifadesi mutlak olarak Ehli Kitap'tan herkesin iman edeceğini ifade ediyor. Bu ifade kalacak ise Ehli Kitab'ın hepsini İsa'nın yaşadığı andan dünyanın sonuna kadar kapsamaktadır. Ebu Hu-reyre'nin bu tatbiki kendi içtihadı olup Nebi'den gelen bir hadis değildir. Birinci görüşte ayetle aynı paralelde değildir. Çünkü söz ondan önce İsa çevresindendir. Dolayısıyla ikinci görüş geriye kalıyor. Bu görüşü müfessirlerin çoğu tasvip etmiştir. Bazıları da bu görüşü İbn Abbas'a nisbet etmişlerdir. Zemahşeri'nin rivayetine göre kendi zamanının din adamlarından olan Şehr bin Havşeb'e: "Ne zaman bu ayeti okusam kendi nefsimde bir şeyler (şüphe vehim) hissediyorum" dedi. O da ben Muhammed bin Hanefiye'den duydum (O da Hz. Ali'nin oğludur); diyor ki: Bu ayetin sadedi hakkında Yahudi'ye ölüm geldiği vakit Melekler yüzüne ve arkasına vurur ve derdi ki: 'Ey Allah'ın düşmanı, İsa sana Nebi olarak geldi ama sen onu yalanladın'. Yahudi de, 'Ben ona iman ettim, O bir nebi ve Allah'ın kuludur' der. Nasraniye ölüm geldiğinde melekler yahudiye yaptığını buna da yaparlar ve derler ki: 'İsa sana nebi olarak geldi ama sen onu Allah veya Allah'ın oğlu zannettin". Nasrani de, 'Ben de O'na iman ettim, ki o bir nebi ve kuldur'. Fakat onların imanları ölüm anındaki tevbe kabilinde olduğu için onlara fayda vermez. İşte bunların hepsinde Kur'ani ibarenin ikinci görüşte beyan edildiği gibi İslam'ın ilk zamanlarında anlaşıldığına dair deliller vardır.

Ama bu görüşün mahiyetine gelince bu mesele gaybi imanın sınırları içine girer. Çünkü bu Kur'an'ın haber verdiği olaylardan (gaybi) birisidir. Eğer isbatı maddi olarak mümkün değilse batıl oluşunun isbatını yapmak mümkün değildir. Allah Teala her şeyi en iyi bilendir.

Müfessirler bu sûrenin 160. ayetinde Yahudiler aleyhine haram kılınan şeylerin En'am sûresinin 146. ayetinde açıklandığını söylemişlerdir. Ve bu söz yerinde bir görüştür.

[448[448]] Bkz. Tac, c. 5 s. 325,. Bunun gibi isa'nın inmesiyle ilgili uzunca bir hadis nakletmiştir. Hadisi Müslim, Tirmizi, Ebu Davud, Deccal ve Ye'cuc Me'cuc gibi konular esnasında rivayet etmişlerdir. Bazısını Kehf sûresi tefsiri çerçevesinde naklettik.Bkz. Tac, c. 5 s. 313-324. Bu vesileyle isa'nın nüzulü ile ilgili haberde şuna dikkat çekmiştir. Bu haber elçi Pavlos'un Ahd-i Cedid olarak isimlendirilen İnciller'in ek risalelerinde zikrettiği şeylerdendir.

"Yahudilere (deve, yırtıcı hayvanlar ve kuşlar gibi) bütün tırnaklı hayvanları haram ettik. Sırtlarının, yahut barsaklarının taşıdığı ya da kemiğe kansan yağlar hariç, sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık. Böylece onları zulümleri yüzünden cezalandırdık. Biz elbette doğru söyleyenleriz". Ve bazı ayetler bu görüşü desteklemektedir. Çünkü bu hanımlar onların zulümlerine ceza olarak verilmişti ki bunu 160. ayet zikretmektedir. Bu mesele ile ilgili gerekli bilgiyi En'am sûresinde verdik. Tekrara gerek görmüyoruz[449[449]].

160 ve 161. ayetlerin mânâları kendilerine nehyedildiği halde Yahudilerin riba yemesinden ve insanların mallarını batıl yollarla yemesinden ve Medine'deki peygamberimiz zamanında yahudilerin Allah yolundan saptırmasından bahsetmektedir. Bu sûrede, Bakara ve Al-i İmran süresindeki birçok ayet onların Allah yolunda saptırmalarında şiddetle bahsetmektedir. Al-i İmran sûresinin 75. ayeti onların "ümmilerin mallarını aldığımızda bize herhangi bir vebal yoktur" dediklerini anlatmaktadır. "İşte bu fikirle onlar insanların mallarını helal görüyor, onlara ihanet ediyorlar ve onların mallarını batıl yolla yemeleri" ayeti kerimesi ifade etmektedir ki, onların kitapları onları, garibin malını yememek, ona zulmetmemek ve onu zor durumda bırakmamakla vasıflandırıyor[450[450]]. Bunun üzerine ayetlerdeki son bölüm onlara şöyle hükmetmektedir. "Onlar bildikleri halde Allah adına yalan söylüyorlar."

Denilebilir ki yahudiler ribanın alınmasının nehyi konusunda ancak kendi kardeşlerinden nehyedilmişlerdi; yabancılardan değil.[451[451]] Bu nehiy de Tevrat'ta belirtilmiştir. Lakin, madem ki Kur'an onların nehyedildileri ribayı aldıklarını belirtiyor; o halde onlar ya bu haddi aşmışlar dolayısıyla da onları kardeşlerinden aldıkları ortaya çıkıyor ya da onlar bu hükmü yabancılardan riba almak için değiştirerek yalnızca kendi kardeşlerinden almaya has kıldılar. Dolayısıyla kendi kardeşlerinden riba alıp yabancılardan almıyorlardı. Böylelikle nehyedilen yasağı çiğnemiş oluyorlardı.

Bu ayetlerin hepsinden anlaşılıyor ki ayetler Medine'de güç ve kudret sahibi yahudi-lerin ikamet ettiği bir zamanda inmiştir. Başka bir değişle bu ayetler erken bir dönemde inmiştir. Yani Beni Kureyza'nın, Ahzab sûresinde bahsedildiği gibi sürgün edilmesinden önce idi ki bu meseleyi 44-56. ayetlerde bahsettik. Ve tefsirinde 139-143. ayetlerin (bu sûrenin) de bu meseleyle ilgili bilgiler verdik. [452[452]]

162- Fakat içlerinde ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. Namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya İşte onlara pek yakında büyük mükafat vereceğiz.

[449[449]] Bkz. Levililer veya Ahbar kısmı ve Ishah Tesniye Bölümü 14. Ishah. Bu kısımlarda Enam süresindeki geçen haramlarla ilgili konular yer almaktadır.

[450[450]] Bkz. Çıkış Bölümü 22. ve 23. Ishah.

[451[451]] Bkz. Tesniye Bölümü 23. Ishah.

[452[452]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/238-242.

Bu ayetler yahudilerden ve başkalarından ilim sahipleri olanlar, Nebi'ye iman edenler namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri istisna ederek onlan müjdelemektedir. Onlar Nebi'ye indirilenlere, geçmiş enbiyalara indirilenlere iman ederler ve Allah onların ecirlerini sonra verecektir.

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre bu ayet Abdullah bin Selem, Sa'lebe bin Sa'ye, Esed bin Sa'ye ve Esed bin Ubeyd hakkında inmiştir.[453[453]]

Açıkça görüldüğü gibi ayet geçmiş siyak ile sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Ayeti kerime rivayette zikredildiği gibi yahudilerden müslüman olanlar ve onlann misallerine geçmiş ayetler de yahudilerin durumuna işaret ediyor.

Bu ayette geçmiş mânâlara ek olarak Peygamber teselli edilmekte ve konumunu destekleme hedeflenmektedir ki (sana: ileyke) buradaki zamirin muhatabı bu mânânın kasdedildiğinin karinesidir. O halde onun kederlenmesine ve üzülüp acı duymasına gerek yoktur. Her ne kadar Yahudiler Nebi'ye taciz ve meydan okuma tutumu ile hareket etselerde onlar da istisnai olarak hareket edip aksine Peygamber'e iman edenler, güzel niyet sahipleri kişiler de vardır. İşte bu ayetlerde yahudilerle Nebi arasında mevcut olan tutum ve davranışlar beyan edilmektedir.

Şunu belirtelim ki yukarıda zikrettiğimiz Yahudilerin istisnai durumu önceden de birçok ayette geçmişti. Mesela bunun benzeri Al-i İmran ve Bakara sûresinde olduğu gibi. Bu tip misallerin hepsinde yahudiler ve başkalarının iyi niyetli olan alimlerinin ri-salete imanlarını büyüklük ve inat yapmaksızın kabul ettiklerini görmekteyiz. Bu da gösteriyor ki Muhammedi risaletin içeriğinde kabul etmeye yönelik kuvvetli unsurlar vardır. Ancak kötü niyet sahipleri hariç biz bunları geçmiş ayetlerde haber verdik. [454[454]]

163- Biz Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyetti-ğimiz gibi sana da vahyettik. Ve (nitekim İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, oğullara, İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettik. Davud'a Zebur'u verdik.

164- Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık. Bir kısmını ise anlatmadık. Ve Allah Musa ile gerçekten konuştu.

165- (Yerine göre) müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah izzet ve hikmet sahibidir.

[453[453]] Bkz. İbn Kesir.

[454[454]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/242-243.

166- Fakat Allah sana indirdiğine şahidlik eder, onu kendi ilmi ile indirdi. Melekler de (buna) şahidlik ederler.

Ve şa-hid olarak Allah kâfidir.

Ayetlerde Peygamber'e yöneltilmiş hitaplar bulunmaktadır ve şu tespitleri içermektedir:

1- Allah Teala Nuh'a ve Kur'an'da zikri geçen veya geçmeyen ondan sonraki nebilere vahyettiği gibi sanada vahyetti.

2- Allah, mazeretleri olmasın diye rasullerini insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ve hidayet yollarını göstermek, dalaletten sakındırmak için göndermiştir.

3- Allah Teala ve meleklerde O'nunla beraber şahittirler ki Rasul'e indirilen O'nun tarafından O'nun ilmiyle inmiştir. Allah'ın şehadeti en güçlü şehadettir ve O'da şahid olarak kafidir. [455[455]]

Peygamber Müjdeleyici Ve Sakındırıcı Olarak Gönderilmiştir

Müfessirler birinci ayetin yahudilerin'Peygamber için söyledikleri söz üzerine indiğini rivayet etmişlerdir[456[456]]. Yahudiler Nebi'ye geçmiş ayetleri onlara okuyunca onlar Ne-bi'ye Allah bir beşer üzerine hiç bir şey indirmemiştir demişlerdir. Son ayette Peygamberini onlara "Ben biliyorum ki, siz gerçekten biliyorsunuz ki ben Allah'ın elçisiyim" demesi ve onların biz böyle bir şey bilmiyoruz demeleri üzerine inmiştir.

Bu ayetler, yahudilerin Peygamber karşısında ki tutumlarının bâtıllığını ifade eden ve tatmin ve teselli konumunda olan geçmiş ayetlerle bağlantılıdır. Ve onların Nebi'den gökten bir kitap indirmesini istemeleri onların, O'nun davetine icabeti değildir. Allah Teala Nebi'ye vahyetmiştir. Nasıl ki ondan önceki peygamberlere vahyedilmişti ve nasıl ki onların davetleri söz değildi. Nebi'nin davetide söz, kural dışı, tuhaf, sapık ve yalnız değildir. Yahudiler Allah'ın bu geçmiş Nebilere vahyettiği şeyi bu Nebi'ye vahyetti ve onlar geçmiş nebilere vahyedilene iman ettiler. Onların daveti Onun davetine, Onun daveti de onların davetine mutabıktır. Yahudilerin onun risaletini inkar edip çeşitli isteklerle meydan okumalarına gelince, bu onların kötü niyetleri olup, onlar ve daha önceki ataları da bu vasıflarla tanınmışlardı. Allah Teala'nın O'nun destekleyici ve şahididir. O destekçisi ve şahid olarak yeter.

Tabiatıyla bu, rivayetlerin sıhhatini son ayetin nüzul sebebi olmaksızın nefyetmektedir.

[455[455]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/244.
[456[456]] Bkz. Taberi, Hazin ve İbn Kesir.

Çünkü ayetler birbirleriyle tam olarak bağlantılıdır. Allah Teala en iyi bilendir.

Ayetler ihtiva ettiği mânâlar, destekler ve deliller bakımından açıkça görüldüğü gibi üslubu kuvvetli ve dikkat çekicidir. Kalpleri temiz ve niyetleri güzel olanların güveninin kanaatkar olmaksızın ve mutmain olmalarını harekete geçirmekte ve canlandırmaktadır. Ve bu ayetlerin üslûpları Kur'an'a, akla ve kalbe hitap edip nübüvvet ve risaleti destekleyen, tabi doğal olan şaşırma ve inkari gerektirmeyen tekrar eden üslûplardır.

"Rasullerden sonra insanlar için Allah üzerine bir hüccet olmasın diye" cümlesi Kur'an'ın kesin, kati ibarelerinden biridir. İnsanları zulümden, serden, delaletten ve batıldan, adaleti, hayrı, hidayeti, ve hak yolu açmak için gönderilen elçilerin ve şeriatların hikmetini belirten ve böylece insanların bu iki yoldan birisini seçmesiyle ceza göreceklerini açıklayan genel Kur'ani tesbitlerden biridir.

Denilebilir ki herşeyden yüce, Halik, Bari, yarattıkları üzerinde mutlak tasarruf yetkisine sahip olan Allah için insanlar, nasıl O'nun aleyhine hüccetle karşı gelebilirler? Cevap olarak deriz ki, o halde insanların dünya ve ahirette yaptıklarından dolayı hesaba çekilmelerinin mânâsı, hikmeti nedir? Rasullerin onlara gönderilmesinden sonra ve kendilerine alışılmış bir üslûpla uyarıcı olan kitapların indirilmesinden sonra insanların artık bir hücceti ve Allah'a karşı bir özürlerinin olmadığını belirten ilanın hikmeti nedir?

Nebilerin Kur'an'dan varid olan isimleri değişik yerlerde zikredilmiştir. Ve adetleri yirmi üç kadardır. Onlar: Adem, İdris, Nuh, Hud, Salih, İbrahim, Lut, İsmail, İshak, Ya-kup, Yusuf, Eyyüb, Şuayb, Musa, Harun, Yunus, Davud, Süleyman, İlyas, Elyesa, Ze-keriyya, Yahya, İsa ve Zülküfl. Ayette geçen oğullardan kasıt, Yakub'un çocuklarıdır. Ayetin ifadesinden ve mânâsından ve bu tabirin (oğullar) birçok yerde zikredilmesinden bunların da nebiler içinden, sınıfından zikredildiğini gösteriyor. İbn Kesir bu ayetlerin yorumuyla ilgili birçok nebevi hadis zikretmiştir. Ebu Zer'den rivayet edilen uzun bir hadise göre şöyle denmiştir: "Ey Allah'ın Rasulü kaç enbiya vardır?". "Yüzyirmidört bin" dedi. "Onlardan kaçı rasuldür?" dedim. "Üç yüzonüç büyük bir topluluk". "Ey Allah'ın Rasulü, Adem Nebi mürsel midir?" dedim. "Evet" dedi. Sonra "Ey Ebu Zer! Onların dördü Süryanidir. Onlar Adem, Şit, Nuh ve Hanuh o da İdris'tir. Ve onların dördü Araptır. Onlar Hud, Salih, Şuayb, ve senin Nebin. Beni İsrailin ilk nebisi Musa, sonuncusu İsa, nebilerin ilki Adem sonuncusu senin Nebindirv. dedi. Enes bin Malik'den gelen başka rivayette ise şöyle buyurulmuştur. "Nebi dedi ki: Sekiz bin nebinin izi üzerine gönderildim. Onların dörtbini İsrailoğulları'ndandır."

Bu iki hadis sahih hadis kitaplarından varid olmamıştır. Ve Ebu Zer'in zikrettiği hadiste açık bir şekilde bir gedik, zayıflık göze çarpmaktadır. O da Musa'nın nübüvvetinin İsrailoğullan'nın ilki olmasıdır ki tefsirini yapmakta olduğumuz ayetin ifadesine göre "oğullar" İsrailoğullan'ndan olup Musa'dan önce gelen onların nebileridir. Yusuf'un ismi de onlardan bir Nebi olarak En'am ve Gafır sûrelerinde zikredilmiştir. Bununla beraber bu iki

hadiste zikredilen nebiler arasında çok büyük fark görülmektedir. Ve birinci hadiste Adem, Süryanilerden sayılmıştır ki bu ifadeler hadislerde tevakkufu gerektirmektedir.

; Mutezililer ve ondan olan özellikle Zemahşeri "Allah, Musa ile gerçekten konuştu" cümlesindeki "kelam" yani konuşma mânâsında olmasını inkar edip kabul etmediler. Zemahşeri bunu kelam manasında almanın tefsirlerin bidatlanndan olduğunu söyledi.

Bu cümlenin mânâsı da (Allah Musa'yı imtihanların tırnakları ile ve fitnelerin pençeleri ile onun adaletini isbat etti. Zabtını ortaya koydu.) Bu tevilin sebebi de, Allah Teala'yı direk olarak kelamı yani konuşmayı nisbet etmekten sakınmak içindir. Çünkü onlar Allah Teala için böyle bir sıfatı kabul etmiyorlar. Müfessirler bu tevile kayıt getirdiler.[457[457]] ve "Ne zaman ki Musa huzurumuza geldi, Rabbi onunla konuştu" cümlesin de Allah Teala'nın kelamı üzerine delil olarak getirdiler.

Fakat biz Zemahşeri'nin tevilinde tekellüf zorlama görmekteyiz ve bu görüşün aksini isbat edenlerden de doğruluk görmekteyiz. Buradaki ve Araf süresindeki mezkur cümle açıkça Allah'ın Musa ile konuştuğunu ifade etmektedir. Ama bu nasıl olur bu mesele Allah'ın sırn ve sıfatıyla bağlantılıdır. Buradaki Kur'ani kural kaide "Onun misli gibi bir şey yoktur O semi, basirdir" (Şûra, 9) "İlmini hiç bir şey ihata edemez" (Taha, 110), "Gözler onu göremez ama o gözleri görür"(En'am, 103). Ve bu konudaki Selefi kurala gelince o da bu konuda Kur'anda ayetlerde varid olan her şeye kesin iman etmek ve geçmiş ayetlerde belirtiğimiz gibi Vacibü'l Vücud'un sırrı ile bağlantılı olan mahiyet ve keyfiyetlere dalmamaktır. [458[458]]

167- İnkar eden ve (başkalarını da) Allah yolunda alıkoyanlar şüphesiz doğru yoldan çok uzaklaşmışlardır.

168- İnkar edip zulmedenleri, Allah asla bağışlayacak değildir. Onları (başka) bir yola iletecek de değildir.

169- Ancak orada ebedi kalmak üzere cehennem yoluna (onları iletecektir) Bu da Allah'a çok kolaydır.

Ayetlerin ibaresi açıktır. Bu ayetler de uyarı ve takip bakımından kendinden önceki ayetlerle bağlantılıdır. Buna bağlı olarak ayetler yahudilerden bahsetmektedir. Ayetler onların İslam davetinin durmasını önlemek için yaptıkları desiseler ve şüphe oluşturma gibi çalışma ve uğraşılarını beyan etmektedir.

[457[457]] İbn Kesir.

[458[458]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/244-246.

"İnkar edenler ve zulmedenler" tâbiri ile bundan önce geçen "İnkar edenler ve Allah yolundan saptıranlar" tabirleri yahudilerin Nebi'nin risaletini inkar edip, insanları hidayet yolundan alıkoymakla yetinmeyip bunu da geçerek taşkınlık ve düşmanlık ettiklerini ifade etmektedir. Bu ayetten anlaşılıyor ki ayetler yahudilerin kuvvet sahibi oldukları bir dönemde inmiştir.

Mutlak olan, ayetlerin üsluplarında tabii olarak bu tutum ve davranışlarda bulunanlar için şeddetli, sürekli ve uyarıcı ifadeler vardır ki bu Kur'an nazmının süregelen üs-lûplarındandir. 459[459]

170- Ey iman edenler! Rasul size Rabbinizden gerçeği getirdi, (bunda şüphe yoktur) şu halde kendi yararınıza olarak (ona) iman edin. Eğer inkar ederseniz göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah'ındır. (O'nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur.) Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.

Bu ayetin ibaresi de diğerleri gibi açıktır. Nüzul sebebiyle ilgili bir rivayete rastlamadık. Muhtemelen bu ayette geçmiş ayetlerle bağlantılıdır. İkinci bir ihtimalde bu ayet kendinden sonra gelen ayetler için taktim ve hazırlık bakımından onlarla bağlantılıdır. Her halükarda ayetin ifadesi güçlü etkileyici, akla ve kalbe aynı anda hitap etmektedir. Ve bu hitap her milleti, cinsi, fikri ve dini kapsamaktadır. Rabbinden onlara Hakkı getiren Rasulün risaleti, insanları Allah için biraraya getirmek, dünya ve ahiret saadetini sağlamak, ıslah ve hayır yollarını çoğaltmaya davettir. Bu risalete iman, onların hayrı ve maslahatları içindir. Çünkü Allah onlann inkar etmesinde fanidir. (Onların inkarları ona zarar vermez) Gökte ve yerde ne varsa O'nundur O alimdir, her şeyi bilir ve kendisinden hikmet ve doğruluktan başka bir şeyi emretmeyen her şeyin hâkimidir. 460[460]

171- Ey Ehli Kitab! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçekten başkasını söylemeyin. Mesih ancak Meryem'in oğlu İsa'dır. (O) Allah'ın rasulüdür, Meryem'e ulaş-tırdığı kelimesi(nin eseri)dir. O'ndan bir ruhtur. Buna göre Allah'a ve peygamberlerine iman edin." "(Tanrı) üçtür" demeyin, sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin Allah ancak bir tek ilahtır. O çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.

172- Ne Mesih ve nede Allah'a yakın melekler, Allah'ın kulu olmaktan çekinirler. O'na

---

459[459] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/246-247.
460[460] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/247.

kulluktan çekinip[461[461]] büyük kimselerin hepsini (Allah) yakında huzurunda toplayacaktır.

173- İman edip iyi işler yapanlara (Allah) ecirelerini tam olarak verecek ve onlara lutfundan daha fazlasını da ihsan edecektir. Kulluğundan yüz çevirene ve kibirlenenlere gelince, onlara acı bir şekilde azap edecektir. Onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulurlar.

Ayetlerdeki hitap Ehli Kitab'a, onlardan da Nasranilere yöneltilmektedir ve ibareler açıktır ve ayet şunları içermektedir:

1- Mesih hakkındaki akidelerinden aşırı gitmeleri ve "Allah üçtür" sözünden kaçınmaları,

2- Mesih'in O'ndan bir ruh ve Meryem'e ilka ettiği bir kelime (kun) olarak meydana gelen veladet Rabbani bir mucize olduğunun hakikati ispatlanmaktadır.

3- (Allah hakkında) Sahih olan akide Allah'ın bir tek olduğudur. O'na bir çocuk is-nad etmekten münezzehtir. Gökte ve yerde ne varsa O'nundur. İşte bu sahih akide kesin bir şekilde isbat edilmektedir.

4- Mesih'in Allah Teala karşısındaki tutumu ve konumuna gelince; nasıl ki Allah'a yakın olan melekler O'na kulluk etmekten çekinmiyorlar, büyüklenmiyorlar, Mesih'de O'na kulluk yapmaktan çekinmeyen bir kuldur.

5- Ayetler mü'minler için müjdeci, kulluktan sakınan ve büyüklenenler için korkutucu ve uyarıcı niteliğindendir. Her şeyden müstağni olan Allah insanların hepsini bir gün toplayacaktır huzurunda. Ve iman edenlerin ve salih amel işleyenlerin ecri O'nun fazlından artırılarak verilecektir ve Allah'a kulluktan sakınan ve kibirlenenlere gelince onları hiç bir yardımcı ve dostu kurtaramayacağı bir azapla azaplandınlacaktır.

Hazinin tefsirinin 172. ayeti hakkındaki rivayeti hariç bu ayetler hakkındaki nüzul sebebiyle ilgili özel bir rivayete rastlanmamaktadır. Necran elçileri dediler ki: "Ey Mu-hammed! Sen bizim sahibimiz hakkında (mesih) O Allah'ın kuludur" demekle ayıp ediyorsun" Nebi onlara "Onun Allah'a kul olması onun için bir ayıp değildir" dedi ve bunun üzerine ayet indi.

Biz bu rivayeti yersiz görüyoruz. Daha önce Al-i İmran sûresinde Nebi ve Necran elçileri ile aralarında geçenlere işaret edilmişti. Ayetler birbirleriyle tam olarak bağlantılıdır. Hatta ilk gelen ve göze çarpan şudur ki bu ayetleri istidradi olarak İsa hakkındaki hakikati beyan etmek, onları ve başkalarını dinlerinde aşın gitmek, İsa ve Allah Teala hakkındaki hak dışı sözlerinden vazgeçirmek için gelmiştir. Ve onları herhangi bir tevile Allah Teala hakkında çokluktan sakındırma ve tek ilaha imana çağırmak için gelmiştir. Ve bu ayetler önceki

[461[461]] el-İstinkaf Gururlanmak, tenezzül etmemek, çekinmek.

ayetlerin Yahudilerin İsa ve annesi hakkındaki akidelerinin yanlışlığına işaret edip azarladıktan sonra, ve insanlar arasındaki İsa'nın durumu hakkındaki zan üzerine kaim olan ihtilafa, Muhammedi risaletin, tabiatın, sünnetullahın Ra-sulleri uyarıcı ve müjdeci olarak insanların Allah'a karşı hüccetleri olmamasındaki hikmete ve Ehli Kitab'dan, ilimde derinleşenlerin iman edip sıhhatına tekid etmesine işaret ettikten sonra Hakla gelen Muhammedi risalete icabete davet etmektedir.

Kur'anî nazımda bu tür istidradi yani anti parantez meselelere alışılmış ve bunun örnekleri birçok münasebetten geçmişti.Ayetlerin üslûpları kuvvetli, çekici ve etkileyici olup, akıl ve kalplere birlikte hitap etmektedir.

Ayetlerdeki varid olan ibarelerin Mesih'in doğumu hakkındaki mucize başka ayetlerde varid olanlara yakındır. "Melekler 'Ey Meryem Allah seni ismi Mesih, Merye-moğlu İsa olan kendisinden bir kelime ile müjdelemektedir?" Bu cümle Ali İmran sûresinin 45. ayetinde varid olmuştur. Buradaki "kelime" ifadesi ile Âli İmran süresindeki "kelime" ifadesi bir mânâda olup Allah'ın iradesini temsil eden ve aynı sûrenin içinde bulunan ve Cumhurun kabul ettiği bir görüş olan (Ol der hemen oluverir) cümlesini teşkil etmektedir. Ve bu cümle 46. ayetin belirttiği gibi Meryem'in kendisine bir erkek dokunmamasına karşılık bir çocuk doğurmasını garipsemesine sanki cevap olarak inmiştir. Cumhur'un kabul gördüğü gibi, Enbiya sûresinin 91. ayetindeki "ırzının iffetle korumuş olanı (Meryem'i de) ona biz ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle alem için bir ibret kıldık", "üfledik" kelimesi buradaki (O'ndan bir ruhtur) ifadesi mânâsındadir.

Geçmiş münasebetlerden dolayı bu ibarelerle ilgili açıklamalarda bulunduğumuz için tekrar açıklamaya gerek duymuyoruz.

İlk defa burada geçen (üç demeyiniz) ayetinde hristiyanlann teslis akidesine işarettir. Bu akideleri (Allah hakkında) üç işaretle örnekliyorlar bunlarda Baba, Oğul, Ruhul Kudüs. Ayetlerdeki Kur'an ifadesi bunu birden fazla ilah olarak ifade ediyor. Maide sûresi 73. ayetinde "Allah üçün üçünsüdür diyenler kafir olmuşlardır. "Bu ayet hrıstiyanların kasdettiği üçleme akidesi hususunda varid olmuştur.

Seyyid Reşid Rıza Menar tefsirinde, teslis akidesi hakkında bir fasıl ayırmıştır. Burada bu ayetlerin tefsirinde araştırmacıların çeşitli görüşlerini alarak bu teslis akidesinin yeni olmadığını İndilerde gelen İsa'nın sözlerinin tevili neticesinin olduğunu ve bunun eski olup Hnstiyanlıktan asırlarca önce milletlerin bunu kullandığını ve bu görüş Mısırlıların, Farslılann, Yunanlıların, Rumların, Brahmanist ve Budistlerin bunu kullandığı[462[462]] ve bu görüşün hristiyanlığa da İsa'nın yaşadığı samanlarda ve ondan sonra uzun bir zamana kadar Şam

[462[462]] Arami, Aşur, Babil ve Sebiin'in inançlarında buna benzer şeyler vardır. Onlarda Ay (erkek-, Güneş (kadın-, Aşter (oğulları- şeklinde bir üçlü anlayış sözkonusudur. Bkz. Arap Irkı Tarihi kitabımızın 1. 3. 4. ciltleri.

beldelerinde hüküm süren Rumlar yoluyla sirayet ettiğini yazmıştır. Biz buna işaretle yetineceğiz. 463[463]

174-175- Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları kendine doğru (giden) bir yola götürecektir.

Her iki ayetin ibaresi de açıktır. Burada ikinci bir defa Rasulunun lisanı üzere insanlara Allah'tan bir delil ve nur geldiğini ifade etmektedir. Onların üzerine yürümeleri vacip olan hak yolda hakikatlerden kapalı hiçbir şey kalmamıştır. Ve burada Allah ve Ra-sulune icabetten dolayı Allah'a iman edip sadece ona yapışanlara müjde vardır. İşte onları Allah rahmetine girdiriyor ve kendi müstakim yoluna ulaştırıyor.

Bu iki ayetin kendinden önceki ayetlerle mevzu ve birbirini takip etme olarak birbirine bağlı olduğu apaçıktır. Ayetlerin üslubu, akıl ve kalplere yönelik etkileyici ve güçlüdür. Umulur ki iman etmeyenler ve ona sanlmayanlann zikredilmemesi önemli bir şeyden dolayıdır ve o da Allah'a icabet edip sarılanların ehemmiyetinden dolayı ve icabet ve sarılmaya teşvikten dolayıdır.

' Bu ve bunun özeti olarak diyebiliriz ki, bu ayetler ve bundan önceki hnstiyanlara, yahudilere ve insanlara yöneltilen ayetler Muhammedi davet cinsleri ve fikirleri ne olursa olsun bütün insanlığı kapsadığı hususunda kesin ve kati bir dalaleti içermektedir. Önceden geçen münasebetlerde de tenbih ettiğimiz gibi bu umumiyetle Mekki naslarda ve bundan başka Medeni sûrelerde de bulunmaktadır. ,

Bunlarda Muhammedi davetin umumi olması açık değildir. En azından sonradan oluşmuştur diye zann etmeleri kendilerine tatlı gelen müsteşriklere bir cevaptır. 464[464]

176- Senden fetva isterler. De ki: "Allah babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklı-yor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölürde onun bir kız kardeşi bulunursa bıraktığının yarısı onundur. Kız kardeş ölüp çocuğu olmazsa erkek kardeş de ona varis olur. Kız kardeşler iki tane olursa (erkek kardeşlerinin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş mevcut ise erkeğin hakkı, iki kadın payı kadardır. Şaşırma-manız için Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

463[463] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/248-250.
464[464] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/251.

"Senden fetva isterler; de ki: 'Allah babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakim ki hükmü açıklıyor..." ayetinde, fetva isteme meselesirii Rasulullah üzerine ölüp babası ve çocuğu olmayanların mirası hakkında varid olmuştur. Bu hususta Allah'ın hükümran açıklaması şu kaideleri içeriyor.

1- Ölenin babası ve çocuğu yoksa ve erkek ise ve bir bacısı varsa onun bıraktığı verilir iki kız kardeş varsa onlara üçte iki verilir.

2- Ölen kadın ise bir erkek kardeşi varsa malın hepsi verilir.

3- Ölü erkek olsun kadın olsun çok kız kardeşleri ve erkek kardeşleri varsa erkeğin payı kadının payının iki misli olması şartıyla paylaştırılır.

Müfessirler rivayet etmişlerdir ki[465[465]] bu ayet Cabir b. Abdullah'ın hastalığı esnasında ve kendisininde sadece kız kardeşleri vardı sorusuna binaen inmiştir. Yine rivayet etmişlerdir ki bu ayet genel bir sorunun cevabı olarak inmiştir. Bu sûrenin 12. ayeti kelale mirası hakkındaydı. Fakat toplayıcı değildi. Rivayetlerin hepsi ihtimallidir her ne kadar ikinci rivayet ihtimali sebep belirtme bakımından da güçlüysede.

Üzerine icma edilen görüşe göre 12. ayet ölüp, baba ve çocuğu olmayanın aynı anadan erkek veya kız kardeşi veya erkek veya kız kardeşleri olanlar hakkındadır. Bu rivayet ise kız ve erkek kardeşleri aynı ana babadan veya aynı babadan olanlar hakkındadır[466[466]].

İki ayetin kapsamı bunu teyid etmektedir. Aynı babadan olan kız kardeşler veya aynı ana babadan olan kardeşler ölüye daha yakındırlar. Bundan dolayı bunların payı mirasın hepsidir. Ama anneleri bir kardeşlerin mirası 12. ayette de geldiği üzere üçte biri geçmez.

Bir kız kardeş veya iki kız kardeş erkek kardeşlerinden mirası aldıktan sonra geriye mirasta arta kalan olduğu anlaşılıyor. Birinci durumda mirasın yansı ikinci durumda üçte biri kalmaktadır. Bu arta kalan miras diğer arta kalan miraslar gibi dağıtılır.

11-12. ayetlerin tefsirinde getirdiğimiz hadislere muvafık olarak, böylelikle ortaya çıkmaktadır ki burda inişteki hikmet oradaki iniş hikmetinin aynısıdır. Sadece ayet meselenin cevherini açıklıyor sünnet ise geri kalanın açıklamasını üstleniyor.Bu ayetin iniş zamanı ve konusu hususunda birçok kavil söylenmiş, birçok rivayet aktarılmıştır. Bu hususta Buhari, Müslim, Tirmizi'nin, Rasulullah'ın sahabelerinden biri olan Beraa'dan rivayet ettiği (son inen sûre Tevbe sûresi) son inen ayet ise "senden fetva istiyorlar de ki: "Allah babası ve çocukları olmayan kimseler hakkındaki hükmünü açıklıyor" ayetidir[467[467]]. Bu hadisin durumu ne olursa olsun çünkü son inen ayet ve sûre hususunda rivayet edilen başka hadisler vardır ve

---

[465[465]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi.

[466[466]] Müfessirler, bu açıklamayı Ebubekir'e dayandırmışlardır.

[467[467]] et-Tac, c.4, sh.89.

akla ilk gelen Kur'an'da inen son ayettir[468[468]]. Rasulullah Nisa sûresinin sonuna konulmasını emretmesi mirasın indiği sûreye ilhak edilmesi içindir.

Ayetlerin ve sûrelerin tertibi için bu önemli bir noktadır. Bunda Kur'an ayetleri ve sûrelerinin Rasulullah'ın hayatında ve O'nun emriyle tertip edildiğini ifade eden rivayet ve kavillerin sahihliği için güçlü bir delildir. Nisa sûresinin ayetleri tertip edilmiş idi. Rasulullah bu ayetin bu sûrenin sonuna konulmasıyla herhangi bir bozukluğun meydana gelmediğini miras ayetlerinin siyakada bu sûrenin sonuna ilhak edilmesini emrettiği ortaya çıkıyor. Şayet bazı alimlerin Rasulullah'ın ashabında içtihadla dedikleri gibi Pey-gamber'den sonra olsaydı bu ayetin diğer ayetlerin arkasına konulması daha makul olacaktı[469[469]]. Allah daha iyi bilir. [470[470]]

[468[468]] Abdullah İbn Ömer'den son inen sûrenin Maide, İbn Abbas'tan da en son inen sûrenin Nasr sûresi olduğuna dair rivayet vardır.

[469[469]] Bkz.Kur'anü'l-Mecid isimli kitabımız,sh.52,86,

[470[470]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/251-253.

MAİDE SURESİ

Kur an daki Sırası : 5

Nüzul Sırası : 110

Ayet Sayısı : 120

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede ibadi, sosyal, ahlaki, siyasi ve şahsi hükümleri kapsayan birçok bölüm vardır. Mesela: Anlaşmalara saygılı olmanın farziyyeti, hac gelenekleri, hiç bir düşmanlık ve kinden etkilenmeksizin hacıların emniyetini sağlamak ve bu sebeple iyilik ve takvada yardımlaşma, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmama emri, hayvan etinin yenmesinin yasaklandığı haller, av hayvanlarını avlamanın helal oluşu, Ehli Kitab'ın yemeklerinin müslü-manlara helal olması ve müslümanların yemeklerinin de onlara helal olması, onların kadınlarıyla evliliğin helal olması, abdest ve temizliğin erkanı, teyemmüm ruhsatı, düşmanlık ve kinden etkilenmeden şahitlikte adaletin desteklenmesi, temizi (helali) haram saymanın yasaklanması, yeryüzünde fesat çıkarmanın ve hırsızlığın cezası ve yeminin kefareti yasalarının konması, şarabın, kumarın, dikili putlara, kumar araçlarına kesilen kurbanların yasaklanması, deniz avının helal kılınmasıyla beraber hacc da kara avının yasaklanması ve kefaretinin konması. (Eti yenen) hayvanlarla ilgili bazı cahiliyye adetlerinin kınanıp aşağılanması, hacc ve Kabe ile ilgili geleneklerde ısrar ve onların faydaları, terekat (ölenin geride bıraktığı mallar vs.) ile ilgili şahitlik ve şahitliğin doğruluğunun araştırılması, prensiplerinin konması gibi.

Yine sûrede hıristiyan ve yahudilerle ilgili birçok bölüm vardır. Sûre; Onları İslam'a davet edip onların kendilerine gelen nebilerin risaletine kulak vermelerini isterken, Kur'an'ın ken-disinden önce gelen kitapları tastik edici olduğunu, yahudilerin amel ve hilelerini, şu anki ahlak ve konumlarının geçmişle, babalarının ahlak ve konumlarıyla olan ilgisini, Arz-ı Mu-kaddes'e girişle ilgili Musa'ya yaptıkları tacizi tasvir eder. Adem'in iki çocuğundan birinin kardeşini öldürmesini, cürümlerinin hükümlerinden yahudi şeriatının kapsadığı şeylerin ifade edilişini ve şeriatların bir diğerinden farklı oluşunun hikmetini anlatır. Yahudi ve müş-riklerin, müslümanlara düşmanlık ve kendilerinden sakınılmak bakımından insanların en kötüleri olduğunu belirtir, hıristiyan ve yahudilerden müslümanlara düşman olanlara ve onların dinleriyle alay edenlere velayet/dostluğun yasaklanması ve dostluğun müslüman-lar

arasında olmasının farziyyeti ifade edilir, hrıstiyanların Mesih ve annesi ile ilgili akideleri kınanır. Hrıstiyanlardan bazılarının Peygamber (s)'e iman ettiklerine dair bilgiler verilir, hrıstiyanların sevgi bakımından müslümanlara en yakın insanlar olduğu belirtilir. Mesih'in Israiloğullan'na gönderilişi ve O'nun getirdiği mucizeler ve bu mucizeler karşısında onların istekleri üzerine gökten bir sofranın indirilmesi sözkonusu edilir. Bu sebepledir ki, sûre sofra ile Imaide) anılır.

Bu bölümler arasında yer yer bunları dolaylı olarak tamamlayan ve izleyen, hatırlatma ve destekleme amaçlı bir takım öğütler ve ibret levhaları da yer almıştır.

ibn Kesir, imam Ahmet b. Hanbel'in, Esma b. Yezid'ten tahriç ettiği bir hadiste Esma demiştir ki: "Ben Peygamber (s)'in Adba (adındaki) devesinin yularını tutarken ansızın Ma-ide sûresinin tamamı O'na indi. Az kalsın sûrenin ağırlığından devenin ön bacakları kırılıyordu." Yine ibn Kesir, ibn Mürdeveyh'ten, o da Ümmü Amr'dan, o da amcasından "Kendisinin (amcanın) Peygamber (s) ile beraber olduğu bir yolculukta Maide Süresi'nin ona indiğini, sûrenin ağırlığından devenin boynunun kırıldığını" anlatan bir hadis rivayet etmiştir.

Ve yine imam Ahmet b. Hanbel'in, Abdullah b. Amr'dan tahriç ettiği hadisi ibn Kesir aktarır. (Abdullah) dedi ki: "Peygamber (s) devesinin üzerinde olduğu halde O'na Maide sûresi indirildi. Devenin gücü Onu taşımaya yetmedi Peygamber hemen ondan indi".

Yine aynı şekilde Tirmizi'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiği şu hadisi nakleder: Abdullah b. Amr şöyle dedi: "inen en son sûre Maide ve Feth[1[1]] sûreleridir. Hakim'in Cübeyr bin Nefir'den tahriç ettiği bir hadiste (Cübeyr) dedi ki: "Ziyaret için Aişe'nin huzuruna girdim. Bana dedi ki: Ya Cübeyr Maide'yi okuyor musun? Evet dedim. Dedi ki: Dikkat et O indirilen en son sûredir. Her neyi onda helal olarak bulursanız onu helal kabul ediniz ve neyi haram bulursanız onu haram kabul ediniz."

Kendisinden önceki Taberi, Beğavi ve Zemahşeri gibi diğer müfessirler de rivayet ettikleri için İbn Kesir bu hadisleri münferit kabul etmemiştir. Onlardan kimisi hadisin tamamını, kimisi bir kısmını nakletmiştir. Taberi'nin ikrime'den aktardığı rivayette fazlalık vardır. Buna göre Ömer bin el Hattab şöyle dedi: "Maide sûresi Cuma gününe tevafuk eden Arefe gününde indi"[2[2]]

Bu hadisler insanı hayrete sürüklüyor. Süre çok çeşitli bölümleri kapsamaktadır. Ve mânâsı, sürenin farklı zamanlarda çeşitli aralıklarla inidirildiğini kuvvetle ilham etmektedir. Ayetlerin bir kısmının mânâsı aynı şekilde kesinlikle gösteriyor ki sürenin bir kısmı tertip itibarıyla kendisinden önce olan sûrelerdeki diğer bir takım bölümlerden önce inmiştir. Yahudilerle

---

[1[1]] ibn Kesir, ibn Abbas'tan naklettiği bir hadiste en son inen sure "İza câe nasrullahi ve'l-feth" süresidir. Tirmizi'nin hadisinde geçen "Feth" sûresinden kasıt da bu sûredir.

[2[2]] Müfessir el Kasımi'nin herhangi bir yorum yapmaksızın bunu aktardığını gördük.

ilgili bölümler gibi. Bu bölümlerin yahudiler Medine'de büyük bir kitle oluşturdukları bir zamanda indiğini söyleyebiliriz. Ya da en azından bu bölümler Ahzab süresindeki Beni Kureyza ve el Ahzab olayları ile ilgili bölümlerden önce inmiştir. Yani Medine'de ya-hudi topluluğundan arta kalan en son kabile olan Kureyza'nın cezalandırılmasından önce inmiştir. Ve yahudilerle olan dostluklarından ve "Biz aleyhimize gelecek bir tufandan korkarız* şeklinde sözlerinden dolayı münafıkları kınayan bölümler gibi. Ve yine aynı şekilde sürenin bir kısmının kapsamı, onun herhâlükârda Hudeybiye barışının ardından, Mekke'nin fethinden önce indiğini gösterir. Müşriklerin görüldükleri her yerde öldürülmesini ve necis olduklarından dolayı onların Mescid-i Haram'a yaklaşmalarının menedilmesini emreden Tevbe süresinin nüzulünden önce indiği de kesindir. Çünkü Maide Sûresi'nin bir bölümü, sözleşme ve anlaşmaların yerine getirilmesini emretmiş ve müslümanları Mescid-i Haram'dan alıkoyan Mekke ahalisine bir intikam olarak Allah'ın evinin ziyaretçilerinin Mekke'ye hacc için gelmelerinin engellenmesini yasaklamıştır. (Hadis rivayetlerinin) aksine bu bölümlerin bu konuya delaleti neredeyse kati oluyor.

Bütün bunlar, Maide sûresinin bir defada indiğini ve onun Kur'an'ın en son inen süresi olduğunu içeren hadislere kuşkuyla yaklaşmamıza neden oluyor. Biz diyoruz ki tenzilin hikmetinin gerektirdiği tüm bölümlerin indirilişin tamamlanmasından sonra sûrenin bölümleri biraraya getirilmiştir. Sûrenin bazı bölümlerinin inişinin Peygamber asrının son zamanlarına kadar gecikmiş olması ve bunun üzerine sûrenin bir araya getirilmesinin de bu dönemin sonlarına geciktirilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Bizim esas aldığımız mushaf, sûrenin Fetih sûresinden sonra tertip edildiğini rivayet ediyor. Bunu başka bir rivayet de aktarmaktadır. Bir anda burada tertiple ilgili aktarılan rivayetler sûrenin tertibini bir kaç sûreden sonra ve Fetih'ten[3][3] sonraya almaktadır. Biz esas aldığımız mushafı izledik. Fetih sûresinden sonra tertip edilmesi ile ilgili rivayetlerden ilk akla gelen, sûrenin başlangıcıdır ki biz onun Hudeybiye barışından kısa bir süre önce nazil olduğunu tercih etmiştik. Allah en iyi bilendir. [4][4]

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey iman edenler akitleri'[5][5] yerine getiriniz. Siz ihramda'[6][6]' iken avı helal saymaksızın'[7][7]'

---

[3][3] Medeni surelerin tertibi ile ilgili rivayetler için Siretür-Rasui adlı kitabımızın 2. cilt, 9. sahifesine bakınız.

[4][4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/1-3.

[5][5] el-Ukud Denildi ki o taahhütler ve anlaşmalardır, ve yine Allah'ın farz kıldığı yükümlülüklerdir ki onlar sözleşme ve anlaşma mesabesindedir. Cahiliye döneminin yeminleşmeleridir. Akit ile ahit arasındaki fark: Akit iki taraf veya daha fazla taraflar arasında olabilir. Bazen ikincisinin tek taraflı olması da mümkündür denilmiştir.

[6][6] Ve entüm hurum Hac ve Umre için ihramlı iken yahut harem bölgesi sınırları içinde iken veya siz haram aylarda iken. Görüşlerin (rivayetlerin) farklılığından dolayı, cümle tüm bu mânâları taşımaktadır.

[7][7] Gayre muhillis-saydi Av (yapabilmek) için ihramdan çıkmadan anlamı da verilmiştir.

size okunacaklar dışında hayvanlar size helal kılındı. Şüphesiz ki Allah dilediği hükmü verir.

2- Ey iman edenler ne Allah'ın işaretlerine'[8[8]]' ne haram aya ne kurbana'[9[9]]' ne gerdanlıktı kurban)lara'[10[10]] ve ne de Rable-rinin lütuf ve rızasını arzu ederek Beyt-i Haram'a doğru yönelip gelenlere'[11[11]]' sakın saygısızlık etmeyiniz. İhramdan çıkınca avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan çevirdiklerinden dolayı bir topluluğa olan kininiz'[12[12]]' sakın sizi haddi aşmaya sevketmesin'[13[13]]' İyilik ve takva üzerinde yardımlasınız. Allah'tan korkun muhakkak ki Allah azabı şiddetli olandır.

Birinci Ayette:

1- Akitlerini yerine getirme hususunda müslümanlara bir emir vardır.

2- Kendilerine okunacak Kur'an'da bazı hallerden dolayı haram edilenler hariç Allah'ın onlar için hayvanları helal kıldığına ve buna ek olarak ihram halinde iken avı helal saymamalarına dair onlara ilan vardır.

3- İhram halinden çıktıktan sonra kendilerine avın mubah olması hükmü vardır. Ayet, "Allah dilediğiyle hükmeder" hatırlatması ile son bulmaktadır.

İkinci Ayette:

1- Allah'ın kullarına, haram aya, kurbana ve Allah'a kurbanlar olarak adanmış ger-danlılara olan saygıyı ihlal etme hususunda müslümanlara yasaklama vardır.

2- Beyt-i Haram'ı ziyarete yönelenlere ve bununla Allah'ın rahmet ve iyiliğini isteyenlere düşmanlık hususunda aynı şekilde bir yasaklama vardır.

3- Kendilerini Mescid-i Haram'dan alıkoymaları sebebiyle bir kavme olan kin ve öfkelerinin, onları zulme ve düşmanca davranmaya sevketmesinin caiz olmadığına dair müslümanlara bir uyarı vardır.

4- İyilik ve lakva bulunan şeylerde yardımlaşma ve kaynaşma hususunda onlara bir emir

---

[8[8]] Şe'airullah Allah'ın kuralları (Hac için uyulması gereken şartlar). Yahut Kabe'nin yanında kurban edilmesi için adanarak işaretlenen veya yaralanan hayvanlardır. Bunlara Hac sûresinde açıklandığı gibi "şeireh" denilirdi. Çoğulu "şeaif'dir.

[9[9]] el-Hedy Deve, sığır ve küçükbaş hayvanlardan Allah'a hediye olsun diye Ka'be'nin yanında adanan hayvan.

[10[10]] el-Kalâid Allah'a kurban olarak adanmış olduğuna işaret olsun diye ağaç lifinden veya deriden bir gerdan boynuna takılan adanmış hayvanlardan kinayedir. Ve denilir ki cahiliye hacıları boyunlarına deriden veya ağaç liflerinden gerdanlar takıp bununla bir başkasının kendilerine yönelik kötü bir saldırısına karşı emniyette olurlardı. Kelime bunu da ifade ediyor.

[11[11]] Amminel Beytel Haram Hacc için Beyt-i Haram'a yönelenler.

[12[12]] Şenean Düşmanlık ve kin.

[13[13]] La Yecrimenneküm Sizi sürüklemesin veya sevketmesin

vardır. Günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmaya dair de bir yasaklama vardır.

Ayet Allah'tan korkmayı emretmekte ve kesinlikle Allah'ın azabının şiddetli olduğu uyarısıyla bitmektedir. Bu öyle bir uyarıdır ki, onda, haramlarını çiğneyenlere, emir ve yasaklarına tecavüz edenlere bir ihtar vardır. [14[14]]

İbarelerin Delaleti ve Kapsadığı Hükümler

Müfessirler birinci ayetin nüzulü ile ilgili bir sebep rivayet etmemişlerdir. İfade ve deyimlerin neye işaret ettikleri hususunda ise görüşleri pek çoktur.

İlk olarak Taberi'nin, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre birinci fıkranın emrettiği akillerden kastedilen, Allah'ın müslümanlar üzerine zorunlu kıldığı akillerdir ki bunlar, O'nun helal saydığı, haram ettiği, farz kıldığı ve hadlerden açıkladığı şeylerle alakalıdır.

Bu akitlerin cahiliyye akitleri olduğunu, Rasulullah'ın: "Cahiliyye akdini yerine getiriniz. İslam döneminde yeni bir akit yapmayınız" buyurduğunu Taberi, Katade'den rivayet etmişlir. Buna destek olarak da Taberi şu rivayeti yapmıştır: Fırat İbn Hayyan el-İcli Rasulullah'a cahiliyye antlaşmaları hakkında sordu. Rasulullah: "Sanırım sen Lahm ve Teymullah kabilelerinin yemininden soruyorsun" dedi. Fırat: "Evet" dedi. Rasulullah: "İslam ona, pekiştirmeden başka birşey eklememiştir" dedi.

İbn Zeyd'den yaptığı bir rivayette de ayette yerine getirilmesi emredilmiş olan akitler; nikah akti, yemin akli, sözleşme akti ve antlaşma aktidir. Ve Taberi'nin ismini vermediği diğer bazılarının sözü olarak aktardığı bir rivayete göre de bu, Tevrat ve İncil'de Peygamber (s)'i tasdik ile ilgili olan kısımlarla amel etmeleri ve Allah'ın kendilerini sorumlu tuttuğu bu misakı yerine getirmeleriyle alakalı olarak Ehli Kitab'a yönelik bir emirdir.

Garip görünen son görüşün dışında önceki görüşlerin tümü, Kur'an ibaresinin taşıdığı mânâlara uygundur. Çünkü ayette hitap mü'minlere yöneliktir. Nitekim Taberi: "Görüşlerin doğruya en yakın olanı İbn Abbas'ın sözüdür" demiştir.

Müfessirlerin sözleri, Taberi'nin aktardığı ve cümle ile alakalı tüm görüşleri kapsayan rivayetlerin çerçevesini aşmadı. Sonra açıklayacağımız üzere ikinci ayetin ışığında aklımıza ilk gelen, bunun Hudeybiye barışı akdine saygılı olma emriyle ilgilidir.

Açık olan şudur ki, cümle, müslümanların Allah'la ve insanlarla olan anlaşma ve sözleşmelerine her zaman saygılı olmalarını ve her halükarda onları ihlal etmemelerini ifade eden yüce ve sürekli bir talimat içermektedir.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/5-6.

O, pek çok Mekki ve Medeni sûrede çeşitli üsluplarla ifadesi tekrarlanan bir talimattır. Dolayısıyla "bu, muhkem olan en önemli Kur'an ilkelerinden biridir" dense doğru olur.[15[15]]

Biz akdi, meşru olması şartıyla sınırladık. Çünkü müslümanlar arasında veya müslü-manlarla diğerleri arasında olan herhangi bir karşılıklı anlaşmada yer alan ve Allah'ın Kur'an'daki ve Rasulünün sünnetindeki emir ve yasaklarına aykırı olan her şart ve sınırlama geçersizdir. Bu kendisinde şüphe ihtimali olmayan bir durumdur. Ve şüphesiz bunu destekleyen Nebevi hadisler rivayet edilmiştir. Birinde şöyle denilmektedir:. "Müslümanlar arasında anlaşma caizdir. Bir helali bir haram kılan veya bir haramı helal kılan anlaşma hariç. Müslümanlar şartlara riayet ederler".[16[16]] Aişe'den gelen diğer bir hadis de şöyledir: "Peygamber (s) insanlar arasında ayağa kalktı, Allah'a hamd etti, O'nu övdü, sonra dedi ki: "Bazı adamlara ne oluyor ki Allah'ın kitabında olmayan şartlarla şart koşuyorlar. Allah'ın Kitabı'nda olmayan hiçbir şart yoktur ki geçersiz olmasın. Yüz şart olsa bile Allah'ın hükmü en gerçektir. Allah'ın şartı en sağlamdır ve ancak velayet hakkı hürriyyeti verenindir (Azad edenindir)".[17[17]]

İkinci olarak Taberi Katade'den rivayet etmiştir ki: "Size okunanlar hariç en'anı denen hayvanlar size helal kılındı" cümlesi, Kur'an'da zikredilen yasak haller dışında mutlak olarak en'am'ın (büyük ve küçükbaş hayvan-deve, sığır, koyun keçi gibi) etini helal kılmak içindir. Bu (yasak) haller ise ardından gelen cümlenin anlattıklarıdır. "İhramda iken avı helal saymamak şartıyla" veya farklı görüşler olmakla birlikte, sûrenin 3. ayetinin anlattıklarıdır.

Yine Taberi'nin aynı şekilde İbn Ömer ve İbn Abbas'lan yaptığı bir rivayete göre, cümle kesilen hayvanın karnında ölü bulunan yavrunun yenmesinin helal kılınmasını gösterir. Ve aynı şekilde Rebi İbn Enes'ten "behimetü'l-en'am" ibaresinin tüm yaban sığırlarını ceylan ve bunların benzerlerini kapsadığını ve cümlenin tüm hayvanların helal olduğunu anlattığını ifade eden bir rivayeti aktarmaktadır. Ve Taberi tüm görüşlerden sonra şöyle demektedir: "Bu görüşlerin doğruya en yakın olanı; Kur'an'da yasaklananlar hariç, içindeki yavrusu, tüm parçalan ile en'amın (büyük ve küçük baş tüm hayvanların) tamamen helal olmasıdır. Fakat o, av olarak avlanan yaban sığırının ve ceylanın enamdan olduğunu kabul etmemiştir.

Beğavi, cümlenin kesilen annesinin karnındaki ölü yavrunun helal oluşu ile alakalı olduğuna dair bir rivayet zikreder ve bunu destekler mahiyette de Ebu Said'den bir hadis aktarır. Bu hadisde: "Ya Rasulullah biz deveyi boğazlarız, sığın ve koyunu keseriz ve karnında cenini buluruz onu atalım mı? Yoksa yiyelim mi?" diye sorulmuş; Hz. Peygamber de: "Dilerseniz

---

[15[15]] Bkz. Bakara Suresi ayetler: 27, 40,176; Âli İmran: 76; En'am: 102; Ra'd: 22; Nahl: 91 ve 95; isra: 34; Mü'minun: 8; Ahzab: 23; Feth: 10; Mearic: 32.

[16[16]] Ayetin tefsiri için el-Menar'a bakınız.

[17[17]] Ayetin tefsiri için el-Menar'a bakınız. Birinci hadis Ebu Davud, Darekutni ve Tirmizi'nin rivayetlerindendir. - ikinci hadis beş sahih müsned sahibinin rivayetlerindendir. Bak: et-Tac c.2.5 sn. 185 İkinci hadisteki (velayet hakkı azad edenindir) cümlesinin sebeb-i vürudu bu cümlenin, hadisin (konuşmanın) sebebi olan olayla ilgili olmasındandır. Fakat hadisin talimatından da görüldüğü gibi umumi ve herkesi kapsamaktadır.

onu yiyiniz. Çünkü onun boğazlanması (zekatı) annesinin bo-ğazlanmasıyladır"[18[18]] buyurmuştur.

Buna ilaveten Katade ve Hasan'dan yapılan rivayetlere göre cümleden anlaşılan mânâ, cahiliyye toplumunun kendilerine haram kıldıkları şeylerin helal kılınmasıdır.

Galip gelen görüşe göre Arap örf ve adetlerinden kaynaklanan ve En'am Sûresi 138-139. ayetlerinde anlatılan helal saymalar ve haram kılmalar burada kastedilmektedir. Bu ayetlerin tefsirinde açıkladığımız gibi ayetler, onları cevaplamış ve onları Allah'a iftira etmekle suçlamıştır.

Diğer tefsir kitaplarında bundan fazla birşey yoktur.[19[19]] Kendisinden sonra cümlenin ışığında -ki o cümle "İhramda iken avı helal saymamak şartıyle" cümlesidir- aklımıza gelen şu ki, cümlenin maksadı veya maksatlarından birisi müslümanlar ihramlı durumunda iken onlardan hayvanların boğazlanması ve etlerinin yenmesi hususundaki güçlüğün kaldırılmasıdır. Kur'an'da anlatılan haller hariç tutulmak şartıyla.. Çünkü Vrayvan-lann mutlak mânâda helal kılınışı önce geçen Mekki ve Medeni pek çok ayette geçmiştir. Bunlardan Hac sûresi 30. ayet, aynen burada gelen ibare gibi bir ibare ile gelmiştir. O da şudur: "Bütün bunlar (Allah tarafından öngörülmüştür); Kim Allah'ın yasaklarına saygı gösterirse o (hareketi) Rabbinin yanında kendisi için iyidir. Size (ayetlerle) oku(nup açıkla)nanlar dışındaki hayvanlar sizin için helal kılınmıştır. Artık o pis putlardan ve yalan sözden kaçının."

Çok uzak olarak ve zorlanarak ibareye ölü cenin mânâsı verildiği gibi burada da bu mânâyı verdirecek herhangi bir hikmet görülmemektedir. Bu Ebu Said hadisinin kapsadığı habere de aykırı değildir. Bu haber kendisinin veya başkasının Rasulullah'a annesinin karnından çıkan ölü yavrunun yenmesi ile ilgili sorusu idi. Bu hadis asla bu ibarenin tefsiriyle ilgili varid olmamıştır, olamaz da.

Üçüncü olarak akla ilk gelen şudur ki, "ihramda iken avı helal saymamanız şartıyla" cümlesi kendisinde önceki hayvanların helal kılınmasıyla ilgili cümleden istisna olarak gelmiştir. Ve ihramlı durumda iken avın yasak olduğu hükmünü kapsar. Bazı müfessir-ler.[20[20]] "siz ihramlı iken" cümlesini "siz ihramlı bir konumda iken" şeklinde yorumlamışlardır ve bu hali İslam ahkamına uygun bir şekilde açıklamışlardır. Bu da erkeklerin Mekke haremine girmeden önce, Arafat'ta vakfe yapmadan hemen önce ve Kabe'yi ilk defa ziyaret sırasında ve Arafat'ta vakfeye dururken dikişsiz elbiseler ve izarlar (belden aşağı örten giysi) giymeleri, saç kısaltma ve sakal traşı olmamaları süslenmemeleri ve güzel koku sürünmemeleri ve

---

[18[18]] Zekat ve tezkiye ile aslında tam anlamıyla parlaklık demektir. Sonra İslami bir ıstılah olarak Allah'ın ismini anarak eti yenen hayvanların boyunlarından kesilmesi anlamında kullanıldı. Bu hadis Ebu Davud, Ah-med ve Tirmizi'nin rivayetlerindendir. Bak: et-Tac c:3, sh.95

[19[19]] Ayetlere bak: el-Bakara 133, el-En'am 118-119, en-Nahl 114-116, el-Hac 30

[20[20]] Taberi ve Beğavi.

hanımlara yaklaşmamalarıdır.[21[21]] Bakara 196-203. ayetlerinin tefsirinde açıkladığımız gibi, müfessirler bunun üzerine ilave yaparak demiştir ki, ihramlı olma hali aynı şekilde harem mıntıkası dahilinde bulunmayı da ifade eder.

Birinci görüşe göre; müslüman, ihramından çıkınca hac aylarında ve hac ile umre arasında mubah şeyleri yaparken kendisine av helaldir. İsterse harem bölgesinde bulunsun.

İkinci görüşe göre; harem bölgesinde av asla helal olmaz; isterse ihram elbiselerini giymiş, isterse ihramdan çıkmış olsun. Ancak bu bölgenin dışında helal olur. Hac aylan süresince dahi olsa böyledir.

Şu veya bu fakihlerin hac ahkamı ve töreniyle alakalı yaptıkları açıklamalar ve ifadeler, rivayet edilen hadislere dayanmaktadır.

Arap kaynaklan haram aylardaki dokunulmazlığın İslam'dan önce tüm Arap beldelerini kapsadığını anlatmaktadır. Sadece Mekke haremi ve hacılanyla sınırlı değildi. Ve av bu aylarda yasak sayılıyordu.

Bu dokunulmazlık hali ideal bir durumdu. Bu, haram aylar süresince her kişiye değer verilmesi, savaşın ve avın yasaklanmasıdır.

Buna göre Kur'an, hafiflik ve kolaylık hedefleyen bir düzenleme içerrniştir. İhram halinde hayvan kesimi helal kılınırken avın haram kılınmasının sebep ve hikmetiyle ilgili bir soru akla gelebilir. İslami bakış açısıyla İslam, eski bir adeti rayına oturtarak yerleştirdi. Bu da müslümanlann lehine bir kolaylık içeren bir değişiklik yapmakla beraber haram aylann kutsallığı ve haram aylarda savaşın ve kan dökmenin yasaklanması-dır.

Bu sûrede başka bir münasebetle açıklanacağı üzere mutlak mânâda deniz avının helal kılınması bu değişiklik cümlesindendir. Ama İslam öncesi yönüyle bu konunun ince-lenmesine koyulmayacağız. Belki sebep, korkması mutad olan veya kendisini emniyette hissetmeyen kimseye güven vermek olabilir. Yine gelenek gereği yay ok ve mızrak gibi savaş silahlanna benzer silahlarla silahlanmış olan avcının kovaladığı kuşlan ve haram kapsamındaki ürkütmemek ve korumak da istenmiştir. Bu anlatılanlar evcil hayvanlar için söz konusu değildir.

Birinci ayetle alakalı bir husus da şudur: İbn Kesir Şia'dan bazılarının "Ey iman edenler!"

[21[21]] Özellikle burada erkeklerden bahsettik. Çünkü sünnet kadınlar için normal elbiseye müsamaha etmiştir. Sünen sahipleri İbn Ömer'den şu hadisi rivayet etmişlerdir. İbn Ömer dedi ki: "Rasulullah'ı kadınların ihramlarında eldiven ve peçe yapmalarını ve vers ve zaferan sürülmüş elbiseler giymelerini yasakladığını duydum". Bundan sonra üsfür ile boyanmış yahut ipekten istedikleri rengi giymelerini takı takmalarını, şalvar veya gömlek giymelerini veya ayakkabı giymelerini serbest bıraktı. (et-Tac, c.2, sh.106) Fakat erkeklerin ihramı konusuna gelince; beş müsned sahibi İbn Ömer'den şöyle rivayet etmiştir. Bir adam: "Ya Rasulullah ihramlı erkek, elbiselerden ne giyer?" dedi. Rasulullah: "Ne gömlek, ne sarık ne şalvar, ne bornoz ve ne de ayakkabı giyemez. Ancak takunya bulamayan bir kimse ayakkabıyı topuktan aşağıya kalacak şekilde kesip giyer. (A.g.e, sh.105)

Hes'em Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai, Ebem b. Osman'dan, O da babasından Rasulullah'ın "ihramlı nikahla-yamaz, nikahlanamaz ve nişanlanamaz" dediğini rivayet etmişlerdir. (A.g.e, sh. 108).

cümlesiyle ilgili İbn Abbas'a nisbet ettikleri bir rivayeti aktarmaktadır. İbn Abbas demiş ki: "Kur'an'da 'Ey iman edenler' diye hiçbir ayet yoktur ki, Ali onun sey-yidi ve şerifi ve emiri olmasın. Ve Peygamber (s)'in ashabından hiçbirisi yoktur ki Kur'an'da kınanmamış olsun, Ali b. Ebi Talip hariç".

Bu yorum hakikat ve mantıkla bağdaşmayan ilginç aşırılıklardandır. Ali b. Ebi Talip'in yüce kadrine saygı duymakla beraber bu yanlıştır. Nitekim İbn Kesir de bunu Şia'nın taşkınlığı olarak kabul edip reddetmiştir.

Ve şimdi ikinci ayete geliyor ve diyoruz ki; müfessirler bazı rivayetlerde bulunuyorlar. Mesela nüzul sebebi olarak anlatılan şu olaylar gibi:

Rivayete göre Kays b. Sa'lebeoğulları'ndan birisi olan Hatm ibn Hind el-Bekr süvarilerini Medine'nin dışında bırakarak tek başına Rasulullah'a geldi. Rasulullah onu İslam'a davet etti. O bekleyiniz benim danışacağım kimseler vardır; danışayım belki müs-lüman olurum dedi. Sonra çıktı ve rastladığı Medine sürülerinden birini sürüp götürdü. Sonra ertesi sene hacı olarak geldi, boynuna gerdanlık taktı ve kurbanlar adadı. Rasulullah onu geri göndermek istedi. Bir rivayete göre ise ashabından bir takım insanlar: "Onunla aramıza girme o bizim sürülerimizi yürüten kimsedir" dediler. Peygamberimiz ama o gerdanlık taktı dedi. Dediler ki: "Ancak bu davranış cahiliyye devrinde işlediğimiz birşeydir." Peygamberimiz onları kendi hallerine bıraktı ve hiç beklemeden ayet indi.[22[22]]" Ve şu rivayete geliyoruz. İbn Kesir'in Zeyd b. Eslem'den yaptığı bir rivayete göre, müşriklerden, doğu ahalisinden bir takım insanlar müslümanlara uğradılar. Umre yapmak istiyorlardı. Hudeybiye günü müşriklerin müslümanları Beytullah'tan alıkoymaları çok katı olduğu için, Peygamber (s)'in ashabı; "bunların arkadaşları bizi engelledikleri gibi biz de bunları engelleriz dediler". Hemen Allah Teala ayeti indirdi.

Taberi'nin Kalaid hususunda söylediklerinden bir kısmı şöyledir: Bazı cahiliyye hacıları, kendilerinin hacı olduklarını belli etmek düşmanın onlara eman vermeleri ve ayetin bahşettiği dokunulmazlığın kendilerini de kapsaması için boyunlarına ağaç liflerinden ve deriden gerdanlıklar yapıp takarlardı. Ve Beğavi, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir ki; müşrikler hac edip kurban kesiyorlardı. Müslümanlar on/ara mücfanefe etmefc istediler, Allah ayetle bundan menetti.

Taberi "Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek" cümlesinin yorumu ile alakalı Süddi'den, Katade'den, İbn Abbas'tan ve Mücahit'ten çeşitli görüşler aktarmıştır. Buna göre ayet, müşrikler hakkında inmiştir ve onların haclanyla, dünyalarını ve geçimlerini iyileştirecek olan Allah'ın fazl ve hoşnutluğunu istiyorlardı. Ve onu razı etmek arzusun-dalardı.

Evvela göze çarpan ayetin çeşitli konularla ilgili yasaklamaları kapsamasıdır. İkinci 11-

---

[22[22]] Taberi, Beğavi ve Tabresi

Taberi, Beğavi ve olarak, "Rablerinden birfazl ve hoşnutluk isteyerek" cümlesi, ayetin müslüman hacılar hakkında indiğini gösterir. Şüphesiz ki Kur'an hacc ve umre anlayışını yeniden düzenlemiş ve müslümanlara farz kılmıştır. Üçüncü olarak; ayette bu rivayetlerle hiçbir ilgisi olmayan bir emir vardır ki o da: "İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz" cümlesinin kapsadığıdır.

Durum ne olursa olsun, ayetin ruh ve mânâsından anlaşılan şudur ki, bir kısım müslümanlarda haccın dokunulmazlığını ve geleneklerini -ki haram ayların kutsallığı, eski adetler gereği kanı akıtılsın diye bir yerinden yaralanıp işaretlenen veya gerdanlıklı hayvanlardan Allah yoluna adanan kurbanların kutsallığı gibi- ihlal eden bir takım hareketler görüldü. Ve bazı müslümanlardan hacılara karşı düşmanlık veya Mekkeliler'e zarar vermek, onlardan intikam almak maksadıyla hacıları hac ve umreden menetme hareketleri görüldü. Çünkü Mekkeliler onları Hudeybiye günü Mescid-i Haram'dan menetmiş-lerdi.

Buna ek olarak birinci ayetle ikinci ayet arasındaki ilişkinin varlığı görülmektedir. Şöyle ki, birinci ayette ihram halinde iken avın yasaklanması, sonra ihram halinden çıkınca avın mubah kılınması -ki bu ikinci ayettedir- iki ayetin zaman, nüzul ve konu bakımından birbiriyle irtibatlı olduğunu gösteriyor. Tercih ettiğimiz gibi inşallah bu doğru ise şunu söylemek mümkündür:

"Akitleri yerine getiriniz" cümlesi müslümanlarla Mekkeliler arasında geçen barış ve sükûndan her ne varsa, onu yerine getirmenin gerekliliğine bir teşviki kapsar. Ve anlaşmayı bozacak şeylerin yapılmaması istenir.

Söylediklerimiz ışığında her iki ayetin Hudeybiye barışından kısa bir müddet sonra nazil oldukları, söylenebilir. Bu sûrenin tertibinin Nasr sûresinden önce olmasını sağlayan sebep işte budur.

"İhramdan çıkınca" cümlesi ile ifade edilen ihramdan çıkma durumuna gelince bu durum ya hacc aylan esnasında olmalıdır veya hacc törenleri tamamıyla bittikten sonra ve Arafatta vakfe yaptıktan sonra olmalıdır. Hacc ayları esnasında olanı sadece Kabe ziyaretinden sonradır ki bu ziyaret, umreden ayndır. Çünkü Bakara süresindeki hac ayetlerinin tefsirinde açıkladığımız gibi ihramdan çıkmış halde olan hacıların, umre ile hac vakti arasında temettü yapması (ihram yasaklarından kurtulup mubah olan şeylerden istifade etmeleri) sahihtir.

İhram halinden çıkma; ihram halinin, ihram elbisesini giyinmek güzel kokulardan ve kadınlardan uzak durmak olduğunu anlatan görüşe göre, yasak olan, kurbanı boğazlama, saçı traş etme veya kısaltma, dikişli elbise giyme, koku sürme ve kadınlara yaklaşmaktır.

İhram halinde olmak, harem bölgesinde bulunmaktır diyen görüşün hiçbir sözüne rastlamadık. Akla ilk gelen haram aylarda da olsa İslam'da avın, harem bölgesinin dışında mubah olmasıdır. Bu mânâ bize göre "ihramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz"

cümlesinde gizlidir. Allah en iyi bilendir.

Sünen sahipleri konu ile ilgili Cabir'den bir hadis rivayet etmişlerdir. Peygamber (s), şöyle buyurmaktadır: "Siz avlamadıkça veya özel olarak sizin için avlanmadıkça siz ihramda iken kara avı size helaldir?"[23][23]

Kapsam bakımından hadiste sözü tamamlayan ona bir mânâ kazandıran bir ilave vardır. O da ihramhya yasak olanın doğrudan avlanmak olduğu, eti yemek olmadığıdır.

Beş müsned sahibi Hafsa'dan şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir: Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Hayvanlardan beşi vardır ki, onları öldürmekte hiçbir günah yoktur. Karga, yırtıcı delice kuşu, fare, akrep ve ısıran yırtıcı köpek." Başka bir rivayette: "İhramda ve ihramsız iken beş kötü öldürdüler: Yılan, benekli leş kargası, fare, yırtıcı, ısıran köpek ve diğer azgınlaşıp saldırgan olanlar." Beğavi[24][24] Ebu Said el-Hudri'den bir hadis rivayet etmiştir. Burada Rasulullah'ın "İhramlı, yedi adiyi öldürür" buyurduğu söylenmektedir. Bunun hikmeti açıktır. Kaldı ki, bu hayvanlar av değildirler.

Her iki ayetteki Kur'an ifadesi kara ve deniz avını kapsaması bakımından mutlaktır. Tenzilin hikmeti, bu sûrenin başka bir ayetinde sonra açıklayacağımız üzere deniz avını yasak kapsamının dışında tutmayı gerektirdi.

Taberi'nin, Süddi ve diğerlerinden yaptığı ve müfessirlerin büyük çoğunluğunun[25][25] benimsediği rivayete göre: "Ne de Beyt-i Haram'a yönelenlere" cümlesi, müşriklerin Mescid-i Haram'a yaklaşmalarını yasaklayan Tevbe sûresinin 28. ayeti olan şu ayetle mensuhtur. "Ey iman edenler müşrikler ancak bir pisliktirler. Öyleyse bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar..." Onlar, ayetin müşriklerin Beyt-i Haram 'a yönelmelerini engellemek hususuyla ilgili olduğu düşüncesinden hareketle bu görüşe tabi olmuşlardır. Biz ise bu cümlenin müslümanlann lıac veya umreden menedil-meleriyle alakalı olduğu görüşünü, "Rablerinden birfazl ve hoşnutluk isteyerek" cümlesine dayanarak tercih ettik. Eğer tercihimiz doğruysa ayetin mensuh olduğunu söylemeye imkan kalmaz. Zemahşeri Hasan'dan yaptığı bir rivayette ayette nesh olmadığını söylemiştir. Görünen o ki, "Rablerinden birfazl ve hoşnutluk isteyerek" cümlesinden anlaşılan bizim anladığımız mânâdır. Reşid Rıza tefsirinde hiçbir isim vermeden. "Bazı müfessirler, bu ayet müslümanlar hakkındadır ve o muhkemdir, hükmü de bakidir" demişlerdir der.

İşte durum bu her iki ayetin, zaman ve mevzu bakımından hususi olmasına rağmen, -özellikle de ikinci ayetin son kısımları- sonsuza kadar kalıcı yüce bir telkin içermektedirler.

---

[23][23] et-Tac cilt 2 sh. 108 (Tirmizi-Hac 25, Darimi-Mukadime 40, Ebu Davud-Menasık 11, Ahmet b.Hanbel c 1. sh 100 ve diğer sayfalar Mesai - Nenasık- 81 de hadise rastlanmıştır. Mütercim)

[24][24] Bkz: Beğavi tefsiri, bu surenin 94-97 rakamlı ayetleri.

[25][25] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi, Nesefi ve Nişaburi

Herhangi bir kavme olan kinden dolayı duygusal davranmayı ve bu öfkeyi düşmanlık, günah ve zarara bir sebep ve araç kılmayı yasaklaması ve iyilikte yardımlaşma, takva ve onun gereği gibi müslümanlar için ideal olan hususların beyanı, günah ve düşmanlık olan şeylerde yardımlaşma ve beraberliği yasaklaması ve bu hususta şiddetle uyanda bulunması gibi...

Bunlar yüce ve sonsuz talimatlardır. Birinci ayetin ilk fıkrası her nerede ve ne tür olursa olsun anlaşmalara riayet etmeyi emretmekle yine böyle bir yüce telkin içermiştir.

Bu ve diğeri Kur'an-ı Kerim'in Mekki ve Medeni çeşitli sûrelerinde ifadesi tekrarlanan genel ilkelerine uygundur. 26[26]

3- Ölü eti (leş), kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen27[27], boğulmuş'28[28] vurulmuş29[29], yüksek bir yerden düşmüş30[30]' boynuzlanmış31[31]', yırtıcı hayvan tarafından yenmiş32[32], -henüz canlıyken yetişip kestikleriniz hariç-33[33]', dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanan'34[34] (hayvanlar) ve fal oklarıyla kısmet (şans) aramanız'35[35] size haram kılındı. Bunlar fısktır (Günahla yoldan sapmadır). Bugün inkar edenler sizin dininizden (dininizi yıkmaktan) umut kesmişlerdir. Bugün dininizi kemale erdirdim. Üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı seçtim. Kim açlıktan'36[36] daralır da günaha istekle yönelmeden'37[37] bunlardan yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Çünkü Allah çok bağışlayıcı, merhamet edicidir.

Ayetlerde:

1-En'am denen eti yenen hayvanların yenmesinin müslümanlara haram olduğu hallerin açıklanması. Bunlar, kendiliğinden ölmüş, yahut boğularak ölmüş, yahut yüksek bir yerden

---

26[26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/6-13.

27[27] Ve ma uhille li ğayrillehi biti Allah'tan başkası adına kesilen, veya kesilirken Allah'ın adının dışında bir isim anılan.

28[28] el-Munhanikatu Boğulmuş veya boğularak ölmüş (leş).

29[29] el-Mevkûzetü Keskin bir aletle vurup delme veya bir darp neticesi ölen, hayvan

30[30] el-Mutereddiyyetü Yüksek bir yerden düşmek suretiyle ölen hayvan.

31[31] en-Netihatu Başka bir hayvanın ona boynuz vurulması, toslaması neticesinde ölmüş.

32[32] Ve ma ekeles-sebuu Zararlı vahşi (hayvanın-canava-nn) yediği (artık).

33[33] İUama zekkeytüm Bu anılan sebeplerden dolayı ölmek üzere olan hayvanı ölmeden önce meşru bir şekilde Allah adını anarak kestiğiniz hariç.

34[34] Ve ma zübihe alen-nusub (Putlara adanıp onların) yanında kesilen.

35[35] Ve en testaksimü bil ezlam Ezlam: Bahis kura ve istihare (ilham) yoluyla bir takım neticeler çıkarmak için atılan oklar (oklarla kısmet olarak). İstiksam: Kura çekmek, bahse girmek, istihare (hayır dilemek) etmek, açıklaması sonra gelecektir.

36[36] Fi mahmasatin Bir açlık (kıtlık) ta.

37[37] Ğayre mutacanifin li ismin Bir günah işlemeye yö-nelmeksizin, ona kasıtlı gitmeksizin.

düşerek ölmüş, yahut başka bir hayvan tarafından boynuzlanmış, yahut taş veya sopa gibi birşeyle vurularak öldürülmüş, yahut parçalan zararlı bir canavar tarafından dişlenmiş, yahut kesilirken Allah'ın adının dışında bir isim anılarak kesilmiş, bir de putlara yapılan kurban gibi putların yanında kesilen, yahut fal oklanyla üzerinde şans oynanan hayvan, hayvan kanı ve domuz etidir. Durumları zikredilenlerin iki istisnası vardır: Birincisi: Dövülmüş, canavar tarafından dişlenmiş, başka bir havyan tarafından boynuzlanmış, yüksek bir yerden düşmüş ya da boğulmakta olan hayvanların ölmek üzere iken seri bir kesimle kesilip üzerinde Allah'ın adı anılırsa yenmesi helal olur. ikincisi ise şiddetli bir açlık anında ihtiyacı giderme ve tehlikeyi atlatma sınırını aşmamak şartıyla günah ve isyan niyeti olmaksızın zaruret kadar yemek caizdir.

2- Ayette Allah'ın müslümanlara İslam'ı din olarak seçtiği ve onların üzerine nimetinin tamamlandığı ve dinlerinin kemale erdirildiği övgü ile belirtilmektedir. Bundan sonra artık kafirlerin dini yok etmekten ümitlerini kestikleri bildirilmektedir. Burada müslümanlara güven verici bir sesleniş vardır. Artık kafirlerden korkmamaları ve sadece yüce Allah'tan korkmaları bildirilmektedir.

Allah'a karşı isyan etmek ve dik kafaklık yapmak anlamındaki "bunlar fisktır" cümlesinin, özellikle son iki ayeti yasak hakkında olması muhtemeldir. Bunlar Allah'tan başkası adına boğazlamak ve fal oklanyla kısmet (şans) aramaktır. Aynı şekilde ifade edilen tüm haramları kapsaması ihtimali de vardır. İbare her iki ihtimali de taşımaktadır. Son ihtimali daha çok taşımaktadır. Çünkü: "Bunlar fisktır, günahla yoldan sapmadır" cümlesi tüm yasaklar ifade edildikten sonra gelmiştir.

Ancak el-En'am 145. ayeti, kan domuz eti ve leş için "rics" yani necaset sıfatını kullanmış, Allah'ın dışında başkası için kesileni de "fisk", yani günahla yoldan sapma olarak vasıflandırmıştır. Bununla ifadenin biraz daha yumuşatılmış olmasının mümkün olması gözönünde bulundurulursa, sözkonusu cümle için sadece son iki yasakla alakalıdır denebilir. Allah en iyi bilendir. [38][38]

Haram Edilen Yiyecekler

"Leş, kan, domuz eti, Allah'ın dışında başkası adına kesilen, boğulmuş -taş ve tahta gibi bir şeyle- vurularak öldürülmüş vb... Size haram kılındı" ayeti ve kapsadığı hükümler (ahkam), telkinler ve bu ayeti açıklama hususunda gelen görüşler, hadisler ve "Bugün size dininizi olgunlaştırdım ve üzerinize nimetimi tamamladım" ayetinin nüzul tarihi meselesinin netleştirilmesi ve ayetin kapsadığı sınırlar ile ilgili açıklamalara gelince... Müfessirler, ayet grubunda olduğu gibi, bu ayet için de özel bir nüzul sebebi zikret-memişlerdir. Ancak ayetin:

---

[38][38] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/14-15.

"Bugün size dininizi kemale erdirdim ve üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı beğendim" pasajıyla alakalı rivayetlerde bulunmuşlardır veya bu pasajla, bundan önceki "Bugün kafirler dininizi (yıkmaktan) ümitlerini kesmiştir. Artık onlardan korkmayınız. Sadece benden korkunuz" bölümüne dair rivayetlerde bulunmuşlardır.

Taberi'nin İbn Abbas, Süddi, Mücahit, Katade ve İbn Cüreyc'e atfettiği rivayete göre bu ayet veya her iki ayet pasajı, Veda Haccı'nda arefe günü Peygamber (s) hutbesini irad ederken indi. Peygamber (s) önüne baktı; muvahhitlerden başkasını görmedi. Bir tek müşrik de görmedi. Allah'a hamd etti. Ve Cebrail ayetin bu pasajı veya her iki kiste mıyla ona indi. Ve peygamber bu iki ayet bölümünün inmesinden sonra ancak 86 gece kadar yaşadı. Yine bu hususta Taberi'nin aktardıklarından bir rivayet de şudur: "Ka'bul Ahbar: Eğer bu ümmetten başka bir ümmete bu ayet inseydi o günü bayram edinip toplanırlardı." dedi. Ömer b. el-Hattab hangi ayet ey Ka'b dedi. Ka'b: "Bugün size dininizi tamamladım' ayetidir" dedi. Bunun üzerine Ömer: "Ayetin indiği günü biliyorum. Cuma günü ve arefe günü her ikisi de Allah'a hamd olsun bizim için bayramdır"[39][39] dedi.

Görülen şu ki "bugün" kelimesinin geçtiği bu rivayetler başı ve sonrası ile bağdaşmayacak şekilde ayetin iki pasajından farklı şeyler ifade etmemektedir. Ayetin iki bölümü, hayvansal yiyeceklerin yasaklandığı durumlarla ilgili çeşitli yasaklan kapsayan önceki ayetin birer parçası olmasına rağmen, bu ikinci bölüme, önceki pasajlarla kuvvetli bir bağı olan bir bölüm eklenmiştir. Eğer müstakil olarak inmiş olsaydı, başı-sonu mevzu bakımından birbiriyle bağlantılı olan bir ayetin içine bu bölümü (el-yevm diye başlayan iki pasaj) yerleştirmeyi gerektirecek herhangi bir sebep anlaşılamazdı.

Rivayetlerde ayetin sadece bir bölümünün zikredilmiş olması, zaruri bir şekilde bu kısmın diğer ayetten ayrı olarak indiğini ifade etmez. Lakin beraberinde getirdiği bir esas mesele daha vardır ki ayet, bu sürenin birinci ayetine bağlı olarak onu kapsamıştır. Bu, bir tefsir ve açıklama bağıdır ki, birinci ayetin "Size okunacak olanlar hariç" cümlesiyle ifade edilenler bu ayetle açıklanmıştır.

Bu da, bu ayetin nüzulünün geçen iki ayetle beraber olduğu ihtimalini veriyor.. İlk i-ki ayet ve özellikle ikincisi, mânâlardan ilham olarak tercih ettiğimize göre, Hudeybiye barışından kısa bir süre önce inmişlerdir. Ki Hudeybiye barışı ile Veda Haccı arasında dört sene kadar bir süre vardır. Eğer tercihimiz doğru ise vahyin hikmeti; iki ayet bölümü ile emirleri, nehiyleri, üç ayetin kapsadığı hükümleri pekiştirmeyi ve müslümanların kalplerini bu ahkamın etrafında ve bu yolla gelen dosdoğru dinin etrafında sabitleştirmeyi hedeflemiştir.

Ve Taberi bir kısım tevil ehline atfederek demiştir ki: "Sânı yüce olan Allah 'bugün size

---

[39][39] Seyhan (Buhari-Müslim) ve Tirmizi bu hadisi şu metin ile rivayet etmişlerdir: "Yahudilerden birisi Ömer'e: Ya emira'l-mü'minin eğer bu "Bugün size dininizi kemale erdirdim..." ayeti bize inseydi. Biz bunu bayram kabul ederdik. Bunun üzerine Ömer: "Ben bu ayetin hangi gün indiğini en iyi bilenim. Arefe günü ve Cuma günü indi." dedi. et-Tac c.4 sh. 89

dininizi tamamladım' sözüyle, "bugün ey mü'minler sizin için farzlarımı üzerinize tamamladım, hududumu, emirlerimi, yasaklarımı, helalimi, haramımı ve vahyimi sizin için tamamladım, Kitabımda ve açıklamamda indirilenler, size ondan vahyimle Rasu-lü 'mün diliyle ve sizin seçtiğiniz delilerle din işlerinizde ihtiyaç duyacağınız tüm şeylerden açıkladıklarım bu cümledendir. Size tüm bunları tamamladım" demiştir. Veda hac-cındaki bu arefe gününden sonra dinde bir ziyadelik yoktur. Ve Rasulullah'a bu ayetten sonra farzlardan, bir şeyin helal kılınmasını veya yasaklanmasına dair hiç bir şey inmemiştir. Taberi bu görüşlerin bir kısmını İbn Abbas, Süddi ve İbn Cüreyc'e atfetmiştir.

Sunduklarımızın ışığında aklımıza ilk gelen, bu görüşlerin uygulama alanı ile alakalı olduğudur. Bu da bizim, bu iki bölümün, ayetin diğer kısımlanyla beraber indiği ve bununla da Veda haccından önce olduğuna dair tercihimizi kuvvetlendirir.

Taberi'nin aktardığı ve İbn Abbas ile ehli tevil diye isimlendirdiği bazı kişilere atfettiği görüşler dikkatle incelenince, ayetin verilerinin sınırları üzerinde bir birlik sağlayamadıkları ortaya çıkar. Özellikle indiği günde Allah'ın müslümanlann ahkam ve farzlardan ihtiyaç duydukları herşeyi tamamladığına dair bir ilan içermesi ve ondan sonra bu hükümler ve farzlara dair hiç bir şeyin inmediği -ki, bu görüş ayetin Veda haccı gününde indiğiyle ilgili rivayetlerin bel kemiğidir- hususunda ittifak edememişlerdir. Çünkü Taberi bunu aktarırken aynı kişilere atfettiği başka görüşler de vermektedir. Bu görüşlerden birisine göre ayet, haccın müslümünlara tamamlandığını ve müşriklerin Kabe'den uzaklaştırıldığını bildirmektedir. Sonra Taberi, bunun üzerine bir açıklama yaparak "İlim sahibi bir kimse Peygamberimizin ruhu alınıncaya kadar vahyin kesildiğini reddetmez. Bilakis vefatından önce ard arda gelmiştir" demiştir.

Bununla "bugün size dininizi tamamladım" ayetinin mânâsının ibadetlerin, ahkamın ve farzların tamamlanması şeklinde tevil edenlerin yorumuna muhalif olduğu ve durumun böyle olmadığı anlaşılmaktadır.

Taberi, İbn Abbas'tan "bugün" kelimesinin bizzat bir tek günü kastetmediğini rivayet etmiştir. Zemahşeri ise bundan kasıt gün değil, şimdiki zaman ve ona yakın ve bitişik diğer zamanlardır; "Dün gençtim, bugün ihtiyarım" sözünde olduğu gibi. Burada "dün" ve "bugün" kullanıldıkları zaman dilimine tahsis edilmemişlerdir. Yani uzun bir zamanı ifade ederler. Bir tek gün anlamında kullanılmamışlardır.

Zemahşeri'nin bu görüşü isabetli ve doğrudur. Ve ayetin bu iki bölümünün o gün indiğini kuvvetlendirmek için buradaki "bugün" kelimesini Veda Haccı'ndaki Arefe günü ile yorumlamayı zorunlu olmaktan çıkarmaktadır. Bu açık bir durumdur.

Gözlemlenen şeylerden birisi de Ömer b. el Hattab (r)'ın hadisinde - ki bu hadis bu konuda ki hadislerin sıhhat bakımından en sağlamıdır- Veda haccı ile alakalı herhangi bir işaret yoktur. Onda olanın tamamı onun Cuma günü ve arefe gününde nazil olduğudur.

Bu konuda uyarı ve dikkatin yerinde olduğuna dair bir gerekçe de yeni yasamalar ve hükümler ihtiva etmekle beraber beşinci ayetin bu kelimeyi kapsamasıdır. Ayetin birinci ayetle veya ayetin bu iki pasajı ile beraber indiğine dair hiçbir rivayet gelmemiştir. Beşinci ayetten önceki dördüncü ayetin muhtevası, onun bazı hususların sorulması üzerine beşinci ayetle beraber indiğine dair de hiçbir rivayet gelmemiştir. Beşinci ayetten önceki dördüncü ayetin muhtevası onun bazı hususların sorulması üzerine beşinci ayetle beraber indiğini göstermektedir. Bu sorular, önceki ayetlerin kapsadığı hükümlerin bir neticesi olarak bazı müslümanlardan gelmiştir. Bu son ayetler yeni hükümleri kapsamaktadır. Ki bu da "bugün" kelimesinin, üslup bakımından üçüncü ayetle beşinci ayette aynı şekilde kullanıldığı görüşünü doğrulamaktadır. Bu ayetten sonra yeni hükümlerin indiğini ifade eden rivayetler de vardır.

Bazı müfessirler,[40[40]] bu ayetin tefsirinin akışı içerisinde, Maide sûresinin tamamının Veda haccı gününde ve Rasulullah devesine binmiş olduğu halde iken indiğine ve onun nüzul bakımından Kur'an'ın en son veya son sûrelerinden birisi olduğuna dair rivayetlerde bulunmuşlardır. Bütün bunlar Allah'ın bundan sonra asla kanunlar indirmediği, hikmetinin indirmeyi dilediği vahyin sona erdiği ve bununla müslümanlann dininin kemale erdirildiği ve nimetinin onlar üzerine tamalandığı görüşünü kuvvetlendirmek içindir. Biz bütün bu rivayetleri sûrenin mukaddimesinde aktardık ve sûrenin bazı bölümlerinin içeriğinden hareketle, bunların bir kısmının kusur ve eksikliklerine dikkat çekmiştik.

Tüm bunlara binaen biz tercihimizi bir kere daha yeniliyoruz. O da, bu iki bölümün ayetle beraber nazil olduğu ve ayetin de kendisinden önceki iki ayetle beraber, -uzun bir sûre-, Veda haccından önce, Allah'ın emir ve yasaklarını desteklemeyi ve müslümanla-rın kalplerini takviye etmeyi hedefleyerek indiği görüşüdür. Peygamber (s)'in bu iki ayet pasajını Veda haccında okuduğu ve bu durumun ravilerce karıştırıldığı ihtimali de vardır.

Burada bir ihtimal daha vardır ki, o da her üç ayetin, üzerinde ittifak sağlanan şartlar gereği Hudeybiye barışının ertesi yılında Peygamberimizin ve müslümanların Kabe'yi ziyareti sırasında inmiş olmasıdır. Çünkü tenzilin hikmeti onların inmesini gerektirdi. Ve Allah bu ziyarette nimetini müslümanlar üzerine tamamladı. Ve onların düşmanlarını/kafirleri sindirdi. Böylece onlara gerekli mesajı verdi. Allah en iyi bilendir.

Haddizatında bu iki ayet pasajı, sağlam sesleniş, övgü ve zamanlamalanyla göz ka-maştırmaktadır. Belki de kendi konularında Kur'an'ın en parlak bölümleridir. Müslümanlar arasında tam bir kalp rahatlığının, hoşnutluğun, mutluluk, sevinç ve gurur duymanın meydana gelmesi, canlılık ve dirilmenin olması şüphesiz ki bu ayetlerin şanın-dandır.

Mutluluk, idare etmek, İslam'da bir araya gelmek gibi Allah'ın sadece onlara özel kıldığı

[40[40]] Bkz: Taberi, ibn Kesir. Müfessirlerin Taberi'nin rivayetlerinden farklı yeni bir şey aktarmadıklarına dikkat çekiyoruz.

durumlardan dolayı müslümanlara güven gelmiştir. O İslam ki, Allah onu müslümanlar için seçti, onu tam ve kalıcı bir şeriat kıldı, onlar için onu tamamladı ve bununla müslümanlar üzerine nimetini tamamladı ki o din, onların tüm ihtiyaçlarına cevap versin, onların ruhi, maddi, dünyevi ve uhrevi tüm problemlerini halletsin. Sonra beşeriyetin tüm problemlerine cevap versin, bu şeriatı kendilerine din olarak benimseyip, eğitimini alanların tüm sorunlarını halletsin.

Ve yine aynı şekilde müslümanlann kardeşlik ve dayanışma bağlannı pekiştirmeleri, düşmanlara ve muhaliflere aldırmamaları ve kuvvetlerinin açığa çıkması bu iki ayet pasajının, ehemmiyet ve teshindendir. Ayetlerin indiği bu ortamda küfür ve iman, şirk ve tevhid, sapıklık ve hidayet, karanlık ve nur, dar kabile taasubu ve genel kardeşlik arasında amansız bir mücadele vardı. Bir yandan çokça tuhaflıklar, adilikler, zulüm, sınıfsal imtiyaz gibi çarpıklıkları kapsayan gelenekler, zenginlik ve servete verilen itibar, diğer yandan fakirlik ve perişanlık. Ve hakka, hidayete, eşitliğe, hayra, karşılıklı merhamete, iyiliği emretmeye, kötülüğü yasaklamaya ve iyilikte ve takvada yardımlaşmaya çağıran İslam dini. Bu din, insanların elinde mal olarak her ne varsa onun Allah'ın malı olduğunu, onların bu malı terkedeceklerini, ondan sorumlu olduklarını, muhakkak ki o malın içinde mahrum ve fakirler için belirlenmiş bir hak olduğunu, bunun hiçbir memnuniyetsizlik ve başa kakma olmadan onlara verilmesi gerektiğini ifade ediyor. Temiz şeyleri helal kılıyor, pislikleri, gizli ve açık fuhşu, günahı ve zulmü, orada ve her yerde yasak ediyor. Çünkü bu davet, Kur'ani ve Nebevi ilkelerle netleşti, saflaştı ve tüm üstünlükle-riyle, faziletleriyle, büyüklüğüyle, kuvvetiyle, parlaklığıyla ve yüceliğiyle korundu.

Şii ravileri ve müfessirleri bu ayeti veya ayetin bu bölümünü kendi zerafetinde, yüceliğinde, sınırsızlığında, umumi seslenişinde bırakmamışlardır. Onun muhtevasını kendi kaprislerine destek olacak şekilde te'vil etmişlerdir. Nitekim Tabresi iki imamdan, E-^CMs&ye. Ebu Abdullah'tan \arjtı|ı rivayetle: "Bu ayet, Peygamber (s)'in Veda Haccı dönüşünde Gadiri Hum günü Ali (r)'yi insanlara yol gösterici, imam seçtikten sonra inmiştir. Ve bu Allah Teala'nın indirdiği en son farzdır" demiştir. Yine Ebu Said'e atfettiği bir söz de şöyledir: "Bu ayet inince Rasulullah "Allahu Ekber! Dinin kemale erdirilmesi, nimetin tamamlanması, Rabbin nzası peygamberliğim ve benden sonra Ali b. Ebi Talib'in velayetiyledir. Öyleyse ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım O'nun velayetini kabul edenin velisi ol. O'na düşmanlık edene düşman ol. O'na yardım edene yardım et. O'nu terk edeni terket, yardımsız bırak" dedi. İbn Kesir bu hadisin metnini aktarmış ve: "Bu sahih değildir, üzerinde Şia kaprisi açıkça görülmektedir" demiştir. Çeşitli sebeplerle dikkat çektiğimiz gibi yine uyarırız ki, biz Ali b. Ebi Talib'in meziyetlerini ve O'nun Rasulullah'ın yanındaki mevkiini inkar edecek değiliz. İşte Buhari ve Müslim'in Seleme b. Ekva'dan rivayet ettikleri şu hadis bunlardandır: "Ali (r) Hayber günü göz nezlesi olmuştu ve Rasulullah'tan geri kaldı. Ben mi geri kalayım? dedi ve çıktı. Hemen Rasulullah'a kavuştu. Ertesi gün fethin olacağı gecenin akşamı olunca Rasulullah: "Muhakkak ki yarın öyle bir adama sancağı verceğim ki veya yarın

öyle bir adam eline sancağı alacak ki; Allah ve Rasulü onu seviyor." Bir de baktık ki sancak Ali'de. O'nu beklemiyorduk. Ve ashap dedi ki: Bu Ali'dir. Allah'ın Rasulü sancağı O'na verdi. Ve Allah O'na fethi verdi."[41][41] Yine Şia'nın Ebu Said'den rivayet ettiği hadisin bir fıkrası -ki belki de bu fıkra rivayet edilen bu ve benzeri diğer hadislerin bu konuda uydurulmasına imkan tanımıştır- Tirmizi Zeyd b. Erkam'dan O da Rasulul-lah'tan rivayet etmiştir ki, Rasulullah: "Kim ki ben onun dostu isem Ali de onun dostudur."[42][42] Yine Ali'nin meziyetlerine dair hadislerden birisi, Tirmizi'nin Ümmü Sele-me'den rivayet ettiği şu hadistir: Ümmü Seleme dedi ki: "Rasulullah şöyle diyordu: "Münafık olan Ali'yi sevmez. Mü'min olan O'na buğzetmez."[43][43] Yine Tirmizi'nin ve Taberi'nin rivayet ettiği ve Hakim'in sahih saydığı şu hadis de bunlardandır. Peygamber (s): "Ben hikmetin eviyim, Ali de kapısıdır.[44][44]

Rasulullah'ın ashabından ve onların tabiilerinden olan te'vil ehlinin "size dininizi ta-mamladım" cümlesi hakkında görüş ayrılığına düştükleri gibi, onlardan sonra gelen Kelam mezhepleri taraftarları da bunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şöyle ki onların bir kısmı bu ayeti kıyasın batıl olduğuna delil getirdiler -ki, İslam'da yasamanın temel prensiplerinden birisidir- çünkü bunlara göre ayet, Allah'ın her durum için hükmünü tanzim ettiğine delildir. Eğer açıklanmamış bir takım hususlar kalmışsa o halde hüküm tamam olmamıştır. Tüm olaylar ve durumlarda nass meydana çıkmışsa, kıyas buna uygun olursa, bu görüş yersiz olur. Çünkü nass varken kıyasa gerek yoktur. Eğer kıyas nassa aykırı olursa o zaman da batıl olur. Aynı şekilde bazıları bu ayeti delil getirerek içtihat ve reyi reddettiler. Çünkü Kur'an, Allah'ın müslümanların dinini kesinlikle tamamladığını ifade etmiştir. Burada hiçbir içtihat ve rey kabul edilmemiştir. Rey ve içtihadın yeri yoktur.

Onların muhalifleri de şüphesiz ki çeşitli cevaplarla onlara karşı çıktılar. Anlatılanların özeti şudur: Kur'an-ı Kerim'in bu cümlesi, genel kaide ve durumları ve müslümanların akaidleri, ibadetleri, muamelatı ve birbiriyle olan ilişkilerinde ferdi meseleleri değil ihtiyaç duyacakları genel, geniş kapsamlı şeyleri ifade etmektedir. Bunlar bir çok Mekki ayetlerde, "muhakkak ki Allah herşeyi açıklayıcı olarak Kitab'ı gönderdi"[45][45] ve "o Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadı, ihmal etmedi"[46][46] şeklinde Kur'an'in herşeyi açıkladığına işaret eden ayetleri de bu şekilde

---

[41][41] et-Tac c.3, sh.293-299, bkz. Mecmeu'z-Zevaid c.9, sh. 100-146, Göreceksin ki, Ali ile ilgili şia ravilerin-ce Ebu Said el-Hudriye dayandırdıkları nice uydurmalar vardır ki, şia kaprisleri aynı şekilde açıkça göze çarpar.

[42][42] et-Tac c.3, sh.293-299, bkz. Mecmeu'z-Zevaid c.9, sh. 100-146, Göreceksin ki, Ali ile ilgili şia ravilerince Ebu Said el-Hudriye dayandırdıkları nice uydurmalar vardır ki, şia kaprisleri aynı şekilde açıkça göze çarpar.

[43][43] et-Tac c.3, sh.293-299, bkz. Mecmeu'z-Zevaid c.9, sh. 100-146, Göreceksin ki, Ali ile ilgili şia ravilerince Ebu Said el-Hudriye dayandırdıkları nice uydurmalar vardır ki, şia kaprisleri aynı şekilde açıkça göze çarpar.

[44][44] et-Tac c.3, sh.293-299, bkz. Mecmeu'z-Zevaid c.9, sh. 100-146, Göreceksin ki, Ali ile ilgili şia ravilerince Ebu Said el-Hudriye dayandırdıkları nice uydurmalar vardır ki, şia kaprisleri aynı şekilde açıkça göze çarpar.

[45][45] Nahl sûresi, 84

[46][46] En'am sûresi, 38.

değerlendirirler. Kaldı ki zaten bu ayetler Mekki olduğundan henüz yasama ve hükümlerle ilgili hiçbir şey içermiyorlardı. Çünkü bunlar Medine döneminde indiler ve nebevi sünnet, Kur'an'ın tümünün nüzulünden önce ve sonra, hakkında Kur'an nassı bulunmayan ve Peygamber (s)'den sadır olan pek çok önemli ve ikinci dereceden önemli meseleyi içermektedir. Kıyas bazı hükümlerin çıkarılması için, Kur'an nasslarının genel kaidelerinden ve kesin olan nebevi sünnetten kaynaklanır, onlarla çelişmez.[47[47]] Açıkça görünen şu ki, bu konuda bunlar önemli ve yeterli cevaplardandır.

Aynı şekilde katıldığımız tamamlayıcı bir husus daha vardır: Kur'an ve sünnet pek çok ilkeler, düzenlemeler, prensipler ve hükümler kapsamaktadır. Ve bunlardaki muhteva her durumda farklı zamanlarda ve mekanlarda beşeriyetin ve müslümanlann bütün ihtiyaçlarını genel mânâda cevaplayacak ve karşılayacak durumdadır. Bu bakımdan, "Kur'an ve Sünnet'ten oluşan İslam şeriatı; kemale ermiş bir din, tamamlanmış bir şeri-attir" görüşü doğrudur. Bu ilkelerden, düzenlemelerden, prensip ve hükümlerden bir kısmı sınırlı olanlar, bir kısmı ise genel hatlar ve genel telkinlerdir. Hayatın ihtiyaçları çeşitli görüntülerin çok ve yenilenen şartların değişmesiyle değişken olunca Allah'ın ve Rasulü'nün hikmeti bu sınırlı kesin ilkelerin az olmasını gerektirdi. Müslümanlann çeşitli ihtiyaçlarına içtihat, kıyas, iktibas ve istinbatla çözüm yollan bulmaları -bu genel hatlar ve telkinler çereçevesinde kalmak şartıyla- onlara bırakılmıştır.

Bu hususta pek çok misal vermek mümkündür. Ancak biz tek bir misalle yetineceğiz. İslam şeriatı, müslümanlann işlerini kendi aralannda istişare ile yapmalanm farz kıldı. Âli İmran sûresinin 159. ayetinin tefsirinin akışı içerisinde açıkladığımız gibi, Al-lahu Teala savaş durumlannda, siyasi ve genel işlerde müslümanlarla istişare yapılmasını emretmiştir. Ve bunun ne şekilde yapılacağı hususunda bir açıklama yapmamıştır. Çünkü bu, açıkça görüldüğü gibi değişimlere ve yeniliklere açıktır. Bu görevin gerçekleşmesi ve en uygun yolun tercihi için müslümanlardan otorite ve ilim sahiplerinin içtihatları gerekmektedir. Bunu engelleyici herhangi bir delil yoktur. Biz bütün bunlara Nisa Sûresi 59, 83. ve 115. ayetlerinin tefsirinde aynı şekilde ve detaylı olarak dikkat çekmiştik.

İşte bu cümlenin mevzuu ile ilgili kelimesi yanında ayetin geldiği konuma da dikkat çektik. Önceden anlattığımız üzere ayet, Allah'ın emir ve yasaklanm pekiştirmeyi, müslümanlann kalplerini rahatlatmayı ve onlara seslenmeyi, onlan övmeyi hedeflemiştir. Ve tercih ettiğimiz şu hususa da yani ayetin, Peygamber (s)'in sonrasında dört sene daha yaşadığı Hudeybiye banşından az sonra indiğine ve bu sûrede Kur'an hükümlerinin pek çoğunun indiğine ve çeşitli durum ve işlerle alakalı Rasulullah'dan pek çok açıklamanın yapıldığına dikkati çekmiştir.

Ve Tabresi'nin görüşlerinden şuna dikkat çektik: te'vil ehlinin ayetin indiği sırada ibadet,

---

[47[47]] Bkz. Menar Tefsiri ve Kasimi Tefsiri.

hükümler ve yasamanın tamamlandığını ifade edip etmediği hususunda, hicri birinci asırda ihtilafa düştüğünü ve dolayısıyla bu görüş aynlıklanna dayanarak ayetin sadece mevzuyla ilgili değil, konumu, geldiği ortam ve ayetin mevkii önemlidir demek doğru olur. Bu asırdan sonra ayet etrafında yapılan kelami tartışma ve görüş aynlıklan gerekmiyordu. Allah en iyi bilendir.

Taberi "boğazladıklarınız hariç" cümlesinin kapsamının sınırlarıyla ilgili İbn Ab-bas, Katade, Hasan ve diğerlerine atfedilen pek çok görüş rivayet etmiştir. Bu görüşlerin büyük bir kısmı, bunun, hayvanların maruz kaldığı şu beş hali kapsadığını anlatır:

Boğulmak, yüksek bir yerden düşmek, başka bir hayvanın boynuzlaması, taş veya sopa vurularak öldürülmesi ve yırtıcı vahşi hayvanın dişlemesi. Eğer bu hallerde ölmeden önce hayat eseri kalmışken boğazından kesilirlerse ve üzerinde Allah'ın adı anılırsa onlan yemek helal olur. Bazıları Allah'tan başkasının adına kesilenleri de bu sayıya eklemişler. Bazı rivayetler, bunun özellikle yırtıcı vahşi hayvanın yediği ile alakalı olduğunu bildirmektedir. Birinci görüş, kabul gördü ve müfessirlerin büyük çoğunluğu buna tabi oldu.[48[48]] Ayetin açıklamasında bunu benimsedik. Çünkü en doğrusu budur. Taberi ve başkaları, sahabe ve tabiine dayandırarak her ne şekilde olursa olsun bu cümlenin domuzu kapsamadığı konusunda uyanda bulunmuşlardır. Çünkü domuz aslında haramdır. Bu hak ve doğrudur.

Ayetin girişindeki ilk dört harama gelince, bunların yasak oldukları daha önce çeşitli Mekki ve Medeni ayetlerde, Peygamber (s) ile kafirler arasındaki mücadele anlatılırken, Bakara sûresi 167-176, En'am 125-147, Nahl 113-118. ayetleri sebebi ile açıkladığımız gibi ifade edilmiştir. Görülüyor ki, vahyin hikmeti bu ayette bir kere daha bir takım düzenlemeler ve genel yasalar sunulurken başka haramlarla beraber bu yasakları tekrar ifade etmiştir ki, daha engelleyici ve daha bütüncül ve derli toplu olsun. Ve yine bu hikmet, önceki ayetlerde geçen zaruret sahibine verilen yeme ruhsatını tekrarlamış ve pekiştirmiştir ki, yasama (teşri) bir bütünlük ve ahenk arzetsin.

Görünen o ki, söz konusu beş durumda ölen hayvanların yenmesinin haram oluşu, yasağın aslına uyum sağlamaktadır. Aslında yasak olan mutlak mânâda leş yemektir. Biraz önce söz konusu edilen En'am süresindeki ayetin tefsirinde açıkladığımız gibi ca-hiliyye Araplar'ı leşi yiyorlardı. Akla gelen, Araplar her ne şekilde ölürse ölsün hayvan ölüsünü yiyorlardı. Ayet, tüm bu hallerde ölen hayvanın haramlığına hükmetti. Bu yasama ile alakalı kuşatıcı ayet, aslî hükmü verdi.

"Kan"ın hiçbir vasfı burada zikredilmemiştir. Bakara sûresi 123. ayette ve Nahl sûresi 115. ayette de aynı şekilde gelmiştir. En'am 145. ayette ise farklı olarak akıtılmış (mesfuhan) vasfı ile gelmiştir. İşte bu vasıf, cahiliyye adetlerindeki gibi kanın içilmesini veya kaynatılıp

---

[48[48]] Bkz. Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi, Nişaburi ve Nesefi.

yenmesini alimlerin çoğunluğuna göre haram kılmıştır. Bu alimler En'am süresindeki sözü edilen ayetin tefsirinde açıkladığımız üzere, et ve damarlara bulaşan kanı, birer donmuş, yoğunluk kazanmış kan olan dalak ve ciğeri hariç tutmuşlardır.[49[49]]

Müfessirlerin[50[50]] , ayette geçen fal oklarıyla şans arama konusundaki sözlerinden anlaşılan, bunun ilham ve işaret yoluyla fal çubuklarından veya oklarından onay almak şeklinde olduğudur. Rivayetlere göre bu konuda Mekke'de bir cahiliyye Arap adeti vardi. O şöyleydi: Hubel putunun bekçisinin yanında, rriüfessirlerin tefsirlerine göre "ez-lam" kelimesiyle Kur'an'da ifade edilen yedi fal oku ve çubuğu bulunurdu. Bunlardan birinin üzerinde "sizdendir", dördüncüsünün üzerinde "sizden değildir", beşincisinin üzerinde "size yapışıktır", altıncısının üzerinde "akıl"[51[51]] yazıyordu, yedincisi ise yazısız bırakılmıştı.

Eğer bir kişi veya topluluk, önemli bir yolculuk, bir nesep tespiti, kan davalarından kaynaklanan bir şaşkınlık veya güçlük, yahut bir problem veya önemli herhangi bir iş için ilahlardan onay almak isterlerse bekçiye gelirlerdi. Ve ondan bu maksatla deri bir torbada olan fal oklarını, çekiliş kurallarına uygun bir şekilde karşılarına getirmesini isterlerdi. Ve bu oklardan birini alarak üzerinde yazılı olanla amel ederlerdi. Eğer çekilen ok boş çıkarsa güçlük olmazdı. Tercih onun olurdu. Rivayetlere göre fal oklarıyla kısmet arama diye isimlendirilen başka bir yol vardı. Bu kumar yollarından biriydi. Buna göre Bakara sûresi 219. ayetin tefsirinde açıkladığımız gibi orada bir deve kesilir. Sonra parasını kim ödeyecekse, eti nasıl dağıtılacak diye oklarla kura çekerlerdi. Bizim tercihimize göre, bu ayette yer alan şans arama işte bu yolu kastetmektedir, başka şeyi değil. Çünkü bu, hayvanların etlerini haram kılan beyana daha uygundur. Bununla kumar yoluyla kesilen hayvanın etinin haram oluşunu kastediyorum. Nitekim İbn Kesir'in Müca-hid'e atfettiği bir rivayete göre Mücahid: "Bu cümlenin kastettiği kumardır" demiştir. Bu da görüşümüzü desteklemektedir.

Müfessirler istihare ile ilgili olan veya bu katagoriye giren, bu mânâyı veren pek çok nebevi hadis rivayet etmişlerdir. Yıldız falcılığı, kum falı, kuş uçurtma, taş ve toprak falı, kahinlik, falcılık ve kuşların uçuşunda uğursuzluk görmek gibi pek çok şey şans aramaya (istiksam) karşılık olarak bu cümlenin açıklamasına eklenmiş ve bu konularla alakalı hadisler rivayet edilmiştir.

Bu cümle kumar veya bahislerle ilgilidir şeklindeki tercihimize rağmen bu hadislerde faydalı hükümler ve talimatlar vardır. Kanaatimizce bunlan vermek gerekir. Bu hadislerin bir kısmı sahih hadis müsnedlerinde yer almıştır. Bunlardan biri Ebu Davud'un Kubeyse'den rivayet ettiği şu hadistir: Rasulullah'tan duydum şöyle diyordu: "Kuşların uçuşundan uğursuzluk

---

[49[49]] imam Şafii merfu hadis olarak şunu rivayet etmiştir, ibn Ömer dedi ki: (Rasulullah, bize iki ölü ve iki kan helal kılındı dedi. iki ölü balık ve çekirgedir. İki kan ise ciğer ve dalaktır) Bu hadisi Ahmet b. Hanbel, İbn Mace, Darekutni tahriç etmişlerdir. Ayetin tefsirine Kasimi tefsirine bakınız.

[50[50]] Bkz. Taberi, Tabresi ve Hazin tefsirleri

[51[51]] Katlin diyetini ödeme anlamındadır.

çıkarmak ve taş-toprak falı şirktendir".[52[52]] Müslim ve Ahmet b. Hanbel'in rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: Rasulullah: "Kim bir falcıya ve gayb-dan haber veren birine giderse ve söylediklerinne inanırsa o, Muhammed'e indirileni inkar etmiştir." buyurmuştur.[53[53]] İbn Mürdeveyh'in Ebu Derda'dan rivayet ettiği şu hadis: "Rasulullah, kâhinden bilgi almak, oklarla şans aramak, kuş uçurtma neticesinde seferden dönmek gibi adetlerin hiçbir etkisi yoktur,[54[54]] buyurmuştur". Yine Ebu Davud ve Ahmet b. Hanbel'in İbn Abbas'tan rivayet ettikleri şu hadis: İbn Abbas dedi ki: Rasulullah şöyle dedi: "Kim yıldızlardan bir şey alırsa, büyüden almış olur. Arttırdıkça büyüyü de arttırmış olur.[55[55]] Bezzar ve Taberi'nin iyi bir isnatla merfu bir hadis olarak İmran b. Ha-sin'den rivayet ettikleri şu hadis de bunlardandır. Bu hadiste Peygamber (s)'den şu rivayet yapılmaktadır: "Kuş uçurup fal açan veya kendisi için uçurulup kâhinlik yapan (gayptan bilgi veren) yahut kendisine kahin tarafından bilgi verilen, yahut büyü yapan veya büyü yaptıran bizden değildir. Her kim bir kahine gider de söylediklerine inanırsa , Muhammed'e indirileni inkar etmiştir.[56[56]]

Açık olan şu ki, Kur'an ve sünnet olarak İslam şeriatı bu işleri yasaklamıştır. Bu konudaki hikmet ve yücelikten birşey gizli değildir.

Ancak burada bazı hadisler vardır ki, istihare ve tefaüle (iyimserlik) cevaz verirler. Bu hadislerden birisi İmam Ahmed'in Cabir b. Abdillah'tan rivayet ettiği istihare etmeyi, Kur'an'dan bir sûre öğretirdi. Ve derdi'ki: "Sizden birisi bir iş yapmak istediği zaman iki rekat nafile namaz kılsın, sonra şöyle desin: Allah'ım senin bilgine göre iyi ne ise onu diliyorum, kudretinden güç istiyorum. Senin büyük fazlından istiyorum. Senin gücün yeter, benim gücüm yetmez. Sen bilirsin, ben bilmem. Sen hakkıyla gizlilikleri bilensin. Allah'ım eğer sen bu işin, benim dinim, geçmişim, sonum (bir rivayete göre) şimdim ve geleceğim hakkında hayırlı olduğunu biliyorsan bunu bana takdir et, kolay-laştır ve bana mübarek eyle. Eğer bu işin benim dinim, geçmişim ve sonum hakkında şer olduğunu biliyorsan beni ondan, onu da benden çevir ve hayır neredeyse onu bana takdir et ve beni onunla memnun et.[57[57]]

Bu hadislerden bir tanesi de Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir: Rasulullah buyurmuştu ki: "Şum tutmak (uğursuz saymak) yoktur. Bu tür adetlerin en iyisi fe'ldir." "Fe'l nedir ya Rasulullah?" denildi. "Birinizin duyacağı güzel bir

---

[52[52]] et-Tac c. 3, sn. 201, iyafe: Kuş kovma falıdır. Eğer kuş sağa giderse güzel bir fal demektir, kuşu uçuran önemli işine devam eder. Eğer kuş sola giderse uğursuz kabul eder ve o işten ayrılır.

[53[53]] et-Tac c. 3, sn. 201, iyafe: Kuş kovma falıdır. Eğer kuş sağa giderse güzel bir fal demektir, kuşu uçuran önemli işine devam eder. Eğer kuş sola giderse uğursuz kabul eder ve o işten ayrılır.

[54[54]] Metin İbn Kesir'den alınmıştır. Tairan: Uçarak kelimesi, kuş uçurtup fal baktırmak anlamında kullanılmıştır.

[55[55]] et-Tacc.3, sh. 300

[56[56]] Kasimi tefsirinden aktarılmıştır.

[57[57]] İbn Kesir'den aktarılarak yazılmıştır. Ve İbn Kesir şunu eklemiştir: İmam Ahmed'in lafzıyla yazılmıştır. Tirmizi bu hasen, sahih garip bir hadistir. İbn Ebilmevali hadisinin dışında bunu bilmiyoruz demiştir.

sözdür." dedi. Bir rivayete göre: "Uğursuzluk yoktur, hoşuma giden güzel bir fe'l (iyimserlik ve hayra yorma) ve güzel söz vardır."[58][58] Ve aynı şekilde Ebu Davud'un Ebu Hureyre'den rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır. "Peygamber (s) beğendiği bir söz duyunca fe'lini ağzından aldık." dedi.[59][59] Ve Ebu Davud ve Nesai'nin Bürey-de'den rivayet ettikleri şu hadis de fe'l (iyimserlik ve hayra yorma) ve istihare (Allah'ın birşeyi gönle ilham etmesini veya rüya ile işaret vermesini) istemeye cevaz veren hadislerden birisidir. "Peygamber (s) hiçbir şeyi uğursuz saymazdı. Bir yere bir tahsildar göndereceği zaman adını sorardı. İsmi beğenince sevinirdi, sevinci yüzünden belli olurdu. Bir köye girince oranın adını sorardı. Eğer ismi beğenirse bununla sevinir, sevinci yüzünden anlaşılırdı. Eğer oranın adını beğenmezse bu yüzünden belli olurdu."[60][60] Ebu Da-vud ve Ahmed'in rivayet ettiği bir diğer hadis de şöyledir: "Rasulullah'ın yanında uğursuzluktan bahsettim. En güzeli fe'ldir. Uğursuzluk müslümanı işinden döndürmez. Allah'ım iyilikleri ancak sen verirsin. Ve senden başkası kötülükleri savamaz. Güç ve kuvvet ancak senindir."[61][61] Ve Tirmizi'nin rivayeti "Peygamber (s) ihtiyacı için çıktığında "ya raşid', 'ya necih' (isabetli, hak yolda olan) seslerini duymayı severdi.[62][62]

Bu hadislerle öncekiler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü bu hadisler tev-hid akidesine bağlı ve uygundur. Yalnız güç ve şeref sahibi olan Allah'ın herşeye gücü yeten, rızkı genişleten, kısan, veren ve engelleyen olduğuna ve mü'minlerin işlerinde O'na dönmelerine, O'ndan kuvvet dilemelerine ve işlerinde O'na tevekkül etmelerine aykırı hiçbir şey yoktur.

Bazıları kura çekmeyi de yasaklananlar kategorisine koyarken, bazıları ise sorumluların gönüllerinin hoş ve rahat olması ve tercihten[63][63] dolayı gelecek herhangi bir ithamdan kurtulmak için kurayı caiz görmüşlerdir. Görünen o ki, ikinci görüş en doğru görüştür. Çünkü kura gerçekten geçen hadislerde yasaklananlar kapsamına girmemektedir. Allah en iyi bilendir.

Müfessirler[64][64] Ibn Abbas ve diğerlerine İsnat ederek ^Bugunl<afırler dırıirıızûen'îtrriıt kesmiştir. Artık onlardan korkmayınız" cümlesiyle ilgili çeşitli görüşler aktarmışlardır. Bu görüşlerden birisine göre" cümlenin mânâsı: Onlar müslümanlann babalarının eski dinlerine dönmelerinden ümitlerini kesmişlerdir. Diğer bir görüşe göre cümle şu mânâya geliyor: Onlar müslümanlara güç yetirmekten, onları yenmekten ve onları dinlerinden

---

[58][58] et-Tac c.3, sh. 198

[59][59] et-Tac c.3, sh. 198

[60][60] et-Tac c.3, sh. 198-199 "la teridu müslimen" kelimesinin mânâsı; yani müslümanın uğursuzluktan dolayı önemli işini terketmesi caiz değildir.

[61][61] et-Tac c.3, sh. 198-199 "la teridu müslimen" kelimesinin mânâsı; yani müslümanın uğursuzluktan dolayı önemli işini terketmesi caiz değildir.

[62][62] et-Tac c.3, sh. 198-199 "la teridu müslimen" kelimesinin mânâsı; yani müslümanın uğursuzluktan dolayı önemli işini terketmesi caiz değildir.

[63][63] Bkz. Kasimi tefsiri

[64][64] Bkz. et-Taberi, el-Beğavi ve ibn Kesir

döndürmekten ümitlerini kesmişlerdir. Yahut cümlenin mânâsı, "müslümanlann, dinlerinden dolayı korkacakları herhangi bir kuvvet kafirlerde kalmamıştır" şeklindedir.

Herhâlükârda bu pasajda kafirlerin müslümanlar üzerindeki baskılarında bir hafifletme müjdesi gizlidir. Belki de bu bölüm, Araplar'ın liderleri olan Kureyş'in direnci kırıldıktan sonra ve Peygamber (s) ve müslümanlarla barışı kabul etmelerinden sonra İslam'ın elde edeceği kuvvet ve heybetin işaretlerini taşımıştır.

Bu ayet bölümü, zaman sürecine göre incelendiğinde, her devirde müslümana güç ve diniyle övünme şuuru veren sonsuz bir talimat içerdiği görülmektedir. [65[65]]

4- Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: "Temiz şeyler size helal kılındı. Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı'[66[66]] hayvanların'[67[67]] sizin için tuttuklarını yeyin ve üzerine Allah'ın adını anın Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir.

"Sana Neyin Helal Kılındığını Sorarlar..." -

Bu ayette bir soru ve cevabının anlatımı yer almaktadır. Ayet bir takım insanların kendilerine neyin helal kılındığını Peygamber (s)'e sorduklarını anlatmıştır. Ve ardından Allah Teala'nın genel anlamda tüm temiz olanları onlara helal kıldığını, soranlara ve doğal olarak tüm müslümanlara tebliğ etmesini emretmiştir. Ve -üzerinde Allah'ın adının anılması şartıyla- eğitilmiş avcı hayvanların yakaladıkları avı, Allah'ın onlara helal kıldığını, yine soranlara ve tüm müslümanlara iletmesini ayet emretmiştir. Ayette bunlarla beraber, Allah'tan sakınmanın gerekliliğine ve kulların amellerinin karşılığı olarak Allah'ın hesabının çok çabuk olacağına kesin bir şekilde inanmanın gerekliliğine dair bir uyarı vardır ki bu, Allah'ın emirlerine muhalefet etmekten sakındıran ve korkutan bir ikazdır.

"Üzerine Allah'ın adını anınız" cümlesinin yorumu ile ilgili çeşitli görüşler sıralanmıştır.[68[68]] Denildi ki, bu cümle, "eğitilmiş avcı hayvanı avı yakalamak için saldığınızda, Allah'ın adını anınız ki, avı ölü olarak getirdiği takdirde onu yemek size caiz olsun" anlamındadır. Ve

---

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/15-25.

[66[66]] Mükellibine "Teklib" kelimesinden gelir. O da asıl mânâsı itibariyle avda kullanılan hayvanlara işaret içindir. Ancak genel olarak tüm hayvanların av için eğitilmesi anlamında kullanılır. Dilde "kellab" köpek ve hayvanların eğitilmişidir.

[67[67]] el-Cevarih Yaralayıcı hayvanlar ve kuşlara verilen genel bir addır. Yani, köpek dişi, pençe ve tırnak sahibi hayvanlar. Bu kelimenin kapsamına, köpekler, kurtlar, kaplanlar, arslanlar, parslar, sırtlanlar, şahinler, akbabalar ve kartallar girer. Geçerli görüşe göre kelime burada avda kullanılan köpekler, şahinler ve kartallar gibi

hayvanlara işaret etmektedir.

[68[68]] Bkz. Taberi, Beğavi, Tabresi, İbn Kesir ve Hazin

denildi ki, cümle; "onu yiyeceğiniz zaman Allah'ın adını anınız" anlamındadır. Bir diğer görüşe göre de cümlenin anlamı, "yakalandıktan sonra onu boğazlayacağınız zaman Allah'ın adını anınız" şeklindedir. Bu görüşlerin en doğrusu birinci görüştür. Çünkü yırtıcı hayvanların ve yırtıcılardan olan avcı hayvanların dişlemesiyle ölen hayvanın hükmü daha önce geçmişti. Eğer dişlenmiş hayvan ölmemişse ve boğaz-lanmamışsa başka bir şarta gerek duyulmaksızın yenir. Burada yeni bir ruhsata gerek yoktur.

Müfessirler ayetin nüzul sebebi hakkında pek çok rivayet aktarmışlardır. Bunlardan biri şudur: Peygamber (s), köpeklerin öldürülmesini emretti. Bunun üzerine bazı müslü-manlar gelip, bu köpeklerin elde ettiklerinden helal herhangi bir şeyin olup olmadığını sordular. Yine bu rivayetlerden bir diğerine göre de: Kırsal yerlerde yaşayan müslüman-lardan bazıları, eğitilmiş av hayvanlarının yakaladıkları avın hükmünü Rasulullah'a sordular.

Ayet kendisinin bir soruya cevap olarak indiği hususunda gayet nettir. Bu rivayetlerden birinin veya her ikisinin doğru olma ihtimali vardır. Diğer bir ihtimale göre önceki ayette, evvela yasaklanan durumlarla ilgili, ikinci olarak yırtıcı hayvanların durumu ile ilgili çözüm yer almıştır. Bunun üzerine sorular sorulmuştur. Biz doğrudan ayetle bağlı olarak bu görüşü tercih ediyoruz. Çünkü bu ihtimal, ayetin muhtevası öncesiyle uygunluk arzetmektedir. İhtimal ki, bu soru önceki ayetin inmesinden hemen sonra sorulmuştur. Bu ayetin hemen ondan sonra yerleştirilmesi de iniş sırasına ve konusuna göre olmuştur. Değilse sadece konusundan dolayı bu yere konulmuştur.

Müfessirler, bu cümlenin açıklamasında pek çok Nebevi hadis aktarmışlardır ki, bunlar fakihlerin av konusu ve onun yenmesi ile alakalı koydukları kurallara ve hükümlere dayanak ve kaynaklık teşkil etmiştir. Bu hadislerin bir kısmını sahih beş hadis müs-nedinin sahipleri rivayet etmiştir. Bunlardan birisi beş müsned sahibinin Adiy b. Ha-tim'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Dedim ki: 'Ya Rasulullah ben eğitilmiş köpekleri salıyorum benim için yakalıyorlar. Ve Allah'ın adını anıyorum'. Buyurdu ki: 'Eğitilmiş köpeğini salıp Allah'ın adını da anınca onun yakaladığını ye. Öldürülmüş olsalar da. Onlardan olmayan başka bir köpek yakalamaya katılmadıkça durum değişmez'. Bunun üzerine dedim ki: 'Ben mirad (ortası kalın enlemesine değen ok çeşidi) ile ava atış yapıyorum ve isabet ettiriyorum'. Buyurdu ki: 'Miradı attığında eğer delerse onu ye. Eğer enine değerse yeme".[69][69] Ve Buhari ve Tirmizi'nin şu hadisi: "Eğer ava atış yapar onu bir iki gün sonra bulursan, eğer onun izinden başka bir iz yoksa onu ye. Eğer suya düşmüşse yeme.[70][70]Yine Buhari ve Ebu Davud da: "Kim ki, ava atar da iki-üç gün sonra onu ölmüş olarak bulur ve okunun izini bulursa inşallah yer.[71][71]

Müslim ve Ebu Davud'un rivayetine göre ise, üç günden sonra avım gören hakkında

---

[69][69] et-Tac c.3, Sh.92,93

[70][70] et-Tac c.3, Sh.92,93

[71][71] et-Tac c.3, Sh.92,93

"Çürümedikçe onu ye"[72][72] ifadesi yer almaktadır. Ve Tirmizi Adiy'den rivayet etmiştir ki: "Adiy: Rasulullah'a kartalla yapılan avı sordum. 'Senin için yakaladığını ye dedi'".[73][73] Birinci hadise ek olarak İbn Kesir'de şöyle bir rivayet vardır: "Eğer öldürülürse bile, av köpeklerinden başka bir köpek onlara katılmadıkça ye. Muhakkak ki sen kendi köpeğinin üzerine besmele çektin diğerine çekmedin, ona yakalanmış olabilir". İkinci bir fazlalık da İbn Kesir'de vardır: Eğer mirad ile atış yaparsan ve sivri tarafıyla delerse onu ye. Eğer enine değip öldürürse o vakizdir -taş.sopa ile öldürülmüş- onu yeme. Üçüncü bir fazlalık da şudur: Köpeğini saldığın zaman Allah'ın adını an. Eğer sana yakalarsa ve canlı iken sen ona kavuşursan onu boğazla. Eğer ona yetiştiğinde öldürülmüş ise ve ondan yemediyse onu ye. Çünkü köpeğin yakalaması, onun boğazlanması demektir. Ve dördüncü bir fazlalık şudur: Eğer yemişse sen yeme, korkarım onu kendisi için yakalamış olsun. Yine bu konuyla ilgili hadislerden biri Selmam Farisi'den gelen şu hadistir: Selman dedi ki: Rasulullah, adam köpeğini ava salınca hemen peşinden yetiştiğinde köpek avdan yemişse arta kalanını yesin buyurdu". [74][74]

Ebi Salebe el Haşeni'nin şu hadisi de bunlardan biridir. "Salebe: Ey Allah'ın Rasulü benim eğitilmiş köpeklerim var, bunların avlayacağı hayvanlar hakkında bana fetva ver dedi. Rasulullah kesilmiş olsun olmasın farketmez, onların yakaladıklarını ye. Avcı hayvan yakaladığında yemiş olsa bile ye buyurdu. Salebe: Ya Rasulullah, yayım hakkında bana fetva ver dedi. Rasulullah buyurdu ki: Kesilsin, kesilmesin farketmez, yayının sana getirdiği hayvanı ye. Avın kaybolsa da kokuşmadıkça ye. avında okundan başka iz de bulunsa yine yiyebilirsin".[75][75] Bu hadislerden çıkarılacak hükümler açıktır, hiç bir açıklamaya gerek duymazlar. Bu, Kur'an'in sustuğu ve sünnetin açıkladığı durumlardır. Burada görülüyor ki, avcı köpeği yemiş olsa bile avı yemeyi helal kılan hadisler vardır. Buna cevaz vermeyen hadisler de vardır. Doğal olarak fakihlerde bundan dolayı görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Kimisi caiz görmüş, kimisi yasaklamıştır. İbn Kesir, sahiplerini zik-retmeksizin Tevfık'te çeşitli görüşler aktarmıştır. Bu görüşlerden bir kısmına göre açlık halinde yemeye cevaz vardır. Kimisine göre de avcı köpeğin değil, avcı şahinin bir kısmını yediği avı yemek caizdir.

İşte durum budur. Her ne kadar "De ki: Size temiz olanlar helal kılındı" ifadesi burada eti yenen hayvanlar ve eti yenen kuşlara yorulmuşsa da, bu cevap açık, güçlü, genel ve bütün temiz şeyleri kapsamaktadır. Bu, tüm temiz şeyleri helal yapma amacında olan İslam şeriatına çeşitli Mekki ve Medeni ayetlerde yer alan Kur'ani talimatlara uygundur. Temiz

---

[72][72] et-Tac c.3, Sh.92,93

[73][73] et-Tac c.3, Sh.92,93

[74][74] Bu hadisler İbn Kesir'den aktarılmıştır. Taberi ve Hazin Tefsirlerine bkz. Oralarda da bunlara yakın

ifadeler vardır.

[75][75] Bu hadisler İbn Kesir'den aktarılmıştır. Taberi ve Hazin Tefsirlerine bkz. Oralarda da bunlara yakın

ifadeler vardır.

şeyler ise açık olduğu üzere Allah'ın haramlığına dair nass indirmediği şeylerdir. Bu itibarla bunlar gerçekten geniş çerçevelidir. Çünkü şeriat koyucunun Kur'an ve sünnet ile haramhğını nass ile belirttiği şeyler gerçekten sınırlıdır. Böylece pek çok ayetin kapsadığı Kur'an ifadelerinden müslümanlar için Kur'anî yasamalar da kolaylıklar yer almaktadır. Tayyibat (temiz olan şeyler) kelimesinde müslümanın nefsinin eğitilmesine, arındırılmasına ve onun zevkine yönelik tasfır edilmiş yüce bir mânâya dokunulmuştur. Yiyecek, içeceklerinde ve diğer işlerinde, çirkin görülen tüm şeylerden müslümanın uzaklaştırılması anlamı da bu kelimede canlandınlmıştır. Kur'an'da bu husus farklı üsluplar ve çeşitli konular münasebetiyle ve Kur'an'ın yücelik ve parlaklığıyla tekrarlanmıştır.

5- Bugün size temiz olan şeyler helal kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helal, sizin yemeğiniz de onlara helaldir.

İnanan kadınlardan hür ve iffetli olanlar ve sizden önce ki-tap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar - İffetlerinizi muhafaza ederek, zina etmeksizin, gizli dostlar tutmaksızın, onlara mehirlerini verdiğiniz taktirde- size helal kılınmışlardır. Kim imanı (dini) inkar edip tanımazsa onun ameli kesinlikle boşa çıkmıştır. Ve o ahirette kaybedenlerdendir. [76][76]

Temiz Olan Şeylerin Helal Kılınması Ve Ehli Kitab

Ayette müslümanlara yöneltilen teşri (yasama ile ilgili) bir açıklama vardır. Ve şun-1lan kapsamaktadır:

I- Genel mânâda temiz olan şeylerin helal kılınması ve onların mübahlığının pekiştirilmesi.

II- Ehli Kitab'in yemeklerinin müslümanlara helal ve mubah, müslümanlann yemeklerinin de Ehli Kitab'a helal ve mubah kılınması.

III- İnananların şer'i sınırlar çerçevesinde Ehli Kitab'dan iffetli ve hür kadınlarla ev-lenmelerinin helal ve mubah kılınması. Bunun şartları ise, evlilik hususunda sağlam ve dürüst bir istek, mehir ve nikahın olması, zina, dost edinmek ve sadece şehvetini gidermek gibi maksatların olmamasıdır.

IV- Ve Allah'ın sınırlarını gözetmenin ve onları aşmamanın gerekliliğine dair bir uyarı. Ve bu sınırlan aşmanın, iman ettikleri dinin inkarı demek olacağına dair bir açıklama. Ve buna riayet edilmediği taktirde ahirette amellerin boşa çıkması ve hüsranın kaçınılmaz olacağı.

Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili bir rivayete rastlamadık. Bununla beraber Taberi'nin Katade'den yaptığı bir rivayete göre; Allah bu ayette Ehli Kitab'ın kadınlarını ve yemeğini helal kılınca müslümanlardan bazı insanlar, "Onlar dinimizden başka bir dinde iken nasıl

---

[76][76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/26-29.

onların kadınları ile evleniriz?" dediler. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah: "Kim ki imanı inkar edip tanımazsa onun ameli boşa çıkmıştır. Ve o ahirette kaybedenlerdendir" ayetini indirdi.

Bu durum, ayetin iki defada indiğini gösterir. Bu cümlenin ayetin diğer parçasıyla uyum sağlamasına ve ona eklenmesine rağmen Taberi'nin, tabiinden olan alimlere isnad ettiği pek çok rivayete göre onlar: "Kendilerine kitap verilenlerin yemeği size helaldir" cümlesinden Ehli Kitab'ın kestiklerini anlamışlar ve bu cümleyi böyle yorumlamışlardır. Ve kendisinden sonraki müfessirlerin büyük çoğunluğu da [77[77]]bu hususta Taberi'yi izlemiştir. Bunun ışığında ayetin öncekilerle seyir ve konu bakımından bağlantılı olduğu hemen görülmektedir. Ve ayetin kapsamı bu ve önceki ayetlerin peşpeşe gelen bir dizi olduğunu ilham etmektedir. İnananlardan iffetli ve hür kadınlarla ve Ehli Kitab'dan olan iffetli ve hür kadınlarla evliliğin mubah kılınması da peşpeşe kesintisiz bir şekilde gelmiştir. Eğer bu ayet kendisinden öncekilerle beraber inmemişse bile kesinlikle hemen ardından inmiştir. Ve onlardan sonraya yerleştirilmiştir. Yahut konusu sebebiyle onlardan sonraya konmuştur.

Bunun yanında gerçekten kuvvetli ihtimallerden birisi de Peygamber (s)'den Ehli Kitab'ın kestikleri ve onların kadınları hakkında fetva istemeleri veya bununla alakalı bir takım olayların meydana gelmiş olması üzerine, ilahi hikmet ayeti indirmeyi getirmiştir. Belki de önceki ayetlerde eti yenen hayvanlann yenmesini haram kılan hallerin açıklanmasının ardından inmiştir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere bu ayetlerin Hudeybi-ye barışından kısa bir süre sonra indiği görüşüne dayanarak, Fetih sûresinin tefsirinin akışı içerisinde açıkladığımız gibi Hudeybiye barışından sonra meydana gelen Hayber vakıasından dolayı inmiş olması aynı şekilde akla geliyor. Rivayet olundu ki bir kadın Peygamber (s)'e pişmiş bir koyun ikram etmişti. Ayrıca Peygamber (s) esirler arasında bulunan yahudilerin lideri Hayy b. Ahtap'ın kızı Safiyye ile evlenmiştir.[78[78]] Belki de bazı müslümanlar durumla ilgili sorular sordular, bunun üzerine ayet Peygamber (s)'in yaptığı işi desteklemek için indi. Bu, tekrarlanan ve daha önce çeşitli" örnekleri geçmiş olan bir durumdur. "Ve kim imanı inkar edip tanımazsa onun ameli boşa çıkmıştır. Ve o ahi-rette kaybedenlerdendir" cümlesine gelince, Peygamber'in yüce Allah'ın ilhamı ile, yüce bir hikmetten dolayı yaptığı herhangi bir şey olduğuna dair bir ilanı kapsamaktadır. Ve Peygamber'in yaptığı tüm şeylere inanmanın müslümanlara bir görev olduğuna dair bir uyarıyı kapsamıştır. Çünkü O Allah'ın elçisidir. Kim bunda tereddüt geçirir veya şüphe ederse amelleri boşa çıkar ve ahirette kaybedenlerden olur. Allah en iyi bilendir.

Bu ayetin kendisiyle başladığı "bugün" kelimesi ve sonra ardından gelen "temiz olan şeyler size helal kılındı" cümlesi dikkatleri üzerine çekmektedir. Ve bir de benzer şeyler içeren bu

---

[77[77]] Bkz. En-Nisaburi, Nesefi, Hazin, Beğavi, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi.

[78[78]] Bkz. İbn Sad c.3, sh. 162-163 ve İbn Hişam c.3 sh. 388-390

ayetten önceki ayet göze çarpmaktadır. Bu ve diğeri bizim kuvvetli gördüğümüz ve ayetin lafız, seyir ve konusu itibariyle önceki ayetlerle bağlantısını gösteren işaretlerdir. Aynı zamanda bu emareler, üçüncü ayetteki "bugün" kelimesinin, Veda haccındaki arefe günü ile yorumlanıp, ayetin iniş günü gibi bir mânâ verilmesinin zayıf bir ihtimal olduğunu da göstermektedir.

Bu yasamadaki hikmet açık önemli ve uzun menzillidir. Kur'an sürekli olarak müs-lümanlarla, Ehli Kitab'ın arasını birleştiren ve onları tek bir cephe konumuna getiren hedef ve kaynak birliğini sağlamlaştırmakta ve onların kitaplarına ve peygamberlerine saygı göstermelerini müslümanlara farz kılmıştır.

Bu yasama, gücünü bu birlikten alarak gelmiştir. Bu birlik doğrudan veya dolaylı olarak herhâlükârda Ehli Kitab'ın Allah'a inananlar olduğunun kesinleştirilmesi ve nikahları, kestikleri hayvanlar ve yemekleri hususunda müşrikler ve putperestlerle aynı tutulmadıklarını anlatıyor. Müfessirler teşriin sebebi olarak bunu, Ehli Kitab'la mü'minler arasında kabalığı gideren, kaynaşmayı, ticari ilişkileri ve fiili yakınlaşmayı pekiştiren yeni ve kuvvetli bir adım olarak kabul etmişlerdir.

Ayetin seyri, onun Hudeybiye olayından sonra indiğini ilham ediyor. Belkide Hu-deybiye vakıasından sonra meydana gelen Hayber olayından sonra inmiştir. Bir başka ifade ile şehirde ve kasabalarda yahudilerin güçlerinin kırılıp hizaya getirilmelerinden sonra inmiştir. Bu durum yukarıda sıralanan hikmetlere ek olarak şunu da hemen göstermektedir ki; müslümanlar artık emin bir konuma gelmişler ve özellikle çevrelerinde Ehli Kitab'ın en büyük kitlesi olarak yer alan yahudilerden yana artık güvende olmuşlardır. Ve artık müslümanlarla onların çekişmesini, kapışmasını gerektirecek hiç bir sebep kalmamıştır. İşte tüm bunlar tenzilin hikmet ve sebeplerindendir. Biz öncelikle ve sadece yahudileri söz konusu ettik. Çünkü Peygamber (s)'in çevresinde, önceleri yahudilerin fırsat bulup çevirdikleri entrikalar gibi müslümanlara eziyet verecek düşmanca dümenler çevirmeye gücü yetecek büyük bir hıristiyan kitle yoktu. Ve yine bu çevredeki hıristiyanlar büyük ölçüde, kibar iyi niyetli, husumet ve düşmanlıktan uzaktılar. İkinci olarak ta onların büyük çoğunluğu İslam'a girmişti. Çünkü hıristiyanlar genellikle daha kibar, daha temiz kalpli ve daha güzel ahlaklı idiler. Aşağıda zikrettiğimiz ayet, Pey-

gamber (s)'e , Onun risaletine ve müslümanlara uyum sağlamaları bakımından bu iki grup arsındaki farkı açıkça sergiliyor, "inananlara en şiddetli düşman olarak, insanlardan yahudileri ve müşrikleri en yakın olarak da 'biz hıristiyanlarız' diyenleri bulursun. Bu onlardan papaz ve rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarından-dır." (Maide, 82)

Bu ayetin ifade tarzının yasama ile ilgili olduğu açıktır. Anlatımın da dikkatimizi çeken husus, kalıcılık ve sınırsızlık ifade eden, müslümanlann tüm şartlan ve imkanları için geçerli olan çıkarılmış açık hükümlerdir. Bu konuda ayette yer alan şey, müslüman-larla sevgi ve anlayış

bakımından uyum içinde olan hnstiyanlar arasında samimiyet kurma, yakınlaşma ve hoşgörü hususunda isabetli olan Kur'anî bir yönlendirmedir. Onlardan hiç birisi genel ve özel hayatın gösterge ve şartlan içerisinde, sonuçlanndan korkulacak herhangi bir düşmanlık yapacak, tuzak kuracak müslümanlann aleyhine kötü niyet besleyecek konumda değildi.

Bazı entrikacılar Kur'an da müslüman hanımlann Ehli Kitab olan erkekle evlenmelerini yasaklayan bir nass'ın olmadığını söylüyorlar. Öncelikle bu görüş şöyle reddedilmiştir. Ayet sadece müslüman erkeklerin, Ehli Kitab olan kadınlarla evlenmelerini mubah kılmıştır. Dolayısıyla müslüman hanımların Ehli Kitab ile evlenmeyecekleri bunun içinde gizlidir. İkinci olarak; Peygamber (s)'in yanında beraberce bütün müslümanlann hiç bir ihtilaf olmaksızın bunun üzerinde ittifak etmeleriyle reddedilmiştir. Kitap ehlinden hür ve iffetli kadınlar, müslümanlara helaldir. Müslümanlardan olan hür ve iffetli kadınlar Ehli Kitab'ın erkeklerine helal değildir. Bunun sebebi açıktır. Erkek kadın üzerine yöneticidir, ailenin terbiye edicisidir ve nesep sadece ona isnad edilir. Bu endişe İs-lami şeriatın bakış açısından oluşmuş veya sanki bu dini prensibin etkisiyle çıkanlmış-tır. Ehli Kitab'tan olan kadının bir takım meziyetlerinden istifade etmek ve onun İslam'a girmesini sağlama ihtimali de çok kuvvetlidir. Aksi durum için bu böyle değildir. Buna başka bir yaklaşım da ilave edilebilir. Bu da şudur: Muhakkak ki müslümanlar, İsa (a) ve diğer peygamberlere ve kitaplarına saygı duyarlar. Ehl-i Kitab olan kadının düşüneceği bir sıkıntısı yoktur. Çünkü O, müslüman erkeğin onun kutsal saydığı değerlerine olan saygısından emindir. Öte yandan kitap ehli erkek, müslüman kadının peygamberine ve kitabına saygı göstermemektedir. Bu da kadına onunla evlenme hususunda bir güçlük çıkartmaktadır. Çünkü o erkekle beraber kutsal saydığı değerler hususunda da emin ve huzurlu değildir.

Bu ayetin kapsadığı hükümler hakkında müfessirler, çoğunu İbn Abbas'a ve tabiin âlimlerine isnat ettikleri pek çok görüş[79[79]] aktarmışlardır.

İlk olarak yemeklerin helal kılınması hususunda: Geçmiş te'vil ehlinin "Kendilerine kitap verilenlerin yemeği size helaldir" cümlesinden, anladıkları mânâ; onlann kestikleri hayvanlardır. Onların bu görüşlerinden söylediğimiz şeylere rağmen, İbn Abbas, Ebu Derda, Şa'bi ve Ata'dan rivayet ettiklerine göre bu cümle genel ve kapsamlıdır. Çünkü hiçbir şeyi hariç tutmadan Ehli Kitab'ın yemeğini müslümanlara helal kılmaktadır. Hristiyanlann kiliselere adak olarak kestiklerine varıncaya kadar ve hatta üzerine Mesih'in adının anıldığı şeylere kadar. Beğavi'nin İbn Ömer'den yaptığı bir rivayete göre İbn Ömer, üzerine Mesih'in adının anıldığı şeyi haram kabul etmiştir. Sonra Beğavi: "Fakat ilim ehlinin çoğu, bunun helal olduğu görüşündedir demiş ve Şa'bi'ye bunun sorulduğunu, Şa'bi'nin: O helaldir. Allah, onların ne söylediklerini bildiği halde onların yemeklerini helal kıldı, dediğini de aktarmıştır. Bu müfessirin bizzat kendisi (Beğavi); yahudi veya hristiyan biri, hayvan kesince eğer Allah'tan başkasının adını anarken duyarsan onu yeme. Eğer sen görmeden kesilmişse Allah

---

[79[79]] Bkz. Taberi, Beğavi, Tabresi, Zemahşeri, İbn Kesir, Hazin, Nesefi ve Nisaburi.

sana helal kılmıştır görüşünü Hasan'dan rivayet etmektedir.

Geçmiş müfessirlerin rivayetleri arasında, nass ile müslümanlara haram kılınan ve yahudi şeriatında yasaklanmasına rağmen hristiyanlann kendilerine helal saydıkları domuz etiyle ilgili Allah Rasulü'nün ashabından hiçbir şey gelmemiştir. Kasimi, İmam İb-nü'l Arabi'nin bu konuda onların şeriatında helal olan bize de helaldir dediğini aktarmıştır. Ve buna örnek olarak da tavuğu misal vermiştir. Onlar tavuğun boynunu çekip kopardıklarında helaldir demiştir.

Aynı şekilde bu rivayetlerde Ehl-i Kitab'ın, içinde şarap bulunan yemekleri hakkında da hiçbir şey gelmemiştir.

Reşid Rıza'nın İbn Abbas'tan aktardığı bir görüşe göre İbn Abbas, "Onlardan korkulan husus, yemekte pisliği kullanmalarıdır. Sakınmak gerekir" demiştir.

Reşid Rıza Ehli Kitab'ın yemeğinin helal kılınması konusunda uzun bir açıklama yaparak, fıkhi mezheplerin bu konudaki görüşleri üzerinde durmuştur. Peşinden kendisi küçük bir açıklamada bulunarak şöyle demiştir:

"Meşhur dört mezhebin kitaplarından, gerek o dönemde yaşamış gerekse daha önce yaşamış olan, onların dışındaki selef imamlarının sözlerinden aktardıklarımız incelendiğinde, dinimizde bizzat haram kılınan şeyler neler ise Ehli Kitab'ın yemeklerinden de onların bize haram kılınmış olduğu görülür. Bu asli haramlar da leş, domuz eti ve akıtılmış kandır. Bunun dışındakiler ihtilaflıdır. Kimileri diğer şeyleri İslam şeriatında helal kılınması şartına bağlar. Öte yandan ayetin mutlak olarak gelişinden yola çıkarak onun helal olduğunu söyleyenler ve onun helal oluşunu, Ehli Kitab'ın şeriatında helal olması şartına bağlayanlar olmuştur.

Bize görünen şu ki, bizzat dinimizde haram kılınan domuz eti, leş, akıtılmış kan ve üzerinde Allah'tan başkasının adının anıldığı kesin olarak bilinen şeyleri -Mesih'in adı hariç; çünkü onların yorumunda Mesih Allah'ın kendisidir- katmadığımız takdirde, son görüş en doğru görüştür. Allah en iyi bilendir.

Rıza şöyle demiştir: "Hakkında detaylı bilgi gelen ve hakkında görüş farklılıkları bulanan kitap ehlinin kestiklerinin dışındaki şeyler aleyhte nass yoksa "Aslolan helal olmasıdır" prensibine göre helaldir- müşriklerden de gelse yasaklanmamıştır." Boğazla-nanlar kategorisinden olmayan şarabı hariç tutarsak bu görüş doğrudur. Şarabın kendisi müslümanlara haram kılınmıştır. Allah en iyi bilendir.

Reşid Rıza ayetin tefsirinin akışı içerisinde konuyu sürdürerek Ehli Kitab'ın dışında kalan müşriklerin ve putperestlerin yemekleri meselesine gelmiştir. Ve şunları söylemiştir: "Muhakkak ki Kur'an onların yemeklerini bir nass ile yasaklamamıştır. Kaçınılmaz olarak başkalarının yemeğinin haram olduğunu da ifade etmez. Burada durum bütünüyle şudur: Kur'an leş, domuz eti ve akıtılmış kanın haram kılınması gibi kesinlikle Allah'tan başkasının

adına kesilenleri de kesinlikle yemeyi haram kılmıştır. Dolayısıyla bu yasaklama, Ehli Kitab'tan olmayanların yemekleri hususunda Kur'anî bir kayıt ve ifade olmaktadır." Bu doğru bir görüştür. Anlamı da şudur: Eğer müşrikler, etsiz bir yemeği, ekmekten, hurmadan, hububattan, meyvelerden, baldan, yağdan yumurtadan ve sebzelerden herhangi bir yiyeceği müslümanlara takdim ederlerse onu yemek müslümanlara caizdir.

Gördüğümüz kadarıyla Kur'an nassları ve sahih sünnette gayri müslimlerin, yemeklerinden müslümanlara yedirmelerini yasaklayan hiçbir şey yoktur.

Yine bildiğim kadarıyla, alim ve müfessirlerden hiçbirisi bu ayette geçen hükmün, müslümanların yemeğinden Kitap Ehli'nin dışındaki gayri müslimlere yedirilmesi haram dememiştir. Bundan dolayı buradaki nass bir yaklaşımı ifade etmekle alakalıdır. Açıkça görüldüğü gibi Kitap Ehli'nin yemeklerinin müslümanlara serbest olduğunu ifade etmesinin yanında bu nass ile sosyal danışma, rahatlık ve karşılıklı uyum sağlanmak istenmiştir. Geriye müslümanların yedirilmesi kaldı ki, o da aynı şekilde "Aslolan mubah olmasıdır" prensibine göre mubahtır. Bu prensipteki genel mübahlık, hakkında haram olduğuna dair bir özel hüküm veya herhangi bir kayıt olmadıkça geçerlidir.

İşte durum budur. Sözün kısası, denilebilir ki, Maide sûresi 3. ayetin ve diğer pek çok Mekki ve Medeni ayetin; yani Bakara 112-113, En'am 145 ve Nahl 114-115. ayetlerinin kapsadığı ve zaruret sahibinin ve kendisine haram kılınan şeyin yenebilmesi için verilen ruhsatın; kitap ehlinin sunduğu veya yaptığı ve bu haramların özelliklerini taşıyan yemeklerine yorumlanması, ayetlerdeki şartlara uygun düşmektedir. Bu yeme durumunun sadece tehlike ve zararı savmak için olması, günah ve isyan kastının olmaması gerekir. Allah en iyi bilendir.

İkinci olarak kitap ehli kadınlarla evlenmenin helal olması ile ilgili rivayetler:

Rasulullah'ın ashabından olan te'vil ehline isnat edilen görüşler pek çoktur ve aynı şekilde aralarında ihtilaf vardır.

Taberi bu görüş farklılıklarından öyle isabetli bir cümle aktarmıştır ki adeta herşeyi tamamen yansıtmıştır. Bu cümle şudur: Burada öncelikle "muhsan olan kadınlar" kelimeşinin kastettiği mânâ hakkında görüş ayrılığı vardır. Şöyle ki, alimlerin bir kısmı, onlar hür olan kadınlardır demiştir. Bazıları da iffetlilerle iffetsizleri ayırmayıp, sadece cariyeleri hariç tutuyorlar. İkinci görüşün sahipleri de hür ve cariye ayrımı yapmayıp, onlar da sadece iffetsizleri hariç tutyorlar.

fi- Bu kelime her iki mânâyı da taşımaktadır. Nisa sûresi 25. ayetin bu iki mânâya geldiği gibi: "Sizden inanmış özgür kadınları nikahlamaya güç yetiremeyenler sağ ellerinizin malik olduğu inanmış cariyelerinizden (alsın). Allah imanınızı en iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz (insanlık bakımından birbirinizden farkınız yoktur). Öyleyse onları iffetliler, fuhuşta bulunmayanlar ve dost edinmemişler olarak sahiplerinin izni ile nikahlayın. Onlara ücretlerini (mehirlerini)

güzelce verin. Evlendikten sonra fuhuş yapacak olurlarsa onlara, hür kadınlara uygulanan cezanın yansı vardır. Bu, sizden sıkıntı (günah ve zinaya saplanmak) dan korkanlar içindir. Sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır.

%Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir." Bu ayette ilk geçen "el-Muhsenat" kelimesi "hürler" (hür kadınlar), ikinci geçen "el-Muhsenat" kelimesi "iffetliler" anlamındadır.

Bu kelimenin bir diğer mânâsı daha vardır. O da: "Evli olan kadınlar" demektir. Kelime Nisa sûresi 24. ayetinde bu anlamda gelmiştir. Bu ayette (ve'1-muhsenatu minen-Nisai: Ve evli olan kadınlar da) muhsenat kelimesi bu farklı mânâda gelmiştir. Çünkü kelime bu ayette evli kadınlarla evlenmeyi yasaklama tarzında gelmiştir. Bu ise muhkem bir hükümdür. Eğer ikinci görüş doğru ise bu ayet (yukarıda anlamı verilen 25. ayet) az önce sözkonusu edilen Nisa 24. ayetin hükmüne yeni bir boyut kazandırmıştır. Çünkü bu ayet (25. ayet) cariyelerle evlenme cevazını "inanmış olmaları" şartıyla sınırlandırmıştır.

Taberi'nin buraya kadar ki görüşleri te'vil ehli'ne isnat ettiği ve kitap ehli kadınlarla evliliğin mubah olmasını sadece zimmiye (İslam devletinin hakimiyeti altındaki gayri müslime) ile sınırlandırılan görüşlerdir. Bu hususu zimmiyeyi ve harbiyeyi[80[80]] içine alacak şekilde genelleştiren rivayetler ve görüşler de vardır.

Taberi görüşlerini aktardıktan sonra diyor ki, doğruya en yakın olan görüş "el-Muhsenat" kelimesinin "hür kadınlar" anlamında olmasıdır; iffetli mi olmuşlar yahut ahlaksız mı olmuşlar farketmez. Allah Teala inanan kadınların hür olanlarını bize helal kılmıştır. İğrenç bir eylemde bulunsalar dahi. O halde Ehli Kitab'ın da hür olanlarını bir fuhşiyatta bulunsalar dahi bize helal kılmış oluyor. Zımmi kadınları da helal kılmıştır ki onlar gerçek isyankar olanlardır.

Ve Taberi müslüman kadınlarından bir iğrenç eylemde bulunanlar hakkında iki hadisi, Ehli Kitap'tan ve müslümanlardan iffetsiz kadınlarla evlenmek farketmez, iffetsizlikleri ortaya çıksa da caizdir şeklindeki görüşünü delillendirmek üzere aktarmaktadır. Bu hadislerden birinde şöyle bir riyavet gelmiştir: Hz. Ömer: "İslam'da iken fuhuş yapan hiçbir kimsenin namuslu bir hanımla evlenmesine müsade etmemeyi tasarladım dedi. Bunun üzerine Ubeyy b. Ka'b, O'na: Ey mü'minlerin emin şirk bundan daha büyük bir günahtır. Tevbe edince kabul edilir demiştir. Bu hadisin kazandırdığı anlama göre Taberi, benimsediği görüşüne bir sınırlama getirmektedir. O da iffetsizin günahından tevbe etmiş olmasıdır. Taberi bu konuda

---

[80[80]] Harbiye, Harbi, Darulharp, Ehlül-Harp ifadeleri Raşid Halifeler devrinde ve sonraki devirlerde müslüman olmayan ülkeleri için kullanılırdı. Müslümanlarla ora ahalisi arasında düşmanlık ve savaş halinin olup olmamasına dikkat edilmezdi. Hicri II. asrın sonlarında İmam Ebu Yusuf'un Harun Reşid için te'lif ettiği Kitabu'l-Harac adlı eserde bunun delilleri vardı: Rivayet ettiğine göre denizaşırı darulharp ehalisinden bir grup Ömer b. el-Hattab'a, tüccar olarak topraklarına girmemize izin ver, bizden öşür (onda bir) al diye yazdılar. Bunun üzerine Ömer arkadaşlarına danıştı. Bu konuda ona lehte onay verdiler. Onlardan vergi almak için hemen sınıra vergi toplayıcılar atadı. Yine rivayet ettiğine göre Basra Valisi Ebu Musa el-Eşari, Ömer'e; müslü-manlardan bazı tüccarların ehl-i harbe gittiklerini -yani onların ülkelerine girdiklerini- ve onların bu tüccarlardan öşür aldıklarını yazdı. Ömer de hemen ona, onların müslüman tüccarlardan aldıkları kadar, ehl-i harbin tüccarlarından öşürün dörtte birini, zimmilerden olan tüccarlardan da öşürün yarısının alınmasını yazdı. Eğer darü'lharp ahalisi ile müslümanlar arasında bir çatışma ve harp hali olsaydı bir tarafın topraklarındaki tüccarların diğer tarafın topraklarına ticari seferler gerçekleştirmeleri imkanı, açıkça görüldüğü gibi olamazdı. (Kitabu'l-Harac, sh.76, 78).

başka bir hadis daha rivayet etmektedir: "Bir adam Ömer'e geldi ve benim bir kızım var Allah'ın koyduğu yasalardan birini çiğnedi -yani zina etti- ve büyük bir bıçak boğazına dayayarak kendisini kesmek istedi. Ben O'na, yetiştim ve O'nu iyileşinceye kadar tedavi ettim. O, güzel bir tevbe ile tevbe etti. O'nu isteyenler var. O'nun daha önce yaptığını söyleyeyim mi? dedi. Ömer: O'nun durumunu söyleyerek Allah'ın gizlediğini açığa çıkarmak mı istiyorsun. Allah'a yemin ederim ki, onun durumunu insanlardan herhangi bir kimseye söylersen seni şehirlerin ahalisine ibret için cezalandırırım. Tam aksine onu namuslu bir müslüman kadın gibi evlendir demiştir".

Bu rivayetlerde gelenler daha önce yaptıkları ne olursa olsun tevbe eden kadınlarla evlenebileceğine bir destektir. Ve aynı zamanda parlak ve isabetli birer talimattır.

Buradaki durumun müslüman bir erkeği veya müslüman bir kadını ilgilendirmesi, bu konunun dışında değildir. Dediğimiz gibi Taberi tevbe edince iffetsiz Ehli Kitap kadınlarıyla evliliğin caiz olduğu görüşüne destek olsun diye sadece bu iki rivayeti delil getirmiştir.

Reşid Rıza, İbadiye mezhebinin Nur Sûresi'nin 3. ayeti olan: "Zina eden erkek, zina eden ya da müşrik olan bir kadından başkasını nikahlayamaz; zina eden kadını da zina eden ya da müşrik olan bir erkekten başkası nikahlayamaz. Bu mü'minlere haram kılınmıştır" ayetine tutunarak zina eden kadınla evlenme konusunda çok şiddetli davrandığını söylemiştir. Nur sûresi tefsirinin akışı içerisinde bu ayeti yorumladık, alimlerin bu ayetle ilgili farklı görüşlerini anlattık ve en isabetli görüşün tevbe-den sonra bu evliliğin caiz olmasıdır dedik. Reşid Rıza İbadiye'nin sözkonusu edilen reddi gibi bir rivayeti de Ubeyy b. Ka'b'dan aktararak eklemiş ve şöyle demiştir: Muhakkak ki müslümanlar -ki ibadiye de müslümanlardandır- günahı en büyük olduğu halde müşriğin tevbesinin kabul edileceği hususunda görüş birliği üzeredirler.

Taberi, te'vil ehli'nden aktarılanlar arasında onlardan bir kısmının; "bu ayet indiğinde Ehli Kitab olanları kastediyor, ayetten sonra yahudilerin dinine girenleri kastetmiyor" dediğini, onlardan bazılarının ise, kitap ehli kadınların şeriatlarına yapışmaları ve ondan sapmamaları halinde, onlarla evliliğin caiz olduğunu ve onlardan bazılarının da ayetin hiçbir ayrım yapmaksızın, Yahudilik ve Hristiyanlık dinine boyun eğmiş olan herkes için genelleştirdiklerine dair rivayetler vardır.

Yine Taberi'nin aktardığına göre, ikinci görüşün sahipleri: Ali b. Ebi Talib'in Beni Tağlib kabilesinin kestiklerini yemeyi ve onların kadınlarıyla evlenmeyi, onlar Mesih'in şeriatına bağlı olmadıkları için yasakladığını rivayet etmişlerdir.

Buna karşılık olarak Taberi, İbn Abbas'tan, Hasan'dan, Ikrime'den, Said b. el-Mü-seyyeb'den, Hakem'den, Hammad'dan ve Katade'den aktardığı rivayetlerde onların bu ayetin mutlak oluşuyla amel ederek, Beni Tağlib'in kestiklerinin yenmesinde ve onların kadınlarıyla evlenmek de bir sakınca görmediklerini vurgulamıştır.

Müfessirler, Taberi'nin aktardıklarının çoğunu önemli bir ek yapmadan rivayet etmişlerdir. Biz de sadece ona isnat etmekle yetindik. Bize göre onun "muhsenat" kelimesinin "hürler"i ifade ettiğine dair tercihi en doğru görüştür. Çünkü ayet Ehli Kitap kadınlarıyla evliliğin bir mehir ve akitle olmasını kapsamaktadır. Bu da cariyelerden çok hür kadınlar için gerçekleşen bir şeydir. Cariyelerle evlilik şartı olarak, Nisa Sûresi »25. ayetinde gelen "el-Mü'minat: İnananlar" kaydı, muhkem olarak devam ediyor ve aynı şekilde Taberi'nin Ehli Kitap kadınlarında bir iğrenç eylemde bulunup tevbe edenlerle evlenmeye cevaz veren görüşünün doğruluğunu da görmekteyiz. Çünkü ayet mutlaktır (sınırlandınlmamıştır).

Taberi, bu emrin genel olarak tüm yahudi ve hristiyanları mı, yoksa ayetin inmesinden önce bu dinlere mensup olanları mı kapsadığı konusunda görüşünü açıklamamıştır. Bize birinci görüşün en doğru görüş olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu durum bu ayetin apaçık görünen şeklidir. Onun sınırlandırılması ancak nebevi bir hadis ile mümkündür. Ve biz bu konuda herhangi bir nebevi hadise de rastlamadık. Allah en iyi bilendir.

Bakara 221; ayet müşrik olan kadınlarla evlenmeyi yasaklamıştır: "İman etmedikçe müşrik kadınları nikahlamayınız." Mümtehine sûresi 10. ayetinin kafir olan eşleri tutmayı yasakladığı gibi: "Kafir olan kadınların nikah bağlarını tutmayınız." Ehli Kitap olanlar da kafir sayılırlar. Çünkü onlar Peygamber (s)'in risaletini inkar ediyorlardı. Diğer bir bakış açısıyla da müşrik sayılırlar. Çünkü yahudiler: "Üzeyr Allah'ın oğludur" derler. Hrıstiyanlar ise: "Mesih Allah'ın oğludur" ve "Allah üçün üçüncüsüdür" derler. Bu sebeple bu ayet Bakara süresindeki ayete bir sınırlama oluyor. Onu kitap ehli dışındakiler için sınırlıyor. Burada (Maide'de) Mümtehine ayetinin mânâsını Ehli Kitab'ın dışına çevirme açıklamasının olduğu gibi.Nisa sûresi 24. ayet, iffetli olma ve aile kurmanın hedeflenmesi hususlarına dikkat

çekmiştir. Şehvetini gidermek, zina etmek kastının olmaması ve bunlardan sakınılması-nın vacip olduğu konusunda da uyarmıştır: "Bunlardan ötesini iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehir vererek) istemeniz size helal kılındı..." Üzerinde durduğumuz bu ayette de bu ifadelerin tekrarlanması bu hususun Ehli Kitab olan kadınlarla evlilikte vazgeçilmez bir şart olduğuna dair bir pekiştirme ifadesidir. Bununla Kur'anî tenzilin (Vahyin) bu büyük sosyal hedefe ve her durumda bunun göz önünde bulundurulmasının gerekliliğine ne kadar önem verdiğini gösteriyor. Bu hedefin ihlal edilmesi Ehli Kitab kadınlarıyla evlilik yapılırken daha çok beklenen bir durumdur. Burada hükmün pekiştirilmesinin hikmetlerinden birisi de budur. Görüldüğü gibi bu ayetteki "dostlar tutmaksızın" cümlesinin eklenmesi de bir hikmettendir.

Konunun seyri Ehli Kitab kadınlarıyla alakalı bir diğer duruma değinmemizi gerekli kılıyor. O da Ehli Kitab olan cariyelerle müslüman sahibinin yatmak istemesi durumudur. "Muhsanat" kelimesinin "iffetliler" anlamında olduğu ihtimaline göre; buna cariyeler de bu gruba giriyor. Bu da ancak Ehli Kitab olan cariyeyerle evlenmenin caiz olduğu anlamını veriyor. Çünkü bu ayette mehirden bahsedilmesi ancak bunu ifade etmektedir. Sözkonusu durum ile ilgili, Nisa

Sûresi 3.ve 24. ayetleri, Mü'minun sûresi 6. ayet, Ah-zab sûresi 50 ve 52. ayetleri ve Mearic sûresi 30. ayeti hiç bir kayıtla sınırlamadan müs-lümanların ellerinin altında bulunan cariyeleri ile yatmalarını mubah kılmaktadır. Çünkü bununla ve Ehli Kitab olan kadınlarla evlenmenin caiz olmasıyla birlikte yakınlaşma mümkün olur. Ehli Kitab'tan olan cariyelerle müslüman olan sahibinin yatmasının caiz olmasına göre de yine bu sosyal yakınlaşma gerçekleşir.

Durum şu ki burada hiçbir sınırlama olmadan genel olarak gayri müslim cariyelerle yatmanın serbest olduğuna dair nebevi hadisler vardır ki biz bunları Nisa sûresi 24. ayetin tefsirinin akışı içerisinde aktardık. Bu hadislerden bir tanesi Ebu Davud, Müslim ve Tirmizi'nin Ebi Said'den rivayet ettikleri şu hadistir: Peygamber (s) Evtas'a bir ordu gönderdi. Onlara galip geldiler. Peygamber'in arkadaşlanndan kimisi bunların kadınlarından, müşrik kocaları baygınlık geçirdiği için sakındılar. Bunun üzerine "Sağ ellerinizin malik olduğu (cariyeler) dışında kadınlardan evli özgür olanlarla da (evlenmeniz haramdır)" ayeti indi. Yani cariyeler iddetleri sona erince sizin için helaldir.81[81] Ve Ebu Davud ve Tirmizi'nin Ruveyfi b. Sabit el Ensari'den rivayet ettikleri şu hadiste de Ruveyfı şöyle demiştir: Peygamber (s), Allah'a ve ahiret gününe inanmış hiçbir kimse için suyunu, kendisinden başkasının tarlasına akıtması helal değildir, Allah'a ve ahiret gününe i-man eden hiç bir kimse için bir haz ile, temiz olduğundan emin olmadıkça esirlerden bir kadınla cinsel ilişki de bulunmak helal değildir.82[82]

Bazı müfessirler konuyu uzatarak bu seyir içerisinde mecusiler ve sabiilerden de bahsetmişlerdir. Zemahşeri bu konu da şöyle demiştir: Mecusiler hakkındaki sünnet, onlardan cizye alınması, kestiklerinin yenmesi ve kadınlarının nikahlanmamasıdır. Ancak Zemahşeri burada hiç bir senet zikretmemiştir.

İbn Müseyyeb'den aktarılan bir rivayete göre o, şöyle demiştir: "Eğer müslüman hasta olduğu zaman Mecusiye Allah'ın adını anıp kesmesini emretse, o da bunu yapsa sakıncası yoktur".

İbn Kesir Şafii ve Hanbeli'nin arkadaşı olan Ebu Sevr adındaki bir fakihin görüşüne işaret ederek benzeri bir söz söylemiştir. Buna göre Ebu Sevr; Peygamber (s)'den rivayet edilen ve Rasulullah'ın, onlardan cizye aldığını ve O'nun: "Onlara Ehli Kitab'ın kuralını uygulayınız" dediğini, ve raşit halifelerin de bu yolu takip ettiklerini ifade eden hadisten dolayı, mecusilerin kestiklerini yemeyi ve onların kadınlarıyla evlenmeyi helal görmüştür.83[83]Sabiiler84[84] gelince bunlarla ilgili Zemahşeri şöyle demiştir. Ebu Hanife'ye

---

81[81] et-Tac c:2, sh:284-285

82[82] et-Tac c:2, sh:284-285

83[83] imam Ebu Yusuf'un Kitabü'! Haraç adlı eserinde gelen ve Amr b. Dinar'dan rivayet edilen hadise göre Allah'ın Rasulü Bahreyn Kralı Münzir b. Savi'ye şöyle yazdı: Her kim ki kıldığımız namazı kılsa, yöneldiğimiz kıbleye yönelse, kestiklerimizi yese bu müslümandır. Allah ve Rasulü'nün korumasındadır. Mecusiler-den kim bunu isterse o emniyettedir. Kim yüz çevirirse o da cizye verecektir. Cafer b. Muhammed'den rivayet ettiği başka bir hadise göre de Cafer'in babası Ömer b. el-Hattab'a ateşe tapan; ne yahudi ne hrıstiyan ne de Ehli Kitab olmayan bir topluluktan bahsetti. Ömer, bunlara ne yapacağımı bilemiyorum dedi. Bunun üzerine

göre bunlann hükmü Ehli Kitab'ın hükmüdür. Onun iki arkadaşı (İmam Muhammed ve Ebu Yusuf) ise dediler ki: "Onlar iki sınıftır. Bir kısmı Zebur okurlar ve meleklere kulluk ederler, bir kısmı ise Zebur okumazlar ve yıldızlara taparlar. İşte bu grup Ehli Ki-tab'tan değillerdir".

Elimizdeki diğer eski tefsir kitaplarında sabiiler ve mecusilerle ilgili hiç bir şey görmedik. Bu kitapların sözleri sadece ayette zikredilen Ehli Kitab, yani yahudiler ve hns-tiyanlar çevresinde döner. İbn Kesir ve Zemahşeri'nin sözlerinden de anlaşılan yine budur.

Reşid Rıza, bu ayetin tefsirini yaparken bu problemle ilgili detaylı bir bölüm açmış ve Java'dan kendisine yöneltilen ve bu ülkedeki putperestlerin problemiyle ile alakalı bir soruya verdiği cevabı burada yayınlamıştır. Sözlerinden anlaşılanlar özetle şunlardır. Kur'an-ı Kerim Hac sûresinin şu ayetinde mecusi ve sabiileri iki ayrı müstakil inanç gibi zikretmiştir. "Gerçekten inananlar, yahudiler, hrıstiyanlar, mecusiler ve müşrikler... Allah kıyamet günü bunlar arasında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah herşeyin üzerine şahid olandır." (Hac, 17) Bu ayetler Mecusi ve Sabiilerin müşriklerden olmadıkları, bunların uzun zaman geçmesi sonucu asılları kaybolmuş, ilahi olduğuna inandıkları kitapları olan iki ayrı grup oldukları çıkartılmaktadır. Yüce Allah'ın Gafir sûresinin şu ayetinde işaret ettiği gibi kıssalarını bize anlatmadığı Rasuller göndermiş olması da uzak değildir: "And olsun ki biz senden önce de elçiler gönderdik. Onlardan kimini sana anlattık kimini de anlatmadık.." (Gafir: Mü'min, 78) Saf tevhidden sapanların bu durumu nasıl ki bunları İslam dairesinden çıkarmıyorsa bunların da putprestlik yönüne sapmış olmaları onları Ehli Kitab olmaktan çıkarmaz. Burada Neylü'l-Evtar" müellifi, Ömer bin el-Hattap'ın "Onlara Ehli Kitab'a uygulanan prensipleri uygulayınız" sözünden bunların Ehli Kitab olmadıklarını çıkaran kimselere cevabı vardır. "Der ki: Şafii, Abdurrezzak ve başkaları hasen bir isnad ile Ali b. Ebi Talip'ten onların Ehli Kitab olduklarını rivayet etmişlerdir. Ve İmam Ebu Yusuf'un aktardığı kıssayı aktarır ki biz az önce görüş farklılıkları olan bu kıssayı aktarmıştık.

Neylü'l-Evtar sahibi, buna Abd b. Humeyd'den onun da sahih bir senedle İbn Eb-za'dan aktardığı şu hadisi aktarmaktadır. Müslümanlar Fars ahalisini hezimete uğratınca Ömer: "Mecusiler Ehli Kitap değiller ki onlara cizye ödettireyim. Puta tapanlar değil ki onların ahkamını uygulayayım dedi. Bunun üzerine Ali (r): "Bilakis onlar kitap ehlidir", demiştir. Sonra Neylü'l-Evtar müellifi şöyle der: "İbn Battal'ın: "Eğer onların bir kitabı olsaydı ve

---

Abdurrahman b. Avf Rasulullah'a şahid oldum ki: "onlara Ehli Kitab'ın sünneti ile muamele ediniz." buyurdu dedi

Oysa İmam Ebu Yusuf bunun devamında Ali b. Ebi Talip (r)'den onların Ehli Kitap olduklarına dair bir rivayet nakletmektedir. Şöyle ki, rivayet olunduğuna göre Nevfel el-Eşcai, mecusilerden cizye alınmasını tenkid etti. Mûtevrid b. Ehnef de ona karşı çıktı ve dedi ki: Rasulullah'ı itham ettin, tevbe et yoksa seni vururum. Allah'a yemin ederim ki Rasulullah, Hacer ahalisi mecusilerden cizye aldı dedi. Ve bu iki kişi Ali b. Ebi Ta-lip'in

huzuruna çıktılar. Bunun üzerine Ali b. Ebi Talip şöyle dedi: Size tamamı mecusiler hakkında beğeneceğiniz bir olaydan bahsedeyim. Onlar okudukları bir kitapları olan ümmet idiler ve onların bir kralı vardı. Sarhoş oluncaya kadar içti ve kız kardeşinin elinden tutup dört şahısla beraber kasabanın dışına çıkardı. Sonra onların gözleri önünde kız kardeşi ile zina etti.

[84][84] Tercih edilen görüşü Havlai: "Bunlar" sözünden maksat, Irak'ta olan ve bugün Es-Sabah adıyla bilinen gruptur. 4. asrın meşhur edebiyatçılarından birisi olan Ebu İshak es-Sabi bunlara nispet edilir. Hac suresi 17. ayetinin tefsirinde Sabiin kelimesine yaptığımız açıklamaya bkz.

hükmü kalksaydı onların kestikleri ve kadınlarıyla evlilik diğer Ehli Kitab'dan istisna edilmez ve helal olurdu şeklindeki sözüne gelince, cevabı şudur: Bu hariç tutulmaları gelen emre uygundur. Çünkü burada nikahın zıddına kan dökmemeyi gerektiren bir şüphe vardır. Bu da bu konuda ihtiyatlı davranılmasını sağlıyor. İbnü'l Münzir: Onların nikahlarının ve kestiklerinin haram kılınması, üzerinde ittifak sağlanan bir husus değildir. Lakin alimlerin çoğu bu görüştedir" demiştir. Reşid Rıza bunun peşinden uzun bir ek yaptı. Söz, Bakara sûresinin 221. ayetinin sadece müşrik Araplar'ın kadınlarıyla evlilik yapmayı haram kıldığı görüşüyle son bulmaktadır. Müfessirlerin büyüğü İbnü'l Cezir et-Taberi'nin de bunu tercih ettiği gibi. Reşid Rıza'ya göre, mecusiler, sabiiler, Hind ve Çin putperestleri ve Japonlar gibi bunların diğer benzerleri şimdiye kadar tevhid içinde yaşayan kitapların tabileridir. Onların kitapları semavidir. Yahudi ve hnstiyanların kitaplarına gelen tahrif felaketi gibi bunlar da tahrifata uğradı. Ve yine Reşid Rıza'nın yazısının sonuçlarından biri de şudur. Açık olan şu ki, Kur'an sadece kitap sahibi olanlardan zikrettiklerini, Hac sûresi'nin ilgili ayetinde zikretmiştir. Mecusiler ve sabiilerde bunlardandır. Çünkü bunlar, Kur'an'la muhatap olan Arapların öncelikle tanıdıkları kimselerdi. Onların tanımadıklarının sözkonusu edilmelerinin bir sebep ve gereği yoktu. Artık bundan sonra muhataplara Allah'ın Kıyamet günü brahmanistlerin ve budistlerin de aralarını ayırıcı hükmünü vereceği hususu gizli kalmaz. Ve bizce tercih edilen görüş, nikahta asıl olan serbest olmasıdır. Bundan dolayıdır ki nikahı haram olanlarla ilgili nass geldi. Yüce Allah'ın bu nikahı haram olanları Nisa sûresi 21-23.ayetlerinde açıklamasından sonra "Bunlardan öteye kalanlar sizin için helal kılındı" ayeti mecusi ve sabiilerin kadınlarıyla evlenmenin helal olduğu anlamını vermektedir. Bu ayeti nesh edici veya onun genel oluşunu tahsis edip sınırlandırıcı bir nass olmadıkça bunu haram kılmak hiçbir kimsenin haddi değildir. İnsanların birçoğu, Ehli Kitab kavramından sadece yahudi ve hristiyanlan algıladılar. Fakat bu mânâ yanlıştır. Ancak pratik, insanların bu anlayışı üzerine devam etti. Çünkü bu ilk yetişme tarzlarında müs-lümanlara galip gelen düşünceye uygundur. Reşid Rıza sözlerinin sonunda bunlarla nikahın caiz olduğuna dair verdiği fetvaya dikkati çekmiş ve Allah'ın Ehl-i Kitab'in yiyecekleri ve onların kadınlarıyla evlenme konusunda koyduğu kanunun hikmetinin araştırılmasından gelen bir fetva olduğunu söylemiştir. Bu hikmet ise, onları İslam'ın güzelliklerinden uzak tutan, anlaşmazlık ve yabancılaşmayı, İslam'ın güzelliklerini pratik hayatta onlara açıklayarak gidermektedir demektedir.

Reşid Rıza'nın sözleri bahsettiği ulusların kadınlarının nikahlanması problemi ile sınırlı kalmış ve onların kestiklerine karşı çıkmamıştır. Onun sözleri, kadınlarının helal olması gibi bunların kestiklerinin de helal olmasını gerektirir. Ancak kendisinin de dikkat çektiği ve üzerinde herkesin müttefik olduğu, bizzat müslümanlara yasak olan, leş, domuz eti, akıtılmış kan ve Allah'tan başkasının adına kesilenler hariçtir.

Reşid Rıza'nın sözlerinde isabetli ve doğru olan pek çok şey vardır. Objektif olarak bakıldığında "Sizden önce kendilerine kitap verilenler" cümlesi mutlak bir cümledir. Ve bu

ayetin hükmü, ellerinde kitapları olup bu kitapların Allah'tan olduğunu iddia e-den ve bu kitaplarda, herhangi bir şekilde buna işaret eden bir delilleri bulunan her dinin mensuplarını kapsamaktadır. İşte tüm bunlar Reşit Rıza'nın görüşlerini doğrulamaktadır.

Özellikle Nisa sûresi'nin şu ayetlerinde olduğu gibi Kur'an'da yüce Allah'ın rasul-ler gönderdiği ve onlara kitaplar indirdiği, onlardan bir kısmının hayatını anlattığı tekrar edilmektedir. "Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlara (Yakub'un soyundan olan peygamberler), İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a da vahyetmiş ve Davud'a da Zebur'u vermiştik. Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de (vahyetmiştik). Ve Allah Musa ile konuştu." (Nisa, 163-164)[85[85]]

Mecusi ve sabiilerin, şirk koşanlar, yahudiler, hristiyanlar ve inananlarla beraber Hac sûresinin ayetinde zikredilmeleri onları müstakil iki dini grup olduklarını gösteren kesin bir işarettir. Bunların bu şekilde ifade edilmeleri kesinlikle herhangi bir özellikle ayrıldıklarından dolayıdır. Ve Peygamber (s)'in mecusilerden cizye alması ve "onlara Ehli Kitab'a uygulanan prensibi tatbik ediniz" sözü eğer doğru ise büyük bir amaç taşımaktadır. Bununla beraber, Ehli Kitap'tan bahsedip sadece yahudi ve hristiyanlan kastetmiş olan Mekki ve Medeni pek çok ayetleri de aynı şekilde görüp incelememiz gerekir.[86[86]] Muhakkak ki bu, insanların, Ehli Kitap'tan kastedilenler yahudiler ve hristiyanlar-dır şeklindeki anlayışlarını doğrulayan kuvvetli Kur'ani bir senettir. Özellikle onlar Pey-gamber'in çevresinin ve asrının ahalisidirler ki, onların zamanında Kur'an indi. Onlarla temas halinde idiler. Onlarla ticari işlemlerini gerçekleştiriyorlardı. Sanki semavi olan tek bir din ve kitabın mensupları idiler. [87[87]]

6- Ey iman edenler namaza kalkacağınız zaman, yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız. Başlarınızı mesnediniz ve her iki topuğa kadar ayaklarınızı da (yıkayınız). Eğer cünüp iseniz temizleniniz. Eğer hasta veya yolculukta iseniz ya da biriniz tuvaletten gelmişse, yahut kadınlara dokunmuşsanız da su bulamamışsanız temiz bir toprağa teyemmüm ediniz. Yüzlerinize ve ellerinize ondan sürünüz Allah size güçlük çıkarmak istemez. Fakat sizi temiz-lemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz.

7- Allah'ın size olan nimetini ve: 'Duyduk, kabul ettik" dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (ona verdiğiniz) sözü hatırlayınız. Allah'tan korkunuz, şüphesiz ki Allah, göğüslerin (kalplerin) içindekileri bilendir.

[85[85]] Anlatılır ki, Hintliler için Buda'dan önce "Manu Şeriatı" denilen bir şeriat vardı. Bu şeriat tevhid akidesi üzerinde olan krallarından birine nisbet edilirdi. Yani tek, ebedi sınırsız ilah Brahma tarafından Manu'ya vahyedildi. Ve şiir şeklinde bir kitaba yazıldı. Bu kitabın beyit sayısı 2685'i aştı. (Bkz: ed-Devalibi-el-Medhal ila't-Tarihi'l-Amm, sh. 66 ve sonrası).

[86[86]] Bu ayetler gerçekten çoktur. Özellikle Bakara, Âli imran, Nisa ve Maide sûrelerinde. Maide sâresinin 15-19, 51-57 ve 65-69. ayetleri özellikle bu konuda delaletleri kuvvetli olan ayetlerdir.

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/29-42.

Her iki ayetin de ifadeleri açıktır ve şunları kapsamaktadırlar:

1- Mü'minlere yöneltilmiş bir hitabı kapsamaktadır ki, onlara namaza kalkacakları zaman temizlenmelerini, ellerini, yüzlerini ve ayaklarını yıkamalarını ve başlarını mes-hetmelerini emrediyor. Cünüp olduklarında yıkanmalarını emrediyor. Seferde ve hadar-da (yerleşik oldukları yerde) su bulamıyorlarsa veya hasta iseler de su onlara zarar veriyorsa, tuvalette def-i hacet ettiklerinden dolayı abdest, kadınlara dokunduklarından dolayı da cünüp olmaktan gusül kendilerine farz olmuşsa temiz toprakla ellerini ve yüzlerini meshetmeleri onlar için yeterlidir.

2- Yüce Allah, bu emriyle sıkıntı ve güçlük istemediğini ancak onların temizlenmelerini ve nimetini onlara tamamlamayı istediğini açıklamaktadır.

3- Ayetler bir hatırlatmayı da içeriyor. O da, Allah'a ve Rasülü'ne inandıklarında ve "işittik ve itaat ettik" dediklerinde Allah'a bağlandıkları ahdin hatırlatılmasıdır. Bu hatırlatma, emredildikleri hususları yerine getirmeleri için bir desteği ve isteği belirtmektedir. 88[88]

Mü'minlere Abdestin Farz Kılınması

Taberi, Sa'd b. Ebi Vakkas'a ulaşan bir hadis rivayet etmiştir. Sa'd: "(Allah'ın Ra-sulü) tuvalette iken, bizimle konuşmazdı. Selam verirdik almazdı. Ta ki, evine gider namaz için abdest aldığı gibi abdest alırdı (sonra bizimle konuşurdu). Biz derdik ki: "Ey Allah'ın Rasulü, seninle konuştuk, sen konuşmadın, selam verdik almadın. Konuşmaya ruhsat veren "Ey iman edenler namaza kalkacağınız..." ayeti ininceye kadar durum böyleydi.

Buhari, Müslim ve Tirmizi, Aişe'den şu hadisi rivayet etmişlerdir. "Medine'ye girerken bir gerdanımı çölde düşürdüm. Bunun üzerine Peygamber (s) devesini çöktürdü ve ondan indi. Başını dizime eğdi ve uyudu. Ebubekir geldi ve beni şiddetlice dürttü "ve bir gerdanlık için mi insanları yolundan alıkoydun?" dedi. Rasulullah'ın durumundan ve olanların bana verdiği acıdan öleceğini sandım. Sonra Peygamber (s) uyandı. Sabah olmuştu. Su aradı bulamadı. Bunun üzerine: "Ey iman edenler namaza kalkacağınız zaman..." ayeti indi. Bunun üzerine Useyd b. Hudayr "sizden dolayı Allah insanlara bereket indirdi. Ey Ebubekir ailesi, siz insanlara hayırdan başkası değilsiniz." dedi."89[89]

Taberi ve O'nun dışındaki müfessirlerden bazıları bu hadisi içinde teyemmüm ruhsatı bujunan Nisa Sûresi 43. ayetin sebebi nüzulü gibi rivayet etmişlerdir. Buhari, Ai-şe'den bu

88[88] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/43.
89[89] et-Tac c. 4, sh. 90

ayetle ilgili şöyle bir hadis rivayet etmiştir: "Esma'ya ait bir gerdanlık kaybettim. Peygamber (s) onu aramaya adamlar gönderdi. Namaz vakti geldi. Abdestli değillerdi, su da bulamadılar. Abdestsiz namaz kıldılar. Bunun üzerine Allah teyemmüm ayetini indirdi."[90[90]]

İki hadiste de olay benzerdir. Bunlardan doğru olanı, iki olayın tek, yani aynı olay olmasıdır. Her iki ayetin inişi arasındaki zaman uzaklığına rağmen iki ayetin de bu olay üzerine inmiş olmaları uzak bir durumdur.

Taberi'nin Sa'd b. Ebi Vakkas'tan yaptığı rivayet en çok bu ayetin nüzul sebebi gibi aktarılır. Ne var ki, öncelikle ikinci ayetin birinci ayetle olan uyumu ve onun üzerine atfı ve üslup, anlatımı, yasama tarzı, hatırlatma ve belki de gizli bir uyan taşıması, iki ayetin farklı farklı sebeplerle indirildiğini düşündürmektedir. Nisa Sûresi'nin sözü edilen ayetinin tefsirinin akışı içerisinde açıkladığımız ve konu ile ilgili gelen hadisleri ak-tardığmız gibi, Peygamber (s) ve müslümanlann Mekke'de namaz için abdest aldıkları ve Medine'de buna devam ettikleri, üzerinde görüş birliği sağlanan bir durum olunca, bize görünen o ki müslümanlardan bir grup, abdest ve temizlik konusunda gevşek davranıyorlardı veya bunların şekilleri ve erkanında gevşek davranıyorlardı. Bunun üzerine tenzilin hikmeti, bu iki ayetin inmesini gerektirdi. Şekilleri ve temel esaslarını, asli bir konu olan bu husustaki gerçeği, cenabetten temizlenmenin zaruretini ve konunun bütünlüğünü tamamlayıcı olarak da teyemmüm ruhsatını pekiştirmek ve açıklamak üzere vahyin hikmeti bu iki ayetin inmesini gerekli kıldı.

Bu iki ayet (Maide, 6 ve 7) ile öncekiler arasında, yasal düzenleme amacı bakımından bir münasebet vardır. Ya bu iki ayet doğrudan önceki ayetlerden sonra gelmiştir de teşrii ve zaman münasebetlerinden dolayı hemen onlardan sonraya yerleştirilmişlerdir. Yahut da sadece teşrii ilişkilerinden dolayı onlardan sonraya yerleştirilmişlerdir. Bu, geçmiş sûrelerde çeşitli örnekleri geçen, Kur'anî dizimin takip ettiği bir metottur.

Biz demiştik ki; hadisler abdestin, Mekke döneminin çok erken bir vaktinden beri uygulandığını kuvvetlendirmektedir. Ayetlerin nüzulünden önce uzun bir süre abdest uygulaması olmasına rağmen, ayetlerin bilahare inmelerinde Peygamber (s)'in uygulamasını, Kur'ani bir vahiy olmaksızın, çeşitli farzlara, dini, siyasi, sosyal ve savaşla ilgili eylem ve durumlara yönelik yaptığı yasamalarını kapsayan pek çok şahid ve belgeden biri vardır. Peygamber (s)'in bu uygulamalarından sonra Kur'an vahyi bu yasamaları ve eylemleri desteklemek üzere inerdi.

Müfessirlerden kimisi "Allah size güçlük çıkarmak istemiyor, fakat sizi temizlemek istiyor" cümlesini, su olmadığı zaman veya eziyet ve güçlük olduğunda teyemmümün farz kılınmasına bir sebep gösterme cümlesi olarak yorumlamıştır.[91[91]] Onlardan kimisine göre

---

[90[90]] et-Tac c. 4, sh. 83

[91[91]] İbn Kesir.

de cümle abdestin farziyyetinin sebebini açıklama amacını taşımaktadır.[92[92]] Bu cümle her iki mânâyı da taşımaktadır. Teyemmüm için bir neden açıklaması olarak yorumlanması görüşü daha kuvvetlidir. Çünkü temizliği ve onun farziyyetini daima müs-lümanlara hatırlatma maksadını taşadığından teyemmüm, buna en yakın olandır. Nisa süresindeki teyemmüm ayetinin tefsirinde ifade ettiğimiz gibi teyemmüm emri, asla bir güçlük çıkarmak için değildir.

Durum her ne olursa olsun bu cümlede öyle bir mânâ vardır ki, bunun müslümanla-nn kendisiyle aydınlandığı bir lamba ve çeşitli işlerinde onlara yol gösteren bir hidayet kaynağı olması doğrudur. Bu da yüce Allah'ın, insanlara zorunlu kıldığı tüm yükümlülüklerinde ve ruhsatlarında müslümanlann menfaatini,,maddi ve ruhi temizliğini amaçlamış olmasıdır. Onlara sıkıntı çıkarmak istenmemiştir.

İbn Kesir bu ayetin tefsirinde Ebu Hureyre'den abdestin faziletine dair bir hadis rivayet etmiştir ki, o da şudur: "Müslüman veya mü'min abdest alınca, yüzünü yıkadığında su ile beraber veya suyun en son damlası ile iki gözü ile bakarak yaptığı hatalar yüzünden çıkar. Ellerini yıkayınca su ile veya suyun en son damlası ile ellerinin tutarak yaptığı hataları ellerinden dökülür. İki ayağını su ile yıkadığında ayakları günahlardan arınır. İbn Kesir bu hadisten sonra şöyle demiştir. Bunu Müslim Ebu Tahir'den, O da İbn Vehb'den O da Malik'ten rivayet etmiştir.[93[93]] : Rasulullah buyurdu ki: "Muhakkak ki ümmetim kıyamet günü, abdest izleri pırıl pırıl parlayanlar olarak çağırılırlar. Sizden bu azalardaki parlaklığı uzatmaya (arttırmaya) gücü yeten yapsın."

Şüphesiz ki, İslam şeriatı bir müslüman erkek ve kadına açık olan elleri ve ayakları gibi uzuvlarını bir günde bir kereden fazla yıkamasını farz kılmış, cenabetlikten dolayı boy abdesti alma, buna ilaveten Müddesir Sûresi 3. ayetinin bir gereği olarak elbiselerini yıkama zarureti ve yine bunlara ek olarak temizlikle ilgili pek çok nebevi hadisin kapsadığı hususlar[94[94]] Bakara sûresinde bunu ifade eden ayet gereğince Muhammedi ri-saletle müslümanlan manevi ve ruhi temizlikte bir numune yapmayı hedeflemiştir.

Bakara süresindeki bu 151. ayet ve 229. ayet, Âli İmran 164. ayet Muhammedi risa-letin amaçlarından birinin de manevi temizlik olduğunu ifade eden birbirine benzer ayetlerdir: "Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitap ve hikmeti, size bilmediklerinizi öğreten bir elçi gönderdik"(Bakara,151).

[92[92]] Hazin ve Beğavi.

[93[93]] İbn Kesir bu hadisi başka ifadeler ve başka yollarla da rivayet etmiştir. Taberi, Beğavi ve Hazin de buna benzer şeyler yapmışlardır. Kur'ani ifadeler de diğer bir takım nebevi hadisler ışığında hemen aklımıza gelen, bu hadisin rağbet arttırma ve teşvik babından olmasıdır. Allah'ın bağışladığı bu günahlar ise küçük ku-surlar ve düşülen küçük hatalar cinsindendir. Büyük günahlardan değildir. Başkasının hakkı, ırzı, kanı olan günahlardan değildir. İçinde fuhşiyat ve kasıtlı günah bulunanlar değildir. Allah en iyi bilendir.

[94[94]] Bu hadislerin bir kısmını Cuma Suresi tefsirinde verdik.

Tefsir kitaplarında[95[95]]birinci ayetin içerdiği hükümlerle ilgili Peygamber (s)'e O'nun bazı ashabına ve tabiinden bazılarına isnat edilen pek çok söz ve görüş vardır. Aşağıda bunları şöyle özetledik:

I- Lam harfinin üstün ve esre ile okunması bakımından "ercüleküm" kelimesinin okunuşunda ihtilaf edilmiştir. Bu kelimedeki lam harfini esre okuyanlara göre bu ayet her iki ayağın mesh edilmesini emretmiştir. Çünkü buna göre "ercüleküm" kelimesi, "Başınızı mesnediniz" anlamındaki "vemsehu birüüseküm" cümlesinin üzerine bir atıftır. Bu lam harfini üstün okuyanlara göre ise, ayet, iki ayağın yıkanmasını farz kılmıştır. Ve "ercüleküm" kelimesi buna göre ayette geçen yüzler ve eller kısmı üzerine atfedil-miştir. Bu görüşün sahipleri bu kelimenin sona kalması (ma'tuf ve ma'tufun aleyh arasına başka bir cümlenin girmiş olması) abdestteki tertipte ayakların en sonunda yıkanması içindir. Bu hususu da Peygamber (s)'in abdest alma şekli ve onun ayaklarını yıkadığı ile ilgili hadislere dayandırmaktadırlar ki, biz bu hadisleri az sonra aktaracağız. Bu hadislerden biri, beş müsned sahibinin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği şu hadistir: Ebu Hurey-re: "Abdesti eksiksiz alınız. Ben Ebu'l Kasım'in: "Ateşin yakacağı topuklara yazık!" dediğini duydum."[96[96]] Müslim ve Ebu Davud'un Ömer'den rivayet ettikleri şu hadis de bunlardandır: "Buna göre Hz. Ömer diyor ki: "Bir adam abdest aldı. Ayağında bir tırnak yeri kadar bir yeri bıraktı. Peygamber (s) onu gördü ve hemen dön abdestini güzel al dedi. Bunun üzerine adam döndü, tekrar abdest aldı. Sonra namaz kıldı."[97[97]]

Alimlerin çoğunluğu ayakların yıkanmasının farz olması görüşünü benimsemiştir. Bize göre de bu en doğru görüştür. "Topuklara kadar" cümlesi bu görüşün Kur'ani işareti ve delili olabilir. Çünkü eğer kasıt mesh olsaydı (topuklara kadar) cümlesinin bir hikmeti olmayabilirdi.

II- Burada Ali b. Ebi Talip (r)'in her namaz vakti abdest aldığı ve bu ayeti okuduğuna dair İkrime'den gelen bir rivayet vardır. Yine İbn Sîrin'den gelen bir rivayete göre halifeler (dört halife) her namaz için abdest alırlardı. Ve Abdullah b. Hanzala'dan yapılan bir rivayete göre Allah'ın Rasulü her namaz için abdestle emrolundu. Bu O'na ağır geldi. Bunun üzerine diş fırçalamakla emrolundu ve bir abdestsizlik durumu hariç her namaz için abdest alma yükümlülüğü kendisinden kaldırıldı ve çeşitli yollarla Bürey-de'den O'nun da babasından yaptığı bir rivayete göre de Rasulullah her namaz için abdest alıyordu. Fetih Senesi olunca birçok namazı bir abdestle kıldı ve mestleri üzerine meshetti. Bunun üzerine Ömer dedi ki: "Muhakkak ki sen şimdiye kadar yapmadığın birşeyi yaptın. Peygamber (s): "Bunu bile bile yaptım"[98[98]] Ve Amr: "Ya siz?" Enes dedi ki: Biz birkaç namazı tek abdestle kılardık."[99[99]] İbn

---

[95[95]] Bkz: Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi, Zemahşeri ve en geniş kanıtı olarak Taberi tefsir
[96[96]] et-Tacc.1,sh. 92-93.
[97[97]] et-Tacc.1,sh. 92-93.

[98[98]] Bu hadis Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Nesai'nin rivayetlerindendir. (Tac, c. 1, sn.193).

[99[99]] Buharı, Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi bu hadis için yakın ifadeler kullanmışlardır.

Abbas İkrime, Ebu Musa ve Ebu'l Aliye'den gelen pek çok rivayete göre ise Rasulullah ve O'nun ashabının sünneti, bir abdestsizlikten sonrası hariç abdest almayı zorunlu kılmamaktadır. Ve onların bir ab-destle birden çok namazı kıldığını bildirilmiştir: "Ben, İbn Ömer'le beraber öğleyi kıldım. O bir meclise geldi. Ben de O'nun yanına oturdum. İkindi okununca abdest alacağını söyledi. Abdest aldı. Sonra namaza çıktı. Sonra yine oturduğu yere döndü. Akşam ezanı okununca yine abdest alacağına dair seslendi ve abdest aldı. Bunun üzerine ben dedim ki yaptığını gördüğüm şeyler sünnet midir? Hayır dedi. Abdestim bozulmadıkça sabah namazı için aldığım abdest, bütün namazlarım için yeterlidir. Fakat Rasulullah'ın: "Kim bir temizlik üzerine yeniden abdest alırsa ona on sevap yazılır" dediğini duydum. Ben de bunu istedim.

Müfessirler Taberi'nin aktardıklarının büyük bir kısmını önemli bir ek yapmaksızın aktarmışlardır. Biz de ona isnad etmekle yetindik. Bu rivayetler ışığında şunu söylemek mümkündür. Müslümana farz olan, her namazı kılarken abdestli olmasıdır. Ve bir abdesti birden fazla namaz için de yeterlidir. Abdest bozulmadan abdesti yenilemek farz değildir. Bununla beraber her vakit için abdest almak müstehaptır, alınabilir.

III- Bu ayet, yüzün ve iki elin dirseklere kadar yıkanması, başın mesh edilmesi ve i-ki ayağın yıkanmasını veya kıraat farklılığına göre mesh edilmelerinden başka birşey zikretmiyor. Ne var ki beş müsned sahibinin rivayet ettikleri abdest alma şeklini detaylıca kapsayan bir hadis vardır. Bu hadiste şu muhteva gelmektedir: "Osman (r) bir gün abdest almak istedi. Her iki elini üç kere yıkadı. Sonra ağzını su ile çalkaladı, sonra sağ elini dirseklere kadar üç kere yıkadı sonra sol elini bunun gibi yıkadı, sonra başını mes-hetti, sonra sağ ayağını iki aşık kemiklerine kadar üç kere yıkadı, sonra sol ayağını bunun gibi yıkadı ve sonra dedi ki: "Rasulullah'ı bu abdestim gibi abdest alırken gördüm. Abdesti aldıktan sonra buyurdu ki: "Kim benim abdest aldığım gibi abdest alır, kalkıp i-ki rekat namaz kılarsa, bu rekatlarda nefsi ile konuşmazsa geçmiş günahları affedilir". Bir rivayete göre ise su ile yapmıştır. Bir diğerine göre başını üç kere meshetmiştir. Yine bir başka rivayete göre ise başını meshetti. İki eliyle dikkatlice başının ön kısmından başlayıp iki elini başının arkasına kadar götürdü. Sonra başladığı yere kadar geri götürdü."[100[100]] Ve buna ek olarak Buhari, Ebu Davud ve Tirmizi Abdullah b. Zeyd'den şöyle bir rivayette bulunmuşlardır: Muhakkak ki Peygamber (s) ikişer defa yıkayarak abdest alırdı.[101[101]] -Yani her uzvu yıkamadaki üç yerine ikişer kere yıkardı- Ve İbn Abbas'tan gelen bir hadise göre: "Peygamber (s) Her uzvu birer sefer yıkayarak abdest alırdı.[102[102]] Tarz, şekil rivayeti olarak da Ebu Davud ve Tirmizi Enes'ten şu hadisi rivayet etmişlerdir. Peygamber (s) abdest aldığında sudan bir avuç alırdı. Çenesinin altına yerleştirir ve sakalını onunla tarardı ve: "Rabbim böyle bana emretti" derdi. Yine Ebu Davud ve Tirmizi'nin Enes'ten rivayet ettiklerine göre, Peygamber (s) abdest aldığın zaman

---

100[100] et-Tac, c.1, sh.91-93
101[101] et-Tac, c.1, sh.91-93
102[102] et-Tac, c.1, sh.91-93

el ve ayak parmaklarının arasını iyice aralayıp temizleyiniz."[103[103]] demiştir ve yine aynı şekilde Ebu Da-vud ve Tirmizi'nin Müstevrid'den rivayet ettikleri bir hadise göre Müstevrid şöyle demiştir: "Peygamber (s)'i iki ayağının parmaklarını serçe parmağıyla aralayıp temizler-ken gördüm[104[104]]. Yine bu ikisinin (Ebu Davud ve Tirmizi) İbn Abbas'tan rivayet ettikleri şu hadis de yine abdestin alınış tarzı ile ilgilidir: Buna göre İbn Abbas: "Muhakkak ki Peygamber (s) abdest aldı, ayağının içini dışını meshetti"[105[105]]. Buhari, Tirmizi ve Ebu Davud, Muğire (r)'den şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir: "Peygamber (s) abdest aldı, ve alnını meshetti ve sangının üstü ile mestlerinin üstünü de meshetti."[106[106]]

IV- Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir tefsirlerindeki rivayetlere göre İbn Abbas'tan iki dirseğin bizzat yıkanmasının farz olduğunu anlatan görüşler olduğu gibi, bunun zaruri olmadığını, elleri dirseklere kadar yıkamanın yeterli oluğunu anlatan rivayetler de vardır. Çünkü ayetin tarzı bu mânâyı da diğerini de taşımaktadır. Burada sarih ve kesin bir nebevi hadis de yoktur. Bu durum da fıkıh mezhepleri arasında meseleyi ihtilaflı kılmıştır.

V- İki dirseği ellerin yıkanmasına katıp katmama hususunda görüş ayrılığı olduğu gibi, aynı sebeple iki topuk konusunda da ihtilaf edilmiştir. Onlann yıkanması veya ayakların onlara kadar yıkanması, hakkında görüş ayrılığı bulunan bir meseledir.

VI- Tertip (yıkarken sırayı takip etme) konusunda da ihtilaf edilmiştir. Kimisi tertibi farz kabul ederken kimisi farz olarak görmemiştir. Tertibi farz kabul edenler bir yönüyle ayetin takip ettiği sıraya dayanıyorlar, diğer yönüyle de Peygamber (s)'in abdest uygula- masıyla ilgili hadislere dayanıyorlar. Gördüğümüz kadarıyla bu en doğru görüştür.

VII- Fakihler, yüzü, elleri ve ayakları yıkamayı ve başı meshetmeyi farzlar ve rü- kunlar (temel şartlar) olarak, kalan diğer uygulamaları ise sünnet olarak isimlendirip, bu temelleri yerleştirdiler. Onlardan kimisi, sadece farzları yerine getirene bu yeterlidir ve namazı sahihtir demiştir. Bununla beraber her bir uzvu yıkarken birden üçe kadar olan yıkama hususundaki görüş ayrılığına rağmen, fakihlerin çoğunluğu hadislerde rivayet edilen diğer uygulamaların da yapılması gerektiği görüşündedirler.

VIII- Alimlerin bir kısmı namaz için alınan abdestin niyeti, abdestin temel şartlann- dan birisidir görüşündedirler. Bir kısmı da bunun bir zorunluluk olmadığı görüşündedir- ler. Ebu Davud ve Tirmizi Peygamber (s)'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Abdest alırken Allah'ın adını anmayanın abdest'i yoktur." Görünen şu ki bu hadisin, abdeste başlarken şart koştuğu besmele çekme, niyyetin ameli olan bir başka ifadesidir.

IX- Abdestin çok tutulan sünnetlerinden birisi de misvak kullanmaktır. Şöyle ki Malik ve Buhari, Peygamber (s)'den rivayet ettikleri bir hadise göre O şöyle buyurmuştu: "Eğer

---

[103[103]] et-Tac, c.1, sh.91-93
[104[104]] et-Tac, c.1, sh.91-93
[105[105]] et-Tac, c.1, sh.91-93
[106[106]] et-Tac, c.1, sh.91-93

ümmet üzerine güç gelmeseydi her abdestle beraber dişlerini misvaklamayı onlara emrederdim.107[107] Buhari ve Nesai, Aişe'den rivayet ettikleri diğer bir hadiste Hz. Aişe şöyle demiştir: "Peygamber (s) misvağı ağız için bir temizlik aracı, Rabb için de bir hoşnutluktur"108[108] buyurdu.

X- Başın nasıl meshedileceği ve miktarı hususunda da ihtilaf edildi. Kimisi onun tamamının meshidilmesini farz kabul etti. Kimisi ise bir kısmını veya dörtte birini mes-hetmeyi farz olarak kabul etti. Çünkü bahsi geçtiği üzere bu konuda rivayet edilen hadisler farklıdır.

XI- Müfessirler bu ayetlerin veya abdest ayetinin tefsirinin akışı içerisinde özel bir biçimde mestler üzerine meshetme konusu üzerinde uzun uzun durmuşlardır. Bunun, "ercüleküm" kelimesindeki kıraat farklılıklarından dolayı olduğu ihtimallerden biridir. Bu kelimenin "başlarınızı meshediniz" cümlesinden sonra gelişinden bazıları onun buı cümle üzerine atfedildiği görüşünü benimsediler. Ve daha önce zikrettiğimiz gibi bunun anlamının da iki ayağı meshetmek olduğunu/onları yıkamak olmadığını söylediler.

Bunun üzerine alimler, mestler üzerine mesn ile ilgili pek çok hadis aktardılar. Bunların büyük çoğunluğu sahih hadis müsnedlerinde vardı.109[109] Bu meselenin "ercüleküm" kelimesinin okunuşuyla ilgili olduğunu gösteren herhangi bir işaret bu hadislerde yoktur. Bu bakımdan bunun hafifletme ve kolaylık için konmuş Nebevi bir seri düzenleme olduğunu söylemek konu ilişkisinden veya sonradan olan bir adapte etmeden kaynaklanmaktadır. Sünnetin esası mestleri bir abdest üzerine giymektir. Bununla Kur'an'ın bu ayetinin mânâsı arasında bir zıtlık yoktur. İslam mezheplerinin büyük çoğunluğu bunu alıp benimsemişlerdir. Şia mezhebi bunu almamıştır. Onlar, ayakların meshinin ayetten anlaşılan en doğru görüş olduğu düşüncesindedirler. Onlara göre ayetten anlaşılan ayaklan yıkamak değil meshetmektir. Sanki onlar Nebevi teşrii mest üzerine mesh hususunda bir sebep olarak görmüyorlar. Yahut büyük bir kısmı sahih olan ve abdest alırken ayakların yıkanması ile ilgili ve mestler üzerine meshetmekle alakalı pek çok hadise rağmen onlara göre bu hadisler doğru değildir. Biz ayakların yıkanması hakkında gelen hadisleri ve mestler üzerine mesh konusunda gelenlerden de bir kısmını verdik. Geçen hadislerin içerdiklerine ek olarak beş müsned sahibinin Muğire b. Şu'be'den rivayet ettikleri şu hadisi de aktaralım: "Muğire b. Şu'be diyor ki: Peygamber (s) İhtiyaç gidermek için çıktı. Muğire içinde su olan bir kapla onu takip etti. Resulullah ihtiyaç giderip ayrılınca Muğire su döktü, o da abdest aldı. Ve iki mesti üzerine meshetti. Ebu Davud'un bir rivayetine göre de "Muğire ona dediki ya Rasulullah unuttun, Peygamber (s) dedi ki bilakis sen unuttun bunu Aziz ve Celil olan Rabbim bana emretti"110[110]

107[107] Tac, c-1 sh:88-89

108[108] Tac, c-1 sh:88-89

109[109] Bkz: Tabresi, bu ayetin tefsiri.
110[110] Tac,C.1,S.94

Ebu Davud, Ahmed ve Tirmizi'nin Büreyde'den rivayet ettiği bir hadise göre "Ne-caşi, Rasulullah'a iki siyah sade mest hediye gönderdi. Resulullah onları giydi. Sonra abdest alıp onların üzerini mesnetti"[111[111]] Buhari ve Müslim'in Muğire'den rivayet ettiklerine göre Muğire (r) şöyle demiştir: "Bir sefer sırasında Peygamber (s) ile beraberdim. Onun mestlerini çıkarmak istedim. Bunun üzerine: "Onları bırak, ben onları temiz olarak giydim" dedi ve onların üzerini meshetti[112[112]]. Sünen sahiplerinin Muğire (r)'den rivayet ettikleri diğer bir hadiste Muğire: "Rasulullah (s) abdest aldı ve çoraplar üzerine ve takunyalar üzerine meshetti." Ebu Davut bunu eklemiş ve şöyle demiştir: "Ali, İbn Me-sud, Bera, Enes, Ebu Emameh ve Sehl b. Sa'd da çoraplar üzerine meshetmişlerdir. Ve Tirmizi de bir ek yaparak şöyle demiştir: "Süfyan es- Sevri, İbn Mübarek, Şafii, Ahmet b. Hanbel ve İshak şöyle demişlerdir: Takunyalar olmazsa bile çoraplar kalın olurlarsa çorapların üzerine meshedilir".[113[113]] Ebu Davut ve Tirmizi Huzeyme b. Sabit'den, o da Ra-sulullah'dan onun şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Misafir için mestler üzerine mesh (müddeti) üç gün, mukimler için ise bir gün bir gecedir."[114[114]]Müslim ve Nesai'nin Ali b. Ebi Talip'ten rivayet ettiği bir hadise göre: "Peygamber (s) misafir (yolcu) için meshi üç gün, mukim (yolcu olmayan) için de bir gün ve bir gece kıldı".[115[115]]

Ayetin boyutlarıyla bir bağını gördüğümüz ve aktardığımız bu hususlar ve bu rivayetlerde yer alan hükümlerden aktardıklarımızla yetiniyoruz.

Teyemmümün nasıl yapılacağı hakkında, onu zorunlu kılan durumlar, onun sınırları, abdesti bozan haller, kadınlara dokunma mefhumunun boyutları ve bu konudaki ihtilaf hakkında aktarılması uygun olan her şeyi Nisa sûresi 43. ayetin tefsirinin akışı içerisinde aktardık. Çünkü o ayet, teyemmümün ruhsatı ile ilgili olarak buradaki ilk ayette (abdest ayeti) gelen cümleye denk bir cümleyi kapsamaktadır. Dolayısıyla burada bir tekrarlama ve ek yapma ihtiyacı görmüyorum. Ancak burada bir şeyi açıklamadık. O da öpme, tenasül uzvuna dokunma, deve eti yeme ve ateşin dokunması ile pişen şeyleri yeme gibi durumlar abdest almayı gerektirir mi konusundaki fikir ayrılıklarıdır. Çünkü burada bu sebeplerden dolayı abdesti zorunlu kılan hadisler de var, onu zorunlu kılmayan hadisler de vardır. Sonra abdesti yenilemeyi gerektiren uykunun, yatma ve rehavet halindeki uyku olması durumu. Bunlar üzerinde durmamız gerekmektedir.

İmam Ahmet, Şafii ve Hakim, Ebu Hureyre'den yaptıkları bir rivayete göre Peygamber (s) : "Sizden birisi eliyle arada bir örtü olmadan tenasül uzvuna dokunduğu zaman abdest

---

[111[111]] Tac,C.1,S.94-95

[112[112]] Tac,C.1,S.94-95

[113[113]] Tac,C.1,S.94-95

[114[114]] Tac,C.1,S.94-95

[115[115]] Tac,C.1,S.94-95

alsın"116[116] Ve sünen sahiplerinin, Büsre binti Safvan'dan, onun da Peygamber (s)'den rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s):"Kim ki erkeklik organına dokunursa abdest alıncaya kadar namaz kılmasın"117[117] Yine aynı şekilde Talk b. Ali'den yaptıkları bir rivayette ise Talk (r): "Peygamber (s)'e geldik. Bu arada bedevi olduğunu sandığımız bir adam geldi ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Peygamberi, adamın elini erkeklik organına dokundurması ile sonrasında abdest alınacak mı?' Bunun üzerine Resul (s): "O da ondan bir parça değil midir?"118[118] dedi. Ebu Davut ve Tirmizi Aişe'den rivayet ettiklerine göre Aişe şöyle demiştir: "Muhakkak ki Peygamber (s): "Hanımlarından bir kadını öptü sonra namaza çıktı ve abdest almadı."119[119] Ve Ebu Davud, Müslim ve Tirmizi'den rivayet ettiklerine göre Bera: "Deve etini yedikten sonra abdest almak hakkında Peygamber (s)'e bir soru soruldu. Nebi (s) buyurdu ki: "Ondan dolayı abdest alınız". Koyun etinden soruldu: Bunun üzerine buyurdu ki: "Ondan dolayı abdest almayınız"120[120]. Ve yine Müs-ned sahipleri Zeyd b. Sabit (r)'ten rivayet ederler ki; Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Ateşle pişen her şeyden (et) dolayı abdest almak vardır."121[121] Ve İbn Abbas'tan da rivayet etmişlerdir. Buna göre İbn Abbas şöyle demiştir: "Muhakkak ki Allah'ın Resulü bir koyunun kürek kemiğindeki etleri yedi. Sonra namaz kıldı, abdest almadı.122[122] Ebu Davud ve İbni Mace Ali (r)'den Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Çözülmeyi önleyecek kırba gözlerdir. Kim uyursa abdest alsın." Müslim ve Ebu Davud ve Tirmizi'nin Enes (r)'den rivayetine göre Enes şöyle demiştir: "Allah Resulü'nün ashabı, uyurlardı, sonra namaz kılarlardı ve abdest almazlardı.123[123] Ve yine Ebu Davud ve Tirmizi İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre Resul (s) şöyle buyurmuştur: "Abdest, ancak yatarak uyuyana vacip olur. Çünkü o uyuduğunda onun mafsalları gevşer."124[124] 125[125]

8- Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik edenler olunuz. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya sürüklemesin. Adil davranın, o takvaya daha yakındır. Allah'dan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberi olandır.

9- Allah, iman edip, salih amel işleyenlere va'detmiştir: Bağışlanma ve büyük mükafat onlarındır.

10- İnkar edip, ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar cehennem ehlidirler.

116[116] Tac,C.1,S.86-87

117[117] Tac,C.1,S.86-88
118[118] Tac,C.1,S.86-88
119[119] Tac,C.1,S.86-88
120[120] Tac,C.1,S.86-88
121[121] Tac,C.1,S.86-88
122[122] Tac,C.1,S.86-88
123[123] Tac,C.1,S.86-88
124[124] Tac,C.1,S.86-88

125[125] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

Mü'minler Ve Adil Şahitlik

Ayetlerin ifadeleri açıktır. Ayetlerin ilki, müslümanlara bir sesleniş içermektedir. Müslümanların, emredilenler ve yasaklananlar hususunda Allah için hakkı ayakta tutanlar olmaları ve şahidlikte, hak ve adalette, adaletin gerçekleşmesi için yardımlaşmada sadece Allah'ın sınırını korumaları, herhangi bir kavme olan kinlerinden dolayı etkilenip, adaleti ayakta tutma görevlerini ihlal etmemeleri emredilmiştir. Bu onların görevidir. Ve müminlere en yakışanıdır. Bu, Allah'tan korkma (takva)nın mânâsının gerçekleşmesini sağlayan ve onun rızasını celbeden bir durumdur. Ve Allah'ın daima onların işlediklerinden haberdar olduğunu göz önünde bulundurmaları, onlara bir yükümlülüktür. Ayetlerin ikinci ve üçüncüsüne gelince; birinci ayetteki seslenişin bir devamı ve onu destekler mahiyettedir: "Allah'a iman edenler ve onun sınırlarına riayet edip salih amel işleyenler! Allahtan bir va'd olarak bağışlanma ve büyük mükafat onlar içindir Allah'ı inkar edip ayetlerini yalanlayanlara ve O'nun hududunu çiğneyenlere gelince, onlar cehennem ehlidirler!"

Taberi bu ilk ayetin, yahudiler Peygamber (s)'i öldürmeye kastettiklerinde yahudiler hakkında indiğini rivayet etmektedir. Bu rivayet Taberi tefsirinde ve diğerlerinde yer alan rivayetler bu ayetlerden sonra gelen ayetin nüzul sebebi olarak aktarılmıştır. Gördüğümüz kadarıyla diğer müfessirler bu ayetle ilgili başka bir rivayet yapmamışlardır.

Ayetin muhtevasından bizce anlaşılan o ki, bu ayet bir başka münasebetle inmiştir. Müslümanlardan bir grup ile onların dışındaki bir grup arasındaki düşmanlık ya da hesaplaşma dolayısıyla inmiştir. Müslüman grup, ikinci grubun aleyhine bir hata işleme çabasına girmiş veya buna kastetmiştir. Yahut da kin ve düşmanlıktan etkilenerek onlar hakkında doğru olmayan bir şahitlikle hataya meyletmişlerdir. Belki bu ayetlerin konusunun bu sûrenin ikinci ayetiyle bağlantılı olması da akla gelebilir. Yani, bir kavme olan kinlerinin onları, günaha ve düşmanlığa sürüklememesi hususunda müslümanları sakındıran sûrenin ikinci ayetiyle bağlı olabilirler. Eğer bu doğruysa şunu söylemek mümkündür: Bu ayetler bir ayet serisinin bir parçasıdır. Bir kerede inmiş olmaları veya hemen ardından inmiş olmaları mümkündür. Ayetlerdeki mü'minlere yönelik hitap benzerliği ve uyarma ile. ilgili hedef benzeşmesi bunu haklı kılmaktadır. Eğer bu doğru değilse büyük ihtimalle sûrenin ilk ayetlerinden sonra inmiş ve bunlardan sonraya yerleştirilmiştir. Ya da yasama ile ilgili yönlerinin benzerliğinden dolayı bunlardan sonraya yerleştirilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Bu ilk ayetin içerdiği ilke, temel esas olması itibariyle, pek çok Mekki ve Medeni ayetin kapsadığı Kur'an açıklamaları ve prensiplerine uygundur. Bilhassa buna yakın bilgiler Nisa sûresi 135. ayette vardır. Bununla beraber bu ayetin taşıdığı üslup ve kendisinden hemen sonraki iki ayette müjdeleme ve korkutma, bu ayetin muhtevasını sağlam ve engelleyici kılmakta ve onu, hak, adalet, temize çıkarma, şahitlik, eylem, hüküm verme, ve sorumluluğu paylaşma bakımından doğru ve tarafsız olma alanında Kur'an'in en parlak ayetlerinden biri

kılmaktadır yine. Hiçbir düşmanlık, öfke ve kinden etkilenmeksizin sadece Allah'ın sınırlarının korunması hususunda da Kur'an'ın en parlak ayetlerinden biri bu ayettir. İncelendiğinde, bu kötülüklerin ancak çoğunlukla müslümanlarla gayrimüslimler arasında meydana geldiği görülür ve ayetin güzelliği, azameti ve boyutları daha bir anlaşılır. [126[126]]

11- Ey iman edenler Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayınız. Hani bir topluluk, size ellerini uzatmaya yeltenmişti de (Allah) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'tan sakınıp korkun. Mü'minler yalnızca Allah'a tevekkül etsinler.

Ayet açıkça mü'minlere hitap etmektedir. Allah'ın onlar üzerindeki nimetini ve onlar tecavüze uğramak üzere iken onlara olan yardımını ve düşmanlarını onlardan savmasını hatırlatmaktadır.Ayet Allah'tan korkup-sakınma emri ve O'na tevekküle çağrı ile son bulmuştur.

Taberi pek çok yolla ve farklı ifadelerle yaptığı rivayetlerde ayetin, Peygamber (s)'e bir suikast tuzağı kuran Beni Nadir yahudileri hakkında indiğini aktarmaktadır. Aralarındaki bir anlaşma uyarınca Peygamber (s), öldürülen bazı kimselerin diyetinden dolayı kendilerinden yardım almak için onlara gittiğinde onlar bir suikast planı kurmuşlardı. Aynı zamanda onun, Batnı Nahle'de Peygamber (s) ve müslümanlann maruz kaldığı olaylar, kafirlerden gelen tehlike ve müslümanlann bundan dolayı korku namazı bile kıldıkları hadiselerinden sonra indiğini de rivayet etmektedir.

Ve yine Taberi, bir bedevinin Peygamber (s)'i bir ağacın altında bir dalgınlık anında görüp ona bir ihanet yapma niyetiyle yaklaşması ve bu olay anında Cibril'in inip ona haber vermesi ve Peygamber (s)'in onu korkutması olayı üzerine bu ayetin indiğini rivayet etmektedir. Diğer müfessirler de aynı şekilde bu rivayetleri aktarmaktadırlar.

Görülüyor ki bu rivayet olunan olaylar hicri üçüncü yılın olaylarıdır. Ayetler, siyakından da anlaşıldığı üzere Hudeybiye ve Hayber olaylarından sonra inmişlerdir. Bir Kureyş atlı birliğinin Hudeybiye'de müslümanlan ansızın yakalamak istedikleri rivayet edilmektedir. Diğer bir rivayete göre de Peygamber (s) ve müslümanlann Hudeybiye seferine gittikleri sırada Ğatafan ve Esed kabileleri Medine'ye savaş açmak için bir araya geldiler. Geçen Fetih sûresinin tefsirinde anlattığımız üzere Allah bu düşmanların elini müslümanlardan çekti. Bu bakımdan ayetin bu yakın olayları hatırlatma konumunda geldiği akla geliyor. Herhalde bu olay birincisidir. Çünkü onun rivayeti en sağlam olanıdır.

Böylece bu ayetle geçen üç ayet arasında da bir uyum göze çarpmaktadır. Şöyle ki: Allah'ın destek ve kontrolünü ifade eden bir ayet olarak bunun önceki ayetlerle indiği anlaşılıyor. Ve

---

[126[126]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/52-53.

onun kapsadığı işaret de müslümanlann Allah'tan korkmalannın ve onun sı-nırlanna saygılı olmalannın emrolunduğu bir yerde, bir hatırlatma olarak gelmesidir.

Ayet, Allah'a tevekkül etmelerinin ve ona güvenmelerinin müminler üzerine bir görev olduğuna, Allah'ın onlara yeterli olduğuna ve onlan tehlikelerden kurtaran olduğuna dair bir uyarı ile sona ermektedir.

Müslümanlann manız kaldığı güç durumlarda ve tehlikeler karşısında onlara destek, moral ve kuvvet aşılamasından dolayı bu ayetin muhtevası ve yaptığı uyannın benzeri pek çok Mekki ve Medeni ayet de tekrarlanmıştır. Tabii olarak ayetin talimatı müslü-manlar için her zaman ve mekanda geçerli ve süreklidir. [127[127]]

12- Allah İsrailoğulları'ndan kesin söz almıştı. İçlerinden oniki başkan[128[128]] göndermiştik. Allah: "Ben sizinle beraberim, eğer namazı kılar, zekatı verirseniz, elçilerime inanır ve onları desteklerseniz ve Allah'a güzel bir borç verirseniz... (Allah için, yoksullara sadaka ve ihtiyacı olanlara ödünç para verirseniz) elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkar ederse düz yolu sapıtmış olur."

13- Sözlerini bozdukları için onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden saptırıyorlar. Uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular, içlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik'[129[129]]' görürsün. Yine de onları affet, aldırma. Çünkü Allah güzel davrananları sever.

14- "Biz hristiyanlarız" diyenlerin de sözünü aldık: ama uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. Böylece kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Allah, onlara ne yaptıklarını haber verecektir.

Ayetlerin ifadeleri açıktır. Ayette İsrailoğullan'nın ve hristiyanlann geçmişlerinde olan durumları hatırlatılmaktadır.

Onların, hak yolda durmalarına, farz görevlerini yerine getirmelerine ve onlara Allah tarafından hidayet getiren rasulleri tasdik edip, onları desteklemelerine dair Allah'ın on-lardan aldığı söz hatırlatılmaktadır. Ve onların bu sözlerini bozdukları, hakikat ve kulluk yolundan sapmış olduklarına dair yine bir hatırlatma vardır. Yahudilerin Allah'ın kitabında yaptıkları tahrifat ve bunun neticesinde Allah'ın lanetini haketmeleri ve kalplerinin

---

[127[127]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/53-54.

[128[128]] en- Nakip Kelime olarak, nakbuş-şey: Bir şeyi incelemek yani onu araştırmak, kontrol etmek demektir. Kavmin nakibi, onların durumlarını kontrol edip araştıran demektir. Sonra kelime, kavmin reisi, onların idareyi kendisine verdiği, yetki ve emir sahibi. Başkan için özel isim oldu.

[129[129]] Hainetin Burada hiyanet, hainlik anlamındadır.

katılaştınldığını ayet ifade etmektedir. Ve hristiyanlar arasında olan düşmanlık ve kin anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıkların, Allah'ın bildirdiğine göre kıyamet gününe kadar devam etmesi ve yaptıklarından dolayı Allah'ın, onların aralarında hüküm verip aralarını ayıracağına dair bir hatırlatma vardır.

İkinci ayette Peygamber (s)'e hitap eden ve Yahudilerin sapmaları, az bir. kısmı hariç ahdi bozmaları gibi içine düşüp yozlaştıklan hallerinin devam edeceğini doğrulayıp pekiştiren ve Resulullah (s)'in yahudilerden daima ihanetler göreceğini ifade eden bir parantez içi açıklama cümlesi vardır.

Peygamber (s)'in kendilerini affedip, müsamaha göstermekle yükümlü olduğu kimseler, onlardan istisna edilen bu az bir kısımdır. Çünkü Allah, güzel davrananları sever.

Bu ayetlerle ilgili bir nüzul sebebine rastlamadık. Yasal düzenlemeler ile ilgili bir ayet dizisinin ardından gelmesi, Ehli Kitab'ın geçmişinde olan sapmalar Allah'a verilen sözlerin yerine getirilmemesi ve lanetle, öfke ve düşmanlıkla ve kalplerinin katılaştınl-ması ile Allah'ın onları cezalandırmasından dolayı müslümanlara bir hatırlatma, bir uyan vardır denilse doğru olur. Bu ayet, bir öğüt olarak, ibret almaya bir çağrı olarak inmiştir. Allah'ın emirlerine uygun yaşamaya ve onun sınırlarına riayet etmeye de bir teşvik ve destek olarak gelmiştir. Nitekim bu sûrenin yedinci ayetinde Allah'ın müslüman-lardan aldığı ahidle ilgili bir uyarının yer alması bu bakış açımızı kuvvetlendirmekte ve bu ayetle, geçen ayetler arasında bir bağ oluşturmaktadır.

Bu ayetlerde Peygamber (s) zamanındaki yahudi ye hristiyanlann, önceden kalan sapmaları, ihtilafı, düşmanlıkları, mezhep ve grup kavgalarını ve kendi aralannda yap-tıklan savaşları sürdürdükleri gerçeği yer almaktadır. Bakara, Âl-i İmrân ve Nisa sûrelerinin pek çok ayetleri onların bu durumlannı yeterlice açıklamıştır.

Allah'ın İsrailoğullan'ndan on iki kişiyi yahudi kabilelerine başkan olsunlar ve onlardan sorumlu olsunlar diye nakib olarak seçmesine gelince bunun bahsi Kitab-ı Mukaddes'uı Sayılar I. ve II. Islah (bab)lannda yer almakta ve yüce Allah'ın Musa (a)'ya bildirdiği bu isimler burada sıralanmaktadır.[130[130]]

Allah'ın sınırlarım korumaları, Allah'a karşı ve insanlara karşı görevlerini yerine gedmeleri ve bunlardan sapanları uyarmalarına dair Allah'ın İsrailoğulları'ndan ve krâtiyanlardan aldığı ahde gelince bu da eski ahdin bölümlerinde ve özellikle Çıkış, Sayılar ve Tesniye bölümlerinde ve Mesih'in Allah'tan aktardığı pek çok sözü içeren bilgileri rivayet eden indilerde yer almaktadır. Bunlara örnek verme zaruretini görmemekleyiz. [131[131]]

[130[130]] Reşid Rıza, bu oniki kişinin Allah'ın Musa (a)'ya Arz-ı Mukaddesin durumunu keşif için gönderilmelerini emrettiği İsrailoğulları'nın kabilelerini temsil eden delegeler, elçiler olduğunu anlatmıştır. Bunlar, Tevrat'ın Sayılar Kitabı'nın 13. babında yer almıştır. Biz ise, kastedilenlerin birinci ve ikinci bablarında zikredilenler olduğunu tercih ediyoruz. Ayetin ifadesi, tercihimizi kuvvetle desteklemektedir.

[131[131]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/56-57.

15- Ey kitap ehli, elçimiz size geldi, kitaptan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve apaçık bir kitap geldi.

16- Onunla Allah, rızasının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletiyor ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıyor ve onları dosdoğru bir yola iletiyor.

Ehli Kitab'ın Gizledikleri Ve Rasulullah'ın Tavrı

Bu iki ayet Ehli Kitab'a yöneliktir ve ifadeleri açıktır. Bu iki ayette Ehli Kitab'ın Allah'ın kitabından gizledikleri ve ihmal ettikleri pek çok şeyi onlara açıklamak için Allah'ın elçisinin onlara geldiğine dair onlara bir ilan vardır. Ve pek çok durumda onlara karşı müsamaha göstermesi için bu elçi gelmiştir. Ve onunla beraber Allah'tan bir kitap ve onların durumlarına ışık tutan apaçık bir nur, niyeti güzel olan ve Allah'ın rızası ve hoşnutluğunu isteyenleri, güven ve esenlik yoluna ve dosdoğru yola iletecek ve onlan karanlıklardan nura çıkaracak bir hidayet kaynağının geldiğini, bu ayetler onlara ilan etmektedir.

Allah'ın Rasulü ile gelen kitap ve nurun, muhatap alınan Ehli Kitab'ın içine düşüp yozlaştıklan ve geçen ayetlerin anlattığı sonuçlara onları sürükleyen bu ihtilaflardan, problemlerden ve sapmalardan kurtuluşlarının garantisi olduğuna dair açıklama Kur'an'ın bu ifadesinde bulunmaktadır.

Aynı şekilde bu iki ayetin nüzul sebebiyle ilgili bir rivayete rastlamadık. Akla gelen şey, bu iki ayetin yahudi ve hristiyanlann. Allah 'la olan ahidlerini bozduğuna, ondan saptıklarına ve bu sebeple Allah'ın öfke ve intikamına maruz kaldıklarına dair bilgileri kapsayan ve yine Kur'an'ın inişi sırasında onların Rasulullah'ın getirdiğine sarılmaları, Allah'ın ve kitabının hidayetiyle hidayete ermelerini sağlamak için, onların durumlarının hakikatinin ifadelerini kapsayan önceki üç ayetten sonra Ehli Kitab'a yönelik daveti sürdürme maksadıyla inmiş olmalarıdır.

Açık olarak görüldüğü gibi bu iki ayetin üslubu, akla ve kalbe yöneliktir. Görünen o ki bu ayetlerde, yakınlaşma ve bu davet ile Ehli Kitab'ın arasını bulacak olan Allah'ın mesajları peygamberler, onun kitapları ve onun ahidleri gibi değerleri onlara hatırlatma amacı yer almaktadır. Ve bu değerlerin onların içinde bulundukları çıkmaz ve anlaşmazlıklardan kurtuluşları mesabesinde olduğunun ifade edilmesi, güven ve esenlik yolunda yürümek için bunların bir fırsat olduğunun ifade edilmesi, ayetlerde yer alan hususlardır.

Ehli Kitab'ı, Peygamber (s)'in onların yanında olan kitapları doğrulayan risaletine inanmaya davet eden çağrıya gelince, bu yeni bir durum değildir. Bundan önce de Mek-ki ve Medeni

ayetlerde çeşitli üsluplarla tekrar edilmiştir. Bununla beraber görülüyor ki burada Rasulullah'ın onlara gönderilmiş olduğunu ifade etmesi ve mesajında daha çok genele yönelik olması bakımından bu ayetler çok daha nettirler.

Geçmişte yapılan davetler neticesinde bu ayet inmeden önce yahudi ve hristiyanlar-dan bir grup, önce Mekke'de sonra Medine'de Muhammedi risalete iman edince ve daha önce geçen bazı sebeplerle verdiğimiz Mekki ve Medeni pek çok ayetin ifade ettiği gibi bu inananlar kendilerinde olan kitapla bu yeni risaletin benzerliklerini de görmüş olunca, tabii olarak bu ayetteki davet yeniden bir davet oluyordu.

Tuhaf olan hususlardan biri de şudur ki, bu ayette bu kadar netlik olsun ve biraz sonra gelecek diğer bir ayette ise başka bir üslupla onda da son derece açıklık ve netlik olsun da, sonra bazı müsteşrikler durup dururken Kur'an'da olan nassların Peygamber (s)'in risaletinin, Araplann dışında diğer milletlere ve dinlere yönelik evrensel olduğuna delalet etmediği görüşünde ısrar etsinler. Bilakis, kesinlikle biz, bu iki ayette ve az sonra gelen ayette Peygamber (s)'in Arap Yarımadası'na komşu bölgelerin krallarına elçilerini ve mektuplarını gönderdiğini aktaran rivayetleri kuvvetlendirici mahiyette işaretler görmekteyiz. Ve bu civar krallarının çoğu hristiyanlardı. Onlar, Roma, Mısır, Habeşistan, Ğassan ve Fars krallarıydı. Kendisinin onlara gönderilmiş Allah'ın elçisi olduğunu onlara tebliğ etti ve onları İslam'a davet etti. Ve bu ayetler ve benzerleri özellikle bu sûrenin 66-67. ayetleri -ki biz yeri gelince onlan açıklayacağız- Peygamber (s)'in, krallara ve Arap Yarımadası'ndan uzak diğer bölgelerdeki krallara, emirlere ve liderlere daveti ulaştırma yolunda fiili adımlar atmaya hazırlayan ayetlerdir.

Rivayetler bu işin Hudeybiye barışından sonra ve Peygamber (s)'in Kureyş'ten ve Medine'deki ve diğer şehirlerdeki yahudilerden yana rahat olduğu bir sırada gerçekleştiğini bu fırsattan istifade ederek elçi ve mektuplarını gönderdiğini ifade etmektedir.[132[132]] Ve bu ayetlerin sûre başladığından bu yana ayet dizisinin gösterdiği gibi Hudeybiye barışından sonra inmişlerdir.

Peygamber (s)'in krallara gönderdiği davet mektuplarıyla ilgili çeşitli metinler aktarılmıştır. Bunların en meşhuru Herakl'a gönderilmiş adresi belli olan şu metindir: Rahman, Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın Rasulü Muhammed'den Bizans'ın büyüğü Herakl'e. Selam hidayete tabi olanlara. Şimdi ben, seni İslam'a davet ediyorum. Müslüman ol, selamete er. Allah sana ecrini iki kat olarak verecektir. Eğer yüz çevirirsen te-banın[133[133]] günahı senin üzerine olur.

" Deki: "Ey Ehli Kitab, bizimle sizin aranızda eşit olan (bizi birleştirecek olan, müşterek olan)

[132[132]] Bak. ibni Sa'd C.2, S.23-27, İbni Hişam C.4, S.278-280 Ebu Ubeyd İmam Kasım, Kitabu'l Emval S.20-22.

[133[133]] İmam Ebu Ubeyde metinde geçen kelimeyi Taba ve raiyyeh (idare edilenler, halk) olarak tefsir etmiştir.

bir kelimeye (tevhide) geliniz. Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız bir kısmımızı, Allah'ın dışında rabler edinmesin." Eğer yüz çevirirlerse şahit olunuz, biz müslümanlarız deyiniz." (Âli İmran, 164)

Biz biliyoruz ki, bazı müsteşrikler bu konuda rivayet edilmiş çeşitli metinlerde açıklık ve sakatlık olarak gördükleri bazı sebeplerden dolayı bazı şeyler uyduruyorlar. Aksine bazıları Peygamber (s)'in Hicaz'ın dışını ve en geniş anlamıyla Arap Yarımadası'nın dışını düşünmediğini söylüyorlar. Ve o vakit Peygamber (s)'in, kralların en büyüklerine elçi ve mektuplar gönderme cesaretinde bulunamayacağını söylüyorlar!

İddia edilen açıklıklar, tüm eski rivayetlerin üzerinde birleştiği bu haberin aslını yok edemez. Arap Yarımadası'nın dışını düşünmemiş olduğu görüşüne gelince, sözkonusu dönemde Peygamber (s)'in öldürülen bir elçisinin intikamını almak için Belka'daki Mu'te ye gönderdiği ordu, kesinlikle bu görüşü yalanlıyor. Ve bu Mu'te savaşının sonucunda Medine'ye savaş açmak üzere Bizanslıların toplandığı kendisine ulaştığında hem bu toplanan Bizans ordusuna karşılık vermek, hem de kuzeyde dağlık kesimlerde yera-lan hristiyan kabilelerine haddini bildirmek üzere bizzat komuta ettiği büyük bir ordu ile Tebük'e gitmesi de sözkonusu iddiaları yalanlamaktadır.

Peygamber (s)'in dünyanın en büyük krallarına elçilerini göndermeye cesaret etmemiş olduğuna dair görüşe gelince; bu görüş, içtenlikle davasına iman etmiş ve kendisini tam anlamıyla ona adamış, Rabbi'nin Kur'an'i bir emri olarak onu doğu-batı dünyanın tüm bölgelerine yaymak ve tüm insanlığa ulaştırmak gibi görevlerine en sağlam bir inançla inanmış bir dava sahibine nisbet edilen bir saçmalık ve bir zırvadır.

Yahudilerin ilimde ehliyet sahibi olan alimleri İslam'ı görüp ona iman ettiler. Hicaz'da bulunan hnstiyanlar da görüp ona iman ettiler. İçinde ruhban ve papazların da bulunduğu hnstiyan heyetleri de görüp ona iman ettiler. Ve çeşitli ayetlerin ifade etiğine göre İslam'daki gerçekleri bildiklerinden dolayı gözlerinden yaşlar akmıştır. Biz bu ayetleri daha önceden çeşitli sebeplerle verdik ve bilhassa Araf sûresi 157. ayetin tefsiri münasebetiyle bunları verdik.

İşte durum budur: "Ey kitap ehli, elçimiz size geldi. Kitap'tan gizlediklerinizin çoğunu size açıklıyor" cümlesi bir bütün olarak muhtevasını, Ehli Kitab'ın kendilerinde bulunan Allah'ın kitaplarından pek çok şeyi gizlediklerini ifade etmesi bakımından dikkat edilmeye değer bir cümledir.

Ehli Kitab'dan bir grup Muhammedi risalete ve Kur'an'a gerçekten iman etti. Çünkü onlar, bunlarla Kitap'tan yanlarında olan bilgiler arasında pekçok Kur'an ayetinin ifade ettiği üzere bir uyum ve bir benzerlik buldular. Bu ayetlerden biri Araf sûresinin şu ayetidir: "Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o Elçiye, O ümmi Pey-gamber'e uyarlar..." (Araf: 157) ve Kasas sûresinin şu ayetleri: "Bu (Kur'an'dan) önce kendilerine kitap

verdiklerimiz buna inanmaktadırlar. Onlar (Kur'an) okunduğu zaman: 'Ona inandık gerçekten. O, Rabbimizden (gelen) gerçektir. Şüphesiz biz ondan önce de müslümanlar idik' derler" (Kasas Sûresi: 52-53). Ve Maide sûresinin şu ayetleri: "(İnsanlardan) İman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'biz hnstiyanlarız' diyenleri bulursun". Bu onlardan papaz ve rahiplerin olması ve gerçekten onların büyüklük taslamamaları nedeniyledir. Rasul'e indirileni (Kur'an'ı) dinlediklerinde tanıdıkları gerçekten dolayı, gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz inandık, bizi şahidlerle beraber yaz"[134[134]] (Maide Sûresi:82-83).

Biz bu iki ayetle yapılan bu davetin yeni bir davet olduğunu ve bunun Ehli Kitab'dan henüz iman etmemiş olanlara yönelik olduğunu daha önce söyledik. Dolayısıyla cümle, birinci dereceden bunları ilgilendiriyor. Görünen o ki bunlar kesinlikle yanlarında bulunan kitaptan pek çok şeyi birçok ayetin de işaret ettiği gibi zulüm ve kibirleri sebebiyle ve Peygamber (s) için onların aleyhine bir delil olmasın diye inkar etmişler ve gizlemişlerdir. Bakara sûresinin şu ayetleri buna işaret eder: "Allah katından, yanlarında bulunan (Tevrat)ı doğrulayan bir kitap (Kur'an) geldiği zaman, daha önce inkar edenlere karşı, yardım istiyorlardı. Bildikleri şey (Kur'an) gelince onu inkar ettiler, artık Allah'ın laneti inkarcıların üzerine olsun. Allah'ın kullarından dilediğine kendi fazlından (vahy) indirmesini kıskanıp azarak Allah'ın indirdiklerini inkar etmekle kendilerini ne kötü bir şeye karşılık sattılar da gazap üstüne gazaba uğradılar. İnkar edenler için alçal-tıcı bir azap vardır" (Bakara, 101).

Ve Ali İmran sûresinin şu ayetleri "Ehli Kitab'dan bir kısmı istediler ki ne yapıp edip sizi saptırsınlar. Oysa onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar farkına da varamıyorlar. Ey kitap ehli (gerçeği) gördüğünüz halde niçin Allah'ın ayetlerini inkar ediyorsunuz? Ey kitap ehli niçin hakkı batıla karıştırıyor ve bildiğiniz halde hakkı gizliyorsunuz" (Ali İmran Sûresi: 69-71).

Kur'an, Ehli Kitab'dan iman etmeyenleri, yanlarında bulunan kitapları, pekçok ayette bildirdiği üzere tahrif etmekle itham etmiştir. Bakara sûresinin aşağıdaki ayetleri de bunlardandır: "Şimdi siz (ey müsümanlar) bunların size inanmalarını mı umuyorsunuz? Oysa onlardan bir grup vardı ki Allah'ın sözünü işitirlerdi de düşünüp akıl erdirdikten sonra, bildikleri halde onu tahrif ederlerdi. İnananlara rastladıklarında iman ettik derler, birbirleriyle yalnız kalınca da şöye derlerdi: 'Allah'ın size açtığını onlara söylüyorsunuz ki, onu Rabbinizin katında aleyhinizde delil olarak mı kullansınlar? Aklınızı kullanmıyor musunuz?"

Nisa sûresinin şu ayeti de bunlardandır: "Yahudilerden bir kısmı, kelimeleri konuldukları yerlerden saptırırlar..." (Nisa, 46)

[134[134]] Şu ayetleri de okuyunuz: Ali imran 114-114 ve 199, Nisa 161, Enam 114, Rad 36 ve Ankebut 48.

Ve az önce geçen Maide Sûresi 14. ayeti de bunlardandır. Bu cümle onların haksız suçlamalarına ek olarak yanlarında bulunan kitaptan çoğunu aynı sebeplerle (Azgınlık, , kibir ve aleyhlerine delil olması endişesi ile) gizlemeleri ve inkar etmelerinden dolayı gelmiştir. Ehli Kitab'dan inananların ortaya çıkması, diğerlerinin bu gizleme ve inkarlarını göstermek bakımından onlar için küçük düşürücü olmuş, Kur'an'ın bu husustaki tespitleri için de doğal olarak doğrulayıcı bir ölçü olmuştur.

Burada dikkatleri üzerine çekmeye çalıştığımız konu şudur: Kur'an inzal olurken ehli kitabın ellerinde bulunan kitap, bugün yoktur. Bugünkü kitaplarında bulunmayan, imanla ilgili açıklamalar ve Ehli Kitab'ın akaidi ve tarihi ile ilgili kıssalar, zamanla onların elinde olan ve onların inkar ederek veya kibirlenerek saptırdıkları veya gizledikleri şeylerdendir. Bu inkar, azgınlık ve kibir neticesinde hakkı saptırma veya gizleme işi Peygamber (s)'e iman etmeyenlerin alışkanlığı oldu. Sonra bu saklanan ve inkar edilen kısımlar üzerinden bazı felaketler geçti ve belki de bunun bir neticesi olarak yok olup zamanımıza kadar ulaşamadılar.

Eldeki Tevrat sahifelerinde bize kadar ulaşmayan başka Tevrat bölümlerinin olduğunu gösteren pek çok delil vardır. Mesela II. Tarihler kitabının 12. babında şu cümle yer almaktadır:"Ve rehaboamın yaptığı işler, ilk işleri de son işleride, peygamber Şema-ya'nın ve Gören İdo'nun sözlerinde nesep sırasına göre yazılı değil midir? "Oysa bu-günkü Tevrat'ta; Şemaya Nebi'nin sözleri ve Gören İdo'nun sözleri diye bir kitap (bölüm) yoktur.

Yine Yesu kitabının 10. babında: "Ve millet düşmanından öç alıncaya kadar güneş durdu ve ay yerinde kaldı. Yaşar kitabında bu yazılı değil midir?" cümlesi yeralmakta-dır. Halbuki Tevrat kitapları arasında "Yaşar kitabı" diye ismlendirilmiş bir kitap yoktur. Ve I. Krallar kitabının 11. babında: "Ve Süleyman'ın işlerini geri kalanı, yaptığı her şey ve hikmeti, Süleyman'ın işleri kitabında yazılı değil midir?" cümlesi yeralmaktadır. Ve bugün eldeki Tevrat kitapları arasında "Süleyman'ın işleri" adını taşıyan bir kitap yoktur. Ve Krallar kitabında gelen daha pekçok kısım böyledir. Mesela şu cümle: "Filan kralın kalan işleri bunlar Yahudi kralları tarihinde veya İsrail kralları tarihinde yazılı değil midir?" Ve Tevrat kitapları arasında böyle bir ismi taşıyan bir kitap da yoktur. Elde bulunan "Tarihler" adlı Tevrat kitabı (Tevrat'ın bir bölümüdür) aslında içinde, sadra şifa bir şey bulunan veya kaynak göstermek istediğim bir kitap değildir.

Gerçekte İsa'nın hayat hikayesi ve O'nun hakkında yayılan sözlerden ibaret olan hrıstiyanlann İndilerine gelince, bugün muteber sayılan eldeki İncil sayısı dörttür. Ancak pek çok eser ve rivayete göre İndilerin sayısı bir hayli fazladır. Hatta Menar tefsirinde bu ayetin tefsiri ile ilgili verilen bilgilere göre bazı eserler ve rivayetler bu İncille-rin 70 civarında olduğu ifade etmektedir.

Hristiyanlardan bazıları eldeki bu dört İncil'in dışında kalan, o İndileri uydurma ve gayri

meşru olarak nitelemektedirler. Görüldüğü gibi bu onlann varlığı gerçeğini ortadan kaldırmamıştır. Bazıları da bu İndilerin kaybedilmesini İsa (a)'ya ve hayatına aykırı olmalarına bağlamıştır. Tüm bunlar şunu ifade etmektedir ki bu İndiler kaybedildi. Çünkü bunlar farklı olan akideleri konusunda hrıstiyanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları gidermek için gerçekleştirilen kutsal oturumlar sonucunda kararlaştırılmış olan hnstiyanlık akidesine uygun düşmemekteydi. Bu anlaşmazlık daha da kötüleşerek Peygamber (s) zamanına ve ondan sonraya kadar sürdü. Buna rağmen bu görüş ayrılıklarının dayandığı sebepler ve bunlann detayları bize ulaşan bu İndilerde ve eski tarih kitaplarında gizledikleri, yok edildikleri ve yakıldıkları için bulunamamaktadır. Allah en iyi bilendir."[135[135]] [136[136]]

17- "Şüphesiz Allah, O meryem oğlu Mesih'tir" diyenler and olsun ki kafir olmuşlardır. De ki: Öyleyse (Allah),

Meryem oğlu Mesih'i annesini ve yer yüzündekilerin hepsini yok etmek isterse Allah'a karşı kimin elinde bir şey var? Göklerin, yerin ve ikisinin arasında bulunanların mülkü Allah'ın dır, dilediğini yaratır. Allah herşeye kadirdir.

Ayetin ibaresi açıktır. Onda hrıstiyanlann sapmalarından birinin açıklanması ve ""şüphesiz Allah, O Meryem oğlu Mesih'tir" diyenlerin Aziz ve Celil Allah'ı inkar eden kafirler oldukları ifadesi yer almaktadır. Ve meydan okurcasına akıllara ve kalplere yöneltilmiş bir soru sorulmaktadır. Güç, kudret sahibi olan yüce Allah, Mesih'i, annesini ve yeryüzünde olan herkesi yok etmek istediğinde onu engeleyebilecek birisi var mı? Allah'a karşı kimin elinde bir şey var? " diye sorulmaktadır. Olmadığına göre öyleyse, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkünün sahibi O'dur. O herşeyin yaratıcısı, fceşeye gücü yetendir.

Bildiğimiz kadarıyla müfessirler bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili de yine hiç bir şey rivayet etmemişlerdir. Bize göre bu ayet akışı ve konusu bakımından önceki ayetlerle irtibatlıdır. Sözkonusu bu ayette, diğerlerinin bir devamı olarak, hrıstiyanların, İsa (a)'run getirdiklerini kavramadıkları için "Allah bizzat Mesih'in kendisidir" diyerek içine düştükleri sapmaya işaret etmek için gelmiştir.

Hrıstiyanlar, Allah Mesih'in kendisidir diyorlardı. Aynı zamanda O Allah'ın oğludur da diyorlardı. Bunlar şu düşüncei^rin gelişmesi sonucunu doğurdu. Meryem, ona hamile kaldığında Allah, Mesih'in dışında herhangi bir şekilde başka bir şey idi. Sonra Meryem onu doğurdu, o büyüdü, dünyada yaşadı, onun babası göklerdeydi. Onu gönderen O'dur dendi.

[135[135]] Reşid Rıza bu ayetin tefsinde indilerin tarihi ve uğradıkları tahrifatla ilgili uzun bir bölüm yazmıştır. Bu sûrede de Bakara, Ali imran ve Nisa süresindeki benzer ayetler de de benzer açıklamalarda bulunmuştur. Bu konuda geniş bilgi elde etmek isteyenler Menar Tefsiri'ne baş vurabilirler.

[136[136]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

Bundan dolayı Kur'an, hrıstiyanların "Allah Mesih'in kendisidir" şeklindeki akidelerini burada belirtip kuvvetli ve susturucu bir şekilde reddedip önüne set çekmektedir. Özellikle hrıstiyanlar arasında kimileri vardır ki Mesih'in hiçbir şekilde uluhiyette Allah'a denk olmadığına, O'nun yapısında ilah olmak ve insan olmak vasıflarının birleştiğine inanırlar. Bunların akidesine göre O tam anlamıyla bir ilah değildir. O bu iki özelliği birleştirmiştir. Bunlar Şam, Mısır ve Irak'taki hrıstiyanların çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Yakubiler, Nasturiler ve bunlara ilaveten diğer hrıstiyan mezheplerinden de böyle düşünenler vardır. Meryem sûresi tefsirinde de açıkladığımız gibi.İşte durum budur. Görünen o ki, bu ayetin son bölümü İsa (a)'nın mucizevi doğu-munu, Onun uluhiyyetine, Allah'n oğlu olmasına veya Allah'ın üç cüzünden birisi olmasına bir sebep veya bunlara bir delil olarak getirilmesini reddetmek için özel ve susturucu bir tarzla gelen kesin delillerdendir. [137][137]

18- Yahudiler ve hrıstiyanlar: 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler. De ki: 'O halde niçin günahlarınızdan ötürü (Allah) size azap ediyor?' Hayır siz de Onun yarattıklarından birer insansınız. O dilediğini bağışlar dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan her şeyin mülkü Allah'ındır. Dönüş de O'nadır.

Bu ayetin ifadesi de açıktır. Yahudi ve hnstiyanlann, Allah'ın dostları ve O'nun yanında bir kıymet sahibi olduklarına dair yaptıkları iddia anlatılmaktadır. İçinde meydan okuma olan ve bu iddiaları yalanlayan bir cevap ayette yer almıştır. Allah'ın, onların dı-şındakileri cezalandırdığı gibi onları da cezalandıracağını eğer onların iddiaları doğru ise bu cezalandırmanın neden yapılacağı soruluyor. Ve onların da diğer insanlar gibi birer beşer olduğunu amellerine uygun olarak Allah'ın gazabına da rızasına da açık oldukları anlatılıyor. Dönüşün Allah'a olduğunu ve Allah'ın onlara karşılıklarını vereceği hakikati ile ayet sona ermiştir.

Taberi, yahudilerden bir grubun Peygamber (s)'e geldiklerini, karşılıklı konuştuklarını ve Peygamber (s)'in onları Allah'a davet edip onun azabından sakındırdığını, bunun üzerine onların: "Ey Muhammed sen bizi korkutamazsın. Allah'a yemin ederiz ki biz Allah'ın oğulları ve O'nun sevgilileriyiz dediklerini ve bunun üzerine Allah'ın bu ayeti indirdiğini rivayet etmiştir. Bu rivayetin aktarılmasında diğer müfessirler de Taberi'yi izlemişlerdir.

Görülüyor ki bu ayet yahudi ve hrıstiyanlardan bazılarının daha önceki sözlerinin bir devamıdır. Ayetin üslubu ve çoğul olarak gelen muhatap zamirleri, şimdiki zamanda yapılan bir durumu anlatıp, cevaplamak türündendir ki bu Kur'an ifadesinde alışılmış bir tarzdır. Ve pek çok misalleri geçmiştir.Bu durum, ayette bu sözün yahudi ve hnstiyanlann ortak bir görüşleri olarak verilmesi) herhangi bir yerde bu sözün bazı yahudilerden sadır olduğunu ve

---

[137][137] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/63-64.

aynı şekilde bazı hnstiyanlardan da sadır olduğunu engellemez. Vahyin hikmeti burada onu ifade etmeyi gerektirdi.

Görünen o ki, yahudi ve hnstiyanlardan sadır olan bu söz, kendilerinin Allah'tan bir hidayet üzere olduklarına ve Peygamber (s)'in davetine ihtiyaçları olmadığına dair bir övünme ifadesidir. Muhammedi Risaleti doğrulamaları için kendilerine yönelik yapılan çağrı ve açıklamalara bir reddiye, bir cevap olarak bu sözleriyle, övünerek mağrur bir tavır sergilemişlerdir. Ayetin bunları reddederken kullandığı üslup kuvvetli ve susturucudur. Özellikle Allah'ın onların diğer insanlar gibi insan olmaktan başka bir özelliklerinin olamadığını ve onlarda da hidayet bulma, sapık olma, doğru yapma ve hata işleme özelliklerinin olduğunu ilan etmesi gerçekten onları tamamen susturan sağlam bir cevap olmuştur.

Bakara, Âl-i İmrân ve Cuma süresindeki pek çok ayet yahudilerin kendilerinin diğer insanlardan farklı olarak Allah'ın dostlan olduklarına, ahiret yurdunun sadece kendilerine ait olduğuna ve ateşin sayılı günlerden başka kendilerine dokunmayacağına dair düşünce ve övünmelerini anlatmıştır. Tıpkı diğer bazı ayetlerin yahudi ve hrıstiyanların her birinin ortak düşüncesi olarak, onların dini üzere olmayanın cennete giremeyeceği, hidayet arayanların kendi dinlerine girmesi gerektiği düşüncelerini ve övünmelerini ifade ettiği gibi.

Her ne kadar bu söz mutlak olarak bir istisna yapılmadan anlatılmış ise de, görünen o ki bu söz, onlardan Muhammedi çağrıya uymamakta direnen ve inatçı konumda olanların sözüdür. Şüphesiz ki onlardan pek çoğu, kulak verip Muhammed (as)'in peygamberliğine ve Allah'ın ona indirdiklerine iman ettiler ve ona tabi oldular. [138[138]]

19- Ey kitap ehli elçilerin arasının kesildiği bir boşluk olduğu dönemde size elçimiz geldi. Size (hakkı) açıklıyor ki "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz.'[139[139]]' İşte müjdeci ve uyarıcı size gelmiştir. Allah her şeye gücü yetendir.

"Demeyesiniz diye" anlamındadır.

Ayette, yeni bir gerekçe ile kitap ehline tekrar sesleniş ve onları uyarma vardır. Peygamberlerin gelişinin kesildiği bir dönemde Rasulullah (s), Allah'ın ahdini yenilemek ve onun sınırlarını onlara açıklamak için kendilerine geldi. Ve onları Allah'ın bu sınırları çerçevesinde yürümeye davet etti ki; ahirette, bugün içinde bulundukları bu sapmalarına ve bölünmelerine bir mazeretleri kalmasın, ve içinde bulundukları sapıklık ve hatalarını onlara açıklayan bir müjdeleyicinin ve bir uyarıcının kendilerine gelmediğini söy-leyemesinler.

[138[138]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/64-65.
[139[139]] en-Takulu Burada "liella takulu" anlamında kullanılmıştır.

Son cümleye gelince, yerinde bir mefhum içermektedir. Allah her şeye gücü yetendir. O'nun gücünü hiç bir şey sınırlayamaz. Önceki Rasulleri gönderen de odur. Yeni bir Rasul göndermek onun kudretine aykırı olan, şaşılacak bir şey değildir.

Taberi'nin rivayet ettiğine göre Muaz b. Cebel, Sa'd b. Ubadeh ve Ukbe b. Vehb, yahudilere şöyle dediler: "Allah'tan korkunuz. Allah'a yemin ederiz ki siz onun Allah'ın elçisi olduğunu biliyorsunuz. Siz onun gönderilişinden önce ondan bahseder ve onu sıfatlarıyla bize anlatırdınız". Bunun üzerine Rafi b. Harmele ve Vehb. b. Yahuda dediler ki: "Biz bunu size demedik, Allah, Musa'dan sonra hiç bir kitap, müjdeci ve uyarıcı peygamber de göndermedi". Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirdi.

Görülüyor ki bu ayet de ifade bakımından kendisine yakın olan 15. ayet gibi kitap ehline yöneliktir. Çünkü daha çok önceki ayetlerin süregelen bir devamı ve onun bir parçası gibi görünmektedir. Bu durum, geçen rivayette sözkonusu edilen grubun, yahudi cemaatına söyledikleri şeyi söylemelerini ve yahudi cemaatının da onlara cevap olarak söylediklerini herhangi bir durumda söylememiş olmalarını engellemez.

Ehli Kitab'a yönelik Muhammedi bir çağrı olarak ayetin üslubu çok güzeldir. Ayet diğer insanlardan ziyade, Ehli Kitab'a seslenmektedir. Bu haliyle de 15. ayetin mesajını pekiştirmektedir. 15. ve 16. ayetlerde gelen bilgiler ışığında ve Fetih Sûresi 28. ayet ve Saf Sûresi 9. ayetin ışığında denilebilir ki: Muhakkak ki Allah'ın hikmeti, Rasullerin gelmediği, kesildiği bir devrede Muhammed (s)'i, apaçık bir kitap ile göndermiştir ki, insanlara ve özellikle kitap ehline Allah'ın hududu açıklansın, onların problemlerine, sapmalarına, ihtiyaçlarına cevap verilsin ve hak dinin sancağı altında topyekün toplansınlar.

Bu ayet, elçi, müjdeleyeci ve uyarıcı ifadelerini aynı anlam ile bir araya toplamıştır. Bu, Rasulün en önemli görevinin, müjdeleme ve uyarma olduğu anlamına gelir.

Burada bazı müsteşriklerin gelişigüzel söyledikleri, "Kur'an, uyarıcı ve rasul kavramlarının anlamını ayırıyor, Rasulullah(s)'ın üzerinden bir fetret devresi geçmiştir. Artık ona Rasul denmesi sakıncalı olur. Ona uyarıcı demekle yetinmek gerekir." gibi sözlerine de bir cevap vardır. Kaldı ki zaten bunların söyledikleri doğru olmayan şeylerdir. Çünkü Kur'an, Rasulullah (s)'a Mekke döneminin ilk başlarında Müzemmil sûresinin 15. ayetinde Rasul sıfatını vermiştir. Sonra onun bu Rasul olma sıfatını Kur'an Mekki diğer pek çok ayette tekrarladı. Yine Kur'an'da Mekki olan pek çok ayet, müjdeleme ve uyarmanın ikisinin de Rasulün en önemli görevleri olduğunu bildiriyor.

İşte bu 12. ayetle başlayan bu ayetler dizisinin tamamı "Ehli Kitab" kavramının ya-hudi ve hristiyanlar olduğu ile alakalıdır. Burada, 5. ayetin tefsirinin sonunda söylediklerimiz desteklenmektedir. [140[140]]

[140[140]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/66-67.

20- Bir zamanlar Musa kavmine demişti ki: 'Ey kavmim, Allah'ın size olan nimetini hatırlayınız, zira(Allah) aranızdan (kimilerini) peygamber yaptı, sizi krallar'[141[141]]', yaptı ve alemlerden hiçbirine vermediği şeyi size verdi.

21- Ey kavmim, Allah'ın size yazdığı kutsal toprağa giriniz ve arkanıza dönmeyiniz. Yoksa kaybederek dönmüş olursunuz.

22- Dediler ki: 'Ey Musa, orada zorba bir kavim var. Onlar oradan çıkmadıkça biz asla oraya girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen gireriz.'

23- (Allah'tan) korkanlardan'[142[142]] Allah'ın kendilerine nimet verdiği'[143[143]]' iki adam dedi ki: 'Onların üzerine kapıdan giriniz, oraya girdiğiniz an kesinlikle siz galipsiniz. Eğer mü'minler-seniz sadece Allah'a tevekkül ediniz.'

24- Dediler ki: 'Ey Musa, onlar orada olduğu sürece biz kesinlikle oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin savaşın, biz burada oturuyoruz.

25- Musa: 'Rabbim, gerçekten ben kendimden ve kardeşimden başkasına malik olamıyorum (söz geçiremiyorum). Öyleyse bizimle bu fasıklar kavminin arasını ayır', dedi.

26- Allah buyurdu ki: 'Orası onlara kırk yıl haram kılındı. Yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Sen o fasıklar topluluğuna üzülme.'

İsrailoğulları'nın Hz. Musa'ya Karşı Tavırları

Bu ayetler, Musa (a) onları Mısır'dan çıkarıp "arz-ı mukaddes"e sokmak istediğinde

İsrailoğullan'nın Musa'ya karşı olan tavırlarıyla ilgili bir hatırlatma içermektedirler. Ve oranın sakinleri ve zorbalanna karşı İsrailliler'in pısırıklıkları, korkaklıkları, Hz. Musa'nın onlara daveti, kırk sene çölde kalmalarına Allah'ın hükmetmesi ve onları fasıklar diye sıfatlandırması gibi konulan kapsamaktadır. Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır.

Bu ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Akla ilk gelen, bunların geçen ayetlerin devamı olduklarıdır. Allah, orada yahudi ve hristiyanlardan aldığı ahitten ve

---

[141[141]] Ve cealeküm mülüken Sizi krallar yaptık. Müfessirlerin çoğu bu ifade ile kastedilen mânânın Mısır'dan çıkışları sırasında verilen hürriyet, kendi kontrollerini ele almaları firavunlara kul- kölelikten sonra özgür olmalarıdır. Konu ile ilgili bir de Peygamber (s)'den şöyle bir hadis delil getirmişlerdir. (Kimin bir evi bir de hizmetçisi varsa o kraldır). Bu ibarenin bir istisna olmadan mutlak olarak gelmesi tüm Beni İsrail'e hamledilmesini sağlamıştır.

[142[142]] Minellezine yehafune (Korkanlardan) Burada kaldırılmış gizli bir isim vardır; "Yehafunallah" şeklindedir. Buna göre anlamı: Al-lahtan korkanlardan.... olur.

[143[143]] Enamellahu aleyhime Üzerlerine nimeti verdiği iki kişi. Burada da yine gizli bir bölüm vardır: Cümle şu anlamdadır. 'Allah o ikisini hidayet, takva, sebat ve Allah'a güvenme nimetîyle donatmıştı'

onların bu ahdi bozduklarından özetle bahsetmişti. Sonra ahdi bozmanın ve sapmanın mânâsı ile ilgili bazı açıklamalar içeren bilgiler vermeye başladı. Hristi-yanların, mesih inançları ile ilgili aykırılık ve saçmalıklarını anlattı. Ve derken İsrailoğullan'nın bazı tavır ve tuhaflıklannı anlatmak üzere yine bu bölüm geldi.

Kur'an'ın yalnızca burada bahsettiği bu olay, Tevrat'ın Sayılar Kitabı'nın onüçüncü ve ondördüncü bablarında detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu ayetlerde anlatılanlar ana-hatlarıyla bu Tevrat sifrinde anlatılanlara uygundur. Bu ayetler de özetle gelmiştir. Çünkü burada Kur'an'ın kıssalarda takip ettiği üsluba uyularak, İsrailoğullan'nın bildikleri bir olayı hatırlatmak, Allah ve Rasulünün emri karşısında onlann o korkak, inatçı ve rahatsız edici tavırlannı bir ibret levhası olarak açığa çıkartıp ders almalannı sağlamak tarzında gelmiştir.

Tevrat'ın sözkonusu edilen bu iki babındakilerin özeti şudur: Allah, arz-ı mukaddesin her türlü durumunu keşfetmek, hakkında bilgi edinmek üzere İsrailoğullan'nın oniki kabilesinin her birinden bir kişi olmak üzere bir keşif heyetinin seçilip gönderilmesini Musa'ya emretti. Gidip döndüler ve dediler ki: "Orası öyle bir yerdir ki gerçekten süt ve bal akıyor (Bir elleri sütte bir elleri baldadır. Bolluk ve bereket içindedirler). Bunu kanıtlamak için yanlarında getirdikleri büyük bir üzüm salkımını da gösterdiler. Sonra dediler ki: "Fakat orada oturanlar çok güçlüdürler. Onlar arasında İnak Kabilesi'nin zorba-lanndan Amalakalar var. Şehirleri müstahkemdir, onlann yanında kendimizi çekirgeler gibi gördük. İsrailoğulları korktular ve Musa'yı kınadılar. Dediler ki: "Kendimize bir lider seçip Mısır'a geri dönelim. Keşif için giden heyetten olan Yuşa ve Kalip onlardan aynlıp İsrailoğullanna durumu kolaylaştırmaya ve onlar arasında cesaret yaymaya çalıştılar. Bunun üzerine İsrailoğullan bunlara öfkelendiler, neredeyse onları taşlayıp öldürmek istiyorlardı. Böylece Rabb, onlara öfkelendi ve kullan Yuşa ile Kalip hariç mevcut olan bu erkeklerden hiçbirinin kutsal topraklara girmeyeceğine ve onları çölde öldüreceğine dair yemin etti. Böylece Sina Çölü ve çevresinde şaşkın şaşkın dolaşıp durdular. Ta ki, Allah'ın emrine baş kaldıranlar tükeninceye kadar.

Tefsir kitaplannda[144[144]] bu konu ile ilgili pekçok açıklama vardır. Bunlardan bir kısmı Tevrat'ın Sayılar Kitabı'ndaki anlatılanlara uygundur. Bir kısmı da bu açıklamalara uy-mamaktadır. Çeşitli abartmalar ve aykınlıklar kanşmıştır. Ve tamamı İslam'ın ilk devirlerinde bu haberleri aktaran ravilere isnat edilmiştir. Görüldüğü gibi bu da Peygamber (s) zamanında Araplar'in yahudilerden bu olay hakkında ana hatlarıyla bir bilgi edinmiş olduklarını göstermektedir.

Müfessirler; "Alemlerin hiçbirine vermediği şeyi size verdi." cümlesi üzerinde durmuşlar ve İbn Abbas ve başkalarından yaptıkları rivayetlere göre bu cümle, Allah'ın sadece İsrailoğullan'na sağladığı nimet ve imkanları ifade eder. Bulutun gölgelenmesi, üzerlerine menn (kudret helvası) ve selva (bıldırcın) indirmesi ve Musa'nın, asasının bir vuruşu ile

---

[144[144]] Bkz: Taberi, Hazin, Beğavi, İbn Kesir ve Tabresi tefsirleri ve diğerleri.

taştan çeşmeler çıkarması gibi. Ve buna ek olarak müfessirler derler ki; ayette geçen "alemler" kelimesi o zaman ki alemler demektir. Tüm zamanlardaki alemler değildir. Çünkü yüce Allah, Muhammed (s) ümmetine İsrailoğulları'na vermediği nimetleri vermiş, ona ikramlarda bulunmuştur. En isabetli yorumun bu olduğu görülmektedir.

Aynı şekilde "sizi krallar yaptı" cümlesi üzerinde de durmuşlar ve bunun meşhur anlamıyla krallık mânâsında olmadığını söylemişler ve kelimenin tüm İsrailoğulları'nı kuşatması hususunu da buna delil getirmişlerdir. Eğer bu kastedilseydi cümle: "Ve sizden krallar yaptı." şeklinde gelirdi. Öyleyse cümle sadece Allah'ın onlara sağladığı hürriy-yeti, uzun süre Mısır'da köleleştirildikten sonra kendi özgürlüklerine kavuşmalarını ifade etmektedir. Müfessirler buna bir destek olarak Enes b. İyaz'dan bir rivayet yapmışlardır. Buna göre Enes, Zeyd b. Eslem'den cümlenin yorumu ile ilgili şöyle dediğini duymuştur: "Cümlenin yorumu hakkında Rasulullah'ın: 'Kimin bir evi bir de hizmetçisi varsa, o kraldır.' şeklindeki hadisinden başka birşey bilmiyorum." Bu konuda bir de şöyle bir hikaye rivayet ederler: "Abdullah bin Amr, fakirlikten şikayet eden birine sordu: 'Senin oturduğun bir evin, sığındığın bir karın var mı? Adam: 'Evet' dedi. Abdullah: 'Sen kesinlikle fakir değilsin.' dedi. Bunun üzerine adam: 'Bir de hizmetçim var' dedi. Abdullah da ona: 'Kesinlikle sen krallardansın' dedi."

Musa'nın, kavminin oraya girmesi için davet ettiği kutsal topraklar, eskiden orada oturan kavmin adına nispetle "Kenan topraklan" denen Filistin topraklarıdır. Tevrat'ın Tekvin Kitabı'nda, İbrahim (a) ülkesi Keldaniler'in topraklarından göç edince Allah'ın, buraları ona ve onun nesline vadettiği ve İbrahim'i buraya yerleştirdiği yazılıdır. Ancak Tevrat'ta geçen bu bilgiler birbirleriyle çelişmektedir. Özellikle kutsal toprakların sınırları hakkında değişik ve çelişkili ifadeler kullanılmıştır.[145[145]]

A'raf sûresinin ayetlerinden birinde bu konuya bir işaret vardır: "Horlanıp zayıf bırakılanları da içini bereketle donattığımız yerin, doğularına ve batılarına mirasçı kıldık. Rabbinin İsrailoğullan'na verdiği güzel söz, sabretmelerinden dolayı tam yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri (köşkler, kule ve saraylar) ve yükseltmekte oldukları şeyleri (bitki ve bazı ağaçlar için bağ ve bahçelerde yapılan çatılar, çardaklar, üzüm bağı için yapılan çardak gibi) yerle bir ettik." (Araf, 137)

Biz bu ayeti, müslümanları saptırmak için Maide sûresinin bu ayetlerini delil getirerek, kutsal toprakların ebedi olarak kendilerine verildiğini iddia eden yahudilerin hayalleri gibi bu konudaki her türlü vehm ve kuruntuyu giderecek bir şekilde açıkladık. Bu va'd sadece o zaman içindir. Kendi kitaplarının pek çok bölümünde geçtiği üzere, Allah'ın hududunu çiğneyip saptıkları takdirde Allah, onları yerle bir etmekle, kırıp dökmekle ve kendilerine verilen herşeyi onlardan çekip almakla korkutmuştur. İşte bu dehşet verici korkutmalardan biri Levililer kitabının 26. babında yer alan uyarılardır: "Eğer beni dinlemez ve bütün bu

---

[145[145]] Bkz: Tekvin; bablar 12,14 ve 15, ayrıca bkz: "İsrailoğulları Tarihi" adlı kitabımız, sh.17 ve sonrası.

emirlerime uymazsanız, kanunlarımı reddersenizve canlarınız hükümlerimden nefret ederse, tüm emirlerimi yapmayıp ahdimi bozarsanız ben de aynen size şunu yapacağım: Dehşeti gözleri söndüren ve canı tahrip edip yok eden vere-mi-sıtmayı üzerinize salacağım. Ve tohumunu bu boş yere ekeceksiniz, onu düşmanlarınız yiyecektir. Yüzümü size karşı koyacağım ve düşmanlarınızın önünde vurulacaksınız. Sizden nefret edenler, üzerinize hükümdar olacaklar ve sizi kovalayan yokken kaçacaksınız. Sonra eğer bunlardan sonra da beni dinleyip itaat etmezseniz, o zaman suçlarınız için sizi yedi kat daha tedip edeceğim. Kuvvetinizin gururunu kıracağım. Göklerinizi demir gibi, yerlerinizi bakır (tunç) gibi edeceğim. Eğer bana karşı yürür, beni dinlemeye razı olmazsanız suçlarınıza göre üzerinize yedi kat daha bela getireceğim. Ve yaban hayvanlarını üzerinize salacağım ve sizi zor durumda bırakacaklar (çocuklarınızdan edecekler), hayvanlarınızı kıracaklar ve benim tarafımdan bunlarla da ıslah edil-mezseniz ve bana karşı yürürseniz, o zaman ben de size karşı yürüyeceğim ve suçlarınız için yedi kat vuracağım. Ve üzerinize ahdin öcünü alacak bir kılıcı getireceğim. Ve şehirlerinize toplanacaksınız ve aranıza veba göndereceğim ve düşman eline teslim olacaksınız... ve eğer bununla da bana boyun eğmezseniz ve bana karşı yürürseniz o zaman ben size karşı öfke ile yürüyeceğim. Suçlarınız için sizi yedi kat te'dip edeceğim. Ve oğullarınızın etini ve kızlarınızın etini yiyeceksiniz. Ve yüksek yerlerinizi yıkacağım. Güneş putlarınızı devireceğim ve leşlerinizi putlarınızın leşleri üzerine koyacağım ve canım sizden nefret edecek ve şehirlerinizi metruk çöl edeceğim. Ve makdislerinizi ıssız bırakacağım. Ve hoş kokularınızı koklamayacağım ve ben diyarınızı ıssız bırakacağım. Ve onda oturan düşmanlarınız bundan dolayı şaşacaklar. Ve sizi milletler arasında dağıtacağım. Ve ardınızdan kılıç çekeceğim, diyannız ıssız olacak, şehirleriniz çöl olacaklar... Ve kovalayan yokken düşeceksiniz... Kişi, kılıcın önünden kaçan gibi kaçıp kardeşine takılıp düşecek. Düşmanlarınıza karşı durmaya kudretiniz olmayacak. Milletler arasında helak olacaksınız. Ve düşmanlarınızın diyarı sizi yiyecek..." (Tevrat-Levili-ler, bab:26, cümle: 14-40)

Akide ve ahlak konusunda gerçekten tehlikeli sapmalarla saptılar da Allah, azap tehdidini yürürlüğe koydu. Ve öldürücü darbelerle onlara vuran kimseleri üzerlerine saldı. Ülkelerini işgale uğrattı. Şehirlerini ve mabetlerini yerle bir etti ve onları dünyanın dört bir yanına kitaplarının da ifade ettiği gibi[146[146]] alçak köleler olarak dağıttı. Bakara, Âli İm-

rân ve Nisa Sûreleri'ndeki pek çok ayetin de anlattığı gibi, yahudilerin bu sapıklıkları Peygamber (s)'in zamanına kadar devam etti. Bunun bir neticesi olarak Allah üzerilerine alçaklık ve yoksulluk indirdi ve Allah'ın gazabına uğradılar. Pekçok ayetle[147[147]] gelen bilgilere göre Allah, kıyamete kadar azabın en kötüsünü onlara reva görecek kimseleri onların üzerine salacağına yemin etmiştir. Allah'ın onlara olan azap tehdidini yerine getirici

---

[146[146]] Bkz. Tevrat Hakimler, Krallar, Tarihler, Yeremya ve Hezekiler bölümleri. Ayrıca bkz: "İsrailoğulları" adlı kitabımız, özellikle 82-95-135-195 ve 272-318. sahifeler: 82-95, 135-195 ve 272-318

[147[147]] Bkz. Bakara Suresi 4-16, Âli İmran 71-120, Nisa 43-56 ve A'raf 162-169.

olduğuna inanmak müslümanlann görevidir. Kesinlikle, "Allah sizin için yazdı." cümlesi ve "Horlanıp zayıf bırakılanları da içini bereketle donattığımız yerin, doğularına ve batılarına mirasçı kıldık..." cümlesi geçmiş ve bitmiş zaman içindir.

Şurası açıktır ki bu ayet grubu İsrailoğulları'nın konumuna düşüp Allah'n azabını haketmekten kaçınmaları konusunda müslümanlar için sonsuz ve çok büyük bir mesaj içermektedir.

Rivayet edildiğine göre bir savaş halinde istişare toplantısı yapılırken bazı müslümanlar İsrailoğullan'nın bu eski olayından esinlenerek Peygamber (s)'e:

"Biz İsrailoğullan'nın peygamberlerine dedikleri gibi 'sen ve Rabbin savaşınız, biz burada oturuyoruz' demeyiz. Aksine 'seni destekliyor ve sana itaat ediyoruz' deriz. Eğer seninle beraber denize dalmamızı emretsen seninle beraber denize dalarız."[148[148]]dediler. [149[149]]

27- Onlara Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani birer Kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş diğerinden ise kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilen kabul edilmeyene): 'Seni mutlaka öldüreceğim' demişti. (O da): 'Allah, sadece korunanlardan kabul eder' dedi.

28- Andolsun ki, eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatmam. Muhakkak ki ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.

29- Ben isterim ki, sen hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip[150[150]], ateş ehlinden olasın. Zalimlerin cezası budur.

30- Nihayet nefsi, ona kardeşini öldürmeye boyun eğdirdi'[151[151]] (razı etti, süslü gösterdi) de onu öldürdü ve ziyana uğrayanlardan oldu.

31- Derken Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen'[152[152]] bir karga gönderdi. (Katil): 'Yazık bana! Şu karga gibi olup da kardeşimin ce-

---

148[148] İbn Hişam, bu sözün Peygamber (s)'in Bedir Savaşı sırasında Kureyş'le çarpışıp çarpışmamaları hususunda ashabı ile istişare yaptığı sırada Mikdad b. Esved tarafından söylendiğini rivayet etmiştir. (Siyer c.2, sh.252). İbn Kesir de aynı şekilde rivayet etmiştir. Buharı, Cihad bölümünde ibn Mesud'tan şöyle rivayet etmiştir. İbn Mesud: "Mikdad b. Enes'ten şöyle birşey gördüm ki, bunun için O'na arkadaş olmam çok daha hoşuma gitti. Peygamber (s) geldi. Müşrikler aleyhine teşvik ediyordu. Bu arada Mikdad: Musa'nın kavminin dediği gibi: "Git, sen ve Rabbiniz savaşınız demeyiz. Aksine deriz ki, biz sağında solunda, önünde ve arkanda savaşacağız dedi." Bunun üzerine Peygamber (s)'in yüzünün parladığını ve Mikdad'ın sözünün onu sevindirdiğini gördüm." dedi. (Tac, c.4, sh.366). İbn Kesir ve Beğavi de aynı rivayeti yapmışlardır. Ta-beri'nin rivayetine göre ise bu söz, Hudeybiye günü Kureyş'in Peygamber (s)'i Ka'be'yi ziyaret etmekten menetmek için durdukları zaman Mikdad tarafından söylenmiştir. Şöyle ki, Peygamber (s): "Ben bu kurbanı götürüp Beyt'in yanında keseceğim, deyince, Mikdad: "Allah'a andolsun ki biz İsrailoğullan'nın seçkinlerinin peygamberlerine: "Git, sen ve Rabbin savaşın, biz burada oturuyoruz demeyiz. Biz ancak, git sen ve Rabbin savaşın, biz de sizinle beraber savaşacağız deriz." dedi. Rasulullahın ashabı bu sözü duyduklarında ona tabi olup desteklediler.

149[149] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/68-72.

150[150] en-Tebue Burada anlamı; katlimin günahını taşımanı (isterim).

151[151] Fetavvaat Sağladı, razı etti, aldattı ve kardeşini öldürmeyi süslü gösterdi.

152[152] Yebhasü Eşeliyordu, kazıyordu.

sedini'[153[153]]' gömmekten aciz mi oldum' dedi ve pişman olanlardan oldu.

32- Bundan dolayı İsrailoğulları'na (şöyle) yazdık: "Kim bir nefsi bir başka nefse, ya da yeryüzündeki bir fesada'[154[154]]' karşılık olmaksızın öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de onu yaşatırsa'[155[155]]' (hayatını kurtarırsa) bütün insanları yaşatmış gibidir. Andolsun ki elçilerimiz onlara açık delillerle geldiler. Sonra bunun ardından onlardan çoğu yeryüzünde israf etmektedirler (aşırı gitmektedirler).

Ayetlerin ilki Peygamber (s)'e, Allah'a birer kurban sunduklarında Allah'ın birinden kabul ettiği ve diğerinden kabul etmediği Ademin o iki oğlunun haberini okumasını emretmiştir. Bunu diğer dört ayet de bu haberin geri kalanını ve iki kardeş arasındaki konuşmayı, onlardan birinin kardeşini öldürmeye kalkışıp onu öldürmesi ve sonra pişman olup hüsrana uğrayışını peyderpey anlatarak takip etmiştir. Altıncı ayete gelince, bu da kıssayı takiben ve bundan dolayı İsrailoğullan'na Allah'ın yazdıklarını ilan ederek ve onları kınayarak gelmiştir. Çünkü Allah'ın apaçık delillerle elçileri onlara göndermesine rağmen onlar kulak vermediler ve yeryüzünde azgınlık ve fesat yaparak aşın gittiler.

Ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili bir rivayete rastlamadık. Ancak Taberi ayetlerin tefsirinde yüce Allah'ın, bu kıssayı Rasulüne kendisine ve ashabına el uzatmayı kast etmiş olan yahudilere okumasını emretmiş ki onlara zulüm ve tuzağın sonunun çirkinliğini, cefa vermenin ve ahdi bozmanın akibetinin kötülüğünü, sözden caymanın cezası ile sözü yerine getirmenin sevabını öğretsin. Bu mânâyı "onlara" kelimesindeki "onlar" zamiri veriyor ve bu zamir, geçen ayetlerde sözkonusu olan yahudilere gidiyor demiştir. Hazin, zamiri Peygamber (s)'in kavmine yorumlamış ve bu onlara ibret olsun diye Allah onlara okumasını emretmiştir demektedir. Zemahşeri ise istisna yapmadan kitap ehline yormuştur. Reşid Rıza ise kitap ehli olsun olmasın tüm dinleyenlere yorumlamıştır.

Biz de içinde yahudilere bir kınama bulunan son ayetin işaretleriyle Taberi'nin sözünü tercih ediyoruz. Aynı zamanda onların geçen ayetlerin süregelen bir devamı ve onlara bağlı olduklarını da tercih ediyoruz. Ayetlerin, özellikle, Allah'ın onları sakındırmasına ve apaçık delillerle elçilerini onlara göndermesine rağmen, sapmalarından dönüp kulak vermeyen İsrailoğullan'nın yeniden kınanmasını hedeflemiş oldukları fikrini de tercih ediyoruz.

"Adem'in iki çocuğu" bölümüyle ilgili müfessirlerin[156[156]] rivayetleri, Taberinin aktardığı

[153[153]] Sevete Öldükten sonra bedeni ifade eden bir kinayedir (ölü beden).

[154[154]] Ev fesadin fil ard Bu bölüm, 'bir nefse karşılık olmaksızın (haksız yere)' kısmının üzerine atfedilmiştir. Anlamı: "Bir fesada karşılık olmaksızın; yani kim ki bir nefsi zulüm ve yeryüzünde fesat çıkarmak maksadıyla öldürürse!"

[155[155]] Ve men ehyaha Kim kişinin hayatını korursa, kurtarırsa.

[156[156]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn kesir ve Tabresi.

rivayete göre çok farklıdır. Mücahid, Katade ve başkalarından yaptığı rivayete göre onlar Ademin kendisinden olan çocukları değil, İsrailoğullan'ndan iki adamdır. Ve aynı zamanda İbn Abbas'tan yaptığı bir rivayete göre de onlar Ademin soyundan iki kişi anlamındadır. Ve sonunda Taberi, kendi kanaatine göre, görüşlerin ilkinin doğruya en yakın olan görüş olduğunu söylemiştir.

Mevcut Tekvin kitabının dördüncü babında -ki Tekvin eski ahdin(Tevrat) ilk kitabıdır- Ademin ilk iki çocuğundan Kain(Kabil)in, kardeşi Habil'i öldürüşünün kıssası ye-ralmaktadır. Buna göre ilk çocuk Kain (Kabil)'dir. Kıssa, geçerli kabul ettikleri kitap olan Tekvin, ellerinde bulunan İsrailoğulları'na bir hatırlatma olarak okunmuştur. Dolayısıyla bundan Taberi'nin görüşünün doğruluğu anlaşılmaktadır.

Ve Kur'an'daki kıssanın da bununla aynı olduğu hemen anlaşılmaktadır. İbn Kesir, İmam Ahmed'in İbn Mesud'dan tahric ettiği şöyle bir hadis rivayet etmiştir: Rasulullah (s) şöyle buyurdu: 'hiç bir kimse öldürülmez ki, Adem'in ilk oğlu onun kanının günahından bir kısmını yüklenmesin. Çünkü o, öldürme yolunu açan ilk kişidir." Dolayısıyla bu hadis de bu görüşü desteklemektedir.

Kur'an nassı ile, sözkonusu edilen Tevrat babında gelen metin arasında Tevratın sunuş farklılığına rağmen temelde uygunluk vardır. Şöyle ki Tekvin'de denilir ki: "Kain (Kabil) çiftçi idi. Habil ise çobandı. Her biri Rabbe bir takdime sundular. Rabb, Habil ve onun takdimesine baktı. Kabile ve onun takdimesine bakmadı. Bunun üzerine Kabil öfkelendi ve çehresini astı. Ve Rabb ona dedi ki: Niçin sen etkilendin ve surat astın. Dikkat et eğer sen iyilik yaparsan kazanırsın ve eğer iyilik etmezsen günah kapıda pusuya yatmış, sana tuzak kurmuştur. Kabil kardeşine, "Haydi kıra çıkalım" dedi. Çıktıklarında üzerine atlayıp hemen onu öldürdü. Ve bunun üzerine Rabb Kabil'e dedi ki 'Kardeşin Habil nerede?' Kabil: 'Bilmiyorum, ben onun bekçisi miyim?' dedi. Rabb dedi: 'Ne yaptın? kardeşinin kanlarının sesi yerden bana bağırmaktadır. Ve şimdi sen o toprak tarafından melunsun. O toprak ki kardeşinin kanını elinden almak için ağzını açmıştır. Toprağı işlediğin zaman artık sana azığını vermeyecektir. Yeryüzünde kaçak ve serseri bir şaşkın olacaksın".

Taberi; bu kıssa ile ilgili Mücahit, Katade, İbn Cüreyc ve İbn Abbas'tan çeşitli ve ayrıntılı pek çok rivayet aktarmıştır. Bunun bir kısmı Tekvinin dördüncü babından aktardığımız bilgilere uygundur, bir kısmı değildir. Aksine bir kısmı o kadar şaşılacak ayrıntı ve aykırılık taşır ki, Arap şiiriyle Adem'den acı dolu ve ağlamaklı beyitler bile rivayet etmiştir. Aynı zamanda içinden Kur'an nassına benzer ve uygun olan kısımlar da vardır. Dolayısıyla bu da, tefsirlerde aktarılan bu kıssaların, Kur'an'da da ifade edildiği gibi Rasulullah zamanında yahudilerin dilinde dolaşan söz ve hikayeler olduğunu göstermektedir. Bizim kanaatimize göre yahudilerin de kendi aralarında veya bazı sayfa ve kitaplarında yer alan bilgilerden itibar ettikleri şeyler bu hikayelerdir.

Durum ne olursa olsun Kur'an üslubu açıkça göstermektedir ki bu kıssa, sadece bir öğüt ve hatırlatma için gelmiştir. Kur'an'm, sürekli olarak kıssalarında gösterilen asıl hedef budur. Görüldüğü gibi bu kıssanın, ayetlerinin hedefleri arasında, güçlü ve yüce olan Allah'ın; insanların amellerindeki niyetlerini ve gidişatlarını bildiğini, onun sadece güzel niyet ve samimi istek sahiplerinden amellerini kabul edeceğini ve yalnızca onları, rızasıyla kuşatacağını ilan etmektedir.

Sonra bir kardeşin, azgınlaşarak kardeşine karşı yaptığı bu düşmanlık ve olay üzerine Allah'ın İsrailoğullan'na yazdığı şu ilahi ve genel hükümün ilan edilmesi bu ayetlerin hedeflerindendir: "Kim haksız yere yeryüzünde fesat çıkarmak maksadıyla bir kişiyi öldürürse tüm insanları öldürmüş gibidir. Ve kim de bir kişinin kanını dökmekten vazgeçip onu korursa bütün insanları kurtarmış gibidir". Ve son olarak da, Allah'ın kendilerine apaçık delillerle peygamberler göndermesine rağmen, onların çağrılarına kulak vermemeleri ve aşırılıklardan, zulüm ve fesattan uzak durmamaları sebebiyle İsrailoğulla-n'nı kınamak ayetin hedefleri arasında yer almaktadır.

Dikkatlice incelendiğinde gayet açıktır ki, bu hedefler genel kapsamlı, değişik ümmetleri farklı şart ve zamanlan kuşatıcıdır. Bu durum İsrailoğulları için olduğu gibi, diğerleri için de ve özellikle Kur'an'da kendilerine ışık ve hidayet olarak gelen öğütlere ve mesajlara sarılmak zorunlu olarak müslümanlar için de geçerlidir. Nitekim İbn Ke-sir'in rivayet ettiğine göre; "Birisi Tabiin ulemasından Hasan Basri'ye şöyle sordu: 'Bu ayet İsrailoğullan için olduğu gibi, bizim için de geçerli midir?' Bunun üzerine Hasan Basri: 'Kendisinden başka ilah olmayana yemin ederim ki, evet. Allah İsrailoğulları'nın kanlarını bizim kanlarımızdan daha kıymetli kılmıştır' dedi".

"Her kim bir kişiyi başka bir cana karşılık olmaksızın veya yeryüzünde bir fesada karşılık olmaksızın (haksız yere) öldürürse bütün insanlan öldürmüş gibidir. Ve kim onu kurtarırsa tüm insanlan kurtarmış gibidir." ayetinde kapsamlı, önemli sosyal dersler ve öğütler vardır. Tek bir insan; türünü, içinde bulunduğu toplumu şahsında temsil eder. Onun kanının dökülmesini helal saymak, tüm insanların kanını helal saymak gibidir.

Böylece bu emir, ferdin kanının dökülmesinin haram oluşu ve onun korunması ile ilgilidir. Bu ayette insanlığın birlik ve beraberliğinin önemi vurgulanmış, her insanın toplum hayatına, huzuruna karşı çok titiz olması ve ferde zarar vermekten de kaçınması gerektiği ifade edilmiştir.

Sıralanan tüm bu hususlarda dayanışma içinde olmak ve sorumluluğu beraberce paylaşmak, Reşid Rıza'nın da ifade ettiği gibi bu ayetin zorunlu kıldığı hususlardandır. Ve buna ilaveten Taberi'nin dediği gibi toplumun kanına saygılı olmak fertlerin görevidir. Cürümkâr ferdin cezalandırılmasını saygı ile karşılamak da toplumun görevidir. Topluma saygılı olanı ve onu koruyanı ödüllendirmek de yine toplumun bir görevidir. Ayet bütün bunları kapsamaktadır.

Bu ayette sadece İsrailoğullan'nın sözkonusu edilmiş olması, ayetin, İsrailoğulla-rı'nın dışında kalanlara ve bilhassa müslümanlara yönelik her zaman ve mekanda geçerli olan genel ve sürekli mesajını örtmez.

Görünen o ki, burada ki hususilik, Allah'tan onlara peygamberler gelmesine ve onları çeşitli ikazlarla uyarmalarına rağmen, Peygamber (s) zamanına kadar aşırılıklarına ve zulümlerine devam etmeleri sebebiyle İsrailoğullan'nı yeniden kınamayı hedeflemiş olan ve İsrailoğulllan'na yönelik bir kınama içeren ayetlerin, bir devamı olmasındandır.

Bugün eldeki Tevrat kitaplarındaki, bu hükmün İsrailoğulları'na yazıldığını ifade e-den altıncı ayetteki cümleye benzer bir cümlenin olmaması, Kur'an'ın anlattıklarını giz-leyemez. Çünkü İsrailoğulları daha önce de açıkladığımız üzere kendilerine gelen kitaptan pek çok şeyi saptırdılar, değiştirdiler, gizlediler ve kaybettiler. Bununla beraber Musa devrine veya sonrasına ait Eski Ahid'in kitaplarında da öldürme, toplumsal ve ahlaki sapmalarla ilgili çok şiddetli, korkutucu uyanlar ve yasal düzenlemeler vardır. Nitekim az önce bu uyarılardan bazılarına değinmiştik.

İşte ayetlerin, hristiyanların Mesih ile ilgili akidelerindeki aykırılığı ifade etmekle yetinip, yahudilerin tarihleri, tavırları ve ahlakları hususunu ise detaylı olarak ifade etmesi, bu her iki grubun Peygamber zamanındaki tablolarını çıkarmaya yardımcı olacak bir işarettir.

Bundan da anlaşılıyor ki, yahudilerin aksine hristiyanlardan çirkin ve rahatsız edici fiili ve ahlaki tavırlar görülmemekteydi. Bu tablo, yeri geldiğinde açıklayacağımız Tev-be Sûresi'nin bazı ayetleri istisna edilirse Kur'an'da yahudi ve hristiyanlarla ilgili geçen ayetlerin hepsinde genel olarak görülen bir durumdur.

Yahudilerin bu üslupla ifade edilmelerinde, bu ayetlerin) yahudilerin Medine'den te-mizlenmelerinden önce, en azından onlardan en son cezalandırılan grup olan Kurayza-oğulları sürülmeden önce indirildiğine bir işaret vardır. Ardından gelen ayet de buna işaret etmektedir. Allah en iyi bilendir. [157[157]]

33- Allah ve elçisiyle savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri, ya da asılmaları, ya da ellerinin ayaklarının çapraz'[158[158]]' kesilmesi veya o yerden sürülmeleridir. Bu onlar için dünyada ki rezilliktir. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır.

34-Ancak sizin onları yenip ele geçirmenizden önce'[159[159]]' tev-be edenler hariç. Biliniz ki

---

157[157] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/74-77.
158[158] Min Hilafin Keserken çapraz kesme anlamındadır. Buna göre sağ el ve sol ayak kesilir.

159[159] Min kabil en takdim aleyhim Elinize düşmeden önce ve siz onları yakalamadan ve onlara karşı zafer kazanmadan önce.

kesinlikle Allah bağışlayan, merhamet edendir.

Allah Ve Elçisiyle Savaşanların Cezası

Bu ayetler, Allah ve O'nun Rasulü'ne savaş açanlar ve yeryüzünde fesat çıkarmak isteyenler hakkında yasal düzenlemelerle alakalı ve uyarma amaçlı bir açıklama kapsamaktadırlar. Şöyle ki bu ayetler bu iğrenç suça kalkışan kimsenin cezasını, ahirette çekecekleri büyük azaba ek olarak, ya öldürülmeleri, ya idam edilmeleri, ya el ve ayaklarının çaprazca kesilmesi veya bulundukları yerden sürülmeleri şeklinde kesinleştirmiştir. Ancak yenilip yakalanmadan ve tamamen sindirilip kontrol altına alınmadan tevbe edenler istisna edilmiştir. Çünkü Allah'ın, rahmet ve bağışlamasını onlara ulaştırması mümkündür.

Müfessirler[160[160]] bu iki ayetin nüzul sebebi olarak pek çok rivayet aktarmışlardır. Bun-

lardan birine göre ayetler, Ehli Kitap'tan peygamberle kendi aralarında olan bir ahit ve sözleşmeyi bozup yeryüzünde fesat çıkaran bir kavim hakkında inmiş ve Allah, birinci ayette ifade edilen cezalardan herhangi biriyle onları cezalandırmayı serbest bırakmıştır. Bu rivayetlerden birisi de ayetlerin genel olarak müşrikler hakkında indiğidir. Yine bu iki ayetin Ukel ve Ureyne kabilelerinden bir grup hakkında nazil olduğu da bu rivayetlerden biridir. Bunlar gelip müslüman oldu ve Medine'de kaldı, sonra da Peygamber (s), bir deve sürüsünü çobanlarıyla beraber onların emrine verdi ve Medine'den çıkıp aşağılara kadar develerin sütlerini de içerek (yaylaya) inmelerine izin verdi. Şehir dışına çıktıklarında çobanları öldürdüler. Bu rivayete göre çobanların gözlerini oydular, sonra onları öldürdüler ve yeniden küfre dönüp develeri de sürüp götürdüler. Bunun üzerine Peygamber (s) onların ardından bir atlı birlik gönderdi. Hemen onları esir edip Peygamber (s)'e getirdiler. Peygamber (s) onların ellerini kesti, gözlerini oydu ve ölünceye kadar onları güneşe terketti. Bu rivayet küçük farklılıklarla Buharinin de rivayetleri arasındadır.[161[161]] Bu konuda yapılan bir rivayete göre ise bu ayetler, Hilal b. Uveymirin kavmi hakkında nazil olmuştur. Buna göre Hilal, kavmi adına müslümanlardan birine karşı veya müslüman olmak isteyen herhangi bir kimseye karşı saldırıya geçip zulmetmeyeceklerine dair Peygamber (s)'e güvence verdi. Daha sonra Kinane kabilesinden bir grup, müslüman olmak üzere oradan geçerken, onları yakalayıp öldürdüler, mallarını da aldılar. Bunun üzerine ayetler nazil oldu. Bu konuda Taberi ve Beğavi'nin aktardıkları ve Beğavinin, Leys b. Sad'a isnad ettiği bir rivayet te vardır. Buna göre bu ayet, Ukel ve Ureyne'den olan o grubu cezalandırması ve onların gözlerini oymasından sonra Peygamber (s)'e bir kınama olarak; göz oyma olmadan bunların benzerlerine verilecek cezayı belirlemek için gelmiştir. Ve Peygamber (s) bundan sonra bu

---

[160[160]] Bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin ve Tabresi tefsirleri.

[161[161]] Bkz. Tac:C.4, S.90-91

ayete dayanarak Allah düşmanlarından hiç kimsenin gözlerini oymamıştır. Ve bu hususta hiç bir hutbesi yoktur ki insanları böyle kör-kötürüm yapıp, sakat bırakmayı yasaklamış olmasın.

Bizim bu iki ayetin ruhundan, intizam ve tertibinden anladığımız, onların önceki ayetleri izleyerek gelmiş olmalarıdır. Özellikle, İsrailoğullan'ndan çoğunun, Allah'ın kendilerine gönderdiği elçilere ve onlara yazdığı hükümlere rağmen Peygamber (s) zamanına kadar fesat çıkarmadaki ve sapıklıklarındaki aşırılıklarını sürdürdüklerini ifade eden son ayeti izleyen bu iki ayet, onlar için yeni bir uyarma ve kınamayı ve onların konumları gibi bir konumda bulunan kimselere verilmesi gereken ceza ile ilgili yasal bir düzenlemeyi kapsayarak gelmiştir.

Allah ve Rasulü ile savaş, açıkça görüldüğü üzere Peygamber (s)'in peygamberliğine inanmamak ve tuzak kurarak, eziyet vererek faaliyetlerini engelleyerek ve düşmanlarıyla dayanışma içinde olarak onunla savaşmaktır. Bu da Kur'an'ın; Bakara, Âli İmran ve Nisa sûrelerinin pek çok yerinde anlattığı gibi yahudilerin yaptığı şeylerdendir.

Bu iki ayetin önceki ayetleri takib ederek geldikleri şeklindeki tercihimiz, bu ayetlerin nüzul sebebi olarak aktarılan rivayetlerin ilkinin ifade ettiği gibi, onların, yahudile-rin ahdini bozduğu, müşriklere arka çıktıkları bir zamanda gelmiş olmalarını engellemez. Eğer bu doğru ise daha önce de anlattığımız gibi ayetlerde, yahudilerden güçlü bir kitle varken indiklerine dair bir işaret vardır.

Bedevi kabileleri Ukel ve Ureyne'den olan grubun olayı ve Peygamber (s)'in onları cezalandırmasına gelince bu olayın ayetlerin indiği bir sırada meydana gelmiş olmaları ve ravilerin durumu birbirine karıştırıp bu iki ayetin bu olay hakkında indiklerini aktarmaları muhtemeldir. Bunun delillerinden birisi de ayette, rivayetlerin ifade ettiği göz oyma cezası yoktur. Bu rivayetyerden biri de Buhari'nin, Peygamber (s)'in bu cezayı onlara uyguladığı şeklindeki rivayetidir. Aksine bu iki ayetin bu cezalandırma olayından sonra geldiğini ve Peygamber (s)'in bunlardan sonra insanları sakat bırakmayı yasakladığını ifade eden rivayetin doğru olduğunu tercih ediyoruz.

Bu iki ayetin bizzat kendileri yasal düzenlemelerle ilgili mükemmel bir bütünlük oluşturmaktadırlar. Ve açıkça görüldüğü gibi istisnasız herkesi kapsamaktadır. Te'vil ve fıkıh imamları birinci ayette yer alan suçlardan herhangi birinin kendilerinden meydana gelmesi durumunda, ayetlerin tüm fert ve cemaatleri kuşatan genel bir yasa olduğunu kabul etmişlerdir[162[162]].

Bunlar dini, siyasi ve sosyal bakımdan tehlikeli, ciddi suçlardır. Ve açıkça görüldüğü gibi cezaları da bu suçların tehlike ve ciddiyetine uygun olarak gelmiştir.

[162[162]] Taberi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi, Nesefi ve Zemahşeri tefsirleri.

Bu iki ayetin mânâ ve metinlerinde ilk bakışta göze çarpan, bahsi geçen suçların ancak kafirler tarafından işleneceğidir. Bu konuda, ikinci ayetteki önemli bir nokta göze çarpmaktadır. Tek başına küfür sebep değildir. Burada Allah ve Rasulüne savaş açmakla ve yeryüzünde fesat çıkarmakla küfür arasında bir bağ kurulmuştur. Bu; tuzak kurmayı, eziyet vermeyi, sözü bozmayı, Allah yolundan alıkoymayı, faaliyetlere engel omayı ve İslam'a, onun Rasulü'ne ve müslümanlara karşı bir araya gelip kuvvet oluşturmayı da kapsamaktadır. Bu sebepler Kur'an'ın cihadı emredip teşvik eden veya onun işaret ve açıklamalarını ifade eden her bölümünün devamında gelmişlerdir. Burada, sadece küfürlerinden dolayı bütün kafirlere karşı savaşmak farz kılınmıştır diyenlere de bir cevap vardır.

Birinci ayette ifade edilen suçların ancak kafirler tarafından işleneceği açıktır dememize rağmen, te'vil ve fıkıh imamları, müfessirleri[163[163]]kendilerine isnad ettikleri görüşlerden anlaşıldığına göre bu ayetin hükmünün müslümanları da kuşatıcı olduğu konusunda görüş birliği içerisindedirler.

Kur'an'ın ifadesinde bir istisna olmaması bu görüşü doğruluyor. Müslümanlık sıfatını taşıyanlardan bazı insanların sapmalarının, onlara Allah ve Rasulü'ne karşı savaş açanlar ve yeryüzünde fesad çıkarmaya çalışanlar sıfatının verilmesini ve onların Kar "an'in bu hükmünün konusu olmalarını engellemez.

Tefsir kitaplarında bu ayetlerin içerdiği ahkam hakkında çok çeşitli ve farklı rivayetler vardır. Onları aşağıda şöyle özetledik:

İlk olarak; Allah ve Rasulü ile savaşan sıfatının müslümanlardan kimlere verilebileceği konusunda görüşler pek çoktur[164[164]]. Bu görüşlerden birine göre bu kimseler şehirde hosizhğı ile bilinen, gittikçe bu huyunu artıran ve onda ısrar eden kimselerdir.'''[165[165]]

Görüşlerden birine göre de bunlar, sapıklık ve ahlaksızlığı gittikçe artıran kimselerdir. Ve bir diğer görüş: Bunlar yol kesen, insanları korkutan, şehirde ve çölde müslü-münlarin aleyhine silah taşıyan kimselerdir. Bu görüşleri İbn Abbas, Ata, İkrime, Hasan ve Katade'ye atfederek aktaran Taberi bu görüşlerin doğruya en layık olanı; 'Allah ve Rasulü ile savaşanlar, müslüman ümmet ve onun yolcularıyla savaşanlar, -yani İslam ümmeti içerisindeki gayri müslimler- onların şehirleri ve mekanlarına baskın düzenleyenler, Allah'ın kullarını korkutanlar, onların yollarını kesenler, mallarını alanlar ve bir sapık ve ahlaksız olarak müslümanlann kutsal değerlerine saldıranlardır diyenlerin görüşüdür' diyor. Taberi'nin bu görüşü benimsemesi şüphesiz ki isabetlidir.

Durum her ne olursa olsun Kur'an'ın bu nassından ve mânâsından hemen anlaşılan, bu

---

[163[163]] Bkz. Taberi, Beğavijbn Kesir-Hazin- Zemahşeri ve Tabresi tefsirleri. Bunlardan bu rivayet edilen görüşleri en çok kapsayan Taberi tefsiridir

[164[164]] Bkz. Taberi, Beğavijbn Kesir-Hazin- Zemahşeri ve Tabresi tefsirleri. Bunlardan bu rivayet edilen görüşleri en çok kapsayan Taberi tefsiridir.

[165[165]] Taberi bu görüşü İmam Ebu Hanife'ye isnad etmiştir.

nassın normal olmayan, İslam toplumunun güvenliğine rahat vermeyen, onu sıkıntıya sürükleyen ve onun barışını tehlikeyle, menfaatlerini de zararla karşı karşıya getiren suçlar, tavırlar ve hareketler hakkında inmiş olmasıdır. Ve aynı şekilde bu suçlara uygun cezalar verilmesini de hükme bağlıyor.

Her ne kadar bu anılan özellikler müslümanı Allah ve Rasulüne karşı savaşan kişi olarak sıfatlandırmaya sebep olabilecek özelliklerse de, aynı zamanda bu vasıflar gayri müslime de Allah ve Rasulü ile savaşan sıfatının veilmesinin şartlarındandır. Buna ek olarak gayri müslim için bu vasıflar; Kur'an'ın, Allah'ın yolundan alıkoyan, dine saldıran, ahdi bozan, müslümanlann düşmanlarına arkaçıkan ve onları dinlerinden saptıranlardır ve bunlarla cihat etmelidir.

İkinci olarak: Fıkıh ve te'vil imamları bu ayette geçen "ev""[166[166]] harfinin ifade ettiği mânâ ve boyutları hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Şöyle ki; onlardan bir kısmı buradaki "ev"in muhayyerlik ifade ettiğini, imama düşeninse bu ayette belirtilen cezalardan herhangi biriyle Allah ve Rasulüne karşı savaşanları cezalandırmak olduğunu söylemişlerdir. Ve bir kısmı da; buradaki ev; beyan içndir, buna göre cezalar ancak suçlara göre olur. Savaşıp öldüren ve hiç bir mal almayan öldürülür. Savaşıp öldüren ve mal da alanın elleri ve ayakları çapraz kesilir sonra öldürülür veya asılır. Savaşıp kimseyi öldürmeyen ve hiç bir malı da almayan kimseler ise sürülürler" demişlerdir. Tabiinin te'vil imamlarından bu görüşleri aktaran Taberi, bu görüşlerden doğruya en uygun olanı, Allah ve Rasulü ile savaşana hak ettiği kadar cezayı uygun gören, yaptığı işlere göre farklı cezaların ona tatbik edilmesi hükmünü veren görüştür demiştir. Ve burada ki ev tahyir içindir diyenleri kesin olarak cevaplayıp bu görüşü reddetemek için Taberi; uzun uzun açıklamalar yapmış ve ev harfinin beyan için olduğunu desteklemiştir.

Bu tercihini destekleyici bir delil olarak şu meşhur hadisi getirir: "Allah'tan başka i-lah olmadığına inanan bir müslüman kişinin kanı şu üç durumda olması hariç hiç bir şekilde helal olmaz: Cana can (adam öldüren kısasen öldürülür), zina yapan evli ve dininden ayrılıp İslam cemaatini terkeden kimse"[167[167]] Sonra Taberi şöyle demiştir: "Eğer hiç kimseyi öldürmeksizin ve hiç bir mal almaksızın sadece korkuttuğu için biri öldürülürse bu, Allah ve Rasulünün hükmüne aykırı bir hükümle onlardan öne geçmek olur."

Biz mânâlarının ve nasslarının verdiği ilhama göre bu ayetlerin; anormal, İslam toplumunun görevini sarsan, onun sıkıntıya girmesine etki eden ve onu tehlike ve zararla karşı karşıya getiren hareketler, tavırlar ve suçlar hakkında geldiklerini ve aynı şekilde olağanüstü ve caydırıcı tedbirlerin alınmasını da istediklerini söylemiştik. Bu da; "i-mam, işlenen bir cezayı tercih etme hususunda serbesttir, suça uygun olan caydırıcı cezayı tatbik eder" görüşünü

[166[166]] Bkz. Az önce anılan tefsir kitapları ve özellikle Taberi tefsiri.

[167[167]] Beş müsned sahipleri bu hadisi rivayet etmişlerdir. Bkz. Tac. c.3, sh. 27.

tercih etmenin doğruluğunu gösterir. Allah en iyi bilendir.

Sözün, Allah ve Rasulü'ne karşı savaşan müslüman etrafında dönüp dolaştığı açıkça anlaşılmaktıdır. Allah ve Rasulü'ne savaş açmış gayri müslime gelince görüldüğü gibi O, bu ihtilafın konusu değildir. Onun açısından bir ara çözüm veya kedemeli olarak cezaların uygulanması yoktur. Çünkü kafirlerden; müslümanlara karşı savaşanlar, her ne şekilde olursa olsun müslümanlara karşı haddi aşanlar, Allah'ın dininden insanları alıkoyanlar, müslümanların dinlerine çirkince saldıranlar, onlarla olan ahitlerini bozanlar ve her vesile ile her şart ve imkanla onların düşmanlarına arka çıkanlarla fitne kalma-yıncaya din yalnızca Allah'ın oluncaya kadar savaşmak müslümanlar üzerine farzdır. Eğer düşmanlıktan vaz geçerlerse zalimler hariç hiç kimseye düşmanlık yoktur.

Üçüncü olarak; ikinci ayette gelen istisnanın[168[168]] boyutları, kimleri kapsadığı hakkında geçmiş te'vil ve fıkıh imamlarının pek çok görüşleri vardır. Yakalanmadan önce teslim olup müslüman oldukları taktirde müslüman olmalarından önce işledikleri her şey onlardan kalktığından bu istisna sadece kafirlerle alakalıdır diyenler olmuştur.

Allah'a ve onun Rasulü'ne karşı savaşan müslüman kimseye gelince onların tevbele-ıi kendileriyle Allah arasındadır. Devlet reisine düşen işledikleri suçların cezalarını onlara tatbik etmektir.

Öte yandan bu istisna; kafir, müslüman her iki grup için de geçerlidir diyenler vardır. Bunun müslümanlardan da savaşanları kapsadığını söyleyen bu alimler, Osman (r) ve Ali (r) zamanında meydana gelmiş olaylarla ilgili haberleri delil getiriyorlar.

Osman ve Ali (r) zamanında bazı müslümanlar çıktılar, silah taşıdılar, kan döktüler, malları gaspettiler sonra tevbelerini ilan edip eman dilediler. Bu güven onlara verildi ve döktükleri kandan, aldıkları mallardan dolayı cezalandırılmadılar.

Kur'an'ın bu ifadesinin hiç bir ayrım yapmaması, bu istisnanın müslüman olsun kafir olsun savaşıp da yakalanmadan önce tevbe eden herkesi kuşatıcı bir istisna olduğunu söyleyenlerin tercihlerini, açıkça görüldüğü gibi doğrulamaktadır.

Ebu Bekir es-Sıddık'ın hilafet döneminin başlarında ortaya çıkan ridde(dinden dönme) hadiseleri ile ilgili rivayetlere göre Ebu Bekir (r), tevbe ederek İslam devletine boyun eğen ve İslam sancağının altına dönenleri ridde esnasında kendilerinden meydana gelen işlerle ilgili bir soruşturma yapmaksızın bağışlamıştır.

Öte tarafta, eğer tevbe eden bu savaşçıların elinde gaspettiği maldan kalan varsa devlet başkanının onu geri alması ve onu sahibine vermesi bir görevdir. Yine eğer öldürülen bir kimsenin velisi ölüsünün kanını isterse ve delillerini de getirirse yine devlet başkanına düşen

---

[168[168]] Beş müsned sahipleri bu hadisi rivayet etmişlerdir. Bkz. Tac. c.3, sh. 27.

görev bu tevbe eden katil savaşçıya hadd uygulamaktır, diyen alimler de vardır. Bu görüşün de doğruluğu vardır. Çünkü bu iş hükmü ve cezası belli ve yürürlükte olan şahsi bir hak ile alakalıdır. Allah en iyi bilendir.

Dördüncü olarak; bazı alimler devlet başkanının İslam'a karşı savaşanı yakaladıktan sonra, öldürülen herhangi birinin velisinin kısas istediğinden dolayı değil umumi velayetin kendisine verdiği hak ve yetkiden dolayı cezalandırabileceğine '[169[169]] dikkat çekmişlerdir. Bu görüşte de doğruluk payı vardır. Çünkü işlenen suç dediğimiz gibi sıradan bir suç değil, kamunun barış ve güvenliğe yönelik işlenmiş bir suçtur.

Beşinci olarak: Bazıları müslümanın önce dinden dönme durumunu sonra öldürme ve gasp yapmasını, sonra tevbe edip tekrar İslam'a dönüşünü şart koşmuşlardır. Bu bakımdan bir kısmı da tevbe ile haddin ondan düşmeyeceğini söylemiştir.[170[170]] Bu görüşte de doğruluk vardır. Çünkü yapılan iş saldırganlık ve ihanet fiilidir. Allah en iyi bilendir. Osman (r) ve Ali (r)'nin hilafetleri zamanındaki gibi değildir.

İstisna ise; ayetin açıkça ifade ettiği gibi, yakalanmadan önce tevbe eden kimse içindir. Yakalandıktan sonra tevbe eden hakkında ayet bir şey söylememiştir.

Belki de vahyin hikmeti, bu korkutma güçlü ve canlı olarak kalsın diye bu yetkiyi Peygamber (s)'e ve ondan sonra gelecek olan ulu'l-emr'e bırakmıştır ki, şartlar ve maslahatların gerektirdiği şekilde bu yetkiyi kullanarak uygun olan hükmü versinler.

Bununla beraber burada yakalandıktan sonra tevbe eden kimse hakkında da te'vil imamlarının yorumlarına dayanarak bir şeyler söylemek mümkündür. Alimlerin çoğunluğu (cumhur) daha önce de söylediğimiz gibi bu ayetin hükmünün kafir-müslüman herkesi kuşattığı konusunda görüş birliğindedir. Bu, savaşanı yakalamak ise onu canlı olarak esir almak demektir. Yine alimlerin çoğunluğu kafir savaşçı esir düştüğünde ve müslüman olduğunda onun kanı koruma altına girmiş olur ve İslam olması, daha önce kendisinden meydana gelmiş olan şeyleri yokeder görüşünde de fikir birliği içindedirler. »[171[171]]

Kaldı ki, onun sadece esir düşmesi ile köleliği gündeme gelir. Onun kökleştirilmesi veya iyilik olsun diye bırakılması işi, Muhammed Sûresi'nin şu ayetinin tefsirinde de tekrarı gerektirmeyecek şekilde açıkladığımız üzere mü'minlerin idarecisine bırakılmıştır: "Savaşta inkar edenlerle karşılaştığınız zaman onları iyice sindirinceye kadar kafalarını vurunuz. (Onları sindirince) bağlan sıkıca bağlayınız (onları esir alınız). Ondan sonra artık ya karşılıksız bırakır veya karşılığında fidye alırsınız. Harp ağırlıklarını bırakın-caya (savaş sona erinceye) kadar (böyle yaparsınız). İşte böyle: Eğer Allah dileseydi onlardan öç alırdı. Fakat sizi

---

[169[169]] Taberi, bu görüşü imam Şafi'ye isnad etmiştir.

[170[170]] Taberi, bu görüşü imam Şafi'ye isnad etmiştir.

[171[171]] Bkz. Taberi tefsiri.

birbirinizle denemek için böyle yapıyor, (Allah) onların amellerini asla boşa çıkarmaz" (Muhammed, 4).

Allah ve Rasulü'ne karşı savaşıp da yakalandıktan sonra tevbe eden müslümana gelince, onun tevbesi kendisi ile Aziz ve Celil Allah arasındadır. Tevbe etmesi onun işlediği suçların cezasını düşürmez[172][172]

Altıncı olarak; müfessirler "asılmaları", "ya da bulundukları yerden sürülmeleri" cümleleriyle ilgili Tabii'nin te'vil imamlarından pekçok yorum aktarmışlardır. Bu cümleden olarak birinci cümle hakkında denilmiştir ki; idam, öldürüldükten sonra teşhir için yapılır. Aynı şekilde idam, öldürme şekillerinden birisidir. Buna göre suçlu diri olarak asılır, sonra ölünceye kadar mızraklanır veya ölünceye kadar asılı bırakılır denilmiştir. Her iki görüş de muhtemeldir. Belki de daha doğru olanı asılarak idam edilmesi anlamında olmasıdır. Çünkü eskiden beri suçluluları asarak idam etmek adettir.

İkinci cümlenin yorumu ile ilgili söylenenlerden bir görüşe göre bu cümle savaşanı ülke dışına zorlayıp çıkanncaya ve insanları onun şerrinden kurtarıncaya kadar onu kovalamaktır denilmiştir. Yine denildi ki; bu cümle, onun anarşi çıkardığı yerden çıkartılıp başka bir beldeye götürülmesi ve orada hapsedilmesi anlamına gelir. Taberi; Hasan ve İkrime'nin, müslümanın, şirk ülkesine çıkması için kovulmasını menettiklerini aktarmıştır. Taberi sonra şöyle demiştir: "Bu iki görüşten doğruya en uygun olanı; cümlenin mânâsı, suçlunun fesat çıkardığı yerden uzaklaştırılıp başka bir beldeye götürülmesi ve orada tevbe edinceye kadar hapsedilmesidir, diyenlerin görüşüdür". Taberi'nin bu görüşü benimsememesi çok yerindedir. Çünkü ayet, sözkonusu olan suçlunun cezasının belirlenmesinin, İslami otoritenin (devlet başkanı-imam) elinde olduğunu belirtmiştir.

Görünen şu ki, bu iki cümlenin boyutları ve yorumları hakkında gelen rivayetler, müslüman veya gayri müslim olsun, İslam'a karşı savaşan kimseye verilecek cezanın Mı nasıl tatbik edileceği konusu etrafında dönüp dolaşmaktadır. İşte bu savaşçı suçlunun durumu, az önce anlattığımız gibidir. Allah en iyi bilendir. [173][173]

35- Ey iman edenler, Allah'tan korkunuz. Ve O'na (yaklaş tırıcı, rıza ve sevabını kazandırıcı) vesileyi (her türlü salih amel-ibadet) araştırıp-arzulayınız (öğrenip, amel ediniz)[174][174]'.

36- İnkar edenler; eğer yeryüzündeki herşey ve bunun yanında da bir o kadarı kendilerinin olsa da kıyamet günü-

---

[172][172] Bkz. Taberi tefsiri.

[173][173] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/78-85.

[174][174] İbteğu ileyhi'l-vesilete İçinde Allah'ın rızası ve O' na yakınlık olan herşeyi araştırını? ve yapınız.

nün azabından kurtulmak için onu fidye verseler onlardan kabul edilmez, onlar için elem verici bir azap vardır.

37- Ateşten çıkmak isterler, ama oradan çıkacak değillerdir. Onlar için sürekli bir azap vardır.

Ayetlerin ibaresi açıktır. Bu ayetlerde hitap mü'minleredir. İlk olarak, mü'minlere bir teşvik vardır. Onları Allah'tan korkup sakınmaya, Allah'ın nzası ve O'na yakınlık bulunan herşeyi araştırmaya ve Allah yolunda cihad etmeye teşvik etmiştir.

İkinci olarak, mü'minlere kurtuluş ve mutluluğun takva ve Allah yolunda cihad etmekte olduğuna dair bir açıklama vardır.

Üçüncü olarak, mü'minlere bir uyan vardır. Kıyamette kafirlerin varacağı yerin korkunçluğu, sakındırmak amacıyla biraz da konu dışına çıkılarak mü'minlere bir uyan olarak sunulmuştur.

Bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili bir rivayete rastlamadık. Bu ayetlerin mânâlarından, kapsamından ve tertibinden anlaşılan bunların da 12-34. ayetler zincirini takip ederek gelmiş olmasıdır. Bu sözkonusu ayetler grubu, Ehl-i Kitab'ın sapmalarını, küfürlerini Allah'ın ahdini bozmalarını, Allah'tan kendilerine indirilen kitapları ihmal etmelerini, onlardan birçok şeyi inkar ve kibirlerinden dolayı gizlediklerini anlatan hatırlatmaları içermektedir. Dikkat çektiğimiz üzere bu ayetler seyir ve konuları bakımından birbiriyle uyum içersindeydiler. Bu ayet zinciri sona erdikten sonra, mü'minlere yönelik bu ayetler, açıkladığımız şekilde onlar için bir teşvik, bir açıklama ve bir ikaz olarak gelmiştir. Sanki şöyle demek istiyorlar: İşte bu sizin için en doğru yoldur. Kafirler ve sapıklar için hazırlanmış olan korkunç sonuçtan ibret almanız size görevdir. Allah en iyi bilendir.

İkinci ve üçüncü ayetlerin mânâlanndan gayet açıkça anlaşılıyor ki, bunlar kafir olarak ölen inkarcıların varacakları yerin bir açıklaması ve bir tasviri olarak gelmişlerdir. Bunun ardından, sağ oldukları müddetçe kafirler ve günahkârlar için tevbe kapısının açık olduğuna dair açıklama, bir sonraki ayette gelmektedir. Daha önce de benzer ayetler münasebetiyle pek çok kere bu hususa dikkat çektiğimiz gibi.

Kafirlerin ahirette varacakları yerin tasviri gerçekten dehşet vericidir. Onlar ateşte kalıcıdırlar. Ateşten çıkmayı umuyorlar. Ancak yeryüzündeki herşey ve bir o kadarı daha kendilerinin olsa ve kurtulmak için bunu fidye olarak verseler dahi onların buradan çıkıp selamete ermelerini sağlayacak herhangi bir imkan yoktur. Bu tablo çokça tekrar-lanmaktadır. Anlaşılıyor ki, bu ayetlerin hedefleri arasında kafirlerin içinde bu korkunun tesirini meydana getirip onları sağ ve afiyette iken dine kulak vermeye ve tevbe etmeye yanaştırmak vardır. Sonra Allah'ın kendilerine hidayet ettiği, bu korkunç sondan koruduğu ve kendilerine kurtuluş ve mutluluk yazdığı mü'minlerin gönüllerini ve duygularını harekete geçirmek de ayetlerin hedefleri arasındadır.

"Onun yolunda cihad ediniz" cümlesi "cihad ediniz" kelimesine savaştan daha geniş bir anlam kazandırmaktadır. Başka bir ifade ile bu cümle; Allah'ın dinini ve şeriatını desteklemek, onun sınırlarını koruma görevini yerine getirmek ve Allah'ın emirlerini her zaman geçerli kılmak uğruna sözlü, fiili, stratejik, maddi ve manevi tüm gayretlerin seferber edilmesi anlamındadır. Aynı zamanda bu işleri yaparken başa gelmesi muhtemel olan güçlüklere ve çilelere sabır ve mücadele ile göğüs germek anlamındadır. Bu mânâ, bu kelime ve türevlerinin geçtiği pek çok ayette görülmektedir.

"Ona vesile araştınp-isteyiniz" cümlesine gelince; bazı müslümanlann zihninde beliren "tevessül" fikri bu cümleden dolayı oluşmuştur. Yani ölmüş ve Allah yanında diri olanlardan, peygamberlerden, velilerden ve Allah'ın salih kullarından şefaat istemek ve onların hakkı için çeşitli isteklerinin yerine gelmesini, herhangi bir zararın defini ve herhangi bir menfaatin elde edilmesini isteme fikri. Bu peygamberleri, velileri ve salih kulları, ayetin araştınp-isteyiniz dediği vesileler olarak kabul ettiklerinden dolayı böyle yapıyorlar. Bu iş, peygamberler ve onların dışındaki Allah dostlarının kabirlerine seferler düzenlemelerine ve onlar için adaklar adamalarına ve onların hakkı için Allah'tan isteklerini yerine getirmesini istemelerine varıncaya kadar ilerledi. Bu adet son asırlarda müslümanlar arasında yaygınlaştı. Ve bunlar İmam Muhammed b. Abdülvahhab'ın karşı koyduğu, tevhide ve İslam'ın ruhuna aykırı bidatlerin en önemlilerinden birisi olmuştur. Hatta O'nun davetine uyanlar Suudiler'in bayrağı altında geçen asırda ele geçirdikleri tüm şehirlerde evliya mezarlarını yıkmaya kalkıştılar. Ömer b. el-Hattab'ın, Peygamber (s)'in amcası Abbas (r)'ı yanına alarak yağmur duasına çıktığı ve "Allah'ım bize bir sıkıntı geldiği zaman Peygamberimiz(s)'le sana tevessül ederdik. Bize yağmur verirdin. İşte biz peygamberimizin amcasıyla sana tevessül ediyoruz, bize yağmur yağdır." dediği rivayet edilmiştir. Tıpkı diğer bazı eserlerin; Peygamber (s)'in, ashabının bir kısmına O'nun hakkı için Allah'a dua etmelerini öğrettiğini rivayet ettikleri gibi. Bu ve öteki rivayet, müslümanlardan bu adeti uygulayan kimse için birer dayanaktır.

Kitaplarını incelediğimizde eski müfessirlerden hiç kimse sözkonusu adeti bu ayetin yanında zikretmemiştir. Dolayısıyla bu da gösteriyor ki İslam'ın ilk asırlarında böyle bir adet yoktu. Ancak bu adet çok sonraları ortaya çıkmıştır. Çünkü ıslahatçı İmam İbn Teymiyye, üzerinde durduğu bidatler arasında bunun da üzerinde durmuş ve bu konuda "el-Vesile ve't-Tevessül" adıyla bir risale yazmıştır. Allah'ın rahmeti üzerine olsun her zamanki özelliği olduğu üzere bu risaleyi de güzel bir araştırma ürünü olan kesin bilgilerle doldurmuştur. İki imam, Reşid Rıza ve Cemaleddin el-Kasimi, tefsirlerinde bu risalelerden bahsetmişlerdir. İkisi de İmam İbn Teymiyye'nin bu risalesini övmüşler ve onu bu konuda hak ile batılı ayırt edici bir söz olarak kabul etmişler ve ondan iktibaslar yapıp aktarmışlardır.

İmamın tespit edip sunduğu hususlardan birisi de Peygamber (s) ile tevessülün üç mânâya gelebileceğidir:

Bu mânâlardan birincisi: O'na itaat ederek Allah'a tevessül etmek. Bu haktır ve Allah'ın şu ayetlerinden dolayı da dinin temel esaslarından biridir: "Allah'a itaat ediniz ve Rasulüne itaat ediniz." ve "Kim Rasule itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir." İkincisi: O'nun duası ile tevessül etmek. Bu da Ömer'in yağmur duasıyla ilgili hadisinde de geldiği gibi ancak sağlığında olur. Çünkü eğer vefatından sonra olsaydı en uygun olan Ömer'in O'nunla tevessül etmesi idi, amcasının duasıyla tevessül etmesi değildi. Kıyametle ilgili bu konuda gelen sahih hadisler1[175[175]] olduğu için, tevessül O'nun şefaatiyle olur. Üçüncü

O'nun zatının hakkı için Allah'tan bir talepte bulunmak anlamında O'nunla tevessül etmek. Bu durum, yağmur istemede ve benzeri hususlarda, ne hayatında ne de vefatından sonra sahabenin yapmadığı bir iştir. Onlar arasında meşhur olan dualarda da böyle birşey bilinmemektedir. Bu konuda rivayet edilen hadislerin bir kısmı mevkuf (sahabeye kadar gidip Rasulullah'a ulaşmayan) bir kısmı da merfu (Rasulullah'a kadar ulaşan)dur. Sonra İmam İbn Teymiyye, görüşünü desteklemek üzere fıkıh ve hadis imamlarının sözlerini aktarır. Bunlardan bazısı Allah'ın mahlukatından birisinin hakkı ile Allah'ın huzurunda tevessül etmenin haram olduğunu ifade ediyor. Kendisiyle tevessül edilen peygamber de olsa durumu yine aynıdır. Bunlardan bazı görüşlere göre de bu durum şiddetli bir mekruhtur. Ve yine bu görüşlerden bazısı da bu durumu şirkten bir çeşit olarak kabul etmiştir. Çünkü bu Allah'ın dışında delillerle dua veya Allah'tan başkasına duadır. İbn Teymiyye görüşünü pekiştirmek için buna benzer bir hususa dikkat çekmiştir. Bu da imamların nebevi hadislere dayanarak, Allah'tan başkasına yemin etmenin caiz olmadığı konusu üzerinde ittifak etmiş olmalarıdır. Bu konudaki hadislerden birisi de şudur: "Kim Allah'tan başkasına yemin ederse, o şirk koşmuştur." Bir başka rivayete göre ise o kafir olmuştur. Ve şu hadiste konu ile ilgilidir. "Kim yemin edecekse, Allah'a yemin etsin, ya da sussun." İbn Teymiyye, müslümanlann nebilerle, arş ve kürsi ile, meleklerle, Kabe ile Peygamber (s)'in mescidi ve Mescid-i Aksa ile yaptıkları yeminlerin yemin sayılmayacağına dair imamlardan görüşler aktarmıştır.

İmamın bu susturucu delili; güçlü, açık ve nettir. Bu konuda akla ve nakle dayanan, hak ile batılı birbirinden ayırt eden bir şiardır. İmamların çoğunluğu; "Allah'tan başkasına dua etmenin, kıymeti ve mevkii yüce olan herhangi birşey veya kişi ile Allah'a tevessül edip dünyevi bir istek veya ihtiyacın giderilmesini istemenin caiz olmadığını belirtmişlerdir. Ve müslümanlann halk kesiminde İslam'ın son asırlarında alışkanlık yapan bu adetin, nebevi sünnetten ve ashabın icraatından hiçbir dayanağı yoktur. İslam'ın ve sağlam tevhid inancının

---

[175[175]] Bu hadislerden biri, Tirmizi ve Ebu Davud'un Cabir'den rivayet ettiği şu hadistir: Rasulullah şöyle buyurdu: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir". Muhammed b. Ali dedi ki: "Cabir bana şöyle dedi: "Ya Muhammed, kim büyük günah sahibi değildir? Şefaat ona ne yapsın. Yine Tirmizi'nin, Avf b. Ma-lik'ten, O'nun da Rasulullah'tan rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır. Rasulullah şöyle buyurdu: Ben Rab-bimin yanından geliyorum. Beni ümmetimin yarısını cennete sokmakla şefaat arasında tercih yapmam için serbest bıraktı. Ben şefaati tercih ettim. Ve şefaat Allah'a şirk koşmadan ölen kimse içindir. (Tac; c.4, sh.347-349).

Buhari'nin Cabir'den rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: Rasulullah: "Kim nidayı (ezanı) duyduğunda "Allah'ım, ey bu mükemmel çağrının ve kılınan namazın sahibi, Muhammed'e vesile ve fazilet ver, O'nu olarak: kendisine va'dettiğin güzel makama ulaştır derse kıyamet günü şefaati ona olur. (Tac; c.1, sn.147)Burada başka sahih hadisler de vardır. Bkz. Tac; c.3, sh. 349-355)

ruhuna aykırıdır" demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Öte yandan vesile kelimesinin gaybi mânâlar içerdiğini gösteren bazı nebevi hadisler vardır. Bunlardan birisi Cabir b. Abdullah'dan gelen şu hadistir: Rasulullah buyurdu ki: "Kim nidayı[176[176]] duyduğunda: 'Allah'ım, ey bu mükemmel çağrının ve kılınmakta olan namazın sahibi, Muhammed (s)'e vesile ve fazilet ver. O'nu kendisine va'dettiğin güzel makama ulaştır, derse kıyamet günü ona şefaat olur'.[177[177]]" Abdullah b. Amr b. As'dan rivayet edilen hadis de bunlardandır. Abdullah, Rasulullah'in şöyle dediğini duymuştur: "Müezzini duyduğunuz zaman, onun dediğini deyiniz. Sonra bana salavat getiriniz. Durum şu ki, bana vesileyi isteyiniz. Çünkü vesile cennette bir makamdır ki, ancak Allah'ın kullarından birine verilir. Onun ben olmamı umarım. Kim benim için bu vesileyi

isterse ona şefaat helal olur." Ebu Hureyre'den gelen şu hadis de bunlardandır. Ebu Hureyre demiştir ki: "Rasulullah şöyle buyurdu: 'Bana salavat getirdiğiniz zaman bana vesileyi isteyiniz". "Ya Rasulullah vesile nedir?' diye soruldu. Buyurdu ki: 'Cennet'te en yüce derecedir. Bir tek kişi hariç hiç kimse ona ulaşamaz. Ve bu kişinin ben olmasını umuyorum". Ve İbn Abbas'tan gelen şu hadis de bunlardandır: Rasulullah buyurdu ki: "Allah'tan benim için vesileyi isteyiniz. Çünkü dünyada iken bana vesileyi isteyen hiçbir kul yoktur ki, ben kıyamet gününde ona şahid veya şefaatçi olmayayım". Ebu Said el-Hudri'den gelen şu hadis de bunlardandır. Ebu Said el-Hudri demiştir ki: "Rasulullah şöyle buyurdu: 'Vesile Allah'ın yanında öyle bir derecedir ki onun üstünde hiçbir derece yoktur. Allah'tan onu, yarattıkları arasında, bana vermesini isteyiniz".

Te'vil ve tefsir imamlarına göre üzerinde görüş ayrılığı olmaksızın birleşilen husus, İbn Kesir'in dediğine göre bu ayette bu kelimenin mânâsının, taat ve onun razı olduğu salih amellerle Allah'a yaklaşmak olduğudur. Görüldüğü gibi yüce Allah'ın mü'minlere kendisine vesileyi araştırıp arzulamalarına dair emri de bunu içermektedir. Muhakkak ki bu, mü'minlerin gerçekleştirebilecekleri şeylerdendir.

Buna göre hadisler de, aktarılanlar ayetle ilgisi olmayan başka bir durumla alakalıdır. Sadece lafız benzerliği bakımından bir alaka vardır.

İbn Kesir bu anlatılan hadisler dizisiyle beraber başka iki hadis daha aktarmıştır. Bunlarda hayret edilecek ilaveler vardır. Bunlardan birisi içinde şu bilgilerin bulunduğu ve Ali (r)'den rivayet edilen şu hadistir: Peygamber (s) buyurdu ki: "Cennette vesile denen bir makam vardır. Allah'a yalvardığınızda bana vesileyi isteyiniz. Dediler ki: 'Ey Allah'ın Rasulü, orada seninle beraber kim yerleşip oturacak?' Buyurdu ki: "Ali, Fatı-ma, Hasan ve ve Hüseyin." Ali b. Hasan el-Ezdi'den rivayet edilen şu hadis de bunlardandır: "Ali b. Ebi Talip'i Küfe minberi

---

[176[176]] Nida: Ezan.

[177[177]] Bu hadisi Buhari, Tirmizi ve Ebu Davud da rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c.1, sh.147.

üzerinde şöyle seslenirken duydum.' 'Ey insanlar, muhakkak ki, Cennet'te inci parlaklığında iki makam vardır. Biri beyaz diğeri ise sarıdır. Sarı olan arşın derinliklerindedir. Makamı Mahmut beyaz incidendir. Onun her bir evi yetmişbin odadır. Odaları ve kapıları üç mil genişliğindedir. Orada yerleşecek ailelerin ve oturanların hepsi bir ırktandır. Bu makamın adı 'vesile'dir. O, Muhammed ve onun Ehl-i Beyt'i içindir. Şansına gelince, onun içi de bunun gibidir. O ise İbrahim ve O'nun Ehl-i Beyt'i içindir."Bu iki hadiste de Şii kaprisi açıkça görülmektedir. Nitekim İbn Kesir birinci rivayeti münker, ikinci rivayeti de garip bir hadis olarak nitelendirmiştir. 178[178]

38- Hırsız erkek ve hırsız kadının (çalıp) kazandıklarına bir karşılık, Allah'tan onlara bir ceza'179[179] olmak üzere ellerini kesiniz! Allah izzet ve hikmet sahibidir.

39- Kim yaptığı haksızlıktan sonra tevbe eder ve (davranışlarını) düzeltirse, şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Şüphesiz Allah bağışlayan, merhamet edendir.

40- Bilmez misin ki, Allah, göklerin ve yerlerin mülkü sadece kendisinin olandır. Dilediğine azap eder ve dilediğini bağışlar. Allah herşeye kadirdir.

Ayetlerin anlamı açıktır. Hırsızlık suçunun işlenmesi durumunda kadın-erkek aynmı yapılmadan verilecek cezayı içermektedir. Bunun yanında tevbe edip durumunu düzel-tenlerin, tevbelerinin kabul edileceklerine dair Rabbani bir ilanı da kapsamaktadır.

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili bir rivayete rastlamadık. Ancak Taberi şöyle bir rivayet aktarmıştır: Bir kadın mücevher çaldı,, takılan çalınanlar gelip, "ya Rasulullah bu kadın bizim zinet eşyalarımızı çaldı" dediler. Bunun üzerine Rasulullah sağ elini kesiniz dedi. Kadın, "benim için tevbe yok mu?" diye sordu. Rasulullah: "Sen bugün annenden doğduğun gün gibi günahından temizlendin" dedi ve bunun üzerine Allah: "Kim haksızlığından sonra tevbe ederse ve durumunu düzeltirse kesinlikle Allah onun tevebesini kabul eder" ayetini indirdi.

Bizce bu ayet, önceki ayetlerin devamını oluşturmaktadır. 32. ayet, Allah ve Rasulü-ne karşı savaşan ve yeryüzünde fesat çıkaranlarla alakalı bir yasal hükmü kapsamaktadır. Bu hüküm, bazı bedevilerin dinden dönmeleri ve Rasulullah'ın onların yararına verdiği deve sürülerini gasp edip, çobanlarını da öldürmeleri üzerine inmişti.

Bu ayetler ise öncekilerin ardından adi hırsızlık cezası ile ilgili yasayı koymak üzere gelmiştir ki, böylece gizlice çalmak ve aşırmak şeklinde terör ve kan olmaksızın yapılan sıradan hırsızlıkla, genellikle terör ve kanla beraber işlenen suçlar arasındaki fark açığa çıksın.

178[178] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/85-89.
179[179] Nekelen Yani ceza olarak.

Bu üç ayetin beraber indiği görüşünü tercih ediyoruz. Buradaki hırsızın tevbesinin kabul edileceğine dair ilan, önceki ayetlerde Allah ve Rasulü'ne karşı savaşanın tevbesinin kabul edileceğine dair yapılmış olan ilana uygunluk sağlamak amacıyla gelmiştir. Belki de, hırsız kadın tevbe imkanını sordu ve kendisine bu ayet okundu da, bu durum râvilerce karıştırılarak kadının hırsızlığı nüzul sebebi olarak aktarıldı. Allah en iyi bilendir.

Kur'an'da cezası belirtilen az sayıda önemli bir suç vardır. Hırsızlık cezası da bunlardandır. Hırsızlık suçu bütün toplumlarda her zaman ciddi suçlardan sayılmıştır. Çünkü bu suçta insan hayatı, şerefi, toplumun huzuru ve mallarına bir düşmanlık vardır. Kur'an'in öldürme, zina ve yeryüzündeki fesat çıkarmaya ceza verdiği gibi bu suça da bir ceza belirlemesinde şaşılacak bir durum yoktur. Tehlike ve zararına denk olması amacıyla hırsızlığa sert bir ceza koymasında da yine şaşılacak bir durum yoktur.

Rasulullah'tan aktarılan hadislerde, onun hırsızlık cezasının uygulanması konusunda sert davrandığına dair işaretler vardır. Bu hadislerden birisi Aişe'den rivayet edilen şu hadistir: "Peygamber (s) devrinde Mekke'nin fethi sırasında hırsızlık eden bir kadının durumu (uygulanacak hüküm) Kureyş'in ağrına gitti. 'Acaba kim bu kadın hakkında Rasulullah'la konuşur' dediler. 'Buna, Allah'ın Rasulünün sevdiği Üsame b. Zeyd'den başka kim cüret edebilir'? dediler. Onu alıp Rasulullah'a götürdüler ve onun için Üsame Rasulullah'la konuştu. Rasulullah'ın rengi değişti ve: 'Sen Allah'ın cezalarından biri için şefaat mı ediyorsun?' dedi. Bunun üzerine Üsame: 'Ey Allah'ın Rasulü, benim için Allah'tan bağışlanma dile!' dedi. Yatsı olunca Rasulullah Allah'a hamd etti ve övgüden sonra dedi ki: 'Sizden Öncekilerin helak olmalarının sebebi, şerefli biri çaldığında onu bırakmaları, zayıf biri çaldığında cezayı ona uygulamalarıdır. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, eğer Muhammed'in kızı Fatıma da çalmış olsa elbette ki elini keserdim'. Sonra hırsızlık eden kadının elinin kesilmesi için emir verdi ve eli kesildi."[180[180]] Abdullah b. Amr'dan rivayet edilen şu hadis de bunlardandır: Rasulullah devrinde bir kadın hırsızlık yaptı. Eşyaları çalınanlar onu Rasulullah'a getirip: "Ey Allah'ın Rasulü! Bu kadın eşyalarımızı çaldı' dediler. Bunun üzerine onun kabilesi: 'Onun fidyesini veriririz.' dediler. Rasulullah: 'Onun elini kesiniz' dedi. Kavmi: 'Beşyüz dinar veririz' dediler. Rasulullah onun elini kesiniz dedi ve sağ eli kesildi'[181[181]]"

Bu hadislerden biri de beş müsned sahibinin, Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Peygamber (s) şöyle buyurdu: 'Allah hırsıza lanet etsin. Miğfer çalar elini kesersin ve ip (ağ) çalar elini kesersin'.[182[182]]"

[180[180]] Bu metinler İbn Kesir'den alınmıştır.

[181[181]] Bu metinler İbn Kesir'den alınmıştır.

[182[182]] Tac, c.3, sh. 19, hadis sarihleri ve müfessirler "el-biydatü" kelimesini bu hadiste savaşçının kafasına giydiği demir miğfer anlamında açıklamışlardır. Bu, yerinde bir yorumdur. Çünkü aynı isimdeki tavuk yumurtası, sonra da açıklanacağı gibi sünnetin belirlediği, hırsızın elini kestiren miktara ulaşamaz.

Tefsir kitaplarında bu ayetlerin kapsadığı hükümler hakkında çok çeşitli açıklamalar vardır. Bu açıklamaları sıralarsak:

1- Hırsızlık cezası akıllı ve ergen olanın dışındakilere uygulanmaz. Bu doğaldır. Çünkü akıl ve ergenlik insanı sorumlu kılan iki şeydir.

2- Hazin, "hırsızlığın haram olduğunu kavrayabilecek herkese haddin uygulanması için bir şarttır" demiştir. Ancak bu konuda bir delil ifade etmemiştir. Buna yeni müslü-man olup da İslam'da hırsızlığın cezayı gerektiren bir haram olduğunu bilmeyen bir kişiyi örnek vermiştir. Biz bu görüşü doğru kabul etmiyoruz. Ayet mutlak olarak hüküm koyup, kimseyi hariç tutmamıştır. İkinci bir açıdan bakıldığında ise hırsızlık tüm şeriatlarda yasaklanmış, genelin suç olarak kabul ettiği bir fiildir. Failin hükmü bilmemesi, cezanın uygulanmaması için bir sebep teşkil etmez.

3- Bu konuda rivayet edilen nebevi hadislerin farklılığından dolayı, el kesilmesine sebep olacak miktar hakkındaki görüş ayrılığı olmuştur. Burada beş müsned sahibinin Aişe'den rivayet ettikleri bir hadis vardır. Buna göre Aişe şöyle demiştir: "Rasulullah buyurdu ki: 'Hırsızın eli dört dinar ve daha yukarısından başkası için kesilemez'[183[183]]". Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadiste ise: "Muhakkak ki Rasulullah değeri üç dirhem olan bir kalkandan dolayı bir hırsızın elini kesti."[184[184]] şeklindedir. Diğer taraftan Ebu Davud ve Nesai'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği bir hadiste: "Muhakkak ki Rasulullah değeri bir dinar veya on dirhem olan bir kalkan için el kesti."[185[185]] denilmektedir. Bazı fıkıh imamları en düşük nisap miktarının değerini çeyrek dinar veya üç dirhem veya on dirhem değerini kabul ettiler. Buna göre kim bu en düşük nisap miktarından daha az kıymette birşeyi çalarsa eli kesilmez. Bu nebevi düzenleme, Kur'an'ın bu konudaki yasal düzenlemesini tamamlayıcıdır. Bu Sünnet'in, Kur'an'ın değinmediği bazı noktaları açıklaması bakımından böyledir.

Görünen o ki, en düşük nisap miktarı, çeyrek dinar da olsa bir dinar da olsa bu ancak Peygamber (s) zamanındaki şartlar gereği belirlenmiştir. Bu da akla "nisap miktarı, şartların ve kıymetlerin değişip gelişmesi durumunda ulu'l-emr'in takdirine bırakılsa, o belirleyebilir mi?" sorusunu getiriyor. Biz ulu'l-emr'in belirleyebileceğine inanıyoruz. Allah en iyi bilendir.

4- Alimler; ancak korunan, yani normal koruma yerlerinden biri sayılacak bir yerde korunan; bekçisi olmasa bile etrafı çevrili bir yerde olan mal için, el kesilebilir görüşünde ittifak halindedirler. Çadır da buna dahildir. Korumasız herhangi bir yere konan, bekçisi olmayan birşey veya çobansız olarak kırda bulunan bir hayvanı almaktan dolayı elkesme cezasının uygulanmasını gerekli görmemişlerdir. Açık olarak görülüyor ki, onlar buna benzer şeyleri hırsızlık olarak değerlendirmemişlerdir. Bunda doğruluk payı vardır. Çünkü onu alan; onu

---

[183[183]] Tac, c.3, sn. 19
[184[184]] Tac, c.3, sh.19
[185[185]] Tac, c.3, sh. 19

bırakılmış, terkedilmiş zannederek almış olabilir.

5- Öte yandan kendisine ödünç verilen veya emanet edilen malı inkar eden veya bir-şeyi açıktan aşırıp kaçıran zorla gasp edip kaçan kimselerden el kesme cezasını düşüren alimler vardır. Bunlar, sünen sahiplerinin Cabir'den rivayet ettikleri şöyle bir hadise dayanarak bu cezayı düşürüyorlar: "Hain, gaspçı ve alıp aşıran için el kesme yoktur."[186[186]] Bunun gerekçesi olarak da açıktan kaçırılan şeylerin geri verilmesi ve emanet ve ödünç malın da delillendirilme imkanı gösterilmektedir. Dolayısıyla bu tür davranışlar da hırsızlık olarak nitelendirilmemektedir. Bu görüşte de doğruluk payı vardır.

6- Hazin'in anlattıkları arasında çalınan malın hırsıza ait olması şüphesi varsa, el kesilmez görüşü de vardır. Babasının malından çalan çocuk, çocuğunun malından çalan baba, efendisinin malından çalan köle veya ortağının malınan çalan ortak gibi. Müfessir bu görüşü için bir delil zikretmemiştir. Bunu söyleyen başka bir müfessire de rastlamadık. Şu meşhur seri kaideyle amel edilerek bu uygulamanın yapılması caizdir: "Cezaları şüphelerle düşülünüz!" Yahut da bu eylemin gerçek hırsızlık olarak nitelendirilmesiyle bu kişilerden ceza düşürülür. Bu görüşte de doğruluk payı vardır.

7- Alimlerin çoğunluğu, bostanda meyve yiyenin elinin kesilmeyeceği kanaatinde -dirler. Bu konuda iki hadis rivayet edilmiştir. Birincisi, Sünen sahiplerinin Refi b. Ha-dic'den rivayet ettikleri şu hadistir: Refi dedi ki: "Peygamber (s): 'Meyve ve hurma özü için el kesme yoktur'[187[187]] buyurdu. Bu hadislerden ikincisi ise Ebu Davud, Ahmed ve Nesai'nin Abdullah b. Amr'dan rivayet ettikleri şu hadistir: "Abdullah b. Amr dedi ki: 'Rasulullah'a dalında olan meyve hakkında soruldu'. Bunun üzerine Rasulullah: 'Eteğine doldurmaksızın ağzına alıp yediği için ihtiyaç sahibi birine, herhangi bir ceza yoktur. Ondan bir yere doldurup alan kimseye misliyle tazminat ve te'zir cezası vardır. Tcpla-ma yerine, depoya konduktan sonra ondan çalan bir kimse için, eğer çaldığı şey bir kalkan değerinde ise cezası verilir."[188[188]]

8- Hadis açıklayan alimler, bu hadiste geçen (El Ukubeh) kelimesini ta'zir cezası olarak açıklamışlardır ki hırsızı caydırsın. Ve onun ta'zir cezasına çarptırılması başkaları için ibret olsun. Bunun için alimler korunan malın en düşük nisap miktarıyla hırsızı ta'zir cezasına çarptırmayı zaruri görmüşlerdir. Bu doğrudur. Bu suç ne kadar önemsiz olursa olsun cezasız kalması uygun değildir. Bununla beraber Abdullah b. Amr'ın bostandan yiyen ihtiyaç sahibine ceza vermeyip müsamaha gösteren hadisi, şiddetli açlık karşısında veya aile fertlerinin açlığını gidermek için çalıp da hakim huzurunda suçu sa-bitleşen hırsızın hükmü ile alakalı bir soruya kapı açıyor. Nitekim, Ömer b. El Hattab (r)'ın bir kıtlık yılında açlığını gidermek için hırsızlık yapanlara ceza uygulamadığım anlatan rivayet gelmiştir. Allah; leş,

---

[186[186]] Adı geçen kaynak, sh.21.

[187[187]] Adı geçen kaynak sh.20, "el-Kisr" kelimesi burada hurma özü anlamındadır.

[188[188]] Adı geçen kaynak sh.20, "el-Kisr" kelimesi burada hurma özü anlamındadır.

kan ve domuz etini ve Allahtan başkası adına kesilmiş olan hayvanın etini yemeyi haram kılmış , açlık hali ve tehlikesi karşısında sıkıntıya giren bu konu da hariç tutulmuş ve bunlardan zaruri olarak yiyenler bağışlanmıştır. Bunun gibi sıkıntı hallerinde hırsızlık yapıp, hâkim tarafından suçu sabit görülen ve kendisini doyuracak bir mesleği olmayan kimse için de af caizdir demek olamaz mı? Bunlar da bu zaruret ve sıkıntı çerçevesine alınamazlar mı?

Biz Kur'an'ın mesajından, nebevi sünnetten ve Raşit halifenin uygulamasından cesaret alarak evet demeye taraftarız. Özellikle müslamanlara hükmeden idarecilerin ve onların zenginlerinin durumlarının gerçeğini gözden geçirdiğimizde buna daha da meylediyoruz. Kur'an; zekat, ganimetler ve fey (gayri müslimlerden barış için alınan vergi) gibi beytül mala(hazineye) gelen tüm gelirlerde fakirler, yoksul ve zayıflar için bir pay ve hak olduğunu belirtmiştir. Bu hakkın onlara verilmesi görevini de idareciler ve zenginlere farz kılmıştır. Çünkü eğer bu görevi hakkıyla yaparlarsa tüm ihtiyaç sahiplerine yeter, Allah en iyi bilendir.

9- Alimler, el kesme işinin yargı ile alakalı, hukuki bir durum olduğu ve ancak ulu'l-emr'in emriyle infaz edilebileceği hususunda müttefiktirler. Yine aynı şekilde hırsızlık suçunun itirafla veya delillerle kesinleşebileceği konusunda da görüş birliği içindedirler. Bu da, diğeri de hak ve gerçektir.

10- El kesme; elin bilekten kesilmesidir. Yani dirseklere kadar ulaşmaz. Bu konuda sünen sahipleri Fudaleh b. Abdillah'tan şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir: "Rasulullah (s) bir hırsız için emir verdi, eli kesildi. Sonra emretti, kolu boynuna bağlandı."[189[189]] Görüldüğü gibi bu hadis, elin bilekten kesildiğini desteklemektedir.

11- Alimler, suçun tekrarı ile kesmenin tekrar edilip edilmeyeceği konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bu konuda, ilk hırsızlıktan dolayı sağ el, ikincisinde sol ayak, üçüncüsünde sol el, dördüncüsünde sağ ayak kesilir, sonra artık ta'zir ve hapis cezalan verilir diyenler vardır. Bu görüşü desteklemek üzere nebevi bir hadis rivayet etmektedirler: "Eğer çalarsa, elini kesiniz sonra eğer çalarsa ayağını kesiniz. Sonra eğer çalarsa elini kesiniz. Sonra eğer çalarsa ayağını kesiniz."[190[190]] Bu hadisi aktaran müfessir Beğavi; Malik ve Şafii'nin bu hadisle amel ettiklerini söylemiştir. Öte yandan ilk hırsızlıkta sağ el kesilir, ikinci hırsızlıkta sol ayak kesilir. Bundan sonra kesilmez. Hırsızlığı tekrar ederse hapsedilir ve ta'zir cezası verilir diyenler vardır. Bu görüşün sahipleri bir delil getirmemişlerdir. Bir diğer görüş olarak sadece ilk hırsızlık olayında sağ el kesilir. Hırsızlık tekrarlanırsa hapsedilir ve ta'zir cezaları verilir diyenler de vardır. Bu üçüncü görüşün sahipleri el kesmeyi emreden ayeti delil getiriyorlar. Görülüyor ki elleri ve ayakları çaprazlama kesmek; ancak Allah ve Rasulüne karşı çıkan , yeryüzünde fesat çıkartan müfsidlere verilen cezadır. Hırsızlarla ilgili cezanın belirlenmesi ise hırsızın cezası ile, yeryüzünde fesat çıkarıp, Allah ve Rasulü'ne karşı

[189[189]] Tac, C.3, S.20.

[190[190]] Bu hadis metni Beğavi tefsirinden alınmıştır.

savaşanların cezası arasındaki farkın ortaya çıkması içindir. Dolayısıyla burada hırsızın elinin tekrar kesilmesi, elleri ve ayaklarının çaprazca kesilmeleri kastedilmemiştir demek mümkündür. Ve yine bundan dolayı üçüncü görüş en doğru görüştür denilebilir. Ancak hırsızın, hırsızlığını tekrarlaması durumunu, onu yeryüzünde fesat çıkartanın hükmüne sokar ve Beğavinin rivayet ettiği hadisle amel edilir demek hariç. Allah en iyi bilendir.

12- El kesme olayı gerçekleşince, hırsızdan tazminatın düşüp düşmediği konusunda da görüş ayrılığı olmuştur. Bazı alimler ayetin zahirine, bir istisna yapmadığına tutunarak el kesmenin tazminatı düşürdüğünü söylemişlerdir. Bir kısmı ise el kesmenin tazminatı düşürmediğini söylemişlerdir. Ve yedinci şıkta geçen bir hadis, hırsızın bostandan yediğinin dışında, meyvadan fazla alarak bir kaba veya bir beze doldurup götürdüğü meyvenin değerini ödemeyi ifade etmişti. Bu hadiste ikinci görüşü destekleyecek bir delil vardır. Açıkça görülüyor ki, bu görüşte olan alimler el kesmeyi işlenen suça bir ceza, çalınan malı da sahibine -eğer bulunmuşsa aynen, bulunmamışsa bedeli ödenerek-iade edilmesi gereken bir hak olarak kabul etmişlerdir. Öte yandan bu iki görüşün ortasını bularak eğer çalınan şey aynen veya ondan bir kısım bulunmuşsa alınıp sahibine iade edilir, demişlerdir. Biz uygulama imkanı olduğu zaman ikinci görüşü en doğru görüş olarak görüyoruz.

13- Hırsız yakalanmadan önce veya sonra tevbe ederse veya affedilirse, veyahut da eli kesilmeden önce tevbe eder veya bağışlanırsa el kesme cezası ondan düşer mi, düşmez mi konusunda fikir ayrılığı olmuştur. Burada bazı alimler, Allah ve Rasulüne karşı savaşanların yakalanmadan önce tevbe ettikleri zaman tevbelerinin kabul edileceğini i-lan eden 34. ayetteki hükme kıyas yaparak, bu hırsız da hakim karşısına çıkarılmadan önce tevbe ederse el kesme cezası kendisinden kaldırılır, demişlerdir. Öte yandan bununla el kesmenin düşmeyeceğini söyleyenler de vardır. Çünkü haddin uygulanması, suça karşılık bir cezadır. Tevbe ise dini bakımdan bizzat sakıncalı olan bu hırsızlık olayının Allah'la ilgili olan yönüdür. Biz, birinci görüşün doğru olduğuna inanıyoruz. Çünkü bozguncu müfsidin durumu sıradan hırsızın durumundan daha tehlikelidir. Eğer birinciye tevbe imkanı verilmişse ikinciye de tevbe imkanı verilmelidir.

Hırsızın yakalanıp hakim huzuruna çıkarıldıktan sonra tevbe etmesine gelince, her ne kadar bununla da ceza düşer diyenler varsa da alimlerin çoğunluğu bu durumda ceza düşmez kanaatindedirler.

Aişe'nin, hırsızlık yapan bir kadının fidyesinin Peygamber (s) tarafından kavminden kabul edilmediğini anlatan hadisinde, hırsız yakalanıp hakim huzuruna çıkarıldıktan sonra tevbe de etse cezanın düşmeyeceği görüşüne bir destek vardır.

Öte yandan başka bir hadis şöyledir: "Bir adam Rasulullah'a bir hırsız getirip bu benim rida (pardesü-cübbe) mı çaldı dedi. Rasulullah elinin kesilmesini emretti. Bunun üzerine rida sahibi, 'benim cübbem yüzünden onun elini mi keseceksin? Ben ona ridayı bağışladım' dedi.

Peygamber (s): 'Onu bana getirmeden affedemez miydin' buyurdu." Bu hadis, hakim huzuruna çıkarılmadan önce tevbe etmesi veya bağışlanmasıyla ceza düşer, hakim karşısına çıkarıldıktan sonra düşmez diyenlerin görüşünü desteklemektedir.

14- Tevbe ve af ile haddin düşeceğini söyleyenler, bunun hırsızdan tazminatı düşürmeyeceğine dikkat çekmişlerdir. Bu doğrudur. Belki de Kur'an'ın "kim haksızlığından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse" cümlesi tevbe ve nefs ıslahının yanında bu mânâyı da kapsıyor.

İşte durum bu. İnsanların bir kısmı hırsızın elinin kesilmesi cezasını kınıyor. Ancak çeşitli ömek ve tecrübelerle sabittir ki, hırsızların çoğu hırsızlığı şiddetli ihtiyacın kendilerini sürüklemesinden ziyade mal biriktirip ondan istifade etmenin en kolay bir yolu olarak görmektedirler. Ve çarptırıldıkları yeni hafif cezalardan dolayı bu mesleklerine devam eder oldular. Bu hafif cezalar onları mesleklerinden alıkoyayamamaktadır. İnsanların güvenliğini hiçe sayarak ve helal kazanç yollarını araştırmayı düşünmeksizin ard arda hırsızlık yapmaya devam ediyorlar. Oysa bunların pek çoğu helal yollarla kazanma gücüne sahiptirler. Bu gibilerin ellerinin kesilmesi onlar için en güçlü bir caydırıcı durumdur. Şüphesiz bunda başkaları için de etkili bir ibret vardır. 8. şıkta yaptığımız değerlendirmeyi hatırlatmakla beraber durum böyledir. [191[191]]

41- Ey Rasul, ağızlarıyla "inandık" deyip kalpleri inanmamış olanlardan ve yahudilerden küfürde yarışanlar seni üzmesin. Onlar yalana kulak verirler. Sana gelmeyen diğer bir kavim dinlerler. Onlar, kelimeleri yerlerinden saptırırlar. "Eğer size bu (fetva) verilirse alınız; bu verilmezse sakınınız" derler. Allah, kimin fitneye düşmesini isterse onun lehine hiçbir şeye malik olamazsın. İşte onlar, Allah'ın, kalplerini temizlemek istemedikleri kimselerdir. Onlar için dünya da bir rezillik vardır. Ve ahirette de onlar için büyük bir azap vardır.

42- (Onlar daima) Yalana kulak verirler, haram'[192[192]]' yerler. Sana gelirlerse aralarında hükmet ya da onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiç bir zarar veremezler. Ve eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hüküm ver. Çünkü Allah adalet yapanları sever.

43- Allah'ın hükmünün bulunduğu tevrat yanlarında olduğu halde, seni nasıl hakem yapıyorlar da sonra bunun ardından yüz çeviriyorlar? Onlar inanmış değillerdir.

Yahudi Ve Münafıkların Tutumu

[191[191]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/90-96.
[192[192]] es-Suht Denildi ki, aslında bu kelimenin mânâsı "yok etmek, tüketip, kökünü kazımak"tır. Kur'an-ı Kerim'de Taha sûresinin şu ayetinde bu anlama gelmiştir: Musa onlara: "Yazık size!" dedi. Allah'a yalan uydurup iftira etmeyin. (O), bir azap ile kökünüzü kurutur. İftira eden kesinlikle hüsrana uğramıştır. (Taha Sûresi, 61). Sonra bu kelime rüşvet ve haram mal anlamında kullanıldı. Çünkü rüşvet ve haram, onu alanı yok edip bitirir.

Bu ayetlerde:

1) Peygamber (s)'e bir rahatlatma vardır. O'na; kendisine iman ettiklerini iddia edip aynı zamanda kalpleri inanmamış, küfür ve inkarlarını her fırsatta açığa vurmakta yanşan münafıklardan dolayı üzülmemesi gerektiği hatırlatılmıştır. Yalan yanlış kendilerine başkalarının anlattığı her şeyi dinleyip doğrulayan, bunun üzerine cesaretlenip sözü gerçek mânâsından saptıran gerçekten Peygamber(s)'i dinlemek için gelen ve kendi aralarında görüşüp eğer Peygamber (s) şu hükmü verirse onu kabul ediniz, şunu verirse kabul etmeyiniz diyen yahudilerden dolayı da üzülmesinin gerekmediği anlatılmıştır.

2) Özellikle burada, küfürde yanşan yahudi ve münafıklara bir taarruz vardır. Kesinlikle, onlann yaptıklan, karakterlerinin kötülüğünden ve niyetlerinin çirkinliğinden kay-naklanmaktadır. Allah, kesinlikle onlan dünyada rezil edecek ve ahirette büyük bir azap ile cezalandıracaktır. Onlar sürekli yalana kulak veriyorlar, ona razıdırlar ve onu teşvik ediyorlar ve onlar haramı çok yerler. Tüm bunlar ayetlerde bir ültimatom gibi ortaya serilmiştir.

3) Aralarında hükmetmek üzere kendisine geldiklerinde Peygamber (s) için bir serbestlik vardır. Aralannda hükmetmek veya onlardan yüz çevirmek, O'nun tercihine bağlıdır. Aralarında hüküm vermeyi kabul etmeyip onlardan yüz çevirdiği taktirde O'nun aleyhine bir sakınca olmayacaktır. Ama aralarda hüküm vermeye razı olduğu taktirde doğruluk ve adaletle hükmetmek zorundadır. Şüphesiz ki Allah durum ne olursa olsun haktan sapmayıp adaletli davrananları sever.

4) Mahkemeleşmek istedikleri konuda Allah'ın hükmünün içinde bulunduğu Tevrat onlann elinde bulunduğu halde yahudilerin Peygamber (s)'i hakem yapıp onun huzurunda mahkemeleşmek istemeleriyle ilgili hayret, azarlama ve kınama olarak gelen bir istif-ham-ı inkari (yani aslında onlann asıl maksatlannın Peygamber (s)'i hakem tayin etmek olmadığını ispatlayan olumsuzluklanm ispatlayan bir soru) ayette yer almıştır. Ve sonra yahudilerin, verilen bu hükümden yüz çevirmeleri hakkında da yine aynı soruyla onlann niyetlerini art arda ortaya konmuştur. Ve onlann Allah'ın kendilerine indirdiği kitaba inananlar olarak kabul edilmelerinin mümkün olmadığının ifadesi bu ayetlerde yer almaktadır ki, zaten bu onlann her zamanki halidir.

"Ey Rasul küfürde yarışanlar seni üzmesin..." ayeti ve ondan sonra gelen iki ayetin yorumu ve bu ayetlerdeki tasvirler, mesajlar ve İslami hakimiyet altında bulunan Ehli Kitab ile ilgili hükümler:

Bu ayetler yeni bir konuyu ele almaktadır. Bununla beraber bu bölümle önceki bölümler arasında her ikisinin de yahudilerin konumları, tavırlan ve ahlaklarıyla ilgili açıklamaları kapsamalan bakımından bir uygunluk vardır. Bu bölüm, önceki bölümlerden sonra inmiş, ancak zaman ve konu uygunluğundan dolayı buraya yerleştirilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Taberi, ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili pek çok rivayet aktarmıştır. Bunlardan birine göre Peygamber (s), yahudi Kureyza kabilesini kuşattığında, bunlar Ensar'dan Ebu Lübabe adındaki kişiye durumlarını sordular. Ebu Lübabe Peygamber'in hükmüne göre kesileceklerini işaret ederek cevap verdi. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu. Yine bu rivayetlerden biri de bu ayetlerin yahudilerden birisinin bir müslüman arkadaşından Peygamber (s)'e, öldürdüğü birinin hükmünü sormasını istemesi ve eğer Peygamber (s) diyetle hüküm verecekse davasını ona getireceğini, bu hükmü vermezse getirmeyeceğini söylemesi üzerine indiği şeklindedir.

Bu rivayetlerden biri de bu ayetlerin yahudi alimi Abdullah b. Surya hakkında indiği şeklindedir. Peygamber (s) Medine'ye gelince yahudiler kendi aralarında toplandılar. Onlardan evli bir erkek, evli bir kadınla zina etmişti. Dediler ki biz bu davayı Muham-med'e soralım. Eğer yüz sopa ve tazir ile hüküm verirse bu kral olur bize bir zararı olmaz; eğer recm ile hüküm verirse o halde Nebi'nin elimizdekini bizden almasından kor-kalım. O'na geldiler. Peygamber (s) onlardan Tevrat'ı en iyi bilen kişiyi sordu, Abdullah b. Surya olduğunu O'na söylediler. Rasulullah, Abdullah b. Surya ile yalnız kaldı. O'na yemin verdirerek Tevrat'taki zina hükmünün recm olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Abdullah b. Surya evet dedi. Ve bunlar senin gönderilmiş bir Peygamber olduğunu biliyorlar fakat seni kıskanıyorlar dedi. Ancak dışarı çıktıklarında Abdullah b. Surya içeride yaptığı bu itirafını inkar etti.

Öte yandan bir diğer rivayetin özeti şudur: Rasulullah'ın bu konuda Tevrat'ın hükmü nedir diye yemin ettirdiği yahudi alimi veya alimleri Peygamber (s)'e dediler ki; Tevrat'ta bunun cezası recm idi, fakat zina yahudiler arasında çoğaldı. Ve onlar cezayı kuvvetli ve soyluya değil, zayıf olanlara uygular oldular. Sonra Tevrat'taki recm hükmünü sopa ve yüz karalamaya çevirmek için fikir birliğine vardılar.[193][193]

Buna ek olarak Taberi, İbn Abbas'tan "Eğer sana gelirlerse aralarında adaletle hükmet.." ayetinin Nadiroğullan ve Kureyzaoğulları'nın kan bedelleri hakkında indiğini aktarmıştır. Beni Nadir'in ölüleri daha şerefli kabul edildiğinden, onların diyetleri tam diyet ödenirdi. Ancak Kureyza kabilesinden biri öldürülürse onun diyeti yarım diyet olarak Nadir kabilesi tarafından ödenirdi. Bu durumdan dolayı Rasulullah (s)'in hakemliğine başvurdular. Bunun üzerine Allah, bu ayeti indirdi de onları hakka çekip diyeti onlar arasında eşit yaptı.

Müfessirler[194][194] Taberi'nin aktardıklarının büyük bir kısmını rivayet etmişlerdir. Ta-beri'nin de içlerinde bulunduğu alimlerin çoğunluğu ayetlerin nüzul sebebi olarak zina olayını tercih ediyorlar. Onların bir kısmına göre de zina olayı ile Beni Nadir ve Beni Kureyza yahudileri arasındaki kan bedeli meseleleri birleşti, bunun üzerine Allah bu her iki olay hakkında da bu

---

[193][193] Taberi burada geçen "tahmini" kelimesini "yüzü is ile karalamak" olarak tefsir etmiştir. (Yahudiler zina edenlerin yüzlerini is ile karalayıp dolaştırarak onları cezalandırıyorlardı)

[194][194] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi, Zemahşeri, Nesefi, Nisaburi, Kasimi ve El Menar tefsirleri.

ayetleri indirdi. Beş müsned sahibi de İbn Ömer'den şöyle bir hadis rivayet etmişlerdir. İbn Ömer dedi ki: "Muhakkak ki Rasululllah (s) zina eden bir yahudi erkek ve yahudi kadını alıp yahudilerin yanına gitti ve onlara: 'Tevrat'ta zina edene ne ceza görüyorsunuz?' dedi. Onlar: 'Yüzlerini karalarız ve onlan dolaştırırız. Yüzlerini tanınmaz hale getiririz. İnsanlar arasında dolaştırırız' dediler. Rasulullah (s): "Eğer doğru iseniz Tevrat'ı getirip okuyunuz dedi. Tevrat'ı getirip okudular. Recm ayetine gelince; okuyan kimse bu ayeti geçip, öncesindeki ve sonrasındaki cümleleri okudu. Bunun üzerine Peygamber (s) ile beraber olan Abdullah b. Selam, 'ona söyle elini kaldırsın' dedi. Elini kaldırınca recm ayetinin elinin altında olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine Rasulullah (s) zina eden o iki kişinin recm edilmesine emir verdi ve recm edildiler. İbn Ömer (r), 'ben onlan recm edenler arasında idim. Ve adamın, kendisini siper ederek kadını taşlardan koruduğunu gördüm' demiştir"[195[195]] İbn Kesir bu hadisi bu ayetlerin tefsirinde vermiştir.

Ayetlerin metni onların yahudilerden bir grupla münafıklardan bir grubun kınandığı bir olay hakkında indiği hususunda gayet açıktır. Ve burada yahudilerin bir problemlerinin olduğunu, Peygamber (s)'in hakemliğini istedikleri, konuyla ilgili iki grup arasında bir görüşme olduğu ve son olarak da eğer Peygamber (s) onların istekleri doğrultusunda hüküm verirse onu kabul edecekleri, eğer arzulanan şekilde hüküm vermezse ondan yüz çevireceklerine dair anlaşıp bir entrika çevirdikleri de gayet açıkça ayetlerin metninden anlaşılmaktadır. Yahudilerden birinin, bir arkadaşından öldürdüğü bir kişinin hükmünü Peygamber (s)'e sormasını istemesi ve eğer bu konuda ki hükmü kısas değil de kendi arzusu doğrultusunda kan bedelini ödemek şeklinde olursa, onun huzurunda mahkemeleşmek istediğini belirtmesi konusunu anlatan rivayet de bir nebze bu ayetlerin muhtevasına uygunluk arzediyor. Yine ayetlerin muhtevası, bu ayetlerin bir kısmının yahudilerden Nadiroğulları ve Kureyzaoğulları arasındaki kan bedeli problemiyle ilgili olarak indiğini anlatan rivayetle de biraz örtüşüyor. Bu ayetlerin ardından gelen ayetler, yüce Allah'ın, insan öldürme, kan bedeli ve yaralamalarla ilgili Tevrat'ta yahudilere yazdığı hükümlerin açıklamasını kapsıyor. Ancak zina ile ilgili bu ayetlerde herhangi bir açıklama yoktur. Bu bakımdan rivayetlerde yer alan zina olayının bu ayetlerle bir ilgisi yoktur demek doğru olur. Belki de ayetler böyle bir ilginin önünü tamamen kapatmaktadır. Çünkü bu zina olayı bir hadiste aktarılıyor. Buna rağmen aynı hadis olayın ayetlerle bir bağlantısından bahsetmemektedir. Ayetlerin dizim ve ifadesi bütünüyle birbiriyle uyum içindedir. Dolayısıyla ayrı ayrı ve farklı sebeplerle inmiş olmaları da çok uzak bir durumdur. Yahudilerin; müttefikleri olan bazı münafıklardan Peygamber (s)'den, problemle ilgili bir çözüm getirmesini istemelerini talep etmiş oldukları farzedilirse, ayetlerin Nadir ve Kureyzeoğulları arasındaki kan bedeli problemi ile ilgili olmaları muhtemeldir. Biz, yalnızca Teberi'nin aktardığı Ebu Lübabe rivayetinde bu ayetlerle ilgili net bir bağ göremiyoruz. Bu ayetlerin metninden, münafık bir grubun Peygamber (s)'in dilinden onun anlatmadığı bir takım şeyleri aktardıkları veya yahudilerin bir grubunun Peygamber

---

[195[195]] Tac, C.3, S.24

(s)'den duydukları şeyleri çarpıttıkları ve böylece bu iki grubun kışkırtma ve karışıklık çıkarmada ortak davrandıkları, bunun da Peygamber (s)'in gönlünde çok üzücü bir etki yaptığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde bu ayetler, bu olayların, yahudiler Medine'deyken münafıklarla beraber hile ve entrikalarına devam ettikleri bir dönemde meydana geldiğini ilham etmektedirler. Eğer bu doğruysa bu bölüm ve yahudilerin tavırları, tarihleri ve Peygamber (s) zamanındaki gerçekleriyle alakalı açıklama tasvirlerini içeren bundan önceki bölümler Hudeybiye barışından önce inmiştir. Daha önce dikkat çektiğimiz üzere bu sûrenin ilk bölümülerinin Hudeybiye barışıyla bir bağı vardır. Burada bizim; sûrenin başında, bu sûrenin bazı bölümlerinin nüzulü önce, tertipleri sonradır ve bir kısmı da bunun aksidir şeklindeki ifademize bir delil vardır.

Allah, Peygamber (s)'e, yahudilerin kendisinin hakemliğine başvurduğu problemde, onlar arasında adaletle hükmetmesini emrediyor ve açıkça görüldüğü gibi O'ndan adaletin ve doğruluğun gerekliliği hakkında tekrarlanan Kur'an ilkelerine uygun olarak bu konuda hükmetmesini istiyor. Ve özellikle de bu sûrenin sekizinci ayetinde önemle üzerinde durduğu prensibe uygun hükmetmesini istiyor ki bu, bir kavme olan kinden etkilenmemek ve onlarla adalet konusunda bu kini bir etken yapıp adaletsizlik yapmamaktır. Bu mükemmellik ve uyum, bu ayetlerin, yahudilerin sergiledikleri maksatlı kışkırtma ve fitne çıkarma tezgahlarını anlattığını gösteriyor. Bu adalet emri, açıkça görüldüğü gibi sürekli bir mesajdır.

Ayetlerde, yahudiler kendisine geldiklerinde onlar arasında hükmetmek veya onlardan yüz çevirmek hususunda Peygamber (s),'e bir serbestlik verilmiştir. Taberi'nin Şa'b'dan, Ata'dan, îbn Cüreyc'ten yaptığı bir rivayete göre bu ayetlerin hükmü muhkemdir. Ve müslüman hakim kendisine gelen gayri müslimlerin davasına bakıp bakmama ve onlar arasında hüküm verip vermemede serbesttir. Yine Taberi; Mücahit, İkrime , Hasan ve Katade'den yaptığı bir rivayette bu ayetlerin, bu sûreden hemen sonra gelen ve Peygamber (s)'e "onların heva ve heveslerine uyma, aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet" diye emreden ayetle mensuh olduğunu aktarmıştır. Ve İslami yargının, İslam otoritesinde yaşayan anlaşmalı veya zımmi olanların davalarına bakmakla yükümlü ve yetkili olduğunu söylediklerini de aktarmıştır.

Taberi, konuyla ilgili şöyle demiştir; "Doğruya en uygun olan görüş, bu ayetlerin hükmünün geçerli olması, neshedilmediğidir. Ve idareci ve hakimler için hüküm vermede veya davaya bakmayıp hüküm vermeme de serbestlik vardır. Gelecek ayetlerdeki "Onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet" cümlesi neshetmek için değildir. Bu cümle aralarında hükmetmesini emretmek içindir". Beğavi, İbn Abbas'tan bu ayetin mensuh olduğuna dair bir görüş aktarmış ve bazı imamlar da bunu benimsemişlerdir. Bir kısmı da diğer görüşü benimsemişlerdir. Hazin; "Şafii mezhebine göre Ehli Kitap, davalarını İslam mahkemesine getirdiklerinde müslümanların hakimi aralarında hükmetmek zorundadır" demektedir. Bize göre bu görüş doğrudur. Allah en iyi bilendir.

Burada şöyle bir mesele vardır; İslam devletiyle anlaşması olan veya zımmi (İslam devletinde yaşayan gayri müslimler) olanlar, davalarını İslam mahkemelerine getirmedikleri taktirde kendi aralarında nasıl halledecekleri problemidir. Taberi, Zühri'nin şöyle bir görüşünü aktarmıştır: "Sünnet, onların haklarında ve miraslarında kendi din adamlarına gitmelerini uygun görüp uygulamıştır." Görüldüğü gibi bu görüş, ayetlerin sonuncusunun ruh ve mânâsına uygundur. Çünkü bu görüş, ahidliler ve zımmilerin medeni davalarını kendilerinden olan kadılara götürmelerini ifade ediyor. Başka ifade ile; eğer davalarını müslüman hakimlere getirmemişlerse kendi mahkemeleri, onlar arasındaki davalara bakmakla yükümlüdür ve yetkilidir. Bu, alimlerin çoğunluğunun görüşüdür. Burada İslam şeriatının dini inanç hürriyetine ne kadar önem verdiği, bu konudaki güzellik ve parlaklığı görülmektedir. Bu hiç kimseyi İslam'dan nefret ettirmez. İslami otoriteye boyun eğen gayri müslimlerden hiç kimseyi İslami yargıya baş vurup mahkemeleşmekten nefret ettirmez.

Burada başka bir problem de ortaya çıkıyor. Bu da bir tarafı zımmi ve İslam devleti ile anlaşması bulunanlar, diğer tarafı ise müslümanlar olan bir davanın nasıl görüleceği meselesidir. Beğavi ve Hazin'de yer alan 'bu davada ancak İslam mahkemesinin yetkili olduğu' görüşünü doğru buluyoruz. Allah en iyi bilendir. [196[196]]

44- Gerçek şu ki, biz Tevrat'ı indirdik. O'nun içinde bir hidayet ve bir nur vardı. (Allah'a) teslim olmuş Peygamber, Rabbaniler[197[197]] ve Ahbar[198[198]], Allah'ın Kitabı'nı korumakla görevli kılındıklarından ve onun üzerine gözetleyiciler olduklarından onunla (Tevrat'la) yahudilere hükmederlerdi. İnsanlardan korkmayınız, benden korkunuz ve ayetlerimizi az bir bedel karşılığında satmayınız. Kim, Allah'ın indir-diğiyle hükmetmezse işte onlar kafir olanlardır.

45- Onda (Tevrat'ta) onlara: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara kısas yazdık'[199[199]]'. Kim bunu bağışlarsa, o kendisi için bir keffaret olur. Ve kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar zalim olanlardır.

"Şüphesiz ki biz Tevrat'ı indirdik; onun içinde bir hidayet ve bir nur vardır"ayeti, onun ardından gelen ayetin yorumu, bu iki ayette yer alan hükümler, "Bizden öncekilerin şeriati bizim için de şeriattır" kaidesinin netleştirilmesi, kısas ve yaralamalar hakkında gelen hadisler ve görüşler:

[196[196]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/97-102.

[197[197]] er-Rabbaniyyun Rab kelimesine nisbet edilerek bu isim verilmiştir. Kelime, Allah adamları, onun kitabının alimleri anlamındadır.

[198[198]] el-Ahbar Fakihler veya kadılardır. Hibr; fakih alim, demektir.

[199[199]] Ve'l curuha kısas Bunun mânâsı şudur: Bir insan, diğer bir insanı, bu ayette gelenlerin dışında, bir yaralama şekliyle yaralarsa aynı şekilde yaralanarak kısas yapılır.

İki ayetin de ibaresi açıktır. Bu ayetlerin ilki şunları kapsamaktadır:

1- Yüce Allah'ın Tevrat'ı indirdiği ve onda bir hidayet ve bir nur olduğuna dair bir ifade yer almaktadır. Allah Tevrat'taki hükümler ve şeriatla hükmetmeyi alimlerine ve kadılara farz kılmıştır. Çünkü onlar ulaştıkları mertebe ve nail oldukları ilimle Tevrat üzerine gözetleyiciler ve koruyuculardı. İnananların ve hakimlerin Allah'tan başka kimseden korkmamalarını ve Allah'ın ayetleri ve hükümlerini basit bir bedele karşılık satmamaları konusunda ayetle uyan yapılmıştır.

2- Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen kimselerin kafir olduklarına ve iman iddialarının kendilerinden asla doğrulanıp kabul edilmeyeceğine dair bir ilan yer almıştır.

Bu ayetlerin ikincisi ise şunları kapsamıştır.:

1- Allah'ın yahudilere, Tevrat'ta cana karşılık can, göze karışılık göz, buruna karşılık burun, kulağa karşılık kulak, dişe karşılık diş kısasını ve yaralamaların da aynen karşılık verilerek kısas yapılmasını farz kıldığına dair bir açıklama yer almıştır.

2- Affın caiz olduğuna ilişkin bir açıklama yer almaktadır. Bağışlayanın, kendisiyle Allah'a yaklaştığı bir sadaka olduğu, her kim ki kısas hakkından birşeyi bağışlasa, bunu bağışlamanın günahlarına bir keffaret olduğu bildirilmiştir.

3- Ve Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenlerin O'nun sınırlarından ve şeriatından sapmış olmaları dolayısıyla zalimler olduğuna dair Allah'ın tekrar ettiği bir açıklama vardır.

Açıkça görüldüğü gibi bu iki ayet, konusu itibariyle geçmiş ayetlerin bir devamı niteliğindedir. Görünen o ki, bu iki ayet öncekilerle beraber bir defada inmiş veya ardından inmiştir. Önceden söylediğimiz gibi bu iki ayetin mânâları gösteriyor ki, yahudile-rin Peygamber (s)'in huzurunda mahkemeleşmek istedikleri olay kan davası problemidir. Ve geçen ayetlerin kapsadığı sahneler de bu problemden kaynaklanmıştır.

Bu iki ayet, kan davalarıyla ilgili Allah'ın hükmünün Tevrat'ta açık olduğunu veya hakim ve yöneticilerin onunla hüküm vermelerinin ve ondan sapmamalarının kendilerine farz olduğunu ifade etmektedir. Peygamber (s) yahudiler arasında Tevrat'la hüküm verince de bunu kabul etmeleri gerektiğini ifade etmiş ve yahudilerin Allah'ın hükümlerinden sapma ve onları ihmal etme çabalarını kınamıştır.

Araf sûresi tefsirinin akışı içerisinde "Tevrat" kelimesinin boyutlarını açıkladık. O-nun Ahd-i Kadim (Eski Ahit) diye isimlendirilen kitabın kapsadığı sifrler (kitaplar ve kitap bölümleri) için kullanılan genel bir isim veya yahudi şeriatının kapsadığı kitapların genel adı olduğunu açıklığa kavuşturmuştuk. İkinci ayette belirtilen bu hükümler "Çıkış" ve "Levliler" adlı Tevrat sifrlerinde gelmiştir ki, bu iki sifr, Musa'nın hayatı dönemine ait dört sifr (Tevrat kitapları ve bölümleri)dendirler. Ve İsrailoğulları tarihinden pek çok kesitlerle beraber, Allah'tan tebliğ

edilmiş birçok nassı da içermektedirler.

Nitekim Çıkış kitabının 21. babında Allah'tan bir tebliğ olarak: "Bir cana karşılık bir can, bir göze karşılık bir göz, bir dişe karşılık bir diş, bir ele karşılık bir el, bir ayağa karşılık bir ayak, bir dağlamaya karşılık bir dağlama, bir yaralamaya karşılık bir yaralama, bir ezmeye karşılık bir ezme (hükmü)" gelmiştir.

Levliler 24. babta yine Allah'tan şöyle tebliğ edilmiştir: "Bir insan öldüren kimse öldürülür. Ve bir kimse, yakınını (komşusunu) sakatlarsa kendisine de yaptığı gibi yapılacaktır. Göz yerine göz, diş yerine diş olmak üzere adamı nasıl sakatladıysa, kendisine de öyle yapılacaktır".Tefsir kitaplarında bu iki ayetteki mânâ ve hükümler hakkında çeşitli görüşler yer almıştır.

İlk olarak "Allah'a teslimiyet içinde olan peygamberler onunla hükmederlerdi" cümlesiyle ilgili Taberi, Süddi'den yaptığı bir rivayette bu cümlenin Peygamber (s)'i kastettiğini söylemiştir. Yine Taberi'nin Katade'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste şu bilgiler gelmiştir: Peygamber (s) bu ayet indiğinde şöyle diyordu: "Biz yahudi-lere ve Ehli Kitab'dan onlar mesabesinde olan diğerlerine hükmederiz." Taberi buna ek olarak Zühri ve İkrime'den yaptığı bir rivayette bu cümlenin tüm peygamberleri kastte-tiğini Peygamber (s)'in de bunlardan olduğunu aktarmıştır. Taberi şöyle demiştir. "Kanaatimce doğruya en uygun olan görüş şudur: 'Allah, teslimiyet gösteren peygamberlerin ve fakihlerin Tevrat'la yahudilere hükmettiğini bildirmektedir." Biz, Taberi'nin bu görüşüne ek olarak deriz ki, bu iki ayetin mânâ ve muhtevası, kastedilenlerin İsrailoğul-ları'na gelen peygamberler olduğuna kuvvetle işaret etmektedir. Allah en iyi bilendir.

İkinci olarak, bu ayetlerden sonra gelen; "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar kafir olanlardır" ve "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar zalim olanlardır" yine, "Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte onlar fasık olanlardır" cümleleriyle ilgili olarak Taberi, Dahhak'tan, Huzeyfe'den, İkrime'den ve İbn Cü-reyc'den bu cümlelerle Ehli Kitab'ın kastedildiğini rivayet ettiği gibi, Hasan'dan da bu cümleler her ne kadar yahudi ve hristiyanlar hakkında inmişlerse de bizim üzerimize de vaciptir görüşünü aktarmıştır. Taberi, iki görüşten doğruya en uygun olanı bu cümlelerin Ehli Kitab hakkında inmiş olanlarıdır. Çünkü ayetlerin öncesinde ve sonrasında yer alan ayetler onlar hakkında inmiştir. Bu ayetlerle de onlar kastedilmiştir" demiştir.

Taberi'nin bu tercihine rağmen cümlelelerdeki ifadelerin, Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyen herkesi kuşatacak şekilde genel anlam içerdiği, bir gerçektir. Bizce apaçık görüldüğü gibi müslümanlar da bu ayetlerin kapsamına giriyor.

Taberi'nin İbn Abbas, Ata ve Tavus'tan aktardığı şu açıklama da bunu destekler ma-hiyettedir. Söz konusu bu rivayete göre bu üç cümlede yer alan küfür, zulüm ve fısk gerçek mânâlarının dışında bir küfür ve fısktır ve kesinlikle bu ifadeler Allah'ı ve ahiret gününü inkar

anlamında veya dinden çıkaran bir küfür anlamında değildir.

Bu doğru bir hüküm çıkarmadır. Görülüyor ki, cümleler Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyi ihmal edenlerin suçlarının büyüklüğünü (ifade etme) konumundadırlar ve bununla suçun büyüklüğü ifade edilmiştir. İslami sultanın hükümdarlık sınırları içerisinde bulanan anlaşmalı ve zımmi yahudiler, kendi kaderleri, fakihleri ve alimlerin yanında mahkemeleşmek istemedikleri zaman İslami otoritenin onları Tevrat'ın ahkamına uygun olarak mahkemeleşmeleri hususunda zorlaması durumuna dair bir mesaj vardır denilmesi doğrudur. Allah en iyi bilendir.

Üçüncü olarak "Kim bunu bağışlarsa o kendisi için bir keffaret olur" cümlesi ile ilgili Taberi'nin, Abdullah b. Amr'den ve Cabir b. Zeyd'den çeşitli yollarla rivayet ettiğine göre bu cümle yaralının, kendisini yaralayanı affetmesi anlamındadır. Bu yaralının günahına bir keffarettir. İbn Abbas ve Mücahid'e isnat edilmiş bir takım sözler de rivayet edilmiştir. Bunlara göre cümle, yaralının yaralayanı affetmesi, yaralayan için kendisinden kısas ve diyeti düşürmesi anlamında bir keffaret (bağışlama) idi. Açıkça görünen o ki, birinci görüş en doğru olandır. Zamirin en yakına gitmesi gerekir. O da: "Kim bunu bağışlarsa" dır. Veya bağışlayandır. Aleyhine cinayet işlenenin bağışlaması, tabii olarak suçlunun kısas yahut diyet için adli kovuşturmasını düşürür. Bu bakımdan ikinci görüşe burada gerek yoktur. Burada az sonra gelecek nebevi hadisler de vardır ki, onlarda affetmeye teşvik ve bağışlamanın, kendilerine günahlarının bağışlanacağına ve bu bağışlamalarının kendilerine bir keffaret olacağına dair müjdeler vardır. Bu hadislerde yer alanlar da birinci görüş için bir destektir.

Dördüncü olarak, bu ikinci ayetin İslam'da uzuvların ve yaralama olaylarının kıssası için dayanak oluşu "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır" kuralına göre midir, yoksa değil midir? Müfessirlerin görüşlerinden özellikle İbn Kesir ve Hazin'den anlaşılan, usul ve fakihlerden kimisi, Peygamber (s)'in geçmiş semavi kitapların şeriatle-riyle kulluk yaptığını söylemişlerdir. Bu şeriatlerden Kur'an ve Sünnet'in neshetmediği şeyler müslümanlar için de bağlayıcıdır demişler ve "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır" kaidesini koymuşlardır. Ve buna bağlı olarak bu ayetin İslam'da uzuvların ve yaralamaların kısasında mesned olduğunu söylemişlerdir. Öte yandan bunu reddedip, bu ayette gelenlerin, Allah'ın İsrailoğulları'na farz kıldığı hükümlerin bir haber verilişi olduğunu söyleyenler olmuştur. Müslümanları, Allah'ın Peygamber (s)'e vah-yettiği özel şeriat ve Peygamber (s)'den meydana gelmiş kendi şeriatları bağlar. İster bundan önceki semavi kitapları doğrulasın ve onlara uygunluk olsun, ister onlar için bir nesh olsun farketmez.

Aklımıza ilk gelen şey ikinci görüşün en doğru ve bu ayetlerin mânâsına, siyakına, nüzul sebebine, hedefine ve belki kapsamına da en çok uygun olan görüş olduğu hususudur. Ayet, dikkatle baştan sona süzülünce bu görülür. Özellikle "Teslimiyet göstermiş olan peygamberler onunla yahudilere hükmediyorlardı" cümlesi ve "Onda onlar üzerine yazdık (farz kıldık)" cümlesi açıkça bu hükümlerin sadece yahudiler için hususi olduğunu

göstermeleri bakımından dikkatleri üzerlerine çekmektedirler. Az sonra gelecek ayetlerin metinlerinde de, sonra açıklayacağımız üzere bu görüşün doğruluğunu gösteren kuvvetli deliller vardır. Burada şunu da hatırlamak yerinde olur. Şüphesiz ki Allah'tan Musa'ya bildirilen şeriatları kapsayan Eski Ahid'in (Tevrat) sifrlerinden (kitap-bölüm) olan dört sifrde (Çıkış, Sayılar, Levliler ve Tesniye) ibadetle ilgili pek çok ayinler, kurallar ve metodlar vardır ki, Kur'an ve Sünnet'te tek tek veya toptan bunların neh-yedildiklerine dair nasslar yoktur. Bununla beraber Peygamber (s)'den kendisinin ayin, kural ve metod olarak bunları İslam'dan sayıp benimsediğine dair herhangi bir hadis gelmemiştir. Peygamber (s)'den sonrası bir yana, Peygamber (s) ve müslümanlar bunları kendi zamanlarında bile uygulamamışlardır. Bunun gibi, İsa'nın dilinden Rabbani emirler veya Rabbani ilhamlar olarak indilerde gelen diğer pek çok emir için de aynı şey söylenebilir.

Bununla beraber uzuvların kesilmesi ve yaralamalarda kısas konusu İslam fıkhı âlimlerinin üzerinde ittifak ettikleri bir konudur. Bununla ilgili pek çok nebevi hadis vardır. Bunlardan bir kısmı sahih hadis müsnedlerinde yer almaktadır. İşte burada beş müsned sahibinin Enes (r)'den rivayet ettikleri şu hadis vardır: "Bir yahudi bir cariyenin kafasını iki taş arasına alıp ezdi. Ona 'kim bunu yaptı?' dendi. 'Falan mı? Filan mı?' O yahudinin ismi söylenince kafasıyla işaret etti. Yahudi getirildi ve hemen itiraf etti. Peygamber (s) emir verdi. Onun kafası iki taşla ezildi."[200[200]] Buhari'nin ve Ebu Davud'un E-nes'ten rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: "Nedrin kızı bir cariyeye tokat attı ve ön dişini kırdı. Peygamber (s)'e getirdiler. Peygamber (s) hemen kısas ile emir verdi."[201[201]]Buhari ve Müslim'in Enes'ten rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: "Rubeyye'nin kızkardeşi Ümmü Harise bir insanı yaraladı. Çekişerek Peygamber (s)'e geldiler. Peygamber (s) kısasa kısas dedi. Ümmü Rubeyye: 'Ya Rasulullah bundan dolayı kısas mı olur' dedi. 'Allah'a yemin ederim ki bu (cariye) için kısas yapılmaz'. Bunun üzerine Peygamber (s): 'Sübhanallah ya Ümmü Rubeyye! Vallahi bundan dolayı asla kısas yapılmaz' dedi. Bu konuşma sürerken karşı taraf diyete razı oldu. Bunun üzerine Peygamber (s); 'Allah'ın kullarından kimisi vardır ki, eğer Allah'a yemin etseler Allah onları doğru çıkarır' dedi".[202[202]] İmam Ahmed'in Amr b. Şuayb'dan, O'nun da babasından, O'-nun da dedesinden rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: "Bir adam bir adamın diz kapağına bir boynuzla vurup yaraladı. Yaralayan kişi Peygamber (s)'e gelerek 'bana kısas uygula' dedi. Bunun üzerine Peygamber (s) yaralının yarası iyileşinceye kadar beklemesini söyledi. Sonra ona ikinci kez geldi ve 'bana kısas uygula' dedi. Bunun üzerine Peygamber (s) ona kısası uyguladı. Daha sonra gelip; 'Ya Rasulullah topal oldum' dedi. Peygamber (s) ona: 'Seni bundan sakındırdım, beni dinlemeyip bana isyan ettin. Allah da seni tecrid etti ve sakatlığını fena yaptı' dedi. Sonra yaralanan arkadaşı iyileşinceye kadar yaralamalardan dolayı kısas yapılmasını yasakladı." Bu hadisler -ki bunların dışında da bu konuda daha birçok hadis vardır- yaralamalarda kısas yapılmasının aynı şekilde İslami bir

[200[200]] Tac, c.3, sh.7-8.
[201[201]] Tac, c.3, sh.7-8.
[202[202]] Tac, c.3, sh.7-8 - ibn Kesir bu hadisi başka bir ifade ile rivayet etmiştir. Ancak hadisin özü birdir.

yasa olduğu hususunda fıkıh imamlarının ittifak etmelerinde birer dayanak olmuşlardır. Müfessirlerin sözlerinden, özellikle İbn Kesir ve Hazin'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere kısas İslami bir hükümdür ve fıkıh imamları bu hadislere dayanarak bu hususta ittifak etmişlerdir.

Anlattıklarımıza binaen bize görünen o ki bu hadislerde gelenler "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır" kaidesinin doğruluğuna bir delil sayılmaz. Ve tabii olarak da Tevrat şeriatının bize de şeriat olacağına dair delil sayılmazlar. Bu konu da olan herşey Kur'an'ın sustuğu hususlarda birer nebevi yasamadır. Bu şeriatlardan ilham alınarak yasaların konması mümkündür.

Şunu da ifade etmek yerinde olur. Taberi, tefsir konusunda kitapları bize ulaşanların en ilklerindendir. Ve O, Hicri 3. asır alimlerindedir ki, bazı fıkıh imamları, O'nun izinden gitmişlerdir. Taberi bu kaideden bahsetmemiştir. Fıkıh imamlarının, yaralama ve uzuvların kısası konusundaki ittifaklarında bu kaideye dayandıklarından da hiç bahsetmemiştir. Ve beşinci asır alimlerinden olan Beğavi de bu kaideden söz etmemiştir. Buna bir nebzecik işaret eden ilk kişi olarak, beşinci ve altıncı asır alimi olan Zamahşeri'yi görmekteyiz. Bu sûrenin 48. ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Burada bu ayet bizden önceki şeriatlarla kulluk yapmamıza delildir diyenler de vardır. Dolayısıyla bütün bunlar bu kaidenin İslam fıkıh usulünde sonradan uydurulmuş olduğunu göstermektedir". Allah en iyi bilendir.

Beşinci olarak, yaraların kısasının infazı ile ilgili gelen rivayetler vardır. İbn Kesir'in ifade ettiğine göre İmam Malik, Şafii ve Ahmet b. Hanbel, suçlunun kısas sırasında ölmesi durumunda; yaralanandan bir şey talep edilmesi görüşünde değillerdir. Bu, sahabe ve tabiinden çoğunluğun da görüşüdür. Ebu Hanife ise bazı Tabiin alimlerinin sözlerine dayanarak; suçlunun kendisinden dolayı kısas edilirken ölmesi durumu, yaralının diyet ödemesini gerektirir görüşündedir. Buna ek olarak bu müfessir (İbn Kesir) burada tam diyetle yaralama diyeti düşer diyenlerden de bahsetmiştir.

Bu durum, aynı zamanda İslam hukuku imamlarının suçluya kısas uygulanması hususunda aleyhine suç işlenmiş olan mağdurun hak sahibi olduğu görüşünde fikir birliği içinde olduklarını da göstermektedir.

Bir başkası tarafından diz kapağından vurulan adamla ilgili rivayet edilen hadiste Rasulullah (s)'in onu vurana kısas uygulaması da bu hakkı (yaralının kısas isteme hakkına sahip olmasını) teyid etmektedir.

Bu, kısas Peygamber (s)'in "müeyyidesi", desteği ile olmuştur. O İslam devletinin devlet başkanı idi. Dolayısıyla bunun veliyyü'1-emr ve sultanın gözetiminde, onun sağlayacağı imkan ve destekle icra edilmesi kaideleşti. Fakihler bu yasanın uygulamasında ihtilafa düşmüşlerdir. İbn Kesir'e göre kol, bacak, el, ayak gibi eklem yerleri bulunan organlann yaralanması halinde kısasın uygulanabileceği hususunda fakihler ittifak etmişlerdir. Ancak

diş istisna edilmek şartıyla, kemiklerde meydan gelen yaralamalarda; eğer suçlu için hayati bir tehlike arzetmiyorsa, bazı fakihler kısas uygulanmasını gerekli görmüşlerdir. Onlardan, kimileri de bazı tabiin alimlerinin görüşlerine dayanarak bu durumda kısası gerekli görmemişlerdir. Dişe gelince tüm fakihler kısas yapılacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Bazı alimlere göre eğer davacı suçluyu kısas ettirirse ve bu suçlunun ölümüne sebebiyet verirse bu durumda davacıya herhangi bir şey (diyet) gerekmez. Bu Malik, Şafii ve Ahmet b. Hanbelin görüşüdür. Aynı zamanda İbn Kesir'in ifadesine göre bu sahabe ve tabiinin çoğunluğunun da görüşüdür.

Ancak Ebu Hanife bazı tabiin alimlerinin görüşlerine dayanarak bu durumda kısası yaptıran (davacı) dan diyet alınmasının zorunlu olduğunu söylemiştir. Bazı alimler de bu durumda yaralama diyeti düşürüldükten sonra davacıdan diyet alınacağını söylemişlerdir.

Bu görüşlerde, daha önce de anlattığımız gibi aleyhine suç işlenmiş (yaralı) kişinin kısası uygulatma konusunda yegane yetki sahibi olduğuna dair bir teyid vardır.

Altıncı olarak, yaralama olaylarında affetmeye teşvik hususunda gelen hadisler ve delaletleri konusundaki rivayetler vardır.

Bu konuda müfessirler pek çok hadis aktarmışlardır. Taberi'nin Ebu's-Sefer'den rivayet ettiği şu hadis bunlardandır: "Ebu's-Sefer dedi ki: 'Kureyş'ten bir adam En-sar'dan bir adamı kovaladı ve onun ön dişini kırdı. Ensarlı davayı Muaviye'ye götürdü. Kısasta ısrar edince Muaviye "İşte sen ve arkadaşın nasıl istersen' dedi. Ebu Derda, Muaviye'nin yanında idi ve Rasulullah (s)'ın şöyle dediğini duyduğunu söyledi: 'Bedenine bir zarar verilmiş hiçbir müslüman yoktur ki bunu bağışlayınca Allah onu bir derece yükseltmesin ve onun bir günahını da düşürmesin'. Bunun üzerine Ensarlı adam, 'sen bunu Rasulullah'dan duydun mu?' dedi. Ebu Derda 'iki kulağımla duydum ve bütün kalbimle belledim' dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktı. Muaviye 'ona diyet vermesini emrediniz' dedi". Bu hadiste aynı şekilde aleyhine suç işlenmiş kişinin kısası yöneticinin otoritesi ile uygulatma hakkına sahip olduğunu desteklemektedir. Taberi'nin İbn Samit'ten aktardığı şu hadis de bunlardandır. İbn Samit: "Rasulullah (s)'ı şöyle derken işittim: 'Kim ki bedeninde bir yara açıldığında bunu bağışlarsa bağışladığı oranında günahları bağışlanır". Yine Taberi'nin Adiyy b. Sabit'ten rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: "Muaviye döneminde bir adamın dişleri kırıldı. Kendisine bir diyet verildi. O kabul etmedi. İki diyet verildi kabul etmedi. Sonra üç diyet verildi kabul etmedi. Bunun üzerine Rasulullah'ın arkadaşlarından bir adam, Rasulullah (s)'ın; 'Kim bir kanı ve daha düşük bir diyeti bağışlarsa onun için bağışladığı günden doğduğu güne kadar keffaret olur' dediğini söyledi. Bunun üzerine adam bağışladı".

" Bu hadisler "Kim ki, bunu bağışlarsa bu onun için bir keffarettir" cümlesinin affeden için bir keffaret olduğu anlamında olduğunu bildiren yorumu desteklemektedir.

;i İbn Mace'nin rivayet ettiği ve İbn Kesir'in de aktardığı şu hadis de bu hususla alakalıdır:

"Bir adam bir adamın ön kolunu kılıçla vurup eklem yerinin dışından kesti. Bunun üzerine Peygamber (s)'den yardım istedi. Peygamber (s) diyet vermesini emretti. Kolu kesilen adam 'ya Rasulullah kısas isterim' dedi. Rasulullah ona dedi ki: 'Diyeti al. Allah diyeti kabul etmende senin için hayır ve bereket ihsan etsin' dedi".

Bu hadislerde yaralamalardan dolayı kısastan vazgeçme ve müsamahalı davranmanın gerekliliğine dair kuvvetli bir mesaj vardır.

Yedinci olarak; yaralamaların diyetleri ile ilgili gelen hadisler ve delaletleri hususudur. Şüphesiz ki yaralamaların diyetleriyle ilgili Rasulullah (s)'dan pek çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri sünen sahiplerinin İbn Abbas'tan rivayet ettikleri şu hadistir: "Peygamber (s) el ve ayak parmaklarının diyetleriyle ilgili; eşit olarak her bir parmak için on deve diyet verilmesini buyurdu."[203][203] Ebu Davud ve Nesai'nin Amr b. Şu-ayb'den, O'nun da babasından, O'nun da dedesinden rivayet ettiği şu hadis de bunlardandır: "Peygamber (s) kesilen burun için tam diyetle hüküm verdi. Eğer göğüs (meme), el ve ayak kesilmesi için yarım diyetle hükmetti. Me'mume (beyin zarına kadar açılmış çatlak) ve caife (kafa boşluğuna karın ve sırt boşluğuna açılan çatlak ve delik) öldürme-dikçe tam diyetin üçte biriyle ve dişler de, her bir diş için beş deve diyet verilmesine hükmetti".[204][204]

Ebu Davud'un ve Nesa'inin rivayet ettikleri ve Peygamber (s)'in Yemen ahalisine gönderdiği bir mektup ve muhtevasından bahseden şu hadis de bunlardandır: "Öldüren bir cana karşılık olan diyet yüz devedir. Burun kesilip kopunca tazminatı tam diyettir. Dil de tam diyettir. Dudaklar da tam diyettir. Omurgalar tam diyettir. Gözlere tam diyettir. Bir ayak için yarım diyettir". Beyin zarına kadar giden ancak öldürmeyen çatlak, delik şeklindeki yara, çürük ve ezik yarada tazminat, üçte bir diyettir. Mutenekkıle: "Derinin kemik üzerinden sıyrılması şeklindeki yara diyet onbeş devedir. El ve ayak parmaklarından herbiri için on deve diyettir. Dişte diyet beş devedir. Mudiha: "Kemiğe kadar giden, eti kemikten sıyırıp kemiği ortaya çıkaran yara özellikle bu şekildeki baş yarası için beş devedir. Erkek kadına karşılık öldürülür (kısas). Diyet verecek altın sahipleri için bu diyet bin altın dinardır".[205][205]Yine aynı şekilde Ebu Davud ve Nesai de diyetlerin üçte biriyle hükmetti.[206][206] Ebu Davud ve Nesai'nin İmran b. Hasiyn'den rivayet ettikleri şu hadis de bunlardandır: "Fakir birilerinin çocuğu zengin birilerinin çocuğunun kulağını kesti. Peygamber (s)'e gelerek: 'Ya Rasulullah biz fakir kimseleriz' dediler. Rasulul-lah onlara bir diyet cezası vermedi."[207][207]

---

[203][203] et-Tac, c.3, sh.13.
[204][204] et-Tac, c.3, sh.13.

[205][205] Geçen kaynak sn. 13-14, "Altın sahipleri için bin dinardır." cümlesi tam diyetin değerini ifade etmektedir. Diyetin üçte biri anlamındaki bu kusurlu uzvun diyeti aynı uzvun sağlamının diyetinin üçte biri kadardır anlamındadır.

[206][206] Geçen kaynak sn. 13-14, "Altın sahipleri için bin dinardır." cümlesi tam diyetin değerini ifade etmektedir. Diyetin üçte biri anlamındaki bu kusurlu uzvun diyeti aynı uzvun sağlamının diyetinin üçte biri kadardır anlamındadır.

[207][207] Tac, c.3, sh.12

Bu hadislerde Peygamber (s)'in yaraların kısası hakkındaki yasamalarına dair tamamlayıcı bilgiler verilmektedir. Ve diyeti olmayan Musevi ahkamına oranla büyük bir hafifletme vardır. Özellikle son hadis dikkate değerdir. Ve şüphesiz ki, sürekli bir mesaj içermektedir.

Görünen o ki, Peygamber (s)'in bu diyet takdirinde o zamanki şartların, ekonomik ve sosyal değerlerin etkisi vardır. Bu durumda müslümanların veliyyü'l-emrinin (emir sahibi, yönetici) kendi zamanındaki şartlara ve sosyo-ekonomik değerlere göre bu diyeti belirleme hususunda içtihat hakkı vardır dense doğru olur. Allah en iyi bilendir. 208[208]

46- Onların (peygamberlerin) izleri üzere önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı peşlerinden gönderdik. Ve ona içinde bir hidayet ve bir nur bulunan İncil'i verdik. Önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı ve müttakiler için bir hidayet ve bir öğüt olmak üzere.

47- İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler. Kim Allah'ın indirdikleriyle hükmetmezse, işte onlar fasık olanlardır.

İki ayetin ifadeleri açıktır ve şunları kapsamaktadır:

1- Ayetler, Allah'ın yahudilere ard arda gönderilen peygamberlerden sonra Tevrat'ı teyid edici ve doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsa'yı gönderdiği ve ona da İncil'i verdiğine dair bir ifadeyi kapsıyor ve İsrailoğulları'na gönderilen bu son Kitapta, Allah'tan korkup sakınanlar için bir nur, hidayet ve bir öğüt olduğunu ve kendisinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ama aynı zamanda onun süresini de sınırlandırıcı olduğunu ayetler ifade ediyor.

2- İncil ehlinin, Allah'ın İncil'de kendilerine indirdiği hükümlerle hükmetmelerinin zorunlu olduğuna ve aynı şekilde Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenin, Allah'ın emrinin dışına çıkmış bir fasık olacağına dair, ayetlerde bir uyan yer almıştır.

Bu iki ayetin nüzul sebepleriyle ilgili bir rivayete rastlamadık. Görünen o ki, bu ayetler konunun bir devamı mahiyetinde gelmişlerdir. Çünkü vahyin hikmeti Tevrat ve İsrailoğulları'na gelen peygamberleri zikrettikten sonra İsa ve O'na verilen İncil'den bir devam mahiyetinde bahsetmeyi gerektirmiş ve yahudilere Tevrat'la hükmetmelerinin vacip olduğunu ifade ettikten sonra hristiyanlara da İncil ile hükmetmelerinin zorunluluğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla da bu iki ayetin, geçen ayetlerin hemen ardından inmiş olmaları hemen akla gelmektedir. Allah en iyi bilendir.

"Onların izleri üzere Meryemoğlu İsa'yı arkalarından gönderdik" cümlesinde 44. ayetle anılan peygamberlerin izleri kastedilmiştir. Buradaki "peygamberler" de İsrailoğullan'na

208[208] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/103-110.

gönderilen peygamberlerdir. Daha önce 44. ayetin tefsirinde söylediklerimizi de bu ayet te'yid etmektedir. "İncil ehli Allah'ın O'nda indirdikleriyle hükmetsinler" cümlesi, geçen ayetlerin tefsirinde dördüncü beşinci fıkralarda benimsediğimiz ikinci görüşe en kuvvetli destektir. Ve de açıkça görüldüğü üzere "Bizden öncekilerin şeriatı bizim için de şeriattır" kaidesinin doğru olmadığı görüşü için de en kuvvetli teyiddir. [209[209]]

48- Sana da, önündeki kitapları doğrulayıcı ve ona bir şa-hid-gözetleyici olarak Kitab'ı indirdik. Öyleyse aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen haktan sapıp onların hevalarına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol-yöntem'[210[210]]' kıldık. Eğer Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet kılardı; ancak bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir. Artık hayırlarda yarışınız. Tümünüzün dönüşü Allah'adır. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir.

49- Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, hevalarına uyma. Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni şaşırtmamaları için onlardan sakın. Şayet yüz çevirirlerse, bil ki, Allah bir kısım günahları nedeniyle onlara bir musibeti tattırmak istemektedir. Şüphesiz insanların çoğu fasıklardır.

50- Onlar hâlâ cahiliye hükmünü mü arıyorlar? Kesin bilgiyle inanan bir topluluk için hükmü, Allah'tan daha güzel olan kimdir?

Bu ayetlerin de ifadesi açık ve anlaşılırdır. Hitap Peygamberimize yönelik olup, şu hususları içerir:

1- Şu duyuru yapılıyor: Allah, hak ilkesine dayalı olarak ona bir kitap indirmiştir. Bu kitap kendisinden önce indirilen kitapların onaylayıcısı ve destekçisidir. Onları denetleyen ve kontrol eden bir konumdadır. Onlar için bir başvuru kaynağıdır.

2- Peygamberimize, kendisine müracaat eden Ehli Kitab'dan kimseler arasında Allah'ın indirdikleri doğrultusunda hükmetmesi emrediliyor. Bu arada kendisine indirilen hak içerikli kitaptan sapacak şekilde onların tutku ve ihtiraslarına göre hareket etmemesi tembih ediliyor.

3- Bir hususa açıklık getiriliyor: Şayet Allah dileseydi bütün insanları aynı şeriata uyan, aynı pratik yolu ve yöntemi izleyen bir ümmet yapardı. Ancak O'nun hikmeti, her birinin ya da her devir ve ortamların kendine özgü bir şeriat ve yönteminin olmasını öngörmüştür. Ki

---

[209[209]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/111-112.

[210[210]] Şir'aten ve minhacen "Şir'at", şeriat (ıstılahi anlamıyla hukuk sistemi) demektir. "Minhac" ise, yol ve apaçık sünnet ve yöntem demektir. Ayetlerin akışından algıladığımız kadanyla, bu iki kavram burada kurallar, pratik hükümler ve bu hüküm ve kuralların uygulanışında izlenecek y-ol ve yöntem anlamında kullanılmıştır.

bununla kendileri için belirlenen sınırlar, kayıtlar ve hükümler karşısındaki tutum ve davranışları, uygulamaları sınansın.

4- Bu arada insanlara sırf bu sınav amaçlı uygulamaya dayalı olarak hayır ve faziletler alanında birbirleriyle yarışması çağrısı yöneltiliyor. Çünkü eninde sonunda Allah'ın huzuruna döneceklerdir. Allah ileride, aralarındaki ihtilafların iç yüzünü onlara açıkça gösterecektir. Hak ehli kim, bâtıl ehli kim, hidayet üzere olan kim, sapıklık üzere olan kim belli olacaktır.

5- Ayetlerin akışında hitap yeniden Peygamberimize yöneltiliyor ve bir kez daha aralarında Allah'ın indirdikleri doğrultusunda hükmetmesi, Allah'ın indirdiklerinden bir kısmını gözardı etmek suretiyle ve onlara kolaylık olsun diye tutkularına sapkın eğilimlerine tabi olmaması emrediliyor.

6- Allah'ın indirdikleri doğrultusunda verdiği hakmü kabul etmemeleri durumunda bunu kendine dert etmemesi, üzülmemesi telkin ediliyor. Çünkü Allah'ın indirdiklerine dayalı hükmünden yüz çevirişleri nefislerindeki pislikten, iğrençlikten kaynaklanıyor. Kirli duyguları yüzünden yüce Allah, onlara azap etmeyi dilemiştir. Çünkü insanların çoğu fasıktır. Allah'ın emirlerinin ve hükümlerinin dışına çıkarlar. İşte bunlar da insanlığın çoğunluğunu oluşturan bu fasıklardandır. Dolayısıyla üzülmesine, kederlenmesine değmez.

7- Eleştiri amaçlı, yalanlayıcı bir soru yöneltiliyor: Yoksa Peygamber'in aralarında cahiliye hükmüne ve geleniğine göre hükmetmesini ve Allah'ın hükmünü bir kenara bırakmasını mı isliyorlar? [211[211]]

Hz. Peygamber'e Tebliğ Amaçlı Öğütler

"Sana da Önündeki kitapları doğrulayıcı ve ona bir şabit-gözetleyici olarak kitabı indirdi". Bu ve bundan sonraki iki ayet, içerdikleri direktif ve hükümlerle, özellikle "bir şahit gözetleyici" ifadesiyle dikkat çekicidir. Bu ayetler, gök mcnşeili kitapların İslam inancındaki yerlerini göstermek bakımından önemlidir. Tefsir bilginleri [212[212]] ikinci ayetin bir grup yahudi eşrafı ve hahamları hakkında indiğini rivayet etmişlerdir. Rivayete göre bunlar Peygamberimizin yanına gelmişler ve ona: "Bizler kavmimizin ileri gelenleri ve hahamlarıyız. Bizimle kavmimizden bazı kimseler arasında anlaşmazlık vardır. Bu anlaşmazlıkların çözümü için senin aramızda hükmetmeni isliyoruz. Eğer bizim lehimize, onların aleyhine hükmedersen sana inanır, senin mesajını doğrularız. Biz bunu yaparsak, halkımızın geri kalanı da bizi izler demişlerdir. Bunun üzerine adı geçen ayet indi. Yine aynı kaynaklarda[213[213]] yer alan bir rivayete göre, üçüncü ayetin iniş sebebi şudur: Nadiroğulları yahudiieri, Kureyzaoğulları

[211[211]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/113-114.
[212[212]] Bkz:Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.
[213[213]] Bkz:Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

yahudilerine karşı kendilerinin maktulleri İçin iki katlı diyete hükmetmesini isterler. Gerekçe olarak da kendilerinin Kureyzaoğullan'na göre eşraf konumunda olduklarını ileri sürerler. Bu istekleri, cahiliye dönemindeki uygulamalarına uygundu. Ama Peygamberimiz bunu kabul etmedi ve arkasından sözkonusu ayet indi. Bu son rivayet, ayrıca 41-43. ayetlerle ilgili olarak da aktarılmıştır.

Ayetlerin akışından, içeriğinden, ifade tarzından ve önceki ayetlere atfedilmiş olmasından anladığımız kadarıyla ayetler bir bütün olarak ve bir kerede inmişlerdir. Dolayısıyla ayetler önceki bölümün devamı niteliğinde, aynı gerekçelerle indirilmiş ve onlar üzerine yapılmış değerlendirmeler şeklindedir. Yeni ya da bağımsız bir gerekçeyle onlardan kopuk değildirler. Ancak bir ara açıklama niteliğindeki 46-47. ayetleri istisna tutmalıyız. Bu ayetlerin hedefi Peygamberimizin tavrını ve konumunu pekiştirmek, yahu-dilerin entrikalarından sakınmasını sağlamaktır. Bir diğer hedef de yahudilerin art niyetli tulum ve davranışlarını eleştirin ektir.

Ayetlerin akışından ve içeriğinden anladığımız kadarıyla, yahudilcrin yaptıkları başvuru sonucunda Peygamberimizin Allah'ın kendisine ilham ettiği şekliyle vermek istediği hüküm. Tevrat'taki hükümle uyuşmuyordu. Bu olayı yahudiler dillerine dolayarak Peygamberimizi karalama vesilesi yaparlar. Çünkü Peygamber efendimiz Kur'an'daki ifadesiyle Tevrat'ı övmüştür. Kur'an'da bir kaç kere onun Tevrat'ı destekleyici doğrulayıcı olduğu belirtilmiştir. Yine onun, Kur'an'dan önce inen kitaplara inanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu ayellerde de Kur'an'ın, bundan önce inen semavi kitapları için başvuru kaynağı okluğu ilan edilmiştir. Bu demektir ki, yahudi ve hıristiyanlann ellerindeki kitaplar, Kur'an'dan farklılık arzetmeîeri bakımından Peygamberimiz aieyhine kanıt oluşturamazlar. Çünkü yüce Allah, her ümmet ve-her dönem için bir şeriat ve bir paralık yöntem öngörmüştür. İlahi hikmet insanların bir tek ümmet olmasını gerektirmemiştir. Dolayısıyla Kur'an'daki bu vurgular gerekçelendirme, cevaplandırma ve açıklama amacına yöneliktir.

Ayetlerin akışından ve satır aralarından, özellikle son ayetin ifade (arzından anladığımız kadarıyla, yahudiler Hz. Peygamber'in cahiliyyedeki uygulamalara uygun olarak kendi arzılarıyla uyuşan bir hüküm vereceğini bekliyorlardı, ya da en azından öyle umuyorlardı. Üçüncü ayetin iniş sebebiyle ilgili rivayet de bunu pekiştirici nitelikledir. Ancak Peygamberimizin tavrı, beklentilerinin tersine oluyor. İşte ayeti kerime onların bu tavırlarını eleştirmek ve "hangi hüküm Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?" şeklinde bir istinkari (yalantayıcı) soru sorarak tavırlarının yanlışlığını ortaya koymak üzere inmiştir, "şahit-gözetleyici" ifadesiyle ilgili olarak, Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri gibi tefsir bilginleri İbn Abbas, Mücahid, îkrime, Hasan ve Süddi'den değişik rivayetler aktarmışlardır. Buna göre kelimenin anlamı "denetleyici", "şâhil", "gözelleyici", "emin", "koruyucu" veya "emanet edilen güvenilir" dir.

Bu değerlendirmelerin ışığında şöyle bir düşünce uyanıyor zihnimizde: Kur'an-ı Kerim yahudi ve hrıstiyanların ellerinde olup da peygamberlerine inen vahiy olduğunu ileri sürdükleri

kitaplar üzerinde bir denelçi bir gözetleyici konumundadır. Şu halde bu kitaplarda yeralan temel kurallar, ilkeler ve telkinler Kur'an'dakilcrle uyuşuyorsa veya çelişmiyorsa, hak esaslı oldukları anlaşılır. Kur'an'ın içerdiği gerçeklerle uyuşmayan ve çelişen kısımları ise, tahrif edilmiş, değiştirilmişlerdir. Bu kitaplarda yeralmayan temci gerçeklerinse gizlendikleri, örtbas edildikleri yada kaybedildikleri anlaşılıyor. Kur'an'da olup da bu kitaplarda olmayan değerlendirme, hüküm ve Ükelerse hak niteliklidirler. Maidc sûresinin 15. ve 16. ayetleri de bunu pekiştirici niteliktedir. Aynı şekilde Nemi sûresinde yeralan şu ayeti kerime de bu gerçeği ifade etmektedir; "Gerçek şu ki bu Kur'an İsrailoğulları'na hakkında ayrılığa düştükleri şeylerin bir çoğunu aklarıp anlatıyor." (Nemi, 76)

Buna göre, Kur'an'ın denetçiliği İslam inanç sisteminin, eldeki semavi kitaplar ve peygamberler tarafından tebliğ edilen vahyi içeren diğer kilaplar üzerindeki kontrol edici, düzeltici, gözetleyici işlevi anlaşılmalıdır. Çünkü eldeki semavi kitaplar Kur'an gibi ilk günkü saf, katışıksız Rabbani vahiy olma niteliklerini korumuyorlar. Tam tersine, bunlar peygem beri erden çok sonraları derlenmişlerdir. Kuşkusuz bu kitaplarda ilahi tebliğler yeralmaktadır. Ama bunun yanında, değişik zamanlarda, insanlar tarafından birtakım sözler ve olaylar da sokuşturulmuştur.

Özellikle ilk ayetin metni üzerinde iyice düşünüldüğü zaman daha önce de işaret ettiğimiz gibi "rnüslümanlar, Kur'an'dan Önceki gök menşeili kitapların içerdiği şeriat ve hükümlerle yükümlü değildirler. Onlar sadece yüce Allah'ın kendi elçilerine indirdiği Kur'an'ın hükümlerine bağlı olmakla yükümlüdürler" şeklindeki görüşün daha isabetli ve güçlü dayanakları olduğu anlaşılacaktır. Reşid Rıza bu ayetin tefsiri bağlamında şöyle der: "Bu ayet açık bir şekilde ortaya koyuyor ki: 'Bizden öncekilerin şeriatı bizim de şeriatımız' değildir". Dolayısıyla Şura,13 ve En'anı, 90 ayetlerine dayanarak "Bizden öncekilerin şeriatı bizim de şcrialımızdır", diyenlerin görüşünün yanlış olduğu anlaşılıyor. Bu ayetlerde şöyle buyumluyor: "O 'dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin1 diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye etliğimizi sizin için de (bir şeriat kıldı) teşri etti" (Şura,13) "İşte Allah'ın hidayel verdikleri bunlardır; öyleyse sen de onların bu hidayetlerine uy". (Enam, 90)... Sonra da Reşid Rıza, bu husustaki delillerini çarpıcı bir dille, büyük bir ustalıkla ve sağlam bir yöntemle ortaya koyuyor.

Müslümanların Kur'an-ı Kerim'den önce inen semavi kitaplara karşı yükümlülükleri ise Allah'ın daha önce indirdiği kitaplarla Kur'an arasındaki kaynak ve başlıca hedefler birliğine inanmaktan öteye geçmez, Bunun çerçevesini de. Şura; 15. ayetin tefsiri bağlamında çizmeye çalıştık. Sözkonusu ayette, Peygamberimize (s) şöyle demesi emrediliyor: "Allah'ın indirdiği her kitaba inandım" (ŞuraJS) Ankebul, 46. ayette ise müslü-manlara şunu söylemeleri direktifi veriliyor; "Bize ve size indirilene iman ettik. Bizim ihahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuz".

Bu ayetler ile farklı bir değerlendirme de yapılmaktadır:

I- Buna göre, bu ve bundan Önceki ayetler, Tevrat ve İncil'in içerdiği hükümlerin en azından yahudi ve hristiyanlar için geçerliliğini onaylamaktadır!

II- Bu hükümlerin Peygamberimizin gönderilişinden sonra da uygulanabilirliğini ortaya koymaktadır.

III- Dolayısıyla bu hükümlere göre hareket edenler hak ve hidayel üzeredirler.

Dördüncüsü: Bu i.sc, Kur'an'ın yahudi ve hristiyanları Hz. Muhammcd'in peygamberliğine inanmaya ve O'nun getirdiği şeriata göre amel elmeye çağırması ile çelişmektedir... Buna cevap olarak diyoruz ki: Ayetler, üzerinde tartışılan, çeşitli dolaplar çevrilen karma karışık bir yargı meselesi ile ilgili olarak inmişlerdir. Hz. Peygamberin davetiyle ilgili meseleerle bir bağlantıları yoklur. Ayetlerin bu tarz bir üsluba sahip olmaları sözkonusu yargı meseleleriyle uyum oluşturmalarına yöneliktir. Denebilirki, ayetler insanlar arasında baş gösteren ihtilaf ve çekişmelerle ilgili yargı işleri hakkındadırlar. Yahudiliklerini vehrıstiyanlıklanm sürdüren kimselere, Tevrat ve İncil'in aralarındaki birtakım yargısal ihtilafları çözebilecek Rabbani hükümler de içerdiklerini anlatmaya yöneliktirler. Bu bakımdan bu ayetlerle, Kur'an'in yahudi ve hristiyanlan Hz. Muham-med'in peygamberliğine inanmaya, Allah tarafından O'na indirilen hükümlere ve şeriata tâbi olmaya çağıran diğer ayetleri arasında herhangi bir çelişki ve uyumsuzluk sözkonusu değildir. Nitekim bu çağrı, hiç bir kompleks duyulmadan Kur'an'ın hem Mekke'de hem Medine'de inen kısımları yahudi ve hıristiyanlara yer vermişlerdir. Çeşitli münasebetlerle bunlara dikkat çektik, somut örneklerini gözler önüne sermeye çalıştık.

Doğal olarak, Tevrat ve İncil'in içerdiği hükümlerin yahudi ve hristiyanlar arasında baş gösteren yargısal problemleri çözmeye elverişli olduklarının vurgulanması altında bu hükümlerin ve diğer dini ayinlerin özellikle yahudiler ve hristiyanlar tarafından İslam'ın egemenliği çerçevesinde tam bir Özgürlükle uygulanabileceği mesajı da yatmaktadır. Fakat daha önce de vurguladığımız gibi ayetlerdeki "Allah'ın indirdikleriyle hük-metmeyenler kafirlerdir... zalimlerdir...fasıklardır..." ibarelerinden yola çıkarak, kimileri İslami yönetimin yahudi ve hristiyanları Tevrat ve İncil'deki hükümlere göre muhake-meleşmeye ve gereğince amel etmeye zorlama yetkisine sahip olduğu görüşündedir.

Ama yahudi ve hristiyanlar İslami yargıya başvuracak olurlarsa, ayetler bu durumda haklarında verilecek hükmün İslam şeriatına uygun olmasının zorunluluğunu açıkça ortaya koymaktadır. Rasulullah (s) zamanından bugüne kadarki uygulama böyle olmuştur. Bu ise, hakka, adalete ve ilahi direktiflere uygun bir uygulamadır. İslami yönetim çerçevesinde ve yahudi ve hnsliyanların bu yönetime tabi oluşları bağlamında zımmilerin özgürce davranma haklarına uygun düşmektedir.

Burada şu hususa dikkat etmek gerekir. Ayetler Peygamberimize Allah'ın indirdiklerine uymasını, sadece bunlara göre hükmetmesini telkin ediyor, huzurunda muhake-meleşen

kimselerin arzularına göre hareket etmemesini, onların düzenlerine alet olmamasını sıkı sıkıya tembihliyor. Bunlar, İslami bir yönetimde yargı sorumluluğunu üstlenen kimselere yönelik çağlar üstü direktifler niteliğindedir. [214[214]]

51- Ey İman edenler, yahudi ve hristiyanları dostlar (veliler)[215[215]] edinmeyin;on!ar birbirlerinin dostudurlar. Sizden

onları kim dost edinirse, kuşkusuz onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna hidayet vermez.

52- İşte kalplerinde hastalık olanları; 'zamanın felaketleriyle aleyhimize dönüp bize çarpmasından korkuyoruz' diyerek'[216[216]] onların aralarına koşuştuklarını görürsün[217[217]]. Umulur ki, Allah bir fetih veya katından bir emir getirecek de onlar nefislerinde gizli tuttuklarından dolayı pişman olacaklar dır.

53- İman edenler: "Olanca yeminleriyle elbette sizlerle birlik olduklarına ilişkin Allah'a yemin edenler bunlar mı

dır? Onların bütün yapıp ettikleri boşa çıkmıştır, böylece hüsrana uğrayanlar olmuşlardır" derler.

Ayetlerde:

1) Mü'minlere bir çağrı yöneltiliyor. Çağrının içeriği, yahudi ve hrisliyanların dost ve yardımcı edinmelerinin yasakhğına ilişkindir

2) Onlann gerçekte birbirlerinin dostları, yardımcıları olduklarına ilişkin ilahi direktif yeralıyor. Buna göre, mü'minlerden kim yahudi ve hristiyanları dost edinirse, onlardan sayılır. Allah'ın emirlerinin dışına çıkan sapık zalimlerden kabul edilirler. Ve Allah'ın hoşnutluğuna ve desteğine mazhar olamazlar.

3) Kalplerinde hastalık bulunan münafıklar grubuna ağır eleştiriler yöneltiliyor. Bunların yahudi ve hnsiiyanların dostluğuna can attıkları, yardımlarına sıkı sıkıya bağlandıkları, onlara hoş görünmeye çalıştıkları, güvenlik ve işbirliği alanında anlaşmak için çabaladıkları vurgulanıyor. Bunlar bu onur kırıcı tutumlarını da şöyle izah etmeye çalışıyorlardı: Biz, bunu

---

[214[214]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/114-117.
[215[215]] Evliya Dostlar,yardımcılar.

[216[216]] Nahşa en tusiybana daireh Zamanın bir savaş veya başka bir felakette aleyhimize dönmesinden korkuyoruz.

[217[217]] Yusariune fıhim Onların dostluklarına sıkı sıkıya bağlanıyor, onlara hoş görünmeye çalışıyorlar.

yaparken zamanın bir savaş veya başka bir felaketle aleyhimize dönmesi ihtimaline karşı canımızı güvenceye almayı amaçlıyoruz.

4) Direktif nitelikli bir ilahi uyan yeralıyor. Bu uyarı amaçlı ifadenin satır aralarında münafıklara yönelik ağır eleştirilere ve mü'minlere yönelik yürek ferahlatıcı müjdelere rastlıyoruz. Belki de yüce Allah müslümanlara yardım edecek onlara bir fetih müyesser edecek, bir çıkış yolu gösterecek, önlerinde hesapta olmayan bir yol açacak. O zaman münafıkların yüzü kızaracak, içlerinde sakladıkları duygulardan dolayı pişman olacaklardır. O zaman mü'minler de onlarla alay edecek ve maskaraya almak amacıyla, imanlarımızın sonuçlarını küçümseyici tarzda inançlarının kendilerini yönelttiği dostluklarla, hoş görünme çabalarıyla, Ehli Kitab'a yaltaklanmayı amaçlayan tavırlarıyla ilgili sorular yönelteceklerdir. Bu sorular üzerine yapılan değeri endi rmede yada cevapta bütün çabalarının boşa gittiği belirtiliyor. Münafıkların tüm çabalan ve yapıp ettikleri boşa gitmiştir. Allah yanında ve insanlar nezdinde hüsrana uğramışlardır. [218[218]]

Ancak Mü'minler Birbirlerinin Dostudur

Görüldüğü gibi bu ayetlerle birlikte yeni bir bölüm başlıyor. Tefsir bilginleri, eserlerinde bu ayetlerin iniş sebepleri bağlamında değişik rivayetlere yer vermişlerdir. Bu rivayetlerin birinde şöyle deniyor: "Ubade b. Sabit ve Abdullah b. Ubey b. Selul yahudi müttefikleri hakkında birbirleriyle tartıştılar. Ubadc: Ben zamanın getirebileceği felaketlerden korkuyorum. Bu yüzden onlarla dostluk ilişkilerimi kesmiyorum. Onlarla ittifak ve dostluk içinde olmaya mecburum, dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s) şöyle buyurdu: Ey Ebu'l Habbab, yahudilerin dostluğuyla ilgili olarak Ubade'ye karşı savunduğun şey senin için geçerlidir. Onun için değil. İbn Selul: Öyleyse kabul ediyorum, dedi. Bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayetleri indirdi. Bu rivayetlerin birinde, benzeri bir olayın Bedir savaşından sonra iki adam arasında yaşandığı veya Peygamberimizin (s) Hazreçlilerin müttefikleri olan Kaynukaoğullan yahudilerini ablukaya aldığı sırada Abdullah b. Ubey b. Selül'ün Peygamberimizin (s) zırhına yapışarak: Dostlarıma iyi davran, diye söylendiği, Peygamberimizin (s) de: "Yazıklar olsun sana, bırak yakamı" diye çıkıştığı, buna rağmen: Allah'a andolsun ki, dostlarıma iyi muamele etmediğin si! -rece seni bırakmayacağım. Bunlar dörtyüz zırhsız ve üçyüz zırhlı savaşçıdır. Beni kızıl ve kara tehlikelere karşı korurlardı. Sense bir günde tümünü kılıçtan geçirmek isliyorsun. Ben zamanın getirebileceği felaketlerden korkuyorum, dediği rivayet edilir. Bu ayetlerin Uhud savaşından sonra indiğini ifade eden rivayetler de aktarılmıştır. Buna göre; bir müslüman, ben falan yahudilerin yanına gider, ondan eman dilerim veya onun yanımla yahudiliğe girerim der. Bir diğeri de: Ben de Şam'daki falan hristiyana gider, ondan eman alırım, yada onun yanında Hrıstiyanhğı kabul

---

[218[218]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/118-119.

ederim der. Diğer bir rivayette ayetlerin Ebu Lübabe hakkında indiği belirtilir. Deniliyor ki: Kureyzaoğulları yahudi-leri, Peygamberin (s) hükmünü kabul etmek hususunda ona danışırlar. O da: Bunu kabul etmeniz durumunda sonunuz, kılıçtan geçirilmedir diye onları uyarır. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler iner.

Gerek tbn Selul'un Rasulullah'la yaptığı konuşmayı ve gerekse Ubade b. Sabit'le tartışmasını içeren rivayetler, son iki rivayete göre, ayetlerin ifade tarzına ve içeriğine daha yakındır. Bunu açıkça gözlemlemek mümkündür. Şayet ayetlerin bunun üzerine indiğini ifade eden rivayetin sahih olması ihtimalini esas alırsak, buna göre ilk ayet, kalplernde hastalık bulunan kimselerin tutumlarını anlatmaya geçmeden önceki bir ön hazırlık niteliğindedir. Bu demektir ki, ayetler yahudilerin Medine'de ağırlığı olan belli bir güç odağı oldukları dönemde inmişlerdir. Bu ayetlerden önceki bazı ayetlerde, yahudilerin Peygamberimiz (s) zamanındaki kimi tavırlarını, sapmalarını ve baş rol oynadıkları gelişmeleri yansıtan tablolar sunulmuştu. Bu ayetlerin içeriğinden, onların da yahudilerin Medine'de güçlü oldukları bir dönemde indiklerine ilişkin bir çıkarsamada bulunmuştuk. Dolayısıyla bu ayetlerin indiği objektif şartlarla önceki ayetlerin indiği objektif şartlar birbirlerine yakın olabilir. Ayrıca, sûrenin geneli içinde peşpeşe yerleştirilmiş olmasının altında yatan neden de bu olabilir. Yine de doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir. 219[219]

Yahudi Ve Hristiyanları Dost Edinmek

îlk ayetteki dostluk yasağı yahudilerle beraber hristiyanları da kapsıyor. Ancak elimizdeki rivayetler, incelediğimiz ayetlerin akışı, sonra başka ayetlerin ifade tarzı, söz-konusu fiilin doğrudan temsilcilerinin yahudiler olduğunu göstermektir. O günkü pratik durum da bunu göstermektedir çünkü o gün ancak yahudilerin durumu birtakım müslü-manların kendilerini dostlar edinmelerine elverişliydi. Çeşitli gelişmeler ve düşman saldırıları karşısında onların yardımları belirleyiciydi, hnstiyanların değil. Çünkü yahudilerin aksine hnstiyanlar Hicaz'da ağırlıklı bir kitle değildiler. Bundan dolayı, rahatlıkla şunu söyleyebiliriz: Hnstiyanlardan söz edilmiş olması, bir ara açıklamadır ve genelleştirmeye yöneliktir. Ki dostluk yasağının benzeri tüm durumları da kapsadığı algılansın. Bu, Kur'an'ın ifade tarzının karakteristik bir Özelliğidir.

"Onlar birbirlerinin dostudurlar" cümlesinin tefsirinin bağlamında Taberi şöyle der: "Yani bazı yahudiler diğer bazı yahudilerin dostudur, bazı hnstiyanlar da diğer bazı hrısuyanların dostudur. Bazı hırıstiyanlar da diğer bazı hırıstİyanların dostudur." Tabe-ri'nin bu yorumu ilginçtir, bazılarının yahudi ve hnstiyanların birbirlerinin dostu olmaları ile ilgili olarak içlerinde duydukları şüpheleri giderici niteliktedir. Çünkü ayetlerin indiği sırada iki

---

219[219] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/119-120.

topluluğun dostluğu pratikte sözkonusu değildir.

Görüldüğü gibi yahudi ve hnstiyanlan dost edinme yasağı bir gerekçeye dayandırılmıyor. Bundan sonraki ayetler içinde iki ayet vardır ki, bunlarda aynı yasak bazı sebepleriyle birlikle tekrarlanır. Buna göre onlar muslümanlarin dinlerini, ezanlarını ve namazlarını alay ve eğlence konusu yapıyorlar. Bundan sonraki ayetler, incelediğimiz bu ayetlerin devamı niteliğindedir. Dolayısıyla, rahatlıkla denebilir ki, sözkonusu iki ayette dile getirilen sebepler, inceledğimiz ayetlerde yer alan gerekçesiz yasak içinde geçerlidirler. Buna bağlı olarak şunu da söylemek mümkündür: Yasak birinci dereceden dinlerinin bu duruma düşmesine neden olan bazı müslümanlann tavırlarıyla ilgilidir.

Ayrıca, ayetlerin akışından açıkça anladığımız kadarıyla bu yasak bazı müslümanla-ra yöneliktir bir bütün olarak İslam toplumuna değil. Özellikle ayetlerin indiği ortamı gözönünde bulundurduğumuzda savaşlarda düşmana karşı yardımlaşma ve ittifaklar kurma olgusunun kastedildiği anlaşılıyor. Müslümanlar bir bütün olarak bir tarafı ve yahudi ve hrİsliyanların da her biri de yine bir bütün olarak bir larafı temsil ediyordu. Bundan sonraki ayetlerde yer alan yasakla ilgili olarak sözü edilen gerekçeler ve bazı sebeplerden şu sonucu çıkarıyoruz: Yahudi ve hristiyanların her biri bir taraf olarak müstümanlara ve dinlerine karşı alaycı ve düşmanca bir tavır içindeydi. Bu tavrın gelişerek bir savaşa neden olması da işin doğasında vardır. Nitekim fiilen böyle olmuştur. Dolayısıyla bir grup müslümanın onlardan herhangi birisiyle ittifak yapması bir topluluk ve yapı olarak müslümanların aleyhine ittifak yapması anlamına gelir. Gerçek bir mü'rninin, böyle bir tulum içinde olması mümkün değildir. Şayet böyle yaparsa, doğal olarak bu, onu mü'minlerin safından çıkanr ve mü'minlerin aleyhine ittifak yaptığı topluluğun salına dahil eder. Şu cümlede vurgulanan gerçek de budur: "Sizden onlan kim dost edinirse, kuşkusuz onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna hidayet verme?" Dolayısıyla, bu ayette vurgulanan dostluk yasağı ile bir bütün ve taraf olarak müs-lüman toplumu ile Ehli Kitab'dan bir toplum arasında müşrik düşmanlara karşı yardımlaşma ve ittifak buna göre bir bütün ve bir taraf olarak müslümanlarla Ehli Kitab'dan bir topluluk arasında savaşmadan onları ürkütmek amacıyla bir barış anlaşması ya da işbirliği, dayanışma anlaşması imzalanabilir. Nitekim Rasulullah (s) Medine döneminin değişik aşamalarında bir kaç kez bu tür ittifaklar kurmuştur. Örneğin Medine'ye ilk gelişinde yahudilerle anlaşmaya varmıştı. Anlaşma metninde onlarla ilgili olarak bir madde yer alır. Buna göre yapılan anlaşma bir tür savaş ittifakı niteliğindedir. Mü'minlere tabi olan yahudilere yardım edilecek örnek oluşturulacaktır. Onlara zulmedilmeyecek, aleyhlerine başkalarına yardım edilmeyecektir. Bu hususta onların müttefikleri ve sırdaşları da onlarla aynı muameleye tabidirler. Dinleri kendilerine, müslümanlann dinleri de kendiledİnedir. Ancak biri zulmeder, bir günah işler veya bir saldırıda bulunursa sorumluluk ona ve ailesine aittir. Onlar, mü'minlerin bir toplulukla savaşa girmeleri durumunda mü'minlere yardım etmekle yükümlüdürler. Savaş hazırlığı için tıpkı mü'minler gibi maddi katkıda bulunmakla yükümlüdürler. Öğüt, nasihat ve iyilik

yapmakla yükümlüdürler, günah değil[220[220]] Peygamberimiz (s) Kureyşlilerle savaş zamanında ittifak yapmak üzere anlaşmışlardır. Ezreç, Makna, Eyle ve Cerba halkıyla, Adiyaoğu 1ları, Aridoğulları ve Cübneoğulları ile anlaşma yapmıştır.[221[221]] Raşid halifeler zamanında meydana gelen savaşların bir çoğunda bu tür ittifakların örneklerine rastlıyoruz.[222[222]] Aynı şekilde bu ayette sözü edilen dostluk yasağı ile müslümanlarla Ehli Kitab arasında iyi ilişkilerin kurulması hoşça geçinme ve yardımlaşma esaslı bir hayatın kurulması arasında da bir çelişki yoktur. Yeter ki, aralarında savaş hali ve düşmanlık halı olmasın. Mümte-hinc sûresinde yer alan şu ayet de bunu ortaya koymaktadır. "Allah, sizinle din konusunda savaşmayan, sizi yurtlarınızdan sürüp çıkarmayanlara iyilik yapmanızdan ve onlara adaletli davranmanızdan sizi sakındırmaz. Çünkü Allah adaletli davrananları sever." (Mümtehine; 8) .

Reşid Rıza bu ayetlerin tefsiri bağlamında geniş açıklamalarda bulunmuş, gerçekten isabetli görüşler serdelmiştir. Bu değerlendirmeler sonuç itibariyle bizim yaptığımız çıkarsamalarla uyuşmaktadır.

A&. İkinci ve üçüncü ayetlerde, müslümanlann yahudi ve yahudi olmayan düşmanlarına karşı zafer kazanacaklarına ilişkin, kalbi teskin edici bir müjdeye yer veriliyor. Tedbir olsun diye onlarla dostluk kuran, onlara yaltaklanan münafıkların yaptıklarından utanacakları yüz kızartıcı bir duruma düşecekleri dile getiriliyor. Nitekim çok geçmeden bu gerçekleşti. Hiç kuşkusuz bu da Kur'an'ın bir mucizesidir. [223[223]]

54- Ey iman edenler içinizden kim dininden Allah yerinize kendisinin onları sevdiği, onların cia kendisini sevdiği mü'mİnlere karşı alçak gönüllü^)[224[224]], kafirlere karşı ise güçlü ve onurlu[225[225]]', Allah yolunda cihad eden ve " kınayıcının kınamasından korkmayan bir topluluk getirir vUtl Bu, Allah'ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah rahmetiyle geniş olandır, bilendir.

55- Sizin dostunuz, ancak Allah, O'nun elçisi, rüku ediciler olarak namaz kılan ve zekatı veren mü'minlerdir. **56-** Kim Allah'ı, Rasulü'nü ve iman edenleri dost edinirse, hiç şüphe yok, galip gelecek olanlar, Allah'ın taraftarlarıdır.

57- Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenierden dininizi alay ve oyun

---

[220[220]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri.

[221[221]] İbn sa'd c. 3 sh. 218-221 İbn Hişam c.4 sh. 169 ,221. Taberi c.2 sn. 366-373, Belazuri sh 66-69, İbn Sa'd c.2. sh. 25-56

[222[222]] Taberi c.3 ve c.4b Futuhul buldan, Belazuri.

[223[223]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/120-122.

[224[224]] Ezilleh Zeliller Burada şefkatli ve merhametli anlamında kullanılmıştır.

[225[225]] Eizzeh Güçlüler Burada şiddetli ve sert anlamında kullanılmıştır.

konusu edinenleri ve kafirleri dostlar edinmeyin. Ve eğer inanıyorsanız, Allah'tan korkup sakının.

58- Onlar siz birbirinizi namaza çağırdığınızda onu alay ve oyun konusu edinirler. Bu gerçekten onların akıl erdirmeyen bir topluluk olmalarındandır.

Dini Alay Konusu Edinenlerle Dostluk Kurmak

Ayetlerde:

1) Dinlerinden dönmekten (irtidat etmekten) sakınsınlar diye mü'mirilere çağrı yapılıyor. Böyle yapmaları durumunda, bunun Allah katında hiç bir öneminin olmayacağı uyarısında bulunuluyor. İrtidat etmeleri Allah'a değil, kendilerine zarar verir. İrtidat edecek olurlarsa, hiç kuşkusuz yüce Allah imanlarında samimi, Allah'ı seven ve Allah tarafından sevilen, kardeşlerine karşı şefkatli ve merhametli, düşmanlarına karşı sert ve şiddetli, Allah yolunda cihad eden, hiç bir kınayıcınm kınamasından korkmayan, zamanın musibetlerinden endişe etmeyen başka mü'minler getirebilir.

2) Yasak ve uyan üzerine yapılmış bir değerlendirme olarak yine mü'minlere yönelik bir açıklama yer alıyor. Buna göre, Allah'tan, O'nun elçisinden ve namaz ve zekat gibi Allah'a ve insanlara karşı tüm yükümlülüklerim yerine getiren samimi mü'minle-rerden başkasının dost edinmelerinin doğru olmayacağı vurgulanıyor. Mü'mirilerin dostları sadece onlardır. Kim Allah'ı, elçisini ve samimi mü'minleri dost edinirse o Allah'ın taraftan (Hizbullah), galip gelecek olan da Allah'ın taraftarlarıdır.

3) Bu bağlamda mü'minlere bir diğer yasak da getiriliyor. Dinlerini alay ve oyun konusu edinen Ehli Kitab'ı ve kafirleri dost edinmemeleri gerektiği vurgulanıyor. Şayet gerçek mü'minler iseler, Allah'ın emir ve yasaklanna riayet etmeleri ve Allah'tan korkup kaçınmaları gerektiği teşvik edici bir üslupla dile getiriliyor.

4) Bunun yanında, dost edinilmesi yasaklanan kimselerin bazı davranışlarına dikkat çekiliyor. Buna göre, onlar, namaz için mü'minler çağırıldıkları zaman bunu alay ve eğlence konusu yaparlar. Onların bunu yapmalarının nedeni sapık bir topluluk olmaları, akıllarının hakkı anlayacak ve hakkı izleyecek kapasitede olmamasıdır.

"Ey iman edenler içinizden kim dinimden geri dönerse..." diye başlayan ayetler bunların içerdikleri direktifler ve bunlara ilişkin rivayetlere gelirsek;

Taberi, Şia imamlarından Ebu Cafer'den şöyle rivayet eder: Maide sûresi 55. ayet Ali b. Ebu Talip hakkında inmiştir. Çünkü Hz Ali, namaz kıldığı bir sırada rükuda iken kendisinden bir şeyler isteyen birine sadaka vermiştir. Şii müfessirlerden Tabresi, Ebu Zer el Gıffari'ye nisbel

ettiği uzun bir açıklama içinde bu rivayete yer verir. Ebu Zer der ki: Bir gün bir dilenci mescidde insanlardan bir şeyler istedi. Ama kimse ona bir şey vermedi. Bunun üzerine dilenci başını yukarı kaldırarak şöyle dedi: Allah'ım şahid ol. Rasulullah'ın mescidinde dilendim, kimse bana bir şey vermedi. Hz. Ali o sırada rukuda idi. Küçük parmağını dilenciye doğru uzatarak ona işaret etti. Hz. Ali bu parmağına yüzük takardı. Dilenci ona taraf döndü ve küçük parmağından yüzüğü çıkardı. Bütün bunlar Rasulullah'ın gözlerinin önünde oluyordu. Rasulullah namazını bitirince başım göğe çevirdi ve şöyle dedi: "Allah'ım kardeşim Musa sana şöyle dua etti: 'Rabbim, benim göğsümü aç. Bana işimi kolaylaşlır. Dilimden düğümü çöz ki söyleyeceklerimi kavrasınlar. Ailemden bana bir yardımcı kıl. Kardeşim Harun'u. Onunla arkamı kuvvetlendir, Onu işimde ortak kıl.' (Taha, 25-32) Yüce Allah ona şöyle vahyetti: 'Senin pazunu kardeşinle güçlendireceğiz. "Size bir güç vereceğiz ki, kimse size ulaşamayacaktır'. Allah'ım , ben Muhammed'im, Senin Peygamberin ve seçilmiş dostunum. Allah'ım benim göğsümü aç, bana işimi kolaylaştır. Ailemden bana bir yardımcı kıl Ali'yi. Onunla arkamı güçlendir." Ebu Zer der ki: Allah'a andolsun ki, Rasulullah sözlerini henüz tamamlamıştı ki, Cebrail Allah tarafından kendisine gönderildi ve şöyle dedi: Ey Muhammed,oku. Peygamberimiz (s): Ne okuyayım? dedi. Cebrail dedi ki: Sizin veliniz, ancak Allah, O'nun elçisi, rüku ediciler olarak namaz kılan ve zekalı veren mü'mirilerdir.

Tefsir bilgini Nisaburi bu rivayeti aktarmış, arkasından şu değerlendirmeyi yapmıştır. Bazı Şiiler bu rivayeti, Hz. Ali (r)'nin Rasulullah'tan sonra imanı ve veli oluşunun kanıtı olarak görürler. Ancak bu iddianın geçersiz olduğu belirtmiştir.

El-Hasan, Mücahid, Katade, Herime ve Muhammed b. Ka'b el-Kurezi'den rivayet edildiğine göre, ilk ayet Rasulullah (s)'ın vefatından hemen sonra dinden dönenler ve bunların yeniden İslam'a dönene kadar onlarla savaşan Hz. Ebu Bekir ve arkadaşları hakkında inmiştir. Taberi, bunun yüce Allah'ın ezeli bilgisi çerçevesinde Rasulullah (s)'ın vefalından irtidat edeceğini bildiği kimselere yönelik bir tehdit olduğunu söyler, Nitekim Veber ve Mudar halkının bir kısmı irtidat elmiş ve yüce Allah onların yerine onlardan daha hayırlı, ve sözünde daha çok duran mü'minler gelirmiş ve mürledlerc yönelik tehdini de yerine getirmiştir.

Bunun yanında Taberi değişik kanallardan İyad el- Eş'ari'den şöyle rivayet eder: "Allah kendisinin onları sevdiği, onların da kendisini sevdiği bir kavim getirir" ayeti inince, Rasulullah (s) Ebu Musa el-Eş'ariye işaret ederek 'onlar senin kavmindir veya onlar bunun kavmidir."

Başka müfessirler'de Taberi'nin bu rivayetlerine yer vermişler ve bir.kısmını da ona dayandırmışlardır[226[226]].

[226[226]] Beğavi, ibn-ı Kesir, Hazin, Zemahşeri, Tabresi ve Nisaburi

Beğavi, ibn-ı Kesir, Hazin, Zemahşeri, Tabresi ve Nisaburi

Tabresi, Ali b. İbrahim b. Haşimi'den şöyle rivayet eder: İlk ayel ümmetin Mehdisi ve arkadaşları hakkında inmiştir. Baş tarafı, Hz. Muhammed'in ehli beytine zulmeden, onları öldüren ve haklarını gasbedenlerle ilgilidir. Nitekim ayetin "Allah kendisinin onları sevdiği, onların da kendisini sevdiği bir kavim getirir" şeklindeki ikinci bölümünde işaret edilen kimselerin ayetin indiği sırada mevcut olmamaları bunun kıyamet gününe kadar bu niteliğe sahip olarak gelecek her mü'min kimseyi kapsadığım ortaya koymaktadır.

Ayetlerin ifade tarzından, içeriğinden ve akışından ilk etapta algılandığı gibi, bunlar bir bütün oluşturuyorlar. Yani farklı olaylarla ilgili olarak inmemişlerdir. Ayrıca bu ayetler, akış ve içerik olarak kendilerinden önceki üç ayetten de kopuk değildirler. Diyebiliriz ki, bu ayetler, diğer üç ayet üzerine yapılan bir değerlendirme niteliğindedir, onların devamı sayılır. Bunun kanıtı da, ilk üç ayetin birinci ayetinde Ehli Kitap'la ilgili olarak getirilen dostluk yasağının burada da tekrarlanmış olmasıdır.

Tefsir bilginlerinin söyledikleri ve dinden dönme olayların Hz. Ebubekir ve arkadaşlarının bu mürtedlerle savaşmalarının bu ayetlerin ilkiyle alakalı olduğuna ilişkin olarak tabiin ulemasından aktardıkları sözler, gelişmelerin mahiyetinden yapılan çıkarsamalardır. Iyad el-Eş'ari'den rivayet edilen hadis, sahih kaynaklarda yeralmaz. Biran için sahih olduğunu kabui etsek bile, bu da bir tür uyarlama olur. Ayetin iniş sebebi mesabesinde olmaz. 55. ayet en azından bir kısmı ki, Şii râviler iniş sebebiyle ilgili olarak çeşitli rivayetler aktarırlar. Öncesindeki ve sonrasındaki ayetlerin akışından kopuk değildir. Bu ayetle ilgili rivayetler de öteki rivayetleride olduğu gibi hayret uyandırıcıdır. Zorlama eseri olduğu ortadadır. Oysa ayetlerin ortak mesajı ifade tarzı, önceki ve sonraki ayetlerle sağlam bağlantısı açıktır. Aynı durum Ali b. İbrahim b. Haşim'den aktarılan rivayetler içinde geçerlidir.

"içinizden kim dininden geri dönerse..." ifadesi ayetin akışı içindeki yeri itibariyle bizim anladığımız kadarıyla bu cümle ile Ehli Kitab'dan ve kafirlerden düşmanları dost edinenlerdir. Bunların düşmanlıklarının belirtisi ise, İslam dini ile müslümanların namazı ile alay etmeleridir. Diğer bir ifadeyle bu cümle "Sizden kim onları dost edinirse, kuşkusuz onlardandır." cümlesinin içerdiği anlamın farklı bîr ifadesidir. Bundan sonraki cümlesi ise, daha vurgulayıcıdır. Burada kesin bir dille ilan ediliyor ki: yüce Allah, düşmanları dost edinen, böylece dinlerinden dönenlerden başka bir topluluk getirebilir. Bunlar inançları itibarıyla samimi kardeşlerine karşı şefkatli ve merhametli, düşmanlarına karşı da sert ve acımasız olurlar. 55. ve 56. ayetler "içinizden kim dininden dönerse" cümlesi ile, düşmanları dost edinenlerin kastedildiğini destekleyici niteliktedir. Bu iki ayette aynı zamanda, etkileyici bir üslupla şu gerçek vurgulanıyor: Mü'minler için gerçek dost Allah, onun elçisi ve samimi mü'minlerdir. İşte bunların ortak adı Allah'ın taraftarları (hizbullah)dır. Başarı ve üstünlük Allah hizbi içindir. Dolayısıyla dost edinmeye ve yardımlaşmaya Alllah'ın hizbi daha uygundur.

Önceki ayetlerin tefsiri bağlamında bu dostluğun boyutları ve birinci dereceden kimlerin

kastedildiği hususunda söylediklerimiz doğal olarak bu ayetler için de geçerlidir. Dolayısıyla tekrara gerek yoktur.

Ayetlerin belli bir zamanda yaşanan olaylarla ilgili olarak indiği bir gerçektir. Bununla beraber benzeri başka ayetlerde olduğu gibi her zaman ve her mekandaki tüm müslümanlar için geçerli olan genel direktifler ve telkinler içermektedir. İfade tarzının mutlak olması da bu genel niteliği pekiştirici bir özelliktir. Yasak ve uyarının dışında ayetlerin satır aralarından tesbil ettiğimiz diğer bazı hususlar şunlardır:

1) Herhangi bir müslüman grubun, ümmetine karşı çeşitli komplolar kuran, dini hakkında olumsuz bir tavır içinde olan düşmanlarla dayanışma içinde olmasının, onlardan yardım istemesinin ne olursa olsun ve ne şekilde olursa olsun kendi ümmetine ve dinine karşı onlara hizmet etmesinin ayıplanışı, bu davranışın ümmete İhanet anlamını taşıyor olmasının yanısıra dinden dönme olarak nitelendirilmesi.

2) Müslümanların kalplerine güç, güven ve direnç duygularının aşılanışı. Aralarında işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmeleri durumunda büyük bir başarı ve zafer kazanacaklarının garanti edilişi. Asıl görevlerinin birbirlerini dost edinmeleri ve birbirlerine yardım etmeleri olduğunun vurgulanıp.

3) Mü'minlerin Allah'ı, O'nun rızasını ve sevgisini gözetmek, O'nun yolunda cihad elmek gibi güzel sıfatlara sahip kimseler olmalarının zorunlu olduğunun dile getirilişi. Bu uğurda hiç kimseden korkmamalıdırlar. Kardeşlerine iyilik etmeli onlara şefkat göstermelidirler. Düşmanlarına karşı da sert ve acımasız olmalıdırlar. [227[227]]

59- De ki: Ey Ehli Kitap yalnızca Allah'a, bize indirilene ve önceden indirilene inanmamız ve sizin çoğunuzun fasıklar olmanız nedeniyle mi bizden hoşlan iniyorsunuz?[228[228]]

60- De ki: Allah katında kesinleşmiş bir ceza olarak bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın kendisine lanet ettiği, ona karşı gazaplandığı ve onlardan maymunlar ve domuzlar kıldığı iie tağutaf[229[229]] tapanlar[230[230]]; İşte bunlar, yerleri daha kötü ve dümdüz yoldan daha çok sapmışlardır.

[227[227]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/123-127.

[228[228]] Heltenkimune mirnıa Bize kin güdüyorsunuz. İçinizden öfke ve nefret besliyorsunuz.

[229[229]] ct-Tağul Burada putlar ve heykeller anlamında kullanılmışın-. Nisa sûresi 51. ayette de aynı anlamda kullanılmıştır. Eski ahidin bölümlerinde İsrailoğulları'nin Allah'ın birliği ilkesinden saparak pullara tapmaya başladıklarından defalarca sözedilir.

[230[230]] Ahaâ Abidin çoğulu Hadimin çoğulu Hadem gibi. (Bu yorum, "abd" kelimesinin tağuta muzaf ve tağuiunda mecrur okunması durumunda geçerlidir. Ancak tağutun nıansup okunması durumunda "abd" kelimesi fiili mazi

olur. Yani onlardan tağuta ibadet edenler kıldı).

Ayetlerde:

1) Peygamberimize (s) inkar ve eleştiri amacıyla Ehli Kilab'a şöyle bir soru yöneltmesi emrediliyor: Sizin müslümanlardan hoşlanmamanız, onlara karşı kin ve nefret beslemeniz, onların Allah'a Peygamberi Muhammed'e indirdiği kiLaba ve bundan önce indirilmiş bulunan kitaplara inandıklarını açıkça ilan etmelerinden başka ne için olabilir? bîr de çoğunuzun sapık, fasık ve Allah'a karşı çıkanlar olmanızdan başka?

2) Yine eleştiri amacıyla başka bir soru daha yöneltmesi emrediliyor: Hz.Peygam-ber'in kimin kınanmaya, öfkelenmeye ve nefret edilmeye daha layık olduğunu haber vermesini ister misiniz? Onlar Allah'ın lanet ettikleri, üzerlerine gazabını indirdiği, kendilerinden maymunlar ve domuzlar kıldığı ve lağuta tapanlar kıldığı kimselerdir. İşte bunlar içindir yerlerin en kötüsü. Gerçekten ve realitenin mantığına göre dümdüz yoldan sapanlar onlardır.

"De ki: Ey kitap ehli, yalnızca Allah'a, bize indirilene ve önceden indirilene inanmamız ve sizin çoğunuzun fasıklar olmanız nedeniyle mi bizden hoşlanmıyorsunuz?" ayeti ve onu izleyen ayetin yorumunu yapacak olursak; Taberi bu iki ayetin, yahudilerden bir grubun Peygamberimize (s) gelerek hangi peygamberlere inandığını sorarlar. O da şu ayeti okur: "Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, ve torunlarına indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilene ve peygamberlere Rablerinden verilene inandık. Onlardan hiç birinin arasını ayırmayız" Peygamberimiz (s) Hz. İsa (s)'dan söz edince onlar: Biz ona inanana inanmayız derler. Tefsir bilginleri bunu rivayet etmişlerdir.[231[231]] Buna göre yahudiler Peygamberimize şöyle derler: "Allah'a andolsun ki dünya ve ahi-rette sizden daha az pay sahibi bir dinin mensuplarını ve sizin dininizden daha kötü bir dini bilmiyoruz."

Bu rivayet, incelemekte olduğumuz ayetlerin yeni bir bölüm olmasını ve önceki ayetlerle bir ilgisinin bulunmamasını gerektirmekledir. Oysa ayetlerin gelişinden, önceki ayetlerle sağlam bir ilgilerinin olduğunu anlıyoruz. Aralarındaki uyum o kadar güçlü ve sağlamdır ki, bunların'! değerlendirme ve önceki ayetler grubunun son ayetinde işaret edilen müslümanların dinleriyle, ezanlarıyla ve namazlarıyla alay edenlerin tavırlarını eleştirme amacıyla indikleri rahatlıkla söylenebilir.

Bununla beraber sözkonusu durum ayette işaret edilen sorunun bîr grup yahudi tarafından peygamberimize (s) sorulmuş olmasına engel değildir. Yahudilerin bu soruyu sorarken edepsiz bir tavır takınmış olmaları, İslam dinine dil uzatmaları kuvvetle muhtemeldir. Yine bu ayetin inişinden önce veya sonra müslümanların ezanına ve namazına karşı da benzeri bir tavır sergilemiş olmaları sözkonusudur. Dolayısıyla tutum ve davranışlarından söz edildiği

---

[231[231]] Beğavi, Hazin, Tabresi.

bir sırada bu tavırları da gündeme getirilmiştir. Bundan Önceki sûrelerde[232][232] yahudilere ilişkin olarak benzeri tavırlardan sık sık söz edildi. Bu da gösteriyor ki, yahudiler bu olumsuz tavırlarını defalarca tekrarlamışlardır.

Bu iki ayette, Ehli Kitab kavramıyla doğrudan yahudilerin kastedildiğine ilişkin güçlü kanıtlar vardır. Çünkü Kur'an-i Kerim'de, sık sık Allah'ın lanetine ve gazabına uğradıklarından maymunlara ve domuzlara dönüştürüldüklerinden söz edilenler onlardır. Kur'an'da defalarca, onların tevhid ilkesinden sapıp buzağıya tapmaya başladıklarından, puta ve tağuta inandıklarından sözedilir. Bu da daha önce yaptığımız şu değerlendirmeyi haklı çıkarıyor: Önceki ayetlerin akışında hnstiyanlardan da söz edilmiş olması, bir ara açıklama, bir dolaylı işaretten ibarettir. Asıl kastedilenler yahudilerdir. Yasak ve sakındırmanın gündeme gelmesine sebep fiilin asıl sahipleri onlardır.

Açık olarak görüldüğü gibi, birinci ayet, hasmın yaklaşımım inkar edici delillerini çürütücü ve susturucu üslubuyla son derece etki leyicidir.İkinci ayetin de vurgusu güçlüdür. Bu da yahudilerin takındığı tavrın uyandırdığı tepkiyi ve meydana getirdiği sarsıcı etkiyi ortaya koymaktadır. Ne denli kaba ve edepsizce davrandıklarını göstermektedir. Bu yüzden vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet hak ettikleri şekilde karşılık görmelerini, tarihsel ve ahlaki realitelerinden örneklerle susturulmalarını öngörmüştür.

Ayetlerin ifade ettikleri gerçeklerden biri de yahudilerin Peygamberimizin ve davetinin ortaya çıkışından, dininin yayılmasından ve günbe gün daha güçlü bir konuma gelmesinden son derece rahatsız oldukları, büyük bir öfkeye kapıldıkları, nefretlerini gizle-yemedikleridir. Özellikle bu durum, onların yollarının kesilmesi, gösterişli konumlarının son bulması, artık başkalarına karşı Ehli Kitab olmanın ayrıcalığını yaşayamayacak olmaları anlamına geliyordu. Çünkü Hz. Peygamber tek Allah'a ve O'nun Önceki peygamberlere indirdiği kitaplara inanmayı emrediyordu. Bu da onların Araplar arasındaki ekonomik, sosyal, kültürel ve dini otoritelerinin sarsılması anlamına geliyordu. Yahudiler bu konumları sayesinde maddi ve edebi sahada büyük bir vurgun gerçekleştiriyorlardı. Bundan sonraki ayetlerde bu anlamı pekiştirici açık işaretler göreceğiz. Nitekim daha önceki sûrelerde de bu anlama işaret eden çok sayıda ayet okumuştuk.[233][233]

Yahudilerden bazılarının birtakım hayvanlara dönüştürüldüklerine üçüncü defa işaret ediliyor. Ancak burada maymunlara ve domuzlara dönüştürüldüklerinden söz edilirken, Bakara ve A'raf sûrelerinde sadece maymuna dönüştürülme olayına değiniyor. Bunun bir çelişki ya da yeniden düzeltme olduğu şeklinde bir vehim akla gelmesin. Çünkü gerek burada ve gerekse Önceki iki sûrede, Kur'an'm bu olaylara değinmesindeki amacı tarihsel bir olayı salt hikaye etmek değildir. Yalnızca yahudilerin eleştirilmesi ve yüce Allah'ın bazı

[232][232] Âli İmran: 72-73, Nisa: 46-53

[233][233] Bakara 76, 88-91; Âli İmran 71,98- 100, 119

soydaşlarını nasıl rezil ettiğinin hatırlatılması amaçlanmıştır. Ayetlerin akışından anladığımız kadarıyla yahudiler bu dönüşme olayını aktarıyorlardı ve bu olay bir kerede olmuştu; bir kısmı maymunlara, bir kısmı da domuzlara dönüşmüşlerdi. Kur'an ayetlerini alenen okunuyorlardı. Yahudilerin bunu inkar ettiklerine ilişkin bir haber rivayet edilmiş değildir. Tefsir bilginleri Rasulullah'm ashabından ve tabiin ulemasından bu ayetlerin tefsiri bağlamında, yahudilerden bir grubun ulusal tarihlerinin bir döneminde maymunlara ve domuzlara dönüştürülmelerinin sebepleri ve oluş şekli hakkında çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bu rivayetleri Önceki ayet grubunun tefsiri bağlamında da aktarmış olmaları gösteriyor ki, bu olay Peygamberimizin (s) döneminde insanların dillerinde dolaşıyordu. Ve yine gösteriyor ki bu tür haberler bizzat yahudilerden öğrenilmiştir. Önceki iki ayet grubunun tefsirini sunarken olay hakkındaki yorumumuzu aktardık. Bu yorumu bir kez daha tekrarlamayı gereksiz görüyoruz.

Tağuta kulluk etme meselesine gelince: Bugün yahudilerin ellerinde bulunan "Eski AhicTin birçok bölümünde İsraüoğullan'nın tevhidden sapışlarına ve buzağı, baal ve benzeri Mısır, Kenani, Amuni, Meabi ve Finike putlarına taptıklarına, onlara kurbanlar sunuşlarına, bunun üzerine Allah tarafından azarlandıklarına, peygamberler aracılığıyla sert uyarılara muhatap olduklarına, yüce Allah'ın bundan dolayı kendilerini tepeleyip düşmanlarını musallat ettiğine ilişkin ciddi ifadelere rastlıyoruz. [234[234]]

61- Size geldiklerinde: İnandık derler. Oysa onlar inkarla gitmişlerdir. Ve yine onunla çıkmışlardır. Allah, gizli tutmakta olduklarını dana iyi bitir.

62- Onların çoğunun günahta, düşmanlıkla ve haram yiyİ-ciiikte çabalarına hız kattıklarını görürsün. Yapmakta oldukları ne kötüdür.

63- Bilgin- yöneticileri ve yüksek bilginleri, onları günah söylemelerinden ve haram yiyicilikten sakındırmak değil miydi? Yapmakta oldukları ne kötüdür.

Ayetlerde:

1) Mevzunun hedefi konumundaki yahudİlerc yönelik eleştiriler içeren I ir açıklama yer alıyor. Müslümanların yanına veya Peygamberimizin meclislerine geldiklerinde "tasdik ettik, inandık" dedikleri, buna karşılık sÖzkonusu yerlere girerken, kalplerinin inkar ile dolu olduğunu, çıkarken de inkarcı kafirler olarak çıktıkları belirtiliyor. Bunun Allah tarafından bilinen onların gerçek durumları olduğu ve yüce Allah'ın onların kendi işlerinde gizledikleri duygu ve düşünceleri herkesten daha iyi .bildiği vurgulanıyor.

[234[234]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/127-130.

2) Yine eleştiri ağırlıklı bir diğer açıklamada deniliyor kî: Onların durumlarını dikkatle gözlemleyen bir kimse, içinde yüzdükleri birçok günahı, düşmanlığı, en ufak bir korku ve sorumluluk duygusu hissetmeden haram mal yiyişlerini görecektir. Bu ne kötü bir davranış ne kötü bir ahlaktır.

3) Bir de din bilginlerine ve yöneticilerine eleştiriler yöneltiliyor... Onların soydaşlarını bu tür kötü davranışlardan alıkoymaya çalışmaları gerekiyordu. Ama onlar bunu yapmadılar. Din bilginleri ve bilge-yönelicileri ne kötü bir tutum ve yol göstericilik tavrı içindeydiler. [235[235]]

"Size Geldiklerinde İnandık Derler"

Hazin'in rivayetine göre, ilk ayet bir grup yahudi hakkında inmiştir. Bunlar Rasulul-lah'ın yanına gelirken gerçekten öyle olmadıkları halde inandıklarını ilan ederek yalan

söylüyorlardı.

Benzerleri başka sûrelerde[236[236]] de anlatılan olayın somut örneği olarak anlatılan olayın doğru olması halinde, bizce bu ayetlerle önceki ayetler arasında ifade tarzı ve konu açısından tam bir uyum ve sağlam bir bağlantı vardır. Bundan dolayı rahatlıkla diyebiliriz ki: Ayetler birlikte bir kerede yada akışın tamamlanması için peşpeşe inmişlerdir. En fazla şu olabilir: Ayetlerin akışı, rivayette anlatılan olaya yönelik bir işaret içeriyor. Bu da onlar tarafından sergilenen bir tavır ve kötü bir karakterdir. Burada gündeme getirilmesinin sebebi, eleştirilmeleri, sakındırılın alan yanı sıra müslümanların onlarla dostluk kurmalarının yasak! anmasıdır.

Anlatılan olayda onların iğrenç niyetleri hile ve desiseleri en somut şekliyle anlatılmaktadır. Bu da onların Peygamberimizin (s) daveti karşısında takındıkları kötü tavrı sergilemekledir. Mü'minlere karşı da aynı tavır içindeydiler. Daha önce de söylediğimiz gibi, bu tavırları sık sık tekrarladıklarını, Önceki sûrelerin değişik ayetlerin ifadesinden anlıyoruz. Bununla beraber Peygamberimiz (s) onların bu davranışlarına tahammül ediyordu. Çünkü tavırları iğneleme, gizli komplo kurma ve sözlü dolandırma sınırlarını aşmıyordu. Bu yüzden Peygamberimiz (s) onlara yönelik hoşgörü esaslı tulumunu değiştirmedi. Ancak Bakara, En i al, Âli İmran, Nisa, Haşr, Ahzab, Cuma ve Fetih sûrelerinin akışı içinde de İşaret ettiğimiz gibi, yahudiler işi düşmana destek verme, onlarla birlikte hareket etme noktasına vardırınca Peygamberimizin (s) onlara yönelik tavrı sertleşti.

Yahudi bilginlerine ve yöneticilerine yönelik eleştiriler içeren üçüncü ayetin ifadesinden algıladığımız kadarıyla, yahudılerin takındıkları bu kötü tavırda onların etkinlikleri yahûdileri

---

[235[235]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/130-131.
[236[236]] Bakara 76, 105; Ali İmran: 71-74.

kötü ahlâka ve başkalarının malını haksız yere yemeye teşvik edici bir konumlan vardı. Bu yüzden ilahi hikmet onların bu şekilde ifşa edilmelerini gerektirmiştir. Sanki şu mesaj verilmek isteniyor: Onların görevi marufu (dinin, aklın ve fıtratın olumlu gördüğü) emretmek, münkeri (dinin, aklın ve fıtratın olumsuz gördüğü) yasaklamak ve hak esaslı mesaja davet etmektir. Ama onlar, bu yükümlülüğü ihmal ettiler, onlara ters düşen davranışlar sergilediler. Kendi milletlerine karşı oile gereken uyarıyı yapmadılar. Çünkü onların günahta, düşmanlıkta ve haram yemekte ileri gittiklerini gördükleri halde seslerini çıkarmıyor, gereken uyarıyı yapmıyorlardı. Başka ayetlerde, din bilginlerinin ve yöneticilerin yahudiler tarafından sergilenen inatçı, desiseci, komplocu ve hakkı önleyici tavırlarında belirleyici rol oynadıklarına yönelik açık işaretler bulunmaktadır. [237][237] Kur'an'ın bazı sûrelerindeki işaretleri pekiştirirler. Daha doğrusu, denebilir ki: Yahudilerin genel tavırları bu liderlerin tavırlarından esinlenmiştir. Kur'an-i Ke-rİm'de bunca sert eleştiriyi ve ağır azarlamayı hem de genel bir ifadeyle haketmiş olmaları bu yüzdendir.

Ayetler yahudilerle ilgili olsalar da, müslümanlara yönelik evrensel mesajlar ve direktifler de içermektedir. Günah ve düşmanlığa dalmanın ve insanların mallarım haram yollarla yemenin yasaklığı... Liderlerin bütün bunları gördükleri halde seslerini çıkarmamalarının, günahkarlara engel olmamalarının kötü bir tulum olduğunun vurgulanması gibi.

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Bana göre, Kur'an'daki en korkutucu ayet: "Bilgin-yöneticileri ve yüksek bilginleri onları sakındırmalı değil miydi?" ayetidir.

İbn Kesir İmam Ahmed'in Münzir b. Cerir'den, O'nun da babasından rivayet ettiği bir hadise yer verir: Rasululiah (s) buyurdu ki: Hiç bir kavim yoktur ki içlerinden bazıları günah işlesin de, kendileri ondan güçlü oldukları ve günah işlemesine engel olabildikleri halde bunu değiştirmeye kalkmasınlar ve sonunda Allah tarafından da onlara bir azap isabet etmesin"[238][238] Her konuda olduğu gibi, burada da Peygamberimizin (s) telkinleriyle Kur'an'ın direktifleri arasında tam bir uyum vardır. [239][239]

64- Yahudiler: Allah'ın eli sıkıdır[240][240]' dediler. Onların elleri bağlandı ve söylediklerinden dolayı lanetlendiler. Hayır: O'nun iki eli açıktır, nasıl dilerse infak eder. Andolsun, Rab'bİnden sana indirilen-, onlardan çoğunun taşkınlıklarını ve inkarlarını arttıracaktır. Biz de onların arasına kıya-met gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin atmışızdır. Onlar ne zaman savaş amacıyla bir ateş alevlendirdilerse Aliah onu söndürmüştür. Yeryüzünde

[237][237] Bakara 44, Âli İmran 187-188 Tevbe sûresinde yer alan bir ayetin mesajı ise gayet nettir: "Hahamlarını ve papazlarını Allah'tan başka Rab'ler edindiler(31) "Ey iman edenler Haham ve papazların çoğu, insanların mallarını batıl yolla yiyorlar Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar."(34)

[238][238] ibn Kesir, İbn Mace'den değişik bir üslupla şöyle rivayet eder: Bir adam bir kavim içinde günah işlese, onlarında gücü bunu değiştirmeye yetse, yine de değiştirmeseler, mutlaka onlar ölmeden önce Allah onlara bir ceza verir.

[239][239] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/131-132.
[240][240] Mağluletün Bağlıdır. Kelime burada cimrilik ve eli sıkılıktan kinaye olarak kullanılmıştır.

bozgunculuğa çalışırlar. Allah ise bozguncuları sevmez.

"Yahudiler Allah'ın Eli Sıkıdır Dediler"...

Ayetin dili açıktır. Şu hususları içeriyor:

1) Yahudilerin: Allah'ın eli sıkıdır. Sözlerinin hikaye edilmesi. Haşa! Allah onların bu yakıştırmalarından münezzehtir.

2) Bu sözlerine sert bir cevap veriliyor: Asıl eli sıkı olanlar kendileridir. Söylediklerinden dolayı lanete uğrayanlar onlardır. Tam tersine O'nun iki eli de açıktır Dilediği gibi dilediği kimseye infak eder.

3) Allah'ın Peygamberine (s) indirdiği ayetin içlerinde depreştirdiği duygulara işaret ediliyor. Bu durum onların ihtiraslarını, nefret ve kinlerini, yeryüzünde bozgunculuk çıkarma duygularını kamçılar.

4) Buna karşılık yüce Allah'ın onlara ne tür bir ceza verdiği, onları nasıl karşıladığı dile getiriliyor: Buna göre, yüce Allah onların arasına kin ve düşmanlık salmıştır. Onların yaktıkları savaş ateşini her defasında söndürmüştür. Tüm komplolarını, hileli düzenlerini başlarına geçirmiştir. Allah onlar gibi bozguncuları sevmez.

Tefsir bilginleri, bu ayetin Fenhan veya Şas isimli bir yahudi hakkında indiğini söylemişlerdir. Buna göre bu adam, son derece zengin ve geniş imkanlara sahip olmalarına rağmen, Kur'an-ı Kerim'de de işaret edildiği gibi oldukça kaba ve alaycı bir ifade tarzıyla yahudilerin ekonomik darboğaz içinde oluşlarından yakınır, bu durumdan şikayetçi olur.

Bu rivayetin sahih olması muhtemeldir. Bununla beraber biz, bu ayetin önceki ayetlerle, ifade tarzı ve konu itibarıyla bağlantılı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla ayeti kerime, bazılarının söyledikleri söze işaret ediyor. Zaten ayetlerin akışı içinde de onların kötü huylarına ve Allah'a, elçisine, mü'minlere, dinlerine ve namazlarına karşı takındıkları edepsiz tavra işaret ediliyor. Onların bu olumsuz huylan eleştiriliyor, müslümanla-rın onları dost edinmeleri yasaklanıyor. Burada şuna da dikkat etmek gerekir kî ayeti kerimede bu söz bütün yahudilere nisbet edilirken, rivayette sadece bir kişiye nisbet ediliyor, bu da gösteriyor ki, o bir kişiden maksat bütün yahudilerdir. Dolayısıyla bu sert eleştiri onların lümüne yöneltiliyor.

Daha önce, söylediğimiz gibi önceki ayetlerin akışı içinde üzerinde durulanlar yahudilerdir. Bunu bazı ayetlerin İfadesinden algılamıştık. Bu ayette açık bir dille onlardan sözedilmiş olması bu çıkarsamamızı desteklemektedir.

Ayeti kerime aslında Medine yahudilerinin Peygamberimiz (s) zamanında yüce Allah hakkında sergiledikleri edepsiz tavra, iğrenç sözlere işaret etmektedir. İkinci manzara ise, Peygamberimize, güçlü konumuna, davetine ve etkinliğinin artmasına karşı göğüslerinde kabaran kini ve nefreti sergilemektedir. Üçüncü manzarada ise çevirdikleri dolaplara, hileli düzenlere, Peygamberimize, davetine ve güç merkezine karşı düzenledikleri komplolara işaret ediliyor.

Daha Önce de söylediğimiz gibi, bazıları tarafından dile getirilen ve aslında bütün bir topluluğun ortak duygusu olan söz, ayetlerin işaret ettiği kin ve nefretin galayana gelmesinin sonucunda söylenmişti. İlk bakışta da fark edildiği gibi, insanların Peygamberimizin etrafında toplanmaya ve yahudilerden uzaklaşmaya başlamaları, yahudileriri ekonomik faaliyetleri bağlamında olumsuz etkiler bırakmıştı. Araplar arasındaki sömürü kaynakları kurumaya başlamıştı. Bu yüzden geniş bir imkanlar dünyasından ekonomik darboğaza düşmüşlerdir. Bundan Önce bayağı geniş imkanlara sahiptiler ve bu şımarıklığın sonucunda, Ali İmran 181. ayetle de işaret edildiği gibi: "Allah fakir, biz zenginiz" şeklindeki iğrenç sözü söylemişlerdir. İşte bugünkü kin ve nefretlerinin sebeplerinden biri budur. Bu sûrede onların kin ve nefretlerinde bir artışın gözlendiği ortadadır. Bundan sonraki ayetlerde, buna ilişkin ipuçları bulabiliriz.

Bakara sûresinde, yahudileri konu alan ayetler zincirinin tefsiri bağlamında şunu söylemiştik: Peygamberimizin (s) Medine'ye hicreti ile beraber değişik yöntemlerle ona karşı saldırıya geçmelerinin nedeni, onun davetinin kısa sürede etkinlik kazanacağını, gücünün artacağını sezmeleridir. Bunun anlamı, yahudilerin Araplar arasındaki ayrıcalıklı konumlarının son bulmasıydı. Özellikle Medine'de yahudiler ekonomik, sosyal ve dini açıdan seçkin bir konuma sahiptiler. Bu ayette ve bu ayetin içerdiği manzaralarda, bu seçkin konumlarının somut belirlilerini gözlemliyoruz.

Tefsir bilginleri, Mücahid'e dayanarak "Biz onların arasına kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin salıverdik" cümlesinin yahudilerle hnstiyanlar arasındaki bilmeyen kine sonu gelmeyen düşmanlığa işaret ettiğini söylemişlerdir. Diğer bazı tefsir bilginleri ise burada özellikle yahudilerin kastedildiği kanaaûndedirler. Çünkü onlar din hususunda birbirlerine düşmanlık besleyen çeşitli gruplara bölünmüşlerdir[241[241]] Her ne kadar yahudilerle hnstiyanlar arasında bitmeyen bir kin ve sonu gelmeyen bir düşmanlık olsa da, ikinci görüş daha çok tercihe şayandır. Çünkü ayette yahudilerin adı geçiyor ve ayet onlar hakkında inmiştir. Rasulullah zamanında Medine'deki yahudiler arasında derin bir husumet ve amansız bir düşmanlık vardı. Bunun kanılı da bazı yahudilerin Evsli-lerle, bazı yahudilerin de Hazreçlilerle ittifak kurmuş olmalarıdır. Evslilerle Hazreçlilcr arasında ise düşmanlık savaş ve kan vardı. Evslilerin müttefiki olan yahudiler onlarla birlikte Hazreçlilcr savaşıyor. Hazreçlilerin müttefiki olan yahudiler de onlarla birlikte Evslilere karşı savaşıyorlardı. Bakara

---

[241[241]] Bkz: Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi bunların bir kısmında bu görüşlerin biri, diğer kısmın-dadabir ikisi de yer alır.

sûresi 84. ve 85. ayetlerin tefsirinde konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalarda bulunduk. Bunları gozönündc bulundurduğumuzda onların kendi aralarında ayetin somut karşılığı olabilecek bir husumet ve düşmanlığın olduğunu görürüz. Benzeri bir durumu Hz. Musa'dan sonraki dönemde ve kurdukları Yahuda ve İsrail devletleri arasında da gözlemliyoruz. Eski Ahid'in "kurallar" ve "günlerin haberleri" bölümlerinde bu düşmanlıktan etraflıca sözedilir. 242[242] Aynı durumun Yunan Salu-ki'ler ve Balliyusİ'ler devletleri ile Roma ve Bukabi devletleri zamanında da yaşandığı tarih kaynaklarında anlatılır.243[243] Rasufullah (s)'dan sonra da dini, siyasal ve ırksal açıdan birbirlerine düşman gruplara bölünerek bu güne kadar geldiler. Yüce Allah'ın doğru sözü uyarınca kıyamet gününe kadar böyle devam edeceklerdir. Aynı durum onların tutuşturdukları savaş ateşi, kurdukları tuzak ve komplolar için de geçerlidir. Yüce Allah'ın doğru sözü uyarınca bu girişimleri geçmişle sonuçsuz kaldı, bundan sonra da sonuçsuz kalacaktır, tuzakları başlarına geçecektir. Bu da tıpkı A'raf ve Âli İmran sûrelerinde yer alan ilahi müjde ve vaad gibi bir müjdedir. Ulu Allah A'raf sûresinde, Kıyamet gününe kadar onlara en kötü azabı tattıracak kimselerin gönderileceği, Âli İmran sûresinde de nerede olurlarsa üzerlerine zillet damgasının vurulduğu, Allah'ın gazabına uğratıldıkları vurgulanmıştır. Bugün için Filistin topraklarında bir ölçüde üstünlük sağladıkları görülüyorsa da bir müslüman ilahi müjdeye ve vaade inanmak zorundadır. Allah mühlet verir, ama ihmal etmez.

Tefsir bilginleri "O'nun iki eli" ifadesi üzerinde durmuşlardır. Bİr kısmı bu ifadeyi "Allah'ın nimetleri" şeklinde yorumlayarak "tesmiye" kullanımında tazim amacına yönelik olduğunu söylemişlerdir. Bazısı bu deyimin Allah'ın kudretinden kinaye olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğer bazısının görüşü ise: Allah'ın eli , O'nun bir sıfatıdır. Bunu kabul etmek keyfiyetini araştırmamak gerekir. İlk kuşak ehli sünnet alimleri de bu görüştedir. Kasas sûresinin son ayetinin tefsin bağlamında konuya ilişkin geniş değerlendirmeler yaptık. Bu görüşleri bir kez daha tekrarlama yada ek açıklamalar yapma gereğini duymuyoruz. Tirmizi ve Buhari bu ayetin tefsiri çerçevesinde Ebu Hureyre kanalıyla Peygamberimiz (s)'den bir hadis rivayet etmişlerdir. Hadiste buyuruluyor ki: Rahman'ın sağ eli zengindir, cömerttir. Gece ve gündüzün gelip geçmesi ondan hiç bir şey eksiltmez. Gormezmisiniz ki, göklerin ve yerin yaratıldığı günden beri dağıtır da gene de sağ elinin sahip oldukları tükenmez. Onu kaldırıp indirmektedir.244[244] Buradan anlıyoruz ki, bu ifade ile Allah'ın sonsuz keremi ve cömertliği vurgulanmaktadır. Bunu bizzat "Hayır; O'nun iki eli açıktır, nasıl dilerse infak eder" cümlesinden de algalayabiliriz. 245[245]

242[242] Bkz: Kendi kutsal metinlerine göre İsrailoğuliarı tarihi adlı eserimiz sh.130-134

243[243] A.g. ebsh.234, 296.

244[244] et-Tac .c.4 Tetsir bölümü sh. 91-92.

245[245] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/133-136.

65-Eğer, kitap ehli iman edip sanlsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları nimetlerle donatılmış cennetlere sokardık

66- Ve eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve kendilerine Rab'lerin-den indirileni ayakta tutsa I ardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından sayısız nimeti yiyeceklerdi. İçlerinde aşırı olmayan[246[246]]' bir ümmet vardır. Onlardan çoğunun yaptıkları ise kötüdür.

Ayetlerde:

1) Ehli Kitab'ın tutumlarının yanlışlığını vurgulama amaçlı bir değerlendirme yer alıyor. Buna göre Ehli Kitab, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanıp Allah'tan korksalardı, Allah'ın hoşnutluğunu ve cennetlerini elde edeceklerdi. Kusurlarının bağışlanması ile karşılaşacaklardı. Eğer Tevrat ve İncil'e uyup hükümlerini hayatlarına egemen kılsalardı ve eğer Rab'leri tarafından kendilerine indirilene tabi olsalardı, kuşkusuz nzık kaynaklan bollaştırılacak ve her taraftan üzerlerine rızık akacaktı.

2) Diğer bir değerlendirme ise, pratik durumlarıyla ilgilidir. Buna göre, onların bir çoğunun hareketleri ve ahlaki yapılan kötüdür, çarpıktır. Allah'ın indirdiklerinden sapmış bulunuyorlar. İçlerinde çok azı orta yolu izleyerek ılımlı bir tavır sergiliyor. [247[247]]

"Eğer Kitap Ehli İman Edip Sakınsalardı..."

Özellikle bu iki ayetin iniş sebebi bağlamında bir rivayete rastlamadık. Ama ilk anda da fark edildiği gibi, bu iki ayetin konu ve ifade tarzı açısından önceki ayetlerle bağlantılı olduğu açıktır.

Konu birinci dereceden yahudilerle ilgili olmakla beraber, bu iki ayette Ehli Ki-tab'dan söz ediliyor ve İncil'den de söz edilerek, hristiyanlar da mesajın kapsamına alınıyor. Bizim kanaatimize göre, bu da önceki ayetlerin akışı içinde olduğu gibi, bir ara açıklama niteliğindedir. Özellikle konunun işlendiği sürecin genelleştirmeye elverişli olduğu, bakış derinleştirildikçe farkedilir.

Anladığımız kadarıyla, ayetler yahudilerin bolluktan sonra darlıktan, rahatlıktan sonra zorluktan şikayet edişlerini konu ediniyor. Yüce Allah hakkında ağza alınmayacak o iğrenç sözleri de 64. ayette bu bağlamda dile getiriliyor. Buna göre, her ne olduysa, onların sapıklıkları ve eğrilikleri yüzünden olmuştur. Yoksa iddia etlikleri gibi, içine düştükleri

---

[246[246]] Muktesidetün Mutedil,ıhmlı. Yani, dinin emirlerinde kısmaya gitmeyenler.

[247[247]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/136-137.

durumun sebebi Hz. Peygamber (s) değildir. Eğer onlar da diğer insanlar gibi inansalardı, Allah'ın indirdiği kitapların içerdikleri hükümleri hayatlanna egemen kılsa-lardı, rızıklan bollaşacak, üzerlerine hayırlar yağdırılacaktı. Bundan daha da güzeli, Allah'ın kusurlarını bağışladığını görecek ve ahirette O'nun güzel ödülüyle karşılaşacaklardı.

Bazı tevilciler "Kendilerine Rab'terinden indirilen" ifadesini Kur'an-i Kerim, bazısı ise, Allah tarafından daha önce indirilen kitaplar olarak yorumlamışlardır. Biz de bu görüşü daha isabetli buluyoruz. Çünkü Hz. Peygamber (s)'e indirilen kitap bütün insanlara indirilmiştir. Ehli Kitab da bu kapsama girer. Bu görüşü, incelediğimiz ayetlerin ilkinin anlamı da pekiştirmektedir. Bu ayette buyuruluyor ki: Eğer onlar inansalardı, Allah onların kötülüklerini örtecekti. Dolayısıyla kastedilen, onların Peygamberimize (s) ve Kur'an'a inanmalandır. Yine bu sûrenin 15. ve 16. ayetleri de bu değerlendirmeyi destekleyen anlamlar içermekledir. Sözkonusu ayetlerde, Ehli Kitab'a kendilerine Allah katından bir nur ve apaçık bir kitap geldiği şeklinde bir hitap yöneltilmiştir. Böylece. Ehli Kilab'ın Tevrat'ı ve İncil'i ikame etmemeleri dolayısıyla kınandıkları, dolayısıyla bu kitaplara gideceği çağrısı yapıldığı, şeklindeki anlayışın neden olduğu kuşkular da ortadan kalkmış oluyor. Şu halde onlardan istenen yada onların yükümlü oldukları şey, Tevrat'ı ve İncil'i ikame etmek, bunun yanında Allah'ın Hz. Peygamber (s) aracılığıyla indirdiği hükümleri, yani Kur'an'ı da hayatlarına hakim kılmaktır.

Bu durumda yeni bir şüphe çıkıyor karşımıza.Madem ki İslam'a çağınhyorlar ve madem ki İslam'ı kabul etmeleri durumunda, Kur'an'a ve Peygamberimizin sözlü ve fiili sünnetine dayalı İslam şeriatı onların da şeriatı olacaktır. Şu halde nasıl oluyor da böyle bir durumda Tevrat ve İncil'in hükümlerini ikame etmeleri emrine muhatap oluyorlar? Bu soruya cevap olarak şunu deriz: Bu ayet, Ehli Kitab'a yönelik bir eleştiri olmak üzere inmiştir. Ayetin verdiği mesaj şudur: Onlara isabet eden maddi sıkıntı ve ekonomik zorluğun bir nedeni de ellerinde ki semavi kitapların hükümlerini hayatlarına egemen kılmamaları, bu kitapların tavsiyelerine uymamalarıdır. Bu tavsiyelerden biri de nitelikleri Tevrat ve İncil'de açıklanan okumasız-yazmaya işaret eden A'raf sûresi; 157. ayetin tefsiri bağlamında ayrıntılı açıklamalarda bulunduk.

Öte yandan, değişik bir açıdan meseleye yaklaştığımızda şunu görürüz. Ayetin muhataplarının Tevrat ve İncil'i kutsadıklanna dikkatimiz çekiliyor. Bunun yanında Kur'an'ın da bu kitapların içeriklerinin aydınlık, hidayet ve öğüt olduğuna işaret ettiği, Kur'an'ın bu kutuplan tasdik etmek ve onlarla temel ilkelerde mutabakat oluşturmak üzere indiği hususuna vurgu yapılıyor. Nitekim Allah'ın kitaplarına , elçilerine ve peygamberlerine inanma zorunluluğu çerçevesinde müslümanların Tevrat ve İncil'e de inanmaları zorunluluğuna da işaret ediliyor.

Şu halde Ehli Kitab'ın Tevrat ve İncil'i ikame etmemekle eleştirilmeleri, bir anlamda bu kitapların içerdikleri hükümleri Kur'an hükümleriyle birlikte hayatlarına hakim kılmaya teşvik

edilmeleri, bir yandan da Kur'an'ın açıklamalarını pekiştirmek amacım ifade etmektedir. Çünkü Kur'an'da yüce Allah'ın onu kendisinden önceki kitapları tasdik etmek ve onları denetlemek üzere indirdiği belirtilir. Kur'an'la yahudiler ve hrıstiyanla-rın ellerindeki Tevrat ve İncil arasında farklılık ve çelişki bulunması ihtimali de bu şekilde dile getiriliyor. Bu durumda Kur'an çelişkileri ortadan kaldırmak için başvurulacak tek mercidir. Yukarıda buna değindik. Yine de doğrusu Allah herkesten daha iyi bilir.

Bazıları "İçlerinde aşırı olmayan bir ümmet vardır" ifadesini içlerinde mü'min ve müslüman bir grup vardır, şeklinde yorumlamış ve demişlerdir ki: Bununla Hz. Muham-med'in peygamberliğine inanan yahudi ve hristiyanlar kastediliyor. Bir grup ta bu ifadeyi: Tavırlarında ılımlı, düşmanlığında, sapkınlığında ve eğriliğinde aşırı gitmeyenler[248[248]] şeklinde yorumlamışlardır. Her iki yorum da dikkate değerdir. Ancak Âli İmran; 113-115, Nisa; 46, 162, Maide; 13 gibi ayetler de içlerindeki mü'minlerin istisna edildiği, onlardan övgüyle sözedildiği ara açıklamalar niteliğindeki ifadelere baktığımızda birinci değerlendirmeyi ikincisine tercih ediyoruz Bununla beraber hangisinin doğru olduğunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir. [249[249]]

67- Ey peygamber, Rabb'inden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmayacak olursan, O'nun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni İnsanlardan koruyacaktır. Şüphesiz, Allah kafir olan bir topluluğu hidayete erdirmez.

"Ey peygamber, Rabb'inden sana indirileni tabliğ et..." ayeti, bu ayetle ilgili rivayetler özellikle Şia'nın ayetin iniş sebebi olarak üzerinde durduğu olayın iç yüzü ve ayeün gerçek hedefi ve boyutları....

Ayet gayet net ve anlaşılır bir ifadeye sahiptir. Burada Peygamberimize (s) Allah'ın kendisine indirdiğini tebliğ etmesinin zorunluluğuna ilişkin bir emir yöneltiliyor. Bu konuda en ufak bir kusurun ya da ihmalin O'nu Allah'ın elçiliğini tebliğ etmemiş biri konumuna düşüreceği uyarısı yapılıyor. O, bu hususta hiç kimseden korkmamalıdır. Çünkü insanlara karşı onun koruyucusu ve hamisi yüce Allah'tır. Kendisine eziyet edebilecek yada mesajını ulaştırmasına engel olabilecek kafirlere gelince Allah onları emellerine ulaştırmayacak, istediklerine iletmeyecektir.

Ayetin iniş sebebi gerekçesi ve maksadı ile ilgili olarak değişik rivayetler aktarılmıştır. Taberi, ayetin bundan önceki ayetlerde eleştirilen yahudi ve hristiyanlar hakkında indiğini söylemiştir. Buna göre yüce Allah Peygamberimize (s) Allah'ın indirdiği ayetleri onlara tebliğ

[248[248]] Bkz: Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin. Bunlardan bazıları her iki görüşe de yer vermişlerdir.

[249[249]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/137-138.

etmeyi sürdürmesini ve onların çarpık tavırlarım Önemsememesini emrediyor. Yine Taberi Mücahid'e dayanarak şöyle der: Ayetin ilk yansı önce inmiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz (s): "Ben yalnız başıma bunu nasıl başarabilirim, insanlar aleyhimde birleşeceklerdir?" demiştir. Ardından ayetin ikinci yarısı inmiştir. İbn Cü-reye'den rivayet edildiğine göre burada müslümanları korkutan Kureyş'Iilere karşı Peygamberimizin (s) kalbinin mutmain kılınması kastedilmiştir. Muhammed b. Ka'm el-Kurazi'nin "Allah seni insanlardan koruyacaktır" ifadesi ile ilgili olarak şöyle dediği rivayet edilir: Bunun iniş sebebi şudur: Bir bedevi Peygamberimizin (s) yanma geldiğinde, onun bir ağacın gölgesi altında yalnız başına oturduğunu görür. Bedevi kılıcını çeker, sonra şöyle der: "Seni benden kim kurtaracak?". Peygamberimiz (s): "Allah" der. Bunu der demez bedevinin eli titrek, kılıç elinden düşer. Beyni dağılıncaya kadar kafasını yere vurur. İşte yüce Allah bu cümleyi bu olay üzerine indirmiştir. İbn Kesir, İkri-me kanalıyla İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: "Rasulullah (s) korunuyordu. Ebu Talib ona her gün Haşimoğullari'ndan bir kaç adam göndererek onu koruyordu. Bu durum yukarıdaki ayet inene kadar devam etti. Bundan sonra da amcası yanına koruyucular göndermek istediyse de Peygamberimiz (s) şöyle dedi: 'Şüphesiz Allah beni insanlardan ve cinlerden korur'. Beğavi el- Hasan'a dayanarak şöyle der: "Yüce Allah Peygamberimizi (s) gönderince bu ona ağır geldi ve birçok insanın kendisini yalanlayacağını düşündü. bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayeti indirdi". Beğavi bu rivayetten sonra şöyle der: Rivayete göre, bu ayet yahudilerin Peygamberimizi (s) ayıplamaları üzerine inmiştir. Peygamberimiz (s) onları İslam'a davet edince, onlar kendisiyle alay etmiş ve şöyle demişlerdir: Yoksa sen de hrisliyanların İsa'ya yaptıkları gibi, senin için ağlayıp sızlanmamızı mı istiyorsun? Bu sözler üzerine Peygamberimiz (s) sesini çıkarmadı. Arkasından bu ayet indi. Bİr rivayete göre, ayet bir yahudinin zina etmesi ve recmedilişi üzerine inmiştir. Bir rivayete göre Peygamberimizin (s) Zeyneb binti Cahş ile evlenmesi üzerine inmiştir. Bir başka rivayette ayetin cihad hakkında indiği belirtiliyor. Çünkü münafıklar bundan hoşlanmıyorlardı ve Peygamberimiz (s) de bazen insanları teşvik etmekten geri kalıyordu. İşle ayet bunun üzerine inmiştir. Tabresi bu rivayetlerin bir kısmını aktardıktan sonra, Şia imamlarından Ebu Cafer ve Ebu Abdullah'tan şöyle rivayet eder: Yüce Allah Peygamberimize (s) Hz. Ali'yi kendisinden sonraki Halife olacağım duyurmasını variyetti. Peygamberimiz (s) bunun ashabından bir gruba ağır gelmesinden endişe ediyordu Yüce Allah, kendisine emredileni yapma hususunda onu cesaretlendirmek amacıyla, yukarıdaki ayeti indirdi. Ayaşi tefsirinden naklen Kumibi'nin Ebu Salih'ten, onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiği buna yakın bir haber daha aktarır. Yalnız bu rivayetle ek olarak şu açıklamada yer alır: Bu ayetin inişinden sonra Peygamberimiz (s) Ali'nin elini tuttu ve şöyle dedi: "Ben kimin mevfası isem, Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım onun dostu olanın dostu, düşmanın da düşmanı ol".

Bu rivayetlerin ve sözlerin bir çoğuna insanın gönlü mutmain olmuyor bir kısmı, ayetin parça parça değişik münasebetlerle inmesini gerektiriyor. Bazısı ayetin Mekke'de inmiş olmasını

gerektiriyor. Buradaki zorlama ve karıştırma olgusu son derece belirgindir. Mekke döneminde inen bazı ayetlerde Peygamberimizin (s) insanların kendisini yalanlamaları, olumsuz bir tavır içine girmeleri yüzünden üzüntüye kapıldığına, göğsünün daraldığına işaret edilmiştir. Ancak bu durum İslam davetinin güçlendiği, müslümanla-rın sayısal olarak çoğaldığı ve zayıf hallerinin yerini güçlüğe terkettiği Medine döneminde yaşanmamıştır. Ayrıca bu ayetin Mekke döneminde indiğini belirten bir rivayet de yoktur. Kaldı ki, Peygamber (s) üzüldüğünü ve canının sıkıldığını ifade eden Mekke inişli ayetlerde de, insanlardan duyduğu korkunun onu Allah'ın indirdiğini tebliğ etmemeye yönelttiğini gösteren bir işaret de yer almaz. Yüce Allah ona Mekke döneminde sarsıcı uyanlar, ağır hücumlar ve yakıcı tasvirler içeren birçok ayet indirmiş ve Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden, Mekke'nin zengin kompradorlarından ve onların İslam davetine karşı olumsuz bir tavır içine girmeye zorladıkları halk kitlelerinden en ufak bir korku duymadan bu ayetleri alenen okumuştur. Şu halde; ayet tebliğ aşamasının ilk dönemlerinde indi. Peygamberimiz de insanların kendisini yalanlamalarından dolayı üzüntüye kapıldı, şeklindeki değerlendirme ne içeriği, ne de tarihsel süreç açısından doğrudur. Yahudilerin zina ve recm meselesi ile Zeynep binti Cahş'ın nikahı meselesi bu konuyla ilgili değildir. Şii müfessirlerin aktardıkları rivayetler ise ayetin sibak ve siyakı açısından özellikle tuhaf kaçıyor. Şii müfessirler garip bir şekilde bilinçsizce üzerine düşüyorlar. Bunu yapmalarının nedeni açıktır. Hz. Ali'nin Peygamberimiz (s)'den sonra halife olacağının Kur'an nassıyla ifade edildiğini, dolayısıyla ashabın Kur'an'ın nassına muhalefet ettiğini, bununsa açık küfür olduğunu kanıtlamak. Ne yazık ki, Şiiler Allah'tan korkmadan ashabı bu şekilde suçlayabiliyorlar. Haşa onlar Kur'an'ın açık nassı-na muhalefet etmekten uzaktırlar. Haşa! Bu Şiilerin bir zorlaması ve şiddetli bir ayrılıklarıdır. Aklı başında olan bir mü'minin, Peygamberimizin (s) kendisinden sonra, değil büyük ilim sahibi, mücahid, ulu sahabi Kureyş kabilesinin Haşimoğulları oymağına mensup Ali b. Ebu Talip, Habeşli bir köleyi dahi halife olarak tavsiye etseydi, ashabının, özellikle ileri gelenlerin ve Ebubekir ve Ömer'in bunu derhal uygulayacaklarından kuşku duyması doğru değildir. Çünkü o zaman, mesele yönetim ve siyaset meselesi değildi. Din ve iman meselesiydi gündemde olan. Rasulullah'ın ashabı, Allah'ın dini, Ra-sulü, risaleti ve emirleri ve sünnetleriyle ilgiliydiler. Öte yandan Kur'an onlara Rasulun kendilerine getirdiğini almalarını, yasaklarından kaçınmalarını emrediyordu. Rasule itaat eden hiç şüphesiz Allah'a itaat etmiştir diyordu. Yüce Allah Kur'an'da, onlardan razı olduğunu, onların da kendisinden razı olduklarını vurgulamıştır. Ashabın Allah'ın ve Rasulu'nun emirlerinden sapmış olmaları akıllı bir insanın aklına ve mü'min bir insanın imanına göre olacak iş değildir. Rasulullah (s) Üsame b. Zeyd komutasında bir ordu ha-zırlamış ve Belka taraflarına göndermeyi kararlaştırmıştı. Ancak ordu harekete geçmeden önce Peygamberimiz (s) vefat etti. Bu sırada dinden dönme fitnesi gösterdi. Medine ve İslam dini büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Bu yüzden Rasulullah'ın ashabının ileri gelenleri Ebu Bekir'den orduyu geri döndürmesini veya harekete geçişini geciktirmesini istediler. Bu arada henüz genç bir delikanlı olan Üsame'nin komutanlığı daha olgun birine

devretmesini sağlamasını da talep ettiler. Ama Ebu Bekir sert bir tavır takındı. Daha doğrusu bu ileri gelenlerin yüzüne haykırdı: Rasulullah'ın sefere hazırladığı ve harekete geçmesini emrettiği bir orduyu nasıl durdururum? Rasulullah'ın tayin ettiği bir komutanı nasıl değiştiririm? Aslında ordunun şevki meselesi siyasal ve idari bir meseleydi ve büyük bir tehlike karşısında bazı tasarruflarda bulunmak mümkün olabilirdi. Diyelim ki, ashabın bir kısmı ve -farzı mahal- Ebu Bekir ve Ömer kişisel yada ailesel değerlendirmelerden dolayı Rasulullah'ın Kur'an'daki emre yönelik Ali'nin velayetine ilişkin tavsiyesini yerine getirmek istemediler. O zaman Rasulullah'ın geri kalan ashabı onları mürted sayarak savaş açarlardı. Eğer gerçekten böyle bir vasiyet olsaydı Hz. AH kesinlikle bundan geri adım atmazdı. Çünkü söylediğimiz gibi bu bir dini meseleydi ve dini meselelerde geri adım atmak irtidat demektir. Dolayısıyla H? Ali bundan vazgeçmez onun uğruna savaşırdı. Bu savaşta kendisine destek olacak müslü-manlar da bulurdu. Kaldı ki aşiret olarak da hem Ebu Bekir'den daha güçlüydü. Değişik kanallardan gelen mütevatir rivayetlerde Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e biat ettiği ona yardım ettiği, arkasından Hz. Ömer'e biat ettiği ona yardım ettiği ve sonra Hz. Osman'a biat edip yardım ettiği belirtilir.[250[250]]

Ayetin Öncesine ve sonrasına baktığımızda onun konu itibariyle diğer ayetlerin akışının bir parçası olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Asıl konu Ehli Kilab'ın dostluğunun yasaklanmasıdır. Tevrat'ı, İncil'i ve Allah'ın elçisine indirdiği Kur'an'ın hükümlerini hayatlarına egemen kdmayışlarından dolayı kınanmalarıdır. Bu da gösteriyor ki, konunun girişinde yer verdiğimiz Taberi'nin görüşü doğrudur, isabetlidir, diğerleri değil. A-maç Rasulullah'm gücünü pekiştirmek, kalbine güven aşılamaktır.

Öte yandan bu ayette Maide sûresinin 15. ve 16. ayetlerinin tefsiri bağlamında vur-guladığımız hususa ilişkin daha güçlü bir anlamı algılıyoruz ki bu da Rasulullah'm komşu devletlerin krallarını ve emirlerini İslam'a davet eden elçiler ve mektuplar gönderdiğine ilişkin rivayetlerin sahihliğini daha da güçlendirmektedir. Dolayısıyla ayet Rasulullah'a yönelik bir emir niteliğindedir ve hiç bir şeyden korkmadan Ehli Kitab'ı İslam'a davet etmesini istemektedir. Yüce Allah'ın kendisini koruyacağını, himaye edeceği güvencesini vermektedir. Ayette kullanılan ifade tarzının, sözkonusu kurallara ve emirlere gönderilen davet mektuplarının ve elçilerin doğuracağı sonuçlarla ilgili olarak zihinlerde belirebilecek endişelerle ilgili olması muhtemeldir. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

Euhari, Müslim ve Tirmizi müsnedlerinin tefsir bölümlerinde, bu ayetin tefsirinin bir devamı olarak buraya almayı uygun gördük. Bu hadislerden birini Buhari, Müslim ve Tirmizi Hz. Aişe'den rivayet etmiştir. Kim sana: Hz. Muhammed kendisine inen şeylerin bir kısmını gizlemiştir dese, şüphesiz o yalan söylüyor çünkü yüce Allah: Ey Ra-sul, Sana Rabb'inden indirileni tebliğ et eğer bunu yapmazsan, O'nun asaletini tebliğ etmiş olmazsın,

---

[250[250]] Bkz: "Tarahu Cinsil Arabi" adlı eserimizin c.7

buyuruyor.[251[251]]

İkinci hadisi de Tirmizi Hz. Aişe'den rivayet etmiştir: "Allah seni insanlardan koruyacaktır" ayeti inene kadar, Rasulullah bazı insanlar tarafından korunuyordu. Bu ayet inince Rasulullah (s) başını evin kubbesinden dışarı çıkararak evinin önünde nöbet tutanlara: "Ey insanlar, buradan ayrılın, şüphesiz Rabb' im beni koruyacaktır" dedi.

Birinci hadisin içeriği, nebevi korumanın, masumuyetin temel ve öz anlamını pekiş-tirici ve açıklayıcı niteliktedir. Buna göre, her müslüman, Hz. Peygamber'in Allah tarafından kendisine indirilen herşeyi insanlara duyurduğuna inanmak zorundadır.

İkinci hadiste ise Rasulullah Allah tarafından kendisine indirilen vahye yönelik derin inancının göz kamaştırcı, etkileyici bir manzarasını görüyoruz.

Müslim ve Ebu Davud Cabir b. Abdullah kanalıyla şöyle rivayet ederler: "Rasulullah (s) yaklaşık olarak seksen gün sonra vefat ettiği Veda Hacc'mda uzun bir konuşma yaptı. Burada şöyle buyurdu: 'Aranızda bir şey bırakıyorum ki, ona sarıldığınız sürece sapmazsınız. Allah'ın kitabı ve Peygamberin sünneti. Beni sizden soracaklar. Ne cevap vereceksiniz?' Orada hazır bulunanlar dediler ki: 'Biz şahitlik ediyoruz ki, sen tebliğ ettin, görevini yerine getirdin ve öğüt verdin'. Bunun üzerine Peygamber (s) şehadet parmağını göğe doğru kaldırıp sonra insanlara doğru indirerek üç kere: 'Allah'ım şahit ol' dedi".[252[252]] Burada da Rasulullah'm taşıdığı mesaja yönelik derin imanını ve bütün müs-lümanların bir arada bulundukları bir ortamda, Rabb'inin risaletini tebliğ ettiğine onları şahit tutmaya yönelik isteğinin çarpıcı bir şekilde yansıtıldığım görüyoruz. [253[253]]

68- De ki: Ey kitap ehli, Tevrat'ı incil'i ve size Rabb'iniz-den indirileni ayakta tutmadıkça hiç bir şey üzerinde de-gılsınız. Andolsun, Rabb inden sana indirilen onlardan ço-gunun tuğyanlarını ve inkarlarını arttıracaktır. Sen de kafirler topluluğuna karşı üzünteye kapılma.

Allah Katından İndirilenlerin Yaşamlaştırılması

"De ki: Ey kitap ehli, Tevrat'ı, İncil'i ve size Rabh'inizden indirileni ayakta tutma-dırça hiç bir şey üzerinde değilsiniz" ayeti içerdiği hükümler ve kanıtlar

Bu ayetin de diğerleri gibi ifadesi açık ve anlaşılırdır. Şu hususları içermektedir:

[251[251]] et-Tac;c.2sh. 143, 145

[252[252]] Veda Hacc'ı hutbesi eski siyer kitaplarında ve tefsirlerde değişik tarzlarda yer alır. Ancak bizim buraya aldığımız bölüm, hemen tümünde birbirine yakın bir üslupla yer alır. Bkz: Tabakat, İbn Sa'd C 3 İbn Hişam C4.

[253[253]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/139-143.

1) Peygamberimize (s) yönelik bu emirde Ehli Kitab'a şunu söylemesi isteniyor: Siz Tevrat ve İncil'in içerdiği hükümleri en güzel bir şekilde hayatınıza egemen kılmadıkça, ardından kendileriyle Allah arasında bir elçi konumunda olan Hz. Peygam -ber'e indirilene de iman etmedikçe hidayet, hak, doğruluk ve kurtuluşun sebeplerinden hiç bir şey üzerinde değilsiniz.

2) Bir açıklama getiriliyor ki, burada, Allah'ın Hz. Peygamber'e indirdiği vahyin onları azgınlıklarını ve küfürlerini daha da arttıracağı belirtiliyor.

3) Bütün bunların üzerine Peygamberimiz (s) teselli ediliyor. Buna göre kafirlerin

kendisine karşı takındığı olumsuz lavırdan dolayı üzülmemesi gerekir.

Taberi İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: "Bir grup yahudi Peygamber Efendimiz'in yanına gelip ona şöyle dediler: 'Sen değil misin İbrahim'in milleti üzere olduğunu, Tevrat'a inandığını ve onun Allah tarafından indirilen hak içerikli kitap olduğuna şahitlik ettiğini iddia eden?' Peygamberimiz (s) 'Evet' dedi. 'Ancak siz kendi uydurduğunuz şeyleri ona katlınız. Onu inkar ettiniz, ona muhalefet ettiniz. Allah'ın insanlara açıklamanızı emrettiği şeyleri gizlediniz. Ben sizin uydurduklarınızdan beriyim'. Bunun üzerine onlar şöyle dediler. 'Biz elimizde olanın hak ve hidayet olduğunu kabul ediyoruz. Ama sana inanmıyoruz sana tabi olmuyoruz'. Bunun üzerine yüce Allah yukarıdaki ayeti İndirdi".

önceki ayetlerin akışından algıladığımız kadarıyla, bu ayet, rivayette işaret edilen münasebet dolayısıyla tek başına indirilmemiştir. Tam tersine, bu ayet sürüp gelen ayetler akışının bir parçası ve devamı niteliğindedir. Nitekim önceki ayetlerde kınama okları Ehli Kitab'a yöneltilmiş ve eğer onlar Tevrat ve İncil'in içerdiği hükümleri hayatlarına egemen kılsalar durumları daha iyi olur denilmişti. Bu ayette hitap Peygamberimize (s) yöneltiliyor. Ayette sözü edilen hususları onlara iletmesi isteniyor. Doğru olduğunu umduğumuz açıklamaya göre, bundan önceki ayet, bu ayetin içeriği açısından bir hazırlık ve bir motivasyon işlevini görüyor. Burada Peygamberimize Ehli Kitab'a bütün bunları cesaretle, açıklıkla, tereddüt etmeden ve bunun birçoklarının küfrünü ve azgınlığını arttıracağını hesaplamadan söylemesi direktifi verilmiş gibi. Çünkü hem Ehli Kitab'a, hem de başkalarına karşı onu koruyacak ve himaye edecek olan yüce Allah'tır.

Ama bu, rivayetlerde işaret edilen Rasulullah'la yahudiler arasında bu ayetin inişinden önce herhangi bir toplantıda böyle bir diyalogun geçmediği anlamına gelmez. Rivayetin sıhhatine engel oluşturmaz.

Eğer rivayet sahihse, bu , bizim bir kaç kez söylediğimiz gibi ayetlerin akışı içinde hristiyanlardan ve İncil'den söz edilmesi dolaylı bir göndermedir. Birinci dereceden kastedilenler yahudilerdir.

Tevrat ve İncil'in içerdiği hükümleri hayatlarına egemen kılmaları yönündeki teşvik edici

ifadelerin boyutları hakkında daha önce söylediklerimiz, bu ayette anlatılanlar için de geçerli değerlendirmedir. "Tevrat ve İncil'i ayakta tutmadıkça hiç bir şey üzerinde değilsiniz" cümlesi, bu yargımızı zayıflatmaz yada noksan kılmaz. Çünkü hemen arka-sandan şu cümle yer alıyor: "Ve Rabb'inizden size indirileni..." Daha önce bu hususa açıklık gelirdik.

Bu durumda, ayeti kerime, İslam'ın yahudi ve hrıstiyanlara yönelik tavırlarını sergileyen açık bir nass hükmündedir. Buna göre, onlar Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve ona indirilen Kur'an'a inanmadıkları sürece, hidayet üzere olamazlar. Nitekim defalarca buna davet edilmişlerdir. Tefsirini sunduğumuz bu sûrenin 65. ve daha önce 13-16. ve 19. ayetlerinde bu çağrı yinelendi. 254[254]

69- Gerçek şu ki, iman edenlerle yahudiler, sabiiler ve h-ristiyanlardan Allah'a, ahiret gününe inanan ve salih amel-lerde bulunanlar; onlar İçin korku yoktur, onlar mahzun

olmayacaklardır.

Ayeti kerimenin ifadesi açık ve anlaşılırdır. Bakara sûresi; 62. ayete benziyor. Bu adette olduğu gibi, o ayette de yahudilerin tavırlarının ve inkarcı tulumlarının eleştirisi amaçlanmıştı. Bu ayetin inişiyle ilgili özel bir rivayete rastlamadık. Gördüğümüz kadarıyla ayet, şimdiye kadar ki konunun akışıyla ilintilidir. Bu akışa ilişkin bir değerlendirme, ara açıklama ve uyarı niteliğindedir. Deniliyor ki: Allah'ın rızası yahudilikle, hristi-yanlıkla, sabiilikle ve İslamlıkla elde edilmez. Ancak Allah'a ve ahirel gününe gerçekten inanmakla ve salih ameller işlemekle elde edilir. Başka değil. Bu isimler altında toplanan gruplardan kim bunları yerine getirirse onlar için akıbetten dolayı korku olmaz, onlar üzülmezler.

Ayeti kerime, şimdiye kadar işlenen konunun akışıyla bağlantılı olarak yahudi, hris-tiyan ve sabiilerden de Hz. Muhammed'in Peygamberliğine ve Kur'an'a inanmaları zorunluluğunu İfade etmektedir. Bakara süresindeki ilgili ayetin tefsiri bağlamında da bu hususu vurguladık. 255[255]

70- Andolsun, biz İsraİloğuliarı'ndan kesin söz almış ve onlara elçiler göndermiştik. Onlara ne zaman nefislerinin hoşuna gitmeyen bir şeyle bir elçi geldiyse, bir bölümü yalanladılar, bir bölümü de öldürdüler.

71- Bİr fitne olmayacak sandılar körleştİler, sağırlaştılar sonra Allah, tevbelerinİ kabul etti. Onlardan çoğunluğu körleştiler, sağirlaştılar. Allah yapmakta olduklarını görendir.

254[254] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/143-145.
255[255] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/145.

Bu iki ayet, İsrailoğulları'mn kendilerine Allah tarafından gönderilen elçilere karşı takındıkları tavırlar eleştirilerek, durumlarının olumsuzluğu dile getiriliyor.

1) Allah onlardan elçilerini dinleyecek ve itaat edecekler diye kesin söz (misak) almıştı. Ama onlar Allah'a verdikleri sözü çiğnediler ahiılerini bozdular. Her ne zaman kendilerine bir elçi gelip de istemedikleri vaazları emir ve yasakları yönelimce ya onu yalanladılar yada onu öldürdüler.

2) Bunu yaparken bir günah yada kötülük işlemediklerini, dolayısıyla Allah'ın cezasına ve azabına maruz kalmayacaklarını sanıyorlardı. Bu sapkınlıkları içinde, hakkı görmeyen körler, onu işitmeyen sağırlar gibi kaldılar. Nihayet yüce Allah onlan cezalandırdı, onları bir musibete duçar kıldı. Bunun üzerine halalarının farkına varıp tevbe ettiler. Allah tevbelerinİ kabul etti. Bunun arkasından bir çoğu yine hakkı görmez körlere, onu işitmez sağırlara döndüler.

3) Hiç kuşkusuz, Allah onların neler yaptıklarını biliyor. Bunları teker teker sayacak ve onlan bunlardan dolayı sorguya çekecektir.

Bu iki ayetin inişiyle ilgili olarak özel bir rivayete rastlamadık. Bunların da konunun akışıyla bağlantılı oldukları anlaşılıyor. Eleştiri, değerlendirme, hatırlatma ve uyarı nitelikli bir bağlantıdır bu.

Bize öyle geliyor ki, bu iki ayette bir yandan da Peygamberimize teselli edici bir mesaj veriyordu. Buna göre, şayet yahudİler kendisine karşı, önceki ayetlerde anlatılan iğrenç tavrı ve inkarcı tutumu takınıyorlarsa, bu onların Önceki atalarının da karakteriydi. Bundan dolayı üzülmeye değmez. Onlarla ilgili olarak Bakara sûresinde yer alan ayetler silsilesinde de bir yandan onlar eleştirilmişken, bir yandan da Peygamberimiz teselli edilmiştir. Söz konusu ayetler üzerinde uzun bir değerlendirme yapmıştık. Bu değerlendirmeyi bir kez daha yineleme gereği duymuyoruz. [256[256]]

72- Andolsun, "şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesihtir" diyenler küfre düşmüştür. Oysa Mesih'in dediği şudur: Ey İs-railoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbİniz olan Allah'a ibadet edin. Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır. Zulmedenlere yardımcı yoktur.

73- Andolsun, "Allah üçün üçüncüsüdür" diyenler küfre düşmüştür. Oysa tek bir İlahtan başka ilah yoktur. Eğer söylemekte olduklarından vazgeçmezlerse, onlardan inkar edenlere mutlaka acı bir azap dokunacaktır.

[256[256]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/146.

74- Yine de Allah'a tevbe edip bağışlanma İstemeyecekler mi? Oysa Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

75- Meryemoğlu Mesih, yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Onun annesi dosdoğrudur[257[257]]', ikisi de yemek yerlerdi. Bir bak, onlara ayetleri nasıl açıklıyoruz? Bir bak, onlar ise nasıl çeviriliyorlar?

76- De ki: Size yarara da zarara da güç yetiremeyen Allah'tan başka şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa Allah, işitendir, bilendir.

Allah, Onların Şirk Koştuklarından Münezzehtir

Ayetlerin ifadesi açık ve anlaşılır. Sırasıyla şu hususlar işlenmektedir.

1) "Allah, Meryemoğlu Mesihtir." ve "Allah, üçün üçüncüsüdür." diyenler küfre düşmüşlerdir.

2) Ayrıca bu, Hz. Mesih'(a)in daveti ile de çelişmektedir. O, İsrailoğullarını hem kendisinin hem de onların Rabbi olan tek ve ortaksız Allah'a ibadet etmeye çağırmıştı. Allah'a ortak koşanların cennetten yoksun kalıp cehennem azabına çarptırılacakları uyarısında bulunmuştu.

3) Hz. Mesih'in ve annesinin gerçek kişilikleri ortaya konuyor. Buna göre, o, kendisinden Önceki peygamberler gibi bir peygamberdir. Annesi ise dosdoğru, sağlam inançlı bir mü'mindir. İkisi de herkes gibi insandır.

4) Bu arada hristiyanlara iki isünkari soru yöneltiyor: Kendilerine yarar ya da zarar dokundu ram ayan kimselere ibadet etmeleri doğru mudur? Akıllarını başlarına alıp bu sözlerinden dolayı Allah'a tevbe etmeleri gerekmez mi? O, bağışlayandır, esirgeyendir. Tevbe edenlerin tevbesİni kabul eder. Ama kendilerine zulmeden sapkın hallerini sürdürenlere Allah'a karşı yardım edecek hiç kimse yoktur.

Tefsir bilginleri, bu ayetlerle ilgili olarak da Özel bir rivayet aktarmam ıslardır. Ka-anatimizce, bu ayetlerin de önceki konunun akışıyla ilintisi vardır. Burada da değerlendirme, eleştiri, hatırlatma ve uyarı nitelikli bir bağlantı sözkonusudur.

Son ayetin ifade tarzından algıladığımız kadarıyla, peygamberimizden hristiyanlara yöneltilmesi istenen hitap yüz yüze ve tartışma ortamında bir eleştiri şeklinde gerçekleş-miştir. Çünkü bundan önceki ve sonraki ayetlerin akışı, bu ayetlerin diğer ayetlerle uyumlu olduğunu ortaya koyuyor. Bu yüzden sorunun, bir yandan da peygamberimize (s)

[257[257]] Sıddikatıın İnancı ve tasdiki güçlü. Ya da doğruluğu şiddetli ve sağlam.

hristiyanlara karşı susturucu delilin nasıl ortaya konması gerektiğini öğretme noktasında olduğunu düşünüyoruz.

Bu gün hrisliyanların ellerinde bulunan ve Hz. İsa'dan sonra yazılan İndilerde, insanların ağzından Hz. İsa'ya nisbet edilen çeşitli rivayetler vardır. Bunlar arasında Kur'an ayetlerini onaylayan ifadeler vardır. Bunlarda onun insanoğlu bir beşer olduğu, insanları Allah'a davet ettiği, Allah'ı kendisinin ve davet ettiği insanların Rabbi olarak tanımladığı vurgulanıyor. Zuhruf .sûresinin tefsiri bağlamında bu sözlerin bir kısmını aktardık. Burada, ayetlerde anlatılanlarla örtüşen bazı bölümleri alıntılamayı yeterli buluyoruz. Matta İncili'nde şöyle deniyor. "Hiç kimse iki Rabbe kulluk edemez', önce Allah'ın melekutunu ve iyiliğini isteyin, ya rabbi, ya rabbi diyen herkes göklerin meleku-tuna girecek değildir, ancak göklerde olan Rabbimin iradesine uygun amel eden bu me-lekula girer. 'Eğer Allah'ın ruhu ile şeytanları çikarsaydım, şüphesiz sizi Allah'ın melc-kutuna yaklaştırırdım.' 'Kim insanoğlunun-kendisini kastediyor- aleyhine bir şey söylerse bağışlanır; ancak ruhul'kudüs aleyhine bir söz söyleyen bağışlanmaz, ne zaman içinde ne de gelecekte.' İşte biz Orşelim'e (Kudüs) yükseliyoruz. Ve insanoğlu askerlere teslim olacak ve onlar da onun hakkında ölüm kararını vereceklerdir.' 'İnsanoğlu hizmet edilsin diye değil, ancak hizmet etsin ve nefsini birçokları için feda etsin diye gelmiştir. Kendiniz için yeryüzünde bir baba çağırmayın. Sizin babanız bir tek tanedir. O da göklerdedir." Markos İncili'nde de şöyle deniyor: "İlahın olan Rab için şöyle yazıldı: 'Sadece O'na secde edeceksin. Yalnızca O'na kulluk edeceksin. Diğer kentlere Allah'ın melekutunu müjdelemeliyim. Ben bunun için gönderildim. Namaz kıldığınız zaman (veya dua ettiğiniz zaman) Ey baba ismin kutsal deyin."

Yuhanna İncili'nde de şu ifadeler yer alıyor:

"Hak olan hak size söylediğimdir. Kim benim sözümü dinler ve beni gönderene inanırsa, onun için ebedi hayal vardır. Kendi i護ademi istiyor değilim. Fakat beni gönderen babanın iradesini istiyorum. Yaptığım işler benim için tanıklık ediyor ki, Rab beni göndermiştir. Ben kendi başıma gelmiş değilim. Ancak beni gönderen vaadini gerçekleştirendir. Siz O'nu bilmezsiniz. Ben O'nu biliyorum. Çünkü beni gönderen O'dur".

Doğal olarak, İndilerde hristiyanların Hz. İsa ile ilgili inançları doğrultusunda yorumladıkları birçok İfadelerin de yer aldığını biliyoruz. Ancak bu sözlerin "Hz. İsa'nın insanlığa Allah tarafından gönderilmiş bir elçi oluşu ve Allah'ın tek ve ortaksız olduğu, çocuk edinmediği ve birden çok olmadığı" çerçevesinin dışındaki tarzda yorumlanması

gerçeğe ve mantığa uymaz.

Değişik bir açıdan konuya yaklaşacak olursak, İslam'ın bakış açısına göre, bu gerçeğe uymayan ve Kur'an'da Hz. İsa'nın nitelikleri, sözleri, daveti ve hayatıyla ilgili olarak söylenenlerle çelişen bugün ki İncillerde ki ifadeler değiştirilmiş, aslından tahrif edilmiştir. Bu arada şunu da vurgulayalım ki, hristiyanlığın yayıldığı dönemlerde ortaya çıkan bazı

hristiyan mezhepleri Hz. İsa'nın insan olduğuna, Allah tarafından elçi olarak gönderildiğine İnanıyor, onun ve annesinin ilah olduklarına ilişkin İddiaları reddediyorlardı.[258[258]]

Ayeti kerime de Hz. İsa'nın annesinden söz edilmesi ve annesinin dosdoğru (sıddıka) olarak nitelendirilmesi hadisesi, açık bir şekilde görüldüğü gibi, yahudi ve hristiyan-ların ona ilişkin inançlarıyla ilgilidir. Yahudiler Nisa sûresi; 159. ayette anlatıldığı gibi ona iftira atıyor. Onu zina ile suçluyorlardı. Diğerleri ise (hrisüyanlar) Maide sûresi 116. ayette ve bize ulaşan tarihsel rivayetlerde[259[259]] bir de ona kulluk sunan bazı hrisiiyan topluluklarının pratiğinde gözlemlediğimiz gibi onu tannlaştınyor, ona kulluk sunuyorlardı. Buna göre Kur'andaki bu ifade her iki topluluğa da bir red niteliğindedir. Hz. İsa (a)nın annesi hakettiği yere konuluyor ki o, mü'min , Allah'a ihlasla kulluk eden ve pislikten arı bir kimsedir. Allah onu inayetine ve bereketine mazhar kılmış. Âli İmran; 33-48 ve Meryem; 1-21. ayetlerde belirtildiği gibi, kendisine erkek eli değmeden İsa (a)'nm doğum mucizesinin gerçekleşmesi için onu seçmiştir. Luka İncili'nde yer alan bu konuya ilişkin açıklamalar Kur'an ile uyuşmaktadır. Luka İncili 1. bölümde şöyle deniyor: "Herodos zamanında bir kahin vardı. Adı Zekeriya idi. Karısı da Harun'un kızlarından Elizabet idi. Allah'a karşı çok iyilik yaparlardı. Çocukları olmuyordu. Çünkü Elizabet kısırdı. İkisininde yaşı ilerlemişti. Rabbin melek'i ona gönderdi. Zekeriya kork-tu. Melek ona dedi ki: 'Korkma! Çünkü isteğin kabul edildi. Karın Elizabet bir çocuk doğuracak. Adını Yuhanna koy. O Rabbin huzurunda büyük olacaktır'. Zekeriya dedi ki: 'Bunu nereden bileyim? Ben yaşlı bir adamım. Karımın da yaşı epey ilerlemiştir. Melek ona şu cevabı verdi: Ben Allah'ın huzurunda duran Cibril'im. Beni gönderdi ki, seninle konuşayım ve sana bu müjdeyi vereyim. Ve sen susacaksın, bunun olacağı güne kadar konuşamayacaksın. Çünkü sen vakti gelince gerçekleşecek sözlerimi tasdik etmedin'. Zekeriya dışarı çıkınca hiç kimseyle konuşamadı. Bir şey söylemek istediğinde işaretle anlatıyordu. Öylece dilsiz kaldı. Sonra Rab meleğini Yusuf isimli bir adamla nişanlanan Meryem isimli bakireye gönderdi. Melek ona dedi ki: 'Selam üzerine olsun, Rabbin nimetleri yanında bulunan. Sen kadınlar içinde mübareksin. Allah katında bir nimete nail oldun. Sen hamile kalacak ve bir oğul doğuracaksın. Adını İsa koyacaksın. O büyük olacaktır. Yücenin oğlu olarak çağırılacak. İlah olan Rab babası, Davud'un tahtını ona verecektir'. Meryem dedi ki: 'Bu nasıl olur, ben hiç erkek yüzü görmedim?' Melek dedi ki: 'Ruhul kudüs üzerinde olacak. Yüce kuvvet seni gölgeleyecektir. Akraban Elizabel (Zekeriya'nın karısı) de yaşlılık günlerinde bir erkek çocuğuna gebedir. Çünkü bu, Allah'a göre imkansız bir şey değildir'. Meryem dedi ki: 'Ben Rabbin cariyesiyim. Söylediğin gibi olsun"

Bu arada bazı ayrıntıların Kur'an'da yer aldığı halde İncilde yer almadığını belirtelim. Kanaatimizce bu ayrıntılar kutsal metinlerde ve İncillerde yer alıyordu. Sonradan

---

[258[258]] Tarihu Suriye, Metrah ed-debs, C.3, sh. cüz.2, cüz.4, cüz.3

[259[259]] Tarihu Suriye, Metrah ed-debs, C.3, sh. cüz.2, cüz.4, cüz.3

kayboldular ve günümüze ulaşmadılar. [260[260]]

77- De ki: Ey kitap ehli, haksız yere dininiz konusunda aşırı gitmeyin ve daha sapmış, bir çoğunu saptırmış ve dümdüz yoldan kaymış bir topluluğun nevalarına uymayın.

Ayette Peygamberimİ7.e bir emir yöneltiliyor. Burada Ehli Kitab'ı, dini inançlarında hakka ve hakikata aykın bir şekilde aşırı gitmekten, daha önce nevalarına uydukları için dosdoğru yoldan sapmış ve kendileriyle birlikte birçoklarını da saptırmış bulunan bir kavmin yolunu izlemekten nehyetmesi isteniyor.

"De ki; Ey kitap ehli, haksız yere dininiz konusunda asın gitmeyin..." ayetinin yorumu, ayetin içerdiği direktifler ve dinde aşırılığa ilişkin olarak rivayet edilen hadisler:

Bu ayetin inişiyle ilgili olarak özel bir rivayete rastlamadık. Bunun da ifade tarzı ve konu itibariyle Önceki ayetlerin akışıyla bağlantılı olduğu görülüyor. Taberi diyor ki: "Peygamberimizden (s) yöneltilmesi istenen yasak, hristiyanlar içindir ve haktan sapan inançlarıyla ilgilidir. Hevalarına uymamaları istenenler de yahudilerdir". Taberi bu ikinci görüşü Mücahid'e dayandırır. Beğavi der ki: "Yasak ve sakındırmanın hedefi, yahudi ve hristiyanlar içindeki sapık liderleridir". İbn Kesir derki: "Yasak hristiyanlara yöneliktir. Sakmdırıldıkları da önceki sapık toplulukların liderleridir".

Taberi'nin değerlendirilmesi daha isabetli görülüyor. Çünkü önceki ayetlerde hitap hristiyanlara yönelikti. Bu ayet de, o ayetlerin bir devamı konumundadır. Onların "sapmış kavim" den sakındırılmış olmaları; bunların onların dışında bir topluluk olduğunu gösteriyor. Bunlar da yahudilerden başkası değildir. Ayetin ikinci yarısında onlarla ilgili olarak gündeme getirilen nitelik, önceki ayetlerin bir çoğunda da gündeme getirilmiştir. Maide; 60. ve Nisa; 44-45. ayetleri buna örnek gösterebiliriz. Bundan sonraki ayet de bu değerlendirmeyi pekiştirici bir ipucu olarak algılanabilir. Buna göre, ayeti kerimenin hedefi, hristiyanları yahudileri izlemekten alıkoymaktır. Çünkü onlar da hevalarına uyarak sapmış ve birçoklarını da saptırmışlardır,

Ayetin ifade tarzı, Peygamberimizden Ehli Kitab'a yöneltmesi istenen hitabın yüz-yüze ve eleştiri tarzında gerçekleştiğini çağrıştırıyor. Ancak ayetten önceki ve sonraki ayetlerin akışı bunun Peygamberimize onları nasıl uyaracağını ve sakındıracağını göstermeye dönük bir eğitsel yöntem olduğunu da ortaya koyuyor.

El- Kasımi, bu ayetin tefsiri bağlamında bazı hadisler aktarır. Bu hadislerin içerdikleri direktifler, ayetin dinde aşırılığa gitmemeye ilişkin mesajıyla örtüşmektedir. Bunlardan biri,

---

[260[260]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/148-150.

İmam Ahmed, Nesai, İbn Mace ve Hakim'in İbn Abbas'tan rivayet etlikleri şu hadistir: "Rasulullah buyurdu ki: 'Dinde aşırı gitmekten sakının. Çünkü sizden öncekiler dinde aşın gittikleri için helak oldular'." Müslim İbn Mesud'dan şöyle rivayet eder: "Rasulullah (s) buyurdu ki: 'Dini zorlaştıranlar helak oldu. (bunu üç kez tekrarladı)' İkinci hadisin bir bakıma ilk hadisin açıklaması olduğu anlaşılıyor. Buna göre kastedilen husus, din ife ve dindarlıkla ilgili söz ve davranışlarda hakkı aşmak itidal çizgisine riayet etmemektir. Ayetin kapsamında doğal olarak, bu tür insanları taklid etmeme direktifi de var. Özellikle İslamın bu son çağlarında bazı kimseler din adamı kisvesine bürünerek, söz ve davranışlarında hakkı ve itidali göz ardı ediyorlar. Zorlaştırıcı tavırlar sergiliyorlar. Hem de Kur'an ve sünnetten kaynaklanan sahih bir dayanakları olmaksızın başkalarını da kendileri gibi olmaya davet ediyorlar.

Bunun yanında dini mezheplere mensup olanlamn bir çoğu, nevalarına uyanların işlerine bulaşmış bulunuyorlar. Bunların hevaları, tutkuları hakka ve mantığa galip gelmiştir. Kur'an'ı kendi hevalan doğrultusunda tefsir ediyor, Peygamberimize (s) ve ashabına sahih olmayan hadisler isnad ediyorlar. Sırf kendi tutkularını tatmin etmek için. Dolayısıyla Kur'an ayeti ve hadislerin direktifleri dini çığırından çıkaran bu zorlaştırıcı şabloncuların tutumlarının izlenmesini yasaklamaktadır.

Gerek Mekke döneminde ve gerekse Medine döneminde, nevalarına tabi olan, onu i-lah edinen, din ve dünya işlerinde onun eğilimini esas alan kimselere yönelik ağır eleştiriler içeren birçok ayet inmiştir. Çünkü heva ve heves kendisine tabi olanın gözünü kör eder, hevanın kontrolüne giren kimse hakkı, hakikati göremez. [261[261]]

78- İsrailoğullan'ndan inkar edenlere, Davud ve Meryem oğîu İsa diliyle lanet edilmiştir. Bu isyan etmeleri ve haddi aşmaları nedeniyledir.

79- Yapmakta oldukları münkerlerden birbirlerini sakındırmıyorlardı, yapmakta oldukları şey ne kötü İdi.

İsrailoğulları Kendi İnkarları Nedeniyle Lanetlenmişlerdir

Her iki ayet de açık bir ifadeye sahiptir. Burada İsrailoğulları tarihinin bir dönemine yönelik hatırlatma amaçlı bir işaret bulunmaktadır. Bu dönemde onlardan bazı nesiller küfre sapmış bu yüzden Hz. Davud (a) ve İsa (a)'nm diliyle, küfürleri, isyanları, azgınlıkları, Allah'ın koyduğu sınırları aşmaları sebebiyle lanetlenmeyi hakketmişlerdir. Laneti hak edişlerinin bir sebebi de, bazılarının işlediği günahlar ve münkerler (akıl, fıtrat ve dinin onaylamadığı

[261[261]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/151-152.

davranışlar) karşısında diğer bazılarının ses çıkarmaması, birbirlerini engellememeleri olmuştur. Ne kötü şeyler yapıyorlardı.

İki ayetin inişiyle bağlantılı olarak özel bir rivayete rastlamadık. İçerik ve ifade akışı itibariyle önceki ayetlerin akışıyla bağlantılı olduğu hemen fark ediliyor. Aynı zamanda iki ayetin satır aralarında hristiyanlara yönelik, dinde aşırıya kaçmama, dosdoğru yoldan sapmama ve hakka geri dönme, uyarısı algılanmaktadır.

Buna göre hrıstiyanların, yahudiler ve benzeri nevasına tabi toplulukların gittiği yollardan gitmeleri doğru olmaz. Çünkü bunların bir kısmı küfürleri, isyanları, Allah'ın koyduğu sınırlan çiğnemeleri ve günah ve münkeri yasaklamamaları sebebiyle peygamberin diliyle lanetlenmişlerdir.

Taberi, İbn Abbas ve İbn Cüıeyc'e dayanarak şöyle rivayet eder: "Darvud (a) İsra-iloğuları'ndan bir grup hakkında beddua etli, onları lanetledi, bunun üzerine onlar do-muzlara dönüştüler. İsa (a) bunlardan bir grup hakkında beddua etti ve onlara lanet okudu, bunun üzerine onlar maymunlara dönüştüler. Katade kanalıyla aktardığı rivayette ise, "Davud'un bedduası ve laneti üzerine maymunlara, İsa'nın bedduası ve laneti üzerine de domuzlara dönüştükleri belirtilir". Bcğavi der ki: "Yahudiler Eyle limanında Cumartesi yasağını çiğneyince Davud (a): 'Allah'ım onlara lanet et ve onları bir ibret tablosu kıl' diye dua etti. Bunun üzerine maymunlara ve domuzlara dönüştüler. İsa (a)'yı inkar edince de, O şöyle dua etli: 'Allah'ım onlara lanet et ve onları bir ibret tablosu kıl'. Bunun üzerine domuzlara dönüştüler".

Ne olmuşsa artık... Şu kadarını söyleyebiliriz ki, özellikle Davud (a) ve İsa (a)'nın lanetinden söz edilmiş olması, yahudi ve hnsliyanlann bildikleri belli bir olayla bağlantılıdır.

Ayetler, gerçekten önemli sosyal nitelikli bir direktif de içeriyorlar. Her ortamda bu direktiften ilham alınabilir. Buna göre, toplumun maslahatı, gücü, huzuru iyiliği ve ıslahı en ileri düzeyde hayır ve ma'ruf (aklın, fıtratın ve dinin onayladığı davranışlar) üzerinde yardımlaşmaya, bunları emretmeye, kötülüğü ve münkeri yasaklamaya, bunları inkara dayanır. Günah, kötülük ve münkerin yayıldığı, ama bunları inkara ve yasaklamaya ilişkin davetin de gittikçe zayıfladığı bir toplum bozguncu bir toplumdur. Çöküşün ve ilahi öc ve lanetin hedefidir. Kur'an-i Kerim'de bu sosyal direktifi vurgulayan bir çok ayet vardır. Biz bunları yeri geldikçe açıkladık.

Taberi bu ayeün tefsiri bağlamında İbn Mesut'tan bir hadis rivayet eder: Rasulullah (s) buyurdu ki: İsrailoğulları'ndan herhangi bir adam kardeşini günah işlerken gördüğünde, onu azarlayarak bundan nehyederdi. Ertesi sabah onu gördüğünde, yemeğine, içeceğine ve işine ortak olan biri olması durumunda onun yaptığına engel olmazdı. Allah onların bu tutumları üzerine bazılarının kalplerini mühürledi. İsyan etmeleri ve sınırı aşmaları yüzünden peygamberleri Davud (a) ve İsa (a) diliyle onları lanetledi. Sonra Peygamberimiz (s) şöyle

buyurdu: "Benim nefsimi elinde tutan Allah'a andolsun ki, ya ma'rufu emreder; münkeri yasaklar, kötülük yapanın elini tutar (tehlikeye girmesine engel olursunuz) bir diğer rivayette zalimi hakka uymaya zorlarsınız ya da yüce Allah bazılarınızın kalbini, diğer bazılarınıza karşı mühürler ve onları lanetlediği gibi sizi de lanetler.[262[262]] İbn Kesir, bu ayetin tefsiri çerçevesinde yukarıdaki hadisin yanında, başka hadisler de rivayet eder. Bunlardan biri İmam Ahmed'in Adiy b. Umeyre'den rivayet ettiği şu hadistir: "Rasulullah (s)'in şöyle dediğini duydum: 'Yüce Allah ferdi günahlar için topluma azap etmez. Ama toplum kendi içinde bir münker işlendiğini görür de, bunu inkara, reeddetmeye gücü yettiği halde inkar etmezse ve münkeri işlemeye devam ederse-ler- Hadisin akışından anladığımız kadarıyla inkar etmezlerse- Allah ferdin işlediği münker için toplumu cezalandırır". Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilir: "Rasulullah'in şöyle söylediğini duydum: 'Dua edip de dualarınız kabul edilmezden önce marufu emredin, münkerin önüne geçin". Tirmizİ Hüzeyfe b. Yeman'dan şöyle rivayet eder: "Peygamber (s) buyurdu ki: 'Nefsimi elinde tutan Allah'a andolsun ki, ya ma'rufu emreder ve münkerin önüne geçersiniz, ya da yüce Allah'ın katından üzerinize bir azap göndermesinden korkulur ki o zaman O'na dua edersiniz de sizin dualarınıza icabet etmez. Ebu Davud İbn Ümeyre kanalıyla Rasulullah (s)'m şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Yeryüzünde bir günah işlendiğini görmediği halde, bundan (günahtan) memnun olan kimse de onu bizzat gören gibidir. İbn Macc Ebu Said el-Hudri kanalıyla Rasulullah'tan şöyle bu-yurdu: Haberiniz olsun, insanların heybeti, bir kimsenin bildiği hakkı söylemesine engel olmasın. Tirmizi, Ebu Davud ve İbn Mace, Ebu Said el-Hudri'den rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: En üstün cihad zorba yöneticiye karşı söylenen hak sözdür. Burada Kur'anî direktiflerle nebevi direktiflerin son derece güçlü, etkileyici, göz kamaştırıcı bir uyumu ile karşı karşıyayız. Geniş ve göz alabildiğine uzanan bir ufka sahip bu a-henk, özellikle zalim sultan ve zorba yöneticiye, günaha ve haksızlığa karşı çıkmayı telkin eden direktiflerle olağanüstü etkileyiciliğe sahiptir. [263[263]]

80- Onlardan çoğunun İnkara sapanlarla dostluklar kur-dukİannı görürsün. Kendileri için nefislerinin takdim ettiği şey ne kötüdür. Allah onlara gazap etmiştir ve onlar azab-da ebedi kalacaklardır.

81- Eğer Allah'a, peygambere ve ona indirilene iman etselerdi, onları dostlar edinmezlerdi. Fakat onlardan çoğu fa-sık olanlardır.

"Onlardan Çoğunun İnkara Sapanlarla Dostluklar Kurduklarını Görürsün..."

[262[262]] Taberi bu hadisi değişik kanallardan ve bazı ufak tefek farklılıklarla rivayet eder

[263[263]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/153-154.

Hemen de fark edildiği gibi "onlardan" kelimesindeki zamir İsrailoğullanna dönüktür.[264[264]] Çünkü önceki iki ayetin konusunu onlar oluşturuyor. Dolayısıyla bu iki ayeti, önceki ayetlerle bağlantılı ve bu akışın bir devamı olarak nitelemek mümkündür. Ayetlerin oluşturduğu atmosferden, insan zihninde uyandırdıkları düşüncelerden anlaşıldığı kadarıyla burada kastedilenler Medine'de ikamet eden ve Rasululah (s)'ın çağdaşı olan yahudilerdir. Böylece yahudilerin geçmişteki ahlaki yapılarından tutum ve davranışlarından ayetlerin indiği günkü durumlarına geçiş yapılıyor. Kur'an'ın ifade tarzında öteden beri alışık olduğumuz gibi babaların ahlakı ile oğulların ahlakı arasında bağlantı kuruluyor. "İnkara sapanlar" ifadesiyle kimlerin kastedildiği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, kastedilenler "müşrikler"dir. Diğer bir görüşe göre de, gerçekte kafir oldukları halde müslüman görünen münafıklar kastedilmiştir.[265[265]]

Rasulullah (s)'ın çağdaşı Medine'li yahudiler, Hicret'in başından itibaren münafıkların arkasında yer almış ve Bakara, 14. ve Haşr, 11. ayetlerin tefsiri bağlamında da söylediğimiz gibi bu tutumlarını sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Yine Nisa; 51. ve Alızap, 11-27. ayetlerinin tefsiri çerçevesinde vurguladığımız gibi, Arap müşrikleri ile de (askeri) ittifak kurmuşlardı. Ne var ki, biz burada kastedilenlerin müşrik kafirler olduğuna ilişkin yorumu tercih ediyoruz. Buna ilişkin kanıtımız da arkasından gelen ayette müşriklerin yahudilerle kıyaslanmış olmasıdır. Hemen de farkedildiği gibi, ikinci ayette yahudilerin asılsız iddialarına işaret ediliyor. Bunlar, Maide sûresinin; 61, Bakara sûresinin; 76 ve Âli İmran sûresinin, 77. ayetinde de belirtildiği gibi Hz. Peygamber'in risaletinc inandıklarını iddia ediyorlardı.

Dolayısıyla, bu iki ayet, Rasulullah'ın çağdaşı Medine'li yahudilere yönelik bir eleşliri niteliğindedir: Bunlar öyle bir topluluktur ki geçmiş ataları, kötü ahlakları, serkeşlikleri, münker nitelikli davranışlardan vazgeçmemeleri ve başkalarının işlediği kötülüklere engel olmamaları yüzünden peygamberler tarafından lanetlenmişlerdir. İçlerinde bir çok kimse Allah'ı, O'nun mesajını ve elçisini inkar edenleri dost edinir. Bu ise, iman iddiası ile örtüşmez. Çünkü onlar gerçekten Allah'a ve Rasulü'ne inanmış olsalardı, böyle davranmış olmazlardı. İşin doğrusu, onların çoğu fasıktır, Allah'a karşı başkaldırmışlar-dır. Nefisleri kendilerine ne kötü şeyler telkin ediyor. Bu iğrenç tutumları yüzünden Allah'ın kesintisiz gazabını ve sonsuz ateş azabını hakediyorlar. [266[266]]

82- Andolsun, insanlar içinde, mü'mİnlere en şiddetli düşman olarak yahudileri ve müşrikleri bulursun. Onlardan, i-man edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da: "Hrıs-tiyanlarız"

[264[264]] Ayrıca bkz. Taberi

[265[265]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin

[266[266]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/155-156.

diyenleri bulursun. Bu, onlardan papaz[267[267]] ve rahiplerin[268[268]]' olması ve onların gerçekte büyüklük taslamamaları nedeniyledir.

83- Elçiye indirileni dinlediklerinde hakkı tanıdıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup taştığını görürs Derlerki: Rabb'imiz inandık; öyleyse bizi şahitlerle birlikte yaz.

84- Hem Rabb'imizin bizi salihler topluluğuna katmasını umarken ne diye Allah'a ve bize haktan gelene inanmayalım?

85- Böylelikle Allah, dediklerine karşılık olarak İçinde ebedi kalacakları altından ırmaklar akan cennetler verdi. Bu iyilik yapanların karşılığıdır.

86- İnkar edenler ve ayetlerimizi yalanlayanlar; işte onlar, çılgın ateşin arkadaşıdırlar

Mü'minlere Karşı En Şiddetli Düşman Yahudi Ve Müşriklerdir

Yukarıdaki ayetlerin ifadesi açık ve anlaşılırdır. Müslümanların en şiddetli düşmanlarının yahudiler ve müşrikler olduğuna ilişkin vurgular ve net ifadeler içeriyorlar. Bunun yanında müsiümanlara en çok sevgi besleyenlerin de hrısliyanlar olduğu belirtiliyor. Bu sevginin gerekçesi olarak onların mütevazi kimseler olmaları, hakka karşı bü-yüklenmemeleri, O'na tâbi olmaktan kaçınmamaları gösteriliyor. Bu arada içlerinden bir grubun inançlarının somullaştırıldığı bir sahne canlandırılıyor. Bu sahnede papazlar ve rahipler ruh alıyor. Bu da ikinci bir gerekçe olarak sunuluyor. Sahnede bu grubun sahip olduğu imanın göz kamaştırıcı bir tablosu sergileniyor. Bu arada Peygamberimizin (s) okuduğu Kur'an'm onlar üzerindeki etkisi de gözlemlenebiliyor. Öyle ki Kur'an'ı duyar duymaz gözleri yaşlarla doluyor. Bu Kur'an ayetlerinin temsil ettiği hakkın karşısında duydukları heyecanın bir ifadesidir. Hemen orada iman ettikleri duyuruluyor ve kendilerini dosdoğru ve örnek mü'minlerden yazması için Allah'a dua ediyorlar. Bu arada şunu da bir isünkari soru olarak dile getiriyorlar: Öteden beri kendilerini salih kullardan eylemesini Allah'tan umuyorlarken Allah'tan gelen hak içerikli mesaja ve Allah'a inanmamaları mümkün müdür?... Ayetlerde vurgulanan bir diğer husus da

---

[267[267]] Kıssısin Kus'un çoğulu papaz. Kelimenin türediği kök ve ifade ettiği anlam hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, kelime "Kassel ibile ve yekussuha": 'Deveyi güzel otlattı ve sürdü' kullanımından türemiştir. Bir diğer görüşe göre kelime, takassus (tecessüs, bir şeyin peşine düşüp araştırmak, haberleri yaymak, sesleri dinlemek ve kemiklerin etini soymak)tan türemiştir. Birinci görüşün doğru olması ihtimali daha güçlü

gibi görünüyor. Hangi kökten türerse türesin, kesin olan bir şey var ki, o da Kur'an'ın inişinden önce Arapların bu kelimenin hrıstiyanlar arasındaki dinsel bir makamı ifade ettiğini bilmeleridir. Hatta içlerinde bazı kimseleri bu isimle anıyorlardı. Bunların başında güçlü hatip Kuss b. Saide gelir.

[268[268]] Ruhban Rahip'in çoğulu manastırlara çekilip herşeyden el etek çeken hrıstiyanlara denir. Bunlar evlilik, evlat, yiyecek ve giyecek gibi lezzetlerden yararlanmayı kendilerine haram ederler. Bazılarına göre, bu kelime korku anlamına gelen "er-rehbeh"den türemiştir. Ya da, devenin zayıf ve zebun oluşu anlamında kullanılan "Rahb" kökünden gelir ikinci görüş daha güçlü gibi görünüyor. Çünkü rahiplerin kendilerini hayatın doğal lezzetlerinden yoksun bırakmaları zayıflığa, zebunluğa yol açar. Hangi anlamda olursa olsun, kesin olan bir şey var ki, o da bu kelimenin, İslam'dan önce Araplar arasında kullanılan bir kelime olmasıdır. Hnsliyanlar arasında kendilerini ibadete adayan, hayatın zevklerinden uzaklaşan münzeviler anlamında kullanılırdı. Hadid sûresinde, hrıstİyanlardan söz edilirken buna yönelik bir işarete yer veriliyor ve "ruhbanlık" kelimesi kullanılıyor. Bununla bağlantılı olarak iki hadis rivayet edilir: "İslam'da ruhbanlık yoktur" (Tabresi) "Her ümmetin bir ruhbanlığı vardır. Bu ümmetin ruhbanlığı da Allah yolunda eihaddır".(İbn Kesir)

şudur: YÜce Allah, onların bu tavırlarını altlarından ırmaklar akan cennetlerle ödüllendirmiştir. Orada ebediyyen kalacaklardır. Bu iyilik yapanların ödülüdür. Ve inkar edenler, ateşin ehli olacaklardır.

Görüldüğü gibi incelediğimiz bu ayetler, önceki ayetlerle bağlantılı ve konunun bir devamı niteliğindedir. Dolayısıyla ayetler .silsilesinin başlangıcında genel olarak Ehli Kitab'ın dinsel sapmaları tasvir ediliyor. Arkasından yahudilerin Hz. Muhammed'in mesajına ve müslümanlara karşı kurdukları tuzaklara, iğrenç ahlaklarına, Allah'a ve birliğine iman ilkesiyle çelişmelerine dikkat çekiliyor. İncelediğimiz bu ayetlerle de konu tamamlanıyor. Burada yahudi ve hristiyanların her birinin müslümanlar karşısındaki tutumlarına bir de içlerinde gizledikleri gerçek niyetlerine projektör tutuluyor. Ayetlerin akışı içinde reel olduğu kadar etkileyici de olan bir sahne yer alıyor. Burada hrıstİyan-lardan bir grubun imanı somutlaşlınlıyor. İçlerinde papazlar ve rahiplerin bulunduğu grubun canlandırdığı bu sahne, hristiyanların müslümanlara besledikleri sevgi pekiştirme, gerekçelendirme ve hatırlatma amacıyla sunuluyor.

Bu sahnede canlandırılanlarla ilgili olarak farklı rivayetler aktarılmıştır. Bir rivayete göre bunlar Necaşi tarafından Peygamberimize gönderilen ya da Cafer b. Ebu Talip ve muhacir arkadaşları, Hudeybİye antlaşmasından sonra Medine'ye geri dönerlerken beraberinde gelen Habeşli bir heyettir. Bir diğer rivayette ise onların Hz. İsa'nın hak şeriatına uyan hrıstiyanlar oldukları belirtiliyor. Ancak kimliklerinden söz edilmiyor.

Başka bir rivayette bunların Yemen'in Necran bölgesinden geldikleri belirtiliyor. Onların Şam'dan gelen Romalılar olduklarına ilişkin bir rivayet de vardır.[269][269] Ayetlerin tavsifinden, bu sahnenin Peygamberimizin huzurunda gerçekleştiğini anlıyoruz. Rivayetlerde[270][270] belirtildiğine göre Necran'h hrıstiyanlardan oluşan heyet inanmadan ülkelerine geri dönmüşlerdir. Nitekim biz Âli İmran: 34-64. ayetlerinin tefsirinin çerçevesinde buna işaret ettik.

Bu durumda, bu heyeti oluşturan kimseler ya Habeşistanlı idiler ve ülkelerine sığınan müslüman muhacirlerden öğrendikleri şeyler üzerine Medine'ye Peygamberimizle (s) buluşmaya gelmişlerdi. Ki Fetih sûresinin tefsiri çerçevesinde vurguladığımız gibi, Hudeybiye barış antlaşmasının sağladığı güven ortamı üzerine Medine'ye dönen muhacirlerle birlikte gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ya da bunlar, Hrıstiyanlığın egemen olduğu Şam ve çevresinden gelmişlerdi. Ayetlerin tavsifi anlatımından bunların içinde Arapça bilenlerin bulunduğunu anlıyoruz. Çünkü sahnede vurgulanan bu güçlü etkilenişim Kur'an'ın ifade tarzından, mesajından ve manevi havasından kaynaklanıyordu. Bundan da Arapça bilenler herkesten daha çok etkilenirler. Bundan dolayı, söz konusu heyetin Şam ve çevresinden gelmiş olması ihtimalini daha güçlü buluyoruz. Çünkü oralarda Arap asıllı hrisüyanlar vardı.

---

[269][269] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin.
[270][270] İbn Hişam c.2 sh. 204-214

Süryaniler ve Aramiler gibi arap kökenli veya araplaşmış (mustarabe) kavimler yaşıyordu.

Şunu demek mümkündür; Rasulullah (s)'la ilgili haberler Arap yarımadasının dışına kadar taşmıştı. Onunla ilgili çeşitli fikirler üretiliyor, görüşler ileri sürülüyordu. Bu yüzden bazı hristiyan papazlar ve rahipler, diğer bir ifadeyle onların bilginieri -ki tartışmaya girebilecek, mücadele edebilecek ve sözlerin değerini ölçüp anlayabilecek evsaftaydılar, olguların iç yüzünü ve gerçeği anlamak ve hakkın üzerinde durmak tek arzularıydı- Medine'ye bir heyet halinde gelip, sözü edilen bu peygamberi görmek, sözlerini din-Jcmek, onunla tartışmak ve münazara etmek istemişlerdi. Heyetteki gördüklerinden ve duyduklarından oldukça etkilenmiş, gerçeğin gücünü ve manevi kuşatıcılığmı algılamışlardı. Bu sözlerle önceki peygamberlerin sözleri arasında tanı bir uyum olduğunu anlamış ve Peygamberimizi (s) tasdik ederek ona inanmışlardı. Bu olayın önemi çok büyüktür. İslam davetinin seyri ve Peygamberimizin (s) pratik hayatının gelişim çizgisi üzerinde olumlu etkisi olmuştur. Medine'ye heyetlerin gelişinde Peygamberimizin yazdığı davet mektuplarının ve gönderdiği elçilerin etkili olması kuvvetle muhtemeldir.

Mekke döneminde inen isra sûresi,106-109, ayetlerde; ve yine Mekke döneminde i-nen Kasas sûresi, 52-53. ayetlerde Ehli Kitab'ın Kur'an'dan etkilenişinin, ürperişlerinin, ona ve onu tebliğ eden elçiye inanışlarının canlandırıldığı iki sahne sergileniyor. Mekke döneminde inen Ahkaf sûresi, 10. ayette İsrail oğullarından bir kimsenin Mekke'de iman edişi canlandırılıyor. Âli İmran sûresi 113-115 ve 199. ayetlerde ve Nisa sûresi 162. ayette, Ehli Kitab'lan bazı kimselerin Peygamberimize (s) ve Kur'an'a iman ettiklerine işaret ediliyor. Kanalimizcc, incelemekte olduğumuz ayetler grubundan canlandınlan bu sahne, konuya ilişkin başka bir olayı somutlaştırıyor. Herhâlûkârda yahudi ve hnsuyanlardan oluşan Ehli Kitabın Peygamberimizin (s) hayatında ona ve Kur'an'a inanışları, gerek Mekke'de ve gerekse Medine'de sık sık yaşanmıştır. Bu, Kur'an'm, Peygamberimizin (s) ve İslam davetinin ruhaniyetinin etkileyiciliğinin somut ve gerçek bir belgesidir. Aklıyla, kalbiyle ve mantığıyla Kur'an'ı dinleyen ondan etkilenir; Kur'an onu gerçeğe ve doğru yola iletir. Ancak art niyetli, bile bile inat eden, inkarcılığı şiar edinen Ehli Kitab'tan bazı kimselerle onların bilginleri, dini liderleri olumsuz bir tavır içinde olmuşlardır. Kur'an-ı Kerim, Kur'an ayetlerini ve Peygamberin (s) davetini dinleyenlerle ilgili olarak bu gerçeğin altını çiziyor. Buna göre, ancak birinci gruptakiler gerekli sonuçlan çıkarabilirler: Bu bağlamda Yasin sûresi; 11. ayette şöyle Duyuruluyor: "Sen ancak Zikre uyan ve görmeden Rahman'dan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir bağışlanma ve üstün bir ecirle müjdele" Secde sûresi, 15. ayette ise, şöyle buyuruluyor: "Bizim ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman, hemen secdeye kapananlar, Rabb'lerini hamd ile teşbih edenler ve büyüklük taslamayanlar iman eder" Şayet Arap yarımadasındaki yahudilerin büyük çoğunluğu, Pegamberimizi (s) dinledikleri halde iman etmemişlerse, Kur'an'da bunun Peygamberimizin (s) mesajının doğruluğu ve risalelinin ruhaniyetiyle ilgili bulunmayan çeşitli nedenlerinin olduğuna ilişkin bir çok sahne yer alır.

İncelemekte olduğumuz bu ayetler silsilesinde yahudilerin bu tutumlarının bazı sebeplerine işaret ediliyor. Bu sebeplerin benzerleri, yine yahudiler hakkında olmak üzere Bakara ve Âli İmran sûrelerindeki ilgili ayetler zincirinde de gündeme getirilmiştir. Kur'an'm Mekke'de ve Medine'de inen ayetlerinin bir çoğundan, Hicaz hristiyanlarının büyük kısmının Hz. Muhammed'İn peygamberliğine inandıkları sonucunu çıkarsiyo-ruz. Çünkü onların yanında yahudiler gibi ileri sürecekleri, iman etmeyi engelleyici gerekçeler yoktu. Ayrıca yumuşak huylu ve güzel ahlaklıydılar. Kur'an-ı Kerim'in incelediğimiz bu ayetlerinde ve Hadid sûresinin şu ayetinde "Onların peşinden elçilerimizi birbiri ardınca gönderdik. Meryemoğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik; ona İncil'i verdik ve onu izleyenlerin kalplerine bir şefkat ve merhamet kıldık" (Hadid, 27) buyuruluyor.

İslam orduları Şam, Irak, Mısır ve Kuzey Afrika ülkelerini fethetmelerinin üzerinden çok zaman geçmeden, bu ülkelerdeki hrıstiyanların çoğunluğu İslam'a bağlandılar. Bir kısmı eski dinleri üzeri kalmayı yeğledi; onlara bu hak tanındı. Kafinin sûresinin tefsiri çerçevesinde vurguladığımız gibi bu, Kur'an'm herkese tanıdığı dilediği inancı seçme özgürlüğünün bir gereğiydi.

Kanaatimizce İslam'ı benimsemeyen hrıstiyanların bu tavırları her şeyden çok, maddi ve dünyevi sebeplerden kaynaklanıyordu. Bunların çoğunluğu rahiplerden oluşuyordu ve bunlar da elleri altındaki gelir kaynaklarından herkesten çok istifade ediyorlardı. Bu statülerini kaybetmek işlerine gelmiyordu. Tevbe sûresinde bu realite son derece çarpıcı bir sahnede canlandırılıyor; "Ey iman edenler, gerçek şu ki, yahudi bilginlerinden ve hnstiyan rahiplerinden çoğu, insanların mallarım haksızlıkla yerler ve Allah'ın yolundan ahkoyarlar" (Tevbe, 34).

Nitekim bu realite, bu şekliyle her zaman ve her yerde tekrarlandı. Benliğine, ve nevasına üstünlük sağlayanlar, maddi çıkarların ve kör taassubun etkisinden kurtulanlar, Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inandılar. Ama benliği ve hevası doğrultusunda hareket edenler, hakka ve hakikate karşı kör bir taassup içine girenler büyük-lenmelerini sürdürdüler. Etkiledikleri insanları İslam'a ve müslumanlara karşı en amansız, en dehşet verici savaşlara, kıyımlara teşvik ettiler.

Kur'an'da hrıstiyanlarla ilgili övgülere baktığımızda, yukarıdaki tutumun, hoşgörü esaslı Hrıstiyanlığın ahlaki sistemiyle, telkinleriyle ve şefkatiyle bağdaşmadığını görüyoruz. İslam'ın ilk dönemlerinde bu olumlu özellikler hnstiyanlar arasında belirgindi. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, onları insanlar içinde müslumanlara en çok sevgi besleyenler olarak niteledi. Onların sonraki olumsuz tutumları, gerçek Hristiyanhğın hoşgörüsünden, şefkat ve merhamet esaslı telkinlerinden sapmış olmalarının sonucudur.

Yahudilerin müslümanların düşmanları şeklinde nitelendirilmeleri Bakara, Âli İm-ran ve Nisa

sûrelerinde bir kaç kez tekrarlanmıştır.[271[271]] Ancak bu ayetlerdeki vasfın özel bir anlamı vardır. Burada onların müslümanlann en şiddetli düşmanları oldukları belirtiliyor. Bunun Rasulullah zamanındaki kimi tavır ve davranışlarından kaynaklandığından kuşku yoktur. Bu tutumlarının o günkünden daha şiddetli bir şekilde devam etmesi Kur'an'm bir mucizesidir.

Herhalükarda şu gerçekle karşı karşıyayız: İlk ayette her zaman için geçerli olan bir telkin vardır. Buna göre hrıstiyanlar her halükarda sevgi bakımından müslumanlara daha yakındırlar ve müslümanlar bunu göz Önünde bulundurarak onlara muamele etmek durumundadırlar. Öbür yanda yahudiler de insanlar içinde müslümanların en şiddetli düşmanlarıdır. Müslümanlar, onlara karşı da bu gerçeği gözönünde bulundurarak bir muamele içine girmelidirler. [272[272]]

87- Ey iman edenler, Allah'ın sizin İçin helal kıldığı şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Şüphesiz Allah, haddi aşanları sevmez.

88- Allah'ın size rızık olarak verdikİerinden helal ve temiz olarak yiyin. Kendisine inanmakta olduğunuz Allah'tan korkup sakının.

Allah'ın Helal Kıldığını Haram Kılmak

Ayetler müslümanlara yönelik bir yasaklama ile başlıyor. Buna göre Allah'ın helal kıldığı şeyleri kendi nefislerine haram kılmaları ve haddi aşmaları yasaktır. Arkasından, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği helal ve güzel şeylerden yemeleri ve Allah'tan korkup-sakınmaları emrediliyor.

Görüldüğü gibi, bu ayetler yeni bir bölüm niteliğindedir. Taberi[273[273]], İkrime, Süddi, Kalade ve başkalarından çeşitli rivayetler aktarmıştır. Ayetlerin iniş sebebi bağlamındaki bu rivayetlerin ifade tarzları farklı, ama anlamları birdir. Buna göre müslümanlardan bir grup (bunların isimleri hakkında ihtilaf vardır. Bazıları bunların Osman b. Mazun, Ali b. Ebu Talip, Abdullah b. Mesud ve Miktad b. Esved olduklarını söylerler) hrısliyan rahiplerini ve papazları taklit etmek isterler. Kendilerine kadınları, güzel yiyecekleri ve lezzetli içecekleri haram kılarlar. Vakitlerini namaz, zikir ve oruç gibi ibadetlerle geçirirler. Kendileri için manastırlar edinmek islerler. Bir kısmı hadım olmaya bile teşebbüs eder. Bu durumu Peygamberimiz (s) haber alır, bundan hoşlanmaz ve bu şahıslara sert sözler söyler. Sonra şöyle der: "Sizden Öncekiler zorlaştırdıkları için helak oldular. Onlar zorlaştırdıkça Allah'ta işlerini zorlaştırdı.

[271[271]] Bakara, 109, Âli İmran, 118-120, Nisa, 44-46

[272[272]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/158-161.
[273[273]] Diğer müfessirler rivayetleri daha çok Taberi'den aktarmışlar. Biz de kaynak olarak onu gösterdik.

Bana gelince; şüphesiz ben geceleri namaz kılarım; ama uyurum da, oruç da tutarım; fakat iftar da ederim. Kadınlarla da bir olurum. Kim benim sünnetime sırt çevirirse, o benden değildir" çok geçmeden bu ayetler indi.

İncelediğimiz bu iki ayetle ilgili olarak iki hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan birini Buhari ve Müslim, Abdullah'tan rivayet etmişlerdir. Abdullah diyor ki: "Biz Rasulul-lah'la birlikle bir sefere çıkmıştık. Eşlerimizi yanımızda götürmemiştik. Bunun üzerine: Ya Rasulullah, kendimizi hadım edelim mi" dedik. Rasulullah (s) bizi bundan nehyeili ve bir elbise karşılığında kadınlarla evlenmemize izin verdi. Sonra bu ayeti okudu. Diğer hadisi Tirmizi, İbn Abbas'tan rivayet eder: Bir adam Rasulullah'a (s) geldi ve şöyle dedi: Ya Rasulullah, ben et yediğim zaman kadınlara ilgim artar ve şehvetim azar. Bu yüzden ben de kendime et yemeyi haram kıldım. Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi.

Ayetlerin oluşturduğu hava, rivayetlerle Örtüşüyor. Bu, o kadar belirgindir ki, hemen fark ediliyor. Ne var ki, Buhari ve Müslim'in aktardıkları rivayetler ayetlerin bu olay üzerine indiklerini göstermiyor. Fakat Taberi'nin şu sözü dikkat çekicidir: Onlar papazlan ve ruhbanları taklit etmek istediler. "Bu ayetlerin, papaz ve ruhbanlara yönelik övgüler içeren ayetlerden sonra indiğini düşündüğümüzde, bazı sahabelerin bu övgülerin etkisinde kalarak, rivayetlerde anlatılan şeyleri yapmaya kalkıştıkları ihtimalinin daha güçlü olduğunu görürüz. Dolayısıyla bu olayların, önceki ayetlerin inişinden sonra yaşanmış olması muhtemeldir. Bu yüzden incelediğimiz iki ayet de hemen onların peşindeki yerlerine konulmuşlardır. Bu olay, Peygamberimizin pratik yaşayışının göz kamaştırıcı tablolarından biridir.

Bu ayetler hemen fark edildiği gibi tüm müslümanlara yönelik evrensel bir yasama ve telkin niteliğindedir. Kur'an'ın vurguladığı genel ilkelerle de uyuşuyorlar. Bu bakımdan da etkileyicidirler. Ayrıca eşyanın doğası ile de parelellik oluşturuyorlar. İslam şeriatını ebedi ve egemen kılan da onun bu özelliğidir. İslam şeriatı kendini ibadete vermeye, dünya hayatının güzelliklerinden uzak durmaya, dünyadan el etek çekmeye davet etmez. Tam tersine, bu tür davranışları yasaklar. A'raf süresindeki bir ayette böyle davranışlar eleştirilmiştir: "De ki: Allah'ın kullan için çıkardığı ziyneti ve temiz nzıkları kim haram kılmıştır? De ki: Bunlar, dünya hayatında iman edenler içindir- kıyamet günü ise yalnızca onlarındır." (A'raf, 32) Nitekim yüce Allah, aile içi bir olaydan dolayı elçisini de azarlamıştı. Tahrim sûresinin tefsiri çerçevesinde bu konuyu da açıkladık. İslam şeriatının emrettiği her şeyde orta yol ve denge gözetilmiştir. İnsanlar helal ve temiz şeylerden yararlanmaya teşvik edilmiştir.

İbn Kesir, İmam Ahmed'in Enes b. Malik'len rivayet ettiği bir hadisi aktarıyor: "Ra-sulullah buyurdu ki: Her peygamberin getirdiği dinin bir ruhbanlığı vardır. Benim ümmetimin ruhbanlığı da Allah yolunda cihaddır".[274[274]] Tabresi'nin rivayet etliği diğer bir hadiste şöyle

---

[274[274]] Bkz. İbn Kesir, Hadid Suresi; 27. ayetin tefsirine. İbn Kesir buna yakın bir diğer hadis de rivayet eder ki, Hafz Ebu Ya'la tahric etmiştir: Her ümmetin bir ruhbanlık yanı vardır. Bu ümmetin ruhbanlığı da Allah yolunda cihaddır.

buyuruluyor: İslam'da ruhbanlık yoktur"[275[275]] Bu iki hadis ve Taberi'nin rivayet ettiği bizim de değerlendirdiğimiz hadise baktığımızda Kur'an'ın direktifleriyle Peygamberimizin (s) telkinleri arasında bir uyum gözlemliyoruz. Nitekim her hususta böyle bir paralellik vardır. İbn Kesir'in rivayet ettiği hadis, Allah yolunda cihadı teşvik etmesi bakımından etkileyicidir.

"Allah yolu" O'nun daveti ve dinidir. Cihad ise, silahlı savaştan daha kapsamlıdır. Hem silahlı, hem de silahsız mücadeleyi içerir. Daha önce bu hususla ilgili açıklamalarda bulunduk. [276[276]]

89- Allah sizi, yemİnlerinizdeki rastgele söylediğiniz, boş sözlerden'[277[277]] dolayı sorumlu tutmaz, ancak yeminlerinizle bağladığınız[278[278]] sözlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Onun kefareti, ailenizdekilere yedirdiklerinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak ya da onları giydirmek veya bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bunlara İmkan bulamayan için üç gün oruç vardır. Bu yemin ettiğinizde bozduğunuz yeminlerinizin keffaretidir. Yeminlerinizi koruyunuz. Allah, size ayetlerini böyle açıklar, umulur ki şükredersiniz.

Yeminlerin Bağlayıcılığı

Ayetin ifadesi açık ve anlaşılırdır. Şu hususları içermektedir:

1) Müslümanlara şu duyuruda bulunuyor: Yüce Allah, konuşma dilinin bir gerçeği olan ve ağız alışkanlığıyla tekrarlanan boş sözlerden dolayı sizi sorumlu lutmaz. Ancak sizi, kendi kendinize kararlaştırdığınız, yapmaya veya yapmamaya yeminle bağlandığımız sözlerimizden sorumlu tutar.

2) Böyle bir durumda ne yapmaları gerektiği açıklanıyor. Bir müslüman, bilinçli ve

kararlı bir şekilde herhangi bir işi yapmaya veya yapmamaya yemin etse, sonra bundan dönmesi gerektiğini anlasa veya başlangıçtaki kararlılığı derecesinde geri dönmek zorunda kalsa, onun yeminini bozmasının bedeli olarak kefaret ödemesi gerekir. Bu da on yoksulun, bir ailenin ortalama günlük yiyeceğinden doyurulması veya giydirilmesi ya da bir kölenin özgürlüğüne kavuşturulması şeklinde olmalıdır. Bunları yapmaya güçleri yetmeyenler de kefaretin bedeli olarak üç gün oruç tutmakla yükümlüdürler. Bu durumda yapıp yapmamaya yemin ettiği şeye uymamasının bir sakıncası olmaz.

275[275] Taberi tefsirindeki zikredilen ayetlere bakınız.

276[276] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/162-163.

277[277] el-Lağvu fi eymanikum Yemİnlerinizdeki boş sözler. Hz. Aişe'nin şöyle dediği rivayet edilir: Rasulullah (s) buyurdu ki: Yeminler-deki boş sözler, adamın evinin içinde: Hayır vallahi, evet vallahi, demesi-dir1?6.

278[278] Bima akkadîumul eymane Kararlaştırdığınız ve kendi içinizde yeminle söz verdiğiniz. Ya da yemin ederek kendi üzerinize gerekli kıldığınız.

3) Son olarak müslümanlara, yeminlerini tutmaları tavsiye ediliyor.

Ayetin sonunda bir değerlendirme cümlesi yer alıyor. Buna göre yüce Allah, bu tür hüküm ve açıklamalar içeren ayetlerini indiriyor ki, bunlara muhatap olan müslümanlar Allah'ın kendilerine yönelik lütfunun bilincine varıp O'na şükretsinler. Bu, Kur'an'ın yasamalar ve direktiflerle ilgili ifade tarzının tipik bir Örneğidir.

Taberi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, önceki ayetler inince, hayalın güzelliklerini kendilerine haram kılmış olanlar, dediler ki: Ya Rasulullah bu durumda içtiğimiz yeminleri ne yapacağız? Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi. Bu rivayetin sahih olması muhtemeldir. Kendilerini ibadete verenlerin haberinin, yemin haberiyle birlikte Rasulullah (s)'a ulaşması ve bu ayetin de önceki ayetlerle birlikte inmiş olması uzak değildir. Böyle olunca, ayetler tam bir bölüm oluştururlar, önce kendini ibadete adama ve nefsi dünya hayatının güzelliklerinden yoksun bırakma yasaklanıyor. Arkasından, helal ve güzel şeylerden yararlanma teşvik ediliyor veya mubah kılınıyor. Son olarak da yeminlerden nasıl kurtulanacağı belirtiliyor.

Ayeti kerime haddi zatında, yeminler ve kefaretleri bağlamında tam bir teşri cümlesidir. Bu nedenle onu önceki ayetlerden ayn olarak ele aldık. Bu, aynı zamanda konuya ilişkin ikinci ayettir. Bakara sûresinde bir ayet vardır ki, bu ayetin ilk yarısına tıpa tıp benziyor. Sözkonusu ayette yeminlerin hayırdan, yapıcılıktan ve takvadan kaçınmanın bahanesi gibi algılanması nehyediliyor. Bu bakımdan her iki ayet arasında bir paralellik vardır. Dolayısıyla birinin diğerinin tamamlayıcısı olması muhtemeldir. Böylece Kur'an-ı Kerim'in yeminle ilgili direktif, yasa ve adaba ilişkin olarak hedeflediği husus gerçekleşmiş oluyor. Bu aynı zamanda müslümanın ahlakının arınması, hayra yöneltilmesi ve kaygan zeminlerden uzak tutulması amacına da yöneliktir. Yüce Allah, mü'min kullarının tavırları, işleri ve kararlan ile ilgili olarak bu tür kaygan zeminlerde dolaşılmasından hoşlanmaz. Tefsir bilginleri, bu ayetle ilgili olarak bir hadis rivayet etmişlerdir. Beş müsnedde yer alan bu hadis Ebu Musa'dan rivayet edilmiştir. "Rasulullah (s) buyuruyor ki: Allah'a andolsun ki, eğer Allah dilerse, ben bir yemin içsem, sonra da ondan daha hayırlısını görsem, mutlaka bu yeminimden dönerim"[279][279]

Bu hadisten ve Bakara süresindeki: "Yeminlerinizi bahane ederek: iyilik yapmanız, sakınmanız ve insanların arasını düzeltmenize Allah'ı engel kılmayın" ayetinden hareketle, Kur'an ilkeleri ile Peygamberimizin direktifleri arasındaki sıkı uyumu ve paralelliği bir kez daha gözlemliyoruz. Yine buradan hareketle anlıyoruz ki, İslam'da önemli olan hayır işlemektir, zarara, münkere ve nahoşa duçar olmamaktır. Bir insan herhangi bir hususta yemin else, bu yeminini uygulamasından zarar, kötülük münker ya da nahoş bir şey varsa ya da ondan daha hayırlı bir şey sözkonusuysa, onun kefaretini vermek suretiyle yemininden

---

[279][279] et-Tac, c.3. sh.78. Yazar bu babda iki hadis daha rivayet eder. Bunlardan birini Müslim ve Nesai de rivayet etmiştir: Allah'a andolsun ki, eğer Allah dilerse, ben bir yemin etsem, sonra ondan hayırlısını görsem mutlaka yeminimin kefaretini verir ve daha hayırlısını yaparım. Diğer hadisi de Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud rivayet etmiştir.

dönmesi gerekir. Yeminini bahane ederek hayırdan, iyilikten, yapıcılıktan kaçınması yahut bunu zararlı, kötü, mekruh ve nahoş bir iş yapmanın gerekçesi kılması doğru değildir. Bu telkin ve alındırma amaçlı direktif, her zaman ve her mekanda insanlığın maslahatına uygundur. Yeminden dolayı kefaret vermek, Allah'a tevbe etmek, özür dilemek ve pişmanlık duymak konumundadır. Aynı zamanda, kefaret iyi işler için bir aracı da kılınmış demektir. Kuşkusuz bunda da üzerinde durulacak önemli bir mesaj vardır. "Kim bir yemin etse sonra başkasının ondan daha hayırlı olduğunu görse, yeminin kefaretini versin ve daha hayırlı olanı yapsın".

İbn Abbas, İkrime, Katade, Hasan, Mücahid ve fıkıh imamları gibi ashab ve tabiin ulemasından değişik görüşler rivayet edilmiştir. Tefsir bilginleri ayetin içerdiği hükümlerin boyutlarını belirleme çerçevesinde bunları eserlerinde aktarmışlardır. [280[280]]Bu görüşleri özetleyerek, doğru bildiğimiz açıklamalarla bunları değerlendireceğiz:

1- Günlük konuşmalar İçinde, yemin kastı taşımayan yemin sözleri, boş sözlerdir. Bunlardan dolayı kefaret gerekmez. Bu değerlendirme doğrudur. Ayetin ilk cümlesi bunu açıkça ortaya koyuyor.

2- Geçmiş bir olay hakkında kişinin yalan yemin etmesi "ğamus (yalan yemin)" olarak nitelendirilir. Buhari'nin Abdullah b. Amr kanalıyla aktardığı bir hadiste Peygamberimiz bu tür yemini büyük günahlar arasında saymıştır: Büyük günahlar şunlardır: Allah'a ortak koşma, anne ve babaya kötü davranma adam öldürme ve yalan yemin"[281[281]] Ebu Davud İmran b. Hüsayn'den şöyle rivayet eder: Rasulullah buyurdu ki: "Kim birinin hakkını gasbetmek amacıyla yalan yere yemin ederse, şimdiden ateşten oturağına hazırlansın"[282[282]] Müsned imamlarının beşi tarafından Abdullah'tan rivayet edilen bir diğer hadiste şöyledir: Rasulullah buyurdu ki: Kim müslüman bir adamın -ya da kardeşinin- malının bir kısmını elde etmek amacıyla yalan yemin ederse, Allah'ın kendisine Öfke duyduğu bir halde O'nunla karşılaşır"[283[283]] Böyle bir yeminin sorumluluğundan kurtulmak için kefaret fayda etmez... Bu değerlendirme de doğrudur. Ancak bize Öyle geliyor ki, gerçek bir tevbe ile birlikte meydana getirilen zararın kapatılması Allah'ın bağışlamasının kapsamına girebilir. Biz bunu tevbeden söz eden değişik ayetlerden algılı-

yoruz. Nitekim Furkan sûresinde daha ayrıntılı açıklamalar sunduk.

3- Bir görüşe göre, bir kimsenin yemin etmeksizin güzel ve temiz şeyleri kendisine haram kılması kefareti gerektiren bir durumdur. Bir diğer görüşe göre de yemin yoksa, kefaret de gerekmez. Bu görüş daha isabetli görünüyor. Çünkü kefaret, yeminle ilgili olarak konulmuş

[280[280]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, geniş kapsamlı açıklamalar daha çok Taberi'de yer alır.
[281[281]] et-Tac, c.3, sn.68

[282[282]] et-Tac.c.3,sh.68
[283[283]] et-Tac, c.3, sh.68

bir hükümdür.

4- Bazıları, ayetin orijinalinde geçen "evsat" kelimesini "alışılagelen ortalama yol" şeklinde açıklamış, bazıları da "en güzel" anlamına almışlardır. Yemin edenin ailesi et, sade yağı, hurma ve ekmek yiyorsa, bunlardan her hangisini kefaret olarak verecektir?... Ancak her halükarda yemin eden şahsın ailesinin normalde yemediği kötü ve değersiz şeyleri yedirmemesi gerekliği hususunda görüş birliği vardır. Bu değerlendirme doğrudur ve gerek ayetin nassıyla ve gerekse ruhuyla uyuşmaktadır.

Bir görüşe göre verilecek yemek, bir öğünlük doyurum tek yemektir. Bir başka görüşe göre de tam günlük yiyecektir. Ayel-i kerimenin bunların ikisini de kastetmiş olması ihtimali vardır.

Bir görüşe göre, on yoksulu bir araya getirip öylece doyurmak ya da onfarı ayrı ayn doyurmak caizdir. Bütün bu görüşler, üzerinde durmaya değer isabetli görüşlerdi. Verilecek kefaretin miktarı üzerinde ihtilafa düşülmüştür. Bazılarına göre bir ölçek buğday ve bir ölçek de hurma verilmelidir. Yahut yarım ölçek buğday ya da hurma veya bir ölçek buğday yahut da bir Ölçek hurma verilmelidir. Öyle anlaşılıyor ki, bu miktarın tes-bitinde Örf ve koşullar esas alınır. Önemli olan yemin eden kişinin ailesinin bir günlük ya da bir öğünlük yiyeceklerinin ortalamasından verilmesidir.

5- Bir görüşe göre, her türlü giysiyi vermek caizdir, Diğer bir görüşe göre, verilecek giysi lam olmalıdır. Bu görüş daha isabetlidir ve ayetin ruhuyla daha uyumludur. Bunun belirlenmesinde de ihtilaf çıkmıştır. Bazısı belden aşağı bedeni örten peştcmal gibi örtü verilmelidir derken, bazıları, verilecek giysinin hırka, gömlek ve pantolon olması gerekliğini söylemişlerdir. Bazılarına göre, peştemal ve hırka, bazılarına göre de peştemal ve sarık verilmelidir. Aba ve sarık verilmelidir diyenler de olmuştur. Her halükarda verilecek giysinin tam bir giysi olması gerekir. Bu ise doğal olarak koşulların, ortamın değişmesi ile değişen bir eşyadır. Bazılarına göre "evsat" ifadesi giysiyi de kapsıyor. Dolayısıyla on yoksula verilmesi gereken tam giysilerin yemin eden kişinin normal olarak ailesine giydirdiği giysilerin türünden olmalıdır. Bu değerlendirmenin isabetliliği açıktır.

6- Bazılarına göre, "ya da" edatı muhayyerliği ifade ediyor. Buna göre yemin eden kişi kefaret olarak, yemek, giysi ve köle azad etmek şıklarından birini tercih etmede ser-bestlir. Bazıları bunlar içinde en pahalı olanını zenginler için zorunlu görüyor. Buna göre, bir köle azad edecek gücü olanlar bunu yapmalıdır. Buna gücü yetmeyenler de şayet giysiye güç yetiriyorlarsa ve bu daha pahalıysa, onu vermelidirler. Bu değerlendirme de isabetlidir.

7- Bazılarına göre, bir kimse, ailesini doyurduktan sonra, yanında fazla yiyecek bulunuyorsa on yoksulu bununla doyurmalıdır. Malı çok fazla olamazsa bile, oruca yönelmesi caiz olmaz. Bazıları bu uygulamayı iki yüz dirhemden yukarı bir değerdeki malın bulunması şartına bağlıyorlar. Bir grup da bunun yemin eden kişinin günlük geçiminin miktarına bağlı olarak

belirlenmesini öngörmüştür. Bize öyle geliyor ki son görüş daha isabetlidir. Her halükârda oruç tutmak, ancak öteki kefaret şıklarının en azma bile güç yetirilmeyen durumlarda söz konusu olabilir. Güç yetirilme de yemin eden kişinin koşullarına göre belirlenir. Aslında bu imanla bağlantılı bîr meseledir; kişinin dini inancı ve takvası belirleyicidir.

8- Bazıları azad edilecek köle ile İlgili olarak beden, renk, din ve cinsiyet bağlamında her hangi bir kayıt Öngörmezken, bazıları kölenin mü'min olması şartını ileri sürerler. Bu görüşlerine referans olarak da Nisa sûresi, 92. ayeti gösterirler. Bu ayette yanlışlıkla bir müslümanı öldüren bir kimsenin .azad etmek zorunda olduğu kölenin mü'min olması şartı koşulur. Bunun yanında bazıları, azad edilecek kölede herhangi bir kusurun ve sakatlığın bulunmamasını ve küçük ya da olmamasını da şart koşarlar. Kanaatimizce azad edilecek köle için "mü'min" olmanın şart koşulması yerindedir. Ancak azad edilecek mü'min bir köle bulunmazsa, mü'min olmayan bir kölenin azad edilmesinin caiz olduğuna ilişkin görüşü benimsiyoruz. Çünkü her şeye rağmen bu davranışta yüce Allah'ın mutlak olarak onurlu kıldığı insan denen canlı türünün bir bireyinin özgür kılınması söz konusudur. Azad edilecek kölenin kusurlu olmamasının ve büyük olmasını şart koşanların da bunu kastettikleri anlaşılıyor. Ki yemin eden kişi satın alıp azad edeceği köle hususunda herhangi bir ruhsat aramaya kalkışmasın. Gerçi sağlam ve büyük insanın azad edilmesi daha yararlıdır; ancak hasta ve küçük bir kölenin azad edilmesi de iyilik ve şefkat duygularının yansımasıdır. Bu yüzden yukarıdaki şartı zorunlu görmüyoruz. Yine de doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

9- İslam alimleri arasında, istisna ile birlikte edilen bir yemin açısından yemini bozma durumunun söz konusu olmayacağı hususunda görüş birliği vardır. Bu görüşe referans olarak, sünen sahiplerinin İbn Ömer'den rivayet ettikleri şu hadis gösterilir: Rasu-lullah buyurdu ki: "Bir kimse yemin ederken inşaaliah (Allah dilerse) derse istisna etmiş olur."[284[284]] Nesai ve Ebu Davud'un rivayel ettikleri hadisle de şöyle buyuruluyor: Bir kimse yemin ederken istisna koysa, dilerse yeminine uyar, dilerse uymaz. Bu durumda yemini bozmuş olmaz.[285[285]]

el-Menar tefsirinde yeminin kısımları ile ilgili iki değerlendirme yer alıyor. Bunlardan ilkinin yazarın kendi değerlendirmeleri olduğu anlaşılıyor. İkincisi ise, İmam îbn Teymi-ye'nin fetvalarından derlenmiştir. Her iki değerlendirme de hem isabetli, hem de oldukça yararlıdır. Bu bağlamda onları da bu konunun akis.) içinde sunmayı uygun gördük.

Birinci değerlendirmede, yeminin, üzerine yemin edilen şey açısından bir kaç kışıma ayrıldığı belirtiliyor:

1- Bir insanın farz olan bir şeyi yapmaya ve haram olan bir şeyi de terketmeye yemin etmesi.

[284[284]] et-Tacc.a, sh.71
[285[285]] et-Tacc.3, sh.71

Bu tür yemin yüce Allah'ın mükellef kıldığı şeyleri pekiştirir. Dolayısıyla bu yemini bozmak haramdır, günahı da katlanarak artar.

2- Bir insanın farz olan bir şeyi yapmamaya veya haram bir fiili işlemeye yemin etmesi. Bu tür yeminini bozmak zorunludur. Çünkü böyle yemin günahtır ve kefaret gerektirir.

3- Bir insanın mendup bir şeyi yapmaya veya mekruh bir şeyi lerketmeye yemin etmesi. Bu tür bir yemin itaat kapsamına girer. Bu tür bir yemine uymak ya mendup yada vaciptir. Yemini bozmaksa ya mekruh ya da haramdır.

4- Bir insanın mendup bir şeyi yapmamaya veya mekruh bir şeyi yapmaya yemin etmesi. Bu yemin günahtır. Kefaret ödemek suretiyle onu bozmak vaciptir.

5- Kişinin mubah olan bir şeyi yapmamaya yemin etmesi. Bu tür yeminler hususunda alimlerin görüşleri farklıdır. Ancak ayette yüce Allah'ın helal kıldığı şeyler haram kılmanın nehyedilmiş olması, bu tür yeminlerin mekruh olduğunu ve kefaret ödeyerek yeminden dönmenin gerektiğini gösteriyor. Ancak bunun dışındaki bir hususta yemin söz konusu olmuşsa ve eğer yemini bozmada da bir yarar varsa, kefaretle birlikte yemini bozmak müstehaptır. Misafire iyi davranmak, aileyi sevindirmek, bir arkadaşı ziyaret etmek yada bir işe ve yolculuğa başlamak gibi.

İkinci değerlendirmede ise yeminlerin üç kısma ayrıldıkları belirtiliyor:

a) Müslümanlara ait olmayan yeminler. Yaratıklar, Kabe, melekler, şeyhler, atalar, onların türbeleri vs. adına yemin etmek. Bu yeminler aktedilmiş sayılmazlar. Bu yüzden alimlerin ortak görüşleri bu nehiy haramlık düzeyindedir. Bununla ilgili olarak Peygamberimizin (s) şu hadisleri referans gösteriliyor: "Kim yemin etmek durumunda kalırsa, Allah adına yemin etsin ya da sussun" ve "Allah sizin ortaklarınızın adıyla yemin etmenizi nehyediyor" "Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse şirk koşmuş olur."

b) "Vallahi yapacağım" gibi ifadelerle Allah adına yemin etmek. Bu yemin aktedilmiş sayılır. Müslümanların ortak görüşüne göre bu şekildeki bir yemini bozmak kefareti gerektirir.

c) Müslümanların yaptıkları bazı yeminler. Ki Allah adına yapılan yemin hükmündedir. Burada yemin eden kişinin maksadı yaratıcıyı yüceltmektir, yaratılmışlara yemin etmek değil. Kişinin: Eğer falan şeyi yaparsam bir ay oruç tutayım veya Allah'ın evini hacc edeyim yahut helal bana haram olsun, falan şeyi yapmayacağım ya da eğer falan şeyi yaparsam sahip olduğum her şey bana haram olsun veya şunu yaparsam veya yapmazsam karım benden boş olsun ya da falan işi yaparsam kanlarım boş, kölelerim azad

ve sahip olduğum her şey sadaka olsun demesi gibi. Bu tür yeminlerle ilgili olarak alimler üç değişik görüş ileri sürmüşlerdir:

1) Kişi yemininden dönerse, söyledikleri üzerine gerekli olur ve kefaret ödemesi de

zorunludur.

2) Yemininden dönerse, hiç bir şey gerekmez.

3) Yemini bozarsa sadece kefaret vermesi gerekir.

Bazı alimler adağı da yemin gibi algılamışlar ve uyulmaması durumunda, yerine göre adağın kefaretini daha zorunlu, daha gerekli görmüşlerdir.

Bu görüşler içinde en doğru olanı, sahabeden geldiği kesin olan görüştür. Kitap ve sünnet de buna delalet ediyor. Buna göre, bu yeminlerin tümünde de kefaret sorumluluğu ortadan kaldırır. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: "Bu, yeminlerinin kefaretidir" ve "Allah yeminlerinizin kefaretle çözülmesini size farz kıldı" (Tahrim, 2) Sahih bir hadiste Peygamberimizin (s) şöyle buyurduğu rivayet edilir: "Bir kimse herhangi bir hususta yemin etse, sonra ondan daha hayırlısını görse, daha hayırlı olanı yapsın ve yeminini bozmasından dolayı da kefaret versin" Dolayısıyla bir kimse: "Helal bana haram olsun ki, falan şeyi yapmayacağım" "Karım boş olsun ki bu işi yapmayacağım" "Eğer bu işi yaparsam bir hacc borcum olsun yahut bütün malım sadaka olsun" dese, burada yemin kefareti ile sorumluluktan kurtulur. Eğer zihar kefaretini verirse daha iyi olur.

Öte yandan "Yeminlerinizi koruyun" ifadesinin tefsiri bağlamında ilk kuşak mü'minlerdcn değişik yorumlar yapılmıştır. Bazıları bu ifadeyi: "Yeminlerinizi bozmayın" veya "bozduğunuz yeminlerinizin kefaretini verin" şeklinde yorumlamışlardır. Diğer bazılarının yorumu ise şöyledir: "Çok yemin etmeyin, yemin etmeyi dil alışkanlığı haline getirmeyin" Her iki yorumda muhtemeldir, ancak biz ikinci yorumu tercih ediyoruz. Yine de doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

Bu ayet, şimdiye kadar yeminlerin kefaretle çözülmesinden söz eden tek ayet olduğuna göre, Tahrim süresindeki ayetin bundan sonra indiği anlaşılıyor. Çünkü Tahrim süresindeki ayette "Allah yeminlerinizin kefaretle çözülmesini size farz kıldı" buyuru-luyor. Bu da incelediğimiz bu sûrenin bazı bölümlerinin, kendisinden önceki sûrelerin bazı bölümlerinden önce indiğini gösteren bir başka kanıttır. Bu husus, yahudilerden söz eden bölümlerle ilgili olarak da dile getiriliyor. Çünkü yahudilerle ilgili ayetler zincirinin havası, onların herhâlükârda Hendek savaşı ve Kureyzaoğulları olayından önce indiklerini yansıtıyor. Bu ve önceki kanıt, bizim daha Önce dile getirdiğimiz şu görüşümüzü destekliyor: Bu sürenin bölümleri indikten sonra ve ilahi hikmet sûrede olmasını öngördüğü bütün sûreler tamamlandıktan sonra bir sûre çerçevesinde birleştirilmiştir. [286[286]]

90- Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın işlerinden olan pisliklerdir. Öyleyse bunlardan kaçının; umulur ki kurtuluşa erersiniz.

[286[286]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/164-170.

91-Gerçekten şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak İster. Artık vazgeçtiniz değil mi?

92- Allah'a itaat edin, peygambere de İtaat edin ve sakının. Eğer yüz çevirirseniz, biliniz ki, elçimize düşen, ancak apaçık bir tebliğdir.

Ayetlerin dili açık ve anlaşılırdır. En başta müslümanlara yönelik bir emir yer alıyor. Bu emirde içki, kumar, dikili taşlar ve fal oklarından kaçınmaları isteniyor. Bunların herbirinin kaçınılması gereken birer pislik ve kötülük oldukları açıklanıyor. İçki ve kumarın özellikle şeytanın da vesvesesiyle mü'minler arasında yol açtığı düşmanlığa, kin ve nefrete; onları Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoyuşuna dikkat çekiliyor. Arkasından bir soru yöneltiliyor. Bu sorunun sunuluş tarzında kınayıcı, azarlayıcı bir ton algılanıyor. Bu tür bir işe son vermenin gerekliliği vurgulanıyor ve şöyle deniyor: Mü'minler şimdiden sonra bu iki iğrenç amele son verecekler mi? Allah ve Rasu-lü'ne emir ve yasakları bağlamında itaat etmeleri yönünde teşvik edici ifadeler yer alıyor. Uyan nitelikli bir üslupla Allah ve Rasulü'ne karşı çıkmaktan kaçınmaları gerektiği hatırlatılıyor. Şayet bu uyarılar da kâr etmezse, elçiye düşen apaçık bir duyurudur. İşleri Allah'a kalmıştır. O'nun gücü onlara yeter.

Sünen sahipleri bir hadis rivayet ederler Bu hadiste deniyor ki: Ömer dedi ki: "Allah'ım, bize içki hakkında tatmin edici bir açıklama gönder." bunun üzerine Bakara; 219. ayet indi. Ayet inince, Ömer çağırıldı ve kendisine bu okundu. Ardından Ömer tekrar: "Allah'ım, bize içki hakkında talmin edici bir açıklama gönder" dedi. Bu sefer de Nisa, 43. ayet indi. Ömer bir kez daha çağırıldı ve kendisine bu ayet okundu. Ama o bir kez daha: "Allah'ım, bize içki hakkında tatmin edici bir açıklama gönder" dedi. Ardından Maide süresindeki ayet indi. Ömer bir kez daha çağırddı ve kendisine bu ayet okundu, Bunun üzerine Ömer: "Vazgeçtik, vazgeçtik." dedi.'[287[287]] Bu hadisi de eserine alan Taberi, ayetin iniş sebebi olarak başka hadisleri de aktarır. Bu rivayetlerden birine göre, Muhacir ve Ensardan oluşan bazı kimseler bir Ensarlının düzenlediği ziyafette bir araya gelirler. İçki içerler. Arkasından karşılıklı övünmeye, peşinden kavga etmeye başlarlar. İçlerinden biri, Ensar'ın liderlerinden Es'ad b. Zerare'nin burnuna bir darbe indirir ve burnunun kırılmasına neden olur. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler inerler. Bir diğer rivayete göre, bir grup gelip Rasulullah'tan içki ve kumarın hükmünü sorarlar. Bunun üzerine Bakara süresindeki ilgili ayet iner. Sonra bir kez daha sorarlar, Nisa süresindeki ayet iner. Bunun arkasından bir kez daha sorduklarında Maide süresindeki ilgili ayet iner.

Görülüyor ki, bütün rivayetlerde, içki ve kumar üzerinde duruluyor. Halta rivayet zinciri olarak en güçlü ve en meşhur olanında sadece içkiden söz ediliyor. Halbuki, ayeti kerime,

---

[287[287]] Et-Tac, C.4T sh.94

dikili taşların ve fal oklarının da haram olduklarını işliyor.

Taberi, bu grubun ilk ayetini tefsir ederken şöyle der: Bu açıklama, yüce Allah tarafından, papazlar ve rahipleri örnek alarak temiz ve güzel şeyleri kendilerine haram kılan kimselere yöneltiliyor ki kendilerine haram etmeleri gereken şeyler asıl bunlardır. Tabe-ri'nin bu sözü yerindedir ve bu ayetlerde önceki ayetleri de birbirleriyle ilinülendiriyor. Şunu da vurgulayalım ki, ayetlerin inişine esas oluşturan hikmet, açıklamanın bütün müslümanlara yönelik olmasını gerektiriyor. Aynı durum önceki ayetler için de geçerlidir. Bu, benzeri her olayda olduğu gibi Kur'an'm baş vurduğu bir ifade tarzıdır.

Bu ayetlerin, önceki ayetlerden hemen sonra yerleştirilmiş olması da bu görüşü güç-lendiriyor. Dolayısıyla önceki ayetlerden hemen sonra indikleri de söylenebilir. Ama bu, yukarıdaki hadisle geçen olayın, diğer rivayetlerde anlatılanların tümünün ya da bir kısmının gerçekleşmiş olmasına engel değildir. Vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, bu münasebetle içki, kumar, dikili taşlar ve fal oklarının haram olduğunu birlikte zikretmeyi uygun görmüştür.

Biraz önce sözü edilen Bakara süresindeki ilgili ayette, içki ve kumarın günahının yararından daha çok olduğuna dikkat çekilmişti. Nisa süresindeki ayette ise, sarhoşken namaz kılınmamasi uyarısında bulunulmuştu. Bu ayetlerde ise, önceki açıklamalardan daha güçlü, bu zararlı işlerin haram kılınışına yönelik daha kesin bir adım atılıyor. Dolayısıyla denebilir ki: Medine dönemindeki koşullar, bu kesin adımın atılmasını kaldıracak olgunluğa ulaşmıştı. Çünkü bu fiillerin Arapların hayatlarındaki etkileri çok derinlere varıyordu. Ekonomik çıkarlarıyla doğrudan ilgiliydi. Bu yüzden Bakara ve Nisa sûrc-ferindeki ilgili ayetlerde, bu kesin yasağa yönelik uygun zemin oluşturma amaçlı adımlardan öte bir açıklamaya yer verilmemişti.

Bazı entrikacılar şunu iddia ediyorlar: Ayeüerin üslubu, yasama ve kesin haramlardan çok, sakındırma ve mekruhluk bildirir nitelikledir. Bu hileli eniri kal arını sağlamlaştırmak için de, içki içenlere uygulanan had cezasının Kur'an menşeli olmadığını, Peygamberimizin (s) sünnetinden ve halifelerin uygulamalarından kaynaklandığını, bu yüzden miktarının değiştiğini ileri sürüyorlar. Bir de kumar oynayanlara herhangi bir ceza Öngörülmediğini söylüyorlar. Bu iddialar sağlam bir temelden yoksundur. Ne ayetlerin üslubuyla ve ne de içeriğiyle bağdaşıyor. Bilakis, rahatlıkla söylenebilir ki, ayetlerin üslubu ve içeriği, haremliğin kesinliğini en güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. İçki ve kumarın, dikili taşlar ve fal oklarıyla birlikte zikredilmiş olması bile, onların kesin haram olduklarını kanıtlamak bakımından yeterlidir. Çünkü hiç kimse, örneğin müşriklerin önlerinde dinsel ayinlerini gerçekleştirdikleri, kurbanlarını sundukları dikili taşlara ilişkin nehyİn sakındırma ve mekruhluğunu vurgulama nitelikli olduğunu, kesin bir haram kılmanın kastedilmedİğini iddia edemez. Ayrıca Peygamberim iz'den -ki müslü-manlara Kur'an, peygamberin kendilerine emrettiğini yapmalarını, yasakladığını da yapmamalarını ve buyruklarına uymalarını

emretmektedir-. Gelen birçok hadiste her sarhoşluk veren içkinin haram olduğu ve sarhoşluk veren herşeyin şarap (hanır) hükmünde olduğu vurgulanıyor. Bu hadislerde içki içen, salan ve taşıyan lanetleniyor. İçki içenler ve helal görenler sert ifadelerle uyanılıyorlar. Örneğin Ebu Davud ve Tirmizi İbn Ömerden şöyle rivayet ederler: Rasulullah efendimiz buyurdu ki: Her sarhoşluk veren şey içkidir (hamrdır) ve her sarhoşluk veren şey haramdır.[288[288]] Beş müsned sahibi Hz. Aişe'den şöyle rivayet ederler: Rasulullah efendimiz buyurdu ki: Sarhoşluk veren her içecek haramdır.[289[289]] Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi Tarık el Cafi'den şöyle rivayet ederler: Tarık Rasulullah'a içkinin hükmünü sorar. Rasulullah onu nehyeder ya da içki üretmesinden hoşnut olmadığını belirtir. Bunun üzerine Tarık: "Ben onu ilaç için üretiyorum" der. Peygamberimiz (s) şu cevabı verir: O ilaç değil, tam tersine hastalıktır.[290[290]] Ebu Davud Deylem el-Himyeri'den şöyle rivayet eder: Rasulullah'a (s) dedim ki: Ya Rasulullah, biz soğuk bir memleketle yaşıyoruz ve orada ağır işler yapıyoruz. Arpadan bir içki üretiyoruz. Onu içince kendimizi daha güçlü hissediyor, işlerin zorluğuna ve memleketimizin soğuğuna dayanıyoruz. Peygamberimiz (s) dedi kİ: "Peki, bu içki insanı sarhoş ediyor mu?" Evet, dedim. Buyurdu ki: Şu halde ondan kaçının. Dedim ki: İnsanlar bu alışkanlıklarını terketmezler. Bunun üzerine dedi ki: "Vazgeçmezlerse, onlarla savaşın."[291[291]] Sünen sahipleri Cabir'den şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: Çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.[292[292]] Ebu Davud ve Tirmizi İbn Ömer'den şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: "Allah, içkiye, onu içene, sunana, satana, satın alana, içki yapmak için üzüm v.s. sıkana, sıktırana, taşıyıcısına ve kendisine taşınılana lanet etmiştir."[293[293]] Nesai ve Tirmİzi İbn Ömer'le birlikte bîr grup sahabiden şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: İçki içeni kırbaçlayın. Bir daha içerse yine kırbaçlayın. Eğer yine içmeye devam ederse Öldürün. Bir rivayete göre: Boynunu vurun.[294[294]] Ebu Davud, Nesai ve İbn Hiban şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: Ümmetimin içinde bazı kimseler içki İçecek ve ona başka bir isim vereceklerdir.[295[295]] Sünen sahipleri şöyle rivayet ederler: Peygamber efendimiz (s) buyurdu ki: Kim içki içerse, kırk gün bo yunca onun namazı eksik olur. Eğer tevbe ederse, Allah tevbesini kabul eder. Şayet dördüncü kez tevbesinden dönerse, yüce Allah'ın ona öldürücü zehirin Özünü içirmesi hak olur. Dediler ki: Ya Rasulullah: Öldürücü zehirin özü nedir? Buyurdu ki: Cehennem ehlinin bedeninden akan irindir. Kim onu küçüklükten beri, helali haramdan ayırmadan içerse yüce Allah'ın ona cehennem ehlinin bedeninden akan irini içirmesi hak olur.[296[296]]

Kur'an'da içki içene ve kumar oynayana bir cezanın Öngörülmemiş olması meselesine gelince, öyle anlaşılıyor ki, bunun nedeni söz konusu suçların kişisel boyutlarda kalması ve

---

[288[288]] Et-Tac, C.4, sh.9
[289[289]] Et-Tac, C3, sh. 126-130
[290[290]] Et-Tac, C.3, sh. 126-130
[291[291]] Et-Tac, C.3, sh. 126-130
[292[292]] Et-Tac, C.3, sh.126-130

[293[293]] a.g.e
[294[294]] a.g.e.
[295[295]] a.g.e.
[296[296]] a.g.e.

başkalarının haklarıyla ilgili olmamasıdır. Dolayısıyla Kur'an'daki cezaların, bu temel prensip ışığında algılanmaları gerekir. Bu bağlamda, şunu da düşünebiliriz: Kur'an-ı Kerim İslam'ın temel şartlarından olan namaz, oruç, zekat ve hacc gibi ibadetleri terkedenler için de bir ceza öngörmemiştir. Bu da yukarıdaki gibi yorumlanabilir. Sarhoşluk veren içkilerin ve kumarın haram olmadığını söylemek her zaman ve her mekandaki müslüman alimlerin ortak görüşüne göre şüphe götürmez bîr küfürdür. Bu değerlendirmenin dayanağı, tefsirini sunduğumuz ayetler ve bir çok hadis-i şeriftir. Şayet Peygamberimiz (s) içki içenin kırbaçlanmasını öngörmüş, buna karşılık kumar oynayan kimse için bu tarz bir ceza öngörmemişse, bunun hikmeti, içkinin insanın aklını başından alması, saygınlığını ayaklar allına alması, ayrıca içki içenin hem kendisine hem de başkalarına zarar verecek davranışlarda bulunma ihtimali olsa gerektir. Nitekim içki içenlerin bu hali somut olarak gözlemlenebilir. Bize öyle geliyor ki, bu konuda peygamberimizden (s) gelen rivayetler, onun öngördüğü cezanın azarlama ve terbiye etme amacına yönelik olduğunu ortaya koymaktadır. Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi, E-nes'den şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) içki içenleri hurma sapı ve nalınlarla döverdi. Bir rivayete göre: İçki içen bir adam ona getirildi. İki hurma sapıyla ona kırk defa vurdu. Tirmizi 'nin rivayetinde: İçki içene iki nalınla kırk defa vurdu.[297[297]] Buhari ve Ebu Davud Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ederler: İçki içen bir adam peygamberimizin huzuruna getirildi. Peygamberimiz (s): "Onu dövün" buyurdu. Kimimiz eliyle, kimimiz ayağındaki nalınıyla ve kimimiz de üzerindeki giysisiyle onu dövüyordu. Pcygamberimiz (s) dövme işine son verince, bazıları adam için şöyle dediler: "Allah seni rezil elsin." Bunun üzerine Peygamberimiz (s): "Öyle söylemeyin. Onun aleyhine şeytana yardımcı olmayın." buyurdu.[298[298]] Buhari şöyle rivayet eder: Rasulullah zamanında Abdullah adında bir adam vardı. Bu adamın lakabı "eşek"li. Bu yüzden Rasulullah (s) ona gülerdi. Bir gün onu içki içtiği için kırbaçlatın işti. Kırbaçlanmasını emrettiğinde, bazıları şöyle demişlerdi: Allah'ım ona lanet el. Ne kadar da çok içiyor! Bunun üzerine Peygamberimiz (s) şöyle buyurdu: Ona lanet etmeyin Allah'a andolsun ki, onun Allah'ı ve Rasulünü sevdiğinden başka bir şey bilmiyorum.[299[299]]

Peygamberimizden (s) sonra ashabı da onun sünnetini izlemiştir. Örneğin Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi Enes'dcn şöyle rivayet etmişlerdir: Ebubekir içki içenlere hurma sapı ve nalınla kırk kere vururdu. Ömer halife olunca kırsal kesimden ve köylerden insanlar Medineye gelmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Ömer, içkinin cezası hakkında ne düşünüyorsunuz? diye yanındakilere sordu. Abdullah b. Avf, "en düşük had cezasının içki için de uygulanmasını düşünüyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer içki içenlere seksen sopa vurmaya başladı.[300[300]]

Buhari ve Müslim İbn Ömer'den şöyle rivayet etmişlerdir: Hz. Ömer Peygamberimizin (s)

[297[297]] a.g.e

[298[298]] age, sh,28
[299[299]] a.g.e. sh.28
[300[300]] Et-Tac. C.4, sh.94

minberine çıkıp şöyle dediğini duydum: Ey insanlar, İçkinin haram kılındığı vahiyle belirtilmiştir. O, şu beş şeyden üretilir: Üzüm, hurma, bal, buğday ve arpa. Hamr (içki) aklı mahmur eden şeydir. [301[301]]Bu rivayetin son cümlesi daha önce, aktardığımız rivayetlerle örlüşüyor. Dolayısıyla burada sözü edilmeyen başka maddelerden üretilen öteki içkilerin helal olabileceği vehmini ortadan kaldırıyor.

Ayette geçen "el ezlam= lal okları" kelimesi ile, kumar oynanan okların kastedildiğini düşünüyoruz. Bakara; 219. ayetin tefsiri çerçevesinde bunun nasıl oynandığını da anlatmıştık. Dolayısıyla burada lal oklarıyla oynanan kumar esnasında kesilen hayvanın haram ve pislik olduğuna dikkat çekiliyor.

Tabcri ve başka müfessirler de bu görüştedir. Fal oklarının kumarla birlikle zikredilmesini, bu ikisinin aynı anlama gelmediklerinin kanıtı olarak algılıyoruz. Tercih edilen görüşe göre kumar genci, fal okları da oyunun bir türüne verilen addır. İkinci ayetle sadece kumardan söz edilmiş olması da bu değerlen di rmey i güçlendiriyor.

Bazı tefsir bilginleri, bu çerçevede tavla ve satranç gibi oyunlardan da söz ederek, Peygamberimizin hadislerinden, sahabe ve tabiinin sözlerinden hareketle bunların kumar dolayısıyla haram olduklarını belirtmişlerdir. İbn Ebu Halem'in Ebu Musa cl-Eş'ari'den rivayet etliği şöyledir: Rasulullah (s) buyurdu ki: "Şu dörl köşeli, üzerinde işaretler bulunan taşlarla oynanan oyundan kaçının. Bunlarla bir tür kehanette bulunulur. Bu, kumardır."[302[302]] Tefsir bilimcileri bunun tavla oyunu olduğunu belirtmişlerdir. Bu hadislerin birinde Beride el-Eslemi şöyle der: Rasulullah (s) buyurdu ki: Tavla oynayan bir kimse eline domuzun etini ve kanını bulaştırmış gibidir.[303[303]]Ebu Musa'dan şöyle rivayet edilir: Peygamberimiz (s) buyurdu ki: Tavla oynayan Allah'a ve Rasulü'ne isyan etmiş olur.[304[304]] İbn Ebu Halem Hz. Ali'nin şöyle dediğini rivayet eder: Satranç bir çeşit kumardır.[305[305]] Ata, Mücahid ve Tavus'tan şöyle rivayet edilir: "Şans oyunlarının hepsi kumardır. Hatta çocukların cevizle ve yumurtayla oynadıkları oyunlar da."[306[306]] Doğal olarak iskambil kağıtlarıyla oynanan oyunları da buna katmak gerekir.

Bununla da anlaşılıyor ki, kaybedenden bir şey alınması esasına göre oynanan her oyun kumar kapsamına girer. Kur'anda ki tanımlama ve sakındırma onun için de geçerlidir.

Dikili taşlardan kasıt, Arapların ibadet ve ayin için diktikleri taş ve ağaçlardır. Bunların

---

[301[301]] a.g.e.

[302[302]] a.g.e.

[303[303]] Bu metinler ibn Kesir ve Beğavi tefsirlerinden aktarılmıştır..

[304[304]] a.g.e.

[305[305]] a.g.e.

[306[306]] a.g.e.

yanında, Allah'ın ortakları olduklarını iddia ettikleri düzmece ilahları adına kurban keserlerdi. Bu sûrenin 3. ayetinde bunlardan söz edildi: Söz konusu ayette, bu tür dikili taşların yanında kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu belirtilmektedir. Burada da, bu tür dikili taşların yanında kesilen hayvanların etlerinin haram olduğu bir kez daha vurgulanmış olabilir. Ayetlerin akışından, böylesi bir yorum daha uygun düşüyor.

Öte yandan, ayetlerin tanımlamaları ve sakındırmaları son derece serttir. Bu da halkın bu tür alışkanlıklarla ilgisinin köklülüğünü özellikle kumar ve içkinin topluma iyice yerleşmiş birer alışkanlık olduğunu gösterir. İkinci ayette, kumar ve içkinin sosyal, ahlaki ve dini açıdan yol açtığı büyük zararlara dikkat çekiliyor. Ki bu, bir anlamda yasamanın hikmetini yansıtırken, Kur'an'ın genel Üslubuyla da örtüşmektedir. Böylece hem ayetlerin içerdiği hikmet ortaya konuluyor, hem de Kur'an'ın kendine özgü mutlak, ama şiddetli üslubuyla bir yasağı vurgulayışı dikkatlere sunuluyor. Bu, her ortamda akla ve insanın çıkarma da uygundur. Ayrıca İslam şeriatının ölümsüzlüğünün de bir göstergesidir. [307[307]]

93- İman edenler ve salih amellerde bulunanlar için korkup sakındıkları ve iman ettikleri ve sonra yine korkup sakındıkları ve iyilikte bulundukları takdirde yedikleri dolayısıyla bir sorumluluk yoktur. Allah, iyilik yapanları sever.

Ayetin dili açıktır. Rivayete göre[308[308]] bu ayetler inince ashaptan bazıları, daha önce içki içen ve kumar sonucu paylaşılan eti yiyen kardeşlerinin durumlarını Rasulullah'dan sormuşlar. Bunun üzerine yukarıdaki ayet inmiştir.

Rivayetin sahih olması muhtemeldir. Bu durumda, ayeti kerime konu itibariyle önceki ayetlerle ilintili olur. Belki de hemen onlardan sonra inmiştir.

Taberi diyor ki, takvaya ilişkin ilk emir, Allah'ın emrini kabul etme, doğrulama ve pratikte uygulama anlamında kullanılmıştır. İkincisi, bu tavır üzerinde kalıcı olmayı bu tutumu değiştirmemeyi ifade etmektedir. Üçüncüsü nafile ibadetlerle Allah'a kulluk sunarak yaklaşma anlamını içermektedir. Beğavi'ye göre, ilki şirkten sakınmak, ikincisi bu hali sürdürmek, üçüncüsü salih ameller işlemek demektir. Tabresi'nin yorumu ise şöyledir: İlki Ölmüş olanlara, ikincisi yaşayanlara, üçüncüsü ise gelecek kuşaklara yöneliktir.

Bu yorumların her biri dikkate değerdir. Herhalükarda ayeti kerime yer aldığı konu bütünlüğü itibariyle sürekli ve genel bir ilke niteliğindedir. Buna göre yüce Allah, mü'min kullarını, bir şeyi haram kılmadan önce bununla ilgili fiillerinden dolayı sorguya çekmez. Ayrıca şu evrensel kurala vurgu yapılıyor: Allah katında Önemli olan, kulun imanı tasdiki,

---

[307[307]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/171-176.
[308[308]] Bkz. Taberi, Beğavi ve diğerleri.

Allah'ın koyduğu haramlardan kaçınmaya çalışması, O'nun emirlerine uyması, koyduğu yasaklardan uzak durması, salih ameller işlemesi ve bu konuda en iyiyi (İhsanı) yapma yönünde bir çaba içinde olmasıdır. Üzerinde durulan bir diğer husus da, yüce Allah'ın kullarının iyi niyetle ve günah işleme kastı gütmeden, gerçekte şüpheli ya da helal veya haram olduğundan emin olunmayan bazı yiyecek ve içecekleri yiyip içmelerini hoşgörüyle karşılayacağıdır. Bu, Kur'an'ın genel direktifleriyle de uyuşuyor. Eşyanın tabiatına da uygundur. İslam şeriatını kalıcı kılan da budur. [309[309]]

94- Ey iman edenler, andolsun Allah, gaybte kendisinden kimin korktuğunu ortaya çıkarmak için ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği avdan bir şeyle sizi deneyecektir. Artık kim bundan sonra haddi aşarsa, onun için acı bir azap vardır.

95- Ey iman edenler, siz ihramlıyken avı öldürmeyin. Sizden kim onu kasıtlı olarak öldürürse, cezası hayvandan[310[310]]' öldürdüğünün bir benzeridir. Buna da, Ka'beye varabilecek bir kurbanlık olarak içinizden adalet sahibi'[311[311]]' iki kişi hükmedecektir. Veya yoksulları doyurmak veya onun dengi oruç tutmak olan bir keffaret vardır. Böylelikle işlediğinin vebalini tadmış olsun. Allah geçmişte olanı bağışladı. Ama kim tekrarlarsa, Allah ondan öç alacaktır. Allah üstün ve güçlü olandır, öç sahibidir.

96- Deniz avı ve onu yemek size ve yeryüzünde dolaşanlara[312[312]]' bir yarar olarak helal kılındı. İhramlı olduğunuz sürece kara avı ise size haram kılınmıştır. O'na götürülüp toplanacağınız Allah'tan korkup-sakının.

Ayetlerde;

1) Müslümanların dikkati bir hususa çekiliyor ki, buna göre, yüce Allah onları ellerinin ve mızraklarının ulaştığı avlar konusunda denemektedir.Amaç Allah'tan korkan ve emirlerini göz önünde bulundurarak hareket eden ihlaslı, gerçek mü'mini fiili olarak ortaya çıkarmaktadır.

2) Dönemi sırasında sapıp Allah'ın koyduğu haramlar sınırını aşanların Allah katında acıklı bir azaba çarptırılacakları uyarısında bulunuluyor.

3) İhramlıyken av hayvanı öldürmek yasaklanıyor. Böyle yapanlar için keffaret hükmü

[309[309]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/177.

[310[310]] En-Naam En'arn'ın eş anlamlısı ve hayvan demektir.

[311[311]] Zeva adlin Adaleti ve doğruluğu bilen iki kişi.

[312[312]] es-Seyyereh Kafile ve yolcular.

getiriliyor. Bu kefaret, Kabe'nin yanında öldürülen av hayvanına denk bir hayvanın kurban olarak sunulması veya yoksulların doyurulması yahut buna denk olacak bir kaç gün oruç tutmak olarak tesbit ediliyor. İhramlıyken av hayvanı öldüren kimse bir yasak çiğnediğini ve ona karşılık kefaret ödediğinin bilincine varsın.

4) Yüce Allah'ın bundan önce işlenen bütün kusurları affettiği duyuruluyor. Buna rağmen herhangi bir kimse tekrar böyle bir kabahat işlerse kendini üstün iradeli ve aziz olan Allah'ın intikamının hedefi haline getirir.

5) Bu arada müslümanlara yasama ile ilgili bir hitap yöneltiliyor. Buna göre yüce Allah onlara deniz avını ve bu av hayvanlarını yemeyi helal kılmıştır. Bu ruhsattan yolcu ya da mukim olan tüm müslümanlann eşit şekilde yararlanması şartıyla. Ancak ihramda oldukları sürece karada avlanmaları haramdır. Sonunda müslümanlara öğüt veriliyor. Allah'tan korkup sakınmaları gerektiği, çünkü O'na döndürülecekleri, huzurunda toplanacakları vurgulanıyor.

Beğavi, ilk ayetin tefsiri bağlamında, onun Hudcybiye barış antlaşmasının imzalandığı yıl indiğini rivayet eder. Rivayete göre müslümanlar o sırada ihramlıyken yüce Allah onları dener. Sürülerce yabani hayvanlarla karşılaşırlar. Onları yakalamaya çalışırlarken yukarıdaki ayet iner. İkinci ayetin tefsiri bağlamında aktarılan bir rivayete göre, ayet Ebul Yusuf adında bir adam hakkında inmiştir. Bu adam ihramlı olduğu halde bir yabani eşek yakalar ve onu öldürür. Deniz avı ve bu avdan yemekle ilgili bir rivayete rastlayanı adılar.

Rivayetler ayetle şekil ve konu olarak uyumlu bir bütünlük görüntüsünü veriyorlar. Bir konu daha içeriyorlar ki, iniş sebeplerine ilişkin rivayetlerde bundan söz edilmiyor. Deniz avının ve ondan yemenin helal oluşu konusunu kastediyorum. Bu yüzden ayetlerin bir defa da indiklerine ilişkin görüşü tercih ediyoruz. Ama bu, rivayetlerde sözü edilen olayların meydana gelmiş olmasına engel değildir. Bu durumda söz konusu olayları bu bölümün tamamının iniş sebebi olarak algılayabiliriz. Bu münasebetle ihramlıyken avlanma ile ilgili tam bir bölüm inmiştir.Bu bölümde Önceki ayetler arasında kapsam itibariyle bir benzerlik yok görünüyor, ancak aradaki konu benzerliği hemen fark ediliyor. Çünkü bu ayetlerin içeriği de Önceki ayetler gibi yasama niteliklidir. Öyle anlaşılıyor ki, bu ayetler önceki ayetlerin hemen sonrasında inmemiş olmakla beraber, aradaki bu münasebet dolayısıyla buraya yerleştirilmişlerdir.Gerçi İslam'dan önce ihramlıyken denizde avlanmanın helal mi yoksa haram mı oldıığuna ilişkin bir ifadeye rasllayamadık; ancak geleneksel olarak, Arapların ihramlıy-kcn kan dökmeyi sakıncalı görmelerinden hareketle, bunun da sakıncalı görüldüğü sonucuna varıyoruz. Dolayısıyla ayetlerin inişine esas oluşturan hikmet genelde rnüslü-manlar ve Özelde de deniz ya da kara yoluyla uzak mesafelerden gelenler için bir kolaylık olsun diye, deniz avının helal kılınmasını öngörmüştür. Bu da bizi şu sonuca götürür: İhramlıyken denizde avlanmak ve bu avların etinden yemek mubahtır.

Ayetin tefsiri bağlamında "ve siz ihramlıyken" ifadesinin boyutlarını, anlamını detaylı bir şekilde sunduk. Aynı şeyleri burada da söyleyebiliriz. Dolayısıyla aynı sözleri tekrarlamanın ya da ek açıklamalarda bulunmanın gereği yoktur.

Tefsir bilginleri, Peygamberimizden (s) bazı hadisler, ashab ve tabiine ait olduğu ileri sürülen bazı sözler aktarmışlardır ki; bunlarda ayetlerin içerdiği hükümler sunuluyor. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

1) Bazılarına göre, ayeti kerimede sözü edilen kefaret hükmü ihramh olduğunu unuttuğu halde bilerek av hayvanı öldüren kimse için geçerlidir. Eğer ihramh olduklarını unutmuşlarsa, bunların günahı kefaretle silinmeyecek kadar ağırdır. Dolayısıyla onlar Allah'ın intikamının hedefi halindedirler. İhram 1 ılıkları geçersiz, hacları iptal olur. Bu görüşü savunanlar: "Allah geçmişte olanı bağışladı" ifadesinin ayetin İnişinden önceki uygulamalara yönelik olduğunu söylemişlerdir. Bir diğer görüşe göre, kefaret, ihramh olduğunu hatırladığı halde ilk kez bilerek av hayvanı öldüren kimse için geçerli olan bir hükümdür. Bunu tekrarlarsa günahı kefaretle silinmeyecek kadar ağır olur ve kendisi de ilahi intikamın hedefi haline gelir. Bunlarda öncekiler gibi: "Allah geçmişte olanı bağışladı" ifadesinin-ayetin inişinden öncesine yönelik olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca, yüce Allah'ın ilk ayette uyardığı azabın da, ona muhalefet ettikleri için kefaretle ortadan kalkmadığını savunmuşlardır. Bunun yanında vurguladıkları bir diğer husus da şudur: Hakemlik edecek iki kişi, öncelikle onun ihramlıyken bilerek av hayvanı öldürüp öldürmediğini sormalıdırlar. Eğer evet derse, onu reddetmeli ve hakkında hakemlik yapmamalıdırlar. Şayet hayır derse, hakemlik etmelidirler. Taberi ikinci görüşü isabetli saymıştır. Taberi'nin bu değerlendirmesi yerindedir. İlk defa av hayvanı öldürenin kefaret Ödemesi ile günahının silinmeyeceğine ilişkin değerlendirmesi hariç. Çünkü kefaret, hak sahibinin bedeli değildir. O, Allah'a tevbe hükmünde bir durumdur. Allah da kullarının levbesini kabul eder. Şura; 25. ayette de belirtildiği gibi onların kusurlarını affeder. Kuşkusuz bazı günahlar vardır ki, bunlar kefaret şöyle dursun, tevbe edilse dahi affedilmezler. İncelediğimiz bu sûrenin 33 ve 34. ayetlerinin, Tevbe sûresinin ve Furkan sûresinin tefsiri çerçevesinde bu hususları detaylı olarak ele aldık.

2) Bilginlerin bir kısmına göre, o "ev" veya edatı seçme ifade eder. Buna göre, adaletle hükmeden iki hakem, yiyecek, oruç veya kurban olarak Öldürülen ava denk düşen miktarları tesbit ederler. Bilerek avlanan kişi de kefaret olarak bunlardan birini seçer. Diğer bazılarına göre "ev" edatı sıralama bildiriyor. Öncelikle kurban kesmek gerekiyor, bulunmazsa yemek yedirilmeli, o da yoksa oruç tulmak lazım gelir. Kur'an'ın ifade tarzı, her iki ihtimale de açıktır.

3) Tefsir bilginleri, iki hakemin hükmedecekleri çerçevenin sınırlarını da açıklamışlardır. Buna göre hakemlerin hükmedecekleri en iyi çerçeve şöyle çiziliyor: Bir kimse yabani bir eşek, sığır veya keçi öldürürse, üzerine düşen kefaret bir sığır kuban etmek veya on yoksulu doyurmak yahut on gün oruç tutmaktır. Bir kimse ceylan yavrusu, tavşan veya keler

öldürürse, üzerine düşen kefaret bir koyun kurban etmek veya altı yoksulu doyurmak yahut altı gün oruç tutmaktır. Bir kimse de serçe, bıldırcın yada güvercin gibi daha küçük bir hayvan öldürürse, kefaret olarak kesmesine hükmedilmez. Çünkü hayvanlar içinde bunlara denk sayılabilecek bir hayvan yoktur. Bununla beraber bir kuzu yada koyun kurban etmesi müstehaptir. Bu durumdaki bir kimsenin üç yoksulu doyurmasına yada üç gün oruç tutmasına hükmedilir. Yiyecek tam gün yetecek gıda olmalıdır. Yanmsa yahut bir mudi buğday yada hurma veya hazır yemek gibi.

4) Tefsir bilginleri bu yasağın eli yenen hayvanlarla ilgili okluğunu söylemiş, dolayısıyla ihramİiyken insana eziyet eden öteki hayvanları öldürmenin mubah olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerine dayanak olarak da Beğavi'nin Abdullah b. Ömer'den aktardığı şu rivayettir: "Rasulullah (s) buyurdu ki: İhramlı olan bir kimsenin şu beş hayvanı öldürmesinin sakıncası yoktur: Karga, çaylak, akrep, fare ve azgın köpek." Adı geçen müfessir bir diğer hadisi de Ebu Said'den aktarır: "Rasulullah Efendimiz buyurdu ki: ihramlı kişi evcil yırtıcıları öldürebilir" Aynı müfessir Ebu Hureyre'den de şöyle rivayet eder: Rasulullah (s) buyurdu ki: "İhramhykcn beş hayvanın katli mubahtır: Yılan, akrep, çaylak, fare ve yırtıcı köpek"313[313]

5) Tefsir bilginleri, İhramlı olan kişi kendisi avlamadıkça yada kendisi adına avlan-madıkça başkasının avladığı kara hayvanının etinden yiyebilir demişlerdir. Bu görüşlerini İmam Şafi'nin Cabir b. Abdullah'tan aktardığı şu hadise dayandırmışlardır: "Rasu-fullah'ın şöyle dediğini duydum: Siz kendiniz avlanmadıkça yada biri sizin için avlan-madıkça siz ihramİiyken karada avlanan hayvanın eti size helaldir."314[314]

6) Aynı şekilde deniz avının ve yiyeceklerinin ihramlı ve ihramsız herkese mubah olduğunu söylemişlerdir. Deniz hayvanının sudan canlı yada ölü çıkarılmış olması fark etmez. Denizin kıyıya attığı da bu hükme tabidir. Bunların yaralananları ve mızrakla vurulanları da Öyledir. Bu hususta nehirlerin de deniz hükmünde olduğunu söylemişlerdir. Bazıları kurbağa türlerini ve yengeçleri bu kapsamın dışında tutarlar. Çünkü bunlar lam olarak deniz hayvanı sayılmazlar.

7) Adalet sahibi iki hakeme gelince, bununla ilgili herhangi bir bilgiye rastlayama-dık. Öyle anlaşılıyor ki, bizzat avlanan kişi adil ve deneyimli olduklarına inandığı iki

kişiyi seçer. Bunlar meseleyi takdir eder ve avlanan kişiye görüşlerini bildirirler. Çünkü bu iki arasında geçen hukuki değil, dini bir meseledir. Onun için müslümanların yöneticilerinin bir müdahalesi sözkonusu olamaz. Yine de doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

İlk kez "Ka'be" kelimesinin geçmesi münasebetiyle şunu söylüyoruz: Teftir bilginleri, bu

---

313[313] Bu hadisler yakın ifadelerle hadis sünenlerinde, Buhari ve Müslim'de yer alır. et-Tac; c.2 sh. 107

314[314] İbn Kesir

şekilde adlandırılmasının kare şeklinde yada yüksek bir bina olarak inşa edilmiş olmasından kaynaklandığını söylemişlerdir. Bir görüşe göre, çevresindeki binalardan ayrı ve tek olarak inşa edildiği için bu şekilde adlandırılmıştır.[315[315]] İlk kullanımda bu anlamlardan biri bir şekilde kullanılmıştır. Mekke ve Medine inişli bir çok sûrede Ka'be'-den "beyt: ev" ve "beytul haram: Haram (dokunulmaz) ev" şeklinde söz edilmiştir. İslam'dan önce Araplar'da onu bu şekilde anlıyorlardı. Onun etrafında ve içinde bir çok put yaparak etrafında tavaf yapıyorlardı. Orada namazlarını kılıyor ve yanında kurbanlarını sunuyorlardı. Arapların yaşam tarzlarına ilişkin rivayetlerden[316[316]] yanmada da tek, "Ka'be"nin bu olmadığı anlaşılıyor. Bazı Arap kabilelerinin aynı amaçla bina edilmiş Ka'beleri vardı. Ancak Mekke'de ki Ka'be tüm Arapların ortak mabedi sayılıyordu. Ra-sulullah (s) Mekke'yi fethettiği zaman Ka'be'nin içinde ve etrafında 360 tane put bulmuştu. Duvarlarında Hz. İbrahim ve Hz. İsa'nın resimleri bulunuyordu. Bu da gösteriyor ki Araplar onu ortak ve genel bir Ka'be olarak kabul ediyorlardı. İçlerindeki bazı hrıstiyan kabileler de put ve mabudlarının heykellerini içine ve etrafına yerleştirerek bu ortak eğilime katıldıklarım göstermişlerdi. Daha önce çeşitli vesilelerle Ka'be'nin oluşumu ve bina edilişi ile ilgili rivayetlere değindik. Bir kez daha yinelemeye gerek duymuyoruz. [317[317]]

97- Allah, Beyt-i haram olan Ka'be'yi insanlar için bir kıyam evi'[318[318]] kıldı; haram ayı kurbanı ve boyunlardaki gerdanlıkları da. Bu Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa tü-münü bildiğini ve Allah'ın gerçekten herşeyi bilen olduğunu bilmeniz içindir.

98- Bilin ki, Ailah gerçekten cezası pek şiddetli olandır. Ve Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

99- Elçiye tebliğden başka yükümlülük yoktur. Allah açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da bilir.

100- De ki: Murdar İle temiz -murdarın çokluğu hoşuna gitse de- bir olmaz. Ey temiz akıl sahipleri, Allah'tan korkup sakının. Umulur ki, kurtuluşa erersiniz.

"Allah, Beyt-İ Haram Olan Ka'be'yi İnsanlar İçin Bir Kıyam Evi Kıldı"

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır. Ayetlerin şu hususları içerdiklerini gözlemliyoruz:

1) Allah'ın dokunulmaz (haram) evi olan Ka'be'de, haram aylarda, kurbanlıklarda

---

[315[315]] Taberi, Tabresi ve İbn Kesir

[316[316]] el-Arap Kablei İslam, Cevad Ali c.5, sh. 75 ve sonrası. Ayrıca bkz. "Tarihu cinsul Arab" adlı eserimizin sh. 602

[317[317]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/178-182.

[318[318]] Kıyamen linnasi İnsanların hayatlarının ve çıkarlarının dayanağı.

ve boyunlardaki gerdanlıklarda, bölgeye özgü yasaklarda ve alışkanlıklarda insanların işlerine, geçimlerine ve çıkarlarına dayanak olan etkenlerin somutlaştığına dikkat çekiliyor.

2) Müslümanlara bir çağrı yöneltiliyor. Allah'ın göklerde ve yerde bulunan herşeyi bunların gereklerini, insanlar için dayanak olabilecek olguları bildiğini kesin bir ifadeyle vurgulamaları isteniyor. Koyduğu haramları dinlemeyen ve onları çiğnemeyen inatçılara karşı sonuç alıcı cezasının çok şiddetli olduğu iyi niyetli, amellerinde Allah'ı gözeten ve bir kusur işlediğinde derhal pişmanlık duyanlara karşı da bağışlayıcı, esirgeyici olduğu ifade ediliyor.

3) Bir diğer uyanda da Rasulün ancak ilahi mesajı tebliğ etmekle yükümlü olduğu belirtiliyor. Yüce Allah'ın bu çağrıya muhatap olanları denetlediği, onların gizlisini açığını bildiği ve bir gün onları tek tek önlerine sereceği dile getiriliyor.

4) Ayetlerin akışı içinde hitap Hz. Peygamber'e yöneltiliyor ve insanlara şöyle demesi emrediliyor: Hiç bir şekilde pis ile temiz ve helal ile haram bir olamaz, pisin yada haramın dış görünüşü çokluğu ilgi çekici, albenili olsa bile.

5) Bir de akıl sahiplerine Allah'tan korkmaları telkin ediliyor. Çünkü takva kurtulup ve başarı demektir.Bu ayetlerin inişi ile ilgili olarak belli bir rivayete rastlamadık. Öyle anlaşılıyor ki bunlar önceki ayetlerden hemen sonra inmişlerdir. Böylece hac esnasında yapılan ibadetler bu mevsime özgü gelenekler ve bu arada av yasağı gerekçeleri ve yorumlarıyla ele alınmışlardır. Dolayısıyla bu ayetlerin önceki ayetlerle beraber veya onlardan hemen sonra inmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu sûrede ve bundan önceki sûrelerde, çeşitli münasebetlerle Ka'be, kurbanlıklar, ve boyunlardaki gerdanlıklar ile ilgili geleneklerin, ifade ettikleri anlama değindik, bu açık-lamaları yinelemenin yada ek açıklamalarda bulunmanın gereği yoktur. Sadece bu ayetlerin içerdiği yorumsal açıklamalara hacc geleneklerine yüklediği anlama ve direktiflere dikkat çekmek istiyoruz. Yüce Allah bu geleneği başlangıçta Araplara ilham etmiş, arkasından Kur'an aracılığı ile pekiştirmiştir. Bunun nedeni adı geçen geleneğin insanların çıkarına olmak üzere çeşitli önceliklere sahip olmasıdır. Özel, genel, dünyevi ve dini uygulamalar hep birlikte insanların hayat dayanağını oluştururlar. Bu aynı zamanda, söz konusu geleneğin İslam Öncesi Arapların hayatları üzerinde de olumlu etkiler bıraktığının ipucudur. İnançlarının, ibadet şekillerinin ve yurtlarının farklılığına rağmen bir tek ibadet manzumesi ve çilesiyle bir araya gelebiliyorlardı. İçlerinde gerçekleşen tek birlik görüntüsü buydu. Hacc mevsimi kutsal bir uzlaşma dönemiydi. Savaşlara, kavgalara ara verilirdi. Geniş ve dağınık topluluğa bir süre için güvenlik ve huzur egemen olurdu. Etkin bir merkezi otoriteden yada yargı erkinden söz edilemezdi. Hacc mevsimi, büyük pazarların panayırların kurulmasına sebep olurdu. Orada mallarım satar ihtiyaçlarım giderirlerdi. Problemlerini çözerlerdi. Hacc mevsiminde kurulan panayırlar dil ve lehçe birliğini sağlamak için bulunmaz bir fırsattı. Buralarda Övünç duydukları değerlerini başkalarına aktarma fırsatını bulurlardı. Vaazlar,

hutbeler, kasideler ve anlam ve etki itibariyle birbirinden farklı haberler dinlerlerdi. Bütün bunlar bir canlılık, bir hareket kazandırıyordu. Böylece Peygamberimizin gönderilişinden Önce ruhlar ve fikirler diri tutuluyordu.

Ayetler bu açıdan, İslami yasaların insanların maddi ve manevi çıkarlarını korumayı hedeflediklerini vurguluyorlar. Bu arada bir lakım şaibe ve ayıplardan arındırıldıktan sonra büyük ölçüde cahiliye dönemindeki şekliyle korunan hacc ibadetler manzumesine ilişkin olarak zihinlerde belirebilecek kuruntuları bertaraf ediyorlar. Bu bakımdan ayetler, kapsayıcı, sürekli ve etkileyici bir telkin içeriyorlar. Buna göre insanların çıkarlarının ve maslahatlarının dayanağı niteliğine sahip olacak şeylerden yararlanmayı kolaylaştırmak, bunlara uygun bir zemin oluşturmak ve bu lür imkanlar icad etmek gerekir. Müslümanların güçlenmesine ülkelerinin kalkınmasına ve hayat düzeylerinin yükselmesine vesile olabilecek imkanlar araştırılmalıdır. Bunu yaparken Allah'ın belirlediği haramlardan uzak durmak, hclal-haram, temiz-pis, faydalı-zararlı, hayır-şer, adalet, ihsan- azgınlık ve luğyan ile ilgili olarak çizdiği sınırların ötesine geçmemek bir yükümlülüktür.

Ayetler grubunun son ayeti bu evrensel telkinle bütünleyici bir işlev görüyor. Söz konusu ayette, çekiciliğine, göz alıcı dış görünümüne, insana hoşgörünen lezzetlerine ve kolayca elde edilir olmasına kanıp da insanların pis, haram, zararlı ve kötü şeylere yönelmemesi gerektiği vurgulanıyor. Bunları temiz, helal, faydalı, ve hayırlı şeylerden ayırmak birbirlerine denk tutulmalarına engel olmak gerektiği dile getiriliyor. Ayetin son bölümünde etkili bir mesaj sunuluyor. Burada hitap düşünen akıl sahiplerine yöneliktir. Çünkü onlar Kur'anın yönelttiği uyanlardaki hikmeti, hak unsurunu ve kurtuluş nedenlerini kavrayabilirler, ayırdedebilirler. Bunları insanlara da açıklayabilirler. Hem kendileri Allah'tan korkup sakınabilir, hem de başkalarını uyarma görevini yerine getirebilirler.

Daha önce değişik münasebetlerle işaret ettiğimiz gibi, bunlar Kur'anın genel direktifleri ve açıklamalarıyla örtüşüyor. Bunlar aynı zamanda İslam şeriatını kalıcı ve ölümsüz kılan özelliklerdir. Çünkü İslam şeriatı insan çıkarma, insan onuruna, insan hayrına, insan yararına ve ruhunun arınmasına uygundur. Hiç bir zaman aklı başında olan insaflı bir insan İslam şeriatını inkar etmez. [319[319]]

101- Ey iman edenler, size açıklandığında sizi üzecek şeyleri sormayın; Kur'an İndirildiği zaman sorarsanız, size açıklanır. Allah onu affetti. Allah bağışlayandır, yumuşak davranandır.

102- Sizden önce bir topluluk onu sormuştu da sonra kafirler olmuşlardı.

[319[319]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/183-185.

Müslümanlar Kur'an'ın Emrettiği Şeyleri Sorup Öğrenmelidirler

Ayette şu hususlar İşleniyor.

1) Müslümanların, zorunlu olmayan ve hiç bir yarar da sağlamayan şeyleri Hz. Peygambere sormaları yasaklanıyor.

2) Bu yasağın gerekçesi olarak da, cevabın sertliği ve ağırlığı dolayısıyla kendilerini üzebileceği belirtiliyor.

3) Yasak ve gerekçesini pekiştirici bir uyarıya yer veriliyor. Buna göre kendilerinden önceki bazı topluluklar da peygamberleine bu tür sorular sormuşlardı da, aldıkları cevaplar inkara ve inatçılığa sürüklenmelerinin sebebi olmuştu.

4) Vahyedilen ve Kur'anın inişi esnasında bir yükümlülük olarak emredilen şeyleri sormaları gerektiği dile getiriliyor. Böyle şeyleri sormaları daha doğru ve daha iyi bir davranıştır. Hiç bir sıkıntı ve sonucundan endişe duymadan bu tür sorular sorabilirler ve açıklayıcı cevaplar da alırlar.

5) Bu arada yüce Allah'ın bundan önce sordukları bu tür sorulardan dolayı kendilerini affettiği duyuruluyor. Çünkü Allah bağışlayıcıdır, kullarına yumuşak davranır.

Görüldüğü gibi ayetler grubu yeni bir bölüm niteliğindedir. Belki de bu ayetlerden sonra inmiş ve sûrenin tertibi içindeki bu yerlerine bu münasebetle konulmuşlardır. Ayetlerin iniş sebebiyle ilgili olarak bir çok rivayet aktarılmıştır. Bunlardan birini Buha-ri ve Tirmizi İbn Abbas'tan rivayet etmişlerdir: "Bir takım kimseler, alay etmek amacı ile Rasulullah'a sorular sorarlardı. Biri: 'Babam kimdir?' devesinin kaybolduğunu söyleyen bir diğeri: 'Devem nerededir?' diye sordu. Bunun üzerine yukarıda ki ayetler indi".[320[320]] Tirmizi ve Müslim Hz. Ali'den rivayet ederler: "Ona yol bulanın Beyti hacc etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır." ayeti inince bazıları: 'Ya Rasulullah, her yıl mı?' diye sordular. Rasulullah sustu. Onlar yine: 'Ya Rasulullah, her yıl mı?' diye sordular. Rasulullah: 'Hayır' dedi. 'Eğer evet deseydim, her yıl haccetmek size vacip olurdu'. Bunun üzerine yüce Allah bu ayetleri indirdi".[321[321]] Buharı ve Müslim Enes'ten şöyle rivayet ederler: Peygamberimiz (s) ashabından bir şeyler duymuştu. Minbere çıkıp onlara hitap etti ve dedi ki: "Cennet ve cehennem bana sunuldu. Hayır ve serde bugünkü gibisini görmedim. Eğer siz benim bildiklerimi bilseydiniz, kesinlikle az güler, çok ağlardınız." Bu sözler ashabı o kadar çok etkiledi ki, o gün işittikleri bu şiddetli ifadelerin dehşetinden başlarını ellerinin arasına alıp hüngür hüngür ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Ömer ayağa kalktı ve: "Rab olarak Allah'tan, din olarak İslamdan ve peygamber olarak Muhammed'den razıyız." dedi. Bir adam da: Babam kimdir? diye sordu. Peygamberimiz (s): "Baban falan adamdır" cevabını verdi.

320[320] Et-Tac, C.4, sh.94
321[321] Et-Tac, C.4, sh.95

Bunun üzerine yukarıdaki ayetler indi.[322[322]]" Taberi bu rivayetleri bazı eklemelerle ve başka kanallardan aktarmıştır. Sözgelimi yukarıdaki ikinci rivayeti Ebu Hureyre kanalıyla aktarmıştır ki, rivayette ek açıklamalar vardır: "Eğer vacip olsaydı, siz inkar ederdiniz." gibi. Ayrıca, sorunun: "Beyti hac etmeleri Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır." ayetinin inişi üzerine sorulduğu şeklinde bir ifade de yer almıyor rivayette. Sadece şöyle söyleniyor. Rasulullah insanlar arasındayken ayağa kalktı ve: "Size hacc farz kılındı" dedi. Son rivayeti de aynı ifadelerle aktarıyor: İnsanlar Peygamberimize (s) birtakım sorular sordular ve soruların ölçüsünü kaçırıp ileri gittiler. Bunun üzerine Rasulullah (s) Öfkelendi ve: "Ancak bana size cevap verebileceğim sorular sorun" dedi. Bu sırada babasından başkasına nisbet edilen bir adam ayağa kalktı ve: Babam kim? diye sordu. Rasulullah: "Senin baban Huza-fe'dir." dedi. Bir diğeri: Ya Rasulullah, babam nerededir? diye sordu. Rasulullah: "Ateştedir." cevabım verdi. Bunun üzerine Ömer kalktı ve Rasulullah'in ayaklarını Öptü ve dedi ki: "Ya Rasulullah, bizler cahiliye'den ve şirkten henüz kurtulmuş bir toplumuz. Bizi affet, Allah seni affetsin." Bunun üzerine Rasulullah'm (s) öfkesi dindi. Bir.rivayete göre Ömer şöyle demiştir: Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan ve peygamber olarak Muhammed'den razıyız. Fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınırım. Bunun üzerine yukarıdaki ayetler indi.

Ayetlerin ruhuyla ve içeriğiyle en çok uyuşan, haccla ilgili soruyu içeren rivayet olsa gerektir. Ancak bu sorunun Âli İmran süresindeki: "Evi haccetmeleri Allah'm insanlar üzerindeki hakkıdır" ayetinin indiği sırada sorulmadığına ilişkin görüşü tercih ediyoruz. Çünkü aradaki münasebet uzak görünüyor. Bu arada Taberi'nin soru ile Âli İmran süresindeki ayet arasında ilgi kurmaya uygun bir rivayete de yer verdiğini belirtelim.

Artık her ne şekilde cereyan etmişse olay, ayetlerin inatçılıktan, can sıkıcı, kışkırtıcı tavır ve sorulardan insanları sakındırdığı ortadadır. Çünkü bu tür tavır ve soruların hem sahiplerine, hem de başkalarına zarar veren sonuçlar doğurması kuvvetle muhtemeldir. Bu da her zaman için geçerli olan önemli bir telkindir.

Müslim Sa'd kanalıyla Peygamberimizin (s) şöyle dediğini rivayet eder: Müslümanlar içinde cürmü en ağır olan müslüman, haram kılınmamış bir şey hakkında soru soran ve bu sorusu yüzünden o şeyin insanlara haram kılınmasına sebep olan kimsedir.[323[323]]Bu-hari şöyle rivayet eder: Rasulullah buyurdu ki: Size hakkında açıklama yapmadığım şeylerde beni rahat bırakın. Çünkü sizden Öncekiler çok soru sordukları ve peygamberlerine rağmen ihtilafa düştükleri için helak oldular.[324[324]] İbn Kesir'in sahih diye nitelediği bir diğer hadisle şöyle deniyor: Yüce Allah bazı farzlar koymuştur; onları zayi etmeyin. Bir takım sınırlar belirtilmiştir; onları aşmayın. Bazı haramlar öngörmüştür; onları çiğnemeyin. Bazı şeylerden

[322[322]] Et-Tac, C.4, sh.95

[323[323]] a.g.e. sh.95

[324[324]] Metin İbn Kesire aittir. Bu hadisi Beğavi ve Zemahşeri önemli bir ek ifadeyle birlikte rivayet etmişlerdir. O da şudur: Size bir şey emrettiğim zaman, gücünüz yettiğince onu yapmaya çalışın. Bir şeyi de nehyetti-ğim zaman kesinlikle ondan kaçının.

de sırf size acıdığından söz etmemiştir, Ama kesinlikle bu suskunluk unutmaktan kaynaklanmıyor. Sakın bunlar hakkında soru sormayın.[325[325]] Müfessir Hazin, Selman'dan şöyle rivayet eder: "Rasulullah Efcndimiz'dcn bazı şeyler soruldu. Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da O'nun kitabında haram kıldığı şeylerdir. Haramda O'nun kitabında haram kıldığı şeylerdir. Sözünü etmediği şeylcrse, affettiği şeylerdir. Zorlaştırırı ayınız." Görüldüğü gibi Peygamberimizin (s) bu tavsiyesi Kur'an'in direktifleriyle bir uygunluk arzediyor. Bu durum, her zaman ve her mekanda göz Önünde bulundurulacak, ölçü alınacak toplumsal ahlak açısından bir Örnek oluşturmaktadır. [326[326]]

103- Allah Bahiyre'den[327[327]], Saibe'den[328[328]], Vasiyle'den[329[329]] ve Ham'dan[330[330]]' hiç birini kılmamıştır. Ancak inkar edenler, Allah'a karşı yalan düşüp uyduruyorlar. Onların çoğu akıl erdirmez.

104- Onlara: Allah'ın indirdiğine ve elçiye gelin denildiğinde "Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter" derler. Ya ataları bir şey bilmiyor ve hidayete ermiyor İdilerse?

Sosyal Manzaralar

Ayetlerde:

1) Yüce Allah'ın Bahiyre, Şaibe, Vasiyle ve Ham adı altında hayvanlara yapılan muameleleri ve buna bağlı olarak gelişen gelenekleri yasalaştırınadığı dile getiriliyor.

2) Bu tür bir kuralı koyup pratik uygulayanların, Allah'a karşı yalan uydurup O'na iftira atan kafirler oldukları belirtiliyor. Bunlar kendi uydurduklarını Allah'a nisbet eden cahillerdir. Çoğu söylediklerinin ne anlama geldiğini bilmiyor.

3) Söylediklerinden ve içine düştükleri çelişkiden dolayı sert eleştirilere maruz kalıyorlar. Buna göre onlar, bir yandan bu uygulamayı Allah'a nisbet edip O'nun emirleri doğrultusunda

---

[325[325]] Taberi kendi rivayet kanallarıyla bu hadisi Rasulullah'm ashabı Ebu Salebe el- Haseni'den rivayet etmiş ve Peygamberimizin sözü olduğunu belirtmemiştir. Yine aynı konuyla ilgili olarak Taberi kendi rivayet etmiştir. Sahabe'nin adı Ubeyd b. Umeyr'dir. Şöyle diyor: Şüphesiz yüce Allah bazı şeyleri helal, bazı şeyleri de haram kılmıştır. O'nun helal kıldığını helal, haram kıldığından da kaçının. Bazı şeyleri de olduğu gibi bırakmıştır; ne helal ne de haram olduğunu belirtmiştir. Bunlar yüce Allah'ın affettiği şeylerdir. Şayet bunlar Peygamberimizin(s) hadisleri değilseler yine de onun sonnetinden ve yol göstericiliğinden izler taşıyorlar.

[326[326]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/185-188.

[327[327]] Bahiyve"Bahr" kökünden gelir ve anlamı "yormak"lır. Cahiliye döneminde kullanılan bir kavramdır. Kulakları yanlan hayvanlar için kullanılırdı.

[328[328]] Saibe "Seyb" kökünden gelir ve "terk etme" anlamında kullanılir. Bu kavram cahiliye döneminde başı boş bırakılan hayvanlar için kullanılırdı.

[329[329]] Vasiyle Cahiliye döneminde erkek ikiziyle birlikte doğan dişi hayvan anlamında kullanılırdı. Kardeşine vasi oldu (ulaştı) demektir. Çoğunlukla sığırlar için kullanılırdı.

[330[330]] Ham "Himaye" kökünden gelir. Cahiliye döneminde, on tane yavru doğurduğu için sırtına binilmeyen, yük taşımaktan muaf (utulan deve için kullanılırdı. Bu ona yönelik bir onurlandırmaydı. Böylece sırtını korudu derlerdi.

hareket ettiklerini iddia ederlerken, öte yandan kendilerine Allah'ın ve Rasulu'nün koyduğu ve özü itibariyle kendi maslahatlarına ve yararlarına olan şeriata uymaya çağırıldıkları zaman, yüz çevirip "bize atalarımızı üzerinde bulduğumuz sistem yeler" demekle büyük bir beyinsizlik örneği sergiliyorlar.

4) Sert bir eleştiri kendilerine yöneltiliyor ve bu tutumlarına bîr soruyla cevap veriliyor: Atalarını üzerinde buldukları hayal tarzını körü körüne taklit etmeleri akla sığar mı? Ya ataları hiç bir şey bilmeyen ve doğru yol üzere olmayan kimseler İdilerse?

Taberi, bazılarının Rasulullah'ın (s) Bahİyre'nin ve Saibe'nin hükmünü sordukları, bunun üzerine ayetlerin indiğini rivayet, Önceki ayetler grubunun ilk ayeti ile ilgili rivayetler içinde yer alır ki, bu ayetler de aynı sebepten ötürü inmişlerdir, şeklindeki bir kanaate yol açar, oysa bahiyre ve şaibe ile ilgili soru da Önceki ayetler grubunun ilk ayeti ile ilgili rivayetler içinde yer alır ki, bu ayetler de aynı sebepten Ötürü inmişlerdir, şeklindeki bir kanaate yol açar. Oysa, Bahiyre ve Şaibe ile ilgili soruda önceki ayetlerde, kini andırır bir uyarı ve sakındırmayı gerektirici bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla, bu ayetlerin önceki ayellerden bağımsız olduklarını söyleyebiliriz. Soru ve cevap da bağımsızdır ve bu ayetlerle ilintilidir. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

Ayetlerde cahiliye yaşam tarzından tablolar sunuluyor. Bu tabloların Ön plana çıkardığı olgulardan anlıyoruz ki, İslam'dan önce Araplar Allah'ın emirlerine dayalı dinsel bir lemele dayandıklarını düşünüyorlardı ve onlar atalarının hayat tarzlarına sıkı sıkıya bağlı, geleneklerini kutsuyorlardı. Son iki husus, bir çok kere gündeme getirilmiştir. Bu da gösteriyor ki, onlar ortaya çıkan her yeni duruma karşı atalarının geleneklerini ve kutsallıklarını kanıt olarak ileri sürüyorlardı.

Bunun önemli ve kalıcı bir direktif olduğu açıktır. Buna göre insan aklına aykırı unsurlar, sapıklıklar ve ahmakça uygulamalar içeren ataların geleneklerinde ve adetlerinde ısrarcı olmak, inatta bağlılığı sürdürmek çirkin bir tutumdur. Eski veya yeni olduğuna bakmaksızın hak, doğru ve maslahata uygun olana tabi olmak gerekir.

Ayetlerin çizdiği manzaralara gelince, bunları anlamamıza yardımcı olacak bir rivayet var elimizde. Buhari ve Müslim Said b. Müseyyeb'den rivayet ederler: Bahiyre; sütü putlara adanan hayvana denirdi. Onu kimse sağamazdı. Şaibe, putlar için salıverilen hayvana denirdi. Bunların sırtına hiç bir şey yüklenmezdi. Vasiyle ise, ilk yavrusu dişi olan, arkasından bir dişi yavru daha doğuran deveye denir. Arada hiç erkek yavru doğurmadığı için onu putlarına adayıp serbest bırakırlardı. Ham damızlık deveye denir. Dölü alındıktan sonra putlara adanır ve sırtına yük vurulmazdı.[331][331]

Tefsir kitaplarında geniş açıklamalar yer ahr. Fakat bunlar birbirlerinden çok farklı oldukları

---

[331][331] et-Tac, c.4, sh.96

için birini diğerine tercih etmek oldukça güçLür. Dolayısıyla dört uygulamanın her biri için birer örnek vermekle yetindik:

a) Araplar, dişi deve beş batın doğurduğu zaman, ona binmeyi ve sırtına yük yüklemeyi haram ederlerdi. Tüylerinin kesilmesini de yasaklarlardı. Onun su içmesine ve barınmasına engel olmazlardı. Beşinci yavrusu erkek olursa kurban ederlerdi. Dişi olursa kulaklarını yararlardı. Bu onun adandığını gösterirdi. İşle Bahire budur.

b) İçlerinden biri hastalandığında, ya da bir şeyi kaybolduğunda veya acı bir durum baş gösterdiğinde bir deveyi salıvermeyi adarlardı, diğer bir ifadeyle deveyi azad etme sözünü verirlerdi. Hasla iyileştiğinde veya kayıp olan şey bulunduğunda yahut acıklı durumdan kurtulduklarında deveyi yük taşımaktan sırtına binmekten ve boğazlamaktan onu muaf tutarlardı. Onu başı boş sahverirlerdi. Şaibe de bu tür develere denirdi.

c) Bir devenin sulbünden on tane deve dünyaya geldiğinde yada bu deve yavrusunun yavrusunu gördüğünde (yani dede olduğunda), onu yük taşımaktan ve sırlına binmekten muaf tutarlardı ve o sırtını korudu (himaye etti) derlerdi. Bu tür develere de Hami denirdi.

d) Koyun biri erkek biri dişi olmak üzere ikiz doğurduğunda erkeğini boğazlamazlar, kızkardeşi ona ulaştı derlerdi. Bu tür koyunlara da vasiyle derlerdi.

Bütün bunları dinsel bir düşüncenin dürtüsüyle yapıyorlardı. Böyle yapmakla Allah'a şükrettikleri, O'na yaklaştıklarını düşünüyorlardı. Allah'ın böylece kendilerinin arzu ve isteklerini yerine getireceğine inanıyorlardı. Kur'an-ı Kerim bu uygulamalara son verdi. Meşruluklarını onaylamadı. Çünkü bunların gerisinde her hangi bir yarar ve insanların işlerini kolaylaştırıcı her hangi bir unsur yoktu. Bu sûrenin 93. ayetinin tefsiri bağlamında açıkladığımız gibi. Kuran olumlu yönleri ağırlıklı olan bazı gelenekleri, bir takım şaibelerden arındırdıktan sonra devam etmesine onay vermişti. [332][332]

105- Ey iman edenler, üzerinizdeki yükümlülük kendi ne-fislerinizdir. Siz doğru yola erişirseniz, sapan size zarar vermez. Tümünüzün dönüşü Allah'a dır. O, size yaptıklarınızı haber verecektir.

Siz Doğru Yolda Olursanız...

Ayette müsliimanlara yönelik bir çağrı yer alıyor. Ve deniliyor ki; Siz Allah'ın ve Rasulü'nün yol göstericiliği sonucu doğru yola erişirseniz, küfredenler, hak ve hidayet yolundan ayrı bir yol izleyenler size zarar veremezler. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O vakit size yaptıklarınızı

[332][332] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/189-190.

haber verecek ve hakkettiğinizin karşılığını da verecektir.

Ayetin iniş sebebine ilişkin özel bir rivayete rastlamadık. Ayelin içeriğinden oluşturduğu atmosferden ve içinde bulunduğu ayetler grubunun akışından, önceki ayetlerle bağlantılı olduğu anlaşılıyor. Bu değerlendirme, moral ve teselli verme nitelikli bir bağlantıdır. Bu bağlamda müslümanlara deniliyor ki: Şayet kafirler bu gelenekler doğrultusunda bir hayat sürdürüyor, bunları yalan ve iftira olarak, Allah'a nîsbet ediyor ve atalarının beyinsizliğini ve sapıklığını körü körüne izliyorlarsa, siz onlardan sorumlusunuz. Sapıkların sapıklıklarına, inkarcıların inkarlarına aldırmayın.Size düşen Allah'ın indirdiklerine göre hareket elmekür.

Şu kadarı var ki, ayet aynı zamanda, tam anlamıyla bağımsız bir cümle niteliğindedir. Tevilciler ve müfessirler de ayeti böyle değeriendirmiş ve bu özelliğini esas alan bir yorum yapmışlardır.

Taberi, Sahabe ve Tabiin'in sözlerinden oluşan uzun bir rivayet zincirini, bu ayetin boyutları bağlamında sunmuştur. Bundan çıkan sonuç şudur: Bazıları bunun tüm müslümanlara yönelik ve Ehli Kitap'la yada diğer tüm sapkın topluluklarla ilintili olduğunu kabul etmişlerdir. Müslümanlar Allah'ın ve Rasulü'nün yol göstericiliği ile mü'min olma niteliklerini korudukları sürece, kendilerinin dışındaki diğer toplulukların sapıklıkları onlara zarar vermez. Diğer bazılarına göre hitap bütün müslümanlara yönelik ve içlerindeki bazı kimselerle ilintilidir. Bir şartla ki, Allah ve Rasulü'nün yol göstericiliği sonucu hidayet üzere olanlar, müslümanlar içindeki bazı toplulukların ve kimi ferilerin bozgunculuklarının, taşkınlık ve sapkınlıklarının ıslahı, doğrulmaları uğruna ellerinden gelen çabayı göstereceklerdir. Şayet bir şey yapamazlarsa, onlar kendilerinden sorumludurlar. Hidayet üzere oldukları sürece bu bozgunculuk ve sapma onlara zarar vermez.

Bize göre önceki görüş daha isabetli ve ayetin muhtevası, bulunduğu sûrenin akışı ve atmosferiyle daha uyumludur. Daha önce de söylediğimiz gibi bir yandan müslüman-lar, kendilerinden başkalarının sapıklıklarına karşı teselli edilirlerken, bir yandan da Allah ve Rasulü'nün yol göstericiliğinde hareket etmeye ve bu çizgiden sapmamaya teşvik ediliyorlar. Ayrıca da inanç Özgürlüğüne de göndermede bulunuluyor. Bu bağlamda, daha Önce üzerinde durduğumuz bir çok ayetin içeriği de pekiştiriliyor. Buna göre, müslü-manlar sırf müslüman olmadılar diye başka dinlerin mensuplarıyla savaşmakla yükümlü değildirler.

Ama bu, müslümanların insanlan İslam'a davet etmekle yükümlü olmadıkları anlamına gelmez. Davet sürekli bir yükümlülüktür. Müslümanlar her yerde ve her koşulda insanları İslam'a çağırmak zorundadırlar. Bu konuda bireyler, topluluklar ve Kur'an esaslarına göre toplumu yöneten hükümetler arasında fark yoktur. "Rabbim yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et"(Nahl, 125). Çünkü yüce Allah'ın İslam diğer tüm dinlere üstün kılması şeklindeki va'di ancak bu şekilde gerçekleşir. Bunun yanında Kur'an'da ve sünnette apaçık nasslar vardır ki, bunlar Peygamber (s)'in sunduğu

mesajın evrensel ve tüm insanlara yönelik genel bir çağrı olduğunu ortaya koyuyorlar. Peygamberimize (s) bu mesajı tebliğ etmesi emredilmiştir. Ondan sonra bu görev müslümanların omuzlarına binmiştir.

Ayrıca bu değerlendirme yukarıda işaret ettiğimiz ikinci görüşle de çelişmiyor ve o-nun isabetliliğine de halel getirmiyor. Kaldı ki Peygamberimizden (s) ve ashaptan bir çok hadis, raviler ve müfessirler tarafından ayetin tefsiri bağlamında aktarılmıştır. Bunlar ayetin ikinci görüşle de ilintili olarak algılanabileceğini ortaya koyuyor. Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri iki hadis de bunlar arasındadır. Bunlardan biri Hz. Ebu Bekir'den rivayet ediliyor: "Siz ey iman edenler, üzerinizdeki yükümlülük kendi nefîs-lerinizdir. Siz doğru yola erişirseniz, sapan size zarar vermez"[333[333]] ayetini okuyorsunuz. Ama ben Rasulullah'ın (s) şöyle buyurduğunu duydum: "İnsanlar bir zalimi gördüklerinde, ellerinden tutup zulmüne engel olmazlarsa, Allah'ın tümünü cezalandırmasından korkulur"[334[334]] İkinci hadis de Ebu Ümeyye eş Şa'bani'den rivayet edilir: Ebu Sa'le-be'den: "Ey iman edenler, üzerinizdeki yükümlülük kendi nefislerin izdir" ayetini sordum. Dedi ki: Allah'a andolsun ben bunu en iyi bilenden, yani Rasulullah'tan sordum, buyurdu ki: Bilakis ma'rufu emredin ve münkeri yasaklayın ihtirasa itaaat edildiğini, nevaya tabi olunduğunu, dünyanın tercih edildiğini ve her görüş sahibinin kendi görüşünü beğendiğini gördüğün zaman, sen sadece nefsinden sorumlusun. Avamı bırak. Çünkü sizden sonra bazı günler gelecek ki, o günlerde sabır ateş közünü avuçlamak kadar zor olur. O günlerde amel eden bir kimse için, sizin ameliniz gibi amel eden elli kişinin ecri vardır. Orada bulunanlar dediler ki; Ya Rasulullah, bizden elli kişinin mi yoksa onlardan elli kişinin ecri mi"[335[335]] Taberi Hasan'dan şöyle rivayet eder: Bu ayeti İbn Mesud'a okudum. Dedi ki: Şimdi zamanı değildir. Sizin dediğiniz kabul edildiği sürece söyieyin. Sözleriniz reddedilince de, siz ancak kendinizden sorumlusunuz.[336[336]] Diğer bir hadisi de Taberi, Süiyan b. Ukal'dan rivayet eder: İbn Ömer'e şöyle dendi: Şu günlerde marufu emr ve münkeri nehyetmekten vaz geçip otursan olmaz mı? Çünkü yüce Allah: "Üzerinizdeki yükümlülük kendi nefislerinizdir. Siz doğru yola erişirseniz, sapan size zarar vermez." buyuruyor. İbn Ömer Şöyle dedi: Bu ayet benimle ve benim arkadaşlarımla ilgili değildir. Çünkü Rasulullah (s) şöyle buyuruyordu: Dikkat edin, burada hazır bulunanlar, bulunmayanlara bildirsinler. Ben hazır bulunanlar arasında yer alıyordum. Siz ise hazır bulunmayanlarsınız. Bu ayet, bizden sonra gelip de söyledikleri kabul görmeyen kimselerle ilgilidir." Beğavi bu ayetin tefsiri çerçevesinde İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: "Sizin dedikleriniz kabul edildiği sürece marufu emredip münkeri nehyedîn. Rcddcdilirseniz, siz

---

[333[333]] et-Tac, c.4, sh.95. Taberi'nin aktardığı rivayette Hz. Ebu Bekir'in şöyle elediği belirtilir: Allah'a andolsun ki, Allah kitabında bundan daha şiddetli bir ayet indirmemiştir.

[334[334]] A.g.e.

[335[335]] et-Tac.c.4. sh.95,96

[336[336]] Hazin tefsirinde yer alan bir rivayette ibn-i Mesud'un şöyle dediği rivayet edilir: Marufu emredin ve münkeri nehyedin. Eğer sizden kabul edilmezse, siz ancak kendi nefislerinizden sorumlusunuz.

ancak kendinizden sorumlusunuz" Hazin, Abdullah b. Mübarck'ten rivayet eder: "Marufu emretmenin ve münkeri nehyetmenin vacipliğini en açık biçimde vurgulayan ayet budur. Çünkü yüce Allah, "üzerinizdeki yükümlülük kendi nefislerinizdir" yani dindaşlarınızda. Bazınız bazınıza öğüt vermeli, birbirinizi hayra teşvik edip çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoymaksınız.

Bu hadisler, mezkûr ayetlerin, müslüman bireylere hitab edip onların dini ve dünyevi hayatının sağlıklı olması ile yetinmesini, dindaşlar arasında hak yoldan ve doğrudan .sapan kimselere aldırış etmemesini istiyor, şeklindeki yanlış anlamaları ortadan kaldırıyorlar. Ayrıca Âli İmran sûresi; 74. ayette de bu anlamı pekiştiriyor. Sözkonusu ayetle müslümanlardan daima hayra davet eden, marufu emredip münkeri nehyeden bir cemaatın bulunması gerektiği vurgulanıyor. Konuya ilişkin hadisleri bu ayetin tefsiri çerçevesinde sunduk. 337[337]

106- Ey İman edenler, sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, vasiyet hazırlanışında, aranızda İçinizden adaletli iki kişiyi şahid tutun. Veya yolculukta olup size ölüm musibeti gelip çatarsa sizden olmayan'338[338]başka iki kişiyi şahid tutun. Şayet kuşkulanacak olursanız namazdan sonra alı-koyarsanız'339[339]' onlar da size: "Akraba dahi olsa onu hiç bir değere değiştirmeyeceğiz'340[340]' ve Allah'ın şahidliğini gizlemeyeceğiz. Aksi takdirde biz elbette günahkarlardan oluruz." diye Allah adına yemin etsinler.

107- Eğer o ikisi aleyhinde kesin olarak günahı'341[341]' hak ettiklerine ilişkin bilgi sahibi olunursa, bu durumda haksızlığa uğrayanlardan iki kişi - ki bunlar buna daha hak sahibidir-ler342[342] öbürlerinin yerine geçerler'343[343]' ve; "bizim şehadetimiz o ikisinin şehadetinden şüphesiz daha doğrudur. Biz haddi aşmadık, yoksa gerçekten zulmedenlerden oluruz diye Allah a yemin ederler.

108- Bu, gerektiği gibi şahitliği yapmalarına ve yeminlerinden sonra yeminlerin reddedilmesinden korkmalarına'344[344]' daha yakındır. Allah'tan korkup sakının ve dinleyin.

337[337] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/191-193.
338[338] Min gayrikum Tercih edilen görüşe göre: Gayri müslimlerdcn.

339[339] Tehbisımehuma Sahicilikte bulunmak için namazdan sonrasına kadar onları bekletirsiniz.

340[340] La neşteri bihi semenen velevkane za kurba Bize ne kadar rüşvet verilse de, sonuç akrabalarımızın aleyhine de olsa veya mesele sadece akrabalarımızı ilgilendiriyor olsa da şahitliğimizi gizlemeyeceğiz ve şahidlikte bulunurken yalan konuşmayacağız.

341[341] Fe in usire ala ennehume istehakka ismen Şayet şahitliği gizlemek veya şahitlikle bulunurken yalan söylemek suretiyle bir günah işledikleri ortaya çıkarsa.

342[342] Yckumani makamehuma Şahitlik etme hususunda onların yerine geçerler.

343[343] Minellezine istehakka aleyhim ul evle-yan Ölünün velileri ve mirasçıları olup da şahitlik esnasında işlenen günahın ve yalan yeminin zararına uğrayan kimseler...

344[344] Ev yehafune en turedde eymanun ba'de eymanihim Yemin ve şahitlik hakkının başkalarına geçmesi suretiyle

yalancı durumuna düşmekten ve rezil olmaktan korkmalan...

Allah, fasıkfar topluluğuna hidayet vermez.

Ayetlerde vasiyet, vasiyet hakkında şahitlikte bulunma ve herhangi bir karışıklık başgüstermesi durumunda gerçeğin nasıl ortaya çıkarılacağı işleniyor. Ayetler grubunda yer alan ayetlerin ilk ikisinde aşağıda ki hususlar ele almıyor:

1) Bir ınüslüman yolculuk esnasında ailesinden uzak bir diyarda ecelinin geldiğini hissederse, vasiyetine ve terekesini teslim etmek veya vasiyetini ulaştırmak üzere gelirlerse ve ailesi bunların sözlerinin doğruluğu hakkında kuşkuya düşecek olurlarsa, ölünün ailesi onları doğru söyledikleri ve hiç bir şeyi gizlemedikleri hususunda yemin etmelerini isteyebilirler. İster Özel çıkarları ile ilgili, ister akrabalarından birinin çıkarı ile ilgili olsun bunu yapmaya haklan vardır.

3) Gerek Hz. Peygamber ve gerekse müslümanlar, şahitliği ve emaneti yerine getirmek üzere, iki şahidi namaz sonrasına kadar bekletebilirler.

4) Yemin ettikten ve şahitlikte bulunduktan sonra yalan söyledikleri, haktan saptıkları veya emanete ihanet ettikleri anlaşılacak olursa, yalan şahitlikten dolayı zarara ve haksızlığa uğrayan ölünün akrabalarından ikisi Öne çıkabilir, onlar yerine şahitlik makamına geçip hak olduğuna inandıkları şey hakkında şahitlik edebilir ve öncekilerin yaptığı şahitlikten daha doğru bir şahitlik edeceklerine Allah adına yemin ederler. Haktan sapmayacaklarına, haksızlık etmeyeceklerine söz verirler. Bu durumda onların şahitliği kabul edilir, önceki iki kişinin şahitliği geçersiz sayılır. Son ayette ise, sırasıyla şu hususlar işleniyor:

1) Ölünün akrabalarının şahitliğinin, asıl şahitlerin şahitliklerine göre daha çok kabul görmesi, asıl şahitlerin bu şahitliğin bozulabileceğini, yalan söylemeleri durumunda bunun ortaya çıkıp şahitliklerinin geçersiz kılınacağını düşünerek, haktan sapmaktan utanmalarını sağlamaya dönük bir uygulama olduğuna işaret ediliyor.

2) Müslümanlara bir uyarı yöneltiliyor. Birbirlerinin hakları konusunda Allah'tan korkmaları uyanları dinlemeleri ve emirlere uymaları gerektiği belirtiliyor. Çünkü Allah, fasıklan emir ve yasaklan hususunda başarılı kılmaz deniliyor. [345[345]]

Vasiyetin Hazırlanışı

Görüldüğü gibi ayetler yeni bir bölümü oluşturuyorlar. Bundan önceki ayetlerden sonra inmiş olmaları ve bu yüzden sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olmalan muhtemeldir. Bundan önceki ayetler gibi bunların da yasama nitelikli olmaları da bu tür bir tertibin gerekçesi

---

[345[345]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/195-196.

olabilir.

Müfessirler, metinleri farklı, özleri bir, çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Buna göre, ayetler, Schmoğulları'ndan ismi Bedii olan bir müslümanın Şam'a ticari bir seyahat gerçekleştirirken vefat etmesi üzerine inmiştir. O sırada yanında Temim ed-Darİ ve Adiy b. Beda adlı iki hristiyan bulunuyordu. Bedii hastalanmış ve ecelinin yaklaştığını hissetmişti. Bir liste hazırlayarak, eşyasının arasına gizlemiş ve eşyasını adı geçen iki arkadişına emanet ederek ailesine teslim etmelerini istemişti. Adam öldükten sonra, eşyalarını karıştırmaya başladılar. İçinde allın kaplama gümüş kaplar' buldular. Bunları kendilerine alarak, geri kalan eşyaları ailesine teslim ettiler, sonra bu kaplan Mekke'de sallılar.

Ölünün ailesi, eşyayı açlıklarında listeyi buldular. Adam m arkadaşlarından kapları istediler. Onlarsa bunu inkar ettiler. Sonra kapları Mekke de bir adamın elinde buldular. Adam bunları o iki kişiden aldığını söyledi. Bunun üzerine Peygamberimize (s) başvurdular. Peygamberimiz (s) ikindi namazından sonra bir oturum düzenledi. Adamlar yemin ederek kapları almadıklarını söylediler veya kapların kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Bunun üzerine ölünün yakınlarından ikisi öne çıkarak, kapların Ölen akrabalarına ait olduğuna dair yemin eltiler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s) onların lehine hüküm verdi. Çok geçmeden vahiy geldi ve Peygamberimizin (s) verdiği hükmü onayladı ve bunu genel bir yasa haline getirdi. Bir diğer rivayete göre, iki şahit şahitlikte bulunduktan sonra Temim müslüınan oldu ve vicdan azabı çekerek gelip ölünün ailesine gerçeği anlaitı ve kapların parasından kendi payına düşen kısmı iade elli. Bunun üzerine ölünün ailesi Peygamberimize (s) başvurarak şahitlikle bulunmaya hazır olduklarını bildirdiler. Peygamberimi?, (s) ikisini şahitlikte bulunmaya çağırdı ve Adiy'in kaplarının bedelinden payına düşen kısmı geri vermesi yönünde hüküm verdi ve geri alınmasını sağladı.

Bu rivayetlerden derlediğimiz özet, ayetlerle Örtüşüyor. Bu rivayetlerin tümü de sahih olabilirler. Bazı meselelerle ilgili olarak Peygamberimizin (s) bazı çözümler ortaya koyması ve ardından ayetlerin bu çözümleri onaylaması sıkça yaşanmış bir durumdur. Olay gerçeklen yaşanmış ve Peygamberimize başvurulduğunda, ayetler İnerek olay çözüme kavuşturulmuş olabilir.

Herhalükârda genel bir yasa ile karşı karşıyayiz. Tefsir bilginleri, sahabeden ve tabiin ulemasından bazılarına dayanarak, ayetlerin içerdiği anlam ve hükümlerle ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüş ve değerlendirmelerin çoğunu Taberi tefsirinde sunmuştur.[346[346]] Bunları özetleyerek aşağıya alıyoruz:

1- Bazıları "sizden olmayan" ifadesini "Ehli Kitab" ya da mutlak olarak "gayri rnüs-lim" şeklinde yorumlamışlardır. Bazıları bu ifadenin ölen kişinin ailesinden, kabilesinden yahut

---

[346[346]] Ayrıca bkz. Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi.

aşiretinden olmayan müslümanlar anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Bu ikinci görüşün teyidi bağlamında Zehrrnin şöyle dediği rivayet edilir: Sünnet, ne hazarda ne de seferde kafirin müslüman hakkındaki şahitliğinin kabul edilmemesi şeklinde gelişmiştir. Dolayısıyla ayetteki ifade müslümanların kendi aralarındaki meselelerle ilgilidir. Taberi yukarıdaki görüşün isabetli olduğunu belirtmiş, buna karşılık "sizden olmayan" ifadesinin, ölünün aşireti veya kabilesine yorumlamak gerekir, değerlendirmenin zayıf olduğunu belirimiştir. Taberi'nin bu tesbiü yerindedir. Bazılarına göre, Allah adına yapılan yeminin ancak bir müslüman tarafından ifa edilmesi durumunda doğru kabul edilebilir. Buna karşılık bazıları da: "Ehli Kitab, hatta müşrikler Allah'a inanıyorlar. Dolayısıyla Allah adına yemin ettiklerinde doğru söylemeleri muhtemeldir." demişlerdir.

2- İkinci görüşü savunanlardan bir kısmı şöyle demişlerdir; Bu tür durumlarda gayri müslimlerin şahitliklerinin kabulü, müslümanların şahitlikte bulunma imkanlarının olmaması şartına bağlıdır. Diğer bazısına göre, ayetteki "ev" edatı, muhayyerlik bildirir. Dolayısıyla hem müslümanların hem de müslüman olmayanların şahitlikleri geçerlidir. İlk değerlendirmenin daha isabetli olduğu ortadadır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, ayeti kerime şahidin adalet sıfatına sahip olması gerektiğine işaret ediyor. Bu durumda denebilir ki: Şayet vasiyet eden kişi, yanındaki müslümanların doğruluğundan ve gü-venilirliğinden emin olmazsa, güvendiği gayri müslimlere vasiyetini tevdi edebilir. Bununla beraber, doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir. İkincisi; Bu görüşü savunanlar demişlerdir ki: Müslüman olmayanların şahitliği, ancak yolculuk esnasında kabul edilebilir. Çünkü bu durumda şahitlik edecek müslüman bulunmayabilir. Bu da ayetin nassına ve indiği ortama uygun bir çıkarsamadır. Üçüncüsü; Yine bu görüşü savunanlar demişlerdir ki: Gayri müslimin bir müslüman hakkında ki şahitliği, ancak vasiyetle ilgili olunması durumunda geçerli olabilir. Taberi'nin aktardığı değişik görüşlerden anladığımız kadarıyla, bu hususla görüş birliği vardır. Görüş ve değerlendirmeler içinde bununla çelişen bir husus yoklur. Ancak insanın aklına şöyle bir husus daha geliyor: Bir müslümanın bir başka müslüman veya bir gayri müslim üzerinde hakkı olabilir. Ayrıca hak sahibi olan kişinin bir gayri müslimden başka adil ve güvenilir şahitleri de olmayabilir. Acaba böyle bir durumda "müslümanın hakkının zayi olmasının zararı yok"dene-bilir mi? Biz bunun doğru olmayacağı kanaatindeyiz.

Ayeti kerimenin vasiyet meselesiyle ilgili olması, böyle bir çıkarsamaya engel değildir veya ayetin içerdiği hükmün sırt" vasiyet konusuna hasredilmesini gerektirmez. Ra-sulullah (s) sahih sünnetinde gayri müslimin müslüman hakkındaki şahitliğini engelleyici bir ifade veya uygulamaya rastlamadık. Yeter ki, gayri müslimin güvenilirliği ve adaleti eleştiri konusu olmasın ve söyledikleri müslümanı haklı çıkarıyor olsun. Bu hususla ilgili olarak Ebu Davud ve Tirmizi şöyle rivayet etmişlerdir: Rasulullah Efendimiz (s) hain erkek ve hain kadının, kardeşine düşmanlık eden kişinin şahitliğini reddetti. Hizmetçinin hizmet ettiği aile hakkındaki şahitliği reddetmiş, ancak başkalarına ilişkin şahitliğine cevaz vermiştir. Bİr rivayete göre: Hain erkek ve hain kadının, zina eden erkek ve zina eden kadının şahitlik

etmesi caiz değildir.[347[347]]

Reşid Rıza bu meseleyi yukarıdaki ayetlerin ve Bakara sûresi; 282. ayetin tefsiri çerçevesinde ele almış ve bu ayetlerin tefsiri bağlamında uzun bir bölüm ayırarak konuyu irdelemiştir. Onun söyledikleriyle bizim çıkarsamalarımız arasında bir paralellik vardır. Bakara sûresinde işaret ettiğimiz ayetin tefsirinde ise şu değerlendirmeyi yapar: Bu hususta İbn Kayyım isabetli bir yorum yapmış ve demiştir ki, şeriatta "beyyine" şahitlikten daha geniş bir kavramdır. Hakkın ortaya çıkmasını sağlayan her şey "beyyine"dir. Kesin karineler gibi. Bu açıdan gayri müslimin şahitliğinde kitap, sünnet ve gramerde işaret edilen "beyyine" kavramı içinde değerlendirilebilir. Yeter ki, hakimin hakkı bulmasına yardımcı olsun. Bu değerlendirmenin İsabetli olduğu ve gerçeği yansıttığı ortadadır. Yine de doğrusunu yüce Allah herkesten daha iyi bilir.

3) Ayetlerde geçen "Namaz" kelimesi ile ilgili olarak, bazıları bununla müslüman veya gayri müslim şahidin kılacağı namaz kastedilmiştir, demişlerdir. Amaç, şahitliğin namazdan sonra ifa edilmesi ve böylece güven verilmiş olmasıdır. Bazılarına göre, bununla kastedilen ikindi namazıdır. Çünkü Peygamberimiz (s) gün batışına daha yakın bir zaman olduğu için, toplantılarını ikindi namazından sora gerçekleştirirdi. Görüşlerin geneli bu yöndedir. Biz bunun daha isabetli olduğunu düşünüyoruz. Tefsircilerin çoğunluğu. Bakara sûresi; 228. ayette geçen "orta namazı'1 ifadesini "ikindi namazı'1 şeklinde yorumlamışlardır. Biz bu hususla ilgili ayetin tefsiri bağlamında geniş açıklamalarda bulunduk. Bize öyle geliyor ki, ikindi namazının vakti, hava durumu ve insanların işlerini tamamlamış olmaları bakımından toplantılar düzenlemeye elverişlidir. Dolayısıyla ayet, özel olarak bu uygulamanın devamını teşvik etmiştir.

4) Tefsir bilginlerinin üzerinde ittifak ettikleri görüşe göre, Rasulullah (s) peygamberlik misyonuna sahip olarak, sorunların çözümü için kendisine baş vurulur ve çözümlerine uyulurdu. Mesele yargı ile ilgilidir. Bu da gösteriyor ki, bu tür meseleler, ondan sonra, onun yerine geçen yetki sahiplerine ve müslümanlann emirine götürülür ve çözüm ondan beklenir. Bu ayetler bir açıdan Bakara; 180-182. ayetlerde emredilen ve Nisa sûresi; 11-12. ayetlerde işaret edilen vasiyet yükümlülüğü pekiştiriliyor ve genel olarak zorunluluğunu vurguluyor. Bir diğer açıdan da vasiyete şahit tutmanın gerekliliğini ifade ediyor. Amaç vasiyete gereken ciddiyetin gösterilmesi ve üzerinde çeşitli oyunların oynanmasının Önlenmesidir. Burada rnüslümanlara yol gösteriliyor, vasiyeti yerine getirmeye özen göstermeleri ve her hak sahibine hakkını vermeleri emrediliyor. Bu, sürekli ve kalıcı bir direktiftir. Bakara süresindeki ilgili ayetin hükmünü pekiştiriyor. Söz konusu ayeti tefsir ederken gerekli açıklamalarda bulunduk, ayrıca tekrar etmeye gerek yoktur. [348[348]]

[347[347]] et-Tac, c.4, srı. 56.

[348[348]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/196-199.

109- Allah, elçileri toplayacağı gün, şöyle diyecek: "Size verilen cevap nedir?" Onlarda: "Bizim bilgimiz yoktur; şüphesiz görünmeyenleri bilen Sen'sin Sen" diyecekler.

Ayetin dili açıktır. Tefsir bilginleri[349[349]] tarafından yapılan değerlendirmelerde, ortak nokta, ayetin önceki ayetlerle bağlantılı olabileceği ihtimalidir. Bu bağlantı, uyan ve değerlendirme niteliklidir. Buna göre, verilmek islenen mesaj şudur: Yüce Allah fasıkları başarılı kılmaz onlara yardım etmez. Çünkü onlar Allah'ın emirlerine karşı çıkıyorlar. Aynı şekilde, yüce Allah'ın tüm elçileri toplayıp da: Sizin sunduğunuz mesaja ne cevap verildi? diye soracağı kıyamet gününde de onları korumayacaktır. Yine tefsir bilginlerince yapılan değerlendirmelerde, ayetin yeni bir bölümün başlangıcı ve girişi olması ihtimali üzerinde de durulmuştur.

Her iki ihtimal de dikkate değerdir ve ayetin üslubundan ve sözün gelişinden bu sonuçlara varılabilir. Bununla beraber biz ikinci ihtimali tercih ediyoruz. Çünkü, bunu izleyen ayetlerde, yüce Allah'ın kıyamet günü Hz. İsa'ya hatırlatacağı şeylerden, ona hitap edişinden söz ediliyor. Bu yüzden incelediğimiz ayetin bu ayetlerle ilintili olması daha güçlü bir ihtimaldir. Aynı bağlantı, Hz. İsa'nın cevabını içeren 116. ve 117. ayetlerde daha bir belirginlik kazanıyor. Bu ayetler üzerinde düşünüldüğünde mesele daha bir netleşir. Eğer bizim bu eğilimimiz isabetliyse, bu durumda ayeti kerime yeni bir bölümün başlangıcı olarak değerlendirilmelidir ve önceki ayetle de arasındaki bağlantı bu açıdan nctleşmez. Bu ayetin önceki ayetlerden sonra inmiş olması, bu yüzden sûrenin bu kısmına yerleştirilmiş olması ihtimali vardır. Bununla beraber doğrusunu yüce Allah herkesten çok daha iyi bilir.

Rasulullah (s) ashabı tabiin kuşağı içindeki tevil ulemasına dayandırılan çeşitli görüşlerde "bizim bilgimiz yoktur" ifadesi hakkında değişik değerlendirmeler rivayet edilir. Çünkü elçiler, en azından yaşadıkları süre içinde kendilerine ne cevap verildiğini biliyorlardı. Bazılarına göre elçilerin bu cevabı o anın dehşetinden kaynaklanan şaşkınlığın sonucudur. Diğer bazısına göre, elçiler bu cevapla şunu kastetmişlerdir: Bizim senin bizden daha iyi bildiğin bir bilgiden başka bildiğimiz yoktur. Gördüğümüz kadarıyla, ayetin akışı içerisindeki cevap cümlesi ifade üslubunun gerektirdiği bir cümledir ve bununla güdülen amaç, onların ancak açıkta olan az şeyi bildikleri, buna karşın yüce Allah'ın hem açıkta olanı, hem gizli olanı, hem onların yaşadıkları zamanı, hem de onlardan sonra olup bilenleri bildiğidir. [350[350]]

110- Allah şöyle diyecek: Ey Meryemoğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Ben seni Ruhul Kudüs İle destekledim, beşikte iken de yetişkin iken de insanlarla konuşuyordun. Sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim. İznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey

---

[349[349]] Taberi, Hazin.

[350[350]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/199-200.

oluşturuyordun da yine iznimle ona üfürdüğünde bir kuş oluveriyordu. Doğuştan kör olanı, alacalıyı iznimle iyileştiriyordun, yine benim iznimle ölüleri hayata çıkartıyordun. Israiloğulları-na apaçık belgelerle geldiğinde onlardan inkara sapanlar: "Şüphesiz bu apaçık bir sihirdir" demişlerdi de İsrailoğul-larını senden geri püskürtrnüştüm.

111- Hani Havarilere: Bana ve elçime iman edin diye vah-yetmiştim; onlar da; iman ettik, gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şâhid ol demişlerdi.

112- Havariler: Ey Meryemoğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofra'[351[351]]' indirebilir mi? Demişlerdi; O da; Eğer inanmış-lardansanız Allah'tan korkup, sakının demişti.

113- Havariler: Ondan yemek istiyoruz, kalplerimiz tatmin olsun, senin de gerçekten bize doğru söylediğini bilelim ve buna şahitlerden olalım demişlerdi.

114- Meryemoğlu İsa: Allah'ım, Rabbimiz, gökten bize bir sofra indir, öncemiz ve sonramız için bir bayram'2^ ve Sen'den de bir belge olsun. Bizi nzıklandır. Sen rızık veri1 çilerin en hayırlısısın demişti.

115- Allah demişti ki: "Şüphesiz ben bunu size indireceğim. Artık, sonra sizden kim küfre saparsa, ben onu gerçekten alemlerden hiç kimseyi azablandırmayacağım bir azabla azablandıracağım".

116- Allah: "Ey Meryemoğlu İsa, insanlara, beni ve annemi Allah'ı bırakarak iki ilah edinin, diye sen mi söyledin" dediğinde: "Seni tenzih ederim hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz. Eğer bunu söyledîmse mutlaka sen onu bilirsin. Sen ben de olanı bilirsin, ama ben Sen'de olanı bilmem. Gerçekten, görünmeyenleri gaybı bilen Sen'sİn Sen."

117- Ben onlara bana emrettiklerinin dışında hiç bir şeyi söylemedim. (O da şüyu) 'Benim de Rabbim, sizin de Rab-biniz olan Allah'a kulluk edin.' Onların içinde kaldığım sürece, ben onların üzerinde bir şahidim. Benim (dünya) hayatıma son verdiğinde, üzerlerindeki gözetleyicİ Sen'din. Sen her şeyin üzerine şahid olansın.

118- Eğer onları azablandırırsan, şüphesiz onlar Senin kullarındır, eğer onları bağışlarsan, şüphesiz aziz olan, hakim olan da Sen'sin Sen"

119- Allah dedi ki: "Bu, doğrulara, doğru söyleierinİn yarar sağladığı gündür. Onlara içinde ebedi kalacakları altından ırmaklar akan cennetler vardır. Allah onlardan, onlarda Allah'tan razı olmuşlardır. İşte büyük 'kurtuluş ve mutluluk' budur".

120- Göklerin, yerin ve içlerinde olanların tümünün mülkü Allah'ındır. O, her şeye güç

[351[351]] Maide Sofra. Bu kelimenin, geçimini üzerine aldı ve ona yedirdi anlamında Madc/Yemİda kökünden geldiği söylenmiştir. Bu durumda kelime Mare/Yeminİ kökü ile müradif olur. Ya da verdi ve yardım etti anlamına gelir. Bir diğer görüşe göre; kelime hareket elti, kımıldadı anlamında Made/Ye-midu kökünden gelir. Dolayısıyla kelime yere konulup kaldırılabilecek şekilde hareket ettirmeye müsait olan "sofra" demektir. Ya da kendisine sunulan, kişiyi yedirmesi dolayısıyla bu adı almıştır. Her halükârda "maid" üzerine yemek konulan "sofra" anlamında kullanılagelmiştir.

yetirendir

İydan Bayram. Kelimenin asıl anlamı "aid"dir. Daha sonra sevinç ve neşe sabebi olarak ve ibadet sebebi yahut

ikram da bulunma sebebi olarak dönen şey anlamında kullanılmıştır.

Meryemoğlu İsa Gerçeği

Ayetlerin dili açık ve anlaşılırdır. Bu ayetlerin iniş sebebine ilişkin olarak özel bir rivayete rasllayamadık. Bu grup yeni bir hölümdüi. Önce, ki ayetteite doğrudan bir bağlantısı yoktur. Ancak bunlardan hemen önceki ayetin bir giriş ve hazırlık olmak bakımından bu ayetlerle bir bağlantı olması ihtimali vardır. Daha önce, tercihimizin bu yönde olduğunu belirtmiştik.

Bu ayetler iki bölüm halindedir; ifade tarzları farklı, konu ve yönelişleri aynı. Birinci bölüm Hz. İsa'ya yönelik rabbani hatırlatmayı içeriyor. Yüce Allah'ın kendisini ve annesini koruyup gözetmesine, kendisini desteklemesine ve kendi elleriyle somut mucizeler ortaya koymasına dikkal çekiliyor. Ayrıca Havarilere iman etmeleri için ilham edildiği, onların İsa (a)'dan istemeleri, Onun da yüce Allah'tan talep etmesi üzerine gökten bir sofra indirildiği hatırlatılıyor. İkinci bölüm, Hz. İsa'ya yöneltilen bir soruyu içeriyor. Hrısliyanların onu ve annesini i I ahi aştırmalarının sebebi soruluyor; yoksa bunu, o mu onlara söyledi? diye. Bu arada Hz. İsa'nın cevabına yer veriliyor. Onun bundan uzak olduğuna Allah'ı şahit tutuşuna işaret ediliyor. Sadece Allah'ın kendisine emrettiği şeyleri söylediğini "Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin" dediğini aktarması gündeme getiriliyor.

Ayetlerin akışından algıladığımız kadarıyla ilk bölüm ikinci bölüme bir hazırlık niteliğindedir. İkinci bölüm, ayetler grubunun asıl hedefini oluşturmaktadır. Yani, nrısti-yanların Hz. İsa'yı ve annesini ilahlaştırmalarmın eleştirisi, Hz. İsa'nın bu suçlan beri olduğunu vurgulayıp tüm sorumluluğu onların omuzlarına yüklemesinin altı çizliyor. Bu arada Hz. İsa'nın sunduğu asıl mesaja işaret ediliyor ve onun sadece yüce Allah'ın kendisine emrettiği şeyleri söylediği belirtiliyor. Hz. İsa onlara: Ben Allah'ın elçisiyim,Benim görevim insantan, benim ve onların Rabbi olan bir Allah'a kulluk sunmaya davet etmektir demişti. Bu bağlamda doğuşu, çocukluğu ve henüz beşikteyken insanlarla konuşması gibi mucizelerin Allah'ın izni, inayeti ve desteğiyle gerçekteştiği vurgulanıyor.

Peygamberimizle hristiyanlardan bir grup arasında böyle bir sahnenin yaşanmış olmasını uzak bir ihtimal olarak görmediğimiz bir yana, böyle bir şeyin olduğu ihtimaline öncelik tanıyoruz. Veya konuyla ilgili olarak Peygamberimize bir soru yöneltilmiştir, yahut Hz. İsa'nın, kişiliği, annesi, peygamberliği ve mucizeleri ile ilgili bir araştırma gündeme gelmiş ve bu münasebetle ayetler inmiştir. Çünkü bu ayetlerin içerdiği hususların bir kısmı, daha

doğrusu büyük çoğunluğu, rivayetlerde işaret edilen gelişmeler dolayısıyla başka ayetlerde de ele alınmıştır. Bu bakımdan ancak yeni bir münasebetin gündeme gelmesi ile bu tekrarın bir hikmeti olabilir. Kur'an'ın İfade tarzını ve kıssaları tekrar etmedeki hedefini göz önünde bulundurduğumuz zaman, bu değerlendirmenin isabetliliği anlaşılır.

Ayetlerin ilk kısmının benzeri, değişik bir üslupla Âli İmran sûresinde de geçiyor. Söz konusu sûrede gerekli değerlendirmeleri yaptık. Burada bir kez daha tekrar etmeye gerek duymuyoruz. Bu bölümde, yüce Allah'ın Hz. İsa'nın eliyle gerçekleştirdiğine işaret edilen mucizeler, bu günkü İnciller'de de değişik üsluplarla ele alınıyor. Ayetlerin ifade tarzından algıladığımız kadarıyla, bunların Allah'ın izniyle gerçekleştiklerinin vurgulanması hedeflenmiştir. Nitekim İndilerde Hz. İsa'nın lisanıyla bu gerçek itiraf edilir.

Ayetlerde yeni olan şey "sofra" mucizesi ve Hz. İsa'nın diliyle onun hnstiyanların kendisini ve annesini ilahlaştırm alarmdan beri olduğunun ifade edilmesidir.

Ayetlerin anlamı ve içeriği çerçevesinde Taberi ve başkaları ashabdan ve tabiin ulemasından çeşitli görüş ve değerlendirmeler aktarmışlardır.

1- Bir rivayete göre, "sofra" inmemiştir. Çünkü Havariler, yüce Allah'ın "sofra" indikten sonra, kendilerini ilahi azabdan korkutması üzerine isteklerini geri almışlardır. Bir rivayete göre; Hz. İsa (a) onlara: Üç gün Allah için oruç tutarsanız, Allah her istediğinizi size verir. Bunun üzerine Havariler oruç tutarlar ve Allah'tan üzerlerine bir sofra indirmesini isterler. Yüce Allah melekler aracılığı ile üzerinde bir kuş bulunan bir sofra indirir. Tefsir bilginlerinin büyük çoğunluğu, değerlendirmelerini "sofra"nın inmiş olması ihtilmali üzerine oturtuyorlar. Taberi kendi rivayet kanallarından Ammar b. Yasir aracılığıyla Rasulullah (s)'m şöyle buyurduğunu rivayet eder: Allah onlara ekmek ve etten oluşan bir sofra indirdi. İhanet etmemeleri, yiyecekleri saklamamaları ve yarın için ayırmamaları emredildi. Fakat onlar ihanet ettiler, yiyecekleri sakladılar ve ertesi gün için ayırdılar. Bunun üzerine maymunlara ve domuzlara dönüştüler. Eğer bu hadis doğruysa bu mesele ile ilgili kesin bir açıklama niteliğindedir. Çünkü bu tür meselelerden haber verme selahiyetine Peygamber Efendimiz sahiptir. Fakat İbn Abbas'tan ve Süddi, Hasan, İkrime, Katade ve Mücahid gibi tevil ehli tabiin kuşağı ulemasından gelen rivayetler, Ammar'dan rivayet edilen hadisin sahih olmadığım gösteriyor. Kaldı ki, rivayette de bir gariplik var. Ayetin Havarilerin kendileri için bir sofra istemeleri, ardından maymunlara ve domuzlara dönüşmeleri gibi. Ayrıca sofranın mahiyeti ve içerdiği yiyeceklerle iligili rivayetlerde de gariplikler vardır:

1) Pulsuz ve kılçıksız bir balıktı. Yanında da tuz, sebze, sirke, üzeri yağlı ekmek, bal, peynir, zeytin ve pastırma vardı.

2) Yedi çörek ve yedi balıktı.

3) Bütün yiyeceklerin tadını veren bir balıktı.

4) Et hariç her türlü yiyecek vardı.

5) Cennet meyvelerinden oluşuyordu.

6) Ekmek, pirinç pilavı ve sebzeden oluşuyordu.

7) Hz. İsa ve Havariler oldukça bu sofra da iniyordu. Nihayet birisi ondan bir şeyler çaldı. Böylece sofra inmez oldu.

8) Sofra inince, İsa (a)'ya "O'ndan ilk yiyen sen ol" dediler. Hz. İsa dedi ki: Ondan ilk yiyenin ben olmasından Allah'a sığınırım. Bunun üzerine Havariler de korktular ve ondan yemediler. Yoksulları, hastalan, cüzzamlıları, alacalıları ve kötürümleri çağırdılar. Gelenler sofradan yediler. Ondan yiyen yoksullar zenginleşti. Hastalar iyileşti. Sofra hâlâ yerinde ve olduğu gibi duruyordu. Sonra indiği gibi göğe doğru uçtu. Bu minval üzere kırk kuşluk vakti indi. İnsanlar ondan yerdi ve o indiği gibi eksilmeden yerinde dururdu.

Bu arada şunu belirtelim ki, "sofra" mucizesi bu günkü İnciller'de Kur'an'dakine benzer bir şekilde veya ona yakın bir tarzda yer almaz. İndilerde Hz. İsa'nın bir mucizesinden söz edilir. Buna göre Hz. İsa sayıları beş bini bulan bir topluluğa beş tane çÖ-rek ve iki tane balığı parçalar halinde sunar. Bu beş bin kişi ondan yer ve hepsi de doyar. Geride oniki küfeyi veya seleyi dolduracak kadar kırıntı kalır.[352[352]] İncülerin eklerinden olup topluca "yeni ahit" adı verilen "Rasullcrin İşleri" bölümünün 10. İshahında buna yakın bir kıssa anlatılır: "Bulros lakabıyla bilinen ve asıl adı Seman olan bir Havari Yafa'da bulunduğu sırada acıktı. Kendisini bir cezbe aldı. Gördü ki, gök açıldı ve bir kap inmeye başladı. Dört tarafından büyük bir askıya bağlıymış gibi yere doğru sarkıtılıyordu. İçinde dört ayaklılardan, yeryüzündeki tüm hayvanlardan ve gökteki kuşlardan her şey bulunuyordu. Birden bir ses duydu: "Kalk ey Butros, Hayvanları boğazla ve ye" Bulros dedi ki: Haşa, ey Rab. Ben hiç bir zaman necis veya pis şeylerden yemem. Bir kez daha ona seslenildi: "Allah'ın temiz kıldığını sen necis sayamazsın" Bu olay üç kere tekrarlandı. Sonra kap tekrar göğe çekildi."[353[353]] Ancak bunun ve bundan önceki kıssanın Kur'an'da sözü edilen "sofra" ile ilgisi olmadığı açıktır. Kudüs'te hem müslümanların hem de hrıstiyanlann saygı gösterdikleri kutsal bir yer var. Burası, Davud Peygamber adıyla bilinen imaretin içinde "sofra evi'1 (Beytül Maide) diye anılır. Bu da gösteriyor ki, hrıstiyanlar veya içlerinde bir grup, gökten Hz. İsa'nın ve Havarilerin üzerine inen sofradan söz ediyorlardı, bunu kuşaktan kuşağa aktarıyorlardı. Peygamber (s) zamanında aktarılan rivayetler, bazı gariplikler de içeriyor olmalarına karşın, sofra mucizesi kıssasının bilinmeyen bir şey olmadığını da ortaya koyuyor. Biz, Rasulullah (s) zamanındaki haJkın bu kıssayı hrıstiyanlardan öğrendikleri kanaatindeyiz. Ayrıca kıssanın kutsal kitapların bazı bölümlerinde geçtiği, ancak bu bölümlerin günümüze ulaşmadığı düşüncesindeyiz.

[352[352]] Bkz. Matta İncil'i; 6. İshah, Yuhanna İncili; 15. İshah, Markos İncili; 6. İshah, Luka İncili; 9. İshah.

[353[353]] Bu metin Katolik nüshasından nakledilmiştir.

Kıssa, Kur'an-i Kerim'de hızlı ve ayrıntılara inmeyen bir üslupla sunuluyor. Detaylı bilgi İçermiyor. Ayetlerin üslubundan ve anlamından algıladığımız kadarıyla bu tarz sunuşun amacı, hatırlatma, dikkat çekmedir. Dolayısıyla ayetlerin okunduğu ortamın bu kıssayı bilmeleri gerekir. Çünkü Kur'an'ın hatırlatma hedefi, ancak bu durumda gerçekleşebilir. Yine de doğrusunu Allah daha iyi bilir.

II- Tefsir bilginlerinin büyük çoğunluğu hatırlatma nitelikli ilk bölümde anlatılanların, yüce Allah tarafından kıyamet günü bütün elçilerin toplanacağı bir sırada Hz. İsa'ya söyleneceği kanaatİndedirler. Yüce Allah tarafından sorulan soruya ve İsa Peygamberin buna verdiği cevabı içeren ikinci kısmın da Kıyamet günü gündeme geleceğini söyleyenler vardır. Bazılarına göre, bu diyalog, yüce Allah'ın Hz. İsa'yı kalına yükselttiği gün gerçekleşmiştir. Birinci görüşü savunanlar "Bu, doğrulara, doğru söylemelerinin yarar sağladığı gündür" cümlesini, gelecek olan kıyamet günü olarak yorumluyorlar. İkinci görüşü savunanlar ise, sözkonusu cümleyi, söz konusu günün önemini vurgulayan bir işaret olarak yorumlamışlardır. Yani bugün, doğrulara kesin ışık tutacak bir hadis yoktur elimizde. Taberi birinci görüşün daha isabetli olduğunu söylemiştir. Ancak biz ikinci görüşün daha isabetli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü ayetlerin akışı ve üslubu aynıdır. Söz gelimi, hatırlatma amaçlı ilk bölüm "Allah: Ey Meryemoğlu İsa.." ifadesiyle başladığı gibi, sorulu cevaplı İkinci bölüm de aynı cümleyle başlıyor.

Her halükârda bu ikinci bölümün hedefi, daha Önce de söylediğimiz gibi, hnstiyan-ların Hz. İsa'nın bunun sorumluluğundan uzak olduğunu vurgulaması ve onlara gerçekte neyi söylediğini açıklamasıdır.

Hrısliyan toplulukları Meryem'i(haşa) "Allah'ın anası" ve "Rabb'in anası" diye isimlendiriyor ona ibadet ediyorlar. Bu da Kur'an'ın Meryem'le ilgili olarak gündeme getirdiği sapmanın somut karşılığıdır. Kur'an'da İsa (a)'nın diliyle aktarılan cevap İn-ciller'de yer alan bir ibareyle uyum arzediyor. Zuhruf sûresi; 72. ve 73. ayetlerin tefsiri ile incelediğimiz bu sûrenin akışı içinde bu uyumu örnekle sunduk. Hz. İsa'nın kendini hrısüyanlann ilahlaştırma operasyonundan sıyırmak ve sorumluluğu onlara yüklemek bağlamında söylediği sözler, son derece güçlü ve sağlamdır. Hem kalplere hem de akıllara hitap ediyor. Bizim kanaatimize göre, ayetlerin hedefi, Kur'an'ın öteden beri vurguladığı İsa'nın peygamberliği ve Allah'ın kulu oluşu gerçeğini pekiştirmektir. Amaç, gerçeği yerli yerine koymaktır. Hrısuyanları, üzerinde bulundukları aşırılıktan ve sapmadan vazgeçmeye çağırmaktır. Tek ve ortaksiz Allah'a kulluk sunmaya, O'nu her tü-rülü şirk şaibesinden arındırmaya davet etmektir. İl/. İsa'nın sadece O'nun elçilerinden bir elçi olduğunu kabul etmelerini sağlamaktır. O, insanları hem kendisinin hem de onların Rabbi olan Allah'a ibadet etmeye davet etmiştir.

119. ayet, doğrulara özel bir itinayla yaklaşıyor ve onİara bir müjde veriyor. İfadenin mutlak oluşu gösteriyor ki, kastedilenler, dosdoğru yol üzere inmiş samimi iman sahibi tüm doğrulardır. Bu tarz bir doğruluk, kişilerin kıyamet günü kurtuluşlarının garantisidir.

Doğruların ulu Allah'ın rızasına nail olmaları ve kendilerinin de O'ndan hoşnut olmaları kuşkusuz O'nun onur verici bir bağışıdır.

Son ayetin ifade tarzından, onun son söz olduğu belirgin bir şekilde görülüyor. Bir çok sûrenin sonunda benzeri ifadeler görmek mümükündür. [354][354]

---

[354][354] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/203-207.

EN'AM SÜRESİ

Kur'an'daki Sırası : 6

Nüzul Sırası : 55

Ayet Sayısı : 165

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu surede Hz. Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışmaları anlatan çeşitli bölüm ve tablolar bulunmaktadır. Burada kafirlerin acziyeti ortaya konmuş ve kendisine yapılanlar nedeniyle üzüntü ve kedere kapılan peygamber (sj'in bu durumun ilham yoluyla giderildiği ifade edilmiş. Kafirlere özellikle de küfrün öncülerine inatçı ve müstekbir konumları ve yürüttükleri kötü rolleri nedeniyle sert eleştiriler ve uyanlar yapılmış. Peygamber (s)'in risaletinin doğruluğuna ve Kur'an'ın Allah'la olan bağlantısına dair Kitap Ehli'ne deliller sunulmuş Allahu Teala'nın azametine, kudretine, hikmetinin kapsamlılığına ve kainat kitabının eşsizliğine yönelik gerçekler kaydedilmiştir.

Arapların inançları, hayvanlar ve ekinler hususundaki gelenekleri, nezirleri (adakları), çocuklarını öldürmeleri yönünden bölümler ve tablolar sunulmuş. Bu noktada Hz. Peygamberle kafirler arasındaki anlaşmazlıklar dile getirilmiş, Tevhid ve güzel ahlakla ilgili tavsiyelerden oluşan üstün pasajlar sunulmuş ve nevalarına uyanlara ağır tehditlerde bulunulmuştur.

Bu sure bir çok konuyu içerisinde bulundurması hasebiyle surelerin anası mesabesindedir. Müfessirlerin rivayet ettiğine göre bu sure bir defada nazil olmuştur. Durum itibariyle önemli olduğu için surenin nazil oluşuna yetmiş bin melek eşlik etmiştir[1][1]. Bu rivayetin durumu ne olursa olsun bölümler arasındaki bütünlük ve uyumluluk surenin bir defada nazil olduğunu ya da bölümlerinin arka arkaya nazil olduğunu göstermektedir. Kendisine dayandığımız mushafın rivayetine göre 20, 22, 91, 93,114,141,151,152. ayetler Medine'de nazil olmuştur. Bu ayetler ve bu ayetlerden önceki ve sonraki ayetlerin konusu ve dizilişi

---

[1][1] Bkz. Taberi, İbn Kesir. Begavi, Hazin ve Kasîmî Tefsirleri.

bakımından aralarındaki uyumluluk ve bütünlük bu konudaki şüpheleri ortaya koymaktadır. [2[2]]

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla

1 - Hamdolsun o Allah'a ki, gökleri ve yeri yarattı, karanlıkları ve aydınlığı var etti. Yine de inkarcılar, Rablerine (bas-kalarını) denk tutuyorlar[3[3]]'.

2- O, sizi çamurdan yaratıp, sonra (da hayatınıza) bir süre koymuştur. Belli bir süre (Kıyamet süresi) de kendi katında vardın[4[4]], Böyle iken siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.

3- O göklerde de yerde de (tek) Allah'tır. Sizin gizlinizi, açığınızı ve ne kazandığınızı bilir.

4- Onlara Rabb'lerinin ayetlerinden hiç bir ayet gelmez ki, ondan yüz çevirmesinler.

5- İşte, kendilerine hak geldiği zaman da onu yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri yakında kendilerine gelecek (uyarıldıkları azab onları kuşatacak)tır.

6- Görmediler mi, onlardan önce nice nesiller yok ettik; hem onlara, yeryüzünde size vermediğimiz şeyleri vermiştik ve göğü de üzerlerine bol bol boşaltmıştık ve ırmakları ayaklarının altından akar kılmıştık. Fakat günahlarından ötürü onları helak ettik ve onların peşinden başka bir nesil yarattık.

Ayetlerin anlamlan gayet apaçıktır. Bu ayetler, kâfir ve müşriklere, Allah'la ortakları arasını denk tutmalarından, öldükten sonra tekrar dirilme konusunu tartışma yaptıklarından ve Rab'Ierinden kendilerine gelenlere karşı çıktıklarından dolayı sert eleştiriler içermektedir. Çünkü onları Allah yaratmıştır, göklerin ve yerin Rabbî O'dur. Allah onların gizlediklerini, açığa vurduklarını ve kazandıkları herşeyi bilir. Allah onlara dünyada belli bir süre (ecel), ahirette de hesap verecekleri belli bir süre kılmış, ayetleri alaya almaları ve yalanlamaları sebebiyle kâfirlere kendilerine va'dedilen azabın gerçekleşeceğini göreceklerine dair uyanda bulunmuş, onlara güç ve imkân bakımından daha üstün olan ve aynı sebepten ötürü helak olan önceki toplumların durumunu hatırlatmıştır.

Ayetler kâfirlerin bazı tavırlarını ve sözlerini hikâye ederek başlıyor. Ayetlerin içeriği/özü kâfirlerin, Allah'ı kainatın yöneticisi olarak kabul ettiklerini, peygamberlere ve ayetlere karşı tavırları nedeniyle helak olan toplumların haberlerini bildirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu

---

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/25.

[3[3]] Ye'dilûne Yani, Allah'ın dışında ortak koştukları putları Allah'a eş ve denk tutuyorlar, aynı konuma getiriyorlar,

[4[4]] Sümme kada ecelen ve ecelun mitsemman indehu): Müfessirlerin çoğu ayette geçen birinci "ecel" lafzının, doğuştan ölüme kadar olan dönem, ikinci "ecel" lafzının ise, Allah'ın Ölüleri, ahiret hesabını vermeleri için dirilteceği vakit olduğunu belirtmişlerdir.

yüzden ayetlerdeki deliller oldukça güçlü ve bağlayıcıdır. Bu konuda Kur'an'in çeşitli ayetlerinde ve çeşitli bölümlerinde örnekler verilmektedir. 5[5]

7- Eğer sana kâğıt6[6]' üzerine yazılı bir kitap indirmiş olsaydık da onu elleriyle tutsalardı yine inkâr edenler, "Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir!" derlerdi.

Bu ayetle, kafirlerin inal ve yalanlamalarında ne kadar ileri gittikleri vasfediliyor.

Çünkü kafirler, Allahu Teala, Peygamber (s)'e üzerine yazı yazılmış bir sahife indirmesine ve onların da bu sahifeye ellerini sürmelerine rağmen, "Bu apaçık bir büyüdür, gerçek değildir" demişlerdir.

Bazı müfessirlerin rivayetine göre, bu ayet kimi küfür önderlerinin meydan okuyuşlarına bir cevap olarak inmiştir. Nitekim Peygamber (s); "Onlar üzerinde yazı bulunan bir sahife gelmediği sürece asla iman etmezler" demiştir. İsra ve Müddessir sureleri, Kureyş kabilesine mensub, öncü kafirlerin bu tür meydan okuyuşlarını anlatmıştır. "Doğrusu onlardan her biri kendisine, açılmış sahifeler verilmesini istiyor." (Müddesir, 52). "Bize okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız." (İsra, 93).

Ayetin bir Önceki ayetlere atfedilmesine ve dizilişine bakıldığında onlarla aynı anda nazil olduğu ya da peşpeşe geldiği göze çarpmaktadır. Ayet, kafirlerin İstek ve tavırlarını tasvir etme noktasında aynı konuyu anlatmaktadır. Çünkü, kâfirlerin bu tür davranışları iyi niyetle ikna olma arzusu değil, aksine kuru bir inattan ibarettir. Ayrıca bu, ayetin nazil olduğu dönemde, kafirler tarafından yapılan meydan okuyuşlara cevap niteliğindedir.

"Kırtas" kelimesi ilk defa varid olduğu için müfessirlerden kimileri yaprak, kimileri sahife, kimileri de kağıt anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Her halükârda "kıstas" yazı için kullanılan özel bir maddedir. Belki de "parşömen" denen bir yapraktır.

Hz. Peygamber döneminde gelişmiş ülkelerde kullanıldığı rivayet edilmiştir. Veya "kıstas" papürüs diye isimlendirilen Mısır'da hasırdan yapılan bir kağıttır. Kur'an'da bu kelimenin varid olması Kur'an'ın nazil olmasından önce Peygamber toplumunda yaprak ve yazı aracı olarak bilinen ve kullanılan bir alet olduğuna işaret etmektedir. Hatta yazı denilince ilk akla gelen şey, yaprak olup onun dışında başka birşey değildir. 7[7]

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/27.
6[6] Ktrtas Üzerine yazı,yazılmış yaprak.

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/27-28.

8- O'na bir melek İndirilmeli değil miydi?" dediler. Eğer bir melek indirseydik, iş bitirilmiş olurdu, artık kendilerine hiç göz açtırılmazdı.

9- Eğer O'nu (yani Peygamberi) melek yapsaydık, yine bir adam (şeklinde) yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük'8[8].

Bu tezat bir lafzın metodik bir ifadesidir. Onlar gerçekleri karıştırdıkları ve Peygam-ber'e meydan okudukları için benzeriyle karşılık alıyorlardı. Yani bu, "Onlar sana tuzak kuruyorlar, biz de onların bu tuzaklarını kendilerine çeviriyoruz." ifadesinde olduğu gibidir. 9[9]

Kafirlerin Mucize Talebine Kur'an'ın Cevabı

Ayetlerde Allah ile irtibat kuran bir meleğin Peygamber (s)'e inmesini isteyen kafirlerin meydan okumaları ve onlara verilen cevap anlatılmaktadır. Şöyle ki;

Birinci olarak: Şayet Allah melek indirmiş olsaydı bu onların ecellerinin tamamlanması ve Allah'ın onlar üzerindeki emrinin uygulanması anlamına gelirdi. Böylece onlara artık mühlet verilmemiş ve onlar da felâkete duçar olmuş olurlardı.

İkinci olarak; Eğer Allah'ın hikmeti melek göndermeyi gerektirseydi onlara meleği insan şeklinde gönderirdi ki bu durumda da sorun çözülmüş olmazdı. Çünkü meseleyi birbirine karıştırırlardı ve istedikleri şeyi insan şeklinde görünce onun hakikatini anlayamazlardı.

Ayetlerde meydan okuma, karşılıklı tartışma ve cevap verme durumunun hikâye edilmesi muhtemeldir. Şayet böyleyse o zaman önceki ayetler bunun girizgâhı durumunda olmuş olurlar.

Aynı şekilde bu ayetlerin kâfirlerin sürekli meydan okumaları ve durumlarını anlatan ayetlerin devamı olması da muhtemeldir.

Biz önceki (siyaktaki) ayetlere atfedilme karinesine dayanarak birinci ihtimali tercih ediyoruz. Bu da kafirlerin Hz. Peygamber'den (s) istekte bulunmalarına ve ayetlerin daha önceki ayetlerde anlatılan kâfirlerin sözlerini ve davranışlarını hikaye etmelerine ve onların isteklerini içermelerine engel teşkil etmez.

Müfessirlcr, daha önceki ayetler münasebetiyle kafirlerin melekler gönderilmesi isteklerinin olduğunu rivayet etmişlerdir. Zira kafirler, kendilerine bir kitabın getirilmesini ve bu kitapla birlikte Hz. Muhammed'in (s) risaletini doğrulayan dört meleğin gelmesini peygamberden

---

8[8] Lebisna aleyhim Onların kafasını karıştırdık, onlara benzettik.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/29.

istiyorlardı. Aksi takdirde O'na inanmayacaklarını Peygamber'e söylemişlerdi[10[10]]. Bu da bizim tercihimizi desteklemektedir.

Kafirlerin, meleklerin gönderilmesine yönelik İsteklerinin anlatımı defalarca tekrarlanmıştır. Bunun öncekileri, Yunus, Hicr, Hud, İsra, Furkan gibi çeşitli surelerde tekrarlanmıştır. Müddesir suresinin akışı içerisinde de belirttiğimiz gibi İslam'dan önce melekler Arapların zihninde büyük yer işgal ediyorlardı. Araplar, meleklerin Allah'ın vazifeli, emirlerini uygulayıcı hizmetçileri olduğuna inanıyorlardı. [11[11]]

10- Senden önce de peygamberlerle alay edilmişti. Fakat onlardan alay edenleri, alay ettikleri gerçek kuşatıverdİ.

11- De ki: "Yeryüzünde dolaşın da yalanlayanların sonu nasıl olmuş, görün!"

Bu iki ayet önceki ayetlerin peşinden gelmiştir. Gayesi i 5 Peygamber'i teselli etmek ve kafirlere uyarıda bulunmaktır. Kafirlerin yaptıklarını ve daha önceki toplumlarda da kavimlerinin kendi peygamberlerine yaptıklarını bu yüzden de azabı hakettiklerini hatırlatmaktadır. Ayetler, kafirlerin yeryüzünde gezip-dolaşmalarını, kendilerinden Önceki yalanlayıcıların akıbetini görmelerini ve bundan ibret almalarını istemiştir. [12[12]]

12- De ki: "Göklerde ve yerde olanlar kimindir?" "Allah'ındır" de. O rahmet etmeyi kendi üstüne yazmıştır. Sizi elbette varlığında şüphe olmayan kıyamet gününde toplayacaktır. Ama kendilerini ziyana sokanlar, inanmazlar.

13- Gece ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O, semİ (işiten), âlim (bilen)dir.

Bu iki ayette yerde ve göklerde bulunan her şeyin Allah'a ait olduğuna gece ve gün-30 düz, canlı ve cansız her şeyin üzerinde mutlak tasarruf sahibinin O olduğuna, insanları kıyamet günü bir araya toplamanın O'nun rahmeti gereği vuku bulacağına ve bu hususta hiç kimsenin kuşkusunun bulunmaması gerektiğine dair vurgulayıcı bir soru şekli ortaya konulmaktadır. Öte yandan inanmayanların kendi kendilerini hüsrana uğratacakları, inanmamalarından dolayı nefislerini zayi ettikleri kaydedilmektedir.

Her iki ayette de kâfirlere cevap verildiği ve onlara uyarıda bulunduğu göze çarpmaktadır.

[10[10]] Bkz. Hazin, Tabersi, Begavİ Tefsirleri.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/29-30.
[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/30.

Birinci ayetin son kısmında inanmayanların kendi kendilerini hüsrana uğrattıkları tekrar edilerek onların kötü karakter ve kötü yapılı oldukları ifade edilmektedir.

"O, rahmeti kendi üstüne yazmıştır" cümlesinde iki anlam akla gelmektedir. Birincisi; Allah'ın kâfirlere dünyada mühlet vermesi, O'nun rahmetinin gereğidir. Çünkü Allah, kafirlerin bu geniş imkân ve fırsatları ganimet bilmelerini, gerçek dine tabi olmalarını, iyi ameller yapmalarını istiyor. İkincisi; Ölümden sonra tekrar diriliş, hesap, uhrevî ceza, dünya ehlinin amelleri iyi ise mükâfat, kötü ise ceza görmeleri için Allah'ın bir hikmeti gereğidir. Çünkü bu durum Allah'ın rahmeti ve adaleti ile bağdaşmaktadır. 13[13]

14- De ki: "Gökleri ve yeri yoktan var eden, besleyen, fakat kendisi beslenmeyen Allah'tan başka dost mu tutayım?" "Ben İslam olanların ilki olmakla emrolundum" de ve sakın ortak koşanlardan olma.

15- De ki: "Eğer Rabbime İsyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım!"

16- O gün kimden azab çevrilip savılırsa gerçekten (Allah) ona rahmet etmiştir. İşte apaçık kurtuluş budur."

Ayetlerin anlamı açıktır. Hitap burada Peygamber (s)'e yöneliktir. Burada Hz. Peygamber (s)'den bir olan Allah'a saf akidesini ilan etmesi istenilmektedir. Çünkü O da-vetçi ve en güzel örneğin temsilcisidir. Akla geldiği üzere de bu ayetler, inanan ve inanmayan dinleyicilere davetin açıklanmasını ve uyarının yapılmasını içermektedir.

Kimi müfessirlerin14[14] rivayetine göre bu ayetler kafirlerin Hz. Peygamber (s) İçin söy-icdikleri şu sözlere cevap olarak gelmiştir: "Gördüğümüz kadarıyla senin söylediklerini yoksulların dışında kimse dinlemiyor. Aramızda sana mal toplayalım da sen zenginlerimiz arasına katıl."

Biz, daha önceki ayetler ve sonraki ayetlerle bu ayetlerin aynı siyak içerisinde olduklarını ve aralarında benzerlikler bulunduğunu görmekteyiz. 15[15]

17- Allah sana bir zarar dokundursa, onu yine kendisinden başka açacak yoktur. Ve eğer sana bir hayır dokundursa, şüphesiz O, herşeyİ yapabilendir.

18- O, kullarının üstünde tam hakimdir (onları, istediği gibi yönetir). O herşeyi yerli yerince

---

13[13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/30-31.
14[14] Bkz.Tabersi'nin Mecmeu'l Beyan.

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/31-32.

yapan, (herşeyİ) haber alandır

Ayetlerin anlamı açık ve net olup, aynı siyak üzere devam etmektedir. Bu ve önceki ayetler adeta kafirlere cevap ve eleştiri yoluyla şunları söylemektedir. "Ey kafirler! Eğer kendinize fayda sağlamak ya da zararı gidermek zannıyla Allah'ın dışında dostlar ediniyorsanız biliniz ki siz apaçık bir sapıklık içerisindesiniz. Şunu biliniz ki buna, yeri ve gökleri yaratan, hiç kimseye muhtaç olmayan, aksine herkesin kendisine İhtiyacı olan, ibadete, yönelişe ve nefsin kendisine teslim edilmesine layık olan Allah'tan başkası güç yetiremez. [16[16]]

19- De ki: "Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana vahyolundu ki, onunla sizi ve (onun) ulaştığı herkesi uyarayım. Siz gerçekten Aüah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik ediyor musunuz?", "Ben şahitlik etmem!" de. "O ancak tek bir Tanrıdır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." de.

Ayette, Peygamber (s)'e Rabbani direktifler verilmekte, Ondan şehadetlerin en büyüğü ve en doğrusu olan Allah'a şehadet istenmekte, Kur'an'in bütün insanları uyarması için kendisine vahyedildiği hatırlatılmaktadır. Müşrikler Allah'ın dışındaki ilahları O'na ortak koşmaya devam etmekte ısrarlı oldukları sürece bir olan Allah'ın dışında ortak koşulan bütün ilahlardan uzak olduğunu ilan etmesi istenilmektedir.

Bazı müfessirlerin[17[17]] rivayetine göre müşriklerin önde gelenlerinden bazıları Hz. Pey-gamber (s)'e şöyle diyorlar: "İddia ettiğin üzere senin Allah'ın Rasulü olduğuna dair şe-hadet eden kimseyi bize söyle. Biz seni Yahudi ve Hıristiyanlar'a sorduk, seninle ilgili hiçbir şey bilmiyorlar." Bunun üzerine bu ayet onlara cevap olarak indirilmiştir.

Ayetin üslubuna bakıldığında aynı siyak üzere devam edildiğini görüyoruz. Ayetteki muhatab "çoğul zamiri" tercih edilen görüşe göre kâfirlere dönüyor. Ardından ayet tekrar tekrar kafirleri uyarmaya, korkutmaya ve eleştirmeye başlıyor.

Ayetin üslubu, bir olan Allah'a davet hususunda ve şirkin her türlü görüntüsü alanında çok detaylı konulara dalmaktadır. Ardından ayet, Peygamber (s)'in haktan başka bir şey söylemediğine, doğrudan başka bir şeyi tebliğ etmediğine ve Kur'an'ın Allah'ın vahyi dışında başka bir şey olmadığına Allah'ı şahit kılıyor.

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/32.
[17[17]] Bkz. İbn Kesir, Hazin Tefsirleri.

"Ve men beleğa" cümlesi, Muhammedi davanın evrensel olduğunu, sonsuza kadar devam edeceğini ve her zamanı ve mekânı kapsadığını ifade ediyor. 18[18]

20- Kendilerine kitap verdiklerimiz, oğullarını tanıdıkları gibi onu tanırlar {onun Allah tarafından geldiğini bilirler), ama kendilerini ziyana sokanlar inanmazlar.

Bu ayette Kitap Ehli'nin Muhammed (s)'in davetinin doğruluğunu ve kendisine Allah'tan Kur'an yoluyla gelen vahyin sıhhatini, daha Önceki atalarının bildiği gibi yakîn bir bilgiyle bildiklerine dair Rabbani mesaj vardır. Zira buna inanmayanlar kendi nefislerini kendileri hüsrana uğratan, inat ve kibirleriyle kendilerine zulmedenlerdir.

Ayet üst ayetlerle özellikle bir önceki ayetle doğrudan bağlantılı olup, bir önceki ayet de Kur'an vahyinin doğruluğuna Allah'ı şahit kılmıştı. Bu ayette ise Ehl-i Kitab'ın Hz. Muhammed (s)'i bilmeleri ve ona şahitlik yapmaları yoluyla bunu onaylıyor. Belki de burada, daha önce rivayetini aktardığımız, kafirlerin Muhammed (s)'e yönelik "Biz seni Yahudi ve Hristiyanlara sorduk, onlar seni tanımadıklarım söylediler" sözüne bir cevap sözkonusudur.

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu (Peygamberi) öz evlatlarım tanıdıkları gibi tanırlar" ayeti, Ehl-i Kitab'ın Peygamber (s)'i ve davetinin doğruluğunu, Kur'anî vahyin sıhhatini, kendi Öz evlatlarını bilir gibi bildiklerini anlatmaktadır. Bu ayetin manası gayet açıktır. Dolayısıyla bunun genel tahlillere ve sabit gerçeklere dayanması gerekir. İşte Araf suresi 157., Kasas suresi 52, 53. İsra suresi 107-109. ayetlerde anlatılan şeyler bu hususta apaçık ve en güçlü delillerdir. Kur'an-ı Kerim'in Medine'de inen sureleri de bu delillere benzer delillerdir. Al-i İmran suresi 112, 114, 199, Maidc suresi 82-83, Araf suresi 157, Furkan suresi 7, 8 gibi ayetler Ehl-i Kitab'ın Hz. Muhammed (s)'in risaletini ve Kur'anî vahyin doğruluğunu kabul ettiklerine dair apaçık delillerdir.

Tabi bunlar bazı kesimlerin Hz. Peygamber (s)'in gelişini ve yaptığı daveti kendileri için tehdit olarak görmelerine engel değildir. Ehl-i Kitab'dan bazıları, öfkelerini, hasetlerini, taassuplarını ve nevalarını bırakamayıp onu inkar etme pozisyonuna düşmüşlerdir. Küfrün önderleri, biraz önceki rivayet doğruysa Muhammed (s)'e sorular sormuşlardır. Bütün bunlar Mekkî olan Araf, Kasas, İsra ve Medenî olan Al-i İmran, Nisa ve Ma-ide surelerindeki ayetlerin ifade ettiği üstün delilleri çürütemez.

Bu hatırlatmayla birlikte şunun da belirtilmesi gerekir. Kitab ehli konusunda Mckkî ayetlerde varid olanlar tasdik ve te'yid anlamı taşıyor. Her ne kadar Mekke'de Muhammedi davetin önünde, onlardan kimileri engel oluşturmuşsa da bunlar çok azınlıkta olan kimselerdi. Kur'an'ın Medenî ayetlerinin bir çoğunda Kitab ehlinin bu davete karşı takındıkları o tavırları

18[18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/33.

inceleyen ayetler bulunmaktadır. Bakara 89, 90, 109, Al-i İmran 69-72, Tevbe 31-34 gibi ayetler buna Örnektir.

Bizim dayandığımız mushaf ayetin Medenî olduğunu rivayet etmiştir. Fakat biz bu rivayeti destekleyen herhangi bir şeye rastlamadık. Ayet konu ve nazım olarak bir bütünlük içerisindedir. Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde Mekkî ayetler vardır ve bunların Mekkî oluşları hakkında herhangi bir ihtilaf yoktur. Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre, Ömer b. Hattab, Yahudi olan Abdullah b. Selâm, Medine'de müslüman olunca; Allah'ın Peygamberine indirdiği bu ayeti O'na okudu: "Sen o Peygamber'i tanımıyor musun? dedi. O da: "Onu gördüğümden beri oğlumu tanıdığım gibi tanıyorum. Hatta onu oğlumu tanıdığımdan daha fazla tanıyorum. Şehadet ederim ki, o gerçekten Allah'ın el-çisidir" dedi. İşte bizim kanaatimize göre raviler bu durumu karıştırarak ayetin Medine'de nazil olduğunu sanmışlardır. [19][19]

21- Allah'a yalan uyduran ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim[20][20] olabilir? Zalimler de kurtuluş yüzü görmezler.

Ayet aynı siyak üzere devam ediyor. Kimi müfessirler[21][21] "Allah'a yalan uydurandan daha zalim kimdir?" cümlesinin tevilinde, "Allah adına söz söyleyenden ve Peygamber olarak gönderilmediği halde Peygamber olarak gönderildiğini iddia eden kimseden daha zalimi yoktur" anlamını verirken müfessirlerin büyük bir çoğunluğu[22][22] ise ayetin te'vilin-de: "Allah üzerine yalan söyleyen ve Allah'a ortak koşandan daha zalim kimse yoktur" anlamını vermişlerdir.

Yapılan her iki tevil de siyakla uygunluk arzediyor. Birinci tevili kabul etme durumunda cümle, güçlü ve üstün bir Üslupla ayette belirtilen Kur'anî vahyin sıhhatine Allah'ı şahit kılan cümleyi te'yid etme mesabesindedir. İkinci tevili kabul etme durumunda ise cümle Allahu Teala'nın, Hz. Peygamber (s)'e, şehadetlerinde onun dışındaki ilahlara yer veren müşriklerle dostluk kurmama ve onların ortak koştukları ilahlardan tamamen uzak olduğunu ilan etme emrine uyma çağrısı anlamına gelmektedir. Aynı şekilde bu husus, belirtilen ayette ifade edilmiştir.

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/33-34.
[20][20] Ve men czlemu Suç ve aşırılıkta daha ileri giden.

[21][21] Bkz. İbn Kesir, el-Hazin. Tabersi Tefsirleri.

[22][22] Bkz. Tefsiri Taberi, Begavi, Zemahşeri, Tabersi, el-Hazîn.

Ne var ki bu ayetten sonra gelen ayetlerde müfessirlerin çoğu ikinci tevili kabul etmektedir. [23][23]

22- Hepsini topladığımız, sonra ortak koşanlara: "Hani sandığınız ortaklarınız nerede?" elediğimiz gün;

23- Sonra onların; "Rabbİmiz Allah'a hamd olsun ki biz ortak koşanlar değildik" demelerinden başka çareleri kalmadığı (gün)[24][24]

24- Bak ki nasıl kendilerine karşı yalan söylediler[25][25] ve uydurdukları şeyler kendilerinden sapıp gitti.

Ayetlerde Allah'ın kendilerini hasrettiği kıyamet gününde müşriklerin bulunduğu zorlu konum tasvir edilmektedir. Şöyle ki Allah müşriklere, koştukları ortakların nerede olduğunu soruyor, onlar ise bu soruya hiç bir cevap veremiyorlar. İşte bu yüzden iman üzere yemin etmeye ve müşrik olmadıklarını söylemeye başlıyorlar. Ve böylece kendi kendilerini yalanlıyorlar, yaptıkları işlerin kötü olduğunu biliyorlar.

Allah'a koştukları ortaklan kendilerinden tamamen uzaklaşıyor ve kendilerine ne dost ne de yardımcı bulabiliyorlar.

Ayetler siyakla doğrudan ilişkilidir. Önceki ayetin ikinci tevilinde de belirttiğimiz gibi bu ayetlerde onun üzerine atfediliyor. Çünkü buradaki zamir yukanda belirtilen ayetteki Allah'a iftira eden ve ayetlerini yalanlayan "zalimler"e dönüyor.

Bu ayetler müşriklerde korku uyandırmayı hedeflemiştir. Bizim dayandığımız mus-hafm 23. ayetin Medine'de nazil olduğunu rivayet etmesi çok İlginçtir. Oysa bu ayet bir önceki ve sonraki ayetlerle konuları açısından tam bir bütünlük içermektedir. Hatta rivayet yönünden şüphe oluşturmaz tam bir bütünlük arzetmektedir. [26][26]

25- İçlerinden seni dinleyenler vardır; fakat biz onu kavrayıp anlamalarını engellemek için kalblerinin üstüne örtüler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk. (Onlar) her (türlü) mucizeyi görseler de yine ona inanmazlar. Hatta sana geldiklerinde seninle tartışırlar, o kâfirler: "Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir." derler.

---

[23][23] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/35.

[24][24] Sümme lem tekun fıtnetuhum Bazılan bunu "Sonra onların mazeretleri bir işe yaramadı" diye yorumlarken, bazıları da "Mazeretleri olamadı" diye tevil etmişlerdir. Her iki tevil de mümkündür.

[25][25] Kezzebû alâ enfusihim Yani kendi nefislerini aldattılar.

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/36.

Bu ayette Hz. Peygamber (s)'le kafirler arasında olan bîr tartışmaya işaret edilmektedir. Burada Peygamber (s)'in Kur'an-ı Kerim okuyuşunu dinliyorlar ama inad ve kibirlerinden ötürü onunla amel etmeyerek; "Ö geçmişlerin efsanesinden ibarettir" diyerek geçiştiriyorlar.

Bu ayetin genel seyri hususunda müfessirler[27[27]] şöyle bir rivayet aktarmaktalar: Müşriklerin ele başlarından Ebu Süfyan, Nadr b. Haris, Ebu Cehil ve diğerleri Kur'an dinleyerek Haris b. Nadr'a: "Muhammed ne diyor?" diye soruyorlar, o da: "Söylediğim gibi onun eskilerin masallarını anlattığından başka bir şey bilmiyorum" cevabını veriyor. Bunun üzerine Ebu Süfyan: "Onun söylediklerinin bir kısmının gerçek olduğunu görüyorum." der. Ebu Cehil söze katılarak: "Hayır, hayır. O'nu doğrulamaktan ise Ölmeniz daha yeğdir." cevabını verir[28[28]].

Ayetteki 'minhum1 zamiri ve cümlenin bir önceki cümleye atfedilmesi ayetlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu, ayrı ayrı konular için inmediğini göstermektedir. Bu da rivayetin zikrettiği şeyin vuku bulmasına engel değildir.

"içlerinden seni dinleyenler vardır; fakat biz onu anlamalarına engel olmak için kalblerinin üstüne örtüler, kulaklarının içine de ağırlık koyduk" cümlesi, bir ara cümle veya açıklama cümlesidir. Ayeti celile, müşriklerin Allah'ın ayetlerini görmelerine rağmen inanmamak ve tasdik etmemek için ne kadar kibirlenip inad ettiklerini tasvir etmektedir. Bu ayetler aynı münasebetle bir başka yerde de tekrar edilmiştir. Yorumu üzerinde yeterince durduğumuz İsra suresinin 45. ve 46. ayetleri buna örnektir.

Burada bu ifadenin kullanılması peygamberi teselli, kâfirlerin inad ve tavırlarını hafife almak içindir. Açıklama kabilinden olan üslub ise bunu desteklemektedir. [29[29]]

26- Onlar hem insanları ondan men ederler, hem de kendileri ondan uzak dururlar. Böylece yalnız kendilerini mahvediyorlar ama farkında değiller!

Müfessirler[30[30]] bu ayetin yorumu hususunda şöyle diyorlar: Müşriklerin öncüleri Peygamber (s)'e veya Kur'an'a engel oluyorlar ve iman etmiyorlardı. Aynı şekilde başkalarının da imana girmemesi için çalışıyorlardı. Böylece iki kabahati birden işliyorlardı. Onlar bunu yaparken bilmeden yalnızca kendilerine zarar veriyorlardı.

[27[27]] Bkz. el-Hazin, Begavi, Tabersi Tefsirleri

[28[28]] Bakınız ayetlerin yorumu İçin İbn Kesir, Begavi, Tabersi, Zemahşeri.

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/37.

[30[30]] Bkz. Taberi, İbni Kesir tefsirleri.

Bununla birlikte müfessirler bu ayetin Hz. Muhammed (s)'i savunan aynı zamanda da ona iman etmeyen amcası Ebu Talib hakkında indiğini söylemişlerdir. Biz birinci görüşün daha güçlü olduğu kanısındayız. Özellikle de ayetin kafir liderlerin inatçı ve müs-tekbir konumlarını kınayan ve onların Kur'an'a karşı çıkışlarını anlatan bir akış içinde geldiği düşünüldüğü zaman bu görüş daha da tercih edilmektedir. Bu siyak içerisinde Hz. Peygamber (s)'in amcasının durumunu vasfetme imkânsızdır. Ayeti kerime başlı başına bir ayet olmayıp bir önceki ayete atfedilmiştir. Peşinden gelen ayetler ise aynı akışlar içerisinde devam etmektedir. Rivayet olunduğuna göre Tabiin müfessirlerinden olan Ata ve Mukatil de bizim tercih ettiğimiz görüştedir. [31[31]]

27- Onların, ateşin başında durdurulmuş iken: Ah ne olurdu keşke biz (dünyaya) geri çevrilseydİk de Rabb'imizin ayetlerini yalanlamasaydık, inananlardan olsaydık!" dediklerini bir görsen!

28- Hayır, daha önce gizlemekte oldukları, onlara göründü. Geri gönderilselerdi yine men olundukları şeyi yapmaya dönerlerdi, çünkü onlar yalancıdırlar."

Bu iki ayet kâfirlerin tutumlarına ve uyarılmalarına işaret noktasında bir önceki ayete atfedilmiş olup, ayetteki zamir ise kâfirlere döndürülmektedir.

Birinci ayet, kafirlerin kıyamet günü cehennemle yüzyüze geldikleri zaman bu tutumlarına pişman olacaklarını, korkunç akıbetlerini öğrenince dünyaya yeniden dönmek isteyeceklerini ve Allah'ın ayetlerini yalanlamayacaklarını, Peygamber'e iman edeceklerini anlatmıştır.

ikinci ayet ise, onların dünyaya yeniden dönüp iyi işler yapacaklarını söylemeleri ve bunu hissetmelerinin gerçek anlamda bir pişmanlık ve Allah'a kararlı bir yöneliş olmadığını belirtmektedir. Bu ancak, korku ve çırpınışlarının bir neticesidir. Sonuç itibariyle gizledikleri mâsiyet ve kötülükleri yüzünden onu pek uygun ve akıllıca görmüyorlardı. Şayet bu insanlar dünyaya ikinci kez dönmüş olsalardı küfür, mâsiyet ve kötülük olarak yasaklandıkları şeyleri yeniden işlemeye başlarlardı. Çünkü onlar kötü ve bozuk bir niyetin neticesinde bunları işliyorlardı.

Her iki ayetin kafirleri uyan, gönüllerine korku salma, nefislerine yerleşen inad ve küfrü tasvir etme, iman ve kurtuluştaki doğruluğa teşviki kaybetmelerini ortaya koyma hedefini

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/38.

güttüğü aşikârdır. Her ikisinde de Hz. Peygamber (s)'i ve mü'minleri teselli bulunmaktadır. [32[32]]

29- Dediler ki: "Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur. Biz diriltilecek değiliz."

30- Onları Rablerinin huzurunda durdurulmuş iken bir görsen: (Allah) "Bu gerçek değil miymiş?" dedi. Dediler ki: "Evet, Rabbimiz hakkı için gerçektir!" "Öyle ise inkâr ettiğinizden dolayı azabı tadın!" dedi.

Birinci ayette, bu dünya hayatından başka hayat olmadığını ve Öldükten sonra tekrar dirilme olmadığını sanan kafirlerin sözleri anlatılıyor. İkinci ayette ise Hz. Peygamber (s)'e ya da Kur'an-ı Kerİm'i dinleyen herkese yönelik uyarı niteliği taşıyan bir cevap sozkonusudur. Bu, kafirlerin tekrar dirileceğini vurgulayan Arapça hitap biçimlerinden biridir.

Aynı şekilde bu ayetlerde Önceki ayetlere matuf olup, aynı siyak üzere devam etmektedir. Ayetlerin hedefi İse öldükten sonra dirilmeyi ve hesap gününü vurgulayarak uyarıda bulunmaktır. [33[33]]

31- Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar, gerçekten ziyana uğradt(Iar). Nihayet kendilerine ansızın o saat'[34[34]]' gelip çatınca, günahlarını sırtlarına yüklenmiş olarak: "Hayatta (iyi işler yapmaktan) geri kal ip günah işlememizden Ötürü vah bize!" dediler. Bakın, ne kötü şeyler yüklenip taşıyorlar![35[35]]

32- Dünya hayatı sadece bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. (Allah'ın azabından) korunanlar için elbette ahiret yurdu daha iyidir. Düşünmüyor musunuz?

Birinci ayette, öldükten sonra Allah'a hesap vermeye gelen yalancıların hüsran içinde oldukları, ansızın ölüm gelip kendilerini yakalayınca dünyadayken kaçırdıkları fırsatlara pişmanlık duyacakları, günahları ve hatalarıyla birlikte Allah'la karşı karşıya gelecekleri anlatılıyor.

ikinci ayette ise, dünya hayatının oyun ve eğlenceden başka bir şey olmadığı, Allah'tan

---

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/38-39.
[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/39.
[34[34]] es-sâafü Kur'an-i Kerim'in bir çok yerinde bu kelime, kıyametin kopma vaktinin yerine, kinayeli olarak kullanılmaktadır. Fakat müfessirler burada bunu, normalde bilinenin dışında başka bir anlama yorarak dünya hayatında yalancıların ölüm vakti, diye tefsir etmişler. Çünkü va'dedilen genel saatin vakti geç olduğundan kendilerine uyarı yöneltilen dinleyiciler üzerinde bu anlam daha etkilidir.

[35[35]] Yunzirûne Taşıyorlar.

sakınanlar için ahiret hayatının daha kalıcı olduğu ve bunun bilinmesi ve akledil-mesi gerektiği eleştirel bir üslubla vurgulanıyor.

Her iki ayet de önceki ayetlerin devamı niteliğinde olup, kafirler için uyan, eleştiri niteliği taşımak ve duyacakları pişmanlıkları, gaybe iman etme gerçeğinin ötesinde korku yaratacak bir şekilde farklı bir üslubla tasvir etmekte.

Görüldüğü gibi yaptıklarından dolayı kıyamet günü kafirlerin pişmanlık hallerinin tasvir edilmesi daha önceki akış içerisinde tekrarlanmıştı. Bu da zaman geçmeden onlar üzerinde korku yaratma hedefini ve uyarıda bulunma düşüncesini kuvvetlendiriyor. Öte yandan ayetlerde ıslah etme hedefi de hissediliyor.

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir" ayetinde, dünyadan el, etek çekerek tamamen uzaklaşmaya dair bir çağrının olduğu anlaşılabilir. Fakat ayetin genel mantığı ahiretin daha önemli olduğu, ona iman, salih amel ve takvayla hazırlık yapılması gerektiği, kişinin dünya hayatına aldanarak heva ve hevesine uymaması gerektiği ve daima yaptığı işlerde Allah'ın kendisini takip ettiği mesajlarını yerleştirmeyi hedefliyor. Aynı şekilde dünya hayatının ahiret hayatına kıyasla çok kısa olduğu, oyun ve oyalanmadan başka herhangi bir şey mesabesinde olmadığı ifade ediliyor. [36[36]]

33- Biliyoruz, onların dedikleri elbette seni üzüyor, gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.

34- Senden önce de elçiler yalanlanmıştı. Yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, nihayet onlara yardımımız yetişti. Allah'ın kelimelerini (yardım va'dİnİ) değiş-tirebilecek kimse yoktur. Sana da Resullerin haberinden bir parça geldi.

35- Eğer, onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi (yapabilİrsen) yerin içine (inebileceğin) bir delik ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! Allah, dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı, o halde cahillerden olma!

36- Ancak işitenler (çağrıya) gelir, ölülere gelince Allah onları diriltir, sonra O'na döndürülürler.

Ayetler Hz. Peygamber (s)'i yatıştırmaya ve teselli etmeye yöneliktir. Zira Allah'u Teala, kafirlerin Hz. Pcygamber'e, şair, kahin ve sihirbaz diyerek yaptıkları iftiraları ve bunlara da Hz. Pcygamber'in üzüldüğünü biliyordu. Fakat onlar Hz. Peygamber (s)'in şahsından öte Allah'ın ayetlerini yalanlayıp inkâr ediyorlardı. Dolayısıyla onlar Allah (c)'ı karşılarına

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/40-41.

almışlardı ve cezalarını da O verecektir. Yoksa onların tutumları sadece Hz. Peygambcr'e yönelik değildir.

Hz. Muhammed (s)'den önce de Peygamberler gelmiş ve kavimleri tarafından aynı şekilde yal ani anm ıslardı. Onlar, kendilerine Allah'ın yardımı gelinceye kadar kavimlerinin yalanlamalarına ve eziyetlerine sabretmişlerdi. Bu da Allah'ın bir sünneti olup onda asla değişiklik olmayacaktır. Ayetler Hz. Peygamber (s)'e daha önceki Peygamberlerin haberlerini ve kavimlerin akıbetlerim anlatmıştır. Hz. Peygamberden yerin derinliklerine inmek için tünel kazma ya da kendisine karşı çıkanları ikna etmek için ayetler getirmek üzere gökyüzüne merdiven kurmaya çalışmak gibi olanaksız düşüncelere kapılma-ması gerektiği taleb edilmiştir. Çünkü bu tür istekler cahillerin arzusu olup, Peygamberin de onlara uyması gerekmiyor. Eğer Allahu Teala dileseydi onların hepsini hidayete erdirirdi. Fakat O'nun hikmeti gereği insanlar Peygamberlerin davetine cevap verip vermeme yönünde özgür bırakılmışlardır. İnsanlar kısım kısım olup kimisinin kalbi diridir, kimisinin kalbi de Ölüdür. Kalblcri diri olanlar Allah'ın davetine ve çağrısına kulak verip dinlerken, kalpleri ölü olanlar Allah'ın çağrısına kulak verip onu dinlemezler? Onların dönüp dolaşacakları yer Allahu Teala olup, Allah onları öldükten sonra tekrar diriltecek ve hak ettikleri cezayı onlara çektirecektir.

Ayetler daha Önceki kafirlerin tutumlarını, inkarlarını, inatlarını özellikle de Öncülerinin inatlannı anlatan ayetlerle peş peşe gelmiş olup aynı zamanda onlara yönelik uyarı, eleştiri ve tehdidi de içermektedir. Ayetlerin üslubu ise, Hz. Peygamber (s)'in yatıştı-rılmasını hedeflemesi, kavminin kendini yalanlaması ve davetine karşı duyarsız kalması karşısında, kavminin hidayete ermesi için ne kadar şefkatli ve istekli olduğunu tasvir etmesi açısından oldukça farklıdır.

Son ayete gelince, hakka ve hakikate kibirlenmeden boyun eğenlere övgüde bulunup kötü niyetleri ve bozgunculukları yüzünden kibirlenen ve inatlaşanları sert bir şekilde uyarmaktadır. [37][37]

Bile Bile Hakkı İnkar

"Aslında onlar seni yalanlamıyorlar". Bu ayeti müfessirler iki şekilde tevil etmişlerdir. Birinci tevil, biraz önceki yaptığımız açıklamalarla aynı anlamdadır. İkinci tevile gelince; yani Hz. Peygamber (s)'i yalanlayanlar gerçek manada o yalana inanmayip, O'nun doğru ve güvenilir biri olduğunu biliyorlar. Ancak onlar Allah'ın ayetlerini, kendi soylarının dışında birine Peygamberlik verildiği için inatlarından, kibirlerinden ve çekememezliklerinden ötürü yalanlıyorlar. Bu konuda Ebu Cehil ve diğerlerine ait çeşitli sözler rivayet edilmiştir[38][38]. Aynı

---

[37][37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/42.
[38][38] Bkz. Taberi, Tabersi, İbn Kesir. Begavi ve Hazin tefsirleri.

şekilde Fatır suresinin ayetlerinde belirtildiği gibi Kur'an-ı Kcrim'in çeşitli yerlerinde anlatılmıştır. "Kendilerine bir uyarıcı (Peygamber) gelirse, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi. Fakat onlara uyarıcı (Muhammed) gelince, bu, onlann haktan uzaklaşmalarından başka bir şeyi arürmadi. Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Halbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer. Onlar Öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar?" (Fatır, 42-43). "Kur'an aramızda Muham-med'e mi indirildi ?"(S a'd, 8). "Ve dediler ki; Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?"(Zuhruf, 31). Bunlarla birlikte biz birinci tevilin daha güçlü olduğunu görüyoruz. [39[39]]

37- Dediler ki: "O'na Rabbİnden bir mucize indirilmeli değil miydi?" De ki; "Şüphesiz Allah, bir mucize indirmeye kadirdir, fakat çokları bilmezler."

38- Yeryüzünde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş yoktur ki, (onlar da) sizin gibi birer ümmet olmasınlar (onların durumları, rıziklan, ecelleri takdir edilmiş, yazılmıştır) Biz kitabta hiçbir şeyi eksik bırakma-mışızdır. Sonra (onlar), Rabbleri(nin) huzuruna toplanacaklardır.

39- Bizim ayetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir. Allah dilediği kimseyi de doğru yola koyar.

Bu ayetlerde kafirlerin Hz. Peygamber (s)'e meydan okuyuşları anlatılıyor. Kafirler Hz. Peygamber (s)'den Allah tarafından nübüvvetini teyid eden mucize ve ayetlerin gönderilmesini isliyorlardı. AHahu Teala da Hz. Peygamber (s)'in, o kafirlere şöyle cevap vermesini emrediyordu. Kuşkusuz AİIah bunu göndermeye kadirdir. Fakat bunun gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi hususunda Allah'ın hikmetini o meydan okuyanların çoğu bilmiyorlar, anlamıyorlar. Bilinmelidir ki Allah'ın gücü daha geniş ve daha kapsamlı olup onun ayetleri her taraftan gözler önüne serilmiştir. Yeryüzünde yürüyen her canlıyı ve havada uçan her şeyi O Allah yaratmıştır. Allah herşeyi yöneten ve gözetendir. Herşey Allah'ın ilmihalinde olup O'nun hükmü ve tasarrufunun dışına çıkamaz. Bütün yaratılanların dönüş yeri O'nadır.

Gözlerinin önünde açık açık Allah'ın ayetleri sergilendiği halde hâlâ Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar aciz durumda olan kimselerdir. İman etmek için yeni ayetler bekleyenler; duymayan sağırlar ve konuşmayan dilsizlerdir? Onların durumu zifirî karanlıkta yürüyüp de gözlerinin önünü göremeyenlerin durumu gibidir. Allah dilerse onları doğru yola iletir, dilerse de sapıklık üzere devam ettirir. Müfessirler kafirlerin Hz. Peygam-ber(s)'dcn

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/42-43.

kendilerine ayet getirmesini isteyen ayetler konusunda herhangi bir şey aktar-mamışlardir. Ayetler bir önceki ayetlere matuf olup aralarında tam bir bütünlük söz konusudur. Yine kafirlerin tutumları, acziyelleri ve genel olarak bunların eleştirilmesi ayetlerin akışı içerisinde devam etmektedir.

Ayet indirilmesi isteğiyle meydan okuyanlara en güzel bir şekilde cevap verilmesi konusunda Kur'an-ı Kerim'in üslubuna dikkat çekiliyor. Kafirler yeni ayet indirilmesini isteyerek, Hz. Peygamber'e meydan okurlarken, Kur'an-ı Kerim yeryüzü, gökyüzü, insan, hayvan ve kuşlar üzerinde temsil edilen Allah'ın en büyük ayetlerine dikkatleri çekiyor. Bütün bunlara rağmen kim Allah'a inanmıyor, O'nun ibadete layık olduğunu kabul etmiyor ve yüceliğini bu ayetler üzerinde göremiyorsa başka ayetlerle de iman etmez. Özellikle iman, olağanüstü mucizelerin varlığına bağlı olmayıp; sağ duyuya, hak konusunda istekli olmaya ve iyi niyete bağlıdır. İşte bu tür anlamlar kafirler tarafından ortaya atılan her bir meydan okuyuşun hikaye akışı içerisinde Kur'an-ı Kerim'de tekrarlanmıştır.

"Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz bu kitabta hiç bir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rabb'lerinin huzuruna getirilecektir" ayetindeki "sizin gibi topluluklardır", "biz bu kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmadık" cümleleri konusunda müfessirler farklı yorumlar yapmışlardır. Bazıları, kainatta olan ve olacak bütün olaylar Kur'an-ı Kerim'de vardır, demiştir. Bazıları, bunun lehvi mahfuzda yazılı olduğunu söylemiş ve onu da var olan maddi bir gerçek olarak kabul etmiştir. Bazıları da yeryüzünde bulunan bütün insanlar ademoğlu soyundan olup öldükten sonra hesap vermek için diriltileceklerdir, diye açıklamıştır. Birinci cümleyle ilgili kimileri; "sizin gibi sınıflardır ya da Allah' in yaratması yönünden onlar da sizin benzerlerinizdir" anlamına geldiğini söylemiştir.

İkinci cümleyle ilgili; Allah'ın ilminin yarattığı herşeyi kuşattığı, onların rızkını vermeyi ve onları idare etmeyi hiçbir zaman unutmadığı anlamına geldiğini belirtmişlerdir.

Üçüncü cümleyle ilgili ise: Ölümün kastedildiği ve bununla insanın yaratıcısına, Rabbinc döneceği, anlamına geldiği ifade edilmiştir.

Her halükarda bu cümlelerin içerdiği ayetler Allah'ın üminir kudretinin, hikmetinin ve hükmünün knpsamlı olduğunun altını çizmiştir. Allah'ın bu evrensel gücü ve ilmi karşısında, yeryüzünün neresinde olursa olsun ayet indirilmesi istemiyle okumaya kalkışması onu acze düşüremez.

"Allah kimi dilerse onu şaşırtır, dilediği kimseyi de doğru yola iletir" ayetinin son kısmında Allahu Teala'mn genci olarak insanlardan bir kısmını sapıklık üzerine bir kısmını da hidayet üzerine daim kıldığı vehmine kapılınabilir. Oysa başka ayetlerde bu vehmi ortadan kaldıracak kayıtlarla benzer ibarelerin geldiği görülmüştür. "Allah sadece (asıkları saptırır"(Bakara, 26), "Allah sadece zalimleri saptırır"(İbrahim, 27). "Allah kendisine

yönelenleri hidayete erdirir"(Rad, 27), Bu ayetlerde de görüldüğü gibi ayetler mutlak olarak zikredildiği zaman yukarıdaki ibareyi öyle anlamak doğrudur. Fakat ayetler çeşitli kayıtlarla geldiği zaman sözkonusu vehimler ortadan kalkıyor. Bununla birlikte bizim konumuz olan ayetlerde Allahu Teala'mn insanları mutlak anlamda ya hidayet ya da dalalet üzere yaratmadığına dair karineler vardır. Mesela Allahu Teala bu ayetlerde kafirleri kör ve sağırlıkla vasfederek, onların inkarları ve yalanlamalarından dolayı cehenneme girecekleri uyarısında bulunuyor. 40[40]

40- De ki; "Düşündünüz mü kendinizi hiç? Size Allah'ın azabı gelse ya da o (kıyamet) saati'41[41]' gelse Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Doğru (sözlü) iseniz söyleyin (ba-kayım)?

41- Hayır, yalnız O'ha yalvarırsınız; O da dilerse istediğiniz belayı açar ve o zaman ortak koştuklarınızı hep unutursunuz.

Birinci ayette Hz. Peygamber (s)'e, kafirlere şöyle sorması emrediliyor. Size tehlike, azap gelip çatsa ya da ecelinizin yaklaştığım, saatinizin dolduğunu hissetseniz Allah'tan başkasına mı yalvarırsınız? Allah'a iman davasında doğru sözlü iseler haydi söylesinler bakalım!

İkinci ayette ise kafirlerin bu durumlarda Allah (cc)'ın dışında hiçbir kimseye yalva-ramayacakları, Allah (c)'a ortak koştukları tanrıları unutacakları ve böylesi anlarda sadece Allah'ın, zarar ve belayı defetmeye yeteceğini onlann da kabul edeceği belirtiliyor. Her iki ayet de, tartışma konumunu hikaye etmeye devam ederken siyakla tam bir bütünlük arzediyor. Ayetlerde rahat zamanlarında Allah'a ortak koşan, bir olan Allah'a yapılan çağrıya duyarsız kalan ve fakat tehlike anlarında sadece tek olan Allah'a sığınan müşriklere uyan ve kınama yer almaktadır. Bu iki ayette ifade edilen durumun Yunus suresi 22-23. ayetler başta olmak üzere çeşitli ayetlerde farklı biçimlerde anlatılmıştır.

İkinci ayette müşriklerin Allah'a ve Allah'ın dışındaki ortaklara olan inançları açık ve güçlü bir şekilde ortaya konuyor. 42[42]

42- Andolsun, senden önceki ümmetlere (peygamberler) gönderdik de onları dayanılmaz zorluk (yoksulluk)'43[43] ve sı-kıntılar(a)44[44]' çeviriverdik. Umulur ki yalvarırlar diye45[45]'.

40[40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/43-45.
41[41] es-saatu Önceden de açıkladığımız gibi aynı şekilde burada da dinleyicilere yönelik ölüm ve ecel anlamına gelmektedir. Ayetin ruhu da bu anlamı teyid etmektedir.

42[42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/46.
43[43] el-Be'sâu Afet ve son derece yoksulluk

44[44] ed-Darrau Hastalık.

43- Onlara, zorlu azabımız geldiği zaman yalvarmaları gerekmez miydi?46[46] Ama onlann kalpleri katılaştı ve şeytan onlara yapmakta olduklarını çekici (süslü) gösterdi.

44- Derken kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, onların üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Öyle ki kendilerine verilen şeylerle 'sevince kapılıp şımannca", onları apansız yakalayıverdik. Artık onlar umutlan suya düşenler oldular47[47]

45- Böylece zulmeden topluluğun48[48]ı kökü kurutuldu. Hamd alemlerin Rabbı olan Allah'adır.

Ayetlerde, önceki toplumların başına gelenler hatırlatılıyor. Allahu Teala onlara deliller ve öğütlerle birlikte Peygamberler göndermesine rağmen onları dinlemediler, öğüt almadılar. Bunun üzerine Allah da onlann kendisine yönelmelerini sağlamak için mallardan, canlardan ve maddelerden biraz almakla onları imtihan etti. Fakat onlar buna aldırmayıp şeytanın kendilerine hoşgöstcrdiği sapıklıkları ve aşırılıkları üzere devam ettiler. Allah onlar Üzerindeki imtihanını biraz daha artırdı, zorluklardan sonra onlann üzerine kolaylıklar, sıkıntıdan sonra rahatlıklar getirdi. Bunlarla ferahladılar, Allah'ı unutmayı daha da artırdılar. Allah'ı unutmayı daha da sürdürdüler. Peygamberlerin davetlerine ve öğütlerine iyice yüz çevirdiler. Böylece Allah onlara belasını ve azabını indirerek zalimlerin kökünü kazıdı ve Allah'a yönelmeleri için kurtuluş fırsatını ortadan kaldırdı.

Ayetler siyakla bütünlük içerisinde olup peş peşe gelmeye devam ediyor. Ayetlerde o kafirlere uyanda bulunma gayesiyle, Arap kafirlerinin konumlarını, inatlannı ve yüz çevirmelerini anlatan pasajların akabinde önceki toplumları hatırlatma konusunda Kur'anî yöntemin devam ettiğini görüyoruz.

Yine ayetler, zalimlerin bolluk ve rahatlık içerisinde olmalarını, Rabbani bir imtihan olduğunu, zalimlerin kökünü Allah'ın kazıyacağını belirterek Rasulullah (s)'ı müjdelemeye ve kalbini tatmin etmeye devam ediyor.

Zaman açısından ayetler hususî olmakla birlikte uyarı açısından bütün zaman ve mekanı kapsayıp Allah'ın anılmasının gerekliliği, onu kızdıran şeylerden kaçınılmasının zorunluluğu, ayetlerine ve emirlerine her halükarda tabi olmanın kaçınılmazlığı vurgulanıyor. 49[49]

46- De ki: "Düşündünüz mü hiç; eğer Allah sizin İşitmenizi ve görmenizi alıverir ve

---

45[45] Yetedarraûne Yoksulluğu, hastalığı ve afetleri kaldırması için Allah'a boyun eğerler (diye).

46[46] Hiç olmazsa anlamına gelmektedir.

47[47] Müblisûne Kurtuluş konusunda karamsarlar. Bir başka ifadeyle, onlar kurtuluş fırsatını kaçırdılar anlamına da gelebilir.

48[48] Zalemû Suç işlediler, aşın gittiler, isyan ettiler ve inkâr ettiler anlamına gelir.

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/47-48.

kalplerinizi de mühürlerse, onları size Allah'tan başka getirebilecek ilah kimdir?" Bak, biz nasıl ayetleri çeşitli biçimlerde açıklıyoruz da[50[50]]' sonra onlar (yine) sırt çevirip-engelliyorlar[51[51]]!

47- De ki: "Düşündünüz mü hiç; size Allah'ın azabı apansız ya da açıktan geliverirse, zulme sapan kavimden başkası mı yıkima uğrayacak?"

Bu iki ayette Hz. Peygamber (s)'e şu soruları yöneltmesi emrediliyor. Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör eder, kalplerinizi de mühürlerse bunları Allah'tan başka kim geri döndürebilir? Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helak olur? Birinci ayetin ikinci kısmı da eleştirerek aynı konuya devam ediyor. Al-lahu Teala onlara misaller vererek ayetlerinde çeşitli yöntemlerle gerçekleri onlara açıklıyor. Fakat onlar bütün bunlardan yüz çeviriyorlar. Bu iki ayet kafirleri uyan, eleştiri ve gülünç olan konumlarını peşpeşe sıralama yöntemini kullanırken aynı siyak üzere devam ediyor.

İkinci ayetin birinci paragrafında Allah'ın azabının, zulümleri, cürümleri, isyanları ve taşkınlıkları sebebiyle zalimlere olacağına dair bir çok kez tekrarlanan etkileyici Kur'anî metinler bulunmakladır. [52[52]]

48- Biz elçileri müjde vericiler ve uyanp korkutucular olmaktan başka (bir nedenle) göndermİyoruz. Şu halde kim İman ederse ve (davranışlarını) düzeltirse, artık onlar İçin korku yoktur, onlar mahzun da olacak değildirler.

49- Ayetlerimizi yalanlayanlara, fıska sapmalarından dolayi azab dokunacaktır.

Aynı şekilde her iki ayet peşpeşelik ve bitişiklik açısından siyakla bağlantılıdır. Burada her iki ayet, Allah'ın uyarıcı ve müjdeleyici elçiler gönderdiğine dair Önceki ayetlerde belirtilen uyarı ve korkutma ayetlerinden sonra Rabbani ültümatom içermekte ardından insanların durumlarına göre iki sınıfa ayrıldığını belirtmektedir. İman eden ve salih amel işleyenler için kurtuluş ve müjde vardır. Onlar ne korkacak ne de mahzun olacaklardır. Yalanlayanlar için yaptıklarına karşılık Allah'dan uzaklaştıran azab vardır.

Yine ayetlerde Allah'ın rahmet ve güvenliğinin iman eden ve salih amel işleyenlere, azabının ise fasıklara ve isyancılara olacağına dair Kur'anî naslar bulunmaktadır. [53[53]]

[50[50]] Nusafrifu'l Ayetti Kur'an-i Kerim'dcki sözlerin yönünü değiştirme.

[51[51]] Yesdifûne Yüz çeviriyorlar.

[52[52]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/48.

50- De ki: "Size Allah'ın hazineleri yanımdadır, demiyorum, gaybı da bilmiyorum ve ben size bir meleğim de demiyorum. Ben, bana vahyedilenden başkasına uymam." De ki: "Kör olanla, gören bir olur mu? Yine de düşünmeyecek misiniz?"

Bu ayet Hz. Peygamber (s)'e kendisinin hazinelere sahip olmadığını, gayb hakkında bilgisinin bulunmadığını, sadece Allah tarafından müjdeleyici ve davetçi olarak gönderildiğini, konuştuklarının ve yaptıklarının vahiyle bağdaştığını ilan etmesini emrediyor. Sonra ayet görenlerle görmeyenlerin bir olup olmayacağını, kafirlere soru şeklinde alayla ve küçümseyici bir üslupla soruyor.

"De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem, size ben bir meleğim de demiyorum" ayeti açık ve net bir şekilde siyakla doğrudan bağlantılıdır. Ayetteki muhatab çoğul zamiri önceki ayetlerde konumlan ve meydan okuyuşları anlatılan müşrik kafirlere dönmektedir. Ayet, Hz. Peygamber (s)'in beşer olma yönünü, görevinin uyarı ve müjdelemek olduğunu vurgulama bakımından oldukça ilginçtir. Ayet Hz. Peygamber (s)'e, kendisinin melek olmadığını, gaybı bilmediğini, Allah'ın hazinelerine sahip olmadığım ve sadece kendisine gelen vahiyle sınırlı olduğunu ilan etmesini emrediyor. Nitekim buna benzer açıklamalar Yunus ve Araf surelerinde de geçmişti.

Hazin tefsirinde, bu ayetin tefsiri akışı içerisinde şunlann söylendiğini görüyoruz: "Şüphesiz Hz. Peygamber kendi nefsinde bulunan şeyleri Allah'a tevazudan ve O'na olan kulluğu itiraftan dolayı yalanlamıştır". Bu söz gerçekten çok ilginçtir. Çünkü mü-fessir, Hz. Pcygamber'in nefsinde olan şeyleri yalanlamasının, Kur'an-i Kerim'inde defalarca üzerinde durduğu beşer olması gerçeğinden kaynaklandığını gözardı etmiştir. Nitekim bunu Allahu Teala emretmiş olup, Hz. Peygamber'in doğrudan söylediği bir şey değildir. Bu da Peygamber (s)'in Allah'ın emirlerini yerine getirirken müşrik olsun, mü'min olsun bütün insanlara kendi nefsinden olanları yalanlamakla emrolunduğunu açıklarken konumunun Üstün olduğuna hiç kuşkusuz engel teşkil etmez. [54[54]]

51- Rablerİne (götürülüp) toplanacaklarından korkanları'[55[55]] onunla (Kur'an'la) uyarıp korkut. Onlar için ondan başka ne velileri vardır ne de şefaatçileri. Umulur ki korkup sakı-nırlar.

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/49.
[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/50.
[55[55]] Yehafune en yuhreşû ila Rabbihim Rable-rine hasredilecekler! günden korkarlar.

52- Sabah-akşam O'nun yüzünü (rızasını) dileyerek Rable-rine dua edenleri kovma. Onların hesabından senin üzerinde birşey (yükümlülük), senin hesabından da bir şey (yükümlülük) yoktur ki onları kovman gereksin. Yoksa zalimlerden olursun'[56[56]]'.

53- Böylece "Allah İçimizden bunlara mı lütufta bulundu?" demeleri için onlardan bazısını bazısıyla denedik'[57[57]] Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil mi?

54- Bizim ayetlerimize iman edenler sana geldiklerinde, onlara de ki: "Selam olsun size. Rabbiniz rahmeti kendi üzerine yazdı ki, İçinizden kim bir cehalet sonucu bir kötülük işler, sonra tevbe eder ve (kendini) ıslah ederse kuşku yok, O, bağışlayandır, esirgeyendir.

55- Suçlu-günahkârların yolu apaçık ortaya çıksın diye'[58[58]]ayetlerimizi işte böyle birer birer açıklamaktayız.

Birinci ayette, Hz. Peygambere, haşr gününde Allah'tan korkan, O'na döneceğine inanan, O'nun dışında hiç bir dost ve şefaatçi tanımayan Özel bir sınıfa özel bir biçimde Kur'an ile uyanda bulunmasına dair Rabbani bir emir vardır. Zaten Allah'tan sakınacak, öğüt ve uyanlardan istifade edecek de bu sınıftır.

İkinci ayette, Hz. Peygamber'e, Allah'ın rızasını isteyerek, O'na yönelerek sabah akşam O'na yalvaranları etrafından kovmamasına dair Rabbani bir nehy sözkonusudur.

Hz. Peygamber'in hesabı kendisinedir, onların hesabı da kendi Üzerlerinedİr. Hz. Peygamber (s) onları etrafından şayet kovarsa, o zaman zorbaci ve zalimlerden olmuş t olur.

Üçüncü ayette, mü'minler karşısında kafirlerin tutumları hikâye ediliyor. Burada Rabbani bir deneme mevzubahistir. Küfrün önde gelenleri Peygamber (s)'e, fakir ve miskinlerin ekseriyetle tabi olduklarını görünce alaycı ve küçümseyici bir şekilde; Allah'ın kendilerine hidayet ve rahmet verdiği kimseler bunlar mı diye soru soruyorlardı. Allah da onlara; insanların farklı sınıflar halinde yaratılmasının birbirleri arasında tasarruflarının nasıl olacağını imtihan etmek için olduğunu ve kendisinin nimetine kimin şükredeceğini, hidayetine kimin layık olduğunu bizzat kendisinin bildiği şeklinde cevap veriyor.

Dördüncü ayette, Hz. Peygamber'e kendisine gelen mü'minlere iyi davranması, isteklerine cevap vermesi, onlardan her kim bilmeyerek bir günah işler, sonra ona tevbe eder de kendini düzeltirse Allah'ın onu bağışlayacağı ve esirgeyeceği müjdesini vermesi emrediliyor.

[56[56]] Fe tekûne mine'z zalimine Amellerinde zorbacı oluyorlar,

[57[57]] Fetenna ba'dehum bi beldin Birbirlerinin karşısında davranışlarını ölçmek için aralarında farklılıklar kıldık.

[58[58]58[58]] Ve li (estebîne sebilü'l mücrimine) Burada 'sebil' kelimesi hem 'nasb' hem de 'ref olarak okunur. Birinci halde "suçluların takip ettikleri yol ortaya çıksın diye", anlamına gelir. İkinci halde ise cümle; "Ey Peygamber! suçluların takib ettikleri yolu tanıyasın diye" anlamına gelir.

Beşinci ayette ise, suçluların takip ettikleri yolu iyice tanımaları için ayetlerin uzun uzadıya açıklanması neticesinde, Rabbani bir ültimatom var.

Ayetler çeşitli parçalarla birbirine bağlanmış bir bütün halindedir. Son ayette bunun böyle olduğuna dair karine olarak gelmiş olup, siyakla kopukluk arzetmemektedir. Ayetler kafirlerle olan tartışmayı aktarıp, onlara yönelik uyarılan yaptıktan sonra Muhammedi risalete iman edenlere yönelerek Kur'anî uyarı ve öğütlerden ancak bunların istifade edeceğini belirtiyor. [59[59]]

Talep Edenlere Öncelik Vermek Gerekir

"Rabblerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma!" ayeti, üçüncü ayetin işaret ettiği bu konumla ilgili müfessirler[60[60]] çeşitli rivayetler aktarmışiardır. Bazı rivayetlerde küfrün Öncülerinin Hz. Peygamber (s)'e uğradıklarında yoksulları onun etrafında toplanmış halde görünce onlarla alay ederek şöyle dedikleri kaydedilmiştir: "Allah, aramızda bunlara mı ikramda bulunup hidayete erdirdi." Bazı rivayetlerde, onların davete icabet etme konusunda o yoksullarla tartıştıkları aktarılmıştır. Bazı rivayetlerde, onlar Hz. Peygamber'in yanına geldikleri zaman etrafında bulunan o yoksulları kovmasını istedikleri nakledilmiştir. Bazı rivayetlere göre, Hz. Peygamber'in onların isteklerine cevap verme gelmiştir. Hatta Hz. Ömer Mekke ileri gelenlerinin ne istediklerinin açığa çıkması için bunu yapmasını teklif etmiştir.

Bu rivayetlerden bazıları ve özellikle de son rivayet bunun Medine'de nazil olduğunu belirtmesine karşın ayetlerin Mekke'de İndiği konusunda ihtilaf yoktur. Nitekim İbn Kesir de bunun farkına varıp dikkatleri çekmiştir.

Rivayetlerin durumu ne olursa olsun, ayetler nebevî siretin tablolarından bir tabloyu gözler önüne sermektedir. İslam'ın ilk dönemlerinde inananların çoğu fakir ve miskinlerden oluşmaktaydı. Küfrün öncüleri de Hz. Peygamber'in yaptığı daveti başarısızlığa uğratmak için bunu bir araç olarak kullanıyorlardı. Küfrün Öncülerinden kimileri kendi düzeylerinden hiç kimsenin İman etmediğini bahane ederek Peygamber (s)'den etrafında bulunanları kovmasını ve bu takdirde yanına gelip oturacaklarını söylüyorlardı. Ayetlerin içerisinde, küfrün öncülerinin bu konumunun Hz. Peygamber'i biraz etkilediği, onların hidayete ermelerini temenni ettiği ve bu amaca uygun olarak da onların bazı isteklerini yerine getirmeyi düşündüğü, anlaşılmaktadır. Bunun için ayetler, bu tür davranışların Abese suresinin tefsirinde de belirtildiği üzere yanlış olacağına dikkatleri çekiyor.

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/52.
[60[60]] Taberi, İbn Kesir, Begavi, Tabersi, Zemahşeri tefsirleri.

Bu konuda Kehf suresinde yer alan bir ayet oldukça anlamlıdır: "Sabah aksam Rab-terine, O'nun rızasını dileyerek dua eden/erle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek göz/erini onlar (fakirler)dan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan o kimseye boyun eğme" (Kehf, 28). Bu ayette de anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'Ic küfrün öncüleri arasında bu konuda münakaşa olduğu göze çarpmaktadır.

Ayetlerin muhtevasında, bir Önceki ayete atıfta bulunulmasında ve peşpeşe gelen ayetlerin muhtevasında da hissedildiği gibi bu ayetler doğrudan bu tür konumlardan dolayı inmemiştir. Aksine kafirlerin konumlarını ve acziyetlerini hikâye eden siyak içerisinde bir başlangıcın devamı olarak inmiştir.

Ayetlerin kapsamı ve içeriği üzerinde durulduğunda fakir ve toplumsal alanda geri kalmış da olsa salih bir mü'minin değerinin ne kadar yüce olduğu konusunda, Kur'anî hedefleri sergileyen üstün tablolar görülür. Kafir ne kadar da zengin olursa olsun bir mü'minle kıyaslanması asla mümkün değildir. Üstünlük ancak imanla, salih amelle, İyi niyetle ve kalb temizliği ile olur. [61[61]]

56- De ki: "Ben sizin Allah'tan başka tapmakta olduklarınıza tapmaktan nehyedildim." De ki: "Ben sizin neva (istek ve tutkularınıza uymam; yoksa bu durumda ben şaşırıp sapmış ve doğru yolu bulmamışlardan olurum.

57- De ki: "Ben, gerçekten Rabbİmden kesin bir belge üzerindeyİm, siz ise onu yalanladınız. Sizin kendisine acele ettiğiniz (azab) de yanımda değildir. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O doğru haberi veriri'[62[62]] ve O ayırd edenlerin en hayırlısıdır[63[63]].

58- De ki: "Kendisine acele etmekte olduğunuz şey benim yanımda olsaydı, benimle aranızda iş elbette bitirilmiş olurdu. Allah zulmedenleri'[64[64]]' en iyi bilendir."

Kafirlerin Hevâlarına Tâbi Olunmamalıdır

Bu ayette Hz. Peygamber (s)'e, Allahu Teala kendisinin dışında tapanlara ibadet edilmemesini ve onların hevâlarına tâbi olunmamasını emrediyor. Çünkü bu durumda

---

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/52-53.

[62[62]] Yegussu'l hakke Müfessirler bunun "hakkı söylüyor" anlamına geldiğini söylemişlerdir. Taberi "ye gussu" kelimesinin "yakdi" diye de okunduğunu rivayet ederek bunun birkaç yönde gelecek cümleyle uygunluk arzettiğini belirtmiştir.

[63[63]] el-Fasiline Yani insanlar arasında hüküm verme

[64[64]] ez-Zalimîne Yani azgınlar, tahrikçiler, suçlular demektir.

hidayet üzere olmayan sapıklık içerisine dalınmış olunur. Oysa Peygamber, onların yalanlamalarına, inkar etmelerine rağmen Rabbi tarafından verilen bir delil üzere olmuştur. Ayetlerde, onların hemen istedikleri şeylerin Hz. Peygamber'in elinde olmadığı ve şayet olsaydı onlarla Peygamber arasında meselenin hallolunacağı vurgulanmıştır. Fakat bütün bunların Allah'ın elinde olduğu, Allah'ın hakkı söylediği, insanlar arasında en eüzel bir biçimde hükmedeceği, zalimleri ve azgınları en iyi bir şekilde bildiği kaydedilmiştir.

Ayetler, Hz. Peygamber1 lc kafirler arasında olan tartışma ve münazaraları hikaye e-den başlangıç siyakı ile doğrudan bağlantılıdır.

"Hevalartnıztı uymuyorum" cümlesinin daha önceki ayetlerin de içerdiği yoksul müslümaniann Hz. Peygamber'in etrafından uzaklaştırılmasını isteyen küfrün Öncülerine bir cevap olma ihtimali vardır. Aynı şekilde İsra suresi, 73-74, Kalem suresi 9-10. ayetleri ve diğer ayetlerde yer alan küfrün öncülerinin Peygamber'in bazı durumlarda kendilerine kolaylık sağlaması alanındaki isteklerine cevap olma İhtimali de vardır. "Ma testecilâne bihi" cümlesiyle neyin kastedildiğine gelince, tercih edilen görüşe göre, bununla kafirlere Kur'an'jm va'dettiği azap kastedilmektedir. Zira kafirler, Yunus suresi 47-50, Hud suresi 8 ve Şuara suresi 207-208. ayetleri ve daha bir çok ayetin hikmetini anlattığı azab konusunda, Hz. Peygamber'e meydan okuyarak şayet gerçekse kendilerine hemen indirilmesini istiyorlardı. 65[65]

59- Gaybın anahtarları O'nun kalındadır. O'ndan başka hiç kimse onu bilmez. Karada ve denizde olanların tüYnünü O bilir. O, bilmeksizin bir yaprak dahi düşmez; yerin karanliklarmdaki bir tane, yaş ve kuru dışta olmamak üzere hepsi (ve her şey) apaçık bir kitaptadır.

60- Sizi geceleyin öldüren (uyutan) ve gündüzün güç yeti-rip etkilemekte (yapıp kazanmakta) olduklarınızı bilen, sonra adı konulmuş ecel doluncaya kadar onda sizi dirilten (uyandıran) O'dur. Sonra en son dönüşünüz O'nadır. Sonra yapmakta olduklarınızı'66[66]' size O haber verecektir.

61- O, kulları üzerinde kahredici (kahhar) olandır. Size koruyucular gönderiyor. Sonunda sizden birinize ölüm gelip çattığı zaman, elçilerimiz onun "hayatına son verirler" Onlar (bu işte, ne eksik ne fazla) kusur etmezler.

62- Sonra da gerçek mevlâfarı olan Allah'a döndürülürler. Haberiniz olsun; hüküm yalnızca O'nundur ve O, hesap görenlerin en süratli olanıdır.

65[65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/54-55.
66[66] Cerrahtüm Yani, işlediniz, yâptinfâ Öembktir.

Gaybin Anahtarları Allah'ın Yanındadır

Ayetler, gaybın anahtarının Allah'ın elinde olduğunu, gaybi Allah'tan başka kimsenin bilmediğini, Allah'ın ilminin küçük ya da büyük ne olursa olsun yeryüzünde, gökyüzünde, karada, denizde ve karanlıklarda herşeyi kuşattığı, insanları gece Allah'ın uyuttuğu, gündüz ne kazanacaklarını O'nun bildiğini, hayatta kalmanın sebeplerine sarılmayı O'nun sağladığını, insanların öldükten sonra Allah'a dönerek O'nun huzurunda hesaba çekileceklerini, Allah'ın her şeyin üstünde yegâne kudret ve tasarruf sahibi olduğunu, kullar üzerinde Allah'ın koruyucu ve gözetici meleklerinin bulunduğunu, insanların ecellerini bu melekler vasıtasıyla aldığını, bu meleklerin görevlerini eksiksiz biçimde yerine getirdiklerini, sonra insanların gerçek sahibi olan Allah (c)'a döndürüleceklerini, hükmün sadece O'nun olduğunu ve O'nun hesaplan görenlerin en çabuğu olduğunu anlatıyor.

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır. O'nu O'ndan başka kimse bilmez" ayetiy-le ilgili olarak müfessirler Buharı'den rivayet edilen bir hadis naklelmişlerdir. Buha-ri'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s) şöyle buyuruyor: "Gayb'ın anahtarı beştir" sonra Hz. Peygamber Lokman süresindeki şu ayeti okumuştur. "Kıyamet vakti hakkındaki bilgi ancak Allah'ın katımladır. Yağmuru o yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağım bilmez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır" (Lokman, 34).

Ayette belirtilen beş durumun tamamı açık bir şekilde gaybla nitelenmem iş tir. Aüa-hu Tcala'nın ilminde olan bazı şeyleri kullarından bazılarına iiham etmesini yalanlayan herhangi bir şey bulunmamaktadır. Bunu bazı tefsirciler de[67[67]] belirtmiştir. Zemahşeri "Gaybın anahtarları" ifadesinin mecazi olduğunu, sadece Allah'ın gaybı bildiğini, gaybın anahtarlarının sadece O'nun elinde bulunduğunu söylemiştir. Bu söz oldukça acık ve nettir. Taberi, nebevi hadisi nakletmekle birlikte şöyle demiştir: Cümlenin te'vi-li şöyledir: Allahu Teala kulları içerisinde zalimleri bilir. Allah'ın yanında kulların bilmediği bilgiler olup onlar bunu bilemezler, anlayamazlar. Bu sözler, sözkonusu cümlenin önceki cümleyi açıkladığını ve tamamladığını ifade ediyor.

Müfessirler "Geceleyin sizi öldüren O'dur" cümlesi hakkında şunları söylüyorlar; Araplar, uykuyu küçük ölüm, ölümü ise büyük ölüm diye tabir ediyorlardı. Bu da Ölümle uyku arasında bazı benzerlikler olduğundan dolayı mecaz kabilindedir'[68[68]].

Bazı müfessirler "sümme ruddû" cümlesindeki zamiri Allah'ın elçilerine döndürmüşlerdir. Nitekim bazıları da Allah'ın elçilerinin öldürdüklerine döndürmüşlerdir[69[69]].

60. ayeti kerimede inanılması gereken gaybi meseleler belirtilmiştir. Bu konu bir kaç kez

---

67[67] En'am suresi tefsiri için bakınız Menar tefsiri, Tabersi Tefsiri.
68[68] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Menar, Zemahşeri tefsirleri.
69[69] Taberi, İbn Kesir, Begavi.

tekrarlanmış ve çeşitli Örnekler geçmiştir. Araf suresi 37. ayet bunlar arasındadır. Üzerinde durduğumuz ayetin baş tarafı ise bu ibareyle Allah'ın kulları üzerinde mutlak tasarruf sahibi olduğunu vurgulamıştır.

Ayetlerin üslubları oldukça etkileyicidir. Ayetler, Allah'ın ilminin herşeyi kuşattığını, her konuda mutlak tasarruf sahibi olduğunu, kafirlere vadedilen uyarıların gerçekleşeceğini, Allah'ın kudretinin onlar üzerinde olup, kalplerine korku salacağını anlatmıştır. 70[70]

63- De ki: "Gizli ve açık olarak; bizi bundan {bu güç duamdan) kurtarırsa elbette şükredenlerden olacağız!" diye

ona yalvarıp yakardigınrz zaman, karanın ve denizin karanlıklarından sizi kim kurtarıyor?"

64- De ki: "Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarıyor sonra siz yine O'na ortak koşuyorsunuz!?"

65- De ki: "O sizin üzerinize üstünüzden, yahut ayaklarınızın altından bir azab göndermeğe ya da sizi parti parti birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını taddırmağa71[71] kadirdir." Bak anlasınlar'72[72] diye ayetleri nasıl açıklıyoruz.

Nankörlerin Duası

Allahu Teala bu ayetlerde Hz. Peygamber'e kafirler için şu soruyu yöneltmesini emrediyor. Karanın ve denizlerin karanlıklarından, tehlikelerinden sizleri Allah'tan başka kim kurtarır? Bu durumlarda Allah'a gizii gizli yalvararak "bizi bundan kurtarırsan şüphesiz sana Şükrerîenlerden olacağız" dersiniz değil mi? Sonra bu sorulara ayetler şöyle cevap vererek devam ediyor: Bütün bunlardan sizi kurtaracak tek mercii Allah'tır. Bu ve diğer tehlikelerden kurtulmanız Allah'ın elindedir, Buna rağmen siz normal durumlarda selametle olduğunuz anlarda Allah (c)'ın dışındakilere yönelip dua ediyorsunuz.

Ayetler, Allah'ın onlar üzerine gökten ve ayaklarının altından azab göndermeye, onları birbirine düşürüp fırkalara ve gruplara ayırarak hınçlarını çıkartmaya güç yctirebile-ceği, onların sapıklıklarını anlamaları, idrak etmeleri için sözün yönünü evirip çevirdiğini anlatıyor.

Aynı şekilde ayetler kafirlere cevap verme ve onları uyarmaya devam etmekle birlikte

70[70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/56-57.

71[71] Yelbisekum şiyean ve yüzika ba'deküm be' se ha'din İşlerinizi birbirine karıştırır. Böylece birbirine buğ-zeden gruplara, hiziplere ayrılırsınız. Birinizi diğeri üzerine şiddet ve eza olarak musallat eder.

72[72] Yefeahâne Güzel bir şekilde anlarsınız.

siyakla lam bir bütünlük içindedir.

"GuîiHah" cümlesi her ne kadar Rabbani vurgu olsa da daha önce çeşitli ayetlerde açık bir biçimde anlatılan, kafirlerin tehlike anında bir olan Allah'ı tanıdıklarını, O'na karşı ihlasla yalvardıklarını belirten durumlarını yansıtıyor. [73[73]]

66- O (Kur'an), gerçek iken kavmin onu yalanladı. De ki: "Ben size vekil'[74[74]]' değilim!"

67- Her haberin gerçekleşeceği bir zaman[75[75]]' vardır. Yakında bilirsiniz.

Bazı müfessirlcr (bihi/omı) zamirini Kur'an'a ve Muhammedi risalete döndürürken, bazıları da önceki ayetlerde kafirlere va'dedilen azaba döndürmüşlerdir. Gördüğümüz kadarıyla bu siyakla da uygunluk arzetmekiedir.

Buna göre birinci ayet kafirlerin yalanlayıcı tutumlarından ötürü kendilerine va'de-dilen ve gerçekleşmesi konusunda hiç kuşku bulunmayan azabı anımsatmaktadır. Peygamber (s)'e de onların uğratılacağı azaptan sorumlu olmadığını ilan etmesi emredilmiştir, ikinci ayette ise, her haberin gerçekleşeceği bir zamanın oiduğu, kafirlere va'de-dılenlerin hiç şüphesiz gerçekleşeceği ve bunun doğruluğunu kendilerinin de görecekleri uyarısı yapılmıştır.

Görüldüğü üzere bu iki ayet yapılan açıklamalarla genel akış içerisinde tam bir bütünlük sergilemektedir. Ayetin mucizesi inallarında, yalanlamalarında ve alaylarında İsrarlı olmaya devam eden küfür öncülerinin Bedir savaşında bozguna uğramalarıyla gerçekleşmiştir. [76[76]]

68- Ayetlerimiz hakkında (münasebetsizliğe) dalanları[77[77]] gördüğün zaman, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir; eğer şeytan sana (bunu) unutturursa hatırladıktan sonra (hemen kalk), o zalimler topluluğuyla oturma!

69- (Allah'ın azabından) korunanlara, o (inanmaya)nlarm hesabından bir sorumluluk yoktur, ama belki (inanıp) korunurlar diye bir hatırlatmak lâzımdır.

70- Bırak o dinlerini oyun, eğlence yerine koyan ve dünya hayatının aldattığı kimseleri de sen o (Kur'an) ile (şunu) hatırlat ki, bir kişi yaptığı işin eline teslim edilmeye görsün[78[78]]',

---

[73[73]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/58.
[74[74]] Vekilin Burada sorumlu demektir.

[75[75]] Li külli nebeitı mıistekar Her işin son bulacağı bir zaman vardır.

[76[76]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/59.
[77[77]] Yehûdıine Keiime, aslı itibariyle suya dalına anlamına gelir. Sonra bu söz dalma, girişme anlamında kullanılmıştır. Ayrıca bu kelime lüzumsuz, asılsız anlamında ve cedel için kullanılır.

[78[78]] el-İbsai Kimilerine göre, helak; kimilerine göre hapsetme ve rehin oîına anlamındadır. Burada ise birinci anlamdadır.

(yoksa) Allah'tan başka onun ne bir dostu, ne de bir yardımcısı olmaz. (Amelinin elinden kurtulmak için), her türlü fidyeyi'[79[79]] verse de ondan kabul edilmez. İşte onlar, kazan-dıklarının eline teslim edilmişlerdir. Onlar için kaynar sudan bir içki ve inkarcılıklarından dolayı da acı bir azab vardır!

Kafirlerin Meclisini Terk Etmek

Ayetlerde, Hz. Peygamber (s)'e, Allah'ın ayetleri hakkında ileri-gerİ konuşan katilleri gördüğünde onlar başka söze geçinceye kadar onlarla beraber oturmaması emrediliyor. Eğer şeylan bunu kendisine unutturursa hatırladıktan sonra onların meclisini terket-mesi isteniliyor. Ayetler, takva sahibi insanların inanmayanların günahlarında herhangi bir sorumluluklarının olmadığını, fakat o günahkar zalimlerin meclislerinden uzak du-rulmasi gerektiğini hatırlatıyor.

Yine ayetler, Hz. Peygamber (s)'e, dinlerini bir oyun ve eğlence edinen, mal, güç ve refahın sağladığı şeylerle dünya hayatının kendilerini aldattığı kimseleri bir tarafa bırakması, insanlara risaletini tebliğ ile ve bu insanları, Allah'tan başka dost ve şefaatçi olmayan, fidye kabul edilmeyen ve en şiddetli azaba uğratılacakları bir gün için uyarma iîe yetinmesini emretmektedir.

''Batıla dalanlarla birlikle dalıyorduk." (Müddesir, 45), ''Ki onlar daldıkları batıl içinde oyalanıp durdular." (Tur, 12), "Sen bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar batıla dalsınlar, oynaya dursunlar.17 (Zuhruf, 83).

Kimi müfessirler[80[80]] zikredilen Nisa süresindeki ayetin bizim tefsirini yapmaya çalıştığımız ayetlerden birinci ayetle neshediidiğini söylemişlerdir. Biz Nisa süresindeki ayelin ncshcdildiği değil, aksine le'kid etliği kanaatindeyiz. En'am süresindeki ayet Allah'ın ayetlcriyle alay etmeye dalanlarla oturmaya müsamaha göstermemiştir. Sadece Allah'ın emrinin, unutulması halinde müsamaha edilmiş, hatırlandığı takdirde ise kalkmanın zorunluluğu belirtilmiştir.

Ayetlerin hususiliği ve siretteki durumlarla bağlantısıyla birlikle, Allah'ın dini. ayeti ve pcygamberiylc alay edenler, hak ve edep .sınırlarını aşarak ileri geri gidenlerle aynı mecliste oturulmasının tehlikesini gösteren daimi bir uyarı vardır.

Bazı müfessirler[81[81]]"Eğer şeytan sana unutturursa" ibaresi üzerinde durarak Hz. Peygamber

---

[79[79]] Ve in ta'dil külle adlîn Bütün varını fidye olarak verse.

[80[80]] Bkz. el-Hazin tefsiri.

[81[81]] Bkz. el-Hazın, Tabersi, Kasımı. Menar, Tabert tefsirleri.

üzerinde unutmanın caiz olup olmadığını sorguiamışiar ve sonra şeytanın etkilemesinden dolayı caiz olacağını belirtmişlerdir. Ayet, [İz, Peygamber (s)'in de unutabileceği konusunda oldukça açıktır. Bu da beşer tabiatıyla bağdaşmaktadır. Namazda iken sehiv vuku bulduğu da bir gerçektir[82][82]. Şeytanın unutturması uslubî bir ifadedir ya da her İnsan için mümkün oian şeytanın vesvesesi Hicr suresinde de belirtilen hakimiyet kabilinde değildir, "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyan müstesna." (Hicr, 42).

Unutma, beşeri ve dünyevi işler noktasında Hz. Peygamber için de geçerlidir. Ama dini konularda ve Allah'tan aldığını tebliğ etme açısından bütün alimlerin de ittifak ettiği gibi o masumdur[83][83].

Bazıları da bu cümlenin yer aldığı birinci ayete dayanarak insanın sehven ya da unutarak yaptığı haramlardan dolayı sorumluluğunun kalktığını çıkarmışlardır. Bu görüşlerini ele Hz. Peygamber (s)'in şu hadisiyle pekiştirmişlerdir. "Allah bu ümmetten üç şeyi kaldırmıştır: Hata, unutma ve zorlanan şeyler". Allahu Tcala Bakara suresinde İnsanlara hata ve unutmadan dolayı sorguya çekilmeyeceklerine dair tolerans tanıdığını belirtmiştir. [84][84]

Ayetler Hakkında Münasebetsizliğe Dalanlardan Uzak Durma

Taberi'nin rivayetine göre, müşrikler Peygamber (s)'in yanına gelerek O'nu dinlemek isliyorlardı. Dinledikten sonra da alay etmeye başlıyorlardı. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Tabersi, Bcgavi ve Hazin bu ayel nazil olduğunda mü si umanların şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: ''Bizler Kabe'de nasıl oturacağız, onu nasıl tavaf edeceğiz? Kafirler orada sürekli Allah'ın ayetleriyle alay ediyorlar. Onlara engel olamayacağımızdan ve orayı onlara bırakacağımızdan korkuyoruz". Bunun üzerine ikinci ayet inmiştir.

Ayetlerin bir Önceki ayetlere affedilmesinde ilk iki ayetin gelen ayetlerle bütünlük içerisinde olduğu görülüyor. Ayetler birbiriyle bağlantılı bir bütünlük içerisindedir. Kafirlerin tutumlarını hikâye eden başlangıç siyakı aynen devam ediyor. Hz. Peygamber kendilerine verdiği öğütlerle, yönelttiği uyanlarla ve okuduğu Kur'an'la kafirlerin alay etmesine üzülüyordu. Onların meclislerini bırakmak, onlara uyanda bulunmamak Hz. Peygamber (s)'e zor geliyordu. İşte bunun için bu ayetler Peygamberi teselli etmek, çektiği güçlüğü gidermek, sorumluluğunun sınırlarını belirlemek ve kafirlere uyanda bulunmak üzere nazil olmuştur.

---

[82][82] Bkz Menar Tefsiri.

[83][83] Bkz Menar Tefsiri.

[84][84] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/61-62.

Bununla birlikte birinci ayetteki hitab, mû'fret hitab zamirinin karinesİyle Peygam-ber'in dışındakilere de gidebilir, ikinci ayetin metni birinci ayetin içerdiği tehlikenin sadece Hz. Peygamber (s)'e has olmadığına, aksine bütün müslümanlan içerdiğine işaret etmiştir. Nisa suresinde yer alan şu ayet de bunu destekliyor olabilir. "O, (Allah) kitabia size şöyle indirmiştir ki: Allah'ın ayetlerinin inkar edildiğini, yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dahneaya (konuya geçinceye) kadar kaiirlerle beraber oturmayın; yoksa sizler de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münafıkları ve kafirleri cehennemde bir araya getirecektir." (Nisa, 140). Bu ayette, üzerinde durduğumuz, En'am suresinin ayetlerine işaret vardır.

Görüldüğü gibi yasak sadece Allah'ın ayctieriyle dalga geçilmeye girişildiği anla sınırlıdır. Bu da Peygamber (s)'in ve mü'minlcrin müjdeci olma görevleriyle uygunluk ar-zediyor.

Mekkî ayetler, kafirlerin, müşriklerin ve münafıkların Allah'ın ayellcriyle alay etmelerine çeşitli yerlerde işaret ederek bunu tekrarlamıştır. İşte bunlardan bazı ayetler şunlardır:

"Ey Rabbimiz! Bizi unuttuğumuz ve halaeıı yaptığımız şeylerden sorumlu tunmt!" (Bakara. 286). İşte bunun hikmeti gereği bu tolerans tanınmıştır. Tabii bu, Nisa surcsİn-de belirtilen hala yoluyla öldüren kimsenin diyet vermesiyle çelişmez. "Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin muinin bir köle azad etmesi ve ölenin ailesine teslim edile-eck bir diyet vermesi gerekir." (Nisa, 92). Burada ceza günah için olmayıp hakkı tazmin etme ve bir nefsi öldürmenin tehlikesine dikkat çekmek içindir. Belki de namazını sehven geçiren kimseyle bunun arasında benzerlik vardır. [85[85]]

71- De ki: "Allah'tan başka, bize ne yarar, ne zarar vermeyen şeyiere mi yalvaralım? Ve Allah bizi doğru yola ilettikten sonra, ökçelerimiz üzerinde {eski durumumuza) döndürülüp; şeytanların ayartarak[86[86]]ı şaşkın bir halde çöfde bıraktıkları, arkadaşlarının ise "Bize gel" diye doğru yola çağırdıkları kimse gibi (şaşkın bir duruma mı düşelim?".. De ki: "Yo! gösterme, ancak Allah'ın yo! göstermesidir. Bize, alemlerin Rabbine teslim olmamız emredildi."

72- Namazı kılın ve O'ndan korkun (diye emredildi)! Varıp toplanacağınız O'dur.

73- Gökleri ve yeri hak ve hikmetle yaratan O'dur. "Ol!" dediği gün, oluverir. Sözü haktır. Sûr'a üflendiği gün de mülk O'nundur. Gizliyi ve açığı bilendir[87[87]]. O, hikmet sahibidir, herşeyi haber alandır.

[85[85]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/62-63.

[86[86]] İstehvetu'ş şeyatinu Şeytanların çağrısına cevap ver di, onlara tabi oldu. Arapların inançları arasında cinleri çağırma olayı da vardi. Onlar çölde cinleri çağırıp tabi oluyorlardı. Böylece işleri birbirine karıştırarak sapıtıyorlar, hclâk oluyorlardı.

[87[87]] Alimu'l gaybi ve'ş şehadeti Burada gayb, görünmeyen, gizli olan anlamında, şehadct İse hazır olan, görülen demektir.

Ayeller Hz. Peygamber (s)'c kınayıcı bir dille şu sorulan sormasını emrediyor. Müslümanlar Allah'ın dışında kendilerine fayda ve zarar verıncyccck şeylere mi tapsınlar? Allah kendilerini hidayete erdirdikten sonra topukları üzere sapıklığa mı dönsünler? Müslümanların durumu şeytanların kandırarak sapıttıkları ve kendilerini adım adım takip ettikleri insanların konumu gibi mi olsun?..

Peygambere verilen başka bir emir, "Allah'ın hidayeti doğrunun la kendisidir" sio-ganını haykırmasıdır. Çünkü Peygamber ve O'na tabi olanlar nefislerini Allah'a teslim etmek, namazları O'nun için kılmak ve salih amelle O'ndan sakınmakla emroUmmuşlardır. O, gökleri ve yeri hak ile yaratandır. O'nun ilmi, hazır ve gaib, gizli ve açık, geçmiş ve gelecekle ilgili olan herşeyi kuşatmıştır. Onun sözü gerçek olup onunla hükmeder, kıyamet günü hüküm ve emir O'nundur.

Ayetlerin içeriğinde kafirlerin bazen Peygamber ve mü'minlcre nasihat, öğüt verme pozisyonuna girdikleri, gerçek olarak sandıklan babalarının, atalarının dinlerine, gele-neklerine dönmeyi telkin ettikleri görülüyor. Bunun üzerine onlara cevap veren, onları beyinsi/Jikle suçlayan ve mantıklarını eleştiren ayetler gelerek Allah'ın rububiyetinin tekliğini, boyun eğilmeğe, ibadet yapılmaya layık olan tek kimse olması hasebiyle gücünün ve kudretinin kapsamlı olduğunu İian ediyor.

Ayetlerin içerdiği konular ve tablolar sûrenin önceki bölümlerinde de geçmiştir. Bunun için önceki ayetlerle bağlantı sözkonusudur. Ayetlerde anlaşıldığı üzere kafirlerin Peygamber ve mü'minleri baba ve atalarının dinine dönmeye dair yaptıkları çağrı Önceki ayetlerin işaret ettiği meclislerinde gündeme gelen konulardır. Şöyle ki; ayet "de" kelimesiyle başlayıp, sonra onu gündemde olan konuya cevap vermeyi içeren reddedici soru takip ediyor. Eğer tahminimiz doğruysa aynı şekilde bu ayeller de önceki ayetlerle olan bağlantıyı teyid etmektedir.

Kâfirlerin Peygamber ve mü'minlcre önceki babalarının dinine dönmeye yönelik yaptıkları çağrı konusunda gördüğümüz Ankcbut sûresinde yeralan bir ayetle açık bir şekilde anlatılıyor: "Kafirler, iman edenlere: Bizim yolumuza uyun, sizin günahlarınızı biz yüklenelim, derler. Halbuki onların hiç bir günahını yüklenecek değillerdir. Gerçekte onlar, kesinlikle yalan söylemektedirler" (Ankcbut, 2).

Bu tablo, deliller ve tartışma alanı konusunda hiç bir kuşkuya yer bırakmama yönüyle oldukça güzeldir. Zira küfrün eiebaşları kendilerinin gerçek din üzere olduklarını belirterek Allah (cc)'ın hidayetine çağıran o insanları, kendi sapık dinlerine çağırıyorlardı. Bu ayetlerden sonra Kur'an-ı Kerim'in diziliş akışı ve nazil oluş hikmeti gereği üzere Peygamberler kıssası bölümlerinden biri geliyor. Bu noktada şunian söylemek mümkündür. Bu ayetler delil ve tartışma, kafirlerin konumu, acze düşüşleri, onlara cevap ve uyarıda bulunma, Peygamber

ve mü'minleri yatıştırma tablolarının sonuncusudur. Sûrenin iierki bölümlerinde şirk ve tevhid cepheleri arasındaki çalışma, Peygamber ve mü'minle-rin inat ve kibir karşısındaki yaptığı mücadele, karşılaştığı zorluklar yer alıyor. [88[88]]

74- İbrahim babası Azer'e demişti ki: "Sen putları Tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum".

75- Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu'[89[89]]' gösteriyorduk ki kesin inananlardan olsun.

76- Üzerine gece basınca[90[90]] bir yıldız gördü. Budur Rab-bim! dedi. Yıldız batınca; batanları sevmem'[91[91]]' dedi.

77- Ayı doğarken[92[92]]' görünce: "Budur Rabbim" dedi, o da batınca: "Rabbim bana doğru yolu göstermeseydİ elbette sapan topluluklardan olurdum" dedi.

78- Güneşi doğarken görünce: "Budur Rabbim, bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.

79- Ben yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben O'na ortak koşanlardan değilim."

80- Kavmi onunla tartışmaya girişti. O onlara dedi ki: "Beni doğru yola iletmiş iken Allah hakında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuğunuz şeylerden korkmam. Rabbim ne dilerse o olur. Rabbim bilgice herşe-yi kuşatmıştır. Halâ kendinize gelip öğüt almıyor musunuz?"

81- Hem siz Allah'ın size (tanrı oldukları) hakkında hiç bir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyor-musunuz da ben nasıl sizin (O'na) ortak koştuğunuz şeylerden korkarım? Şimdi biliyorsanız (söyleyin) iki topluluktan hangisi (tek Allah'a inananlar mı yoksa Allah'a ortak koşanlar mı) güvende olmağa daha layıktır?

82- İnananlar ve imanlarını bir haksızlıkla bulamayan-lar[93[93]]. jşte güven onlarındır ve doğru yolu bulanlar da on-iardır.

83- İşte bunlar, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüc-cetlerimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.

[88[88]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/64-65.

[89[89]] Meleküte's scmavatî ve'! ardî Yer ve göklerdeki Allah'ın mülkünün genişliği ya da büyüklüğü.

[90[90]] Cenne aleyhi'l-leyli Kararınca,

[91[91]] el-Afiiine Gitme, kapalına, değişme, sönme, bir haiden diğer bir hale geçine anlamlarına gelir.

[92[92]] Baziğan Doğmak, ortaya çıkmak demektir.

[93[93]] Ve lem yelbisû imanehum bi mimin İmanlarına zulüm, günah, şirk ve cürüm bulaştirmayanlar, karıştırmayanlar.

84- Biz O'na İshak'ı ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u da hediye ettik. Hepsine de doğru yolu gösterdik. Nitekim daha önce Nuh'a ve O'nun soyundan Davud'a, Süleyman'a Eyyub'a, Yusuf'a, Musa'ya ve Harun'a da yol göstermiştik. Biz güzel davrananlara böyle karşılık veririz.

85- Zekeriyya, Yahya, İsa ve İlyas'a da (yol göstermiştik).Hepsi iyilerden idi(ier).

86- İsmail, El-yesa', Yunus ve Lut'a da (yol gösterdik), hepsini alemlere üstün kıldık.

87- Babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarını da... Onları seçtik ve onları doğru yola ilettik.

88- İşte bu Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini buna İletir. Eğer (onlar Allah'a) ortak koşsalardı, kendileri için yaptıkları herşey hiç olur giderdi.

89- İşte onlar, kendilerine kİtab, hüküm (hikmet ve hükümranlık) ve Peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Şimdi şunlar, (yani Kureyş), bunları inkâr ederse[94][94] (bilsinler ki), biz, onları inkar etmeyecek bir toplumu onlara vekil bırak-mışızdır.

90- İşte onlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy ve de ki: "Ben ona karşılık sizden bir ücret istemiyorum. O sadece bütün alemlere bir öğüttür."

Bu bolüm, misal verme, hatırlatma ve teselli etme yoluyla Kur'anî yöntem üzere gelen Peygamber ve kâfirler arasındaki konumların anlatılması, tartışılması ve delillendi-rilmesi bölümlerinin akabinde gelmiştir. Ne var ki, önceki siyakla hiçbir kesintisi yoktur. Son ayet Araplara yöneltilen hitabın bölümlerindcndir. 89. ayette belirtilen Arap kafirlerin yüz çevirişleri bu bölümle öncesini birbirine bağlıyor.

Ayetlerin anlamı açık olup, detaylıca açıklamaya gerek yoktur. Hz. İbrahim (a)'in kavmiylc olan kıssası Şuara ve Meryem sûrelerinde de farklı bir üslubla ve biraz daha detaylıca anlatılmıştır.

Sözkonusu kıssa ile ilgili yeterli yorumu adı geçen sûreleri tefsir ederken yapmıştık. Burada tekrar edilmesinde gerek yoktur. Ne var ki, burada biz müfessirlerin[95][95], o kıssayla ilgili siret ve tarih bilginlerinin rivayetlerine dayanarak çeşitli detaylara girdiklerine dikkatleri çekmek istiyoruz ki bu haberlerin işaretine göre Peygamber döneminde ve toplumun da insanlar o kıssayı biliyorlar.

Bizim bu görüşümüzü, elimize ulaşmayan yahudi sahifeleri ve Tevrat'ın bölümleri de te'yid etmektedir. Onları burada uzun uzadıya aklarına gereği hissetmiyorum. Çünkü onlar bu

---

[94][94] Fe in yekfuru bi ha havlâi Bu cümleyle Peygamber (s)'i yalanlayan Arap kafirleri kasdediliyor.

[95][95] Bkz. Taberi, Hazin, Begavi, İbn Kesir tefsirleri.

ayetlerin hedefiyle ilgili değildir.

Bu ayetlerde anlatılan kıssada Şuara ve Meryem sûrelerinde aktarılmayan yeni bir şey var, o da Hz. İbrahim {a)'in önce yıldızlara, sonra aya ve daha sonra güneşe bakması ve onlara tapmamak İçin teker teker onlardan uzaklaşmasıdır. Tercih edilen görüşe göre bu kıssa, yahudilerin elinde bulunan sahifelerde de anlatılmıştır.

Hz. İbrahim (s)'in kıssasındaki ayetlerde geçen ibretleri şöyle sıralamak mümkün; Hz. İbrahim (s)'in babasına ve kavmine doğrudan hitab etmesi, onların taptıkları pullardan ve yıldızlara ibadet yapmaktan uzak durması kavminin taptığı .şeylerden tamamen beri olduğunu açıkça ilan etmesi bir olan Allah'a yönelmesi, kavmini O'na yöneltmek için mücadele etmesi ve deliller getirmesi... Bütün bunlar anlatılırken Peygamber ve mü'minlerin teselli edilmesi, müşriklerin ise uyarılması, eleştirilmesi hedeflenmiştir. Araplar arasında dolaşan rivayetlere bakıldığında Hz. İbrahim (s)'in Peygamber olduğu hac gelenekleriyle bağlantısının bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim buna Kur'an'ın çeşitli yerlerinde işaret ediliyor. İşte bunlardan bazıları: "Allah uğrunda hakkını vererek cihad edin. O sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklenmedi. Babanız İbrahim'in dininde (de böyleydi). O gerek daha önce, gerekse bunda (Kur'an'da) size rnüslümanlar adını verdi." (Hac, 78). "Biz, Beyt'i (Kabe'yi) insanlara toplanma mahalli güvenli bir yer kıldık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin, İbrahim ve İsmail'e; tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun." diye emretmiştik. İbrahim de demişti ki: "Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap. Halkından Allah'a, ahiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle." Allah buyurdu ki: "Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!" (Bakara, 125, 126).

Ayetlerdeki ibret yerlerinden bir başkası da Allah'ın peygamberlerinin, salih kullarının ve onların yolunu takip eden soylarının övülmesidir. Onlar için Allah katında yüksek dereceler vardır. Ayetler, şayet onların diğer kavimler gibi şirk üzere devam etselerdi şu anki bulundukları derecelerde olmayacaklarına işaret edij'or. Ayetler, müşriklerin dikkatini .şuna da çekiyor; siz Allah'ın ayetlerini inkâr ediyor, O'na ortaklar koşuyorsanız, Allah'a iman eden, kendilerine kitab, hikmet ve nübüvvet verilen o salih insanların bulunduğunu unutmayın!.. Allah onlara hidayet nasib ederek ikramda bulunmuştur. Ayetler, Allah'ın o müşriklere hiç ihtiyacının olmadığını belirterek Peygamber ve mü mınleri bulundukları konum üzere sebat etmeye, Allah'ın kendilerini hidayete erdirdiği o salih insanları takip etmeye çağırıyor.

Müfessirlerden kimileri 82. ayetin Hz. İbrahim (s)'in kavmine söylediği kendi sözüdür, diyorlar. Kimileri de bunun Hz. İbrahim (s)'in hüccetini pekiştirmek için Rabbani bir buyruk olduğunu söylemiştir. Bunun genci bir uyarı okluğu kanaatindeyiz21. Ayetteki bu emir oldukça açık olup her dönemi İçine alır. Kurtuluşa erenler sadece ve sadece mü'minlerdir, eğer imanlarına şirk, zulüm ve günah şaibesini bulaştirmazlarsa!.. İşte bu farklı üslublarla

örnekleri geçen Kur'an'da çokça tekrarlanan bir uyarıdır.

Son ayet güçlü bir biçimde bölümün kapanış cümlesi olarak gelmiştir. Peygamber (s)'e, müşriklerden herhangi bir şeyi istemediğini, onlardan ücret beklemediğini, sadece Allah'ın kendisine, bütün insanlara uyan olsun diye vahyettiği Kur'an'i tebliğ etme görevini yerine getirdiğini belirtmesi emrediliyor. 96[96]

Hz. İbrahim (S) Muvahhid (Hanif) Bir Müslümandir

Bu Hz. İbrahim'in Kur'an'da ilk defa hanif olarak vahyedihnesidir. Sonra bu tekrarlanıyor. Yunus suresinin tefsiri akışı içerisinde bu kelimeyle iigili olarak yeterli yorumu yaptık. Fakat ben burada Hz. İbrahim'in bu vasfıyla ilgili şunu söylemek istiyorum. Kimi oryantalistler ki bunlar arasında İtalyah Keytanî başta gelir. Şu iddiada bulunmuşlardır. Hz. Muhammed, Hz. İbrahim'in dinine ve onun bu vasfına işaret eden ilk kimsedir. Bu da Araplarca bilinmeyen bir şeydi. Biz bu İddiaların tamamen yanlış olduğuna inanıyoruz. Çünkü Hz. İbrahim'in dini, Mekkî surelerin bir çoğunda vasfedilerek tekrarlanıyor. Aynı şekilde rivayetler Hz. İbrahim'in dini üzere olup, Allah'a ortak koşmayan ve "hanif diye isimlendirilen insanların varlığından sözetmiştir. Yunus suresinin tefsir akışı içerisinde de belirttiğimiz gibi Kur'an'ın nazil oluşundan önce Hz. İbrahim'in hanif dini Araplar arasında kullanılıyor ve biliniyordu. Hanif kelimesinin anlamı ise çeşitli ayetlerde belirtildiği üzere müşrik olmayan muvahhid demektir. Nitekim Hac suresinde şöyle buyruluyor: "Kendisine ortak kosmaksmn Allah'ın hanifleri (O'mm birliğini tanıyan mû'mîhler. olsun). Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp parçalanmış da kendisini kuşlar kapmış, yahut rüzgâr onu uzak bir yere sürüklemiş (bir nesne) gibidir." (Hac, 31). Özellikle belirttiğimiz gibi Arapların Hz. İbrahim'in dini ve babalığıyla bağlantıları vardı.

Müfessirler Hz. İbrahim'in ayetlerde belirtilen babasının "Azar" adıyla Sıfru Tekvin'de belirtilen "Tarih'1 adını birleştirmek için çok söz etmişlerdir. Biz bu konunun Kur'an'da ne ne ise onunla yetinilmesi görüşündeyiz. Bu lür girişimlerin gereksiz olduğu. Sıfru Tekvin'de yer alan İsim üzerinde fazla durulmaması gerektiği ve Kur'an'da belirtilenle yetinilmesi kanaatindeyiz.

Kur'an'da zikredilen Peygamberlerin isimlerinin tamamı önceki surelerde geçti. Bunlardan sadece Hz. İlyas'ın adı geçmedi, o da şimdi gelecek.Nüzul sırasına göre bu sûreden sonra gelen Saffat sûresinde de bir kez daha zikredilmiştir. 97[97]

96[96] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/68-70.
97[97] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/70-71.

91- Allah'ı, O'nun şanına yaraşır şekilde tanıyamadılar, zira "Allah bir şey indirmedi." dediler. De ki: "Öyleyse Musa'nın, insanlara nur ve yol gösterici olarak getirdiği, -ki siz onu parça parça kağıtlar haline getirip[98[98]]' gösteriyorsunuz- ve ne sizin ne de babalarınızın bilmediği şeylerin size öğretildiği Kitabı kim indirdi? 'Allah' de, sonra bırak onları, daldıkları batakta oyalanadursunlar".

92- Bu da kentlerin anası (Mekke)'yi ve çevresindeki (ka-saba)ları uyarman için sana indirdiğimiz feyz kaynağı ve kendinden Önceki (kitab)ları doğrulayıcı bir kitab'dır. Ahi-rete inananlar, buna inanırlar ve onlar, namazlarına devam ederler.

Ayetler, kairleri kibirlenmelerinden, Allah'ın gücünü, kudretini gözardı etmelerinden ötürü kınamıştır. Hz. Peygambere, kafirlere kınayıcı bir üslupla şöyle sorması emredilmiştir; Musa'nın insanlara bir nur ve hidayet olarak getirdiği kitabı kim indirdi?.. Ki onlar bu Kitab'ı hatırlıyorlar, biliyorlar bununla birlikte O'nu parça parça, bölük bö-lük yapıyorlar. İstediklerini açıklıyor, çoğunu da gizliyorlar.

Ayetlerde kutsal kitab olan Kur'an'ın Allah tarafından Hz. Muhammed'c indirilip, daha Önce de benzer bir kitabın Hz. Musa'ya verildiği belirtiliyor. Kur'an daha Önceki kitabîan doğrulayıcı olarak Mekke ve çevresini uyarmak için gelmiştir. Allah'a ve ahi-ret gününe inananların kendisine de iman edeceklerini, namazlarını ve ibadetlerini koruyacaklarına dikkat çekmiştir. [99[99]]

Allah'a Allah'ın İstediği Gibi İnanmalıyız

Bizim dayandığımız müshaf 91. ayetin Medine'de nazil olduğunu söylemiştir. Mü-fessirler, Hz. Peygamber'lc Medine yahudüerinden olan bir ahbari arasında münakaşa olduğuna ilişkin bir rivayet aktarmışlardır. Bu rivayete göre yahudi ahbariarından biri, Rasulullah'a gelerek kitablar üzerinde ileri geri konuşmaya başladı. Rasulullah Tevratı Musa'ya indiren Allah'ın hakkı için söyle, kitabınızda: ''Allah şişman olan alimlere buğz eder" diye bir ibare görmedin mi? diye sordu. Şişman bir ahbar olan o adam da kızarak: "Allah hiçbir beşere hiç bir kitap indirmedi" dedi. Bunun üzerine "Yahudiler Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi' dediler" ayeti nazil oldu[100[100]]. Biz ayetin diğer ayetler ve siyakla tam bir bütünlük içerisinde olduğunu görüyoruz. Rivayetin içeriği doğru değildir.

[98[98]] Tec'aluneha karatis Onu parça parça, bölük bölük yapıyorlar.

[99[99]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/71-72.

[100[100]] Bkz. Taberi, İbni Kesir, Begavi, Tabersi, Hazin tefsirleri.

Çünkü bir yahudi bilgininin Tevrat'ın Allah tarafından Hz. Musa'ya indirildiğini inkâr etmesi oldukça uzak bir şeydir. Zira ya-hudilcrin varlıkları ve dinleri bu kitab üzere bina edilmiştir. Bu sebeple bizim, bu iki ayetin Mekke'de nazil olduğunu konusunda hiçbir kuşkumuz yoktur. Sozkonusu yahudi bilgİniyic ilgili tartışmayı aktaran Taberi ve İbn Kesir de bu ayetin Medine'de nazil olduğunu kabul etmeyip, Kur'an'ın Allah tarafından gönderildiğini inkâr eden Kurcyşli müşriklere bir cevap niteliğinde Mekke'de nazil olduğunu söylemişlerdir. 101[101]

Tebliğde 'Merkezden Çevreye' Yöntemi

"Bu (Kur'an) Ümmii'İ-Kura (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için" ayeti, Alla-hu Teala'nın Kur'an'ı Hz. Peygamber'e Mekke ve civarını uyarması için indirdiğini belirtmişti. Burada Özellikle Mekke ve etrafının zikredilmesi Peygamber ve kafirlerin tartışmalarının çoğunun bu bölgeden cereyan etmesinden kaynaklanıyor. Yoksa İslam davetinin belli bir bölgeye indirgenmesi mevzu bahis değildir. Buna ilişkin Kur'an'ın çe-şilli yerlerinde değişik örnekler geçmiştir.

Ayetin ikinci kısmında Allah'ın davetine cevap veren mü'minlere övgü vardır. Çünkü onlar Allah'a iman etmişlerdir, namazlarını hakkıyla kılmaya Önem göstermişlerdir. Bu da gösteriyor ki ahiret gününe iman, Peygamber'in davetine cevap vermenin Ölçütü olmuş ve olmaya da devam ediyor. Bu konuyla ilgili geçen bir çok misal vardır. 102[102]

93- Allah'a karşı yalan uydurandan ya da kendisine bir şey vahyedilmemiş iken "Bana da vahyolundu" diyenden ve "Ben de Allah'ın indirdiği gibi indireceğim!" diyenden daha zalim kim olabilir103[103]'? O zalimler Ölüm dalgaları içinde'104[104]', melekler de ellerini uzatmış: "Haydi canlarınızı çıkarın (kurtarın), Allah'a gerçek olmayanı söylemenizden ve O'nun ayetlerine karşı büyüklük taslamanızdan ötürü, bugün alçaklık azabıyla cezalandırılacaksınız!" (derken) onların halini bir görsen!

94- "Andolsun, sizi ilk kez yarattığımız gibi, yine tek olarak'105[105]' bize geldiniz. Ve (dünyada) size verip hayaline daldırdığımız şeyleri'106[106]' arkanızda bıraktınız. Hani (bizim) or-

---

101[101] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/72.
102[102] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/72.
103[103] Ve men ezlemu mimmeniftera ala'lâhi keziba): Allah'a karşı yalan uydurandan daha suçlu, daha günahkâr kim vardır!

104[104] Gamerati'l mevti Ölüm anındaki o zorluklar içinde.

105[105] Furada Mal, çocuk ve arkadaşlarından ayrı olarak.

106[106] Huvvalnakum Verdik, bağışladık, faydalandırdık.

taklar(ımız) sandığımız aracılarınızı da yanınızda görmüyoruz! (Bakın işte) aranızdaki bağlar kesilmiş[107[107]]' ve (tanrı) sandığımız şeyler sizden kaybolup gitmiştir!"

Yalanlarla Dolu Beşer Sözüne İlahi Kaynaklı Süsü Vermek

Ayetlerde kınama soruları yöneltiliyor. Yani, Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahycdilmemişken "bana da vahyolundu" diyenden yahu! Allah'la bulunmayan bir şeyi O'na nisbet edenden, yahut da "ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim" diyenden daha zalim kimsenin olmadığı vurgulanıyor. Ayetlerde, o zalimlerin ölüm anında ve sonrasında melekler tarafından kuşatma içerisine alınacakları, ölümün zorlu dalgalan içerisinde bulunurlarken meleklerin onların ruhlarının çıkmasını bekleyecekleri ve Allah adına söyledikleri asılsız sözleri, Allah'ın ayetlerine karşı yaptıkları müstekbirlikleri kendilerine hatırlatacaklarına dair uyan sinyalleri vardır. Bu hatırlatmalardan sonra Allahu Teala onlara şu uyarı hitabını yapıyor; "Andolsun ki sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarınız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranız açılmış ve (tanrı) sandığınız şeyler sizden kaybolup gitmiştir."

"Allah'a karşı yalan uydurandan yahut kendisine hiçbir şey vahyedihnemişken, 'bana vahyolundu1 diyenden daha Zalim kim vardır?" ayeti üzerine bir yorum yapacak olursak; bizim dayandığımız mushaf, bu ayetin de Medine'de nazil olduğunu rivayet etmiştir. Mufessirler ayetin siyakı içerisinde çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Kimileri "Allah'a karşı yalan uydurandan" kasdın Müseyleme ve Esved olduğunu söylemişlerdir. Çünkü bunlar Allah'ın kendilerine vahyettiği zannıyla Peygamberlik iddiasında bulunmuşlardı. Kimileri de: "Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim" ayetinde kastedilenin vahiy katipliği yapan ve sonra Medine'de irtidat eden Abdullah b. Scrrah olduğunu söylemiştir. Adı geçen bu şahıs Kur'an'daki bazı kısımları Peyganı-ber'in dediğine uygun olarak yazmıyordu. Mesela 'Azizü'n Hakim' yerine 'Gafuru'n Rahim" ve 'Habiru'n Halim' yerine 'Alimü'n Hakim' yazıyordu. Bir gün Peygamber (s) ona Mü'minun süresindeki şu ayeti yazdırırken ''Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka yaptık. Peşinden alakayı bir parçacık et haline getirdik. Bu bir parçacık eli kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratılışla insan haline getirdik." O "Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." dedi. Peygamber (s) de aynen "Söylediğin gibi nazil oldu. Onu yaz" dedi. Bunun Üzerine o: "Ben de Allah'ın indirdiği ayetlerin benzerini indireceğim." dedi[108[108]].

91. ayetin içerisinde zikredilen zalimlerden maksadın Arap müşriklerinin olduğu, ikinci

---

[107[107]] Takteubeynekum Aralarındaki bağlar kopar.

[108[108]] Bkz. Taberi, Begavi, Hazin, Tabersi, İbni Kesir, Zemahşeri.

ayette belirtiliyor. Taberi tefsirinde ayetin rivayetlerde belirtilen sebepler üzere indiği düşüncesinin korunduğunu görüyoruz. Bilinmesi gerekir ki Mü'minun süresindeki ayet hiç ihtilafsız Mckkîdir. Bu da aynı şekilde 93. ayetin Medine'de nazil olduğunu çürütüyor.

Zikredilen ayelin iki anlama gelme ihtimali var. Ya Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğini inkâr eden kafirlere cevap anlamındadır. Ki bu ayette, Allah'tan olmayan bir şeyi O'na nisbel eden veya kendisine vahyolunmadan bana da vahyolundu iddiasında bulunanlardan daha zalim kim olabilir, diye ifade edilmiştir. Ya da sağduyulu akıl ve kalplere yöneltilmiş bir cevap anlamında olabilir. Biz birinci anlamı tercih ediyoruz. Çünkü bu önceki ayetlerin içeriği ile de bağlantılıdır. Kafirler, Hz. Peygambcr'in Kur'an'ın Allah tarafından geldiğini söylemesi üzerine bunu inkâr etmişlerdi. Bunun üzerine etkileyici ve sert bir üslupla bu ayet onlara cevap olarak gelmiştir. Daha sonraki ayetlerde yalanlayıcı zalimleri, kendilerini bekleyen korkunç akibellc uyararak siyak böylece devam etmiştir.

Kur'an'ın Allah tarafından gelmediğini söyleyerek Peygamber'e karşı çıkan, iftira atan kafirlere Kur'an çeşitli yerlerde sert bir şekilde cevap veriyor: "Yoksa onlar, (senin için) Allah'a karşı yalan uydurdu mu derler? Allah dilerse senin kalbini mühürler. Ve Allah batılı yok eder; sözleriyle hakkı ortaya koyar. Şüphesiz O, kalplerde olanları bilendir." (Şuara, 24) "Yoksa onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer ben onu uydur-muşsam, Allah tarafından bana gelecek şeyi savmaya gücünüz yelmez." O sizin Kur'an hakkında yaptığınız Şaşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O; bağışlayan, esirgeyendir. De ki: Ben Peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilenc uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım." (Ahkaf, 8-9) [109[109]]

95- Taneyi ve çekirdeği yaran'1) şüphesiz Allah'tır. (O) ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkarır. İşte Allah budur. O halde nasıl (ona inanmaktan) çevriliyorsunuz?"

96- Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran'[110[110]]' O'dur. Geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin bilinmesi için) birer hesap (ölçüsü)[111[111]]' yapmıştır. Bu, o üstün ve bilen Al-lah'ın ta kdirid[112[112]]?.

97- O'dur ki karanın ve denizin karanlıklarında yolu bulmanız için size yıldızları yarattı. Gerçekten biz, bilen bir toplum için ayetleri geniş geniş açıkladık.

98- O'dur ki sizi bir tek nefisten[113[113]] inşa etti. Sizin için bir kalış ve bir emanet olarak

---

[109[109]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/74-75.

[110[110]] Faliku'l habbi ve'n neva "Falik" yarma anlamına gelir, "el-habbi" ekinin tohumu, "ve'n neve" ağacın çekirdeği demektir. Buna göre cümlenin topiu anlamı şudur: Şüphesiz Allah, tohumu ve çekirdeği yararak toprakta geliştirir, ağaç ve ekinler oluşturur.

[111[111]] Husbâren Güneş ve ayın dönüşü belli bir hesap üzeredir.

[112[112]] Takdir Tertip, düzen demektir.

[113[113]] tâin nefsin vahide Kadın ve erkeğin bir oluşu. Sanki bunlar ikiye ayrılmış bir bütünün parçalandır.

konulma yeri[114][114]' ve süresi vardır. Gerçekten biz anlayan bir toplum İçin ayetleri geniş geniş açıkladık.

99- O'dur ki, size gökten su indirdi. Onunla her çeşit bitki-yi[115][115] çıkardık. Ondan da birbiri üzerine binmiş taneleri,[116][116] hurmanın tomurcuğundan[117][117]' sarkan[118][118]' salkımlar'[119][119]', üzüm bağları; zeytin ve nar (bahçeleri) çıkarıyoruz. (Bunların) kimi birbirine benzer, kimi benzemez[120][120]'. Şüphesiz bu size gösterilenlerde, İnananlar toplumu İçin elbette çok ibretler vardır.[121][121]

Afaki Ayetlerin Allah'a Tanıklığı

Ayetin ibareleri herhangi bir açıklamaya gerek duymayacak kadar açıktır. Ayetler Allah'ın kozmolojideki, gökyüzündeki, yeryüzündeki, gündüzündeki, gecesindeki, denizindeki, karaşındaki, güneşindeki, ayındaki, yıldızlanndaki, bitkilerindeki ve ağaçla-nndaki, ayrıca Allah'ın bütün bu sayılanları yaşamının her koşulunda kendilerinden yararlansın, hoşuna gidenleri onunla ikame etsin ve nefsini korusun diye şahsına musalv har kıldığı insanoğlundaki yücelik ve azametinin fenomenlerini ortaya koymaktadır. Her bir ayet, gah Allah'ın varlığına ibadet ve taata yalnızca kendisinin layık olduğuna deliller ortaya koyarken gah insanların bunları inkar etmelerinden vazgeçmelerini ikaz ederek açıklama yapmakta gah Allah'ın ayetlerini insanlar düşünsün, iyi niyetleriyle i-man etsin ve doğru yola rağbet etsin diye alimlerle, aklı selim sahipleriyle ve seçkin insanlarla ayetleri birleştirerek uyarmaktadır.Birinci olarak burada cemî muhatab (2. çoğul) zamiri, İkinci olarak noktaianış uslubuyla ayetler, kafirlere yönelik olarak kendilerinden yararlandıkları kozmolojiden eahii kaldıklarını, oysa bunlann Allah'ın ru bu biyeline, kudretinin genişliğine ve gücüne işaret etliğini belirterek kafirleri bu inkarcı ve büyüklerde) konumlarından, Allah'ı yalanlama ve O'na ortak koşma durumlarından vazgeçmeye çağırmaktadır. Ayetler ve anlatılan bu durum sûrenin bölümlerinde anlatılan dcüller sunma konumlarıyla alakalıdır.

---

[114][114] Fe tnustegarrin ve mustevda En muteber görüşe göre buradan; sülblerde karar kılınan, rahimlerde bırakılan yahut sülblerde bırakılmış ve rahimlerde karar kılınmış can kasdedilmektedir.

[115][115] Hadıran Yaş veya oluşmamış ekin, yeşillik.

[116][116] Habben miiterakkiben Başaklarda birbirine girmiş taneler.

[117][117] Tal'iha O'nun meyveleri.

[118][118] Kınvânun Salkım.

[119][119] Daniyetün Yakın, bitişik.

[120][120] Müteşebihen ve gayre müteşabiliin Yaratılışta birbirlerine eş veya benzer ama aynı tatlarda olan.

[121][121] Umuru ilâ semerihi iza esmem veyenihi "Ve yen'ihi', "onun olgunlaşması" anlamındadır. Cümlenin anlamı: "Bakınız, onun meyvesi nasıl ortaya çıkıyor sonra olgunlaşıncaya kadar nasıl büyüyor?"

Mü fes s iri erin[122[122]] görüşleri bir kısım cümlelerin anlamlarıyla, bilinen bilimsel ve hayati konular arasını uzlaştırmada ve aynı zamanda ayetlerden bilimsel, hayati ve astronomi ile ilgili kurallar çıkarma girişimlerinde farklılık arzelmiştir.

Ayetlerde bir çok kez belirttiğimiz şeyleri burada yineliyor ve diyoruz ki: İnsanların gördükleri, genel olarak hislerinden ve zihinlerinden geçirdikleri şeyler bağlamında muhatap oldukları ayetler bu anlamda aynen bırakılıp kozmoloji, yaşam ve bilimsel kurallar alanında çıkarımlar ve yorumlar yapılmamalıdır. Çünkü ayetler bunu amaçlamamakta bu gibi olaylar Kür'an'in kudsiyetine her zaman ve koşulda, bütün insanlara yöneltilen irşadı hedefine aykırılık arzetmektedir. Bu gibi çıkarımlar gereksiz ve asılsız şeylerden ibarettir. [123[123]]

100- (Tuttular) cinleri Allah'a ortak yaptılar. Halbuki onları O yaratmıştır. Bilmeden O'na oğulİar ve kızlar icad ettiler'[124[124]]. Hâşâ O, onların ileri sürdüğü niteliklerden münezzehtir!

101- (O) gökleri ve yeri yaratan var edendir'[125[125]]'. O'nun nasıl çocuğu olabilir ki? Kendisinin bir eşi yoktur[126[126]]', herşeyi O yaratmıştır ve O, herşeyi bilendir.

102- Rabbiniz Allah, işte budur. O'ndan başka tanrı yoktur. (O), herşeyin yaratıcısıdır. O'na kulluk edin. O herşeye vekildir[127[127]].

103- Gözler O'nu görmez. O gözleri görür: O lâtif (gözle görülmez veya lütuf sahibi) herşeyi haber alandır.

Müşrikler Cinleri Ve Melekleri Allah'a Ortak Koşarlar

Ayetlerde Arapların bir kısım inançları ve onlara yöneltilen eleştiriler aktarılmaktadır. Araplar cinleri yüce Allah'a ortak koşuyorlar. Yalan yere O'na oğullar ve kızlar i-cad ediyorlar. Kendilerini yaratanın cin olduğu hususunda herhangi bir delil de getiremiyorlar. Oysa yaratma onların ortak koşiukları kimselerin elinde değildir. Gökleri, yeri ve herşeyi yoktan var eden Allah'tır. O'nun eşi yoktur. O yüzden O'nun çocuğunun olması yahut böyle bir şeye ihtiyaç duyması akıl kârı değildir. Çünkü O, herşeyin Rabbi, her şeyin yaratıcısı ve her şeyin vekili ve tasarruf sahibidir. Ondan başka ilah yoktur. O-nun hakikatini akıllar kavrayamaz,

---

[122[122]] Bkz. Menar, Tabersi, Hazin ve Tantavi Cevheri'nin Cevahir Tefsirleri.

[123[123]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/77-78.

[124[124]] Vû harekû lehu Ona... icat ettiler, onun için.....düzdüler.

[125[125]] Bediu Yoktan var eden demektir, el-ibda' Önceden olmamış bir şeyi yapmak anlamındadır.

[126[126]] Sahihetun Eş-karı.

[127[127]] Vekilim Koruyucu, kefil.

mahiyetini gözler idrak edemez yaradığından hiç bir şey onun benzeri değil ki ona kıyas edilsin. İbadete layık olan sadece O'dur.

Ayetlerin üslubu bir yönden eleştirel, diğer yönden delil sunma, bir yandan da kafirlerle Peygamber (s) arasındaki tartışma konumlan bağlamında siyakla birleşme özelliğine sahiptir.

Cinlerin ortak koşulması konusunda müfessirler farklı görüşlere sahiptirler. Kimileri, cin kelimesinden aynı şekilde meleklerin de kasdedildiğini söylemişler. Çünkü dil yönünden cin kelimesi ''gizlenen" anlamındadır. Dolayısıyla bu kelimenin cinlere kullanımı doğru olduğu gibi meleklere kullanımı da doğrudur. Kur'an'ın bir çok ayetlerinde Arapların melekleri Allah'a ortak koşmaları zikrolunmakladır. Kimileri bu ayetten, yalnızca cin kasdedildiğini söylemişlerdir. Arapların cinlere açıktan ibadet etmeleri Sebc sûresinin: "O gün, onların hepsini mahşere toplar sonra meleklere: "Bunlar size mi tapıyorlardı?" der.

"(Melekler) derler ki: Sen yücesin, bizim velimiz (koruyucumuz) onlar değil, sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğu onlara inanmıştı." 40 ve 41. ayetlerinde zikredilmiştir. Kimileri, cin kelimesinden şeytan kasdcdilmektedir, O'na yapılan ibadet O'na itaat etmek anlamına gelir demişlerdir. Kimileri, Arapların fiilen şeytanı Allah'a ortak koştukları hususunda Nahl sûresinin şu ayetlerini delil getirmişlerdir;

"Kur'an okumak istediğin zaman Allah'a sığın. Çünkü inananlara ve Rabb'lcrine dayananlara o şeyta)nın bir gücü yoktur. Onun gücü, sadece kendisini dost tutanlara ve Allah'a ortak koşanlaradır." {Nahl, 98-100).

Kimileri de ayet, mecusileri, onların hayır ve şer yahut karanlık ve nur (aydınlık) ilahları hususundaki inançlarını kasdetmektedİr. Çünkü onlar şeytanların yahut cinlerin şer ve karanlık ilahları olduğuna inanıyorlardı[128[128]] demiştir.

Bir yönden ayet Arapların şirk inancını ve Allah'a oğullar ve kızlar edinerek attıkları iftiralarını eleştirmek ve kınamak için gelmiştir. Ayetteki cin ifadesi gayet açıktır. Herhangi bir kapalılık bulunmamaktadır. Dolayısıyla cin kelimesini manası dışında başka bir şeyle yorumlamak veya herhangi bir çıkarımda bulunmak gereksizdir. Çünkü Sebc süresindeki ayet, Arapların cinleri ortak koştuğu inancını, cinlerin de melekler olmadığını açıkça belirtmiştir.

Bu husus Cin süresindeki; "Doğrusu insanlardan bazı erkekler, cinlerden bazı erkeklere sığınırlardı da onların kibir ve azgınlıklarım artırırlardı." (Cin, 6) ayette belirtilmiştir. Burada Arapların cinleri ortak koştukları, bununla da onların şerlerinden ve ezalarından emin olmayı kasdettikİerinc, melekleri ortak koşarken de Müddesir ve Cin suresinde açıkladığımız üzere

---

[128[128]] Bkz. Taberi, Tabersi, İbn Kesir, Begavi, Hazin Tefsirieri.

Allah katında onlardan şefaat umma, hayır ve fayda elde etme amacını güttüklerine işaret bulunmaktadır. [129[129]]

Gözler Onu Görmez

Bu böyledir. Son ayette "Gözler O'nıt görmez" cümlesine dayanarak bir kısım alimler, Allah'ı görmenin mümkün olmayacağını söylerken diğer bir kısım alimler de başka ayetlere dayanarak görülebileceğini söylemişlerdir[130[130]].

Biz ise buna şöyle bir yorumda bulunuyoruz: Ayetler müşriklerin inançlarını eleştirmek, Allah'ı ortaklardan aklamak, O'nun yüceliğini, gücünü ve sıfatlarının kemalini ortaya koymak için gelmiştir. Doğru olan da bunun böyle anlaşılması, kabul edilmesi ve ayetin olmadık aİana çekilmemesidir. Biz Allah'ın görülmesi meselesine Kıyamet sûresi tefsirinde yeterince yorum yaptık. Bu yüzden burada yeniden ele almaya gerek duymuyoruz. [131[131]]

104- Doğrusu size Rabbinİzden basiretler (gönül gözleri, hakikati idrak etme kabiliyetleri) geldi. Artık kim hakkı görürse yararı kendisine, kim de (hakkı görmeden) kör olursa zararı kendtsinedir. Ben sizin üzerinize bekçi değiüm.

105- İşte böylece ayetleri türlü türlü çevirip açıklıyoruz ki (onlar sana): "Sen ders almışsın[132[132]]ı (bunları bir yerden okumuş, öğrenmişsin)" desinler ve bilen bir toplum için de onu iyice beyan edelim.

106- Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. (O'na) ortak koşanlardan da yüz çevir.

107- Allah isteseydi, ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bekçi yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin.

Hidayeti De Dalaleti De Seçen, Kendisi İçin Seçmiştir

Bu ayetlerde, hidayet ve açıklamaların insanlara rablerinden geldiğine dair bir sesleniş bulunmaktadır; kim görür, doğru yolu bulursa kendisinedİr. Kim de bunlara kör kesilir ve

---

[129[129]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/79-80.
[130[130]] Bkz- Zemahşeri, Menar, Tabersi. İbn Kesir Tefsirleri.

[131[131]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/80.
[132[132]] Deresfe Esasu'l-Belağa'da Zemahşeri der ki: Kitabı okumuş, ezber için onun okunuşunu tekrarlamışsın.

sapıtırsa zararı ancak kendi nefsinedir. Peygamber (s) onların ne koruyucu-sudur ne de onlardan sorumludur. Ve yine bu ayetlerde Kur'an ayetlerini çevirenin, insanlara açıklamak ve işlerin özünü onlara bildirmek için sözleri yerli yerince beyan edenin Allah olduğu, sonunda insanların Peygamber (s)'e; kuşkusuz "Sen okudun, tekrarladın, mesajını ulaştırdın, her şeyi açıkladın" diye itirafta bulunduğu, bu itiraftan sonra Peygamber'in kendisinden başka ilah olmayan Rabbinden kendisine vahyedilene uymasının, kendine çizilen sınırlan aşmamasının, ortak koştuklarında ısrar edince müşriklere önem vermemesinin zorunluğu Rabbani vahiyle belirtilmektedir. Şayet Allah dikseydi müşrikler ortak koşmazdı. Çünkü Allah'ın onları doğru yola sevketmeye gücü yeter. Ne var ki Allah, iyiyi kötüden, hidayeti arzulayan iyi kalbliyi, yalanlayan ve kölüleyen kötü niyetliden ayırmak için onları kendi seçimlerine bırakmıştır. Bu yüzden de Allah Peygamberini müşrikler üzerine bekçi kılmamış ve onlardan sorumlu tutmamıştır.

Ayetlerin tartışma ve uyarı durumlarını bildiren önceki ayetlerle ilişkisi gayet açıktır.

Müfessirlcr; "Sen ders almışsın, desinler" cümlesinin yorumu noktasında farklı görüşler ortaya koymuşlardır[133[133]].

1) Bu cümle, Peygamber (s)'in kendilerine okuduğu şeyi ehli kitaptan ders aldığını söyleyen kafirlerin görüşünü aktarmaktadır.

2) Bu cümle, 'Peygamberin okuduğu şeyi ehü kitap kanalıyla ders aldı demesinler diye' anlamındadır.

3) "Dereste" kelimesindeki "sin" harfi, ancak onu eskiden öncekilerin satırlarından okudun anlamında, fethalıdir.

Bizim bu görüşlere gönlümüz yatmam aktadır. Biz açıklamasını yaptığımız bu yorumun bir çok doğru yönünün olduğunu ümit ediyoruz.

Birinci ayetin dizimi, sözün Peygamber (s) sözü olduğunu belirtmektedir. Bunun benzeri tekrar edilmiştir. Müfessirlcr burada "kul" (söyle) kelimesinin hazfedildİği kanı-sındadırlar. Oniara göre sözün böyle söylenmesi Peygamber (s) için Rabbani bir gereksinimdir. Amacı; imani gerçeği kesin olarak ortaya koymaktır. Bu irrianî gerçek ise Rabbani vahiy olan Kur'an'm bütünüdür. Bununla birlikte bu ve benzeri ayetlerin nazmında, bilindiği üzere Kur'anî vahyin imajlarından biri bulunmaktadır. [134[134]]

108- (Onların) Allah'tan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlarda bilmeyerek sınırı

[133[133]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Begavi, Hazin, Zemabşeri tefsirleri.

[134[134]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/81-82.

aşıp[135[135]] Allah'a sövmesinler! Biz her ümmete yaptıkları işi böyle süslü (cazip gösterdik; sonunda dönüşleri Rabb'ine dir. O onlara ne yaptıklarını haber verir.

Müminler Başkalarının İlahlarına Sövmemelidir

"(Onların) Allah'tan başka yalvar diki arına sövmeyin ki, onlarda.,, Allah'a sövmesinler" ayeti ile müşriklerin ilahlarına ve inançlarına sövme sakındırılın aktadır. Buna karşın onların bildiği bir konu hatırlatılmaktadır. Şayet böyle yapmış olurlarsa onlarında bilmeyerek, taşkınlık ederek, cahiliye tutuculuğu içinde tepkisel davranarak Allah'a sövecekleri vurgulanmakta Allah'ın insanlarda yaptıkları şeyleri süslü ve iyi görme kabiliyetini yarattığı ve herşeyin O'na döneceği, işledikleri şeylerin kendilerine haber verileceği ve insanların hak ediklerine kavuşacağı belirtilmektedir.

Müfessirlerin rivayetine göre ''Siz ve Allahtan başka taptıklarınız cehennemin odunusunuz siz (odun gibi) oraya gireceksiniz" ayeti inince müşrikler Peygamber (s)'e şöyle diyerek uyarıda bulundular; ilahlarımıza söverek yahut biz senin ilahına söverek kefenini hazırlıyorsun." Bunun üzerine ayet indi[136[136]]. Bu ayet. bu sûrenin tertip sırasına göre tam on sekiz sûre sonra gelen Enbiya sûresi ayetlerindendir. Yine müfessirlerin rivayetine göre; bazı müşriklerin önde gelenleri Ölümü esnasında Ebu Talib'c gelerek ondan yeğenine ilahlarına sövmeme nasihatında bulunmasını istediler. Bundan ümitleri kesilince Peygamber (s)'e şöyle dediler; "İlahlarımıza söverek yahut biz senin ilahına söverek kefenini hazırlıyorsun." Bunun üzerine ayet İndi[137[137]].

Ebu Talib Mekke döneminin sonlarına doğru vefat etmiştir. Oysa En'am sûresinin bu olaydan pek de kısa sayılmayacak bir zamanda indiği sanılmaktadır. Buna ilave olarak yasak genel olarak müzminlere yöneltilmektedir, Peygamber (s)'e değil.

Ne olursa olsun ayet kuşkusuz müşriklerin sövülen ilahlarına ve buna karşın müşriklerin karşılık vermesine yahut tepki göstermelerine işaret etmektedir.

Görünen o ki bu ayet mü'minlcrlc müşriklerin arasında bulunan tartışmayı, mü'min-lerin onların inançlarına ve taptıkları ilahlara sövmeye ve küçük görmeye başladıkları, müşriklerin ise buna karşılık tutuculuk ve taassubla kendilerini müdafa ettikleri bir tabloyu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı ayet müslümanlarla noktalanmaktadır.

Buradaki zamanlama özelliğine karşın ayetteki sebebin ve yasağın genel oluşu sürekli bir

---

[135[135]] Adven Taşkınlık ederek, edep sınırlarını aşarak.

[136[136]] Bkz: Tabersi, İbn Kesir, Hazin, Begavi tefsirleri.

[137[137]] Bkz: Tabersi, İbn Kesir, Hazin, Begavi tefsirleri.

empoze içermektedir. Bunun için her zaman ve her mekanda müslümanla-rın bu edebe sarılıp kendi dışındaki dinlere ve doktirinlere sövmemeleri gerekmektedir. Burada her ne olursa olsun müslümani aşırılık ve taşkınlıktan, başkalarına saldırmaktan, onun dini heyecanına balta vurmaktan uzaklaştırma hedefinde olan bir edeb kuralı ve genişçe açıkladığımız üzere Kur'an'ın belirttiği din hürriyeti ve Nahl sûresi, Ey Muhammed), Sen hikmetle, güzel Öğütle Rabhinin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Çünkü Rabbin, yolundan sapanları en iyi bilen O'dur ve eri de en iyi bilendir. (Nahi;125) ayetinin belirttiği güzel öğüt ve hikmetle Allah'a çağırma ilkesine uygun düşen bir söylem bulunmakladır.

"Biz her ümmete yaptıkları işi böyle süslü gösterdik" ayetinin ibaresinin genci oluşu, "Biz her ümmete yaptıkları işi böyle süslü gösterdik" cümlesinin bizim yorumladığımız şekilde te'vil edilmesine yol açmaktadıı Bu bağlamda müfessirlerin farklı görüşleri bulunmaktadır; kimileri burada Allah'ın kullan içinde mutlak tasarrufunun varlığı belirtilmekte, görüşünü savunurken kimileri de bu cümleyi Allah insanlara sapıklığı süslü göstermekten münezzehtir, şeklinde yorumlamakladırlar?[138[138]]. Biz bu ayetin tefsirine ilişkin üstad Rcşid Rıza'nm bizim yorumumuzla genelde örtüşen bir açıklama okuduk. Tefsiri geçen Nemi sûresinde bu cümleye benzer bir ayet bulunmaktadır. Biz bu husustaki müfessirierin yorumlarını sunduk. Bunun üzerine geniş yorumda bulunduk. Bu yüzden buna değinmekle yetiniyoruz. [139[139]]

109- Eğer kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklar diye, olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: "Mucizeler ancak Allah'ın yanındadır." Hem bilir misiniz o (mucize) gelmiş olsada onlar yine İnanmazlar?

110- Gönüllerini ve gözlerini ters çevririr, ilkin ona inan-madıkları gibi (mucizeyi gördükten sonra da inanmazlar) ve bırakırız onları, azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar.

Müşrikler Talep Ettikleri Mucize Gelse Dahi İnanmazlar

Ayellerdeki, kafirlerin şayet kendilerine Allah'tan bir ayet (mucize) gelirse inanacaklarına dair sağlam bir iman üzere yemin edişlerini vurgulayan anlatım, Peygamber (s)'i desteklemektedir. Burada Peygamber (s)'e ayetlerin (mucizelerin) ancak Allah katında olduğunu, kendi gücü dahilinde olmadığını söyleyerek onlara cevap vermesini Allah mucize vermiş olsa bile o muhatablarm akıllarına İman etme duygusu gelmeyeceğini, bu yüzden ona inanmayacaklarım sorması emredilmektc, Öncekilerde olduğu gibi kalblerinin

---

[138[138]] Bkz. İbn Kesir, Tabersi, Zamahşeri, Hazin Tefsirleri.

[139[139]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/83-84.

katılaşacağına, gözlerinin körleneceğine sonra taşkınlıkları üzerinde kalıp böbürlenmeye devam edeceklerine dair Rabbani bir açıklama bulunmakladır.

"Eğer kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklar diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler" ayeti, bilindiği üzere Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışma konularından birini anlatmaktadır ve bu yönüyle de önceki siyakla bağlantılıdır. Müfessirierin aktardığına göre; Kureyş Peygamber (s)'c hani sen bize haber veriyordun; Musa (a) elindeki asasını taşa vuruyordu ondan su gözeleri fışkınyordu. İsa (a) Ölüleri diriltiyordu, Hud (a) Scmud'a deve mucizesiyle geliyordu. Sen de bir ayet (mucize) gelir ki seni biz doğrulayahm, dediler. Bunun üzerine Peygamber (s): Şayet dediklerinizi yaparsam beni doğrular mısınız? buyurdu. Onlar: Evet, Andolsun, Sen yaparsan elbette hepimiz sana uyacağız, dediler. Peygamber (s): Neyi seviyorsanız onu size getireyim buyurdu. Onlar: Safa tepesini bizim için altın yap, bize bir kısım ölülerimizi dirilt de onlara senden soralım. Bize sana tanıklık eden melekler getir, dediler. Peygamber, Rabbine yalvardı, dua etti. Cebrail ona şöyle diyerek geldi: Şayet sen istersen Allah sana bir ayet (mucize) gönderecek, ama inanmadıkları takdirde hepsini azapla alacak, dilersen onları bırakacak. Ta ki onlardan sevap kazanmak isteyen kazansın. Bunun üzerine Peygamber (s): Sevap kazanmak isleyen sevap kazansın diye aksine onları bırakıyorum dedi, ardından bu ayetler indi[140[140]].

Bu rivayet isnad, ritim ve ayetlerin metinleriyle uyumu yönüyle pek de güvenilir değil. Birinci ayetin haber verdiğine göre müşrikler delil getirme ve meydan okuma durumlarında Peygamber (s)'e yemin etmesi ifade edilmekte, ayetin geri kalan bölümü kafirlerin böbürlenme durumunu belirterek onları reddetmektedir. Bunun için Allah'ın hikmeti kafirlerin meydan okumalarına cevap vermemektedir.

"Hem bilir misiniz o (mucize) gelmiş olsa da onlar yine inanmazlar" ibaresi müşrik olmayanlara yöneltilmiştir. Bu ibarenin üslubu, bunun müslümanlara yönelik olduğuna işaret etmekledir. Müslümanlar, müşriklerin kendilerine bir mucize gelirse bundan var güçleriyle etkilenecek bir ayet ortaya koyma ve meydan okuma istemlerine Allah'ın karşılık vermesini umuyorlardı. Ayetlerin aktardığına göre; müşriklerden yemin edenlerin bu işi, Allah'ın çağrısına ve kendilerine katılmalarında ısrar eden bir kısım müslü-manlar önünde yapmaları pekde uzak bir ihtimal değildir. Ayetlerin ibaresinde, müşriklere bir ayet (mucize) gelse bile onların inanmayacağını Allah'ın bildiği belirtilmektedir. Bu yüzden onun hikmeti, mucize göndermeyi gerekli kılmamıştır.

Aycllerdeki bir kısım ibareler, kafirlerin mucizeye inanmama eylemini yapanın Allah olduğu, onun dilemesiyle kafirlerin bu durumda Peygamber (s)'e karşı geldiği şeklinde anlaşılmaktadır. Bize beliren ibarelerin bu tür anlatımı, benzer anlatım durumlarında olduğu gibi kafirlerin inadlarında İsrar etmelerini ve aşın kibirlerini belirten bir metodsal özelliktir.

[140[140]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabersi, Beğavi, Hazin, Menar Tefsirleri.

Biz bu ibarelere yönelik açıklamalarda bulunduğumuz şerhin daha doğru ve tercih edilir olmasını umuyoruz. [141[141]]

111- Biz onlara melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsaydı ve herşeyi toplayıp karşılarına[142[142]]getirseydik, Allah dilemedikten sonra yine inanmazlardı. Fakat çokları (bunu) bilmezler.

Ayette belirtildiğine göre Allah melek indirse, müşrikler onları açıkça görseler, Ölüleri diriltse, onlarla konuşsalar, her istediklerine ve önerilerine karşılık verse, ve onu gözleri Önünde örnek kılsa yine de Allah'ın dilediği dışında inanmazlar, onların çoğu bu gerçekten cahil kalır, ona cahil kimselerin karşı çıkışı gibi karşı çıkarlar.

Ayet, açık olduğu kadar önceki ayetlerle bağlantı halinde olup Peygamber(s)'i ve mü'minlcri teselli ettiği, müşriklerin yalanlamasına, büyüklenmesine ve inkarlarına karşın onları yatıştırdığı göze çarpmaktadır.

Müfcssirlerden bir gruba göre "Allah'ın dilemesi hariç" ibaresi her durum ve her işte istemenin Allah adına olmasını belirtmektedir. Çünkü hidayet verende sapıtan da odur.[143[143]]

Başka bir gruba göre ise bu ibare "Ancak Allah'ın onları imana mecbur kılması ve zorlaması hariç" anlamındadır.[144[144]]

Biz bu ve bundan önce geçen sûredeki ayetlerde dahil birçok ayetlerde açıkça belirtilen ikinci anlamı tercih ediyoruz. Allah dilemedikçe kafirlerde imanın olması mümkün değildir. Ancak birçok ayetlerin açıkça belirtiği bir husus, Allah'ın hikmeti ve yaratılış kanunu gereği insanlara selim ve kendi isteğiyle kazanma özgürlüğünün verilmesidir. [145[145]]

112- Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. (Bunlar) aldatmak İçin birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dileseydi onu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle baş başa bırak.

113- Ahirete inanmayanların kalbieri o (yaldızlı sÖzleri)na kansın[146[146]]'ondan hoşlansınlar

[141[141]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/84-85.
[142[142]] Kubulen Onların karşılarına, önlerine açıkça (sunsaydık).

[143[143]] Bkz.İbn Kesir Tefsiri.

[144[144]] Bkz, Menar. Zamahşeri, Tabersi Tefsirleri.

[145[145]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/86.
[146[146]] Veiitesga ileyhi .Ona meyletsin.

ve işledikleri suçları işlemeye devam etsinler diye (böyie yaparlar).

Ayetlerde, insan ve cin şeytanlarının her peygambere düşman olma, bir kısmının taşkınlık ederek, büyüklenerek, üçkağıtçılık ederek, sözü yaldızlayıp, batılı güzel göstererek vesvese vererek, böylece ahirete İnanmayanların gönüllerini bunlarla çalma ve aldatma durumları belirtilmekte, onları bırakması, Allah adına uydurduklarına kulak asmaması için Peygamber(s)'e seslenilmcktcdir. Bu yüzden dileme, Allah'ın diicmesidir. O dileseydi onlar bunu yapamazlardı.

Ayetler bilindiği üzere siyakla bağlantılıdır ve aynı bağlamda devam etmektedir. "Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık" cümlesinin Özü, ayetlerin vasfettiği başkaları üzerinde etkili olan bürokratik liderlerin işlerinin gerçek yüzünü ve kibirlerinin ne denli olduğunu ortaya koymaktadır. "Şeytanlar" ifadesi de buna delildir. Burada bir yönden kafirler eleştirilirken diğer yönden Peygambcr(s) teselli edilmektedir. Her şey Allah'ın elindedir. Meşiet (dileme) sahibi O'dur. Bu yüzden Peygamberin herhangi bir endişeye ve hüzne kapılmasına gerek yoktur.

'Şayet Allah dileseydi onu yapamazlardı" ifadesinin böyle yorumlanması gerekir. Artık onları uydurdukları şeylerle başbasa bırak" cümlesinde buna işaret bulunmaktadır. Şöyle bir anlama hamletme ihtimalinin oluşu da caizdir: "Şayet Allah dileseydi onları bundan engellerdi. Fakat onların ve diğer insanların tercihleri İçin kendi mizaçlarına havale etmiştir. Çünkü bunun bilindiği üzere ayetlerde onlara yöneltilen uyan, korkutma, eleştiri anlamlarıyla bağlantısı vardır. "Böylece biz... yaptık." ifadesini peygamberlere düşman olan şeytanların tuzaklarından belirtilen şeyler olarak yorumladık. Çünkü bu yorum ayetin içeriği ve özüyle bağlantılıdır. [147[147]]

114- Allah, size Kitab'ı açıklanmış olarak[148[148]] indirmiş iken ben O'ndan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitap verdiklerimiz; O (Kur'an)ın, gerçekten Rabb'in tarafından indirilmiş olduğunu bilirler, onun için hiç kuşkulanan-lardan[149[149]]' olma.

115- Rabb'inin sözü hem doğrulukça, hem de adaletçe tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur. O işitendir, bilendir.

116- Yeryüzünde bulunan (insan)ların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar.

[147[147]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/87.
[148[148]] Mufaşsalen Burada açık anlamındadır.

[149[149]] el-MUmtertne Kuşkulananlar.

Onlar sadece zannediyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar[150[150]].

117- Rabb'in, (evet), O çok iyi bilir yolundan sapan(lar)ı, ve O, çok iyi bilir yolda olanları.

Ehli Kitab Kur'an'ın Allah Katından Olduğuna Tanıktır

Ayetlerde, peygamher diliyle, Allah dışında, insanları doğru yola götüren apaçık bir kitabın kendisine indirileceği bir aday veya hakem edinmenin doğru olmayacağını ifade eden bir soru, Peygamber'den önce kendilerine kitap verilenlerin bunun Allah'tan hak olarak indirildiğini bildiklerine dair Rabbani bir açıklama, bundan kuşkulanmanın doğru olmayışı hususunda bir uyarı, Allah'ın kelam ve hükümlerinin tamamlandığına, ahkam doğruluk ve adalette nihai gayeye ulaşıldığına dair bir beyanat bulunmaktadır. Çünkü bu hükümleri hiç kimse değiştiremez. Allah her şeyi işiten ve bilendir. O'nun hükümleri ancak kapsamlı bir ilim neticesinde sadır olur. Ayrıca bu ayetlerde insanların bir çoğunun inanç ve düşüncelerinde vehim, zan ve tahminle hareket ettiklerine dair bir uyarı bulunmaktadır. Bu minval üzere devam ettikleri sürece bu hal onları Aliah yolundan kaydıracak ve sapıklığa götürecektir. Allah, insanların gerçek yüzlerini, onlardan doğru yolu bulanların ve azıtanlann mahiyetlerini en iyi bilendir.

Ayetlerin, Önceki bölümler için bir girizgah mesabesinde olduğu doğru olmakla birlikle aynı zamanda onları destekleyen ve peşinden gelen tam bir bağlantı halindedir.

Birinci ayetin ilk paragrafı Peygamber diliyle ifade edilmiş, geri kalan kısmı ise Rabbani ifadeyle devam etmiştir.

Bu tür anlatım tarzı Kur'anda çok tekrar etmektedir. Müfessirlerin kanısına göre burada hazfedilmiş bir "DeT' lafzı takdir edilmelidir.

"Kendilerine kitap verdiklerimiz onun (Kuran) gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler" cümlesi, Ehli Kitab'in Peygamber (s)'e indirilenin gerçek ve Allah'tan olduğuna dair bilgisinden söz edilmesi hakikaten etkilidir. Çünkü burada Peygamber (s)'i yatıştırma ve destekleme vardır. Kuşkusuz bu da işitenlerin aşikar olarak bildikleri Ehli Kitab'in imani gerçeğine dayanmaktadır. Birinci ayetin üslubu bu gerçeğe ışık tutmaktadır. Burada Peygamber'in nübüvvetinin yüceliğine, Kur'an'ın doğruluğuna, hakkın batıla üstün kılındığı bir grubun Allah'la irtibatına açıkça tanıklık edilmektedir.

"Onun için hiç kuşkulananlardan olma" ifadesiyle "Şayet yeryüzünde bulunanların çoğuna uysan" ifadesinde söz direk Peygamber (s)'e yöneltilmektedir. Bu iki ifadeden birincisi insanları yahut Peygamber(s)'i yatıştırmaya yöneliktir. Bu yahut diğer ifade Peygamber (s)'in

---

[150[150]] Yahrıısûne Tahminde bulunuyorlar.

Allah'ın indirdiği şeyin gerçek olduğuna yakinen inanmasıyla ve yüce makamıyla bağlantılıdır. Bu üslub, geçen örneklerde de açıkladığımız üzere aynı anlamı içererek tekrarlanmıştır. [151[151]]

118- O halde Allah'ın ayetlerine İnamyorsanız, üzerine O'nun adı anılan (hayvan)lardan yiyin.

119- Üzerine Allah'ın adı anılanlardan neden yemeyesi-niz? Çaresiz yemek zorunda kaldıklarınız dışında, size haram kıldığı şeyleri (Allah) size açıklamıştır. Doğrusu bir çokları, bilmeden keyiflerine uyarak halkı şaşırtıyorlar. Muhakkak ki Rabb'in (evet) O, sınırı aşanları çok iyi bilir.

120- Günahın açığını da, gizlisini de bırakın! Günah kazananlar, yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.

121-Kesilirken) üzerine Allah'ın adı anılmayan (hayvanlardan yemeyin! çünkü o(nu yemek), yoldan çıkmadır.[152[152]] Dostlarına sizinle mücadele etmeleri için fısıldar (telkinde bulunu)lar. Eğer onlara uyarsanız, şüphesiz siz de ortak koşanlar (gibi olur) sunuz.

Allah'ın Admı Anmadan Hayvanları Yemek Fısk'tır

Ayetlerde, Allah'ın adının anıldığı şeylerden yemeleri ve bunda herhangi bir kuşkuya kapılmamaları hususunda müslümanlara yöneltilen Rabbani istek bulunmakta. Çünkü yüce Allah, zor koşullarda kalma durumu hariç müslümanlara yasakladığı şeyleri açıklamıştır. İnsanlardan bir çoğunun yaptıkları şeylerde hevalarma kapılarak Allah'ın yolundan yüz çevirdiklerine değinilmekte, yüce Allah'ın kendilerine çizilen sınırlan aşlıklarını, işlerinde aşın gittiklerini bildiği vurgulanmakta, müslümanlara günahların açığından gizlisinden uzaklaşmaları emredilmekte, günah işleyenler adil, hak kısasa çarptırılacaklarına dair uyarılmakta, Allah'ın adının amlmadığı şeylerden yemeleri yasaklanmaktadır. Çünkü bu günah, suç ve Allah'ın emirlerini ve sınırlarını aşmadır.

Ayrıca ayetlerde şeytanların bu noktalarda müslümanlarla uğraşmaları için dostlarına vesvese verdikleri belirtilmekte, müslümanlar onlara boyun eğmemeleri için uyarılmaktadır. Çünkü böyle yaptıkları takdirde aynen müşriklere benzemektedirler.

"O halde Allah'ın adı anılanlardan yiyin" ayetİyle devamına bir yorum: Müfessİr-lerin geneli; ayetlerde geçen Allah'ın adının anıldığı zaman ondan yenilmesi müslümanlara emredilen,

---

[151[151]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/88-89.
[152[152]] Fıskun Allah'a karşı gelme.

amlmadığı zaman ise yemesi yasaklanan hayvanların kurbanlıklar ve büyük başlar olduğunu söylemişlerdir. Maide süresindeki şu ayette bu gerçeği destekler mahiyettedir;

''Leş, kan, domuz eli. Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (tahta veya taşla) vurul/arak öklürül)müş. yukarıdan düşmüş, boynuzlanmış ve canavar parçalayarak Ölmüş olan hayvanlar -henüz canlan çıkmadan kesmeniz hariç- dikili taşlar (pullar) üzerine boğazlanan hayvanlar ve fa! oklanyla kısmet (şans) aramanız size haram kılındı. Bunlar fısktır (insanı yoldan çıkaran kötü şeylerdir). Bugün artık inkar edenler, sizin dininizden umudu kesmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun! Bugün size, dininizi olgunlaştırdım, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslami beğendim. Kim açlıktan daralır, günaha istekle yönelmeden bunlardan yemek zorunda kalırsa ona günah yoktur. Çünkü Allah bağışlayan, merhamet edendir." (Maide; 3).

Ayetler, her ne kadar yeni bölümlerden söz etse de, içeriklerinden anlaşıldığı kadarıyla geçmiş ayetlerle bağlantısı kopuk olmayıp bir yandan Peygamberle müslümanlar. öte yandan kafirler arasında geçen sûrenin bölümlerinin aktardığı çeşitli tartışma durumlarını belirten ayetlerle ilişkisi devam etmektedir.

Bu bağlamda müfessirler çeşitli rivayetler aktarmışlardı[153[153]]. Bu rivayetlerde zikredil-diğine göre; yahudiler yahut müşrikler Allah'ın Öldürdüğü ölmüş hayvan etini yemenin haramlığı, insanın öldürdüğü hayvan etini yemenin helalliği hususunda Peygamber(s) ile tartışıyorlardı. Pers mecusîleri de bu noktada Peygamber (s) ile tartıştıklarını Kureyş müşrikleri için yazıyorlardı.

Son rivayet gerçekten ilginç bir şey ortaya koymakta; oysa ayetler ölü hayvan etini yeme bağlamında değil, kesme esnasında Allah'ın adı anılmadan (Besmele çekilmeden) yemenin haramlığı, Tevrat'ta yahudilere ölü eli yemenin yasaklığı bağlamında iken böyle inananların olmasını yahut bu hususta tartışanların bulunmasını akıl almamakladır.

Durum her ne kadar böyleyse de ayetler, kesilen kurbanlıklar hususunda müslümanlarla kafirler arasında geçen tartışma ve münakaşaların olduğuna işaret etmektedir. Müşrikler eceliyle Ölen hayvanları yiyor. Keserken de Allah'ın adını zikretmiyorlardı.

Ayetlerin değindiği husus müşriklerin önderlerinden bir kısım seçkin tabaka müslümanlarla ilişkiye geçen kafirlere müslümanlarla tartışmaları için onlara deliller ortaya koyuyor. Bir kısım müslümanlar dn müslümafi olmazdan önceki geleneklerinin etkisinde kalarak bu işlerde şüpheye kapılıyorlardı. Ayetler, bu şüpheyi ortadan kaldırmak, işi kesin olarak beyan etmek, cahiliye geleneklerinin ilim ve hak üzere olmadıklarını, zan, heva vehimden kaynaklandığını hatırlatmak, müşriklerin bu geleneklerini sürdürmelerinin şirk olduğunu belirtmek için inmiştir.

[153[153]] Bkz.Taberi, Tabersi. ibn Kesir, Beğavi, Hazin Tefsirleri.

Böylece ayetler şirk ve cahiliye geleneklerini yıkmak için gelen yasama bölümlerini oluşturmaktadır.

Allah'ın müslümanlara haram kıldığı şeyleri açıkladığı ikinci ayetin içeriği müfessir-lerce tam bilinmemektedir. Çünkü En'am sûresinin inişiyle ilgili bu mesele diğer sûrelerde anlatılmamaktadır. Müfessirlerden kimileri bunun açıklamasının Maidc sûresinin bir ayetinde bulunduğunu söylerken kimileri bunu kabul etmemektedirler. Çünkü Maide Sûresi, Medine inişlidir. Böylece En'am süresindeki biraz sonra gelecek olan ayetlerin içeriğinin açıklamasını reddetmiş olmaktadırlar[154[154]]. Zikrolunan ayetlerin bu ayetlerle birlikle aynı anda indiği sanılmaktadır. Bu da gayet yerinde bir ihtimaldir.

Bu hususta fakihler değişik görüşlere sahiptir[155[155]]. Kimileri, hayvan kesimi anında Allah'ın adını açıktan söylemenin (besmele çekmenin) vacip olduğunu söylerken kimileri niyetin yeterli olacağını, kimileri, müslüman kestiği zaman besmeleyi unutsa yahut söylememeye kasdetse bile kestiğinin helal olacağını, kimileri, söylememeye kasdetmeksi-zin yalnızca unutsa helal olacağını, kimileri, besmelenin çekilip çekilmediği bilinmeyen kesim hakkında ihtiyatlı olunması gerektiğini, kimileri, müslümanin yahut ehli kitabın yakinen kestiği bilindiği zaman bunun caiz olacağını, kimileri de, bu ayetin nesh olduğunu yahut ehli kitabın yemeğini helal kılan Maide sûresi; "Bugün size iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yemeği, size helal, sizin yemeğinizde onlara helaldir" (Maide,5) ayetiyle dcğiştirildiğni söylemektedirler.

Anladığımız kadarıyla ası! hedef, müşriklerin ilahlarına kurban kesme alışkanlığına karşı alternatif olarak kesim esnasında açıktan yahut içten geçirerek (niyet ederek) Allah'ı anmak (besmele çckmek)tir. Haram olan kesim. Allah'ın adını anmadıklarını veya kesim anında besmele çekmediklerini gerçekte bilen müşriklerin yahut putperestlerin kestikleridir. Değilse müslümanın yahut ehli kitabın besmele çektiği gerçekte bilinmese-de kestiği helaldir. Çünkü bu kesim kabul olunmuştur. Ehli kitabın yemeğinin helal oluşuna gelince onların Allah'a inanmış olmaları ve kesim esnasında Allah'tan başkasını anmamaları yönüyledir. Bu yüzden biz Maide süresindeki ayetin bu ayeti, tamamlayıcı yahut açıklayıcı bir yasa olmaktan başka, neshettiğine veya değiştirdiğine inanmıyoruz. [156[156]]

Zorunluklar Haramları Mubah Kılar

"Çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında..." ikinci ayet, Kur'ani ilkelerden; zorluk esnasında yasaklanan şeylerden tehlikenin (yasağın) kaldırılması, ilkesini içermektedir.

[154[154]] Bkz. Taberi, ibn Kesir, Hazin, Begavi, Tabersi tefsirleri.

[155[155]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Begavi. Taberss tefsirleri.

[156[156]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/90-92.

Bu ilke, burada gelmekle birlikte haram yiyecekler ve hayvanlar bağlamında bir çok sûrede tekrar edilmektedir. Bu Kur'ani ilkeye işaret eden başka nice ayetlerde bulunmaktadır. Nahl sûresi; "Kim imanından sonra Allah'a (karsı) küfre sapıp da -kalbi imanla tatmin bulmuş olduğu halde baskı altında zorlanan hariç- küfre göğüs açarsa, iste onların üstünde Allah'tan bir gazap vardır ve büyük azap onlarındır," (NahljİO.6) ayeti buna bir örnektir.

Kur'anın bu ilkeyi ortaya koymasında, emirler ve yasakların ruhsat ve imkan oranında uygulanması yönünden gelişmeler ve yaşam koşullarıyla paralellik arzettiği göze çarpmaktadır. Bu anlam Kur'anın birçok ayetlerinde belirtilmektedir. Örneğin Bakara sûresi: "Allah hiç bir nefse gücünden fazlasını yüklemez." (Bakara, 286) ayeti ile En'am sûresi 152. ayet bu anlamdadır. Bu ilkenin benzerleriyle İslam şeriati ebediliğini kazanmış, her alan ve koşulda uygulanır duruma gelmiştir.

"Zorunluluklar haramları mubah kılar" hukuki ilkesinin bu ilkeye dayandığı bilinmektedir. Burada zorunluluğun haramı mubah kılma halini açıkça belirten ayetler bunun zaruret miktannea olmasını, bu sının aşmamasını gerektirir. En'am sûresi 145. ayet buna bir Örnektir. Herhangi bir şeye gerek duymadan tolerans kapısını ardına kadar açan ve dini olmayan çıkışları ortaya koyan ilke işte bu ilkedir. Çünkü zorluk anında zaruretle yetinmeyenler Kur'ani ilkeye bağımlı kalma hususundaki görüş alanını aşmak, haliyle bundan yararlanmak istiyorlar.

"Günahın açığını da gizlisini de bırakın" ayetine bir yorum: Üçüncü ayet, zorunluluğun haramı mubah kılma hususundaki ilkeyle yetinme ve yanlış yorumlamama konusuyla bağlantılı olabilir. Müslüman, herhangi bir yoruma sapmadan günahın açığından gizlisinden uzaklaşması gerekir. Bu bilindiği gibi çok önemli bir talimattır.

Günahın açığını gizlisini terketme emrinin genel bir üslubla aktarılması ayetin talimatını genel ve sürekli kılmakladır. Ayetin içerdiği talimat, talimatların en açığıdır. Çünkü bu talimatta müslümanın nefsi ikaz edilmekte ve kendisinin günah ve taşkınlıktan sakınması öğütlen m ektedir.

İnsanların geneli haram ve günahlardan kurtulmak için çıkış yolları arıyorlar, naslari nevalarına uygun bir halde te'vil ediyorlar yahut farklı alanlarda yorumluyorlar. Bazen nefislerinin verdiği kararlarda işin gerçeğini bilenlerden de olabiliyorlar. [157][157]

122- Ölü iken kendisini dirilttiğimiz ve kendisine inananlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayan kimse gibi olur mu? İşte kafirlere yaptıkları (işler) öyle süsiü (cazip) gösterilmiştir.

---

[157][157] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/92-93.

Ayet, Allah'ın cehalet ve sapıklığından sonra hidayetle dirilttiği ve kendisine dosdoğru yolda yürümesi için ışık verdiği kimsenin karanlıklar içinde debelenerek yürüyen ama oradan bir türiü çıkamayan yahut dosdoğru yolu gören kimseyle bir olmayacağım örnek vererek açıklamakla, ardından amellerinin kendilerine süslü gösterildiği kafirleri eleştirmektedir.

Müfessirlere göre bu ayet, müslüm ani ardan ve müşriklerden birer adamın karşılaştırılması bağlamında inmiştir. Bu isimler hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bazılarına göre bu isimler, Ömer b. Hattab ile Ebu Cehil, bazılarına göre Hz. Peygamber (s) ile Ebu Cehil, bazılarına göre ise Ammar b. Yasir veya Hamza b. Abdulmuttalib ile Ebu Cehildir[158][158].

Daha sonra gelen ayetler, sözkonusu ayeiin bu rivayette zikrolunanlardan biri hakkında indiği görüşünü desteklemekle birlikte. Kurcyş müşriklerinden bir kısım önde gelenleri eleştirmek için indiği görüşünü pekiştirmektedir. Bunun, her iki durumdakiler için inmiş olmasında hiçbir engel bulunmamaktadır. Bizim tercih ettiğimiz görüşte budur.

Ayet, haddi zatında teşvik, eleştiri ve üslup açısından başta gelen ayetlerdendir. Burada her yer ve koşulda uygunluk arzeden, sapıtanlarla yolda olanlar, doğru olanlarla yalpalayanlar arasında karşılaştırma bağlamında sürekli ve açık bir telkin bulunmaktadır. [159][159]

123- Böylece her kentte İleri gelenleri, oranın suçluları kıldık ki, orada hile yapsınlar (her kentin ileri gelenlerinin, hile yapmalarına bir zam.ın İçin fırsat \ irdik'[160][160]. Onlar kendilerinden başkasına hiie vapmıvnrfar an- , (bir un) farkında değiller.

124- Onlara bir ayet gelince: "Allah'ın elçilerine verilenin aynı bize de verilmedikçe katiyyen inanmayız!" dediler. Allah elçiliğini nereye koyacağını (eiçiiik görevini kime vereceğini) bilir. Suç İşleyenlere Allah katında bir aşağı-lık^' ve yaptıkları hileye karşı çetin bir azap erişecektir.

Ayetlerde şöyle bir sosyolojik tesbit yapılmakladır; her çevrede hilekar ve suçlu liderler Allah elçilerine ve hayır davetçilcrine karşı gelmekte, inad ve hilebazlıklarını sürdürmektedirler. Kendilerine bir ayet gelince kibirlenmekte, Allah'ın elçilerinin onu kendilerine gösterinceye dek doğrulamayacaklarını söylemektedirler. Burada o liderlerin hilelerinin kendilerinden başkasına zarar vermeyeceği, bilmeden zararların başlarına geleceği belirtilmekte, Allah'ın risaletini nereye koyacağını, insanlar arasında elçilerini nasıl seçeceğini kendisinin bildiği vurgulanmakta, suçlu hilekarlara, Allah katında aşağılık ve rezillik dokunacağı, yaptıklarına karşılık şiddetli bir azap erişeceği uyarısı yapılmaktadır.

---

[158][158] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabersi Tefsirleri.
[159][159] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/94.
[160][160] Sağanın Zillet ve korku.

"Onlara bir ayet gelince; Allah'ın elçilerine verilenin aynısı bize ele verilmedikçe katiyen inanmayız, elediler. Allah elçiliğini nereye koyacağım daha iyi bilir" ayeti üzerine bir yorum:

Müfessirlerin rivayetine göre[161[161]] ayetler, Kurcyş'in ileri gelenlerinden Velid b. Mu gire'nin; "Şayet nübüvvet gerçek olsaydı ona ben senden daha layık olurdum. Çünkü ben senden daha yaşlı ve daha zenginim" sözü yahut Ebu Cehil'in sözü münasebetiyle inmiştir. [162[162]]

Müşrik Liderler Kur'an'ın Hz. Mulıanımed'e İnmesini Lekelemeye Çalışmışlardır

Rivayet, ayetlerin içeriği ile lam uyum içindedir. Sâd sûresi: "Zikir (Kur an) aramızda ona mı indirildi" (Sâd: S) ayeti, kafir liderlerin, Kur'anın kendilerine değil Pcy-gamber'c (s) indirildiğni inkar etme ve büyüklenme metoduyla som sormalarını anlatmakla, Zuhruf Sûresi; "Ve dediler ki: 'Bu Kur'an iki kentten, büyük bir adama indirilmeli değilmîydi?" ayeti ise kafir liderlerin, bu Kur'an'ın Mekke yada Taif ulularından birine indirilmesi gerektiğine dair sözlerini aktarmaktadır.

Ayetlerin aktardığı buna benzer sözler, farklı ûslublarla müşrik li«Lrlerce çok tekrar edilmiştir. Ancak buradaki ayetler, görebildiğimiz kadarıyla rnıifl ;.bir iHunla ve önceki ayetlere atfolunarak gelmiştir. Bundan da anlaşılacağı İizeu bu a\ctK ı, genci anlamda nebevi risaieti engellemeye ve işlevsiz kılmaya çalışan Mekke'nin günahkar ulularına ve müşrik liderlerine göndermede bulunan, onların aşırı inad ve böbürlenmelerini vasfeden ayetlerin peşisıra gelmiştir. Böyle olmasına karşın onlardan kimilerinin, Peygamber kendisine inen Allah'ın vahyini haber verdiğinde, Rabbani tecellileri gösterdiğinde, Kur'antn ayetlerini okuduğunda haset ve çekememezlikten Ölürü kibirlenmelerini ve inadeîmeierini engellemez. Her halükârda bu ayetlerde müşriklerle Peygamber(s) arasında meydan okuma, ve tartışma portrelerinden yeni bir suret bulunmaktadır.

Ayetlerin genel üslubunda geniş alanlı yönlendirmeler vardır. Burada hayra çağırmayı engelleyen liderler eleştirilmekte, hayra davetçiler teselli edilmekte, hilebazların tuzaklarının ancak kendilerine zarar vereceği belirlilcrek onîara cesaret verilmekte, liderlerin Örnek ve başkan oldukları için sorumlulukları vurgulanmakta, çıkarları ve emelleri uğrana milletlerini yönetmeye çalışan bu gibi liderlerden uzaklaşmaya teşvik edilmekledir. Çünkü bunlar suçlu ve hilebaz kimselerdir. Bu yüzden onlara itaat edilmez ve peşlerinden gidilmez.

"Her kentte... kıldık" ifadesi, bilindiği üzere bir anlatım tarzıdır. Yoksa Allah'ın kendini beğenmişleri suç işlemeye sevk eltiğini yahut onları Öne sürdüğünü belirline fc'asdedilmemektedir. Çünkü bu öylesi liderleri eleştiren, uyaran, onların tuzaklarını belirten

---

161[161] Bkz. Beğavj ve Tabersi Tefsirleri.

162[162] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/95.

ayetlerin içeriği ile uyuşmaz. Biz yorumunda bulunduğumuz şeyin doğru olduğunu umuyoruz. Çünkü bu Allah'ın toplumun tabiatına yerleştirdiği kurallardan birini açıklamaktadır.

"Allah elçiliğini nereye koyacağım daha iyi bilir" cümlesinde bir yandan şaşkınlığa cevap verilirken öte yandan Peygamber(s)'in şanı ve özellikleri övülmektedîr. Çünkü peygamberliğin rütbesi en yüce olup oraya ancak çok büyük akli ve ruhi özelliklerle ulaşılabilir. Allah'ın kendilerini peygamberliğe seçtiği kimseler bu Özelliklerle yüksek olgunluk derecesine ulaşmış olurlar. Burada Arap asıllı olan Hz. Peygamber(s)'in Allah'ın seçimine mazhar olduğu ahlaki, akli ve insani özelliklere ulaştığı yüce mertebeler anlatılmaktadır. İnsanların kendisini vasfettikleri bütün vasıflardan biri onun için yeterlidir. Yerinde açıkladığımız üzere Kalem süresindeki "şüphesiz sen en yüce ahlak üzeresin" ayeti, Hz. Muhamrned(s)'in Rabbani seçimi hakeden peygamber olmazdan önce kazandığı bu özelliklerini Kur'ani bir söylem olarak oriaya koymaktadır. [163[163]]

125- Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun göğsünü İslam'a açar; kimi de saptırmak isterse onun göğsünü, (o kimse) göğe çıkıyormuş gibi'[164[164]] dar ve tıkanık yapar. Allah, inanmayanların üstüne İşte böyle pislik (sıkıntı ve musibet) çökertir.

126- İşte Rabb'inin doğru yolu budur. Biz, öğüt alanlar için ayetleri geniş geniş açıkladık.

127- Rabbleri katında esenlik evi onlarındır. Yaptıkları (güzel) işlerden dolayı O, onların dostudur.

Hidayet Ve Dalalette İnsanın Seçim Gücü

Ayetlerde iman ve O'na yönelmenin, sapıklık ve ondan yüz çevirmenin kalb ve istek meselesi olduğu ve insanların iki kısma ayrıldığı belirtilmektedir: Onlardan birinci kısım, kalbini temizleyen, niyetini güzelleştiren, arzusunu imana yöneltmede sadakat gösteren, ikinci kısım karakterini bozan, arzusunu öldüren kimselerdir. Allah birinci kısmın, daveti kendilerine yönelterek gönlüne İslam'ı koyar. İkinci kısım ise yükseğe tırmanmaya zorunlu tutulan kimse gibi olurlar. Göğüsleri daralır, nefesleri kesilir, güçlük çekerler, ağrıya kulak veremez ve inanamazlar. Bu yüzden onlara rezillik aşağılık ve az-ab dokunur.

Yine ayetlerde Allah'ın yolunun doğru ve açık olarak yakın olduğu, Allah'ın, insanlardan düşünmeyi, öğüt almayı, doğru yolu bulmayı, böylece Allah'ın rızasına ermeyi, yanındaki

---

163[163] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/95-96.
164[164] Keennemâ yessa''adü fissemâi Adeta yükseğe tırmanıyormuş gibi zorluk yükler. Çünkü bu durumda nefsi ve göğsü daralır.

selam ve huzur diyarına konulmayı sevenlerin, bu ayetlerden faydalanması için ayetlerini açıkladığı bildirilmektedir.

Ayetler, bilindiği üzere Önceki ayetlerle bağlantılıdır ve onları lakib etmektedir. Ayetlerin içeriği ve ruhu, genel olarak Kur'an'ın ayetlerinin ruhuyla bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Ayetler, ilk anda ibaresinde de anlaşılacağı gibi insanların gözlerine Allah'tan, bir perde olan sapıklık ve hidayeti bildirmek için gelmemiş mü'minlerden başkasını eleştirmek, onların pislik olduklarını belirtmek, onları uyarmak, mü'minleri teşvik etmek ve müjdelemek için gelmiştir. Önceki münasebetlerde de belirttiğimiz üzere bu ve başka ayetlerde bulunan genci bir ifadeyi özelleştirmek için böyledir.

Söylediklerimize ilaveten görüldüğü kadarıyla bu ayeller, kavminin öndegelenlcri-

nİn inadına ve karşı koyuşlanna karşın Peygamber(s)'i teselli etmek, onun davetine kulak veren mü'minleri teşvik etmek için inmiştir. [165[165]]

128- Hepsini bir araya topladığı gün; "Ey cin (şeytan)iar topluluğu (der), siz insanlarla çok uğraştınız"[166[166]]. Onların, İnsanlardan olan dostları derler ki: "Rabb'İmiz, birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık." (Allah da} buyurdu ki "Durağınız ateştir. Allah'ın diîefyİp atfeOmesi hariç, orada ebedi kalacaksınız. "Şüphesiz Rab-b'in hüküm ve hikmet sahibidir, bilendir".

129- İşte kazandıkları (günahları)ndan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine böyle takarız[167[167]]'.

130- "Ey cin ve insan topluluğu, içinizden,size ayetlerimi anlatan ve bu gününüzle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran elçiler gelmedi mi?" "Kendi aleyhimize şahidiz." dediler. Dünya hayatı kendilerini aldattı ve kendilerinin kafir olduklarına şahitlik etliler.

131- Bu böyledir, çünkü Rabb'in, halkı habersiz iken ülkeleri zulüm ile helak edici değildir.

132- Her birinin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır. Rabb'in, onların yaptıklarından habersiz değildir.

Zulmedenler Kıyamet Günü Kurtuluş Yüzü Görmeyeceklerdir

Birinci ve ikinci ayette kıyamet günü olacak bir kısım olaylar aktarılmakladır. Burada yüce

---

[165[165]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/97-98.
[166[166]] Kad isteksertüm mînel insi İnsanlardan çoğunu ayartümz ve yoldan çıkarttınız.

[167[167]] Kezalike nüveîli ha' dezzalimine baden Zalimler birbirlerinin dostu olur.

Allah, insanlardan daha fazla sapitanlar olduğu için sözü cinlere yönelterek on-ian eleştirmiş, onlardan sapitanlar, iki grubtan biri diğerini ayarttı, bu yüzden gafil kalarak ona kulak verdi, diye mazeret uydurarak karşılık verdiler. Böylece Allah'ın kendilerine tayin etliği sürenin ve vadedİlen randevu yerinin gerçek olduğunu gördüler, gerçeği birbirine karıştırmadılar. Bu yüzden onlara: Allah'ın dilemesi hariç kalacağınız yer cehennemdir, diye cevap verilir.

Burada hitap, ikinci kez olumsuz soru kipiyle ve eleştiri üslubuyla elçiler size gelip bu günle karşılaşmayı size haber vermedimi? dîye insanlara ve cinlere yöneltilmekle, bunun üzerine onlarda dünya hayatının kendilerini aldattığını, küfür üzere olduklarını kabul edip kendilerine şahitlik ettiler.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci ayetler ise içinde öğüt ve ibret bulunan bir konuşmanın peşinden gelmektedir. Çünkü ikinci ayet zalimlerin sıfat ve işlerinde birleşmeleri adına birbirlerine uyduklarını ve peşlerine- takıldıklarını belirtirken dördüncü ve beşinci ayetler Allah'ın hiçbir kasabayı halkı gafilken helak etmeyeceğini, halkına zulmeti azap etmeyeceğini bunları ancak küfürleri ve açık günahları sebebiyle hakcttiklerini, elçilerinin diliyle onların uyarıldıklarını, herkesin işlediği amelle bu rütbeye ulaştığını, Allah'ın insanların yaptığı hiçbir şeyden gafil olmadığını haber vermektedir.

Bu ayetlerle önceki ayetler arasındaki ilişkiye işaret olunmuştur. Bu ayetler, görüldüğü kadarıyla kıyamet gününün imanın hakikatinden olduğunu belirtmesine ek olarak kafirlerin gönüllerinde korku ve pişmanlık uyandırma, uyarı ve öğüt içermektedir.

Bir kısım müfessirler burada cinin anılması ve hitabın onlara yöneltilmesi münasebetiyle görüş belirterek; Allah'ın tıpkı insanlara içlerinden elçiler gönderdiği gibi cinlere de kendi içlerinden elçiler gönderdiği çıkarımında bulundular[168[168]]. Biz tartışmaya gerek duymuyoruz. Biz bir yandan ayetlerin uyarı ve korkutma amaçlı olduğuna inanırken çünkü ayetlerin üslubu bu amaçla örtüşmektedir- bir yandan cinmesclesi ve gerçeğinin imani ve gaybİ bir mesele olduğuna inanıyor Kur'anin aktardığı kadarıyla yetinip ne artırıyor ne de herhangi bir tahminde bulunuyoruz. Çünkü Kur'anm ötesinde bu meseleyi uzatmaya gerek yoktur.

Belki burada cinin anılması ve onlarla insanların saptırılması Arapların cinlerin Tayda ve zarar vermeye gücü yetmesi konusundaki inançlarından bir görüntü sunmaktadır. Onların burada zikredilmesi ile aynı şekilde Arapların cinler hususundaki inancım anlatan bu sûrenin 100. ayetiylc bağlantılı kurulabilir,

Görüldüğü kadarıyla burada cinlerden kasıt, insanlara vesvese veren ve Kur'anın kendilerini cinler olarak belirttiği şeytanlardır. Soru ve cevap bu durumu aktarmaktadır.

[168[168]] Bkz. Taberi, Tabersi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Menar Tefsirleri.

Bu ayetlerde, Önceki ayetler noktasında söylediklerimize işaret vardır.

Kafirlerin cehennemde ebedi olarak kalmalar! bağlamında "Allah'ın dilemesi hariç" cümlesine yorum olarak diyoruz ki: bu cümle, Hûd süresindeki ayetlerde de geçmektedir. Biz orada tekrara gerek duymayacak kadar yorum yaptık. Bunun için buna işaretle yetiniyoruz. 169[169]

133- Rabb'in zengin, rahmet sahibidir. Dilerse sizi götürür, sizi nasıl başka bir topluluğun soyundan yarattı İse, sizden sonra da dilediğini (yaratıp) sizin yerinize getirir.

134- Size va'declîlen muhakkak gelecektir, siz onun önüne geçemezsiniz.

135- De ki: "Ev kavmim.Gücünüz yettiğince yapacağınızı yapın, bende yapacağımı yapıyorum. Yakında (dünya) yurdu(nun)n sonunun kimin olduğunu bileceksiniz". Muhak-kak ki zulmedenler, kurtuluş yüzü görmezler!

Birinci ve ikinci ayette söz kafirlere yöneliktir. Her İki ayette de Allah'ın insanlardan zengin, aynı zamanda rahmet sahibi oluşu vurgulanmaktadır. Allah dilerse İnsanları yok edip nasıl öncekilerin zürriyetinden kendilerini getirmişse, aynen kendilerinden sonra başkalarını da getirmeye gücünün yettiği vurgulanmaktadır. Ama bunu hemen yapmamaktadır. Çünkü onun rahmeli her şeyi kapsamakta, hikmeti geciktirmeyi gerektirmektedir. Kendilerine vadolunan şey kuşkusuz gelecektir. O insanlar ne Allah'ı aciz bırakabilir ne de gücü ve kuvvetinin dışına çıkartabilir.

Üçüncü ayette ise Peygamber (s)'in inkar eden ve diretenlere: Yapın yapacağınızı yakında göreceksiniz. Ben de olduğum üzere sabitim. Çünkü her iki grub da iyi sonucun ve sonsuz kazancın ne olduğunu bilecektir. Peygambere, 'zalimler için ne kazanç, ne de kurtuluş yoktur' demesi emredilmektedir.

Görüldüğü kadarıyla ayetler, önceki ayetlerin peşinden, kalblere ve gönüllere beraber nüfuz eden bir sitille güçlü uyarıyla devam etmektedir. Bu üslubun asıl amacı ise Peygamber (s)'in ve mü'minlerin hak üzere olduklarına ve sonunda kurtulanlar olduklarına dair gönüllerine huzur ve müjde salmaktır. Bu da bizzat gerçekleşmiştir. Ayette apaçık bir mucize vardır.

Aynı zamanda ayetler, Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışma ve deliller ortaya koyma durumlarına ikinci kez güçlü bir hatime sunmaktadır. 170[170]

169[169] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/99-100.
170[170] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/100-101.

136- Allah'ın yarattığı[171[171]] ekin(ler) den[172[172]] ve hayvanlardan Allah'a pay ayırdılar. Zaniarınca: "Bu Allah'a, bu da ortaklarımıza" dedİler. Ortakları için ayrılan Allah'a ulaşmıyor, fakat Allah İçin ayrılan, ortaklarına ulaşıyor. Ne kötü hüküm veriyorlar!

137- Yine ortakları, müşriklerden çoğuna evlatlarını öldürmeyi süslü (güzel bir şeymiş gibi) gösterdi ki (böylece) hem kendilerini mahvetsinler[173[173]]' hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar[174[174]]'. Allah dileseydi bunu yapamazlardı. O halde on-iarı, uydurduklarıyla baş başa bırak!

138- Zaniarınca dediler ki: "Bunlar dokunulmaz[175[175]]' hayvanlar ve ekinlerdir. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez'[176[176]]. Bunlar da sırtı(na binilmesi) yasaklanmış hayvanlar." Bİr kısım hayvanları da üzerlerine Allah'ın adını anmaz(dan boğazlarlar. (Bütün bunları) Allah'a iftira ederek (ortaya çıkardılar. Allah) onları İftİralarıyla cezalandıracaktır.

139- Dediler ki: "Bu hayvanların[177[177]] karınlarında olanlar, yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza haramdır." Eğer (hayvanın karnındaki yavru) ölü doğarsa, o zaman hepsi (kadınlar ve erkekler) onda ortaktır. Bu nitelendirmelerinden dolayı Alah onların cezasını verecektir. Çünkü O hüküm ve hikmet sahibidir; bilendir.

140- Bilgisizlik yüzünden beyinsizce[178[178]], çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiai rızkı, Allah'a iftira ederek haram kılanlar muhakkak ki ziyana uğradılar, saptılar, yola gelici dedeğilier!

Ayetlerde Arapların bir kısım gelenek ve törelerine dini motifler katma girişimlerine eleştirel bir işaret bulunmaktadır.

Araplar davar ve ekinlerden bir kısmını Allah'a adarlarken bir kısmını da tapar oldukları ve duada bulundukları ortaklarına adıyorlardı. Allah'ın kısmı ile ortakların kısmı arasındaki paylaşım hoşlarına gidiyordu. Allah'a ayırdıkları fazla çoğalırsa ondan alıp ortak koştuklarına verirken ortak koştuklarının ki fazla olunca Allah'a vermiyorlardı. Bir kısmı öz evlatlarını şeytanların fiskoslan ve süslemeleriyle öldürüyorlardı. Bazı hayvanlardan ve ekinlerden

---

[171[171]] Zerce Yarattı.

[172[172]] el'Harsi Ekin.

[173[173]] Liyurdâhum Günah ve sapıklık çukuruna düşsünler.

[174[174]] Liyelbisû ayelhim dînehum İnançlarını ve dinlerini karıştırsınlar.

[175[175]] Hicrim Engellenmiş, vakfedilmiş.

[176[176]] Layetamuha Bunlardan yiyemez.

[177[177]] el-E'ami Davarları (koyun-keçi), develeri ve inekleri içine alan bir kelimedir.

[178[178]] Sefehen Cahilce.

vermeyi bir kısım insanlara haram sayıyorlardı. Bir kısım hayvanlara binmeyi ve üzerlerinde yük taşımayı yasak kabul ediyorlardı. Kestikleri hayvanlara Allah'ın adını anmıyorlardı. Hayvanların karnındaki bir kısım erkek olanları diri olarak doğduğu zaman onları adıyor, ölü olarak doğduğunda dişilere ortak koşuyorlardı. Bütün bunları dini ve mukaddes saydıkları gelenekleri adına yapıyorlardı. Bu arzuları ve adakları yapıldığı zaman kendilerini Allah'a yaklaştıracağını sanıyorlardı.

Ayetler bu batıl gelenek ve töreleri teşhir etmekte, şeytanların süslemeleri ve fısıltıları peşinde gidenleri Allah'a yalan yere iftira edenler olarak görmekte, öz evladını öldüren, Allah'ın kendisine rızık olarak verdiği şeyleri haram sayan, bunları yalan yere yahut bilgisizce ilahi dinin aslına dayandıran herkesi hak ve hidayet üzere bulunmayan sapıklar olarak ilan etmektedir.

Müşriklerin; davarlar, ekin ve onların vakfedilmesi, çocukların Allah yahut ibadet ettikleri ilahları adına öldürülmesi hususundaki gelenekleri üzerine bir yorum: Müfes-sırler yeni konulu bölümün ortaya konulduğu ayetlerin inişi hakkında bildiğmiz özel bir münasebet rivayet etmemişlerdir. Cümle önceki ayetler üzerine atfedilmiş, "Ca'alû= inlinin zamiri bilindiği üzere ayetlerde söz konusu olan insanlara yani bu ayetlerle önceki ayetler arasında bağ kılınan müşriklere dönmektedir. Çünkü ayetler kötü adetleri, gelenekleri ve şeytanların fısıldamalarından ötürü bilmeyerek Allah'a iftira etmeleri sebebiyle müşrikleri eleştirmektedir.

İkinci ayette geçen çocuklan öldürme, bilindiği gibi ayetin ruhundan değildir. Tek-vir sûresinde değinilen kız çocukların diri diri toprağa gömülmesi ve İsra sûresinde yasaklanan rızık kaygısından ötürü çocukların öldürülmesi ancak adak adına arapların işlediği dini cahiliye geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Araplardan birinin işinde aşın bir terslik olsa yahut onlardan biri büyük bir istekte bulunsa Allah'a yahut putlara yaklaşmak için çocuklardan birini kurban adıyorlardı. Rivayetlere göre Peygamber(s)'in dedesi Abdulmuttalip buna bezer bir adakta bulunmuştur[179[179]].

Her ne kadar bu rivayetlerde söylenti olsada Kur'anda bu geleneğe değinilmesi Arapların böyle bir girişimde bulunduğuna delildir.

Saffat süresindeki şu ayette, İbrahim'in, oğlunu Allah'a yaklaşmak için kesme emri geçmektedir; "(Çocuk) onun yanında koşma çağına erişince (İbrahim ona): "Yavrum, dedi, ben uykuda görüyorum ki seni kesiyorum (düşün) bak, ne dersin? (Çocuk): Babacığım, sana emredileni yap, inşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi. (Saffat: 102).

[179[179]] Bkz.SiretilbnlHişarnc:1,sh:141v.d.

Bu hikaye aynı zamanda Tevratta da geçmektedir[180[180]]. Bu cahiliye geleneğinin eski cahiliye geleneğinden almış olması yahut onunla bağlantılı olması uzak bir ihtimal değildir. Çünkü araplar geçmiş münasebetlerde de dediğimiz gibi temelde İbrahim ile bağlantı kurmakta, gidişat ve geleneklerinde İbrahim ve dininin kurallarına uymaktadır.

Diğer geleneklere gelince bu bağlamda müfessirler çeşitli rivayetler aktarmaktadırlar. Genelde bu gelenekler, nesil çoğaltma ve aşırılık yahut nesil çoğalınca şükretme amacıyla Allah'a ve putlara yaklaşma amaçlıdır[181[181]].

Maide sûresinde bir kısım hayvanlara binmemek, yük vurmamak ve etlerini yememek için adakta bulunurken kullanılan cahiliye terimleri mevcuttur.

İlk ayette göze çarpan arapların ilahlarını sevmesi, onlara en değerli paylar ayırması, şayet Allah'ın payı daha üstün ise onlardan ilahların payına geçirmeleridir. Çünkü araplar o ilahlarını razı ederlerse Allah katında kendilerine şefaat edeceklerine inanmaktadırlar.

Zemahşeri "Allah'a ulaşmaz" cümlesini "fakirlere vermek, misafirlere yedirmek için Allah'ın payından alarak bir makama ulaşmaz" anlamında yorumlarken "O ilahlarına ulaşır" cümlesini "bu makamlara adamak suretiyle putların koruyuculuğunu elde eder" anlamında yorumluyor. Bu görüş doğruluktan âri değil[182[182]].

Dördüncü ayet bize, İslam Öncesi arap kadının ezilmişliğine ve ihanete uğramışlığına ilişkin bir görünüm aktarmaktadır. Bu durum Kur'anın birçok ayetlerinde de aktarılmaktadır. Burada Arapların hayvanların iaşesini, yahut rahimlerinden çıkan ölü yavruları yediklerine delil vardır. [183[183]]

141- Çardaklı ve çardaksız[184[184]] (üzüm) bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurma(lan), ekin(ler)i, zeytinleri, narları -birbirine benzer ve benzemez biçimde- yaratan hep O'dur. Her biri meyva verdiği zaman meyvasından yiyin,hasat günü hakkını (sadakasını) verin; fakat israf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez!

142- Hayvanlardan da (çeşit çeşit yarattı) kimi yük taşır[185[185]]', kiminin tüyünden döşek yapılır. Allah'ın size verdiği rızık-tan yeyin[186[186]], şeytanın adımlarını izlemeyin (onun peşinde

---

[180[180]] Ishah : 22

[181[181]] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Tabersi.Tefsrrleri.

[182[182]] Bkz. Hazin, Nesefi, Beydavi Tefsirleri.

[183[183]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/103-104.

[184[184]] Ma'ruşatin Çardaklı ağaçlar. En seçkin olan görüşe göre bundan üzüm asmaları kasdedilmektedir.

[185[185]] Hamuleten Yük taşımak ve binilmek için.

[186[186]] Ferşen Bir söylentiye göre bu kelime kesme anlamındadır. Kimi söylentiye göre de: Davarların kıllarından ve yapağlanndan yapılmış döşek, sergi anlamındadır.

gitmeyin). Zira o, sizin İçin apaçık bir düşmandır.

Ayetlerin anlamları açıktır. Burada Allah'ın davarlardan, ekinlerden, çeşitli ağaçlardan insanlar için yarattığı ve yararlanmalarını sağladığı nimetlere işaret edilmekte. Bu nimetlerde insanlann ölçülü davranmaları, israftan kaçınmaları, haklarını vermeleri, in-sanlara aşırı düşman olan şeytanın adımlarını takip etmemeleri ve vesveselerine kanma-maları gerektiği belirtilmektedir.

Bilindiği üzere ayetler, öncekilerin peşinden gelmiştir. Burada kafirler ilzam edilmiş ve karalanın ıştır. Her şeyi yaralan yüce ve tek olan Allah'ın herhangi bir oluşumla alakası yahut buna herhangi bir müdahalesi yoktur. Allah'ın insanlar için yeme ve faydalanma olarak yarattığı herşey mubahtır. Onun helal kıldığı şeyi haram saymak ancak sapkın şeytanın vesvesesinden ibarettir. Ayetlerdeki ilzam ve karalama kafirlerin Allah'a olan inancından, O'nun kainatta ve yaratıkları üzerinde mutlak tasarruf sahibi ve yaratıcı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ayetler zaman ve münakaşa açısından özel olmakla birlikte Kur'an'ın genci bir ilkesini içermektedir. O da: Allah'ın yaratıkları olan davarlardan, ekinlerden ve meyvelerden normal ölçüler dahilinde, israfa kaçmadan insanların helak ve temiz olan herşeyden faydalanma hakkı ve aynı hududlar dahilinde bu hakkı ortadan kaldıran her türlü gelenek zan ve vehimle savaşmadır.

"Hasad zamanı onun hakkını veriniz" ifadesinden kasıt; meyve ve ekinlerin fazlasından muhtaç olanlara zekat vermeye teşviktir. Burada Mekke döneminde farz olan zekata işaret bulunmaktadır. Bunun için edası zorunlu bir hak olarak ifade edilmiştir. [187][187]

143- Sekiz çift'[188][188] {hayvan): koyundan iki,keçiden İki, De ki: "(Allah), iki erkeği mi haram etti, iki dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunan (yavru)ları mı? Eğer doğru iseniz bana bilgi İle haber verin .[189][189]"

144- Ve deveden iki, sığırdan iki. De ki: "İki erkeği mi haram etti, İkİ dişiyi mi, yoksa iki dişinin rahimlerinde bulunan (yavru)ları mı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahitler[190][190] mi oldunuz?" (Allah, böyle tavsiye ederken siz O'nun yanında mıydınız?) Öyle

---

[187][187] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/105-106.

[188][188] Ezvacin Tek kendi tarifi açısından tek olur. Ne zaman ki aynı çeşidinden ve nesil itibariyle farklı cinsen başka biri onunla birlikte olunca her birine çift ismi verilir, İki çift ifadesinden; aynı neviden olan bir dişi ile bir erkek kasdolunmaktadır. "O yarattı iki çifti; erkeği, dişiyi" ayeti bunun için bir örnektir. Koyundan iki ifadesi; erkek ve dişi iki çift anlamındadır. Böylece hepsi sekiz çift olmaktadır. Çünkü ayet, her nev'i erkek ve dişi iki çiftten oluşan dört neviden söz etmektedir.

[189][189] Nebbiûni bi ilmin Bu hususta yanınızda bulunan Allah'tan ilmi bir delil ile bana haber verin ve açıklayın.

[190][190] Şühedâe Tanıklar ve hazır olanlar anlamındadır.

bilmeden insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?[191[191]] Allah o zalim topluluğu doğru yola iletmez.

145- De ki: Bana vahyolunanda, (bu haram dediklerinizi) yiyen kimse için[192[192]]ı haram edilmiş bir şey bulamıyorum. Ancak leş, yahut akıtılmış kan[193[193]], yahut domuz eti -ki pistir-ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş[194[194]] bir fısk (hayvan) olursa başka (bunlar haramdır). Ama kim çaresiz kalırsa, (başkasının hakkına) saldırmamak[195[195]] ve (zaruret) sınırını) aşmamak[196[196]]ı üzere (bunlardan yiyebilir). Çünkü Rab-bin bağışlayandır, esirgeyendir.

Helal-Haram Koyma Yetkisi Allah'ındır

Ayetlerde, müşriklerin hayvanlardan helal ve haram saymaları hususunda delil getirmeleri, kendilerinin haram kıldığını Allah'ın haram kıldığına, helal kıldıklarını onun helal kıldığına dair yanlarında bulunan herhangi bir bilgi sunmaları Peygamber (s)'e bildirilmekte ve Allah'ın vahyettiği şeylerde şu dört şey dışında haram kılınan bir şeyin olmadığı belirtilmektedir. Onlar da; leş, akıtılmış kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvan. Bunlardan, aşırı olmamak ve Alah'ın çizdiği sınırları aşmamak şartıyla darda kalma durumunda yeme istisna edilmiştir.

İlk üçünün haram oima sebebi bunların necis ve pis oluşu dördüncüsünün haram oluşu ise fısk yani Allah'a ortak koşma; kesilen hayvan üzerine ortakların adını anmadır.

İlk ayetlerin üslubu, bir yönden kınama, meydan okuma ve inkar, bir yönden karalama ve ilzam üslubudur. Sekiz çiftlen erkek ve dişi, neslin üretiminde ortaktır. Bu nesil, başka bir erkek ve dişiden oluşan nesil üretiminde kanştırılamaz. Helalin harama, haramın helale karıştırılarak bir neslin üretimi yahut bir kısmını diğer bir kısmına katarak karma nesil üretimi nasıl mümkün olabilir?

Ayetlerin sigası ve üslubu, cahiliyc gelenekleri hv-.usunda müşriklerle peygamber (s) arasında geçen tartışma ve münakaşa konumlarından birinin aktarıldığına işaret etmektedir. Bu aktarım, sırf bu ayetlere Özgü olmayıp 136. ayetten başlayan diğer ayctle-ride içine almaktadır. Her iki grub ayetler arasında konu itibariyle bir ilişki bulunmaktadır.

[191[191]] Femen ezlamü Sapıklık ve hatada daha şiddetli kim olabilir?

[192[192]] Taımin yetamühü İnsanlardan yiyen kimse için yenilen bir şey.

[193[193]] Demen mesfûhen Akan/Akıtılmış kan.

[194[194]] Uhille Boğazlanmış/kesilmiş.

[195[195]] Bağın Çizilmiş sınırları aşmak anlamında olan 'bagy' mastarından türemiştir.

[196[196]] Adin Udvan maşlarından türemiştir.

Buradaki ayetlerin içeriği, arapların bu helal ve haram kılma uygulamalarının birinci olarak dini, ikinci olarak Allah'ın şeriatlarının en yücesi olan gelenekleri olduğu inançlarına değinmektedir. Ayetler arapların Allah'a olan iftira ve yalanlarını belirtmiş onları aşın dozda eleştirmiştir. Çünkü onlar herhangi bir ilim ve delil olmadan söylüyorlar ve yapıyorlar.

"De ki: bana vahyolunan da, (bu haram dediklerinizi) yiyen kimse için haram edilmiş bir şey bulamıyorum. Ancak leş, yahut akıtılmış kan, yahut domuz eti -ki pistir- yada Allah'tan başkası adına kesilmiş bir fısk (hayvan) o/ursa başka (bun/ar haramdır).." ayetine bir yorum: Dört şeyin haram kılınma sebebi pis ve fısk oluşundandır. Bu ayette haram tahdit edilmiş, bunların dışında günah, pis ve necis olmayan her şey temiz olduğu için helal sayılarak Kur'anİ bir ilke olarak haram kategorisine alınmamıştır. Bu, İsrâ süresindeki vasiyetler dizisi bağlamında kendisine işaret ettiğimiz konuyla uyum içindedir. Burada İslam şeriatının ölümsüzlüğe, ebediliğe aday olmasını sağlayacak kural bulunmaktadır. Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s)'e iç yağı, peynir ve yaban eşeğinin yenmesi soruldu. Bunun üzerine o: "Allah'ın kitabında helal kıldığı helal, haram kıldığı haram, değinmeyip sustuğu şey bağışlanmıştır" buyurdu.[197[197]]

Burada bunu destekleme ve pekiştirme mevcuttur.

Ayetle zikrolunan bu dört haramın aynı şekilde Musevi şeriatında da haram olduğuna değinmek yerinde olur[198[198]]. Böylece bu noktada iki ilahi şeriat uyum içinde olmakta ve benzerlik arzetmektedir.

Beş sünen sahibinin Ebi Sa'lebeden rivayet ettiği bir hadiste geçtiğine göre Peygamber, her yırtıcı hayvanın yenmesini yasaklamıştır. Müslim ve Ebu Davud İbni Ab-bas'tan rivayet ettiğine göre Peygamber(s): Her yırtıcı hayvanın ve her pençeli kuşun yenmesini yasaklamıştır[199[199]]. Biz bu hadislerde geçenleri, Kur'anda zikredilen haramlarla çeliştiğini sanmıyoruz. Çünkü yırtıcı hayvanlar ve pençeli kuşlar leşle beslendiği için pis olup ayetteki katagoriye dahildir.

Son ayetin son paragrafı, bizim aynı sûrede geçen yasaklar bağlamında zaruretlerin mahzurlu olan şeyleri belli bir ölçüde mubah kılması münasebetiyle belirttiğimiz şeyleri desteklemektedir. Çünkü yüce Allah, zor durumlarda hileye başvurmadan yasaklanan şeylerden zarar ve tehlikeden kurtulacak kadar yemesini insanlara bağışlamıştır. [200[200]]

146- Yahudilere bütün tırnaklı (hayvan)ları haram ettik. Sığır ve koyununda, yağlarını onlara

---

197[197] Bkz:Tâcc:3, sh:88
198[198] Bkz. Ishaheyn 10-11.
199[199] Bkz:Tâcc:3, sh:88.

200[200] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/108-109.

haram kıldık. Yaİmz (hayvanların) sırtlarının, yahut bağırsaklarının[201[201]] taşıdığı ya da kemiğe karışan yağlarını haram etmedik. Saldırganlıkları yüzünden onları böyle cezalandırdık. Biz elbette (söylediklerimizi) doğru söyleyenleriz.

147- Eğer seni yalanladılarsa, de ki: "Rabb'İniz geniş rahmet sahibidir. Fakat O'nun azabı da suçlu toplumdan geri çevrilmez (gazabı suçluların üzerine bir İndi mi, onu kimse geri çeviremez)."

İlk ayette Allah'ın yahudilere bütün tırnaklı hayvanların etlerini, sığır ve koyunun yağlarını haram kıldığına, bu haramın da onların yaptığı taşkınlık ve yüz çevirmeye bedel olduğuna işaret edilmektedir. Burada herhangi bir şüpheye ihtimal bırakmayan bu doğruluk desteklenmektedir.

İkinci ayette ise söz direk Peygamber (s)'e yöneltilmekte; kendisini yalanladıkları zaman müşrikleri uyarması, Allah'ın rahmetinin geniş olmasına rağmen suçluların Allah'ın azabından kurtulamayacağını belirtmesi istenmektedir. Burada suçluların suçlan sebebiyle Allah'ın rahmetinden mahrum oldukları vurgulanmaktadır.

Her iki ayet, Peygamber (s) ile müşrikler arasında geçen tartışmayı ve bu tartışmanın bölümlerinden birini ortaya koymaktadır.

İlk bakışta yahudilerin zikredilme sebebinde bir tuhaflık olmasına karşın genişçe düşünülünce bu iki ayetle geçen ayetler arasında konu bütünlüğü ve bir bağ olduğu anlaşılmaktadır.

"Yahudilere bütün tırnaklı (hayvan)ları haram kıldık..." ayetinde, bu bağın kurulması hakkında iki ihtimal göze çarpmaktadır: Birincisi; haramlar hakkında tashihin amaçlanması. Geçen ayetler, Peygamber (s)'e zikrolunan dördü hariç kendine vahyolu-nan başka haramlar olmadığını söylemesini emretmektedir. Zikrolunan bu dört haramlara ek olarak bu iki ayet Allah'ın yahudilere haram kıldığı şeylere değinmektedir; oda bütün tırnaklı hayvanların etleri, sığır ve koyunların yağlarıdır.

İkincisi; tercih olan görüşe göre yahudilere başka yasaklarında olduğunu bilen tartışmacılar, mücadele bağlamında tevratin bütün tırnaklıların etlerini, sığır ve koyunların yağlarını haram kılmasını, tevrata inandığını, onun Allah katından indirildiğini, Kuranın semavi kitablan doğrulamak için geldiğini açıklayan Peygamber (s)'e anlatmak ve yahudilerin helal ve haram kılma geleneklerinin Allah'a nisbet etme hususunda bidat olmadığını aklamak amacı olduğuna delil getirmektedirler. Ne varkİ burada bir üçüncü ihtimal daha bulunmaktadır. O da: Bu iki ayetin Allah'ın haram kıldığı şeyleri açıklama bağlamında gelen

[201[201]] el-Hevaya Bağırsaklar.

ayetlerin devamı niteliğinde olmasıdır. Yüce Allah Önceki ayette zikrolunan dört şeyi haram kılmış aynı şekilde bu ayettede bu dört şeye ilave olarak zikrolunan bu şeyleri yahudilere yasaklamıştır. Bunun için aralarında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

İkinci ihtimal doğru kabul edildiği takdirde, her iki ayet, müşriklerin yaptıklarını kabul etmemek için inmiş olmaktadır. Oysa ayet, her iki ihtimalden daha doğru olan, ya-hudiler yanında yasaklanan diğer haramların olduğuna delil getirdikleri sebebi içermekte olup, bunlarında yahudiler için bir ceza olduğunu, değilse fasıklık ve pislik olan aramın asıl özü için sebeb olmadığnı belirtmektedir.

Bunun bir ceza olduğunu ifade edilmesi bugünkü levratta bulunmayabilir. Kaybolmuş asıl tevratta bunun mevcut olmasına engel teşkil etmez. Mekki ve Medeni bir çok ayet bu gerçeğe işaret etmektedir. Örneğin: Nahl sûresi, 118. ayet: "Yahudi olanlara da, bundan önce sana anlattıklarımızı haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı". Nisa sûresi: 160. ayet: "Yahudilerin yaptıkları zulümden, çok kimseler: Allah yolundan çevirmelerinden dolayı kendilerine helal kılınmış temiz ve hoş şeyleri yasakladık."

Ali İmran sûresinde de yahudilerin tevratı getirip okumaları istenmektedir. Çünkü onlar haram kılınan meselelerde tevratla çelişen şeyleri delil getiriyorlardı:

"Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in kendisine haram kıldığı şeyler dışında İsrailo-ğullanna bütün yiyecekler helaldi. De ki: Doğru iseniz, Tevratı getirip okuyun." (Ali-İmran, 93).

Kanaatimize göre yahudiler bu meseleyi tahrif etmişlerdir. Çünkü bunu Rabbani kıssalar kendilerine tescil etmektedir.

Bir kısım müfessirler, "Kezzebûke" lafzındaki cemi gaib (3.çoğul) zamirinin yahudilere döndüğünü söylüyorlar[202[202]].

Müşriklerin geleneği hususundaki konuşma ve tartışmanın müşriklerle peygamber (s) arasında geçtiği bilinmektedir. Çünkü ayetler Mekkidir. Mekki dönemde peygamber (s) ile yahudiler arasında herhangi bir tartışmanın geçtiği haberi rivayet olunmamıştır. Bu yüzden biz zamirin müşriklere döndüğünü, tartışmanında müşriklerle peygamber (s) arasında geçtiğini tercih ediyoruz. Bir sonraki ayetler de bizim görüşümüzü desteklemektedir. Çünkü müşriklerden bahsederek devam etmektedir. [203[203]]

148- (Allah'a) ortak koşanlar diyecekler ki: "Allah isteseydi ne biz ne de babalarımız ortak koşmazdık, bir şeyi de haram yapmazdık." Onlardan önce yalanlayanlar da Öyle demişlerdi

---

202[202] Bkz.Hazin Tefsiri.

203[203] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/110-111.

de nihayet azabımızı tadmışlardı. De ki: "Yanınızda bize çıka(rıp göstereceğiniz bir bilgi var mı? Siz sadece zanna uyuyorsunuz ve siz sadece saçmalıyorsunuz."

149- Deki: "Üstün delil, Allah'ındır. Allah dileseydi, elbet-te hepinizi doğru yola İletirdi.

150- De ki: "Haydi Allah bunu yasak etti diye, şahitlik edecek şahitlerinizi getirin." Eğer (onlar) şahülik ederlerse sen onlarla beraber şahitlik etme; ayetlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların keyiflerine uyma. (Nasıl uyarsın ki) onlar, Rabb'lerine eş tutmaktadırlar.

Ayetlerde Kur'an'ın belirttiği gerçekler ve müşriklerin anladığı deliller karşısında söyledikleri sözler aktarılmaktadır; onların ifadesine göre Allah dileseydi ne kendileri ne de babaları ortak koşmazlardı. Ve kestikleri hayvanları da haram saymazlardı.

Bu ayetler, müşrilerin sözlerine bir cevap vermedir. Kendilerinden önceki inkarcılarda peygamberlerine karşı gelmiş ve onları yalanlamışlardı. Burada Peygamber (s)'e; müşriklerin geleneklerinin doğru olduğuna ve bunu Allah'a d ay andırışlarına yanlarında bulunan bir delil yahut ilim sunmalarını istemesi emredilmektedir. Çünkü müşrikler zan ve tahmine kapılıyorlar, kesin hüccet Allah'ındır. O dillerse bütün insanlar hidayete ererler. Ayrıca burada müşriklerin kendilerinin haram kıldıklarını Allah'ın haram kıldığına tanıklık eden şahitler getirmeleri istenmekte, Peygamber (s)'e ise ahirete inanmayan yalancıların zanlarına ve nevalarına uymaması ve onların şahadetlerinin doğruluğuna teslim olmaması emredilmcktedir.

Ayetlerin önceki ayetlerle ilişkisi gayet açıktır. Burada helal sayma ve yasaklama bağlamında müşriklerle Peygamber (s) arasında çıkan tartışma bölümlerinden biri aktarılmaktadır.

Birinci ayetin baştarafı müşriklerden aktarılan sözü içermektedir. Bu üslup bilindiği gibi tartışmalarda alışıla gelmiş bur uslubtur.

Nahl süresindeki ayette; "(Allah'a) ortak koşanlar; Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız O'ndan başka hiç bir şeye tapmazdık ve onsuz hiç bir şeyi haram kılmazdık! dediler. Onlardan öncekiler de böyle yapmıştı. Peygamberlere düşen yalnız açıkça tebliğ etmek değil mi?" (Nahl, 35). Bu gerçek bir kez daha tescil edilmiştir. Görüldüğü kadarıyla burada müşrikler sözleriyle Peygamber (s)'i susturmaya çalışıyorlar; yaptıkları şeyleri ancak Allah'ın dilemesiyle yaptıklarını, Allah dilcmeseydİ yapmayacaklarını söylüyorlar. Ayetler onların sözlerine hem de iki kez cevap veriyor: Birincisinde; yalancı ve inkarcıların karakter ve ahlaklarının aynı oluşuna, sürekli kelime oyununa dalışına işaret ederek, ikincisinde; şayet Allah dileseydi bütün insanları doğru yola getirirdi ifadesinde belirterek. Burada Allah'ın aleyhlerinde kesin delil olsun diye insanlara seçme muhayyerliğini verdiğinin hikmeti belirtilmektedir.

Müşriklerin; "Allah dileseydi ne biz ne de atalarımız ortak koşmazdık" sözüne bir yorum getirilecek olursa, açıklamasının doğru olduğunu umduğumuz bu ayetlerde insanların tasarruf ve işlerinde ezeli olma ve zorlama düşüncesini destekleyen Kur'anın her bir açıklamasındaki empozeye bir cevap bulunmaktadır. Günah işleme eyleminde bulunan herkese bunun yazılması olayın böyle olduğunun kanıtıdır. Allah bunu dilememiş olsaydı olmazdı.

Kip ve içerik olarak birinci ayette bizim görüşümüzü destekleyen işaretler vardır. Çünkü bu ayet eleştirel ve aşağılayıcı bir uslubla müşriklere delil sunmakta, her an ve her yerde yalancılardan ve kendini beğenmişlerden sadır olan çirkin bir ruha gönderme yapmaktadır. Bu ruh ise karşı koyma, kurnazlık, münakaşa ve böbürlenme ruhudur. Özelle diyebilirizki; Kur'an sürekli bu ruhu yermekte ve müslümanlan bundan nefret etmeye çağırmaktadır.

- "Hadi! bunu Allah'ın haram kıldığına dair tanıklık eden şahitlerinizi getirin." cümlesine bir yorum:

Buradaki soru mahalli; şahitlerden neyin kasdcdildiği konusudur. Kuşkusuz ayetin içeriği; onların kendilerine kendilerininde onlara tanıklık ettiği kimselerin şayan/hayattaki fertler olduğuna işaret etmektedir. Görüldüğü kadarıyla bu fertler; ya onların yanındakilere tanıklık esnasında yahudilerden oluşan kimselerdir. Biraz Önce geçen iki ayetin tefsiri bağlamında belirttiğimize göre bunlar haklarında delil sunulan müşriklerdir. Ah-kaf sûresinin 10. ayetinde anlatıldığına güre; İsrailoğularından bir kısım insanlar Mekke'de yaşıyorlardı:

"De ki: Hiç düşündünüz mü?: Eğer bu (Kur'an) Allah katından ise ve siz de Onu tanım amişsanız; İsrailoğulları'ndan bir şahit de bunun benzerini (Tevrata) görüp inandığı halde, siz (inanmaya) tenezzül etmemişseniz (durumunuz nice olur?)"(Ahkaf; 10).

Ya da Araplar yanında dini işlerde kendilerine başvurabilecekleri her bölge ve kabileden oluşturulan karma bir dini otorite, Kabe'nin yahut putların koruyuculuğunu üstlenecek insanlardır.

Rivayetlerin aktardığına görc[204[204]] bu Arapların kendilerine imtiyaz tanıdıkları, Ahmas İsminde, bir kısım adet ve gelenekleri bulunan Mekke de öze! bir tabaka idi. Biz ise ayetin yahudilerden daha ziyade bu tabakaya işaret ettiği kanısındayız. Ayette bu kanımıza işaret vardır. Çünkü şahitlerin tanıklıkları müşriklerin zanlannı ve geleneklerini destekler mahiyettedir. [205[205]]

[204[204]] Bkz. Zamahşeî'nin Keşşafı, Cevat Ali'nin Tarihİ'l Arab Kablel İslam (C:5 sh: 224-228) adlı eseri, bizim, Asrın nebi ve Bieîihi kable'l-Bi'se (sh: 194-195} adlı kitabımız.

Bkz. Zamahşeî'nin Keşşafı, Cevat Ali'nin Tarihİ'l Arab Kablel İslam (C:5 sh: 224-228) adlı eseri, bizim, Asrın nebi ve Bieîihi kable'l-Bi'se (sh: 194-195} adlı kitabımız.

[205[205]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/112-114.

151- De ki: "Gelin, Rabb'inizin size (neleri) haram kıldığını okuyayım: O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın, ana babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizi de onları da biz besliyoruz. Kötülüklerin açığına da, kapalısına da yaklaşmayın ve haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. Düşünesiniz diye Allah size, bunları tavsiye etti.

152- Yetimin malına yaklaşmayın; yalnız erginlik çağına erişinceye kadar (onun malına) en güzel biçimde (yaklaşabilir, onu uygun tarzda sarfedebilirsiniz). Ölçü ve tartıyı tam adaletle yapın. Biz kişiye gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmeyiz. Söylediğiniz zamanda akrabanız da olsa adalet yapın ve Allah'a verdiğiniz sözü tutun. Hatırlayıp öğüt alasınız diye (Allah) bunları size tavsiye etti.

153- İşte benim doğru[206[206]] yolum bu, ona uyun, (başka) yollara uymayınkİ, sizi O'nun yolundan ayırmasın[207[207]] (azabından) korunmanız için (Allah) size böyle tavsiye etti.

İlahi Kaynaklı İlkeler Görecelilik Ve Çeşitlilik Kabul Etmez

Ayetlerin ibaresi açıktır ve önceki ayetlerin aktardığı delil sunma ve münakaşa konumuyla ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Bu ayetler öncelikle tartışmada ikinci tarafı oluşturan müşriklere yöneliktir.

De ki: Gelin Rabbinizin size (neleri) haram kıldığım okuyayım" ayetinde her ne kadar zaman ve münakaşa açısından hitabın özel olarak yöneltildiği görülsede, haddi zatında her zaman ve mekanda bütün insanlara ve müslümanlara yöneltilmesi mümkün olan genel sosyolojik, etimolojik ve doktirinel (akideye dayalı) emir ve yasakları içeren Kur'ani ayetlerdeki cemilerdendir.

Kur anda bu nevi cemiler tekrarlanmıştır. Bunun dışında Furkan ve İsra sûresinde i-ki örnek geçmiştir. Bu cemilerden (çoğul) her birinin özel bir sitille geldiği görülmektedir. Furkan süresindeki cemilerde (çoğul) Allah'ın kullarından inançlıların (mü'miler) ve samîmi olanların yaşam tarzı ve ahlakı vasfedilmekte, İsra süresindeki cemi (çoğlu)Iarda adeta doğrudan Rabbani tavsiyeler bulunmaktadır. Bu sûredeki cemi üslubuyla anlatım tarzında ise müşriklerle Peygamcr(s) arasında geçen tartışma bağlamında muhataba yöneltilen Allah'ın yasakları ve emirleri açıklanmaktadır.

Bu tür anlatım, İsra süresindeki anlatıma uyum ve ahenk açısından ne kadarda ben-zemekledir. Biz bu lür anlatım üzerinde İsra sûresinin tefsirinde yeterli açıklamada bu-iunduk. Orada söylediklerimizin tamamı buradakiler içinde geçerlidir. Bu yüzden burada

---

206[206] Müstekimen Kelime hal olduğu için mensub (nasb olmuş)lur.

207[207] tettebıûssübûie fe teferreka bikrim an sebilihi Çeşitli yollarda yürümeyin, Allah'ın yolundan saparsınız. Çünkü içinde hidayet bulunan Allah'ın yolu tektir.

yeniden değinmeye gerek duymuyoruz. Ancak buradaki anlatım (arzında İsra süresindeki anlatım tarzında zikredilmeyen iki ilke bulunmaktadır; Birincisi, yakın akrabalara karşı kötü davranışların yasaklanması; ikincisi, açık ve tek olan yakma sarılma, grup ve ekollere ayrılmama gereği. Birinci ilke,bütün koşullarda kişinin hak, adalet ve insafa sarılma, iç ve dış yönelişlere sapmama zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bunda bilindiği kadarıyla güç ve yücelik bulunmaktadır. Özelliklede yakınlık tutkusu nefislerde kök salan bir tutkudur.

İkinci ilke ise İki yönlüdür. Birincisi; ayetlerin birinci dereceden müşriklere yoneltü-mesidir. Burada Allah'ın yolunun tekliğine, açık olduğuna, müşriklerin Allah'ı itiraf ettiklerine, yaptıkları geleneklerin Allah'ın dilemesine deliller sunduklarına işaret bulunmaktadır. İkinci yön ise; her zaman ve mekanda sözün müslümanları içermesidir. Burada müslümanlann dinde ekollere ve gruplara ayrılmaları hem yasaklanmış nemde kınanmıştır. Bize göre yorumlarda ve çıkarımlarda aşın gitmek, hevaya uymak, onunla hükmetmek körükörüne bağlanmak bölünmeye götürdüğünden ötürü aynı katagoridedir. Allah'ın yolu Kur'amn ve sünnetin sağlam ilkelerinin belirttiği üzere tek ve açıktır. Hiçbir suretle çeşitliliği, farklılığı, artırma ve eksiltmeyi kabul etmez. Bu bağlamda böyle kalması ve böyle olması zorunludur. Aksi takdirde bölünme ve sapıklık olur. Burada açık bir telkinin bulunduğu görülmektedir.

Müfcssirler bu ayetin tefsiri bağlamında Ahmet b. Hanbel'in, İbni Mace'nin ve Hakimin Şabi'den, onun da Cabir'den rivayet ettikleri bir hadis rivayet etmektedirler[208[208]]. Cabir derki: Biz bir gün Peygamber(s) yanında otururken o önüne bir çizgi çizdi ve "bu Allah'ın yoludur." buyurdu. Bunun soluna ve sağına iki çizgi daha çizdi. Buda "şeytanın yollarıdır." buyurdu. Sonra elini orta çizgiye koyarak şu ayeti okudu; "İşte benim doğru yolum bu, ona uyun (başka) yollara uymayın ki, sizi onun yolundan ayırmasın! (Azabından) korunmanız için (Allah) size böyle tavsiye etti."

Hadis ayeti açıklamakta Allah'ın yolunun bir olduğunu, bölünme ve çeşitlilik kabul etmeyeceğini belirtmektedir.

"Biz kişiye gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmeyiz" cümlesi üzerine bir yorum: Ölçü ve tartının yerine getirilmesi bakımından "Biz kişiye gücünün yettiğinden fazlasını teklif etmeyiz." ifadesine şöyle bir göz atmamız yerinde olur. Çünkü biraz eksiltme ve artırma nefsin hoşuna gitmektedir. Bundan sakınmak mümkün değildir. İfade, ancak kişinin kasıtlı olarak aldattığı zaman sorguya çekileceğini belirtmektedir. Ama bunu yapmaya niyetlenmemişse fısıltılara kapılma derecesinde ince elemeye gerek yoktur. Kişinin gücünü sarfetmesi yeterlidir. Araf sûresinin 43. ayetinde buna benzer bir ifade daha geçmektedir. Biz orada Kur'ani ilkeye açık olarak değindik ve yeterince yorum yaptık.

Üç ayetten çıkartılan sonuç gerçekten önemlidir. Çünkü Allah'ın vasiyetlerini içeren bu ayetler, düşünsün, akletsin, görevlerini kavrasınlar böylece yaptıkları işlerde Allah'tan

---

[208[208]] Bkz. İbn Kesir Tefsiri.

korksunlar diye insanlara okunmaktadır.

Kendisine güvendiğimiz mushaf bu üç ayetin de Medine'de indiğini rivayet etmektedir. Biz bunu destekleyen herhangi bir rivayet bilmiyoruz. Bunlarla geçen ayetler arasında bir uyum olduğu göze çarpmaktadır. Bunların üslubu Mekki ayetlerin üslubuna benzemektedir. Çünkü bu, teşvik ve vasiyet etme üslubu Mekki ayetlerin üslubudur. Birçok müfessir ayetlerin birinci derecede müşriklere yönelik olduğunu söylemektedirler[209[209]]. Bütün bunlardan ötürü rivayetin doğruluğu hususunda duraksıyoruz. [210[210]]

154- Sonra iyilik edenlere (nimetimizi) tamamlamak, her şeyi açıklamak ve yola iletici ve rahmet olmak üzere Musa'ya Kitab'ı verdik ki, Rab'lerinin huzuruna varacaklarına inansınlar.

155- İşte bu (KUR'AN) da mübarek Kitab'dır. O'nu biz indirdik, O'na uyun ve (Allah'tan) korkun ki size rahmet edilsin!

156- (Onu size indirdik ki) "Kitab, yalnız bizden önceki iki topluluğa; (yahudilere, hristİyanlara) indirildi, biz ise onların okumasından[211[211]] habersizdik (onların bilgilerine vâkıf değildik).'" demeyesiniz'[212[212]].

157- Yahut: "Eğer bize kitab indirİlseydİ, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk." demeyesinİz. İşte size de Rabb'inizden açık delii, hidayet ve rahmet geldi. Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden[213[213]]' daha zalim kim olabilir? Ayetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmeleri yüzünden azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.

Ayetlerde Allah'ın iyilik edenlere nimetini tamamlamak, kavminin ihtiyaç duyduğu herşeyi açıklamak için Musa'ya kitabı verdiğine bu kitabın kavmi için hidayet ve rahmet kaynağı olduğuna, bunda Kur'ana işaret bulunduğuna, Kur'anın mübarek bir kitap olduğuna, Allah'ın rahmetini kazanabilmek için Arapları ona uymaya, amellerinde tak-valı olmaya çağırdığına dair Rabbani açıklamalar bulunmaktadır.

Burada, Allah'ın Kur'anı İndirmekle Arapların ortaya süreceği; "semavi kitaplar ancak iki grubun diliyle indirildi, biz ise o kitapların, dillerden ve okumalardan habersizdik. Eğer bize bizim dilimizle Allah'tan bir kitap gelseydi onlardan daha doğru yolda olurduk1' mazeretlerine işaret vardır. İçinde Rablerinden açıklama, rahmet ve hidayet bulunan

---

[209[209]] Bkz. Hazin, Beğavi, İbn Kesir Tefsirleri.

[210[210]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/115-117.
[211[211]] En tekulû "Demeycsiniz" anlamındadır.

[212[212]] An dirasetihim Kitaplarından yahut dillerinden.

[213[213]] Sadafe Yüz çevirdi, yan çizdi, sırt döndü.

Kur'anın kendi dilleriyle Araplara gönderilmesi onların ileri sürdüğü deliller için bir reddiyedir. Bundan sonra Allah'ın ayetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden daha günahkar hiç kimse olamaz. Allah'ın ayetlerini yalanlayan herkes O'nun şiddetli azabına uğrayacaktır.

İkinci, üçüncü ve dördüncü ayetlerdeki cemi muhatab (3. çoğul) zamirler her neka-dar mutlak olsalarda bilindiği üzere birinci derecede müşriklere dönmektedir.

Ayetler ve bu durum münakaşa konumuyla bağlantılı olup onun tamamlayıcısı yahut bölümlerinden biri mesabesindedir. "Sonra Musa'ya kitap verdik" ayetinde müfessirle-rîn görüşleri[214[214]] farklılık arzetmiştir: Kimileri, bunun "Gc. niz Rabbinizin size neyi haram kıldığını size okuyayım da" ayetine atfedildiğini, kimileri "Böylece bunu size tavsiye kıldı, umulurki sakınırsınız" cümlesine atfedildiğini, kimileri, takdir; "Sonra onlara oku; yahut haber ver" onlara bir cümlenin hazfcdildiğini söylemektedirler. Musa'nın kitabının ardından Kur'an'a bir çok sûrelerde göndermelerde bulunulmuştur. En'am sûresi 90, 91., Tefsiri geçen Hud süresindeki 173. ayet bunun örneklerindendir.

Aynı şekilde "iyilik edenlere (nimetlerimizi) tamamlamak" cümlesinin yorumu hususunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Kimilerine göre bu cümle "en iyi yönde tamamlamak", kimilerine göre "Musa'ya en iyi bir şekilde ilim ve şeriatler tamamlamak" kimilerine göre "Allah'ın Musa'ya peygamberlik vererek, ilham ederek ve konuşarak (nimetini) tamamlaması" anlamındadır. Bize göre son anlam daha doğrudur. Bize göre doğru olan bir diğer anlamda şudur; "İsrailoğullarım firavun ve kavminden kurtarıp en güzel bir şekilde ihsanı onlar üzerinde tamamlayarak."

Ayette cemi gaib (3. çoğul) zamirinin İsrailoğullarına dönmesi bu anlamın tercih edilmesini sağlamaktadır.

"Biz onun okumasından habersizdik" cümlesinin açıklaması bağlamında arapların kendi dilleri dışında inen kitaplara dair yaptıkları itirazı ortadan kaldırmak olduğunu söylemişti. Bu noktada, Ahkaf süresindeki "Ondan Önce de Önder ve rahmet olarak Musa'nın kitabı var. Bu da (kendinden öncekileri) doğrulayan, (açık) bir arapça ile (gönderilmiş) bir kitaptır. Zulmedenleri uyarmak ve güzel davrananlara müjde olmak için." (Ahkaf, 12) ayeti ile Fussilet süresindeki "Eğer biz onu yabancı (dilde) bir Kur'an yapsaydık derlerdi ki : 'Ayetleri (anlayacağımız) biçimde açıklamalı değilmiydi? Yabancı (bir söz) ve (hitabedilen de) Arap öyle mi?' De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuz ve (göğüslerdeki hastalıklara) şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an, onlara bir körlüktür. (Sanki) onlar uzak yerden çağrılıyorlar." (Fussilet, 44) ayeti ve Şuârâ süresindeki tefsiri geçen (192-199). ayetleri bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

157. ayet, Arapların, semavi kitaplara inananlara karşı tutumları anlatılmaktadır. Orada ehli

---

[214[214]] Bkz. Ayetlerin yorumu için Taberi, Tabersi, İbn Kesir, Hazin, Zamahşeri Tefsirleri.

kitabın içinde bulundukları savaş, çekişme ve ihtilafları Araplar eleştirmekte ve "onlara gelenler bize gelseydi biz onlardan daha doğru yolu bulmuştuk" demektedirler.

Bu ayet bu durumu her ne kadar onlardan olası bir şeymiş gibi anlatsada tefsiri geçen Fatır süresindeki 42. ayet, onlardan olmuş bir şeymiş gibi anlatmaktadır. Orada Araplar, kendilerine bir uyarıcı gelirse herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklarına dair Allah'a olanca güçleriyle yemin etmektedirler. Yanız her iki ayet arasında şöyle bir fark var: Fatır süresindeki ayet onlara bir uyarıcının gelmesini istediklerini aktarırken bu ayet onların kendilerine bir kitap inmesini istediklerini aktarmaktadır.

Kanaatimize göre; 156. ayette işaret edilen husus, Arapların birçok dini ve dini olmayan şeyleri ehli kitap kanalıyla öğrenmiş olmalarıdır ve bunlar Ahdi Kadim (Tevrat) ve Ahdi Cedid (İncil) de bulunduklarını ifade ettiğimiz noktayla çelişmemektedir. Orada anlatılmak istenen; doğru yolu bulmanın ancak semavi kitapları okumadan geçtiğine inanan Arapların, onları doğrudan bilmemiş, okumamış ve anlamamış olmalarıdır. 215[215]

158- (İnanmak için) ille meleklerin gelmesini, yahut Rab-b'inin gelmesini, yada Rabb'inin bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar?216[216] Ama Rabb'inin bazı (kıyamet) işaretleri geldiği gün, daha önce inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye, artık İnanması, bir fayda sağlamaz. De ki: "Bekleyin, biz de beklemekteyiz."

159- Dinlerini parça parça edip, grup grup olanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur217[217]. Onların işi Allah'a kalmıştır, sonra (Allah) onlara yaptıklarını haber verecektir.

160- Kim iyilik getirirse, ona o (getirdiğİ)nin on katı vardır. Kİm kötülük getirirse, sadece onun dengİyle cezalandırılır, onlar haksızlığa uğratılmazlar218[218]'.

Ayetlerde müşrik olan kafirlerin Allah'ın delili, kitabı, yol göstermesi, dosdoğru yolunu açıklaması kendilerine geldikten sonra bekledikleri bir isteğe olumsuz soru kipiyle

şöyle karşılık verilmekte: Onlar inanmaları için kendilerine meleklerin yahut Allah'ın veya Allah'ın bîr kısım ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Allah'ın bir kısım ayetlerinin onlara sonra geleceği, ama o zaman iş işten geçeceği, inanmayan, önceden salih amel işlemeyenlere imanın bundan sonra fayda vermeyeceği belirtilmekte, Peygamberin uyarıcı bir. şekilde o kafirlere; bekleyin, bizde bekleyenlerdeniz demesi, dinde heva ve heveslerine

215[215] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/118-120.
216[216] Yenzuruna Yentezirune: bekliyorlar.

217[217] Leşte minhum fi şey'in Sen onların yaptıklarından sorumlu değilsin yahut sen onlardan berisin.

218[218] La yuzlemûne Onlara ancak hak ettikleri kadar korku ve zulüm vardır.

uyanların, dinini paramparça edenlerin sorumluluğunu yüklenmediğini, onlardan beri olduğunu, onların işlerinin Allah'a kaldığını sonunda O'na döneceklerini, o zaman yaptıklarını Allah'ın kendilerine haber vereceğini, hak ettikleri cezaya uğratılacaklarını söylemesi emredilmekte.

Kim iyilik yaparsa on kat karşılık görecek, kim de kötülük yaparsa zulme uğramak-sızın bir benzeriyle ceza görecektir.

"Rabbinin bir hsım ayetleri!işaretleri geldiği gün" müfessirlere göre[219[219]] "Rabbinin bir kısım ayetleri geldiği gün" cümlesinden kıyamet alametleri kasdedilmektedir. Bu bağlamda dünyanın sonuna doğru vuku bulacak olan, örneğin güneşin batıdan doğması, cessase adında dabbetü'I Arzın ortaya çıkması, îsa(a)'nın Semadan inmesi, Deccal, ye'cüc ve me'cüc'ün zuhur etmesi, O zaman tevbe kapısının kapanıp hiç bir nefse imanı ve tevbesinin fayda vermemesi gibi alametleri anlatan çeşitli hadisler aktarmaktadırlar. Görüldüğü kadarıyla cümle, birinci ve daha sonra gelen ayetin içeriğinin bir parçasıdır. Burada kafirler eleştirilmekte ve uyarılmaktadır. Birinci ayet kafirlerin koşullarıyla ve şahıslarıyla ilişkin yakın bir duruma hamledilmektedir.

Belki de ayet, kendilerini ölümün sancılan yahut Allah'ın azabının ansızın yakalayacağını, bu yahut diğer durumun başlarına geleceğini haber vermekte, elden gitmezden Önce fırsatı kaçırmamalarına çağırmaktadır. Bu anlam çeşitli üslublarla tekrarlanmaktadır.

Görebildiğimiz kadarıyla ayetteki zamansal direktifin özel oluşu aslında onların uyarılması yönüyle genel olması anlamındadır.

Müfessirler[220[220]] "Dinlerini parça parça edip grup grup olanlar var ya; senin onlarla hiç bir ilişkin yoktur" cümlesi bağlamında müslümanlann ihtilafa düşeceklerine, parçalanacaklarına, gruplara ayrılacaklarına, ekoller oluşturacaklarına işaret eden çeşitli hadisler rivayet etmektedirler.

İslam ümmetinin sapıtacağı, heva ve heveslerine kapılacakları hususunda müfessir-Ier bir kısım sahabe ve tabiin görüşleri aktarmaktadırlar.

Görüldüğü kadarıyla ayet, tıpkı önceki ayetler gibi müşriklere karşı delil sunmakta, helal ve haram kılma konusunda onların hevalarına uyduklarını, herhangi bir ilim olmaksızın yalan yere Allah'ın dininden gördüklerini aktarmakta, onların bu tür inançlarını, geleneklerini, durumlarını eleştirmektedir.

Peşinden gelen ayet bunun delilidir.

[219[219]] Bkz.Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabersi Tefsirleri

[220[220]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabersi Tefsirleri.

Rum süresindeki şu ayetler açıkça bu ayetlerde belirtilen noktaya işaret etmektedir. Burada kasdedilen ise müşriklerdir.

"Yalnız O'na yönelin ve O'ndan korkun; namazı kılın ve (Alah'a) ortak koşanlardan olmayın. (Çünkü Onlar) dinlerini parçaladılar ve bölük bölük oldular. Her parti kendi yanındakiyle sevinip övün)mektedir." (Rum; 31-32).

Ayet, her ne kadar zamansal direktif yönüyle Özel olsada ayrılma ve parçalanma, ihtimali olmayan tek ve açık din yolundan uzaklaşan herkese eleştiri ve uyan noktasında sürekli empoze ve bütünlük yönüyle geneldir. Burada Peygamber (s)'in onlardan uzak olduğu ilan edilmektedir.

Bu böyledir. Kasas süresindeki ayet, bir nokta hariç bu son ayete benzemektedir. Kasas sûresinde "Kim bir iyilik işlerse ona ondan daha hayırlısı vardır" şeklinde zikredilmişken burada "Kim bir iyilik işlerse ona onun on katı vardır" şeklinde zikredilmektedir. Görüldüğü kadarıyla burada salih amele ve iyi işlere teşvik bulunmaktadır. [221[221]]

161- Deki: "Rabb'im, benî doğru yola iletti. Dosdoğru'[222[222]] dine, Allah'ı birleyen İbrahim'in dinine'[223[223]]' O, (İbrahim, hiçbir zaman Allah'a) ortak koşanlardan olmamıştır."

162- De ki: "Benim namazım, ibadetim[224[224]], hayatım ve ölümüm hep alemlerin Rabb'i Allah içindir."

163- "O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben müslümanların ilkiyim."

164- De ki: "Allah, herşeyin Rabb'i iken ben O'ndan başka Rab mi arayayım? Herkesin kazandığı yalnız kendisine aittir[225[225]]. Kendi (günah) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günah) yükünü taşımaz. Sonra dönüşünüz Rabb'inizedir; (O) ayrılığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir.

165- "SÍzi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerde, sizi denemek için[226[226]], kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabb'in, cezası çabuk olandır ve O, bağışlayan, merhamet edendir. ♦♦♦

221[221] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/120-122.

222[222] Kıyemeh Dosdoğru, bir rivayete göre sabit..

223[223] Millete Dini yol, yahut şeriat demektir. Bu kelime kök itibariyle "el imla" mastarından gelmiştir.

224[224] Nusuki İbadetlerim.., Nusuk: İnsanı Allah'a yakınlaştıran kurbandan kinaye olarak gelmiştir.

225[225] la tezİru vaziretün vizre uhrâ Hiç bir nefis diğerinin yükünü taşımaz.

226[226] Liyeblüveküm Sizi denem ek/s mam ak için

Ayetlerde Peygamber (s)'in Allah'ın kendisini dosdoğru dine, muvahhit dini olan İbrahim'in yoluna ilettiğini İbrahimin ise şirk koşanlardan olmadığını açıklaması, namazının, itaatinin ibadetinin, yaşamının ve Ölümünün, bütün işlerinin ortağı bulunmayan Alemlerin Rabbine olduğunu belirtmesi, böyle yapmada nefsini Allah'a adayanların ilki olduğunu açıklaması, Allah herşeyin Rabbi iken O'ndan başka rabb edinmenin doğru olmayacağını, herkesin kazandığının kendisine ait olduğunu, hiç kimsenin bir başkasının günahını çekmeyeceğini, insanları yeryüzünün halifeleri yapan, onlara verdiği şeylerde onları denemek için kimini kiminden derecelerle üstün kılan, cezayı hakeden-lere karşı azabı çabuk olan, tevbe eden mü'minleri bağışlayan Allah olduğu için herkesin dönüşünün O'na olduğunu bildirmesi emredilmektedir.

Ayetler, birbirleriyle ilintili olup aynı siyakla devam etmekte ve peygamber (s) ile müşrikler arasında geçen tartışma bölümlerini vurgulu bir biçimde noktalamaktadır.

Burada peygamber (s)'in düşmanlarına yolun gayet açık, delilin ise ortada bulunduğunu, kendisinin, tevhid inancı olan İbrahimin dini üzere bulunduğunu, nefsini Allah'a adayanların ilki olduğunu, şimdi fırsatı kaçıran kimsenin gelecekte tevbesinin işe yaramayacağım, Allah'ın emri geldiği zaman kendisine hiç bir yarar sağlamayacağını, hiç kimsenin bir başkasının günahını taşımayacağını bildirmesi emredilin ekledir.

"De ki: Rabbim, beni doğru yola iletti. Dosdoğru dine, Allah'ı birleyen İbrahimin dinine" ayeti üzerine bir yorum; Allah'ın peygamber (s)'i kendisine yönelttiği milletin (din) İbrahim milleti (dini) olduğu ilk kez bu ayette zikredilmektedir. Önceki ayetlerde ise İbrahim'in kendinden sozcdilmesi bağlamında Allah'a ortak koşmayan hanif vasfıyla îbrahimin milleti (dini) zikredilmiş, sonra Mekki ve Medeni ayetlerde bu ve diğer ifade tekrarlanmıştır.

Rivayetlerde zikrolunduğuna göre [227[227]]Araplardan bir grup İslamiyetin ortaya çıkmasından önce İbrahim dininden sözediyor, Onu "Hanif" olarak niteliyor ve ona tabi oluyorlardı. Rivayetlcrdeki durum ne olursa olsun İbrahim dininin zikri Mekki ayetlerde geçmiştir. Bu ayette Allah'ın peygamberini İbrahim dinine sevketmesinin bildirilmesi, Arapların bunu dillerinden düşürmediklerinin kesin ispatıdır. Bu ve benzeri ayetler, İbrahim dininin, şirki yasaklayan, müşriklerin o din üzere bulundukları kanısını sorgulayan, o esnada geleneklerine uyanları müşrikler olarak niteleyen tevhid dini olduğunu belirtmektedir. Bu dinin Allah'ın peygamberini kendisine yönelttiğini, O'na gerçekte uymak isteyenlerin peygambere uyması, davetine kulak vermesi gerektiğini ilan etmek, Peygamber (s)'e, bu güçlü sigayla yalnızca alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim olduğunu bildirmesini emretmek için gelmiştir.

"Biz bir kısmınızı dereceler olarak bazınızın üstünde kıldık" ayetine bir yorum: Biz bir kısmınızı dereceler olarak bazınızın üstünde kıldık", cümlesi, insanların sınıfsal (tabaka olarak) üstünlüğünün belirtilmesi anlamında değerlendirilebilir. Bizim kanaatimize göre;

[227[227]] Bkz. "Asrın-Nebi ve bıetihi kable'l-bi'se'" adlı eserimizin 419-434. sahifeleri

insanların, dünyadaki durumlarını belirtmek, Allah'ın ademoğluna koyduğu sosyal tabakadan kaynaklanan genel sosyolojik bir kural olduğunu ifade etmek, Allah'ın sınavında olduklarını, hem kendilerine hem Allah'a karşı görevlerinin bulunduğunu hatırlatmak içindir. Kim inanır, durumunu düzeltir, sakınır, haddini bilir, görevlerini yaparsa onun için bağışlanma ve rahmet vardır. Kim de inkar eder, durumunu bozar, taşkınlıkta bulunursa onun içinde şiddetli ceza vardır. Burada bir öğüt ve geniş alanda açık bir empoze bulunmaktadır. Bunun, Kur'anin diğer ayetleriyle, üstünlüğün ancak takvada, iyi huylarda, ihlasta ve salih amelde olduğunu belirten, insanları ve müslümanlan Allah'a ve insanlara karşı haklarda ve görevlerde eşit ve tek bir tabaka sayan genel ilkeleriyle birlikte ele alınmalıdır. [228[228]]

[228[228]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/123-124.

A'RAF SÛRESİ

Kur’an dakiSırası:7

Nüzul Sırası:35

Ayet Sayısı:206

İndiği Dönem:Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Arapların düşünüşleri, adetleri, örfleri ve ibadeîieriyle ilgili tablolar bulunmok-tadır. Peygamber'i yalanlayanların, mesajı inkâr edenlerin inat ve büyüklerime tavırların! gözler önüne sermektedir Müşriklerin akide ve örflerine karşı eleştiriler bulunmaktadır. Mü'mİnleri cennetle müjdelemekte, kafirleri acı bir son ile tehdit etmektedir. İblis ve Adem kıssası daha geniş bir şekilde zikredilmektedir. Sûrede geçmiş ümmetlerin ve peygamberlerin kıssaları Firavn ve İsrailoğulları hakkında geçen sûrelerde zikredilenden daha çok yer verilmektedir. Aralarda güzel telkinler, prensipler, nasihatlar serpiştirilmiştir.

Hepsi münferit birçok harfle başlayan ilk sûredir. Mekki sûrelerin en uzunu, Kur'an'm da üçüncü uzun süresidir. Kıssa silsileleri, başka sürelerdeki kıssa silsilerinden daha uzundur. Kur'anT hikmetin gereği üzere gelişen tablolarından bir tabloyu içermektedir. Önceki süreden sonra İndirildiğinin doğruluğuna dair deliller de bulunmaktadır. Sürenin bölümleri dengeli ve uyumludur. Bu uyum art arda bölümier halinde indiriidiği ihîimalini güç-lendirmektedir. Bizim Ölçü aldığımız Mushaf'ta 163-170. ayetler Medeni'dir. Ayetlerin üslu-bu ve İçeriği bu rivayetin doğruluğunu güçlendirmektedir. Bu ayetlerde siyak ve sibak uyu-mu bu sûreye eklenmelerin hikmeti ortaya çıkarmaktadır. Kur'anT sûreleri sevdirme tablo-larından biri daha bulunmaktadır. . 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elif, Lam, Mim, Sâd.

2- (Bu) Sana indirilen bir Kitab'dır. Onunla (insanları) uyarman ve inananlara öğüt vermen

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/417.

hususunda göğsünde (onu okumaktan, tebliğ etmekten) bir sıkıntı olmasın[2[2]]'.

3- Rabbinizden size indirilene uyun, O'ndan başka velilere uymayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz?[3[3]]

4- Biz nice ülkeİeri helak ettik. Geceleri uyurlarken [4[4]]ya da gündüzün dinlenirlerken belayla dolu azabımız [5[5]]onlara geiiverdİ.

5- Bela dolu azabımız onlara geldiğinde "Biz gerçekten (hak yoldan sapan) zalimlermişiz[6[6]]' demelerinden [7[7]]başka özürler[8[8]]' yoktur.

6- Andolsun, kendilerine (peygamber) gönderilenlere soracağız ve onlara gönderilenlere (peygamberlere) de elbette soracağız.

7- Andolsun, (yapıp-etmelerini) onlara bir ilimle mutlaka haber vereceğiz. Ve biz gaibler (onlardan uzakta olan habersizler) de değildik.

8- O gün tartı tam tartar. Kimin tartıları ağır basarsa, işte kurtulanlar onlardır.

9- Kimin de tartıları hafif kalırsa, bunlar da ayetlerimize isyankâr olmalarından[9[9]] dolayı kendilerini hüsrana uğratanlardır.

Başlangıcındaki değişik harflerin münferit olarak ilk defa zikrcdildiği sûredir. Bundan önceki sûrelerde bu tür başlangıçlar bir tek harften oluşmaktaydı. Onlar da "'nun'\ "kaf', ''sâd'' harfleridir. Harflerin çok olması bu ve benzeri başlangıçlar için yeni bir le-vili gerektirmiyor. Kalem sûresinin tefsirinde "nun" harfinin dikkaileri çekmek itin kullanıldığını belirtmiştik. Belki de bu fazla harfler, sûrenin uzunluğu ile bağlantılıdır. Çünkü o, indirilen Mekkİ sûrelerin en uzunudur.

Sûrenin başlangıcındaki ilk dokuz ayet bir grup oluşturmaktadır. Bu ayetler, görüldüğü üzere, Peygambcr'e sebat vermek, kafirleri korkutmak, müzminleri övmek amacını güder. İnsanları uyarmak için Kitab'ın ayetlerinden ona vahycdilmesinden göğsünün sıkılmasına

---

[2[2]] Harec Zorluk, .şüphe, darhk, sıkıntı. Bazı müfessîrler, hu ayeti "senin göğsün O'nun tilavetiylc. insanlara tebliğ edilmesiyle ve onları onunla uyarmanla daralmayacak" anlamında yorumlamışlardır.

[3[3]] Tezekkerun Öğüt almak.

[4[4]] Beyaian"Tebyit", insanlar uykuda habersizken gece ani baskın yapmak anlamındadır. Kelime burada anlamı gece ve onlar uykudayken anlamına gelmektedir.

[5[5]] Be'suna Azabımız ve belamız.

[6[6]] Zalimin Mücrimler veya hak yoldan ayrılanlar anlamındadır.

[7[7]] Kailun Gündüz uykusundayken.

[8[8]] Da uakıım Sözicri ve mazeretleri.

[9[9]] Bi ayatina yezlimun Ayetlerimize karşı cürüm işleyip azgınlık yapıyorlar.

gerek yoktur denilerek; O'na inananlar İçin bir çeşit özel hatırlatma ve hidayet olduğu vurgulanır. İnsanlara Rabbleri katından indirilene tabi olmalarını. O'ndan başka edindikleri velileri terketmelerini haykırır. Çünkü bunu, hak ve hakikatten gafil, O'nun emrini düşünmeyen kimseler yapar. O kimseler Allah'ı aciz de kılamazlar. O7nu tenzih ederiz.

Allah, onlara benzeyen çoklarını helak elti. Onların üzerine bela dolu azabı onlar ge-

ce ve gündüz uykuda iken indiriverdi. Onlara düşen sapıklıklarını, cinayetlerini itiraf etmek oldu, ancak bu onlara fayda vermedi. Sonra Allah, Kıyamet günü bütün İnsanları hasredecek ve onları hesaba çekecek, gönderilen peygamberler bu hesaba şahid olacak; salih amel işlemiş bir mü'min ise tartısı ağır basacak, felaha erip kurtulacaktır. Kim de günahkâr bir kafir ise tartısı hafif gelecek kendini hüsrana uğratacaktır.

Kur'an'da Peygamber'in, Allah'ın ayetlerini tebliğ etmede göğsünün daralmaması gerektiği tekrarlanır. Örneğin Hud sûresi 12. ayeti "Şimdi onların: 'Ona bir hazine indirilmeli veya onunla birlikte bir melek gelmeli değil miydi?' demeleri dolayısıyla göğsün daralıp sana vahy olunanlardan bir kısmını mı terkedeceksin? Sen yalnızca bir uyarıcı -korkutucusun. Allah her şeye vekildir". Bizim açıklamasını yaptığımız ayetlerde, sebat etmenin gerektiğini belirtir.

Kafir tâğutlann karşısında Peygamber'in cüretkar ve güçlü tavırlarını anlatan örnekler değişik ayetlerde zikredilir. Ve yine onun risaletine olan derin imanı ve ona dalmasını değişik ayetler hikaye eder. Örneğin En'am sûresi 19. ayeti "De ki: 'Şahidlik bakımından hangi şey daha büyüktür? Sizi ve kime ulaşırsa kendisiyle uyarıp-korkutmam için bana su Kur'an. vahyedildi. Gerçekten Allah'la beraber başka ilahların da bulunduğuna siz mi şahidlik ediyorsunuz?' De ki: 'Ben şehadet etmem'. "De ki: 'O, ancak bir tek ilah olandır ve gerçekten ben, sizin sirk koşmakta olduklarınızdan uzağım." Ahkaf sûresi 8. ayeti "Yoksa: 'Kendisi onu uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu ben ıty-durdumsa, bu durumda siz, Allah'tan bana (gelecek) olan hiç bir şeye (karşı) malik olamazsınız. Sizin kendisi (Kur'an) hakkında, ne taşkınlıklar yapmakta olduğunuzu O daha iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahid olarak O yeter. O. çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."

Buradan da anlaşılıyor ki, Peygamber göğsünün insanlara Kur'an'ı tebliğ etmekten daraldığını açıklama konumunda değildir. Çünkü o, her şüpheden, sabrın tükenmesinden, ona vahyedileni ilan etmesi ile göğsünün daralmasından, sonuçla Allah'ın sancağını yüceltmede şüphelenmesinden nefsi kurtulmuş bir konuma ulaşmıştır. Nefsinde düşünce ve üzüntünün olması ise, önderlerin inatçı, engelleyici ve düşmanca tavırlarından dolayı çoğu insanların onun davasına icabet etmemeleri sebebi iledir. Onların hidayete ermesini çok arzuiuyordu. Kur'an'ın hikmeti ise, Kaf sûresi tefsiri akışında açıkladığımız hafifletme ve sebatkar bir bağlılığı gerektiriyor. Buradaki ibarede bu kabil tarzdandır.

Tartı ibaresinin hafifliği, ağırlığının boyutu, mevzularını Karia sûresi tefsiri akışında zikretmiştik burada tekrarlamaya gerek yok. "O gün tartı hakkmdır" cümlesinde zikredilmesi

münasebetine gelince Reşit Rıza bu cümleyi şöyle tevil eder: "İnsanları adalede hesaba çekeceğine ve herkesin gerçek nasibini yine adaletle alacağına işaret eder". Tevildeki yönlendirme açıktır,

"Gaibden habersizler değildik" tabiri ise Kaf süresindeki yönlendirmemizi güçlcndiriyor. 'Arkadaşlar, şahidler, insanların sağından solundan verilen amel defteri' ibareleri yakınlaştırmak, temsil etmek için üslubi İbarelerdir.

"Evliya" ibaresi ise Arapların Allah ile biriikte dualarında, yardımlarında ve ibadetlerinde şirk koştukları ortaklarını kastettiği görülmektedir. Koruyucu ve yardımcı anlamıyla tek ve çoğul olarak devamlı tekrarlanır. Üçüncü ayetteki son bölüm, Allah'tan başka veliler edinmeyi yasaklayıcı ve Allah'tan başka veliler edinenleri azarîayıcı bir üsluptadır. Bunda görülen basiretin azlığına ve çirkinliğine işaret eder. Burada Allah'ta sınırlanan, bir tek, kapsamlı rububiyetin özelliklerinden, fayda ve zarar vermek, yasaklamak ve bağışlamak, korumak ve şefaat etmek gibi herhangi bir şeyi Allah'tan başka veliye, yardımcıya, simgeye, şahısa, güce yönelerek serbest bırakmayan Kur'anî muhkem bir prensibi pekiştirir. . [10[10]]

10- Doğrusu biz sizi yeryüzünde yerleştirdik, orada size rı-zık sebeplerini[11[11]]' verdik.

11-Andolsun, biz sizi yarattık, sonra size suret (biçim-şe-kil) verdik, sonra meleklere: "Adem'e secde edin" dedik. Onlarda, İblis'İn dışında secde ettiler; o secde edenlerden olmadı.

12-(Allah) Dedi: "Sana emrettiğimde, seni secde etmekten engelleyen'[12[12]] neydi? (İblis) Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu İse çamurdan yarattın."

13 -(Aılah) Öyleyse oradan in'[13[13]] orda büyüklenmen senin (hakkın) olmaz. Hemen çık. Gerçekten sen, zelil ve hakir olanlardansın.[14[14]]

14 (iblis) dedi: "(Bari) bana (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver.

15- (Allah) buyurdu: "Haydi sen mühlet verilmişlerdensin-"

16-Dedi ki: "Madem öyle, beni secde ile imtihan ettiğin-den [15[15]]dolayı onları (insanları) saptırmak için mutlaka senin dosdoğru yolunda (pusu kurup) oturacağım;

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/419-421.

[11[11]] Meayişe Geçim vesileleri.

[12[12]] Ma menaeke cila tescilde Bazı miifessirler -Mena-cke" kelimesini "zorunda bırakan" anlamında yorumlamıştır. Bu durumda anlam doğru olur.

[13[13]] Ehbjt İn veya çık.

[14[14]] Mine's-sağuiıı Zelil ve hakir bırakılanlardan

[15[15]] Febima eğveyteni"Beni neden rahmetinden yoksun bıraktın1' denilmişlir. "Beni neden .secde etmekle imtihan etlin" veya "beni neden helâk ettin" anlamlarına gelir denilmiştir. ';CümIc İblis'İn sözünü hikaye ei-mektedir. İblisin inancını ortaya koymakladır" denilmiştir.

17-Sonra da muhakkak onlara önlerinden, arkalarından sağlarından ve sollarından kendilerine sokulacağım. Onla-rın çoğunu şukredıcı bulmayacaksın.

18-(Allah) Dedi: "Kınanıp lanetlenmiş[16[16]] ve kovulmuş'[17[17]] olarak oradan çık. Andolsun, onlardan kim sana tabi olursa, cehennemi sizlerle dolduracağım.

1 9-Ve ey Adem, sen ve eşin cennete yerleş, ikiniz de dilediğiniz yerden yeyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.

20-Şeytan, kendilerinden "örtülüp gizlenen çirkin yerlerini açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: Rabbi-nizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki melek ol-mamanız veya ebedi yaşayanlardan kılınmamanız içindir."

21- Ve: "Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim" dîye yemin de etti.[18[18]]

22-Böylece onları aidatarak'[19[19]] meylettirdi.[20[20]] Ağacı tattıkları anda ise, ayıp yerleri kendilerine görünüverdi ve üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-Örtmey[21[21]] başladı-lar. (O zaman) Rablerİ kendilerine seslendi: "Ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydim? Ve şeytanın da sizin gerçekten apaçık bir düşmanınız olduğunu söylememiş miydim?"

23-Dediler ki: "Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçekten hüsrana uğrayanlardan olacağız."

24-(Allah) Dedi ki: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde belli bir vakte kadar sizin için bir yerleşim ve meta (geçim) vardır.

25- Dedi ki: "Orada yaşayacak, orada ölecek ve oradan çıkarılacaksınız.

Ayetlerin, bir önceki ayetlerle, kınama, batırlatma ve tamamlama ile ilintili olduğu görülmektedir. Önceki ayetler, Allah'ın indirdiğine tabi olmaya davet etmeyi, dünya ve ahirette mü'minleri övmeyi, kafirleri korkutmayı içermekledir. Bu ayetler ise davet edi-lenlere Allah'ın onlar üzerindeki nimetlerini, yeryüzünde hakim olmalarını, oniar için rızık vesilelerini kolaylaştırdığını hatırlatmaktadır. Allah'ın onları güzel bir şekil ve biçimde yaratmasına karşılık, O'nun davetine icabet etmemeleri, Allah'a az şükretmeleri ve inkâr etmelerini kınamaktadır.

[16[16]] Mez'umen Kötülenmiş olarak. "Lanet" anlamındadır denildiği gibi, "ayıp anlamına da gelir" denilmiştir.

[17[17]] Mcdhuran Uzaklaştırılmış ve kovulmuş.

[18[18]] Kasemehuma O ikisine yemin etti.

[19[19]] Biğururin Aldatarak.

[20[20]] Dcllahuma Sarkıttı, eğdi.

[21[21]] Yehsifani Üst üste yamadılar.

Hatırlatma, nasihat etme, Öğüt verme yoluyla Adem ve İblis kıssasını ayrıntılarla açıklar. Salih ve hayırlı bir toplum olan melekler Allah'ın emrine itaat ederler. Kötü şirret olan İblis, O'na isyan eder ve Allah'ın lanetine ve rahmetinden kovulmasına neden olur. O da Adem'e ve karısına musallat olarak aldatır, kendisinin asi olduğu gibi onlarında asi olmalarını ister.

Adem ve İblis kıssası, geçen sûredekinden daha ayrıntılıdır. Belki de dinleyenlerin istekleri üzerine Kur'an'ın hikmeti gereği bu ayrıntılara girer. Ya da kafirlerin inat ve inkar etmelerine devam etmeleri nedeniyledir. Bu, sûrenin Sâd sûresiden sonra nüzulda-ki tertibinin doğruluğuna delildir.

Buradaki ayetlerde ve önceki sûredeki çoğu ayetlerde görülen nasihat etme; örnek verme, rağbet ve korkutma amacı açıktır. Bu belki sûredeki geniş ayrıntıyı tahmin etmemizin hikmeti ile bağlantılıdır.

Müfessirlcr herhangi bir delile dayanmadan, kıssada yeni gelen durumlar üzerinde gariplik derecesine varan birçok şey söylerler. Özellikle takılıp kalınmaya değmeyen şekiller, maddeler ve mahiyetler, kıssanın hedefi değildir. Söyledikleri sözlerden bazılarına örnek olarak, "İblis ve Adem'in bulunduğu cennetin gökte olduğu" şeklindeki görüş Örnek verilebilir. Buna delil olarak da ihbitminha" (düşman olarak in) ve ''yeryüzünde belli bir vakte kadar sizin için bir yerleşim ve geçim vardır" cümlesini göstermişlerdir. Biz kıssanın zâtını araştırmanın boş olduğunu söylemiştik. Çünkü kıssanın hedefi bu değildir. Görüldüğü gibi cennetin gökte olduğuna işaret etmek amacıyla bu sözlerin söy Sendiği düşünülemez. Bakara sûresi 30. ayetinde Allah'ı Adem'i yeryüzünde halife olarak yarattığını ifade etmektedir: "Hani Rabhin, Meleklere: 'Muhakkak ben, yeryüzünde bir halife var edeceğim' demişti. Onlar da: 'Biz seni övüp-yuceltir ve (sürekli) takdis edip dururken, orada bozgunculuk çıkaracak ve orada kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?' dediler. (Allah) 'Şüphesiz, sizin bilmediğinizi ben bilirim' dedi."

11. ayetteki ilk paragraf, diğerlerinin ilham ettiği üzere Adem'e yöneliktir. Ancak çoğul muhatap kullanması kıssanın hedefi ve asıl özü hakkında söylediklerimizi desteklemektedir.

Önceki sûredeki kıssada ibret ve öğüt konularına dikkat çekmiştik. Yeniden tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak ayetlerde başka ibretlerin gelmesi hatırlatmaya değer nitelikledir. Adem ile İblis arasındaki düşmanlığın artmasına işaret etmesi, İblis'in cinayetini fazlalaştı iması gibi. Çünkü o, düşmandır. İşte gelen ayetler buna dikkat çeker Kehf sûresi 50: "Adem'e secde edin" demiştik; İblis'in dışında (diğerleri) secde etmişlerdi. O cinlerdendi, böylelikle Rabbİnin emrinden dışarı çıkmıştı. Bu durumda Beni bırakıp onu ve onun soyunu veliler mi edineceksiniz? Oysa onlar sizin düşmanlarınızda-. (Bu) Zalimler için ne kadar kötü bir tercihtir."(Kehf, 50) Ayet Adem ve Havva'ya karşı İblis'in yaptığı hile ve gururlandırma üslubuna işaret eder. Bundan kaynaklanan acı sonuçlara değinir. Vesveseye, ayartmaya ve

aldatma yöntemlerine kulak aşmazken; acele etmemenin, ondaki süslü ve zevkli şeylere kanmamanın gerekli olduğu konusunda uyarır. . [22[22]]

26- Ey Ademoğulları, biz senin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size 'süs kazandıracak bir giyim' [23[23]]İndirdik (var ettik). Takva (Kur'an yolu) ile kuşanıp-donanmak[24[24]] ise, bu daha hayırlıdır. Bu Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki öğüt alıp düşünürler.

27- Ey Ademoğulları, şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Gerçekten şeytanları, inanmayanların dostları kıldık."

Ayetler, kıssayı tamamlamak açısından bir öncekilerle bağlantılıdır. İbareleri açıktır. Dikkat çektiğimiz gibi onda, ibret ve nasihat vermek yoluyla pekiştirme vardır. Hitap. hatırlatma noktasında, Adcmoğullarrna yöneliktir. İnsanoğlunu, İblis'in anne-babaları-na önce yapiığı gibi onun fitne ve ayartmasından sakındmnayı amaçlar. Bunun yanında Allah'ın onlar için süs ve giyinme nedenlerini kolaylaştıran nimetlerini hatırlatmayı da içerir. Özel bir çeşit olan takva elbisesini onlara indirdiğini belirtir. Bu. Allah'a davet el-ınektcn. saiih amelden kinayedir. Fayda ve hayrı herşeyi geçer. İşic bülün bunlar dinleyenlere zikredilen Allah'ın ayetleridir. Umulur ki onlar, ibret alırlar, hatırlarlar ve hidayete ererler.

Ayetlerin içeriğinden böylesine ilham verici bir açıklama güçlü ve elkili görünmekledir. "Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir" ibaresinin sakındırmayı ve uyarmayı hedeflediği görülmekledir. Hiç kimse ben şeytanı görmüyorum ya da ben ondan kurtuldum demesin. Çünkü o insanları daima kontrol etmektedir. Eğer onlar onu görmüyorlarsa, o ve taraftarları onları görmektedir. Belki de bu İbare, her insanın, günaha gizli meyil ile şer faktörleri ile çekiştiğini kapsamakladır.

Görüldüğü gibi ibare açıktır. Cinlerden olan İblis ve şeytan gizli varlıklardır. İnsanlar tarafından görülmesi için bir yol yoktur. Onların varlığı, kesin iman edilmesi gereken gaybi meselelerdendir. Çünkü bunu Kur'an açıkça bclinmİşlir. İblis'in ve dengi şeyia-nın cinlerden olduğunu söylemiştik. Az önce zikrettiğim Kehf sûresinin 50. ayetinde açıkça Kuran bunu belirtmiştir.

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/424-425.

[23[23]] hihasenyuvarı sev'atikum verişenAllah'ın insanlara verdiği giyim, kuşam vesilelerine işaret etmektedir, "riş" 'kendisiyle süslenilen şey anlamındadır' denmiştir. Kanaatimize göre burada kendilerinden elbise yapılan hayvanların îüylerine, yünlerine ve kıllarına işaret edilmektedir.

[24[24]] Libasut-takva Tercih edilen görüşe göre Bu kelimeyle; takva yolu, kendisinde lakva bulunan amel ya da Allah'ın herşeyden hayırlı olarak Kuran'da indirdiği daveti kastedilmiştir.

Buharı ve Müslim Ebu Hureyre'dcn bir hadis rivayet etmişlerdir. Buna göre Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cinlerden bir ifrit dün kaçlı ki benim namazımı bölsün. Allah bana yardım etli ve onu yakaladım. Onu mescidin sütunlarından birine bağlayarak ve hepinizin görmesini istedim. Ancak kardeşim Süleyman'ın "Benden sonra hiç kimsede olmayacak bana bir mülk ver rabbim" duasını hatırladım. Onu zelil olarak serbesi bıraktım.[25[25]] Kur'anî nassa bakıldığında bu hadisten hayrete düşüyoruz. Çünkü Kur'an. cinlerin Kur'an'ı iki defa dinlediklerini ve Peygamberin onları görmediğini haber vermiştir. Cİn sûresi 1. ayette geldiği gibi Peygamber ancak Allah'ın bildirmesiylc onlardan haberdar olmuştur. "De ki: 'Bana gerçekten şu vahyolıındu. Cinlerden bir grup dinleyip de söyle demişler: 'Doğrusu biz, (büyük) hayranlık uyandıran bir Kur'an dinledik." Ahkaf sûresi 29. ayeti: "Hani cinlerden bir kaçım, Kur'an dinlemek üzere sana yönelt/niştik. Böylece onun huzuruna geldik/eri zaman, dediler ki: 'Kulak verin': sonra (dinleme işi) bitirilince de kendi kavimlerine (birer) uyarıcı-korkutucular olarak döndüler." Eğer hadis doğru olsaydı Peygamber (s), meleklerin gördüğü gibi belirgin ve kuvvetli bir şekilde onu görmüş olurdu. . [26[26]]

Şeytan, İnanmayanların Dostudur

"Biz gerçekten şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık" cümlesini şeytanların vesvesesine ve aldatmasına kanarak günah ve küfre nisbet edilmelerinden dolayı kafirleri kınamayı amaçlayan bir üslupla olduğu görülmekledir. Aynı zamanda şeytanların mü'minleri saptırmaya yol bulamadığı belirtilerek güven verilmekledir. Kafirlerin velileri şeytanlar olurken mü'minlerin velisi de Allah'tır. Hicr ve Esra sûrelerindeki Adem ve İblis kıssası ile ilgili ayetlerde bu açıkça belirtilmiştir. Hicr sûresinin 42. aycli şöyledir: "Şüphesiz kışkırtılıp saptırılmışlardan sonra uyanlar dışında, senin benim kullarım üzerinde senin zorlayıcı hiç bir gücün yoktur-" İsra sûresinin 65. aycli ise "Doğrusu benim kullarım üzerinde hiç bir zorlayıcı gücün (hakimiyetin) yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter". Şeytanları veliler edinme eylemini kafirlere nispet cdc\ı ayetler de önceki ayet-Icri pekiştirmektedir. Biz ise Allah'ı; şeytanları, ka/ançlan ve sebebleri olmaksızın ba/ı insanlara veliler kılmasından tenzih ederiz. Oysa O. zalimleri ve sapıkları sapunr. kendisine yönelenleri hidayete erdirir ve sebatkâr kılar. İbrahim sûresi 27. ayetinde belirtildiği gibi, "Al/alı, iman edenleri, dünya hayatında ve alurette sapasağlam sözle sebat içinde kılar. Zalimleri de şaşırtıp-saptırır; Allalı dilediğini yapar." Bakara sûresi'nin 26. 27. ayetleri "Şüphesiz Allah, bir sivrisineği olsun, ondan üstün olanım olsun (her-

hangi bir şeyi) örnek vermekten çekinmez. Böylece iman edenler, kuşkusuz bunun Rab-terinden hak olduğunu bilirler; küfredenler ise 'Allah, bu örnekle neyi amaçlamıştır?' derler.

[25[25]] Bkz. Şeyh Mansur Ali Nasif'in et-Taçu'l-Cami bilusul El AhadisiY-Rasul c. 5- s. 211

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/426-427.

(Oysa Allah) Bununla birçoğunu saptırır, birçoğunu da hidayete ulaştırır. O. bununla ancakfasıkları saptırır." Ra'd sûresi 27-29. ayetleri "Küfre sapanlar: 'Ona Rah-hinden bir mucize indirilseydi ya!' der/er. De ki: 'Şüphesiz Allah, dilediğini şaşırtıp-saptırır, kendisine katıksızca yöneleni de dosdoğru yola yöneltip-iletir. Bunlar iman ederler ve kalpleri yalnızca Allah'ın zikriyle tatmin bulur, iman edip salih amellerde bulunanlar, ne mutlu onlara. Varılacak yerin güzel olanı onlarındır'7. . [27[27]]

28- Onlar (çıplak tavaf edip) çirkin bir hayasızlık[28[28]]' işlediklerinde: "Biz atalarımızı bunun üzerine bulduk. Allah da bunu bize emretti" derler. De ki: "Şüphesiz Allah, çirkince hayasızlıkları emretmez. Bilmediğiniz bir şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?"

29-De ki: "Rabbim adaletli olmayı[29[29]] emretti. Her ibadet ve secdenizde'[30[30]] yüzlerinizi Allah'a çevirin[31[31]]'. Dinde samimi olarak O'na yalvarın. Sizi yarattığı gibi yine O'na döne-ceksiniz.

30-Bir kısmına hidayet verdi, bir kısmı da sapıklığı haketti. Çünkü bunlar, Allah'ı bırakıp şeytanları veli edinmişlerdi. Ve gerçekten onları doğru yolda saymaktadırlar.

Ayetler bir öncekilerine atfedilmekledir. İlk ayetteki "Onlar ki iman etmezler" ibaresinin anlamı ondan önceki son ayette direkt olarak zikredilmektedir

Bu çirkin hayasızlığı yaptıktan sonra atalarını bunun üzerine bulduklarını, Allah'ın da bunu onlara emrettiğini söyleyen kafirleri kınamayı içerir. Allah'a ilimsiz ve delilsiz iftira etmektedirler. Allah, Peygamber'c kendisinin böylesi çirkin hayasızlıkları emretmesinin imkansızlığım ilan etmesini emreder. O, adaletli olmayı, istikamette bulunmayı, secde ve ibadetlerde yüzlerini sadece O'na ihlasla yönlendirmelerini emretmektedir. Allah onları öldükten sonra ilk defa yarattığı gibi tekrar diriltecektir. İnsanlar iki grub-tur. Allah'ın hidayet ettiği grub, sapıklığın üzerlerine hak olduğu grup. Çünkü onlar şeytanları Allah'tan başka veliler edinmelerine rağmen kendilerinin hâlâ hidayette olduklarını zannederler.

Ayetlerin üslubu, Arapların atalarını örnek alarak, Allah'ın emir ve şerialıyla bağlantılı olduğuna inandıkları bazı ayin ve taklitleri yapmaları çerçevesinde, kafirler ile Peygamber arasında meydana gelen tartışma sahnelerinden birine işaret etmektedir.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/427-428.

[28[28]] Elhişeten Kötü ve çirkin olan her şey anlamındadır. İbn Ab-bas'tan rivayet edildiğine göre kelime burada "çıplak halde tavaf gelenisinden" kinayedir.

[29[29]] Bi'l-kıst Adalet ve hak. Bu kelime zıt anlamlan bulunan kelimelerdendir. "Kasitin" kelimesi haktan sapanlar anlamında da kullanılmıştır.

[30[30]] Mescid Burada ibadet ve secde anlamında kullanılmıştır.

[31[31]] Ekimû vucuhekum Yüzlerinizi veya yönünüzü Allah'a doğru yöneltin.

Müfessirler[32[32]] ayetlerin tefsiri akışında şunu derler: "Araplar Kabe etrafında çıplak tavaf edilmesini helal görüyorlardı. Ayetler bu adetin çirkinliğini, münker çirkin bir hayasızlık olduğunu belirtmek için İndirilmiştir. Ayetlerin ruhu da bunu ilham eder. Bu noktada[33[33]] Arapların tavaf etmek istedikleri zaman normal elbiselerini çıkardıklarını, yeni elbiseler veya özel izarlar giydikleri rivayet edilir. Bir günah işlediklerini sandıkları elbiselerle böylece tavaf etmezlerdi. Bu elbiseleri ya da Kabe'ye bakanların ücret karşılığı kiraya verdikleri izarları bulamayıp tavaf edenleri "AhmasV olarak adlandırırlardı. Onun ücretini ödemeye güçleri yetmediği zaman elbiselerini çıkarırlar ve çıplak olarak tavaf ederlerdi. Bunu da Allah'ın emri ile bağlantılı İbrahim'in koyduğu hacc adaletlerinden zannederlerdi. Ayetler onlara Kur'an'ın çağırdığı yüce prensiblerle uygun ve güçlü bir şekilde cevap verir.

Bu cevap güzel telkinleri içerir. İster bu kölü görünüşü ve zevki olan, batıl ve fahiş olan ataların geleneklerine sarılmayı kınamak olsun; isterse Allah'a ilimsiz ve delilsizin.

atfedilen, bu adet ve geleneklere sarılmayı mukaddes gören bütün eski anlayışları kınar.

"Fahşa ve fuhaşa"(çirkirı kötülükler) kavramları genel anlamlar içerir. Kuran' sünnetin ve müslümanlann çoğunun kabul ettiği söz ve eylemden oluşan ferdi ve içtimai rezilliklerden çirkinliği, vb.leri kapsamaktadır. Her şart ve mekanda Kuran ve sünnetin kararlaştırdığı gene! prensibleri almak gerekir. Burada ise mutlak bir şekilde gelmiştir ki, genele delalet ettiği görülsün.

"Bir kısmına hidayet verdi, bir kısmı da sapıklığı haketti" cümlesi Allah'ın hidayete eren ve sapıklığa düşenleri sebepsiz olarak bu durumlara, bu konumlara getirdiği intibaını ve mı ektedir. Ancak diğer ayetler bu imajı ortadan kaldırıyor. Çünkü Kur'an'm tekrarlanan kararlarıyla uygun bir yorumu içermektedir. Bunun örnekleri geçmişti. O da onların Allah'tan başka şeytanları veliler edinmeleridir. Bakara süresi 26-27. ayetlerin sınırladığı üzere Allah sadece fasikları saptırmaktadır. Geçen münasebetlerde de nassla-nni zikrettiğimiz Ra'd sûresi 27. ayetinin sınırladığı üzere O'na yönelen ve tevbe edenleri hidayete erdirmektedir. .[34[34]]

31-Ey Ademoğullan, içinde güze! ve ihtişamlı görüneceğiniz zİnetleriniz[35[35]] her mescide gidişinizde takının. Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.

32-De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zineîi[36[36]] ve temiz azıkları kim haram etti? De ki: O,

---

32[32] Bkz. İbni Kesir, Bağavi, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

33[33] Bkz. "Bi'setten Önce Peygamber Dönemi ve Toplumu" adlı kitabımızın 197 sn.

34[34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/429-430.

35[35] Zinctekum Örtünmek ve süslenmek için giydiğiniz giysileriniz.

36[36] ZinetaUah Allah'ın dünyada vermiş olduğu giysi ve süs vesileleri.

dünya hayatında iman edenler içindir, Kıyamet günü ise yalnızca onlarındır." Böyle bir topluluk için ayetleri böyle birer birer açıklarız.

33-De ki: Rabbim yalnızca çirkin hayasızlıkları açıkta olanlarını da, gizli olanlarını da, haram fiili işlemeyi, 37[37]haksız yere zulüm ve düşmanlığı,38[38] kendisi hakkında ispatlayıcı bir delil ve Allah'ın desteklemediği bir şeyi 39[39]Allah'a şirk koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır/'

Ayetler, Allah'ın huzurunda dururken, namazda iken ihtişamlı olmanın gerekli olduğunu Ademoğullarına haykırıyor. Yemelerinin ve içmelerinin itidal sınırları içerisinde olmasını vurguluyor. İsraf edilmemesini isliyor. Çünkü Allah, israf edenleri sevmiyor. Peygamber'e kabullenmeme noktasında şöyle sormasını emrediyor: Allah'ın dünyada güzel rızkın, zinetin güzelliğin sebeblerini kolaylaştırmasını kim haram kılıyor? Buna şöyle cevap veriyor. Dünya hayatında iman edenler için bu mubahtır. Alıirette ise bunun benzerleri sadece onlar için olacaktır. Sonra da Allah'ın, açıkça ve gizlice yapılan çirkin hayasızlıkları, haram, günah amelleri, haksız yere insanlara düşmanlık yapmayı, Allah tarafından dayanağı olmayan bir şeyi Allah'a şirk koşmayı, ilimsiz ve delilsiz Allah'a iftira atmayı haram kıldığını belirtiyor.

31-33. ayetler Allah'ın huzurunda ihtişamlı olmayı, süslü ve güzel olmayı mubah kılar. Güzel rızık edinmeyi ve her türlü şerrin yasaklandığını belirtir. Ne kadar gelişme de olsa, insanlığın üzerinde her şart ve mekanda etkinliğini, faaliyetini, kuvvetini, güzelliğini korumaya devam edecek en güzel muhkem ayetlerin en kuvvctlilerindendir. Çünkü mantıkla, akılla ve insanlığın maslahatı ile devamlı ve tam bir uyumluluk gösterir, işle bunda en güzel Kur'anî mucize vardır.

32. ayette özellikle müslümanlara güven veren, dünya hayatı zinetİ ve gü/el azıklarından faydalanmalarını teşvik eden latif bir vurgu bulunmaktadır. Onlar başkalarıyla birlikte bu dünyada faydalanmalarına rağmen ahirette sadece kendilerine has olacak na-siblerinden de hiç bir şeyi eksiltmcyecektir. Bunda güzel bir telkin vardır. Çünkü güzel rızıktan, hayalın zinetînden faydalanmak için müslümanların yeryüzüne dağılıp çalı.ş-

malarının gerekli kıldığı gözlenmelidir. Mülk sûresi 15. ayeli buna örnek verilebilir "Yeryüzünü yaşamanıza elverişli hale getiren O'dur. Öyleyse, üzerinde dolaşın ve ürün-lerinden yiyin. Sonunda O'na döneceksiniz". İnsanoğlu çalışmalarında başarıya ulaşmak için bütün ilim, sanat ve çalışma vesilelerini kullanmalıdır.

37[37] ei-İsm Haram olan fiil, eylem.

38[38] el-Bağy Zulüm ve taşkınlık, adavet.

39[39] Ma lem yunezziJ bihi sultanca Allah tarafından herhangi bir delile, temele, desteğe dayanmayan.

33. ayette haramlar için sınırlayıcı sığayla Özel bir çeşüte uyarır. Allah'ın kendini birlemekten saptıracak, insanlara haksız yere zulüm ve düşmanlık ettirecek, gizli ve açık fahiş ve günah işlemelerini haram kıldığı, bunun dışında olanları olanlara helal kıldığını belirtir. Bu, değişik üsluplarla tekrarlanır. Bunun, Kur'an'ın muhkem prensiblerinden biri olduğunun söylenmesi doğrudur. . [40[40]]

34- Her ümmetin bir süresi vardır. Süreleri gelince (onlar), ne bir an geri kalırlar, ne de öne geçerler, (tam zamanında çökerler).

35- Ey Ademoğulları, içinizden size ayetlerini haber veren peygamberler geldiğinde, kim korkup-sakınırsa ve (davranışlarını) düzeltirse işte onlar için korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.

36- Ayetlerimizi yalanlayanlar ve onlara karşı büyükİenen-ier, işte onlar ateşin halkıdırlar; onda sonsuza kadar kalacaklardır.

37- Allah'a yaian yere iftira atandan[41[41]]' ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Kitap (hayat-ta)dan kendilerine yazılmış rızık ve amelden nasiplerini alacaklardır'[42[42]] Nihayet elçilerimiz (melekler) [43[43]]gelip canlarını alırken: "Hani Allah'tan başka yalvardıklarınız nerede?" dediklerinde: Onlar bizi terkedip[44[44]] gerçekten kafirler olduklarına kendi aleyhlerinde şebadet ettiler.

38- (Allah) diyecek: "Cinlerden ve insanlardan sizden önce geçmiş[45[45]] ümmetlerle birlikte ateşe girin." Her bir nesil girişinde kardeşini (nesilleri) lanetler. Nitekim hepsi birbiri ardınca orada toplanınca, [46[46]]en sonda yer alanlar, en önde gelenler için: "Rabbimiz, işte bunlar bizi saptırdı; öyleyse ateşten kat kat artırılmış bîr azab ver diyecekler. (Allah da) Hepsi İçin bir kat fazla (azab) vardır, ama siz bilmezsiniz" dedi.

39- Önde gelenler, sonra yer alanlara diyecekler ki: "Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de kazandıklarınıza karşılık azabı tadın!"

40- Şüphesiz ayetlerimizi yalan sayanlar ve onlara karşı büyüklenenler, onlar için göğün

---

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/431-432.

[41[41]] İftara Yalan söyledi ve uydurdu.

[42[42]] Yenaluhıtm nasibuhum mineî-kitab Hayatta kendileri için yazılan rızik ve fiillere erişirler.

[43[43]] Rusulüna Meleklerden kinaye olarak kullanılmıştır.

[44[44]] Dallu ama Burada bizden kayboldular veya bizi ihmal etliler anlamındadır.

[45[45]] Halet Geçti anlamındadır.

[46[46]] Ümmetim insanlardan bir nesil.

kapıları açılmayacak ve deve de iğnenin deliğinden[47[47]]' geçinceye kadar cennete giremeyeceklerdir. Biz mücrimleri işte böyle cezalandırırız.

41-Onlar için cehennemden yataklar ve üstlerine de örtüler[48[48]] vardır. Biz zulme[49[49]] sapanları işte böyle cezalandırırız.

Ayetlerin siyakın devamı ve geçen ayetlerin tamamlayıcısı olduğu görülmektedir. Müşriklerin şirkinin, fahiş adetlerinin, Allah'a yalan ve iftira ile nispet edilmesinin hemen akabinde bu ayetler gelir. Bu sûrede, Allah'ın her ümmet ve nesil için bir süre tanıdığını, her nesile bir fırsat verdiğini, onlara sapıklıktan hidayeti açıklayan O'nun ayetlerini okuyan peygamberler gönderdiğini uyarmak için açıklar. Fırsatı değerlendirenler, Allah'ın davetine icabet ederek takva yoluna giderler. Onların öncüleri ıslah olur. Korkmayan, üzülmeyen ve kurtuluşa erenler de onlardır. Fırsatı kaçıranlara gelince, Allah'ın ayetlerini yalanlar, O'na karşı büyüklenirler ve böylece Allah'ın azabını ve ateşini, orada ebedi kalmayı hakederler. Bundan sonra ayetler, onları kınamaya, korkunç sonla korkulmaya, sonra hissedecekleri ve karşılaşacakları pişmanlığı anlatmaya devam eder. Allah'a iftira alandan, ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimse yoktur. Sonra Allah'ın melekleri onlara gelecek, hayatta onlar için yazılanlar tamamlandıktan sonra onların canlarını alacaklardır. Onlara meydan okuyan, kınayan bir tavırla soracaklar: "Allah ile birlikte ortak koştuklarınız, Allah'lan başka yalvardığmız kimseler hani neredeler'/ Gelsinler size yardım etsinler.'" Söyleyecekleri başka bir şeyleri olmayacak; onlar bizi ter-kettiler, ihmal ettiler. Sonra da içinde bulundukları küfr ve çirkin ortamlarını itiraf edecekler. İşte o zaman onlara şöyle denilecektir: "Ateşe nesil nesil girin". Her nesil kendinden önce girenleri lanetleyecek. Hepsi bir arada toplanınca son olarak girenler ilk girenlere suçu atarak kınayacaklar, Allah'tan onlar için azabı fazlalaştırırlasını isteyecekler, çünkü Önceki nesil, onları saptıranlardır. Onlar da onları yalanlayarak, söverek cevap vereceklerdir. Allah da onlara şöyle diyecek: "Şüphesiz azab hepiniz için fazlalaştı -nlmışhr." Ayetler, yalancıların, büyüklenenlerin cennete girmekten Allah'ın rızasını kazanmaktan umutlarını keserek biter. Yüce Allah, bu bölümü teşbihli, kuvvetli, hicivli bir üslupla noktalar. O da devenin iğne deliğinden geçmesi örneğini zikrederek onların anlayacağı dilden, cennete giremeyeceklerini belirtir ve sonra cehennemde onların küfr, zulüm ve cinayetlerine karşı ateşten yatak ve örtünün olacağını belirtir.

Ayetler, muhatab olanlara ve genelde insanlara direkt müjdeci, korkutucu, kmayıcı, kapsayıcı ve isbatlayıcı genel bir hitapla gelir. Akla ve kalbe birlikte hilab eden etkili ve güçlü

[47[47]] Hârekû Biliştiler, birbirlerini idrak ettiler veya birbirlerine kavuştular.

[48[48]] Simmü'i-hîyat): İğnenin deliği.

[49[49]] Gavâşin Örtüler, perdeler anlamındadır.

bir üslubu vardır. İman edenleri, takva sahihlerini sebat ettirmeyi; yalanlayanların, büyüklenenlerin kalplerinde korku uyandırmayı hedefler. Pişmanlığın fayda vermeyeceğini belirterek vakit geçirmeden onları iyiliğe teşvik eder.

Daha Önce Kur'an'ın defalarca dikkal çektiği üzere; ayellcrin içeriği, Allah'ın insanlara verdiği seçme ve kazanma kabiliyetleri nedeniyle her insanın Allah'ın davası emirleri, hududları karşısındaki tavrı, kazancı ve seçimine göre karşılığını alacağını vurgular.

37. ayetin Özellikle Allah'a yalan yere iftira atma noktasında onları korkutucu bir şekilde uyarır. Heva ve hevesin arkasında koşarak veya hiçbir delile dayanmayarak, ilim-siz Allah'a karşı bir haram kılma veya helal kılmayı, bir akideyi, bir ameli, bir sözü nispet etmeye cüret edenleri korkutucu ve azarlayıcı bir üslupla uyarır. Böylece devamlı bir telkini içermektedir.

"Nihayet elçilerimiz gelip canlarım alırken" cümlesindeki rasullerden kası! ecelleri bittiği zaman insanları Öldüren meleklerdir. Böylesi bir amaçla melekler açıkça zikredilmiştir. Nahl sûresi 28. ayeü "Nefislerine zulmeden'erken meleklerin, canlarını aldığı kimseler: 'Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk!' diye. teslim olurlar. 'Hayır, Allah sizin yaptıklarınızı biliyor." Nisa sûresi 97. ayeti "Nefislerine yazık eden kimselere, canlarım alırken melekler 'Ne iste idiniz' dediler. (Bunlar): 'Biz yeryüzünde aciz düşürülmüştük' diye cevap verdiler. Melekler dediler ki: 'Allah'ın arzı geniş değil miydi ki, hicret etmediniz?' işte onların durağı cehennemdir, ne kötü bir gidiş yendir orası!"

Melekler ve Allah için yaptıkları hizmetlere iman etmek farzdır. Çünkü bunu Kur'an belirtmiştir. Kıır'an'da bu konuda gelenler üzerinde ne fazla ve geniş, ne de eksiltme yapmadan durmak gerekir. Çünkü bunun arkasından gitmenin hiçbir faydası yoktur. Bu gaybi işlerdendir. Allah'ı Arapların onlar hakkındaki akideleri ve zikredilenlerin çoğunun bununla bağlantılı olduğuna dikkat çeker. Müddcssir sûresi tefsiri akışında bunu açıklamıştık.

Ayetlerin bahsettiği ilkler ve sonların kınamasından kastın, atalar ve torunlar veya önceki nesiller ve sonra gelenlerin kınamaları olduğu görülmektedir. Sonda gelenler ilklerin adımlan üzerine yürüdüler onların sapıttığı gibi sapıttılar. Ayetler ise onlara şöyle cevap verir: "Artırılmış azap onların hepsi içindir". Çünkü her insan kazandığı ile sorumludur. Böylesi bir hüccet ona fayda vermeyecektir. Buna devamlı olarak bir vurgu vardır. İlklerin yaptıkları her günaha, sapıklığa ve şerre uymanın çirkinliğini vurgular Kur'an. Her insanın, her neslin bu durumda acele etmemesinin farz olduğunu, hak ve hidayet yolunu ve onda yürümeyi araştırmasını emreder. Geçmişlerin geleneklerine uyan, gittiği yolda yürüyen insanlar için delil getiren insanların hücceti düşmektedir. Geçen sûrede bunun benzeri birçok ayette bu telkin tekrarlanmıştı. . [50[50]]

[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/434-436.

42- İman edenler ve Salih amellerde bulunanlar (ki, biz hiç kimseye güç yetireceğinden fazlasını yüklemeyiz) onlarda cennetin ashabıdırlar.onda sonsuz olarak kalacaklardır.

43- Biz onların göğüslerinde kinden[51[51]] ne varsa çekip almışız.Altlarından da ırmaklar akar. Derlerki: “Bizi buna ulaştıran Allaha hamd olsun. Eğer Allah bize hidayet vermeseydi biz doğruya erişemeyecektik.Andolsun, Rabbimizin elçileri hak ile geldiler. Onlara : “İşte bu, yapmakta olduklarınıza karşılık olarak mirasçı kılındığınız cennettir.”diye seslenilecek.

44- Cennet halkı, ateş halkına (şöyle) seslenecek : “Bize Rabbimizin vadettiğini gerçek olarak bulduk;sizde Rabbinizin vadettiğini gerçek buldunuz mu? Onlarda : “Evet” derler. Bunda sonra içlerinden seslenen biri (şöyle) bağıracaktır:[52[52]] “Allahın laneti zalimlerin üzerine olsun.”

45- Ki onlar Allah'ın yolundan yasaklayanlar[53[53]] Allah'ın davasını engelleme iradelerini koyanlar[54[54]]' ve ahireti tanımayanlardır.

Ayetler siyakın devamıdır. O, salih müzminlerin varacağı mutlu sona karşılık; kafirlerin, müstekbirlerin varacağı sonu açıklama noktasındadır. İbareler başka bir yorum;, gerek bırakmayacak kadar açıktır.

Ayetlerin üslubu güçlü ve akıcıdır. Ayetlerin, mü'minlerin nefislerine güven verdiğ açıkça görülmektedir. Onlar ile ateş halkı arasında meydana gelen konuşma, bir yandar bu hedefle bağlantılıdır. Geçen ayetler de geldiği şekilde özellikle zalimlerin, azgmlanı önderleri Allah'ın yolundan yasaklayan ve onda iradeleriyle bir eğrilik isteyen kafirlerii münasebeti ile korkutma vardır.

Mü'minlerin diliyle ayetlerde anlatılan "Bizi bu hidayete ediren Allah'a hamdoîstiı Allah'ın iletmesi olmasıydı elbette biz hidayete ermezdik" cümlesi görüldüğü üzen "Andolsun Rabbimiz elçileri hak ile geldiler" cümlesini tefsir çimektedir. Allah, elçiic rinin getirdiği telkinler, şeriatlar, beyanlarda bunu açıklamaktadır. Peygamberlerin gön derilmesindeki hikmeti, değişik rabbani hükümleri, hudutları ve çizgileri sadece akili bilmenin imkansızlığını belirten genel Kur'anî kararlarla birlikle bir uyum sağlamakta dır. Ayetler mutlak olarak gelmiştir.

Ki telkini, korkutması, müjdesi, isbatı, kapsamlı* genel olsun. . [55[55]]

[51[51]] Gillin Kin.

[52[52]] Ezzene müezzinim Birmünadi seslendi.

[53[53]] Yesuddûne Mene diyorlar, alıkoyuyorlar.

[54[54]] Yebğûneha ivecen Eğri-büğrü olmasını istiyorlar. Ru cümle onların Allah'ın davetinin başarısız olmasını istemelerinden kinayedir.

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/437.

Allah Kimseye Gücünün Yettiğinden Fazlasını Yüklemez

İlk ayetlerde Kur'an'ın ana prensiplerinden, değişik üsluplarla isbatı tekrarlanan b prensip bulunmaktadır. O da, Allah Teala'nın insanlara güç yetiremcycccği şeyleri yül lememesidir. Bu iki anlamı İçermektedir. Bir: Allah'ın insanlara yüklediği şey. onları yapabilecekleri, kudretlerinin sınırında olduğu bilinen görevlerdir. İki: Allah insanla dan güçleri yetmeyecekleri şeyi yapmalarını, onu yerine getirmelerini isleme/.: "Gi yetirmek, zarar ve tehlikelere manız kalmamayı, imkanlar ve yapabilirlik ile çekişimeyi de bünyesinde laşır. Müslümanlar bu prensibe göre, malın, canın ve bedenin yapamayacağı, imkanın olamayacağı durumlardan sorumlu değildir. Onlardan güçlerinin dahilinde, imkan ve makul olan sınırda bunu yapmaları istenir.

Bu prensip, eşyanın tabiatı ve işlerin gerçeğiyle de uyum sağlar. Her yerde ve her çağda uygulanır, ebedi olarak öne sürülen Kur'anî prensiblerden belki de bu en büyük olanlardır. Bunlara örnek olarak Bakara süresi 173. ayeti "Allah size leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni horam kıldı. Ama kim mecbur kalırsa, (başkasına) saldırmadan ve sının asmadan (bunlardan) yemesinde bir günah yoktur- Muhakkak ki, Allah çok bağışlayandır, Allah'a nankörlük eden kalbi imanla yatışmış olduğu halde (inkâra) zorlanan değil, fakat küfre göğüs açan, (küfürle sevinç duyan) kimselere Allah'tan bir gazab iner ve onlar için büyük bir azab vardır." Bakara sûresi'nin 286. ayeti "Allah, kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez. Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. Rabbimiz unutur, ya da yanıhrsak bizi sorumlu tutma! Rabbimiz bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Rabbimiz, bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim mevlamtzsın (sahibimiz, efendimiz)! Kafirler toplumuna karşı bize yardım et!" . 56[56]

46-İki taraf arasında bir engel'57[57] ve yüksek surların gedik-leri58[58] üzerinde de (hem cennetlikleri hem de cehennemlikleri, yüzlerindeki) İşaretleriyle59[59] tanıyan erkekler vardır. (Bunlar), henüz60[60] cennete girmemiş olan, fakat kapısında girmeyi bekleyen cennet

56[56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/437-438.

57[57] Hicabım Örtü, perde, engel, sur.

58[58] el-A'mf Yüksek olan her yer. Horozun ibiği de yüksekliğinden dolayı bu isimle anıiır. Kelime burada yüksek surların uçları, en yüksek yerleri anlamında kullanılmıştır.

59[59] Simahum Ayırdedici özellikleri.

60[60] Lem yedhulufıa ve hum yetmeun"Yedhuluha"

fiilindeki zamir cennet ashabına râeidir. Cümle şu anlamdadır: '"Onlar cennetin kapısında durup, daha girmemişlerdir Ancak girmek için can atıyorlar, girmeyi ümid ediyorlar,"

halkına: "Selam size!" diye seslendiler.

47-Gözleri ateş halkına çevrildiği zaman da; "Rabbîrriiz, bizi şu zalim toplulukla beraber bulundurma!" dediler.

48-A'raf halkı, yüzlerindeki işaretleriyle tanıdıklar bir takım adamlara da gürleyerek dediler ki: "Ne topluluğunuz, ne de büyüklük taslamanız, size hiç bir yarar sağlamadı.

49-"Allah onları hiç bir rahmete erdirmeyecek, diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mıydı? (cennetliklere dönerek): "Girin cennete, artık size ne korku vardır, ne de siz üzüleceksiniz!" dediler.

50-Ateş halkı, cennet halkına: "Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın (ne oiur!)" diye seslendiler. (Onlar da) elediler ki: "Allah bu ikisini kafirlere haram etmiştir."

51-Onlar ki, dinlerini bir eğlence ve oyun yerine koydular ve dünya hayati kendilerini aldattı. Onlar, bu günleriyle karşılaşacaklarını nasıl unuttular ve ayetlerimizi bile bile nasıl inkâr ediyor idilerse, biz de bugün onları öyle unuturuz!

52- Gerçekten onlara, bilgiye göre açıkladığımız inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olan bir Kitab getirdik.

53- İlle onun te'vilini[61][61] (onda zikredilen korkutmanın gerçekleşmesini, hakikatini ve sonunun doğruluğunu) mi bekliyorlar .[62][62]Onun te'vili geldiği gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: "Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmiş. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler, yahut tekrar geri döndürülfüp dünyaya gönderilmemiz mümkün mü ki, (orada eski) yaptıklarımızdan başkasını yapalım? Onlar, kendilerini ziyana soktular ve uydurdukları şeyler, kendilerinden saptı (kaybolup gitti).

Ayetlerin başında gelen "ikisinin arasındaki" kelimesindeki zamirin, geçen ayetlerde sonları ve konuşmaları zikredilen mü'minlere ve kafirlere döndüğü görülmektedir. İşte böylece ayetlerin siyakın devamı olduğu, ibarelerinin başka bir anlatıma ihtiyaç duymayacak şekilde açık olduğu görülmektedir. Kıyamet gününde cennet halkı ile cehennem halkının durumlarını, tavırlarını içeren tablolardan bîr tablo bulunmaktadır. Cennet ehline güven vermekte, diğerlerinin ise pişman olacaklarını ve kendilerini helak edeceklerini belirtmektedir. Bu tablodan sonra, dinlerini oyun ve eğlence edinen, fırsatları kaybeden, korkunç sonlarını takdir edemeyen, kendilerini ziyan eden kafirler için bir azarlama ve

---

[61][61] Tcv'iîeha Burada getirdiği uyarının doğruluğu veya gerçekleşmesi, ya da sonucu ve gerçeği anlamındadır.

[62][62] Yenzurune Bekliyorlar.

kınama yer almaktadır.

Tablo ve tamlama güçlü ve etkilidir. Saiihlerin, mü'minlcrin nefislerinde razı olmaya, güven vermeye; günahkârların, kafirlerin nefislerinde ise korku vermeye teşvik etmektedir. Ayetlerin bunu hedeflediği görülmektedir.

49. ayette, kafirlerin, Muhammedi davete icabet edenlere karşı büyüklerime, hakir görme tavırlarını, özellikle önderlerin bakış açısını içeren bir tablo vardır. Bunu önceki sûrenin ayetlerinde, sûrenin siyakında örnek verilen değişik başka ayetler de zikreder. Bir yandan onlar korkunç bir şekilde azarlanırken, mü'minler de sebatkâr olmaya teşvik edilir.

Özellikle 51. ayet. hayatta sahip oldukları ma] ve güçten dolayı böbürlenenleri, dinlerini oyun ve eğlence edinenleri azarlayan güzel bir telkini içerir. Bu durum onları, hak söze ve davete boyun eğmemeye, büyüklenmeye, azgınlaşmaya, günah işlemeye, sonlarını düşünmemeye sevk eder.

52. ayet, Allah'ın Kİtab'ının mü'minler İçin hidayet ve rahmet olduğunu vurguluyor. Allah'ın davasına karşı büyüklenenlerîn, inkâr edenlerin, niyetleri ve davranışları kötü olanların, heva ve heveslerinin galip geldiği, inatlarının ağıriaştığt belirtiliyor. İşte o kimseler Allah'ın Kitab'ında hakkın ve hidayetin yolunu görmüyorlar. Aynı zamanda niyetleri iyi olan, hakkı isteyen, inattan, heva ve heveslen beri olan kimseler ima ediliyor. Allah'ın Kitab'ında rahmeti ve hidayeti görüyorlar. Burada kafirler için bir kınama bulunuyor. Mü'minler de bir taraftan övülüyor. Hidayeli İyiniyele. gerçek isteği sapıklığı ise kötü niyete heva ve hevesinin ağır basmasına atfediyor. Bu ikisini de böylece ortaya çıkarıyor. Bunda da devamlı boyutta bir telkin vardır.

Müfessirler[63[63]] A'raf ashabı hakkında değişik sözler ve bazı rivayetleri zikrederier. A'raf ashabı için, iyilikleri ile kötülükleri eşit olanlar veya Allah yolunda öldürülen asiler veya mü'minlerin çocuklarıdır diyenler vardır.

Oysa ayetlerde geçen ibareler, meleklerin veya peygamberlerin kastedildiğini kuvvetle ilham etmektedir. Meleklerin olduğu tercihini kuvvet i endi ren başka ayetler bulunmaktadır. Örneğin Nahl sûresi 32. ayeti: "Melekler, iyi insanlar o/arak canlarını aklığı kimselere de: 'Selam size, yaptıklarınıza karşılık cennete girin!' derler." Zümcr sûresi 73. ayeti: "Rab'J er inin (azabından) korunanlar da bölük bölük cennete sevk edilmişlerdir. Kapıları daha önce açılmış bulunan cennete vardıklarında onun bekçileri onlara: 'Selam size, (ne) hoşsunuz, ebedi kalmak üzere buraya girin!' demiş/erdir".

Müfessirlcrin bu sözleri nereden bulduklarını bilmiyoruz. Oysa ayetlerin içeriği A'raf ashabının her halükârda şahitler niteliğinde olduğunu İfade etliği açıktır. Adem'den Kıyamet

---

[63[63]] Bkz. Taberı. ibni Kesir, Hazin, Tabersi Tefsirleri

gününe kadar değişik halkların ve nesillerin içinde bulunan ve yüzlerinden ve makamlarından insanları tanıyan, görevlendirilmiş gibi onlara hitab eden şahitlerdir.

Diyoruz ki, bu ayetlerin tefsirinde uhrevi sahneleri açıklamak ve şerhetmek kastedilmemiştir. Ki bu gaybi konulardan olup, fazlalaştırmadan, genişletmeden iman etmeyi gerektirir. Arkasından koşmak ise fayda vermez. Korkutma, rağbet ettirme, sebatkar kılma ve uyarma gibi hedefleri amaçlamıştır.

Müfessirler de cennet ve ateşin yerini açıklamada, tahmin ve ekleme çerçevesinden çıkmayan çok geniş sözler sarfetmişlerdir. Az önce söylediklerimizin bunun için de geçerli olduğu görülmektedir. . [64[64]]

54- Rabbİmiz o Allah'tır ki; gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra Arş'a İstiva etti. 0, geceyi, durmadan kovala-yan'[65[65]]' gündüzün üzerine bürüyüp örter'[66[66]] Güneşi, ayı ve yıldızları boyun eğmişi'[67[67]] vaziyette (yaratan O'dur.) İyi bilin ki, yaratma ve emir O'nundur. Alemlerin Rabbi Allah, neyücedir.

55- Rabbinize boyun eğerek ve gizlice'[68[68]] dua edin. Şüphesiz O, haddi aşanları'[69[69]] sevmez.

56- Düzene konulmas(islah)mdan sonra yeryüzünde bozgunculuk (fesad) çıkarmayın; O'na korkarak ve umut taşıyarak dua edin. Doğrusu Allah'ın rahmeti iyilik yapanlara pek yakındır.

57- O ki rüzgârları, rahmetinin önünde müjdeci gönderir. Nihayet onlar, ağır ağır bulutları yüklenince,[70[70]] onu ölü bir ülkeye yollarız; onunla su indirir ve türlü türlü meyvalar çıkarırız. İşte ölüleri de böyie çıkaracağtz. Herhalde bundan ibret alırsınız.

58- Güzel beldenin bitkisi, Rabbinin izniyle çıkar; kötü olandan İse hayrı vermekten sakınan[71[71]]' kavruk bitkiden başkası çıkmaz. İşte biz, şükreden bir topluluk için ayetleri böyle çeşitli biçimlerde açıklıyoruz.

[64[64]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/440-441.
[65[65]] Yelhıbuhu Hasisen"Hasiscn" hızlı veya peşisira anlamındadır. "Yetlıbuhu" Ona kavuşmak için onun peşinden koşar mânasına gelir.

[66[66]] Yuğşi' l-leyte'nc-nehare Gündüzü geceyle Örter ve geceyi gündüze geçirir, giydirir.

[67[67]] Tedarruan Boyun eğerek

[68[68]] Hu/yeten Gizlice, aşikâr olmadan.

[69[69]] el-Mu'tedin Burada haddi aşanlar anlamında kullanılmıştır.

[70[70]] Ekallet Taşıdı, yüklendi.

[71[71]] Neftiden Hayır vermeyi engelleyen, faydası dokunmayan.

Ayetler, önceki ayetlerin devamıdır. Görüldüğü gibi onlarla bağlantılıdır da. Ahirct-te mü'minlcrin ve kafirlerin sonlarını açıkladıktan sonra gelir ki, insanlara hitap elsin. Başlangıca dönüş yaparak onların dikkatini, büyük evrende Allah'ın rububiyelinin gö-rüntülerine, mutlak tasarrufuna çekiyor. Onlara Allah'ın nimetlerini hatırlatarak salihle-ri, ihsan sahihlerini geniş rahmeti ile müjdeler. Allah, böylece ubudiyete, duaya, ölümden sonra insanları diriltmeye muktedir olduğuna, sadece kendisinin hakkı olduğuna delalet eder. Netice itibariyle, ibareler başka bir edaya gerek kalmayacak şekilde açıktır.

58. ayet, kötü nefislerin ve iyi nefislerin şahidİerini temsil noktasındadır. Toprağın da verimli, çorak, iyi ve kötü yönleriyle farklı olduğu, vesile olarak yağmurun inmesinin de yeterli olmadığını açıklar. Nefisler de iyi ve kötü, hayır ve şerr olarak farklıdırlar. Allah'ın elçileri ise davanın vesileleridirler. Salihlcr ve iyiler Allah'ın davetine İcabet ederler, hayırda, görevlerini yapmada iyi nefisle, rızayla ve kolayca yarışırlar, aynı iyi toprak gibi yağmurdan faydalanıp iyi bitkisini verir. Böylece Allah'ın rahmetini kazanırlar ve şükrederler.

Kötü ve şerr insanlara gelince, onlar inatçıdırlar, kibirlidirler, herşeyde taassub gösterirler. Bütün bunlar ancak kötülükle dolu bir nefisten çıkabilir. Çünkü onlardaki hayır, hak ve görev faktörleri zayıftır. Aynen yağmurdan faydalanmayan, faydası ve zcnginliâi az, toprak gibidir. Ne Allah'ın rahmetini kazanırlar, ne de insanların güvenini.Bu ayetlerden sonra peygamberlerin kavimleri üc olan uzun silsilelere tabi kıssaları haşlar. İşte bu ayetler, özellikle son ayet ilk sûrede başlandığı gibi uzun bölümün güçlü bir sonu olarak gelir.

Ayetlerin üslubu, akla ve kalbe yöneicn etkili ve takriridir. Muhatap çoğul zamiri, dinleyenlere dönse de genel bir yönlendirmeyi içerir. İsler bu Allah'a ibadet ve dua ederken umut ve korku, gizli ve huşu ile açıklamadan, kızmadan adaplarını öğretmede olsun, isterse yeryüzünde bozgunculuktan, görevlerini yapan ihsan sahiplerini saptırmaktan yasaklaması olsun farketmez. İyi nefis sahiplerini över, kötü nefis ise sahiplerini kınar. Allah'ın yüceliğinde, evrenin büyüklüğünde kudretinin büyüklüğünü ve mutlak tasarrufunu hissetmede, nefsin O'ndan başka nefsin her şeyden kurtulması için düşünmenin gerekliliği üzerinde durur.

"Yeryüzü ıslah edildikten sonra bozgunculuk yapmayın" ibaresinin üslubi bir ibare olduğu görülmektedir. Çünkü bozgunculuk (fesad) asıl değildir ve aniden çıkan, iekrar-lanabilen bir durumdur. Cümle fesad ve azgınlığın tehlikesinin boyutunu belirtir. Fcsad. aslen çirkin ve sakıncalı olsa bile, ıslah edildikten sonra yeniden ortaya çıkarsa daha çirkin ve tehlikelidir. Çünkü o, hakim oian ıslahı yıkmak yerine fesadı getirmek demektir. Cümle, belki de Nebevi risaleti övmekledir. . [72][72]

---

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/443-444.

Allah'a Gizlice Dua Etme

Gizlice dua etme emri Kuran'da sık sık tekrarlanır. A'raf sûresinin 205. ayetinde "Rabbiıιi içinden ya/vararak ve korkarak, sabah akşam yüksek olmayan hır sesle an. gafillerden olma"; İsra sûresinin 110. ayetinde "De ki: "ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisi ile çağırsamz en güzel isimler O'nıtndur. Namazında pek bağırma, pek de sesini gizleme, bu ikisinin arasında bir yol tut" denildiği gibi. Bunun nefsi tezkiye olduğu açıktır. İbadet ve duada Allah için samimi olduğuna en güze! dölil olarak açıklanır. Bunlar gösteriş ve riyadan uzaklaştırır.

"Geceyi duvmdan kovalayan gündüz" cümlesindeki zamir Allah Teaia'ya dönmekledir. Bu ve "Güneş, ay ve yıldızlar O'nıın emriyle boyun eğdirildi" cümlesinin Allah'ın bu evrendeki sahnelerin kanunlarını koyduğuna delil olduğu görülmektedir.

"Yeri ve gökleri altı günde yarattı" cümlesi burada ikinci defa zikredilmekledir. İlk defa bu cümle Kaf sûresinde zikredildi ve orada yaptığımız yorumun yeterli olduğunu düşünerek tekrarlamayı gerekli görmedik. . 73[73]

Allah'ın Arşa İstiva Etmesi

"Sonra arşa istiva etti" cümlesine gelince ilk defa burada zikredilir. Bundan sonra ise birkaç defa tekrarlanır.

"Arş" kelimesi üzerine Buruc sûresi başında yeterli bir yorum yapmıştık. İsüva noktasında ise diyoruz ki: Asıl anlamı bir şeyin eşitlenmesi, istikameti ve itidalidir. Bu cümle mecaz niteliğinde söylenir. Ve anlamı ise krala göre sahiplenmedir. Ondan daha çok arşa veya tahta oturmak anlamına gelir.

İbni Kesir ise bu konuda şöyle demiştir. "İnsanların bu makam için söylediği çok sözler vardır. Fakat en güzeli selef-i salihin bu cümleyi teşbih etmeden la'til (engellemeden tekzif (keyfiyetini) araştırmadan geçiştirdikleri yolu takip etmektir. Allah'ın yarattıklarından hiçbirine benzemediğini ve O'nun benzeri olmadığına bilinçleri uyarmak olarak tevil etmişlerdir".

Ehl-i Sünnet ise "Arş'a istiva etmek, Allah'ın kendini tanımladığı bir vasıftır, keyfiyeti sorulmadan, teşbihi yapılmadan iman etmek gerekir" demekledir. Seyyid Rcşid Rıza ise şunu demiştir: "Allah Rasulü'nün ashabından biri Allah'ın, arşa istiva etmesini benzetmedi. O'nun beşerden ve yarattığı diğer varlıkların sıfatlarından münezzeh olduğunu bilmelerine rağmen

---

73[73] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/444.

O'nun arşa istivasını, göklerin ve yerin mülkünün emrinde bulunmasını, O'nun düzenleyicisi olduğundan ibaret anlamışlardı'[74[74]].

Her halükârda Allah, Kur'an'ın hikmeti gereği gaybi durumları uygunsuz ibarelerle haber vermiştir. Kur'an'da zikredilene iman etmekle beraber, Allah'ı arş'a maddi, cismi oturuşu gerektiren benzerlikten, cisim atfetmekten, sınır koymaktan tenzih etmek gerekir. Özellikle Reşid Rıza'nın bu cümleden Allah Rasulü'nün ashabının anladıklarını hatırlatmasının tercihe şayan olduğuna dikkat çekeriz. Herhangi bir kimseye veya sözünü destekleyen bir senede atfedecek bir nass dahi zikretmemiştir. Ayetlerin burada tümüyle ve başka yerlerde Allah'ın azametine, kudretinin kapsamına, mülküne delil gösterme noktasında olduğudur. O'nun yaratan, düzenleyen olması, sadece O'na İbadet etmeyi, boyun eğmeyi bu nedenle hak sahibi olduğunu pekiştirir. Alemlerin Rabbi olan Allah takdise layıktır. . [75[75]]

59-Andolsun, Nuh'u kavmine gönderdik: "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Doğrusu ben, size büyük bir günün azabın(ın gelme-sin)den korkuyorum.

60- Kavminden önderleri'[76[76]] dediler ki: "Biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!"

61-Dedi ki: "Ey kavmim, bende akıl ve mantıktan uzaklaşma'[77[77]] yok, ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.

62-Size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve Allah tarafından, sizin bilmediğiniz şeyleri biliyorum.

63-Korunup da merhamete uğramanız için, içinizden sizi uyaracak bir adam aracılığı iie bir zikir (sizi ikaz eden bir Kitab, size şan ve şeref verecek bir kanun) gelmesine şaştınız mı?"

64-O'nu yalanladılar, biz de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları boğduk! Çünkü oniar basiretten kör[78[78]] bir kavim idüer."

İşte bu da uzun silsilenin bir halkasıdır. Sûrenin yansından daha fazlasına katlar sürer. Kafirleri korkutan ve kınayan, mü'minleri öven ve sena eden, her iki grubun sonunu

---

[74[74]] Bkz. İbn-i Kesir, Bağavi, Hazin ve Reşid Riza Tefsirleri.

[75[75]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/444-445.

[76[76]] el-Meleu Seçkinler, yöneticiler, Kadınların bulunmadığı erkekler topluluğu, insanların çoğu veya büyük bir kısmı gibi mânalar da verilmiştir. Gerek burda gerek diğer yerlerde kullanılan bu ayetin anlamından bunun bir kavmin liderleri ve ileri gelenleri anlamında olduğu anlaşılmaktadır.

[77[77]] Dalaletim Sapıtmak, akıl ve mantıktan uzaklaşmak anlamındadır.

[78[78]] 'Amin Bu kelime, A'ma'nın çoğuludur veya "anımın" çoğuludur denilmiştir. Aralarındaki fark şudur: birincisi gözü görmeyen ikincisi ise basireti bulunmayan anlamındadır.

açıklayan tabloları, Allah'ın azametine, sadece ona davete, mülkünün kapsamına delilleri içeren bölümlerden hemen sonra gelir. Böylesi bir siyaktan sonra kıssaları zikreden Kur'an'ın Üslubu budur. Bu, ondan Öncekilerle, nasihat, hatırlatma, temsil etme, açıklama ve takip etme durumlarıyla bağlantılıdır.

Bu sûreden önceki Sad sûresinde, yalanlayan kavimlerin geçici bir işaretle silsile halkalarında zikredildiği belirtildi. Bu geçici işaretten sonra Kur'an'ın hikmeti buradaki kıssalarda çok ayrıntıya girmeyi gerektirdi. Bu, ya hatırlatma, örnek verme, korkulma durumlarını pekiştirmek ya da bir meydan okuyuş üzerine veya dinleyenlerin daha fazlasını istemesinden kaynaklanıyor. Bu durum, A'raf sûresinin Sad sûresinden sonra indirildiğinin doğruluğuna delil olabilir.

Kalem sûresi tefsirinin akışında benzer bir münasebetle, Kur'an'ın hikmeli gereği, değişik yöntemlerle kıssaların tekrarlanmasının rabbani hikmetini zikretmiştik. Buradaki kıssaların tekrarlanması o hikmetle bağlantılıdır.

Bu halka, Nuh kavmine ait olan risaletin kıssasını içerir. İbareleri açıktır. Nuh kıssası geçen sûrede de zikredilmişti, gerekli yorumu da yapmıştık. Bu halkada ise yorumu gerektiren yeni bir şey yoktur. . [79][79]

65-Ad kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. (O'na karşı gelmekten) Sakınmaz mısınız?" dedi.

66-Kavminden Önder olan İnkarcılar dediler ki: "Biz seni bir beyinsizlik (cehalet) içinde görüyoruz ve biz seni yalancılardan sanıyoruz".

67-Ey kavmim, bende beyinsizlik (cehalet)[80][80] yok, ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim dedi.

68-Size Rabbimİn gönderdiği gerçekleri duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir Öğütçüyüm.

69-Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığı ile Rab-binizden size bir zikir (davet, belağ, hatırlatma)[81][81] gelmesine şaştınız mı? Hatırlayın ki (Allah) sizi, Nuh kavminden sonra, onların yerine hakimler yaptı. Üstelik yaratılışta size İrilik verdi (sizi daha İri yapılı yarattı). Allah'ın nimetlerini[82][82] hatırlayın ki başarıya eresiniz.

---

[79][79] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/447.

[80][80] Sefahetıın Burada cehalet veya akim kirlenmesi anlamında küılanmışür.

[81][81] Zikrim Hatırlatmak, icbiiğ etmek, davet etmek.

[82][82] Alaallahi Allah'ın nimetleri.

70-Dediler ki: "Ya, demek sen, tek Allah'a kulluk edelim ve atalarımızın taptıklarını bırakalım[83][83] diye mi bize geldin? Eğer doğrulardan isen bizi tehdit ettiğin o azabı h'\ze getir!"

71-Dedi ki: "Artık Rabbinizden bir gazab ve azab[84][84] inmiştir. Allah'ın, kendileri İçin hiçbir delil İndirmediği (ve hiç bir gün vermediği), sadece sizin ve atalarınızın taktığı (boş) isimler hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin öyle ise, ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"

72-Onu ve O'nunla beraber olanları, bizden bir rahmetle kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanların ve inanmayacak olanların ardını kestik (helak ettik).[85][85]

Bu silsilenin ikinci halkasıdır. Ad kavmine gönderilen Hud'un kıssasını içerir. İba-rcleri açıktır, geçen sûrede gerekli yorumu yapmıştık.

Bunda yeni olan Hud (a), kavmini uyarırken, "Üstelik yaratılışta size irilik verdi1' cümlesiyle Allah'ın lütfunu onlara belirtir. Bazı müfcssirler bu noktada garip ve mübalağa çerçevesine giren Ad kavminin boy uzunluğu hakkında rivayetler zikrederler.

İbarenin Kur'anî hedefle bağlantılı olduğu görülmektedir. O bir taraftan Hud kavmine Allah'ın nimetini hatırlatarak davası için onlardan destek ister. Bir yandan d:' Kur'an'ı dinleyenlerin, kendilerinden önceki kavimlerin onlardan daha güçlü ve daha iri cüsseli olmalarına rağmen kafir olmaları nedeniyle Allah'ın onları helak ettiğini ve onların Allah'ı aciz bırakanı adı ki arı m bilerek ibret aimaian telkin eder. Bu değişik ayetlerde tekrarlanmıştı. Buna Gafir sûresi 82. ayeti "Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Onlar, on/ardan daha çok, daha kuvvetli, ye/yüzündeki eserleri bakımından daha sağlam idiler. (Yine de) Kazandıkları, kendilerine hiçbir yarar sağlamadı" ve Kat" sûresi 36. ayeSi "Bunlardan önce nice kuşakları helak etmiştik ki onların tutuşu bunlardan daha kuvvetli idi, yakalaması daha güçlü idi. Ülkelerde gezip dolaşmışlardı. Ama bir kurtuluş buldular mı?" örnek verilebilir.

Ad kavminin cisimlerinin iri olması Kur'an dinleyenler tarafından bilinebilir. Bunu Kur'an, hedefi ve nasihat etmeyi desteklemek için zikreder. Fakat müfessirlerin mübalağalı bir şekilde anlattıkları gibi olmadığı görülmektedir. Kayıt etmek babından Kuranı cümlenin Ad kavminin bedenlerinin alışılmışın dışında iri olmasını gerektirmez. Bu ibare, Kur'an'da İsrailoğuilarından bir peygamberin Talut'u hükümdar seçmesini tanımlama noktasında

---

[83][83] Nezere Terk ederiz

[84][84] Ricsun Burada Azab anlamında kullanılmıştır.

[85][85] Ve Kafim dabire Köklerini kuruttuk anlamındadır.

kullanılır. Bakara sûresi 247. ayeti "Peygamberleri onlara dedi ki: 'Allah Talût'u size hükümdar gönderdi'. Dediler ki: 'O bizim üzerimize nu.su hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lavıkız, ona qeniş mal da verilmemistir'. Dedi: 'Allah onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü arttırdı. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah'ın lütfü geniştir; (O herşeyi) bilendir." Peygamberin Talût'u seçme kıssası, Birinci Somoviil Sifr (Kutsal metinleri içeren kitap)'in-de Talût'un halktan daha uzun olarak tanımlandığı zikredilmektedir. Bu alışılmışın dışında bir mucize değildir. . [86][86]

73- Semûd kavmine de, kardeşleri Salih'i (gönderdik): "Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil geldi. İşte şu, Allah'ın devesi size bir mucizedir; bırakın onu[87][87] Allah'ın arzından yesin (içsin), sakın ona bir kötülük etmeyin, yoksa sizi acı bir azab yakalar."

74- Düşünün ki {Allah}, Ad'dan sonra sizi hükümdarlar yaptı ve yeryüzünde sizi yerleştirdi.[88][88]Onun düzlüklerinde saraylar ediniyorsunuz, dağlarını yontup evler yapıyorsunuz, artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde bozgunculuk yapıp karışıklık çıkarmayın.

75- Kavminden büyükiük taslayan önderler İçlerinden zayıf görülen inananlara: "Siz, dediler, Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" (Onlarda) "(Evet), doğrusu biz onunla gönderilene inananlarız!" dediler.

76- Büyüklük taslayanlar: "Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!" dediler.

77- Derken dişi deveyi boğazladılar ve Rablerinin emrine karşı geldiler[89][89]: "Ey Salih, eğer hakikaten elçilerdensen, bizi tehdit ettiğini (azab), bize getir" dediler.

78- Bunun üzerine hemen onları, o deprem'[90][90] yakaladı, yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.

79- (Salih), onlardan öteye döndü de: "Ey kavmim, ben sİ-ze Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz?" dedi.

İşte bu, Semûd kavmine gönderilen Salih'in kıssasını içeren üçüncü halkadır. İbareleri açıktır. Önceki sûrede yeterli yorumu yapmıştık. Onda yeni bir şey yoktur, ancak "Sizi yeryüzüne

---

[86][86] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/449-450.
[87][87] Fezeruha Bırakın, terkedin

[88][88] Bevveeküm Size verdi, sizi nimetlendirdi, sizi yerleştirdi.

[89][89] Atev Karşı çıktılar, isyan ettiler.

[90][90] Er'racfe Zelzele yada yer sarsıntısından kinaye. "Er'reclan" hareket yada sarsıntı onlamına gelir.

yerleştirdi; O'nun düzlüklerinde saraylar ediniyorsunuz, dağlarını yontup evler yapıyorsunuz" cümlesi bulunmaktadır. Semûd'un yurtları bugün Mediıyinİ Salih denilen bölgede bulunmaktadır. Orada yıkık eski binalar, dağlarda oyulmuş evler ve mezarlar bulunmaktadır. Buradaki konuşma Salih kavmine Allah'ın verdiği güç, otorite, çalışma ve bina nimetlerini onlara hatırlatma bâbındadır. Dağlarda oyuk evler yaptıkları, bu sûreden başka sûrelerde de zikredilmiştir. Ülkelerinin yapısı dolayısıyla, zorluklara rağmen bunu yapmaya sevkedildiklcri söylenebilir. Aynı zamanda bu, onların sabırlarına ve güze! sanatlarına da delalet eder. . [91[91]]

80-Lût'u da (gönderdik). Kavmine dedi ki: "Siz, sizden önce dünyalarda hiç kimsenin yapmadığı Fuhşu mu yapıyorsunuz?

81-Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere gidiyorsunuz ha! Doğrusu siz, yanlışlıklara dalmış'[92[92]] bir kavimsiniz!"

82-Kavminin cevabı: "Onları (şu Luî taraftarlarını) kentinizden çıkarın, çünkü onlar, fazla temizlenen İnsanlar-mış!" demelerinden başka olmadı.

83-Biz de onu ve ailesini kurtardık, yainız karisi geride kalıp helak olanlardan oldu.[93[93]]

84-Ve üzerlerine bir (taş) yağmur(u) yağdırdık; bak işte mücrimlerin sonu naşı! oldu?

Bu silsilenin dördüncü halkasıdır. Lut ve kavminin kıssasını İçeriyor. Önceki sûrelerde de zikredilmiş ve yeterli derecede yorumunu yapmıştık. Burada yeni olan ise Lufkavminin erkekleri tercih etmesi ve karısının da helak olanlarla birlikle helak oimasıdn Bu sûreden sonra zikredilecek sûrelerde bu kıssa tekrarlanmakladır. Tekvin Sifr'inde ik haber zikredilir. Kur'an dinleyicilerinin yahudiler yoluyla bunu bildikleri görülmekle dir. Az önce zikredilen Sifr'de Lut'un karısı hakkındaki ibarede, "onun arkasına döndü günde budanmış, acı kayın ağacına dönüştüğü'7 zikredilir. Hud sûresi 81. ayetteki ibare de "ötekilerine erişen azabın ona da erişeceği", Nemi sûresi 57. ayetteki ibarede isi "Yalnız karısının (aiabda) kalanlardan olmasının" takdir edildiği; Tahrim sûresi 10 ayet de ise karısının ona ihanet ettiği ifade edilir. Durum ne olursa olsun sapmalarından azgınlıklarından dolayı helak olmayı hak edenlerle birlikte karısının da helak edilmcs hatırlatılır. Pcygamber'e yakınlık ve kan bağının bile, ameli ve tasarrufu kötü olan bi fertten hiçbir musibeti dcfcdemcycccği belirtilmektedir. Hiçkimse başkasının.suçum defedemez; çünkü her nefis kazandığının hesabını verecektir. Bu hüküm, değişik misal lcrle çoğu ayetlerde tekrarlanmıştır. Bunun Kur'an'ın muhkem prensi hicrinden

---

[91[91]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/451-452.
[92[92]] Müsrifim Eğrilikte ve sapkınlıkla aşırı gidenler
[93[93]] el-Gabirin Geride kalan, helak olanlar.

biri ol duğunu söylemek doğru olur. Az önce zikrettiğimiz Tahrim süresindeki ayette Lut'uı karısına bu açıkça nisbet edildi. Bu ayetler ibret alınması için indirildi: Tahrim sûres 10. ayeti "Allah inkâr edenler hakkında Nuh'un karısı ile Lut'un karısını misal verdi Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun nikâhı altında İdiler, onlara hîyanel eltiler. Koca lan Allah'tan (gelen) hiçbir şeyi onlardan savamadı. {Oniara}: 'Haydi, girenlerle bera ber siz de ateşe girin' denildi. . 94[94]

"

85-Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik: "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil geldi. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın, insanların eşyalarının değerini eksiltmeyin95[95] düzeltildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın; eğer inanan (insan)lar iseniz, böylesi sizin için daha iyidir!"

86-Ve her yolun başına oturup da tehdid ederek (insanları) Allah'a iman etmeye, yolundan çevirmeye ve o (Allah yolu)nu eğriltmeye çalışmayın;96[96] düşünün siz az idiniz. O sizi çoğalttı ve bakın, bozguncuların sonu nasıl oldu!"

87-Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilene İnanmış ve bir kısmıda, inanmamış ise, Allah aramızda hükmedin-ceye kadar sabredin; O, hükmedenlerin en iyisİdir.

88-Kavminden büyüklük taslayan Önderler dediler ki: "Ey Şuayb, ya mutlaka seni ve seninle beraber inananları kentimizden çıkarırız, ya da dinimize dönersiniz!" Dedi ki:

"İstemesek de mi (bizi yurdumuzdan çıkaracak veya dinimizden döndüreceksiniz)?"

89-Allah bizi, sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer tekrar ona dönersek, Allah'ın üzerine yalan atmış oluruz. Rabbimiz Allah, dilemedikten sonra o sizin dediğiniz dine dönmemiz, bizim için olur şey değildir. Rabbimiz, bilgice herşeyİ kuşatmıştır. Biz Allah'a dayanmışız. (Ey) Rabbimiz, bizimle kavmimizin arasındaki işi gerçekle açığa çıkar.97[97] Muhakkak ki sen (gerçekleri) açığa çıkaranların en iyisi-sin!"

90-Kavminden inkâr eden önderler dediler ki: "Eğer Şu-ayb'e uyarsanız muhakkak siz ziyana uğrarsınız!"

91-Derken o müthiş deprem onları yakalayıverdi, yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.

92-Şuayb'ı yalanlayanlar, sanki yurtlarında hiç oturmamış gibi oldular.98[98]

94[94] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/452-453.
95[95] tebhasü'n nase eşyâehüm İnsanların mallarının kıymetinden eksiltmeyin

96[96] Lâtek'udû bi külli sıratın tü'iddûne ve tesuaûnc an scbiiiUâhi men âmene bihi ve temğuneha ı'vecâ); İşkenceyle tehdit ederek insanları imandan çevirmek ve inananları Allah'ın yolundan alıkoymak için yollarda oturmayın.

97[97] Rabbena iffalı beynena ve beyne kavmına bi'lhak Ya rabbi, bizimle kavmimiz arasında hakla hükmet.

98[98] Keenlem yeğnevfiha Sanki orada oturmamışlar

93-Şuayb, onlardan öteye döndü! "Ey kavmim dedi, ben size Rabbimîn gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim, artık kâfir bir kavme nasıl üzülürüm?[99[99]]

İşte bu da silsilenin beşinci halkasıdır. Şuayb'ın Medyen'e gönderilişini, açık ibarelcrie anlatıyor. Bu kıssa ilk defa burada böyle ayrıntılarıyla geçmekledir. Geçen sûrede "Ashabu'l-Eyke"nin zikredildİği ayette geçici bir işarette buna değinmiştik. Orada As-habu'l-Eyke'nin Medyen halkı ve Şuayb'in kavmi olduğunu Kuram nasslara dayanarak tercih etmiş, onları tanıtmak amacıyla yeterli açıklamayı yapmıştık. Kur'an'ı dinleyenlerin onlar hakkında bilgi sahibi oldukların! da belirtmiştik. İşte böylece Kur'anî kıssalarda ki nasihat sağlamlaşmış olur.

Birçok müfessir[100[100]] zikredilen kavimlerin, peygamberlerine karşı tavırlarını anlatan, onlara azabın nasıl indiğini belirten kıssalarda çok ayrıntılara girmişlerdir. Zikrettiklerinin çoğu ise delilsizdir. Zikrettiklerinin içlerinde garipliğe varan çok şeyler bile bulunmaktadır. Burada onlardan bazı şeyleri anlatmaya gerek yok. Çünkü anlatılanların pek çoğu Kur'anî hedefle bağlantılı değildir. Çünkü biz, bu hedefi gerçekleştirmek isteyen, Kur'an'ın hikmeti gereği zikrettiği noktada durmayı daha uygun buluyoruz. Kur'an indirildiği zaman bu kıssaların delalet ettiği şeyler Pcygamber'in toplumunda bilinmekteydi. . [101[101]]

Kıssaların Telkinleri Ve Kur'anî Hedefle Bağlantısı

Kıssa silsileleri Kur'anî hedefle ilintili önemli noktalan içermişti. Bunları şöyle sıralayacağız:

1- Allah Peygamberlerinin tebliğ ettiği davanın esaslarını belirginleştirmek ve bunun, Hz. Muhammed (s)'in tebliğ ettiği esasların aynısı olduğunu, bir kaynaktan sadır olduğunu, bu kıssaların bir tek hedefi amaçladığını belirtmektedir. O hedef de; sadece Allah'a davel etmek, boyun eğmeye ve ibadete sadece O'nun hak sahibi olduğunu. O'n-dan başka herşeyi terkelmenin, her çeşit ve şekildeki şirki kınamanın olumlu yönünü açıklalamak, faydalı salih amelleri, faziletleri, ahlâki değerleri yapmaya teşvik etmek, Allah'ın yolundan engellemeyi, düşmanlığı, azgınlığı, günahları, kötülükleri çirkin bulmaktır.

2- Değişik asırlarda insanların çoğu, Allah'ın kendilerinden birini. Rabbani risaletîe görevlendirilmesine karşı ilginç bir tavır takınarak ortak bir payda da toplandığını açıklamak. Geçen peygamberlerin onlara verdiği cevap da, bu seçimin olağan birşey olduğunu açıklamak olmuştur. İnsanlardan bazılarının herhangi bir zamanda insanları irşat etmesi için

---

[99[99]] Fekeyfe Âsâ Nasıl üzrülürüfrt.

[100[100]] Bkz. İbni Kesir, Bağavİ, Tabersi. Kurlubi Tefsirleri.
[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/455-456.

seçilmesi gayet normaldir. Çünkü onlardan örnek liderler çıkarmak, onlarla anlaşmanın, aynı yöntemlerle onlarla konuşmanın bir yoludur.

Bu kıssa, Hz. Muhammed (s)'in türedi olmadığım ve yeni bir şeye davef eimediğiıii vurgulamak istiyor. Bazı münasebetlerde özellikle bazı ayetler buna dikkat çekmektedir. Örneğin A_hkai" sûresinin 9. ayeti "De ki: 'Ben elçilerden bir türedi değilim. Bancı ve size ne yapılacağım da bilmeni. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcı başka bir şey değilim.'7 Şura sûresinin 13. ayeti "O size, dinden Nuh'a tavsiye etliğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat yapa. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Fakat kendilerini çağırdığın (bu) esas, Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçv'r ve ivi niyetle yöneleni kendisine iletir."

3- Özellikle zenginlerin, önderlerin, inatçı, inkarcı, böbürleniei. isyancı bir tavır takınan geçmiş ümmetlerin kafirleri ile Arap kafirleri arasında ortak bir yolun oiduğunu açıklamak. Büyük bir kısmının fakir ve zayıf okluğu az bir topluluk ise davdı? icabet çimekledir. Çünkü kafirler ona icabet edenleri sıkıştırmakla, eziyet çimekle, yurtlarından çıkarma ve kovalama ile tehdit etmekle, engellemekledirler. Sanki bununla Peygamber (s) ve mü'minlcrc güven ve teselli verilmek istenmiştir. Rasul ve mü'minleri, Allah'ın rızasına ve korumasına nail olan, sebat eden. göğüs geren, sabreden kendinden öncekileri örnek almaya davet etmektedir.

4- Kıssa Pcygamber'e güven ve sebat vermektedir. Karşılaştığı durumla geçmiş peygamberler de karşılaşmıştı. Eğer kavminin çoğu iman etmiyorsa, iman edenlerin çoğu müstazaf ve azınlık ise, geçmiş peygamberlerin de aynı durumu yaşadığı belirtilerek moral verilmek isteniyor.

5- İman edenlere güven ve sebat vererek, teselli ediliyor. Allah onların destekleyicisi, kurtarıcısı, zafere erdiricisidir. Kafirleri ise helak edicidir. Sonunda ne kadar güçlü, ne kadar çok, ne kadar zengin, ne kadar otoriter olsalar da. geçmiş kavimler gibi onları ortadan kaldıracaktır.

Değişik ayetler zikredilen üç noktaya dikkat çekmektedir. Örnek olarak şu ayetler verilebilir. En'am sûresi 10. ayeti "Senden Önce de peygamberlerle alay edilmişti. Fakat onlarla alay edenleri alay ettikleri gerçek kuşatı verdi," Bn'am sûresinin 33. 34. ayetleri "Diliyoruz, onların dedikleri sent üzüyor gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar. fakat zalimler bile hile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar. Senden önce de elçiler yalanlanmış!!. Yalanlamalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, nihayet onlara yardımımız yetişti. Allah'ın kelimelerini (yardım va'dini) değiştirebilecek kimse yoktur. Sana da elçilerin haberinden bir parça gelmiştir". Tevbe sûresinin 70. ayeti "Onlara, kendilerinden öncekilerin, Nuh. Ad. S cm ûd kavminin. İbrahim kavminin, Medyen halkının ve başkaları üstüne ters dönen şehirlerin haberi gelmedi mi? Elçileri onlara açık debiler getirmişti. (Ama inanmadılar, bundan dolayı Allah'M gazabına uğradılar) Allah onlara zulmedecek değildi, onlar kendi kendilerine

zulmediyorlardı," Yunus sûresinin 13. 14. ayetleri "Sizden önce, zulmettikleri ve peygamberleri kendilerine açık kanıtlar getirdikleri halde inanmadıkları için nice nesiller helak etmişizdir, işte suç işleyen kavmi böyle cezalandırırız. Sonra onların ardından bu dünyada onların yerine' sizi geçirdik ki. sızın de nasıl davranacağınızı göre/im," Nur sûresinin 55. ayeti "A/lalı sizden, iman edip salih ameller yapanlara va' delmiştir: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıhhysa, onları da eryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (lam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Ama kim(ler) bundan sonra da nankörlük ederse iste onlar, yoldan çıkanlardır".

6- Zikredilen kavimlerin kıssalarından habersiz olmayan, onların sonlarını ve yurtlarındaki Rabbani yıkımın izlerini bilen kafirlere hatırlatma yapılıyor ki, ibret alsınlar ve içinde bulundukları durumdan vazgeçsinler. Onlardan daha güçlü ve daha çok mala ve evlada sahipleri helak eden Allah'ı hiç kimse aciz bırakamaz.

Nebevi, risalet aslında onların hayrı ve saadetleri içindir. İçinde bulundukları duruma güvenerek böbürlenmemeleri, geçmiş ümmetlerin kafirlerinin vardığı sonlan ve akıbetleri unutmamaları gerekir.

Silsilenin içerdiği ibretler, nasihatlar herhâlükârda devamlı bir telkindir. İster bu, haktan engellemeyi, inadı, büyüklenmcyi, onda tartışmayı, ona davet edenlere eziyet etmeyi kınamada, zayıflara baskı ve onları hakir görmede, yeryüzünde bozgunculuk yapmada, miras alınan zararlı ve çirkin geleneklere yapışmada, olsun; isterse hak üzere olanlara sebat vermede ve sonucun onlar için kazanım olduğunu belirterek güven vermede olsun fark etmez. . [102][102]

94-Bİz hangi kente[103][103] bir peygamber gönderdİysek, onun halkını yalvarıp yakarsınla[104][104] diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.

95-Sonra kötülüğü değiştirip yerine iyilik getirdik de (insanlar) güç ve servet bakımından fazlaliştılar, çoğaldılar ve geliştiler[105][105] ve: "Atalarımıza da darlık ve sevinç dokunmuş-tu [106][106]onlar olaylardan ibret alıp şükretmediler)." Biz de onları, hiç farkında olmadıkları bir sırada ansızın yakaia-dık.

---

[102][102] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/456-458.

[103][103] el-Karye Kur'an'da şehir anlamında geçmektedir. Karye ve çoğulu kura bıırda bilâd (ülke) ve ehl-i bilâd (ülke halkı) anlamındadır.

[104][104] Yedder'afın Boyun eğsin, yalvaranlar.

[105][105] Afev Mat ve kuvvet olarak geliştiler, çoğaldılar ve arttılar.

[106][106] Ed'darra'ü ve's sevrâ Sıkıntıya .sokan ve sevindiren şey ya da şiddetli bir durum ve ferahlık.

96-O) kentlerin halkı iman edip (kötülüklerden) korunsa-lardı, elbette üzerlerine gökten ve yerden bolluklar açardık; fakat yalanladılar, biz de onları kazandıklarıyla yakaladık.

97-Peki (o) kentlerin halkı, geceleyin, uyurlarken azabımın kendilerine gelmeyeceğinden emin midirler?

98-Ya da (o) kentlerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken azabımızın onlara gelmeyeceğinden emin midirler?

99-Allah'ın tuzağından (kurtulacaklarına) emin ini oldular? Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağına yakalanmayacağından emin olmaz.

100-Sahiplerinden sonra şu toprağa mirasçı olanları Allah'ın onları da helak etmeye muktedir olduğunu hâlâ anlamadılar mı?[107[107]] Kİ biz dilesek, kendilerini de günahlarıyla ce-zalandırırız ve kalplerini mühürleriz[108[108]] artık hiç işitmezler.

101-işte o kentler; sana onların haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz. Andolsun, peygamberleri onlara açık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıklarından ötürü, inanmak istemediler. İşte Allah, kafirlerin kalplerini böyle mühürler.

102- Onların çoklarını isyankâr[109[109]] bulduk ama, çoklarında sözde durma diye bir şey bulmadık.

Ayetlerin ibareleri başka bir anlatıma gerek bırakmayacak kadar açıktır. Ayetlerin kalplere ve akıllara birlikte yönelen güçlü ve etkili üslubuyla kıssa silsilesinin hedeflerini destekleyici, açıklayıcı ve tamamlayıcı olduğu görülmekledir. Nefislerin derinliklerine, özellikle dinleyenlerden hakkı isteyen, iyiniyetli, geçmişten ibret alan, akibeti düşünen, acele etmeyen, fikrinde açık olan kimselere nüfuz edecek bir yapıdadır.

inkarcıların durumu geçmişteki benzerlerinin durumu gibidir. Onlara da peygamberler gelmiş fakat hemen inkâr etmişler ve isyan etmişlerdir. Allah onları darlıkla sonra refahla imtihan cîmişlir. Bu imtihanın içeriğinden gafil olmuşlardır. Azgınlıkları değişik boyutlara ulaşınca kazandıklarına karşılık Allah onları güçlü bir yıkımla yakalayıvcr-miştir. Oysa onlar eğer Allah'a iman edip. salih amel isteselerdi, Allah onların önüne yerin ve göğün bolluklarını açardı. Fakat onlar vazgeçmediler, kalpleri katıiaşti ve Allah'ın azabı onlar için gerçek oldu. Dinleyip de inkâr eden Öncekilerin haberlerinden, ibret almaları. Allah'ın onlara

---

[107[107]] Eveiem yehdi Buradaki hidayet açığa çıkma anlamındadır. Hidayet olmadı mı yani açığa çıkmadı mı ya da "Allah'ın kudreti, onları Allah'ın onları helak etmeye kadir olduğunun apaçık olduğuna inandırmadı mı" anlamındadır.

[108[108]] Netbau alâ kulubihim Kainlerini mühürleri/'.. Anlamı; zihinlerini kaparız, günahları dolayısıyla kalplerini katilaştmnz, böylece ne duyarlar ne de idrak ederler.

[109[109]] Fasihin Fisk, isyan ve başkaldırma anlamındadır.

günahları nedeniyle bir musibet vermeye muktedir olduğunu hatırlatmaları gerekirdi. İçinde bulundukları duruma güvenmemeleri, güven içinde olduğunu sanarak Allah'ın azap ve intikamından gafil olmamaları kentlileri için daha iyidir. Gaflette olan kimse kesinlikle ziyanda olandır. Görünen o ki. kendilerinden Öncekilerin yolunda yürüdüler, ibret almadılar, peygamberlerini yalanladılar, onların çoğu Allah'a verdikleri sözlerinde durmadılar, O'na isyan ettiler, kalpleri katılaştı, kulakları sağırlaştı ve fasıklardan oldular.

Ayetler, mutlak bir yönlendirmeyi içeriyor. Çünkü Allah'ın adaletini, kanunlarını, bütün nesillerdeki çoğu insanların karakterlerini ispatlarken Allah'ın azametini ve kapsayıcı yönünü inceliyor. Ayetler, buna bağlı olarak da herhâlükârda geçerîi olacak ibretler içermektedir. [110[110]].

Allah'ın Kâfirlerin Kalplerini Mühürlemesi

Son iki ayette, Allah'ın kafirlerin kalplerini mühüriediğini zikrediyor. Bu ibare değişik yerlerde ve benzer münasebetlerle tekrarlanmıştır.

Kelam alimleri arasında çekişme nedenlerinden biri de kader konusudur. Bir grup alim, bu ayetlerin insanların amelleri ve sonlarının ezelden beri kesin bir şekilde takdir edildiğine dair deliller olduğu görüşündedir. Başka bir grup ise bu grubun görüşünü tevil ederek, bu görüşün Allah'ın adaleti, rasulleri göndermedeki hikmeti ile çelişkili olduğu, değişik Kur'anî nasslara ters düştüğü görüşündedirler.

Buradaki ayetlerin siyakı ve bu ibarenin zikredüdiği başka ayetlerin siyakı, insanların geçmişlerine bakarak Allah'ın bu insanların kalplerini katılaşürdığı, zihinlerini kapattığı görüşünü reddeder. Bu durumda Allah'ın davasına icabet çimekten alıkoyduğu ezeli bir hüküm olmasının hiçbir anlamı yoktur. Buradaki ayetlerin içeriği ve başka yerdeki ayetlerin bu yanlış kader telakkisini destekliyor olması düşünülemez. Çünkü onlar, aynı zamanda sapmalarından, inkâr etmelerinden dolayı kafirler için bir korkutma, bir şiddet, bir kınamayı içermektedir. Ayetler, onların kötü niyetleri, kötü düşünceleri nedeniyle kalplerinin şiddetle katılaştığını, zihinlerinin kapandığını tanımlama yoluna gitmiştir. Ya da inatçı tavırlarından dolayı küfrün onlarda yerleşmiş bir meziyet haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu ibarenin; inkâr ve küfür, inkarcıları, kafirleri kınama ve azarlama noktasındaki bir tanımlama ile beraber zikredüdiği gözlenmelidir, Çünkü ayetlerin gerçekten küfrü, fışkı, hak davaya icabet etmemeyi, sözünde durmamayı kafirlerde bulunan sıfatlar olarak kararlaştırdığı görülmektedir. Öylcki bu sıfatlarla anılmayı lıakettikleri için de, bu kınamaya, azarlamaya ve tehdide layık olmuşlardır.

[110[110]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/460-461.

Bu ve benzeri ibarelerin belki de hedefleri Peygamber {s)'e ve mü'minlere tescili vermektir. Sanki onlara inkarcıların, kafirlerin kalpleri yumuşamazsa üzülmeye, acımaya gerek yoktur denilmekledir, Çünkü Aliah onların kalplerini: fısk, fesad ve kötülük karakteri ve küfür niyetiyle kaldıkları için rnühürlemiştir. . [111[111]]

"Nebi" Kavramı

Nebi kavramı burada ilk defa gelmiştir. O, "Nebe'e" (haber verdi) kelimesinden türetilmiştir. Haber veren bilgi aktaran anlamındadır. Haber getiren yani Allah'tan haberi getiren kimse. Bununla beraber alimler ve müfessirler "Rasulü" ve "Nebi" kavramlarını birbirinden ayırmışlardır. Her rasul nebidir, her nebi rasul değildir demişlerdir[112[112]]. Hac sûresinin 52. ayetinde; "Senden önce hiçbir rasul ve nebi göndermemiştik ki o, temenni ettiği zaman şeytan onun temennisine bir düşünce atmış olmasın. Fakat Allah, şeytanın attığını siler, sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırır. Allah bilendir, hakim (sağlamlattı-ran)dır", Her iki kavramı bir arada zikretmiştir. "Gönderme" kelimesi Rasul ve nebi için kullanılmıştır. Tahrim sûresi 1, ayetinde olduğu gibi Kur'an Peygamber (s)'e bazen nebi sıfatıyla hitab eder: "Ey Nebi niçin, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayandır, esirgeyendir." Bazen de Maide sûresi 67. ayetinde zikredildiği gibi rasul sıfatıyla hitabeder. "Ey Rasul, Rabhinden sana indirileni duyur; eğer bunu yapmazsan, O'nun mesajını duyurmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kafirler toplumunu yola iletmez". Rasul ve Nebi kelimeleri Araf sûresi 157. ve 158. ayetlerinde birlikte zikredilir. "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o "Rasul'e, o ümmi Nebi'ye uyarlar. O (Nebi) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini, kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haranı kılar, üzerlerindeki ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. O'na yardım eden ve O'nunla beraber indirilen nura uyanlar, iste felaha erenler onlardır."

Maide ve Tahrim süresindeki ayetler Nebi ve Rasul'ün aynı anlama sahip olduğunu belirtir. Hac ve A'raf sûrelerinde her iki kelimeyi birlikte zikreden ayetler ise aralarında bir fark olduğunu belirtmektedir. Biz bunu idrak edemesek de herhâliikârda mülessirlc-rin ve alimlerin gördüğü farkların olmadığını görmekteyiz. Hac süresindeki ayetin içeriği özellikle görüşümüzü desreklemektedir. . [113[113]]

103-Onlardan sonra Musa'y1 ayetlerimizle Fir'avn'a ve o-nun ileri gelen adamlarına

[111[111]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/461.
[112[112]] Bkz. Menar Tefsirinde A'raf 156-157. ayetleri.
[113[113]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/462.

gönderdik, ayetlerimize haksızlık ettiler;[114[114]] fakat bak, bozguncuların sonu nasıl oldu?

104-Musa dedi ki: "Ey Fir'avn, ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir rasulüm,"

105-Allah'a karşı gerçekten başkasını söylememek, benim üzerime farzdır[115[115]]. Size Rabbİmizden açık delil getirdim, artık İsrai loğu Harını benimle gönder!"

106- Fir'avn dedi: "Eğer bir ayet (mu'cize) getirmiş isen, hakikaten doğru söylüyorsan göster onu bakalım!"

107- Bunun üzerine (Musa), asasını atti, birden o, açık bir ejderha oluverdi.

108- Ve elini {koltuğunun altından) çıkardı[116[116]] birden o, bakanlar için bembeyaz parlayan bir şey oldu.

109- Fir'avn kavminden ileri gelen bir topluluk dediler ki: "Bu, çok bilgili bir büyücüdür."

110-"Sizi ülkenizden çıkarmak istiyor, ne emredersiniz?"

111 -Onu da, kardeşini de beklet[117[117]] dediler, şehirlere toplayıcılar' [118[118]]yolla."

112 "Bütün bilgili büyücüleri (toplayıp) sana getirsinler.

113- Büyücüler Firavun'a gelip! "Eğer üstün gelen biz olursak, elbet bize bir mükafat var değü mi? dediler.

114- (Firavun): "Evet, dedi, hem de siz (benim) yakın-lar(ım)dan (olacak)sınız!"

115- Dedi ki: "Ey Musa, sen mi (önce hünerini ortaya) atacaksın, yoksa (önce) atanlar biz mi olalım?"

I16-"Sİz atın" dedi. (Hünerlerini ortaya) Atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkutup dehşete düşürdü-|er[119[119]] VG büyük bir büyü (ortaya) getirdiler.

117-Biz de Musa'ya "âsânı at" diye vahyettik. Bir de baktılar ki o, onların uydurduklarını [120[120]]yakalayıp yutuyor'[121[121]]

[114[114]] Fezalemû hihâ Ondan inhiraf ettiler (saptılar) ya da ona baş-kaldırdılar.

[115[115]] Hakîkim a/â cila ekûle akil/ahi ille'lhak Allah üzerine yalnızca hakkı (gerçeği) söylemek bana yakışır ya da bana vaciptir.

[116[116]] Nezea yedehü Elini çıkardı.

[117[117]] Erc'h İrca kelimesinde gelir yani mühlet ver.

[118[118]] Haşirin Getirenler, toplayanlar

[119[119]] İsterhebühum Onlarda korku ve dehşet uyandırdı.

[120[120]] Ye'fekün Yalan söylüyorlar (kizb) ve uyduruyorlar (tezvir).

[121[121]] Tclkafü Ağzına alıp yutuyor.

118- Gerçek ortaya çıktı ve onların bütün yaptıkları batıl oldu.

119- Orada yenildiler ve küçük düştüler. 120- Ve büyücüler secdeye kapandılar. "121- "Alemlerin Rabbİne iman ettik!'' dediler.

122-"Musa ve Harun'un Rabbine!"

123-Fir'avn: "Ben size izin vermeden ona inandınız mı?" dedi. "Bu, bir komplodur, şehirde bu komployu planladınız[122[122]] ki, halkını oradan çıkarasınız, ama yakında (başınıza gelecekleri) bileceksiniz!"

124-"Elbette ellerinizi ve ayaklarınızı (sağ ele, sol ayak) çaprazlama keseceğim,[123[123]] sonra hepinizi (hurma dallarına) asacağım.

125- Dediler ki: "Biz zaten Rabbimize döneceğiz!"

126- "Rabbimizin, bize gelmiş olan ayetlerine inandığımız İçin bizden nefret edip kızıyorsun.[124[124]] (Ey) Rabbimiz, üzerimize sabır dök ve bizi müslüman olarak öldür."

127-Fir'avn kavminden ileri gelen bir topluluk dedi ki: "Musa'yı ve kavmini seni ve tanrılarını terkedip yeryüzünde bozgunculuk yapsınlar? diye mi bırakıyorsun?" (Fir'avn): "Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız. Biz daima onların üstünde eziciler olacağız!" dedi.

128- Musa kavmine: "Allah'tan yardım İsteyin, sabredin!" dedi. Yeryüzü Allah'ındır, onu kullarından dilediğine verir. Sonuç, müttakilerindir!"

129- (Ey Musa)! Sen bize gelmezden önce de, sen bize geldikten sonra da bize işkence edildi." dediler. (Musa), "Umulur kî Rabbimiz düşmanınızı yok eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hakim kılar da nasıl hareket edeceğimize bakar" dedi.

130- Andolsun biz, Fir'avn aüesini kuşattık öğüt alsınlar diye yıllarca kıtlıkla ve ürünlerini azaltmakla [125[125]]sıktık.

131-Onlara bir İyilik geldiği zaman: "Bu, bizimdir (kendi bİigî ve davranışımızla elde ettik)." derler; kendilerine bir kötülük ulaşırsa, Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlar[126[126]] (onların yüzünden belaya uğradıklarını sanırlardı. İyi bilin ki, onların

---

[122[122]] Mekrıuı mekertumuh Tasarladığınız (iedbir ettiğiniz) oyun, hile (keyd).

[123[123]] Leekta'anne eydiyeküm ve crciilckünı min hilafın Buna benzer yerlerde "hilaf' tabiri çapraz kesme anlamında kullanılır, sağ el kesilirse buna mukabil sol ayak kesilir.

[124[124]] Vema tenkumü minna Bize kinlcnmiyor ve kızmıyorsun

[125[125]] BVs sinin Kıtlık ve kuraklıkla

[126[126]] Yettayyeru Kötümser olurlar

uğursuzluğu' [127[127]] Allah kalındadır. Fakat çokları bilmezler.

132- Ve dediler ki: "Bizi büyülemek için ne kadar mu'cize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz!"

133-Biz de onların üzerine ayrı ayrı rnu'cizeler olarak tufan, çekirge[128[128]] kımıl (hıserat), kurbağalar ve kan gönderdik; ama yine büyüklük tasladılar ve suçlu (mücrim) bir topluluk oldular.

134-Üzerlerine azap[129[129]] çökünce: "Ey Musa, dediler, sana verdiği söz uyarınca bizim İçin Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldınrsan, muhakkak sana inanacağız ve mutlaka Israiloğullarını seninle beraber göndereceğiz!"

135-Biz onlardan, geçirecekleri bir süreye kadar azabı kaldırınca, hemen yeminlerini ve sözlerini bozmaya başla-dıiar.[130[130]]

136-Biz de onlardan intikam aldık, onları denizde'[131[131]] boğduk! Çünkü onlar, ayetlerimizi yalanlamışlardı ve onları umarsamaz olmuşlardı.

137-Hor görülüp ezilmekte olan milleti de içinde bereketlerle donattığımız yerin, doğularına ve batılarına mirasçı kıldık. Rabbimin İsrailoğulları'na verdiği güzel söz, sabretmeleri yüzünden tam yerine geldi. Fir'avn'm ve kavminin yapa geldiği şeyleri ve yükseltmekte oldukları sarayları ve bahçeleri de yıktık.[132[132]]

Bu ayetler, Musa. Fir'avn ve İsrailoğullan kıssalarından uzun silsilesinin bir halkasıdır. Silsile geçen kissalardaki silsilesinin devamıdır, onun halkalarından bir halkadır. Bu ayetler geçen kıssaları tamamlamak için ayrıntılı olarak gelmiştir.

Bu halka. Musa ile Fir'avn arasında geçen konuşmanın ve MusaTnın elinde ortaya çıkan mucizelerin, sihir sahnesinin ve onun kazanmasıyla biten düellonun, Fir'avn ve kavmine Allah'ın musallat etliği belalar zincirinin, onların boğulması ve İsrailoğulkırının kurtuluşu ve Allah'ın davetine icabet etmeleri ve sabretmeleri nedeniyle Allah'ın onları üstün kılmasını aktarır.

ibareler, başka bir anlatıma gerek bırakmayacak kadar açıktır. Burada hedeflenen şey ise

[127[127]] Tairûhûm Uğursuzlukları, kötülükleri (şemaat) Meşakkat (nahs)lerinin nedenleri.

[128[128]] el-Kummel Kanatsız çekirge ya da küçük kene

[129[129]] er-Riczü A/ah ve bela.

[130[130]] Yenküsün Ahidlerindc vaadlcrinde durmuyorlar.

[131[131]] el-Yemmü Deniz.

[132[132]] Ya'rişun Binayı yükseltmek ya da mamuriuğun yaygınlaşmasından kinaye.

önceki ayetlerde vurgulanan hedefleri tekrarlamaktır. Görüldüğü gibi ayetler, sebat etmeyi, Örnek vermeyi, hatırlatmayı, nasihat etmeyi hedefliyor. Musa (a)'nin Fir'avn ve Tsrailoğulları ile olan kıssası, bugün elde dolaşan Ahdİl-Kadim kitaplarından Tesni-ye. el-Laviyin, ci-Aded, cl-Huruç kitaplarında çok ayrıntılarıyla zikredilmiştir. Pcygamher (s) zamanındaki İsrailoğullannın elinde dolaşan bu kitaplarda zikredilenlerle bı ayetlerde zikredilenler güzcî bir uyum gi'y/.c çarpmaktadır. Bu durum, Araplardaı Kur'an'ı dinleyenlerin, bu kıssaları bildikierini gösiermektedir. Çünkü Kur'anî nasihai bu halkada çok barizdir.

Musa, Firavun ve İsrailoğullarıyia ilgili aktarılan kıssanın çok daha fazlası ve ayrın tıları yukarıda zikredilen Ahd-i Kadim bölümlerinde anlatılmaktadır. Bu ve başka sure lerde zikredilenler. Kur'anî hedefi gerçekleştiren, hikmetini gcrcklircn bir üslnpia anla liimışlır.

Kur'an'da zikredilenler ile bugün elde dolaşan Esfar arasında bazı farklılıklar vardır Esfar'da olup. Kur'an'da olmayan ya da Kur'an'da olup Esfar'da olmayan bölümler gi bi...

Biz ise ayetlerde zikredilenlerin, yahudilerin elinde olup da kaybolan başka levha w Esfar'da zikredildiğini ve konuşulduğunu tercih ediyoruz. Bunun için başka yorumumuz yoktur. Çünkü bu, zikrettiğimiz kıssalardaki nasihat ve destek düşüncesiyle yyum ludur.

Müfcssirler[133[133]] bu halkanın mu'cizeleri ve olaylarla ilgili birçok şey aktarmışlardır Bunlar, elde dolaşan Ahd-i Kadim Esiar'ında zikredilenlerin ha/ısı ile uyumludur, bazısı ile de uyum güsiermez. Bazılarında ise ilginç ve mübalağa derecesine ulaşan ayrıntılar vardır. Bütün bunlar eski Arap ve yahudi kıssalarına atfedilir. Bunu zikretmeyi uygun görmedik. Kıssada zikredilen mu'cizc ve olaylara bir yorum getirmedik. Çünkü bu Kur'anî hedefle bağlantılıdır. Bu hedef de. Kıır'an'ın hikmeti gereği zikrettiğinin dışında yoruma ve ayrıntıya kalmadan dinleyenlere nasihat ve hatırlatmada bulunmaktır. Tefsir kitaplarının bu konuda içerdiği şeyler. Peygamber (s) döneminde dolaşan ve konuşulanları bu halkanın içerdiğine delalet edebilir.

Bu halkadaki ibretlerden birisi de, Fir'avn ve devlet erkanının, Allah'ın davetine \c ayetlerine karşı tavırlarını, İsrailoğulİanna yaptıkları zulmü \c büyüklenmelerini tanımlamaktadır. Allah'ın ayetlerini, alayla hafife almalarına karşı Allah onlardan intikam alması ilk ibret sahnesi Musa'nın zafer kazanması, sihirbazların batıllarında ısrar etmeyerek, apaçık bir delili gördükleri zaman Allah'ın Rasulüne iman etmeleri ise ikinci ibrel sahnesidir. Üçüncü ibret sahnesi ise, İsrailoğullan'nın kurtuluşu ve ilk davette iman ci-melerinc ve sabretmelerine mukabil yeryüzünde yerleştirilmeleridir.

Bütün bunlar dinleyenler için bir uyarma, darb-ı mesel, nasihat ve hatırlatma; kalir-ler için bir korkutma, Peygamber (s) ve mü'minler için bir tescili . Peygamber (s)'e sınır nispet eden kafirlere kesin bir cevap vardır.

[133[133]] Bkz. Taberi. Sbnı Kesir, Hazin, Tabersi. Reşid Rıza Tefsirleri.

"Hor görülüp ezilmekte olan milleti de içini bereketlerle donattığımız verin, doğularına ve hanlarına mirasçı kıldık" ayetine dayanarak yahudilerin Filistin'in miras bırakıldığını Kur'an'ın tescil eltiğİ iddialarına karşı mü si umanları uyanık olmaya çağırıyoruz. Buna Maidc sûresinin 21. ayeti de örnek verilebüir: "Ey kavmim, Allah'ın size yazdığı nasip ettiği kutsal toprağa girin, arkanıza dönmeyin, yoksa kaybet/ersiniz." Bizim açıklamasını yaptığımız ayel açıkça, onların Allah'ın kelamına icabet etmelerinden ve sabretmelerinden dolayı bu sonuca ulaştıklarını zikretmektedir. Allah onları (yahudi-leri) layık oldukları azapla, zilletle, parçalamakla, devletlerini yıkmakla muamele edeceğini ve buna da Kıyamet gününe kadar devam edeceğine dair kendi adına yemin etmiştir. İşte A'raf sûresinin 167. ayeti "Rabbin elbette tâ Kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü yapacak kimseler gönderecektir!" diye ilan etmişti. Doğrusu Rabbin çabuk ceza verendir ve O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Ali îmran sûresinin 112. ayeti bunu açıklamaktadır: "Nerede olsalar, onlara alçaklık (damgası) vurulmuştur (ezilmeğe mahkumdurlar). Meğer ki Allah'ın ahdine ve (inanan) insanların ahdine sığınmış olsunlar. Allah'ın gazabına uğradılar ve üzerlerine miskinlik damgası vuruldu (yoksulluk içinde ezildiler). Böyle oldu, çünkü onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar, haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı ve çünkü isyan etmişlerdi, haddi aşıyorlardı.". Bu durum, Musa'dan sonra tehlikeli ahlâki ve dini sapmalarından çoğu kitaplarında kaydedilen Allah'ın tavsiyelerini, adalet, insanlık ve hakk prensiblerini bozmalarından sonra ortaya çıktı.[134[134]]

Bu ayetler Mcdeni'dir. Muhammedi Nübüvvet döneminde kararlaşıldığı gibi Allah'ın tavsiyeleriyle çelişkili, ahlâki değerlere ters tutum ve sapmalarına atıfta bulunmaktadır. Bu konuda Medine'de inen birçok ayet bulunmaktadır[135[135]].. [136[136]]

138- İsrailoğullarını denizden geçirdik, kendilerine mahsus birtakım putlara ibadet eden[137[137]] bir kavme rastladılar: "Ey Musa, dediler, (bak) bunların nasıl İlahları varsa, bize de öyle bir tanrı yap!" (Musa): "Siz, gerçekten cahil ve hakkı bilmeyen'[138[138]] bir toplumsunuz."

139- Şunların İçinde bulundukları (din) yıkılmıştır'[139[139]] ve yaptıkları şeyler boşa çıkmıştır.

140- Alîah, sizi alemlere üstün yapmış iken size Allah'tan başka bir tanrı mı arayayım?" dedi.

[134[134]] Bkz. "Esfar'larından Beni İsrail Tarihi" adlı kitabımız.

[135[135]] Bkz. "Kur'an ve Yahudiler" adlı kitabımız.

[136[136]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/.

[137[137]] Ya'küfün İkame ediyor ve ısrarla sürdürüyorlar. Cümle içerisinde kelime, ibadet ediyorlar anlamındadır.

[138[138]] Techeiûn Yanlış yapıyorsunuz, hakkı ve doğruyu biliyorsunu; anlamındadır.

[139[139]] Mütebberün Hüsrana uğrayan, helak olan.

141- (Ey İsraiioğulları), hatırlayın o zamanı ki biz sizi Fir'avn ailesinden kurtarmıştık'[140[140]]. Onlar size azabın en kötüsünü taddırıyorlardr»[141[141]] Oğullarınızı Öldürüyor, kadınlarımızı sağ bırakıyorlardı. Bunda, size Rabbiniz tarafından büyük bîr imtihan vardı.

142- Musa ile otuz gece [bana ibadet etmesi için) sözleştik ve buna on gece daha kattık. Böylece Rabbİnin tayin ettiği vakit, kırk geceye tamamlandı. Musa, kardeşi Harun'a dedi ki: "Kavmim içinde benim yerine geç, ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."

143- Musa, tayin ettiğimiz vakitte[142[142]] bizimle buluşmağa geiip de Rabbi ona konuşunca: "Rabbim, bana (görün), sana bakayım!" dedi. (Rabbii buyurdu ki: "Sen beni göremezsin; faka! dağa bak, eğer o yerinde durursa, sen de beni göreceksin!" Rabbi dağa görününce onu darmadağın etti ve Musa da baygın' [143[143]]düştü. Ayılınca "Sen yücesin, sana tevbe ettim, ben mü'minlerin ilkiyim!" dedi.

144- (Allah) buyurdu ki: Ey Musa, ben (sana) mesajlarımla ve konuşmamla seni insanların başına seçtim; sana verdi-ğimi al ve şükıedenlerden ol!"

145- Oğüte ve her şevin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalara yazdık: "Bunları kuvvetle tut, kavmine de emret, bunların en güzelini tutsunlar; .size, yoldan çıkmışların yurdunu (nasıl tarumar ettiğini) göstereceğim!"

146- Yeryüzünde haksız yere büyüklenenteri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar her ayeti (rriu'cizeyi) görseler de yine ona inanmazlar. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler, ama sapıklık, azgınlık yolunu' [144[144]]görseler, onu yol edinirler. Çünkü onlar, ayetlerimizi yalanladılar ve onları umursamaz oldular.

147- Ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştı[145[145]]. Onlar, yalnız yaptıklarıyla cezalanmıyorlar mı?

148- Musa'nın kavmi, kendisinden sonra kendilerinin zi-net takımlarından yapılmış, böğürmesi[146[146]]' olan bir buzağı heykelini (tanrı diye) benimsediler.[147[147]] Görmediler mi ki o, ne kendilerine söz söylüyor, ne de onlara yol gösteriyor? Onu benimsediler ve zalimlerden) oldular.

[140[140]] Yesümüneküm Size tattırıyor.

[141[141]] Yestehyune nisâeküm Erkekleri değil de kadınların sağ bırakıyorlar.

[142[142]] Limikatinâ Vakti belirlenmiş buluşma zamanımız.

[143[143]] Sai'kah Yıldırım Çarpmış, şaşkın, baygın.

[144[144]] Sebile'l-gayy Sapıklık ve günah yolu.

[145[145]] Habitat Batıl ve zayi oldu.

[146[146]] Huvar İneğin sesi.

[147[147]] Lema sakat e fi eydihim Günahları dolayısıyla pişmanlık hissettiklerinde.

149- Ne zaman ki (günahları nedeni ile pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü'[148[148]] ve kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görüp anladılar, dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, elbette ziyana uğrayanlardan oluruz!"

150- Musa, kavmine kızgın ve üzgün'[149[149]] bir halde dönünce: "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız? Rabbini-zîn emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi, levhaları yere attı ve kardeşinin başını tutup kendine doğru çekmeğe başladı. (Kardeşi): "Ey anamın oğlu" dedi, bu insanlar beni hırpaladılar, az kalsın beni öldürüyorlardı. (Ne olur) düşmanları üstüme güldürme, beni bu zalim kavimle beraber tutma!"

151-(Musa): "Rabbim, dedi, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetinin içine sok, merhametlilerin en merhametlisi sensin!"

152-Buzağıyı (tanrı diye) benimseyenlere muhakkak Rab-Icrinden bir öfke ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir! İşte biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

153 Ama kötülükler yaptıktan sonra ardından tevbe edip iman edenlerfe karşı), muhakkak ki Rabbin o (tevbe ve i-majndan sonra, elbette bağışlayan, esirgeyendir.

154- öfkesi dinince Musa, levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar'[150[150]] İçin yol gösterme ve rahmet vardı.

155- Musa, bizimle buluşma vakti için, kavminden yetmiş adam seçti'[151[151]]. Onları sarsıntı yakalayınca (Musa) dedi ki:"Rabbim[152[152]]dîleseydin bunları da beni de daha emce helak ederdin. İçimizden bazı cahillerin/kıtakılhların.[153[153]] yaptıklarından ötürü bizi helak mı edeceksin? Bu (iş), senin imtihanından başka'[154[154]]' bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğine yol gösterirsin. Sen bizim velimİzsin, bizi bağışla, bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin.

156- Bize bu dünyada da İyilik yaz, ahirette de. Biz sana yöneldik.[155[155]] (Allah) buyurdu ki: "Azabıma dilediğimi uğratırım; rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu, mutta kilere, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağını.

[148[148]] Lemma sekate fi eydihim Günahları dolayısıyla pişmanlık hissettiklerinde.

[149[149]] Esefen Hüzünlü ya da şiddetli kızgın.

[150[150]] Yerhchun Çekiniyorlar (haşyet) ve korkuyorlar (havil

[151[151]] îhtare Musa kavmehû seb'ine racü-ieıı Hmikatina Musa, Allah'ın onlar için kararlaştırdığı buluşma zamanı, için kavminden 70 kişiyi seçti anlamındadır.

[152[152]] es-Süfehaü Burada cahiller ya da kıt akıllı ve anlayışlılar.

[153[153]] Fitnetüke İmtihanın, sınanman

[154[154]] fJüdna ileyk Sana döndük ve sana [cvbe ettik.

[155[155]] Hûdnâ ileyke Sana döndük, sana tevbe ettik.

157- Onlar ki yanlarında ki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o Elçi'ye, 0 ümmi'[156][156] Peygarnber'e uyarlar- O (pey-gamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güze! şeyleri helal, çirkin[157][157] şeyleri haram kılar, üzerlerindeki ağırlıkları'[158][158] sırtlarındaki zincirleri[159][159] kaldırıp atar. O'na inanan, destekleyerek[160][160] O'na saygı gösteren, O'na yardım eden ve O'nunla beraber indirilen nura uyanlar, işte felaha erenler onlardır.

158- De ki: "Ey insanlar, ben sîzin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka ilah olmayan, yaşatan, öldüren Allah'ın, elçisiyim. Gelin Allah'a ve O'nun ümmi peygamberi olan elçisine inanın ki, o peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine inanmaktadır, O'na uyun ki doğru yolu bulaşınız!"

159- Musa kavmi içinde doğrulukla hakka götüren ve hak İle adalet yapan'[161][161] bir topluluk da vardır.

160- Bİz onları on iki gruba [162][162]ayırdık[163][163]-1. Kavmi kendisinden su isteyince[164][164] Musa'ya: "Asanla taşa vur'' diye vah-yettik. Taştan on iki göze fışkırdı[165][165]. Her grup İçeceği yeri öğrendi. (Ayrıca) üzerlerine bulutla gölge yaptık ve onlara kudret helvasıyla'[166][166] bıldırcın eti[167][167] indirdik. Size verdiğimiz güzel rızıklardan yeyin!" (dedik). Ama onlar (saptılar, haksızlık ettiler. Böylece onlar) bize zulmetmediler, fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı"[168][168]

161- Onlara: "Şu kentte oturun. Orada dilediğiniz yerden yeyin. Allah'a niyaz edip bizi affet deyin[169][169] ve Allah'a bo-yun eğerek, kapıdan secde ederek giriıv[170][170] bu hatalarınızı

bağışlayalım; biz iyilik edenlere daha fazlasını da verece-

---

[156][156] el-Ummiyyi Yazılı eseri olmayan topluma nispet edilir.

[157][157] el-Habais İyi (tayyih) olan her şeyin zıddı.

[158][158] İsrahüm Onlara ağır gelen şiddetli sıkıntı.

[159][159] el-Aklâl Bağlar, sınırlamalar, zincirler.

[160][160] Azzerühü Onu onayladılar ve desteklediler

[161][161] Ya'dilûn Adaletin yolunu tutuyorlar, hakkı veriyorlar ve sadece hakkı alıyorlar.

[162][162] KaTîanahütn Onlan taksim ellik ve parçalara ayirdik(terrik ellik)
[163][163] EsİKitan Fırkalar halinde
[164][164] isteskahü Ondan su istediler (ya da istediklerinde)

[165][165] İnbeceset Patladı, fiş,kırdı(inficar)

[166][166] eî-Mennü Tadı lezzetli olan bitkisel bir reçine (kudret helvası).
[167][167] -Se/va-Birkuş cinsi (bıldırcın).

[168][168] Vema zalemımâ velâkin kûıiû en-füsehüm yezlmün Onlar günah olan amellcriyle ve Allah'ın kelamını değiştirme-leriyle bize zara vermediler fakat kendi nefislerine zarar verdiler ve zulmettiler.

[169][169] Kulu hıttatün Allah'tan günahlarınızı bağışlamasını dileyin, Allah'a boyun eğin, itaat edin.

[170][170] Udhulu'l babe sücceden Zilleti hissetme ya da Allah'ın akıttığı nimetler karşılığında ona boyun eğmek ve secde etmekten kinayedir.

' giz" denildi.

162-İçlerinden zulmedenler, (söylediğimiz) sözü, kendilerine söylenmeyen bir sözle değiştirdiler. Biz de haksızlık ettiklerinden dolayı üzerlerine gökten bir azab gönderdik."

İşte bu, silsilenin ikinci halkasıdır. Musa ile İsrailoğullan arasında geçen olayları, tavır koymaları, Musa'nın Rabbine münacalını, Allah'ın Musa'ya levhalar indirmesini. Allah'ın dağa görünmesini, Musa'ya ve İsrail'e verdiği mu'cizeleri, Musa hayatta iken kavminin sapıtmasını, acizliklerini, Allah'ın kelamını değiştirmelerini, Allah'ın onlara öfke ve azabını içeriyor.

Bu halkadaki ibret verme, darb-ı mesel ve nasihat etme maksadı açıktır. Bu bölümdeki ibareler de başka bir anlatıma gerek bırakmayacak şekilde açıktır. Bugün elde bulunan AhdÜ-Kadim Esfar'mdan Tesmiye, el-Adcd. el-Huruç'un rivayet ettikleriyle, ayetlerin çoğunun uyum içinde olduğu görülmektedir. Araplardan Kur'an'ı dinleyenlerin birçoğu, yahudilcr yoluyla Esfar'ın içerdiği çoğu şeyi biliyorlardı. Bu da bu maksadı desteklemektedir.

Müfessirler geçen balkanın içerdiği noktalar üzerinde çok ayrıntılara girdikleri gibi

bu halkanın içerdiği rrm'cizeler ve oiaylar hakkında da ayrıntılara ve açıklamalara geniş yer vermişlerdir.[171[171]] Onların halkadaki olaylar ve mucizeleri zâtı için yaptıkları yorumu ya da ifade ettikleri şeyleri burada zikretmenin zaruri olduğu görüşünde değiliz. Çünkü bu, Kur'anî kıssanın hedefi olan örnek verme ve hatırlatma ile bağlantılı değildir. Geçen halkanın siyakında daha güzel ve doğru bulduğumuzu burada da tekrarladık.

Kur'an'da zikredilenler ile Esfar'da bu halka hakkında zikredilenler arasındaki farklılık geçen halkada bu durum hakkında söylenenler gibidir. Orada söylediklerimiz burası için de geçerlidir. Tekrarlamaya gerek yoktur.

Bu halkanın ibret noktalan; İsrailoğullan'mn Mısır'dan Musa'yla birlikle çıkışından beri tevhidden saparak putlara ve buzağıya tapmaları, Musa'yı zor durumda bırakmaları, Allah'a verdikleri sözleri bozmaları, O'nun tavsiyelerine karşı gelmeleri, Allah'ın onlara olan gazabıdır. Bu kıssada, Allah Tcala'nın, sabrettikleri zaman onları üstün kıldığını, kendilerine itibar edilmeye başlandığı, sapıttıkları zaman ise, onlara gazabını indirdiği anlatılmakladır.

Halkada, Ehl-i Kitap'tan ona tâbi olanları öven, peygamberin risaletinin kapsamlı oluşu, ona tabi olma ve onu tasdik etmeye çağırma noktasında iki ayet vardır. O ikisi de (157-158). ayetlerdir. İki ayet İsrailoğullan kıssalarının silsilesinde sonraki parantez içiymiş ve konuyla alakasız gibi bîr görünümü arzetseler de siyak ve dizelerle uyumludur. Allah'ın, ayetlerine

---

[171[171]] Bkz. Taberi, İbni Kesir, Hazin, Tabersi, Kurtubi Tefsirleri.

iman edenleri, zekalı verenleri, muttaki olanları rahmetine sokacağını ve yazacağım bildiren ayetten sonra bu İki ayet ayrıntılarıyla geldi. Hidayet ve nurla gelen. Tevrat ve İncil'de bu sıfatlar ile müjdelenerek, desteklenen Peygamber (s)'c çabucak tabi olan Ehl-i kitab'ı övmektedir. Ona tabi olmaya teşvik etmek, onun risaletinin ma'rufu emretmek, münkeri neyhetmek, güzel şeyleri helal, çirkin ve kötü şeyleri haram kılmak, yahudi ve hıristiyanlara özgürlüğünü vermek amacı hatırlatılmak istenmektedir. Buna. şeriatlarında ve ayinlerinde farz kılınan sorumluluk ve sınırları Peygamber (s) döneminde ve asaletinde hiçbir hikmetin yerini tutmadığını ekleniyor. İkinci olarak Peygamber (s);e kendisinin bütün insanlara gönderilen Allah'ın Rasulü olduğunu, Allah'a ve kelimelerine yani daha Önce indirilmiş kitaplara iman ettiğini haykırmasını emrediyor. O, onları ona tâbi olmaya çağırmakladır; sanki bu yönlendirici hitapla özellikle Tevrat ve İncil ehlini kastetmek istediğini, risaletinin, sadece ümmİ Araplara (kitabı olmayanlara) -ki Peygamber onlardan olduğu bilinmekle idi-, ait olmadığını ve değişik ırk, renk ve dinlerdeki bütün insanları kapsadığını belirtmek islemekledir.

İki ayet. Kur'an'ın en önemli hikmetli sözlerini İçermektedir. Dünya ve ahİrette başarı, kazanç ve saadeti gerçekleştiren dinlerin ve şeriatların en hayırlı hedefi olabilecek, İslam dinin hedeflerini, prensiplerini içinde toplayan amaçları kararlaştırdığı da sayılmaktadır. Aynı zamanda o iki ayet, yahudilerin ve hiristiyanların Muhammedi risalete i-man etmeleri için, yolu açık bırakacak bir şekilde gelmiştir. Çirkin olarak bilinen her şeyi yasaklayan, iyi olarak bilinen herşeyi mubah kılan, iesad ve münker olarak bilinen herşeyi nehyetmek, salah ve hayır olarak bilinen herşeyi emreden temeller üzerine kurulan, aralarındaki ihtilafları, problemleri, gizli kalan şeyleri ortadan kaldıran, insanlardan engelleri ve zorluklan kaldıran semavi dinlerin kitaplarını ve peygamberleri kabul eden bir tek dinde genel insanlık kardeşliğini oluşturması için kapılarını sonuna kadar açmıştır.

Bu ayetlerin erken nazil olması, Muhammedi risaleün başından heri bütün insanlara ve halklara şamil bir risalet olduğuna deliidir. Özellikle Araplara yöneltilen bazı ayetleri delil göstererek bunun aksini iddia edenlere bir cevaptır. Bu İddia sahiplen Araplara yönelik ayetlerin üslupları, davet ve hitap şartlarının gerektirdiği özellik ve hikmetin bilincinde değillerdir. Bunu yeri geldiğinde açıklayacağı.

Bu genellemeyi, geçen ve dikkaf çektiğimiz değişik ayet ve işaretler pekiştirmekledir. Kur'an'ın Medine'de inen çoğu ayet de bunu desteklemektedir.

157. ayet. yahudilere ve hıristiyanlara ellerindeki Tevrat ve İncil'de buldukları Pey-gamber'in Sıfatlarını, davasının hedeflerini içeren işaretleri içermektedir. Müslümanlar ile Ehl-i Kitab arasında bu konuyu ispat ve inkar etme noktasında çekişme ve tartışma bulunmakladır.

Diyoruz ki ayet bunu açıkça söylemekte, özellikle kimi direki işiten, kimi bunun sonucu olarak iman eden yahudi ve hıristiyanlara hitabı yönlendirmektedir. Tescil babından diyoruz

ki. ayetin söylediklerinin Peygamber (s) döneminde yahudi ve hıristiyanla-nn elinde bulunan Esfar'da ki esas ya da hakikate dayanmayan feyler olması akla uygun değildir. Burada farzedebileceğimiz tek şey bunun bazı Esfar'da yazılı iken diğerlerinde olmadığı, bazı grubiarda varken bazdarında bulunmadığı, ya da simgeü müjdeler ve işaretler kabilinden varolduğudur. İşte bu nedenle Peygamber (s) ile yahudi ve hıristiyan-ların büyüklenenieri arasında tartışma ve cedclleşme konusu olmuştur. Belki bunu destekleyen Kur'an'ın içerdiği sahnelerden ve işaretlerden, Mekke ve Medine'deki ehl-i kitabın ya da delegelerinden olan rahipler, papazlar, ilimde rasılı (derinleşmiş) olanların Kur'an'da geleni tasdik eden ve kendilerinde bulunan kitaplarda zikredilen ile uyumluluğunu kararlaştırmış olduğu anlaşılmaktadır. Bizim açıklamasın! yaptığımız aycli Al-i İmran sûresi i 13. vel 14. ayetleri desteklemektedir: "Ama hepsi bir değildir. Kitab ehli içinde, gece saatlerinde ayakla durup Allah'ın ayetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk da vardır. Onlar Allah'a ve ahiret gününe inanırlar iyiliği emreder, kötülükten men ederler; hayır islerine kasarlar. İste onlar salilılerdir". Ve yine Ai-i imran'in 1 i)l>. ayeti: "Kitab ehlinden Öyleleri var ki, Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar: Allah'a karşı saygılıdır; Allah'm ayetlerini birkaç paraya satmazlar. Onların da Rahleri katında ödülleri vardır! Şüphesiz Allah, hesabı çabuk gnretıdit." Nisa sûresi 162. ayeti: "Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. O namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya. iste onlara bir mükafat vereceğiz." Maide sûresi 82-84. ayetler: "İnsanlar içerisinde, müminlere en yaman düşman olarak yahu-dileri ve (Allah'a) ortak koşanları bulursun. Mü'minlere sevgice en yakınları da "Biz hıristiyatüarız" diyenleri bulursun. Çünkü onların içlerinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar. Peygamber e indirilen (Kur'an)ı dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçeklen dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rab-bimiz, inandık, bizi şahitlerle beraber yaz! Biz, Rabbimizin bizi salihler arasına katmasını umarken neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?" En'am sûresi 20. ayeti: "Kendilerine Kitab verdiklerimiz, oğullarım tanıdıkları gibi onu tanırlar (Onun Allah tarafından vahye dikliğini bilirler), ama kendilerini ziyana sokanlar inanmazlar." Ve 114. ayeti: 'Allah size Kitabı açıklanmış olarak indirmiş iken ö'ndan başka bir hakem mi arayayım. Kendilerine Kitab verdiklerimiz O'mm (Kur an), gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Hiç kuşkulananlardan olma." Ra'd sûresi 36. ayeti: "Kendilerine Kitab verdiğimiz kimseler sana indirilenden sevinirler. Fakat aralarından onun bir kısmını inkâr edenler vardır. De ki: 'Bana. yalnız Allah'a kulluk etmem ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamam emredildi. Ben (insanları) O'na davet ederim, dönüşüm de O'nadir." İsra sûresi 107 ve 109. ayetleri: "De ki: 'Siz ister ona inanın, ister inanmayın, O, daha Önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar, derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar, Rabbimizin şanı yücedir, gerçekten Rabbimizin sözü mutlaka yerine getirilir!' derler. Ağlayarak çeneleri üstüne kapanırlar ve Kur'an onların derin saygısını artırır." Kasas sûresi 52 ve 53. ayeti: "Onlara (Kur'an) okunduğu zaman: 'Ona inandık, o. Rabhimizdcn gelen gerçektir. Zaten biz ondan Önce de

müslü-manlar idik' derler." Ahkaf sûresi 10, ayeti "De kî: 'Hiç düşündünüz mü; Eğer bu (Kur an) Allah kalından olduğu halde siz onu tammamışsanız; İsrailoğularından bîr sa-hid de bunun benzerini (Tevrat' ta) görüp inandığı halde siz (inanmaya) tenezzül etme-mişseniz (durumunuz nice olur)?! Allah, zalim bir toplumu, doğru yola iletmez." Ankc-but sûresi 47. ayeti: "İşte böylece o Kitab' ı sana da indirdik. Kendilerine Kitab verdiklerimiz, ona inanırlar; Şunlardan (şu Arahlardan) da ona inananlar vardır. Ayetlerimizi, kafirlerden başkası inkâr etmez."

Bütün bu Mekki ve Medeni ayetlerle kesin deliller vardır. Sanıyoruz Kitab ehlinden de büyükienecek bir insaflı bulunmayacaktır.

Bu makamda söylenecek en doğru söz, bugün yahudi ve hıristiyanların elinde bulunan Eşfar'la, Peygamber (s) döneminde ellerinde bulunanın aynı Esfar olduğunu kesinlikle söyleyemezler. Çünkü "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve incil'de yazdı buldukları o Elçi'ye, o ummi Peygamber'e uyarlar". Araf sûresinde zikredilen bu cümleyi yahudi ve hıristiyanlann dinlemedikleri düşünülemez.

Özellikle Barnaba (Havarilerden bindir) adıyla bilinen İncil'e işareî etmek isliyoruz. Onda, İsa ve hayalı, Peygaber'in risalctİ ve sıfatlan hakkındaki Kur'anî nasslarla uyum sağlayan nasslar bulunmaktadır. Bu İncire yöneltilen kusur ve hatalar ne olursa olsun Kur'anî nasslar, 1400 yıl onca bir tarihe dönmesine rağmen hiç kimse Kur'nn'dan şüphe etmez. Yahudi ve Hıristiyanların elinde bulunan Esfar'da Peygamber <.s)'in asaletine işaret eden kesin deliller vardır.

Bugün elde dolaşan İndilerde, Abdi'l-Kıdim Esfar'ında Peygamber (ş)'in risalen ve sıfatlarıyla bütünüyle üyıırtı sağlayan değişik işaretler vardır. Reşjd Rıza Menar, tefsirinin 9. cildinde bu konuyla ilgili uzun bir bölüm zikrediyor12. İndilerden ve Ahdil-Ka-dim Esfar'ından alnıma on sekiz müjdeyi nak] etmiştir. Oryantalistlerin zikrettiği şüpheleri tartışmış hak ve hakikati isteyenler için ikna edici sözleri ve delilleri zikreinıisiir. Gerçekten çıkardığı sonuçlar doğrudur, delilleri güçlüdür, şüphe uyandıranların şüphelerinin sağlam temellere dayanmadığını belirtmektedir. . 172[172]

Tevrat Ve İncil Kelimeleri

Bu sûrede Tevrat ve İncil kelimelerinin ilk defa zikredilmesi nedeniyle diyoruz ki: Tevrat kelimesi Tbranice olup şeriat ya da Azra seferinde geldiği gibi Musa'nın Şeriatı anlamına gelmektedir. İncil kelimesine gelince Yunancadır. Müjiic ve müjdelemek unla'-mına gelir.

Ayetin içeriğinde zikredilen bu iki kelimenin. Peygamber (s) dönemindeki yahudİ ve

172[172] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/478-482.

hrisü'yanların elinde bulunan Tevrat ve İncil okluğu ifade edilmektedir. Bu da Ktır'an'ın bu konumda İncil ve Tevrat ile ilgilinmesinin nedenini sormaya götürmektedir. Kur'an açıktır. Allah'ın Tevrat ve İncil'i Musa ve İsa (a)'ya indirdiğini ve Bakara süresindeki 53. ayetinde" belirtmekledir:

"Yola gelesiniz diye Musa'ya Kitap ve Furkaıı vermiştik." Al-i İninin süresi 3. ayeti "Sana Kıt ah' ı gerçek ile ve kendinden öncekini doğru lavı e i o/arak indi/di. Tevrat ve İn-ci/'i de indirmişti." Maide suresi 43 ve 47. ayetleri: "İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında dururken seni nasıl hakem yapıyorlar, ondan sonra da (verdiğin hükümden) dönüyorlar? Onlar iman edici değil/erdir. Gerçekten Tevrat'ı biz indirdik, onda yol gösterme ve nur vardır. İslam olmuş peygamberler, onunla yahıtdilere hüküm verirlerdi, kendilerini Allah'a adamış zahidler ve alimler de 'Allah'm Kitabı nı korumakla görevlendirildiklerinden onunla (hüküm verirlerdi.) ve onu gözetip kollarlardı. (Ey hakimler), insanlardan korkmayın, benden korkun ve benim ayetlerimi az bir paraya satmayın.[173[173]] Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte kafir/er onlardır. O (HakKitabı)nda onlara: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralamalara karşılık kısas (ödeşme) yazdık. Kini bunu bağışlar kısas hakkından vazgeçerse o kendisi için kefaret olur. Ve kim Allah'ın ıııdirdiğiyle hükmeimezse işte zalimler onlardır."

Bu ayetlerin, Tevrat ve İncil'in Musa ve İsa (a)'ya indinle,'i, Rabbani teşr'İ ve Öğretileri içeren iki KİLab olduğunu kastettiği açıktır. Bununla beraber, bugün hristiyanlanr elinde bulunan bir tek İncil değil, dört İncil vardır. Hepsi bir biatte toplanmış ve İsa'nır vefatından sonra Mesih'in öğrencilerinin çatışmaları hakkında değişik kısa esfar ve risaleleri de içine almıştır. İsa (a)'nin ölümünden sonra İneillerin yazanlar tarafından yazıldığına dair ibareleri sarihtir, İsa'nın hayatının tercemesi olarak söylerini ve öğretilerin içermektedir. Bazısında Allah'ın vayhi ve emirlerinin izleri bulunmaktadır. Bu İncilleı arasında olaylar ve naşşlarmda azimsanrnayacak kadar ihtilaf vardır. Mesih'in Havarilerinden biri olan Barnaba İncili diye bilinen hırisüyanlar tarafından kabul edilmeyen beşinci bir İncil vardır. Luka İncil'inin önsözünde, Seyyid Mesih'i, hayattım birçok kişinir yazdığına dair sözlü ifadeler bulunmaktadır. Başka bir deyişle kaybolan veya ortadar kaldırılan başka değişik İnciller var demektir. Bugün yabudiler ve hristij anların kullan dığı ve Ahd-i Kadim diye isimlendirdikleri kitabı müslümanlar başından ıberi Tevrai diye isimlendirmektedirler. Katoliklcre göre sayısı 46 Protestanlarda sayısı 3(9 olan Ahd-Kadim birçok Esfarın bir araya getirilmiş halidir. Bu Esfar'dan dördü, Muşaı (a)'ntn büyümesini, nübüvvetini, Mısır'da, Beni İsrail'in kıssasını, Musa ve Firavn'un tartışmasını, Beni İsrail'in Mısır'dan çıkışını ve Ürdün'ün doğusuna yerleşmelerini içe önektedir Ondan bazısı sadece tarihtir. Bazısı vahy ağırlıklıdır. Bazısında ise bu, İsrailoVîUİlarıriır suretiyle karışmıştır. Bir Sifr'de ise, ilk peygamberlerin ve yaratılışın başlangıcı, sonn ise İbrahim, İshak, İsmail, Yakub, Esbat ve Lut kıssası bulunmaktadır. Belirgin fozelliğ ise bazı fasıl ve bölümlerini vahy oluştursa da çoğunun tarihidir.

[173[173]] Bkz. Menar Tefsir 97

Tekvin Sifrindc ise Musa (a)'nın onu rivayet etmesinde, tedvin edilmesinde y a âı yazılmasında herhangi bir alakası olmadığı yer almaktıdır. Musa (a) dönemine döVıer dört Sifr'de Musa (a) eliyle yazdırıldığına veya hayatta iken yazıldığına dair bir deli yoktur. Değişik asırlarda, değişik yazarlar tarafından onun ölümünden sonra yazılmışta..

Bu, Musa (a)'dan sonra Beni İsraii olaylarını ve peygamberlerinin haberlerini içeren çoğu Esfar için de söylenebilir. Çünkü ondaki çeşitli deliller, içerdiği olaylardan uzun bir müddet sonra değişik zamanlarda değişik yazarlar tarafından yazıldığını belirtmektedir.

Bu Esfar, eîde dolaşan değişik Esfar'ın bugün bulunmadığını ifade etmesine rağmen, elde dolaşan Esfar'ın kaybolmuş olanlardan -eğer ihtimali varsa- nakledilmiş olduğunu da ifade etmemektedir.

Musa'nın hayatına veya ondan sonrakine dönen çoğu Esiar'dan olsun veya Tekvin Sifrinde olsun, birçok mübalağa ve ayrılık bulunmakladır. İlk beş Esfar'da, Allah'a nispet edilen ruhu biye tin in kapsamhğma ve rahmetinin büyüklüğüne ters düşen birçok sözler bulunmaktadır. Bunun örneklerini A'la sûresinin tefsiri akışında zikretmiştik. Bu da bizleri Allah'ın kelamının değiştirildiği, tahrif edildiği ve başka şeylerle karıştırıldığı düşüncesine götürmektedir. Az önce zikredilen sûrenin tefsiri akışında nass metinlerini zikrettiğimiz değişik Kur'an ayetleriyim buna dikkal çekmiştik.

Peygamber (s) döneminde yahudilerin elinde Tevrat adıyla bilinen Esfar'Iardan bulunduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Gerçi. Muşu (a)'dan sonraki peygamberlere. Beni İsrail'in tarihine dönen bazı Esfar'in ve ilk beş Esfar'in onların elindeki kitapların lamamı olduğuna işaret eden karineler Kur'an'da vardır. İşte ellerinde olan sadece bunlardır. Bugün yahudilerin, mristiyanlann kullandığı Ahdi-Kadim Esfar'dan farklı ya da ona uyan kitapların, o zaman ellerinde bulunduğuna dair kesin bir söz söylemeye yardımcı bir şey de yoktur. Bütün bunlar mümkün de olabilir. Bütün bunlara şu da eklenebilir. Bugünkü Esfar'da zikredilmeyen. Beni İsrail'in peygamberleri ve durumları hakkında Kur'an'ın zikretmesini delil göstererek onların elinde bulunan Esfar ve levhaların kaybolduklarına az kalsın inanacaktık. Bugün h iri .s Uyanların elinde bulunan ve İncil diye adlananın bu kullanılan İndilerin aynısı ve ekleri ya da bazısı ya da başkası olduğuna dair yardımcı bir bilgiyi kesin olarak söylemek mümkün değildir. Kur'an'da bazı karineler bazısınj'n ellerinde olduğuna delalet etmektedir. Kur'an'daki karineler asrımıza ulaşmayan levhaları ve Esfar'ın ellerinde olduğuna dalalet etliğine de uyarmak gerekir. Bugün kullanılan Tncillcr'dc İsa (a) beşikte iken konuştuğu, havarilerin gökten hazır bir sofrayı İsa (a)'dan indirmesini istediği kıssanın varlığı da zikredilmemekledir. Bunlar Kur'an'da zikredilmiştir. . [174[174]]

[174[174]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/482-484.

"Yeryüzünde Haksız Yere Büyüklenenleri Ayetlerimden Uzaklaştıracağım"

Ayetler zincirinde iki ayet var ki, bir yandan silsilenin konusuyla bağlamışız gibi görünürken, diğer taraftan onun ayellcriyle uyumludur. Bu iki ayel 146 ve 147'dir. 145. ayfctîc kullanılan nıuhatab zamirinin, Peygamber (s)'e ve Kur'an dinleyenlere dönme ih-ymali vardır. 157 ve 158. ayetler gibi bu iki ayetle açıklayıcı olarak gelmesi Kur'an'f dinleyenler için bir korkutma ilgisini getirmiştir. Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanlar için, Allah'ın ayetlerine karşı büyüklerime, yalanlama, azgınlaşma, inatlaşma, fesatçılık tavırları takınanlar için bu korkutma o ikisinden çok şiddetlidir. Çünkü onlar hakkı apaçık görürler ama itiraf etmezler, dosdoğru yolu açık olarak görürler ancak onda yürümeyi istemezler. Sonra da azgınlık ve sapıklık yolunda bilerek ve kasıtlı olarak yürürler. Korkutma Arap kafirlerinden özellikle Önder olanlara yönelik olsa da, ibareyi serbest bırakırsak bu sıfatlarla sıfatlanan, bu tavırları koyan herkesi, her çağ ve yerde kapsadığım söyleyebiliriz. Böylece iki ayel Kur'an'ın beliğ, edebi telkininden kaynaklanmıştır.

İki ayetin içeriğinden ilkinde varid olan "sc esri/u an ayali" ibaresiyle, Allah'ın, O'-nun ayetlerine hidayet ermemeleri için insanlara kapıyı kapattığı anlamını taşımamaktadır. Çünkü O, ayetleri indirdi ki insanlar ayetlerini düşünsünler onunla hidayet bulsunlar. Oysa O, sapıkların, büyüklencnlcrin kınama noktasındadır. Bakara sûresinin 26. ve 27. ayetinde zikredilen "venıa yudillıı bihi ille' I [âsikin" ibaresi gibidir.

"Allah, bir sivrisineği hatta onun da üstünde olan (ondan daha zayıf bir varlığı) misal vermekten inanmaz. Mü'minler onun, Rablcrindcn (gelen) bir gerçek okluğunu bilirler. İnkar edenler ise: "Allah, bu misal/e ne demek istedi?" derler. (Allah), onunla bir çoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla sadece sapıkları saptırır. Onlar ki, söz verip bağlandıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar. Alkili'ıu birleştirilmesini emrettiği şeyi (îman ve akrabalık bağlarını) keserler ve yervüzüude bozgunculuk yaparlar; işte ziyana uğrayanlar onlardır." Ya da İbrahim süresindeki 27. ayette zikredilen "Allah zalimleri saptırır" ibaresine benzer: "Allah mil'mırıl'eri'•; dünya hayatında da, alürette de sağlam sözle sabit kılar. Allah, zalimleri de saptırır ve Allah dilediğini yapar." . [175][175]

"Bu (İş), Senin İmtihanından Başka Bir Şey Değildir" İbaresi Üzerine Yorum

Silsilede Beni İsrail'in bazı önderlerini Allah sarsıntıyla yakalaması noktasında 155. ayetle bu ibare geldi. "Bu (iş), senin imtihanından başka bir şev değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğine yol gösterirsin." Bazıları[176][176] onda, Allah'ın insanları kurtulamayacakları yerlere

---

[175][175] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/484-485.
[176][176] Bkz. Hazin, İbni Kesir, Bağavi, Taberi Tefsirleri.

koyarak sonra onları yakalar ve cezalandırır ifadesinin olduğunu sanırlar. Çoğu münasebetlerde tekrarlanan şu şiir beytini zikrederler.

Elicri kolları bağlı onu suya attı ve O'na dedi:

Sakın ha sakın ıslanmayasm.

Sapıklık ve hidayetin insanların üzerine ezelden Allah'ın takdiri olduğuna dair zan-larına bunu delil getirmeye alışmışlardır. Bununla ilgili hikmet eksikliğinden geçtiğimiz bölümlerde ikna edici bîr yorum getirmiştik. Allah'ı kendi hikmetini bozmaya ve bos lezlerle uğraşmaktan da tenzih etmiştik. Bu ibarenin buradaki konumu için ise diyoruz ki: Onda biraz dikkatli düşünülürse sonuçta yerinde olmayan bir şüphe ortaya çıkar, ilk ünce o, özel bir durumda Musa (a)'nın sözünü hikaye etmekledir. Kur'an'ın direkt bir beyanı değildir. İkinci olarak, "senin imtihanın1' ibaresinin anlamı: ayartmak. Kaptırmak değil, imtihan ve denemedir. Allah insanların imanlarım bazı sorumluluklarla, düşüncelerle, işlerle imtihan etmektedir. Kimin imanı ve ahlakı zayıf ve sabırsız ise ayartilif ve sapıtır. Kim de güçlü ise hidayet üzere kalmaya devam eder. Az önce zikrettiğimiz ibrahim ve Bakara sûrelerindeki ayetlerde bu anlamı ima edilmiştir. İbare Musa'nın diliyle bu anlamda zikredilir. Allah'ın kelamını dinleyen Beni İsrail'den bir grup tamahkarlığından Musa'ya, bize Allah'ı açıktan göster dedi. Bunu Bakara sûresinin 55. ayeti zikretmektedir. "Bir zamanda: Ey Musa, biz Allah'ı açıkça görmedikçe sana inanmayız" demiştiniz de derhal sizi yıldır/m gürültüsü yakalamıştı: siz de bunu görüyordunuz". Bizim açıklamasını yaptığımız A'raf süresindeki ayel ise onları bir sarsıntının yakaladığını zikretmiştir. Bakara sûresinde ise yi Idmm olarak zikredildi. Her iki ifade de bir çelişki yoktur. Çünkü onlar Rabbani imtihan karşısında zaaflarını göstermişler, İstek ve tamah karlıkların da sının aştığını bilmişlerdir.

Özellikle bu ibarenin zikredildiği ayette herhangi bir şüphe ve karışıklık yok. Çünkü ayet rabbani bir karan içermiştir. O da, Mrşeye yeten rahmetini, Allah'ın ayetlerine i-man edenler, zekatı verenler ve muttaki ol.anlar için yazacak olmasıdır. Bunun anlamı şudur; hidayet ve dalalet, insanların seçimleri, karakterleri ve yapıp-etliklerine göre sün-netullah çerçevesinde cereyan eder. Bunda, insanların kazançları, seçimleri ve mizaçlarına göre Allah'ın sünneti sapıklık ve hidayete uygulandığı saklıdır.

Bütün bunların yanında 142. ayette Musa (a,Vın Allah'ı görme isteği ve Allah'ın ona cevabının zikri vardı. Kelam alimlerinin ve rnÖfe ssirlerin kitaplarında Allah'ı görme veya görememesi konusunda çok fazla bahisler bulunmaktadır. Kıyamet sûresi tefsiri akışında bu konuyla ilgili yeterli yorumu yapmıştık. Burada yeniden tekrarlamaya ve eklemeye gerek yoktur. . [177[177]]

[177[177]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/485-486.

163- Onlara, limanın kıyısında'[178[178]]' bulunan kent (halkın)m durumunu sor. Hani onlar Cumartesi'ne saygısızlık edip haddi aşıyorlardı'[179[179]]. Çünkü Cumartesi (tatil) yaptıkları gün değişik balıkları'[180[180]] açıktan ve çok akın akın'[181[181]] gelirdi. Cumartesi (tatil) yapmadıkları gün[182[182]]' balıkları gelmezdi. Biz onları yoldan çıkmalarından ötürü böyle sınıyorduk'[183[183]]'.

164- İçlerinden bir topluluk: "Allah'ın helak edeceği, yahut şiddetli[184[184]]' bir şekilde azab edeceği bir kavme artık ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. Dediler ki: "Rabbinize ma'zeret {beyan edebilmek} için, bir de belki sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)".

165- Ne zaman ki onlar, kendilerine hatırlatılanı unuttular, biz de kötülükten menedenleri kurtardık; zulmedenleri de, fasık olmalarından dolayı şiddetli bir azab ile yakaladık.

166- Kibirlerinden dolayı kendilerine yasak kılınan şeylere isyan edince[185[185]]' onlara: "Aşağılık'[186[186]]' maymunlar olun!" dedik.

167- Rabbİn, "Elbette ta Kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü yapacak kimseler gönderecektir!" diye bildirmişti'[187[187]]'. Doğrusu Rabbin çabuk ceza verendir ve O, çok bağfşlayan, çok esirgeyendir.

168- Onları yeryüzünde topluluklara ayırdık. Onlardan ki-mi salih kimselerdi, kimi de alçak! Belki dönerler diye onları iyiliklerle de, kötülüklerle de denedik.

169- Onların ardından, yerlerine geçip Kitab'a vâris olan birtakım insanlar geldi ki, onlar, şu alçak fani dünyanın menfaatini'[188[188]]' alıyorlar: "Biz nasıl olsa bağışlanacağız!" diyorlar. Kendilerine benzer bir menfaat daha gelse onuda alırlar. Peki Allah hakkında, gerçekten başkasını, söylememe hususunda kendilerinden Kİtab (mİsakı) alınmamış mıydı? Ve onun içindekilerin! okuyup![189[189]]' öğrenmediler mi? Ahİret yurdu muttakiler için daha hayırlıdır. Düşünmüyor musunuz?

[178[178]] Hadnef el Bahri Körfez ya da liman

[179[179]] Ya'dune fi's sebti Cumanın hürmetine (haram lığın a) tecavüz ediyorlardı.

[180[180]] Hıtanühüm Balık türleri

[181[181]] Şürrean Açık açık ya da çok çok.

[182[182]] Yevme la yesbitûn Çalışmaya ara verdikleri Cumartesi günü olmadığı zaman

[183[183]] Neblûhüm Onları imtihan ediyoruz.

[184[184]] Beîs Dertli, ıstırap çeken

[185[185]] Feiemtna aîev İsyan ettiklerinde

[186[186]] Hasün Zillete düşerek alçalmış.

[187[187]] Veiz teezzene Bildirdi ve ilan etti.

[188[188]] Arada hazel ednâ Hakir ve fâni olan dünya hayatına önem verdiler.

[189[189]] Deresû mafıh Onda olan şeyi okudu ve anladılar.

170- Onlar ki, Kİtab'a sımsıkı sarılırlar[190[190]] ve namazı ikame ederler; elbette biz, ıslah edenlerin ecrini zayi etmeyiz.

171- Bir zaman da üzerlerine dağı yerinde söküp'[191[191]]ı bir gölge gibi'[192[192]]ı kaldırmıştık, üstlerine düşecek sanmışlardı'[193[193]]ı: "Size verdiğim (Kitab)ı kuvvetle tutun ve içinde olanı hatır-layOp yap)ın ki (azabımızdan) korunasınız!" (demiştik).

İşte bu, Beni İsrail kıssalarının üçüncü ve son halkasıdır. Musa'dan (a) sonra bazılarının sapmalarına kısa bir değiniyi içerdi. Onların Cumartesi yasağını delmek için geliştirdikleri karşı hilelerini ve içlerinden bazı salihler tarafından uyarılmalarını, bundun vazgeçmemelerini, bu nedenle Allah'ın onları cezalandırmasını onları aşağılık maymunlar yapmasını, kötülükten yasaklayanları kurtarmasını zikreder. Buna rağmen onların, isyan etmeleri, dünya metama ve değerlerine bağlanmaları, bu uğurda Allah'ın Ki-tab'ını ve dinlerini satmalarım içerir. Oysa onlar Turu Sina'daki dağı üstlerinde bir gölge yaptığı zaman verdikleri sözü bozmuşlardı. Allah da onları yeryüzünde dağıtması, onlara Kıyamet gününe kadar kötü azabı taddıracak kimseleri göndereceğine dair kendi adına yemin etti. Bunu onlara bir cezalandırma olarak verirken Allah'ın Kitab'ına sımsıkı sarılmaya ve sözünde durmaya devam edenlerin ecrini zayi eimeyeceğini vurguladı. . [194[194]]

"Onlara, Kent (Halkı) Hakkında Sor..." 163. Vel70. Ayetlerin Medeni Rivayeti

Bizim ölçü olarak aldığımız mushaf ta halkanın çoğu yani 163'den 170'e kadar ayetlerin medeni olduğu rivayet edilir. İçeriği ve üslubu, yahudiler hakkındaki çoğu Medeni ayetlere benzemesi rivayetin doğruluğunu desteklemektedir. Babalar ile çocukların ahlakını ve bozgunculuklarını arasında bağlantı kurdu. Onlar hakkında Medeni ayetlerin anlatımı bu şekildedir.

Görülüyor ki ayetler konuyla ilgili apaçık bir hikmetten dolayı Mekki bir silsilenin içine konulmuştur. Bu hikmetin şahidlerinden biri de, Beni İsrail'den bir grubun Allah'ın kelamını değiştirmesi ve Allah'ın onların üzerine gökten bir azabı, zulümlerine, sapmalarına, cinayetlerine karşılık göndermesini içeren ayetten sonra gelmesidir. . [195[195]]

[190[190]] Yümessikün Sıkı sıkıya sarılıyorlar.

[191[191]] Neteknâ Çevirdik (kalbettik) ya da kaldırdık (ref etlik) veya köklerini kazıdık (iktilâ)

[192[192]] Keennchû zılleh Sanki o, onların üzerinden onları karanlıkta bırakıyordu.

[193[193]] Ve zannû Burada kesin bir şekilde (yakinî olarak) bilmek.

[194[194]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/489.
[195[195]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/489.

Cumartesi Olayı Ve Telkinleri Üzerine Yorum

Bugün kullanılan Ahdi-Kadim Esfar'inda Cumartesi olayı zikredilmemiştir. Ancak bu, Peygamber (s) dönemindeki yahudiierin elinde bulunan ve zamanla yok olmuş esfar ve kitablarda zikredilmediği anlamını taşımaz. Ayetin ibaresi kuvvetle ifade ediyor ki, yahudilerc yönlendirilmesinin Peygamber (s)'c emredildiği soru isbat edici bir üslupla geldi. Üslup, sorunun, sanki olayı bilen, ondan sorumlu olan, onu zikreden birisine yön-lendirildiğine delalet etmektedir.

Bakara sûresi 65. ayetinde bu şöyle geldi: "İçinizden Cumartesi günü (avlanma ya-sağı)nı çiğneyenleri, elbette bilmişsinizdir; iste onlara: 'Aşağılık maymunlar olun!' dedik". Bu Peygamber (s)'Ic aynı çağda yaşamış yahudiierin, olayları ve ona yapılan rivayetleri bildiklerini pekiştirmektedir. Nisa sûresi 47. ayeti de bunu zikretmektedir. "Ey Kitah verilenler, biz bazı yüzleri, silip arkalarına döndürmeden, ya da Cumartesi adamlarım lanetlediğimiz gibi onları da lanetlemeden önce. yanımızdakini doğrulayıcı ola-rak indirdiğimiz (Kur'an)a inanın. Allah'ın buyruğu yapılır."

Bu ayet de konuyu tekid etmekledir. Bakara ve Nisa ayetleri de özellikle Beni İsrail hakkındaki silsiledendir, Maidc sûresinde de, yahudilere saldırıda biraz daha şiddeili olarak onların domuzlara benzediği zikredilir. İşte Maide sûresi 60. ayeti "De ki: "Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size söyleyeyim mi? Allah kim(ler)e lanet ve gazah etmiş, kimlerden maymunlar, domuzlar ve Tağut'a tapanlar yapmışsa, işte onların yeri daha kötüdür ve onlar düz yoldan daha çok sapmışlardır."

Şekil değiştirmenin mahiyeti hakkında müfessirlcrin görüşleri değişiklir. Onlardan bazıları, bunun fiili olarak gerçekleşiiğini söylerken, bazıları İse bu ibarenin mecazi olduğu, Allah'ın onlara olan öfkesini tanımlamayı amaçladığı görüşündedirler. Çünkü ayetler, onların, vicdan ve ahlâk noktasında vardıkları çöküşü anlatmaktadır.[196[196]] Büyük tabiin müfessirî olan Mücahid'den bazıları naklederek şöyle demiştir, "'onların şekilleri değişmedi oysa kalpleri değişti ve maymunları temsil ettiler"[197[197]].

Kullanılan üslupta da bu tc'vİle yardımcı olmaktadır. Bazı insanlar bazılarını domuz ve maymuna benzetmektedirler. Onları kötü sıfatlarla tanımlamak, kötü adet ve ahlâka nisbet etmek istedikleri zaman kullandıkları bir metoddu. Burada "kıredeten" (maymunlar) kelimesinin ve Maide süresindeki ayette "rianâzîr" (domuzlar) kelimesinin zikredilmesi, Nisa süresindeki ayette Cumartesi ashabına lanel edilmekle yetınılmesi, Mücahid'den rivayet

---

196[196] Bkz. Geçen tefsir kitablarının ilk baskıları.

197[197] Bkz. Menar Tefsiri 9. cilt, sh. 379.

edilen görüşte tc'vilin doğruluğuna delildir. Bununla beraber, biz bu noktada bazı müfessirlerin yaptığı gibi yersiz bir şekilde konuyu uzatmayı uygun bulmuyoruz. Bunun yanında bu olayın gerçekleşmesinin Allah'ın kudreti çerçevesinden çıkmadığını da belirtmek gerekir. O da, Kur'an'ın ilk peygamberler ve kavimleri hak-

kında hikaye ettiği çoğu mu'cizeler cinsindendir.

Ayetlerin özellikle yahudiler ve onların ahlaklarına şiddetli göndermeler yapmasıyla birlikte onlarda, tüm Kur'an kıssalarım özünde bulunan bclağallı telkinler de vardır. Allah'ın hadlerinden ve yasaklarından kurtulmak için, yapılan hileleri çirkin görmede vardır. Allah'ın bir görevi emrettiği veya sakıncalı şeyi yasakladığı zaman emrettiği ve yasakladığı şeyden hilelerle kurtulmasına razı olmayacağını açıklar. Sözleşme ve ahidler-den sıyrılmak, dini hükümler ve erkanı hususunda özellikle mubah görmek ve hileler yapmak isteyenler için direkt ve kesin bir cevap verilir.

Bunda görülen çirkinlik, fasıklık, Allah'a alılan iftira tasvir edilmeye çalışddı ve buna yeltenenlere de kesin bir korku verildi. Sonra onda, kötülükten, fahşa'dan, Allah'ın sınırlarına düşmanlıktan yasaklayanlara müjde ve sebat etme ve teşvik vardır. Bu mütta-kilerin görevidir. Allah bunu yapanlar için kurtuluş ve başarıyı garantilemektedir. . [198[198]]

Yahudiler Filistin'den Elleri Boş Olarak Geri Döneceklerdir

Ayetlerin kapsamında başka bir telkin daha bulunmaktadır, O da, Allah'ın kendi nefsine yemin ederek, yahudiler üzerine Kıyamete kadar en kötü azabı tattıracak kimseleri göndermesidir. Bu da onların, dini, içtimai, ahlâki sapıklıklara dalmaları, günahlar işlemeleri, prensipleri, nasihatları bozmaları, geçici dünya hayatına "dalmaları, dinlerini ve kitaplarını dünyevi menfaatler karşılığı satmaları sebebi iledir.

Bunda da müslümanlar için bir nasihat ve hatırlatma vardır. İbret ve sakınmalar için davet vardır. Bunun yanında ayetler, yahudiierin içinde bulunduğu yeryüzündeki dağınık durumlarını, zillet ve perişanlıklarını, dağıldıkları yerlerde horlanmalarını da kesin bir şekilde ortaya koydu. Bu; Allah'ın, onlar için verdiği abiddeki mucizesinin kanıtıdır. Filistin hususunda günümüzde gelişen olaylar ve emperyalist tâğutların yardımıyla kazandıkları başarılar ne olursa olsun, babalardan çocuklara geçen en belirgin mirasları, kötü ahlâkları nedeniyle insanlara saldırmaları, onlardan uzaklaşmaları ve onlara öfke ve gazap etmeleri her yerde genel bir kaide olmuştur. Bütün bu görüntüler, yeryüzünde Kıyamete kadar dağınık kalmaya devam ettikleri sürece Allah'ın ahdini ve misakını doğrulayıcı bir nitelikledir. Onların Filistin'de kazandıkları başarılara gelince, Allah'ın onlar üzerindeki ahdini

---

[198[198]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/490-491.

uygulayacağına yakinen inanıyoruz. Belki bu müslümanlar için bir imtihandır. Onlar gelecekte eli boş, ziyana uğramış olarak geri döneceklerdir. . [199[199]]

Bir Ayetin Yorumu

"Onlar ki, kitaba sımsıkı sarılırlar ve namazı ikame ederler: cihette biz. İslah edenlerin ecrini zayi etmeyiz". Beni İsrail kıssalar silsilesinin sonu olarak gelen bu ayet, ya istisna konumundadır ya da Allah'ın kitabına ve tavsiyelerine sımsıkı sarılan bir gruba dikkat çekmek içindir. Veyahutta Allah'ın kitabına ve tavsiyelerine sımsıkı sarılan, O'-na ibadetin hakkını ödeyen, dünya çıkarları, boş amaçlan için yoldan sapmayan herkesi öven bir tamamlama niteliğindedir. Her iki durumu birlikte içermesinde de bir sakınca yoktur.

Kur'an, yahudilcre, İslam davasına karşı komplolar düzenlemeleri, dini ve ahlâki sapmaları nedeniyle şiddetli tenkitler içermekledir. Çünkü onlar yanlarında bulunan, bu yolda bildikleri gerçekleri, müjdeleri inkâr ediyorlar ya da gizliyorlardı. Sonra da açıklanacağı gibi dünyevi çıkarlarının tehlikeye girmesi korkusuyla, nefret ve azgınlıkları nedeniyle bunu yapmaktaydılar. Bundan hemen sonra dini ve ahlâki alanda dosdoğru olmaya devam eden grup için övücü istisnalar gelmektedir. Örnek olarak Al-i İmran sûresinin 110. ayetinde geldiği gibi "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men edersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer Kik/b ehli, inanmış olsaydı, elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan inananlar da var. ama çokları /asıklardır." Ve Maide suresinin 113. ve315. ayetleri: "Ama hepsi bir değildir. Kitah Ehli içinde, gece saatlerinde ayakta durup Allah'm ayetlerini okuyarak secdeye kapanan bir topluluk da vardır. Onlar, Al/alı'a ve ahiret gününe iman ederler. iyiliği emreder, kötülükten men'ederler, hayır işlerine koşarlar, işte onlar salihievdendir." Ve Maide sûresinin 199. ayeti: "Kitab ehlinden Öyleleri var ki, Allah'a" inanırlar, size indirilene ve kendilerine, indirilene inanırlar; Allah'a karşı saygılıdırlar; Allah'm ayetlerini az bir pahaya satmazlar. Onların da Rableri katında ödülleri vardır/ Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir." Maide sûresinin 13. ayeti: "Sözleri bozdukları için onları lanetledik ve kalbîerini katüaştırdık. Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Uyarıldıkları şeyden pay almayı umuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün. Yine de onları affet, aldırma, Çünkü Allah güzel davrananları sever." Ve aynı sûrenin 66. ayeti: "Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rab'lerinden kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, muhakkak ki üstlerinde (ki ağaçların meyvelerinde)/! ve ayak/arının altın(daki ürünlerjden yerlerdi. İçlerinde (ileri geri gitmeyen) adaletli (ılımlı) bir ümmet var, ama onlardan çoğu, ne kötü işler yapıyorlar?"

Muhsinlcrin iyiliklerini kaydetmede, onları Övmede Kür'an'in güzel ruhu bu beyanlarla açığa

---

[199[199]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/491.

çıkmakladır. Kur'an'm övücü beyanlarının, onların azınlığını kapsadığını burada belirtmek yerinde olacaktır. Oysa onların büyük çoğunluğu ve başlarında keşişleri ve ruhbanları bulunmak üzere haktan sapmışlar, komplo ve tuzak kurmaya dalmışlardı. Bunu, bu ayetlerin bir kısmı ve Medeni ayetlerin bölümleri ifade etmektedir. Halkı bu durum bazılarını cibt ve tâğuta, Mekke liderlerine nifak olsun diye iman ettiklerini açıklamaya kadar götürmüştü. Ve onların Hz. Muhammcd'den ve ashabından dalıa doğru yolda olduklarını söylediler. İste Nisa sûresinin 51. ve **52.** ayetleri bunu anlatmakladır. "Kendilerine Kitab'dan bir pay verilen/eri görmedin mi? (Baksana onlar) pullara ve tâ-guta inanıyorlar ve inkâr edenler için; 'Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır.' diyorlar. İşte onlar, Allah'ın lanetlediği insanlardır. Allah, kimi lanetlerse arlık onun için hiçbir yardımcı bulamazsın."

Ne olursa olsun bizim açıklamasını yaptığımız ayet, Allah'ın kitabına ve tavsiyelerine sımsıkı sarılanları, O'na ibadetle hakkını verenleri Övgüyle anmaktadır. Allah'ın onların ecirlerini zayi etmeyeceğine dair müjde ve güven vermektedir. Bunda Kıyamete kadar kalıcı etkili bir telkini içermektedir. . 200[200]

Beni İsrail Kıssalarında Ayrıntılar Üzerine Yorum

Genel olarak dikkati çeken, Musa, Firavun ve Beni İsrail kıssalarının diğer kıssalardan daha fazla ayrıntı içerdiğidir. Bu sadece burada değil, diğer sûrelerde de aynı şekildedir. Bütün bunların yanında, Musa, Fir'avun ve Beni israil kıssalarının genel bir şekilde diğer kıssalardan daha çok ayrıntıyla geldiğine dikkat edilmelidir. Bu, sadece bu sûrede değil bilakis diğer sûrelerde de böyledir.

Bize göre bunun hikmeti, İsrailoğullarfnm diğer ilk kavimlerin helak olduğu gibi helak olmayışlanndadır. Onların din ve dünya işlerinde büyük yankıları vardır ve Arap yarımadasına bağlanan ülkelerle sınırlı değildir ve devamlılığını sürdürmüştür. Onlardan büyük bir topluluk Hicaz ülkelerinde yaşamıştır. Bütün bunlara şu da eklenebilir: Musa, Firavun ve Beni İsrail olayları, Ahdil-Kadim Esfar'ında birçok ayrıntısıyla mevcuttur. Bunun sonucu olarak başka kavimlerin ve peygamberlerinin kıssalarından daha geniş çapta kullanılmıştır.

Ayetlerin indiriliş hikmeti Musa, Firavun ve Beni İsrail kıssaları sadedindeki haki-kal ve olaylara uygunluk arzetmektedir. . 201[201]

172- Rabbin, Ademoğullarından, onların beilerinden zür-riyetlerini almış ve: Ben sîzin

200[200] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/491-493.
201[201] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/493.

Rabbîniz değil miyim? diye onları kendilerine şahit tutmuştu.[202[202]] "Evet (buna) şahidiz!"dediler. Kıyamet günü "Biz bundan habersizdik!" demeyesiniz.

173- Yahut: "(Ne yapalım) daha önce babalarımız (Allah'a) ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesil olduğumuz için öyle yaptık. (Gerçekleri) iptal edenlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mı ediyorsun?" demeyesiniz diye (sizin Rabbiniz olduğum hakkında sizleri şahit tutmuştuk).

174- İşte biz, ayetleri böyle açıklıyoruz, artık herhalde döner (yola gelirjler.

Bu ve bundan sonraki bölümün, Önceki kıssa silsilesini tamamlamak için geldiği görülmektedir; 94 ve 102. ayetlerin gelişi gibi... Her iki durum siyakla bağlantılıdır. Delil getirmeyi kınamayı, korkulmayı yoğunlaştırmak amacıyla kıssaları tamamlamak için Kur'anî dizelerin alışılmış üslubu budur.

Ayetler insanlar için bir Özü kapsamaktadır. Ki, müşrik ve günahkarlar cezalandırıldıkları zaman O'na karşı bir hüccetleri olmasın, Allah rububiyetini itiraf için onlardan ahid aldı, kendilerine bunu şahid kıldı ki, biz hudud ve görevleri bilmiyorduk demesinler. Babalarımız baülda olan müşriklerdi, onların dinini, geleneklerini, batıllarını kabul ettik ve onların yolunu takip ettik. İşlemediğimiz bir işten dolayı cezalandırılmamız, helak edilmemiz gerekmez. Biz onu miras aldık ve bu bizim için kaçınılmazdı da demesinler diye... Ayetler ibret almaya davet etmekle bitti. Allah ayetleri ayrıntılarıyla açıklar, umulur ki insanlar vazgeçerler ve geri dönerler, hak ve hidayet yolunda yürürler. . [203[203]]

"Rabbin, Ademoğılları'ndan, Onların Bellerinden Zürriyetlerini Almış..."

Müfessirlcr "Rabbin, Ademoğulları'ndan, onların bellerinden zürriyetlerini almış" ayeti hakkında görüşler belirtmişlerdir. Bunlardan bazıları, Allah Adem'in belinden bütün zürriyetini fiilen çıkardı, onlara hilap etti ve kendi rububiyetini itiraf etmeleri için onlardan söz aldı şeklinde düşünmüşlerdir. Bu konuyla ilgili merfu ve mevkuf değişik hadisler zikrettiler. Onları zikretmeyi uygun görmedik[204[204]].

Bazılan ise, ibarenin, her ruhun bedene girmeden Önceki insanların ruhları demek olduğunu söylerler. Başkaları da "şehidnâ" (şahid oiduk) İbaresinin, Adcın zürriyetinin O'nun

---

[202[202]] Entekûlü Dememeleri için, demesinler diye (olumsuzluk edatı olan "lâ" harfi fiilin önünde olmamakla birlikte anlam verilirken "en te-kulü" yerine sanki metin "ellâ tekulû" imiş gibi anlamlandırılır.

[203[203]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/494.
[204[204]] Bkz. İbni Kesir, Taberi Tefsiri.

rububiyetini itiraf etmelerine ve bu nedenle onlata ahd verilmesine şahid olan meleklerin sözü olduğunu ileri sürmüşlerdir[205[205]].

Ayetin ibaresi ise bize görüldüğü şekliyle bu sözlere mahal bırakmıyor. Adem burada zikredilmedi, oysa Ademoğulları ibaresi yer aldı. Ademoğulları da kesilmeden devam etmekledir. Bu nesilden bir nesil, kabileden bir kabile değillerdir. Zürriycl kavramı, geçmiş ve gelen topluluğu kapsamamaktadır. Buna şu da eklenebilir; bu görüşler ilk ayetin ve ondan sonra gelen iki ayetin ibareleriyle de uyum sağlamakladır. Çünkü her neslin yada nesilden her ferdin atalarına ya da geçmiş nesillerine ve başka nesle bakmaksızın Allah'ın rububiyetini itiraf etmesinin farz oluşunu ifade etmektedir. Zemahşe-rî ayetlerin tevilinde ibarenin hayal etme ve örnek verme babından olduğunu söylemiştir. Anlam ise, Allah onlara rububiyetinin ve vahdaniyetinin delillerini gösterince, onlara verilmiş akılları ve basiretleri buna şahid oldu, dalalet ile hidayet arasındaki ayrımı yaptı. Sanki O; onları buna nefislerine şahit kıldı. Onlara şöyle dedi: "Ben sizin Rab-biniz değil miyim?" Sanki onlar şöyle dediler: "Evet, sen Rabbimizsin kendi nefsimize şahid olduk ve vahdaniyetini ikrar etlik". Allah Teala'nın ve Rasuiünün sözlerinde ve Arapların sözlerinde örnek verme sanatı geniş olarak kullanılmıştır. "Eğer bir şeyin olmasını istersek ona "Ol" deriz, o da oluverir" ayeti de bunun gibidir. Bilinen o ki. burada söz yoktur; ancak anlamı tasvir etmek, temsil etmek babından gelmiştir. Bu söz ve çıkarımda yönlendirme apaçıktır. Özellikle siyak, babaların üzerinde olduğu duruma delil getirerek, isyan ve inkâr edenleri dinleyen kafirleri kınamak noktasındadır.

Seyyid Rcşid Rrza'nın ve Seyyid Rasimi'nin, ayetlerin tefsiri akışında çok uzun açıklamaları bulunmakladır[206[206]]. Bunun sonucunda bu te'viliri benzeri bir tev'ili içermektedir. O iki müfessir ve başkaları bu konuda meşhur bir nebevi hadisi zikrederler: "Her doğan çocuk fıtrat üzerine doğar. Anne-babası (yahudilerse) onu yahudileştirirler ve (hırîstiyantarsa) onu hıristiyanlaştmrlar"[207[207]]. Bu sözle dikkatlerin şuna çekilmek istendiğini söylerler: O onları tevhid fıtratı üzerine yaratmıştır, herhangi bir özür ve delille O -nun yolundan sapmak hakkında kimseden özür kabul etmez.

Ayetler ataların yolunda yürümekten sakındırmaktadır. Onların sapıklıkları, beyinsizlikleri, doğru olandan gaflet içinde olmaları, delilleri tercih edememeleri, seçim ve düşüncede akıllarını kullanmamaları konusunda sakındırırken, öğütü güçlü, telkini devamlı ve etkili tutmuştur. Geçen değişik münasebetlerde bu telkin tekrarlanmıştı. Eski ananelerin fosilleştiği ve bu noktada akh engellediği için onlara uymayı kınayan, daha güzel, doğru ve

---

[205[205]] Bkz. Tabersi, İbni-Kesir, Taberi, Bağavi Tefsirlerik

[206[206]] Bkz. İki üstadın Tefsirleri.

[207[207]] Bkz. Buharı, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud, Tacul-Cami Lisul 5. cilt 179 sh.

salih olanı eski ve yeniliğine bakmadan almaya teşvik eden Kıır'an'ın. cahiliyyc için büyük bir tehlike oluşturduğu doğrudur. . 208[208]

175- Onlara su adamın haberini de oku: Kendisine ayelle-rimizi verdik de, onlardan (inkâr ederek) sıyrıldı, çıktı; şeytan onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu.209[209]

176- Dileseydik, elbette onu o ayetlerle yükseltirdik, fakat o, çöküşü, yücelmeye tercih etti ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumuna benzer:210[210] Üstüne varsan da dilini sarkıtıp solur, onu'bıraksan da dilini sarkıtıp solur, işte ayetlerimizi yalanlayanların durumu budur. Bu kıssayı anlat, befki düşünür, öğüt alırlar.

177- Ayetlerimizi yalanlayan ve kendilerine de zulmeden topluluğun durumu no kötüdür!211[211]

Ayetler öncesi ile bağlantılıdır. Kıssa silsilesinde geçen bölümdeki gibi eleştiriler devam etmektedir. Ayetlerde telkin, nasihat, kınama ve korkutma yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Peygamber (s)'cT insanlara düşünmeleri ve vazgeçmeleri için kıssaları anlatmasını da emretmektedir. Onunla, geçen bölüm arasında benzerlik vardır. Açıkça görüldüğü gibi geçen bölüm, Allah'ın insanlara belki geri dönerler diye ayetlerini tafsilatlı olarak açıkladığını ortaya koymuştur. . 212[212]

"Onlara Şu Adamın Haberini De Oku: Kendisine Ayetlerimizi Verdik De Onları İnkâr Ederek Sapıttı Çıktı" Ayetinin Ve Telkinlerinin Yorumu

Ayetlerde Allah'ın ayetlerini kendisine verdiği, ancak Allah'ın kalında makamını yüceltmek için bunun hakkını yerine getirmeyen bir şahsın haberi bulunmaktadır. Çünkü o çöküşü kabullenip heva ve hevesine tâbi oldu, dünya hayatına ve şehvetine daldı. Solumaktan bıkmayan köpek gibi yemeğinin ve içeceğinin arkasında yeryüzünde koşmaya başladı. Ayetler bundan sonra, bu örneğin, Allah'ın ayetlerini yalanlayarak kendilerine zulmeden kimselerin Örneği gibi olduğuna dikkat çekmiştir. Peygamber (s)'e bu kıssayı insanlara ibret almaları, düşünmeleri için anlatması emredilin ektedir.

208[208] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/494-495.
209[209] İnseleha minhâ Burada inhiraf etli, anlaşmayı bozdu, vazgeçti ya da inkar etti anlamındadır.

210[210] el-Gâbirîn Sapitanlar veya helak olanlar

211[211] Ahlede ilîe'İ ard Yere yapıştı ya da yere düştü (saplandi). Cümle olarak mânâsı: Çöküşü yükselmeye, şerri hayra, dalaleti hidayete, dünyanın geçiciliğini ve şehcvaünı ahirete tercih etti.

212[212] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/496-497.

Ayetlerin kastettiği şahsın adı hakkında müfessirlerin rivayetleri çoktur. Rivayet edilir ki, bu şahıs, kendini İbrahim (a)'in dininden sanan, muvahhid olan, şair Ümeyye bin Salat'tır. Peygamber (s) gönderildiği zaman, onun nübüvvetle şereflenmesini kıskandı ve inkâr etti. Onun, İbrahim (a)'in dini üzere olan rahip Ebu Amir olduğu da rivayet edilir. O da Peygamber (s)'i kıskandı. Hıristiyan oldu. Onunla savaşmaya and içli. Münafıklarla birlikle komplolar kurdu. Onun kim olduğu hakkında muhtelif rivayetler bulunmakla beraber adının Bel'am okluğu rivayet edilir. Rivayetlerden biri de, Muabi-ierin, Ken'anilerin peygamberlerinden ya da kahinlennden biri olan Belam bin Baura olduğudur. Oranın kralı kendisine, İsrailoğulları Mısır'dan Musa (a) komutanlığında çıkıp ülkesine geldikleri zaman onlara lanet etmesini emreiti. Allah, onları lanetlemek yerine kutlamalarını vahyetti. Kral onu sıkıştırınca ülkenin kızlarının Beni İsrail'in oğlanlarına musallat ettirilmesini ve zina yapmalarını, BaHe tapilmasına işaret edince o da bunu emrederek yaptı, İşte bu ayet, "Allah'ın ayetlerini (inkar edip) sıyrıldı, çıktı" şeklinde nitelendirilen şeydir. İşte Bclam'ın kıssası, Ahdil-Kadim Esfar'mda el-Aded Sİf-rinde mevcuttur. Bu sifr (bolüm) îsrailoğuliarı'nın delikanlılarının Medyen ve Muab kızlarıyla zinaya daldıklarını, Bale taparak sapıttıklarını zikretmektedir. Fakat bunun Belam'm görüşü olduğunu zikretmez.

Herhâlükârda ayelin şahıs hakkında ayrıntıya girmeden işaret etmekle yetinmesi Kur'an'ı dinleyenler taralından ilmiyle, Allah'ın kilablarına olan vukufiyeti ile bilinen bir şahıs olduğunu ilham etmektedir. O hak ve hidayet yolundan bozuk mizacm, şeytani vesvesenin, dünya hayatının meta ve şehvetinin etkisiyle sapıtmıştır. Böylece ayetlerin, öğüt, hatırlatma ve ibret verme amacı gerçekleşmiştir.

Görünen o ki, ayetler kafirlerden çok bilgili, zeki ve dahi kişileri özel bir şekilde kınamayı hedeflemiştir. Çünkü onlar, Peygamber (s)'in davetindeki doğruluğu, yüceliği, ruhaniyeti, hakkı kolayca idrak edebilirler. Buna rağmen inatçı ve büyüklenici tavırlarında, heva ve heveslerinde kasıtlı olarak ısrar etmişlerdir. Belki de bunda, onların davete karşı tavırlarının sebebi ve Peygamber (s)ne. müslümanlara da lesclli vardır.

Bu sınıf o zaman vardı. İlk mü'minler topluluğundan bazıları onlardan idi. Kur'an onlara değişik vesilelerle işaret etti. Bilerek ve niyetleri ile heva ve heveslerini ilahlar edindiklerini de tanımladı. Casiye sûresi 23. ayelindc geldiği gibi; "Heva ve hevesini tanrı edinen ve Allah'ın bir bilgiye göre saptırdığı, kulağım ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi ona Allah'tan sonra kim doğru yolu gösterecek, düşünmüyor musunuz?" Furkan sûresi 43. ayeti; "Heva ve hevesini tanrı edinen kimseyi gördün mü? Onun üstüne sen mi bekçi olacaksın? Bu sınıftan bir grııb Allah'ın kendilerinden bir uyarıcı göndermesini, ona tâbi olmayı yol göstermesi ile hidayet bulmalarını temenni ediyorlardı. Sonra kibirlendiler ve sözlerinde durmadılar. Büyüklenmeleri ve kötü hileleri buna engel oldu". Fatır sûresi 42. ve 43. ayetlerinde geldiği gibi: "Andolsun 'eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, her bir toplumdan daha çok doğru yolda olacaklar' diye

(yeminlerinin bütün gücüyle) Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı gelince, onlara Hak'tan uzaklaşmaktan başka bir katkı sağlamadı. Yeryüzünde büyüklük taslama (kırını) ve kötü tnzak(lar) kurma(/arını artırdı). Kötü tuzak, ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin yasasından başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın yasasında bir değişine bulamazsın; Allah'ın yasasında bir sapma bulamazsın", Bu sınıflan Peygambere (s) söylediklerinin aynısını istersek söyleriz diye meydan okuyanlar da bulunmaktadır. Enfal sûresi 31. ayetindeki vurgu da bu açıdan Önemlidir. "Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman "işittik" derler, istesek biz de bunun gibisini söyleriz. Bu evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir".

Örnek vermekten maksat, niyetin ve kalbin sağlam olması, hidayete ermede doğru isteğin bulunmasıdır. Bu işin özüdür. Eğer niyet kötü, mizaç bozuk ise ve nefis, alçak istek ve rağbetlere yöneliyorsa, heva ve hevese, isteklere boyun eğiyorsa ne kadar ilmî bilgiye sahip olursa olsun fayda etmez. Sözkonusu olumsuz sıfatlara haiz bir kimse, eğer yüce makama dair bir ilim verilmemişsc, ilmiyle yükselmesi mümkün değildir. İlim, nasihat ve ibret ona fayda vermeksizin geri kalır, çöküntüye uğrar.

Örnekte korkunç azarlama ve kınamayla Kıyamete kadar etkili bir telkin vardır. Çünkü bu, çoğu toplumlarda tekrarlanan güçlü bir tablodur. Bu telkin; akıllı, bilgili, ancak heva ve heveslerinde düşük olan bir grubu kınama veya onları aldanmadan sakındırma, veyahutta toplumdaki kötü sıfatlan çirkin gösterme şeklinde olabilir.

"Dileseydik elbette onu o ayet/er/e yüceltirdik" cümlesinde. Allah'ın dilemesiyle adamın yücelmesinden çok, yeryüzünün meta ve şehvetine dalmasına, azgınlaşmasına dikkal çekiliyor. Çünkü ayette başka bir cümle, şeytanın vesvesesine boyun eğerek heva ve hevesine uyan, azgınlaşan bir adamın hali anlatılıyor. Bu nedenle kişiye Allah'ın zulmetmediği, ancak kişinin kendi nefsine zulmeden bir konuma düşebileceği ortaya çıkmaktadır.

İbarenin tevilinde bizce başka bir boyut daha vardır. O da, Allah'ın ona verdiği ayetlerle yüceltmesine muktedir olduğudur. Fakat Allah onu kendi seçimine ve kabiliyetine bırakmıştır. Bu da onu. bozuk mizacına ve kötü niyetine uygun şeye yönelmesine götürmüştür. İsra sûresinin 84. ayeti bunu ortaya koymaktadır. "De ki: 'Herkes kendi karakterine göre hareket eder, Rabbimiz kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir." Ze-mahşeri bunu şöyle tevil eder: Allah şöyle buyurmak istedi: Eğer adam ayetlerle amel etseydi, onu inkâr etmeseydi, onu onunla yükseltirdik. Reşid Rıza ise şöyle tevil eder: "Eğer Allah onu yüceltmek isteseydi onun için hidayet yollarını açardı ve onda yürümeye zorlardı; fakat bunu yapmadı. Çünkü bu koyduğu sünnetine terstir". Taberi ise onu şöyle tevil etti: "Allah şöyle diyor: Eğer dileseydik onunla inkâr etmesi arasına engel koyardık ve makamı yücelirdi. Fakal

biz onu, kendi seçimine bıraktık". Elimizdeki başka tefsir kitaplarında bu tevillere muhalefet edeni görmedik. Bunun doğruluğu açıktır. . 213[213]

178- Allah kimi hidayet ederse, işte yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa, işte ziyana uğrayanlar onlardır.

179- Andolsun, cehennem içinde birçok insan ve cin ya-rattıkt214[214] ki kalbieri var, fakat onlarla anlamazlar, gözleri var, fakat onlarla görmezler; kulakları var, fakat onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapık... Ve işte gafiller onlardır!

180- En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na onlarla d-ua edin ve O'nun isimleri hakkında eğriliğe sapanları'215[215] bırakın, onlar yaptıklarının cezasını çekeceklerdir.

Bu bölüm de siyakla bağlantılıdır. Kendinden öncekini tamamlayıcı olarak geldi: Önceki ayetlerde olduğu gibi Peygamber (s)'e ve mü'minlcre teselli verdi, sebat etmelerini istedi. Allah kimi hidayet ederse doğru yolu bulur ve kurtulur, kimi de saptınrsa hüsrana uğramıştır. İnsanlardan, cinlerden çokları kalplerinden, gözlerinden, kulaklarından hakkı ve hidayeti görmek, düşünmek için faydalanmıyorlar. Onlar bu ikisinden gafildirler. Onlar hayvanlar gibidirler. Bilakis daha aşağı bir durumdadırlar. Allah'ın en güzel, en şerefli isimleri vardır. Peygambere ve iman edenlere düşen, o isimlerle dua etmeleridir.

O'nun isimleri hakkında sapan ve doğru ile yanlışı birbirine katanlara, karıştıran ve iftira atanlara aldırmamalılar. Onları O'na bırakmalılar. Çünkü yaptıklarının cezasını vermeye O kefildir.

"Allah kimi hidayet ederse, işte yolu bulan odur. Kimi de saptınrsa, işte ziyana uğrayanlar onlardır' ayetinde, Allah'ın insanlara hidayet ve sapıklığı icbar etliği şüphesi vehmedilebilir. Ancak ayetteki "onlar ziyana uğrayanlardır" cümlesi ve sonra gelen ayet, bu şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Çünkü ayetten, Allah'ın insana seçme, ayırdel-mc gücü ve akıl verdiğini ve insanın kanunla hidayei veya dalalet yolunu seçebileceğini anlıyoruz. Allah'ın yolunu seçenler hidayet bulanlardır, dalaleti seçenler ise hüsrana uğrayanlardır.

Buna binaen Allah'ın hikmeti, uhrevi dirilişin, hesabın, sevabın, cezanın olmasını gerektirdi. Ateş ashabı, ahlâkları bozuk, niyetleri kötü, heva ve hevese, alçak isteklere boyun eğen kimselerdir. Hakkı anlamada kalplerini, O'nun işaretlerini görmede gözlerini; korkutmalarını dinlemede kulaklarını kullanmayan insanlardır. Böylece hayvanlar gibi, bilakis onlardan daha

---

213[213] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/497-499.
214[214] Zere'nâ Yarattık, kıldık.

215[215] Yülhıdûne Haktan adaletsizliğe meylederler, saparlar, iftira eder veya hak ve batılı karıştırırlar.

aşağılık kimseler durumuna düştüler. Çünkü hayvanlar içgü-düleriyle hareket ederler, kendilerine faydalı olan şeyleri bırakmazlar, zararlı olanları da kabullenmezler.

Ayetlerin içeriğinden ve ruhundan ilhanı edilen bu açıklama, geçen değişik örneklerdeki muhkem ayetlerce de desteklenmektedir. Örneğin Bakara sûresi 26-27. ayetleri verilebilir. "Allah bir sivrisineği, hatta onun da üstünde olanı misal vermekten utanmaz. İnananlar onun, Rablcrinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. İnkâr edenler ise; 'Allah, bu misalle ne demek istedi?' derler. (Allah), onunla bir çoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla sadece fasıkları saptırır. Onlar ki söz verip bağlandıktan sonra Allah'a, verdikleri sözü bozarlar. Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar; işte ziyana uğrayanlar onlardır."

Reşit Rıza'nın bu ayetle ilgili tefsirin akışındaki doğru ve yönlendirici yorumu şerhimizin sonucu ile uyumludur. Elimizde bulunan tefsir kitaplarında bu sonuçla ilgili çe-iişkili birşey yoktur. . [216[216]]

"O'nun İsimleri Hakkında Eğriliğe Sapanları..." Cümlesinin Yorumu

Bütün bunların yanında "O'nun isimleri hakkında eğriliğe sapanları..." cümlesiyle kastedilen şu olabilir: Müşrikler ortak koştuklarına "Rahman", "Rab", "İlah", "Uzza" "aziz" ve başka isim ve sıfatlar verirlerdi. Oysa bütün bunlar sadece alemlerin rabbi Allah'a mahsustur. Ayet bu konuyu yerli yerine oturtmuştur. Çünkü güzel isimler ve kâmil sıfatlar herşeyin Rabbi ve herşeyin yaratıcısı olan Allah'a layıktır. Oysa '"esmau'l hüsna" ibaresi en güzel isimler anlamını ifade etmektedir. Müslümanlar Allah'ın isimlerini 99 isim ve sıfatta sınırlamaya alışmışlardır. Bunlar, Kur'an'da zikredilen Allah'ın İsimlerinden ve sıfatlarından olduğu İçin bu ibareyle adlandırılarak ıstılah (terim) haline gelmiştir. . [217[217]]

181- Yarattıklarımız içinde, doğrulukla hakka götüren ve hak ile çalışan[218[218]]' bir ümmet vardır.

182- Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helake yaklaştıracağız'[219[219]]'.

216[216] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/500-501.
217[217] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/501.
218[218] Ya dilim Amel eden. hükmeden.

219[219] Senestedricûhum Kalem süresindeki açıklamaya bakınız.

183- Onlara mühlet veriyorum. Çünkü benim tuzağım sağlamdır'[220[220]]'.

184- Düşünmediler mi ki, arkadaşları[221[221]]' Muhammed de hiçbir delilik'[222[222]]' yoktur, o apaçık bir uyarıcıdır.

185- Evren'in, yerin meiekûtuna-[223[223]] ve Allah'ın yarattığı şeylere ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bak(ıp İbret al)madılar mı? Peki bun(a inanmadık)tan sonra hangi söze inanacaklar?

186- Allah kimi saptırırsa, artık onun için yol gösteren olmaz. Ve bırakın onları, azgınlıkları içinde bocalayıp dursunlar.'[224[224]]'.

Bu bölüm de önceki seyrin devamıdır. Ayetler, önceki ayetleri özel bir tarzda takip imiş ve içeriğindeki tatmin etme. .sağlamlaştırma, kınama gibi konulan ic'kid için doğ-fcdan, peşisira gelmişlerdir. Ayetlerin uyan. kınama, tatmin etme yönleri kuvvetlidir.

Bütün insanlar cehennemden nasibini ahin. gaflette olan, yalanlayan, sapıtan ve az-Inlaşan kimseler değildir. Onlardan bazıları hakka çağırırlar, onunla hidayet bulurlar ve kınla çalışırlar. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların içinde bulundukları nimetlerden ve lyetlcrden böbürlenmemeleri gerekir. Çünkü bu bir imtihandır, bir mühlet vermektir, Hrici olarak almaktır. Bilsinler ki, Allah'ın azabı ve öfkesi kesin ve şiddetlidir. Onlara İşen, tutum, düşünce ve duydukları üzerinde düşünmede acele etmemeleri, iyice tartmalarıdır. O zaman Allah'ın ayetlerinden onlara tebliğ eden korkutucu ve sakındınci Peygamber (s)'i gördükleri zaman, onun deli olmadığını anlayabilirler. Allah'ın büyük evreni üzerinde ve yarattığı varlıklar üzerinde düşünmeleri daha evlâdır. Böylece Allah'ın bütün bunları boşu boşuna yaratmadığını göreceklerdir. Ve yine onların, kesin öleceklerini hatırlamaları kendileri için daha iyidir. Çünkü Ölüm onlara çok yakın olabilir.

Onlara bunu tebliğ eden Peygambere iman etmedikleri zaman, inanacakları başka bir söz ve tebliğci yoktur. Belki zamanı ve fırsatı kaçırarak pişman olabilirler. Ancak son pişmanlık fayda vermez. Bu korkutmadan sonra, hidayete karşı dalâleti seçen ve onda ısrar eden kimsenin durumu, Allah'ın dalâletine ve azgınlığına terkettiği kişinin durumu gibi olur. Ta ki, Allah'ın onun için hazırladığı korkunç sona müstehak olsun.

[220[220]] Ûmlî lehimi cime keydî metinim Aynı sûreye bakınız.

[221[221]] Sahibuhum Rasulullah (s)'tan kinaye.

[222[222]] Cinnetün Burada "delilik" anlamındadır.

[223[223]] Melekûtu's-semâveti ve'lard Tüm varlıklardan kinayedir.

[224[224]] Ya'mehâm Hakkı görmemek veya bu körlüğe dalmak, bocalayıp dunnak. A-M-H harfleriyle kastedilen körlüğün kalbin körlüğü, A-M-Y harfleriyle olanın ise göz körlüğü olduğu söylenir. Yani yukarıdaki fiil gönül körlüğünü ifade etmekledir.

Geçen bölümlerde söylediklerimizi bu bölümde de söylüyoruz. Ayetlerin İçeriği, özellikle de düşünce ve tetkike, iman ve hidayet kabiliyetine göndermede bulunması son ayetin içeriğinden doğabilecek şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Üç bölümün açıklaması esnasında söylediklerimiz buradaki yorumu doğrulamaktadır.

Bu bölüm diğerleri gibi Kıyamete kadar geçerliliği sürecek bir telkini içermektedir. Bu telkinde hakka davet edenlere, onunla amel edenlere atıflar ve vurgular vardır. Ayrıca azgınlığa dalmayı, hakka karşı büyüklenmeyi, sonuçlara aldırmayıp buna düşenleri görmemeyi kınama da sözkonusudur.

Bunların yanısıra 184. ayetin içeriği ve üslubuna göre de Peygamber (s) hakkındaki delilik suçlamalarının nefyi, kafirlerin töhmetlerine cevap vermek için değildir. Bu sadece, uyarmak, davanın doğruluğu ve ciddiyetini pekiştirmek İçindir. . 225[225]

187- Sana (Kıyamet) saat(in)clen'226[226] soruyorlar: Gelip çat-ması227[227] ne zaman diye. De ki: "Onun bilgisi, ancak Rabbi-min yanındadır. Onu tam zamanında açığa çıkaracak'228[228] olan, yalnız O'dur. O, göklere de, yere de ağır gelmiştir'229[229]

O size ansızın gelecektir." Sanki sen, onu biliyormuşsun gibi, sana soruyorlar'230[230]. De ki: "Onun bilgisi, Allah'ın yanındadır. Fakat insanların çoğu bilmezler."

188- De ki: "Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne de bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette çok hayır (mal ve mülk) edinirdim. Bana kötülük dokunmamıştır. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."

İlk ayet, Kıyametin kopacağı vakit hakkında Peygamber (s)'e sorulan soruların hikayesini içerdi. Bu konuda ısrarlı isteklerini dile getirdi. Onun ilminin sadece Allah'a ait olduğunu ilan etmesini emretti. İlminde onun için belirli bir vakii tayin etli ki, bu vakti kendisinden başka kimse bilemez. O insanlara aniden gelecektir. Göklerde ve yerde o-nun gelmesiyle korkunç

225[225] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/502-503.

226[226] es-Sâatü Kıyametin oluş vakti kastedilmiştir.

227[227] Mersâhâ Burada, gerçekleşme ânı mânâsında.

228[228] Lâ yücellîhâ Kalem sûresine bakınız.

229[229] Sekuletfi's-semâvat-ı ve'l ard O, göklere

ve yere ağır gelmiştir ifadesi çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bazısı, gerçekleşmesinin ağır gelmesi derken, bazısı gerçekleşme vaktinin gizlenmesinin ağır geldiği şeklinde anlamışlardır. Bir kısım da onun haber verilmesinin ağırlığıdır demişlerdir. Çünkü gökte ve yerde onun ilmini bilen kimse yoklu.

230[230] fYes'elûneke kc enneke hafiyyun anhâ Aynı sûreye bkz.

musibetler, büyük olaylar ve korkular gerçekleşecektir. İkinci ayet, Peygamber (s)'e gaybı bilmediğini, kendisi için bir fayda veya zarar meydana getirmeye gücünün olmadığını (Allah'ın dilemesi dışında) ilan etmesini emretti. Eğer o-nun durumu bundan başka olsaydı, kendinden zararı defederdi, kendisi için çok hayırlar işlerdi. Fakat o, iman ve hidayeti isteyenler için, korkutucu ve müjdeci olmaktan başka bir şey değildir.

Görünen o ki, Kıyametin kopacağı vakit hakkında onların sorularına Allah'ın peygambere, insanlara ilan etmesini emrcüiği cevabın devamı ikinci ayettir.

İki ayetin, ayrı ayn inmiş olma ihtimali varsa da, konunun bağlamından ayrı olmadıkları görülmekledir. İki ayet, sanki müstakil ayn birer bölüm gibi başladı. Geçen ayetler insanları ahiretle, mükafatıyla ve cezasıyla korkutmuştu. İnsanlar Peygamber'c onun vakti hakkında sormaya başlayınca ayetler buna cevap olarak indirildi.

Soranların kim oldukları hakkında bir rivayet yoktur. Müi'essirlcrin tahminleri yahu-diler ve Araplar arasında gidip gelmektedir. İbni Kesir, onlar Araplara benzemektedirler, demiştir. Çünkü ayetler Mekki'dir. İşte bu daha doğru ve daha tercihe şayandır. Çünkü yahudüerin Peygamber'le ilişkileri ve ona sorular yöneltmeleri Medine döneminde olmuştur. . [231[231]]

Kıyametin Vakti Hakkındaki Soru Ve Verilen Cevaptaki Derin Edebi İşaret

Bu soru ilk defa burada geçmekle beraber, daha sonra çokça tekrarlanmaktadır. Yine Kıyamet günü, hesabı ve olayları ile korkutma da birçok defa geçmektedir. Hatta, Kur'an'da değişik üsluplarla en fazla tekrarlanan konu budur. Çünkü konu, davetin, korkutma ve müjdelemenin en temel dayanağıdır. Tabii olarak onun hakkındaki soru tekrarlanacaktır. Genel olarak soru, Arap kafirlerinden gelmektedir. Sorularının üslubu çoğu zaman inkarcı, alaycı ve meydan okuyucu bir özellik taşır. Yunus sûresi 48. ayetinde geldiği gibi "Doğru iseniz, bu bizi tehdit ettiğiniz azap ne zaman? diyorlar" Aynı sigayla Enbiya sûresi 38. ayetinde, Nemi sûresi 71. ayetinde soru tekrarlanmıştır. Çünkü onlar Kıyamet gününe inanmıyorlar, onunla korkulma ve müjdelemeyi alay konusu ediyorlardı. Bu bazı ayetlerde zikredildi. Buna benzerleri ise, Mü'minun sûresi 82-83. ayetlerinde; "Öldüğümüz toprak ve kemik haline geldiğimiz zaman, biz mi d iri İtileceğiz? dediler. Andolsun bu tehdit bize de bizden önce atalarımıza da yapıldı. Bu. evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir." Hud sûresi 7. ayetinde görülür: "Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. O zaman arşı su üzerinde idi. (Bu, kâinatı yarattı) ki, hanginizin daha güzel iş yaptığınızı denesin. Böyle iken yine sen: 'Öldükten sonra diriltileceksiniz!' desen, inkâr edenler, mutlaka: 'Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir' derler."

[231[231]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/504-505.

Ancak ilk ayetin ve oradaki sorunun üslubu bu cümleden değildir. Bu soru, gerçekten bilmek ve öğrenmek isteyen kimsenin sorusu gibidir. Halta akıllara, soruyu soranın kafirlerden olmadığı düşüncesi gelmektedir. Ayette verilen cevap ile, soru soranların zi-hinlerindeki Hz. Peygamber'in gaybı ve Kıyamet saatini bildiği anlayışı izale edilmekledir. Ayette, kesin, güçlü bir üslupla, peygamberlerin kendisine vahyedilen herşeyi tebliğ etmedeki samimiyeti ortaya konmaktadır.

Bu cümleden olarak o, diğer insanlar gibi bir beşerdir. Diğer insanlara zarar dokunduğu gibi ona da dokunur. O da diğer insanlar gibi maddi imkanlardan mahrum kalabilir. Allah'ın dilemesi dışında kendisi İçin fayda ve zarar meydana getiremez. O sadece öğüt almak, iman etmek ve hidayete ermek isteyenler için bir uyarıcı ve korkutucudur. Bu imaj çeşitli üslup ve vesilelerle tekrar edilmiştir.

Bazı miifcssirler[232[232]] ayelicrin tefsiri sırasında dünyanın ömrüne, Kıyamet alametlerine değinirler. Değişik hadisler ve sözler rivayet ederler. Ancak ne bu konumun, ne makamın, ne de ayetlerin böyle mânâları taşıyabileceğini sanmıyoruz. Üzerinde durmaya gerek yoktur. Kıyametin durumu, imanı gerektiren, Kur'an ve hadislerin tespit ettiği yerde fazlalaştirmadan/genişletmeden durmayı gerektiren gaybi durumlardandır. . [233[233]]

189- O'dur ki sizi bir tek nefisten yarattı, gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti: Eşini sarıp Örtünce"[234[234]] (esivle birleşince) eşi, hafif bir yük (hamileliğin ilk merhalesi) yüklendi[235[235]], onu gezdirdi. (Yükü) ağırlaşırca'[236[236]]' (ikinci hamilelik merha-lesi) ikisi beraber Rableri Allah'a dua ettiler. Eğer bize sa-lih, güzel bir çocuk verirsen elbette sükreclenlerden olu-ruz! (dediler).

190-Fakat (Allah) onlara Salih, güzel bir çocuk verince, kendilerine verdiği şeyde Allah'a ortaklar koşmaya başladılar. Allah ise onların ortak koştukları şeylerden yücedir.

191- Hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratılan şeyleri (Allah'a) ortak mı koşuyorlar?

192- (O pullar}, ne onlara bir yardım edebilirler, ne de kendilerine yardım ederler?

193- Onları doğru yola çağirsanız size uymazlar. Ha onları çağırmışsınız, ha susmuşsunuz, sîzin için birdir.

194- Allah'tan başka yal vardıklarınız da sizler gibi kullardır[237[237]], (Onların tanrı olduğu

[232[232]] İbn Kesir, Heşid Rıza tefsirlerine bk.
[233[233]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/505-506.
[234[234]] Feiemmâ tegaşşâha Birleşme anlamına gelmektedir.

[235[235]] Hamelat hamlen hafifen Hamileliğin ilk devresi,

[236[236]] Felemma eskaiet Hamileliğin ikinci devresi.

[237[237]] Ibâdün emsâîiküm Sizler gibi Allah'ın yarattığı şeylerdir.

iddianızda) doğru İseniz, çağırın onları da size cevap versinler.

195- Onların yürüyecekleri ayakları, tutacakları elleri mi var, yoksa görecek gözleri mi var; yahut İşitecekleri kulakları mı var? De ki: "(Allah'a) ortak koştuklarınızı çağırın, sonra bana işkence yapın'[238[238]] haydi (elinizden geliyorsa) mühlet vermeyin bana!"[239[239]]

196- Benim velim, kitabı indiren Allah'tır. O, salihleri yönetir (korur).-

197- O'ndan başka yaivardikiarınız ise, ne size yardım edebilirler, ne de kendilerine yardım edebilirler.

198- Onları hidayete çağirsanız, işitmezler. Onların sana baktıklarını sanırsın, oysa onlar görmezler.

Ayetler dinleyenlerin dikkatini çekmeye devam ediyor. Onda Allah'ın nimetlerini inkâr edenleri, ahidlerini bozanları, O'na ortak koşanları kınama vardır. Allah'dan başka edinilen ortakların konumlarını hafife alma, aşağılama sözkonusudur. Çünkü onlar ne kendilerine ve ne de onlara yardım etmeye, bir şey yaratmaya, dinlemeye, görmeye muktedir değillerdir. Engellemelerine ve alay etmelerine meydan okudu. Peygambcr'İn (s) diliyle onun velisinin, kitabı indiren ve her salih mü'minin velisi olan Allah olduğunu İlan etti. Ayetlerin ibareleri açıktır. Üslubu etkili, susturucu ve güçlüdür. Öyle ki müşriklerin, dua, ibadet, yönelme ve şükürde, kâinattaki herhangi birşeyi Allah'a es koşmalarına yol açacak herhangi bir hüccet ve mantık bırakmadı. Şirk koştukları .şeylerin hayrı onlara celbetmede, şerri onlardan defetmede, zorluk anlarında onlara yardım etmedeki düşüncelerini ortadan kaldırdı. Onları susturma şekli, güçlü ve Özel bir tarzdır. Bu da, ilk ayetin, Allah'ın kâinatın düzenleyicisi, onların rızıklandırıcısı, onların yaratıcısı olduğunu itiraf etmelerini içermesi nedeniyledir. Korkunç bir meydan okuyuşu, vurucu bir azarlamayı içermesi de susturmanın gücünü artırmaktadır. Allah ile birlikle ortak koştukları şeyler de, Allah'ın diğer yarattıkları gibidirler; herhangi bir şeyi yaratmaktan acizdirler. Herhangi bir acil durumda kendilerini bile himaye etmekten de acizdirler. Nerede kaldı ki, kendilerini ortak edinenlere yardım etsinler...

Ayetlerin, meydan okuyan, çarpıcı, güçîü üslubu da Peygamber (s)'in ve müslümarj-ların nefislerinde güven ve sükunet duygusunu yaratır. Çünkü o, tartıştığı hasmına karşı üstün bir tavır koyan, güçlü ve kendinden emin bir üsluptur. Ayetlerin de bunu amaçladığı görülmekledir.

Ayetlerin ortak koşulanlar konusunda içerdiği tanımlamadan anlaşılan odur ki. söz-konusu olan, Arapların cansız putlarıdır. Araplar onları gök tanrıları için. Özellikle de melekler için

---

[238[238]] Ktdâni Bana işkence yapın veya eğer güç yettrirseniz bana tuzak kurun.

[239[239]] Feiâ tunzıtûri Baha süre tanımayın.

simgeler ediniyorlardı ve daha sonra da yanlarında ayinler yapıyorlar, onlara kurbanlar sunuyorlardı. (Necm sûresi tefsirinde açıklandığı gibi) onların, iyilikleri celbetme ve kötülükleri uzaklaştırmada doğrudan bir etkiye sahip olduklarına inanıyorlardı. İşte burada ayetlerin içerdiği güçlü azarlamanın etkisi görülmektedir.

Bazı müfessirlcr[240[240]] ilk ayetin, Özellikle Adem ve Havva hakkında olduğunu zikrederler. O ikisi çocuklarına Abdurrahman, Abdullah vs. adlan koyuyorlar ve onlar yaşamıyorlardı. Şeytan onlara Abdulharis ve benzeri isimleri vermelerini süslü gösterdi. Bunu yapınca da çocukların yaşadığını anlatan bir rivayeti zikrederler.

Ayetlerin içeriği, özellikle de birincinin sonucu üzere gelen ikinci ayet göstermektedir ki, mânâyı Adem ve Havva'ya has kılmak anlamsızdır. Çünkü bu durum şirk ve inkârı o ikisine nispet etmeyi gerektirir. Bunu da hiç kimseye söylememiştir. Birinci ve ikinci ayetler, müşriklerin Allah'ın nimetini inkâr edip. O'nun en güzel yaratıcı olmasını itiraf etmelerine rağmen, O'ndan başkalarına yönelmelerini örneklendirme amacındadır. Birden çok müfessir ayetleri. Peygamber (s) dönemindeki müşriklere atfederler. Bu doğrudur. Onlar, müşriklerin zürriyellcrinden Allah'a ortaklar koştuklarına işaret etliler. Yani çocuklarına, taptıklarının adını koyuyorlardı. Örneğin Abdullai, Abdulmcnai. Ab-duluzza, Abduyagus, Abduvedd... vs. Bunun doğru ve geçerli olma ihtimalinin yanışını bizce süzkonusu işaret daha kapsamlıdır. Aynı zamanda bu. onların inançlarını boşa çıkarmak demektir. Çünkü ortak koştukları akrabalarından olması ve kendilerine nimet ve mutluluk için verilen çocuklar olmasından dolayı inançları saçma ve değersizdir. Şükürde, duada ve yönelmede Allah'ın yanında ortaklar koşmaları nedeniyle bu kınamaya layıktırlar.

Zikredilenlere şu da eklenebilir. Ayette kadın ve erkeğin yaşamda, sorumluluklarında, bedensel ve akli karakterinde eşit olma prensibine gönderme yapılmaktadır. Allah o ikisini bir nefisten yaratmıştır. Onlardan herbirini diğerine eş yapmıştır. Biri olmadan diğeri tamamlananı az. Aralarındaki fark, neslin devamı görevinden kaynaklanmaktadır. En'am sûresi 98. ayeti bu anlamı daha çok açıklıyor: "Odur ki, sizi bir tek nefisten inşa etti. Sizin için bir kalış ve bir emanet olarak konuluş yeri ve süresi vardır. Gerçekten biz, anlayan bir toplum için ayetleri geniş geniş açıkladık." Leyi sûresi tefsirinde "erkeği ve dişiyi yaradana andohun" ayetine istinaden şunu zikretmiştik. Kur'an, erkek ile kadın arasında sorumlulukta, herbirinin çalışması sonucu alacağı karşılıkta eşitlik prensibini koyar. Kur'an'da, kadın ile erkeğin dünyevi, dini, uhrevi sorumluluk ve kabiliyetlerde eşit kılınması sabittir. Bunun tespiti Mekki ve Medeni sûrelerde, değişik üslublar-fa çok kez tekrarlanmıştır. Hatta bunun Kur'an'ın muhkem prensiplerinden biri olduğunu söylemek doğru olur. Medeni ayetlerde, kadının şehadetinin yarım oluşunun, kocanın bir derece daha efdal olmasının, erkeğin kadın üzerinde kavvametinin. (üsiünlüğü) bu prensibi ortadan kaldırma gibi bir durumu yoktur.

[240[240]] Hazin, Taberi, İbn Kesir tefsirlerine bk.

Onu yeri gelince açıklayacağız. Kur'an'ın, sorumluluk yükleme ve sonuçlarına katlanmada kadtn-crkek arasında eşitliği öngördüğü, şüphe götürmeyecek kadar açıktır. . 241[241]

199- Affi 242[242] (mallarından sadaka için olanı, insanların Özür dilemelerini, onlara kolaylık ve müsamaha etmeyi) al, ör-fü243[243] (her hayrı, salahı, mubahı ve İhsanı ve bunun altına gireni) emret, cahillere244[244] (uyanlara, İnkarcılara, beyinsizlere) aldırış etme.

200- Ne zaman şeytandan bir kötü vesvese 245[245] seni dürtük-lerse, Allah'a sığın; çünkü O, işitendir, bilendir.

201- Allah'tan korkanlar, kendilerine şeytandan gelen kötü bir düşünce'246[246], günah ve vesvese dokunduğu zaman (Allah'ın sevap ve cezasını) hatırlarlar, hemen (gerçeği) görürler.

202- Cahil kardeşleri'247[247] ise onları azgınlığa çekerler, hiç yakalarını bırakmazlar.

Bölümdeki hitap yakın muhataba yöneliktir. İlk ayetin içeriği, onun peygambere yönelik olduğuna delalet çimektedir. Bazı öğretileri, uyarmaları, kınamaları içerir. Geçen siyak ile açıklan bağlantılı olmadığı görülmektedir. Neredeyse müstakil bir bölüm gibidir. Bununla beraber konu akışının içeriğinden uzak ya da farklı, çelişkili bir konuşma yoktur. Kur'an'ın indirilip hikmeti gereği, geçen bölümün hemen ardından telkin geldi ki, Peygamber (s) içeriğine uygun harekete geçsin. Ya da Peygamber (s)'in nefsini rahatsız eden bir şeyle ilgili olarak, veyahutta geçen bölümün inişi ardından etkilenmesi ile indirilmiş olabilir. Nitekim ayetler aynı bağlamda dizilmiştir. Müfessirler ise onun nüzı lü ile ilgili herhangi bir münasebeti rivayet etmezler.

Birinci ayet Peygamber {s)'c, insanları bağışlamasını, özürlerini kabul etmesini, katı ve müsamahasız olmamasını farz kılmıştır. İçinde hayır ve doğru olan her şeyi reddet1 miş cahillerin cehaletini, taşkınlıklarını dikkale almamasını, onlardan yüz çevirmesini istemiştir. Onlardan gelecek kötülüklere aldırış etmemesini emretmiştir.İkinci ayette, ona Allah'a

---

241[241] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/507-509

242[242] el Afi'-' Kelime Kur'an'da. malın fazlası ve sadaka olarak geçer. Müfessirler burada bu mânâda olduğunu söylerler. Kelime aynı zamanda insanlara müsamahalı olmayı onlarla iyi geçinmeyi de ifade eder.

243[243] el-Örf Ma'ruf. Hayır, iyilik, doğruluk, mubah ve ihsan olarak bilinen ve bu kavramların kapsadığı herşeyi ifade eder.

244[244] el-Cahilîn Kur'an'da "alimlcr"in zıddı olarak gelmiştir. Ve yine kafirler ve beyinsizler anlam vardır. Burada ikinci anlamındadır. Müfessirler en küçük bir şeyden dolayı ayaklanan, kontrolünü kaybeden mizaca sahip kişiler mânasındadır demişlerdir.

245[245] Nczcgım Vesvese.

246[246] Taifun Vesvese. İnsana, kötü psikolojisinden, sinirlilik halinden, şeytandan veya günah işlemesinden (dolayı) gelen kötü düşünce. Asıl mâna (sıkmü/belaya) uğrama, nöbet veya aniden ortaya çıkan (akla gelen) şeydir

247[247] Ihvanihim Kabul edilen görüşe göre zemin "cahil3er"e gider.

dönmesini, şeytanın vesveselerinden bir vesvese, fısıltılarından bir fısıltı ife ona dokunmak isterse Allah'a sığınmasını tenbih etîi. Üçüncü ve dördüncü ayetlere gelince, muttaki mü'minlcri övmeyi, kâfirleri, cahilleri kınamayı içermektedir.

Peygamber (s)'in İlk ayet inince şöyle dediğini Taberi rivayet eder: ''Ey Rabbim, nasıl gazapla olur?" Ondan sonra iki ayet indi. . [248[248]]

Davetçilere Telkinler

Durum ne olursa olsun ayetlerde aynı anda, davranışsal, psikolojik, sebat veren, uyaran, kınayan ve Kıyamete kadar kalıcı güzel telkinler bulunmaktadır. Bunlar, davet esnasında ortaya çıkan bazı durum ve işlerin düzenlenmesi için gerekmiştir. Ki her müslüman için, özellikle ıslah ve davet hareketlerinde Önderliğe getirilenler için telkin. feyz ve ilham kaynağı olsun. Çünkü onlar, görevlerinin karakteri gereği, insanların değişik sınıfları ile ilişkiye gireceklerdir. Çoğu tavırlarla, sahnelerle, durumlarla, infiallerle karşı karşıya geldiklerinde, ilk ayetin içerdiği etkili, hikmetli plan ile üçüncü ve dördüncü ayetin güçlü telkini gibi cevap vermeleri gerekecektir. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar ve O'nun rızasını isleyenler -Peygambcr'i ve onun dişındakileri içine alır. Çünkü siga burada geneldir- hemen Öfkelerini gizlemeye alışırlar. Şeytanın (ışıltılarından, nefsin vesveselerinden, heyecanlarından dolayı yanlışa düşmek üzere oldukları anda dikkat ederek kurtulurlar. Allah'a sığınırlar ki, nefisleri temizlensin. İnfialleri sakin-leşsin, şeytanların vesveseleri kaybolsun, kendilerine bunlardan daha çok yakışan sükunete, sinirlere hakim olmaya, acele etmemeye dönsünler. İmanlarını kaybedenlerin, dinleri zayıf kimselerin, vesvese ve kötü düşüncelerin daima etkisinde kaldıkları, bunun sonucu olarak da değişik sapmalara ve günahlara daldıkları görülür. . [249[249]]

Şeytanın Peygambere Ve İnsanlara Vereceği Vesvesenin Boyutu Üzerine

İkinci ayette, Peygambcr'in diğer insanlar gibi şeytanların vesveselerine maruz kala-bilirliği hakkında kelâmi tartışmalar sözkonusudur. Bu durum O'nun ismetine bir halel getirir mi? sorusuna yönelmek gereklidir.[250[250]]

248[248] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/510-511.
249[249] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/511.
250[250] Hazin tefsirinde ayetlere bsk.

Bizce ayetlerin üslubu ve sınırları bu konuyu kaldıracak boyutta değildir. İkinci ayet, Peygamber'in nefsinde, tahrik edici olay ve durumlar karşısında infiallerin, bunalımların olabileceğine dikkat çekme mahiyetindedir. Kur'an'ın açıkladığı gibi, peygamber de diğer insanlar gibi bir insandır. Öyleyse sakinlcştirilmcsi gerekir. Muhtemeldirki, hitap aslında müs[umanlaradır. Bu, Kur'an'ın alışılmış tekrarlanan üslublarındandır. Her iki görüşe, NahJ sûresi 99. ayetinde geldiği gibi Rablerincc tevekkül edenler, iman edenler üzerinde şeytanın otoritesinin olmadığını belirten Kur'an'ın görüşü de eklenebilir. Hicr sûresi 40, 42. ayetlerde geldiği gibi şeytanın Allah'ın İhlaslı kulları üzerinde vesvese verecek bir imkanı yoktur. İşte bu, muhkem Kur'an'in kaidelerinden bir kaidedir. . 251[251]

Bir Ayetin Neshi İle İlgili Yorum

İşte bütün bunların yanında bazı müfessirler ilk ayetin, Peygamber (s)'e, kafirlerle, münafıklarla savaşmasını ve onlara şiddetli davranmasını emreden ayetlerle neshcdildi-ğini söylerler. Bunu yerinde bulmuyoruz. Ayet, peygambere ve müslümanlar dahil bütün insanların gözü önüne rabbani bir plan sunmuştur. Bu plan Mekki ve Medeni değişik ayetlerle desteklenmektedir. Örneğin Al-i îmran sûresi 104. ayeti: "İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip, kötülükten men eden bîr topluluk olsun, işte onlar başarıya erenlerdir." Nisa sûresi 63. ayeti; "Allah onların kalplerinde alam bilir. Onlara aldırma, onlara Öğüt ver ve onların içlerine işleyecek güzel söz söyle." Fussilet sûresi 34. ayeti: "İyilikle kötülük bir olmaz (sen kötülüğü) en güzel şeyle sav. O zaman bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dosttur." Isra sûresi 53. ayeti: "Kullanma söyle: En güzel sözü söylesinler (puta tapanlara sert davrannıa-sınlar). Çünkü şeytan aralarına girer (onları tartışmaya ve kötülüğe dürtüklel"). Doğrusu şeytan, insanın apaçık düşmanıdır." Al-i îmran sûresi 159. ayeti "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandm. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi. Öyleyse onlar(ın kusurların)dan geç, onlar için mağfiret dile. (Yapacağın) iş(ler) hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a dayan; çünkü Allah kendine dayanıp güvenenleri sever.'4 Denilebilir ki ayet; insanların kötü ahlâklarına karşı affetmeyi, onlarla ilişkilerde bağışlamayı, cahillerinin taşkınlıklarını görmem e zlikten gelmeyi teşvik etmesi açısından Kur'an'in muhkem prensiplerindendir.

Bununla savaşı, katı davranışı, şiddeti hak edenlere muamele etmek arasında bir çatışma yoktur. Öyleyse bu ayetin neshini gerektirecek bir durum da yoktur. Taberi bu konuda, neshine dair bir delilin olmadığını belirtmiştir. Bundan kasıt İse, Peygamber (s) vebütün miislümanlan te'dib etmek, insanların kötü ahlâklarına karşı affetmeyi emretmektir. . 252[252]

251[251] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/511-512.
252[252] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/512.

203- Onlara bir mucize'[253[253]] getirmediğin zaman: "Bunu da söyieseydin ya!" derler. De ki: "Ben, Rabbimden bana vah-yolunana uyuyorum. Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen[254[254]] basiretler, (gönül) gözlerini açan nurlar, gerçeği ileten kanıtlandır ve inanan[255[255]] bir toplum için bir hidayet ve rahmettir."

Ayette peygambere bir mucize getirmesini teklif eden kafirlerin bazı tutumlarının hikâyesi vardır. Taleplerine cevap Vermediği zaman, alayla ona şöyle derler: "'Senden istediklerimizi hâlâ getirmedin mi?" Peygamber (s) onlara şöyie cevap vermekle emro-lunmuştur. O, sadece Rabbinden vahyolunana tâbi olur. Bunun sınırlarını aşmaz. Tebliğ ettiği şey Allah adına öne sürülen iftiralar değildir. O sadece hakka, imana ve doğruyu yanlıştan ayırdctmeyc olan ilgilerini tasdik etmiş olanlar için rahmet ve hidayet olacak. Allah'ın ona vahyettiği Rabbani bir vahiydir.

Müfessirler bu ayetin nüzulü hakkında özel bir sebebi rivayet etmemişlerdir. Bizce geçen bölümle bağlantılıdır. Çoğul gaib zamiri bu bağlantıya delil olabilir. Çünkü o, onunla "şeytanların kardeşleri" ifadesini zikreden son ayet arasında bir bağlaç durumundadır. Ayette anlatılan "onu getirme şeydin ya" şeklindeki alaycı tavırlarının, peygamberin infialini harekete geçirmiş olması uzak değildir.

Ayetin içeriği kâfirlerin olağandışı bir mucize istemediklerini, Kur'anî ayet islediklerini ilham ettirmektedir. İsteklerine cevap verilmeyince onlara şöyle denildi. Şüphesiz onun tebliğ ettiği, Allah tarafından indirilmiş bir vahiydir, Ona vahyedildiği zaman tebliğ eder. Buna rağmen İftira attılar ve tahrik ettiler. Ayet böylece kâfirlerin meydan okuyuş tutumlarının yeni bir form içerdiğini göstermiştir. Bu. onlar tarafından tekrarlanmış ve onlara da aynı cevap verilmiştir. Yunus sûresi onbeşinci ayeti bunu anlatmaktadır: "Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman bizimle buluşmayı ummayanlar: Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir derler. De ki: 'Onu kendi tarafımdan de-ğistirefnem. Ben sadece bana vahyolunana uyarım. Şayet ben Rahbime karsı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım." . [256[256]]

[253[253]] Ayet îbn Kesir, "ayetin buradaki anlamı mucizedir' der. Ancak müfessirlerin çoğunluğu onu "Kur'an ayeti" şeklinde yorumlamışlardır. Bu görüş daha geçerlidir. Ayette bu yorumun doğruluğuna dair karineler vardır. Kur'an ayeti demek, aslında Kur'an'ın tamamı demektir.

[254[254]] Levlâ Kur'an'da birçok kez geçer. Meydan okuma için kullanılan "Lcvlâ" bir şeye teşvik için kullanılan bir kelimedir.

[255[255]] İçtebeytehâ Müfessirler burada, icad etmek, türetmek veya yalan söz üretmek, iddia etmek anlamında olduğunu söylerler. İctibâ fiilinin esas anlamı seçmektir.

[256[256]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/513-514.

"Ben Sadece Bana Vahyolunana Uyarım"

Peygamber (s)'in Allah'ın emrini duyururken söylediği şey, kendisinin sadece vahyolunana tâbi olduğudur. Kur'an, onun irticalen söylediği bir söz değildir. O teklif ve isteğe bağlı olarak da gelmez. Tartışma ve cedelleşme için de gelmez. Oysa o, hidayet ve imanda istekli ve niyeti doğru olan kimseler için bir rahmet, bir hidayet, bir basirettir. Samimiyetleri hak ve hakikati ilan etmede, Allah'ın hududuna bağlanmada ortaya çıkar. Onun risaletine ve Allah'la bağlantısına olan imanlarının derinliği, bunlara kendilerini vermeleriye açığa çıkar. Ayette doğru istek, iyiniyet sahiplerine güzel bir Övgü vardır. Çünkü onlar hak ve doğruluk noktasında büyüklenmezler, bunları çarpıtmazlar, onları boyun eğerek, kabullenerek algılarlar. . [257[257]]

204- Kur'an okunduğu zaman onu dinieyin ve susun ki, size rahmet edilsin.

Ayet, Kur'an't dinleme âdabını, meclisine ihtiram edilmesini öğretme amacıyla müslümanlara yönelik olarak gelmiştir. Müfessirler nüzul sebebiyle ilgili birşey rivayet etmemişlerdir. Peygamber (s)'in tebliğ ettiği Kur'an, hikmet ve durum gerektirdiği zaman, mü'minler topluluğuna hidayet ve rahmet olsun diye Allah tarafından vahyedilir. Bu nedenle, o okunduğu zaman onu dinlemeliler ve susmalılar. İşte, Allah'ın rahmetini istemenin yolu budur. . [258[258]]

"Kur'an Okunduğu Zaman Onu Dinleyin Ve Susun" Ayetinin Telkini

Ayetin içerdiği te'dib ve ta'limin genel ve kapsamlı olduğu açıktır. Her şart ve mekânda onun izinden yürümenin zorunluluğu vardır. Bunların aksine davranmak Allah'ın emrinden sapmaktır. Onun yüce kitabı noktasında bir hayasızlıktır, Çünkü o bir yandan her türlü yüceltmeye, hürmete ve ikrama layıktır. Onun ayetlerini düşünmek, hem onlardan istifade etmek, hem de Allah'ın rahmetini hak etmek için gereklidir. Bu da ancak güzelce dinleme ve susmayla gerçekleşir.

Ayetin ruhundan İlham alınarak denilebilir ki, bu edebi başka bir şeyin takip etmesi gerekir. O da, Kur'an'ı yüceltmek, saygın olmayan durum ve meclislerde onu tenzih etmektir. Çünkü Allah'ın kelamının korunması gerekir. O, düşünme, huşu, dinleme ve susmanın sağlanabildiği meclislerde ve durumlarda ancak okunabilir, O'nün layık olmadığı yerlerde,

---

[257[257]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/514.
[258[258]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/514.

yol kenarlarında okunmamalıdır. Çünkü insanlar buralarda gidip gelirler, nor mal işleriyle uğraşırlar ve boş şeyler konuşurlar; bu da. Kuran'm yüce edebine zıttır. . 259[259]

205- Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle260[260] sabah-akşam zikret, gafillerden olma!

206- Rabbinin yanında olanlar, büyüklük taslayıp261[261] O'na kulluktan geri kalmazlar, (daima) O'nu teşbih ederler ve O'na secde ederler.

İlk ayet, Peygamberin sabah-akşam Allah'ı zikretmeye devam etmesini emretmiştir. Huşu ile ve boyun eğerek, heybet ve korku hissederek, gösterişsiz ve büyüklenmek-sizin bunu sürdürmesini ve gaflet içindekilerle bulunmamasını istemiştir. İkincisinde ise hatırlatıcı bir açıklama vardır. Allah'ın katında olanlar, O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'na secde ve teşbihlerinde devamlıdırlar.

İkinci ayette kastolunanlar meleklerdir. Çünkü buna benzer durumlar, açıkça zikredilir şekilde başka ayetlerde de geçmektedir. Örnek olarak Zümer sûresi 75. ayel verilebilir: "Meleklerin de Arş'm çevresinde dönerek Rab/erini övgü ile andıklar!m görürsün. İnsanlar arasında hak ile hükmedilmiş ve: 'Hamd alemlerin rabbine mahsustur.' denilmiştir". Şûra sûresinin 5. ayeti:, "Neredeyse gökler üstlerinden çatlayacak. Melekler Rahlerini hamd ile teşbih ederler; yerdekiler için mağfiret dilerler. İyi bil ki, Allah, işte çok bağışlayan, çok esirgeyen O'dur".

Müfessirler iki ayetin nüzulü hakkında özel bir durum ile ilgili rivayet belirtmemişlerdir. Anlaşılan odur ki, bu ayetler bir yandan eğitme, diğer yandan teskin etme ve güven verme amacındadır. Peygamber (s)'c düşen, Allah'ı zikretmekten gafil oirnamasıdır. Onunla kalpler mutmain olur. Eğer kâfirler bunu yapmaktan büyüklcniyorlarsa, taptıkları melekler O'na boyun eğiyorlar, O'na ibadet ediyorlar. Kesintisiz O'nu teşbih ediyorlar. Buna göre, iki ayetin öncekilerle bağlantılı okluğu görülür. . 262[262]

259[259] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/514-515.
260[260] El-Guduvv Gündüzün ilk vakitleri.

261[261] eî-Asâl Asîl kelimesinin çoğuludur.

262[262] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/515-516.

ENFAL SÛRESİ

Kur'andaki Sırası:8
Nüzul Sayısı:93
Ayet Sayısı:75
İndiği Dönem:Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede tavsiye ve tenkil yoluyla Bedir Savaşı'na, o dönemin koşullarına ve Bedr'in gerek müslümanlar gerekse kâfirler üzerindeki tesirlerine değinilmiş, Nebi fsl'nin otoritesi ve ona itaatin gerekliliği önemle vurgulanmıştır. Islamî vahdet ve bu vahdette şahsî ya da ailevî hiç bir şey öne sürülmeden kamu maslahatı için samimiyet öngörülmüştür.

Yine sûrede muhalifler, kâfirler, ahdi bozanlar ve hainler yerilmiş, onlara karşı savaşmak, savaşta sebat gösterip Allah'ın dinini hakim ve özgür kılmak için mü'minler, hazırlıklı olmaya teşvik edilmiştir. Ayrıca, bu hazırlığın İslam'a tekrar tekrar yapılan davet ile birlikte barışa yönelik tavırlara barışla karşılık verilmesi şeklinde gerçekleşmesi vurgulanmıştır. Savaşta elde edilen ganimetlerin beşte biri hükme bağlanarak bunun kamu yararına ve ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmesi öngörülmüştür.

Sûredeki bölümler birbiriyle uyum İçerisinde olduğundan bu sürenin bir defada nazil olduğunu veya Bedir Savaşı'ndan sonra sözkonusu bölümlerin birbirinin peşi sıra indiğini söyleyebiliriz.

30-36. ayetlerin Mekke'de nazil olduğu nakledilmiştir. Ancak biz bu rivayetin doğruluğunda şüpheliyiz. Çünkü ayetler gerek mevzu gerekse üslûp olarak birbiriyle uyum içindedir. Kaldı ki bu rivayeti diğer müfesssirler de şüpheli bulmuşlardır.

Bazı raviler, bu sürenin. Medeni sûrelerin ikincisi, bazıları üçüncüsü, diğer bazıları ise dördüncüsü olduğunu söylemişlerdir1[1]. Ancak herhâlükörda sürenin nüzulü. Bedir Savaşı'ndan hemen sonraya rastlamaktadır. Sûredeki ayetler de bunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim, Bedir Savaşı, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden bir yıl, ya da bir kaç ay-sayısında ihtilaf var- sonra meydana gelmiştir.

Bakara sûresinin 217 ve 218. ayetleri daha önce değindiğimiz gibi Abdullah bin Cahş'ın seriyyesi hakkında inmiştir. Bu seriyye ise, Bedir'den önce Hz. Peygamberin gönderdiği son

1[1] Bkz. Sirefür-Resul adlı eserimiz, c. 2, s. 9.

seriyyedir. Dolayısıyla Enfal Sûresi, her ne kadar kesin değilse de Medenî sûrelerin ikincisi durumundadır. Kesin olmayışı, Âl-i İmrân sûresinin 12-13. ayetlerinden kaynaklanıyor: "İnkar edenlere söyle: "Yenileceksiniz ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası ne kötü bir döşektir!"Karşılaşan şu İki toplulukta sizin için bir ibret vardır...'Ravilerin hemen hepsi bu ayetlerin yahudi Kaynuka oğulları hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Nitekim, Enfal sûresinde sözkonusu yahudiler ve onların muhasara edilip sürgün edilmesi hakkında indiği, ravilerin icmaıyla nakledilen ayetler bulunmaktadır. Bu nedenle Enfal sûresinin Medenî sûrelerin ikincisi olup olmadığı kesin değildir. 2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Sana savaş ganimetlerinden3[3] sorarlar; de ki: "Ganimetler, Allah'ın ve Rasulünündür. Siz (gerçekten) İnanan insanlar iseniz, Allah'tan korkun, aranızı4[4] düzeltin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin!"

2- Mü'mİnler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir, onun ayetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını artırır ve Rab'lerine tevekkül ederler.

3- Namazlarını kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

4- İşte gerçek mü'mİnler onlardır. Onlara Rab'lerinin katında dereceler, bağışlanma ve tükenmez rızık var.

Ayetlerde şu hususlar yer almaktadır;

I- Müslümanların, savaş ganimetleri konusunda, Nebi (s)'ye yönelttikleri soru anlatılıyor.

II- Bu soruya cevap olarak ganimetlerin Allah ve Rasulü'ne ait olduğu bildiriliyor.

III- Cevabın hemen ardından, soru soranlara yönelerek, eğer gerçek mü'min iseler Allah'tan sakınmaları, nefislerini düzeltmeleri ve Allah'a, Rasulü'ne itaat etmeleri emrediliyor.

IV- Daha sonra gerçek mü'minlerin karakteri çiziliyor: Onlar öyle kimselerdir ki, Allah'ın ismi anıldığında, Allah korkusu ve heybetini hissederler. Allah'ın ayetleri okunduğunda ise imanları artar ve Allah'a tevekkül ederler. İşleri O'na havale eder, namazı O'nun için kılarlar.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/325-326.

3[3] El-enfal Hak edilenin fazlası anlamına gelen "neflun" kelime-326 sinin çoğuludur. Farz ve vacip olmayan namazlara da nafile "nevafılu" denilir. Savaş bineği, silah ve mühimmata da bu İsim verilmiştir. Savaş ganimetleri demektir. Rivayet edilen bir hadiste Nebi (s) ashabını, Mekke'ye gitmekte olan Kureyş kervanı üzerine gönderdiğinde şöyle demiştir: ''Kervanın üzerine gidin. Umulur ki Allah infalde bulunur" Görülüyor ki, infal tabiri Allah'ın müslümanlara verdiği bağış mânâsında kullanılmıştır.

4[4] Zate beynikum İç aleminiz, nefislerinizin sırlan mânâsın-dadır.

Kendilerine rızık olarak verilen maldan, iyilik ve hayır yolda infakta bulunurlar. İşte bunlar gerçek mü'minlerdir. Allah indinde yüksek derecelerin sahipleri de bunlardır. İşte, Allah'ın bağışlaması ve lütfü bunlaradır.

Yukarıdaki ayetlerin nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler zikredilmiş5[5], bu rivayetlerden bazıları mâna itibariyle aynı, lafzen farklı; bazıları ise hem manen hem lafzen farklı gelmiştir.

İmam Ahmed'in Ubade bin Samit'ten tahric ettiği hadiste şunlar yer alıyor: "Rasu-mllah ile birlikte sefere çıktık. Bedir Savaşı'na tanık oldum. Taraflar karşı karşıya geldi ve Allah, düşmanı hezimete uğrattı. Bir kısım, onlann peşinde giderek onları öldürüyor bir kısım ise ordugâhlarına gidip ganimetleri topluyordu. Rasulullah'ın etrafındakiler ganimet toplayanlara: "Sizler bizden daha fazla ganimet üzerinde hak sahibi olamazsınız. Biz, düşmanın hücum edebileceği korkusuyla Rasulullah'ın yanından ayrılmadık ve sadece bununla meşgul olduk" dediler. Bunun üzerine "Sana savaş ganimetlerinden soturlar" ayeti nazil oldu ve Rasulullah toplanan ganimetleri müslümanlar arasında bölüştürdü6[6].

İbn Hİbban yine Ubade bin Samit'den şu rivayeti nakleder: "Ganimetler üzerinde anlaşamayıp huysuzluk ettiğimizde Allah, biz Bedir savaşçıları hakkında bu ayeti indirdi. Ganimetleri elimizden alıp Rasulullah'a verdi. Rasulullah da bunları müslümanlara eşit şekilde dağıttı"7[7].

Yine İmam Ahmed'in Sa'd bin Ebi Vakkas'tan naklettiği bir rivayette şunlar yer alıyor: "Sa'd bin Ebi Vakkas'ın kardeşi Bedir'de öldürülmüş daha sonra Said bin As da katili öldürmüş ve kılıcını almıştı. Bunun üzerine Rasulullah kılıcı ganimetlere bırakmasını emretti. Döndü ve gerek kardeşinin öldürülmesi gerekse öldürdüğü kişiden aldığı teçhizatın kendisine verilmemesi onu oldukça üzmüştü. Derken, Enfal Sûresi'nin ilk ayetleri nazil oldu. Bunun üzerine Allah Rasulü ona git ve teçhizatı geri al dedi"8[8]. Bu konuya değinen Müfessir Tabresi'ye göre, Muhacirler, ganimetin beşe bölünmesine itiraz etmiş, tümünün bölüştürülmesini istemişler ve bunun üzerine ayetler nazil olmuştur. Ancak, bu görüşüne herhangi bir delil zikretmeyen Tabresi, naklettiği haberde münferit kalmıştır. Fakat biz, sûrede anlaşmazlık konusu olan ganimetlerle ilgili hükümler ışığında bu haberin önemli ve doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü, ganimetlerin sadece beşte birinin bölüşümünden doğan anlaşmazlık ayetlerin iniş sebebidir. Nitekim, bu sûrenin 41. ayetinde şöyle buyuruluyor: "Eğer Allah'a ve (hak ile batılın) ayrılma gününde, o i-ki topluluğun karşılaştığı (Bedir) gün(ün)de kulumuz (Muhammed)e indirdiğimiz (ayet-ler)e inanmışsanız bilin ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Rasulü'ne ve (Allah'ın Elçisi ile) akrabalığı

5[5] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresİ, Kasımi ve Zemahşeri, ayrıca bkz. İbn Hişam, c. 2, s. 242 ve 324.

6[6] Kasımi Tefsiri.

7[7] Kasımi Tefsiri.

8[8] A.g.e.

bulunan(lar)a, yetimlere, yoksullara ve yolcu(lar)a aittir. Allah her şeye kadirdir."

Şu da var ki, bu haberin doğruluğu, diğer rivayetlerin içeriğine ters düşmemektedir. Her halükârda bu ayetler, Bedir Savaşı'na katılan müslümanlarm, savaş ganimetlerinin bölüşümünde anlaşamamaları üzerine nazil olmuştur. Ganimetler Allah'ın ve Rasulünündür. Rasul, bu ganimetleri Allah'ın direktifi doğrultusunda dağıtır. Allah'a ve Rasulü'ne itaat ise, gerçek iman sahiplerinin boyun borcudur. Buna ilave olarak mü'minler, Allah'tan korkmalı, O'ndan sakınmalı, derun" duygularını temizleyerek her türlü aykırı davranışlardan kaçınmalı, Allah'ın ve Rasulü'nün emirlerine tabi olup ne-hiylerinden kaçınmalıdırlar.

Bedir Savaşı'ndaki ganimetlerle ilgili mü'mirilere hitabeden bu ayetler, akıl-kalp derinliklerine nüfuz eden güçlü ve üstün bir üsluba sahiptir. Bu ayetlerin, biraz önce zikrettiğimiz 41. ayeti kerime ile neshedilip edilmediği konusunda müfessirlerden ve onlardan iktibas yapanlardan farklı içtihatlar sadır olmuştur[9][9]. Nitekim bir kısım müfessirler bu ayetlerin 41. ayetle neshedildiğini söylerken, diğer bir kısım müfessirler ise ayetlerin neshcdilmediğini, zira ayetlerin muhkem olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüş bizce daha tutarlıdır. Çünkü, bu ayetlerde hak olarak ifade edilen; ganimetlerin Allah ve Rasulüne ait oluşu bir hükümdür ve nesh ile iptal edilemez. Rasulullah'a ise, bu hükmü icra ederek Allah'ın gösterdiği şekilde ganimetleri dağıtmak düşüyor.

Taberi, Hazin ve Beğavi gibi müfessirler ayette geçen "Onlara dereceler vardır" ifadesini şöyle tefsir etmişlerdir: Buradaki derecelerden maksat cennetteki derecelerdir. Bu derecelere cennet ehli ulaşmaya çalışır. Her bir derece arasındaki mesafe, gök ile yer arasındaki mesafe kadardır. Bir başka deyişle idmanlı bir küheylantn yetmiş yıl koşarak varacağı mesafe kadardır! Bize göre, bu ifade, Allah katında mü'minlerin üstün makamlarını teşvik ve övgü ile beyan etmek maksadına dayanır. İbn Kesir ve Taberi de bu görüşü benimsemişlerdir.

"İmanlarını artırır". Bu ifade, imanın artması[10][10] ve azalması şeklinde başlı başına Kelam ilminin bir konusudur. Bizce İmanın haddi zatında sıfat yönüyle artması veya eksilmesi doğru değildir. Çünkü imanın artışı, demek önceki noksanlığa binaen fazlalaşmayı, eksilmesi ise bir geriye dönüş ve şüpheyi ifade eder. Her iki durum da imanın sıfatına aykırıdır, Allah'ın İbrahim (a)'e yönelttiği soru ve İbrahim'in bu soruya verdiği cevabı anlatan Bakara süresindeki: "(Allah) İman etmedin mi? dedi. (İbrahim ise) Elbette (iman ettim), fakat kalbim mutmain olsun (diye soruyorum) dedi" ayetinde olduğu gibi burada, ilahi bir delile (burhana) dayanarak kalbin tatmininden önce, ayni imana dönüşebilecek gaybi bir iman sözkonusudur. Konu itibariyle "imanlarını artırır" cümlesi bu anlamdadır. Genel olarak bu cümle; mü'minîerin, Allah zikredilip, ayetleri okunduğunda imanlarmdaki kararlılık ve

---

[9][9] A.g.e.

[10][10] Hazin, Beğavi

derinliğin arttığını ifade etmekte, bir ihtilafın vukuu halinde kayıtsız şartsız Allah'a teslim olup işleri, O'na havale etmenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bazı müfessirler[11[11]] bir takım hadislerde imanın artıp eksildiğine işaret edildiğini savunmuşlardır. Bu hadislerden bazıları şunlar: "İman, yetmiş ya da altmış küsur şubedir. Bu şubelerin en faziletlisi La ilahe illallah sözü, en düşüğü ise yoldan sıkıntı veren şeylerin kaldırılmasıdır. Utanma duygusu da imanın şubelerindendir."[12[12]] "Sizden biri kendisi için istediğini mü'min kardeşi için de istemediği müddetçe iman etmiş olamaz."[13[13]]"İmanın alâmeti, Ensan sevmektir, nifakın alâmeti ise Ensara buğzetmektir."[14[14]]

Yukarıdaki hadislerde imanın arttığını ya da eksildiğini ifade eden işaretler olduğu söylenmiştir. Ancak, bize göre, ne bu hadislerde ne de benzeri hadislerde imanın arttığı veya eksildiğini çağrıştıran hiç bir işaret sözkomısu değildir.

Fakat burada konu ile uygunluğu bakımından Hucurat sûresinin 14-15. ayetleri zikredilebilir: "Bedeviler: İman ettik dediler. De ki: siz iman etmediniz ve fakat müslüman olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmedi. Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederseniz yaptıklarınızdan hiç bir şey eksilmez. Şüphesiz Allah Gafur ve Rahimdir. Mü'minler o kimselerdir ki, Allah'a ve Rasulü'ne inanırlar da sonra şüpheye düşmezler. Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşırlar. İste onlar doğru söyleyenlerin ta kendileridir."

Şüphe yok ki, Allah, bedevilerin şek ve tereddüt içinde olduklarını biliyordu. Şüphe ise, imanla bağdaşmayan bir durumdur. Bu yüzden Allah Rasulü'ne, onların iman etmediklerini bildirmesini emir buyurdu. Ancak onlar, müslüman olduk diyebilirlerdi. Çünkü onlar itaat ederek boyun eğmiş ve bu itaatleri kabul edilmişti. Sonra Allah, gerçek mü'minleri tanıtarak onların şüpheye düşmediklerini beyan buyuruyor... [15[15]]

5- Nitekim hak uğruna (savaşa gitmek için} Rabb'in seni, evinden çıkardığı zaman[16[16]], mü'mİnlerden bir takımı bundan hoşlanmıyorlardı.

6- Hak ortaya çıkmış İken sanki gözleri göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi seninle tartışıyorlardı.

7- Allah size, iki topluluktan birinin sizin olduğunu va'de-diyordu; siz İse kuvvetsiz

---

[11[11]] Bkz. Hâzin Tefsiri.

[12[12]] A.g.e.

[13[13]] Tac, C. 1, s. 22-23.

[14[14]] A.g.e.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/327-330.

[16[16]] Kema ehraceke Rabbin seni evinden çıkardığı zaman. Müfessirler burada, ganimetler hususunda olduğu gibi çıkışta da Nebi (s) ile onların tartışmalarına işaret edilerek bir atıf yapıldığını söylemişlerdir.

olanın'[17][17] sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

8- Ki suçlular istemese de hakkı gerçekleştirsin, batılı da ortadan kaldırsın

9- Siz Rabb'inizden yardım istiyordunuz O da: "Ben size birbiri ardınca'[18][18] bin melek ile yardım edeceğim," diye duanızı kabul buyurmuştu.

10- Allah bunu ancak müjde olsun ve kalbiniz bununla yatışsın diye yapmıştı. Yardım yalnız Allah kalındandır. Allah daima üstün, hüküm ve hikmet sahibidir.

11- O zaman sizi, Allah'tan bir güven olmak üzere hafif bir uyku buruyordu, üzerinize sizi temizlemek, şeytanın pisliğini[19][19] (içinize attığı kötü düşünceleri) sizden gidermek, kalblerinizi bağlamak ve ayaklarınızı pekiştirmek için üzerinize gökten bir su indiriyordu.

12- Rabb'in meleklere vahyediyordu ki: "Ben sizinle beraberim, siz inananları pekiştirin; ben inkar edenlerin yüreklerine korku salacağım; vurun boyunlarının üstüne, vurun onların her parmağına!"

13- Böyledir, çünkü onlar Allah'a ve Elçisine karşı geldi-ler[20][20]. Kim Allah'a ve Elçisine karşı gelirse muhakkak ki, Allah'ın cezası çetin olur.

14- "İşte siz şimdi tadın onu; kâfirler için ateş azabı da vardır!"

Bu ayetler, Bedir Savaşı'ndaki tablolara ilişkin hatırlatıcı, uyarıcı ve övücü ifadelere yer vermektedir:

I- Allah Nebi'sine düşmana karşı harekete geçmesini ilham ederek her iki düşman taifesinden güçlü, silahlı ve savaşa hazır olanına karşı zafer elde edeceğini vadediyordu.

II- Allah'ın gösterdiği yolda kendileri için doğru ve hayırlı şeyler olduğu hafde, müslümanlardan bîr kısmı, ganimetlerde olduğu gibi düşmana karşı harekete geçme hususunda da Nebi (s) ile tartışıyor ve sanki ölüme gidiyormuşcasına korkuya kapılıyorlardı.

III- O bir kısım müslümanlar, Allah'ın güçlü kavmi mağlup edeceklerine dair verdiği vaade rağmen; zayıf kavme karşı savaşmak istiyordu. Halbuki Allah, vaadiyle Hakkın yücelmesini, Batılın ise zelil olmasını ve cürümkâr kâfirlerin iflahının kesilerek, rezil edilmelerini murad etmişti.

---

[17][17] Gayra zatişşevke Kuvvetsiz olan, süahsız olan.

[18][18] Mûrdifıne Birbiri ardınca.

[19][19] Riczeşşeytan Şeytanın vesvesesi mânâsında.

[20][20] Şekva Karşı gelme ve zorluk çıkarma anlamında

IV- Müslümanlar güçlü düşmanla karşılaştıklarında Allah'tan yardım istemeye başlamış, Allah ta onların bu isteğine icabet ederek kendilerine bin tane melek ile yardım edeceğini vaadetmişti. Allah'ın bu vaadi mü'minlerin kalplerini tatmin etmek ve korkularını gidermek içindi. İşte Allah'tır mü'minlere yardım eden ve yücelik, kuvvet ve hüküm O'na mahsustur.

V- Allah, huzur ve sükunete ermeleri için mü'minleri hafif bir uykaya büründürmüş, kalp huzurları artsın, daha fazla sükunet bulsunlar ve şeytanın vesveseleri kesilsin diye üzerlerine yağmur indirmişti. Meleklere de, müslümanlann saflarında olmaları, kalplerini ve ayaklarını sabit kılmaları için kafirlerin yüreklerine korku salarak boyunlannı ve ellerini vurmalarını murad etmişti. Çünkü kâfirler, Allah'a ve Rasulüne karşı gelerek inatlaşmış ve şiddetli azabı haketmişlerdi. İşte içine düştükleri bu durumda tatsınlar o azabı. Daha sonra ise, cehennem azabı bekliyor onları... [21[21]]

Bedir Savaşı'na İlişkin Görüntüler

İfade ettikleri mânâ ve üsluptan da anlaşılacağı gibi bu ayetler Bedir Savaşı'nda zafer elde edildikten sonra nazil olmuştur. Ayetler, ganimetlerin bölüşümünde çıkan anlaşmazlık üzerine nazil olan önceki ayetlerin bir devamıdır.

Ayetler, Savaşın nasıl geliştiğini tam olarak anlatmıyor. Çünkü aslolan ve anlatılmak istenen savaşın bizzat kendisi değildir. Burada Allah (c), hatırlatma ve serzenişte bulunarak. Hakkı üstün kılıp bâtılı zelil etmek ve kâfirleri şiddetli bir cezaya çarptırıp onların iflahını kesmek istediğini bildirmiştir. Yine ayetlerde ganimetler hususunda tartışarak sıkıntı oluşturan müslümanlar ayıplanmıştır. Nebi (s)'sine savaşa çıkması için Allah'ın ilhamda bulunduğu, zafer ve ganimeti de O'nun bahşettiği bildirilmiştir.

Gerek "Kemâ ahreceke" cümlesi ve gerekse "ve izyağrikum" cümlesi, sefere çıkmanın Rabbani bir ilham olduğunu göstermektedir. İşte burada Nübüvvet sırlarından birine tanık oluyoruz. Allah'ın, Peygamberi ile arasındaki iletişime... Bu ve benzeri durumlar, İslam Peygamberinin yaşantısından kesitler halinde bir bir karşımıza çıkıyor. Kıblenin, Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a doğru değiştirilmesi, Bakara sûresinin ilgili ayetlerinde de açıkladığımız gibi Allah ile Peygamberi arasındaki ilahi iletişim ağını sergilemektedir.

Müfessirlerin ve eski siret kitaplarının kaydettiği çeşitli rivayetler, Bedir olayını ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bu rivayetlerin özeti şöyle: Nebi (s) Kureyş'e ait Şam'dan gelen bir ticaret kervanının Mekke'ye doğru yol aldığını ve bu kervanı koruyacak büyük bir kuvvetin bulunmadığını haber almıştı. (Ayette geçen kuvvetsiz taife budur) Allah'ın ilhamı ile müslümanlan sefere çıkmaya çağırmıştı. Allah (c) bu seferi onlar için ganimet elde

---

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/332.

edecekleri bir sefer kılacaktı. Muhacir ve Ensar'dan yaklaşık üçyüz kişilik iki bölük, Nebi (s) kumandasında yola çıktı. Kureyş kervanının başında ise Ebu Süfyan bin Harb bin İmeyye vardı. Ebu Süfyan, Nebi (s) ve müslümanlardan korkuya kapılarak Mekke'ye derhal bir yardım göndermeleri için haber yolladı. Tehlikeden uzaklaşabilmek için kervanın yolunu değiştirdi. Müslümanlar, kervanın kurtulduğunu ve Mekke'den güçlü bir saldırının geldiğini öğrendiklerinde, içlerinden bazıları çatışmaya katılmadan dönmek istediler. Çünkü sadece kervan maksadıyla gelmişlerdi. Derken, tartışmaya; savaşmak istemediklerini, savaştan ve doğuracağı sonuçlardan korktuklarını açığa vurmaya başladılar. Fakat, kâfirlerin bunu kendilerinden korkup kaçtıkları şeklinde yorumlayacaklarını düşünerek diğer müslümanlar, savaşmaya hazır olduklarını ve dönmeyeceklerini açıkladılar. Bunun üzerine muhacir saflarında savaşa yönelik bir tercih yapılınca Nebi (s) müslümanların görüşlerini aldı. Muhacirler "savaş" deyince Nebi (s): "görüşünüzü belirtin" şeklinde yineledi. Ensardan Evs lideri Sad bin Muaz: "Ya Rasu-lullah her halde bizi kastediyorsun" dedi. Rasulullah "evet" dedi. Bunun üzerine Sad şöyle konuştu: "Biz sana iman ettik ve seni doğruladık. Senin getirdiğin şeyin hak olduğuna şehadet ederek sana itaat edip sözünü dinleyeceğimize dair söz verdik. Bizi istediğin yere götür. Biz seninle beraberiz. Seni Hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, sen faizi denize daldırsan, seninle birlikte dalarız. Bizden hiç kimse geride kalmaz. Bizi düşmanla karşılaştırmandan çekinmeyiz. Biz savaşa sabırlı, karşılaşmaya sadığız. Allah, bizimle gözünü aydın kılsın. Bizi Allah'ın bereketine götür." Bunun üzerine Rasululah (s) sevinerek ashabına şöyle dedi: "Yürüyün ve sevinin çünkü Allah bana iki taifeden birini vaadetti. Vaüahi Kureyş'in yenilgisini görür gibiyim".

Müslümanlar kâfirlere karşı savaşa giriştiğinde onlar müslümanların üç katı bir güce sahipti. Allah, müslümanlara sebat vererek inayetiyle onları kuşattı ve ölümüne giriştikleri bu savaşta galip geldiler. İçlerinde Kureyş'in ileri gelenlerinden ve Nebi (s) ile getirdiği davaya karşı Mekke'de en çok düşmanlık yapanların da bulunduğu yaklaşık yetmiş kişi öldürülerek bir o kadar da esir alındı. Esir alınanlar arasında da ileri gelenler vardı[22][22].

Bu savaşta müslümanların kazandığı zafer, İslam davasının en güçlü dinamiklerinden biri olmuştur. Bu yüzden Bedir vakası, Nebevi sirette azımsanamayacak büyüklükte bir yer işgal etmiştir. Bu savaşa katılanlar ise, İslam tarihinde ölümsüzleşerek övgü ve saygıya mazhar olmuşlardır. Rasulullah (s), Bedir Savaşi'na katılanlar hakkında şu tarihi sözü söylüyordu: "Allah, Bedir ashabına umarım şunu bildirmiştir: Dilediğiniz gibi davranın sizler affolundunuz"[23][23]

Buhari'nin Hz. Ömer'den'naklettiği rivayette Hz. Ömer şöyle demiştir: "Bedir günü Rasulullah müşriklere baktı. Onlar bin kişiydiler. Ashabı ise 319 kişiydi. Kıbleye yöneldi ve

---

[22][22] Tabakat-ı İbn Sa'd, c. 3, s: 57. Taberi, Kureyş'ten Öldürülenlerin 44 kişi olduklarını esir alınanların da yaklaşık bu kadar olduğunu tarihinde zikreder. Bkz. Taberi, c. 2, s. 157.

[23][23] Tac, c. 4, s. 232.

ellerini uzatıp şöyle dua etti: Ey Allah'ım, bana verdiğin sözü yerine getir. Ey Allah'ım, eğer şu miislüman cemaat helak olursa yeryüzünde sana ibadet eden kimse kalmaz. Bu şekilde o kadar dua etti ki, cübbesi omuzlarından düştü. Hz. Ebubekir cübbeyi alıp omuzlarına koydu ve onun yanından ayrılmayarak şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü Rabbine yaptığın dua suna yeler. Şüphesiz Alah sana verdiği sözü yerine getirecektir". Bumın üzerine şu ayel nâ/il oldu: "lUınrlaym ki, Siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O'da "ben sîze meleklerden peşpeşe gelen bin tanesi ile yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul etti[24[24]]. Bu rivayet, Bedir'de İslam'ın zaferinin İslam davasının bekası için ne kadar büyük bir önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Muhacir ile Ensar arasında, daha önce din kardeşliğin de olduğu gibi bu defa cihad kardeşliğinde de sıkı bağlar kuruldu. Bedir Savaşı'na katılanların diliyle gelen rivayetlerin ifadesine göre Bedir ashabı Meleklerin kendileriyle birlikte savaştıklarını hissetmişlerdir. Bu, tamamen gaybi bir hadisedir ve Kur'an'ın haber verdiği, inanılması gereken hakikatlerdendir. Allah, bu savaşta meleklerle müslümanlara yardım ettiğini bildirmişse buna iman etmek lazım gelir. Ayetlerde, bu konu ile ilgili açıklamalara bakılacak olursa, müslümanların melekleri gördüğüne dair herhangi bir ifade sözkonusu değildir. Bu ayetlerde sadece Allah'ın mü'minlere yardım etliği zikredilmiş, mü'minlerin Allah'tan yardım istemeleri hatırlatılarak Allah'ın bu isteği kabul ettiği bildirilmiştir. Bu da gösteriyor ki mü'minler, Allah'tan böyle bir yardım talebinde bulunmuşlardı.

Savaş kızıştığında ve mü'minler dünya ile irtibatlarını keserek Allah yolunda cihada daldıklarında, zihinlerinde Allah'tan, Rasulü'nden ve Allah'ın dininden başka bir şey bulunmadığı için Rabbani yardım onları kuşatmıştı. Dualarının Allah tarafından kabul edildiğine kanaat getirmişler, meleklerle kendilerine yardım olunduğuna inanmışlardı. Mü'minler bu şekilde, Allah'ın savaş sonrası ayetlerde bildirdiği gerçeği gözlemlemişlerdi.

Bu sûrenin 10. ayetinde yapılan konu değişikliğindeki üslup dikkate şayandır. Mü'minleri kuşatan ve onlarda, meleklerin de kendileriyle birlikte savaştıkları hissini uyandıran bu ruh haleti, şüphesiz kalplerini tatmin ederek onları müjdelemek amacım taşıyordu. Yoksa zafer, elbettekİ Allah kaündandır. Bizce buradaki konu değişikliği, mü'minlerden herhangi birinin zihninde, meleklerin yaşamın akışına tesir ettiklerine dair oluşabilecek bir inancın kaldırılması amacına yöneliktir. Nitekim bu inanç, İslam'dan önce Araplar arasında yaygındı. Araplar, Allah'a yaklaştırırlar diye meleklere ibadet ediyorlardı. İşte bu ayette edebi bir üslupla Allah'a ortak koşulmaması tenbih edilmektedir.

Ayette müslümanların hafif uyku haline bürünmeleri ve üzerlerine Allah'ın yağmur yağdırması ile ilgili ifadeler hakkında şunları söyleyebiliriz. Bilindiği gibi müslümanlar yorgun argın bir vaziyetteydiler ve hem içmek, yıkanmak hem de ayaklarının kumda kaymaması için

---

[24[24]] Tac, c. 4, s. 365-366.

suya ihtiyaçları vardı. Bütün bu hususlarda şeytan, onlara vesvese vererek korkutuyor ve kalplerini tasalandırıyordu. Durum böyle olunca Allah'ın inayetiyle uyku haline büründürüldüler. İçine daldıkları bu uyku hali, yorgunluklarım ve endişelerini giderdi. Allah üzerlerine yağmuru da yağdırarak susuzluklarını giderdi. Hem yıkandılar hem de ayaklan sabitleşti. İşte onları çepeçevre saran bu hal, kalplerini pekiştirdi ve Allah, meleklerle kendilerine yardım ettiğini gösterdi.

Bütün bunlar, Allah Rasulü ve onun gerçek dostları için apaçık bir yardım, bir mucizedir. Gerçek mü'minlerin, Allah düşmanları ve kendi düşmanları ile giriştikleri imani savaşlarda benzeri mucizelerle karşılaşmaları mümkündür. [25[25]]

15- Ey İnananlar, kâfirlerle toplu halele karşılaşırsanız, onlara arkanızı dönüp kaçmayın'[26[26]].

16- Kim o gün savaşmak İçin bir tarafa çekilmez'[27[27]] ya da başka bir birliğe katılmak'[28[28]] dışında arkasını döner (ka-çar)sa o, Allah'tan bir gazaba uğrar, onun yeri cehennemdir, o ne kötü varılacak bir yerdir!

17- Onları sîz öldürmediniz, fakat onları Allah öldürdü; attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı. Bu mü'minlerİ güzel bir imtihanla sınamak içindir[29[29]]'. Doğrusu Allah işitendir, bilendir.

18- İşte size böyle yaptı. Çünkü Allah, kâfirlerin tuzağını zayıflatır.

19- Eğer fetih İstiyorsanız[30[30]]' İşte size fetih geldi. Eğer (yaptıklarınızdan) vazgeçerseniz, bu sizin için İyidir. Ama yine dönerseniz, biz de döneriz. O zaman topluluğunuz çok da olsa, size hiç bir yarar sağlayamaz. Allah, mü'minlerle beraberdir.

15. ve 16. ayetler, müslümanlara seslenerek savaş esnasında düşman önünden kaç-mamalarını sıkı sıkı tenbih ediyor. Kim ki, bir savaş taktiği olarak ya da kendisinden olan başka bir gruba yardım maksadının dışında düşman önünden kaçarsa Allah'ın gazabına duçar, cehennem azabına ise müstehak olur. Onlar için bu ne kötü bir sonuçtur.

17. ayet İse, ilk etapta müslümanlara sesleniyor ve kâfirleri kendilerinin değil Al-îah'ın öldürdüğünü beyan ediyor. İkinci olarak Nebi (s)'ye sesleniyor ve "atıp isabet ettiren sen

---

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/333-335.

[26[26]] Fela Tuveluhumul edbar Düşmana arkanızı dönüp o-nun önünden kaçmayın.

[27[27]] Muteharrifen likital Harp hareketleri ve savaş metotlarından biri.

[28[28]] Mütehayyizen ilafietin Bir topluluğa yardım amacı ile katılmak.

[29[29]] Va li yebliyel mü'minine minhu betaen hasetten Mü'minlerİ güzel bir imtihanla denemek için.

[30[30]] İn testeftihu Eğer siz fetih ya da zafer istiyorsanız. Yahut eğer siz Allah'ın hükmünü istiyorsanız mânâsında. Çünkü, bazı ayetlerde fetih kelimesi hüküm anlamında kullanılmıştır. Nitekim Araf Sûresi'nde bu anlamda kullanılmıştır. "Rabbİmiz, bizimle bu kavmimiz arasında fetih (hüküm) ver."

değildin Allah'tı" diyor. Ayrıca ayet Allah'ın mü'minler için hayır ve sevabı murad ederek onları imtihan ettiğini ve Allah'ın her şeyi işitip söylemek istedikleri her şeyi bildiğini anlatıyor.

18. ayet, kafirlerin komplo ve tuzaklarının, Allah'ın lütfü ve yardımı sayesinde bozulduğunu bildiriyor.

19. ayet ise, uyan mahiyetinde kafirlere seslenerek, Allah'ın hükmünü bekliyorlarsa bu hükmün aleyhlerine olduğunu, şayet küfür, inat ve düşmanlıktan vazgeçerlerse bunun kendileri için daha hayırlı olacağını bildiriyor. Eğer düşmanlığa dönerlerse, Allah onları gözetleyecek ve toplulukları çok bile olsa bu çokluk onlara fayda sağlamayacaktır. Çünkü Allah her zaman mü'minlerin yanındadır.

"Ey iman edenler toplu halde kafirlerle karşılaştığınız zaman.." ayeti ile devamındaki dört ayet, görüldüğü gibi Önceki ayetleri takip ederek devam ediyor. Önceki ayetler gibi bunlar da savaştan sonra nazil olmuştur. Her ne kadar ayetlerde değişik kişilere ses-leniliyorsa da bu ayetler bir biri arasında bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu yüzden biz de bu ayetleri bir bütün olarak ele almayı yeğledik.

Ayetlerin nüzul sebebi olarak müfessirler vuku bulmuş bazı olayları ve söylenmiş bir takım sözleri rivayet etmişlerdir[31[31]].

SÖzkonusu rivayetlerden birinde, Nebi (s) savaş başlamadan Önce bir avuç toprak veya kum alarak kafirlere doğru serpti ve şöyle dedi. "Yüzleri çirkinleşti onların. Serptiğim kumun isabet etmediği kimse kalmadı". 17. ayette bu olaya İşaret edilmiştir. Bir diğer rivayete göre ise, 19. ayetin işaret ettiği gibi Ebu Cehil, Bedr'e çıkmadan önce Kabe'nin önünde durarak Allah'a dua etmiş ve Allah'tan her iki taraf için de en doğru ve en faziletli olanı üstün kılmasını istemişti. Ayetlerin iniş sebebi olarak zikredilen rivayetlerin bir diğerinde, müslümanlar arasında, filanın falancayı öldürdüğü şeklinde bir takım üstünlük arayışlarının belirmeye başladığı yer almaktadır. 17. ayetin ilk kısmında bu konuya işaret vardır.

Her ne kadar sözkonusu rivayetlerde belirli bir takım hadiseler zikredilmiş ise de, bu ayetler 17. ayette olduğu gibi pekala bu ve benzeri olayları da çağrıştırabilir. Bu ayette, müslümanlann arasında beliren üstünlük arayışının dışında daha şümullü bir anlam çı-karılabilir. Şöyle ki, savaşta mü'mİnlere yardım eden, İslam düşmanlarını mağlup edip onların komplolarını bozan bizzat Allah'tır. Eğer Allah savaşmalarını ilham etmeyip mü'minlerin ayaklarım sabit kılmasa ve korktukları bir anda kalplerini sabitleştirmesey-di, o taktirde bu zafer gerçekleşmeyecekti. 19. ayetin son kısmında, bu hususa güçlü bir gönderim yer alıyor. Belki de burada, sûrenin giriş kısmında anlatılmak istenenlere bir uyum sözkonusu. Çünkü mü'minlere yardım eden de, kafirleri öldürüp onlan vuran da Allah'tır.

[31[31]] Taberİ, Bağavi, İbn Kesir, Hazin, Ayrıca bkz. İbn Hişam, Bedir savaşı ile İlgili kısım.

Dolayısıyla ganimetler, Allah'ın emrine bağlıdır ve hiç kimsenin ganimetler üzerinde söz sahipliği yoktur.

19. ayet, kafirlere yönelik bir uyarı ve meydan okumayı içermekle birlikte, onları yeniden inkarcı tutumlarından vazgeçerek hakka ve doğruya davet etmektedir. Çağn bu şekilde galip taraftan mağlup tarafa yapılmaktaydı. İşte bu durum, İslam" cihad ve Muhammedi mesajın inananları -bütün farklılıkları ve farklı konumları ile birlikte- doğru yola götürürken sahip olduğu üstün değerleri ortaya koymaktadır. Her fırsatta ve her ortamda tekrar tekrar onları, Hakka, doğruya, iyiye ve İslam'a çağıran bu ifadeler, Kur'an'ın hem Mekki hem de Medeni ayetlerinde benzer olaylar için tekrar etmiştir.

15. ve 16. ayetlerin sebeb-i nüzulü hakkında müfessirler, herhangi bir rivayet naklet-memişlerdir. Bu iki ayet hakkında tek söyledikleri, Bedir ashabı hakkında nazil olmalarıdır ifadelerine bakılsa, bu iki ayet Bedir Savaşı'ndan sonra nazil olmuştur.

Söz konusu iki ayete göre (15-16.), savaşın şiddetli zamanında bazı müslümanlann sıkıntıları gözlenmiş halta bazıları neredeyse düşmana karşı çözülecek gibi olmuşlardı. İşte burada ilahi hikmet devreye giriyor ve gerekli lenbihi yaparak şiddetli uyarıda bulunuyor. 15-16. ayetlerde geçen şiddetli tenbih ve uyan geleceğe dönük bir yönlendirmedir. Tenbih ve uyarıdaki ifadenin bunca sert oluşu olayın önemine binaendir. Ayrıca yapılan telkin, ileriye dönüktür. Çünkü cihad, bir kararlılık ve azim işidir. Cihad safından bir kişinin bile kaçması, safın tümünü olumsuz yönde etkiler. Zaferi, hezimete ve mağlubiyete dönüştürebilir. Eğer, müslümanlar Bedir savaşında yenilgiye uğrasalardı, İslam Tarihinin akışı değişebilirdi. Nitekim, Nebi (s) duasında buna işaret etmişti: "Allah'ım! Eğer bu müslüman topluluk helak olursa, yeryüzünde Sana ibadet eden kalmaz." Müfessirler ve müçtehitlerin çoğuna göre, savaştan kaçmak, büyük günahlardandır.

Bir kısım Kelam uleması, hiç bir şeyin kendi zatıyla müessir olmadığı görüşünü savunurlar. Bu görüşlerine delil olarak da, 17. ayeti getirirler. Bu düşünceye göre, ateş kendi zâtı ile yakmadığı gibi, bıçak da, kendi zatıyla kesmez. Zira, yakma etkisi ve kesme etkisi Allah'tandır. Bu görüşün zıddı olan bir görüşte ise, insanın fiil ve sorumluluğu, gerçekleştirdiği eylemlerde müessirdir. Usul, fıkıh, kelam, toplumbilim ve ahlak ile ilgili Kur'an'ın temel ilke ve öğretilerinden yola çıkarak doğruyu teslim etmekle birlikte, bu ayette (17. ayet) kullanılan üslubun, mânâsının gerekli kıldığı ifade üslubu olduğuna kanaat getirdik. Bize göre doğru olan budur. Dikkat edecek olursak, fiil ve fiilin oluşturduğu etkinin, faile yani fiili yapana nisbet edileceğini, fiil ile bu fiilin oluşturduğu etkinin dünya ve ahirette, failin sorumluluğunda olduğunu ifade eden bir çok ayet-i kerime mevcuttur. Hatta, Mekki ve Medeni sûrelerin büyük bir bölümünde, bu ifadeler geçmektedir. Durum böyleyken, Enfal sûresi 17. ayete, sözkonusu mânânın yüklenmesi ve bir kısım kelamcıların, bu ayeti delil getirmeleri, Kur'anî naslardan uzaklaşmadır. Nitekim, Kelam ilminin bu konusu ile ilgili olarak ateşin yakma, bıçağın ise kesme karakterinde olduğunu söyleyenlerin, aynı zamanda,

Allah'ın insana çalışma ve irade kabiliyeti verdiği gibi, ateşe yakma, bıçağa da kesme kabiliyeti verdiğini, söyledikleri bilinmektedir. Bu görüşün, eşyanın tabiatına, Allah'ın sünneti ve yaratmadaki hikmetine daha uygun olduğu, açıkça görülmektedir. Aynca bu görüş, Kur'an'ın, "fiili failine nispet ederek, sorumluluğunu ona yüklediği ve insanlara bu mefhumu esas alarak seslendiği" ifadelerine uyum sağlamaktadır. [32[32]]

20- Ey İman edenler, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin; işittiğiniz halde ondan dönmeyin.

21- İşitmedikleri halde "İşittik" diyenler gibi olmayın.

22- Allah katında canlıların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.

23- Allah onlarda bir iyilik olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirdi, onlara işittirseydi de, yine aldırmayarak dönerlerdi.

24- Ey İman edenler {Elçi), sizi yaşatacak şeylere çağırdığı zaman, Allah'ın ve Rasuiü'nün çağrısına koşun ve bilin ki, Allah, kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz, O'nun huzuruna toplanacaksınız.

25- (Öyle) bir fitneden[33[33]]' sakının ki, aranızdan yalnız haksızlık edenlere erişmekle kalmaz (hepinize erişir). Bilin ki Allah'ın azabı çetindir.

26- Düşünün ki, bir zaman siz az idiniz, yeryüzünde mus-tazaflardınız. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korku-yordunuz. Allah, sizi barındırdı, sizi yardımıyla destekledi, sizi güzel şeylerle besledi ki, şükredesiniz.

Yukarıdaki ayetlerde sırasıyla şu mevzulara değinilmektedir:

I- Mü'mirilere seslenilerek, Allah'a ve Rasulü'ne itaat etmeleri emrediliyor ve duydukları halde, O'nun emirlerine karşı gelmeleri vurgulanıyor. İşittik deyip de kulak asmayanlar gibi olmamaları noktasında insanlar uyarılıyor,

II- Hak davete kulak vermeyerek kabul etmeyenler kınanıyor. Çünkü, Allah katında insanların en şerlisi, hakka kulak vermeyen; hayvanlar gibi, ona ilgisiz kalanlardır. Bu yönüyle, onlar duymayan ve akletmeyen sağır ve dilsizlerdir. Eğer, onlarda hayır bulunsaydı, Allah onlara hak daveti işittirirdi. Fakat, onlar, bu durumlarıyla, iyilik kabiliyeti ve hakka meyletme erdemliliğinden yoksun kimselerdir. Eğer kulak verselerdi bile.çağ-nya icabet etmeyecek ve haktan yüz çevireceklerdi.

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/337-339.
[33[33]] El-fıtne Burada fesat, çekişme ve aykırılık anlammadir.

III- Son kez mü'minlere sesleniliyor ve Allah ile Rasulü tarafından, kendilerine hayat verecek bir çağrı yapıldığı zaman, icabet etmeleri emrediliyor. Ayrıca, Allah'ın, kişi ile kalbi arasına girdiğini ve işledikleri fiillerin hesabım vermek üzere O'nun huzurunda toplanacakları ihtar ediliyor.

IV- Mü'minler, fitneden uzak durmaya ve hep birlikte fitneyi kendilerinden uzaklaştırmaya çağrılıyorlar. Fitnenin şerri, sadece onunla uğraşan zalimlere ulaşmakla kalmaz. Bilakis, fitnenin zararları herkese bulaşır. Allah'ın şiddetle azabettiği hatırlatılarak bu azaptan kaçınmaları ve Allah'ın emirlerine karşı gelmemeleri tenbih ediliyor.

V- Daha önce bulundukları hal hatırlatılarak, Allah'ın lütfü ve inayeti sayesinde geldikleri durum bildiriliyor. Bu halleri, onlara anlatılırken, ilahi davete kulak verip itaat etmeleri gerektiği pekiştiriliyor. Bir zamanlar, onlar, kafirlerin yaptığı eziyetler yüzünden zayıf kalmış az bir topluluk idiler. Allah onları emin ve güvenli bir yere sığındırdı. Zayıflıktan sonra, Allah onları güçlü ve şerefli kıldı. Zafer vererek onları destekledi. Helal ve temiz şeylerle onları rızıklandırdı. Bütün bunlar, mü'minierin şükretmelerini, Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederek emirlerine tabi olmaların! gerekli kılmaktadır. [34[34]]

Rasul'e İtaat Allah'a İtaattir

"Bilin ki Allah, kişi ile kalbi arasına girer" cümlesinin tefsiri hakkında, bazı müfes-sirler şöyle demişlerdir[35[35]] Allah sizlerin ecelinizi ansızın tamamlar ve Allah'a itaat edip Allah ve Rasuiü'nün çağrısına kulak verme fırsatı ansızın elinizden kaçar. Ayette, bir an evvel itaat edip çağrıya kulak vermeleri teşvik ediliyor.

Diğer müfessirler ise, bu cümlenin, "Biz ona şah damarından daha yakınız" ifadesine benzediğini ve anlam olarak, "kişinin aklı ile yapacağı ve terkedeceği şeylerin arasına girer" şeklinde mânâ kazandığını söylemişlerdir. Bu konudaki bir diğer görüşte ise, bu cümlenin anlamı, "Allah, mü'min ile küfür; kafir ile iman arasına girer"[36[36]] şeklinde ifade edilmektedir. Bize göre, birinci görüş daha tutarlıdır. Allah, itaat ve davete kulak vermek hususunda tereddüt ederek, kalpleri katılaşan ve erdem kabiliyetlerini yitirenleri imtihan ediyor. Herhâlükârda, bu cümlenin, mü'minleri, bir an Önce itaat etmeleri ve hak davete kulak vermeleri noktasında teşvik ettiği, sûrenin akışından açıkça görülmektedir.

"Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara i§İttirirdi" cümlesinin tefsiri hakkında bazı

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/340-341.
[35[35]] Tabresi, Mecma-ul Beyan.

[36[36]] Taberi, Hazin, İbn Kesir.

miifessirler şöyle demişlerdir[37][37] Eğer, Allah onlarda hidayeti kabullenecekleri ve hakka teslim olacakları kabiliyeti görseydi, işitmekten yüz çevirdikleri çağrıyı onlara işittirirdi. Diğer bazı müfessirler ise, şu yorumu yapmışlardır[38][38] Eğer onların işitebilecek kabiliyetleri olsaydı Allah, sordukları her şeyin cevabını onlara duyuracaktı. Her iki görüş de sağlıklıdır. Fakat bizce, "işittik" deyip de kulak vermeyen topluluk kastedilerek bu topluluğu tasvir eden sağır-dilsiz yakıştırması yapılmaktadır. Allah'ın, sağır-dilsiz olanların işitmeyeceklerini; işitseler bile, akledemeyeceklerini bildiği, belirtilmektedir. Burada kastedilen topluluk öyle bir topluluktur ki, içlerinde kötülük, art niyet ve i-nat olduğundan işitemezler. İşitseler bile akledemezler. Çünkü onlar işitmeyen ve aklct-meyen sağir-dilsizlerdir. Büyük bir ihtimalle, bu topluluk, kalplerinde hastalık bulunan münafıklardır. Çünkü, onlar "işittik ve itaat ettik" dedikleri halde iman etmemiş, dinleyip itaat etmemişlerdir.

Bazı müfessirlerin naklettiklerine göre, 22 ve 23. ayetler, içlerinde Mus'ab bin Umeyr dışında hiç birinin iman etmediği Abduddaroğulları hakkında veya Nadr bin Haris bin Kelde hakkında nazil olmuştur[39][39] Nadir bin Haris, bildiği şeylerle övünen biri olarak tanınırdı. İnsanlara: "Ben size Muhammedin anlattıklarından daha güzelini anlatırım" diyordu.

Müfessirler 23. ayet hakkında Zübeyr bin Avvam'ın şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Biz bu ayeti okuduğumuz zaman, ayete konu olanları görmedik." Yine, rivayetler arasında, bu ayetin, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilafetleri döneminde vuku bulan fitne, öldürme olayları ve bu olaylara Talha ile Zübeyr'in de katılması sebebiyle, Osman, Ali, Talha ve Zübeyr hakkında indiği de bulunmaktadır. Sözkonusu fitneye, Bedir ehlinden adı karışanlar hakkında nazil olduğu da zikredilmiştir[40][40]. Bir diğer rivayette ise, bu ayet nazil olduğunda Nebi (s) şöyle demiştir: "Vefatımdan sonra halifem Ali'ye kim zulmederse, benim ve benden Önceki peygamberlerin nübüvvetini inkar etmiş gibi olur."[41][41]Diğer ayetlerin nüzul sebepleri hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık.

Ayetlerle, Bedir Savaşı ve bu savaşta bazı müslümanîann durumları ile ilgili önceki ayetler arasında, konu bakımından bir bağlantı mevcuttur. Allah'a ve Rasulü'ne itaati, fitne, muhalefet ve Nebi'nin çağrısına tereddütsüz yaklaşılması gerektiğini bildiren bu ayetlerin mânâsı ile Bedir Savaşi'ndan önce, bazı müslümanîann, Peygamber (s)'i yaralayıcı mahiyette, emirlerine karşı sergiledikleri tutumlan ve savaş sonrası ganimetlerin bölüşümündeki fitneye sebep olan davranışlarını konu alan önceki ayetler arasında, mevzu itibariyle, bir bütünlük sözkonusudur. Bu ayetlerde, önceki tutum ve davranışları sert bir şekilde yerilerek mü'minler uyarılmışlardır. Ayetler arasındaki bu bütünlükten dolayı, önceki

[37][37] Tabresi.
[38][38] Taberi, Hazin.

[39][39] Tabresi, Hazin,Taberi, Bağavi, İbn Kesir, Zemahşeri.

[40][40] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

[41][41] Tabresi.

ayetlerle bu ayetlerin bir defada nazil oldukları kanaatini tercih ediyoruz. Özellikle Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde meydana gelen acı fitne hakkındaki rivayetlere gelince, rivayetlerde sözkonusu fitnenin etkisi göz önündedir ve gerçekliği üzerinde durulabilir. Veya, fitne vaki olduktan sonra, bu söz uyarlanmış da olabilir. Tabresi'nin 23. ayetle ilgili rivayet ettiği hadis ise, senetsizdir. Şia tarafından uydurulmuş olsa gerek.

Ayetlerin, mevzuu itibariyle, arzettiği önemle birlikte, nazil oldukları şartlar ileriye dönük bir sosyal değeri ihtiva etmektedir. O da, mü'minlerin, Allah ve Rasulü tarafından sınırlan belirlenmiş emirler ve nehiyler çerçevesinde hareket etmeleri, Hak karşısında büyüklenmeyerek hakka yardımda tereddüt etmemeleridir.

"Size hayat veren" ifadesi, kendine has büyük bir meramı dile getirmektedir. Şöyle ki, İslam'da iktidar sahibi veya halife, müslümanîann maslahatlarının olmadığı bir hususa çağıramaz. Şayet, halife, Allah ve Rasulü tarafından öngörülen sınırın dışına çıkarsa, o taktirde, müslümanîann itaat mecburiyeti yoktur.

îbn Kesir, 23. ayetle ilgili, ayeti açıklayıcı mahiyette bir çok hadis nakletmiştir. Bu hadislerden birinde: "Allah azze ve celle, yöneticilerin işledikleri ile umuma azab etmez. Fakat yöneticiler kötü işler yapar, umum ise bu kötülüğü reddetmeye imkan olduğu halde kötülüğü reddetmezse yöneticilerle birlikte azab eder." Ümmü Seleme'den rivayet edilen bir diğer hadiste, "Ümmetimde Allah'a isyan olursa Allah, katından ümmetin tümünü azaplandınr. Ey Allah'ın Rasulü, ümmetinde salih kimseler de var? diye sorunca, Rasulullah: Elbette var, dedi. Yine, Ümmü Seleme: Peki onlar neden? diye sordu. Rasulullah: İnsanlara dokunan şey onlara da dokunur ancak bunlar daha sonra Allah'ın afvına ve rızasına mazhar olurlar diye cevap verdi." Bir başka hadiste şunlar y-er alıyor: "İsyan eden hiç bir topluluk yoktur ki, içlerinde şerefli, izzet sahibi kimseler bulunmasın. Fakat bunlar, Allah'ın o topluluğa azabetmesini ya da azabın o topluluğa dokunmasını değiştirmez." 42[42]

27- Ey iman edenler bile bile emanetlerinize hıyanet etmek suretiyle Allah'a ve Rasulü'ne hıyanet etmeyin.

28- Bilin ki, mallarınız ve çocuklarınız birer fitne43[43] imtihandır. Allah'a gelince büyük mükafat, O'nun yanındadır.

29- Ey iman edenler, Allah'tan korkarsanız O size iyi ile

kötüyü ayırdedici bir anlayış'44[44] verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf

42[42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/341-343.
43[43] Fiîneîûn Burada imtihan, sınama ya da günaha teşvik etme ve inhiraf anlamındadır.

44[44] Furkanen Hidayet, zafer, yardım veya hak ile batılı ayırabilecek kabiliyet mânâsındadır.

sahibidir.

Ayetlerde mü'minlere seslenilerek şu hususlara temas edilmiştir:

I- Allah mü'minleri, kendisine ve Rasulü'ne hainlik edip bilerek ve kasten emanetlerine ihanet etmekten menediyor, onlan bu konuda uyarıyor.

II- Malların ve çocukların birer imtihan aracı olduğu hatırlatılarak Allah katındaki büyük ecre teşvik edilmiş ve sanki onlara şöyle denilmiştir. Allah katında olan şey mal ve çocuklarınızdan daha güzel ve daha hayırlıdır. Mü'minlere düşen görev, mallarının ve çocuklarının, sorumluluklarını yerine getirmelerine engel teşkil etmemesini, Allah'a, Rasulü'ne ve emanetlere ihanetlerine sebep olmamasını sağlamaktır. Aksi taktirde Allah'ın gazabına uğramış ve Allah katında kendilerini bekleyen fazilet ve ecirden mahrum kalmış olurlar.

III- İkinci bir kez mü'minlere seslenerek onların Allah'tan sakınmaları halinde, Allah'a bağlanıp temiz niyetli oldukları taktirde, Allah'ın kendilerine yardım edeceği ve hakkı batıldan ayırabilecek furkan nimetini onlara bahşedeceği bildirilmektedir. Bununla kalmayarak onları, ayaklarının kaymasından kurtarıp kötülüklerini örtecek ve günahlarını affedecektir. Allah, kendisinden sakınan, iyi niyetli, işlerinde Allah'a karşı sıdk ve doğruluğu şiar edinenlere büyük lütuf sahibidir. 45[45]

Emanet Bilinci

Müfessirler, bu ayetlerin Ensar'dan Ebu Lübabe hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Rasulullah, Beni Kurayza yahudilerini kuşattığında, onlar bu ayetin Sa'd b. Muaz'ın hükmü üzerine inmiş olmasından korktular. Ahzab veya Hendek vakıası olarak tarihte bilinen olayda Medine'yi kuşatan orduların geri çekilmesiyle Beni Kureyza sıkıntıya düştü. Çünkü onlar Sa'dın hükmüne razı olmayı tercih etmişlerdi. Ebu Lübabe ise onların kesileceklerini ima ederek gırtlağını gösterdi. Sonra Allah'a ve Rasulü'ne hi-yanet ettiğini anladı ve kendisini mescidin direklerinden birine bağladı. Allah tevbesini kabul edinceye kadar, ölünceye dek yiyip içmeyeceği üzerine yemin etti.

Bir başka rivayete göre ise bu ayetler, Ebu Süfyan'a haber sızdıran bir münafık hakkında nazil olmuştur. Rivayete göre, bu münafık, Ebu Süfyan'a gönderdiği haberde: "Muhammed, sana doğru geliyor. Tedbirini al." demişti. Ancak rivayette bu uyarının ne zaman yapıldığı

45[45] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/344.

belirtilmemiştir. Bilindiği gibi Hendek Savaşı, Bedir Savaşı'ndan uzun bir müddet sonra olmuştur. Ahzab Sûresi'nde buna defalarca işaret edilmiştir. Bu ayetlerin Ebu Lübabe hakkında nazil olup da, bir münasebet olmaksızın rastgele bir sûreye konulduğu uzak bir görüştür. Kaldı ki, bu ayetlerle Önceki ayetler arasında, sûrenin akışı yönünden bir insicam, bir bağ mevcuttur. Bu yüzden biz, ayetlerin Bedir Savaşı ile bağlantılı olduğu kanaatindeyiz. Bedir Savaşı'ndan sonra bazı mücahitler dönüp ganimetleri topladılar ve bu sebeple aralarında anlaşmazlık çıktı. Bu anlaşmazlık üzerine Enfal Sûresi'nin ilk ayetleri nazil oldu. Daha sonra Peygamber (s), herkesin aldığını bırakmasını emrederek bölüştürmeyi kendisinin yapacağını söyledi. Bazıları aldıklarını bırakmak istemeyince onlan uyarıcı, teşvik ve tenbih eder mahiyette ayetler nazil oldu. Bedir Savaşı'nı Özetlerken, Ebu Süfyan'm, kervana Peygamber ve ashabı tarafından taarruz yapılacağını haber aldığım söylemiştik. Hal böyle iken, zikrettiğimiz ikinci rivayetin doğru olduğu söylenebilir. Belki de Ebu Süfyan'ı haberdar eden kişi, Mekke'deki malları ve akrabaları için bunu yapmıştı. Böyle yaparak Ebu Süfyan'ın yanındaki mallarım ve akrabalarını korumayı düşünmüştür.

İkinci rivayette, Ebu Süfyan'a haber sızdıran kişinin münafık olduğu zikredilmemiş-tir. Fakat, ravi, bu fiili, ancak bir münafığın yapabileceğini düşünmüş olmalı ki, bu kişiyi münafık olarak tanıtmış. Buhari ve Müslim, Mümtehine sûresinin tefsiriyle ilgili olarak Peygamber (s)'in Mekke'yi fetih için yola çıktığı dönemde vuku bulmuş bir olayla ilgili rivayette bulunmuşlardır. Bu rivayete göre, Muhacirlerden ve Bedir Savaşı'na katılmış olanlardan Hatıb Bin Ebu Bella, Ebu Süfyan'a durumu haber vermişti. Bunu öğrenen Rasulullah (s), onu çağırttı ve durumu bildirdi. Hatıb yaptığını itiraf etti. Daha sonra pişman bir vaziyette: "Ben gerçekten mü'minim. Mekke'de akrabalarım var. Onları himaye edecek kimse olmadığından Ebu Süfyan'ın yanında bir desteğim olsun istedim." Rasulullah (s) onu doğruladı ve affetti. Hatıb'ın boynunu vurmak isteyen Ömer bin Hattab'a ise, Rasulullah şöyle dedi: "Ne bilirsin, belki de Allah Bedir ashabını bildi de onlar hakkında: istediğinizi yapın, siz bağışlandınız, dedi." Hatıb da Bedir Savaşı'na katılmıştı. Mümtehine sûresinin ilk ayetinde bu olaya işaretle şöyle buyrulmuştur: "Ey iman edenler! Benîm de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri, onlara sevgi ileterek dost edinmeyin..."

Bir kısım müfessirler[46[46]] "emanetlerinize İhanet etmek suretiyle" cümlesini şöyle tefsir etmişlerdir: Allah'a ve Rasulü'ne karşı hainlik, gerçekte mü'minlere yüklenilmiş olan emanetlere yapılmış hainliktir. Nitekim, bu görüş te doğrudur.

Netice olarak bu ayetlerin içerdiği emirler, yasaklar, teşvik ve sakındirmalar genel olup ahlaki ve sosyo-psikoloik değerleri ihtiva etmektedir. "Emanetlerinize ihanet etmek suretiyle Allah'a ve Rasulü'ne ihanet etmeyin" cümlesi, Beğavi'nin dilinden anlatılmaya değer. Beğavi'ye göre bu cümlenin yorumu şöyledir: Hainlik, özellikle de Allah'a, Rasulü'ne ve emanetlere karş: yapılan hainlik yasaklanmıştır. Her müslümanın maslahatı, Allah ve

46[46] Bkz. Beğavl Tefsiri.

Rasulü'nün emirlerindedir. Bu emirlere ihanet etmek ise, kişinin kendi nefsine ihanet etmesidir. 47[47]

30- İnkar edenler seni tutup bağlamaları48[48], öldürmeleri, ya da çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en iyisidir.

31- Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman "işittik" dediler, "istesek, biz de bunun gibisini söyleriz. Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değiidir.!"

32- Ve: "Allah'ım, eğer bu, senin yanından gelmiş bir gerçekse başımıza gökten taş yağdır, yahut bize acı bir azab

getir!" demişlerdi.

Bu ayetlerde, Hz.Peygamber Mekke'ye yöneldiğinde, kafirlerin ona karşı tutumları konu alınarak Nebi (s)'ye seslenilmekte ve hatırlatmada bulunulmaktadır. Zira kafirler, Hz. Peygamberin hapsedilmesi, Öldürülmesi ve Mekke'den çıkarılması için komplolar düzenliyorlardı. Allah onlann komplolarını başlarına geçirdi. Çünkü Allah, onlardan çok daha güçlü ve kuvvetlidir. Kur'an ayetleri kendilerine okunduğu zaman alayvari bir tarzda: "Biz senin söylediklerini duyuyoruz. Bunlar geçmişlerin masalları ve hikayeleridir. Eğer istersek, biz de aynısını söyleyebiliriz." Okunan ayetlerle alay ediyor ve akıllarınca meydan okuyarak: "Allah'ım eğer katından Muhammed'e indirdiğin doğru ise başımıza taş yağdır ve o elim azabı başımıza getir" diyorlardı. 49[49]

İnkar Edenlerin Tuzakları Ve Ölçüsüz İddiaları

Kaynak aldığımız Kur'an-ı Kerim nüshasına göre, bu ayetler Mekki'dir. Yani Mekke'de nazil olmuşlardır. Fakat, gerek ayetlerin üslubu gerekse içeriği, Mekki olmasına uymadığı gibi kesinlikle Medeni olduğunu gösteriyor. Müfessirlerin ekserisine göre bu ayetler, Bedir Savaşı döneminde elde edilen zafer sırasında, Mekke kafirlerinin şiddetli inkarlarını ve meydan okuyuşlarını hatırlatmakta50[50] ve Mekke'de, müslümanlara karşı tutumlarını sergilemektedir.

47[47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/344-346.
48[48] Liyusbitûke Bağlayıp hapsetmekiçin.

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/347.
50[50] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi ve Zemahşerİ. Suyuti El-İtkan'ında tabiin ulemasından Mukatii'in bu ayetlerin Mekki olduğunu rivayet ettiğini söyler.

Enfal sûresi 30. ayetin, Nebi (s)'ye hitaben bahsettiği mevzuyu, rivayetler uzunca anlatıyor. Özetle bu olay şöyle cereyan etmiştir: Kureyşli ileri gelen kafirler, Nebi (s)'nin ölümünü gözlüyorlardı. Er ya da geç Peygamber ölecek ve kendileri ondan kurtulacaklardı. Medineli Evs ve Hazrec liderlerinin Peygamber'le görüşüp müslüman oldukları ve onu koruyacaklarına dair söz verdikleri haberini aldılar. Medineliler, Peygamber (s) ve ashabının Medine'ye hicret etmelerini dile getirmiş ve bu takdirde onları himaye ederek yardımda bulunacaklarım taahhüt etmişlerdi. Mekkeli müşrikler, ashabın grup grup hicret ettiklerini görünce endişeye kapılmış ve iş ciddiye binmişti. Çünkü onlar, bu şekilde İslam davasının başarı elde ederek, alanını genişleteceğini ve kuvvet bularak Mekke'yi baskı altında tutacağını biliyorlardı. Zira Mekke'nin ticaret kervanları Medine üzerinden geçiyordu.

Durum böyle olunca, her ne pahasına olursa olsun kesin bir çözüm bulmaya karar verdiler ve Darü'n-Nedve de bir araya gelerek Peygamber (s)'i Medine'ye hicretten nasıl alıkoyacaklarını tartıştılar. Bazıları onu tutup hapsetmeyi, bazıları Mekke'den uzaklaştırmayı, bazıları ise kesin çözüm olarak onu öldürmeyi önerdiler.

Nihayet Peygamber (s)'i öldürmek üzere görüş birliğine varan Mekke müşrikleri, Kureyşli her kabileden bir genç görevlendirerek onu gözetlemelerini ve öldürmelerini kararlaştırdılar. Böylece Peygamber (s)'in kanı, bu kabileler arasında dağılacak, Abdulinenaf oğullan da bu kabilelerle savaşmayacağından diyeti kabul etmek zorunda kalacaktı. Allah, durumu peygamberine bildirdi ve Mekke'den çıkmasını emretti. Nebi (s) ise, yanında kalan Ali bin Ebi Talib'i, yatağında yatıp, örtüsünü örtmesi için görevlendirdi. Kendisi de güneş battıktan sonra evden çıktı ve bir avuç toprak alarak kapıda onu bekleyenlere serpti. Daha sonra Ebubekir'in evine gitti. Oradan Ebubekir'le birlikte Mekke dağlarından birinin mağarasına girdi. Orada üç gün bekledi. Çünkü, Mekkeli ele-başlar, onun kurtulduğunu haber alınca derhal harekete geçmiş ve adamlar göndererek onu yakalayan kişiye büyük ödüller vaadetmişlerdi. Allah, Rasulü'nü himaye ederek kalbini sabit kıldı ve takip edenlerin gözlerini bağlamak suretiyle aramaktan ümitsizliğe düşmelerini sağladı. Daha sonra Peygamber (s) iki deve hazırlamış olan Ebu Bekir ile birlikte bir yol rehberini takip ederek tali yollardan Medine'ye sağ salim vardı. Ensar ve muhacirlerden oluşan müslümaniar topluluğu onları karşıladı. Bu hicret olayı, Peygamber tarihinin ikinci büyük ve bereketli hadisesidir. Zira ilk ve en büyük hâdise Allah'ın emri ile vahyin Peygamber (s)'e inmesidir. Evet, hicretle birlikte İslam davetinin ufku genişlemiş ve İslam'ın yayılarak zafer elde etmesi sağlanmıştır.

31. ayetin ifade ettiği, kafirlerin "istesek Kur'an gibisini söyleyebiliriz" şeklindeki iddialarına gelince, bu iddianın Abduddar oğullarından Nadr bin Hars tarafından Peygamber (s)'i Kur'an okuduğu zaman gördüğünde söylediği rivayet edilir. Zira, Nadr bin Hars, Fars, yahudi ve hnstiyan bölgelerine giderek oralardaki efsane ve sair türden anlatılanları dinliyordu[51[51]].

[51[51]] Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir, Beğavi

Burada kafirler tarafından öne sürülen iddia, zandan doğan bir övünmedir. Kaldı ki, Kur'an, insan anlayışının fevkinde değildi ve o insanların bilmedikleri bir konudan bahsetmiyordu. Hakikat böyleyken, Kur'an, Mekke'de onlara meydan okuyarak Kur'an gibisini veya Kur'an'dan on sûre yahut bir sûre gibisini getirmelerini hatta bir ayet getirmelerini istemiş fakat bundan aciz kalmışlar ve acziyetleri bu şekilde adeta bir tasdike dönüşmüştür. Nitekim bu konuya Yunus, Hud, İsra, Kasas ve Zariyat sûrelerinde değinilmişti. Hicretten sonra da Bakara sûresinin 23 ve 24. ayetlerinde kafirlerin Kur'an gibisini getirmekten aciz kaldıkları beyan edilmiş, onların "biz de Kur'an gibisini söyleyebiliriz" diyerek övünmelerinin beyhude olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu ayetlerde, Kur'an'ın sadece taklidi kolay bir söz, bir kıssa olmadığı, bilakis taklidi mümkün olmayan ruhani bir yapıya, belirli ilkelere, doğru anlatım tarzına, ulvi bir çağrıya ve güçlü i-mana sahip olduğu vurgulanmıştır. İşte Kur'an, bu özellikleriyle Rabbani vahiyden başka bir şey değildir.

Müfessirlerden bazıları[52[52]] "Ya da seni çıkarmaları için" ifadesinin Hz. Peygamberi yurdundan istediği yere çıkarmak istedikleri anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu görüş uzak bir görüştür. Nitekim, tuzak kurmak düşüncesinde olan kafirler, Nebi (s)'nin tehlikesini bertaraf edebilecek en kesin yöntemi belirlemek için istişare ediyorlardı. Hz. Peygamber istediği gibi serbest bırakmaları pek akıllıca olamazdı. Çünkü onların asıl maksatları ancak Nebi (s)'yi zor kullanarak belirli bir yere sürgün etmek şeklinde olabilirdi. Bu şekilde Hz. Peygamber'in hareketi iflas edecek ve kafirler onun kendileri için oluşturacağı tehlikeden emin olacaklardı. Dolayısıyla yukarıdaki mânâ sahih değildir. Binaenaleyh bu konuda şunları söyleyebiliriz: Hz. Peygambere tuzak kuranlar Mekke'nin ileri gelen yöneticileriydi. Nitekim Darünnedve'de toplanmaları da bunu teyid etmektedir. [53[53]]

33- Oysa sen onların içinde bulundukça Allah onlara azab edecek değildi ve onlar istiğfar ederlerken (içlerinde istiğ-far edenler var iken} de Allah onlara azab edecek değildi. (Senin ve içlerinde bulunan mü'minlerin yüzü hürmetine Allah onlara azab etmedi. Yoksa onların meziyetlerinden dolayı değil)

34- Onlar, (iman edenler) Mescid-i Haram'dan geri çevirdikleri ve onun velisi (bakıcısı, koruyucusu) olmadıkları halde neden Allah onlara azabetmesin? Onun velileri, sadece muttakiler (günahlardan korunanlar)dir. Fakat çokları bilmezler.

35- Onların Beyt(ullah) yanındaki namazları da, ıslık çalmadan'[54[54]] ve el çırpmadan[55[55]] ibarettir. "O halde inkarınızdan dolayı azabı tadın!"

[52[52]] Taberi, Beğavr, Hazin, İbn Kesir.

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/347-349.

[54[54]] Mükaen Islık çalmak.

[55[55]] Tasdiye Eli çırpmak.

36- İnkar edenler, Allah yoluna engel olmak için mallarını harcarlar ve harcayacaklar da. Sonra bu, kendilerine dert olacak, nihayet yenilecekler ve inkar edenler cehenneme sürüleceklerdir.

37- Ta ki, Allah, murdarı temizden ayıklasın ve bütün murdarları birbiri üzerine koyup yığsın da hepsini cehenneme atsın. İşte ziyana uğrayanlar onlardır.

Yukarıdaki ayetler, bir başka konuya geçmekle birlikte, Önceki ayetleri takip etmektedir. 33. ayette, Önceki ayetin ifade ettiği vaadedilen azabın karşılarına gelmesi için meydan okuyan kafirlere bir cevap verilmiştir.

Ayetler, Rasulııllah'a seslenerek aşağıdaki mevzulara değinmektedir.

I- Kâfirlerin "haydi vaadettiğin azabı başımıza getir" diyerek meydan okumalarına karşılık Allah'ın azabetmeyişinin nedeni Rasulullah'm aralarında bulunmasıdır. Çünkü Allah ancak peygamberlerinin terkettiği, aralarından ayrıldığı kavimlere azabını indirir. Bu bir sünnetullahtır. Nitekim, bu gerçek, Mekki sûrelerin bir çok ayetlerinde dile getirilmiştir.

II- Kaldı ki içlerinde, af dileyenler olduğu sürece Allah azab etmez.

III- Küfürleri ve Özellikle de Mescid-i Haram'dan alıkoymalarından sonra artık azabı haketmişlerdir. Gerçekte Allah'ın dostu olmadıkları halde "biz Allah'ın dostlarıyız" diyorlar. Hakikat bu değildir. Çünkü, Allah'ın dostları Allah'tan korkan, hududullaha riayet eden ve kimseyi Allah yolundan ahkoymayanlardır. Onların çoğu bilmese, bilmezlikten gelse de hakikat budur. Onların Kabe'de eda ettikleri namaz(!) da ıslık çalıp, el çırpmaktan ibarettir. Böyle yapmakla kendilerini Allah dostu sanıyorlar. Kabe'nin Rab-bine bağlılıklarını ve O'ndan sakındıklarını ifade edecek bir davranış değildir bu.

IV- Daha sonra Kur'an kafirlere sesleniyor. Bedir'de ilahi bir azab olarak uğradıkları yenilgiden sonra, inkar ettiğinizden Ötürü "tadın azabı" diyor. İşte Allah vaadini yerine getirdi ve meydan okumanıza karşılık Nebisini ve ashabını aranızdan çıkardıktan sonra sizi zillete gark etti ve istediğiniz şeyi başınıza çaldı.

V- Kâfirlerin sergiledikleri tutum ve davranışlarından dolayı yerici, korkutucu bir üslupla Kur'an devam ediyor: Onlar, Allah yolundan saptırmak, uğruna insanları bîr araya toplamak gayesiyle mallarını harcıyorlar.Bu harcadıkları mallar heba olacak, zarar olarak kendilerine dönecektir. Dünyada yenilgiye uğrayacak, ahİrette de cehenneme toplanacaklardır. Böylece Allah, habis ile tayyibi yani, pis olanla temiz olanı birbirinden ayıracak ve murdarları cehenneme yığacaktır. Cehennem ashabı, hem dünyada hem de ahirette zarara uğrayanlardır.

"Oysa sen onların içinde bulundukça..." ayeti ile devamındaki dört ayet, kaynak aldığımız

Kur'an-ı Kerim nüshasına göre, 30-32. ayetlerle birlikte; 33-36. ayetler de Mekke'de nazil olmuştur.

Bazı müfessirler 33. ayetin Mekke'de nazil olduğunu söylemişlerdir[56[56]]. Ayetlerdeki üsluba, ayetlerin içeriğine ve makamına bakıldığında, bu ayetlerin de Medeni ayetler zincirinin başlarına geçirilen azabı hakettikleri mânâsına geldiğini kabul etmek gerekir. Çünkü ayetlerde, kafirlerin Allah yolundan ve Mescid-İ Haram'dan alıkoymaları, kendilerinin Mecsid-i Haram'in hadimi oldukları iddiasında bulunmaları hatırlatılmıştır.

"İğlerinde istiğfar edenler varken Allah onlara azab edecek değildi" cümlesinin yorumu hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bir yoruma göre, burada istiğfar edenler, Nebi (s)'nin hicretinden sonra Mekke'de kalan mü'minlerdir. Bu sebeple, onların Mekke'den çıkmalarına kadar Allah, kafirlere olan azabını ertelemiştir. Bir başka yorum ise şöyledir: İstiğfar edenlerden maksat, kafirler arasında "Affına sığınırım Rabbim" gibi sözleri söyleyenlerdir. Çünkü onlardan, Allah'ın gerçek mağfiret sahibi olduğuna inananlar vardı.

Sözkonusu cümlenin bir başka yorumuna göre, kafirler yaptıklarından dolayı af dileyerek tevbe ederler ve Allah'a dönerlerse Allah, onlara azab edecek değildir[57[57]]. Bize öyle geliyor ki, bu son yorum daha tutarlı ve gerek ayetlerin gerekse olayların maksadına daha uygundur. Çünkü, "O halde inkarınızdan dolayı tadın azabı" cümlesi Bedir savaşını çağrıştırmakta ve dolayısıyla naklettiğimiz son yorum Bedrin bir azab-ı Rabbani oluşuna uygun düşmektedir.

Mazeretli oldukları için hicret edemeyip Mekke'de kalan müslümanlar bulunmaktaydı. Bunlardan bir kısmı imanlarını gizlemek zorunda kalmışlardı. Nitekim, Fetih sûresinin 25. ayetinde Cenab-ı Rab şöyle buyuruyor: "Eğer orada, kendilerini bilmediğiniz İçin tepeleyeceğiniz ve bilmeyerek tepelemenizden ötürü kendileri yüzünden kınanacağınız iman etmiş erkekler ve iman etmiş kadınlar olmasaydı..." Fetih sûresinin Hu-deybiye Barışı'ndan sonra nazil olduğu gözönüne alınırsa demektir ki, ayette istiğfar edenlerden kasıt Mekke'de kalan mü'minler değildir. Çünkü bunlar, Bedir Savaşı'ndan sonra da Mekke'de bulunuyorlardı,

Bu konuda müfessirler, Hz. Peygamber'in şu sözünü nakleder: "Ümmetim için Allah bana iki eman verdi. Biri, sen içlerinde bulundukça Allah onlara azab edecek değildir diğeri, onlar istiğfar ederlerken Allah onlara azab edecek değildir. Ben onlardan ay-nlsam bile onlara kıyamet gününe dek istiğfar emanını bıraktım". Bu hadis, son yorumu teyıd etmenin yanısıra, mü'minlerin gönüllerini ferahlatan, onları daima işledikleri hata ve günahlardan ötürü Rablerinden istiğfar dilemeye çağıran, istiğfarın hata ve günahlardan tevbe ederek

---

[56[56]] Beğavi, Hazin, Taberi.

[57[57]] İbn Kesir, Taberi, Beğavi ve Hazin.

Allah'ı hatırlamaya vesile olduğunu ifade eden anlamlar taşımaktadır.

Bazı müfessirler "Ve Mescid-i Haram'dan alıkoyuyorlar" cümlesinin, Hudeybiye olayı sırasında nazil olduğunu söylemişlerdir. Çünkü, Kureyşli kafirler Rasulullah ile birlikte ashabını Kabe'yi ziyaretten alıkoymuşlardı. Fakat bu, uzak bir görüştür. Şöyle ki; Bedir Savaşı ile Hudeybiye olayı arasında konu münasebeti olmadığı gibi, zaman bakımından da uzun bir mesafe bulunmaktadır. Bu durumda, Bedir Savaşı'ndan bahseden ayetler arasında Hudeybiye ile ilgili bir ayetin bulunması uzak düşer. Dolayısıyla bu cümleden maksat: Mekke döneminde Kureyş'in, müslümanları, bilhassa zayıf müslü-manları, Kabe'de namaz kılmaktan menetmeleridir. Nitekim, Hacc sûresinin 25-28. ayetleri ve tefsirinde naklettiğimiz rivayetler bu mânâyı teyid etmektedir[58[58]].

Tefsirini yapmaya çalıştığımız bu ayetler, yermesinde, korkutmasında ve yer yer kullandığı ifadelerinde güçlü bir anlatım niteliğine sahiptir. Bilhassa, kafirlerin yenilgi ve hasara uğradıkları Bedir Savaşı'nın hemen ardından nazil olmuş ayetlerdeki güçlü ifadeyi göstermektedir.

Şunu da belirtelim ki, gerçekte bu ayetler kafirlerin durumunu ve ayetlerin indiği sıradaki tutumlarını sergiliyor. Mekke fethinin akabinde onlardan sağ kalanların hepsi i-man ederek müslümanca yaşadılar ve Allah onlardan, onlar da Allah'tan razı oldular. Dolayısıyla ayetlerdeki yergi ve korkutucu ifadeler, onlardan kafir olarak ölenlere nis-betle uhrevi azab hakkındadır.

"Onların Beyt(uUah) yanındaki namazları da ıslık çalmadan ve el çırpmadan ibarettir." cümlesi herhâlükârda müşriklerin "namaz" diye isimlendirdikleri ibadet şekillerine işaret etmekle beraber bu ibadet şekli hakkında ayrıntılara girmemiştir. [59[59]]

38- inkar edenlere söyle: "Eğer vazgeçerlerse, geçmişteki kendilerine bağışlanır; yok yine dönerlerse, öncekilerin (başlarına gelen Allah) kanunu geçmiştir (başlarına gelecektir).

39- Fitne kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer vazgeçerlerse muhakkak ki Allah, ne yaptıklarını görmektedir.

40- Eğer dönerlerse, bilin ki Allah sizin sahibinİzdir. O, ne güzel sahib, ne güzel yardımcıdır.

"İnkar edenlere söyle eğer vazgeçerlerse ..." ayeti ile devamındaki iki ayette kullanılan ifadeler, açık ve net ifadelerdir. Önce ki ayetlerle mevzu ve sûrenin akışı itibariyle bağlantılı olup, Bedir Savaşı sonrası müslümanların zafer kazanmaları ile ortaya çıkan sonuçları

[58[58]] Bkz. Ömer bin Hattab Tarihi, İbn Kayyım el-Cevzi, s. 13.
[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/350-352.

işlemektedir. Müslümanların galibiyetinin sonucu olarak İslam'ın kazandığı izzet ve kuvvete işaret edilmiş ve müslümanlar hoş görülü olmaya davet edilmiştir. Nebi (s)'nin Kureyş kafirlerini inattan, düşmanlık ve inkardan vazgeçmeye davet etmesi emredilip onların durumu, yaptıkları her şeyi bilen ve gören Allah'a havale ediliyor. Eğer küfürlerinde ısrar ederlerse o takdirde, mü'minler için savaştan başka bir yol yok* tur. "Öyleyse yeryüzünde fitne kalmayıncaya, din tamamen Allah'ın oluncaya kadar savaş... ve mü'minler bilmeliler ki Allah, onların velisi ve yardımcıstdır. Allah, ne güzel bir dost ve ne güzel bir yardımcıdır".

Ayetlerdeki korkutucu, haber verici ifadelere gelince bu ifadelerde, ileriye dönük üstün Kur'ani telkinler bulunmaktadır. Müslümanların, düşmanlarından isteyeceği şeyler, Allah'ın gerçek yoluna gelmeleri ve müslümanlarla aynı hukuku paylaşmalarıdır. Çünkü, onların hayır ve maslahatı bundadır. Böyle yaparlarsa geçmişte işledikleri günahları affedilerek müslümanlarla aynı hukuku paylaşacaklardır. Tevbe sûresinin 11. ayetinde Allah şöyle buyurmuştur: "Eğer tevbe eder, namazı kılar, zekat verirlerse dinde sizin kardeşi er inizdirler. Bilen bir topluluk için ayetlerimizi açıklıyoruz."

Müfessirler Bakara sûresinin 191-193. ayetleri hakkında söylediklerinin bir kısmını bu sûrenin 38-40. ayetleri hakkında da söylemişlerdir. Bakara süresindeki bu ayetleri yeteri ölçüde açıkladığımız için burada tekrarına lüzum görmüyoruz. [60[60]]

41- Eğer Allah'a ve {hak ile batılın) ayrılma gününde[61[61]]', o iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) gün(ün)de kulumuza indirdiğimiz şeye inanmışsanız bilin ki, aldığınız ganimetlerin beşte biri, Allah'a, Rasulü'ne ve yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye kadirdir.

42- O gün siz, vadinin yakın kenarında[62[62]]' idiniz[63[63]], onlar da uzak kenarında[64[64]]' idiler. Kervan'[65[65]] da sizden daha aşağıda idi. Eğer sözleşmiş olsaydınız dahî, sözleştiğiniz vakitte öyle buluşamazdınız. Fakat Allah, yapılması gereken bir işi yerine getirmek için {sizi böyle buluşturdu) ki helak olan, açık delille helak olsun ve yaşayan açık delille yaşasın. Çünkü Allah, işitendir, bilendir.

43- Allah, sana onları uykunda az gösteriyordu. Eğer sana onları çok gösterseydi,

---

[60[60]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/353.

[61[61]] Yevme'l-Furkan Burada Allah'ın mü'minlere müyesser kıldığı zafer günü anlamındadır. Nitekim, bu zafer ile Hak ehli ve Batıl ehli birbirinden ayrılmıştır.

[62[62]] El-Udve Burada kastedilen vadinin bir kenarı ya da geçit yeridir.

[63[63]] Ed-Dünya Yakın taraf. Burada Medine bölgesine yakın taraf anlamında.

[64[64]] El-Kusva Uzak taraf. Yani, Mekke tarafı.

[65[65]] Er-Rekbu Burada, Kureyş ordusu anlamında.

çekinirdiniz[66[66]]' ve (savaş) iş(in)de çekişirdiniz. Fakat Allah, (sizi bundan) kurtardı. Doğrusu O, göğüslerin özünü bilir.

44- Karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki yapılması gereken bir işi yerine getirsin. İşler hep Allah'a döndürülecektir.

Yukarıdaki ayetlerde sırasıyla şunlar yer alıyor:

I- Allah, müslümanların, ganimet olarak aldıkları her şeyin beşte birini Allah ve Rasulü'ne, yakınlara, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara ait olduğunu bildiriyor. Mü'minler eğer, kendileriyle kafirler arasında savaşın kızıştığı günde Allah'ın, Nebisine indirdiği zafere inanmışlarsa bu hükme boyun eğmelidirler.

II- Bir başka mevzuyu geçerek Bedir gününde kendilerinin, vadinin Medine'ye yakın kenarında olduklarını, kafirlerin ise vadinin uzak kenarında olduklarını ve mü'min-lerin yerinin daha sağlam olduğunu hatırlatıyor. Mü'minlerin ve kafirlerin konuşlandığı yerler, aralarında bir sözleşme olmaksızın ulaşılan yerlerdi. Eğer sözleşmiş olsalardı bu kadar isabet etmiş olamazlardı. O gün helak olan, açık delille helak olsun ve yaşayan da açık delille yaşasın ve Allah'ın muradı icra olsun diye bu şekil bir konuşlanma Rabbani iradeyle gerçekleşmişti. İşte Allah işiten ve bilendir. O her şeyi işitir ve bilir.

III- Devamla ayet, Bedir günü meydana gelen bazı olaylara işaret ederek Allah tarafından rüyada Nebi (s)'ye düşmanın az olduğunun gösterildiğini bildiriyor. Nebi (s) bunu müslümanlara haber vermiş ve mü'min gönüller bununla daha bir bilenmişlerdi. Eğer müslümanlar düşmanı çok görselerdi, korkuya kapılıp aralarında savaş konusunda çekilebilirlerdi. Aralarında çıkan çekişme ise, onların yenilgi ve zilleti ile sonuçlanabilirdi. İşte böyle bir durumda Allah onları az gösterdi ve muhtemel bir gevşekliği önledi. Zira, Allah insanların kalplerindeki çekişme ve korkuyu nasıl gidereceğini çok iyi bilir. Kâfirleri, onların gözünde az bir topluluk olarak göstermek suretiyle iki topluluğu bir araya getirdi ve hikmeti ilahiye uygun bir tarzda hükmünü icra elti. [67[67]]

Ganimetlerin Paylaşımındaki Geleneksel Yanlışlar Ve "Yakınhk"In Adanmışhk Bilinciyle Bağlantısı

Açıkça anlaşılacağı üzere bu ayetler, önceki ayetlere dönüktür ve onların, hem tertip hem de

---

[66[66]] Feşiltum Zayıf düşüp, zelil olurdunuz.

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/355.

mevzu yönünden bir devamıdır. Bununla birlikte "Helak olan açık bir delille helak olsun yaşayan da açık bir delille yaşasın diye" tabiri mutlak mânâdadır ve bu tabirle Bedir'de kafirlerin helak, müslümanların ise hayat bulduğuna ve bunun ilahi mu-rad olduğuna işaret edilmiştir. Ancak, ayette kullanılan üsluba bakılırsa amacın, olayı hikaye etmek olmadığı görülür. Zira, burada amaç, Allah'ın müslümanlara yardımını belirtmektir. Nitekim bu yardım olmasaydı onca topluluğa karşı zafer elde edilmiş olmayacaktı.

Sûrenin ilk ayetlerinde açıklamalarım sunduğumuz rivayetlere göre, ganimet konusundaki anlaşmazlık, ganimetlerin kimlere ve nasıl dağıtılacağı hususundaydı. Ancak, 41. ayette sadece "beşte biri" ifadesi zikredilmiş, bunun haricinde başka bir şey zikredil-memiştir. Rivayetler arasında, ganimetlcrdeki anlaşmazlığın, "beşte bir" üzerinde olduğunu ifade edenler de vardı. Bizce, Nebi (s), ganimetlerin beşte birini ayırırken bu durum bazı müsliimanlann ağırına gitmiş ve ilk defa böyle bir uygulama ile karşılaşmışlardı. Bunun üzerine Allah, bu konudaki hükmünü koymuştur. İhtilaf konusu olan ganimetler, Bedir ganimetleri ve bu konuda inzal buyrulan hüküm, Bedir ganimetleri hakkındaki hükümdür, Ancak, Allah tarafından konulan hüküm, genel bir üslupla ifade edilmiştir. Yani, müslümanların elde ettiği bütün ganimetlerin beşte biri Kur'an'ın zikrettiği yerlere aittir. Bu hüküm her zaman ve her yer için geçerlidir.

Kur'an'da, sınırlan belli ilk mali ve resmi hüküm olması hasabiyle, bu hüküm büyük bir öneme sahiptir. Hükmü icra makamında, o gün İslam'ın gücünü temsil eden Hz. Peygamber vardı. Bu hüküm gereğince, toplanan ganimetlerin beşte biri Allah'a, Rasu-lü'ne, yakınlara, yetimlere, miskinler ile yolda kalmışlardan oluşan fakirler zümresine harcanmıştı. Buradan da anlaşılıyor ki İslam" devletinin ekonomik yapısında fakirlere yardım etmek esastır. İşte, bu yönüyle İslam hukuku, diğer hukuk sistemlerine göre en mükemmel sistemdir.

Öncelikle "humus"un yani "beşte bir ganimet"in hükmünü açıkladık. Çünkü, zekat harcamalarının nereye yapılacağının Kur'ani çerçevesi henüz çizilmemişti. Ancak, Tev-be Sûresi'nin 60. ayetiyle bu harcamanın nereye yapılacağı belirtilmiştir: "Sadakalar (zekatlar), Allah'tan bir farz olarak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışan memurlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, kölelik altında bulunanlara, borçlulara, Allah yoluna ve yolcuya mahsustur. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" Nitekim Tev-be Sûresi de, Rasulullah (s)'in son döneminde nazil olmuştur. Zaten, zekatın, ayette sözü edilen yerlere dağıtılması humus açısından bir engel teşkil etmez.

Ayette, ganimetten geri kalan beşte dörtlük bir kısmın ne yapılacağı belirtilmemiştir. Ancak, bu kısmın ne yapılacağı hakkında, Hz. Peygamberin mütevatir uygulaması bize bir fikir vermektedir. Nitekim, Hz. Peygamber, kalan kısmı savaşa katılanlar arasında dağıtmıştır. Ebu Davud ve Nesei'nin rivayet ettiği bir hadiste şunlar yer alıyor: "Rasulullah (s), ganimet alman develerin yanından bir deve tüyü aldı ve söyle dedi: Humus'un dışında elindekini göstererek sizin ganimetleriniz bana helal değildir. Humus da size yasaklanmıştır." Bubari,

Müslim, Ebu Davud ve Nesei'nin rivayet ettiği hadiste de şöyle denilmiştir: "Rasulullah (s), süvarilere iki pay, yayalara bir pay vermek suretiyle ganimeti taksim etti" Yine Buhari, Müslim ve Ebu Davud'un rivayet ettiği bir başka hadiste ise şunlar kaydedilmiştir: "Nebi (s), Necid'e bir seriyye gönderdi Seriyye, deve ve koyundan oluşan bir miktar hayvanı ele geçirmişti. Bizim hissemize onikişer hayvan düştü. Rasulullah her birimize birer koyun da verdi. Böylece, her birimizin hissesi onüç hayvan oldu"[68][68]

İbn Kesir'in Ebu'l-Aliye er-Rubahi'den naklettiği rivayette Ebu'l-Aliye şöyle demiştir: "Rasulullah (s) ganimetleri beşe ayırırdı. Dördünü savaşa katılanlara verir, birini ise humus olarak alırdı." Yine İbn Kesir'in naklettiği bir diğer rivayette şunlar kaydediliyor: "Rasulullah (s), ganimetler hakkında soru soran birine şöyle dedi: Beşte biri Allah'ın geri kalan beşte dördü ise ordunundur. Soru soran adam: Ganimette, biri diğerinden daha üstün olmalı değil mi, deyince Rasulullah: Hayır, ganimet payı senin cebinden çıkmıyor. Senin müslüman kardeşinden daha fazla pay almaya hakkın yoktur" dedi.

Müslümanlar, savaşa kendi öz sermayeleri ile hazırlık yapıyorlardı. Bunun içindir ki Allah, ganimetlerin beşte dördünü onlara tahsis etmiş ve onların gösterdiği cİhad ve fe-dekarlığı bu şekilde mükafatlandırmıştır.

Bazı ulema ve fakihler, humusun (beşte bir ganimet) altı parçaya ayrılacağını ve her bir payın eşit şekilde ayette belirtilen altı harcama yerine dağıtılacağım söylemişlerdir. Bazı alimler de, dağıtım işinin veliyy-i emre ait olduğunu, humusun veliyy-i emr tarafından uygun yerlere harcanacağını söylemişlerdir[69][69].

Nebi (s), humustan bir pay alıp, onu kendisi ve ailesi için harcar geri kalanı ise, devlet hazinesine bırakır ya da muhtaçlara dağıtırdı. Nebi (s)'nin vefatından sonra bu payın ne yapılacağı tartışma konusu oldu. Kimisi, bu pay, halifeye aittir derken kimisi de Ra-sulullah'ın yakınlarına verilmesi gerektiğini söylediler. Fakat, Râşid halifeler bu payı Allah yolunda harcanmak üzere devlet hazinesine bıraktılar[70][70]

Ayette geçen "yakınlar"ın humus payı hakkında da çeşitli sözler ve rivayetler vardır. Kimisine göre bu pay, Kureyşin, kimisine göre Beni Haşim ve Beni Muttalib'indir. Nakledilen bir rivayete göre ise bu pay Rasulullah, Beni Haşim arasında taksim etmiş, Nevfel ve Şemsoğulları'na bu paydan vermemiştir.[71][71]

"Yakınlar" kelimesini yorumlayanlar ve sadakanın Muhammed (s) ile akrabasına haram olduğu hadisini doğru bulanlar görüşlerini Müslim ve Nesei'nin rivayet ettiği şu hadise dayandırırlar: "Şüphesiz bu sadakalar, insanların kirinden başka bir şey değildir ve

---

[68][68] Tac, c. 4, s. 335-338. Birinci hadisi Ebu Davud, ikincisini Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesaı, üçüncüsünü de Buhari, Müslim, Ebu Davud rivayet etmiştir.

[69][69] Jbn Kesir.
[70][70] A.g.e.
[71][71] Tac, c. 4, s. 338.

Muhammed ile akrabasına haramdır[72[72]] Bu görüşün sabit olmadığını söyleyenler de vardır.[73[73]] Ali bin Ebi Talib de içlerinde olmak üzere, Raşid halifelerden hiç birinin, humustan, Peygamber akrabasına veya Beni Haşime bir pay verdiğini zikreden hiç bir rivayet kaydedilmemiştir[74[74]]. Şia'nın, Ebu Bekir, Ömer ve Osman (Allah onlardan razı olsun) hakkında ve onların uygulamalarına sessiz kalan sahabiler hakkında taan ettikleri bilinmektedir. Onların iddiası, bir yönden garip bir iddia olmakla birlikte, diğer yönden, ganimet "humsu"nun içinde, Nebi (s)'nin akrabasının hakkı olup olmadığı sabitleşme-miştir. Çünkü Kur'an'da ve sünnette, açıkça belirtilmiş bir hakka karşı, bütün bir saha-binin sessiz kalması mümkün değildir. Bu durum, Hz. Ali bin Ebi Talib döneminde de devam etmiş ve gerek kendisi gerekse ailesi sözkonusu paydan bir şey almamışlardır.

Rivayete göre, Hz. Fatıma ve Hz. Abbas, Hz. Ebu Bekir'e gelerek Hayber'de ve Fe-dek arazisinde, Rasulullah'ın payına düşenin verilmesini istemişlerdi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir onlara şöyle demişti: "Ama ben Rasulullah'tan, biz (peygamberler) miras bırakmayız, bıraktığımız şey sadakadır ve Muhammed akrabası da bu maldan yer" dediğini duydum. Ve ben, Rasulullab'm ne uyguladığını gördüysem onu yapmış imdir[75[75]].

Müfessirler, Râşid halifelerin, Peygamber akrabasını diğer müslümanlarla bir tuttuğunu ve Peygamber yakınlarından savaşa katılanlara, diğer müslümanlar gibi eşit pay verdiklerini rivayet etmişlerdir38. Ömer b. Hattab zamanında, devlet hazinesinden yapılan bağışlarda da aynı uygulama esas alınmış ve müslüman fakirlere olduğu gibi Peygamber yakınlarından fakir kimselere de aynı şekilde davranılmıştır.

Beğavi ve Taberi Tabiinden naklederek şunları zikrediyorlar: Akraba, (yakınlar)ın payına düşeni, Rasulullah (s) alıyor ve uygun gördüğü yerlere harcıyordu. Hz. Peygamberin vefatından sonra bu pay veliyy-i emr-i müslimine bırakılmış, o da uygun gördüğü yerlere harcamıştır. Beğavi ve Taberi'nin zikrettiğine göre, yakınların ve Rasulullah'ın ganimetteki paylan İslam ve müslümanlar için harcanmak üzere beytülmala devredilmiştir. Tabiinden nakledilen bu rivayet, mevzu için ayrı bir delildir.

Rum sûresinin [76[76]]. ayetinde şöyle buyurulmuştur. "Yakına, yoksula, yolcuya hakkım ver..." Bu ayeti açıklarken de belirttiğimiz gibi Taberi, yakınlardan maksadın, Allah'a yakın olanlar ve İslam toplumu yararına hizmet edenler olduğunu söylemiştir. Bu konuda söylenenlerle "yakınlar" tabirini açıklamak doğru olur. Nakledilen rivayetler de, râşid halifelerin, yakınların payını müslümanların yararına harcadıklarım ifade ediyor. Kaldı ki, "yakın" tabiri tekil olarak

---

[72[72]] A.g.e. c. 2, s. 31.

[73[73]] Beğavi

[74[74]] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

[75[75]] El-İmametü ve's-Siyase, Tarİhül- Hulefa, İbn Kuteybe, c. 1, s. 13. Ayrıca bkz.Ebu Bekir-İ Sıddık, Tanta-Vİ, s. 170.

[76[76]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir. Hazin ve Tarihü Ömer bin el-Hattab, İbn Kayyım el Cevziyye, s. 108 ve sonrası.

kullanılmıştır. Halbuki, Rasulullah'ın yakınları kastedilmiş olsaydı, bu tabir çoğul olarak kullanılırdı. Yani "zî" değil "zuviye" şeklinde kullanılırdı. Bu da gösteriyor ki Taberi'nin "zil kurba" tabirine yüklediği anlam daha tutarlıdır. Ayetlerin nazil olduğu sırada, Rasulullah'ın akrabalarının büyük bir kısmının, Mekke'de kafirler zümresinden oluşu da bu mânâyı desteklemektedir. Nitekim, Bedir Savaşı'nda müslümanların esir aldıkları arasında rivayetlerde isimleri zikredilenler şunlardır: Rasulullah'ın amcası Abbas bin Abdulmuttalib, Ukayl bin Ebi Talib, Nevfel bin Hars bin Abdulmuttalib, Ebu Aziz bin Umeyr bin Haşim, Saib bin Ubeyd bin Haşim, Nu'man bin Amr bin Abdulmuttalib, bunlardan başka bir de ismi zikredilmeyen, Abba-sın iki yeğeni bulunmaktadır. Rasulullah'ın diğer amcası Ebu Leheb'in, bunları Abbas'ı serbest bırakması için Rasulullah'a gönderdiği ve Kureyş'in mağlub olduğunu öğrendiğinde de üzüntüsünden öldüğü rivayetler arasındadır[77][77].

Yukarıda serdettiğimiz bütün rivayetler Taberinin görüşünü desteklemektedir. Bize göre, bu ve benzeri tartışmalar, sadr-i İslam'da Haşimiler ile Emeviler arasındaki rekabet ve çekişmelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü, her iki topluluk ta, nasları te'vil ediyor ve zayıf ya da uydurma hadisler rivayet ederek kendi düşüncesini desteklemeye çalışıyordu. Abbasi devletinde fey ve ganimetler Haşimiler için Önemli olduğundan görüşlerini destekleyecek delillere ihtiyaç vardı. Ganimetler hakkındaki tartışmanın sebeplerinden biri belki de en önemlisi bu olsa gerek. Burada, şunu söylemek yerinde olur, ganimetlerin beşle birinden Peygamber yakınlarına bir pay ayrılması, maddi anlamda bir ücret, bir ikram sayılacağından böyle bir tutum, Kur'an'm defalarca menettiği ve nübüvvet makamının azametine, ahlakına ve hedeflerine yakışmayan bir davranıştır. Haşr sûresinde bu konuya daha genişçe değineceğiz. "De ki: Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Ancak yaklaşmayı arzu ediyorum" ayetini Şia uleması, "Ancak yakınlarıma sevgiyi arzu ediyorum" şeklinde yorumlamaya çalışmışlardır. Şu anda tefsirini yaptığımız ayeti de böyle te'vil etmişlerdir. Müfessirlerin büyük bir kısmı, ayetin bu şekilde te'vil edilmesine muhaliftir.

Nebi (s)'nin içinden neşet ettiği tertemiz aileye mensup olanları en güzel şekilde andığımızı ve onları yücelttiğimizi bir kez daha burada vurgulamak isteriz. Ancak biz, gerek burada gerekse başka ayetlerin tefsirinde, ayetlerin ruhu, nübüvvet makamının şanı ve rivayetlerin sağlam olanları ile en çok uyuşan görüşü tercih etmek durumundayız. Allah daha iyi bilir.

Şia mezhebi, düşmandan alınan ganimetlere ek olarak, insanların kazancından, kârından, ticaretinden ve sahip oldukları servet ve madenlerinden humus vermelerinin vacip olduğunu savunmuş ve bu görüşünde tek kalmıştır. "Bilin ki, aldığınız ganimetletin..." ifadesini de bu görüşlerine delil getirmişlerdir. Çünkü, ayette mutlak bir ifade kullanılmıştır. Evet, her ne kadar ayetteki ifade mutlak ise de, bu ayet Bedir ganimetleri hakkında inmiştir. Bu ayet ile ilgili rivayetlerin hepsi de, ayetin Bedir ganimetleri hakkında indiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, ayetteki ifade, ancak ganimetleri kapsar. Akla gelen şu ki, Şia lider

---

[77][77] İbn Hişam, c. 2, s.269 ve 364. Ayrıca, Bkz. Taberi, İbn Kesir.

ve imamları, iktidarı ele geçirmeye çalıştıkları ve Emevilere karşı mücadelelerinin en şiddetli anlarında bağlılarından daha büyük meblağlarda vergi toplayabilmek için bu yola başvurmuşlardır.

Ayetlerde, nüzul hikmetinin gerektirdiği tarzda, mücadele alanına işaret edilmiş ve bu işaretlerde müslümanların elde ettiği başarının, Allah'ın yardımı ile olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu hususu, rivayetler ayrıntısıyla açıklamıştır. Bu rivayetlerin birinde, Ra-sulullah (s) Bedir'deki kuyulardan en yakın olanına indiği sırada Habbab bin Münzir ona şöyle demiştir: "Ya Rasulullah! Burada konuşlanmamız Allah'ın emri midir yoksa senin görüşün ve savaş taktiğin midir.? Rasulullah bu, benim görüşüm ve taktiğimdir, deyince Habbab şöyle devam etti: Burası uygun bir yer değildir. Emir ver, herkes kalksın ve Kureyşlilere en yakın olan kuyuya gidelim. Suyun etrafını çevreleyip havuz yapalım. Suyu kullandıktan sonra havuzu doldururuz. Bunun üzerine Rasulullah: Bu iyi bir görüş,dedi ve kalktı, müşriklere en yakın olan kuyuya gitti. Suyun etrafını çevirip havuz yapmalarını emretti..." Bu rivayette, Nebi (s)'nin kendi içtihadıyla öngördüğü taktiği bırakıp, savaş taktiğinde usta birinin görüşünü benimsemesi her yerde ve her zaman liderlere büyük bir örnek teşkil etmelidir.

Rasulullah için bir çadır yapıldı ve etrafa muhafızlar yerleştirildi. Rasulullah içeride Rabbine dua ediyordu. Rivayete göre bir an bayılır gibi oldu, sonra kendine geldi. Yanında Ebubekir (r) vardı. Ona dönerek: Müjdeler olsun ey Ebubekir, Allah'ın yardımı geldi. İşte, yokuşta atını dizginleyen Cibril" dedi. Sonra dışarı çıktı ve ashabı teşvik ederek şöyle dedi: Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki, bu gün düşmana sırtını dönmeyerek, sabırla savaşan ve öldürülen herkesi Allah, cennetine koyacaktır." Bu söz üzerine, Beni Selemc'nin kardeşi Umeyr bin Humam kalktı. Elinde yemekte olduğu hurmalar vardı. Ne güzel! Ne güzel! Benimle cennete girmek arasında sadece düşman tarafından öldürülmem mi var! diyerek elindeki hurmaları fırlattı ve kılıcını alarak ölünceye kadar savaştı[78[78]].[79[79]]

45- Ey iman edenler, bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki, başarıya erİşesİnİz.

46- Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, devletiniz gider'[80[80]]. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47- Yurtlarından çalım satarak, İnsanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan alıkoyanlar gibi olmayın. Allah, onların bütün yaptıklarını kuşatmıştır.

48- O zaman şeytan onlara yaptıkları işi süslemiş: "Bugün insanlardan sizi yenecek kimse

---

[78[78]] İbn Hişam, c. 2, s. 259-260.

[79[79]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[80[80]] Tezhebe rihukum Devletiniz ve hakimiyetiniz elden gider. Uygun bir şekilde esen rüzgarın değişmesine benzetme yapılmaktadır.

yoktur, (korkmayın), ben sizin yanınızdayım!" demişti. Fakat iki topluluk birbirini görünce ardına dönüp: "Ben sizden uzağım, ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah'tan korkarım, zira Allah'ın cezası çetindir!" demişti.

49- Münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunanlar (sizin için): "Bunları dinleri aldatmış, (baksana başa çıkamayacakları bir kuvvetle savaşmağa kalkıyorlar)." diyorlardı. Oysa, kim Allah'a dayanırsa şüphesiz Allah, daima galib-tir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ayetlerde ana hatlarıyla şu hususlara değiniliyor:

I- Müslümanlara seslenilerek, düşmanla karşılaşıp savaşa giriştiklerinde sebat göstermeleri, Allah'ı çokça anmaları emrediliyor. Çünkü, bu ruhu onlara veren, onları destekleyip, başarıya götüren Allah'tır. Allah'a ve Rasulü'ne itaat etmeleri teşvik ediliyor ve her nerede olurlarsa olsunlar ihtilaftan ve çekişmeden kaçınmaları gerektiği bildiriliyor. Çünkü, ihtilaf ve çekişme onların mağlub olmaları demektir. Ayrıca mü'minlerin sabırlı olmaları emrediliyor. Zira sabır, Allah'ın destek ve yardımının bir teminatıdır, Allah yolundan alıkoyan kafirler gibi, kibir, gösteriş ve böbürlenme duygularından kaçınmaları emrediliyor. Allah, kafirlerin hem kendilerini, hem de yaptıkları amellerini kuşatıcıdır.

II- Bedir günü şeytanın, münafıkların ve kalplerinde hastalık bulunanların tutumları hatırlatılıyor. Şeytan, kafirleri savaşa çıkmaya teşvik etmiş, savaşı onlara süslü göstermişti. Onların güçlü olduğunu, kimsenin kendilerini yenemeyeceğini ve kendisinin onlar için bir destek, bir yardımcı olduğunu söylemişti. İki topluluk karşılaştığı, savaşın kızıştığı an gelince kafirleri terkederek onlardan uzaklaşmış ve ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah'tan korkarım zira O'nun azabı çetindir diyerek yanlarından ayrılmıştı. Medine'deki münafıklar ve kalpleri hasta olanlar, müslümanlann savaşa olan cesaretlerine şaşmış ve dehşet içinde, sayıca müslümanlardan fazla olan kafirlere bakarak müslümanlar için; Dinleri, bunları aldatmış, demişlerdi.

Daha sonra ayetler, tevekkül eden müslümanlara Allah'ın yardımını övgüyle anlatıyor ve bu şekilde noktalanıyor. Allah güçlüdür, hüküm sahibidir ve kendisine dayanıp, kulpuna yapışanları yardımıyla destekler. 81[81]

Direnişin Ve Allah'a Dayanmanın Gücü

81[81] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/362.

Bu ayetlerle, öncekiler arasında hem akıcılık, hem de mevzu itibariyle bir ilgi sözko-nusudur. 48. ayet hakkında nakledilen rivayetlerden birine göre, Kureyş, yolu üzerinde bulunan ve aralarında düşmanlık bulunan Kinaye oğullarının hesabını yapıyordu. İblis, Kinanc büyüklerinden Süraka bin Malik'in şekline bürünerek Kureyş'e şöyle dedi: Ben sizinle beraberim. Hoşlanmadığınız şeye karşı Kinane arkanızdadır. Bu şekilde onları cesaretlendirdi ve savaş azimlerini biledi. Hemen harekete geçip bir an önce Şam kervanını kurtarmak için yola koyulmaları da bu sebeptendir. Yine, şeytanın savaşa onlarla birlikte katıldığı ve müslüm ani ardan ölümüne, tam bir azimle savaş görünce de onlardan elini çektiği ve ayetlerde bahsi geçen sözleri sarfettiği rivayet edilmiştir[82[82]].

Bu rivayet hakkında söyleyeceğimiz şudur: İnsanlar İblisi ve kabilesini görmezler. Bu, Kur'anda açıkça ifade edilmiştir. Nitekim, A'raf sûresinin 27. ayet-i kerimesinde şöyle buyrulmuştur: "O ve kabilesi sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi. görürler..."

Kaldı ki, yukarıdaki rivayetin güçlü bir senedi de yoktur. Dolayısıyla bize göre 48. ayetteki şeytan ifadesi iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, Kur'an kafir elebaşlarından ya da şeytanlarından, kafirlerin kalplerini etkileyici özelliğe sahip birini kastetmiş olabilir. Çünkü, Kur'anda kafir kelimesi insana da atfedilmiştir. En'am sûresinin 112. ayet-i kerimesinde "Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarım düşman yaptık. Aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar." İkincisi, ayette şeytanın bahsi manevi bir canlandırma da olabilir. Bu şekilde Kur'an, kafirlerin savaş girişimlerini, şeytanın vesvese ve yaldızlı sözlerine kanarak düştükleri bir helak çukuru olarak değerlendirmiş oluyor. Tabresi'nin Hasan Basri'den rivayet ettiği bu rivayet makul ölçüdedir.

Ayrıca, ayette bir karşılaştırma sözkonusudur. Şöyle ki: Kafirler, şeytanın vesvese-leriyle yola çıkmış bir topluluktur ve şeytan onlara destek vermektedir. Müslümanlar ise, Allah'ın emri ile yola çıkmış, ona dayanmış bir topluluk... Durum böyle olunca Allah da onlara yardım etti ve sayıları az olmasına rağmen müslümanları galip getirdi. Müslümanlann sayısı münafıkları ve kalplerinde hastalık bulunanları şaşırtmış, kafirler karşısında müslümanlann yenilgisini bekler hale getirmişti.

Sûrenin 47. ayeti hakkında ise şunlar rivayet edilmiştir: "Ebu Süfyan, Mekke ordusuna haber gönderdi. Gönderdiği haberinde, kervanın kurtulduğunu ve dönmelerinin iyi olacağını bildirdi. Haber ulaşınca Ebu Cehil: Vallahi Bedir'e ulaşıncaya kadar dönmeyeceğiz. Orada içki içecek, deve keseceğiz. Şarkıcı kızlar şarkı söyleyecek, Araplar bizi duyacak ve bize sürekli saygı gösterip, bizden korkacaklar, dedi" Nitekim, bu ayette, kafirlerin çalım satarak, gösteriş yaparak savaşa giriştikleri ifade edilmişti. Onların amacı, artık, kervanı kurtarmak değil çalım satmak, gövde gösterisi yapmaktı[83[83]].

[82[82]] Tezhebe rihukum Devletiniz ve hakimiyetiniz elden gider. Uygun bir şekilde esen rüzgarın değişmesine benzetme yapılmaktadır.

[83[83]] İbn HIşam, c. 2, s.257-258, Ayrıca Bkz. İbn Kesir, Beğavi, Hazin, Taberi.

Evet, ayetler, indiği dönemin Özelliğini taşımakla birlikte, genel telkinleri, üstün ve ileriye dönük yönlendirmeleri İhtiva etmektedir. Nitekim, bu ayetlerde, şiddet anında Allah'ın anılması ile güçlü bir psikolojik tedavi vardır. Ayrıca, ayetler mü'minleri sabırlı olmaya ve sebat göstermeye teşvik etmiş, rıza-yı ilahinin, zafer ve yardımın sabır ile olacağını vurgulamıştır. Çekişmenin sonucunda, kuvvetin elden gideceği ve yenilginin gündeme geleceği bildirilerek sosyal bir değere temas edilmiş, kuvvet ve özgürlüğün İslami vahdetle gerçekleşeceğine dikkat çekilmiştir. Devamla ayetler, Kur'an ve sünnetle temsil edilen Allah ve Rasulü'ne itaat etmeyi teşvik etmiştir. 84[84]

50- Görseydİn o İnkar edenleri. Melekler onların canlarını alırken yüzlerine ve arkalarına vuruyorlar. "Haydi, yangın azabını tadın!"

51- "İşte bu, ellerinizin yapıp öne sürdüğü işler yüzündendir. Yoksa Allah, kullara zulmedici değildir."

52- (Bunlar da) tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişi gibi (davrandılar, Onlar da) Allah'ın ayetlerini inkar etmişlerdi; Allah da onları, günahlarıyla yakalamıştı. Şüphesiz Allah güçlüdür, O'nun cezası çetindir.

53- Bu böyledir, çünkü bir millet kendilerinde bulunanı değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez, Allah işitendir, bilendir.

54- (Evet) Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişi gibi: Rab'lerinin ayetlerini yalanlamışlardı; biz de onları günahlarıyla mahvetmiştik ve Firavun ailesini boğmuştuk. Hepsi de zulmedİcilerdİ.

Yukarıdaki ayetlerde:

I- Nebi (s)'ye ya da diğer muhataplara hitaben, kafirlerin ahiretteki durumlarına değinilmiş ve melekler onların canlarını alırken yüzlerine ve arkalarına vurup sonra da cehenneme sürerek "tadın yangın azabım" dedikleri anlatılmıştır. "Tadın yangın azabını" denilerek, zulme uğramadıkları sadece, yaptıklarından dolayı bir cezaya uğradıkları bildirilmiştir.

II- Kafirler ve içinde bulundukları durum, kendilerinden önce geçenlerin durumu ile açıklanmış, onların içinde bulundukları durumun, Firavun kavminin ve ondan önce Allah'ın ayetlerini inkar edenlerin durumu gibi olduğu belirtilmiştir. Zira, öncekiler Allah'ı inkar etmiş Allah da günahlarından ötürü helak etmek suretiyle onları cezalandırmıştır. Gerek öncekiler gerekse bunlar zalimdirler. Zulmettikleri için, ahiretteki cezalarının yanısıra, dünyada da

---

84[84] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/362-363.

Allah'ın azabına duçar olmuşlardır. Şüphesiz, Allah güçlüdür, kahhardır. Azabı, şiddetli ve serttir.

III- Kafirlerin durumunu zikrettikten sonra, Allah'ın dünya toplumları için koyduğu kanundan -burada kasıt sünnetullahtır- bahsedilmiştir. Allah, bir kavme verdiği nimeti değiştirmez. Emniyetlerini korkuya, zenginliklerini fakirliğe, izzetlerini zillete, selametlerini helaka dönüştürmez. Ama o kavim, eğer Allah'ın sağlam yolundan sapar, günahlara ve kötülüklere dalarsa o taktirde Allah verdiği nimeti değiştirir. Şüphesiz Allah, işiten ve bilendir. O, her şeyi işitir, her şeyi bilir ve kullarına yaptıkları ile muamele eder.

Yukarıdaki ayetler, Bedir Savaşı'nm sonuçlarını izlemek suretiyle önceki ayetlere bağlıdır. Kafirlerin durumunun, dünyevi azap yönünden Firavun kavmi ve daha önceki kavimler gibi olduğunu, ahirette de onlarla aynı akıbeti paylaşacaklarını bildiriyor. Kafirlerin başlarına gelen felaketi edebi bir üslupla tahlil eden ayetler, onların, bu felaketi tutumlarından ve küfürlerinden ötürü hakettiklerini ifade ediyor. [85[85]]

Değişimin Yasası Ve İçerdiği Sosyal Öğretiler

Burada, bütün zaman ve nesilleri içine alan mutlak bir ifade kullanılmış, Ölümsüz bir sosyal gerçekliğe dikkat çekilmiştir.

Gerek olumlu gerekse olumsuz yönde bir toplumun sosyal değişimi, toplumun kendini değiştirmesine bağlıdır. Allah'nm toplum tabiatına koyduğu kanun budur. Yani, bir topluluk içinde bulunduğu olumsuz yapıdan, olumlu ve daha iyi bir sosyal yapıya ulaşmak için sahip olduğu olumsuz değer yargılarını olumlu yönde değiştirmek zorundadır.

Bu ayette, nimetin değişimi yani, iyiden kötüye bir değişim sözkonusudur. Bunun sebebi ayetin nüzul sebebi ve indiği zamandır. Ra%d sûresinin II. ayet-i kerimesinde ise, hem iyiden kötüye hem de kötüden iyiye bir değişimden bahsedilmiştir. Nitekim, ayette şöyle buyuruluyor; "Bir kavim kendinde olanı değiştirmezse Allah ta onların durumunu değiştirmez." Bu cümlenin açıklanmasını yaparken çift yönlü değişimin, toplum bireylerinin çaba ve gayretine bağlı olduğunu söylemiştik. Çünkü Allah insana bu kabiliyeti vermiş ve ona sorumluluk yüklemiştir.

Bir kısım müfessirler, Tabiin ulemasından Süddi'ye nisbet ettikleri bir kavli naklct-mişlerdir[86[86]]. 53.ayet hakkındaki bu kavle göre, ayette geçen nimet, Allah tarafından Ku-reyş'e, Muhammedi risalet ile verilen nimettir. Kureyş, Muhammed (s)'i yalanlayınca, Allah bu nimeti Medineli Ensara verdi. Ancak Muhammedi mesajın, Kureyş için büyük bir nimet

---

[85[85]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/364-365.
[86[86]] Beğavi.

ve Hz. Peygamber'in kıyamete kadar bütün alemlere bir rahmet olarak gönderilmesi göz önüne alınırsa, ayetin mânâsından da anlaşılacağı üzere Kur'an'ın sosyal hikmetlerinden birini en kapsamlı, en geniş bir şekilde ele aldığı görülecektir. Bunu, Kureyş'in sözkonusu risalet nimetinden ebediyyen mahrum bırakılın ayışı, sadece az bir zaman bu nimetten mahrum kalması da teyid ediyor. Fetih gerçekleştikten ve Mekke halkı Allah'ın dinine girdikten sonra Kureyş de bu nimetten yararlanmaya başladı. [87[87]]

55- Allah'a göre canlıların en kötüsü, kafirlerdir; artık onlar inanmazlar.

56- Sen kendileriyle andlaşma yaptığın halde onlar, hiç çekinmeden, her defa andlaşmaiarını bozarlar.

57- Savaşta onları yakalarsa[88[88]]', onlar (a vereceğin ceza) ile arkalarında bulunan kimseleri de dağıt[89[89]] ki, İbret alsınlar.

58- Bir kavmin, hiyanet etmesinden korkarsan, sen de aynı şekilde onlara davran'[90[90]] çünkü Allah, hainleri sevmez.

59- İnkar edenler (bizim elimizden kurtulup) geçtiklerini sanmasınlar. Onlar (bizi) aciz bırakamazlar.

Bu ayetlerde:

I- Hak ve doğru yol ortaya çıktığı halde inanmayan ve küfürde ısrar eden kafirlere aşağılayıcı bir haber verilerek onların Allah katında canlıların en kötüsü olduğu bildiriliyor.

II- Akabinde bunların kimler olduğu açıklanıyor. Bunların, Nebi (s)'nin kendileriyle anlaşma yaptığı ve her defasında çekinmeyerek anlaşmayı bozan kimseler olduğu bildiriliyor.

III- Savaşta onların yakalandıkları, zaman cezalandırılmaları Hz. Peygamber'e emre-diriliyor. Böylece bu davranışla, onların arkasındakilere bir ibret, bir korku verilmiş olacaktır. Neticede akıllanacak, korkacak ve isyana, komploya baş vurmayıp hainlik yapa-mayacaklardır.

IV- Hz. Peygambere başka bir emir: Anlaşma yaptığın topluluk; anlaşmayı bozacak

---

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/365-366.

[88[88]] Teskafennehum Onları yakalarsan, onları elde edersen ya da onları mağlup edersen.

[89[89]] Fe şerrid bihim men halfehum Korkut ve destekçilerini dağıt.

[90[90]] Fenbiz ileyhim ala's - seva Sende aynı şekilde onlara davran. Müfessirlerin ekserisi bu cümleyi şöyle yorumlamışlardır. Anlaşma yaptığın topluluktan, anlaşmayı bozmaları yönünde bir emmare görürsen sende tuzağa düşmüş olmamak için aynı şekilde davran ve anlaşmayı boz.

gibi olursa sen de boz. Çünkü Allah hainleri sevmez.

V- Kafirler verilen cezadan kurtulduklarında, Allah'ın cezasından da kurtulacaklarını sanmasınlar. Onlar mutlaka cezalarını çekeceklerdir. Çünkü onlar, Allah'ı aciz bırakamazlar. 91[91]

Anlaşmaya Sadakat Ve İhanete Karşı Tavır

Bazı müfessiricr92[92] bu (55 ve 56.) ayetlerin yahudi Kureyzaoğulları hakkında nazil olduğunu nakletmişlerdir. Çünkü Kureyza yahudileri müşriklerle dirsek temasına geçerek Hendek Savaşı'nda Nebi (s) ile yaptıkları anlaşmayı bozmuşlardı. Bir kısım müfes-sir de 58. ayetin Kaynuka yahudileri hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir93[93].

Ayetlerde Nebi (s) ile aralarında anlaşma bulunan yahudilerin tümüne işaret edilmiştir. Rasulullah Medine'ye geldiğinde bir anlaşma düzenlemiş, bu anlaşma gereğince yahudileri Evs ve Hazrec kabileleri ile olan münasebetlerinde ve havralarında serbest bırakmıştı. Bu anlaşmaya göre, savaş durumunda, müminlere yardım etmeleri ve müminlerle ittifak halinde olmaları gerekiyordu. Mü'minlerin de aynı şekilde bu anlaşma ile onlara yardım etmeleri gerekiyordu94[94]. Fakat, anlaşmaya rağmen, onların küfürde ve anlaşmayı bozmada ısrar ettikleri, defalarca anlaşmaya aykırı davrandıkları ayetlerde belirtilmiştir.

55. ve 56. ayetlerin Kureyza yahudilerini kasdettiğini ifade eden rivayet üzerinde biraz durmak gerekiyor. Çünkü bu sûredeki ayetler, Bedir Savaşı akabinde nazil olmuş, yahudilerin anlaşmayı bozdukları Hendek Savaşı ise, Bedir'den üç yıl sonra meydana gelmiştir. Arada, gerek ilgi gerekse zaman yönünden bir uzaklık sözkonusudur. 58. ayetin, Kaynuka yahudileri hakkında nazil olduğunu rivayet edenlere gelince, bunlar ayet nazil olduğunda Hz. Peygamber'in; "Kaynuka yahudilerinden endişe duyuyorum" dediğini naklederler.

Kaynuka yahudileri, Rasulullah (s) ile anlaşmalarını bozan ilk yahudi topluluğudur. Bedir Savaşı ile Uhûd Savaşı arasındaki dönemde Nebi (s) ile savaşmışlardır. Allah Ra-sulü, onlarda hainlik ve tuzak belirtileri görünce, Bedir Savaşı'ndan sonra hepsini topladı ve onları uyardı. Onlar ise Rasulullah'a şöyle dediler: "Savaş nedir bilmeyen bir toplulukla karşılaştın ve eline fırsat geçti. Bu seni aldatmasın. Vallahi bizimle savaşa girişirsen nasıl insanlar olduğumuzu anlarsın."95[95]

91[91] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/367.
92[92] Taberi, Beğavi, Hazin, Tabresi, İbn Kesir.

93[93] A.g.e.

94[94] İbnHişam, C:2, s.119-122.

95[95] İbn Hişam, c. 2, s.429.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, ayetler, yahudilerin genel tutumlarını içeriyor. Ayetlerin sebeb-i nüzulü de, özellikle Kaynuka yahudilerinden sadır olan komplo ve hainlik belirtileridir. Bu ayetlerin, Enfal sûresinin bölümleri arasına konulması, aynı dönemde nazil olduğunu gösterir.

Kaynuka yahudileri Medinede oturuyorlardı. Onlara ait bir çarşı vardı. Müslüman bir kadın, onlarım çarşısına, alış verişe gitmiş ve sonra bir kuyumcunun önünde durmuştu. Yahudilerden bazıları müslüman kadının yüzünü açmak istediler, kadın ise direndi. Daha sonra kuyumcu müslüman kadının eteğini beline kaldırdı, ayağa kalktığında vücudu göründü, yahudiler alay ve hakaretle duruma gülerken müslüman kadın feryat etti ve bir müslüman yetişerek kuyumcuyu öldürdü. Yahudiler de bu müslümanı öldürdüler, öldürülen müslümanın ailesi, müslümanlardan yardım isteyince olanlar oldu. Nebi (s) onların bulunduğu kaleyi kuşattı. Kuşatma on gün devam etti. yahudiler artık dayanamayınca teslim oldular. Kaynuka yahudileri Hazrec kabilesi ile müttefiktiler. Münafıkların ileri gelen ismi Abdullah bin İbey, müttefiklerine iyi davranılmasını Rasulul-lah'tan taleb etti. Talebinde ileri gidip, Nebi (s)'ye karşı edepsizlik etti ve şöyle dedi: "Dörtyüz kişi zırhsız, üçyüz kişi de zırhlı olarak beni, kırmızı ve siyah kabilelere karşı korudular. Onları bir günde biçecek misin". Bunun üzerine Nebi (s) onları Medine'den sürmekle yetindi ve mallarından, silahlarından alabildiklerini götürmelerine izin verdi. Geride kalan şeylerin, humsunu aldıktan sonra kalanı, kale kuşatmasına katılanlar arasında dağıttı[96][96].

Ayetler, her ne kadar belirli hadiseler üzerine nazil olmuşlarsa da, genel ve kesin prensiplere dayalı telkinleri ihtiva etmektedir. Hakkı tasdik etmeyenler, Hak karşısında inatla komplo peşinde olanlar ve defalarca anlaşmayı bozmaktan çekinmeyenler... İşte onlar, canlıların en kötüsüdürler.

Hz. Peygamber'in, onlarla giriştiği savaşlar bir savunma ve ibret savaşıdır. Bu savaşlarla düşmanlara yüklenilerek, bir ibret dersi verilmiştir. Aksi halde, bu savaşlar intikam, düşmanlık ve imha savaşları değildir. Çünkü, ayetlerin mânâsına göre, ne olursa olsun, Nebi (s) ve müslümanların anlaşmalarına sadık kalmaları ve anlaşmayı ilk bozan taraf olmamaları gerekir. Düşmanlığa karşı misliyle, hainliğe karşı hainin hakkını vermekle mukabele edilmelidir. Eğer, karşı taraf ilk önce anlaşmayı bozar gizli yada açık bir şekilde komplo peşinde olup düşmanlarla dirsek temasına geçerse, müslümanların aynı şekilde anlaşmayı bozma ve aynı tutumları sergileme haklan vardır. Bu durumda, müminlerin anlaşmayı feshettiklerini bildirmeleri, habersiz şekilde aniden savaşa girmemeleri gerekir işte, bütün bu prensipler, üstün bir sosyal değeri ve yüceliği sergilemektedir. [97][97]

---

[96][96] A.g.e., Ayrıca Bkz. Tabakat-ı İbn Sa'd, C:3, s.67-68.

[97][97] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/367-369.

60- Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar[98[98]] hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız tam olarak size ödenir, hiç haksızlığa uğratılmazsınız.

Ayette:

I- Mü'minlerin, güçleri yettiğince kuvvet hazırlamaları emredilmiş ve Allah düşmanlarının kalbine korku salmak için savaşa hazır olmaları öngörülmüştür.

II- Yine bu hazırlık için müslümanlar, infakta bulunmaya teşvik edilmiş, infak edecekleri şeylerin karşılığını mutlaka görecekleri belirtilmiştir. [99[99]]

Mücadeleye Hazırlıklı Olmak

Bu ayet-i kerimenin sebeb-i nüzulü İle ilgili bir rivayete rastlamadık. Bizce, bu ayetler önceki ayetlerle ilgilidir ve onların bir devamıdır. Bu Özelliğiyle anlaşmayı bozan, komplo ve hainlik peşinde koşan düşmanların tümü bu ayetten nasibini almıştır. Ayet, anlaşmayı bozanların tümünü kapsamış ve önceki ayetlerin manâsıyla uyum içinde ileriye dönük bir telkin sunmuştur. Güç yettiğince kuvvet ve teçhizatla savaşa yapılan hazırlık, saldırının önlenmesi ve düşmanın korkutulması amaçlarına yöneliktir. Böylece a-maç yerini bulmuş ve düşmanların İslam'a yönelik saldırıları önlenmiş olacaktır.

Hülasa, burada sözü edilen savaş hazırlığı ve bu yolda infakta bulunmak, gayeye ulaştıracak her türlü savaş teçhizatını hazırlamayı gerekli kılabilir. Hazırlıkta kusur etmek ya da hazırlığı ihmal etmek bir günahtır. Çünkü, hazırlıkta bulunmamak Allah'ın emrine karşı gelmektir. Bu emre karşı gelmenin neticesinde, müslümanlar ve içinde yaşadıkları belde, tehlikeyle karşı karşıya gelecek, hem maddi hem de manevi zararlarla yüzyüze olacaktır. Bu hususta, Bakara sûresinin 195. ayet-i kerimesinde: "Allah yolunda infak edin. Nefislerinizi tehlikeye atmayın ve ihsanda bulunun. Allah İhsan edenleri sever." buyurulmaktadır.

Müfcssirler, bu ayeti tefsir ederken şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Dikkat edin kuvvet, üç defa atıştadır. Bilin ki, Allah size memleketin fethini müyesser kılacaktır. Bir şeye ihtiyacınız kalmayacak ve sizden biriniz ganimetten aldığı hisseyle oynaşmaktan a-ciz olmayacaktır." Rivayet edilen hadislerden bir diğerinde Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Bininiz ve atınız, binmeniz atmanızdan daha hayırlıdır". Bir başka hadiste ise şunlar yeralıyor: "Kıyamet

---

98[98] Ribatu'l-hayl Savaş için donatılmış atlar.

99[99] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/369.

gününe kadar atların alnında hayır yazılıdır. Sahibine onun vesilesiyle yardım olunmuştur. Kim cihad için bir at bağlar ve besler, nafakası onun üzerinde olursa, sadakasını elinde tutmayıp uzatan kimse gibidir."[100[100]]Hadisler, Nebi (s) döneminde savaş araç-gereçlerinin önemini göstermektedir. [101[101]]

61- Eğer onlar barışa yanaşırlarsa[102[102]] sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et Çünkü O, işitendir, bilendir.

62- Eğer sana hile yapmak isterlerse (korkma) Allah sana yeter. O ki, yardımıyla seni ve mü'minleri destekledi.

63- Ve onların kalblerinin arasını uzlaştirdı. Sen yeryüzünde bulunan herşeyİ verseydin, yine onların kalblerinin arasını uzlaştıramazdın. Çünkü O, daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ayetlerde:

I- Düşmanlar barışa meylederlerse, Nebi (s)'nin de banşa yanaşması ve Allah'a tevekkül etmesi emredilmiştir. İlminden ve işitmesinden, hiç bir şeyin uzak kalamayacağı Allah, işitendir, bilendir.

II- Rasulullah (s)'ın kalbi tatmin edilmiş ve düşmanların barışa meyletmek suretiyle bir komplo peşinde olmaları halinde, Hz. Peygamber, Allah'a dayanıp güvenmeye davet edilmiştir. Çünkü Allah, onun dayanağı ve vekilidir. Onu ve mü'minleri yardımıyla destekleyen, mü'minlerin kalplerini sıkıca birleştiren Allah'tır. Allah'ın ilham ve yardımı olmasa, dünyayı bile bu yolda infak etseler yine kalpleri bunca kaynaşıp birleşmezdi. Allah, güçlüdür, hakimdir. Peygamberine pekala yardım etmeye kadirdir. O, hikmeti, doğruyu ve maslahatı emreder. [103[103]]

Barışın Niteliği

Buradaki ayetlerde, önceki ayetlere bir atıfta bulunulmuş ve onların bir devamı olarak gelmiştir. Ayetlerde sözü edilen yardım, Bedir'de yapılan yardımdır. Kalplerin uzlaşması ise, Evs ve Hazrec arasındaki uzlaşmadır. Bu iki kabile Medine'de Peygamber (s)'in hicretinden

---

[100[100]] Ibn Kesir, Beğavi.
[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/370.
[102[102]] Cenaha Meyletti mânâsında.

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/371.

önce birbirlerine düşmandılar. Aralarında savaşlar yapılırdı, kan dökülür ve yağmalar olurdu. Bu iki kabile arasındaki sürtüşme İslam öncesi Arablann, sosyal ve siyasal yaşamlarında derin etkiler bırakmıştı. Hz. Peygamber ile Hazrec kabilesinden birinin Mekke'de görüştüklerini nakleden İbn Hişam'm rivayetinde, sözkonusu adam şunları söylemiştir: "Biz kavmimizi bıraktık. Aramızdaki düşmanlık gibi bir düşmanlık hiç bir kavimde yoktur. Umulur ki, Allah (c) seninle bu iki kabileyi birleştirir. Eğer seninle bu kaynaşma sağlanırsa, senden daha izzetlisi yoktur."[104[104]]

Düşmanların barışa yanaşmaları halinde, Nebi (s)'nin de barışa yanaşmasının istenmesi defalarca tekrarlanmış olan ve Hz.Peygamber tarafından girişilen savaşların bir savunma savaşı olduğunu gösteren ilkelerdendir. Kur'an'ın bu prensiplerine göre İslam'da savaş zaruret halinde ve müslümanların selameti ile dinin hürriyeti için yapılır. Ayrıca ayette, düşmanın hile ile barışa yanaşması ihtimali olsa bile Nebi (s)'nin barışa yanaşması öngörülmüştür. Bu ise, biraz önce belirttiğimiz Kur'anî prensibin ne denli güçlü bir ifade ile vurgulandığını gösterir. Ayetlerde emredilen bir diğer husus, düşmana gerektiğinde karşı koymak ya da düşmanın gözünü korkutmak amacı ile savaşa hazırlıklı olmak ve her iki durumda Allaha dayanmaktır. İşte Kur'an'ın her çağa ve her topluma ışık tutan üstün mesajı...

Bir kısım müfessirler, ayette "barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş" emrinin "kitap ehli ve müşriklerle, boyun eğip cizye verinceye kadar savaşın" emri ile neshedildiğini söylemiş,[105[105]] diğer bir kısmı ise neshin olmadığını söylemişlerdir.[106[106]] Hükmün neshedil-mediği görüşü daha doğru ve Kur'an'ın mesajına daha uygundur.

Taberi ncshedildiği görüşünü reddederek, ne Kur'an'da, ne sünnette ne de aklı salim olanda bu hükmün neshedildiğini destekleyici bir delilin bulunmadığını söylemiştir.

Ayetin mefhumundan anlaşıldığına göre, sözü edilen barış tam bağlılıkla, boyun eğmek veya teslim olmak arasında bir anlama sahiptir. Bu tür bir barış saldırmazlık anlaşması ile ifade edilebilir. Ayette zikredilen bu anlaşma, Bakara sûresinin 190-194. ayetleri ve Kâfirûn süresiyle ilgili yaptığım tefsiri teyid ediyor. Nitekim bu ayetlerde, durumları ne olursa olsun, kayıtsız şartsız teslim oluncaya kadar kafirlerle savaşmanın, İslam'da olmadığı zikredilmiştir.

Ayetler, her ne kadar yahudilerle ilgili bir konunun akabinde yeralıyorsada, kullanıldığı ifade bakımından hem yahudileri hem de diğerlerini kapsamaktadır.

Burada önemli bir noktaya dikkatleri çekmemiz gerekir. Yukarıda bahsi geçen barış, Filistin'i işgal edip sonra, "Araplarla barış istiyoruz" naraları atan yahudilerle olamaz. Çünkü, ayette

---

[104[104]] İbn Hişam, c. 2, s. 38

[105[105]] İbnKesir.Taberi, Tabresi

[106[106]] A.g.e.

zikredilen barış ancak, asıl yurdu ve devleti olan düşman ile yapılabilir. Filİstindeki yahudiler ise, müslümanların ve Arapların toprağına tecavüz etmiştir. Emperyalist tağullann yardımı ile müslüman Araplarla savaşa girişen yahudiler Filistin'i işgal ederek, onlara karşı en vahşi savaş usûllerini kullanmış onları yurtlarından sürerek topraklarım, mallarını, servetlerini, bağ ve bahçelerini yağmalamış, mukaddes değerlerini ayaklar altına alıp, İslam medeniyetinin izlerini silmeye çalışmışlardır. Onların, müs-lümanlarla barış taleplerine karşılık, işgal ettikleri toprakları terketmeleri gerekirken, gasbetlikleri yerler ve kurdukları gayr-ı meşru devlet, ayakta kalmak koşuluyla barış istemeleri karşısında müslümanların barışa yanaşmaları ayetin ruhuyla uyuşmaz. Gaspettikleri yerlerden bir kısmım terketseler ve BM'nin tayin ettiği yere çekilseler bile müslümanların bu isteğe olumlu cevap vermeleri caiz değildir. Çünkü, Filistin, müslümanların vatanıdır. BM Filistin topraklarından bir karış bile yahudilere verme hal ve selahi-yetine sahip değildir. Müslüman Araplar'a düşen, güç yetirebildikleri ölçüde kuvvet hazırlığı içinde olmaları ve bütün imkanlarıyla anlaşmaya ve zillete yanaşmayarak yahudileri Filistin'den çıkarıncaya, her bir köşesini Siyonistlerin pisliğinden temizleyinceye ve Filistin'i İslami hüviyetine döndürünceye kadar onlarla savaşmalarıdır. [107[107]]

64- Ey Peygamber, Allah sana ve sana tabi olan müzminlere yeter'[108[108]].

65- Ey peygamber, mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi olsa, iki yüz (kafİr)i yenerler. Sizden yüz kişi olursa kafirlerden bin kişiyi yenerler. Çünkü kafirler, anlamaz bir topluluktur.

66- Şimdi Aİlah sizden hafifletti, ve sizde zayıflık[109[109]] bulunduğunu bildi. Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa, iki yüz (kafir)i yenerier. Ve eğer sizden bin kişi olsa Allah'ın izniyle iki bin (kafir)i yenerler. Allah sabredenlerle beraberdir.

Ayetlerde;

[107[107]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/371-373.

[108[108]] Hasbukellahu ve men itteheake mine!-mü'minin Bazı müfessirler, "Allah sana ve sana tabi olan mü'minlere yeter" şeklinde tefsir etmiş, bazıları ise "Allah ve sana tabi olan mü'minler,

sana yeter." Her iki mânâ da tutarlıdır. Ancak bize göre ikincisi daha doğrudur. Çünkü 62. ayette bu mânâya delalet vardır. Ayette; "Odur, seni ve mü'minleri yardımıyla destekleyen" buyrulmuştur.

[109[109]] Alîme enne fikum da'fen Bazıları "da'fen" (zayıflık) kelimesini duafâc (zayıflar) şeklinde okumuştur54. Her iki

şekilde de mânâ değişmez.

Alîme enne fikum da'fen Bazıları "da'fen" (zayıflık) kelimesini duafâc (zayıflar) şeklinde okumuştur. Her iki

şekilde de mânâ değişmez.

I- Düşmanlarına karşı Allah ve sana tabi olan mü'minler sana yeter, denilmek suretiyle Nebi (s)'nin kalbi tatmin edilmiştir.

II- Nebi (s)'nin mü'minleri, düşmanlarıyla savaşa ve savaşta sebat göstermeye teşvik etmesi ve bu teşvike devam etmesi emredilmiş, mü'minler eğer sebat ederlerse yirmi kişinin, ikiyüz kişiyi, yüz kişinin de bin kişiyi mağlup edebileceği bildirilmiştir. Çünkü, kafirler topluluğu anlamazlar.

III- Mü'minlerden birinin on kâfire galip[110][110] gelebileceği bildirildikten sonra, bunun mü'minlere ağır geleceği ve dolayısıyla eğer sabredip, sebat gösterirlerse yüz kişinin Allah'ın izniyle onlardan ikiyüz kişiyi, bin kişinin, onlardan ikibin kişiyi mağlup edebileceği belirtilmiştir. [111][111]

"Ey Peygamber! Allah Ve Sana Tabi Olan Mü'minler Sana Yeter..."

Ayetler, gerek mevzuu, gerekse akışı itibariyle önceki ayetlerle ilgili olup, onların bir devamıdır. Kafirlerin "anlamayanlar" olduklarının dile getirilmesindeki maksat müminlerin Allanın yardımına iman ederek herhâlükârda güzel bir netice elde edeceklerini ve müminlerin uğrunda mücadele ettikleri gayenin yüceliğini bildirdiklerini ortaya koymaktadır. Bütün bu hususlarda Allah düşmanlarının [112][112]sayısı ne olursa olsun, sebat gösteren müminlere yardım eder. Kafirler sabreden müminleri çepe çevre saran moral değerlerden uzaktırlar.

Burada sabır, ruhun sebat göstermesi ve sayılarının azlığına rağmen, Allah'ın müminlere nzık olarak verdiği zafer hususunda psikolojik bir tahlil ve tadavi uygulanmaktadır.

Müfessirler, 65. ayetten mü'minlerin kendilerinin on misli bir kuvvetle karşılaşacakları sonucu çıkarmaları ve bu miktarı çok bularak Allah'tan bu sayıyı azaltması temennisinde olmaları üzerine, 66. ayetin bir müddet sonra indiğini rivayet etmişlerdir[113][113]. 66. ayetin mânâ ve içeriği de bu rivayetin doğruluğunu teyid etmektedir. Nitekim ayette, sayılan ne kadar çok olursa olsun, nıüslümanların düşmanlarına karşı mücadele ruhu, sabır ve sebat göstermelerinin teşvik edilmesi ayetin genel mânâsından da anlaşılacağı üzere, temel hedef durumundadır. [114][114]

---

[110][110] Taberi, Beğavi

[111][111] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/374.
[112][112] A.g.e.

[113][113] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir.

[114][114] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/374-375.

67- Yeryüzünde ağır basıncaya kadar[115[115]] hiç bir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz, geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise (sizin için) ahireti istiyor. Allah daima üstün, hüküm ve hikmet sahibidir.

68- Eğer Allah'tan, (yanılma ile verilen hükümlerden ötürü azabetmemek hakkında) bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azab dokunurdu.

69- Artık aldığınız ganimetten helal ve temiz olarak yeyİn ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bağışlayan, esirgeyendir.

Ayetlerde:

I- Nebi (s)'nin savaşta düşmanlarını esir alıp, canlı tutmaması gerektiği, bunu ancak kuvvetlendiği otoritesinin güç bulduğu zaman yapabileceği beyean edilmiştir.

II- Ayetin hitap ettiği mü'minlere işaret edilmiş, yapmaları gereken bir işten dolayı geçici dünya malını istedikleri ancak Allah'ın ise, onlar için Ahireti dilediğini belirtmiştir. O Allah ki, güçlüdür, hakimdir, kudretli ve kuvvetlidir. Doğrunun ve iyiliğin olmadığı bir hususu Allah istemez.

III- Yine o mü'minlere seslenilerek, esirlere karşı müsamahalı davranmak hususunda AUahın hükmü olmasaydı, onlardan almanlar yüzünden büyük bir azaba uğrayacakları belirtilmiştir.

IV- Artık esirlerden aldıkları şeylerden faydalanmaları helal kılınmıştır. Allah gafurdur, rahimdir. Günahlarını örter ve onları rahmetine garkeder. [116[116]]

Esirlere Yapılacak Muamelenin Niteliği

"Yeryüzünde ağır basıncaya kadar hiç bir peygambere esir..."

Hz .Peygamber, Bedir Savaşı'nda mü'minlerin esir aldığı kimseler hususunda ashabı ile istişare etti. Ömer (r) onları bir bir öldürmeyi, Ebubekir (r) ise, bir bir affedip salıvermeyi ve onlardan fidye alıp tevbe etmelerini sağlamayı Önerdi ve Nebi (s)'ye: "Her halükârda bunlar senin kavmin" dedi. Ömer (r)'in teklifini olumsuz karşılayan Nebi (s), Ebubekir (r)'in görüşünü benimsedi ve bu görüşü uyguladı. Bunun üzerine, ayetler nazil oldu. Ayetlerdeki mânâ ve içerik, rivayetlerle uyuşmaktadır.

115[115] Hatte yüshine Ta ki kuvvetlensin, güç bulsun ve yeryüzünde yerleşsin mânâsında.

116[116] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/375-376.

Ayette, Allah'ın ilminde, evla olmayan bir işin yapılması kınanmıştır. Buradan yola çıkarak, Nebi (s)'nin vahiy dışında kendi içtihadıyla yaptığı işlerde zaman zaman hata yaptığı ya da doğruya isabet ettiği söylenebilir. Ancak bu durum onun ismet sıfatına bir halel getirmez. (Necm sûresinin tefsirinde bu konuyu açıkladık.) Rasulullah (s)'in ismet sıfatı yani günahsız oluşu, haktır, hakikatin ta kendisidir. Nitekim Allah'tan kendisine ulaşan emir ve nehiylere bağlılığı bunun bir göstergesidir. Nebi (s)'nin ismet sıfatını haiz oluşu ile Kur'an'da ve rivayetlerde işaret edilen hataları arasında bir tezat sözkonusu değildir. Nitekim Bedir kuyularının en yakın olanı yanında konaklama fikrine karşı, Habbab Bin Münzir'in görüşünü benimseyerek fikir değiştirmesi ve Abese sûresinde bahsi geçen "âmâya" davranışı bu hususta zikredilebilir ve bu gibi olaylar Nebi (s)'nin ismetine halel getirmez. Çünkü, Nebi (s) kendi görüşüne dayanarak ve bu görüşün doğru olduğuna kanaat getirerek yapmış ve bu konularda Allah'ın kesin bir emri olmadığından, hataya da düşse günaha girmemiştir.

Esirler konusunda rivayet edilen hadis hakkında müfessirler Ömer Bin Hattab'dan şu rivayeti naklediyorlar[117[117]]. "Ömer (r), esirler hakkındaki istişareden sonra esirlerden fidye alınması görüşünün benimsendiği günün ertesinde Rasulullah'a geldi. Peygamberin yanında Hz. Ebubekir'de vardı, ağlıyorlardı: "Ey Allah Rasulü niçin ağlarsınız?" dedi. Rasulullah şöyle buyurdu: "Ashabıma, esirlerden fidye aldıkları için arız olan günaha ağlıyorum. Onların azabı bana şu ağacın altında arz edildi. Bunun üzerine Allah (c) bu ayetleri indirdi" Bu hadis, Nebevi duygu ile Kur'anî vahyin birlikteliği konusunda, büyük bir anlam taşımaktadır.

Ayetler, esir almayı ve fidyeyi bir anda yasaklamıyor. Ancak bu uygulamanın, İsla-mın güç ve otoritesinin kuvvetlenip, kafirlerin yüreklerine korku saldığı zaman yapılması gerektiğini vurguluyor. Ayrıca, düşmanlarla muamele, şiddete ve belirginliğe dayalı olmalı, bu ve benzeri koşullarda İslam davranışının maslahatı için zaruri olan güç ve heybete sahip olunmalıdır. Muhammed, sûresinde bu güç ve heybete sahip olduktan sonra müslümanlar esirlere karşı davranışın ne şekilde olacağı konusunda muhayyer bırakılıyor: "İnkar edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir alın) Ondan sonra ya lütfeder bırakırsınız veya karşılığında fidye alırsınız. Harb ağırlıklarını bırakıncaya kadar (böyle yaparsınız), (Muhammed, 4-5). Bu ayette müslümanlann güç ve heybet sahibi oldukları zamanlarda ne şekilde hareket edebileceklerini belirleyen hüküm bildirilmiş olmakla birlikte, Kur'anî Öğretilere uygun olarak, İslam'da cihad ameleyesinin özgürlük, ba-ğımssızlık ve İslam çağrısının önündeki engelleri kaldırıp, saldırıları önlemek amacıyla girişilen bir savunma savaşı, yapılan düşmanlıklara misli ile karşılık verme mücadelesi olduğu vurgulanmıştır. Bu hedeflere ulaşacak Ölçüde mücadele edilmesi esastır. Hedefe ulaştıktan sonra sadece düşmanlık niyetiyle yapılabilecek saldırı öngörülmemiştir.

Kur'an'in Nebi (s)'ye kendi içtihadı ile yaptığı uygulamaya izin vermesine gelince; burada

---

[117[117]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Tirmizi, bu hadisi sahih senedie rivayet etmiştir. Bkz.Tac, c. 4, 5. 111, Tefsir bölümü.

zaruret anında ve kötü niyet olmaksızın evla olmayan bir uygulamanın da yapılabileceğine işaret edilmiş, İslam nokta-i nazarında girişilen savaşların merhamet Ölçülerinde olması gerektiği vurgulanmıştır[118[118]].

Bunlara ilave olarak sözkonusu ayette, Arap müşrikleri için "ya İslam ya da ölüm!" diyenlerin bu sözlerini tenkid edici ifadeler mevcuttur. Bütün bu öğretiler, Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde dile getirilmiştir.

Açıklamasını sunmaya çalıştığımız Enfal sûresinin 67-69. ayetlerinde ifade edilen, esirler konusundaki uygulama ile ilgili olarak müfessirler ve siret yazarları tarafından değişik rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetleri aktarmakta fayda mülahaza ediyoruz.

Mekke'de müslümanlara karşı eziyet ve işkencesi ile bilinen Nadir bin Hars ve Uk-be bin Muit adında iki kişinin öldürülmesini emretmiş olan Nebi (s) Medine'ye vardığında esirleri, ashabı arasında dağıttı ve onlara iyi davranılmasını, işkence edilmemesini emretti. Çok geçmemişti ki, esirlerin sahipleri, fidye verip esirleri almak için gelmeye başladırlar. En yüksek fidye miktarı 4 bin dirhem, en düşüğü ise, bin olan Ebul As bin Rabi de vardı Zeynep, kocası için gerdanlığını göndermişti. Peygamber, gerdanlığı görünce çok duygulandı ve ashabına şöyle dedi: "Eğer bunu serbest bırakıp göndermek dilerseniz gönderin, dedi. Onlar da öyle yaptılar ve bunun karşılığında Nebi (s), Ebul As'-tan Zcyneb'i Medine'ye göndermesi için söz aldı. O da gönderdi.

Esirler arasında Peygamber'in amcası Abbas'da vardı. Ensardan bazıları: "Eğer izin verirsen kızkardeşimizin oğlu Abbas'in fidyesini almayalım" dedi. Rasulullab; "Hayır! bir dirhem bile bırakmayacaksınız" dedi ve yüz altın fidye aldı. Bunun üzerine Abbas: "müsiüman oldum" deyince Rasuluİlah ona: "Allah daha iyi bilir. Eğer dediğin gibiyse Allah mükafatını verecektir1' dedi. Hz. Peygamber hem kendisi hem de kardeşinin oğul-lan, Nevfel bin Haris bin Abdulmuttalib ve Ukayl bin Ebi Talib için Abbas'ı fidye vermekle yükümlü kılınca Abbas: "Ey Allah'ın Rasulü yanımda o kadar yok" dedi. Peygamber Efendimiz ise, ona şöyle cevap verdi: "Ümmü Fadıl'a saklaması için altınları bıraktığında "seferde bana bir şey olursa bu altınlar çocuklarının ve Abdullah'ın olsun demedin mi?" Bunun üzerine Abbas: "Vallahi şehadet ederim ki, sen allah'ın Rasulü-sün. Benden ve İmmü Fadıl'dan başkası bunu bilmiyordu. Mekke'den çıktığında yanında yirmi altın vardı. Abbas,'fn esaretinden sonra onları aldım. Abbas: "Ya Rasuluİlah bu yirmi allını fidyem olarak kabul et" dedi. Rasuluİlah ise: "Hayır, yola çıktığında doksan altın vardı. Allah onları bize nasib etti."

Ayrıca esirler arasında Amr isminde Ebu Süfyan'ın bir oğlu vardı. Ebu Süfyan'ın Hanzala adındaki bir oğlu da öldürülmüştü. Ebu Süfyan'a "oğlunun fidyesini ver, onu esaretten kurtar" dediklerinde şöyle cevap verdi: "Kanımı aldı, şimdi de malımı mı alacak?" Hanzala'yı

[118[118]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir. Tirmizi bu hadisi sahih senetle rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 4, s.111.

öldürdüler bir de fidye mi vereyim? bırakın ellerinde kalsın" O esnada Beni Av f tan Sa'd bin Nu'man, müsiüman olmuş ve Medine'den Mekke'ye umre ziyareti için yola çıkmıştı. Ebu Süfyan onu yakaladı ve oğluna karşılık onu hapsetti. Akrabaları Rasulullah'a gelerek Ebu Süfyan'ın oğlunu serbest bırakmasını bunun mukabilinde Sa'd bin Nu'man'ı serbest bırakacaklarını söylediler. Rasuluİlah Ebu Süfyan'ın oğlunu serbest bıraktı ve onlar da Sa'd bin Nu'manı salıverdiler. Nebi (s), malı olmayan ve akrabaları fidye için gelmeyen esirleri serbest bıraktı. Bunlardan biri Ebu Uzza Amr bin Abdullah El-Cemhi idi. Rivayete göre, bu adam Rasulullah'ı şiiriyle övmüş ve ebediy-yen ona karşı savaşmayacağına dair söz vermişti[119[119]].

Nebi (s), fidye verecek malı olmayan esirleri, Muhacir ve Ensarın çocuklarına oku-ma-yazma Öğretmeleri karşılığında serbest bıraktığı varid olmuştur.

Evet "Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, Allah ise ahireti istiyor" cümlesine gelince, dünya malını isteme, Kur'an'da bir çok yerde kafirlere nisbet edilmiştir. Dolayısıyla bu cümle Nebi (s) ve ashabı için farklı bir şekilde yorumlanmahdır. Şöyle ki, Allah müslümanlar için güzel akıbeti, dünyanın geçici isteklerinden tam arınmayı arzu ediyorken, onlann cihad ve şiddet zamanında dünyaya meyletmeleri Kur'anî hilaba konu olmuştur. [120[120]]

70- Ey peygamber, ellerinizde bulunan esirlere söyle: "Eğer Allah, sizin kalblerinizde bir hayır olduğunu bilirse, size, sizden alınan (fidye)den daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar. Aiiah bağışlayandır, esirgeyendir.

71 - Eğer sana hainlik yapmak isterlerse, daha önce Allah'a hainlik yapmışlardı. Bu yüzden (Allah) onlara karşı (sana) imkan verdi. Allah (her şeyi) bilendir, yerli yerince yapandır.

Ayetlerde:

Esirlerin, niyetleri iyi, kalpleri temiz olduğu zaman Allah onları hayra ve iyiye doğru yöneltecek ve kendilerinden alman fidyeden daha büyük bir mükafatı onlara verip geçmişte yaptıklarını affedecektir. Çünkü Allah, gafurdur, rahimdir. Ama hainlik eder, Peygamber ile yaptıkları anlaşmayı bozarlarsa o takdirde Nebi (s) onların bunu daha önce de yaptıklarını söylemelidir. O, herşeyin doğru ve hikmet dolu hükmünü bilir. [121[121]]

Esirlerden Beklenen Tavır

[119[119]] İbn Hişam, c. 2, s. 269-99. Ayrıca bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir.
[120[120]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/376-378.
[121[121]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/379.

Müfessirler[122[122]] Abbas bin Abdulmuttalib'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Bu ayet ben Rasulullah'a müsiüman olduğumu bildirdiğim zaman nazil oldu. Allah, bana alınan fidyeden daha ziyade bir hayrı ihsan etti.

Ayetlerin mânâsından da anlaşılacağı üzere, 70. ayet, ayete muhatap olanların bir kişiden fazla olduğunu ya da bütün esirlerin kastedildiği görülüyor. Her halükârda, 70. ayette kullanılan ifade şekline göre,

I- Esirlerin tümü ya da bir kısmı iyi niyet belirtileri göstermiş, Nebi (s)'ye karşı düş-manlşık yapmayacaklarına dair söz vermişlerdir. Kaldı ki, esirlerden bazıları müsiüman olmuş, bir kısmı da İslma'a yönelerek, Rasuluİlah'tan Mekke'ye gidip oradaki işlerini halletmeleri için izin istemişlerdi.

II- Esirler, bu şekilde İslam'a davet edilmiş, kalpleri ve niyetleri arındırılmıştı.

71. ayetin ifadesine ve içerdiği mânâya bakılırsa, ikinci ihtimalin daha geçerli olduğu görülür. Nitekim, ayetin genel olarak ifade ettiği anlam, esirlerin tümden muhatap alınmasıdır. Esirlerden bazılarının fidye vererek, bazılarının da karşılıksız olarak serbest bırakıldıkları nakledilmiş, bunun dışında oların müslüman olduklarına dair bir rivayet varid olmamıştır. Şu var ki, esirlerin tümü ya da bir kısmının müslüman olması ve bu şekilde Mekke'ye dönme cesaretini gösterebilmesi uzak bir ihtimaldir. Nitekim, rivayetlerde esirlerin tümünün Mekke'ye döndüğü ifade edilmiştir.

Özet olarak bu ayetlerde, bir kısım esirlerden fidye alıp, bir kısmını da fidyesiz serbest bıraktıktan sonra esirlere karşı Nebi (s)'nin tasarruf etmesi gereken Rabbani bir telkin vardır. Peygamber (s)'in bu telkin ile, savaştan el çekmeleri ve barışa yanaşmaları için ahid almış olması da muhtemeldir. Hatta, ahidlerine bağlı kalıp, niyetleri iyi olursa Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar olacakları müjdesi verilirken, esirlerden bazılarının gizli olarak müslüman olacaklarına dair ahid vermiş olmaları da mümkündür. Ayrıca, komplo ve hainlik yapacak olurlarsa, bu Allah'ın azabı ile korkutulmuşlardır. [123[123]]

72- Onlar ki inandılar, hicret ettiler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar ve onlar ki, barındırdılar ve yardım ettiler[124[124]] işte onlar, birbirlerinin dostudurlar. İnanıp da hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar, onların velayetinden size bir şey yoktur (onları korumakla yükümlü değilsiniz). Fakat dinde yardım isterlerse, yardım etmeniz gerekir. Yalnız, aranızda andlaşma bulunan bir topluma karşı (yardım etmeniz) olmaz. Allah, yaptıklarınızı görmektedir.

[122[122]] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

[123[123]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/379-380.

[124[124]] Ellezine avevve nasarû Rasulullah (s)'ın Medine-li Ensanndan kinayedir. Çünkü Ensar Peygamber ve Muhacirlere kucak açmış ve onlara yardım etmişlerdi.

73- İnkar edenler, birbirlerinin velisidirler. Eğer bunu yapmazsanız, (mü'minleri bırakıp kafirleri dost tutarsanız) yeryüzünde fitne ve büyük bir kargaşa oiur.

74- Onlar ki, inandılar, hicret ettiler. Allah yolunda savaştılar ve onlar ki, barındırdılar ve yardım ettiler, işte gerçek mü'minler onlardır. Onlar için bağış ve bol rızık vardır.

75- Onlar ki, sonradan inandılar, hicret ettiler, sizinle beraber savaştılar, İşte onlar da sizdendir. Rahim sahipleri (kan akrabaları), Allah'ın Kitabına göre birbirlerine daha yakın dostturlar. Allah her şeyi bilir.

Bu ayetler, mü'minlerle kafirler arasındaki ilişkilerin ne düzeyde olacağını açıklamakta ve gerek mü'minlerin gerekse kafirlerin hem kendi aralarında hem de diğer topluluğa karşı durumlarını ihtiva etmektedir.

I- Ayetlerin nüzul tertibine göre, iman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, Mekke'den Medine'ye hicret eden Muhacirlerdir. Himaye edip yardım edenler ise Medineli müslümanlardır. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. Aralarındaki kardeşlik bağı pekişmiştir. Bütün koşullarda yardımlaşir ve birbirlerine destek olurlar.

II- İman etmiş olup da Peygamber ve mü'minlerc katılmak için Medine'ye hicret etmeyenlere gelince, hicret edip mü'minlere katılmadıkları müddetçe Muhacir ve Ensar için onları himaye ve velayetleri altında bulundurmak vacip değildir. Ancak, dinleri sebebiyle düşmanlık yapan bir kavme karşı mü'minlerden yardım isterlerse onları himaye etmek vaciptir. Fakat, bu durumda da düşmanlık yapan kavim ile müslümanlar arasında bir anlaşma olursa durum değişir ve onları himaye etme gerekliliği ortadan kalkar. Allah (c), mü'minlerden her birinin ne yaptığından ve ne yapmak islediğinden haberdardır.

III- Kafirler de biribirlcrinin dostlarıdır. Hangi şartlarda olursa olsun onlar ile mü'minler arasında herhangi bir sevgi ya da bağ sözkonusu değildir. Büyük bir fitne ve fesada sebebiyet vereceğinden gerçek mü'minlerin bu sınırı aşmaktan kaçınmaları gerekir.

IV- Gerçek iman sahipleri ise, iman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenlerle onları himaye eden, onlara yardım eden Ensardır. Bütün bunlar için Allah katında bir mağfiret ve cömertçe bir nzık vardır.

V- Bundan sonra iman edip mü'minlere katılanlar ve onlarla birlikte cihad edenler de gerçek mü'minlerden sayılarak onların sahip oldukları haklara sahip olurlar. Muha-cir-Ensar arasında akrabalık ve yakınlık bağları onlar için daha evladır. İşte bu, Allah'ın kitabında belirttiği hükümdür. Allah (c) her şeyin gereğini bilendir. [125[125]]

[125[125]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/381-382.

Mü'minlerin Velayeti Ve Kafirlerle Yapılan Antlaşmalara Sadakat

İlk etapta, bu ayetlerle önceki ayetler arasında bir ilginin olmadığı zannedilmektedir. Fakat, daha dikkatle bakıldığında, bizce, aralarında bir ilginin olduğu görülecektir. Şöyle ki; Bedir Savaşı Muhacirler ile Ensar arasındaki kardeşliği pekiştirdi. Çünkü onlar aynı savaşa katılmış ve bu savaşın getirdiği onca şiddetli sosyal sorumlulukları birlikte gö-ğüsl em işlerdi. Ayrıca bu savaş, Muhacir ve Ensardan oluşan mü'minlerin düşmanları olan kafirler ile aralarındaki düşmanlığı da pekiştirdi. Nitekim, Muhacirlerle Mekkeli kafirler arasında akrabalık, hısımlık, mal ortaklığı gibi bağlar bulunuyordu. İşte ayetler nazil olarak her iki topluluk arasındaki bağla ilgili hükmü beyan etmiştir. Bu ayetler, öncekileri nüzul sırasına göre takip ettiğinden ya da mevzu bakımından Enfal sûresinin ayetlerine uygun olduğundan buraya konulmuştur.

İbn Abbas ve bir kısım Tabiin'e göre 72 ve 73. ayetlerde geçen velayet (dostluk), tevarüs (mirasçılık) anlamındadır. Bu görüşe göre; 72. ayet, Peygamber (s)'in kardeş kıldığı Muhacir ve Ensar arasındaki miras hükmünü belirlemektedir. 73. ayet ise, mü'min-lerlc kafirler arasında tevarüs olmadığını anlatır.

Müfessirler ise, buradaki velayetin birliktelik ve yardımlaşma anlamında olduğunu nakletmişlerdir. Bizce, ayetlerin ifade ettiği anlama göre, bu görüş daha tutarlıdır. 72. ayette Muhacir ve Ensarın hicret etmeyen mü'minlere karşı tutumları da bu mânâyı güç-lendirmektedir.

"Sizden yardım İsterlerse" ve "yardım etmeniz gerekir" tabirleri, bundan önce zikri geçen "evliya" (dostlar) ile "velayethum" (dostlukları) kelimelerinin anlamlarını açıklamaktadır. 73. ayette emredilenlere aykırı davranmak suretiyle, mü'minler ve kafirler arasında dostluk bağı oluşmasının, büyük bir fitne ve fesada sebebiyet vereceği anlatılmakta ve bu mânâ, yukarıdaki anlamı pekiştirmektedir. Netice olarak, mü'minler arasındaki velayet yani dostluk, onlar arasındaki miras bağı şeklinde değil, birliktelik ve yardımlaşma şeklindedir.

72. ayette hicret etmeyen mü'minlerden bahsedilmiş ve onların Mekke'de olduklarına işaret edilmiştir. Mekke'de İman etmiş olup hicret etmeyen bu mü'min topluluğa, başka sûrelerde de değinilmiştir. Bütün bu değinilerden anlaşılmaktadır ki, bu topluluktan bazıları hicret etmeye güç bulamamış veya hicret etmelerine engel olunmuş, bazıları da imanlarını gizlemişlerdir. Nitekim, Nisa sûresi 75. ayette şöyle buyrulmuştur: "Size ne oluyor da, Allah yolunda ve 'Rabbimiz! bizi halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize katından bir sahip, bir yardımcı gönder' diyen erkek, kadın ve çocuklar uğruna savaşmıyorsunuz..." Yine aynı sûrenin 98 ve 99. ayetlerinde de şöyle buyruluyor: "Yalnız hiçbir çareye gücü yetmeyen ve göç için yol bulamayan, gerçekten zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç. Çünkü Allah'ın onları affetmesi umulur. Allah, çok affeden, çok bağışlayandır." Fetih sûresinin 25. ayetinde ise: "Eğer orada, kendilerini bilmediğiniz için tepeleyeceğiniz ve bilmeyerek tepelemenizden

ötürü, kendileri yüzünden kınanacağınız inanmış erkekler ve inanmış kadınlar olmasaydı..." Hicret etmeyenlerin bir kısmı da, mazeretleri olmadığı halde hicret etmemiş ve Nisa sûresinin 97. ayetinde bunlar hakkında şöyle buyrulmuştur: "Nefislerine yazık eden kimselere, canlarını alırken melekler: Ne işte idiniz, dediler. Biz yer yüzünde zayıf bırakılmıştık, diye cevap verdiler. Melekler dediler ki: Allah'ın arzı geniş değil miydi ki, onda göç edeydiniz. İşte onların durağı cehennemdir. Ne kötü bir gidiş yeridir orası!"

72. ayette, hicret etmeyenleri kınayıcı bir üslup kullanılmıştır. Nisa sûresinin 97. ayetinde ise daha sert bir üslupla mazereti olmaksızın hicret etmeyenler kınanmıştır. Bu yüzden, gerek Muhacire, gerekse Ensara, onlara -sınırlı bir alan dışında- yardım etmek vacip kılınmamıştır. "Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse" tabiriyle, ancak dini özgürlükleri sözkonusu olduğunda onlara yardım etmek gerekiyor. Zira, burada sözkonusu olan şey, Allah ve O'nun dinidir. Allah'ın dini sözkonusu olduğunda da sınırlı bir yardım vacip olur. Çünkü, aralarında anlaşma ve barış olan bir kavme karşı onlara bu yardım yapılmaz. Mazeretleri olmaksızın hicret etmeyenlerin, dünyevi ve ailevi problemleri ile ilgili meselelerde ise, müslümanlann onlara yardım etmeleri vacip değildir.

Buhari, Müslim, İbn Hanbel ve sünen sahiplerinin rivayet ettiği bir hadiste şunlar yer alıyor: "Fetih'ten sonra hicret yoktur. Fetihten sonraki hicret ancak, niyet ve ci-had'dır. Eğer sizi cihada çağırırlarsa koşun." Bu hadisten anlaşılıyor ki, ayetteki kınama, fetihten Önce hicret etmeye güçleri olduğu halde, fedakarlık edip kardeşlerine katılmayarak, küfür ve zulüm diyarında kalmayı yeğleyenlere yönelik bir kınamadır.

Bununla birlikte 72. ayet, her zaman geçerli olacak bir telkinde bulunuyor ve zulmün, isyanın olduğu bir beldede, müslümanlann zulme rıza göstererek kalmalarını yasaklıyor, güç yetirebildikleri taktirde, kardeşlerinin bulunduğu ve kardeşleriyle birlikte gerek sıkıntı, gerekse genişlikte zulmü ortadan kaldırmak için birlikte olabilecekleri bir mekana hicret etmelerini öngörüyor.

Ayette, üstün hikmetli bir başka telkin daha bulunuyor. Bu telkin, başka yerlerde bulunan diğer müslümanlann zaferlerine engel olsa bile, müslümanlann, antlaşmalarına sadık kalmalarını gerekli kılmaktadır. Kaldı kî, müslümanlarla gayr-ı müslimler arasındaki bu antlaşma, gayr-ı müslimlerin yanında bulunan müslümanlann hürriyetlerinin kısıtlanması anlamına gelmez. Çünkü, ayette sadece anlaşmanın bozulmaması öğütlenmiş, yardım istedikleri zaman başka yerlerdeki müslümanlann yardımına koşmak da bir gereklilik olarak zikredilmiştir.

73. ayette güçlü ve şiddetli bir ifade kullanılmıştır. Ayetin indiği dönemde, Kureyşli müslümanlar ile kafirler, adeta birbirlerine girmiş bir vaziyette yaşıyorlardı. Yine, müs-lümanlarla kafirler arasında şiddetli bir düşmanlık belirmişti. Dolayısıyla küçük bir taviz ve müsamaha, müslümanlann maslahatını tehdid edecek şiddetli tehlikelere ve büyük bir

fitneye sebep olabilirdi. Bu ayette olduğu gibi, benzeri ayetlerde de aynı üslup kullanılmıştır. Nitekim, Mücadele sûresinin 22. ayetinde şöyle buyuruluyor: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir milletin babalan, oğulları, kardeşleri, yahut akrabaları da olsa Allah'a ve Rasulü'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin. Allah, onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da O'dan razı olmuşlardır. İşte onlar, bizbullahtır. Muhakkak ki, başarıya ulaşacak olanlar hizbullahtır." Tevbe sûresinin 23 ayetinde ise: "Ey iman edenler, eğer İmana karşı küfrü seviyorlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veliler edinmeyin. Sizden kim onları veli tanırsa işte zalimler onlardır" buyrulmaktadır.

72-73. ayetler ile birlikte bu ayette, müslümanlann aralarındaki soy farklılıklarına rağmen bir araya getiren İslami vahdet (İslam birliği) vurgulanmış, bu vahdet anlayışının; kabile, ırk, soy üstünlüğü fikrinin yerine koyulması gerektiği belirtilmiştir. Nitekim, İslam'dan önce Araplar arasında hayata, bu değerler yön veriyor ve doğal olarak düşmanlık, kabile savaşları en basit nedenlerle bile ortaya çıkabiliyordu. İşte, ayetlerde, nefsin isyanını önleyen; şahsi, ailevi, kabilevi değer yargılarının tesirini engelleyen yüce, ölümsüz bir telkin çıkıyor karşımıza...

73. ayette, yardımlaşma ve dostluk hakkında yapılan şiddetli uyarı; öncelikle, müslümanlar ile kafirler arasında herhangi bir savaş ve düşmanlık sözkonusu olduğu zamanlarda sozkonusudur. Ancak, Kur'an'da birçok ayet, müslümanlar ile diğer topluluklar arasında barış ve hoşgörü olması ifade edilmiş, aralarında anlaşma yaptıkları topluluklar, anlaşmayı bozmadıkları sürece, mü'minlerin de anlaşmayı bozmamaları cmredilmistir. Bu duruma Bakara sûresinde de değinilmiştir. Nitekim, Mümtehine sûresinin 8-9. ayet-i kerimelerinde şöyle buyuruluyor: "Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü, Allah, adalet yapanları sever." "Allah sizi ancak din hususunda sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan men eder. Kim onlarla dost olursa işte zalimler onlardır."

74. ayetin içerdiği uyarı, çok güçlü ve yücedir. İman edip hicret eden, Allah yolunda tereddütsüz cihad edenler, Muhacirlere kucak açıp yardım eden, onlarla dayanışan, ne-fislerini dizginleyen, dayanışmadan kaçınmayanlar gerçekten birbirlerinin velisi, mü'min ve Allah'ın nzasına layık olanlardır. Bu ayet görüldüğü gibi sürekli devam edecek yüce imani, içtihadi, ve nefsi telakkiler içermektedir. 75. ayetin birinci bölümünde Peygaber'den sonra hicret eden, cihad eden mü'min, önde gelen mücahid, muhacir, as-hab grubuna katılmaya kapı aralamaktadır. "Muhacirlerden ve Ensardan öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlardan Allah razı olmuştur..." (Tevbe, 100) ayetinde geçen "onlara güzelce tabi olanlar" cümlesinde müslümanlar arasında kardeşliği güçlendiren, bazısı bazısından geri kalsa da cihad, iman, hicret, iman üzere onlan tevhid sahasında birleştiren yüce bir telkin

bulunmaktadır. Böylece hoşgörü, samimiyet ve kötü mazinin unutulmasıyla birbirlerine bağlamırlar. Bu yüce telkinin bütün şartlarda sürekliliği anlaşılmaktadır. Tevbe sûresinin 11. ayeti de değişik bir üslupla bu anlamı güçlen-dirmehedir: "Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekatı verirlerse dinde sizin kar-deşlerinizlerdir. Bilen bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz." Hepsinin müslüman olma durumunda akrabalık bağlarını 75. ayetin ikinci bölümü düzenler. Tabii olarak birbirlerine mirasçı kılar. Bu ayet; Buhari, Müslim, Tirmizİ'de geçen Hz. Peygamber'in "Müslüman kafire, kafir de müslümana mirasçı olmaz" [126][126] hadisinin açıkladığı gibi müslümanlarla kafirler arasında mirasçı olmayı yasaklar. Aynı şekilde sünen sahipleri de "I-ki millet (kafir- müslüman) hiçbir şekilde birbirlerine mirasçı olamaz"[127][127] hadisini rivayet etmektedirler. Müfessirler[128][128] bu ayetin öncekilerden sonra inmesi hasebiyle Ensar ve Muhacirlerden kardeşler arasındaki mirası neshettiğini rivayet ederler. Muhtemeldir ki, ayetin sonra inmiş olması, müslümanlara sonradan katılan mücahit, Muhacirleri öncekilerle objektif şekilde eşitlemeyle alakalı bir hüküm içermesindendir. Müfessirlerin neshin varlığıyla ilgili çıkarımları bizi tatmin etmemektedir. Biz ayetin Muhacir ve Ensardan kardeşler arasındaki mirastan çok, aralarındaki yardımlaşma ve dayanışmayı içerdiğini düşünüyoruz.

Ardarda gelen 72 ve 73. ayetler şiddetli bir üslupla kan ve akrabalık bağı dolayısıyla müminlerin kafirleri veli edinmelerini veya önceden var olan bağları devam ettirmelerini yasaklamaktadır. 75. ayel ise kafirlerden sonra inanıp muhacirlere katılan ve onlarla birlikle cihad edenlerin hükmünü açıklamak için gelmiştir. Sonradan inanlar öncekilerin konumundadırlar. Bu ayet geçmiş yasaklan onlardan kaldırmaktadır. Hepsi müslüman olduktan sonra öncekilerle sonrakiler arasındaki akrabalık bağlan bilinen sorumluluk ve hukuka yeniden dayanmıştır. Bu açıklamalar, ayetin önceki üç ayetle beraber indiğini ve konu bütünlüğüne sahip olduğunu söylememize imkan vermektedir. [129][129]

---

[126][126] Bkz. et-Tac, c. 2, sh. 229

[127][127] A.g.e

[128][128] Bkz. Taberi, Beğavi ve İbn Kesir

[129][129] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/382-386.

TEVBE SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 9

Nüzul Sırası : 113

Ayet Sayısı : 129

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

" Bu sürede çeşitli ve değişik konular vardır. Ancak hepsinin ortak özelliği cihadı teşvik etmek, münafıklara, kafirlere ve müşriklere karşı koymak, samimi mü'minleri övgüyle anmaktır.

Sürede işlenen konular şöyledir

1- Anlaşmayı bozan müşriklerden uzaklaşmak, ahde vefa gösterenleri kollamakla beraber bu anlaşmayı bozan müşrikler tevbe edinceye, namaz kılıncaya ve zekat verinceye kadar onlarla savaşmayı teşvik etmektedir.

2- Müşriklerin necis olduğu, onların artık İslam'ın havzasına giren Beytu'l-Haram bölgesine girmelerinin caiz olmadığı, herhangi bir mescide yönelip orayı imar edemeyecekleri veya Mescid-i Haram'ı İmar etmek suretiyle bir hak ve üstünlük iddia edemeyecekleri, dolayısıyla oraya yaklaştırıl mama lan vurgulanmaktadır.

3- Kafir akraba ve ebeveyni dost edinmemek, onlarla anlaşmamak, onlara yardım etmemek, onlara karşı Allah yolunda cihad etmek, Allah ve Rasulü'nü onlara yeğlemenin gereğini yerine getirmek ve buna aykırı olduğu sürece dünyanın tüm isteklerinden vazgeçmek.

4- Allah'a ve Rasulü'ne iman etmeyen, onların haram kıldığını haram saymayan, hak dine tabi olmayan kitap ehliyle, onların kendilerini kurtaracak cizyeyi verinceye ve İslam'ın otoritesine boyun eğinceye kadar savaşmaya teşvik etmektedir.

5- Dört haram ayın saygınlığının pekiştirilmesi, bazısını öne alıp, bazısını arkaya bırakarak, bazısını haram olmaktan çıkarıp onun yerine başka aylan getirerek onların sayısı ve vakti üzerinde oynamanın haram olduğu belirtilmiştir.

6- Tüm rivayetlerin Tebük olduğu üzerinde ittifak edilen savaşa katılım teşvik edilmekte,

katılmakta gevşeklik gösteren ve ondan geri kalanlar ikaz edilerek onlar nifakla vasıflandırmaktadır.

7- Münafıkların tavırları, sözleri, düzenbazlıkları, alay etmeleri, engel oluşturmaları, sözlerinde durmadıkları ortaya serilmekte, yalan yeminleri ve mazeretleri eleştirilmekte, onlara keskin ikazlar yapılmakta ve onlara karşı kesin ve kararlı bir tavır koyma emredilmektedir.

8- Arapların huy ve davranışları, kafirlerin küfrünün şiddeti ve onlardan münafık olan-lann nifakı, sebepleriyle binlikte açıklanarak, müslüman olanların iman ve amellerinde samimi olanları övülmektedir.

9- İslam'a intisap edenleri, ilk samimi müslümanlar ve bunlara en güzel bir şekilde tabi olanlar,- iyi amelle kötü amelleri birbirine karıştıranları, gizlenmiş münafıklar, gerçek durumları bilinmeyip Allah'a havale edilmiş insanlar, zarar ve fesadını açıkça ortaya koyan münafıklar şeklinde bir tasnife tabi tutmuştur.

10- Müşriklere istiğfar etmek ve cenazeleri üzerinde namaz kılmak yasaklanmıştır.

11- Bazı fakir müslümanlann cihada davet edildiği esnada sergiledikleri samimi tavırları, savaştan geri kalan bazı samimi kimselerin aşırı pişmanlıkları ve Allah'ın bunların tev-belerini kabul etmesi belirtilmiştir.

12- Kur'an'ın nüzulü esnasında münafıkların takındığı tavırlar sergilenmiştir.

13- Cihad esnasında nöbetleşmeyle ilgili hükümler nazil olmuştur.

14- Sonuç olarak Rasulullah (s)'ın ahlakı, müslümanlara karşı aşırı düşkünlüğü, yumu-şaklığ,ı rahmeti belirtilmektedir.

Sûrenin büyük bir kısmi; Tebük savaşı, şartları ve cereyan eden olaylar üzerinde durmaktadır. Bu sûrenin tek bir defada nazil olduğunu söyleyen garip bir rivayet vardır.[1[1]] Oysa bütün bölümleri içerik olarak göstermektedir ki, bu sûrenin bir kısmı Tebük savaşından bir müddet önce, bir kısmı bu savaş esnasında, bir kısmı da bu savaştan döndükten sonra nazil olmuştur. Öyle ki, sözkonusu rivayet makul ve doğru değildir denilebilir. Sûrenin bölümleri, sûre tamamlandıktan sonra tertip edilmiştir. Esas aldığımız mushafa göre, son iki ayeti Mekke'de nazil olmuştur. Bunu belirten rivayet Menar Tefsirinde ve Suyuti'nin Itkan İsimli eserinde[2[2]] Ibn Feres'den rivayet edilerek aktarılmıştır. Tefsiru'l-Menar müellifi, bu rivayeti aldıktan sonra şöyle demektedir: "İki ayetin anlamı ancak, Rasulullah (s)'ın Mekke'de bi'setin ilk yıllarında İslam'a davet etmesiyle açıklık kazanmaktadır. İbn Kesifin aktardığı bir

---

[1[1]] Bkz. Zemahşeri, Tabresı ve Menar Tefsirleri

[2[2]] İtkan, Suyûti, sh. 16

rivayete cjöre ise. bu iki ayet unutturulmuştu. Sonra irticali olarak sûrenin sonuna eklenmiştir.' Bu rivayet, Menar müellifinin yorumunu güçlendirmektedir. Ancak bu iki ayetin nüzul sırası bakımından Kur'an'ın son inen ayetleri olduğunu belirten rivayetler de vardır. Bizim tercihimiz odur ki, bu iki ayet, anlamlarından anlaşılacağı üzere kendinden önceki ayetlerin peşisıra nazil olmuştur. Ayetleri yorumlarken bu konuya daha fazla açıklık kazandıracağız.

Kesinlik ifade eden, tevatürle gelen ve tüm mushafların aslı sayılan Osman mushafı, Enfal süresiyle bu sûrenin arasını, diğer sûrelerdeki gibi besmeleyle ayırmamıştır.

Tirmizi'nin[3[3]] İbn Mesud'dan rivayet ettiği bir hadiste şöyle denilmektedir. "Osman'a dedim ki: Sizi, ayet sayısj*yüzü bulmayan Enfal süresini, ayet sayısı yüzden fazla olan Tevbe süresiyle birlikte yazmaya, aralarını ayırıp, aralarına besmeleyi yazmamaya ve onu yedi uzun sûrelere dahil etmenize sevkeden husus nedir? Osman dedi ki. Öyle zaman olurdu ki, Rasulullah'a birkaç bölümden oluşan sûreler nazil olurdu. Böyle bir şey geldiğinde vahiy katiplerini çağırır ve onlara "bu ayetleri, falan falan şeylerin zikredildigi süreye yerleştirin" derdi. Enfal sûresi, Medine'de nazil olan İlk sûrelerdendir. Tevbe süresi ise Kur'an'ın son inen sûrelerindendir. Onda anlatılanlar diğerlerinde anlatılanlara benziyordu.[4[4]] Ben de bu sûrenin o sûreden olduğunu zannettim. Rasulullah |s) da bu sûrenin ondan olduğunu bize açıklamadan vefat etti. Dolayısıyla ben de her iki sûreyi birbirinden ayırdım aralarına "bismillahirrahmanirrahim" yazmayıp onu yedi uzun süre içine dahil ettim." Bu konuda daha başka rivayetler de vardır. Ali b. Ebi Talib'den zikredilen ve Ali b. Ebi Talib'in oğlu Muhammed'in bu konudaki bir sorusunu "bu süre kılıcı emretmiş, besmelede ise eman-gü-ven vardır" şeklinde cevapladığı rivayeti bunlardan bir tanesidir. Übeyy b. Kab'dan gelen bir rivayet de şöyledir: "Rasulullah Is) her sûrede "bismillahirrahmanirrahim" yazılmasını emrederdi. Ancak bu sürede yazılmasını emretmedi. Kur'an'ın en son nazil olan sûrelerindendir. Enfal sûresine benzerliğinden dolayı ona eklendi.' "Denildi ki, meçhul sigasıyla gelen bir rivayet ise şöyledir: "Sahabe Enfal ve Tevbe sürelerinin bir tek süre mi, yoksa iki ayrı sûre mi olduğu konusunda ihtilafa düştü. İki görüşten biri, diğerine baskın gelmeyince bu iki sûrenin farklı iki sûre olduğunu savunanların görüşüne dikkat çekmek için iki sûrenin arasında bir boşluk bıraktılar ve her iki sûrenin tek süre olduğunu söyleyenlerin bu görüşüne de dikkat çekmek için Tevbe sûresinin başına besmele yazmadılar.[5[5]]

Kanaatimize göre, sürenin başına besmelenin konulmayışının sebebi olarak, sûrenin savaş hakkında olduğunu belirten rivayet öyle kolay anlaşılır cinsten değildir. Çünkü savaşı emretmeyi ihtiva eden başka süreler de vardır. Geriye diğer rivayetler kalıyor ki, bunlar da ihtimal dahilindedir. Bu durumda ayet sayısı yüzü bulmayan Enfal sûresinin uzun sûreler

---

[3[3]] Tac, c. 4, sh. 112-113

[4[4]] Yani, cihad ve anlaşmadan bahseden bölümler her iki surede de vardır.

[5[5]] Bkz. Beğavi, Zemahşeri, Tabersi, Hazin, Nesefi, İbn Kesir ve Nişaburi tefsirlerine. Tuhaftır ki, Taberi. bu konuya ve bu konudaki rivayetlere değinmemiştir.

arasına alınması sorunu çözülmüş olur. Çünkü Kur"an sûrelerinin tertibi uzun sûrelerden başlanılarak yapılmıştır. Rasulullah (s)'dan bu iki sûrenin arasına besmelenin yazılmasını emrettiğini 'gösteren bir rivayet gelmemiştir. Her iki sûrenin ayetleri bu sürelerin uzun sûreler arasına alınmasını gerekli kılmıştır.

Tirrnizi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği hadisle birlikte bu rivayetler, Kur'an sûrelerinin ve ayetlerinin tertip edilmesi, mushafın oluşturulması hakkında bize iki konuyu açıklamaktadır. Birincisi, Rasulullah İsi, her bir sûrenin yazıldığı yazı malzemelerinde, daha sonra ekleme yapmak için boşluk bırakılmasını emretmiş ve ayetlerin sûrelere yerleştirilmesi onun emriyle gerçekleştirilmiştir. İkincisi mushafta geldiği gibi sûrelerin birbiri ardınca tertip edilmesi onun emriyle gerçekleşmiştir. Tercihimize göre birinci konu. Medenî sûrelere ilişkin özel bir durum arzetmekte^ir. MekkT sûrelerin tertibi ise ya Mekke'de veya hicretten kısa bir süre sonra tamamlanmıştır. Herşeye rağmen konu bütünlüğü açısından Müzzemmil ve Şuara sûrelerinin son ayetleri, Araf sûresinin 163-170. ayetleri gibi bazı Medenî ayetler bu IMekkî) sürelere eklenmiştir. Büyük bir ihtimalle bu ayetler hicretin İlk yıllarında nazil olmuştur. Allah daha iyisini bilir.

Esas aldığımız mushaf, tertip açısından bu sûreyi Medine'de en son nazil olan Nasr süresinden önce aktarmaktadır. Tertip konusundaki bazı rivayetler ise, bu süreyi Nasr sû-resinden sonra zikretmektedirler. Bazı rivayetler de bu sûreyi, nüzul bakımından Medenî sûreferin on ikincisi, bazıları on altıncısı diğer bazıları ise altıncısı şeklinde[6[6]] göstermektedirler.

Bu ayetlerin içeriğinden, bu son üç rivayetin doğru olmasının mümkün olmadığı anla-şılmaktadır. Esas aidimiz mushafın rivayetini kabul ediyoruz. Çünkü Nasr sûresinin özü ve ruhu, -bu sürenin nüzul bakımından Medine'de nazil olan en son sûre olmasının yanında-bu mushafın rivayetinin doğruluğunu göstermektedir. Kaldı ki yeri geldiğinde vereceğimiz ve bu dediğimizi teyid eden bazı hadisler de vardır.

Sürenin birçok değişik ismi vardır: En meşhurları "Tevbe" ve "Berae'dir. Bu iki isim, birçok sûrede de olduğu gibi sûre içerisinde geçen lafızlardan alınmıştır. Diğer isimler, içeriğindeki bazı işaretler sebebiyle verilmiştir. Bu isimler şunlardır: el-Fadiha; çünkü münafıkları açığa vurmuştur, el-Müba'sire; çünkü münafıkların sırrını ifşa etmiştir, el-mükaşkişe; çünkü müslümanlan küfür ve nifaktan soyutlayıp beri kılmıştır, el-Mudamdime; yani helak eden, el-Hafire; çünkü o, münafıkların kalplerini kazımış ve gizlediklerini açığa çıkarmıştır, el-Musire; çünkü onların rezaletini ortaya dökmüştür, el-Azab, çünkü sûre kafirlere azabla nazil olmuştur. Sayısı onu bulan bu isimler, Rasulullah (sl'ın ashabına ve onların tabiine dayandırılmıştır.[7[7]] [8[8]]

[6[6]] Bkz. Siretu'r-Rasul İsimli kitabımız, surelerin nüzul tertibi hakkındaki rivayetler, c. 2, sh. 9.

[7[7]] Bkz. a.g. tefsir kitapları. Tüm İsimleri toplayan Tabresi Tefsiridir.

1- Allah ve elçisinden, anlaşma yaptığınız müşriklere İhtardır:

2- Dört ay daha yeryüzünde dolaşın, bilin ki siz, Allah'ı a-ciz bırakamazsınız ve Allah kafirleri rezil edecektir.

Allah Ve Rasulü'nden Müşriklere Ültimatom

Ayetlerin lafızları açıktır. Birinci ayette hitap müslümanlaradır. Müslümanlara, Allah ve Rasulü'nün kendileriyle anlaşma yaptıkları müşriklerden beraatlerini açıkladığını ve anlaşmadan çekildiklerini, haber vermektedir. İkinci ayetle de müşriklere seslenerek onlara yeryüzünde dört ay daha emniyet içerisinde gezip dolaşabileceklerine izin verildiğini belirterek onların Allah'ı aciz bırakmaya güç yetiremeyeceklerini ve Allah'tan kurtulamayacaklarını, Allah'ın kafirleri her halükarda rezil edeceğini bildirmektedir.

Birinci ayette hitabın müslümanlara yönelik olması ilk etapta şaşırtıcı gelebilir. Çünkü gayri müslimlerle anlaşma yapan Rasulullah'ın kendisiydi. Görünen odur ki, hikmeti ilahi beraatin ilanında ve anlaşmadan çekildiğinin belirtilmesinde, Rasulullah'ı Allah'la birlikte zikretmeyi gerekli bulmuştur. Çünkü anlaşmalar her ne kadar Rasulullahı yapıyorsa da, aynı zamanda müslümanlarla müşrikler arasındadır.

Taberi, müfessirlerin -İbn Abbas, Dehhak, Katade, Süddi, Muhammed b. Ka'b el-Kurazi'nin isimlerini zikretmiştir- Allah ve Rasulü'nün kimlere uyan verdiği konusunda ihtilaf etttiklerini ve bazıları bunların iki kesim olduğunu söylemiştir demektedir. Birincisi, anlaşma müddeti dört aydan az olanlar. Bunlara dört ay mühlet verilmiştir. Çünkü ayetler, ardından Ziikaadc, Zilhicce ve Muharrem aylarının geldiği Şevval ayında nazil olmuştur. İkincisi, anlaşma müddetleri dört aydan daha fazla olanlar. Bu müddeti dört aya indirdi ki, kendilerine çeki düzen versinler ve müslüman olmadıkları takdirde kendileriyle savaşılacağını bilsinler. Bazıları da, ayetler genel olarak tüm müşriklerle yapılan anlaşmalardan beri olunduğunun göstergesidir, çünkü Allah, onların tüm sırlarını biliyordu ve onlar da düşmanlık ve anlaşmayı çiğneme arzularım açığa vurmayıp gizliyorlardı demiştir.

Bu görüşler birazdan gelecek olan iki ayette belirtilen iki hususla çelişmektedir. Birincisi, müslümanlann kendileriyle anlaşma yaptıkları ve anlaşmalarına vefa gösterenler. Müslümanlar anlaşmayı süresine kadar tamamlamakla emrolunmuşlardır. Tercih edilen görüşe göre bunun süresi de dört aydan daha fazlaydı. Çünkü emrin hikmeti ancak buradadır. İkincisi, müslümanların kendileriyle Mescid-i Haram'ın yanında anlaşma yaptıkları ve anlaşmalarına sadık kalanlar. Müslümanlara, onlar doğru oldukları sürece onlara karşı

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

doğru olmaları emredilmiştir.

Bunun da ötesinde bu rivayetler, Mekkî ve Medenî birçok sûrede anlaşmalara ve sözlere vefa göstermesini emreden birçok ayetle de tenakuz arzetmektedir.

Taberi bu hususu görmüş ve rivayet ettiği görüşlerin sonunda şöyle demiştir: En çok doğru olan görüş şudur. Allah'ın anlaşma yapan müşrikler için verdiği süre, anlaşma yapanlardan Rasulullah'a açıkça tavır koyan, süresi tamamlanmadan anlaşmalarını çiğneyen kimseler içindir. Anlaşmayı çiğnemeyenler bunun dışındadır. Çünkü Allah, anlaşmanın tamamlamasını ve bu anlaşma karşısında doğru olanlara doğru davranmasını em-retmektedir.

Beğavi Tefsiri'nde bunu açık bir şekilde teyid eden açıklamalar vardır. Beğavi diyor ki: "Müfessirler -bununla sahabe ve Tabundan olan müfessirleri kasdetmektedir- şöyle diyorlar: Rasulullah (s) Tebük savaşma çıktığı zaman münafıklar paniğe kapılıp ürperdi-ler ve müşrikler anlaşmalarını çiğnemeye başladılar. Bunun üzerine Allah, bunlar hakkında bu ayetleri indirdi ve bununla birlikte onlara şayet anlaşma dört aydan azsa, onlara dört ay mühlet verdi ve süre dört aydan daha fazlaysa bu süreyi dört aya indirdi."

Bu ve diğer yorumla görüldüğü gibi çelişki ve tenakuz giderilmiş oluyor.

Diğer tefsir kitaplarında bu iki ayet hakkında başka önemli bir şey yoktur. Taberi ve Beğavi'nin söylediklerini burada aktarmakla yetindik. Özellikle de bu ikisi, kitapları bize kadar ulaşan en eski müfessirlerdendir. Onlardan sonra gelen müfessirlerin büyük bir kısmı onlardan nakil yapmışlardır. 9[9]

3- Büyük hacc günü, Allah ve elçisinden insanlara duyurudur: Allah ve elçisi müşriklerden tamamen uzaktır. Şayet tevbe ederseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. (Yok) eğer yüz çevirip dönerseniz bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed) Kafirleri acı bir azap ile müjdele.

Büyük Hacc Günü'nde Allah Ve Rasulü'nün İnsanlara Duyurusu

Ayetler Haccı Ekber gününde Allah ve Rasulü'nün müşriklerden uzak olduğu, müşriklerin uyarılması ve tevbe etmelerinin kendileri için hayırlı olduğunun belirtilmesi emrediknektedir. Şayet müşrikler yüz çevirip dönerlerse bilsinler ki onlar Allah'ı kesinlikle aciz bırakacak değiller. Ve tüm kafirlerin Allah'ın çetin azabıyla müjdelenmeleri emredilmektedir.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/271-272.

Ayet, önceki iki ayete atıfta bulunmuştur. Hatta denilebilir ki, bu ayette sözü edilen müşriki* ilk iki ayette zikredilenlerdir. "Allah'ı aciz bırakacak değiller" cümlesinin tekrar edilmesi bunun delilidir.

Ayette aynı zamanda bunun fetihten sonra nazil olduğunu gösteren kesin delil vardır. Bu da Beğavi'nin "Hz. Peygamber (s) fetihten uzun sayılmayan bir süre sonra Te-bük savaşına çıktı' şeklindeki görüşünü desteklemektedir.

"Şayet tevbe ederseniz" cümlesinden anlaşılmaktadır ki anlaşmayı çiğneyen müşriklere dört ay müddet tanınması ve bu süre içinde yeryüzünde güvenle dolaşıp gezmeleri, onların düşünmeleri ve küfürlerinden, şirklerinden tevbe etme fırsatını elde etmek içindir. Bunda da sürekli geçerli olan ve süren talimatlar vardır.

Bu ayetin ve önceki ayetlerin ve sonraki ayetlerin veya Büyük Hacc gününe ait hükümleri ilan edilmesi konusunda çeşitli rivayetler aktarılmıştır.[10][10]

Bu rivayetlerden bazısına göre tebliğ ve ilan edilen ayetler sürenin ilk on ayeti, bazısına göre otuz ayeti, bazısına göre de kırk ayetiydi. Bazı rivayetlere göre de sûrenin on veya otuz veya kırk ayeti nazil olunca Hz. Peygamber insanlara şu dört hususu duyurması için birini gönderdi: Çıplak bir kimsenin Kabe'yi tavaf etmemesi, müşriklerin haccetmemesi, mü'minlerden başka kimsenin cennete giremeyeceği ve her anlaşmanın belirtilen süreye kadar geçerli olduğu. Bir rivayete göre bu süre dört aydır.

İlk otuz veya kırk ayette müşriklerin 'durumu ve müşriklere ilan edilmesi gereken hususların dışında değişik konular vardır. Ayrıca ilk on ayette de Mescidi Haram'ı müşriklere yasaklayan emir de yoktur. Bu emir, sûrenin 28. ayetiyle sabit olmuştur: "Ey i-man edenler! müşrikler ancak birer pisliktir. Bu yıllarından sonra[11][11] Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar". Bu ayetten sonra gelen ayetlerde Ehli Kitab'la savaş, haram aylardan birini öne ve arkaya alarak vaktinde ve yerinde değişiklik yapmak ve bunun haram olduğu, Tebük savaşına katılmayanlar konusundadır. Şayet ayet Peygamber'in duyurusu esnasında nazil olmuş olsaydı, en azından haram ayların yerinde ve zamanında değişiklik yapmanın haram olduğu da ilan edilirdi. Böyle bir şey gerçekleşmemiştir. Bütün bu hususlar, Hz. Peygamber'in ilk otuz veya kırk ayeti tebliğ için gönderdiği olayı üzerinde durup düşünmemizi gerektirmektedir. Ancak olması imkan dahilinde olan şey, Hz.

Pcygamber'in Mescidi Haram'ı müşriklere yasaklayan kısımdan sonra gelen ayetlerdeki hususları tebliğ için gönderdiğidir. Allah en iyisini bilendir.

Bu konuda'gelen rivayetler, Rabbani ve nebevi tebligatla ilgili olup çeşit çeşit ve değişik

---

[10][10] Bkz. Taberi, Nesefi, Nisaburi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi.

[11][11] Hicri dokuzuncu yıldan sonra, yani ilanın yapıldığı bu yıldan sonra.

değişiktir. Taberi'nin bunlardan aktardığı rivayete göre Hz. Peygamber Mekke'nin fethinden sonraki, yani hicri 9. yılda haccetmek istememişti. Çünkü müşrikler Kabe'ye gelip çıplak olarak tavaf ediyorlardı. Hz. Ebubekir'i hacc emiri olarak gönderdi. O, yola çıktıktan sonra "beraat" (müşriklerden beri olma) ayeti nazil olunca bu ilanı Hz. Ali'yle birlikte gönderdi ve O'na insanlara dört hususu ilan etmesini emretti. Bir rivayet de şöyledir: "EbubeJtir, Hz. Ali'yi, Hz. Peygamberin emrini tebüği İçin geldiğini görünce, Hz. Peygamber'e döndü ve "Benim hakkımda bir şey mi nazil oldu" dedi. Hz. Peygamber de "Hayır, ancak onu, benim ve Ehli Beytimden birinin tebliğ etmesini istedim" dedi. Başka bir rivayette şöyle denilmiştir: "Bu ayetler, nazil olduğu zaman Hz. Peygamber'e "Keşke bunları Hz. Ebubckir'le birlikte tebliğ etmesi için göndersen" denildiğinde Hz. Peygamber "Ehli Beytimden başkası bunu tebliğ edemez" buyurdu. Aynca bu konuda şöyle bir rivayet de vardır: "Hz. Ali gelince, Hz. Ebubekir O'na 'emir olarak mı yoksa memur olarak mı geldin" diye sordu. Hz. Ali de "memur olarak" dedi. Hz. Ebubekir kalktı ve insanlara haccettirdi. Hz. Ali de insanlara sözkonusu dört hususu duyurdu. Başka bir rivayet de şöyledir: "Hz. Peygamber bu duyuruyu insanlara hacc emiri olarak tayin ettiği Hz. Ebubekir'le birlikte ilan etmesi için gönderdi. Sonra ardından Hz. Ali'yi gönderdi. Hz. Ali duyuruyu yolda ondan aldı. O da Hz. Peygambere dönüp "Anam ba-bam sana feda olsun ya Rasulullah, benim hakkımda birşey mi nazil oldu" dedi. Hz. Peygamber "Hayır, ancak onu benden olan biri benim adıma tebliğ edebilir" dedi. Başka bir rivayete göre "ancak onu ben ve Ali tebliğ edebiliriz" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber, "Sevinmiyor musun ki ey Ebubekir? Sen mağarada benimle birlikteydin ve benim cennette arkadaşımsın" diye sordu. Hz. Ebubekir "Tabii ki sevinirim ya Rasulullah" diye cevap verdi". Bir rivayete göre, Ebubekir, Arcfe gününü geçirip insanlara hutbe verdikten sonra Hz. Ali'ye kalk ve Rasulullah'ın emrini.duyur" demiştir. Ebu Hureyre, Rasulullah (s), Hz. Ali'yi insanlara ilanı duyurmak için gönderdiğinde kendisinin de onunla birlikte olduğunu ve Hz. Ali'nin sesi kısıldığını ve kendisinin duyuruda bulunduğunu söylemiştir. Buhari'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bu hadiste Ebu Hureyre şöyle demektedir. "Ebubekir, Rasulullah'ın kendisini Veda Haccı'ndan Önceki hac için emir la-yin ettiği hac esnasında insanlara "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmeyecek ve Kabe çıplak bir halde tavaf edilmeyecek" şeklinde ilanda bulunmak için Mina'ya gönderdiği gruba beni de kattı. Sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi beraati insanlara bildirmek için peşimizden gönderdi. O'da Kurban günü Mina halkına bu duyuruyu yaptı.[12[12]] Tirmi-zi, Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etti. "Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir'i gönderip bu hususları ilan etmesini emretti. Sonra peşinden Hz. Ali'yi gönderdi. Ebubekir, yolda giderken Rasullullah (s)'ın Kusvâ isimli devesinin sesini işitti. Korkuyla çıkıp baktı Rasu-lullah'ın geldiğini zannetti. Bir de ne görsün gelen Ali idi. Hz. Ali, Rasulullah'm mektubunu kendisine verdi. Hz. Peygamber bu mektubun içeriğini, Hz. Ali'nin ilan etmesini emretmişti. İkisi birlikte yola devam ettiler ve haccettiler. Hz. Ali teşrik günlerinde kalktı ve bunu ilan ederek şöyle dedi: "Allah ve Rasulü'nün himayesi (zimmeti) her müşrikten uzaktır.

[12[12]] Bkz. Tac;IV, 114-115

Yalnızca dört ay serbestçe gezin-dolaşın. Bu yıldan sonra hiçbir müşrik haccetmeyecektir. Çıplak olarak da hiç kimse Kabe'yi tavaf edemeyecektir. Cennete de ancak mü'min olan kimse girecektir". Hz. Ali bunları ilan ediyordu. Yorulduğu zaman Hz. Ebubekir kalkıp ilan etmeye devam etti.13[13] İbn Sad, Buhari'nin rivayet etmiş olduğu hadisi "Sonra Hz. Peygamber peşinden Hz. Ali'yi gönderdi..." kısmı dışında olduğu gibi rivayet etmiştir.14[14]

îbn Kesir, İmam Ahmed'in Hz. Ali'den rivayet ettiği şu hadisi nakleden Tevbe Süresinin ilk on ayeti Hz. Peygamber'e nazil olunca Hz. Ebubekİr'i çağırdı ve bu ayetleri Mekke halkına okuması için onunla birlikte gönderdi. Sonra beni çağırarak şöyle dedi. "Ebubekir'in peşinden git. Ona kavuştuğun zaman o ayetleri ondan al ve Mekke halkına giderek onlara oku." Cuhfe'de Ebubekir'e yetiştim ve ayetleri ondan aldım. Ebubekir Hz. Peygamber'e döndü ve "Ya Rasulallah benim hakkımda bir şey mi nazil oldu" dedi. Hz. Peygamber de "Hayır ancak bana Cebrail geldi ve senden, ancak sen veya Ehli Beytten olan biri tebliğ edebilir dedi "diye cevap verdi. Ayrıca Hz. Ali'den şu hadisi de rivayet etmiştir: "Rasulullah (s) beraati tebliğ için gönderdiğinde, "Ey Allah'ın Nebisi ben konuşkan ve hatip biri değilim" dedim. O da bana 'ya sen, ya da ben götürüp tebliğ etmeliyiz' dedi. Ben de şayet durum böyleyse o halde ben giderim dedim. O da "git Allah dilini sabttleştir ve kalbini ferahlatır" diyerek elini ağzımın üstüne koydu."

Biz öyle inanıyoruz ki Şiilik taassubu ve duygusu, bu ve benzeri rivayetler üzerinde elkili olmuş ve önemli bir rol oynamıştır. Özellikle de 'Ancak ben veya ehli beytimden biri ya da ancak ben veya Ali, veyahut ancak ben veya benden bir adam bunu tebliği ya da ancak ben veya Ali, veyahut ancak ben veya benden bir adam bunu tebliğ edebilir.' şeklindeki rivayetler ile "Cebrail geldi..." şeklindeki rivayet ile "Hazreti peygamber ayetleri Ebubekir'e verip, O'nu görevlendirdikten sonra peşinden Hazreti Ali'yi gönderdi ve yoldan mektubu ondan aldı." rivayeti bu tür rivayetlerdendir. Öyle ki fiiller bu tür rivayetlere büyük bir önem vermekte ve bu rivayetlerden Hz.Peygamber'in, Hz. Ali'yi nübüvvete ait olan vasıflarla vasıflandırdığım söylemişler ve bu rivayetleri "Hz. AH ve Peygamber tek bir şeyden ve Hazreti Ali bu vasıflarda O'nun mirasçısıdır" şeklindeki söylentilerine delil olarak almışlardır.15[15]

Ehli Sünnet'in, Hz. Ebubekir'in hacc emiri olarak tayin edilmesi olayını, Onun Hz. Peygamber'den sonra halife oluşuna delil olarak gördüklerinden dolayı, Şiiler bu delili zayıflatmak veya topyekün geçersiz kılmak istemiş olabilirler. Ehli Sünnet'ten bazıları da buna karşılık*"Hz. Ali'nin Hz. Ebubekir'e emir olarak değil, memur olarak geldiğini" söylediğini rivayet üzerinde roJ oynamış olabilir.

13[13] Tac.tV, 114-115.

14[14] İbn Sad, III, 222.

15[15] Bkz. Menar Tefsiri, (sözkonusu ayetlerin tefsirine).

Hz. Peygamber'in ayetleri Hz. Ebubekir ile birlikte gönderdikten veya O'nu sözko-nusu hususları ilanla sorumlu kılmasından sonra, ondan bunu tekrar alması için Hz. Ali'yi peşinden göndermesi kesinlikle akıl kân değildir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in ailevi meselelerle ilgili olmayan böyle bir konuda, benden ancak benden olan veya ehli beytimden olan Biri tebliğ edebilir demesi kesinlikle düşünülemez. Çünkü bu konu ailevi bir konu olmayıp, Allah'ın kendisini özel hususlarla vasıflandırdığı büyük bir vazifeyle ilgilidir. Allah bu vasıflan "Allah elçilik görevini kime vereceğini daha iyi bilir" (En'am, 125) ve "muhakkaleki sen büyük bir ahlak sahihisin" (Kalem, 5) ayetleriyle belirtilmektedir. Şayet Hz. Peygamber (haşa) bu tür şeyleri düşünmüş olsaydı Hz. Ebube-kir'in yerine Hz. Ali'yi hacc emin olarak göndermesi daha makul olurdu.

Bu konuda gelen rivayetler ve en sahih hadis olarak kabul edilen Buhari'nin Hz. Ebubekir'den rivayet ettiği hadis göstermektedir ki, Hz Peygamber, ayetlerde belirtilen bazı hususlan bildirmek için Hz. Ebubekir'i görevlendirmiş sonra da ilan edilmesi gereğini duyduğu başka meseleleri de bildirmek için peşinden Hz. Ali'yi göndermiştir. Yapılan duyuru tamamen Hz. Ebubekir'in gözetiminde ve emrinde gerçekleşmiş, Hz. Ali de bu konu da O'na iştirak etmiş veya yardımda bulunmuştur. Diğer rivayetlerde belirtilen fazlalık ve haşiyelerden öte olması makul olan husus budur. En iyisini Allah bilir.

Evet, Haccı Ekber günü hakkında, müfessirlerin, Rasulullah (s)'m arkadaşlanndan, tabiinden rivayet ettikleri görüşler çeşitlidir. Bu görüşlerden bazısına göre Haccı Ekber günü Arefe günü, bazısına göre de Kurban günüdür.16[16]

İbn Kesir'in mürsel olarak Hz. Peygamberden rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygam-ber'i Arefe günü insanlara hutbe verdi ve bugün Haccı Ekber günüdür dedi "den ilmektedir. Ömer'den rivayet ettiği bir hadis şöyledir: "Arefe günü Haccı Ekber günüdür. Hiç kimse bu günde oruç tutmasın." Haccı Ekber gününün, Kurban günü olduğunu söyleyenler ise Ebu Hureyre, İbn Abbas, îkrime, Katade ve Mücahid'tir. Bu görüşlerden birinin diğerine tercih edildiğine rastlamadık. Ancak sünen sahiplerinin (Ebu Davud, Tir-mizi, Nesei) Abdurrahman b. Ya'mer'den rivayet ettikleri bir hadis şöyledir: "Rasulullah (s) Arafat'tayken O'nun yanına vardım. Necid halkından bir grup geldi ve bir adama emrettiler, o adam da Rasulullah'a seslenerek "Ya Rasulullah hacc nasıl yapılır?" dedi. Rasulullah bir adama emretti o da insanlara seslenerek, "Hacc Arefe günüdür. Kim Müzdelife'de kalınan (akşamla yatsının cem edildiği) gecenin sabah namazından önce gelirse, haccı tamam olur. Mina'da üç gün kalınır. Acele edip de iki gün kalana günah yoktur. Fazla kalana da günah yoktur" dedi.

Bu hadis ve Nebi'den mürsel olarak rivayet ediien hadis ile Ömer'in hadisi Haccı Ekber gününün Arefe günü olduğunu söylemeyi gerekli kılmaktadır. En iyisini Allah bilir. 17[17]

16[16] Bkz. Taberi; Beğavi, Hazin. İbn Kesir ve Tabresi

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/273-277.

4- Ancak müşriklerden kendileriyle anlaşma imzaladıklarınızdan (anlaşma şartlarından) hiçbir şeyi eksi İtmeyen ler ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların anlaşmalarının kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Çünkü Allah, muttaki olanları sever.

5- Haram ayları çıkınca[18[18]]' müşrikleri her nerede bulursanız öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve tüm geçit yerlerini kesip tutun. Eğer tevbe edip, namaz kılarlarsa ve zekatı verirlerse yollarını açıverin. Muhakkak ki, Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

Müşriklerle Savaşmanın Şartları

Bu ayetler de anlaşılır bir şekilde açıktır. Birincisinde istisna bir durum vardır ki, o da müslümanlara seslenerek onların, kendileriyle anlaşma yapıp bu anlaşmalarına vefa gösteren, anlaşmayı çiğnemeyen, herhangi bir şartını eksiltmeden yerine getiren, müslümanlara karşı başkasıyla güç birliği yapıp onlara arka çıkmayanların anlaşmalarını üzerinde anlaştıkları sürenin sonuna kadar tamamlamalarını emretmesidir. İkinci ayette ise müslümanlara hitap edilerek onların, haram aylan çıktıktan sonra müşriklerle nerede bulurlarsa savaşmalarını, onları sürgün etmelerini ve onları tüm geçit yerlerinde gözetlemelerini fakat tevbe ederek namaz kıldıkları ve zekat verdikleri taktirde onlara ilişmemelerini emretmektedir. Çünkü Allah tevbe eden kullan için çokça bağışlayandır ve esirgeyendir.

Görüldüğü gibi bu iki ayet kendisinden Önceki ayetlerin bir devamı ve tamamlayıcısı konumundadır. Taberi'nin Katade'den rivayet ettiğine göre bu ayetlerde istisna edilenler Rasulullah'm Hudeybiye'de kendileriyle anlaşma yaptığı Kureyş müşrikleridir. Bu tuhaftır. Çünkü Hudeybiye anlaşması H. 8.yılda çiğnenmişti ve çiğnendiğinden dolayı da Hz. Peygamber Mekke'ye yürümüş ve Mekke'yi fethetmiş ve Kureyş Allah'ın dinine girmiştir. Kaldı ki bu ayetler, üçüncü ayetin de açıkça gösterdiği gibi Mekke'nin fethinden sonra nazil olmuştur.

Beğavi'nin rivayet ettiğine göre bunlar, Kenane'den kendilerine Beni Demre denilen bir mahalleydi. Ahidlerini bozmamışlardı ve anlaşmalarının tamamlanmasına dokuz ay kalmıştı. Hz. Peygamber'in £enane'den Beni Demreyle iyi ilişkilerde bulunduğu haberini İbn Sa'd da zikretmiş ve bunun süreye bağlı olduğunu belirtmemiştir.[19[19]] Durum ne olursa olsun birinci ayetten sözkonusu edilen istisnanın müslümanlarla süresi belirli bir anlaşma yapanlar hakkında olduğu anlaşılmaktadır ve bunlardan da herhangi bîr çiğneme olayı sözkonusu

[18[18]] İnseleha Geçmek anlamındadır.

[19[19]] Bkz. İbn Sa'd, c. 3, sh. 46.

olmamıştır. Gerçekten de fiilen böyle olanlar olabilir. Görüldüğü gibi istisna konusunda sürekli geçerli olan bir hüküm vardır.

Birinci ayet, daha önce zikrettiğimiz büyük hacc gününde yapılan İlanla ilgili rivayeti desteklemektedir. Ebubekir bu ilanı yapmıştı. Anlaşma süresi dört aydan daha az olanlar için dört ay mühlet tanınmış "ve kimin anlaşması varsa o, süresinin bitimine kadardır" ifadesiyle bu belirtilmişti. "Kimin anlaşma müddeti dört aydan az İse ona dört ay mühlet vardır, kiminki de bundan fazlaysa dört aya indirilir" şeklindeki rivayetler, belirtilen bu teyidin kapsamı dışındadır.

Ayrıca bu ayetin ruhu, Beğavi'nin rivayet ettiği ve Taberi'nin de belirttiği "sûrenin birinci ayetinde belirtilen Allah ve Rasulü'nün kendilerinden beri olduklarını ilan ettiği anlaşmalarım çiğneyen, anlaşmalı müşriklerdir" şeklindeki sözü teyid etmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, tefsirini yaptığımız bu iki ayetten ikincisinde müslümanlann, dört ay olan haram aylarının sona ermesiyle -çünkü ayetler belirttiğimiz gibi Şevval ayında nazil oldu- kendileriyle savaşılmasımn emredildiği kimseler, anlaşmalarını çiğneyen bu kimselerdir. Çünkü sözkonusu edilenler bunlardır.

Bu iki ayetle birlikte önceki ayetler de Medine döneminin sonlarına ilişkin Peygamber'in süetinden tablolar sergilemektedir. Bunlardan anlaşılıyor ki müslümanlarla müşrikler arasında Mekke'nin fethinden sonra hatta daha Öncesine dayanan barış anlaşması vardır. Müşriklerden bazıları anlaşmalara uymuş, bazıları da anlaşmalarını çiğnemiş veya kendilerinde anlaşmayı çiğneme ve delme belirtileri görülmüştür.

Daha önce de belirttiğimiz gibi müfessirler, tefsirini yapmakta olduğumuz bu ayetlerden ikincisini kılıç ayeti olarak isimlendirmiş ve bunun müşriklere karşı yumuşak ve müsamahalı davranmayı, onlara mühlet vermeyi, onlara aldırmamayı, onlardan yüz çevirmeyi ve onları bağışlamayı emreden tüm ayetleri neshettiğini ve mutlak olarak onlarla savaşmayı gerektirdiğini söylemişlerdir. Bazıları anlaşması bulunanları anlaşmanın bitimine*kadar bundan istisna ederken, bazıları da bu istisnayı da yapmayarak bu ayetin nazilinden sonra onlardan artık müslüman olmaları dışında hiçbir şeyin kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Bunda bir aşırılığın olduğunu ve bunun, düşmanlar dışındaki kimselerle savaşılmayacağım, barış ve iyi ilişkiler içerisinde olanlara ilişilmeyeceğim, onlara iyilikte bulunup adil davranılacağım belirten muhkem ayetleri içeren Kur'ani İlkelerle tenakuz içerisinde olduğuna dikkatleri çekmiştik. Müfessirler, bu ayetlerin yorumu ile ilgili eski müfessirlerden rivayet ettikleri bu rivayet ve görüşleri tekrarlamışlardır. İbni Kesir, İbp* Abbas'tan "Bu ayet Hz. Peygamber'e kılıcım kendileriyle anlaşma yapanlardan İslam'a girince çekmesine ve onlarla yapmış olduğu anlaşma ve sözleşmeleri çiğnemesini emrettiğini "rivayet etmiştir.

Aynı müfessir (İbn Kesir) Süfyan b. Uyeyne'den tuhaf bir söz aktarmış, bu ayeti, sûredeki diğer bazı ayetler ve müşriklerle savaş hakkında olmayan başka ayetlerle birleştirerek kılıç

ayetleri olarak isimlendirmiş, Hz. Peygamber'in Hz. Ali b. Talib'i Haccı Ekber gününde ilan için görevlendirdiğinde bu ayetle gönderildiğini söylemiştir. Bu ayeti Araplardan müşrik olanlar da ve Ehli Kitapla savaşmak için kılıç ayeti olarak isimlendirmiştir. Bu ayet de Tevbc sûresinin şu ayetidir: "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek dini din edinmeyen kimselerle küçülüp (beyan ederek) elleriyle cizye verinceye kadar savaşın" (Tevbe, 29). Tevbe süresindeki şu ayeti de münafıklarla savaş için kılıç ayeti olarak isimlendirmiştir. "Ey Nebi, kafirlerle ve münafıklarla cihad et, onlara sert davran, onların varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü gidiş yeridir." (Tevbe, 73). Hucurat süresindeki şu ayeti de bağüerle savaş için bir kılıç olarak isimlendirmiştir. "Şayet mü'minlerden iki grup birbiriyle savaşırlarsa aralarına düzeltin. Eğer biri diğerine (bağüİk yapıp) saldırırsa, saldıran grup Allah'ın emrine dönünceye kadar onlarla savaşın." (Hucurat, 9).

Gariptir ki Taberi, bu ayetin anlaşması olan ve olmayan herkesi ayırım yapmaksızın kapsadığını söylemektedir. Bununla birlikte Mümtehinc sûresi: "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan, sizleri yurtlarınızdan sürüp çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızdan ve ölçülü davranmanızdan sizi alıkoymaz. Muhakkak ki Allah adaletli olanları sever." (Mümtehine, 8) ayetini yorumlarken; bu ayetin muhkem olduğunu, Allah'ın müs-lümanlan kendilerine karşı barış ve iyilik tavırları içerisinde bulunan, hiç kimseye bağlı bulunmayan, hangi dinden olursa olsunlar onlara iyilik yapmaktan ve ölçülü davranmaktan menetmediğini söylemektedir. Hatta bunlar kendileriyle anlaşma yapılmayanlar da olabilir.

Bütün bunlardan sonra özünden ve anlamından da anlaşıldığı gibi ayet, kendileriyle anlaşma yapılan ve bu anlaşmalarını çiğneyen müşriklerle savaş hakkındadır. Bu ayetin kılıç ayeti sayılarak mutlak olarak tüm müşrikleri kapsadığını söylemek, ayeti, ruhunun ve bağlamının kabul etmediği bir anlama taşımaktır. Ayrıca bu ayetin Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde belü-tilen dinde zorlamanın olmadığı, Allah yoluna hikmet ve güzel öğütle davet edilmesi, en güzel bir şekilde mücadele edilmesi, müslümanlarla savaşmayan ve onları yurtlarından sürüp-çıkarmayan kimselere iyilik yapmaya ve Ölçülü davranmaya teşvik edilmesi gibi genel ve kesin prensipleri içeren ilkeleri neshettiğini söylemek de yanlış olur. Birazdan ele alacağımız ayet; açıkça müslümanların, kendileriyle Mescidi Haram'da anlaşma yaptıkları müşrikler, dosdoğru oldukları sürece, onlarla yaptıkları anlaşmalarında dosdoğru davranmalarını emretmektedir. Bu, ayetlerle ilgili söylediklerimizin doğru olduğuna daîr/bir kanıttır inşaallah.[20[20]]

Bu ayetlerde hüküm açısından iki mesele önümüze çıkmaktadır. Birincisi acaba birinci ayette belirtilen istisna, anlaşmanın tazelenmesiyle birlikte kendileriyle anlaşma yapılan müşrikler anlaşmanın süresi bitince Allah ve Rasulü'nün beraatı kapsamına girerler mi? Ve onlarla savaşmak gerekir mi? Müfessirlerin sözleri bu soruya 'savaşmak gerekir' anlamında olumlu

---

[20[20]] Menar tefsirinde bu söylediklerimizi destekleyen doğru bir yorum vardır.

cevap niteliği taşımaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber'den gelen güvenilir bir rivayete rastlamadık. Eğer müfessirlerin sözlerinden "kesinlik" mu-rad ediliyorsa bunda durup düşünmek gerekiyor. Ve burada meselenin açıklığa kavuşturulması lazımdır: Kendileriyle anlaşma yapılanlar, bu anlaşmadan önce müslümanlara düşmandılar. Dolayısıyla aralarında savaş oldu. Sonra da müslümanlar onlarla anlaşma yaptılar ki Kureyş'İn durumu buydu ve Rasulullah (s) Hudeybtye'de onlarla anlaşma yaptı. Veya müslümanlarla hiç savaşa girmemiş, barış içinde yaşamış ve müslümanla-nn müttefiki de olmayarak tarafsız kalmışlardır. Nisa Sûresinin 90. ayetinde belirtilenler bunlardır: "Ancak sizinle kendileri arasında anlaşma bulunan bir topluma sığınanlar veya ne sizinle ne de kendi toplumları ile savaşmak (istemediklerin) den yürekleri sıkılarak size gelenler hariç. Allah dileseydi başınıza onları musallat ederdi, sizinle savaşırlardı. O halde onlar sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve sizinle barış İçinde yaşamak isterlerse, Allah size, onlara saldırmak için bir yol vermemiştir." Kanaatimize göre buradaki gibi fiili bir durum vardı. Siret hakkındaki bazı rivayetlerde bunun bazı Örnekleri vardır: İbn Sad şöyle rivayet ediyor; "Rasulullah Kenüne'den Beni Sahi ile onlarla savaşmamak, onların kendisiyle savaşmaması, kendisine karşı bir düşmanla işbirliği yapmamaları hususunda sulh yaptı ve bunu aralarında anlaşma metni niteliği taşıyan bir yazılı metin haline getirdiler."[21[21]] Ne bu ayette ne de diğerlerinde gerek bunlarla, gerekse anlaşma yapıp bu anlaşmayı çiğneme veya delme niyeti taşımayanlarla anlaşmayı yenilemeye veya süresini uzatmaya engel teşkil edecek bir husus bulunmamaktadır. Müslümanlann da bunu reddetmeye haklan yoktur. Çünkü onlar yalnızca kendileriyle savaşan veya herhangi 6ir şekilde kendilerine saldıran kimselerle savaşmakla emrolunmuşlardır. Birazdan gelecek olan ve müşrikler anlaşmalarına bağlı kaldıkları müddetçe müslümanların da anlaşmaya bağlı kalmalarını açıkça emreden ayet, bu söylemlerimizi pekiştirmektedir.

İkinci mesele ise şudur: İkinci ayetin son bölümünde müşrikler tevbe ettiklerinde, namazı kıldıklarında ve zekatı verdiklerinde onlarla savaşılmayacağım ve onlara ilişil-meyeceği belirtilmektedir.

Bu mesele çerçevesinde kanaatimize göre müşrikler, anlaşmalarını bozup müslü-manlarla savaştıklarında ikinci bir defa anlaşma haklarını kaybetmiş olurlar. Artık müs-lümanlar güven ve banşı "sağlayacak olan şartlarla onlan sorumlu tutabilirler. Bu şartlar da onların şirkten tevbe ederek İslam'a girmeleri, kulluk ve mali görevlerini yerine getirmeleridir. Bu da dinde zorlama anlamına gelmiyor. Çünkü şirk; temelde insanlığın Çöküşünü, akla, mantığa, hakka aykın olan saçma-sapan düşünce ve fikirlere saplanmaktır. Ayrıca şirk; zorba kuralları, kötü adetleri ve zararlı fraksiyonları temsil eder. Oysa ki İslam, onların dine girmeleri sonucunda tüm bunlardan kurtuluşunu, akıl, ahlak, ibadet, akide ve amel itibariyle insanlığın kemal noktasına ulaşmalarını sağlamaktadır. Buna rağmen biz, bu ayetlerde müslümanlan

---

[21[21]] c. 3,sh. 46.

maslahatları gereğince anlaşmalarım çiğneyenlerle savaştıktan sonra, onlarla tekrar ikinci bir anlaşma yapmalarını engelleyen bir husus göremiyoruz. Olabilir ki müslümanlar, savaşı sürdürmeye güç yetiremezler veya onları egemenlikleri altına alamazlar. Allah en iyisini bilendir.

"Şayet tevbe edip, namaz kılarak zekat verirlerse" cümlesi, islam'ı kabul etmek ile İslam'ın rükünlerini yerine getirmek arasında bir bağın bulunduğunu göstermektedir. Bu rükünlerin en önemlileri de, Ankebut sûresinin 45. ayetinde belirtildiği gibi fuhşi-yattan ve münkerden alıkoymak, namazı kılmak ve müslümamn malını ve nefsini arındırdığı, ihtiyaç sahibi kardeşlerine yardım ettiği, Allah yoluna daveti güçlendirip yaydığı, Allah yolundan alıkoyanlarla cihad ettiği ve Allah yoluna başkoyanlara saldıranlara engel olduğu zekatı vermektir. Bu husus birçok Mekki ve Medeni sûrelerde değişik üsluplarla o kadar fazla tekrar edilmektedir ki, hatta onlan yerine getirmeyen kişinin müs-lümanlığı tartışılmalıdır denilmelidir.

Belki de bazı alimlerin namazı bilerek terk edeni mürted saymaları ve ceza olarak da öldürülmesini söylemeleri sonucuna bundan ve bazı hadislerden yola çıkarak varmışlardır, öyle ki; Müslim, Tirmizi, Nesei, Cabir'den Hz. Peygamber'in "Kişiyle, şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır" dediğini rivayet etmişlerdir.[22[22]] Tirmizi, Bürey-de'den Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir; "Bizimle onlar arasındaki ahit, namazdır. Kim namazı terk ederse kafir olur."[23[23]] Taberi de Enes'ten "Kim namazı bilerek terk ederse kafir olmuş olur. " hadisini rivayet etmiştir. Bu hadis Menar tefsirinde ilgili ayetin tefsiri esnasında aktarılmıştır. Tirmizi, Abdullah b. Şakik'ten şu sözü nakleder: "Muharnmed (s)'in arkadaşları namaz dışında hiçbir amelin terk edilmesini küfür saymazlardı."[24[24]] Beş sahih hadis kitabında Abdullah'tan şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah rasülü olduğuma şehadet eden müslüman'ın kanı ancak üç şeyle helal olur: Bir kimseyi öldürmek, evli olduğu halde zina etmek ve dini terk edip İslam cemaatinden ayrılmak."[25[25]] Dinini terkeden kişi mürteddir. Müfessirler bundan hareketle Hz. Ebubekir'in zekatı beytül-malç vermeyi reddeden kimselerle savaşmasının yerinde ve doğru bir husus olduğunu söylemişlerdir. Ki bunların irtidadı yalnızca zekatı vermemekle sınırlıydı.

Bu bağlamda Hz. Ömer'in, Hz. Ebubekir'e şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nasıl olur da bunlarla savaşırsın. Rjfsulullah şöyle buyurmuyor mu? 'İnsanlar, "Allah'tan başka ilah yoktur" deyinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Kim bunu söylerse canım ve malını benden korumuş olur. İslam'ın hakkı müstesna. Onun hesabı da Allah'a

[22[22]] Tac, 1,124

[23[23]] Tac, 1,124-125

[24[24]] Tac, 1,124-125
[25[25]] Tac, 3, 17

kalmıştır."[26][26] Bunun üzerine Hz. Ebubekir, şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki namazla zekatı birbirinden ayrı tutanlarla savaşacağım. Çünkü zekat malın hakkıdır; vallahi şayet onlar Rasulullah'a verdikleri bir oğlağı bana vermezlerse bundan dolayı onlarla savaşırım." Hz. Ömer, "Ben onun hak üzere olduğuna kanaat getirinceye kadar 'Allah Ebubekir'in kalbini savaşa açmış' diye düşünüyordum" dedi.[27][27]

Hemen şunu belirtelim ki, gerek metinlerde gerekse dipnotlarda zikrettiğimiz bu hadisler tefsirini yapmakta olduğumuz ayetlerle ilgili bir sorunu önümüze çıkarmaktadır. Öyle ki Rasulullah (s), "insanlar Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar on-larİa savaşmakla emrolundum" buyuruyor. Bu hadislerin mutlak ve zahiri anlamlarından hareket edildiği zaman, dinde zorlamanın olmadığı Allah'ın müslümanian din konusunda kendileriyle savaşmayanlarla iyi ilişkide bulunmaktan, onlara iyilik yapmaktan neh-yetmediğini, ancak müslümanların kendileriyle savaşanlarla savaşmakla emrolunduğu-nu belirten Kur'an'ın çeşitli ayetleriyle çelişmektedir. Biz burada diyoruz ki, Rasulullah (s)'in muhkem olan Kur'anî ilkelerle çelişmesi mümkün değildir. Gerek siren" gerekse,halifelerinin sireti hakkında bize ulaşan mütevatir rivayetler, onların İslam'a düşmanlık yapan, müsliimanlara, başından beri veya anlaşmaları çiğnedikten sonra saldıran kimselerin dışında hiç kimseyle savaşmadığını belirtmektedir. O halde bu iki hadisin ayetlerde sözü edjlen durumlarla ilgili olarak söylendiği düşünülmelidir. Allah daha İyisini bilir. [28][28]

6. Eğer müşriklerden biri senden güvence isterse ona güvence ver, ki Allah'ın sözünü işitsin ve sonra onu güvenlik içinde olacağı bir yere'[29][29] ulaştır[30][30]'. Bu onların bilmeyen bir topluluk olmaları nedeniyledir.

Müşriklerin Güvence Dilemeleri

Âyette, Hz. Peygamber'e seslenilerek müşriklerden biri kendisine gelip himaye ve güvence

[26][26] Bu hadis 5 hadis kitabında rivayet edilmiştir. Bknz. Tac, 4, 325-326. Ayrıca Sünen sahihleri Enes'ten, başka bir hadisi rivayet etmişlerdir ve bu badisde önemli bazı fazlalıklar vardır. Hadisin metni şöyledir: "Müşrikler Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna iman edip, kıblemize yönelinceye ve kestiklerimizi yiyinceye ve bizim gibi namaz kılıncaya kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde onların kanlan da mallan da bizlere haramdır. Ancak İslam'in hakkı olan (cezalar) müstesnadır. Müslümanlar'in lehine olan herşey onların da lehinedir ve müslümanların da aleyhine olan herşey onların da aleyhinedir.Tac, 4, 326.Ayrıca beş hadis kitabı sahipleri (Buharı, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesel) Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadisin benzerini de önemli bir fazlalıkla birlikte Ibn Ömer'den rivayet etmişlerdir. Hadisin metni şöyledir: "insanlara Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun rasulü olduğuna iman edip, namaz kılıp, zekat verinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Şayet bunu yaparlarsa İslam'ın hakkı müstesna. Mallarını ve kanlarını benden korumuş olurlar. Onun hesabını da Allah görür." Tac, 1, 29.

[27][27] Bu diyalog Beğaviden nakledilmiştir.

[28][28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/277-283.
[29][29] Me'menehu Hayatının güvenli olduğu yer.

[30][30] Ebliğhu Onu ulaştır, onun ulaşmasını kolaylaştır.

istediği zaman, onun Allah'ın sözünü dinleme fırsatı bulması için bu isteğinin yerine getirilmesi ve sonra da hayatı konusunda güven içinde bulunduğu yere ulaşması için kolaylık sağlanmasını emretmektedir. Çünkü müşrikler cahil kimselerdir ve Pey-gamber'in onlara; bilgilenme, Allah'ın sözünü dinleme ve anlama fırsatı tanıması gerekir.

Zemahşeri, Said b. Cübeyr'den şunu rivayet etmektedir: "Hz. Ali Haccı Ekber gününde insanlara duyuruda bulunduğu zaman bir adam geldi ve 'şayet bizden biri anlaşma süresinin bitiminden sonra Allah'ın selamını dinlemek veya başka bir ihtiyacını gidermek için Muhammed'e gelirse öldürülür mü?" diye sordu. Hz. Ali de "Hayır, çünkü Allah 'Şayet müşriklerden biri gelirse...' buyuruyor dedi." Bu rivayet, bu şekli ile bu ayetin nüzul sebebi olamaz. Çünkü ayet kendisinden öncekine atıfta bulunmuştur ve o bağlamın bir parçasıdır. Kanaatimizce, ayet olası bir durum için istisnada bulunmaktadır. Tabiki burada ayetin gerçekleşen bir olay ve sorulan bir soru üzerine nazil olduğu ve sonra da uyum için bu bağlamda ele alındığı ihtimaline engel teşkil etmemektedir. En iyisini Allah bilir.

Bu ayetin mensuh mu yoksa muhkem mi olduğu konusunda tabiinden değişik görüş ve rivayetler gelmiştir. Dehhak ve Suddi'den gelen bir rivayete göre bu ayet bir önceki ayette bulunan "Müşrikleri her nerede bulursanız öldürün..." cümlesi ile neshedilmiştir. îbn Zeyd'ten gelen bir rivayete göre de bu ayet muhkemdir, neshedilmemiştir. Ayetin, sözkonusu cümlenin içinde yer aldığı ayetten sonra gelmesi ikinci görüşün doğru olduğuna güçlü bir bağdır.

Özellikle de bu ayet, Rasulullah (s)'ın hidayete erdirici tebliğiyle tamamen uyuşmaktadır. Bu, ayetin gerekli olan sebebe binaen nazil oluşu ve doğru bir uyumun sağlanması için ilgili yere konması ihtimalini değiştirmez.

Aynca ayette daha önce açıkladığımız hususun doğruluğunu gösteren başka bir bağ da vardır. Bundan Önceki ayet, mutlak olarak savaş ve her müşrikle şirki bırakıp namaz kılıncaya ve zekat verinceye, kadar savaşmak hakkında değildir. Yeri geldikçe tekrarladığımız gibi İslam'a karşı savaş halinde olmayan ve düşman olmayan herhangi bir müş-riğin zorlanmayacağı hususu sözkonusudur. Bu ayette müslümanlar ve müslümanların yöneticileri İçin prensipler vardır. Müslüman yöneticiler, kendilerine karşı savaşan düş-manlar bile olsa insanlara Allah'ın kelamını dinleme fırsatı vermeleri, İslam'ın ilke ve hedefleri konusunda onlarla tartışmaları, başkalarının kendilerine yaptıkları ilticayı kabul etmeleri, onların amacı bu ülke ve hedefleri tanımak olmasa bile onları himaye etmeyi kabul etmeleri gerekir. [31][31]

7- Müşriklerin Allah ve Rasulü katında nasıl olurda anlaşması olabilir? Ancak Mescidi Haram'da kendileriyle anlaşma yaptıklarınız hariç. Onlar size dürüstçe davrandığı müddetçe

[31][31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/283-284.

siz de onlara dürüstçe davranın. Çünkü Allah"sakınanları sever.

8- Nasıl olabilir ki, eğer onlar size galip gelselerdi,'[32[32]]' size karşı ne ağlaşma'[33[33]], ne de sözleşme gözetmezlerdi'[34[34]]'. Ağızlarıyla'sizi hoşnut ederler fakat kalpleri (bundan) razı değildir. Çokları da fasık olanlardır.

9- Allah'ın ayetlerini az bir paha[35[35]]' karşılığında sattılar ve onun yoluna engel oldular. Onların yaptıkları ne de kötüdür.

10- Bİr mü'mine karşı ne bir yemin ne de bir anlaşma gözetmezler. İşte onlar saldırganların kendileridir.

11- Şayet onlar tevbe ederler, namaz kılarlar ve zekat verirlerse dinde sizin kardeşlerinizde. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklarız.

12- Eğer onlar anlaşma yaptıktan sonra anlaşmalarını bozar ve dininize dil uzatırlarsa, o küfür önderleriyle savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan kimselerdir. Umulur ki cayarlar.

Ayetler şu hususları kapsamaktadır:

1 - "Müşriklerin Allah ve Rasul'ü katında saygın bir anlaşmaya sahip olmaları mümkün müdür?" şeklindeki bir sorunun cevabının olumsuz olduğu ortaya çıkmaktadır.

2- Müslümanlar'a seslenerek kendileriyle Mescidi Haram'da anlaşma yapanları istisna ederek onlar anlaşmalarına sadık kaldıkları sürece müslümanların da sadık kalmalarını emretmektedir. Bunda Allah için sakınma vardır. Allah da sakınanları sever.

3- Daha sonra cevabı yine olumsuz olan bir soruyu müslümanlara yönelterek müşriklerin karakterini ortaya koymakta ve onların anlaşmalarının saygıyı hakketmediğini belirtmektedir. Orflar müslümanlara galip gelip zafer elde ettiklerinde, herhangi bîr^ye-min veya anlaşmayı dinlemeden onlara azılı düşman muamelesi yaparlar. Onların kalpleri samimi ve doğru olmadjğı halde sözleriyle razı etmeye çalışırlar.

Onların çoğu fasıktır ve Allah'a karşı azgın ve isyankardırlar. Onlar herhangi bir mü'mine karşı ne yemin ne de anlaşma gözetmezler. Onlar bütün tavır ve konumlarında Hakk'ı çiğner ve saldırganlık yaparlar.

[32[32]] İ'i yezharu aleyküm Şayet size üstün gelip sizi ye-nerlerse.

[33[33]] UlanAntlaşma.

[34[34]] La Yerkabu Gözetmezler.

[35[35]] İşteru biayatillahi semenen kalilen Az bir pahayı tercih ettiler. Yani dünyanın süs ve nimetlerini Allah'ın ayetlerine ve dinine yeğlediler.

4- Ayetler, ayrıca mü'minlere hitabederek onların olası konumlarını dile getirmektedir Şayet onlar şirkten tevbe eder, müslüman olurlarsa, namazı kılıp zekab verirlerse, artık din konusunda müslümanların kardeşleri sayılırlar. Bu açıklamaların da değerini ancak anlayan ve idrak edenler bilebilirler. Tüm bundan sonra onlar, müslümanlara verdikleri sözlerinden döner ve anlaşmalarını çiğnerlerse ve müslümanların dinine dil uzatırlarsa, müslümanların, yeminlerine hiçbir değer vermeyen bu küfür önderleriyle savaşmaları gerekir. Ola ki bu savaş, onları bu saldırgan tavırlarından vazgeçmek zorunda bırakır. [36][36]

Müşrikler Ve Karakterleri

Müfessirler araştırabildiğiniz kadarıyla bu ayetlerin sebebi nüzulüyle ilgili herhangi bir rivayette bulunmamıştır. Ancak bu ayetlerle neyin kastedildiği konusunda bazı rivayetlerde bulunmuşlardır.[37][37] Yedinci ayette istisna edilenlerin Beni Bekir b. Kenane'den Benu Huzeyme veya Beni Müdlec ya da Benu ed-Deyl olduklarını söylemişlerdir. Bunlar, Kureyş'le birlikte Hudeybiye anlaşmasında bulunmuşlar ancak Beni Bekr'in diğer mensupları anlaşmayı çiğnerken, bunlar çiğnememişlerdi. Kureyş onlara saldırdı ve bu saldırı da Mekke'nin fethiyle sonuçlanan hamlenin sebebi oldu. Bazı rivayetlere göre bu istisna edilenlerden kasıt, Hudeybiye'de Rasulullah (s)'la anlaşma yapan Kureyş'tir. Bazı rivayetlere göre de bunlar Mescidi Haram bölgesinin yanında yaşayan ve Mescid-i Haram bölgesine girmemek ve de müslümanlara cizye ödememek üzere Rasulullah'la anlaşması bulunan bir kavimdir. Tüm bunlarla birlikte burada kastedilen, sûrenin ilk ayetlerinde sözü edilenlerdir. Yani kendisiyle anlaşma yapılan ve anlaşmaları çiğneyen kimselerdir.

Taberi, "Ayetlerde istisna edilerek sözü edilenler Kureyş'tir" şeklindeki rivayetlere değinmiş ve "Bu ayetler, Mekke'nin fethinden sonra ve Kureyş İslam'a girdikten sonra nazil olmuştur" demiştir. Bu doğrudur. Ayrıca Taberi rivayetler arasında bu rivayeti tercih etmiştir: "Bu ayetlerde sözü edilenler, diğer kabilelerinin Kureyş'le birlikte anlaşmayı çiğnediği Bekiroğullan'na mensup ve onlarla birlikte olmayarak anlaşmayı çiğnemeyen diğer kabiledir. Müslümanlara bunlara dürüstçe davrandıkları sürece İyi davranmaları emredilmiştir." Bu da gayet doğru ve güzel bir tercihtir. Ancak bu, Mescidi Haram mıntıkasına komşu olan ve Mekke'nin fethinden sonra Rasulullah'ın kendileriyle anlaşma yaptığı*insanlann bulunabileceğine mani değildir. Bunlar anlaşmalarına sadık kalmış ve Allah da bunları kasdetmiş olabilir. En iyisini Allah bilir. Yedinci rivayetin son bölümü ve 8-12. ayetleriyle kastedilenler kendileriyle anlaşma yapılan ve bu anlaşmalarını çiğneyen müşrikler olduğunu belirten diğer rivayetler de ayetlerin ruhuna ve özüne tamamen uygundur. Birinci ayette Allah ve Rasulü'nün onlardan tamamen beri olduğu bildirilmiş, beşinci ayette de belirtildiği

---

[36][36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/286.
[37][37] Taberi gibi müfessirlerin çoğu rivayetleri kusurlu bulmuşlardır.

üzere onlar tevbe etmeyerek namazı kılmayıp zekatı vermedikleri taktirde her nerede bulunurlarsa öldürülmeleri vurgulanmıştır. On birinci ayette benzer bir ifadeyle bu husus pekiştirilmiştir.

Ayetlerde belirtilen uyanlar keskindir. Bu da Allah ve Rasulü'nün kendilerinden beri olduklarım bildirdiği, kendilerinden anlaşmayı delme ve çiğneme belirtilerinin zuhur ettiği müşrikler, müslümanlara karşı şiddetli bir kin beslediklerini gösteriyor. Onlar kin, nefret ve hile içinde olduklarından dolayı anlaşmaya gerçek bir şekilde saygı göstermeleri beklenemezdi. Bundan dolayı onlar şirkten tamamen tevbe edip müslüman olmadıkları sürece onların sürgün edilmeleri, savaşılmaları ve Öldürülmeleri gerekli kılınmıştır.

Müşriklerden anlaşmaya sadık kalanlara dürüstçe davranılmasının emredİlmesi daha önce de belirttiğimiz gibi Allah ve Rasulü'nün kendilerinden beri olduklarını ilan ettikleri ve kendileriyle sav aşılmasının emredildiği müşriklerin anlaşmalarını çiğneyen ve delen olduğuna delalet etmektedir.

"...Dinde kardeşleriniz sayılırlar" cümlesiyle müşriklerden tevbe eden, namaz kılan ve zekat verilenler kastedilmektedir. Bu ayetin özünden müşriklerin eski konum ve tavırlarından kurtuldukları anlamı çıkmaktadır. Burada İslam dairesine insanlann girmesi için açık kapı bırakılması, müsamaha gösterilmesi ve geçmişin affedilmesi, kolaylık sağlanması konularından bir teşvik vardır. Bundan anlaşıldığına göre, İslam davetinin üzerinde tesis olduğu ulvi ve yüce değerlere, prensiplere sahip bir İs lam i toplum oluşturmak, geçmişteki durumu ne olursa olsun herkesin bu topluma girmesini kolaylaştırmaktır. Bu, Kur'an'ın birçok ilkesiyle bağdaşmaktadır. Özellikle de ilgili yerde açıkladığımız gibi birçok tevbe ayetlerinde öngörülen ilke ve hedeflerle örtüşmektedir. "Kar-deşlerinizdir" kelimesi, İslam sancağının altına girenlere sevgi ve yakınlık gösterilmesi "Ancak mü'minier. kardeştir"(Hucurat, W) cümlesiyle ifade edilen dini kardeşliğin pekiştirilmesi anlamına gelmektedir ki bu kardeşlik bağı insanın en derin ve en güçlü psikolojik bağıdır. Çünkü o akide bağı diğer tüm bağlara üstün gelen bir prensibin bağıdır.

12. ayette geçen "Eğer anlaşmadan sonra yeminlerini bozarlarsa" cümlesi öyle anlaşılıyor ki ayetlerin nüzulü esnasında yeminlerini bozmayan anlaşmalılar hakkındadır. Ancak ayetlerin ruhundan ve bağlamından güçlükle anlaşılacağı gibi bu cümle daha önce kendileriyle anlaşma yapılanlardan sözkonusu edilenler hakkındadır. Çünkü ayetin yapısı bunu gösteriyor. Öyle ki daha öncesine atıfta bulunan ve kullanılan zamir de daha önceden sözü edilenler hakkındadır. "Dininize dil uzatılırsa" cümlesi, İslam dinine dil uzatmayı müslümanlann müşriklerle ve kafirlerle savaşmasının bir sebebi ve haklı bir gerekçesi kılmaktadır. Bu şüphe götürmez bir gerçektir. Çünkü dil uzatmak ondan yüz çevirmek ve engellemektir. Daha da ötesi dil uzatmak, dine, müsl umanlara ve davet özgürlüğüne yapılan bir düşmanlıktır.

"Küfür önderleriyle savasın" cümlesi hem küfür önderleri olmaları dolayısıyla tüm müşrikler hakkında hem de işkence ve düşmanlıkla bezenmiş baş azılılarla savaşmaya teşvik hakkında olabilir. Ayetlerin genel bağlamı birinci anlamı tercih etmeyi daha fazla gerekli kılmaktadır. Ancak ikinci mana da doğru değildir denilemez. Çünkü Önderleri ve baş azılıları cezalandırmak onlara tabi olan ve onlardan etkilenen diğer kimseleri onların peşinden gitmekten caydırır. Küfrün önde gelenlerine hamle yapmak bu sebepledir ki Kur'an'da birçok kez tekrar edilmiştir. Ancak bu onlarla sınırlı olmayıp, ileri gelenlere fazla yüklenmekle birlikte bütün kafirleri kapsamaktadır. Ayetin sözü edilen bu cümlesiyle burada kastedilenler bu türdendir demek doğru olur. En iyisini Allah bilir. [38[38]]

13- Andlarını bozan, Peygamber'i Mekke'den çıkarmaya yeltenen ve önce kendileri sizinle (savaşa) başlayan bir kavimle savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten inanıyorsanız kendisinden korkmanıza en layık olan Allah'tır.

14- Onlarla savaşın ki, Allah onları sizin ellerinizle azap-landtrsın, onları rezil-aşağıltk kılsın, sizi onlara üstün yapsın ve raü'minlerin göğüslerine şifatferahlık) versin.

15- Ve kalplerindekt Öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tev-besini kabul eder. Allah bilendir. Hüküm ve hikmet sahibidir.

16- Yoksa siz İçinizden cihad eden, Allah'tan ve elçisinden ve mü'mtnlerden başkasını kendisine sırdaş[39[39]] edin-meyenleri bilip (bildirmeden) bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır,

Ayetlerde şu hususlara dikkat çekilmektedir:

1- Soru cümlesi ile müslümanlara hitap ederek, daha önceleri, Peygamber'e tuzak kuran, anlaşmasından sonra yeminlerini bozan, Hz. Peygamber'i yurdundan çıkarmak için her türlü desiseye başvuran, düşmanlığa ve isyana ilk Önce kendileri başlayan kavime karşı müslümanlann savaşmakta tereddüt etmelerin doğru olmayacağı, eğer ortada kendisinden korkulacak biri varsa ve gerçekten de iman ediyorlarsa Allah'ın bu korkuya daha layık olduğu ve Allah'tan çekinip korkmaları gerektiği belirtilmiştir.

2- Onlarla savaşmak noktasında müslümanlar teşvik edilmektedir. Allah müslümanlann eliyle onlara azap edecek, onları rezil rüsva edecek ve müslümanlann onlara karşı zafer elde etmelerini sağlayacaktır. Bununla da onlardan kalpleri kinle dolu olanların kalplerini ferahlatacaktır. Bu savaşta Allah'ın hidayetini istediklerinin hidayetine ve tevbelerini

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/286-288.
[39[39]] Velicetün Sır dostu, bir kimsenin sırlarını bilip, onun sırdaşı olan kimse.

kabulüne vesile olacaktır. Allah, insanın kalbinde bulunan gizliliklerden haberdardır. Bütün emir ve uygulamalarında hikmetli ve doğru olan hakimdir.

3- Müslümanlara yine bir soru cümlesi ile hitap ederek onlan uyarmaktadır. Her ne kadar müslümanlar Allah'ın rızasına nail olduklarını ve O'nun kendilerine vadettiğini gerçekleştirdiklerini ve artık şimdiye kadar vuku bulan sıkıntıların sona erdiğini düşünü-yorlarsa da Allah, kendisinden, Peygamberi'nden ve müslumanlardan başkasını kendisine dost edinmeyen, bunların dışında hiç kimseye bel bağlamayan ve kalplerinde gizli tuttuklarına sırdaş yapmayan samimi mücahitlerin belirlenip bilinmesi için onları denemeye tabi tutmaya devam etmektedir. [40[40]]

Yeminlerini Tutmayanlarla Savaşmak

Müfessirler bu ayetlerin sebebi nüzulü ile ilgili Özel bir rivayet zikretmemişlerdir. Ancak Taberi'nin Suddi Mücahit gibi tabiin alimlerinden aktardığı rivayetler çeşitlidir. Bazı rivayetlere göre bu ayetler, Hudeybiye anlaşmasında anlaşmasını bozan müşriklerle savaşa teşvik içindir, bazısına göre de anlaşmayı deldikleri ve çiğnedikleri için kendilerinden beraatın ilan edildiği ve kendilerine dört ay mühlet tanınan insanlarla savaşmayı teşvik etmek hakkındadır. Bu ayetlerin kendilerinden önceki ayetlerle olan ilişkisi o kadar güçlüdür ki sanki onların bir parçası ve devamı mahiyetindedir. Bu da ayetler, Kureyş müşrikleri hakkındadır dememizi gerektiriyor. Çünkü ayetler, Mekke'nin fethinden sonra nazil olmuştur. Kureyş veya çoğunluğu bundan sonra İslam'a girmiş, şirk ve düşmanlık konumlarım terketmişlerdir. İkinci görüşün daha doğru olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak birinci ayette gösterilen vasıf şaşkınlık oluşturmaktadır. Çünkü " Rasu-lü (yurdundan) sürmeye yeltendiler ve ilk kez kendileri sizinle (savaşa) başladı" vasfı ilk etapla Kureyş için ortaya konmuştur. Kureyş ile birlikte Hudeybiye anlaşmasına Be-kiroğullan'na mensup kabileler de katılmıştı. Çünkü bunlar Kureyş'in müttefikleriydi. Diğer taraftan Bekiroğullan'yla aralannda düşmanlık bulanan Havza Kabilesi de Ra-sulllah'ın ve müslümanlann yanında yer alarak anlaşmaya katılmışlardı. Bekiroğulla-n'ndan bazıları Kureyş'ten bir grubun kışkırtmasıyla anlaşmayı bozarken bazıları da anlaşmaya sadık kalmışlardı. Rasulullah'ın Mekke'ye yürümesinin sebebi buydu. Belki de bazılarında Mekke'nin fethinden sonra anlaşmayı çiğneme ve delme eğilimleri baş göstermişti ve bundan dolayı da kendilerinden beri olunanların kapsamına girmişlerdi. Daha önceleri Kureyş'in müttefikleri olduklarından dolayı ayet bunları sözkonusu vasıfla tanımlamıştır. Belki de "iman edenlerin kalplerine şifa versin. Onların kalplerinin Öfkesini gidersin" cümlesiyle kastedelilenler bu yorum çerçevesinde Hudeybiye anlaşmasında müslümanlann yanında yer alan Havzaoğullan'dır. Kanaatimize göre bunlar, Mekke'nin fethinden önce

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/289-290.

İslam'ı kabul etmişler ve peygamber'in ordusuna katılmışlardır. Böylelikle sözkonusu cümlenin belirttiği husus, müslümanlar, Bekiroğulları'ndan anlaşmayı çiğneyenleri mağlup ettiklerinde onlar için gerçekleşmiş olur.

Beğavi'nin Mücahit ve Süddi'den rivayet ettiğine göre "İman edenlerin kalplerine şifa versin" cümlesiyle Rasulullah'ın müttefikleri olan Huzaalılar kastedilmiştir, öyleki Kureyş onlara karşı BekiroğuUan'na yardım etti ve anlaşmayı bozdular. Dolayısıyla miislümanlann Kureyş'e karşı zafer elde edip Mekke'yi fethetmeleri onların gönüllerini ferahlatmıştı. Çünkü Kureyş'in#yenilgisi aynı zamanda Bekiroğullan'nın da yenilgisi demektir. Şayet bu rivayet onlara karşı Bekiroğullan'nı kışkırtan ve anlaşmaya bozmaya vesile olan Kureyş hakkındaysa biraz önce belirttiğimiz hususa tamamen uygundur. En iyisini Allah bilir.

Birinci ayet, özellikle de önceki ayetlerle ilgili yaptığımız yorumların doğruluğunu desteklemektedir. Yani ayette belirtilen husus, ilk önce kendileri müslümanlara saldı-ran, dinlerine dil uzatan dolayısıyla da anlaşmayı çiğneyenlere karşı savaşı emretmektedir.

Müfessirler, üçüncü ayetin son kısmı, Allah'ın Mekke halkının İslam'a gireceği hakkındaki ilmine işaret etmektedir demişlerdir. Şayet bu ayetler Mekke'nin fethinden önce nazil olmuş olsaydı bu yorum doğru olurdu. Her halükarda ayetin bu son bölümünde bir yandan müslümanlara müjde verilip onların anlaşmayı bozanlarla savaşmaları teşvik edilirken diğer yandan da tevbe etme ve İslam'a girme kapısı müşriklerin ve anlaşmayı bozanların önünde açık bırakılmaktadır. Bu Kur'an'ın, daha önceki birçok yerlerde ortaya koyduğu bir metottur. Burada da, Kur'an'ın tüm bu tavır ve konumlann-daki asıl gayesi insanlann İslam ve Muhammed'in risalet nuruyla hidayete ermelerini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır.

Tabresi, Huzeyfe b. Yeman'ın "bu ayetlerde sözü edilenler daha gelmedi" dediğini rivayet etmektedir. Tabresi ikinci bir rivayet'de Ali b. Ebi Talib'ten şöyle aktarmaktadır: "Hz. Ali bu ayetleri Basra'da okumuş ve şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki Rasulullah (s) benimle ahitleşti ve "Ey Ali, sen anlaşması bazen bir grupla, asi bir grupla ve dinden çıkan bir grupla savaşacaksın" dedi."

Birinci rivayet tuhaftır, ve ayetlerin genel anlamıyla bağdaşmam aktadır. Çünkü ayetler, Rasulullah (s) zamanında vuku bulan olaylardan bahsetmektedir. İkinci rivayete gelince, bunda da Şiilerin rolü bariz bir şekilde görülmektedir. Bu rivayet, Şİİ ravi ve müfessirlerinin Kur'an ayetlerine kendi arzulan doğrultusunda yaptıkları yorumlan desteklemek için rivayet ettikleri birçok rivayetten bir tanesidir[41[41]]

.

17- Müşrikler, kendilerinin küfrünü göre göre Allah'ın mescitlerini onaramazlar (imar

---

[41[41]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/290-291.

edemezler)[42[42]]. Onların amelleri boşa çıkmıştır ve ateşte daimi kalacaklardır.

18- Allah'ın mescitlerini ancak ve ancak Allah'a ve ahiret gününe İman eden, namazı kılan, zekatı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlar imar ederler. İşte hidayete ermeleri umulanlar bunlardır.

19- Hacılara su dağıtmayı'[43[43]], Mescidi Haram'ı onarmayı, Allah'a Ahiret gününe iman eden ve Allah yolunda cihad edenle bir mi tuttunuz? Bunlar Allah katında bir olmazlar. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

20- İman eden, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşanların, Allah katında dereceleri daha büyüktür. İşte kurtuluşa erenler bunlardır.

21- Rab I eri, onlara katından bir rahmeti, rızayı ve içinde daimi kalacakları nimeti bol cennetleri müjdeler.

22- Orada sürekli olarak kalacaklardır. Şüphesiz büyük mükafat Allah kalındadır.

Ayetlerde şu hususlar üzerinde durulmuştur:

1- Müşriklerin, Allah'ın mescitlerini onarmaları ve işlerini görmeleri doğru olmaz. Kaldı ki onlar bu konuda kafirler gibi de yapmıyor, Allah için hizmet telakki ederek çalışıyorlar Fakat her ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar boşunadır. Onların varacakları yer ebedi kalacakları ateştir.

2- Allah'ın mescitlerini onarmaya layık olanlar, Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namaz kılan, zekat vftren ve Allah'tan başka kimseden korkmayanlardır. Allah'tan bir hidayet üzere olmaları ve O'nun rızasını hakketmeleri mümkün olanlar bunlardır.

3- Muhataplara büyük bir ihtimalle de ayetlerin ruhundan da anlaşıldığı gibi müslü-manlara bir soru cümlesiyle hitap ederek onların; hacılara su verme, Mescidi Haramı onarma görevini üstüne alan müşriklerle, Allah'a, ahiret gününe inanan, ve Allah yolunda cihad edenleri konum ve fazilet açısından bir tutmamalarını söylemektedir. Sonra cevap niteliği taşıyan bir cümleyle de bu iki grubun Allah katında bir olmalarının mümkün olmadığı belirtmektedir. İman edenler, hicret edenler ve cihad edenler O'nun rızasıyla, rahmetiyle, içinde ebedi kalacaktan cennetiyle müjdelenenler bu kurtuluşa erenlerdir. [44[44]]

[42[42]] Ye'merû, 'imaratün Burada himet etmek, korumak, muhafaza etmek anlamındadır. Ayrıca mescitler İçin didinip uğraşma anlamındadır denmiştir.

[43[43]] Sikayetü'l-hacc Hacılara su dağıtma işi.

[44[44]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/293.

Müşrikler Allah'ın Mescitlerini Onaramazlar

Ayetlerin ele aldığı konular yeni bir bölümü oluşturmaktadır, öyle görünüyor ki ilk iki ayet, sonra ki dört ayet için bir önsöz ve hazırlık niteliği taşımaktadır.

Bu ayetlerin nüzulüyle ilgili olarak çeşitli ve değişik rivayetler zikredilmiştir. Tabc-ri'nin zikrettiği bir rivayete göre Kureyş, Mescidi Haramı onarmak ve hacılara su dağıtmakla övünmüş ve "hiç kimse bizden üstün değildir" demişlerdir. Allah bu ayetleri onlara bir reddiye olarak göndermiştir. Taberi, Nu'man b. Beşir'den şu rivayeti zikretmiştir, "Bir cuma günü Rasulullah'ın minberi yanında Rasulullah'la beraber bulunan arkadaşları arasındaydım. Onlardan biri, müslüman olduktan sonra hacılara su vermek hariç hiçbir amele aldırış etmem" dedi. Bir başkası "hayır, Mescidi Haram'ı onarmak daha efdaldir" dedi. Diğer biri de aksine Allah yolunda cihad etmek bu söylediklerinizden daha hayırlıdır" dedi. Ömer, "Rasulullah (s)'in minberin yanında seslerinizi yükseltmeyin" diyerek onları azarladı. Namazı kıldıktan sonra Rasulullah'ın yanma vardım ve arkadaşlarının üzerinde ihtilaf ettikleri hususun cevabını sordum. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu." Taberi'nin zikrettiği diğer bir rivayete göre "müslümanlar Bedir Savaşından sonra esirleri dolaştılar. Esirler arasında bulunan Peygamber'in amcası Abbas 'Her ne kadar siz müslüman olmak, hicret etmek ve cihat yapmakla bizleri geçtîyseniz biz de Mescid-i Haram'ı onanyorduk, hacılara su dağıtıyorduk, ve esirleri serbest bırakıyorduk' dedi. Bunun'üzerine Allah 'Hacılara su dağıtmayı......' ayetini indirdi. Bu ayetin

Abbas, Ali ve Talha B. Şeybe hakkında nazil olduğunu rivayet etmiştir. Bu üçü bir araya gelip Abbas, "Ben sizden daha faziletliyim. Çünkü ben Allah'ın evini ziyarete gelen hacılara su veriyordum" dedi. Talha, "Ben de Allah'ın mescidini imar ediyordum" dedi. Hz. Ali ise 'Ben de Rasulullah'la beraber hicret ettim, O'nunla birlikte Allah yolunda cihad ediyorum' dedi. Bunun üzerine Allah, "İman edip hicret edenler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad edenler derece bakımından daha üstündürler" ayetini indirdi. Tabresi'nin zikrettiği bir rivayete göre "Hz. Ali, amcası Abbas'a '"hicret edip Allah'ın Rasulü'ne katılmayacak mısın?" dedi. O da "Ben hicret etmekten daha fazilet-lisiyle uğraşmıyor muyum? Mescidi Haram'ı onarıyor, Allah'ın evine gelen hacılara su dağıtıyorum" dedi. Bunun üzerine Allah, 'Hacılara su dağıtmayı.....' ayetini indirdi.

Kendisinden sonraki ayetler için bir hazırlık ve önsöz olduğunu söylediğimiz birinci ve İkinci ayetler Mescid-i Haram'ı onarmanın müşriklerin hak ve görevi olmadığını, bu hak ve görevin Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayanlara ait olduğunu bildirmektedir. Bu da karşılıklı üstünlük ve faziletin mü'minler arasında olmadığını ve müşriklerin Mescid-i Haram'ı onarmalarının hiçbir değerinin

bulunmadığını gösteriyor. Çünkü birinci ayet bu müşriklere bir reddiye konumunda olmuş, ikinci ayet de mü'minlerin sözü edilenleri yapmaya daha layık olduklarını belirtmiştir. Bu husus iki ayetten sonra gelen diğer dört ayetin içeriğinde de görülmektedir. Ayetler, hacılara su vermeyi ve Mescİd-i Haram'ı onarmayı Allah'a iman etmekle, O'nun yolunda cihad etmekle eşdeğerde tutmayı kınamaktadır. Bundan da bu sözleri mü'minlerin söylemediği ve fazilet konusunda üstünlük taslamanın bu işleri yapan mü'minler için sözkonusu olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ancak söz-konusu işleri yapan müşrikler içindir. Çünkü, şayet bunu yapanlar mü'min olsalardı, bu işleri yapmayı bir üstünlük vesilesi kılmazlardı. Öyleyse bu işlerin üstünlük ve Övünme meselesi yapıldığının mü'minler arasında olduğunu söyleyen rivayetler, ayetlerin anlamına tamamen uymamaktadır. Aynı şekilde Abbas'ın Bedir'deki sözlerini veya Ali b. Ebi Talib'in sözlerini aktaran rivayetler de ayetlerin içeriğine uygun değildir. Çünkü ayetlerde bu hususun mü'minlere nisbet edildiğine dair hiçbir şey yoktur. Kaldı ki bu rivayetler ve bazıları ayetlerin Mekke'nin fethinden önce nazil olduğunu söylemekte. Oysa ayetlerin genel bağlamı bu ayetlerin Mekke'nin fethinden sonra nazil olduğunu göstermektedir.

Ayetlerle bağdaşan durum şu olabilir. Bazı mü'minler, şirk dönemlerinde hacılara su vermek ve Mescid-i Haram'ı onarmak gibi yaptıkları işleri Allah katında, mü'min olarak Allah'ın evine ve hacılarına hizmet yapanlannki gibi bir sevap ve konuma mazhar olur mu olmaz mı hususunda birbirleriyle tartışmışlar, bu hususu Hz. Peygamber'e iletmiş ve cevap istemişlerdir. Bunun üzerine Allah onlara bir red ve açıklama mahiyetindeki ayetleri indirmiştir. Belki de bu durum, iman ettikten sonra da sözkonusu işleri yapanlar içindir. Veya onlar bunu İddia etmişlerdir.

Ancak ayetlerin kendi konumu içerisinde değerlendirdiğimizde öyle görünüyor ki, bu husus daha önceki ayetlerde sözkonusu edilen müşriklerle ilgilidir. En iyisini Allah bilir.

Ayetler ibare açısından mutlaktır, ortaya koyduğu değer ve ilke açısından geneldir. Muhtevası Kur'an'm birçok yerinde tekrar edilen ilkelerle tamamen bağdaşmaktadır. Öyle ki, Allah'a ve ahiret gününe iman etmek, O'nun yolunda malla, canla cihad gibi Allah'a yaklaştırın salih arnel işlemek, Allah'ın rızasını kazandırır ve bunlar Allah için samimi olmanın göstergelidir. Allah'a şirk koşulurken yapılan her iş ve hizmet Allah katında boştur, değersizdir. Gelenek ve zihinlerdeki yeri ne kadar büyük olursa olsun bunların Allah'a iman etmekle, O'nun yolunda cihad etmekle kıyaslanması veya eşdeğerde tutulması kesinlikle yanlıştır. Açıkça görülüyor ki, değişik yöntemlerle sürekli olarak tekrar edilen bu ilkeler, Allah yolunda daveti yalnızca ve yalnızca O'nun için samimi olmayı pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu işleri yalnızca Allah için yapan, yaptıklarında samimi olan ve O'nun yolunda cihad edenin, Allah katında büyük ecirlere sahip olduğu belirtilmektedir.

Evet ayetlerde görüldüğü gibi yalnızca "su vermek" ve "onarmak" genel anlamda kullanılmamış, özele indirgemiş ve Mescid-i Haram'a ve hacılara hizmetin özellikle be-

lirtilmesi İslam önceki Mekke'de bazı makam ve mevkilerin bulunduğu, bunların İslam fethine kadar devam ettiğini söyleyen rivayetleri[45[45]] güçlendirmekte ve pekiştirmektedir.

Bu makam ve mevkileri de Kureyş'in aristokrat aile reisleri elinde bulunduruyordu. Hacılara su verme görevi, Rasulullah (s) zamanında amcası Abbas b. Abdulmuttalib'te, Kabe'nin anahtarı da Talha b. Osman b. Şeybe'de bulunuyordu. O dönemin görev, makam ve mevkilerini rivayetlerin belirttiğine göre "rifade", "liva", "kıyade", "sefare", "diyetler", "Daru'n-Nedve Başkanlığı", ''el konulan mallar" ve "at binİcileri"'nden oluşuyordu. "Sikaye" hacıların su ihtiyacını karşılamak, "rifade", "hacılara ikramda bulunmak ve onlardan ihtiyaç sahibi olanları doyurmaktır. "Diyetler" geleneksel hukuğa göre kan davaları gibi olaylara karışan Kureyş'in fertlerinden alınan diyetlerden oluşuyordu. "Liva" savaş sancağını çıkarıp savaşı komuta edecek olana teslim etmektir. "Kıyade" savaş ve gazalara komuta etmektir. "Sefaret" Kureyş ile diğer kabileler arasında elçilik yapıp, vuku bulan sorunları halletmekle görevli idi. "El konulan mallar" Kabe ve putlara ait olduğuna inanılan mallardan oluşuyordu ve bunlar denetim altında idi. Tüm bu görev ve makamlarda bulunanlardan sözü geçerli ve nüfuz sahibi bir meclis teşekkül etmişti. Bu meclis, Mekke'nin genel yönetimine, siyasetine ve menfaatlerine bakmakla

sorumlu idi. Meclis Kabe'nin yakınında bulunan ve adına Daru'n-Nedve denilen mekanda toplanıyordu.

Rivayetler, bütün bu statüleri oluşturanın Hz. Peygamberin ve Hz. Peygamber'le nesep olarak birleşen diğer Kureyş ailelerinin atalarından biri olan Kusay b. Kenane olduğunu haber vermektedir. Bu statünün İslam'dan önce yaklaşık 150 yıl önce oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Öyle ki bu zaman içerisinde gelişmiş ve tüm Mekke'ye hakim olma konumuna gelmiştir.

Peygamber'den gelen rivayete göre O, Mekke'yi fethettikten sonra verdiği hutbede şöyle demiştir; 'Dikkat edin! Güdülen her kan ve mal davası, her türlü cahilliye adeti -hacılara su dağıtmak ve Kabe'ye hizmet hariç- bu iki ayağımın altındadır." Kabe'nin anahtarını yine Osman b. Talha'ya teslim etmiş ve "Bunu al ey Talhaoğlu, onu senden ancak zalim biri alabilir'1 demiştir ve anahtarı kendisinden isteyen amcası Abbas'ın isteğini reddetmiş ve Kabe'ye hizmet İle hacılara su verme görevlerinin beraberce Abdul-muttaliboğullan'nda olmasını kabul etmemiştir. Onlara sadece su dağıtma görevini vermiştir.[46[46]]

[45[45]] Bkz: Mesudi murucuz- Zeheb, 1. 358; 2.164;3.366: Tabakatu ibn Sad, 1, 46; Tarihti Taberi;2., 14; Ce-vad Ati, Tarihü'l Arap. Kable-I İslam, 4,187.

[46[46]] Bkz: ibn Hişam, 4.. 32; tbn Sad, 3., 232-233.

Ayette bu her iki görevin özelikle zikredilmesinin sebebi bu olsa gerek. Belki de bu durum müşrik olduğu halde bu görevleri ifa edenin Allah katındaki konumunu ve sevabı konusundaki tartışmaya vesile olmuştur. En iyisini Allah bilir. [47[47]]

23- Ey iman edenler, imana karşı küfrü sevip-tercih eden babalarınızı ve kardeşlerinizi dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse onlar zalimlerin ta kendileridir.

24- De ki: "Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabalarınız, kazandığınız'[48[48]] mallarınız, iflas etmesinden korktuğunuz ticaretiniz ve hoşunuza giden evler; size Allah'tan onun Rasulü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimÜyse, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyedurun. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez."

Ayetler gayet açık olup şu husustan kapsamakladır:

1- Müslümanlar, küfrü imana tercih eden baba ve kardeşlerini dost ve yardımcı edinmekten alıkonmakta, bunu yapanlar zulümle, Allah'a karşı gelmek ve hak yoldan sapmakla nitelenmekte, kendi nefislerine zulmettiği belirtilmektedir. Çünkü böyle yapmakla kendilerini tehlikeye atmış olmaktalar.

2- Kendisi için babası, kardeşi, oğlu, hanımı, hısım-akrabası, mah-mülkü, ticareti, yurdu-barkı Allah ve Rasulü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimli olan bütün herkesi uyarmaktadır. Böyle bir durumda olanın Allah'ın emrini beklemesi gerekir. Bu durum fasıklıktır ve Allah'ın fasık olanları mutlu edip onlardan razı olması mümkün değildir. [49[49]]

Kimler Dost Edinilmez

Taberi'nin, tabiinden olan müfessirlerden aktardığı rivayetlere göre bu ayetler, hicret etmeleri kendilerine emredildiği ve "Biz burada kalıp İşimize bakacağız" diyen Ab-bas ve Talha b. Şeybe hakkında nazil olmuştur. Taberi bu rivayeti verdikten hemen sonra "bu fetihten önceydi" demektedir. Mücahit'ten de "Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin" cümlesiyle Mekke'nin fethi kastedilmektedir rivayetini zikretmiştir. Beğa-vi'nin zikrettiği başka bir rivayete göre bu ayetler, müslümanlardan irtidad edip Mekke'ye dönen dokuz kişinin dost edinmesinin yasaklanması hakkındadır. Hasan'dan aktardığı bir rivayete göre

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/293-296.
[48[48]] İkteraftimuha Kazandığınız, biriktirdiğiniz.

[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/297.

biraz önce zikredilen cümle er veya geç kesin olarak gelecek olan bir cezayı haber vermektedir. Taberi'nin bu rivayetine göre de Hz. Peygamber'in Mekke'ye savaşa hazırlandığı haberini Mekke halkına gönderen Hatıb b. Beltea hakkında nazil olmuştur. Bu rivayetler ayetlerin ruhu ve anlamıyla bağdaşmamaktadır. Sonraki ayetler de, bu ayetlerin rivayetlerin belirttiği ve gerektirdiği gibi Mekke'nin fethinden önce değil, Mekke'nin fethinden sonra indiğine dair kesin delil vardır. Çünkü ayetler, mü'mintere uğradıkları hezimetten sonra Allah'ın Huneyn gününde onlara yaptığı yardımı ve verdiği zaferi hatırlatmaktadır.

Huneyn günü.ise Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmiştir. Tuhaftır ki, râviler ve müfessirler buna dikkat etmemişlerdir. Ayetlerden alınması mümkün olan mesajlar şun-lardır: Mekke'nin fethinden sonra bazı mü'minlerin hala şirk üzere olan yakınları vardı. MiTminler, bunlarla ilişkilerini sürdürüyor ve onları akraba sayıyorlardı. Bazı mü'minlerin hicret edip fethettikleri yerlerde mal ve arazileri vardı ve bunlara tekrar kavuşmak için girişimlerde bulunuyorlardı. Bunların Mekke halkından veya Mekke'ye komşu olan kabilelerden ya da Medine'nin müslüman olmayan kabilelerinden olması muhtemeldir. Ve şartlar Rasulullah'ın buralara bazı seriyyeler göndermesini gerekli kılmış, bunların mü'mİn akrabaları da buna karşı çıkmış veya bağımlılıklarını onlardan yana ortaya koymuş olabilirler. Bunun üzerine hikmeti ilahi bu ayetleri şiddetli bir üslupla onları kınamak ve azarlamak, dini bağın ve îslami mensubiyetin her türlü bağ, nesep ve faydadan üstün olduğunu ortaya koymak için indirmiştir.

Ayetler, belirli "konu" ve "zaman"a özgü olmasının yanı sıra hedef, ilke ve uyarılar açısından geneldir. Bir mü'minin imanının nasıl olacağını belirtmiş. Allah, RasuJullah ve Allah yolunda cihadın, mü'min için kişisel maslahatı ne kadar büyük olursa olsun her türlü dünyevi arzu ve akrabalık bağından daha üstün olduğunu ortaya kovmuştur. Böylece ayetler, müslümanın imanı ve ihdası için bir kriter belirtmiştir. Bu çok dakik bir kıstas ve müslümanlann her zaman ve zeminde akide ve prensiplerine samimice i-man ettiklerinin bir ölçütüdür. Cihad ayetlerini bu kıstasın rükünlerinden biri kılan, emir ve nehiyleri, ilkeleri, dünyevi ve uhrevi hedefleri içeren İslam davetidir. Böylece de bu kıstasın kapsamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca ayetlerde îslami varlığın güçlendirilmesi amaçlanmış, müslümanlann hiçbir itibarı göz önünde bulundurmadan ve başka bir bağa aldırış etmeden birbirleriyle olan dayanışmaları sağlanmıştır.

Hemen belirtmek gerekir ki, Mekke'de nazil olan Kur'an ayetleri insana ve müslü-mana, anne babasına itaat etmeden dünyada onlara güzelce muamele etmeyi tavsiye edilmektedir. Bu husus, İsra sûresinin 23-24; Lokman sûresinin 13-14; Ankebut sûresinin 8. ayetlerinde belirtilmiş daha sonra da mücadele sûresinin 22. ayetiyle de; samimi müslümanlann babalan, çocukları, kardeşleri veya hısım akrabaları dahi olsa Allah'a ve Peygamberi'ne karşı gelenlere yorumunu yaptığımız ve müslümanlann kafir olduklan sürece

babalarını, oğullanın ve diğer akrabalannı dost ve yardımcı edinmeyeceklerini açıkça belirten ayetler nazil olmuştur. Mücadele süresindeki "Allah'a ve Peygamberi'ne karşı gelen..." ayetinde tedrici olarak belirtilen fark görülmektedir. Bu da düşmanlık anlamına gelir. Oysa yorumunu yaptığımız bu ayetlerde belirtilen özellik "şayet küfrü İslam'a tercih ederlerse" şeklinde belirtilmektedir. Bu da daimi bir düşmanlık anlamına gelmez. Tedrici olarak ortaya konulan bu durumun hikmeti, müslümanlann gelişmesi ve İslam'ın güçlenmesiyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlarda sireti nebeviyyenin özelliklerinden bir özellik görülmektedir. Şu gerçeği de idrak etmek gerekir ki bu ayetlerde geçen "evliya" (dostlar-veliler) kelimesi burada yardımlaşma ve anlaşma -ittifak halinde olma- anlamlarında kullanılmıştır. Dolayısıyla Mücadele sûresinin "Allah, din konusunda sizinle savaşmayan, sizleri yurtlarınızdan sürmeyenlere iyilik yapmaktan, onlara ölçülü davranmaktan sizleri menetmez. Allah adaletli-Ölçülü davrananları sever" ayetiyle belirtilen hüküm sözkonusu bu ayetlerle iptal edilmiş olmuyor. Çünkü bu ayetlerde başkaları şöyle dursun anaya-babaya ve yakınlara kafir olsalar bile barış ve sevgiden yana pldukları, dillerini ve ellerini İslam'dan ve müslümanlardan çektikleri sürece iyilik yapmayı, ölçülü davranmayı yasaklayan hiçbir şey yoktur. [50[50]]

25- Andolsun ki, Allah birçok yerlerde ve Huneyn gününde yardım etti. Hani çokluğunuz sizi böbürlendirmişti. A-ma size hiçbir fayda da sağlamamıştı. Tüm genişliğine rağmen yeryüzü size dar gelmişti ve nihayet arkanızı dönüp gerisin geriye gitmiştiniz.

26- Sonra Allah, Rasulü ve mü'minlerin üzerine sekineti (güven duygusu ve huzuru) indirdi, sizin görmediğiniz orduları da İndirdi ve küfre sapmış olanları da azaplandırdı. İşte bu, küfre sapanların cezasıdır.

27- Sonra bunun ardından Allah, dilediği kimsenin tevbe-sinİ kabul eder. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

Birinci ve ikinci ayette, müsltimanlara ilahi yardımı hatırlatmaktadır. Öyle ki Allah, birçok yerde düşmanlarıyla karşılaştıklarında onlara yardım etmiştir. Özellikle de sayı bakımından fazla oldukları, bu fazlalıktan ötürü böbürlendikleri, ancak bunun da kendilerine hiçbir fayda sağlamadığı, düşmanlarının baskısı kendilerini sıkıştırınca dünyanın tüm genişliğine rağmen kendilerine dar geldiği ve hezimete uğramış bir şekilde gerisin geriye kaçıştıktan Huneyn savaşında da'onlara yardımda bulunmuştur. Allah onlara rahmet nazarıyla bakmış, Peygamberi'ne ve halis mü'minlere güven duygusu ve huzur vermiş, onlan görmedikleri ordularla desteklemiş, bunlarla kafir düşmanlarını çembere kıstırmış ve onlan hakkettikleri cezaya çarptırmıştır. Üçüncü ayetle ise genel bir güvence verilmiş ve tüm bunlardan sonra

[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/297-299.

Allah'ın hidayetine tabi olanlardan, rahmetini, mağfiretini hakedcnlcrdejı dilediğinin tevbesini kabul edeceğini belirtmiştir. Çünkü Allah bağışlayandır ve esirgeyendir. 51[51]

Huneyn Savaşı Ve Allah'ın Sekineti

Ayetlerin nüzul sebebine özgü herhangi bir rivayete rastlamadık. Kanaatimize göre bu ayetler, kendisinden Önceki iki ayeti pekiştirmiş ve müslümanlara yardım edenin sürekli olarak onlara zafer sağlayanın Allah olduğunu beyan etmeyi hedeflemiştir. Çünkü bu, mü'minleri, küfrü imana tercih eden babalarını, çocuklarını ve akrabalarım dost edinme ihtiyacım ortadan kaldırır. Onlarla beraber olup bir çoğunluk oluşturmaları kendilerine hiçbir fayda sağlamaz. Ki bunun canlı bir örneğini bizzat yaladılar. Huneyn gününde çok sayıda olmaları, onlan düşmanlarına karşı kesin zafer elde etme zehabına kaptırdı. Ama hezimete uğradılar ki, bu da onlar için bir ders ve ibret olsun. Ardından Allah, Peyğamberi'ne ve onlara sekinetini indirdi. Kendi katından ordular gönderdi ve onlar da bundan dolayı zafer elde ettiler.

Açıkça görülüyor ki, ayetler bu yorumlarıyla daimi olarak sürecek ilkeleri içermekte ve müslüman kişi bunlardan büyük bir psikolojik güç kazanmakta, yalnızca ve yalnızca Allah'a güvenmek ve samimi olmak gereğini idrak etmekte, hiçbir kişisel menfaatten et-kilenmemekte, bu tür bir menfaatin kendisini saptıncı nitelik taşıdığının bilincine ermekte, aralarındaki ilişki düzeyi her ne olursa olsun samimi olanlar dışında hiç kimseyle dayanışma içerisine girmemektedir. Azlık ve çokluğa bağlanmasından çok, kendisine zaferi sağlayacak ve ilahi bir güçle kendisim destekleyecek olan yalnızca Allah'tır.

Bu husus daha önce de çeşitli yerlerde değişik yöntemlerle belirtilmiştir.

Ayetlerde sözü edilen Huneyn günü, Mekke'nin fethinden sonra müslümanlarla He-vazin kabileleri arasında vuku bulan bir savaştır. Rivayetlerin52[52] belirttiğine göre bu savaş özetle şöyle olmuştur. Bu kabileler, Sakif kabileleriyle birlikte Kureyş'in müttefikleriydi. Kureyş, Hz. Peygamber'in ve müslümanlann Mekke'ye doğru yürüdüklerini haber alınca bu kabilelere haber gönderip orduyu kuşatmalannı istedi. Onlar da yardım kuvvetleri oluşturup harekete geçtiler. Ancak Rasulullah'ın ilerleyişi daha süratli ve erken gerçekleşti ve Mekke kuşatıldı. Sakiften bir grup evlerine döndü ve bir grup da He-vazin'le birlikte kalarak Taif yönünden Mekke'ye üç günlük bir mesafede bulunan Hu-neyn vadisinde toplandı. Rasulullah durumlarını öğrenmek için birini gönderdi. Durumu incelemek için giden elçi geri döndü ve onların savaş için toplandıklarını ve onlara yardımın ulaştığını haber verdi. Bunun üzerine Rasulullah, yaklaşık iki bini Mekke halkından, müslüman olanlardan oluşan on iki bin kişilik

---

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/299-300.
52[52] Bkz: İbn Sa'd, IH, 200-212, Ibn Hişam, IV.45-149, Tarihu-Taberi II, 344-360.

bir orduyla birlikte yola koyuldu. Öyle kî rivayetlerin değişik beyanlarına göre Hz. Peygamber veya Hz. Ebubekir ya da BekiroğullarVndan bir adam "Biz bugün azlık sebebiyle mağlup olmayız" dedi. Karşı taraftaki kabilelerin kumandanı Malik b. Avf idi. İki ordu karşı karşıya geldi. Malik'in ordusu yaklaşık dört bin kişiden oluşuyordu. Fakat aralarında usta okçular vardı. İki or-du karşı karşıya gelince müslümanlardan bazıları düşman tarafı azlığından dolayı kü-çümsedi ve kendilerinin çokluğuyla da böbürlendi. Karşı tarafın okçuları müslümanları zor duruma düşürdü, her zaman olduğu gibi Hz. Peygamber, Ebubekir, Ömer, Abbas, Ali ve Rasulullah'ın samimi arkadaşlarından başka diğerleri savaş meydanından kaçmaya başladılar. Hz. Peygamber insanlara "Ey Allah'ın yardımcıları, ey Rasulullah'ın yardımcıları" diye bağırdı. Derken müslümanlann korkulan yatıştı, panik sona erdi ve Allah onların üzerine sekinetini indirdi. Tekrar "lebbeyk, lebbeyk" diyerek meydana geri döndüler.[53[53]] Sonra müşriklere karşı hücuma geçtiler, öyle ki Hz. Peygamber "işte savaş şimdi kızıştı" dedi ve devesinin üzerinde şu şiiri söyledi. "Yalan yok, ben peygamberim Ben Abdulmuttalib'in oğluyum."

Allah, müslümanları destekledi, müşriklerin kalbine korku yerleştirdi ve hezimete uğradılar. Müslümanlar, aralarında 6 bin esir, 24 bin deve, 40 bin koyun ve 4 bin okka gümüşün bulunduğu müşriklerin mallarını, hayvanlarını, çocuklarını ve kadınlarını ele geçirdiler.

Rasulullah ve beraberindekiler bundan sonra Şevval ayında Taife doğru harekete geçti. Çünkü Taif in büyük bir kesimi Kureyş ve Hevazin'in müttefiki olan ve onların yardımına koşan Sakiften oluşuyordu. Müslümanlar, Taif i yaklaşık 18 gün kuşattılar ve mancınıkla saldırdılar. Çünkü Taif kaleyle kuşatılmıştı. Taif in fethi kolay olmadı ve halkı da kalelerden dışarı çıkıp müslüm anlara karşı koymadılar. İki taraf da birbirlerine ok fırlatıyordu. Müslümanlardan yaklaşık 12 kişi şehit oldu. Rasulullah onların bağlarının sökülmesini ve ateşe verilmesini emretti. Müşrikler kalenin içinden bağırdılar ve ondan af dilediler. Rasulullah buna icabet etti ve onian Allah'a bırakıyorum dedi. Bazı ashabıyla istişarede bulundu. Ashabından bazıları "Onlar artık inine sıkıştırılmış tilki

gibidir. Deliğin üzerinde beklersen onu yakalarsın yok eğer kendi haline bırakıp terk edersen sana bir zararı dokunmaz" dediler. Rasulullah (s) birini çağırarak geri dönüş için emir buyurdu. İnsanların da "geri dönüyoruz, Rabbimize hamdediyoruz, O'na tevbe ve ibadet ediyoruz" diye slogan atmalarını emretti. Müslümanlar, Rasulullah'ın Sakif e beddua etmesini isteyince Rasulullah da "Allah'ım Sakif'i hidayete erdir ve onları bize getir" dedi.

Dönüşünde "Cirane'de Hevazin'in esir ve ganimetlerini paylaştırmak için durdu. Rasulullah (s) Mekke ve diğer kabile reislerine yeni müslüman oldukları için kalplerini ısındırmak amaayla normal paylarından fazlasını vermeyi uygun gördü. "Bazılarına yüz deve, bazılarına

---

[53[53]] Buharı ve Müslimin İbn Abbas'tan şu hadisi rivayet etmişlerdir. "Rasulullah(sav) Ey Abbas semure ashabını {semure, Hudeybiye gününde ashabın, altında Rasulullah'a biat ettiği ağacın ismidir. Bu biat, Rıdvan biati, olarak da isimlendirilmiştir.) çağır. O'da var sesiyle bağırdı. Onlarda kendi yavrularına şefkat e-den ineğin şefkat duygusu gibi Rasulullah'a doğru lebbeyk, lebbeyk" (emrindeyiz, buyur emrindeyiz) diyerek koştular. Bkz. Tac. IV, 388.

elli deve, bazılarına gümüş bazılarına da koyun verdi. Sonra da beytul-mala ait olan humusu ayırdı ve kalan kısmı da diğer müslümanlara pay etti. Esirleri de bu şekil üzere paylaştırdı.

Hevazin, Hz. Peygamber'e bir heyet göndererek müslüman olduklarını ve mallarıyla esirleri geri istediklerini beyan ettiler. Rasulullah onlara mallan ve esirleri dağıttığını haber verdikten sonra kendilerine "sizin için çocuklarınız ve kadınlarınız mallarınızdan daha mı hayırlıdır" diye sordu. Onlar da "evet" dediler. Bunun üzerine Rasulullah, kendim ve Abdulmuttaliboğullan İçin ayırdıklarım sizindir. Öğle namazım kıldırdıktan sonra kalkın ve "biz Rasulullah'ı müslümanlara, müslümanlan da Rasulullah'a aracı kılıyoruz" deyin. Onlarda böyle yaptılar. Rasulullah, benim ve Abdulmuttaliboğullan'nın payına düşenler sizindir dedi. Rasulullah'ın ashabından Ensar ve Muhacirler de "bizim payımıza düşenler de Rasulullah'ındır" dediler. Selimoğullan da bunun aynısını söyledi. Fakat bazı kabile reisleri paylarına düşenleri geri vermek istemedi. Bunun üzerine Rasulullah, "kimin elinde bu esirlerden varsa gönül rızasıyla veriyorsa ne âlâ, vermiyorsa bize borç olarak versin, elimize geçtiğinde iade ederiz" dedi. Ellerindekini vermeyenler bunu kabul ettiler ve ellerinde bulunan esirleri iade ettiler.

Rivayete göre, Rasulullah Öldürülmüş bir kadının yanından geçti ve onu kimin Öldürdüğünü sordu. Yanındakiler Halid b. Velid öldürdü dediler. Bunun üzerine arkadaşlarına Halid'İ bulmalarını ve kendisine "Rasulullah'ın O'nu kadınları, çocukları ve köleleri öldürmekten menettiğini" söylemelerini emretti.

Ganimetlerin paylaştırılması hakkında şöyle bir rivayet zikredilmiştir: "Ensar kendi kendilerine üzülmüşlerdi. Çünkü Rasulullah Mekke ve diğer kabile reislerine verdiği ganimet kadar kendi reislerine vermemişti. Hatta onlardan biri "Rasulullah kendi kavmini kayırıyor" dedi. Hazrec'in reisi Sad b. Ubade Rasulullah'ın yanına geldi ve "Ya Rasulullah, Ensar'ın bu mahallesi almış olduğu fey dolayısıyla kendi içlerinde sana karşı darıldılar. Ganimeti kavmine pay ettin, büyük bölümünü Arap kabilelerine dağıttın ve Ensar'dan olan bu mahallenin bu paydan nasibi olmadı" dedi. Rasulullah Ona "kavmim topla" dedi ve O da kavmini topladı. Rasulullah onların yanına geldi, Allah'a hamdet-tikten sonra onlara şöyle hitap etti:

"Ey Ensar topluluğu! Söylediğiniz sözler ve kendi kendinize bana darüdığınız haberi bana geldi. Sizler dalalet içindeyken ben sizlere gelmedim mi? Allah sizleri hidayete erdirdi. Yoksuldunuz, Allah sizi zenginleştirdi. Birbirinize düşmandınız, Allah kalplerinizi birbirinize ısındırdı." Onlar da "Evet, ya Rasulullah, Allah ve Rasulu daha çok nimet ve fazilet sahibidir" dediler. Sonra Rasulullah "Bana icabet etmeyecek misiniz ey Ensar topluluğu?" dedi. Onlar da "Ya Rasulullah neyle icabet edelim. Nimet ve fazilet Allah'a ve Rasulü'ne aittir." dediler. Rasulullah bunun üzerine şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki şöyle derseniz doğru söylemiş ve doğrulanmış olursunuz; "Sen yalanlamış olarak "bizlere geldin, biz seni doğruladık. Terk edilmiş olarak geldin, biz sana yardımcı olduk. Kovulmuştun, sürgün edilmiştin, biz seni bağrımıza bastık. Yoksul olarak geldin, biz sana yardımda bulunduk." Ey Ensar topluluğu! Siz,

başkalarının müslüman obuasına ve size katılmasına vesile olacak olan bir dünyalıktan dolayı mı danhyorsu-nuz? Sevinmiyor musunuz ki ey Ensar topluluğu, insanlar ellerinde bir koyun ve deveyle geri yurtlarına dönerken sizler Rasulullah'la birlikte yurtlarınıza dönüyorsunuz. Mu-hammed'in nefsi kudretinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, şayet hicret olmasaydı ben Ensar'dan biri olurdum. Şayet insanların tümü bir vadiye, Ensar da başka bir vadiye doğru yönelse ben Ensar'ın yöneldiği vadiye doğru yönelirim. Ey Allah'ım, Ensar'a, Ensar'ın çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına rahmet buyur"[54[54]]bunun üzerine Ensar topluluğu sakallan ıslanıncaya kadar ağladılar ve "biz Rasulullah'tan gönülden razıyız" dediler. Sireti nebeviyyenin en güzel tablolarından biriydi bu durum.

Bu tablolar gerek Rasulullah'ın yüce ahlakı ve vefası gerek Ensar'ın kendi katındaki değeri ve gerek Hz. Peygamber'in insanlara iman ve ihlaslan noktasında çok yönlü apaçık beyanlar görülmektedir.

tbn Hişam'ın İbn İshak'tan rivayet ettiğine göre; yanında fal okları bulunan Ebu Süfyan, ilk etapta müslümanlar hezimete uğradıklarında "onların hezimeti ancak denizde son bulur" demiş. Öte yandan Buhari ve Müslim'in. Abbas'tan [55[55]] rivayet ettikleri bir hadise göre "Ebu Süfyan Rasulullah'la birlikte kalanlardandı ve o bineği üzerinde Onunla birlikte gidiyordu. Abbas da Rasulullah'ın bindiği devenin dizgisini tutuyordu." Bu sahnede Haşimoğlulan ile Ümeyyeoğulları arasında Hulefai Raşidin döneminden sonra vuku bulacak siyasi çekişmelerin izleri görülmektedir. Özellikle bu husus, o dönemden sonraki rivayetlerde Ebu Süfyan'ın isminin rivayette eşdeğer bîr şekilde belir-tilmesiyle ön plana çıkmaktadır.

Yeri gelmişken Taif'in fethiyle ilgili şu hususu da belirtelim: Taifin fethi, Mekke'nin fethinden bir sene sonra gerçekleşmiştir. Sakif kabilesinin reislerinden biri olan Urve b. Mesud, Rasulullah'a gelerek müslüman olmuş ve tekrar kavmine dönüp onları İslam'a davet etmek için izin istemişti. Rasulullah ona bu izni verdi. Kavmine dönünce onları İslam'ın selamı ile selamladı ve onlar da reddettiler. Fecir vakti geldiğinde evinin damına çıkıp namaz için ezan okudu. İnsanlar dışarı çıkıp onu engellemeye çalıştılar. Onlardan biri kendisine bir ok attı. Kavmi buna karşılık vermek istedi. Neredeyse kargaşa her tarafa yayılıyordu. O da "ben kendimi insanların arasını düzeltmek için feda ettim. Bu Allah'İh bana bağışlamış olduğu bir vergi ve şehadettir" dedi. Daha sonra kendi eceliyle vefat edince onun oğlu bir arkadaşıyla birlikte Hz. Peygambere gelip müslü-man oldular. Sonra Hz. Peygamber Melik b. Avf'ı çağırttı ve onu Sakife gitmekle görevlendirdi. Ona "ben sana müslüman olarak gelinceye kadar onlar hakkında sana yeterliyim" dedi. Sorfra bu kararını değiştirdi ve onları aciz bırakıncaya kadar onlarla savaştı. Derken onlar Hz. Peygamber'e bir heyet gönderip teslim ve müslüman olduklarım bildirerek anlaşma yapmak için aralarında anlaştılar. Heyet

[54[54]] Bu rivayetin bir özetini Buhari ve Müslim zikretmiştir. Bknz: Tac, 4, 389

[55[55]] Tac, 4, 388

Rasulullah'a geldi ve Hz. Peygamber onların gelişine «evindi. Onlar için mescitde bir bölme ayırdı. Bazı imtiyazlar koparmaya çalıştılarsa da bunu başaramadılar. Kendi putlarını kendi elleriyle parçalamayı talep ettiler. Böylece Taif, Hz. Peygamberi'in otoritesine dahil oldu. Bu olay hicretin 9. senesinde Ramazan veya Şevval ayında gerçekleşti.[56][56] [57][57]

28- Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktir. O halde bu yıllarından sonra artık Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluğa[58][58]' (düşmekten) korkarsanız, Allah dilerse kendi lütfundan sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah, bilendir, hikmet sahibidir.

Ayetler açık bir şekilde şu hususları içermektedir

1- Müslümanlara hitap edilerek, müşriklerin necis (pislik) olduğu ve ayetin nazil olduğu bu yıldan sonra Mescidi Haram'a yaklaşmamaları bildirilmektedir.

2- Şayet onlar bu yasaklamadan ötürü fakirliğe, yoksulluğa ve geçim sıkıntısına düşmekten korkuyorlarsa, emin olsunlar ki Allah, onlan kendi lütfundan zenginleştirmeye güç yetirendir. O işleri bilen, doğruluğu emreden ilim ve hikmet sahibidir. [59][59]

Müşrikler Mescidi Haram'a Yaklaşamazlar

Taberi'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber artık bu yıldan sonra hiçbir müşri-ğin haccedemeyeceğini ilan edince müslümanlar: "Biz onların hacc mevsiminde yapmış oldukları alış verişten faydalanıyorduk" dediler ve bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Zikrettiği başka rivayete £öre ve ayetin ilk yansı nazil olunca müslümanlar zor duruma düştüler ve "Kim bizim yiyeceğimizi getirecek, kim bize malları ile gelecek?" dedilerse ayetin ikinci kısmı nazil oldu. Öte yandan Taberi sûrenin ilk ayetleri ile ilgili olarak rivayet edilen bir rivayette "bu ayet kendisinden önceleri ile birlikte sûrenin başlarında nazil oldu ve hüküm olarak Haccı Ekber gününde ilan edilenler arasında yer alıyordu. O da bu yıldan sonra hiçbir müşriğin haccedemeyeceği hükmüydü" demiştir.

Durum her ne olursa olsun kanaatimize göre bu ayet, her halükarda tek başına ve parça parça nazil olmamıştır. Kendisinden önceki ayetlerin bir parçası ve o ayetlerin sonuçlarından bir sonuçtur. Önceki ayetler ahdini bozan müşriklerle savaş emretmekte, müşriklerin hiçbirinin Mescidi Haram 'ı onarmaya yetkili olmadığını bildirmekte, bu müşriklerin hasım-

---

[56][56] Taif'ln fethi hakkında ayrıntılı bilgi için, bknz : İbn Hişam. 4,194-200; Ibn Sad,2, 77-78.
[57][57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/
[58][58] Aytetün Fakirlik, yoksulluk.

[59][59] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/304-305.

akraba olsalar dahi dost edinilmesini yasaklamakta, mü'mirilere yalnızca Allah'ın kendilerine yardımcı olacağı hatırlatılmaktadır. Hikmeti ilahi, bu bağlamın bu ayetle sonuçlanmasını ve onlar hakkında son bir karar olmasını gerekli kılmıştır.

Eğer bu ayet ve belirtilen hüküm, Mekke ve Taİfin fethinden, Mekke ve civar kabilelerin yanı sıra Hicaz bölgesinin en büyük kabileleri olan Sakif ve Hevazin'in İslam'a girmesinden sonra nazil olmuşsa bu demektir ki, ayet artık tüm bölgenin İslam otoritesine girmesinden ve büyük çoğunluğunun müslürnan olmasından sonra nazil olmuştur ve Araplardan hala şirk üzere olanların, Allah'ın dinine tamamen aykırı olan ibadetlerini gerçekleştirmek için Mescidi Haram bölgesine girmelerini engellemek imkan dahilinde olmuştur. Şüphesiz Allah, bu bölgede yaşayan insanların geçimlerini dışarıdan gelen yiyecek ve ticaretle sağladıklarını, dolayısıyla geçim sıkıntısı çekenlerin korkuya kapılacaklarını biliyordu. Bunun içindir ki sözkonusu ayette bu konuda onlara bir güvence vermiştir. Burada da İslam davetinin gelişim, yayılım ve güçlenme süreçleri görülmektedir.

Müşriklere haram bölgenin sınırlandırılması ve haramın kapsamı hakkında müfes-sirlerin, görüşlerini aktardıkları tabiin müfessirlerinden gelen görüş ve rivayetler değişik ve çeşitlidir.

1- Müşriklerin necîs oluşu hakkında bazıları onların necaseti (pis oluşları) köpek ve

domuzun necis oluşu gibi gerçek bir necasettir. Onlara dokunan veya onlarla tokalaşanların ellerini yıkaması veya abdest alması gerekir demişlerdir. Bazıları da onların necis oluşu hüküm açısıudan bir necasettir demiştir. Birçok fıkıh mezhebi bu ikinci görüşü benimsemiştir. Doğrusu da budur. Çünkü bu vasıf müşriklerin sahip olduğu batıl inançlardan ötürü verilmiştir. Onların çok korkunç ve tuhaf adetleri vardı. Mesela; çıplak olarak tavaf yapmak, ölü eti yemek, babalarının hanımlanyla evlenmek, cenabetten dolayı temizlenmemek bunlardandır. Bunların hepsi Mescidi Haram'in temizliği ve kudsiyetiyle bağdaşmayan manevi pisliklerdir.

2- Haram bölgenin neresi olduğuna gelince bu konuda, İbn Kesir'in zikrettiği, î-mam-ı Ahmet'in Cebir'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniliyor: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: Kendileriyle anlaşma yapılan ve hizmetçileri dışında bu yıldan sonra hiçkimse bizim mescidimize g/rmesin." Bu hadisten anlaşıldığı üzere yasak sadece mescit içindir. Öte yandan Zemahşeri'nin Tabiin'in büyüklerinden olan Ata'dan rivayet ettiği bir görüşe göre; mescitden kasıt haremdir. Yani Harem bölgesidir. Ayrıca yine Zemahşeri'nin Malik'ten aktardığı bir görüşe göre de buradaki yasak, müslümanlann tüm mescitlerini kapsar.

Ayetin nassı kesin olarak Mescidi Haram hakkındaysa. Mescidi Haram dışındaki yasağın tüm mescitleri de kapsadığını söylemek herhangi geçerli nedeni olmayan bir aşırılıktır. Mekke'ye gelenin Harem'in bilinen sınırlarına girmesi yasaklanır. Kanaatimize göre yasak sadece harem bölgesini kapsamaktadır. Dolayısıyla Ata'nın görüşü daha doğrudur ve çoğunluk da bu görüşü benimsemiştir. Aynca bu görüşün doğruluğu durumunda Cabir'den rivayet edilen

hadise aykırı değildir. Çünkü Mescidi Haram'in sözkonusu edildiği Kur'an ayetlerinin özü ve ruhu bu tabirden amacın Mescidi Haram bölgesi olduğudur.[60[60]] Özellikle de Ankebut sûresinin 67. ayetiyle; "Görmediler mi ki, çevrelerindeki insanlar alınıp-yağma edilirken biz Haremi güvenilir kıldık." Kasas sûresinin 57. ayeti; "Dediler ki; 'Eğer seninle birlikte hidayete tabi olursak yerimizden çekilip kopartılırız.' Oysa ki biz onları kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürününün toplandığı güvenli bir hareme yerleştirmedik mi?....." bu söylediklerimizi her yönüyle desteklemektedir.

3- Üçüncü hususa gelince; Cabir'den rivayet edilen hadisten bu yasağın zımmileri[61[61]] değil, yalnızca müşrikleri kapsadığı anlaşılmaktadır. Taberi, birbiriyle zıt olan iki farklı görüşü de Cabir'den rivayet etmektedir. Bunlardan biri yasağın içine zımmilerin girdiğini söylerken diğeri de girmediğini söylemektedir. Yine Taberi'nin rivayet ettiğine göre Ömer b. Abdülaziz bu ayetten hareketle yahudi ve hristiyanlann Mescidi Haram'a gjr-mesini yasaklamıştır. Anlaşılıyor ki Cabir'in sözkonusu hadisi onun yanında sabit olmamış yahudilerin "Üzeyir Allah'ın oğludur" sözüyle hristiyanlann "Mesih, Allah'ın oğludur" sözlerinin bir çeşit şirk olduğu doğrultusunda İçtihatta bulunmuş ve müşriklerle birlikte yahudi ve hristiyanlara da bu yasağı uygulamıştır. İslam'ın başlangıcından günümüze kadar mütevatiren yapılan uygulama da budur zaten.

Beğavi ve ona tabi olan Hazm, İslam alimlerinin İslam coğrafyasını kafirlere göre üç kısma ayırdıklarını söylemişlerdir

1- Mekke Haremi: Hiçbir kafirin gerek zımmi olarak gerek eman istemek suretiyle oraya girmesi caiz değildir. Burada dikkatleri çekelim ki kafir kelimesi, Hz. Muham-med'in elçiliğini ve Kur'an'ı inkar eden herkes için kullanılır. Dolayısıyla bunun kapsamına Ehli Kitab ve diğerleri de girer.

2- Hicaz: Kafirin buraya geçici bir müddet ikamet etmek üzere izinle girmesi caizdir. Çünkü Rasulullah (s) müşriklerin, yahudilerin ve hristiyanlann Arap yarımadasından çıkarılmasını emretmiştir. Bunun anlamı onlara burada İkamet etmeyi yasaklamıştır.

3- Diğer İslam memleketleri: Kafirlerin buralarda zimmet veya eman dilemek sûre-tîyle ikamet etmeleri müslümanlardan izinsiz olarak mescitlerine girmemek koşuluyla caizdir. Bu çok güzel bir ayrımdır. Ancak ikinci kısım için getirilen yasağın yalnızca Hicaz bölgesiyle sınırlı tutulmayıp bunun daimi ikametin bütün Arap yarımadasını kapsadığına dikkat çekmek gerekir. Hicaz'da uygulanan da budur. Öyle ki oranın tüm halkı müslümandır. Cidde'de ikamet eden gayri müslimler ise geçici bir süreyle ikamet etmektedirler. Ancak bunu, mesela yahudilere daimi ikamet için veren ve vermeye devam eden Yemen için söylemek mümkün

---

[60[60]] Bkz: Fetih, 25; Hacc, 75, Enfal, 34.

[61[61]] Yaygın kanaate göre zımmiler kelimesiyle Ehli Kitab'tan kendileriyle anlaşma yapılan kimseJer kastedilmiştir.

değildir. Ve belki de buna benzer bir duruma Arap yarımadasının güney, doğu ve batı bölgelerinde de rastlanılmaktadır.

Rasulullah (s)'ın sözkonusu emri çeşitli rivayetlerde geçmektedir. İbn Hişam, Taberi ve Belazuri'nin rivayet ettikleri "Arap yarımadasında iki din kalmayacaktır"[62[62]] rivaye-tiyle İmam Ebu Ubeyd b. Kasım'm Kitabul Emval'de zikrettiği "Yahudileri Hicaz'dan, Ehli Necran'ı da Arap yarımadasından çıkarınız"[63[63]] rivayeti bu tür rivayetlerdendir.

Hiç kuşkusuz Hz. Peygamber bununla büyük bir amacı hedeflemiştir. O da Arap ya-rımadasının çok dinliiikten temizlenmesidir. Aksine durum, ayrılıklara, parçalanmalara, çekişmelere, çeşitli hile ve tuzaklara başvurmaya sebebiyet vereceğinden bu bölgenin yalnızca İslam'a has kılınmasını istemiştir. Bu bölge, İslam bayrağını taşıyan miislü-manlann bölgesidir, ilahi vahyin İslam Peygamberi'ne geldiği yurttur. Bu hususta tamamen bir hikmet ve doğruluk sözkonusudur. [64[64]]

29- Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisininin haram kıldığını

haram saymayan, gerçek dini din edinmeyen kimselerle küçülüp boyun eğerek kendi elleriyle cizye'[65[65]] verecekleri zamana kadar savaşın.

30- Yahudiler "Üzeyr Allah'ın oğludur" dediler. Hristiyan-lar da "Mesih Allah oğludur." dediler. Bu onların ağızlarıyla geveleyip durduktan sözleridir. (Sözlerini) önceden inkar etmiş{olan müşriklerin sözlerine benzetiyorlar[66[66]]. Allah, onları kahretsin, nasıl da (haktan batıla) çevriliyorlar.

31- Onlat, Allah'ı bırakıp hahamlarını ve rahiplerini ilahlar edindiler ve Meryem oğlu İsa'yı

[62[62]] İbn Hişam, 4, 345; Tarihi Taberi,2, 534-535; Fütuhul Buldan. 73.

[63[63]] Kİtabü'l-Emval, İmam Ebu Ubeyd b. Kasım, sh. 99

[64[64]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/305-307.

[65[65]] el-Cizyetü Bu kelime, mükafatlandırmak ve karşılığını vermek anlamına gelen "ceza"dan türetilmiş denilmiştir. Başka bir görüşe göre bu kelime, elini çekmek anlamındadır. Diğer bir görüşe göre de gidermek anlamındadır. Buna göre cizye birinci görüşe göre "Ehli Kitab'a, üzerinde bulunulan durumu ikrar ettikleri için karşılık vermek", ikinci görüşe göre "onları İslam'a girmeye zorlamamak, serbest bırakmak", üçüncü görüşe göre "üze-

rinde bulundukları şeyi gidermek" anlamlarına gelir.

Her halükarda bu kelime; yenilenin(mağlup olanın) kendisini yenene üzerinde bulunduğu durumu ikrar etmek ve bu durumundan vazgeçmemek üzere verdiği vergi anlamında kullanılan bir kavramdır. Tercihimize göre bu kelime •dilde İslam 'dan önce de bu anlamda kullanılmıştır. Bazıları36 bu kelimenin Farsça olan "gizyet" kelimesinden Arapçalaştınldığını söylemiştir. Farslar bu kelimeyi sözü edilen anlamda kullanmışlardır. Bu doğru olabilir. Belki de kelimenin kök itibariyle Arapça oluşu daha doğrudur. Bu kelimenin Arapçada kendisine uygun bir kök olduğundan dolayı biz Arapça bir kelime olduğuna inanıyoruz. Kelimenin Fars diline girmesi ve zamanla şekil olarak bozulduğu uzak bir ihtimal değildir. Durum her ne olursa olsun Araplar bu kelimeyi îs-lam'dan önce sözleonusu anlamıyla birlikte kullanıyorlardı.

[66[66]] Yudahiune Benzetiyorlar ve eşdeğerde tutuyorlar.

da... Oysa, tek olan bir ilaha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmadılar. O'ndan başka ilah yoktur. O, bunların şirk koştukları şeylerden münezzehtir.

32- Onlar, ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kafirler istemese de Allah, kendi nurunu tamamlamaktan başkasını İstemez.

33- Müşrikler istemese de, dini(İslam'ı) bütün dinlere gönderen O'dur.

34- Ey iman edenler, doğrusu hahamların ve rahiplerin birçoğu İnsanların malını haksızlıkla yerler ve Allah'ın yolundan alıkoyarlar. Altını ve gümüşü biriktirip, Allah yolunda harcamayan l ara da acıklı bir azabı müjdele.

35- O gün Cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılır; bunlarla da onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır. Ve İşte bu kendiniz için yığıp sakladıklarınız, yığıp sakladıklarınızı tadın(denir).

Ehli Kitab, Zınımiler Ve Cizye Meselesi

Bu ayetlerde sözkonusu vasıfları taşıyan Ehli Kitab boyun eğinceye ve zelil bir şekilde cizye verinceye kadar müslümanların onlarla savaşması emredilmektedir. Bu emi-rin çeşitli fonksiyonları vardır. Ayetlerin hepsi birbiriyle bağlantılı ve uyumlu olmadığından dolayı çok ve çeşitli hükümler içermesine rağmen tek bir cümleyle onların ana fikrini belirttik.

Beğavi'nin Kelbi den rivayet ettiğine göre birinci ayet yahudilerden Beni Nadir hakkında nazil olmuştur. Rasulullah (s) onlarla anlaşma yapmışür. Müslümanların elde ettikleri ilk cizye ve Ehli Kitab'ın müslümanlar eliyle uğradıkları ilk zilletti bu. Bu hususta ayetin Rasulullah (s)'ın Beni Nadir yahudilerini sürgün ettiği Haşr ve Ahzab sûrelerinde de belirttiğimiz gibi Beni Kureyza'yı cezalandırdığı üçüncü veya beşinci yılda nazil olduğunu gerekli kılmaktadır. Ancak ayetlerin siyakı, bu ayetlerin Mekke'nin fethinden sonra Tebük gazvesinden hemen önce nazil olduğunu gösteriyor. Kaldı ki Kelbi'nin rivayetine şu şekilde itiraz sözkonusudur: O diyor ki Rasulullah (s) onlardan cizye almak suretiyle onlarla anlaştı. Oysa ki, ortada ne cizye, ne de anlaşma var. Aksine Beni Nadir'i sürgün etmiş, Beni Kureyza'yı da cezalandırmıştır.

Taberi, bu ayetten Önceki ayeti tefsir[67][67] ederken şöyle diyor: "Müslümanlar, "biz nereden yiyeceğimizi karşılayacağız, kiminle ticaret yapacağız, müşriklerin Harem'e girmelerinin yasaklanmasiyla birlikte biz fakirleşeceğiz." dediler. Bunun üzerine Allah, 29. ayeti indirerek müslümanların yitirdiği bu şeylere karşı cizye almak için Tebük gazvesini emretti." Sonra bu ayetin tefsirinde şunu ekliyor: "Ayet, Rumlar'la savaşması için

[67][67] Bkz. Menar tefsiri.

Rasul'e indi. Nüzulünden sonra Tebük savaşını yaptılar." Taberi bu görüşlerini Dehhak, Katade, Süddi ve Mücahid gibi tabiinin müfessirlerine dayandırmıştır.

Bu görüşlerden de, Allah'ın, Rumlar'la savaş sonucunda gelecek olan cizye İle, müşriklere uygulanan yasak sonucu müslümanlann kaybettiklerini telafi ettiği, Rasulul-lah (s)'ın bu ayetten önce Rumlar'la hiç savaşmadığı ve Ehli Kitab'tan da cizye almadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda birkaç hususa dikkat çekmek gerekiyor: Birincisi, Tebük gazvesinde herhangi bir sıcak savaş olmamış ve sonucunda da cizye alınmamıştır. Daha sonra da «açıklayacağımız gibi, Rasulullah'ın bu bölgedeki bazı kimselerle yapmış olduğu anlaşmalar, barış ve karşılıklı hoşgörü anlaşmalarından ibaretti. Onların vermeyi kabul ettikleri şeyler de müslümanlann ekonomik hayatlarında önemli bir açığı kapatacak miktarda değildi. Aljhan bu miktar ise beytülmâle irad edilip, müslümanlann genel ihtiyaçlarını ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak için harcanıyordu. Diğer yandan 28. ayette sözkonusu edilen korku ise hacc mevsimlerini kendileri için bir kazanç vesilesi kılan ve bununla ihtiyaçlarım gideren Mekke halkının öne sürdüğü bir endişedir. Kaldı ki bunlar, müsiümanlar arasında azınlıktaydılar ve cizye onlara ait değildir.

ikincisi; bu görüşler Allah'ın cizyeyi savaş için müslümanlann bir hedefi kıldığı anlamına geliyor. Oysa ki Kur'an, birçok yerde savaştaki amacın ganimetler olmadığını açıklamaktadır. Daha Önce -özellikle Nisa sûresinin 94. ayetinin tefsirini yaparken- birçok vesilelerle söylediğimiz gibi ganimetlerin hedef olması kesinlikle caiz değildir.

Üçüncüsü; Al-i îmran sûresinin 33-64. ayetlerinin tefsirinde belirttiğimiz gibi Rasu-lullah (s) hicretin 6. senesinde yıllık belirli bir cizye üzere Necran hristiyanlanyla anlaşmıştır. Hicretin 6. yılında Tebük bölgesinde bulunan hristiyan kabilelerini hizaya getirmek ve İslam'a davet etmek için Devmet'ül-Cendele'ye bir seriyye göndermiştir. Onlardan bazıları müslüman olurken bazıları da kendi dinleri üzere kalmaya devam ederek cizye verdiler.[68[68]] Tebük Gazvesi'nden önce, bu bölgenin çeşitli yerlerine savunma ve karşı koymak amacıyla çeşitli askeri harekatlar yapılmıştı. Rasulullah (s) Arap Yarımadasına hükmeden kral ve yöneticelere hicretin 6. yılında kendi mesajını ileten bazı elçiler göndermişti. Rumların Mute valisi, Hz. Peygamber'in Basra Kralına gönderdiği Haris el-Ezdi[69[69]] isimli elçisini öldürmüş. Rumlar, valilerden biri olan Feve el-Cüzamiyi müslüman olduğu için öldürmüşlerdi.[70[70]] Tebük bölgesinde yaşayan Beni Cüzzama mensup bir grup hristiyan, Rasulullah'ın Bizans imparatoruna elçi olarak gönderdiği Dıhye-tü'l-Kelbi'yi katletmişlerdi.[71[71]] Kelb ve Cüzzam kabileleriyle diğer hristiyan gruplar, müslümanlann kafilelerine saldınlar düzenliyor ve Medine'ye savaş açmak için sürekli bir araya geliyorlardı.[72[72]] Tüm bu olaylar, Hz. Peygamber'i, bu ayetin nüzulünden dört yıl önce bunlara karşı koymak için harekete

---

[68[68]] İbn SaU III, sf. 132.
[69[69]] A.g.e., sf. 174
[70[70]] İbnSa'd, İt, 46,117
[71[71]] İbnSa'd, III, 131
[72[72]] İbn Sa'd, III, 103-104; 177-188

geçirmişti. Öyle ki, Rasulullah (s) hicri 5. yılın başlarında Medine'ye 15 veya 16 gün mesafede bulunan Dumetü'l-Cendel'e doğru harekete geçmiş-ancak sıcak bir savaşa girişmeden geri dönmüştü. Çünkü orada yaşayan kabileler dağılmış ve kaçmışlardı.[73[73]] Sonra Zeyd b. Harise komutasında bir orduyu Dıh-ye'yi öldüren Cüzzamileri yola getirmek için göndermiş, müslümanların ordusu ganimet ve esirlerle geri dönmüştü.[74[74]] Ardından Abdurrahman b. Avf komutasındaki bir orduyu ikinci bir defa Dumetü'l-Cendel'e göndermiş, onlardan bazıları müslüman olmuş, bazıları da müslüman olmayarak cizye ödemek zorunda kalmışlardı.[75[75]] Sonra Zeyd b. Harise komutasındaki güçlü bir orduyu Mekke'nin fethinden önce hicretin 8. yılında, Hz. Peygamber'in elçisini Öldüren Mute valisinden intikam almak için Mute üzerine gönderilmiştir. Ordu, Mute'ye ulaştı, Rumlar ve hristiyan kabilelerle savaşa tutuştu. On-lan çembere aldı, müslüma'hlarm komutasını üstlenen üç komutan birbiri ardınca şehit düştü. Daha sonra ordu Halid b. Velid'İn komutasında da çekilmeyi başardı.[76[76]]

Daha sonraları Amr b. As komutasındaki bir orduyu Zatü's-Selasü'e gönderdi. Çünkü hristi-yanlann ileri gelenleri orada toplanıyor ve Medine'ye yürümek için planlar kuruyorlardı. Bu bölge fethedildi ve halkı kaçtı.[77[77]]Tüm bunlarla birlikte Rasulullah'ın müslümanların Beni Kaynuka, Beni Nadir, Beni Kureyza ve Hayber yahudilerine savaş açmaları veya onları sürgün etmeleri göstermektedir ki, Rasulullah ve müslümanlar tefsirini yapmakta olduğumuz bu ayetin nüzulünden Önce Ehli Kitab'la savaşmış ve onlardan cizye almışlardır. Taberi'nin aktardığı görüşler, bir taraftan realiteye uymuyorken diğer yandan da bu olaylar, şartlan ve sebepleri bakımından cihadın ancak ve ancak savunmak ve düşmana aynısıyla karşı koymak olduğunu, cizye ve ganimetlerin cihadın amacı olmadıklarını belirten Kur'ani ilkelere uymaktadır.

Hz. Peygamber bu ayetten sonra, tüm klasik tefsir ve tarih kaynaklarının belirttiği ve sûrenin ayetlerinden anlaşıldığı gibi Tebük savaşı için müslümanlan hazırlamış ve büyük bir ordunun başında oraya doğru ilerlemiş ve Tebük'ten Şam kapılarına dayanan bölgenin büyük bir çoğunluğu hristiyanlardan oluşuyor ve bunlar da Ehli Kitabtan olan Bizans İmparatorluğu'nun otoritesinde yaşıyorsa büyük bir olasılıkla denilebilir ki, söz-konusu ayetler, bu savaştan önce müslümanlan teşvik, azimlendirmek ve hakhlıklannı belirtmek için nazil olmuştur. Rivayetlerin belirttiğine göre; Rumlar'in Medine'ye savaş açmak için bir araya geldiklerinde ve Lahm, Cüzzam kabileleriyle hristiyanlann tamamı bunlara katılıp öncü

[73[73]] İbn Sa'd, II, 103-104
[74[74]] İbn Sa'd, III, 131-132

[75[75]] İbn Sa'd, III. 132

[76[76]] İbn Sa'd, III, 174-177, İbn Hişam. III, 427-447

[77[77]] İbn Sa'd III, 77, 78.

birliklerini Şam kapılarına gönderdiklerinde[78[78]] Hz. Peygamber orduyu donatmıştır.

Tüm bu sebeblerin yanı sıra daha başka sebebler de Rasulullah'ın bu karan almasına vesile olrriüştur. Bu sebeblerle ilk seriyyelerin gönderilmesini gerekli kılan olaylar, Kur'an-i Kerim'in İslam cihadının meşruluğu ve hedefleri için ortaya koyduğu sebeblerle tamamen bağdaşmaktadır.

Rivayetlerin belirttiğine göre; Hz. Peygamber Tebük'ten döndükten sonra elçisini öldüren Mute valisinden intikam almak için gönderdiği Zeyd b. Haris'e komutasındaki ordunun da intikamını almak için Üsame b. Zeyd komutasında ikinci bir ordu göndermeyi düşünmüştür. Bu da gösteriyor ki, Hz. Peygamber kendisiyle Rumlar ve Şam bölgelerindeki hristiyan Araplar arasında savaşın hala sürmekte olduğunu kabul ediyor. Ancak bu ordu yola koyulmadan Hz. Peygamber vefat etti. Sonra bu orduyu Rasulullah'ın ilk halifesi olan Hz. Ebubekir gönderdi. Ebubekir baş gösteren şiddet olaylarını bastırınca Şam bölgesini nazarı dikkatten çıkarmadı. Rasulullah (s)'ın arzusunu gerçekleştirmek için oralara sürekli olarak çeşitli ordular gönderdi.

Açıkça görülüyor ki Şam'a yapılan fetih seferleri, Hz. Peygamber ve müslümanlarla Bizans ve yardımcıları arasındaki savaşın sürdüğünü göstermektedir. Bu savaşın sebeb-leri de Kur'an'ın ilkeleriyle tamamen bağdaştığı gibi savaşlar fetih ve ganimet amacıyla yapılan hücumlar da değildir.

Dikkat edilirse ayetler, Ehli Kitab, yahudi ve hristiyanlan bir arada zikretmektedir. Biz burada söylediklerimize aykırı bir şey görmüyoruz. Hicretin 6. yıiında yahudilerin Medine'den topyekün sürüldüğü, Hayber, Şam yolu üzerindeki köylerde yaşayan yahudilerin de güçlerinin yok edildiği, Hicaz bölgesiyle Şam güzergahında kendisiyle savaşmaya değer hiçbir yahudinin kalmadığı, bunların herhangi bir devlet veya başka bir varlığa sahip olmadığı göz önünde bulundurulduğu zaman realiteden hareketle Kur'an'ın bu konudaki emrinin, Bizans ve hristiyan kabilelerle savaşmak için Tebük savaşına gidilmesini teşvik etmeyle ilgili olduğu görülür. Birinci ayette "Ehli Kitab" lafzının kullanılması, ondan sonra gelen ayette de yahudilerin hristiyanlaria birlikte anılması, ayetin hakkında nazil olduğu koşulların dışında yahudi ve hristiyanlann diğer konumlarını da kapsamak için genel bir hukuku amaçlamışiır. Ayetler bunu destekler mahiyette olan kesin bir yasama yöntemiyle nazil olmuştur.

Taberi ve diğer müfessirler[79[79]] "Allah ve Rasulü'nün haram kıldığını haram saymayan" cümlesiyle "gerçek dini din edinmeyen" cümlesinin tefsiri hakkında tabiin mü-fessirlerinden çeşitli görüşler rivayet etmişlerdir. Bazıları birinci cümlenin anlamı "bizim peygamberimizin haram kıldığım haram saymayanlar" derken bazıları da "kendi kitaplarının ve

---

[78[78]] İbn Sa'd, II, 218-221; İbn Hişam, IV, 169-121; Tarihu Taberi; II, 361-367

[79[79]] Bkz ; Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

peygamberlerinin haram kıldığını haram saymayanlar" şeklindedir demişlerdir. Ve yine bazı rivayetlere göre ikinci cümlenin anlamı "Allah'a gereği gibi itaat etmeyenler veya hak ehlinin itaati gibi itaat etmeyenler " şeklindedir derken bazıları da "İslam dinini din edinmeyenler" şeklindedir demişlerdir.

Bu rivayetlerden bazılarına göre müslümanlar, birinci ayette, Allah'ın ve elçisi Muhammed'in haram kıldığını haram saymayan ve İslam dinini din edinmeyenlerle cizye verinceye kadar savaşmakla emredilmişlerdir. Bizim kanaatimize göre bu, daha önceleri ycri^cldikyc açıkladığımız gibi Nisa 90-91 ve özellikle de Mümtehine; 8-9. ayetle-riyle belirtilen genel prensibe aykırıdır. Çünkü müslümanlardan uzakta yaşayan, müslü-manlarla hiçbir ilişkileri olmayan toplumlar vardır. Kaldı ki Kur'an'in müslümaniara karşı İyi niyet taşıyan, iyi muamelede bulunan ve barıştan yana olan kimselerle savaşmayı emretmesi mümkün değildir. Zaten Rasulullah (s) ile Hulefa-i Raşidin'in uygulamaları hakkındaki rivayetler, onların kadın, çocuk, ihtiyar ve rahipler gibi muharip olmayanlarla savaşmayı, onları öldürmeyi yasakladıklarını göstermektedir.[80[80]] Sonra ayette kullanılan "min" harfi çeri "onlardan bazısı, bir kısmı" anlamına gelmektedir. Ayetin ruhu ve ayette zikredilen vasıfların yanı sıra diğer ayetlerin ruhu da diğer görüşleri almayı (kabul etmeyi) gerekli kılmaktadır. Yani onların Ehli Kitab peygamberlerine nazil olan semavi kitaplardaki Allah ve elçisinin haram kıldığını haram saymamaları, Allah'a gereği gibi itaat etmemeleri, kafirlere hücum edip, insanları öldürmek ve mallarını gasp etmek süreliyle başkalarının kanlarına, mallarına ve haklarına saygı göstermemeleridir. Bazıları hâlâ Allah'a ve ahiret gününe iman ettiği Ehli Kitabın tamamını kapsadığını söylemenin doğru olmadığı "Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen..." cümlesi de bu söylenenlere bir delil teşkil etmektedir. Onların ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istemeleri, dolasıyla Allah'ın dinine daveti bir tarafa bıraktıkları ve engelledikleri gerçeğini dile getiren ayetler de bir delil mahiyeti taşımaktadır. Ayette zikredilen bu vasıflar, İnsanların mallarını haksızlıkla yiyen hristiyanların ruhbanlarına ve yahudilerin de hahamlarına açıkça nispet edilmiştir. İşte tüm bunların hepsi daha önce ilgili yerlerde belirttiğimiz gibi İslam cihadının meşruluğunu teşkil eden gerekçe ve sebeblerdir. Çeşitli şekillerde ortaya koydukları düşmanlıklanndan ötürü belirttiğimiz bazı savaş harekatlarının yapıldığı, sonra halifelerin ordular gönderdiği Bizans ve Şam dolaylarındaki insanlarla müslümanlar arasında hicretin 5. yılından beri zikredilen sebeblerden dolayı i-lan edilen savaş durumu da belirtilen gerekçelere ilave edilebilir. "Kendi elleriyle küçülerek, hoyun eğerek" tabiri hakkında Taberi ve diğerleri çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bazı rivayetlere göre "an yedin" (elden) tabirinin anlamı; onların bizzat kendi elleriyle, yüz yüze, peşin olarak bu cizyeyi vermeleridir. Bunun içindir ki Araplar "kendi ellerimle verdim ve yüz yüze konuştum" deyimlerini kullanırlar. Bazıları da bunun anlamı "zorunlu olarak vermek, zorunlu bırakmaktır" demişlerdir. Çünkü Araplar, kendisini bir şeyi vermek zorunda bırakana isteyerek veya istemeyerek bir şeyi vermeyi "kendi elleriyle

[80[80]] İmam Ebu Ubeyd b. Kasım, Kitabul Emual, 37-39

vermek, elden vermek" şeklinde kullanmaktadırlar." "Sağirun" (küçülerek, boyun eğerek) kelimesi hakkında da; bu kelime, verenin içinde bulunduğu küçülmeyi boyun eğmeyi bildirir ve "vermek" küçülmek, boyun eğmek anlamındadır demişlerdir. Bazıları da cizye vermenin bizatihi kendisinde, zillet ve boyun eğmenin olduğunu söylemişlerdir. Yanı onlar cizye verirken ayakta, cizye alan da oturmuş bir vaziyettedir, cizye verirken^de itilir, hakaret edilir, küçük düşürülürler demektirler. Ancak müfessir Kası-mi'nin belirttiğine göre İmam Nevevi, Ehli Kİtab'ın cizye verirken küçük düşürülmesini, itilmesini ve onlara hakaret edilmesini şiddetle reddetmiş ve bu çok kötü ve batıl bir davranıştır demiştir.

Kanaatimize göre, cümlenin anlamı, boyun eğmeleri, müslümanlara teslim olmaları ve müslümanlann kendi üzerlerindeki otoritesine razı olmalarıdır. Onların küçülmeleri ve boyun eğmeleri böylece gerçekleşmiş olur. Rivayete göre İyad b. Ganem cizye yüzünden işkence edilen bir l&vmi görünce tahsildara şöyle demiştin "Ben, Hz. Peygam-ber'in 'Yüce Allah dünyada insanlara işkence edenlere kıyamet gününde azap eder' buyurduğunu işittim."81[81] Hz. Ömer, kendisine birçok cizye malıyla gelenlere "öyle zannediyorum ki, siz insanları helak ettiniz" dedi. Onlar da "Allah'a yemin olsun ki, biz bu malları yumuşaklıkla ve zor kullanmadan aldık" dediler. Hz. Ömer, "Yani kamçı veya baskıya olmak suretiyle almadınız öyle mi?" dediğinde "evet" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer "Bu zor ve baskıyı benim ellerimle ve otoritemde gerçekleştirmeyen Allah'a hamd.olsun" dedi.82[82]

Yine, Hz. Ömer Şam'dan dönerken güneşin altına dizdirilen ve üzerlerine yağ dökülen bir gruba rastlar. "Bunların suçu nedir?" diye sordu. "Bunlar cizye vermekle mükellef olan kimselerdir, onlara cizyeyi verinceye kadar işkence yapılacaktır." dediler, Ömer, "Peki ne diyorlar, vermeyişlerinin sebebi nedir? diye sordu- Onlar da "vereceğimiz bir şey bulamıyoruz" diyorlar, diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi. "Onlan serbest bırakın ve güç yetiremeyecekleri ile sorumlu tutmayın, ben Hz. Pey-gamber'in "insanlara işkence yapmayınız. Muhakkak ki Allah dünyada insanlara işkence yapanları kıyamet gününde azaplandınr" dediğini duydum." Sonra onlara işkence yapanlara onların serbest bırakılmasını emretti. Onlan serbest bıraktılar.83[83] Ebu Yusuf, haraç ve ekonomi meseleleri ile ilgili olarak yazdığı ve Harun Reşid'e sunduğu "el-Ha-raç" isimli kitabında şöyle diyor: "Cizye alma hususunda onların dövülmesi ve herhangi bir suretle bedenlerine zor kullanılması caiz değildir."84[84] Küçük düşürmek, alay etmek, hakaret etmek bir tür işkencedir. Nasıl ki Hz. Ömer ve İyad b. Ganem cizyeyi vermeyi geciktiren zımmiye işkence yapılmasını Rasulullah'ın insanlara işkence yapmayı yasaklayan emrinin kapsamında ele alıp bunu engelleyip, reddetmişlerse, Ebu Yusuf da bundan hareketle zımminin dövülmesi veya

---

81[81] Kitabu'l Emval, s, 43

82[82] Kitabu'l Emval, s, 43. Dipnotta "Nut" kelimesinin bir işkence türü olduğu belirtilmiş.

83[83] Ebu Yusuf, Kitabu'l Haraç, S9-72. 53-A.g.e. s. 69-72

84[84] A.g.e.s,69-72

cizye vermesini talep ederken herhangi bir sû-retlc onun bedenine karşı zor kullanılmasını da caiz görmemiş, "zımminin dövülmesi ve ödeyeceği halde ona işkence edilmesi de yasaktır ve caiz değildir" demiştir. Daha da Öte şiddetle karşı çıkılması gereken bir konudur. Bu da İmam Nevevi'nin görüşünü desteklemekte ve İslam'ın yüceliğini göstermektedir. Yine Ebu Yusuf'un Hz. Peygamberden rivayet ettiği şu hadis bu yüceliğin'güzel bir örneğidir: "Kim bir anlaşmalıya zulmeder veya onu gücünden fazlasıyla sorumlu tutarsa bilsin ki ben onun hasmıyım." Ömer b. Hattab ölüm döşeğindeyken şöyle demişti: "Benden sonraki halifeye, Rasuluilah'ın zimmetinde olan kimselerin anlaşmalarına riayet etmesini (şartlarını yerine getirmesini), bunların dışındaki lerlc savaşmasını ve onları güçlerinin yetmedikleriyle mükellef tutmamasını vagiyet ediyorum." 85[85] Rasulullah (s)'m arkadaşlarının bu yüce değerlere sımsıkı sarıldığını gösteren çok önemli şu olay cereyan etmişti. İmam Ebu Yusuf'un rivayet ettiğine göre; zimmet ehli müslümanların kendilerine karşı güzel davrandıkları ve vefalı olduklarını görünce, naüslümanlann düşmanlarına karşı sert davranmışlar ve bunlara karşı müslümanlara yafdım etmişlerdir. Müslümanlardan önce kendi adamlarını Bizans topraklarına -onların durumlarını görüşmek için- göndermişler ve bunlar, Rumların eşi görülmemiş bir hazırlık yaptıkları haberleriyle geri dönmüşler ve şehrin ileri gelenleri, Ebu Ubeyde'nin kendilerine atadığı Emir' e gelerek -bu olay Şam bölgelerinde vuku bulmuştur- durumu bildirmişlerdir. Her şehrin valisi kendilerine gelen bu haberleri Ebu Ubeyde'ye yazıp göndermişlerdir. Her yerden Ebu Ubeyde'ye gelen bu haberler onu ve müslümanlan zor durumda bırakmış, bunun üzerine Ebu Ubeyde bir yazı yazarak onların bulundukları şehir halkından cizye adına topladıkları verginin ve haracın onlara tekrar iade edilmesini ve onlara "Biz size mallarınızı geri iade ediyoruz, çünkü bizim aleyhimizde orduların toplandığı haberi bize ulaştı ve siz de 'sizleri koruyacağımıza dair bize şart koşmuştunuz', oysa ki biz şimdi sizleri koruyamayacağımız için mallarınızı size iade ediyoruz. Ama eğer Allah bize zafer verirse biz kendi aramızda yazdığımız şartlara uyacağız" demelerini emretmişti. Müslümanlar bu şartlarını yerlerine getirdiklerinde onlar, Allah sizi bize geri döndürdü ve onlara karşı size zafer verdi, şayet onlar (sizin yerinizde) olsalardı bize hiçbir şey iade etmeyecekleri gibi bize hiçbir şey bırakmayacak şekilde elimizde var olanların hepsini de alırlardı" dediler.86[86] Bu rivayetlerin doğruluğundan genel olarak şüphe etmemek gerekir. Çünkü savunmaya gerek olmadığı bir dönemde müslümanlan savunmak için söylenmiş şeyler değildir. İmam Ebu Yusuf, sözko-nusu bu kitabını, H. 2. asrın sonlarında yazmıştır ve bu kitap bize ulaşan en eski kitaplardan biridir.

İbn Kesir "Kendi elleriyle ve onlar küçülmüş olarak...." cümlesini şu sözleriyle tevil etmiştir: "Yani; zeliller, hakirler ve hor görülenlerdir." Mü'minlerin emiri Ömer b. Hattab bundan hareketle onların küçük düşürülmeleri, hor görülmeleri, hafife alınmaları hakkında bilinen şu

---

85[85] Kitabu'l Emval, 71

86[86] Kitabu'l Haraç. 80-81. Bu konudaki olaylar bundan ibaret değildir. Müslüman komutanların zımmileri koruyarak onları savunmayı kendileri için bir görev kabul ettiklerini gösteren buna benzer birçok olay ve rivayetler vardır. Bkz. Menar Tefsiri, bu ayetlerin tefsiri bölümü.

şartları ileri sürmüştür: "Onun rivayet etliğine göre Abdurrahinan b.

Ganem el Eşari şöyle demiştir: "Ömer b. Haltab'ın Şam halkından olan hristiyanlarla yaptığı anlaşmayı ben yazdım (anlaşma metni şöyleydi): Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu şu şehirdeki hristiyanlardan mü'minlerin emiri, Allah'ın kulu Ömer'e (gönderilmiş anlaşma) metnidir: Siz, bizx geldiğinizde canlarımız, neslimiz, mallarımız ve dindaşlarımız için sizden güvence istemiştik. Ve şehrimizde veya civarında herhangi bir kilise, manastır, kale, rahip için uzlet yeri yapmayacağımıza bunlardan yıkılanları yeniden inşa etmeyeceğimize, onlardan müslümanların mahallelerinde bulunanları onarmayacağımıza, kiliselerimizi gece veya gündüz gelen müslümanlara kapatmayacağımıza, kapılarına her uğrayana ve yolcuya açacağımıza, gelen müslümanları üç gün boyunca yedirip ağırlayacağımıza, kilise ve evlerimizde hiçbir casus barındırmayacağımıza, müslümanlara kar§* yapılan hiçbir hileyi gizlemeyeceğimize, çocuklarımıza Ku-r'an öğretmeyeceğimize, hiçbir şirki alenen işlemeyeceğimize ve kimseyi buna davet etmeyeceğimize, istedikleri taktirde akrabalarımızdan hiçbirinin İslam'a girmesine mani olmayacağımıza, müslümanlara saygılı olacağımıza ve meclislerimize katılmak istediklerinde onlara yer vereceğimize, giyim-kuşam, sarık, ayakkabı ve saçlarımızı ortadan ikiye ayırma hususlarında onlara benzemeyeceğimize, onların konuşmalarıyla konuşmayacağımıza, onların lakaplarını kendimize lakap olarak kullanmayacağımıza, eğerlere binip kılıç kuşanmayacağımıza, hiçbir silah edinip yanımızda taşımayacağımıza, yüzüklerimizin taşlarını Arapça harflerle nakşetmeyeceğimize, içki satmayacağımıza, saçlarımızın ön taralını kestireceğimize, her nerede olursak olalım kıyafeilerimizi giymeye riayet edeceğimize, zünnarlanmızı (kemerlerimizi) kuşanacağımıza, haç işaretini kiliselerimizde belirgin olarak göstermeyeceğimize, sembollerimizi müslümanlann çarşılarında ve mahallelerinde açıkça belirtmeyeceğimizi, ki liselerim izdeki çanlarımızı çok hafif çalacağımıza, müslümanlann yanında kiliselerimizde ayinlerimiz esnasında seslerimizi yükseltmeyeceğimize, onların mahalle ve çarşılarında işaretlerimizi belirtmeyeceğimize, ölülerimizi onların ölülerinin yanlarına gömmeyeceğimize, müslümanlann elinden geçmiş köleleri almayacağımıza, müslümanlara karşı olgun davranacağımız ve onların evlerini gözetmeyeceğimize dair sizlere söz veriyoruz." Abdurrahman b. Ganem diyor ki: "Bunları yazıp Ömer'e getirdiğimde, Ömer şunları da ilave etti: 'Müslümanlardan hiç kimseyi dövmeyeceğiz. Tüm bunları yapacağımıza kendimiz ve dindaşlarımız adına size söz veriyoruz Buna karşılık da güvenceyi kabul ediyoruz. Bu söylediğimiz şartlardan birine aykırı davrandığımızda ve kabul ettiğimiz görevlerden birini yerine getirmediğimizde bizim için zimmet yoktur. Asilik yapıp inat edenlere uygulanan her şeyi bize uygulamak size meşrudur. İbn Kesir'in sözkonusu cümle için yaptığı yorum rivayet edilen hadislerin ruhundan tamamen uzaktır. Aynı şekilde, hafız imamların rivayet ettiğini söylediği ve sadece ... şu şehrin hristiyanları deyip bu şehrin ismini ne tuhaftır kî ne başında ne sonunda belirtmediği bu rivayet de asıl itibariyle rivayet edilen hadislerin ruhundan çok uzaktır. Eğer Hz. Ömer'le aralarında daha Önce yapılmış bir anlaşma varsa hristiyan bir

şehrin tekrar kalkıp bu metni yazmasının düşünülebilecek hiçbir sebebi yoktur. Aynca tarih, Beyt-ül Makdis dışında Hz. Ömer'in fethine ve teslim oluşuna şahit olduğu herhangi bir şehirden bahsetmemektedir. O şehrin halkına yazdığı söylenen bu anlaşma metninin lalız ve İçeriği göreceğiniz gibi aşağıdaki metnin lafız ve içeriğine açıkça terstir ve aykırıdır: " Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, müzminlerin emin, Allah'ın kulu Ömer'in İlya (Kudüs) halkına verdiği bir güvencedir. Onların canlarına, mallarına, kiliselerine, çocuklarına, hastalarına ve hasta olmayanlarına ve diğer tüm dindaşlarına (dokunulmamak üzere) onlara güvence vermiştir. Onların kiliseleri iskan edilmeyecek, yıkılmayacak, kiliselerinden herhangi bir bölüm veya çevrelerinden bir kısım eksiltilmeyecektir. Onların mallarına ve çocuklarına dokunulmayacak, dinlerini terketmeye zorlanılmayacak ve onlardan herhangi biri zarar görmeyecektir. İlya'da, onlarla birlikte hiçbir yahudi iskan etmeyecektir. Diğer şehir halkı gibi İlya halkı da cizye verecektir. İlya'dan Rumları ve hırsızlan çıkarmaları gerekir. Onlardan kim çıkarsa emin olacağı yere ulaşıncaya kadar canı ve malı konusunda emniyettedir. Kim de çıkmayıp kalırsa o da emniyettedir ve İlya halkı gibi cizye vermek zorundadır. İlya halkından kim canıyla-malıyla Rumlarla birlikte gitmek isterse emniyette olacakları yere varıncaya kadar, malları, çocuklan ve canları emniyettedir. Kimin de İlya'da toprağı varsa isteyen bunun başında kalır ve İlya halkı gibi cizye öder. İsteyen de Rumlarla birlikte gider. İsteyen tekrar ehline dönebilir. Onlar ekinlerini biçinceye kadar kendilerinden hiç bir şey alınmayacaktır. Bu metinde bulunanlara vermeleri gereken cizyeyi verdikleri gürece ve onlara Allah'ın ahdi, Rasulullah'm ve mü'minlerin zimmeti vardır. Buna Halid b. Velid, Amr b. As, Abdurrahman b. Avf ve Muaviye b. Ebi Süfyan şahit olmuşlardır. H. 15. yılda yazılmış ve gönderilmiştir." [87][87] "Müslümanlara ait mahalle ve sokaklar, müslümanlann çarşı ve evleri" ibareleri bir önceki metni çürütmektedir. Çünkü müslümanlann fetihten önce oralarda ne çarşıları, ne evleri, ne de mahalleleri vardı. Bunların daha Önce olması mümkün değildir, çünkü fetih hareketleri daha sona ermemiştir. Müslümanlann fethin bitimine kadar o yerde kalıp yerleşmeleri de bilinen bir husus değildir. Büyük bir olasılıkla İslam'ın hakimiyeti altında bulunan yerlerden birinde müslümanlar bir takım dolaplar çevirmişler veya bir macera peşinde koşmuşlar, onların bu durumu müslümanlann ve yöneticilerinin zoruna gitmiş, müslümanlar da onlara karşı sert davranmışlar ve onları metinde yazılanları yerine getirmeye mecbur bırakmışlar. Belki de bu sebeplerden dolayı böyle bir şey yapmışlardır. İslam ve Hristiyanlık tarihinin eski kaynaklannın[88][88] belirttiğine göre; Maruniler ve Rumlar'la aynı mezheb üzere olanlar fetih orduları geldiklerinde Rumlara yardım etmişler daha sonraları da hicri ilk üç asırda Haşimilerle-Emeviler arasında başgösteren çekişmeler esnasında müslümanlann birbiriyle uğraşmasını fırsat bilerek Rumların isteklerine cevap vermişler, ardından hicri 6.,7, ve 8. asırlarda gerçekleşen Haçlı hareketlerini destekleyip yardımcı olmuşlardır. BeLki de müslümanlan öfkelendiren onların bu tavırları oldu ve

---

[87][87] Tarihu Taberi, 3, 105

[88][88] Bkz. Kitabü Tarihü'l-Marune, sh. 34, 186; Futuhatü'l- Buldan, Belazûri. sh. 166.

metinde yazılı bulunanlara onların harfiyen uymasını «zorunlu hale gelirdiler.

Taberi ve diğer müfesstrler [89[89]] cizye hakkında değişik görüşler aktarmışlardır. Bazılarından anlaşıldığına göre ayet, cizyenin yalnızca Ehli Kitapb'lan alınmasını, diğerlerinden alınmayarak, onlarla tevbe edip, namaz kılıp ve zekat verinceye kadar savaşılma-sını belirtmektedir. Bazıları cizyenin kitabi olan Araplardan da alınmayacağını belirterek bunları kendilerinden İslam dışında başka hiçbir şeyin kabul edilmediği kimselere dahil etmişlerdir. Cizyeyi yalnızca kitabi olan acemlerle sınırlı tutmuşlardır. Bazıları da cizyenin Arap, acem tüm kitabilerden alınacağını söylemenin yanı sıra acem olan müşrik ve putperestlerden de alınmasının caiz olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da Arap ol-sun, acem olsun, ister müşrik, ister putperest, ister kitabî tüm kafirlerden alınacağın söylemiştir. Cizyeyi yalnızca kitabilerle sınırlandıranlar aynı zamanda haklarında bazı nebevi haberleri bulunduğundan dolayı, mecusilerden de alınabileceğini söylemiştir. Rivayet edildiğine göre Ömer b. Hattab: "Mecusilerc ne yapacağız? (Nasıl davranacağız?)" demiş, Abdurrahman b. Avf da "Şehadet ederim ki ben Rasulullah'ın şöyle dediğini işittim: "Onlara Ehli Kitab'a uygulanan hukuku uygulayın."

Ayrıca Abdurrahman b. Avf, Hz. Pcygamber'in Hacer mecusilerden cizye aldığına şahit olduğunu belirtmiş ve daha başkaları da yine Hz. Peygamber'in Bahreyn mecusi-lerinden cizye aldığını söylemişlerdir.[90[90]] Ali b. Ebi Talİb'ten gelen bir rivayetten de me-cusilerin Ehli Kitab oldukları anlaşılmaktadır. Bu rivayetin metninin Maide sûresinin 5. ayetini tefsir ederken aktarmıştık. Al-i İmran sûresinin tefsirinden belirttiğimiz gibi, Ra-sulullah (s)'ın Necran hristİyanlanndan cizye aldığını gösteren ve sahih senetlerle rivayet edilen hadis, cizyenin kitabi oian Araplardan alınmayacağını söyleyen görüşü çürütmektedir. Kanaatimize göre cizye verinceye kadar sözkonusu Ehli Kitab'la savaşmak hakkındaki emir, bu emri onlarla sınırlı tutmak anlamına gelmeyip, müslümanları onlarla savaşmaya sevk etmek hakkındadır. Arap olsun, Acem olsun, kitabi, müşrik ve putperest olan tüm kafirlerden cizye alınmasının caiz olduğunu söyleyen görüş İmam Ma-Hk'in görüşüdür ve doğru olan da budur. Rivayete göre Rasullullah (s). Yemen bölgesinde yaşayan Harb b. Abd Kelal, Nuaym b. Abd Kelal, Şurayh b. Abd Kelai ve Heme-dan'a İslam'a girmelerini aksi takdirde cizye vermeleri gerektiğini yazmıştır.[91[91]] Bunun aynısını Bahreyn halkından Amman'a da yazmıştır.[92[92]] Bunlar Ehli Kitab değillerdi. Hz. Peygamber'in Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderdiğinde bulûğ çağına ermiş herkesten bir dinar kıymetinde bir Yemen elbisesini veya mukabilinden bir dinar almasını emretmiştir. [93[93]] Bu da cizye anlamına gelir. Cizyenin hangi

[89[89]] Bkz. Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi tefsirleri .

[90[90]] İmam Ebu Yusuf, bunu Kitabu'l Haraç, sf.73-75'de İmam Ebu Ubeyd. Kıtabu'l Emual'da S- 31-32 de zikretmişlerdir. Ayrıca bkz; Tac, 4. 347; Buhari'nin Abdurrahman b. Avf'dan rivayet ettiği hadise göre Hz. Peygamber Hacer mecusilerinden cizye almıştır. Tirmizi'nin rivayet ettiği hadise göre de Rasulullah Bah-reyn mecusilerinden de cizye almıştır. Hz. Ömer, Fars'tan. Hz. Osman Fars veya Berberiler'den cizye almışlardır.

[91[91]] Kitabu1! Emval, 27
[92[92]] A, g.e, s 26

[93[93]] A, g, e, s 26

kişilerden ne kadar alınacağı konusunda değişik rivayet ve görüşler vardıf. Bu konuda açık ve kesin bir hüküm ortaya koyan herhangi nebevi bir nass bulunmamaktadır. Ancak Rasulullah'ın bu konudaki uygulamasını gösteren bazı rivayetler vardır. Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber Yemen halkından her buluğ çağına ermiş olanın bir dinar değerindeki bir Yemen elbisesini veya mukabilinde bjr dinar, [94][94] Necran hristiyanlannın yılda iki bin takım elbise [95][95] Cerba ve Erzah halkının yılda 200 dinar,[96][96] Mukna halkının meyvelerinin dörtte birini [97][97] cizye olarak vermelerini emretmiştir.

İmam Ebu Ubeyd, Ömer b. Hattab'ın cizye olarak altını olanların dört dinar, gümüşü olanların kırk dirhem vermelerini, ayrıca müslümanları üç gün süreyle ağırlayıp, erzakını karşılamalarını istemiştir. Yine rivayet edildiğine göre Ömer b. Hattab, Ammar b. Yasir'i* Abdullah b. Mesud'u ve Osman b. Hanif i Küfe halkına göndermiş, onlar da cizye olarak her kişinin 25 dirhem vermelerini hükmetmişler ve Ömer de bunu caiz görmüştür. Başka bir rivayete göre Hz. Ömer Osman b. Hanif i göndermiş, o da onlara cizye olarak 48 dirhem veya 25 dirhem ya da 12 dirhem vermelerini söylemiştir. İmam E-bu Ubeyd'in rivayet ettiğine göre; İbn Nuceyh, Mücahid'e "Neden Hz. Ömer, Şam halkına, Hz. Peygamber'in, Yemen halkına koyduğu cizyenin fazlasını koymuştur?" diye sormuş. O da, "Şam halkı daha varlıklı olduğundan dolayı böyle yapmıştır" dedi.[98][98] Tüm bunlardan öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler cizyeyi, bunu verecek olan insanların durumlarına ve güçlerine göre takdir ediyorlardı. İmam Ebu Ubeyd, müslümanların halifeleri Ömer b. Hattab'ın takdir ettiğinden fazla cizye almıyorlardı. Hatta bunu bile vermeyeceklerini gördüklerinde bu miktarı azaltıyorlardı demiştir. Kaldı ki, kadınları, çocukları ve mallan olmayan körleri, yatalak hastalan, iş göremez durumda olanları ve rahipleri bundan muaf tutuyorlardı. Ebu Yusuf ve Ebu Ubeyd'in belirttiğine göre halifeler, kendilerinden cizye alınan kimselere yumuşak dav-ranılmasmı, cizyeyi altın ve gümüş olarak almakta ısrar etmemeleri, buna karşılık toprak ürünlerinden, hayvanlardan ve el sanatlarından alınmasını emrediyorlardı.[99][99] Daha da öte cizyeyi veremeyenleri muaf tutuyorlar ve bunlara yaşlanınca da bcytü'l-malden onlara aylık bağlıyorlardı. İmam Ebu Yusuf, bu -konuda Hz, Ömer'in uygulamasına dair çok güzel bir haber aktarmaktadır: Hz. Ömer bir sokaktan geçerken kapı kapı dilenen yaşlı ve âmâ bir adam gördü. Arkasından kendisine dokunarak "Sen hangi Ehli Kitabtansın?" dedi. O da "y^drymT dedi, "Peki seni gördüğüm bu duruma iten nedir?" diye sorunca "Cizye, ihtiyaçlarım ve yaşlılığım" dedi. Hz. Ömer onun kolundan tutarak evine götürdü ve evde bulunanlarla onun ihtiyacını gidermeye çalıştı. Sonra Onu

[94][94] A. g, e, s 26
[95][95] İbn. Sad.2,120
[96][96] İbn Sad, 2, 55
[97][97] İbn Sad. 2,41

[98][98] Bkz. Bu hadisler için, Kitabü'l- Emval, 39-41: Tac. 4, 347.

Bkz. Bu hadisler için, Kitabü'l- Emval, 39-41: Tac. 4, 347.

[99][99] Bkz Ebu Yusuf, Kitabü'l- Haraç, 70-72: Ebu Ubeyd, Kitabü'l Emval, 36-47.

bey-tülmalin sorumlusuna (haznedarına) gönderip "Bu ve bunun gibilerini koru, gözetle. Allah'a yemin olsun ki onun gençliğini yiyip, yaşlanınca da kendi haline terk etmemiz insafa sığmaz. Şüphesiz sadaka fakirler ve miskinler (yoksullar) içindir. Bu da yoksul biridir" dedi. Ondan ve onun gibilerinden cizyeyi kaldırdı.[100[100]] Yine İmam Ebu Ubeyd'in belirttiğine göre Ömer b. Abdulaziz Basra valisine bir ferman gönderip, "Cizyeyi yal-mzca gücü yetenlerden almasını, zimmet ehlinden yaşlılara, güçsüzlere ve hiç bir kazanç elde edemeyenlere beytü'l-malden yardım etmesini" emretmiştir. Çünkü, mü'min-lerin emin Ömer b. Hattatın böyle yaptığı haberi kendisine ulaşmıştı.[101[101]] İşte bunların hepsi İslam'ın yüceliğini, adaletini ve hoşgöriilüğünü göstermektedir. Cizye verenin, zor durumda bırakılmasını ve cizyenin altın ve gümüş olarak verilmesinin şart koşulmasını yasaklayan, cizyeye tekabül eden miktarın tarım veya el ürünlerinden alınmasını öngören aydınlatıcı uygulamalar rivayet edilmiştir.[102[102]] Ve bu uygulamalar sözkonusu adalet ve hoşgörünün eseridir.

Dikkat edilirse, Kur'an, cizyenin harcandığı yerleri zikretmem iştir. Bunun da hikmeti ayetin; ganimetler, fey ve zekatta olduğu gibi cizyeyi gerçekleştirilmesi gereken bir yasa mahiyetinde ele almadığı olabilir. Cizye, müslümanlann beytül malına aittir. Ganimetlerden ve feyden beytü'l-mal'e ait olan payların nerelerde harcanacağı Enfal, 41. ayet ve Haşr, 7. ayetinde belirtilin iştir. Bu paylar, genel maslahat giderlerinde ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarında harcanır. Zekatın harcanacağı yerler de bu sûrenin 60. ayetinde açıklayacağımız üzere bunun gibidir. Buna kıyasla cizye gelirleri, sözünü ettiğimiz iki gruba harcanır denilebilir. En iyisini Allah bilir. İmam Ebu Ubeyd, cizyeyi de feyden saymıştır.[103[103]] Bu da söylediklerimizi desteklemektedir.

Kanaatimize göre kafir muhariplerle cizye üzerine anlaşma ilkesinin belirtilmesi, İslam cihadının gayesini ortaya koymaktadır. O da muhariplere (kendisiyle savaşılanlara) boyun eğdirmek, müslümanların güvenliğini bozmamak, menfaat ve hürriyetlerini çiğnememek, İslam'a daveti engellememek için onların gücünü kırmaktır. Birinci ayetin metninden İslam otoritesinin, kendileriyle savaşılan taraf yenilgiye uğrayıp, boyun eğer, teslim olur, anlaşma yapmak isterse ve cizye ödemeye hazır olduğunu bildirirse, cizye vermeleri şartıyla onlarla anlaşma yapmak zorunda olduğu anlaşılıyor. Bu da Kur'an'ın genel ilkeleriyle bağdaşmaktadır. Savaş, bir taraftan düşmanı savuşturmak ve karşılık vermek için meşru kılınırken diğer taraftan da davet hürriyetini, müslümanın güvenliğini, menfaatlerini, saygınlığını ve İslam dinine saygıyı sağlamak amacıyla meşru kılınmıştır. Kendisiyle savaşılan karşı taraf İslam otoritesine boyun eğdiğini ilan ettiğinde ve müslümanlar, hürriyetleri, menfaatleri, dinlerine davet etme serbestliği, dinlerine saygılı olma konularında, herhangi bir tökezleme ve tenakuz olmadan güvence duyuyorlarsa maksat hasıl olmuş, demektir.

[100[100]] Kitab'ul Emval, 72

[101[101]] Kitabu'l Emval, 45-46
[102[102]] Kitabu'l Emval, 43-44
[103[103]] Kitabu'l Emval. sh. 18

Enfal süresinin "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sende ona eğilim göster ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O, işitendir, bilendir, Onlar, seni yardımıyla ve mü'minlerle destekler." 61-62. ayetleri ilgili yerlerde açıkladığımız gibi bu konu da apaçıktır. İmam Kasım b. Selam, Hz. Peygamber'den şu hadisi rivayet etmektedir. "Belki bir kavimle savaşırsınız da onlar, canlan ve evlatları için sizden anlaşma talep ederler. Sîz bunun dışında onlardan hiç bir şey almayın. Çünkü o sizin için helal değildir.[104[104]] Bu hadiste müslümanlar onların mallarına göz dikmekten men edilmekte, üzerinde anlaştıkları miktarın fazlasından kaçınmaları gerekliği belirtilmekle birlikte, kendisiyle savaşılan taraf eğer cizye vermek şartıyla anlaşma talebinde bulunursa müslü-manlarm bu talebe uymalarının vacip olduğu bildirilmektedir. O halde eğer düşman, kendisiyle savaşmaksızın boyun eğmek ve cizye vermek şartıyla barışa yanaşırsa aynı şekilde banş için ona yanaşmak gerekir demek hayli hayli doğru olur. Siyakından da anlaşılacağı gibi Enfal sûresinin sözkonusu ayetlerinin bu hususta nazil olmuş olması muhtemeldir.

Tebük gazvesi esnasında Eyle emiri Yuhanna b. Ru'bc ve halkı ile Cerbe ve Ezrah halkı savaşmaksızın cizye vermek şartıyla Hz. Peygamber (s)'le anlaşma talebinde bulundular. Hz. Peygamber onlarla anlaşma yaptı ve ahit yazdı. Aynı şekilde bundan Önce de Necran brisliy ani arıyla savaşmadan cizye üzerine anlaştı ve onlarla ahit İmzaladı.[105[105]]

Burada miislümanların yöneticisi kendileriyle barış yapılmayan ve kitabi olmayan kimselerle cizye almamak üzere barış yapabilir mi sorusu sorulabilir? Buna şu şekilde cevap verebiliriz: Rasuhıllah (s), muharip düşmanlarla cizye almadan barış yapmıştır. Bu da Kureyş'lc yapılan Hudeybiye anlaşmasıdır. Enfal Sûresinin 61 ve 62. ayetlerinde düşman barışa yanaştığı zaman onlarla barışa yanaşılmasının caiz olduğu belirtilmektedir. Bunun cizyeyle ilgili olduğunu gösteren herhangi bir belirti yoktur. Yorumunu yapmakta olduğumuz 29. ayet bundan sonra nazil olmuştur, demek doğrudur. Burada son gelen, öncekini nesh etmiştir demek makul olsa da, kanaatimize göre Enfal süresindeki ayetlerin ruhundan ve Özünden öyle anlaşılıyor ki bunlar, hayatın şartlarıyla ve olayların tabiatıyla uyumlu olmalarından dolayı sürekli olarak geçerli olan bir hukuktur.

Şartlar her zaman müslümanlann boyun eğip cizye verinceye kadar düşmanlarla savaşmasına müsait olmayabilir. Bu durumda müslümanların yöneticisi bu ayetlerden hareketle bu gibi durumlarda cizyesiz de olsa düşmanın banş isteğine aynı şekilde mukabele edebilir. En iyisini Allah bilir.

Yahudilerin, Üzeyr'in peygamberliğine inanmaları yaygın olmamakla beraber 30.ayet, yahudüerin veya bazılarının Hz. Peygamber döneminde bunu söylediklerine kesin bîr delil teşkjl etmektedir. Taberi, bu konuda iki rivayet zikretmektedir. Birinci rivayete göre, ismi Fenhas olan bir yahudi,'bunu Hz. Peygamber'in meclisinde söylemiştir. İkinci rivayete, göre

---

[104[104]] Kutabul Emval, 143
[105[105]] IbnSa'd, II. 41,42.53, 56

de; yahudilerden bir grup Hz. Peygamber'e "Nasıl olurda sana tabi olmamızı istersin? Sen ki kıblemizi terk ettin ve Ezra'nın Allah'ın oğlu olduğuna inanmıyorsun?" dediler. Sonra Taberi, İbni Abbas'tan şu rivayeti zikreder; "Yahudiler Allah'ın emirlerini ve ve kanunlarını uygulamayıp ihmal ettiklerinde, Tevrat onların gönüllerinden neshedjldi ve Tevrat aralarından ref olundu(alındi). Ezra, onların içinde salih bir kimseydi. Allah'a yalvardı, yakardı ve niyazda bulundu da duası kabul olundu ve Tevrat'ın hıfzı kendisine bahşedildi ve O da bununla kavmini müjdeledi ve Tevrat'ı onlara yazdırdı. Ardından Allah Tevratı onlara iade etti. Bunun üzerine onlar; "Bu başka türlü olmaz, olsa olsa bu Alfah'ın oğludur." Dediler. Taberi İbni Abbas'm rivayetiyle öz olarak aym ama ayrıntı olarak farklı olan başka bir rivayeti de Süddi'den aktarmıştır. Bugünkü Tevrat nüshalarında Ezra isminde bir kitap vardır. Ancak burada böyle bir şey yoktur. Orada Ezra'nın Musa'nın şeriatında mahir bir yazıcı (katip) olduğu ve kendisini tamamen Rabb'in şeriatına adadığı belirtilmektedir. İsrailoğulları arasında hükümleri Öğretip onunla amel ediyordu. Herhalükarda bu ayet, şu hususu gözler önüne sermektedir. Yahudi ve hristiyanların geneli Rasulullah (s) döneminde kendilerinden öncekilerin yolunu devam ettirmişlerdir. Haham ve rahiplerinin tesirinde ve otoritesinde öyle kalmışlardır ki sanki onlar haham ve rahiplerini Allah dışında Rabbler edinmişler, onların haram dedikleri haram, helal dediklerini helal kabul etmişlerdir. Kitaplarında yazılı bulunanlara ve peygamberlerinin tebliğ ettiklerine aykın bile olsa onların her emrettiklerini yerine getirmişlerdir.

Her ne kadar ayet, yahudi ve hristiyanlann. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istemeleri suretiyle Hz. Muhammed'in peygamberliğine topyekün takınmış oldukları tavrı ortaya koymaktaysa da "Ey iman edenler, ahbar(rahip) ve ruhbanların birçoğu insanların malını haksız yere yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlardı."(33) ayeti onların bu tavırlarının, tüm dindaşlarını etkileyen haham ve rahiplerin tesirinden kaynaklandığını göstermektedir. Bu da, bunların etkisinden kurtulup,Allah'ın hidayetine tabi olarak Rasulü'nün davetine icabet edenlerin dışında kalan diğer yahudi ve hristiyanlann topyekün hahamlarını ve rahiplerini Allah dışında Rabler edindiklerini gözler Önüne seriyor.

"İnsanların mallarını haksız yere yiyorlar" cümlesi, haham ve rahiplerin İslam davetine karşı olan ve tüm yahudi ve hristiyanların İslam'a girmesine engel olan konumlarını açıklamaktadır. Öyle ki dindaşlarından meşru olmayan batıl yollarla kotardıkları birçok mallan kontrollerinde bulunduruyorlardı. Bu malları da ya bir helali haram, bir haramı da helal kıldıkları için rüşvet yoluyla veya kilise ve havralara bağışlanan adaklar yoluyla elde ediyorlardı. Aradan bir süre geçmeden bu mallan kendileri için helal sayıp zimmetlerine geçiliyorlardı. Çünkü onlar, sahip oldukları büyük nüfuz ve itibarlarının yanı sıra bu gelirlerinin de kaybolmasından korkuyorlardı.

İbn Hişam[106[106]] bu söylediklerimizi anlam itibariyle pekiştiren şu rivayeti İbn îshak'tan

[106[106]] İbn Hişam, 2, 204-205

aktarmakladır. Necran hristiyanlarının heyeti Rasulullah (s)'ın yanma gelip onu dinlediklerinde heyetin başı olan Ebu Harise kardeşine şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki O, beklemekte olduğumuz peygamberdir." Kardeşi de ; "O halde ne duruyorsun seni ondan alıkoyan nedir?" dedi. Ardından Ebu Harise; "Bu insanlar bize ikram ettiler, bizi şereflendirdiler, bizi madden desteklediler, bunların aksini yapmaktan çekindiler. Şayet (bizimkiler) bunu yapsalardı bu gördüğün herşeyi bizden koparıp alırlardı."

Hristiyanlık Şam bilginlerinde, Irak'ta ve Mısır'da yaygındı. Hristiyanların geneli İslam'a girdi. Hatta büyük bir çoğunluğu bunu benimsedi. Bazdan da dinlerinde kalmayı tercih etti. Ancak bunlar gijçlü İslam otoritesinin gölgesinde yaşayan yoğun İslami kitlenin arasında dağılmış vaziyette bulunan tek tuk ailelerden oluşuyordu. Kanaatimize göre bunlar da hepsi olmazsa bile çoğunluğu kilise ve havraların mülkünü ve gelirlerini yiyen rahip ve hahamlardı. Bu husus, onların büyük çoğunluktan ayn kalmalarını sağlamıştı. "İnsanların mallarını haksız yere yiyorlar ve islam'dan alıkoyuyorlar" cümlesi geçmiş sûrelerde tekrar edilen İslam prensiplerinden bir prensip olan yasağı tekid etmektedir. Bu da insanların birbirlerinin mallarını haksız yollarla yemesi, Allah'ın yolundan insanları alıkoyması, şeriatı uygulamaması ve İslam risaletine karşı çıkmasıdır. Aynı zamanda burada uyarma, ikaz etme ve kınamayı içeren bu Kur'anî ilkelerin sürekliliği belirtilmektedir. Bu durumun haham ve rahiplere izafe edilmesi de, bu hususun özellikle de toplumda takva ve salah için önder olmaları gereken din adamları ve halkın yöneticilerinden sadır olmasındandır. Çünkü bunlar Allah katında suç ve günah bakımından daha fazla sorumludur. 32. 33. Ayetler, yahudilcrin Hz. İsa ve Hz. Musa'yı üzen eziyet edici ve alaycı tavırlarını belirten Saf süresindeki ayetlerdeki üsluba yakın bir üslupla gelmiştir. Ancak, tercih edilen görüşe göre oradaki uyarı ve kınama Araplar içinken bu ilmi ayet, direkt olarak Kitabiler hakkındadır. Açıkça görülüyor ki, hikmeti ilahi Kitabilerin kötü tavırlarını, niyetlerini ve amaçlarım açıklamak için ikinci bir defa daha tekrar edilmesini gerekli kılmıştır. Onların kınanması ve reddedilmesiyle belirtiliyor ki Allah, onların tuzaklarını boşa çıkarandır ve onlar istemese de nurunu tamamlamaktan başkasına razı olmayandır. Tabiatıyla bu ayet, aynı zamanda Saf sûresinin tefsirinde dikkat çektiğimiz gibi İslam dininin genel oluşuna ve bununla da müslümanların psikolojilerine tam bir güven verdiğine, Allah'ın kendileri için razı olduğu dinin diğer bütün dinlerden daha zahir olacağına İşaret etmiştir. Bu da hiç kimsenin söndürmeye güç yetiremediği ve güç yetireceğini zannettiği halde yine de buna muktedir olamayacağı Allah'ın nurudur. Ve bu din müşrikler ve kafirler istemese de Allah'ın bütün dinlere üstün kılacağını vaad ettiği gerçek dindir. [107[107]]

[107[107]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/310-324.

Sermaye Birikimi Ve Ebu Zer'in Tavrı

"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onları acı bir azapla müjdele" cümlesi üslup açısından geneldir. Ancak bu ayetin başında haham ve rahiplerin insanların mallarını haksız yere yemileri ve Allah yolundan alıkoymaları vasıflarıyla zikredilmeleri, ayetin bu ikinci kısmıyla birinci derecede onların kastedildiğini göstermektedir. İnsanların mallarını batıl yollarla yemeleri onlan, altın ve gümüş yemeye sevketmiştir. Allah'ın yolundan alıkoymaları ise onların bu servetleri ellerinde tutmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Böylelikle de ayet, kınama ve bağlayıcı olma açısından muhkem olmaktadır. Dolayısıyla sözkonusu ayet ve sonraki ayette zikredilen şiddetli uyan, birinci derecede onlara (haham ve rahiplere) yöneliktir.

Ayet, üslup açısından genel olması itibariyle ihtiva ettiği uyarma ve yönlendirme ile aynı zamanda altın ve gümüş biriktirip, Allah yolunda harcamayan herkese dikkat çekmiştir. Taberi'nin îbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre ayetle kastedilenler Ehli Kitap'tır. Ancak aynı' zamanda ayet hem genel umumi ve hususi unsurlar içermektedir. Bu da biraz önce belirttiğimiz hususlara uygun düşmektedir.

Müfessirler [108[108]]"Altın ve gümüş yığıp Allak yolunda harcamayanlar,,." ayetinin manasını açıklamak amacıyla mal biriktirmenin mübahlığı ve mal biriktirmenin yerilmesi hakkında Rasulullah'tan ve sahabeden çeşitli hadisler rivayet etmişlerdir. Ebu Davud, Hakim ve Malik Ümmü Seleme'den Rasulullah'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Zekat verilecek miktara ulaşıp zekatı verilen mal kenz(yığılmi§) sayılmaz." Başka bir rivayette "Zekatı, verilen mal kenz değildir[109[109]] Tirmizi ve Hakim bu konuda Ebu Hurey-re'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Malın zekatını ödediğin taktirde üzerinde olan borcu ödemiş sayılırsın"[110[110]] İbn Ömer'den "Kenz (biriktirilmiş mal), az da olsa ve yerin altında saklanmamış bile olsa zekatı verilmeyen maldır. Yerin altında gizlenmiş ve çok dahi olsa zekatı verilmiş mal kenz değildir." Bunun benzeri İbn Ab-bas'tan da rivayet edilmiştir. Ayrıca İbn Ömer'in "Uhud dağı kadar ve miktarını bildiğim malım olsa hiç aldırış etmem. Onun zekatını verir ve onunla Allah'a itaat ederim" dediği rivayet edilmiştir. Rasulullah (s)'ın "Salih bir kulun sahip olduğu mal ne güzeldir, ne mutlu ona" dediği rivayet edilmiştir. Ayet nazil olunca, bu, Rasulullah'ın ashabının gücüne gitti ve hiçbirimiz kendi çocuğuna hiçbirşey bırakmayacak" dediler. Hz. Ömer bu durumu Hz. Peygamber'e ileterek; "Ya Rasulullah bu ayet arkadaşlarının gücüne gitti (onlan zor durumda bıraktı) deyince şöyle buyurdu: 'Muhakkak ki Allah zekatı farz kılmıştır ki bununla mallarınızdan arta kalanı güzelleştirsin.

[108[108]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri tefsirleri. Rivayet ettiğimiz naslar Taberi, İbn Kesir ve Beğavi'den alınmıştır.

[109[109]] Tac, c. 2, s. 6

[110[110]] Kasımı Tefsiri.

Mirası da sizden sonra geriye kalan mallarınız için farz kılmıştır.' Hz. Ömer tekbir getirdi. Bunun üzerine Rasullullah şöyle dedi; "Kişinin mal biriktirmesinden daha hayırlı olan bir şeyi sana haber vereyim mi? Kocasının kendisine baktığında mutlu olduğu salına kadındır. Ona emrettiğinde kendisine itaat eden ve yanından ayrıldığında da kendisini koruyan kadındır." Bu hadislerden öyle anlaşılmaktadır ki, ne kadar çok olursa olsun zekatı verildiği takdirde mal biriktirmek sakıncalı değildir. Yapılan uyan ise mallarının zekatını vermeyenler hakkındadır. Onu "Allak yolunda harcamayanlar" cümlesinin anlamı Allah yolunda infak olarak değerlendirilen zekatı vermeyenlerdir. Müfessirler, bu ayet hakkında mallarının zekatını vermeyenlere şiddetli uyanlarda bulunan nebevi hadisler rivayet etmişlerdir. Ebu Hureyre şu hadisi rivayet etmektedir; "Rasullullah (s) şöyle buyurdu; "Kim, Allah kendisine mal vermişken, zekatını vermemişse; zekatı verilmemiş malı, kıyamet gününde iki gözünde simsiyah iki nokta bulunan zehirli bir yılana dönüşür. Bu yılan mal sahibinin boynuna^anlıp onun çenesini iki yanından sararak "ben senin malınım, ben senin hazinenim" der."111[111] Yine Ebu Hureyre şu hadisi de rivayet etmektedir; "Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Zekatım vermediği, altın ve gümüşe sahip olan hiçkimse yoktur ki, bu altın ve gümüşler, tabakalar halinde cehennem ateşi üzerinde kızdırılıp mal sahibinin alnı, böğrü ve sırtı dağlanmasın. Bunlar soğudukça yeniden kızdırılıp ve uzunluğu elli bin seneye eşit olan bir günde bu dağlanma tekrar edilir. Bu tekrarlanma işlemi, Allah'ın kullan arasında hükmedip cennet veya cehenneme götüren yol kendilerine gösterilinceye kadar devam eder. (Bunun üzerine) sahabe; "Ya Rasullullah! Deve sahiplerinin durumu da böyle midir?" dediler. Rasullullah; "Devenin hakkını vermeyen deve sahiplerinin de durumu böyledir. Devenin haklarından birisi de su içmeye götürüldüğü zaman sağılmasıdır." Hakkı (zekatı) verilmeyen devenin sahibi kıyamet gününde geniş bir alanda develerinin önünde yüzüstü bırakılır ve onlardan hiçbir şey kaybolmadan ucu bucağı olmayan bu alanda ayaklan ile onu çiğner. Ağızlan ile ısırırlar. Bu durum elli bin seneye eşit olan bir günde devam eder. Allah'ın kulları arasındaki hükmü verilip bunlara cennet veya cehennemin yolu gösterilinceye kadar, bu durum devam eder. Sahabe; "Ya Rasullullah koyun ve sığınn hükmü de böyle midir?" diye sordular. Rasullullah şöyle buyurdu: "Hakkını (zekatını) ödememiş hiçbir koyun veya sığır sahibi yoktur ki kıyamet gününde onlardan hiçbir şey kaybolmadan geniş bir sahada on-lann önüne koyulmasın. Onlann içinde hiç eğri boynuzlu, boynuzsuz veya boynuzu kı-nk olan yoktur. "Bu koyunlar boynuzianyla sahibini toslar ve süresi elli bin yıla eşit olan bir günde ayaklanyla onu çiğneyip geçerler. Ve bu durum, Allanın, kullar arasındaki hükmü belli olup,gideceği yolun cennet veya cehennem olduğu kendilerine gösterilinceye kadar devam eder."112[112] Bu hadislerde, Rasulullah (s)'ın, zekatı konu edinen, o-nun verilmesini sürekli olarak tekrarlayan, zekatı vereni öven ve zekat vermenin mü'minin imanının doğruluğunu gösterdiğini ortaya koyan, Kur'an'a uygun olarak zekat vermeye atfettiği büyük önem

111[111] Bu hadisi Buharı, Müslim, Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. Bknz; Tac, 2, 7.

112[112] Bu hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesai rivayet etmiştir. Bknz, Tac 2, 6-7.

görülmektedir. Daha önceleri yeri geldikçe belirttiğimiz gibi zekat hem sosyal dayanışmanın hem de îslami otoritenin bir göstergesidir. Kenz'in manası ve zekatı verildiği taktirde ma! yığmanın mubah oluşunu belirten hadislerin yanısı-ra müessirler, yığılan malın miktarı, bunun son sınırının ne olduğu ve bu sının aşanların uyarıldığı, mal, altın ve gümüşü yığmanın yenildiği hadisler de rivayet etmişlerdir. Ali b. Ebi Talib'in; "ister zekatı verilsin, ister verilmesin dört bin dirhemden fazla olan kenz (yığma)'dir. Bunun altında olan nafakadır. Elde bulundurulmasında bir sakınca yoktur" dediği rivayet edilmiştir. İbn Ca'd'in rivayet ettiğine göre bu ayet nazil olduğu zaman Hz. Peygamber üç defa "altın ve gümüş mahvolsun (kahrolsun)" demiştir. Bu Rasulullah'ın arkadaşlarının gücüne gitmiş ve "nasıl bir servet edinelim" demişlerdi. Hz. Ömer "Ben bunu, sizyi için öğreneceğim" dedi ve bu durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber de "Allah'ı zikreden bir dil, şükreden bir kalp ve size dininizde yardımcı olacak bir eş" buyurdu.[113][113]

Hadisten Öyle anlaşılıyor ki, Rasulullah'ın arkadaşları yerilenin altın-gümüş gibi malın çeşidi olduğunu, malın bizzat kendisi olmadığını zannetmişler. Rasulullah da yerilenin bizzat malın kendisi olduğuna dikkat çekmiştir. Biraz önce zikrettiğimiz hadis, bu hususa daha fazla açıklık getirmektedir. Çünkü altını, gümüşü, deveyi, ineği ve koyunları kapsamıştır. Taberi bu hadisi çeşitli senetlerle birbirine yakın ifadelerle rivayet etmiştir. Sevban'dan şu hadisi rivayet etmiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: Kim ardından bir kenz (yığılmış mal) bırakırsa bu mal kıyamet gününde simsiyah iki gözlü bir yılana dönüşerek mal sahibinin karşısına dikilir. Mal sahibi 'ne oluyor, sen de nesin?' der. O da 'ben senin geride bıraktığın kenzinim' der. Sonra elinden başlayarak tüm vücudunu ağızına alıp kemirir."[114][114] Ebu Saİd'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Rasulullah şöyle buyurdu: "Allah'la fakir olarak buluş, zengin olarak buluşma." Ebu Said "bunu nasıl yapacağım Ya Rasulallah" dedi. O da: "Senden bir şey istenildiğinde vermemezlik yapma ve sana verilen bir rızkı da gizleme" dedi. "Bunu nasıl yapacağım Ya Rasulallah" dedi. Rasulallah da "İşte böyle, aksi taktirde cehennem vardır" dedi". Katade'den Şu hadis rivayet edilmiştir: "Suffa ehlinden biri öldü ve elbisesinin içinde bir dinar çıktı. Rasulullah 'bir dağlama' dedi. Sonra başka biri vefat etti. Onun üzerinde de iki dinar çıktı. Rasulullah 'İki dağlama' dedi." Taberi, Ebu Zerr'den Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Yanımda Uhud dağı kadar altın olması, üzerinden üç günün geçmesi beni sevindirmez. Yalnızca kendisiyle borç ödemek için hariç".

Yine Ebu Zerr'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Rasulullah (s)'a vardım. Kabe'nin gölgesinde oturuyordu. Beni görünce şöyle dedi: "Kabe'nin Rabbine andolsun ki onlar hüsrandadır". Yanına gittim ve oturdum. Biraz kaldıktan sonra kalktım ve "Anam babam sana feda olsun

---

[113][113] Buhari. bu hadisi şu şekilde rivayet etmektedir: "Bu ayet nazil olunca Rasulullah'ın ashabı "altın ve gümüş hakkında nazil olan oldu. Hangi sen/etin hayırıı olduğunu bilsek de onu edinsek" dediler. Rasulullah "zikreden bir dil, şükreden bir kalp ve kişinin imanı konusunda kendisine yardımcı olan mü'mine bir eş" buyurdu. Bknz. Tac, 4, 116

[114][114] Daha önce buna benzer bir hadisi Önemli bir farkla zikretmiştik. O hadis zekatı vermeyenler hakkında iken bu

hadis de kendisinden sonra mal terk edenler hakkındadır.

Ya Rasulullah, kimdir onlar?7 dedim. O da dedi ki: "Çokça mal sahibi olanlardır. Ancak şöyle şöyle diyenler hariç(diye birkaç şart koydu), onlar da azdır"

Ebu Zerr'in 'kim bir beyaz (gümüş) veya sarıyı (altını) arkasında bırakırsa kıyamet gününde onunla dağlanır' dediği rivayet edilir. Zeyd b. Vehb'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Medine'nin köylerinden biri olan Rebeze'de Ebu Zerr'e uğradım. Kendisine 'buraya yerleşmene sebep nedir' diye sordum. O da şöyle dedi: "Biz Şam'daydık ve ben "Altın ve gümüşü yığıp onları Allah yolunda harcamayanları çetin bir azapla müjdele" ayetini okudum". Muaviye: "Bu bizim hakkımızda değildir. Olsa olsa bu Ehli Kitap hakkındadır" dedi. Ben de "bu ayet hem bizim hakkımızda, hem de onlar hakkındadır" dedim. Bu hususta benimle onun arasında tartışma oldu. Osman'a haber göndererek beni şikayet etti. Osman kendisine gitmemi bana bildirdi. Ben de ona gittim. Medine'ye geldiğimde insanlar sanki daha önce beni görmemişçesine başıma üşüştüler. Bu durumu Osman'a şikayet ettim. Osman, bana 'yakında bu durumdan vazgeçersin' dedi. Ben de "Allah'a andolsun ki daha önce söylediklerimi asla terketmeyeceğim" dedim."[115][115]

Taberi, tarihinde[116][116] Ebu Zerr'in buna benzer bazı tavırlarım zikreder. Taberi der ki: "Fakirler, Ebu Zerr'in bu sözünü çok beğendiler ve kıpırdanmaya başladılar. Gidip zenginlere bunu aktarıp gereğince amel etmelerini söylediler. Zenginler de insanlardan gördükleri bu muameleden dolayı şikayette bulundular. Osman'ı, Ebu Zerr'i yumuşaklıkla çağırmaya sevk eden husus bu olmuştur. Yine rivayete göre Osman, Ebu Zerr'e "Şam halkına ne oluyor da senden şikayetçiler" diye sordu. O da "zenginlerin mal birikrirmemeleri gerekir" dedi. Osman şöyle dedi: "Ben, bana yapmam gerekeni yaparım ve halkın vermesi gerekeni ahnm. Onları zühde mecbur kılamam ve onlan çalışmaya ve orta yola çağıramam."

îbn Kesir, Ebu Zerr'İn hadisine şu şekilde yorum getirmiştir. Ebu Zerr'in meşrebi, ailerön

---

[115][115] Buharı, bu hadisin bir bölümünü şu şekilde rivayet etmektedir: Zeyd b. Vehb şöyle demiştir: "Rebeze'de Ebu Zerr'in yanına uğradım. Seni buraya getiren nedir diye sorduğumda o da şöyle dedi: Biz Şam'daydık. Ben 'altın ve gümüşü yığıp....' ayetini okudum. Muaviye. bu ayet bizim hakkımızda değil, Ehli Kitap hakkındadır dedi. Ben de bu ayet hem bizim hakkımızda hem de onlar hakkındadır dedim. İbn Ömer bu ayet zekat farz kılınmadan önceydi, zekat (arz kılınınca Allah zekatı mallar için bir temizlik vesilesi kıldı demiştir. Bkz. Tac, 4, 16. Hemen şunu belirtelim ki ibn Ömer'in sözü zekatın bu ayetten sonra (arz kılındığı izlenimini vermektedir. Bazıları da zekat ayeti bu ayeti nesh etmiştir ve zekat H. 9. yılda farz kılınmıştır demektedir. Bunu rivayet eden Kasımı, İbn Kesir'in bunu tarihinde kesin olarak rivayet ettiğini söylemiştir. Bazıları sadaka ile ilgili ayetin bu sûrede ve bu ayetten sonra olması sebebiyle bu görüşü kuvvetli görmüşlerdir. Zekat ve sadaka ile ilgili ayet ise şu ayettir: "Sadakalar Allah'tan bir farz olarak yalnızca fakirler, düşkünler, zekat işinde görevli olanlar, kalpleri İsındırılacaklar, köleler, borçlular, Allah yolundakiler, yolcular içindir. Allah bilendir ve hüküm sahibidir."(60) Bu söz birkaç açıdan gariptir Zekat Mekke'de ilk inen sûrelerde ve diğer Mekki sûrelerde namazla birlikte zikredilmiş daha sonra Medeni sûrelerde Mekke'de farz olduğunu ve verildiğini gösteren bir üslupla belirtilmiştir Ayrıca müslümanların zekatı belirli ölçülerle verdiklerini gösteren güçlü Mekki ayetler de vardır. Mesela Mearic sûresinin "Onların mallarında belirli bir hak vardır. Yoksul ve yoksunlar için" (24-25) ayetleri iie Zariyat sûresinin "Onların mallarında yoksun ve yoksul olanlar için bir hak vardır.(19) ayeti bunlardandır. Söz konusu edilen sadaka veya zekat ayeti zekatın farz kılınması hakkında olmayıp zekatın verileceği yerler hakkındadır. Aynı şekilde bu ayetin üslubu zekatın verileceği yeni bir düzenleme İle tayin edildiğine de delalet etmemektedir. Ayet sadece bunu bildirmekle yetiniyor ve sanki bunun rivayet edilmesi gereken bilinen bir husus olduğunu belirtiyor.

Köleler, Bakara sûresinin 177. ayetinde kendilerine infak edilmesi gerekenler arasında sayılmaktadır. Ne Kur'an'da ne de sünnette zekatın Medine döneminin sonlan şöyle dursun Medine döneminde farz kılındığını

gösteren hiçbir şey yoktur. Biz İbn Ömer'in bunu bildirmesinin mümkün olmadığına inanıyoruz. Bundan dolayıdır ki, ya ibn Ömer'in bu sözü çarpıtılarak rivayet edilmiştir. Ya da onun bu sözünden amaç sözkonu-su ayetin zekat vermeyenler hakkında olup zekatın mallar için bir temizlik olduğu hakkındadır. Daha önce rivayet edilen Nebevi hadiste belirtilen husus da budur zaten. En iyisini Allah bilir.

[116][116] Taberi Tarihi, c. 3, sh. 355

nafakasından fazlasmı biriktirmeyi haram sayıyordu. O, bununla fetva verir ve insanları buna teşvik ederek onlara Öyle davranmalarını emrederdi. Buna aykırı davranmayı çok ağır bir şekilde karşılardı. Muaviye onu bundan menetmişse de, bundan vazgeçmemişti. Bu hususlarda onun insanlara zarar vereceğinden korkan Muaviye, mü'minlerin emirine haber gönderip onu şikayet etti ve onu yanma çağırmasını istedi. Hz. Osman onu yanına çağırdı ve Rebeze'de mecburi ikamete tabi tuttu.

Muaviye onu, Medine'ye gitmeden evvel imtihan etmek istedi ve ona bin dinar gön-derdi, Ebu Zerr bu dinarları aynı gün dağıttı. Ardından o dinarları kendisine getiren adamı tekrar göndererek "Muaviye onları bir başkasına göndermişti. Ancak ben yanlışlıkla sana getirmiştim" demesini tembihlemişti. O da Ebu Zerr'e gelip durumu arz edip altınları istediğinde Ebu Zerr ona şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana! Onlar elimden çıkalı çok oldu. Ama bana ait olan malım gelirse ondan sana payım veririm."

Taberi de bu görüş ve rivayetlerden sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu görüşlerin en doğru olanı; 'zekatı verilen her mal ne kadar fazla olsa da sahibinin biriktirmesinde sakınca bulunmayan bir kenzdir. Ve biriktirilmesi haram değildir' şeklinde olan görüştür. Ve zekatı verilmeyen her malın sahibi, ne kadar azda olsa -şayet zekat verilecek kadarsa cezalandırılacaktır."

Beğavi de, "birinci görüş daha doğrudur, çünkü ayet zekatın verilmemesi hakkındadır, helal olan malı biriktirmemek hakkında değildir" demiştir.

Nisaburi, Zemahşcri, Hazin, Nesefı ve Taberi de bunlara benzer görüşler serdetmiş-lerdir.

Gerçekten de bu, insanın ve eşyanın tabiatına daha uygundur. Çünkü her insandan mal biriktirmemesini veya tüm malını infak etmesini ya da büyük bir kısmını vermesini İsteyemeyiz. Onlardan ancak Allah'ın bir hak olarak onlara farz kıldığını zekat vermeleri istenebilir. Biz bununla -Ali b. Talib'ten rivayet edilen sınırlama dışında- Hz. Pey-gamber'den rivayet edilen tüm hadisler şayet tamamı doğruysa bir çelişki görmüyoruz. Nebevi irşad oradan da anlaşılacağı gibi iki hususa dikkat çekmiştir. İnsan ile eşyanın tabiatı arasındaki dengeyi sağlamak. Aynı zamanda da dünyevileşmekten, durmadan mal biriktirmekten ve bu çoklukla övünmekten nefret ettirmek, bununla üstünlük sağlamayı engellemek, malı hapsedip Allah yolunda harcamamayı ve ihtiyaç sahiplerine hayır yerlerine dağılmamayı engellemektir. Bu irşad da hem ruh hem de anlam olarak ayetlerde vardır. Tüm bunların hepsinde İslam şeriatının evrensel ve daimi sürecek olan temel ilkeleri bulunmaktadır.

Ayet ve hadisler genel olarak müslümanlara yönelik uyanlar dışında dünyevileşme-melerini meşru yollarla da olsa ve zekatlarını da verseler dahi fazla mal yığmamalarını, Allah yolunda, hayırlı yerlere harcamalarını, muhtaçlara yardım etmelerini söylemektedir. Bundan dolayı da denilebilir ki, fnüslümanlann yöneticileri; bir taraftan serveti diğer taraftan da yoksulları gözetmek, çeşitli yollarla, metotlarla aralarındaki farkı dengelemek, adaletli bir şekilde bu

dengeyi sağlamak, Allah yolunda harcamak, ihtiyaç sahiplerine ve hayır yerlerine infakta bulunmak zorundadır. Belki de Ömer Faruk "şayet yeniden bir işe başlamış olsaydım zenginlerin fazla mallarını alır fakirlere dağıtırdım"[117[117]] şeklindeki meşhur sözünü bu Kur'ani ve nebevi telkinden hareketle söylemiştir. [118[118]]

36- Şüphesiz Allah katında ayların sayısı yerleri ve gökleri yarattığı günden beri Allah'ın kitabında on ikidir. Bunlardan dördü haram(ayları)dır. İşte dosdoğru din budur. O haram aylarda kendinize zulmetmeyiniz ve nasıl ki müşrikler sizinle topyekün savaşıyorlarsa sizde onlarla topye-kün savaşın. Bilin ki Allah müttakilerle (korunanlar) beraberdir.

37- {Haram aylan) ertelemek[119[119]], ancak küfürde bir artıştır. Kafirler bununla saptırılır. O(haram ayı)u bir yıl helal sayarlar, bir yıl da haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığının sayısını denkleştirip Allah'ın haram kıldığını helal yapsınlar. Yaptıklarının kötülüğü kendilerine süslü gösterildi. _ Muhakkak ki Allah kafirler topluluğunu hidayete erdirmez.

Ayların Sayısı Ve Haram Aylar

Ayetlerin ruhundan ve anlamından haram ayların sayılarıyla birlikte bizzat kendilerine de dikkat çekildiği anlaşılmaktadır. Bu ayların saygınlığını çiğneyen kınanarak ay-lann sayılarıyla birlikte bizzat kendilerinde var olan saygınlığının da korunması belirtilmiştir. Ayetlerin metodu belirleyici olup şu hususları ortaya koymaktadır:

Allah, yerleri ve gökleri yarattığı günden beri zaman için her yıl yenileneceği bir devir kılmıştır. Her yıl içinde ay şeklinde ortaya çıkan ve ikinci bir yenileyici devir olan on iki ay var etmiştir. Bu aylardan dört tanesi haram aylardır. İşte doğru olan yasa, gerçek budur. Müslümanların onu gözetmesi gerekir. O aylarda, o ayların saygınlığım çiğneyen herhangi bir fiili işlemek veya Arapların cahiliyye döneminde o ayların saygınlığını yit'iren "erteleme" işlemine başvurdukları "nesi" geleneğini sürdürmek suretiyle kendi nefislerine zulmetmemeliler. Kafirlerin bu gelenek üzere gitmeleri ancak onların küfrünü artırır. Çünkü her ne kadar onlar sayıyı gözetiyorlarsa da Allah'ın bizzat haram kıldığını helal sayıyorlar ve helal kıldığı aylan da haram aylar haline getiriyorlar. Oysa yapılması gereken o ayların sayılarına olan saygınlık gibi bizzat o aylann kendilerine de saygınlığın gösterilmesidir. Bu, nesi (erteleme) batıl bir gelenektir, müslümanlann buna uymaması gerekir.

[117[117]] Taberi Tarihi, c. 3, sh. 291

[118[118]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/325-330.

[119[119]] en-Nesiu'i "Unutmak" fiilinden olup ertelemek anlamındadır.

Bu tabir, cahiüyyenin haram aylan öne alarak veya erteleyerek yerlerini de- ğiştirmek şeklindeki geleneklerini anlatan bir terimdir.

Ayetin son bölümünde müslümanlann müşriklerle, ordann kendileriyle savaştığı gibi topluca ve kenetlenerek savaşmaları teşvik edilmekte, Allah'ın; haram aylann saygınlığını çiğnemekten sakınanlarla birlikte olduğu, onlan desteklediği ve zafere erdirdiği güvencesi verilmektedir.

Araştırabildiğİmiz kadanyla müfessirler zahirlerinden anlaşıldığı gibi ne kendinden sonraki ne de kendilerinden önceki ayetlerle herhangi bir ilişkisi bulunmayan bu ayetlerin sebebi nüzülüyle ilgili herhangi bir rivayette bulunmamışlardır. Taberi'nin bu ayetlerle ilgili söylediği şudur: "Bu ayetler, müslümanlann müşriklere karşı onların yaptığı gibi topluca birbirine kenetli bir vaziyette bir bütün olarak savaşmalarını teşvik etmektedir. Ayların sayısının, haram aylann ve nesi'in zikredilmesi hakkında herhangi bir yorum getirmemektedir."

Beğavi ve İbn Kesir şöyle demişlerdir "Müşriklerle topyekün savaşın" cümlesi Ra-sulullah'ın ve müsllimanların Şevval ayında başlattıkları Taif kuşatmasına haram aylardan olan Zilkade.1 de devam etmelerinin doğruluğu, haklılığı sadedindedir. Taif kuşatması daha önce zikrettiğimiz gibi Mekke'nin fethinden ve Huneyn gününden az sonra yani H. 8, yılda gerçekleşmiştir. Bu ayetlerde yaklaşık olarak bir yıl sonra gerçekleşen Tebük savaşından hemen önce nazil olan ayetlerle birlikte nazil olmuştur. Bunu da bu ayetler bağlamında ele almakta herhangi bir hikmet görülmemektedir. Her iki müfessir-de "nesi" ve ayların sayısının zikredilmesiyle ilgili herhangi bir hikmet ve sebebi nüzul zikretmemişlcrdy;. Ayrıca elimizde bulunan diğer tefsir kitaplarında da bu konuyla ilgili önemli bir husus belirtilmemektedir.

Rivayetler, Tebük savaşının H. 9. yılın Recep ayında gerçekleştiğini belirtmektedir.[120[120]] Aynı şekilde Hz. Ebubekir'in Rasulullah'm emriyle O'mın yerine gerçekleştirdiği haccın da Zilhicce ayının yerine Zilkade ayında olduğunu zikreder.[121[121]] Bu hacc, Önceki yıl ilan edilen "erteleme" üzerine gerçekleşmişti. Bu ilanlar Zilkade, Zilhicce ve Muharrem aylarının yerine ardarda gelen Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylan üç haram ay olmuş oldu. Vakfe olayı Zilkade ayında gerçekleşti ve Muharrem hela! ay oldu. Bunun neticesinde Recep ayı, Hicaz da yapılan dini merasimden dolayı haram ayların dördüncüsü olan doğru konumundan değiştirilmiş oldu. Daha öncede Bakara süresi'nin tefsirinde belirttiğimiz gibi Recep ayı mudar olarak isimlendirildi. Görünen o ki, Hz. Peygamber insanları Recep ayında Tebük savaşına çağırınca bazıları haram aylarından kabul ettikleri bu ayda savaşa çıkmaya itiraz etmişler ve ayetler şu hususları belirtmek için nazil olmuştur: Birincisi: Bu Recep ayı, asıl haram ayı olan Recep değildir. Asıl haram olan Recep ayı Cemadissani'dir. Çünkü Recep, Muharrem ayından altı ay sonra gelir. Bu yılda Zilhicce ayı Muharrem'in yerine geçmiş ve bu yılın Recep ayı da asıl haram olan Recep ayı olmamış oluyor. Dolayısıyla asıl haram olan

---

[120[120]] Bk2. İbnSad, 111.218
[121[121]] A.g.e. III,238

Recep ayı Cemadülahir'dir. Bu yılın Recep ayında Tebük savaşına çıkmak haram ayın saygınlığını çiğnemek değildir. Çünkü bu yılın Recep ayı asıl haram olan ay değildir. İkincisi: "Nesi" geleneğini haram ayların sayısına uymak amacıyla da olsa taklit etmek batıldır, küfürdür ve sapıklıktır. Çünkü saygınlık yalnızca ayların sayısına değildir aynı zamanda da bizzat ayların kendisinedir. Şayet bu doğruysa, -ki doğru olmasını temenni ediyoruz, her halükarda da yorum bunun doğruluğunu ve tercih edilmesini güçlendirmektedir- her iki ayet, önceki ve sonraki ayetlerin bağlamında nazil olmuştur. Ve siyak birbiriyle bağlantılı ve peşi sıra gelmiştir.

Hz. Peygamber, Ebubekir'in haccından bir yıl sonra yani H. 10. yılında haccetti ve haram ayların tertibi asli şekline döndü. O, veda hutbesinde şöyle diyordu: "Zaman döndü, dolaştı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı andaki durumunu aldı. Sene on iki aydır ve dört ayı haram ayıdır. Bunlardan üçü ardarda gelir, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem. Recep ise tektir ve Cemadi ile Şaban'm arasındadır.[122[122]] Böylece haram ayların sayısını, tertibini ve bizzat kendisini olduğu-gibi muhafaza etmenin vacip olduğu emri kesinleşmiş oldu.

"Allah'a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topye-kün savasın" cümlesinin konuyla bir ilgisi olmadığı sanılabilir. Ancak 31. ayet üzerinde iyice düşünüldüğünde bu ayetin konuyla güçlü bir şekilde bağlantılı olduğu anlaşılır. Çünkü o ayet, yahudilerin Üzeyir'e hristiyanlann da Mesih'e Allah'ın oğludur demelerinden, hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan başka rabler edindiklerinden bahsetmektedir. Oysa ki onlar, tek olan ilah'lan başkasına ibadet etmekle emrolunmamışlardı. Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir. Onlar böylelikle müşrikler zümresine dahil oldular. İşte söz böylece tamamlanmış oluyor, yerli yerine oturuyor, siyakta bir bütünlük oluşturuyor.

Müfessirler bu ayeti de bu sûrenin beşinci ayeti gibi kılıç ayeti olarak kabul etmişler ve bunun daha öncede çeşitli vesilelerle belirttiğimiz gibi Kur'an'da müşriklere karşı yumuşak davranmak, onlardan el çekmek, İslam'dan başkasını da onlardan kabul etmekle ilgili her ne varsa hepsini nesnelliğini söylemişlerdir. 31. ayet hristiyan ve yahu-dileri, müşrikler zümresine dahil etmiş ve müslümanlara boyun eğip cizye vermeleri durumunda onlardan el çekmeye izin vermiştir. İşte bu, sözkonusu ayetin diğer ayetleri neshelmediğİne Kur'ani bir delildir. Zaten biraz önce açıkladığımıza göre de böyledir, kendi maksadını bizzat kendisi açıklamaktadır. Müşrik olan düşmanlar -kİ Ehli Ki-tab'dan sapanlar da bunlardandır- müslümanlarla topyekün, beraberce ve var güçleriyle savaşmaktadırlar. O halde müslümanların da onlara karşı savaşı böyle olmalıdır. Dolayısıyla bu cümle nasih olmayıp işaret ettiğimiz Kur'an'in genel ilkelerini teyid etmektedir.

Taberi ve diğer müfessirler[123[123]] "o aylarda nefislerinize zulmetmeyiniz" cümlesi hakkında değişik görüşler rivayet etmişlerdir. Bazıları bunu tüm aylar için geçerli saymışlardır. Bazıları

[122[122]] Tac,IV. 116-117; Taberi de bu hadis çeşitli senetlerle rivayet etmiştir.
[123[123]] Bkz: Beğavı, Hazin ve İbn Kesir

da sadece haram aylarla sınırlı tutmuştur. Bir kısım görüşlerde de zulüm, genci anlamda günah ve münker olarak yorumlanmıştır. Haram aylarla sınırlayanlar ve zulmü günah ve münker olarak yorumlayanlar şöyle demişlerdir: "Buradaki yasak, bu aylardaki zulmün diğer aylara nazaran daha fazla günah sayılmasından dolayıdır. Bazıları da burada geçen zulmü, haram ayların saygınlığını çiğnemek veya bizzat o ayların kendisini değiştirip helallerini haram, haramlarını da helal saymak olarak açıklamışlardır. Taberi, 'bu yasak, haram ayların saygınlığının korunması ve haramın helal kılın-maması hakkındadır' diyen görüşü tercih etmiştir. Cümlenin konumundan ve ruhundan anlaşılan doğru olanın bu olduğudur. En iyisini Allah bilir.

Nesi" haram ayların saygınlığıyla ilgili olan cahili bir gelenektir. Ayetin anlamından ve ruhundan bunun sonraları uydurulan bir bid'at olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda gelen rivayetlere[124[124]] göre; "nesi"i ilan etme işini Arap kabilelerinden belirli birinin lideri üstlenir, hacc-i ekber günü, ihtiyaç duyduğunda ve insanlar ertelemeyi kendisinden istediğinde bunu ilan ederdi. Mesela gelecek Şevval ayının haram ayı olmasını ilan eder. Muharrem ayı da helal olmuş olur, haccın zamanı değişir ve vakfe Zilhicce ayında olması gerekirken Zilkade ayında gerçekleşmiş olurdu. Zilhicce, Muharrem ayının yerine geçerdi. Sonra ertesi yıl Muharrem ayının tekrar haram ayı olmasını ilan eder ve haram aylar tekrar eski tertibine dönmüş olurdu. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber zamanında "nesi"i ilan etme işini Ebu Sümamc tbn Avf b. Ümeyye el-Kinani yapmıştır. Hac mevsimine katılır ve haccı ekber günü şöyle bağırırdı: "Dikkat ediniz! Ebu Sümame günah işlemez ve ayıplanmaz." Kendisine "evet" dîye cevap verilirdi. O da haram ayları bir ay ya ileri alır veya ertelerdi. Ebu Sümame'nin bu görevi babası Ümeyyc'den devraldığı rivayet edilmiştir. O da babası Kala'dan, O da babası Abbad'dan, O da "nesi" i-lan etme görevini babası Huzeyfe'den devralmıştır. Rivayet edildiğine göre Araplar, "nesi" görevini devralandan bu erteleme işini ilan etmesini istiyorlardı ki, haram ayların girmesiyle birlikte son bulan bir savaşı fazla zaman beklemeksizin sürdürebiİsinlcr. Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre bu gelenek, mevsim dengeleri için başlatılmıştır. Çünkü senenin aylan ay hesabına göre değişiyor ve hac zamanı da buna bağlı olarak tüm mevsimleri dolanıyordu. Haram ayları erteleme, geleneğiyle haccın tek bir mevsimde veya tek bir ayda yapılması istenmiştir. Bizler "nesi" hakkındaki rivayetlerden sonuncusunu tercih ediyoruz. Çünkü bu rivayet hem eşyanın tabiatına uygundur, hem de ayların isimleri bizzat bu rivayeti tercih etmemizi sağlamaktadır.

Kullanılan Arap aylarının isimleriyle mevsimlere ve hac mevsimine işaretler vardır. Zilhicce, Rebİulevvel, Rebİussani ve Ramazan gibi, Şimdi kullanılan ay isimleri önceki isimlerden değiştirilerek alınmıştır. Önceki isimler şu şekildeydi: Muharrem yerine Mu'temer sonra Nacir, Hevat, Mcsan, Hantem, Rebau, Esam, Azil, Nafik, Gal, Heva ve Berek. Bu isimlerin yerine başka isimlerin kullanıldığı rivayetler de vardır. Ramazan'in isimlendirilmesi şiddetli

---

[124[124]] Bunun için bkz, Taberi, Beğavi, ibn Kesir. Hazin ve Tabresi Tefsirleri, Cevat Ali Tarihü'i-Arab Kable'l-İs-lam S. 234

sıcağa işaret etmektedir. Çünkü tüm filologların ittifak ettiğine göre Ramazan ismi kavurucu sıcaklıktan yanmış toprak anlamına gelen er-Ramdae kelimesinden gelmektedir. Ardından Şevval gelir ki o haram aylardan değildir. Sonra üç haram ay gelir. Onlar da Zilkade, Zilhicce ve Muharremedir. Bunlar hac mevsimleridir. Muhtemelen Araplar Haram aylar geleneğine göre hareket ettiklerinde veya Arapların Arap yarımadasının her tarafından geldikleri hac mevsiminin bulunduğu yılda Ramazan ayı, yaz aylarının sonuncusuydu yani, Ağustos ayına denk düşüyordu. Diğer üç haram aylar Eylül ayına denk düşen Şevvalden sonra geliyordu. Böylece bu üç ay Ekim Kasım ve Aralık aylarına denk getiriliyordu ve bu aylar da hava koşullan açısından normal aylardı. Arap Yarımadası'nın her tarafında bu aylarda sefere kolaylıkla çıkılabilinirdi. Mevsimler değişmeye başlayınca Araplar, hacc aylarının şiddetli soğuk veya şiddetli sıcağın olduğu mevsimlere denk gelmesini sağladılar. Birkaç yılda bir, hacc aylarının normal mevsime denk gelmesi için haram ayların vaktini ya bir ay Öncesine alıyor, veya bir a'y erteliyorlardı.

Fasih Arap dili nübüvvetten 150 yıl önce bu şekilde kullanıldığına ve de Arapça ay isimleri fasih Arap dilinden sayıldığına göre bu bidat 150 yıldan beri yapilagclmiştir denilebilir. Şayet bu erteleme işini ilk yapanın Huzeyfe el- Kinani olduğunu belirten rivayet doğruysa yukardaki hesap yerindedir. Çünkü ondan Hz Peygamber'in zamanına kadar dört nesil geçmiştir.

İkinci görüşü iercir^etmekle birinci görüşün yanlış olduğunu söylemek istemiyoruz. Büyük bir ihtimalle mevsimleri dengelemek için başlangıçta ortaya konulan "erteleme" daha sonraları kötüye kullanılmış ve insanlar bunu savaş ve öc alma gibi sebeplerden dolayı kullanmaya başlamıştır. Belki de saygınlıkları çiğnemek ve bunlarla oynamak cüretinde bulunmanın kapısını kapamak gibi bir hikmetin yanısıra bunun ani bir şekilde yasaklanmasının sebeblerinden biri de bu suistimal olabilir.Açıkça görüldüğü gibi dört haram ay geleneği Araplara ait özel bir gelenektir.

Müfcssirlcr "İşte doğru din budur" cümlesinin tefsiri hakkında değişik görüşler be-lirtmişlerdir. Bazıları; "nesi, erteleme suretiyle değiştirme ve oynama yapmaksızın doğru ve-hak olan gerçek hesaptır" demişlerdir. Bazıları da bunun manası, "İbrahim ve İsmail'in üzerinde bulunduğu asıldır" demiştir. İkinci görüş, daha önce de belirtildiği gibi Arapların haecın aslının İbrahim ve İsmail'e dayandırılması hususundaki teamülleriyle bağlantılıdır. Her halükarda bu cümlede, bu geleneğin aslı itibarıyla Allah'ın vahyedil-miş dini geleneklerinden olduğuna dikkat çekilmiştir. "Allah'ın haram kıldığının sayısını denk getirip. Allah'ın haranı kıldığım helal yapsınlar..." cümlesi bu dediklerimizi tc-yid etmektedir. Aynı şekilde burada daha önce de söylediğimiz gibi Arapların cahiliyye döneminde haccla ilgili geleneklerin Allah tarafından vahyedİlmiş dini gelenekler olduğuna inanıyorlardı. Bunun için kınanmışlardır.

Üç haram ay, hacc aylandır. Öyle görünüyor ki bunlar herhangi bir Arap'ın herhangi bir mekandan veya bölgeden hacca gelip ve tekrar yerine dönmesi için yeterli bir süreden dolayı belirtilmiştir. Recep ayına gelince, rivayetlerden öyle anlaşılıyor ki Hicaz'da, bu ayda dini bir merasim düzenleniyordu ve bunun hacc mevsimiyle bir ilgisi bulunmamaktaydı. Belki de Umre diye bilinen Kabe'yi ziyaret mevsimidir. Müslümanların yapageldikleri "Recep ziyareti" adındaki ıstılah veya gelenek belki de bununla ilgilidir. Rivayetlerden ve müddetinin kısa oluşundan Öyle anlaşılıyor ki bu mevsim, Hicaz ehlinden başkasının iştirak etmediği yalnızca Hicaz'a mahsus bir mevsimdir.[125[125]] En doğrusunu Allah bilir. [126[126]]

38- Ey iman edenler! Size ne oldu ki Allah yolunda topluca savaşa çıkın dendiği zaman yere çakılıp kaldınız[127[127]], Ahiretten (kayıp) dünya hayatına mr razı oldunuz? Ama dünya hayatının geçimi ahiretin yanında pek azdır.

39- Eğer topluca savaşa çıkmazsanız O, sizi pek acıklı bir azabla azablandınr ve yerinize başka bir topluluk getirir. Siz O'na hiçbirşeyle zarar veremezsiniz, Allah herşeye güç yeti rendir.

40- Eğer siz O'na yardım etmezseniz bilin ki Allah O'na yardım etmişti. Hani yalnız iki kişiden biri olduğu halde, inkar edenler kendisini (Mekke'den) çıkardıkları sırada ikisi mağarada iken arkadaşına "üzülme, Allah bizimle beraberdir" diyordu . Böylece Allah, O'na sekinetini İndirmişti.

O'nu görmediğiniz ordularla desteklemiş, küfre sapanların sözünü alçaltmıştır. Oysa Allah'ın kelimesi en yüce olandır.

41- Hafif ve ağır[128[128]] savaşa kuşanıp çıkın, mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

Bu ayetlerde şu hususlara dikkat çekilmiştir.

1- Allah yolunda topluca cihada çağrıldıktan zaman ağırdan hareket eden, gönülsüz davranan müslümanlar kınanmaktadır.

2- Nasıl olur da onlar ahiret hayatını terkedip dünya hayatını ister ve buna rıza gösterirler.

[125[125]] Bkz: Cevad Ali. Tarihu'l- Arab Kable'l-islam 5, 237-239

[126[126]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/331-335.

[127[127]] es-Sakeltum ile'l-ardi Yere oturup ağırlaşıp kaldınız. Cümle, Allah yolunda savaşmak için yapılan çağrıya icabet etmede gev-şek davranma, çabuk olmama, onu ağırdan ve yavaştan karşılama anlamındadır. Bundan kinaye olarak getirilmiştir.

[128[128]] Hifafen ve sikalen Bu iki lafzın yorumunda, bunların anlamı ağır ve hafif silah taşımaktır denilmiştir. Bazıları da şöyle demiştir: "Allah yolunda beneklİ ve bineksiz veya genç, ihtiyar; aileleriyle birlikte veya onlar olmaksızın; zengin veya fakir olarak savaşa çıkmaktır." Herhalükarda bu lafızların anlamı; her koşul, her mekan, her şekil ve her şartta cihada katıl m aktır.

Bundan ötürü ayıplanmaktadırlar. Oysa ki ahirete nazaran dünya hayatının müddeti, nimetleri geçicidir ve çok azdır.

3- Onları uyarmaktadır, eğer onlar topluca cihada çıkmazlarsa kendi nefislerini Allah'ın çetin azabına atmış olurlar. Bu durumda Allah, onlara olan öfkesinden dolayı onların yerine başkalarını getirir. O herşeye güç yetirendİr. Ve onlar da O'na hiçbir şeyle zarar veremezler.

4- Kınama ve tehdit içeren ifadelerle onlara şunlar hatırlatılmaktadır: Şayet onlar Peygamber'e yardım edip ona icabet etmezlerse bilsinler ki O'nun yardımcısı Allah'tır ve yardımcı olarak da O'na yeter. Kafirler O'nu çıkmaya zorladıktan zaman O'na yardım eden O'dur. O'nu çıkmaya zorladıklarında yanında arkadaşından başkası yoktu ve o ikisi yalnız başlarına mağaraya sığındılar. Arkadaşının korku ve hüzne kapıldığını görünce ona seslenerek "Üzülme, Allah bizimledir" dedi. Allah da O'na sekinetini indirdi ve hiçkimsenin görmediği askerlerle O'nu destekledi. Sonra Allah'ın izniyle ve emriyle tüm düşmanlara karşı galip kıldı. Öyle ki Allah'ın sözü (kelimesi) en yüce söz oldu. En alçak olan da kafirlerin söz oldu.

5- Tüm, bunlardan sonra müslumanlara; herhalükarda, her imkanda, şekilde ve şartta herhangi hır özür beyan etmeden ağır ve hafif olarak Allah yolunda canlarıyla, mallarıyla cihad yapmaları emrcdilmcktedir. Çünkü bu, şayet bilirlerse onlar için daha hayırlıdır. 129[129]

Tebük Savaşı, Hicret Ve Hicretin İslami Davet Üzerindeki Etkisi

Müfessirler, 130[130]bu ve sonraki ayetlerin müslümanlann Tebük savaşına çağrılmaları, savaşta olan ve karşılaşılan bazı olaylar, bu esnada tnüslümanların ve münafıkların bazı tavırları hakkında olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Sonraki ayetlerde de buna bazı işaretler vardır.

Daha önce Tebük bölgesinin ve civarının hristiyan kabilelerle meskun olduğunu ve Rumların etkisinin buralara uzandığını söylemiştik. 39. ve sonraki ayetler Tebük savaşı hakkındadır. Ayetler bu şekilde gelen bağlamın devamı mahiyetindedir.

Ayetlerdeki kınama ve uyarılar genel olarak müslümanlara yöneltilmiştir. Ancak sonraki ayetlerde belirtilen apaçık İşaretlerden Tebük gazvesinden dolayı ayetlerde belirtilen tavırları takınanların yeni müslüman olmuş kimseler, münafıklar, kalpleri hastalıklı olanlar ve bazı Arap grupları olduğu anlaşılmaktadır.

129[129] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/337-338.
130[130] Bkz : Taben, Boğavi, Nesefı, Nisabuıı, Hazin, Ibnİ Kesir, Tabresı ve Zemahşeri tefsirleri.

Bu tür uyarı ve kınamalar, Kur'an'ın değişik yerlerinde değişik sûrelerde belirtilmiştir. Bunların içerdikleri gizli, açık birçok delilden kmananların yine sözü edilen bu gruplar olduğu anlaşılmaktadır. Tebük savaşı Hz. Pcygamber'in son savaşı olduğuna göre ikaz ve kınamayı gerektiren tavırlar gösleren bu gruplar Medine döneminin sonlarına kadar aynı tavır içinde bulunmuşlardır. Bundan dolayı da onlar kınama ve ayıplamaya muhatap olmuşlar halta, Saf sûresinde belirtilen ilahi gazaba duçar olmuşlardır. "Ey i-man edenler, niçin yapmayacağınız şeyleri söyliiyorsmız? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah katında bir gazab (alması} bakımından büvökfiir, şüphesiz Allah, kendi yolunda bir binanın tuğlaları gibi birbirine bağlanmış, saf bağlayarak çarpışanları sever", (Saf 2-4) Ama Muhacir ve Ensardan ilkler ve öne geçenler ve de onlara en güzel bir şekilde tabi olanlar, fedakarlık ve cihad için yapılan her çağrıya icabet etmeye çeşitli vakitlerde Hz. Peygamber1 in emirlerini gerçekleştirmeye koşuyorlardı. Sonuna kadar da böyle olmaya devam ettiler. Bu sûrede ve başka sûrelerdeki birçok ayet onları bu tavırlarından dolayı övmektedir.

Ayetlerde belirtilen ikaz, uyarı, kınama ve ceza öyle bir keskin üslupla gelmiştir ki bu işi hafiften alanların, yere çakılıp kalanların, münafıkların ve hasta kalpli olanların tavırlarının çok büyük bir etki ve iz bıraktığını göstermektedir. Sûredeki diğer ayetlerde bu hususlara dikkat çekmeye devam edilmekte onların önceki ve sonraki tavırları sergilenmektedir.

Bu sûrenin büyük bir kısmının hakkında nazil olduğu Tebük savaşı, dediğimiz gibi Rasulullah'ın yaptığı en son, katılım bakımından en büyük ve en zor savaştır. Hicretin 9. senesinde yani Mekke'nin fethinden yaklaşık bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Sûrenin ayetleri, olayları atlatmamaktadır. Ancak uyarmak, eğitmek, dikkat çekmek ve Kur'an'ın üslubuna uygun olarak aradaki bazı konumlan, tavırları ve çeşitli şekilleri belirtmekle yetinmektedir.

Müfessirler, siyerciler ve tarihçiler bu savaş hakkında birçok açıklamaları içeren çe-Şİtli rivayetler zikretmişlerdir. Bunların özeti şudur: Rumlar1 in Şam'da büyük bir ordu topladığı, hristiyan Araplardan Lahm, Cüzzam, Amile ve Gassan'ın da buna iştirak ettikleri, öncü birliklerini yola çıkarıp Hicaz'a savaş ilan etmek istedikleri -belki onlar bununla H. 8. yılında müslümanların Mute'ye çıkmalarına misilleme yapmak istiyorlardi-yolundaki haberleri Hz. Peygamber'e ulaştığında Hz. Peygamber, müslumanlardan mümkün olduğu kadar büyük bir ordu donatmalarını ve bu ordu ile düşmanı korkutmak amacıyla Şam sınırlarına dayanmalarını istedi. Şehirli, köylü tüm insanlar bu orduda yer aldı ve ekonomik olarak destek verdi. Her yönü ile büyük bir katılımın olduğu bu ordu, öyle büyük bir ordu haline dönüştü ki rivayetlerin belirttiğine göre sayısı 10 bini atlı 30 bin kadardı. Vaktin yakıcı bir yaz olması, müslümanlann ekonomik olarak zayıf olmaları, yolculuğun uzak ve meşakkatli olmasından dolayı bu ordu, "zorluk ordusu" olarak isimlendirilmiştir. Rasulullah, bu savaş dışındaki diğer savaştan genci olarak gizliyordu. Ve kimseye savaşın nereye olduğuna dair bilgi vermiyordu. Ancak bu savaşı daha Önce bildirdi. Ve amacım açıkladı ki insanlar temkinli ve hazırlıklı davransınlar. Osman b. Affan gibi zengin sahabİler bu savaş için, ihtiyacı büyük

Ölçüde giderecek şekilde yüklü meblağlarla yardımlarda bulundular. Fakir sahabiler de güçleri nisbetince yardımda bulundular ve orduya katıldılar. Bu savaşa imkansızlıklardan, fakirliklerinden dolayı katılamayan ve çok islemelerine rağmen yardımda bulunamayanlar, üzüntülerinden gözyaşı döküyorlardı.[131[131]] Hz. Peygamber, bu büyük ordu ile Recep ayında yola çıklı. 20 gün sonra Tebük'e ulaştı orada karargâhını kurdu fakat oraya saldırmadı. Kendisine ulaşan haberin aksine orada büyük bir ordu ile karşılaşmadı. Hz. Peygamber'in yola koyulduğu haberi onlara ulaşınca hepsi dağılmıştı. Herhangi bir savaşa girişilmedi. Orada bir ay ikamet ettikten sonra geriye döndü. Fakat bu gazve; ekonomik, siyasal ve manevi bazı faydalar sağladı.

Hz. Peygamber seriyye ve elçilerini bölgenin çeşitli yerlerine gönderdi. Bunun neticesinde Yuhanna b. Ru'be, Cerba, Ezrah halkı Tebük'e gelip cizye üzerine anlaşma yaptılar. Onların emniyette olduklarına dair kendilerine yazılı bir metin verildi. Bunu duyan Mukna, Beni Cübne, Benu Arid ve Beni Adiye yahudileri koşup geldiler. Ancak Hz. Peygamber'in" Medine'ye hareket ettiklerini gördüler. Peşinden gidip ona yetiştiler, cizye vermek üzere anlaştılar ve aynı şekilde yazılı bir sözleşme metni aldılar. Gönderilen seriyyelerden biri de Halid b. Velid komutasında Dımyetu'l-Ccndel kralı Ukeydir'e gönderilmişti. Halid b. Velid» onu yenerek esir aldı ve 2.000 at, 800 köle, 400 zırh ve 400 ok üzere anlaşma sağladılar. Halid, onu beraberinde Medine'ye götürdü. Ukeydir, Hz. Peygamber'in önünde müslüman oldu ve kendisi ile anlaşma metni yazıldı. Bu savaş, Rasulallah'ın ve müslümanların bu coğrafya üzerindeki etkisini ve otoritesini güçlendirdi. Rasulullah'a ve onun davetine kulak verildi, onun davetinin burada ve diğer coğrafyalarda duyurulmasını sağladı ve Hz. Peygamber'in takipçileri olacak olan Raşid halifelere yol gösterici tarihi öneme haiz adımlar atılmasına vesile oldu. Hicretin 9. ve 10. yularında bu coğrafyadan birçok heyet Medine'ye akın akın geldi ve müslüman olup Hz. Peygamber'e biat ettiler.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre münafıklardan bazıları bu savaşa katılırken bazıları da özür beyan edip katılmadılar. Diğer bedevi Arapların durumu da böyleydi. Samimi olanlara gelince üç kişi dışında özürsüz olarak güç yetirdiği halde katümamazlık yapan olmadı. Bu ve bir önceki hususu bu sûrenin sonraki ayetlerinden de anlıyoruz. Bu da savaşa büyük bir kitlenin katıldığını söyleyen rivayetlerin doğruluğunu gösterir. İbn Hişam'ın rivayetine göre münafıkların lideri Abdullah b. Ubey, kendisine bireysel olarak katılanlarla birlikte askerini kuşattı ve iddia ettiklerine göre -tabir İbni Hişam'ın kendisinden rivayette bulunduğu İbn İshak'a aittir- asker bakımından az değillerdi. Sonra özür beyan etti ve birçok arkadaşıyla birlikte savaşa katılmadı. Bazı rivayetlerin belirttiğine göre münafıklardan, hastalıklı kalp

---

[131[131]] Tirmizi'nin Abdurrahmah b. Habbab'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamberi zorluk ordusunu donatmak için teşvik ederken gördüm, Osman kalkıp dedi ki:" Ya Rasulallah, çul ve semerleri ile birlikte yüz deve vermeyi Allah yolunda ben taahhüt ediyorum. Sonra peygamber teşvik etmeye devam etti. Osman yi-ne kalkıp "Ya Rasulallah, çul ve semerleri ile birlikte ikiyüz deve vermeyi Allah yolunda ben taahhüt ediyo-rum."dedi. Peygamber yine ordunun ordunun İçin teşvik etmeye devam etti. Osman yine kalkıp: "çulları ve semerleri ile birlikte Allah yolunda 300 deve vermeyi ben taahhüt ediyorum." dedi. Abdurrahman dedi ki: "işte bu sırada Hz. Peygamber şöyle dedi: "Bundan sonra Osman'ın yaptıkları af ile karşılanır, kendisine bir zarar vermez" Abdurrahman b. Semure şöyle dedi: "Osman elbisesinin altında bin altınla Peygamber'e geldi ve altınları Peygamber'in odasına yaydı. Peygamber'! paraları alıp çevirirken "Sundan sonra Osman ne yaparsa affedilir bir şey kendisine zarar vermez." dediğini gördüm ve işittim. (Tac; 3.293)

taşıyanlardan savaşa katılmayarak yalan özürlerini beyan edip, Rasulullah'm kendilerine izin verdiği kişilerin sayısı 80 civarındaydı.[132[132]] İbn İshak'ın hakkında şüphe taşıdığı önceki rivayetin sahih olması mümkün değildir. Çünkü yahudilere verilen cezadan, gözdağından sonra nazil olan bu sûrenin bazı ayetleri ve ondan önceki ayetler, münafıkların içinde bulunduğu korkuyu, endişeyi ve samimi olduklarına dair ettikleri ağır yeminleri belirtmektedir. Onların bu güçte olduklarını varsaysak bile, bunun onlardan olduğu düşünülemez. Daha önceleri kendi kendilerine aşırılık yapıyorlar hatta öyle bir duruma geldiler ki "Medine'ye döndüğümüz takdirde güçlü olanımız güçsüz olanımızı çıkaracaktır." dediler.

Münafıklardan savaşa katılmayanların 80 civarında olduğunu belirten rivayet, dediklerimizi tey#id etmektedir. İlgili ayetlerden de anlaşıldığı gibi bunlar münafıkların çoğunluğunu teşkil ediyordu. Bu rivayet makûldür, çünkü ayetlerden öyle anlaşılıyor ki, izin isteyip savaşa katılmayanlar zengin kimselerdi. Bunlar da daima sınırlı sayıdadırlar.

Diğer tavır .ve olayları sözkonusu savaşa işaretlerde bulunan diğer ayetleri açıklarken belirtmek üzere burada bu Özetle yetiniyoruz.Üçüncü ayet, Hz. Peygamber'in muhacir olarak Mekke'den çıkıp Medine'ye gittiğine işarette bulunmaktadır/ İslam daveti üzerinde büyük bir etkisi olan bu olaya açıkça İşarette bulunan tek Kur'ani işaret budur. Müfessirler, eski tarihçiler ve siyasiler bu olay hakkında değişik senet ve metinlerle birçok rivayet zikretmişlerdir. Bunlar, genel olarak bu ve Enfal sûresinin 30. ayetiyle uyum arzetmektedir: "Hani o küfre sapanlar, seni tutuklamak ya da öldürmek veya sürgün etmek amacıyla tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı tasarlarken Allah da bir düzen kuruyordu. Allak, düzen kurucuların hayırlısıdır."

Bu iki ayetten ve rivayetlerden öyle anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber,.kavimler ve bölgedeki Araplar üzerinde büyük etkileri olan Kureyş ileri gelenlerinin davete icabet etmelerinden ümidini kesmişti.[133[133]]

Hz. Peygamber'in destekçisi amcası Ebu Talib ve en sıcak dostu, arkadaşı, teselli edicisi ve teşvikçisi olan hanımı Hatice vefat etmişlerdi. Elçiliğinin 10. yılında bu yakınlarını kaybetmişti. Kendisine bir icabet eden ve yardım eden birisini bulur ümidiyle Taife gitti ama onlar O'nu reddetti. Ardından Hacc mevsiminde davetini kabilelerin ileri gelenlerine arzetti. Evs ve Hazrec liderlerinden bazılarıyla görüştü. Onlara davetini sundu. Onlar da gönüllerini O'na açtılar ve sonraki hacc mevsiminde kavimlerinin durumunu iletmek için kendisiyle tekrar görüşmeyi vaadettiler. Ertesi yıl onlardan büyük bir heyet geldi. İslam'a girdiklerine dair ona biat ettiler Arkadaşlarıyla birlikte hicret edip kendilerine gelmesini bildirdiler. Musab b. Umeyr'i elçi, imam, eğitmen ve davetçi olarak onlarla birlikte gönderdi. İslam

---

[132[132]] Buhari, Müslim ve Tirmizi bu uzun hadisi 118. ayetin tefsirinde aktaracağımız gibi Ka'b b. Malık'ten rivayet etmişlerdir.

[133[133]] Bk2. Siret-i İbn Hişam, c. 2, sh. 38-110; ibn Sa'd, c. 1, sh. 200-222; Beğavi, İbn Kesir. Hazin'in iki ayetin tefsiri bölümü.

onların arasında yayılmaya başladı. Diğer taraftan da Hz. Peygamber, arkadaşlarını hicret etmeye teşvik ediyordu. Onlar da durumlarına göre fert olarak, cemaat olarak açık ve gizli hicret etmeye başladılar. Allah yolunda mallarını ve ailelerini terkedip, Evs ve Hazreç'tcn müslüman olanların sıcak ilgi ve ala-kalarıyla Medine'ye yerleştiler. Haşr Sûresi'nin 8. ve 9. ayetleri buna işaret etmektedir. "(Bu mallar) Hicret eden fakirleredir ki onlar, Allah'tan bir fazl arayıp Allah'a ve Oı-nun Rasulü'ne yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından sürülüp çıkarılmışlardır.

İşle sadık olanlar bunlardır. Kendilerinden Önce o yurdu hazırlayıp imanı yerleştirenler ise hicret edenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı da içlerinden bir kaygı duymazlar. Kendileri/ıin bir ihtiyacı olsa bile(onları) nefislerine tercih ederler. Herkim nefsinin hırsından korunursa işte onlar felah bulanlardır."

Hz. Ppygarrrber'in kendisi sahabenin hicretine tanıklık yapmak için onlardan sonra hicret etti. Kureyş'in ileri gelenleri durumun farkına vardılar. Hz. Peygamber'in hicret etmesinden, Medine'ye yerleşmesinden, İslam'ın Evs ve Hazrec arasında yayılmasından doğacak olan tehlikeyi sezdiler. Çünkü Medine onların ticaret kervanlarının güzergahıydı. Evs ve Hazrec, zorluk, savaş ve yardım günlerinin adamları olduğu için, onların da büyük menfaatleri ve çıkarları vardı. Peygamber'e ne yapacakları konusunda tuzaklar üretmeye başladılar. Onu hapsetmeye veya gözetim altında tutacakları bir yere sürgün etme veya Öldürme konularında birbirlerine danıştılar. Sonra onu öldürmeye karar verdiler. Bunun için de olayın bir tarafa mal edilmemesi ve Beni Haşim'in onun kanını almaya güç yetirememesi için değişik kabilelere mensup olan bir tim oluşturdular. Bu tim, onu öldürmek için gözetlemeye başladı. Hz. Peygamber durumu anladı ve küçüklüğünden beri yanında olan Hz. Ali'ye, vaziyeti çaktırmamak İçin yatağında yatmasını emretti. Ardından böylesi bir gün için hazırlıklı olan Hz. Ebubckir'in evine gitti. Ku-reyş'ten bir grubun kendilerini takip etme ihtimalini gözönünde bulundurarak arkadaşı ile birlikte Sevr dağındaki Hira mağarasına sığındılar. Orada üç gün boyunca kaldılar. Ortalık yatışınca mağaradan çıktılar. Yola koyuldular, kendilerinden önce yoldan kimsenin geçmediğini gördüler ve sağ salim bir şekilde Medine'ye ulaştılar. Ensar onları sevgi ve coşku ile karşıladı. Rivayetlerin belirttiğine göre Kureyş'in ileri gelenleri, O'nu Mekke civarındaki yollarda yakalamak ümidiyle peşinden bir grup gönderdiler. Hatta bunlardan biri mağaranın önünden geçmiş başını uzatıp bakmış ve Hz. Ebubekir büyük bir korku hissetmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisine ayette belirtildiği gibi "Üzülme Allah bizimledir" demişti.[134[134]] Mağaraya kadar gelen izci döndü ve arkadaşlarına "Mağarada birinin olması mümkün değildir. Çünkü bir Örümceğin oraya ağ ördüğünü ve güvercine ait iki yumurtanın bulunduğunu gördüm" dedi. Kureyş'in önderleri Mu-hammed'i yakalayıp getirene yüz deve ödül vereceklerini söylediler, ismi Sürak b. Malik

---

[134[134]] Buhari ve Tirmizi Enes'ten şunu rivayet etmişlerdir: "Hz. Ebubekir kendisine şöyle dedi: "Hz. Peygamber'e, biz mağaradayız, eğer onlardan biri eğilip ayaklarına bakacak olsa bizi görecek dediğimde o da "Ey Ebubekir üçüncüleri Allah olan ikili hakkında ne dersin?" dedi.Tac, 4,117

olan biri bu Ödülü almak istedi ve atıyla yola koyuldu. Atı yolda tökezlemeye başlayınca Allah'ın, elçisini koruduğunu anladı. Sonra Hz. Peygamber'İ ve arkadaşını gördü, onlara bir kötülük yapmayacağını bildirdi ve günü geldiğinde kullanmak üzere onlardan bir ahit aldı. Ardından bu adam kavmiyle birlikte müslüman oldu. Ayette ve dipnotta verdiğimiz hadiste Hz. Peygamber'in Allah'a olan sonsuz güveni ve arkadaşının da kendisine olan aşırı samimiyeti görülmektedir.

Ayet, Hz. Ebubekir'in ismini açıkça belirtmemektedir. Ancak onun Hz. Peygamberle mağara arkadaşı olması ve onunla birlikte hicret etmesi bunun o olduğunu göstermektedir. Bu husus yakin derecesine varan bir tevatür ile sabittir. Hatta bazıları bunun inkar edenin kafir olacağına hükmetmişlerdir.[135[135]] Tirmizi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadise göre Ebubekir'e, Hz. Peygamber "Sen benim havuz basımdaki arkadaşım ve mağara arkadaşımsın" demiştir.[136[136]] Bu hadis sözkonusu olayın açıklayıcı bir delilidir. Ayetteki hatırlatma kesin ve güçlüdür. Özellikle Allah'ın Peygamberi'ne olan yardımına dikkat çekilmiştir. Öyle ki Hz. Peygamber kovulmuş ve korkmuş, ikiden biri olarak çıkmış, Allah gnu desteklemiş yardım etmiş, düşmanlarının burnunu yere sürtmüş, küfür ve kafirlerin sözünü alçaltmış, Allah'ın sözünü yüceltmiştir. Burada da Hz. Pey-gamber'in davetinin ve hayatının ve sonuçlarının mükemmel ve güzel şekli gözler önüne serilmiştir. •

Tabresİ'nin Süddi'den rivayet etliğine göre son ayet Tevbe sûresinin 91 ayetini: "Allah'a ve Rasulü'ne karşı samimiyetle hayra çağıran oldukları sürece güçsüz-zayıflara, hastalara ve infak edecek hiçbir şeyi bulunmayanlara bir sorumluluk yoktur" ayetini nesh etmiştir. Öyle ki Allah bu özürleri taşıyanların savaşa katılmaktan aciz kaldıklarım bildirmiştir. İbn Kesir'in, İbn Abbas ve İkrime'den rivayet ettiği görüşe göre de bu son ayet, Tevbc sûresi 122. ayetini: "Mü''mirilerin tümünün Öne atılıp(savaşa)çtkma-ları gerekmez...." neshelmiştir.

Ayet, ağırdan davrananları azarlama ve savaşa teşvik eteme konumunda olmakla birlikte sözkonusu edilen her iki ayette de bu ayetin hükmünün bütünsel olarak anlaşıldığı görülmektedir. [137[137]]

42- Yakın bir dünya menfaati[138[138]] ve normal bir sefer'[139[139]] olsaydı, mutlaka sana tabi olurlardı. Ancak o meşakkatli mesafe kendilerine uzak geldi[140[140]]'. Bununla beraber "eğer gücümüz olsa, elbette çıkardık" diye yakında yemin edecekler ve nefislerini helake

---

[135[135]] Bkz; Beğavi tefsiri, ilgili ayetin tefsiri.

[136[136]] Tac, 3, 286.

[137[137]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/338-343.

[138[138]] Arazan kariben Yakın bir hedef ve elde edilmesi kolay olan bir ganimet.

[139[139]] Seferan Kasiden Kısa ve meşakkatsiz bir yolculuk.

[140[140]] Be'udetaleyhimu'ş-şukkatu Yolculuğu uzak ve me-şa&atli gördüler.

sürükleyecekler. Allah onların yalancı olduklarını biliyor.

43- Allah seni affetsin, sana doğru söyleyenler açıkça belli oluncaya ve yalancıları öğreninceye kadar niye onlara izin verdin.

44- Allah'a ve ahiret gününe iman edenler; mallarıyla, canlarıyla cihat etmekten geri kalmak İçin senden izin istemezler. Şüphesiz Allah korunanları bilir.

45- Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş, şüpheleri içinde bocalayanlar (geri kalmak için) senden izin İsterler.

46- Eğer cihada çıkmayı isteselerdi, elbet onun için hazırlık yaparlardı. Lakin cihada çıkmalarını[141[141]] Allah istemedi de onları alıkoydu ve "oturun oturanlarla beraber" denildi.

47- Eğer sizinle birlikte çıksalardı, bozgunculuk[142[142]] etmekten başka bir faydaları olmaz ve sizi fitneye uğratmak amacıyla aranıza sokulurlardı[143[143]] içinizde de onlara kufak verecekler vardı. Allah o zalimleri bilir.

48- (Onlar) daha önce de fitne çıkarmak istediler ve sana türlü İşler çevirdiler[144[144]], nihayet onlar hoşlanmasalar da hakyerine geldi ve Allah'ın emri galebe çaldı.

Bu ayetler, Hz. Peygamber'in Allah yolunda cihad etme çağrısına icabet etmekte ağırdan.davranıp, yere çakılıp kalanları, izin isteyip buna katılmayanları kınamaktadır. Bir taraftan onların durumlarını gözler önüne serip, Hz. Peygamber'i ve müslümanlan onurlandırırken diğer taraftan da şu noktalara dikkat çekmektedir:

1- Şayet onların çağnldıklaı şey kolay elde edilebilir bir ganimet veya yakın mesafeli ve meşakkatsiz bir yolculuk olsaydı dünyevi menfaati elde etmek arzusuyla Hz. Peygamberin peşine takılırlardı. Ancak mesafenin uzun ve yolculuğun da zor olduğunu görünce, ağırdan davranıp yere çakılıp kaldılar.

2- Onlar Özür beyan etme girişiminde bulunacaklar ve şayet güç yetirselerdi muhakkak Hz. Peygamber'le birlikte kalacaklarına dair yemin edeceklerdi. Oysa ki Allah, on-lann yalancı olduklarını bilmektedir. Onların ettiği yeminler, günahlarının daha da artmasından ve helak olup azap görmeleri İçin yeni bir vesile olmaktan başka hiç bir şeye yaramayacaktır.

3- Onların cihada katılmamak için Rasulullah'tan izin istemeleri ve O'nun da izin vermesi bir

---

[141[141]] İnbi'âsehum Çıkmalarım.

[142[142]] Habâlen Bozgunculuk, fitne ve fesat.

[143[143]] Veleevda' w hiktlekum Aranızda fesad, karalama ve laf ta§ıma amacıyla dolaşırlar.

[144[144]] Kaliabu leke l-umûre Sana tuzak kurmak için tüm güçlerini saffettiler.

hataydı. Allah O'nu affetmiştir. Onların iç yüzleri açığa çıkıp kimin doğru kimin yalan söylediği belli oluncaya kadar izin vermemesi daha iyi olurdu. Allah'a ve Ahîrel gününe samimiyetle İman eden bir kimsenin malıyla-canıyla cihattan geri kalmak için, aslı olmayan mazeretler ileri sürüp yemin etmesi mümkün değildir. Allah, cihattan geri kalmayan samimi ve muttaki kimseleri bilir. Allah'a ve Ahiret gününe gerçek bir iman ile iman etmeyen, şüphe ve kuşkulan içinde bocalayıp durandan başkası cihattan geri kalmaz ve katılmamak için Hz. Peygamber'den izin istemez.

4- Eğer onlar.gerçekten cihada çıkmak isteselerdi ve cihada katılmamak için ileri sürdükleri mazeretleri, dedikleri gibi sonradan olmuş bir şey olsaydı onlar cihad için daha önceden hazırlık yaparlardı. Onlar böyle bir şeyi yapmadılar . Bu da gösteriyor ki; onlar daha işin başından beri cihada katılmamayı kafaya koymuşlardır. O halde onlara "çocuk, kadın, yaşlı, hasta, kör ve yatalak gibi cihada katılmaktan aciz kalanlarla birlikte siz de oturun" demek doğru olur.

5- Buna rağmen Allah, müslümanlann haynnı istemiştir. Çünkü O, onların niyetlerini bilmektedir. Ve biliyordu ki, eğer onlar müslümanlarla beraber cihada çıkmış olsalardı müslümanlann arasına fitne-fesat sokmaktan, laf götürüp getirmekten, oyunbozanlık yapmaktan başka birşey yanmayacaklardı. Özellikle de müslümanlar arasında, onlarla ilişkisi olan, onların sözlerine kulak verecek ve onlardan etkilenecek kimseler vardı.[145][145] Bundan dolayı da Allah, onların çıkmalarını murad etmedi, onların azmini kırdı ve onlara oturma-cihada katılmama düşüncesini yerleştirdi.

6- Başlangıçtan itibaren bunlar vardı. Çeşitli yerlerde, çeşitli şekil ve yöntemlerle fitne ve fesadı körüklemeye, hile ve tuzaklara başvurmaya girişmişlerdir. Eğer onlar bu aşamadan sonra bir yumuşaklık gösteriyorlarsa artık bunun zamanı geride kalmıştır. Çünkü hak güçlenmiş ve onların hoşnutsuzluklanna rağmen Allah'ın emri açığa çıkmıştır. Artık onlar, daha önceleri yaptıkları gibi dalkavukluk yapmaktan ve yalan yere iyi niyet gösterisinde bulunmaktan başka çareleri yoktur. [146][146]

Samimi Olanlarla Olmayanlar

Müfessİrler, bu ayetlerle ilgili olarak herhangi bir isim ve olay zikretmemişlerdir. Bu ayet, anlaşıldığı gibi önceki ayetlerin bir devamıdır. Aralarındaki bağ güçlüdür. Birinci ayet de,

---

[145][145] Taberi'nin de içinde bulunduğu bazı müfessirler "aranızda onlara kulak verecek olanlar vardır" cümlesini bizimkinden başka bir şekilde de yorumlamışlardır. O da şudur: Aranızda münafık olmayan ancak size ait haberleri onlara aktaran insanlar vardır. Bizim tercih ettiğimiz yorum daha doğrudur. Çünkü münafık ol-mayan

birinin onların gözü olması mümkün değildir. En iyisini Allah bilir

[146][146] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/345-346.

müfessirlerin, bu ayetlerin uzun ve yorucu mesafeye sahip, herhangi bir ganimetin umulmadığı, kolaylık ve sağlık şöyle dursun daha büyük tehlikelerin beklenildiği Tebük savaşı hakkında olduğu konusundaki ittifaklarını doğrular bîr mahiyettedir.

"Yemin edecekler" ibaresiyle "Allah seni affetsin, neden onlara izin verdin", "Şayet sizinle yola çıksalardı" cümleleri, bu ayetlerin yolculuk esnasında nazi! olduğunu gösteriyor.

Ayetler öyle gösteriyor ki, cihada katılmayanlann bu tavırlan müslümanlann dikkatini çekmiş ve yolculuklan esnasında bunu konuşmuşlardır. Hikmeti ilâhi, cİhaddan geri kalanları kınamayı ve müslümanlan da teselli edip mora! vermeyi gerekli görmüştür.

Savaştan geri kalanlann vasfedildikleri özellikler, ayetlerde açıkça belirtilmese de

.Onlann münafıklardan ve hastalıklı kalp taşıyanlardan olduklarını göstermektedir. Yine ayetlerin kapsamından Hz. Peygamber'in konumu değişip güçlenince, davet yayılıp fetihler gelince münafıklar güruhunun kuvvetlerinin yok olduğu ve çokça güçsüzleştikleri anlaşılmaktadır. Bu güruh daha önceleri dilediğini yapıyor, dilediğini söylüyordu. Nifakından ötürü bozgunculuk yapıyor, laf taşıyor, fıtne-fesat tohumu ekiyor, özürler beyan ediyor ve de iyi niyet ve itaat gösterisinde bulunuyordu. Ancak onlann bu durumu fazla gizli kalmayıp, kötü niyetin ve şüphelerle boğuşan kalbin etkisi kendisini sözlerle, fiillerle ortaya sergileyiverdi.

Her ne kadar 44. ayet samimi bir mü'minin özelliklerini ortaya koyup, onun bir münafığın yapacağı şeyleri yapmasının mümkün olmadığı karşılaştırmasını yapıyorsa da; kanaatimize göre samimi oAan insanların, Hz. Peygamber'in davetine tereddüt etmeksizin icabet etmelerine dikkat çekmiş, onlann samimiyetlerini, güçlü imanlarını, Allah ve Rasulü'ne itaat etmede kendilerini feda etmelerini, mallarıyla canlanyla Allah yolunda cihad etmelerini övgüyle anlatmaktadır. Bu husus bir açıdan ordunun sayı bakımından 30 bine ulaştığını belirten rivayetleri desteklerken diğer açıdan da geniş bir şekilde yayıldığını, .samimi insanlardan katılımlann fazla olduğunu göstermektedir. Beğavi ve ibn Kesir'in bazı tefsircilerden rivayet ettiğine göre "Allah seni affetsin" cümlesi, Bedir esirleri hakkında varid olan ilahi azara benzer bir durum arzetmektedir. Bununla birlikte Beğâvİ şöyle diyor: "Allah söze dua ile başlamakla O'nun şanını yüceltmiş ve O'na önem verdiğini göstermiştir. Bu, aynen bir adamın kendi katında iyi bir yere sahip olan birine "Allah seni affetsin .ihtiyacımı gidermiyor musun" demesi gibidir." Biz bu yorumun, daha doğru ve ayetin konumuna daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

Tabresi ve Zemahşeri bir taraftan cihattan geri kalanlan kınama, diğer taraftan onların geri kalmalannın Allah tarafından bir ilhamla gerçekleştiği durumu arasındaki çelişkiyi gidermeye çalışmışlardır. Tabresi bu konuda, "Allah cihada çıkmayı emrettikten sonra onlann cihada çıkmalarını kerih gördü demek doğru olmaz. Ancak cihad niyetiyle ve dini savunmak amacıyla onlara cihadı emretti, onların kötü ve fesat niyetleranden ötürü cihada çıkmalannı

kerih gördü veya onlara cihada çıkmayı emretti ancak onların verecekleri zararlan bildiği için yere çakılıp kalmalarını sağladı" diyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu ayetler, moral ve teselli için nazil olmuştur, sorun olarak görmüyoruz ve bu konuda zorlanmaya girmeye gerek yoktur.

Beğavi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre: "Hz. Peygamber o güne kadar münafıkların kimler olduğunu bilmiyordu. Bunun için her izin isteyene ileri sürdüğü maza-retinin doğru olacağı düşüncesiyle izin vermiştir. Bununla beraber bu surenin 101. ayeti, Hz. Peygamber'in bilmediği bazı münafıklann Medine'de ve çevresindeki bedevi Araplardan olduğunu göstermektedir. Ancak, değişik surelerde münafıklan vasfeden, onlann sözlerini ve fiillerini zikreden bazı ayetlerin bulunması, bu münafıklann birçok -lannın isimleriyle ve şahıslarıyla Hz. Peygamber ve arkadaştan tarafından bilinmekte olduğuna kesin bir şekilde delalat etmektedir. Muhtemelen Hz. Peygamber, savaşın zorluklarının isteksiz olan kimselerde doğuracağı maddi ve manevi zararları bildiği için yolculuk konusunda kaü davranmış ve gerek nifaklanyla tanınanlar olsun gerek tanınmayanlar olsun kendisinden izin isleyen herkese izin vermiştir. 45-47. ayetlerde buna delalet eden güçlü ipuçlar vardır.

Ayetler, konu ve zaman açısından özel olmalarına rağmen içerdikleri konumların, her zaman ve mekanda , yiğitlik gerektiren olaylarda, tehlikeli ve riskli alanlarda kendini tekrar göstermesi mümkündür. Bunun için de, sözü edilen tavırları sergileyen kimselere karşı dikkatli davranılmalı, onlara fırsat verilmemeli, samimi insanların arasına katılıp onların çalışmaları ve fedakarlıkları yoluyla kendilerine özel bir çıkar temin etmemeleri için onlara engel olunmalıdır. [147[147]]

49- İçlerinden öylesi var ki, "bana izin ver, beni fitneye düşürme" der. İyi bilinki onlar, zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem de kafirleri kuşatacaktır.

Bu ayette şu hususlar belirtilmiştir:

1- Tebük savaşı için yapılan çağrı karşısında bazı münafıkların takındıkları tavırlar sergilenmektedir. Öyleki bazıları, Hz. Peygamber'e gelerek izin istemiş ve O'nun kendilerini fitneye ve günaha sürüklememesini rica etmişlerdir.

2- Onlara hemen karşılık verilerek zaten onların ve benzerlerinin takındıktan tavırlardan ötürü, fiilen fitne ve günah içinde oldukları belirtilmiştir. Sanki onlara şöyle denilmek istenmektedir: "Onların fitneden korkmaları şaşılacak bir şeydir. Çünkü onlar zaten bu tavırlarıyla fitneye düşmüşlerdir."

[147[147]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/346-348.

3- Ve cehennemin, bütün kafirleri her halükarda kuşattığı onlara bildirilmektedir.

Taberi bu ayetle ilgili olarak çeşitli rivayetler zikretmiştir: Hz. Peygamber insanları cihada çağırırken onlara "hazırlanın, Rumların kızlarını ganimet olarak alırsınız" demiştir. Diğer bir rivayete göre de O, bunu kadınlara çok düşkün olan Cedd isimli münafığa söylemiştir. Hz. Peygamber ona Rumlar'ın sansın kızlarını almaya ne dersin demiş, O'-da "burada kalmam için bana izin ver, beni fitneye maruz bırakma, ben sana canımla değil de malımla yardımda bulunayım" demiştir.

Cedd ile ilgili bu rivayet sahih olabilir. Hz. Peygamber'in her insanla onun bildiği arzularını dile getirmek suretiyle konuşması mümkün olabilir. Bununla birlikte özür beyan etmenin bizce başka bir nedeni var. Özür beyan eden kimse şehvetine aşın bir şekilde düşkün olabilir ve bu nedenle uzun süre sabretmeye güç yetiremeyebilir. Çünkü e-sir elde etmek fitne ve günah değildir ki, münafık ona karşı kendinden korksun.

DuruYn ne olursa olsun, ayet yalnız başına inmemiştir. Kendinden öncekine atıfta bulunması, siyakıyla sibakıyla bir uyum arzetmesi zaten bunu göstermektedir. Münafıkların özürlerini beyan edip onları kınamak için ortaya konulan kapsamın bir parçasıdır.

Ayetle, daha.önce belirttiğimiz münafıkların veya onlardan birçoklarının isimleriyle bilindikleri hususunu leyid edici mahiyette deliller vardır. [148[148]]

50- Sana bir güzellik [149[149]](zafer) nasip olsa, zorlarına gider ve eğer bir musibet'[150[150]] dokunursa 'biz tedbirimizi önceden almıştık''[151[151]] derler ve sevine sevine dönüp giderler.

51- De ki: "Hiçbir zaman bize, Allah'ın bizim için yazdığından başkası İsabet etmez. Bizim mevlamız O'dur. İman edenler Allah'a dayansınlar."

52- De ki:"Sİz bize yalnızca İki iyilikten birini gözetleyebilirsiniz'[152[152]]. Oysa biz, Allah'ın, size ya kendi tarafından veya bizim ellerimizle bir azap ulaştırmasını gözetliyoruz. Haydi gözetin, biz de sizle beraber gözetenleriz."

Ayetlerde şu hususlar belirtilmiştir:

[148[148]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/348-349.
[149[149]] Hasenetün Zafer anlamında kullanılmıştır.

[150[150]] Musibettin Hezimet anlamında kullanılmıştır.

[151[151]] Kad ehazna emrena min kabiü Onlann İçine düştüğü duruma düşmemek için biz önceden tedbirimi2İ almıştık.

[152[152]] Terabbesûna Gözetliyorsunuz, bekliyorsunuz ve umuyorsunuz.

1- Münafıkların, Hz. Peygamber'e ve samimi mü'mİnlere karşı besledikleri niyetleri, duygulan ve bu savaş hakkında takınmaları beklenilen tavırları belirtilmektedir. Öyle ki, mü'mİnlere bir hayır ve zafer nasib edildiğinde onlar bundan hoşlanmazlar ve kin beslerler. Şayet onlara bir rrAisibet ve hezimet dokunduğu zaman da kendi başlarının çaresine baktıkları, ve savaşa katılmadıkları için kendilerini övüp sevinirler.

2- Hz. Peygamber'in lisanı hal ile onlara şöyle seslenmesi emredilmektedir "Bilin ki bize Allah'ın takdir ettiğinden başkası isabet etmez. Muhakkakla bizim mevlamız O'-dur. Tevekkül edecek olanların yalnızca ona tevekkül etmeleri gerekmektedir. Siz de bİ-zi gözetleyip bu yolculuğun sonuçlarını beklerseniz bilin ki, bundan ötürü bize iki güzelliğin birinden başkası isabet etmeyecektir. Ölürsek, şehid olur sevap alırız, şayet zafer elde edersek kurtulur, ganimet kazanırız. Oysa ki siz kurtulması mümkün olmayan bir azaba duçar olacaksınız. Ya direk olarak Allah katından bir cezaya çarptırılacaksınız veya cezanız bizim etimizle olacaktır. Hep beraber bekleyelim, bakalım günler ne gösterecek.

Münafıkların bahsedilen niyetleri onlann lisan-ı halleridir. Bunun için Rasulullah'ın karşılık olarak onlara lisan-ı hal ile seslenmekle emredildiğini söyledik. Allah'tan bunun doğru olmasını dileriz.

Müfessirler bu ayetlerle ilgili olarak Özel bir rivayette bulunmamışlardır. Görünen o ki, bunlar da kendinden öncekinin bir devamı ve o bütünün bir parçasıdır.

Birinci ayetin, zaman ve konu itibariyle özel bir konumda olmasına rağmen ortaya koyduğu davranış biçimi, her zaman için bazı insanlann diğerlerine karşı gösterdikleri tavırlardır. Bu tür tavırlan sergileyenlerden kaçınmak gerektiği vurgulanmıştır. İkinci ve üçüncü ayetler, samimi müslümanlara güç vermekte, onlan daima desteklemekte ve huzur ve güven duygusu vermektedir. Onları yalnızca Allah'a dayanmaları hususunda yönlendirmektedir. Büyük şeylerin üstüne gitmeye, Allah yolunda ve müslümanlann umumi maslahatları uğrunda coşkuyla, sükûnetle, güvenle, sabır ve metanetle fedakarlık yapmaya sevketmektedir. Onlara kesin bir güvence verilerek her halükarda kazançlı, kârlı çıkanlann ve kurtuluşa erenlerin onlar olduğu belirtilmektedir. Bu, dünyevi bir zafer olmazsa bile Allah'ın sevabına, rahmetine ve rızasına nail olmak olacaktır. [153][153]

53- De ki: "İster gönüllü, ister gönülsüz sadaka verin, sizden kabul edilmeyecektir. Çünkü siz fasık olan bir kavim siniz!"

54- Sadakalarının kabul edilmesine enget olan sadece şuodur: Onlar, Allah'a ve Rasulü'ne karşı nankörlük yaparlar; namaza üşene üşene gelirler ve istemeye istemeye sadaka verirler.

55- Onların ne mallan, ne de evlatları seni İmrendirmesin. Allah, bunlarla onlara dünya

---

[153][153] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/350.

hayatında azabetmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını İstiyor.

Bu ayetlerde hitap, Hz. Peygamber'e yöneltilmiştir:

1- Münafıklara, Allah'ın onların gerek gönüllü olarak gerekse bazı şartların zorlamasıyla istememelerine, gönülsüz olmalarına rağmen yapmak zorunda kaldıkları intakı onlardan kabul etmeyeceğim bildirmesini emretmektedir. Çünkü onlar fasık bir kavimdir. Allah'a ve Rasulullah' a nankörlük yaptılar. Namaza da ancak üşene üşene gelmekle, arzuyla kalkmamaktalar ve infak etmek istedikleri şeyleri de İstemeye istemeye gönülsüz olarak vermcktelcr.

2- Hz. Peygamber teselli edilmekte, ona moral verilmektedir: Onların mallarının ve çocuklarının çokluğuna imrenmemesi vurgulanmaktadır. Çünkü bunlar, onların dünyada azaba duçar olmalarına bir sebep ve kafir olarak ölmeleri için de onları iman ve ih-lastan alıkoyan bir uğraştır. 154[154]

Münafıkların Cihada Mali Destek Vermeleri

Taberi ve diğer müfessüierin155[155] naklettikleri rivayetlere göre birinci ayet, Hz. Peygamber'den cihada çıkmamak için izin isteyen, buna mukabil mali olarak destek verme vaadinde bulunan münafık Cedd hakkında nazil olmuştur. Görüldüğü gibi ayetteki emir, yapılmasj istenen ilanın münafıklardan birden çok kimseye yapılmasıyla ilgilidir. Bu da gösteriyor ki münafıklardan birden çok kimse cihaddan geri kalmak için izin istemişler ve Rasulullah'a orduya mali yardımda bulunacaklarını söyleyerek şirin gözükmeye çalışmışlardır. Durum her ne olursa olsun, kanaatimize göre ayetler bağımsız olarak nazil olmamıştır ve kendinden önceki ayetlerin bir devamı ve bütünün bir parçasıdır.

Ayetler, göründüğü kadarıyla münafıklara seslenmeyi emretmekle birlikte kanaatimize göre ikinci ve üçüncü ayetlerin manasından ve ruhundan anlaşılacağı gibi bu hitap şeklî bir farzdır ve belli bir«metodladır. Çünkü ayetler Önce münafıkları, içinde bulunduktan nankörlük, tembellik, ağırdan hareket etme ve hoşnutsuzluktan dolayı kınamakta, azarlamakta, onların durumları belirtilmekte, ardından onların sahip olduğu mal ve evlat çokluğunu küçümsemektedir.

Ayetlerden öyle anlaşılıyor ki, münafıklar güruhu veya birçokları iyi bir konuma sahiplerdi. Belki de onların nifak içinde olmaları ve türlü türlü entrikalar çevirmelerinin sebebi buydu. Birçok Mekkî surenin ilgili yerlerinde açıkladığımız gibi Hz. Peygambe-r'tn Mekke'de

---

154[154] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/351.
155[155] Bkz. Beğavi, Hazin, tbn Kesir, Tabresi.

karşılaştığı direnmenin, çekişmenin sebeplerinden biri de buydu.

Buradaki hitap Hz. Peygamber'e olmakla birlikte bir taraftan müslümanlara, diğer taraftan da münafıklara yöneliktir. Müslümanlara moral verip onları teselli ederken, eğitirken ve uyarıda bulunurken münafıkları da eleştirmekte ve kınamaktadır. Bu açıklamadan sonra 55. ayette görülebilecek sorun da kendiliğinden ortadan kalkmış oluyor.Allah onlara mal ve evlat vermekle onlara dünyada azabetmek ve onların kafir olarak ölmelerini istemiştir.

54. ayet bunun çok güzel bir yorumunu ve sebebini ortaya koymuştur. Şunu belirtmek gerekiyor ki, mal ve evlat kendi başlarına kötülenmiş ve Allah'ın azabını gerektirmiş değildir. Ancak bunu gerektiren mal ve çocuk çoğaltan kişinin yaptığı kötü fiiller veya bunlara dayanarak yaptığı riya, kendinden sadır olan küfür ve inattır. Bu surenin 24. ayetini açıklarken bu konuya delil teşkil edecek şu hadisi zikretmiştik: "Salih bir kulun salîh malı olması ne iyidir."

Daha önceki ayetlerde olduğu gibi bu ayetlerde de sürekli olan ilkeler ve etkiler vardır. Hastalıklı kalp taşıyanların mallarının ve görünümlerinin onlara karşı takınılması gereken tavır üzerinde hiçbir etkiye sahip olmaması gerekir. Onların, toplumsal şartların baskısıyla bazen vermiş oldukları yardımların, onlardan sadır olacak olan zararlı ve fitneci, düzenbaza tavırlarına göz yummaya sebep olmaması gerekir. [156[156]]

56- Sizden olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar sizden değiller ve onlar korkak[157[157]]' bir topluluktur.

57- Şayet sığınacak bir yer yahut mağaralar veya sokulacak bir delik[158[158]]' bulsalardı, hemen oraya doğru koşarlar

dı.[159[159]]

Her iki ayette de hitap, Hz. Peygamber'e yöneltilmiş ve şu hususlara dikkat çekilmiştir:

1- Münafıklar onlardan olduklarına ve onların dini üzere bulunduklarına dair Allah'a yemin ederler. Oysa onlar gerçekte böyle değildirler.

2- Onları buna sürükleyen korku ve endişeleridir. Şayet onlar sığınacak bir sığınak veya içinde gizlenecek bir mağara ya da delik bulsalardı kendilerine ağır gelen konumdan ve

---

[156[156]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/352.

[157[157]] Yefrakûne Korkarlar.

[158[158]] Müddehale Gizlenecek bir yer.

[159[159]] Yecmehûne Acele ederler, koşarlar.

kendilerini tehdid eden, münafıklığa, ikiyüzlülüğe sürükleyen tehlikeden kaçıp kurtulmak için oraya koşarlardı.

Müfessirler bu ayetlere özgü herhangi bîr rivayette bulunmamışlardır. Görünen o ki, bu iki ayet önceki ayetlerin ve konunun bir devamıdır. Bu ayetler, daha önce de belirttiğimiz gibi münafıkların konum olarak değiştiklerini, güçlerinin yok olduğunu, sayılarının azaldığını, dalkavukluğa başvurmak zorunda kaldıklarını, Öncesine nazaran daha samimi olduklarını tekid etmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca onların gerçek yüzlerini, iyi görünmeye çalıştıkları halde değişmediklerini göstermekte, onları İfşa etmekte ve onlardan kaçınılması gerektiğini belirtmektedir.

Her iki ayetin ortaya koyduğu manzara gerçekten harikadır. Bu manzaralar ve konumlar, özellikle de samimi insanların kahramanlık gerektiren koşullarda öne atıldıkları zamanlarda kendini gösterir. Bu güruha karşı uyanık olmanın gerekliliği, açığa vurdukları yumuşaklık, dalkavukluk ve riyadan dolayı onlara boyun eğilmemesİ vurgulanmaktadır. [160[160]]

58- Onlardan kimi de sadakaların bölüştürülmesi hususunda) da sana dil uzatır[161[161]]. Eğer o sadakalardan kendilerine pay verilirse hoşlanırlar, onlardan kendilerine pay verilmezse hemen kızarlar.

59- Ne olurdu bunlar kendilerine Allah ve Rasulü ne ver-, diyse razı olsaydılar ve "Bize Allah yeter, Allah bize fazlından yine verir, Rasulü de. Bizim tüm rağbetimiz Allah'adır" deselerdi.

60- Sadakalar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışanlara[162[162]]', kalpleri ısındırılacak olanlara[163[163]]', kölelik altında bulunanlara'[164[164]], borçlulara[165[165]], Allah yoluna ve yolcuya aittir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Bu ayetlerde şu hususlar belirtilmiştir:

160[160] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/353.
161[161] Yülmizüke "Sana dil uzatır veya seni ayıplar". Kelime burada "sana tarafgirlik yaptığını yakıştırırlar" anlamındadır.

162[162] el-Amiline aleyhâ Zekat toplama memurları.

163[163] el-Müellefeti kulûbühüm Kalpleri İslam'a ısındırılmak ve İslam'la, İslam'ın menfaatleriyle bağları

güçlendirilmek istenen kimseler.

el-Müellefeti kulûbühüm Kalpleri İslam'a ısındırılmak ve İslam'la, İslam'ın menfaatleriyle bağları

güçlendirilmek istenen kimseler.

164[164] Vefi'r-rikâbi Köle ve esirleri azad etmek, onları kölelikten kurtarmak için.

165[165] el-Ğârimîne Zor durumda kalmış borçlular veya borçlan yüklenenler.

1- Münafıkların diğer tavır ve konumlarına işaret edilmiştir. Onlardan bazıları sadakaların dağıtımı konusunda Hz, Peygamber'! tarafgirlikle suçlamış ve bundan dolayı onu ayıplamışlardir. Bu da onların özel menfaatlerinden ve kişisel çıkarlarından kaynaklanıyordu. Hz. Peygamber sadakalardan onlara biişey vermediğinde onlar kızıyorlardı ve kendilerine birşey verildiğinde de seviniyorlardı.

2- Onlar kınanmaktadır. Ve onların Hz. Peygamber ve Allah'ın kendilerine birşey verdiklerinde razı olup bağlılıklarını ilan etmeleri, Allah ve Rasulü'nün fazlıyla yetinmeleri ve Allah'ın katında olanı arzulamaları gerekirdi.

3- Ayetler, sadakaların (zekatın) verileceği sınıfları; fakirler, yoksullar, zekat toplamakla memur kimseler, kalpleri İslam'a ısındırılmak İstenenler, kölelik altında bulunanlar, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolcular olarak belirlemiştir. Bu, uyulması gereken Allah'ın bir farzıdır. İşleri en iyi bilen ve hikmetten başkasını emretmeyen hüküm ve hikmet sahibi O'dur. [166][166]

Zekat Kimlere Verilir?

Buharı, Kitabu't-Tefsir'de ilgili ayeti ele aldığı babda, Ebu Said'den şu hadisi rivayet eder; "Hz. Peygamber, kendisine gönderilen bir şeyi dört kişi arasında bölüştürdü ve "bunları İslam'a ısındırmak için veriyorum" dedi. Bunun üzerine adamın biri "adaletsizlik ettin" dedi. Hz. Peygamber de "bu adamın neslinden, okun yayından çıktığı gibi dinden çıkanlar gelecektir" dedi.[167][167] Taberi, bu hadisi büyük bir fazlalıkla Ebu Said'den rivayet etmiştir. "Rasulullah (s) ganimetleri paylaştırırken Zu'1-Huveysira isimli bir Te-mimli gelerek "Adil ol ya Rasulallah!" dedi. Hz. Peygamber dedi ki: "Yazıklar olsun sana, ben adil olmayacağım da kim adil olacak." O sırada orada bulunan Hz. Ömer "Bana izin ver de onun boynunu vurayım" dedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Onu bırak, ka-nşma. Onun öyle arkadaşları vardır ki, sizden biriniz onların namazlarına göre kendi namazını, oruçlarına göre kendi orucunu küçük görür. Onlar okun yaydan fırlayıp çıktığı gibi dinden çıkarlar...

Ebu Said dedi ki: "Ben, Rasulullah'ın böyle dediğine ve Hz. Ali'nin onlarla savaştığında, Rasulullah'ın saydığı bu özelliklere aynen uyan bir adamın getirildiğine şahid oldum."

Taberi ayrıca şunu da rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber altın ve gümüş bölüştürürken yeni müslüman olmuş bir köylü çıkageldi ve "Ey Muhammed, Allah\yemin olsun ki Allah sana adaletli olmanı emrediyorsa da sen adil oimadın" dedi. Hz. Peygamber "Yazıklar olsun sana, o halde kim adaletli olacak?" diyerek çevresindekilere "Bu ve benzerlerinden sakının.

---

[166][166] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/355.

[167][167] Tac, IV, 118. Hadisi şerheden bu kişinin Harkus b. Züheyr adındaki bir Temimi! olduğunu söylemiştir. Rasulullah'ın kalplerini islam'a ısındırmak istediği dört kişi ise şunlardı: Akra' b. Habis, Uyeyne b. Bedr, Zeyd et-Tai ve Alkame el-Amiri el-Kilabi. Bunlar Arap kabile liderlerinin meşhurlarındandır.

Benim ümmetimden buna benzerler olacaktır. Kur'an'ı okurlar ama boğazlarından (köprücük kemiklerinden) aşağı gitmez. Onlar çıkınca Öldürün, onlar çıkınca öldürün, onlar çıkınca öldürün" uyarısında bulundu. Hz. Peygamber şöyle diyordu: "Nefsim kudretinde bulunan Allah'a andoisun ki, ben size ne birşey veririm ne de sizden onu menederim. Ben#ancak bir veznedarım."

Yine Taberi 'nin bir rivayeti şöyledir: "RasvîuHah bir sadakayı getirip sağa sola bölüştürerek bitirdi. Ensar'dan biri onu gördü ve "bu yaptığın adalet değildir" dedi. Ardından ayet nazil oldu." Hemen belirtelim ki Taberi, ayetin sadece bu son rivayete binaen nazil olduğunu söylememektedir. Ayrıca Buhari de, hadisi kapsayan rivayetinde, sözko-nusu hadisin bu ayetin sebebi nüzulü olduğunu belirtmiyor.

Zulhuveysira, Harkus b. Zübeyr'dir. O, Basra'dan ayaklanıp Medine'ye gelen grubun başın da bulunuyordu. Hz. Osman'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitneye iştirak etti. Hz Ali'ye biat etti. Kavmiylc birlikle O'nun ordusuna katıldı. Hz. Ali ile birlikte Cemel vakıasına katıldı. Bu olay, Hz Ali'yle, Aişe, Zübeyr, Talha etrafında biriken grup arasında Hz. Osman'ın kanını talep ve onun katillerinden öç almak amacıyla gerçekleşmişti. Sonra Hz. Ali ile Muaviye arasında vuku bulan Sıiiİn savaşına katıldı. Ardından tahkim olayını kabul elliği için Hz Ali'ye karşı ayaklananlarla birlikte oldu. Hz. Ali ile Hariciler arasında vuku bulan Nehrevan savaşında öldürüldü. (İ) Taberi'nin belirttiğine göre Hz. Ali Nehrevan savaşı bittikten sonra arkadaşlarına şöyle dedi: "Ben Haz Peygam-ber'İn şöyle dediğini duydum. (Gün gelecek) bir kavim okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar. Onların belirtisi de eli kesik bir adamdır.[168[168]] Yanındakilere onu Ölüler arasında aramalarını şayet bulurlarsa kolunu kesip getirmelerini emretti. Onlar da aradıklarında ölüler arasında gerçekten sakat elli birini buldular ve elini keserek Hz Ali'ye getirdiler. O'da "Yalan söylemedin ve yalanlanmadın" dedi.[169[169]]

Hariciler, müslümanlar arasında namaz, oruç, Kur'an okuma ve hayatın zevklerinden uzak yaşamak gibi konularda en fazla ileri giden kimselerdir. Onların bu durumları Taberi'nin ve Buhari'nin rivayet ettikleri hadislere tamamen uymaktadır. Şayet bu rivayetler doğruysa bu, Hz. Peygamber'in Ölümünden sonra olacak bir gaybı bildiren bir mucızesidir. Şayet değilse bu hadisler, Hz. Ali'nin, Haricilere karşı aldığı tavrı destelemek ve meşrulaştırmak için olaylardan esinlenmek sureliyle uydurulmuştur.

Şuna dikkat çekelim ki birbirine benzer nakiller birden fazladır bu da, ayetin münafıklarla ilgili indiğini söyleyen görüşü doğrular mahiyettedir. Hadislerden de anlaşılacağı gibi kendilerinden bahsedilen şahıslar değişik değişiktir. Bununla birlikte ikinci ayetin ruhu öyle

---

[168[168]] Bkz. Taberi Tarihi.III, 386: IV 52-65. Belirtelim ki Taberi O'nun Harkur b. Züheyr es-Sadi isimlendirmektedir.

Dolaysıyla bunun Temim'li mi yoksa başkası mı olduğunu bilmiyoruz.

[169[169]] Ag.ec. 4, sh. 68-69

gösteriyor ki, kendisinden bu sözün sadır olduğu kişi -veya kişiler- Medine'nin münafiklanndandır. Bu da son rivayete uymaktadır. En iyisini Allah bilir.

Kanaatimize göre, ayetin kendisinden öncekine atıfta bulunması, Önceki ayetlerde söz konustı edilen gruba atfedilen çoğul gaib zamiri olan "hum" ayetlerin, yalnızca riva-yetkrde belirtilen sebepten dolayı nazil olmadığını ve genel bağlamdan kopuk olmadığını göstermektektedir.

Hadisler, münafüalann söz ve tavırlarını hatırlatmakta, onları Tebük savaşına katıl-mamalarından dolayı eleştirmekte ve münafıklardan sadır olan diğer tavırlara göndermede bulunmaktadır.

Birinci ayetin belirttiği konum, münafıkların, Rasulullah'ın adaletine dil uzattıklarını, özel çıkarları uğruna huzursuzluk yaptıklarım göstermektedir. Aynca onların Allah'a ve Peygamber'e olan güvenlerinin azlığına, imanlarının boşluğuna, kötü ve hile-kar tavırlarına ve Hz. Peygamberin bu güruhtan çektiklerine işaret etmektedir. Bizim tercihimiz, münafıklar bu ve benzeri tavırları daha güçlü, Hz. Peygamber ve müslüman-ların ise daha güçsüz oldukları zamanlarda sergilediği yönündedir.

Bahsedilen konum sadece birinci ayettedir. Diğer iki ayet tamamlama açısından gelmiştir. Öyle ki ikinci ayet, münafıkları eleştirip, onlara gerçekten samimi olmalarının kendileri için daha iyi olacağı uyarısında bulunmaktadır. Üçüncü ayet de sadakaların verileceği yerleri belitmektedir.

Üçüncü ayet, tamamlama açısından ikinci ayetin nazil olmasıyla birlikte, sadakayı hak edenleri topluca belirten Kur'an'daki tek ayettir ve bu konunun fıkhi dayanağını oluşturmaktadır.

Üzerinde ittifak edilen görüşe göre ayette belirtilen sadakalardan kasıt Özellikle farz olan zekattır. Herhalde "Allah'tan bir farz olarak" cümlesi buna bir karine olmuştur. Bununla birlikte bu cümle aynı zamanda zekatın belirtilen yerlere harcanması gerektiğini yeniden vurgulamak için de olabilir.

Üçüncü ayette farz kılınan, zekat olmayıp zekatın verileceği yerlerdir. Çünkü zekat, Mckki ayetlerden anladığımız gibi Mekke döneminin ortalarında veya daha önce farz kılınmıştır. Çünkü zekat, isteyen ve yoksul İçin bilinen bir haktır vasfıyla nitelenmiştir. A'la, Mearic ve Zariyat sûrelerinde bu belirtilmektedir. İşte bundan hareketle öyle inanıyoruz ki, bu ayetin zekatı farz kıldığını söylemek, ayete ruhunun taşımadığı bir anlam yüklemektir. Bu, zekatın verilmesini farz kılan, namazla birlikte o-nun İslam davasının geçerliliği için vazgeçilmez iki ana rûkun olduğunu belirten

Kur'an'ın Mekki ve Medeni bir çok ayetiyle bağdaşmamaktadır.

Bazıları bu ayetin Kur'an'daki sadakayla ilgili gelen emirleri neshettiğini, zekat farizasının onun yerine ikame edildiğini söylemişlerdir. Bu söz, ayeti zekatın farziyesini bildiren ayet olarak ele almanın bir sonucudur. Bununla ilgili açıklamalarımızı belirtmiştik. Kaldı ki Mekki ve Medeni surelerdeki bir çok ayet güçlü bir şekilde belirtmekledir ki, sadaka daha geniş kapsamlı olup farz kılınan zekat gibi sınırlı bir ölçüye tabi tutulamaz. Çünkü Allah yolunda iyi yerlerde muhtaçlara yardım konusunda infakta bulunmak geniş anlamda bu sınırlı ölçüye sığmayacak kadar geniştir. Buradaki hikmet, nafile olarak verilen sadakalar için sürekli bir konumdadır. Bu surenin, bu ayetinden sonra nazil olan 103. ayetinde buna güçlü deliller vardır. Öyle ki Hz. Peygamber, salih amellerine bazı kötü ameller karıştıran kimselerin mallarından, onları temizleyip arındırmak amacıyla sadaka alınmasını emretmektedir. Dolayısıyla, bu sadaka farz kılınan zekatın dışında bir şeydir.

Zekatın, nebevi sünnette belirten nisap miktarına ulaşan bütün mallarda verilmesi gereklidir. Bu, ağaçtan tohuma, toprak mahsûllerini, hayvanları, altın, gümüş ve paraları, ticaret mallarını kapsar. Kur'an burada yalnızca verileceği yerleri açıklamaktadır. Hangisinden ne kadar verileceğini de nebevi sünnet açıklamaktadır.

Üçüncü ayetin tamamlama ve ayıplayanlara karşı koyma amacıyla nazil olduğunu düşündüğümüzde zekat olarak verilecek olan Ölçülerin zikredilmeyİşinin hikmetini görürüz. Hz. Peygamber'e Allah'tan bir ilham olarak şartların, maslahatın ve imkanların gerektirdiği'gibi tasarrufta bulunma yetkisinin verildiğini söylemek doğru olur.

Ayette sözü edilen sekiz sınıf, ister İslam'ın ve müslümanların genel maslahatları olsun, ister yoksul kitleler olsun infak edilecek tüm yerleri biraraya toplamıştır. Ayrıca bu yerler, Eni al, 41 ve Haşr, 7. ayetlerin tefsirlerinde açıkladığımız gibi ganimetleri ve fey'in verileceği yerleri de içine almıştır. Dolayısıyla aralarında çok güzel bir bağlantı bulunmaktadır.

Dikkat edilirse ayette zikredilen sekiz sınıftan üçü, fey ve ganimetlerin verildiği sınıflar arasında zikredilmem iştir. Bunlar da borçlular, kölelik altında bulunanlar ve kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen kimselerdir. Hikmeti ilahi müslümanların durumunun ve İslami otoritenin değişmesiyle birlikte nass olarak zikretmeyi gerekli kılmıştır. Çünkü bu sınıflar, kendilerine fey ve ganimet verilenler arasındadır. Onlarda genel menfaatler ve yoksul tabakalardır.

Yine dikkat edilirse Rasulullah'ın isminin sadakaların verileceği sınıflar arasında zUcredilmediği görülür. Oysa ki bu İsim, fey ve ganimetlerin verileceği sınıflar arasında zikredilmişii. Hz. Peygamber zekatı insanların kiri olarak nitelemiş ve bunun Muham-med'e ve Muhammcd'in ailesine helal olmayacağına dikkat çekmiştir. Müslim ve Ne-sai'nin Abdullah b. Haris el-Haşimi'den rivayet ettikleri şu hadis bu doğrultudadır: "Bu sadakalar insanların kirleridir. Onlar ne Muhammed'e ne de Muhammed'in ailesine helal

değildir". [170][170]Tirmizi ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadise göre, RasuluUah kendisine getirilen bir yiyeceğin ne olduğunu sorar, eğer hediye denildiyse ondan yer, sadaka denilirse de ondan yemezdi.[171][171] Hatta Hz. Peygamber, sadakayı (zekatı) azadi köleleri için de helal kılmamıştır. Çünkü Ebu Davud ve Tirmizi'nİ rivayet ettikleri bir hadise göre "bir kavmin köleleri onlardan biridir" denilmektedir. Ebu Davud ve Tirmizi Hz. Peygamber'in azadlı kölesi Ebu Ralı'nİn şöyle dediğini rivayet etmişlerdir. "Peygamber Beni Mahzun kabilesinin zekatını taksim etmek için bir adam göndermişti. Bu adam E-bu Rafı'ye "bana arkadaşlık et, sen de bir miktar alırsın" dedi. Ebu Rafı, "gidip, Peygambere sorayım" cevabını verdi. Gelip sorunca Hz. Peygamber kendisine "Bir kavmin azadlısı onlardan sayılır, btee zekat helal değildir" buyurdu.[172][172] Buraya kadar söylediklerimizde bir hikmeti daha görüyoruz. O'da Hz. Peygamber'in isminin zikredilmcmesi başkaları için bir meydan okuma ve karşı koyma konumundadır. Sanki şöyle denilmek istenmiştir: "Muhakkak ki Rasulullah'ın kendisi için sadakalardan bir pay yoktur. Durum bu olunca onun konumu her türlü şüpheden, zandan ve ayıplamadan soyutlanmıştır. O'nun genele ait olan özellikle de müslümanlardan alınan kamuya ait mallardan pay istemesi söylentilere zemin hazırlayan hassas bir konudur." İşte Hz. Peygamber'in, düşmanlarından alınan ve zengin-fakir ayırdedilmeksizin onu hakedenlere dağıtılan mallardan oluşan feyîn ganimetin aksine sadaka(zekat)lardan tenzih edilmesinin bizce bir hikmeti budur. Burada da Hz. Peygamber'in mertebesinin ve şanının her türlü mertebe ve şandan yüce olduğunun belirtilmesiyle birlikte müslümanlann yönetiminin, maslahatların ve kamuya ait malların denetiminde bulunduranlara güzel ilkeler-uyanlar vardır.

Müfessirler, hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekatı ile para ve ticaret mallarının zekatı arasında fark olduğunu söylemişlerdir. Bazıları beyt'ül malın yetkisini, hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekatını, gönüllü veya gönülsüz olarak sahiplerinden toplamakla sınırlı tutmuşlardır. Bunun dışındaki para ve ticaret mallarının zekatlarını, sahibi gücü yettiği takdirde bizzat kendisi dağıtır. Beyt'ül-malın bunların zekatını zorla toplaması, yetkisi dahilinde değildir.[173][173]

v Ayet mutlak olup bu farka değinmemektedir. "el-Amiline aleyha"(onu toplamakla görevliler) ibaresi zekatın her türlüsünün müslümanlann yöneticilerinin memurları vası-tasıyla toplamaya yetkili oldukları anlamına gelmektedir. Bu görüşte olanlar şöyle de-mişlerdir: "Hz. Peygamber yalnızca hayvanların ve toprak ürünlerinin zekatını toplamak için tahsildarlarını gönderiyordu. Ancak Hz. Peygamber'in zenginlerden mallarının nakdi zekatlarını talep ettiğini gösteren rivayetler de vardır. Raşid halifeler de bu uygulamayı

---

[170][170] Tac, c. 2, sh. 30
[171][171] Tac, c. 2, sh. 30

[172][172] Tac, II. 31. Son rivayette köleyi efendisiyle bir tutmada çok güzel bir insani değer vardır.

[173][173] Bkz. Sadaka hakkında geniş bilgi için Ebu Ubeyd Kasım b. Selam, Kitabu'l-Enval, s.

aynen sürdürmüşlerdir. Öyle ki "Hz. Ebubekir, Hz, Ömer ve Hz. Osman, Rasu-lullah'ın ashabından zekat vermekle yükümlü olanların mallarının senelik zekatlarını aldıkları rivayet edilmiştir.[174[174]] Eğer Hz. Peygamber'in tahsildarları yalnızca hayvanların ve toprak ürünlerinin zekatlarını almakla görevlendirilmişlerse bu, Hz. Peygamber dönemindeki yaygın servetin hayvanlar ve toprak ürünleri olduğunu göstermektedir.

Kitabu'l-EmvaTde bu konuda geniş bir bölüme yer verilmiş[175[175]] ve bu konu hakkında Hz. Peygamber'in ashabından ve tabiinden birçok görüşler serdedilmiştir. İbn Sirin'den aktarılan bir görüşe göre sadaka (zekat) Hz. Peygamber'e veya bu konuyla ilgili olarak görevlendirdiği kimseye, Ebubekir'e, Ömer'e ve Osman'a ya da bunların görevlendirdikleri kişilere verilirdi. Hz. Osman Öldürülünce bu hususta ihtilafa düşüldü. Bazıları bunu halifelere veriyordu. İbn Ömer, zekatı halifelere verenlerdendi. Bazıları da zekatlarını bizzat kendileri dağıtıyordu. Ebu Ubeyd, ashabın ve tabiinin bu konudaki bazı görüşlerini aktarmaya devam eder. Onlardan bazıları bütün malların zekatının Beytü'1-ma-la verilmesinin vacip olduğunu söylerken bazıları da caiz olduğunu söylemişlerdi. Bazıları da kişinin nakid para ve ticaret mallarının zekatının beyt'ül-mal'a verilmesinin caiz olmadığını, bizzat kendisinin dağıtmak zorunda olduğunu söylemişlerdir. Bu son görüşü savunanlar şunu da eklemişlerdir: Şayet beyt'ü-mal ısırıcı meliklerin elinde olursa, zekatın oraya verilmesi doğru değildir. Şia'nın alimleri tüm zekat çeşitlerinin Haşimi İmama veya kendilerinin şer'i imam olarak kabul ettikleri gizli İmama verilmesinin vacip olduğunu söylemişlerdir.

Dediğimiz gibi bu konudaki tüm tartışmalar nakid paralar ve ticaret mallarının zekatları etrafında yoğunlaşmaktadır. Tüm fakihler, hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekatlarının Beyt'ü-mal tarafından alınmasını kabul etmişlerdir. Nakid paralar ve ticaret mallarının zekatlarının zalim yöneticilerin elinde bulunan beyt'ül-mal'a verilemeyeceğini söyleyenler, hayvanların ve ürünlerin zekatlarının buraya verilmesinin zorunlu olduğu görüşündedirler. Çünkü bu tür zekatların menedümesi, fesada ve fitneye sürükleyen kuvvet kullanılması dışında mümkün değildir. Oysa ki, nakid para ve ticaret mallarının zekatları böyle değildir. Çünkü bunlar gizlenebilir türdendir. Nakid para ve ticaret mallarının zekatlarının beyt'ül-mala verilmesinin vacip veya caiz olduğu görüşünde olanlar bu son manaya binaen zor kullanmamayı ve kişinin bu tür zekatını kendiliğinden vermesini de söylemişlerdir.

Tüm bunlardan anlaşılan şudur: Başlangıçta tüm zekat çeşitlerinin toplama ve dağıtma yetkisinin mü'minlerin yöneticisine ait olduğunda ihtilaf yoktur. Ayetten ve ruhundan anlaşılan da budur. Ancak İslam'ın başlangıcında gerçekten de çok eski olan ve yaklaşık olarak 1300 küsur yıldan beri bu minval üzere devam eden gurupçu ihtilafların doğurduğu fitnenin bir sonucu olarak bu görüş ayrılıkları doğmuştur. Emeviler,

---

[174[174]] Bkz. Ebu Ubeyd Kasım b. Selam, Kİtabuİ-Enval, sh. 349.

[175[175]] Bkz. Ebu Ubeyd Kasım b. Selam. Kitabu'l-Envai, sh. 567.

kendi [176[176]]dönemlerinde fitneye sebebiyet vermemek için insanları bu konuda zorlamamış ve yumuşak bir tutum izlemiştir. Onların gelir kaynaklan çoğalmış ve insanların gönül rızala-nyla getirdikleri miktarla yetinmişlerdir. Zaten toprak mahsûlleri ve hayvanların zekatları-gözlenemez, bunlar da görünen türden oldukları için zekatım vermekten kaçmak da mümkün değildir. Aksi takdirde bu, cezayı mucib bir isyan halini alır. Hz. Ebubekir'in zekatı vermeyenlere karşı tutumu daha ilk yıllarda vukubulmuştu. Hz. Peygamber'in tüm arkadaşları bu konuda O'nunla dayanışma içinde olmuşlardır. Belki de Arapların o dönemdeki* servetlerinin çoğunluğunu hayvanlar ve toprak mahsûlleri oluşturduğundan dolayı, böyle bir yapı içinde ortaya çıkan Emevi devleti, ilk yıllarında az olan nakid paraların zekalına fazla önem vermemiştir, tşte bu ve diğer hususlar, müslüm anların yapa-geldiklerinc dayanak teşkil etmiştir. Aynca Hz. Peygamber'den rivayet edilen bazı ha-dislerde, bazı müslümanlara mallarının zekatlarını yakınlarına ve yoksullara direk olarak vermelerine izin verilmesi de bu uygulamaya bir dayanak mahiyetindedir. Selman ed-Dabi'den gelen bir hadis şöyledir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu. Yoksula sadaka vermek bir sadakadır. Yakınlara vermek iki sadakadır. Biri sadaka ikincisi de sıla-İ rahimdir."[177[177]]

Hz. Peygamber, sadakasını (zekatını) kocasına ve çocuğuna vermek için izin isteyen kadına şöyle demiştir: "Kocan ve oğlu, kendisine tasaddukta bulunduğun kimselerden daha fazla hak sahibidirler."[178[178]] Hz. Ömer kendisine malının zekalıyla gelen bir adama "Onu götür ve paylaştır" demiştir.[179[179]]Hz. Osman'dan rivayet edilen "kimin yanında verilmesi gereken bir zekat varsa ondan istenmez. Gönüllü olarak kendisi getirip verir"[180[180]] sözü insanların bu konuda serbest bırakılmalarının dayanağını teşkil etmektedir.

Hz. Ömer zamanında Daru'l-Harp tacirleri müslümanların memleketlerinde ticaret yapmak için İzin istemişler, Hz. Ömer de getirdikleri malların değerinden öşür vergisi almak şartıyla onlara izin vermiştir. Ayrıca müslüman tacirlerin de Daru'I-Harp'ten mal ithal etmelerine izin vermiş ve getirdikleri malların onda birinin iki buçuğunu yani zekat miktarınca alınmasını emretmiş ve bunu onların vereceği zekat yerine saymıştır.[181[181]]Bu da gösteriyor ki, beytü'1-mal bu kolay vesileyle müslümanlardan ticaret mallarının zekatını toplamış oluyor.

Durum ne olursa olsun, beytü'l malin hayvanların, toprak ürünlerinin, nakid paralarının ve ticaret mallarının farz olan zekatlarını toplamasını ve fey İle ganimetlerde olduğu gibi hakeden sınıflara dağıtmasını yasaklayan ne bir ayet ne de bir hadis vardır, Çağdaş sosyal hayatın gelişimiyle birlikte bu isi Kur'an'ın gayesini gerçekleştirmeyi sağlayacak bir şekilde

---

[176[176]] Bkz. Ebu Ubeyd Kasım b. Selam. Kitabu'l-Envai, sh. 567.

[177[177]] Kitabu't-Emval, s. 353
[178[178]] a.g.e. s. 586-587
[179[179]] a.g.e. s. 571

[180[180]] Kitabu'l-Emval, sh. 437 ve 531.

[181[181]] Kitabu'l-Emval. sh. 532 ve 530.

düzenlemek gerekir. Özellikle de Kur'an genel hatlarıyla ilke ve kuallan belirtmektedir ki, müslümanlar zamanın gerektirdiği şekilde bu hedefi en iyi bir şekilde gerçekleştirsinler. Zenginlerin sayısı fazladır ve onlardan birçoğu zekat farizasını yerine getirme'yi ihmal etmektedirler.

Zekat farizası Kur'an'in en önemli sosyal güvenlik kurumudur. îslam toplumunda bu güvence oluşturulduğu zaman toplum içerisinde dayanışma ve yardımlaşmanın en güzel şekli, refah, kuvvet, güven, barış ve mutluluk sağlanır. Yoksul kesimlerin, varlıklı kesimlere karşı olan kötü duygulan hafifletilir veya giderilmiş olur ve İslam binasına yönelik olan tehlikeli ve yıkıcı faaliyetleri, akımları engeller. Tefsir ve hadis kitapları[182[182]] ıs üçüncü ayette sözü edilen sekiz sınıf hakkında çeşitli açıklamalar ihtiva etmektedir. Biz bunlardan bazılarını şu şekilde özetleyeceğiz:

1- Üzerinde ittifak edilen görüşlere göre fakir ve miskin iki sınıftır. Birçoklarına göre fakir, iffetli davranıp insanlardan birşey dilenmeyen ihtiyaç sahibidir. Miskin ise dilenen ihtiyaç sahibidir. Bu iki sınıfın birbirinden farklı olduğunu belirten bazı görüşlere göre de fakir, müslüman olan ihtiyaç sahibi, miskin ise zımmi olan ihtiyaç sahibidir. Ta-beri birinci görüşü tercih etmiştir. Ayet mutlak olup çeşitli dinlere mensubiyet açısından bir ayrım yapmamaktadır.

Kimlerin insanlardan dilenmelerinin helal olduğu ve kimlere sadakayı vermenin caiz olduğunu gösteren hadisler rivayet edilmiştir. Sünen sahipleri Abdullah b. Amr'dan şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber "Sadaka (zekat) zengine ve çalışabilecek güçte olana helal değildir" buyurdu."[183[183]]

Enes'ten şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Dilenmek şu üç kişiden başkasına yakışmaz. Açlıktan Ölecek durumda olan fakire, borca boğulmuş kişiye ve diyet vermek zorunda olan kimseye."[184[184]]

Abdullah'tan şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Kendisini dilenmekten müstağni kılacak kadar varlığa sahip olduğu halde, dilenen kimse kıyamet gününde dilenciliğinin derecesine göre yüzünde izler taşıyarak gelir." "Ya Rasulallah müstağni kılan miktar nedir?" diye sordular. Hz. Peygamber de 'elli dirhem veya aynı değerde altın' buyurdular."[185[185]]

Ebu Davud ve İbn Hibban, Sehl b. Hanzaliyye'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Yetecek miktarda geçimi olduğu halde dilenen kimse azabını çoğaltmaktan başka birşey yapmamıştır. Bir rivayette de "cehennem ateşini çoğaltmaktan"

[182[182]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabresi Tefsirleri. Tac, II, 3-40; Ebu Ubeyd, Kitabu'l-Emval. 349-613; Ebu Yusuf.Kitabul-Harac, s. 43-47.

[183[183]] Tac, c. 2, sh. 28. Bu hadisi, Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesai rivayet etmiştir

[184[184]] Tac, c. 2, sh. 28.

[185[185]] Tac,C.2.sh.29.

şeklinde gelmiştir. Oradakiler "Ya Rasulallah, yetecek miktar nedir" diye sordular. Hz. Peygamber "Yiyip içmesine kafi olan miktardır." dedi. Bir rivayette de "yirmidört saat karnını doyurabilecek miktardır" buyurdu."[186[186]]

Ebu Davud, Hakim ve Ahmed Ata b, Yesar'dan şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Zenginlerden yalnızca beş kişiye sadaka helaldir. Allah yolunda cihad edene, zengin olduğu halde borçlu olana, sadakanın (zekatın) toplanmasında görev atana, zekatı mal karşılığında fakirden satın almış olana ve zekat almış bir fakirin, bunu hediye olarak kendisine verdiği zengin."[187[187]] Behz b. HakinVin, babasından O'nun da dedesinden rivayet ettiği bir hadisi İmam Ebu Ubeyd şu şekilde zikretmektedir: "Dedim ki: Ya Rasulallah biz, mallarımızı dilenen bir kavimiz. O da "Bir adam, felakete duçar olduğu zaman veya insanlar arasında bir ihtiyacı gidermek için dilenir. Bu durumlar ortadan kalkınca artık iffetli davranır."[188[188]] Adıy b. Hıyar'dan da şu hadisi rivayet etmektedir: "İki kişi kendisine şöyle dedi: "Biz Veda Haccında Hz. Peygamberin yanına gittiğimizde insanlar ondan sadaka dileniyorlardı. Kalabalığı yanp onun yanına ulaştık ve ondan sadaka dilendik. Bİ2e şöyle bir göz gezdirdi ve bizim güçlü ve sağlam olduğumuzu gördü. "Eğer istiyorsanız vereyim ama zengine, kazanabilecek durumda olan sağlam kişiye ondan fayda yoktur" dedi."[189[189]] İbn Kesir'in Ömer b. Hattab'tan rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: "Fakir, malı olmayan kimse değildir, kazancı bereketsiz olandır."

Müslim, Ebu Davut ve Ncsai, Kabisa b. Mahrik el-Hilali'nin şöyle dediğini rivayet etmişlerdir. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Dilenmek ancak şu üç kimseye caizdir: Kefil olan kimse, bu kişi kefalet görevini yerine getirinceye kadar dilenebilir, sonra vazgeçer. Başına bir felaket gelip malı helak olan kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar dilenmek helaldir. Zengin olupta fakir düşen bir kimse. O-nun kavminden üç bilir kişinin "evet bu adam fakru zarurete uğradı" diye şahitlik yaptıkları takdirde bu adam, maişetine yetecek miktarı elde edinceye kadar dilenebilir. Ey Kabisa! Bu üc kimsenin dışındakilerin dilenmesi haramdır. Dilenen, dilendiğini haram olarak yer."[190[190]] Bu hadisler, müslümanı terbiye ediyor, onun ahlaki seviyesini yücelti-yor,dilenmenin zilletinden alıkoyuyor ve kazanmaya teşvik ediyor. Şüphesiz bu hadisler kendi konumları içinde çok güzeldir. İşte bunlara binaen bazıları kazanabilecek güçte olana -muhtaç bile olsa- vermeyi kerih görmüşlerdir. Bazıları acil ihtiyacı bulunmayan, halihazırdaki açlığını gidererek bir şeye sahip olana da vermeyi hoş karşılamam ıslardır. Bir rivayete göre bunun en azı elli dirhem veya mukabilinde altın, diğer bir rivayete göre de kendisini ve ailesini bir gün doyuracak yiyeceğe

---

[186[186]] Tac, C. 2 sh. 29-30

[187[187]] Tac, c. 2, sh. 30

[188[188]] Kitabu'l-Emval. s. 548-549.

[189[189]] KitabıTI-Emval. s.548-549

[190[190]] Tac, c. 2, sh. 28.

sahip olmaktır. İmam Ebu Ubeyd, bu hadislere şu şekilde yorumlamaktadır.[191[191]] Bu hadisler, dilenmeyi iyice ağır şartlar altına sokmak içindir. Veren ise dilenciye verdiğinden dolayı sevabı alır. İnsanların genel teamülü ve alimlerin fetvası böyledir. Buna şunu da ilave etmek daha doğru olur. Veren kişi fakir olduğunu bildiği bir kimseye, o dikmese bile vermesinde bir sa-kınea yoktur. En iyisini Allah bilir.

Bazıları da fakirlerden ve miskinlerden herhangi birine elli dirhemden fazlasını vermeyi kerih saymışlardır. Bir görüşe göre de bu miktar yüz dirhemdir. Bundan fazlasını tek bir kişiye vermeyi caiz görenler de vardır. Bunun caiz oluşu hakkında Ömer b. Hat-tab'tan "Verdiğiniz zaman zenginleşirin." [192[192]] ve "Onlardan herbirine yüz deve düşse bile onlara sadaka vermeye devam edeceğim."[193[193]] sözleri rivayet edilmiştir. Burada çok büyük bir hikmet vardır. Çok güzel ve büyük bir hedef ortaya konulmaktadır. Çünkü fakir bir kimse bu'sayedc fakirlikten kurtulur, sadakaya muhtaç olmaktan çıkar.

Mükellefin, sadakasını (zekatını), bakmakla yükümlü olmadığı fakir ve miskin akrabalarına vermesinin caiz olduğu konusunda görüşbirliği vardır. Bu konuda Selman b. Amir'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Miskine sadaka vermek bir sadaka yerine geçer. Akrabaya vermek iki sadaka yerine geçer. Sadaka ve ziyaret."[194[194]] Ayrıca Hz. Peygamber'den kadının fakir kocasına ve oğluna zekatını vereceğini anlatan hadis rivayet edilmiştir. Çünkü o kadın şer'an onlara bakmakla yükümlü değildir. Rivayet edildiğine göre tbn Mesud, hanımının kendisine sadakasını vermesi konusunda fetva vermiş, o da gidip Hz. Peygamber'e soruncaya kadar bunu reddetmiş, Hz. Peygamber'e sorunca Peygamberimiz şöyle demiş: "İbn Mesud doğru söylemiş. Kocan ve oğlu vereceğin sadakaya diğerlerinden daha fazla layıktırlar."[195[195]]"

Bazıları da ayetin mutlak oluşundan hareketle sadakadan Yahudi, Hristiyan, Mecusi ve diğer dinlere mensup kişilerden fakir ve miskin olanlara verileceğini caiz görmüşken, bazıları da bunun caiz olmadığını söylemişlerdir. Bazıları da fakir ve miskin bir müslü-man olmadığı takdirde bunun caiz olacağını söylemişlerdir. Bu surenin 29. ayetinin tefsirinde cizye bahsinde Ömer b. Hattab'ın sadaka ve diğer hayırların toplandığı beytü'l-malden yahudi olan bir düşkün ve yoksula maaş bağladığını rivayet etmiştik. Bu uygulama birinci görüşü destekler mahiyettedir. Bakara suresinin 272. ayetinde de bunu destekleyen işaretler bulunmaktadır. Ancak üçüncü görüş de doğru ve güzeldir.

2- "Üzerinde görevli olanlar"m zekatı toplamakla memur kimseler olduğu hususunda görüş

[191[191]] Kitabu'l-Emval,s. 552vd.

[192[192]] Kİtabu'l-Emval.5. 565.

[193[193]] Kitabu'l-Emval-S-565.

[194[194]] Kitabu'l-Emval, 353.

[195[195]] Kitabu'l-Emval, s.586-587. 8u hadis uzundur. Biz sadece konuyla ilgili bölümünü almakla yetindik.

birliği vardır. Bazıları 'bunlara topladıklarının sekizde biri verilir' derken bazıları da 'onlara zengin bile olsalar çalıştıklarnın karşılığı verilir' görüşündedirler. Cumhurun da görüşü olan bu görüş daha doğrudur.

3- "el-Müellefeti kulubuhum" (kalbleri İslam'a ısındırılmak istenen kimseler): Bunlar İslam'a ısındırılıp onlara ve yakınlarına iyilikle bulunarak zengin dahi olsalar onlara zekattan vererek, onların hizmetlerinden istifade edilecek kimselerdir. Hz. Peygamber, zengin kabile reislerine bu amaçla zekat vermiştir. Allah'ın İslam'ı izzetli, güçlü kılmasından sonra bu sınılın ortadan kalktığını söyleyen değişik rivayetler vardır. Ömer b. Hatlab'dan rivayet edildiğine göre Uyeyne b. Bedr, bu amaçla kendisine gelindiğinde şöyle dedi: "Hak, Rabbimizdendir, dileyen iman etsin, dileyen de küfretsin" ayetini okumuş ve 'artık bugün müellefe yoktur' demiştir.

Ebu Taberi şöyle demiştir: Bana göre doğru olan, Allah'ın sadakayı iki hususa şamil kıldığıdır: Birincisi müslümanların ihtiyacını gidermek, ikincisi de tslam'a yardım etmek ve güçlendirmek. İslam'a yardım etmek ve güçlendirmek amacıyla her zaman sadaka verilir. Hz. Peygamber, Allah kendisine fetihler verip İslam'ı aziz ve güçlü kıldığı zamanlarda bile kalplerini İslam'a ısındırmak istediği kimselere sadaka vermiştir. İmam Ebu Ubeyd "bu sınıfın hükmü muhkemdir, ne kitapta ne de sünnette neshedici bir hüküm yoktur" demiştir.[196[196]] Burada açıkça bir güzellik ve doğruluk vardır. Bunun anlamı şudur: Müslümanların yöneticisi, sadakalardan, İslam'a ve müslümanlara faydasını göreceği kişilere muhtaç olmasalar dahi her zaman ve mekanda verebilir. Liderlerden imanı zayıf olup, kalpleri ısındırılmak İstenen kişiler ile İslam'a ve müslümantara faydalı olan işler yapanlar da buna dahildir.

Bazıları, şerlerinden korkulan kafirlerin şerrini bertaraf etmek veya İslam'a kazandırılmak istenen kafirleri de bu gruba dahil etmiştir.[197[197]] Bu güzel olabilir. Bazıları da düşman memleketlerine akın yapmak isteyen müslümanlan destekleyenleri buna dahil etmişlerdir.[198[198]] Bu da güzel bir görüş olmakla birlikte bu 'müellefe' sınıfından daha çok 'Allah yolundakiler' sınıfına girmektedir.

4- "Fİ'r-Rikab"; efendilerine taksitlerle ödeyecekleri miktar karşılığında hürriyetlerini satın alacak olan anlaşmalı kölelerdir. Rivayetlerde aktarıldığı gibi direkt olarak bir köleyi azad eden kişi azad ettiği köle üzerinde söz ve yetki sahibi olur. Böylelikle köle azad eden kişi[199[199]]daimi bir menfaat elde etmiş olur. Oysa ki zekatta Taberi'nin de bu görüşü doğrularken açıkladığı gibi böyle bir durum sözkonusu değildir. Bazıları da bu kelimenin bir kölenin kölelik bağını çözmek anlamında olduğunu söylemiştir. İbn Ab-bas'ın zekat ile köle azad edilmesini caiz gördüğü rivayet edilmiştir. "Köle azad etmek" kelimesine bu anlamı

[196[196]] Kitabu'l-Emval, s. 607.

[197[197]] Menar Tefsiri.
[198[198]] Menar Tefsiri.
[199[199]] Tac.II, 27-28.

vermek daha doğrudur. Çünkü hem mukateb hem de mukateb olmayan köleleri kapsamaktadır.Şanı yüce olan Allah kesin olarak köle azad etmeyi teşvik etmiş ve bunun için bazı yasalar koymuştur. Burada bu güzel insanlık vazifesine bir yönlendirme vardır.

5- "el-Garimİne" (Borçlular): Bazıları, 'bunlar, borç ettiklerini ödemekten aciz kalmış borçlu kimselerdir' demiştir. Bazıları da 'bunlar, bir diyeti üstlenmiş veya bir borç üstlenmiş ve bunu yerine getirmekten aciz kalmış veya malı helak olmuş kimselerdir*demişlerdir. Kanaatimize göre ikinci kısım, birinci kısmın bir alt şubesi gibidir. Kelimenin, kendilerine sadakadan verilmesinin mubah olduğu bu iki kesimi de kapsadığını bazı hadisler göstermektedir. Tirmizi, Ebu Saİd'den şunu rivayet etmektedir: "Hz. Peygamber zamanında bir adamın satın almış'olduğu meyvelerine bir afet gelmiş ve borcu çoğalmıştı. Hz. Reygamber: *ıO'na sadaka veriniz" buyurdu ve insanlar ona sadaka verdiler. Ancak bu, borcunu karşılayabilecek seviyeye ulaşamadı. Hz. Peygamber onun alacaklarına "bulduğunuzu alın, size bundan başkası yoktur" buyurdu. Daha önce zikrettiğimiz Kabise bin Meharik'ten rivayet edilen ve Rasulullah'ın bir yük bir yükleyen kimseye zekat vermeyi vaadettiğini gösteren hadis de bunlardandır. Bazı tabiiler, borç veren kişinin alacağını, darda kalmış borçluya vereceği zekat yerine saymasını caiz görmüşlerdir.[200[200]] Gördüğümüz kadarıyla bu da güzel bir yoldur.

6- Birçok görüşe göre "Tktlah yolunda olanlar" cihad anlamındadır. Bazıları da 'kamuya faydalı olan ve İslam'a güç kazandıran her şey bu tabirin kapsamına girer' demiştir. Ölülerin ketenlenmesi, kale ve köprülerin yapılması, mescidlerin bina edilmesi bu kapsama girer. Tabii ki cihad da bundandır. Görüldüğü gibi bu, daha doğru bir yaklaşımdır. Daha Önce de çeşitli vesilelerle söylediğimiz gibi "Allah yolunda" tabiri onun yollarından sadece biri olan savaştan daha kapsamlıdır. Bazıları 'bir müslümana hacca gitmesi için yardımda bulunmak da bu sınıfa dahildir' demişlerdir. Bu görüşü delillendi-recek güçlü bir delil yoktur. Kaldı ki hac bizzat gücü yeten kimseye farzdır. Gücü yetmeyen kimseye hac gerekmez.

7- "İbnü's-Sebil" (Yolcu): Bir yerden diğer bir yere giden, elinde olanı tükenen, kendi memleketinde zengin bir kişi olsa bile diğer memleketlerde yardıma muhtaç olmuş bir kişidir. Bazıları bunun misafir olduğunu söylemişlerse de ayetin genel ruhu birinci görüşü tercih etmeyi gerektiriyor. Zaten ikinci görüş de birinci görüşten uzak değildir. Şayet, misafir yabancı ve muhtaç biriyse aynı kapsama girmektedir. Yolcuya zekattan verilecek olan miktar, onun memleketine ulaşmasına yetecek kadar olmalıdır.

8- Sadakaların ayette belirtilen bu sekiz sınıfın tamamına mı yoksa bir kısmına mı verileceği hususunda değişik görüşler vardır. Bazıları bir kısmına vermenin caiz olduğunu söylerken, bazıları da sadakanın bölüştürülmesi ve tüm sınıfların herbirine ayrı ayrı dağıtılması gerektiğini söylemişlerdir. Müfessirler bu konu hakkında Ebu Davut'tan şu hadisi

---

[200[200]] Kitabu"l-Emval,436

zikretmişlerdir: "Adamın biri Hz. Peygamber'c gelip, kendisine zekattan bir miktar verilmesini istedi. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Allah zekatların paylaştırılması konusunda ne Peygamber'in, ne de başka birinin hükmüne razı olmuş, hükmünü kendisi vermiştir. Zekatın verileceği yerleri sekiz olarak belirlemiştir. Eğer bu sekiz sınıftan birine giriyorsan sana düşen payını veririm".[201[201]] Taberi şöyle demiştir: "En doğru söz şudur. Allah malların zekatını sekiz sınıf arasında sekiz ayrı pay olarak bölüştürmemiştir. İnsanlara zekatların ancak bu sekiz sınıfa verileceğini bildirmiştir." Görüldüğü gibi güzel olan da budur. Ne hadisle ne de ayetin metninde ikinci görüşü doğrulayan, destekleyen bir şey yoktur. Çoğunluk birinci görüşü benimsemiştir. Hemen burada şunu söylemek doğru olur. Sadakayı tüm sınıflara vermenin vacib olduğunu söylemek, gerçekleştirilmesi çok zordur. Zekat vermekle mükellef olan kişi zekatını vermek için bir veya İki sınıftan fazlasını bulamayabilir. Kİ çoğunlukla durum böyledir. Ama eğer zekatı dağıtacak olan beytü'1-mal olursa her sınıfa ayrı ayrı verebilir. Çünkü zekatlar her çeşitten ve her yerden gelip orada toplanır. Durum bu olunca her sınıftan intak edilmesi gerekenlere infak etmek gerekir.

9- Bazıları bir sınıfa düşen payı onlardan en az üç kişiye vermek gerektiğini söylemişlerdir. Bu görüş hakkında ne Hz. Peygamber'den ne de sahabeden herhangi bir rivayet gelmemiştir. Biz de bunun tuhaf olduğunu düşünüyoruz. Çünkü zekat verileceği zaman tek sınıfa mensup birkaç kişi bulunamayabilir. Zekatım kendisi dağıtan mükellef, bir kişiden daha fazlasını bulamayabilir.

10- Bazıları da bir memlekete ait zekatı o memlekette zekatı, hakedenler bulunduğu sürece başka bir memleketin halkına vermeyi mekruh görmüşlerdir. Bu görüşe delil olarak Hz. Peygamber'in Yemen'e gönderdiği Muaz'a yaptığı tavsiyeleri içeren hadisi getirmişlerdir. "Onlara vardığın zaman onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Mu-hammed'in O'nun elçisi olduğuna şehadette bulunmaya çağır. Onlar bu konuda sana itaat ettiklerinde, Allah'ın kendilerine günde beş vakit namazı farz kıldığını onlara haber ver. Şayet onlar, bu konuda da sana itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine zenginlerden alınıp fakirlere dağıtılan sadakayı farz kıldığını söyle. Bunu da kabul ettikleri takdirde, kıymetli mallarını zekat olarak almaktan sakın ve mazlumun bedduasından kork. Çünkü mazlumun bedduası ile Allah arasında engel yoktur.[202[202]] Hadiste gördüğümüz kadarıyla sözkonusu görüşü kesin olarak teyid eden bir delil yoktur. Bu hadis, İslam'ın prensiplerini ve zekatın bir şerhini kapsamıştır. Kaldı ki Allah, zekatın verileceği yerleri yalnızca fakirlerle sınırlı tutmamış çeşitli sınıflara verileceğini söylemiştir. Belki de Hz.Peygamber, Muaz'ı zekatın verileceği yerleri belirten ayet nazil olmadan önce göndermiştir. Her bölgeden sadakalar, müslümanlann beytü'l-malİndc toplanır ve her bölgeden bunun verileceği yerlere verilir. Her bölgenin zekatını o bölgenin halkına tahsis etmekte herhangi bir hikmet yoktur. Bu görüş, zekatını kendisi dağıtmak

---

[201[201]] Bu hadisi Ebu Davut, müsnedinde rivayet etmiştir. Bkz.Tac 11,27.

[202[202]] Bu hadisi, Buhari.Müslim.Ebu Davut, Tırmizi ve Nesei rivayet etmişlerdir. Bkz. Tac,ll,3.

isteyen mükellef için güzel olabilir. Bu kişi zekatını kendisinin dağıtma işini önceliği akrabalara ve yakınlara tanıyan hadislere uyarak yapmış olur. Bu hadislerden bazılarını biraz önce zikretmiştik.

Hikmeti ilahi, namazda olduğu gibi zekatın ölçülerini (nereden ne kadar verileceğim) Kur'an'da belirtmemeyi gerekli görmüş ve bunu Hz. Peygamber'in sünnetine bırakmıştır. Konuyu tamamİamak amacıyla ana prensipleri burada zikretmeyi faydalı buluyoruz.

1- Üretim için elde bulundurulan develerin sayısı beşe ulaşınca zekat gerekir. Bu sayının altına düşenlerde zekat yoktur. Beş devede bir koyun verilir. Bu sayı develerin sayısının artmasıyla birlikte artar.[203[203]] EkinVe sulama için kullanılanlar bundan istisna edilmiştir. Onların zekatı, ürettikleri mahsûllerin zekatları içindedir.[204[204]] Aynı şekilde ticaret için beslenen develer de bunun dışındadır. Çünkü bunların zekatı da ticaret mallarını nki gibi değerine göre verilir.[205[205]]

2- Sığırlarda nisab miktarı otuzdur. Bunun altına düşen sığırlarda zekat verilmez. O-tuz sığırda bir-iki»yasına girmiş bir dana zekal olarak verilir. Bu sayı sığırların artmasıyla birlikte artar. Develer hakkındaki iki istisna sığırlar İçin de geçerlidir. Cam ısların zekatı da sığırların zekatı gibidir.[206[206]]

3- Koyun ve keçilerin njsabı da kırktır. Kırka ulaşamayan koyunların zekatı verilmez. Kırk koyundan yüz yirmi koyuna kadar, bir koyun zekat olarak verilir. Bu sayı yine koyunların sayısının artmasıyla birlikte artış gösterir. Ticaret için bulundurulan koyunlar bundan istisna edilmiştir. Onların zekatı değerlerine göre verilir.[207[207]]

4- Altının nisab miktarı yirmi dinardır. Gümüşünki ise ikiyüz dirhemdir. Bunun altında olanda zekat yoktur.[208[208]] Nisab miktarının üstüne çıktığında her yüzde ikibuçuk verilir. Zekatın verilmesi için üzerinden bir tam yılın geçmesi gerekir. Bundan da, sözko-nusu nisabın nafakadan artan kısım olduğu anlaşılmaktadır. Bu görüşe göre altının zekatı altın, gümüşün zekatı da gümüş olarak verilmelidir. Öyle ki bunların birine sahip olan kişi diğerirîe sahip olmadığından elinde bulunanın zekatını ondan verir. Diğer bir görüşe göre de allın ya da gümüşün nisabına ulaşınca, altın ya da gümüşün nisab miktarının altına düşmesine bakılmaksızın zekatın verilmesi gerekir. Görüldüğü gibi doğru olan da budur. Çünkü nakit para, malın kendisi olmayıp, onun pahasıdır. Değeri de kullanıldığı faydayla takdir edilir. Üzerinden bir yılın geçtiği nisab miktarının, sahibinin üzerinde olması muhlcmc! borcundan fazla olması gerektiği konusunda görüş birliği vardır.

[203[203]] Kitabu'l-Emval, 358.

[204[204]] a.g.e. s.381.

[205[205]] a.g.e. s.382.
[206[206]] Kitabu'l-Emval, s.378.
[207[207]] a.g.e. s. 386 vd. ;s. 382.
[208[208]] a.g.e. s.407.

5- Ticaret mallarının ve eşyanın değeri de iki nisabtan biri esas alınarak hesaplanır ve bu nisaba ulaşınca aynı şekilde zekatın verilmesi vacib olur. Ticaret için elde bulundurulan köleler de buna dahildir. Aynı zamanda süs için değil de ticaret için bulundurulan çeşitli cevherler ve kıymetli taşlar da bu kısma girer. Süs için kullanlanlara gelince, bu konuda iki görüş vardır. Bazıları bunlara da zekat vaciptir derken, bazıları da bunların temel İhtiyaçlar olduğunu söyleyerek zekatın verilmesi gerekmediğini söylemiştir.[209[209]]

Kanaatimize göre bu görüş daha doğrudur.

6- Borç mallar için değişik görüşler vardır. Bazılarına göre borcun kesin olarak zekatının verilmesi gerekir. Bazısına göre bunun sahibine zekat gerekmez, ancak borçluya gerekir- Bazılarına göre de, borç malı elde edinceye kadar zekat gerekmez. Bazı görüşlere göre de, alınması umulan malların zekatını sahibi verir. Şayet alınması umuluyorsa alındığı zamana kadar tecil edilir. Belki de bu görüşlerin en doğru olanı kanaatimize göre; alınması umulan malın zekatının verilmesi, diğerinin de alınacağı zamana kadar tecil edilmesidir.[210[210]]

7- Kullanmak amacıyla elde bulundurulan at, kalır ve eşekler için zekat vermek gerekmez. Ticarel İçin olduğu zaman, bunlar da ticaret için elde bulundurulan deve, sığır ve koyunlar gibidir.[211[211]]

8- Buğday, arpa, hurma, kuru üzüm nisabı beş 'usuk'tur. (Bir vesak 60 saya eşittir). Bunun altına düştüğünde zekat gerekmez. Bir vesak 15 müd, bir müd abdest suyuna kafi gelecek bir kap su veya 2 rıtl ağırlığında yani yaklaşık olarak 400 gramdır.[212[212]] Bu nisabın üstüne çıkan ve kar-yağmur sularıyla sulananlarda öşür, kuyu suyu, sucu veya hayvanla su taşınmak suretiyle sulananlarda ise yarım öşür verilir.[213[213]]

9- Üzüm, yaş hurma ve pamuk, zekatlarının verilip verilmeyeceği konusunda ihitlaf edilen nohut, mercimek, bal, zeytin ve sebzeler gibidir. Buradaki ihtilaf, hadislerin ihtilafından kaynaklanmaktadır. Öyleki bu ürünler bazı hadislerde zikredilmiş bazılarında zikredilmem iştir. Bazıları bu ürünler satıldığı zaman ticaret malı hükmüne girer ve altın ya da gümüşün nisab miktarına ulaştığında zekatının verilmesi gerekir demişlerdir. Buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm bunun aksine zekata tabidir. Sadece yemek amacıyla da olsa sahibi, nisap miktarına ulaşan bu malların zekatını vermek zorundadır.[214[214]]

10- Sahibi borçlu olan toprak mahsûllerinin zekalı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları zekatın verilmesi gerektiğini söylerken bazıları da zekatın gerekmediğini söylemiştir. Bazıları

[209[209]] Kıtabul-Emval, $.425
[210[210]] a.g.e. s.425.
[211[211]] a.g.e. s.463vd.

[212[212]] Kitabu'l-Emval, s. 468.

[213[213]] Kitabu'l-Emval, s. 468.

[214[214]] a.g.es. 468 vd.

da bu ikisinin ortasını bulmaya çalışmış ve borç miktarı bunların değerinden düşürüldüğünde ve şayet nisap miktarı duruyorsa zekatın verilmesi gerekir demiştir.[215[215]]! Bu daha doğrudur. En iyisini Allah bilir.

Kendilerine zekat farz olanlara karşı yumuşak davranılması, tahsildarların onlara gittiklerinde onları sıkıştırmamaları, onlara en sevimli olan mallarını almamaları konusunda Kitabu'l Emval'de bir çok hadis ve rivayet vardır. Bunlar Kur'an'm genci prensiplerine ve Hz. Pcygamber'in tavsiyelerine uygundur. Bu sûrenin 34. ayetinin tefsirini yaparken zekatın verilmesi gerektiği ve onu vermiyenlerin uyarılmaları hakkında rivayet edilen hadisleri zikrettik. Bu hadislerle zekat konusu arasındaki ilişkiyi kurmak için bununla yetiniyoruz.

Sonuç olarak diyoruz ki ayetlerin anlamı hukuki dayanak olması hasebiyle, güç yeti-renlerin zekat vermeleri, muhtaçlara yardım etmeleri, Allah yolunda, hayırlı işlerde ve kanun yararına olacak konularda harcamada bulunmaları hakkındaki Kur'an'ın genel prensipleriyle uyum içerisindedir. Bir taraftan bunlar ortaya konulurken diğer taraftan da burada anlatılanların gönüllü olması gereği vurgulanmaktadır. Bu görev, İslami otoritenin görevleri asasında sayılmış ve tsiam devletinin ekonomik ve sosyal siyasetinin bir parçası kabul edilmiştir. Enfal süresindeki ganimetlerle ilgili, Haşr süresindeki fey ile ilgili ayetlerin tefsirinde açıkladığımız gibi bu ayetlerde de Kur'anî yasamaya ait özelliklerin güzelliği görülmektedir? [216[216]]

61- İçlerinden bazıları da Peygamber'i incitirler. 'O, (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır'[217[217]] derler. De ki: '(O) sîzin için hayır kulağıdır. Allah'a inanır, müminlere inanır (güvenir). Sizden inananlar içinde o bir rahmettir. Allah'ın elçisini incitenlere acı bir azab vardır.

Bu ayette şu hususlar belirtilmektedir.

1- Münafıkların diğer bir tavrına dikkat çekilmiştir. Öyle ki onlar sözleriyle Hz. Peygamber'i incitirler. Ve onu kendisine söylenen herşeyi dinleyip tasdik etmekle nitelerler.

2- Hz. Pcygamber'e, onlara karşılık verip onları uyarması emredilmektedir. Şayet Hz. Peygamber onlann dediği gibi bir "kulak" ise O, samimi müslümanlar için bir hayır kulağıdır, şer kulağı değildir. O, Allah'a iman etmiş ve yalnızca O'na güvenmektedir.

[215[215]] a.g.es. 466 vd.

[216[216]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/355-370.

[217[217]] ve özünün Rasulullah'm kendisine her söylenene kulak verip dinlemesi ve doğrulaması anlamındadır.

O, aynı zamanda samimi müslümanlara inanmakta, onlara destek olmakta ve onlar hakkında hüsnü zan beslemektedir. O, yaratıklar içinde samimi müslümanlara bir rahmettir. Hz. Peygamber'e gerek sözle gerek fiille açık ya da gizli her ne şekilde olursa olsun eziyet edenler Allah'ın acı azabına duçar olurlar. [218][218]

Hz. Peygamberi İncitmek

Tabcri ve diğer müfessirler149 şunu rivayet etmişlerdir: "Bazı münafıklar Özel meclislerinde Hz. Peygamber'i kötülüyorlardi. Bu özel meclisin haberinin O'na ulaşacağı hususunda birbirlerini uyarırlarken şöyle diyorlardı. Onun kolay ikna edilebilen bir kulağı vardır. Burada yaptığımızı inkar eder ve yemin ederiz. O da bizi doğrular ve ikna olur." Bu rivayet genel olarak* ayetle uyuşmaktadır. Bizim kanaatimize göre bu ayet şu anlama gelmektedir. Münafıklar, hemen duyduğu ve kendisine aktarılan herşeyi doğruladığı İçin Hz. Peygamber'i ayıplamıslardır. Aslında gerçekte onlar, bununla Hz. Pey-gamber'i kötülemek ve onu incitmek istiyorlardı.

Bizim tercihimize göre ayet, yalnız başına ve rivayette anlatılan olaydan dolayı nazil olmamıştır. Bu ayet, kendinden önceki ayetlerin bir devamı ve parçasıdır. Kendinden öncekine atıfta bulunması, önceki ayetlerde sözkonusu edilenlere dönen çoğul zamirini (onlar) kullanması bunun işaretidir. Durum bu olunca şu söylenebilir: Bu tavırlar, münafıkların bilinen eski davranışlarıdır. Ancak, Tcbük savaşı esnasında onların ağırdan davranıp bu savaştan geri kalmalarını eleştirmek amacıyla onlann ahlakları, tutum ve davranışları hakkında hatırlatmada bulunmaktadır.

Ayette, onlann söylentileri reddedilerek Hz. Peygamber'in yüce ahlakı Allah tarafından övülmekte ve onun sahip olduğu güzel ve yüce sıfatlar anlatılmaktadır. Bunun için burada onların sözlerine güçlü ve kesin bir şekilde karşılık verilmiştir. Hz. Peygamber mü'mirilerin hayırlı kulağıdır. Samimi müslümanlar hakkında kötü zan sahibi değildir. Onlara güvenmekte ve onlan doğrulamaktadır. Özellikle de o, Allah'a inanıyor, O'na dayanıyor ve O'ndan ötesine aldırış etmiyor. Bu insan, ayetin dediği gibi gerçekten büyük bir rahmettir. Çünkü gereksiz yere, özellikle de samimi olanlar hakkında kötü zan beslemek ve şüpheleri çoğaltmak nefsin arzulandır ve işleri altüst eder. Allah, mü'minleri Hucurat suresinde bundan nehyetmişti. Şüphesiz bu sıfat, sözkonusu açıklamaya göre ümmetin yönetimini elinde bulunduranlar için güçlü bir ilham kaynağıdır. [219][219]

62- Gönlünüzü hoş etmek için gelip size Allah'a yemin ederler. Halbuki İnanmış olsalardı

---

[218][218] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/370-371.
[219][219] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/371.

Allah'ı ve elçisini razı etmeleri daha uygun olurdu.

63- Onlar bilmediler mi ki, kim Allah'a ve elçisine karşı koymaya kalkışırsa onun için sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte büyük rezillik budur.

Her iki ayetin de ibareleri'gayet anlaşılır bir şekildedir. Münafıkların, mü'minleri razı etmek için yemin etmelerini konu edinmekte ve onlara karşı koyarak, "şayet onlar gerçekten doğru kimseler olsalardı onların Allah'ı ve Peygamberi razı etmeleri gerekirdi" diyerek Allah'a ve Peygamberi'ne karşı koymaya çalışanları daimi bir azap ve büyük bir rezillikle uyarmaktadır. [220[220]]

Münafıkların Mü'minleri Razı Etmeye Çalışmaları

Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre[221[221]], samimi müslümanlardan bir genç, münafıkların bir giztfi oturumlarına şahit olmuştu. Münafıklar orada Hz. Peygamber'i çekiştiriyorlardı. Genç onların bu durumlarını Hz. Peygamber'e bildirdi. Hz. Peygamber onları kınayınca münafıklar, yemin ederek bunu inkar ettiler. Hz. Peygamber onları doğrulamaya yanaştı. Ama genç iddiasında ısrar etti ve Allah'ın doğru söyleyenle yalan söyleyeni açığa çıkarması için dua etti. Bunun üzerine bu iki ayet nazil oldu.

Rivayet asıl itibariyle gerçekleşmiş olabilir. Ancak kanaatimize göre bu iki ayet önceki ayetin kapsamıyla ve münafıkların, mü'minlerin içinde bulundukları bazı tavırları sergilemesiyle bağlantılıdır. Münafıkların, Hz. Peygamber'i özel toplantılarında çekiştirmeleri, ayıplamaları gibi tavırlarını eleştirmekte ve reddetmektedir. Münafıklar kınandıkları şeyden dolayı Hz. Peygamber'i ve samimi mü'minleri razı etmek için kendilerini temize çıkarmak istemişlerdir.

Bu dediğimizle birlikte tercihimiz odur ki, bu iki ayet yeni bir olaya binaen nazil olmamıştır ve kendinden önceki ayetlerden bağımsız değildir. Ayetlerin içerdiği tavırlar, münafıkların eskiden beri takındıkları tavırlardır. Münafıkların tutum ve davranışlarını, ahlaklarını ortaya koymak, hatırlatmak için onları yeniden zikretmiştir. Ayetlerin kendinden öncekine atıfta bulunması ve çoğul gaib zamirinin kullanılması bu söylediklerimizi delillendirmektedir.

Ortaya konulan manzarada münafıkların diğer bir tutumları görülmektedir. Münafıklar korku!arın'dan riyaya başvurarak Hz. Peygamber'in ve samimi mü'minlerin rızasını kazanmaya çalışmaktadırlar. Bu manzara, hak taraftarlarının ve mücahitlerin güçlendiği tüm ortamlarda tekrar eder. Burada da samimiyetlerini ispatlayamayan münafıklara

---

[220[220]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/372.
[221[221]] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir.

aldanmamak ve önemli koşullarda onların iddialarını doğrulamamak konusunda uyarılarda bulunmaktadır. [222[222]]

64- Münafıklar, kendileri hakkında, kalplerinde bulunanı kendilerine haber verecek bir sûrenin indirileceğinden çekiniyorlar. De ki: Siz alay edin, Allah çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

65- Eğer onlara sorsan "Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk." derler. De kî: "Allah İle, O'nun ayetleriyle ve el-çisiyle mi alay ediyorsunuz?"

66- Özür dilemeyin, siz inandıktan sonra inkar ettiniz. Sizden bir kısmını affetsek bile suçlu oldukları için bir ktsmı-na da azabedeceğiz.

Bu ayetlerde şu hususlara işaret edilmiştir:

1- Münafıkların, gerçek yüzlerini ve gizli oturumlarını açığa çıkaracak bir ayetin nazil olmasından çekindikleri belirtiliyor.

2- Hz. Peygamber'e, onlara Allah'ın çekindikleri ve umdukları şeyi onların alaylı tavır ve sözlerine, hafife almalarına rağmen gerçekleştireceğini bildirmesi emredilmekte-dir.

3- Onlar, toplantılarında olan şeylerden dolayı kınandıkları zaman özür düemelerine, 'biz lakırdı yapıp şakalaşıyorduk' demelerine işaret edilmekledir.

4- Bir soru cümlesiyle onların tutumları eleştirilerek samimi bir mü'minin lakırdı yapması, oyuna dalıp gitmesi, şaka yapması, Allah ile, ayetleriyle ve elçisiyle alay etmesinin doğru olup olmadığı belirtilmektedir.

5- Uyarmak amacıyla onlara özür dilemelerinin kendilerine bir fayda sağlamayacağı bildirilmektedir. Çünkü onlar iman ettikten sonra küfrettiler. Şayet Allah onlardan bazısını levbe etmeleri ihtimaliyle affetse bile bazısını da kesinlikle cezalandıracaktır. Çünkü onlar suçludurlar ve bu konuda ısrarlıdırlar.

Münafıkların Durumlarının Açığa Çıkmasından Korkmaları

Müfessirler bu ayetlerin sebebi nüzulü hakkında çeşitli rivayetler zikretmiştir[223[223]]. Bİr rivayete göre münafıklardan bir grup, Hz. Peygamber'in Tebük'ten dönüşüsırasmda gizlendi ve onu bineğinden yere düşürmek istedi. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu. Hz. Peygamber onların bu durumlarını öğrenip onları eleştirince onlar da bunu inkar edip Özür

---

[222[222]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/372-373.
[223[223]] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir

dilediler. Bazı rivayetlere göre de bazı münafıklar Tebük'e yolculuk esnasında Hz. Peygamberi eleştiriyor, Allah'ın kendisini Rumlar'a karşı muzaffer kılacağını vaadet-mesine alay ediyorlardı. Hz. Peygamber, onların bu durumlarını Öğrenince orduyu durdurdu ve onları eleştirdi. Onlar da bunu inkar edip özür dilediler. Onlardan bazıları tev-be edip iyi bir mü'min oldu. Bazı rivayetlere göre de münafıklardan bir adam, yolculuk esnasında Hz. Peygamber'in arkadaşlarından hafız olanları çekiştiriyordu ve "onlar bizim içimizde en obur, en yalancı ve düşmanla karşılaştığı zaman da en korkak olanlardır" diyordu. Samimi olanlardan biri onu yalanlayıp durumunu kendisine iletmek için Hz. Peygamber'e gitti. Ancak Kur'an'ın kendisinden önce olayı haber verdiğini gördü.

Yine müessirlerin rivayet ettiğine göre münafıklar, Hz. Peygamber'i ve samimi olanları çekiştirmek için bir araya toplandıklarında "belki de Allah bizim sırrımızı açığa vurmaz" diyorlardı. Beğavi birinci rivayetle ilgili olarak şunları söyler: Hz. Peygamber'in bazı arkadaşları bu komplocu grubun öldürülmesi fikrini beyan edince o da şöyle dedi: "Arapların 'Muhammed ve arkadaşları muzaffer olunca, dönüp onları Öldürdüler' demesinden hoşlanmam." Müfessir bu adamın ismini zikredip onun tevbe ettiğini ve Allah'ın affına mazhar olduğunu söylemekledir. İsmi Mahşi b. Humeyr el-Eşcai olan bu kişi rivayet edildiğine göre şöyle diyordu: "Ey Allah'ım, muhakkak ki ben hâlâ benim kastedildiğim, tüyleri ürperten ve kalpleri titreten bir ayet işitiyorum. Ey Allah'ım, Ölümüm senin yolunda olsun. Hiç kimse "ben cenazesini yıkadım, ben kefenledim, ben defnettim" demesin." Bu kişi Yemame günü öldürüldü.

Kanaatimize göre bunlardan üç rivayet ayetlere tam bir uyum arzetmektedir. Ayetin kapsamı, anlamı ve ruhu bunun, münafıkların Hz. Peygamber'! ve arkadaşlarını çekişlirdikleri, alaylı bir tavırla endişelerini dile getirdikleri toplantılarından biri hakkında ol-duğunu göstermektedir. Hz. Peygamber onların bu durumunu öğrenip onları kınayınca onlar da Özür dilediler. Onlardan bazısı tevbe edip iyi bir müslüman oldu, bazısı da küfür ve nifak içinde bocalamaya devam etti. Bu toplantı Tebük savaşı esnasında olabilir ve ayetler hemen bir önceki ayetlerle bir uyum ve bütünlük içerisinde nazil olmuş olabilir. Ancak bizim tercihimize göre bu ayetler bağımsız olarak nazil olmayıp önceki ayetlerin bir devamı mahiyetindedir. Münafıkların toplantıları da daha önceydi. Ayetler, savaştan geri kalan münafıkların tutum ve davranışlarını eleştiren, ahlaklarına göndermede bulunan diğer ayetler gibi yine onların ahlaklarını hatırlatmakta ve onları eleştirip kınamaktadır. Durum bu olunca bu ayetler Tebük savaşı esnasında nazil olmuştur. En iyisini Allah bilir.

Ayetlerin anlattığı tavır ve davranışların, hastalıklı kalp taşıyanlardan her koşulda -Özellikle de zor şartlarda- ortaya çıkması mümkündür. Ayetler ilgili kişilere, münafıkların Özür ve tevbeleri doğrulanıp gerçekleşmediği sürece onların bu tutum ve davranışlara karşı uyanık olmalarını, ileri sürdükleri yalan özürlere aldanmamalarını Öğütlemektedir.

Beğavi'nin, Hz.Peygamber'in kendisine komplocu grubun Öldürülmesi teklif edilince verdiği cevabı içeren rivayeti üzerinde durduğumuzda şunu görürüz: Bu cevabın bir benzeri, Hz. Peygamber tarafından Medine münafıklarının başı Abdullah b.Übey b. Se-lul hakkında verilmişti. Bu hususu "Münafikun" suresinin tefsirinde açıkladık. Burada da Hz. Peygamber'in münafıklara karşı tavrı ve onları yakalayıp cezalandırmadığı gö-rülmektedir. 224[224]

67- Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerinden-dir. Kötülüğü emreder, İyilikten meneder ve ellerini sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu. İşte münafıklar, fâsıkların ta kendileridir.

68- Allah, münafık erkeklere, münafık kadınlara ve kafirlere İçinde sürekli kalacakları cehennem ateşini vaadetmiş-tir. Bu, onlara yeter. Allah, onları lanetlemiştir. Onlar için sürekli bir azab vardır.

69- Sizden evvelkiler gibi ki kuvvetçe sizden daha çetin, mal ve evlatça sizden daha çok idiler de dünya hayatından kısmetleriyle225[225] zevk sürmeye bakmışlardı. Sizden önceki-ler kısmetleriyle nasıl zevk sürmek istedilerse siz de öyle

kısmetinizle zevk sürmeye baktınız. Siz de o batağa dalanlar gibi daldınız'226[226]. İşte bunların dünya ve Ahİrette bütün amelleri heder oldu. İşte bunlar hep o hüsran içinde kalanlardır.

70- Onlara kendilerinden öncekilerin; Nuh, Ad, Semud kavminin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve üstü altına gelmiş şehirlerin haberi gelmedi mi? Elçileri, onlara apaçık deliller getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi. Ama onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.

Münafıklar Birbirlerindendir

Ayetlerin ibareleri açık olup, müfessirler bunlarla ilgili herhangi bir rivayette bulun-mamışlardır. Bunlar da önceki ayetlerin devamıdır. Münafıkların tutumlarını, davranışlarını, ahlaklarım, niyetlerini, kötü ahlaklarını ve tuzaklarım anlatan önceki ayetlerden sonra gelerek onların münkeri emredip, iyiliği menettikleri, ellerinde bulunanlara karşı Çok cimri oldukları, Allah'ı ve hesabını unuttukları konusunda kadınıyla erkeğiyle birbirine destek veren bir topluluk olduklarını belirtiyor. Onların bu durumlarını küçümseyerek, ne mal ne de evlat çokluğu, dünya nimetleri ve onlara sıkı sıkıya yapışma, ortaya sergiledikleri yalan,

---

224[224] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/373-374.
225[225] Bihâlakihim Kısmetkriyie, paylarıyla, nasibîcriyk.

226[226] Ve hudtüm kellezi hâdû "Onların batıl ve fesada koşmakla, dalmakla yaptıklarını siz de yaptınız" anlamındadır.

külür, tuzak, kötülük, hile ve kurnazlık açısından toplumlar içinde onların ilk olmadıkları vurgulanmakladır. Onlardan daha güçlü kuvvetli olan, daha çok mal ve evlad sahibi olan öncekiler, Allah'ın gazabına uğradılar. Onlar Allah'ı aciz bırakacak değillerdi ya.

Onların amelleri boşa gitti, dünya ve Ahirette hüsrana uğradılar. Kafirlerle birlikte onlar için ebedi bir ateş vardır. Lanet de onların üzerine olsun.

37. ayetten beri olan tüm bu ayetler, Tebük gazvesine çağrıldıklarında ağırdan davranan ve savaştan kaçan, onların tutumlarını, ahlaklarını, tuzaklarım hatırlatıp eleştiren üslubuyla bir bütünlük ve kesinlik arzetmektedir. Münafık kadınların da zikredilmesi belki de dediğimizi desteklemektedir. Çünkü büyük bir ihtimalle münafık kadınlar, münafık erkeklerle birlikte Tebük savaşına katılmadılar. Burada zikredilmelerinin sebebi münafık erkeklerle birlikte Medine'de çirkin fiillere karışmalarıdır. Münafık kadınların, münafık erkeklerle birlikte zikredilmesi birkaç yerde daha vardır. Bu da, daha önce söylediğimiz Arap kadınının, Hz. Peygamber toplumundaki kişiliğinin, en azından bazı bariz kadın şahsiyetinin varolduğu şeklindeki düşüncemizi desteklemektedir. Aynı zamanda bu hususlar birçok yerde zikredilen samimi mü'min kadınlar için de geçerlidir.

70. ayet münasebetiyle Kur'an'ın eşsiz üsluplarından birine işaret edelim. Önceki toplumların ve elçilerin haberleri Mekki surelerde ayrıntılarıyla birlikte anlatılmaktaydı. En azından onlar hakkında kısa da olsa bilgiler içeriyordu. Ama bu sûredeki bu ayette ve Hadid, Teğabun gibi diğer Medeni sûrelerde detaya girmeksizin hızlı bir şekilde hatırlatmada bulunmaktadır. [227][227]

71- Mü'min erkekler İle mü'min kadınlar birbirlerinin veli-sidirler. İyiliği emrederler, kötülükten menederler, namazı kılarlar, zekatı verirler, Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederler. İste onlara, Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

72- Allah, İnanan erkeklere ve inanan kadınlara, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte asıl büyük kurtuluş da budur.

Kadının İslam Toplumundaki Yeri

Müfessirler, bu ayetler hakkında herhangi özel bir rivayet zikretmemişlerdir. Kanaatimize göre bu iki ayet, münafıkların eleştirilip uyarılmalarına karşılık samimi mü'min-leri müjdelemek ve onları övmek için gelmiştir. Samimi mü'minler, kadın ve erkek, içerisinde

[227][227] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/374-375.

hak ve hayır bulunan herşeyde birbirine yardımcı olur ve destek verir. İyiliği emrederler, kötülüğü menederler, namazı ikame ederler, zekatı verirler, Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederler. Bundan dolayı da güçlü ve hikmet sahibi olan Allah'ın rahmelinc mazhar olacaklardır. Allah, onlardan razı olmasının yanı sıra onların içinde daimi olarak kalacakları Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Buna göre ayetler öncekilerden ayrı değildir. Daha önce de çeşitli örneklerini gördüğümüz Kur'an'ın bu tür karşılık veren üslubu sık sık kullanılan bir metoddur. Bu iki ayetin bu üslupla gelmesi, ayetler arasında bir bağın ve bütünlüğün olduğu, dolayısıyla bunun bir parçası olduğu şeklindeki görüşümüzü desteklemektedir. Mü'min kadınların burada zikredilmesi daha önce dediğimiz gibi Hz. Peygamber'in toplumumla Arap kadmın aktif olduğunu ve İslam davetinde birbiriyle zıt iki farklı konumlarda rol aldıklarını göstermektedir.

Mü'min kadınların, mü'min erkeklerle birlikte zikredilmesinin çeşitli vesilelerle belirttiğimiz gibi başka bir sebebi daha vardır. Bu İki ayet bunu güçlendirmek ve desteklemek için gelmiştir. O da Kur'an'ın, kadının şahsiyetini, erkeğin şahsiyeti yanında İslam toplumunda kökleşmesini sağlamasıdır. Kadının islami sorumlulukları yerine getirmede aile, siyaset ve sosyal alanlarda erkekle eşit olduğuna, Özellikle de iyiliği emretme, köliilüklen alıkoyma, topluma faydalı olan her alanda ve konuda erkekle bir dayanışma ve yardımlaşma içinde olduğuna işaret edilmektedir. Kur'an'm ve İslam hukukunun evrensellik ve süreklilik açısından farklı ve seçkin oldukları büyük bir gayedir bu.

Müfessirlcr, bu iki ayet hakkında içinde cennetin, güzel evlerin, Allah'ın rızasının vasfedildiği ve bazılarında da salih amelin teşvik edildiği birçok hadis zikretmişlerdir. Bunlardan biri İbn Mace'nin Üsame b. Zeyd'den rivayet ettiği şu hadistir. "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Cennete koşan yok mu? Şüphesiz cennetin bir benzeri yoktur. Kabe'nin Rabbi'ne andolsun ki, o parlayan bir nur, sallanan bîr reyhan, çok değerli bir köşk, devamlı akan bir nehir, olgun bir meyve, güzel bir eş, pekçok süsler, selamet yurdunda ebedi kalış, meyveler, yeşillikler, bol geçim, yüce ve güzel bir yerde nimettir, Onlar "evet, ya Rasulullah biz oraya koşanlarız" deyince Hz. Peygamber "inşallah (Allah dilerse) deyiniz" dedi. Bunun üzerine onlar da "Allah dilerse" dediler."[228[228]]

Tirmizi, Hz. Ali'den şunu rivayet etmiştir:"Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Cennette öyle odalar var ki dışları içlerinden, içleri de dışlarından görülür."Bir bedevi kalkıp "Ey Allah'ın elçisi bunlar kimin içindir?" diye sordu. Bunun üzerine Allah Rasülü "Hoş sözlü, yemek yediren, oruca devam eden ve insanlar uykudayken geceleyin namaz kılanlar içindir" dedi.[229[229]]

Buhari, Müslim ve Tirmizi, Ebu Said'ten şu hadisi rivayet etmişlerdir. "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Allah cennet halkına, "ey cennet halkı" diye seslenir. Onlar: "Buyur Rabbimiz,

---

[228[228]] İbn Kesir, ilgili ayetin tefsiri.

[229[229]] İbn Kesir, İlgili ayetin tefsiri.

mutluluk ve hayır senin elindedir" derler. Allah "hoşnud oldunuz mu?" diye sorar. Onlar, "Ey Rabbimiz, niçin razı olmayacağız ki, yarattıklarından hiçbirine vermediğini bize verdin1' derler. "Bundan daha fazlasını size vereyim mi?" diye sorar. Ûniar da: "Ey Rabbimiz bundan daha üstün olan hangi şeydir" derler. Allah, "hoşnutluğum size helal olsun, bundan sonra size asla gazab etmeyeceğim" buyurur. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Abdullah bin Kays'lan rivayet ettikleri hadis de şöyledir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: Kaplan ve içindekileri altından olan iki cennet vardır. Adn cennetinde bulunan topluluk ile Rablerine bakmaları arasında sadece Kibriya örtüsü vardır."[230[230]] İmam Ahmed, Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etmiştir: "Ey Allah'ın elçisi bize cennetten bahset. Onun binaları nasıldır?" dedik. Hz. Peygamber "kerpiçleri allın ve gümüş, sıvası misk, çakılları inci ve yakut, toprağı za'ferandir. Kim oraya girerse ihtiyaçh ve kötü dununda olmaz, nimete kavuşur. Ebedi olur ve ölmez. Elbiseleri eskimez ve gençliği sona ermez" buyurdu."[231[231]] [232[232]]

73- Ey Peygamber, kafirler ve münafıklar ile cihad et ve onlara karşı sert ol. Onların varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü bir dönüş yeridir.

Ayetin ibareleri açıktır. Müfessirler bu ayetle ilgili özel bir rivayet zikrelmemişler-dir. Anlaşılan odur ki bu ayet, kendisinden önceki iki ayeti mevzu ve bütünlük açısından birbirine bağlamak içindir. Ayetin ilk amacı, Hz. Peygamber'in tuzakları, ahlakları ve tutumları ortaya sergilenen münafıklara karşı alması gereken tavrı ortaya koymaktadır. Kafirlerin de burada zikredilmesi genelleme içindir. 67. ayet, zaten her iki kesimin de (kafİr-münafik) Ahiretteki dönüş yerlerini anlatmaktadır. Bu ayetin nassj aynı zamanda Tahrim 9. ayette de zikredilmiştir.

Taberi, ayet hakkında birbiriyle çelişen iki rivayet aktarmaktadır. Biri İbn Me-sud'dan rivayet edilip, ayetin, Hz. Peygamber'e müşrikler ve kafirlerle cihad ettiği gibi münafıklarla da cihad etmesini emrettiğini belirtirken diğeri de İbn Abbas, Dehhak ve Hasan'dan rivayet edilip, bu gruplara karşı olan muamelenin farklılığını belirtmekte kafirlerle cihadın savaş ve kılıçla olduğunu, münafıklarla cihadın ise söz ve tavır olarak onlara karşı sert davranmak olduğunu açıklamaktadır. Bu meseleyle ilgili yorumumuzu Tahrim süresindeki ayetin geçtiği yerde, Hz. Peygamber'in münafıklar karşısındaki tavrını da Bakara ve Ahzab sûrelerinde açıkladık. Tekrarlamaya gerek duymuyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, Hz. Peygamber, hayatının sonuna kadar münafıkları harbi düşman i-lan etmemiş, onlarla savaşmadığı gibi onların öldürülmelerini de emretmemiştir. Bu da Hz. Peygamber'in, bu ayetleri izin amaçlı olduğu,

---

[230[230]] İbn Kesir; Tac, I, 383.

[231[231]] İbn Kesir; daha başka hadisler de vardır. Biz bu kadarıyla yetindik. Bkz. Taberİ Tefsiri; Tac, IV, 364 vd.

[232[232]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

emir olmadığı şeklinde anladığını göstermekledir. O, bu konumunda İslam ve müslümanlar için maslahat ve hayır görüyordu.

Bu ayet de benzerleri gibi, Hz. Peygamber'in uygulamasıyla birlikte, münafıkların ve hasta kalpli insanların hak yoldan sapmış dini, toplumsal ve milli faaliyetlerine İslam'ın ve müslümanların maslahatını korumak için şiddetle karşı koymak gereğini açıklamakladır. [233[233]]

74- Onlar söylemediklerine, Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü söylediler, İslam olduktan sonra inkar ettiler, başaramadıkları birşeye kalkıştılar. Sadece Allah ve elçisi, Allah'ın lütfuyla kendilerini zengin etti diye öc almaya kalktılar. Eğer tevbe ederlerse kendileri için daha hayırlı olur. Yok eğer dönerlerse Allah onlara dünyada da Ahİrette de acı bir biçimde azap edecektir. Yeryüzünde onların ne velisi ne de yardımcısı vardır.

Bu ayette şu hususlara dikkat çekilmiştir:

1- Münafıkların, kendilerine nisbet edilen ve küfürlerine, samimiyetsizliklerine delalet eden çirkin sözleri söylemediklerine dair Allah'a yemin etmelerini konu ediniyor.

2- Allah onları yalanlamakta ve onların bu çirkin sözü söylediğini, imanlarından sonra küfrettiklerini, küfürlerini arttırdıklarını, düşmanca girişimlerde bulunduklarını ancak, Allah'ın onları boşa çıkardığını ve amaçlarına ulaşamadıklarını belirtmekledir.

3- Onların iyiliğe karşı nankörlük yapan huylarından ve hasede boğulmuş nefislerinden kaynaklanan çirkin ve kötü konumları sergilenmekledir. Oysa onların nankörlük ve kin beslemelerinin hiçbir sebebi yoktur. Nankörlük ve inkar yerine şükür gerektirecek Allah'tan ve elçisinden onlara lütuf, fayda ve hayırdan başka bir şey dokunmamıştır.

4- Onlar yeniden uyanlip, kendilerine yeni bir çağrı yapılmakladır: Tevbe kapısı onlar için açıktır. Tevbe etmeleri kendileri için hayırlı olur. Şayet tevbe etmez ve yüz çevirerek tavırlarını sürdürürlerse hem dünyada hem de Ahiretle Allah'ın azabına duçar olacaklar. Bu azabı kendilerinden savabilecek ne bir dost, ne de bir yardımcı bulabilirler. [234[234]]

Münafıkların Değişmez Tutumları

Taberi, bu ayetin sebebi nüzulü hakkında çeşitli rivayetler zikretmiştir. Bunlardan biri

[233[233]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/380.
[234[234]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/381.

şöyledir: İsmi, Cülas olan bir kişi "Eğer Muhammed'in dedikleri doğruysa biz eşekten daha kötüyüz" dedi. Biri bunu Hz.Peygamber'c ulaştırdı. O'da onu kınadı. Cülas bunu söylemediğine dair yemin etti. Ardından ayet. onu yalanlayarak nazil oldu. Bir rivayete göre bunu Hz. Peygambcr'e ulaştıran, Cülas'ın bir arkadaşıydı ve Hz. Peygamber'e şöyle demişti: "Bunu gizlediğim taktirde başıma bir musibetin gelmesinden veya hakımda bir ayetin nazil olmasından korktum." Cülas, ayetin nüzulünden sonra tevbe etmiş ve iyi bir müslüman olmuştur. Bir rivayete göre de bu sözü söyleyen Cülas değildir: Mü'min bir kişi ona kızmış ve ona eğer dediği doğruysa, "sen eşekten daha kötüsün" demiş. Bu münafık bazı arkadaşlarıyla birlikte o mü'minİ öldürmek istemiş. Hz. Peygamber onları ayıplayıp kınayınca onlar da söylemediklerine ve yapmadıklarına dair yemin ettiler. Bunu söyleyen adam fakirdi ve Allah onu zengin kıldı. Öyle ki kölesi öldürülmüş, Hz. Peygamber de onun diyetini kendisine vermişti. Bir rivayete göre de bu ayet münafıkların büyüğü Abdullah b. Selul hakkında nazil olmuştur. O şöyle demiştir: "Bizimle Muhammed'in durumu "Köpeğini semirt, seni yesin" diyenin sözü gibidir. Medine'ye dönersek aziz olan oradan zelil olanı çıkaracaktır." Bu olay Hz. Peygamber'in savaşlarının birinde vuku bulmuştu. Bazı rivayetlere göre de ayet, Tebük savaşı esnasında Hz. Peygamber'i çekiştirip onu öldürmeyi planlayanlar hakkında nazil olmuştur.

Bu rivayetlerden bazıları, bu sûrede ve Münafikun sûresinde çeşitli sebeplerle rivayet edilmiştir. Bu ayette münafıkların tavırlarından, sözlerinden ve bir taraftan yakayı kurtarmaya çalışırlarken, diğer taraftan da yemin etmelerine dair bir tablo sergilenmektedir. Onları kınamayı, durumlarını açığa vurup uyarmayı, onların tavırlarına karşı sert davranmayı öğütlemeyi hedeflemiştir. Bu da gösteriyor ki ayet, öncesinden ve sonrasından ayrı değildir. Münafıkların ahlaklarını, tutum ve davranışlarını kınamak amacıyla onları hatırlatmaktadır. Rivayetlerde anlatılan olayın Tebük savaşı esnasında cereyan etmiş olması muhtemeldir ve hemen bu olaya işaret edilmiştir. Aynca bu olay daha önce olmuş olabilir ve burada hatırlatılmaktadır.

Benzer tavırların onlardan sürekli olarak sadır olduğu tekrar edilmekte ve ayette anlatılan cezaya müstehak oldukları belirtilmektedir. Ayetin son bölümünden öyle anlaşılıyor ki münafıklar azalmaya başlamışlar, İslam toplumundan ayrılmışlar ve kendilerine yardımcı olacak, dostluk yapacak birini bulamaz olmuşlar. Bu gelişme, onların durumlarında ve Allah ile Rasulü'nün kelimesinin yücelmesinde, güçlenmesinde açıkça görülmektedir. Böylesi bir durumda bile onların tevbeye çağrılmaları, kendilerine öğütte bulunulması, birçok yerde hem kafirler hem de münafıklar için yapılan Kur'ani çağrı ve nasihatlerle uygunluk arzetmektedir. Bu da gösteriyor ki, Kur'an'ın nüzulünün ve İslam hukukunun asıl amacı insanları ıslah etmek, onları sapıklıktan, fesaddan ve kötü ahlaktan kurtarmaktır.

"Sırf Allah ve Elçisi kendilerini lütfuyla zengin etti ama onlar öc almaya kalktılar" cümlesinin içerdiği anlam, münafıkların psikolojik durumlarını, güzeliiğe kötülükle karşılık vermelerini,

nimete karşı nankörlük yapmalarını ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber'in Medine dönemi, manevi bereketinin yanısıra insanlar için bir servet ve zenginlik kaynağı da olduğu anlaşılıyor. Bu, rivayetlerle bağdaşmaktadır. Özellikle de İslam otoritesi güçlenmiş, daveti hızla yayılmakta, başkent Medine'ye her vadiden çeşitli amaçlarla insanlar akın akın gelmektedir. Ayet, aynı zamanda kötülerin tabiatını, kötü huyluların bîr özelliğini de ele vermektedir. O da nimet içinde bulunanlara hasette bulunmak, lütufta bulunulan kişiye tuzak kurmak, hayır ve nimete karşı nankörlük yapmaktır. Bu sıfatlar kötülenmiş, bunlardan kaçınılması gereği dile getirilerek, bunların münafıklara ve hasta kalpli insanlara ait sıfatlardan olduğu belirtilmiştir. 235[235]

75- Onlardan kimi de: "Eğer Allah lütfundan bize verirse, elbette sadaka vereceğiz ve yararlı insanlardan olacağız" diye and İçti.

76- Ne zaman ki Allah, lütfundan onlara verdi, cimrilik ettiler ve yüz çevirerek (sözlerinden) döndüler.

77- Kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur.

78- Bilmediler mi ki Allah, onların sırlarını ve gizli konuşmalarını bilir ve Allah gizlileri bilendir?

Bu ayetlerde şu hususlar belirtilmiştir:

1- Münafıklardan bazısı Allah'a söz verip kendi kendine şayet Allah lütfundan kendisine verirse ve dünyasını zenginleştirirse sadaka vereceğini ve samimi olacağını söyler. Allah onun isteğini yerine getirdiğinde cimrilik yapar ve sözünden cayar.

2- Münafıkların bu tavırlarının onları nifak içinde boğduğu ve Allah'la karşılaşacakları güne kadar bu hal içinde kalacakları belirtilmektedir. Çünkü onlar verdikleri sözden geri döndüler ve Allah'a karşı yalan söylediler.

3- Münafıkların bu lutumlan bir soru cümlesiyle kınanmıştır. Onlar, bu yalan tulum ve davranışlarda bulunurlarken bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. O, gaybı bilendir. Olan herşey onun ilminin dışında değildir ve hiçbirşey ondan kurtulmaz. 236[236]

235[235] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/381-383.
236[236] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/383-384.

Münafıklar Sözlerinde Durmazlar

Müiessirlerin[237[237]] rivayet ettiğine göre, ismi Sa'lebe b. Hatip olan bir kişi, Hz. Peygamber'den kendisi için Allah'ın bol rızık vermesi için dua etmesini isledi. Hz. Peygamber şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ey Sa'lebe! Şükrünü eda edeceğin az mal, güç yetiremeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır." Sa'lebe "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, sen Allah'a dua eder ve oda bana mal verirse muhakkak ki her hak sahibine hakkını vereceğim" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Allah'ım Sa'lebc'ye ma! ver" diye dua elti. Sa'lebe bir koyun aldı ve bu koyun kurtçuğun ürediği gibi üreyip çoğaldı. Derken Medine kendisine dar geldi ve Medine'den ayrılarak Medine vadilerinden birine yerleşti. Namazlarını kılmada gevşeklik gösterdi. Koyunlar üreyip çoğaldıkça çoğaldı. Hz. Peygamber onun bu durumundan haberdar oldu ve bir memur göndererek malının zekalını almasını istedi. Sa'lebe zekat vermeyi kabul elmedİ ve "bu, cizyeden başka bir-şey değildir" dedi. Allah bunun üzerine onun hakkında bu ayeti indirdi. Buna benzer rivayetler de rivayet edilmiştir. Bazı rivayetlere göre Sa'lebe insanların huzurunda söz verdi. Ardından çok mal sahibi olunca verdiği sözleri tınmadı. Bazı rivayetlere göre bu sözleri Avfoğull arından bir grup vermişti, Allah da onlara lütfundan verince, cimrilik yaptılar. Bazı rivayetlere göre de ayetler, Hatib b. Belta hakkında nazil olmuştur. Ha-tıb'ın Şam'da malları vardı, onları tekrar elde etmek için çok uğraştı ve Allah kendisine o malları tekrar verdiği takdirde o malları tasadduk edeceğine söz verdi. Allah ona mallarını geri verdi ama o verdiği sözü tutmadı.

Mümlehine sûresinin tefsirini yaparken Halıp b. Belta'nın hikayesini anlatmıştık. O rivayet, Hatip b. Belta'nın imanında samimi olduğunu gösteriyordu ve o, Bedir savaşına katılanlar arasında yer alıyordu. Bunun için onun hakkındaki rivayetin doğruluğuna ihtimal vermiyoruz. Ayetlerden öyle anlaşılıyor ki, Allah'a söz verip yemin edenler bir kişiden fazlaydı ve onlar münafıklardandı.

Durum ne olursa olsun ayet, münafıklara ait bir tabloyu gözler önüne sermektedir. Kanaatimize göre onlar bu tavırları Tebük savaşından önce sergilemişlerdir. Önceki ayetlerde olduğu gibi burada da onların ahlakları hatırlatılmaktadır. Durum bu olunca bu ayetler de konunun bir parçasıdır ve yalnız başına nazil olmamıştır. En iyisini Allah bilir. Açıkça görüldüğü gibi bu ayetler de, önceki ayetler gibi münafıkların bu ahlakını kötülemekledir,

Müfessirler bu konu hakkında, Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayet etlikleri şu hadisi akümrlar:"Peygamber şöyle buyurmuştur: Münafığın üç alameti vardır. Konuştuğu

---

[237[237]] Bkz. Taberi, Beğavi, Tabresi

zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder."[238[238]] [239[239]]

79- Sadakalar konusunda, gönülden veren[240[240]], mü mınları çok çekiştiren ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanlarla alay edenler var ya, işte Allah, onları maskaraya çevirir. Onlar için acı bir azab vardır.

Bu ayette şu hususlara dikkat çekilmiştir:

1- Münafıkların diğer kötü bir tavırları ortaya sergilenmiştir. Öyle ki Mü'minlerden sadaka verenleri ayıplıyor, onlarla alay ediyorlardı. Özellikle de güçleri nisbetince az da olsa tasaddukta bulunanlarla alay ediyorlardı.

2- Onlar kınanarak kendilerine cevab verilmektedir. Alay edilmeye onlar daha layıktır. Allah onlarla alay edecek ve O'nun katında onlar için çetin bir azab olacaktır. [241[241]]

Mü'minlere Dil Uzatanlar

Taberi ve diğer müfessirler[242[242]] bu ayetin sebebi nüzulüyle ilgili olarak çeşitli rivayetler zikretmişlerdir.Bu rivayetlere göre Hz.Peygamber müslümanları lasadduk yapmaya çağırmış, onlar da zengin fakir herkes kendi gücü kadar intakla bulunmuştur. Zenginlerden Abdurrahman b. Avf kalkıp malının yarısı olan dört bin dinar (veya dirhem) verdi. Asım b. Adiyy de kalkıp yüz vesak hurmayı sadaka olarak verdi. Fakirlerden biri olan Ebu Akil, Hz.Peygamber'c gelip"Ey Allah'ın elçisi çalıştım ve iki sa hurma kazandım. Birini ailem için aldım diğerini de sana getirdim" dedi.

Münafıklar, zenginlerin riya için infakta bulunduklarını söyleyerek Ebu Akü'in verdiği sadakayı da alaya aldılar ve "Allah ve Rasülü O'nun getirdiğinden müstağnidir. O bir sa hurmayı insanlar arasında sözü edilsin diye getirdi" dediler.

Bu rivayetler ayetin nassı ve ruhuyla bağdaşmaktadır. Kanatimize göre rivayetlerde

---

238[238] Tac, c. 4, sn. 41. Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi Abdullah b. Amr'dan şu hadisi de rivayet et-mişlerdir:"Şu dört şey kimde bulunursa o, katıksız münafıktır. Kimde bu dört hasletten biri bulunursa onu terk edinceye kadar onda bir nifak hasledi vardır. Konuştuğu zaman yalan söyler, sözleştiği zaman, sözleş-mesine İhanet eder, söz verdiğinde sözünde durmaz, biriyle çekiştiği zaman ona kötülük eder."

239[239] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

240[240] el-Mutavviîne Ayetin genel anlamından bunun gönüllü olarak sadaka verenler anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

241[241] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/385.

242[242] Bkz. Begavİ, Tabresi, İbn Kesir.

anlatılanlar, Tebük savaşma çıkılmadan Önce gerçekleşmiştir. Ayet, o olayların gerçekleştiği anda nazil olmamış daha önceki ayetler gibi münafıkların ahlaklarının ortaya konulduğu konuyla ilgili ayetlerin bir parçası olarak inmiştir.

Burada anlatılanlar hasta kalpli insanların çeşitli zamanlarda ortaya koydukları alışılmış kötü davranışlarıdır. Allah'ın kendilerine verdiklerinde cimrilik yaparlar, sonra da kendi cimirliklerini örtbas etmek için cömert insanların yaptıklarını çekiştirirler. Bu da münafıkların kötülenen tavır ve davranışlarından biridir. 243[243]

80- Onlar için ister af dile, ister dileme; onlar için yetmiş defa af dilesen yine de Allah onları affetmez. Bu, Allah'ı ve Peygamberini inkar etmelerindendir. Allah, fasıklar gürü-hunu hidayete erdirmez.

Münafıklar İçin Af Dilemek Boşunadır

Bu ayette Hz. Peygamber'c hitap edilmiştir. Ayette kullanılan çoğul zamiri (onlar) önceki ayetlerde de sözkonusu edilen münafıklar içindir. Ayet, onların küfrünü ve fasık-lıklarını belirtip, Hz. Peygamber onlar için af dilese de dilemese de hatta yetmiş defa bile af dilese onlar, Allah'ın mağfiretinin kapsamına giremeyeceklerini bildirmiştir. Allah'ın, emirlerini dinlemeyen fasıkları hidayete erdirmesi ve başarıya ulaştırması mümkün değildir.

Müfessirlerin rivayetine göre244[244], münafıklar, kendi konumlarını açığa vurup eleştiren ayetler nazil olunca gelip Hz. Peygambere sığındılar, özür dilediler ve kendileri için af dilemesini istediler. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Onlara af dileyip dilememe hususunda Allah beni serbest kılmıştır. Büyük bir ihtimalle Münafikun sûresinin bir ayetinde de varid olduğu üzere Hz. Peygamber onlar için af dilemiş veya buna yeltenmiş, ardından ayet nazil olmuştur. Hz. Peygamber bundan sonra şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki onlar için yetmiş defadan fazla af dileyeceğim."

Birinci rivayetin doğruluğu İhtimal dahilindedir. Onların özür dilemeleri ve Hz. Peygamberin kendileri için af dilemesini istemeleri yine onların nifaklarının bir uzantısıdır.

Ayet, Hz. Peygamber'in onlar için af dilemesinin faydasız olduğunu bildirmektedir. Çünkü onlar gerçekten samimi ve doğru olsalardı böyle birşeye yeltenmezlerdi. Daha önce kendileri defalarca tevbeye çağrılmışlar ve tevbe etmelerinin kendileri için daha hayırlı olacağı bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in "onlar için yetmişten daha fazla af dileyeceğim veya

---

243[243] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/385-386.
244[244] Bkz. Hazin, Taberi, İbn kesir, Beğavi Tefsirleri.

onlar için yetmiş defa mağfiret dileyeceğim" dediğini söyleyen rivayetlerden şüphe edilir. Çünkü Hz. Peygamber'in, ayetin ibaresini sayısal bir anlayışla anlaması mümkün değildir. O, ayeti en iyi bir şekilde anlamıştır. Ayetler, münafıklar hakkındaki sertliği ortaya koymaktadır. Bu kesin ifadeden sonra münafıklar için af dilenmesi düşünülemez. Hemen dikkat çekelim ki bu hadisler, sahih hadis kitaplarında geçmemektedir.

Ayette, Allah'ın münafıkları affetmeyeceğini te'kidli olarak anlatmasına dikkat çekelim. Ebedilik ve kesinlik bildiren nefy harfinin kullanıldığı başka ayetler de vardır. Buna rağmen onlara tevbe kapısının açık olduğu belirtilmektedir. Nisa sûresinin şu ayetleri bunlardandır:

"Gerçekten münafıklar, ateşin en alçak tabakasındadıriar. Onlara bir yarydımcı da bulamazsın. Ancak tevbe edenler, düzelenler, Allah'a sımsıkı bağlananlar ve dinlerini yalnızca Allah'a has kılanlar başka; İşte onlar mü'minlerle beraberdir. Allah, mü'minle-rc büyük bir ecir verecektir." (Nisa 145-146) "Gerçek şu ki, iman edip sonra küfre sapanlar, sonra da küfürleri artanlar... Allah onları bağışlayacak değildir, onları doğru yola da iletecek değildir." (Nisa 138) Allah onları bağışlamayacağını belirtmiştir. Çünkü O, onların küfür, nifak ve çirkin tavırlarında da ısrarlı olduklarını bildi. Onlardan gerçekten samimi olarak tevbe edenin tevbesinin kabul edilmesini engelleyecek hiçbirşey yoktur.

Hz. Peygamber'den rivayet edilen "Yetmiş defadan fazla af dileyeceğim, veya onlar için yetmiş defa af dileyeceğim" sözünün doğru olduğunu farzetsek bile bu, onların tev-belerinin gerçek ve samimi bir levbe olduğu görüşünde olanlar içindir. Allah en iyisini bilir. [245[245]]

81- Arkada kalanlar'[246[246]], Allah'ın elçisinin arkasında[247[247]] otur-makla sevindiler, canlarıyla ve mallarıyla cihad etmekten hoşlanmadılar. 'Sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: 'Cehennemin ateşi daha sıcaktır.' Keşke anlasalardı.

82- Artık kazandıkları günahın cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar.

83- Eğer Allah seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de, çıkmak İçin senden izin isterlerse "Asla benimle çıkamayacaksınız, benimle birlikte düşmanla savaşamaya-caksınız. Siz ilk önce oturmaya razı olmuştunuz, Öyleyse geri kalanlarla birlikte'[248[248]]' oturun" de.

84- Ve onlardan ölen birinin üzerine namaz kılma, onun kabri başında da durma. Çünkü onlar, Allah'ı ve Peygam-beri'ni tanımadılar. Ve fasıklar olarak öldüler.

[245[245]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/386-387.

[246[246]] el-Muhallefûne Arkada kalanlar, muhalefet edenler anlamındadır.

[247[247]] Hilâfe RasuluUahi Geride kalan, ondan sonraya kalan, arkada kalan veya Allah'ın elçisine muhalefet eden anlamındadır.

[248[248]] Meal-hâUfîne Muhalifler anlamındadır denilmiştir ve bazıları bu ayeti bu şekilde okumuşlardır. Ayrıca, kadın, çocuk, müzmin, hasta ve kor gibi, durumları savaşa katılmaya elverişli olmayanlar anlamındadır denilmiştir. Görüldüğü gibi bu son görüş daha doğrudur.

85- Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin: Allah onlara dünyada, bunlarla azab etmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını İstiyor.

Ayetlerin ibareleri gayet anlaşılır olup şu hususları içermektedir:

1- Tebük savaşma katılmadıkları için sevinenlerin Allah yolunda canlarıyla, mallarıyla cihad etmeyi kerih gördükleri için cihada katılmayarak özür beyan etmeleri ve bunda kendilerini başarılı hissedip böbürlenmeleri kınanmıştır. Başkalarının da şiddetli sıcak iddiasıyla yere çakılıp kalmalarım sağlamışlardır.

2- Onların bu durumları şiddetle kınanıp kendilerine hemen cevap verilmiştir. Hz. Peygamber'in bunlara, davranış ve tutumlarından dolayı hakettikleri cehennem ateşinin, şayet bilselerdi daha sıcak olduğu şeklinde cevap vermesi gerekir. Onlar her ne kadar şimdi sevinip gülüyorlarsa da kazandıkları günahlardan dolayı peşinden gelecek olan çok ağlamaya ve pişman olmaya az kaldı. Hz. Peygamber sağ-salim Medine'ye dönüp de bu geride kalanlar onunla birlikte başka bir savaşa çıkmak için izin isterlerse onlara müsade etmemesi, artık onlar için böyle bir şeyin mümkün olamayacağı ve kendisiyle birlikte asla düşmanla savaşamayacaklarını söylemesi gerekir, Çünkü onlar ilk önce oturmaya razı oldular ve bununla sevindiler. O halde onlar geride kalanlarla birlikte değerli insanlardan uzak bir şekilde otursunlar. Hz. Peygamber'in artık bundan sonra onlardan Ölen birinin üzerine asla namaz kılmaması ve onun kabrinin başında ona dua ederek durmaması gerekir. Onlar Allah'ı ve Peygamberi'ni inkar ettiler, küfür ve nifakları üzere de öldüler. Bundan sonra onlara ümit bağlamaya, onlara acımaya onlar için af dileyip dua yapmaya yer yoktur. Ayrıca Hz. Peygamber'in, ne kadar fazla olursa olsun onların ne mallarına ne de evlatlarına imrenmemesi gerekir. Onlar sadece bir imtihandır. Ve onların dünyada azab görmeleri, taşıdıkları kötü niyet, içinde bulundukları tutum ve davranışlardan dolayı dünyadan kafir olarak çıkmalarının sebebi olacaktır. [249][249]

Cihada Çıkmayıp Oturanlar

Bu ayetler de, Tebük savaşına katılmayan münafıkları konu edinen diğer ayetlerin bir parçası ve lamamlayıcısıdırlar.

Taberİ'nin rivayet ettiğine göre Selemeoğulları'ndan bir adam, Hz. Peygamber şiddelli bir sıcakla Tebük'e hareket edince "sıcakta savaşa çıkmayın" dedi. Bunun üzerine "De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır" ayeti nazil oldu. Bu cümJe, ayetin bir parçasıdır. O ayet de birbiriyle bütünlük arzeden ayetlerin bir parçasıdır. Burada ayelin Tebük savaşında nazil

[249][249] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/389.

olduğuna açıkça İşaretler vardır. Bu cümlede münafıkların söylemiş oldukları sözlere karşılık verilmekte ve savaşa katılmadıkları için de eleştirilmeye devanı edilmektedirler.

Yine Taberi'nin rivayet etliğine göre "Onlardan ölen birinin üzerine asla namaz kılma" ayeti, Hz. Peygamber münafıkların büyüğü Abdullah b. Übeyy'in cenaze namazını kılınca nazil olmuştur. Hz. Peygamber'e samimiyetle bağlı olan oğlu Abdullah gelerek ricada bulundu ve Hz. Pcygamber'in, öldüğü zaman babasının cenaze namazını kılmasını, kefenlemek için gömleğini vermesi ve onun için af dilemesini istedi. Hz. Peygamber de bunu yaptı. Ömer b. Hattab itiraz etti ve 'Allah seni münafıkların üzerine namaz kılmaktan menetmedi mi?' dedi. Hz. Peygamberde 'bilakis beni serbest bıraktı ister af dile ister dileme buyurdu' dedi. Allah bunun üzerine bu ayeti indirdi. Bir rivayete göre de İbn Übeyy'in kendisi ölüm döşeğindeyken Hz. Peygamber'i çağırtmış ve sözkonusu isteklerde bulunmuştur. Hz. Ömer buna iüraz etti ve onun yaptıklarını teker teker saymaya başladı. Ancak Hz. Peygamber onu dinlemedi ve şöyle dedi: "Benim gömleğim ve namazım Allah katında ona hiçbir fayda sağlamayacaktır. Ancak ben O'nun kavminden binlerce insanın bununla müslüman olmasını diliyorum." Beğavi bu rivayeti zikrettikten sonra şunu eklemiştir: Bundan sonra onun kavminden bin kişi müslüman oldu. Buhari, Müslim ve Tirmizi İbn Ömer'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Abdullah b. Übeyy b. Selül öldüğü zaman oğlu Abdullah, Hz. Peygamber'e gelip babasına keien olarak kullanmak için onun gömleğini İstedi. Hz. Peygamber de verdi. Sonra namazını kıldırmasını istedi. Hz. Peygamber namazını kıldırmak üzere kalktı. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in elbisesinden tutup; 'Ya Rasulullah, nasıl onun namazını kıldırırsın, Allah sana bunu yasaklamıştır!' dedi. Hz. Peygamber de 'Allah beni bu konuda serbest bıraktı. Ve ister onlara af dile ister dileme, eğer yetmiş defa onlara af dilesen de Allah onları affetmeyecektir' buyurdu. 'Ben ise yetmiş defadan fazla af dileyeceğim dedi. Hz. Ömer "O münafıktır" dedi. Hz. Peygamber sonunda İbn. Selül'ün cenazesini kıldırdı. Bunun üzerine ''onlardan Ölen hiçbirinin cenazesini kıldırma ve kabri haşındada durma" ayeti nazil oldu.[250][250]

Biz bu rivayetler, özellikle de bu hadis hususunda hayrete düşüyoruz. Ayetler birbiriyle uyum İçerisindedir. Ve dediğimiz gibi ayetin birinde açıkça onun Tcbük savaşı esnasında nazil olduğu anlaşılmaktadır. Rivayetlerin, Hz. Peygamber'in Abdullah b. Übeyy'in cenazesini kıldırması hakkında nazil olduğunu söyledikleri ayet, Önceki ayetlerin bir devamı ve tamamlayıcısıdır. Hem hadiste, hem de rivayette Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'e "Nasıl onun namazını kılarsın ki Allah seni bundan menetmiştir" dediğini

zikretmektedir. Oysa ki, aynı zamanda bu hadis, ayetin, Hz. Peygamber'in onun namazını kılmasından sonra nazil olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, Ömer'e "Allah onlara af dileyip dilemem konusunda beni serbest bıraktı. Ben yetmiş defadan fazla af dileyeceğim" dediği de görülmektedir. Her ne kadar af dilemek (istiğfar) namaz anlamına

[250][250] Tac, c. 4, s.118.

geliyorsa da istiğfar ile namaz arasındaki fark açıktır. Hz. Peygamber'in istiğfardan nehyedilmeyi bu anlamda anlamış ve bundan sonra da ona başkalarına af dilemiş olması yada kesin ayet nazil olduktan sonra kalkıp münafığın cenaze namazını kıldırması mümkün değildir. Rivayetlerin belirttiğine göre, Hz. Peygamber Te-biik'c yönelince Abdullah b. Ubeyy sağdı ve o da askerlerini biraraya getirmiş sonra bu sûrede daha önce de zikrettiğimiz gibi savaştan geri kaldı. Bu da onun, Hz. Peygamber Medine'ye döndükten sonra Öldüğünü gösteriyor[251[251]]. Ayet, bu savaş esnasında nazil olan ayetlerin bir parçasıdır. Ve onlarla tamamen uyum içerisindedir. Tüm bunlarla, rivayetlerin özellikle de Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri hadis arasında uyum sağlamak çok zordur. Ancak şu olabilir. Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy'in samimi bir mümin olan oğlu Abdullah'ın ricasını kırmamış, onun gönlünü hoş etmek ve onun kavmindeki tereddütlü insanların kalplerini ısındırmak için Tbn Ubeyy'i kefenlemek üzere gömleğini vermiştir. Tabresi, Hz. Peygamber'in onun üzerine namaz kıldırmadığını rivayet etmektedir. Müfessirin, bu rivayetini belirli bir senetle rivayet etmemesine rağmen biz bunu tercihten yanayız.

Rivayetlerde başka bir husus vardır: Hz. Peygamber'in İbn Ubeyy'e karşı tutumundan dolayı O'nun kavminden bin kişinin müslüman olduğunun rivayet edilmesidir. Bu sûredeki çeşitli ayetler münafıkların Tebük savaşından Önce sayı ve durum bakımından zayıflıklarını göstermekledir. Bu da görüldüğü gibi rivayeti çürütmektedir. Medine'de bin sayısı çok büyük bir sayıdır. Kanaatimize göre bu rivayetin sahih olması düşünülemez.

"Allah seni döndürdüğü zaman,.." ibaresi, bu ve önceki ayetlerin Tebük savaşı esnasında nazil olduğunu, münafıkları, geri kalanları, özür beyan edenleri sözkonusu edip kınamayı, onların ahlaklarını açığa vurmayı, onların tutum ve davranışlarını hatırlatmayı, savaşa iştirak eden samimi mü'minleri övmeyi ve teyid etmeyi amaçlamaktadır. "Sıcakta savaşa çıkmayın" ibaresi, bu savaşın yaz mevsiminde olduğunu belirten rivayetleri doğrulamaktadır. "Onun kabrinin başında durma" ibaresinden cenazelerinin yıkanıp \xÜen\encukien ve gömüldükten sonra kabirlerinin başında durup dua edildiği, kabirlerin başında oturulduğu anlaşılmakladır. Görüldüğü kadarıyla bu, Arapların, İslam öncesi uygulamalarından biriydi. Ayetler, Hz. Peygamber'in ve müzminlerin münafıklara karşı takınmaları gereken tavırları açıkça ortaya koymaktadır. Hatla bu konu hakkında diğer ayetlerde olmayan bir husus ortaya konulmaktadır. O da münafıkların, müslüman-ların sallarının dışına itilmesi, savaşa katılmaları için çağrılmamaları, onlardan biri öldüğünde cenazesinin kılınmaması ve kabrinin başında duru İmam asıdır. Çünkü onlar güçsüzlerle, kadınlarla ve çocuklarla oturmayı lercih etliler. Kendilerini yerleştirdikleri çerçeve içerisinde kalmaları gerekir. Ve onlardan biri de içinde bulunduğu bu durumda ölürse kafir olarak ölmüş olur. Bu husus, İslam daveti ve müslümanların genel menfaat-leriyte güçlü bir bağ oluşturmakla beraber onların münafıkça tavırları, mallarıyla canlarıyla savaştan geri kalmaları ve bu uğurda uğraşmalanyla da

---

[251[251]] IbnHişam, c. 4, sh. 174.

tamamen uyum arzelmek-tedir. Tüm bunlarda samimi insanların bu tür insanlara, özellikle de insanlarla dayanışmaktan, şiddetli ve zorluk günlerinde görevlerini yerine gelinnekten kaçanlara karsı takınmaları gereken tavırlar ve almaları gereken konumlar ortaya konulmaktadır. Onların genel özellikleri de; riyakarlık, hile, tuzak, cimrilik, yere çakılıp kalmak, insanların Allah yolunda gördükleri bela ve musibetlere sevinmeleridir. [252[252]]

86- 'Allah'a iman edin ve Elçisiyle beraber cihad edin' diye bir sûre indirildiği zaman, içlerinden güç, kudret sahibi'[253[253]] olanlar, senden izin istediler. 'Bizi bırak, oturanlarla beraber oturalım' dediler.

87- Geride kalanlarla[254[254]] beraber olmaya razı oldular, kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar.

Müfessirler, bu iki ayetin sebebi nüzulü hakkında herhangi bir rivayette bulunmamışlardır. Kanaatimize göre ayetler, daha önce geride kalan münafıkları konu edinen ayetlerin devamıdır. Allah ne zaman kendisine iman etmeye ve yolunda cihada çağıran bir ayet indirse, münafıklardan güç ve kudret sahibi insanlar Hz. Peygamber'e gelip, savaştan geri kalanlarla beraber oturmaya izin vermesini isterler. Aciz kalanlarla oturmaya alçakça razı olurlar. Bu da onların kalplerinin ve anlayışlarının kendi konumlarının idrakine varmaya engel teşkil edecek şekilde mühürlenip kapandığının bir göstergesidir. [255[255]]

88- Ama Peygamber ve onunla birlikte İmarı edenler, mallarıyla canlarıyla cihad ettiler, işte tüm hayırlar onlar içindir ve kurtuluşa erenler onlardır.

89- Allah, onlar için altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük başa-rı budur.

Hz. Peygamber'in davetine icabet edip, Allah'ın emirlerini yerine getiren, mallarıyla canlarıyla Hz. Peygamberle birlikte cihad etmeye koşan samimi müslümanların konumlarına işaret eden bu ayetler, kendinden önceki ayetlerle bağlantılıdır. Bunlar müj-delenmiştir. Kur'an'ın üslubu gereği önceki ayetlerde münafıkların tutum ve davranışları eleştirilip

---

[252[252]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/389-392.
[253[253]] Ülü't-tavli Güç, kudret ve servet sahibi.

[254[254]] el-Havalifi Tabiatları gereği savaştan geri kalıp evlerinde olu-ran kadınlar kastedilmiş olabilir. Ayrıca genel olarak yaşlı, çocuk, hasta ve kadınlardan geride kalanlar anlamına da gelebilir. Önceki ayette bunlar "el-hâlifîne" kelimesiyle ifade edilmişlerdi. Kelime, aşağılamak için kullanılmıştır. Çünkü geride kalanlarla birlikte ancak kişiliksiz, şahsiyetsiz olanlar razı olabilir

[255[255]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/393.

kınanırken, bu ayetlerde samimi mü'minlerden Allah'ın razı olduğu, onlar için mutluluk ve kurtuluşun varolduğu belirtilmektedir. [256[256]]

90- Özür beyan eden bedevi Araplar, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah'a ve Peygamberine yalan söyleyenler oturdular. Onlardan inkar edenlere acı bir azab erişecektir.

Özür Beyan Edenler

Müfessîrlerden[257[257]] bu ayetlerin yorumu hakkında gelen rivayetlerden anlaşıldığına göre, bu ayet bedevi Araplardan iki gruba işaret etmekledir. Bir gurup Tebiik savaşına katılmamak için gelip özür beyan ederek izin istemişti. Bunların ileri sürdükleri özürler yalandı, doğru değildi. Bİr gurup da savaşa katılmayarak özür beyan etmeden olurdu. Bu ayetle, savaşa katılmayarak özür beyan eden, izin isteyen, Allah yolunda cihad elme-mek için yere çakılıp oturan, ileri sürdükleri özürlerinde ve yere çakılıp kalmalarında yalancı olan, İslam ve Allah yolunda cihad konusunda Allah ve Peygamberi'ne verdiği sözü tutmayan bedevi Araplardan sadece bir gurup da kasdedilmiş olabilir. "Onlardan kafir olanlara acı bir azab erişecektir" kısmının bir gurup veya her iki gurup hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bu cümle onların beyan etmelerini ve oturmalarını küfür olarak nitelemiştir. Bazıları da bunu bir veya her iki guruptan küfür üzere ısrar edenlere yorumlamışlardır.

Özür beyan edenler hakkında üç rivayet zikredilmiştir. Bir rivayete göre bunlar Beni Gıfar'dan bir gurup, birine göre Esed ve Gatafan'dan bir grup, diğerine göre de bu özür beyan edenler Amir b. Tufeyl'in ekibidir. Bu ayetin iki grup hakkında olduğunu söyleyenler özürsüz ve izinsiz olarak oturan gurubun ismini zikrelmemişlerdir. Ancak bunlar, bedevi Araplardan münafık olanlardır. Ayetin manası ve ruhu, bu ayetin her iki grubu da kapsadığını göstermekledir. Ancak sözkonusu edilen kısım onlardan küfür üzere ısrar edenleri kasdetnıektedir. En doğru olan budur. En iyisini Allah bilir.

Herhâlükârda ayetle müslümanlara iltihak eden bazı bedevilerin Tebük savaşı esnasındaki tavrı görülmektedir. Bu tavır; nifakı, yalanı, sözünde durmamayı içermektedir. Dolayısıyla bu tavır sahipleri sonraki ayetin kapsadığı eleştiri ve kınamayı haketmişlerdir.

Ayet, açıkça göstermektedir ki, Hz. Peygamber,bedevi kabilelerden müslüman olduklarını ilan edenleri Tebük savaşına katılmaya çağırmıştır. Ayet bunlardan bir grubun özür beyan edip savaşa katılmadıklarını gösteriyor. Ancak bu, onların tamamının savaşa katılmadıkları

[256[256]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/393.
[257[257]] Bkz. Taberi, Beğavi, Zemahşeri, İbn Kesir, Hazin, Tabersi.

anlamına gelmez. Rivayetler, bedevilerden büyük bir çoğunluğun savaşa katıldıklarını zikreder. Savaşa katılanların otuzbine ulaşması bunu doğrulamaktadır. 258[258]

91- Allah'a ve Rasulü'ne karşı 'içten bağlı kalıp hayra çağıranlar' oldukları sürece, güçsüz-zayıflara, hastalara ve infak etmek için bir şey bulamayanlara bir günah yoktur. iyilik edenlerin aleyhinde de bir yol yoktur. Allah bağrşla-yandır, esirgeyendir.

92- Bİr de kendilerini bindirmen için sana her gelişlerinde onlara "sizi bindirecek birşey bulamıyorum" dediğin ve infak edecek birşey bulamayıp üzüntülerinden dolayı gözlerinden yaş aka aka geri dönenler üzerinde de (sorumluluk) yoktur.

93- Ancak şu kimselerin kınanmasına yol vardır ki, zengin oldukları halde senden izin isterler. Geride kalanlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledİ. Artık onlar bilmezler.

94- Geri dönüp geldiğinizde sizden özür dilerler. De ki: 'Hiç özür düemeyin, size İnanmayız. Allah bize durumunuzu haber vermiştir. Yaptıklarınızı Alîah görecektir. O'-nun Peygamberi de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilenin huzuruna döndürüleceksiniz. O size yaptıklarınızı haber verecek.'

95- Onlara geri döndüğünüzde kendilerinden vazgeçesiniz (karışmayasınız) diye Allah'a yemin edecekler. Onlardan vazgeçin, çünkü onlar murdardır. Kazandıkları işlerin cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.

96- Size yemin ediyorlar ki kendilerinden razı olasınız. Siz onlardan razı olsanız bile Allah, (asıklar topluluğundan razı olmaz.

Bu ayetlerde şu hususlara işaret edilmiştir:

1- Allah, zayıf-güçsüzleri, hastaları, infak edecek birşey bulamayıp acziyetlerinden dolayı fiili olarak cihada İştirak edemeyenleri samimi ve iyi niyetli oldukları, Allah ve Elçisi için nasihatta bulunmaya çalışanları, savaşa katılmak için Hz. Peygamber'e gelip vasıta isfeyen ancak Hz. Peygamberin bu isteklerini yerine getirememesi dolayısıyla fakirliklerine, cihad sevabından mahrum kalmalarına üzülerek ağlayanları kınamamıştır.

Çünkü vazifesini en güzel bir şekilde yerine getirmeye çalışan, güç yetirebildiği kadar bütün samiraiyetiyle yapmak isteyip de yapmaya imkan bulamayanlara bir sorumluluk günah yoktur. Ancak tüm bu günah ve kınama, zengin olup güç yetirebildikleri halde geride kalanlarla beraber oturma zilletine düşmelerine rağmen savaşa katılmamak amacıyla izin

258[258] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/394.

isteyenler içindir.

2- Bunlar katı kalpli, kalpleri mühürlenmiş olduklarından, içinde bulundukları konumun vehametini ve günahını anlayamazlar.

3- Hz. Peygamber'in ve müslümanların savaştan dönüşünde özür beyan eden bedevilerin takınacakları tavra dikkat çekilmektedir. Öyle ki özür beyan etmek için birbiriyle yansırlar, özürlerini pekiştirmek için Allah'a yemin ederler, kendilerine göz yumulup kınanmamalarını, eleştiriimcmelerini ve kendilerinden hoşnut olunmasını isterler.

4- Ancak onlara şu şekilde karşılıkta bulunulması emredilmektedir: Hz. Peygamberin ve samimi mü'minierin onlara yanaşmayacaklarım ve bundan böyle kendilerini doğrul anlayacaklarını ilan etmeleri, Allah'ın onların gerçek yüzlerinin ve haberlerinin yalan olduğunu bildirdiğini, Allah'ın ve Peygamberi'nin onların takipçileri olduklarını, Allah'ın onları hesaba çekeceğini, hakettikleri cezaya çarptıracağını, O'nun görünen, görünmeyen herşeyi bildiğini onlara belirtmeleri.

Hz. Peygamber'in ve samimi mü'minlerin onlardan yüz çevirip. İlişkiyi kesmeleri gerekir. Çünkü onlar pisliktir ve varacakları yer ateştir. Herhangi bir mü'minin onlardan razı olması caiz değildir. Şayet bunu yaparlarsa bilsinler ki Allah'ın rızasına muhalif hareket etmiş olurlar. Allah'ın fasıklar topluluğundan razı olması mümkün değildir. [259[259]]

Sorumlu Olanlar Ve Olmayanlar

Müfessirlerin büyük bir kısmı[260[260]], 93-96. ayetlerin Medine'de savaştan geri kalanlar hakkında olduğunu söylemiştir. Bu konuda onların sayısının seksen küsur olduğunu rivayet etmişlerdir. Bazıları[261[261]]da bu ayetlerin, genel olarak bedevilerden ve Medine halkından yalan özürler beyan edip savaşa katılmayanlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bundan sonra gelen ayetlerin bazısında yine bedevilerden sözedilmektedir. Öyle anlaşılıyor ki bu bölüm (90. ayetten 99. ayete kadar) özellikle de bedevilerden özür beyan edip savaşa katılmayanlar hakkındadır. 93-96. ayetler de ilave olarak onlar hakkındadır.

Bu ayetlerde öyle bir kesinlik vardır ki bu, ayetlerin gerek yalan özür beyan edenlerin, gerek geçerli bir özür beyan etmeksizin savaşa katılmayanların tamamını kapsadığını gösteriyor. Ayetler, Önceki ayetlerle bir bütünlük içerisinde olup topluca savaşa katılmayanlar ve oturanlar hakkındadır.

259[259] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/396-397.
260[260] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

261[261] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

"Onlara geri döndüğünüzde" ve "onlara geldiğinizde" tabirleri, bu ayetlerin Tcbük savaşı esnasında nazil olduğunu açıkça göstermektedir. Bu açıklık aynı zamanda önceki ayetlerden 83. ayette de içeriğini bulmakladır. Öyle ki, bu ayetlerin topluca veya ardar-da savaş esnasında nazil olduğu görülmektedir.

Üçüncü ayet, samimi insanların samimiyetlerini ve Allah yolunda cihad etme arzularını güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Savaşın zorluğu, yerinin uzaklığı, ganimet elde etme ümidinin neredeyse olmadığı, tehlikenin açıkça göze alındığı ve sıcağın şiddeti gibi sebepler üzerinde düşünüldüğü zaman onların sergiledikleri bu tablonun ne kadar önemli olduğu görülür. Taberi bu tabloyu sergileyenler hakkında çeşitli rivayetler zikretmiştir. Bazılarına göre bunlar Müzeyne kabilesinden bir gruptu. Bazısına göre de bunlar değişik kabilelere mensup yedi kişiydiler. Bir rivayete göre de Ensar ve bedevi karışımı bir gruptu. Bunların isimleri zikredilmiştir ve İslam tarihinde "el-Bckkauır' (çokça ağlayanlar) olarak anılmışlardır.[262[262]] Konu bedeviler olduğuna göre, büyük bir ihtimalle bunlar bedevilerdendi. Durum bu olunca sergiledikleri tablonun şiddeti de ortadadır.

Evet, başka ayetlerde de burada ortaya konulan hüküm ve kurallar vardır. Güçsüz, hasta ve fakir olanlar fiili olarak cihad edemedikleri zaman kınanmazlar. Çünkü onlar ya bünyeleri gereği veya gerekli ihtiyaçtan yoksundurlar. Ancak onun müslüman oluşu ve buna olan samimiyeti ona, cihada katılanlara faydası dokunacak şeyleri güç yetirebil-diği kadarıyla yapma sorumluluğu yüklemektedir. Şayet bunu yapmazsa sorumluluğunu yerine getirmemiş olur. Güç yetirdiği halde cihada katılmayıp ihmalkar davrananlar, kınanacak ve azarlanacak konumdadırlar. Bunlara göz yummak, rıza göstermek, hoşnut olmak caiz değildir. Kınanmaları ve küçük düşürülmeleri gerekir. Zorluk ve fedakarlık isteyen şartlarda ve ortamlarda samimi olanlarla olmayanlar ortaya çıkar. Bu gibi durumlarda entrikalar çevirmek en tehlikeli ve en zararlı tavırlardandır. Bundan dolayı da onlar eleştirinin, kınamanın ve hor görülmenin en şiddetlisini haketmişlerdir. [263[263]]

97- Bedevi Araplar, küfür ve nifak bakımından daha aşırı ve Allah'ın Peygamberine indirdiği şeylerin sınırlarını tanımamaya daha müsaittirler. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Ayetin lafızları anlaşılır olup, Önceki ayetlerde olduğu gibi özür beyan edip oturan bedevi Arapları kınamaktadır. Bedevi Arapların huy ve davranışlarını ortaya koyup onların katılıklarını belirtmektedir. Onların kafirleri küfründe, münafıkları da nifakında aşın gider. Onlar, Allah'ın koyduğu hududu anlayıp idrak etmekten çok uzaktırlar.

[262[262]] Taberi'nin rivayet ettiğine göre bunların isimleri şöyleydi: Asırlar boyunca bunların hayır ile yad edilmesi gereğinden hareketle onları buraya kaydediyoruz. Salim b. Umeyr, Herami b. Amr, Abdurrahman b. Ka'b, Sefman b. Sahr, Abdurrahman b. Yezid, Amr b. Guneyme, Abdullah b. Amr ef-Müzeni. (Allah onlardan razı olsun.)

[263[263]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/397-398.

Bu durum, insan topluluklarının farklı farklı olduklarının bir belirtisidir. Bedevi Arap (A'rabi) şehirli olana göre daha katı huylu, kaba davranışlı, kuralsız, ilkesiz ve bunları anlamaktan uzaktır. İnsan medeniyet merdivenini tırmandıkça huyu yumuşar, ahlakı düzelir, kalbi incelik kazanır, ilmi, tecrübesi ve ufku genişler. İnsanlarla olan ilişkilerini karşılıklı hukuk ve vazifelere göre düzenler.

İbn Haldun "Arab" kelimesini kendi döneminde yaygın olan bir kullanımla hatalı bir şekilde "el-A'rab" kelimesinin yerine kullandığından dolayı; bedeviler, onların hayatları, tabiatları ve yaşamları hakkında yanlış kanaat ve görüşler beyan etmiştir. Oysa ki o-nun belirttiği Arapların medeniyetten hoşlanmamaları ve medeniyetin izlerini yıktıkları düşüncesi Araplara değil, "el-A'rabi"ye (bedevi Araplara) uygun düşmektedir. Bu anlayışın içine yalnızca araplann bedevileri değil tüm dünyanın bedevileri girmektedir.

Bu yanlış anlayış ve bu anlayışın Arapların huylan ve ahlakları hakkında sürdürülmesi tuhaftır. Oysa ki durumun böyle ofmadiğı hatta İbn Haldun'un bu sözünden bedevilerin kastedildiği açık bir şekilde anlaşılabilir.

İbn Kesir bu ayetle ilgili olarak Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nin İbn Abbas'tan rivayet ettikleri şu hadisi aktan n ak t ad ir: "Kim çölde ikamet ederse katılaşır." Bu hadiste, aj-elin kastettiği anlam bulunmakladır. En iyisini Allah bilir. [264][264]

98- Bedevi Araplardan kimi var ki, verdiğini angarya'[265][265]sayar, sizin başınıza belalar gelmesini gözetler[266][266]'. Kötü bela onların başına gelsin. Allah İşiîenciir, bilendir.

99- Bedevi Araplardan kimi de var 1<İ Allah' a ve Ahiret gününe inanır, verdiğini Allah'a yakın dereceler kazanmaya ve Peygaınber'İn duasını almaya vesile sayar. Gerçeklen o, kendileri için yakın derecelerdir. Ailah, onları rahmetinin kapsamına alacaktır. Muhakkak ki Allah., bağışlayandır, esirgeyendir.

Ayetlerde mtislüman olduklarını ilan eden bedevi Arapların iki kısma ayrıldığını görüyoruz. Bunlardan bir grup Allah yolunda harcadıklarını veya Hz. Peygamber'e verdiklerini, Allah katında sevabı olan dini bu" vecibe olarak verilmesi gereken sadakalardan saymıyor, bunu kaçınılması mümkün olmayan bir vergi veya hasar kabul edip, gösteriş için ya da korkudan yükleniyordu. Ardından müslümanlann üzerine bir darlığın, musibetin gelmesini bekleyip dururlar ki, bundan kurtulsunlar ya da onları devirsinler. İkinci gurup için de müjdeler vardır.

---

[264][264] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/398-399.
[265][265] Mağramen Faydası olmayan, kayıp, hasar.

[266][266] Yeterabbcsu hikümü'd-devâire Size galip gelip de-vinnek için başınıza kötü belaların, sıkıntıların gelmesini umarlar.

Onlar Allah'a ve Ahiret gününe samimi olarak i-man ediyor, Allah yolunda infak ettiklerini veya Hz. Peygamber'e verdiklerini Allah'a yakınlaşmak, Peygamber'in rızasını ve duasını kazanmak için sadaka sayıyorlar.

Her iki ayet, her iki grubun sıfatlarını ve durumlarım uygun bir şekilde belirtmiştir. Birinci grup ki, onların başında musibetler dönüp dolaşır. Şüphesiz Allah onların dediklerini işiten, niyetlerinin kötülüğünü bilendir. Onları hakettikleri cezayla cezalandıracaktır. Peygamberine yakınlaşmak için bir vesile saymaları doğrudur, gerçekten de o, onlar için bir yakınlık vesilesidir. Allah, rahmetiyle onlan kuşatacaktır. O esirgeyendir ve bağışlayandır. [267][267]

Bedevi Araplardan Samimi Olanlar

Müfessirler bu iki ayetin sebebi nüzulü hakkında herhangi bir rivayet zikretmemiş-lerdir. Ancak Taberi, birinci ayetin bedevi Araplardan münafık olanlar, ikinci ayetin de 92. ayette sözü edilen Müzeyne kabilesinden Mukarrinoğullan hakkında olduğunu söylemiştir.

Beğavi de, birinci ayetin Esed, Gatafan ve Temim bedevileri hakkında, ikinci ayetin Müzeyne kabilesinden Mukarrinoğulları hakkında, diğer bir rivayette de Eşlem, Gitar ve Cüheyne kabileleri hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Kendi senediyle Ebu Hu-reyre'den şu hadisi rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber, 'Eşlem, Gıfar, Müzeyne ve Cü-heyne'den bazıları Kıyamet günü Allah katında Temim, Esed b. Huzeyme, Hevazin ve Gatafan'dan daha hayırlıdır1 buyurmuştur."

Ayetler, müslümanlara iltihak eden bedevi Arapların durumlarını ve onlardan Tebük savaşma katılmayıp özür beyan edenleri belirtmekte, genel olarak bedevi arapların ka-rakterlerini ortaya koymaktadır. Durum bu olunca bu iki ayet kendinden önceki ayetlerle bir bütündür.

İkinci ayette bedevi Araplardan; bazı müsteşriklerin ileri sürdüklerinin aksine iman eden, imanında, Hz. Peygamber'i desteklemede, malıyla, canıyla cihad etmesinde samimi olanların bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu kabilelerden azım sanmayacak bir kesimin, Hz. Pcygamber'den sonra İslam'ın ve Hz. Peygamber'in halifesinin yanında yer alarak Ridde savaşlarına katıldıkları bilinen bir gerçektir.[268][268] Dolayısıyla ikinci ayette zikredilenlerin onlardan veya onların bu zikredilenlerden olması gerekir. Ayrıca ikinci ayet, bedevi Arapların müslümanbklannda gelişim gösterdiklerini gösteriyor. Onların veya birçoklarının müslüman oluşları başlangıçta yüzeysel olabilir. Koşulların etkisinde kalarak veya korkudan ya da

---

[267][267] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/399-400.
[268][268] Bkz. Taberi Tarihi, II, 463-550; TarihıTI-Cinsu'l-Arabi isimli kitabımız, 7. cild, Ridde savaşları bölümü.

birşeyi elde etme arzusundan hareket etmiş olabilirler. Hucurat suresinin 14. ayeti[269[269]] onların bu durumlarını ve Allah'ın bunu, Allah ve Peygam-beri'nin onlara farz kıldığı dini ve maddi görevlerini yerine getirdikleri taktirde onlardan kabul edeceğini belirtmektedir. Sonra onlardan bir grubun rnüslümanhğı derinlik ve kuvvet kazandı, samimi bir İmana kavuştular. [270[270]]

100- Muhacirlerden ve Ensar'dan (İslam'a girmekte) öne geçenler ile bunlara güzel bir şekilde tabi olanlar (var ya) işte Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Onlara, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur.

İlk Muhacirler Ve Ensar

Müfessirler bu ayetin sebebi nüzulü hakkında herhangi bir rivayet zikretmem işlerdir. Ancak bu ayetin ve sonraki ayetlerin kapsam ve anlamlarından öyle anlaşılıyor ki bedevi Arapların çeşitleri zikredildikten sonra burada da genel olarak müslamanların sınıflan zikredilmek istenmiştir. Durum bu olunca ayet, öncekilerin bir devamıdır, onlarla bir bütünlük arzeder. Ayette zikredilen her üç sınıfa övgü ve müjdeler vardır. Allah'ın kendilerinden razı, onların da Allah'tan razı olduğu bu sınıflar, imanlarında samimi olmuşlar, görevlerini yerine getirmede, Hz. Peygamber'e itaat edip İslam'ın, Allah'tan ve O'nun Peygamberi'nden sonra, vücut bulmasına zemin hazırlamak için fedakârlık yapmışlardır. Bu hususa gerek Mekki gerek Medeni ayetlerde işaret edilmiştir. Burada tekrar zikredilmesi konuya daha fazla açıklık getirmek içindir.

Taberi, "Muhacir ve Ensardan öne geçen ilkler" tabiri hakkında bazı rivayetler zikretmiştir. Bir rivayete göre bunlar, Muhacirler ve Hudeybiye gününde Rıdvan Biati'nda bulunan Ensardır. Bir rivayete göre de Hz. Peygamber'le birlikte her iki kıbleye yönelerek namaz kılanlardır. "Onlara en güzel şekilde tâbi olanlar" tabiriyle, O'nun rivayet ettiğine göre öncekilerin İslam'ı gibi Allah'a teslim olanlar, hicret, yardım ve hayırlı işler konusunda onların yollarım lakib edenler kastedilmiştir.

Ayet, mü'minlerden ilk samimi nesli ikiye ayırmakladır. Birincisi muhacirlerden ilkler ve öne geçenlerdir: Onlar, Mekke'de iman ettiler, direndiler, işkencelere katlandılar, Allah'ı ve Peygamber'i mallarına, ailelerine, yurtlarına ve rahatlarına tercih ederek Mekke'den hicret eltiler. İkinciler de Ensardan ilkler ve öne geçenlerdir. Onlar da Medine halkından Hz.

[269[269]] Ayetin metni(meali) şudur: "Bedeviler dedi ki: iman ettik. De ki: Siz iman etmediniz; ancak İslam(müs-lüman) olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmiş değildir. Eğer Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederseniz, o. sizin amellerinizden hiçbirşeyi eksiltmez. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir,"

[270[270]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/400-401.

Peygamber'e iman eden, O'na yardım edeceğine söz veren, O'nun arkadaşlarıyla birlikte kendilerine hicret etmesini gönülden arzulayan, hicret edenleri destekleyen, şiddet ve sıkıntı zamanlarında onlara fiili yardımlarda bulunanlardır. Ayet bunlara bir üçüncü sınıfı ilave etmekledir ki bunlar, Taberi'nin belirttiği gibi her iki grubun yoluna en güzel bir şekilde tâbi olanlar, yani öncekiler gibi müslüman olup, hicret etme, yardımda bulunma ve hayırlı işler yapmada onların melodlarına tabi olanlardır.

Bu ve diğer ayetlerden öyle anlaşılıyor ki, bu üç gruba mensup olanların sayısı az değildi. Onlar Allah'a ve Peygamberine samimiyetle bağlıydılar. İçinde bulundukları konumlan bazı müsteşriklerin ileri sürdükleri gibi, herhangi bir menfaatten dolayı değil, sadece imanlarından kaynaklanıyordu. Kanaatimize göre Hz. Peygamberdin ashabının fazileti, onlara saygı göstermenin gereği hakkındaki hadislerde sözkonusu edilenler bunlardır. Özellikle de ilk iki gruptur, Bu hadislerin bir kısmını daha önce zikretmiştik. Hz.Pcygamber bu hadislerde kendisini dinleyenlere şöyle sesleniyordu: "Ashabıma sövmeyin, sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etse bu onlardan birinin infak etliği bir müd'e, hatta yarısına dahi ulaşmaz. Ashabım hakkında Allah'tan korkun. Onları benden sonra atış hedefi edinmeyin. Kim onları severse bana olan sevgisiyle sevmiştir ve kim de onlara buğzedersc bana olan buğzu dolayısıyla buğzetmiştir. Kim onlara eziyet ederse bilsin ki bana eziyet etmiştir. Kİm de bana eziyet ederse Allah'a eziyet etmiş olur. Kim de Allah'a eziyet ederse Allah, onu hemen yakalar. Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidayete erersiniz.'1 Hz Peygamber'in bu hadislerde kendisini gören ve İslam üzere biat eden herkesi kastetmiş olması düşünülemez. Çünkü, o zaman bu uyan ve ikazda bulunmasının bir anlamı kalmazdı, buna gerek yoktu.

Aynı zamanda bu anlam, birazdan gelen ve mü'minlere sadıklarla beraber olmalarını emreden ayette de vardır. Bu da gösteriyor ki buradaki emir, bütün müslümanlara yönelik olup onların Hz. Peygamber'in seçkin arkadaşlarıyla beraber olmaları içindir.

Hiç şüphesiz bu seçkin kesim her türlü saygıya, hürmete, övgüye, tâbi olunmaya layıktır. Bu ilahi ve nebevi övgünün sebebi onların derin imanları, aşın samimiyetleri, Allah'ın ve Peygambcri'nin dinine hizmet etmede kendilerini feda etmeleri, iyilik etmeleri, ağırbaşlı ve olgun olmalarından dolayıdır. Gerek Mekki ve Medeni sûrelerin birçok ayetinde, gerek sirel hadisesindeki rivayetlerde, insanda saygı ve hürmet uyandıran birçok tablo ortaya konulmuştur.

Hazin, "Onlara en güzel şekilde tabi olanlar" cümlesinin yorumunda bunun, ilk öncüler hariç Hz. Peygamber dönemindeki tüm m üs lüm ani arı kapsadığını söylemiştir. Tabresi de bu tabirin, kıyamet gününe kadar Hz Peygamberin arkadaşlarının yolunda giden tüm müslümanları kapsadığını belirtmiştir.

Birinci görüş hakkındaki düşüncemiz şudur: Bu ayetlerden sonraki ayetlerde bununla bağdaşmayan hususlar vardır. Çünkü orada Hz. Peygamber dönemindeki müslüman-ların, bilinmeyen münafıklar bir tarafa, şalin amel işleyen, kötü amel işleyenlerden ve durumu Allah'a kalmışlardan oluştuğu belirtilmektedir. İkinci görüşe gelince, şayet şöyle anlaşılması imkan dahilindeyse bu tabirin ayetin nazil olduğu esnada fiilen mevcut olan insanlar hakkında olduğunu gösteriyor. Aynı şekilde "Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır" tabiri de onları kapsamaktadır. Ayette rnuslümanların her zaman ve mekanda Muhacir ve Ensar'dan öncülerin, Allah ve Pey-gamberi'nden sonra önder ve örnek edinmeleri gerektiği belirtilmekte, bunu yapanların Allah'ın rızasına mazhar olduklarını açıklamaktadır. Sanki bu ifade sonradan gelenlerin, öncülere karşı olan hukukun bir şartı veya onların da Allah'ın nzası ve müjdesi kapsamına girmelerinin bir şartı sayılmaktadır. [271][271]

101- Çevrenizdeki bedevi Araplardan ve Medine halkından iki yüzlülüğe iyice alışmış[272][272]ı münafıklar vardır. Sen onları bilmezsin, biz onları biliriz. Onlara iki kere-azap edeceğiz, sonra da onlar, büyük azaba itileceklerdir.

Bedevi Ve Medeni Münafıklar

Ayette halihazırdaki duruma dikkat çekilmiştir. Hz. Pcygamber'in, münafıkhklarıy-la bildiklerinin dışında, Medine halkından ve bedevi Araplardan da Hz. Peygamber'in tanımadığı, bilmediği münafıkların varolduğuna dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber bu münafıkları bilmiyordu, çünkü onlar nifaka öyle dalmışlardı ki rollerini çok iyi yapıyorlar ve gerçek yüzlerini gizleyebiliyorlardı. Şüphesiz Allah O'nları bilmektedir. Kıyamet gününden Önce onlara iki defa azab edecektir. Ardından onları kötülüklerinden ve tuzaklarından dolayı bu günde büyük bir azaba uğratacaktır.

Müfessirler, bu ayetin sebebi nüzulüyle ilgili herhangi bir rivayet zikretmemiştir. Üslubu ve kendinden önceki ayete atıfta bulunması, İslam toplumuna mensup bir sınıfı sözkonusu edinen bu ayetin önceki ayetlerin bir devamı olduğunu göstermektedir. Münafık olduklarını Hz. Peygamber'den ve müslümanlardan gizlemeyi başaran bir grubun tablosunu içermektedir. Ayet, bir taraftan onları uyarıp ikaz ederken, bir taraftan da onları açığa çıkarmakla tehdit ederek onların durumunu gözler önüne sermekte ve onların kat kat azaba uğratılacaklarını, bunu hakettiklerini belirtmektedir.

---

[271][271] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/401-403.
[272][272] Meradû Nifaka alıştılar, onu sürdürdüler, öyle ona alıştılar ki ona dalmak artık onlar için normal birşey oldu.

Ayet, kahramanlık durumlarında münafıkların değişik şartlarda başvurdukları komplo ve nifakın bir çeşidini içermektedir. Aynı zamanda bilinen münafıkların zarar ve tehlikelerinden daha çok bu tip insanların tehlike ve zararlarına karşı dikkatli ve uyanık olmayı öngören öğütleri belirtmektedir.

Taberi "onlara iki defa azap edeceğiz" cümlesinin tefsiri hakkında sahabeden ve tabiinden değişik rivayetler zikretmiştir. Bir rivayete göre onların, müslümanların ve İslam'ın zaferinden dolayı duydukları üzüntü ve kin birinci azap, Kıyamet gününün büyük azabından önce, kabirde azap çekmeleri de ikinci azaptır. Bir rivayete göre de; onların ifşa edilmeleri birinci azap, kabir azabı da ikinci azaptır. İbn Abbas'tan bu ayet hakkında şunu rivayet etmişlerdir: Hz. Peygamber bir cuma günü hutbe verdi ve "ey falanca dışarı çık sen bir münafıksın, sen de çık ey falanca sen de münafıksın" dedi. Mescitten bazılarını dışarı çıkartarak onları açığa vurdu. İşte bu onların birinci azabıdır. Durum ne olursa olsun bu tabir, onların tehlikelerinin büyüklüğüyle, faktörlerinin önemiyle münasib olan bir azaba kat kat uğratılacaklarını belirtmek içindir.

İbn Kesir, bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak Ebu Derda'dan şunu rivayet eder: Harme-le adında birisi Hz. Peygamber'e gelmiş ve dilini göstererek "iman burada" eliyle kalbini işaret ederek "münafıklık da şurada, o Allah'ı çok az zikreder" demiştir. Hz. Peygamber: "Ey Allah'ım ona zikreden bir dil, şükreden bir kalp ver. Ona benim sevgimi ve beni sevenlerin sevgisini bahşet. İşini hayra ulaştır" buyurdu. Kim bize gelirse onun için mağfiret dileriz. Kim de (durumunda) ısrar ederse, onun durumu Allah'a kalmıştır. Sen kesinlikle kimsenin (nifakını Örten) örtüyü yırtma parçalama."

Belki de bu adam ayet nazil olduktan sonra pişman olarak kendisi ve arkadaşları için af dilemek amacıyla Hz. Peygamber'e gelmiştir. Şayet bu hadis doğruysa bu 80. ayetin tefsirinde söylediklerimizi desteklemektedir. Öyle ki, Hz. Peygamber, tevbesinde doğru olarak gördüğü kimseler için af dilemiştir. İlahi rahmetten yoksun olanlar ise nifakları ve kötü niyetlerinde ısrar edenlerdir. Hadiste belirtilen "nifaklarını açığa vurmayanların durumlarının Allah'a havele edilmesi, tehlike ve zararlarından korkulmadığı sürece onların nifak Örtüsünün yırtılmaması" hususu da gayet güzel bir ilkedir. [273][273]

102- Başka bir kısmı da günahlarını itiraf ettiler, İyi kötü işi birbirine karıştırmışlardı. Belki Allah, onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

103- Onların mallarından kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin bir sadaka al ve onlara dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah, işitendir, bilendir.

104- Bilmedİler mi ki, kullarından tevbeyi kabul eden, sadakalarını alan Allah'tır. Ve Allah,

---

[273][273] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/403-404.

tevbeyi çokça kabul e-den, çok esirgeyendir.

105- De ki: "Yapıp edin. Allah sizin yapıp ettiklerinizi görecektir, O'nun Peygamberi ve mü'mİnler de. Sonra görülmeyeni ve görüleni bilene döndürüleceksiniz. O, size yaptıklarınızı haber verecek."

Ayetlerde şu hususlara işaret edilmiştir:

1- Günah işleyip bu günahlarını itiraf eden başka bir grup vardı. Bunların, günahlarının yanısıra salih amelleri de vardı.

2- Onların yapması gerekenler belirtilmiştir. Tevbe ettikleri taktirde Allah'ın onların tevbesini kabul etmesi mümkündür. Çünkü O, bağışlayandır, esirgeyendir. Hz. Peygamber'in onların malından işledikleri günahlara kefaret olacak ve onları arındıracak (temize çıkaracak) sadaka alması, onlara dua etmesi gerekir. O'nun dua etmesi, onların kalplerine güven verir. Allah, her söylenileni işitendir, tüm niyetleri bilendir. Onların mutmain olmaları gerekir ve bilsinler ki Allah, kulundan tevbeyi kabul eder, samimi ve iyi niyetli oldukları müddetçe sadakalarını kabul eder. Hz. Peygambcr'in samimiyetlerinin, doğru niyetlerinin ve tevbelerinin kabulü için onları salih amel işleme konusunda cesaretlendirerek onlara: "Çalışın salih amel İşleyin muhakkak ki Allah, O'nun Peygamberi ve mü'minler işlediğiniz amelleri görecektir. Açığı, gizliyi, görüleni, görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz ve O sizin işlediklerinizi size bildirecek, hakeltiğiniz karşılığı verecektir" demesi gerekir. 274[274]

Günahlarını İtiraf Edenlerin İnfakta Bulunmaları

Taberi ve diğer müfessirler bu ayellerin nüzulüyle ilgili olarak değişik rivayetler zikretmişlerdir. Bir rivayete göre bu ayetler, geçerli bir özürleri olmaksızın Tebük savaşına katılmayan, sonra da pişman olan ve Allah tevbelerini kabul edinceye kadar kendilerini mescidin sütunlarına bağlayan bir grup samîmi müslüman hakkında nazil olmuştur. Sayılarının bir ila on arasında olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bir rivayete göre ayetler, Ebu Lübabe hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber, Beni Kureyza yahudİlerinden kendi hükmüne gelmelerini isteyince onlar, Ebu Lübabe'yle istişare etmişler, Ebu Lübabe de "sonlarının kesilmek" olacağı anlamına gelen bir işaretle onlara işarette bulunmuştu. Sonra Allah'a ve elçisine ihanet ettiğini anladı, Allah ve Rasulü tevbesini kabul edinceye kadar kendini mescidin sütununa bağladı. Bir rivayete göre de ayetler, nifaklarından tevbe eden, Bedevi veya Medineli müslümanlar hakkındadır. Birinci rivayet üzerinde düşünüldüğünde birazdan gelecek olan ve özellikle samimi müslümanlardan savaşa katılmayanların

274[274] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/405-406.

tevbelerinin kabul edildiğini gösteren bir rivayetin varlığı görülür ki, bu hususun ayetlerle bir ilgisinin olmadığı açıktır. Aynı zamanda Ebu Lübabe hakkındaki rivayetin de bu ayetlerin nazil olduğu ortamla yakın bir ilişkisi yoktur. Üçüncü rivayete gelince bundan, ayetlerde belirtilen vasfın bu ayetlerin münafıklar değil de müslümanlar hakkında olduğu anlaşılmaktadır.

Kanaatimize göre, ayetlerin önceki ayetlere atıfta bulunması onların bir devamı olduğu ve Hz. Peygamber dönemindeki insanlara ait bir kesil sunduğudur. Ayetlerde süreklilik arzeden ilkeler vardır. Ortaya konulan tablo, değişik şartlarda ortaya çıkabilecek tablolardandır.

Bazı görevlerini ihmal edenler ve günahkarlar, samimi bir şekilde hatalarını anladıklarında ve kendilerini düzeltmeye çalıştıklarında onların samimiyetlerine güvenilir. Böyle insanların desteklenmesi, kalplerine huzur verilmesi ve müslümanların saflarına katılmalarının sağlanması gerekir. Onların, kendilerini Allah'a yaklaştıracak ve geçmişteki günahlarına kefaret olacak sadakalarını Allah yolunda ve hayırlı işlerde infak etmeleri gerekir. 275[275]

106- Başka bir kısmı vardır ki (onların durumları) Allah'ın emrine havele edilmiştir.276[276] O, bunları ya azablandıracak ya da tevbelerini kabul edecektir. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Bu ayeltte durumları Allah'ın takdirine ve emrine bırakılmış başka müslümanlara işaret edilmiştir. O, herşeyi bilendir, takdir ettiği her işte hikmet sahibidir. Onlara ilminin ve hükmünün gereğince muamele eder. Ya onların azaba uğratılın alarma hükmedecek ve onlara azabedecek veya onların rahmet ve mağfirete layık olduklarına hükmedecek ve onlara rahmet edip tevbelerini kabul edecektir. 277[277]

Durumları Allah'a Havale Edilenler

Taberi ve diğer müfessirlerin rivayet etliğine göre bu ayetin, savaşa katılmayan ve diğer grubun yaptığı gibi günahlarım itirafa yellenmeyen, pişmanlıklarını ve tevbelerini beyan etmeyen müslümanlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Sonra birazdan gelecek olan ayetin dediği gibi Allah onları bağışlamıştır.

SozÜ edilen ayet bu surenin 118. ayetidir. Bu ayetten anlaşıldığı gibi sözkonusu savaşa

275[275] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/406.
276[276] Mürcevne Havale edilmiştir yani geciktirilmiş ve bırakılmıştır.

277[277] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/407.

katılmayanlara dünya dar gelmiş, Allah'a yalvarmışlar, tevbe etmişler ve Allah on-lann tevbelerini kabul etmiştir. Öyle ki, tefsirini yapmakla olduğumuz bu ayetin, bu kimseler hakkında nazil olduğunu bildiren bu rivayetle bîr ilgisinin olmadığı anlaşılıyor. Şayet doğru olsaydı onların durumlarının, herhangi bir kapalılığa meydan bırakmayacak şekilde açık olması gerekirdi.

Ayetin ruhundan ve kendinden öncekine aüfta bulunmasından Öyle anlıyoruz ki, bu ayet, önceki ayetlerin bir devamı olup, müsl um anların sınıflarından bir sınıfa yani nifak veya samimiyet konusunda durumları netlik kazanmayan bir kesime işaret etmekledir. Toplumda buna sıkça rastlamak mümkündür. Bu gibi insanlar hakkında, onlar herhangi bir günah açığa vurmadıkları ve zararlı ya da kolu bir tavır içinde bulunmadıkları sürece, durumları tamamen açık olmasa bile aceleci olmamak gerekir. Ayet bu hususa güzel ve hikmetli bir şekilde işaretle bulunmaktadır. [278[278]]

107- Zarar vermek[279[279]], küfrü (yerleştirmek), mü'minlerin arasını ayırmak ve daha önce Allah'a ve Rasulü'ne karşı savaşanı gözlemek[280[280]] için mescid edinenler ve "biz İyilikten başka birşey istemedik" diye yemin edenler (var ya) Allah onların yalancı olduklarına şahitlik etmektedir.

108- Orada asia namaza durma. Ta ilk günden takva üzere kurulan mescid, elbette içinde namaza durmana daha uygundur. Onda temizlenmeyi seven erkekler vardır. Şüphesiz Allah temizlenenleri sever.

109- Binasının temelini Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır? Yoksa binasının temelini göçecek[281[281]] bir bıçığın'[282[282]]' kenarına'51 kurup onunla birlikte kendisi de cehennem ateşi içine yuvarlanan kimse mi? Allah, zulme sapan bir topluluğa hidayet vermez.

110- Yaptıkları bina, kalpleri parçalayıncaya dek, yüreklerinde bir kuşku olarak kalacaktır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

Bu ayetlerde şu hususlar vurgulanmaktadır:

1- Kendilerine Özel bir mescid bina eden gruba işaret edilmiştir.

[278[278]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/407.
[279[279]] Dırâran Zarar vermek amacıyla anlamında

[280[280]] İrsâden Bekleme, gözetleme yeri

[281[281]] Havin Çökmeye ve düşmeye meyletmiş

[282[282]] Curufin Sellerin, dibini yalayıp oyduğu çamur veya toprak çıkıntısı.

2- Bu mescid yapımının arkaplanını ortaya koymaktadır. Onlar için iyi niyetli ve samimi değillerdi. Onların amacı zarar vermek, oyalamak ve mü'minlerin arasını ayırmaktır. Bu da küfür ve nifakın bir görüntüsüdür. Onlar mescidi inşa etmeden önce oturup Allah'la ve peygamberlerle savaşan insanları gözetlemişler, buna rağmen iyi niyetli olduklarına ve hayrı istediklerine dair yeminler etmişlerdir. Allah, onların yalancı olduklarına şahittir.

3- Hz. Peygamber'in orada namaza ve kıyama durmaması emredilmiştir. Bina edildiği ilk günden itibaren ihlas ve takva üzere kurulan mescidin buna daha layık olduğuna dikkat çekilmiştir. Çünkü o mescidi inşa edenler samimi, temizlenmeyi sevenlerdi ve Allah da temizlenenleri sever.

4- Soru cümlesiyle, yeni mescid ve bunu inşa edenler kınanmıştır. İlk mescit ve inşa edenlere dikkat çekilmiş ve bunlardan hangisinin hayırlı olduğu belirtilmiştir. "Allah'a yaklaşmak amacıyla inşa edilen mescid ve onu inşa edenler mi yoksa batıl amaçlarla ve kötü niyetlerle yapılmış mescid mi hayırlıdır" şeklinde bir kıyas yapılmıştır.

5- Önceki soru cümlesine cevap niteliğinde bir cümle getirilmiştir. Bu inşa edilen son mescid, yıkılmaya meyilli, neredeyse çökecek bir temel üzerine inşa edilen bina gibidir. Orası, kendisini yapanlariyla birlikte cehennem ateşine sürüklenerek çökmüştür de. Onlar zalimdir. Allah'ın zalimleri başarıya ulaştırması ve hidayete ulaştırması mümkün değildir. Onların kalpleri ölümle yok oluncaya dek inşa ettikleri o bina kalplerinde yer eden nifak ve şüphe olmaya devam edecektir. Allah, açık ve gizli herşeyi bilendir. Hikmet ve doğruluk ihtiva eden tüm işlerinde hüküm sahibidir. [283[283]]

Mescid-İ Dirar

Taberi ve diğer müfessirler[284[284]], bu ayetler hakkında İbn Abbas'tan ve tabii müfessir-lerden birçok rivayet zikretmişlerdir. Bu rivayetler genel olarak şu olayı anlatır:

Hz. Peygamber Medine'ye gelirken Küba denilen mahallede iki veya Üç gün geçirmişti. Buranın halkı, Hz. Peygamber'İn namaz kıldığı yerde normal vakit namazlarını, özellikle gece ya da sıcak ve soğuğun şiddetli olduğu zamanlarda namazlarını kılmak için Hz. Peygamber'İn izniyle mescid inşa ettiler. Bu mahallede bir grup münafık da yaşıyordu. Bazı rivayetlere göre bunların sayısı 12 kişiydi ve bunların Ganemoğullanndan olduklarını belirtmektedir. Hz. Peygamber'e ve İslam'a kiniyle ve müslümanlara karşı savaşmasıyla bilinen Medineli Ebu Amir isimli bir şahıs da bunlara gelip gidiyordu. Bu adam, önce şirki lerketti, tevhidi benimsedi; sonra hristiyan olup, ruhban oldu ve cübbe giyerek rahip diye meşhur oldu. Aynı

283[283] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/409.
284[284] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

zaman da fasık olarak da şöhret bulmuştur. Hz. Peygamber Medine'ye gelince bu şahıs Hz. Peygamber'e "Buraya ne ile geldin" dedi. Hz. Peygamber "Ibrahimin dini olan Haniflikle geldim" dedi. O da "Ben o din üzereyim" deyince Hz. Peygamber "Hayır sen o din üzere değilsin" dedi. O adam "Bilakis ben o din üzereyim. Ancak sen o dinden olmayan şeyleri o dine soktun" dedi. Hz. Peygamber "Ben onu lemiz, arı ve duru bir şekilde getirdim" dedi. Ebu Amir "Allah bizden yalan söyleyeni tardedilmiş, kovulmuş ve yalnız bırakılmış bir şekilde kahretsin" deyince de Hz. Peygamber "amin" dedi. Ebu Amir "Seninle savaşan bir grup gördüğüm zaman onlarla beraber seninle savaşacağım" dedi. Aradan pek bir zaman geçmedi ki Hu-neyn günü Hz. Peygamber'e karşı savaştı. Hevazin hezimete uğrayınca umudunu kaybetti ve Şam'a kaçtı. Kuba'daki münafıklara haber gönderip "Gücünüz yettiğince hazırlık yapın, sizin bir araya geleceğiniz bir mescid inşa edin ve beni bekleyin. Muhammed ve arkadaşlarını Medine'den sürmek için Rum Kayser'ine gidip bir ordu getireceğim" dedi. Onlar da bir mescid bina ettiler. Hz. Peygamber, onlara bunun mahiyetini sorunca onlar da ilk mescidin kendilerine uzak olduğunu yaşlı ve hastaların oraya gidemediklerini söyleyerek iyi niyetli olduklarını belirtip Hz. Peygamber'İn orayı bereketlendirmek amacıyla gelip orada namaz kılmasını talep eltiler. Hz. Peygamber onların doğru söylediklerine inandı ve "Biz şimdi yola çıkıyoruz. Tebük'ten dönünce gelip namaz kılacağım" dedi. Hz. Peygamber'İn Medine'ye döneceği zaman yaklaşınca onlardan bazıları gelip Hz. Peygamber'e sözünü hatırlattılar. Bunun üzerine Allah bu ayetleri indirdi ve onların gerçek yüzlerini ortaya koydu. Hz. Peygamber birkaç adam gönderdi. Onlar orayı yıkıp yaktılar.

Ayetlerin tamamı bu özetle verilen olaya uygun düşmektedir ve münafıkların en kötü, en çirkin, en tehlikeli konum ve tavırlarından birini konu edinmekledir. Özellikle de onların Allah'ın mescidini bu emelleri için araç ve zırh edinmelerini ortaya sergilemekledir. Münafık ve hasta kalpli insanların Hz. Peygamber'e, O'nun daveline ve otoritesine karşı başvurdukları hile ve tuzakları belirtmektedir. Kur'an'ın buradaki üslubu, onların kötü niyetlerine ve çirkinliklerine uygun olarak sert bir şekilde gelmiştir.

Ayetler bazı belirli tavırların anlatıldığı özel bir konuyu ihtiva etmesinin yamsıra kendinden önceki ayetlere atıfta bulunması ve metodu bunların bir Önceki bağlamdan kopuk olmadığını, o bütünün bir parçası olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda burada müslümanlardan da bir grup belirtilmiştir. Bu ayetlerin Hz. Peygamber'in Medine'ye dönüş yolunda olduğunu belirten rivayet doğrudur. Çünkü aynı bağlam içindir ki bazı ayetler bunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Tcbük'tcn Medine'ye dönüşü sırasında nazil olan bu ayetlerde ortaya konulan konu, Hz. Peygamber döneminde müslümanların allı sınıf olduklarını içermektedir. Bunlar; öncü Muhacirler, öncü Ensar, bedevi ve şehirli Araplardan bunlara en güzel bir şekilde tâbi olup, ihlas, takva yardım ve destek konusunda onların yolundan gidenler,

münafıklıkları herkes taralından bilinmeyen Medineli ve çevresindeki bazı bedevi münafıklar, salih amel ile kötü işleri birbirine karıştıran ve münafık olmayan grup, durumları belirgin olmayıp Allah'ın emrine ve ilmine havale edilmiş kimseler, aşırı küfür ve çirkinlikler ortaya koyan münafıklar grubu.

Genci olarak insan toplulukları bu sınıflardan oluşur. İslam toplumu da bu kapsamın dışında değildir. Ancak kesin olan bir husus vardır ki, Allah'ın dini ve Peygamber'in yolu uğruna en güzel örnekleri ortaya koyan, Allah'ın rızasını ve fazlını kazanmak için kendilerini hizmete adayan, Allah'ın kendilerinden, onların da Allah'tan razı olduğu ve Hz. Peygamber'den sonra İslam davetinin dayanağı olan ilk üç sınıfın, bu güçlü toplumun temelini oluşturduğudur.

Ayetlerde övgüyle sözü edilen mescid hakkında Taberi değişik rivayetler zikretmiştir. İbn Abbas, Hasan ve İbn Zeyd "Bunun Avfoğullari'nın bina ettiği ilk Küba mescidi olduğunu rivayet etmiştir. Değişik senetlerle zikrettiği rivayete göre; Avfoğulları'ndan biri Ebu Said el-Hudri ile bu mescid hakkında tartışmışlar. Avfoğulları'ndan olan kişi bu mescidin Küba mescidi olduğunu söylerken arkadaşı da bunun Peygamber mescidi olduğunu söylemiştir. İkisi de Hz. Peygamber'e gelip O'na sordular. O da "O, benim bu nıescidimdir, orada daha çok hayır vardır" buyurdu.

Tirmizi ve Müslim de buna yakın bir hadisi şu şekilde rivayet etmişlerdir: "Ebu Said el-Hudri şöyle dedi: 'İki kişi takva üzere bina edilen mescid hakkında tartıştı. Biri orası Mescidi Küba'dır derken, diğeri Rasulullah'ın mescidi olduğunu söylüyordu. Hz. Peygamber de 'O benim mescidimdir' buyurdu."[285[285]] O Öyle görüyor ki İbn Abbas ve diğer müessirlere göre bu hadis sabit olmamıştır. Yoksa orasının Küba mescidi olduğunu söylemezlerdi. "Orada temizlenmek isteyen adamlar vardır. Allah temizlenmek isteyenleri sever" cümlesi, kıyasın oradaki iki mescid hakkında olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla ayette övgüyle kendisinden bahsedilen mescid Küba mescididir. En iyisini Allah bilir.

Taberi, az Önce sözkonusu edilen cümle hakkında Hz. Peygamber'in bu mescid halkına veya Ensar'a şöyle dediğini rivayet eder; "Allah temizlik konusunda sizi övmekte dir. Siz ne yapıyorsunuz (nedir bu temizlik). Onlar da 'Biz büyük ve küçük abdesiin izlerini yakarız (yok ederiz)' dediler". Başka bir rivayete göre de onlar şöyle dediler: "Bizim yahudilerden komşularımız vardı. Onlar böyle yaparlardı ve bunun Tevrat'ta yazılı olduğunu söylüyorlardı." Bir rivayete göre "Biz cahiliyye döneminde su ile islinca yapardık, müslüman olduktan sonra da bunu bırakmadık" dediler. Hz. Peygamber de onlara 'Onu lerketmeyin' dedi. Tirmizi ve Bezzar Ebu Hureyre'den şunu rivayet etmişlerdir: "Bu ayet, su ile islinca yapan Küba halkı hakkında nazil olmuştur".[286[286]]

[285[285]] Tac,c. 4, 118.

[286[286]] Tac, c. 4, 118.

Bu iki rivayetle de ayetlerde belirtilen mescidin Küba mescidi olduğunu gösteren işaretler vardır. Bu rivayetlerde ve Kur'an ayetlerinde her müslümanın tüm koşullarda, her konuda temizliğe, özellikle de bedensel temizliğe riayet etmesi gerektiği hususunda hem Kur'ani hem de nebevi yönlendirme vardır. Daha önceleri de belirttiğimiz gibi burada abdest ve yıkanmanın hedefi bir daha pekiştirilmiş oluyor.

Ayetler, hasla kalpli insanların ortaya koyduğu kötü davranışlara, düzenbazlıklara ve komplolara karşı uyanık olmayı, dikkatli davranıp onlara kesin ve şiddetli bir şekilde tavır almayı, onların görüntülerine ve yalan yeminlerine aldanmamayı, güzel niyetli ve iyi görünümlü insanlara ikramda bulunmayı; Allah'ın gözetilmesi, O'ndan sakınılması, iyi ve hayırlı amellerde onun rızasının kazanılması hussunda her zaman için bir mesaj niteliği taşıyan uyarıları ve ilkeleri içermekledir. Özellikle de 109. ayet bu uyarı ve ilkeler hakkında olup her türlü fiil ve konumu kapsamaküdır. 287[287]

111- Allah, mü'minlerden canlarını ve mallarını, cennet karşılğında satın almıştır. Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve Öldürülürler. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da üstlendiği gerçek bir sözdür. Kim Allah'tan daha çok sözünde durabilir? O halde onunla yaptığınız bu alışverişten dolayı sevinin, işte büyük kurtuluş budur.

112- Tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, seyahat edenler288[288], rüku edenler, secde edenler, iyiliği emredip kö-tülükten menedenler ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar. İşte bu mu m inlen müjdeler.

Her iki ayet, açık ve anlaşılır olup mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad eden mü'minlere ilahi bir müjde vaadetmekte ve onları bu konularda teşvik etmeyi amaçla-maktadır. Samimi mii'minlerin sıfatları sayılmakta. Onların Allah'ın dinine sıkı sıkıya bağlanıp görevlerini yerine getirdiklerinden övgüyle bahsetmekledir. 289[289]

Allah Mii'minlerin Nefis Ve Mallarını Satın Almıştır

Taberi, birinci ayetin Büyük Akabe Biati esnasında nazil olduğunu rivayet etmiştir. Evs ve

287[287] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/409-412.

288[288]288[288]288[288]288[288] es-Saihune 'Oruç tutanlar' anlamındadır denilmiştir. Ayrıca Cihad için yeryüzünde seyahat edenlerdir anlamına gelir denilmiştir. Birinci görüşü destekler mahiyette olan bir hadis Hz. Aişe'dcn rivayet edilmiştir: "Bu ümmetin seyahati oruçtur. Taberi Tefsin.

Bir başka nebevi hadiste "Seyahat edenler oruç tutanlardır" Taberi Tefsiri. denilmiştir. İkinci görüşü destekleyen bir hadiste de şöyle buyurulmuştur: "Ümmetimin seyahati, Allah yolunda cihad etmektir. Beğavi Tefsiri.

289[289] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/413.

Hazreç heyetleri, Hz. Peygamber'e, Medine'ye hicretten önce biat etmişlerdi. Bu biatta Abdullah b. Revana Hz. Peygamber'e şöyle demiştir:

"Rabbin ve kendin için dilediğini şart koş. Allah Rasulü, 'Rabbim için O'na ibadet etmenizi ve O'na hiçbir şeyle ortak koşmamanızı şart koşuyorum. Kendim için de canlarınız ve mallarınızı nelerden koruyorsanız, beni de ondan korumanızı şart koşuyorum'. 'Bunu yaptığınız taktirde bize ne var?' diye sorduklarında, Hz. Peygamber 'cennet' buyurdu. Onlar 'Kazançlı bir alışveriş, bunu bozmayız ve bozulmasını istemeyiz' dediler. Bunun üzerine Allah, ayeti indirdi".

Akabe biati esnasında geçen bu diyoloğun doğru olma ihtimaliyle birlikte ayetin üslup ve içeriği bu ayetin Akabe biatinin gerçekleştiği bir ortamda nazil olduğunu belirten

rivayetin doğruluğunda şüphe uyandırmakladır. Daha da ötesi, rivayetin bizzat kendisi bu şüpheyi uyandırın akladır. Çünkü Hz. Pcygamber'in heyetten islediği sadece koruma ve himaye edilmektir. Oysa ki ayci cihad hakkında geniş bir çerçeve çizmekledir. Enfal sûresinin tefsirinde Bedir savaşını açıklarken Hz. Peygamber'in Ensar'dan kendisi için sadece savunma ve himaye istediğini söylemiştik. Bunun için Hz. Peygamber onlarla istişare etmeden ve onlar savaşa hazırlıklı olduklarını belirtmeden Kureyş'lc herhangi bir çatışmaya girmeyi düşünmemiştir. Taberi ve diğer müfessirler, birinci ve ikinci ayeti birbirine bağlayarak şöyle demişlerdir: "Allah ikinci ayette kendilerinden nefislerini satın aldığı mü"minlerin sıfatlarını açıklamıştır. Bu da iki ayetin beraber nazil olduklarını göstermektedir. Rivayetler, bunu zikretmemektedir. İki ayet arasındaki bütünlük bunu teyid etmektedir. Kaldı ki, ikinci ayetle bazı sıfatlar vardır ki, bunlar daha Akabe Bi-alı'nda bulunanlarda gerçekleşmemiştir.

Buna ilave olarak biz, iki ayetle önceki ayetler arasında bir uyumun olduğu, o ayetlerle beraber veya hemen ardından nazil olduğu, Tebük savaşı esnasında nazil olduğunu söylediğimiz o ayetlerle ortaya konulan bir silsilenin son halkasını oluşturduğu kana-atindeyiz. O ayetler, önce mallarıyla, canlarıyla cihattan geri kalanları eleştirmekte, sonra komplo kuran münafıklara dikkat çekmekte, ardından da canlarıyla ve mallarıyla Allah yolunda cihad eden samimi mü'minleri Övmektedir.

Her iki ayet de açıklayıcı ve güçlü bir üslupla gelmiştir. Özellikle de ikinci ayet, samimi müslümanların tüm sıfatlarını bir arada vermiştir. Hz. Peygamber'in son, sayı ve hazırlık bakımından en büyük, en uzak mesafeli, en tehlikeli, en riskli savaşı olan Tebük savaşı ve bu bağlamda ortaya konulan bütünün çok güzel bir sonucu mahiyetindedir. Aynı zamanda bu ayetlerin ruhu, ayetlerin Hz. Peygambcr'le birlikte Tebük savaşına iştirak eden arkadaşlarına övgü mahiyetindedir.

Buna rağmen her iki ayet, her koşul ve mekandaki her müslümana seslenerek, malları, canlarıyla cihada koşmalarını, Allah yolunda ne kadar büyük olursa olsun fedakarlıkta bulunmalarını açıklamaktadır. Ayrıca bu iki ayetle kendisiyle Allah'ın rızasanın kazanıldığı

samimiyetin ölçüsü verilmekte, iyi sıfatlar belirtilmekle, dünya ve ahirtte kurtuluşa ermenin, başarıya ulaşmanın sebepleri sıralanmakladır.

Birinci ayetle belirtilen hususa dikkal çekmek gerekir. Öyle ki, samimi bir müslü-man sırf İslam'ı kabul etmekle malıyla, canıyla Allah yolunda cihad etmek için nefsini Allah'a satmış olmakladır. Allah bunu cennet karşılığında satın aimışlır. Burada cihad teşvik edilmekle ve ona cihada çağrı yapılmaktadır. Cihad, İslami rükünlerin en büyüğü olarak nitelenmektedir. Tabii ki bu cihad, Kur'an'ın belirttiği prensipler çerçevesinde belirtilmektedir.

Rivayetlerin[290[290]] belirttiğine göre; Hz. Peygamber, bazı savaşlardan dönünce kendisini başarıya ulaştıran ve bunu kolaylaştıran Allah'a şükrünü ilan etmek için ikinci ayetin içerdiği bazı lafızlarla sesleniyordu. Sonra, savaşın sonunda Kur'an'm ayetleri bu üslupla nazil oldu ki, Allah'a olan şükrün, özel ve tüzel görevlerini yerine getiren Allah yolundaki mücahitlere övgünün ilanı olsun, onlara uyulup yollarından gidilsin.

"Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da üstlendiği gerçek bir sözdür" cümlesi hakkında şunu belirtmek gerekir. Kur'an, Allah yolunda canla, malla cihad etmeye çağıran, bunu teşvik eden, mücahitlere cennet ve zaferi vaadeden çeşitli ayetler içermektedir. Bu surenin 88-89. ayetleri bu tür ayetlerin sonuncularındandır. Bugün ellerde bulunan Tevrat ve İncil'de bu konuyla ilgili açık bir ifadenin bulunmayışı, Kur'an'ın bu ayetinin eksik olduğu anlamına gelmez. Bugünkü İnciller, Hz. İsa'nın hayatının bir tercümesidir, Allah'tan insanlara tebliğ ettiği herşey yoktur.

Allah'ın Hz. Musa'ya olan tebligatlarım içeren Tevrat'ın bugünkü kullanılan bölümleri Hz. Musa'dan uzun bir müddet sonra tedvin edilmiştir. İçerisinde tahrifatın yapıldığını gösteren birçok çelişki vardır. Kaldı ki, Tevrattakilerin, Allah'ın Hz. Musa'ya tebliğ ettiklerinin veya Hz. Musa'nın İsrailoğullan'na tebliğ ettiklerinin tamamını kapsadığına dair hiçbir delil yoktur. Allah Kur'an'ı, Allah'a ve Peygamberi'ne nisbel edilen eski kitapları doğrulayıcı kılmıştır. Tabii ki bu da İslami akide açısındandır. Maide sûresinin 48. ayetinin tefsirinde belirttiğimiz gibi bugünkü mukaddes kitaplarda bulunmayan, ancak Kur'an'ın ortaya koyduğu tüm ilke ve kurallar haktır. [291[291]]

113- Akraba bile olsalar, cehennem halkı oldukları belli olduktan sonra Allah'a ortak koşanlara mağfiret dilemek ne Peygamberin, ne de inananların yapacağı bir şeydir.

114- İbarhim'İn babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden dolayıydı. Fakat onun, bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzak durdu. Gerçekten İbrahim

---

[290[290]] Tabakat, ibn Sa'd, c. 3, sh. 122-123

[291[291]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/413-415.

çok içli[292[292]] ve yumuşak huylu idi.

115- Allah, bir kavmi doğru yola ilettikten sonra, sakınmaları gereken şeyleri kendilerine açıklamadıkça onları saptıracak değildir. Allah herşeyi bilendir.

lah'tan korkan anlamındadır' denilmiştir.

Müşriklere Mağfiret Dilemek

Birinci ve ikinci ayel, Hz. Peygamber'in ve müslümanların, şirkleri üzere ölen ve Ahirette de kesin olarak varacakları yer cehennem olan müşrikler için mağfiret dilemelerinin uygun olmadığını belirtmektedir. Hz, İbrahim'in babası için mağfiret dilemesinin aklayıcı bir örnek olamayacağı vurgulanmıştır. Çünkü O, bunu, verdiği bir sözden ve babasının Allah'a olan düşmanlığı açığa çıkmadan Önce yapmıştı. Kendisine durum açıklandığı zaman, hemen bu davranışından vazgeçmiştir. O, Allah'tan korkar ve uygun olmayacak bir şeyi yapmaz. Üçüncü ayet, hidayete erdirdiği insanların, bu tür bir davranıştan sakınıp uzak durmalarını belirterek, onların apaçık bir delil üzere olmaları için onları başıboşluğa, saplantıya ve karanlığa terkelmemiştir. O, herşeyin gereğini en iyi bilendir.

Taberi bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili çeşitli rivayetler zikretmiştir. Bir rivayete göre Hz. Peygamber, atalarının dininde ısrar eden ölüm döşeğindeki amcasına mağfiret dileyeceğini vaadetmiş ve ona mağfiret dilemek istemiş, Allah onu bundan nehyeimişür. Bir rivayete göre bir Mekke yolculuğu esnasında annesinin kabrini ziyaret etmiş ve ona mağfiret dilemek istemiş, Allah da onu bundan nehyetmiştir. Bir rivayete göre de ashabından bazıları kendisine "Ey Allah'ın Peygamberi, muhakkak ki bizim babalarımızdan komşuluğu güzel olan, akrabalığa Önem veren, esirleri kurtaran ve zimmetlerine vefa gösterenleri vardır. Onlar için mağfiret dilemeyelim mi" diye sonnuslardır.

Hz. Peygamber, "Evet, Allah'a yemin olsun ki, ben de İbrahim'in babası için mağfiret dilediği gibi babama mağfiret diliyorum" buyurdu. Bunun üzerine Allah, birinci ve ikinci ayeti indirdi. Başka bir rivayete göre; bir kişi, başka birinin müşrik olan anne ve babası için mağfiret dilediğini duymuş ve "kişi, müşrik olan ebeveyni için mağfiret dileyebilir mi?" diye sorunca o kişi "İbrahim, babası için mağfiret dilemedi mi?" diye cevap verdi. O adam Hz. Peygamber'e gelip ona bu durumu bildirince iki ayet nazil oldu. Ayrıca, babalan için mağfiret dileyenler, bu iki ayelin nüzulünden sonra günah işlediklerini düşündüler, Allah da üçüncü ayeli indirdi diye rivayet edilmiştir. Beğavi üçüncü ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şu rivayeti zikrelnıiştir: Bir grup, Hz. Peygamber'e gelerek müslüman oldu. Onlar müslüman olduklarında daha İçki yasaklanmamıştı ve kıble de Kabe'ye doğru değişmemişti. Aradan bir

---

[292[292]] Evvahun 'Allah'a çokça bağlı, yalvaran ve içli, yanık ve Al-lah'tan korkan anlamındadır' denilmiştir.

zaman geçtikten sonra bu grup tekrar Hz. Peygamber'e geldiklerinde içkinin haram kılındığını ve kıblenin değiştiğini gördüler. Bunun Üzerine "Ey Allah'ın Peygamberi, sen bir din üzeresin, biz başka bir din üzereyiz, bizler dalalet içerisindeyiz" dediler. Bunun üzerine Allah, 115. ayeli indirdi.

Üçüncü rivayetin, iki ayetin nüzulüyle ilgili olduğu daha çok muhtemeldir, Çünkü birinci ve ikinci rivayetler, Hz. Peygamberin annesi veya amcası için mağfiret dilediğini belirtirken birinci ayet, müslümanlan da kapsamakladır. Mağfiret dileyenlerin günahkar olduklarını sanmalarıyla ilgili rivayetin, üçüncü ayetin nüzul sebebi olması daha doğrudur. Çünkü ayetlerin içeriğiyle rivayet arasında bir uyum vardır.

Dediğimiz gibi ayetler yeni bir konudan bahsediyor gibi görünüyor. Bu bölümün Tebük savaşı hakkında nazil olan ayetlerden sonra gelmesi, sözkonusu nehyin bu savaştan döndükten sonra geldiğini göstermektedir.

Hz. İbrahim'in içli ve yumuşak huylu, çokça niyazda bulunan biri olarak sıfatlandı» nlmasıyla O'nun, Allah'ın razı olmayacağı bir şeyi yapmasının imkansız olacağına dikkat çekmek amaçlanmıştır. Çünkü O, Allah'tan çokça korkandır. Onun babasına mağfiret dilemeyi vaadetmesi, babasının Allah düşmanı olduğu yakinen kendisine belirtilmeden Önceydi. Yumuşaklığından, merhametli oluşundan dolayı böyle bir şeye yeltenmişti. Ancak kendisine durumun gerçek yüzü aşikar olunca bundan hemen vazgeçti. Burada da görüldüğü gibi ayetle çok açık ve süreklilik arzeden güzel ilkeler vardır.

Üçüncü ayet, imani bir esas ve hukuki bir ilkeyi içermektedir. O da; Allah'ın hiçbir müslümanı, kendisinden nehyetmediği herhangi bir hususta sorumlu tutmayacağıdır. Müslümanların açık bir Kur'ani nassla veya nebevi bir hadisle kendisinden nehyedilme-dikleri birşey, herhangi bir miinkeri, günahı ve açık bir fuhşu içermediği sürece mubahtır. Bu, Kur'an'ın değişik yerlerde çeşitli vesilelerle ortaya koyduğu ilkelerle bağdaşmakladır.

"Peygambere yaraşmaz" cümlesi, Hz. Peygamber'in herhangi bir konuda iclihadda bulunduğuna, ancak Allah kalında onun tercihinin değil de başkasının daha evla olduğuna, Kur'an ayetinin nazil olup onu uyardığına delalet eder. Bu husus, iman edilmesi gereken onun ismet sıfatıyla çelişmez. Bu ismet, daha önce de açıkladığımız gibi onun Allah'tan kendisine vahyedilen herşeyi tebliğ etmesi, ona muhalefet etmemesi, herhangi bir masiyet veya günah işlememesi hakkındadır. [293][293]

116- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır, öldürür ve diriltir. Sizin için Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da yoktur.

---

[293][293] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/416-417.

Bu ayeli yalnız başına ele alışımızın sebebi onun diğer ayetlerden sonra gelmesinin muhtemel olmasındandır. Bunun anlamı şudur: Müslümanların müşrik olan akrabalarına bağlanıp, bunun neticesinde onlara mağfiret dilememeleri gereği dile getirilmektedir. Çünkü onların Allah'tan başka hiçbir dost ve yardımcısı yoktur. Ayrıca bu ayet, bundan sonra gelen ve Allah'ın, Hz. Peygamber ve müslümanlann tevbesini kabul ettiğini belirten ayetler için bir giriş ve hazırlık konumunda da olabilir. Bu durumda yalnızca Allah'ın onların yardımcısı ve dostu olduğu, yalnızca ona güvenip bağlanmaları gerektiği anlamı ortaya çıkar. [294[294]]

117- Andolsun ki Allah, Peygamber'in ve güçlük anında O'na uyan Muhacir ve Ensarın tevbelerini kabul etti. İçlerinden bir kısmının kalpleri kaymak üzere iken yine de onların tevbesini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir.

118- Geri bırakılan üç kişiye de yeryüzü tüm genişliğine rağmen dar gelmiş ve nefisleri de kendilerini sıkıştırmıştı da, Allah'tan başka sığınacak hiç bir şey olmadığını anlamışlardı[295[295]] Allah onların tevbesini kabul buyurdu ki tevbe etsinler. Muhakkak ki Allah, tevbeyi çok kabul eden ve çok esirgeyendir.

Çünkü zan kelimesi bazen birbirine zil iki anlamı içerebilir, hem şek, hem de kesin bilgi anlamlarına gelebilir.

Ayetlerde şu hususlar belirtilmiştir:

1- Ayetle Allah'ın, Hz. Peygamber'in ve zor şartlarda, hatla bazılarının Allah'ın razı olmadığı bir duruma düşebileceği koşullarda O'na tâbi olan Muhacir ve Ensardan razı olduğu, onların tevbesini kabul ettiği belirtilerek, bu kimseler teskin edilmiş ve levbele-rinin kabul edildiği, çünkü Allah'ın onlar için çok şefkatli ve merhametli olduğu bildirilmiştir.

2- Ayetler, Allah'ın tevbeyi kabul etmesinin ve rahmetinin kapsamına Rasulul-lah'tan geri kalan, hatalarının farkına varan, tüm genişliğine rağmen dünya kendilerine dar gelen, canları sıkıldıkça sıkılan, affedilmeleri için Allah'a sığınan üç kişinin de girdiğini ilahi bir müjde olarak belirtilmiştir. Çünkü onlar, Allah'tan başka hiçbir sığınaklarının olmadığım, ondan kaçmanın, kurtulmanın İmkansız olduğunu anladılar. Allah onların tevbesini kabul etli. O tevbeleri kabul eden ve çokça bağışlayandır.

Ayetler, Tebük savaşıyla ilgili olmakla birlikte yeni bir bölüm gibi görünmektedir. Her iki ayetin de, Hz. Peygamber ve müslümanların Tebük'ten döndükten sonra nazil oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar hakkında zikredilen rivayetler de bunu ortaya koymakladır. Bu iki

---

[294[294]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/418.

[295[295]] Ve zannu Kelime burada, 'yakinen anladılar' anlamındadır.

ayet, kanaatimize göre, Tebük dönüşünde nazil olduğunu söylediğimiz önceki bölümden sonra nazil olmuştur.

Müfessirler, birinci ayetin nüzulü hakkında belirli bir olay zikretmem işlerdir. Ancak Tebük savaşının gerçekleştiği şartlan belirterek zorluktan ötürü neredeyse Hz. Peygamber'in arkadaşlarından bazılarının kalplerinin kayacağını anlatmışlardır. Kanaatimize göre hu ayette belirtilen Allah'ın tevbeyi kabul ettiğini ilan etmesi bununla ilgilidir.[296[296]] Kur'an'ın bu savaşı zorluk günü olarak nitelemesi bunu leyid etmektedir. Sıcak, azık ve binek azlığı açısından zorluk çekiliyordu. Öyle ki üç kişi, dön kişi hatta on kişi bir tek bineğe nöbetleşe biniyorlardı. Susuzluk öyle bir dereceye ulaşmıştı ki, deveyi kesip işkembesini sıkarak suyunu içiyorlardı. Açlık öyle bir safhaya ulaşmıştı ki, bazen bir günde birkaç hurmayla yetiniyorlar, hatla bir tek meyveyi nöbetleşe çiğniyorlardı. Bazıları öyle yoruluyorlardı ki, ordudan geri kalıyorlardı. Durumları Hz. Peygamber'e iletildiğinde "Onlara ilişmeyin, şayet kendilerinde bir hayır varsa Allah, onları size tekrar kavuşturacaktır. Yok eğer böyle değillerse Allah sizi onlardan yana rahatlatmış olur" diyordu. Ebu Zcrr, önce geri kalıp sonra tekrar gelip yetişenlerdendi. Samimi olanlardan birkaç kişi geri kalmıştı. Bunlardan biri İbn Hişam'ın[297[297]] rivayet ettiği bir haberde belirtildiği gibi Ebu Hayseme el-Ensari'ydi. Ordu hareket ettikten sonra pişman olmuş sonra lekrar gelip yetişmişti. O, sıcak bir günde ailesine gelmişti. İki hanımından her bîri evin bahçesinde çardağını kurmuş, onun için soğuk su ve yemek hazırlamışlardı. Eve gelip çardakların kapısında durarak hanımlarına ve kendisi için hazırladıklarına baktı ve şöyle dedi: "Hz. Peygamber şimdi güneşin altında kavrulurken, Ebu Hayseme de serin bir göl-gelikte, hazırlanmış yemeklerin başında ve hanımlarının yanında oturmakla. Bu akıl kârı iş değil. Allah'a andolsun ki ben hiçbirinizin çardağına girmeyeceğim, gidip Hz. Pey-gamber'e yetişeceğim, benim için azık hazırlayın." Onlar da azığını hazırladı. Bineğine allayıp, Hz. Peygamber'i aramaya başladı ve Tcbük'tc ona yetişti. Yolda kendisi gibi Hz. Pcygamber'e iltihak etmek isleyen Umcyr b. Vchb'le karşılaştı. Yol arkadaşı oldular, Tcbük'e yaklaştıklarında Ebu Hayseme, Umeyr'e dedi ki: "Benim günahım var, ben suçluyum benden biraz geride dur ki ben senden önce Hz. Peygamber'e kavuşayım." O da öyle yaptı. Ebu Hayseme Hz. Peygamber'e yaklaşınca onu görenler, "Şu yoldaki yolcu buraya doğru yöneldi" dediler. Hz. Peygamber de "İnşallah Ebu Hayseme'dir" dedi. Yanındakiler "Evet, ya Rasulullah, vallahi o Ebu Hayseme'dir" dediler. Ebu Hayseme bineğini çöktürüp indi. Rasulullah'a yöneldi ve selam vererek ona durumunu arzettİ. Hz, Peygamber de onun için dua elli. İbn Hişam, ona nisbet edilen şu beyitleri aktarmıştır:

"İnsanların dinde ikiyüzlülük yaptığını görünce / En çok affeden ve ikram edene geldim. / Sağ elimle Muhammed'e bial etlim. / Hiçbir günah ve haram işlemedim. / Yeşillikleri ve filizleri çardakta lerkettim. / Bir münafık şüpheye düştüğü zaman / Ben gelip dine boyun eğdim."

[296[296]] Ayetin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin, Tabresi.

[297[297]] İbn Hişam, IV, 174-176.

İkinci ayel, Medine'de samimi mü'minlerden tembellik yapıp özürsüz olarak savaştan geri duran üç kişi hakkındadır. Müfessirler, onların durumlarını aktarmışlardır. Bu-hari, Müslim ve Tirmizi bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak bu üç kişiden biri olan Ka'b b. Maük'ten uzun bir hadisi rivayet etmişlerdir. Hz. Peygamber'in ashabının ahlakına dair güzel ve faydalı tablolar sunan bu hadisi burada zikretmeyi faydalı görüyoruz.[298[298]] Ka'b b. Malik şöyle dedi:

"Peygamber'in yaptığı savaşlardan, Tebük savaşı hariç hiçbirine iştirak etmekten geri kalmamıştım. Gerçi Bedir savaşına da katılmamıştım ama Peygamber, Bedir savaşına katılmayanlardan hiç kimseyi azarlamamıştı. Bedir savaşında, Hz. Peygamber ve müs-lümanlar, Kureyş'in ticaret kervanına karşı koymak için çıkmışlardı. Allah, belirtilmemiş bir anda m ti s Ilımanlarla düşmanların: karşı karşıya getirdi.

Akabe gecesinde İslam üzere Hz. Peygamber'e biat ettiğimizde onunla beraberdim. Bedir'in, insanlar arasında Akabe'den daha fazla bir üne sahip olduğu gibi ben de Akabe'de bulunmayı, Bedir'de bulunmaya tercih etmem. Tebük savaşına katılmaktan geri kaldığımda her zamankinden daha kuvvetli ve daha varlıklı olduğumu biliyordum. Vallahi, bu savaştan önce asla iki bineğim bir arada olmamıştı. Bu savaşta tam techizatlı iki binek sahibiydim.

Hz. Peygamber, bu savaşa sıcakların şiddetli olduğu bir zamanda çıkmıştı. Uzun ve tehlikeli yollan katetmek zorunda kaldı. Sayısı çok olan bir düşmanla karşılaştı. Başka savaşların aksine hedefini gizlemedi. Tüm hazırlıklarını yapmaları için müslümanlara meseleyi açıkça anlattı. Peygamber'le birlikle bu savaşa katılan müslümanların sayısı o kadar çoklu ki İsimleri bir kitaba zor sığar. Bir vahiy nazil olmadığı sürece anlaşılmayacağını sanarak gizlenmek isteyenler azdı. Bu savaş, meyvelerin tam olgunlaştığı bir zamana denk gelmişti. Geride kalıp meyveleri toplamayı daha çok istiyordum.

Peygamber, hazırlığını tamamladı. Müslümanlar da hazırlıklarını tamamladılar. Ben de onlarla birlikle hazırlanmak için sabah evden çıkıyordum. Fakat birşey yapmadan geri dönüyordum. Kendi kendime istersem bu işi yapabilirim diyordum. Ben böyle düşünüp dururken, insanlar ciddiyetle işlerine sarılıyorlardı. Kuşluk vakti Peygamber'le birlikte müslümanlar da hazırlıklarını tamamladılar. Ben hala bir hazırlık yapmamıştım. Böylece, durum sürüp gitti. Nihayet onlar savaş yerine doğru hareket eltiler ve savaş başladı. Bunu görünce ben de bineğime atlayıp onlara yetişmek istedim. Keşke de yapsaydım. Fakat bunu yapmak mukadder olmadı. Peygamber savaşa gittikten sonra insanlar arasına çıkınca üzüntü duymaya başladım. Çünkü, münafıklıkla ilham edilenlerden ve zayıflardan Allah'ın mazur gördüğü kimseden başka bana Örnek olacak hiç kimse yoktu. Tebük'e varıncaya kadar, Peygamber beni anmamış. Tebük'c gelip insanlarla beraber oturunca "Ka'b b. Malik ne yaptı?" diye sormuş. Selemeoğullan'ndan biri "Ya Rasulallah, onun kendisine ve elbiselerine karşı olan gururu, onu bize katılmaktan alıkoydu" demiş. Fakat Muaz b. Cebel "Bu adama ne

---

[298[298]] et-Tac, c. 4,sh. 122-128.

kötü konuşuyorsun. Vallahi ey Allah'ın Rasulü, biz onun hakkında hayırdan başka birşey bilmiyoruz" diyerek karşılık vermiş. Bunun üzerine Peygamber susup birşey söylememiş. Derken Hz. Peygamber, uzaktan Önündeki serabı hareket ettiren bir adamın geldiğini görmüş ve "Herhalde bu gelen Ebu Hayseme'dir" buyurmuş. Baktıklarında, gerçekten de gelenin sadaka olarak bir sa' hurma verdiğinden dolayı münafıkların kendisiyle alay ettiği Ebu Hayscme el-Ensari olduğunu gördüler.

Peygamber'in Tebük'ten dönmek üzere hareket ettiğini haber aldığımda içime bir üzüntü çöktü. Bir yalan uydurmayı düşünüyor ve "yarın onun gazabından nasıl kurtulurum" diyordum. Bu konuda tüm aile ferilerine danışıyordum. Fakat Rasulullah'm iyice yaklaştığım duyunca bu yalan kuruntularından kurtuldum. Nihayet hiçbir yalanla yakayı kurtaramayacağıma kanaat getirdim ve doğruyu söylemeye karar verdim.

Rasulullah sabahleyin geldi. Bir seferden döndüğü zaman önce mescide giderdi. Yine böyle yapıp mescide gitti. Orada iki rekat namaz kıldıktan sonra halkla görüşmek için oturdu. Savaşa katılmayanlar geldi, herbiri özrünü yemin billah arzetmeye başladı. Bunlar seksen küsur kişiydi. Hz. Peygamber onların zahiren beyan ettikleri mazeretleri kabul edip, onlar için istiğfarda bulundu. İşin gerçek yüzünü Allah'a havale etti. Sonra ben geldim. Selam verdiğimde Peygamber kızgın bir adamın gülümsemesi gibi gülümsedi ve bana "gel" dedi. Gittim, önüne oturunca bana "Savaşa katılmaktan seni alıkoyan neydi, hayvanlarını cihad için satın almamış miydin?" diye sordu. Ben de "Ya Rasuial-Iah, eğer dünyada senden başka biriyle oturup konuşsam bir özür beyan ederek kendimi onun öfkesinden kurtarırım. Çünkü ben de karşı tarafı ikna kabiliyeti vardır. Fakat, şunu kesin olarak biliyorum ki, bugün sana mazeret diye seni kandıracak bir yalan uydursam, korkarım ki yakında Allah, gerçeği sana bildirir, yine öfkeni üzerime çekmiş olurum. Seni bana karşı kızdıracak işin doğrusunu söylersem, yine bu hususla Allah'ın bana hayır veya avf ile mukabele edeceğini ümit ediyorum. Doğruyu söylüyorum. Allah'a yemin olsun ki Tebük savaşına katılmayışımın bir mazereti yoktur. Aksine bu sırada her zamankinden daha varlıklı ve kuvvetliydim" dedim.

Bunun üzerine Rasulullah "Buna gelince, işte bu doğruyu konuştu" dedi ve bana "Kalk git, Allah hükmünü verinceye kadar bekle" dedi. Hemen kalktım, arkamdan Sele-meoğullan'ndan bazıları beni takip etti ve "Vallahi, bundan önce bir günah işlediğini bilmiyoruz, fakat savaşa iştirak etmeyen diğerlerinin yaptığı gibi bir özür beyan etmeyi beceremedin. Halbuki Peygamber'in senin için olan İstiğfarı bu günahının affedilmesine yeterli olurdu" dediler. Bu sözlerinde o kadar ısrar etliler ki, nerdeyse dönüp Pey gam -ber'e yalandan bir mazeret arz edecektim. Fakal onlara dönüp "Benden başka davrandığım gibi davranan oldu mu?" diye sordum. "Evet, iki kişi aynen senin gibi konuştu, Rasulullah, sana söylediğinin aynısını onlara da söyledi" dediler. "O iki kişi kimdir?" diye sorduğumda " Mürare b. Rebia el-Amiri ile Hilal b. Ümeyye el-Vakifi" dediler. Böylece, bana Örnek olan ve Bedir savaşına katılan iki iyi kişiyi zikrettiler. Bu iki kişinin isimlerini bana söyleyince yürüyüp

gittim. Hz. Peygamber, insanların, Tebük savaşına katılmayanlar arasında yalnızca biz üçümüzle konuşmasını yasakladı. Bundan dolayı insanlar, bizimle konuşmaktan kaçınmaya ve bize karşı davranışlarını değiştirmeye başladılar. Öyle ki memleket bana yabancı bir memleket oldu ve o tanıdığını memleket olmaktan çıktı. Tam elli gece bu vaziyette sürüp gitti. Bu iki arkadaşım bir eve kapanıp ağlayıp duruyorlardı. Ben, İçlerinde en atak ve hareketli olanıydım. Bundan dolayı evden çıkar namaza katılırdım. Kimse benimle konuşmadığı halde sokaklarda dolaşırdım. Peygambcr'e gelir, o namazdan sonra insanlarla sohbet ederken selam verirdim ve kendi kendime "acaba dudaklarını kımıldatıp selamımı aldı mı?" derdim. Ona yakın bir yerde namaz kılardım ve gözlerimi ondan ayırmazdım. Namaz kılarken bana bakardı, fakat ben namazı bitirince yüzünü benden çevirirdi. Müslümanların bana karşı olan bu boykotları uzayıp gitti. Bir defasında Ebu Katade'ye ait bir bahçenin duvarından atladım. Ebu Katade, amcamın oğlu ve çok sevdiğim biriydi. Selam verdim. Vallahi selamımı almadı. Kendisine "Ey Ebu Katade, Allah için söyle! Sen benim Allah ve Rasu-lü'nü ne kadar sevdiğimi bilmiyor musun?" diye sordum. Cevap vermedi. Tekrar Al-lah'a yemin ederek sordum, yine sustu. Yine yemin ederek aynı soruyu tekrar sordum. Bu sefer, "Allah ve Rasulü daha iyi bilir" dedi. Bunun üzerine gözlerim yaşardı, döndüm ve duvarı atlayarak çıktım.

Birgün Medine çarşısında dolaşırken, Şam halkından satmak için Medine'ye yiyecek getirmiş olan bir çiftçi "Bana Ka'b b. Malik'i kim gösterebilir" diye konuşuyordu. Halk beni kendisine gösterdi. O da yanıma gelip, Gassan Kralı'ndan getirdiği bir mektubu bana verdi. Ben okur-yazardım. Mektubu okumaya başladım. Şöyle yazıyordu: "Arkadaşının seni yalnız bıraktığı haberini aldık. Onun yanında zillet ve ihanet altında yaşamak sana yakışmaz. Hemen bize gel. Bolluk ve rahatlık içinde hayatını sürdürürsün."

Mektubu bitirdikten sonra, "bu da ayrı bir bela ve imtihan" dedim. Derhal ateşin bulunduğu bir yere gittim ve mektubu ateşe attım.

Bu hal üzere geçirdiğimiz elli günün kırkıncı günü tamamlandığında ve herhangi bir vahiy gelmeyince, Hz. Peygamber tarafından gönderilen biri geldi ve "Peygamber hanımından uzak durmanı emrediyor" dedi. Ben de "Hanımımı boşayayım mı, yani ne yapayım" diye sordum. Adam "Hayır boşama, ancak ondan ayrı yaşa ve onunla ilişkiye geçme" dedi. Peygamber diğer iki suç arkadaşıma da aynı emri göndermişti. Bunun üzerine hanımıma "Ailenin yanına git ve bu konuda Allah'ın hükmü belli oluncaya kadar onların yanında kal" dedim.

Bu arada Hilal b. Ümeyye'nin hanımı Hz. Peygamber'e gelip "Ey Allah'ın Resulü, Hilal yaşlı bir adamdır, hizmetçisi de yoktur, ona hizmet etmeme izin vermez misin?" dedi. Hz. Peygamber "Ona hizmet edebilirsin ama seninle cinsi ilişkide bulunmasın" buyurdu. Hilal'in hanımı "Vallahi o hiçbir hareket yapacak güçte değildir. Başına bu iş geldiği günden bu yana ağlayıp durmaktadır" dedi. Aile halkımdan bazıları "Hanımının sana hizmet etmesi için

Rasulullah'lan izin istesen, çünkü Rasulullah Hilal'in hanımına ona hizmet etmesi için İzin verdi" dediler. Ben ise "Hayır! Böyle bir izin isteyemcm, ben genç bir adamım, kim bilir Rasulullah sonra bana ne der?" dedim.

On gece daha böyle kaldım. Bizimle konuşma yasağının başladığından bu yana elligün tamamlandı. Bu ellinci gecenin sabahında evlerimizden birinin damında sabah namazını kıldım. İşle böyle, Allah'ın tasvir ettiği gibi, vicdanımın beni sıkıştırdığı, tüm genişlik ve rahatlığına rağmen yeryüzünün bana dar geldiği bir halde oluruyorken Sel Dağı'na çıkmış birinin sesini duydum. Alabildiğine yüksek sesle "Müjde ey Ka'b b. Malik" diye bağırıyordu. Bu sesi işitince yere kapanıp secde ettim. Bunun bir kurtuluş haberi olduğunu anladım. Peygamber, sabah namazından sonra halka, Allah'ın bizim levbemizi kabul ettiğini haber vermişti. İnsanlar da bizi müjdelemeye gelmişlerdi. İki suç arkadaşıma da müjdeciler gitmişti. Biri de atına atlayıp bana geldi. Selem kabilesinden biri koşarak Sel Dağı'na çıktı. Bunun sesi, alına atlayıp gelenin atından daha erken geldi. Sesini işittiğim bu adam müjdelemek üzere yanıma gelince, müjdesinin karşılığı olarak üzerimdeki elbiseleri çıkarıp kendisine verdim. Vallahi o gün üzerimdeki elbisemden başka elbisem yoktu. Birinden Ödünç bir elbise aldım, Rasulullah'ı aramaya başladım. İnsanlar grup grup beni karşılıyor ve tevbemin kabulünü tebrik ediyor, "Allah'ın seni affetmesi mübarek olsun" diyorlardı. Nihayet mescide girdim. Peygamber mescitte oturuyordu, etrafında da insanlar vardı. Ben girince Talha b. Ubeydullah hemen kalktı, koşarak gelip elimi sıktı ve beni tebrik elti. Ondan başka kimse yerinden kımıldamadı. Onun bana karşı olan bu sıcak davranışını hiçbir zaman unutmadım. Pey-gamber'e selam verdiğimde sevinçten yüzü parlıyordu. Bana: "Müjdeler olsun, ananın doğurduğu günden beri geçirdiğin günlerin en hayırhsıdır bugün" dedi. Ben: "Ya Rasu-lallah bu lütuf senden mi yoksa Allah'tan mı?" diye sordum. Rasulullah "Allah taralından" buyurdu. Peygamber sevindiği zaman yüzü ay parçası gibi parıl parıl parlardı. Biz bunun farkına varırdık.

Peygamberin huzurunda oturunca "Ey Allah'ın Rasulü, tevbemin kabulü vesilesiyle Allah ve Resulü uğrunda sadaka olmak üzere malımın tamamını dağılmak istiyorum" dedim. Rasulullah "Malının tamamını dağıtma, bir kısmını kendine ayır, bu senin için daha hayırlıdır" buyurdu. Ben de "Hayber'deki hissemi kendime ayırıyorum, ya Rasu-lallah, Allah beni doğruluğum yüzünden kullardı, ben de bundan sonra hayatta olduğum sürece hep doğruyu söylemeye söz verdim" dedim. Ve Allah'a yemin olsun ki, bu sözümü Hz. Peygamber'e aktardığım günden beri müslümanlardan, doğru söyleme konusunda Allah'ın beni imtihan ettiği gibi güzel imtihan olan birini bilmiyorum. Ve yine yemin ederim ki, bu ahdimi Rasulullah'a söylediğim andan bugüne kadar asla bilerek yalan söylemeye teşebbüs etmedim. Allah'ın beni hayalımın kalan kısmında da yalan söylemekten korumasını dilerim."

Ka'b der ki, işle bu hadise üzerine yüce Allah, "Andolsun ki, Allah, Peygamber'le birlikte bir kısmının kalpleri kısmen sarsıldıktan sonra kendisine güçlük zamanında tabi olan

muhacirlerle ensarı tevbeye muvaffak kıldı, sonra da tevbclerini kabul buyurdu. Çünkü o, çok esirgeyen ve çok bağışlayandır. Savaştan geri bırakılan üç kişinin tevbclerini de kabul etli. Yeryüzü tüm genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanlarını sıkıştırmışu ve onlar Allah'tan başka sığınacak bir yer olmadığını anladılar. Bundan sonra eski hallerine dönsünler diye Allah, onların tevbelerini kabul buyurdu. Şüphesiz Allah tcvbeyi en çok kabul eden ve gerçekten esirgeyendir. Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve doğru olanlarla beraber olun." (Tevbe, 117-119) ayetlerini indirdi.

Ka'b, "Allah'a yemin ederim ki, Allah bana, hidayeti nasib ettikten sonra, Rasulul-lah'a yalan söylememekle, öteki helak olanlar gibi helak olmaktan kurtulmak nimetinden daha büyük bir nimet ihsan etmedi. Zira Allah, o helak olanlarla ilgili kimseyi tanımlamadığı kötü bir tarzda vahiy gönderdi ve "Kendilerine döndüğünüzde, onlardan vazgeçmeniz için Allah'a yemin edecekler. Yaptıklarının cezası olmak üzere varacakları yer cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olmanız için size yeminde bulunacaklar. Fakat siz, onlardan razı olsanız bile Allah, fasıklar topluluğundan razı olmayacaktır" buyurdu" demiştir.

Dikkat çeken bir husus, birinci ayette Muhacirler ve Ensar özellikle zikredilirken, rivayetler bazı bedevi kabilelerin de onların yanında savaşa katıldıklarını belirtmektedir. Bu da 90. ayette zikredilen bazı bedevilerin özür beyan etme olayını teyid etmektedir. Kanaatimize göre ayetteki sözkonusu Özellik, bu tabakanın davetin temel ve gerçek direği olması, kalben ve bedenen her koşulda Hz. Peygamber'e icabet edip onu desteklemeye koşmasından dolayıdır. Onlar tüm hususlarda bunu yapıyorlar ve insanlar da onlara tabi oluyordu. Onların, kalpleri kayanlara işaret edilmeden önce zikredilmeleri, olayın büyüklüğünü, bu tabakaya mensup herhangi birinden böylesi bir şeyin sadır olmasına dikkat çekmek içindir.

Bazı müfessirler[299[299]], Hz. Peygamber'in de bu ayette tevbe kapsamına alınması hakkında şöyle demişlerdir. Bunun sebebi, onun geri kalmak için izin isteyenlere karşı takındığı yumuşak tutum ve onlara izin vermesidir. Bundan dolayı 43. ayette yumuşak bir şekilde ikaz edilmiştir. Veya bunun sebebi Ensar ve Muhacirlerin şeref ve mertebelerini yüceltmektir. Onların tüm zor koşullarda Hz. Peygamber'in davetine icabet etmeleri, ona itaat etmelerinden dolayı onların Allah katındaki konumlan Hz. Peygamber'le birlikte anılarak övülmüştür. Her iki görüş de güzeldir, her ne kadar ikinci görüşü tercih ediyorsak da.

Çünkü sözkonusu ayet, kınamadan çok, bir sevgi ve iltifat ifadesi içermektedir. Şayet kınama ifadesi olsa bile Allah'ın affını da içermektedir. Dolayısıyla başka bir tevbe-ye gerek kalmamıştır. En iyisini Allah bilir.

İkinci ayetten öyle anlaşılıyor ki samimi olanlardan özürsüz olarak geri kalanların sayısı üç kişidir. Bu da samimi olanlardan tüm güç yetirenlerin savaşa katıldıklarına delalet

---

[299[299]] Bkz. Beğavi, Hazin.

etmekledir. Rivayetlerin belirttiğine göre bu savaşa kadınlar ve bedevi kabilelerden samimi olanlar da katılmıştır. Biraz Önce zikrettiğimiz Ka'b b. Malik'ten rivayet edilen uzun sahih hadiste belirtildiği gibi Medine'de bu savaşa katılmayan münafıkların sayısı 80 civarındaydı. Bedevi Araplardan özür beyan edenleri kınayan 90-92. ayetlerin üslubu da onların sayısının az olduğunu göstermektedir. Bunda da savaşın tehlikeli boyutları ve katılanların sayıca fazla olduğunu söyleyen rivayetlerin doğruluğuna dair deliller vardır. Özellikle de Mekke'nin fethinden sonra her civardan ve bölgeden insanların akın akın Medine'ye yöneldikleri düşünüldüğünde bu husus daha açık bir şekilde görülmektedir.

İkinci ayetin geri kalan üç kişi hakkında ortaya koyduğu tablo, Hz. Peygamber'in ve müslümanlann takındıkları tavrın onlar üzerinde nasıl etki bıraktığını göstermektedir. Ka'b'dan rivayet edilen hadis de bunu iyice açıklamaktadır. Bunun hikmeti de ortadadır. Görevi ihmal etmek, özellikle de samimi insanın böyle bir tavır sergilemesi sonuç açısından tehlikelidir; samimi olmayanlara cesaret verir. Burada da toplumdan ayrılan ve görevlerini ihmal edenlere karşı müslümanlann yapması gerekenler belirtilmektedir. Özellikle de cihad ve fedakarlık isteyen görevlerde bu insanlara, iman ve samimiyetlerinde şüphe edilmese bile takımlması gereken tavırlara ilişkin uyarılar vardır. 300[300]

119- Ey iman edenler, Allah'tan sakinin ve doğru olanlarla beraber olun.

Sâdıklarla Beraber Olmak

Ayetlerin ibareleri açıktır. Bunun sebebi nüzulüyle ilgili özel bir rivayet zikredilmc-miştir. Taberi'nin, Nafi, Dehhak, Said b. Cübeyr gibi müfessirlerden rivayet ettiğine göre ayetteki "sadıklar" (doğru olanlar) Hz. Muhammed ve arkadaşları, veya Ebubekir ya da Ömer ve arkadaşlarıdır. Bu ayetin muhtevasından anlaşılabilmektedir. Ayette mü'-minlere hitap edilerek Allah'tan sakınmaya, Allah'a ve Rasulullah'a itaatte, cihatta, sözde ve eylemde sadık olan Hz. Peygamber'in arkadaşlarından ilk öncülerle beraber olmaya teşvik edilmektedirler. Bu da göstermekledir ki ayet, bazı samimi insanların savaştan geri kalmalarına, Tebük savaşının zorlu şartlarından dolayı neredeyse bazı Muhacir ve Ensarın kalplerinin kayacağına işarette bulunan önceki iki ayetten hemen sonra nazil olarak, tüm mü'minleri Allah'tan sakınmaya, Hz. Peygamber'in öncü, sadık arkadaşlarını örnek almaya ve onların yolunda gitmeye çağırmaktadır. Ayrıca Rasulullah'ın arkadaşlarından önde gelen kesimin "İçlerinden bir kısmının kalpleri kaymaya yüz tutmuşken..." cümlesiyle kasdedilenlerden olmadığını söylemek gerekir.

300[300] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/419-426.

Ayet; iman, amel, söz, doğruluk, fedakarlık ve cihatta samimi olan kişileri her zaman ve mekanda önder, imam ve örnek edinmenin gereğini dile getirmektedir. Taberi ve Beğavi'nin rivayet etliğine göre İbn Mesud "sadıklarla beraber olun" ayetini okuyup şöyle derdi: '"Ciddi de olsa, şaka da olsa sizden birinizin sevdiğine bir söz verip yerine getirememesi de olsa hiçbir surette yalan doğru değildir. Dilerseniz ayeti şöyle anlayın; "Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve sadıklardan olun." Burada güzel hususlara işaret edilmesine rağmen çoğunluk ayetin "sadıklarla beraber olun" şeklinde olduğu ve buradaki sadıkların da Hz. Peygamber'in ilk öncü arkadaşları olduğu görüşündedir. 301[301]

120- Gerek Medineliler, gerek onların çevresinde bulunan Bedevi Araplar için; Allah'ın Peygamberi'nden geri kalmak, kendilerini ona tercih etmek yakışmaz. Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık, kafirleri kızdıracak bir yere ayak basmak (zabtetme) ve düşmana karşı başarı kazanmak karşılığında; onlara mutlaka bir salih amel yazılır. Muhakkak ki Allah İyi davrananların ecrini zayi etmez.

121- Onlar, küçük veya büyük ne infak ederlerse, ne kadar yol giderler ve vadi geçerlerse; mutlaka onların lehine yazılır ki Allah, yaptıklarının en güzeli ile mükafatlandırsın.

Ayetlerde şu hususlara dikkat çekilmiştir;

1- Medinelilerden ve çevresindeki bedevilerden hiç birinin Hz. Peygamber cihada çıktığı zaman ondan geri durmaları doğru olmaz ve kendilerine yaraşmaz. Kendilerini ondan üstün tutmaları, karşılaş tıkları bir sıkıntı ve tehlike anında kendilerini geri bırakıp ona tercih etmeleri de doğru değildir.

2- Allah yolunda cihada katılanlara, konumları ne olursa olsun büyük bir ecrin olduğu müjdesi verilmiştir. Onlar bu uğurda karşılaştıkları her türlü susuzluk, açlık, yorgunluk, veya savaş çıkmasa bile kafirleri kızdıracak bir tavır almaları, düşmanlarından karşılaştıkları herhangi bir husus, infak ettikleri küçük-büyük her türlü şey. katettikleri her türlü mesafe veya geçtikleri her vadi karşılığında Allah onlara salih amel yazar ve en güzel şekilde onları mükafatlandırır. İyilik yapanların ecri Allah katında asla zayi olmaz.

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Görünen o ki, bunlar da Öncekilerin bir devamı olup, Medine halkından ve bedevi Araplardan özür beyan edip savaşa katılmayanların haberini içeren Önceki ayetlerle ilgili olarak teşvik, Övgü ve uyarma bağlamında gelmiştir. Durum bu olunca bu iki ayet öncekilerle bağlantılıdır. Büyük ihtimalle önceki ayetlerden sonra nazil olmuş zaman ve konu uygunluğundan dolayı onların hemen arkasına konulmuştur.

301[301] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/426-427.

Birinci ayetin ilk bölümünün açıklamasında 'Medine halkından ve çevresindeki bedevi Araplardan hiçbirine yaraşmaz...' demiştik. Çünkü ayetin bu kısmı anlaşılacağı üzere bunu amaçlamıştır. Ve yakin bildiren olaylardan da Medine halkının tamamının ve bedevi Arapların büyük çoğunluğunun Hz. Peygamber'den geri durmadığı anlaşılmaktadır.

Medine halkının ve çevresindeki Arapların zikredilmeleri, bunların geri kalmamaları konusundaki görevlerinin daha önemli olduğunu gösterir. Çünkü Hz. Peygamber, onların arasında yaşamaktadır. Uzaktakilerin ayrılıp uzak kalmalarının herhangi bir sebebi olsa bile bu, Hz. Peygamber'e yakın olan ve onunla yakın ilişkide bulunanlar için geçerli değildir, özellikle de davet, onlara kolaylıkla ulaşmaktadır. Onların olaylarla ve şartlarla alakadar olmaları zorunludur. Hz. Peygamber davetin direğidir. Ona yakın olanların diğer insanlardan daha fazla onun çevresinde bulunmaları gerekir. Bu özellik, diğer uzaktaki müslümanlann görevlerini hafifletme anlamına gelmez.

Ayetler, zaman açısından bir özelliğe sahip olmanın yanısıra, Hz. Peygamber'in zikredilmesi hariç genel bir yönlendirme ve bildirme açısından da muhkemdir.

Müslümanların tamamı, gerekli olan her ortamda, Allah yolunda cihatta, samimi davetçilerle ve işin ehliyle dayanışmaya çağrılmıştır. Yakın olanların cihad şartlarında tembellik yapmaları ve ağırdan almaları doğru değildir.

Müslümanların bu görevi yerine getirmede üstlendikleri sorumluluk ister mali, ister bedeni, isler hazırlık, ister fiili katılım olsun bu genel görevin kapsamına girmektedir ve Allah'ın vaadedilen ecrine layıktır. [302[302]]

122- Mü'minlerin hepsi seferber olacak değildir. Her topluluktan bir taifenin'[303[303]] dîni iyi öğrenmek ve döndüklerinde kavmlerini uyarmak üzere geri kalmaları gerekmez mi?'[304[304]]' Olur ki sakınırlar.

Ayette, tüm mü'minlerin cihada çıkmak zorunda olmadıklarına, onlardan her topluluktan bir kesimin savaşa çıkmasının yeterli olacağına dikkat çekilmiştir. Bunun sebebinin de savaşa çıkanlara, kavimlerine geri döndüklerinde dini öğretmek, kaçınılması gerekenden sakınmaları için onları uyarmak olduğu belirtilmiştir. [305[305]]

[302[302]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/427-428.
[303[303]] Taifetun Büyük cemaatin küçük bir grubu.

[304[304]] Felevla Burada teşvik ve yönlendirme anlamındadır.

[305[305]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/429.

Zorunluluk Sebebiyle Bir Grubun Savaştan Geri Durması

Taberi ve diğer müfessirler[306[306]] bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak çeşitli rivayetler zikretmişlerdir.

Bir rivayete göre, savaşa katılmayanların kınandığı Önceki ayetler nazil olunca müs-lümanlar bundan böyle savaşa katılmayanlar helak oldu dediler ve Hz. Peygamber cihada çağırdığı zaman Hz. Peygamber bu savaşa katılmasa ve aşırı bir İhtiyaç olmasa bile tüm müslümanlar işini gücünü bırakıp savaşa katılmaya koştular. Bir rivayete göre de; müslüman olan bedevi Araplar, cihad etme ve ona hazırlık yapma, Hz. Peygamber'e arkadaşlık yapıp onun sohbetlerine katılıp, onu dinlemek ve dinini öğrenmek iddiasıyla lopyekün gelip Medine'ye ve çevresine yerleştiler. Bu da Medine halkını zor durumda bırakmıştı. Bir rivayete göre de Hz. Peygamber'in arkadaşlarından bir grup çöllere dağılıp oralarda birçok hayır elde ettiler ve orada ikamet eltiler. Sonra insanları İslam'a davet etmeye başladılar. Onlar hakkında "onlar arkadaşlarını terketti" denildi. Onlar da bu sözlerden dolayı danldılar ve topyekün oraları terkedip tekrar döndüler. Ayet bunlar hakkında nazil oldu.Üçüncü rivayet ne ayetin anlamıyla ne de ruhu ve siyakiyla bağdaşmaktadır. İkincirivayet ihtimal dışı değildir. Medine, Mekke'nin fethinden sonra Arap kabilelerinin akın ettikleri bir yer haline gelmişti. Allah'ın dinine insanlar akın akın giriyorlardı. Onlardan bazılarının cihad ve cihada hazırlık, Rasulullah'a arkadaşlık yapmak, dini öğrenmek amacıyla Medine'ye yerleşmek istemeleri ihtimal dışı değildir. Bu da Medine halkına sıkıntı veriyordu.

Bazı düzeltmelerle birinci rivayetin doğru olmaya daha yakın olması mümkündür. Hz. Peygamber'in Tebük savaşından sonra bizzat kendisinin herhangi bir savaşa katıldığı rivayet edilmemiştir. Aynı zamanda Ali b. Ebi Talib komutasında Yemen'e gönderdiği Seriyyc ve Üsame b. Zeyd komutasında bir orduyu donatması olayları dışında Hz. Peygamber'in seriyyeler gönderdiğine dair herhangi bir rivayet de yoktur. Kanaatimize göre Medine dışındaki müslümanlar, önceki ayetlerin nazil olmasından sonra paniğe kapılıp korktular ve cihada iştirak etmek, Hz. Peygamber'e arkadaşlık yapıp, ona kulak vermek ve dini bilgilerini artırmak için Medine'ye yöneldiler. Bu durum hem onlara hem de Medine halkına sıkıntı veriyordu. Ayet, onları bu konuda bilgilendirmek, ikna etmek ve işi hafifletmek amacıyla nazil olmuştur. Buna göre ayetin ondan sonra tek başına nazil olduğunu tercihle beraber ayet, Önceki ayetlerle hem konu, hem de siyak açısından bağlantılıdır. En iyisini Allah bilir.

Ayetin, tek başına nüzulü ve ibaresinin kesinlik bildiriyor olması, tüm müslümanlar için her koşulda eğitim ve uyarma bakımından geneldir. Ayette, cihada iştirak etme veya dini öğrenmek için gayret sarfelme, işlerin gereğini yerine getirme gibi konuların melodlanna dair öğretici uyarılar vardır. Öyle ki tüm fertlerin değil de tüm grupların cihada iştirakini

---

[306[306]] Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabresi.

gerekli kılmıştır. Aynı zamanda her gruba mensup fertler arasında bir nöbetleşmeyi öngörür, dolayısıyla da ne cihad ve dini öğrenme çabalan ne de bununla birlikte insanların genci menfaatleri ihmal edilmiş olur. Bazıları da ayeti; cihadın, bir grubun yerine getirmesiyle başkasından sorumluluk düşer anlamına gelen farzı kifaye olduğuna delil getirmişlerdir.[307[307]] Müslümanlardan bir grup bu görevi yerine getirip ihtiyacı karşıladığında bu söz doğrudur. Ancak zaruret arzeden durumlarda bu farz, her güç yeti-renİn yerine getirmesi gereken bir durum halini alır. Bakara 216. ayette olduğu gibi tüm müslümanlara farz kılınmıştır. Yeri geldiğinde ihtiyacı karşılayacak kadar iştirak edilmediği zaman herkes günahkar olur.

Beğavi, bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak dini öğrenmek hakkında olan bazı nebevi hadisler zikretmiştir. Her müslüman için faydalı uyarı ve eğitici ilkeler içerdiğinden dolayı bu hadisleri burada aktarmayı faydalı buluyoruz. İbn Abbas şöyle demiştir: "Hz. Peygamber "Allah kendisine hayır dilediği kişiyi dinde bilgi sahibi kılar" buyurdu."[308[308]]Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "İnsanlar madenler gibidir. Altın madeni, gümüş madeni. Onların cahiliye dönemindeki en hayırlıları fıkıh sahibi olduklarından İslam'ın da en hayırhsıdır." Beğavi bu hadise şu yorumu yapmıştır: "Fıkıh, din hükümlerinin bilgisidir. İki kısma ayrılır. Farzı ayın ve farzı kifaye. Farzı ayın, taharet, namaz ve oruç gibi her mükellefin bilmek zorunda olduğu hükümlerdir. Aynı zamanda şeriatın farz kıldığı her ibadeti o ibadetle mükellef olanlar bilmek zorundadır. Malı olanın zekat, gücü yetenin hacc hakkında bilgi sahibi olması gibi. Farzı kifaye ise ictihad etme ve fetva verme derecesine ulaşıncaya kadar öğrenilmesidir. Bir memleket halkı bunu öğrenmekten geri kaldığı zaman onların tamamı günahkar olur. Her memleket halkından birinin Öğrenmesi bu farzı diğerlerinden düşürür. Onların, karşılaştıkları olaylarda onu taklid etmeleri gerekir."

Bununla ilgili Hz. Peygamber'den şu hadis rivayet edilmiştir: "İlim öğrenmek her müslümana farzdır," Ebu Ümame'den şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Alimin âbide (ibadet edene) olan üstünlüğü, benim sizin en aşağınıza olan üstünlüğüm gibidir."[309[309]] İbn Abbas'tan rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir fakih, şeytan için bin abiddcn daha tehlikelidir."[310[310]] Bu hususa İmam Şafi'nin şu sözüyle eklemede bulunalım: "İlim tahsil etmek nafile namaz kılmaktan daha faziletlidir."[311[311]] [312[312]]

[307[307]] Bkz. Kasımı Tefsiri.

[308[308]] Bu hadisi aynı zamanda Buharı, Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi Muaviye'den rivayet etmişlerdir. Hadisin devamı şöyledir: "Ben sizin için bir dağıtıcıyım, veren Allah'tır. Bu ümmet, hak din üzere bulunmakta devam edip gidecektir. Karşı koyaniar kıyamete kadar kendisine zarar veremeyecek." Tac, I, 53.

[309[309]] Bu hadisi Tirmizi rivayet etmiştir. Şu fazlalık da vardır: "Şüphesiz Allah, melekler, yer ve gökte bulunanlar, hatta yuvasındaki karıncalar ve sudaki balıklar bile insanlara hayır öğreten kimseye istiğfar ve dua ederler." Tac, I, 56.

[310[310]] Bu hadisi de Tirmizi rivayet etmiştir. Bkz. a.g.e.

[311[311]] Bu konuda Tirmizi ve Ebu Davud'un Ebu Derda'dan rivayet ettikleri hadis şöyledir: "Hz. Peygamberin şöyle dediğini duydum. Kim ilim tahsili için bir yola girerse, Allah ona cennet yolunu kolaylaştırır. Melekler de ilim tahsil eden kişiye ikram için kanatlarını yayarlar. Yer ve gökte bulunan herşey alime istiğfarda bulu-

123- Ey İman edenler, yakınınızda bulunan kafirlerle savaşın, onlar sizde bir sertlik görsünler. Bilin ki Allah, korunanlarla beraberdir.

Bu ayette müslümanlar, kafirlerden kendilerine yakın olanlarla savaşmak, onlara, muamelede ve savaşta sert ve katı davranmak hususunda teşvik edilmiş, Allah'ın kendisinden sakınanlarla ve kanunlarına bağlı kalanlarla beraber olduğu belirtilmiştir. 313[313]

Kafirlere Sert Davranmak

Taberi, bu ayet hakkında, "Allah, müslümanlara kendilerine uzak olanlarla değil de yakın olan kafirlerle savaşmalarını emrettiğini" söyler. O gün için ayette muhatab alınanlar Rumlar'di. Çünkü onlar Şam'da ikamet ediyorlardı. Şam ise Medine'ye Irak'tan daha yakındır. Ancak fetihlerden sonra müslümanlar, her bölgeden kendilerine yakın olan kafirlerle savaşmakla ve İslam coğrafyasının diğer bölgelerindeki müslümanlara yardım etmekle emroUmmuşlardır. Bundan dolayı da bu ayeti; 'her bölge halkı kendisine yakın olan düşmanla savaşmak zorundadır' şeklinde tevil etmişlerdir. İbn Ömer'den onun, kendisine Deylem'le savaş hakkında soran birine Rumlar'la savaşman gerekir dediği rivayet edilir. Hasan'dan rivayet edildiğine göre Rumlar'la mı yoksa Deylem'le314[314] mi savaş konusunda sorulan soruya, Deylem diye cevap vermiştir.

İbn Zeyd bu ayetin yorumunda şöyle demiştir: "Hz. Peygamber önce Arap kafirlerle savaştı. Onların işini bitirince Ehli Kitapla savaşmayı emretti." Hazin -isim vermeden-bazı alimlerden şunu aktarır: "Bu ayet, "Müşriklerle topyekün savaşın" ayetinden önce nazil oldu. Bu son ayet nazil olunca "Kafirlerden size yakın olanlarla savaşın" ayetini neshetti," Hazin şöyle devam eder: "Alimlerden tahkik ehli olanlar bunun nesh edildiğini söylemişlerdir. Çünkü Allah, müslümanlara tüm müşriklerle savaşmalarını emrederken onları en doğru ve en

---

nur. Sudaki balıklar bile. Alimin, ibadetle meşgul olana göre üstünlüğü ayın öteki yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Muhakkak ki alimler, Peygamberlerin mirasçılarıdır. Peygamberler ne bir dinar ne de bir dirhem miras bırakmışlardır. Onların bıraktığı miras ilimdir. Kim ilmi elde ederse, yüksek bir derece elde etmiş olur." Bkz. Tac, I, 54-55. Tirmizi Ebu Hureyre'den Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Hikmet, mü'minin yitik malıdır, nerede bulursa onu almaya başkalarından daha çok layıktır.", "İlim tahsil etmek, sahibinin geçmiş günahlarına keffarettir." a.g.e., I, â5-56; Ebu Davud ve İbn Mace Ebu Hureyre'den şunu rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Bilgisiz kimsenin fetvasına uyarak amel eden kişinin günahı, fetvayı verene aittir. Bildiği haide, kendisiyle istişare eden mü'min kardeşine yanlış tavsiyede bulunan kimse, ona ihanet etmiştir." a.g.e., I, 64; Müslim, Nesai, Ebu Davud ve Tirmizi Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Hz. Peygamber şöyle buyurdu: İnsan Öldüğü zaman şu üç husus dışında amelinin sevabı kesilir: Devamlı olarak hizmet veren sadaka, insanların faydalandığı ilim, kendisine dua eden salih bir evlat." a.g.e., c. 1, sn. 66.

312[312] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

313[313] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/432.

314[314] Deylem'den kasıt Fars memleketinde yaşayanlardır.

faydalı olan yola iletmektedir. O da en uzak olana varıncaya kadar, en yakından başlamalarıdır. Tüm müşriklerle savaşmanın amacı böylece gerçekleşmiş olur. Çünkü onlarla bir defada savaşmak düşünülemez. Bunun için Hz. Peygamber, önce kavmiyle, ardından diğer Araplarla, sonra Kureyza, Nadir, Hayber ve Fedck gibi daha yakın olan Ehli Kitapla, bunun ardından Şam'daki Rumlar'la savaşmış, Şam'ın fethi sahabe zamanında gerçekleşmiş, ardından Irak'a, sonra da diğer şehirlere gitmişlerdir.

Elimizde bulunan diğer tefsir kitaplarında, aktarmaya değer ek bilgiler yoktur. Bize öyle geliyor ki bu görüşlerin çoğunluğu içtihadı olup, Hz. Peygamber döneminde ve sonrasında olan bazı olaylardan etkilenmiştir. Kaldı ki bu görüşlerde bazı yanlışlıklar da vardır. Çünkü Hz. Peygamber diğer Arap kafirleriyle savaşı bitmesi şöyle dursun daha kendi kavmiyle savaşı bitmeden Beni Kureyza ve Beni Nadir'le onlardan önce Beni Kaynuka ardından Hayber ve çevresindekİlerlc savaşmıştır. Bizzat kendisi Dumetu'l-Cendcl'e yürürken hicretin 5., 6. ve 7. senelerinde Arap hristiyanlarıyla savaşmaları için Şam sınır boylarına çeşitli seriyeler göndermiştir. Daha bunlardan ve ötekilerden kurtulmadan hicretin 8. yılında Şam'ın en uzak bölgelerinde yaşayan Rumlarla savaşması için Zeyd b. Harise komutasında bir ordu donattı.

Durum ne olursa olsun ayetin siyakından ve konumundan anladığımız üzere ayet, Tebük savaşından sonra nazil olmuştur. Dikkat edilirse, bu savaş olayları ve sonuçları bakımından kesin değildi, müslümanlar Mute'deki kayıplarının ve şehidlerinin intikamını almadılar, Hz. Peygamber Tebük'ten döndükten biraz sonra müslümanları Şam'da Rumlarla savaşmaya çağırdı. Bu amaçla bir ordu donatmaya başladı. Ordunun komutanlığına Üsame b. Zeyd b. Harise'yi atayarak, ashabının ileri gelenlerinden birçoğunu bu orduya kattı. Arap yarımadasında yaşayanlar fiilen ve hükmen İslam'a boyun eğmişler, her bölgeden kopup akın akın gelen elçileri, halkları adına Hz. Peygambere biat etmişlerdi. Dolayısıyla ortada bir düşman yok ki, ayet, Şam'daki Rumlarla savaşa ve Üsame 'nin ordusuna katılmaya teşvik hakkındadır diyelim.

Bu ayetle Önceki ayet arasındaki ilişki böylece kurulmuş olmaktadır. Müslümanların kendilerine yakın olanlarla savaşmaları emredİlmektedir. Bu da, müslumanlarla aralarında hicretin 6. yılından beri bir düşmanlık ve savaş halinin başladığı Şam'daki Rumlarla savaşmak hakkındadır.

Bir taraftan ayetin nüzul ortamı ve amacı, diğer taraftan Kur'an'ın muhkem olan ci-had öğretisi, ayette kasdedilen kafirlerin yalnızca düşman olan kafirler olduğunu gösteriyor. Bu yorum, Taberi'nin görüşüne uygundur. Bu ayeti yorumlayan herkes, her bölgenin kendine yakın olan düşmanlarla savaşmasının farz olduğunu söylemiştir. Kafirlerle, kafirlerden düşman olanlar arasındaki fark belirgindir.

Ayet, ibare açısından mutlak olup yönlendirmeyi amaçlamıştır. Tüm müslümanlar için hayatlarının her safhasında eğitim ve yasama karakteri taşımaktadır. Öğrettiği hususlardan bir tanesi, bir savaş kuralı olarak, güçleri dağıtmadan tek bir noktada toplamak ve düşmanlardan en yakın olanın üzerine doğru yönlendirmektir. Tabi ki bu hususun, müslümanların liderinin kararlaştıracağı gibi İslam'ın maslahatına uygun olması gerekir. Yani Taberi'nin dediği gibi şayet îslam coğrafyasındaki diğer müslümanlar yardıma muhtaç değillerse bu yapılır. Eğer onlar zor durumda kalmışlarsa onların yardımına koşmak, onlar yakın bir yerde olmasalar bile onlara yardım etmek gerekir. En iyisini Allah bilir. [315][315]

124- Ne zaman bir sure indirilse, onlardan kimi "Bu hanginizin imanını artırdı?" derler. Bu, İnananların imanını artırır, onlar müjdeleşirler.

125- Kalplerinde hastalık bulunanların İse, pisliklerine pislik katar ve onlar kafir olarak ölürler.

126- Kendilerinin her yıl bir veya iki defa sınandıklarını görmüyorlar mı? Yine de tevbe etmiyor, öğüt almıyorlar.

Bu ayetlerde şu hususlara dikkat çekilmiştir:

1- Münafıkların bazı tavırlarına işaret edilerek Allah, Hz. Peygamber'c bir Kur1 an ayeti vahyelliği zaman onların, inkarcı ve alaycı bir soruyla 'kim bundan istifade edip i-man, hidayet ve ilim bakımından artış gösterdi' dediklerini belirtiyor.

2- Münafıkların bu tavırları kınanarak samimi insanlar övülmektedir. Kur'an'ın inen ayetleri, imanlarında samimi olanların yakinlerini artırır ve sevinçlerine sevinç katar. Çünkü onlar bu ayeti kendileri için bir yol gösterici, eğitici olarak görürler. Ama hasta kalpli münafıkların pisliklerine pislik katar, şek ve şüpheleri artar, samimiyetsizlikleri ve tasdik etmeyişlerini kökleştirip inkarcılar ve kafirler olarak Ölmelerine sebep olur.

3- Kınama üslubunu içeren bir soru cümlesiyle onların pisliklerine pislik katılmasının yanısıra onların her sene bir veya iki defa imtihan edilip belalara duçar olduklarını, söyledikleri sözlerden ve takındıkları tavırlardan dolayı inkar ve küfürlerinin, nifaklarının işaretlerinin açığa çıktığını, içyüzlerinin anlaşıldığını, bunun neticesi olarak da hüsran ve rezilliğe düştüklerini görmüyorlar mı? Ardından onlar, bu konumlarını gözden geçirip tevbe etmiyorlar, başlarına gelenleri hatırlamıyarlar, ardarda tekrar eski hallerine dalıyorlar, rezilliğe, yüzsüzlüğe, maruz kalıyorlar.

Ayetler yeni bir bölüm olup, sebebi nüzulüyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Münafıkların eleştiri konusu edilen bu tavırları her sûre ve ayetin nüzulü esnasında sürekli

[315][315] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/432-433.

olarak sergiledikleri bir tavırdır. Önceki ayetten sonra nazil olması muhtemeldir, konu uygunluğu açısından onların yerine konulmuştur. Belki de bazı münafıklar önceki bazı ayetler nazil olunca inkarcı ve alaycı sorulan sordular ve ayetler nazil olup onların içyüzünü ortaya sergileyip onları kınayarak uyarmıştır. Belki de şiddetli bir üslupla inen ayetten sonra haafiflelici bir üslubu içeren 122. ayet soru konusu olmuştur. Ayetlerin bunun akabinde nazil olması bunu gösterin ektedir. Durum bu olunca ayetler konu açısından öncekilerle bağlantılıdır. Durum ne olursa olsun ayetlerin keskin üslubu münafıkların takındıkları tavrın çok kötü ve sonuç açısından vahim olduğunu gösteriyor.

Ayetler, imanın prensiplerinden ve dini terbiyenin ilkelerinden bir kuralı içermektedir. Samimi bir mü'minin Allah'tan ve Peygamberinden gelen ve gelecek olan herşeyi sevinçle, imanla ve tasdikle karşılaması, idrakini anlamakta zorluk çekse veya künhünü kavrayamazsa bile bunlarda bir hikmetin, bir hidayetin olduğunu kabul etmesi, idrak etmediği ve anlamadığı hususlarda şüphe etmemesi, bunlarla Allah'a ve Rasulü'ne olan yakin ve teslimiyetini artırması gerekir. Bu olumsuz davranışlar, ne bir münafıkla veya bir kafirden başkasından sadır olmaz. Durum bu olunca ayetler, Allah'ın Kitabı ve Ra-sulullah'tan sadır olan fiili ve kavli sünnetin her zaman için tüm müslümanlar için uyarı olduğunu içermektedir.

Taberi, münafıkların yılda bir veya iki defa sınandıklarının mahiyeti hakkıda müfes-sirlerden değişik yorumlar aktarmıştır. Bazısına göre bu, açlık, kuraklık ve kıtlıklardır. Bazısına göre cihad ve savaşlardır. Bazı yorumlara göre de bu, münafıkların Hz.Pey-gamber hakkında uydurdukları yalanlar ve bu yalanlara sevinmeleridir. Allah'tan dileğimiz, ayetlerin şerhinde açıkladığımız yorumun doğru olmasıdır. [316[316]]

127- Bir sûre indirildiği zaman, "sizi kimse görmüyor mu?" diye birbirine bakar, sonra sıvışırlar. Anlamaz bir topluluk oldukları için Allah onların kalblerini döndürmüştür.

Ayetlerde münafıkların diğer bir davranışlarına işaret edilmiştir. Öyle ki onlar, Hz. Peygamberin kendisine yeni nazil olan bir ayetin okunduğunu duyduklarında alaycı bir bakışla birbirlerine bakar sonra da kendilerini kimse görmeden O'nun meclisinden gizlice sıvışıp gitmeyi planlarlar ve ayrılıp giderler. Ayet onlara beddua ederek bitmiştir. Allah onların kalplerini şaşkınlık ve sapkınlıkla doldurur. Onlar, Kur'an'ın ayetlerinin gerçeğini, özünü, hikmetini ve hidayetini anlayamayan bir güruhtur.

Yine bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Kanaatimize göre bir Kur'an ayeti indiği zaman münaliların takındığı tavırları anlatmakla önceki ayetlerin bir

---

[316[316]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/434-435.

devamıdır. Önceki ayetlerle konu, siyak ve uygunluk açısından bağlantılıdır. Ayelin konu edindiği münafıkların konumu birincisi gibi çirkindir. Bu ve önceki ayette bu grubun nifakının, küfrünün ve şüphesinin elerin ve köklü oluşuna dair deliller vardır. Bu ayetlerin Tebük savaşından sora nazil olma ihtimali kuvvetle anlaşıldığına göre münafıkların bu tavırlarının da savaştan sonra olduğu ve bu fasık grubun nifak yayan, inkarcı, şüpheci, alaycı, karıştırıcı tutumlarını Hz. Peygamberin hayatının sonlarına kadar sürdürdükleri, Hz.Peygamber'in ve müslümanlann güçlü bir konuma ve İslam'ın yayılıp kökleşme durumuna geldiği sırada her ne kadar münafıklar çekindikleri için riyaya, gösterişe, yumuşaklığa başvurmuşlarsa bile asli konumlarını değiştirmedikleri anlaşılmaktadır. [317[317]]

128- Andolsun, içinizden size öyle bir elçi geldi ki, sıkıntıya uğramanız[318[318]] O'na ağır gelir[319[319]], size düşkün, mü'mİnlere şefkatli ve merhametlidir.

129- Eğer yüz çevirirlerse deki: 'Allah bana yeter! O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O'na dayandım. O büyük arşın Rabbidir.

Birinci ayette Araplara ve genel olarak tüm dinleyenlere seslenilmiş, kendilerinden biri olan Hz. Peygamber'e onların düştüğü sıkıntıların, eziyetlerin zor geldiği ve onların hayrı ve menfaatleri için bütün gücüyle çalıştığı belirtilmiştir. O, onlardan samimi mü'minlere karşı çok şefkatli ve merhametlidir.

İkinci ayette, Hz. Peygamber'e hitap edilerek ona güven verilmiştir. O, onlara şiddetle merhametli olduğu, onların hayrına, menfaatlerine ve hidayetlerine düşkün olduğu halde onlardan bazıları çağırıldıkları şeylerden yüz çevirdiklerinde "Kendisinden başka hiçbir ilahın olmadığı Allah bana yeter, O beni korur ve bana yeter, ben yalnızca O'na tevekkül ettim. O büyük arşın Rabbi, kainatın yegane mutasarrıfıdır." desin.Ayetler, hitap ettikleri muhatapların farklı olmasına rağmen bir bütündür. [320[320]]

Hz. Peygamber'in Mü'minlere Düşkün Olması

Bu ayetler hakkında birçok rivayet ve görüşler vardır. Esas aldığımız mushafa göre bu ayetler Mekki'dir. Menar Tefsirinde İbn Ebi'l-Feres'ten zikredilen rivayet hariç tefsir kitaplarında bunu teyid eden birşey bulamadık. Menar'daki rivayet aynı zamanda İt-kan'da İbnu'l-

---

317[317] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/435-436.

318[318] Ma anittum Size zorluk veren, sizi sıkıntıya sokan. Veya bazı müessirlere göre delalete düşmeniz.

319[319] Azizun aleyhi O'na zor gelir, ağır gelir.

320[320] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/436-437.

Gars'tan rivayet edilerek yer almışlır.[321[321]] Belki de bu iki isim aynı olup yanlış noktalama sonucu iki ayrı isim gibi görünmektedir.

Reşid Rıza, bu iki ayetin Mekki olduklarını tercih ederek şöyle demiştir: Bu ayetlerin üslubu, Hz. Peygamber'in, nübüvvetinin ilk yıllarında Mekke'de İslam'a davet etme üslubuyla benzeşmektedir. Objektiflik açısından bu doğrudur. Çünkü her iki ayette de hitap genel olarak Araplaradır. "Eğer dönerlerse" sözü, Tevbe suresinin nazil olduğu, insanların akın akın Allah'ın dinine girdiği İslam'ın ve otoritesinin tüm Arap yarımadasını kapsadığı Medine döneminin sonlarından daha çok Mekke döneminin koşullarında nazil olduğunu göstermektedir. Ancak buna mukabil müfessirierin[322[322]] değişik senedlerle Ubey b. Ka'b'dan rivayet ettiklerine göre bu iki ayet Kur'an'ın en son nazil olan ayetleridir. Hemen bu rivayetlerin sahih hadis kitaplarında yer almadıklarını belirtelim.

îbn Kesir, Abdullah b. İmam Ahmed'in Ubeyy b. Ka'b'dan rivayet ettiği şu hadisi zikreder: "Onlar, Ebubekir'in hilafeti zamanında Kur'an'ı mushaflarda toplamışlardı. Bazı kimseler yazıyor ve Ubeyy b. Ka'b onlara imla ettiriyordu. Berae suresinden "Sonra dönüp giderler, Allah onların kalplerini döndürmüştür. Çünkü onlar anlamaz bir güruhtur" ayetine geldiklerinde, Kur'an'dan son nazil olanın bu olduğunu sandılar. Ubeyy b. Ka'b onlara "Bu ayetten sonra Allah Rasulü bana iki ayet daha okuttu: "An-dolsun ki size kendinizden bîr peygamber gelmiştir. Sıkıntıya düşmeniz kendisine ağır gelir. Size düşkündür, mü'minlere merhametli ve şefkatlidir... Ve.O, büyük Arş'ın Rab-bidir." deyip şöyle devam elti: Kur'an'dan son nazil olan ayet işte budur. Kur'an; kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah ile başladığı gibi, yine onunla bitmektedir. Bu, Allah'ın "Senden Önce gönderdiğimiz her peygambere 'Benden başka ilah yoktur, bana kulluk edin.' diye vahyetmişizdir." ayetidir."

İbn Kesir bu hadisi "garib" olarak nitelemiştir. Bu hadis de sahih hadis kaynaklarında rivayet edilmemiştir.

Taberi, Ubeyd b. Umeyr'den şunu rivayet etmiştir: "Hz. Ömer, iki kişi şahidlik yapmadığı sürece hiçbir ayeti mushafa kaydetmiyordu. Ensar'dan bir kişi iki ayetle geldiğinde Ömer senden asla bu iki ayet hakkında delil istemeyeceğim. Rasulullah da böyle yapardı demiştir." Buhari'nin rivayetine göre Zeyd b. Sabit, Hz. Ebubekir ve Ömer'in kendisine Kur'an*ı derleyip yazmayı teklif etliklerini anlattıktan sonra şöyle diyor: "Kur'an'ı araştırmaya, hurma dallarından, yassı taşlardan ve insanların hafızalarından derlemeye başladım. Tevbe suresinin sonunu Ebu Huzeyme el-Ensari'nin yanında buldum, başka bir kimsenin yanında da bulamadım." [323[323]]

[321[321]] Bkz. Suyutİ, el-İtkan, c. 1, sh. 16.

[322[322]] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tabersi.

[323[323]] Bkz. Tac, c. 4, sh. 28-29.

Her iki hadiste de ayetlerin Mekki mi Medeni mi oldukları ve ne zaman nazil oldukları hakkında her hangi bir açıklama yoktur.

İbn Kesir'in İbn Zübeyr'den rivayet ettiği hadise göre, Hz Ömer şayet bu iki ayetle birlikte üçüncü bir ayet bulsaydı bunları yalnız başına bir sure yapmayı düşünüyordu, ancak sonra bu iki ayeti Tevbe suresinin sonuna eklediler. Zeyd b. Sabit'in hadisinden çıkardığımız sonucu bu hadisten de çıkartabiliriz.

Sûrenin başında bahsettiğimiz bazı rivayetler, Berae suresinin Kur'an'ın nüzul tertibinde son sure olduğunu gösteriyor. Dolayısıyla bu iki ayetin Berae suresinin sonuna alınması muhtemeldir. Çünkü bu iki ayet için diğer surelerde bir yer yoktur. Her iki ayettte Hz Pcygamber'e büyük övgülerin yer almasından dolayı bu iki ayetin Kur'an'ın son ayetleri olmasını güzel görmüşlerdir.

Tüm bunlara göre diyoruz ki; bu iki ayet Mekkidir, hangi surelerde olduğu bilinmemiş ve Tevbe suresinin sonuna konulmuştur. Bu da daha önce belirttiğimiz gibi Menar tefsirinin müfessirinin dikkat çektiği hususla uyum arzelmektedir. Veya bu iki ayetin, Kur'an'ın nazil olan son ayetleri olup olmadığı hususu bir yana, münafıkların takındığı tavrı konu edinen önceki ayetlerden hemen sonra gelmesi de muhtemeldir. Çünkü bu, Tevbe suresinin Kur'an'ın son nazil olan suresi olmasının sıhhati meselesiyle ilgilidir. O da kesinlik ifade etmeyen bir meseledir. Bu durumda her iki ayetin anlamının siyakla bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Bu mananın ancak Mekke döneminde uyum ar-zetme gibi bir zorunluluğu yoktur. Biz bunu tercih ediyoruz. Çünkü biz, Kur'an'ın çeşitli delillerinden ve "el-Kur'anu'l-Mecid"[324[324]] isimli kitabımızda zikrettiğimiz ve açıkladığımız Kur'an'ın bu dellilleriyle uyum arzeden rivayetlerden hareketle inanıyoruz ki, Kur'an ilk inen ayetlerden başlanarak tedvin edilmişti ve ayetler, Hz Peygamberin emriyle ilgili surelere yerleştiriliyordu. Kur'an'ın sureleri, mushaflaki şekliyle Hz Peygamber döneminde tam bir tertip içerisindeydi. Hz. Peygamberin bazı arkadaşlarına ait Kur'an'ın surelerini meşhur tertibiyle ihtiva eden mushaflar vardı. Bu ayetlerin tedvin sırasında unutulmuş olduğuna irticali olarak Tevbe suresinin sonuna yerleştirildiğine inanmıyoruz. Zeyd b. Sabil'ten gelen hadisin bununla çelişkili olduğunu düşünmüyoruz. Hz. Peygamber'iri arkadaşları, tüm müslümanların yanlarındaki mushailarda ve çeşitli malzemelerde bulunan Kur'an ayetlerini getirmelerini tüm mushaffara kaynaklık teşkil etmesi için halifenin yanında bulunacak mushafı daha iyi tetkik etmek, düzenlemek ve bunun için de bunları birbiriyle karşılaştırmak amacıyla istemişlerdir.

Ebu Huzeyme el-Ensari, tek başına iki ayetin bulunduğu malzemeyi getirmişti ve sözkonusu karışıklığın da rivayette olduğu muhtemeldi. Belki de Zeyd'in, bu iki ayeti Tevbc suresinin son ayetleri olarak nitelemesi, iki ayetin de fiilen Tevbe suresinin nüzul açısından son

---

[324[324]] Bkz. el-Kur'anıTI-Mecid, s. 52-115. surenin girişinde de buna değinmiştik.

ayetleri olduklarına delildir. İşte bu doğruysa, iki ayetin medeni oluşları sahihtir. Şanı yüce olan Allah daha iyi bilir.

Mü'fessirler,[325[325]] "kendinizden" sözü hakkında İbn Abbas'tan "Hz. Peygamber doğduğunda arap kabilelerinden onun nesebi bulunmayan hiçbir kabile yoktur." sözünü rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hz. Peygamber'den gelen şu hadisi de rivayet etmişlerdir:[326[326]] "Ben nikahlı (aileden) doğdum, zinadan değil. Adem'den babamın ve annemin beni doğurmasına kadar nikahlı aileden doğdum, zinadan doğmadım. Bana cahiliyye devrinin ahlaksızlıklarından hiçbir şey dokunmam ıştır." Bu hadisler öyle gösteriyor ki, müfessir-ler şunu düşünmüşlerdir[327[327]]: "Bu cümle; Arapların dalalete düşmesinin, Allah'ın öfkesine duçar olmalarının Hz. Peygamber'e ağır gelmesinin, onlara, menfaatlerine ve kurtulmalarına düşkün olmasının temel sebebinin o zamanlarda Arapların sosyal hayatlarında yaygın ve etkin olan asabiyet düşüncesiyle bağlantılı olduğudur." Öyle ki Hz. Peygamber, Arapların iki ana kollarından biri olan Adnaniler'e baba tarafından, bu iki ana kolun diğeri olan Kahtaniler'e de ana tarafından mensuptu. Nesebin temiz oluşuna gelince; müfessirler bunun, Hz. Peygamber'in davetinin Araplara güçlü etki yapacağına vesile olacağını düşündüler. Bu görüşlerin herbiri doğru olmaktan uzak değildir. Mekke ve Medine'de nazil olan çeşitli ayetlerde bu tabirin tekrar edilmesi bunu teyid etmektedir. (Bkz. Bakara 129-151; Ali İmran 164; Nahl 113)

Durum ne olursa olsun birinci ayet, Hz. Peygamber'i Öven, onun güzel sıfatlarını, büyük ahlakını, mü'minlere ve Araplara karşı rahmet, şefkat, acıma, yumuşaklık, hayır ve iyilikle dolu olan kalbini anlatan ayetlerden biridir. Belki de bu açıdan ayet, Hz. Peygamber'in mükemmel huyunu, sıfatlarını, gönlünün doluluğunu, samimiyetinin derinliğini, Arapların hidayetini, iyiliğini ve kurtuluşunu şiddetle arzu edişini anlatan en belirgin ve özlü ayettir. Şayet bu ayet Kur'an'in son nazil olan ayetiyse veya ayetlerin dense bu, Allah'ın Hz. Peygamber'e indirdiği yüce Kur'an için çok güzel, çok yönlü ve çok amaçlı bir sonuç niteliğindedir.

Bu mükemmel sıfatlar, Allah'ın büyük risaleti için ehil gördüğüne mahsus olmakla beraber ayette, müslumanların yönetimini elinde bulunduranların bu görevlerde bulundukları ve Hz. Peygamber'in makamında oldukları sürece bu sıfatlara, ahlaka ve duyguya sahip olmaları gereği konusunda ilkeler vardır. Aynı zamanda bunlar, müslümanların yöneticileri, davetçileri ve liderlerinin içinde bulundukları samimiyetin, ahlakın ve liyakatin bir ölçüsü ve delilidir. [328[328]]

[325[325]] Bkz. Beğavi.

[326[326]] Bkz. Beğavi, İbn Kesir.

[327[327]] Bkz. Hazin.

[328[328]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/437-440.

YUNUS SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 10

Nüzul Sırası : 47

Ayet Sayısı : 109

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sürede, kafirlerin değişik sözleri ve konumları anlatılmakta, onlara cevaplar verilmekte, geleneklerinin bâtıl oluşu, doktrinlerinin linanç) tutarsızlığı, inat ve böbürlenmelerinin aşırılığı dile getirilmekte, tartışma ve münakaşayla sözleri odeîa ağızlarına tıkılmakta, insanların bakışı Allah'ın evrendeki ayetlerine, kudretinin ortaya çıkışına çevri İtilmekle, insanlar ahiretle muştulanmakta ve uyarılmakta, ahireî hesabı, sevabı, cezası anlatılmaktadır. Ayrıca dünya ve ahiret saadetiyle birlikte nefisierindeki iman ve küfrün tesiri açıklanmakta, Peygamber İsl'in kararlılığı, risaletinin özelliği beyan edilmekte, insanların sapıklık ve hidayet hususunda sorumlulukları vurgulanmakta, Nuh ile kavmi, Musa ile Firavun, isyancıların durumları ile mü'minlerin kurtuluşu aktarılmakta, Yunus kavminden iman edenler ise burada Örnek verilmektedir.

Kendisine güvendiğimiz mushaf, 40-94, 95, 96'ıncı ayetlerin Medine'de indiğini zikrederken bazı rivayetler, başından 40. ayete kadar olan bölümü Mekke'de, geri kalan bölümü ise Medine'de indiğini belirtmektedir.1[1] Burada Mekki ayetlerle Medeni ayetlerin içerik olarak tekrar edildiği bir gerçek. Ama bu ayetler siyak ve sibaksyla tam bir uyum içindedir. Bunun için biz bu rivayetleri sorguluyor, bütün ayetlerin Mekki olduğu görüşünü tercih ediyoruz. Çünkü bu ayetler sonuna dek hem birbiriyle bir bütünlük arzeîmekte, hem de bölümler tam bir ahenk göstermektedir. Ayrıca aralarında herhangi bir kopukluk da yoktur. 2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Elif Lâm Râ. İşte bunlar hikmet dolu'3[3] kitab'ın (Kur'an'ın) ayetleridir.

1[1] Bkz: Tefsirul Kasimi, el-Mevsum bi-Mehasini't-TeVil, c:9.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/389.

3[3] Hakim Ihkam mastarından türetilmiş olup 'Hikmet' de bu

2. İçlerinden bir adama; insanları uyar ve İman edenlere Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı[4[4]] olduğunu müjdele." diye vahyetmemİz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki; (Peygamber onları uyarınca) o kâfirler "Bu elbette apaçık sihirbazdır." dediler.

Peygamberlere Gösterilen Tepkiler Ve Kur'an'ın Cevabı

Bu sûre. Elif Lâm Râ kesik harfleriyle başlayıp ardından muhatabın gönlünü cezbeden, Kur'an'ın şanını hatırlatan kitabın muhkem ve hikmet dolu ayetlerine işaret etmektedir. Bu üslup başka birçok sûrede de aynen tekrarlanmaktadır.

Birinci ayet; Kur'an için, henüz tamamlanmadan önce, peşpeşe indiği esnada 'kitap' tabirinin kullanıldığına işaret etmekledir.

ikinci ayet ise; Allah katında insanlar için yüksek bir makam olduğunu, mü'minlere müjdeleyen, insanları uyaran bir zâtı Allah'ın (peygamber olarak) seçmesine hayret edenleri kınayan bir soruyu içermekte, kafirlerin bu zâta karşı; "O apaçık bir sihirbazdır." sözünü hikâyelemektedir.

Bu ayet, kâfirler hakkında söylenen sözü tekrar etmekte, rivayetlerin aktardığına göre bu sûreden hemen önce inen İsra sûresinde bu olay aynen zikredilmektedir.

Belki de İsra sûresinin sonlanyla bu sûrenin baştaraflan arasındaki uygunluk, her iki sûrenin kâfirlerin sözlerini ve konumlarını anlatması yönüyle aralarındaki benzerlik bu sûrenin İsra sûresinden hemen sonra indirildiği rivayetinin sıhhatine işaret etmektedir.

Şüphesiz bu ayet kafirlerin hayret ve şaşkınlığını anlatmakta, onların Peygamber'e (s) sihri nisbet edişlerini kabul etmemekte ve bu kabullenmeyiş onların beyinsizliklerini ortaya koymaktadır. Çünkü sihirbaz belli çıkarlar ve amaçlar hedeflemek için yalan, dalavere, aldatma ile karışık dünyevî gösteriler, sözler ve eylemler sınırını aşamaz. Yaptığı şey göz boyamadan ibarettir. Fakat onlara gelen zât, davetçi, güzel ahlâklı, insanları Allah'tan korkuncaya dek uyarıcı, yüce ve değerli bir makamla muttakileri müjdeleyici olarak gelmiştir.

Peşpeşe gelen sûrelerde kafirlerin birbirine benzeyen sözlerinin anlatım tekrarı, onların her münasebet ve ortamda bu sözlerini yenilediklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın

---

maşlardandır. Bunun için Allah'ın kitabında 'el-Hakim' tabiri 'Muhkem' anlamında olması muhtemel olduğu gibi "Hikmeti içeren, Hikmet dolu" anlamına da gelebilir. Ayrıca her iki anlamda da kullanılabilir. O zaman mânâ şöyle olur; "İşte bunlar üslubu muhkem, içeriği hikmet dolu olan kitabın ayetleridir".

[4[4]] Kadem-i sıdkuı Doğruluk makamı; üstünlük, sabit ve yüksek olan makam anlamına gelmektedir.

kafirlerin sözlerini reddetmesi ve onları beyinsiz olarak nitelemesi onun bir hikmeti gereğidir. [5[5]]

3- "Şüphesiz kİ sizin Rabbİniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da İşleri idare ederek arşa istiva edendir. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz, jşte özellikleri sîze anlatılan Rabbiniz olan Allah'tır. O halde ona kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz?

4- Hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Allah bunu size bir gerçek olarak vadetmişîir. Çünkü o halkı önce yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükâfat vermek İçin (Onları öldürüp kendisine) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, İnkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar İçin kaynar sudan bir içki ve acılı bir azap vardır.

5-Güneşi ışıklı ve ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya birtakım) menziller takdir e-den O'dur. Allah bunları ancak bir gerçeğe (ve hikmete binaen yaratmıştır. O bilen bir kavme ayetlerini böyle açıklamaktadır.

6- Gece ile gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında)[6[6]] Allah'ın göklerde ve yerlerde yarattığı şeylerde (O'nu inkâr etmekten sakınan) bir kavim için elbette nice delilier vardır."

Kevni Ayetler İle İnzal Olan Ayetler Arasındaki Uyum

Bu ayetler önceki ayetlerle bağlantılıdır. Çünkü bunlar, kâfirlerin şaşkınlığını anlatıp onları protesto ettikten, ibadet, itaat ve davetin yalnızca Allah'a ait olma gerekliliğini açıkladıktan, kendilerine gönderilen zâtın rİsaleüne inanan ve salih amel işleyenleri uyarıp müjdeledikten sonra bunları inkâr edenlerin gidişatını beyan etmek için indirilmiştir.

Gökleri ve yeri. ayı ve güneşi, gece ile gündüzü muhkem ve dengeli yaralan, bunları faydalanmaları için insanlara sunan ve öldükten sonra bütün insanları kendisine döndür-mesinde -Çünkü onları ilk yaratan, yeniden yaratmaya muktedir olan da O'dur- yaratıklanın birliğine, büyüklüğüne ve gücüne belge kılan insanların gerçek Rabbi Allah'tır. Bunun için. insanların bu gerçekleri iyice düşünmeleri gerekir. Ayrıca amellerini sorgulamaları. Allah'ın salih olan mü'minlere ikram edeceğini, küfürlerine bedel olarak kâfirleri kaynar su ve can yakıcı azab ile cezalandıracağını hesab etmeleri, hükümranın hak olan va'dinin gerçekleşmesi için ileride Allah'a döneceklerini bilmeleri kaçınılmazdır.

Görüldüğü kadarıyla bu ayetler, muhatabın dikkatini, Peygamber'in (s) -İnsanlara uyarıcı ve müjdeleyici olarak gelen adamın- inkâr, hayret ve sihir kabui etmeyen gerçek ve hak olan

---

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/390-391.
[6[6]] İhtilafı'l-leyli ve'n-nehâri Gece ile gündüzün ihtilaf edişinde., tabiri: Birbirlerini takip edişinde anlamındadır.

davetinin üzerinde yoğunlaşmaya çekmektedir. Çünkü insanoğlu bunları iyice düşününce kozmolojinin ayetlerinden herbiri, Allah'ın Rububiyetine, büyüklüğüne, gücüne, yaratıcılığına, ibadet ve itaate layık oluşuna delil bulunan Allah'a davettir.

Ayrıca bu ayetlerde mü'minlcr müjdelenmiş, sabretmeleri istenmiş, kâfirler uyarılmış ve bunların estirdiği terör havalan tekrar edilmiştir. Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yaratması, ardından arşa istiva etmesi, gece ile gündüzün peşpeşe gelmesi, ayın menzillerdeki deveranının belirtilmesi gibi önceden tefsiri yapılan bir kısım sûreler bu ayetlerin içerdiği şeyi içermekte olmalarına rağmen yine de biz yoruma İhtiyaç duyulmayan bu ayetlere yeniden yorum yaptık. 7[7]

7- (Öldükten sonra dirilip) bize kavuşmayı beklemeyenler'8[8] dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve ayetlerimizden gafil olanlar var ya!...

8- İşte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer, ateştir.

9- İman edip güze! işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rabieri onları nimet dolu cennetlerde altlarından ırmaklar akan (köşkler)a erdirir."

10-Onların oradaki davası, "Yâ Allah, seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!" (sözleridir). Orada birbirlerine sağlık dilekleri ise, "SelanV'dır. Onların davalarının'9[9] sonu da, şudur: "Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."

İnsanlar Kazandıklarına Kavuşurlar

Ayetler birbiri ardınca gelme yönüyle siyakıyla tam bir bütünlük içindedir. Çünkü Allah'ın evrendeki ayetleri esrarengiz bir şekilde ortadadır. Bunlardan gafil olanların, üzerinde düşünmeyenlerin, dünyevî arzularına uyanların, bunlarla rahat bulanların, Ahi-ret hesabıyla ve Allah ile karşılaşmayı ummayanların kazandıklarına ve elde ettiklerine karşılık varacakları yer ateştir. Allah'ın ayetlerini düşünenlere, Allah'la karşılaşmayı umanlara, Ahiret hesabını aklından çıkarmayanlara, iman edip salih amel işleyenlere gelince naim cennetleri onlar içindir. Oradaki bütün İşleri, iman ve doğru yol üzere gittiklerine karşılık Allah'ı övmek ve O'nu te.sbih etmek olacaktır.

Ayetlerde kuşkusuz, Allah'ı inkâr ve O'na imanın gönütlerdeki etkisi anlatılmaktadır. Birincisi; sahibini dünya malıyla yetinmeye, sonlarını düşünmemeye, Allah'a ve insanlara

---

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/392-393.
8[8] La yercime likâenâ Bize kavuşmayı beklemeyenler., ibaresi; Yeniden dirilmeye ve ahirette hesab görmeye inanmayanlar mânâsın-dadır.

9[9] De'vâ Burada dua anlamındadır.

karşı görevlerini ihmal etmeye sevkederken ikincisi olan Allah'a iman ise, sahibinin, gözünü ve gönlünü aydınlatarak, iyi ve mükemmel olan herşeye yönlendirerek, Allah'a ve insanlara karşı görevlerini yapmaya sevkederek, onu yüceltir. Böylece iman sahibi, sonunu hesab ederek, Allah'a kavuşacağına, O'nun huzurunda duracağına, yaptığı her amelden sorumlu olacağına, işledikleriyle cezalanacağına inanarak ve bunlara karşın her bir eksiklikten uzaklaşarak değer kazanır. Burada belirgin bir ürperti ve sürekti bir telkin vardır. [10[10]]

11-Eğer Allah, insanlara, onların hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri de acele verseydi elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat biz, bize kavuşmayı beklemeyenleri azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

12- İnsana bir zarar (sıkıntı) dokunduğu zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (bütün hallerde o zararın giderilmesi için) bize dua eder, fakat biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler süslü gösterildi."

İnsanların Nankörlüğü Ve Unutkanlığı

Bu ayetler, inkarcılara karşı Allah'ın hikmetlerinden birini hatırlatmakta ve inkarcıların ahlâki vasıflarından birini eleştirmektedir. İnsanlar sonucu düşünmeden hayrı çarçabuk istiyorlar. Şayet Allah, hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri de onlara hemen verseydi böylece helak olurlardı ve işleri bitirilirdi. Fakat Allah'ın hikmeti kendisiyle karşılaşmayı inkâr edenlere belli bir zamana dek şerri ertelemesini gerektirmektedir. Sonunda ise; taşkınlıklarında ve haddi aşışlarında vurdumduymaz olunca onlara azap hak olacaktır.

İnsan kendisine bir zarar erişince oturarak, ayakta durarak, yan üssü yatarak hemencecik Allah'a sığınır, O'ndan yardım diler. Kendisinden zarar kaldırılınca da Allah'ı unutur, sanki Önceden hiç dua etmemiş ve kendisinden yardım dilememiş oluverir. Böylece bu insan, inkârlarında, taşkınlıklarında, dünya hayatıyla meşgul oluşunda haddi aşanların durumuna düşer. Çünkü haddi aşanlara, kötülüğü emreden nefisleri bunları süslü göstermiş, yahut amelleri şeytanın vesvesesinden ibaret olmuştur. Dolayısıyla aralarında inkar ve çelişki olmasına rağmen bunları kabullenmişlerdir.

Bu iki ayet ilk anda birbirinden ayrı ve müstakil gibi gözükse de iyice düşünüldüğünde neticede siyakıyla lam bağlantılı olduğu ortaya çıkacaktır. Kimbilir bu ayetlerden birinde geçtiği üzere "Bizimle karşılaşmayı ummayanlar" cümlesi bu gerçeğe işaret etmekte ve gelecek ayetlerin içeriği ve üslubu bu ikisi arasındaki bağı destekler mahiyetledir.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/394.

Her iki ayetteki son paragraf. Peygamber (s)'in peygamberliğini inkâr eden kâfirlerin eleştirildiğine, zarar ve zindelik, şer ve iyilik durumunda içine düştükleri ikilemin açıklandığına işaret etmektedir. Bu insanlar. Allah'a ortak koşmakla birlikte O'nun var-lığma inanmaktalar. Bunun için ne zaman kendilerine bir zarar dokuma hemen Allah'a yalvarırlar. Bilirler ki. kendilerine ilişen zararları gidermede yegâne güç ve her şeyde mutlak tasarruf sahibi olan O'dur. Fakat her iki ayetin üslubundaki kapsamhlık ve genişlik, insanların inkâr ettiği ve çelişkiye düştüğü her konuda süregelen bir durumu içer-mektedi r.

"Biz bize kavuşmayı ummayantan azgınlıkları içinde hocalar bir halde bırakırız" cümlesi ile "Haddi aşanlara yapmakta oldukları şeyler süslü gösterildi" cümlesini eleştirel Özelliğe sahip iki ayetin içeriğinden esinlenerek yorumladık. 11[11]

13-"Andojsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helak ettik, (onları helak etmeseydik bile) İman edecek değillerdi. İste biz suçlu kavimleri bövle cezalandırırız.

14- Sonra da, sizin nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler (onların yerlerine hükümranlar) kıldık."

Bu ayetlerde, gaib (3. tekil) sigasmdan muhatab (2. tekil) sigasına, genel bir anlatım üslubundan özel bir anlatım üslubuna geçiş vardır. Burada söz. etkili bir üslubla muhataba yöneltilmiş.; Yüce Allah, önceki milletler yan çizip zulmedince ve Peygamberleri Allah'tan apaçık deüller getirdiği halde onlara iman etmeyince, O milletleri helak etmiştir. İşte bu. suçlarının en güzel biçimde cezalandın İmal atındaki Allah'ın kanunudur. Allah, lıclâk olanlardan sonra kulak verenleri yeryüzünde halifeler kılmış, hangi yollara gittiklerini ve ne yaptıklarını denemek için yaşam ve kalkınma koşullarını kolaylaştırmıştır.

Ayetler, siyakından kopuk değildir. Eleştiri ve uyarı hususunda aralarında devamlılık ve süreklilik vardır. Burada Allah'ın kanunu gereği öncekilere azab olduğu gibi Peygamber risaletini inkâr edenlere de azab olabileceği uyarısı mevcuttur. Çünkü bu inkârcılar, Allah'ın açık delillerle kendilerine gönderdiği Rasulüne karşı çıkıyorlar. İnkâr, günah ve zulümlerinde, öncekilerin yaptığı gibi, ısrar ediyorlar. İşte bu yüzden onların cezası helaktir. 12[12]

15-"Onlara ayetlerimiz açıkça okunduğu zaman, (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler, "Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir!" dediler. De ki: "Onu kendiliğimden getirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunanelan

---

11[11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/395-396.
12[12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/396-397.

başkasına uymam. Çünkü (sizin arzunuza uyar da) Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.

16- De ki: Eğer Allah dileseydi (Bu Kur'an'ı bana indir-nıezcli. Ben de onu size okumazdım. Allah da onu size bildirmezdi'[13[13]]?. Ben bundan önce (40 yıllık) bir ömür boyu içinizde durmuştum (ve böyle bir iddiada da bulunmadım). Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?

17- Kim Allah'a karşı yalan uydurandan, veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalimdir? Bilesiniz ki suçlular asla onmazlar."

Kafirlerin Rabbani Çizgiyi Saptırma Denemeleri Ve Tavizsiz Tavır

Bu ayetlerde kâfirlerin Peygamber (s)'e karşı birtakım sözleri ve tavırları aktarılmaktadır; Peygamber (s) kafirlere Allah'ın vahyettiği Kur'an'dan okumak istediği zaman kafirler ondan; kendilerine başka bir Kur'an getirerek okumasını veya bu Kur'an'i bir kısım revizyona tabi tutmasını istiyorlardı. Bu esnada Allah, Peygamberine, onlara şöyle cevap vermesini emretti:

"Benim Kur'an'ı kendim değiştirmem olanaksız. Ben ancak Allah'ın hana bildirdiği şeyi tebliğ ederim. Ona tabi olur, haddi aşmam. Şayet Rabbime karşı gelirsem, Allah'ın büyük azabı beni beklemektedir. Allah'ın hana vahyettiği şeyi sizlere sunarken ancak hana emrettiği şeyi sunarım. Ben Kur'an vahyedilmezden önce uzun bir süre içinizde kaldım. Benden hu yönde hiç bir şey sadır olmadı."

Şayet kafirler, iyice düşünür ve akıllarını kullanırlarsa, bunlar Peygamber'in onlara sunduğu şeyin Kur'an'dan başka bir şey olmadığını ikna için yeterlidir.

Ayetler, Kur'an Ma olmayanları onda var gösterme, değiştirme ve revizyona tabi tutma hususunda Allah'a yalan yere iftira eden ve Allah'ın ayetlerini yalanlayandan daha

zalim hiç kimsenin bulunmadığını belirterek noktalanmaktadır. Çünkü Kur'an, iflah olmaz suçluları ancak böyle takdim etmektedir.

Kafirlerin: "Bundan başka bir Kur'an getir yahut onu değiştir?" sözüne ve Kur'an'ın buna cevabına bir yorum:

Bu ayetler, genelden özele geçiş ve dönüşüm hususunda süreklilik ifade etmektedir. Bu bağlamda siyakıyla bütünlük arzederler. Geçen ayetlerde ifade edilen; "Bize kavuşmayı ummayanlar" cümlesinin aktarımı, ayetlerdeki bütünlük ve peşpeşelik üzerine güçlü bir delildir.

[13[13]] edrâküm hih Allah da onu size bildirmezdi; Allah, onu si/.e ulaştırmam ve bildirmem için bana indirmezdi..

Ayetlerin yorumu hakkında rivayet edildiğine göre Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerinden, Abdullah b. Ümeyy el-Mahzumî, Velid b. Muğire, Mukevvir b. Hafs, Amr b. Abdullah b. Ebi Kays el-Amiri, As b. Amir b. Hişam'dan oluşan beş kişi, Peygamber (s)'e gelerek O'ndan. akıllarına uygun olan, ilahlarına ses çıkarmayan yahut insanlar kendisine uymak islediğinde duruma göre değiştirilebilen veya onların durumuna göz yuman başka bir Kuran getirmesini istediler.

Ayetler genel olarak bize aktarılan bu rivayetle uyum içindedir. Çünkü bunlar, davet, Kur'an üslubu ve bunun Allah ile olan irtibatı etrafında kafirlerle Peygamber (s) arasında bir tartışma bulunduğunu ve bunun Kur'an 'da peşpeşe geldiğini ortaya koymaktadır.

Ayetler her ne kadar öncesine atfedilmiş ve siyakıyla bir bağlantı içindeyse de biz, sûrenin başından beri bir giriş ve önsöz mesabesinde olan bu konuyu aktarmak için bütünlüğü tercih etmekteyiz.

Isra sûresi, Allah'a iftira etmek için Peygamber'e indirilen Kur'an'dan ötürü O'nun aklını çelmek isleyen kâfirlerden söz eden ayetler içermektedir.

Bu yüzden, Yunus sûresi, İsra sûresinden sonra indirilmesi rivayetlerinde geçtiği üzere, kafirlerin konum ve isteklerinin aynı olduğunu göstermektedir. Böyle olması da uzak bir ihtimal değildir.

Kur'an etrafında yapılan tartışmaların aktarımı, başka sûrelerde olduğu gibi bir önceki sûrede de tekrarlanmıştır. Kâfirlerle Peygamber (s) arasında sürekli tartışmalar olmuştur. Bu da doğal olarak, Peygamber'in, nübüvvet ve risaletinin ortaya çıkmasında en güçlü ve en büyük etken olduğunu göstermektedir.

Rasulullah (s) ile kafirler arasında Kur'an'a yönelik süregelen tartışma ve bunun Kur'an'daki aktarımı, Kur'an tabirinin, O henüz mushaf haline gelmezden önce bu inen ayetler için kullanıldığını desteklemektedir. Bu Kur'an tabirinden amacımız, Allah'ın birliği, Rasulullah ve bütün Peygamberlere, ahiret gününe iman, iyi ahlâk, salih amel, sadece Allah'a ibadet, şirk, kötülük ve günahlardan kaçınma gibi konulardan oluşan da-veün esasını içeren muhkem ve hikmet dolu bölümlerdir. İşte Rasulullah ile kafirler arasında süregelen tartışma bu konular etrafında cereyan etmiştir.

Bunun ardından, davetin esaslarına takviye güç olarak, hikayeler, örnekler, teşvik, korkutma, öğüt, eleştiri, bilgisizliği ortaya koyma gibi konular indirilmiştir. Bütün bu konular, Rabbani vahiy olduğundan ötürü mushafın iki kapağı arasına serpiştirilmiş, Allah'ın kelamı ve Kur'an ifadesine dahil edilmiştir.

Bu ayetlerde, kâfirlerin arzularını reddeden Rasulullah'ın, Allah'ın emrini tebliğ etme, ihlas, dürüstlük, imanının derinliği hususunda samimiyetinin büyüklüğünü ortaya koyan güçlü imaj göze çarpmaktadır. Çünkü Rasulullah (s) kendisine inen vahiyden başkasını tebliğ etmemiş

insanlara tebliğ etme ve anlatma hususunda kendisine vahye-dilen şeyde herhangi bir eksiltme, artırma, kendince ifade etme, değiştirme cihetine gitmekten aşırı oranda sakınmıştır. Bu ayetlerde, Kur'an'ı, peygamberin kendisi uydurduğunu sanan kimselere karşı güçlü bir reddiye vardır.Devamındaki ayette ise, henüz vahiy inmezden önce Rasulullah'ın halini ve durumunu muhatablarına hatırlatmayı emretme yönüyle, Onun peygamberlik öncesi ahlâkını, yaşam tarzını bir nebzecik ortaya koyan görüntüler vardır. Burada Rasulullah'm hayatından bira?, bahsedilmiş olması müşrikler onu tanıdığı içindir. Onlar Peygamber (s)'in gereksiz, iftira eden, yalan söyleyen, herhangi bir hareketin savunuculuğunu yapan, gösteriş meraklısı, peygamber adayı, şair, hatip, okur-yazar olmadığını biliyorlar. Bütün bunlar göstermekte ki; O tebliğ etliği şeyi kendisi uydurmam ıştır. O ancak Allah'ın vahyi ile Kur'an'ından ibarettir. 14[14]

18-"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve "bunlar Allah katında bizim şefaatçi lanm izdir." diyorlar. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O onların ortak koştukları şeyden uzak ve yücedir."

Şefaatçi Edinmek, Müşriklerin Temel Özelliğidir

Ayette. Allah'tan başka kendilerine zarar ve fayda veremeyen şeylere ibadet ellikle-inden dolayı müşrikler kınanmakta, onların bunları Allah katında şefaatçi edinmeleri-lin gerekçeleri anlatılmakla, onlara Peygamber (s)Ün, göklerde ve yerde Allah'ın faile-neyeceği bir şeyi ortaya çıkardıklarını mı sandıklarını sorması Peygamber (s)'e emre-lilmckiedir. Ayet. müşriklerin şirk koştuğu şeylerden Allah'ın münezzeh olduğu ifade dilerek noktalanmaktadır.

Ayetteki zamir, önceki ayetlerde arzularintn, isteklerinin ve durumlarının aktarıldığı (afiflere dönmekledir. Bütün bu ayetler birbirleriyle bağlantılıdır. Bu ayetlerin içerdiği Icşiiri belki kafirlerin Peygamber (s)'den ortak koştukları nesnelerine ve düşüncelerine arşı çıkmayan bir Kur'an getirmesini istedikleri ayetle de ilintilidir.

Kafirlerin ortak koştukları nesneler ne kendilerine zarar verebilmekte, ne de faydala-dnkunabilmektcdir. Bunların ibadet hususunda Allah dışında başka .şeylere tapmaları e onlara dua etmeleri her türlü eleştiriyi hak eden bönlükten başka bir şey değildir. 15[15]

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/398-399.
15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/400.

Araplara Göre Şirk İnancı Ve İslâmî Tevhid Akidesi

Ayette Arapların şirk inancı çok net olarak ortaya konmaktadır. Araplar Allah'ı büi-orlar. O nun yaratıcı, rızık verici, herşeyde düzenleyici ve tasarruf sahibi ve herşeye ücü yettiğine inanıyor, buna rağmen Allah'a yaklaştırması amacıyla başka ilahlara iba-el ediyorlar.

Arapların inancını eleştiren ayetlerin geneli, içerik olarak, bu sûredeki ayetlerin ayışıdır. Kur'an'da müşriklerin inancından söz eden birçok ayetler zikredilmiştir. Bu aglamda bu karma inancın Araplar nezdinde yaygın olduğu söylenebilir.

Burada ayetin reddettiği karşı çıkış ve diğer münasebetler, yardımcı ve aracı kasdıy-ı bile olsa. Allah'tan başkasına jbadet çimenin çirkinliğini, böyle bir tavrın şirk olduğu-u ortaya koymaktadır. Bu da, isler korkulma ve uyarma amacına mebni, isler öteki dinİerden daha saf olması cİhetiylc, aracıların sıfat ve mahiyetleri farklı da olsa herhangi bir karmaya, yoruma, yaygaraya tahammülü olmayan tevhid inancına yönelik sürekli bir empoze olduğunu göstermekledir. [16[16]]

19- "İnsanlar sadece bir tek ümmetti (önceden hepsi tevhid dinine bağlı iken) sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesi İle ilgili) Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi."

"İnsanlar Bir Tek Ümmetti, Sonradan Ayrılığa Düştüler"

"Bir tek ümmetti" kelimesinin anlamı hususunda alimler farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

I) Kimileri bu ayeti; Burada ümmet din anlamına gelen millet manasınadır. Allah: "İnsanlar, bir tek fıtrat üzere yaratıldılar. O da, Adem (as)'den başlayan tevhid ve İslam Fıtratıdır. Bunlardan kimileri bu fıtrat üzere devam etli. kimileri de yan çizdi.'' buyurmaktadır. İnsanların ihtilaflarının anlamı işte budur. [17[17]]

Kur'an'daki birçok ayetler bunu destekler mahiyettedir. Rum süresindeki; "Uy Mu-hammed! Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılışta verdiği (hanif) dîne ver. Zira Allah'ın yaratısında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler/' (Rum 30) ayeti bunun için bir örnektir.

Bu ayetle geçen Hanif; tevhid üzere dosdoğru giden, muvahhid demektir. Bir çok ayette

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/400-401.
[17[17]] Bu ve Bakara süresindeki 213. ayetin tefsiri için İbni Kesir. Taberi, Beğavi'ye bakınız.

Allah'ın İbrahim (a)'i nitelediği vasıf bu (hanif) vasıftır. Şu ayet buna bir örnek:

"İbrahim, vahıtdi de hrisiiyan da değildi. Ama doğruya yönelen (hanif) bir miislitn-di. Puta tapanlardan değildi." (Al-i înıran. 67).

Enbiya süresindeki; "Doğrusu tevhid dini olan müslümanhk, bir tek din olarak sizin dininizdir ye ben de Rabhİnizim. Artık hana kulluk edin." (Enbiya. 92) ayeti, her Pey-gambeî'den sonra insanların takip etlikleri dini yol hususunda ihtilafa düştüklerine işaret etmektedir.

Mü'minun süresindeki; "Şüphesiz bu müslümanlık bir tek din olarak sizin dininizdir ve ben de Rabbinizim; Öyleyse benden sakının". İnsanlar din konusunda aralarında bölük bölük oldular. Her bölük tuttuğu yoldan memnundur." (Mü'minun, 52-53) ayetleri peş-peşe gelerek bu gerçeği ifade etmektedir, diye tefsir etti.

2) Kimileri; Hanif olan İbrahim milletiyle sınırlamakla birlikte "bir tek ümmetti" kelimesini dinî millet mânâsında tefsir etti.

3) Kimileri de;[18[18]] bu kelimeyi, insanların birbirleriyle ve sosyal yaşamlarıyla ilişkiye geçen fıtratına, insanların karşı gelmesi olarak tefsir ettiler, İnsanlar bu yönüyle bir tek ümmet idi. Ne var ki insanların dini olsun veya olmasın birçok konularda aklî ve dinî algılamaların değişik oluşundan ötürü farklı davranmaları tabi ki doğaldır. Bakara süresindeki şu ayet, her ne kadar burada zikredilen İhtilaf, ayetin akışına uygun olan dindeki ihtilaf olmakla birlikte, bu konuya delil getirilmiştir;

"İnsanlar bir tek ümmetti. Allah peygamberleri müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. İnsanların ayrılığa düşecekleri hususlarda aralarında hüküm vermek için onlarla birlikte hak kitaplar indirdi. Ancak kitap verilenler kendilerine belgeler geldikten sonra, aralarındaki ihtiras yüzünden onda ayrılığa düştüler. Allah inananları, ayrılığa düştükleri gerçeğe kendi izni ile eriştirdi. Allah dilediğini doğru yola eriştirir." (Bakara, 213)

Durum ne olursa olsun bu ayet, önceki ayetlerde aktarılan kâfirlerin tutumlarına karşılık RasuluIlah'ı tesellidir. Bu kafirlerin tutumları yeni bir şey değildir. Önceki kafirler de peygamberlerine aynı tutumu sergilemişlerdir. Allah azabını belli bir süreye dek erteleme sözü vermemiş olsaydı şüphesiz bunlardan hemen intikam alırdı. Rasulullah'ın buna benzer birçok ayetlerde teselli edildiği tekrarlanmıştır. Fakat bununla birlikte ayet, tartışma ve münakaşa anında kafirlerin gösterdiği şaşkınlığa cevab olarak inmiş olabilir. Çünkü bu kafirler, şayet Rasulullah'ın davası doğru olduğu takdirde Allah'ın, insanları ihtilafa düşmeyecekleri tek bir yol üzere toplamaya gücü yeteceğini söylemiş olabilirler.

Bu ayet, Allah'ın kudreti hususunda bunun hak olduğunu, insanların bir tek fıtrat üzere yaratıldıklarını, ihtilaflarının ancak fikir, kuvvet ve ahlâk hususundaki farklılaşma neticesinde

---

[18[18]] Bu iki ayetin tefsiri için Reşit Rıza'nın Menaradlı eserine bakınız.

ortaya çıktığını. Allah'ın hikmetinin, her birine adalet ve hak tahakkuk etmesi için Peygamberleri hidayet ve sapıklık yolunu onlara açıkladıktan ve onları hidayete davet edip sapıklıktan sakındırdıktan sonra onları seçim ve düşünce hususunda hür olarak bırakmayı gerektirdiğini, onlara vereceği cezayı belli bir süreye kadar ertelediğini ve bu yüzden bunların ihtilaflarının devam etmesine sebep olduğunu ortaya koymaktadır.

Çeşitli üslublarla, benzer münasebetlerde bu konu defalarca tekrarlanmıştır. Buna binaen biz 'tek bir ümmet' tabirinden kasdcdilenin, Allah'ın tevhidi ve ona mutlak teslimiyet olan tek dini millet veya Allah'ın insanları üzerinde yarattığı selim fıtrat olduğu yorumunu tercih ediyoruz. Zaten ayetin genel akışı da bunu desteklemektedir.Ebu Hureyre'nin Rasulullah (s)'dan rivayet ettiği;"Nasıl ki hayvan, yavrusunu kâmil bir şekilde doğurduğunda siz onda bir eksiklik göremezseniz, aynen o şekilde her doğan çocuk, İslam fıtratı üzerine doğar. Onu anne-babası hristiyan, yahudi veya Mecusi (putperest) kılar. Sonra Ebu Hureyre diyor ki; di-lerseniz; "Hakka yönelerek kendini Allah'ın nisanlara yaratılışta verdiği dine ver. Çünkü Allah'ın yaratışında bir değişme yoktur."[19][19] ayetini okuyunuz" hadisi de bu gerçeği ifade etmektedir.

Bu da göstermekte ki; ayet siyak ve sibakıyla tam bir bağlantı içindedir. Geçen ayetlerde anlatılan kafirlerin tutumu ile bağlantısına ve içeriğine ek olarak ayetin (vav) atıf harfiyle başlaması bu gerçeği vurgulamaktadır. [20][20]

20- "Rabbinden Muhammed'e bir mucize indirilse ne olur!" derler. Ey Muhammed onlara de ki; "Gaybi bilmek Allah'a mahsustur; bekleyin, doğrusu ben de sizinle birlikte beklemekteyim."

Mucize Vermek Allah'ın Tasarrufundadır

Bu ayette, kafirlerin, Rasulullah'tan, davasını destekleyen ve doğrulayan bir mucize getirmesini isteyerek O'na meydan okuması, Rabbani bir emrin kafirlere cevaben; gelecek ve gaybin ancak Allah'ın elinde olduğunu Peygamber (s)'e söylemesi ve ardından kafirlerin Peygamber'le birlikte beklemelerini emretmesi anlatılmaktadır. Ayetin siyakla bağlantısı olduğu gayet açık. Çünkü burada kâfirlerin sözleri, onların acziyeti ve onlara verilen cevabın hikayesi devam etmektedir. Kafirlerden çeşitli durum ve münasebetlerde buna benzer istekler çok tekrarlanmıştır. Biz, Müddesir sûresinde, kafirlerden sadır olan ilk isteğe doyurucu yorumda bulunduk.

---

[19][19] . İbn Kesir ve Rum Sûresi'nin 30 ayeti için diğer tefsirlere bakınız.

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/401-403.

Görünen şu ki; kafirler, kendilerini tatmin, peygamberi aciz bırakmak ve Rasulullah karşısında düşdükleri yenildikten kurtulmak için çıkış yolunu bu tür mucizeleri istemede buluyorlardı.

Açıklanması bu ve başka sûrelerde ve özellikle de İsra sûresinde geçtiği üzere Allah'ın, kafirlerin meydan okumalarına direkt mucizeyle karşılık vermeyip Kur'an'la karşılık vermesi belki de kafirleri tatmin eden çıkış yoludurAyetin içerdiği karşı çıkış bir korkutma niteliğindedir. Aynı şekilde bununla, Pey-gamber (s)'în samimiyeti ve kararlılığı, kendileri için çıkış yolu olan meydan okumaya itibar etmediği ortaya koyulmaktadır. Çünkü burada her türlü iş Allah'ın elinde olduğu açıklanmış ve emredilmiştir. Peygamber (s), ancak kendisine emredilen şeyi yerine getiren, vahyedilen şeyi ulaştıran, Allah'ın herşeyde tasarruf sahibi olduğuna inanan, uyarı ve tehdit içerikli bir istekle kafirlerin beklemesini isleyen, kendisinin de onlarla birlikte beklediğini söyleyen bir Rasuldür. [21[21]]

21- Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (sağlık ve bolluk zevki) lad-dırdığımız zaman, bir de bakarsın ki ayetlerimiz hakkında onların (hazırlanmış) bir tuzağı[22[22]] vardır. De ki: Tuzak kurma bakımından Allah daha çabuktur, (yaptıklarınızın cevapsız ve gizli kalacağını sanmayın). Çünkü elçilerimiz kurduğunuz tuzakları mutlaka yazıyorlar.

22-O, sizi karada ve denizde yürütendir. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemilerde içindekileri güzel bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bununla neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar, çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da, dini yalnız Allah'a halis kılarak "Andoisun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükreden-lerden olacağız." diye Allah'a yalvarırlar.

23-Fakat Allah onları kurtarınca, bir de bakarsın ki, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar! Ey insanlar! sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz, sonunda dönüşünüz yine bizedir. (O zaman) yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.

24-Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sebebiyle (ağ gibi birbirlerine örülüp) karışırlar. Nihayet yeryüzü zinetîni takınıp (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de ona (ürünleri biçmeye, yemişleri toplamaya) kadir olduklarını sandıkları bir sırada[23[23]] gece veya gündüz

---

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/403-404.

[22[22]] Mekr Tuzak. I. Allah'ın ayetlerini inkar. 2. Allah'ın kafirlerden çabueak intikam (Öç) alması anlamına çelmektedir.

[23[23]] Zanfıe chhtha kadirime aleyha Onun (yeryüzünün) sahipleri de ona kadir olduklarını sandıkları; yeryüzü halkının oraya malik olduklarına, oradan faydalandıklarına inandıkları... anlamındadır.

ona emrimiz (afetimiz) getir de onu sanki dün (öyle süslü) değilmiş gibi' [24[24]]kökünden koparılarak biçilmiş[25[25]] bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler İçin ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

25- Allah kutlarını selam yurduna [26[26]] (cennete) çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola İletir."

Ayetlerin anlamları açıktır. Ayetler; Allah'ın rahmetini inkar edenleri, peygamberine ve ayetlerine tuzak kurarak karşı gelenleri, deniz fırtınaları ve tehlikeleri onları tehdit edince Allah'a verdikleri sözü kurtarılıp düze çıkarıldıktan sonra bozanları eleştirmekte, bu kimselerin dönüşlerinin Allah'a olduğunu, tuzak ve taşkınlıklarına karşılık O'na hesap vermeleri gerektiğini hatırlatmakta, insan dünya hayatının mülkü kendisinin sa-narken, gösterişi ve süsüyle aldatıcı oian dünya hayatından Örnek vermekte, olaylara ve örneklere itibar etmenin gerekli olduğunu hatırlatmakta, Allah'ın ancak kurtuluş, huzur ve ebedi yurda çağırdığını, bu çağrıya kulak verenlerin hedefe ulaşan dosdoğru yol üzere olduklarını bildirmektedir.

Güçleri yatıştıran ayetlerin üslubu, güzel niyetlilere ve selim kalblilere nüfuz etmekle birlikte akıllara ve kalblere hitap etmektedir.21. ayette, Peygamber (s)'in, insanlara; Allah'ın tuzak kurma bakımından pek çabuk olanı olduğunu bildirmesi emredilmekte, 23. ayette ise, insanların taşkınlıklarının ancak kendi aleyhlerinde olduğu haber verilmektedir.Her ne kadar direktif yönünden ayetler genel ise de burada, Allah'ı itiraf etmelerine Allah'ın üzerlerindeki nimetlerini kabul etmelerine, zarar ve tehlike anlarında kendilerine yardım edenin yalnızca Allah olduğunu bilmelerine, bir yandan Allah'a verdikleri sözü bozarken öte yandan şükür ve ihlas yönünden O'na söz vermelerine rağmen Rasulul-lah'ın davetine tuzak kuran, Allah'ın ayetlerini ve Rasulünü inkâr eden kafirlerin eleştirisi göze çarpmaktadır.Bu da gösteriyor ki ayetler siyak ve sibakıyla uyum içindedir. Ayette, Allah'ın gerçek sığıma, koruyucu, zarar, eza ve tehlikeyi giderici sıkıntılardan kurtarıcı olduğu, bu yüzden kâfirlerin O'na minnet ettikleri defalarca vurgulanmıştır.

Önceki sûrelerde: "Allah dilediğini hidayete erdirir" cümlesi geçmiştir. Biz, fâsık ve zalimleri ancak Allah'ın sapıttığını, tevbe edenleri ise hidayete erdirdiğini açıkça belirten diğer ayetlerden esinlenerek kişinin hiyadet ve sapıklıktan vehmettiği şeyi gidermesi şeklinde yorumladık. Burada, duruma uygun düştüğü için söylenen yorumu, geçmiş münasebetlerde söylememiştik.

[24[24]] Keen lem tağne bilemsi Sanki dün (öyle süslü)değilmiş gibi; sanki dün hiç yokmuş gibi... anlamındadır. Bu cümle yerle bir oluşu ifade etmektedir.

[25[25]] H asıdan Kökünden koparılarak biçilmiş; yerle bir olmuş, kökünden kazılmış, mahvolmuş mânâsındadır.

[26[26]] Dâru''s-selam Selam yurduna; Güvenlik ve huzur yurduna anlamındadır. Belki bununla kurtuluş yolu kasdedilmiştir. Tefsir alimleri bunun cennetten kinaye olduğunu söylemişlerdir.

Bu sûrede az sonra gelecek olan ayette, iman etmemeleri, yani fısklan ve kötü niyetleri sebebiyle Allah'ın sözünün üzerlerine hak olduğu fâsıklann tekrar edilmesi cihetiy-le başka bir destekleme mevcuttur.

Dünya hayatının durumu misal getirilen ayette dünya nimetlerinden ve arzularından sakınmanın gerekliliği ifade edilmemektedir. Ayetin ifade ettiği şey, insanı suç ve günaha götüren, Allah'a ve diğer insanlara karşı dünya ve ahiret kurtuluşunu içeren görevlerini unutturan dünya tutkusu ve oyalamasından sakmdırmaktır.

Araf sûresinin tefsirinin genel akışında, dünya hayatının süsünün ve yiyeceklerinden temiz olanının haram olmadığına (helal olduğuna) dair bir kısım ayetlerde bu gerçeğe değinilmiştir. Burada bu gerçeğe muhkem olan Kur'anî bir ilkeyle Örnek verilmiştir. [27[27]]

26- "Güzel amel edenlere daha güzel mükafat (cennet), bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz[28[28]] (kara leke) bulaşır [29[29]] ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.

27- "Kötü amel kazananlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları bir de zillet kaplayacaktır. Onları Allah'tan (O'nun azabından) koruyacak hiç kimse yoktu[30[30]]. Onların yüzleri (kapkara olmuş) sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüşlerdir. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."Kattı):

Ayetlerde iyilik edenlerle kötülük edenlerin ahiretteki durumu açıklanmakta; iyilik edenlere, güzel bir mükafat ve fazlası vardır. Onların yüzlerini ne ateş dumanı bürür ne isi kaplar, ne de korku isabet eder. Onlar cennetlerde ebedî kalacaklardır.

Kötülük edenlere ise; yaptıklarının bedeli olarak çirkin bir ceza, alçaklık ve korku vardır. Onlar Allah'tan bir sığınak bulamayacaklar. Ateş dumanından ve isinden yüzleri simsiyah olacak ve cehennemde ebedî kalacaklardır.

Ayetler önceki ayetleri takip ederek gelmiştir. Bu hal ile ayetler arasında bir bağlantı vardır. Burada iyilik edenler ve doğru yolu bulanlar övülmüş, kötülük eden kafirler uyarılmış ve eleştirilmiştir.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/406-407.
[28[28]] Ateşin dumanı ve isi demektir.

[29[29]] Yt'İrlıeku Bulaşır, örter, kaplar, elem verir, eza ve sıkıntı erişir demektir. (İrhak) insanın gücünü aşan şeyi yüklenmesidir. Kehf sûresinde bu mânâda şöyle bir ayet vardır; "İşimde bana güçlük çıkarma" (Kehf, 73)

[30[30]] Âsimin Engel, sığınak, azabı hak edenleri ondan koruyan anlamına gelmektedir.

Tefsircilerden bir çoğu, 'iyilik edenlere ahirette ziyadesi vardır' ayetini; İyilik mertebelerinin en yücesi olan ru'yetullah (Allah'ı görme) olduğunu söylemiş ve bu hususta farklı isnadlara sahip olan birçok hadisi delil getirmişlerdir. Zemahşerî, 'ziyadesi vardır' , ayetinin ru'yetullah mânâsında olduğunu kabul etmemiş, bunu söyleyenler üzerine hami etmiştir. Çünkü burada Allah'ı (c) cisimlendirme vardır. Zemahşeri'nin görüşü Mu'teziie mezhebinin görüşüdür. Birinci görüş ise Eş'arilerin ve Ehl-i sünnete yönelenlerin görüşüdür. Mesele iki grup arasında tartışmalı olup, her mezhep kendi görüşünü ayetler ve hadislerle desteklemiştir. Biz Kıyamet sûresinin tefsirinde bu meseleyi burada yeniden anlatmaya ihtiyaç duymayacak şekilde anlattık. Ayetin espirisi teşvik ve müjdelemedir. Kesin ve açık bir delil bulunmadığı sürece herhangi bir tahmin veya yoruma gerek yoktur. Bu kadarıyla yetinmek daha evladır. [31[31]]

28- "O (kıyametin koptuğu) gün, onların hepsini biraraya toplayacağız, sonra da Allah'a ortak koşanlara; "Siz ve

koştuğunuz ortaklar (hakkınızda hüküm verilinceye dek) yerinizde durun." diyeceğiz. Artık (bu durumda tanrılarıy-la) onların aralarını tamamen ayırımsızdır'[32[32]]. Ve onların ortaklan; "Siz bize ibadet etmiyordunuz." diyecekler.

29- "Bizimle sizin aranızda şahit olarak Ailah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik."

30- "Orada herkes geçmişte yaptıklarını bilecek[33[33]] ve onlar gerçek sahibleri olan Allah'a döndürülecekler de uydurmakta oldukları şeyler kendilerinden kaybolup gidecek"[34[34]].

Ayetlerde, bir yandan Allah ile müşrikler, öte yandan müşriklerle bunların ortak koştuğu ilahlar arasında (olmuş) olan tartışma tasvir edilmektedir. Burada Allah, müşriklerle ortaklarını çağırıyor, her biri tek başına O'nun huzurunda duruyor. Ortak (put)lar, müşriklerin kendilerine karşı yaptıkları ibadeti ve aralarındaki yakınlığı inkar edip kendilerinin bundan habersiz olduklarına Allah'ı şahit gösteriyorlar. Bundan sonra herkes yaptığının neticesini görüyor ve sonucuna katlanıyor. Böylece aralarında gerçek mevlaları olan Allah hükmediyor. Kendilerine yardım ve menfaat temennisiyle ibadet ettikleri ortaklar müşriklerden kaybolup uzaklaşıyorlar.

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/408.
[32[32]] Zeyyelnâ Ayırdık, perde çektik, demektir.

[33[33]] Teblû Bilecek, haber alacak, ladacak... demektir.

[34[34]] Dalle anhiim Onlardan kaybolacak, gözükmeyecek demektir.

Ayetler; ilk bakışta anlaşıldığı üzere üstle bağlantılı olup -ilahi gerçeği tasvirle birlikte- müşriklerin üzerinde bulunduğu yanlışlığı ve aptallığı, onları bekleyen azap ve korkuyu, kendilerine yöneldikleri, Allah'a eş koştukları, ibadet ederek şefaatlarını umdukları ortak (put)larınm bu durumu inkârını açıklayan çok etkili bir tasvirle devam etmektedir. [35[35]]

31- "De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere (onları yaratmaya) kim kadir olabiliyor? ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Yaratma) İşini kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (O'nun azabından) korkmuyor musunuz?

32- İşte kudreti sîze anlatılan bu zât, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne ka-lir? O halde nasıl döndürülüyorsunuz?[36[36]]

33- İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar'[37[37]] hakkında, "Onlar İnanmazlar." sözü gerçekleşmiş oldu.

34- De ki: Ortak koştuklarınızdan ilk defa yaratacak (ölüden) sonra da onu (eski durumuna) iade edecek olan var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp sonra iade edecektir. O halde (doğru yoldan) nasıl döndürülüyorsunuz?[38[38]]

35- De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: Hakka Allah iletir. Öyle ise hakka İleten mi uyulmaya daha layıktır yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan (tanrılar) mı?[39[39]] Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?

36- Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiç bir şeyin yerini tutmaz. Allah onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir

Ayetlerin anlamlan açıktır. 31,34 ve 35. ayetler, her şeyde döneklik eden ve ölüden diriyi, dinden ölüyü çıkarmaya kadir olan, rızık veren, yaratan Allah'tan yüz çeviren müşriklere karşı Peygamber (s)'in, inkar içerikli soru sormasını emretmektedir. Müşriklerin ortak koştukları tanrılar bunu yapamayacakları bilindiği halde Peygamber'e böyle emredilmektedir.

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/409.

[36[36]] Fe enna Tusrafûn O halde nasıl da döndürülüyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Yanlış düşünceye saplanıyorsunuz anlamına gelmektedir.

[37[37]] Fesekû Dik kafalık ettiler, asi oldular, yan çizdiler., anlamlarına

gelmektedir.

[38[38]] Fe enna Tu'fekun Nasıl da döndürülüyorsunuz?., anlamındadır.

[39[39]] Yehdî Yehtedi; Doğru yola eren, hidayet bulan., anlamındadır.

Aynı şekilde bu ayetler, müşriklerin, bunu yapmaya gücü yetenin ve yapanın yalnızca Allah olduğunu itiraf ettiklerini bize sunmakta ve onların bu itirafların gereklerini yerine getirmeleri gerekirken nasıl da yüzçevirdiklerini, Allah'tan korkmadıklarını, her şeyi bildikleri halde Allah'a değil de hâlâ ona ortak koştukları ilahlara yöneldiklerini belirtmektedir.

32. ayette, kudretinin genişliğini, tasarrufunun mutlak olduğunu itiraf ettikleri Allah'ın gerçek rab. onun dışındakinin ise tam sapıklık olduğuna dair doğrudan Rabbani açıklama bulunmaktadır.

33. ayette, Allah'ın, "fâsıkiar imana ve hidayete gelmeyecekler" sözü temsil getirilmektedir.

36. ayette müşriklerin şirk koştukları hususta herhangi bir akla ve mantığa dayanmadıkları, ancak haktan hiç bir şey ifade etmeyen tanrının peşine takıldıkları misal verilmekledir.

Ayetlerde yaptırım ve delil getirme gücü etkili bir biçimde ifade edilmiştir. 31. ayetin açıktan, diğerlerinin kapalı olarak işaret etliği gibi bu ayetler bize, müşriklerin Allah'ın en yüce Rab, yaratıcı, rızık verici, düzenleyici olduğunu kabul etliklerini aktarmaktadır,

Bu ayetlere şöyle bir göz atıldığında müşriklerin durumlarını ve inadlarını anlatan, onları uyaran ve azarlayan önceki ayetlerle bağlantılı olduğu ve Kur'an'ın nazmında birçok defa geçtiği üzere hikâye üslubuyla anlatım tarzından doğrudan muhatablara yöneinıe üslubuyla anlatım tarzına geçtiği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte bu ve bundan önceki müşriklerle Peygamber (s) arasında tartışma durumlarını içeren ayetler arasında da bir bağlantı olması muhtemeldir. [40[40]]

"Allah Ölüden Diriyi, Diriden Ölüyü Çıkarır"

Tefsirciler[41[41]] bu cümlenin yorumu hakkında şöyle demişlerdir; Hayy; üreyen, gıdala-nan. yaşayan canlı, meyyit ise; üremeyen, gıdalanmayan, ölü olan nesne demektir.

Buna ilaveten, çekirdek, tohum, nutfe (meni), yumurta ölü olup Allah bunlardan çeşitli diri olan bitki ve canlı, bu diri olan canlı çeşitlerinden ölü çıkarıyor.

Durum ne olursa olsun, Allah'ın kudretini kavramak için insanların tanık olduğu ve zihinlerinin algıladığı şeyi ortaya koyan Kur'anî cümlede, biyoloji uzmanının büdiği şeyle, insanların tanık olduğu ve zihinlerinin algıladığı şey arasında bir ritmin buluşması zorunlu değildir. Çünkü bu, önceden de belirttiğimiz üzere, Kur'anî cümlenin hedeflerinden değildir.

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/411-412.

[41[41]] Bu En'am süresindeki 95-99. ayetlerin yorumu için Menar, Hazin, Taberi ve İbn Kesir tefsirlerine bakınız. Hazin

ve Taberi gibi bu tefsircilerden bazıları bu ayeti "kâfirden mü'mini, mü'minden kâfiri çıkarır" şeklinde yorumladıklarını hatırlatırız. Gördüğünüz gibi bu yorumda bir zorlatma vardır.

33. ayet, Allah'ın sapanlar hakkında "Onlar inanmazlar" sözünün gerçekleşmiş olduğunu aktarmaktadır. Bu ayet, hakka tabi olmayan. O'na inanmayan, açık gerçekler karşısında böbürlenen ve karşı çıkanların ancak inkar eden, inatiaşan yalpalayan, yan çizen, kötü ahlâka sahip olan fâsiklar olduğunu, bunun için Allah'ın kelimesinin, lanetinin ve azabının bunlar üzerine gerçekleştiğini, yeryüzünde fesat çıkaranların kötü niyetli olup hakka tâbi olmadıklarını, Allah'ın yoluna uyanların ise iyi niyetli ve selim fıtratlı olduklarını ifade etmektedir.

Bu mânâ gah açık, gâh farklı münasebetlerde kapalı olarak tekrarlanarak Peygamber (s)"c küfür, inad ve kibirle karşı gelenlerin durumu ortaya konulmaktadır. 42[42]

Tefsiri geçen Faiır sûresi 43. ayef, kafirlerin bu tür tavırlarını açık bir şekilde vurgulamaktadır.

37- Bu Kur'an, Allah'tan başkası (birileri) tarafından uydurulacak bir şey değildir. (Bu), ancak kendinden önceki (İlahi kİtab)lann doğruianması ve o (ezeli) kitabın açıklamasıdır. Onda asla şüphe yoktur. Alemlerin Rabbİ tarafından indirilmiştir.

38- Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? De kî: "Eğer doğru İseniz haydi onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka çağırabîldiklerinİzi de çağırın!"

39- "Hayır, bilgisini kavrayamadıkları, yorumu kendilerine gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Bak, o zalimlerin sonu nice oldu?"

Kur'an, Allah'tan Başkası Tarafından İndirilebilecek Bir Kitap Değildir

Bu ayetler, Kur'an'm Allah'a iftira edilen bir kitap olduğuna dair her hangi bir şüphe ve ihtimali ortadan kaldırmak, şüphesiz âlemlerin rabbinden vahyedildiğini, önceki kitapları doğrulayıcı ve onlara mutabık olarak geldiğini, Allah'tan olduğuna dair açık ve kesin delil bulunduran önceki kitapların ilke ve prensiplerine uygun ve onları açıklayıcı ayetler bulunduğunu desteklemek, ortaya çıkan bu gerçekten sonra kibirlenerek Pey-gamber'i yalanlayan ve Kur'an'ın içeriğini düşünmeden, te'vilini, sahasını, hakikatlerini kavramadan onu Peygamber'in uydurduğunu söyleyen kafirlerin durumunu belirtmek için önceki ayetleri takiben gelmiş ve geçmiş zalimlerin ve yalancıların sonuna dikkat çekerek noktalanmıştır.

Ayetlerin üslubu, açık olduğu kadar, meydan okunması, desteklenmesi, yalancıların durumunu belirtmesi noktasında güçlü ve etkileyicidir de. İlk ayetler olumsuz olmakla birlikte, daha sonra iftira olunmasını akıl almayan yüce ilkeler içeren buna benzer bir Kur'an

42[42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/412.

getirilmesi isteği de ifade edilmektedir.

Bu sûrenin nüzulü hakkında, İsra sûresinde, insanlar ve cinlerin biraraya gelip yar-dımiaşsalar bile buna benzer bir Kuran getiremeyecekleri belirtilmektedir. Buradaki ayetlerde ise, bu Kur'an bir iftiradır diyen kâfirlere etkili bir üslubla meydan okunarak bu Kur'an'dan bir sûre getirmeleri emredilmektedir. Buna benzer meydan okumalar birçok sûrelerde tekrarlanmaktadır. Çünkü kafirler, Önceden de belirttiğimiz üzere Kur'an inmeye başladığından beri onunla ilgileniyor, bunu Peygamber uydurdu veya öncekilerin mitolojilerinden alıntıladı, yahut başka insanlar yardım etti diye ona iftirada bulunuyorlardı. Bu yüzden, İsra sûresinde, Hud suresi; "Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki: Öyleyse siz de onun benzeri on uydurulmuş sûre getirin, eğer doğru iseniz Allah'tan başka, çağirabiİçliklerinizi de (yardıma) çağırın (da bunu yapsın)!"

'ıEğer size cevap veremedilerse bilin ki (o), Allah'ın bilgisiyle indirilmiştir ve O'n-dan başka tanrı yoktur. Nasıl, artık müslüman oldunuz mu?" 13-14. ayetlerde, Tur sûresi; ''Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? Hayır, oniar inanmıyorlar. - Doğru iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler." 33-34. ayetlerde, Bakara sûresi; "Eğer kulumuz (Muham-med) a indirdiğimizden şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre getirin. Allah'tan başka bütün sahillerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın; eğer doğru iseniz (bunu yapın). Yok eğer yapamadınızsa ki asla yapamayacaksınız, o halde yakıtı insanlar ve taşlar olan inkarcılar için hazırlanmış ateşten sakının." 23-24 ayetlerde ve buna ilaveten meydan okuyan bir üslup kullanmadan gönlün derinliklerine sızan örneğin; Şura sûresi; Yoksa "Allah'a yalan uydurdu" mu diyorlar? Allah dilerse senin kalbine mühür basar; bâtılı mahveder, hakkı sözleriyle yerleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü bilir." 24. ayette, Ahkaf sûresi: "Yoksa 'Onu uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Eğer ben onu uydurmuşsam, Allah'tan gelecek eczaya karşı sizin bana hiç bir faydanız olmaz. O, sizin ne taşkınlık yaptığınızı (Allah'ın ayetleri hakkında ne iftiralar attığınızı) daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda O'nun şahit olması yeter. O, bağışlayan, esirgeyendir".

"De ki: "Ben Peygamberlerden bir türedi değilim (Peygamberliği ilk defa ben ortaya atmadım, ya da önceki Peygamberlerin hiç söylemediği bir şeyi söyleyen, ortaya bidat-lar alan bir Peygamber değilim). Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedüene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim".

8-9. ayetlerde, belirtildiği üzere bundan daha yüce ve sağlam bir üslubla kafirlerin mutlak acziyetlerini ortaya koymakla birlikte aynı anda onlara güçlü bir şekilde meydan okumak için ayetlerin inişi tekrarlanmaktadır. [43[43]]

[43[43]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/413-414.

"Sûre" Kelimesi

Sûre kelimesinin ilk kez burada zikredilmesi münasebetiyle biz müfessirlerin şu görüşlerini aktarıyoruz;

1. Sûre kelimesinin sözlük anlamı; şehrin sur'u demektir. Şehrin suru nasıl şehrin etrafını kuşatırsa sûre de aynen öyle Kur'an'ın bütün ayetlerini kuşatır.

2. Sûre kelimesi; menzile ve mertebe demektir.

3. Sûre kelimesi; "Artık' anlamına selen es-sur kelimesinden gelmektedir.

Lisanü'l Arab isimli sözlükte sûre; Biaanın menzilesi (duvarı) demektir. Kur'an'ın sûresi de bundandır. Çünkü sûre, birbirinden ayrılmış menzile demektir.

Kelimenin sözlük türelimi ve anlamı bakımından kökü ne olursa olsun Kur'an'da bu kelimenin kullanımı, Kur'anî bölüm ve ayetlerden oluşan tam ve müstakil grubun kas-dedildiğini göstermektedir. İlk kez Kur'an'la muhatab olan Arap ortamında anlam ve kullanım olarak bu mânâyı taşımaktadır.

Kur'an'ın sûreler adı verilen bölümlere ayrılması aynı şekilde bu anlamın sonucudur. Kur'an'ın Mekki sûrelerinden büyük bir bölümü nazil olduktan sonra kullanılmışsa Kur'anî sûrelerin bir çoğu Mekke döneminde kimliğine kavuşmuş demektir. Nüzul sırasındaki tertibine göre Yunus sûresinden sonra indirilen Hud sûresinde kafirlerden on sûre getirmelerinin istenmesi bu husustaki tesbitimizi destekler mahiyettedir. [44[44]]

40- "Onlardan kimi ona inanır, kimi de hiç inanmaz. Rab-bin fesat çıkaranları çok iyi bilir.

41- Eğer onlar seni yalanladılarsa de ki; "Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız size. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım!"

Bile Bile İnkâr Etmek

Bu iki ayet önceki ayetlere atfedilmiştir ve onların devamıdır. Bir kısım müfessirler[45[45]] bu ilk ayetin Peygamber (s)'i teselli anlamını içerdiğini söylemişlerdir. Çünkü Peygam-ber'in ifadesine göre, Araplardan onun getirdiği Kur'an'a inanmayan kimse bulununca onlardan kimileri iman etmiş, kimileri de ileride iman edecektir. Durum böyle olunca

---

[44[44]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/414-415.
[45[45]] Bkz. Menar, İbn Kesir, Hazan ve Beğavi tefsirleri.

yalanladıklarında ısrar ettikleri şeyi bildirmek için sadece yalancılara yönelik Rasulul-lah'a emredilen hitab; herkes yaptığının karşılığını görecek, hiç kimse bir diğerinin yaptığından sorumlu tutulmayacak, şeklinde olmuştur.

Bir kısım müfcssirler[46[46]] ise; Bu iki ayet yalancı kâfirler hakkında inmiştir. Birinci ayet, kâfirlerden kimilerin Kur'an'ın doğruluğuna, Risaletin sıhhatine içinden iman etmesine rağmen inad ve kibirden ölürü yalanladığını kimileri ise hiç inanmadığım belirtmektedir. Bu iki ayetin, yukarıda kafirlerden ve yalancılardan sözeden ayetler üzerine bina edildiği, aynı şekilde zamirlerin de onlara gönderildiği göze çarpmaktadır. İkinci ayetin anlamı, ayetin özünden esinlendiği kafir gruba özgüdür. Burada kafirler, kafir-mü'min saflarına ayrılmamıştır.

Bu da bizim müfessirlerden ikinci grubun görüşünü tercih etmemizi sağlıyor.

Burada rivayetlerin aktardığına göre; onlardan kimileri Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu içten kabul ediyor fakat insanların kınamasından veya inadlanndan ötürü dıştan onu yalanlıyorlar. Bu rivayetlerden biri Velid b. Muğire'den yapılan şu rivayettir. Velid b. Muğire, Peygamber (s) Kur'an okurken onu dinliyor ve şöyle diyor; Ben biraz önce Muhammed'den bir söz işittim ki, O ne insan ne de cin sözüne benziyor. Allah'a andol-sun onun sözlerinde bambaşka bir tatlılık ve zariflik vardır. Sözlerinin başlangıcı sağlam bir hurma ağacına, sonlan da o ağacın meyvelerine benzer. O yücedir, kimse altedemez.

Velid Kureyş'in ulularından idi. Ebu Cehil Velid'in bu sözünü öğrenince onu azarlamak için doğruca ona gitti. Çünkü Ebu Cehil Peygamber'e kin kusuyordu.[47[47]]

Bir başka rivayette Velid, Ebu Bekir'e gelerek ondan Kur'an okumasını istedi. Bunun üzerine Ebu Bekir ona Kur'an'dan biraz okudu. Sonra Kureyş'in ileri gelenlerinin yanına döndü ve İbni Ebi Kebşe'nin (Peygamber'in) dediği ne kadar harika. Andolsun o ne şiir ne sihir ne de delilik hezeyanıdır. Şüphesiz O Allah'ın kelamıdır, dedi. Bunun üzerine Kureyş ululan onun iman edip başkasına zarar vereceğinden korktular. Ebu Cehil onun yanına geldi, ayıpladı, kınadı. Dönünceye dek onu fitledi9.

Bir kısım Kur'anî ayetler, örneğin Kasas sûresi; "Dediler ki: Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan kovuluruz." 57. ayet bu gerçeğe işaret etmektedir. Buradaki bu cümle, bu sözü söyleyenlerin içlerinden Peygamber(in (s) risaletine ve Kur'an? vahye inandıklarını fakat Mekke'den veya çıkarlarının zedelenip güvenliklerinin sarsılacağından korkuyorlardı.

Zuhruf sûresi; "Dediler ki: Bu Kur'an iki kentten, büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"

[46[46]] Bkz. Kasimi, Taberi, Zamahşeri tefsirleri.

[47[47]] Begavi ve ibn Kesir tefsirinden Müddesir sûresi tefsirine bakınız.

31. ayet de bu gerçeğe değinmektedir. Bu cümle kafirlerin, Kur'anî vahyin doğruluğuna inandıklarını fakat (onların) Muhammed'e tâbi olmaktan yüz çevirdiklerini ve böbürlendiklerini ortaya koymaktadır. Çünkü Allah Mekke veya Taif'ten büyük bir adama Kur'an'ı indirmemiştir. Bunun için İsra sûresi 73. ayetin değindiği Peygamber (s) hakkında Kureyş'in ileri gelenleri toplanmışlardır. Kalem sûresi 48[48]. ayette bunu destekler mahiyettedir.

Bu ve önceki iki ayette yalancıların yalanlamasına karşın bir yandan Peygamber (s)'i teselli öte yandan yalancılara uyarı vardır. Bu yüzden Peygamber (s)'in onların yaptıklarından berî olması ve hep bir ağızdan kendisini yalanlamalarının sonucunu onlara bildirmesi zorunlu oldu.

Ahlâklarının bozukluğu ve başkalarını ifsat etmeleri nedeniyle, yalanlamadan başka bir şey bilmeyen bozguncuları Allah en iyi bilen ve onları cezalandırmaya gücü yetendir.

Aktardığımıza ilaveten ikinci ayette Kâfinin sûresinin belirttiği din seçme hürriyetinin temel ilkesi göze çarpmaktadır. Biz bu mevzuyu orada yeterince açıklamıştık.

Kendisine itimat ettiğimiz mushaf birinci ayetin Medine'de indiğini rivayet etmektedir. Bu çok ilginç bir şey. Çünkü düzen ve mânâ olarak birinci ayet ikinci ayetle tam bir ahenk içindedir. Ayetin içeriği Mekkî dönemin şartlarına ve koşullarına daha yatkındır. Bütün bunlar rivayet hakkında şüphe uyandırmaktadır. 49[49]

42- İçlerinden sana kulak verip (Kur'an'ı) dinleyenler de vardır. Fakat sağırlara sen mi duyuracaksın? Hele akıllarını da kullanmıyorlarsa!"

43-"İçlerinden sana bakanlar da var. Fakat körleri sen mi yola götüreceksin? Hele sezgileriyle de görmüyorlarsa?"

Bu iki ayet eleştiri ve üst bağlantıyla (siyak) devam etmektedir. Önceki iki ayet Peygamber (s)'e yönelik olduğu gibi bu iki ayette aynı şekilde ona yöneliktir. Kafirlerden kimileri, okunan Kur'an'a kulak veriyor fakat Peygamber'e karşı adeta işitmeyen sağır kesiliyor. Çünkü sağırlar ne işitebilir, ne de söyleneni algılayabilirler. Kafirlerden kimileri de Kur'an'a bakıyor fakat Peygamber'e karşı kör kesiliyor. Çünkü söz ve eylemin de onun nübüvvetinin yüceliğini ve doğruluğunu göremiyor. Bu yüzden Peygamberin de görmeyen körü doğru yola erdirmesi imkânsız.

48[48] ibn Kesir tefsirinden Müddesir sûresi tefsirine bakınız.

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/415-417.

Görüldüğü kadarıyla bu iki ayet, kafirlerin Kur'an'ın delillerini ve ruhaniyetini işitmelerine ve samimiyetinde, davetinde, eyleminde, Allah'ın öfke ve gazabına karşın onlara şefkatli davranışında Peygamber'in doğruluğunu görmelerine rağmen hâlâ ınad ve kibirde ısrar etmelerini tasvir etmektedir. Ve yine bu iki ayet, işitmeyene işittirmekle, görmeyene göstermekle, kötü niyetten kaynaklanan inat ve kibirlileri ikna etmekle yükümlü olmadığına ve görevini tam yaptığına dair Peygamber (s)'i teselli kasdı bulunduğunu belirtmektedir. [50[50]]

44- "Allah insanlara hiç zulmetmez'[51[51]]' fakat insanlar (kendi) kendilerine zulmediyorlar.[52[52]]

Bu ayet. Önceki ayetleri takip etmektedir. Yüce Allah yalancılara ve kafirlere yalan ve küfürlerine bedel olarak ateş hazırlamıştır. Allah insanlara zulmetmez. Hak etmedikleri şeyle onları cezalandırmaz. Ancak insanlar küfür ve yoldan çıkma ile kendilerine zulmederler. Bu yüzden adalet ve hak gereği hakettiklcrine kavuşurlar.

Ayette birçok yerde tekrarlanan şu Kur'anî ilke desteklenmektedir; İnsanlar, seçim ve kazançları neticesinde işledikleri amellerinden sorumludurlar. [53[53]]

45- "Onları bir araya topladığı gün, sanki onlar sadece gündüzün görüşüp tanıştıkları bir saat kadar dünyada kalmış olurlar. Allah'ın karşısına çıkmayı yalanlayıp, yola gelmemiş olanlar, en büyük ziyana uğramışlardır."

Ayet üstle bağlantılı olup, yalancı kafirlerden söz ederek devam etmektedir.

Yalancı kafirler Allah'ın huzurunda toplanacaklar, ölümlerinden diriltilince dehşete kapılacaklar. Çünkü bunlar (dünyada iken) cehennemde ancak bir saat kalacaklarına inanıyorlardı.

insanlardan bir kısmı diğer kısmıyla sanki ayrılık zamanındaymiş gibi tanışacak. Böylece insanlar çarçur edip iflas ettiklerinden ölürü hak ettiklerini bulacaklar. Çünkü bunlar (dünyada iken) Allah'a kavuşmayı ve ahirette dirilmeyi yalanlıyor, Allah'ın yolundan gitmiyorlardı.

[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/417.
[51[51]] La yezlimu Haddi aşmaz, adaletsiz olmaz, zulmetmez.

[52[52]] Enfusehıim yezlimun Hak yoldan sapıyorlar.

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/418.

Ayette, imanî gerçek bulunmakla birlikte, yalancı kafirleri pişmanlığa sevkeden güçlü bir uyan vardır. Ayetin anlamı, aynı durumda bulunan ve birçok sûrelerde defalarca geçen, imanî gerçeği içermekle birlikte uyan amaçlayan usulle tekrar etmektedir. [54[54]]

46- "Onİara (yapacağımızı) söylediğimiz (azab)ın bir kısmını sana göstersek de veya (bunu sana göstermeden) seni (dünyadan) alsak da (ne farkeder)? Nihayet bize dönecekler. Sonra Allah onların yaptıklarına şahittir.

Ayet üstle bağlantılı olup, yine kafirlerden sözederek devam etmektedir. Burada hitap Peygamber (s)'e yöneltilmiştir. Allah'ın gazabından ve dünya azabından kafirlere vadettiği şeyin bir kısmını Allah gerçekleştirip Peygamber'e gösterse veya göstermeden canını alsa da eşittir, birşey farketmez. Kafirlerin İlk ve son dönüş yeri O'na (Allah'a) dır. Allah, kafirlerin yaptıklarına şahittir ve Onlara hakettikleri cezayı göstermekle birlikte hesapları görecektir.Ayet kafirleri uyarı ile birlikte aynı şekilde Peygamber (s)-i teselli ve tatmin içer-mektedir. [55[55]]

47- "Her ümmetin bir Peygamberi vardır. Peygamberleri onlara gelfip de bunlar onu yalanlayjince aralarında adaletle hükmolunur, hiç zulmedilmezler."

Her Ümmetin Bir Peygamberi Vardır

Ayet siyakla kopuk değildir ve önceki ayetlere atfedilmişim Müfes.sirlerin söylediğine göre bu ayet ahiret hayatında vuku bulabileceği gibi dünya hayatında da vuku bulabilir. Ayetin ahiret hayatında vuku bulmasının anlamı; Allah Kıyamet günü her ümmeti (milleti), peygamberlerini çağırarak hesaba çekecek, hiç zulmetmeden orada hakla hükmedecektir, şeklindedir. Kur'an'da birçok ayet genel ve özel olarak bu mânâyı ifade etmektedir. Örneğin Zümer sûresi; "(Birinci defa) sur'a üflendi, göklerde ve yerde olanlar (korkudan) düşüp bayıldı(lar veya öldüler). Ancak Allah'ın dilediği kaldı. Sonra ona bir daha. üflendi, birden onlar ayağa kalktılar, bakıyorlar (ne olacağını bekliyorlar). Yer Rabbinin nuru ile parladı, kitap kondu, Peygamberler ve şahitler getirildi ve aralarında adaletle hükmedildi. Onlara asla zulmedilmez." 68-69. ayet, Nisa sûresi; "Her ümmetten (inançlarının bozukluğuna, işlerinin kötülüğüne tanıklık edecek) bir şahit, seni de bunlara şahit getirdiğimiz zaman (halleri) nice olur? İnkâr edip, (Allah'ın) elçisine karşı gelenler, o gün yerin dibine geçirilmeyi

---

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/418.
[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/419.

isterler ve Allah'tan hiç bir söz gizleyemezler." 41-42. ayet bu mânâdadır.

Ayetin dünya hayatında vuku bulmasının anlamı, Allah'ın ümmetlere Peygamberler göndermesindeki kanununu belirtmektedir. Böylece her ümmete bir Rasul gelince bu herhangi bir 2ulüm yapılmaksızın hakla gerçekleşmiş olur. Burada salih amel işleyen mü'minlerin payı kurtuluş, kötü amel işleyen yalancıların payı da hüsran olur.

Her iki ihtimal doğru olmakla birlikte biz bu ayetin anlamının dünya hayatında vuku bulduğu görüşünü tercih ediyoruz. Çünkü bu Peygamber (s)'in risaletiylc ve yalancıların durumuyla ilintilidir. Burada yalancılar için kendilerine Peygamber gönderildikten sonra herhangi bir mazeretlerinin kalmadığının, ya iman ve kurtuluş yolunu ya yalanlama ve hüsran yolunu seçmeleri gerektiğinin ilanı vardır. Hiçbir suretle zulmetmeyen Allah'ın adil olan hükmü işte budur.Her halükârda ayette, yalancı kafirleri uyan ve fırsatı kaçırmamaya, pişmanlığa davet vardır. [56[56]]

48- "Doğru iseniz bu söyleyip durduğunuz (azab) ne zaman?" diyorlar.

49- "De ki: "Ben kendime dahi, Allah'ın dilediğinden başka, ne bir zarar ne de bir yarar verme gücüne sahip değilim. Her ümmetin bir süresi vardır. Süreleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de ileri giderler."

50- "De ki: "Bakın, eğer O'nun azabı size geceleyin, ya da gündüzün gelirse... suçlular bun(lar)dan hangisini acele İstiyorlar?"

51- "(Azab) başınıza geldikten sonra mı ona inanacaksı-

nız? Şimdi mi (inandınız)? Hani ya siz onu çabuk isteyip duruyordunuz (nasılmış)?"

52- "Sonra zulmedenlere: "Sürekli azabı tadın!" denilecek, "yalnız kazandığınız şeylerle cezalandırılmıyor musunuz?"

48. ayette, kafirlerin, kendilerine va'dedilen Rabbani azabın ne zaman gerçekleşeceğini sormaları anlatılmaktadır.

49. ayette Peygamber'e, kafirlerin isteklerini kendisinin getiremeyeceği, çünkü kendi başına gelen herhangi bir zarar veya yarara malik olmadığı, her şeyin Allah'ın dilemesiyle olduğu, her ümmetin bir süresi bulunduğu ve bu sürenin ne bir saat ileri ne de bir saat geri kalabileceği bildirilmektedir.

50. ve daha sonraki ayetlerde, yine Peygamber'e, Allah kendilerine azabı verirse hemen

---

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/419-420.

iman edeceklerini sandıklarından ötürü kafirlerin, gece veya gündüzün kendilerine gelebilecek Allah'ın gazabını yahut azabını acelece bekleme isteği bildirilerek, onlara bu isteğin kolay olmayacağını, Allah'ın azabı başlarına gelirse işlerinin bitirileceğini, elleriyle işlediklerine karşılık ancak ateşte ebedi kalabileceklerini bildirmesi emredil-mektedir. Ayetler bilindiği üzere, kafirlerin durumlarını ve sözlerini ortaya koyan bir anlatım tarzıyla devam etmektedir.

48. ayetin aktarmış olduğu kafirlerin isteği, işaret olunduğu üzere, Peygamber (s)'e meydan okuma sonra kendilerine vadedilen şeyi küçümseme içermektedir.

50. ve daha sonraki ayetlerde, Allah'ın azabının gerçekleşmesini içeren kesin ve güçlü bir Kur'anî cevap bulunmaktadır.

Hitap bu ayette hem kalplere hem akıllara yöneltilmiş, kafirlerin pişman olmalarından ve fırsatı kaçımı al arından Ötürü içlerine korku salınarak onlarla güçlü bir şekilde münakaşa yapılmıştır. Diğer ayetlerde hedeflenen bu durum bu ayette de hedeflenmiştir.

Meydan okuma ve küçümseme üslubuyla kafirlerden sadır olan bu soru uyarı ve korkutmanın tekrar edilmesi için öteki kafirlerden de sadır olarak tekrar edilmiştir. Burada ise kafirler, Allah'ın azabıyia her uyarılırlarında bunu hafife alıp inkarvari bir soru ile karşılık vermişlerdir. Bu soruda, Peygamber (s) İle kafirler arasında geçen bir tartışma mevcuttur.

49. ayette Peygamber (s)'in samimiyetini gösteren belirgin bir imaj ortaya konmaktadır. Burada Peygamber (s) kâfirlerin kendisine meydan okuma hatta nefsine taalluk e-den zarar veya yarar verme durumunda bile işin kendi elinde olmadığını, kendisinin ancak bir uyarıcı ve tebliğci olduğunu belirtmekle emrolunmuşlur. Bu belirgin imaj kendi durumunun ortaya konulması neticesinde tekrar edilmiştir. [57[57]]

53- "Sahiden (bize söylediğin) gerçek midir?" diye senden haber soruyorlar?[58[58]] De ki: Evet, Rabbim hakkı için o gerçektir. Siz (onu) önleyemezsiniz!

54- "(O zaman), kendisine zulmeden her kişi, yeryüzünde ne varsa hepsi kendisinin olsaydı (azabtan kurtulmak için) onu fidye verirdi. Azabı gördükleri zaman, içlerinde pişmanlık duyarİar, aralarında adaietle hükmedilir, asla haksızlığa uğratılmazlar.

55- "İyi bil ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. İyi bil ki, Allah'ın va'di gerçektir, fakat çokları bilmiyorlar.

56- "O, yaşatır, öldürür ve siz O'na döndürülüp götürüle-çeksiniz.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/421.
[58[58]] Ycsienhiûneke Senden haber soruyorlar, senden istiyorlar.

Bu ayetler, öldükten sonra dirilme ve hesab vermenin hak ve gerçek olduğunu inkar ve şüphe hususunda aşırı bir üslubla kafirleri tehdit edince kendilerine yöneltilen bu tehdidin bir uyarı ve korkutmadan ibaret olduğunu söyleyen kafirlere karşı Peygamberdin (s) sorusunu aktarmakta, inkar ettikleri şeyin mutlaka gerçekleşeceğini, bu hususta onların Allah'ı aciz bırakamayacaklarını ve dahi Allah'ın kudret ve kuşatmasından dışarı çıkamayacaklarını Pcygambefc emretmekte, azabı gördükleri ve kendileri hakkında vuku bulan Allah'ın müthiş ve Adil hükmünü işittikleri zaman yeryüzünde olan herşeyi kendileri için fidye olarak sunsalar bile yine de kafirlerin Kıyamet günü korku, pişmanlık ve şiddet duyacakları hali hikayelemekte, Allah'ın va'dinin hak olduğunu, bunda herhangi bir kuşku bulunmadığını, bunu yapmaya gücü yettiğini çünkü göklerin ve yerin sahibi, öldüren ve dirilten ve her halükarda insanların kendisine döneceği zâtın kendisi olduğunu insanlara fısıldamaktadır.

Görüldüğü kadarıyla ayetler siyak ve konum olarak önceki ayetlerle bağlantılıdır. Burada kafirlerin sözleri ve tavırları aktanlmakta ve onlara güçlü bir üslubla cevap verilmektedir. [59[59]]

57- "Ey İnsanlar, sîze Rabbinİzden bir öğüt, göğüslerde olan (sıkıntılarla bir şifa ve inananlara bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir.

58- "De ki: Allah'ın lütfuyla, rahmetiyle (eveî) ancak onunla ferahlansınlar. Bu onların toplayıp yığdıklarından hayırlıdır."

1. ayet. hakkı bâtıldan ayırması, insanların gönüllerini şaşkınlık ve şüpheden kurtarması, mü'minlere yol gösterici, rahmet, huzur ve güvenlik olması için Rasulleri diliyle Rablerinden gelen öğüte dikkat çekerek insanlara seslenmektedir.

2. ayet. insanları en iyi ferahlatan ve mutlu kılan, uğraş verdikleri dünya matından ve onu biriktirmekten daha üslün olan Allah'ın lütfü ve rahmetini anlatarak Peygamber (s)'e emretmektedir.

Bu her iki ayette siyak ve sibaktan kopuk değildir. Bu ayetler, ıryan bildiren ayetlerin peşi sıra gelip insanlara, Rasuller gönderilmesindeki Allah tn lütfü ve rahmetini ve kendilerine gönderilen kitapta Öğüt ve şifa bulunduğunu kavratmaya onları davet etmekledir. Bu yüzden her ikisinin üslubu da yüce ve değerlidir.

Bu ayeller, gönülierdeki imanın etkisini ve kendi içinde bulundurulan ruh ve lezzetin bütün

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/422-423.

dünya malına ve lezzetlerine üstün geldiğini haber vermektedir. Bunun için insanoğlunun rahatı ve lezzeti, biriktirdiği ve kendisinden faydalandığı dünya malında olmamıştır. Çünkü dünya malının birçoğu can sıkıcı ve elem vericidir. Bu yüzden bu ayetlerde gönlün huzuru, nefsin yatışması, kalbin nuru ve rahatı vardır. Bütün bunlar,

ancak doğru hareket eden mü'minlerjn imanlarını kolaylaştırır ve sağlamlaştırır. Burada açık ve sürekli bir yönlendirme vardır.

Bir kısım müfessirlerin[60[60]] görüşüne göre ikinci ayet, inananlara Allah'ın İütfundan bahsetmesi ve rahmetinden vermesiyle orlaya çıkan sevinç ve ferahlığa mü'minleri davet etmeyi Peygamber (s)'e emretmekte ve mü'minlerin bunlardan elde ettiği şeyin kafirlerin elde ettiği, biriktirdiği ve faydalandığı şeylerden daha hayırlı olduğunu vurgulamakladır. Ayrıca bu da bir yönlendirme olup, yukarıda açıkladığımız sürekli bir empoze içeren görüşle çelişmemektedir. [61[61]]

59- "De ki: "Baksanıza, Allah size rızık oiarak ne indİrdiy-se, tuttunuz onun bir kısmını haram ve bir kısmını helal yaptınız." De ki: "Aİlah mı size böyle izin verdi, yoksa siz Allah'a İftira mı ediyorsunuz?"

60- "Allah'a yalan uyduranların Kıyamet günü (hakkındaki) zanları nedir? Muhakkak ki Allah, insanlara karşı lütuf sahibidir, ama çokları şükretmiyorlar."

Allah'ın Helal Kıldığını Haram, Haram Kıldığını Helal Yapmak

Birinci ayette eleştirel bir üslubla, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği şeylerden bir kısmını hela! bir kısmını haram saymalarına izin vermediğine, onların Allah'a iftira ettiklerine dair Peygamberdin kafirlere soru sorması emreditelektedir. îşte bu soru kafirlerin Allah'a iftira ettiklerini ortaya koymaktadır. İkinci ayette ise Allah'a iftira edenlere uyarı bulunmaktadır. Kıyamet günü bu kimseler Allah'ın azabından kurtulacaklarını mı sanıyorlar? Bu soru ise onların kurtulamayacaklarını belirtmektedir. Ayetin ikinci paragrafı da eleştirel bir üslubla. Allah'ın insanlara olan lütfunu, buna rağmen birçokları bu lütfa karşı şükretmeyip Allah'ın ayetlerini ve peygamberlerini inkâr ettiklerini zikretmektedir.

Bu ayetler, Allah'a iftira ederek ve herhangi bir delile sanimayarak Allah'ın dinin-

den bir kısmını helal, bir kısmını haram sayan müşriklerin genel bîr kanısının bulunduğunu, böylece Allah'ın nimetlerini ve lütuflarını hakkıyla takdir edemediklerini belirtmektedir.

[60[60]] Bkz. Taberi, Mecmeu'l Beyan ve Beğavi Tefsirlerine.

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/423-424.

Bu iki ayetle de kafirlerle Peygamber (s) arasında geçen bu sûrenin hikâyesinin sunulduğu tartışma bölümlerinden bir bölüm bulunmakladır. Bunun için bu ayetler siyak lan kopuk değildir. Hitap bu ayetlerden önceki ayetlerin değindiği muhataplara yöneltil iniştir. Bunların ise kafirler olduğu hususunda karine bulunmaktadır. Birinci ayet, arap iarın içinde bulunduğu dini geleneklerden birini ortaya koymaktadır. Şöyle ki; Bunla Özel koşullarda bir kısım hayvanları haram sayıyor, yahut bir gruba haram dediklerin öbür gruba helal diyorlardı. Bunu da Allah'ın kendilerine bahşettiği babalarının ve de delerinin Öteden beri yapageldiklcri dini bir gelenek görüyorlardı.

Bu cildde bulunan ve ileride tefsirini yapacağımız En'am sûresinde birçok ayet bı tür geleneklerden sözetmektedir. [62[62]]

61- "Ne işte bulunsan, Kur'an'dan ne okusan ve sîz ne iş yapsanız mutlaka biz, İçine daldığınız an'[63[63]] üzerinizde şa hidiz (her yaptığınızı görürüz). Ne yerde ne de gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbiri İh (in bilgisin)den kaçmaz'.[64[64]] Ne bundan küçük, ne de büyük hiç bir şey yoktur ki hepsi apaçık bir kitapta olmasın!"

"Tekfıhu ve telifi" fiillerindeki zamir, Müfessirlerin açıklamasına göre Peygambc (s)'e dönmektedir. Diğer paragraftaki zamirler ise görüldüğü kadarıyla Kur'an'la muh; tab olan kişilere dönmekledir. Durum ne olursa olsun bu ayet, Allah'ın ilminin herşe? kapsadığını ve kuşattığını belirtmektedir. Peygamber (s) hakkında her şeye, içinde Kur'an okunan her meclise, insanların işlediği her amele, kendilerini kaptırdıkları her söze Allah şahittir. İlmi bunları kuşatmıştır. Niyet ve gayelerin özünü ancak o bilmektedir.

Allah'ın ilminden hiç bir şey gizli kalmaz. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki hatta basit zerre ağırlığındaki, ondan daha az veya daha fazla olan herşeyi, onun ilmi kuşatmıştır.Bu ayet, üstteki ayetlere atfedilmiş olup, mânâ yönünden onları takip etmektedir. [65[65]]

62- "İyi bil kİ, Allah'ın velilerine (sevdiklerine) korku yoktur ve onîar üzülmeyeceklerdir.

63- "Onlar ki inandılar ve korundular."

64- Dünya hayatında da, ahirette de müjde onlara! Allah'ın kelimeleri değişmez (Onun

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/424-425.

[63[63]] Tufulûne fîhi): İçine daldığınız, kendinizi kaptırdığınız, hak

kında sözü çoğalttığınız...

[64[64]] Ya'zibu Kaybolur, zayi olur, gider.

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/425-426.

verdiği söz mutlaka yerine getirilir). İşte bu büyük kurtuluştur."

Allah'ın Velilerine Korku Ve Üzüntü Yoktur

Ayetlerde, Allah'ın velilerine atıfta bulunularak seslenilmekte, Onlara herhangi bir korku ve üzülme olmayacağı belirtilmekte, Onların muttaki mü'minler olduğu tarif edilmekte, dünya ve ahiretteki müjdenin onlara olduğu ilan edilmekte, bunların hepsinin sözleri değiştirilmeyen Allah kalında o velilere ait olduğu vurgulanmaktadır. İşte bu büyük bir kurtuluştur.

Ayetlerin Özü ve içeriği, siyak ve mevzu olarak, işin ehilleri tarafından bilindiği üzere, önceki ayetlerle bağlantılıdır. Önceki ayetler Allah'a iftira edenleri, Kur'an'ı ve Peygamberin risaletini yalanlayanları eleştirmekte ve uyarmaktadır. Bu ayetler ise bu risa-lele gönül verenlere, Allah'a ve Rasulüne yönelenlere işaret etmek için gelmektedir.

Zaman bakımından tahsis edilmiş olmakla birlikte, bilindiği üzere bu ayetlerde sürekli bir empoze bulunmaktadır. Yani her iman eden ve sakınana müjde olduğu vurgulanmaktadır.

"İyi bil ki, Allah'ın velilerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir" ayeti ile "Onlar ki inandılar ve korundular" ayeti üzerine yorum yapan müfessirler, bu ayetlerin Allah'ın kullarından özel bir tabakaya seslendiğini ve bu tabakanının da kerametler sahibi evliyalar olarak isimlendirilen bir tabaka olduğu söylemişler ve bu hususta kimilerinin mürsel, zayıf, mevkuf, munkatı' olduğu birçok Nebevi hadisler zikretmişlerdir. Bu hadislerden biri de şudur; Allah'ın kulları içinde Peygamberlerin ve şehitlerin bile gıpu edecekleri nice kullar vardır. Denildi ki; Kim onlar? Ya Rasulullah! Ola ki onlara sevgi duyarız" Allah Rasulü buyurdu; Onlar, herhangi bir mal ve neseb İçin değil, sadece Allah için sevişen bir gruptur. Yüzleri minberler üzere nurdan kaplanmıştır. İnsanlarır korktukları ve üzüldükleri gün bunlar ne korkar ne de üzülürler. Sonra "Allah'ın velile rine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir" ayetini okudu.[66[66]]

Aynı şekilde müfessirler "Dünya hayatında da ahirette de müjde onlara" ayeti hak kında da, kimileri mürsel, mevkuf, zayıf, munkatı' olmak üzere birçok nebevi hadis zik retmişlerdir. Bu hadisler: Dünya hayatının müjdesi Allah'ın velilerinedir. Bu damü'mii kulun gördüğü veya gösterildiği saîih rüyadır. Bu salih rüya rivayetlere göre değişeı nübüvvetin kırkaltı, kırkdort veya yetmişde biridir[67[67]] şeklinde rivayet edilmiştir.

Her halükârda ayetlerin anlamlan açıktır. Dediğimiz gibi, bu ayetler, Allah'a iftin eden ve

---

[66[66]] Bkz. İbn Kesir.

[67[67]] İbn Kesir Tefsiri.

yalan söyleyenleri eleştiren Önceki ayetlere mukabil inananları ve sakınanlar müjdelemek için inmiştir.

Ayetlerde geçen velilerin vasfı, muttaki olan her mü'mine şamildir. Bunlara, her ne sil ve mekanda, Allah'ın lütfuyla herhangi bir güçlük ve engel yoktur. Bunun için b1 vasıfları belli bir tabakaya tahsis etmek doğru değildir. Bu ayetler münasebetiyle Pey gamber'den sonra Peygamber'in anlamlarını, şartlarını, içeriklerini kullanmadığı bir ge nişlik ve zorlamayla kerametleriyle, rüyalarıyla, ilginç halleriyle ortaya çıkan, hele d akıl almaz nass/kural tanımaz, bazı durumlarda İslam'ın temiz inancını aşan bir tabaka dan söz etmek rastgele gelişgüzel söylenmiş bir sözdür. 68[68]

65- "O (inanmaya)nların sözü seni üzmesin. Çünkü üstünlük'69[69] tamamen Allah'ındır. İşiten ve bilen O'dur.

66- İyİ bil ki, göklerde ve yerde kim varsa hepsi Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi, gerçekte koştukları ortaklara uymuyorlar, onlar sadece zanna uyuyorlar ve onlar sadece saçmalıyorlar-70[70]

67- Geceyi sizin İstirahat etmenize elverişli, gündüzü de (geçiminizi sağlamanız için) aydınlık yapan O'dur. Şüphesiz, bunda işiten ve bilen bir toplum için ibretler vardır."

Ayetler. Peygamber (S)'in kafirlerin sözüne üzülmemesini. her durum ve koşulda izzet, keramet ve yüceliğin Allah'a ail olduğu ve söylenilen herşeyi eksiksiz bildiğine gönül huzuruyla inanmasını emrcEmckte. göklerde ve yerde ne varsa Allah'ın mülkü olduğunu ve O'na boyun eğdiğini, Allah'tan başkasına dua edenlerin bu işlerinde samimi olmayıp, gerçekle hiç kimseye dua eimediklerini. bunların ancak vehme kapılıp tahminde bulunduklarını imalı bir şekilde belirtmekle, evrcırdeki yegane tasarrufun Allah'ın olduğuna işaret ettiği gibi onun kudretinin fenomenlerinden birine de işaret etmektedir. Çünkü Allah geceyi dinlenmeleri için karanlık, gündüzü rızık peşine gitmeleri için aydınlık kılmıştır. Bunda kibirlenip inad etmeksizin düşünmek, görmek ve işitmek isteyen için Rabbani ayetler vardır. Bu ayetler, yukarıdakiierle bağlantılıdır. Burada kafirlerin durumlarının anlatımı devam etmekte. Peygamber (s) teselli edilmekte, müşriklerin şirklerinin gerçek yüzü belirtilmektedir.

Müşrikler, gerçekle. Allah'ın kâinatın tek yaratıcısı, düzenleyicisi icad edicisi ve tasarruf

---

68[68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/426-427.
69[69] d-Izzcfiiy Burada kuvvet, azamet, geniş mülk anlamındadır.

70[70] Yahntsfme Kesinlik ifade etmeyen bir tahminde bulunuyorlar ve zannediyorlar.

sahibi olduğunu itiraf ediyorlardı. İşle üçüncü ayel bu manzarayı ortaya koymak için gelmiştir.

Kur'anî melod. kozmolojik görüntülerin bir kısmını misal olsun için zikretmiş ve bunları da uzun uzadıya anlatmıştır. Üçüncü ayetin içeriği bu kabildendir. 71[71]

68- "Allah, çocuk edindi" elediler. Hâşâ Allah bundan uzaktır. O zengindir (hiç bir şeye muhtaç değildir). Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Bu hususta hiç bir deliliniz yok72[72] Aİlah hakkında bilmediğiniz şeyi mi söylüyorsunuz?

69- De ki: "Allah hakkında yalan uyduranlar, iflah olmazlar!"

70- Dünyada biraz geçinir, sonra bize dönerler. Sonra da biz, inkâr ettiklerinden dolayı onlara şiddetli azabı taddırı-nız."

Ayetler. Allah'ın çocuk edindiğine dair müşriklerin inancını. Allah'ın bundan münezzeh olduğunu anlatmakta. Kendisinin zengin olduğunu çünkü göklerde ve yerdekile-rin kendisinin olduğunu, hizmet edecek yardımında bulunacak, kendisini destekleyecek bir çocuğa ihtiyacı bulunmadığını belirtmekte, dedikleri şeyin mesnedsîz ve delilsiz olduğunu, bunun Allah'a yakıştırma ve yalan olduğunu desteklemekte, kısa olan dünya hayalından sonra dönüşlerinin Allah'a olduğu gerçeğiyle onları uyarmakla ve yalan ve yakıştırmalarına karşılık onlara şiddetli azabını taddıracağmı söylemektedir.

Ayetler, bilindiği gibi aynı şekilde üslle bağlantılıdır. Bu ayetlerde mantıklı ve kesin bir üslubla Allah'ın çocuk edindiği inancının sahteliği anlatılmaktadır.

Ayetlerin anlattığı bu. Yani müşriklerin inancı meleklerin de Ailalrın kızları olduğunu ortaya koymaktadır. "Veled" kelimesi, erkek, kız, tekil ve çoğul için kullanılır. 73[73]

71- "Onlara Nuh'un haberini oku. Kavmine: "Ey kavmim demişti, eğer benim (sizin aranızda) bulunmam ve size Allah'ın ayetlerini hatırlatmam, size ağır geldiyse, o halde ben Allah'a dayandım, siz de ortaklarınızla beraber74[74] toplanıp yapacağınız işi (iyice) kararlaştırırı da (sonra) işiniz başınıza dert'75[75] olmasın. Sonra hükmünüzü bana uygulayın76[76]' bana hiç

71[71] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/428.

72[72] 0n indekum min sultanin bi hazâ Bu hususta yanınızda ne bir hüccetiniz ne de bir deliliniz vardır.

73[73] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/429-430.

74[74] Ecmiu emreküm ve şurekâekum Ortaklarınızla birlikte işlerinizi biraraya getirin, bu iş için ortaklarınızla biraraya gelin, bu hususta sözlerinizi birleştirin.

75[75] Ğummeten Dert, kapalı, mübhem, örtülü.

76[76] ökdû iieyye Hükmünüzü bana uygulayın, kararlaştırdığınız

mühlet de vermeyin![77[77]]

72- Eğer (benim Öğüdümden) yüz çevirdiyseniz (neden?), ben sizden bir ücret istemedim ki! Benim ücretim, ancak Allah'ın üzerinedir. Bana müslümanlardan olmam emredilmiştir.

73- Yine de O'nu yalanladılar. Biz de onu ve gemide onunla beraber bulunanları kurtardık, Onları (yeryüzünün) hakimler(i)[78[78]] yaptık ve ayetlerimizi yalanlayanları da boğduk. Bak İşte uyarılfıp da yola gelmeyenlerin sonu nice olşeyi bana ulaştırın veya benim üzerime hüküm verin...

Nuh (a) kıssasının yorumu; Bu ayetler, kendilerinden öncekilerin durum ve gidişatlarını hatırlatmak ve misal getirmek için Peygamber (s) ile kafirler arasındaki tartışma, delil getirme, aciz bırakma, meydan okuma olayının gerçekleştiği Kur'anî aktarımın hi-kâyesel sıralamasının bir halkasından ibarettir. Bu halka, Nuh'un haberini O'na iman edenlerin kurtuluşunu ve kafirlerin helakini Peygamber (s)'in kavmine hatırlatmasını emretmektedir. Ayetler, herhangi bir şeye ihtiyaç duymayacak kadar açık ve nettir. Bunlar, Peygamber (s) ve mü'minlere teselli ve müjde, kafirlere uyarı içermektedir.

Sıralamanın ortaya koyduğu başlangıç, Kur'an kıssalarının hedefine ve bunların tekrar edilişinin hikmetine dair defalarca söylediğimizi destekler mahiyettedir. Dolayısıyla kıssalar ibret ve öğüt, misal getirme ve yeniden anlatma ise o durumları yenilemek içindir.

Nuh (a) hikayesi burada kısa aktarılmıştır. Bu hikaye Kur'an'ın hikmeti gereği birçok sûrelerde kısaca aktarıldığı gibi yine birçok sûrelerde de genişçe aktarılmıştır. [79[79]]

74- "Sonra onun ardından birçok Peygamberleri kavimlerine gönderdik; Onlara Allah'ın ayetlerini getirdiler. (Bu kavimler) önce yalanlamış oldukları şeye bir türlü İnanmıyorlardı. İşte haddi aşanların kalblerİni böyle mühürle-

riz.[80[80]]

Bu ayette. Nuh (as)'dan sonraki kavimlere Allah'ın Rasuller göndermesine ve kendilerinden öncekiler Rasulferini nasıl yalanlayıp imansız oldularsa bunların da Rasullerini valanlayıp

---

[77[77]] ve lâ tunzirûn Bana hiç mühlet de vermeyin, beklemeyin.

[78[78]] Halâife Onlar helak olduktan sonra bunları yeryüzünde halifeler (yaptık).

[79[79]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/431.

[80[80]] Netken mühürleri7,, kapatırız anlamındadır. Kalplerin mühürlenmesi ve damgalanması, sahihlerinin muhatap olduğu anlayışdan engellenmesi anlamında olan mecazî bir ifadedir.

imansız olduklarına kısa bîr işaret vardır.

Ayetin son tarafı, haddi aşanların, önceden ve sonradan fesat çıkarmaları ve yan çiz-melerinin onları küfür ve yalanlamaya götürdüğünü, bu yüzden Allah'ın onların gönüllerini miihürlediğini belirtmektedir. Bu ayetin ibaresi, bu sûrede geçen "Böylece Rabbi-nin. yoklan çıkanlar için söylediği: Onlar inanmazlar" sözü, gerçekleşmiş oldu." ayetinin ibaresiyle aynıdır. Biz bunu burada yeniden ifade etmeye gerek duymuyoruz. [81[81]]

75- "Sonra onların ardından Musa ve Harun'u ayetlerimizle birlikte Firavun'a ve adamlarına gönderdik; böbürlendiler ve suç işleyen bir topluluk oldular.

76- Onlara katımızdan gerçek (mucize) gelince: "Bu apaçık bir büyüdür." dediler,

77- Musa: Size gelen gerçek için (böyle) mî diyorsunuz? Büyü müdür bu? Halbuki büyücüler, iflah olmazlar!" dedi.

78- Dediler ki: Sen bizi, babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeyden çeviresin de yeryüzünde büyüklük yalnız ikinize kalsın diye mi bize geldin? Biz size inanacak değiliz!"

79- Firavun: Bana bütün bilgili büyücüleri getirin!" dedi.

80- Büyücüler gelince Musa onlara: "Atacağınızı atın (hünerinizi gösterin)." dedi.

81- Onlar (iplerini ve deyneklerini) atınca Musa: Sizin getirdiğiniz şey, büyüdür, dedi. Allah onu mutlaka boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez!"

82- Ve suçlular istemese de Alİah, sözleriyle gerçeği ortaya çıkaracaktır."

83- Firavun'un ve adamlarının, kendilerine kötülük yapmasından'[82[82]] korktukları için kavminin içinde Musa'ya yalnız (genç) birtakımdan başkası inanmadı. Çünkü Firavun, yeryüzünde çok ululanan ve çok aşırı gidenlerden idi[83[83]].

84- Musa dedi ki: "Ey kavmim, eğer Allah'a inandıysanız, gerçekten (O'na) teslim olan insanlar iseniz O'na dayanın."

85- Dediler ki: "Allah'a dayandık, Rabbimiz, bizi zalimlere tecrübe (konusu) yapma (Onları bize musallat etmek sû-retiyle deneme).

86- Rahmetinle bizi o inkarcı toplumdan kurtar."

[81[81]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/432.
[82[82]] yefiinehum Kendilerine kötülük yapmasından, onlara azab etmesinden, onları güç kullanarak imandan çevirmesinden...

[83[83]] Uninel miisrifiyn Çok aşırı gidenlerden, taşkınlıkta haddi aşanlardan idi.

87- Musa'ya ve kardeşine: "Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın'[84[84]] ve evlerinizi karşı karşıya kurun, namaz kılın ve mü'minlerİ müjdele(yin)." diye vahyettik.

88- Musa: Rabbimiz, dedi, Sen Firavun'a ve adamlarına dünya hayatında süitler) ve nice mallar verdin. Rabbimiz, (insanları) Senin yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz onların mallarını yok et, kalblerini sık ki, acı azabı görünceye kadar inanmasınlar!"

89- (Allah): "Duanız kabul olundu, dedi, doğru olun, bilmezlerin yoluna uymayın."

90- İsrail oğullarını denizden geçirdik. Firavun ve askerleri de zulmetmek ve saldırmak'[85[85]] için onların arkalarına düştü. Nihayet boğulma kendisini yakalayınca (Firavun): "Gerçekten İsrailoğullarının inandığından başka tanrı olmadığına inandım, ben de müslümanlardanım!" dedi.

91- Şimdi mi? Oysa daha önce isyan etmiş, bozguncülardan olmuştun?" (denildi).

92- Bugün senin {canından ayırdığımız) bedenini, (denizin

dibinden) kurtarıp (sahilde) bir tepeye atacağız ki senden sonra gelenlere ibret olsun. Ama insanlardan çoğu bizim ayetlerimizden gafildir."

93- Andolsun biz, İsrailoğullarını İyi bir yere yerleştirdik[86[86]] ve onlara güzel nzıklar verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz Rabbin, Kıyamet günü, anlaşmazlığa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.

Bu ayetler kıssalar silsilesinin ikinci halkasını oluşturmaktadır. Bu ayetlerde, Musa ile Harun (a)'ın Firavun ve kavmine gönderiliş hikâyesi ve bunun neticeleri vardır. Ayetlerin anlamlan başka bir şeye ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Bu hikâye, tefsiri yapılan diğer sûrelerde bazen geniş bazen özet bir şekilde anlatılmaktadır. Bu ayetlerde ise Kur'an'ın hikmeti gereği ne geniş ne de özet, tam orta bir şekilde anlatılmıştır.[87[87]] [88[88]]

Musa Peygamber'in Firavun'la Mücadelesi

[84[84]] Tehevveâ Evler hazırlayın, düzenleyin, seçin.

[85[85]] Adven Saldırmak, haddi aşmak, düşmanlık etmek.

[86[86]] Bevve'nâ Yerleştirdik, değiştirdik, hazırladık.

[87[87]] Bkz. Taberi, İbni Kesir, Hazin, Tabersi ve diğer tefsirler.

Bkz. Taberi, İbni Kesir, Hazin, Tabersi ve diğer tefsirler.

[88[88]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/

İlk olarak burada, boğulma esnasında Firavun İsrailoğulları ilahına teslim olduğunu, Allah'ın, ölümünden sonra insanlara ibret olsun diye cesedini ortaya çıkarmayı vadetti-ği anlatılmaktadır. Bu olay? Firavun'la Musa arasında geçen yolculukta ortaya konmamıştır. Bu durum önceki münasebetlerde zikrettiğimiz üzere bize kadar ulaşmayan ya-hudi sahifelerinde anlatıldığına mani değildir. Kanaatimize göre Araplar bu olayı yahu-dilcr kanalıyla biliyorlardı. Bu yüzden kıssadaki bilgi, Önceki açıkladığımızdan daha ziyade bu bilgi kanalıyla gerçekleşmektedir. Müfessirler, bu ayetler bağlamında burada rastlamadığımız birçok açıklamaları, geçmiş ravilere ait olan görüş ve rivayetler aktarmıhlardır. Çünkü kıssa Kur'an'daki anlatımla hedefine ulaşmamaktadır. Fakat bu rivayetleri Peygamber (s) çevresinde ve döneminde anlatılan bu kıssanın doğruluğuna işaret etmektedir.

Bu yeni anlatımda, içice ibretler vardır; Burada, boğulma esnasında Firavun'un müs-lümanliğını ilan etmesi, buna karşın saltanatı döneminde isyancı ve bozguncu olmuşken hayattan ümidini kestiği bir demde iman ettiği için imanının kabul edilmemesi anlatıl-makladır.

Yine burada Musa'nın, Firavun ve ekibine; şayet sen onlara mal ve ziynet verirsen bu onların inad, küfür ve sapıklıklarını artırır, diyerek beddua ettiği anlatılmaktadır. Bunda kafirlerin mal ve güçlerine güvenmemeleri ibreti ve uyarısı vardır. Çünkü öyle yaptıkları takdirde mal ve güç bakımından kendilerinden daha fazla olan Firavun ve ekibinin durumu onların da başına gelecektir. [89][89]

"Kendilerine İlim Gelinceye Kadar İhtilafa Düşmediler"

Bir kısım müfessirier, son ayetle zikredilen ihtilafın İsrailoğuİlannın Peygambcr'e (s) karşı yaptıkları ihtilaf olduğu ve ilimden de K.ır'an'ın kasdedildiğini İbni Abbas'tan rivayet etmişlerdir. Müfcssirlerin geneli ise bu ihtilafın kendi aralarında çıkan ihtilaf olduğunu rivayet etmiş ve bu görüşü tercih etmişlerdir. Bu ayetin içeriğinin ilham ettiği Mekki ve Medeni olmak üzere birçok ayetlerin örneğin; "Bu Kıır'an, İsraİloğuHarına, kendilerinin ayrılığa düşdükleri şeylerin birçoğunu anlatıyor" (Nemi. 76) ayetinin desteklediği tercihe şayan görüş budur.

Bu ayette bilindiği üzere. İsrailoğuİlannın özellikle de alimlerinin eleştirisi yapılmaktadır. Aslında ilim ayrılık değil, uyum için bir sebep teşkil etmelidir. Çünkü ilim, zan ve tahmin üzere olan ayrılığın düşmanıdır. İlimden sonra ayrılık ise hakkın içeriğine aykırılıktır. Bu aykırılık Peygamberlerin Allah'tan getirdiği ilke ve esaslara karşın tezat teşkil eden izah ve yorumla alevlenmiş olur. Çünkü bu ilkeler öz olma yönüyle tartışma ve münakaşayı yüklenemez.

---

[89][89] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/435-436.

Araplar Peygamber (s) döneminde yahudilerle bitişik yaşıyor ve onların tartışma ve münakaşasını kabulleniyorlardı. Bunun için bu onlar arasında şaşkınlık ve özenti yaratıyor, onları Peygamber (s) ile aralarında vuku bulan tartışma ve münakaşa bağlamında cedelleşmcye götürüyordu. Ne zaman ki Kur'an yahudilerin de mensub olduğu ehl-i kitaba Muhammedi risaletin ve Kıtr'anî vahyin doğruluğunu delil getirdi, işle o zaman bu ve benzeri ayetlerle hakkın ortaya konulmasında işin hakikatini açıklamak zorunlu oldu. 90[90]

94- Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce kitap okuyanlara sor. Andolsun, sana Rabbinden hak geldi, sakın kuşkulananlardan olma!91[91]

95- Ve sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan olma, yoksa ziyana uğrayanlardan olursun.

96- Üzerlerine Rabbinin kelimesi hak olanlar İnanmazlar.

97- Onlara bütün ayetler gelmiş olsa bile, acı azabı görünceye kadar (inanmazlar).

Ayetlerde. Peygamber (s)'in kendisine indirilen vahyin doğruluğundan, bu vahyin ilkeler ve kurallar içerdiğinden ve bunu desteklemek için kendisinden önce indirilen semavî kitapları okuyanların sorguya çekileceklerinden şüphelendiğine dair peygarnbf (s)"e yöneltilen bir hitab. Rabbinden gelenin hak olduğuna dair pekiştirme, şüphe ve gösterişten sakındırma. Allah'ın ayetlerinin doğruluğundan şüphelenen yalancıların s(nünün hüsran olacağını belirline, her ne kadar, kan yakıcı azabı görünce işaretleri gor ayetlere kulak verseler de o zaman tasdiklerinin işe yaramayacağı ve doğrulayanı»? cakları Allah'ın emrinin başlarına geleceğine dair Rabbani bir açıklama bulunmaktadır.

Kendisine dayandığımız mushaf iîk üç ayetin Medenî ayetler olduğunu rivayet mektedir. Ama bu ayetlerin önceki ayetleri takib ettiği, siyak ve sibakiyla bir UY içinde olduğu, özellikle de dördüncü ayetin bunlarla bağlantılı bulunduğu, hatla bun a tamamladığı göze çarpmaktadır.

Bütün bunlar bu rivayetin doğruluğunda şüphe ortaya koymaktadır. Birinci ^ üslubu, önceki semavi kitaplara vakıf olduklarına. Kur'an'dakilerin doğruluğunu ve semavi kitaplarla Kur'an'dakilerin bir olduğuna kesin olarak tanık olacaklarına olumlu bir bilgilendirme içermekte, dinleyenlere garantili bir yakin ve sağlamlıK tel etmektedir. Son iki ayetin üslubu ise Allah'ın kafirleri küfürleri üzere tescil etliği'"1'

bu kimselerin bu kerteden sonra iman etme arzusunda olduklarını belirlmemekte ancak

---

90[90] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/436.
91[91] Mine! miimienyn Tartışan şüphecilerden (olma) anlamındadır.

kafirlerin inkar ve inadlann şiddetini tasvir etmektedir. Bu mânâlar bu üslup gibi tekrar edilmiştir. Biz buna benzer münasip örneklerde yeterince yorum yaptık. Bu münasebete en yakın örnek ise tekrara ihtiyaç kalmayacak kadar geniş açıklama yaptığımız bu sûrenin 33. ayeti olan; "Böylece Rahbinin yoldan çıkanlar için söylediği: 'Onlar inanmazlar' sözü, gerçekleşmiş oldu." emridir.

"Eğer., kuşku içindeysen" cümlesi ile "Ve sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan olma" cümlesi üzerine bir yorum:

Hitabın Peygamber (s)'e yöneltildiği iik iki ayet, hitapla kasdedilen şeyi ortaya koymakta, Rabbindcn Peygamber'c gelen ve Kur'an'dan kendisine indirilen vahiy hususunda içinde kuşku bulundurma ihtimalini belirtmektedir.

Bundan ötürü bu iki ayet, müfessir arasında Peygamber (s)'in nefsinde kuşku ve gösteriş bulunmadığına dair belirttikleri[92[92]] yorum ve te'vil konusu olmuştur. Müfessirler her iki ayetteki bizatihi kasdedilen kuşkunun Peygamber (s)'de bulunmayacağını söylemişlerdir. Onlara göre bu hitaptan kasdedilen ya bütün insanlar veya müslümanlar ya da sadece Peygamber (s) olup onu teselli ve yakinini artırmadır. Aynı şekilde bu uslub Kur'an'ın aşina olunmuş bir üslubudur. Bu hususta birçok misaller geçmiştir. Kasas süresindeki şu ayetler ise buna bir örnektir;

'Sen, kitabın sana (yukarıdan) bırakılacağını da ummazdın. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (bu kitap senin kalbine düşürüldü). O halde kafirlere arka olma.

Ve Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar. Rabbine davet et, ortak koşanlardan olma.

Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarma. Ondan başka tanrı yoktur. O'nun yüzü (zâtı)ndan başka her şey helak olacaktır. Hüküm O'nundur ve ona döndürüleceksiniz." (Kasas, 86-88).

Gerçekte öyle olmadığı halde burada söz Peygamber(s) yöneltilmiştir. Çünkü Peygamber (s)'e işaret eden ve onu yönlendiren ayetlerin bulunmasından ötürü, Allah'ın seçimine layık olan peygamberin, yüce ahlâkını, nefsî olgunluğunu, büyük amacını içeren lam kapasite, kendini Allah'a adamış İslam ve gönlünü doldurmuş iman ile böylesi durumun uyum içinde olması mümkün değildir. [93[93]]

98- "Keşke[94[94]] (azabı gördükten sonra) inanıp da, inanması kendisine fayda veren bir

[92[92]] Bkz. Begavi, Hâzin, Zemahşeri, Menar, Kasimi Tefsirlerine

[93[93]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/437-438.

[94[94]] Felevlâ Teşvik veya bir görüşe göre eleştiri anlamına gelen

memleket olsaydı (azabı gördükten sonra İnanmak bir memlekete yarar sağlamamıştır). Yalnız[95[95]] Yunus'un kavmi, (azab henüz inmeden önce inanınca; dünya hayatında onlardan rezillik azabını kaldırmış ve onları bir süre daha yaşatmıştık."

Bu ayette Allah'ın inkarları sebebiyle helak ettiği önceki milletleri yahut kasabaları eleştiri bulunmaktadır. Şayet bu milletler veya kasabalar inanmış olsalardı imanları kendilerine fayda verir, onları Allah'ın azabından kurtarırdı. Ayrıca bu ayette işin başında iman etmeyen Yunus kavmini anımsatma bulunmaktadır. Allah onları azabıyla tehdit etmiş hatta bu azabın belirtisini de onlara göstermiş, bu yüzden onlar korkup iman etmişler. Allah da neredeyse kendilerine hak olan azabı onlardan kaldırmış ve onları belli bir süreye kadar iyi bir yaşamla nimetlendirmiştir.

Bilindiği üzere bu ayet yukarıdaki ayetleri takiben gelmiştir. Burada yergi ve övgü birlikte zikredilmektedir. Ayrıca burada muhataplar önceki kasabaların başına gelenlerle uyarılmakta. Yunus kavminin yaptığı gibi fırsatı kaçırmadan önce durumlarını düzeltmeleri teşvik edilmektedir. Çünkü Yunus kavmi Allah'ın helakinden ve azabından böyle kurtulmuştur.

Ayetin özü. Kalem sûresinde de açıklayıp işaret ettiğimiz gibi Yunus kavminin durumunun muhataplara gizli olmadığını fısıldamaktadır. [96[96]]

99- Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerİn hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları mü'min olmaları için zorlayacaksın?

100- Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz ve (Allah) pisliği[97[97]] (azabı ve rezilliği) akıllarını kullanmayanlara verir.

101-"Göklerde ve yerde olanlara bakın!" de, ama (gokier-de ve yerde bulunan) o ayetler ve uyarmalar İnanmayacak bir kavme yarar sağlamaz.

102- Onlar sadece kendilerinden önce gelip geçenlerin başlarına gelen günler gibi (acı günler) bekliyorlar öyle mi? De ki: "O halde bekleyin, ben de sizinle beraber bekle-yenlerdenim!"

103- Sonunda elçilerimizi ve İnananları kurtarırız. Böylece üzerimize düşen bir borç[98[98]]

(Hella) anlamındadır.

[95[95]] illa Burada fakat anlamında kullanılmıştır.

[96[96]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/439.
[97[97]] Er-ricse Bu kelime burada rezalet, aşağılık veya azab anlamındadır.

[98[98]] Hakkan Irab yönünden mefulü mutlak olduğu için mensub olarak gelmiştir. Başındaki aynı kökten gelen fiil hafzolmuştur. Anlamı; üzerimize hak olarak...

olarak mü'minleri kurtarırız[99[99]]"

Bu ayetlerde, şayet Allah dilemiş olsaydı yeryüzündekilerİn hepsinin iman edeceğine dair Rabbani bir anlatım, bununla birlikte Peygamber (s)'in bütün insanların imana girmelerini istemelerinden dolayı ona yöneltilen bir soru, Allah'ın izni ve ayarlaması olmadan hiç kimsenin iman edemeyeceğine ve aklctmeyenferİn Allah'ın azabına aşağılamasına çarptırılacaklarına dair Rabbani bir sunuş, insanların dikkatini göklerdeki ve yeryüzündeki Allah'ın ayetlerine çekmek için Peygamber (s)7e emir, iman etmeyenlerin

Allah'ın ayetlerinden ve uyarılarından faydalanamayacağına dair bir söylem, inkâr edenlerin kendilerinden öncekilerin başına gelen Allah'ın azabını beklemelerine dair bir soruşturma, Allah'ın emrini birlikte beklemelerine dair kafirlere verilen süre ve ilanı onlara belirtmek için Peygamber (s)'e bir emir, Allah'ın azabı kafirlere vuku bulup uyarısı gerçekleştiği zaman Peygamberleri iman edenlerle birlikte Allah'ın kurtaracağına, bunun Allah'a borç olduğuna bir işaret bulunmaktadır. [100[100]]

Hayat İmtihandır

İlk anda ilk iki ayete bakıldığında. Allah'ın insanlardan kimilerini iman. kimilerini küfür üzere vazifelendirdiğini belirttiği, bu yüzden onlardan Allah'a iman edenlerin i-man edip küfredenlerin küfrettiği sanılmaktadır. Ancak bu iki ayetin ve bunları takip e-den diğer ayetlerin özü ve içeriği, bunun böyle olmadığını, tam tersi olduğunu ortaya koymaktadır. Peygamber (s)'in, kavminin iman etmesini çok istemesi, Peygamber'in onlara karşı şefkatli olduğundan ve çok üzülmesi de onların yalancı ve inkarcı duruma düştüklerinden kaynaklanmaktadır. Bu iki ayetin, sûrenin ayetlerinin içerdiği tartışma ve münakaşa seansları şeklinde gelmesi Peygamber'in kalbine huzuru yerleştirmek ve teselli etmek içindir. Şayet Allah dilemiş olsaydı yeryüzünde bulunan herkese imanı takdir eder. Onlardan hiç kimse bundan sapamazdi. Fakat Allah'ın hikmeti gereği, insanların iman etmeleri kendi tercihlerine bırakılmıştır. Bu yüzden Peygamber'in üzüntü ve aşın isteğinin, Allah'ın insanlardan istemediği zorlatma noktasında olması gereksizdir. Allah Peygamber'inden sadece risaleti eda etmeyi İstemiştir. Dolayısıyla insanlardan iyi kabiliyetli, tam akıllı, güzel niyetli olanlar buradaki gerçeği ve iyiliği algılayan ve iman edenlerdir. Ama bunu anlamayan

---

demektir.

[99[99]] Nımci Fiilin sonundaki 'saye' düşerek hafifletilmiş tir. Anlamı; kurtarırız demektir.

Nımci Fiilin sonundaki 'saye' düşerek hafifletilmiş tir. Anlamı; kurtarırız demektir.

[100[100]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/440-441.

ve akletmeyenlere gelince rezalet ve alçaklık onlar içindir.

Kur'an'ın bu tür hatırlatmalarına bir göz atıldığında birçok münasebetlerde geçtiği üzere. Peygamber (s)'in aşın istek ve üzüntüsüne işaret edildiği göze çarpmaktadır.

Belirttiğimiz şeye ilaveten bu iki ayet Peygamber (s)'in risaletinin özelliğini belirtmektedir. Bu da insanların davetinden, irşadından, müjdelenmesinden, uyarılmasından ve sonra da herhangi bir zorlatma, dayatma, şiddet kullanmaksızın kendi akıllarına ve gönüllerine bırakılmalarından ibarettir. [101[101]]

104- De ki: Ey insanlar, benim dinimden kuşkuda iseniz, (iyi bilin ki) ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam; Fakat sizi öldürecek olan Allah'a taparım. Bana mü'minlerden olmam emredilmiştir.

105- Ve; "Yüzünü hanif (Allah'ı birleyİcİ) olarak dine çevir; sakın (Allah'a) ortak koşanlardan olma!"

106- Allah'tan başka; sana ne fayda, ne de zarar veremeyecek olan şeylere yalvarma! Eğer böyle yaparsan, o takdirde sen muhakkak zalimlerden olursun.

107- Eğer Allah sana bir zarar dokundursa onu, yine O'n-dan başka kaldıracak yoktur ve eğer sana bir hayır dilese, O'nun keremini de geri çevirecek yoktur. (O), hayrını, kullarından dilediğine verir. O, bağışlayan, esirgeyendir.

108- De ki: "Ey insanlar, İşte size Rabbinizden gerçek geldi. Artık yola gelen, kendisi için gelir; sapan da kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim!"

109- Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O, hüküm verenlerin en iyİsidir.

Ayetlerin anlamlan, herhangi bir tefsire ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Sûre, güçlü bir kapanışla, aynı şekilde bölüm bölüm ayetlerin içerdiği etkili bir münakaşa ve tartışma bölümünü sunuşla, önceki ayetleri takip edip aynı hedefe atışla noktalanmakta, Peygamber (s):in görevini açıklamakta, bir yönden Peygamber (s)'i teselli ederken öte yandan açık ve etkili bir üsfubla O'nun risaletinin özelliğini belirtmektedir.

108. ayette, yukanki ayetlerde geçen; "Şayet Rabbin düeseydi yeryüzündekilevin hepsi topyekün iman ederdi" cümlesinin yorumu için güçlü bir destek vardır. Allah Ra-sulü vasıtasıyla hakkı insanlara sunmuş, sonra da onların seçimlerine bırakmıştır. Çünkü kim doğru yola gelirse ancak kendisi için gelir, kim de sapıtırsa kendi aleyhinedir.

[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/441.

Bu ayetlerde, şirk koştuğu takdirde zalim olacağına dair Peygamber (s)'e yöneltilmiş bir uyarı ve yasaklama vardır. Önceki ayetlerde de buna benzer bir tablo ortaya konmuştur. Biz orada Peygamber (s)'in şirke düşme ihtimalini ortadan kaldıran bir açıklama yaptık. Bunun için orada söyleneni burada tekrar etmeye gerek duymuyoruz. [102][102]

"Hanif Kelimesi

'Hanif kelimesinin ilk kez burada kullanılması münasebetiyle diyoruz ki; bu kelime, Kur'an'da. özellikle de İbrahim dininin vasfı bağlamında, çok tekrar edilmiş, burada olduğu gibi İbrahim'in dini zikredilmeden de kullanılmıştır. Müfessirlerin dediğine göre bu kelime, meyletmek ve yan çizmek" anlamına gelen 'Ha-ne-fe' fıilindendir. Bunun Kur'an terminolojisindeki anlamı ise şirkten tevhide dönmektir. Yine müfessirlerin dediğine göre bu kelime; "meyletmek ve yan çizmek" anlamına geldiği gibi "dosdoğru olmak" anlamına gelmektedir ve karşıt ifade eden bir kelimedir.[103][103] Dilbilim kitaplarında "tahnifu" kelimesinin türetimi ibadet etmek ve sakınmak anlamına gelen "tahnisu" kelimesinin eşanlamlısıdır. Arapça kitaplarda geçtiğine göre "Hanifiyye'" kelimesi İbrahim (a) dininin vasfıdır.[104][104]

Bir kısım oryantalistler, kelimenin kökeni, delaleti ve anlamı hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Onlardan kimileri Peygamber (s) döneminde hanif kelimesinden dini bir ekol kasdedildiğini çünkü o dönemde 'Hunefa' adında bir grup veya fırkanın olduğunu söylerken kimileri bu kelimenin arap asıllı bir kelime olmayıp, acemce olduğunu, kimileri de yalancı peygamber Müseyleme'nin uydurduğu ve din olarak ona davet ettiği "benî hanife" den türetildiğini söylemişler. Hatta kimileri de Peygamber (s)'in zihninde bunun anlamının tam olarak netleşmediği zehabına kapılmışlardır.

Biz burada ve özellikle İbrahim kelimesi geçmeyen, örneğin açıklamasını yaptığımız bu ayet ve Hacc sûresi; "Allah'a ortak koşmadan, halis olarak Allah'ı birleyenler (hunefa) olun. Kim Allah'a ortak koşarsa o, sanki gökten düşmüş de kendisini kuş kapıyor veya rüzgar onu, uzak bir yere sürüklüyor gibidir." 31. ayette zikredilen bütün ayetlerin içerik ve ruhunu gözonünde bulundurduğumuzda bu ayetlerde geçen hanif kelimesi, şirk koşmaksızın Allah'a ve tevhide yönelmek anlamına gelmektedir.

Hanif kelimesi. Peygamber (s)'in zihninde açık ve net değildi, görüşü çok saçma ve tutarsız bir görüştür. Çünkü bu hususta zikredilen Kuran ayetlerindeki kelimenin açıkça ifadesi bunun aksini ortaya koymaktadır.

---

[102][102] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/442-443.
[103][103] Bkz. Taberi, Zemahşeri, Menar tefsirinden Bakara 135. ayetin tefsiri.

[104][104] Bkz. Hanefe maddesi için Zemaşheri'nin Esasu'i-Belaga'sına ve Üsanü'l-Arab.

Bu kelimenin arap asıllı olmayıp, acemce olduğu görüşü, hele de arapların ahnef? hunefa gibi bundan türetilen anlamları kullandıklarını da düşündüğümüzde çok ilginç bir görüştür.

Bunun 'Beni Hanife'den lüretildiği görüşüne gelince, bu tutarsız ve saçma bir şeydir. Çünkü bu kelime, Hanif oğullarından yalancı Peygamber Müseylcme çıkmadan önce Kur'an'da kullanılmıştır.

Böylece bu hanif kelimesinin. İbrahim dininin vasfı, tevhid ve doğruluk veya şirk ve bâtıl dinden (hakka) dönmek, kulluk ve sakınma ifadesi anlamında kullanılması özel dinî vasıf ve anlamda Kur'an inmeden önce kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu kelimenin cahili, şirk ve putperest dinden soyutlanıp Allah'a yönelme, İbrahim'in dosdoğru (hanif) dini üzerine O'na ibadet etme veya rivayetlerin aktardığına göre birleyici olma anlamında kullanıldığını gözardı edemeyiz. Biz bu hususu "Asru'n-Nebî (s) ve bîetuhû kable'i-bi'se" (Rasul dönemi ve İslam öncesi durum) adlı kitabımızda [105[105]]uzun uzadiya e!c aldık. [106[106]]

[105[105]] Bkz,sh:419-434

[106[106]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/443-444.

HÛD SÛRESİ

Kur'an daki Sırası : 11

Nüzul Sırası : 48

Ayet Sayısı : 123

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre ile bundan önceki sûre bir çok konularda birbirine benzemektedir. Burada, kafirlerin çeşitli aciz bırakma durumtarındaki sözleri, tepkileri, münakaşaları, karşı çıkmaları anlatılmakta, Peygamber ve mü'minleri teselli etmek ve kafirleri korkutmak amacıyla önceki kafirlere kötülüklerinin dokunduğunu, İyilik eden mü'minlere kurtuluş ve iyi sonuç eriştiğini belirten Peygamberler ve milletler kıssası uzun bir dizi halinde aktarılmakta ve bir bölümünde insanların bir tek ümmet olmamaların; gerektiren Allah'ın hikmeti hatırlatılmaktadır.

Sûrenin bölümleri, aynen bir önceki sûre gibi sonuna kadar bütünlük arzettiği (birbirini takip ettiği) görüşünü doğrulayacak şekilde birbirleriyle irtibatlıdır. Bir Önceki sûre ile bu sûre arasındaki benzerlik, bunların nuzül sırasında peşpeşe indirildiğine delil olabilir. Kendisine dayandığımız mushaf 12,14,114. ayetlerin Medeni ayetler olduğunu rivayet etmektedir. Ayetlerin bir önceki sûredeki ayetlerle birlikte konu ve siyak olarak bir uyum içinde bulunması rivayetin doğruluğu hususunda şüphe ortaya koymaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elif Lâm Râ. (Bu), bir kitapdır ki, hikmet sahibi, her şeyden haberi olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da'2[2] güzelce açıklanmıştır.

2- Tâ ki Allah/dan başkasına tapmayasınız. Şüphesiz ben, O'ndan size (gönderilmiş) bir müjdeleyİci ve uyarıcıyım.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/445.

2[2] Sümme Bu ayetteki bu harf tcrahi (gecikme) için değil, atıf ve durumu açıklama içindir. Bu; birinci ayette; "Kitabın ayetleri sağlamlaştırılmış ve açıklanmıştır", ikinci ayette ise; "Rabbinİzden af dileyiniz ve O'na yöneli-niz" anlamındadır.

3- Ve Rabbinİzden mağfiret dİleyesiniz, sonra O'na tevbe edesiniz kî, sizi belirtilmiş bir süreye kadar güzelce yaşatsın ve her lütuf sahibine lütfunu versin. Ve eğer yüzçevirir-senİz[3[3]] elbette ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım.

4- Dönüşünüz Allah'adır. O, herşeyi yapacak güçtedir."

Sûre, benzerlerinde de zikrettiğimiz üzere dikkat çekmek ve zihinleri harekete geçirmek için Elif Lâm Râ harfleriyle başlamıştır. Bu harflerin peşinden;

1) Kitap zikredilip onun, genişçe açıklanan ve muhkem olan ayetlerine dikkat çekilmiş, hakim (her işinde hikmetli olan) habir (işlerin bütün yönlerinden haberdar olan) Allah tarafından indirildiği pekiştirilmiştir.

2) İnsanların Allah'tan başkasına ibadet etmemeleri için kitabın ancak bu cihetle geldiği insanlara bildirilmiş ve insanlar tek olan Allah'a ibadet ettikleri zaman Peygam-ber'in onların sonlarının iyi olacağını müjdeleyen, Allah'a şirk koştukları zaman sonlarının kötü olacağından sakındıran bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak Allah tarafından gönderildiği, yine onun diliyle belirtilmiştir.

3) Aynı şekilde onların kitap inmeden ve ona tutunulması belirtilmeden önce insanların sapma göstermeleri sebebiyle Rablerinden bağışlanma isteğinde bulunmalarına dair insanlara seslenilmekte, onlar buna kulak verdikleri zaman Allah'ın rızasına, rahmetine ve iyiliğine mazhar olacakları vaadediimekte, bu yüzden dünyada sayılı günlerde mutlu bir yaşam, güzel bir yaşam kolaylaştırılmakta, yaptığı değerli İşler kendileri için geçerli olmakta, davadan yan çizdikleri zaman kıyamet gününde azabın kendilerine olacağından korkmaları gerektiğine dair Peygamber'den onlara uyarı yöneltilmektedir. Çünkü onların dönüşleri Allah'adır. Allah'ın iyilik edenlere mükâfat, kötülük edenlere ise ceza vermeye gücü yeter. O herşeye kadirdir.

Ayetler Muhammedi risalelin değerlerini, hedeflerini, kendisine davetin zorunluluğunu açıklama noktasında hayli güçlü ve tesirlidir. İkinci ayette, ahtrette iyi sonuca ek olarak dünyada mutlu yaşam ve güzel hayal sahipleri için Allah'a iman, rızasını kazanma, bağışlamasını haketme olacağına dair geçen sûrelerde, özellikle de doksandokuzun-cu ayette belirtilen hususlar desteklenmektedir. [4[4]]

Peygamber (S)'in İnsanlara Direkt Olarak Konuşması

[3[3]] Tcvellev Yüz çevirirsiniz... anlamındadır.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/446-447.

Son üç ayet adeta Peygamber (s)'in insanlara yönelttiği sözleri anlatmaktadır. İkinci ayet bu hususta çok açıktır. Bu üslup birçok defa tekrar edilmiştir. Bu Peygamber (s)'in insanlara önem verdiğini göstermektedir. "Rabbinİzden bağışlanma dİleyesiniz" cümlesi "Tâ ki Allah'tan başkasına tapmayasmız" cümlesi üzerine atfedilmiştir. Bu aynı şekilde Allah'ın kitabının Allah dışındakilere ibadet etmemeye davet ve Peygamber (s)'e insanlar adına; "Ben ancak bir uyarıcı ve müjdeleyiçiyim" demesini emretmek için indiğini ifade etmektedir. Bu ayetlerde ve bu durumda herhangi bir sorun yoktur. 5[5]

5- İyi bilin ki, onlar O'ndan gizlenmek için göğüslerini bükerler'6[6]. Yine iyi bilin ki onlar, örtülerine büründükleri zaman'7[7] dahi (Allah onların) içlerinde gizlediklerini ve açığa vurduklarını hep bilir. Çünkü O, göğüslerin özünü bilendir.

6- Yeryüzünde hiçbir canlf yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın. (Allah) onun durduğu ve emanet bırakıldığı yeri bİ-lir. Bunların hepsi apaçık bir kitap (Levh-i mahfuz)dadır.Yesnûnc sudûrehum Kendisini gizlemek isteyen kimsenin yaptığı gibi göğüslerini sevilirler.

Bir kısım müfessir İbn Abbas kanalıyla birinci ayetin araplann toplantı esnasında gökyüzüne bakma adına fezadan utanma adetlerine işaret ettiğini, bunu gizlemek için elbiselerini başlarına çekip göğüslerini çevirdiklerini söylerken bir kısımları bunu zikretmekle birlikte araplann kötülük yaptıkları zaman Allah'tan gizleme girişiminde bulunduklarına işaret ettiğini söylemiş, bazıları ise bunları zikretmekle birlikte Peygamber (s)'e göğsünde sevgi besleyen Ahnes b. Şureyk hakkında nazil olduğunu rivayet etmiş, bazıları da bir kısım münafık ve kafirlerin Peygamber (s)'i gördükleri zaman onu görmemek için elbiselerini başlarına çektikleri, göğüslerini çevirdikleri hususunda indiğini belirtmişlerdir.8[8]

Son rivayetlere göre "minhu" zamirinin Peygamber (s)'e dönmesi gerekir. Oysa birinci ayetin ruhu ve içeriği ikinci ayetin ruhu ve içeriğiyle birlikte bu zamirin Allahu Te-ala'ya döndüğünü belirtmektedir.

Buna ilave olarak Peygamber (s) Mekke'de iken münafıklar veya kafirler gizlenecek kadar güçlü konumda değildi.

Bilindiği üzere her iki ayet önceki ayetlerin peşinden gelmiştir. Yukarıdaki ayet her ikisi için direki olarak insanların Allah'a dönmesi gerektiğini, çünkü O'nun herşeye gücü yettiğini belirtmektedir.

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/447.
6[6] Tcvellev Yüz çevirirsiniz... anlamındadır.

7[7] Yestağşime siyâbehum Başkalarını görmelerinden engellemek için elbiselerini başlarına geçiriyorlar.

8[8] Bkz; Taberi, İbn Kesir, Begavi, Hazin Tefsirleri.

Bu yüzden her iki ayet bunun akabinde araplann yapar oldukları adetlere hatta herhangi bir günah ve kötü işlere bulaştıklarında örtülere gizlenme ve göğüslerini dönme adetlerinin genel olarak insanlık adeti olmaya başladığına işaret etmekte ve bunun doğru olmadığını belirtmektedir. Çünkü Allah'ın kapsayan ilmi ve tam olan kudreti insanların açık ve gizli işledikleri bütün amelleri, içlerinde gizledikleri herşeyi, yeryüzünde dolaşan bütün canlıları kuşatmaktadır. Dolayısıyla Allah bunların durum ve konumlarını bilir ve her birisinin rızkına kefildir. [9][9]

7- Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. {Bunları yaratırken) Arş su üzerinde idi. (Kainatta sudan başka birşey yoktu. Allah bu kainatı yarattı) ki hanginizin daha güzel İş yaptığınızı denesin. Böyle iken yine sen: "Öldükten sonra dirileceksiniz." desen, inkâr edenler, mutlaka: "Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir." derler.

8- Andolsun onlardan azabı, sayılı bir ümmete' [10][10](belli bir süreye) kadar ertelesek, mutlaka: "Onu tutan'[11][11] nedir? der-\er. İyi bilin ki o (azab) başkalarına geldiği gün, bir daha onlardan geri çevrilmez ve alay ettikleri şey, kendilerini kuşatmış olur.

Ayetlerin anlamlan açıktır. Bilindiği üzere her iki ayette önceki ayetlere atfedilmiş ve onların bir devamı niteliğindedir. Birinci ayetteki muhatap cem'i zamirleri sözün akışından hareketle birinci sûrenin ayetleriyfe eşdeğerdir. Kuşkusuz bu iki ayet bundan önceki iki ayet. birinci sûrenin ayetleri hep birden birbirleriyle bağlantılı olup, tek siyak üzeredir.

Bu iki ayette genel bir hikâye anlatımı bulunma ihtimali olduğu gibi bazı kâfirlerle Peygamber (s) arasında tanık olunan münakaşayı tescilleme ihtimali vardır[12][12]

"Onun Tahtı, Su Üzerinde İdi"

Birinci ayetteki bu; Allah'ın arşı gökleri ve yeri yaratmadan önce su üzerinde idi, cümlesi yeni geçmektedir. Bu sıfril tekvinin birinci ıshahında da böyle zikredilmiştir. (Allah'ın gökleri ve yeri ilk yaratışında yer harabe ve boş idi; karanlık bir toz yığını halinde idi. Allah'ın ruhu su yüzünde yayılıydı.) Biz Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yarattığı meselesini Kamer sûresinin tefsirinde tekrarına gerek duymayacak şekilde yorumladık. Buradaki Allah'ın yaratıklar için ezeli, yüce ve yaratıcı oluşunu ve saltanatının ezeliliğini belirten paragraf, önceki

---

[9][9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/448-449.
[10][10] Ümmetin (Sayılı) günlere, süreye, anlamındadır
[11][11] Mâyahbisuhu Ona engel olan, nedir?

[12][12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/449-450.

münasebetlerde belirttiğimiz üzere hiç bir şeye benzemeyen Allah'ın zatına ilişkin mahiyetleri ve nitelikleri araştırmanın ötesinde bir anlam ifade etmemektedir. [13[13]]

"Hanginizin Daha Güzel İş Yaptığını Denemesi İçin"

Birinci ayette; "Hanginizin daha güzel İş yaptağını denemesi için" paragrafının da işaret ettiği üzere Allah'ın yaratıklarını yaratması cümlesindeki insanların durumu belirtilmektedir.

Bu paragraf, Allah'ın, insanları yaratmadaki hikmetini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hikmet, Allah'ın insanları amellerinde denemesi ve hangisinin iyi iş işlediğini ortaya çıkarmasından ibarettir. Bu da insanların, seçimlerinden dolayı Allah'ın adil olan yargılamasını haketsinler diye hayır-şer, hidayet-sapıklık arası seçim, hür irade ve bağımsız hareketlerindeki kabiliyetlerini belirtmek içindir. Bu insanların çalışma ve yaşamlarındaki etkinin ortaya çıkması adına birçok defa tekrarlanmıştır. Açıkladığımız üzere aynı şekilde önceki sûre de bu gerçeği belirterek noktalanmaktadır.

İkinci ayet kafirlerin ahirel gününü inkâr etme noktasında yeni bir görüşünü aktarmaktadır. Çünkü kafirler bunun ancak bir sihir olduğunu ifade etmekte, öldükten sonra yeniden dirilmenin mümkün olamayacağını, Müddesir sûresinde de açıkladığımız üzere sihrin olmazı olur gibi gösterdiğine inanmaktadırlar.

ikinci ayette azap ve uyarının gecikmesi sebebiyle kafirlerin alay etmeleri ve meydan okumaları anlatılmaktadır. Bu onların hep yapageldiği şeylerdir. Öldükten sonra yeniden dirilme ve ceza kafirlerle Peygamber (s) arasında geçen önemli tartışma ve münakaşa konularmdandır. Ayet kafirlerin buna benzer görüşlerini ortaya koyduğu gibi onlara güçlü cevaplar vermektedir. [14[14]]

9-"Eğer biz insana, bizden bir rahmet taddırsak sonra onu kendisinden çekip alsak", hemen o, umutsuzluğa düşer, nankör olur.

10-Ve eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra[15[15]] ona bir nimet'[16[16]] taddınrsak, mutlaka: "Kötülükler benden gitti" der, sevinir, övünür.

11- Ancak sabredip İyi işler yapanlar böyle değildir. İşte onlar İçin mağfiret ve büyük mükâfat vardır.

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/450.
[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/450.
[15[15]] Ed-darrau Etkisi .sahibinde beliren eza,v,e zaran

[16[16]] En-neamâü Etkisi sahibinde beliren nimet.

Ayetlerde insanların genelindeki çarpık yaratılışa eleştirel bir işaret bulunmaktadır; insanoğlu genişlik, kolaylık ve bolluktan sonra darlık, zorluk ve kıtlık görse ümitsizliğe kapanır ve küfre düşer. Zorluktan sonra genişliğe, serden sonra hayra nail olsa hemen sevinir, kendisini zamanın felaketlerinden kurtulmuş sanır. Salih amel işleyen ve sabreden mü'minler ise eleştiriden beri olarak Övülmüş ve onların sabırlarına karşılık Allah'ın bağışlaması ve büyük mükâfatı olduğu vurgulanmıştır.

Ayetler önceki ayetlerin peşinden gelmiştir. Burada Kur'an'a kulak veren kâfirlerin genelinin durumu açıklanmakta, sabreden ve saiih amel işleyen mü'minlerin övülmesinden sonra önceki ayetlerdeki eleştiri mevzusu ele alınmaktadır. Bir kısım Örneklerde geçtiği üzere benzer münasebetlerde bu husus tekrar edilmiştir.

İlk iki ayette bu tür insanların eleştirildiği, işlerinin sonunu devamlı düşünmeye çağrıldığı, bu yönde uyarıldığı, hazırlık yapması gerektiği, nimetlere karşı nankörlük etmemesi gerektiği, ümitsizliğe düşmeden küfür ve inkâra karşı korunmasının zorunlu olduğu göze çarpmaktadır.

Üçüncü ayette zamanının felaketlerine karşın kişideki imanın etkisi belirtilmektedir. Çünkü iman, sahibinin zorluk ve darlıkta ümitsizliğe kapılmadan salih amelde devamlılık ve sabır üzere olmasına yardımcı olur. [17[17]]

12- Belki sen: Ona bir hazine indirilmeli veya beraberinde bir melek gelmeli değil miydi?" demelerinden ötürü[18[18]] sana vahyoiunanın bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bunu onlara okumaktan göğsün daralacak, (sıkılacaksın); ama sen sadece bir uyarıcısın (böyle sözlere aldırma), her şeye vekil olan Allah'tır.

13- Yoksa "O'nu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse siz de onun benzeri on uydurulmuş sûre eetirin; eğer dağ-ru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi de (yardıma) çağırın (da bunu yapsın)!"

14- Eğer size cevap veremedilerse bilin ki (o), Allah'ın bilgisiyle indirilmiştir ve O'ndan başka tanrı yoktur. Nasıl artık müslüman oldunuz mu?

Kur'an'm Meydan Okuyan Mesajı

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/451-452.
[18[18]] Enyegûlû demelerinden korkarak...

Ayetler kafirlerin durum ve hallerini anlatmaya devam etmektedir. Birinci ayet, kafirlerin durumlarına ve meydan okumalarına karşın Peygamber (s)'i teselli etmektedir. Çünkü Peygamber (s) kafirlere her bir Kur'an okuyuşta kendilerine hazine getirme yahut kendisini destekleyen melek indirilme mucizesini istemelerinden korkarak bazen göğsü daralıyor ve endişeye kapılıyordu. Oysa Peygamber (s) uyarıcıdan ve Allah'ın kendisine vahyettiğini tebliğ edenden başka bir şey değildir. Allah herşeye vekildir.

İkinci ayet, Peygambcr'in Kur'an'a iftirada bulunduğu yakıştırmalarını reddererek onlara aynısıyla meydan okumayı emretmekte, bu yüzden şayet Peygamber'in iftiracı olduğu noktasındaki zanlannda doğru iseler Kur'an'm sûrelerine benzer on sûre getirmelerini ve bunu yapmaya gücü yetebileceklerden yardım dilemelerini istemektedir.

Üçüncü ayet ise, kendisinden başka ilah olmayan Allah tarafından indirilen Kur'an'ın meydan okuyuşuna kafirlerin cevap veremeyişini desteklemektedir. Ayetin üslubu, kafirlerin Kur'an'ın meydan okuyuşuna cevap vermekten aciz kalmalarını ve Allah'ın dinine sarılanlara mani olamadıklarını ifade etmektedir. Çünkü onların acizliğe düşüşleri Kur'an'ın Allah tarafından gönderilmesinden kaynaklanmaktadır. Durum böyle olunca onların dinlemek ve boyun eğmekten başka hiçbir çareleri kalmıyor.

"Belki sen: sana vâhyoluhanm bir kısmım (duyurmayı) terkedeceksin ve bunu onlara okumaktan göğsün daralacak" ayetinin birinci kısmında Hz. Peygamber'in bazen kafirlerin kibirlenmelerini ve yalanlamalarını düşündüğü göze çarpmakta, hatta kendisine indirilen her şeyi ve özellikle de kafirlerin ilahlarına saldıran ayetleri açıklamamayı zihninden geçirdiği için Allah tarafından uyarıldığı görülmektedir.

Bu konuda çeşitli ayetlerde ve özellikle de tefsirini yaptığımız İsra sûresinin 73. ve 75. ayetlerinde açıklama yapılmıştır. Ne var ki biz burada kafirlerin tutumları karşısında göğsü daralan, psikolojik sıkıntı çeken Peygamber'in çektiği sancının ağırlığını gösteren metodsal bir ifade kullanıldığı kanısındayız.Zira bu İsra süresindeki ayetlerde vurgulanan cinsten değildir.

"Demelerinden korkarak" ifadesi Peygamber'in nübüvvetinin doğruluğu hususunda olağanüstü yaptırımlardır. Her halükarda ayette Hz. Peygamber'in kendisine vahyedile-ni tebliğ etme noktasında onun dokunulmazlığına ilişkin bir şey bulunmamaktadır.

Bizim dayandığımız mushaf birinci ayetin Medeni olduğunu rivayet etmiştir. Doğrusu bu ilginç bir rivayettir. Çünkü ayet konusu ve düzeni itibariyle tam bir bütünlük içerisindedir. Sûre Mekke dönemi olaylarını anlatmaktadır. Nice ayetler vardır ki Mekki oluşunda herhangi bir ihtilaf yoktur, örneğin Furkan sûresinin yedinci ve sekizinci ayetleri bu kabildendir. Bu da rivayetin sıhhati konusunda tereddüt oluşturmaktadır. Ib-ni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Kureyş liderleri Rasulullah (s)'a gelerek; şayet sen Peygambersen şu Mekke dağlarını altına dönüştür ya da peygamberliğine tanıklık edecek bize melekler getir."

dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi[19[19]]. Şia ravilerinin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s) Ali b. Ebi Talib'e; Ben Rabbimden seninle beni kardeş yapmasını İsledim. O da bunu yaptı. Yine Rabbimden seni bana vasiyetçi kılma-

sını istedim, bunu da yaptı." buyurdu. Bunun üzerine bir kısım insanlar Allah'a yemin olsun ki bir sa' (kab) hurma. Muhammedi'm Rabbinden istediği şeyden daha hayırlıdır. Keşke Peygamber (s) düşmanlarına üstün gelmek için bir melek isteseydi ya da onlar için bir hazine dileseydi, Ailah bunları ona verirdi, dediler. Bunun üzerine bu ayet indi3. Bu rivayete gelince bu bize göre Şia'nın ortaya attığı mesnedsiz bir rivayettir. Nitekim Şİa alimlerinin kendi istek ve arzularını delillendirmek için bu tür rivayetlere başvurmaları oldukça yaygındır. [20[20]]

Kur'an'da Kâfirlere Meydan Okuyuşun Tekrarlanmasmdaki Hikmet

Kur'an'ın kafirlere kendine benzer bir şey getirmeleri hususunda meydan okuduğu, açık ve gizli olarak bu noktadaki acizliklerini belirttiği göze çarpmakladır. Bu konu nu-zül sırasına göre peşpeşc inen İsra, Yunus ve Hud sûrelerinde anlatılmıştır. Bu yani Kur'anî vahiy[21[21]] konusu kafirler yönünden büyüklük taslama ve tartışma konularının başında gelmektedir. Bu da Kur'an'a karşı kafirlerin büyüklük taslama ve tartışma durumlarından sözeden birçok ayetleri desteklemektedir. Bunun birçok Örnekleri Kur'an'da geçmiştir. [22[22]]

15- Kimler dünya hayatını ve süsünü isterse onlara oradaki ame!lerin(in karşılığın)! tam veririz ve onlar orada hiç bir eksikliğe uğratılmazlar.

16- Ama onlar Öyle kimselerdir ki ahirette onlar için yalnız ateş vardır ve yaptıklarının hepsi orada boşa çıkmıştır'[23[23]]'. Amelleri hep batıl olmuştur.

Dünyevileşmeden Dünyaya Ahiret Ekinleri Ekmek

İki ayetle de. dünya hayalının saadeti, tomurcuğu, oradaki servet, güvenlik ve mevkiinden yararlanma mutluluğundan ibaret olan güzel amellerinin neticesini göreceklerine dair niye! besleyenlerin çalışmalarının karşılığını eksiksiz görecekleri, yalnız ahirette bunun onların

---

[19[19]] Bkz. Taberi'nin Mecmau'l Beyan adlı eseri.

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/452-454.
[21[21]] Bkz. Taberi'nin Mecmau'l Beyan adlı eseri.

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/454.
[23[23]] Habita Batıl oldu, heder olup gitti.

işine yaramayacağı çünkü bunun dünyada iken heba olacağı, bunda geçici çıkarın hedeflendiği, bunların ahirete oranla etkisiz ve boş olduğu, sahibi için ateşten başka birşey olmayacağı, çünkü bunların Allah'a imandan, onun rızasını arzulamaktan, emirlerini uygulamaktan kaynaklanmadığı vurgulanmaktadır.

Her iki ayetin de önceki ayetlerin peşinden gelmesi, buniarın kafirlerden sözetmesi-ni. Peygamber (s) ile kafirler arasında vuku bulan tartışma ve münakaşalardan bahsetmesini ilham etmektedir.

Görüldüğü kadarıyla kafirler yaptıkları bir kısmı iyiliklerden ötürü övünüyor, bu yüzden Allah'ın kendilerini mal, makam ve refah ile sevindirdiğini .sanıyorlardı. Bu bağlamda açıkladığımız üzere ayetle onların yaptığı bu tür tavırlar reddedilmektedir. Mü'minun süresindeki "Bir süreye kadar onları {daldıkları) gafletleri içinde bırak. Onlar, öyle mi sanıyorlar ki kendilerine verdiğimiz ma! ve oğullar ile onların iyiliklerine koşuyoruz? Hayır, farkında değiller" (54-56) ayetler bu yönde örnek teşkil etmektedir.

Her iki ayet, kafirlere karşılık verme ve onları eleştirme pasajları sunmakla birlikte bilindiği üzere kişideki amelin eserinin ancak niyetiyle olacağını belirtmekte, insanları hak ve hidayet yolunda çalışmaya davet etmekte, bu daveti sırf geçici dünya için değil, gerçek ahiret yurdu İçin yapmakta. Çünkü bu bazen olabilir de olmayabilir de. Şayet olduğu takdirde bu iyi amelin özü itibariyle doğru ve samimi oluşuna delil teşkil etmez. Önemli olan ahiret düşüncesini, Allah'a imanın gerekliliğini ve Allah'ın insanı her an gözettiği fikrini canlı tutmak kişinin her yaptığı davranışında onun rızasını hedefleme amacını gütmektir. Eğer insanoğlu bütün işlerini Allah'a iman ile birlikte bu gaye ve a-maç için yaparsa dünyevî karşılığını görmesi ya da görmemesi bir anlam ifade etmez. Bu ahlaki öğretiler ve direktifler gerçekten çok yüce hedefler içermektedir. [24[24]]

17- Hiç böyleleri, şu kimse gibi olur mu ki o, Rabbinden bir deli! üzerinde bulunmaktadır, ayrıca Allah'tan, bir şahit (yani Kur'an)[25[25]]' onu (o üzerinde bulunduğu delili) takip ediyor. Ondan önce de bir Önder ve rahmet olarak Musa'nın kitabı var. İşte onlar[26[26]]' O (Kur'a)n'a inanırlar. Kavimlerden[27[27]] kim onu inkâr ederse, onun yeri ateştir! Bu (Kur'a)n'dan hiç kuşkun[28[28]]' olmasın. Çünkü O, Rabbİnden gelen gerçektir[29[29]] Fakat insanların çoğu

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/455.

[25[25]] Şahidim minim Rabbinden bir şahit cümlesinin anlamı hususunda en doğru görüş; Kur'an'dır. Bu görüşü tercih etme sebepieri ise kendisinden sonra gelen "Ondan önce de... Musa'nın kitabı var." cümlesidir.

[26[26]] Ulâikci Bunlar, tercih edilen görüşe göre Rablcrinden bir delil üzere bulunan kimselerdir.

[27[27]] ei-Ahzâhin Burada ortak bir amaç için toplanan değişik gruplar kasdedilmektcdir. Kur'an'm buradaki ve diğer yerlerindeki aycller bunun Peygamber {s)'c karşı gruplaşan lopluluklar olduğunu belirtmektedir.

[28[28]] Miryetin şüphe, kuşku.

[29[29]] İnnehu'l hakku nün rahbike Tercihe şâyân görüşe göre cümleden, ayette çeçen mev'id kasdedilmektedir.

inanmazlar."

İyi Sonuç Dünyada Da Ahirette De Müminler İçindir

Aycite birinci olarak; m üs I umanlarla kâfirlerin mantıki açıdan eşit olamayacağını

belirten soru bulunmakladır. Bunun gerekçesi ise şudur; Öncekiler kendilerine Rabieri laral'ından delil ve tanıklık olarak verilen Kur'an ve bundan önce Hz. Musa'ya rahmet, yol gösterici olarak indirilen kitap geldikten sonra ilahi gerçeği anlayıp ona iman ettiler ve doğruladilar. Oysa sonrakiler ise bunların aksine bu gerçeklere kulak vermeyip sapıklık üzere devam ettiler.

İkinci olarak da; Allah'ı inkâr eden ve birçok alanlarda Kur'an'ı yalanlayan her bir ferdin akıbetinin cehennem olacağı uyarısı bulunmaktadır.

Üçüncü olarak ise Hz. Peygambere ya da kulak veren herkese bu varılacak yer konusunda hiç bir şüphe ve tereddüdün olmayacağına dair rabbani bir buyruk vardır. Çünkü her ne kadar insanların bir çoğu bu gerçeği doğrulamasalar da kuşkusuz bu gerçekleşecektir.

Kendisine dayandığımız mushaf ayetin Medine'de indiğini rivayet etmektedir. Ayete 456 bakıldığında konusu ve siyakı açısından önceki ve sonraki ayetlerle fam bir bütünlük içerisindedir. Bu nedenle rivayetin sıhhati konusunda kuşkumuz vardır.

Bazı müfessirler "Efemen'Yieki ismi mevsulün Hz. Peygambcr'e, ilŞahid''in ise Cibril, melek ya da Ali b. Ebi Talib'e döndüğünü söylemektedirler. Biz onların bu görüşüne katılmıyoruz. Çünkü biz daha önce açıkladığımız yorumun ayetin ruhu ve bir çok müfessirin görüşleriyle paralellik arzettiğini görmekleyiz. Şahit kelimesiyle de Hz. Ali'nin kasdcdildiğini söyleyen kimselerin kendi görüşlerini desteklemek isteyen bir grup sia olduğu kanısındayız. Zira bir çok müfessir bu görüşün tutarsız olduğunu, her hangi bir dayanağının bulunmadığını söylemiştir.

Bazı müfcssirler "Çünkü o, Rabbinden gelen bir gerçektir" cümlesindeki maksadın Kur'an olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim ayetin ruhu da bu görüşü desteklemektedir. Aynı şekilde diğer müfcssirler de bunu tercih etmektedirler. [30[30]]

18- Allah'a yalan uydurandan'[31[31]] daha zalim kim olabilir? Onlar rablerine sunulacaklar,

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/456-457.
[31[31]] Ve men ezlemu mimmen iftera alallahi kezihen): Bu cümle çok tekrarlanıp anlamı ise şöyledir: Allah adına yalan söyleyen ve İftira etlen kimseden daha zalim ve günahkâr kimse yoktur.

şahitler de[32[32]] "İşte rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır! diyecekler, iyi bilin ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.

19- Onlar ki (insanları) Allah'ın yolundan menederler ve Onu eğriltmek isterler ve onlar, (evet) ahireti de tanımazlar.

20- Onlar, dünyada Allah'ı aciz bırakacak değillerdir'[33[33]] ve Onların Allah'tan başka dostları da yoktur. Onlar için azab kat kat yapılır (çünkü onlar) hakkı işitmeye tahammül edemezlerdi ve (Onu) göremezlerdi'[34[34]].

21- İşte onlar kendilerini ziyana sokan kimselerdir ve uydurdukları şeyler kendilerinden kaybolup gitmiştir.

22- Elbette'[35[35]] ahirettc en çok ziyana uğrayanlar onlardır.

23- İnanıp iyi işler yapan ve rablerine gönülden boyun eğenlere gelince[36[36]] İşte onlar cennet halkıdır. Onlar orada ebedi kalacaklardır.

24- Bu iki zümrenin durumu kör ve sağır ile işiten ve gören gibidir. Bunların hali bir olur mu hiç? Hâlâ ibret almaz mısınız?

Kötü Sonuç Dünyada Da Ahirette De Müşrikler İçindir

Ayetlerde müşriklere, özellikle de onların liderlerine şiddetli bir saldırı bulunmaktadır. Ayetler kuvvetlendirme ve rapor içerikli soruşturma barındırmaktadır; Çünkü Allah'a yalan uydurandan daha zalim ve daha günahkâr kimse yoktur. Ne var ki müşrikler Allah'ın huzurunda duracak. Allah'ı yalanladıklarına dair kendi aleyhlerine tanıklık edeceklerdir. Allah'ın laneti ahireti inkâr eden. insanları Allah yolundan alıkoyan, ona davet yolunda engeller oluşturan zalimlerin üzerine olacaktır. Bunlar için Allah'ın azabından kendilerini kurtaracak yardımcılar ve dostlar bulunmayacaktır. Bunlar için azab kat kal olacaktır. Çünkü bunlar hakka kulak vermeye engel oldular. Bu yüzden (ahirette) bunlar nefislerine yazık

---

[32[32]] İşhâdü çoğulu 'sahil' veya '.şehit' olup ikisi de ayni anlama gelmektedir. Belki de bununla Peygamberler ya da melekler kasdcdilmiş olup diğer ayetlerde de varil olduğu üzere onlar, kıyamet günü insanların yaptıkları amellere karşılık hesah vermelerine sabitlik edeceklerdir

[33[33]] Lan yekürtu rmt'cizm): Helak olmaları ve kahrolmala-riyhı Allah'ı acze düşüremezler.

[34[34]] Mâ kânû yestetifm essema ve mâ kânû yübsinme Burada (mâ)'nın nefiy olmadığı rivayet (ıkınmaktadır. Bu durumda ayetin anlamı; onlar kat kal azab göreceklerdir. Çünkü onlar dinleyebilecek durumda olmalarına rağmen dinlemediler, görebilecek durumda olmalarına rağmen görmediler. Bir başka rivayette ise ayetin anlamı; onlar hâlâ dinlemiyor ve görmüyorlar. Bunun için kat kaf a/ab göreceklerdir. Bir diğer rivayette ise (mâ)'nın nefiy anlamına geldiği söylenmiştir. Buna göre ayetin anlamı; Onlar kat kal azab göreceklerdir. Çünkü onlar dinleyip görmeye güçlerinin yetmediğini belirterek kibir ve inatları -

nın ne düzeyde olduğunu ortaya koyuyorlar. Bi/. de bu görüşü tercih ediyoruz.

[35[35]] Lû cereme Kesme ve kazanma anlamındadır. Fakat bu 'gerçek7 ve "olması zorunlu' anlamında deyimleşmiştir.

[36[36]] Ahhetû Korktular, Allah'a boyun eğdiler ve samimi oldıılar.

edenler olarak dirileceklerdir. Ortak koştukları ise kendilerinden kaybolacaktır.

Bunun sonucu olarak ahiretle bu kimseler hüsrana uğrayacaklar. Her ne kadar dünyada bu hususları ihmal etseler de ahirette böyle olmayacak. Çünkü onlar dünyada Allah'a meydan okuyorlardı. Ancak Allah'ın hikmeti bunu gerektirmektedir. Ayetler, i-man edenlere, salih amel işleyenlere, samimi olanlara, Allah'a boyun eğenlere öğüt vermekle birlikte kafirlere Kur'anî metinlerdeki hatırlatmalardan sözetmektedir. Ayetler öncekilerin cennetlik olduğunu, orada ebedi kalacaklarını belirtirken her iki grubu görenle kör. işitenle sağırın bir olmayacağını örnek verip her ikisinin bir olmalarının mümkün olup olmayacağını soru sorarak ortaya koymakta, insanları teşvik metoduyla düşünmeye ve öğül almaya çağırmakladır.

Ayetlerde geçen Allah'a yalan uydurmadan kasıt şirk doktrinidir. Bunun karinesi ise "Yalan olarak düzdükleri şeyler kendilerinden kaybolup ^il/niştir" cümlesi ile "Onlar ki {insanları) Allah'ın yolundan menederler ve om: eğriltmek isterler." Yani bunlar. Peygamber davetinin önderlerine yüz çeviren ve insanları bu davete kulak vermekten alıkoyan liderlerdir, cümlesidir. Bu iki cümle, müşriklere, özellikle de liderlerine saldırıda bulunan ayetlerde açıklanan hususlarda belirttiğimiz şeyler kabil indendir.

Ayetlerdeki inceleme, kuşkusuz eleştiri ve uyandaki, kafirlere ve onların elebaşları-na olacak sonucu ortaya koymadaki saldırının dozajını belirtmektedir. Görünen o ki. bu ayetler onların gönüllerine korku salmayı onları uyarmayı hedeflemektedir. Ve yine bu ayetler mü'mirilere öğüt vermeyi onları müjdelemeyi ve içlerindeki gönül huzurunun anmasını murat etmektedir.

Ayetler bilindiği üzere tartışma ve delil getirme durumuyla devam etmektedir. Önceki ayetlerdeki kafirlerin sözleri ve meydan okuyuşları anlatıldıktan sonra ardından onlara aşırı dozajda hücum eden ayetler gelmiştir. Belki de bu ayetin önceki ayetlerin peşinden gelmesi Medine'de indiği söylenen bu ayetin Mekke'de indiğine bir karinedir. [37][37]

25- "Andolsun biz Nuh'u da kavmine gönderdik. "Ben sizin için (kurtuluş yolunu) açık(ça gösteren) bir uyarıcıyım."

26- "Yalnız Allah'a tapın. Cidden ben sizin, acı bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum." (dedi).

27- Kavminden ileri gelen İnkarcı bir grup dedi ki: Biz seni de bizim gibi insan görüyoruz ve sana bizim basit görüş-lü[38][38] ayak takımlarımızdan'[39][39] başkasının uyduğunu görmüyoruz.

---

[37][37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/459-460.
[38][38] Badiye'r-ye'yi Düşünmeksizin bir çırpıda .söylenen yahut soyul kalan söz.

[39][39] Erâzilıınâ İçimizden hor ve hakir bir kesim...

Sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz; tersine sizi yalancı sanıyoruz!"

28- Dedi kî: Ey kavmim, bakın ya ben Rabbimden bir delil üzerinde İsem ve (O) kendi katından bana bir rahmet vermiş de, o (rahmet) sizin gözlerinizden gizli bırakılmış ise'[40][40] şimdi siz onu istemezken, biz sizi O (Tanrı rahmeti)na zorla mı sokacağız?[41][41]

29- Ey kavmim, buna karşı ben sizden bir mal istemiyorum, benim ücretim Allah'a aittir. Ve ben, inananları (yanımdan) kovacak değilim. Çünkü onlar, Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, cahillik eden bîr kavım görüyorum."

30- "Ey kavmim, ben onları kovarsam, Allah'a karşı benî kim savunur? Düşünmüyor musunuz?"

31- Ben size: "Allah'ın hazineleri benim yanırndadır." demiyorum. Gaybı da bilmem." Ben meleğim de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü[42][42]ı kimseler için "Allah onlara bir bayır vermeyecek" de demiyorum. Allah, onların içlerinde olanı daha iyt bilir. (Böyle bir şey yaparsam) o takdirde ben, mutlaka zalimlerden olurum."

32- Dediler ki: "Ey Nuh, bizimle mücadele ettin. Hem bizimle mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen haydi tıîzi lehdit ettiğin şeyi bize getir."

33- Dedi: "Onu ancak Allah dilerse size getirir; siz engel olam.tzsıı /.."

34- Eğer Allah, sizi azdırmak dilemişçe'[43][43] ben size nasihat da etmek istesem nasihatim size fayda vermez. Rabbiniz O'dur ve siz O'na döndürüleceksiniz."

35- Yoksa "O (Kur'a)n'ı uydurdu" mu diyorlar? De ki: Eğer onu uydurmuşsam, suçum banadır. Ama ben sizin işlediğiniz suçlardan uzağım."

36- Nuh'a vahyolundu ki: Kavminden inanmış olanlardan başka kimse inanmayacak, onların yaptıklarından dolayı üzülme![44][44]

37- Gözlerimizin Önünde[45][45] ve vahyimiz gereğince gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana hitap etme (yalvarma). Onlar mutlaka bağıracaklardır!"

38- Nuh gemiyi yapıyor, kavminden İleri gelenler yanından geçtikçe onunla alay ediyorlardı. "Siz bizimle alay ederseniz, sizin aiay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz." dedi.

---

[40][40] Unmıayt't aleyküm Onun anlayışı size kapatılmış..

[41][41] EnUhimükufııûhâ Sizi ona zorla, tartaklayarak mı sokacağız?

[42][42] Tezden Mor ve hakir gördüğü, hoşlanmadığı...

[43][43] İnkane'Hahit yundu en-yıtğviyekum İçinde uyarı ve cleşLiii bulunan bir ifadedir.

[44][44] Feh tebteis Üzülme, hüzünlenme

[45][45] Isnai! fulke bi a'yünina Gemiyi bizim yo! göstermemiz ve gözetimimizde yap...

39- "Yakında bileceksiniz: İnsanı rezil eden azap kime ge-İiyor. Sürekli azap kimin başına konuyor?"

40- Nihayet emrimiz gelip de tandır'[46[46]] kaynayınca[47[47]] (iş cİddileşip sular kaynamağa başlayınca, Nuh'a) dedik ki: "Her şeyden ikişer çifti ve (boğulması) hakkında söz geçenler hariç olmak üzere aileni ve inananlar! gemiye yükle! Zaten onunla beraber inanan pek azdı.

41- Haydi (geminin) içine binin, dedi. Onun akıp gitmesi de durması da Allah'ın adıy]ad.rr. Rabbim elbette bağışlayan, esirgeyendir!"

42- Gemi, onları dağlar gibi dalga(lar) arasından geçirirken Nuh, bir kenarda duran [48[48]]oğluna: Yavrum, bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma!" diye seslendi.

43- (Oğlu): Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım." dedi. (Nuh): "Bugün, Allah'ın emrinden koruyacak hiç bir şey yoktur, ancak O'nun acıdığı (insanlar kurtulur)" dedi. Ve aralarına dalga girdi[49[49]], o da boğulanlardan oldu.

44- Ey arz, suyunu yut ve gök tut![50[50]]" denildi. Su azaldı[51[51]], iş bitirildi: (Gemi) Cûdi'ye[52[52]]' oturdu. "Haksızlık yapan kavim yok olsun!" denildi.

45- Nuh seslendi: Rabbim, dedi, oğlum benim ailemden-dir. Senin sözün elbette haktır ve sen hakimlerin hakimisin!"

46- (Allah): "Ey Nuh, dedi, O senin ailenden değildir. O(nun yaptığı), yaramaz iştir.[53[53]] Bilmediğin bir şeyi benden isteme. Sana cahillerden olmamanı öğütlerim!"

47- (Nuh) dedi ki: "Rabbim, bilmediğim bir şeyi senden İstemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz, bana acımazsan ziyana uğrayanlardan olurum!"

48- Ey Nuh, denildi, sana ve seninle beraber olanlardan (türeyecek) ümmetlere bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Ama öyle ümmetler de var ki, onları bir süre yaşatacağız, sonra onlara bizden acı bir azap dokunacaktır!"

49- (Ey Muhammed), bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberleri ndend İr. Ne sen ne de

---

[46[46]] Et-tcnnûr Ekmek pişirmek için ateşin yakıldığı yer, fırın...

[47[47]] Fare Ondan sular fışkırttı.

[48[48]] Fîma'zilin Tek başına, uzak bir yerde

[49[49]] Hâlefeneku Ayırdı, parçaladı.

[50[50]] Ekleî Tul. durdur, yeter

[51[51]] Gıydal mâu Su azaldı, çekildi

[52[52]] El-Cûdî Doruğunda geminin oturduğu dağın ismi.

[53[53]] İnııchıt kyse nün ehlike innehu ame-tun gaynı salibin Şüphesiz onun yaptığı doğru değildir. O'nun senden olması doğru olmaz. Senin dilinden sayılmaz.

kavmin, daha önce bunları bilmiyordunuz. O halde sabret, sonuç korunanlarındır.

Bir Sabır Abidesi: Nuh (A)

Ayetler, uyarma, örnek sunma ve hatırlatma için kafirlerin konumlarını, sözlerini ve onların aciz kalışlarını anlatan kıssaiar peşinden onların ortaya konmasmdaki Kur'anî metod üzere devam eden milletlerin ve Peygamberlerin hikayelerindeki uzun dizinin bir halkasıdır. Bu yüzden hepsi aynı siyakla bağlantılıdır. Ayetler herhangi bir şeye ihtiyaç duymayacak şekilde anlamlan çok açıktır. Burada Nuh (a) kıssası Kur'an'ın hikmeti gereği Şuura ve Araf sûrelerindekİnden daha fazla olarak uzun uzadıya anlatılmıştır. Burada diğer sûrelerde anlatılmayan; geminin yapılma işi, tufanın kopuş şekli, her canlıdan erkekle dişinin alınması dağlan andıran büyük tufan dalgalan, geminin Cudi dağına oturuşu, kafirler yanında kalan Nuh'un oğlunun meselesi; oğlunun boğulması etrafında Nuh'un kavmiyle ve Allah'la yaptığı konuşması gibi yeni meseleler zikredilmektedir.

Kıssa, önceden de belirdiğimiz gibi Tevrat'ın[54[54]] sifrit tekvin bölümünde geçmektedir. Ne ki günümüzdeki Tevrat'la kısa bu kadar geniş anlatılmamış ve Nuh'un konuşması ve oğlunun meselesi zikrcdilmemişiir? Gerçi Tevrat'taki geminin hacmine yönelik uzun açıklama ayetlerde bulunmamaktadır.Ayetlerde zikrolunan bizim lercilı eniğimiz şey sirtas (sahife) ve diğer sefirlerde geçmekledir.

Bu ve diğer sûrelerdeki Nuh kıssası hususunda müfessirler ahbarlara ve yahudiler-den müslüman olan racilere dayanan bir çok açıklamalarda (rivayet) bulunmuşlardır. Bu açıklamalardan bir çoğu ise ne Kıır'an-ı KerinVde ne de sifrit tekvinde bulunmaktadır4. Bunu söylediklerimi?; de desteklemekledir. Bu da Peygamber (.s) çevresinin Nuh (a) kıssası ve tufanı hakkında çok şey bildiklerini göstermekledir. Nuh (a)'un gemisinin indiği dağ Tevrat'a göre Fırat adasının güneyinde bulunan Ararattır. Bu dağ Kur'an'da ise Cu-di olarak geçmektedir. Buranın Peygamber çevresi tarafından bilindiği kanısındayız.

"Bunlar .sana vahyettiğimiz getyh haberteriridendiv. Ne sen ne de kavmin daha Önce bunları bilmiyordunuz. 0 halde sabret. Sonuç korunanlarındır" ayeti, bir soruna dikkat çekmektedir. O da Allahü Teala'nm, Hz. Peygambere vahyettiği kıssanın gaybî haberlerden olması ve bunu da Peygamber (s) ve kavminin bilmemesidir. Bu kıssa Peygamber döneminde yaşayan kitabilerin (ehli kitap) elinde bulunan Sıfrit Tekvin'de şöyle ya da böyle mevcuttu- Arapların ehli kitapla ilişkisi vardı. Bunlardan kimileri Hrisiiiyanlı-ğa kimileri de Yahudiliğe iûbi oluyorlardı. Kimileri ise İbraniceyi biliyor ve onunla yazılı kitapları okuyorlardı. Dolayısıyla Arapların Nuh (a) kıssasını ve tufanını bilmemelerini düşünmek

---

[54[54]] Bkz. Ayetlerin yorumu için: Taberi, İbn Kesir, Hazin, Menar, Taberi. Begavi tefsirleri

imkansızdır.

Söz Nuh kıssasından açılmışken Nuh sûresinde belirtilen o toplumun pullarından sÖ-zetmek yerinde olur kanaatindeyiz.. Arapların ibadet ettikleri ve Nuh kavminin kutladıkları pullar şunlardır: Ved. Suva", Yegus. Yeuk ve Nesr. Haliyle bunlar Kuran inmeden Önce Peygamber toplumunda kavmiyle birlikte Nuh ve kıssasının bilindiğinin göstergc-sidir. Az önce tefsir kitaplarında Nuh (a) ile ilgili Kur'an'da geçmeyen fakat Peygamber dönemindeki insanlar tarafından bu haberlerin bilindiğine dair bir çok açıklamalarda bulunduk. Bunlar arasında, yeryüzünün suyunu çekip çekmediğini öğrenmek için Nuh (aVun serbest bıraktığı güvercinin haberi günümüzde mevcut olan sıfrit tekvinde bulunmakladır.

Bu da göstermekledir ki; Peygamber döneminde yaşayan ehli kilap tarafından bilinmekledir. Bu sorun bir kısım müfcssirlerin de dikkatini çekmektedir. Hazin buna işaret ederek kısaca değinmiştir. Çünkü Nuh kıssası herkesçe bilinmektedir.

Aynı şekilde Bcydavî, bunu tahlil ederken Peygamber (s) ve kavminin olayı detaylıca bilmediklerini belirtmiştir. Ne var ki bu. Peygamber kavminin bazılarının bu kıssayı veya bir kısmını bildiğine engel teşkil etmemektedir.

Şu var ki: Nuh kıssası, önceki ve daha sonra gelen sûrelerde bu sorunlardan aridir. Biz bu değerli iki müfessirimizin yaptıkları yorumlara herhangi bir şey eklemek istemiyoruz. Çünkü bu kıssa öğüt verme, hatırlatma ve örnek getirme için gelmiştir.

Müfessirler bu sûredeki Nuh kıssası üzerine başka sûrelerde yaptıkları gibi çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Örneğin bunlardan biri, Nuh tufanı genel olarak bütün yeryüzüne mi. yoksa özel olarak Nuh kavminin yaşadığı bölgeye mi olduğu meselesidir.[55][55] Biz burada gereksiz zorlatma görüyoruz. Bunlar Kur'anî hedeflere ulaştıran şeylerden değildir. [56][56]

Kafirler Müminler Ailesinden Değildir

Halkada yeni ibret konuları bulunmaktadır. Nuh'un oğlu hakkında Allah ile Nuh arasında geçen şey ibre! ve öğüt kabilindendir. Burada kan yakınlığının, her ne kadar Allah erleriyle yakınları arasında kaynaştırıcı bir unsur olsa da, bunlar salih kimseler ve mü'minler olmadıkça hiç bir şey ifade etmediğini belirtmekledir. Kişinin değeri ve kurtuluşu ancak Allah'ın rızasına göre hareket etmededir. Fesada uğraması ise bizatihi ça-lışmalarında Allah'ın cezasını hakctmeklir. Önceki sûrelerde anlatılan kıssalardaki bu ibret. Nuh'un karısı ve İbrahim'in babasını hatırlatmaktadır!Tevbe sûresinde yakın akrabaları da olsa. Peygamber (s) ve mü'minlerin müşriklere istiğfar etmeleri yasaklanmıştır:Akraba bile

---

[55][55] Bkz. Menar, Taberi, ibni Kesir. Hazin ve diğer tefsirler.

[56][56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/465-467.

olsalar, cehennemin balkı oldukları belli olduktan sonra (Allah'a) ortak koşanlar için bağışlanma dilemek; ne Peygamhcr'in ne de inananların yapacağı bir iş değildir.

İbrahim'in babasına dua etmesi, sadece ona yaptığı bir vaatten ölürü idi. Fakat onun bir Allah düşmanı okluğu kendisine belli olunca ondan uzak durdu. "Gerçekten ibrahim, çok içli ve yumuşak huylu idi" {Tcvhe, 113-114). Dizi böyle tamamlanmakladır. Yüce Kur'anî ilke bu hususa değinmektedir.

Her ne kadar konuşma, zayıf ve fakirlerden iman edenlerin durumu ile ilgili Nuh ve kavmi arasında konuşma geçse de bir çok ayetlerin aktardığına göre burada kafirlerin elebaşlarıyla Peygamber (s) arasında geçen konuşmaya benzerlik bulunmakladır. Bu hususa örnek: "Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek. O'na yalvaranları kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok ki. bu zavallıları kovup da zalimlerden olasın. Bö\ lece biz onların kimini kimi ile denedik ki: "Allah, aramızdan şunlara mı lütfü layık gördü?" desinler. Allah şükredcnleri daha iyi bilen değil mi?" (En'anı; 52-53)."Nefsin, sabah akşam, rızasını isteyerek onlardan başka yana sapmasın. Kalbini bizi anmaklan alıkoyup nefsinin arzusuna uyan ve işi. hep aşırılık olan kişiye itaat etme." (Kchf: 28)Çünkü Kureyş'in elebaşlan Peygamber (s)'e inanan ve ona tâbi olan ve mü'minlerin genelini oluşturan fakirlere bakıyorlar. Peygamber (s)'den onları kovmasını istiyorlardı.Burada, kâfirlere karşı mü'minlcri teselli, onların bu tür hallerinin yeni olmadığına, aksine önceki bütün kafirlerin de böyle yaptığına dair mü'minlere hatırlatma, iman ve amelleri nedeniyle Allah'ın rahmetini ve iyiliğini kazandıklarını belirtme vardır.

Örneğin Nuh (as)'m kavmine; gaybı bilmediğini. Allah'ın hazinelerinin kendi yanında bulunmadığını ve kendisinin de melek olmadığını belirten sözleri anlatılmaktadır. Bu. Yunus ve Araf sûresinde ve dahi En'am süresindeki; "De ki: 'Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadu; demiyorum. Gaybl da bilmem; size ben meleğim de demiyorum. Ben. sadece hana vahyolunanu uyuyorum'. De ki: Körle gören bir olur mu? Düşünmüyor musunuz?" (En'am: 50) ayetinde açıklandığı üzere Peygamber (s)'in kafirlere emrettiği şeydir. Bundaki ibret bütün Peygamberlerin yapı ve özelliklerinin bir okluğunu bildirmektir. Bunlar ancak Allah tarafından gönderilen ve diğer beşerler gibi bir beşer olan kişilerdir. [57][57]

Vahyin Kaynağı Tartışması

Müfessirier 35. ayeîte kasdedilen şey hususunda ihtilaf etmişlerdir.[58][58] Onlardan kimilerine göre; bu bir itirazdır. Burada Arap müşrikleri kaydedilmektedir. Bunlar anlatılan uydurulma hadisesini söyleyince Peygamber (s) bunlara cevap vermekle ernrolunmuş-tur. Kimilerine

---

[57][57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/467-468.
[58][58] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabresi, Zemahşeri, Begavi tefsirleri.

göre; bu. Nuh (a) ile kavmi arasında geçen bir tartışmadan ibarettir. Çünkü onlar Nuh'a; kendisinin Allah'ın onlar için görevlendirdiği bir elçi olduğunu duyurduğunda; Allah adına iftirada bulunduğunu söylemişlerdir. Her ikisinin de doğru olması muhtemeldir. Biz ise birinci görüşü tercih ediyoruz. Aynı şekilde müfcssirlerin geneli de bu görüşü tercih etmişlerdir. Bu ayetin ardından Nuh'a hitab eden ayetin başlaması buna bir işarettir. Kur'anî nazımda bu yönde birçok örnekler vardır. Aynı şekilde bu sözleri bir çok ayetlerde belirtildiği üzere Arap müşrikleri de söylemektedir.

Şayet birinci görüş doğru ise ayetin Peygamber (s)'e müşriklere karşılık vermesini emrettiği karşı koyuşta, kapalı olarak onlara meydan okuma, Allah adına düzülen iftiranın mesuliyetinin bilindiğine dair gizli bir ifade bulunmaktadır. [59[59]]

50- Ad (kavmin)e de kardeşleri Hud'u (gönderdik: "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, ondan başka tanrınız yoktur. Siz (putları Allah'a ortak koşmakta) sadece iftira ediyorsunuz!"

51-Ey kavmim, ben sizden bunun İçin bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratana düşer. Aklınızı kulİan-miyor musunuz?"

52-Ey kavmim, Rabbinizden mağfiret dileyin, Sonra O'ria tevbe edin ki gökten üzerinize bol boi rahmet[60[60]] göndersin, kuvvetinize kuvvet katsın. Suç işleyerek (Allah'tan) yüz çevirmeyin!"

53 Dediler ki: Ey Hud, bize bir mucize getirmedin. Biz senin sözünle tanrılarımızı terk edecek değiliz ve biz sana inanacak değiliz!"

54- "(Senin hakkında) "Seni tanrılarımızdan biri fena çarpmış[61[61]]" demekten başka bir söz bulamıyoruz." Dedi ki: "Ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki, ben sizin (Allah'a) ortak koştuklarınızdan uzağını."

55- "O Allah''dan başka, haydi hepiniz bana tuzak kurun, sonra bana biç göz açtırmayın.

56- "Ben benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Hiç bir canlı yoktur ki O, onun perçeminden'[62[62]]' tutmuş olmasın. Gerçekten Rabbim doğru bir yol üzerindedir (O adildir, yanında hiç kimse zulme uğramaz)."

57- Eğer yüz çevirirseniz'[63[63]] artık ben (duyurmak için) size gönderildiğim şeyi size

---

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/468.

[60[60]] Uidrâve';Çok, peşpeşe, Sol..

[61[61]] I'terake ba'du âlihet'tnâ hi şûin Bununla şunu kasdcdiyorlar; ibadet elliklerimizden biri sana kötülük dokundurmuş, bu yüzden son çağıın ve Öğüdünde tıpkı mecnun gibi olmuşsun...

[62[62]] Ma mın dabbedin illa huve âhizun hi nâ-sıyetîha); Hiç bir canlı yoktur ki. Allah onun işinin sahibi, hareket ve sekeııaf-larınm kuşatıcısı olmasın.

[63[63]] Tevclk'v Yüz çevirirseniz, dönerseniz...

duyurdum. Rabbim, sizin yerinize başka bir kavim de getirebilir. Siz ona hiç bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim her şeyi koruyup gözetendir."

58- Emrimiz gelince Hud'u ve onunla beraber inanmış olanları bizden bir rahmetle kurtardık: Onları katı bir azaptan kurtardık.

59- İşte Ad (kavmi), Rablerinin ayetlerini inkar ettiler, Peygamberlerine isyan ettiler ve her inatçı zorbanın işine uydular.

60- Böylece hem bu dünyada, hem de ahirette peşlerine lanet takıldı. İyi bilin, Ad (kavmi) Rablerini inkar ettiler; iyi bilin, Hud'un kavmi Ad, (Allah'ın rahmetinden) uzak olsun (yok olup gitsin)!

Hud (A) Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu Hud ile kavminin kıssası dizisinden ikinci halkadır. Ayetleri çok açıktır. Bu kıssa, tefsiri yapılanlar da dahil, bir çok sûrelerde geçmektedir. Biz oralarda tekrara ihtiyaç duymayacak kadar açıklamada bulunduk. Bu halkada Kur'an'm hikmeti gereği diğer sûrelerde geçmeyen Hud (a) ile kavmi arasında bir konuşma geçmektedir. Ayrıca burada değişik ayetlerin aktardığı örnekler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Peygamber (s)'e karşı müşriklerin sözlerini ve tavırlarını anlatan örnektir. Bu örnekle Peygamberlerin hak ve hidayete çağırdığı davete karşı müşriklerin birlikteliğini, bozuk ve kötü niyetli karakter birliğini belirten açık ibretler bulunmaktadır. Bu da bir yönden Peygamber (s) ve mü'minleri teselli, öte yandan kafirleri uyan ve korkutmadır. [64][64]

61-Semud (kavmin)e de kardeşleri Salih'i (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Ondan başka tanrınız yoktur! Sizi yerden inşa eden ve orada yaşatan O'-dur[65][65] O'ndan mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin!Çünkü Rabbimfin rahmeti) yakındır. (O, duaları) kabul edendir."

62-Dediler ki: Ey Salih, sen bundan önce bizim aramızda ümit beslenen bir kişi idin' [66][66]Simdi alalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi men mi ediyorsun? Biz senin bizi çağırdı-eın şeyden şüphe içindeyiz, kuşkulanıyoruz!

63- (Salih onlara): "Ey kavmim, dedi, bakın, ya ben Rab-bimden bir delil üzerinde isem ve O,

---

[64][64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/471.
[65][65] I!sta'merekumfîlıa Sizi orayı onarmaya gücü yeter kıldık.

[66][66] Kad küntefîna mercuvven kabîe hazâ Bu sözden onlar şunu kaydediyorlardı; Biz senin akıllı olduğunu sanıyorduk. Senin için bizde bu hususta bir ümit ve istek belirdi.

bana kendinden bir rahmet vermişse? Peki O'na karşı gelirsem beni Allah'tan kim kurtarır!1 Sizin bana, ziyanımı artırmaktan başka bir katkınız olamaz!"

64- Ey kavmim, işte şu, Allah'ın devesi, size bir mucize (olarak gelrnİş)tir. Bırakın onu, Allah'ın arzında yesin (içsin), Ona bir kötülük dokundurmayın, yoksa sizi yakın bir azap yakalar!"

65-Yine ele onu kesip devirdiler67[67] (Salih onlarn) dedi ki: "Yurdunuzda üç gün yaşayın, (sonra mahvolacaksınız): bu, yalan olmayan bir vaad (tehdit)dir.

66- Nihayet enirimiz gelince Salih'i ve onunla beraber inanmış olanları, bizden bir rahmetle (hem azâbdan), hem de o günün zilletinden kurtardık. Çünkü Rabbin öyle güçlü, öyle galibtir.

67- Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı, yurtlarında çöküp kaldılar.68[68]

68- Sanki orada hiç şenlik kurmamışlardı'69[69] iyi bilin ki Se-mud (kavmi] Rablerini inkâr ettiler ve iyi bilin ki Semud (kavmi) def olup gittiler!

Salih (A) Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu, Salih (a) ile kavminin hikâyesini anlatan dizinin üçüncü halkasıdır. Ayetleri ise çok açıktır. Bu kıssa tefsiri yapılan sûreler de dahil bir çok sûrelerde anlatılmıştır. Biz oralarda, tekrarına gerek duymayacak kadar yorum yaptık. Bu halkada Kur'an'ın hikmeti gereği aynı şekilde diğer sûrelerde aktarılmayan Hud ile kavmi arasında cereyan c-den bir konuşma geçmekledir. Bunlardan biri de müşriklerin Peygambcr(e (s) yönelik sözlerini ve tavırlarını anlatan örnektir. Bu örnekle Hud (a) kıssasının diğer tefsirinde kendisine işaret ettiğimiz ibret ortaya çıkmakladır. 70[70]

69- Elçimiz, İbrahim'e müjde getirdikleri zaman: "Selam!" dediler. O ela "Selam!" dedi; çok durmadan hemen (elçilere) kızarmış'71[71] buzağı getirdi.

70-Ellerinin buzağıya uzanmadığını görünce durumlarını beğenmedi72[72] ve onlardan ötürü

67[67] Fe agan'thâ Ayaklarını kopardılar.

68[68] Câsimiyn Ölü oldukları halde omuzları üzere çöke kaldılar.

69[69] Keen lan yağnev fîha Sanki onlar hiç orada ikamet edip oturmamışlardı.

70[70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/473.
71[71] Hanîzİn Pişmiş, kızarmış

72[72] Ne kirehumy Durumlarından hoşlanmadı, işlerine şaştı.

içine bir korku düştü. [73][73]Korkma, elediler, biz Lût kavmine gönderildik."

71-(İbrahim'in] karısı, ayakta duruyordu. (Bunu duyunca) güldü'[74][74]. Biz de ona İshak'ı müjdeledik, Ishak'In ardından da (torunu) Yakub'u.

72-(İbrahim'in karısı: "Vay, dedi, ben bir koca karı, kocam da'[75][75] bir pîr iken doğuracak mıyım? Bu, cidden şaşılacak bir şey!"

73- (Elçi melekler) dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizde ey ev halkı! O, Övülmeye layıktır, iyiliği boldur."

74- İbrahim'den korku[76][76] gidip kendisine müjde gelince, Lui kavmi hakkında bizimle mücadele etmeye başladı.

75- Çünkü İbrahim, gerçekten halîmdir, içlidir[77][77] (Allah'a)yüz tutup yalvarandır'[78][78].

76- (Melekler "Ey ibrahim, dediler, bundan vazgeç (boşuna uğraşma). Zira Rabbinin emri gelmiştir. Onlara mutlaka geri çevrilmez azap gelecektir!"

İbrahim (At Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu dördüncü halka olmakla birlikte İbrahim kıssalarının ilkidir. Çünkü kavmiyie birlikte İbrahim kıssası Şuarâ sûresinde zikredilmiştir. Bu kıssa Allah'ın elçilerinin İbrahim'e müjde ile. Lut kavmine de azap ile gelişinin hikâyesini sunmaktadır. Bu sûreden sonra bu kıssa birbirine yakın üsluplarla tekrarlanmıştır. Tevrattaki sıfrit tekvinde (ilk kitap) zikredilen bu kıssa, tefsirinin gene! seyrinde açıkladığımız üzere Şuara sûresinde geçen kıs.sadan farklıdır. Buradaki kıssa. Allah elçilerinin yemek yememesi dışında sıfrit tekvinde (ilk kitap) zikredilen kıssaya özet olarak benzerlik arzetmektedîr. Yalnız Tevrattaki o bölümde zikredilen kıssada; elçiler yemek yediler şeklinde geçmektedir.[79][79]

Peygamber (s) çevresinde dolaştığından ve kaynağı Yahudilerin ellerindeki Sifrit Tekvİn'de bulunduğundan ötürü bu kıssa tercih olunmuştur. Biz Peygamber (s) zamanında tedavülde

---

[73][73] Erccse minhum hîfelen Onlardan korktu, ürperdi.

[74][74] Dahiket Müfcssirlcrin görüşüne göre: İbrahim'in hanımı; elçileri yemek yemez görünce yahm elçiler kendisini Lshak'la müjdeleyince güldü. O. bunun imkansız olduğunu sanıyordu. Çünkü hem kendisi hem de kocası ihtiyar İdi.

[75][75] Ba'tf Kocam.

[76][76] Er-rev'u korku, ürperti

[77][77] Eyyülıu Çok ağlayıp sızlanandır.

[78][78] Mıınîhun Allah'a muracât edendir. O'na teslim olandır.

[79][79] El-ishah, 17-18.

bulunan sıfri't-tekvmde veya bize kadar ulaşmayan Yahudi sahifelerin-de Allah elçileri olan "Melekler"in yemek yemediği şeklinde geçtiğini kabul ediyoruz. Çünkü bu. meleklerin ve onların tabiatlarının anlayışından anlaşılan şeyle bir uyum içindedir ve biz Yahudilerin Kur'an'm zikrettiği şeyi yalanladıklarını ve ona itiraz ettiklerini sanmıyoruz.

Kıssa burada, Lut (a) kıssasının ve kavmine gönderilen azabın hatırlatma aracısı veya başlangıcı mesabesinde olmakla birlikte başka münasebetler için de zikredilmiştir. Kıssada, nebisine ve sevgilisine rahmet olarak her ikisi de ihtiyar olmalarına rağmen İbrahim (a) ile hanımının çocuğu olmasındaki Allah'ın kudretini belirten ibretler vardır.

Bu kissa. İbrahim (a) ile yakınlarını güzel bir şekilde anmakla birlikte aynı şekilde İbrahim (a)'in azabı hak ettiklerinden ötürü Lut kavmi hakkında tartışma yapınca kendisine herhangi bir söz hakkı verilmeksizin reddedilmekte olduğunu ifade etmekledir.

Bunda Peygamber (s) kavminden Kur'an'a kulak verenler için bir uyarı bulunmaktadır. Çünkü kavminin Peygamber (s) ile bağlantısı, küfür ve günahlarında ısrar etmeleri sebebiyle hak ettikleri zaman Rabbani azabı kendilerinden savanıayacaktır[80][80]

77- Elçilerimiz Lut'a gelince onlar yüzünden kaygılandı[81][81] Onlar için göğsü daraldı.[82][82] 'Bu, çetin[83][83] bir gündür' dedi.

78- Kavmi de koşarak1[84][84]ı' Ona geldiler? Onlar daha önceden kötü kötü İşler'[85][85] yapıyorlardı. (Lut) dedi ki: Ey kavmim, işte kızlarım, onlar sizin için daha (güzel, daha) temiz! Allah'tan korkun, konuklanın içinde beni renil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizini"'

79- Dediler ki: "Senin kızlarında bizim hakkımız olmadığını bilirsin. Ve sen bizim ne istediğimizi de pekâlâ bilirsin!"

80- (Lut): "Keşke sizi savacak gücüm olsaydı[86][86], yahut da çok sarp bir kaleye sığınabilseydim![87][87] dedi.

---

[80][80] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/475.

[81][81] Sû' hihim (Elçiler Lut'a gelince) onlar yüzünden korktu.

[82][82] Oâga hihim zer'an sıkıntı ve şiddet anında kişiye do: kunan elem için söylenen bir tabirdir.

[83][83] Asîbuiı Zor ve tehlikeli

[84][84] Yehreûne ileyhi Ona doğru koşarak, hızlıca...

[85][85] Ya melûne's-seyyiât Erkekleri kullanmak için gelen çirkin adetlerine kinayeten bu tabir kullanılmıştır.

[86][86] Lev enne Iîbikum kuvyeten Keşke benim, kavmimi

onunla sizden savunabileceğim ve size karşı bana yardım edebilecek bir gücüm oîsaydı.

[87][87] Ruhun şedîcl Sizi koruyacak kaleden sığınağa...

81- (Melekler) dediler ki: Ey Lut, biz senin Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunmazlar[88[88]]. Gecenin bir kısmında'[89[89]] aileni yürüt; içinizden, karından başka hiç kimse geri kalmasın. Çünkü ötekilerine erişen (azap) ona da erişecektir. Onlara va'declilen (azap) zaman(ı) sabah (vakti)dir. Sabah da yakın değil mi?"

82-Azap enirimiz gelince oranın üstünü altına getirdik, üzerine de taş yağdırdık: Çamurdan'[90[90]] taşlaşmış, hazırlanmış, istif edilmiştir'[91[91]]

83- Rabbin katında işaretlenmiş'[92[92]] (taşlar). Bu zalimlerden uzak değildir

Lut (A) Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu, Lut kıssasının bulunduğu, Allah'ın elçilerinin kendisine gelip kavmini ve ülkelerini hak ile yeksan ettiği karısı hariç Lut ve yakınlarının kurtulduğu kıssalar dizisinin beşinci halkasıdır. Kıssanın ayetleri anlam yönünden çok açıktır. Aynı kıssa önceki sûrelerde de anlatılmıştır. Biz oralarda Özellikle de Şuara sûresinde tekrara ihtiyaç kalmayacak oranda açıklamada bulunduk. Bu kıssanın burada tekrar edilmesi. Allah'ın Lut'u iman edenlerle birlikle kurtarıp karısıyla birlikle kavmini helak etmesindeki ibretin tekrarlanması içindir.

Ayetlerde Önceki sûrelerde anlatılmayan bir yenilik vardır. O da; elçilerin gelmesinden ötürü Lut'un kaygılanması dır. Çünkü O'nun onları korumaya gücü yetmemektedir. Bu. Lut'un. elçileri evinde konaklama isteğini zikreden bugünkü Tevrat'ın Sıfrit-Tek-vin (ilk kitap) böfümündekini açıklamaktadır. Biz revaçta bulunduğu durumuyla Kur'an'da zikredilen yahut Lut'un haliyle haberdar olduğu kavminin kötü adetlerini ve ahlâklarını anlatan kıssayla bitişik olan diğer Tevrat'ın sahifelerinde aktarılan görüşü tercih ediyoruz. [93[93]]

84- Medyen'e de kardeşleri Şuayb'i (gönderdik): "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur; ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sîzi bolluk içinde görüyorum ve ben sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum!

85- Ey kavmim, ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın, insanların eşyasını eksik vermeyin ve yeryüzünde fesat çıkararak fenalık etmeyin.

[88[88]] Leıı yesüû Ueyke Onların ,sana eziyet etmeye güçleri yetmez.

[89[89]] kıtm minc'l leyli Gece karanlığı esnasında...

[90[90]] Sicdlin Farsçadan arapçalaşlırılmış bir kelime olup, anlamı; kuru çamur demektir.

[91[91]] Mcndûdin Dizilmiş, sıralanmış...

[92[92]] Mmevvemeten Sayılmış veya üzerine Rabbani işaret konulmuş.

[93[93]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/477-478.

86- Eğer İnanan insanlar iseniz, Allah'ın (helalinden) bıraktığı (kâr), sizin için daha hayırlıdır. (Ama yine de siz bilirsiniz) ben sizin üzerinize bekçi değilim!"

87- "Ey Şuayb, dediler, senin namazın mı sana, babalarımızın taptığı şeylerden, yahut mallarımız üzerinde dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi emrediyor? Çünkü sen yumuşak huylu, akıllı (bir insanjsın!"

88- "Ey kavmim, dedi, bakın, ya ben Rabbimden bir delil üzerinde isem ve (o), bana kendinden güzel bir rızık vermişsek Ben size menettiğim şeyleri (kendim yaparak) size aykırı davranmak istemiyorum. Sadece gücümün yettiği kadar (sizi) düzeltmek istiyorum. Başarım, ancak Allah (in yardımı) İledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na yöneldim!"

89- "Ey kavmim, bana karşı gelmeniz, sakın sizi Nuh kavminin, yahut Hud kavminin veya Salih kavminin başlarına gelenler gibi bir felakete uğratmasın[94[94]] Lut kavmi sizden uzak değildir."

90- Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin! Doğrusu Rabbim çok esirgeyen, çok sevendir."

91- Dediler ki: "Ey Şuayb, senin söylediklerinden çoğunu anlamıyoruz[95[95]], biz seni içimizde zayıf görüyoruz. Kabilen[96[96]] olmasaydı seni mutlaka taşlar (öldürür)dük. Senin bize karşı hiç bir üstünlüğün[97[97]]' yoktur!"

92- "Ey kavmim, dedi, size göre kabilem Allah'tan daha mı üstün ki O'nu arkanıza at(ıp unut)tunuz?[98[98]] Şüphesiz Rabbim, yaptıklarınızı kuşatıcıdır. (O'ndan hiç bir şey gizli kalmaz).

93- "Ey kavmim, olduğunuz yerde'[99[99]] (yaptığınızı) yapın, ben de yapıyorum. Yakında kime azabın gelip kendisini rezil edeceğini ve kimin yalancı olduğunu bileceksiniz. Gözetin[100[100]]', ben de sizinle beraber gözetmekteyim!"

94- Emrimiz gelince, Şuayb'i ve onunla beraber inanmış olanlar; bizden bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı, yurtlarında çöküp kaldılar.

[94[94]] I'a yccrimemıckı'mı şikâkî Bana karşı gelmeniz si-

zi... kılmasın, bana muhalefete sürüklemesin.

[95[95]] Mâ nefkalıu Anlamıyoruz düşül emiyoruz, kavrayanıiyoruz, idrak edemiyoruz.

Mâ nefkalıu Anlamıyoruz düşül emiyoruz, kavrayanıiyoruz, idrak edemiyoruz.

[96[96]] Rehtuke Aşiretin, ailen...

[97[97]] Ve mâ ente aleynâ hi aziz Sen şahsî olarak, bize

[98[98]] İtte haztumûhu verâekum ztlınyya Unuttunuz, ona itina etmediniz.

[99[99]] i'melil ala mekanetikum İşlerinize ve durumlarınıza devam ediniz.

[100[100]] Irtekıbûinm maakum rakihûrt Bekleyin, ben de sizinle beraber bekieyiciyim. Bu cümlede Allah'ın azabının bir tehdidi vardır.

95- Sanki orada hiç şenlik kurmamışlardı! İyi bilin ki, Se-mud (kavmi) nasıl uzaklaşıp gittiyse Medyen halkı da öyle uzaklaşıp gitti.göre, paha biçilmez yahut İkrama layık veya güçlü değilsin.

Şuayb (A) Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu dizinin altıncı halkasıdır. Şuayb (a) ve kavmi Medyen halkının kıssasını içermektedir. Ayetleri açıktır. Bu kıssa Kur'an'm hikmefi gereği bir kısım uzatmalarla birlikle Araf ve Şuarâ sûresinde yakın bir üslupla anlatılmaktadır. Şuayb ile kavmi arasındaki anlatılan söyleşi, bir çok ayetlerin aktardığı Peygamber (s) ile Arap kafirleri arasında geçen bir kısım söyleşiyle benzerlik arzetmektedir. Burada özellikle farklı devirlerde kafirlerle liderleri arasında birleşen karakter birliği, buna ilave olarak kıssa ayetlerinin içerdiği uyarı, korkutma, eleştiri, azarlama, Çatıştırma göze çarpmaktadır.

Bu ayetler, kulak veren kafirler için bir uyarı ve korkutma, Peygamber (s) ve mü'minler için yatıştırma ve teselli etmeden ibarettir. [101[101]]

96- Andolsun Musa'yı da ayetlerimizle ve (çeşitli mucizelerden oluşan) açık bir delil ile gönderdik.

97- Rrain'a ve adamlarına. (Ama o insanlar), Firavn'ın buyruğuna uydular. Oysa Firavn'ın buyruğu, doğruya iletici değildi.

98- (Firavn) kıyamet günü kavminin önünde gidiyor[102[102]]'. İşte onları ateşe getirdi. Varılan yer de ne fena bir yerdir![103[103]]

99- Bu dünyada da (onların) peşlerine lanet takılmıştır, kıyamet gününde de! Verilen bu vergi ne kötü bir vergidir'[104[104]].

Musa (A) Kıssası Hakkında Bir Yorum

Bu, dizinin yedinci ve son halkasıdır. Burada Kur'an'ın hikmeti gereği çok öz olarak iravn'a

---

101[101] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/481.

102[102] Yekdumu kavmehıt Kavmine liderlik ediyor, yol gösteriyor

103[103] Bi'se'î virdu'l-mevrud El-vİrdu; suya gelen hayvan anlamındadır. Cümlenin anlamı ise; Firavn'un kavmini götürüşü ne kötü oldu, demektir. Çünkü Firavn kavmini ateşe götürmekledir.

104[104] Bi'se'r-Rıfdu l-Merfûd Er-rıfdu; Hediye, destek, yardım anlamındadır. Cümlenin anlamı ise; Firavn'ın kavmine sunduğu hediye/destek ne kötüdür.

gönderilen Musa (a) risaletinin kıssasına işaret olunmaktadır.

Bu ayetler, kafir liderler ve onlara tâbi olanlar için bir uyarı içermektedir. Çünkü O derler kendilerine tâbi olanları ateşe yedirmektedir. Orası ne kötü bir yerdir. Hepsinin ayı dünyada da ahirelte de lanet olacaktır. Bu ne kötü bir paydır. [105[105]]

100- (Ya Muhammed) bu sana anlattıklarımız, O şehirlerin haberlerindendir. Onlardan kimi hâlâ ayakta'[106[106]]; kimi de biçilmiştir[107[107]].

101- Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı. Rabbînin emri geldiği zaman, Allah'tan başka çağırdığı tanrıları, kendilerinden hiç bîr şeyi savamadı ve onların ziyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı!'[108[108]]

102- işte Rabbin, zulmeden şehirleri yakaladığı zaman böyle yakalar. Çünkü onun yakalaması çok acı ve çok çetindir.

103- Şüphesiz a h i ret azabından korkanlar için, bunda elbette ibret vardır. O, öyle bir gündür ki, bütün insanlar o-nun için toplanmıştır ve o gün mutlaka (bütün gök ve yer halkının) görülmüş'[109[109]]' (olduğu) bîr gündür.

104- Biz onu sadece sayılı bir süre için erteliyoruz.

Kıssaların Genel Özellikleri Ve Sonuçlan

Ayetler Kur'anî sistem üzere cereyan eden kıssalar dizisinin peşinden gelmiştir. Burada defalarca söylediğimiz Kur'anî kıssaların hedeflerinin ibret, hatırlatma, uyan ve yatıştırmadan ibaret olduğu görüşü açıkça desteklenmektedir. Çünkü ayetlerin ifade ettiğine göre;

1) Allah geçmiş ümmetler ve kasaba haberlerini Peygamber (s)'e anlatıyor. Kur'an'a kulak veren için öğüt ve ibret vardır. Bu milletlerden ve kasabalardan Allah'ın yerle bir ettiği insanların görebileceği kimi kalıntılar mevcuttur. Kimilerinin ise yerinde yeller esmektedir.

2) Allah bu milletlere ve kasabalara zulmetmem iştir. Ancak taşkınlıkları ve yan çizmeleri

---

[105[105]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/482.
[106[106]] Kaimun Baki,mevcut,dimdik,yaşamakta anlamındadır.

[107[107]] Hasıydım Hak ile yeksan olmuş, helak olmuş, yıkılmış anlamındadır.

[108[108]] Tetbîhin Hayıflanmaktan başka bir şey değil

[109[109]] Yevmini Meşhudun Büyük bir gösteri/festival yapılan gündür.

sebebiyle kendilerine zulmetmişlerdir. Allah'ın azabı üzerlerine hak olunca kendilerine taptıkları ilahları onlara hiç bir şey sağlayamadı. Pişmanlıklarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.

3) Allah milletleri ve kasabalar halkını taşkınlıkları ve zulümleri sebebiyle helak elti. O"nıın bunları helak edişi çok şiddetli ve ean yakıcı oldu.

4) Kuşkusuz bunda insanları korkmaya sevkeden ve düşünceye çağıran bir uyan vardır. Buradaki uyarı ahirel gününü, insanları bir araya getiren korkunç bir günü düşünenler içindir.

Allah kıyamel gününü, hikmeti gereği belli bir süreye kadar erteleniştir. Allah'ın zalimleri dünyadan alışı onları korkuya sevkediyorsa ahireüeki azabı da şüphesiz daha fazla onları etkileyecektir.

Aycilerdckı uyarılar, kalblere ve zihinlere yönelik olup, küfrün elebaşiannm kalble-rinde korku yaratmayı hedeflemiştir.

"Biz onu sadece belli bir süre için erteliyoruz" cümlesi kafirlerin önlerinde kaçırmamaları gereken bir fırsat olduğuna dair bir uyarı olabilir. [110[110]]

"Zulmeden Şehirleri..." Cümlesine Bir Yorum

Zulmeden şehirleri., cümlesi "küfreden şehirleri" cümlesinden daha kapsamlı ve daha anlamlıdır. Zulüm kelimesi şirk ve küfrü kapsamakla birlikte yeryüzünde insanlara karşı kibirlenen, fesal çıkaran, taşkınlık eden kimseleri de kapsamakladır.Anladığımız kadarıyla bu Kur'anî cümlede anlatılmak istenen budur; yalnızca küfür kaydedilmemiştir. [111[111]]

105- O gün geldiği zaman hiç kimse onun izni olmadan konuşamaz'[112[112]]. CHrnya toplananlardan kimi bahtsız kimi mutludur.

106- Bahtsızlar ateştedirler. Onların orada bir soluk alış verişleri vardır ki'[113[113]]'.

107- Gökler ve yer durdukça orada sürekli kalacaklardır. Ancak Rabbin dilerse başka. Çünkü Rabbin istediğini yapandır.

[110[110]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/483-484.
[111[111]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/484.
[112[112]] La tekelicmu Konuşturulamaz

[113[113]] Lehüm fıhâ zefirim ve şehîgıın Bu cümlede vurgulanmak islenen cehennem ehlinin karşılaşacağı sert ve katı muameledir. İnsan belalarla karşılaşınca sıkılır ve daralır.

108- Mutlu kılınanlar ise cennetledirler. Gökler ve yer durdukça onlar orada sürekli kalacaklardır. Ancak Rabbîn dilerse başka. Kesintisiz[114[114]]' bir vergidir bu."

Ahiretin Gayba Tekabül Eden KonularındaTahminde Bulunmak Yanlıştır

Ayetler önceki ayetleri açıklamaya devam ediyor. O gün geldiği zaman insanlar başlarına neler geleceğini düşünmelerinden ötürü korkar ve sessiz kalırlar. Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşmaya güç yeliremez. İnsanlar o gün mutlular ve mutsuzlar olmak üzere iki sınıfa ayrılırlar. Birinci sınıf; cehenneme alılarak seri muamelelerle karşılaşırlar, yer ve gök var olduğu sürece orada ebedi kalırlar. İkinci sınıfa gelince; onlarla cennete konulur, orada ebedi kalırlar. Yer ve gök var olduğu sürece Allah'ın nimetlerinden faydalanırlar.

Ayetler, kafirlerin kalblerindc korku, mü'minlcrin kalblerinde huzur yaratmayı hedeflemekledir. [115[115]]

"Gökler Ve Yer Durdukça Orada Sürekli Kalacaklardır. Ancak Rabbin Dilerse O Başka" Cümlesi Üzerine Bir Yorum

Bu cümlenin açıklaması ile ilgili müfessirler[116[116]] çeşitli görüş ve rivayetlerde bulunmuşlardır. Kimileri ayetteki birinci 'istisna'nm cehennemden en son çıkıp cennete girecek olan günahkar müminlere! döndüğünü söylemişlerdir. Kimileri ise bu 'istisna nın azab ve nimetlerin çeşitlerini belirtmek için geldiğini söylemişlerdir.

Biz de ayclicki bu tabirin Kur'anî vahyin rnetodlarından biri olduğu kanaatindeyiz. Çünkü her şey Allah'ın iznine, emrine ve dilemesine bağlıdır. Dolayısıyla gaybi inancın gerçeklerinden olan ahirel hayatıyla ilgili ibareler konusunda herhangi bir tahminde bulunmak doğru değildir. Ayetlerin genel olarak kafirleri korkutarak uyarmak.Mü'minleri tevbeyc teşvik ederek müjdelemek amacını güttüğü göze çarpmaktadır. [117[117]]

"Onlardan Kimisi Mutlu, Kimisi Mutsuzdur"

114[114] Gayre meczûzin Kesintisiz, sürekli

115[115] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/485.

116[116] Bkz. İbn Kesir. Begavi, Taberi, Zemahşeri tefsirleri.

117[117] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/485-486.

Kimi müfessirlerin rivayet elliğine göre[118[118]] Hz. Ömer. "Onlardan kimi mutlu, kimisi mutsuzdur" cümlesinin bulunduğu ayetler nazil olunca Peygamber (s)'e: Bizden giden ya da kalan şey için ne yapabiliriz? diye sordu. Peygamber (s) de: O artık geçmiştir, ey Ömer, kalemler işlemiştir. Fakat her şey O'nun yarattığı şekilde olmuştur." buyurdu.

Bir kısım müfessirler ise[119[119]] bu ayetlerin tefsirinin genci seyri içinde Ali b. Ebi Ta-lib'ten rivayet edilen bir başka hadis rivayet etmişlerdir: Peygamber (s) Bakî' mezarlığında, bir cenaze töreni esnasında otururken eline bir çubuk alarak bir müddet yeri kazıyıp ardından şöyle buyurdu: Hiç bir kimse yoktur ki. cennetteki ya da cehennemdeki yeri yazılmamış olsun. Ne ki bu yazı mutlu da olabilir, mutsuz da olabilir. Bunun üzerine bir adam; yazgımıza razı olup. çalışmayı bırakalım mı ey Allah'ın Rasulü? diye sordu. Peygamber (s): Hayır, aksine çalışın. Allah'ın dilediği her şey olacaktır. Mutlular mutluların, mutsuzlar ise mutsuzların çalışmasına erişir" buyurdu. Ardından şu ayeti okudu:

"Bundan dolayı kim fakire verir, günahlardan korunursa ve en güzel sözü doğru/arsa ona en kolay, en rahat şeylerin yolunu kolaylaştırırız; fakat kim cimrilik eder, kendini zengin görüp Allah'a tenezzül etmezse ve en güze! sözü de yalan/arsa, ona en güç şeylerin yolunu kolaylaştırırız". (Leyi, 5-10)Hadislerin sahih olduklarını kabul etsek de; Allah'ın mutluluğu ve şakiliği insanlara ezelde yazmış olduğu düşüncesine katılmıyoruz. Burada, onların davranışlarına bağlı olduğu düşünülebilir. Şüphesiz Allah, isyan yoluna gidip cehenneme müslehak olacaklarla, mutluluk yoluna yonelip cenneii hak edecekleri bilir. Bu aynen "Sununla fasıklardan başkası sapmaz". "Allah zalimleri sapılır", "0 fevhe eden/eri kendine eriştirir" ayetleri kabilindendir.

Bu. birçok önceki münasebetlerde açıkladığımız üzere muhkem olan Kur'anî ilkelerle birlikte lam bir uyum arzcimektcdir. [120[120]]

"Her Nefis Ancak Onun İzniyle Konuşur"

Bir kısım müfessirler[121[121]] "Her nefis ancak onun izniyle konuşur" ifadesi karşısında duraksamalardır. Çünkü bu hususla bununla çeliştiği sanılan birçok ayetler bulunmaktadır. Örneğin;Nah! sûresi III. ayette; "O gün herkes gelir, kendi canını kurtarmak İçin uğraşır ve herkese yaptığı tam verilir, onlara asla haksızlık edilmez/' Sad sûresi; "İşte şunlar da sizin peşinizden (cehenneme) girecek olanlar; Onlara merhaba yok. çünkü onlar ateşe gireceklerdir!' (Uyanlar, uyulanlara) dediicr ki: 'Hayır, asıl size merhaba yok. siz bunu bizim önümüze gelirdiniz. Ne kötü durak (bu)!' Ve hepsi birbiri aleyhine dua ediyorlar: "Rabbifniz,

---

118[118] Bkz. Taberi Tefsin.
119[119] Bkz. Hazin. Begavi. Tefsiri.
120[120] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/486.
121[121] Bkz. Zemahseri.

bunu bizim önümüze kim getirdiyse onun ateşteki azabını kat kat artır!" dediler. "Bize ne oldu kî (dünyada) kötülerden saydığımız adamları (burada) görmüyoruz?' dediler. Hani onlarla alay ederdik. Yoksa gözler(imiz) mi onlardan kaydı? Bu mutlaka gerçektir, ateş halkının tartışması dm" (59-64).Zemahşcri'nin sorunu ortadan kaldırma hususunda zikrettiğine göre: O gün onun için uzun konumlar ve durumlar vardır. Kimileri o gün ncfisleriyle mücadele eder. Kimileri konuşmaktan alıkonür. Onlara izin verilmez. Kimilerine ise izin verilir. Kimilerinin ağzı mühürlenir, elleriyle konuşur, ayaklan yaptıklarına tanıklık eder. Bütün bunlar Kur'an'ın ayeti erindeki sûrelerde mevcuttur.

Bunun için biz "ancak onun izniyle" cümlesinin ifadesi yönünden herhangi bir problem görmüyoruz. Bununla birlikte biz temelde sorun oluşturacak mevki de görmüyoruz. Bize göre; bu melodik ifade uhrevî korkunun şiddetini ve etkisini tasvir etmek için Kullanılmıştır, Aynı şekilde şöyle demek de mümkün;

Birinci olarak; ahi ret pasajlarını vasfetme, hesabı, azabı ve ni'metler j hususunda Kur'anî metodun çeşitlilik arzetmesi kafirlerle Peygamber (s) arasındaki durumların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.İkinci olarak; Kur'anî ayetlerde önceki münasebetlerde de zikrettiğimiz üzere teşvik ve korkutma da kasdedİlmesi mümkündür. Belki de Kuran'da ahirele yönelik pasajların, imajların ve vasıfların bulunması, bütün bunlar, muhatabın dünyevi pasajlar, imajlar ve vasıflar anlatılarak nimetlere, azaba, kaza (yargı) meclislerine vs alıştırılmadı cihetiy-ledir. Neticede bu tür anlatım tarzı muhatabta elki oluşturur.

Herhangi bir ilave ve tahminde (varsayımda) bulunmaksızın iman edilmesi gereken gaybi ve imanı meselelerde Kur'an'ın anlattıklarıyla yetinmek uhrevî yaşam açısından zorunludur. [122][122]

109- Artık onların tapmakta oldukları şeyler konusunda, sakın kuşkuda olma. Daha önceleri, ataları nasıl tapıyor İdiyseler bunlar ela ancak böyle tapıyorlar. Kuşkusuz biz; onların paylarını eksiltmeksizin onlara ödeyecek olanlarız.

Atalar Dini Bağlılarının Amelleri Boşa Çıkar

Ayette, kafirlerin -tıpkı babalarının İbadet ettikleri gibi- ibadetlerinin boşa gittiği belirtilmektcdir. Bunda herhangi bir şüphe ve kuşku yoktur. Aynca ayette. Allah'ın bunia-nn hakettik[erini herhangi bir eksiltme yapmaksızın vereceği ifade edilmektedir.

Ayetin önceki ayetlerle bağlantılı olduğu açıktır. Aynı şekilde ayetteki zamirin önceki

[122][122] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/486-487.

ayetlerde anlatılan kafirlere döndüğü de malum.

"Artık onların tapmakta oldukları şeyler konusunda, sakın kuşkuda olma. Daha önceleri, alaları nasıl tapıyor idiyseler bun/ar da ancak böyle tapıyorlar. Kuşkusuz biz, onların paylarını eksHtmeksîzin onlara ödeyecek olanlarız" ayetine bir yorum;Bu ayet üzerinde duran bütün müfessirler; Hz. Peygamberin, kafirlerin taptığı şeylerde, .şüphelenmekten men edilmesinin sebebini açıklamamışlardır. Ayet ise bunu çağrıştırmakladır. Ayellen çıkarttığımıza göre bir kısım mü'minlerin veya kafirlerin kendilerini müdafa ederek: Allah'ın herşeyi yaralan ve onlara nzık veren olduğuna inandıklarını. Kabe'ye ve İbrahim dininin geleneklerine saygı duyduklarını, iyiliklerde bulundukların! söylüyorlar. Bu ayetle, her ne kadar şirkleri sebebiyle kendilerinin ve babalarının sapıtmış olduğunu belirtmek kasdolunsa da bununla, Allah dışındakilere ibadet ve dua ederek şirk koşmaya devam ellikleri şeyler rcddolunnıaktadir.

Ayetin başında hitab Peygamber (s) yöneltilse de bu aynı şekilde müslümanlara yöneltilmesine engel teşkil etmez. [123[123]]

110- Ândolsun, Musa'ya kitabı verdik, onda anlaşmazlığa düşüldü. Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, mutlaka aralarında hüküm verilmiş olacaktı. Gerçekten onlar, bundan (Kur'an'dan) yana kuşku verici bir tereddüt içindedirler.

111- Şüphesiz Rabbin, onlardan tümüne yapıp ettİklerinifn karşılığını[124[124]] onlara tastamam ödeyecektir. Çünkü O, yapıp ettiklerinden haberdar olandır.

Ayetlerde Allah'ın Musa (a)'ya verdiği kitabı anlamada ve onu yorumlamada ihtilafa düşüldüğüne işaret edilmekte, şayet Allah'ın geciktirme hikmeti olmamış olsaydı bunda şüphe edip ihtilafa düşenlerin işlerinin bitirilmiş olacağı hatırlatılmakta, şüphesiz Allah'ın bütün çalışanlara hayır ve şer olarak çalıştığının karşılığın! vereceği bildirilmektedir. Çünkü Allah insanların işlediklerini haber alandır. [125[125]]

Kitap Konusunda Şüphe, Tereddüt Ve İhtilafa Düşenler

Bir kısım müfessirlere[126[126]] göre bu cümlede kafirler, onların Kur'an ve ahiret azabı

123[123] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/487-488.
124[124] Lemınû Ayetle geçen bu harfin anlamı hususunda ihtilaf vardır; kimilerine göre (illâ) anlamındadır. Kimilerine göre ayette cümle hazfi vardır. Bunun takdir edilmesi; şüphesiz Rabbin onlardan tümüne yapıp ettiklerini, işlediklerini onlara tastamam ödeyecektir." şeklindedir. Biz ise birinci görüşü tercih ediyoruz.

125[125] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/489.
126[126] Skz. Taberi, İbn Kesir. Tabresi, Kasimi Tefsirleri.

hakkındaki kuşkulan kaydedilmekledir. Scyyit Reşit Rıza ise tefsirinde, Musa'nın kitabında ihtilaf eden kitabîlere döndüğünü söyler Şûra sûresi; "Onlar kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar {azabın ertelenmesi hakkında), Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hüküm verilir (işleri bitirilirdi. Onlardan sonra kitaba varis kılananlar (yani Allah'ın Rasulü devrindeki kitab ehli), ondan, kuşku veren bir şüphe içindedirler." (Şûra, 14) ayeti buna delildir. Bizim tercih ettiğimiz görüş işte budur.

Ayetlerin ruhundan anladığımız kadarıyla bu ayetler önceki ayetlerde söz konusu yaptıkları kafirlerle ilişkilidir. Bu kafirlerin Musa (a)'m kitabından ve îsrailoğullarının bu husustaki ihtilaflarından ^özetmeleri muhtemeldir. Adeta bu kimseler meleklerin Allah katında şefaatçi olduklarını söylemelerini kasdcdiyorlar ki bu bir içtihaddir. Çünkü mutlak olarak Allah'ın birliğini içeren bir prensip ihtilaf kabu! etmez. Bunun için birinci ayet İsrailoğullarınm ihtilafının prensibe dayalı bir içtihat olmadığını belirterek onlara cevab vermektedir. Çünkü ilkesel bir içtihad ihtilaf kabul etmeyen mutlak olan Allah'ın birlcnnıesidir. Ancak bunların ihtilafı yorum ve çıkarımdaki genişletmeleri neticesinde olmuştur.

Sonra ikinci ayei. Allah'ın insanların bütün amellerinin karşılığını vereceğine dair önceki ayetlerde belirtilen şeyleri desteklemektedir.

İşte böyle iki ayette siyaka devam etmektedir. Şayet çıkarımlarımız doğruysa -biz doğru olmasını ümit ederiz- birinci ayet Peygamber (s) ile kafirlerin elebaşları arasında geçen tartışma pasajları sunmaktadır. Kafirlerin elebaşlarından birçoğu Peygamber (s)'in risaletirii ve Kur'an1] aptalca inkâr etmiyorlardı. Sırf önceki münasebetlerde değindiğimiz çeşitli ayetlerin belirttiği üzere inad ve kibirlerinden ötürü inkâr ediyorlardı. Bununla,birlikte bu, ayetin Peygamber (S)'i teselli içerdiğine engel değildir.

Aynen Arapların Kur'an'a yaptıkları gibi insanlardan kimileri Allah'ın Musa ya verdiği kitabı doğrularken kimileri yalanladı, kimileri ona inandı, kimileri şüpheye düştü. İşte ayetler bunu belirtmektedir. Şayet Allah'ın belli bir süreye kadar erteleme hikmeti olmamış olsaydı yalancı ve şüphecilere hükmetmede acele elmeyc gücü yeterdi. [127[127]]

112- Öyleyse emrolunduğun gibi doğru ol; ve seninle beraber tevbe edenler de (doğru olsun), aşın gitmeyin![128[128]] Zira O, yaptıklarınızı görmektedir.

113-Sakın zulmedenlere en ufak bir meyil duymayın'[129[129]] sonra size ateş dokunur. Sizin

---

[127[127]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/489.
[128[128]] Ve kt tetğıı Size emrolunan şeyde aşırı gitmeyin, haddi aşmayın.

[129[129]] Ve la teı'kehû meyletmeyin, yönelmeyin.

Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım edilmez.

114-Gündüzün iki tarafında (sabah, akşam) ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde[130[130]] namaz kıl; çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu ibret alanlara bir öğüttür.

115- Sabret, çünkü Allah güzel davrananların ecrini zayi etmez.

İslami Mücadelede Hedeften Sapmamak

Ayetler, miTminlerle birlikle Peygamber (s);e Allah'ın çizdiği ilkeler ve hıdudlar dahilinde dosdoğru olmasını, bu ilke ve hudutlardan yan çizip haddi aşmamasını cmrelmekle. Allah'ın onların işledikleri şeyleri görüp gözetlediğini belirtmekte, onları zalimlere meyletmekten sakındınnakta. meylettikleri takdirde ise ateşe gireceklerine ve o vakit kendileri için. ne bir dost ne de bir yardımcı bulamayacaklarına dair onları uyarmakta, Peygamber (s)'i gündüz ve gecenin evvelinde ve sonunda namaza devam etmesi için teşvik etmekte, insanın işlediği salih amellerinin yaptıkları kötülükleri gidereceğini, bunda zikredenler için öğüt. sakınanlar için uyarı olduğunu belirtmekte, Peygamber (s)'i teselli ederek sabra teşvik etmekle ve Allah'ın sabreden ve iyilikte bulunanların mükafatlarını zayi etmeyeceğine dair onu yatıştırmaktadmGörüldüğü üzere ayetler önceki ayetlerle tam bir uyum içindedir. Önceki ayetler kafirlerin yalanlamalarına cevap verip onları korkuttuktan sonra bu ayetler Peygamber (s)'e ve mü'minicre nasihat, vaaz ve öğütler vererek onlara iltifat etmekle ve gönüllerini yatıştırıp, onlara Allah'ın rızasını müjdelemektedir.

"öyle ise emrolunduğun gibi doğru ol; ve seninle beraber tevbe edenler de (doğru olsun). Aşın gitmeyin..." ayeli bağlanımda müfessirlerden İbn Abbas (r) der ki: Rasu-lullah (s)'a inen hiç bir ayet yoktur ki bu ayeitcn daha şiddetli (ağır) olsun. Çünkü Rasu-lullah (s); Hud sûresi ve kardeşleri beni ihtiyarlattı/' buyurdu. Ona: '"Bu sûredeki hangi ayet ihtiyarlattı diye sorulunca. O: "Emrolunduğun gibi doğru of" ayeti buyurdu.[131[131]]

Şayet rivayet doğru ise Peygamber (s) bununla Allah'ın emirlerinden ve sınırlarından güçlü bir azimet ve derin bir iman olan doğruluk için ihtiyaç duyulan şeyleri haber vermektedir. "Dosdoğru ol" ayetinin anlamı hususunda müfessirler; Allah'ın emirleri ve yasaklan üzerine sabİl ol. Bunları çiğneme ve bunları aşma, anlamlarını içerdiğini söylemişlerdir.

Aynı şekilde müfessirlerden kimileri "asın gitmeyin" cümlesinin; Allah'ın dininde aşırılığa gitmekten sakındırma anlamı barındırdığını söylemektedirler.[132[132]] Bu hususta açık telkin

---

[130[130]] Züiefen mine'I-leyli el-iz!af. yakın olma anlamındadır. Cümle, gecenin sabaha yakın olan saatleri anlamındadır. Bununla kasdedile-nin yatsı ve sahalı vakti olması mümkündür. Her ikisi; gecenin başı ve sonu cümlesi, gecenin iki tarafı cümlesinin karşıt anlarnlısıdır.

[131[131]] Bkz. Begavi, Tabresi, Zemahşen. Hazin Tefsirleri.

[132[132]] Bkz. Hazin Tefsin

içeren şöyle bir nebevi hadis rivayet etmektedirler: "Kuşkusuz din kolaylıklın Din kendisine galebe çalandan başkasına zorlaştırılmaz. Bu yüzden zorlukları gideriniz, yakın I aştırınız ve müjdeleyiniz."

Yine müfessirler "Zalimlere en ufak meyil duymayın?" cümlesinin onlara meyle ilave olarak zalimlere müdahale etmekten sakındırma ve onlara müdahale edenleri uyarma anlamı içerdiğini söylemişlerdir.[133[133]] Bunda açık bir yönlendirme bulunmaktadır. "Gündüzün iki tarafında (sabah-akşam) ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namaz kıl: çünkü iyilikler kötülükleri giderir" ayetiyfe bu ayetin Medenî olduğu hususuna bir yorum; kendisine güvendiğimiz mushaf bu ayetin (f 14) Medine inişli ayet olduğunu riva-yci etmiştir. Müfessirler ayetin nüzulü hususunda Peygamber (s) den hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Buhari'nin rivayetine göre adamın biri bir kadınla birleşir. Bunun üzerine Peygamber'e gelerek durumu anlatır. Bu olay üzerine; "Gündüzün iki tarafında (sa-hah-akşam) ve gecenin (gündüze) yakın saatlerinde namaz kıl, çünkü iyilikler kötülükleri giderir" ayeti İndi[134[134]]. Adam; bu benim için mi? dedi. Peygamber (s): "Ümmetimden bunu yapan içindir." buyurdu. Tirmizi'nin Müsned'inde bu hadis biraz daha farklı olarak rivayel edilmekledir. Hadiste ifade edildiğine göre olay Medine'de geçmiştir. Burada, Rasulullah (s) adama: Allah yolunda savaşırken onun ehline böyİe yaparak muhalefet mi etlin?[135[135]] buyurduğu ilavesi vardır. Yine müfessirler bu hususta bir başka hadis rivayet etmektedirler.[136[136]] Hadiste zikredildiğine göre; Bir adam Peygamber (,s)'e gelerek, bostanda (bahçe) bir kadın gördüğünü ve ona cima hariç herşeyi yaptığını haber verir. Allah Rasulü ise; "Rasulullah'ın hakkında hiç bir şey buyurmadığı şeyi ona yaptın mı?'1 buyurdu. Adam Rasulullah'ın huzurundan ayrıldı. Allah Rasulü bir müddet onu gözüyle (akib elti, ardından; "Onu bana gelirin.'' buyurdu. Adamı getirdiler. Rasulullah adama bu ayeti okudu.

Son hadisin de desteklediğine göre; Allah Rasulü ayeti fetva ve kendisine tevbe ederek ve pişman olarak gelen günahkarları yatıştırma adına okuyordu. Ayetin Medine'de olduğunu rivayet eden kimseler ise isi karıştırmışlardır. Çünkü bu ayetle önceki ayetier arasında bir akış bütünlüğü vardır. "Enırohınduğun gibi doğru ol" ve "Namaz kıl" gibi ifadelerin üslup olarak birbirine atfcdilmişlir. Bunun için ayetin Medine'de indiğini bc-lirten rivayetin sıhhatinden kuşku duyuyoruz.İlk bakışla göze çarptığı kadarıyla zikrolunan ayet iyiliklerden sayılan namazla kötülüklerin silinmesi arasında ilişki kurmaktadır. Namazla kötülüklerin silinmesi arasındaki alaka insanoğlunun oluşumunda mevcuttur. Öyle ki kendisinden bir hata sadır olsa Allah'ın huzuruna durunca hemen bunu anımsar, ulanır ve pişmanlık duyar. Bu hadise bu şahsı düşünmeye iter yanlışlıklardan el çekmeye sebep olur. Ayetin son

---

[133[133]] Bkz. İbni Kesir. Begavi, Tabresi Tefsirleri.

[134[134]] Bkz. İbn Kesir, el Tâç el-Camiu W\ usûl fi ehadisr'r-RasÛl, cilt:4. s. 153. Birinci baskı.

[135[135]] Bkz. a.g.e., s. 153,.

[136[136]] Bkz. ibn Kesir tefsiri

paragrafında bu anlam gayet açıktır veya buna işaret etmekledir. Bu yüzden Allah'ı zikirde serden alıkoyan ve hayra sevkeden bir iksir vardır. Namaz ise Allah'ı zikretmenin en güçlü vesilesidir. Özelle; bu neticeye götürmeyen namaz herhangi bir kötülüğü silemez. İnsanlardan kimi bilgisizlerin sırf kıyamlarıyla, riîkûlarıyla, secdcleriyle kıldıkları namaz kötülükleri silmeyi bırak onları başka alana götürür.

Hayalın asıl amacı namaz ve zikir vesilesiyle insanı uyandırmak ve nefsi ıslah etmektir. İnsan ancak bilerek. Allah'tan korkarak, şükrederek ürpererek, günahlarına pişman olarak, tövbesinde samimi olarak ve buna da gerçekten inanarak namaz kıldığı takdirde bu namaz onun kötülüklerini siler. Şunlar bu mevzudaki nebevi hadislerdendir; '"Kimin namazı kötülüklerden ve çirkin işlerden kendini sakmdırmıyorsa bu Allah'lan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramaz."[137[137]] "Kimin namazı, kötülüklerden ve çirkin işlerden nebyetmiyorsa onun namazı namaz değildir.[138[138]]

Bu söylediklerimizle birlikle, şöyle demek mümkün: "İyilikler kötülükleri giderir" cümlesi genel bir İlke içermektedir, Namaz önemine binaen iyilikler kabilindendir. Bütün iyiliklerin kendisi değildir. Farz olan sadakalar (zekat) ve nafile olanlar iyiliktir, ci-had iyiliktir, zayıflara yardım etmek iyiliktir. Onları korumak iyiliktir. Anne babaya ikram etmek iyiliktir, Hak, hayır, sabır, iyiliği emredip, kötülüklerden sakındırmak üzere yardımlaşmak, hayra davet etmek vs. iyiliktir. Ancak ne var ki dosdoğru kılınan namaz kötülükleri giderir. Kuşkusuz bu ilkenin gereği; bir daha yapmamak üzere pişman olup tevbe ettikten sonra sayılan iyiliklerin kötülükleri gidermesidir. Şu ayetler de bunu destekler mahiyettedir; ''Ancak tevbe edip inanan ve faydalı bir iş yapanlar, işte Allah onların kötülüklerini iyiliklere değiştirecektir. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Furkan, 70). "Başka bir kısmı da (seninle Tebük seferine gelmemek hususundaki) günahlarını itiraf elliler, iyi işle kötü işi birbirine karıştırdılar. Belki Allah, bunların tevbe-sini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayan, esirgeyendir. Onların mallarından bir miktar sadaka al ki onunla onları temizlesin, yüceltsin ve onlara dua et; çünkü senin duan onları yatıştırır. Allah işitendir, bilendir." (Tevbe, 102-103).Nisa sûresinde bu hususta ayet vardır. Orada kişinin büyük günahlardan sakındığı zaman Allah'ın hatalarını ve kötülüklerini affedeceği belirtilmektedir.

"Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi ağırlayacağınız bir yere sokarız." (Nisa, 31).

Ahmed b. Hanbel'in Muaz (r)'dan rivayel ettiği bir nebevi hadiste; Ey Muaz kötülüklerin peşinden onları silen iyilikler işle ki insanların en iyi ahlâklısı olasın.[139[139]]

Ahmet b. Hanbel'in Ebu Zer'dcn (ra) rivayet ettiği başka bir hadiste; "Nerede olursan ol. Allah'tan kork. kötülüklerin ardından onları giderecek iyilikler et ki insanların güzel ahlaklısı

[137[137]] Bkz. Ankebut, 45. ayetin yorumu için ibn Kesir tefsiri.

[138[138]] Bkz. ibn Kesir Tefsiri.
[139[139]] Bkz. ibn Kesir Tefsiri.

olasın.'[140[140]] Her iki hadiste söylediğimiz ilkeyi desteklemektedir.

Bu İlke. bu bağlamda rivayet edilen hadisler, bunu destekleyen ayetler işte böyle mü'minin önünde geniş ufuk açmaktadır.

Bu Furkan sûresinde açıkladığımız Tcvbcye benzese de burada iyiliklerin kötülükleri götüreceği noktasında İlave bulunmaktadır. [141[141]]

116- Sîzden önceki nesillerden akıllı kimselerin[142[142]] (İnsanla-rı) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan menetmeleri gerekınez miydi[143[143]]'. Fakat onlar arasından, ancak kendilerini kurtardığımız pek az kişi böyle yaptı. Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine[144[144]] düşüp sırtlardılar ve suç işleyen (insan)lar olup çıktılar.

117- Halkı İslah edici kimseler olsaydı, Rabbin o şehirleri[145[145]] haksız yere helak edecek değildi.

Yeryüzünde Akıl Sahiplerinin, İnsanları Bozgunculuktan Menetmeleri Gerekir

Ayetlerde, Allah'ın peygamberlerinden anlattığı önceki milletlerin işlerinden olan şeyleri takibetme anlamında rapor sunulmaktadır. Önceki milletler içinde, yeryüzünde işlenilen fesattan insanları alıkoyacak takvalı, faziletli, akıllı kimselerin olmaları gerekirdi. Fakat bunlar azınlıkta oldukları için etkili olamadılar. Bunlar Allah'ın kurtardıkları ve kurtardıklarının yolundan giden kimselerdir. Diğerleri ise zalimlerden oldular. Günah işlemeye devam ettiler, taşkınlık ettiler, şehvetleri peşine düştüler. Bu yüzden Allah onları helak etti. Allah halkı salihlerden ise hiç bir kasaba halkını helak edip yerle bir etmez. Çünkü bu zulüm olur. Allah ise zulmetmekten münezzehtir.

"Sizden önceki nesillerden akıllı kimselerin (insanları) yeryüzünde bozgunculuk yapmaktan menetmeleri gerekmez miydi?"

[140[140]] Bkz. İbn Kesir Tefsiri.

Bkz. İbn Kesir Tefsiri.

[141[141]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/490-493.

[142[142]] Fe lev lâ Burada kınama ve taaccub anlamında kullanılmıştkır.

[143[143]] Ölü bckıyyeün Burada faziletli, hayırlı, takvalı, akıllı kimseler

anlamındadır.

[144[144]] Mâ ütvifû fîhi Bunun sebebi, onların şehvetleri peşine düşmelerinden başka bir şey değildir.

[145[145]] Bi zu/min Burada; haksız ve gereksiz yere. anlamındadır.

Birinci ayetin başlarafının, Allah'ın helak ettiği milletlere uyan bir kısım nesillerden sonra insanların nesiller olarak yaşama sebebini anlatması muhtemeldir. Şayel önceki milletlerden ve asırlardan az da olsa akıllı, takvah. salih amel işleyen ve yeryüzünde fesattan alıkoyan insanlar olmamış olsaydı insan nesilleri ortadan kalkardı ve onlardan hiç kimse kalmazdı. Burada, apaçık bir yönlendirme ve sosyolojik bir tesbit bulunmaktadır. Peygamber (s}'c iman eden mü'minlere teşvik olup, onlara sabır Öğütlenmektedir. Allah iyilikte bulunanların mükafatını zayi etmeyeceğini bildirmektedir. Yine burada heva ve heveslerine kapılan şehvetleri peşine giden, inad ve büyüklenme üzere devam eden kafirlere uyarı bulunmaktadır. Bilindiği üzere ayetler birbirleriyle irtibat halindedir.

"Halkı ıslah edici kimseler olsaydı, Rabbin o şehirleri haksız vere helak edecek değildi." Bu iki ayetten ikincisinin yorumu hususunda bir çok görüşler ortaya atılmıştır.

Bi/, Üstad Reşit Rıza'ıun, medeni, ilmi ve sosyolojik reform anlamı üzerinde "Halkı ıslah edici kimseler olsaydı'' cümlesine bir yorumda bulunduğunu görmekteyiz. Üstad: Allah'ın .salih milletleri küfür ve şirk içinde bulunmalarına rağmen helak etmeyeceğini, onları buradan çıkaracağını belirterek; milletler küfürle birlikte yaşar ama zulümle yaşamaz." demektedir[146[146]] Buna benzer yorumlar önceki klasik müfessirlerin sözlerinde de bulunmakladır.[147[147]]

Kuşkusuz bunda doğruluk payı vardır. Hatta her iki ayetin içeriği de bunu gerçekten desteklemektedir. Çünkü her iki ayette söz. yeryüzünde bozgunculuk etme, günah işleme, şehvetler peşine koşma, aşırılıkta bulunma şeklinde özetlenmekledir. Hud sûresi, 102. ayetteki ("ve hiye zâlimctüır zulüm işlerlerken) cümlesi aynı şekilde bunu destek-lemektedir. [148[148]]

1 l 8- Rabbin dileseydi, insanları bir tek ümmet yapardı. A-ma ihtilaf edip durmaktadırlar.

119- Yalnız Rabbinin acıdıkları (bu ihtilafın dışında kalmışlardır) Zaten (Aliah) onları bunun için yaratmıştır. Rabbînîn: "Andolsun, ben cehennemi hep cinlerden ve insanlardan dolduracağım! sözü tam yerine gelmiştir.

Ayet bilindiği üzere Önceki ayetleri takiben gelmiştir. Siyakla da bağlantılıdır. Bu ayet onları uyanmakla birlikle kâfirlerin inatlarına ve durumlarına karşın Peygamber (s)'i teselli etmekte ve yatıştırmaktadır. Bu yüzden üzülmesine ve kederlenmesine gerek kalmamaktadır. Şayel

---

[146[146]] Bkz. Reşid Rıza'nın tefsirinin 12. cüzü, s. 190-193.

[147[147]] Bkz. Taberi, Tabresi, Zemahşeri, Hazin, Begavi Tefsirleri.

[148[148]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/494-495.

Allah dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Fakat onun hikmeti gereği kafir ve suçlulardan hakcdenleri cehenneme doldurmak için insanları farklı kılmıştır Bilindiği üzere "Rabbinin acıdıkları hariç" cümlesi Peygamber (s)'in risaletine inananları kaydetmektedir. Onlar Allah'ın rahmetine eriştikleri için cehennem halkından olmadılar.

Ayet -Kur'an'ın üslubu gereği- bir çok insanın isteklerine cevap olarak gelmiştir. Çünkü ayet kabiliyet ve seçimleri oranında her birinin durumunu belirlemek için Allah'ın kanunlarından birini yani insanların gidişat, meşrep, temayül ve mevhibelerindeki ihtilafı ortaya koymaktadır. Allah dileseydi bir (ek millet ve ümmet yapardı. O zaman diğer canlılardan farksız olurlardı. Bakara süresindeki "Hani bir zaman rabbin meleklere ben yeryüzünde halife yaratacağını, demişti." (Bakara. 30) ayette belirtildiği üzere insanların yeryüzünde halife oluşunun ve teklifle yükümlü kılınışının bir anlamı olamazdı. Buradaki en Önemli husus da Allah'ın hikmeti gereği ahiret yaşamındaki ceza ve yeniden diriliş hususudur. Belki de bu Allah'ın insanoğluna bir tür ikramıdır. Bu husus tefsiri yapılmış olan İsra sûresi 70. ayette açıklanmıştır.

Bu ayetle Yunus süresindeki; "insanlar ancak bir tek ümmet idi. Ayrılığa düştüler." ayeti arasında ilk bakışla çelişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa burada çelişki bulunmamaktadır. Yunus sûresinde insanların bir tek fıtrat üzere yaratıldığı belirtilmekledir. Daha önce de açıkladığımız gibi. ihtilaf ve farklılıklar bu fıtratta değildir. Bu ayet söz konusu farklılıkların sebeplerini ortaya koyuyor. Bu ayette ise bu farklılık ve ihtilafın .sebebi anlatılmaktadır. [149[149]]

120- Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbine sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz. Bunda da sana hak ve inananlar için bir öğüt ve ibret gelmiştir.

121- İnanmayanlara söyle: Olduğunuz yerde yapacağımızı yapın. Biz de yapıyoruz!"

122- Bekleyin. Biz de bekliyoruz.

123- Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler hep Allah'a döndürülüp götürülür. Ona kulluk et ve ona dayan. Rabbin sizin yaptıklarınızdan gafil değildir.

Ayetlerde siyakı ve önceki kelâmı takip vardır. Allah'ın geçmiş peygamberlerin hi-kayelerinden Peygamber (s)'c anlatması onun gönlünü yatıştırmak, yarattıklarındakî Allah'ın hikmetini açıklamak ve burada mü'minlere öğüt ve hatırlatma sunması vardır. İ-man etmeyenlere ise böyle bir şey olamaz. Çünkü Allah'ın hikmeti, insanlardan yararh-zararlı, doğru yolu bulmuş-sapık, hayırh-şerti insanların olmasını gerektirir. Ve onlara istedikleri

---

[149[149]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/496.

yola gitmelerini emreder. Biz de istediğimiz yola gidiyoruz. Allah'ın hükmünü ve emrini bekleyiniz. Aynı şekilde bizler de bekleyenlerdeniz. İnsanın Allah'a dayanması, zikir ve ibadetine devam etmesi gerekir. Herşey ona dönecektir. Göklerde ve yerde gizli ve açık herşeyden haberdar olan odur. Mü'min ve kafir olarak insanların yaptıklarından gafil değildir.

Bilindiği üzere ayetler Peygamber (s)'i teselli etmekte, kâfirlerin durumlarından sorumlu olmayacağını belirtmektedir. Bunlar niyetlerinde, kaîblerindc ve ahlâklarında iyi davranan ve salih amel işleyenleri doğru yola götüren hak üzere inmiştir. Aynı şekilde kafirleri korkutma. Allah'ın onların yaptıklarını kuşattığını belirtme hedefine matuftur. Kafirler ona döneceklerdir ve onun huzurunda hesab vereceklerdir.

Aynı şekilde bu ayetler sûrenin çeşitli bölümlerinde anlatılan tartışma ve münakaşa konumlarını açık olarak ortaya koymaktadır. [150[150]]

[150[150]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/497.

YUSUF SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 12

Nüzul Sırası : 49

Ayet Sayısı : 111

İndiği Dönem. : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrenin büyük bir bölümü Yusuf ve kardeşlerinin hikayesini içermekledir. Bu bölümdeki ayetleri, Peygamber (s)'i teselli eden onu ve mü'minleri müjdeleyen, çektiği sıkıntıları açıklayan, kafirleri uyaran ve korkutan, inanç ve durumlarının iç yüzünü belirten ayetler takip etmektedir. Bu sûredeki kıssa, Kasas sûresinde geçen Musa ve Firavn kıssası tarzında gelmiştir. Ayetlerde soru veya soruşturmaya cevop teşkil eden işaretler içermektedir. Kıssanın ayetleri genel olarak Kur'an'ın kıssalar üslubu ve hedefiyle birlikte bu noktada uygunluk arzetmesi yönüyle değişik ibretler, öğütler ve hükümler bulunmaktadır. Bu bölümlerle, aralarında bağlantı bulunan kıssanın diğer bölümlerini takip eden ayetler arasında söylem üslubu yönüyle bir benzerlik olup, bu sûrenin bütün bölümleri sonuna kadar birbirını takıb etmiştir.

Kendisine dayandığımız mushaf, 1, 2, 3 ve 7. ayetlerin Medine'de indiğini rivayet etmektedir. Konu, siyak ve her ikisi arasındaki ilişki noktasında bu ayetlerin içeriği, kuşkusuz Mekki ayetlerin içeriğine uygunluk arzetmektedir. Bu da rivayetlerin doğruluğu noktasında bizde şüphe uyandırmaktadır. [1][1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elif. Lâm. Râ. Bunlar apaçık kitabın ayetleridir.

2- Bİz onu Arapça bir Kur'an oiarak indirdik ki anlayasınız.

3-Biz bu Kur'an'ı vahyetmekle sana ksssaların en güzeüni anlatıyoruz. Sen o (Kur'alndan önce (bunları) bilmeyenlerden idin.

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/499.

Ayetlerin anlamlan açıktır. Önceden geçen birçok sûrelerin kendisiyle başladığı kesik harfler (sembni harfleri) noktasında söylediğimiz şeyler burada da geçerlidir.

Ayetlerde, bu ifadeden sonra Yusuf kıssasının bölümlerine bir giriş bulunmaktadır. Ayeüc geçen (lealleküm) 'Umulur ki siz' lafzındaki hitap, Arap dinleyicilere yöneiik olup, onları Allah'ın kendi lisanları üzere indirdiği Kur'an'ı düşünmeye, idrak etmeye, ona uymaya götürmek amacını gülmektedir.

"Sen ondan önce bunları bilmeyen terden idin" cümlesi iyi düşünüldüğünde burada yeniden tekrarına gerek kalmayacak şekilde açıkladığımız üzere; "De ki: Eğer Allah dile $eydi. onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi. Ben ondan önce aramızda bir ömür boyu kalmıştım (böyle bir şvy yapamamıştım) düşünmüyor musunuz?" (Yunus, 16) ayetiyle "Sen Kitah'ın sana (yukarıdan) bırakılacağını da ummazdm. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (bu kitap senin kalbine düşürüldü). O halde kafirlere arka olma." (Kasas, 86) ayetinin belirttiği şeyi desteklemektedir.Bir kısım müfessirler[2][2] bu ayetin. Peygamber (s)'in bilmediği Yusuf kıssasını ifade ettiğini söylemişlerdir. Ancak (kablehu) lafzındaki (huve) zamir bilindiği üzere Kur'an'a dönmektedir. Bu yüzden bizim yorumumuz tercihe şayan olmaktadır. Bunu aynı zamanda birçok müfessirler[3][3] de söylemişlerdir. [4][4]

4- Hani bir zaman Yusuf, babasına: "Babacığım demişti, ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm, bunların bana secde ettiklerini gördüm."

5- (Babası Yakub): "Yavrum, dedi, rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak[5][5] kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

6- Böylece Rabbin seni seçecek'[6][6] ve sana düşlerin yoru-. mundan bir parça öğretecek, sana ve Yakub soyuna nimetini tamamlayacaktır. Nasıl ki daha önce ataların İbrahim'e ve İshak'a da nimetini tamamlamıştı. Şüphesiz Rab-bin, bilendir, hikmet sahibidir."Fe yekklû leke keyden Sana hile hazırlarlar.

Ayetlerin anlamlan açıktır. Burada Yusuf (a)'ın rüyasında gördüğü rü'ya haberi an-latılmaktadır. Yusuf (a) gördüğü rüyayı babasına anlatmakla, o da ona kardeşleri tuzak

---

[2][2] Örneğin bakınız; Tefsir-İ Hazin.

[3][3] Örneğin bakınız, Tefsir-i Tabresi.

[4][4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/500.
[5][5] Örneğin bakınız, Tefsir-i Tabresi.

[6][6] Yectehıke Rabbin .seni seçecek, gözetecek.

kurmasınlar diye rüyayı gizlemesini tavsiye etmektedir. Allah'ın onu gözetmesi, olayların yorumunu ona öğretmesi, naşı! ki önceden babalan (dedeleri) İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamlamışsa aynen ona ve babasına da nimetlerini tamamlaması hususundaki arzusunu bildirmiştir.

Bu ayetler. Yusuf ve kardeşleri kıssasının başlangıcıdır. Bu rüya şu an bulunan sifril tekvininin ishali 37. bölümünde biraz değişik bir biçimde zikredilmiştir. Oradaki değişiklik şöyledir; Yusuf gördüğü rüya kıssasını babasına ve kardeşlerine anlatıyor. Babası ona kızıyor. Kardeşlerinin ise kendisine karşı hasedi ve öfkesi kabarıyor.

Biz. Yahudilerin aşina olduğu ve yanlarındaki sahifelerde bulunan bu ayetlerde anlatılan şeyi tercih ediyoruz. Bu ayetler açık olarak okunuyor, Yahudiler ise bunlara kulak veriyor, onlardan ayetlere karşı herhangi bir inkâr ve iliraz gelmiyordu.

Sıfrit Tckvini'nin (Tevrat)da desteklediği Yusuf'un kardeşine nîsbeten söylediği Ya-kufa'un sözü kardeşlerinin Yusuf'a haset ettiğine ve öfkelendiğine işaret etmektedir. Aynı olayı ileriki ayetler belirtmektedir. Ne var ki Yusuf'un bir de anne bir, başka kardeşi bulunmaktaydı. Babası katında ise O çok sevimliydi. Çocuklar arasındaki haset ve kinin sebebi işte bu olmuştur.

Ayetlerde, öğüt ve ibrel olması için. insanın özellikle de haset ve kine sebep olan. bir kısım işlerini gizlemesinin zorunluluğuna, tiksinti ve hasetin çocuklar arasında körlüğe sebep olduğuna işaret bulunmaktadır. 7[7]

7- Arjdplsun, Yusuf ve kardeşlerinin kıssaların)de, soranlar için ibretler vardır.

8- (Kardeşleri) demişlerdi ki: "Yusuf ve (Öz) kardeşi (Bün-yamin), babamıza bizden daha sevgilidir. Oysa biz bjr cemaatiz8[8]. Babamız açık bir yanılgı içindedir!"

9- Yusuf'u öldürün, ya da onu bir yere bırakın da babanızın yüzü yalnız size kalsın (bundan böyle babanız yalnız sizi görsün ve sevsin)! Ondan sonra da (Allah'a tevbeed-er), iyi bir topluluk olursunuz.

10- İçlerinden bir sözcü: Yusuf'u öldürmeyin, onu kuyunun dibine9[9] atın, kervanlardan hırı'10[10] onu (görüp) alsın; eğer yapacaksanız (böyle yapın)." dedi.

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/501-502.
8[8] Ve nahifi ıtshetun Biz çok olan bir grubuz.

9[9] Fıgıyaben"f cubbi Kuyunun tabanına

10[10] Esseyyareti Ticaret kafilesinden veya tüccarlardan kinayeten

kullanılmıştır.

11- (Bu fikirde karar kıldılar ve babalarına gelip) dediler ki: Ey babamız, neden Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun, oysa biz ona öğüt verenleriz.[11[11]]

12- Yarın onu da bizimle beraber gönder, gezsin, oynasın; biz onu elbette koruruz."

13- (Yakub) dedi ki: "Onu götürmeniz beni üzer; korkarım ki, sizin haberiniz yokken onu kurt yer!"

14- Dediler ki: Biz topluluk olduğumuz halde onu kurt yerse, o zaman biz tamamen beceriksiz kimseleriz demektir!"

15- Nihayet onu götürüp de kuyunun dibine atmaya topluca karar verdikleri zaman biz Yusuf'a; "Andolsun sen, onların bu işlerini[12[12]], hiç farkında olmayacakları bir sırada kendilerine haber vereceksin!" diye vahyettik.

16- Akşamleyin, ağlayarak babalarına geldiler.

17- Dediler ki: "Ey babamız, biz gittik, yanşıyorduk[13[13]] Yusuf'u yiyeceğimizin yanına bırakmıştık. Onu kurt yemiş! A-ma biz doğru söylesek de sen bize inanmazsın![14[14]]

18- (Yusuf'un) gömleğinin üstünde yalan kan getirdiler. (Yakub); "Her halde, dedi, nefislerini[15[15]] sizi aldatıp (kötü) bir işe sürükledi. Artık (benim yapacağım iş), güzelce sab-retmektir. (Bu) dediğinize (dayanmak için) ancak Allah'tan yardım istenir!"

19- Bir kervan geldi, sucularını'[16[16]] (kuyuya) gönderdiler, (O da gidip) kovasını[17[17]]" sarkıttı: "Muide, dedi, işte bir oğlan!" (Kervandakiler), onu ticaref için'[18[18]]' gizlediler, halbuki Allah, onların ne Yaptıklarını biliyordu.

20- Nihayet (Mısır'a varınca) onu düşük pahaya, birkaç paraya sattılar[19[19]] Onlar ona (Yusuf'a)isteksiz idiler"[20[20]]

[11[11]] Ve inna Iehu lenasihûn Biz onun için hayırdan başka bir şey istemeyen samimi kişileriz.

[12[12]] Ve evhayna ileyhi le tu nebi ennehum bi emrihim haza Müfcssirlcr bu cümlenin yorumu hususunda .şöyle demişlerdir: Allahu Teala Yusuf'a kuyuda iken kardeşlerinin kendisine yaptıklarını, onun güven içinde olmasını, daha sonra bunu onlara hatırlatacağı m vahyetti..

[13[13]] Nestehiktt Biz müsabaka yapıyoruz, koşu düzenliyoruz.

[14[14]] Ve ma enle bi mu minin lenâ Sen bizi doğmlamazsın.

[15[15]] Sevvelct tektim enfüsiiküm emren Nefisleriniz size kötü bir işi. süslü gösterdi, yaldızladı.

[16[16]] Vdntk'hum Sulamak için suya gönderilen ki.şi demektir. Kafiledeki lcr sucularını kuyudan su getirmeye göndermişlerdir.

[17[17]] Edlâ delvehuh Kovasını kuyuya saldı, indirdi.

[18[18]] Escrrûhu hidâten Onu altş-veriş malı olarak gizlediler, sakladılar.

[19[19]] Şerevhu Onu sattılar. Bu fiil. iki zıt anlama gelen fiillerdendir.

[20[20]] Kânû fîhi mine'z zahidiyn Anlamı; Onlar Yusuf'tan kurtulmak için, yanlarında tutmadan, düşük ve değersiz paraya .sattılar.

Yusuf Kıssası'mn İlk Halkası

Bu ayetler. Yusuf kıssasının birinci halkasını oluşturmaktadır. Anlamlan açıktır. Birinci ayet, insanlardan birinin sorusu sebebiyle inen kıssanın Kür'anî vahiy olduğuna delalet etmektedir. Bu soruyu soranın mü'minlcrden olması yakın bir ihtimaldir.

Ayetin üslubu, muhtemelen bunu desteklemektedir. Çünkü bu üslub, meydan okuma ve aciz bırakma üslubu değildir. Bu da göstermekte ki; Mekke'deki Araplardan Kuran'ı işitenlerden bir kısmı, bu kıssanın tamamını veya birazını biliyorlardı. Tefsir kitaplarında tabiin ve sahabe raviierinden rivayet olunan birçok açıklamalar bulunmakladır. Burada bu ve diğer halkalarda anlatılan hatta günümüzdeki sıfrit tekvinde[21[21]] aktarılan kıssalara birçok eklemeler yapılmıştır. Bu rivayetlerin bir çoğu doğal olarak bize Yahudi kanalından gelmektedir. Çünkü kıssa elde bulunan tekvin sifrinde geniş olarak anlatılmaktadır. Bu da haliyle ellerindeki sıfrit tekvine ilave ve eksiltme yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bu rivayet olunan eklemelerin, Yahudilerin ellerinde bulunan diğer sahifelere isnaden rivayet edilmiş olmaları uzak bir ihtimal değildir.

Kendisine dayandığımız mushaf birinci ayetin Medine'de indiğini rivayet etmekledir ki bu gerçekten ilginçtir. Çünkü btı ayet, tabir yerindeyse kıssanın anahtarıdır. Biz bu rivayeti destekleyen şeye vakıf değiliz.

Bu halka. Yusuf'un kardeşlerinin babalarına kurdukları dolapların, kardeşleri Yusuf'a düzdükleri, bu yüzden köle olarak satılmasına sebep olan tuzağın hikayesini içermekledir. Basit bir değişiklikle birlikte günümüzde mevcut olan sıfrit tekvinin ıshah 37. bölümünde bu kıssa zikredilmiştir.

Halkanın ayetlerinin hikaye etmiş olduğu bu durum; {yani çocukların babalarına kurdukları tuzakların ve yalanların çirkinliği ve kardeşlerine düzdükleri hilelerin alçaklığı) bu fiillerin çirkefliğini ortaya koymaktadır. Bu da bu husustaki ibretlerdendir. [22[22]]

21- Mısır'da onu satın alan (aziz, hazine bakan; Kıtfir), karısına (Zcliha'va): "Ona iyi bak[23[23]] belki bize yararı dokunur, va da onu evlat ediniriz." dedi. Böylece biz Yusuf'u o yere yerleştirdik[24[24]] ki (orada insanları adaletle yönetsin) ve ona rüyadaki) olayların te'vilîni öğretelim. Allah, emrini yerine getirendir, ama insanların çoğu bilmezler.

21[21] Bkz. Taberi, Hazin, ibn Kesir, Begavi, Tabresi Tefsirleri.

22[22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/505.

23[23] Ekranı mesvâhu Ona iyi muamele et, onun oturumunu güzel leştir.

24[24] MekkennâliYuSufefîlafdı Yusuf için orada yerleşim ve gösteriş sebepleri verdik.

22-(Yusuf) güç ve kuvvetine kavuşunca, ona hüküm ve ilim verdik, işle biz, güzel hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız.

23-Yusuf'un, evinde kaldığı kadın, onun nefsinden'[25][25] mıı-rad almak istedi ve kapıları kilitleyip: "Haydi gelsene![26][26] dedi. (Yusuf): "Allah'a sığınırım" dedi, efendim bana güzel baktı'[27][27]. (Ben nasıl onun iyiliğine karşı hıyanet ederim), zalimler iflah olmazlar!"

24- Andolsun, kadın onu arzu etmişti[28][28] eğer Rabbinin doğruyu gösteren delilini görmeseydi Yusuf da onu arzu

etmişti1[29][29] Böylece biz kötülüğü ve fuhşu ondan çevirmek istedik, çünkü o, ihlasa erdirilmiş seçkin kullanmazdandır.

25- Kapıya doğru koşîular'[30][30] Kadın Yusuf'un gömleğini ar-kadan[31][31] (çekip) yırttı[32][32] Kapının yanında kadının beyine rastladılar'[33][33] (Hemen) Kadın: "Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası nedir? Zindana kapatılmak veya acı bîr şekilde işkence edilmek değil midir? dedi.

26- (Yusuf) "Hayır" dedi, (Ben ona saldırmadım), o benden murad almak istedi! Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer Yusuf'un gömleği, önden yırtılmışa kadın doğrudur, o yalancılardandır."

27- Ve eğer onun gömleği arkadan yıtılmışsa, kadın yalaıcıdır, O doğrulardandır!

28-(Kadının kocası, Yusuf'un) gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce (kadına): "Bu sizin düzen(ler)iniz-dendir, dedi, gerçekten sizin düzeniniz büyüktür!"

29- "Yusuf, sen bundan vazgeç, (bunu kimseye söyieme), (Zeliha), sen de günahının bağışlanmasını dile! Çünkü sen, günahkârlardan oldun!"

30- Şehirde birtakım kadınlar: "Vezir'in karısı[34][34] uşağının nefsinden murad almak istemiş!

---

[25][25] Raveclcthu an nefsihi Ondan kendisiyle fuhuş yapmasını istedi.

[26][26] Hey t e leke Hadi yönelsene, beri gelsene, yaklaşsana.

[27][27] 'hu Rahbî ahsene mesvaye Bundan kasdedilen kocadır. Çünkü o Yusuf'un efendi siydi..

[28][28] Hemmct hihi Ona olan, tutkusu ve arzusu arttı, anlamındadır.

[29][29] Herifine hiha levia en reâ bürhane Rabhi-hi Bu cümlenin tefsir ve yorumunda müfessirlerin görüş ve rivayetleri farklılık arzelmiştir. Müfessirlcr (onu arzuladı) cümlesi hakkında Yusuf, onu (Zelıha'yı) başından savmaya veya dövmeye yellendi veya Rabbinin burhanı olmasaydı onu arzuiamış, isteğine icabet eîmiş olurdu şeklinde sahabeden ve tabiinden rivayetle bulunmuşlardır. Ve yine müfessirler (Rabbinin burhanı) cümlesi hakkında Allah bundaki suçu vahiyle hatırlattı veya O (Yusuf) bundaki Allah'ın yerleştirdiği nübüvvet gücünü algıladı yahut babasının kendisine seslendiğini â'nladı .şeklinde rivayetlerde bulunmuşlardır.

[30][30] İ.stcbcka'i hâb'e Evin kapışma doğru koşuştular.

[31][31] Min dubarın Sırt tarafından.
[32][32] KatUh'i Yırttı, parçaladı.
[33][33] elfeyâ Buldular.

[34][34] ei-Arizi Yusuf'u .salın alan mansıbtan kinayedir. Bu devletteki büyük makama delalet etmekledir.

Sevda onun bağrını yakmış![35][35] Biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz!" dedi-ler.

31-(Kadın), onların (dedi-kodu yaparak kendisini dile düşürme) düzenlerini'[36][36] işitince, onlara (adam) gönderdi'[37][37] (Yemeğe davet etti). Onlar İçin dayanacak yastıklar'[38][38] ha-zırladı'[39][39] ve her birine de bir bıçak verdi. (Kadınlar önleri-ne konan meyvalan soyup yemekle meşgul İken) Yusuf'a "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce onu göz-lerinde büyüttüler'[40][40] (ona hayranlıklarından ötürü) ellerini kestiler ve; "Allah için, hâşâ bu insan değildir'[41][41] bu ancak güzel bîr melektir!" dediler.

32- (Kadın) dedi ki: "İşte siz beni bunun için kınamıştınız![42][42]' Andolsun ben kendisinden murad almak istedim de o, iffetinden ötürü (beni) reddetti'[43][43]'. Ama kendisine emrettiğimi yapmazsa, elbette zindana atılacak ve alçalanlardan'[44][44] olacaktır!"

33-(Yusuf): "Rabbim, dedi bana göre zindan, bunların beni davet ettiği şeyden İyidir. Eğer onların düzenini benden savmazsan onlara meylederim ve cahillerden olurum!"

34- Rabbi onun duasını kabul buyurdu da onların düzenlerini ondan savdı. Şüphesiz O; işitendir, bilendir.

35- Sonra (aziz Kftfir ve adamları Yusuf'un masumluğu hakkındaki) bu delilleri gördükleri halde yine onu bir süre[45][45] zindana atmaları kendilerine uygun geldi.

Yusuf Kıssası 'nın İkinci Halkası

Yukarıda geçen ayetler Yusuf kıssasının ikinci halkasını oluşturmakladır. Anlamlan Lsc, açıkiır. Biz yine de bu anlamları biraz daha açmak için ayetlerin bir kısım cümle ve kelimelerini açıkladık. Biraz farklılık olmakla birlikte elde bulunan sifrit tekvindeki İs-hahın

---

[35][35] Kad şegafehâ huhhen Sevda onun kalbini kaplamış, yani perdelemiş. Bu cümle aşırı sevgiden kinaye olarak kullanılmakladır.

[36][36] Bi mekrîhinne Sözlerini ve eleştirilerini

[37][37] Ersele! ileyhiıme Onları davet elti, çağırdı.

[38][38] MUtte'keeh Tercih olunan görüşlere göre üzerine dayandıkları oturaklar, koltuklar.

[39][39] Egtedei Lehımne Onlar için dizdi, hazırladı.

[40][40] Ekbernehû, Yüzünü ve güzelliğini görünce gözlerinde büyüttü.

[41][41] Hllahi mâ hazâ beşere/ı Haşa Iillahi: Burada.Yusuf'un beşer olmadığına dair kuvvetlendirme ve yemin makammdadır. Çünkü onun güzelliği beşer (in.san) güzelliğinin üstündedir.

[42][42] Lümtünnenî fîhi Bu yüzden beni kınamıştınız, bana eleştiri yöneltmiştiniz.

[43][43] Festegsame İffetten ötürü yüz çevirdi, yanaşmadı.

[44][44] Minessagiriyn Zelillerden, algılananlardan

[45][45] Hatta Hiynîn Belli bir müddet.

39. bölümünde bu hususta açıklama bulunmaktadır. Ne var ki, orada (Tevratta) elbise yırtılma meselesi yoktur. Ancak o bölümde mevcut olan; "Yusuf kendi elbisesini kadının elinde bıraktı ve hemen kaçtı." cümlesidir. Yine sıfrit tekvinin o bölümünde bulunmayan bir diğer mesele de; kadınların Yusuf hakkında azizin hanımına söyledikleri söz. bunun üzerine azizin hanımının o kadınları davet etmesi, kadınların Yusuf'u görünce ellerini kesmesi meselesidir. Yine o bölümde bulunmayan bir başka mesele de, kadın tarafından şahidin tanıklık öyküsüdür. Anlatıldığına göre kadının (Zeliha'mn) kocası, kendi hanımından murat alma arzusunun Yusuf'tan kaynaklandığını sanınca Yusuf'a kızdı ve onu kralın zindanlarından birine hapsetti. Çünkü o, mısır polisinin lideriydi (başkomiserdi).

Biz. bu ayetler hakkında, Yahudiler kanalından gelen ve onların elindeki sahifeleı zikredilen rivayetleri tercih ediyoruz.

Halkadaki ibret yerlerinden biri Allah'ın Yusuf'u kollayıp-gözetmesi, onu yeryüz ne yerleştirmesi, fuhuş ve kötülükten korumasıdır. Çünkü Yusuf Allah'a teslim olma ta, onun için iyi amellerde bulunmakta, ona güzel niyetler beslemektedir.

Bir başka ibret yeri de Allah'ın Yusuf'u yönlendirmelidir. Bu7 tecrübeyle sabİtt Allah Yusuf'u gazabından koruyarak, hak ve vefa görevlerini idrak ettirerek onu hel; eden nefsine uymaktan sakındirmıştır.

Burada fazilete, doğruluğa, emanete, istikamete, vefaya tamamen sarılmaya teşvi bu ahlak sahiplerinin de Allah'ın ikram ve korumasını hak ettiklerine işaret bulunma! tadır. [46[46]]

36- Onunla beraber iki genç[47[47]]' daha zindana girdi. Onlardan biri dedi ki: Ben düşümde şarap sıktığımı görüyorum." Öteki de: Ben de, görüyorum ki başımın üstünde ekmek taşıyanım, kuşlar ondan yiyor. Bunun yorumunu[48[48]]' bize haber ver, zira biz seni güzel davranan (iyi rüya yoranlardan görüyoruz, dedi.

37- (Yusuf) şöyle dedi: Size nzık olarak verilen yemek henüz size gelmezden önce bunun yorumunu size haber vermiş olurum. Bu (yorum), Rabbimin bana öğrettiği şeylerdendir. (Bu bilgileri Rabbim bana lütfetti). Ben, Allah'a inanmayan, ahireti de İnkâr eden bir kavmin dinini terk ettim.

38- Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim, herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmağa hakkımız yoktur. Bu (tevhit) bize ve bütün insanlara Allah'ın bir iüt-fudur, ama İnsanların çoğu şükretmezler."

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/510-511.
[47[47]] Feteyanİ İki delikanlı

[48[48]] Bi te'vilihîy. Bunun durumunu, işini

39- Ey benim zindan arkadaşlarım[49[49]]' (düşünün bir kere) çeşitli tanrılar'[50[50]]' mı iyi, yoksa herşeyi kahredici tek Allah mı?

40- Siz, onu bırakıp ancak sizin ve atalarınızın taktığı bir takım (boş) İsimlere tapıyorsunuz. Allah onlar(ın gerçekliği) hakkında hiç bir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allah'ındır. O, yalnız kendisine tapmanızı buyurmuştur, işte doğru din budur. Ama insanların çoğu bilmezler."

41- Ey zindan arkadaşlarım (rüyanıza gelince) biriniz (eskisi gibi).yine efendisine'[51[51]]' şarap sunacak, diğeri ise asılacak, kuşlar onun başından yiyecek. Sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.

42- O iki kişiden kurtulacağını sandığı kimseye: "Beni efendin (kralın)ın yânında an (benim suçsuz olduğumu krala hatırlat)" dedi. Fakat şeytan o adama (Yusuf'un durumunu) efendisine söylemeyi'[52[52]]' unutturdu, (bundan ötürü Yusuf) bir kaç yıl zindanda kaldı.

43- (Bir gün) kral dedi ki: "Ben düşümde yedi semiz inek görüyorum. Bunları yedi zayıf inek'[53[53]]' yiyor. Ve yedi yeşil, yedi de kuru başak (görüyorum). Ey efendiler, eğer siz rüya tabir ediyorsanız[54[54]]' bu rüyamın tabirini bana anlatın."

44- (Yorumcular) dediler ki: "Bu, karışık düşlerden[55[55]] ibarettir. Biz karışık düşlerin yorumunu bilmeyiz.

45- (Zindandaki) İki kişiden kurtulan[56[56]]' (adam), uzun bir süre sonra[57[57]] (bu olay üzerine Yusufu) hatırladı da'[58[58]] dedi ki: "Sen size onun yorumunu haber veririm, hemen benî (zindana) gönderin.

46- (Zindana, Yusuf'un yanına geldi, dedi ki:) Yusuf, ey çok doğru söyleyen (insan), bize şu rüyayı çöz: Yedi semiz ineği, yedi zayıf (inek) yiyor, ve yedi yeşil yedi de kuru başak (neyi gösterir)? Umarım ki senin yorumunla insanlara dönerim, onlar da bilirler.

[49[49]] Yâ sâhihiycs-sicni Ey zindandaki arkadaşlarım.

[50[50]] Eerhahıt İlahlar mı?

[51[51]] Rabbehu Burada efendi, sahib anlamındadır.

[52[52]] Zikre Rabbihi Yusuf un durumunu efendisine hatırlatmayı.

[53[53]] Icâfun Zayıf, cılız

[54[54]] Ta'hunine Tabir ediyorsunuz, yorumluyorsunuz, açıklıyorsunuz.

[55[55]] Edgâsu anlamın Karmaşık rüyalar.

[56[56]] Elİezi neva minhuma Yusuf un ölümden kurtulan zindandaki arkadaşlarından ikisi.

[57[57]] Ba'de ümmetin Bİr müddet sonra.

[58[58]] İddekere Anımsadı.

47- (Yusuf) dedi ki: Siz, adetiniz'[59[59]]' üzere yedi yıl (ürün) ekersiniz. Biçtiğinizi başağında bırakırsınız. Ancak yiyeceğiniz az bir miktarfı alırsınız, gerisini depo edersiniz).

48- Sonra onun ardından yedi kurak (yıl) gelecek ki (tohumluk olarak) sakladığınız az miktar dışında, o yıllar için önceden biriktirdiklerinizi[60[60]] yeyip bitirir.

49- Sonra onun ardından bir yıl gelir ki o yıl da insanlara bol yağmur verilir'[61[61]]' ve sıkıp sağarlar'[62[62]]

50- (Elçi bu yorumu getirince) Kral: "Onu bana getirin!" dedi. Elçi, Yusuf'un yanına gelince (Yusuf); Efendine dön de ona sor, ellerini kesen o kadınların maksadı neydi? (Bunu ortaya çıkarsın) Şüphesiz Rabbim, onların tuzaklarını biliyor" dedi.

51- (Kral, kadınlara): Yusuf'un nefsinden murad almak istediğiniz zaman durumunuz neydi? dedi. Dediler ki: "Hâşâ, Allah için (doğru söylemek lâzım), biz ondan hiçbir kötülük görmedik!" Azizin karısı da: "İşte şimdi hak yerini buldu[63[63]] ben onun nefsinden murad almak istemiştim. O tamamen doğrulardandır." dedi.

52- (Gerçeği söyledim ki Yusuf) benim, kendisine arkadan hainlik etmediğini ve Allah'ın hainlerin tuzağını başarıya ulaştıramayacağını bilsin,

53- Ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis, daima kötülüğü emredicidir. Meğer Rabbimin esirgediği bir nefis o-la. Rabbim bağışlayan, esirgeyendir.

54- Kral: "Onu bana getirin dedi, onu kendime özel (dost) yapayım!"[64[64]] Kendisiyle konuşup ondaki olgunluğu göT rünce (Yusuf'a), 'sen dedi, artık bugün yanımızda mevki sahibi, güvenilir (bir kimse)sin[65[65]]

55- (Yusuf, krala): "Beni ülkenin hazineleri üstüne bakan yap. Çünkü ben (onları) iyi korur, (yönetmesini) iyi bilirim." dedi.

56- Böylece biz Yusuf'a o ülkede iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklardı. Biz, dilediğimiz kimseye rahmetimizi ulaştırırız, güzel davrananların ecrini zayi etmeyiz.

57- inananlar ve (kötülüklerden) korunanlar için elbette ahiret ödülleri daha hayırlıdır.

59[59] Deeben Bulunulanın devamı üzere.

60[60] Mitıima tuhsinûn Ambarladıklarınızı, gizlediklerinizi.

61[61] Yıığasıt'u-Nâsıı İnsanlara bol yağmur yağdırılır (yani gök yağmur yağdırır).

62[62] Ya'.sinme Meyve sıkıyorsunuz. Bu tabir mevsimin güzelliğinden kinayedir.

63[63] Elâne haşhaşa'l-Hakku Hak ortaya çıktı, belli oldu veya şimdi hakkı ortaya koymak gerek.

64[64] Estahlishulinefsî Onu hizmetime alayım. Kendime hizmetçi yapalım.

65[65] Ledeynâ mekîmm emin Sen bizim katımızda makam ve emanet sahibisin.

Yusuf Kıssası'nın Üçüncü Halkası

Yusuf Kıssasının bu halkasmdaki ayetler anlam yönünden açıklın Bu ayetler Yusuf'un zindan kıssasını, zindandaki arkadaşının ve kralın rüya tabirini, kralın Yusuf'u memleketin hazinelerine görevli alamasıııı içermekledir. Bu ayetlerde anlatılan şey. Yıı-sufun kadınlara sorması, azizin karısının Yusuf'u temize çıkarması ve nefsinden murad alma işleğini itiraf etmesi ve Yusuf'un sözlerini doğrulaması haricinde, sifrit tekvinin 40 ve 41. ıshah bölümünde de geçmektedir. Tercihe .şayan görü;;, sıfrıt metinlerinde veya yahudilerin ellerinde bulunan diğer sahi felerde bulunan bu görüştür.

Halkanın ortaya koyduğu İbretler;

1- Yusuf'un zindanda Allah için öğüt vermeye şirke karşı hamle başlatmaya Önem vermesi ve olması gerekliği şekliyle bunu savunmasıdır. Burada her yerde ve bütün koşullarda iyi ahlaka ve Allah'a davetin gerekliliğine teşvik bulunmakladır.

2- Yusuf'un nefsini aklamaya önem vermesidir. Burada yalancı töhmetlerden nefsin aklanmasının gerekliliğine (eşvik bulunmakladır. Çünkü insanın böylesi şeylerden beri olması zorunludur.

3- Azizin karısının sözünden dönmesi ve gerçeği itiraf etmesidir. Burada kendi aleyhine de olsa hakkı itiraf etmenin, doğru olmanın ve günahlardan tevbe etmenin gerekliliğine leşvik bulunmakladır.

4- Kralın. Yusuf'la dürüstlük, güvenlik ve doğruluk belirlileri görünce ona güven-mesidir. Burada böylesi bir ahlâka sarılmaya ve ahlâkın sahibine fayda verdiğine teşvik bulunmaktadır.

5- Allah'ın Yusuf'u koruduğunu. Ahirctteki ecrin daha büyük olduğunu çünkü bu ecrin sürekliliğini lesvikle birlikte hem dünya, hem ahiret için çalışan, muttaki mü'min-lerin ecrini zayi etmediğini belirtmesidir. Burada iman, takva ve saiih amele, dünya ve ahireltc Allah'ın devamlı yardımını hakedenler için müjde ve leşvik bulunmaktadır. [66[66]]

58- Yusuf'un kardeşleri geldiler, onun yanına girdiler, o onları tanıdı; fakat onlar onu tanımıyorlardı'[67[67]]

66[66] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/516-517.
67[67] Münkirim Onu bilmiyorlardı.

59- (Yusuf] onların (zahire) yüklerini'[68[68]]' hazırlatınca dedi ki: "Sizin bdbnbir kardeşinizi de bana getirin, görüyorsunuz ya ben, ölçüyü tastamam yapıyorum ve ben.konukseverlerin en iyisiyim!"

60- Eğer onu bana getirmezseniz artık benim yanımda[69[69]]' size ölçü(İüp verilecek bir şey) yoktur.'(Bir daha} bana yaklaşmayın!"

61- Dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız, herhalde (bunu) yapacağız.

62- (Yusuf) uşaklarına[70[70]]' "Onların sermayelerini[71[71]]' yüklerinin içine''[72[72]]' koyun, belki ailelerine döndükleri zaman bunun farkına varırlar da yine gelirler." dedi.

63- Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız, bizden ölçü men edildi, kardeşimizi bİzimİe beraber gönder de (İhtiyacımız olanı) ölç(âp al)elim. Biz onu mutlaka koruruz,"

64- (Yakub) dedi ki: "Daha Önce kardeşi için size güvendiğim gibi onun için de size güveneyim öyle mi? En İyi koruyan Allah'tır ve O, merhametlilerin merhametlisidir.

65- Zahire yüklerini[73[73]]' açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verilmiş olduğunu gördüler. Dediler ki: Ey babamız, daha ne istiyoruz?'[74[74]]' İşte sermayemizde bizce geri ve-rilmiş! Yiı.e ailemize yiyecek" getiririz'[75[75]]'. Kardeşimizi koru-ruz, bir deve yükü de fazla (azık) alırız (Çünkü) bu, az bir ölçüdür'[76[76]]' (bize yetmez),"

66- (Yakub): Hepiniz kuşâtijıp engellenmedikçe[77[77]]' sîz, onu bana getireceğinize dak Allah adına bana sağlam söz''' vermeden onu asla sizinle göndermem!" dedi. Ne zaman ki, sözlerini verdiler, (Yakub): Söylediğimize Allah, vekildir! dedi.

67- Ve dedi ki: Oğullarım, (Mısır'a) bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin (de nazar değmesin), ama ben (ne yapsam) Allahfın taktirinden hiç bir şeyi sizden sava-marnç Hüküm yalnız Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de ona tevekkül etsinler!"

[68[68]] Cehfıezehum hi cıhezîhim Yoi hazırlıklarını ve ihtiyac-larını kendilerine vermeden kinayedir.

[69[69]] La keyle leküm indî Benim yanımda size ölçülerek verilecek bir erzak yoktur.

[70[70]] Fityanihi Adamlarına, hizmetçilerine

[71[71]] Bida atihim Müfessirlerin geneline göre bu kelime, haberleri olmadan Yusuf'un kendilerine verdiklerine bedel olarak aldıkları yiyeceğin fiyatından kinayedir. Bv Ideki sıfrit tekvininin 42. ıshahında da zikredilmektedir.

[72[72]] Rihalihİm Torbalarının veya kaplarının (içine)...

[73[73]] Metâabum Kapılan...

[74[74]] Mâ nehgt Ya. biz teşvik üzere elde elliklerimizden daha fazla ne istiyoruz, yahut, şayet doğru değilse Azizin bizden istediğini sana ulaştırmakla ne amacımız var. anlamındadır. Erzağın verilişi doğruluğuna delildir.

[75[75]] Nemiru ahlena Ailemize erzak getiririz.

[76[76]] Yesînın Burada 'çok' anlamındadır.

[77[77]] İlla en yuhâta hilenin Hepiniz yenik düşüp helak olmadıkça...

68- Babalarının emrettiği yerden (Mısır'a) girdiler; (gerçi babalarının) bu (tedbiri), A!lah(ın (akdirin)den hiçbir şeyi onlardan savamadı. Yalnız Yakup, içindeki bir dileği açığa vurmuştu. Elbette o, kendisine öğrettiğimizden ötürü bilgi sahibi İdi. Fakat insanların çoğu bilmezler.

69- (Kardeşleri) Yusuf'un yanına girince, (Yusuf, öz) kardeşi (Bünyamin'i) yanına aldı.[78[78]] ve: Ben ^enin gerçek kardeşinim. Onların (bizim hakkımızda) yaptıklarına üzülme'[79[79]]' dedi.

70- (Yusuf) Onların yüklerini hazırlatırken su tasını'[80[80]] (öz) kardeşinin yükü İçine koydu. (Kervan hareket ettikten) sonra bir ünleyici şöyle seslendi"[81[81]] Ey kervan'[82[82]]' siz hırsızlar-sınız.

71- Bunlara döndüler: Ne kaybettiniz (ne arıyorsunuz)? dediler.

72- Dediler ki: "Kralın su tasını[83[83]]' kaybettik (onu arıyoruz). Onu getirene bir deve yükü (mükâfat) var. Ben buna kefilim[84[84]]'".

73- (Yusuf'un kardeşleri): "Allah Allah! dediler. Her halde siz de bilmişsinizdir ki biz, bu yere fesat çıkartmak İçin gelmedik. Ve biz hırsız değiliz!"

74- (Yusuf'un adamları): "Peki, dediler, ya yalancı çıkarsanız o (hırsızlık eden)in cezası nedir?"

75- Cezası (tas) kimin yükünde bulunursa işte o, onun karşılığıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız!" dediler.

76- Bunun üzerine (Yusuf), kardeşinin kabından önce onların kablarını aramaya başladı; sonra tası kardeşinin kabından çıkardı, işte Yûsuf'a böyle bir çare öğrettik. Yoksa kralın dinî (kanunu)na göre (Yusuf) kardeşini alamazdı. Ancak Allah dilerse başka. (Biz) dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her bilgi sahibinin üstünde daha bir bilen vardır.

77- (Yusuf'un kardeşleri] dediler ki: "(Bu) çafdıysa bundan önce'[85[85]]' kardeşi de çalmıştı." Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı[86[86]]' (içinden): Siz, fena bir durumdasınız'[87[87]]'.

[78[78]] Ava İleyhi ehâhu Onu yalnız başına yanma aldı.

[79[79]] Fela rebteis Üzülme, aldırma...

[80[80]] Essckayete Kendisiyle su dağıtılan kap. maşrapa, su tası...

[81[81]] Ezzene müezzinim Bir tellal çağırdı.

[82[82]] el-îru Kafile veya kafilecilcr

[83[83]] Su vâa Bu kelime fc.ssıyaka) ile eş anlamlıdır. Su tası, kabı de-meklir.

[84[84]] Ene hihi zâtimin Ben onun kefiliyim. Cümlede, kaybolan tası getirene erzak yüklü kervanı vereceğini kuvvetlendirme var.

[85[85]] İn yesrik fe kad seraka ehun lehu nünküblii Müfcssirlerin söylediğine göre; Onlar (müfessirler) bununla Yusuf'u kasdediyorlar. Çünkü yükünde su tası bulunan kişi onun öz kardeşidir. Ve onlar (müfessirler) Yusuf'un küçüklüğünde hırsızlık yaptığı haberini aktardılar.

[86[86]] Fe eserrehâ Yusuf ufînefsihi ve lem yühdiha lehum Yusuf bu olayı içinde gizledi, Onların söylediği olayı bildiğini açığa vurmadı.

[87[87]] Entüm şenun mekânen Siz Yusuf ve kardeşine karşı çok kölü bir haldesiniz.

Allah sizin anlattığınızın'[88[88]] içyüzünü çok İyi biliyor." dedi.

78- Dediler ki: Ey vezir, onun büyük bir ihtiyar babası var! (Onun ahkonduğuna çok üzülür). Onun yerine (bizden) birimizi al; zira biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."

79- Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını almaktan Allah'a sığınırız, yoksa biz zulmedenler oluruz!" dedi.

80- Ondan umudu kesince'[89[89]]' aralarında konuşmak üzere (bir kenara) çekildiler'[90[90]]. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına kesin söz aldığını; daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye, yahut Allah benim için hükmedinceye kadar bu yerden ayrılmayacağım[91[91]]. O da hükmedenlerin en iyisidir."

81- Babanıza dönün, deyin ki: "Babamız, oğlun hırsızlık et-ti! Biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. Biz gizliyi bilenler değiliz.

82- {İnanmazsan) içinde bulunduğumuz şehre'[92[92]]' ve beraber geldiğimiz kervana sor. Biz doğru söylüyoruz!"

83- (Yakub) Herhalde, dedi. Nefisleriniz size bîr işi süsledi. Artık bana güzelce sabretmek kalıyor. Belki de Allah, Onların hepsini bana getirir. Çünkü o, bilendir, her şeyi hikmetle (yerli yerince) yapandır.

84- Ve yüzünü onlardan öteye çevirdi de: Ey Yusuf, üzerindeki tasam (gel, gel, tam senin gelme zamanındır)!" dedi ve tasadan gözleri ağardı. (Acısını yutkunuyor (açığa vurmamağa çalışıyordu[93[93]]'.

85- Dediler ki: "Vallahi sen, Yusuf'u ana ana'[94[94]] hasta olacaksın'[95[95]]', yahut öleceksin!"

86- Ben üzüntü'[96[96]]' ve tasamı yalnız Allah'a şikayet ederim ve Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim." dedi.

[88[88]] Tesıfûnc Burada sanıyorsunuz ve söylüyorsunuz anlamındadır.

[89[89]] Felemmâ isteyesû minhu İsteklerine cevab vermeden ümitlerini kesince...

[90[90]] Halasû neciyyen Durumlarını görüşmek için birbirleriyle başbaşa kaldılar.

[91[91]] Felen ebreha'l-Arda Bulunduğum ülkeyi terketmeyeceğim.

[92[92]] El-karyete Şehir yahut şehir halkı(na) anlamındadır.

[93[93]] Kazım Öfkesini gizliyor, tasasını veya kızgınlığını içine atıyor.

[94[94]] Teften (Anmaya) devam ede ede, üzerinde dura dura

[95[95]] Harcıdan Tasadan ve cismin yorgun düşmesinden neredeyse helak olacaksın, ölüvereceksin.

[96[96]] Bessi Tasamı, kederimi veya şikayetlerimi.

87- Ey oğullarım, gidin. Yusuf'u ve kardeşini araştırın'[97[97]] Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden[98[98]] ümit kesmez!"

88- (Yakub'un oğulları, tekrar Mısır'a), Yusuf'un yanına döndüklerinde dediler ki: "Ey vezir, bize ve çocuklarımıza darlık dokundu, değersiz de bir sermaye ile geldik[99[99]], ama sen bizim için tam ölçü ver, bize tasadduk eyle; Çünkü Allah, fasadduk edenleri mükâfatlandırır."

89- (Yusuf) dedi: "Sizler cahil iken Yusuf'a ve kardeşine yap-tığınız{ın kötülüğün)ü bildiniz mi (bundan tevbe ettiniz mi)?"

90- "A, yoksa sen, sen Yusuf musun?" dediler. "Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir, dedi. Allah bize lütfetti (bizi korudu, yüceltti), kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik edenlerin ecrini zayi etmez."

91- "Vallahi dediler, Allah seni bizden üstün kıldı'[100[100]]. Doğrusu biz suç işlemiştik!"

92- "Bugün size kınama yok, Allah sizi bağışlar[101[101]], O merhametlilerin merhametlisidir!" dedi.

93- "Şimdi benim şu gömleğimi götürün, babamın yüzüne koyun da gözü açılsın. Ve bütün ailenizle birlikte bana gelin."

94- Kervan (Mısır'dan) ayrılınca'[102[102]] babaları (yanında bulunanlara): Eğer bana bunak demezseniz[103[103]]' (inanın ki) ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum." dedi.

95- "Vallahi sen hâlâ esM şaşkınlığın içindesin!" dediler.

96- Müjdeci gelip de onu (Yusuf'un gömleğini Yakub'un) yüzüne koyunca, derhal görür oldu: Size demedim mi ben Allah'tan, sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim?" dedi.

97- (Oğullan): Ey babamız, bizim için günahlarımızın bağışlanmasını dile. Gerçekten biz günah işledik." dediler.

98- Sizin için Rabbime istiğfar edeceğim, dedi, şüphesiz o, bağışlayan, esirgeyendir.

[97[97]] Tehessesû Arayın, kontrol edin. etrafı kolaçan edin, göz atın.

[98[98]] Ri'vlmîlah Burada Allah'ın rahmeti..; anlamındadır.

[99[99]] Bi hidâatin müzcâtİıı kv,. eksik yahut değersiz bir malla, sermaye ile... Bu cümle mazeret ve fakirlik durumunu belirtmek içindir.

[100[100]] Lakad Asereke Şüphesiz faziletli, değerli kıldı.

[101[101]] La tesrîbe aleykümü'l yevme yağ-firillahü îeküm Bugün sizin başınıza kalkma ve .sizi azarlama yok. Cümle,

Yusuf'un kardeşlerini bağışladığı ve onlara Allah'tan bağışlanma dilediği anlamına gelmektedir.

[102[102]] mâ fesaleti'l-îru Kafile Mısır topraklarını terke-dince...

[103[103]] Levlâ en ıııfeımidûm: el-fendu bunak anlamındadır. Cümleden kasdedilen; şayet benim sefih (akılsız) olduğumu söylemez, dedi-

ğiın şeye karşı bana üşütüklüğü/bunakhğı nisbel ettirmezseniz.'..

99- (Hep beraber Mısır'a hareket ettiler). Nihayet Yusuf'un yanına vardıklarında (Yusuf) ana-babasını kendine çekip kucakladı ve: "Allah'ın dileğiyle, güven içinde Mısır'a girin!" dedi.

100- Ana-babasını tahtın üstüne çıkardı ve hepsi onun için secdeye kapandılar. (Ona kavuştukları için Allah'a şükür secdesi yaptılar veya onun önünde saygı ile eğildiler. Yusuf): Babacığım, dedi, işte bu, Önceden (gördüğüm) rü'ya-nın yorumudur'[104[104]]. Rabbim onu gerçek yaptı, bana iyilik etti; zira şeytan, benimle kardeşlerim arasına fitne soktuktan sonra o beni zindandan çıkardı, sizi de çölden[105[105]] getirdi. Gerçekten Rabbim, dilediği şeyi çok ince düzenler. O {her tedbiri) bilen, her şeyi yerli yerince yapandır.

101- Rabbim, sen bana mülkten bir nasib verdin ve bana rüyaların yorumunu Öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Dünyada da, ahİrette de benim yârim sensin! Beni müslüman olarak öldür ve beni iyilere kat!"

102- (Ya Muhammed), bu (anlatılanlar), sana vahyettiği-miz gayb haberlerindendir. Onlar kararlarını verip hile yaparlarken sen yanlarında değildin.

Yusuf Kıssası'nın Dördüncü Ve Son Halkası

Bu halka, yine Yusuf kıssalarının halkalarından son halkayı oluşturmaktadır. Ayetie-rin anlamları yine açıktır. Hikaye. Yusuf'a kardeşleri arasında geçen olayı anlatmaktadır. Ne zaman ki Yusuf'un kardeşleri Mısır'a erzak almaya geldiler o zaman kendisini tanıdılar. Yusuf anne-babasını ve diğer akrabalarını Mısır'a davet etti ve onları oraya yerleştirdi.

Sıfril tekvininin Ishahlar 42, 43, 44, 45. 46. bölümünde biraz farklı olmakla birlikte bu olay anlatılmaktadır.

Biz, ayetlerde anlatılan hususu tercih ediyoruz ki, bu da herkesçe bilinen şeydir. Hatta bu sıfrit tekvinde veya diğer sahifelerde anlatılan .şeyin muhtemelen aynısıdır. Son ayet, Hud süresindeki Nuh kıssasından bahseden son ayetin ortaya koyduğu suretin aynısını canlandırmaktadır. Hud süresindeki o ayette belirttiğimiz şey tamamen burada da geçerlidir. Bu yüzden burada tekrarına gerek duymuyoruz. Yusuf sûresi, "Andoîsun Yusuf ve' kardeşlerini in kıssaların)da soranlar için ibretler vardır." (Yusuf, 7) ayeti olan yedinci ayet, Peygamber (s) çevresinde rivayei edilen Yusuf kıssasına delalet etmektedir. Müfcssirler bu sûrenin tefsiri hususunda Yusuf ve kardeşleri kıssası etrafında bir çok açıklamalarda bulunmuşlardır. Ne var ki bu açıklamalarda, sûrede ve hatta sıfrit tekvinde bulunan

[104[104]] rü'yayc rüyamın (düşümün) gerçekleşmesidir.

[105[105]] hıktım mine'l bedvi el-bedvu: Burada el bâdiye (çöl) anlamındadır. Sizi de çölden getirdi, anlamındadır.

noktalara bir kısım sahabe ve tabiin[106[106]] ve dahi ahbarîlere dayandırılan eklemeler bulunmakladır.

Bu halkanın son ayetinin yorumu hem burada hem orada Hud sûresinde Nuh kıssandan sözeden son ayetin örnekli yorumunu desieklemektedir.

Bu halkanın ayetlerinde ortaya çıkan ibretler şunlardır:

1) Yusuf'un kardeşlerinin kendisine tuzak kumlalarına karşılık olarak Allah'ın Yusuf'a kardeşlerine karşı tuzak kurmasına izin vermesidir. Burada düşmanlığın misliyle

arşıiık verilmesine izin vardır.

2) İlk önce Yusuf'un büyük kardeşinin, ardından diğer kardeşlerinin Yusuf'a yaptik-arına pişman olmaları, ona ve babalarına kar.şt işledikleri hatalarını itiraf etmeleri ve onlardan kendileri için istiğfar etme isteğinde bulunmalarıdır. Burada günahı itiraf et-neye ve bundan dolayı Allah'a tevbe etmeye teşvik vardır.

3) Yakub'un, oğullarına araştırmayı, soruşturmayı, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeyi emretmesidir. Burada Allah'ın rahmeti ve genişletmesi hususunda devamlı ümitvar olmaya genel bir empoze vardır.

4) Takvalı olanların, sabredenlerin, iyilik yapanların sonunu ve bu husustaki Allah'ın yardımını Yusuf'un hatırlatıp teşvik etmesidir. Burada zorluklar karşısında sabra ve her halükarda Allah'ın takvasına teşvik, sabredenlere, takvalı olanlara, iyilik yapanlara da sürekli müjde vardır. [107[107]]

103- "Ama sen, ne kadar istesen de'[108[108]], yine insanların çoğu inanacak değillerdir.

104- Sen bu (okuduklan)na karşılık onlardan bir ücret İstemiyorsun. O, sadece bütün alemler için bir öğüttür.

105- Göklerde ve yerde nice ayet(ler) var ki onların yanından yüzlerini çevirerek geçerler.

106- Onların çoğu, Allah'a ortak koşmadan İnanmazlar.

107- Onlar, Allah'ın azabından, (herkesi) saracak'[109[109]] bir belanın, kendilerine gelmeyeceğinden veya hiç farkında de-ğillerken ansızın kıyamet saatinin kendilerine gelmeyeceğinden emin midirler!"

106[106] Taberi, İbn-i Kesir, Begavr, Hazin, Tabresi, Keşşaf Tefsirleri

107[107] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/528-529.

108[108] Velev haraste Her ne kadar senin isteğin, arzun artsa da...

109[109] Gasiyetun insanları kaplayan, onları yerle bir eden veya onları yoklayan, uyaran...

Ayetler Kur'an'ı işiten kafirlerden bir çoğunun durumunun gerçek mahiyetini belirtmektedir. Birinci ve ikinci ayetin hitabı, Peygamber (,s)'e yöneltilmektedir; çünkü her ne kadar Peygamber (s) insanların hidayete girmesini arzulasa da onlardan birçoğu imandan ve tasdikten uzaktır. Oysa Peygamber (s) kafirlerden ne bir ücret istemekte, ne de kendisi İçin bir fayda beklemektedir. Peygamber'in risaleti ve çağrısı olsa olsa kafirlerin yararınadır. Onlar için bir hatırlatma ve irşad etmeden ibarettir. Dahası bu çağrı ve risa-let, bütün insanlığın yararına olup herkes için bir uyan niteliğindedir. Dolayısıyla bütün kâfirlerin gaflet içinde olması nebevî davetin ortaya koyduğu plandan kaynaklanmamaktadır. Göklerde ve yerde birçok ayetler ve deliller, zihinleri celbetmekte, akıllara sinyal vermekte, gönüllerde depreş im oluşturmakladır. Bununla birlikte bu kafirler, düşünmeksizin, akletmeksizin bunlardan gafil kalmaya devam etmektedirler. Dahası onların gafletleri bunlara ve diğerlerine özgü değildir. Onlar Allah'ı itiraf etmek ve ona iman ettiklerini sanmakla birlikle onların gönülleri bu İmanın gereklerinden gafildir. Bunun kanıtı ise yaptıkları eylemlerin müşriklerin eylemlerinin aynısı olmasıdır. Çünkü bunlar aynen müşrikler gibi ibadetlerinde Allah'a şirk koşuyorlar ve Allah'tan başkasına yöneliyorlar. Ayetler uyan ve korkutma içerikli soruşturmayla noktalanmaktadır. Kafirlerin edindikleri bu konum, ancak dünyada Allah'ın azabından yahut bu azabın peşinden Allah'ın ebedî olan azabının geldiği korkunç saatin dehşetinden emin olan (korkmayan) kimselerin konumudur. Bu azabtan yahut bu korkunç dehşetten emin mi oldular ki böyle bir ilginç durum ortaya koyuyorlar?

Ayetlerin Arapların genelinin, peygamberin davetine karşı çıkıp ondan uzaklaştıklarından dolayı Peygamber (s)'i teselli ve teskin, kafirleri korkutma ve herhangi bir ücret ve menfaat beklemeksizin Allah'a davet eden Peygamber'in görevini tam olarak açıklama amacına yönelik olduğu göze çarpmaktadır.

Ancak bu ayetlerle tefsiri geçen uzun kıssalar dizisi arasında herhangi bir bağın olmadığı ortadadır. Buna karşın bu dizinin son ayetiyle bu ayetlerin ilki arasında bir ilişki göze çarpmaktadır. Bu da dizinin Rabbani bir vahiy olduğunun kanıtıdır. Ama buna rağmen insanların çoğu Kur'an'ın indirdiği bu vahye inanmamaktadır. Aynı şekilde kıssalar dizisinden sonra gelen ayetlerin ahenginden bir parça olan sûrenin son ayeti, Kur'an'ın kıssalarının düzmece bir söz olmayıp fakat mü'minler için rahmet ve hidayei kaynağı, Allah'ın vahyi olduğuna tenbih olunması yönüyle aralarında bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü her bir söz, bu ve bundan sonraki ayetlerin kıssalar dizisinin peşisıra geldiğini ortaya koymaktadır.

Bu sûre ile Kasas süresindeki Firavn ve Musa kıssasının ayetleri birbirini takip etmekle, başlangıç ve giriş yönünden birbirine benzemekledir. Bu kıssa ile bundan sonraki kıssa

arasında bağlantılı bulunan ayetler kıssa konusunda bir temel teşkil etmektedir. Kur'anî metodda asıl uyumluluk işte böyle ortaya çıkmaktadır. [110[110]]

108- "De ki: "İşte benim yolum budur. ,A|feh,â tofet,e davet ederim. Ben ve bana Uyanlar .Allah'ı ortak|ardan tenzih ederim, ben ortak toşanlaıyan değjlim

Bu ayet. Peygambere, açıktan Allah'a davetten Allah'ı ortak,ardan ıenzih etmeden, şirk ve müşriklerden beri kılmadan İbaret o]an asıl hedefini insanlara bildirmeyi emretmekte, her ne kadar müşrikler durumlarında ,sTar etsdcr ve gerçekieri anlamaktan, işleri kavramaktan ve davete icabet etmekten gafil kalsalar da bu açık o]an yoİa inanan kimsenin Allah'a imanda sebat etmesi gerektiğini belirtmektedirBu ayetic geçen ayetler arasındaki ilişki Uçıkt]r> Bumda Peygamber (s)'i teselli ve yatıştırmaya devam edilmekte ve görevi açıklanmaktadır[111[111]]

109- Senden önce de şehirler handan, yalnız kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başka (elçi) göndermedik. Yeryüzünde hiç gezmediler mi ki kendj|erinden öncekile-nn sonunun rjaşıl olduğunu görsünler! Korunanlar için ahiret yurdu daha iyidir. Aklınızı kul|anrnıyor musunuz?»

110- Fakat ne zaman kî, Peygamberler umutlarını kesti|er ve kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandılar işte ozaman onlara yard.m.m.z geldi de di|ediğimjz kimse|er kurtaAzab-m-z suçlular toplulUğUndan as|a gen çevri|mez.

İlk ayette, Allah'ın (cc) Peygamber (s)'den önce Peygamber olarak şehirler halkından ancak kendisi gibi erkekler gönderdiği belirtilmekte, kafirlerin ülkeleri dolaşmamalarının, kendileri gibi olan milletlerin sonlarının nasıl olduğunu görmemelerinin akılsızlık olduğuna dair uyarı ve hatırlatma içeren bir soru sorulmakta, Ahiret yurdunun Allah'tan korkanlar için daha üstün ve daha hayırlı olduğu, onların bu gerçeği akletmelcri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ayetteki "Aklınızı kullanmıyor musunuz?" cümlesi kendisiyle muhatap oldukları kafirleri aşağılamak içindir. Çünkü kâfirler bu gerçeği idrak etmiyorlar.

İkinci ayetle ise Allah'ın peygamberleri ve kavimleri hakkındaki kanunu belirtilmektedir. Çünkü Peygamberler Allah'a davete devam ettikçe kavimleri de davete inat ve düşmanlıkla karşılık veriyorlardı. Sonunda peygamberleri onları uyarıdan ümitleri kesilip kavimlerinin

---

[110[110]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/530.
[111[111]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/531.

yalanlamadan başka bir cevap vermeyeceklerini anlayınca Allah'ın yardımı erişti. Bu yardım yan çizen sapıkları yerle bir etti, Peygamberleri ve mü'minieri kurtardı. Ayel Allah'ın azabının suçlulardan savulmayacağina ve sonunda onları kuşatacağına dair bir uyarıyla noktalanmaktadır.

Her iki ayet, bilindiği üzere siyakla bağlantılıdır. Bu iki ayette de, Peygamber (s):i tescili, kâfirleri uyan ve korkutma devam etmektedir. Birinci ayette sorulan soru, kafirlerin yeryüzünü dolaştıklarına ve Allah'ın geçmiş kavimleri yerle bir ettiğini gözleriyle gördüklerine dair rapor anlamı içermektedir. Bu raporda bilindiği üzere kesin bir delil bulunmaktadır.

Müfessirlerden bir çoğu "fakat ne zaman ki, peygamberler umutlarını kestiler ve kendilerinin yalana çıkarıldıklarını .sandılar..." ifadesinde kapalılık gördüler ve bu ifade etrafında Peygamber (s)'den sonra ortaya konulan bu kapalılığa delalet eden, bazı sa-habelerden bir kısım rivayetler aklardılar. Bu hususta onlardan bir kısmı bu ayetin anlamı hakkında şöyle demişlerdir; Allah'ın azabı peygamberlerin kavimlerine gecikince onlardan kimileri Allah'ı yalanladılar, kimileri saçmalamaya başladılar, kimileri de Peygamberleri sihirbazlıkla suçladılar, delidir dediler. İşte o zaman Peygamberlerin akıllarında kuşku oluşlu..."

Müfessirlerden bazdan; "kezzebû7" kelimesini "kuzzibû" sigasıyla okurken bazdan da; "kezebû" sigasıyla okudular.Onlardan bazıları ise; Peygamberlerin Allah'ın kendilerini bıraktığını kabul etmediler ve sadece kavimlerinin böyle sandığını söylediler.[112[112]]Şayet biz, iki ayetin anlamını açıklarken yaptığımız gibi "sandılar' kelimesi "uyanık bulundular" anlamında yorumlandığı zaman herhangi bir kapalılık görmüyoruz. Bu mânâ bir çok ayetlerde geçmiştir. Kehf sûresi; "Suçlular ateşi gördüler, artık içine düşeceklerini iyice anladılar, fakat ondan kaçacak bir yer bulamadılar." (Kehf. 53) ayeti bu mânâda gelen ayetlere bir örnektir. Müfessirlerden bir çoğu bunu böyle söylemişlerdir.[113[113]] [114[114]]

111- Elbette onların hayat hikâyelerinde akıl sahipleri için ibret vardır. (Bu Kur'an), uydurulacak bir söz değildir; ancak kendinden önceki (İlahi kitapların doğrulanması, her şeyin açıklanması ve İnananlar İçin bir kılavuz ve rahmettir"

Ayet. peygamberler ve Kur'an'ın anlattığı milletler kıssasında akıl sahiplerine yararlı olan ibret ve öğüt bulunduğunu. Peygamberin okuduğu Kur'an'ın ve kendisine çağırdığı şeyin

---

[112[112]] Bkz. İbn Kesir, Begavi, Taberi, Hazin, Keşşaf, Tabresi. Kasimi Tefsirleri

[113[113]] Bkz. İbn Kesir, Begavi, Taberi, Hazin, Kasimi, Tabresi Tefsirleri.

[114[114]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/

sonradan uydurulup yahut iftira edilmediğini ancak bunun Kur'an'dan önce indirilen kitaplardaki şeylere uygunluk arzettiğini. burada herşeyin açıklandığını, imanı ve hidayeti arzulayan ve sonu hoş olan kimse için rahmet ve hidayet bulunduğunu belirtmektedir.

Bu ayet, kıssalar dizisini takip eden ayetleri ve sûreyi takviye ederek noktalanmakta, bu dizi ile bundan sonra gelen ayetler arasında bir bağ kurmakta, sûrenin teması olan ve Yusuf kıssasında da belirtilen kissalardaki öğüt ve ibret gibi Kur'anî genel hedefi desteklemekledir. Müfessirlcrin geneli "(Bu) uydurulacak bir söz değildir" cümlesini ister bunda muhkemi, müteşabihi. kıssaları veya kıssa olmayanları bulunsun farketmez genel olarak Kur'an'a döndürmüşlerdir. Bu da bilindiği üzere hak ve doğru olan bir görüştür. [115[115]]

[115[115]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/533.

RA'D SÜRESİ

Kurandaki Sırası ; 13

Nüzul Sırası : 87

Ayet Sayısı : 43

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, yüce Allah'ın büyüklüğüne ve evrene egemen olan yasalar sistemine ilişkin görkemli bir girişle başlıyor. Bu girişte, Rasulullah'la müşrikler arasında yaşanan tartışmaları kapsayan sahneler canlandırılıyor. Müşriklerin sarfetîikleri sözleri meydan okumaları, büyüklük kompleksine kapılıp burun kıvırmaları, Hz. Muhammed'in is) peygamberliğini ve ahiret gününü inkar etmeleri ve peygamberimizden mucize istemeleri ve bu isteklerine verilen cevabları içeren tablolar sunuluyor. Uyarma, gerçeği anlatma ve beyinsizliklerini gözler önüne sermeye yönelik bu sahnelerde ayrıca, iyi niyetli sağ duyulu salihlerle, art niyetli kıt akıllı kötülerin tutumları karşılaştırılıyor. Hak ile batıl somut örneklerle anlatılıyor ve hakkın kalıcılığı, yararlılığı vurgulanıyor. Geçmiş toplulukların peygamberlik misyonuna karşı takındıkları tavırlar hatırlatılıyor, bu arada ehl-i kitabın Rasulullah'ın peygamberliğini ve Kur'on'm vahiy ürünü olduğunu onaylayıcı tavırlarına işaret edilerek, peygamberimize moral veriliyor, güven aşılanıyor. Motivasyonu sağlayıcı bir diğer unsur olarak da mü'minle-rin, kafir ve müşriklerin ahirette karşı laca klan akıbet açıklanıyor.

Sûrenin bölümleri neredeyse bir zincirin halkaları gibi aralarında uyumlu ve ahenklidir. Bu yüzden bir kerede olmasa bile, bu bölümlerin ardışık bir şekilde İndiklerini söyleyebiliriz, ilginç bir nokta da şudur: Bu sûre, mushafta Mekke inişli bir sûreler grubunun arasında yer altr ve bu sürelerin hepsinin ortak özelliği, birbirine benzer kopuk harflerle başlamalarıdır. Yunus, Hud, Yusuf, Ra'd, İbrahim ve Hicr sûrelerinin oluşturduğu grubu kastediyoruz. Bu husus da, sûrenin içeriği ve ifade tarzına ekol olarak Mekke inişliliğine ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. .Giriş kısmında da söylediğimiz gibi bunlar, sûrenin Mekke döneminde indiğini gösteren güçlü kanıtlardır.

Ra'd sûresinin Mekke döneminde indiğini belirten rivayetlerde, bazı ayetlerinin Medine döneminde inmiş olduğundan söz edilir. Ama her rivayette farklı ayetler gösterilir. Bir riva-yette sûrenin başından 30. ayete kadarki kısmının, Medine'de kalan kısmının da Mekke'de

indiğinden söz edilir. Bazısı 31. ve 43. ayetlerin, bazısı 11. ve 13. ayetlerin Medine'de indiğini dile getirir. Ne var ki, sözü edilen bu ayetlerin ifade tarzları, İçerikleri ve söz dizimi ve konu bakımından sürenin bütünüyle ahenk oluşturmaları adı geçen rivayetleri kuşkulu bulmamıza neden oluyor. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elif, Lam, Mim, Ra. Bunlar kitabın ayetleridir. Ve sana Rabbinden indirilen haktır. Ancak insanların çoğu iman etmezler.

2- Allah O'dur ki, gökleri dayanak olmaksızın yükseltti; onları görmektesiniz. Sonra arşa istiva etti ve güneş İle aya boyun eğdirdi; her biri adı konulmuş bir süreye kadar akıp gitmektedirler. Her işi evirip düzenler, ayetleri birer birer açıklar. Umulur ki, Rabbimize kavuşacağınıza kesin bilgiyle inanırsınız.

3- Ve O, yeri yarıp uzatan, onda sarsılmaz dağlar ve ırmaklar kılandır. Orada ürünlerin her birinden ikişer çift ya-ratmıştır; geceyi gündüze bürümektedır. Şüphesiz bunlarda düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır.

4- Yeryüzünde birbirine yakın komşu kıtalar vardır; üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar'2[2] da vardır ki bunlar aynı su ile sulanır; ama ürünlerde bazısını bazısı-na üstün kılıyoruz. Şüphesiz, bunlarda aklını kullanan bir topluluk için gerçekten ayetler vardır.

Ra'd sûresi "Elif Lam Mim ve Ra" harfleriyle başlıyor. Bu tür bir başlangıç, uyarı ve dikkat çekme amacına yöneliktir. Sûrenin başında bulunan bu birbirinden kopuk harflerden sonra, yüce Allah'ın peygamberine hak içerikli olarak indirdiği ayetlere yönelik övgü ağırlıklı bir işaret yer alıyor. Hemen ardından, bu ayetlere inanmayan insanlığın çoğunluğuna bir eleştiri yöneltiliyor.

Sonra ayetlerin akışı, dinleyicilerin gözlerini yüce Allah'ın yarattığı evrene, evrenin kapsamında yer alan güneşe, aya, geceye, gündüze, dağlara, nehirlere, yeryüzünde birbirine komşu olan ve ağaçlan aynı topraktan beslenen, aynı sudan içen; buna rağmen ürünleri, meyveleri, tat ve lezzet bakımından farlılık gösteren üzüm ve hurma bağlarına, tarlalara çeviriyor. Ardından yüce Allah'ın bu ayetleri, bu evrensel fenomenleri sağduyu sahibi düşünme melekesini kaybetmemiş; iyi niyetli topluluklar için ayrıntılı biçimde açıkladığı, bununla da Allah'ın varlığına, gücüne, hikmetine delalet eden göz kamaştırıcı ayetleri

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/365.
2[2] Sınvan "Snv" kelimesinin çoğuludur ve eş, benzer anlamına gelir. Tefsir bilginleri, ayetin kapsamında bu kelimeyi "aynı köke bağlı hurma ya da ağaç dallan" şeklinde açıklamışlardır. Böyle olmayanlarsa "gayru sınvan= çatalsız"dır.'

görmelerini amaçlıyor. Böylece insanlar sadece Ulu Allah'ın ibadet edilmeye lâyık olduğunu bilsinler, sırf O'na kulluk etmeye ilişkin davetin haklılığını anlasınlar, bütün bunları boşuna yaratmamış olan yüce Allah'a inanmanın bir zorunluluk olduğunu algılasınlar ve insanların bir gün mutlaka O'na dönüp huzurunda hesaba çekileceklerinin kaçınılmaz olduğunun bilincine varsınlar...

Ayetlerin bundan sonra yer alacak ayetlere hazırlık yapma, giriş işlevini görme gibi bir özellikleri vardır ki, Kur'an'ın ifade tarzı içinde alışılan bir durumdur bu. Bu bakımdan kapsamlı ve görkemli bir başlangıç sayılır. Kulakları ve zihinleri uyarması, akıllara ve kalplere nüfuz etmesi pek zor olmuyor.

Sûre bu özelliğiyle ilk ve tek Örnek değildir. Başka sûrelerde de benzeri girişler yapıldığını gördük. Görülen tekrarlar da münasebet ve konumların tekrarından kaynaklanmaktadır.

"Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir topluluk için gerçekten ayetler vardır." ve "Şüphesiz bunlarda düşünen bir topluluk için gerçekten ayetler vardır." gibi ifadeler ya aynen ya da aynı anlama gelen yakın İfadeler şeklinde daha Önce incelediğimiz sûrelerde de yer almıştı. Nahl (ayet 11 ve 12) sûresi ile Rum (ayet 21-24) sûresini buna örnek verebiliriz. İlk bakışta da anlaşıldığı gibi, aklını kullanan ve düşünen kimselere yönelik bir övgü söz konusudur. Çünkü bu tür insanlar akıllan, kavrayışları ve düşünüşleri sayesinde yüce Allah'ın evrene egemen kıldığı yasalar sistemi üzerinde durup tefekküre dalarlar; bu yasalann işleyişini, akıllara durgunluk veren düzenini anlamaya çalışırlar. Bu aynı zamanda, özelde Kur'an'ı dinleyenler, genelde de her zaman ve mekanda insanlığa yönelik her türlü yöntem ve araçla evrensel yasalar sistemini incelemeye, anlamaya ilişkin bir mesajdır. [3[3]]

5- Eğer şaşıracaksan, asıl şaşkınlık konusu onların şöyle söylemeleridir: Biz toprak iken mi, gerçekten biz mi yeniden yaratılacağız? İşte onlar Rablerine karşı inkara sapanlardır, işte onlar boyunlarına halkalar getirilenler ve işte onlar içinde ebedi kalacakları ateşin arkadaşları olanlardır.

6- Onlar, iyilikten önce kötülüğü çabuklaştırmak istiyorlar; oysa onlardan önce nice örnekler gelip geçmiştir[4[4]]. Ve şüphesiz senin Rabbin zulümlerine karşılık insanlar için bağışlama sahibidir ve şüphesiz senin Rabbin, cezası çok şiddetli olandır.

7- İnkar edenler derler ki: "Ona Rabbinden bir ayet indiril-seydi ya". Sen yalnızca bir uyarıcısın ve her topluluk için

bir hidayet önderi vardır.

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/367-368.
[4[4]] el-ıiesulat Örnekler. Yüce Allah'ın geçmiş ümmetler için öngördüğü akıbetler kastediliyor.

Bu ayetler grubunda, şu olağanüstü evrende yer alan akıllara durgunluk verici, göz kamaştırıcı ayetlere ilişkin sözleri ve tutumları, insanı hayretler içinde bırakan kafirlere ypnelik ağır eleştiriler yer almaktadır.

1- Bunlar, toprak olduktan sonra, yeniden yaratılacakları gerçeğine ilişkin, sorular sorup duruyorlar. Allah'a ve O'nunla karşılaşmaya inanmamanın doğal bir yansımasıdır bu sorular. Kuşku yok ki, onlar bu tutumlarından dolayı cezalandınlacaklardır, boyunlarına zincirler geçirilip ebediyyen ateşte azap çektirileceklerdir.

2- İyilikten önce, kötülüğü çabuklaştırmak istiyorlar. Yani, kendilerine va'dedilen Allah'ın azabını. Aslında bu çabuklaştırma isteğinde, azabı küçümsediklerini gösteriyorlar. Oysa, kendileri gibi inkarcı ve alaya alıcı tutumlar sergileyen toplumların başlarına ne tür akibetler geldiğini biliyorlar. Yüce Allah, insanların zulmüne ve azgınlığına rağmen onlara karşı hoşgörülü olmayı öngürmüştür. Ama cezalandırdığı zaman da azabı çok şiddetli ve mahvedici olur.

3- Rasulullah (s)'dan Rabbi tarafından kendisine bir işaret gelmesini, bir mucize gerçekleştirmesini istiyorlar. Bu isteklerine şu şekilde cevap veriyor: Peygamber Allah'a davet eden, bir uyarıcı, azabtan sakindıncı ve Allah'ın sevabım müjdeleyici bir elçiden başka bir şey değildir. Onun davetinde mucizeleri gerektiren, kanıtlanması icabet eden aykırı farklı bir husus yoktur. Üstlendiği misyon itibariyle bir türedi de değildir. Bundan önce de, kavimlerini uyarmak üzere birçok elçiler gönderilmiştir. Bu değişmez ve aynı amaca yönelik ilahi bir yasadır.

Ayetlerde kafirlerin inatçı, meydan okuyucu ve karşı çıkıcı karakterlerini somutlaştıran bir tablo çiziliyor. İfade tarzı, anlatım ve eleştiri esaslıdır. Benzeri anlatımlar daha önce de defalarca tekrarlanmıştı. Çünkü bu tür olaylar sık sık yaşanmaktadır. Önceki anlatımlarda olduğu gibi, uyarı ve eleştiri nitelikli cevaplarla sahne noktalanıyor.

Ayetler grubunun son ayetinin son bölümünde, Rasulullah (s)'ı teselli edici, güven aşılayıcı bir ifade yer alıyor. Bu da benzeri olaylar baş gösterdiğinde yinelenen bir motivasyon örneğidir.

Ayetlere baktığımızda peygamberimizle, kafirler arasında cereyan eden yüz yüze bir tartışma sahnesini gözlemleriz. Bundan sonraki ayetlerde, buna ilişkin ipuçları bulmak mümkündür.

"Her topluluk için bir hidayet Önderi vardır" ifadesine ilişkin yorumumuz, özelde ayetlerin akışı ile genelde de

Kur'an'ın atmosferiyle uyuşmaktadır. [5[5]]

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/369.

8- Allah, her dişinin neyi yüklendiğini ve döl yataklarının neyi eksiltip[6[6]]' neyi eklediğini bilir. O'nun katında her şey bir miktar iledir.

9- O, gaybı da, müşahade edileni de bilendir. Pek büyüktür, yücedir.

10- Sizden sözü saklı tutan da onu açığa vuran da geceleyin gizlenen de ve gündüzün ortalıkta gezen'[7[7]] de birdir.

11- Onun (insanın) önünden ve arkasından izleyenleri[8[8]] vardır. Onu Allah'ın emriyle'[9[9]] gözetip korumaktadırlar. Gerçekten Allah, kendi nefislerini değiştirmeyinceye kadar bir topluluğun durumunu değiştirmez. Allah bir topluluğa kötülük İstedi mi artık onu geri çevirmeye hiçbir imkan yoktur; onlar için O'ndan başka bir veli yoktur[10[10]]'.

12- O size şimşeği korku ve umut olarak gösteren, ağırlaşmış bulutları ortaya çıkarandır.

13- Gök gürültüsü O'nu hamd ile, melekler de O'na olan korkularından teşbih ederler. O, yıldırımları gönderip bununla dilediğine çarpar; onlar ise Allah hakkında çekişip tartışırlar. O, gücü pek çetin olandır[11[11]].

Yukarıda sunduğumuz ayetlerde;

1- Yüce Allah'ın bilgisinin herşeyi kuşatıp kavradığı dile getiriliyor. O, her dişinin rahminde neyi taşıdığını, dişilerin rahimlerinde gebeliğe, kısırlığa ya da artma ve eksilmeye yol açan etkenleri bilir. Herşey O'nun katında bir ölçü ile belirlenmiştir. Gelişmeler bu Ölçüler çerçevesinde cereyan eder. O, görülen, görülmeyen, açık ve gizli her şeyi bilir. O'nun bilgisi açısından insanları gizlice söyledikleri sözlerle, açıktan söylediği sözler arasında bir fark yoktur. Gecenin karanlığına bürünmüşken ya da gündüzün, herkesin gözü önünde hareket ederken yapıp ettikleri şeyler, O'nun sınırsız bilgisi için far-ketmez. Yüce Allah adına her bir insanı denetleyen görevliler vardır. İnsanın önünde ve gerisinde durarak onu korurlar. Allah'ın emri uyannea, onun hareketlerini her türlü faaliyetini ve faaliyetsiz anlarını kontrol ederler. Allah'ın emrini uygulamak üzere her an tetikte beklerler.

[6[6]] Tağidu Eksiltir, azaltır.

[7[7]] Sarib Yolunda yürüyüp giden

[8[8]] Muakkibaî İnsanı izleyip denetlemekle yükümlü insanın sag ve sol tarafında bulunan melekler.

[9[9]] Min emrillah Allah'ın emri ile

[10[10]] Valin Sığmak, veli, dost.

[11[11]] Şedidu'l mihal Kıskıvrak yakalayışı veya azabı ya da düzeni, tuzağı, gücü çetin olan karşı konulmaz güce sahip.

2- Atmosferdeki fenomenlerin ulu Allah'ın iradesine ve yönetimine, evirip-çevirişİ-ne boyun eğdiği vurgulanıyor. Sözgelimi, hem korkuya hem de umuda sevkeden şimşek, Allah'ın emri ve planlaması doğrultusunda gerçekleşen bir olgudur. Yağmur yüklü bulutlar O'nun öntasarımı ile meydana gelir, O'nun planlaması ile oluşurlar. İnsanların yüreklerine korku salan gökgürüllüsü, Allah'ın heybetine boyun eğer, O'nu övgüyle teşbih eder. Ruhlar aleminin yüce varlıkları olan melekler, her zaman O'nun korkusunu içlerinde hissederler. Gökten yıldırımlar gönderen O'dur. Bunlarla dilediği kimseyi, takdiri ve iradesi uyarınca çarpar.

3- Yöneliminin esasını, kuşatıcı ve sınırsız bilginin oluşturduğu, bütün evrensel güçlerin boyun eğdiği ulu Allah hakkında tartışmaya girenlere yönelik eleştirel bir değerlcndirmeye yer veriliyor. Allah'ın öç alışına, kıskıvrak yakalayışına karşı uyarıcı mesajlar sunuluyor. Çünkü Allah'ın karşı konulmaz gücü, insana kurtuluş yolu bırakmayan cezalandırma amaçlı tuzağı, suçlu günahkarları korkunç akibetle yüzyüze getirici düzeni çetindir, dehşet vericidir.

4- Ayetler grubunun kapsamındaki dördüncü ayetin ikinci ve dördüncü bölümlerinde, ilk bakışta da farkcdildiği gibi, bir konudan başkasına geçiş gerçekleştiriliyor. Buna göre, her bir insan için denetleyici ve koruyucu Melekler görevlendiren yüce Allah, herhangi bir topluluğun içinde bulunduğu durum ve tavrın değişmesini, o topluluğun sahip olduğu özelliklerde beliren değişim olgusuna bağlı kılmıştır. Bu bakımdan bir topluluk, olumsuz bir tavrından dolayı Allah'ın intikamını hakettiği zaman, herhangi bir gücün sözkonusu toplumu Allah'ın azabına karşı savunması, azabı geri çevirmesi mümkün değildir. Allah'ın karşı konulmaz azabı ile yüzyüze gelen toplulukların yardımcıları, dostları ve sığınakları yoktur. İşte bu gerçek suçlu-günahkarlara yönelik, oldukça sert ve uyarıcı bir tehdit niteliğindedir.

İncelemekte olduğumuz ayetler, ilk bakışta da farkedildiği gibi, bundan önceki ayetler grubu ile bütünlük oluşturmaktadır. Önceki ayetler grubunun içerdiği konu üzerine yapılmış bir değerlendirme niteliğindedir. Dolayısıyla, kafirler Allah hakkında tartışmaya giriyorlar; tehdit edildikleri azabın bir an önce gerçekleşmesini istiyorlar. Bu şaşırtıcı tutumlarının temelinde Allah ile buluşma gerçeğinden kuşku duymaları yatmaktadır. Bu yüzden pervasızca elçilere meydan okuyabiliyor, onlardan mucize isteminde bulunabiliyorlar. Oysa iç ve dış alemde, evrende ve kendi iç dünyalarında gözlemledikleri her şeyde, yüce Allah'ın büyüklüğüne, sonsuz kudretine, karşı konulmaz gücüne-, caydırıcı azametine ve tek ve ortaksız uluhiyyetine ilişkin ayetler ve belgeler bulmaları mümkündür.

Birçok yerde, gerek ayrı ayrı ve gerekse topluca tekrarlanan ayetlerin içerikleri, tekrarlanan tavırlarla doğrudan ilgilidir. Bu ayetler grubu da, içerikleri itibariyle hayranlık uyandırıcıdır; kalpler ve akıllar üzerinde güçlü bir etki bırakıyor. Aynı Özelliği sûrenin giriş kısmında da gözlemleyebiliriz. Rasulullah (s)'la kafirler arasında gerçekleşen yüzyüze tartışmalarla da ilgili olabilir.

Bazı tefsir bilginleri[12[12]] "O size şimşeği korku ve umut olarak gösterendir" ifadesi ile "şimşek çakarken insanların içinde uyanan korku ile ardından yağmur geleceğine ilişkin umudun kastedildiği görüşündedirler. Bu, üzerinde durulmaya değer bir açıklamadır.

Gökgürültüsünün Allah'ı teşbih edişi ile ilgili olarak da çeşitli yorumlar ve rivayetler aktarılmıştır. Bu yorumlardan birine göre "Gökgürültüsü" anlamına gelen "Er-Ra'd" bir meleğin adıdır. Bir diğer rivayete göre gökgürültüsü, bulutlan süren meleğin nefes alıp verirken çıkardığı sestir. Her iki rivayetten teşbih edenin Melek olduğu sonucu çıkıyor. Bir başka yoruma göre, "gökgürültüsü"nün kendisi Allah'ın büyüklüğünü ve karşı konulmaz gücünü göstermektedir. Bu da onun Allah'ı teşbih etmesi anlamına geliyor. Bizce yukarıda sunduğumuz yorum ve rivayetlerin en dikkate değeri bu sonuncusudur[13[13]]. Bu yoruma şunu da eklemek yerinde olur. İnsanın içinde korku uyandıran bir fenomen olarak gökgürültüsünün, Allah'ın gücünün bir göstergesi olduğu, O'nun buyruğuna boyun eğdiği vurgulanıyor. Zcmahşeri der ki: İfadede hazfedilmiş bir kelime vardır. Dolayısıyla cümlenin gramer kurallarına uygun açılımı şöyledir:.... Gökgürültüsünü duyan O'nu hamd ile lesbih eder. Bizce bu şekil bir açılıma gerek yoktur. Çünkü cümleye ilişkin açıklamamız, bu tür bir zorlamayı gerektirmeyecek şekilde açık ve anlaşılırdır. Nitekim İsra sûresinin bir ayetinde şöyle buyuruluyor: O'nu hamd ile teşbih etmeyen hiç bir şey yoktur. Bu bakımdan her iki ifade arasında içerik ve amaç uygunluğu vardır. Her ikisinde de verilmek istenen mesaj birdir.

Tefsir bilginleri, incelemekte olduğumuz ayetler grubunun sonunda yer alan ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak bir çok rivayet aktarmışlardır. Bu rivayetlerden birine göre, Rasulullah (s) Firavun karakterli inatçı Arap liderlerinden birine elçi göndererek onu yanına çağırır. Rasulullah'ın elçisi ona: Rasulullah seni çağırıyor deyince adam: Rasulullah kimdir? Allah kim oluyor? Altından mıdır? Gümüşten midir? Yoksa bakırdan mıdır? cevabını verir. Elçi Rasulullah'ın yanına döner. Rasulullah tekrar gidip adamı çağırmasını emreder. İnatçı adam gelen elçiye aynı tepki gösterir. Rasulullah da elçisini üçüncü kez gönderir. Adam yine aynı sözleri söyler. Çok geçmeden yüce Allah onun tepesine bir bulut gönderir. Adam hâlâ konuşmakta ve inatla tartışmayı sürdürmektedir. Birden şimşek çakar, yıldırım çarpar ve adamın kafatasını uçurur. Ardından yüce Allah bu ayeti indirir. Bir diğer rivayete göre, sözkonusu ayet, Amir b. Tüfeyl ve Erbed b. Re-bia hakkında inmiştir. Rasulullah bu iki adamı İslama davet ettiğinde, bunlar İslama girmelerine karşılık İslam toplumunu yönetmede pay isterler. Rasulullah bu şartı kabul etmez. Bunun üzerine Amir şöyle der: Allah'a andolsun ki, sana karşı kılıçlarını kınından çekmiş, tozu dumana katan atlılardan ve toy delikanlılardan oluşan bir ordu hazırlayacağını söyler. Rasulullah ona: Allah ve Kayle'nin çocukları senin girişimini sonuçsuz bırakacaktır[14[14]] cevabını verir. Sonra, oradan ayrılarak Rasulullah'a karşı

[12[12]] Taberi, Beğavi, Hazin ve diğerleri
[13[13]] Tabresi Tefsiri.

[14[14]] Kayle'nin çocukları: Evs ve Hazreç kabilelerine denir. "Kayle" büyük annelerinin adıdır.

bir ordu oluşturmaya çalışırlar. Bunun üzerine yüce Allah yıldırım göndererek Erbed'i yakıp küleder. Bir veba salgınıyla da Amir'i helak eder, İşte ayet-i kerime bu olay üzerine inmiştir.

Görüldüğü kadarıyla ayet-i kerime, içinde bulunduğu ayetler zinciri ile akış ve içerik bütünlüğü oluşturmaktadır. Bu da grubun bir bütün olduğunu düşündürmektedir. Şu kadarı var ki amacımız yukarıda sunduğumuz İki rivayette anlatılanları reddetmek değildir. Biz diyoruz ki, iki rivayette anlatılanların, bu ayetin sebeb-i nüzulü olmasını biraz ihtiyatla karşılıyoruz. Özellikle rivayetlerden, sözkonusu ayetin Medine inişli olması gibi bir sonucun çıktığını gözönünde bulundurduğumuzda, bu çekincemizin haklılığı ortaya çıkıyor. Oysa kanaatimizce, ayet-i kerime Mekke İnişlidir. Çünkü ifade tarzı, Mekke inişli ayetlerin ifade tarzının tipik özelliklerini yansıtmaktadır. [15][15]

Sosyal Değişim Yasası

"Gerçekten Allah, kendi nefislerinde olanı değiştir inceye, bozuncaya kadar, bir toplulukta olanı değiştirip bozmaz." Bu cümle üzerinde durup düşünmek gerekir. Çünkü yüce Allah'ın toplumsal hayata egemen kıldığı bir sosyal yasaya dikkat çekmektedir. İnsanlık, bu yasa uyannea nimet ve intikam, refah ve yokluk, dirlik ve bozgunculuk arasında sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Ayrıca ayet-i kerimede tüm zaman ve mekanlardaki insanlara yönelik evrensel bir mesaj yer almaktadır. İnsanların sahip oldukları nimetler, zaman zaman yaşadıkları cezalandırma amaçlı musibetler, iyilikler ve inim inim inleten felaketler durduk yerde ortaya çıkmazlar. Tam tersine bu durumların, insanlığın tutum ve davranışları ile, hayat tarzı ile doğrudan ilgisi vardır. Eğer insanlar bir yerde güçlü ve onurlu bir hayat sürdürüyorlarsa, huzurlu ve başarılı bir toplum örneğini sergiliyorlarsa, bunun tek nedeni hayat biçimlerinin hak ve doğruluk esaslarına dayanıyor olmasıdır. Üzerinde bulundukları bu hayat biçimini sürdürdükleri bu dosdoğru yoldan sapmadıkları sürece, konumlarının iyi niteliği kötülükle değiştirilmez. Bir yerde herhangi bir toplum güçsüz ise, musibetlerden belini doğrultamıyorsa, zillet içinde yaşıyorsa, yoksulluk çekiyorsa, hayatına kelimenin tam anlamıyla anarşizm egemen-se, kuşku yok ki, bunun tek nedeni, adı geçen toplumun hayat biçiminin sapıklığa, boş vermişliğe ve bozgunculuğa dayanıyor olmasıdır. Bu toplum, dengeli bir hayat çizgisine dönüş yapmadıkça, doğruluk ve dirlik yolunu izlemeye başlamadıkça, içinde bulunduğu kölü durum iyilikle yer değiştirmez, olumsuz hali, olumlu hale dönüşmez. Bu realite, eşyanın hakikatine yönelik dikkatli bir bakış ile daha bir belirginlik kazanır. Cümledeki ifade mutlak oluşun, ortaya konan gerçeğin, bütün insanları, bütün ortamları, bütün sınıfları, bütün ulusları, bütün dinleri ve bütün sosyal, ekonomik ve politik durumları kapsadığını anlatmaktadır. Bu bakımdan ifadenin Kur'an-ı Kerim'de yer alan hikmetli özdeyişlerin, deyimlerin ve somut örneklerin en vurgulayıcısı, en çarpıcısı ve

---

[15][15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/371-374.

en etkileyicisi olarak nitelendirilmesi yerindedir. Enfal sûresinde, bir ölçüde bu ifadeyi çağrıştıran bir ayet yer almaktadır: Bir kavim kendinde olanı değiştirinceye kadar Allah, ona nimet olarak bağışladığını değiştirici değildir. (Enfal,53) Ne var ki, incelemekte olduğumuz cümle, hem nimet, hem de musibet halini kapsayacak şekilde mutlak olması bakımdan daha geneldir.

"Allah bir topluluğa kötülük diledi mi..." ifadesini açıklarken, bir topluluk olumsuz tavırları dolayısıyla Allah'ın cezasını hakettiği zaman.... şeklinde bir değerlendirmede bulunduk. Görüldüğü gibi bu değerlendirmemiz ayetin atmosferi ile örtüşmektedir. Ayet-i kerimede şu gerçek net biçimde ortaya konmaktadır: İnsanlar, kendi iradeleri ile nefislerinde olanı değiştirme kabiliyetine ve yetkisine sahip oldukları için yapıp ettiklerinin sorumluluğunu taşıyorlar. Vardığımız bu sonuç çeşitli münasebetlerle vurguladığımız gibi, Kur'an direktifleriyle de bağdaşır niteliktedir. 16[16]

14- Hak olan çağrı ancak O'na yapılandır. Onların Allah'tan başka çağırdıkları ise, onlara hiç bir şeyle cevab veremezler. Onların durumu yalnızca, ağzına gelsin diye iki avucunu suya uzatanın boşuna beklemesi gibidir. Oysa ona gelmez. İnkar edenlerin duası, böyle boşa17[17] gitmektedir.

15- Göklerde ve yerde her ne varsa -İsteyerek de olsa istemeyerek de olsa- Allah'a secde eder. Sabah18[18]' aksam' 19[19]gölgelen de secde eder.

Yukarıda sunduğumuz iki ayette;

1- Gerçek çağrının Allah'a yönelik olarak yapılan çağrı olduğu, eleştirel bir üslupla ifade ediliyor. Kim Allah'a çağırıyorsa, onun çağnsi hak niteliklidir, hakka yöneliktir. Kim O'na dua ediyorsa hiç kuşkusuz her sözü işiten, dualara karşılık veren, mutlak tasarruf yetkisine sahip, gerçek ilaha dua etmiş olur. Öte yandan kafirlerin kulluk kastıyla dua ettikleri düzmece ilahlar, hiç bir şekilde onlara karşılık veremezler. Çünkü bu düzmece ilahların buna güçleri yetmez. Kafirlerin, Allah'ı bir yana bırakarak, bu tür düzmece ilahlara dua etmeleri, iki avucunu açıp suya seslenen, kendiliğinden gelip ağzına girmesini isteyen susamış insanın durumuna benzer. Kuşkusuz su, bu çağrıya cevap veremez, kendisinden isteneni yapamaz. Çünkü su, sesleri duymaz, şuursuz ve cansız bir maddedir. İşte kafirlerin duası da böyle boşa gider. Kafirlerin düzmece ilahlara yönelik olarak yaptıkları duadan geriye, hüsran ve yürek

16[16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/374-375.
17[17] Dalal Sapıklık. Bu ayette ise, "hiçbir ihtiyaca karşılık veremeyen, hiç bir yarar sağlayamayan boş şey" anlamında kullanılmıştır.

18[18] el-Guduv Günün ilk saatleri, sabah.

19[19] Asal Günün son saatleri, akşam.

sızısı kalır.

2- Evrende yer alan tüm canlı cansız varlıkların ulu Allah'a boyun eğdikleri vurgula-■ narak, kafirlerin bu çarpık tutumları üzerine bir değerlendirme yapılıyor. Göklerde ve yerde bulunan herşey, gerek isteyerek, gerek istemeyerek O'na secde eder. Yine göklerde ve yerde bulunan tüm canlı-cansız varlıkların gölgeleri de sabah akşam O'na secde eder.

Ayetlerin üslubundan, onların akış itibariyle önceki ayetler grubunun bir devamı oldukları anlaşılıyor. Tefsir bilginlerinden bazıları, ilk ayetin ilk cümlesinde sadece Allah'a yönelik olarak yapılan duanın kabul gördüğünü anlatıyorlar. Dolayısıyla onlar, ayetin bu cümlesinde, Rasulullah'ın Amir b. Tufeyl ve Erbed b. Rebia için yaptığı bedduaya da işaret edildiğini belirtmişlerdir. Biz, önceki ayetlerin tefsiri bağlamında bu olaydan sözettik. Her ne kadar kıssayı reddetmesek de bunun, önceki ayetler grubunun sonunda yer alan ayetin iniş sebebi olabileceği yönündeki yaklaşımı ihtiyatla karşılıyoruz. Şunu öncelikle vurgulamalıyız ki, kafirlere beddua ettiğine ilişkin haberi reddetmiyoruz. Ama şunu söylüyoruz; Yaptığımız yorum bu ayetin akışıyla ve önceki ayetler grubunun atmosferiyle uyuşmaktadır. Bu bakımdan daha isabetli olduğunu düşünüyoruz.

"İsteyerek de oisa, istemeyerek de olsa" ifadesinde ilk bakışta da fark edildiği gibi, evrende yer alan tüm canlı-cansız varlıkların Allah'ın yönetimine ve iradesine boyun eğdikleri dile getirilmektedir. Bu hususta gönülden itaat edenlerle, başkaldıranlar, cansız varlıklarla canlı varlıklar, yüceler alemi ile süfli alem arasında hiç bir fark yoktur. Tümü de zorunlu bir itaatin kapsamı içindedir. Öyle anlaşılıyor ki "gölgeleri de" şeklinde bir ifadenin de yer almış olması, sözkonusu itaatin evrenselliğini, kapsayıcılığını vurgulamaya yöneliktir. "Sabah akşam" ifadesine gelince; sabahın ilk saatlerinde ve günün son saatlerinde uzayan gölgelerle ilintili olduğu hemen fark edilmektedir, çünkü varlıkların ve insanların gölgeleri günün ilk saatlerinde ve son saatlerinde belirgin bir hareketlilik sergilemektedir. Gölgelerin hareketliliği veya hareketsizliği Allah'ın otoritesine boyun eğen, O'nun iradesine göre gerçekleşen bir olgudur. Tıpkı cisimlerin kendisi gibi. Bazı bilginler, ifadenin "secde" ile ilintili olduğunu söylemişlerdir. Bu yorumun doğru olması durumunda bu, tamamen ifade tarzıyla ilgili bir deyiş olur ve sırf varlıkların sabah akşam Allah'a boyun eğmekte olduklarını vurgulamakla sınırlı tutulamaz. Çünkü ayetlerin içeriği, evrende yer alan tüm varlıkların, tüm zamanlarda ve sürekli olarak Allah'a boyun eğdiklerini vurgulayıcı niteliktedir. [20][20]

16- De ki: Göklerin ve yerin Rabbi kimdir? De ki: Allah'tır. De ki: Öyleyse, O'nu bırakıp kendilerine bile yarar da zarar da sağlamaya güç yetiremeyen bir takım veliler mi edindiniz? De ki: HİÇ görmeyen ile gören eşit olabilir mi? Veya karanlıklarla nur eşit olabilir mi? Yoksa Allah'a O'nun yaratması gibi yaratan ortaklar buldular da, bu yaratma, kendilerince birbirine

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/375-376.

mi benzeşti? De ki: Allah herşe-yin yaratıcısıdır ve O, tektir, kahredici olandır.

Bu ayet-i kerimede hitap, Rasulullah (s)'a yöneltiliyor ve şu hususlar işleniyor:

1- Göklerin ve yerin Rabbinin kim olduğu sorusu ve tek, ortaksız, Rab olan Allah'tır cevabı.

2- ikinci bir emir olarak da, müşrik kafirlere bazı soruların yöneltilmesi isteniyor: Sorunun üslubundan, Allah'ı bir yana bırakarak, başkaları şöyle dursun, kendi nefislerine bile herhangi bir yarar dokundurma ya da bir zararı defetme gücüne sahip olmayan düzmece ilahları dost ve yardımcı edinenlere yönelik ağır bir eleştiri algılanıyor. Bunun tamamen bir beyinsizlik örneği olduğu vurgulanıyor. Bu arada kör ile gören, karanlıkla aydınlık eşit midir ki, her şeye güç yeliren yüce Allah ile hiç bir şeye güç yetiremeyen düzmece ilahlar eşit olsun? şeklinde bir soru yöneltiliyor. Yoksa, kulluk sundukları bu düzmece ilahlar, Allah'ın yarattığına benzer bir şey yarattılar da, onlar yaratmayı birbirlerine karıştırdılar da, böylece bu ilahlarında bir güç ve meziyet mi gördüler? diye bir soruya yer verilerek tutumlarının yanlışlığına dikkat çekiliyor.

3- Peygamberimize (s) yönelik üçüncü emirde ise, yüce Allah'ın tek başına tüm varlıkların yaratıcısı olduğu, tek ve ortaksız uluhiyet yetkisine sahip olduğu, her şeyin O'nun karşı konulmaz gücüne boyun eğdiği ifade ediliyor.

Ayet-i kerime, sûrenin genel atmosferiyle bütünlük arzetmektedir. Ayetin içeriğinde, Rasulullah (s) ile müşrikler arasında yüzyüze gerçekleşen tartışmalardan, bir sahnenin sunuluyor olması da buna ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. İfade tarzı, son derece güçlü susturucu ve tartışma atmosferini çağnştıncı özelliklere sahiptir.

Ayetin kapsamındaki ilk soruya ilişkin cevaben Peygamberimiz tarafından verilmesinin istenmesi, ilk etapta, tartışma sürecinde müşriklerin bizzat yer almış olmalarının bir zorunluluk olmadığı şeklinde bir düşüncenin zihinlerde belirmesine neden oluyorsa da bir çok sûrede (Yunus 31- Mü'minun, 84-86, zuhruf, 9-87) müşriklerin bu tür bir cevabı verdikleri, hem kendilerini hem de evreni yaratanın yüce Allah olduğunu itiraf etlikleri belirtildiğinden, Peygamberimizin (s) verdiği bu cevaba hiç kimsenin karşı çıkmadığı bu realitenin vurgulanması gibi algılanabilir. Tartışma ve münazara ortamında uygulana gelen bir yöntemdir bu. Sonraki ayetlerin satır aralarında, meselenin bu yönüne ilişkin belirgin ipuçları bulmak mümkündür. [21[21]]

17- Allah gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarınca çağlayıp aktı. Sel de yüze

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/377-378.

vuran'[22[22]] bir köpük[23[23]] yüklendi. Bir süs veya bir meta sağlamak için ateşte üzerine yakıp erittikleri şeylerde de bunun gibi bir köpük vardır. İşte Allah, hak ile batıla böyle örnekler verir. Köpüğe geiince o atılır gider[24[24]], insanlara yarar sağlayacak

şey ise yeryüzünde kalır.İşte Allah örnekleri böyle vermektedir.

Hak- Batıl Karşıtlığı

Bu ayet-i kerimede hak içerikli mesajla, batıla dayalı düşünce sistemlerinin mahiyeti ve her ikisinin akibetlcri, somul bir örnekle canlandırılıyor: Ulu Allah gökten yağmur yağdırır. Bunun sonucu dereler kendi kapasitelerine göre çağlayıp akarlar. Suyun şiddetli ve coşkun akışı sonucu, yüzeyinde ak köpükler belirir. İnsanları süs eşyası ve başka şeyler üretmek üzere ateşte erittikleri madenlerin şiddetli kaynama sonucu üzerlerinde de böyle bir köpük belirir. Selin coşkusu durduğunda ya da ateş söndüğünde köpük kaybolup gider. Geride insanlar için yararlı olan su ya da maden kalır. Batıl düşünce sistemleri ve ideolojiler de öyle. Tıpkı köpük gibidirler. Bir temelleri, dayandıkları bir öz maddeleri yoktur. Ancak bir sosyal hercümerc anında, bir kargaşa ortamında belirginlik kazanırlar, önplana çıkarlar. Sosyal kargaşa dindiğinde, doğal dengeler yeniden kurulduğunda ortadan kaybolup giderler. Kalıcı ve değişmez bir değer olarak sadece hak kalır. Çünkü gerçek anlamda yararlı olan sadece haktır.

Ayet-i kerime sûrenin genel akışının bir parçasıdır. Verilen örnekse Tevhid esaslı i-nanç sistemi ve şirk esaslı inanç sistemi ile ilgilidir. Ki önceki ayetler grubunda bu iki i-nanç sisteminin karşılaştırması yapıldı, ne fayda verme yetkisine ne de herhangi bir güce sahip olan düzmece ilahlar edinen müşriklere ağır eleştiriler yöneltildi. Bu açıdan bu tür bir örneklen dirm ey i içeren ayetle, önceki ayetler arasındaki konu ve hedef bütünlüğü belirgindir, Görüldüğü gibi hak içerikli mesaj ile batıl nitelikli inanç sisteminin mahiyetini açıklama amacına yönelik olarak verilen örnek, dinleyicilerin her zaman göz-lemleyebildikleri, alışageldikleri bir olguyu yansıtmaktadır. Bu bakımdan etkisi kalıcı oluyor.

Sûrenin akışını gözönünde bulundurduğumuz zaman, ayet-i kerimede, hak ve batılın mahiyetini somutlaştırmaya yönelik bu örnek, tevhid esaslı inanç sistemi ve şirk esaslı inanç sistemi ile ilintili olarak önplana çıkıyor. Hakkın kalıcılığını, yararlılığını ve sürekliliğini, buna karşılık batılın asılsızlığını ve bir kuruntudan ibaret olduğunu vurguluyor. Ne var ki, kullanılan

---

[22[22]] RabiyenYüzeyeçıkan,

[23[23]] şey ise, yeryüzünde kalır. İşte Allah Örnekleri böyle vermektedir.

Zcbed Sel sularının coşması ve şiddetli akışı sonucu üzerinde oluşan köpük.
[24[24]] Ctıfa Süprüntü. Sel suyu üzerindeki köpükle karışık çer çöpün atılması.

sözcüklerin mu ti aklığını gözönünde bulundurduğumuz zaman, bu örneği hak-batıl, doğru-yalan, iman-küfür, nifak-içtenlik, akıl-ihtiras, bilgi-cehalet, düzen ve anarşizm gibi, akıl açısından birincisini benimseyip ikincisini reddetmek gibi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkan her türlü zıtlığa uyarlanabilir. [25[25]]

18- Rabierine icabet edenlere daha güzeli vardır. O'na icabet etmeyenler ise, yeryüzündekilerİn tümü ve bununla birlikte bir katı daha onların olsa, mutlaka kurtulmak için bunu fidye olarak verirlerdi. Sorgulamanın en kötüsü onlar içindir. Onların barınma yerleri cehennemdir, ne kötü bir yataktır o!...

Bu ayette:

1- Allah'ın çağrısına olumlu karşılık veren, O'na iman eden, gönderdiği elçilerin

sundukları mesajı doğrulayan kimselere "en güzel akıbetin kendileri için olacağı" müjdesi veriliyor.

2- Allah'ın çağrısına olumsuz tepki gösterenlere eleştiri amaçlı uyarılar yöneltiliyor: En kötü sorgulama onlar içindir. Barınakları .da cehennemdir. Ne kötü bir yataktır o! Kendilerini bekleyen akıbet o kadar korkunç, o kadar dehşet vericidir ki, şayet yeryüzünde olanlar ve bunun bir katı kendilerinin olsaydı, kendilerini bu akibetten kurtarmak için bütün bunları fidye olarak vermekten kaçınmazlardı.

Ayet-i kerimenin sürenin akışı ile bir bütünlük oluşturduğu, bir değerlendirme niteliğinde olduğu açıktır. Değerlendirmenin amacı, mü'minlere moral destek sağlamak, yüreklerini pekiştirmek, bunun yanında müşrik kafirleri ürkütmek, böylece henüz vakit varken onları pişmanlığa sürüklemektir. [26[26]]

19- Peki, sana Rabbinden indirilenin gerçekten hak olduğunu bilen kişi, o görmeyen gibi midir? Ancak temiz akıl sahipferi öğüt alıp düşünebilirler.

20- Onlar Allah'ın ahdini yerine getirirler ve verdikleri kesin sözü (misakı) bozmazlar.

21- Ve onlar Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ulaştırır-

lar. Rablerinden içleri saygı ile titrer, kötü hesaptan korkarlar.

22- Ve onlar Rablerinin yüzünü (hoşnutluğunu) isteyerek sabrederler, namazı dosdoğru

---

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/378-379.
[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/379-380.

kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden gizli ve açık infak ederler ve kötülüğü iyilikle savarlar'[27[27]]. İşte onlar, bu yurdun sonucu onlar içindir.

23- Onlar, Adn cennetlerine girerler. Babalarından, eşlerinden ve soylarından salİh davranışlarda bulunanlar da... Melekler onlara her bir kapıdan girip şöyle derler:

24- Sabrettiğinize karşilık selam size. Yurdun sonu ne güzel.

25- Aİlah'a verdikleri sözü, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozanlar, Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ke-sip-koparanlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar; işte onlar, lanet onlar içindir ve yurdun kötü olanı da onlar içindir.

İlk bakışta da farkcdildiği gibi, yukarıda sunduğumuz ayetler, önceki ayetlerle konu ve amaç bütünlüğü içindedirler. Değerlendirme, yorumlama ve yeniden ele alma amaçlı bir ifade tarzına sahiptirler. İlk ayette eleştirel bir soru yöneltiliyor: Hakkın ışığını gören, kalbi bu ışıkla aydınlanan, dolayısıyla gideceği yolu bilen ve peygambere inen mesajın Allah'tan geldiğine kesinlikle iman eden kimse ile kalbi ve basireti körelmiş kimse bir olur mu? Sonra şu husus vurgulanıyor: Bunu ancak sağduyu sahipleri düşünebilir, ancak onlar gerekli mesajları çıkarabilir.

Bunu izleyen ayette ise, kalpleri imanın ışığı ile aydınlanan, Allah'ın ve Rasulü'nün yol göstericiliği ile doğru yolu bulan kimselerin son derece etkileyici ve sempati uyandırıcı bir nitelikleri gözler önüne seriliyor. Öyle anlaşılıyor ki bu nitelik aynı zamanda ilk kuşak mü'minlerin de niteliğidir. Bu sonucu 22. ayetten de çıkarabiliriz. Bunlar Allah'a verdikleri sözü tutarlar, kesin olarak onayladıkları antlaşmaları bozmazlar. Yüce Allah'ın sürdürülmesini istediği akrabalık ilişkisi, iyilik etme, yardımlaşma, destek olma ve ıslah amaçlı girişimlerde bulunma gibi tutum ve davranışları devam ettirmeye çalışırlar. Her işte Allah'ın huzurunda sorguya çekileceklerini düşünerek hareket ederler.

Her zaman O'nun korkusunu içlerinde hissederler. Allah yolunda, O'nun hoşnutluğunu elde etme uğrunda her türlü zorluğa, olumsuz şartlara karşı sabrederler. Kulluk yükümlülüklerini yerine getirirler. İyilik ve maruf ölçüleri dahilinde gizli-açık hayır amaçlı harcamalarda bulunurlar. Kötülüklerin ve yüz kızartıcı hayasızlıkların akıbetlerinden korkarlar. Bir şekilde bu nitelikte bir suç işlemişlerse, iyiliklerle ve hazır amaçlı amellerle bunları savarlar. İşte bu niteliklere sahip mü'minler için ahirette ödüllerin en hayırlısı ve onur verici bir ağırlama hazırlanmıştır. Babaları, eşleri ve soyları içinde aynı dosdoğru yolu izleyenler de bu onur verici akibetle Ödüllendirileceklerdir, cennete girecek ve her kapıdan giren melekler kendilerine selam ve esenlik dileklerini ileteceklerdir.

[27[27]] Yedreun Savarlar.

Bölümün son ayetinde ise, karşıt bir manazara olarak, kalpleri kararmış ve tutum ve davranışları iğrençleşmiş tiplerin belirgin nitelikleri Önplana çıkarılıyor: Onlar Allah'a verdikleri sözü tutmazlar, Allah'ın sürdürülmesini emrettiği ilişkileri keserler. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Allah'ın laneti onların üzerinedir. Ahirette en kötü yurt onlar içindir.

"Peki sana Rabbinden indirilenin gerçekten hak olduğunu bilen kişi, o görmeyen gibi midir?..."

Bu ayetler grubu içerik ve amaç bakımından konusunun ilk örneği sayılmaz. Vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, tutum ve davranışlar yinelendikçe, onlara ilişkin vahyi değerlendirmelerin de yinelenmesini öngörmüştür. Ayetlerde, iman ve küfür olgularının fert ve toplumların hayatları üzerindeki yapıcı ve yıkıcı etkilerine dikkat çekiliyor. Ayrıca İslam çağrısının belli başlı hedeflerinden, fert ve toplumun yapıcı (salih) niteliklerinden sozediliyor. Bir toplumu oluşturan fertlerin geneli bu tür niteliklere sahip olduğu zaman, insanlık âleminin en ideal toplumsal örgütlenmesi elde edilmiş olur. Fertler yıkıcı niteliklere sahip oldukları zaman da, yeryüzüne ve toplumsal hayata bozgunculuk egemen olur. Bu bakımdan, incelemekte olduğumuz ayetler grubunu, üslup ve boyutları itibariyle Kur'an'm eşsiz ifade tarzının göz kamaştırıcı örneklerinden biri olarak nitelemek mümkündür.

Ayetlerden algıladığımız mesaj şudur: İlk kuşak mü'minlerin sahip oldukları bu nitelikler, her çağdaki müslümanlann sahip olmak durumunda oldukları niteliklerdir. Ya da üzerlerinde taşımaları gereken karakteristik özelliklerdir. Buradan şu sonucu çıkarıyoruz: Bu niteliklere sahip olmayan bir müslüman, İslam mesajının asıl hedefini kavramamış, İslam'ın mesajını tüm benliğiyle benimsememiştir.

Salih davranışlarda bulunan kimileri konuya kayıt ve çekince getirirler. Amaç, salih, yapıcı niteliklere sahip olmayanları, aradaki akrabalık bağlan ne kadar güçlü olursa olsun, salih mü'minlerin izleyicileri kategorisi dışında tutmaktır. Bununla evlatlara, salih, yapıcı niteliklere sahip atalarım örnek edinmeleri yönünde bir mesaj da verilmiş olabilir.

Ayetlerin akışı içinde, Allah'a verilen söze bağlı kalmanın önemine ilişkin ifadenin ne denli ön planda tutulduğu, hemen ilk bakışta farkediliyor. Şöyle ki: Kişi Allah'ın dinine adım atar atmaz, bireysel ve toplumsal ahlaka, bireysel ve toplumsal yükümlülüklere ilişkin tüm emirlerine uymak ve tüm yasaklarından kaçınmak üzere Rabbine söz vermiş olur. [28[28]]

26- Allah dilediğine rızkı genişletir, yayar ve daraltır da. Onlar İse dünya hayatına sevindiler. Oysa ki dünya hayatı, ahİretin yanında bir metadan başkası değildir.

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/381-383.

Ayetin ifade tarzı açık ve anlaşılırdır. Bu anlamı içeren ifadeler, çeşitli münasebetlerle daha Önce de yinelenmiştir. Önceki ayetler üzerine yapılmış bir değerlendirme, konularına göndermede bulunma, yorumlama ve bir parça da eleştiri yöneltme niteliğindedir. Bu açıdan sürenin akışı ile bütünlük oluşturuyor.

Büyük bir ihtimalle, bu ayette, Rasulullah (s)'in temsil ettiği misyonu önleme ve et-kisizleştirme hareketinin başını çeken zengin ve önder kafirler kastedilmiştir. Bu tipler dünya hayatında sahip oldukları güç ve zenginlik imkanlarından dolayı sevinip duruyorlardı. Bu yüzden basiretleri bağlanmış, dosdoğru yoldan sapmışlardı. Olumsuz tutum ve davranışlar içinde tökezleyerek, nereye ve nasıl gideceklerini bilmez bir halde bocalıyorlardı. Oysa, nzık veren Allah'tır. Rızkı bollaştırma ve kısma yetkisi O'nun tekelindedir. Dünya ve içindekiler de, değeri ve süresi bakımından, ahirete göre son derece basittir.

Ayet-i Kerime, belli bir ortamda ve belli bir gruba yönelik bir eleştiri olarak inmişse de, içerdiği mesaj süreklidir. Kişiyi, sahip olduğu güç ve zenginlik imkanlarına kanmama hususunda uyaran sürekli bir direktiftir. Dünyaya ve içindekilere aldanış, her zaman için insanı Allah'a ve insanlara karşı yerine getirmek zorunda olduğu yükümlülüklerden alıkoyucu bir unsurdur. Dünyanın geçici zevklerine kapılan insan, hakkı; güzel ahlâkı ve yapıcı davranışları, olumsuz tutum ve davranışlaıdan ayırdedemez olur. [29[29]]

27- İnkâr edenler: Ona Rabbinden bir ayet indirilseydi ya! derler. De ki: Şüphesiz Allah, dilediğini şaşırtıp saptırır, kendisine katıksızca yöneleni de dosdoğru yola yöneltip iletir.

28- Bunlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ın zİkrİyle mutmain olanlardır. Haberiniz olsun; kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur.

29- İman edip salih amellerde bulunanlar, ne mutlu[30[30]] onlara, varılacak yerin güzel olanı onlarındır.

Yukarıda sunduğumuz ayetlerin üslupları da kolay ve anlaşılırdır. Sûrenin akış bütünlüğünün bir parçası olduğu gözlemlenen bir husustur. Aradaki ifade, içerik[31[31]] ve akış bütünlüğü, değerlendirme niteliklidir. Bir yandan kafirlere eleştiriler yöneltilirken, öte yandan

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/383.

[30[30]] Tuba İlk kuşak tefsir bilginlerinin çoğunluğu4 kelimenin cennette bulunan büyük bir ağacın adı olduğu görüşündedir. Bunu desteklemek üzere de bir çok hadis rivayet etmişlerdir. Bunun yanında kelimenin sözlük anlamını da zikretmişlerdir. Buna göre kelime "veyl" kelimesine benzer. Birini övmek ve yaptığı işin iyiliğini vurgulamak için "Tubake" derler. Yergi ve eleştiri için de "Veylek" ifadesi kullanılır. "Tuba, Tabe" filinin masdarıdır; "hayırı ve iyiliği buldun" demektir. Yani duadır "Atyab"'m müennesidir. Hasna'in müennesi "Ahsen, Fadla"nm müennesi "Efdal" gibi. "Lisani'l Arab" da şöyle bir ifade yer alır: Araplar derler ki: Tuba lek in fealte keza: Eğer şöyle yaparsan ne mutlu sana. Biz bu kelimenin ayet-i kerimede, lügatteki anlamı ile kullanıldığına inanıyoruz. Bazı dilbilimciler, bu kelimenin İb-ranice olduğunu, sonradan Arapçalaştığını, çünkü Arapça ve İbranice arasında bir çok ortak kelime bulunduğunu bunun da her iki dilin aynı kökten gelmesinden kaynaklandığını söylemişlerdir. Ne var ki, kelimenin türeyiş ve kalıp olarak Arapça olduğu kesindir.

[31[31]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Kasımi, Zemahşeri ve Tabresi.

mü'minlere övgüler yağdırılıyor.

Bu bakımdan ayetlerin içeriğinden Rasulullab'ın yüreğine su serpen, Ona moral destek sağlayan bir mesaj algılanıyor: Kafirlerin peygambere meydan okurcasına, Rabbinin katından doğru sözlülüğünü ve davetinin hak içerikliliğini kanıtlayan bir ayet, bir mucize getirmesini istemeleri yeni bir şey değildir. Her zamanki karakteristik özellikleridir bu. Bu yüzden Rasulullah'm bu tür küstahlıklara aldırış etmemesi ve şu gerçeği açıkça haykırması gerekir: Allah dilediği kimseyi doğru yoldan saptırır; kendisinin sunduğu çağrı ise, ancak iyi niyetinden, kalbinin temiz ve içtenlikli oluşundan ve Allah'a samimiyetle yönelmek istediğinden dolayı ulu Allah'ın doğru yola İlettiği kimseler üzerinde etkili olabilir. Bu tür kimselerin kalpleri Allah'ı anmakla huzur bulur. Zaten ulu Allah zikriyle kalplerin huzura erdiği tek ve ortaksız ilahtır. Bu samimi insanlar inanırlar ve salih ameller işlerler. Dolayısıyla, gözleri aydın onların! Güzel akibet, onur verici konaklama ve her türlü güzellik kendilerini beklemektedir. Fakat, iğrenç tutum ve davranışlar sergileyenler, dolayısıyla kalpleri kararanlar, peygamberin sunduğu mesaja karşı inatçı, burun kıvıncı, tepeden bakmacı, küçümseyici ve meydan okuycu bir tavır takınırlar. Bunlara mucizeler, susturucu belgeler, kanıtlar kar etmez. Çünkü doğru yolu bulma hususunda samimi değildirler.

Aynı mesajı veren ifadeler, çeşitli münasebetlerle Kur'an'ın değişik sûrelerinde gündeme getirilmiştir. Bu, Kur'an'ın kendine özgü ifade tarzının bir özelliğidir. Yüce Allah'ın hidayete erdirdiği kimselere ilişkin nitelemede bir açıklık ve yaptığımız değerlendirmeyle bir uygunluk göze çarpmaktadır. Allah dilediğini şaşırtıp saptırır kendisine katıksızca yöneleni de dosdoğru yola iletir; ifadesine paralellik oluşturan cümlelere ilişkin değerlendirmelerimiz de açıklığı biraz daha pekiştirmektedir. Bu bakımdan yorum ve değerlendirmelerimiz Kur'an'ın genel atmosferi ve peygamberlik misyonunu temsil ettiği davet hareketinin dayandığı hikmet ilkesi ile paralcllk oluşturmaktadır. Ayrıca bu ifadenin bazı ayetlerde yer alan mutlak İfadeleri kayitlandırıcı bir işlev gördüğünü söylemek de mümkündür. Nitekim bazı insanlar, sözkonusu ifadelerin mutlaklığına bakarak içereğinin de mutlaklığı zannına kapılmışlardır. [32[32]]

Allah'ı Anma (Zikir)

"Haberiniz olsun; kalbler yalnızca Allah'in zikriyle mutmain olur?" ifadesi son derece güçlü bir vurgu ve derin bir etkiye sahiptir. Çünkü yüce Allah'ın uçsuz bucaksız evrene serpiştirdiği, tek ve ortaksız ilahlığının kanıtları konumundaki alametler, evrensel fenomenler üzerinde düşünen bir insan, Allah'ın azametinin, tasavvur edilmez yüceliğinin bilincine varır. O'nu sürekli hatırlar. O'nu anmakla, bedensel organlarım bir ürperti sarar. Ruhu derin bir huzura

---

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1.

kavuşur. Allah'ın dışında her şey onun nazarında küçüktür. Karşısına çıkan zorluklar ve meşakkatler basitlesin Nefsi ve kalbi mutmain olur.

İnsanları Allah'ı anmaya teşvik eden, bunun bir yükümlülük olduğunu vurgulayan, sağladığı ruhsal yatışmışlığı ve özgüven duygusunu hatırlatan birçok ayet vardır. Bu ayetlerde zikir (Allah'ı anma) olgusunun, insanı, sürekli Allah'ı gözetmeye, O'na karşı derin bir huşu duymaya, O'na kulluk etmeye, O'na yaklaşma çabası içinde olmaya, O'-nun emirlerini eksiksiz yerine getirmeye teşvik ettiği ifade edilir. Aynı şekilde, Allah'ı anmayanlara ağır eleştiriler yöneltilir. Bunun katı kalpliliğe, karanlık vicdanlılığa, tak-vasızhğa, günahlara aldırış etmeme eğilimine yol açtığı ifade edilir. Buna örnek olmak üzere aşağıda bazı ayetler sunacağız. Ama konuya ilişkin ayetler sırf bunlarla sınırlı değildir.[33[33]]

"Öyleyse beni anın, ben de sizi anayım. Ve bana şükredin ve nankörlük etmeyin." (Bakara, 152)

"Onlar, ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı zikrederler..." (Al-ı İmran, 191)

"Namazı bitirdiğinizde, Allah'ı ayaktayken, otururken ve yan yatarken zikredin. Artık güvenliğe kavuşursanız namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz, mü'minler üzerinde vakitleri belirlenmiş bir farzdır" (Nisa, 103).

"Gerçekten şeytan, içki kumarla aranıza düşmanlık ve kin düşürmek sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister, artık vazgeçtiniz değil mi?" (Maide, 91).

"Rabbini, sabah akşam yüksek olmayan bir sesle, kendi kendine, ürpertiyle yalvara yalvara ve için için zikret. Gaflete kapılanlardan olma." (A'raf, 205).

"Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri ürperir." (Enfal, 2).

"Ey iman edenler, bir toplulukla karşı karşıya geldiğiniz zaman, dayanıklılık gösterin ve Allah'ı çokça zikredin. Ki kurtuluş bulaşınız. (Enfal, 45).

"Kimde benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak hasredeceğiz/' (Taha, 124-125).

"Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Kendilerine isabet eden musibetlere sabredenler, namazı dosdoğru kılanlar ve rızık olarak verdiklerimizden infak edenlerdir" (Hacc,35).

"Öyle adamlar ki, ne ticaret, ne alışveriş onları Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namazı kılmaktan ve zekatı vermekten tutkuya kaptırıp alıkoymaz; onlar, kalplerin ve gözlerin inkılaba uğrayacağı günden korkarlar." (Nur, 37)

[33[33]] Bu konuyu işleyen ayetlerin sayısı yaklaşık olarak kırk kadardır.Başka konularla ilgili olmak üzere "zikir" sözcüğünü ve türevlerini kapsayan ayetleri bunun dışında tutuyoruz.

"Sana kitaptan vahyedileni oku ve namazı dosdoğru kıl. Gerçekten namaz, çirkin utanmazlıklardan ve kötülüklerden alıkoyar. Allah'ı zikretmek ise muhakkak en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı bilir" (Ankebut, 45)

"Ey iman.edenler, Allah'ı çokça zikredin. Ve O'nu sabah ve akşam teşbih edin." (Ahzab, 41-42)

"Allah, kimin göğsünü İslama açmışsa, artık o, Rabbinden bir nur üzerinedir, öyle değil mi? Fakat Allah'ın zikrinden yana kalpleri katılaşmış olanların vay haline. îşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler. Allah, müteşabih, ikişerli bir kitap olarak sözün en 'güzelini indirdi. Rablerine karşı içleri titreyerek-korkanlann O'ndan derileri ürperir. Sonra onların derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar. İşte bu, Allah'ın yol göstermesidir. Onunla dilediğini hidayete erdirir. Allah kimi saptırırsa, artık onun için de bir yol gösterici de yoktur" (Zümer, 22-23).

"İman edenlerin, Allah'ın ve haktan inmiş olanın zikri için kalplerinin saygı ve korku ile yumuşaması zamanı gelmedi mi? Onlar, bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun bir süre geçmiş böylece kalpleri de katılaşmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan çoğu fasık olanlardı" (Hadid, 16).

"Şeytan onları sarıp-kusatmıştır; böylelikle onlara Allah'ın zikrini unutturmuştur. İşte onlar, şeytanın fırkasıdır. Dikkat edin; şüphesiz şeytanın fırkası, hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Mücadele, 19).

"Ey iman edenler, ne mallarınız, ne çocuklarınız sizi Allah'ı zikretmekten tutkuya kaptırarak alıkoymasın; kim böyle y. parsa, artık onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir" (Münafikun, 9).

Yukarıda sunduğumuz bu ayetlerin içerdikleri mesajdan, Kur'an'ın inişine esas oluşturan hikmetin Allah'ı anmaya verdiği önemi algılıyoruz. Allah'ı anmak, gerek dünyevi ve gerekse uhrevi büyük ve görkemli hedeflerin gerçekleşmesini sağlar. [34[34]]

30- Böylece biz seni, kendisinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete elçi olarak gönderdik; sana vahyettiklerimİZİ onlara okuyasın diye. Oysa onlar Rahmana nankörlük ediyorlar. De ki: O, benim Rabbimdir, O'ndan başka ilah yoktur. Ben O'na tevekkül ettim ve son dönüş[35[35]] O'nadır".

Ayette, hitap Peygamber (s)'e yöneliktir. Yüce Allah kendisinden önce, gelip geçmiş topluluklara elçiler gönderdiği gibi, onu da içinde yaşadığı topluma (ümmetine) elçi olarak

---

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/384-385.
[35[35]] Metab Dönüşüm veya Tevbem ve pişmanlığım,

göndermiştir. Kendisine vahiy yoluyla indirilen ayetleri okusun ve toplumunu hak içerikli mesaja davet etsin diye. Peygamberimizin gönderilişinde bir tuhaflık olmadığı ve kendisi de elçiler içinde bir türedi olmadığı halde kafirler mucize isteyerek kendisine kafa tutuyorlar. Allah'ın ayetlerini yalanlayarak ayak diretiyorlar. Aslında kafirler, Hz. Peygambere bu şekilde tavır almakla Rahman olan Allah'ın karşısında isyan etmiş oluyorlar. Bu tutumlar bir çelişkidir. Çünkü aynı zamanda Allah'ın varlığına inandıklarını da ileri sürüyorlardı. Bu da gösteriyor ki, kafirlerin Allah inançları, sağlam bir temele dayanmıyor. Hal böyleyken, peygambere yapacak bir şey kalıyor; Rahman olan Allah'ın kendisinin Rabbi olduğunu, O'ndan başka ilah bulunmadığını, tevbe ve dönüşün O'na yönelik olduğunu açıkça duyurmak.

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki, bu ayet kendisinden Öncek ayetlerle bir bütünlük oluşturmaktadır. Çünkü bu ayette de peygamberimizin üzüntüsü giderilmek ve kendisine moral destek sağlanmak isteniyor. Aynı anlamı içeren başka ayetlere de rastlamak mümkündür. Çünkü vahyin yinelenmesi, konum ve koşulların yinelenmesine bağlı bir şeydir.

Bazı tefsir bilginlerinin rivayet ettiğine göre, Ebu Cehil, evinin bir köşesinde "Ey Allah, Ey Rahman...." diye dua eden Peygamberimiz (s)'e kulak misafiri olur. Bunun üzerine Kureyş kabilesinin mensuplarına şöyle der: Muhammed, iki ilaha dua ediyor. Allah'a ve Rahman adını verdiği bir başka ilaha.. Biz Yemamc'nin Rahmanı'ndan başka "Rahman" tanımıyoruz. Bunun üzerine sözkonusu ayet indi[36[36]].

Cümlenin ayet-i kerimenin bir parçası, ayetin de kendisinden önceki ve sonraki akışla uyumlu olduğu düşünüldüğünde, yukarıdaki rivayetin ayetin iniş sebebi olması ihtimalini oldukça zayıflatıyor. Furkan sûresinde yer alan bir ayette istinkari bir ifade tarzıyla, müş-riklerin "Rahman" hakkında soru sorduklarından sözedilir. Bu soruyu sormalarının nedeni ise, Rasulullah'ın onları Rahman diye nitelediği Allah'a kulluk sunmaya davet etmesiydi. "Onlara: Rahman'a secde edin denildiğinde, Rahman da nedir? derler" (Furkan 60) Tefsir bilginleri ayetin akışına uygun bir anlam içeren bir de hadis rivayet etmişlerdir[37[37]]. Aynı hadis, İsra sûresinin ilgili ayetinin iniş sebebi bağlamında da zikredilmiştir[38[38]]. "De ki: Allah, diye çağırın, 'Rahman' diye çağırın ne ile çağırırsanız; sonunda en güzel isimler O'nundur."(İsra,l 10) Ne var ki, her iki sürenin akışı içinde, yaptığımız değerlendirmede şunu söyledik; Öyle anlaşılıyor ki, müşrikler, bir türlü zihinlerinde bir yere oturtamadıkları için hâlâ 'Rahman' ismi hakkında tartışmaya giriyorlar. Bu yüzden ayetlerin inişine esas

---

[36[36]] Hazin, İbn Kesir ve Beğavi tefsirleri.

[37[37]] a.g.eserler

[38[38]] a.g.e.

oluşturan ilahi hikmet bu kuşkunun ve buna bağlı tartışmanın belirdiği her seferde bunun yüce Allah'ın güzel isimlerinden olduğunu vurgulamayı öngörmüştür. [39[39]]

31- Eğer kendisiyle dağların yürütüldüğü, yerin parçalandığı veya ölülerin konuşturulduğu bir Kur'an olsaydı. Hayır, emrin tümü Allah'ındır. İman edenler hâlâ anlamadılar mı ki, {veya hâlâ ümit kesmedik mi ki) eğer Allah dilemiş olsaydı, insanların tümünü hidayete erdirmiş olurdu. İnkar edenler, Allah'ın vadi gelinceye kadar, yaptıkları dolayısıyla ya başlarına çetin bir bela çatacak veya yurtlarının yakınına inecek. Şüphesiz Allah, verdiği sözden dönmez.

Ayet-i kerime ile, önceki ayetlerin akışı arasındaki bağlantı son derece belirgindir. Bu ayet-i kerime, kendilerine olağanüstü ayetler, mucizeler göstermesini istemek suretiyle peygamberimize (s) meydan okuyan kafirlere bir cevapmiş gibi önplana çıkıyor.

Tefsir bilginlerinin "efelem yey'esi'llczine âmenu" cümlesini "İman edenler hâlâ anlamadılar mı?" şeklinde açıklamış olmaları, kuşkusuz isabetli bir yorumdur. Ne varki, ayetin oluşturduğu atmosfer "yey'esü" kelimesi nin sözlük anlamı esas alınarak açıklanmasını engelleyici nitelikte değildir. Yani iman edenler, hâlâ ümitlerini kesmediler mi? Bu şekilde algılandığı zaman, cümle, kafirlerin sergiledikleri inatçı ve tepeden bakmacı tavırlarına karşılık bir teselli mesajı niteliğini ahr. Böyle olunca cümleden şu mesajı algılıyoruz: Müslümanlar, müşriklerin isteklerine olumlu cevap verilmesini istiyorlardı. Şayet mucize istekleri yerine getirilecek olsa, iman edeceklerini sanıyorlardı. Bu konuda da oldukça istekli davranıyorlardı. İşte bu cümlede müslümanlara şu cevap verilmiş oluyor: "Müslümanlar ilk kez böyle bir tatum takınmış değildirler. Daha önce de benzeri bir tutum sergilemişlerdi. En'am sûresinde, aşağı yukarı, incelemekte olduğumuz ayete yakın bir ifade tarzıyla bu tutumlarından söz edilmektedir:

"Olanca yeminleriyle, eğer kendilerine bir ayet gelse kesin olarak ona inanacaklarına dair Allah'a yemin ettiler. De ki: Ayetler, ancak Allah katmdadır; onlara mucizeler gelse de kuşkusuz inanmayacaklarının şuurunda değil misiniz? Biz onların kalplerini ve gizlerini ilkin inanmadıkları gibi tersine çeviririz ve onları tuğyanları içinde şaşkınca dolaşır bir durumda terkederiz. Gerçek şu ki, biz onlara melekler indirseydik, onlarla ölüler konuşsaydı ve her şeyi karşılarına toplasaydik, Allah'ın dilediği dışında yine onlar inanmayacaklardı, ancak onların çoğu cahillik ediyorlar" (En'am, 109-11) ayetlerinde yer alan "şuurunda değil misiniz?" ifadesindeki zamir, ayetleri incelerken de söylediğimiz gibi, müslümanlara dönüktür.

Bazı tefsir bilginlerine göre, bu ayetler, Ebu Cehil ve benzeri müşrik liderler hakkında

---

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/385-387.

inmiştir[40[40]]. Bu liderler, iman etmenin koşulu olarak, Mekke dağlarının yerlerinden sökülüp, tarıma elverişli dümdüz bir arazi haline getirilmesini, İsa peygamberin yaptığı gibi kendisinin de ölüleri diriltmesini peygamber efendimizden istemişlerdi.

Rivayet sahih olabilir. Fakat biz bu ayetin tek başına inmiş olduğuna ihtimal vermiyoruz. Çünkü ayet-i kerimenin sürenin genel akışı ile sağlam bir ilintisinin olduğu kesindir. İlk etapta aklımıza şu ihtimal geliyor. Ayet bir ölçüde müşriklerin sözkonusu taleplerine ilişkin bir değinmeyi de kapsamaktadır. Bu talep sürenin inişinden önce de gerçekleşmiş olabilir. Sûrenin bir kaç ayetinde müşriklerin bu taleplerinin birkaç kez yinelenmiş olması, buna ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. Tıpkı 7 ve 27. ayetlerde olduğu gibi.

Ayetle ilgili önceki değerlendirmemizi birkez daha yineliyoruz. Bu ayet mü'minleri teselli etme, onlara moral verme bağlamında da olsa, kafirlerin^ onulmaz inatçılıklarını, ısrarlı karşı çıkışlarını, onların ümitsiz birer vakıa olduklarını ortaya koymakla birlikte, indiği sıralarda, kafirlerin içinde bulundukları durumu gözler önüne sermektedir. Nitekim çoğunluğu, daha sonra doğru yolu bulmuş ve iman etmişlerdi.

Bazı tefsir bilginlerinin, İbn-i Abbas'tan rivayet ettiklerine göre inkar edenler, yaptıkları dolayısıyla ya başlarına çetin bir bela çatacak veya yurtlarının yakınına inecek cümlesinde, Rasulullah'in kafirleri taciz etmek amacına yönelik olarak devriyeye çıkardığı müfrezeler (scriyyeler) kastedilmiştir. Bu ise, ayetin Medine inişli olmasını gerektirmektedir. Nitekim sürenin Mekke inişli olduğunu söyleyip de sadece bu ayetin Medine inişli olduğunu savunanların bu değerlendirmeleri de şayet doğruysa, yukarıdaki yaklaşımı pekiştirmektedir. Ancak, bizce sözkonusu cümle, Mekke dönemini yansıttığından kuşku duymadığımız bir tabloyu içeren bir ayetin kapsamında yer almaktadır. Bu da, ayetin Medine inişli olduğuna ilişkin rivayetleri ihtiyatla karşılamamıza neden oluşturuyor. Dolayısıyla, ayette işaret edilen "Çetin bela" kimi rivayetlerde işaret edildiği gibi, Mekkc'lilerin o dönemde yaşadıkları açlık tehlikesidir. Ya da, Mekke inişli oldukları hususunda bilginlerin görüş birliğine vardıkları (Duhan 8-16, Mü'minim 75-77 ve Secde, 21) ayetlerinde olduğu gibi bir tür uyarı sözkonusudur. [41[41]]

32- Andolsun senden önceki elçilerle de alay edildi, bunun üzerine ben de o inkara sapanlara bir süre tanıdım,'[42[42]]sonra onları kıskıvrak yakalayıverdim. İşte nasıldı sonuç-landırma?

[40[40]] Taberi, ibn kesir, Beğavi, Hazin.

[41[41]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/388-389.

[42[42]] Emleytu Onlara mühlet verdim. Süre tanıdım.

Bu ayet-i kerimede hitap Peygamberimize yöneltilerek geçmiş toplulukların da kendilerine gönderilen elçileri alaya aldıkları, bunun üzerine yüce Allah'ın onlara geçici bir süre tanıdığı, ardından onları suç üstü yakaladığı bildiriliyor. Konuya ilişkin haberler herkesçe bilinmekte ve üzerlerine inen azabın izleri o gün bile gözlemlenebilmekteydi.

İncelediğimiz ayet, sürenin akışının bir devamıdır. Önceki ayetlerin bir değerlendirmesi niteliğindedir. Bu bağlamda Peygamberimize Özgüven aşılanıyor, yüreği ve konumu pekiştiriliyor, yanısıra kafirlere sırf uyanlar yöneltiliyor. Ayet-i kerimenin bir hedefi de Peygamberimizi alaya alan, O'nun sunduğu hak içerikli mesaja karşı inatla direnen kafirlere geçmişte olup bitenleri hatırlatarak, benzeri tutumlar sergileyen toplulukların başına inen azaptan gerekli dersi çıkarmalarını sağlamaktı. Benzeri tavırlar, yinelenerek gündeme geldikleri için ayetin içeriği de sık sık yinelenmiştir. Her bir yinelenište aynı amaç güdülmüştür. 43[43]

33- Her nefsin bütün kazandıkları üzerinde gözetici olana mı başkaldırılır? Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: Bunları adlandırın. Yoksa siz yeryüzünde bilmeyeceği bir şeyi O'na haber mi veriyorsunuz? Yoksa sözün zahirine mi kanıyorsunuz? Hayır, inkar edenlere kendi hüeli düzenleri süslü çekici gösterilmiştir ve onlar doğru yoldan alıkon-muşlardır. Allah kimi saptırırsa, artık onun için hiç bir yol gösterici yoktur.

34- Dünya hayatında onlar için bir azap vardır, ahiretin azabı İse daha zorludur. Onları Allah'tan kurtaracak hiç bir koruyucu da yoktur.

35- Takva sahiplerine vadedilen cennetin durumu şöyledir; onun altından ırmaklar akar, yemişleri ve gölgelikleri süreklidir. Bu korkup sakınanların mutlu sonudur, inkar edenlerin sonu ise ateştir.

inceleyeceğimiz bu ayetler grubunda;

1- İlahlık makamını ve ibadet edilmeyi hakeden gerçek ilaha ilişkin, islinkari bir soru muhataplara yöneltiliyor. Herkesi denetleyen, her canlının yapıp ettiğini bilen ve ka-zandıklarının karşılığını eksiksiz verme gücüne sahip olan yüce Allah mı, yoksa zayıf güçsüz hiç bir şey bilemeyen, hiç bir şeye güç yetiremeyen düzmece ilahlar mı buna layıktır?

2- Bu, gün gibi aşikar gerçeği reddeden dolayısıyla az önce işarel ettiğimiz düzmece ilahları Allah'a ortak koşan müşriklere ağır eleştiriler yöneltiliyor.

3- Peygamberimiz (s)'e Allah'a ortak koşulan bu düzmece ilahları adiandına, "gerçek

43[43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/389-390.

mahiyetlerini ortaya koyacak niteliklerini sayın" şeklinde müşriklere meydan okuması yönünde bir direktif veriliyor. Bu arada onlara eleştiri nitelikli bir soru sorması da emrediliyor. Göklerde ve yerde Allah'ın bir takım oriaklarının olduğunu mu O'na haber veriyorsunuz? Bu haberinizin kaynağı nedir? Yoksa siz, gerçek mahiyetin bilmediğiniz bir takım saçma- sapan sözler mi geveliyorsunuz? Böylece, müşriklere içine düştükleri çelişki dolayısıyla beyinsizlikleri en çarpıcı şekliyle gösteriliyor.

4- Kafirlerin konumları, inanç ve hayat sistemi baz alınarak gözler önüne seriliyor.

Bununla iki amaç güdülüyor; birincisi kafirleri eleştirmek; İkincisi, Peygamberimiz ve mu'miniere teselli vermek. Hz. Peygamberin sunduğu ilahi mesaja karşı hüeli düzenler kurmak, dolaplar çevirmek, İslam çağrısını önlemeye çalışmak kafirlere çekici gösterilmiştir. Bu yüzden kendilerini bu mücadeleden, hak karşıtı savaşımdan alamıyorlar. Aslında onların basiretleri körelmiştir. Bu yüzden hak yolundan sapmışlardır.

5-Karşıhklı birer cephe olarak mücadele sahnesindeki yerlerini alan kafirler topluluğuna uyarı, mü'minler topluluğuna ise müjde nitelikli mesajlar sunuluyor. İslam çağrısına olumsuz tepki gösterenler, hiç kuşkusuz, hak yoldan sapmışlardır. Şirk nitelikli hayat biçiminin kapsamında doğru yola ilişkin bir çağrı ya da bir yol gösterici bulmaları mümkün değildir. Bu gibiler, öncelikle dünya azabını, ardından ahiret azabını haketmiş-lcrdir. Ahirette karşılaşacakları azap çok daha şiddetli ve çok daha elem vericidir. Kendilerini Allah'ın gazabından ve azabından koruyacak bir yardımcı da bulamazlar. Ahi-retteki akibetleri. son uğrak yerleri ateştir. Öte yandan, Allah tarafından muttaküere vadedilen akibetse, altlarından ırmalar akan, meyveleri gölgelikleri kesintiye uğramayan cennetlerdir. İmanın ve takvanın ödülü budur.

Görüldüğü gibi, ayetler tartışma konusu ile bağlantılı olarak süren akışın bir diğer halkasını oluşturuyorlar. İçerikleriysc müşrikleri ve onların inanç sistemlerini eleştirmek, tutarsızlıklarını, çarpık anlayışlarını yüzlerine vurmak, yanısıra tek ve ortaksız ilah olarak Allah'a içtenlikle inanan mu'miniere müjdeler sunmak, onların inanç ve pratiklerini pekiştirmektir. Bu ayetler grubunda dünya musibcüeriyic uyarma da üzerinde durulan bir husustur. Ra'd sûresinin diğer bir ayetinde de ayrıca başka sûrelerde de bu hususa dikkat çekilmiştir. Hiç kuşkusuz bunda müşrikleri uyarmanın yanında mü'minleri müjdeleme kastedilmiştir. [44][44]

36- Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilen dolayısıyla sevinirler; fakat gruplardan[45][45], onun bazısını inkar edenler vardır. De ki: Ben yalnızca Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak

---

[44][44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/391.
[45][45] el-Ahzab Hz. Peygamber'e ve onun davetine karşı gruplar, partiler halinde mücadele eden kafirler.

koşmamakla emrolundum. Ben ancak O'na davet ederim ve son dönüşüm'[46[46]] O'nadır.

Bu ayette;

1- Hz Muhammed'İn peygamberliğini ve Kur'an'ın gerçekliğini pckiştirici bir hususu dikkat çekiliyor. Ehl-i kitabın tavrına.. İslam çağrısının bir kısmını inkar eden gruplara rağmen ehl-i kitap, Allah tarafından Hz Muhammed'c indirilenden dolayı seviniyorlar.

2- Rasulullah (s)'a şu hususları açıkça ilan etmesi emrediliyor: Ben, sadece Allah'a kulluk sunmakla; O'na hiçbir şeyi ortak koşmamakla ve insanları O'na kulluk sunmaya davet etmekle emrolundum. Benim son dönüşüm de O'nadır.

Kafirlerle Peygamberimiz arasında ki tartışmayı konu edinen bu akışın yepyeni bir aşaması karşısında buluyoruz kendimizi. Bambaşka bir ifade tarzıyla şirk tarafını temsil edenlere güçlü bir darbe indiriliyor. Şöyle ki: müşriklerden daha bilgili bir topluluk olan ehl-i kitap, yüce Allah'ın Hz. Pcygamber'e indirdiği kitaptan dolayı seviniyor, onu tasdik ediyor. Peygamberin çağrısı doğrudan doğruya tek ve ortaksiz Allah'la kulluk sunmaya ilişkindir. Bununsa inkar edilecek ya da tartışma konusu yapılacak bir yönü yoktur. Çeşitli grupların ve marjinal toplulukların Allah tarafından indirilen kitabın bir kısmını inkar etmeleri bu temel gerçeği olumsuz yönde etkilemez. Onlarınki düpedüz büyükle nmedir. Gerçekler karşısında burun kıvırmadır.

Ayet-i kerimede, Ehli Kifab'a ilişkin pratik bir sahne canlandırılıyor. Ehli Kitab'ın Hz. Muhammed'in sunduğu mesajı tasdik ettikleri, onu coşku ve sevinçle karşıladıkları kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya konuyor. Bu sahne ile Kasas sûresi 52-55 veya İsra sûresi 107-109 ayetlerde anlatılanların kastedilmiş olması muhtemeldir. Belki de, ehl-i kitabın Kur'an'a karşı takındığı tavra ilişkin yeni bir sahne ile karşı karşıyayız.

"Fakat gruplardan onun bazısını inkar edenler vardır" cümlesinin içerdiği anlam ile ilgili olarak aklımıza iki ihtimal geliyor: Birincisi; bu cümle chl-i kitap içinde yer alan bazı grupların tutumuna göndermede bulunuyor. Bunlar peygamberimizin sunduğu hak içerikli mesaja inanmıyor ve bazı konularda onunla tartışmaya giriyorlardı. Nitekim Ankebut sûresinin bir ayetinde şöyle Duyuruluyor: "İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, kitap ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında iman ettik; bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuz" (Ankebut, 46). Bu ayet-i kerime gösteriyor ki, Mekke'deki kitap ehline mensup bazı kimseler bazı konularda peygamberimizle tartışmaya girmiş ve Mekke döneminin sonuna kadar inanmaz tutumlarını sürdürmüşlerdir. Çünkü Ankebut sûresi Kur'an-ı Kcrim'in Mekke'de inen son sûrelerinden biridir, ikincisi; bu cümle ile müşrik

---

[46[46]] Meabi Dönüşüm.

Araplar kastedilmiştir. Çünkü müşrik Araplar Allah'ın varlığına İnanma, O'nun evrenin yaratıcısı, yöneticisi ve maliki olduğunu kabul etme hususunda Kur'anla uyuşuyorlardı. Sonra da, kendilerini Allah'a yaklaştırsınlar ve Allah katında kendileri adına şefaatte bulunsunlar diye bir takım düzmece ilahları Allah'a ortak koşuyorlardı. Ayrıca yüce Allah'ın bazı isimleri konusunda peygamberimizle tartışmaya giriyorlardı. Ayetin son cümlesi ve ondan sonra gelen ayet, bu ikinci ihtimalin tercih edilmesine yönelik bir ipucu olarak algılanabilir. [47[47]]

37-İşte böylece biz Kur'anı Arapça bir hüküm[48[48]]' olarak indirdik. Andolsun, sana gelen bu İlimden sonra, onların nevalarına uyacak olursan, senin İçin Allah'tan ne bir yardımcı dost, ne bir koruyucu vardır.

Bu ayet-i kerime de Rasulullah' (s)ın misyonunu, sunduğu mesajı desteklemeyi ve pratik tutumunu pekiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan önceki ayetlerle ve gündemdeki tartışma konusuyla ilintilidir. Buna göre yüce Allah önceki peygamberlere kitaplar indirdiği gibi Hz. Muhammed'c de Kur'anı indirmiştir. Kur'anı sağlam ve net bir Arapçayla indirmiştir. Bu yüzden dinleyiciler mesajın özünü Allah'ın hikmetini ve hükümlerini anlamakta zorluk çekmezler. Kur'an'da üstü kapalı, anlaşılmaz, ne anlama geldiği bilinmez ifadelerle karşılaşmazlar. Peygamberin görevi üstlendiği misyona sıkı-sıkiya sarılmaktır. Kendisine sunulan bu ilimden sonra haktan sapmamaktır. Kafirlere taviz vermemektir. Kur'an'ı bir kenara bırakıp onların heva ve heveslerine uymamaktır. Eğer böyle yaparsa Allah'tan bir yardımcı, bir dost ve bir koruyucu bulamaz.

İlk bakışta da anlaşıldığı gibi "onların nevalarına..." ifadesindeki zamir önceki ayette geçen ''gruplar"a dönüktür. Dolayısıyla "Arapça bir hüküm..." ifadesi "gruplar" deyimi ile Arap müşriklerinin kastedildiğine ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. "Onların hevalan" deyiminin kapsamına müşrik Arapların çeşitli gelenek, görenek ve töreleri girmektedir.

"Kalem" ve "İsra" gibi sûrelerde yer alan bazı ayetlerde, müşriklerin Peygamberimizin kendileriyle uzlaşmasını, söylemini yumuşatmasını, bazı geleneklerine uymasını is-

(.ediklerinden sözedilir. Dolayısıyla bu amaca yönelik girişimlerini yinelemiş olmaları ihtimal dahilindedir. Böyle olunca ayetteki sakındırmanın bir uyarı ve önceki uzlaşmaz tulumun pekiştirilmesi şeklinde algılanması yerinde olur. [49[49]]

38-Andoisun, senden önce de elçiler gönderefik, onlara eşler ve çocuklar verdik, Allah'ın izni

---

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/392-393.
[48[48]] Hükmen Muhkem, Sağlam ya da. hikmetli.

[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/394-395.

olmaksızın hiç bir elçiye herhangi bir ayeti getirmek olacak iş değildi. Her ecel için bir kitap vardır.

39-Allah dilediğini ortadan kaldırır ve bırakır. Kitabın anası O'nun katındadır.

40-Onlara vazettiklerinizden bir kısmını sana göstersek de, senin hayatına son versek de sana düşen yalnızca tebliğdir ve hesap da bize aittir.

41-Onlar görmüyorlar mı ki, gerçekten biz arza geliyor ve onu çevresinden eksiltiyoruz. Allah hüküm verir. Onun hükmünün peşine düşecek'[50[50]]! yoktur. Ve O, hesabı pek çabuk görendir.

42-Onlardan öncekiler de hileli düzenler kurmuşlardı; fakat düzen kuruculuğun tümü Allah'a aittir. Her bir nefsin

ne kazandığını o bilir. Bu yurdun sonu kimindir, inkar edenler pek yakında bileceklerdir.

43-O inkar edenler şöyle derler: "Sen gönderilmiş bir elçi değilsin". De ki: "Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah yeter ve yanlarında kitabın ilmi bulunanlar da bu gerçeği bilirler.

Bu ayetlerde, öncelikle Peygamberimizin teselli edilmesi, mücadelesinin desteklenmesi buna karşılık kafirlerin önerilerinin reddi amaçlanıyor:

1) Hz. Peygamber, mesajının niteliği ve beşeri kimliğiyle, peygamberler içinde bir türedi değildir. Yüce Allah ondan önce de peygamberler göndermişti. Bu peygamberler eşleri ve çocukları bulunan birer insandı.

2) Bir peygamberin, insanlar kendisine meydan okudu diye kendi başına mucize göstermek gibi bir yetkisi ve gücü yoktur. Mucizeler Allah'ın iznine bağlıdır ve ancak yüce Allah'ın Ön gördüğü uygun bir zamanda gerçekleşmeleri mümkündür. Çünkü her şey için O'nun ilminin kapsamında bir vakit belirlenmiştir.

3) Allah hükmetme ve hükümler belirleme noktasında mutlak tasarruf yetkisine sahiptir. Dilediği hükmü siler ve dilediğini kalıcı kılar. Her şeye ilişkin bilgi O'nun katındadır.

4) Yüce Allah'ın inkarcılara vadetüği azabın bir kısmını peygambere göstermesi mümkün olduğu gibi bu va'dini peygamberin vefatından sonra yerine getirmesi de mümkündür.

5) Her halükârda peygamberin en temel görevi, Allah'ın mesajını tebliğ etmektir. Mesaja karşı takınılan olumlu ya da olumsuz tavırlar hususunda insanları hesaba çekme yetkisi ise sadece Allah'a aittir.

[50[50]] La muakkibe Geçersiz kılacak, geri çevirecek kimse yoktur.

Ayetler grubunda izlenen bir diğer konu da kafirlere uyarıcı mesajların yöncltilmesi-dir:

1) Kendilerinden önce yeryüzünde peygamberlik misyonuna karşı olumsuz bir tavır takınan şirk esaslı inanç sistemlerini inatla sürdüren topluluklara inen yerle bir edici azabın izlerini, kafirlerin egemenlikleri altındaki toprağın gün be gün kırıldığını görmüyorlar mı? şeklinde istinkâri bir soru yöneltiliyor.

2) Sorunun üzerine şu değerlendirme yapılıyor: Allah bir şeye hükmetti mi, bu hüküm kesinlikle yürürlüğe girecektir. Hiç kimse bu hükmü geçersiz kılamaz, geri çeviremez. Yüce Allah, onların sandığından da çabuk hesaplan görür.

3) Kendileri gibi şirk esaslı inanç sistemine mensup toplulukların durumuna göndermede bulunuluyor: Onlar da tıpkı kendileri gibi ilahi mesaja karşı çeşitli komplolar kurmuşlardı. Ne var ki, sonuç alıcı gerçek tuzak, yüce Allah'ın kafirler için hazırladığı tuzaktır. O her kişinin kazandığını bilir ve günü gelince bunları O'na arzedecektir. Pek yakında kafirler akibetin ve üstünlüğün kime ait olduğunu, kimin kurduğu düzenin sonuç alıcı olduğunu göreceklerdir.

Ardından bir kez daha hitap peygamberimize yöneltiliyor. Moral destek sağlama ve güven aşılama amaçlı bir hitaptır bu. Kafirler onun sunduğu mesajı dinlemiyor, peygamberliğini inkâr ediyorlarsa, sadece onlara: "Kendisi ile onlar arasında Allah'ı şahid kıldığım" söylesin. Hiç kuşkusuz Allah şahitlerin en hayırlısıdır. Kitap bilgisine sahip olanları da, mesajının doğruluğunun şahitleri olarak göstersin.

Görüldüğü gibi incelediğimiz ayetler sürenin genel akışı ve tartışma sahnesi ile yakından ilgilidir. Rasulullah ve mü'minlerin konumlarının pekiştirilmesi, moral destek sağlanması, yamsıra kafirlerin de uyarılması amaçlanıyor. Ayetlerin üslubu güçlü ve etkileyicidir. İşlediği motifler ve varmak istediği hedefler benzeri tavırları inceleyen başka ayetlerde de işlenmiştir. [51[51]]

Peygamberler Kimlerdir?

"Andolsun, senden önce de elçiler gönderdik, onlara eşler ve çocuklar verdik".

Bazı tefsir bilginleri[52[52]], peygamberlerin eşlerinden ve çocuklarından sözedilmiş olmasını müşriklerin bir tutumuna cevap olarak yorumlamışlardır. Çünkü müşrikler, Peygamberimizin kadınlara ilgi duymasını, çocuk sahibi olmasını, bir kusur olarak değerlendiriyor ve "bir peygamber böyle davranamaz" diyorlardı. Ancak tefsir bilginleri konuyu destekleyici bir rivayet de sunmuyorlar. Kaldı ki, Peygamberimiz Mekke döneminde sadece Hz. Hatice fr) ile evlenmişti. O da Peygamberimizden on beş yaş büyüktü. Hz. Hatice doğurganlık yaşını

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/395-396.
[52[52]] Taberi, Tabersi, Hazin ve Beğavi.

geride bırakmış ve o hayattayken peygamberimiz bir başka hanımla evlenmemişti. Dolayısıyla tefsir bilginlerinin ayetin içeriğini bu şekilde gerekçelendirmeleri biraz ilgisiz gibi görünüyor.

Diğer bazı tefsir bilginleriyse[53[53]] ayet-i kerimenin, peygamberin bir insan olmasını yadsıyan müşriklere cevap niteliğinde olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre peygamber melek kökenli olmalıydı. Kuşkusuz bu değerlendirme, öncekine göre daha isabetlidir. Nitekim başka ayetlerde, müşriklerin bu tür gerekçeler ileri sürerek peygamberin beşeri kimliğine itiraz ettikleri dile getirilir.

Sözgelimi "Furkan" sûresinde şöyle buyuruluyor: "Dediler ki: Bu elçiye ne oluyor ki, yemek yemekte ve pazarlarda dolaşmaktadır?" (Furkan,7). Aynı sürenin bir başka ayetinde de şöyle buyuruluyor: "Senden önce gönderdiklerimizden, gerçekten yemek yiyen ve pazarlarda gezen elçilerden başkasını göndermiş değiliz" (Furkan,20).

İsra sûresinde yer alan bir ayette de müşriklerin peygamberin beşeri kimliğini garipsemeleri anlatılır: "Kendilerine hidayet geldiği zaman, insanları inanmaktan alıkoyan şey, onların: Allah elçi olarak bir beşeri mi gönderdi? demelerinden başkası değildir. De ki: "Eğer yeryüzünde tatmin bulmuş yürüyen melekler olsaydı, bizde onlara gökten elçi olarak elbette melek gönderirdik" (İsra, 94-95). Arap müşrikleri daha önce gönderilen elçilerin eşlerinin ve çocuklarının olduğunu biliyorlardı. Dolayısıyla bu cevap bildikleri gerçeği bir kez daha pekiştirmiş oluyor.

Müşriklerin bu itirazlarının yinelenmesinden daha çok, onların peygamberlerden mucize istemeleri bir çok sûrede yinelenmiştir. Müşrik Araplar daha Önce gelmiş geçmiş peygamberlerin mucizeler gösterdiklerini biliyorlardı. Bu durumda şu sonuç çıkıyor karşımıza: İlk ayette, önceki peygamberlerin ancak Allah'ın izniyle, O'nun uygun gördüğü zaman ve zeminde mucize gösterdikleri anlatılıyor. Mucizenin başvurulacak yöntemler içinde o an için en etkileyicisi ve en kalıcısı olması da önemli bir husustur.

Tefsir bilginlerinden Bagavi, tabiin alimlerinden Katade'nin "ve yanlarında kitabın ilmi bulunanlar" cümlesi ile Medine'de müslüman olan yahudi bilginlerinden biri olan Abdullah b. Selam kastedilmiştir, dediğini rivayet eder. Ardından yine tabiin alimlerinden olan Şa'bi ve Said b. Cübeyr'in: Mekke döneminde inen bir sûrede yer alan bir ayetle Abdullan b. Selam'ın kastedilmiş olması nasıl mümkün olabilir?" diyerek yukarıdaki rivayeti reddettiklerini belirtir. Şa'bi ve Said b. Cübeyr'in bu değerlendirmeleri doğrudur. Nitekim Mekke inişli bir çok ayette, ehl-i kitabın Hz. Muhammcd'in pey-gamberiliğini tasdik ettikleri, Kur'an'ın vahiy ürünü olduğunu benimsedikleri ve Hz. Peygambere inandıkları dile getirilir. Gerek bu sûrede ve gerekse Önceki sûrelerde konuya ilişkin ayetleri incelerken, gerekli açıklamalarda

[53[53]] İbn Kesir, e!-Kasımr Tefsirleri.

bulunduk. Dolayısıyla, şahit gösterilmek istenen "yanlarında kitabın ilmi bulunanlar''la Mekke döneminde müslüman olmuş bu kimseler kastediliyor. [54[54]]

Her Dönemin Bir Kitabı Vardır

"Her ecel için bir kitap vardır. Allah, dilediğini ortadan kaldırır ve bırakır. Kitabın anası O'nun katındadır". Tefsir bilginlerinin bir kısmı "Her ecel İçin bir kitap vardır" cümlesini, Allah'ın azabının bir an Önce üzerlerine inmesini isteyen kafirlere verilmiş bir cevap olarak yorumlamışlardır. Diğer bazı tefsir bilginlerine göre bu ifadede yüce Allah şu gerçeği dile getiriyor: Allah daha önce gönderdiği peygamberlere indirdiği her bir kitap için bir geçerlilik süresi belirlemiştir. Bu sürenin sonunda kitabın içeriğinden dilediğini bir sonraki kitabın kapsamına almak suretiyle bundan sonra da geçerli olmak üzere bırakmış, dilediğini de silmiştir. Bu durum, Kuranın inişiyle önceki semavi kitapların neshedilişine kadar sürmüştür. Bazıları bu ifadeyi Kur'anın kendi kapsamında da nesh olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşlerden ilkini, sürenin 34. ve 40. ayetlerinin içeriklcriyle bağdaştırmak mümkündür. Semavi kitaplarını birçoğunun içerdikleri hükümlerin bir sonraki kitabın inişiyle değiştirildiği veya neshedildiği gözönünde bulundurularak, bu görüşlerden ikincisi de izah edilebilir. Ancak bizce, bu cümle daha çok kendisinden önceki cümleyle İlgilidir. Demek isteniyor ki, peygamberler ancak Allah'ın izniyle mucize gösterebilirler. Sadece Allah'ın belirlediği bir zamanda mümkün olur bu.

Tefsİrciler "Allah, dilediğini ortadan kaldırır ve bırakır. Kitabın anası O'mtn kalındadır" cümlesi üzerinde çok durmuşlardır, enine boyuna irdelemişlerdir[55[55]]. Bazısına göre bu ayet bütün ilahi hükümlerin, tasarımların, söz ve fiillerin silinmeye ve kalıcılığa elverişli olduklarını an la (maktadır. Bazıları insanın ezelden mutlu veya mutsuz olarak belirlenmiş olmasını bu genellemenin dışında tutmuş ve "bunlar değişmez hükümlerdir" demişlerdir. Bu arada bazı mülessirler, Ömer b. Hattab ve Abdullah b. Mesud'dan iki hadis rivayet etmişlerdir. Bu rivayetlere göre Ömer ve İbn-i Mesud şöyle dua ederlcr-di:"Allah'ım eğer ezelde beni mutsuz olarak yazmışsan, bunu sil ve beni mutlu diye yaz. Çünkü sen dilediğini siler ve dilediğini bırakırsın. Kitabın anası senin kalındadır1'. Buna göre silinme ve kalıcılık, mutsuzluk ve mutluluk için de geçerlidir. Bazısı bundan hareketle "be'da teorisi (belirme teorisi)" yani, yüce Allah'ın hükmünden, ön tasarımından, sözünden ve fiilinden ve indirdiği vahiyden dönmesi ile ilgili bir sonuç çıkarmaya çalışmıştır. Doğrudan doğruya böyle şey söylememiş olmak için de şöyle bir izah yolu bulmuşlardır: Yüce Allah'ın katında iki levh vardır. Birinde olması kaçınılmaz olan şeyler yazılıdır. Bunda değişiklik olmaz. Bu levh Kur'anda "Kitabın anası'7 şekiindc tanımlanır.

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/367-398.
[55[55]] Taberj, Beğavi. Zemahşerİ, Tabersi, ibn Kesir, Hazin ve e!-Kasımi.

Bizce bu yorum bir zorlamadır. Yüce Allah'ın kendine özgü kıldığı gayb ile ilgili bir açmazdır. Gayb hakkında tahmin yürütülemez. Bu hususta Peygamberimiz (s)'den rivayet edilen güvenilir bir habere da rastlamadık. Öte yandan ayetin akışı, kafirlere cevap vermeye, iddialarını çürütmeye ilişkin bir silsilenin bir halkası konumundadır. Ayetin bir diğer hedefi de, Peygamberimizin konumunu pekiştirmek, hak içerikli mesajını desteklemek; her şey için Allah katında bir süre belirlenmiş olduğunu, O'nun insanlar taralından bilinen ve bilinmeyen her şey üzerinde kay ı ti and in lam az bir tasarruf yetkisine sahip olduğunu vurgu lanı akün Olan biten her şey Allah'ın bilgisi ve iradesi dahilinde gerçekleşmekledir. Eşya ve olaylara egemen kıldığı hikmeti, bir şeyin kalmasını geçerliliğini ön görürse kalır, geçerliliğini sürdürür. Bir şeyin de yürürlükten kaldırılmasını (neshini), değiştirilmesini, dönüştürülmesini ve silinmesini ön görürse, yürürlükten kaldırılır, değiştirilir, dönüştürülür ve silinir. Ayel-i kerimenin bu çerçevede incelenmesi daha uygundur. Tirmizi[56[56]], Ebu Hureyre'den şöyle rivayet eder: "Bir gün Rasulullah yanımıza çıka geldi. Bizse kader konusu ile ilgili olarak tartışıyorduk. Bunun üzerine öfkelendi, öfkeden yüzü kıpkırmızı oldu. Yanak yumruları nar gibi kızarmıştı. Şöyle buyurdu: Bununla mı emrolundunuz? Yoksa ben bu meseleyi sunmak üzere mi gönderildim? Sizden önceki topluluklar bu konuda birbirleriyle tartışmaya girince helak oldular. Size emrediyorum. Bu hususta tartışmamanızı emrediyorum". Bu hadis, "kader" gibi gaybin kapsamına giren bir meseleyi yüce Allah'a, O'nun hikmetine bırakmaya, bu hususta gereksiz tartışmalara girmemeye ilişkin bir telkin, bir direktif niteliğindedir. [57[57]]

56[56] et-Tac, c.5 sh. 176

57[57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/399-401.

İBRAHİM SURESİ

Kur'an'daki Sırası:14

Nüzul Sırası:72

Ayet Sayısı :52

İndiği Dönem:Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Peygamberin görevi açıklanmakta, Arap kafirleri ve özellikle de ileri gelenleri kınanmaktadır. Önceki peygamberlerin bir kısmı, ümmetlerinin onlara takındıkları tutumlarıyla hatırlatılmış ve uğradıkları kötü akibetleriyle şimdikiler uyarılmıştır. İmanın, her salih amelin esası ve dosdoğru yol olduğu, küfrün ise her işlenen ameli yok ettiği ve helakin kaynağı olduğu açıklanmıştır. İnsanların Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ve inkar tabiatları da kınanmıştır. İbrahim'in Rabbine yaptığı münâcâtı ile putlar aleyhinde mücadelesi anlatılmış ve Peygamberin konumu sağlamlaştırmak, teskin edilmek amacıyla zalimlere keskin bir darbe indirilmiştir.

Sûre bölümlerinin birbiriyle bağlantılı oluşu, bütün olarak bir defada indiğini, yahut peşpeşe bölümler halinde indiğini göstermektedir. 28. ve 29. ayetlerin Medine döneminde indiği rivayet edilmiştir. Ancak gerek muhtevaları, gerekse üslûpla uyumları, rivayette şüphe uyandırmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elİf, Lâm, Ra {Bu Kur'an); Rablerinin İzniyle insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp, O güçlü ve Övgüye lâyık olan (Allah)'ın yoluna iletmen için sana indirdiğimiz kitap-tır.

2- O Allah ki, göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Şiddetli azap dolayısıyla vay inkar edenlere.

3- Onlar, dünya hayatını ahirete tercih ederler. Allah'ın, yolundan alıkoyarlar ve onun

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/81.

eğrilmesini[2[2]] isterler. İşte onlar derin bir sapıklık İçindedirler.

Mesajın Umûmi Oluşu

Sûre ayetleri muhatapların dikkat ve teveccühünü çekmek için mukattaa (hece) harfleriyle başlamıştır. Bunun akabinde Mukattaa harfleriyle başlayan sûre girişlerinin çoğunun Üslubuna uygun olarak Kur'an övülmüştür.

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır. Birinci ayet Allah tarafından peygamberlik mesajı ve rabbani bir kitap olmaksızın insanların tam bir karanlık içerisinde, inançlarında ve davranışlarında hak olan dosdoğru yolu bulamayan kimseler gibi olacağı ortaya koyulmaktadır. Sonra Allah'ın hikmet ve rahmeti övülmektedir; zira Allah hikmeti gereği peygamberini göndermiş, insanları bu karanlıklardan çıkararak, din ve dünya işleriyle alakah her konuda onlara hak yolu göstererek, o yolda yürümelerini sağlamak için ona Kitabın ayetlerini vahyetmiştir.

İkinci ve üçüncü ayette hem akla, hem de kalbe yönelik net ve kuvvetli bir atılım bulunmaktadır: Muhammedi davetin ve Kur'an ayetlerinin amaçları sadece bütün insanlara hayrı, hakkı ve nuru ulaştırmaktır. Böyle bîr davete uymayıp önünde engel olanlar, başkalarını da ondan uzaklaştıran zalimler ve bozgunculardır. Bu kimseler, Allah'ın gazap ve azabını haketmişlerdir. Çünkü onlar dünya hayatının fayda ve şehvetlerini Allah'ın yanında olanlara tercih etmişlerdir.

"... Allah'ın yolundan alıkoy arlar..." cümlesi atak ve tepkinin, özellikle Peygam-ber'e karşı muhalefeti sahiplenip yönlendiren ve insanları ona lâbi olmaktan engelleyen liderlere yönelik olduğunu ifade etmektedir.

"... İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için..." cümlesine gelince, şunu söyleyebiliriz: "İnsanlar" ifadesi, çeşitli muhatap grupları için veya herhangi bir toplum için kullanılsa da, burada ayetlerde mutlak olarak yer alması, Peygambcr'in davetinin tüm insanlara umumi olduğunu, yeryüzünün her köşesinde onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için olduğunu açıklama gayesinden dolayıdır. Bu gaye, sayısız örnekleri geçen birçok ayetlerde de te'yid edilmiştir. Bundan daha da Öte, Kur'an, bu daveti tüm dünyanın dini olması için, bütün dinlerin üzerinde aday göstermiştir. Bu davetin mensuplarını da, tüm yeryüzünün halifeleri olmaları için aday göstermiştir. Bunu şu ayetlerde görmekteyiz:

1- "O, elçisini hidayet ve hak dinle gönderdi ki, onu bütün dinlere üstün kılsın. Şâ-hid olarak Allah yeter" (Fetih, 28).

2- "Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara va'detmiştir: Onlardan öncekileri nasıl hükümran

---

[2[2]] Yebguneha ivecan Allah'ın yolunu eğri ve sapık yapmak istiyorlar veya insaniann eğri-sapık yoldan gitmelerini arzu ediyorlar.

kıldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Ama kim bundan sonra da inkarda bulunursa işte onlar, yoldan çıkanlardır." (Nur, 55).

3- "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz, iyiliği emreder, kötülükten men edersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer kitap ehli, inanmış olsaydı, elbette kendileri için iyi olurdu. Onlardan inananlar da var, ama çokları yoldan çıkmışlardır." (Aliİmran, 110).

4- "Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleştirir, iktidar sahibi kılarsak, dosdoğru namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler, kötülükten sakındırırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir." (Hac, 41).

4- Biz her elçiyi, yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini yola iletir. O, azizdir, hikmet sahibidir.

Ayetin ifadesi gayet açık olup, Allah'ın peygamberlerini gönderme nedeninin açıklamasını içermektedir; Allah'ın mesajını onlara açıklamaları için kendi dilleriyle gönderilmişlerdir.

Ayetin her iki bölümünde de bir kapalılık var gibi gözükmektedir. İkinci cümlede yer alan kapalılık, önceki ve sonraki ayetlerde azapla uyan girişimi ve kafirlere karşı kullanılan sert üslûpla kalkmaktadır. Nitekim diğer birçok ayetlerde de Allah'ın sadece fâsık ve zalim kimseleri sapıklığa düşürdüğü, kendisine boyun eğenleri ise doğru yola ulaştırdığı açıklanmaktadır. Benzer birçok münasebetlerde buna sürekli işaret edilmiştir. Tercih olunan görüşe göre, bu İfade burada Peygamber'i tatmin ve teselli etmek amacıyla kullanılmıştır: O'nun görevi sadece kendisinden önceki elçilerin yüklendiği görevdir; tebliğ etmektir, kimde gerçek iman arzusu varsa, boyun eğiyorsa hidayet bulur, bunları kaybedense sapıklığa düşer. Öyleyse onun kederlenip üzülmesine gerek yoktur. Bu ifadeler de birçok sürede yeri geldikçe tekrarlanmıştır. [3][3]

Kur'an'ın Arapça İndirilmesinin Hikmeti

"Biz, her elçiyi, yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik..." ayetinin birinci cümlesi üzerinde yoğunlaşan kapalılık ise, Peygamber'in davetinin sadece kendi kavmine yönelik olduğu ifadesinden gelmektedir. Halbuki Kur'an, içerdiği birçok ayette açık ve kesin olarak daveti, mesajı tüm insanlığa, bütün bir dünyanın dini olmaya namzet olacak şekilde sunmaktadır. Ancak akabinde zikredilen ayetlerde verilen örnek, hatırlatma ve öğütler ile ayetlerde kullanılan üslubun Peygamber'in inkar eden kavmine yönelik karşı propaganda çerçevesinde olması, sözkonusu kapalılığı ve yanlış anlamayı ortadan kaldırmaktadır. Araplar, bilinen diğer

---

[3][3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/82-84.

semavi kitapların başka dillerle indirilmesine karşın, Kur'an'ın Arapça indirilmesini tartışma konusu yapıyorlar ve bunu delil göstererek Kur'an'ın Allah tarafından olmadığını savunuyorlardı. Fussilet sûresinde bunu genişçe izah ettik. Vahyin hikmeti gereği ayet bunun nedenlerini karşı tarafı aciz bırakacak tarzda özenle sunmaktadır. Geçen Şûra ve En'am sûrelerindeki ayetler, Allah'ın Kur'an'i, peygamberine Mekke halkını ve çevresindekileri korkutup uyarması için Arapça olarak indirdiğini hatırlatmaktaydı. Buradaki ayet de bu kabildendir, yoksa Muhammedi davet ve mesajın umumiliğini ifade eden açık ve kesin olan ayetlerle hiçbir surette çatışma-maktadir.

"Biz her elçiyi, yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik" cümlesiyle, davet ve mesajın umumiliği arasını uzlaştırma maksadıyla söylenen sözlerin en garip olanı Suyûti'nin "İtkân" isimli eserinde Vâsiti'den naklederek kaydettiği şu sözdür: Kur'an'da Hicaz, Yemen, Şam, Irak, Necid ve Yemame'de kullanılan tüm Arap lehçeleri vardır. Aynı zamanda Farsça, Rumca, Kıptîce, Nebatice, Habeşçe, Berberîce, İbrânice ve Süryanice dillerinden de kelimeler vardır. Gerçekten Peygambcr'in ve çevresinin de birinci derecede lehçesi olan ve Kur'an'ın onunla indiği Kureyş lehçesi, Kur'an daha inmeden önce çeşitli sebep ve faktörler neticesinde, diğer Arap lehçelerinden farklı olarak, zamanla gelişme göstermiş olabilir ve gerçekten de Kur'an'da yabancı dillerden; Farsça, Rumca, İbranİce, Süryanice ve Kıbtice'den alınarak Arapçalaştırılmış özel isimlerden ve diğer lafızlardan Arapça Kureyş lehçesine girerek Kur'an inmeden önce yerleşmiş kelimeler bulunabilir.

Ancak bu durumda aklın ve naklin te'yid etmeyeceği yaklaşım, bunun Muhammedi davetin umumiliği ile, Kur'an'ın Arapça dili ve Kureyş lehçesiyle inmesi arasında uzlaştırmada kullanılmasıdır. Araştırmaların ortaya koyduğuna göre bu lehçe, Kur'an indiği zaman, hatta inmesinden uzun bir süre öncesine kadar Arap yarımadasının bütün bölgelerindeki Arapların konuştukları lehçeleri genel olarak kapsıyordu. Bunun Kur'an'dan delili ise Arapça dilinden başkasının yabancı dil vasfıyla Nahl sûresinin şu ayetinde anılmasıdır: "Biz onların: 'Ona bir insan öğretiyor!' dediklerini biliyoruz, Hak'tan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili yabancıdır, bu ise apaçık Arapça bir dildir''(Nahl, J 03).

Aynı şekilde Allah'ın onu, bilen ve düşünen bir kavim için Arapça kıldığını, indirdiğini ifade eden birçok Kur'an ayetinde de aynı husus vurgulanmıştır; Fussilet 3, 43; Şûra 7; Şuara 193-195; Ra'd 37; Yusuf 2; Zümer 27-28 ayetlerinde geçtiği gibi. Bunlar arasında özellikle Zümer sûresinin ayetleri konuyla alakalı olarak önemlidir. Kur'an'ın alışılmış bir üslûpla geldiğini, herhangi bir zorluğu ve tersliği olmadığını, O'nu tüm insanların kolaylıkla anlayabileceğini açıklamaktadır. Kesin mütevatir delillerden birisi de şudur: Kur'an Arap yarımadasında gerek Hicaz'da, gerekse Hicaz dışında muhtelif bölgelerde yerleşmiş olan çeşitli Arap gruplarına okunuyor, onlar da onu anlıyorlar ve hakkında tartışmalar yapıyorlardı. Peygamber de onlarla konuşuyor ve onlara Mekke döneminde, sonra da Medine döneminde onun diliyle yazılar gönderiyordu. Aynı zamanda islam'dan 100 sene öncesine kadar giden bir sürede

Araplardan kesin olarak nakledilip bilinen sözler de, lafızlar ve yapı da Kur'an'ın lafızlarına, müfredatına ve yapısına benzemektedir.

Mütessirler bu sorun üzerinde Önemle durup şöyle demişlerdir: Tercüme, Kur'an'ın ve Muhammedi davetin Arap olmayanlara ulaştırılması için önemli bir araçtır. Kur'an'in bütün milletlerin dilleriyle inmesi ma'kul olmadığından, en uygunu, kendisine gönderdiği Peygamber'in diliyle inmesi ve mesajın onlara tercüme yoluyla ulaştırılmasıdır[4][4]. Bu doğru bir görüştür. Buna, Arapça dilinin yaygın bir dil aracı olduğunu ilave etmek yerinde olur. Madem ki Kur'an -az önce kaydettiğimiz üzere- İslam dininin bütün bir dünyanın dini olmasını öngörmektedir; o halde Allah'ın kitabının ve Peygamberin sünnetinin dili olan Arapça dilinin de buna tâbi olarak bütün bir dünyanın dili olmaya aday olması gerekir. Tercüme, Arapça'yı bilmeyen kimseler için davetin ilk vasıtası olabilir. Nitekim Peygamber Arapça'yı biien ve bilmeyenlere yönelik davet görevini yerine getirmiş, onlara elçiler, tercümeye dayanarak da Arapça mektuplar göndermiştir. Elçi ve mektup gönderdikleri arasında İran, Rum, Mısır ve Habeş kralları bulunmaktadır. Her ne kadar güvenilir tarih onun, kitap ehlinden ve diğerlerinden Arapça'yı bilmeyen insanlarla yüzyüze görüştüğünü naklctmesc de, sahabelerinden, ondan sonra fetih hareketlerine komutanlık edenlerden veya katılanlardan bazılarının Şam, Mısır, Irak ve İran'dan Arapça'yı bilmeyen insanlarla karşılıklı görüşüp, onlara Muhammedi daveti ve Kur'an'ı tercüme yoluyla ulaştırdıklarında hiçbir şüphe yoktur. Onlardan, İslam'a katılanların çoğu bunun bir sonucu olarak katılmışlardır. Bu, günümüze kadar devam etmiştir ve hâlâ müslümanlar Kur'an ve Muhammedi sünneti Arap olmayanlara tercüme yoluyla ulaştırmaktadırlar. İnsanlar da yeryüzünün doğusunda ve batısında bu davete yönelmektedirler.

Zuhruf sûresinde açıkladığımız üzere Kur'an, Arap milletine İslam davetini yayma görevini yüklemiştir. Çünkü Peygamber onlardan gönderilmiş olup, dilleri de hem onun dili, hem de Allah'ın ona indirdiği Kur'an'ın dilidir. Araplardan ilk müslümanlar bu görevi en iyi bir şekilde yerine gelirdiler ve fethedilen ülke halklarının çoğu İslam'a girdiler. Bu ülke sınırları Hicri 2. asrın başlarında Batı'dan Atlas okyanusuna, Doğu'dan Çin ve Hindistan sınırlarına, Kuzey'dcn Kafkas dağlarına, Ermenistan'a, Hazar denizine, Aral gölüne ve Türkistan ovalarına, Güney'den de Sudan, Habeşistan, Somali beldelerine, Batı Avrupa'nın bir kısmıyla Güney ve Batı sahillerine ve Akdeniz'deki adalara kadar ulaşmıştır. İslam'ın yayılmasıyla birlikte aynı zamanda bu geniş ve büyük alanın çeşitli yerlerinde Arapça dili de hızlı bir şekilde yayılmaktaydı. Çünkü bu, insanların inandıkları dinîn diliydi ve bu din doğru bir şekilde, ancak kaynaklan olan Kur'an, hadis ve aslî lugatları olan Arapça'nın anlaşılmasıyla anlaşılabilirdi. Kaldı ki, Allah'ın indirdiği Kur'an'ın namazlarda Arapça olarak okunması zorunludur ve bu dil aynı zamanda ülkelerdeki idarecilerin de dilidir. Bu suretle Arapça dili Basra körfezinden Atlas Okyanusuna kadar uzanan ülke halklarının tek dili oldu ve bu durum Arap idaresi altında kesintisiz olarak uzun dönem devam etti. Bu geniş alanın batısında,

---

[4][4] Bkz. Zamahşeri, Begavi ve Hâzin tefsirleri.

doğusunda, güneyinde ve kuzeyindeki diğer milletlerin dil yapısının yarısına hakim oldu. Ancak vuku bulan mücadeleler ve rekabetler Arapların hükümdarlığının devam etmesine engel oldu. Bütün bunlar İslam dininin dünya dinî olmaya aday olmasını, tabii olarak Arapça dilinin de dünya dili olmaya aday okluğuna dair söylediğimiz sözün doğruluğunu ortaya koymaktadır.

İslam'ın yayılması, Arap idaresinin zayıflığına rağmen hicrî üçüncü asır ve sonrasında asla durmadı. Aksine bu dönemde İslam'a girenlerin sayısı Arap idaresinin kuvvetli olduğu dönemde girenlerden kat kat fazla oldu. İdare kuvvetliyken varılan sınırlarda Çin'in, Hindistan'ın uzak uçlarına, Hint ve Büyük Okyanusun Endonezya, Filipin ve Japonya gibi adalarına, Afrika'nın ve Avrupa'nın ortalarına, Güney ve Kuzey Amerika'ya müslüman Arapların ve İdarelerinde Araplaşan diğerlerinin Kur!an'in yüklediği sörevi hakkıyla yerine getirme çabaları sonucu ulaşmıştır. Çünkü daveti kabullenme unsurları, güç ve hakimiyet olmayıp davette yer alan dini, sosyal, ahlâki, iktisadî ve insani yüce değerler ve prensiplerdir. Bunun bir sonucu olarak da, sadece berrak kalplere, iyi niyetlere; inattan, bencillikten, art niyetlerden arınmış, hak ve hidayeti samimiyetle arzulayan kimselere, sonra da ihlaslı davctçilere ihtiyaç duyulmaktaydı. Fakat biz Allah'ın dinine hizmet için ihlaslı davetçiicri çıkarıp göndereceğinden ve bütün dinler üzerinde dinini hakim kılacağına dair verdiği sözü gerçekleşinceye kadar şartları ve vesileleri kolaylaştıracağından şüphe etmemekteyiz. Çünkü bu, O'nun şeriatıdır. Peygamberini onunla âlemlere hidayet ve rahmet olması için göndermiştir. Arapça dili de Allah'ın izniyle, onunla beraber yayılmaya devam edecektir. 5[5]

5- Andoisun Musa'yı: "Kavmini karanlıklardan nura çıkar ve onlara Allah'ın günlerini6[6]' hatırlat" diye ayetlerimizle göndermiştik. Şüphesiz bunda çokça sabreden ve şükreden herkes için ibretler vardır.

6- Hani Musa kavmine şöyle demişti: "Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini hatırlayın: Hanı O sjzi firavun ailesinden kurtarmıştı; onlar sizi en dayanılmaz işkencelere uğratıyor, kadınlarınızı sağ bırakıp erkek çocuklarınızı boğazlıyorlardı. Bunda sizin için Rabbinizden büyük bir sınav vardır".

7- Rabbiniz şöyle buyurmuştu'7[7] "Andolsun, eğer şükrederseniz gerçekten size arttırırım ve andolsun, eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz benim azabım pek şiddetlidir.

8- Musa demişti ki: "Eğer siz ve yeryüzündekilerin tümü inkar edecek olsanız bile şüphesiz

---

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/84-87.

6[6] Eyyâmüllâhi Önceki ümmetlere Allah'ın yaptığı azap anlamındadır. Zira "Eyyam" (günler) ifadesi Araplarda harpler, savaşlarda meydana gelen olaylar, şiddetler ve felaketler anlamında kullanılır,

7[7] Teezzene Kendi kendine söz verdi.

Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, övülmüştür.

Musa'nın Kavmine Yönelen Hitap

Ayetlerde Musa'nın kavmine yaptığı davet hatırlatılmaktadır. Allah onu, ayetleriyle karanlıklardan nûr'a çıkarması ve Allah'ın onlardan önce geçen ümmetlere yaptıklarını onlara hatırlatması için göndermişti. O görevini tam olarak yerine getirdi, kavmine Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlerini hatırlattı; onları Firavun'un erkeklerini kesme, kadınlarını ise diri bırakıp köleleştirme şeklindeki azabından kurtarmıştı ve onlara şöyle demişti: Allah kendi kendine söz verdi. Eğer verdiği nimetlerine karşılık şükredip hakkını verirseniz onları arttıracaktır, nankörlük ederlerse de onlara buna karşılık şiddetli bir azap hazırlamıştır. Onların şükretmesinin faydası da, nankörlük etmelerinin zararı da sadece kendilerine dönecektir. Onlar ve yeryüzündeki tüm varlıkların hepsi küfretseler bile, hiçbir şeye muhtaç olmayan, insanlar şükretse de şükretmese de zâtının Övüldüğü yüce Allah'ı rahatsız edemezler.

Ayetlerin, Arap kafirlerin tutumunu ve buna karşı alman tedbiri tamamlayıcı mahiyette geldiği anlaşılmaktadır. Bu, Kur'an kıssalarının genel üslubuna da uygundur. Arap kafirler yoldan sapmışlar ve Allah da onlara içlerinden kendi dilleriyle hitap edecek bir peygamberi göndermiştir, Musa'nın kavmine gönderilmesi de işte bu türdendir. Hitaptaki benzerlik dikkati çekmektedir. Sûre girişinde Allah'ın, kitabı, peygamberine onları karanlıklardan nura çıkartması için indirdiği belirtilmiştir ve aynısı da Musa'ya yöneltilmiştir. Araplar Musa'nın davetini, kavmiyle ve Firavun'la olan kıssasını bilmekteydiler. Hatırlatma da bu suretle anlaşılır ve bağlayıcı olmuştur. Ayetlerin bahsettiği Musa'nın kavmine yönelttiği hitap; hatırlatma ve ibret alınma açısından Araplara da yönelik olmuştur. Eğer Allah'a şükredecek olurlarsa nimetlerini arttırır, yok eğer nankörlük ederlerse de, Allah ne onlara, ne de başkalarına muhtaç değildir. Bu da bizim açıkladığımız üzere, önceki ayetin birinci derecede peygamberi teselli ve tatmin amacı güttüğünü doğrulamaktadır. [8[8]]

Şükrün Önemi

Bu cümle Musa'nın kavmine söylediği sözün nakli olsa da, başlıbaşına övgüye değerdir. Kur'an'da zikredilmesi de, Allah'a nispetini te'yid etmektedir. Ayet, Allah'ın nimetlerine şükredenlere karşı arttırma ve koruma yönündeki sözünü içermektedir. Bunda kâfi derecede müjde, rahmet, Allah'ın nimetlerinin devamını ve artmasını sağlayacak olan

---

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/88-89.

şükretmeye teşvik vardır. Buna ek olarak da, Allah'ı zikretmeye, O'ndan korkup sakınmaya ve O'nun rızasını elde etmek için çalışmaya da teşvik vardır. Lokman sûresinde de açıkladığımız gibi, bu ifadede sürekli devam eden ve mutlak olarak şükretme fiilinde var olan manevi tedavi yönteminin önemli bir telkini de bulunmaktadır. [9[9]]

9- Sizden öncekilerin; Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini ağızlarına koydular[10[10]]' (öfkelerinden ısırdllar) ve dediler ki: "Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz".

10- Peygamberleri dedi ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Halbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi belirtilmiş bir süreye kadar ertelemek için sizi davet ediyor". Onlar dediler ki: "Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Bizi atalarımızın taptığından çevirmek İstiyorsunuz. O halde bize açık bir delil[11[11]]' getirin".

11- Peygamberleri onlara dediler ki: "Doğrusu biz, sizin gibi yalnızca bir beşeriz; ancak Allah kullarından dilediğine lütufta bulunur. Allah'ın izni olmaksızın size bir delil getirmemiz bizim için olacak şey değü. Mü'minier, ancak Allah'a tevekkül etmelidirler".

12- Hem, bize yollarımızı göstermişken ne diye biz, AN lah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler, yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler.

13- inkar edenler peygamberlerine dediler ki: "Ya sizi mutlaka yurdumuzdan çıkarırız, ya da bizim dinimize dönersiniz!" Rab'leri de onlara şöyle vahyetti: "Zalimleri mutlaka helak edeceğiz!"

14- Ve onlardan sonra sizi o yere yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimseler içindir.

15- (Peygamberler) fetih istediler ve her inatçı zorba perişan oldu.[12[12]]

16- Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır. Kendişine irinli su'[13[13]] içirilecektir.

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/89.

[10[10]] Feraddü Eydiyehüm fi Efvâhihim Kinaye yoluyla peygamberlerin konuşmaktan engellenmeleri kastedilmiştir. Nasıl ki bir kişi garip bir şey işittiğinde veya bir şeyle alay etliğinde, yahut onu yalanlaığında birşey yapar. İşte öyle yaptılar. Denildi ki: "Kafirler hayretlerinden parmaklarını ısırdılar" anlamındadır.

[11[11]] Sultan Bu kelime burada kanıt, birçok Kur'an ayetinde de delil ve burhan anlamında kullanılmıştır.

[12[12]] İsteftehû Yardım istediler, düşmanlarına karşı fetih ve zafer istediler, Kelimedeki çoğul zamirinin kafirlere dönmesi muhtemel olduğu gibi, peygamberlere dönmesi de muhtemeldir. Her iki gruba dönmesinin mıth-lemcl olduğu da söylenmiştir. Yani onlardan herbiri, hasmına karşı zafer talep etti; Allah da peygamberlerine yardım

edip zafere ulaştırdı; her zorba inatçıyı da perişan bıraktı.

17- O suyu yutmaya çalışır, fakat boğazından geçiremez ve her yandan ona ölüm geldiği halde yine ölemez. Bunun ardından daha katlı bir azab olacak.

"Allah Hakkında Şüphe Mi Var"

Taberi'nin dediğine göre, ayetler Musa'nın kavmine yaptığı konuşmanın devamıdır. Diğer müfessİrler de bu görüşte ona tâbi oldular; yalnız İbn Kesir bu konuda kararsız kaldı ve buradaki hitabın başlangıç olduğunu ve Arap kafirlerine yönelik olduğunu tercih etti. Bu görüş doğruya daha yakındır. Özellikle eski ahid kitapları Semûd ve Âd kavimlerine ve peygamberlerine işaret eden hiçbir şey içermemektedir. Halbuki bunlar Arap yarımadasında yaşamış Arap kabilelerindendir ve peygamberleri de onlardan gelmiştir. Kur'an'a muhatap olan Araplar da onların haberlerini aralarında naklediyorlar ve yaşadıkları yerleri biliyorlardı. Açıklaması daha önce geçen birçok ayet de buna işaret etmiştir.

Ayetlerin baş tarafında bu işaret bulunmaktadır. Dinleyen muhatapları kınayıcı bir üslûpla hatırlatmakta ve onların, bahsedilen kavimlerin haberlerini bildiklerini ifade etmektedir.

Ayetlerin ifadesi gayet açık olup, peygamberlerle kavimleri arasında cereyan eden ahş-verişin, tartışmaların, mücadelelerin, meydan okumaların, tehditlerin ve azapla kor-kutmaların anlatımını içermekte ve her inatçı zorbanın perişan olacağı, dünyada zarara uğrayacağı, ahirette de onu bekleyen azap ve korkuların çok şiddetli olacağı açıklamasıyla sona ermektedir. Aynı zamanda dinleyen kafirlere, önceden geçen inatçı kafirlerin dünyadaki akıbetleri ve yakında ahirette görecekleri akıbetleri de hatırlatılarak onlarda korku uyandırıp inkarlarından vazgeçmeleri hedeflenmektedir. Bu ayetlerde de sûre ba-şındaki Arap kafirlerin tutumlannı anlatan ayetlerin mânâsını tamamlayıp te'yid eder bir Özellik bulunmaktadır.

Bu ayetlerin anlattığı önceki ümmetlerdeki kafirlerin tutumları ve sözleriyle, Arap kafirlerin tutumlarım, sözlerini, mücadelelerini, peygambere ve mü'minlere yurtlarından çıkarma yönünde yaptıkları tehditlerini ve güçleri yeten kimselere yaptıkları işkencelerini anlatan, örmeği daha önce geçen birçok ayet arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Aynı şekilde önceki peygamberlerin sözlerini ve cevaplarını anlatan ayetlerle, Peygamber (s)'in tavrını ve Kur'an diliyle kafirlere verdiği cevaplarını anlatan, örnekleri daha önce geçmîâ İSfşöfc ayet arasında bulunan benzerlik de dikkat çekmektedir.

Açıkça görüldüğü ğifri Bö benzerlik, bir yönden dinleyen muhataplarda ayetlerin tesirini kuvvetlendirmekte, bir yönden de peygamber ve mü'minleri tatmin edip teselli etmektedir. Ayetlerin amacı da zaten budur.

---

[13][13] Mâün Sadid Kokmuş bozuk su. "Sadîd", sivilcelerden, yaralardan ve çıbanlardan çıkan kokmuş akıntıdır.

"Allah hakkında §üphe mi var?" cümlesi dikkat çekicidir. Önceki ümmetlerdeki kafirler peygöfflbeflöririe: "Bizi kendisine çağırdığınız şey hakkında şüphe duymaktayız" diyorlar ve çağırdifeİatiriift doğruluğunu ispat için delil istiyorlardı. Kur'an'da peygamberlerin cevabını naklediyor: "Onların davetleri sadece Allah'adır. Allah hakkında şüphe duymak da doğru değildir; O gökleri ve yeryüzünü yaratandır. Hal böyleyken nasıl oluyor da kendisine çağırdıkları şeyin doğruluğu hakkında delil isteyebiliyorlar?"

Bu, Kur'an'ın Arap kafirlerine karşı olan tavrına benzemektedir. Onlar Peygam-ber'den, davetinin doğruluğunu ispatlayan delil ve mucizeler istediklerinde, davetin sırf Allah'a olduğu, bunun da ispat İçin delil ve mucizelere ihtiyaç duymadığı şeklinde istekleri cevaplandırılmıştır. Çünkü Allah'ın 5î7*k mucizeleri, delilleri onların önlerinde-dir. Onları büyük kainatın olaylarında ve kanunlannda görüp işetmektedirler; aynı zamanda iyi niyet sahibi olup, tek olan Allah'a iman etme arzusunda sadık olan kimse için kendi şahsında da kâfi derecede döyurucu deliler bulunmaktadır. Bunun, önceki peygamberlerin ifadelerinde geçtiği anlaşılmaktadır. Böylece bu, Arap kafirlerini etkileyici ve susturucu Özellikte olmuştur>

Özellikle son ayetler Peygamber' ve rnlî'mîflteri kuvvetli bir şekilde tatmin etmekte ve onları müjdelemektedir. Nitekim bunun fflüeİzesi, Medine'ye hicretten sonra gerçekleşmiştir; Allah kafirlerin ileri gelenlerini, İnatçı zorbalarını helak etmiş ve Peygam-ber'le mü'minleri yeryüzünde yerleştirmiş, onlan şefkat ve merhametiyle kuşatmıştır. 14[14]

18- Rablerini inkar edenlerin durumu şudur: Onların yaptıkları, fırtınalı bir günde, rüzgarın şiddetle savurduğu bir kül gibidir. Kazandıklarından hiçbir şeye güç yetiremezler. İşte uzak bir sapıklık (içinde olmak) budur.

Allah'a Yönetmeyen Amellerin Faydasızlığı

Ayette, kafirlerin yaptıkları işler şiddetli rüzgara maruz kalan küle benzetilmektedir; nasıl ki rüzgar kül taneciklerini savurmakta, onlardan hiçbir şey bırakmamaktadır, işte kafirlerin küfrü de böylece onların yaptığı her işi yok edip göttirür, onlara yaptıklarından hiçbir fayda ve hayır kalmaz. İşte bu en büyük kayıp ve sapıklıktır.

Ayetin, önceki ayeti tamamlayıcı mahiyette geldiği anlaşılmaktadır. Ayette hangi tür amel olursa olsun, hayır ve faydası ne kadar çok olursa olsun, kafir olunduğu müddetçe bunun

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/92-93.

ahirette bir faydasının olmayacağı bildirilmektedir. Ayet açıkça görüldüğü gibi İslam davetiyle ilgili önemli bir uyarı içermektedir. Sahibinin Allah'a inanmadığı, sadece O'na yönelmediği her tür amelin Allah katında hiçbir faydası yoktur. Çünkü o amel temiz, sağlıklı bir kalpten çıkmamıştır. Bu mânâ örneklen daha Önce geçen birçok ayette tekrarlanmıştır. [15[15]]

19- Allah'ın gökleri ve yeri hak ile yarattığını görmedin mi? Düerse sizi götürür, yok eder ve yepyeni bir halk getirir.

20- Bu, Allah'a göre güç[16[16]] değildir.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Ayetlerin, Önceki ayeti tamamlayıcı mahiyede olduğu anlaşılmaktadır. Hor iki ayette de hitap, dinleyen muhataplara yöneliktir. İlk ayetin başında müfret, sonunda ise çoğul kipiylc-sıgasiyla gcimiştir. Hitabın, onlardan inkar edenlere yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Birinci ayetin haşladığı soru, dinleyen muhatapların bildiği veya itiraf etliği bir durumu açıklayıcı mahiyettedir. Böylece birinci ayet, muhatapların göklerin ve yeryüzünün yaratıcısının Allah olduğunu itiraf etliklerini açıklamakta ve bunu, onları hak ile yaratması, dinleyen muhatapları ve tüm insanları yok edip yerine yepyeni bir halk gedmeye muktedir olduğunun açıklaması takip etmektedir. İkinci ayet de Allah'ın buna gücünün yeteceğini, bundan aciz olmadığını le'yid etmektedir.

Hak kelimesinden kastolunan, Allah'ın gökleri ve yeryüzünü boş yere değil, ancak yüce bir hikmet gereği yarattığı gerçeğidir. Önceden örnekleri geçen birçok ayette bu açıklamayı yapmıştır; "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan rızık istemiyorum, beni beslemelerini de istemiyorum." (Zârİyat, 56-57).

Allah'ın yaratma hikmetlerinden birisinin şu olduğu söylenebilir: İnsanların tümünün sadece Allah'a inanıp O'na yönelmeleri gereklidir. Bunu yapmadıkları takdirde bütün amelleri O'nun katında boşa gidecektir ve O'nun azabına müstehak olacaklardır.

Arap kafirleri gökleri ve yeri yaratanın Allah olduğunu itiraf edip kabul elliklerinden bu iki ayetteki hüccet ve delil onları mağlup edip susturmaktadır. [17[17]]

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/93-94.

[16[16]] Aziz Burada imkansız, olması çok zor anlamındadır.

21- (Kıyamet Günü'nde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar[18[18]] o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Biz sizin tâbilerinİzdik; şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?"[19[19]]. Onlar da diyecekler ki: "(Ne yapalım) Allah bizi hidâyete erdirseydi, biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi yakınsak da sabretsek de farket-mez, çünkü bizim için sığınacak[20[20]]' bir yer yoktur".

22- (Hesapları görülüp) iş bitirilince, Şeytan (onlara) şöyle dedi: "Şüphesiz Aİlah size gerçek olanı vâdetti, ben de size vâdettim ama, size yalancı çıktım; zaten benim size karşı zorlayıcı bir gücüm yoktu, yalnızca sizi çağırdım, siz de benim davetime koştunuz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz'[21[21]]. Doğrusu daha önce beni ortak koşmanızı da tanımamıştım. Gerçek şu ki, zalimlere acı bir azap vardır.

Zayıf Halk Kesimi Ve Saptırıcı Liderleri

Ayetler, Kıyamet gününde kafirlerin başına gelecek iki tablo ortaya koymaktadır:

1- Allah'ın huzuruna çıkarılıp, hüküm ve ceza verilmesi için tutulduklarında, pişmanlık duyacaklar ve varacakları yerin dehşetini anlayıp hemen liderlerin, ileri gelen büyüklerin yönlendirmesine kapılan halk kesimi onları kınayacak, serzenişte bulunarak şöyle diyecekler: Biz dünyadayken size tâbi idik, sizin yönlendirmenize uyduk ve Allah'ın peygamberlerini yalanladık, onların davetinden yüz çevirdik. Acaba bugün siz bizi O'nun azabından koruyacak mısınız? Onlar da ümitsizlik içerisinde cevap verirler: Şayet Allah bizi doğru yola iletseydi, biz de sizi doğru yola iletirdik. Bizim de sizin de durumunuz aynıdır. İster yakınalım, ister sabredelim farketmez. Ne bizim, ne de sizin bundan kurtuluş yolumuz yoktur.

2- Haklarındaki Rabbani yargılama sonuca bağlandığında, Şeytan onların karşısına geçip onları kınayarak, azarlayarak şöyle der: Allah size gerçek olarak vaadetti ve vaadini yerine getirdi. Ben de vaadettim ama hiçbirini yerine getiremedim. Benim, sizin üzerinizde zorlayıcı

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/94-95.

18[18] ed-Duafâ Burada liderlerin ve ileri gelenlerin yönleridirrnesine tâbi olan halk anlamındadır. "Büyüklük taslayanlar" sözünden liderler, ileri gelenler kastedilmiştir.

19[19] Müğnâne annâ Bize fayda verirler veya bizi müdâfaa ederler.

20[20] Mâ îenâ min mehıys İster yakınalım, isterse sabredelim, bir şey değişmez. Bizim ne kaçacak, ne de kurtulacak bir yerimiz yoktur.

21[21] Mâ ene bi müsrihı küm Ve mâ entüm bi müsrihıyye Ne ben size yardım edebilirim, ne de siz bana yardım edebilirsiniz, anlamındadır. Bu ifade, eski Arap deyimlerinden olup, yardım çağrısına icabet etmek, katılmak anlamında kullanılır.

bir gücüm de yoktu, bütün yaptığım şey sizi sapıklığa, hidayet ve hak yolundan sapmaya çağırmaktı, siz de koşarak icabet ettiniz. Bu durumda beni hiç kınamayın, içine düştüğünüz durumdan ötürü sadece kendinizi kınayın. Bizden hiçbirimizin diğerini kurtarmaya, yardım etmeye gücü yoktur. Ben, sizin beni ortak koşmanızı tanımadığımı, inkar ettiğimi ilan ediyorum.

O anda hak bir söz işitilir: Doğrusu azgınlık yapıp, günah İşleyen ve inkar eden zalimler Allah'ın elem verici azabına müstehak olmuşlardır.

Ayetlerin, kafirlerin durumlarını anlatan önceki ayetlerle ilişkili oldup1'^ anlaşılmakladır. Bunun bir neticesi olarak da, onların ahirette varacakları yerleri açıklamıştır. Ayetlerin tesiri kuvvetli, güçlü tasvir sunan bir üslubu vardır. Bu yolla kafirlere korku ve dehşet vermekte ve onları, bu korkunç sonlarıyla karşılaşmadan önce öğüt almaya, düşünmeye ve inkardan vazgeçmeye sevketmektedir. Bu da ayetlerin amaçları arasında bulunmaktadır.

Zayıf halk kesiminin, liderleri, ileri gelenleri kınamalarından ve ahiretteki Rabbani yargılama esnasında aralarında geçen diyalogdan, bunların onlar üzerinde etkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu şekilde ayetler, zayıfları liderlere karşı uyarmakta, onların Allah tarafından gelecek hiçbir şeyi onlardan engelleyemeyeceğini idrak etmelerini amaç-lamaktadır.

Şeytan'ın kafirlere söylediği sözün anlatımı asıyla amaçlanan, Şeytan'a tâbi olduklarından kafirlerin kahrolmasını sağlama, zihinlerinde Şeytan'a karşı nefret uyandırma ve Kıyamet gününde Şeytan'ın onları yalnız bırakacağının açıklanmasıdır. Bunda, son derece büyük bir kınama ve azarlama bulunmaktadır.

Bununla, kafirlerin ister liderleri olsun, isterse halk kesimi olsun, içinde bulundukları inkar ve sapıklıktan vazgeçip çıkmalarını sağlamak amaçlanmıştır.

Aynı zamanda ayetlerde, Kur'an'da sürekli tekrarlanan, insanın seçme hürriyeti ve bu seçmeye uygun olarak da sonucuna katlanmaları mânâsının gizli bir te'yidi bulun-maktadır. 22[22]

23- İman edip salih amellerde bulunanlar, Rablerinin izniyle altından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere konulmuşlardır. Orada birbirlerine olan dirlik temennileri "SelarrTdır.

Ayet, zalim kafirlerin varacakları yere karşılık, ahirette salih müminlerin varacakları yerin

22[22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/96-97.

açıklamasını içermektedir. Önceki üsluba uygun olması için mazî (geçmiş) kipiyle gelmiştir. Şüphe yok ki, ayetin gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlar arasında mü'min-lerın gönüllerinde huzur ve güveni yaymak, başkalarında da bu arzuyu uyandırmak bulunmaktadır.

24- Görmedin mi, Allah nasıl bir örnek vermiştir: Güzel bir söz, güzel bir ağaç gibidir ki, onun kökü sabit, dalları ise göktedir.

25- Rabbİnİn izniyle her zaman yemişini verir. Allah, Öğüt almaları için İnsanlara böyle örnekler verir.

26- Kötü sözün örneği de, gövdesi yerden koparılmış[23[23]], sabit olmayan kötü bir ağaca benzer.

27- Allah iman edenleri, dünya hayatında ve ahirette sapasağlam sözle sebat içinde kılar, zalimleri de saptırır ve Allah dilediğini yapar.

Güzel-Hoş Ağaç Örneği

Güzcl-hoş sözle güze! ağaç arasındaki ve kötü sözle de kötü ağaç arasındaki benzerliğe muhatapların dikkati çekilmiştir. Bu örnek, uyarmak ve öğüt vermek için verilmiştir. Nasıl ki iyi cins ağacın kökü yerde sabit olup gövdesi gökyüzüne yükseliyorsa, en güzel bir şekilde gelişip her mevsimde aralıksız olarak güzel meyveler veriyorsa, güzel sözün de aynı şekilde her zaman ve her yerde sürekli olarak iyi, faydalı etkisi olur. Cinsi kötü ağaç nasıl yerde sabit kalamıyor, gökyüzüne doğru yükselemiyor, meyve olarak da sadece en kötüsünü veriyor ve kolaylıkla sökülüp atıiab ili yorsa, aynı şekilde kötü sözün de ne kökü, ne dayanağı, ne de faydası vardır.

Dördüncü ayet ise, yönlendirme ve tamamlama mahiyetindedir. Allah, kendisine inanan kimseleri, hem dünyada hem de ahirette sapasağlam, iyi ve faydalı sözle sebat içinde kılar. Zalimleri ise, yani kalpleri bozulmuş, sürekli günah ve sapıklık içinde olanları da, zulümlerinden dolayı bu Rabbani inayet ve korumadan mahrum bırakır. Gerçekleşecek olan son, sadece Allah'ın dilediğidir ve O'nun istediği şekilde olacaktır.

Müfessirlerin[24[24]] Peygamber (s)'den ve sahabelerden naklettikleri hadislere göre, örneklerde geçen güzel ağaç hurma ağacıdır. Zira ondaki Özellikler, Örnekte verilen özelliklere uymaktadır. Kötü ağaç ise Hanzala ağacıdır (Ebu Cehil karpuzu).

[23[23]] Üctüsset Sökülmüş. Bu kelimenin yer aldığı cümle, bir ağacın kötü cinsten olup, sökülmesi kolay olduğunda, yerde sabit kalmasının mümkün olmadığını ifade eder.

[24[24]] Bkz. Taberi, Begavi, İbn Kesîr, Tabresi ve Hâzin tefsirleri.

Ayetlerin, mü'minler ile kafirlerin ahirette varacakları yerin açıklanmasından sonra gelmesi, önceki ayetler ile arasındaki ilişkinin varlığını açıkça göstermektedir.

Dikkatler son ayetin üslûp ve muhtevasına çekilmektedir. Üslûp ve muhteva, Allah'ın sapıklığa düşenlerin sapıklığını, inananların da imanını belirii kimseler üzerinde kesinleştirdiği izlenimini vermektedir. Açıklamaya göre, Allah'ın koruma ve sabit kılması mü'minin inanmasından sonra gelmektedir. Çünkü o, bu suretle niyetinin güzelliğini, arzusunun da doğruluğunu ispat etmiş olmaktadır. Allah'ın gazap ve saptırması da, zalim, sapık kafir için olmaktadır. Çünkü o bu özelliklere sahip olup, sürekli bu davranışlar içindedir. 25[25]

Güzel Söz İle Kötü Sözün Mahiyeti

"Allah iman edenleri, dünya hayalında ve ahirette sapasağlam sözle sebat içimle kılar, zalimleri de saptırır" ayeti, haddizatında özel bir öneme sahiptir. Ayet, örnekte ge-:en güzel sözden maksadın iman ve salih amel olduğunu, kötü sözden maksadın da kü-ir ve günah olduğunu vurgulamaktadır. Açıklamada imanın, sahibinin nefsinde yer etle onun hayn idrak etmesini ve bu yolda devam etmesini sağlayacağı ve böylece u ve huzurlu olup, dünya ve ahirette, her yerde Allah'ın rızasına, korumasına ve ıe mazhar olacağı ifade edilmektedir. Bunun aksine olarak da, küfür sahibinin ii köreltir ve onu kapkaranlık yapar. Arlık o kimse hertürlü günah ve kötülükleri fitneden, sıkılmadan işlemekten geri durmaz. Böylece hem kendisi, hem de çevresi r kâbus haline gelir, Allah'ın gazabına, azabına layık olup yardım ve hidayetinden mahrum olur.

Ayetin muhtevası, hem dünya, hem de ahirette karşılaşılacak halleri kapsamaktadır. uhari'nin sahih hadis kitabının tefsir bölümünde naklettiği bir hadis, bu ayetin açıkla-ıası mahiyetinde olup, insanlar ölüp kabirlerine defnedildikten sonra kendilerine yöılecek soruyla, onların verdiği cevabı da aktarmaktadır. Hadis şöyledir; "Müslüman kabrinde sorguya çekildiğinde, Allah'tan başka ibadete layık ilah olmadığına, Muham-med'in de O'nun elçisi olduğuna şehadet eder. İşte bu Allah'ın şu sözünün ifadesidir: "Allah iman edenleri, dünya hayatında ve ahirette sapasağlam sözle sebat içinde kılar."

Müfessirler bu ayetin tefsirinde başka hadisler de nakletmişlerdir. Bunların bazısının, ayetin açıklama veya uygulaması olduğu, bazısının da kabir sorgusu ve kabirdeki nimet veya azap ile ilgili olduğu gözükmektedir. Sahih hadis kitaplarının müellifleri de bu konuda çok sayıda hadis nakletmişlerdir. Bunlardan birisinde, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Allah'ın

---

25[25] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/98-99.

Rasulü (s) şöyle buyurmuştur: "Allah iman edenleri, dünya hayatında ve ahirette sapasağlam sbzle sebat içinde kılar". Kabirde ona şöyle sorulduğunda: "Rabbin kimdir, dinin nedir, peygamberin kimdir?" O da şöyle cevap verir: Rab-bim Allah, dinim İslam, peygamberim de Muhammed'dir. Bize Allah katından apaçık deliller getirmiştir; ben de ona inandım ve tasdik ettim. Sonra ona şöyle denilir: Doğru söyledin; bu şekilde yaşadın, bunun üzerine öldün ve bunun üzerine diriltileceksin. Yine bu neviden olarak Berâ (r)'nm naklettiği şu hadîs vardır: "Ensardan bir adamın cenazesini defnetmek için Allah'ın Rasulüyle birlikte çıktık. Kabre geldiğimizde, yeri daha ka-zılmamıştı. Allah'ın Rasulü oturdu, biz de çevresine oturduk. Başlarımızda kuş varmış gibi sessiz bir haldeydik. Elinde bir çubuk vardı, onunla toprağı çiziyordu. Nihayet başını kaldırdı ve şöyle buyurdu: "Kabir azabından Allah'a sığının". Bunu iki veya üç defa tekrarladı, sonra şöyle buyurdu: "MiTmin bir kul dünyadan ayrılıp ahirete yöneleceği vakit, yüzleri güneş gibi parlak, bembeyaz melekler gökten onun yanına inerler, beraberlerinde cennet kefenlerinden bir kefen, yine cennet kokularından da bir koku vardır. Gelip gözün alabildiği kadar geniş bir alanda ona yakın otururlar. Sonra ölüm meleği gelip onun başucuna oturur ve şöyle der: Ey huzur bulmuş tatminkâr ruh! Allah'ın affına ve rızasına doğru çık! Ruh, damlanın kaptan süzülüp aklığı gibi, süzülüp çıkar ve ölüm meleği hemen onu alır, aldığında göz açıp kapayıncaya kadar elinde tutmaz, diğer melekler hemen onu alıp getirdikleri kefene, kokular içerisinde sararlar ve ondan yeryüzünde bulunan en güzel misk kokusu gibi koku yayılır, sonra onu hemen alıp göğe yükselirler. Meleklerden yanından geçtikleri her grup: Bu güzel koku da nedir? derler. Onlar da: Falan oğlu filandır, derler, onu dünyada çağırdıkları en güzeJ İsimleriyle tanıtırlar. Sonunda onu dünya semasına getirirler, ona kapının açılmasını isterler, kapı açılır ve her kat semadaki yüksek mertebeli melekler bir sonraki semaya ulaşıncaya kadar ona refakatçilik eder. Bu şekilde yedinci kat semaya getirilir ve Allah şöyle buyurur: Kulumun kitabını illiyyinde (yüceliklerde) yazın; sonra onu yeryüzüne döndürün. Çünkü ben onları ondan yarattım, yine oraya döndüreceğim. Sonra oradan tekrar çıkartacağım. Böylece ruhu cesedine iade edilir. Ve hemen iki melek gelir, yanına otururlar ve ona şöyle derler; Rabbin kimdir? O da: Rabbim Allah'tır, der. İkisi tekrar: Dinin nedir? derler, O da: İslam'dır, der. Onlar: Sizin içinizden gönderilen bu adam kimdir? derler. O da: O Allah Rasulüdür, der. Onlar: Bilgin nedir diye sorarlar. O da: Allah'ın kitabını okudum, ö'na iman ettim ve tasdik ettim, der. Gökten bir münadî şöyle seslenir: Kulum doğru söyledi. Ona cenneti yayıp genişletin, cennet elbiselerinden giydirin ve ona cennete bakan bir kapı açın. Oradan ona cennetin havası ve kokusu gelir, Kabri göz alabildiğince genişletilir. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, hoş kokulu bir adam yanına gelir ve şöyle der: Seni sevindirip hoşuna giden her şey sana müjde olsun. Bugün vaadolundu-ğun gündür. Ona.; Sen kimsin? Yüzün hayırla gelen kimsenin yüzü gibi, der. O da; Ben senin salih amelinim, der. O zaman kabir sahibi: Ey Rabbim Kiyamet'i kopar, Kıyameti kopar, diye dua eder. Kafir kul ise, dünyadan ayrılıp, ahirete göç vakti geldiğinde, yanına gökten simsiyah yüzlü, beraberlerinde kalın yün elbiselerle melekler inerler ve göz alabildiğince geniş alana otururlar. Sonra Ölüm meleği gelip başucuna oturur ve şöyle der:

Ey kötü ruh! Allah'ın aza,b\, gazabı üzerine olduğu halde çık. Bedenine yayılır ve ıslak yünden dernİF kancalan çekip çıkarır gibi ruhunu çekip çıkarır. Onu aldığında, elinde bir an bile bekletmeden hemen onu alıp getirdikleri kalın elbiselere sararlar, ondan yeryüzünde bulunabilecek en kokmuş lâşe kokusundan daha kötü koku çıkar. Onu alıp hemen göğe yükselirler. Yanlarından geçtikleri her melek grubu; "nedir bu kötü, pis ruh" diye sorarlar. Onlar da; falan oğlu filan derler. Dünyada anıldığı en kötü isimleriyle onu tanıtırlar. Nihayet dünya semasına gelirler ve ona kapının açılmasını isterler ama kapı açılmaz. Sonra Allah'ın Rasulü şu ayeti okudu: "... onlara gök kapılan açılmaz ve deve iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremezler..." (Araf, 40). Allah (c) şöyle buyurur. Kitabını yerin en altında, siecîn'de yazın. Ve ruhu şiddetle savrulup atılır. Sonra şu ayeti okudu: "Kim Allah'a ortak koşarsa, sanki o gökten düşmüş de, onu bir kuş kapıvermiş veya rüzgar onu ıssız bir yere sürükleyip atmış gibidir" (Hac, 31). Sonra ruhu cesedine döndürülür; iki melek gelip yanına otururlar ve ona şöyle derler; Rabbin kimdir? O da: Bilmiyorum, der. Onlar: Dinin nedir? derler. O da: Bilmiyorum, der. Onlar: Sizin içinize gönderilen bu adam kimdir? derler. O da: Bilmiyorum, der. Gökyüzünden bir münadî seslenir: Kulum yalan söyledi, ona aleşi yayın ve cehennemden bir kapı açın ki ona sıcağı ve zehiri gelsin. Kabri onu Öyle bir sıkıştırır ki, kemikleri birbirine geçer. Sonra yanına çirkin yüzlü, pis elbiseli, kötü kokulu bir adam gelir ve şöyle der: Seni rahatsız edip üzecek en kötü haberler sana müjde olsun, bugün, önceden vaadcdildiğin o gündür. O da : Sen kimsin, yüzün şer, kötülük getiren kişinin yüzü gibidir, der. Ben senin kötü amelinim, der. Bunun üzerine kabir sahibi: Ey Rabbim Kıyamct'i koparma diye yalvarır"[26[26]].

Beş sahih kitabın sahibi olan: Buharı, Müslim, Tirmizî, Ebu Dâvud ve Nesâî de Enes (r)'den bu hadisin bir kısmı içinde bulunan bir hadis rivayet etmişlerdir: Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Bir kul kabrine konulup, dostları ondan ayrılıp gittiklerinde -ki o, onların ayak seslerini işitir- iki melek gelip, yanına oturur ve şöyle sorarlar: Bu adam hakkında (Muhammed) ne diyordun? Mü'rnin ise şöyle der: Şehadet ederim ki o, Allah'ın kulu ve elçisidir. Ona: Cehennemdeki yerine bak, Allah onun yerine sana cennette başka bir yer verdi, denir. Her iki yeri de görür. Ama kafir veya münafık ise, ona da: Bu adam hakkında ne diyordun diye sorulur, o da: Bilmiyorum, ama insanların söylediklerini söylüyordum, der. Bunun üzerine ona, "Ne bir şey öğrendin, ne de okudun" denir ve demirden tokmaklarla öyle bir vurulur ki, bağırışını insanlar ve cinlerden başka her yaratık işitir"[27[27]].

Naklettiklerimizden başka, konuyla ilgili birçok hadis vardır. Ama maksat bu kadarla hasıl olduğundan, bunlarla yetiniyoruz[28[28]]. Ayetin açıklaması veya tatbiki olarak, nakledilenler üzerine şu yorumu yapabiliriz: Madem ki ayetin içeriği ve ruhu kapsam olarak çok geniş

[26[26]] Bkz. İtin Kesir tefsiri. Mülessirin kaydettiğine göre bu hadisi Ebu Davuc! Ağmeş'ten, Nesâî ve İbn Mâ-ce de Mınhâl b. Amraveyh'den rivayet etmiştir.

[27[27]] Bkz. Tâc, c.1, s.338-339.

[28[28]] Bkz. Tâc, c.1, s.339-340 İbn Kesir, Taberi, Begavi, Hâzin tefsirleri.

olup, dünya ve ahirette olan her konuma değinmekledir; o halde hadislerde anlatılanlar da örnek olarak verilmiş ve Allah'ın mü'rnin kimsenin konumunu sağlamlaştıracağı, kafirin konumunu ise her yerde desteksiz, zayıf bırakacağı vurgulanmak istenmiştir.

Kabir sorgusu, mükâfatı ve azabı konusunda şunu söyleyebiliriz: Bu konuda hadisler nakledilmiştir; bu konularda akd, mantık bir sınırda durur, öteye geçmez. Kur'an'da geçen bu tür haberlerin durumu da aynıdır. Bunları yapmaya Allah'ın gücünün yeteceğine inanılır ve bunların anlatılmasında da bir hikmet olduğu kabul edilir. Burada hikmet olarak ilk akla gelen, mü'min kimseyi tatmin etmek, onu şevklcndirip konumunu sağlamlaştırmak ve iman etmeye heveslendirmektir. Kafiri de korkutup konumunun çirkinliğini ortaya koymaktır.

Hadislerin metinlerinden, özellikle de uzun Bcrfı hadisinden anlaşılıp istifade ediîc-cek hususlar bunlardır. Allah daha iyi bilir. [29[29]]

28- Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helak yurduna sürükleyenleri görmedin mi?

29- Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır.

30- Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: "Yaşayın, gideceğiniz yer ateştir".

31- İnanan kullarıma söyle: "Namazı dosdoğru kılsınlar; ne alışverişin, ne de dostluğun olmadığı bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık infak etsinler".

Ayetlerin Temas Ettiği Konular;

İlk üç ayette Kureyş kafirlerinin ileri gelenleri kınanmakta, açıklayıcı soru kipiyle onlar uyarılmakta ve hitap, dinleyenlere veya Peygamber (s)'c yönelmektedir. Onlar Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlere küfrederek, inkar ederek karşılık verdiler ve peygamberinin kendilerini çağırdığı davetine -ki o davet de Allah'ın bahşettiği en değerli nimetlerdendir- karşı da aynı tavrı takındılar, kavimlerini de beraberlerinde sürüklediler. Kafirleri bekleyen, helak edici son olan o cehenneme onlan da düşürdüler. O yer ne kadar kötü bir son ve karargâhtır. Allah'a ortaklar ve benzer eşler koşmak suretiyle Allah'ın hak yolundan saptılar, başkalarını da saptırdılar. Peygamberin görevi onlan uyarmaktır. Onlar sakın dünya zevklerine aldanm asini ar, zira onun ömrü çok kısadır, sonra bu tutumlarında devam

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/99-102.

ettiklerinde, varacakları yer cehennem ateşidir.

Dördüncü ayette Peygamber'e, mü'minleri, namazı dosdoğru kılmaya, kendilerine bahşettiği rızıklardan gizli ve açık infak etmeye teşvik etmesi emredilmiştir. Çünkü onlar dünya hayatında bir fırsat içerisindedirler ve bu fırsat, iyi amel işlemek için uygun olan tek fırsattır. Zira bir süre sonra bu fırsat da bitecek ve amel işlemeye imkan olmayan, dostluğun da hiçbir fayda vermediği bir gün gelecektir.

Ayetlerin üslûp ve konu bakımından önceki ayetlerin devamı olduğu açıkça görülmektedir. Ayetlerde Kureyş liderlerinin Peygamberin davetine karşı olan düşmanlıklarının şiddeti ve insanları ondan çevirmedeki maharetleri açıklanmaktadır.

Bizim itimad ettiğimiz Kur'an nüshasında 28-29. ayetlerin Medine'de indiği kaydedilmektedir. Ama ilk başta dikkatle bakılırsa, bu iki ayetle sonraki ayetler arasındaki bağın ne kadar kuvvetli olduğu görülecektir. Ayetlerin içeriği daha çok Mekke liderlerine yöneliktir ve doğal olarak da Mekke dönemi özellikleri taşımaktadır. Bunlar da, iki ayetin Medine'de indiğine dair rivayette şüphe uyandırmaktadır.

Ayetler her ne kadar Peygamber'in hayat şartlarıyla alakalı olsa da, uzun vadede geçerliliğini koruyan telkin ve açıklamalarda bulunmaktadır. İlk olarak, sapık ve bozuk karakterli liderlerin sorumluluğuna, onların peşinden gitmek suretiyle milletlerini kötülüğe ve sapıklığa sürükleyerek işleyebilecekleri büyük günaha dikkat çekilmektedir.

ikinci olarak da müslümanı Allah'a kulluk, bütün hayır yollarında gizli ve açık olarak sırf Allah'ın rızasını kazanmak için mal infak ederek sürekli olarak hayır işlemeye teşvik etmektedir. Bu telkinler çokça tekrarlanmaktadır ve birçok örnekleri daha önce de geçmiştir. [30[30]]

32- Allah, gökleri ve yeri yaratan ve gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü ürünler çıkarandır. Buyruğuyla denizde akıp gitmesi İçin gemileri sizin emrinize verendir. İrmakları da sizin emrinize verendir.

33- Güneşi ve ayı, hareketlerinde[31[31]] sürekli emrinize veren, geceyi ve gündüzü de emrinize verendir.

34- Ve size her istediğinizden verdi. Eğer Allah'ın nimetini saymak isteseniz, onu sayamazsınız. Gerçekten insan pek zalimdir, çok nankördür.

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/103-104.

[31[31]] Dâibeyn Sürekli olarak işlerini yapmaya devam ederler.

Akla Ve Kalbe Hitap

Ayetler, soru tarzında dinleyen muhataba yönelerek, Allah'ın verdiği nimetlerini, insan faydası için kainata boyun eğdirişini, insanın hizmetine verdiği güçleri hatırlatmak ve çarpıcı bir şekilde de insanın zulmünü, sapmasını ve İnkarını kınamaktadır. Sayı ve çeşit olarak çokluğu nedeniyle sayilamayan -ki gökten su indirmek, onunla yeryüzünün türlü meyvalarını çıkarmak, yörüngeleri, denizleri, nehirleri, güneşi, ayı, geceyi, gündüzü boyun eğdirip hizmete sunmak bunlar arasındadır- bu kadar nimetlere karşı Allah'a şükretmek ve üzerindeki O'nun sadece kendisine kulluk etme hakkını itiraf edip kabul etmek yerine, O'na karşı gelip inkar etmekte, küfretmekte ve hiçbir nimetin verilmesinde kendisine bir etkisi olmayan, yaratamayan, fayda ve zarar veremeyen varlıkları O'na ortak koşmaktadır.

Üslûp mükemmel ve güçlü olup; hem akla, hem de kalbe hitap etmektedir. Ayetler üslûp ve konu bakımından öncekilerle ilişki içerisindedir. Bu ayetlerin benzeri, benzer ifadelerle önceki sûrelerde geçmişti ve oralarda, kainattaki güçlerin insanlara boyun eğ-dirilmesi hakkında gerekli yorumu yapmıştık[32[32]].[33[33]]

35- Hani İbrahim şöyle demişti: "Rabbim bu şehri[34[34]] güvenli kıl; beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut".

36- Rabbim, gerçekten onlar insanfardan birçoğunu şaştr-tıp saptırdı. Bundan böyle kim bana uyarsa, artık o bendendir; kim bana isyan ederse, elbette sen, bağışlayansın, esirgeyensin.

37- Rabbimiz! Gerçekten ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram'[35[35]] (Kabe) yanında ekini olmayan bir vadiye yerleştirdim; Rabbimiz dosdoğru namazı kılsınlar diye (böyle yaptım), böylelikle sen, insanların bir kısmının kalplerini onlara ilgi duyar[36[36]] kıl ve onları birtakım ürünlerle çizi klandır ki, şükretsinler.

38- Rabbimiz! Şüphesiz sen, bizim saklı tuttuklarımızı da, açığa vurduklarımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

32[32] Örneğin bkz. Lokman sûresinin tefsiri.

33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/104-105.

34[34] el-Bekd Burada kinaye yoluyla Mekke şehri kastedilmiştir.

35[35] Beytike'l-Muharrem Kinaye yoluyla Kabe kastedilmiştir.

36[36] Tehvi ileyhim Onlara meyleder, veya onların yönüne doğru hızla gider kıl.

39- Hamd, Allah'a aittir ki, O, bana ihtiyarlığa rağmen İsmail'i ve ishak'ı armağan etti. Şüphesiz Rabbim, gerçekten duayı İşitendir.

40- Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; Rabbimiz, duamı kabul buyur.

41- Rabbimiz! Hesabın yapılacağı gün, beni, anne-babamı ve mü'minleri bağışla.

Ayetlerde İbrahim'in bir kıssası hatırlatılmakla, Rabbinc soyundan bazılarını Mekke vadisinde yerleştirmesi münasebetiyle yaptığı yakarışı ve duası anlatılmaktadır.

İbrahim'in Mekke'yle Olan İlişkisi

"Hani ibrahim şöyle demişti: Rabbim bu şehri güvenli kıl.." ayeti ile 41. ayetin sonuna kadar olan kısımdaki ayetler, Mekke'de inen ayetler arasında, İbrahim ve zürriye-tinden bazılarının Mekke'yle olan ilişkisine işaret eden ve İsmail'in, İbrahim'in oğlu olduğuna açıkça ve kesin olarak değinen ilk ayetlerdir. Önceden geçen ayetler ise, genel olarak İbrahim'in ümmetinden, sahifelerİnden ve zürriyetinden bahsetmekteydi. Kur'an'da, Özellikle de Medine'de inen kısmında, her iki durumu da te'yid eden birçok ayet vardır.

Mekke'de inen ayetler üzerinde ittifak vardır. Bu yüzden bu ayetlerde, İbrahim'in Mekke ve Kabe'yle olan ilişkisinin anlatılması; İsmail'in, İbrahim'in oğlu olduğunun açık olarak bildirilmesi, sadece Medine'de inen ayetlerde, Peygamber (s)'in Medine'ye hicretinden ve yahudilerle temasa geçmesinden sonra olmuştur, görüşüne [37[37]]açık cevap bulunmaktadır. Kaldı ki. bu iddia oldukça tutarsızdır. Çünkü Mekke'deyken peygamberin yahudilerle ilişkisi hiç kesilrnemişti. Çünkü onlar sürekli olarak ona geliyorlardı, Ahkaf sûresinde de açıkladığımız gibi, onlardan bazıları Mekke'deyken ona iman bile etmişti. Önceki münasebetlerde yeri geldiğinde bu konuyla ilgili yorum yapmıştık. İsmail'in İbrahim'in oğlu olduğunun açık olarak burada zikredilmesinin nedeni yerin uysun olmasıdır; Önceki münasebetlerde yer uygun olmadığından bahsedilmemiştir.

Buradaki ayetlerin ruhu ile Mekke'de ve Medine'de inen ve İçerisinde İbrahim'in bahsi geçen daha birçok ayetin de ifade ettiği gibi Araplar, özellikle de Hicaz veya Ku-reyş Araplan bu bağı ve oğulluğu Peygamber (s) gönderilmeden önce biliyorlardı ve bunu birbirlerine anlatıp onunla övünüyorlardı. Bakara ve Ali İmran sûresinde bulunan iki ayet, Mekke hareminde İbrahim makamı diye bilinen, açık alametleri olan bir yer olduğunu anlatmakladır. Bu da, sözkonusu bilginin ve naklin şüpheye gerek olmaksızın doğruluğunu göstermektedir. Bahsi geçen iki ayet şunlardır:

[37[37]] Bkz" el-EdebÜ'l-Cahilî, Tahâ Hüseyin, Birinci baskı.

1. ayet: "Hani evi (Kabe'yi) insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık. 'İbrahim'in makamını namaz yeri edinin'. İbrahim ve İsmail'e de, 'Evimi, tavaf edenler, itikafa çekilenler ve rükû ve secde edenler için temizleyin' diye emretmiştik". (Bakara, 125)

2. ayet: "Doğrusu âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Mekke'deki (Kabe) dir. Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır." (Âli İmran 96-97).

Madem ki bu, Kur'an'ı ilk işitenler olan Mekke ehli tarafından kabul edilen bir gerçektir; o halde burada zikredilmesi, Arapların tutumlarını, inkarlarım, Allah'la birlikte ortaklar edinmelerini kınayan ayetlerden sonra, hatırlatmada bulunup davaya destek çıkmak içindir: Kendilerinin babası olduğunu itiraf edip kabul etlikleri İbrahim, Allah'a hem kendisini, hem de soyunu putlara tapmaktan uzak tutması için dua ediyor ve onların insanları saptırdığını açıklıyordu. Ve yine Allah'a hem kendisinin hem de zürriyeti-nın hakkıyla kulluk etmeyi sürdürmeleri için dua ediyordu. Teslimiyetini ve her işini Allah'a havale ettiğini de ilan ediyordu. Mekke ehlinin istifade ettikleri, haram beldelerinin güvenli kılınması, rızkın kolaylaştırılması ve insanların gönüllerinin onlara doğru 'önlendirilmesi, sırf onun duasının bercketiyle olmuştur. O'nun zürriyetinin bir kısmını, Allah in, Beytü'l-Haram'ının olmasını takdir ettiği Mekke vadisinde yerleştirmesi, kul-

uklarını sırf Allah'a yapmaları içindir. O halde oğullan olan Araplara da onun izinden gitmeleri, onun arzu ve duasını gerçekleştirmeleri ve putlara tapmaktan uzak durmaları yakışır. Zira o, onlardan uzak durmuş ve Allah'a zürriyyetini de onlardan uzak tutması için dua etmiştir.

Bu açıklamayla, bu bölüm ile önceki ayetler arasındaki İlişki açıkça ortaya çıkar. Münasebet ve hikmeti de bu şekilde izah edilebilir.

İbrahim ve İsmail'in, Arapların veya onların bir kolu olan Adnânîlerin (Kureyşliler onlardandır) gerçekten babaları olduğu konusunda ve İsmail ile annesinin de Mekke vadisinde yerleşmelerinin hakikati konusunda çok tartışma olmuştur. Müfessirlerin çoğunun da görüşü olduğu üzere ayetler bunu kastetmekte, hem ruhu, hem de içeriği bunu ifade etmektedir. Bugün de mevcut olan Tevrat kitabının Tekvin bölümünde İsmail'in babasından ayrılıp yerleşmesiyle ilgili bazı metinler bulunmaktadır. Bazı müslümanlar bu metinlerden, bu iki hakikati destekleyici deliller çıkartmaya çalıştılar. Günümüzde mevcut olan Tevrat'ın Tekvin bölümünün 21. pasajında anlatıldığına göre, İbrahim Ha-cer ile evlenmiş ve ondan İsmail olmuştu. Bunun üzerine daha önceden evli bulunduğu hür olan hanımı Sâre, ondan köle olan Hacer'i oğlu ile birlikte evinden kovmasını istedi. Bu, onun hoşuna gitmedi.

Fakat Allah ona kabul etmesini emretti ve şöyle buyurdu: Gerçekten ben çok yakında kölenin oğlunu senin soyundan bir ümmet yapacağım. O bir ekmek parçası ve bir kap su alarak Haccr'in sırtına koydu, çocuğu da kucağına verdi ve onu gönderdi. Hacer yola

koyuldu, bir müddet sonra yolunu şaşırarak Bi'ri Sebû denilen yere geldi. Sonra da Fârân denilen yere gidip yerleşti. Burada belirtildiğine göre bu yer Bi'ri Sebû denilen yerin bir parçasıdır; yoksa Sina'da veya Akabe körfezinde bir yer değildir. Nakledildiğine göre İsmail, Mısır diyarından bir kadınla evlendi. Bu da sözkonusu yeri te'yid etmektedir.

Açıkça görüldüğü gibi bu metin Fârâ'nın Mekke'nin vadisinde ve dağlarında bir yer olarak açıklanmasını mümkün kılmamaktadır.

Akla şu da gelmektedir: İsmail'in Hicaz'a gidip orada, Mekke vadisinde yerleşmesi, Peygamber (s) zamanında yaşayan yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat'ın bazı bölümlerinde veya müstakil defterlerde anlatılmış olabilir, ama Kur'an'da anlatılan İbrahim'in birçok kıssasının günümüzdeki Tevrat'ta yer almadığı gibi, bu da bize ulaşmamış olabilir. İfade, Peygamber zamanında bunun mevcut olduğunu göstermektedir. Biz de bu yüzden bunun yahudilerin elindeki Tevrat'ın bazı bölümlerinde veya müstakil defterlerde mevcut olduğu görüşünü tercih etmekteyiz.

Tefsir kitaplarında bu ayetlerin tefsirinde İbn Abbas'a ve başkasına nispet edilen İsmail'in yerleşmesi konusunda birtakım rivayetler bulunmaktadır[38][38]. Özet olarak şöyledir: İbrahim'in hanımı Sara, Hacer ve İsmail'e kötü davranmaya başlayınca, İbrahim onları aldı ve yola koyuldu. Mekke vadisine geldiklerinde, onları orada bıraktı. Hacer nedenini sorduğunda "Allah böyle yapmamı emreti" dedi. Bir müddet sonra Hacer ve çocuk su-sadılar, Hacer Safa ile Merve arasında feryad ederek yardım istedi ve koşmaya başladı. Burada bir ses işitti, baktığında ayağıyla yere vuran bir melek gördü; çok geçmeden yerden su iîşkırdı; bu zemzemdi. Bu esnada oralardan Curhum kabilesi geçiyordu. Orada su alametleri gördüler. Daha önceden burada bir suyun varlığını bilmiyorlardı. Oraya gelip suyu gördüklerinde, Hacer'den yanında kalmak için izin istediler, o da onlara izin verdi ve böylece oraya yerleştiler. İsmail onların arasında yetişip büyüdü. Onlardan, aralıklı zamanlarda iki kadınla evlendi. Babası da ziyaretlerine aralıklarla geldi. Son gelişinde ona Allah'ın kendisine bu vadide bir ev yapmasını emrettiğini söyledi. O da ona: Rabbinin emrini yerine getir, dedi. Böylece her ikisi de, bir tepe yanında seçtiği yeri kazmaya ve sonra da evin temellerini atıp yükseltmeye başladılar. İsmail taş taşıyor, onları getirip babasına veriyor, babası da binayı örüyordu. Bina yükseldiğinde İbrahim yere, üzerine çıkıp durmak için büyükçe bir taş koydu ve nihayet bina tamamlandı. İbrahim'in ayak izi taşa geçmişti. Taş Kabe'nin yanında durmaya devam etti ve üzerinde İbrahim'in ayak izi alameti olduğu halde "İbrahim makamı" diye tanındı. Peygamber'in zamanında da aynı yerde bulunuyordu ve metinlerini az önce naklettiğimiz Bakara ve Âli İmran sûrelerindeki iki ayette de bahsedilmişti. İsmail'in Curhum kabilesinden olan hanımından çocukları oldu, onlar da orada yetişip büyüdüler ve Arap kabilelerinin ataları oldular.

Müfessirler bununla ve İbrahim'in Hac geleneğini başlatmasıyla ilgili olarak Hac, Bakara ve

---

[38][38] Bkz. Taberi, Begavi, Hâzin ve ibn Kesîr tefsirleri.

Âli İmran sûrelerindeki ilgili ayetlerde İbn Abbas'a ve başkasına nispet ederek daha birçok açıklamalarda bulunmuşlardır[39][39]. Bu, İbrahim'in İsmail'i Mekke vadisinde yerleştirmesi ile ilgili haberler, İsmail'in Curhum kabilesinden evlenip, Curhumlu Arap anneden zürriyetinin ona, dolayısıyla da İbrahim'e nispet edilmesi, Araplar arasında, yahut Kureyşlilerin bağlı olduğu Amâniler arasında biliniyor ve nesilden nesile aktarılıyordu. Herhalde onlar bu bilgileri yahudilerden almış olmalılar. Tevrat'ın bazı bölümlerinde İsmail'in soyundan gelen Arap kabilelerine işaret edilirken, birçok kere İs-maililer'den bahsedilmiştir. Bu da bir nevi yukarıdaki görüşü te'yid etmekledir.

Durum ne olursa olsun biz, vahiy hikmetinin bu ayetlerde ve diğerlerinde İbrahim ve milletiyle, Kabe'yle, Hac geleneğiyle, İbrahim ve İsmail'in Arapların babalan oluşu ile ilgili vermek istediği bilgi sınırında durulmasının gereğine inanıyoruz. Diğer taraftan dikkat edilmesi gereken Önemli bir husus da, ayetler burada ve başka yerlerde hem hatırlatmayı, hem de Nebevi davete destek olmayı amaçlamaktadır. Kur'an'ı işitip dinleyenler, İbrahim ve İsmail'e olan nispetlerini, İsmail'in Mekke'de yerleşme haberini, İbrahim ve İsmail'in Kabe'nin hareminde yaşadıkları güven ortamını biliyorlar ve bunları nesilden nesile aktarıyorlardı. Bunları Nebevi davet esnasında hatırlatıp, işitip dinleyen kafirleri, geçmiş babalarının doğru yolundan sapmalarından dolayı kınamak, gayet etkileyici ve yerinde olmaktadır. [40][40]

42- (Rasulüm) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Onları yalnızca gözlerin dehşetle belireceği bir güne ertelemektedir.

43- (O gün) Başlarını dikerek[41][41] koşarlar[42][42], bakıştan kendilerine dönmez[43][43]'. Kalpleri de (sanki) bomboştur[44][44].

44- Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin: "Ey Rabbİmiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de, senin davetine uyalım ve peygamberlerine îâbi olalım" di-yecekİeri gün hakkında İnsanları uyar. (Onlara denilir ki): "Daha önce, sizin için bir zeval olmadığına yemin etmemiş miydiniz?"

45- (Sizden önce) Kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturmuştunuz. Onlara ne

---

[39][39] Bkz. Bakara sûresinin, 124-129. ayetlerinin, Hac, 26-29. ayetlerinin tefsirleri, Taberi, Begavİ, ibn Kesir ve Hâzin tefsirleri.

[40][40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/106-110.

[41][41] Muhthyn Zelîl, hakir bir şekilde koşarlar.

[42][42] Müknıı Ruûsihim Başlarını kaldırıp gözlerini mahkeme makamına dikerek bakarlar.

[43][43] Lâ yerteddü ileyhim tarfühu Gözleri korkunun şiddetinden, dehşetten ve donup kalmasından (dolayı) hiç kırpmadan bakar.

[44][44] Efıdetülhum hevâ "Hevâ" boşluk anlamındadır. Denildi ki, kalpleri korkunun şiddetinden hızlı bir şekilde çarpıp hareket etmektedir.

yaptığımız size açıklanmıştı ve size örnekler vermiştik.

46- Gerçek şu ki, onlar hileli düzenler kurdular. Oysa onların düzenleri, dağlan yerlerinden oynatacak da olsa, Allah katında onlara hazırlanmış düzen vardır.

47- Allah'ı sakın elçilerine verdiği sözden dönen sanma. Gerçekten Allah azizdir, intikam sahibidir.

48- Yerin başka bir yere, göklerin de (başka göklere) dönüştürüldüğü gün, onlar tek olan, kahhar olan Allah'ın huzuruna çıkarılacaklardır.

49- O gün günahkârların zincire vurulmuş'[45[45]] olduğunu görürsün.

50- Onların gömlekleri katrandandır[46[46]], yüzlerini de ateş kaplamaktadır.

51- Allah herkese kazandığının karşılığını vermek için (onları d iri İtecektir). Kuşkusuz Allah, hesabı çabuk görendir.

52- İşte bu (Kur'an), kendisiyle uyanlsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir.

Ayetlerde hitap Peygamber'e yöneltilmiştir ve şu hususlar yer almıştır:

1- O'nu tatmin etmek, rahatlatmak: Hiçbir surette Allah'ın azgın zalimlerden habersiz olduğunu sanmasın; zira O, onları gözetlemekte ve yaptıkları işleri yok etmektedir. Bütün olan şey, onların hesaplarını Kıyamet gününe ertelemesidir. O gün geldiğinde kalpleri şiddetle çarpacak ve onları, görecekleri korkunun dehşetinden zillet ve perişanlık kaplayacaktır.

2- O'nun konumunu sağlamlaştırmak: O'nun görevi sadece davete devam etmek ve insanları o günle uyarmaktır. Zira o gün zalimler çok büyük bir pişmanlık duyacaklar ve Allah'tan düzeltecek ve elçilerinin davetine icabet edecekleri ek bir süre vermesini iste-yeceklerdir. Ama onlara azarlayarak sert bir cevap verilecek ve Önceden yaptıkları kibir-lenme, gururlanma ve büyüklenmeleri, elçisinin daveti aleyhinde dağları devirecek tarzda hileler kurmaları ve kendilerine verilen birçok örnek ve öğütlerden, kendilerinden önce geçen kavimlere Allah'ın indirdiği azabın izlerini görmelerine rağmen etkilenmemeleri, onların haberlerinden ibret almamaları ve övünerek içinde bulundukları nimetin, afiyetin ve kuvvetin hiçbir şekilde yok olmayacağına dair yaptıkları yeminleri kendilerine hatirlatı

[45[45]] Mukrinîne fi'l-Esfâd Birbirlerine zincirlerle ve halkalarla bağlanmışlardır.

[46[46]] Serâbîlühüm mîn katrânin Elbiseleri veya bedenleri üzerindeki örtüleri katrandandır. Araplar, uyuzlu develerini katranla yağlıyorlardı ve çok pis kokusu yanında, çok kötü görünüşü oluyordu. İfade, günahkârların en pis, en kötü görünüş, renk ve koku içerisinde olacaklarını vas-fetmek için kullanılmıştır.

lacaktir.

3- Elçisini bir kere daha tatmin edip rahatlatmaktadır. Sakın Allah'ın onlar hakkında verdiği vaadine muhalefet edeceğini sanmasın. O kuvvet sahibidir, onlar gibilerden intikamını alacaktır. Allah'ın ilminde belirlenen vakit geldiğinde, yeryüzü başka bir yeryüzüne değiştirildiğinde, insanlar Allah'ın huzurunda aralarında hükmedilmesi için durduklarında ve herkese kazandığının karşılığı verildiğinde, günahkârlar birbirlerine kelepçelerle zincirlerle bağlı olarak dururlar. Onların bedenleri katranla boyanmış, yüzlerini de ateş kaplamıştır.

Ayetler, işiten ve dinleyenlere şunu bildirerek bitmektedir: Bunda insanlara yeterli bir duyuru ve uyan bulunmaktadır. Öyleyse iyi bilsinler ki, onların ilahı tektir, O'nun ortağı yoktur. Sağlıklı akıl sahipleri iyi düşünsünler, öğüt ve ibret alsınlar.

Görüldüğü gibi ayetler Peygamber'i rahatlatmayı, konumunu sağlamlaştırmayı, Allah'ın ona yardım etme vaadini gerçekleştirdiğini müjdelemeyi, kafirleri de korkutup kınamayı ve Allah'ın onlara vaadettiği azabı te'yİd etmeyi amaçlamaktadır.

Ayetlerin üslubu gayet kuvvetli, nefislere nüfuz edici ve etkileyicidir. Üslûp ve konu bakımından İbrahim'in Rabbine yaptığı yakarışından önceki ayetlerle irtibat halindedir. Bu da gösteriyor ki, İbrahim kıssası bölümüne ait ayetler, hatırlatmak ve Peygamber'e destekte bulunmak için gelmiştir. Söylediğimiz gibi bu ayetlerin konumu itibarıyla önceki ve sonraki üslûpla ilişkisi kesik değildir.

Aynı zamanda ayetler sûreyi güçlü bir edayla sona erdirmektedir. Birçok sûrede alışılmış olan sonuç, özellikle de son ayette açıkça gözükmektedir.

Dördüncü ayet her ne kadar üslûpla içice bulunsa da, hitabı mutlak olup bütün zalimleri kapsamaktadır. Ayetin ifade ettiği gibi, muhatapların hepsi önceki ümmetlerin haberlerini, başlarına gelen sonlarını, Allah'ın indirdiği azabını, dünyadayken onları yerle bir etmesini biliyorlardı. Onlardan bir kısmı onların ülkelerine de gitmiş ve bunun izlerini görmüştü. Bu gerçeğe, örnekleri daha önce geçen başka ayetlerde de sürekli işaret edilmiştir.

Ayetlerde zalimlere karşı sürekli çınlayan seda, Allah'ın onlardan habersiz olmadığına dikkat çekmekte ve bu ses, Kur'an her okunduğunda kulakları delmekte; nefislerde azgın, kibirli zalimlere karşı öç duygusunu galeyana getirmekte ve zaman ne kadar uzarsa uzasın, Allah'ın intikam ve azabının başlarına kesinlikle geçeceği ümidini de nefislerde canlandırmaktadır. [47[47]]

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/112-113.

HİCR SÜRESİ

Kur'an'daki Sırası:15

Nüzul Sırası :54

Ayet Sayısı :99

İndiği Dönem :Mekke

Surenin Tanıtımı

Bu sûrede aynı şekilde kafirlerin Peygamber |s| ile bir kısım tartışma ve münakaşaları anlatılmakta, Allah'ın kainatındaki büyüklüğüne dikkat çekilmekte, Adem ve iblis kıssası hatırlatılmakta, hak ile yeksan olan ülkelerinde Arapların başına gelenler, bir kısım milletlerin gidişatları ve durumları zikredilmekte Peygamber (s) ve mü'minler mü|delenmekte, kafirler uyarılmaktadır.

Sûrenin bölümleri birbirleriyle irtibatlı olup ayetleri dengelidir. Bu ve önceki durum sûrenin bir defada yahut sonuna dek peşpeşe bölümler halinde indiğine işaret etmektedir. Kendisine dayandığımız mushaf, 87. ayetin Medine'de indiğini rivayet etmektedir. Siyakla ve konusuyla olan uyum, bu rivayette şüphe olduğunu ortaya koymaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Elif lâm râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık Kur'an'ın ayetleridir.

2- Bİr zaman gelir ki'2[2] inkâr edenler; "Keşke müslüman olsaydılar" diye arzu ederler.

3- Bırak onlar yesinler, eğlensinler, arzu onları oyalasın. Yakında (yaptıklarının kötü sonucunu) bileceklerdir.

4- Helak ettiğimiz hiç bir ülke yoktur ki hakkında (bizce) bilinen bir yazgı3[3] olmasın.

5- Hiç bir millet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez."

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/1.
2[2] Rubemâ Burada, pişmanlığın bulunması anlamındadır.

3[3] Kitabun malumun Allah katında bilinen ve belli olan bir süre anlamındadır.

Müşriklerin Mucize Talepleri Ve Kur'an'ın Kaynağını Tartışmaya Açmaları

Sure Önceki üç surede de olduğu gibi kendisinden sonra geleni acele istemek için Elif Lâm Râ harfleriyle başlamıştır. Belki rivayetlerde zikredilen nüzul hususunda dört Surenin peşpeşc gelişi bunun belirtileri olabilir. Harflerin peşpeşe gelişi aynı şekilde geçen üç surede de belirtildiğine dair Kur'an'ın ve kitabın açık ve belagatlı ayetlerine işaret etmekte ve imada bulunmaktadır.

Ardından gelen dört ayet, kendilerine gelecek azaba fidye olarak ve yaptıklarına pişmanlık duyarak müslüman olmalarını arzuladıkları günün kafirlere gelebileceğine dair uyarı anlamı içeren rabbani işaret İçermekte, onların bu korkunç günde görüp bilemeyeceği süreye dek yeyip içmelerine, oyalanıp gıdalanmalarına dair Peygamber (s)'e emir vermekte, Allah'ın azabını kafirlere hemen vermeme hikmetini ve önceki milletlerin helak oluşlarını ilminde belli bir müddete kadar ertelemiş olmasını bu yüzden o sure gelince hiç bir milletin ondan ne geciktirilip ne de öne alınmayacağını belirten, burada bilindiği üzere başka bir uyarının bulunduğunu anlatan rabbani bir alamet taşımaktadır.

Ayetlerin, öncekilerin başına gelen korkunç sonucun onları beklediğine dair kafirleri uyarması ve korkutması, ayrıca peygamber (s)'i teselli etmesi ve ona moral vermesi herkesçe bilinmektedir. Bu ayetlerden sonra gelen ayetler kafirlerin söz ve tavırlarının aktarımının girizgah bölümünü teşkil etmektedir.

"Kitap" ve "Kur'an"ın bir ayette birlikte ifade edilmesi ikinci kez geçmektedir. Biz, ilk olarak Nemi suresinin tefsirinde bunun birlikte zikredilmesinin mümkün olabileceğine ve hikmetine değinmiştik. Bunun için burada tekrarına yeniden ihtiyaç duymuyoruz. [4[4]]

6- "Dediler ki: "Ey kendisine zikir Kur'an[5[5]] indirilen (Mu-hammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!"

7- Eğer[6[6]] doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin."

8- Biz melekleri ancak hak ile İndiririz. O zaman onlara mühlet verilmez."

Ayetlerde kafirlerin görüşleri ve mucize isteyişleri anlatılmaktadır. Halbuki onlar Peygamber

---

4[4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/2-3.

5[5] ez-zikru Burada Kur'an'dan kinayedir.

6[6] Lev mâ"Lev(â)" nın eşdeşi olup meydan okuma için kullanılan "hellâ" anlamındadır.

(s)'in Kur'an okuyuşunu dinliyor ve şayet o sözünde doğru ise bunu isbatla-ması İçin melekleri getirme mucizesini isteyip bir yandan da alay ederek Kur'an'ın Allah'tan gelen bir vahiy olduğunu kabul ediyorlardı. Bu yüzden peygamberin haber verdiği ve belirttiği şey sebebiyle Ona mecnun yakıştırmasında bulunuyorlardı.

Ayetler kafirlerin melekler hususundaki görüşlerini kabul etmemektedir. Çünkü Yüce Allah melekleri ancak ilminde gerçek olan belli bir söz geldiği zaman indirir. O zaman ise kafirlere mühlet verilmez. Onlar hemen azap ve helake duçar olurlar.

Burada meleklerin ancak Allah'ın azap emrini infaz etmek İçin indiğini belirten bir açıklama bulunmaktadır.

Ayetler Peygamber (s) ile kafirler arasında vuku bulan karşılıklı tartışma durumlarından birinin anlatımını ortaya koymaktadır. Bilindiği üzere bu ayetlerle bundan önceki ayetler arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır.

Kafirlerin Peygamber (s)'den melekleri getirme mucizesini istemeleri onların Allah'la ilişkilerinin bulunduğuna delil olduğu gibi aynı zamanda bu istekleri onlardan birçok defa tekrar etmiştir. Hud ve Furkan suresinde bu hususta bir kısım örnekler zikredilmiştir.

Önceki münasebetlerde de söylediğimiz gibi Arapların meleklerin Allahla bir ilişkisi olduğu inancına veya daha güzel bir ifadeyle meleklerin bu ilişkiyle özellikle tahsis edilmesi akidesine işaret edilmektedir.

Aynı şekilde burada kafirlerin Peygamber (s)'i delilikle vasfetme anlatımı tekrarlanmaktadır. Ayetin buradaki ruhu, kafirlerin bu eleştiri durumundaki yakıştırmalarıyla, iftira eden kimse için söylenen ve mesnedsiz olarak tuhaf bir durum arzeden şeye göndermede bulunduklarını belirtmektedir. 7[7]

9- Zikri (Kur'an'ı) kesinlikle biz indirdik; elbette onu biz koruyacağız.

Zikr'in Koruyucusu Allah'tır

Ayette, kafirlerin Kur'an'a karşı tavır almalarına rağmen Kur'an'ı peygamber (s)'e indirenin ve onu koruyanın Allah olduğuna dair Rabbani bir pekiştirme ve destekleme bulunmaktadır.

Ayet, her ne kadar K'ir'an'm Peygamber (s)'e Allah tarafından indirildiğini söylemesine rağmen kafirlerin Peygamberi delilikle vasıflandırıp melekleri getirmesini isteyen sözlerini reddeden önceki ayetlerle bağlantılıdır.

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/3-4.

En büyük Rabbanî mucize sayılan "Zikri biz indirdik; elbette onu biz koruyacağız" ayetinin, Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen münakaşayla olan ilişkisi kuşkusuz Allah'ın, mecid olan Kur'an'ını, yeryüzünün doğusunda ve batısında bir tek düzen, mushaf[8[8]], metin ve yazıda birleştirerek ve ne herhangi bir peygamberin, ne de herhangi bir semavi kitabın kolaylaştırabileceği kitaptaki sureleri, surelerdeki ayetleri tertip sırasına koyan ve onu okuyan Peygamber (s)'in okuyuş metodunu, harflerini, lafızlarını, ru-haniliğini, övgüsünü muhafaza ederek, her türlü dağınıklık ve değişiklikten, arttırma ve eksiltmeden korumasındaki en büyük Rabbani mucizenin adı olmuştur.

Müslümanlar arasında ortaya çıkan her ihtilafta Peygamber (s)'in vefatından tâ günümüze ve kıyamete kadar her bir mezhep, grup ve ekollerin geneli için delil, hüküm ve kaynak olmuştur.

İslam'ın doğuşundan bu yana yüce Rabbani mucizenin öneminin ortaya çıkması için kişinin, yönetim hususunda rekabet, savaş, bölünme, ihtilaf ve fitnelere neden olan şeyleri hatırlaması, İslam'ın ilk ve daha sonraki dönemlerinde kendi grup, görüş ve davasını desteklemek için hadis uydurma noktasında Allah Rasulüne, hevasma uyanların yalan ve iftiraya girişmeleri, bu uydurma hadis ve rivayetleri Kur'an ayetlerini gerçek dışına saptırmak için kullanmaları, yönetimi ele geçirmek için bir grubun başka bir gruba karşı üstünlük taslamaları, bununla birlikte uydurukcu hadis akımlarının hakaret ve saldırganlıklarında aşırı gitmeleri üzerine düşünmesi yeterlidir. Bunun İçin ayetleri keyiflerine göre yorumlayan, Allah Rasulüne ve ashabına hakaret etme cüreti gösteren geniş çaplı gruplar ortaya çıkmaya başladı ve bunlann gitgide otoriteleri arttı. Bilinmelidir ki bu dönemde Kur'an henüz basılıp çoğaltılmamıştı. Bu, Allah Rasulüne ve ashabına saldırıda bulunup yalan uyduranların Kur'an'ın ayetlerini batıl yönlere yorumlayanların cüretine imkan hazırlıyordu. Dolayısıyla bunlar nevalarını desteklemek için Allah'ın kitabını değiştiriyorlar, ekleyip çıkartıyorlar ve müslümanlara karşı kullanıyorlar. Aynı şekilde bu dönemde arap yazısı henüz oturmamış, hareke ve noktalama işaretleri konmamış, harfler arasında birçok benzerlikler olduğundan harfleri birbirine karıştırma ihtimali oldukça fazlaydı. Bu Rabbani mucize sayesinde Kur'an'ın kendisi üzere nazil olduğu Arapça da korunmuş oldu. Böylece Arapça on üç asırdan bu yana yeryüzünün çeşitli alanlarına yayılan bütün İslam ümmetinin ibadet dili olmuştur. İnşaallah gelecek asırlarda Fetih Suresi "O, Rasulünü hidayet ve hak dinle gönderdi ki (hak dini) bütün dinlere üstün kılsın. Şahit olarak Allah yeter." (Fetih, 28) ayetinde ve çeşitli ayetlerde de belirtildiği üzere Allah'ın vaadinin gerçekleşmesi için Arap dili İslam dünyasının ve hatta bütün insanlığın ortak dili olmaya adaydır.

Bu Arapçanm bereketiyle Arap toplumları, batı unsurlarının ve hastalıklarının içlerine sızmasından korunmuş oldu. Bu dil sayesinde Araplar kendi öz benliklerini ve milli

---

[8[8]] Kur'anu'l-Mecîd isimli kitabımızın 52. ve 115. sahifeler arasını okuyun. Bu bölümde Kur'an'ın surelerinin Peygamber (s)'in emriyle düzenlendiğine dair hadisten ve Kur'an'dan deliller bulunmaktadır. Çünkü surelerdeki ayetleri ve mushaftaki sureleri düzenleyen Peygamber ifendimizdir.

değerlerini muhafaza ettiler.

Biz burada bazı rivayetlerin Kur'an'da kimi ayetlerin, kelimelerin farklı olduğunu belirttiğini biliyoruz. Bu hususta bir takım oryantalist ve misyonerler çeşitli laflar etmektedirler. Ne var ki bu asıl özü ilgilendirmediği için yüce Rabbani mucizeye herhangi bir halel getirmemektedir. Çünkü bu tür farklılıklar elle gösterilecek kadar azdır. Ancak oryantalistler kendi gayelerini, nevalarım, kinlerini ve tutuculuklarını yaldızlamak için bu tür yola baş vurmuşlardır[9[9]].[10[10]]

10- "Andolsun, senden önce evvelki (millet)lerin kollan içinde de[11[11]] elçiler gönderdik.

11 - Onlara hiç bir elçi gelmezdi ki, onunla alay etmesinler.

12- İşte biz onu (yani alayı) suçluların kalblerine böyle sokarız[12[12]].

13- Kendilerinden öncekilerin adeti (inkârları yüzünden, Allah'ın onları mahvetme kanunu) geçtiği halde yine de O'na inanmazlar."

Ayetlerde Allah'ın Peygamber (s)'e kendisinden önce geçmiş milletlere peygamberler gönderdiğine dair hitab bulunmaktadır. Çünkü bu milletler kavminin peygambere yaptığı gibi peygamberlerini hafife alıyor, onunla alay ediyorlardı. Ayrıca bu ayetler içleri pislik ve ahlâkları bozuk olan suçluların durumlarının bu olduğuna dair Rabbani bir açıklama bulunmaktadır. Çünkü bu insanlar Rablerinden kendilerine gelen zikre inanmıyorlar.

Aynı şekilde ayetler siyakla bağlantılıdır. Ayetlerin asıl hedefi, Peygamber (s)'i teselli etmeye, kafirlerin günahkâr özelliklerini belirtmeye, böyle davranmalarından ötürü imanlarının olmadığına, imansızlıklarına neden olan suçlan sebebiyle Allah'ın kendilerini helak ettiği önceki milletlerin yaptıkları gibi kınanmalarım anlatmaya yöneliktir.

"İşte biz onu suçluların kalbine böyle sokarız" cümlesi, kafirlerin kalblerindeki Allah'a olan küfrün girdirilmesi yahut Allah'ın bundan münezzeh olması yönünden kela-mî ekollere tâbi olan müfessirler arasında ihtilafa sebeb olmuştur[13[13]].

Oysa biz bu cümlede herhangi bir sorunun ve ihtilafın olduğunu kabul etmiyoruz. Bu cümle

---

[9[9]] Bu konuda geniş bilgi için "Kur'anü'l Mecîd" adlı eserimize ve Muhammed Heykel'in "Hayatü Muham-med" adlı kitabın 25-39. sahifelerine bakınız.

Bu konuda geniş bilgi için "Kur'anü'l Mecîd" adlı eserimize ve Muhammed Heykel'in "Hayatü Muham-med" adlı kitabın 25-39. sahifelerine bakınız.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/.

[11[11]] Şiyai'l evveli Öncekilerin farklı boyları, grupları... Önceki kavimlerden kinaye olarak kullanılmıştır.

[12[12]] Neslukuhu Girdiririz, atarız...

[13[13]] Zemahşeri, Tabersi, İbn Kesir, Begavi ve Hazin Tefsirleri.

aynen Yunus süresindeki "Böylece Rabbinin, yoldan çıkanlar için söylediği: Onlar inanmazlar." sözü, gerçekleşmiş oldu." (Yunus, 33) ayeti kabilindendir. Burada biraz önce belirttiğimiz kafirlerin iman etmemesinin illeti vurgulanmaktadır.

Burada da açıklamasını yaptığımız gibi yorumunda bulunduğumuz cümle Şuara suresi 200 ve 201. ayetlerdeki ibarede bulunmaktadır. 14[14]

14- "Onlara gökten bir kapı açsak da oraya çıkacak olsa-İardı15[15].

15- "Herhalde gözlerimiz döndürüldü"16[16], biz büyülenmiş bir topluluğuz." derlerdi.

Ayetlerde kafirlerin, gökyüzünden üzerlerine bir kapı açılmasını, gök ile yer arasına gök yüzüne tırmanabilecekleri bir merdiven dayanmasını istedikleri sözleri anlatılmaktadır. Onlar burada gözlerimiz gerçekten perdelendi, biz sihirlendik, biz tanıklığımız ancak hayal ve vehimden ibarettir, diyorlardı.

Ayetler, siyakla yani kafirlerin inadlannın, kibirlerinin ve eleştirilerinin aşırılığının belirtilmesi ve aynı anda Peygamber (s)'in teselli edilmesiyle bağlantılıdır. Burada Ön-çeki ayetlerde yaptığımız yorum desteklenmektedir. Çünkü burada Allah'ın hiç bir ayetine inanmayan kafirlerin fasit özellikleri belirtilmektedir. 17[17]

16- Andolsun biz, gökte burçlar yaptık ve onu bakanlar için süsledik.

17- Ve onu, her recim (taşlanmış, kovulmuş uydurma sözler atan) şeytandan koruduk.

18- Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş şu'lesi kovalar.

19- Arzı da yaydık, oraya sağlam dağlar18[18] attık ve orada tartılı19[19] (ölçülü, mütenasib} şeyler bitirdik.

20- Orada sizin için ve (beslediğinizi sandığınız, fakat aslında) sizin beslemediğiniz kimseler için 20[20]geçimlikler meydana getirdik.

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/6-7.
15[15] Ya'ricûne Yükselecek/tırmanacak olsalardı.

16[16] Sukkiret (Gözlerimiz) perdelendi, kapatıldı.

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/7.
18[18] Revasiye Dağlardan kinaye olarak kullanılmıştır.

19[19] Mevzûnin Tercihe şâyân görüşe göre bu kelime bir hesaba göre düzenlenmiş, belirlenmiş anlamındadır.

20[20] Ve men lesîüm lehû birâzikîn Bundan kasdedilendi ger hayvanlar...

21- Hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri, bizim yanımızda olmasın, ama biz onu bilinen bir miktar ile indiririz.

22- Rüzgârları, aşılayıcı olarak[21[21]] gönderdik de gökten su indirdik, böylece sizi suladık. (Yoksa) siz suyu depo edemezdiniz.

23- Biziz, elbette biz ki, yaşatır ve öldürürüz; gerçek varis olan da biziz[22[22]]'.

24- Andolsun, sizden önce geçenleri de bildik, sonra gelenleri de bildik.

25- Gerçekten onları toplayacak olan Rabbindir. O, hîkmet sahibidir, bilendir.

26- Andolsun, biz insanı pişmemiş çamurdan[23[23]], değişmiş[24[24]], cıvık[25[25]] balçıktan yarattık.

27- Cinne gelince[26[26]] onu da (insandan) daha önce, (vücudun gözeneklerine) nüfuz eden çok sıcak ateşten' [27[27]]yarattık.

Yüce Allah'ın Sonsuz Kudreri'niıı Görüntüleri

Ayetler Allah'ın azametine, oluşum kanunlarına, beşer ve diğer yaratıklanndaki nimetlerine, kainattaki mutlak tasarrufuna, geçmiş insanları kuşatan ve kapsayan ilmine, ezelî ve ebedî olarak herşeyin kaynağının Allah olduğuna işaret etmektedir.

Ayetlerin ibareleri herhangi bir şeye ihtiyaç duymayacak kadar açıktır.

Bilindiği üzere bu ayetler, kafirlerin durumlarını, inadlarını ve yaptığı kötülükleri kınayarak anlatan, Onlara Allah'ın azametini, ibadet ve boyun eğme noktasında yalnızca kendisinin layık olduğunu belirten önceki ayetlerin peşinden gelmiştir.

"Andolsun biz gökte burçlar yaptık ve onu bakanlar için süsledik" ayeti ile Kur'an'-da bir çok kez farklı uslublarla ifade edilen Yüce Allah'ın kudretinin görüntüleri burada ortaya konmakta, ayetlerin bütününde insanların dikkatleri müşahede, his ve sezgileriyle, vuku bulan şeye çekilmekte, onlara, zihinlerde ve gönüllerde imaj oluşturma, ibret alma ve insanları Allah'a boyun eğmeye çağırma noktasında bir çok kez söylediğimiz şeyin

---

[21[21]] Levâkıha Aşılayıcı yahut doğurucu demektir. Cümlede kasdedi-len rüzgarın yağmuru ortaya çıkannası ve sebep olmasıdır.

[22[22]] El vârisûn Burada insanlar yok olduktan sonra baki olanlar anlamındadır.

[23[23]] Salsâlin Tınlatınca ses çıkaran kuru çamur

[24[24]] Hamein Siyah renkli

[25[25]] Mesnûni Şekillenmiş yahut dökülmüş

[26[26]] el-Cânne Cin hususunda bir lügattir.

[27[27]] Naris-semûm Kızgın, çok sıcak ateşten...

desteklendiğine dair Allah'ın kudretinin, azametinin, mutlak tasarrufunun kapsamını, yaratıcı, düzenleyici, ezelî ve ebedî oluşunu hatırlatmaktadır. Bunun için ilmî olarak yaratılışı delil getirme, bu ve benzeri ayetlerle yaratıklar arasındaki uyumu ve kozmolojik ilmi kaideleri çıkartma dışında sözü uzatmayı uygun görmüyoruz. Çünkü bütün bunlar ayetlerin hedefi dışına çıkarmaktadır.

Biz Cin suresi tefsirinde şeytanların gökten haber çalma ve onların ateşle taşlanma konusunu yeterli miktarda yorumlamıştık. Aynı şekilde Sâd suresi tefsirinde insanın çamurdan cinin ateşten yaratıldığım yeterince açıkladığımız için burada tekrara gerek duymuyoruz.

Yalnız insanın kuru çamurdan cinnin ateşten yaratılma konusunda Ademle İblis arasında geçen kıssayı hatırlatmakla yetineceğiz. Nitekim bu kıssa gelecek ayetlerde açık ve net olarak izah edilmiştir. [28[28]]

28- Bir zaman Rabbin meleklere demişti ki; "Ben kupkuru çamurdan, değişken balçıktan bir insan yaratacağım!..

29- "Onu düzenle(yip insan şekline koydu)ğum ve ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın!..

30- Meleklerin hepsi topluca secde ettiler.

31- Yalnız İblis, secde edenlerle beraber olmayı kabul etmedi.

32- (Allah): "Ey İblis, nen var ki sen secde edenlerle beraber olmadın?" dedi.

33- (İblis): "Ben bir salsâl'den (pişmemiş çamurdan), değişken bir balçıktan yarattığın İnsana secde edemem!" dedi.

34- (Allah): "Öyleyse çık oradan (meleklerin içinden çık), dedi. Çünkü sen kovuldun!"

35- "Ta ceza gününe kadar üzerine lanet (ediîecek)tir!"

36- (İblis): "Rabbim, dedi, bârİ tekrar dirilecekleri güne kadar beni(m canımı almayı) ertele!"

37- (Allah): "Haydi, dedi, sen ertelenmişlerdensin!"

38- "O bilinen vaktin gününe kadar!"

39- (İblis): "Rabbim, dedi, beni azdırmandan ötürü[29[29]] andol-sun ki (ben de) yeryüzünde

---

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/9-10.

[29[29]] Bimâ eğveytenî Cümlenin tercihe şayan yorumu; İblisin, Allah'ın yalnızca Ademe secde emrinden ötürü kendisini azdırdığına itibar etmesi bu yüzden İntikam olsun diye Adem'in çocuklarını sapıtmaya yemin etmesidir.

onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracağım.

40- Ancak içlerinden kendilerine ihlâs verilen kulların hariç. (Benim azdırmam, onları etkilemez).

41- (Allah) buyurdu ki: "İşte benim, korumayı üzerime aldığım yol budur.[30[30]]

42- Benim (halis) kullarıma karşı senin bir gücün yoktur. Ancak sana uyan azgınîar(ı azdırabİlirsin sen).[31[31]]

43- Cehennem o (şeytana) uyanların hepsinin buluşma yeridir.

44- Onun yedi kapısı vardır. Her kapıya onlardan bir bölüm ayrılmıştır.

Ayetlerde Adem kıssası, meleklerin konumu, İblisin Allah'ın secde emrine karşı durumu anlatılmakta, İblise ve süslemelerine tabi olanların, hak ve doğru yoldan yan çizenlerin bozuk ahlaklı şerliler olup bu yüzden bunların cehennem azabını hakettiğinc ve şeytanın Allah'ın niyetleri ve ahlakları iyi olan salih kullarına tesir edemeyeceğine, onların hak ve hidayet yoluna tabi olduklarına dair Rabbani bir destekleme bulunmaktadır.

Ayetler bilindiği üzere konunun dışına çıkmaktadır. Bir Önceki ayetler insanların ve cinlerin yaradılışından sözederek noktalanmakta, bu ayetler ise insanları temsil eden A-dem ve cinleri temsil eden İblis kıssasından sözederek noktalanmaktadır.

Burada kıssa önceki surelerde olduğu gibi kafirlerin durumlarını, büyüklük taslamalarını, meydan okumalarını hatırlatmakta, bununla da vaaz ve öğüt vermektedir.

Biz hedefler ve konular cihetinden Sâd, İsrâ ve Araf sureleri tefsirinde yeterince yorumda bulunduk. Bu yüzden burada yeni bir şey eklemeye gerek duymuyoruz. [32[32]]

Cehennemin Yedi Kapısı

Cehennemin yedi kapısının zikredilmesi, diğer gayb alemini ilgilendiren imanî gerçeklerde olduğu gibi kendisine imanı gerektiren gaybî konulardandır. Ayrıca burada İblis'in korkunç durumu aktarılarak kafirlerin gidişatlarının anlatımı hususunda onların gönüllerine korku salınmıştır. Biz öncelikle Kur'an'ın zikrettiği noktada, herhangi bir

---

[30[30]] Hazâ sıratun aleyye müstakim Şeytanın ihlaslı bir şekilde Allah'a ibadet edenlere tesir edemeyeceğine dair Rabbani bir pekiştirmedir.

[31[31]] el-gâviyne Hak ve doğru yoldan yan çizip gavaye (günah) yoluna yönelen sapkınları...

el-gâviyne Hak ve doğru yoldan yan çizip gavaye (günah) yoluna yönelen sapkınları...

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/12.

artırma ve tahminde bulunmaksızın, durmayı uygun görüyoruz. [33[33]]

45- Muttakİler ise cennetlerde, pınar başlarındadır.

46- (Onlara): "Oraya esenlikle, güven içinde girin!" (denilir).

47- Onların göğüslerineleki kini'[34[34]] çıkarıp attık; (hepsi) kardeşler olarak köşkler üzerinde karşı karşıya oturur (sohbet ederjler.

48- Orada onlara hiçbir yorgunluk[35[35]] dokunmaz ve onlar oradan çıkarılacak da değillerdir.

49- (Ey Muhammed), kullarıma haber ver: İşte ben öyle bağışlayan, öyle esirgeyenim.

50- Fakat benim azabım da çok acı bir azaptır.

Ayetlerde muttakilere Ahiret günü'nde bahçelerde ve pınar başlarında ikram edileceği, orada ebedî olarak kalacakları, orada dostça köşkler üzerinde oturacakları, göğüslerinden dünyevi haset, kin ve pisliklerin temizleneceği beyan edilmekte, Peygamber (s)'e Allah'ın gafur ve Rahim olduğu, azabının ise can yakıcı olduğu bildirilmektedir.

Bilindiği üzere ilk dört ayet Kur'anî metod üzere bildirilen kafirlerin gidişatlarını zikreden önceki ayetleri tamamlamak için gelmiştir. Son iki ayet ise ihlaslı olan ve tev-be edenler için Allah'ın bağışlayıcı ve merhamet edici, inkarcı şerlilere karşı azabının şiddetli olduğunu bildirmekle birlikte, insanlara bunu duyurmak amacıyla gelen sözü tamamlamak için gelmiştir. Her ikisi de ihlaslı ve multakileri teselli etmek, kafirleri ise Allah'a dönmeye davet etmek amacındadır. [36[36]]

66- Ona kesin olarak şu emri bildirdik ki: "Sabaha girerler-ken'[37[37]] şunların arkaları kesilecektir!"

67- (Lut kavminin oturduğu Sodom) şehr(inin) halkı, (Lut'un genç konuklarını duyup) keyif içinde (koşarak) [38[38]]geldiler.

68- (Lut onlara): Bunlar benim konuğumdur, dedi, beni mahcup etmeyin!"

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/12.

[34[34]] Gittin Kin, öflce

[35[35]] Nasahün Yorgunluk- ve meşakkat.

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/13.

[37[37]] Musbihîne Sabah olunca, onlar sabahlayınca,

[38[38]] Yestebşirûne Sevinçlerini belirttiler, çünkü bunlar misafirlerle karşılaşınca basan elde edeceklerini ve onlara kötü adetlerini yapacaklarını sanmışlardı.

69- (Ne o!ur), Allah'tan korkun, beni rezİİ etmeyin!"

70- "Seni âlemlerden (başkalarının keyfine engel olmaktan) men etmemiş miydik?" dediler.

(1) Ojj^—*•* (Munkerûn): Bilinmeyen, meçhuller(siniz).

(2) jjj%C<J'jio lc İJlllU. (Ci'nâke bima kanûfihi yemterûne): Kavminin şüphe ettikleri yalanladıkları, hakkında tartıştıkları Allah'ın azabını getirdik.

71- Dedi ki: "Eğer yapacaksanız, işte kızlarım."

72- (Ey Rasulüm), Senin ömrüne andolsun ki, onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

73- Güneşin doğma zamanına girerlerken'[39[39]] korkunç ses onları yakaladı.

74- (Şehrin) üstünü altına getirdik ve üzerlerine de çamurdan pişmiş taşlar yağdırdık.

75- Şüphesiz bunda işaretten anlayanlara[40[40]]' (nice) ibretler var.

76- Ve (şehir herkesin gelip geçtiği) yol üzerinde durmaktadır'[41[41]].

77- Elbette bunda inananlar için (kudretimize) bir işaret vardır.

Lût (A) Kıssasına Bir Yorum

Bu kıssalar dizisinin ikinci halkasıdır. Lût ve kavminin kıssasını içermektedir. İbrahim ile Allah'ın elçileri arasında geçen konuşma anlatılmaktadır. Ayetlerin anlamları açıktır. Burada anlatılanların birçoğu Kur'an'ın hikmeti gereği bir kısım metodsal ihtilaf olmakla birlikte Hud suresinde anlatılan kıssayla aynıdır. Biz Hud suresi tefsirinde kıssayı tekrara ihtiyaç duymayacak şekilde yorumladık.

Burada fazlalık olarak Allah'ın kendilerine vadettiği azabını hafife alan ve ülkeleri bilinen bir yol kenarında bulunan Lut kavmine işaret edilmektedir. Birinci noktada Lut kavmi gibi Allah'ın kendilerine vadettiği azabla dalga geçen ve onu hafife alan inkarcı Arapları uyan, ikinci noktada kafilelerinin uğrak yeri olan ve Allah'ın yerle bir ettiği Lut kavmi diyarıyla onlara gönderme bulunmaktadır. Bunların tamamında durumlara kafa yoranlar için öğüt, mü'minier için işaret vardır. [42[42]]

[39[39]] Müşrikine Güneş doğarken

[40[40]] el-mutevessimine Zamanın ibretlerini ve işlerin içyüzünü düşünenler.

[41[41]] Ve inneha lebisebilin mukimin Allah'ın azabının yerle bir ettiği Lût diyarından kinaye olarak kullanılmaktadır. Bu ülke bilinen bir yerde kurulmuştu.

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/17.

78- Gerçekten Eyke halkı da zalim kimselerdi.

79- Onlardan da öcümüzü aldık, her ikisi de (Sedom ve

Eyke de} hâlâ apaçık (yol üzerinde, gözler) ön(ün)de durmaktadır'[43][43]

Eyke Ashabı Kıssasına Bir Yorum

Bu iki ayet kıssalar dizisi hal kalan ndandır. Bu iki ayette Kur'an'm hikmeti gereği Eyke halkının yerle bir edilmesine ve Allah'ın onlardan intikam almasına işaret bulunmaktadır.

Eyke ashabı, Şuayb (a)'ın ismiyle birlikte zikredilen Şuara suresinin genel akışı içerisinde açıkladığımız üzere tercih edilen görüşe göre Şuayb (a)'in kavminden olan Med-yen halkından dır.

Medyen Arap kafilelerinin uğrak yeri olan Akabe yakınlarında bir yerin adıdır. Bu iki ayet, Araplara aşırı gidip zulmetmelerinden ötürü Allah'ın intikamını hak e-den kimselerin durumunu hatırlatmayı hedeflemiştir. [44][44]

80- Andolsun Hicr halkı (Semud kavmi) da Peygamberleri yalanladır.

81- Onlara ayetlerimizi verdik, ama onlardan yüz çeviriyorlardı.

82- Dağlardan güvenli evler yontuyorlardı.

83- Sabaha girerlerken onları da (o) korkunç ses yakaladı.

84- Kazandıkları şeyler kendilerinden hiç bir şeyi savamadı.

Hicr Ashabı Kıssasına Kısa Bir Yorum

Bu ayetler kıssalar dizisinin bir başka halkasından olup anlamlan açık ve nettir. Bu ayetler Hicr ashabının peygamberlerini yalanlamalarını Allah'ın ayetlerine yüz çevirmelerini ve bunun neticesi olarak da Allah'ın azabını hak ettiklerini anlatmaktadır. Onların kazandıkları ve dağlardan yontukları evleri kendilerine gelen azabı engelleyememiştir. Bilindiği üzere bu ayetler önceki ayetler gibi Arap kafirlerine hatırlatma ve uyarıyı hedeflemektedir.

---

[43][43] İmamin mübinin Aynı şekilde apaçık yol anlamındadır Burası Akabe cihetinde Arap kafilelerinin uğrak yeri olan Eyke halkının konak yerlerindendir.

[44][44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/18.

Tercih edilen görüşe göre Hicr ashabı; Araf, Nemi, Şuara ve Hûd ve diğer surelerde Peygamberi eriyle birlikte kıssaları anlatılan Salih kavminin Semud kabilesindendir. Çünkü dağlarda ev yontmak Hud, Şuara ve Araf suresinde Salih kavminden olan Sc-mud'un vasfı olarak belirtilmiştir. Bugün onların yaşadıkları yerler Salih'in şehirleri diye bilinir. Bir başka ifadeyle onların yaşadıkları yerler Hicaz'dan Şam'a giden Arap kafilelerinin uğrak yeri olan bir bölgenin adıdır. Burada kıssanın bu üslupla zikredilmesi, Arap kafirlere gelip geçerken gördükleri bu yerlerin Allah'ın ayetlerini ve elçilerini yalanlamaları neticesinde Rabbani bir yıkımla nasıl yerle bir edildiğini hatırlatma amacına matuftur.

Bu böyledir. Görüldüğü üzere bu suredeki kıssalar halkası, Hicaz kafilelerinin yolundaki bölgelerde konaklayan milletlere hatırlatma hedeflemektedir. Ayetlerin belirttiğine göre Araplar Allah'ın Rabbani azabıyla yerle bir ettiği bu yerleri bilmektedir. [45[45]]

85- Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları hak ile yarattık. O saat elbet gelecektir! Onun için şimdi sen güzel bir hoşgörü ile[46[46]]' muamele et.

86- Çünkü yaradan, bilen ancak Rabbindİr.

Bu ayetlerde yerin ve göklerin ve bunlar arasında bulunanların Allah tarafından boşuboşuna yaratılmadığına dair Rabbanî bir mesaj vardır. Allah bunları ancak gerçekleşmesi gerekli olan üstün bir hikmet ve hak ile yaratmıştır. Çünkü insanların diriltilcceği kıyamet günü kuşkusuz gelecektir. Yine ayetlerde kafirlerin şaşılacak tutumlarına Hz. Peygamber'in göz yumması, onların yaptıklarına kederlenmemesi Peygamber'e emir buyurulmaktadir. Çünkü bütün insanları yaratan Onun Rabbi kafirlerin gizlediği ve açığa vurduğu bütün durumlarını bilendir.

Bu iki ayet Peygamber'i teselli eden, kafirleri uyaran ve onlara vadedilen şeyin gerçekleşeceğini vurgulayan kıssalar dizisinden sözeden önceki ayetlerin peşinden gelmektedir. [47[47]]

87- Andolsun, sana ikişerlerden yedi ve bu büyük Kur'an'ı verdik.

88- Onlardan bazı çiftlere verdiğimiz dünyalığa gözlerini dikme ve (sana inanmadıkları için) onlara üzülme. Mü'miniere (şefkat) kanatlarını ger.

89- Ve de ki: Ben, ancak ben apaçık bir uyarıcıyım!

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/18-19.

[46[46]] Festahi's safha'l cemil Bilindiği üzere cümle mü-zemmil suresinde açıkladığımız; "Onlardan güzel bir şekilde uzaklaş" anlamındadır.

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/19-20.

Ayetler Peygamberi teselli etmeye ve yatıştırmaya devam etmektedir. Allahu Teala Peygamber (s)'e büyük Kur'an'ı ve ikişerlilerden yediyi ona vermekle onu sevmiş ve onurlandırmıştır. Bunun için O'nun Allah'a davete devam etmesi, Allah tarafından insanları uyarmak için gönderildiğini ilan etmesi, iman edenlere merhamet kanadını germesi, onlara iyilikte bulunması, kafirlerden görülen itiraz ve inadlara aldırmaması ve üzülmemesi, onların sahip oldukları mal ve mevkilere önem vermemesi gerekir. Çünkü Allah'ın kendisine verdiği daha kalıcı ve daha hayırlıdır. Onlara verilen ise geçici olup, Allah'ı razı eden şeyler değildir. Allah o kafirlere bunları hikmeti ve kainat kanunları gereği vermiştir.

"Andolsun, sana ikişerlilerden yedi ve bu büyük Kur'an'ı verdik" ayetindeki "ikişerlilerden yedi" konusunda çeşitli rivayet ve görüşler belirtilmiştir. Kimileri Ebu Hu-reyre'den rivayet edilen; "Kur'an'm anası sebu'l mesani (ikişerlilerden yedi)dir[48[48]] hadisine dayanarak bunun Fatiha suresi olduğunu söylemiştir. Bunun (Fatiha'nın) sebu'l mesani olarak isimlendirilmesine gelince namazda her rekatta okunması, Allah'ın Övülmesi sebebiyledir.

Kimileri ise bununla maksadın yedi uzun sûre olduğunu rivayet etmişlerdir. Ne vai ki bazıları bu görüşü yalanlamaktadır. Çünkü Hicr Suresi Medine'de nazil olan yedi uzun sûrenin nazil oluşundan Önce inmiştir[49[49]].

Bizim dayandığımız mushaf bu ayetin (ayet 87) Medine'de nazil olduğunu söylemiştir. Belki de bu sebu'l mesanînin yedi uzun sure olduğunu belirten rivayetten kaynaklanmaktadır. Görüşlerin geneli bu cümleden maksadın Fatiha suresi olduğu yönünde olup bizim kanaatimiz de bu doğrultudadır. Özellikle yedi uzun sure, Kur'an ayetlerinin surelerde, surelerin mushaflarda dizilmesinden sonra böyle olmuştur. Bu da ancak Peygamber (s)'in son dönemlerinde olmuştur. Ayetin Medine'de indiğini inkâr eden rivayet bunu takip etmektedir.

"Onlardan bazı çiftlere verdiğimiz dünyalığa gözlerini dikme" ayetine bir yorum;

Bazı müfessirlere göre bu cümle; Peygamber (s)'in kafirlerin mallarını arzulamasını yasaklamaktadır. Bazılarına göre ise bu ayet, Peygamber (s)'in Medine'deki Yahudilerden borç istemesi üzerine nazil olmuştur[50[50]].

Ayet bir yönden Mekkî olmasına karşın diğer bir yönden peygamber (s)'in zihninden böyle bir şeyin geçmesini O'nun imanı ve ahlakıyla bağdaşmamaktadır. Buna benzer bir cümle de Taha suresinde zikredilmektedir.

[48[48]] Bkz Begavi, İbn Kesir, Tabersi, Hazin, Zemahşeri Tefsirleri.

[49[49]] Bkz Taberi.

[50[50]] Bkz, İbn Kesir, Begavi, Tabersi. Hazin Tefsirleri.

Burada olduğu üzere bu ayetler daha önce de açıkladığımız gibi Hz. Peygamber'i yatıştırma ve teselli etmek içindir. Nitekim ayetlerin siyakı ve içeriği bu açıklama ile tam bir uygunluk arzetmektedir. 51[51]

90- (Sİz bilirsiniz, inanmazsınız. Allah'ın azabı başınıza inecektir). Tıpkı o Allah'ın Kitabını bölük bölük (parça parça) edenlere52[52] indirdiğimiz (azab) gibi53[53].

91- Onlar ki Kur'an'ı bölük bölük54[54] ettiler.

92- Rabbin hakkı için biz onların hepsine mutlaka soracağız.

93- Yaptıkları şeylerden.

Her ne kadar ayetlerin nazmında sorun olduğu göze çarpsa da müfessirler55[55] şaşkınlığa düşerek bölücülerin ne anlama geldiği ve "sana indirdiğimiz gibi" cümlesiyle irtibat konusunda farklı görüşler onaya koymuşlardır.

Bu ayetlerde inkarcıların Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı takındıkları inatçı tutumları kınanmakla ve Allah'ın onlun topluca hesaba çekeceği, hak56[56] ettikleri cezayı onlara vereceği vurgulanmaktadır. Aynı şekilde ayetler Hz. Peygamber (s)'i teselli etmeye devam etmektedir. İşte burada bu ayetlerle önceki siyak arasındaki bağlantı devam etmektedir. 57[57]

94- O halde sen emrolunduğu şeyi açıkça söyle58[58] ve ortak koşanlara aldırma.

95- O alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/20-21.

52[52] el-mıikiesimine Bunun yorumu hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlar bir rivayete göre Allah'ın kitabını bölük bölük (parça parça) ederek kendilerine pay çıkaran yahudi ve hristiyanların olduğu söylenirken bir diğer rivayete göre bundan maksadın Mekke'nin kapılarından ve girişlerinden Muhammed'e geîen elçileri karşılamak ve O'na karşı onları uyarmak için pay Lisan Mekke'nin Önde gelen bir grup olduğu söylenmektedir. Bir başka rivayette ise; bunların Nemi suresinde belirtildiği gibi Muham-med e suikast düzenlemek için and içen ve bu yüzden de Allah'ın kendilerini helak ettiği andlaşmah bir gruptur.

53[53] Kova enzelna Bir rivayete göre bu cümlenin nazmı); "Biz sana İkişerlilerden yediyi verdik" ayctiyle doğrudan bağlantılıdır. Buna göre ayetin takdiri; sana ikişerlilerden yediyi ve yüce Kur'an'i verdiğimiz gibi onu bölücüler üzerine indirdik, şeklindedir. Bir başka rivayette ise; Bu cümlenin nazmı "Ben apaçık bir uyarıcıyım" ayctiyle ilişkilidir. Dolayısıyla ayetin tak-diri; Ben sizi Allah'ın azabıyla uyarıyorum. Nitekim Allah azabını sizden önce Peygamberlerine karşı gelenler üzerine indirmiştir.

54[54] Adîn Bu kelime 'Addc' nin çoğuludur. Bazılarına göre bu, çeşitli parçalar anlamına gelmektedir. Çünkü onlar Kur'an'ı parçalara ayırarak bazısını kabul eüiler, bazısını da yalanladılar. Bazılarına göre ise; bu, sihir anlamına gelmektedir. Yani onîar, Kur'an için bu bir sihirden ibarettir, dediler.

55[55] Bkz, İbni Kesir, Begavı, Taberi, Hazin.

56[56] Bkz; Taberi, Begavi, İbni Kesir. Hazin, Zemahşeri.

57[57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/22.

58[58] hda'y. Boyun eğ, uygula.

96- O, Allah ile beraber başka tanrı tutanlar yakında bilecekler.

97- Andolsun biliyoruz. Onların söylediklerine senin göğsün daralıyor.

98- Sen Rabbinİ hamd ile teşbih et. Ve secde edenlerden ol.

99- Ve sana yakîn {yani ölüm) gelinceye kadar Rabbine kulluk et."

Ayetlerde Peygamber (s)'e müşriklerin yaptıklanna aldırmaksızın davete devam etmesi, açık davette bulunması, bu hususta istenilen şeyleri yerine getirmesi emrolunmak-ta, küfürlerinin çirkin sonucunu görecek olan, Allah'a şirk koşan alaycıların şerrine karşı Allah'ın yeteceğine, onların ezalarının peygambere ulaşmayacağına, müşriklerin söylediklerine ve Kur'an'la alay edişlerine Peygamber'in göğsünün daralışını Allah'ın bildiğine, bu yüzden korkusunu dindireceğine, gönlünü yatıştıracağına, yaşadığı sürece Allah'ı zikretmesi, O'na teşbih etmesi, ibadette bulunması gerektiğine dair açıklamalar yapılmakta ve Rabbani teselliler yer almaktadır. Bundan dolayı burada kalbin yatiştınl-masi, ruhun huzura erdirilmesi, nefsin teskin edilmesi sözkonusudur.

Ayetlerin Peygamber (s)'i yatıştırmaya ve tesellide bulunmaya devam ettiği göze çarpmaktadır. Bu yönden ayetler siyakla bağlantılıdır. Ayetler kafirlerin ezâ ve inatları karşısında Peygamber'in sabretmesini emreden hikmetli çizgisinde, tatmin ve telkininde ise çok güçlüdür.

Ayetler kafirlerin uyarılması ve onların durumları hususunda pasajlar içeren surenin güçlü bir sonuçla kapandığını belirtmektedir.

"O alay edenlere karşı biz sana yeteriz" cümlesinde ise, Peygamber'in yaşantısın-daki yardımdan ortaya çıkan müjde ve mucize, şirkin hezimete uğraması, alay edenlerin elebaşlarının helak olması, insanların grup grup Allah'ın dinine girmesi, ardından Allah'ın Enfal suresi; "İnkâr edenler, seni tutup bağlamaları, öldürmeleri, ya da (yurtlarından) çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Allah tuzak kuranların en iyisidir." (Enfal, 30) ayetinde Kur'an'ın anlattığı, bu elebaşlann hile ve tuzaklarından Peygamber (s)'in kurtulması anlatılmaktadır. [59[59]]

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/23-24.

NAHL SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası :16

Nüzul Sırası :70

Ayet Sayısı :128

İndiği Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede çeşitli konular bulunmaktadır. Ancak en belirgin özelliği, Allah'ın nimetlerini sıralaması, büyüklüğünün görüntülerini sunmasıdır. Allah'ın çeşitli nzıkların elde edilme yollarını insanlara kolaylaştırdığı ve evrenin kanunlarını insanlara boyun eğdirdiği gerçeğinin hatırlatması yapılarak, sadece kendisinin ibadete layık olduğu ispat edilmiş, kafir ve müşrikler kınanarak uyarılmış ve şükreden mü'minler de övülerek, kendilerine güven verilmiştir.

Sûrede ferdi ve içtimaî, mükemmel ahlâki prensipler de yer almıştır. Allah'a davet esnasında kullanmak üzere Peygamber (sl'e, genel olarak da müslümanlara çok değerli metodlar sunulmuştur. Sürede Arapların Allah'ın kızlar edindiğine dair olan inançlarına ve kız çocuklarını beğenmemelerine, müslümanların ilk hicretlerine, dinden irtidat olaylarıyla, bazı mürtedlerin İslam'a geri dönmelerine, kafirlerin "bir şahıs Peygamber'e öğretiyor" sözlerine, Kur'an'dan bir ayetin yerine başka bir ayet getirmek suretiyle değiştirme olayına, etlerden ve kesilen hayvanlardan Allah'ın haram kıldıklarına ve İbrahim {a)'İn milletine işaret edilmiştir.

Süre bölümlerinin birbiriyle olan alakasının kopuk olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine hepsinin veya bir çoğunun arasındaki ilişki ve uyum apaçık ortadadır. Bu da bütün bölümlerin peşpeşe inip, sonra da İndiği gibi, tamamlanıncaya kadar ard arda yazıldığı görüşünü haklı çıkarmaktadır.

126. ve 128. ayetlerin Medine'de indiği rivayet olunmuştur. Ancak üslûpları, içerik ve akış tarzları bu konuda, tereddüte sevketmekte ve Mekke'de indiklerine dair olan rivayeti tercih ettirmektedir.[1][1]

---

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1.

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Allah'ın emri geldi[2[2]] artık onu acele istemeyin. Allah onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir.

2- Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye Ruh (vahiy)[3[3]] ile, "Benden başka İlah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve benden korkun" diye gönderir.

3- Gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, şirk koştukları şeylerden yücedir.

4- İnsanı bir damla sudan yarattı, buna rağmen o, apaçık bir düşman kesıldı[4[4]].

Ayetlerin içerdiği hükümleri şöylece sıralayabiliriz:

1- Hiç şüphe olmaksızın Allah'ın emrinin geleceği te'yid edilerek, işitenlerin bundan emin olması ve acele etmemeleri istenmiştir.

2- Müşriklerin kendisine ortak kıldıklarından Allah'ın uzak ve yüce olduğu vurgulanmıştır.

3- Allah'ın kanununun, kullarından seçtiği kimselerin üzerine vahyini^ dilediği mesaj ve kitaplarını melekleri vasıtasıyla göndermek şeklinde cereyan ettiği açıklanmış ve onlardan insanları uyarmaları, onlan sadece O'na inanmaya ve iyi ameller yapmak suretiyle O'ndan sakınmaya davet etmeleri istenmiştir.

4- Gökleri ve Yeryüzünü O'nun yarattığına dikkat çekilmiş ve bunu yapmaya gücü yeten zâtın da, hiçbir surette ortaklara ihtiyaç duymayıp bundan yüce olduğu belirtilmiştir.

5- Allah'ın basit bir damla sudan yarattığı insan, bu haliyle O'na karşı inatçı bir düşman edasına bürünerek kibirle mücadele etmesinden dolayı azarlanmiştır.

Ayetlerin girişteki yapısı açıktır. Hitap her ne kadar genel olsa da ayetlerin ruhu ve içeriği hitabın müşrik kafirlere yönelik olduğunu ve onlan kınama anlamını kapsadığını göstermektedir. Allah'ın vaadinin acele olarak gelmesini istiyorlar, ayetleri hakkında tartışıyorlar ve karşısında inatçı düşman edasıyla duruyorlardı. İlk bakışta birinci ayetin, kafirlerden sadu' olan Allah'ın emrinin ve vaad edilen azabının acele olarak gelmesine karşı meydan okuma fiiline ve onunla alay etmeye cevap olarak geldiği anlaşılmaktadır. Hiç şüphesiz ki Allah'ın emri gelecektir.

Allah'ın yeryüzündeki kanununun nasıl cereyan ettiğini açıklayan ikinci ayet Allah'ın,

---

[2[2]] Etâ Gelecek ve kesinlikle vuku bulacak anlamındadır.

[3[3]] Bir'Ruhi min Emrihi Allah'ın hikmetinin; emirlerinden, mesajlarından ve kitaplarından vahyolunmasını gerektirdiği şey anlamındadır.

[4[4]] Hasım-un Mübîn İnatçı düşman, kuvvetle tartışan, cedelci.

Peygamberi'ne ulaştırdığı vahiy ve mesajın doğru olduğunu te'yid etmekte, garipsemeyi ve kibirlenerek inkar etmeyi gerektirecek bir durum olmadığını açıklamaktadır. Özellikle de peygamberin yaptığı bu tebliğ gayet açık ve sadedir. Sadece Allah'a kulluk etmeye ve iyi ameller işlemek suretiyle O'ndan sakınmaya davet etmektedir. [5[5]]

5- Hayvanları da O yarattı; sizin için onlarda ısınma[6[6]] ve yararlar vardır ve onlardan yemektesiniz.

6- Akşamlan getirir[7[7]], sabahları götürürken'[8[8]] onlarda sizin için bir güzellik[9[9]] vardır.

7- Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere kat-lanarak[10[10]] varabileceğiniz bîr memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

8- Binmeniz ve süs için atları, katırları ve merkepleri (yarattı) ve daha sizin bilmediğiniz nice şeyler yaratmaktadır.

9- Yolu doğrultmak'[11[11]] Allah'a aittir, kimi yollar ise eğridir. Eğer o dileseydİ, sizin tümünüzü elbette hidayete erdirirdi.

10- Gökten suyu indiren O'dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız'[12[12]] bitkiler.

11- Onunla size ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve meyvaların her türlüsünden bitirir. Şüphesiz bunda düşünebilen bir topluluk İçin İbret vardır.

12- Geceyi, gündüzü, güneşi ve ay'ı sizin hizmetinize ver-dİ. Yıldızlar da O'nun emriyle (size) boyun eğdİrilmiştir. Şüphesiz bunda, aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

13- Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında'[13[13]] da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/2-3.

[6[6]] LekümfîM Difün Onlarda kendisiyle ısınabileceğiniz bir nesne yarattı. İlk bakışta ifadeden, giyildiğinde bedenlerde sıcaklık oluşmasını sağlayan elbiselerin yapıldığı hayvanların kıllarına, yünlerine ve tüylerine işaret olunduğu anlaşılmaktadır.

[7[7]] Leküm fîha cemâl Anlatılmak istenen, hayvanların ge-lip-giderken oluşturdukları o güzel görünüm, manzara ve sıcak ünsiyettir. Özellikle de hayvanlann sahiplerinde oluşturdukları etki ve Kur'an ile ilk defa muhatab olan Arapların yaşadığı hayat tarzındaki yansıması bunu ortaya koymaktadır.

[8[8]] Türîhûn Hayvanları otlattıktan sonra ağıllarına ve barınaklarına geri götürürsünüz.

[9[9]] Tesrahûn Sabahleyin erkenden onları otlatmaya götürürsünüz.

[10[10]] Lem tekûnu bâliğîhi illa bişikki'l-en-fus Eğer hayvanlar olmasaydı ulaşmak istediğiniz yerlere ancak çok büyük zorluklar sonunda varabilirdiniz.

[11[11]] Ve aîellâhi kasdü's-sebîli ve minha câ-irun Doğru olan yolu tutmak anlamındadır. "Câir" ise, Doğru yoldan sapan eğri yol anlamındadır. Cümle iki yolun varlığını haber vermektedir; birisi dosdoğru olan yol, diğeri eğri olan yoldur. Allah birinci yola çağırıp ona hidayet etmektedir.

[12[12]] Fîhi Tüsîmûn Orada hayvanlarınızı otlatacağınız, besleyeceğiniz bitkiler vardır.

[13[13]] Zerae Leküm Sizin için yarattı, büyüttü, çoğalttı veya size boyun eğdirdi.

14- Denizi de sizin emrinize veren O'dur; ondan taze et yemektesiniz ve giyiminizde ondan süs eşyaları çıkarmaktasınız. Gemilerin denizde (suları) yara yara akıp gittiğini'[14[14]] görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfundan aramanız ve şükretmeniz İçindir.

15- Sizi sarsmaması[15[15]] için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.

16- Daha nice alametler'[16[16]] (yarattı). Onlar yıldızlarla da doğru yolu bulabilirler.

17- O halde yaratan, hiç yaratmayan gibi olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz!

18- Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

Ayetlerin İçerdiği Konular;

Ayetlerde, Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler sayılmış ve hayatlarını, geçimlerini :olaylaştıran vasıtalar ile evrende var olan kanunlar hatırlatılmıştır. Ayetlerin ifadeleri >aşka bir izaha gerek duymayacak şekilde açıktır. Önceki sûrelerde geçen açıkladığınız, yorumladığımız hususlar aynen burada da mevcuttur. Vahyin hikmeti gereği tutum 'e tavırların tekrarlanmasından dolayı bu gerçekler de tekrarlanmakta; hem vicdanlara ıem de akıllara hitap etmektedir. Buna ilave olarak da bağlayıcı tespitler ihtiva etmekte-lir. Nitekim bu gerçekleri işiten kimseler, bütün bu sayılan nimetleri Allah'ın yarattığı-ıa, onlara böyle bol bol lütuflarda bulunup, sonra da bu vasıtalardan istifade etmeyi ko-aylaştırdığına inanıp itiraf etmektedirler. Birçok ayet bu durumu onlardan nakletmiştir. âyetlerin üslubu da bu açıklamayı kapsamaktadır.

Ayetlerin hitabı mutlak, kayıtsız olmakla beraber 17. ayet kınama ifadesini içermek-edir. Bu kınama, büyük ihtimalle müşrik kafirlere yöneliktir. Buna göre bu ayetler de ;erek üslûp olarak, gerekse konu olarak önceki ayetlerin devamı mahiyetindedir.

Allah'ın bahşettiği nimetlerini, insanlara olan lütuflannı hatırlatma ve dikkatlerini :âinatın içerisindeki olay ve kanunlara çekme, Kur'an'ın birçok sûresinde yer almakla beraber, bu ayetler kapsam ve güzellik bakımından Kur'an silsilesinin en uzununu oluşturmaktadır.

Bu ayetlerin benzerlerini incelerken söylediğimizi burada da söylemekteyiz: Ayetlerin üslubu, tüm sınıf ve tabakalara yönelik olarak gelmiş ve onîann gözetimleri altında,

---

[14[14]] Mevahıra "Mahr" kökünden olup, denizde akıp gitmek, seyretmek anlamındadır.

[15[15]] En temîde biküm Sallanmaması için, hareket etmemesi için.

[16[16]] Alâmât Yolcuların yolculukları esnasında yönlerini belirleyecek nişanlar.

ulaşabilecekleri ve faydalanabilecekleri tarzda sunulmuştur. Öyle ki, Allah'ın insanlara verdiği nimetleri hatırlatma esnasında Allah'ın insanı diğer canlılardan ayrı olarak yarattı5!, evrenin kanunlarından çeşitli şekillerde yararlanabilecek, onlarla uyum sağlayabilecek güçte yeteneklerle donattığı övgüyle anlatılmış ve Allah'ın yarattığı varlıklar ve kanunları üzerinde düşünmeye bu büyük, mükemmel, en ince ayrıntısına kadar sapasağlam düzenlenip konmuş kanunların arkasında güçlü, hikmetle yönelten, varlığı vacip, sadece ona boyun eğilmesi gerekli; elçilerine, kitaplarına ve peygamberlerine vahyettîği şeriatlarda yer alan emir ve yasaklardan oluşan sınırlarına bağlı kalınması zorunlu olan yüce bir zatın varlığına kanaat getirmeye ulaşmak için teşvik edilmiştir.

İkinci olarak da: Allah'ın insanlarda yaratmış olduğu yetenek ve güçleri kullanarak, onlardan faydalanması için, zikredilen hususlarda düşünmeye teşvik edilmiştir.

Bu bölümde, diğer insanlardan önce ayetlerle muhatap oları Arapların faydalandıkları nimetlerden kesitler sunulmuştur: Onların yaşantıları, Allah'ın onlara yenen ve yenmeyen hayvanlardan bahşettiği nimetler, deniz yolculukları; yıldızlar, dağlar ve gündüz aydınlığıyla yollarını bulmaları; balık avlamaları, denizden inci, mercan çıkartarak süs ve takılarında kullanmaları anlatılmıştır. [17[17]]

Bazı Hayvanların Yenmesi, Bazılarının Da Binek Olarak Kullanılması Hususu

Bazı fakihler en'âm diye isimlendirilen, koyun, keçi, sığır türü hayvanların yenilebilir diye belirtilip; at, katır ve merkep türü hayvanların da binek için olduğunun belirtilmesinden, bunların yenmesinin yasak olduğu hükmünü çıkartmışlardır. Bazı fakihler ise bunların haram olduğuna dair burada bir delil görmemektedir. Bu görüş doğruya daha yakındır. Çünkü ayetler sadece alışılagelmiş, bilinen uygulamayı aktarmaktadır. Ancak Kur'an'in susup hüküm beyan etmediği bir konuda, sünnet bir açıklamada bulunmuşsa o konuda yasa, şeriat o olur. Şayet o konuda sünnet de hüküm beyan etmemişse o takdirde pis ve zararlı şeylerden olmadığı kesinlikle biliniyorsa mubah sayılır. Müfessirler at etinin yenmesinin mubah, katır ve merkep etlerinin ise haram olduğu konusunda birtakım hadisler nakletmişledir. Bu hadislerin bir kısmı, sahih addedilen hadis kitaplarında yer almıştır[18[18]].

19- Allah gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz herzeyi bilir.

20- Allah'tan başka yalvardıkları (ilahlar) hiçbir şey yaratamazlar, zaten kendileri

---

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/6-7.
18[18] Bkz. Taberi, Begavi, Hâzin ve ibn Kesir tefsirleri.

İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/7.

yaratılmaktadırlar.

21- Onlar ölüdürler, diri değildirler. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler.

22- Sizin ilahınız tek bir ilahtır. Ahirele inanmayanların kepleri ise inkarcıdır ve onlar büyüklük taslarlar.

23- Gerçekten[19[19]] Allah, onların gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da. O, büyüklük taslayanları sevmez.

Ayet Konularının Değerlendirilmesi

Ayetler, öncekilerle üslûp ve konu yönünden İrtibatlıdır. Allah'ın birliğini, ilminin genişliğini, insanlara istifadesini kolay laştudiği nimetleri kuşattığını, onların da bunu doğrudan itiraf ettiklerini açıklamakta ve Allah'ın yarattığı varlıklardan olup, hiçbir şeyi yalatmaya güçleri olmayan, hiçbir şey bilmeyen, kendilerinde hiç bir hayat ve his belirtisi olmayan ölüleri O'na ortak koşmalarını kınamaktadır. Ayetlerde müşriklerin inkar edip kibirlenme tavrı İçine girme sebeplerinin, ahirette, öldükten sonra diriltilme ve yaptıklarının karşılığını bulma gerçeğini yakinen bilmemeleri, buna inanmamaları olduğu belirtilmektedir. Allah bunun, onların içlerinde yer ettiğini bilmektedir. Çünkü o, gizledikleri şeyleri de, açığa vurduklarını da çok iyi bilmektedir. Dolayısıyla onlar Allah'ın gazabını hak etmişlerdir. Çünkü o kibirlenenleri sevmez. [20[20]]

Müşriklerin Yalvardıkları Ortakların Diriler Olmayıp Ölüler Olduğuna Dair Yorum

21. ayetin, müşriklerin Allah'tan başka yalvardıkları diye bahsettiği şeylerin ilk etapta putlar olduğu anlaşılmaktadır. Arapların Allah'tan başka ortak edindikleri varlıklar, çoğunlukla meleklerdi. Daha önce örnekleri geçen birçok ayet de bunu göstermektedir. Ancak bunun yanısıra onlar çeşitli putlar edinerek ibadetlerini onlara yapıyor, kurbanlarını da yine onlara takdim ediyorlardı. Bu defa vasıf, sözkonusu putlara yönelik gelmiştir. Zira tercih edilen görüşe göre, Necm sûresinde de açıkladığımız gibi bu putlar, melekler adına sembol olarak dikiliyordu.

"Ahirete İnanmayanların Kalpleri İse İnkâradır ve Onlar Büyüklük Taslarlar" Bu ifade, ortak koşan kafirlerin kendi kendileriyle tezata düşmelerinin nedenini ortaya koymaktadır. Onlar

---

[19[19]] Lâ Cerame Burada, hakikaten anlamındadır. Yemin yerinde kullanılmıştır. Bazı müfesirlerin Halil'den naklettiğine göre, bu tahkik kelimesi olup, sadece bir cevap olarak gelir.

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/8.

Allah'ın varlığına, yaratıcının, nzik verenin, faydalı ve zararlı herşeyi tek başına düzenleyip tertip edenin o olduğuna inanmakta, ama bununla birlikte de ahirette diriltilmenin mümkün olmadığını zannetmektedirler. Felaketler esnasında Allah'a ibadet edip sadece O'na yönelmeleri -Örnekleri daha önce birçok ayetlerde geçtiği gibi- ve O'na bazı ortaklar koşmaları, onların birtakım dünyevi arzulan elde etmek veya dünyada fayda elde edip zararı defetmek amacına yöneliktir. Zaten bu durum Peygamber ile kafirler arasında cereyan eden tartışma ve münakaşaların en önemlisini oluşturmaktadır.

Kur'an'ın da Allah'ın kudretine delil sunarken en çok önem verdiği; gerek Mekke'de, gerekse Medine'de inen sûreleıdeki birçok ayetlerin de gösterdiği gibi Peygam-ber'in karşı karşıya kaldığı en önemli zorluklardan birisi de anlatılan bu durumdur. Önceki sûrelerde geçen birçok münasebetlerde bu konuya dikkat çekmiştik.

Bu münasebetle önemli bir noktaya dikkat çekmek yerinde olur. Kur'an ve nebevi davet ahirette cennet ve cehennem va'dlerini tek araç olarak kullanmamıştır. Bu davete icabet edenlerin, daha dünya hayatında mutluluğa ulaşacakları, bunu inkar edenlerin ise yine dünyada iken kaybedip bedbaht olacakları haber verilmiştir. İşte ahirette va'd edilenlere ilave olarak bu tür va'dler de davetin kullandığı araçlar arasındadır. Önceki yerde gelen örneklerdeki birçok ayet ile bu sûrede geçen ve yakında bahşedilecek diğer örnekler de bunu göstermektedir. Yine bu türden olarak Nûr sûresinin şu ayeti vardır: "Allah içinizden, inanıp iyi işler yapanlara va'detmiştir: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kaldıysa, onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkuların ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Aıtık bundan soma kim inkar ederse, işte onlar, yoldan çıkanlar."(Nur, 55)

Ve Ankebût sûresinin şu ayeti: "Nitekim hepsini günahıyla yakaladık. Onlardan kiminin üstüne taş yağdıran bir fırtına gönderdik, kimini korkunç ses yakaladı, kimini yere batırdık, kimini de boğduk..." (Ankebut, 40) ve Sebe sûresinin şu ayeti: "Ama (şükürden) yüz çevirdiler; bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik; onların iki bahçesini buruk yemişli, acı meyveli ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevir-dik."(Sebe, 16). Ve Zümer sûresinin şu ayeti vardır: "(Resulüm) De ki: "Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın (yarattığı) yeryüzü geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatlan hesapsız ödenecektir. [21[21]]

24- Onlara: "Rabbiniz ne indirdi?" elendiğinde, "Evvelkilerin masalları!" derler.

25- Kıyamet gününde kendi günahlarının[22[22]] tümünü ve bilgisizce saptırdıklarının

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/9-10.

[22[22]] Evzârahum Ağırlıkları... Kinaye yoluyla işlemiş oldukları günahlar ve kötülükler kastedilmiştir, yahut küfürlerinin ağırlığı anlamındadır.

günahlarının bir kısmını yüklenmeleri için. Bak ne kötü yük yükleniyorlar.

26- Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı da Allah binalarına, temellerinden gelmiş[23[23]] üstlerindeki tavan, başlarına çökmüştü! Ve azap onlara ummadıkları yerden gelmişti.

27- Sonra Kıyamet günü de onları rezîl eder ve : "Hani uğrunda kavga ettiğiniz'[24[24]] ortaklarım nerede?" der. Kendilerine ilim verilmiş olanlar: "Bugün rezillik ve kötülük kafirleredir" derler.

28- Nefislerine zulmederlerken, meleklerin canlarını aldığı kimseler; "Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk!" diye teslim olurlar'[25[25]]. "Hayır, Allah sizin yaptıklarınızı biliyor."

29- Onun için, içinde sürekli kalmak üzere cehennemin kapılarına girin. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür.

Kınama Ve Uyarma Hücumu

1- Allah'ın Peygamberi (s) üzerine indirdiği Kur'an ayetleri hakkında sordukları zaman, kafirlerin söyledikleri sözlere işaret edilmiştir. "Bu ayetler önceki milletlere ait masal ve hikayelerdir" diyorlardı.

2- Kendilerinden bilgisizce, delil olmaksızın sadır olan bu sözlerden dolayı onlar, gerçekte sadece Kıyamet günü hesaba çekilecekleri en ağır günahları, yükleri kendilerine yüklemektedirler. İnkarları nedeniyle, tam olarak yüklendikleri günahlarına ilave olarak, saptadıkları kimselerin günahlarını ve sorumluluklarını da yüklenecekler; bu da onların azaplarının arttırılmasına sebep olacaktır. Yüklendikleri günahlar ve varacakları akibetleri ne kadar kötüdür.

3- Daha önce geçen benzer durumlar hatırlatılmıştı]": Onlar da bunlar gibi aldatmak, tuzak kurmak, İnkar etmek, taciz etmek suretiyle tavu~ takınmışlar, Allah da başlarının üstüne evlerini yıkarak daha dünyadayken üzerlerine azabı musallat edivermişti. Buna ilave olarak da çok yakında, Kıyamet gününde onları bedbaht edecek ve onlara uğrunda mücadele edip düşmanlık yaptıkları ortaklan hakkında azarlayıcı acîz bırakıcı sorular soracaktır ama cevap verecek bir söz bulamayacaklardır. Çünkü hak onlara galip gelmiş olacaktır. İşte o zaman hakkı tanıyan, kendilerine ilim verilmiş olan mü'minler de şöyle diyeceklerdir: Bugün hüsran da, kötülük de kafirler üzerine olacaktır.

[23[23]] Fe atallahu bünyânehum min el-kavâid "Kaide" kelimesinin çoğulu olup, temel anlamındadır. Cümlenin anlamı ise, "binalarının temelini sarsmıştır" yani "onların evlerini altını üstüne getirerek üzerlerine yıkmıştır" şeklindedir.

[24[24]] Tüşâkkûne fîhim Kendileri hakkında mücadele ettiğiniz, düşmanlık ve inadınız için vasıta kıldıklarınız...

[25[25]] Feelkavü's-seleme mâkünnâ na'melümin sûin Tevazu ve teslimiyetlerini ortaya koydular ve kendilerine nisbet edilen kötü işlerden soyutlandılar.

4- Ayetlerde kendilerine zulmedenlerin, aleyhlerine olacak suçlar işleyip şirk tehlikesine düşenlerin durumlarının ne olacağı da anlatılmıştır: Çok yakında melekler onların canlarını layık oldukları şekilde sertlikle, saldırarak alacaklarda. Onlar da teslimiyetlerini bildirerek günahlarını bırakacaklardır ama bu onlara hiçbir fayda vermeyecektir. Zira melekler onları hakla mağlup edecekler ve onlara, Allah'ın yapmakta oldukları bütün işleri bildiğini, cehennem ateşini hak ettiklerini söyleyecekler, sonra da içinde ebedi kalmak üzere cehennem kapılarından içeri girmelerini emredeceklerdir. İşte orası bü-yüklenenlerin hak ettiği yerdir; ne kadar kötü bir yerdir orası.

Ayetler öncekilere bağlı olup, kınama ve uyan hücumunu devam ettirmektedir, üslûp ve muhtevaları çok güçlü ve korkutucudur. Ayetlerin gerçekleştirmeyi arzuladığı hedefler arasında müşrik kafirlerin kalplerinde korku, dehşet ve pişmanlık uyandırarak onları bu tavırlarından vazgeçirmeye zorlama da vardır.

".. Saptırdıklarının günahlarının bir kısmını.." ibaresi, hitabın özel olarak kafir liderlerine yönelik olduğunu, onların tavır ve sözlerini açıkladığını, Mekke döneminde Pey-gambeı'in davetinin dar bir alanda kalmasının yegane sebebinin onlar olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın birçok yerinde daha önce örnekleri geçtiği gibi, bunun açıklaması bulunmaktadır. [26][26]

30- (Allah'tan) sakınanlara, "Rabbiniz ne indirdi?" dendiğinde, "Hayr" dediler. Bu dünyada güzel davranışlarda bulunanlara güzelik vardır; ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu ne güzeldir.

31- Altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerine girerler. Orada onlar için diledikleri her şey vardır. İşte Allah korunanları böyle mükâfatlandırır.

32- Melekler, iyi insanlar olarak canlarını aldığı kimselere de; "Selam size, yaptıklarınıza karşılık cennete girin" derler.

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır. Allah'ın indirdikleri karşısında muttaki mü'minlerîn takındığı tavır ile iman edip de güzel işler yapan kimselerin dünya ve ahirette varacakları güzel akibetin açıklamasını içermektedir. Buna mukabil de Kur'an'ın üslubuna uygun olarak kafirlerin tutumları açıklanmaktadır.

Ayetlerde mü'minler methedilip övülmüştür. Bunun yanısıra da onlar, ve onlar gibi olanların dünya ve ahirette ulaşacakları mutlu sonu elde etmeye teşvik edilmişlerdir. Burada da daha Önce geçen dünya ve ahirette ceza ve mükâfat vaadi hakkında yaptığımız yoruma te'yid

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/14

bulunmaktadır.

"... Sakınanlara-takva sahiplerine....", "... güzel davranışta bulunanlara..." ifadeleri mü'minler hakkında kullanılmış olsa da, imanın Allah'tan sakınmak ve güzel davranışlarda bulunmak fiilleriyle içice bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Dünya ve ahiretteki yüksek mevki ile vaadolunan mutluluk, bu bağlılığa dayanmaktadır. "Takva"; günahlardan, kötülüklerden, şehvetlerden ve inkardan sakınmak suretiyle Allah'tan korkmakür. "İhsan" ise; Allah'a ve kullarına karşı olan görevi yerine getirmek, O'nun emirlerini en üst derecede, mükemmel bir şekilde uygulamaktır. Bütün bunlar dünya ve ahirette vaadedilen yüksek mevki ve saadeti hiç şüphesiz gerçekleştirmek içindir. Bu da sürekli yapılmakta olan telkin ve nasihatin bir parçasıdır. [27[27]]

33- (Küfre sapanlar) Kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rabbinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi gözlüyorlar?[28[28]]Onlardan öncekiler de Öyle yapmıştı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi nefislerine zulmediyorlardı.

34- Böylece işledikleri kötülükleri kendilerine isabet etti ve alaya aldıkları şey, kendilerini sarıp kuşatıverdi.

Ayetlerin İhtiva Ettiği Hususlar:

1- Kafirlerin yapılan davete icabet etmemeleri ve iman etmemelerinin sebebi inkar yoluyla sorgulanmaktadır. Bunun sebebi, meleklerin kendilerine gelmesini veya Allah'ın haklarında verdiği hüküm ve emrinin başlarına gelmesini beklemeleri midir?

2- Kendilerinden önce onlar gibi olup da bunun aynısını yapanların üzerine Allah'ın azabının, kötü işlerinin cezası olarak indiği, peygamberlerine karşı yaptıkları alayların kötü akibetinin onlara isabet ettiği hatırlatılmıştır. Onlar, bu şekilde kendi aleyhlerine olacak suçlar işlemekle sadece kendilerine zulmetmiş oldular, yoksa Allah onlara zulmetmedi, işledikleri fiillerle hak ettikleri cezayı adalet gereği onlara vererek cezalandırdı.

Ayetler önceki üslubu devam ettirmekte, kafirlerin uyarılmasına tekrar dönmektedir. Kafirlerin sözleri ile tutumlarının mü'minlerin sözieri ile tavırlarının ve bunların akibet-lerinin karşılaştırmasının yapıldığı konuya dönülmüştür. Kendilerinden Önce gelip, onlar gibi tavır takınanların halinden ibret almaya davet edilmişlerdir. Onlar Peygamberin davetine alayla karşılık veriyorlar, azabın acele olarak inmesi ve meleklerin de gelmesi hususunda inkar

---

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/14
[28[28]] Helyenzurûne 'Bekliyorlar mı' anlamındadır. Zamir, anlaşıldığı gibi kafirlere dönmektedir.

ederek alayla meydan okuyorlardı. Önceki sûrelerde birçok örneklerde geçtiği gibi onların bu tavrı tekrar tekrar anlatılmıştır. [29][29]

35- Şirk koşmakta olanlar dediler ki: "Eğer Allah dileseydi, biz de, atalarımız da O'nun dışında hiçbir şeye kulluk etmezdik ve O'nsuz hiçbir şeyi haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle yapmıştı. Şu halde elçilere düşen, apaçık bir tebliğden başkası mı? '

36- Andolsun, biz her ümmete: "Allah'a kulluk edin ve tâ-ğuttan[30][30] kaçının" diye bir elçi gönderdik. Onlardan kimine Allah hidayet etti, onlardan kimine de sapıklık gerekli oldu. İşte yeryüzünde gezin de bakın, yalanlayanların sonu nasıl olmuş!

37- Sen, onların hidayet bulmalarını ne kadar tutkuyla is-tesen de, Allah şüphesiz saptırdığına hidayet vermez, onlar için yardım edecek yoktur.

Allah (C) Dilediğine Hidayet Verir, Dilediğini De Saptırır

Konu bakımından ayetlerin üslubu birbirine bağlıdır, ifadeleri de gayet açıktır.

Birinci ayetin anlatmış olduğu kafirlerin sözlerini En'am ve Zuhruf sûresinin bazı ayetleri de nakletmişti. Bu, onların bu tür sözleri sürekli tartışma, delillendirme; içinde bulundukları şirk ve bâtıl geleneklerinin doğru -olduğunu ispat etme yolunda tekrarladıklarını göstermektedir. Daha önce bu konuda yeterli miktarda yorum yapmıştık.

Ayetlerde onlara red mahiyetinde gelen cevaplar akla ve kalbe yönelmekte; kafirleri uyarıp, Peygamber (s)'i tatmin ederek tesellide bulunmaktadır. Bu söylenen söz, yeni birşey değildir. Onu, önceki ümmetlerin müşrik kafirleri de söylüyordu. Allah'ın genel kanunu da hakkı, bâtılı, helal ve haramı sadece Allah'a ibadet etmeniz; şirkten, putlardan kaçınmanız gereğini açıklamak için peygamberler göndermek şeklinde tecelli etmiştir. Çünkü insanlar bunu kendiliklerinden anlayanlayabilirler. Peygamberlerin görevi sadece tebliğ etmektir. Allah kimi hidayete erdirirse o doğru yolu bulur, kimin hakkında da sapıklığı takdir etmişse, o da doğru yoldan sapar. Son ayette Peygamber'i tatmin edip memnun etmek için iltifatta bulunulmuştur. Allah, onun helkesin hidayete ermesi hususunda çok istekli olduğunu bilmektedir. Fakat Allah'ın, hakkında dalaleti sabit olup da sapıklığa düşmüş olan kimseyi doğru yola İletmesi mümkün değildir; bunun için kederlenip üzülmeye gerek yoktur. Onlar kendilerine ne bir yardımcı ne de bir kurtarıcı bulamayacaklardır.

Mekke'deyken Peygamber'in mesajını inkar edip sapıklığa düşenlerin çoğunluğu daha sonra

---

[29][29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[30][30] et-Tâğût Burada putlar ve şirk anlamındadır.

iman ettiler. Bu da bizim, ayetlerin Peygamber'i tatmin etmek için geldiği yolundaki tespitimizi doğrulamaktadır. Bunun içerisinde, daha önce benzer bir münasebetle kaydettiğimiz, ayetlerin nüzulü esnasında kafirlerin mevcut durumlarını açıklama maksadı yer almaktadır. Yoksa maksat doğru yolda sebatı ve başarıyı engelleme noktasındaki sapıklıkta ebedi kılmak değildir. Bu, sadece inkar edip sapıklığa düşen, sonra da bu şekilde ölenler İçindir.

Allah'ın hidayet ettiklerinin doğru yolu bulabileceklerine, Allah'ın saptırdıklarının da doğru yoldan sapacaklarına dair ayetlerin içerdiği ifadeler, aşağıdaki ayetlerdeki tahsis ve vasıflar dikkate alınarak değerlendirilmelidir Bakara sûresinde 26. ayet: "(Allah) otlunla birçoğunu saptırır ve yine onunla birçoğunu (doğru) yola getirir. Onunla sadece fâsıkları saptırır", İbrahim sûresinde 27. ayet: "Allah zalimleri de saptırır", Ra'd sûresinde 27. ayet: "Allah dilediğini (bu tür sözlerle) saptırır. Yöneleni de kendisine İletir'7 Bu vasıflar dikkate alındığında ayetlerin zihinlerde oluşturabileceği yanlış anlamalar yok olur; kelamcılarm bu çerçevede söyledikleri sert ifadelere de mahal kalmaz. Önceki benzer münasebetlerde bu hususa dikkat çekmiştik. [31[31]]

38- Olanca yeminleriyle: "Öleni Allah diriltmez" diye yemin ettiler. Hayır; bu O'nun üzerinde hak olan bir vaâddir, ancak insanların çoğu bilmezler.

39- Hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaması ve inkar edenlerin yalancı olduklarını bilmesi için (diriltecek-tir).

40- Onu istediğimizde herhangi bir şey için sözümüz, ona yalnızca "Ol" demekten İbarettir; o da hemen oluverir.

Ayetler öncekilerle üslûp ve konu bakımından bağlıdır, ifadeleri de gayet açıktır. Akıl ve vicdanın her ikisi de ayetlerin içerdiği hikmet ve mantıklı açıklamayla muhatap alınmış; kafirlerin Allah'ın ölen kimseyi kesinlikle diriltmeyeceğine dair yaptıkları yeminlerine cevap verilmiştir. Onlar bu sözleriyle inançlarım açığa vuruyorlar ve sürekli bir şekilde bunun imkansız olduğunu tekrar ediyorlardı. Esasen önceki münasebetlerde de kaydettiğimiz gibi Peygamber (s) ile onlar arasında cereyan eden en önemli tartışma ve delillendirme konusu buydu; Allah'ın kâinatı boş yere yaratması, iyilik yapanların mükâfatını, günahkârların da cezasını zayi etmesi kesinlikle ma'kul değildir. Dünya sadece deneme diyarı olup, bunun muhakkak hüküm ve karşılıkla tamamlanması gereklidir. Allah'a ve O'nun geniş gücüne inananların bu hikmeti idrak etmeleri ve Allah'ın verdiği her sözü hakkıyla yerine getireceğini kabul etmeleri gerekir. Allah'ın yapmayı istediği herhangi bir şey için sadece

---

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/15-17

irade ve dilemesi yeterlidir. O hemen oluverir; bu çok yakında gerçekleşecek, kafirler onu görecekler ve yalancı olduklarını anlayacaklardır. [32[32]]

41- Zulme uğratıldıktan sonra, Allah yolunda hicret edenleri dünyada şüphesiz güzel bir biçimde yerleştireceğiz; ahiret karşılığı ise daha büyüktür. Bilmiş olsalardı.

42- Onlar sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

Ayetlerde, Allah'ın hak dinine bağlandıkları için işkence görüp zulme uğradıklarından dolayı hicret eden kimseler övülmekte ve müjdelenmektedir. Çok yakında Allah onlara dünyada hayrı, başarıyı ve güvende olacakları güzel bir makamı, buna ulaşmayı kolaylaştıracak, sonra ahirette de mükâfatları daha büyük ve güzel olacaktır. Çünkü onlar başlarına gelene sabretmişler, Allah yolunda, dini uğrunda vatanlarını terketmişler ve itimat ve güvenlerini sadece Allah'a hasretmişlerdir.

"Allah Yolunda Hicret Edenler"

ilk bakışta bu iki ayet ile öncesinde ve sonrasında gelen üslûp arasında ilişki olmadığı gözükmektedir. Ancak bu iki ayetten sonra tekrar kafirleri kınama ve uyarma üslubu? na dönülmesi bu ayetlerin ara cümlesi olarak kafirlerin takındığı tavırlarının ve tuzaklarının tesirini açıklamak, Allah'ın hak dini üzerinde sabit kalıp tüm zorluklara tahammül ettikten sonra dine bağlılıklarından dolayı hicret edenleri de övmek için gelmiştir. Bu durumda, bu iki ayetin üsluba uzak ve yabancı olmadığı anlaşılmaktadır.

Müfessirler bu iki ayetin, kavimleri tarafından Medine'ye hicret etmekten engellenip, hapsedilen ve dinlerinden dönmeleri için baskı altında tutulan bazı müslümanlar hakkında İndiğini nakletmektedir. Bu müslümanlar, gördükleri işkencelere karşı sabretmişler, dinlerinden ayrılmamışlar ve sonra fırsat bulup hicret etmişlerdir[33[33]]. Müfessirler aynı zamanda bu ayetlerin, iman ettikleri için müşrik kavimlerinin işkencesi arttığında Habeşistan'a hicret edenler hakkında indiğini de nakletmişlerdir[34[34]] Bu rivayet doğruya daha yakındır. Çünkü birinci rivayet, ayetlerin Medine'de inmiş olmasını gerektirir. Oysa ayetlerin Mekke'de İndiği konusunda ihtilaf yoktur.

Bu sûreden az bir süre önce inen Zümer Sûresi'nin 10.ayeti de müslümanlan Allah'tan

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/
[33[33]] Bkz. Taberi ve Begavi tefsirleri,

[34[34]] Bkz. a.g.e., İbn Kesir, Hâzin ve Tabresii tefsirleri.

korkmaya teşvik etmekte, güzel işler yapanlara dünyada iyi bir akıbet ve hayır va'detmekte, yeryüzünün geniş olduğuna ve Allah'ın, sabredenlerin mükâfatını hesapsız olarak vereceğine dikkat çekmekte ve Allah'ın sadece kendisine ihlasla ibadet edilmesini emrettiğini ilan etmektedir. Bu da göstermektedir ki bu ifadelerin altında müslüman-lardan zulmedilenlere hicret etmeleri için izin ve işaret bulunmakta ve onlara dinlerine bağlı kalmaları telkin edilmektedir. Bu iki ayette müslümanlardan bir grubun Allah'ın işaret ve iznine tâbi olarak onun dini yolunda, dünya ve ahirette büyük mükâfat, kurtuluş ve hayır vaadine ulaşmak için muhacir olarak yola çıktıklarını haber vermek için gelmiştir.

Siyer-i Nebi rivayetlerinin kaydettiğine göre[35][35], İslam daveti başlayıp Kureyş'ten inananların sayısı çoğaldığında müşrik kavimleri onlara çok büyük tepki göstermişler ve onlara işkence etmeye başlamışlar, İslam'dan geri döndürmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Peygamber onların Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye ederek şöyle buyurdu: "Orada yanında zulüm görmeyeceğiniz bir kral bulunmaktadu." İlk seferde 11 erkek, 4 kadın hicret etti; bunların çoğunluğu Kureyş'in gençlerinden olup davete düşmanlık e-den müşrik liderlerin çocukları veya akrabalarıydı. Bir müddet sonra onlara müşriklerin inandığına dair bir haber ulaştı ve hemen geri döndüler; ancak ulaşan haberin doğru olmadığını gördüler. Kavimleri yeniden zulmetmeye başladılar, onlar da tekrar hicret ettiler. Bu sefer onlara başkaları da katılmıştı; sayıları 83 erkek ve 18 kadına ulaşmıştı. Çoğu Kureyş'ten olup, davete düşmanlık yapan müşriklerin çocukları veya yakınlarıydılar.[36][36] Orada hicretin 6. yılına kadar kaldılar. Bu esnada Peygamber ve müslümanlar Medine'de güçlenip kuvvetlenmişlerdi; hemen bulundukları yerden Medine'ye döndüler.

İnananlar arasında birçok fakir, yoksul, köle ve Mekke'de ikâmet eden kitap ehlinden kimseler vardı. Habeşistan'a hicret edenlerin çoğunun Kureyş ailelerinden olup, bazılarının Kureyş'in ileri gelenlerinin çocukları veya akrabaları olduğunu ifade eden rivayetler, liderlerin baskı ve işkencelerinin birinci derecede daha ağır bir şekilde kendi çocuk ve akrabalarına, Kureyş ailelerinin çocuklarına yöneldiğini göstermektedir. Bu, onların inançlarının ilk etapta bu ailelerin çocuklarına da sirayet etme korkusundan kaynaklanmaktaydı. Bu da Mekke dönemi Sûret-i Nebi'deki gerçekleri açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bazı müsteşrikler (oryantalistler) muhacirlerin sabır ve tahammüllerini kötüleme çabası içine girmişler ve onların Peygamber'i yalnız bırakmak pahasına, sırf kendilerini kurtarmak arzusuyla hicret ettiklerini iddia etmişlerdir. Bu, kötü niyetten ve Peygam-ber'in yaşadığı çevre ve şartları bilmemezlikten kaynaklanan bir karalamadır.

Hicret eden kimseler iki seçenek arasındaydılar: Ya sinir sistemlerinin tahammül

[35][35] Bkz. İbn Sa'd, Tabakat kitabı c.1; İbn Hişam Sîret kitabı.

[36][36] Bkz. İbn Sa'd, Tabakat kitabı c.1; ibn Hişam, Sîrel kitabı.

edemeyeceği şiddette işkenceye maruz kalıp sonunda dinlerinden dönmek; ya da sabredip; sabır sonunda hayatlarım feda etmek durumundaydı!ar. Rivayetlerin naklettiği üzere bazı iman edenlerde bu iki seçenek de vuku bulmuştur. Burûc sûresinde, sonra da Nahl sûresinin bazı ayetlerinde -açıklaması ileride gelecek- buna işaret edilmiştir. Ölünceye kadar sabretmekte müslümanlann bir menfaati bulunmamaktadır. İşkence sonucunda sinirlerin zdelenmesi durumu da mevcuttur. Buna göre iki seçeneği de tercih etmekten sakınmakta kötülenecek bir durum yoktur; aksine böyle bir tavırda muhacirlerin dinlerine ne kadar çok bağlı olduklarına, bu uğurda vatanlarını ve mallarını -ki İçlerinde zenginler vardı- içtenlikle feda etmelerine delil bulunmaktadır ve bu övülüp gıpta edilmesi gereken bir durumdur. Hicret, Peygamber'in izni ve Kur'an'in işaretiyle olmuştur. Zaten ayetlerin üslubu da onların yaptıklarının gerçekten övgüye layık olduğunu göstermektedir. Bu belirleyici bir hükümdür; çünkü o; Allah'ın Peygamberine tebliğ ettiği vahyidir.

Ne tuhaftır ki kötüle) enler; ilk insan nesillerinden günümüze ve daha Allah'ın takdir edeceği vakte kadar her ortam ve mekanda sürekli tekerrür eden vakıa gerçeğini kötülemek, saptırmak suretiyle nefislerinin kinini bastırmak için bilmemezlikten, görmemez-likten gelmektedirler. 37[37]

43- Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını elçi göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline38[38] sorun.

44- (Onları) Apaçık deliller39[39] ve kitaplarla'40[40] (gönderdik). Sana da zikri41[41] (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendileri için indirileni açıklayasın ve onlar da iyice düşünsünler, diye.

Ayetlerin Temas Ettiği Hususlar:

1- Allah (c) Peygamber'den önce de insanlara sadece onun gibi erkekleri peygamber olarak göndermiş, onlara kitaplar, apaçık delil ve mu'cizeier vermiş, onlar vasıtasıyla insanlara hak yolu açıklamıştır. İşte Önceki peygamberler gibi Peygamber'i de insan olarak göndermiş, onlar gibi ona da insanlara doğru yolu açıklayıp ona davet etmesi için kitap indirmiştir ki, belki bu suretle düşünüp hidayete ererler.

37[37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

38[38] Ehli'z-Zikr Kinaye yoluyla kitap enli anlamındadır.

39[39] Beyyinât Açık deliller veya mucizeler anlamındadır.

40[40] ez-Zübur "Zebur" kelimesinin çoğuludur; kitap veya kitaplar anlamındadır.

41[41] ez-Zikr Kinaye yoluyla Kur'an anlamında kullanılmıştır. Birçok ayetlerde Kur'an "zikir" olarak vasfedilmiştir. Bunların bir kısmı daha önce geçmişti.

2- Dinleyenlere kesin ve meydan okuyan bir ifadeyle hitap olunmuş, onlardan eğer gerçeği anlamıyor ve biliniyorlarsa İlim ve kitap ehline sormaları istenmiştir.

Her iki ayet de Peygamber'in mesajının ve Kur'an'in hak olduğunu, Allah'ın genel kanununa uygun olarak te'yid etmekte ve hicret ile ilgili ayetlerde olduğu gibi, kafirlerin Peygamber'in mesajı karşısında takındıkları tavırları ele alan konular çerçevesinde bulunmaktadır. Ayetler güçlü bir üslûpla gelmiş olup, meydan okuyup muhataplarını a-ciz bırakmakta ve onların daha önce peygamberlerin insanlardan gönderilmesi ve onlara kitapların indirilmesi konusunda cereyan eden Allah'ın kanununu bildiklerini haber vermektedir. İşte bu noktada ta'ciz ve bağlayıcılık ön plana çıkmaktadır. Birçok ayet kafirlerin bunu bildiklerini kaydetmektedir. Örneğin Kasas sûresinin 47. ayeti: "Kendi elleriyle yapakları (günahları) yüzünden başlarına bir felaket geldiği zaman: 'Ey Rabbimiz, bize bir elçi gönderseydin de ayetlerine uyup mü'minlerden olsaydık' diyecek olmasalardı (seni göndennezdik). Fakat onlara katımızdan hak gelince: 'Musa'ya verilenin bir benzeri, bana da verilmeli değilmiydi?' dediler". Enbiya sûresinin 5. ayeti: "Hayır dediler. (Bunlar karmakarışık düşlerdir; hayır, onu kendisi uydurmuştur; hayır o bir şairdir. Böyle değilse, öncekilere gönderildiği gibi bize de bir mucize getirsin". En'am sûresinin 156. ayeti de şöyledir: "Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi, biz ise onların okumasından habersizdik demeyesiniz". -

Bu ayetin üslubu ve içerisindeki meydan okuma, zikir ehlinin şahitliğinin destekleyici mahiyette geleceğini te'yid anlamını taşımakta ve aynı zamanda kitap ehlinin Araplar arasındaki itibarını açıkça ortaya koymaktadır. Tefsiri daha önce geçen İsra, En'am ve Furkan sûrelerinin birçok ayetinde bu hususa değinilmiştir.

"... Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendileri için indirileni açıkiaya-sm..."

Bu cümle Peygamber'e indirilen Kur'an'ın sadece insanlara tebliğ edilmesini kas-detmemekte, aynı zamanda Kur'an'ın ihtiyaç duyduğu durumlarda izahının, yorumlan-masının ve açıklanmasının gereğini ifade etmektedir. Bu, Allah'ın bu konuda elçisinin yeteneğini bildiğine dair Rabbani bir duyurudur. Zaten mesajım tebliğ için onu seçmesinin sebebi de budur. Bu konuda ondan nakledildiği sabit olan her şeye tâbi olmak, Kur'an'da olduğu gibi vaciptir. Şu ayet bu mânâyı apaçık desteklemektedir: "... Peygamber size ne verirse artık onu alın, sizi neden sakındırırsa artık ondan sakının..." (Haşr; 7). Bu mânâyı te'yid eden başka birçok ayet daha vardır. Nisa sûresinin 13. ve 14. ayetleri gibi; "Bunlar Allah'ın sınırlandır. Kim Allah'a ve elçisine itaat ederse Allah onu, altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur". "Kim de Allah'a ve O'nun Elçisine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu, sürekli kalacağı ateşe sokar. Onun için alçalöcı bir azâb vardır." "Ey İnananlar, Allah'a itaat edin, Resulüne ve sizden olan buyruk sahibine itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz; -Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resulüne götürün. Bu, daha İyidir ve sonuç bakımından da daha güzeldir." (Nisa, 59) "Kim Resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.

Kim de yüz çevirirse (bil ki), biz seni onların üzerine bekçi göndermedik." (Nisa, 80).

Nisa sûresinin 59. ayetindeki: "... Onu Allah'a ve Resulüne götürün.." cümlesi bu konuda çok önemlidir. Müslümanların görevi, ihtilaf ettikleri herhangi bir konuda Kur'an'a müracaat etmeleri; onda açık, kesin çözüm sunan bir nas bulamadıkları takdirde, hayattayken Peygamber'in bizzat kendisine, vefatından sonra ise doğruluğu sabit, sözlü ve fiili sünnetine müracaat etmeleridir.

Bu münasebetle fakihlerin ve muhaddislerin çoğunluğunun ittifakla kabul ettikleri önemli bir konuya temas etmemiz yerinde olur. Sözlü olsun, fiili olsun Peygamberi-miz'in sahih sünneti Kur'an'ın kesinlik ifade eden açık hükümleriyle çatışmaz, çizdiği sınırların, prensiplerin, umumi telkin ve görüşlerin dışına çıkmaz. Sünnet'iıı Kur'an'ı izah eden, yorumlayan, açıklayan, tahsis eden mahiyeti olması yanısıra, Kur'an'ın susup hakkında hüküm beyan etmediği konularda yasamayı düzenleyen Özelliği de bulunmaktadır. Zaten "... İmanlara kendileri için indirileni açıklayasın..." ifadesinden maksadın da bu olduğu anlaşılmaktadır, "Allah daha iyi bilir." Fakihlerle muhaddisler arasında Peygamber'in sözlü ve fiili sünneti hakkında vuku bulan ihtilaflar yukarıda belirtilen konularda değildir. Sözkonusu ihtilaf, hadislerin dereceleri, metinleri, râvileri, tevatür olup olmadıkları, nakilleri, Peygamber'e dayandırılmaları, münkatı (senedinin kopuk) olup olmadıkları, sözlü olsun, fiili olsun kesinlik, vücup veya müstehaplık ifade edip etmedikleri hakkında nakledilen konularda vuku bulmuştur.

Bu münasebetle başka önemli bir hususa da dikkat çekmemiz yerinde olur. Peygamber, Allah'ın vahyi olan Kur'an'a karışmaması için, kendisinden Kur'an'dan başka bir şeyin yazılmasını ilk dönemlerde yasaklıyordu. Bu sebeple hayatında sözlü ve fiili sünnetinden ancak çok azı tedvin edildi. Sahabenin gençlerinden olan Abdullah b. Amr b. Âs'ın bazı hadisleri "sâdıka" veya "musaddika"' diye bilinen bir dosya veya defterde topladığı nakledilmektedir. Fetihler gerçekleştirildikten sonra çeşitli ülkelere sahabelerin dağılması, Arap olanlardan ve olmayanlardan birçok nesillerin İslam'a girmesiyle Peygamber'in sünnetinin bilinmesine ihtiyaç doğdu ve hadisler ilk önce hicri birinci asırda dar bîr alanda tedvin edilmeye başlandı. Sonra ikinci ve üçüncü asırlarda tedvin alanı genişledi. Hatta o derece ki hadisler önceleri yüzler, binlerle ifade edilirken; yüz-binlerle ifade edilmeye başlandı. İlk üç asırda müslümanlar arasında çeşitli ayrılık ve ihtilaflar doğmuştu. Bunun sonucunda da bu kadar çok hadis ortaya çıktı ve birçoğunun hafızalarda korunup sözlü olarak nakledilmesinden dolayı zayıf olan, sahih olanla karıştı. Bu esnada bazı zındık ve taşıtların Rasulullah ve ashabı üzerine birçok hadisler uydurdukları tespit edilmiştir. Ancak Allah (c) dinini koruması için ilk üç asırda birçok dürüst, ihlaslı insanlar çıkardı. Bunlar Sünnet ve hadisleri inceleyip ayıklamak ve tasnif etmek İçin yoğun bü- çalışmaya girdiler ve sonunda sened yönünden, metin yönünden sahih ve doğru olan çok sayıda hadis ortaya çıkarmaya muvaffak oldular. Bu hadislerde Kıır'an ve nübüvvet nuru açıkça gözüküyordu.

Kur'an'm sınırları, prensipleri ve hükümleriyle de çatışmayıp uyum içerisinde olanlar belirlenmeye çalışılıyordu. Bu çaba neticesinde Allah'a hamdolsun, "Peygamber'in sözlü ve fiili sünneti sağlam bir şekilde ulaşmadığından ondan istifade etmek mümkün değildir" iddiası karşılıksız kaldı. Sözlü olsun, fiili olsun birçok peygamber hadis ve sünnetinin sahih olarak sabit olmasından sonra bu tarzda konuşmaya devam eden kimse ya cahil ya da maksatlı davranmaktadır. Ve bu tavrıyla da İslam şeriatının önemli kaynaklarından birini yok etmeye çalışmaktadır; gerek ibadetler gerekse muamelat-ınedeni konularda olsun Kur'an'ın hüküm beyan etmeyip sustuğu veya geniş açıklamasını yapmadığı durumlarda sünnetin beyanına başvurulmuş ve hüküm oradan öğrenilin iştir.

Ancak söylenebilecek husus şu olabilir. Peygamber sünnetini alırken ağırbaşlılıkla, teenniyle hareket etmeli, anlamını çok iyi kavramaya çalışmalı, senet ve metin yönünden çok iyi inceleyip genel olarak Kur'an ile uygunluğuna, çatışmamasına özen gösterilmelidir. Sahih olarak sabit olan bazı hadisler normalde insan aklının idrak edemeyeceği dünya ve ahiret konularında, önceki ümmet ve peygamberler hakkında, Kıyamete yakın vuku bulacak anlatımlar içerebilir. Bu tür kıssalar yüce Kur'an'da da bulunmaktadır. Bu durumda müslümanm görevi, Kur'an'da yaptığı gibi, anlayamadığı hususu Allah'a havale etmektir. Yoksa rastgele, ölçüsüzce inkar etmesi caiz olmaz[42[42]].

45- Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın kendilerini yere geçirmeyeceğinden, yahut hiç ummadıkları bir yerden kendilerine azabın gelmeyeceğinden emin midirler?

46- Yahut dönüp dolaşırlarken'[43[43]] onun kendilerini yakalamayacağından (emin midirler?) Onlar (Allah'ı) aciz bırakacak değillerdir.

47- Veya onları bir korku[44[44]] üzerinde yakalayıvermesinden (mi emindirler?) Doğrusu Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir.

Allah'ın (C) Uyarısına Muhatap Olanların Durumu

1- Ayetlerde kınama ve uyarma anlamını içeren bir sorgulama yer almaktadır. Kötülük tuzakları kuranlar, Peygamber'e karşı inkar etme, tuzak kurma, aldatma tarzlarında tavır

[42[42]]isleyen bu konuda Kasımî'nin Kavaidü't-Tahdis ve Sibâî'nin "es-Sünne" kitabını okusun.

İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/24.

[43[43]] Fîtekallübihim Yeryüzünün uzaklarında dolaşırlarken, yolculuk ederlerken...

[44[44]] Alâ tahavvuf "Tahavvuf' yavaş yavaş azalma anlamındadır. "Infak (harcama) falancanın malım tahavvuf etti" denilir ve bundan infakın onun malını yavaş yavaş eksiltip sonunda da tükettiği kastedilmektedir. İfadenin anlamı hakkında müfessirter şunu da söylemiştir: Allah felaketlerini onların üzerine canlarında, mallarında ve ürünlerinde art arda vererek etrafını yavaş yavaş eksiltir ve sonunda bütünüyle yok olup giderler.

takınanlar Allah'ın ceza ve gazabından emniyette mi oldular? Halbuki Allah onları yerin dibine batırmaya veya bilmedikleri bir yerden üzerlerine ansızın bir felaket indirmeye; yahut korku, helak, azap, yolculuklarında zarara uğramalarına neden olacak, malları ve canlanın yavaş yavaş eksiltip yok edecek bela sebeplerini başlarına musallat etmeye kadirdir.

2- Allah bütün bunlardan herhangi birisini hemen acele olarak yapmamışsa bu, hikmetinin ve sahip olduğu Rahmet ve Ra'fet (acıma, şefkatle davranma) sıfatlarının bir gereği olarak düşünmeleri, tefekkür etmeleri için onlara verdiği zamandan dolayıdır.

Ayetler öncekilerle bağlantılı olup, genel olarak üslûp ve konusuyla da uyum içerisindedir. Kafirlerin kalplerinde korku uyandırmayı amaçlamış ve onlara tekrar Allah'a dönmeleri fırsatını bahsetmiştir.

Üçüncü ayetin son bölümünde yer alan husus, bu sûreden önce geçen Kehf süresindeki 58. ayette daha açık bir şekilde vurgulanmıştır: "Ama çok bağışlayan, esirgeyen Rabb'in, eğer onları yaptıklarıyla hemen cezalandıracak olsaydı, onlann azabım çabuk-laştınrdı. Fakat onlar için va'dedilen bir zaman vardır ki, ondan (kaçıp) sığınacak biryer bulamayacaklardır". Aynı şekilde Fatır sûresinin 25. ayetinde şöyle denilmektedir: "Eğer Allah yaptıkları yüzünden insanları (hemen) cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince (gerekeni yapar). Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir".

Az sonra gelecek olan Nahl sûresinin başka bir ayetinde de aynı hususa değinilmiştir.

Nitekim Allah'ın uyarısına muhatap olan İnkar eden kimselerin çoğu iman etmiş ve böylece Allah'ın onlara mühlet vermesindeki hikmet ile Kur'an'm mucizesi ortaya çıkmış ve onlann uyarılmasının ve kınanmasının sadece kendilerinin maslahatı ve hidayetleri maksadıyla yapıldığı anlaşılmış oldu. [45][45]

48- Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mî? O’nun gölgeleri küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa-sola döner'[46][46].

49- Göklerde ve yerde bulunan canlıların, meleklerin hepsi Allah'a secde ederler, onlar asla büyüklük taslamazlar.

50- Onlar, üstlerindeki [47][47]Rablerİnden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.

---

[45][45] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/25.
[46][46] Yetefeyyeü zılaluhü.. Gölgeleri sağdan sola, soldan sağa doğru döner.

[47][47] Min fevkıhim İbareden maksadın, manevi yücelik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Allafau Teala sınır ve yön içeren "fevkiyye"den münezzehtir, uzaktır.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Ayetlerde kınamayı içeren bir sorgulama vardır. Dikkatler Allah'ın evrende yarattığı varlıklara ve onların da Allah'a boyun eğmesine çekilmektedir. Allah'ın yarattığı, gölgesi sağdan sola, soldan da sağa dönen herşey O'na boyun eğip itaat etmekte ve O'nun emrinden, kanunundan hiçbir surette çıkmamaktadır. Aynı şekilde göklerde ve yeryüzünde bulunan her canlı ve melek de O'na boyun eğip itaat etmekte, O'ndan korkup çekinmekte ve büyüklenmeden, tereddüt etmeden tüm emirlerini yerine getirmeye koşmaktadır.

Ayetler nazım ve konu bakımından önceki üslubu devam ettirmektedir. Hitap, üslûpta sözkonusu edilen kafirlere yönelmiştir. Kainatta Allah'ın yarattığı tüm varlıklardan ayrılarak aykırı hareket ettiklerinden dolayı kınanmışlardır. Ayette meleklerin de zikredilmesinin sebebi herhalde kafirlerin onları kendilerine dost ve ortak kabul etmelerinden olsa gerektir. Burada zikredilmek suretiyle onların da Allah'ın diğer varlıklarından O'na boyun eğmede, secde etmede ve emirlerim yerine getirmede ayrılmayacakları açıklanmış olmaktadır. Böylece uyarı ve tehdit daha şiddetli ve güçlü olmaktadır. [48[48]]

51- Allah buyurdu ki: "İki ilah edinmeyin: O ancak tek bir ilahtır. Öyleyse yalnız benden korkun".

52- Göklerde ve yerde ne varsa, hepsi O'nundur. Din de yalnız[49[49]] O'nundur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53- Size ulaşan her nimet Allah'tandır. Sonra size bir sıkıntı dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız[50[50]].

54- Sonra, sizden o sıkıntıyı kaldırdığı zaman içinizden bir grup, hemen Rablerine ortak koşarlar.

55- Kendilerine verdiklerimize karşı nankörlük etmek için. Öyleyse eğlenin, yakında bileceksiniz.

Müşriklerin, Allah'la Birlikte, O'na Aracı Kıldıkları Ortakları

[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/26-27.

[49[49]] Vâsıtan Lazımdır, sabittir, ona dayanır.

[50[50]] Feileyhi Tec'erûn Yardım istemek, dua etmek için seslerinizi yalnız O'na yükseltirsiniz.

Ayetlerdeki hitap, muhataplarına olduğu gibi işitenlere de yöneliktir. İlk üç ayet Allah'ın iki ilah edinmeyi, yani kendisiyle birlikte başka bir ilah daha edinilmesini yasakladığım ilan etmekte ve ilahın tek olup, O'nun da zâtı olduğunu açıklayarak, sadece kendisinden korkulmasını emretmektedir. Göklerin ve yeryüzünün hakimiyeti O'nundur, ibadet ve itaatte sadece O'nun için olmalıdır. Buna göre O'ndan başkasından sakınmak nasıl doğru olabilir?! İnsanlara, istifade edip kullandıkları her türlü nimetleri o bahsetmiştir. O, insanlardı kendilerine bir zarar dokunup sıkıntıya düştüklerinde dua için, yardım istemek için seslerini sadece kendisine yönelttikleri zâttır. Dördüncü ayet bazı muhatapların durumunu anlatmaktadır ki, onlar kendilerine bir zarar dokunduğunda yardım isteyen, yakarışlarını sadece kendisine yaptıkları Allah, onların dualarını kabul edip sıkıntılarım giderdikten soma tekrar O'na ortak koşmaktan çekinmemekte, haya duymamaktadırlar. Beşinci ayet ise bu tür inkarcı uyarmakta, onlara meydan okumaktadır. Onların bu yaptıkları Allah'ın nimetine ve üzerlerine olan lütfüna karşı apaçık bir nankörlüktür. Bu nimetlerle biraz sefa sürsünler, çok yalanda bu küfrün ve inkarın akibetini göreceklerdir.

Ayetler öncekilerle üslûp ve konu bakımından irtibatlıdır. Ayetlerde müşriklerin inancı ve tenakuza düşmeleri şiddetle kınanmaktadır. Onlar, Allah'ın en yüce koruyucu ve en büyük yaratıcı olduğunu kabul ediyorlar, kendilerine bir zarar dokunduğunda, tehlikelerle her tarafları kuşatıldığında O'na sığınıp O'ndan yardım istiyorlar, sonra da onlardan zarar kaldırılıp tehlike uzaklaştırıldığında, tekrar şirklerine dönmekten utanıp çekinin i yorlardı. Bu mânâ, daha önce geçen birçok ayette tekrarlanmıştır. Ta'ciz etme ve kınama gücü birinci derecede bu yönden gelmektedir. Ayetlerde müşriklerin Allah ile birlikte, yönelme ve yakarışta O'na ortak kıldıkları başka varlıkları O'nun katında aracı ve şefaatçi olmaları için ortak koştukları açıklaması yer almaktadır. Bu açıklama, daha önce geçen birçok ayette de tekrarlanmıştır. [51[51]]

56- Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, hiçbir şey bilmeyenlere pay ayırıyorlar. Andolsun ki, Allah'a karşı düzmekte olduklarınızdan dolayı mutlaka sorguya çekileceksiniz.

57- Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor.

58- Onlardan birine kız (çocuk) müjdelendiği zaman içi öfkeyle-taşarak yüzü simsiyah kesilir.

59- Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun[52[52]], yoksa toprağa mı gömsün? Bak, verdikleri hüküm ne kötüdür!.

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[52[52]] Eyümsikühü ala hûn Kendi kendisine sorar: Acaba onu İstemeyerek, durumunu aşağılayarak diri olarak, bıraksın mı?

60- Ahirete inanmayanların durumu kötüdür; en yüce örnekler ise Allah'a aittir. O güç sahibi olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

61- Eğer Allah, insanları, yaptıkları (her) haksızlıkla ceza-landırsaydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı. Fakat onları, takdir edilen bir süreye kadar erteler. Süreleri geldiği zaman da ne bir saat ertelenebilirler, ne de öne alınabilirler.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Ayetlerde müşriklerin bazı inanç ve ibadetleri kınama, aşağılama ve uyarma şeklinde güçlü, etkileyici bir üsiûpla anlatılmaktadır:

1- Onlar Allah'ın kendilerine nzık olarak bahşettiklerinden bir kısmını bilgisizce, delile dayanmaksızın Allah'a ortak koştukları varlıklara tahsis etmektedirler.

2- Kız edinmenin Allah'a ait olduğunu söylerken, kendileri onları İstememekte ve daha üstün gördükleri erkek çocuklarını kendilerine arzu etmektedirler. Diğer taraftan da içlerinden birisi kız çocuğu ile müjdelendiğinde yüzü simsiyah kesilir, göğsü öfkeden daralır, insanlardan utanarak kaçar ve doğan kız çocuğuna ne yapacağını düşünmeye başlar; toprağa gömüp ondan bu şekilde kurtulsun mu, yoksa onu aşağılık ve alçaklık duygusu İçerisinde yanında mı alıkoysun?

3- Çok yakında Allah, onlara hakkında yaptıkları iftiraları sorup hesaba çekecektir. Onların sahip oldukları inançlar, bağlandıkları gelenekler ne kadar kötüdür.

4- Onlar bu konuda Allah için çok kötü örnekler vermektedirler. Gerçekte kötü örnekler ahirete inanmayanlara aittir; güçlü, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah ise her konuda yüce örneklere sahiptir.

5- Şayet Allah'ın hikmeti suçluların, zalimlerin cezasını ilminde belirlenmiş bir vakte kadar tehir etmeyi gerektirmeyip, insanları kendilerinden sadır olan günah ve suçlarına karşı hemen cezaîandırsaydı; onların hepsini yok ederdi, yeryüzünde dolaşan bir varlık kalmazdı. Fakat insanlar çok yakında belirlenen vakit geldiğinde O'na döneceklerdir. Hiçbir kimse bu vakti ne geciktirebilecek, ne de biraz öne almaya güç yetirebilecek-tir.

Ayetler üslûp ve konu ile uyum İçerisinde bağlantılıdır. Birinci ayet müşriklerin ge-leneklerinden olan, sahip oldukları bazı hayvanlarım ve ürünlerini ortak koştukları varlıklara tahsis etmelerine işaret etmektedir. Bu konu hakkında yaptığımız geniş yorum ve açıklama En'am sûresinde geçmiştir, burada tekrar etmeye lüzum yoktur. İkinci ve üçüncü ayetin kaydettiği, Arapların kız çocukların doğumlarına yönelik düşünceleri daha Önce açıklamaları yapılan Zuhruf ve Saffât sûrelerinde geçmişti; konu hakkında yeterli yorumu oralarda

yaptığımızdan, burada tekrar etmeye gerek yoktur.

"Eğer Allah, insanları, yaptıkları (her) haksızlıkla cezalandır saydı, yeryüzünde tek canlı bırakmazdı" ayetini müfessirler yorumlarken şöyle söylemişlerdir: Bu cümle zalimin suç ve günahının cezasının sadece kendisine değil, aynı zamanda hemcinslerine ve diğerlerine de isabet edeceği açıklamasını içermektedir. Bu hususla ilgili Ebu Hürey-re'den bir rivayet naklettiler. Ebu Hüreyre bir adamın: "Zalim kimse, yaptığı ile sadece kendisine zarar verir" dediğini işittiğinde, hemen ona döndü ve şöyle dedi: "Evet gerçekten toy kuşu bile -tavuğa benzer bir tür kuş- zalimin zulmüyle yuvasmdayken Ölür".

Bunda Enfal sûresinin 25. ayeti ile beraber mütalaa edildiğinde doğruluk payı vardır: "Öyle bir fitneden sakının ki, aranızdan yalnız haksızlık edenlere isabet etmekle kalmaz (hepinize isabet eder)".

Bununla beraber biz, ifadenin bilerek ve düşünerek zulmedip doğru yoldan çıkan İnsanlarla birlikte, yeryüzündeki bütün canlıların helak edilmesini kastetmekten daha çok, zulmün ve zalimin günahının büyüklüğünü açıklayıcı bir üslûpta geldiğini görmekteyiz.[53[53]]

62- Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a veriyorlar, dilleri de yalan olarak en güzel olanın kendilerinin olduğunu söylemektedir. Şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar (ateşe) sürüleceklerdir'[54[54]].

63- Allah'a andolsun ki, senden önceki ümmetlere de (elçiler) gönderdik, faka! Şeytan onlara yapıp ettikleri işlerini süslü gösterdi de (İman etmediler). O bugün de onların doslu oldu ve onlar için acı bir azab vardır.

64- Biz Kitab'ı ancak, hakkında ihtilafa düştükleri şeyi onlara açıklaman için ve İman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

1- Birinci ayetin ilk bölümünde müşriklerin "Allah, onların hoşlanmadığı türden çocuklar edindi" şeklindeki İnançları bir kere daha kınanarak anlatılmaktadır.

2- İkinci bölümünde ise, en güzel akibetin onların olacağına dair inançları -bunda yalancı da olsalar- kınanarak aktan (maktadır.

53[53] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/28-29

54[54] Müfratûn Kelimedeki "ra" harfi fetha, sükûn, esra ve şeddeli şekillerde okunmuştur. Birinci tür kıraate göre anlamı: Onlar ihmal edilerek, ateşte bırakılacaklardır veya onlar ateşe süratle sürüleceklerdir. İkinci kıraate (okunuşa) göre anlamı; onlar Allah'ın hakları konusunda ihmalkâr ve kusurlu davranırlar.

3- Ayetin geri kalan bölümünde İse, kesin ve uyarıcı bir üslûpla, onlara çok yakında içine atılıp bırakılacakları ateşin varlığı açıklanmaktadır.

4- İkinci ayet de yeminle söze başlayarak hitabı Peygamber (s)'e yöneltmiş, ondan önce de geçmiş ümmetlere Peygamberler gönderdiğini fakat bu ümmetlere de yapmakta oldukları bâtıl işleri şeytanın süslü gösterdiğini ve onların dostu olduğunu açıklamıştır. Bugün de o Şeytan yine inkar eden müşriklerin dostudur, onlardan önceki benzerlerinin hakkında Allah'ın şiddetli azabı gerçekleştiği gibi, bunlar hakkında da gerçekleşmiştir.

5- Üçüncü ayet Peygamber'i teskin etmekte ve ona iman edenleri de övmektedir. Allah ona bu kitabı sadece insanlara ihtilaf ettikleri konularda hak ile bâtılı açıklaması, niyeti güzel olana, hak ve imana ulaşma arzusunda sadık olana hidayet ve rahmet olması için indirmiştir.

Ayetler öncekiler gibi geçmiş konu ve üslubun devamı mahiyetindedir. Bu ayetlerde yer alan bazı hususlar Önceki yerlerde ve sûrelerde geçmişti; biz de oralarda, burada tekrar ve ziyadeye gerek duyulmayacak tarzda açıklamalarda bulunmuştuk.[55[55]]

Müşriklerin "... En Güzel Olanın Kendilerinin Olduğu" Sözleri Hakkında

Birinci ayetin ikinci bölümündeki "en güzel" ifadesi müşriklerin kendileri hakkında söyledikleri bir sözdür. İçinde bulundukları Peygamber ve tâbilerinden daha güzel ve üstün durumlarından dolayı övünerek bunu söylüyorlar ve bunun Allah tarafından kendilerine özel bahsedildiğini zannediyorlardı. Tabiatiyle bu düşünce onların liderlerinden sâdır oluyordu, zaten çoğunlukla tartışma ve münakaşa da onlarla Peygamber arasında cereyan etmekteydi. Onların bu düşüncelerinin anlatımı, daha önce diğer sûrelerde de geçmişti.

Bu yaklaşıma ilave olarak müfessirler şöyle bir yaklaşımda daha bulunmuşlardır[56[56]]: Övünerek, meydan okuyarak ileri sürdükleri bu düşüncelerinin diğer bir kaynağı da, şayet ahirette yeniden diriltilme gerçekleşirse, dünyada olduğu gibi orada da Allah katında en güzel akıbet onların olacaktır zannıdır. Bu da yerinde bir yorumdur; tefsiri yapılan birçok ayetlerde bu düşünce ve beklenti onlardan nakledilmiştir. Bütün bunlar inkarcı müşrik liderlerinin ne kadar İnatçı olduklarını, Kur'an uyanlarını işittikleri her münasebette halleriyle Övünerek, meydan okuyarak mukabelede bulunduklarını ve içinde bulundukları, Allah'ın onlara bahşettiği geçici üstünlüklerine bakarak tavırlarında ne kadar ısrar ettiklerini göstermektedir.

Sözkonusu tutumun belli bir zamana has olmasıyla birlikte, Kuı'an'm bu kınamasında, insanların içinde bulundukları güzel ve üstün hale bakarak, bunun Allah tarafından

---

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/30
[56[56]] Bkz Taberİ ve Begavi Tefsirleri.

kendilerine özel olarak verildiği zannıyla gurura kapılmaları sürekli olarak kötülenmiş ve bilhassa bir de buna Allah'a ve insanlara karşı olan görevlerini unutmaları eklendiğinde durumun vehametine dikkat çekilmiştir.57[57]

65- Allah gökten su indirdi Ölümünden sonra yeri onunla diriltti; İşİtebilen bir topluluk İçin bunda gerçekten bir ibret vardır.

66- Hayvanlarda da sizin İçin ibret vardır. Size, onların ka-rınlarındaki fışkı'58[58] ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazlarından kolaylıkla59[59] geçen halis bir süt içiriyoruz.

67- Hurma ağaçlarının meyvalarından ve üzümlerden sar-hoşluk60[60] verici içki ve güzel bir rızık61[61] elde edersiniz. Şüphesiz bunda, aklını kullanan bir topluluk için ibret vardır.

68- Rabbin bal arısına şöyle vahyerti62[62] "Dağlardan, ağaçlardan ve kurdukları çardaklardan'63[63] evler edin."

69- Sonra meyvalarm her türünden ye ve Rabbi'nİn yollarında boyun eğerek64[64]' yürü"! Onların karınlarından türlü renklerde şerbetler çıkar, ondan insanlar İçin şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Ayetlerde Allah'ın bazı mucize ve nimetlerine dikkat çekilmektedir:

1- Allah suyu gökten yeryüzüne indirir ve ölüp kuruduktan sonra oradan hayat fışkırtır.

2- İnsanlara, hayvanların dışkı ve kanlan arasından içecek olarak tadı lezzetli süt çıkartır.

3- Onlar için hurma ağacının meyvelerinden ve üzümlerden güzel, faydalı gıdalar ve içecekler olur.

4- Allah anyı hayrete düşürecek bir kanun üzerine yaratmıştır. O'nun ilhanlıyla dağlarda,

57[57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/31

58[58] Fers İşkembe içerisindeki öğütülmüş yiyecekler.

59[59] Sâigan Tadı lezzetli şey.

60[60] Sekeran Cumhura göre, bu kelimeden yaş üzüm, hurma ve kuru üzümden elde edilen sarhoşluk verici şıra kastedilmektedir,

61[61] Rızkan hasenan İyi bir gıda; yaş üzüm, yaş-taze hurma, kuru üzüm, kuru hurma gibi.

62[62] Evhâ Rabbike ile'n-Nahli Ona ilham etti, yahut onu, işlerini ve hareketlerini düzenleyip yönlendirecek bü" kanun üzerinde yarattı.

63[63] Mimmâ ya'rişûn Çatılan yükseltilerek yapılmış çardak ve gölgelikler. Bu kelime Araf sûresi 137. ayetinde inşa etmek, bina yapmak anlamlarında kullanılmıştır.

64[64] Zülülan "Zelül" kelimesinin çoğulu olup, yayılmış anlamındadır. Kelimenin buradaki anlamı; Gidilecek yol, boyun eğdirilmiş-yayılmış yol.

ağaçlarda, çardaklarda ve tavanlarda hücrelerini, peteklerini yapar, sonra oradan her yöne bütün meyvelerden gıdasını almak için çıkar ve oraya karnından çeşitli renklerde, içinde insanlaı a şifa ve fayda olan içecekler çıkarmak için geri döner.

Bütün bunlarda Allah'ın gücüne, büyüklüğüne, kâinatta koyduğu kanunların mükemmelliğine apaçık deliller vardır. Bunlar akh açık, kulağı güzel duyan, kalbini testim edip düşünen, akleden kimseler içindir.

Ayetler öncekilerle irtibat içindedir. Birinci ayette Allah'a ortak koşup, Peygamberi'ne (s) indirdiği apaçık ayetleri dinlemekten uzak durduklarından, kafirler teşhir edilmektedir. Bu surette dikkatler Allah'ın mükemmel olarak yarattığı evrenin kanunlarında bulunan apaçık ayetlere-mucizelere çekilmekte, bunlardaki insanların faydasına olan şeyler, Allah'ın onlara bahşettiği nimetler gösterilmekte ve sadece O'nun ibadete, itaate layık olduğu kat'î delillerle sunulmaktadır. Bunları ancak niyeti güzel, hak ve hidayete rağbeti, arzusu düıüst olan kimse anlayabilir; bu değerleri yitiren de bunlara karşı bü-yüklenir. Ayetler insanları akıllarını kullanmaya, ayetleri ve mucizeleri üzerinde düşünmeye teşvik etmekte; bunun neticesinde Allah'a ve Resulüne inananları da Övmektedir. Geçen ayetlerin son bölümünde yer alan hususlar bunlardır.[65][65]

Sarhoşluk Veren Şeylerden İçecek Elde Etmek

Bu cümle Taberi tefsirinde ve diğerlerinde uzun bir inceleme konusu olmuştur. Bununla ilgili Resulullah'in sahabelerinden olan İbn Abbas ve diğerlerinden, tabiilerden çeşitli görüşler nakledilmiştir. Özet olarak: Bazıları, Rabbani ihsanın hurma ve üzüm meyvalarindan çıkartılan içeceğin mutlak olarak helal olduğunu ifade ettiğini söylemiştir. Bazıları da, "Seker" (Sarhoşluk) anlamındaki kelimeden sarhoşluk veren hamrın-şa-rabın kapsamına girmektedir. Kur'an'ın bu cümlesinden maksat, sözkonusu meyvalar-dan çıkartılan şıradır; bu da sarhoşluk vermektedir. Sarhoşluk veren şuanın kapsamına girdiği hamr'm-şarabıiı haram kılınması medeni-sosyal bir kanundur. Haram kılınmadan önce mubah olup müsliimanlar da, başkaları da kullanmaktaydı. Burada bu şekilde anlatımında vakıayla herhangi bir çatışma sözkonusu değildir. Özellikle de şarabın haram kılınmasından önce, onda Peygamber'in çevresinde yaşayan insanlar için bazı eke-nomik faydaların olduğunun Kur'an'da açıklandığını gördüğümüzde bu açıkça anlaşılır. Bakara sûresinin 219. ayetinde görüldüğü gibi: "Sana şaraptan ve kumardan soruyorlar. De ki: "O ikisinde büyük günah ve insanlara bazı yararlar vardır. Fakat onların günahla-n, yararından büyüktür..." Bu ayet Nisa sûresinde sarhoş haldeyken namaza yaklaşılmasını yasaklayan ayetten Önce inmiştir. Nisa süresindeki 43. ayet: "Ey inananlar, sarhoşken namaza yaklaşmayın ki; ne dediğinizi

[65][65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/32-33

bilesiniz". Bu ayet de şarabı kesin olarak yasaklayan şu ayetlerden önce inmiştir: "Ey inananlar! Şarap, kumar, dikili taşlar, şans okları Şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, şarap ve kumar ile aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak istiyor. Altık (bunlardan) vazgeçecek misiniz?1' (Maide, 90-91)

Bu ayetler; şarabın önceden müslümanlar tarafından da içecek ve ticaret malı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Son görüş doğruya daha yakındır. Çünkü Nahl sûresinin sözkonusu ayetine dayanarak, sarhoşluk veren şırayı mubah görmek doğru değildir.

Sonuç olarak şu söylenebil^: Hurma ve üzüm meyvalanndan eide edilen sarhoşluk vermeyen içecekler 'nebîz-şıra'diye isimlendirilse de mubahtır. Çünkü Nebîz sözlükte; suyun İçine hurma ve üzüm meyvalarını koymak suretiyle elde edilen içecektir. Peygamber bu tür içeceği içiyordu. Nitekim bu Müslim, Ebu Davud ve Nesâi'nin İbn Ab-bas'tan naklettikleri bir hadisten anlaşılmaktadır. Bu hadiste yer aldığına göre, İbn Ab-bas Resulullah için suyun içine akşamdan kuru üzüm koyuyordu. O da onu ertesi gün, sonraki gün ve üçüncü günün akşamına kadar içiyordu; sonra da onun hemen dağıtılmasını veya dökülmesini emrediyordu[66[66]]. Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Aişe validemizden naklettiği bir hadis de şu şekilde gelmiştir: "Biz Peygamber'e nebiz yapmak için ağzı bağlanan bir kabın içine (hurma veya üzüm) koyuyorduk; onu sabah koyuyorduk akşam içiyordu, akşam koyuyorduk sabah içiyordu[67[67]]"

Balın Şifa Olması

"... Onların karınlarından türlü renklerde şerbetler çıkar, onda insanlar için şifa vardır...". Mücahid'den nakledildiğine göre, "Onda İnsanlar için şifa vardır" cümlesinden "Kur'an" kastedilmektedir. Fakat cumhura göre kastedilen, baldır. İbn Kesir Mü-cahid'in bu sözü hakkındaki yorumunda şöyle demiştir: Bu söz haddizatında doğrudur. Zira İsra sûresinde geçen bir ayette şöyle buyurulmuştur: "Kur'an'dan mü'minler için şifa ve rahmet olan şeyleri indiriyoruz..." Ancak ayetin açık üslubundan, kastolunanın bal olduğu anlaşılmaktadır.

Balın bir ilaç olarak faydası, birçok Peygamber hadisinde nakledilmiştir. Bunlardan bazıları: Buhari ve Müslim'in Ebu Saîd el-Hudri'den naklettiği bir hadiste: "Bir adam Resulullah'a gelerek şöyle dedi: 'Kardeşim ishal oldu', Peygamber şöyle buyurdu: 'Ona bal içir', o da gidip, ona bal içirdi, sonra gelip: 'Ey Allah'ın Resulü ona bal içildim fakat ishali daha da arttı'

[66[66]] Bkz.Tâc, c.3, s.132. 34

[67[67]67[67]] Bkz.Tâc, c.3, s.132. 34

[67[67]]İzzet Derveze ,et-tefsiru'l-hadis,Ekin Yayınları:4/

dedi. Peygamber tekrar 'git ona bai içir' buyurdu. Gitti ona bal içirdi ve sonra yine gelerek: 'Onun ishalini daha da arttırdı' dedi. Bunun üzerine Resu-lullah şöyle buyurdu: 'Allah doğru söyledi, kardeşinin karnı ise yalan söylemektedir; git ona bal içir'. Gitti ona bal içirdi, hemen iyileşti"[68[68]].

Ebu Hureyre'den nakledilen bir hadiste Allah'ın Resulü (s) şöyle buyurdu; "Kim her ayda üç sabah bal yalarsa (yerse) ona büyük bir bela-dert isabet etmez."[69[69]] Cabir'den nakledilen bir hadiste de Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Sizin ilaçlarınızdan herhangi birinde fayda varsa şunlardır: Hacamat yaptırmakta veya bal içmekte, yahut hastalığa denk gelen ateşle yakmak; fakat ben ateşle dağlamaktan hoşlanmıyorum."[70[70]]

Nebevi tıb'da, birçok ağır hastalıklarda balın büyük faydalan olduğu tespit edilmiştir. Bu da Kur'an'ı ve Peygamber hadislerini doğrulamaktadır.[71[71]]

70- Allah sizi yarattı, sonra sizi öldürüyor, sizden kimi de, bildikten sonra bir şey bilmesin diye, ömrün en aşağı ucuna (yaşlılığa) geri çevrilir. Şüphesiz Allah bilendir, her şeye gücü yetendir.

71- Allah rızıkla kiminizi kiminizden üstün kıldı. (Rızıkça) üstün kılınanlar, ellerinin altında bulunanlara kendi rızık-larını verip de hepsi rızıkta eşit olmuyorlar. Allah'ın nimetini mi inkar ediyorlar.

72- Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı vt; eşlerinizden de size oğullar ve torunlar yarattı ve sizi güzel rı-zıklarla besledi. Böyle iken onlar bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Bu ayetlerde Allah'ın lütutlan hatırlatılmakta, kafirlerin inkarı da değişik bir üslûpla kınanmaktadır.

Birinci ayette insanları yaratanın, öldürenin ve ömürlerini takdir edenin Allah olduğu hatırlatılmaktadır. Onların bir kısmı genç yaşta ölür, bir kısmı da ihtiyarlayıp zayıf hale düşer, sahip olduğu gücünü kaybeder, bildiklerini unutur. Allah bütün bu hallerden münezzehtir. O, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, ibadet ve itaate tek başına layık olandır.

68[68] Bkz. jbn Kesir'de Tefsiri; Tâc, c.3, s.180-181.
69[69] İbn Kesir Tefsiri
70[70] Tâc, c.3, s. 180.

71[71] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

İkinci ayette ise, Allah'ın insanlara olan lütfü hatırlatılmakta ve müşrikler özellikle kınanmaktadır. Allah rızıkta onların bazısını bazısından üstün kılmıştır. Onlar sahip oldukları nzıklannda kölelerinin kendilerine ortak olup onlarla eşit seviyede olmasını kabul etmezlerken, nasıl oluyor da Allah'a, kullarının ortak olmasını caiz görebiliyorlar. Bu tutumda Allah'ın nimetini inkar bulunmaktadır.

Üçüncü ayette ise, dinleyenlere, kendilerine nimet verenin Allah olduğu, onlara kendi nefislerinden eşler yarattığı, eşlerinden de oğullar ve torunlar yaratıp temiz nimetlerle rızıklandırdığı hatırlatılmıştır. Bütün bunları unutup, nasıl oluyor da Allah'ın nimetini inkar ediyorlar.

Ayetler öncekilerle, açıkça görüldüğü gibi üslûp ve konu bakımından bağlantılıdır. Ayetlerde yer alan delil de oldukça güçlü ve net olup, dinleyenlerin içinde bulunup itiraf ettikleri durumlarını kendilerine hatırlatmakta, şirk koşan kafirleri de içine düştükleri te-nakuzdan-tezattan dolayı kınamaktadır. Zira onlar diriltip Öldürenin, rızık verenin, her şeyi gücü altında tutanın, her şeyi düzenleyip yayanın Allah olduğuna inanmakta, sonra da bunu bilmemezlikten gelip başkalarını O'na ortak koşmakta, bâtıla inanmakta ve Allah'ın üzerlerindeki çeşitli nimetlerini inkar etmektedirler.

"(Rızıkça) üstün kılınanlar, ellerinin altında bulunanlara kendi nzıklanm verip de hepsi rızıkta eşit olmuyorlar" cümlesi hakkında inüfesshier şöyle dediler: Bunun yorumu, insanlara nzıklarının hiçbirini unutmaksızm taksim edenin Allah olduğudur. Rızıkta bazılarını bazısına üstün kıldığına göre, herkes kendi nzkıyla yaşamaktadır; hatta sey-y idlerin-efendilerin kölelerine verdikleri bile gerçekte ve haddizatında onlar tarafından verilmiş bir rızık değildir. Bu yorum esas itibarıyla isabetli ve doğrudur; ancak müfes-sirlerin çoğu bu cümleyi bizim yukarıda yaptığımız yoruma uygun olarak açıklamıştır. Bu yorum sözkonusu cümlenin de geçtiği ayette kaydedilen, Allah'ın nimetini inkar etmenin kınanması karinesi uyarınca daha isabetlidir.[72][72]

Rızıkta Üstünlüğün Esası

Bu ifade, sözkonusu farklılığın ebedi olduğu anlamına gelmediği gibi, bu üstün kılma, bir sınıfa diğerleri dışlanarak verilmiş Rabbani bir imtiyaz anlamına da gelmemektedir; hatta insanlardan bir grubun, rızikta birtakım insanlara nazaran Allah tarafından kesin bir surette üstün kılındıkları anlamına da gelmemektedir. Bu ifade, sadece var olan bir gerçeğin açıklamasıdır; bunun delili de nzık genişliğinin bolluğunun ve darlığının sürekli olarak yer değiştirmesidir. Genellikle bir zaman rızkı bol ve geniş olan bir kimsenin, başka bir gün nzkı dar olabilmektedir; buna mukabil de birgün rızkı dar olanın, başka bir gün ya kendisinin ya

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

da neslinin rızkının genişlediği görülebilmektedir. Bu da insanların hallerinde, hayatın ve çalışmanın şartlarında Allah'ın koyduğu kanunlardan kaynaklanmaktadır.[73[73]]

73- Allah'tan başka, göklerden ve yerden kendileri için hiçbir rızık veremeyecek ve bunu asla yapamayacak olan şeylere mi tapıyorlar?

74- Artık Allah'a benzerler aramaya kalkışmayın[74[74]]; çünkü Allah bilir, siz ise bilmezsiniz.

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile; kendisine güzel nzık verdiğimiz, o rızık-tan gizli ve açık harcayan kimseyi misâl olarak anlattı. Hiç bunlar bir olurlar mı? Hamel Allah'a mahsustur, fakat çokları bilmezler.

76- Allah, şu iki adamı da örnek verdi: Onlardan birisi dilsizdir[75[75]], hiçbirşey yapamaz, efendisinin üzerine bir yüktür'[76[76]], (efendisi) onu nereye gönderse bir hayır getirmez.

Şimdi bu (adam) doğru yolda giderek adaleti emreden kimse gibi olur mu?

Salih Mü'nıin İle Günahkâr Kâfir

1- Ayetlerde, müşrik kafirlere, Allah'tan başka kendilerine göklerde ve yeryüzünde rızık sebeplerini veremeyen, bu konuda hiçbir faydası dokunamayan varlıklara tapmalarından dolayı kınama işareti bulunmaktadır.

2- İşitenlere veya müşrik kafirlere yönelik, Allah'a ortaklar ve benzerler kılmaya kalkmalalından dolayı sitemkâr bir yasaklama yer almaktadır. Allah'ın ortak ve benzeri olamaz; çünkü Allah herşeyi en güzel bir şekilde bilmekte, diğer insanlar ve putlar ise hiçbir şey bilmemektedirler. Bu tür bir girişim, hiçbir şeye sahip olmayan, bir şey yapmaya gücü yetmeyen köle bir adam ile, malında özgürce tasarrufta bulunmaya, dilediği gibi, hiçbir engelle karşılaşmadan gizli ve açık bir şekilde malından harcayabilen hür bir kimseyi eşit saymak gibidir. Yine böyle bir girişim sahibinin üzerine yük olmaktan başka bir işe yaramayan, hiçbir faydası olmayan dilsiz bir köleyle, konuşkan, zeki, hareketli, doğru yolda yürüyebilen, adaleti emredip hayırlı işlerde bulunan bir kimseyi eşit tutmak gibidir. Bununla onun arasında yapılacak bir eşitleme; müşriklerin ortak koştuklan varlıklar ve putlar ile Allah arasında yapılacak bir eşitleme, ancak cehaletten ve sapıklıktan kaynaklanabilir.

[73[73]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[74[74]] Felâtedribûlillahi'l-emsâl Buradaki anlamı, Allah ile başkaları arasında benzerlik kurmayın; yahut O'na benzerler ve ortaklar kılmayın.

[75[75]] Eblcem Anadan doğma dilsiz olan.

[76[76]] Kelîiin Başkalarına yük olan, faydasız kimsedir.

3- Ayetlerde, lütuflari ve bahşettiği nimetleri üzerine övgüye müstehak olanın sadece Allah olduğuna dair bir açıklama da bulunmaktadu'.

Dikkatle bakıldığında bu ayetler ile öncekiler arasında konu ve üslûp bakımından irtibatın devam ettiği görülecektir. Burada da önceki ayetlerde olduğu gibi, güçlü, etkileyici bir sitem, kınama vardır.

Bazı müfessirlerin naklettiğine göre[77[77]] her iki örnek de, salih mü'min ile günahkâr kâfir arasında yapılan üstünlük tartışması münasebetiyle verilmiştir. Bazıları da mü'min ve kafirlerden birtakım şahısları zikrederek, verilen iki örnekle onların kastedildiğini söylemiştir: Ebu Bekir ile Ebu Cehil; Osman b. Affan ile dilsiz bir köle gibi. Fakat bizim kanaatimiz, inkarcı müşrikler hakkındaki bu ayetlerin 73. ayetin de delalet ettiği gibi genel olduğu yönündedir.[78[78]]

77- Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

78- Siz hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.

79- Göğün boşluğunda O'nun emrine boyun eğdirilmiş olan kuşları görmüyorlar mı? Onları Allah'tan başka tutan yoktur. Şüphesiz bunda, inanan bir topluluk için ayetler vardır.

80- Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden[79[79]] gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde, kolayca taşıyacağınız hafif evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından[80[80]] bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.

81- Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar [81[81]]yarattt. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı[82[82]] işte Allah size nimetini böyle tamamlıyor ki, siz müslüman olup esenliğe eresiniz.

[77[77]] Bkz. Taberi, Begavi ve İbn Kesir tefsirleri.

[78[78]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/
İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[79[79]] Min cülûdi'l-en'âmibüyûtan Deriden çadırlar.

[80[80]] Esvâfıha ve evbâriha ve eş'âriha Yün anlamındadır. Koyun cinsinden hayvanların yünü; "Evbâr", develerin yapağısı; "Şa'r" ise, keçilerin kıllarıdır.

[81[81]] Eknânan "Kinnü" kelimesinin çoğulu olup, sıcaktan içine sığınılıp gölgelenilen yer anlamındadır.

[82[82]] Serâbîle Ayetteki birinci "Serâbîle" kelimesiyle, insanın korunmak için giydiği elbiseler kastedilmektedir. Kelime bütün elbise çeşitleri için kullanılmaktadır. İkinci "Serâbîle" kelimesi kinaye yoluyla zırhlar ve savunma malzemeleri anlamına gelmektedir.

Akıllara Ve Kalplere Hitap Eden Nimet Ve İhsanlar

Ayetler, tekrar Allah'ın gücünü yüceltmeye; ayet ve lütuflarını sayıp hatırlatmaya dönmüştür. Belki bu suretle insanlar akıllanırlar da teslim olup şükrederler. Hitap, genel olarak işitenlere yöneliktir:

1- Göklerin ve yeryüzünün insanlara gizli kalan her halinin bilgisi Allah katında mevcuttur.

2- Kıyametin kopma vakti çok yakın olup, mutlaka gelecektir; bunun süresi Allah'a göre göz açıp kapayıncaya kadar veya daha yakındır. O'nun her şeye gücü yetmektedir.

3- insanları annelerinin karınlarından hiçbir şey bilmez haldeyken çıkaran; sonra da Öğrenmeleri, düşünmeleri, işitmeleri ve görmeleri için onları kulaklar, gözler ve akıllarla donatan O'dur. Bütün bunlar, onların sadece O'na şükredip, O'nu tanımalarım gerek-tirmektedir.

4- O'nun gücünün ve kâinatta koyduğu kanunlarının mükemmelliğinin delillerinden birisi de, göğün boşluğunda düşmeden uçma, hareket etme yeteneğine sahip kuşlar yaratmasıdır; bunda gerçekten iman etmeyi arzulayanlar için açık deliller mevcuttur.

5- Onlara, içinde dinlenip huzur bulmaları için evler yapma yollarını öğretip kolaylaşman O'dur. Onlara hayvan derilerinden, yerleşmelerinde ve taşınmalarında nakli kolay, hafif çadırlar yapma yollarını da O kolaylaştırıp öğretti ve yine onlara hayvanların yünlerinden, yapağılarından, kıllarından ihtiyaç duydukları ev eşyaları ve ticaret mallarını yapma usulünü de o Öğretip kolaylaştırdı.

6- Onlara güneşin sıcaklığından korunmak için gölgelenecekleri ağaç ve dağlar yarattı; aynı maksat için içine sığınıp gölgelenecekleri dağlarda mağaralar yaptı. Soğuk ve sıcaktan korunmak için elbiseler yapma; savaş ve çatışma ortamlarında kendilerini korumak için de zırhlar ve başka malzemeler yapma yollarını onlara kolaylaştırdı.

7- Böylece, onlara bahşettiği nimeti tamamlanmış olur; onlar da O'nun lütuf ve ihsanını itiraf ederek kendilerini sadece O'na teslim ederler.

Ayetlerle önceki üslûp arasındaki ilişki açık bir şekilde gözükmektedir. Hitap, etkileyici bir üslûpla, hem akıllara hem de kalplere yapılmıştır. Yukarıda saydıklarımın Arapların hayat tarzlarından ve vasıtalarından alınması, onların uygulamalarına dayan-masındandir. Ancak ayetlerin Allah'ın insanlara bahşettiği nimetlerini, ihsanlarını ve kâinatta koyduğu kanunlarını hatırlatma girişimi, aynı şekilde, her zaman ve her yerde bütün insanlara yönelik olması daha uygundur.

Akıllan ve işitme duyularını koruma amacı; Allah'ın kudretine, her şeyi kuşatmış olmasına, kâinatın ve hayat sebeplerinin kanunlarını mükemmel bir şekilde koymuş olmasına yapılan

delillendirme oldukça kuvvetli ve açıktır. Aynı şekilde, insanların Allah'ın lütuflarmdan istifade etmeleri üzerinde düşünmeye, O'na şükretmeye ve teslim olup yönelmeye layık olanın da sadece O olduğuna dair yapılan açıklama da gayet açık ve kuvvetlidir.[83[83]]

82- Eğer yine yüz çevirirlerse, artık senin üzerine düşen sadece açık bir şekilde duyurmaktır.

83- Onlar, Allah'ın nimetini biliyorlar, sonra da inkar ediyorlar; onların çoğu inkar edenlerdir.

Ayetlerin Temas Ettiği Hususlar:

Birinci ayet, teskin ve teselli etmek amacıyla Peygamber'e yönelik gelmiştir: Şayet işitenler arasında Allah'ın kudretine karşı büyiiklenip davetinden yüz çevirenler varsa, bu durumda onun görevi sadece tebliğ edip açıklamaktan ibarettir.

ikinci ayet ise, işiten kimselerin vakıalarının açıklamasını içermekte ve onları kınamaktadır; zira onlar istifade ettikleri tüm nimetlerin ve araçların Allah'ın bir lütfü ve kolaylaştırması sonucu olduğunu bilmekteler, ama bununla beraber yine de çoğu, sözle-ny'e, yaptıkları islerle Allah'ı ve nimetlerini inkar etmektedirler.

Her iki ayet de geçen bölümün tamamlayıcısı mahiyetindedir. İkinci ayetin delili, bağlayıcılığı ve kınaması gayet güçlüdür.

84- Her ümmetten bir şahit[84[84]] göndereceğimiz gün, artık ne kafir olanlara (özür dilemeleri için) izin verilir, ne de onların özür dilemeleri[85[85]] istenir.

85- O zulmedenler azabı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.

86- Ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman: "Rabbimiz, seni bırakıp bizim taptığımız ortaklarımız bunlardır" diyecekler. (Onlar da) bunlara: "Siz gerçekten yalancılarsınız" diye söz atarlar[86[86]].

87- O gün Allah'a teslim olmuşlar[87[87]] ve uydurup durdukları şeyler kendilerinden kaybolup

---

[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[84[84]] Şehidan Müfessirlerin çoğuna göre burada 'şahit'ten maksat peygamberlerdir. Bazı ayetler Kıyamet gününde onların, ümmetlerinin hesaba çekilmesine şahitlik etmek için hazır bulunacaklarını anlatmıştır; bunun örnekleri daha önce geçmişti.

[85[85]] Lâ yüsta'îebûn Onlardan özür beyan etmeleri istenmez, yahut onlardan kötülükten vazgeçip, günahtan arınmak suretiyle hoşnut etmeye çalışmaları kabul edilmez.

[86[86]] Fe elkav ileyhimii'I-kavte... "Attilar" anlamındaki kelime meleklere dönmektedir. Tercih olunan görüşe göre onlardan maksat meleklerdir. Bazı ayetler de Allah'ın Kıyamet gününde meleklere, müşriklerin onlara ibadet edip etmediklerini sorduğu, meleklerin de cevap olarak bunu reddedip onları yalanladıkları anlatılmaktadır.

[87[87]] Ve elkav ilallahi yevmeizin es-seleme Burada "Elkav" kelimesindeki zamir kafirlere dönmektedir. Teslimiyetlerini ilan edip günahlarını itirafla kabul ettikleri açıklanmaktadır. Daha önce örnekleri geçen birçok ayette onların bu durumu anlatılmıştır.

gitmiştir.

88- İnkâr edip de Allah'ın yolundan[88[88]] alıkoyanlar; biz, işledikleri bozgunculuğa karşılık, onlara azab üstüne azab ilave ettik.

89- Her ümmet içinde, kendi aralarında üzerlerine bir şahit getireceğimiz gün, seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Sana bu kitabı, herşeyi açıklayan ve müslü-manlara yol gösterici, rahmet ve müjde olarak indirdik.

Kıyamet Günü'nde Kafirlerin Durumu

O gün her ümmet mahkeme ve sorgulama alanında duracak, Peygamber'i de buna şahit olarak getirilecektir. Onlara tartışma izni verilmeyecek, özürleri de kabul edilmeyecektir. Çok yakında da onlardan hafifletilip te'hir edilmesine imkan olmayan şiddetli azaba atılacaklardır. Ortak koştukları varlıkları gördüklerinde bağırarak şöyle derler: Ey rabbimiz şunlar, onlar sebebiyle sapıklığa düştüğümüz ortaklardır; fakat ortak koştukları şeyler ise onları yalanlayıp reddederler. O zaman hayal kırıklığına uğrayıp bütün ümitlerini kaybederler ve teslim olup, günahlarını itiraf etmekten başka çıkar bir yol bulamazlar. Çok yakında, kendileri inkar etmekle kalmayıp başkalarını da inkara sevkeden kimselerin azabı, bozgunculuklarından ve Allah yolundan engellemelerinden dolayı kat kat arttırılacaktır. Allah (c) her ümmetin şahitlerini getirdikten sonra, Peygamber'i de ümmetine şahit olarak getirir.

Ayetler Peygamber'in görevini açıklayan son bölümle bitmektedir:

Allah ona kitabı, içinde her konuda doyurucu açıklamalarla, her sınırlamada yeterli izahlarda bulunarak indirmiştir ve bu suretle hiçbir kimsenin öne süreceği delil ve mazeret bırakılmamışta. O kitapta Müslümanlar için hidayet, rahmet ve müjde vardır.

Ayetler öncekileri tamamlamakta ve üslûp açısından da ilişki devam etmektedir. Ayetlerin gerçekleştirmeyi amaçladığı hedefler arasında, kafirlerin uyarılması, korkutulması ve inkarlarından vazgeçmeye sevketme bulunmaktadır. Ahirette kurulacak mahkeme ve sorgulamanın tasviri, dünyada bilinen uygulamalardan esinlenerek zihinlere yaklaştırmak ve daha da tesirli kılmak amacıyla yapılmıştır.[89[89]]

88[88] Ve Saddû an sebîlillahi İnsanları Allah'ın yoluna girmekten engellediler.

89[89] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

Kur'an'da Hcrşcy İçin Açıklayıcı Bilgi Bulunur

Bu sûreden sonra Kur'an'dan daha birçok ayetler inmiştir ve bunlar arasında birçok yasama kanunları, emirler, prensipler ve hâdise anlatımları bulunurken, burada ayetin son bölümünde yer alan cümlede "...Sana bu kitabı, herşeyi açıklayan ve müslümanîara yol gösterici, rahmet ve müjde olarak indirdik" cümlesinde; "Kur'an'ın bu sûrenin indirilmesine kadarki kısmında herşey için açıklayıcı hükümlerin bulunduğu ifadesinin kullanılması nasıl doğru olabilir?" dîye sorulabilir. Bu ifadede herhangi bir sorun bulunmamaktadır; zira bu ayetin indirilmesinden önce, Allah varlığının, birliğinin ve sadece kendisinin itaate layık olduğunun vücubunu gösteren birçok esaslar, prensipler, emirler, öğütler ve deliller indirmiştir. İşte bu suretle O'nun her şeyi açıklayan, müminler için y-ol gösterici, rahmet ve müjde içeren bir kitap olduğunu söylemek doğru olmaktadır. "Kitap" adı bu ayete kadar inen bölüme verildiği gibi, bütün hepsine de verilmektedir. Allah bu ayetten sonra inecek olanları çok iyi bilmektedir ve Allah'ın İlminde geçen-ge-len diye bir ayrım yoktur ki, bu tür bir sorun gündeme gelebilsin.

Cümlenin İçeriği hakkında şunu da söyleyebiliriz: Kur'an'ı derinlemesine, üzerinde düşünerek okuyan kimse, kendisinde hakka ulaşmak için gerçek bir arzu bulunuyorsa, içinde bityüklenme ve inat duygusu yoksa, ayetin ihtiva ettiği açıklamanın doğruluğunu görür; onda hakkı, bütün hidayet, rahmet, müjde ve herşeyin açıklamasını bulur. Allah'ın insanoğluna bahşettiği nimetin büyüklüğünü idrak eder; bu nimetin tamamı olarak da Allah'ın onu peygamberinin tebliğ ettiği gibi muhafaza ettiğini müşahade eder: "Bâtıl onun önünden de ardından da gelemez" (Fussilet, 42). Sürekli olarak bütün insanlığın içerisinde şifa, hidayet, rahmet, müjde, apaçık açıklama bulduğu berrak bir kaynak olmaya devam eder. Cümlede aynı zamanda tüm insanlara yönelik, her zaman ve mekanda bütün bunları bulmaları için ona bakmaları daveti yer almaktadır. Müfessİrlerin çoğunluğu: "Herşeyi açıklayan" cümlesini şu anlamda yorumlamışlardır[90[90]] İnsanların ihtiyaç içinde bulundukları hidayet ve dalalet yollarını; hayır ve şerri; helal ve haramı; hak ve bâtılı; hadler ve hükümleri açıklayandır. Bu yorurn yerinde olup Kur'an'm hedefleriyle de uyum içerisindedir. Fakat cümlenin, öncesi ve sonrasıyla arasını ayırmadan, bu çerçevede kalması gerekir. Onu evrende bulunan kanunların, varlıkların, hadiselerin ve teorilerin açıklanması maksadına taşımamak gerekir. Nitekim bazı müslümanlar Kur'an'ın öğüt olarak, örnek olarak ve bir hatırlatma olsun diye sunduğu işaretlerden bunu çıkartmaktadırlar. Çünkü böyle bir davranış çoğunlukla isabetsiz olacağı gibi, Kur'an'ı kudretinden ve yüce gayelerinden de uzaklaştırmış olur.[91[91]]

[90[90]] Taberi, Begavi, İbn Kesir. Hâzır! Zanahşerî, Tabresî. Kâsimi tefsirleri.

[91[91]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

90- Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkin İşleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp turasınız diye size öğüt veriyor.

91- Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın; çünkü Allah'ı üzerinize şahit yaptınız. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı bilir.

92- Bir toplum diğer bir toplumdan {sayıca ve malca) daha çok[92[92]] olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat [93[93]]aracı edinerek, ipliğini sağlamca büktükten sonra çözüp-bozan (kadın)[94[94]] gibi olmasın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi Kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.

93- Eğer Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı, fakat o, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.

94- Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, sonra sapasağlam basan ayak kayar ve Allah'ın yolundan alıkoyduğunuz için kötülüğü tadarsınız ve büyük bir azaba uğrarsınız.

95- Sizin yanınızda olan tükenir, Allah'ın katında olan ise kalıcıdır. Sabredenlerin karşılığını, yaptıklarının en güze-liyle biz muhakkak vereceğiz.

97- Erkek olsun, kadın olsun, bir mü'min olarak kim salih bir amelde bulunursa, hiç şüphesiz biz onu güzel bir hayatla yaşatırız ve onların karşılığını, yaptıklarının en güze-liyle muhakkak veririz.

Ayetler, önceki ayetlerin son kısmında işaret edilen, Allah'ın, Peygamberine Kitab'ı herşeyi açıklayıcı, müslümanlar için yol gösterici, Tahmet ve müjde olsun dîye indirdiği ifadesini geniş bir şekilde açıklamak için gelmiştir.

Birinci ayet mutlak ve açıklayıcı olarak gelmiştir. Allah adaleti, insafı ve eşitliği emretmektedir. Bunların da ötesinde her türlü iyiliği, akrabaya yardımda bulunmayı emreder. Sözlü olsun, fiili olsun kötü olan herşeyi, insanlara karşı her tür bozgunculuğu, düşmanlığı, haksızlığı ve zulmü yasaklar. Sonra hitab, ayetlerin muhtevasından da anlaşıldığı üzere, direkt olarak müslüman olan dinleyicilere yöneltilmektedir ve aşağıdaki emir ve talimatlar sunul maktadır.[95[95]]

[92[92]] Erbû Daha çok, daha kuvvetli.

[93[93]] Dehaleti Bozucu veya aldatan, yahut hile unsuru anlamlarına gelir.

[94[94]] Kelleti nekazat gazlehâ.. Bükerek, düğüm ley erek kuvvetli hale getirdikten sonra, büktüğü ipleri çözüp Önceki haline getiren kadın gibi.

[95[95]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

Allah'ın Emir Ve Talimatları

1- Onların Allah'a verdikleri sözde durmaları gerekir; O'nun adına sözlerini tutmaya yemin etmişlerdir, bilhassa yeminleriyle Allah'ı kendilerine kefil kılmışlardır.

2- Daima Allah'ın onları murakabe altında tuttuğunu, bütün söyledikleri ve yaptıkları işleri bildiğini hatırlamalıdırlar.

3- Eğirdiği ipi bükerek kuvvetli hale getirdikten sonra tekrar onu çözerek eski haline getiren ahmak kadın gibi olmasınlar.-

4- Yeminlerini ve sözlerini aldatma ve hile vasıtası yapmasınlar; malca ve sayıca daha çok ve kuvvetli bir topluluk hesabına, başka bir topluluğa verdikleri yemin ve sözlerini bozmasınlar.

5- İyi bilsinler ki, Allah onların ahlâk ve davranışlarını karşılarına birtakım olaylar çıkartmak suretiyle imtihan etmektedir. Sonra Kıyamet günü yaptıkları işlerini onlara açıklayacak ve hak ettikleri karşılıklarını tam olarak verecektir.

6- Yine iyi bilsinler ki, eğer Allah dilemiş olsaydı, insanları bir tek hal ve düzen üzere yaratırdı; fakat hikmeti gereği onları, kendilerine bahşettiği seçme kabiliyetiyle başbaşa bıraktı; hidayeti dileyeni, bu yetenekle doğru yola iletir; sapıklığı isteyene de yine bu yetenekle sapıklığı verir. Bundan dolayı da Kıyamet gününde mutlaka onlara yaptıklarını sorup hesaba çekecektir.

7- Yaptıkları yeminlerini, verdikleri sözlerim kesinlikle -ikinci bir defa- aldatma ve saptırma vasıtası edinmesinler. Zira böyle yapıldığı takdirde, kalp huzuru ve güveni yok olup kaybolur; bunun neticesinde de Allah yolundan engellenilmiş olur. Çünkü bu tür davranış nedeniyle insanlar, onların birbirlerine Allah adını kullanarak yaptıkları yeminlerine güven duymamaya başlarlar.

8- Onlan geçici menfaatler aldatıp da, Allah'ın adını kullanarak verdikleri sözlerini, ahitlerini kesinlikle bozmasınlar. Eğer bilinçliyseler bu onlar için daha hayırlıdır. Çünkü insanların yanındakiler ne kadar büyük olursa olsun sonunda tükenir, sürekli baki kalan ise Allah katında olandır. İnsanın -özellikle de müslümamn- yapması gereken, Allah katında sürekli olanı, insanların yanındaki gelip geçici olanlardan üstün tutmaktır.

9- Allah kendisine, hak üzerinde sabit kalıp ahitlerini tutanları, yaptıklarının en gü-zeliyle, hatta yaptıklarının değerini kat kat aşan bir mükâfatla ödüllendirmeyi[96][96] farz kıldı. Erkek olsun, kadın olsun iyi amel işleyen her mü'mine de dünyadayken güzel, mutlu bir hayat yaşatmayı; ahirette de amellerinin en güzeliyle değerlerini kat kat aşacak şekilde mükâfatlandırmayı vaadetti.

[96][96] Kelleti nekazat gazlehâ.. Bükerek, düğüm ley erek kuvvetli hale getirdikten sonra, büktüğü ipleri çözüp Önceki haline getiren kadın gibi.

Taberi, ayetlerin tefsirini yaparken iki rivayet nakletmiştir. Birinci rivayete göre ayetler Kureyş müşriklerinin cahiliyye devrinde yaptıkları andlaşma hakkında inmiştir; Allah onlara İslam döneminde de yaptıkları o andlaşmaya uymalarım emretmiştir[97[97]].

İkinci rivayette ise, ayetlerin Mekke'de, İslam üzere kalacaklarına dair Peygamber'e bey'at edip söz veren bir grubun, peygamber ve ashabının zayıflığını, müşriklerin de çokluğunu delil göstererek verdikleri sözü bozup geri dönmeleri endişesi üzerine indiği yönündedir. Nitekim bu ayetlerden sonra gelen ayetler de, ikinci rivayetin -ileride açıklayacağımız üzere- doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Ancak bu, önceki ayetlerle bu ayetler arasında herhangi bir İrtibatın olmadığı anlamına gelmez. Ahlâk ve davranışlar hususunda Allah'ın emrettiği ve yasakladığı birçok açıklamayı ihtiva etmektedir.

"Allah'a verilen sözü, az bir karşılığa değişmeyin" cümlesi bir söz olarak Allah'ın ahdini bozan kimseye insanlar tarafından gelecek karşılık ve menfaat ne kadar büyük olursa olsun, Allah katındakine nazaran çok küçük sayılacağını ifade etmektedir. Yoksa, Allah'ın ahdini az bir değer karşılığında satmaktan sakındırmayı değil.

Buradaki ayetler, ahlâki ve genel sosyal prensipler açısından Kur'an'ın şaheserleri arasında yer almaktadır. Kur'an her müslümanı bu prensipleri yerine getirmeye çağırmakta ve teşvik etmektedir. Verilen sözün tutulması ve iyilikle emredil meşinin gereğini içeren ayetlerin etkileyici telkini dikkate değerdir. İlk olarak hangi durumda olursa olsun, verilen sözün tutulup bozulmamasının Allah katındaki önemi, buna bağlı olarak da fert ve toplum hayatındaki önem ve etkisi, sonuç olarak ulaştırdığı saygınlık ve güzel akıbet ortaya konmuştur. İkinci olarak da, bir müslümana insanlarla kuracağı ilişkisinin müsamaha ve güzellik üzerine olmasının önemini hatırlatmaktadır. Hatta hak ve adaleti yerine getirmede vaciplik sınırında kalınmamalıdır; zira vacibi yapmak zaten zorunlu-

dur, bunun yerine getirilmesi de fazilet sayılmaz, bunu daha fazlasıyla yerine getirdiği takdirde ancak fazilet ve üstünlük olabilir.

Son ayet özellikle kayda değer bir önem arzetmektedir. İlk olarak; erkek olsun, kadın olsun iman edip de güzel amel işleyen kimseye ahiretteki büyük mükâfatından başka, daha dünyadayken mutlu bir hayat yaşayacağına dair Allah'ın vaadi yer almaktadır. İkinci olarak, önceden birçok ayetin de ihtiva ettiği gibi, kadın ve erkeğin, yükümlülüklerde ve bunların getirdiği sonuçlar da, dünya ve ahirette eşit olduklarının apaçık bir delili durumundadır. Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi, birçok ayette bu hususa işaret edilmiştir. Bunu daha

---

[97[97]] Burada zikredilen andlaşmadan maksat. Hılfü'l-Füdül diye bilinen. Kureyş kabileleri arasında Allah'ın haram kıldığı bölgede zulüm ve işkenceleri önlemek amacıyla yapılmış bir andlaşmadır. Bu andlaşmada Peygamber de hazır bulunmuş! ur. Bir hadiste şöyle nakledilmiştir: "İbn Ced anın evinde yapıldığına şahit olduğum bir andlaşmanın bozulması karşılığında birçok güzel devemin olmasını arzu etmem. Eğer bu tür bir andlaşmaya yeniden çağırılsam hemen kabul ederim." Bkz. İbn Sa'd tabakâtı: c.1, s.110, 111.

sonra açıklayacağız; burada şunu söyleyebiliriz ki, bu husus kesin olarak Kur'an prensiplerinden birisidir.[98[98]]

98- öyleyse Kur'an okuduğun zaman, kovulmuş Şeytan'-dan Allah'a sığın.

99- Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde, onun (Şeytan'ın) bir hakimiyeti yoktur.

100- Onun hakimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır.

101- Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimiz[99[99]] zaman -Allah neyi indirdiğini daha iyi bilir- "Sen yalnızca iftira edicisin" dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler.

102- De ki: "İman edenleri sağlamlaştırmak, müslümanla-ra bir müjde ve hidayet olmak üzere, onu (Kur'an'ı) hak olarak Rabbinden Ruhu'l-Kudüs'[100[100]] indirmiştir."

103- Andolsun ki biz, onların "Bunu kendisine ancak bir beşer öğretmektedir" dediklerini biliyoruz. Saparak kendisine yöneldikleri[101[101]] (kİmse)nİn dili a'cemi (yabancı)dİr, bu İse açıkça Arapça olan bir dildir.

104- Allah'ın ayetlerine inanmayanları Allah hidayete ulaştırmaz ve onlar için acı bir azab vardır.

105-Yalanı, yalnızca Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur; işte onlar yalancıların ta kendileridir.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

1- Ayetlerde Peygamber'e, Kur'an okuduğu zaman şeytanın vesveselerinden Allah'a sığınması emri vardır.

2- Allah'a inanıp, yalnız O'na tevekkül edenler üzerinde şeytanın hiçbir hakimiyet ve tesirinin olmadığı, hakimiyet ve te'şirinin sadece, onu Allah'tan başka dost edinenlerin vesveselerine boyun eğerek, ona Allah ile birlikte ortak koşanların üzerine olacağı te'yid edilmiştir.

3- Kafirlerin, Peygamber'i bir ayet yerine başka bir ayeti okurken işittiklerinde veya bir

---

[98[98]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/

[99[99]] İza beddelnâ âyeten. "Bir Kur'an ayetini başka bir ayetle değiştirdiğimiz zaman" anlamına geldiği söylenildiği gibi, bir hükmü, yahut bir emri başka bir hüküm veya emirle değiştirmek anlamına geldiği de söylenmiştir.

[100[100]] el-Kuds Pislikten uzak veya temizlenmiş anlamındadır.

[101[101]] Yülhîdûne ileyh Burada, ona (Peygamber'e) Öğrettiğini nispet ediyorlar anlamındadır.

Kur'an emrini, yahut hükmünü veya haberini başkasıyla değiştirdiğini gördüklerinde söylediklerine işaret edilmiştir. Onlar şöyle söylüyorlardı: "Kur'an'ı icad eden, iftira ederek uyduran bizzat kendisidir." Bununla -anlaşıldığı üzere- şunu demek istiyorlar: "Şayet bu, Allah tarafından bir vahiy olsaydı, herhangi bir değiştirme ve tağyir olmazdı."

4- Onlara şöyle cevap verildi: Allah, Peygamberi'ne vahyettiğini ve hikmetini çok daha iyi bilmektedir. O sözleri söyleyenlerin, Allah'ın vahyinin ve hikmetinin mahiyetini anlamaya güçleri yetmez.

5- Peygamber'e okuduğu ayetlerin Rabbani bir vahiy olduğunu; onları, ister aslı olsun, isterse değiştirilmiş olsun, Allah'tan hak olarak Ruhu'l Kudüs'ün mü'minleri desteklemek, müslümanlara da hidayet ve müjde olması için indirdiğini açıkça bildirmesi emrolunmuştur.

6- Kafirlerin başka bir sözüne de işaret edilmiştir; o da: "Peygamber (s)'e ancak belirli bir şahıs öğretmektedir" sözüdür. Onlara cevap olarak şöyle denmiştir: "O şahsın dili yabancıdır; Kur'an lugaü ise apaçık fasih Arapçadir". Bu fasih Arapça'nın o yabancı şahıs tarafından öğretilmesi ma'kul değildir.

7- Kafirler kınanarak şöyle uyarılmıştır: Allah'ın ayetlerine inanmayanlar, hiçbir şekilde O'nun yardım ve desteğine nail olamayacaklardır, onlara O'nun yanında çok acıklı bir azap vardır, yalancı iftiracılar da ta kendileridir. [102[102]].

Kur'an'da Ayet Değişikliği Karşısında Kafirlerin Tavrı

Araştırmamıza rağmen bu ayetlerin nüzul sebebi olabilecek herhangi bir rivayet bulamadık. Ayetlerin bütün olarak genel havası, onların Kur'an ile alakalı bir olay neticesinde indiği izlenimini vermektedir. Peygamber'e Kur'an okuduğunda Şeytan'dan Allah'a sığınması emri, Şeytan'ın mü'minler üzerinde bir hakimiyetinin olmadığı ve Kur'an'ın Allah katından Ruh'ul-Kuds vasıtasıyla Peygamber'e indiğinin teyid edilmesi, bu olayla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ayetler, Allah'ın bazı ayetler yerine geçecek başka birtakım ayetler vahyettiğini ifade etmektedir. Peygamber yeni ayeti okuyup önceki neshedilen ayeti bıraktığında, kafirler bunu fırsat olarak değerlendirmişler ve bunu Peygamber'in "Kur'an Rabbani bir vahiydir" iddiasının yalan olduğuna delil göstermişler ve onu Allah'a iftira eden kişi olarak vasfetmişlerdir. Onların söyledikleri arasında; "O'na vesvese verip söz atan sadece Şeytan'dır, yoksa Allah'ın vahyi değildir, bu değiştirme bunun delilidir" sözü de bulunmaktadır.

[102[102]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/51-52.

Peygamber'e iman edip de, imanın kalplerinde yerleşmediği bazı kimseler de bu olaydan ve kafirlerin propagandalarından etkilenmişler ve dinden dönmüşlerdi. -Bu ayetlerden sonra gelen ayetler de bunu göstermektedir- Bunun üzerine, vahyin hikmeti gereği, onlara buradaki ayetlerde geldiği şekilde cevap verildi. Ve şeytanın Peygamber (s)'e etkisinin olabileceği reddedilip, O'na ondan Allah'a sığınması emredilmiştir. Ayetler bütün olarak Peygamber'i ve mü'minleri teskin edip konumlarını sağlamlaştırmayı, kafirlere de cevap verip kınamayı hedeflemektedir.

Buraya kadar uzun vadede geçerli telkinler yer almaktadır. Şöyle ki; ister samimi mü'minleri şeytanın onlar üzerinde hakimiyeti olmadığı konusunda tatmin etmekte olsun; ister bir müslümanın Kur'an okuduğu zaman ondan Allah'a sığınmasının gerekli olduğu konusunda olsun veya Allah'ın kesinlikle kendilerini başarıya ulaştırmayacağı, mutlu etmeyeceği ve doğru yola iletmeyeceği kimselerin hakka, hidayete ve imana ulaşma arzulannı kaybetmiş olanlar olduğu ve Allah'a İftira etmeye de sadece bu tür kişilerin cesaret edeceği konusunda olsun, açık ifadeler yer almıştır.

Kafirlerin Şeytan'i dost edinmelerinin vurgulanması ve onun etkisinin de sadece onlar üzerinde olacağının açıklanması, reddetmek ve kötülemek amacına yöneliktir. Bu, birçok maksatla tekrarlanmıştır. Onlar Şeytan kelimesinin anlamını anlıyorlar ve onun çirkinliğini biliyorlardı -Tekvir sûresinin açıklamasında buna değinmiştik-. Bundan dolayı zikredilen delil ve kınama onlan bağlamış ve etkili olmuştur. [103[103]].

Kur'an'da Nesih Meselesi

101. ayette, bir ayetin başka bir ayetin yerine getirilmesine işaret olunması ve Bakara sûresinin "Biz daha iyisini veya benzerini getirmedikçe bir ayeti kaldırmaz veya unut-turmayız" ayeti, nesih ve Kur'an'da değiştirme hakkında inceleme konusu olmuştur[104[104]].

Birinci derecede; bu ayetlerin zahirine dayanarak nesih konusunda aklî ve nakit herhangi bir engel görmeyenler bulunmaktadır. Bunlar arasında rivayetlerin bir kısmına dayanarak bazı ayetlerin tilavetinin neshedilip, hükümlerinin baki kaldığını söyleyen kimseler de vardtf: Ömeğin metni konusunda ihtilaf edilen muhsan (evlenmiş) olarak zina edenlerin recm edilmelerini ifade eden ayet gibi. Ayet şu şekilde nakledilmiştir: "Yetişkin bir erkek ile yetişkin bir kadın zina ederlerse, onları Allah katında bir ceza olarak mutlaka celdediniz; Allah çok güçlü ve hükmünde hikmet sahibidir." Yahut: "Yetişkin bir erkek ile yetişkin bir

---

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/52-55.

[104[104]] Sözkonusu iki ayetin tefsiri için Taberi, Begavi, İbn Kesir, Hâzin, Tabrusi, Zemahşeri ve Kâsımî tefsirlerine bkz.; Kasımı tefsirinden c.1, s.32'ye bkz; Suyuti, el-Îîkan fî ulumü'l-Kur'an, c.2, s.21-28: Nesih; Bir şeyi kaldırıp yerine başka bir şeyi koymak anlamındadır veya bir şeyîn ardından onun yerine gelen herşey anla-mında, yahut herhangi bir şeyden nakledilen herşey anlamındadır. "Nünsihâ" kelimesi iki şekilde okunmuştur; birisi mastarı nisyan olarak: "onu unutulmuş kılarız" anlamında, diğeri maştan insâ'dan "nünsihâ"; onu tehir ederiz veya bedelsiz olarak terkederîz anlamındadır.

kadın zina ederlerse, tattıkları lezzete karşılık onları mutlaka recm ediniz; Allah çok güçlü ve hükmünde hikmet sahibidir." Onlardan bir kısmı da bazı ayetlerin hükümlerinin neshedilip tilavetlerinin baki kaldığını söylemişler, ama bu ayetlerin tespitinde aralarında ihtilaf olmuştur; bazıları bunların sayısını arttırmakta, bazısı ise azaltmaktadır. Bu türe örnek olarak şu ayetler verilebilir: Bakara sûresinde ana-babaya vasiyet etmek ile ilgili 180. ayet: "Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir hayır (mal) birakacaksa; anaya, babaya, yakınlara uygun bir biçimde vasiyet etmek, Allah'tan korkanlar üzerine bir borçtur." Bu ayet Nisa sûresinde anne-baba için çocuklarının bıtaktiği mirastan bir pay tayin eden 11. ayette neshedilmiştir: "Allah size, çocuklarınız hakkında; erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, ona üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer)...."

Yine örnek olarak, Mücadele sûresinde bulunan, müslümanlara Peygamber'in huzuruna çıkıp konuşmalarından önce sadaka vermelerini emreden ayetler ile, onların akabinde bu ayetlerin hükmünü kaldıran ayetler: "Ey iman edenler, Peygambere gizli bir şey arzedeceğiniz zaman, gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet (buna imkan) bulamazsanız, artık şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir. Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermekten korktunuz mu? Çünkü yapmadınız. Allah da sizi affetti. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin Allah'a ve elçisine itaat edin. Allah yaptıklarınızı bilmektedir." (Mücadele, 12-13)

Yine Enfal süresindeki ayetlerde olduğu gibi, müslümanların kendilerinden on kat daha fazla olan topluluklarla savaşabilecekleri hükmü yer almışken, bu, iki kata kadar indirilerek hafifletilmiştir:

"Ey Peygamber, mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabreden yirmi kişi olsa, İ-ki yüz kafiri yenerler. Sizden yüz kişi olursa, kafirlerden bin kişiyi yenerler. Çünkü kafirler, anlamaz bir topluluktur. Şimdi Allah sizden (yükünüzü) hafifletti ve sizde zayıflık olduğunu bildi. Bundan böyle sizden sabreden yüz kişi olsa, iki yüz kafiri yenerler. Ve eğer sizden bin kişi olsa, Allah'ın izniyle iki bin kafiri yenerler. Allah, sabredenlerle beraberdir." (Enfal, 65-66)

Bir kısmı da bazı rivayetlere dayanarak, bazı ayetler daha önce okunuyordu, sonradan hem tilaveti (okunuşu), hem de hükmü neshedildi demektedir. Bunlar Razâa' (emzirme) ile ilgili ayetlerdir. Nakledildiğine göre Kur'an'da nikahlanmayı haram kılacak olan emme sayısını belirleyen bir ayet vardı: "Bilinen on kere emmek..." şeklinde... Sonra bu ayet "bilinen beş kere emme" hükmüyle neshedildi; daha sonra da hem tilaveti, hem de hükmü kaldırıldı.

Bazıları da birtakım rivayetlere tutunarak şöyle demektedir: Okunan birtakım ayetler vardı, sonra bunlar neshedildi veya unutturuldu. Örneğin Beyyine sûresinde okunduğu nakledilen

şu ayetler gibi:

Eğer insanoğlu bir vadi dolusu mal istemiş olsa ve o mal kendisine verilse, İkincisini isterdi; ikincisini istediğinde o da verilse, üçüncüsünü isterdi; insanoğlunun karnını ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenlerin tevbesini muhakkak kabul eder. Allah katında makbul olan din hanîf dinidir; yahudilik ve hristiyanlık değil; kim iyilik olarak bir]Ş yaparsa ona nankörlük etmesin". Yine teşbih sûrelerinin birinde yer alan şu ayetler: ky inananlar! Yapmadıklarınızı söylemeyin, yoksa boyunlarınıza şahitlik yazılıp asılır ve Kıyamet gününde ondan sorguya çekilirsiniz". Yine bu türden şu nas vardır: "İlk başta yaptığınız cihad gibi cihad ediniz". Yine "İman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, sizlere müjdeler olsun, kurtuluşa erenler sizlersiniz. Onları barındırıp, onlara yardım edenler ve onlar uğrunda Allah'ın üzerlerine gazap ettiği toplulukla mücadele edenler; işte onlar için hazırlanan göz kamaştırıcı nimetleri hiçbir kimse bilemez. Bu, onların yaptıklarına karşılık bir mükâfattır". Yine bu türden olarak vitir namazında kunut olarak okunan, hm" ve hafd isimleriyle anılan başlı başına bir sûre vardı.

Bir kısım kimseler de yukarıda belirtilen bütün şekilleriyle neshin varlığını kabul et* memektedir ve bunu Allah'ın İlim ve hikmetine uygun görmemektedirler. Çünkü nesih olayında "bedâ", yani "Allah'a indirdiği ve takdir ettiği şeyden dönmek daha uygun gözüktü" anlamı vardır demektedirler ve O'nu böyle bir şeyden münezzeh tutarak, gerçekte hiçbir kuvvetli senede dayanmayan rivayetleri inkar etmektedirler. Burada sahih beş kitap sahibi, Buharı, Müslim, Ebu Davûd, Tirmîzî ve Nesâî tarafından nakledilen[105[105]] recm rivayetini istisna ederek zahirinde nâsih ve mensûhu gösteren yönlerini te'vil etmektedirler. Ancak cumhura göre gerek akıl yönünden, gerekse nakil yönünden, tilavet olarak veya hüküm olarak neshin olmasına bir engel yoktur ve bu "bedâ" anlamına gelmez. Allah hükmünde hikmet sahibidir; dilediğini takdir ederek istediğini indirir, istediğini de hükmü gereği değiştirir ve bu, şartların değişmesiyle hükümlerin de değişmesini gerekli kılan Allah'ın hikmetine uygun düşmektedir.

Kanaatimize göre, buradaki ayet ile Bakara süresindeki 106. ayet bu görüşü destek-ler görünmektedir. Hatta Ra'd süresindeki 39. ayet de bunu te'yici edenler arasında sayılabilir: "Allah dilediğini siler, (dilediğim) bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır." Ortada prensip olarak neshin olabilirliğini engelleyecek bir delil yoktur; bu, ister tilavetin baki kalıp hükmün neshedilmesi olsun, isterse hem hükmün hem de tilavetin neshi olsun. Kur'an vahyi Peygamber (s)'in hayatında meydana gelen olaylar ve şartlarla irtibat halindeydi, bu olaylar ve şartlar sürekli gelişiyor ve değişiyordu. Kur'an vahyinin de buna uygun olarak bu seyri

---

[105[105]] Hadisin metni şudur: İbn Abbas şöyle dedi: Allah Rasulünün minberi üzerindeyken Ömer b. Hattab şöyle dedi: "Allah Muhammed (s)'i hakla gönderdi, ona kitabı indirdi. O'na indirilenler arasında Recm ayeti de vardı; biz onu okuduk, kavradık ve anladık. Rasulullah recmetti, biz de ondan sonra recm ettik. Uzun zaman geçtikten sonra ben insanların şöyle demesinden korkuyorum: Allah'ın kitabında recmi göremiyoruz. Böylece Allah'ın İndirdiği bir farzın terkiyle sapıklığa düşerler. Şüphesiz ki recm, Allah'ın kitabında, kadın ve erkeklerden muhsan olup da zina eden ve üzerlerine şahitlerle sabit olan kimseler için veya hamile kalan, yahut itiraf edenler üzerinde uygulanması gereken bir haktır." Bkz. Tâc, c.3, s.3.

takip etmesi tabii görülebilir.

Reşit Rıza'nın nesih konusunu incelerken, Bakara süresindeki ayeti, dolayısıyla da Peygamber'in unutması yoluyla vuku bulan neshi tevil ederken, Muhammed Abduh'un, Peygamber'in bazı ayetleri unutma ihtimaline karşı olan itirazını naklettiğini görüyoruz. Gerçekte ayet unutturmayı (İnsâ'yı) Allah'a nispet etmektedir; ister tehir ve ihmal anlamında olsun, isterse unutma anlamında olsun, bu tür bir itiraza veya bunun Peygamber'in masumiyetine aykın olduğunu söylemeye mahal yoktur. Ancak biz bundan, tilavetin neshedilip hükmün baki kaldığını söyleyen görüşü istisna etmekteyiz. Çünkü biz burada anlaşılabilir bir hikmet görememekteyiz. Bu türe örnek olarak verilen recin ayetinin, sahih kitapların rivayet ettiği hadise rağmen çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Biz, içerisinde çok Önemli bir hüküm bulunan recm ayetinin hükmü baki kalmasıyla birlikte neshedümesinin hikmetini anlama hususunda şaşkın bir vaziyetteyiz. Konu münasebeti geldiğinde bu hususu incelemeye tekrar döneceğiz. [106[106]].

Peygamberce Öğrettiği İddia Edilen Şahıs

"Andolsun ki, biz onların: 'Bunu kendisine ancak bir beşer öğretmektedir' dediklerini biliyoruz. Saparak kendisine yöneldikleri (kimse)nin dili a'cemi (yabancı)dır, bu ise acık Arapça olan bir dildir" ayeti, kesin olarak Mekke'de Arap olmayan kimselerin de ikamet ettiğini ortaya koymaktadır. Kafirlerin Peygamber'e öğretme işini onlara nisbet etmelerinden, onlann biraz ilim sahibi oldukları anlaşılmaktadır; bundan ötürü de Peygamber'e öğrettikleri sanılmıştır. Kitap ehlinden ve ilim sahibi kimselerden bir grup insanın Mekke'de bulunduğunu başka birçok ayet de teyid etmektedir. Bazı ayetlerde onların iman etmeleri, Allah'tan korkmaları anlatılmış, İsra ve Kasas sûrelerinde bunlar geçmiştir. Müfessirler naklettikleri rivayetlere dayanarak ayette zikredilen şahsın birçok ismini kaydetmiştir. Bunlardan Âiş veya Yaiyş, Huvaytıb b. Abduluzza'nın kölesi olup kitap ve ilim sahibiydi. Cebrâ er-Rumî, Âmir b. Hadramî'nin kölesi olup kılıçlar yapıyor, Tevrat ve İncil okuyordu. Peygamber ona uğradığında yanında durup, okuduğunu dinliyordu[107[107]]. Rivayetlerin zikrettikleri arasında Bel'am da bulunmaktadır. Bel'am Mekke'de demircilik yapan bir hristiyandı. Peygamber (s) müşriklerin[108[108]] gözleri önünde bazen onun yanına giriyordu. Anlaşıldığı üzere bu davranış müşrikleri, burada ve Fuıkan sûresi 4. ayette bahsedilen sözleri söylemeye sevketmişti.

Tabii olarak bu, müşriklerin söylediklerinin vakıaya mutabık olduğu anlamına gelmez.

[106[106]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/55.
[107[107]] Taberi ve Zamahşeri tefsirleri.

[108[108]] Taberi ve Zamahşeri tefsirleri.

Görüldüğü gibi ayetler onların sözlerini nakletmekte ve kesin bir ifadeyle cevap vermektedir. Bütün insanların ve sözleriyle bunu kasdeden herkesin duyabileceği şekilde, bunu ilan etmektedir. Buna ilave olarak daha önce naklettiğimiz diğer ayetlerin de bahsettiği gibi onların, Muhammedi mesaja inanmalarını, Kur'an'ın Allah ve vahyi ile olan ilişkisinin doğruluğuna şahit olmalarını burada kaydedebiliriz. Çünkü onlar Pey-gamber'deki nübüvvet alametlerini görmüşler ve böylece nevadan, taassuptan ve şüphelerden kurtulmayı baş almışlardır. Müşrikler de bunu görüp i silmişlerdi. Bu, bahsedilen sözün çürütülmesi için yeterlidir. Misyoner ve karşıt görüş sahibi müsteşrikler (oryantalistler) yersiz olarak kötü bir şekilde bu söylemi kullanmışlardır. Bu davranış gösteriyor ki, onlar Kur'an vahyinin ve Muhammedi mesajın boyutunu kavrayabilmiş değillerdir. Yahut her ikisi konusunda da büyüklenip mugalata (yanıltma) yapmaktadırlar. Fuıkan sûresinde yeterli olarak konuyla ilgili açıklamada bulunduk. Tekrara gerek görmüyoruz. [109[109]].

Ruhu'ı-Kudüs

102. ayette geçen Ruhu'l-Kudüs kelimesini mtifessirler Cebrail meleği olarak açıklamışlardır. "Kudüs" kelimesi mukaddes, yüce ve temizlenmiş anlamında olup, bir ikram ifadesidir. "Cebrail" kelimesi açık olarak Bakara sûresinde Kur'an'ın Peygamber'in kalbine indirmesini anlatan ayette geçmiştir: "De ki: Cebrail'e kim düşman olursa, (bilsin ki) gerçekten Kur'an'ı, Allah'ın izniyle kendinden öncekileri doğrulayıcı ve müminler için hidayet ve müjde verici olarak senin kalbine indiren O'dur," (Bakara- 2/97) Bu da, bu kelimenin bu anlamda açıklanmasını te'yid etmektedir. Şuara sûresinde de Kur'an'ın indirilmesinden bahsedilirken "Ruhu'1-Emîn" ifadesi geçmiştir. Burada da, orada da kastolunan aynıdır. [110[110]].

Seylan'dan Allah'a Sığınma Emri

Buradaki ayet grubunun birisinde Şeytan'dan Allah'a sığınılması emrinin yer alması, bir diğerinde de Kur'an'ı Peygamber'e indirenin Ruhu'l-Kudüs olduğu açıklamasının geçmesi, herhalde şu hedefe yöneliktir; Sözkonusu bu olay münasebetiyle müşriklerin söylemeleri muhtemel olan, "Peygamber sadece cin veya şeytanlarıyla ilişkiye girmiştir, yOksa Allah ve melekleriyle değil" sözlerine bir cevap verilmektedir. Zira onların inançlarına göre kâhinler, sihirbazlar ve usta şairler cin şeytanlanyla ilişkiye girmektedirler. Dikkat edilirse buna Şuara sûresinin 192-236 ayetlerinde değinilmiştir. Bu iki ayetin tefsirlerinde yaptığımız açıklamalarda da belirttiğimiz üzere müşrikler, sürekli Peygamber'e .yönelik bu iftiralarını

[109[109]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/56.
[110[110]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/56.

tekrarlıyorlar, Kur'an da onlara burada ve sözkonusu iki ayette olduğu gibi cevaplarım kuvvetli ve etkileyici bir şekilde veriyor.

Şeytan'dan Allah'a sığınmak, haddizatında başlı başına insan nefsinde sükûnet ve it-mi'nanı doğurmaktadır. Bunu yapma emri, Kur'an'ın birçok ayetinde tekrarlanmıştır: Araf sûresinin 200. ayeti ile Fussilet sûresinin 36. ayeti ve Mü'minun sûresinin şu ayetlerinde: "Ve de ki: 'Rabbim, şeytanın kışkırtmalarından sana sığınırım' ve onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım" (Mü'minun, 97-98). Bunlar müslüman için stres ve sıkıntı ortamlarında manevi bir tedavi içermekte olup, Kur'an'da değişik üslûp ve şekillerle birçok yerde, tekrarlanmıştır. [111[111]].

106- İman ettikten sonra Allah'ı inkar eden -kalbi iman ile dolu olduğu halde (İnkâra) zorlanan hariç- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır. Onlar için büyük bir azap vardır.

107- Bu, onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın, inkar eden kavmi doğru yola iletmeyeceğinden ötürü böyledir.

108- Onlar, Allah'ın kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Gafil olanlar onların ta kendileridir.

109- Şüphesiz, onlar ahirette ziyana uğrayanlardır.

110- Sonra gerçekten Rabbin, işkenceye uğratıldıktan sonra hicret edenlerin, ardından cihad edip sabredenlerin (destekçisidir). Şüphesiz senin Rabbİn, bundan sonra da gerçekten bağışlayandır, esirgeyendir.

111- O gün, herkes kendi nefsi adına mücadele eder ve herkese yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir. Onlar zulme uğratılmazlar.

1- Ayetlerde iman ettikten sonra, zorlanarak değil de kasden-bilerek inkar eden kimselerin üzerine olan Allah'ın gazabı bildirilmektedir.

2- Onlara Allah'ın büyük azabının uyarısı verilmektedir.

3- Onların bunu hak ettikleri açıklanmaktadır. Çünkü onlar, dünya hayatını ve geçici menfaatlerini arzuladıklarından ve bunları ahirete tercih ettiklerinden bu çirkin davranışta bulunmuşlardır.

4- Allah'ın onlar gibi inkarcıları hidayete erdirmeyeceği, sükunet ve mutluluk vesilelerini

---

[111[111]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/57-58.

onlara kolaylaştırmayacağı açıklanmıştır. Zira onların kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiş; böylece onlar sağır, kör, dilsiz, hak ve hakikatten gafil kimseler durumuna düşmüşlerdir. Tabiatıyla onlar, ahirette de ziyana uğrayanlardan olacaklardır.

5- Ayetlerde, dinlerinden dönmeleri için işkenceye uğradıklarından hicret edenlere, sonra da cihad edip sabredenlere övgüyle işaret edilmekte ve Kıyamet gününde Allah'ın unlan af ve rahmetiyle kuşatacağı açıklaması yapılmaktadır. O gün herkes kendini savunup, kendisi için mücadele edecektir ve herkes hayır ve serden ne yapmışsa onun karşılığını zulmedilmeden, haksızlığa uğramadan görecektir. [112[112]].

Zorlamayla İnkar Etmenin Hükmü

Müfessirlerin naklettiğine göre[113[113]] "Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkar ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkara) zorlanan başka-..." ayetinde yer alan istisna, Ammar b. Yâsir hakkında inmiştir. Müşriklerin ona şiddetli işkencesi sonucunda dayanamayıp inkar kelimesini telaffuz etmişti. Sonra Peygamber'e gelerek durumunu bildirdi, Peygamber de ona kalbini nasıl bulduğunu sordu, o da: "İman üzerine sabit buluyorum" dedi. Bunun üzerine Peygamber ona şöyle buyurdu: "Eğer (işkenceye) dönerlerse, sen de (inkara) dön." Bu rivayet, değişik şekillerde nakledilmiştir. Üçüncü bil" rivayette de Ammar'm yerine Âmir b. Hadramî'nin kölesi olan Cibir'in adı geçmektedir. Dördüncü bir rivayette ise Habbab b. el-Art'ın adı geçmektedir. Yine naklettiklerine göre 110. ayet Medine'ye hicretten geri kalan bir grup insan hakkında inmiştir. Bunlar üzerine müşriklerin baskısı son derece arttığından, dinlerinden dönmüşlerdi. Sonra hicret edip Allah'ın Resulüne kavuşma imkanını yakaladıklarında da İslam'a geri dönmüşlerdi.

Bu rivayet başka bir ifadeyle nakledilmiştir. Ancak müfessirler görebildiğimiz kadarıyla, inkar edip de gönüllerini küfre açan kimseler hakkında bir rivayet nakletmemişler-dir. Halbuki bu ayetler onlar hakkında inmiş ve yorumlanmıştır.

Burada zikredilen rivayetler veya aynı mânâyı ihtiva eden rivayetler başka ayetler hakkında da nakledilmiştir. 106. ayetin açıklamasında zikredilen Ammar b. Yasir olayı Peygamber efendimizin Peygamberlik görevine başladığı erken dönemlerde olmuştur. Bu sûre ise tahmin edildiği gibi Mekke döneminin birinci yarısından sonra inmiştir. Dikkat çeken diğer bir husus da, 110. ayetin açıklamasında nakledilen rivayetlerin Medine'ye hicretten sonra vuku bulmuş birtakım olaylardan bahsetmesidir. Halbuki ayetin Mekke döneminde indiği konusunda ihtilaf yoktur. Rivayetlerin genel olarak güçlü bir senedi bulunmamaktadır.

Herhâlükârda ayetlerin mefhumundan ve indikleri ortamın şartlarından, Habeşistan'a

---

112[112] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/58-60.

113[113] Bkz. Taberi, Begavi ve Hazin tefsirleri.

hicretten sonra Mekke'de meydana gelen olaylar hakkında indikleri anlaşılmaktadır. Müslümanlardan bir kısmı herhangi bir zorlama olmaksızın dinlerinden dönmüşler, bir kısmı da zorlama ve baskı sonucunda kalplerinde sapasağlam iman olduğu halde İslam'dan dönmüşlerdir. Bunların bir kısmı veya hepsi -birden fazla olabilirler- Mekke'den kaçmayı başararak hicret ettiler, emniyete kavuştuklarında da miislümanlıklarını açığa vurdular ve cihad ettiler, karşılaş tıkları meşakkat ve yokluklara sabrettiler. Bunun önceki ayetlerde işaret edilen bir kısım ayetleri diğerlerinin yerine getirerek değiştirme yapma olayıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Muhtemel olarak aykırılığın ve bozgunculuğun başını çekenler bu hadiseyi olumsuz propaganda için, karıştırmak ve şüphe uyandırmak için vesile yaptılar ve bazı müslü-manlan da etkileyerek dinlerinden dönmelerine sebep oldular. Belki de onları bazı dünyevi menfaatlerle kandırdılar. Hatta bu, onların kesinlikle kullandıkları araçlardan birisiydi. 107. ayet de bunu vurgulamakta ve onların dünya hayatını ahirete tercih ettiklerini ifade etmektedir. Muhtemel olarak bu liderler aynı şartlarda bazı müslümanlar üzerinde dinlerinden dönmeleri için bir tür baskı ve işkence uygulamışlar, onlar da kalpleri imanla dolu olduğu halde vicdanları acı duyarak buna boyun eğmişler, nitekim bir fırsatını bulduklarında kaçıp hicret etmişler ve İslam'a geri dönmüşlerdir. Bu bağlamda ayetler birinci grubu kınamakta, diğerlerini ise övmektedir. 110. ayet özellikle Allah'ın affının, rahmetinin ve bağışlamasının onlar için olduğunu bildirmektedir. 110. ayet aynı zamanda herhangi bir zorlama olmaksızın dinlerinden dönen kimseler arasında, pişman olup hicret eden ve yeniden İslam'a dönen kimselerin bulunduğunu ifade etmektedir. Bütün bunlarda, Mekke'de Peygamber'in hayatı hakkında çeşitli örnekler bulunmaktadır.

Herhangi bir zorlama olmaksızın dinden dönmek Allah'ın ahdini bozmak demektir. Bu bölümden önce geçen 91-97. ayetler Allah'a verilen sözün tutulmasının gereğini vurgulamaktadır. Allah'a inanmayı, daha güçlü ve çok olanın hoşnutluğunu kazanmak için kandırma ve aldatma vesilesi olarak kullanmaktan ve insanların yanındakileri Allah in katmdakine tercih etmekten kesinlikle sakındırmaktadır. İşte bu mânâlar, bizim bu ayetlerin Önceki bölümdeki ayetlerle ilişkili olduğu görüşünü, hatta mukaddime niteliğinde olduğunu söylememize neden oldu.

Tabiatıyla bu hadisenin, Peygamber'in, mü'minlerin ve nebevi davetin seyri üzerinde büyük etkisi olmuştur. İşte, zorlama olmaksızın dinlerinden dönüp inkarlarında sabit kalanlar üzerine yöneltilen kınama bu şekilde açıklanmaktadır. Son ayetin ihtiva ettiği teskin etme ve uyarma niteliği de bu şekilde açıklanabilir. Peygamber ve mü'minlere herhangi bir sorumluluk yoktur. Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah'ın ahdini bozanlar, yaptıklarıyla günahkar ve suçludurlar. Kıyamet gününde de herkes yaptığından sorumlu olacak ve hak ettiği şekilde cezalandırılacaktır.

110, ayette geçen (...sonra cihat edenier...) ifadesinden maksat, güç ve çaba sarfet-mek,

Allah ve dini yolunda meşakkat ve yokluklara katlanmaktır. Çünkü açıkça görüldüğü gibi "savaş cihadı" Medine'ye hicretten sonra olmuştur.

"Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkar ederse, kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkara) zorlanan başka" ayeti ile, akabindeki ayetler sürekli olarak telkinde bulunup birçok öğretiler ihtiva etmektedir: Allah, ne kadar büyük olursa olsun günah işlemeye zorlanan kimseyi, özellikle de zorlama canı üzerinde ise sorumlu tutmamaktadır; pişman olanların, yanlış yola girip sonra dönenlerin tevbeîerini kabul etmekte ve onlan rahme-tiyle kuşatmaktadır. Zorlamanın bizzat can ile alakalı olmasının şart koşulması, ayetlerin ruhundan çıkartılmıştır. Ancak Öldürme üzerine baskı ve zorlama, öldürmeyi meşru kılmaz. Yine zina üzerine zorlama da zinayı meşru kılmaz; çünkü zorlama ve baskının en son vardığı nokta öldürmedir. Ama inkar etme üzerine zorlama, daha hafif olarak da şarap İçme, domuz eti, lâşe ve akan kan yeme üzerine zorlama; namazı, orucu ve haccı terketme üzerine zorlama ise, zorlama-baskı kesin ve hakiki olarak varsa, zararını def etme miktarınca, sözkonusu zikredilen şeyleri meşru kılar. Zorlama, öldürme ve zina fiili dışında başkasıyla alakalı da olabilir ve baskı sonucu zarar veren fail, işlediği zararı baskı tehlikesi ortadan kalktıktan sonra tazmin ederse bu da meşruluk kapsamına girer. Bu, kişinin zorlama olmaksızın işlediği günahlardan tevbe etmesiyle çatışmamaktadır; yeter ki tevbe samimi ve sadık olsun, yapılan tahrip ve zarar düzeltilip tazmin edilsin. Bu konuyu geniş olarak Furkaıı sûresinde açıklamıştık. [114[114]].

112- Allah, (ibret için) bir ülkeyi Örnek verdi: (Halkı) Güvenlik ve huzur içindeydi, rızkı da her yerden bol bol[115[115]] gelmekteydi; fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; böylece Allah yaptıklarına karşılık olarak, onlara açlık ve korku elbisesini tattırdı.

113- Andolsun, onlara kendi içlerinden bir elçi gelmişti. fakat onu yalanladılar; böylece onlar, zulümlerine devam etmektelerken azap onları yakalayıverdi.

İbret İçin Örnek Verilen Ülke

Müfessirlerin çoğuna göre örnek, Mekke şehri ve kafir halkı hakkında verilmiştir: Mekke, Allah'ın türlü nimetlerle donattığı, güven ve huzur bahşettiği, nzık kapılarını kolaylaştırıp açtığı, her yerden bol bol rızıklann kolaylıkla geldiği bir şehirdir. Halkı, Allah'ın hakkını gözetmediler, bahşettiği nimet ve lütuflarma şükretmediler. Onlara elçisi, hak yola davetçi olarak geldiğinde yalanlayıp ona karşı tavır aldılar; bu zulümlerinden, suçlarından, inkarlarından ve azgınlıklarından dolayı da Allah'ın azabı onları yakaladı ve emniyetlerini

---

114[114] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/61-62.
115[115] Ragadan Bol bol, kolaylıkla...

korkuya, nzık genişliklerini kıtlık ve açlığa çevirdi, onları ibret alanlara ibret olsun diye, örnek alınacak bir hale soktu.

Ayetler, müfessirlerin de çoğunun üzerinde ittifak ettikleri gibi, kasaba halkının veya Mekke halkının başına gelen azabı, darlığı, açlığı ve korkuyu hatırlatmayı içermektedir. Naklettiklerine göre[116[116]], Peygamber hicret ettikten sonra onlara Yusuf(a)'a isabet e-den kıtlık gibi kıtlık felaketinin verilmesi için bedduada bulundu ve onların azık biriktirmesine engel oldu. Bunun neticesinde aç kaldılar, hatta İaşeleri yemeye başladılar. Sonunda Peygamber'e elçiler göndererek yalvardılar, merhamet etmesini dilediler. O da onlara şefkat edip acıdı ve azık biriktirmelerine müsaade etti. Bu rivayet, ayetlerin Medine'de inmiş olmasını gerektirir; fakat biz bunu kaydeden bir rivayete rastlamadık.

Duhan sûresinin tefsirinde, Peygamber daha Mekke'deyken Mekke üzerine açlık ve kıtlık felaketinin geldiğini anlatan rivayetler nakletmiştik. Bu kıtlık onların korkmasına, endişe duymalarına sebep olmuş ve Mekke'nin ileri gelen bazıları Peygamber (s)'e gelerek ona yalvarmışlar, azabın üzerlerinden kaldırılması için Allah'a dua etmesini istemişlerdi. Ama üzerlerinden azap kaldırıldıktan sonra tekrar düşmanca tavırlarına dönmüşlerdi. Bunun üzerine Allah onları Duhan sûresinde büyük bir yakalamayla tehdit ederek uyardı. Anladığımız kadarıyla bu ayetlerde, onlara Duhan sûresinde anlatılan azgınlık ve zulümlerinden dolayı başlarına gelen felaket hatırlatılın aktadır. Zaten Duhan sûresinin inişi ile bu sûrenin inişi arasında uzun bir süre yoktur ve başlarına gelen felaketler de hâla devam etmektedir. Bu doğruysa -doğru olmasını arzu ediyoruz- bu ayetlerin öncekile-nyle ilişkisi apaçık ortaya çıkmaktadır. Önceki ayetlerde kafirlerin, özellikle de ileri gelenlerinin, Allah'ın elçisine karşı olan düşmanca tavırları, onu yalanlamaları, hakkında iftiralarda bulunmaları ve güçlerinin yettiği kimseleri İslam'dan döndürmek için baskı

ve işkenceler yapmalan kınanmıştır. Bu ayetler de onlara içinde bulundukları felaketi hatırlatmakta, bunun onlara Allah tarafından verilecek cezanın bir kısmı olduğunu bildir-mekte ve bu konuda Mekke'yi, ibret için "örnek şehir" olarak vermektedir.

Bu ayette önemli bir husus öğretilmekte, sürekli olarak kullanılabilecek sosyal bir Öğüt verilmektedir. Hangi toplum güç, izzet, güvenli bir hayat ve kolay bir rızık elde etme kaynaklarını muhafaza etmek istiyorsa, Allah'ın çizdiği sınırlara ihlasla, samimiyetle, adaletle, iyilikle ve her türlü güzel işlerle riayet ederek bağlı kalsın; O'nun lütuf ve ihsanına karşı boyun eğip O'nu zikretsin ve şükretsin. Her türlü haksızlığı yapmaktan, günahtan, azgınlıktan, kötülükten, sapıklıktan ve israftan uzak dursun. Eğer bunlara dikkat etmeyip sının aşarsa düzeni bozulur, varlığı yok olur, bela ve felaketlere maruz kalır. [117[117]].

[116[116]] Taberi, Begavi, Hâzin, Tabresii, İbn Kesir, Zamahşeri v.b.

[117[117]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/63-64.

114- Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin; eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız onun nimetine şükredin.

115- Allah size Ölüyü, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanları haram kıldı. Kİm mecbur kalırsa (başkasının hakkına) saldırmadan, sınırı da aşmadan (bunlardan) yiyebilir. Şüphesiz Allah, bağışlayan ve esirgeyendir.

116- Dillerinizin yalan yere nitelendirmesi dolayısıyla'[118[118]] şuna helal, buna haram demeyin. Çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Şüphesiz Allah'a karşı yalan uy-duranlar kurtuluşa eremezler.

117- (Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Halbuki onlar için elem verici bir azap vardır.

118- Sana anlattıklarımızı, daha önce, yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.

119- Sonra gerçekten Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri bağışlayacaktır. Çünkü onlar tevbe ettikten sonra, Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

1- Ayetlerde muhataplara Allah'ın helal, hoş ve temiz olarak verdiği tüm rızıklardan faydalanıp yemeleri ve gerçekten O'na inanıp, sadece O'na kullak ediyorlarsa, bahşettiği nimetlerine şükretmeleri emredümektedir.

2- Kendilerine yenmesi haram kılınan şeylerin; ölmüş lâşe, kan, domuz eti ve kesilirken üzerine Allah'tan başka varlıkların adının anıldığı hayvanlar olduğu açıklanmıştır.

3- Bununla birlikte, Allah'ın, zor durumda kalan kimsenin bu haram kılınan nesneleri yemesini fazlaya kaçmamak, zaruret sınırını aşmamak kaydıyla bağışlayacağını ilave etmektedir.

4- Rabbinin bir buyruğuna dayanmaksızın bir şey için helaldir, haramdır diyerek bunu yalan yere Allah'a nisbet edip İftira etmeyi de yasaklamaktadır.

5- Bu tür davranışta bulunanlar, kınanmış ve azapla tehdit edilmiş olup, kurtuluşa ve mutluluğa eremeyeceklerdir. Az olan dünya hayatı ve menfaatinden sonra, oniarı ahiret-te bekleyen acıklı bir azap kaplayacaktır.

6- Ayetlerde bu sûreden önce Kur'an'da belirtilen, yahudilere haram kılınan bazı yi-yeceklerin Allah tarafından onlara, azgınlıklarından, inatlarından ve zulmetmelerinden dolayı yasak edildiğine, yoksa Allah'ın onlara zulmetmediğine işaret edilmiştir.

[118[118]] lulimâ tesifü elsinekümÜ'l-Kezibe.. Yalan olacak tarzda, kendi tarafınızdan "bu helaldir, şu haramdır" demeyin.

7- Ayetlerde cahillikle, gafletle kötülük işleyip, sonra bundan pişmanlık duyarak tevbe edenlere ve hallerini düzelterek doğru yolda yürüyenlere Allah'ın rahmet ve affıyla muamele edeceği açıklanmaktadır.

İlk üç ayetin İhtiva ettiği öğretiler Kur'an'm birçok yerinde yakın üslûplarla hem Mekke'de hem de Medine'de inen sûrelerde tekrarlanmıştır.

Tefsiri daha önce geçen En'am sûresinde, tekrar etmeye gerek duyulmayacak tarzda geniş yorumlarda bulunmuştuk. Ancak En'am sûresinin ayetlerinde "kan" kelimesi "mesfûh" (akmış) nitelemesi ile birlikte geçmiştir. Burada ise, bu niteleme zikredüme-miştir. Fakat açıklamasını yaptığımız bu ayetlerde de, bu nitelemenin takdir olunduğu üslûptan anlaşılmaktadır. Yalnız İbn Mâce'nin rivayet ettiği, Hakİm'in de sahih olduğunu söylediği İbn Ömer'den nakledilen bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurmaktadır: "Bize iki (türlü) ölü ve iki (türlü) kan helal kılınmıştır; iki (türlü) ölüye gelince, bunlar balık ve çekirgedir; iki (türlü) kana gelince, bunlar da: ciğer ve dalaktaki kandır."119[119] Bu öğretinin tekrarlanması, Araplar arasında yerleşik olan, hayvanlardan bir kısmını helal, bir kısmını da haram kılma eylemini ve bu konu çevresinde cereyan eden tartışmayı göstermektedir. Bunu En'am sûresinin 118-121,137-139, 142-147 ayetlerinin tefsirinde açıklamıştık.

Ayetlerin üslubu ve muhtevası, bir bütün olarak açıklama veya tartışma akışı içerisinde, etlerin ve kesilen hayvanların haram oluşları konusunda geldiğini ortaya koymaktadır. Konu, belki bazı müslümanlar tarafından çıkartılmış veya bazılarının sözleri ve davranışları neticesinde gündeme gelmişti. Ayetler, bahsedilen dört tür nesnenin haram kılınmasından başka, haram kılınan başka nesnelerin de olduğunu ve bunun tartışıldığını göstermektedir. Vahiy hikmeti, bunun yahudilere özel bir ceza olduğunu, üzerine başka şeylerin kıyas edilemeyeceğini bildirmiştir.

Ayetler müstakil bir bölüm olarak, önceki bölümlerle ilişkileri yok gibi gözükmektedir. Ancak kafirler tartışma cephesinde ortak olduklarına göre, yahut bu bölümün, bazı ayetlerin diğer bazı ayetlerin yerine getirilerek değitirilmesi ile ilgili bölümle bir ilişki varsa ki, bunu kesin olarak tesbit etmek mümkün değildir. Çünkü konu ile ilgili bir rivayet bulunmamaktadır; o takdirde bu bölümün ayetleriyle bağlantı kurup konuyu pekiştirmemiz mümkün olur; biz de zaten buna meyletmekteyiz. 120[120].

Helal Ve Haram Kılmanın Kaynağı

"Dillerinizin yalan yere nitelemesi dolayısıyla suna helal, buna haram demeyin..." ayetinin

119[119] Bkz. Tâc, c.3, s.85, Mesfûh (akmış) kan: bedenden akan kandır. Bu vasfın-nitelemenin anlamı tabii donmuş kabul edilmesiyle izah edilebilir. Buradaki balık, mutlak olarak her türlü balığı kapsar.

120[120] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/64-65.

ihtiva ettiği konunun aslına ve zaruret prensibine yeni bir yorumda bulunmaya gerek görmüyoruz. Çünkü konu üzerinde En'am sûresinin tefsirinde yeterince yorumda bulunduk. Ancak biz burada, özellikle 116. ayette, uzun vadede çeşitli alanları kapsaması mümkün olabilecek, mutlak ifadesi nedeniyle sadece et ve yiyeceklerden haram olanlara mahsus olmadığını gösteren muhtevaya dikkat çekmek istiyoruz. Ayet, müslü-manları helal ve haram konusunda rastgele konuşmaktan, sonra da bunu düşünmeden ispat etmeden, mesnetsiz olarak Allah'a nispet etmekten men etmiştir. Böyle bir davranışta bulunmak Allah'a iftiradır; geniş kıldığını daraltmak, maslahat, akıl ve eşyanın tabiatıyla uygunluk içerisinde cereyan eden Allah'ın hikmetini iptal etmektir. Bunun gibi tahlil (helal kılmak) ve tahrimin (haram kılmak) düşünmeden, delilsiz olarak Peygam-ber'e nispet edilmesinin de caiz olmayacağını söylemek yerinde olur. Böyle yapmakla, yasamanın ikinci kaynağı olan Allah'ın Resulüne iftira edilmiş olunur.

Son ayet de diğer ayetlerin konusuyla irtibat halinde olmakla ve konusunun bazı müslümanlar tarafından veya bazılarının davranışları neticesinde gündeme gelmiş olmasıyla birlikte, muhtevasında Kur'ani tevbe prensibi te'yid edilmekte ve üslubunda umumiyet ile kapsamhlik yer almaktadır. Bu prensip hakkında Furkan sûresinde yeterli miktarda yorum yaptık; tekrar etmeye gerek yoktur.

Ayetlerden, En'am sûresinin bu sûreden Önce indiği açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü yahudilere haram kılman şeyler o sûrede belirtilmiş, burada da oraya atıfta bulunulmuştur. Bu da bazı müsteşriklerin, tertipte En'am sûresini son inen sûreler arasında zikretmelerini yanhş çıkartırı aktadtf. [121[121]].

120- İbrahim gerçekten Hakk'a yönelen, Allah'a itaat eden bir ümmeti[122[122]]. Allah'a ortak koşanlardan değildi.

121- O'nun nimetlerine şükrediciydi. (Allah) onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.

122- Biz ona dünyada bir güzellik verdik; şüphesiz o, ahtrette de salihlerdendir.

123- Sonra sana: "Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy! O müşriklerden değildi" diye vahyettik.

124- Cumartesi, ancak onda ihtilafa düşenlere (farz) kılındı. Şüphesiz Rabbin, onların ihtilaf ettikleri şeyler hakkın-da Kıyamet günü aralarında hükmedecektir.

121[121] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/66-67.

122[122] Kâne Ümmeten Tâbi olunan bir önderdi; yahut "ümmet sahibi idi" anlamındadır.

1- Ayetler, İbrahim (a)'in hak yolda Allah'a boyun eğerek, çizdiği sınırlara sapmak-sızın bağlı kalarak yürüyen, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayan, O'nun nimetlerine sürekli şükreden bir önder olduğunu açıklamaktadır. Allah onu seçmiş, koruması altına almış; dosdoğru yolu göstererek, O'na dünyada her türlü iyilik, güvenlik, kurtuluş yollarını kolaylaştırmış, ahirette de onu en güzel mükâfata layık salihler arasına koymuştur.

2- Peygamber'e de Allah'ın, İbrahim (a)'in dinine ve hiçbir sapıklık ve şirk olmayan O'nun yoluna uymasını vahyettiği bildirilmiştir.

3- Allah'ın Cumartesi gününü, onun hakkında ihtilaf edenlerin üzerine farz kıldığı ve çok yakında Kıyamet gününde de onlar arasında, ihtilaf ettikleri konuda hükmedeceği açıklanmıştır.

Müfessirler bu ayetlerin ne hakkında indiği konusunda bir rivayet nakletmemişler-dir. Anladığımız kadarıyla -özellikle ilk dört ayet- önceki ayetlerle bağlantılıdır. Araplar onların dini gelenekler konusunda takip ettikleri yolu tenkit ediyorlardı; bunlar arasında İbrahim'in dinine kadar varan tahlil ve tahrim konusundaki gelenekler de bulunmaktaydı. Ayetler, önceki ayetleri tamamlayıcı mahiyette onlara cevap verip, kınamak ve bu dinin özünü açıklamak maksadıyla gelmiştir; öyle ki bu dini Peygamber'e Allah vahyet-miştir. Kur'an'da geçen tahlil ve tahrim -özellikle hayvansal yiyecekler konusunda- bu dinden sahih olarak aktarılan hüküm olup aynen alınması gerekir.

Son ayet hakkında müfesirlerden birçok farklı görüşler aktarılmıştır[123][123]. Bir kısmı bazı rivayet ve hadislere dayanarak şöyle demiştir: Cuma günü bayram günü olarak kabul edilmesi gereken gündü. Çünkü Allah o günde kâinatın yaratılmasını tamamladı; ancak yahudiler bu konuda ihtilafa düştüler, sonra da Cumartesi gününü seçtiler. Çünkü o gün Allah'ın kâinatın yaratılmasını tamamlayıp -zanlanna göre- istirahate çekildiği gündü. Allah da o günü onlara farz yaptı ve o günde çalışmayı haram kıldı. Bazıları buna uydular, bazıları da muhalefet ettiler. Bu görüşe sahip müfessirler, Buhari'nin Ebu Hureyre'den naklettiği bir hadisi aktardılar: "Bizler sonra gelip Kıyamet günü öne geçenleriz; farkımız onlar bizden önce kitap verilmiş olanlardır. Sonra Allah'ın onlara farz kıldığı sünde ayrılığa düştüler; Allah da onu bize nasip etti, bu konuda insanlar bize tabidir; yahudiler yarın, hristiyanlar ise yarından sonradır." Müslim'in Ebu Hureyre ve Huzey-fe'den naklettiği başka bir hadiste de: "Allah bizden önce gelenleri Cuma günü konusunda yanılttı. Yahudilerin Cumartesi, hristiyanlann ise Pazar günü oldu. Allah bizi yarattığında Cuma'yı da bize nasip etti. Kıyamet gününde onlar bize tâbi olacaklardır; biz Öne geçenler diğer yaratıklardan önce hesaplan görülenler olacağız."[124][124]

---

[123][123] Bkz. Taberİ, İbn Kesir ve Begavi tefsirleri.

[124][124] Her iki hadisi de İbn Kesir ve Beğavi nakle tmiştir; ayrıca Bkz. Tâc, c.1, s.244-245.

Bir kısmı da şöyle demiştir.[125[125]] Ayet yahudilerin Cumartesi günü balık tutma konusunda kurdukları hileye ve Allah'ın da bu suçlan karşılığında onları cezalandmp suretlerini değiştirmesine işaret etmektedir. Araf sûresinin 163-166. ayetleri buna temas etmiştir.

Biz de bu görüşü tahrirn ve tahlil konusuyla sıkı irtibatından dolayı tercih etmekteyiz. Ayette, Allah'ın yahudileri cezalandırdığı gibi müslümanlan da cezalandırmaması için, onlara yahudilerin bu yolunda yürümemeleri konusunda uyarı ve tenbih vardır. Bu ayetle, önceki dört ayet arasındaki ilişki açıkça gözükmektedir; sonra bu beş ayetle öncekiler arasındaki ilişki de açıktır. Biz bu tercihle, yukarıda geçen Buhari ve Müslim'in naklettiği hadisler arasında herhangi bir çatışma görmüyoruz. Çünkü sözkonusu hadisler bu ayetin tefsiri ile ilgili değildir. [126[126]]

125- Rabbimin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir.

Hikmet Ve Güzel Öğütle Davet

Ayette Peygamber'e Allah yoluna davette, hikmetli güzel öğüt metoduna sarılması, insanlarla münakaşada en güzel üslubu seçmesi, bundan sonra da Allah'a tevekkül etmesi emredil inektedir. Zira kimin doğru yoldan saptığını, kimin de hidayet üzere olduğunu ancak o bilir.

Bu ayetin ne hakkında indiği konusunda bir rivayete rastlamadık; ancak Önceki ayetler ile arasındaki ilişki açıkça anlaşılmaktadır. Zira tahlil ve tahrim konusuyla, İbrahim (a)'in dini konusu üzerinde tartışma çok olmaktadır. Muhtemel olarak Peygamber de birtakım ortamlarda bu konular hakkında zor durumda bırakılıp öfkelendirilmiş olabilir. Dolayısıyla vahyin hikmeti gereği bu dinin hakikati açıklanıp, Allah'ın Peygamberi'ne uymasını vahyettiği hak yolu olduğu da anlaşıldıktan sonra, Allah'ın tahrim ve tahlil konusunda vahyettiklerinin bu dinde yer alan hakikatler olduğu da bildirilmiş; daha sonra da Peygamber teskin edilerek bir yönden takip etmesi güzel olacak hikmetli metod kendisine öğretilmiş, bir yönden de teselli edilmiştir. Güzel yetenek ve sağlıklı vicdan sahipleri mutlaka hakkı anlayıp doğru yola gireceklerdir. Aksi fıtratlara sahip olanlar ise bilerek ve inat ederek büyüklendiklerinden, gerçeği kavrayamazlar; onların sorumlulukları Peygamber'e ait değildir, û'nun görevi sadece Allah'ın yoluna hikmetle, güzel öğütle davet etmektir. Tartışma vuku bulduğunda da, bunun nazik, yumuşak ve güzel bir çerçevede cereyan etmesi gerekir. [127[127]].

[125[125]] Zamahşeri, Keşşaf, Hâzin tefsiri.

[126[126]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/67-68.
[127[127]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/69.68-

İslam'a Davet Metodu

"Rabhinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et" ayeti, önceki üslûp ve konuyla irtibat içinde olmakla beraber, ihtiva ettiği metod çok yüce değerde, mutlak ve genel olarak gelmiştir. Allah'ın yolu olan İslam'a davette de ulaşılamayacak derecede zirvede ufuklara sahiptir ve bu metodla İslam mesajı sonsuzluğa namzettir. Bu metod uzun vadede sürekli canlı olarak kullanılabilecek öğretiler sunmaktadır; müslümanlara her zaman ve mekanda İslam'a davetlerinde metod-lannın bu olması gerektiği vurgulanmaktadır. Hak ve iyilik prensiplerine, çağıran her davetçinin de bu metoda uyması gerekir. Bunlara davet ancak bu harikulade hikmetli üslûp kullanıldığı takdirde başarıya ulaşabilir. Baskıcı, zorlayıcı, sıkıştırıcı ve sertlik yanlısı metodların başarılı, sağlıklı sonuçlara götürmesi mümkün değildir.

Bazı müfessirlerin dediklerine göre[128[128]] bu ayet savaş ayetleri tarafından neshedilmiş-tir. Misyoner ve müsteşriklerden bazı karşıt görüş sahipleri de şöyle demektedir: Peygamber kuvvetlenip gücü arttığında bu metoda aykın davranılmış ve bu metod terkedilmiştir.

Bizim gördüğümüz kadarıyla ne bu, ne de önceki görüş doğru değildir; her ikisi de büyük bir yanılgıdır. Medine'de inen kıtal (savaş) ayetleriyle buradaki metod tamamen uyum içerisindedir. Çünkü savaş; müslümanlara saldıranlara karşı meşru kılınmıştır; yoksa insanları zorla İslam'a sokmak için değil. Bu konuyu, geniş olarak "Kâfirûn" sûresinin tefsirinde açıkladık, yine yeri geldiğinde geniş açıklamada bulunacağız.

Peygamber'in ve Raşid halifelerin miitevatir -kesin olarak nakledilen- sîretleri (yaşamları) bu metodun bozulduğuna dair aykırı bütün sözleri yalanlamaktadır. Aksine, gerçek olan, karşıt görüş sahibi kibirli kimseden başka hiçbir kimsenin şüphe duymayacağı tarzda, bunun daha bir dikkat ve titizlikle uygulandığıdır[129[129]]..

126- Eğer ceza verecekseniz[130[130]], size verilen cezanın misliyle ceza verin ve eğer sabrederseniz; andolsun bu, sabredenler için daha hayırlıdır.

127- Sabret; sabrın ancak Allah(ın yardımı) iledir. Onlar için üzülme! Kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme.

[128[128]] Beğavi tefsiri. Afi

[129[129]] Bkz.kitabımız olan Tar'hul!-Cinsel-Arabi, c.6-7, "İslam"da Peygamber ve Raşid halifeler bayrağı altında Arapçılık başlığı; Bkz. kitabımız, Kur'an'dan Elçinin Sireti, c.2, s.49-305; Bkz. kitabımız, ed-Düstûr el-Kurâ- kıyası Sistem ve Cihad Sistemi bölümleri.

[130[130]] Ve İn Âkabîüm Eğer bir davranışa aynıyla mukabelede bulunmak isterseniz anlamındadır. Kötülüğe ve düşmanlığa karşılıkta bulunmak anlamında kullanıla.

128- Şüphesiz Allah korkup sakınanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir.

1- Ayetlerde işiten muhataplara, bir kötülüğe ve düşmanlığa karşılıkta bulunmak istediklerinde, bunun kendilerine yapılan oranda, taşkınlık yapmadan, sınırı aşmadan olması gerektiği bildirilmekte, bununla beraber eğer karşılıkta bulunmayıp sabrederlerse bunun daha faziletli olduğuna dikkat çekilmektedir. Çünkü sabırda, sabredenler için çok büyük hayır vardır.

2- Peygamber'e sabretmesi, karşı karşıya bulunduğu kötülük ve hilekâr tutumlar karşısında hüzne ve gönül sıkıntısına teslim olmaması emredilmiştir.

3- Sabrettiğinde itimadının Allah'a olduğu konusunda Peygamber'e güven verilmekte ve Allah'ın kendisinden korkup sakınanları ve davranışlarını düzelteni destekleyeceği bildirilmektedir. [131[131]].

"Misliyle Cezalandırmak" Üzerine

Sözkonusu ayetin Mekki veya Medeni olup olmadığı hakkında tartışma vardır.

Bizim itimad ettiğimiz mushafta üç ayetin de Medine'de indiği rivayet edilmektedir. Taberi'nin A'tâ b. Yesâr'dan -tabiilerin tabii alimlerden birisi- naklettiğine göre, üç ayet de Medine döneminde, Uhud savaşından sonra inmiştir. Peygamber, Hamza (r) şehit edildiğinde çok kederlenmiş ve eğer Allah bize onlara karşı zafer nasip ederse biz de onlardan otuz kişiyi âleme ibret olacak şekilde öldüreceğiz diye yemin etmiş, müslü-manlar da bu sözü işittiklerinde şöyle demişlerdir: "Allah'a yemin olsun ki onlara karşı zafer kazandığımızda kesinlikle onları Araplardan hiçbirinin hiç kimseye yapmadığı bir şekilde âleme ibret olacak tarzda öldüreceğiz". Bunun üzerine Allah bu ayetleri indirdi. Taberi bu konuda başka rivayetler de nakletmiştir. Bu rivayetlerin hepsi, ayetlerin Medine döneminde indiğini açıkça te'yid etmektedir. Bununla beraber Taberi bazı tabiilerden de şöyle nakletmiştir: Mekke'de bazı müslümanlar şöyle dediler: Ey Allah'ın Rasu-lü! Eğer Allah bize izin verirse, muhakkak biz şu köpeklerden öcümüzü alır; onları mağlup ederiz. Bunun üzerine Allah bu ayetleri indirdi. Sonra da bunlar cihad ayetleriy-le neshedilmiştir. Bu rivayet, ayetlerin Medine döneminde indiğini ifade eden rivayetle çatışmaktadır. Bütün bunların yanısıra Taberi'nin bazı tabiilerden ve onların tabiilerinden naklettiğine göre, ayetler mutlak olup bir kimseye, yaptığı zulmün karşılığı olarak misliyle mukabelede bulunmak dışında, aşırı gitmekten sakındirmakta ve mukabelede bulunulmadan sabretmenin ise daha faziletli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ayetler mensuh

---

[131[131]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/69.

olmayıp muhkemdir. Hükümleri baki ve açıktır. Taberi sonra şöyle demiştir: Doğru olan, Allah birinci ayette Peygamber'e ve mü'minlere, şayet ceza vermeyi seçiyorlarsa, kendilerine ceza verenleri aynı cezayla cezalandırmalarını emretmiştir. Bununla beraber sabretmek daha faziletlidir. İkinci ve üçüncü ayette ise, Allah Pey-gamber'i kavminin davetinden yüz çevirmesinden, ona karşı olumsuz tavır takınmasından ve bunun etkisiyle üzülüp gönlünün daralmasından dolayı teselli etmiştir. Diğer müfessirlerin görüşleri ve naklettikleri rivayetler, Taberi'nin naklinden farkh olmamıştır[132[132]]. Taberi'nin son olarak söylediği sözde doğruluk payı vardır; zira ne ayetlerin muhtevasında, ne de üslubunda Medine döneminde indiklerini ifade eden rivayetleri destekleyen bir karine bulunmamaktadır. Zaten bu rivayetin kapsamına uygun olarak, ayetlerin tertipte bu yere konmasının hikmeti de anlaşılır olamaz. Alî İmran sûresinde Uhud savaşından biraz daha genişçe bahsedilmişti; eğer nakledilenler doğru olmuş olsaydı bu ayetlerin yeri o sûreler olurdu.

Ayetlerin üslûp ve kapsamı Mekke döneminde İndikleri görüşünü te'yid etmektedir. Bu ayetlerin kapsadığı hususlar, birçok kere Mekke'de inen ayetlerde yer almıştır. Örneğin Nemi sûresinde bir ayette, buradaki ikinci ayetin sonunda bulunan ifade aynen geçmektedir: "(Rasûlüm!) Onların yüzünden üzülme, kurmakta oldukları tuzaklardan ötürü sıkıntı duyma."(Nemi, 70). Buradaki ifadeyle Peygamber'in amcasının şehit edilmesinden dolayı kederlenmesi rivayeti arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Çünkü ayet, onu, tutumlarından ve tuzaklarından dolayı üzülmekten nehyelmektedir. Ayetlerin Mekke'de indiğini tercih etmekle, önceki ayetlerle aralarındaki İlişki ortaya çıkmaktadır. Hemen bunlardan önceki ayette, şayet ille de tartışmak gerekiyorsa, bunun en güzel surette olması ve Allah yoluna davetin de hikmetle ve güzel öğütle olması emredilmek-tedir. Bunun sonucu olarak üç ayetin de Önceki ayeti tamamlamak, üslûp ve konunun bir parçasını oluşturmak için geldiği akla gelmektedir. Sanki bu ayetle bütün hayrın, adı geçen metodu uygulamakta olduğuna dikkat çekilmekte; kafirlerden aşırıya gidip sertliğe başvuranlar olduğunda ise, eğer bazı müslümanlar karşılık vermenin gerekliliğine kanaat getirirlerse, bu karşılık misliyle, eşitlik sınırı içerisinde olsun denmek istenmektedir. Bununla beraber sabretmek daha faziletlidir. Peygamber'e ve müslümanlara yakışan, kendilerine sahip olarak itidal sınırını aşmamak, kafirlerin tuzaklarını, olumsuz tavırlarını ve inatlarını görerek üzülmemek, gönül darlığına düşmemektir. Onların vazifesi Allah'tan korkup sakınmak, O'nu razı edecek güzel davranışlarda bulunmaktır. Zira O, korkup-sakınanlar ve iyi davranışta bulunanlarla beraberdir.

Bu şekilde üç ayet de Önceki ayetin ihtiva ettiği mükemmel hikmetli metodu tamam-lamaktadır. O ayet -yerinde açıkladığımız üzere- sürekli devam edecek yüce öğretileri kapsadığı gibi, bu üç ayet de onun gibi sürekli devam edecek öğretileri

[132[132]] Bkz. Beğavi, İbn Kesir, Hâzin ve Tabresi tefsirleri.

kapsamaktadır. [133[133]].

[133[133]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/70-71.

İSRA SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 17

Nüzul Sırası : 46

Ayet Sayısı : 111

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede Peygomber {sl'in yaşadığı İsra olayına; vasiyetler, emirler, nehiyler ve dini etimolojik ve sosyolojik hükümler bütününe işaret edilmekte; israiloğullan'nın tarihsel olaylarına, Adem ile iblis, Musa ile Firavun kıssasına değinilmekte; kafirlerin tutumları, inançları, sözleri ve tartışmaları aktarılmakta, onların vahyi çağrıya engel olma girişimleri deşifre edilmekte, bir yandan Peygamber (s) teselli edilirken öte yandan uyarılmakta, bazı Ehl-i Kitap alimlerinin tutumları Kur'an'ı kabul edişleri bir çok konuda ona hayranlıkları dile getirilmekte; ayrıca Kur'an'daki hak, hidayet, ruhaniyet, şifa ve icaza değinilmektedir.

Sûrenin bölümleri birbirleriyle irtibatlı olup, ayetleri ölçülü ve dengelidir. Ayrıca sûrenin bütün bölümleri sonuna kadar ardarda inmiştir.

Rivayete göre 26, 32, 33, 57, 73 ve 80. ayetler Medine'de inmiştir. Ne var ki, bunların genel akışı, içeriği, birbirleriyle uyumu ve dengeli oluşu rivayetin doğruluğu hakkında bizde şüphe uyandırmaktadır. Bu yüzden biz ayetlerin Mekke'de indiği kanaatindeyiz.

Bu sûrenin bir başka adı da İsrailoğulları süresidir. Çünkü burada Onlar hakkında bir bölüm bulunmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1- Bir kısım ayetlerimizi kendisine göstermek için, kulunu2[2]' bir gece Mescid-i3[3] Haram'dan4[4] çevresini bereketlendirdiğimiz5[5] Mescid-i Aksa'ya6[6] götüren'7[7] O(Allah)yü-

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/325.

2[2] Abdihi "Kulunu" kelimesi Peygamber (s)'den kinaye olarak kullanılmıştır.

3[3] el-Mescidi Mescid, genel olarak ibadet ve secde mekanıdır.

4[4] el-Mescidi'l Haram Mekke Mescidi. Bu cümle, indiği esnada Kabe'nin etrafında namaz kılınan yeri yahut namaz kılınmak için hazırlık yapılan alanı

cedir'[8][8]. Gerçekten O, işitendir, görendir.

İsra Olayı

Müfessirler İsra olayı hakkında Peygamber (s)'den ve ashabından değişik senedler-ie birçok hadis rivayet etmişlerdir. Bu hadislerde îsra'nın oluşu ve Peygamber (s)'in bu olay esnasındaki durumu anlatılır. Hz. Aişe'den rivayet edilen hadise göre; İsra, sadık rüya şeklinde olmuştur. Peygamber (s)'in bedeni kaybolmamıştır. İsra gecesi Peygamber (s)'in evinde bulunan halası Ümmi Hani'den rivayet edilen hadise göre; Peygam-ber'in bedeni (gözden) kaybolmuş, kafirlerin bir eziyetine maruz kalmasından korkmuş; ancak Peygamber (s) kendisine yatsı namazını Mekke'de kıldığını sonrada Beytü'l-Makdis'e yürütüldüğünü ve dönüp sabah namazını Mekke'de kıldığını söylemiştir. Bazı hadislere ve rivayetlere göre İsra olayı, bi'setten sonra ve hicretten önce bir defa olarak gerçekleşmiştir. Bazı rivayetlere göre; İsra olayı iki defa vuku bulmuş, biri uyanıkken diğeri uykuda bi'setten sonra ve hicretten Önce olmuştur. Bazı rivayetlere göre de; üç defa vuku bulmuş, biri bi'setten önce, ikisi bi'setten sonra ve hicretten önce biri uykudayken diğeri uynıkken ve cismiylc birlikte gerçekleşmiştir.

Bazı rivayetlerde İsra olayının Rasulullah'm Mekke'den Beytül-Makdis'e yürümesi oradan tekrar Mekke'ye dönmesi olarak anlaşılmaktadır. Bazı rivayetlerde İsra olayını Miraçla birlikte zikretmekte ve Peygamber (s)in Beytü'l-Makdis'e döndüğünü, oradan da Mekke'ye döndüğünü belirtmektedir. Bir rivayete göre; İsra olayı uyanak bir halde ve cisimle gerçekleşmiştir. Miraç'ta uykuda vuku bulmuştur.

Ayet, görüldüğü gibi yalnızca Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya olan İsra'yı zikretmektedir. Ayetten Öyle anlaşılıyor ki İsra olayı uyanık bir halde ve bedeni olarak gerçekleşmiştir. Eğer uykuda olsaydı ayet, bu olayı bu açıklık ve kesinlikle zikretmesinin hikmeti olmazdı.

Bunu destekleyen Peygamber (s)'den rivayet edilen hadisler de vardır. Peygamber (s) İsra

---

kasdetmektedir.

5[5] Ellezi barekna havlehü "Havlehü= Etrafını" cümlesindeki zamir, Mescid-i Aksa'ya dönmektedir. Kelime, içinde Mescid'in bulunduğu Filistin diyarını kasdetmektedir. Araf Süresi 137., Enbiya Sûresi 71. ayetleri de Allah'ın burasını bereketli kıldığını zikretmektedir.

6[6] el-Mcscidil-Aksa Çok uzak, ırak demektir. Cümlede Beyt-i Makdis'le Allah'a ibadet edilen mekan kasdolunmaktadir. "el-Aksa" kelimesi. Mekke ile Beyt-i Makdis arasında uzak bir mesafenin bulunduğuna işaret etmektedir. "el-Mescidü'l-Aksa" ifadesi İslam'dan sonra Kur'ani vasıftan iktibas edilerek Beyt-i Makdis mescidine özel isim olmuştur. İslam öncesi Süleyman (a)'ın inşa ettiği mabedin yeri burası olup ayetin inişi esnasında harabe halindeydi.

7[7] Esra İ.sra mastanndandır. Gece yürüyüşü demektir.

8[8] Sübhane Tercih olunan görüşe göre bu kelime (sebbehe) kelimesinin mastarı olup "Tesbihen liliah" anlamındadır. Teşbih ise takdis etmek, yüceltmek ve övmektir.

olayının gerçekleştiği gecenin sabahında insanlara İsra'dan bahsetmiştir. Daha Önce kendisine iman edip tasdik edenler (inançlarından) geri döndüler. Bunlar ve beraberinde bazı kafir liderler olduğu halde Ebu Bekir'e gelmişler ve O'na "Senin arkadaşın gece Beytül-Makdise yürütüldüğünü sonra Mekke'de sabahladığı söylüyor" dediler. E-bu Bekir "Şayet O bunu diyorsa mutlaka doğru söylemiştir" dedi. Onlar da "Yani sen O'nun gece Beytü'l-Makdis'e gittiğini sonra aynı gece sabah olmadan Mekke'ye geldiğini tastik mi ediyorsun" deyince. Ebu Bekir "evet, ben O'nu bundan başka şeylerde de tasdik ediyorum. O'nun semadan akşam sabah haber getirdiğini tasdik ediyorum." dedi. Yİne rivayette geldiğine göre kafirler Peygamber (s)'i imtihana çekmişler ve demişler ki: "Ey Muhammed, falancaların kervanını gördün mü?" O da: "Evet onu falan yerde gördüm, onlar bir develerini kaybetmişlerdi. Kızıl bir deve onlardan ayrılmıştı. Üzerinde bir su kırbası vardı ve ondan su içtim. O kervanın sahiplerinden falan falan kişiler vardır. Sabah gün doğumunda onlar gelecekler." dedi. Onlar da bunun üzerine tepeye doğru gidip gözetlemeye başladılar. Derken karşıdan kervanın geldiğini gördüler. Onlara "sizin bir deveniz kayboldu mu? Kızıl bir deve sizden ayrıldı mı ve üzerinde bir su kırbası var mıydı? diye sordular. Onlar da "eyet" dediler. Onlara çobanların isimlerini sordular. Onlar da aynen Peygamber (s)'in söylediği gibi haber verdiler. Sonra Peygamber (s)'den Beytü'l-Makdis'in bazı özelliklerini saymasını istediler. Peygamber (s)'de orayı doğru bir şekilde vasfetti. Daha Önce orayı ziyaret edenler bunun doğru olduğunu anladılar.

Birçok müfessir ve hadislere göre İsra olayı bir defa, bedensel olarak ve Peygamber (s) uyanıkken vuku bulmuştur. Semaya miraç da bununla birlikte zikredilmiştir. İsra olayının bir defa da bi'setten önce vuku bulduğunu söyleyen habere gelince; Kasas ve Şura Surelerindeki ayetler bunu çürütmektedir. Ve Peygamber (s)'in kendisine vahiy gelmeden önce kendisine nübüvvet verileceğini bilmediği belirtmekledir.

"Kitabın sana bırakılacağını umut etmezdin. Bu, senin Rabbinden bir rahmettir. Öyleyse kafirlere sakın arka çıkma." (Kasas, 86).

"Böylece sana da biz kendi enirimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir hilmiyordun. Biz onu bir nur kıldık; onunla kullar muzdan dilediğimizi hidayete erdiririz. Şüphesiz sen, dosdoğru olan bir yola iletiyorsun." (Şura, 52). İsra olayının bi'set-ten sonra biri uyanık haldeyken, biri de uykudayken olmak üzere iki defa gerçekleştiğini belirten haberi de müfessirlerin çoğu reddetmektedir.

Durum ne olursa olsun, ayetin ruhundan övle anlaşılmaktadır ki, bu olay Peygamber <s)'e Allah'ın ayetlerine ve melekutuna muttali olmak için verilmiş bir ikramdır. Bu o-lay sadece Peygamber (s)'in bilgisiyle sınırlıdır. Bir başkası bunu hissetmemiştir. Ve bu olay. peygamberlerin Allah ile olan ilişkisini ispat mahiyetinde olan ve peygamberlerîy-le gerçekleştirilen mucizelerden de değildir.

Peygamber (s)'in diğer özel manevi hususlarında olduğu gibi bu olayın da keyfiyyeti ve mahiyyeti üzerinde tedbirli davranmak gerekmektedir, Alak, Tekvir, Necm ve Kıya-me surelerinde dikkat çektiğimiz gibi bu olaya, tahminlerde bulunmaksızın, gereğince İmanı bir hakikat olarak iman etmek gerekir. Her ne kadar vahye İman gibi veya sahih nasslarda yer alan Peygamberin özel idraklerine iman gibi bu olayın gerçek mahiyeti idrak edilmiyorsa da Allah'ın herşeye kadir olduğuna yüreklen bağlanmak gerekir.

Birçok hadis ve rivayetlerde gelen açıklamalar genellikle miraç hakkındadır. İsra olayı hakkında şu anlatılır: Peygamber (s) uykudayken kendisine Cibril geldi. Onu dürttü, uyanınca kendisine katırdan küçük ve eşekten büyük ve ismi Burak olan bir binek gelirdi. Elini altına koyarak Peygamber (s) bu bineğe bindi. Cibril onun yularından tutarak yürümeye başladılar. BeytüM-Makdis'e ulaştıklarında diğer peygmberler geidi. Cibril Peygamber (s)*i öne geçirdi ve onlara imamlık yaptı. Sonra O'nu göğe çıkardı. Ve yine rivayetlerde geldiğine göre; Cibril ve iki arkadaşı Peygamber (s)'İn göğsünü yardılar ve zemzem suyuyla yıkayıp iman ve hikmetle doldurdular. Ardından Cibril Bu-rak'la geldi ve Peygamber (s) bu bineğe bindi. Bu olayın vahiy gelmeden önce vuku bulduğu bildirildiği gibi vahiyden sonra vuku bulduğu da rivayet edilmiştir. Tüm bu bilgilerin bulunduğu hadisler, meşhur sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır.

Miraç ve Miraç'la ilgili olaylar hakkında da Necm Suresi'nin tefsirinde bilgi verilmiştir. Burada yeniden tekrar etme gereğini görmüyoruz. Ancak orada İsra Suresi'ndeki bu ayetin Miraç'ı belirtmeksizin açıkça İsra olayını zikretmektedir. Necm sûresinin ayetleri de Mirac'ı zikretmemektedir. Miraç olayı yalnızca hadislerde ve rivayetlerde y-er almaktadır. 9[9]

2- "Biz Musa'ya kitap verdik ve or,u İsrailoğulları'na "benden başka bir vekil edinmeyin" diye bir kılavuz kıldık.

3- Ey Nuh ile beraber taşıdıklarımızın çocukları10[10]', doğrusu O, çok şükreden bir kuldu.

4- Kitapta11[11] İsrailoğulları'na şu hükmü verdik12[12]. Siz ülkede iki kere bozgunculuk yapacaksınız ve kibirli İle bir şekilde böbürlenip yükselceksiniz'13[13].

5- Birincisinin'14[14]' zamanı gelince, üzerine çok güçlü kullarımızı gönderdik, evlerin arasına

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/327-329.

10[10] Zürriyyete men hamelna maa Nuhin Kendilerine seslenilen kimseler. Yani, ey Nuh'la beraber taşıdıklarımızın çocukları.

11[11] fi'l-Kilap Allah'ın ilmi anlamındadır.

12[12] Kadayna Hüküm verdik, haber verdik, takdir ettik anlamlarındadır.

13[13] Vek'ta'îünne uluvven kebiran Büyük bir kibirle kibirleneceksiniz. Burada onların yapacağı taşkınlığa ve böbürlenmeye işaret edilmiştir.

14[14] Va'du ulahuma Birinci cezalandırmanın zamanı.

girip araştırdılar[15[15]]'. Bu, yerine getirilmesi gereken bir sözdü.

6- Sonra size tekrar onları yenme imkanı verdik ve çoğalttık.[16[16]]

7- Eğer iyilik yaparsanız kendiniz için iyilik yapmış olursunuz. Kötülük yaparsanız o da sizin aleyhinizedir. Sonuncu vaad gelince, yüzlerinizi kötü duruma soksunlar'[17[17]]', ilk kez girdikleri gibi yine Mescid'e girsinler ve ele geçirdiklerini mahvetsinler'[18[18]]'.

8- Umulur ki, Rabbiniz size merhamet eder. Ama siz dönersiniz biz de döneriz. Biz cehennemi kafirler İçin bir kuşatma yeri kıldık."

Bu ayetlerde İsriloğulları'nın taşkınlıkları, bozgunculukları, döneklikleri ve aldatmalan sebebiyle başlarına gelen bir kısım tarihi olaylara işaret edilmekte, onlar hakkındaki Allah'ın sosyolojik ve kozmolojik kanunu açıklanmaktadır:

1- Yüce Allah Musa (a)*ya kitap vermiş. O'nu îsrailoğüllan'ria hidayet rehberi kılmış onlara o kitaba tutunmalarını. Allah'tan başka vekil ve Rabb edinmemelerini vasiyet etmiş, İsrai 1 oğul lan'nin Nuh'un ve O'nunla birlikte kurtarılanların soyundan olduğunu hatırlatmıştır. O'nun şükreden halis bir kul olduğunu, O'nda kendileri için güzel bir örnek bulunduğunu belirtmiştir.

2- Fakat İsnıiioğullan Allah'ın kendilerine sunduğu vasiyetine karşı gelmiş, bozgunculuk etmiş ve kibirlenmelerdir. Bunun üzerine Allah onalara iki kez ceza yazmış. Birincisinde güçlü insanları onların başına musallat etmiş, o güçlü İnsanlar İsrailoğulla-n'nın yurtlarına girmiş, onlara her türlü işkenceyi reva görmüşlerdir. Ardından İ ailo-ğulları tevbe etmişler, eski güçlerine dönmüşler, ülkelerini yeniden onarmişiardır. Allah onları peygamberleri diliyle: "Şayet durumlarını düzeltir, samimi olurlarsa faydaları kendilerinedir. Durumlarını düzeltmez, zulmeder ve yan çizerlerse bunun zararı kendi (erinedir. Çünkü bu durumda ikinci cezayı hakeîmişl erdir. O zaman savaşçılar yurtlarına girer, mescidlerini tarumar ederler, şan ve şereflerini çilerinden alırlar, başlarına gelen bu azap ve kötülükten ötürü yüzleri kızarır." diyerek uyarmıştır.

3- Yine Allah İsrailoğullan'na: Allah'ın rahmet kapısını kulların yüzüne kapatmayacağına, durumlarını düzeltip samimi oldukları sürece rahmetini kazanabileceklerine, fakat taşkınlık, zulüm ve inkar ederlerse o zaman Allah'ın dünyadaki azabı başlarına tekrar geleceğine, ahirette ise cehennemin kafirlere ait olacağına dair haberleri peygamberleri diliyle onlara

---

[15[15]] Câsu Kalıp karıştırmak veya ilerlemek ya da katetmek anlamındadır.

[16[16]] Eksera nefiran Sayı ve ordu bakımından çok olmak.

[17[17]] Liyesüit vücüheküm Üzüntü ve perişanlık sebebiyle sizin yüzlerinizi kötü duruma soksunlar, suratlarınızın asıimasına sebep olsunlar.

[18[18]] Liyütehhivü ma alev): İnşa ettiklerini ve yükselttiklerini yıksınlar, yerle bir etsinler.

tebliğ etmiştir.

Müfessirlerc göre[19[19]] ayetler, Allah'ın ayetlerini göstermek için Muhammed (s)'i gece yürüttüğünü zikrettikten sonra İsrailoğullarrna yol göstermek için Musa'ya kitap verdiğini belirten yeni bir konuyu açıklamak için gelmiştir. Kur'an nazmının işaret ettiği üzere bu ayetlerin ilk ayette arasında bir bağ bulunmakladır.

Ayetler her ne kadar, Allah'ın İsrailoğullan'nı iki kez peşpeşe güçlendirip zayıflattığını zikretse de, ibareye göre bu iki olayın son olduğunu belirtmek için değildir. Ayetlerden kastedilenin, İsrailoğullarrnın başlarına gelen, en Önemli iki tarihi olaya değinmek olabilir.

İsrailoğullarf nın güçlenip zayıfladıklarını, yan çizip ardından durumunu düzelttiklerini, taşkınlık edip ardından tevbe ettiklerini ve defalarca azabı hak ettiklerini tarih belgelemiştir.

İsrailoğuliarı tarihinde belgelenen iki önemli olay daha vardır:

Birincisi; M. Ö. 8. yüzyılın sonlarında Asur Kralı'hin yahudilerle savaşarak Filistin bölgesinin geneline hükmeden İsrail devletine son vermesi; onları yurtlarından sürmesi, yerlerine dışarıdan getirdikleri grupların yerleşmesidir.

İkincisi; M. Ö. 6. asrın ilk çeyreğinde Babil kralı Nabukodanasır İsrailoğullan'yla savaşarak "yahudi" devletini ikinci kez yerle bir etmesi, başkentleri Orşilim'İ (Beyt-i Makdis) yakıp yıkması, tapınaklarını harabeye çevirmesi, halkın genelini Babil'e sürmesidir.

Aynı şekilde tarihin belgelediği bir başka olay daha vardır: İsrailoğulları, bu iki önemli darbeden, başka bir diğer darbeyi de, M. Ö. 3. asırdan 1. aşıra kadar Şam bölgesinde hüküm süren Yunan devletinden, ardından M. Ö. 1. asrın ilk yanlarında aynı bölgeyi hükmü allına alan Roma devletinden yediler. Filistin'e kadar Babil devletini yönetimi altına alan Pers kralı Koriş, İsrailoğullan'na yeniden itibar kazandırdı. Bunun üzerine başkent ve mabetlerini yeniden imar ettiler. Fakat yönetim Yunanlılar'ın eline geçince İsrailoğuüan taşkınlıkla bulundular ve zulme başladılar. Bunun üzerine Yunan devleti onlara tavır aldı ve onları yenilgiye uğrattı. Ardından yeniden güçlendiler. Yönetim Roma devletine geçince isyan ettiler ve taşkınlıkta bulundular. Bunun üzerine Roma onlara dersini verdi, onları yenilgiye uğrattı. Başkentlerini ve tapınaklarını yerle bir etti. M. S. i. asırda onlardan büyük bir topluluğu öldürdü. Geri kalan halkı darmadağın etti, mabetleri harap oldu. Bu ayetler ininceye dek durum böyle devam etti[20[20]] .

Tevral'ın Ahbar (Laviyeler) bölümünün 26. Ishalvında İsrailoğulları'mn Allah'ın vasiyetlerine karşı geldiğine, hak yoldan saptıklarına, zulmedip taşkınlıkta bulunduklarına bunun üzerine düşmanlarının başlarına musallat olduğuna ve onları, işkenceye tabi tuttuklarına dair

---

[19[19]] Ayetlerin yorumu için bkz: Taben, İbn Kesir. Hazin Tefsirleri.

[20[20]] Bkz: "İsrailoğuliarı Tarihi" adlı kitabımızın Tevrat'tan alıntılanan 150,179-235,296. sayfaları iie 82-90, 179-196.sayfaları...

korkunç bir uyarı bulunmaktadır. Bu uyarı aynı şekilde Musa döneminden sonra Tevrat'ın bölümlerinde. Örneğin Kudat (kadılar), Eşiya ve Eramya'nm peygamberliği sıralarında defalarca tekrar tekrar edilmiştir. Bu bölümlerde anlatılan bir kısım olaylarla, ayetlerde anlatılan bazı olaylar arasında bir benzerlik bulunmaktadır.

Durum ne olursa olsun ayetlerin, bizzat tarihi olayları açıklama amacını gütmediği ancak İsriloğullarf nın başına gelen olayların sebebini ortaya koyduğu, farklı zaman ve mekanda yaşayan bütün insanlara örnek ve ibret olsun için toplumsal yasaları açıkladığı görülmektedir. Kur'an kıssalarının genel durumu bundan ibarettir.

Ayetler bunlara kısaca işarel etmekle yetinmiştir. Ayrıca örnek ve hatırlatma amaçlı olayların Kur'an'i dinleyenlerce meçhul olmadığına da delalet eder. [21[21]]

9- Gerçekten bu Kur'an, (insanı) en doğru yola'[22[22]] iletir ve iyi işler yapan mü'minlere, kendileri için büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara da acı bir azap hazırlanmıştır.

Her iki ayet bilindiği üzere peşpeşe gelmiş olup Önceki ayetlerin bir neticesidir. Geçmiş ayetlerde, İsrailoğullan'na yol gösterici olarak Allah'ın Musa'ya kitap ermesini zikrettikten sonra ve taşkınlıkları bozgunculukları sebebiyle îsrailoğullarf na yazılan dünyevi cezaya değinilmektedir. Sonra bu ayetler, salih mü'minleri büyük bir ecirle müjdelemek, kafirleri can yakıcı ahiret azabıyla uyarmak ve insanları dosdoğru yola ilelmek için Allah'ın Kur'an'ı indirdiğini vurgulamak amacıyla gelmiştir.

Bu ayetlerin içeriği ve Özü, görüldüğü kadarıyla Kur'an'm, insanları dosdoğru yola ileteceğini, dünya ve ahîrette saadet ve kurtuluşuna eriştireceğini ifade etmektedir.

Bir karşılaştırma yapacak olursak, durumun Önemli olduğunu görmekteyiz. Geçmiş ayetlerde Allah'ın sadece İsrailoğullan'nı doğru yola iletmek için kitap verdiği zikredi-lirken, bu iki ayette ise Kur'an'm bütün insanları doğru yola ilettiğinin, ancak bunlardan yanlızca salih mü'minlcrin ecirle, kafirlerin azapla müjdele ildiğinin belirtilmesi, Muhammedi risaletin genel oluşuyla lam bir uyum içindedir. [23[23]]

11- İnsan hayra dua eder gibi, şerre dua etmekte (hayrı ister gibi şerri istemekte) dir. İnsan pek acelecidir.

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/330-332.
[22[22]] Elleti hiye ekvamü İnsan yaşamının mutluluğu ve ölçüsü bulunan en geçerli ve en üstün yola...

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/333.

12- Biz gece ve gündüzü, (kudretimizi gösteren) iki ayet yaptık. Gecenin ayetini sildik, yerine gündüzün ayetini aydınlatıcı'[24[24]]" yaptık ki, hem (yaşamanız) için Rabbinizden bir lütuf arayasmız ve hem de yılların sayısını ve hesabını bilesiniz. Biz herşeyi açık açık anlattık.

İ!k iki ayetle insanların genelinin ahlakına eleştirel bir işaret bulunmaktadır; insanlar, hayır veya şer olup olmadığına bakmadan işlerinde acele ediyorlar, hayırda acele ettikleri gibi çerde de acele ediyorlar.

İkinci ayette, Allah'ın gece ile gündüzü tabiat kanunlarının hikmetine delil kıldığına dair rabbani açıklama bulunmaktadır: Allah, gündüzü yaşam ve geçimlerine vesile olan Allah'ın lütfunu aramaları ve çalışmaları için aydınlık kılmış, geceyi de istirahat edip dinlensinler diye karanlık haline getirmiştir. Buna ek olarak Allah gece ile gündüzü, senelerin ve günlerin hesabı bilinsin diye yaratmıştır. Allah insanlara Kur'an'da zatının üstün hikmetini ve geniş kudretini kavrasınlar diye herşeyi açıklamıştır.

Ayetlerin önceki ayetlerden kopuk olmadığı göze çarpmaktadır. Kafirler, önceki ayetlerin mü'minler için müjdenin, kafirler İçin azabın olduğunu haber vermesi üzerine Peygamber (s)'den azabın hemen gelmesini islemişler, bunun üzerine onlara cevap istedikleri gibi şerri ve azabı da acele istemeleri eleştirilmekte, ikinci ayette ise herşeyin vakti ve zamanı olduğu haber verilmektedir. Birşey, acele dua ve arzu ile ertelenmediği gibi ertelenmiş birşey de aynı şeylerle hemen olmaz. Ne gece gündüzü ne de seneler günleri geçebilir. Herşey tayin edilmiş bir vakitte olur. [25[25]]

13- Her insanın (amel) kuşunu[26[26]]) boynuna doladık, kıyamet günü onun için, açılmış olarak[27[27]]' bulacağı bir kitap çıkarıyoruz.

14- "Kitabını oku, bugün nefsin sana hesapçı olarak yeter!" (deriz).

15- Kim yola gelirse kendisi için yoİa gelmiş olur, kim de saparsa kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü taşımaz (Herkes kendi günahını kendi çeker). Biz elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azap edecek değiliz.

Ayetlerde her insanın ahirette kendi ameliyle başbaşa kalacağına, ameli hayır ise hayır, şer

---

[24[24]] Mubsıraten Parlatıcı, aydınlatıcı, ışıtıcı...

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/334.

[26[26]] Tairahü Amelinden yahut mutlu ve mutsuz olduğunu araştırma işaretinden kinayedir.

[27[27]] Meıışuren Açılmış, bildirilmiş, açıklanmış...

ise şerle karşılaşacağına dair rabbani açıklama bulunmaktadır. Allah herkese amellerin açılıp gösterildiği bir kitap çıkaracak, oku kitabını, hesap görücü olarak bunun içindeki sana yeter, diycceklir. Doğru yolu bulan kendi çıkarına yola gelmiş, sapan ise kendi zararına sapmıştır. Hiç kimse bir başkasının amelini ve sorumluluğunu yüklenmez. Allah'ın hikmeti ve adaleti gereği hiç kimseye önceden elçiler gönderip doğruyu ve sapıklığı açıklatarak uyarmadıkça azap etmez. Herkes hakettiğini görür.

Ayetler de. bilindiği Üzere önceki ayetlerle bağlantılıdır. Bunlarda geçmiş ayetlerde yorumladığımız te'vilin doğruluğuna dair işaret bulunmakladır.

Yine ayetlerde; hesap sevap ve cezanın ahirette gerçek olacağına ve ona iman edilmesi gerektiğine ek olarak, insanların dünyada işlediklerinden hesap göreceğine bu yüzden küfür ve günahtan sakınıp Allah'a inanmaya ve salih amel işlemeye yönelmeleri gerektiğine dair karine bulunmaktadır.

Son ayette, kesin ve açık olarak insanın seçme kabiliyetinin olduğu vurgulanmaktadır. Nimel veya azap olarak göreceği herşey bu seçimin bir sonucudur. Aynı şekilde bu ayette peygamberlerin gönderiliş hikmeti belirtilmektedir. Çünkü peygamberler insanlara akılları ve içtihatlarıyla bilemeyecekleri sınırları açıklıyorlar.

"Biz elçi göndermedikçe (hiçbir kavme) azap edecek değiliz" ayetindeki "elçi'" kelimesini bir kısım müfessirler "insani akıl " olarak açıklamış; akıllı ve rüşde erişmiş insana, elçiler rabbani daveti ulaştırsın veya ulaştırmasın, iman ve salılı ameli gerekli (vacip) görmüşlerdir[28[28]]. Buna ilave olarak kelâm âlimleri arasında insanın seçme yetisi olması ve bu yetiyle adilce cezayı haketmesi ve insanları doğru yola çağırmak için elçi göndermenin Allah'a vacip olması açısından ayetler etrafında tartışma çıkmıştır[29[29]].

Bize göre bülün bunlar ayetlerin amacının dışında olup gereksiz zorlamadan ibaret-iir. Ayetler, caydırıcı, aktivite kazandırıcı ve hatırlatıcı olması için uyarı ve sakındırma bağlamında varid olmuştur. Bunlara kulak veren Allah ve Rasulü'nün yoluna gelir, küfür ve günahlardan yüz çevirir, saiih amel işlemeye yönelir.

"Elçi" kelimesini akılla açıklamak, sözü konumundan başka alana kaydırmaktır. Söz kendi alanından başka alana kaydırılmaz, Elçiden maksat, Allah'ın insanları uyarmak ve kendilerine gerekli oian sınırları açıklamak için gönderdiği peygamberlerdir. Şuara Sûresi'ndeki şu ayetler bu gerçeği destekler mahiyettedir:

"Bizim helak ettiğimiz her ülkenin mutlaka uyarıcıları vardı. Onlara öğüt verirlerdi. Biz zulmetmiş değiliz." (Şuara, 208-209).

[28[28]] Taberi, Keşşaf, İbn Kesir tefsirleri.

[29[29]] Taberi, Keşşaf, İbn Kesir tefsirleri.

İnsanlara elçi göndermek Allah'a vaciptir demek edep dışıdır. Elçilerin davetinin ulaşmadığı kimselere Allah azap etmez. Allah adaleti gereği insanlara amellerine uygun ceza verir. Bu yüzden yüce Allah yaratıklara "Adil" ve "Hakim" sıfatlarıyla muamele eder.

Sözkonusu olan, insanın doğru yol ve sapıklığı seçme gücünün olduğunu ifade eden ziyade bunun herşeyi yaratan Allah'tan olduğunu ifade etmektir. Allah dilemedikçe insanlar bir şeyi dileyemezler. Bunun için bu sınav, insan yaratılışında Allah'ın dilemesiyle olmuştur.

Bütün bunlar, Kur'an'm beyanatlarıyla uyum içindedir. Birbiriyle çelişen çıkarımlar yapmak mümkün değildir. [30[30]]

Kur'an'm Anlaşılmasında İlk Neslin Tavrı (Selef Mezhebi)

Bu münasebetle hatırlatılması yerinde oian bir husus ilk selef alimlerin Kur'an'ı yaşanan atmosferdeki bilinen mefhumuyla almaları, başka bir anlama çekmemeleri, tahmin ve ilavede bulunmamaları, faraziye ve problemlere kapı aralamamalarıdır. Bütün bunlar fitne ve siyasi ihtilaflar baş gösterdikten sonra olmuştur. O zamanki siyasiler (politikacılar) Kur'an ayetlerini heva ve arzulunna uygun yorumlamışlar. Ardından Yunan mantık ve felsefe kitapları tercüme edilmiş. Bazı müslümanlar bunlarla meşgul olmuşlar, bunları Kur'an metinlerine uyarlamaya başlamışlar. Aralarına şüphe tohumları sızmış, sözler giderek kötüleşmiş, münakaşa kapısı açılmıştır. Halta Öyle olmuş ki, müslümanlar her ayeti teker teker ele alıp tartışmaya başlamışlardır. Bütün bunlar, Kur'an tefsirinde ve ayetlerinin yorumunda kargaşa ve karışlıklığa neden olmuş, şia ve kelam alimleri kitaplarında bunu yaygın I aştı rm ıslardır.

Kur'an'a bakma ve onu anlamada en değerli yol öncelikle selefin yolu, ardından Kur'an'm Kur'an'la yorumudur.

Kur'an'ı araştırıp üzerinde düşünen bir kimse orada apaçık bir mucize görür. Çünkü kendi iç dünyasında sorun olan yahut yanlış algıladığı yerlerdeki ibare için bir çözüm, bir açıklama ve tefsir bulur. Hatta bu kimse aynı ayetin ibaresinde yahut yakın siyak ve sibakında bu yorum ve tefsiri yakalayabilir.Geçmiş bölümlerde bunun birçok örnekleri görülmüştür. [31[31]]

16- Biz, bir ülkeyi helak etmek estecliğimiz zaman, onun varlıklılarına'[32[32]]' emrederiz'[33[33]]'.

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/335-336.
[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/336-337.
[32[32]] Mutrefiha Kelime, burada liderler, ileri gelenler ve zenginlerden kinayedir. Çünkü bunlar yaşamlarını nimet ve bolluk içinde geçiren kimselerdir.

[33[33]] Emerna Kelimenin yorumu çeşitli olduğu gibi, okunuşu da çeşitlidir. Çoğalttık anlamında; "âmema". onları lider ve başkanlar yaptık anlamında " Emmerna ", Onlardan talep ettik anlamında "Emerna" şeklinde okunmuştur. Bazıları " Şehrin ileri gelen varlıklarına emrederiz, orada fısk yaparlar" cümlesini, onlara itaati emrederiz Onlar da döneklikleri ve aşırılıkları sebebiyle fısk yaparlar şeklinde yorumlarken, bir kısmı da nimetlerimizi onlara bol bol veririz bu yüzden aşırı gider,

Orada fısk yaparlar[34[34]]'. Böylece o ülkeye (azap edeceğimiz hakkındaki) söz(ümüz) hak olur, biz de orayı darmadağın ederiz.

17- Nuh'tan sonra nice nesilleri helak ettik. Kullarının günahlarını haber alıcı, görücü olarak Rabbin yeter.

Ayetlerde Allah'ın toplumları veya beldeleri, liderlerin, makam sahiplerinin ve zenginlerin taşkınlığı sebebiyle helak edip yerle bir ettiğine dair Rabbani açıklama bulunmaktadır. Bir beldenin ileri gelenleri mal ve makam sahibi olunca Allah'ın nimetini inkara kalkarak hak ve üstünlük yolundan saparlar. Allah, Nuh'tan sonra nice toplumları-ve şehirleri bu yüzden helak etmiştir. Çünkü Allah, kulların günahlarını ve hakettikleri azap ve cezayı en iyi haber alan ve bilendir.

Bilindiği üzere ayetler Önceki ayetlerle bağlantılıdırlar. Görülen o ki; ayetler söz konusu olan kafirleri, özellikle de liderlerini uyarmaktadır. Bu tür Örnekler bir çok ayette geçmiştir. Kafir liderler, mallarına ve güçlerine güveniyorlardı. Mallarından, makamlarından ve liderliklerinden korktukları için de nebevi davete karşı çıkıyorlardı. Diğer kafirlerin uyarılmasına gelince bunlar, liderlerine ve ulularına itaat edip Allah'ın çağrısına kulak vermedikleri için, Allah'ın azabını ve helakini hak edecekleri uyarısını almışlardır. İlgili bölümlerde de açıkladığımız üzere, kafirler Allah'ın azap haberlerini önceki toplumlar aracılığıyla biliyorlardı.

Ayetler, zamansa] özelliği bir tarafa, daimi, genci bir telkini ifade etmektedir. Kozmik ve toplumsal kanunlar, liderlerin bozgunculuk ederek toplumları ve beldelerini etkisi altında bıraktıkları da ortaya çıkmaktadır. Çünkü insanlar, onlardan etkilenerek, onları taklit ediyor ve onlara tabi oluyorlar. Bu da bu (abakanın beldelerinde ve tebalarında önemli rol oynadıklarını beyan ederken sorumluluklarının büyüklüğüne de işaret etmektedir. [35[35]]

18- Kim bu aceleciyi'[36[36]] isterse orada ona, (evet) istediğimiz kimseye hemen çabucak dilediğimiz kadar veririz; ama sonra ona cehennemi (mekan) yaparız! Kınanmış ve (rahmetimizden) kovulmuş olarak'[37[37]]' oraya girer.

19- Kini de ahiretj ister ve inanarak ona yaraşır biçimde çalışırsa, Öylelerinin çalışmalarının

---

azarlar şeklinde yorumlanmasını kabul etmemişlerdir. Çünkü Araf Sûrcsi'nin 28. ayetinde dediği gibi Allah kötülüğü emretmez.

[34[34]] Feseku İsyan ederler, taşkınlıkta bulunurlar.

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/338.

[36[36]] el-Acilete Dünya ve dünyanın süsünden kinayedir.

[37[37]] Medhuren Kovulmuş, uzaklaştırılmış, sürülmüş...

karşılığı verilir.

20- Hepsine, onlara da, onlara da Rabbi'nin ihsanından veririz. Rabbi'nin ihsanı, kesilmiş'[38[38]] değildir.

21- Bak (rızık bakımından) nasıl onların kimini kiminden üstün yaptık. Elbette ahiret, dereceler bakımından daha büyüktür. Onun nimet ve ikramı daha büyüktür.

Ayetlerde Allah'ın sonunu düşünmeden yalnızca dünya malını ve süsünü isteyenlerden dilediği kimseye arzusunu gerçekleştireceğine, fakat öylesi kimselerin ahirette Allah'ın rahmetinden uzak, kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme sürüleceğine dair Rabbani açıklama bulunmaktadır. Ama ahireti düşünen, hesabının olacağına inanan, oranın sürekli olan hayrını, kısa yaşamın (dünya) metaına yeğleyen, Allah'a iman eden, salih amel işleyen kimselerin çalışma ve çabaları Allah katında karşılıksız kalmayacaktır ve onlara sevap yazılır.

Yine ayetlerde, dünyada her iki tarafında Allah'ın çeşitli lütfundan faydalacağına, Allah'ın ahiretteki lütfunun ise daha büyük ve çok olacağına dair Rabbani açıklama bulunmaktadır.

Ayetler, önceki ayetlerle siyak yönüyle bağlantılıdır. Görüldüğü kadarıyla burada kafirler uyarılmış ve korkutulmuş, mü'minlere ise güven telkin edilmiştir. Kafirler, hele de onların azgın liderleri, mal ve makamdan haz alıp, onlarla avunarak ahireti unutunca gidecekleri y ir haliyle mertebeleri cehennem olacaktır. İman eden, salih amel işleyenler ise ahireti arzuladıkları ve orası için gayret gösterdikleri için onların mertebeleri ve durakları Allah katında daha büyük ve daha değerli olacaktır.

Bu ayetlerde kapsamlı bir telkin bulunmaktadır. Allah'ın hikmeti gereği dünya malından ve metaından insanların engellenmemesi gerekmektedir. Allah bir kimseye nasibini kolaylaştırmak istemişse bunun anlamı ondan razı olması değil, ancak bunun bir deneme aracı olmasıdır. O kimsenin bununla yetinmemesi, sonunu düşünmesi, ahirele kafa yorması, kurtuluş yoluna çalışması, iman ve salih amelle Allah'ın rızasına ve nimetine erişmek için gayret etmesi gerekir.

Kur'an'ın diğer metinlerinden ve ayetin ruhundan esinlenerek ayetlerin böyle açıklanması, dünya hayatı ve süsünden faydalanmanın kötülüğüne delil teşkil etmez. Ancak insanlara ve Allah'a karşı yapılacak işleri unutarak, sonucu düşünmeden dünyaya dalmaktan sakındırır. [39[39]]

[38[38]] Mahzuren Engellenmiş...

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/339-340.

22- Allah ile beraber başka bir tanrı edinme, yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak[40[40]] oturup kalırsın!

23- Rabbin yalnız kendisine tapmanızı ve anaya babaya iyiiik etmenizi emretti. İkisinden birisi, yahut her ikisi, senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa sakın onlara "öf" deme, onları azarlama! Onlara güzel söz söyle.

24- Onlara acımadan dolayı, küçülme kanadını indir'[41[41]] (onlara karşı alçak gönüllü ol) ve "Ey Rabbirn! Bunlar beni küçükken naşı! (acıyıp) yetiştİrdilerse, sen de bunlara (Öyle) acı" de.

25- Rabbîniz içlerinizdekini daha iyi bilir. Eğer siz iyi kişiler olursanız, şüphesiz ki O, tevbe edenleri'[42[42]] bağışlayandır.

26- (Seninle) akrabalığı olana, yoksula, yolcuya hakkını ver, (malını gereksiz yere) saçıp savurma.

27- Çünkü {gereksiz yere mallarını) saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleri olmuşlardır, şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer (elin dar olduğu için) Rabbinden umduğun bir rahmeti bekleyerek onlardan yüz çevirecekîonlara bir şey vermeyecek) olursan, bari onlara yumuşak söz söyle'[43[43]].

29- El(ler)ini boynuna bağlanmış yapma[44[44]] tamamen de açma, sonra kınanır, hasret içinde kalırsın'[45[45]]'.

30- Rabbin dilediğine rızkı açar'[46[46]]' (bol bol verir, dilediğine) kısar[47[47]] (çünkü O, kulları-nın hali)ni haber alır, görür.

31- Fakirlik korkusuyla'[48[48]]' çocuklarınızı öldürmeyin. Onîa-rı da sizi de biz besliyoruz. Onları öldürmek, büyük günahtır'[49[49]]'.

[40[40]] Mahzulen Destekleyicisi ve yardımcısı olmayan (olursun).

[41[41]] Ve'hfid ieluıma cenahe-z zülli minerah-meti Onlara acıdığından dolayı rahmet ve tevazu kanatlarını ger, İndir.

[42[42]] el-evvabine Allah'a dönenleri, tevbe edenleri.

[43[43]] İmma tu tu'radenne anhüm u'b-ligane rahmetimmi'nabhike lercühafe kul lehum kavicn mey sûren): Onlara hemen yardım etmeye gücün yetmezse, Al-lah'tan bir genişlik ve kolaylık bekleyerek bunu geciktir. Bu durumda sözle onların gönüllerini yatıştırman gerekir.

[44[44]] Mağlûleten ila unukıke Boynuna bağlı... Cümle aşırı cimrilikten kinayedir.

[45[45]] Mahsûren Hasrin asıl anlamı keşiftir. Hasret ise tasaya manı olan şeyi ortadan kaldırmak istemek. Ah çekmek. Başka bir söylentiye göre hasr; acz ve bitkinlik demektir. Cümle her halükarda, eldekilcri kaybetmek bundan Ötürü hayıflanıp acze düşmek anlamına gelmektedir.

[46[46]] Yebsetu): Açar, genişletir.

[47[47]] Yakdiru Kısan,.daraltır, fakirleştirir.

[48[48]] el- imlak Geçimden aciz ve fakir düşme...

[49[49]] Hıt'en Günah ve suç.

32- Zinaya yaklaşmayın, çünkü o, açık bîr kötülüktür, çok kötü bîr yoldur.

33- Allah'ın haram kıidiğı canı haksız yere öldürmeyin Kim zulmen öldürülürse, onun velisi (olan mİrasçısı)ne yetki vermişizdir. (O da) Öldürmede aşın gitmesin. (Katil yerine katilin akrabasını veya katille beraber bir başkasını öldürmesin). Çünkü kendisine yardım edilmiştir'[50[50]].

34- Yetimin malına yaklaşmayın, ancak ergenlik çağına erişinceye kadar en güzel bir tarzda (onun malını kullanıp gözetebilirsiniz) Ahdi de yerine getirin, çünkü (insana) ahd (in)den sorulacaktır.

35- Ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam yapın[51[51]] doğru terazi iie tartın. Bu daha iyidir. Sonu da daha güzeldir[52[52]].

36- Bilmediğin bir şeyin ardına düşme'[53[53]]! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.

37- Yeryüzünde kabara kabara yürüme. Çünkü sen yeri yırtamazsın, boyca da dağlara erişemessin.

38- Bunların hepsi, kötü olan, Rabbinin katında hoş görülmeyen şeylerdir.

39- Bunİar, Rabbinin sana vahyettİğİ hikmet(ler) dendir. Allah ile beraber başka tanrı edinme, sonra kınanmış olarak cehenneme atılırsın.

Ayetlerin anlam ve lafızları herhangi bir açıklamaya gerek duymayacak kadar açıktır. Görüldüğü kadarıyla bu ayetler, ahireti arzulayan, iman ve salih amelle orası için çalışanla dünya yaşamıyla meşgul olan arasındaki farklardan söz eden ayetlerin peşi sıra gelmiştir. Sûrenin baş tarafındaki ayetlerle bu ayetler arasında bir ilişki göze çarpmaktadır. Yine bu ayetlerle, Allah'ın Musa (a);ya kitap vermesinden, onu İsrailoğuüarı'na kılavuz kılmasından Ona tavsiye ve hikmetler vahyetmesinden ve aynı şeyleri Kur'an'da Muhammed (s)"e indirmesinden, Kur'an'ı bütün insanlar için kılavuz kılmasından vs. söz eden ayetler arasında bir bağ bulunmaktadır. [54[54]]

[50[50]] İnnehu kâne mansûren Kendisi için kısas ve yardım hakkı vardır. İntikamda aşırıya gitme hakkı yoktur.

[51[51]] el-hstasü-müstekim Ölçüyü hileye başvurmaksızın dosdoğru yapınız.

[52[52]] Ahsenü te'vilen Burada akibeti en güzeldir anlamındadır.

[53[53]] Ve la takfü ma leyse leke hihi Umun "Tak-fu" peşe takılma, iz sürme anlamında "el-kıyafc" mastarından türemiştir. Cümlenin anlamı; hakkında bilgi sahibi olmadığın birşeye müdahele etme, demektir.

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/343.

İlahi Tavsiyelerin Somutlaşması

Ayetler, tevhid akidesine ilişkin vasiyetler ve hikmetler bütününü, insanın ana-baba-sına, yakınlarına, düşkünlere, yolculara, yetimlere karşı görevlerini, onlara iyilik etmeyi. güzel söz söylemeyi, haklarına riayet etmeyi, genişlik anında doğruluk ve adaletten ayrılmamayı, hayalın genel seyrine kapılmamayı. zorluk ve fakirlik durumunda çok çocuktan ve dar geçimden yakınmamayı. insanların namuslarına, kanlarına, ahidlerine ve sırlarına hürmet etmeyi, günah işlemekten, kötülükten, taşkınlıktan, kibir ve böbürlenmeden sakınmayı bildirmekledir.

Furkan Sûresi'ndc de buna benzer tavsiyeler bütünü geçmiştir. Ne var ki orada Allah'ın salih kullarının ahlakına teşvik eden bir üslupla zikredilirken burada, buyruklar, yasaklar, tavsiyeler, gereklilikler, uyanlar şeklinde zikredilmekledir. Ayetler bu kap-samlılık yönüyle Allah'ın rızasını ve yardımını kazanmak için kişisel, sosyolojik ve dini ahlak bağlamında Kur'ani ilkelerin en güçlü ve en geniş olanlarıdır. Böyle olunca insanlar serlerden ve afetlerden korunmuş, güven ve huzur içerisinde olmuş, aralarında yardımlaşma, acıma ve kardeşlik duygulan gelişmiş, davranış ve konum itibariyle insani bilinç ve keramete yakışmayan şeylerden sakınılmış olur.

Burada tavsiyeler Kur'ani üslûbun belirgin olduğu etkili bir üslupla, soyul olarak zikredilmiş, ardında aklen iyi ve kötü olan şeylere yer verilerek dikkatler çekilmiştir. Aynı şekilde buyrukların ve tavsiyelerin korkulma, sakındırma ve teşvik etme üslubuyla gelişine değinmek yararlı olur. Çünkü burada başlangıcından beri sergilenen I s kını i risa-Ietin ilkeleri ve temel sabitelerine değinilmekledir. Ancak bu tavsiyelerde bir somutlaşma üslubu sezilmekledir. Mekke döneminin başlangıç yıllarına nisbelle İslam'a ve peygamberine dil uzatan ve iftira edenlere cevap verilirken vurgulanıp daha gelişip değişmekledir. [55[55]]

Arap Geleneğinde Çocuk Öldürme

31. ayet. Araplar'in yiyecek sıkıntısı dolayısıyla işledikleri yanlışlıkları içermektedir. Çünkü Araplar ailenin fazlalağından ve geçim darlığına sebep veren şeylerden kurtulmak için çocuklarını öldürüyorlardı. Görüldüğü kadarıyla bu manzara Eri'am sûresinin 137. ayetinde ifade edildiği üzere pullarına ve ilahlarına yaklaşmak amacıyla çocuklarını boğazlama adetinden farklıdır. En'am Sûresi'nin 137. ayetinde yüce Allah şöyle buyurmakladır:

"Yine ortaklan, müşriklerden çoğuna evlatlarım öldürmeyi süslü gösterdi ki, (böylece) hem kendilerini mahvetsinler, hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar- Allah dikseydi, bunu

---

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/344

yapamazlardı. O halde onları uydurduklarımla haşhaşa bırak!"

Bu ayetle ifade edilen olay. tercih edilen görüşe göre; Nah! Sûresi'nin 58. ve 59. ayetlerinde vurgulanan; yeni doğan kız çocuklarını diri diri gömme olayından ayrıdır.

İleride açıklayacağımı;/ Nabl Sûresi'nde yüce Allah söyle buyurmaktadır.: "Onlardan birine kız (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. (Şimdi ne yapsın) onu; hakaretle (utsun mu, yoksa toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar!" (Nah!; 58.59i

33. ayette yine aynı şekilde Araplar'ın öldürme hadisesini içermektedir. Çünkü Arap geleneğine göre ölünün yakınları öcünü aimak için uğraşır .sadece katili öldürmekle ye-tinmeyip katilin yakınlarını da Öldürür, öç ve intikamda bazen haddi aşarlardı. Hele de katilin sülalesinden daha güçlü olduklarında daha da ileri giderlerdi. Ayet ölünün velisine kısas hakkı tanımış, bu hakkı kötüye kullanmaktan sakmdırmıştır. 56[56]

İki Ayet Grubunun Belirttiği Talimatlar

1- Ayetler ilk grupta iki. sonunda bir olmak üzere lam üç kez Allah için samimi olmayı tavsiye etmektedir.

Muhammedi risaletin ana hedeflerine işaret etmenin yanı sıra. belki de bunun hikmeti yalnızca Allah'a inanmak, ibadet etmek, bunhın dünya ve abiret kurtuluşunun sebebi ve başı kabul etmek demektir. Çünkü bunlar kalbe şuur ve huzur verir, sahibini başkasına boyun eğmekten korur. Buradaki Allah'ın buyrukları ve yasakları dünya ve ahirel saadetini ve yaşamın ayrılmaz bir parçasını gerekli kılmaktadır.

2- Ayetler, anne-babaya iyilik etmeyi vurgulamakta, Allah'ın hakkından sonra onu zikretmektedir. Burada Kur'ani desteğin insanın bu büyük görevine yönelik olduğuna İşaret bulunmaktadır. Bu. Kıır'aıVda çok tekrar edilmiştir. Çünkü kişinin kalbinin, ruhunun, karakterinin. Özünün, şükrünün ve gayretinin bir sınavıdır. Ana-babasmın hakkını tanımayan ve önem vermeyen kişi. ne Allah'ın hakkını ne de bir başkasının hakkını tanıyabilir. Ana-babasına katı ve sert davranan kimse bir başkasına daha sert ve daha katı davranır.

3- Ayet, yakın akrabaya, düşküne ve yolcuya "hakkım" vermekten söz etmektedir. Çünkü onlara yardım etmek bir minnet değil haktır. Burada özellikle yakın akrabaya yardım etmenin anılması, sıla-ı rahmi (akrabalık bağlarını) korumak için muhtaç olana ve olmaya yardımı telkin etmekte, akrabalar arasında hukukta taşkınlık etmeyi yasaklamaktadır.

4- Ayetler, mazeret anında muhtaca hemen yardım etmenin güzel bir rabbani öğreti

56[56] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/344-345.

olduğuna işaret etmektedir.

5- Ayetlerin kibir, gurur, büyüklenmeyi yasaklamasında etkileyici bir üslup bulunmaktadır. İnsanoğlu hangi mertebeye ulaşırsa ulaşsın, aslında diğer insanlardan farksızdır, aynen onlar gibi bir insandır. Ne ayaklarıyla yeri delebilir, ne de boyca dağlara erişebilir. Bunun için haddini bilmesi ve başkalarının varlığını kabul etmesi gerekir.

6- Ayetlerde ahde vefa gösterme emrediimekte ve insanların Allah'ın huzurunda ahdinden sorumlu oiacağı belirtilmektedir. Bu tür emir Kur'an'm Mekki ve Medeni ayetlerinde çokça tekrar edilmektedir. Hatta bu hususta, Enfal süresindeki şu ayet müslü-manlara, kafirlere karşı ahitlerini yerine getirmelerini emretmektedir:

''Onlar ki. inandılar, hicret ettiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaştılar ve onlar ki, {yurtlarına göçenleri) barındırdılar ve yardım ettiler. İşte onlar birbirlerinin ve-lisidirler. İnanıp da hicret etmeyenlere gelince; onlar hicret edinceye kadar onların velayetinden size birşey yoktur. Fakat onlar dinde yardım isterlerse (onlara) yardım etmeniz gerekir. Yalnız aranızda antlaşma (ahit) bulunan bir topluma karşı (yardım etmeniz) olmaz. Allah, yaptıklarınızı görmektedir." (Enfal, 73).

7- Ayetler Allah'ın birliğinden sapmak, ana-babaya karşı gelmek, insanların kanlarını, mallarını ve namuslarını hiçe saymak, zayıflara zulmetmek, sözünde durmamak, taşkınlık ve şımarıklık içinde olmak gibi bütün yanlışları yasaklayan tavsiyeler içermektedir. Buna benzer tavsiyeler Furkan süresindeki dizide de göze çarpmaktadır. Bu, Araf Sûresi 31 ve 33. ayetlerin tefsiri bağlamında söylediğimiz şeyi destekler mahiyettedir. Kur'an, yalnızca yasak olanları açıklama planı gütmüş, onun dışında şirk, günah, savurganlık, taşkınlık, haksızlık ve zulüm oimayan herşeyi mubah saymıştır. [57][57]

Yakın Olanlar Ve Fedek Arazisi

Bir kısım müfess.irler "akraba" cümlesini Peygamber'İn yakınları olarak almış, görüşlerini de, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'e dayandırılan hadis rivayetiyle desteklemişlerdir. Bu hususta bu görüşte olanların rivayet ettikleri bir başka hadis de; ayet inince Peygamber (s)'in kızı Fatıma'ya Fedck Köyü arazisini vermesi hadisidir[58][58].

Bu görüşü savunan ve hadis rivayetinde bulunanlar, ayetleri kendi arzularına göre yorumlayan, sağlam rivayet ve hadislere dayanmayan bir grup şia ve onların müfessirle-ridir.

---

[57][57] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/345-346.
[58][58] Bkz: Taberi ve İbn Kesir tefsirleri

Rivayetleri mesnetsiz ve yorumları ilginçtir. Çünkü ayetler Mekke'de inmiştir. Ayetlerin indiği esnada Peygamber (s)'in akrabalarının geneli kafir idi ve Fedek Köyü de fethedilmemişti. Bu ancak hicretin 7. senesinde tamamlandı. İkinci olarak Peygamber (s)'in Fedek arazisini kızı Fatıma'ya verdiği sabit değildir. Müfessir İbn Kesir Özellikle bu olaya değinmiş, bu husustaki rivayeti kabul etmemiştir. Müfessirlerin geneli, "akraba" cümlesini genel olarak insanın akrabaları olarak anlamış ve böyle tercih etmişlerdir. Hatla kendisinden rivayet olunan tefsirde İbn Abbas da aynı görüştedir[59[59]].

Bizim kendisini esas aldığımız mushaf 26, 32 ve 33. ayetlerin Medine'de indiğini zikretmiştir. Oysa bu ayetlerin, diziyle, tam bir uyum içinde olduğu, Medeni yasama üslubuna benzemeyip diğer ayetlerin üslubuyla aynı olduğu görünmektedir. Bunun için biz, bu rivayetin doğruluğunu kabul etmiyoruz. 26. ayetteki "akraba" cümlesine gelince biz, Şia yorumunu desteklemek için ortaya konan rivayetin Medeni olduğu görüşünü tercih ediyoruz[60[60]].[61[61]]

40- Rabbiniz, oğulları size seçti de'[62[62]] kendisine meleklerden kadınlar mı edindi? Gerçekten siz büyük (çok tehlikeli) bir söz'[63[63]]' söylüyorsunuz.

41- Biz (bu manayı) Kur'an'da türlü şekillere çevirip anlattık ki, düşünüp anlasınlar. Fakat (bu anlatmamız) onlara (haktan) kaçmaktan'[64[64]] başka bir katkıda bulunmuyor.

42- De ki: "Eğer dedikleri gibi onunla beraber (başka) tanrılar olsaydı, o zaman (öteki tanrılar) Arşın sahibine (yaklaşmak için) bir yol ararlardı"'[65[65]].

43- Haşa, O, onların dediklerinden münezzehtir, çok yü-cedır, uludur.

44- Yedi sök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tes-bih ederler. Onu övgü ile teşbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların teşbihlerini anlamazsınız. O, halimdir, çok bağışlayandır.

Ayetlerde aynı zamanda lafızlar ve anlamlar gayet açıktır. Bu ayetlerle geçmiş ayetler arasında bir ilişki bulunmaktadır. Geçmiş ayetler Allah'la birlikte başka bir ilah edinmeyi

---

59[59] Bkz: Taberi, Keşşaf ve Beğavi tefsirleri

60[60] Bkz: ibn Kesir tefsiri

61[61] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/

62[62] Efeesfûküm Size özge kılıp, size seçti mi?

63[63] Kavlen azimen Çirkeflik ve iftirada büyük bir süz...

64[64] Nufuran Uzaklaşmak ve sıvışmak..,

65[65] Lebteğav Arşın sahibine erişmek islerlerdi, ona kavuşma giri-simlerinde bulunurlardı.

yasaklayarak bilerken, bu ayetler, Allah'a gereksiz yere kızlar edindi diye iftİ-ra atanlara ve kendisine başka ilahları ortak koşanlara işaret ederek başlamaktadır.

Birinci ayatteki kötülenen ve kınanan muhatap zamirinin Kur'an'ı işiten Araplar'a yönelik olduğu aşikardır. Çünkü bu inanç ancak onların inancıdır. Bu Kur'an'da farklı üslûplarla tekrarlanmıştır-

Birinci ayet münakaşa için larlışma delili içermekledir. Çünkü böylesi bir inançta herhangi bir mantığın olmadığını ortaya koymakladır. Bu görüş sahipleri nasıl Allah'ın kızlar edindiğine inanabilirler? Oysa kızlar onlara göre erkeklerden daha aşağıdırlar. Olası birşey mi Allah erkekleri onlar için seçecek de kızları kendine bırakacak?

İkinci ayet bir başka tartışma delili içermektedir. Çünkü, şayet Allah'ın yarattığı şeylerde bir ortağı olmuş olsaydı, o zaman o ortaklar en uzak bir merkezde olmayı kabul ederler ve herşeyde Allah'ın rakibi olurlardı.

Son iki ayet Allah'ı bir tür batıl aşırılıktan tenzih çimekte, rabliğinin tekliğinin, her-şeyin kendisine boyun eğdiğini ve teşbih elliğini, adını yücelttiğini vurgulamaktadır. Ardından gafur (bağışlayan) ve halim (hoşgörü sahibi) sıfatlarına değinmekte, adeta bu iki sıfatla Allah'ın, böylesi bir inanca sahip olanlara ve kendisini layıkı veçhile taktir etmeyenlere tevbe ettikleri sürece onlara {azap etmeyeceği) hoşgörülü olacağı, tevbe ve bağışlanma alanını genişlettiği murat edilmekledir.

Ayetlerin içeriği, Allah'a ortaklar koşanların ve meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söyleyenlerin Allah'ın en büyük ilah olduğunu, evreni yaratan ve düzenleyenin o olduğunu kabullendiklerine işaret etmektedir. İlgili bölümlerde açıkladığımız bir çok ayetlerde bu gerçeğe değinilmiştir. Buradan hareketle delil kesin, eleştiri açık ve net olmuştur.

Bir kısım müfcssirler varlıkların Allah'ı sözle teşbih etliklerini zikrederek bu hususta garip ve zorlama rivayetler aktarmışlardır. Ne ki. kimi müfessirler de varlıkların Allah'ı teşbih etmelerinin hal lisanıyla olduğunu söylemişlerdir ve en doğru görüş de budur[66][66].

Birinci ayetin işaret ettiğine göre ayetler Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen karşılıklı tartışma sahnesinin ardından inmiştir. Kafirler;: "Biz Allah'a inanıyoruz, ancak melekleri Allah katında şefaatçi (aracı)ler ediniyoruz. Çünkü bize göre melekler Allah'ın kızlarıdırlar" İddiasındadırlar. Bunun üzerine aksini ispat etmek, Allah'ı böylesi yakıştırmalardan yüceltmek için bu ayetler inmiştir. Bunu doğru kabul edersek geçmiş ayetlerle bu ayetler arasında işaret ettiğimiz üzere bir bağın bulunduğuna kimse itiraz edemez. [67][67]

---

[66][66] Bkz: Ayetlerin yorumu için Taberi, ibn-i Kesir, Beğavi, Tabersi, Keşşaf.

[67][67] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/348-349.

Göklerin Yedi Sayısıyla Tasviri

Göklerin ''yedi" sayısıyla sınırlandınlışıyla ilgili bilgi, Mekki ve Medeni olmak üzere bir çok sûrelerde geçmesine rağmen, ilk kez burada zikredilmektedir.

Tevrat'ın ilk bölümlerinde Allah'ın mevcudatı nasıl yaratmaya başladığı anlatılmış, orada tıpkı Kur'an'da birçok kez anlatıldığı Üzere, sayı verilmeksizin "gökler ve yL '" olarak zikredilmiştir.

Biz bu hususta Kasimi'nin "Mchasini't-Te'vil" adlı eserinin birinci cildi hariç, tefsir kitaplarında herhangi birşeye rastlamadık. Kasimi. kitabında bu konuyla ilgili şöyle açıklama yapmaktadır: Bir kısım astronomi bilginlerine göre. yedi gök evrendeki yedi gezegendir. Bir kısım dilbilimcilere göre ise. yedi, yetmiş, yediyüz sayısı bazen Arapça'da birler, onlar, yüzler makamında çokluk ifade etmektedir.

Her ne olursa olsun ayette sayının geçmesi Kur'aırı işitenlerin veya en azından bir kısmının göklerin sayısının yedi olarak bildiklerine işaret etmektedir. Ayetin sigasına ve içeriğine göre burada sayının zikredilmesi, bilimsel açıklama yapmak için değildir. Burada zikredilmesinin asıl amacı. Allah'ın yarattığı herşeyin. O'nun tekliğini ve rablığını İtiraf ederek hal diliyle kendisini teşbih etliğine ve kendisine boyun eğdiğine değinmektir. Biz herhangi bir ekleme yapmaksızın ve tahminde bulunmaksızın bu kadarıyla yetiniyoruz. 68[68]

45- Kur'an okuduğun zaman seninle, ahirete inanmayanla-rın arasına kapalı bir perde çekeriz.

46- Kalplerine -onu anlamalarına engel olacak- kabuklar69[69] kulaklarında da bir ağırlık70[70] koyarız. Kur'an'da yalnız Rab-bini andığın zaman arkalarına dönüp kaçarlar.

47- Bİz onların seni dinlerken ne sebeple dinlediklerini kendi aralarında gizli konuşurlarken de71[71] o zalimlerin: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz." dediklerini gayet iyi biliyoruz.

48- Bak nasıl misaller verdiler de saptılar. Artık bir daha yol bulamazlar.

Ayctlerdcki hitap Peygamber (s)'e yöneliktir. Burada kafirlerin durumları ve inatları

68[68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/349.

69[69] Ekinneten Kinan kelimesinin çoğulu olup; güneşlik, örtü anlamına gelmektedir.

70[70] e'l-Vakru Sağırlık anlamındadır.

71[71] İzhüm necva Yalnız başlarına fısıldarken de, gizli konuşurlarken de...

vazedilmekte, bir kısım sözleri aktarılmaktadır. Ayetlerdeki bu durum geçmiş ayetlerle de doğrudan bağlantılıdır.

İlk bakışta ilk iki ayetle, Allah'ın ahirete ve hesabına inanmayan kafirlere Kur'an okununca anlamamaları için perde indirdiği, kulaklarını ve gönüllerini kapadığı anlaşılabilir. Ne var ki, sonradan gelen iki ayetle birlikte iyice düşünüldüğünde kafirlerin aşırı inatları, kalp katılıkları, bağnazlıkları ve kinleri gerçeği açıklamaktadır. Bu durumda gerçekle kendi aralarına bir perde konulmuş gibidir. Kalbi perdeli olduğu için gerçeği göremez ve ondan etkifenemez ve .sağır gibi onu işitmez. Lokman Sûresi'ndeki şu ayet bu yorumun doğruluğuna bir delil teşkil etmektedir:

"Ona ayetlerimiz okunduğu zaman sanki onları hiç İşitmemiş, sanki kuîakll ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak (arkasını) döner. Onu, acı bir azap İle mı] (Lokman, 7).

İlk ayette kafirler, ahirete inanmayanlar olarak vasfedilirken, üçüncü ayette zail olarak vasfedümektedir. Dördüncü ayetle Peygamber (ş)'i büyülenmiş olarak nitelemeleri de müfessirlerin yorumuyla uygunluk arzed.cn bu görüşü desteklemektedir[72[72]]. Buna benzer, geçmiş sûrelerde örneğin Yasin ve Araf sûrelerinde farklı üsluplarla vârid olmuştur.

Aynı anda ibarede Peygamber (s)'in tescili edildiği göze çarpmaktadır: Kafirlerin sözlerine ve tutumlarına karşın Peygamber (s)'in üzülmemesi ve ümitsizliğe kapılma-masi gerekir. Çünkü kafirler, katı yürekli, basiretsiz, bozuk niyetli oldukları için Kur'an'i anlayamıyor ve ondan etkilenmiyorlar. Bu yüzden Peygamber (s) bununla ne yükümlü ne de bundan sorumludur. O ancak bir uyarıcı ve müjde ley içidir.

İkinci ayet, geçmiş ayetlerin yorumunda, kafirlerin Allah'a karşı cahil olmadıklarına ancak Allah'ı yalnız başına anmayıp ortak ve şefaatçilerimle birlikte, andıklarına dair söylediğimiz görüşü desteklemektedir.

Üçüncü ayet, Kur'an'i işitince kafirlerin mü'minlere söylediklerine ve aralarında bir etkileşimin bulunduğuna işaret etmektedir. Çünkü kafirler mü'minlere: "Siz büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." diyorlardı. Bu yüzden dördüncü ayet onları eleştirmekte ve sapık olarak nitelemektedir.

Üçüncü ve dördüncü ayet, kafirlerin Kur'an'ı işitince mü'minlere söyledikleri ve onlarla tartıştıkları şeye değinmekledir. Kafirler mü'minlere: "Siz büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." diyorlardı. Her iki ayel de kafirleri zalim, sapık, delil sunmaktan aciz ve asılsız iftiracı olarak niteliyor. Bu. "Bak nasıl misaller verdiler de saptılar. Artık bir daha yol bulmazlar." cümlesinde ifade ediliyor.

Üçüncü ayet, kafirlerin müzminleri kınadığını ve onları asılsız olarak nitelediğini belirtme

---

[72[72]] Bkz: Taberi, İbn-i Kesir, Zamahşeri. Tabersi tefsirleri

ihtimali vardı. Bu ihtimali ayetteki "tabi oluyorsunuz/uyuyorsunuz1' ibaresi desteklemektedir. Burada, müzminlerle kafirler arasında karşılıklı bir iletişim ve tartışmanın olduğuna dair bir belirli bulunmaktadır.

Görüldüğü kadarıyla kafirler Peygamber (s)'i büyülenmiş olarak nitelerken şunu demek istiyorlardı: "Peygamber (s)'in kendilerini ahirct, hesap, cennet ve cehennemle uyarması, aslı olmayan, bir vehimden ibaret olan büyülenmiş bir duruma benziyor; akla, mantığa ve realiteye uymayan bir şeyle bizi korkuluyor." Bundan sonraki ayetler bu gerçeği destekler mahiyettedir. [73[73]]

49- Dediler ki: "Biz kemikler haline geldikten, ufalanıp toprak olduktan'[74[74]]' sonra mı, sahiden biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?"

50- De kİ: "İster taş olun, ister demir!"

51- İster gönlünüzde büyüyen, herhangi bir yaratık (ne olursanız olun, Allah sizi mutlaka çürütecektir)- "Bizi kim tekrar (hayata) döndürebilir?" diyecekler. De kî: "Sizi ilk defa yaratan." Sana alaylı alaylı başlarını sallayacaklar[75[75]] ve: "Ne zaman o" diyecekler. De ki: "Yakın olması umu-lur."

52- Sizi çağıracağı gün ona hamdederek çağrısına uyarsı nız[76[76]] ve sanırsınız ki (kabirlerde yahut dünyada) pek az kaldınız.başlarını sallarlar.

Ayetler, kafirlerin konumlarını ve inkar durumlarını aktarma yönünden diğer geçmiş ayetlerle bağlantılıdır. Burada ayetler, kafirlerin, çürümüş kemik olduktan sonra yeniden dirilmelerinin mümkün olmayacağı, onun için Peygamber (s) Öldükten sonra yeniden dirilme uyarısının yanlış olacağı vs. şeklindeki sözlerini aktarmakla ve Peygamber (s)'in kafirlerin bu sözlerine şöyle cevap vermesini emretmekledir: "İster tas olun, ister demir yahut eski haline dönmesi bunlardan daha zor olan başka birşey. ne olursanız olun yeniden diriltileceksiniz. Uzak sandığınız bu yeniden dirilme çok yakındır ve Allah'ın olması gereken bir vaadidir."

Kafirler ölümle yeniden dirilme arasında çok az bir zamanın olduğunu sanacaklar. O zaman inkarlarına rağmen Allah'ın kudretini ve yüceliğini itiraf edip, hamdederek secdeye

[73[73]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/350-351.
[74[74]] Rüfaken Toz toprak, zerreler,

[75[75]] Yünğıdune ruüsehüm Alay ya da inkar ederek sana

[76[76]] Testecibüne hi hamdihi Bir görüşe göre onun emrine uyarsınız. Başka bir görüşe göre ise; isteğinizin aksine ona hamdedip teşbih ederek çağrısına kulak verirsiniz.

kapanacaklar.

Yine aynı ayetler kafirlere kendilerini ilk kez yaratan Allah'ın ikinci kc^ yeniden "diriltmeye kadir olduğu söylenince alaylı alaylı başlarını sallayıp onların inkar ve yalanlamaya devam ettiklerini aktarmaktadır.

Ayetlerde, kafirlerle Peygamber (s) arasında geçen özellikle de hesap ve yeniden dirilme ile ilgili tartışma pasajları ve farklı konumlara sahip olan münakaşa metotları bulunmaktadır.

Bu tartışma kafirlerin, Kur'an'da bir çok kez tekrarlandığı ve örnekleri geçtiği üzere. Allah'ın yaratıcı ve yeniden var edici olduğuna dair inançlarının bir devamı niteliğindedir. [77[77]]

53- Kullarıma[78[78]] söyle: En güzel sözü söylesinler (puta tapanlara sert davranmasıniar). Çünkü şeytan aralarına girer1[79[79]]; zira şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

Ayetle, Peygamber (s)'e Allah'ın müslüman kullarına; en güzel sözü söylemelerini yahut en güzel şekilde tartışmalarını, sert davranmaktan kaçınmalarını, şeytanın aralarındaki vesvese ve dürUiicrinc aldırmamalarını kaçınmalarını, çünkü insan için en azıl! düşmanın o olduğunu bildirmesi emrokınnı aktadır:

Kullanımı söyle; En güzel sözü söylesinler" ayeti ve bu ayetin telkin ve iniş koşulları hakkında ınüfessirlerin iki önemli yaklaşımı vardır:

Zamahşeri'mh Keşşafında rivayetine göre ayet. Hz. Ömer ile kafirlerden biri ara sinda geçen tartışma, nahoş söz ve H/.. Ömer'in onu edcplcndİnne girişimi üzerine inmistir. Taberi'nin Mecmeu'l Beyan'da aktardığına göre müşriklerle savaşma izni istemeleri üzerine inmiştir. Her iki rivayetin doğruluğuna engel teşkil eden hiçbir durum yoktur. Ancak önceki ayetlerin Üslubu işaret ettiği ve kafirlerle miislümanlar arasında çıkan geçmiş tartışmayı aktarmayı devam ettirdiği mey anındadır. Bu yüzden Peygamber (s)'e müslümanlain en güzel şekilde tartışmaları, şiddetten sakınmaları gerektiğini, aksi taktirde şeytanın akıllarını karıştırabileceğini onlara bildirmesini emretmiştir. Bunun asıl amacı ise şeytana açılan kapıları kapamak, kalpleri birleştirmek, inatlaşmayı hafifletmek, doğruya yönelmeye teşvik etmektir.

Bir kısım müfessirlere göre ayetteki tavsiye müslümanların kendi aralarındaki uygulamayla ilgilidir[80[80]]. Bununla birlikte, ileride açıklayacağımız üzere bu husus Kur'an'in bir çok

---

[77[77]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/352-353.

[78[78]] ibadi 'Kullarıma" kelimesiyle tercih olunan görüşe göre müslü-manlar kastolunmaktadır.

[79[79]] Yenziu Desise ve vesvese verir, aralarını bozar.

[80[80]] Bkz: Ayetin yorumu için Mecmeu'i-Beyan- Taberi. Bu müfessirin müslümanlara işkence eden müşriklerle savaşma arzuları sebebiyle bu ayetin indiği

yerindeki tavsiyeyle uyum içinde olup geçen olaya sarfedilmesi en doğru bir görüştür. Ayetin içeriği ve siyakı da buna işaret etmektedir. Bir çok müfessir de aynı şeyi söylemektedir[81][81]'.

Casiye Sûresi 14. ayet bu olayı destekler mahiyettedir: "İnananlara söyle: Allah'ın (kafirlere ceza vereceği) günlerin geleceğini ummayanlan affetsinler ki (Allah'ın kendisi) bir toplumu, yaptıklarıyla cezalandırsın." Bu ayet, müfessirlerin aktardığına göre konu hakkında inmiştir[82][82].

Ayette müslümanların iyilik ve yumuşak sözle, en güzel bir söylemle, en hoş bir tartışmayla muamele etmeleri telkin edilmektedir. Çünkü sert davranma ve inat, tartışma ortamını genişletir, düşmanlık ve kine sebep olur, insanı böbürlenmeye, hak ve hakikati gizlemeye götürür. [83][83]

54- Rabbiniz sîzi daha iyi bilir. Dilerse size merhamet eder, dilerse azap eder. Biz seni, onların üzerine vekil göndermedik.

Bir çok müfessirin görüşüne göre[84][84] ayette geçen ikinci çoğul zamiri (siz), önceki ayetlerde sözkonusu olan kafirlere yöneliktir. Bazı müfessirlere göre[85][85] ise bu zamir,müslümaniara yahut mutlak olarak Kur'an'a kulak verenlere aittir. Birinci görüş, siyaktan ve ayetlerden esinlendiği için daha doğrudur. Bu görüştekiler ayeti şöyle yorumlamaktadırlar:

"Ey Peygamber (s), kafirlere söyle: Sizin işiniz Allah'ın elindedir. O sizi daha iyi bilir. Dilerse acır. Böylece tevbenizi kabul eder, sizi doğru yola iletir. Dilerse sizi rezil ve kepaze eder. Küfrünüz üzere bırakır."

Ayetin sonuç bölümüne gelince burada Allah, Peygamber (s)'e, kafirlerin hidayet ve küfürlerinden sorumlu ve onlar üzerine vekil olarak gönderilmediğini söyleyerek ona iltifat etmektedir. Peygamber (s)'in davetine karşı gelen kafirlerin inat ve diretmelerine karşılık Peygamber (s)'i teselli etmektedir.

Ayetin önceki siyak bağlamından kopuk olmadığı gayet açıktır. Burada bilindiği üzere Allah'ın kafirler hakkında dilemesinin sebebi anlatılmaktadır. Çünkü Allah kafirlerin gönüllerindekini

---

rivayetinde bulunması ilginçtir.

[81][81] Bkz: Keşşaf-Zamahşeri, İbn Kesir, Taberi tefsirleri.

[82][82] Ayetin yorumu için örneğin bkz. İbn Kesir, Keşşaf tefsirleri.

[83][83] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/353-354.

[84][84] Bkz: Ayetin yorumu için örneğin İbn Kesir, Keşşaf.

[85][85] Bkz: İbn-i Kesir,

daha iyi bilir; hayra ve hidayete arzulu olanı doğru yola iletir. Onu rahmeti içine alır. Bu durumda olmayanı rezil eder. Ra'd Sûresi'nin şu ayetinde de belirtildiği üzere o kimsenin gidiş yeri azap olur: "İnkar edenler: 'Ona Rabbinden bir ayet indirilmeli değil miydi?' diyorlar. De ki: 'Allah dilediğini saptırır, (hakka) yöneleni de kendisine iletir." (Ra'd, 27).

İbrahim Sûresi'nde: "Allah. İnsanları dünya hayatında da, ahirette de sağlam sözle tespit eder. Allah zalimleri saptırır ve Allah dilediğini yapar." (ibrahim. 27). Ayetin ibaresinin zahirinde okuyucu gönlünde oluşan şüphe böylece ortadan kaldırılmış olur.

55- Rabbin, göklerde ve yerde olan kimseleri daha iyi bilir. {O, peygamber olmaya kimi layık görürse onu seçer). Andolsun ki, biz peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık, Davud'a da Zebur'u verdik.

Müfessirler bu ayete uygun herhangi bir rivayette bulunmamışlardır. Ayet geçmiş ayetler üzerine affolunmaktadır ve önceki ayetler gibi konuya girmektedir. Dolasıyısıyla bu da bizi siyakın devamı olduğu kanısına götürür. Bu ayet, Allah'ın kafirlerin kalplerinde olanları daha iyi bildiğini, dilerse rahmetine ehil olan kişileri bağışlayıp, azabı ha-kedenlere azap edeceğini, aynı şekilde göklerde ve yerde olan herşeyi de bildiğini açıkkırnaktadır. Bunun bir neticesi olarak Allah bir kısım peygamberleri diğerleri üzerine üstün kılmış ve Davud'a Zebur'u vermiştir. Bu açıklama Taberi'nin açıklamasıyla uygunluk arzetmektedir. Bu da gösteriyor ki. bu ayet. konu olarak geçmiş ayetlerle aralarında bir bağ bulunmakladır.

Bir kısım müfcssirlere göre bu ayetle. Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere üstünlüğünü inkar edenlere bir cevap bulunmakladır. Çünkü Hz. Muhammed'in üstünlüğünü birçok ayetler vurgulamaktadır. Kur'an diğer geçmiş kitaplara egemendir. Allah elçisini hidayetle ve hak dinle göndermiş, ona dininin diğer dinlere baskın çıkacağını vadetmişlir. Bu yüzden biz müfessirlcrin bu husustaki görüşünü benimsiyoruz. Zebur; tercih edilen görüşe göre Ahd-i Kadim {TevraO'deki Mezamir bölümü olup Davud'a dayandırılan ilahiler bütününden ibarettir.

Zebur; yapı ve anlam olarak Allah'a yapılan tesbihat ve Övgülerdir. İçinde birçok hikmetler, öğütler ve veciz sözler bulunmaktadır. Zebur, anlaşıldığı kadarıyla Davud tarafından inşa edilmiştir (Yani lafız Davud'a aittir). Bu. "Biz Davud'a Zebur verdik" cümlesiyle çelişmez. Bilindiği üzere bu da Allah'ın bir vahyi ve ilhamıdır. [86[86]] [87[87]]

56- De ki: "Ondan başka (tanrı) sandığınız şeyleri çağırın, onlar ne sizden sıkıntıyı kaldırabilirler, ne de (onu) başka bir yana çevirebilirler."

[86[86]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/354-355.
[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/

57- O yalvardıkları da, onların (Allah'a) en yakın olan(lar)ı da rablerine yaklaşmak için vesile[88[88]]' ararlar; onun merhametini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbİnin azabı cidden korkunçtur[89[89]].

Her iki ayette de kafirlerin meydan okumalarına ve Allah'a ortak koşma alçaklıklarına işaret edilmektedir. Ayetlerdeki her iki durumun siyakla bir bağlantısı bulunmaktadır.

Ayetlerde Peygamber (s)'in, kafirleri uyararak, meydan okuyarak onlara; Allah'tan gayrı yal vardı ki arı şeylerin kendilerinden hiçbir zararı gideremeyeceği, oysa yalvardık-ları .şeylerin Allah'a kavuşmak için yol aradıklarını, onun rahmetini umup azabından sakındıklarını söylemesi emrediimektedir.

Görüldüğü kadarıyla burada zikredilen ortaklardan kasıt, önceki ayetlerin birinde zikredilen meleklerdir. Çünkü Araplar, meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanıyorlar. Bir çok ayetlerde Arapkir'in melekleri şefaatçiler edindikleri zikrolunmaktadır. Zü-mer Sûresi'ndcki şu ayetler bu gerçeği ifade etmektedir:[90[90]]

'"İyi bil ki, halis din yalnız Allah'ındır. Ondan başka veliler edinerek: "Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz." diyenler (e gelince); şüphesiz ki Allah onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeyde hükmünü vercektir. Allah yalancı, nankör olan kimseyi doğru yola iletmez. Eğer Allah çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir. O tek ve kahredici Allah'tır." (Zünıer, 3,4)

Yunus Sûrcsi'nde de şöyle buyrulmakladır:

"Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de yarar veremeyen şeylere tapıyorlar ve: 'Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir!' diyorlar. De ki: 'Allah'ın göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?' O onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir." (Yunus, 18)

Esas aldığımız mushafın zikrettiğine göre ikinci ayet Medine'de inmiştir. Bu şüphe taşıyan hatla inkar edilmesi gereken ilginç bir görüştür. Bu ayet. ilk ayetle irtibatlı olup tam bir uyum içindedir. Onu tamamlamakta ve açıklamaktadır. [91[91]]

58- Hiçbir ülke yoktur ki, biz kıyamet gününden Önce onu yok edecek, yahut ona şiddetli bir

---

[88[88]] el-Vesîlete Allah'a yaklaşmaya bir yol.

[89[89]] Mahzuran Sakınılması ve korkulması gereken.

[90[90]] Kane zalike fi'l~kitabi mesturan Bu cümlenin geçtiği ayetin belirttiği anlam; Allah'ın kendi ilminde ezelden beri uyguladığı kesin ve sürekli olan sünneti (kanunu)dur.

[91[91]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/356-357.

şekilde azab edecek olmayalım. Bu kitapta yazılmıştır.

59- Bizi ayetler (mu'cizeler) göndermekten alıkoyan şey, evvelkilerin, (onları) yalanlamış olmasıdır. Semucl (kavmi-nel'a acık bir mucize olarak'[92[92] dişi deveyi verdik, o yüzden kendilerine zulmettiler[93[93]. Haibukİ biz o mu'cizeleri, yalnız korkutmak için göndeririz.

Birinci ayette, kıyamet gününden Önce helak edilecek herbir ülke veya millet, ister tabiat kanunuyla helak edilsin, ister Rabbani bir azapla farketmcz. bunun bir Allah kanunu olduğuna ve bunun Allah'ın ezeli ve kuşatıcı ilminde bilindiğine dair rabbani bir açıklama bulunmaktadır.

İkinci ayette, Allah'ı Muhammed (s) eliyle mucizeler serdetmekten alıkoyan şeyin önceki milletlerin peygamberlerini yalanlamaları, kendilerine gösterilen mucizelerden etkilenmemeleri olduğuna dair rabbani açıklama bulunmaktadır. Örneğin Allah Semud kavmine açık bir mucize olarak dişi deveyi vermiş, onlar inkar etmiş ve zulmedenlerden olmuşlar. Allah mucizelerini ancak insanları korkulmak ve uyarmak için gönderir. Ola ki. bu yüzden sapıklıklarını ve taşkınlıklarını terkedip doğru yola gelirler. [94[94]

Muhammed (S)'Le Mucize Gösterilmemesinin Hikmeti

Bu iki ayetin tefsiri bağlamında Taberi'nin, Tabii'nin ileri gelenlerinden Said b. Cü-beyr'den rivayet ettiğine göre; müşrikler Peygamber (s)'e şöyle diyorlardı: "Safa Tepesi'ni altın yapmak için Allah'a dua et, o zaman seni doğrulayacağız ve sana inanacağız." Bunun üzerine Allah. Peygamberi'ne vahyetti: "Eğer istersen onların dediklerini yaparız. Ama o zaman inanmazlarsa azap başlarına iner. Böylece mucize indikten sonra tartışma olmaz. İstersen de onlara mühlet verirsin." Bunun üzerine Peygamber (s): "Ey Allah'ım onlara süre tanıyorum.'1" dedi.

Geçmiş ve gelecek ayetlerle bu ayetler arasında bir konu bütünlüğü ve bir İlişki bu-lunmaktadır. Çünkü önceki ayetler, Allah'ın bu azabıyla korkutarak noktalanmış, bu

ayetler ise Allah'ın bu azabı indirmeye gücü yettiğini vurgulamak için gelmiştir. Bu da gösteriyor ki, ayetler siyak yönüyle birbiriyle bağlantılı olup, bu iki ayet müşriklerin Peygamber (s)'den mucize istemesi üzerine inmemiştir.

[92[92] Miibsıraten Apaçık bir ayet olarak...

[93[93] Fezalemu biha İnkar ettiler, Allah'a karşı geldiler, sonunda

deveyi boğazladılar.

[94[94] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/358.

Birçok ayetlerin vurguladığı kadarıyla kafirler, yeniden dirilmeyi inkar etmeye, Kur an'm Allah'ın azabıyla uyarısını hafife almaya, Peygamber (s)'den mucize veyahut azabı hemencecik getirmesini istemeye devam etmişlerdir. Bunun üzerine ayetler inmiştir.

Burada Said b. Cübeyr'in rivayetlerinde bulunan birşeye cevap verilmektedir: Allah Peygamber (s) eliyle mucize göstermemiş, çünkü Allah, geçmiş milletlerde olduğu gibi kafirlerin de inanmayacaklarını bilmiştir. Mucize geldikten sonra ise Allah'ın kanunu gereği o milletler yerle bir olmuşlardır. Bu yüzden Allah'ın hikmeti gereği onlar üzerine azap hemen gelmemektedir.

Görebildiğimiz kadarıyla her iki ayette de karşılaştığı inat, inkar ve acziyet karşısında Peygamber (s) teselli edilmektedir.

İkinci ayet, kafirlerin meydan okumalarına karşın, Allah'ın hikmeti gereği Peygamber (s) eliyle mucizeler indirmediğini açıklamaktadır. Bilindiği üzere burada Allah'ın hikmeti, Peygamberi'nin ve Kur'an'ın doğruluğuna dair kafirleri ikna için mucize göstermeyi gerektirmemiştir. Çünkü davet (çağrı), ancak Allah'ın birliğine olup dünya ahi-ret saadetinin garantisi olan üstün değerler bütününe ve ahlaka sarılmak, günah, kötülük, taşkınlık ve şirkten sakınmak yönündedir. Bunların doğruluğunun veya yanlışlığının isbatı için mucizeye gerek yoktur. Bu çağrının temel ilkelerini oluşturan Kur'an, Allah'ın en büyük en yeterli bir mucizesidir. Kur'an'da bir çok ayetler bu anlamı desteklemektedir. Ankebut Sûresi'ndeki şu ayetler buna bir Örnektir:

"Dediler ki: "Ona Rabhinden ayetler (mucizeler) indirilmeli değil miydi?" De ki: "Ayetler (mucizeler) Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

"Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır." (Ankebut, 50, 51)

Burada ayetler, Kur'an'da iman ve hidayette gerçeği arzulayanlar için öğüt, rahmet, yeterlilik ve zenginlik olduğunu belirtmektedir. 95[95]

60- Bir zaman sana: "Rabbin insanları kuşatmıştır." demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş ağacı, İnsanları (n imanını) sınama (aracı) yaptık. Biz onları (çeşitli şekillerde) korkutuyoruz. Fakat bu, onlara, sadece büyük bir azgınlık artırmaktan başka bir katkıda bulunmuyor.

Bu ayet bir önceki iki ayet üzerine atfedilmiş olup, siyak yönüyle her ikisiyle de bağlantılıdır. Burada hitap Peygamber (s)'e yöneltilmiştir. Birinci paragrafta. Peygamber (s)'e teselli

---

95[95] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/358-359.

edilmiştir. Taberi. Tabiin ve Tebau't-Tabiin'in görüşlerine dayanarak; Allah kendini kafirlerden koruduğuna dair Peygamberi (s) teselli ettiğini söylemektedir. İkinci paragrafta ise Allah. Peygamberi'ne gösterdiği rüyayı kafirlere göstermeyerek, Kur'an'da lanetlenmiş ağacı onlar için bir sınama ve korkutma aracı kılarak, bunu da ancak onların azgınlıklarını artırmalarına vesile kılarak onları eleştirmektedir.

Ağaç ve rüyadan neyin kasdedildiği hususunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşlerden biri de Şia'nın görüşüdür. Onlara göre: Ağaçtan amaç Ümeyyeoğullarfdir. Rüyadan amaç da Peygamber (s)'in onları minberine sıçrayan maymunlar olarak gördüğü rüyadır. Şiilere göre bunlar Ümcyycoğullarf dır[96][96]. Bu, Kur'an'ı yorumlama hususunda onların çok ilginç yorumlarıdır.

Cumhur müfessirlerjnİn, Tabiin ve Tebau't-Tabiin'e dayandırılarak[97][97] katıldıkları en meşhur görüşe göre; rüya sûrenin baş taraflarında zikredilen İsra olayıdır.

Bir kısım müfessirlere göre rüya, yalnızca uykuda görülen rüya olmayıp aynı zamanda uyanıkken Peygamber (s)'in gördüğü müşahedelerdir.

Ağaca gelince; cumhurun da katıldığı görüşe göre, zakkum ağacıdır[98][98]. Bu ağacın, bu sûreden bir müddet Önce inen Vakıa sûresinde zikri geçmiştir.

Rivayetlerde zikrolunduğuna göre Ebu Cehil'in de içinde bulunduğu bir kısım kafir liderler, İsra kıssasını duyunca bunu Peygamber (s)'e karşı olay ve propaganda aracı görmüşler, insanları ondan yüz çevirmeye çalışmışlar, hatta bir kısım imanı zayıf müs-lümanlar onların sözlerine kanarak dinden dönmüşlerdir[99][99]. Bu kimseler aynı şekilde zakkum ağacını da alaya almışlar, Muhammed'in ateşinde biten ağaç olarak nitelemişlerdir.[100][100]

Burada adeta ayetle nebevi haberleri doğrulamak için iki meseleyi Allah'ın sınav meselesi kılması kasdedilmiş, bunları tasdik etmeyenlerin ise mucizeleri inkar ettikleri ortaya çıkmıştır. Bunun için de bu tür kişiler fiilen kafirlerden olmuştur. [101][101]

61- Meleklere: "Adem'e secde edin!" demiştik. Secde etti-ler, yalnız İblis etmedi: "Ben, çamur olarak yarattığın kim-şeye secde ed&r miyim? dedi.

62- "Şu benden üstün yaptığını[102][102]' gördün mü? Andolsun,

---

[96][96] Bkz: Ayetin yorumu için Taberi, Tabersi, ibn-i Kesir Tefsirleri.
[97][97] Taberi, ibn-i Kesir, Beğavi, Hazin, Keşşaf Tefsirleri.

[98][98] Taberi, İbn-i Kesir, Beğavi, Hazin, Keşşaf tefsirleri.

[99][99] Bkz: Ayetin ve ilk İsra ayetinin yorumu İçin age.

[100][100] Bkz.Ayetinin yorumu için Taberi tefsiri.

[101][101] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/360.

eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, onun zürriyetİ-ni, pek azı hariç, kökünden koparıp sürükleyeceğim![103[103]] dedi.

63- (Allah): "(Defo!) Git! dedi. Onlardan kirn sana uyarsa cezanız cehennemdir, mükemmel bîr ceza (size)!"

64- Onlardan gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat[104[104]] atlıların ve yayanlarınla onların üzerine yaygarayı bas[105[105]], mallarda ve evlatlarda onlara ortak ol; onlara (çeşitli) va-adier yap. Kuşkusuz şeytan onlara aldatmadan başka bir-şey vaadetmez.

65- Benim kullarım (a gelince) senin onlara gücün yetmez[106[106]]. Vekil olarak Rabbin yeter.

Ayetlerde İblis'İn durumu, inadı, Allah'a itaat etmekten ve Adem'e secde etmekten yüz çevirip büyüklük taslaması hatırlatılmakta, İbiis'le Allah arasında cerayan eden konuşma aktarılmakta, İblis'İn gücü yettiği oranda insanları Allah'a imandan yüz çevirme çabası anlatılmakla, İblis'İn Allah'ın kullarından iyi ve salih olanlara dokunamayacağı vurgulanmakta, İblis'İn ve ona uyanların cezasının cehennem olacağı vadedilmekte, şeytanın insanlar için süslediği ve vadettiği şeylerin bir aldatmadan ve göz boyamadan başka birşey olmadığı beyan edilmektedir.

Ayetler, siyakla bağlantılı olup aynı zamanda onun bir devamı niteliğindedir. Bu ayetler Peygamber (s) ve mü'minler, kafirlerin konumlarına, yalanlamalarına ve inatlarına karşılık tescili edilmekte, kafirler ise kınanmaktadır. Çünkü bunlar şeytana uyuyorlar, onun süslemesine ve vesveselerine aldanıyorlar. Şeytanın ve kafirlerin gideceği yer cehennemdir. Şeytan ancak fıtratı bozuk ve kalpleri katılaşmış kimseleri etkisi altına alabilir. Allah'ın nıü'min kullarına gelince; şeytan onlara dokunamaz. Çünkü onlar Sa'd Sûresi'nde de açıkladığımız üzere İblis'i ve O'nun aldatmasını tanıyorlar.

Ayetlerde kullanılan İblis'e yönelik tabirler mecazidir. Ancak gördüğümüz kadarıyla bir kısım müfessirler, İblis'İn savaş araçları, tahrikçi piyade ve süvarileri olduğunu söylemişlerdir. İblis'İn yoldan çıkmış insanların yemelerine, içmelerine ve cinsi birleşmelerine ortak olduğu

---

[102[102]] Keıramet aleyyc Benim üzerime faziletli ve saygın kıldığım...
[103[103]] Leahtenikenne Şüphesiz onları engelleyip alıkoyacağım. Başka bir görüşe göre; onları kökünden koparacağım.

[104[104]] Istefziz Vesvese ve bozgunculuğun etkisiyle sars, yerinden oynat.

[105[105]] Ftiift ayehim bi haylike ve racilike İclab: Şiddet ve gürültü ile hücum etmek yahut sevketmek. Haylike: Atınla; atlılarınla, Racilike: ayaklarınla; piyadelerinle anlamındadır. Cümlenin anlamı: Onların üstüne piyade ve atlı birliklerinle nasıl dilersen öyle saldır (farket-mez).

[106[106]] Leyse leke aleyhim sultanım Senin onlar üstünde etkin ve gücün yoktur.

söylenir[107][107]. Burada bir yönüyle zorlama, başka bir yönüyle de gereksiz gaybi alanlara müdahale vardır. [108][108]

66- (Ey insanlar), Rabbiniz O'dur ki, nimetinden (payınızı) aramanız için'[109][109] gemileri denizde yürütür'[110][110]. Doğrusu O, size karşı cok merhametlidir.

67- Denizde size bir sıkıntı (boğulma korkusu)[111][111]' dokunduğu zaman O'ndan başka bütün yalvardıklarımz kaybolur[112][112]'. Fakat (O) sizi kurtarıp karaya çıkarınca yine (Allah'ı bir tanımaktan) yüz çevirirsiniz. Gerçekten insan nankördür![113][113]

68- (Allah'ın), üzerinde bulunduğunuz kara tarafını ters çevirmeyeceğinden, üzerinize taşlar savuran[114][114] bir kasırga göndermeyeceğinden emin misiniz? (Ki bunlar olduktan) sonra kendinize bir koruyucu bulamazsınız[115][115].

69- Yoksa O'nun sizi bir kez daha denize gönderip, üstünüze, kırıp geçiveren bir rüzgar[116][116] salarak inkar ettiğinizden doİayı sizi boğmayacağından emin misiniz? (Bunlar olduktan sonra) kendiniz için bize karşı peşinizi takip e-den birini bulamazsınız![117][117]

Ayetler, anlamları ve lafızları çok açık olup önceki ayetlerle bağlantılıdır. Görüldüğü üzere bu ayetlerde Kur'an'ın davet, ilzam (zorunlu tutma) ve sözü ağza tıkama metotlarından bir diğeri bulunmaktadır. O da; muhataplara, Allah'ın en büyük lütfü olduğunun hatırlatılmasıdır. Burada tehlike anında ancak Allah'a yalvaran ardından ortak tutmaya geri dönen, Allah'ın nimetini ve lütfunu inkar eden müşrikler kınanmakta, böylesi kimselerin ancak Allah'ın karada yahut denizde üzerlerine taşlar savuran bir kasırga gönderip onlardan intikam alınca inanacakları vurgulanmaktadır. [118][118]

---

[107][107] Bkz: Keşşaf, İbn Kesir, Hazin tefsirleri.

[108][108] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/362.

[109][109] Litebteğıt minfadlihi Deniz nzıklarından ve kazancından kinayedir.

[110][110] Yuzhi Yürütür, yüzdürür.

[111][111] ed-Durru Burada denizin tehlikesi ve kasırgası anlamındadır.

[112][112] Dalle men ted'une illa iyyahu Tıpkı tehlike anında olduğunuz gibi Allah'tan başka kendisini çağırdığınız her bir ilahınız sıvışıp gider.

[113][113] Kefiıran Nimeti, fazileti ve güzelliği inkar edendir.

[114][114] Hasiheft Taşlar savuran

[115][115] La tecidu leküm vekilen Kendinize koruyucu ve yardımcı bulamazsınız.

[116][116] Kasıfen mmŞerrihj Önünü kırıp geçiren fırtına.

[117][117] Tebian İzinizi sürüp onu bize kadar ulaştıran kimse.

[118][118] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/364.

70- Andolsun biz Ademoğulları'na çok ikram ettik, onları karada ve denizde taşıdık. Onları güzel rızıklarİa besledik ve onları yarattıklarımızın bir çoğundan üstün kıldık.

Bu ayet geçmiş ayetlerin peşinden gelmiştir. Yüce Allah Ademoğullanna ikramda bulunmuş, onlara teiniz rızıklar vermiş, deıiizde ve karada yolculuk yapmalarını kolaylaştırmış, onları diğer yaratıklarına üstün kılmıştır. Bu yüzden Ademoğulları samimi olarak yalnızca Allah'a ibadet etmeleri, ondan gaynsmdan uzaklaşmaları, Özel ve genel gidişatlarında Allah'ın kendilerine bahşettiği ikramları takdir etmeleri lazımdır.

Ayette geçen övgü gerçekten çok büyüktür. Allah'ın Ademoğullanna ikramlarının başında, ademi kendi etiyle yaratması, ona ruhundan üflemesi, meleklerin ona secde etmesini emretmesidir. Sa'd Sûresi'ndeki ve Bakara Sûresrndcki şu ayetler bunun için bir örnektir:

"Rabbin meleklerine demişti ki: "Onu (n şeklini) düzeltip, ona ruhundan üflediğim zaman derhal ona secdeye kapanın!" Meleklerin hepsi tamamen secde etliler. Yalnız İblis etmedi, büyüklük tasladı ve kafirlerden oldu. (Rabbin ona) dedi ki: "Ey İblis, iki elimle (bizzat kudretimle) yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Büyüklük mü tasiadın, yoksa yücelerden mi oldun?" (Sa'd, 71 -75)

"Bir zamanlar Rabbin meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. (Melekler): "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek lesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz." dediler. (Rabbin): "Ben sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi. {Bakara, 30)

Allah'ın Ademoğullanna ikramından biri de gökleri ve yeri onun emrine amade kılmasıdır. Bu Lokman Sûresi'nde şöyle belirtilmektedir:

"Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan herşeyi size boyun eğdirdi ve size zahir ve batın (dış ve iç, görünen ve görünmeyen, bildiğiniz ve bilmediğiniz) nimetlerini bol bol verdi. Yinede insanlardan kimi varkİ ne bilgisi, ne yol göstereni nede aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışır (durur)." (Lokman, 20) Ayrıca örnekleri geçmiş birçok ayetlerde bu noktaya değinilmiştir. 119[119]

71- Her milletin önderini'1* çağırdığımız gün kimlerin kitabı sağından verilirse işte onlar, kitaplarını okurlar ve en u-fak'120[120] bir haksızlığa uğratılamazlar.121[121]

119[119] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/364-365.
120[120] Fet'ten İnce iplik, fitil demektir. Burada çok basit ve küçük şev-den kinayedir.

72- Şu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür (hatta o) yol bakımından daha da sapıktır.

İmamihim Bir görüşe göre "peygamberini", başka bir görüşe göre "amel defterini", bir diğer görüşe göre, "alametlerini" anlamındadır.

Her iki ayetle de Allah'ın insanları çağıracağına ve herkese amel kitaplarını vereceğine dair rabbani direktif bulunmaktadır. O gün kimilerine kitapları sağından verilir. Bunlar doğru yolu bulmuş kimselerdir. Kitaplarını sevinerek ve birbirleriyle müjdeleşe-rek okurlar. Bunlar eksik de yapsalar Allah bunların amellerinden hiçbir şey eksiltmez. Dünyada iken kör ve sapık olanlara gelince ahirette daha kör daha sapık olacak, ahi figan edeceklerdir.

Bilindiği üzere kitabın sağdan ve soldan verilmesi, insanların bunun için çağrılması ritmik ve dramatik bir söylemdir. Bu söylem, insanların amellerinin neticesi olarak ceza ve hüküm meclisine toplandıklarında dünyada birbirleriyle konuştukları söylemle benzerlik arzetmektedir. "Kör" ifadesi mecazi olup dosdoğru yolu göremeyen sapık yerine kullanılmıştır. [122][122]

73- Az daha onlar, seni sana vahyettiğimizden ayırarak, ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşürecekti[123][123]'. İşte o zaman seni dost[124][124] edinirlerdi.

74- Eğer biz seni sağlamlaştırmamiş olsaydık, onlara bir parça meyledecektin.

75- O takdirde de sana, hayatın da, ölümün de kat kat (âz-ab)ını tattırırdık[125][125]'. Sonra bize karşı bir yardımcı da bulamazdın.

Ayetlerde, Peygamber (s) için şöyle bir rabbani uyarı bulunmaktadır; Kafirler Peygamber (s)'i Allah'ın kendisine vahyettiği şeyden yüz çevirtmek ve başkalarını Allah'a iftira ettirmek istemektedirler. Onlar işte o zaman kendisini dost edinebilirler. Allah peygamberinin kalbini sabitleştirmemiş olsaydı Allah hem dünyada hem de öldükten sonra kendisine azabı kat kat tattırırdı.

---

[121][121] La yuzlamune Amellerinden hiçbir şey eksilmez, orada asla

aldatılmazlar.

[122][122] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/366.
[123][123] Leyeftününeke Burada "Sana yüz çevireceklerdi yahut seni

döndüreceklerdi." anlamındadır.

[124][124] Haliien Yaran, arkadaş.   .

[125][125] Le ezeknake dı'fe'l-hayati ve dı'fe'l-memaîi Müfessirlerin açıkladıklarına göre; "Şüphesiz sana dünyada İken de öldükten sonrada kat kat azabı tattırırdık" anlamındadır.

İlk bakışta ayetlerin önceki konulardan kopuk olduğu göze çarpmaktadır. Ayetler, kafirlerle Peygamber (s) arasında geçen çok önemli bir duruma ve peygamberi siretin manzaralarına işaret etmektedir.

Görebildiğimiz kadarıyla geçmiş ayetlerle bu ayetler arasında bir konu bütünlüğü vardır. Ayetin inmesine sebeb olan bu durum hemen oluşmamış, öteden beri devam edegelmiştir. Bu yüzden ayetler, kafirlere Allah'ın ayetleri hatırlatılınca büyüklük tasladıklarına ve taşkınlık ettiklerine değinmiş ve bilindiği üzere siyaktan kopuk olmamıştır. [126][126]

Peygamber (S) Fitneye Düştü Mü?

"Âz daha onlar, seni sana yahyettiğimizden ayırarak, Ondan başkasını bize iftira etmen için fitneye düşüreceklerdi" ayeliyle ilgili olarak müfessirlerin aktardığı rivayetlere göre, bir grup kafirler, Rasulullah'a bir müddet, bir kısım geleneklerine ve kutsamalarına devam etme önerisinde bulunmuşlardır. Kimilerine göre de, bu grup, Pepgamber (s)'den biraz, ilahlarını yüceltmelerine tolerans tanımasını istemektedirler. Kimilerine göre; bu grup, Peygamber (s)'in kınamaması, onlara göz yumması önerisinde bulun-muşlardır.

İkinci ve üçüncü rivayette aktarıldığı üzere, bu grup, Peygamber (s) böyle yaparsa kendisine inanacakları vadinde bulunmaktadır. Dördüncü rivayette aktarıldığı üzere; aynı grup, Peygamber (s)'in, Kabe'nin avlusunda bulunan ilahlarına yani putlarına ses çıkarmazsa, tavaftan O'nu engellememek istemektedir[127][127]. Burada İbn Sad'ın Taba-kal'ının[128][128] birinci cildinde aktarılan beşinci bir rivayet daha vardır. Bu rivayete göre:

Peygamber (s) bir gün Kabe'nin etrafında oturup Necm Sûresi'nin ilk ayetlerini; "Gördünüz mü haber verin: "Lat ve Uzza'yı ve üçüncü put olan Menat'ı" ayetine kadar okudu. Şeytan bu ayetin ardından Peygamber (s)'in okuyuşuna "O yüce Garaniktir. Onların şefaatleri umulmaktadır.'' cümlelerini ekler. Peygamber (s) sûrenin geri kalan kısmını tamamlayınca secdeye kapandı. Kafirler: "Muhammed (s) bizim ilahlarımızı hayırla ya-detti." dediler. Haber bölgeye yayıldı. Habeşistan'daki muhacirlere kadar ulaştı. Üzerine ilaveler yapıldı. Mekke halkı nebevi daveti kabul ettiler denince muhacirler Mekke'ye geri döndüler. Bu o!ay peygamberliğin beşinci yılında vuku buldu.

---

[126][126] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/367.
[127][127] Taberi, ibni Kesir, Hazin, Begavi. Zemahşerijabersi Tefsirleri.

[128][128] Sh: 189, 191 Sekafe İsiamiyye (islam Kültürü) yayınları-Kahire- Bu ayetler bağlamında aktarılan

rivayetler Tefsir kitaplarında bulunmamakladır. Ancak Hacc Suresinin şu ayetlerinin tefsiri bağlamında nakledilmiştir:

"Ayetlerimiz konusunda acze düşürücü çabalar harcayanlar onlarda alevli ateşin halkıdır. Biz senden önce hiçbir Rasul ve Nebi göndermiş olmayalım ki, O bir dilekte bulunduğu zaman, şeytan, onun dileğine (bir kuşku veya sapma unsuru) katıp bırakmış olmasın. Ama Allah, şeytanın katıp bırakmalarını giderir..."

Daha sonra muhacirler anladılar ki; kendilerine ulaşan haber bir abartıdan ibarettir, kafirler küfürlerine devam etmekledirler, yeniden Habeşistan'a geri döndüler. Ayetler, bu olay üzerine inmiştir.

Ayetlerin içeriği ve özü rivayetlerden ilk dördü ile uygunluk arzetmektedir. Ayetlerin ibaresine göre olay, Peygamber (s)'in zihnine gelmiş bîr düşünceden İbarettir. Fiiliyata geçmemiştir. Bu gayet açıktır.

Son beşinci rivayete gelince müfessir ve siyer alimlerinin geneli onu kabul etmemiş[129[129]] Buradaki yanlışlığı ve bir kısım İslam düşmanlarının Peygamber1 (s)e yaptıkları iftirayı açıklamışlardır. Bu alimlerden kimilerine göre: "Bu yüce Garaniktir, şüphesiz hepsinin şefaati umulur." cümleleriyle bir kısım kafirler, Necm Sûresi'ni okuyunca Peygamber (s)'e cevap vermişlerdir. Kimilerine göre ise, şeytan kargaşa çıkarmak için bu cümleleri fısıldamıştır. Ayetlerin özü, sigası ve iniş koşullan rivayetin yanlışlığını ortaya koymaktadır. Rivayet Peygamber (s)'in söz söylediği, yani ayetler "Onlar neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi" dediğinde bizzat bunun vuku bulduğunu hatırlatmaktadır. Necm sûresi ayetlerinin siyakı bunun öyle olamıyacağını isbatlıyor, Çünkü ayetlerdeki bu genci akış. kafirleri, bu Üç putu edindikleri ve onlara dişi isimleri verdikleri, onları Allah'ın kızları olarak gördükleri yahut onların Allah'ın kızları olan meleklerin bir sembolü kabul ettikleri için akılsız olarak nitelemektedir. İsra sûresinin ilk yarısı. Mekke döneminde inmiş, muhacirler ise bu sûrenin yarısı henüz inmeden Habeşistan'a göçme-yip daha sonra göçmüşlerdir. Biz bunu tartışma yönünden kabul etmiştik. Çünkü Peygamber (s)'in putları övmesû imkansız olan şefaatlerinin faydasını ikrar etmesi anlamına gelmekledir. Bu ise her akıl ve insaf sahibi için mümkün olmayan bir şeydir.

Ayellerin içeriği, iniş koşullan ve Peygamber'in karakteri Garanik rivayeti ile çelişmektedir. Aynı şekilde bütün bunlar Peygamber'in levhid inancını ve davetin esasını kolaylaştırmaya yöneldi sözüyle de çelişmektedir. Ayetlerin içeriğinin ve özünün değindiği üzere her koşulda, kafirlerin içinde bulunduğu konumu değiştirme arzusu güden ve bu durum için çok üzülen Peygamber'in bir an bîr grup mutedil kafirin bazı önerileri karşısında psikolojik çalkantılarla karşılaşması, onların davete kulak vermeleri ve onu kabul etmeleri için iç dünyasında böylesi bir duyguyu beslemesi gayet doğaldır. Bu psikolojik bir durumdur. Beşer karakteri yönüyle olması imkansız değildir. Bu durumlar karşısında Peygamber de diğer beşerler gibi bir beşerdir. Kur'an kafirlerin inat ve işkenceci tutumları karşısında Peygamber'in psikolojik çalkantılarını bir çok kez aktarmıştır.

Allah başka durumlarda olduğu gibi, bu durumda da Peygamber'i sağlamlaştırmıştır. Çünkü Peygamberini dini yalnızca O'na has kılması ve şirkin bütün çeşitleriyle savaşması için

---

[129[129]] Bkz; Hacc suresinde üste zikredilen ayetlerin yorumu için İbni Kesir, Taberi, Hazin, Begavi, Tabersi, Zemahşeri Tefsirleri. Bkz: Hasaneyn Heykel'in Muhammed'in Hayatı adlı eserin 157 sh vd(2. baskı)

göndermiştir. Burada bu hususta açık bir talimat bulunmaktadır.

Kendisini eksen aldığımız mushaf, ayetlerin Medine inişli olduğunu zikretmiştir. Bir kısım müfessirler ise ayetlerin Mekke'nin fethinden sonra Taif halkının Önerdiği öneriler bağlamında indiğini aktarmışlardır[130[130]]. Taif halkının Peygamber'e getirdiği önerilerden kimileri: Namaz, zekat yahut faizden kendilerinin muaf tutulmaları veya yaşadıkları bölgelerin aynen Mekke gibi güvenli harem kılınması yönündedir. Bununla birlikte rivayetin kesin olarak doğru olup olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu ayetlerin Mekki sûrelerde yer alması, kafirlerin inat ve tartışma durumları aktarmaktadır. Bu hususta birçok rivayetlerin bulunması, bir kısım Mekke ileri gelenlerinin Peygamber (s)'in kendilerine tolerans tanıması için Peygamber (sVe çeşitli öneriler sunmaları Kur'an'ın işaretlerini destekler mahiyettedir. Ayetlerin, önceki ayetlerle konu bütünlüğünün olması, bunların Mekke'de indiğini göstermektedir. Bütün bunlar ayetlerin Medine inişli olduğu hususunda bizlerde şüphe uyandırmaktadır. [131[131]]

76- Nerdeyse seni yurdundan çıkarmak İçin tedirgin ed(İp yerinde duramaz hale getireceklerdir'[132[132]]. O taktirde kendileri de senin ardından'[133[133]] pek az (bir süre) kalabilirler.

77- (Bu), senden önce gönderdiğimiz peygamberimizin de konumudur. Bizim konumumuzda bir değişiklik bulamazsın.

Bu iki ayette, kafirlerin Peygamber (s)'i üzen sözler söylediğine, onu Mekke'den çıkarmak istediklerine dair rabbani işaret, kafirlerin böyle yaptıkları takdirde azabı kendileri için acele istediklerine ve peygamber (s)'den sonra pek uzun kalmayacaklarına dair Peygamber (s)'i teselli eden pekiştirme bulunmaktadır. Çünkü bu Allah'ın Peygamber (s) ve toplumlarına uyguladığı bir sünneti(kanunu)dir. Bu sünnette herhangi bir değişme bulunmamaktadır. [134[134]]

Hz. Muhammed'e Yurdundan Çıkarılma Tehdidi

"Neredeyse seni yurdundan çıkarmak için tedirgin edeceklerdi" ayetinin özü ve içeriği, Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen bir durumu zikretmek için indiğini

---

[130[130]] Hazin, Tabersi, Begavi Tefsirleri

[131[131]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/367-369.

[132[132]] Lcyestefizzıneke Seni tedirgin, rahatsız edeceklerdi, endişeye sokacaklardı.

[133[133]] Mılafeke Senden sonra yahut senin peşinden...

[134[134]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/370.

çağrıştırmaktadır. Ancak ayetlerin siyak ve sibak ilişkisi, aralarında bir konu bütünlüğü olduğunu ve bunların hemen inmeyip bir süre sonra indiğini ortaya koymaktadır. Birinci ayette kafirlerin davranışları zikredilmektedir. Bu da gösteriyor ki ayetler bağlamdan kopuk değildir.

Kendisini eksen aldığımız mushaf her iki ayetin de Medine inişli olduğunu rivayet etmektedir. Müfessirlcr[135[135]] de aynı görüştedir. Bu iki ayet Medine'deki yahudilerin Peygamber (s)'e; "bütün peygamberler Şam diyarına gönderilmişlerdir. Senin de oraya gitmen iyi olur' şeklinde söylemeleri ve ona tuzak kurmaları nedeniyle indiği ileri sürülür. Öyle ki, bu olay üzerine Peygamber (s)'in Tebük'e savaşa çıktığı esnada bu olayın gerçekleştiği söylenir. Oysa her iki ayetin üslubu dengeli ve uyum içindedir. Bu ayetler, Mekke'deki kafirlerin durumunu zikreden ayetler üzerine atfolunmustur. "Nerdeyse seni buradan sürüp çıkaracaklardı" cümlesindeki cemi gaib (üçüncü çoğul) zamiri, bilindiği üzere Mekke'deki kafirlere dönmektedir. Bütün bunlar, ayetlerin Medine inişli olduğu rivayetinde şüphe uyandırmaktadır, hatta bunun doğru olmadığını ortaya koymaktadır. Medine'de ki yahudilerle Peygamber (s) arasında geçen şeylerin konularında da farklılıklar vardı. Böylece bütün bu işaretler, bu ayetlerin, Mekki sûrelerde bulunduğunu ve Kureyş kafirleri konusunda indiğini vurgulamaktadır. Bir grup müslümanın Mekke kafirlerinin işkencesi sebebiyle Mekke'den Habeşistan'a göçmeleri kesin ve sabittir. Bunun için bu iki ayetin Mekke inişli olduğunu tercih ediyoruz, hatta kesin olarak inanıyoruz. Birçok müfessiıier de[136[136]]ayetlerin Medine de indiği rivayetini kabul etmeyip ayette zikrolunan yerin Mekke olduğunu söylemekledir. Müslümanların Habeşistan'a hicreti İsra sûresinin iniş koşullarında olmuştur. Kuşkusuz bu hicret olayı tatbik edilmeden önce uzun süre gündem konusu olmuştur. Peygamber (s)'in de Habeşistan'a hicret eden-

lerle birlikte göçme düşüncesinde olması pek de uzak bir ihtimal değildir. Sonra Allah, Peygamber (s)'ini sağlamlaştırmış, bu fikirden O'nu vazgeçilmiş, yalnızca Kureyş kafirlerinin eza ve işkencelerine maruz kalan arkadaşlarından çaresizlerin göçmesiyle ye-tinilmişti. Belki de muhacirlerin hicretin ardından, azılı kafirlerin, Peygamber (s)'i sürme, yurdundan çıkarma düşünceleri ağırlık kazanmış, bu yüzden peygamber, Habeşistan'a hicret eden muhacirlere katılmayı düşünmüş ama Allah bu düşüncesinden vazge-çirerek onu sağlamlaştırmıştır. Belki de bu durum, kafirlerin, Peygamber (s)'i önerileriyle zor durumda bıraktıklarını aktaran ayetlerdeki durumdan sonra vuku bulmuştur. Allah onu sağlam 1 aştın ne a bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Bu da bize bu görüşün doğru olduğunu göstermektedir. Çünkü bu iki konum peşpeşe aktarılmıştır. [137[137]]

[135[135]] Bkz: Ayetlerin yorumu için Taberi, İbni Kesir, Tabersi, Zemahşeri, Begavi Tefsirleri.

[136[136]] Bkz. A.g.e.

[137[137]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/370-371.

78- Güneşin (ufukta aşağı) kaymasından[138[138]] gecenin karar-masınatyatsı vaktine[139[139]]kadar namaz kıl ve sabahın Kur'an'ını da (unutma), çünkü sabah namazı(melekler tarafından) görülür.

79- Gecenin bir kısmında sana mahsus bir nafile[140[140]] namaz kılmak üzere uyan[141[141]]Belki böylece Rabbin seni, övülmüş bir makama ulaştırır

80- De ki: "Rabbim, beni(girdireceğin yere) doğruluk gir-dirilişiyle girdir, beni çıkararacağın yerden doğruluk çıka-rılışıyla[142[142]] çıkar bana katından bir delil ver".

81- De ki: "Hak geldi, bâtıl gitti [143[143]] Zaten batı! yok olmaya mahkumdur".

Ayetlerin siyaktan kopuk olmadığı, geçmiş ayetlerin ardından geldiği ve Peygamber (s)'İn, kafirlerin inat. hile, aldatma ve üzmelerinden dolayı üzülmemesi için teselli ettiği göze çarpmaktadır. Bu yüzden Peygamber (s)'in gece-gündüz Allah'a ibadet etmesi, namaz kılması, zikretmesi gerekir. Farz olan namazları ve teheccüdü tam vaktinde kılmalı ve giriş çıkışlarında, tasarruflarında kendisini desteklemesi ve yardım etmesi için Rabbi-ne yakarmahdır. Çünkü böyle arzusuna kavuşabilir. İnsanlara hakkın geldiğini, batılın kaybolduğunu, çünkü hakkın Önünde batılın yok olmaya mahkum olduğunu bildirmektedir.

Ayetlerde güçlü bir teselli ve telkin bulunmaktadır. Ayetlerin amacı gönüllere güç ve rahatlık vermektir. Bir çok müfessirlere göre; 79. ayette anılan makam-i mahmud (Övülmüş makam), ahiretleki şefaat makamıdır. Bunlar bu hususta, bir çok hadis rivayetinde bulunmuşlardır.[144[144]] Bu konuyu tartışmak yerine biz de mü'minler olarak, Peygamber (s)'in şahsi meziyetleri, Kuf an'ın kendisine inmesi, davet ettiği dinin bütün dinlere üstün kılınması sebebiyle ahirette en yüce övülmüş makama sahip olacağını, hayatın sonuna ilişkin Peygamber (s)'in teselli edildiğini ve 80. ayette buna işaret bulunduğunu söylüyoruz.

[138[138]] Dulukişşemsi Güneşin kayması günün tam ortası demektir. Bir söylentiye göre; bunun böyle isimlendiriliş sebebi güneşe bakınca ışığm şiddetinden ötürü gözün kamaşmasıdır. Başka bir söylentiye göre; güneşin batmasıdır. Böyle isimlendiriliş sebebi; bakanın gözü onu görsün... Çoğunluğun görüşüne göre bu zevaldir. "İla gasaki;Sleyli:" "Gece karanlığına kadar cümlesi ise bunun böyle olduğuna delildir.

[139[139]] Gasaki'Ueyli Gece,karanlığı.

[140[140]] Nafik'ten Farz ve vacipten fazlalık olarak

[141[141]] et-teheccüd Uyku ve dinlenmeyi terketmek demektir. Kelime gece namaz için kalkmadan kinayedir.

[142[142]] Mudhaîc Sidkİn ve muhvece sıdkin): "Sıdk"; burada istikamet, keramet, şeref ve rıza anlamındadır.

[143[143]] Zehaka Giderek kaybolup yok oldu, boşa çıktı...

[144[144]] Bkz: Ayetlerin yorumu için Taberi, İbn-i Kesir, Tabersi, Beğavi, Hazin Tefsirleri

Kendisini esas aldığımız mushâf, 5. ayetle birlikte 78-80. ayetlerin Medine inişli olduğunu rivayet etmekledir. Biz ise hepsinin de Mekke inişli olduğu kanısındayız. [145][145]

82- Biz Kur'an'dan mü'minlere şifa'[146][146] ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. (Ama Kur'an) zalimlere ziyan artırmaktan başka bîr katkıda bulunmaz.

83- İnsana nimet verdiğimiz zaman, yüz çevirip yan çizer-ler'[147][147] Ona zarar dokununca da umutsuzluğa düşer.

84- De ki: "Herkes kendi (hali) ne uygun bir yolda'[148][148] hareket eder. Rabbiniz, kimin en doğru yolda olduğunu iyi bilir.

Ayetler bir öncekiler Üzerine alfolunmuştur. 84. ayetin baş taraflarındaki "De ki" emrinin Peygamber (s)'e yöneltilmesi bir önceki ayetlerin alakasının olduğunu ve adeta onların bir devamı sayıldığını ortaya koymaktadır.

Ayetler, Kur'an'ın mü'minlerin gönüllerine şifa olduğunu, gönüllerini huzura erdirdiğini, bir rahmet olduğunu, bütünüyle kayıtlardan kurtardığını belirtmek için indiğine dair rabbani bir açıklama içermektedir.

Kur'an kötü karakterli, inatçı zalimler için bir şifa değil hüsrandır. Ne var ki insanların geneli onların arzularına meyletmek için çaba şarfetmektedirler. Bu tür insanların genci karakterleri bir nimete kavuşunca büyüklük taslayıp haktan uzaklaşmak, bir belaya duçar olunca ümitlerini kesip küfre dalmaktır. Peygamber (s)'e düşen; kafirlere aldırış etmeyip, Allah'a güvenmektir. Çünkü Allah kimin doğru yolda olduğunu daha iyi bilir.

Ayetlerde bir öncekiler gibi güçlü bir telkin ve teselli bulunmaktadır. Ayetler, Kur'an'ın etkisiyle hak ve hidayeti arzulayan salih nefislerde ortaya çıkan sosyolojik ve imani ilkeler içermektedir. [149][149]

85- Sana ruhtan sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ilimden pek az birşey verilmiştir."

86- Andolsun, biz dilesek, sana vahyettiğimiz ayetleri tamamen gideririz; sonra onun (geri

---

[145][145] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/372.

[146][146] Şifaiin Şifa burada manevi anlamdadır. Yani gönüllere şifa olan, huzur veren, gönülleri vesvese, şüphe, şaşkınlık ve engellerden kurtaran.

[147][147]

[148][148] Şakiletih'i Gidişat, ruh ve karakter olarak herkes kendi yoluna...

[149][149] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/373-374.

alınması) için bize karşı (sana yardım eden) bir vekil bulamazsın.

87- Ancak Rabbi'nİn (sana) rahmeti (onu sende bırakmaktadır). Çünkü onun sana olan lütfü cidden büyüktür.

Birinci ayette Peygamber (s)'e sorulan ruh ile ilgili bir soru anlatılmaktadır. Peygamber bu soruya, "ruh"un Allahü Teala'nm İşleri cümlesinden ve ilmi kapsamında bir mesele olduğu; beşerin bunu idrak etmesine imkan bulunmadığını; Allah'ın ilmine ve kainatındaki ayetlerine nazaran insanların bilgisinin kıt olduğu şeklinde cevap vermekle memur kılınmıştır. [150[150]]

Ruhun Merak Edilmesi

"Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emridedir" ayetiyle ilgili birden fazla rivayet vardır. Biri Peygamber (s)'e soru soranların Medine'de yahudiler olduğudur. Diğer bir rivayet de Kureyş Kafirlerinin Medine yahudileriyle Peygamber (s)'in işi hususunda istişare ettikleri, onların da bir takım sualler tevcih etmeyi önerdikleri şeklindedir. Bu suallerden biri budur; diğeri "Ashab-ı Kehf' hakkında bir diğeri de Zülkarneyn hakkındadır. Peygamber (s) inşaallah demeksizin yarına kadar mühlet istemektedir. Vahiy gecikmiş, hatta Rasulullah (s) korkmuştur. Nihayet vahiy bir parça aralamayla birlikte gelmiş: Kehf sûresi'nde Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn'e cevap, bu ayetle de ruha cevap verilmiştir. Diğer bir rivayet ise, sualin Mekke'deki bir kısım Kitap Ehli veya bir kısım müslüman, veya bir kısım kafirler tarafından tevcih edildiğidir[151[151]]. Birinci rivayet hakkında şunları söyleyebiliriz: Bu rivayet ayetlerin Medeni olmasını gerektirir. Oysa hiç kimse Medeni olduklarını rivayet etmemiştir. Bazı müfessirler bu itirazı öne sürmüşlerdir. Bazıları da Medine'de ikinci kez inmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. Bir yahudinin, cevabı Mekki bir sûrede verilen soruları Pcygam-ber(s)'e yeniden yöneltmiş olabileceğine ihtimal vermiyoruz. Kaldı ki Medeni sûrelerde Peygamber ile yahudiler arasında cereyan eden soru cevap, meydan okuma ve tacizler uzun bölümler olarak yer almaktadır.

İkinci rivayet de bize tutarsız gözükmekledir. Aynı ortamda, birlikte sorulmuş bu soru ikisinin bir sûrede, birinin (bu sûrede ikisinin Kehf Sûresi'nde yer almasının) görünen bir hikmeti yoktur.

Bizim tercih etliğimiz görüşe göre bu sûre Mekke'de Rasulullah'a müstakil olarak tevcih edilmiştir. Taciz ve meydan okuma kabilinden bir kısım Ehl-i Kitap veya kafirler de sormuş

150[150] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/374.
151[151] Taberi, İbn-i Kesir Tabersi

ve Hazin Tefsirleri

olabilirler; öğrenmek maksadıyla müslümanlar da sormuş olabilirler. Soru ve cevap sigası her iki ihtimale de açıktır. Sorulan ruhun mahiyeti hakkında da a) hayatı temin eden can ve b) Peygamber (s)'e Kur'an-ı Kerim'i indiren vahiydir denmiştir. Cevap her iki manaya da ihtimal vermekle beraber bizim tercihimiz sualin Kur'an'ı indiren vahiyle ilgili olduğudur. Bu sûreden Önce nazil olan Şuara Sûresi'nde bu bahis geçmiştir. Dolayısıyla, sorunun bu ilgiyle sorulmuş olması İhtimali vardır.

Önceki ayetlerde Kur'an'ın nüzulü ve şifa oluşu, sonraki ayetlerde de Kur'an'ın ica-?.ı zikrolunmuştur. 86. ayet ise Peygamber (s)'e, Allah dilerse vahyettiklerini gidereceğini bildirmektedir ki bütün bunlar bu tercihimizde etkili olan karinelerdir. Ayrıca ayet-lerdeki ve sİyakındaki mükemmel uyum öncelikle bu İhtimali öne çıkarmakta, ancak sualin hayat kaynağı olan can ile ilgili olabileceği faraziyesini hatıra getirmektedir.

Bu cevap ve onu takip eden ayetler güçlü ve muhkemdir. İnsan aklının Allah'ın sırrına ve Allah'ın sırrıyla bağlantılı olan Kur'ani vahyine ermesi mümkün değildir.

İnsanların, Kur'an'ın kendisi olan bu sırrın ortaya çıkan gerçeğe gönülleri rahatla-ması, ona inanması ve onunla yetinmesi gereklidir. [152[152]]

88- De ki: "Andolsun, eğer insan(lar) ve cin(ler) şu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansınlar, yine o-nun benzerini getiremezler. Birbirlerine arka ol(up yardım et)selerde (bunu yapamazlar).

89-Andolsun biz bu Kur'an'da İnsanlara her çeşit misali turlu biçimlerde anlattiK, ama insanlardan çoğu, inkarda direttiler.

Ayetlerin meydan okuması ve eleştirisi güçlü, ibaresi ise açıktır. İnsanlardan ve cinlerden oluşan bütün yaratıklar bir araya gelseler ve birbirlerine yardım etseler Kur'an'ın bir benzerini getirmekten aciz kalırlar. Çünkü Kur'an Allah'ın vahyi ve sırrının göstergesidir. Kur'an'da insanları ikna edecek bütün delil ve gerçekler bulunmaktadır. İnsanların geneli eleştiriyi lıaketmektedir. Çünkü inat ve inkara yeltenmektedirler.

Bir kısım müfessirler[153[153]] İbn Abbas'tan rivayet ederek bu iki ayetin, Medine'deki bir grup yahudi hakkında İndiğini söylemişlerdir. Bu yahudiicr, Allah rasulüne Kur'an'ın benzerini getireceklerini söylemeleri üzerine inmiştir. Aynı şekilde bazı müfessiıiere göre bu ayetler: "Biz istersek Kur'an'ın benzerini getiririz." diyen Kureyş liderlerinden Nadr b. Haris'in

---

[152[152]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/374-375.
[153[153]] İbn Kesir, Taberi Tefsirleri.

yalanlaması üzere inmiştir.[154[154]] Birinci rivayet her iki ayetin de Medine'de indiğini ortaya koymaktadır. Bunu ise hiç kimse rivayet etmemiştir. Rivayeti aktaran îbn-i Kesir bu kanaatta olup buna binaen bu rivayeti kabul etmemektedir. Enfal Sûresi'ndeki "Ayetlerimiz onlara okunduğu zaman: "İşittik" dediler. İstersek de biz bunun bir benzerini söyleyebiliriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başkası değildir." (Enfal, 31) ayeti hicretten önce Mekke kafirlerinin sözlerini ve konumlarını aktarmaktadır. Burada ayetlerin yalanlama ve reddiye için geldiğini söylemek mümkün. Ayetlerin siyak -sibak ve konu bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde Enfal sûresi 31. ayetinde aktarılan müşriklerin bu sözü hemen ve ilk olarak söylemedikleri anlaşılmaktadır. Bu sözü Nadr b. Haris, bu ayetler inmeden bir müddet önce söylemiştir. Bu ayetler, Kur'an'ın rnü'minler için şifa ve rahmet olduğunu belirten önceki ayetlerin peşinden gelmiştir. [155[155]]

Kur'an'ın İcazı Ve İnsanları Aciz Bırakışı

Ayetler, insanların Kur'an'ın bir benzerini getirmekten aciz olduklarına işareti yinelemiştir. Aynı şekilde bir çok ayetler. Peygamber (s)'e iftira eden kafirlerden bir veya birkaç sûre getirmelerini isteyerek onlara meydan okumaktadır. Örneğin;

''Yoksa: "Bunu kendisi yalan olarak uydurdu mu diyorlar? De ki: "Bunun bir benzeri olan bir sûre getirin ve eğer gerçekten doğru sözlüler iseniz, Allah'tan başka çağıra-biiçliklerinizi çağırın." (Yunus, 38)

"'Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De kî: "Haydi siz yalan üzere uydurulmuş olarak onun benzeri on sûre getirin ve eğer doğru sözlüler iseniz. Allah'tan başka çağırabildiklerinizİ çağırın." (Hud, 13)

"Eğer kulumuza indirdiğimiz (Kur'an) den şüphedeyseniz, bu durumda, siz de bunun benzeri olan bir sûre getirin ve eğer doğru sözlüler iseniz, Allah'tan başka, şahitlerinizi (kendilerine güvendiğiniz yardımcılarınızı) çağırın."

"Ama yapamazsanız -ki kesin olarak yapamayacaksınız- bu durumda kafirler için hazırlanmış ve yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakınınız" (Bakara, 33.34). Bakara Sûresi'niri bu ayetleri Medine'de indirilmiştir. Bu tür meydan okuma Mekke ve Medine döneminde çok tekrarlanmıştır. Bakara Sûresi'ndeki ayetler geçmiş ve gelecek meydan okumalara açıkça cevap vermekledir.

Müfessirler Kur'an'ın icazı ve insanların benzer bir Kur'an'ı getirmekten aciz kalışları

[154[154]] Tahurci'nin MprmBill Bevan'l.

[155[155]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/376.

konusunda çok söz söylemişlerdir.[156[156]] Kimi müfessirlere göre belagat ve fesahat sahibi olan Araplar Kur'an'ın benzeri birkaç sûre getirebilirler. Fakat Allah bunu onlardan men etmiş böylece onların aciz oldukları ortaya çıkmıştır.

Biz, Allah'ın insanların Kur'an'ın benzerini getirmelerine güçleri yettiği halde getiremeyeceklerine dair meydan okuma hikmetini anlamıyoruz. Müfessirlcrden kimilerine göre; Kur'an dilî Arapların anlayış ve üsluplarından çok yücedir. Bunun için Kur'an'ın benzerini getirmekten aciz kalmışlardır. Bu görüş görebildiğimiz kadarıyla Kur'an'ın, Arapların diline ve üslubuna benzer olduğuna dair açık ayetler bulunmaktadır. Örneğin; "(Bu Kur'an) ayetlerini, iyiden iyiye düşünsünler ve temiz akıl sahipleri Öğüt alsınlar diye sana vahyettiğimiz mübarek bir kitaptır." {Sa'd, 29)

'"Andolsun, biz bu Kur'an'da belki Öğüt alıp düşünürler diye, insanlar için her bir örnekten verdik'".

"İçerisinde eğrilik/pürüz olmayan Arapça bir Kurandır (bu). Umulur ki, korkup sakınırlar." (Zümer; 27,28)

"Bilen bir kavim için, ayetleri (çeşitli biçimlerde, birer birer) fasıllar halinde açıklamış, Arapça Kur'an (veya okunan) kitaptır." (Fussilel, 3)

"Gerçekten biz onu, belki aklınızı kullanırsınız diye Arapça bir Kur'an kıldık." (Zuhruf, 3)

Kur'an Araplar'ın bir çok sözünü aktarmıştır. Bu yüzden ayetler nazım ve lügatıyla lam bir uyum içersindedir. Bu hususta Kur'an'da bir çok örnekler geçmiştir. Örneğin;

"Ayetlerimiz onlara okunduğu zaman; "İşittik" dediler." İstesek biz de bunun bir benzerini söyleyebiliriz. Bu, eskilerin efsanelerinden başkası değildir."

Bir de, "Ey Allah'ımız, eğer bu (Kuran) bir gerçek olarak senin katından ise, gök yüzünden üstümüze taş yağdır veya acıklı bir azap getir (bakalım) demişlerdi." (Enfal, 3 1.32)

"Hani. münafık olanlar ve kalplerinde hastalık bulunanlar: "Aliah ve Rasulü, bize boş bir aldanıştan başka birşey vadetmedi.'" diyorlardı. Onlardan bir grup da hani şöyle demişti: "Ey Yesrib (Medine) halkı, artık sizin için (burada) kalacak yer yok, şu halde dönün. Onlardan bir topluluk da: "Gerçekten evlerimiz açıktır" dediler. Onlar yalnızca kaçmak istiyorlardı'". (Ahzap, 12,13)

"Onlara apaçık ayetlerimiz okunduğunda: "Bu, sizi babalarınızın tapmakta oldukları (ilahlar) dan alıkoymak isteyen bir adamdan başkası değildir." dediler. Ve dediler ki: "Bu dürülüp uydurulmuş bir yalan (iftira) dan başka birşey de değildir." Küfre sapanlar da kendilerine

---

[156[156]] Bkz- "Kur'an-ı Mecid" adlı eserimizin 148 ve devamındaki sahifeleri (Türkçe Çevirisi, s. 130-131 Ekin Yayınları İstanbul 1997), Suyuti'nin İtkan" adlı eserinin 2. cildi. Yukarıda zikredilen ayetlerin yorumu inin Menar. Taberi. Kasimi. ibn-i Kesir, Hazin, Beğavi. Zemahşeri, Tabersi Tefsirleri,

geldiği zaman hak için: "Bu apaçık bir büyüden başka birşey değildir." dediler. (Sebe. 43)

Kimi müfeSsirler de, Kur'an üslubunun belagatı, nazım ve uyumunun yüceliğiyle, her zaman ve her mekanda alemlere rahmet ve hidayet olan Kur'an'ın ihtiva ettiği, ilke, esas ve telkinler arasını birleştirmiş ve aralarında bir çelişki görmemiştir.[157[157]] Doğru ve gerçek olan da budur.

Böylece Kur'an, Mıhammed (s) için en büyük mucize olmuştur. Kur'an'da bu hususta birçok ayetler bulunmaktadır. Ankebul Sûresi'ndeki şu ayetler bunun için bir örnektir: "Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmiyor mu? Hiç şüphe yok. bunda iman etmekte olan bir kavim için gerçekten bir rahmet ve bir öğüt (zikir) vardır. De ki; "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanı bilir. Batıla inanan ve Allah'ı inkar edip küfredenler ise işte onlar hüsrana uğrayacaklardır." (Ankebul, 51-52) [158[158]]

90- Dediler ki: "Yerden bize bir göze fışkırtmadikça sana inanmayız."

91- "Yahut senin hurmalarından ve üzümlerinden oluşan bir bahçen olmalı, aralarından ırmakİar fışkırtmalısın!"

92- "Yahut zannettiğin gibi üzerimize gökten parçalar'[159[159]] düşürmelİsİn, yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin."

93- "Yahut altından'[160[160]] bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Mamafih sen, bizim üzerimize, okuyacağımız bir kitap İndirmedikçe senin (tek başına) göğe çıkmana da inanmayız." De kî: "Rabbimİ tenzih ederim! Ben, sadece bir elçi olan bir İnsan değil miyim?"

Ayetler lafız ve anlam yönüyle açık olup, müfessirlerin rivayetine göre; bir kısım Kureyş liderlerinin Peygamber (s)'in yanında toplanmaları sebebiyle inmiştir. Kureyş liderleri koşarak Peygamber (s)'in yanına gelmiş, ilahlarına dokunmadığı sürece istediği şeyi kendisine verecekleri teklifinde bulunmuşlardır. Peygamber (s) onlarla tartışmamış, onların hidayete girmelerini şiddetle arzulamıştır. Bu esnada liderler Peygamber (s)'den ayetlerin aktardığı mucize ve deliller istemeye başlamışlardır.[161[161]]

Rivayetin doğru olması ihtimali olmakla birlikte ayetler arası siyak, sibak ve nazım bütünİüğü

[157[157]] Bakara sûresi 23 ve 24. ayetlerin yorumu için, bkz. Hazin, Kasimi Tefsiri.

[158[158]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/376-378.

[159[159]] Kisefen Parçalar

[160[160]] Zuhrufin Müfessirlerin görüşüne göre zuhruf burda altın anlamındadır.

[161[161]] Bkz: Ayetlerin yorumu için Taberi, İbn-i Kesir. Beğavi, Hazin Tefsirleri.

ayetlerin birbirlerinin devamı olduğunu göstermektedir. Bir önceki ayetin doğrudan zikrettiğine göre. Kur'an'da misaller verilmesine rağmen insanların birçoğu küfre yönelmişlerdir. Bu ayetler, kafirlerin sözlerini ve mucize istemelerini aktarmak için gelişen ayetlerin birbirlerinin bir devamı olduğunu ve aralarında bir bağ bulunduğunu göstermektedir. Çünkü ayetler, kafirlerin sözleriyle hemen inmeyip bir müddet sonra yavaş yavaş indiği göze çarpmaktadır. Bu yüzden ayetler, kafirlerin durumlarını ve aciz bırakmışlarını hatırlatma bağlamında zikrolunmuştur.

Ayetteki son cümle, Peygamber (s)'e kafirler için cevap vermesini, onların isteklerini reddetmesini. Allah'ın kendisini ancak onlara davetini ulaştırmak için gönderdiğini beşer olduğunu vurgulamasını emretmektedir. Ayetlerin üslubu çok güçlüdür. Burada Peygamber (s)'in kainatta hiçbir tabiat kuralına gücü yetmediği vurgulanmaktadır. [162[162]]

94- Zaten kendilerine hidayet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten alıkoyan şey, hep: "Allah, bir insanı eiçi mi gönderdi?" demeleridir.

95- De ki: "Eğer yer yüzünde (insanlar gibi) uslu uslu yürüyen melekler olsaydı elbette onlara gökten bir meleği elçi gönderirdik."

96- De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, kullarını haber alır, görür.

Ayetler, bir öncekilerle bağlantılı olup onları takip etmekte ve insanların genelinin, iman etmeme nedenlerine değinmektedir. İnsanların genelinin peygamberlerine gelen hidayeti kabul etmeyiş nedeni ilk ayete göre peygamberlerin tıpkı kendileri gibi bir beşer olmalarıdır. İkinci ayet. Allah'ın hikmetini ve sünnetini açıklamaktadır. Çünkü Allah'ın hikmeti ve sünneti, elçinin gönderilenler cinsinden olmasını gerektirir. Şayet yer yüzünde melekler yerleşmiş olsaydı. Allah onlara meleklerden elçiler gönderirdi. Allah insanlara elçi olarak bir beşer göndermiş, çünkü insanlar da o elçi gibi bir beşerdir. Bunda şaşılacak ve inkar edilecek bir durum yoktur. Üçüncü ayel, Allah'ın, insanlarla peygamberi arasında şahit ve hakem okluğunu Peygamber (s);in belirtmesini emretmektedir. Çünkü Allah kullarını en iyi bilir. Doğru kılan da batıl kılan da O'dur. Ayet, Allah'ın tantklığıyla güven telkin eden bir üslup ortaya koymaktadır. Bu üslup, Peygamber (s)'in hak ve hidayete çağıran ve doğru olduğunu belirtmekledir. Bu aktif ve güçlü üslup kafirlerle birlikte tartışma alanında çok tekrarlanmıştır.

Birinci ayet geneldir. Peygamber (s) döneminde yaşayan insanları da, önceki miilel-leri de kapsamakladır. Ki onlar; Allah'ın, ayetlerini beşer olan peygamberle göndermesine şaşmış ve onu yalanlamışlardı. Mü'rninun Sûresi'nin şu ayetleri aynı gerçeğe değinmektedir:

[162[162]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/379-380.

"Andolsun biz Nuh'u kendi kavmine (peygamber olarak) gönderdik. Böylece kavmine dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. O'nun dışında sizin başka ilahınız yoktur, yine de korkup sakınmayacak mısınız?"

Bunun üzerine, kavminden küfre sapmış önde gelenler dediler ki: "Bu, sizin benzeriniz olan bir beşerden başkası değildir. Size karşı üstünlük elde etmek istiyor. Eğer Allah (öne sürdüklerini) dilemiş olsaydı, muhakkak melekler gönderirdi. Hem biz geçmiş atalarımızdan bunu işitmiş değiliz."

"O, kendisinde delilik bulunan bir adamdan başkası değildir, onu belli bir süre gözetleyin'' (Mü'minun. 23-25).

Kuşkusuz Kur'an'i dinleyenler geçmiş milletlerin peygamberleriyîe olan kıssalarını ve Allah'ın onları, inkarları sebebiyle helak ettiğini biliyorlardı. Ayetler deliliyle onları işte böyle mahkum ediyor. [163[163]]

97- Allah kime hidayet ederse, işte doğru yolu bulan odur. Kimi de sapıklıkta bırakırsa artık onlar için ondan başka veliler bulamazsın. Kıyamet günü onları, yüzü koyun, kör, dilsiz ve sağır bir halde süreriz. Varacakları yer cehennemdir. (Kükremiş) ateş her dindikçe[164[164]] onlara ateşin alevî-ni artırırız.

98- İşte cezaları, budur. Çünkü onlar, ayetlerimizi inkar ettiler ve : "Biz kemik ve ufalanmış toprak haline geldikten sonra mı, biz mi yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?" dediler.

99- Görmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir? Kendileri için bir süre koymuştur. Onda hiç şüphe yoktur. Ama zalimler inkarda direttiler.

Ayetler, bir önceki ayetlerle bağlantılı olup, ibaresi açıktır. Ayetin birinci paragrafı, her ne kadar Allah'ın saptırmasına ve hidayetine uygun olsa da, bir sonraki ayetle birlikte düşünüldüğünde sapıklık ve hidayetin ezelde insanların kendi çalışmasıyla olduğu anlayışını ortaya koymakladır. Çünkü ayet, küfür, inkar ve sapıklığı sahibine nisbet etmekte, insanların azabı hak etmesi de kendi seçimleriyle olduğunu belirtmektedir.

Bu hususta birçok açıklama yapıldı. Biz de yeterince izahta bulunduk. Ayetlerin ayetlerle yorumunun gerekliliğine değindik. Çünkü sorun bu yolda çözülmektedir.

Kıyamet gününde insanları toplamak imani bir hakikat olmakla birlikte, birinci ayette

---

[163[163]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/380-381.
[164[164]] Mabet Ateşin şiddeti hafifledikçe yahut yancını azaldıkça...

zikredilen kafirlerin o gün kör. sağır ve dilsiz olarak toplanmasını belirten vasıf, kafirleri korkutma amacına yöneliktir.

İkinci ayet. kafirleri; yeniden dirilmeyi inkar ettikleri için eleştirirken, üçüncü ayet bu hususta onlara gerekli delili sunmaktadır. Çünkü kafirler, yerlerin ve göklerin yaratıcısının Allah olduğunu bilmektedirler. Ancak Allah'ın herşeye gücü yettiğini bilmeleri gerekir. Bu durum onların yeniden yaratılacağının bir kanıtıdır. Ayet, böbürlenen, inat-laşan ve küfre dalan zalimleri eleştiriyle noktalanmaktadır.

Allah, kafirlere gelmesi kaçınılmaz olan bir süre vermiştir. O an gelince küfür ve zulümlerinin sonunu göreceklerdir. [165[165]]

100- De kh "Eğer Rabbimin rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, sarfetmek(le tükenir) korkusuyla (onu) tutardınız. Hakikaten insan çok cimridir."

Ayet. insanın karakterlerinden birine değinmektedir. O da, tükenir korkusuyla eiin-dekini tutup harcamamasıdır. Ayet, Allah'ın böyle bir hisse kapılmadığını, çünkü rahmet hazinelerinin bitimsiz olduğunu belirtmektedir.

Ayetin, cemi muhatap (ikinci çoğul) zamiriyle birlikte '.'de ki1' emriyle başlaması geçmiş ayetlerle bir bağlantısının bulunduğuna delildir. Belki de bu ayet kafirlerin ortaya koyduğu bir soruya meydan okuyarak cevap vermekte, onların Peygamber (s) ve ahire! gününü yalanlayarak dünya nimetlerinden ve süslerinden yararlandıklarını söyleinekledir. Allah'ın kendilerine verdiği süre mutlaka gelecektir ve onun insanlara tahdit ettiği süre boyunca onları rızıklandırması rahmetinin bir gereğidir. Hazinelerinde tıpkı bir beşer gibi hareket etmesine ve cimrileşmesine gerek yoktur.

Görüldüğü kadarıyla kafirlere verilen cevap, beşer karakterleri ve adetleriyle uygunluk arze im ektedir.

Ayetteki nazım bütünlüğü ve uygunluk, kafirlerin sorusunun hemen akabinde inmediğini göstermekledir. Ayet. kafirlerin konumu ve durumlarını aktarmak maksadıyla inen ayetlerin bir cevabı niteliğindedir. [166[166]]

101- Andolsun biz, Musa'ya açık açık dokuz ayet (mucize) vermiştik. İşte İsrailoğulları'na sor: "O (Musa) onlara gelmiş, Firavun O'na: "Ey Musa, ben seni büyülenmiş sanıyorum." demişti.

[165[165]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/382.
[166[166]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/382-383.

102- (Musa) dedi ki: "Ey Firavun bunları, ancak göklerin ve yerin Rabbinin, (benim doğruluğumu gösteren) deliller olarak insanlara indirdiğini pekala bildin. Ey Firavun, ben de seni mahvolmuş [167][167]görüyorum.

103- (Firavun) onları, o ülkeden sürüp çıkarmak istedi, biz de onu, yamndakİlerie birlikte toptan boğduk.

104- Onun ardından İsrailoğulları'na: "O ülkede oturun, ahiret zamanı gelince hepinizi[168][168] toplayıp bir araya getireceğiz." dedik.

Ayetler siyaktan kopuk değildir. Çünkü önceki ayetler de kafirlerin durumlarını aktaran uyan ve hatırlatma içerikli ayetlerin peşinden gelmiştir. Allah Musa'yı Firavun'a göndermiş, O'nu da dokuz ayetiylc (mucizesiyle) desteklemiştir. Firavun ise Musa'yı sihirbaz olarak nitelemiştir. Bunun üzerine Musa kendisine verilenlerin, insanlara da gösterilmesi için Allah'ın ayetleri olduğunu vurgulamış ve Firavun'u taşkınlığına devam ettiği sürece helak olmakla uyarmıştır. Ne ki, Firavun bu sözlere aldırış etmeden taşkınlığına devam etmiş, İsrailoğuilan üzerine baskısını artırmıştır. Allah da kendisini ve beraberindekileri suda boğmuş, ardından İsrailoğuNarf nı belli bir süre o yere yerleştirmiştir. Bütün insanlar dirilecek ve yaptıklarının karşılığını görecektir.

Bununla Peygamber (s)'e karşı İsyancı tulumlarından ötürü kafirler uyarılmaktadır. Çünkü Firavun Musa'ya karşı tutumu, kafirlerin Peygamber (s)'e tutumunun aynısıdır. Allah Firavun ve yanındakileri helak etliği gibi onları da helak etmeye gücü yeter. Aynı zamanda bu olayla Peygamber (s) teselli edilmekte ve kafirler (helakla) müjdelenmekte-dir. Firavun'u helak edip İsrailoğullan'ni onun ardından o bölgeye yerleştiren Allah, o kafirleri de helak etmeye ve yerlerine başkalarını yerleştirmeye gücü yeter.

İlk ayette bulunan İsrailoğullaırna soru sorma emri, bu realiteleri ve neticeleri des-teklemektedir. Arap bölgelerinde yaşayan İsrailoğuilan belki de bunlara tanıktırlar. Bu üslup Kur'an'da çok tekrarlanmaktadır. Çünkü Araplar Ehl-i Kitab'a özellikle de yahu-dilere güvenmekledirler.

Ayetlerde başında ve sonunda İsrailoğulları'nı zikreden sûrenin baştarafına gönderme yaptığı aşikar olup bu Kur'an nazmının bir portresidir.

---

[167][167] Mesburan Helak olmuş, başka bir görüşe göre; seni hayırdan yüz çevirmiş (görüyorum) anlamındadır. Çünkü "sebure"; ölmek, yok olmak anla-

mina geldiği gibi, aynı şekilde yüz çevirip gitmek anlamına da gelmektedir.

[168][168] Lefi fen İhtilafları üzerine bütün insan cemaatlerini, hepsini...

Biz Nemi Sûresi'nde Musa (a)'a verilen dokuz mucizeden söz ettik ve onları açıkladık. Burada onlara yeniden değinmeye gerek duymuyoruz. [169[169]]

105- Biz O (Kur'an)ı hak olarak indirdik ve hak iie İnmiştir. Seni de ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

106- Onu bir Kur'an (okunacak bir kitap) olarak (ayet ayet) ayırdık [170[170]] ki onu İnsanlara dura dura (ara vererek)[171[171]] okuyasın ve onu (insanların ihtiyaçlarına göre) parça parça indirdik.

107- De ki: "Siz İster ona İnanın, ister inanmayın. O, daha önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar, derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar."

108- Rabbimizin şanı yücedir, gerçekten Rabbimizin sözü mutlaka yerine getirilmiştir." dediler.

109- Ağlayarak çeneleri üstüne kapanırlar ve (Kur'an'ı dilemek) onların derin saygısını artırır.

Musa'yı, onun Firavun'a gönderilişini, Firavun'un suda buğulusunu, ondan sonra IsrailoğuHarfnın o bölgeye yerleştirilişini hatırlatan ayetlerden sonra, inzal olan bu ayetler siyak zincirleriyle bağ kurmakta ve Peygamber (s) ile kafirler arasında tartışma konumlarını sonuca bağlamakladır. Çünkü bunun siyakla bir bağlantısı olduğu göze çarpmakladır. Bu ayetler, bir yönden Hakkı yüceltmek için Peygamber (s)'e inen Kur'an'i vahyin doğruluğunu kesin ve güçlü bir uslubla vurgularken, öte yandan Peygamber i, insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği ve onlara Kur'an'm, içindeki gerçek ve doğru ilkeleri düşünsünler diye yavaş yavaş okuması için bölüm bölüm indirildiği cihetiylc teselli etmekte, bir diğer yönden Peygamberin, kafirlerin durumlarına ve inkarlarına aldırmamasını, önceden kendilerine ilim verilenlerin durumlarını kafirlere hatırlatarak ilan etmesini emretmektedir. Çünkü kendisine İlim verilenler Allah'ın ayetleri okununca Allah'a imana koşuyorlar, ağlayıp sızlanarak secdeye kapanıp üzülüyor. Allah'ın va'dine ve doğruluğuna yakinen inandıklarını belirtiyorlar.

Ayetlerin üslubu, açık ve güçlü olduğu gibi bütün hedefleri içermekle, öte yandan Kur'an'ın yüceliğine ve içeriğine değinmektedir. Bu üslup Kur'an'da çok tekrarlanmıştır. Çünkü bu, peygamberliğin yüceliğini ve güçlülüğünü belirtmekte, Peygamber'in işinin davet ve

---

[169[169]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/384.

[170[170]] Fcraknahfi Cüz ve parçalara ayırdık.

[171[171]] Ala maksin Yavaş yavaş, mühlet vererek.

tebliğden ibaret olduğunu açıklamaktadır. Peygamber'in işi insanları zorlama ve durumlarından sorumlu olma değildir. Aynı şekilde bu da Kur'an'da çok tekrar-lanmıştır. [172[172]]

Kendilerine İlim Verilenler

"Kendilerine ilm verilenlerdin durumlarını aktaran ayetler, meydan okuyan ve delil sunan bir tarzda gelmiş olup genel olarak tartışmacı üslubla uygunluk arzetmektedir. Ayetler, Ehli Kitab'm, -kendilerine ilim verilenlerden maksat bunlardır-. Kur'an ve Muhammedi davete karsı görüntülerinden reei bir görüntüyü içermektedir. Bu teyid edici, Kur'aıVı ve daveti doğrulayıcı. Allah'la bağ kurucu, aynı zamanda, ayetlerin anlamlarının işaret ettiği üzere müslümanıyla müşrikiyle Mekke'de etkisini gösteren bir görüntüdür.....

"Kendilerine bilgi vcrilenler"den kasıt Ehli Kitap'tan, onların bilginlerinden ve din adamlarından oluşan bir gruptur. Bu Mekke atmosferini etkileyen büyük olaylardan sö-zeden ayetlerle örtüşmektedir. Bu manzara, Mekke'de yerleşen yahut Peygamber (s)'in geleceği haberini bilen Ehli Kitap'tan bir grubun olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu reel durum üzerine müfesirlerden hiç bir rivayet aktarılmamıştır. Müfessirlerin bu hususta söyledikleri; ayetlerin Ehli Kitap'lan bir grubun Muhammedi risalete inandığını belirtmesinden ibarettir. Kasas sûresi 52, 55. ayetler, bir grup Ehli Kitab'ın kendilerine okunan Kuran'ı kabul ettiklerine değinmekledir.

Biz buna yelerince değindik. Kanatimize göre bu manzara başka bir olay içindir Çünkü .sıfat ile açıklama farklıdır. Burada, nebevi siretin Mckki görüntülerinden olarak, olaydan etkilenen, hevalanna uymayıp Kur'an'a inanan ilim sahibi bir grup ehli kitabın peygamberlik müessesinden etkinenisleri aklanlmaktadır. [173[173]]

110- De ki: İster Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırısamz, nihayet en güzel isimler O'nundur. Namazında pek bağırma, pek de (sesini) gizleme[174[174]]' bu ikisinin arasında bir yol tut.

111- "Çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, acizlikten ötürü bir yardımcısı da bulunmayan'[175[175]] Allah'a hamdol-sun" de ve O'nu gereği gibi tekbir et.

[172[172]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/385-386.
[173[173]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/386.
[174[174]] La tuhafit biha Namazda sesini, tamamen gizleme, kısma...

[175[175]] Lem yekun lehu veliyyun minezzulli Her neka-dar aciz kalınca insan Allah'a muhtaç olsa da O hiçbir yardımcıya muhtaç

Görüldüğü kadarıyla ayetler siyaktan kopuk değildir. Bir önceki ayetler, Kur'an'ın önemini ve Peygamber'in işini belirtip Kur'an ve Peygamber'e inanan Ehli Kitap'tan, kendilerine ilim verilen bir grubun durumunu aktardıktan sonra, peşinden gelen ayetler Peygamber (s)'in şöyle söylemesini emretmektedir: "İster Allah diye çağırın ister Rahman diye çağırın farketmez. En güzel isimler O'nundur. Namazda, açık ve gizli arası kıraat okuyarak huşulu ve vakarlı bir şekilde ol. Çocuk edinmeyen, mülkle ortağı olmayan acizlikten ötürü bir yardımcısı bulunmayan Allah'a hamdet, ve O'nun birliğini ilan et."Ayetler aynı zamanda sûrenin güçlü bir hatimesidir. [176[176]]

İsra Sûresinin Son İki Ayeti Hakkındaki Rivayetler

İlk ayetlerin birinci bölümü hususunda, (mütessirler) ayelin inişiyle ilgili iki rivayet aktarmışlardır. Müfessirlerin rivayetine göre; Ehli kitap'tan bir grup Peygamber (s)'e gelerek: Rahman adı Tevrat'ta çok geçmesine rağmen sen bu ismi Kur'an'da az zikrediyorsun, itirazında bulunmuşlardır.[177[177]] Yine müfessirlcre göre; Ebu Cehil'in de içinde bulunduğu bir kısım kafir liderler; Peygamber'in Allah'ı ve Rahman'ı zikrettiğini duyunca, Muhammcd bizi tek ilaha çağırdığı halde kendisi iki ilaha çağnyor iddiasında bulun-muşJardır.[178[178]]

Müfessirler ikinci paragraf hususunda rivayet ettiklerine göre; kafirler Peygam-

ber'den Kur'an'ı dinliyorlardı. Peygamber ise mü'minlerle gizli/sırrı namaz kılarken Kur'an'a ve O'nu indirene dil uzatıyorlardı. Bunun üzerine Peygamber orta yollu okuyarak namaz kıldırması emfolundu. Çünkü açıklan olursa kafirler duyuyorlardı. Giz-li/sırrî okursa da mü'minler duyamıyor! ardı[179[179]]. Yine müfessirlere göre bu paragraf, dua esnasında seslerini yükselten Temim oğullan hakkında inmiştir[180[180]]. Hz. Aişe'nin aktardığına göre bu, dua hakkında nazil olmuştur. Müfcssirlerin İbn Abbas'tan aktardığına göre bu; insanların kuşkusu olmasın diye de gizli okumayı yasaklamak için inmiştir[181[181]].

Rivayetler, her paragrafın farklı bir nüzul sebebi olduğunu yahut ayetin siyak ve sibaktan kopuk olarak indiğini belirtmektedir. Buna ek olarak birinci paragraf huşunda zikredilen

---

değildir.

[176[176]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/387.
[177[177]] Taberi, İbrıi Kesir, Hazin, Begavi, Nefesi Tefsirleri.

[178[178]] Ayetlerin yorumu için bkz. Taberi, İbni Kesir, Hazin, Begavi, Nesefi Tefsirleri.

[179[179]] Bkz. a.g.e.

[180[180]] Bkz. a.g.e.

[181[181]] Bkz. a.g.e.

rivayet bir zorlamanın hatta bir garipliğin ürünüdür. Kur'an'ın açıktan okunmasını kafirlerin dil uzatma sebebi olarak gösteren rivayet, pek makul değildir. Çünkü Peygamber (s) davetin gereği her durumda kafirlere Kuran okuyordu. Bu onun temel göreviydi. Nemi süresindeki şu ayetler bu gerçeğe değinmektedir; ı:(De ki) Ben, ancak bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, O, burasını kutlu ve saygıdeğer kıldı. Hcrşey O'nundur. Ve müslümanlardan olmakla emrolundum.'" Ve Kur'an'ı okumakla da (emrolundum). Artık kim hidayete gelirse, kendi nefsi hidayete gelmiştir; kim de kapacak olursa, Sen de ki: "Ben yalnızca Uyarıcı/korkutuculardanım''(Nem I i 91,92)

Kur'an'da, Peygamber'in kafirlere Kur'an okuduğunu, kafirlerin de Peygamber'e. iftira atıp bu sihirdir, eskilerin efsaneleridir...vs dediklerini zikreden birçok ayet bulunmakladır. İşin ilginç yönü müfessirlerin bu tür rivayetlerde bulunmalarıdır. Bir önceki ayetlerde bu ayetler için doğrudan kesin deliller bulunmaktadır. Çünkü Allah Kur'an'ı Peygamber'e insanlara okusun diye indirmiştir.

Görebildiğimiz kadarıyla îsra sûresinin sondan ikinci ayetiyle ilgili rivayet, Allah'a yapılan dua hususunda bir kısım mü'minlerin gönlünde şüphe oluşturmaktadır. Ayetlerde amaçlanan temel vurgu, Allah için samimi olmak, yalnızca ona yönelmektir. En güze] isimler O'nundur. samimi olarak sadece O'na dua etmek gerekir. Görebildiğimiz kadarıyla ikinci paragrafa oranla Peygamber, Araf süresindeki "'Rabbini, sabah akşam, yüksek olmayan bir sesle, kendi kendine, ürpertiyle yalvara yalvara ve İçin için zikret. Gaflete kapılanlardan olma"(Araf; 205) ayetine uyarak okuyuşunu kısmıştır. Müslümanlar Peygamber (s)'den Kur'an'ı duyamamaktan şikayet edince bu ayetler, Peygamber'e açıkla gizlilik arası, orta yolla okumayı emretmiştir. Kanaatimize göre bu iki ayet birlikte inmiş olup geçmiş ayetlerin bir devamıdır. Her halükârda bunların müsümanla-

rın isteğine cevap içerdisi daha doğru olanıdır. En iyisini Allah bilir. [182[182]]

[182[182]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/387-388.

KEHF SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 18

Nüzul Sırası : 69

Ayet Sayısı : 110

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede kafirlere ağır bir şekilde yüklen il m ekle, inat ve inkarlarının şiddeti belirtilerek, bunun Peygamber {s) üzerinde oluşturduğu etki açıklanmaktadır. Sûrede kâfirlerin, müslümanların fakirlerini küçümseyip servet ve güçlerine güvenmelerine işaret edilmişfir. Kıyamet gününün dehşeti ve o günde kâfirler ile mü'minlerin varacağı yer anlatılmıştır.

NebevT davet bahsinde ibretli kıssa ve öğütler sunulmuş; dünyaya aldanmak, içindeki nimetlerle meşgul olup hayırlı ve faydalı işleri yapmaktan geri durmak tenkit edilmiştir.

Sûredeki Kehf ehlinin, Musa ile Salih kulun ve Zülkarneyn'in kıssaları birçok öğüt ve ibretler ihtiva etmektedir.

Sürenin ayetleri birbiriyle uygunluk içerisindedir. Konularının çeşitliliğine rağmen aralarında herhangi bir üslûp farklılığı yoktur. Bu durum ve ayetler arasındaki uygunluk, söre ayetlerinin tamamen art arda indiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

28, 83 ve 101. ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmektedir. Ancak ayetlerin akışı, üslûbu ve muhtevası bu rivayette şüphe uyandırmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1- Hamd, kitabı kulu üzerine indiren ve onda hiç bir çarpıklık kılmayan Allah'a aittir.

2- Onu dosdoğru (bir kitap) olarak'2[2] indirdi ki katından gelecek şiddetli azaba karşı

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/475.

2[2] Kayyimen Bazıları; anlamı, kendisinde hiçbir tezat bulunmayıp dosdoğru olan şeydir, dedi. Bazıları; din işlerini koruyup düzenleyen anlamındadır, demiştir. Bazıları da; diğer semavi kitapları koruyup gözeten anlamındadır, demiştir. En uygun anlam "... onda hiç bir çarpıklık kılmadı..." cümlesinin de gösterdiği gibi birincisidir. Nitekim bu cümle sözkonusu anlamı açıklamaktadır.

Vezni muhafaza etmek için ayette takdim-te'hir yapılmıştır. Ayetin esas takdiri şu şekildedir: Hamd, dosdoğru olarak kitabı kulu üzerine indiren ve onda hiçbir

(insanları) uyarsın ve iyi işler yapan mü'minlere de kendileri için güzel mükâfat bulunduğunu müjdelesin.

3- Onlar orada ebedi olarak kalıcıdırlar.

4- (Bu Kur'an) "Allah çocuk edindi" diyenleri uyarıp-korkutur.

5- Bu hususta ne kendilerinin, ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından ne büyük söz çıkıyor! Onlar, yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

6- Herhalde sen, onlar bu söze inanmıyorlar diye peşlerinde üzüntüden kendini helak edeceksin'[3[3]].

7- Şüphesiz biz yeryüzü üzerindeki şeyleri ona bir süs kıldık; onların hangisinin daha güzel davranışta bulunduğunu deneyelim diye.

8- Biz elbette yeryüzü üzerinde olanları kupkuru bir toprak yaparız'[4[4]]'.

Sûre Allah'a hamd ederek başlamıştır. Bu, sûre başlangıçlarındaki Kur'an nazmı-di-zimi üslûplarından bir türdür. Bunun bazı örnekleri daha önce geçmişti.

İlk beş ayet şunları ihtiva etmektedir: Hamd tek başına kendisine ait olan Allah (c), içerisinde hiç bir çarpıklık bulunmayan dosdoğru Kur'an'i Peygamber olan kulu Mu-hammed (s)'in üzerine, bütün insanları O'nun azabı ve gücüyle uyarıp-korkutması, iyi işler yapan mü'minleri de sürekli faydalanıp zevklenecekleri güzel bir mükâfatla müjdelemesi, Allah'ın kendisine çocuk edindiğini, ne kendilerinde ne de geçmiş atalarında hiçbir bilgi ve delil olmaksızın iddia eden müşrikleri de azabıyla korkutması için indirmiştir. Bu büyük yalan onların ağızlarından bütün çirkinliğiyle çıkmaktadır.

Bu ayetleri takip eden üç ayet Peygamber (s)'e yönelmiş, onun kendisini, insanların davetine icabet etmemesi ve Allah'ın sözüne iman etmekten uzaklaşması nedeniyle üzüntü ve kedere sokup helâka sürüklemesinin gereğinin olmadığına dikkati çekmiştir. Allah, yeryüzünü üzerindeki bütün yaşama ve zevk alma vasıtalarıyla birlikte sadece, insanların yapacağı işleri denemek için süslediğini Peygamber (s)'e açıklamış ve çok yakında yeryüzünü üzerinde süs, hayat, zevk vasıtaları, bitki ve ağaçlardan hiçbirisinin olmadığı, kupkuru bir çöle çevireceğini bildirmiştir.

çarpıklık kılmayan Allah'a aittir.

[3[3]] Bâhiun nefseke Kendini hasta etmek, yani helak etmek. Üzüntü, öfke, keder anlamında olan ayet sonundaki "esefen" kelimesi, "kendini helak edeceksin" cümlesine dönmektedir. Ama ayet sonundaki vezni korumak için sona getirilmiştir. Başta takdir olunduğunda mânâ; herhalde sen onlar Allah'ın sözüne inanmıyorlar diye üzüntü ve kederden kendini helak

edeceksin, şeklinde olmaktadır.

[4[4]] Saldan cüruzan) Kupkuru toprak. "Saıyd': Yeryüzü veya toprak anlamındadır. "Cüruz": Canlılık veya bitki bulunmayan kuru, çorak yer demektir.

Bu iki kısım birbiriyle bağlantılıdır. Şöyle ki: Birincisinde Peygamber'in görevi açıklanmış, ikincisinde ise teskin edilip teselli edilmiştir. İlk bakışta Allah'a çocuk nis-bet edenler için yapılan kınamanın Arap müşriklerine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü onlar meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanıyorlardı. Bundan dolayı Kur'an'ın birçok ayetinde onlar şiddetle kınanmışlardır.4. ve 5. ayetten çıkardığımız sonuç, buradaki kınama ve uyarının hristiyanlara değil, Arap müşriklerine yönelik olduğunu tercih etmemize sebep olmuştur. Onlar bu sûrede kınama ve uyarı konusu olmuşlardır.

Son iki ayet Peygamber'in teskin edilmesine özellikle yardımcı olmaktadır. O, uyarıcıdan başka bir şey değildir. Dünya insanların imtihan diyarıdır. Çok yakında bu dünya yok olacak ve sonra insanlar Allah'a döneceklerdir.

Dikkat edilirse önceki sûre Peygamber'in kafirlerin küfründen sorumlu olmadığım, onları inanmaya zorlamakla yükümlü olmadığını ve onların dönüşünün Allah'a olacağını beyan ederek bitmişti. Bu sûre ise bu mânâları takviye ederek başlamaktadır. Bunun, nüzul tertibinin doğru olduğuna karine sayılması mümkündür.

"Onların hangisinin daha güzel davranışta bulunduğunu deneyelim diye" ifadesinde Allah'ın insanlarda seçme ve kazanma kabiliyetini yarattığı, onlara hayr ve güzel amel yollan ile aksi olan kötü işlerin yollarını beyan ettiği, sonra da onlara seçimlerinin sonucu işledikleri amellerin sorumluluğunu yüklediği vurgulanmaktadır. Bu gerçeği başka birçok ayet ortaya koymaktadır. Bazıları buna benzer ifadelerle gelmiş, bazıları da farklı ifadelerle gelmiştir. Birçok örneği geçtiğinden, bunun kesin Kur'an prensiplerinden biri olduğunu söylemek doğru olacaktır. 5[5]

9- Sen yoksa Kehf6[6] ve Rakîm7[7] ehlini bizim şaşılacak ayetlerimizden mi sandın?

10- Mağaraya sığındıkları8[8] zaman, o gençler'9[9] demişlerdi ki: "Rabbimiz, katmdan bize bir rahmet ver ve bize bir çıkış yolu ha2irla".

11- Böylelikle mağarada nice yıllar onların kulaklarına ağırlık vurduk10[10]' (derin bir uyku verdik).

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/477-478.
6[6] Kehf Mağara.

7[7] er-Rakîm Bunun bir dağ veya bir vadinin ismi olduğu söylendiği gibi; harflerden bir "yazma" anlamında olduğu da söylenmiştir. Buna göre Kehf ehlinin kabrinde bulunmuş bir levha olup üzerinde onların isimleri ve hikayeleri yazılıdır. Bu yaklaşım daha doğrudur.

8[8] Evâ Girdi, sığındı anlamındadır.

9[9] Fityetü Gençler anlamındadır.

10[10] Darabnâ ala âzânİhim Kulaklarına ağırlık vurduk, onları bilinçlerini kaybedip işitcmcycceklcri bir hale soktuk.

12- Sonra iki gruptan hangisinin kaldıkları süreyi daha iyi hesap ettiğini[11[11]] belirtmek için onları uyandırdık.

13- Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Onlar Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık.

14- Onların kalpleri üstüne metanet bağlamıştık[12[12]]. Kalktıklarında demişlerdi ki: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbi'dir; İlah olarak biz O'ndan başkasına kesinlikle tapmayız. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz[13[13]]'.

15- Şunlar, bizim kavmimizdir. O'ndan başkasını ilah edindiler. Onların ilah olduğuna açık bir delil getirmeleri gerekmez miydi? Allah'a karşı yalan uydurandan daha za-İİm kim olabilir?

16- (İçlerinden biri şöyle demişti): Madem ki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız[14[14]]', o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz size rahmetinden yaysın ve İşinizde sizin için fayda ve kolay-lık[15[15]] sağlasın.

17- (Onlara baktığında) Görürsün ki, güneş doğduğunda mağaralarına sağ yandan yönelir'[16[16]], battığında onları sol yandan keser geçerdi'[17[17]] ve onlar da mağaranın geniş deh-Iİzi içindeydiler[18[18]]'. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Allah, kime hidayet verirse, işte hidayet bulan odur. Kimi saptırırsa onun için asla yo! gösteren bir dost bulamazsın.

18- Sen onları uyanık[19[19]] sanırsın, oysa onlar uykudadırlar. Onları uykuda sağa sola çeviririz. Köpekleri de iki kolunu uzatmış yatıyordu[20[20]]. Onları görmüş olsaydın, geri dönüp onlardan kaçardın, içini korku kaplardı.

19- "Böylece, aralarında bir sorgulama yapsınlar diye onları diriltik[21[21]] İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız" dedi. "Bir gün veya günün birkaç saatlik kısmı kadar kaldık" dediler. "Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir" dediler. Birinizi şu gümüş para[22[22]]' ile şehre

---

[11[11]] Ahsa Daha çok sayıp, en iyi bir şekilde hesap ederek bilen.

[12[12]] Rabetna ala kulubihim Kalpleri üstüne metanet bağlamıştık, onları sabit ve çok sabredici yaptık.

[13[13]] Şatatan Doğrudan uzak söz.

[14[14]] İz i'tezeltümûhum Onlardan uzaklaştınız. Gaib çoğul zamir, gençlere dönmektedir. Cümle gençlerle kavimleri arasında geçen konuşmanın hikayesidir.

[15[15]] Mirfakan Kolaylık, çıkış yolu, ferahlık veya kurtuluş anlamındadır.

[16[16]] Tezâvâru. Meyleder, yönelir.

[17[17]] Tekruzuhum Onlara değmeden sapar, pas geçer.

[18[18]] Fi fecveti minh Mağaranın içinde bir alanda veya geniş oşluğundaydılar.

[19[19]] Ve tahsebuhum eykâzan ve hum nıkûd Onlar sağsola dönerlerken, sen onları uyanık zannedersin ama onlar uykudadırlar.

[20[20]] Bi'l-vesîd Kapıda yatıyordu.

[21[21]] Be'asnâhûm Dirilttik; yani uyandırdık

[22[22]] Verikiküm Gümüş paranızla...

gönderin, baksın, hangi yiyecek[23[23]] daha[24[24]] temiz ise ondan size bir rızık getirsin; fakat çok dikkatli davransın, sakın sizi birisine sezdirmesin.

20- Çünkü onlar sizi ellerine geçirirlerse[25[25]] taşlayarak öldürürler, yahut dinlerine döndürürler ki o takdirde asla iflah olamazsınız.

21- Böylece (insanları) onlardan haberdar[26[26]] ettik ki, Allah'ın vadinin hak olduğunu, Kıyametin şüphe götürmez

olduğunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha İyi bilir." Onların İşine galip gelen[27[27]] (yetkili)ler: "Mutlaka onların üstüne bir mescid yapacağız" dediler.

22- (Sonra gelen kuşaklar) Diyecekler ki: "Onlar üçtür, dördüncüleri köpekleridir", yine "Beştir, altıncıları köpekleridir". (Bunlar) Bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de): "Onlar yedidir, sekizincileri köpekleridir" diyecekler. De ki: "Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Onları bilen azdır". Öyleyse onlar konusunda açıkta olan bir tartışmadan başka tartışma[28[28]]ı ve onlar hakkında hiç kimseye bir şey sorma.

23- Hiç bir şey için "Ben bunu yarın yapacağım" deme.

24- Ancak Allah dilerse (yapacağım de). Unuttuğun zaman Rabbinİ an ve "Rabbimin beni bundan daha doğru bir bilgiye ulaştıracağını umarım" de.

25- "Onlar mağaralarında üçyüz yıl kaldılar. Dokuz (yıl) da ilave ettiler."

26- De ki: "Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bi-lir. Göklerin ve yerin gaybı O'nundur. O ne güzel gören, ne güzel İşitendir[29[29]]ı. Onların, O'ndan başka bir yardımcısı yoktur. Ve O, kendi hükmüne kimseyi ortak etmez."

Bu bölüm Kehf ve Rakîm ehlinin kıssası ile, bunun hakkındaki yorumu ihtiva etmektedir. Ayetler kıssa hakkında şu ifadeleri içermektedir:

Kehf ve Rakîm ehli, basiretleri aydınlanmış, sırf Allah'a İman ederek doğru yolu bulmuş olan

---

[23[23]] Ezkâ ta'âmen Hangi yiyecek daha temiz ve lezzetliyse,

[24[24]] Ve'l-yetelettaf Dikkatli davransın. Kendisini korusun ve insanlara bizi sezdirmekten sakınsın.

[25[25]] Inyezherû'aleyküm Sİzİn durumunuzu ortaya çıkarırlarsa...

[26[26]] E'sernâ aleyhim Kaimlerinin onları bulmasını sağladık.

[27[27]] Ellezîne galebû ala emrihim Bu cümle, yönetim e hüküm sahiplerinden kinayedir.

[28[28]] Felâ tümâri fîhim Onlar hakkında münakaşa etme veya onların durumu hakkında herhangi bir şüpheye kapılma.

[29[29]] Ebsır biht ve esmi Yani O'nun gözü ve kulağı ne kadar çok keskindir. (Veya o çok iyi işiten ve görendir).

genç bir gruptur. Kavimleri bu esnada doğru yoldan sapmış, Allah'tan başka birtakım ilahlara ibadet eden bir toplumdu. Gençlerin Allah'a inanmaları üzerine, onlara saldırmışlar ve kendi dinlerine döndürmek İstemişlerdi.

Gençler de Allah'a rahmetiyle kendilerini kuşatması ve içinde bulunduktan zor durumdan kurtarması için dua etmişlerdi.

Sonra kendi aralarında, kavimlerini terk ederek bir mağaraya sığınmaya karar verdiler. Bunu yaptıklarında Allah (c) çok uzun bir süre onlara uyku verdi. Mağaranın geniş bir alanında bulunuyorlardı. Güneş doğarken ve batarken onlara bir zarar vermeden, eğik bir şekilde, değmeden sapar geçerdi. Allah (c)'ın izniyle sağa-sola dönüyorlardı. İfadeden bunun, uzun süre yatmaları nedeniyle yanlarının çürüyüp dökülmemesi için böyle olduğu anlaşılmaktadır. Bu, gören kimsenin onları uyanık sanmasını sağlamak içindi. Onların köpekleri de mağara kapısında ön ayaklarını öne doğru uzatmış vaziyette yatmıştı. Görünüşleri kalplerde dehşet uyandıracak derecede korkunç olmuştu. Sonra Allah uyanmalarını dilediğinde uyanıp birbirlerine uykuda geçirdikleri süreyi sormaya başladılar. Bazısı bu sürenin bir gün veya günün bir bölümü kadar olduğunu zannetti. Sonra içlerinden birisini gümüş bir parayla şehre temiz yiyecek getirmesi için gönderdiler ve ona kavimlerinin gizlendikleri yeri keşfetmemesi için dikkatli olup sakınmasını tembihlediler. Çünkü kavimlerinin yerlerini öğrenip onları eski dinlerine dönmeye zorlamasından veya öldürmesinden korkuyorlardı. Ancak Allah kavimlerinin onlann durumlarını ortaya çıkarmasını diledi ve herkes Allahu Teaîa'nın onlar üzerindeki mucizesini görmek için mağaraya doğru akın etti. Böylece Allah'ın Kıyametin kopması ve son-rasıyla ilgili vaadinin gerçek olduğuna kesin olarak inandılar. Sonra onlara karşı yapacaklarını aralarında istişare ettiler ve ileri gelen yetki sahipleri onların üzerine mescid yapmaya karar verdiler. Buradan, mağaradaki gençlerin durumlarının açığa çıkmasının akabinde hemen Allah tarafından canlarının alındığı anlaşılmaktadır. [30][30]

Kıssa'dan Çıkan Dersler

1- Kıssayı işiten kimselerin onların sayısı hususunda çeşitli görüşler belirtecekleri anlatılmaktadır. Bazısı; onlann üç kişi olup dördüncülerinin köpekleri olduğunu, bazısı; beş kişi olup altıncılarının köpekleri olduğunu, bazıları da; onlann yedi kişi olup sekizincilerinin köpekleri olduğunu söylemektedir.

2- Peygamber (s)'e onlann durumunu bilme işini Allah'a bırakması, onlar hakkında bilginin insanlardan çok azında bulunacağını söylemesi, bu konuda tartışmaması veya haklarında şüpheye düşmemesi, yahut onlarla çok fazla ilgilenmemesi, hatta kıssayı işitenlere onlar hakkında soru sormaması emredilmiştir.

---

[30][30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/483-484.

3- Ayette gençlerin mağarada 309 sene kaldıkları bildirilmiştir.

4- Peygamber'e yönelik diğer bir emir de; onlann mağarada ne kadar kaldıklarını en yi Alah'ın bileceğini, göklerin ve yerin işlerinden gizli kalanları yalnız O'nun bileceğini, O'nun çok iyi duyan ve gören olduğunu, hükmünde ortağı bulunmadığını, O'ndan başka hiçbir gerçek dostun bulunmadığını söylemesi emridir. [31[31]]

Kehf Ehli'nin Kıssası Ve Ayrıntıda Boğulmadan Özü Yakalayabilmek

Kıssa hakkında müfessirler[32[32]] birçok rivayette bulunmuştur. Bu rivayetler Kehf ehli hakkında birçok açıklamalar içermektedir. Ancak aralarında farklılık, çelişki, mübalağa veya birliktelik bulunabilmektedir. Bunlar Muhammed b. İshak, İbn Humeyd ve Hakem b. Beşir gibi haber nakilcileri ve bazı tabiiler tarafından rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerden, içerisinde bazı gerçeklerin de olabileceği faydalı bir özet sunarsak şunları söyleyebiliriz: Bu gençler Ofsûs veya Tarsus şehrindendir. Sekiz kişi olup, isimleri: Mıksıl-miynâ, Mıhsiymîlînâ, Yemlîha, Mertûs, Keşûtûş, Beyrûnus, Deynmûs ve Yutûnus Kâ-lûs[33[33]] tur.

İsa (a)'nın havarilerinden birisi onların ülkelerine gelmiş, Mesih'in mesajını müjdeleyip tebliğ etmiş, onlar da şehirlerinden bir grupla iman etmişlerdi. Onların kralları veya ülkelerinin hükümranlığı altında bulunduğu Rum kralı, putperest zalim bir kimseydi. İsmi Dakînûs veya Dikyanûs olan bu kral, mü'minlere zulmediyor, onlara şiddetle işkencede bulunuyordu. Bu şehre de geldi ve inananlara aynı muameleyi yaptı, onlardan bir çoğunu öldürdü. Gençleri de uyardı, onlara iyi muamelede bulunup mühlet verdi. Fakat onlar putperestliğe dönmeyi kabul etmediler, işkence ve baskıdan da korktuklarından şehrin dağlarından birindeki mağaraya sığındılar. Onlara köpeğiyle beraber bir çoban da katılmıştı. İçlerinden birini ihtiyaçlannı karşılamak ve haber toplamak için şehre gönderiyorlardı. Kral her yerde onlan aratmaya başlamıştı, nihayet mağarada Allah'ın üzerlerine uzun bir uyku verdiği sırada onları buldu. Fakat onların öldüğünü zannettiğinden, mağarayı üzerlerine kapattı. Allah uzun bir uykudan sonra uyanmalarını diledi. Uyandıklannda uykuda ancak bir gün veya daha az bir zaman kaldıklarını sandılar. Zira kendilerinde hiçbir değişiklik görmemişlerdi. Sonra içlerinden birisini; Yemlîha'yı şehre gönderdiler. Şehre indiğinde gördüğü yüzler ve manzaralar ona çok yabancı geldi. İnsanların İsa (a)'yı hürmetle andıklarını işitti. Hristiyanlık esaslarını özgürce, alenen uyguladıklarını gördüğünde şaşkınlığı daha da çok arttı. Satıcılar da kendilerine verdiği, üzerinden yüzlerce yıl geçmiş gümüş parayı kabul etmediler ve gizli bir hazine bulduğunu sanarak onu şehrin ileri gelenlerine götürdüler -onlar da hristiyandılar-

---

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/484-485.
[32[32]] Bkz. Taberr, Bagavî, Hâzin, İbn Kesir, Tabresii ve Zamahşerî Tefsirleri.

[33[33]] Taberi Tefsiri.

. Genç, güvende olduğu kanaatine vardı; kendisinin ve arkadaşlarının kıssasını onlara anlattı, çok şaşırdılar ve bunu Allah'ın mucizelerinden biri olarak görüp Öldükten sonra dirilmeye olan inançlarını arttırdılar. Yine hristİyan dinine mensup olan Yendusîs ismindeki kralIarına bir haberci gönderdiler, o da Allah'ın mucizesini görmek için geldi. Şehir halkıyla birlikte mağaraya yöneldiler. Gençler onların geldiğini hissedince Allah'a hamd edip teşbih etmeye başladılar, sonra da hemen Allah onların canlarını aldı. Kral insanlarla birlikte mağaraya girdiğinde onları ölmüş olarak buldular. Aralarında yaptıkları istişare sonucunda, kral, üzerlerine mescid bina etmeye karar verdi.Üzerinde kıssaları yazılı olan Rakîm'e gelince; rivayetler şunu kaydetmektedir: Dik-liyânus ailesinden inanmış iki adam veya onun kölesi ile cariyesi Allah onları uykuya daldırdıktan sonra mağaraya uğramış, onları tanıyıp kıssalarını da bildiklerinden gelecek nesillerdeki insanların onları tanımaları için isimlerini ve kıssalarını kurşundan iki levha üzerine yazıp bir kutu içerisinde başuçlarına koymuşlar.

Durum ne olursa olsun ayetlerin muhtevası ve ruhu, birinci olarak kıssanın Peygamber (s)'in yaşadığı çevrede bilindiğini ortaya koymaktadır. İkinci olarak, bu kıssanın konuşulduğunu, acayip karşılanıp sorgulandığını göstermektedir. Haber nakilcilerinin ve müfessirlerin naklettiği belgelerin incelenmesi halinde bu sonuç çıkmaktadır. Bunlar, Romalıların hükmettiği, özellikle de putperest oldukları M.S. 4. asırdan önceki dönemde Şam bölgesindeki hristiyan tarihinin hikayeleridir. Bunlar Peygamber (s)'in çevresinde Mekke'de bulunan hristiyanlar vasıtasıyla veya Arapların seferleri esnasında ilişki kurdukları hristiyanlar yoluyla tanınmıştır. Tarih, putperest Roma İmparatorlarından imparator Dikliyanus'u zikretmektedir. 284-305 yılları arasında hükmetmiştir. Hristiyanlar ve onların izinden giden, çoğunluğu Şam ve Mısır ülkelerinin halkları üzerinde şiddetli baskı uygulamıştır. Onun elinden çok şiddetli işkencelere maruz kalmışlardır. Sonra 4. asrın başlarında hristiyanlık Roma devletinin dini olmuş ve bu şekilde devam etmiştir. Putperestlik ise kovulup, kökü kazınmıştır. Böylece hristiyanlar genel olarak huzur ve güvene kavuşmuşlardır[34[34]].

Bizim tercihimize göre bu Kur'an açıklaması Peygamber (s)'e yöneltilen bir soruya binaen inmiştir. Nitekim ayetlerde buna işaret edilmektedir. Biz bu sorunun Mekke'de bulunan bazı hristiyanlara, sözkonusu kıssayı işitmelerinden sonra, açıklama istemek ve kesin bilgiye ulaşmak maksadıyla bazı müslümanlar tarafından yöneltildiği görüşüne meylediyoruz.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da kıssa ile ilgili ayetler ve açıklamaların Kur'an kıssalarının belirgin üslubuyla verilmiş olmasıdır. Bu üslubun temel özelliklerini taşıdığı gibi, ayetler öğüt vermeyi, hatırlatmayı ve nebevi daveti ön planda tutmuştur.

İnanan gençler ve müşrik kavimleriyle. Peygamber (s) ve ona inananlar arasında sıkı bir benzerlik bulunmaktadır. Pcygamber'e inananların büyük çoğunluğunu Kureyşli gençler oluşturuyordu. Ve onların babaları müşrik olup Muhammedî davete düşmanlık besliyorlardı.

[34[34]] Bkz. Tarih-i'l-Matrân ed-Dibs, cüz. 2 cilt: 3; cüz 2, cilt:4.

Bu gençler imandan sonra şirke geri dönmeleri için babalarının işkence ve ziyetine maruz kalıyorlardı. Öldükten sonra dirilmek, haşir ve ahiret cezası, Peygamber ile müşrikler arasında cereyan eden tartışmaların en önemlilerini oluşturuyordu. Sözkonusu kıssa da Allah'ın (c) mucizelerinden birini ihtiva etmektedir. Bu mucizede, öldükten sonra dirilme manzaralarından bazısıyla bağlantı bulunmaktadır. Bu da çok büyük bir insan topluluğunun şahit olduğu bu hadisede gerçekleşmiş ve haberleri asırlar boyu nakledilmiştir.

Bütün bunlarda ibret alınacak, tatmin olunacak, örnek alınacak, uyarı olacak, yerler vardır, bu çok açıktır. Özellikle dikkatler 21. ayet üzerine çekilmeli, zira gençlerin uyandıktan sonra bulunması ve akabinde hemen Ölmeleri, insanların Allah'ın vaadinin gerçek olduğuna, Kıyametin de şüphesiz gelmekte olduğuna yakinen İnanmalarına vesile olmuştur. İşte ayet bizim de burada vurgulamaya çalıştığımız gibi buna işaret etmektedir.

Sûrenin ilk ayetlerine de dikkat çekilmelidir. Bu ayetler "Allah'ın çocuğu vardır" diyenlere ağır bir şekilde yüklenmiştir. Hemen bunun akabinde gelen bu hristiyan kıssası gençlerin tek bir Allah'a inanmalarını ortaya koymaktadır. Zaten onları Allah'ın korumasına ve rahmetine layık kılan etken de bu imanları olmuştur. Bu da kıssa ayetleriylc sûre girişi arasında bir bağ bulunduğunu ve bu ayetlerin nebevi davete, özellikle de kendisinde hiçbir şüphe ve yoruma yer olmayan tevhid inancına destek oluşturmayı hedeflediğin i göstermektedir.

Kayda değer bir husus da, miladi asrın başından beri hristiyan grupları arasında Mesih hakkındaki ihtilafın çok büyük olmasıdır. Onlardan bazısı Allah ile Mesihi eşit tutmuyor, onun Allah'ın oğlu olduğunu diğer bazı grupların mantığı gibi kabul etmiyorlardı. Bazıları, O'nu Allah tarafından gönderilmiş mucizeyle doğan bir insan olarak görüyordu. Bazıları da O'nu Allah'ın bir sembolü olarak görüyordu. Meryem sûresinde bununla ilgili örnek ve kaynakları geniş açıklamalarıyla verdik; oraya müracaat edilebilir[35][35].

Ondaki Allah'ın gücünün tezahürünü ve insanlara çok garip gelen bu hadisenin Allah'ın mucizelerinden birisi olduğu gerçeğini kapsamıştır. Sanki şöyle söylenilmek İstenmiştir: Arap kafirlerine acayip gözüken bu hadisenin oluşu, onları uyarıldıkları ve Allah'ın kudretiyle gerçekleştirilmesi mümkün olan hususlarda ikna etmelidir. Bunda da destek mânâsında olan gerçek vardır.

Kıssa ile ilgili ayetlerin vahycdilmesiyle, birinci derecede, destek oluşturma hedefinin amaçlandığı görülmektedir. Zira insanlar gençlerin sayısı hakkında aralarında tartışıyorlardı. Peygamber bu tartışmaya önem vermemekle ve ancak açık bir delile dayandığı takdirde konuşmakla em rolün m aktadır. Diğer taraftan kaldıkları sene miktarı üzerinde tartışıyorlar, Peygamber ise bunu göklerin ve yerin bilinmezlerini bilen, en mükemmel işitme ve görme sıfatlarına sahip olan Allah'a havale etmekle emrolunuyor.

---

[35][35] Bkz. Tarihi'l-Matrân ed-dıbs, zikri geçen iki cildi.

O'ndan başka hiçbir gerçek dost yoktur. Mülkünde ve hükümdarlığında O'na ortak yoktur. Yİne Peygamber (s) konuyu derinlemesine araştırmamak ve kimseye bu hususta soru sormamakla emrolunmakladır.

Tabiîn âlimlerinden olan Katade'den Zemahşeri'nin naklettiğine göre; "Onlar mağaralarında üçyüz yü kaldılar, dokuz (yıl) da ilave ettiler" ifadesi kitap ehlinden nakledilen sözdür. Nitekim Peygamber de onların orada ne kadar kaldıklarını en iyi bilenin Allah olduğunu söyleyerek onların İddiasını reddetmekle emrolundu. Bunda doğruluk payı vardır. Zira bu, kıssanın hedefleri ve naklcdilmesindeki maksatla da biraz önce kaydettiğimiz gibi uygun düşmektedir. [36[36]]

"Allah'ın Dilemesi"Ni Hatırlatmanın Önemi

Burada son ayetlerden iki ayetin kıssa ile ilişkisi açıkça gözükmemektedir. Bu iki ayet; 23 ve 24. ayetlerdir. Müfessirler bu iki ayetin tefsirinde şunu nakletmişlerdir[37[37]] Müşriklerin liderlerinden ve ileri gelenlerinden bazısı Peygamber'e Kehf ehlinin kıssasını, Zülkarneyn'in haberini ve Ruh'u sormuşlardı. Peygamberimiz (s) de "yarın cevap vereceğim" diye söz vermiş, ancak "inşaallah" dememişti. Günlerce vahiy beklemesine rağmen vahiy gelmiyordu. Bu sürenin ne kadar uzadığı hususu ihtilaflıdır ama 12 gün ile 40 gün arasında olduğu söylenmektedir. Her sabah Peygamber'e gelip soruyorlar, o da onlara "henüz bana vahiy gelmedi" şeklinde cevap veriyordu. Artık alay etmeye başlamışlardı. Peygamber de üzülüp kederlenmişti. Sonra vahiy ilk olarak bu iki ayetle geldi, ikinci olarak da sorularına cevap teşkil eden ayetlerle indi. Rivayetlerde Ruh hakkındaki sorunun Medine'de yahudiler tarafından sorulduğuna dair nakil olduğu gibi, sözkonusu üç sorunun Mekke'de müşrikler tarafından Medine yahudilerinin İsteği üzerine sorulduğuna dair nakil bulunmaktadır. Çünkü müşrikler Medine yahudilerine Peygamber hakkında sormuşlar, onlar da bu üç soruyu sormalarını, eğer cevap verebilirse O'nun Peygamber olduğunu kabul edeceklerini söylemişlerdir.

İsra sûresinin tefsirini yaparken, "Sana Ruh hakkında soruyorlar..." ayetinin tefsirinde nakledilen bu rivayetler üzerine yorumumuzu yapmıştık. Ve orada rivayetler arasındaki kopukluğa ve zayıf noktalara değinmiştik; burada tekrar etmeye lüzum görmüyoruz. Ancak bu iki ayetin sözkonusu kısa ayetlerin arasına, henüz kıssa ile alakalı konular tamamlanmadan gelmiş olması -zira bu iki ayetten sonraki ayetlerde kıssayı tamamlayıcı ifadeler yer almaktadır-; bu iki ayetin de kıssa ile bir tür ilişkisinin olduğunu ve bu ilişki ile ilgili bu rivayetlerde bir gerçeğin bulunabileceğini akla getirmektedir.

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/485-488.
[37[37]] Önceki adı geçen tefsir kitaplarına bakınız.

Bizim aklımıza gelen iki ayetin sadece bu kıssa konusuyla ilgili olarak veya hem bu kıssa hem de yine bu sûrede yer alan Zülkarneyn kıssasıyla ilgili olarak indiğidir. Şu da ihtimal dahilindedir: Peygamberimiz (s) soru soranlardan mühlet istemiş, ama bunu Allah'ın dilemesine bağlamayı unutmuştu. Bunun üzerine Allah (c) ona bunu hatırlatmayı,yasaklamayı ve kıssa esnasında sıralanan Öğretici ayetleri vahyetmiştir. Allah daha iyi bilir.

Bu iki ayet bütün müslümanlara her halükarda telkinde bulunmaktadır. Müslümamn görevi sürekli olarak gelecek hakkında bir şeye malik olmadığını hatırlayıp, kendisini yerine getirmekten aciz kalabileceği veya kusurda bulunabileceği veya bilemediği birtakım zarar ve tehlikelerle yüzyüze gelebileceği yükümlülüklerin altına sokmaması ve azmini, kararım da Allah'ın dilemesiyle bağlaması gerekir.

Kaldı ki bu, müslüman üzerine dini bir vecibedir. Onun görüneni de görünmeyeni de en iyi bilen, herşeyin kudreti altında bulunduğu ve herşeyİn kendisine döneceği Allah'a olan imanının bir parçasıdır. Böyle yapmakla her kötü işin, tehlikenin veya zararın sorumluluğuyla kendisini yükümlü tutmaktan kurtulur. Sonra Allah'tan yardım istemesinde, O'nu her kusurunda ve unutmasında hatırlamasında, O'ndan en doğru ve en üstününü yapmak için hidayet istemesinde manevi bir tedavi vardır; bu onun gücünü, hidayetini ve doğruluğunu arttırır. 38[38]

27- Rabbinİn Kİtabı'ndan sana vahyedİleni oku;39[39] sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O'ndan başka sığınılacak bir kimse de bulamazsın.

28- Sen de sabah-akşam O'nun rızasını isteyerek Rablerİ-ne dua edenlerle birlikte sabret. Gözlerin, dünya hayatının süsünü isteyerek'40[40] onlardan başka yana sapmasın41[41]. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz; keyfine uyan ve işi hep aşırılık'42[42]' olan kişiye itaat etme.

Birinci Ayette:

1) Peygamber (s)'e kendisine Rabbinden vahyolımanlan insanlara okuması emredil-m ıştır.

2) Gerçek ve doğru olan hiçbir şeyin değiştirilip, bozulmayacağı le'yid edilmiştir.

38[38] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/488-489.

39[39] Mültehadan Sığınak veya meyledilecek yer. İlhad ve iltihad; birşeye meyletmek anlamındadır.

40[40] Turîdü zînetel-hayati'd-dünya Dünya hayatının süsünü isteyerek, servet ve makam sahiplerini onlardan üstün tutmak.

41[41] Veîâ te'du'aynâke anhüm) Gözlerini onlardan sap-lırma. Onlardan ayrılma, onları ihmal etme.

42[42] FurtanAşırılık; bâtıl, sapıklık veya hüsran.

3) Peygamberin Allah'tan başka sığınmaya layık, korumasına gücü yetecek kimseyi bulamayacağı vurgulanmıştır.

İkinci Ayette:

Peygamber tebliğine inanan, Allah'a yönelip bütün zamanlarını O'na kulluğa adayan ve sadece O'nun rızasını isteyen kimselerle tam bir dayanışma içerisinde olması emredilmiştir. Onlara büyük önem vermesi, dikkat ve ilgisini dünya hayalının süsüne, şatafatlı dış görünüşüne rağbet ederek başka yöne çevirmemesi, Allah'ın zikrinden gafil olana, arzu ve isteklerinin peşine düşerek sapıtıp hüsrana uğrayanlara itaat etmemesi, onlara kulak vermemesi önemle istenmiştir.

İki ayet de atıf harfiyle başladığından, her iki ayetin önceki ayetleri tamamlayıcı, öğüt ve ibret konularında muhtevalarını destekleyici olarak geldiğini düşündürtmektedir. Bunun, önceki ayetlerin sırf nebevi daveti desteklemek amacıyla indirildiğine alamet olması da mümkündür.

İkinci ayetteki "...Dünya hayalının süsü" ifadesiyle, bu süsün sahipleri olan zengin ve liderler ilk olarak akla gelmektedir. Ayetin diğer bölümü de onlardan kafir olanlara işaret ederek bunu göstermektedir. Ayet, iman edenlerin, ne kadar fakır olurlarsa olsunlar, sosyal konumları da ne olursa olsun korunup himaye edilmelerinin gereğini; kafirlere de, servet ve güç yönünden durumları ne olursa olsun önem verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Nakledildiğine göre[43[43]] bazı kafir liderleri Peygamber'i fakir tâbilerinden dolayı ayıplıyor ve ona, onları huzurundan uzaklaştırmasını, kendilerinin ancak bu şekilde meclisine gelerek onu dinleyebileceklerini söylüyorlardı. Ayetin içeriği bu nakle uygundur. Onların bu tavrı, önceden açıklaması geçtiği gibi açık olarak En'am sûresinde de anlatılmıştı. Bütün bunlar bu tavrın sık sık tekrarlandığını, vahyin de Peygamber'i güçlendirmek için uyarı ve eğitimi tekrarlamasının gereğini göstermektedir. Çünkü Peygamberimizde liderleri kendisine çekmek hususunda aşırı bir arzu vardı. Bu arzusu bazen onu, ayetlerin İşaret ettiği gibi liderlerin bazı teklifleri üzerinde olumlu düşünmeye sevkedi-yordu. Mü'minlerc Allah katındaki mevkilerinin yüce olduğunu belirtmek için, iman etme ve salih amel işleme faziletinin en büyük şeref olmasından ve tüm güzel ahlâklara sahip bulunduklarından dolayı Allah katında daha üstün oldukları hatırlatılmıştır. Aynı şekilde Peygamber (s)'in, İslam toplumunun nezdinde de böyle üstün bir konumda olmaları gerekir.

Peygamber bu tavrında vahiy kendisine gelmeden önce içtihatta bulunmuş, ancak içtihadı, yapılması evlâ olanın aksi yönünde tecelli etmiş, bunun sonucunda Abese sûresinde de izah ettiğimiz gibi uyarılmıştır. Bütün bu olaylar, Allah'ın telkininin sürekli olarak devam ettiğini, hikmetli Kur'an prensiplerinden birinin varlığım apaçık ortaya çıkarmakta, aynı zamanda da

---

[43[43]] Bkz. İlgili ayetin tefsiri için Taberi tefsiri ve diğerleri.

sosyal farklılıkların ayırım olarak kabul edilmemesinin İslam toplumunda korunması gereken bir gerçek olduğunu göstermektedir. Dikkatle incelersek, bu gerçeğin Peygamber döneminde farklı olarak da olsa milletlerin yaşamında ve geleneklerinde çok büyük faydalarının olduğunu görürüz. Bu da Kur'an gayesinin ve bu gayede var olan hikmetli prensibin yüce telkininin şaheserliğini ortaya koymaktadır. İşte bunda, Kur'an'ın hak ve hikmetle Allah katından inen bir vahiy olduğuna ihtiyacı olan kimse için açık delil bulunmaktadır. Öyle vahiy ki; Peygamber'den, belirtilen arzusundan dolayı yapılması evlâ olanın aksine bir işin sâdır olmasını dahi düzeltmektedir. Bu mükemmellik, Kur'an vahyinin tekrarlanmasında da bulunmaktadır. Zira bu, doğru yolu göstermek, içerisindeki hikmetli prensibi ve kıymetli telkini açıklamak için inen ayetlerin üçüncüsünü oluşturmaktadır.

Bizim kendisine dayandığımız mushaf, bu ayetin Medine'de indiğini kaydetmektedir. Bu rivayetin yanısıra müfessirler şunu nakletmektedirler[44][44] Beni Fezara kabilesinin lideri olan Uyeyne b. Hisn, Medine'de Peygambere gelerek çevresinde toplanmış olan fakir müslümanların nefret ettirici bir görünüm oluşturduklarım söyleyip onları meclisinden kovmasını istemiştir. Ancak ayet, siyakıyla ve ayet dizimiylc tam bir uyum içerisindedir. Sonra aynı tablo Mekke'de indiği konusunda ihtilaf bulunmayan ayetlerde de geçmiştir. Bu ayet de zaten Mckki ayetlerin özelliğini taşımaktadır. Bütün bunlar yukarıdaki rivayette şüphe uyandırmaktadır. Aşağıdaki ayetlerde de bu tavrın Mekke kafirleri tarafından konulduğunu gösteren kuvvetli deliller bulunmaktadır. [45][45]

29- De ki: "Bu gerçek Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen İnkar etsin. Çünkü biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, onun duvarları'[46][46] kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. Feryad edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile kendilerine yardım edilir. O ne kötü bir içecektir ve ne kötü bir destektir[47][47].

30- Şüphesiz İman edip salih amellerde bulunanlar ise; biz gerçekten en güzel davranışta bulunanın ecrini zayi etmeyiz.

31- Onlar öyle kimselerdir ki kendileri İçin Adn cennetleri vardır. Altlarından ırmaklar akar. Orada altın bileziklerle süslenirler[48][48]. Hafif ipekten ve ağır İşlenmiş atiastan[49][49] yeşil elbiseler giyerek tahtlar[50][50] üzerine yaslanırlar. (Bu) ne güzel mükâfat ve ne güzel destektir.

---

[44][44] Bkz., Taberi tefsiri.

[45][45] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/490-491.

[46][46] Suradıkuha Dört tarafı çepeçevre kuşatılmış olan herşey. Burada, ateşin şiddetini arttırdığı ve alevlerin her tarafı sardığı kastedilmektedir.

[47][47] Mürtefakan Destek, yardım istenip faydalanılacak yer veya buna benzer bir şey.

[48][48] Yuhallevne Zînet eşyalarıyla süslenirler.

[49][49] Sündüs ve istebrak Her ikisi de ipekten kumaşlardır. İki lafız da dil yönünden mu'rabdır, i'rab edilir.

[50][50] el-Erâik Erîkc kelimesinin çoğuludur; yatak, koltuk anlamındadır.

Ayetler Öncekilere bağlıdır, onların devamı ve tamamlayıcısı mahiyetindedir. Bu,ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır. Sanki Peygamber ilgisini sadece kendisine tâbi olanlara tahsis etmek hususunda te'yid edilmiş ve insanlara Rabîerinden kendilerine gelenin hak ve gerçek olduğunu bildirmekle iktifa etmeleri istenmiştir. Bundan sonra isteyen inanıp kendisine menfaat sağlasın, isteyen de inkar ederek sadece kendisine zarar vermiş olsun. Çünkü Allah (c) her iki grup için de, seçimlerine uygun düşen şiddetli azab ve dehşetini, büyük nimet ve türlerini hazırlamıştır.

Ayetler Peygamberi takviye edip teskin etmekte, mü'minleri de müjdelemekte kafirleri ise uyarıp korkutmaktadır. Birçok ayetin de içerdiği gibi bu ayetler de, insanların kendi seçeneklerine göre iman edip inkar ettiklerini, bunun sonucu olarak da mükâfat ve azabı adalet gereği doğru olarak hak ettiklerini ifade eden hikmetli prensibi te'yid etmektedir. 51[51]

"İnce İpek" (Sündüs) Ve "Kaim Atlas" (İstebrak) Hakkında

Zuhruf sûresinde olsun, diğer benzer ayetlerin tefsirinde olsun, ahiretteki nimet türlerini vasfederken söylediklerimiz, bu ayetlerdeki vasfa da uygun düşmektedir. İlave edilecek birşey varsa o da; İstebrak ve Sündüs'ün Farsça veya Romanca'dan değişik görüşlere göre Arapça'ya nakledilip Arapçalaştırırmış kelimeler oluşudur. Ayetler ipek kumaşın Peygamber'in yaşadığı toplumda ve asırda tanındığını, hatta kullanıldığını göstermektedir. Bu da ticari olsun veya olmasın Peygamber'in yaşadığı çevredeki kimselerle Arap yarımadasına komşu diğer bölgeler arasında ilişkilerin bulunduğu ve onların diğer bölge halklarının istifade ettiği birçok yaşam nimetlerinden de faydalandıkları sonucuna götürmektedir. 52[52]

32- Onlara şu iki adamı misal olarak anlat. İkisinden birine iki üzüm bacı vermiş, onların etrafını hurmalarla çevir-mişil53[53], ortalarında da ekin bitirmiştik.

33- Her iki bağ da yemişini vermiş, ondan hiçbir şeyi eksik etmemişti'54[54]. Aralarından bir de ırmak akıtmıştık.

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/492-493.
52[52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/493.
53[53] Hafefıahuma Bütün çevrelerinden onları kuşatmış, sarmıştık.

54[54] e ıem tuzlimu minhu şey'en Ona hiçbir şekilde haksızlık etmemiş, her türlü meyvesini boi bol vermişti.

34- Bu adamın başka gelin[55[55]] de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: "Ben, servetçe senden daha zenginim, insan sayısı bakımından da daha güçfü-yüm[56[56]].

35- Böylece kendisine yazık ederek bağına girdi. "Bunun yok olacağını'[57[57]] hiç sanmam" dedi.

36- "Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbi-min huzuruna götürülürsem, şüphesiz bundan daha hayırlı bir sonuç bulacağım" dedi.

37- Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona dedi ki: "Seni topraktan, sonra bir damla sudan yaratan, sonra da seni düzgün bir adam kılan Allah'ı inkar mı ettin?"

38- "Fakat o Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam".

39- "Bağına girdiğin zaman, 'Maşaallah, Allah'tan başka kuvvet yoktur' demen gerekmez miydi? Eğer beni ma! ve çocuk bakımından senden daha az görüyorsan".

40- "Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir. Ve o (senin bağı)nın üzerine de gökten yakıp-yıkan bir âfet[58[58]]' gönderir de bağın kupkuru bir toprak'[59[59]]' kesilir".

41 - Veya suyu dibe çekilir'[60[60]] de bir daha su arayamazsın. 42- Derken onun serveti kuşatılıp[61[61]] yok edildi. Böylece bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. "Ah" diyordu, "keşke ben Rabbime hiç bir ortak koşmamış olsaydım."

43- Allah'ın dışında ona yardım edecek bîr topluluk yoktu, kendi kendine de yardım edemedi.

44- işte burada yardım ve dostluk Hak olan Allah'a aittir. O, mükâfat bakımından hayırlı, sonuç bakımından da ha-yirlıdır'[62[62]].

Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır. Peygamber'i inkar edenlere, birisi mii'min; diğeri kafir iki adamın örneğini anlatması emredilmiştir. Bunlardan birincisinin, ürünüyle, ağaçlarıyla,

---

[55[55]] Ve kâne lehti, semeru Sahibine kazanç, gelir sağlayan birçok malı vardı.

[56[56]] E"azû tı&fefah Cemaat yönünden daha' güçlüyüm".

[57[57]] Tebiyd Helak olacağını, tükeneceğini...

[58[58]] Husbânân Her lüriü bela, yıldırım.

[59[59]] Saiydan zelikan Ayakların kayacağı kuru çıplak toprak. Burada toprağın son derece kuru ve çorak olduğu kinaye yoluyla ifade edilmiştir.

[60[60]] Gavran Yerin derinliklerine batıp kaybolur.

[61[61]] Ahîtu bisemerehu Bağların ve meyvalarının başına gelen âfet kinaye yoluyla anlatılmıştır.

[62[62]] Hayrun'ukbanYani, akıbet yönünden daha hayırlıdır.

suyuyla, artıp-çoğalmasıyla çok güzel iki bağı vardı. Bunun neticesinde de bol serveti, gücü, çocukları ve dostları olmuştu. Sonunda mü'rain arkadaşının önünde kibirlenip övünmeye başladı. Ona şöyle söylüyordu: "İçinde bulunduğum bütün bunların yok olacağını sanmam". Daha kibirlenerek şöyle diyordu: "Kıyametin kopacağını da sanmam ve Allah katında bunlardan, şu anda sahip olduklarımdan daha hayırlısını elde ederim". Mü'min arkadaşı ise onun büyüklenip kibirlenmesine, Allah'ı ve gücünü inkar etmesine tepki gösterdi ve böyle davranması yerine, Allah'ın kendisine bahşettiği nimetlerin devamlı olmalarını sağlamak için şükretmesinin daha doğru olacağını hatırlattı. Kendisinin de imana olan bağlılığım, durumunu onun sahip olduğu servet ve bağlardan daha üstün bir hale getirebileceği hususunda Allah'a olan güvenini bildirerek, onu sahip olduğu bağlarının üzerine musibet verme, suyunu yok edip toprağını kupkuru çorak hale getirme konusunda Allah'ın kadir olduğu hususunda da uyardı. Sonra çok geçmeden bağlara Allah'ın belası indi, kafir de mü'minin uyarısının doğruluğunu gözleriyle gördü ve sahip olduğu şeylerin boşa gitmesi karşısındaki üzüntüsünü, Allah'a karşı ortak koştukları konusunda da pişmanlığını açığa vurdu ama bu ona hiçbir surette fayda vermedi. Allah katındaki konumu hususunda da kendisine hiçbir kimse yardımcı olamadı.

Son ayet de bu gibi durumlarda gerçek yardımın ancak Allah'ın yardımı olabileceğini, O'nun katındakilerin mükâfat ve hayırlı son yönünden daha üstün olduğuna dair apaçık delillerin belirgin bir şekilde ortaya çıktığına dikkat çekmek için gelmiştir. [63[63]]

İçlerinden Birisinin İki Bağı Olan İki Adam

Nakledildiğine göre[64[64]] bu örnek; Kureyş'ten Mahzümoğullanndan olan iki adamın kıssasidır. Bunlardan birisi fakir mü'min, diğeri ise zengin kafirdir. Diğer bir nakle göre, bu İsrailoğullanndan iki adamın hikayesidir. Bazı müfessirler[65[65]] ise bunun bir mü'min ve kafir üzerinde varsayılarak tasvirî olarak sunulmuş bir Örnek olduğu ihtimali üzerinde durmuştur.

Bizim ayetlerin ifade ve muhtevasından algılayarak çıkardığınız sonuca göre Örnek, ilk başta daha önce var olup meydana gelmiş bir hadise hakkındadır. İkinci olarak da Peygamber toplumunda vuku bulmuştur. Bu ne eski bir İsrailiyat kissasıdır, ne de sadece varsayılarak tasvir edilmiş bir hikayedir. Çünkü içerdiği portre ister bağlar ve içerisindeki hurmalık ve üzümler hakkında, ister bunlar etrafında geçen konuşmalar hakkında olsun, isterse de hadisenin şahıslan hakkında olsun; Arap Hicaz portresidir.

[63[63]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/496.
[64[64]] BkzTaberi tefsiri

[65[65]] Bkz. Begavi tefsiri.

Bu ayetlerle Önceki ayetler arasında irtibat vardır. "Onlara misal olarak anlat" cümlesindeki zamir, tercih olunan görüşe göı^ kafirlere yönelmektedir. Önceki ayetler, mevkileriyle, mallarıyla ve güçleriyle övünüp müslümanlarm fakirlerini küçümseyen liderler ve asiller sınıfını kınamış; bu ayetler de onlar tarafından bilinen daha önce vuku bulmuş bir hadiseyi anlatmıştır. Bununla, üstünlüğün ve en güzel akibetin iman ve salih amel ile olacağım, kafirlerin mallarına ve güçlerine güvenmelerinin Allah katında onlara hiçbir fayda vermeyeceği gerçeğini vurgulayıp kanıtlamak hedeflenmiştir. Ayetler mü'minlerin fakirlerinin kalplerinde huzur ve umudu yaymaktadır. Müfessirlerin çoğunun ifade ettiğine göre, sözkonusu örnek, mallarına ve güçlerine olan güven ve itimadı apaçık ortaya koyup, mü'minlerin fakirlerinden tiksinen, küçümseyen zengin kafirler için anlatılmıştır. 66[66]

45- Onlara, dünya hayatının örneğini ver; gökten indirdiğimiz suya benzer, onunla yeryüzünün bitkileri birbirine karıştı67[67] böylece rüzgarların savurduğu çalı-çırpı'68[68]olu-verdi'69[69]'. Allah, her şeyin üzerinde güç yetı'rendir.

46- Mal ve çocuklar, dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan güzel işler ise Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır, umutça da daha hayırlıdır.

Birinci ayette: Peygamber'e dünya hayatı hakkında başka bir misal daha vermesi için emir vardır. Dünya hayatı, göğün yağmurunun besleyip bitirdiği bitki gibidir, sonra çok geçmez, az bir zaman sonra kırılıp dağılır, rüzgar da onu kaldırıp savurur. Aynı zamanda Allah'ın her şeyi yapmaya gücünün yeteceği konusunda da onları uyarmasını emretmiştir.

İkinci ayette; Mal ve çocukların örnekte belirtilen dünya hayatının süslerinden olduğu, bunların da çok geçmeden yok olacağı, ancak sadece salih amellerin baki kalıp Allah'ın rızasını kazandıracağı, O'nun katında ümit ve güzel mükâfat vesilesi olacağı açıklanmıştır.

İkinci ayet birinci ayetin tamamlayıcısı ve sonucu mesabesinde gelmiştir. İki ayetin de önceki ayetlerle bağı vardır ve önceki ayetlerde verilen ilk örneğin hedefini gerçek-leştirmektedir. 70[70]

"Dünya Hayatının Örneği, Gökten İndirdiğimiz Suya Benzer"

66[66] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/496-497.
67[67] Ihtalata bihî nebbâtü'l-arz Yani; su ve bitkiye doydu. Bunun sonucunda da yoğun-sik bitki bitip büyümüştür.

68[68] Heşîmâ kuru kırık bir şekilde yeryüzüne atılmış, rüzgarın savurduğu bitki.

69[69] F£ esbahaYani, sonra böyle oluverdi.

70[70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/497-498.

Şuna dikkat çekmemiz gerekiyor: Kesinlikle ne bu ayetlerde, ne de önceki ayetlerde mü'minleri ne dünya hayatından, süsünden ve güzelliklerinden uzaklaştırma, ne de önemini düşürme maksadı vardır. Ayetler kafirleri kibirlenmelerinden, övünmelerinden ve mü'minlerin fakirlerini hakir görmelerinden dolayı kınama maksadıyla gelmiştir. İmanın ve salih amelin üstünlüğünü vurgulayarak bunlara teşvik etmiştir. Her ne kadar dünya hayalının, malın, servetin ve gücün geîip-gcçici, yok olup gidici, ömrü kısa şeyler olduğu hatırlatılıp öğüt verilmiş ise de, bu, önceki ifade ettiğimiz kınama, teşvik etme ve açıklama çerçevesinde olmuştur. Gerçekten bu, dünya hayatı ve buradaki insanın ömrüyle alakalı vakıayı açığa vurmaktadır. Bu konuda net kural Araf süresindeki şu ayettir: "De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve temiz nzıkiarı kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, Özellikle Kıyamet gününde mü'minlerindir. İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz". Bir ilavede bulunmak gerekirse, o da bu ayetten önceki ayette verilmiştir; israf etmeyip orta yolu tutmak; Allah'a inanıp, salih amelde bulunmak.

"Kalıcı olan güzel işler ise Rabbinin katında sevapça da daha hayırlıdır, umutça da daha hayırlıdır" ayetinin açıklamasında müfessirler[71[71]], Allah Resulünün sahabelerine ve tâbilere dayandırılan birçok rivayetler nakletmişlerdİr. Bu nakillerde, kalıcı olan güzel işlerin, beş vakit namaz olduğu veya teşbih ve takdiste bulunmak olduğu, yahut şu cümleyi söylemek olduğu belirtilmiştir:

"Subhanallahi vc'1-hamdü lillahi ve lâ ilahe illallahu vaîfahu ekber". "Allah'ı tüm noksan sıfatlardan tenzih ederim, hamd ancak Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ibadete lâyık ilah yoktur. Allah en büyüktür". Bir rivayette şu ilave edilmiştir: "Ve lâ havle ve lâ kuvvete illa billah". "Güç ve kuvvet ancak Allah tarafindandır."

Hatta bu hususla ilgili Peygamberimizden birtakım hadisler nakfetmişlerdir. Ebî Sa-iyd el-Hudrî'den nakledilen bir hadiste Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: "Kalıcı olangüzel işleri çokça yapınız." Allah'ın elçisi bunlar nelerdir? denildiğinde: "Tekbir getirmek, keiime-i tevhidi söylemek, teşbih etmek, hamd etmek, lâ havle velâ kuvvete illa billah demektir" buyurmuştur.

Ensardan Nu'man bin Beşîr ailesinden bir adamın naklettiği bir hadiste, Nu'man şöyle demiştir: Yatsı namazından sonra mescidde bulunduğumuz bir zamanda Allah'ın elçisi (s) yanımıza geldi ve gözlerini göğe kaldırdı, sonra indirdi, biz gökte bir şey olduğunu zannettik; sonra şöyle buyurdu: "Dikkat edin benden sonra birtakım yalan söyleyen, zulmeden liderler geleceklerdir. Kim yalanlarında onları tasdik ederse, zulümlerinde onlara yardakçılık ederse, o benden değildir, ben de ondan değilim. Dikkat edin; kuşkusuz ki, sübhanallah, elhamdülillah, la ilahe illallahu vallahu ekber sözleri kalıcı güzel işlerdendir".

Bu garip gözükmektedir. Zira imana alamet sayılıp onu ortaya çıkarmaya vesile sayılmış

[71[71]] Taberi, Begavi ve İbn Kesir

güzel-iyi işlerin, salih amellerin, sırf teşbih ve takdisten, Allah'ı zikretmekten ibaret sayılması makul değildir. Makul olan; bunları kapsayan, bunlardan başka da birinci derecede ibadet olan her ameli-işi, hayrı, iyiliği, güzelliği, adaleti, ihsanı, görevleri yerine getirmeyi, cihadı, İslah edip düzeltmeyi, iyiliği emredip-kötülükten men etmeyi vs. kapsamasıdır. Yoksa bunu sadece teşbih ve takdisten ibaret saymak, müslümanların çoğunun, dünyada ahirelleri için hazırlayıp gönderecekleri salih-iyi amellerin hepsinin bundan ibaret olduğunu sanmalarına neden oîur. Bu da çok kötü bir hafifletme, rehavete uğratma ve iyi olmayan bir telkindir.

Bu rivayetlerin yanısıra müfessirler Ebu Hureyre'den şu hadisi naklctmişlerdir: Peygamber Efendimiz (s) şöyle buyurdu: "Sübhanallah, Elhamdülillah, La ilahe illallahu vallahu ekber kalıcı güzel işlerdendir."

İbn Abbas'tan nakledilen hadiste de, kalıcı güzel işler: Allah'ı zikretmek, O'na istiğfarda bulunmak, Peygamberine salat getirmek, oruç tutmak, namaz kılmak, hacca gitmek, sadaka vermek, köle azad etmek, cihad etmek, akrabayı ziyaret etmek ve bütün güzel ameller olarak zikredilmiştir. Makul olan da budur. [72][72]

47- Dağları yürüteceğimiz gün, yeri çırılçıplak[73][73] görürsün; onları bir arada toplamışız da, içlerinden hiç birini dışarıda bırakmamışızdır[74][74]'.

48- Onlar senin Rabbİne sıra sıra sunulmuşlardır. Andol-sun, siz ilk defa yarattığımız gibi bize gelmiş oldunuz. Hayır, bizim size bir kavuşma zamanı tesbit etmediğimizi sanmıştınız değil mi?

49- Kitap ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. "Vay halimize!" derler, bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!" Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez'[75][75].

Ayetlerde, Kıyamet gününün ve daha önce şüphe duydukları Allah'ın vaadinin ger-çekleşmesinden korkan kafirlerin tasviri yapılmaktadır. Ayetlerin ifadeleri oldukça açıktır. Tasvir gerçekten ürkütücü ve korkutucudur. Bu tasvirde; dinleyenleri, özellikle de suçlu kafirleri uyarma, onlarda korku ve dehşet uyandırarak yapmakta olduklarından vazgeçirmenin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

---

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/498-499.

[73][73] Bârizetün Apaçık.

[74][74] Felem nugâdİr mİnhum ahada Hasredip toplamadi-ğımız, ihmal edilmiş hiçbir kimse bırakmadık.

[75][75] Ve la yazlimu rahbuke ahada Rabbin hiç kimseye ulmetmez, amelleri fazla ve noksan olmaksızın tam olarak sayıp kaydetmiş ve onlara bunun karşılığında son derece adalet ve hakkaniyetle muamele etmiştir.

Bu ayetlerin önceki ayetleri tamamlamak için geldiği anlaşılmaktadır. Zira önceki ayetler sadece salih amelin kalıcı faydası olduğunu; malın, çocukların ancak kısa bir süre için süs olduğunu, sonra bunların yok olacağım açıklamış, bu ayetler de Kıyamet ve o günün dehşetim uyarıcı olarak gelmiş, övünüp durdukları değerlerden soyutlanmış olarak ateşe arzolunacaklannı ve yapmış oldukları herşeyi sayıp dökmüş, kaydedip önlerine koymuş olan amel kitaplarıyla nasıl karşı karşıya geleceklerini açıklamıştır.

İnsanların toplanmasının, amellerinin zaptedildiği kitaplarının önlerine konup Rabbani mahkeme meclisine arzolunmalannm tasviri, bir yönüyle zihinlere yaklaştırma, diğer yönüyle de tesirinin kuvvetli olması maksadıyla dünyada insanların alışık oldukları hadiselere dayanmaktadır. Buna ilave olarak da, benzer münasebetlerde tekrarlanıp var elan iman gerçeğini kaydedebiliriz,

"Sizi ilk defa yarattığımız gibi..." ifadesiyle, insanların Kıyamet günü dünyada övünüp durdukları bütün mal, çocuklar ve yardımcılardan soyutlanmış bir vaziyette, suç teşkil eden amellerinin sorumluluğunu bizzat kendileri yüklenmek için toplanmalarının izahı kastedilmiştir. Birçok örnekte geçtiği gibi, her ortamda sahip oldukları servet, çocuk ve yardımcılarla övünmeye devam ettiklerinden, ayetteki ifade onlara cevap olması ve uyarması maksadıyla son derece net ve kuvvetli olarak kullanılmıştır.

Dağların yürütülmesine işaret edilmekle, ayetlerin vermek İstediği anlam olan Kıyamet gününün ve hadiselerinin dehşetinin tasvir edilmesi kastedilmiştir. Dağların Kıyamet günündeki akibeti konusunda zikredilenlerin çeşitliliği de bu maksada delil teşkil etmektedir. Dağların çok büyük ve yüksek olmalarından, dinleyenlerin zihinlerinde bu sebepten dolayı bir yer teşkil edeceği için bahsedilmektedir. Ahirette akibetlerinin izahı hususunda, bunun güçlü olan Allah'a çok kolay geleceği hakkındaki hatırlatmalar vahyin hikmeti gereği tekrarlanmıştır. 76[76]

50- Meleklere: "Adem'e secde edin" demiştik. Secde ettiler, yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi, Rabbinin buyruğu dışına çıktı77[77]. Şimdi siz benden ayrı olarak onu ve onun neslini dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar, sizin düşma-nımzdır. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir.

Ayette seri olarak İblis'in kıssasına, Allah'ın Adem'e secde etme emrine karşı olan isyanına işaret vardır. Ayetteki soru, Allah'ı bırakıp da İblis'i ve onun soyunu, onlannen şiddetli düşmanları olduğu halde dost edinmelerinden dolayı kafirlere yönelik kınama, red

---

76[76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/500-501.
77[77] Feseka Asi oldu, başkaldırdı.

türündendir.

Ayet, felaket tehdidini içeren bir bölümle bitmiştir. Allah'ın dostluğunu, İblis ve o-nun soyunun dostluğuyla değiştiren zalimlerin yaptıkları bu iş ne kadar kötüdür.

Ayet, öncekileriyle kuvvetli bir bağ içerisindedir. Önceki ayetler kafirleri korkutup uyarmış, bu ayet de onlara inkar etmeleriyle ancak düşmanları olan İblis'i dost edinip itaat ettiklerini, dikkat çekerek haber vermektedir.

Buradaki İblis'in kıssasına yapılan işaret Kur'an'daki en kısa işarettir. Bundan, ayetin birinci yarısında yer alan kıssadan daha çok, ikinci yarısındaki tezhib ve uyarıyı yapmak maksadını taşıdığı anlaşılmaktadır. Ayette dayanılan delil güçlü, bağlayıcı; uyarı da net ve yakıcıdır.

"Allah'ı bırakıp İblis ve soyunu dost edinme'7 ifadesinden maksadın, süslü gösterdikleri sapıklık ve günahlarda onlara boyun eğmek olduğu anlaşılmaktadır. İnsanların aldamp da yaptıkları bu tür davranışlar. İblis'in vesvese ve süslemelerinden kaynaklanmaktadır. Ayetlerin sürekli olarak tekrarlayıp vurguladıkları da bu gerçektir. Sâd sûresinin tefsirinde de belirttiğimiz gibi bu anlayış Peygamber çevresinde var olup biliniyordu. [78][78]

İblis'in Cinlerden Olduğu Hususu

Görüldüğü gibi buradaki ayet açık bir şekilde İblis'in cinlerden olduğunu belirtmektedir. Adem (a) ile İblis'in kıssalarım anlatan diğer ayetler ise sadece, İblis'in ateşten yaratıldığına, bunun için de çamur ve topraktan yaratılan Adem (a)'dcn üstün olduğuna dair olan sözlerinin hikayesi yer almaktadır.

Müfessirler[79][79] bu ayetin izahında çeşitli rivayet ve sözler nakletmişlerdir. Ancak bunlardan hiçbirisi sahih kabul edilen kitaplarda yer almamakladır. Bu nakillerden bazıları şunlardır: Cinler meleklerden bir nesildir. Cin kelimesi sözlükte melek yerine kullanılabilir, çünkü "cin" kelimesi "ietinan" kökündendir; bu da saklanıp gizlenmek anlamlarına gelir. Bunu söyleyenler Kur'an'ın bu kavramlarında çatışma vehmelmişlerdir. Zira diğer sûrelerde de kıssanın bütününden İblis'in meleklerden olduğu anlayışı çıkarılmıştır. Çünkü İblis onlardan istisna edilmiştir. Ayette ifade şu şekildedir: "Biz meleklere Adem'e secde edin demiştik, onİar da hemen secde ettiler. Ancak İblis müstesna; o secde etmedi". Biz bu iddiayı zikretmede fayda ve gerek görmüyoruz. Çünkü ayet İblis ile meleklerin ayrı ayrı şeyler olduğu konusunda gayet açıktır. Cinlerin meleklerden bir nesil olduğunu, cin kelimesinin melekler için de kullanılmasının doğru olacağını, dolayısıyla da "İblis meleklerdendir" diyenler, cinlerin ateşten yaratıldığı hususunda, İblis'in aleşten yaratıldığına dair olan

[78][78] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/501-502.
[79][79] Ayetin I aberi, Begavi, İbn Kesir, Hazin kitaplarındaki tefsirine bk?.

sözünün hikayesi ile ilgili apaçık diğer ayetlerin açıklamasından anladığımız mânâları farkedememişlerdir. Bu İblis'in ateşten yaratılmış cinlerden olduğu açıklaması sözkonusu iddiayı yok etmektedir. Onlar aynı zamanda cinler ile meleklerin beraberce ayrı isimlerle Sebe sûresinin şu ayetlerinde zikredilmelerine de dikkat etmemişlerdir:

"O gün, onların hepsini bir arada toplayacak, sonra meleklere diyecek ki: "Size tapanlar bunlar mıydı? (Melekler) Derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz sensin, onlar değil. Hayır, onlar cinlere tapıyordu ve çoğu onlara iman etmişlerdi." Burada da gözüktüğü gibi cinler meleklerden kesin olarak ayrıdır.

Müslim'in Aişe validemizden naklettiği bir hadiste Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: "Melekler nurdan yaratılmıştır. İblis dumansız halis ateşten yaratılmıştır. Adem ise size anlatılan şeyden yaratılmıştır." Kur'an'm genel ifadelerle kullanıp, kapalı bıraktığı veya sükût edip değinmediği konularda itimat edilecek açıklama mercii elbette ki, Peygamber'dir.

Zamahşeri şöyle demiştir: "Fe feseka" kelimesindeki "fa" nedenlik ifade etmektedir: Yani, İblis meleklerden olmayıp cinlerden olduğundan dolayı isyan edip başkaldırın ıştır.

Müfessirler[80][80] İblis hakkında, nesli, evlenmesi, çoğalması, çocukları ve torunlarının isimleri, davranışlarının usulü ve görevlerinin taksimi vs. konularında senedsiz olarak ve bu gibi hususlarda tek dayanak olan Hz. Muhammed'in aktardığı sahih bir bilgi olmaksızın birçok açıklamalar nakletmişlerdir. Bunları nakletmenin ne bir faydası ne de gereği vardır. Çoğu da hayal mahsûlü olup hurafe türündendir. Bu gibi konularda yapılması gereken, Kur'an'ın durduğu sınırdan daha ileri gitmeden, tahminde bulunmadan durmaktır. Çünkü bu, bilinmeyen, imani gerçeklerdendir. Bununla beraber önceki münasebetlerde, özellikle de Sâd sûresinin tefsirinde dikkat çektiğimiz Kur'an hedeflerini gözetleyip özümsemek gerekmektedir. [81][81]

51- Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılmasında ne de kendilerinin yaratılmasında hazır bulundurmadım[82][82], yoldan saptırıcıları yardımcı tutmuş da değilim.

52- O gün (Allah kafirlere): "Benim ortaklarım olduklarını andığınız şeyleri çağırın!" buyurur. Çağırmışlardır onları;fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların arasına tehlikeli bir uçurum'[83][83] koyduk.

53- Suçlular ateşi görür görmez, oraya konulacaklarını iyice anladılar; (ancak) ondan

---

[80][80] Bkz. Yukarıda adı geçen tefsir kitapları

[81][81] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/502-503.

[82][82] Mâ eşhedîıihum Onian şahid tutmadım. Yani, onlarla istişarede bulunmadım, onlardan yardım da istemedim.

[83][83] Mevbikan Helak edici bir uçurum veya birbirlerine ulaşmalarını engelleyen bir uçurum.

kurtuluş yolu da bulamadılar[84[84]].

Kafirleri Kınama Ve Aşağılama Üslûbu

1- Allah'ın, kafirlerin O'nu bırakıp da dost edindikleri İblis ve nesliyle ne yer ve göklerin yaratılmasında, ne de kendilerinin yaratılmasında istişarede bulunup yardım almadığı, kınama ifadesiyle açıklanmıştır. Aynı şekilde Allah'ın, doğru yoldan saptıran, insanlara sapıklığı ve şirki süslü gösteren kimseleri de yardımcı olarak tutması aklen doğru değildir. Böyle olduğu takdirde bu, kafirlerin kendilerine sapdt dostlar ve ortaklar edinmelerine bahane olurkî, bu mümkün değildir.

2- Allah'ın Kıyamet gününde müşriklere hitabı anlatılmıştır; öyle ki onlara kendilerine yardım etmeleri için ortak koştukları şeyleri çağırma hususunda meydan okumuş, çağırdıklarında çağrılarına hiç kimse icabet edememiştir. Çünkü Allah, aralarında engelleyici bir uçurum kılmıştır.

3- Ateşe götürüldüklerinde durumlarının ne olacağına işaret edilmiştir. O zaman kesinlikle oraya gireceklerini anlayacaklardır. Onları oradan çıkartıp kurtaracak kimse de yoktur.

Ayetlerin kafirleri kınama ve aşağılama üslubunu devam ettirdiği açıkça gözükmektedir. "Onları hazır bulundurmadım" ifadesindeki zamiri İblis ve zümyetine döndürdük ve birinci ayeti de, yukarıdaki ifadeyi ayetlerin üslûp ve ruhundan ilham alarak açıkladığımız gibi izah ettik. Müfessirler de zaten böyle yapmışlardır. [85[85]]

54- Andolsun biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misali türlü biçimlerde anlattık. Ama insan, tartışmaya her şeyden daha çok düşkündür.

55- Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları inanmaktan ve Rablerinden bağışlanma dilemelerinden alıkoyan şey, ancak evvelkilerin sünnetinin kendilerine de geimesi veya azabın açıkça karşılarına gelmesi[86[86]] (ni beklemeleredir.

56- Biz elçileri sadece müjdeleyİcİler ve uyarıcılar olarak göndeririz. İnkar edenler, hakkı bâtılla gidermek için mücadele ediyorlar. Onlar ayetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya almışlardır.

57- Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını

[84[84]] Mesrifan Çıkış yolu, başka bir yere gidecekleri bir yol da bulamadılar.

[85[85]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/504.

[86[86]] KubulanOnların önlerine apaçık görebilecekleri bir şekilde gelmesidir.

unutandan daha zalim kim vardır! Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onlan hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeye-ceklerdir.

58- Senin, bağışı bol oian Rabbin merhamet sahibidir; şayet onları yaptıklarıyla hemen cezalandıracak olsaydı, onların azabını çabuklaştırırdı. Fakat onlar için va'dedilen bir zaman vardır ki, ondan (kaçıp) sığınacak?[87[87]] bir yer bulamayacaklardır.

59- İşte şu ülkeler; zulmetmeye başlayınca onları helak ettik. Onları helak etmek için de bir süre belirlemiştik.

Birinci ayette, insanın tartışmacı ve mücadeleci tabiatına yönelik kınayıcı bir açıklama vardı. Allah (c) Kur'an'da birçok misâl verdi ve türlü söz kalıplarıyla insanlara öğüt verip onları uyardı. Fakat insandaki baskın olan ccdclci tabiatı, onu etkisi altına aldığından, tartışmadan vazgeçip öğüt almasına engel olmakladır.

Bu ayetin Önceki ayetleri tamamlayıcı olması mümkün olduğu gibi, kendisinden sonra gelen ayetler için de mukaddime teşkil etmektedir. Biz bunu tercih ediyoruz. Çünkü kendisinden sonra gelen ayetler kafirlerin inatla, kibirle, bâtıla dayanarak hakkı yok etmek için mücadele ettiklerini anlatmıştır. Bunun için bu ayetleri de onlarla beraber kabul ettik. [88[88]]

Diğer ayetler ise şunları kapsamaktadır:

1- Kafirler kınanmaktadır. Onlara hidayet gelmişti; bunun akabinde kendilerine yakışan, iman edip doğru yola girmeleri; Allah'a yönelip yaptıkları kusur ve günahlarından dolayı bağışlanma dilemeleridir. Fakat bunu yapmaktan sakındılar. Sanki onlar i-man etmek için apaçık olarak Allah'ın azabının kendilerine gelmesini veya önceki inkarcı milletler hakkında Allah'ın değişmez kanunu olan yok edici azabın, belanın kendilerine gelmesini beklemektedirler. Onların bu tavırlarındaki ahmaklık ve aşırılık açıkça ortadadır.

2- Kafirlerin tavrına kınanarak işaret edilmiştir. Zira onlar doğru yola girerek hidayetten faydalanacakları yerde hakkı yok etmek, üzerini örtmek için bâtıl bir tartışmaya tevessül etmişler ve Allah'ın ayetlerini, uyarısını eğlence ve alay konusu haline getirmişlerdir.

3- Kınayıcı bir sorgulama vardır; Allah'ın ayetleri kendisine hatırlatılıp hakka davet edildikten sonra yüz çeviren, duymamazhktan gelen, akıbetinin kötü olacağını önemsemeden günahlar işleyen kimseden daha zalim, daha ahmak ve daha sapık kim olabilirdi.

[87[87]] Mev'iîan Sığınak.

[88[88]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/506.

4- Kafirlerin içinde bulundukları bu durumlarının sebebinin belirtilmesi: Bu tarzda tavır takınanların kesinlikle kalpleri katılaşmış olduğundan hak daveti anlamazlar, kulakları sağırlaştığından hak sözü işitmezler. Dolayısıyla hidayete çağrıldıklarında elbette doğru yolu bulamayacaklardır.

5- Allah'ın onlara mühlet vermesinin hikmetinin açıklanması: Allah bağışlama ve rahmet etme sıfatlarına sahiptir. Bir açıdan; bu tür yoldan sapmaları, duymam azlıktan gelmeleri, sonunda hakka dönerler ve bâtıl tavırlarından belki vazgeçerler diye affetmektedir. Diğer bir açıdan ise Allah'ın sonsuz ilminde belirli bir süreye kadar kendilerine mühlet verilmesi, bu tavırlarında ısrar etmelerinin neticesinde çarptırılacakları Allah'ın azabından, hiçbir sığınacak, kaçacak yer bulamayacaklarından ötürüdür. Şayet Allah'ın bu sıfatlarıyla hikmeti olmamış olsaydı onlara azabını hemen verirdi.

6- Bunu önceki milletlerin hallerinden örneklerle delillendirme: Önceki milletler de zulmedip doğru yoldan saptıklarında Allah onlan belirlediği bir zamanda helak etmiştir.

Görüldüğü gibi ayetler, önceki üslubun devamı niteliğindedir. Akıllara ve kalplere kuvvetle nüfuz eden bir üslûpla yönelmiştir.

"Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik" ifadesi, örnekleri Yasin ve başka sûrelerde geçen, kafirlerin körlüklerinin, hakkı duymaktaki sağırlıklarının şiddetini açıklama maksadını taşıyan bir üslûp ifadesidir. Biz bu üslubu, daha öncekilerde yaptığımız şekilde yorumladık. Çünkü bunu, gerek kınama esnasında, gerek tehdit esnasında, gerekse uyarma esnasında olsun ayetler ilham etmektedir. Diğer yönden, önceki benzer münasebetlerde üzerine dikkat çektiğimiz gibi, genel Kur'an açıklamaları da buna uygunluk arzetmektedir. Ancak ayetlerden hemen anlaşılan şudur ki, bu onların o gün ayetin indiği zamanki durumlarının tescilidir. Nitekim çoklarının kalplerinin hidayete açılmasıyla, iman etmeleri de bunu göstermektedir. Bu durum şu ayetin yorumu için de söylenebilir: "Kendilerine hidayet geldiği zaman insanları inanmaktan ve Rablerinden bağışlanma dilemelerinden alıkoyan şey, ancak evvelkilerin sünnetinin kendilerine de gelmesi veya azabın açıkça karşılarına gelmesi(ni beklemelerindir." [89][89]

60- Hani Musa genç yardımcısına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar gideceğim veya uzun bir zaman yürüyeceğim.

61- Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık denizde bir yol tutup gitmişti.

62- Orayı geçip gittiklerinde Musa genç yardımcısına: "Yemeğimizi getir bize, andolsun, bu

---

[89][89] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/506-507.

yaptığımız yolculuktan gerçekten yorulduk."

63- (Genç adam) "Gördün mü?" dedi, "kayaya sığındısı-mız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı Seylan'dan başkası bana unutturmadı; o şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti".

64- (Musa) Dedi ki: "Bizim de aradığımız'[90[90]] buydu." Böylelikle ikisi, izleri üzerinde geriye doğru gittiler[91[91]]'.

65- Derken, katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine bir İlim öğrettiğimiz[92[92]]' kulları-mızdan bir kulu buldular.

66- Musa ona: "Sana öğretilenden, bana da bir bilgi öğretmen için sana tâbi olabilir miyim?" dedi.

67- (O da): "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabrede-mezsİn" dedi.

68- "Sana bildirilmeyen bir şeye nasıl sabredebilirsin?"

69- Musa: "İnşaallah" dedi, "sen beni sabreder bulacaksın. Senin emirine de karşı gelmem".

70- (O kul): "Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgiverilinceye kadar[93[93]] hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" dedi.

71- Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman gemiyi deliverdi. (Musa): "Halkını boğmak İçin mi gemiyi deldin? Gerçekten sen, çok tehlikeli bir iş[94[94]] yaptın!" dedi.

72- (O kul): "Ben sana, benimle beraber olmaya sabrede-mezsin demedim mi?" dedi.

73- (Musa): "Unuttuğum şeyden ötürü beni kınama ve bana bu işimden dolayı bir güçlük çıkarma[95[95]]" dedi.

74- Yine yürüdüler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rastladılar. (O kul) hemen onu öldürdü. (Musa): "Bİr can karşılığı olmadan temiz bir cana[96[96]] kıydın ha? Doğrusu sen çirkin'[97[97]] bir iş yaptın" dedi.

[90[90]] Zâlike mâ künnâ neb' Bu o ulaşmayı arzu ettiğimiz yerin alametidir.

[91[91]] Ferteddâ ala âsârihimâ kasasan Yolu kaybetmemek için ayak izlerini takip ederek aradıkları yere ulaşıncaya kadar geri dönüp yürüdüler.

[92[92]] Ve âteynâhu nün ledünna ilmen Ona katımızdan özel olarak bir ilim verdik.

[93[93]] Hatta uhdise leke minini zikran Senden soru gelmeden yaptığım işin sebebini sana haber verinceye kadar...

[94[94]] İmran Büyük bir iş.

[95[95]] Ve lâ turhiknî mln emrîusran Bana zorluk

[96[96]] Nefsen zekîyyeten Hiçbir günah işlememiş, suçsuz bir cana kıydın ha!

[97[97]] Şükran Kötü bir iş.

75- (O kul): "Ben sana benimle beraber bulunmaya sabre-demezsin demedim mi?" dedi.

76- (Musa): "Bundan sonra sana bir şey soracak olursam artık benimle arkadaşlık etme. Benden yana bir özre ulaşmış olursun[98[98]] dedi.

77- Yine yürüdüler. Nihayet bir kasabaya varıp halkından yemek istediler, fakat (kasaba halkı) onları konuk etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar buldular; hemen onu doğrulttu. (Musa): "İsteseydin elbette buna karşılık bir ücret alırdın[99[99]]" dedi.

78- "İşte" dedi, "bu benimle senin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana sabredemedİğin şeylerin İçyüzünü haber vereceğim".

79- "Gemi, denizde çalışan yoksullarındı, onu kusurlu yapmak istedim, çünkü, onların ilerisinde her gemiyi zorbalıkla ele geçiren bir kral vardı". yükleme veya benî şiddetle kınama.

80- Çocuğa gelince, onun anne ve babası mü'min kimselerdi. Bundan dolayı, onun kendilerine azgınlık ve inkar zorunu[100[100]] kullanmasından korktuk.

81- Böylece istedik ki Rabbleri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz[101[101]] ve daha merhametlisini[102[102]]versin.

82- Duvar ise şehirde iki yetim çocuğun idi. Altında onlara ait bir hazine vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Rabbin istedi ki, onlar erginlik çağına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Bunları ben kendiliğimden yapmadım. İşte senin sabredemedİğin şeylerin içti yüzü budur.

Bu bölüm Musa (a) ile Allah'ın katından kendisine özel bir ilim vererek seçtiği salih kullarından birisi arasında geçen görüşme ve karşılıklı konuşmanın kıssasını içermektedir. Ayetlerin ifadesi gayet açık olup herhangi bir izaha ihtiyaç yoktur. [103[103]]

Musa (A) Ve Salih Kul Kıssası Hakkında Açıklamalar

[98[98]] Ka'd belagte min ledünnî viran Bütün bu olanlardan sonra, benimle beraber yolculuk etmeme hususunda bana göre mazur sayılırsın.

[99[99]] Le'ttehaztc aleyhi ecran Buna karşılık pazarlık yapıp ücret isterdin.

[100[100]] En Yürhikahümâ tığyânen ve küfran Onlarıda azgınlığının ve inkarının peşine sürüklemesinden veya isyanıyla onları şerre sürüklemesinden korktuk.

[101[101]] Hayran minhu zekâten Ondan daha temiz, suçsuz vedosdoğru olan.

[102[102]] Ekrabe ruhman Ondan daha çok akraba ile ilişkileri gözeten.

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/512.

Müfessİrlcrin bu kıssa ile ilgili naklettikleri hadis ve rivayetler gayet çoktur. Bu nakillerden herhangi bir ihtilaf olmaksızın anlaşıldığına göre Musa (a) İsrailoğullarının meşhur peygamberi, salih kul ise (Hızır); Musa'nın (a) genç arkadaşı Yuşa b. Nûn'dur.

Buhari ve Müslim'in sahihinin, Tirmizi'nin süneninin tefsir bölümünde yer alan uzun bir hadiste[104[104]], Said b. Cübeyr, İbn Abbas'a şöyle dedi:

"Ncvf cl-Bükâlî, Hızır'a arkadaşlık yapan Musa'nın, İsrailoğuliarına gönderilen Musa olmadığını iddia etmektedir." İbn Abbas da şöyle dedi; "Allah'ın düşmanı! Yalan söyledi[105[105]]. Übey b. Ka'b bana Peygamber (s) şöyle söylerken işittiğini haber verdi: "Musa İsrai[oğullarına birgün konuşma yaptı, kendisine, insanların en bilgilisi kimdir? diye soruldu. O da: Benim dedi. Bunun üzerine Allah O'nu azarladı, zira bu konuda kendisine bilgi veriimemişti ve O'na şöyle vahyelti: İki denizin buluştuğu yerde benim bir kulum vardır, o senden daha bilgilidir. Musa dedi ki: Ey Rabbim O'na nasıl ulaşabilirim? Allah (c) şöyle buyurdu: Beraberinde bir balık af ve torba içine koy, balığı kaybcitiğin yerde onu bulursun. Musa (a), bir balık alıp torbaya koydu; sonra da genç arkadaşı Yuşa b. Nûn ile yola koyuldu. Nihayet büyükçe bir kayanın yanına geldiklerinde başlarını yere koyup uyudular. Bu esnada torbadaki balık çırpınıp dışarı çıktı ve denize düştü, yolunu tutup kaybolup gitti. Allah, torbadayken balığın su kaybını önlemiş, onu adeta sudan bir halka içerisinde korumuştu. Bir rivayette ise: Kayanın dibinde hayat suyu denilen bir pınar bulunuyordu. Suyu kime değerse ona canlılık kazandırıyordu. Balığa da bu sudan değince sıçradı; torbadan dışarı çıktı ve denize atladı. Musa (a) uyandığında arkadaşı O'na balığın durumunu haber vermeyi unuttu. Böylece yola koyuldular, kalan günlerini ve gecelerini de yürüyerek geçirdiler. Ertesi gün öğle üzeri Musa (a) genç arkadaşına,öğle yemeklerini getirmesini, zira bu yolculuklarından çok yorgun düştüklerini söyledi. Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Allah'ın varmasını emrettiği yeri geçinceye kadar bir yorgunluk hissetmemişti." Genç arkadaşı O'na: "Gördün mü kayanın yanında konakladığımız yerde balığı unuttum. Onu unutup hatırlamamama sebep ancak Seylan'dır. O da denize atlayıp acayip bir şekilde yol tutup gitti. - Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Balık yol tutup gitmişti, Musa ile genç arkadaşı da şaşırıp kalmışlardı." Musa da: "İşte bu aradığımız haldir" dedi ve kayanın yanına varıncaya kadar izlerini sürerek gerisin geriye geldiler.

Orada elbiseye bürünmüş bir adam buldular. Musa ona selam verdi. Hızır selamını aldı ve sen kimsin, neredensin? dedi: O da: Ben Musa'yım dedi. Hızır: îsrailoğullarının Musa'sı mı? dedi. O da: Evet, bana hakikatleri öğretmen için sana geldim. Hızır: Ey Musa senin benimle beraber olup sabretmeye gücün yetmez. Ben Allah'ın sonsuz İlminden bir ilme sahibim; onu bana öğretti, sen ise onu bilmiyorsun. Musa da ona dedi ki: İnşaallah beni sabırlı bulacaksın,

---

[104[104]] Bkz. Tacül-Cami' Li üsuli Ehadisi'r-Recûl. c.4, s.148-151.

[105[105]] İfadeden adamın müslüman olmadığı anlaşılmakladır. Tefsir kitaplarında adamın yahudi asıllı Ka'bu'l-Ahbâr'ın karısının oğlu olduğu geçmektedir. (Bkz: Taberi ve Begavi tefsirleri)

senin hiçbir işine karşı gelmeyeceğim. Bunun üzerine Hızır şöyle dedi: Şayet bana tâbi olursan ben sana onu anlalıncaya kadar bana hiçbir şey hakkında soru sorma. Böylece oradan deniz sahilinde yürüyerek ayrıldılar. Bir gemi geçerken onları da gemiye almalarını istediler. Gemidekiler Hızır'ı tanıdılar ve onları ücret almadan gemiye aldılar. Gemiye bindiklerinde, bir süre sonra aniden Hızır'ın, geminin Ön tarafındaki taban levhalarından birisini söktüğü görüldü. Musa ona şöyle dedi: Bu insanlar ücretsiz olarak bizi gemilerine aldılar, sen ise onların gemilerini deliyorsun, yolcularının boğulmasına neden olacaksın, ne kadar kötü bir iş yaptın! Hızır dedi ki: Ben sana, sen benimle beraber olmaya sabredemezsin demedim mi? Musa: Unuttuğum bir hususta beni sorumlu tutma ve bu konuda bana güçlük çıkarma dedi. Peygamber şöyle buyurdu: Bu Musa'nın birinci unutkanlığıydı. Râvi devam etti: Bu esnada geminin kenarına bir serçe kuşu gelip kondu ve denizden gagasıyla su aldı. Hızır Musa'ya dönerek şöyle dedi: Benim ilmim de, senin ilmin de Allah'ın ilmi karşısında ancak şu serçe kuşunun denizden alıp eksilttiği kadardır. Sonra gemiden ayrıldılar. Sahilde yürürlerken Hızır çocuklarla beraber oynayan bir çocuk gördü ve hemen onun kafasını kopa-rarak öldürdü. Musa bunun üzerine ona dedi ki: Sen tertemiz, suçsuz bir cana kıyarak nasıl öldürdün? Çok kötü bir iş yaptın. Hızır: Ben sana benimle bulunmaya sabrede-mezsin demedim mi? dedi. Peygamber şöyle buyurdu; Bu itiraz, birincisinden daha şiddetli olmuştu? Musa şöyle dedi: Bundan sonra sana bir şey sorarsam artık benimle arkadaşlık etme, zira benim tarafımdan, ileri süreceğin yeterince mazerete sahip oldun. Yine yola koyuldular. Nihayet bir kasaba halkına geldiler ve yiyecek istediler, onlar da onları konuk etmekten sakındılar. O kasabada yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler, Hızır hemen onu eliyle doğrulttu. Bunun üzerine Musa şöyle dedi: Bu insanlara geldik; bize ne yiyecek verdiler ne de misafir ettiler, eğer isteseydin bu yaptığın işe karşılık onlardan ücret talep edebilirdin. Hızır: Bu benimle senin aranda yolun ayrılmasıdır. Sana sabrcdemediğin şeylerin açıklamasını yapacağım, dedi. Allah'ın Rasulü "Keşke Musa sabret-seydi de Allah bize onların haberlerini anlatsaydı" buyurdu. Said b. Cübcyr dedi:[106[106]] İbn Abbas şu ayetleri okuyordu: "Çünkü onların önlerinde (ilerisinde) her sağlam-yeni gemiyi zorbalıkla alan bir kral vardı" "Çocuğa gelince, o kafirdi, anne ve babası ise mü'min kimselerdi.."

Tirmizi bu hadise benzer bir rivayeti Übey b. Ka'b tarafından nakletti[107[107]] "Hızır'ın öldürdüğü çocuğun kaibi küfürle mühürlenmişti." Bunu Ebu Davud da rivayet etti ve şunu ilave etti[108[108]]: "Şayet çocuk yaşasaydı, anne ve babasını zorla azgınlık ve küfre sev-kedecekti." Tirmizi bununla ilgili Ebu Hurcyre tarafından Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti[109[109]] "Hızır" diye isimlenmesinin nedeni, beyaz tüylü derinin üzerine oturması ve onun hemen allında yeşil oluvermesiydi".

106[106] Bkz. A.g.e., et-Tâc. c.4, s.151.
107[107] Bkz. A.g.e., et-Tâc. c.4, s.151.
108[108] Bkz.A.g.e., et-Tâc. c-4, s.151.

109[109] Bkz.A.g.e., et-Tâc. c-4, s.151.

Görüldüğü gibi bu uzun hadis, Nevf'in "Hızır, Musa'nın arkadaşı değildir" iddiasını yalanlamak maksadıyla anlatılmıştır. Bu naklin yanisıra müfessirler başka bir nakilde de bulunmuşlardır[110][110] İbn Abbas bu hadisi sözkonusu Nevf isimli şahsın, Musa'nın İsrailoğullan'nın peygamberi olan meşhur Musa değil de Musa b. Yüşâ olduğu yolunda iddiası üzerine anlatmıştır. Bunda bir tezatlık yoktur. Çünkü Nevf her iki iddiada da bulunmuş olabilir ve bu iddialar farklı yerlerde İbn Abbas'a ulaşmış olabilir. Ancak müfessir-İcrin naklettiği hadisin ifade yönünden Buhari ve Müslim'in sahihlerinde nakledilen hadisten biraz farklı olduğuna dikkat çekelim.

Bu iki rivayetten başka, Musa ile Hızır'ın buluşmalarının sebebi hakkında iki rivayet daha vardır[111][111]. Bunların birisinde, İbn Abbas'tan nakledildiğine göre: Musa'nın Rabbine sorduğu sorular arasında; "kullarından hangisinin daha bilgili olduğu" sorusu da vardı. Allah (c) şöyle buyurdu: "İnsanların bilgisini kendi bilgisine katmak, dosdoğru yola ulaştıracak veya benim gazabımdan koruyacak bilgiye ulaşmak için araştırandır". Musa dedi: "Ey Rabbim yeryüzünde böyle biri var mı?" Allah (c): "Evet" buyurdu. Musa dedi ki: "Kim bu"? Allah (c): "Hızır" buyurdu. Sonra rivayet, ayetler ve uzun hadiste geldiği şekilde bazı ziyade ve noksanlıklarla devam ediyor. Diğer ikinci rivayette ise; Musa kendi kendine, yeryüzünde kendisinden daha bilgili kimsenin bulunmadığını söyledi. Onu böyle düşünmeye Allah sevketmişti. Böylece yeryüzünde kulları arasında ondan daha bilgili birisinin olduğunu ona öğretmek, bilmediği bir konuda böyle kesin olarak konuşmak yerine bunu, bilen kişiye havale etmesinin gereğini bildirmek istemişti. Bu rivayet tabii alimlerinden birisi olan Katade'den nakledilmiştir.

Burada, kıssanın Tevrat'ta eski afıid bölümlerinde zikrcdilmediğine dikkat çekelim. Fakat bu bize ulaşmamış yahudilcrc ait Tevrat bölümlerinde zikredilmiş olmasına engel eğildir. Madem ki Musa (a) meşhur peygamberdir; bu o kadar önemli değildir. Kur'an'da bir surette işaret olunan birçok İsrailiyat kıssaları da aynı şekilde -daha Önceki münasebetlerde de dikkat çektiğimiz gibi- bugün elimizde bulunan Tevrat bölümlerinde yer almamaktadır. Kıssa hakkında içerisinde ayetlerde mevcut olan bilgiden daha fazla açıklama veya ziyade olduğu halde nakledilen birçok rivayetler[112][112] de kıssanın Peygamber'in toplumunda bilindiğini göstermektedir. Bu konuda müracaat edilen kaynak da yahudiler ve Tevrat bölümleri olmaktadır.

Biz genel olarak Kur'an kıssalarını incelerken, bunların, muhtevalarında ibret, öğüt, misal ve hatırlatma konuları bulunduğundan nebevi daveti desteklemek amacıyla anlatıldığına

---

[110][110] Bkz. Taberi ve Begavi Tefsirleri.

[111][111] Bkz. Taberi ve Begavi Tetirleri.

Bkz. Taberi ve Begavi Tetirleri.

[112][112] Bkz. Taberi Tefsin.

inanmaktayız.

Kanaatimize göre bu durum; her ne kadar bu kıssa önceki üslûptan farklı, başlı başına müstakil bir kıssa gibi gözükse de bu kıssayı da kapsamaktadır.

Bazı müfessirler bu kıssadaki birçok ibret, öğüt ve hatırlatma konularına dikkat çekmişlerdir. Müfessir Kâsimî birçok kaynaklardan naklederek bunların bazısını şu şekilde aktarm ıştır:

İlim talebi için yolculuğa çıkmak ve bu uğurda güçlüğe göğüs germek, alimin ilmini arttırmaya çalışması, talebenin mevki olarak kendisindan aşağı olsa da ilim öğrendiği kişiye karşı rnütevazi olması müstehaptır. Kıssada kişi, bilgisiyle böbürlenmekten sa-kındırılmıştır. Başkasının malının bir kısmını, kalanı kurtarmak için itlaf etmek veya ayıplamak, büyük zararı Önlemek için hafif zararı işlemek caizdir. Bina veya yiyecek olsun, bozulmaya ve yıkılmaya terkedilmesi, bunu önlemek için herhangi bir çaba göstermeden caiz değildir. Kişinin hoş görmediği veya nedenlerini bilmeden yapılan bir şeye hemen karşı çıkarak tenkil etmesi uygun değildir. Koşulan şarllara uymak, verilen sözleri yerine getirmek gereklidir. Unutmadan ve hatadan dolayı özür dilemek gerekir. Ataların ve salih kimselerin, geride bıraktıkları zürriyetleri üzerinde Allah'ın rahmet ve koruması sürekli vardır.

Uzun hadise dayanarak bunlara şunu ilave elmek de uygun olur. İnsanın kendisine nekadar çok ilim ve nimetten nasip verilirse verilsin, Allah karşısında mütevazi-alçak gönüllü olması ve daima başkasının kendisinden daha üstün, daha bilgili, Allah katında daha nasipli olabileceğini düşünmesi gerekir.

Uzun hadis bunlara ilave olarak, bu kıssayla Kehf ayetleri arasında yer alan 23 ve 24. ayetler arasında uygunluk olduğunu göstermektedir. Sözkonusu iki ayet Peygamber (s)'e hiçbir şey için "inşaallah" demeden bunu yarın yapacağım dememesi emrini içermektedir. Bu emirde, herhangi bir şeyi Allah'ın dilemesine bağlamadan yapmayı vadet-me durumunda -nakillerin de belirttiği gibi- azarlama sözkonusu olmaktadır. Belki de söylentilerin, garipseyerek soru sormaların olmasına böyle bir davranış neden olmuş ve bunun neticesinde de Allah, bilinen kıssanın ayetlerini, önceki bazı peygamberlerin de insan tabiatının bir tezahürü olarak affedilen türden bazı hatalara düşebileceklerini açıklamak için vahyetti. Bunun doğru olması sonucunda, bu bölüm ile önceki sûrenin bölümleri arasında bir tür alakanın olduğu anlaşılmaktadır.Tefsir kitaplarında kıssanın bazı noktalarıyla ilgili açıklamalar bulunmaktadır.

Tabcrî'nin naklettiğine göre, birçok müfessir de onun görüşüne katılmıştır. İki denizin buluştuğu yer, Basra körfezinin doğu tarafındaki Faris deniziyle, batı tarafındaki Rum denizinin kavuştuğu (Dicle nehrinin denize döküldüğü) yerdir. Veya Fas'ın (Mağ-rib'in) en batısında kalan Tanca sahilidir. Tabrusî'nin dediğine göre, ayetlerde geçen kasaba Antakya'dır. Bazıları Eyle'dir (Kizıldeniz sahilinde Ürdün sınırlarında kalan bir yer) demiştir. Bazıları da, deniz kıyısında kalan Nasıra kasabasıdır (Filistin'de) demişlerdir. Burasının Nasıra diye isimlendirilin esinin nedeni halkının hristiyan olmasındandır. Tabrusî Hızır'ın isminin

Belya b. Melkân olduğunu söylemiştir. Hızır adıyla anılmasının sebebi ise, bir yerde namaz kıldığında çevresinin yeşillenmesinden dolayıdır. Onun kral olduğu, peygamber olduğu söylendiği gibi, Allah tarafından kendisine ledün-nî gayb ilmi verilmiş bir veli olduğu da söylenmiştir. Müfessir Hâzin'in aktardığına göre alimlerin çoğu ve tasavvuf şeyhleri ile doğruluk ve ma'rifet ehli arasında ittifakla ön-görüicn görüşe göre Hızır yaşamaktadır. Görüldüğüne, kendisiyle biraraya gelindiğine, şerefli mekanlarla, hayır yerlerinde bulunduğuna dair nakledilen hikayeler sayılamayacak kadar çoktur. Halen hayatta olmasının sebebi ise, anlatıldığına göre, hayat pınarından içmiş olmasıdır. Rivayete göre Hızır Zülkarneyn'in veziriydi. Zülkarncyn hayal pınarını bulmak istiyordu. Birden karanlık bir bölgeye girdiler; Hızır onun önündeydi, pınara ulaştı ve suyundan içerek yıkandı. Bununla beraber Hâzin onun ölmüş olduğunu söyleyenlerin de bulunduğunu kaydetmiştir. Görüldüğü gibi nakledilenlerin çoğu arasında çelişkiler bulunmaktadır ve herhangi ciddi ve kesin bir bilgiye dayanmamaktadır. Kasimî'nin, Buhari, Ebi Hayyan, İbn Teymiye vb. naklettiğine göre Hızır ölmüştür. Yaşadığına dair yapılan rivayetler doğru değildir ve bunu sadece gafiller söylemekledir.

Kasımı tefsirinde, ayetlerde aşağıdaki ifadelerin yer almasıyla ilgili çeşitli değinmelerde bulunulmuştur. Bu ifadeler: "Nihayet bir kasabaya varıp halkından yemek istediler." Burada "onlardan yemek istediler" ifadesi kullanılmakla yetinilmemişlir. Yine, 78. ayette yer alan "sabretmeye güç yetiremediğin" ifadesiyle, 82. ayetteki "sabredemedi-gin" ifadesi arasındaki farka değinilmiş. Hızır'ın davranışlarının nedeninin izahı "Onu kusurlu yapmak istedim", "Böylece istedik ki Rablcri onun yerine kendilerine... versin", "Rabbin istedi ki, onlar ergenlik çağına ersinler" kullanılan ifadeler çevresinde, yaptığı işlerin, özellikle de çocuğun öldürülmesiyle ilgili hususların caiz olduğu hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

Bunları nakletmeye gerek ve İhtiyaç görmüyoruz. Ancak Kur'an'da yer alan her ifade ve kelime yaygın olarak kullanılan açık fasih Arapça lügatındandır. Diğer noktalarise kıssayla ilgili anlatımlardır. Bunların da bu çerçevede değerlendirilmesi, içerdiği öğüt ve ibretlerden ilham alınması gerekir. Kıssa ve Hızır hakkında söyleyeceklerimiz bundan ibarettir. Biz en doğru olanın, Kur'an ve doğru olarak aktarılmış nebevi hadisin bu gibi konularda durduğu sınırda durmak olduğu görüşündeyiz. Allah daha iyi bilir. [113[113]]

83- (Rasulüm) sana Zülkarneyn hakkında soru sorarlar. De ki: "Size ondan bir hatıra okuyacağım."

84- Gerçekten, biz ona yeryüzünde sapasağlam bir iktidar verdik ve ona her şeyden bir yol (sebep)'1[114[114]] verdik.

113[113] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/512-517.

114[114] âteynâhu min külli şey'în sebe-benfeetbea seheben Sebep-yol kelimesi; maksada ulaştıran araç anlamındadır. İkinci olarak ise, hedefe giden yol veya iz

85-O da, bir yol tutup gitti.

86- Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara balçıklı ir gözede'[115[115]] batar buldu. Onun yanında da bir kavme

rastladı. Dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onlara ya azap edecek veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin."

87- Dedi ki: "Kim haksizlik ederse, ona azab edeceğiz; sonra o Rabbine döndürülecektir. O da ona görülmemiş bir azab edecektir."

88- Kim iman eder ve salİh amellerde bulunursa, onun için güzel bir karşılık vardır. Ona buyruğumuzdan kolay olanını söyleyeceğiz.

89- Sonra yine bir yol tuttu.

90- Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca onu, güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız'[116[116]] bir kavim üzerine doğar buldu.

91- İşte böylece onunla ilgili her şeyden haberdardık'[117[117]].

92- Sonra yine bir yol tuttu.

93-Nihayet iki sed arasına ulaşınca onların önünde hemen hiç söz anlamayan bir kavim buldu.

94- Dediler ki: "Ey Zülkarneyn, gerçekten Ye'cuc ve Me'cuc yeryüzünde bozgunculuk çıkarıyorlar, bizimle onlar arasında bir sed inşa etmen için sana vergi verelim mi?"

95- Dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu imkanlar daha hayırlıdır. Siz bana kuvvetinizle destek olun da, sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım.

96- "Bana demir kütleleri'[118[118]] getirin", iki dağın arası'[119[119]] eşit düzeye gelince "üfleyin"[120[120]] dedi. Artık onu bir ateş haline sokunca, "getirin bana, üzerine erimiş katran[121[121]]' dökeyim" dedi.

---

anlamındadır.

[115[115]] Fî aynin hamietin Sıcak su gözesinde veya siyah balçıklı çamur yer.

[116[116]] Leın nec'al lehüm min dûnihâ sitran Onlar medeniyet ve araçlarına, nimetlerine sahip değillerdir. Onların bulunduğuyerde ne dağlar, ne ağaç, ne de bina; hiçbirisi yoktur.

[117[117]] Ahatnâ bimâ ledeyhi hubran Yaptığı herşeyi biliyorduk veya yaptığı, yanında olup biten herşeyi biliyorduk, gözetimimiz altındaydı.

[118[118]] Zubere'l hadîd Demir parçalan.

[119[119]] Beyne's-sadafeyn Karşılıklı her iki taraf arası düzlenince...

[120[120]] Kalen fuhû Kinaye yoluyla, demirin ateşte kızdırılması anlatılmıştır.

[121[121]] Kıtran Erimiş bakır veya katran; yahut erimiş zift. Bu daha çok tercih edilmektedir.

97- Böylece ne onu aşabildiler, ne de delmeye güç yetire-bi İdiler.

98- Dedi ki: "Bu Rabbimin bir rahmetidir. Rabbimin va'di geldiği zaman, O, bunu yerle bir eder. Rabbimin va'di haktır."

99- O gün biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır'[122[122]]. Sûr'a da üfürülmüştür ve onları hep bir araya toplamışızdır.

100- O gün cehenemmi kâfirlere açıkça göstermişizdir.

101- Onlar ki beni anmaya karşı gözleri perde içinde idi ve (Kur'an'ı) dinlemeye tahammül edemezlerdi.

Zülkarneyn Yecuc Ve Mecuc Kıssaları Hakkında

Bu bolüm Zülkarncyn kıssası hakkındadır. Kıssayla ilgili birinci ayet, onun Peygamberimize (s) yöneltilen bir soruya cevap olarak indirildiğini ortaya koymaktadır. Ayet, kıssada anlatılanın Zülkamcyn ile ilgili haberlerin bir kısmını teşkil ettiğini göstermekledir. Gerçekten de bu bölüm sadece seri işaretleri kapsamaktadır. Ancak bu işaretler bile Zülkarncyn'in hükümdarlığını ve fetihlerinin ne kadar büyük ve geniş olduğunu apaçık gözler önüne sermektedir.

Ayederin ifadeleri gayet açık olduğundan, başka bir izaha gerek yoktur. Ayetler Kıyamet gününe işaret ederek, kafirleri sanki görmüyorlar ve duymuyorlarmış gibi büyük-lenmelerinden, inatçı bir tavır takınmalarından dolayı tehdit ederek ve uyararak sona er-miştir.

Ayetler Zülkarneyn ile haberleri ve fetihlerinin Peygamber (s)'in yaşadığı toplumda ve çağda anlatıldığını, şahsının da tanındığını ima etmekledir. Bu sebepten de konu çevresinde tartışmalar meydana geliyor, şaşkınlık ve sorgulamaya neden olacak derecede aşın. abartılı şeyler anlatılıyordu. İşte soru olarak sorulmasının sebebi de buydu.

Bizim itimat ettiğimiz mushafa göre bu ayetler Medine'de inmiştir. Müfessirlcrin ve nakileilerin, sorunun kaynağı ve sorulduğu yer hakkındaki görüşleri farklıdır. Bazıları kaynağının yahudiler, yerin de, Medine olduğunu söylemiştir; bazıları da Mekke'de Arap müşrikleri tarafından Medine yahudilerinin telkinleriyle Peygamber'i denemek maksadıyla sorulduğunu söylemiştir. Nitekim biz İsra sûresinin tefsirinde bir rivayet nakletmiştik. O rivayette, Pcygamber'c Medine'de yahudiler tarafından veya Mekke'de yahudilcrİn telkiniyle

---

[122[122]] Ve îereknâ ba'dehum yevmeizin yemûcu fi ba'd Çalkalanır: Dalgalanır, yani titreyerek, sallanarak hareket

eder. Cümlenin anlamı ise: Onları birbirleriyle çarpışarak, sarsılır ve karışırvaziyette bıraktık.

müşrikler tarafından yöneltilen üç sorudan birisinin bu soru olduğu ifade edilmektedir,

Ancak biz bu ayetlerin Medine'de indiğini ifade eden rivayetin doğruluğundan şüphe ediyoruz. Kıssa bölümünün ayetlerinden olan son ayetten başlamak üzere kafirlere karşı ağır eleştiri yapılmakladır ve bu, aşağıdaki ayetlerde de devam etmekledir. Bu da böyle bir şüphenin haklılığına alamettir. Çünkü bu üslûp Medine dönemine ait olmaktan çok, Mekke dönemine aittir.

İsra sûresinin tefsirinde, sozkonusu sorunun müşrikler veya yahudiler tarafından yöneltilen üç sorudan birisi olduğuna dair yeterli miktarda açıklama yaptık; tekrar etmeye gerek yoktur. Bizim tatmin olduğumuz görüş, sozkonusu sorunun diğer Kchf ve Rakîm ehli ile ilgili soru ile birlikte Mekke'de sorulduğudur. Kchf ve Rakîm ehli hakkındaki sorunun müsliimanlar tarafından sorulduğunu daha Önce tercih ettiğimiz gibi bu sorunun da onlar tarafından sorulduğunu tercih etmekteyiz.

Kıssa konusunda ve ihtiva ettiği ifadelerin taşıdığı anlamlar hususunda müfessirlcrin görüşleri ile rivayetlerin adedi çok olmuştur[123][123]. İster Zülkarneyn'tn şahsı konusunda olsun, ister Ye'cuc ile Mc'cuc'un mahiyeti konusunda olsun, isler şeddin yapıldığı yer konusunda olsun veya Zülkarneyn'in ulaştığı Ülkeler konusunda olsun, yahut kara balçıktan göze hakkında olsun görüş ve rivayetler çok olmuştur. Bunların çoğu da sağlam veya doğru bir senede dayanmamaktadır. Bazısı hakikatten daha çok hayal ürünüdür. Bazısı da birbiriyle çelişki içerisindedir. Herhâlukârda bu nakiller Zülkarneyn hikayeleri ve onun şöhretinin Pcygambcr'in yaşadığı çevrede bilindiğini göstermektedir. Zaten ayetler de az önce söylediğimiz gibi bunu vurgulamaktadır.

Zülkarncyn'in şahsı hakkında Bcgavi'dc yer alan haberi aktardım. Bazıları onun peygamber olduğunu söylemiş, bazısı da onun Allah'ı seven, Allah'ın da kendisini sevdiği salih bir kul olduğunu söylemiştir. Çoğunluk onun adaletli bir kral olduğu görüşündedir. Zülkarneyn diye adlandırılmasının sebebi ise, güneşin doğusunda ve batısında ilk doğan kısmı ile son balan kısmına ulaşmış olmasındandır. Veya Rum ve Farislcrin (İranlıların) kralı olmasından, yahul hem aydınlığa hem de karanlığa girmiş olmasından veya rüyasında güneşin iki uç kısmını yakalamasından veya sarkan iki örgülü saçı olmasından dolayıdır. Veya kavmine Allah'tan korkmalarını emrettiğinde, başının sağ örgü taralına vurmuşlar ve ölmüştü. Sonra Allah O'nu tekrar dirillli. Yeniden kavmine Allah'tan korkup sakınmalarını emretti; bu sefer de başının sol ör«ü yanına vurup öldürdüler. Allah da O'nu tekrar dirilttiğinden Zülkarneyn diye isimlendirilmiştir. Gerçek ismi, Mirzcbân b. Mirzcban Yunanîdir. Yunan b. Yafcs b. Nuh'un çocuklarındandır veya İskender b. Fcylekûs b. Yâmilûs Rumî'dir. Müfcssir o ve yaptıkları hakkında şunları da naklctmiştir: O Rumlardan salih bir kuldu, Allah ona şöyle demişti: "Ben

[123][123] Bkz. Taberi, Begavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresii, Zamahşeri tefsirleri; herbirinde kıssayla ilgili bazı fazlalık,

değişiklik ve benzerlikle beraber geniş açıklama vardır.

seni çeşitli dillere sahip milletlere göndereceğim. Bunlar arasında iki ümmel vardır. Aralarında yeryüzü uzunluğu kadar mesafe vardır; birisi güneşin battığı Nasik denilen yerde, diğeri ise güneşin doğduğu Mcnsek denilen yerdedir. İki ümmet daha vardır ki, bunlar arasında yeryüzünün genişliği kadar mesafe vardır. Birisi kuzey bölgesinde bulunup, kendilerine Hâvîl denir. Diğeri ise güney tarafta bulunup, kendilerine Navîl denilmekledir. Bazı milletler de yeryüzünün ortasındadır. Bunlar arasında cinler, insanlar, Ye'cuc ve Me'cuc vardır. Zülkarneyn dedi ki: Ey Rabbim ben onları hangi güçle boyun eğdireceğim ve hangi dille onlarla konuşup anlaşacağım. Allah (c) şöyle buyurdu: "Ben seni güçlendireceğim, dilini genişleteceğim -Bazı müfcsirlcrin dediğine göre O hangi milletin yanına vardıysa onların dilleriyle konuşabilmiştir[124[124]] -Cesaretini arttıracağım. Seni hiçbir şey korkutamayacak, heybetini arttıracağını; hiçbir şeyden çekinmeyeceksin, ışık ve karanlığı senin enirine vereceğim, onlar senin ordularından olacaklar, ışık önünü aydınlatacak, karanlık ise arkandan seni kuşatarak ortccckıir. Allah bulutlan da ona boyuneğdirmiş; üzerlerinde onu taşıyorlardı, ışığı onun için yaymıştı. Gece ve gündüz artık ona eşit olmuştu, yeryüzünde yürümeyi ona kolaylaştırmıştı, yollar onun için katlanıp kısalıyordu.

"Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara balçıklı bir gözede batar buldu. O-nun yanında da bir kavme rastladı" cümlesiyle ilgili şu rivayet nakledilmiştir: Bu kavmin şehrinin oniki bin kapısı vardı. Eğer bu şehrin halkının gürültüsü olmamış olsaydı, güneşin batarken çıkardığı ses duyulacaktı. -Bundan anlaşıldığına göre onların bulunduğu yer güneşin battığı yere çok yakındı.- Kara balçıklı göze veya sıcak suyun anlamı, Muaviye, Ka'bü'l-Ahbar'a sordu: "Tevrat'ta güneşin batışını nasıl buluyorsun?" O da şöyle dedi: "Onun su ve çamurda battığının anlatıldığını buluyoruz."

"Nihayet güneşin doğduğu yere varınca onu, güneşe karşı kendilerine siper yapmadığımız bir kavim üzerine doğar buldu" ifadesi hakkında da şu rivayet aktarılmıştır: Onlar, üzerine bina yapılamayan bir arazide bulunuyorlar; yerin altındaki mağaralarında, izbelerinde barınıp gölgeleniyorlardı. Güneş batınca da geçimlerini temin etmek için tarlalarına çıkıyorlardı. Yahut güneş batincaya kadar suya giriyorlardı veya onlar çıplak vaziyette bulunuyorlardı.

Ye'cuc ve Me'cuc hakkında yaptığı nakilde ise şunlar bulunmaktadır. Bazıları "Ye'cuc" ve "Me'cuc" kelimelerinin Arapça asıldan geldiğini, ateşin tutuşup alevlenmesi anlamında olduğunu söylemiştir. Veya bunlar, yabancı kelimeler olup Arapçalaştı-rılmıştır. Bu iki kavim Yafes b. Nuh'un çocuklarından olup Türklerden bir nesildir. Yahut Türkler onlardan bir grup olup, Zülkarneyn şeddi inşa etmeden oradan çıkmışlar ve dışarda kalmışlardır. Sonra da Türk diye adlandırılın ıslardır. 22 kabile olup Ademoğul-lannm onda dokuzunu

---

[124[124]] Bkz. İbn Kesir tefsiri.

Bkz. İbn Kesir tefsiri.

oluşturmaktadırlar. Onlar iki millet olup her millet de dörtbin millettir[125[125]]. Erkeklerinin her biri, neslinden bin kişinin yetişip silah kullanabilecek duruma geldiğini görmeden ölmez. Bunlar Adem (s)'in çocuklarından olup, dünyayı tahrip etmek için dolaşırlar. Onlar hakkında anlatılanlara göre, bunlar üç sınıftır. Bir sınıf Şam'daki çamlar gibidir; boylan göğe doğru 120 zira'dır (Bir zira' yaklaşık 70 cm uzunluğundadır). Diğer bir sınıf, genişliği ve uzunluğu eşit olarak 120 zira'dır, bunların karşısında ne dağ ne de demir duramaz. Üçüncü sınıf ise, bir kulağını yere yayıp üzerine yatar, öbür kulağıylada sarınıp örtünür. Bunlar, karşılaştıkları her türlü vahşi hayvanı, fili, domuzu, köpeği hatta kendilerinden öleni bile yerler. Önleri Şam'da arkaları Horasan'dadır, doğu nehirlerinin hepsini içerler. Bununla beraber bunlardan bir karış uzunluğunda olanlar da vardır. Zülkarneyn onlardan, boyu orta boylu adamın yansı kadar olanlar da buldu, onların ellerinde pençeler vardı. Dişleri vahşi hayvanların dişleri gibiydi, kendilerini sıcak ve soğuktan koruyan cesetlerinde kıllar vardı ve hayvanlar gibi çiftle-şirlerdi. Adem (s) bir gece ihtilam olmuş, menisi toprakla karışmış, Allah da bu sudan Ye'cuc ve Me'cuc'u yaratmıştır. Onlar Ademoğullarryla baba cihetinden birleşmektedirler. Onlar yırtıcılara benzeyip hayvanları, yırtıcıları parçalarlar; yılan, akrep ve her türlü canlıyı yerler. İlkbaharda ülkelerinden çıkıyorlar ve yaş, yeşil olan herşeyi yiyor; kuru olanları ise beraberlerinde götürüyorlardı,

îbn Kesir tefsirinde Zülkarneyn hakkında nakledilene göre, o İbrahim (a) zamanında yaşamış salİh bir kimseydi. O'nunla beraber Ka'beyi tavaf etmiş, Allah'a kurban sunmuştu. Hâzin tefsirinde yapılan bir rivayette O'nun meleklerden olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bazıları O'nun Humeyr kabilesine mensup, ismi Ebu Küreb olan bir kral olduğunu söylemiştir. Nitekim Humeyr kabilesine mensup bir şair de onunla şöyle iftihar etmektedir:

Dedem Zülkarneyn müslümandı;

Yenilmeyen, yeryüzünde hakim melikti.

Doğulara ve batılara ulaştı arayarak,

Hükümdarlık vasıtalarını, cömert mürşitten.

Battığı yerde yuvasını gördü güneşin,

Sürekli karanlık pençeli gözeye dalıyordu.

Bazıları da O'nun İskenderiye'yi kuran Rum kralı olduğunu söylemiştir. Tercih olunan da bu görüştür. -Bu söz Hâzin'e aittir.- Şam bölgesini, Mısır'ı, Kudüs'ü fethetmiş, ma'bedinde kurban kesmişti. Sonra Irak bölgesini, Enbât'ı (Basra civarı), İran'ı ve Ermenistan'ı fethetmiş, Hindistan'a, Çin'e ve Türkistan'a ulaşmıştı. Ömrü 1030 seneydi, veziri Musa'nın arkadaşı olan Hızır'dı. Hayat suyunu keşfetmek istediğinde, O'nunla beraber karanlığa girmiş, fakat hayat suyuna Hızır ulaşmış, o bulamamıştı ve o sudan içip yıkanmış, böylece kendisine Kıyamete

---

[125[125]] Kasimî'nin rivayetine göre her millet dörtyüzbin millettir.

kadar hayat takdir edilmişti.

Bu anlatılanların çoğu ölçüsüz sözlerdir. Herhangi bir bilimsel ve tarihi gerçeğe uymamaktadır. Sadece Hâzin'in naklettiği meşhur Yunanlı İskender'in tarihine benzeyen kısım içerisindeki ömrü, Hızır'ın ona vezirlik yaptığı, Hızır'ın içtiği iddia edilen hayat suyu hurafelerini çıkarırsak kabul edilebilir niteliktedir. Ancak burada çok önemli bir boşluk kalmasına rağmen kapatılmaya çalışılmamıştır. O da, Makedonyalı iskender'in putperest oluşudur. Oysa ayetler Zülkarneyn'in mü'min, muvahhİd, ahirete yakinen inanan bir kimse olup, Allah'ın kendisine peygamberlerden birisi gibi vahyedip konuştuğunu ortaya koymaktadır.

Az önce adı geçen müfessirlerin hiçbirisi Zülkarneyn'in inşa ettiği şeddin nerede olduğunu belirtmemişlerdir. Ancak İbn Kesir'in naklettiğine göre, Abbasi Halifesi el-Vasık; şeddin yerini aramak için seriyye göndermiş, iki sene haber alınamamış ve sonra dolaştıkları ülkelerde art arda birçok korkunç, acaip olaylarla karşılaşarak dönmüşlerdi. Anlatıldığına göre seriyye, demir ve bakırdan inşa edilmiş büyük kapısı olan, üzerinde de büyük anahtarların bulunduğu bir bina görmüştür. Ve orada tuğlalarla Örülmüş, çevresindeki dağların bile seviyesine ulaşamadığı oldukça yüksek bir burç-kulc gördüler, üzerinde çevresini nöbetçilerin sardığı kralları vardı.

Çağdaş tefsirlerden olan Kasimî'nin tefsirinde "bazı araştırmacılara" nisbet ederek ayetlerin tefsirinde şunlar nakledilmiştir; Dağıstan bölgesinde Araplar arasında Kal'dağı diye bilinen Kafkas dağlarından birisinin arkasında iki kabile bulunmaktadır. Birisinin ismi Âkûk, diğerinin İse Mâkuk'dur. Araplar bunları Ye'cuc ve Me'cuc diye Arapçaya çevirmişlerdir. Bu iki kabile, birçok millet tarafından bilinmekte ve ehli kitabın kitaplarında da anlatılmaktadırlar. Bu iki kabileden Rusya ve Asya'daki birçok kuzey ve doğu milletleri üremiştir. "scd1" ise Dağıstan bölgesinde Dcrbcnd ile Hazar şehirleri arasındaki dar boğazda bulunmakta ve şimdi demir kapı, Scd adıyla anılmaktadır. Bu iki dağ arasındaki dar boğazda eski demirden şeddin İzleri bulunmaktadır.

"SalVcUri-Alıbar" kitabından nakledilerek anlatıldığına göre, Abbasi Halifesi Va-sık'ın gönderdiği seriyyenin ulaştığı sed, Çin şeddidir. Bu surların uzunluğu yaklaşık 1250 mile, kalınlığı alttan 25 adıma, yukarıdan ise 15 adıma, yüksekliği ise 15 adım ile 25 adıma ulaşmaktadır. Bazı yerlerinde ise yüksekliği 40 adıma ulaşan kuleler bulunmaktadır. Bu surları İskender inşa etmemiştir. İskender'in inşa etliği scd, Dcrbend şeddidir. Bu müfessirin İfade ettiğine göre Zülkarncyn, meşhur Makedonyalı İskender'dir. Müfcssir Makedonyalı İskender'in bilinen putperest inancıyla Kur'an ayetlerinin ifade ettiği inanç arasım bulmaya çalışarak şöyle demiştir; Yunanlıların inancının putperestlik olmasından, O'nun da putperest olması gerekmez. Onun hocaları olan Aristotolis ve PcysaguriiN da Allah'a inanıyorlardı. Ancak onun bu çabası İkna edici değildir. Onun sözünden anlaşıldığına göre o, sözkonusu şeddi Mâkûk ve Âkuk kabilelerin saldırılarını engellemek İçin inşa etmiştir.

Diğer taraftan, çağdaş müslüman iki Hindli bilgin, Şibli Nu'mânî ve Ebu Kelam Azad, Kur'an'ın değişik bölümlerinde anlatılan konular hakkında bilimsel ölçülere uygun, birçok kaynaklara ve önemli tarihi belgelere dayanan araştırmalarda bulunmuşlardır. Birinci bilginin araştırması sonucunda tercih ettiğine göre, Zülkarncyn M.Ö. 5. asırda yaşamış Fars (İran) kralı Dârâ cl-Kebîr'dir. Ye'cuc ve Me'cuc, Kafkas dağlarının ardında Doğuda yerleşmiş Talar İskîı kabilclerindendir. İnşa ettiği scd ise, Hazar denizinin balı yakasında yer alan Dcrbcnd şehrine yakın Derbend seddi diye bilinen yerdir. İkinci bilginin araştırması sonucu da tercih elliğine göre Zülkarneyn, M.Ö. 6. asırda yaşamış Fars (İnin) kralı Melik Kurş'dur. Bu kral Dârâ cf-Kcbîr'den önce hükümdarlık yapmış. Babil memleketini yıkmış, Babil ülkesinden sürülen yahudilcrin Filistin'e dönmelerine ve Urşelhim (Bcyltfl Makdis) ile ma'bcdinin M.Ö. 538 yılında yeniden inşa edilmesine izin vermiştir. İnşa edilen sed İse Derbend seddi olmayıp, Vîladi Kuyuköz ve Tiflis şehirleri arasında yer alan Kafkas dağlarından birisinin iki tarafında, adlarından birisi olan Kurs boğazı ismiyle tanınan yerdeki sedclir. Bu scd hâlâ mevcut olup demir ve bakır karışımıdır. Ye'cuc ve Me'cuc ise Moğol kabilelerinden olup, yeryüzünde boz-gunculuk yapıyorlardı. Kurs seddi de onları engellemek için bina edilmiştir.

Her iki bilgin de söyledikleri kişinin Zülkarncyn olduğunu, fetihlerinin çokluğu, hü-kümdarlıklarının genişliği nedeniyle ispatlamaya çalıştılar. Diğer yönden, her iki kral da mensup bulundukları Zerdüşizm dininde de Allah'ın birliğine, hayrın emredilip, ahire -tin varlığına inanıldığını ispat etmeye çalışmışlardır. Bununla beraber, bizim onların bu çabalarını övmemiz gerekir. Ancak gerçeği söylemek gerekirse bize göre onların söyledikleri ikna edici değildir[126[126]]. Söyledikleri genellikle yorum, tahmin ve uzlaştırma lürün-dendir.

Kayda değer bir husus da bu iki alimin araş ti nn al arın da eski ahdin cüzlerinden Dân-yâl Pcygamber'in cüz'üne dayanmış olmalarıdır. Sözkonusu eski ahit bu yahudi peygamberinin gördüğü rüyayı içermektedir. Bu Peygamber, Babil krah Nebûhaz Nasr'ın Bcytü'l-Makdis'c saldırıp ma'bediyle birlikte onu yıkmasına, İsrailoğullarını da kendisiyle birlikle Babil'e esir olarak götürmesine şahit olmuştur. İşte bu peygamber anlatılan rüyasında iki boynuzlu bir koç görmüştü, boynuzlarıyla batıya, kuzeye, güneye vuruyordu, hiçbir hayvan önünde duramamıştı. Aniden batıdan gelen, iki gözü arasında bir boynıızu bulunan bir keçi, koça doğru yaklaştı ve ona vurarak iki boynuzunu da kırdı. Cebrail (a) ona bu rüyasını Allah'ın emriyle yorumladı; koç Fars (İran) kralı, keçi ise Yunan kralıydı. Eski tarihi yahudi kaynaklarının[127[127]] anlattığına göre yahudi hahamları Makedonya (Yunan) kralı Urîşelem'c (Beytü'l-Makdis'c-Kudüs'c) geldiğinde huzuruna çıkarak ona Dânyâl'ın rüyasını anlattılar ve tek boynuzuyla iki boynuzlu Fars (İran) kralına vurarak boynuzlarını kıran keçiden maksadın, kendisi olduğunu bildirdiler ve böylece ona yakınlaşıp katında mevki elde etmeyi

---

[126[126]] Bkz. "Saadet Asrı" kitabının Türkçe Tere, Telif Şiblî Nu'manî. Mtitrc. Ömer Tuğrul, s. 1725 v.d.; "Şahsiyet tü zi'l-Karneyn fi'l-Kur'arf (Kur'an'da Zülkarneyn'in Şahsiyeti) Ebu Kelam Âzâd.

[127[127]] Bkz. Yahudi Yusneyûs Tarihi, Beyrut, s.24.

hedeflediler. Ancak bu cüz'ün Dânyâl'ın vefatından bir müddet sonra yazılmış olduğu, içerisine bazı ziyade ve noksanlıklar sokularak tahrif edilmiş olduğu, ihtimalden uzak değildir.

Hcrhâlükarda biz Zülkarncyn iii sahsım ortaya çıkarmak için çaba göstermede bir fayda görmüyoruz. Çünkü kanaatimizce, üne sürülen her inceleme, ilmi belgeye dayanmayacak ve Kur'an kıssasında anlatılanla araştırma sonunda ulaşılan netice arasında bir uzlaşma yapılamayacaktır. En doğru olanın, Kur'an'ın durduğu sınırda kalmak olduğunu görüyor ve ayetlerin kapsadığı işaretlerden kesinlikle. Peygamber (s) döneminde herhangi bir şekilde Zülkarneyn adıyla tanınmış şahsiydin kastedildiğini ve bunu soran dinleyicilere doyurucu bir cevap niteliği taşıdığını söylemekle iktifa ediyoruz.

Unutmadan, müfessirlcrin kıssanın ayetlerinde seri olarak işaret edilen Zülkar-neyn'in şahsiyeti ve seferleri hakkında Pcygamber'in hadislerinden nakletmemelerine dikkat çekmeliyiz. Naklettiklerimizi Rcsululialrın ashabın ve tabiilerden bazılarına nis-bel etmeleri de mesnetsizdir. Bu konuda sahih hadisleri ihtiva eden kitaplarda birşey bulunmamakladır.

Müfessirler Zülkarneyn'İn şahsiyeti İle ilgili peygamber hadisleri nakletmemelerine rağmen, Ye'cuc ve Me'cuc hakkında çeşitli derecelerde birçok Peygamber hadisleri nakletmişlerdir. Ebu Hureyre'den nakledilen uzun bir hadiste şu ifadeler yer almıştır: "Peygamber Kıyamete yakın Deccal'ın çıkacağını, İsa (a)'nın ineceğini, sonra Ye'cuc ve Me'cuc'un her tepeden akıp geleceklerini, hatta onların önden gidenlerinin Filistin'deki Taberiye gölüne gelip suyunun hepsini içeceklerini, arkalarından gelenlerin de burada daha önce su vardı diyecekleririni" bildirmiştir. İsa Allah'a onları helak etmesi için dua edecek, Allah da boyunlarına kurt musallat edecek ve tek bir kişi gibi öleceklerdir, kokuşmuş leşleri, cesetleri yeryüzünün her karışını dolduracaktır. İsa yine Allah'a dua edecek, Allah da deve boynu gibi kuşlar gönderecek ve onları taşıyıp dilediği yere alacaklar, sonra da yağmur gönderip yeryüzünü onunla yıkayacaktır."

Bu hadisi Begavi ayetlerin tefsiri sırasında nakletmiştir. Müslim, Tirmizi ve Ebu Da-vud da uzun bir hadis rivayet etmişlerdir. Bu hadiste Kıyamet'e yakın Deccal ve fitnesinin ortaya çıkması, İsa'nın inmesi ve Deccal'ı öldürmesi, Ye'cuc ve Me'cuc'un çıkması ile Begavi'nin Nuvâs b. Semân'dan rivayet olarak nakledip zikrettiği hadiste yer alan hadiselerin çoğu anlatılmıştır. Tirmizi de hasen olduğunu söyleyip Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Peygamber, Zürkarneyn'in inşa ettiği sed hakkında şöyle buyurmuştur: "Ye'cuc ve Me'cuc her gün onu kazarlar, delinip yıkılmasına az bir mesafe kaldığında başlarında bulunan: Bu kadar yeter, dönün, yarın gelip kalanını delersiniz, der. Allah da onu öncekinden daha sağlam bir şekilde eski vaziyetine döndürür. Nihayet Allah onları insanların üzerine göndermeyi dilediğinde, başlarındaki kimse: Bugün dönün, yarın gelip inşaallah kalanını delersiniz der. Döndüklerinde onu bıraktıkları vaziyette bulurlar, delmesini tamamlayarak insanların arasına çıkarlar, suları içerler ve insanlar onlardan kaçar. Oklarını göğe atarlar;

kana bulanmış olarak geri gelir, bunun üzerine şöyle derler: Yeryüzünde olanları da, gökte olanları da zorla, baskıyla mağlup ettik. Allah da üzerlerine boyunlarından çıkan kurtlar göndererek onları öldürecektir. Canım kudreti elinde bulunan Allah'a yemin olsun ki, yeryüzünün hayvanları onların etlerini yemekten şişmanlayacaklar, bayram yaparak bolca şükredeceklerdir. "Bu hadisi İbn Kesir de nakletmiştir. Bundan başka Abdullah b. Amr'dan Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ye'cuc ve Me'cuc Adem (a)'in soyundandır. Şayet gönderiliri erse insanların yaşamlarını bozacaklardır. Onlardan bir adam, soyundan bin kişiyi, hata daha fazlasını geride bırakmadan ölmeyecektir. Arkalarından üç millet bulunmaktadır: Tâvîl, Tâyes ve Mensek". İbn Kesir, Evs'den merfu olarak nakledilen şu hadisi de nakletmiştir. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Ye'cuc ve Me'cuc'un sahip oldukları birçok kadınları vardır, diledikleri kadar cinsi münasebette bulunurlar. Birçok ağaçları vardır, diledikleri kadar aşı yaparlar. Onların erkekleri, ardında soyundan bin kişi, hatta daha fazla bırakmadan ölmez."

Ye'cuc ve Me'cuc Kur'an'da bir de Enbiya sûresinde anlatılmıştır: "Nihayet Ye'cuc ve Me'cuc'un Önü açıldığı ve onlar her tepeden akın etmeye başladıkları zaman... Ve gerçek va'd (Kıyamet) yaklaşınca, birden inkar edenlerin gözleri donakalır! Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz, bu durumdan habersizmişiz; hatta biz zalim kimselermişiz (derler)" (96-97). Görüldüğü gibi ayetler açık bir şekilde onların zuhur etmelerini, biraz geniş olarak aktardığımız hadislerin de ifade ettiği gibi, dünyanın sonunun alametlerinden birisi olduğunu anlatmaktadır.

Onlarla ilgili Önemli bir konuya temas edelim; onlar eski ve yeni ahid kitaplarının cüz'lerinde anlatılmıştır. Tekvin cüzünün onuncu kısmında (Me'cuc) isminin Yâfes b. Nuh'un Cevmer, Mâdây, Yâvân, Tevbel, Maşek ve Tîrâs çocuklarıyla birlikte geçtiği yazılıdır. Cuc kelimesi de Me'cuc'un bulunduğu yer olarak zikredilmektedir. Rûş, Maşek ve Tevbel'in reisi, Hazkayâl peygamberin cüzünde 38. ve 39. bölümde genişçe anlatılmaktadır. Bu lider, yahudİleri Babil'e esir edip sürmüş ve Haskayâl'in de esirler arasında olduğunu farketmiştir. Adı geçen iki bölümde de Allah'ın Kıyamet'e yakın, doğudan Cuc tarafından Me'cuc ve birçok topluluğu Filistin'e göndereceği ifade edilmektedir. Bu, Allah'ın gazabını gösteren büyük bir istiladır. Yeryüzündeki insanlar arasında büyük bir kargaşa ve felaket olacaktır. Dağlan yaracaklar, kaleleri ve surları yıkacaklardır. Sonra Nihayet Filistin toprağında ölecekler ve yırtıcı kuşlarla, çölün yırtıcı hayvanlarına yiyecek olacaklardır.

Eski ahdin cüzlerinden olan Aziz Yuhanna'mn rüyasının yer aldığı cüz'ün 20. kısmında Cuc ve Me'cuc ismi zikredilmiş ve onların yeryüzünün dört bir yanını kaplayacak deniz kumlan gibi çok büyük bir millet olduğu, Kıyamet'e yakın çıkıp, şehirdeki azizlerin ikametgâhını kuşatarak istila edecekleri, sonra da gökten bir ateşin düşüp, onları yok edeceği anlatılmaktadır.

Herhâlükarda müslümanın görevi, (isimleri Arapçalaştınlmış) Ye'cuc ve Me'cuc isminde iki kabilenin varlığına inanmaktır. Bunlar Ademoğullanndan Allah'ın yarattığı acaip

mahluklardır. Kıyamet'e yakın her tepeden akın ederek çıkacaklardır. Bütün bunlar Kur'an'da apaçık ve kesin olarak yer almıştır. Sahih hadis kitaplarında bulunan birçok hadislerde de genişçe anlatılmıştır. Onların halini aklımızla tam olarak anlayamasak da. Kur'an ve sahih olan Peygamber hadislerinin ifade ettiği ölçü ve sınırda durarak inanmamız gerekir. Diğer taraftan onların hikayesi, Peygamber döneminde yahudi ve hristiyanlann ellerinde mevcut olan eski ve yeni ahid cüzlerinde anlatılmaktaydı ve bu anlatılanlar ile Peygamber'in onlar hakkında buyurduğu hadisler arasında bazı yönlerden benzerlik bulunmaktaydı. Bunun bir sonucu olarak bu iki kabilenin haberleri Peygamber'in çevresinde ve döneminde meçhul değildi. Bilinmesi gereken bir husus da, Enbiya sûresinde onlardan, Kıyamet günü ve o günün dehşetli hallerini haber veren Allah'ın uyarılanndan bîr uyan niteliğinde bahsedilmiştir. Bu hikâye Kehf sûresinde amaçları arasında öğüt ve destek verme olan kıssayla birlikte anlatılmıştır. Her ne kadar müstakil olarak Peygamber'e yöneltilen bir soru üzerine gelmiş olsa da, kıssanın üslubu enel olarak Kur'an kıssalarının üslûp ve hedefleriyle uyum içerisindedir. Bu kıssanın içerdiği öğütlerden bazısını şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi: Allah ile Zülkarneyn arasında geçen karşılıklı konuşma. Bu Zülkarncyn'in imana davet eden, salih işler yapan mü'minlerc güzel muamelede bulunan, zorbalara da azap eden bir mü'min olduğu açıklamasını içermektedir.

İkineisi: Ayet, Zülkarneyn'in Allah'ın vaadinin geleceğini, onun şüphesiz hak olduğunu, bu vaadin de öldükten sonra diriltip bir araya toplamak olduğunu kesin bir ifadeyle ani alnı aktadır.

Üçüncüsü: Kıssa şu açıklamayı da bünyesinde barındırmaktadır. Bu büyük kral; hükümdarlığı, yaptığı fetihler ve bu dereceye ulaşan önemi nedeniyle neredeyse yeryüzünün doğusu ve batısının; Allah'a iman eden, ahiret gününe inanan, Allah'a davet eden .salih mü'minlerc güzel davranıp mükâfatlandıran, inkar eden kafirleri de cezalandıran bir efendisi olmuştur. Öyle ki davetteki metoduyla Peygambcr'in davet ederken izlediği ve Kuran ayetlerinin de içerdiği metod arasında uygunluk bulunmaktadır.

Dördüncüsü: 98-101. ayetler kıssayı tamamlayıcı hususlar ihtiva etmektedir. Kıya-rrie't'in kesinlikle kopacağı bildirilerek, Allah'ın ayetlerini duymam azlıktan gelip hatırlamayan ve Peygamber kendilerine cehennem ateşinin varlığını haber verdiği halde hidayete ulaştıran nuru görmemezlikten gelen kafirlere uyarıda bulunulmuştur. [128[128]]

102- İnkar edenler, beni bırakıp kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Gerçekten biz cehennemi kafirler için bir konak olarak hazırladık.

[128[128]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/520-528.

103- De ki: "Size işleri bakımından en çok ziyana uğrayacak olanları haber vereyim mi?"

104- Dünya hayatında bütün çabaları boşa gitmiş olan'[129[129]] ve kendileri de iyi iş yaptıklarını sanan kimseleri...

105- işte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkar eden, bu yüzden amelleri boşa çıkan kimselerdir. Kıyamet günü onlar için bir terazi tutmayız.

106- İnkar ettikleri, ayetlerimi ve elçilerimi eğlence yerine koydukları için onların cezası cehennemdir.

107- İnanıp iyi İşler yapanlara gelince, onların konağı da firdevs'[130[130]] cennetleridir.

108- Orada sürekli kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler[131[131]].

Ayetlerin ifadesi gayet açık olup, önceki bölümün sonunda Zülkarneyn kıssası vesile kılınarak başlatılan, İnkar edenlere yönelik yüklenmenin devamı ve tamamlayıcısı ni-leliğindedir.

Ayetlerde ortak koşan kafirlere karşı tehdit, aşağılama ve bir uyarı bulunmaktadır. Onlara ahircltekİ varacakları yer açıklanmış, sonra da Kur'an üslubuna uygun olarak kafirlerin varacakları yere mukabil iyi-salih işler yapan mü'mİnlcrin varacakları yerin açıklamasına geçilmiştir.

Ayetlerde, iman ve küfrün insanların yaptıkları işlerdeki tesiri, önceki münasebetlerde tekrar edilen izahtan daha fazla bir şekilde ve değişik bir üslûpta açıklanmıştır. Ahirdi yalanlayıp Allah'a ortak koşan kafirin yaptığı güzel işler, onun imani ve vicdani endişesinden kaynaklanmamaktadır. Yapılan iyi işlerin, sahibinin ortak koşması ve inkarı sebebiyle Allah katında boşa gitmesinin yanısıra, bu tür ameller aniden ortaya çıkabilecek en ufak bir vesvese ve dünyevi menfaat nedeniyle hemen değiştirilmeye, altüst olmaya ve terk edilmeye maruz kalabilir. Halbuki Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse yaptığı iyi işler üzerinde sürekli sabit kalmaya devam eder. Çünkü o, yaptığı bu işlerle Allah'ın rızasına, sevgisine ulaşıp O'na yakınlaşmayı ve ahiret mükâfatım elde etmeyi ümit etmektedir. Bu üslûpta da Peygamber davetine katkıda bulunmak suretiyle sürekli bir destekleme anlamı bulunmaktadır. [132[132]]

[129[129]] Dalle sağyıhum Yaptıkları işler mahvolmuş, zayi olmuştur.

[130[130]] El-Firdevs Firdevs. Söylendiğine göre, firdevs, Rumca bir kelime olup Arapçalaştırılmıştır. Anlamı ise, içerisi hurmalık ve çiçeklerle dolu bir bahçedir. Yahut her türlü bahçenin güzelliklerini toplayan yer anlamında veya cennet bahçelerinin ortasında en Üstün özelliklere sahip olan yer anlamındadır. Her halûkârda kelime Arapçalaştırılarak fasih dile kazandırılmış olup, daha Kur'an inmeden önce ifade ettiği anlam anlaşılmaktaydı.

[131[131]] Hivelan Oradan başka bir yere gitmek istemezler.

[132[132]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/529-530.

109- De ki: "Rabbimin sözleri (ni yazmak) için deniz mürekkep olsa ve yardım için bir o kadar da getirsek dahi, Rabbimin sözleri tükenmeden önce, elbette deniz tükeni-verirdi".

110- De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım; yalnızca bana sizin ilahınızın tek bir İlah olduğu vahyolunmaktadır. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiç kimseyi ortak tutmasın".

Ayetlerde Peygamberimİz(s)'e yönelik, Alah'ın ayetlerinin yüceliğine delalet eden hadise ve delillerin sayılamayacak kadar çok ve geniş olduğunu insanlara açıklaması emri vardır. Hatta o derece ki, şayet bu ayetler, olaylar, deliller yazılmak istense, deniz de mürekkeple dolu olsa, bir o kadar deniz dolusu mürekkep daha olsa bunlar bitmeden mürekkep biterdi. Yine Peygamberimize, kendisinin onlar gibi bir insan olduğunu, ayrıcalık olarak bütün sahip olduğu şeyin kendisine vahyolunan, ilahlarının tek bir ilah olduğu ve O'nun hiçbir ortağı bulunmadığı gerçeğini açıklaması, Allah'a kavuşmayı ve O'nun katındaki güzel mükâfatlan elde etmeyi arzulayanların da O'na inanarak salih amellerde bulunmalarını ve O'na hiçbir kimseyi ortak etmemelerini söylemesi emredilmiştir.

İki ayet de önceki ayetleri tamamlamakta ve aynı zamanda da sûre için kuvvetli bir sonuç teşkil etmektedir.

Ayetler peygamberin görevinin sadece insanları uyarmak olduğunu, bundan sonra da tercihin onlara ait olduğunu, kim kurtuluşu arzu ederse iman edip salih işlerde bulunması gerektiğini, kimin de bunu yapmaktan sakınırsa akibetinin helak olacağını açıklamaktadır. İkinci ayetin son kısmında, önceki ayetlerin içerdiği telkine destek ifadesi bulunmaktadır.

Dikkat edilirse buradaki birinci ayet ile Lokman süresindeki 27. ayet arasında bir tür farklılık ve değişiklik göze çarpmaktadır: "Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem; deniz de arkasından yedi deniz daha katılarak (mürekkep olsa) yine Allah'ın sözleri (yazmakla) tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak galip ve hikmet sahibidir." Ancak bunu söylemek doğru değildir. Çünkü burada da, orada da maksat, Allah'ın ilminin ve sözlerinin miktarının büyüklüğünü göstermektir ve bunlann anlatılmakla yahut kaydedilerek yazılmakla tüketilemeyecek kadar büyük olduğu, her iki yerde de hikmetle sunulan vahyin gerektirdiği ifadelerle açıklanmıştır. [133[133]]

[133[133]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/530-531.

MERYEM SURESİ

Kur'an'daki Sırası:19

Nüzul Sırası:40

Ayet Sayısı:98

İndiği Dönem:Mekke

Surenin Tanıtımı

Sürede, Hz, isa'nın doğumundan bahsedilmekte ve peşi sıra Hz. Yahya'nın Allah'tan bir mucize olarak doğumu anlatılmakta ve Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu iddiasının ne kadar çirkin olduğuna değinilmektedir. Sırayla, bazı peygamberlerin ve onların uyarılmasından, onlara iyi davranılması konusunda yapılan çağrılardan bahsedilmektedir. Kâfirlerin tutum ve sözlerini, oniora ve inançlara karşı çıkışı, korkutulmalarını, onların ve muttaki mü'minlerin akıbetlerini karşılaştırarak açıklayan bölümler sûrede yer almaktadır.

Sûrenin iki bölümden oluştuğu görülmektedir, ilk kısım peygamberler silsilesinin sonuna kadar olan kısımdır. Her iki kısımda birbirine paralel olarak, farklılıklar otsa da kafiyelidir. İki kısım arasında bu tür bir İlişki vardır, öte yandan sûrenin bölümleri aralıksız olarak tamamlanıncaya kadar, peşpeşe nazil olduğunu gösteren bir düzen içermektedir. 58. ve 71. ayetlerin Medeni olduğu rivayet edilmiştir. Bu iki ayetin gerek sıralama, gerekse konu olarak bağlamıyla olan ilişkisi rivayet hakkındaki şüpheyi pekiştirmektedir. Sûrede Kur'an'ın indirilişi ile ilgili bir tasviri içeren, İki ayet (64, 65) yer almaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1- Kar, ha, yâ, ayn, sâd.

2- Bu, Rabbİnin, kulu Zekerİya'ya rahmetini artıştır'2[2]'.

3- O, Rabbİne gizli bir seslenişle yalvarmıştı.3[3]

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/123.

2[2] Zikri rahmeti rabbike Ahdehu Zekeriyya Anış. Bildirme, haber verme ya da hatırlatma anlamındadır. Bu durumda ayetin yorumu "Allah'ın Zekeriyya'ya olan rahmetini bildirmek" olacaktır.

3[3] Nideen hafîyyen Gizli bir sesleniş. Allah'a içinden ve insanlardan Gizli dua etti.

4- "Rabbim, demişti, ben, bende kemik gevşedi[4[4]] baş, İhtiyarlık aleviyle tutuştu[5[5]]'. Rabbim, sana dua iie hiçbir zaman bahtsız olmadım[6[6]]'. (Her dua edişimde kabul buyurdun, beni istediğimden mahrum etmedin).

5- Doğrusu, ben arkamdan yerime geçecek yakınlar (imin

iyi hareket etmeyecekler) İnden korktum[7[7]]; karım da kısır[8[8]] (ne olur) katından bana bir veli lütfet.

6- Ki (o), bana ve Yakub oğullarına mirasçı olsun, Rabbim onu beğendiğin[9[9]]' bir insan yap.

7- (Allah buyurdu): Ey Zekeriyya, biz sana bir oğu! müjdeleriz, adı Yahya'dır[10[10]]'. Daha önce ona hiç kimseyi adaş yapmadık'[11[11]]' (ondan önce kimseye bu adı vermedik).

8- (Zekeriyya): "Rabbim, dedi, benim nasıl oğlum olur? Karim da kısırdır. Ben ise İhtiyarlığımın son sınırına vardım.[12[12]]

9- Dedi: Öyledir, ama Rabbin: "O bana kolaydır, daha önce de sen de hiçbir şey değilken seni de yaratmıştım" dedi.

10- "Rabbim" dedi, (öyle İse) "bana bir işaret ver"'[13[13]] "Senin işaretin, sapasağlam olduğun halde tam üç gece (ve gündüz) insanlarla konuşmamandır[14[14]]' dedi.

11- (Zekeriyya) mabedden[15[15]] kavminin karşısına çıkıp onlara: "Sabah akşam (Rabbinizi) teşbih edin!" diye İşaret etti.[16[16]]

[4[4]] Ve henel azmû Kemik gevşemesi, kemiğin ıhlıyariiKian zayıflaması ve inceleşmesi.

[5[5]] İşteale'rre'su şeyken Baş, ihtiyarlık alcviyle tutuştu. Saçın çokça ağarmasından kinayedir ve "İştial11 in aslı ateşin ışınlarının yayılmasıdır.

[6[6]] Lem ekim biduOİke rabhi şakıyyen Sana dua ile hiç bir zaman bahtsız olmadım. "Duamı hiç karşılıksız bırakmadın" veya duada senden kötü ya da haram bir şey istemedim.

[7[7]] mevali Yakınlar; mirasçılar; ayetin manevi havası burada kastedilenin. Zekeriyya'nın kendi soyundan ya da çevresinden olmayan mirasçılar olduğunu düşündürmektedir.

[8[8]] Akiran Kısır.

[9[9]] Radiyyen Kendisinden hoşnut olunan.

[10[10]] Yahya Eski Ahît'te, Zekerriyya'nın oğlu olarak geçen "Yuhan-

na" isminin Arapçalaştırılmış halidir. Tercih edilen görüşe göre bu isim

Kur'an nazil olmadan önce ArapçalaştınImiştir.

[11[11]] tem necal lehu miti kahli semiyyen Ondan önce kimse bu isimde isimlendirilmcmişlir.

[12[12]] Itiyyen Son derece; kelimenin aslı kuruyup incelmek, gevremektir.

[13[13]] Ayeten (İşaret) Burada kadının hamileliğinin belirtisi anlamındadır.

[14[14]] Ellatükellimenâse DiMtütülüp, köttuşamaz olmak.

[15[15]] el-mihrabi İbadet edilen yer. İlgili açıklama Saf sûresinde geçmiştir.

[16[16]] Eıhâ Konuşmaksızın bir şey yapılmasını söyleme ya da işaret

12- Ey Yahya! Kitab'ı kuvvetle tut (O'nun emirlerini uygula (dedik) ve ona çocuk İken hikmet'[17][17] verdik.

1 3- Katımızdan bir rahmet ve temizlik de[18][18]' (verdik; o günahlardan) korunan oldu.

14- Ana babasına iyilik[19][19]' ediciydi, başkaldıran bir zor-ba[20][20] değildi.

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve diri olarak kaldırılacağı gün ona selâm olsun.

Sûre beş hurufu mukattaa ile başlamaktadır. Bu hususta pek çok görüş ileri sürülmüştür. Biz bu görüşlerden sadece 'dikkat çekmek ve uyanda bulunmak için' olanını benimsiyoruz. Bazen bu harfler konunun önemine dikkat çekmek için gelmiştir.

Bu beş harfi izleyen ayetler Zekeriyya (a)'nm oğlu Yahya (a)'mn doğum kıssasını ve bu doğumdaki ilahi mucizeyi içermektedir. İfadeler daha önce arzeltiğimiz kelime ve cümlelere ilişkin açıklamalara başvurulması halinde, başka herhangi birşeyi gerektirmeyecek kadar açıktır. Yahya (a)'nın çok yaşlı bir baba ve daha önceden kısır olan bir anneden ilahi bir mucize olarak doğumu anlatıldığı gibi Zekeriyya (a) ve Yahya (a)'nın Allah kalındaki kıymetleri ve eriştikleri makamlardan da bahsedilmektedir. [21][21]

Yahya (A)'Nın Doğum Kıssasının Anlamı

Ayetlerin manevi havası. Mesih (a)'in doğumuyla hristiyanlann, O'nun Allah'ın oğlu olduğu iddialarının çürütülmesinin ve bu doğumun ilahi bir mucizeden başka birşey olmadığını ifade etmek için; Mesih (a)'in mucizevi doğumuna ilişkin kıssanın önünde bu kıssa anlatılmaktadır. Bu konuyla bağlantılı olarak Yahya (a)'nın doğum kıssasının, İsa (a)'nm doğum kıssasından önce anılmasının, Mesih (a)'in doğumunun benzeri ilâhi bir mucizenin daha önce vuku bulduğunun göstergesi olduğunu ve ona bir hazırlık mahiyetinde olduğunu söylemek pek yanlış olmayacak, Allah'ın Mesih'(a)in babası, Mesih (a)'in de Allah'ın oğlu olması, babalık ve oğulluk sözlük anlamıyla kullanıldığında, Hrİstİyanlık inancının bu asıl üzerine bina edilmesi ise doğru olmayacaktır.

Yalıya (a)'nın doğumunun ilahi mucizevi yönü yahudİ ve hristiyanlarca biliniyordu ve

[17][17] el-Hukme Anlayış ve hikmet ya da peygamberlik.

[18][18] Vehananen min ledunnave.zakaten,fOnu Zekeriyya'ya temizlemek için ve merhamet olsun diye yaptın veya <j un j&n^ merhamet ve temizliği verdik.

[19][19] Betren İyi davranan, iyilik yapan.

[20][20] Cehharen Kalı yürekli, haddini aşan.

[21][21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/127.

benimsenmişti. Yine Luka İncili'nde (birinci bölümde) bunu doğrulayan açıklamalar yer almıştır. Aynı bölümde Allah'ın Meleği. Ruhu'I Kudüs'ün hululünü ve O'nun İsa'ya hamile olduğunu müjdelediğinde Hz. Meryem'e bunu hatırlatmıştır. Nitekim Hz. Meryem O'na "Ben adam yüzü görmeden nasıl hamile kalabilirim?'' dediğinde, Melek yaşlı ve kısır olmasına rağmen Zereriyya'nın karısı da hamile kalmıştı, bu Allah'a göre

imkansız değildir"

İzleyen ayetler de geçecek olan, İsa (a)'nın doğumunda mevzu bahis olan hristiyan-ların sefahatlerini dile getiren, Kur'an'ın güçlü ifadeleri bu şekildedir. 22[22]

1 6- Kitab'da Meryem'i de an. Bir zaman o ailesinden ayrılıp23[23] doğu yönünde bir yere çekilmişti. (Evinde veya ma-bedde bir kenara çekilip kendini ibadete vermişti.)

17- Onlarla kendi arasına bir perde çekmişti 24[24]Biz de ruhumuzu (Cebrail'i) ona gönderdik. (O) ona düzgün bir İnsan şeklinde göründü.

18- (Meryem) dedi ki: "Ben senden çok esirgeyen (Allah)a sığınırım. Eğer Allah'tan korkuyorsan25[25] (bana dokunma)."

19- (Ruh): "Ben, dedi, sadece Rabbinİn elçisiyim. Sana tertemiz26[26] bir erkek çocuğu hediye edeyim diye (geldim)".

20- "Benim nasıl oğlum olur? dedi, bana bir insan dokunmadı ve ben bir kahpe'27[27] de değilim.

21- (Rûh): "Öyledir" dedi, Rabbin: O bana kolaydır. Onu insanlara bir mucize ve bizden bir rahmet kılmak için (bunu yapacağız) dedi ve iş olup bitti28[28]'.

22- (Meryem), ona gebe kaldı. Onunla uzak'29[29] bir yere çekildi.

23- Doğum sancısı onu, bir hurma dalı(nın alti)na getirdi30[30] "Keşke, dedi, bundan önce

---

22[22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/127.
23[23] İntebezei m\n ehlİha Ailesinden ayrıldı, uzak düştü.

24[24] Ittehazet min dûnihim hıcâhen Onlardan gi;

lendi, ibadet ve itikat için onlardan uzaklaştı.

25[25] Inkünte îehyyen Eğer Allah'tan sakmanlardansan.

26[26] Zekiyyen Tertemiz. İbn-i Abbas ise kelimenin 'Peygamber' anlîmında kullanıldığı görüşündedir.

27[27] Begıyyen Azgın, utanmaz, kahpe.

28[28] Ve hane emran makdiyyen İş oİup bitti.

29[29] Kasıyycn Uzak.

30[30] Ecâehâ'l mehâdu Doğum sancısı onu oraya siğındirc ya da sığınmak zorunda kaldı.

öiseydİm, unutulup gitseydi m."

24- Altından (Rûh) ona şöyle seslendi: "Üzülme, Rabbin alt tarafından bir su arkı'[31][31] var etti".

25- "Hurma dalını sana doğru silkele, üzerine olmuş taze hurma[32][32]'dökülsün[33][33].

26- "Ye, iç, gözün aydın olsun! Eğer insanlardan birini görürsen: Ben Rahman için (susma) oruc(u)[34][34] adadım, bugün hiçbir İnsanla konuşmayacağım, de."

27- (Meryem) onu taşıyarak kavmine getirdi: "Ey Meryem, dediler, sen tuhaf bir iş[35][35] yaptın.

28- "Ey Harun'un kız kardeşi[36][36]', baban kötü bir adam değildi (sen ne yaptın böyle)?"

29- (Meryem) çocuğu gösterdi. Dediler ki, "Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?"

30- (Çocuk): "Ben Allah'ın kuluyum, dedi, [37][37] bana Kİ-tab'ı verdi, beni Peygamber yaptı."

31- "Beni bulunduğum her yerde yararlı kıldı. Sağ olduğum sürece bana namaz kılmayı, zekât vermeyi emretti."

32- "(Beni) anneme iyilik eder (kıldı), beni başkaidıran bir zorba yapmadı."

33- "Doğduğum günde, öleceğim günde ve diri olarak kaldırılacağım günde bana esenlik verilmiştir".

34- İşte Meryem'in oğlu İsa, şüphe edip ayrılığa düştükleri şey, gerçek söze göre budur.

35- Çocuk edinmek, Allah'a yakışmaz. O'nun şanı yücedir. Bir işi yapmak İstedi mi ona sadece "ol' der, o da ofur.

36- "Şüphesiz Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz-dir. O'na kulluk edin. İşte doğru yol budur.

---

[31][31] Seriyyen Akan su kanalı. Ark, yine 'şerefli, asil1 anlamına d geidiği söylenmiştir. İlk anlam. Allah'ın Hz. Meryem ve oğlu (a)'na bahşett ği bir mucizeye işaret etmeyi amaçlayan sonraki ayette geçen 'hurma ağaç hurma, yeme, içme kavramlarına uygun düşmektedir. Hurma ağacına hay; vermiş, hurma meyvaları oluşturmuş ve o yesin içsin diye yanıbaşında su ç kaimıştır.

[32][32] Retken ceniyyen Yenilebilir, toplanmış hurma.

[33][33] Tusakıt Dökülsün, düşsün.

[34][34] Savmcn Burada susma, konuşmama anlamındadır.

[35][35] Feriyyen Çirkin iftira.

[36][36] Ya uhti Hanine Hz. Meryem'in herkes tarafından bilinen takvası ima edilmekte ve Allah'a ibadet edenlerin başı olarak bilinen, Musa (â)'nıh kardeşi Hz. Harun'a benzetilmektedir.

[37][37] Ye mî er üne Şüphe ettikleri ve çekiştikleri.

Bu ayetlerde Peygamber (S)'e Hz. Meryem'in kıssasını ve İsa (a)'nın doğumunu anlatması emrcdilmcktedir. İfadelere gerekli lafızlara ilişkin sunulan açıklamalardan fay-dalanilırsa, başka bir açıklamayı gerektirmeyecek kadar açıktır.

Aynı konunun devamı mahiyetinde olduğunu söylememizi mümkün kılacak kadar önceki ayetlere göndermede bulunulmaktadır. Kıssayı anlatan ayetlerin peşi sıra gelen 34-36. ayetler, kıssada geçenlerin hak olduğunu, insanların İsa (a)'nın gerçek yönleriyle ilgili çekiştikleri. İsa (a)'nın doğumu hakkında ihtilafa düştükleri. Allah Tealâ'nın çocuk edinmekten beri olduğu, -çünkü bu O'nun azametine ve Rabbhğına yakışmaz- Allah'ın mutlak ve sadece kendi isteğine bağlı olarak her istediğini yapmaya yetecek kudretle olduğunu ifade etmektedir. Son ayette ise hitab ikinci şahıslara ve dinlemekte olanlara yöneltilmekte ve Allah'ın her şeyin Rabbi olduğu ve onların sadece Allah'a ibadet etmek zorunda oldukları söylenmektedir; gerçekten de bu teslim olmaları gereken bir hakikattir ve izlemeleri gereken dosdoğru bir yoldur.

Pek çok müfessir, son ayetin İsa (a)'nın anlattıklarının devamı niteliğinde olduğu görüşündedirler. Nitekim Maide sûresinin 72. ayetinde olduğu gibi, başka ayetlerde an-latılanlar ile karşılaştırıldığında bunun mümkün olduğu görülebilir. "Andolsun, Allah, ancak Meryem oğlu Mesih'tir! diyenler elbette kâfir olmuşlardır- Halbuki Mesih demişti ki: "Ey İsrailoğulkm! Benim Rabbim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Zira kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki Allah ona cenneti haram etmiştir ve onun varacağı yer ateştir: zalimlerin yardımcıları yoktur!" Yine Zuhruf sûresi 63-64. ayetleri konuya açıklık getirir: "ha, açık kanıtlar getirince dedi ki; "Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını size açıklamak için (geldim), Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Allah, işte benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz O'dur. O'na tapın, doğru yol budur." Yine ayetin, Peygamber (s)'e anlatması emredildiği Hz. Meryem ve İsa (a)'nın kıssalarının peşisıra yine sözü dinleyenlere yöneltmeyi hedeflediği de ihtimal dışı değildir; nitekim bu ihtimal bazı müfessirler tarafından da dile getirilmiştir. [38][38]

İsa (A)'Nın Doğum Kıssasının Anlamı

Biz ne bu ayetlerin ne de öncekilerin nüzul sebebine ilişkin herhangi bir rivayete rastlayamadık. Ne var ki başlangıçta, Peygamber'(s)e İsa (a)'nın doğum kıssasını ve Hz. Meryem'i anması emredilmcktedir. 35. ayet kıssanın anlatılmasındaki gayenin, muhalab olan kişilerin hakkında ihtilafa düştükleri şeyin gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu ise Peygamber (s) ile Araplar arasındaki ya da O'nunla hristiyanlar arasındaki ya da sözü edilen gruplardan bir taifenin de bulunduğu bir topluluk arasında meydana gelen tartışma

---

[38][38] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/131.

münasebetiyle ya da Peygamberden Hz. İsa'nın keyfiyeti ve doğumu hakkında soru sorulması üzerine ayetlerin indirildiğine bir işaret, bir kanıt kabul edilebilir. İlahi hikmet. Yahya (a)'ın kıssasının da hazırlık ve pekiştirme için anlatılmasını gerektirmiştir. Benzeri durumlar aynı amaç ve aynı pekiştirmeye yönelik olarak Âl-i İmran süresindeki gayet uzun bir bölümde (33-68. ayetler arasında) yinelenmektedir. Müfessirler o sûrenin hicretten sonra Necran hristiyanl arından bir grup ile Peygamber (s) arasında yapılan bir tartışma üzerine indiğini rivayet ederler; öyle ise yine benzeri bir toplantının Peygamber ile Mckkeli hrisliyanlar arasında da yapılmış olabileceği ve Meryem sûresinin incelemekte olduğumuz bölümünde bu zamanda nazil olmuş olması uzak bir ihtimal değildir.

Meryem sûresinin ayetleri ve genel manevi havası ve İsa (a)'nın durumu, doğumu, hristiyanların bu konudaki inançları ve Arapların bu bağlamdaki tutumları ile ilgiii diğer sûrelerde geçen pek çok ayet. İsa (a)'nın ve kişiliğinin ayetlerin nazil olmasından önce çekişme ve tartışmaların odağını teşkil ettiğini göstermektedir. Araplar ya da Araplardan bir grup biraz önceki Fatır sûresinin ayetlerinin bildirdiğine göre, kendilerine ki'tap indirilenlerin çekişme ve ihtilaflarını eleştiriyor ve eğer kendilerine bir peygamber gönderilse ve kendi dillerinde bir kitap indirilmiş olsa onlardan daha doğru bir yolda olacaklarını söylüyorlardı. Yine onlar ve onlardan bir grup, Zuhruf sûresinin şu ayetlerinin ifade ettiği gibi, Mesih konusunda hristiyan inancının sağlam olmayan bir mantık üzerine kurulu olduğunu görebiliyorlardı: "Meryem oğlu, bir misal olarak anlatılınca hemen kavmin, ondan ötürü yaygarayı hastılar: 'Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa O mu?' elediler. Bunu sadece tartışma için sana misal verdiler. Doğrusu onlar, kavgacı bir toplumdur, O sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğulları'na örnek bir kuldur. Eğer dikseydik, sizden, şu dünyada yerinize geçen melekler yapardık. O Kıyametin kopacağını gösterir bir ilimdir. O saatin geleceğinden hiç şüphe etmeyin, bana uyun. Doğru yol budur. Şeytan sizi (bundan) alıkoymasın. Çünkü O, sizin için açık bir düşmandır. İsa açık kanıtlar getirince dedi ki: Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmım açıklamak için (geldim). Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Allah, işte benim de Rahhim. sizin de Rabhiniz O'dur. O'na tapın, doğru yol budur." (Zuhruf, 57-64)

Kur'an'm bazı ayetlerinin de işaret ettiği gibi, yahudiler Hz. Meryem'e iftira atıyorlar, İsa (a)'ya inanmıyor, onu yalancılık ve büyücülük ile niteliyorlardı; nilekim Nisa sûresinin şu ayetlerinde şöyle buyurulmaktadır: "Sözlerini bozmalarından, Allah'ın ayetlerim inkâr etmelerinden, haksız yere peygamberleri öldürmelerinden ve 'kalplerimiz kılıflı' demelerinden ötürü başlarına belâlar getirdik. Hayır (kalpleri kılıflı değil) fakat inkârlarından ötürü Allah o kalplerin üzerini mühürlemiştir. Artık pek az inanırlar" (Nisa, 155).

Meryem'e büyük bir iftira atanlara karşı, yine Maide sûresinde şu açıklama vardır: "Allah demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla. Hani seni Ruhu'l kudüs ile desteklemiştim: beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun; sana Kitab'ı.

Hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i öğrettim. Benim iznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yaratıyor, içine üflüyordun, benim iznimle kuş oluyordu: anadan doğma körü ve alacalıyı, benim iznimle iyileştiriyordıtn; benim iznimle ölüler (diriltip kabirlerden) çıkarıyordun: İsrailoğullan'nı da senden savmıştım; hani sen onlara açık deliller getirdiğin zaman, içlerinden inkâr edenler; 'Bu açık bir büyüden başka bir şey değil!' demişti." (Maide, 110)

Hristiyanlar da kendi aralarında büyük ihtilaflarla gruplara ayrılmışlardı; Onlardan İsa (a)'riin Allah'ın oğlu olduğuna ya da Allah'a ait üç uknumdan biri olduğuna veya Allah olduğuna inananlar vardı. Nitekim Nisa sûresinde şu ikazda bulunulur: "Ey Kitah Ehli dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olmayan şeyler söylemeyin! Meryem oğlu Isa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'n-dan bir ruhtur. Allah'a ve elçilerine inanın, (Allah) 'üçtür' demeyin. Kendi yararınıza o/arak buna son verin. Çünkü Allah, yan/ız bir tek Tanrı'dır. Hâşa o, çocuk sahihi olmaktan yücedir (münezzehtir). Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter" (Nisa, J7I), Maide sûresi 17. ayette şöyle bıyurulur: "Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler küfre girmişlerdir. De ki: 'Öyle ise Allah, Meryem oğlu Mesih'i, annesini ve yeryüzünde olanların hepsini helak etmek istese, Allah'a karşı kimin elinde bir şey var?' Göklerde, yerde ve ikisinin arasında bulunan herşey O'nundur. 0. dilediğini yaratır, Allah herşeyi yapabilendir". Yine Maide sûresinin 73. ayetinde; "Allah, üçün üçüneüsüdür' diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa yalnız bir tek Tanrı vardır, başka Tanrı yoktur. Bu dediklerinden vazgeçmezlerse elbette onlardan inkâr edenlere acı bir azah dokunacaktır." buyrulmaktadır.

Yine onlardan bazıları Mesih'in ilahi ve insani olarak iki irade yada yapısı bulunduğuna ve ilahi yapısınm Baba ile Tanrı ile aynı yapıda olduğuna inanıyorlardı. Bu haliyle, o tam bir tanrıdır. Bazıları ise ilahi ve insani olan yapıların onda birbirine geçip tek bir yapıyı oluşturduklarına fakat Allah ile aynı olmadığına inanıyorlardı. Bir kısmı ise onun Allah'ın oğlu olduğuna inanmıyor, fakat kendisinde Allah'ın ruhu ya da Ruhu'l Kudüs'ün bulunduğuna ve bunun da Allah'ın asli yapısına dönüştüğüne inanıyordu. Halbuki Meryem beşer olarak hamile kalmıştır, dolayısıyla Allah'ın annesi olarak isim-

lendirilmesi doğru olamaz. Yine hristiyanlardan bir grup ise O'nun marangoz Yusuf'tan normal bir doğum i!e dünyaya gelmiş bir insan ve peygamber olduğu inancındadır. Bazıları bakire Meryem'den mucizevi bir doğum .sonucu doğmuş bir insan ve peygamber olduğu inancındadırlar, İsa (a), Muhammed (s)'i de müjdelemiş, ne çarmıha gerili ne de öldürülmüştür. Sadece böyle zannedilmek suretiyle yanıbnmıştır. Nitekim bu husus Saf sûresinin şu ayetindeki gibi Kur'an'm bazı yerlerinde anlatılmaktadır: "Mery,oğlu Isa da: 'Ey Israiloğulları, ben size Allah'ın elçisiyim, benden Önce gelen Tevra doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir elçiyi müjdeleyici olarak gcderildim' demişti". Yine Nisa sûresinin 157. ayetinde "Oysa O'nu öldürmediler ve c,madılar; fakat (bu iş) kendilerine, benzer gösteri/di" buyrufmaktadır. Hristiyanlann bazılan da Maide sûresinin 110-117.

ayetlerinde bildirildiği gibi, Meryem'i ilahi vasıflar niteliyorlardı: ''Ve yine Allah demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara: 'beni ıannemi, Allah'tan başka iki tanrı edinin' dedin? 'Hâşâ' dedi, "Sen yücesin, benim içi gerçek olmayan bir şeyi söylemek benim haddime değildir.' Eğer demiş olsaydım, Se

bunu bilirsin, Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben Sen'in nefsinde olanı bilmem. Çür,kıt gizlileri hilen yalnız Sensin, sen! Ben onlara 'benim ve sizin Rabb'iniz olan Allah\ kulluk edin' diye senin bana emretmiş olduğundan başka hiç birşey söylemedim. Ben onların içinde olduğum sürece onları kolladım, fakat sen beni vefat ettirince onları gözetleyen (yalnız) sen oldun. Sen her şeyi görensin"'.[39[39]]

Allah bu ayetleri ya bir tartışma üzerine ya da Mesih (a)'in keyfiyetine ilişkin bir soru üzerine her şeyin hakettiği yerini bulması için indirmiştir. İsa (a)'ıım doğumu bir mucize ile tamamlanmıştır, yakın bir zaman Öncesinde de Yahya (a)'nin çok yaşlı bir baba ve kısır bir anneden doğumu gibi ilahi bir mucize gerçekleşmiştir. Yahudiler de hristi-yanlar da gayet iyi biliyorlardı ki, bütün bunlar İsa (a)'nm Tanrı ya da Tanrı'dan bir parça veya Yahya (a)'dan ayrı olarak sadece O'nun Allah'ın oğlu olmasını; Hz. Meryem'e iftira atılmasını veya ilahi paye verilmesini gerektirmektedir. İsa (a) içinde bulunduğu bu durumuyla Allah'ın salih kullarından bir kul, Allah'ın sadece kendisine Çağırması, yüksek ahlâka teşvik edip, kötü ahlâktan sakındırması için gönderdiği peygamberlerinden bir peygamberdir. Bu sebeplerden dolayı İsa (a) ihtiramı, annesi ise kötü vasıflardan beri olması, Allah'ın kullan olma çerçevesinde haklarıdır. Böylece ayetler aşırılık içindeki hristiyanlara. aşırılıktan dönmeleri için yol göstermekte, onlara ve bu sözü edilen konulara yakın bir inancı paylaşanlara bu inançları terkedip, İslam'a girmeleri ve içinde bulundukları şüphe, çekişme ve ihtilaflardan kurtulmaları için bir imkân kapısı açmakta, ' İ|fir Araplara tartışma ve mızıkçılık etme yolunu kapatmakta, yahudilere ise İsa ve ane yaptıkları çirkin yakıştırmaları hususunda hadlerini bildirmektedir.

Ayetlerin hakkı yerli yerine koyarak belirlemek istediklerini, belirlemekle yetinme yip. ayetler zincirinin sonuncusunda ve şerhi yapılacak diğerlerinde Peygamber (s)'i dî vetçi olarak gönderen bir tek olan Allah'a daveti destekleyici bir mahiyet bulunduĞ dikkati çekmekledir. Gayet net olarak görülebileceği gibi bu kıssanın gayesi ile gene olarak Kur'an kıssalarının gayesi ile görülebileceği gayet net olarak gibi uyuşmaktadır. Kur'an'ın belirlemelerinin, genel anlamda ve yaklaşık olarak Yahya (a)'nın doğun mucizesi, Meryem'in müjdclennıesi, Allah'ın meleğiyle onun arasında geçen konuşma mucizevi hamileliği, doğumu, fVlcryenvc karşı yahudilerin lakındiklan tavır, iftiray; maruz kalışı ve onlardan gizlenmek zorunda kalışı, İsa (a)'nın Allah tarafından gönderildiği ve kendisini elçi oiarak gönderen Allah'ın emri olmaksızın ne birşey söyleyebileceği ve de birşey yapabileceğine

[39[39]] Barnabas incili'nde, Kur'an ife uyuşan pek çok mefinler vardır, Mitran Debbus'un "Suriye Tarihrnde 3. cilt 536-635. sh.lar; 4. cill 80-90, 230-239, 261-274, 276-416 ve 422-528. sh.lar arası bölümlerde miladi 1.yüzyıldan 6.yüzyıla dek ekolleri içeren Hz. İsa ve havarilerine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

ilişkin açıklamaları hakkında, incil'de zikredilenlere oldukça yakın olduğu dikkatleri çekmektedir. Hristiyaniarm ellerinde bulunan dört İncil'de, göklerdeki Allah'ın onun, insanların babası olduğunu, Salih kişilere "Allah'ın oğullan" diye hitap edildiğini, Allah'ın onu insanlara gönderdiğini ve onun Allah'ın emri olmaksızın ne bir şey yapabileceğini ne de bir şey söyleyebileceğini ve onun bir insanın oğlu olduğunu ifade eden Mesih ('a)'in pek çok sözünü içeren metinler bulunmaktadır. Benzer şekilde metinler, İsa (a)'nın Allah'a ettiği duayı, seslenişini. Ondan yardım dileyişini, Mesih'in uİuhiyetine, lafzen Allah'ın oğlu oluşuna inanmayanları veya onun insan olduğuna ya da peygamber olduğuna veya Allah'ın cismi olduğuna ya da Allah'ın onun vücudunda olduğuna inanmayanların bulunduğunun vahyedildiği Mesih'in pek çok sözünü de içermektedir. Onlar bu sözleri kendilerine dayanak kabul etmişlerdi. Sadece Mesih'in lâfzi oğulluk kapsamı dahilindeki anlamından hareketle Allah'ın oğlu olduğu düşüncesi sağlam bir temele dayanmamaktadır. Tüm bu ifade edilen-Icrdeki hristiyanlara yöneltilen sorgulamalar, delilleri çürütmeler ve İsa (a) hakkındaki aşırılıkların ortaya konulması mevcut kitaplar ile ilgili değil, sadece onların sağlıklı bir şekilde yorumlanmaması ve doğru bir şekilde anlaşılmaması ile ilgilidir. Arapların arayış içinde olanların ya da en azından seçkinleri nazarında İndilerin içeriği bilinmiyor değildi. Zira bu İnciller Mekke'de yaşayan hrisliyanlar arasında bulunuyordu. Kur'an'ın bu kıssasının üslubu, Kur'an'ın genel üslubu ile. bilinen olayları daha kuvvetli ve daha fazla bağlayıcılığı olan bir delil olarak getirmesi açısından uygunluk göstermektedir. Meryem sûresinin incelemekte olduğumuz şu bölümü ise peşi sıra gelen sonraki ayetlerin, dinleyenleri, bilinenleri ve yazılı olanları doğru bir şekilde anlamaları, sağlıklı bir şekilde yorumlamalarının gerekliliğini, hak ve hakikate uzanan dosdoğru yolun bu yol olduğunu ikaz etmektedir.

İsa (a)'nın çocukluğunun ilk dönemlerinde konuşabildiği, hristiyanlar tarafından kabul edilen ve kullanageldikleri dört İncil'de de reddediimezse de, biz onların hristiyanlar arasında sözlü olarak nakledildiğini, Arapların ise onlardan bihaber olduklarını düşünüyoruz. Dört İncil. Araf sûresinin 157. ayetindeki açıklamamızda da değindiğimiz gibi, tüm İnciiler demek değildir ve bazı tarihçiler başka İndilerin de var olduğunu söylemişlerdir. Bu ise İsa (a)'nın doğumu ile ilgili bölümlerde Kur'an'ın söyledikleri ile mevcut İncillcrdc ifade edilenler arasındaki uyuşmazlık bulunduğunu söylememizi mümkün kılmaktadır. Müfessirler bu ayetleri açıklarken, İsa (a)'nın doğduğu zamana yetişmesine ilişkin siyer alimlerinin görüşlerine dayanan açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu konudaki rivayetlerin kimisi mevcut İnciiler ile uyuşmakta, kimisi ise uyuşmamaktadır: kıssayı ve söylemek istediklerini işlerken bunları uzun uzadıya nakletmek ise pek gerekli değildir ve hiç de azımsanmayacak bir miktarı tahminler ve sözü uzatmaktan öteye gitmemektedir. Bununla birlikte, konuyla ilgili olarak, Hz. Peygamberin çevresinde, asrında ve sonrasında meydana gelen pek çok şeye ışık tutmaktadır.

Kur'an kendilerine ilim ve kitab verilenleri, onların Peygamber (s)'i ve Kur'an'ı kabul edişlerini, İslam'a girişlerini ve Kur'an'da bildirilenlerin onların daha önce bildikleri doğrular

ile uyuştuğunu bildiren, Araf sûresinin 157. ayetinin tefsirinde de bahsettiğimiz çok sayıda Mekki ve Medeni ayetleri içerir. Bunlar Mekke ve Medine'de bulunan ya da Mekke ve Medine'ye başka diyarlardan Peygamber (s) hakkında bilgi edinmek, O'nu dinlemek. O'nunla görüş alışverişinde bulunmak için gelen hristiyanların Kur'an'ın İsa (a) hakkındaki bildirdiklerini anlaşılır, doğru ve zaten kabul ettikleri İle uyuşmakta veya yakın olduğunu ve kendilerini kargaşa, anlaşmazlık ve çekişmeden kurtarıcı bir mahiyet taşıdığını gördüklerini söylememizi mümkün kılacaktır. İşte bu, onların daveti hemen, coşkuyla ve huşu ile kabul etmelerinin ve Kuran ayellerindeki ifadesiyle bu daveti desteklemelerinin nedenidir.

Tarihin kaydettiği, İslam fethinin ilk dönemlerinde, Şam bölgesi. İrak ve Mısır'daki pek çok hristiyanm, İslam'ı hemen ve gönül rızasıyla kabul edişi ve bunun İslam tarihi boyunca kesintisiz olarak devam etmiş olması da buna bir delildir. Yine Şam bölgesi. Mısır ve İrak hrisliyanlarının çoğunluğu, Mesih'in. İlahi ve İnsani unsurların tek bir bünyede birleşmiş yapısı bulunduğuna ve bunun "baba" Allah ile aynı olmadığına ya da ilahi olanın vücuduna girdiği insan olup, böylece Allah'ın yaptığı cisim olduğuna ve bu sebeple Meryem'in Allah'ın annesi olarak isimlendirilmesinin caiz olmadığına vs. inananların varlığı Ya'kubi ve Nastûri tarihte sabittir. Bu insanlar, Mesih (a)'in ikinci yapısının bulunduğu inancını taşıyan ve yönetimi elinde tutan Roma otoritelerinin çekişmelerinin odağını oluşturuyorlardı. Kur'an'ın bildirdikleri ile bu sözünü ettiğimiz bölgelerdeki hristiyanların çoğunluğunun inançları arasındaki yakınlık onların İslam olmalarının etkcnlerindendir.

Bütün bunların onların kendi rızalarıyla, zorlama olmaksızın ve isteyerek gerçekleştiğine, farklı yerlerde dağılmış topluluklar halinde yaşayan ve istediklerini yapabilen "çift yapı" inancını taşıyan mezhep ile bu mezhep taraftarlarından hri s ti yanlıklarını değiştirmek istemeyenlerin değiştirmemiş olmaları da bir delildir ve asırlarca Kur'an'ın "dinde zorlama yoktur" ilkesini kapsamlı ve sağlam bir şekilde uygulayan İslami yönetim, Kâfirûn sûresinde de açıkladığımız gibi ardarda hüküm sürüyordu.

Burada, bazı müsteşrik ve misyonerlerin, Meryem'in Harun'un (a) kızkardeşi olarak nitelemeleri ile ilgili olarak, Hz. Harun ile Meryem arasındaki uzun zaman diliminden bahsedip Rasulullah (s)'ı eleştirmelerinde hiç de haklı olmadıklarını gözlemliyoruz. Doğrusu bizler onların bu yaptıklarını oldukça yadırgadık, çünkü onlar Peygamber (s)'in bu zaman farkını bildiğini gayet iyi bilmektedirler. Nitekim, bizzat Muğire b. Şûbe'nin Hz. Peygamber'e bu konuyu sorduğunu, O'nun da İsrailoğullan'nın Peygamberlerinin salih kişilerin isimleri ile isimlendirdiklerini ve onlara benzemeye çalıştıklarını söylediğini nakleden rivayetler vardır ve bu Kur'an'ın ifadesinden de rahatlıkla görülebilir. Şöyle ki orada, "Arap kardeş, cömert dost, salih kardeş" ifadelerine benzer şekilde Arapça üslubuna uygun olarak, Hz. Meryem ile Harun (a) arasındaki benzerlik kastedilmiştir. [40[40]]

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/132-137.

37- Kendi aralarından çıkan hizipler'[41][41] ayrılığa düştüler (kimi: İsa Allah'ın oğludur, kimi Aİlah İle beraber bir tanrıdır, kimi Allah'ı meydana getiren üç esastan biridir diyerek ihtilâf ettiler). Artık büyük bir günü görmekten ötürü vay kâfirlerin hâline.

38- Bİze geldikleri gün nasıl işitip, nasıl görecekler?'[42][42] A-ma o zalimler bugün apaçık sapıklık içindedirler.

39- Onları şu hasret gününe karşı uyar ki, o zaman kendileri gafiet içinde inanmamakta ısrar ederlerken iş bitirilmiş olur (yaptıklarına pişman olup hasret çeker dururlar, ama iş işten geçmiştir artık.)

Bu ayetler benzer durumlardaki. Kur'an'in üslûbuna uygun olarak Önceki ayetleri içermektedir. Ayetlerde insanların İsa (a) konusunda mezheplere, kliklere, gruplara ayrılmak suretiyle düştükleri ihtilafa işaret edilmekte, haktan yüz çeviren kâfirlerin ahirete ilişkin o büyük gün ve o gün başlarına geleceklere karşı uyarmaktadır. Sapmış zalimlerin hak sözden, delile boyun eğmekten ve onun tüm işaretlerinden yüz çevirerek bu dünyada apaçık bir sapıklık İçinde olduklarını ahirette ise çok daha iyi duyup göreceklerini ve hakkı da kesin bir şekilde bileceklerini, fakat artık onların dünya hayatındaki bu fırsatı kaçırmış olduklarını, azarlayıcı bir tarzda dile getirmektedir.

Peygamber (s)'e, zalimlere daha sonra fırsatı kaçırdıklarından, iman etmediklerinden ve İçinde bulundukları gafletten dolayı çok pişman olacaklarını ihtar etmesi emredil-mektedir. Son olarak da Allah (c)'in yerin ve üzerindekilerin ebedi sahibi olduğunu, onda her istediğini yapabilecek olan ve insanların Önce de sonra da sadece O'na döneceği neî bir şekilde bildirilmektedir.

Ayetlcrdeki eleştiri, İhlar ve azar gerçekten çok kuvvetli bir üsluba sahiptir. Görüldüğü gibi dinleyenlerin ruhunda korku ve ürperti uyandırmak amaçlanmaktadır. [43][43]

41- Kitab'da İbrahim'i de an; gerçekten o, çok doğru bir Peygamberdi.

42- Babasına demişti ki: "Babacığım, işitmeyen, görmeyen ve sana hiç bir yararı olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"

43- "Babacığım, bana, sana gelmeyen bir bilgi geldi: Bana uy, seni düzgün bir yola ileteyim".

44- "Babacığım şeytana tapma, çünkü şeytan, Rahman'a isyan etmiştir."

---

[41][41] el-Ahzahu Grublar, bölükler, cemaatler.

[42][42] Esmı bihim ve ebsır Ne dehşetli görme ve işitme!

[43][43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/138.

45- "Babacığım, ben sana Rabman'dan bir azabın dokunmasından korkuyorum. O zaman şeytanın dostu olursun."

46- "(Babası): 'Ey İbrahim' dedi, 'Sen benim tanrılarımdan yüz mü çeviriyorsun?'[44[44]] Eğer (onlara dil uzatmaktan) vazgeçmezsen andolsun seni taşlarım. Uzun süre[45[45]]benden ayrıl git!"

47- (İbrahim): "Selâm sana, (esenlik İçinde kal)" dedi. "Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Doğrusu O bana çok lütufkârdır."'[46[46]]

48- "Sizden de, Allah'tan başka yaşardıklarınızdan da ayrılıyor ve yalnız Rabbime yalvarıyorum. Umarım ki Rabbi-me yalvarmakla bahtsız olmam (istediklerimden mahrum bırakılmam)".

49- İşte onlardan ve onların Allah'tan başka taptıklarından ayrılınca biz O'na İshâk'ı ve (İshâk'ın oğlu) Yakub'u armağan ettik ve hepsini de peygamber yaptık.

50- Onlara rahmetimizden (mal ve çocuk) lütfettik ve onlar için yüce bir doğruluk dili verdik. (Yani bütün din mensuplarınca onların övülüp hayır ile yâd edilmelerini sağladık).

51- Kitab'da Musa'yı da an. Doğrusu o, samimi idi ve tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi.

52- O'na Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu, özel konuşmak için (kendimize) yaklaştırdık'[47[47]]'.

53- Ona, acıdığımızdan dolayı kardeşi Harun'u da peygamber olarak armağan ettik.

54- Kitab'da İsmail'i de an. Çünkü o sözünde duran, elçi bir peygamberdi.

55- Halkına namaz kılmayı, zekât vermeyi emrederdi. Rabbi yanında beğenilmişti.

56- Kitab'da İdris'i de an. Çünkü o, çok doğru bir peygamberdi.

57- O'nu yüce bir yere yükseltmiştik.

58- İşte bunlar; Allah'ın nimet verdiği peygamberlerden, Adem neslinden, Nûh ile beraber gemide taşıdıklarımızın neslinden, İbrahim ve İsrail'[48[48]] (Yakûp) neslinden, yol gösterdiğimiz

---

[44[44]] Erağ bun ente an âliheti İlahlarımdan sen mi yüz çeviriyorsun? Onları gereksiz sayıyorsun?

[45[45]] Meliyyen Uzun bir süreliğine ya da çok uzaklara.

[46[46]] Hafiyyen Hoş karşılama yani önem, gözetim. Himaye, ihtimam, gözetim. lütufkâr.

[47[47]] Karrebnahu neciyyen Kendimize yaklaştırıp, gizlice ko-nuşfuk.

[48[48]] İsraile' Yaküb' (a)un ikinci ismi. Tekvin kitabının 32. Ishahi (bölümü)nda böyle zikredilmiştir.

ve seçtiğimiz'[49[49]]' kimselerdendir. Onlara Rah-man'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

Peygamberler Zinciri

Bu sûrede Yahya ve îsa (a) kıssalarından sonra yer alan peygamberler zinciri, Kur'an'm üslubuna uygun olarak, zalimlere, kâfirlere ve Allah'ın çocuk edindiği iddiasında bulunanlara karşı cevapları içeren önceki ayetlerin hemen peşisıra gelmiştir. Muhtemelen sözkonusu ayetler, Allah'ın yardım, rahmet ve kuşatıcılığı ile, Allah'ın yardımının sadece İsa (a):ya mahsus olmadığını ve onun bu konuda ilk de olmadığını bildirmektedir. Ayetler ve bu durum bağlamına uygundur. Adem (a) kıssasındaki "Anî" ifadesi bütün bir sisteme işaret teşkil edecek şekilde Peygamberler zincirinin diğer kıssalarında da yinelenmektedir.

Ayetlerde, İbrahim, İshâk, Yakub, Musa, Harun, İsmail ve İdris (a)'e Övgü ifadeleri bulunmaktadır. Fazladan birşeyi söylemeyi gerektirmeyecek kadar açıktır.

Son ayet. ismi anılanları ve Allah'ın hidayetine mazhar kıldığı ve seçtiği diğer peygamberleri de kapsayacak şekilde övgüyü genelleştirmektedir. Daha sonra Allah'ın ayetleri kendilerine okunduğunda, O'na karşı duydukları korku ve saygıdan dolayı nasıl ağlayarak secdeye kapandıklarını bizlere anlatmaktadır. Burada sanki tamamen Allah ile hemhal olmanın ve O'na karşı ihlaslı olmanın Allah'ın yardım ve övgüsünün sebeplerinden olduğu söylenmek istenmektedir; yine sanki Allah katındaki bir dereceye onlara Allah'a karşı ihlaslı olma ve O'nunla hemhal olmalarını kendilerine Örnek alanların erişebileceğini söylemek istemekte ve dinleyenleri onlara kötü davranmamaları konusunda uyarmak istemekledir. Evet burada da derin bir öğreticilik vardır. Zincirin her bir halkasında, adı geçen peygamberin Allah'a karşı ihlasına işaret edildiği göze çarpmaktadır. İşte bu, incelemekte olduğumuz ve peygamberler silsilesi ile varılmak istenen gayenin köşe taşlarından ve dayanaklarından biridir.

Belki de "kendilerine hidayet ettiğimiz ve seçtiğimiz" İfadesinin yer aldığı son ayette. Allah'ın kendilerine hidayet edip, seçtiği ve bunun bir sonucu olarak Peygamberin risaletine inanan, önceki peygamberlerin izinde yürüyen, kendilerine Rahman'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapananların örneğini teşkil edenlere işaret edilmekte ve onlar Allah'ın peygamberlerinin safına sokulmakta ve kolayca görülebileceği gibi bu ifadelerde gönüllere ferahlık verilmekte, tedirginlik yatıştırılmakta, cesaret ve övgülere yer verilmektedir.

Bu peygamberler zincirinin zikredilmesİyle, şimdiye kadar söylemiş olduklarınıza ek olarak şunu İlave edebiliriz. Kâfirlerin Peygamber (s) karşısında edepsiz bir tavır takınmaları, hakkı

[49[49]] İctebeyna Seçtik.

görmezden gelmeleri ve sapıklıkta ısrar etmeleri karşısında; Allah'ın peygamberlik mertebesinde değerlendirdiği salih, kendisine itaat eden ve O'na karşı had safhada ihlaslı. atalarını ve kavimlerini O'nun yolunda bir tarafa birakabilen, Allah'ın ayetleri okunduğunda O'na olan saygı ve korkulanndan ağlayarak secdeye kapanan kullan da vardır.

Asıl kabul ettiğimiz nüsha, son ayetin Medeni olduğunu bildirmekte ise de ayetin bağlamı, gerek üslubu gerek konu olarak da bir uyum içinde olduğu dikkat çekmektedir. Ve bu durum bizi rivayet hakkında şüpheye sevketmektedir. 50[50]

İbrahim (A) Kıssası İle İlgili Bir Yorum

İbrahim (a)"in babasına karşı takındığı tavırda dikkat çekici bir nokta vardır. Yine bu bağlamda Kur'an'da -bu sûre ve diğerlerinde- İbrahim'in babası ve kavmi ise ilgili kıssalar, bunlar birkaç sûrede değişik üsluplar ile tekrarlanmaktadır. Bugün elimizde bulunan. Tekvin kitabında İbrahim (a)'in hayatından bahseden, onunla ilgili haberleri içeren bölümler yer almamaktadır. Biz ise bu kıssaların Peygamber (s) zamanındaki yahudile-rin ellerinde var olup sonra kaybolmuş olan kitap ve sahifelerde yer aldığına ve İslam öncesinde onlar tarafından bunların Araplara iletildiğine inanıyoruz. A'la ve Necin sûrelerinde "Musa'nın sahifeleri" ile birlikte '"İbrahim'in sahifclcri"nin adi geçer. Bu kaybolan kitap ve sahnelerin "İbrahim'in sahifeleri olarak adlandırılan metinler olması mümkündür. A'la sûresinin tefsirinde Arapların ve Adnânilcrin, Hicaz bölgesinde yaşadıklarını, kendilerinin babası olarak İbrahim'e mensup olduklarını söylediklerini belirtmiştik ve bu konuya Bakara 134-139 ve Hâc 78. ayetlere pekiştirme amacıyla işaret edilmişti. Görebildiğimiz kadarıyla bu silsile ve diğer sûrclcrdeki söylenilenler Araplardan kendilerine tebliğ ulaşanlarının dikkatlerini, ilk ataları olanın babasına karşı çıkışını Peygam-ber'in kendi akrabaları ve kavmine karşı çıkışı gibi olduğuna çekmekte, İbrahim (a)'e nisbet edilmek ile övünmenin ise onun yolu izlennıedikçe, putlara ibadeti bırakmadıkça, şeytanın vesvesesinden kurtulmadıkça hiçbir anlam taşımayacağını bildirmektedir. 51[51]

İdris (A)'İn Şahsiyeti Üzerine

İdris (a)'in adı ilk kez burada geçmektedir. İkinci olarak ise Enbiya sûresinde anılmaktadır. M ü fes ş iri er onun Nuh (a)'un atalarından olduğunu ve isminin Uhnuh olduğunu söylemektedirler. Gerçekten de Tekvin kitabı, beşinci bölümde ve Nuh (a)'un atalarından biri olarak geçer.

50[50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/141-142.
51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/142.

Tekvin kitabının bu bölümünde. Meryem sûresinde isminin geçtiği ayette bildirilenlerle irtibat kurulabilecek ifadeler şunlardır: "Allah ile yürüdü, sonra bir daha ona rastlanmadı. Çünkü onu Allah aldı1' fakat bizler onun isminin nasıl olup da "Idris"e dönüştüğünü kesin olarak bilemiyoruz. Lisanu'l- Arab'da İbn Manzûr, asd isminin "Uhnûh" olduğunu. Allah'ın kitabını çok okuyup incelediği için kendisine bu ismin verildiğini söylemekledir. Bu ise bize ismin Arapça bir kökten türetiİdiğini gösterir. Müfessirier,İdris (a)'ın özellikleri hakkında yazı. aritmetik ve silah kullanımında ilk olduğu, kâfirler ile savaşması, gerçek anlamda göğe kaldırılışı ve şimdi de göğün dördüncü katında bulunduğuna dair rivayet ve siyer alimlerine dayanan açıklamalarda bulunmaktadırlar[52[52]] İdris (a) ve özelliklerine ilişkin rivayet edilenler iie İbn Manzûr'un onun kendisi ve isminin "çok okumak" ile ilişkili olduğuna dair "ders" maddesinde söyledikleri ile hemen hemen uyuşmaktadır[53[53]]. Bununla birlikte biz bu konuda söylenenlerden güvenilir bir şeylere rastlayamadık ve bu tarz konularda ölçülü davranmanın doğru olduğu kanaatindeyiz. Peygamberler silsilesi ve mesajı konusunda gereksiz ayrıntılar olduğu görüşündeyiz. Kur'an dinleyenlerin ya da kiminin onun ismi, peygamberliği ve Allah katındaki yerinin büyüklüğü konusunda onlarda bazısının cahil olmadıkları görüşündeyiz. [54[54]]

59- Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler[55[55]]'.

60-61- Ancak tevbe eden, iman eden ve salih davranışta bulunan kimseler hariçtir. Bunlar hiç bir haksızlığa uğratıl-maksızın[56[56]] cennete, çok merhametli olan Allah'ın, kullarına gıyaben'[57[57]]' va'dettiği Adn cennetlerine girecekler. Şüphesiz O'nun vâ'di yerini bulacaktır'[58[58]]'.

62- Orada boş söz değil, hoş söz selam duyarlar. Ve orada sabah-akşam kendilerine ait rızıklar vardır.

63- Kullarımızdan, takva sahibi kimselere verdiğimiz cennet iste budur.

[52[52]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin Tefsirleri.

[53[53]] Lisanü'l-Arap D-R-S maddesi.

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/142-143.

[55[55]] Yelkavne ğayyen): Hüsrana uğrayıp umutlan boşa çıkacaktır. Ya da sapıkların uğradığı cezaya uğrayacaklardır. Tefsircilcrin rivayetine göre "gayy" bir nehrin ya da cehennemde bir vadinin adıdır.

[56[56]] La Yüzlemıme şey'en Salih amellerinden hiçbir şey eksilmeden amellerinin tamamının karşılığını alacaklardır.

[57[57]] Bi'l Gayb Bu kelime buna benzer konumlarda ve gaybi olarak Allah'tan korkan, gaybe iman eden mü'mİnleri övme durumlarında da tekrarlanmıştır. Müfessirler bunun anlamının, gaybi konuları Kur'an'ın belirttiği biçimde doğrulamaları, olduğunu belirtmişlerdir.

[58[58]] Innehu Kâne Va'duhu Me'tiyye Onun vadi gelecektir. Gerçekleşmesinde hiçbir kuşku yoktur.

Ayetlerde, Allah'ın nimet verdiği kimselerin yoluna karşı çıkan ve böylece sapıtarak namazı kılmayan, şehvetlerine uyan kimselere uyanlar vardır. Sapıklıklarının cezasını kesinlikle görecekleri belirtilmektedir. Ancak sapıklıklarının farkına varanlar, Allah'a i-man edip tevbe edenler; iyi amellerde bulunanlar istisna kılınmıştır. Bunların hiçbir haksızlığa uğratılmadan Adn cennetlerine konacakları, amellerinin karşılığını eksiksiz görecekleri, nzıkları kesintisiz bir şekilde devam edeceği, selâm ve tahiyyenin dışında birşey duymayacakları, cennette eza verici ve lüzumsuz bir sözle karşılaşmayacakları kaydediliyor. Ayetler, cennetin, muttakilerin varacağı yer olduğu vurgulanarak sonuçlanıyor.

Namazların bırakılmasıyla şehvetlere tabi olma arasındaki bağlantıya dikkat çekiliyor. Burada, şehvetlere tabi olmanın ibadeti ve zikri bırakmanın bir neticesi olabileceği ifade ediliyor. Bu anlam, Ankebut sûresi'nin 45. ayetinde açık bir şekilde belirtilmiştir: "Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyan Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir''.

Ayetler, açık bir biçimde görüldüğü gibi önceki ayetlerle konu ve hedef bakımından bağlantılıdır. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre birinci ayetteki iki anlamla yaluıdiler kasdedilmiştir. Bunun aynısını Bağavi tefsirinin belirttiği üzere tabiin müfessirlerinden Suddi de rivayet etmiştir. Bazı tefsircilerde bunun ahir zamanda İslam ümmetinde bir grup olduğunu ve hatta Mağrip'te bir grup olduğunu söylemişlerdir.[59[59]]? Ayetlerin ruhu ve akışında bunun gene! olduğu, önceki salihlerin. peygamberlerin yoluna karşı çıkan, Allah'a gereği gibi kulluk yapmayan, şehvetlerine uyarak aşırı giden herkesi içine aldığı

görülmektedir. İkinci ayette varid olan istisna da bunun göstergesidir. Bu ayette insanlar Aİlah'a çağrılıyor, sapıklar tövbeye, iyi amellere ve ahirette iyi bir neticeyle karşılaşmaları için teşviklerde bulunuluyor. İşte ayetlerin hedefleri bunlar!..

Bazı tefsirciler[60[60]] son ayetin Kureyş kafirlerinin öncülerinden birinin: "Eğer Muham-med'in anlattığı cennet gerçek olsaydı biz onun etrafında toplanan dilencilerden daha layık olurduk" sözüne cevap olarak indiğini söylemişlerdir. Ayetlerin önceki ayetlerle sıkı bir bağ içerisinde olduğu bu bölümün Önceki dizilerin hemen arkasında geldiği görülüyor. Kafir lideri hakkında söylenen rivayetin doğru olma ihtimali olsa da tercih edilen görüşe göre ayet tek bu sebepten dolayı inmemiştir. Her ne kadar ona cevabı içerisinde ihtiva etme olasılığı olsa da!..

Ayetlerde istisna kılınan tövbe kafirleri, Allah'a itaatten geri kalanları ve şehvetlerine uyanları içermektedir. Ayetlerde, Furkan sûresinin tefsiri akışı içerisinde açıkladığımız gerçek tevbe ilkesi pekiştiriliyor. [61[61]]

[59[59]] Bkz. Mecmeu'l Beyan li Tabersi.
[60[60]] Mecmeu'l Beyan li Tabersi (Kelbi'nin rivayeti).

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/144-145.

64- Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan herşey O'na aittir. Senin Rabbin asla unutkan değildir.

65- (O) göklerin, yerin ve ikisi arasındaki şeylerin Rabbİ-dir. Şu halde O'na kulluk et; O'na kulluk etmek için sabırlı ve metanetli ol. O'nun bir benzeri olduğunu biliyor musun?[62[62]]

Ayetlerin siyakla birbirine /M olduğu görülüyor. Sanki aralarında ve önceki ayetlerle hiçbir ilişkisi yoktur. Öteyandan ayetlerin hitap sigası, peygambere, Allah'ın dışında biri hitap ediyormuş gibi. Sanki Allah'ın dışında birileri ona hitap ediyor. Ayetlerin ibareleri açık olup yerde ve göklerde ve bunların arasında bulunan herşeyde tasarruf, bilgi ve emrin Allah'a ait olduğu beyan ediliyor. Aynı zamanda Allah'ın gücü. kudreti yücelişi ve Rububiyetinin kapsayıcılığı konusunda onun benzerinin bulunmadığı kaydedilir. Hz. Peygamber'de Allah'a ibadet etmeye devam etmesi ve emirlerine boyun eğmesi isteniliyor. [63[63]]

"Biz Ancak Rabbinin Emriyle İneriz" Ayeti Üzerine Bir Yorum

Bu iki ayet konusunda çeşitli rivayet ve sözlerde bulunulmuştur. Bîr rivayete göre bu ayetler. Hz. Peygamber'İn meleklere Allah'ın emirlerini ve vahyini seçilmiş elçilere nasıl getirdiklerine ilişkin sorusunun cevabını vermektedir. Bir başka rivayete göre, Cibril bir süre gelmeyi geciktirince Peygamber kaygı duymaya ve müşriklerde onunla alay etmeye başlamışlardı. İşte bunun üzerine Cibril Allah'ın emriyle Pcygambcr'e bu şekilde cevap vermiştir. Bir başka rivayete göre ise bu ayetler önceki ayetlerde de belirtildiği üzere muttakilerin cennette ki makamlarına inerken söyledikleri sözleri anlatmaktadır[64[64]].

Görüldüğü kadarıyla ibareler, "muttakilerin sözlerini anlatıyor" iddiasıyla pek uygunluk göstermiyor. Aksine meleklerin veya Cibril'in sözünü hikaye ediyor, ibaresiyle daha fazla uygunluk gösteriyor. Kur'aıvda varid olan her şeyin Allah tarafından olduğu ve peygambere tebliğ eden meleklerin de aracı olmaktan öte bir şey olmadıkları İmanı gerçekler arasında olunca mtifessirlcr bu kelamın meleklerin diliyle Rabbani bir tebliğ okluğu görüşüne varmışlardır.

Bundan başka daha birçok ayetler vardır ki Peygamberin önceden böylesi bir emirle ilgili sözünün bulunmamasına rağmen kelam doğrudan Peygamber tarafından yöneltilmekledir.

[62[62]] Hel Ta'lemu Lehu Semiyya Soru kınama biçiminde olup olumsuzluğu içeriyor.

[63[63]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/145-146.

[64[64]] Bkz. Taberı. ibn Kesir. Bagavı. Hazin, Tabersi, Keşşaf Tefsirleri.

İşle Hud süresindeki 1-4. ayetler buna örnektir: "Elif. Lâm. Râ. Bu sana indirilen, hikmet sahihi (ve) herşeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır. "Allah'tan başkasına ibadet etmememiz için. Şüphesi- ki ben. onun tarafından size bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim. Ve kahirinizden mağfiret dilemeniz, sonra da ona tevhe etmeniz irin. Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de İyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım. Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, herşeye kadirdir". Bazı ayetler de vardır ki; zahire göre ayet Allah'ın dışında sadır olmuştur. Saffat süresindeki 164-166. ayetler buna örnektir: "Bizim herbirimiz için, bilinen bir makam vardır. Şüphesiz biz, orada sıra sıra dururuz ve şüphesiz Allah'ı teşbih ederiz".

işte bu ayetlerde de. bizim konumuz olan ayetlerde çıkarılanların aynısı çıkarılmış-iır. Aynı şekilde birinci ayetteki mutekcllinı sigasının çoğul sigası olduğu görülüyor. Oysa rivayetlerin ittifakı. Kur'an'in Cibril (a) aracılığıyla indirildiği üzeredir.

Kur'anî vahyin sırrının mahiyeti idrak edilmeyince ve bu ayetler konusunda Peygamber larafmdan söylenmiş kesin bir açıklama olmayınca bu ve buna benzer meseleleri gaybi inançlar arasına katmak daha uygun oluyor.

Bu da sözkonusu iki ayet ve emsallerinin Kur'anî vahyin tablolarından olmalarına encel teşkil etmez. Birinci olarak siga çoğul, İkinci olarak söz bazen melekler tarafından doörudan anlalılıyor, bazen de peygamber (s) tarafından. Buna şu da eklenebilir; bu ayetler Peygamber (s)'in sorduğu sorulara cevap olarak inmiş olabilir. Ya da vahyin indiği dönemde kafalarda oluşan sorulara cevap da olabilir.

Ayetlerde peygamberlerin zikredilmesi, onlara Rabbani önem verilmesi, yine Hz. Meryem'in anılması ve kendisine meleğin görünmesi, meleklerin Allah'ın emriyle inmelerinin keyfiyeti konusunda sorulara ilişkin bir münasebet olup önceki ayetlerde söz akışı tamamlandıktan sonra bu iki ayette de meleklerin diliyle vahyedilmiştir. Eğer yapılan bu tahlil doğruysa açık bir şekilde görüldüğü gibi bu iki ayetle önceki ayetler arasında bağlantı vardır. Her ne kadar bu bağlantı Rasulullah'ın Cibril'e yönelttiği sorularla ilgili belirtilen rivayetlerle çelişse de. öte yandan nazil oluş yönündeki ihtilaflar asıl itibariyle gelen rivayetler bakında tevakkuf etmeye götürüyor.

Ayetlerin içerikleri, meleklerin Rabbani güç karşısında kendi sınırlarını itiraf etmelerini. Allah'ın kudretinin herzeyi kuşattığını, beşer için sözkonusu olan unutma ve gafletin Allah için imkansız olduğunu. Peygamber (s)'in risaletini, Allah'a kulluktaki ve itaattaki bağlılığını teyid etmelerini içeriyor. Ayetlerde, Alialvın dışında zarar ve fayda sağladıklarına inandıkları

melekleri dost, ortak ve Rablcr edinen çevrelere Rabbani davet ve Kuranı açıklamalar temel hedef gösteriliyor. [65[65]]

66- İnsan der ki: "Öldüğüm zaman sahi diri olarak çıkarılacak mıyım?"

67- İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey olmadığı halde biz kendisini yaratmışızdır?

68- Öyle ise, Rabbi'ne andolsun ki, mutlak surette onları şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları diz üstü çökmüş vaziyette cehennemin çevresinde hazır bu-lunduracağız[66[66]]'.

69- Sonra her milletten, rahman olan Allah'a ancak âsi olanlar hangileri ise çekip ayıracağız[67[67]]'.

70- Sonra, orayı boylamaya daha çok müstahak olanları elbette biz daha iyi biliriz'[68[68]]'.

71- Sizden oraya girmeyecek hiç kimse yoktur. Bu, Rabbİ-nin kesin olarak üzerine aldığı bir karardır.

72- Sonra biz Allah'tan sakınanları kurtarırız; zalimleri de diz üstü çökmüş olarak orada bırakırız.

Birinci ayette insanın öldükten sonra dirileceğine ilişkin garipsenecek ve kınanacak sözleri soru biçiminde aktarılıyor. İkinci ayette ise olumsuz soru sigasıyla cevap verilerek insanın daha önce hiçbir şey değilken Allah'ın onu yarattığı ve öldükten sonra tekrar onu dirilteceği hatırlatılıyor. Bu iki ayetten sonra gelen ayetlere gelince, genelde yalan-layıcı kafirlere özelde ise asilikten ve karşı çıkmadan ileri gidenlere uyarı ve tehditleri içermektedir. Allahu Teala bu ayetler de izzetine yemin ederek onları şeytani arıyla birlikte hasredeceğini, rezil ve rüsvay bir şekilde onları cehennemin etrafında biraraya getireceğini ve kendisine karşı aşın gidenlere ve isyan edenlere daha fazla azap çektireceğini belirtiyor.

Birinci ayeile soruları anlatılan insan her ne kadar genel manada olsa da birinci ayetin ruhu, üslubu ve ikinci ayetteki cevabı ve aynı şekilde peşpeşe gelen ayetlerin ruhu o insanın ba's (diriliş) gününü inkar ettiğini gösteriyor. Görüldüğü kadarıyla 68-70. ayet-icrdeki gaib zamirleri aynı şekilde ba's gününü inkar eden Arap kafirlerine dönmektedir. 69-70. ayetlerin ruhuna bakıldığında kafirlerin ele başlarına, kafirliklerine ek olarak Allah'a yapılan davete

---

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/146-147.
[66[66]] Cesiyyen Diz üstü çökme. Zillet ve boyun eğmeden kinayedir.

[67[67]] Atiyyen Direnerek, kibirlenerek, isyan ederek.
[68[68]] Sılîyyen Ateşe atma ve orada devamlı kalma.

karşı çıkmalarının sorumluluğunu yüklenmeleri ve Peygamberin risaletini engellemeleri itibariyle uyarılar yapılmaktadır. Genel olarak kafirler kendilerini aldatan ve vesvese veren şeytani arıyla birlikte cehennem de biraraya geleceklerdir.Küfrün öncüleri ise sorumluluklarının büyüklüğüne uygun biçimde kat kal azap göreceklerdir. [69][69]

Bütün İnsanlar Cehenneme Uğrayacaklar Mı? "İçinizde Oraya Uğramayacak Kimse Yoktur" İfadesi Hakkında

71-72. ayetlerin açıklaması konusunda çeşitli görüşler belirtilmiştir. Müfesirlerden kimileri "vâridûha" cümlesindeki zamiri cehenneme. "minkûm"daki zamiri de mü'min ve kafir olmak üzere bütün İnsanlığa döndürmüşlerdir, İbni Mesud, İbni Abbas ve bazı tabiine nisbel edilen birçok görüş aktarmışlardır. Bu görüşlere göre: Bütün insanlar cehenneme uğrayacaklardır. Cehennem iyi ve muttakiler için sağlık ve esenlik olup bir süre sonra cennete gireceklerdir. Kafirler ise orada ebedi kalacaklardır.

Bazıları da "vâridûha" cümlesindeki zamiri, Kıyamet gününde insanların hesaba çekildiği kafirlerin ve suçluların cehenneme, iyilerin ve muttakilerin cennete sokulduğu sahaya döndürmüşlerdir. İyi insanların cehenneme uğrayacaklarını yalanlayarak bunu leyid eden Ibni Abbas'a ve bazı"tabiîne atfedilen sözler rivayet etmişlerdir. Bazıları oraya uğramadan kasdın cehennemi gözetme, onun etrafında dolaşma olduğunu, muttakile-rin kurtulacağını, kafirlerin ise oraya gireceklerini belirtmişlerdir. Bazıları da bundan kastın cehennem üzerinde bulunan bir yoldan ya da köprüden geçmek olduğunu mutta-kilerin oradan kurtulacağını kafirlerin ise oraya düşeceğini söylemişlerdir. Bu siyak içerisinde Hz. Peygambere ait hadislerde nakletmişlerdir[70][70].

Herhâlükârda ayetler - ki buna 71. ayet de dahil- ba's gününü yalanlayanları sert bir şekilde azarlamayı, kafir ve yalanlayıcıları ve özellikle de bunların elebaşlarını uyarmayı, inanan muttakileri ferahlatmayı hedefliyor. Bunun ötesinde ayetlerin başka şeyleri ihtiva ettiğine dair yorumlar yapmanın pek doğru olacağı kanaatinde değilim. Çünkü ahire! hayatı inanılması gereken gaybİ gerçeklerden olup Kur'an'da anlatılan tablolarla yetinilmcsi gerektiğini inanıyorum.

Ayetlerin nüzul sebebini belirten bir rivayete rastlamadım. Görüldüğü kadarıyla ayetler önceki ayetlere atfediliyor. Bu ayetlerle Kıyamet gününe iman etmeyi vurgulayan ve ona inanmayanları, namazlarını bırakanları ve şehvetlerine uyanları uyaran 59-63. ayetler

---

[69][69] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/148-149.
[70][70] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Bagavi, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

arasında konusal bağ olduğunu görüyoruz.

Diğer taraftan peşpeşe gelen ayetlerin kafirlerin bazı sözlerini ve konumlarını hikaye ettiğini görüyoruz. Bu da bu ayetlerin, sûrenin ikinci kısmının başlangıcı görüşüne götürüyor. Şöyle ki. sûrenin birinci kısmı peygamberleri ve onlarla ilgili değerlendirmeleri ele alırken bu ayetler ve onu takip eden ayetler, Arap kafirlerinin sözlerini, konumlarını ve bunlarla ilgili değerlendirmeleri ele alıyor. Bu hatırlatmayla birlikte bu ayetler ve bundan sonra gelen ayetlerin birbirinden ayrı ayrı olarak nazil olmadığını, kafirlerin

.sözlerini ve konumlarını toplu halde anlattığını belirtmek istiyoruz. Çünkü sûrenin bölümleri ayetlerin peşi peşine nazil olduğunu gösteriyor. 71[71]

73- Kendilerine ayetlerimiz ayan beyan okunduğu zaman inkar edenler, iman edenlere; "(ki topluluktan hangisinin mevki ve makamı daha iyi, meclis ve topluluğu daha gü-zeldır?72[72] dediler.

74- Onlardan önce de, eşya'73[73] ve görünüş'74[74]' bakımından daha güzel olan nice nesiller helak ettik.

Bu iki ayel de kafirlerin konumlarından bir diğer tabloyu anlaıyor. Kafirler, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğu zaman çoğunluğunu fakir ve zayıfların oluşturduğu müslümanlara karşı kibirleniyor ve övünüyorlardı. Müslümanlara karşı ahşa geldikleri kibir ve küstahlıklarıyla kimin makam ve mevkice üstün olduğunu, yaşam biçimi sosyal statü itibariyle hangi grubun daha iyi olduğunu soruyorlardı. İkinci ayetle ise onlara sert bir biçimde uyarıyla cevap veriliyor. Allahu Tcala onlardan önce de görünüş, mal ve eşya bakımından daha güzel olan nice kavimleri ve nesilleri helak etmiştir. Sanki ayetler o inkarcılara şöyle sesleniyor: Sizden öncekileri helak etmeye gücü yeten Allah kuşkusuz sizi de helak etmeye gücü yeter, sizin Övündüğünüz ve böbürlendiğiniz şeyler sizi Allah'ın takdiri ve azabından kurtaramaz.

Bu ayetlerle kafirlerin sözlerini, konumlarını anlatan önceki ayetler arasında akış ve rivayet bütünlüğü açısından bağlantı olduğu göze çarpmaktadır. Bu ayetlerinde nuzûl sebebini zikreden herhangi bir rivayete de rastlamadık. Bunla birlikte biz kafirlerle müs-lümanlar arasındaki tartışma konumunu anlatan birinci ayetin kafirler üzerine ikinci kez 150 sert bir cevap olarak indiği görüşündeyiz. Burada da açık bir biçimde görüldüğü üzere kafirler ve

---

71[71] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/149-150.
72[72] en-Nadiye Kavmin toplandığı ve oturduğu yer.
73[73] Ahsenu Esâse En güzel meta.

74[74] Ri'ye Manzara, görüntü.

mü'minler Mekke'de bir araya geliyorlar ve bunun neticesi olarak da aralarında tartışmalar, çekişmeler oluyordu. Zaten biz bunu birçok ayette müşahade etmekteyiz. 75[75]

75- De ki: Kİm sapıklıkta ise, çok merhametli olan Allah ona mühlet versin!76[76] Nihayet kendilerine vâ'dolunan şeyi veya Kıyameti gördükleri zaman, mevki ve makamı daha kötü ve askeri daha zayıf olanın kim olduğunu öğreneceklerdir.

76- Allah, doğru yola gidenlerin hidayetini artırır. Sürekli kalan iyi İşler, Rabbinin nezdinde hem mükâfat bakımından daha hayırlı, hem de asaletçe daha iyidir.77[77]'

Görüldüğü şekilde ayetler aynı siyak üzere devam ediyor. Aynı şekilde birinci ayet önceki ayetlerde anlatılan kafirlerin kibirlerine ve meydan okuyuşlarına bir başka cevabı içeriyor. Peygamber (s)'e onlara meydan okurcasına şöyle demesi emrediliyor: Allah sizden ve bizden olan sapıklara mühlet veriyor. Şimdilik Allah'ın dilediği süreye kadar yaşayın. Allah'ın sapıklar için va'dettiği dünyevi ve uhrevi azabın vakti geldiği zaman, onlar kimin makam ve konum itibariyle daha kötü olduğunu, kimin asker ve yardımcı olarak daha güçsüz olduğunu göreceklerdir. Bu anlamlar çeşitli ayetlerde tekrarlanmıştır. İşte Sebe sûresinin ayetleri de bu anlamı tekrar eden ayetlerdendir: "De ki: Göklerden ve yerden size nzık veren kimdir? De ki: Allah!, O halde biz veya siz, ikimizden biri, ya doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindedir. De ki: Bizim işlediğimiz suçtan siz sorumlu değilsiniz? Biz de sizin islediğinizden sorulacak değiliz. De ki: Rabbinuz hepimizi bir araya toplayacak, sonra aramızda hak ile hükmedecektir. (9, en âdil hüküm veren, hakkıyla bilendir" (Sebc, 24-26), Ayetler açık bir şekilde meydan okuyarak kafirlerin hiç kuşkusuz sapıklık içinde olduklarını, konum itibariyle en kötü, ordu itibariyle de en zayıf kimseler olduklarını kaydediyor.

İkinci ayete gelince, birinci ayetin devamı olup ayette geçenleri pekiştiriyor. Allah hidayete erenlerin hidayetini artırır. O'nun rahmeti ve inayeti onları kuşatır. Çünkü onlar salih amellerini bir olan Allah'ın rızası için yapıyorlar. Sevapların en iyisi ve güzel sonuç ise O'nun katındadır.

İkinci ayetin son kısmında salih amele yönelmeye dair güç bir teşvik vardır. Sanki ayet nisanlara şöyle sesleniyor: Dünyada olan herşey geçicidir. Sadece salih amel bütünüyle baki, bütünüyle faydalıdır. Görüldüğü gibi bu çağrı sürekli olan direktiftir. 78[78]

75[75] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/150-151.

76[76] Fil Yemdud lehu'r Rahmanu Medde Dünyada Rahmandın dilediği kadar faydalansın.

77[77] Meredde Akıbet, sonuç.

78[78] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/151-152.

77- Ayetlerimizi inkâr eden ve "Muhakkak surette bana mal ve evlât verilecek" diyen adamı gördün mü?

78- O, gaybı mı bildi/[79[79]]' yoksa Allah'ın katından bir söz mü aldı?

79- Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız.

80- Onun dediğine[80[80]]' biz vâris oluruz, (malı ve evladı bize kalır); kendisi de bize yapayanlız gelir.

Ayetler önceki bölümlere benzer bir bölümdür. Aynı siyak üzere devam ediyor. Kafirlerden birinin bir başka konumunun tablosunu içeriyor. Sözkonusu kafir kendisinin mal ve çocuğunun olacağını söylemiştir. Ayette kınayıcı bir soru stifi ile ona cevap vermiştir. O gaybı mı bildi ya da Allah'tan bir ahit mi aldı ki istediklerini söylüyorlar. Sonra ayet açık ve net bir şekilde onun sözünün asılsız olduğunu belirterek Allah'ın O'nun sözünü kaydettiğini, azabını belli bir süreye kadar ertelediğini belirtiyor. Onun malı ve evladı helak olacaktır. Allahu Teala ise bakidir. O kimse Kıyamet günü herşeyden arınmış bir halde tek başına Allah'a gelecektir.

Müfessirlerin rivayetine göre müs i umanlardan birinin kafirlerin önde gelenlerinin birinde alacağı vardı. Müslüman alacağını isteyince, o kafir, sen Muhammed'i inkar etmediğin sürece alacağını vermeyeceğim, dedi. Müslüman da, sen ölüp Kıyamet günü dirilinccye kadar O'nu kesinlikle inkar etmeyeceğim, deyince; O da alaylı bir üslupla o halde benim Kıyamet günü malım ve çocuğum olacak, böylece o gün alacağını öderim, dedi. Müslüman da cereyan eden bu olayı Peygamber (s)'e anlattı ve bunun üzerine ayetler nazil oldu. Bazı müfessirier de başka biçimlerde rivayetler aktarıyorlar[81[81]].

Birinci ayetin içeriğiyle tamamen uygunluk arzetmediğini gördüğümüz bu rivayetin durumu ne olursa olsun ayet bazı kafirlerle müslümanlar arasında geçen tartışma konumuna işaret ediyor. Biz bu ayetlerin sözkonusu hadiseden dolayı hemen nazil olduğu görüşünde değiliz. Çünkü ayetler değişik zamanlarda farklı mekanlarda kafirlerin konum ve sözlerini hikaye eden bölümler dizisinden bir bölümdür. [82[82]]

81- Onlar, kendilerine bir itibar ve kuvvet olsun diye Allah'tan başka tanrılar edindiler.

82- Hayır, hayır! (Taptıkları) onların ibadetlerini tanımayacaklar ve onlara hasım olacaklar.

[79[79]] Ettelâ'a'l Gayb Gaybdan haberi olup da, onun ilmini mi öğrendi.

[80[80]] Ve Nerisuhu Ma Yekülu Onun mal ve çocuklarına vâris oluruz. Çünkü o helak olucudur, Allah ise bakidir.

[81[81]] Bkz- Taberi, İbn Kesir Tefsirleri.

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2152-153.

83- Görmedin mi? Biz, kafirlerin üzerine, kendilerini iyice (İsyankârlığa) sevkeden[83[83]]şeytanları gönderdik.

84- Öyle ise onlar hakkında acele etme. Biz onlar için (günlerini) teker teker sayıyoruz'[84[84]]'.

85- 86-87- Takva sahiplerini heyet halinde çok merhametli olan Allah'ın huzurunda topladığımız, günahkârları da susuz olarak cehenneme sürdüğümüz gün, Rahman nezdin-de, söz ve izin alandan başkalarının şefâata güçleri yetmeyecektir.

Ayetlerde kafirlere kızma, azarlama ve uyarı vardır. Peygamber (s)'i destekleme ve teselli etme yoluyla ona şöyle hitap ediliyor: Onlar, izzet bulmaları ve zafere ermeleri için Allah'ın dışında ilahlar edindiler. Fakat onlar bu ilahlardan uzaklaşacaklar, onlara yaptıkları ibadetleri inkar edecekler ve onlara karşı tavır alacaklardır. Onlar İman üzerine küfrü, tevhid üzerine şirki tercih etmişlerdir. Böylece onları şeyîanlarıyla başbaşa bıraktı. Şeytanlar onların yaptıklarını kendilerine hoş göstererek onları azgmlık ve sapıklık yoluna itmiştir. Dolayısıyla onların durumuna acele etmek gerekmiyor. Allahu Teala onlar üzerine alef acele azap gönde rm i yorsa bu ihmal anlamına gelmez. Aksine onları Kıyamet gününde hesaba çekmesi için amellerini teker teker sayarak mühlet veriyor. O gün mutlakiler Allahu Teala'ya karşilacaklar ve onun nimetleriyle nimctleneceklerdir. Kafirler ise cehenneme atılacaklardır. Allah'a iman eden, boyun eğen ve ahdine vefa gösterenlerin dışında o gün kimseye şefeaat edilmeyecektir.

Ayetler önceki siyakla kopuk halde değildir. Sadece özelden genele geçiş sözkonu-sudur. Önceki bölümler kafirlerin özel konumlarını ve sözlerini anlatmıştı. Bu ve bundan sonra gelen ayetler ise o konum ve sözlerin detayına inen ana konumu açıklamaya devam ediyor.

81-82. ayetlerin mantığından anlaşıldığı üzere ayetlerde geçen ilah'tan maksadın melekler olduğu görülüyor. Çünkü Araplar, melekleri Allah'a eş koşuyor ve şefâatlarmi umuyorlardı. Onlar, Kıyamet günü koştukları bu ortaklara karşı çıkacaklardır. Nitekim bu daha önce tefsiri geçen Furkan sûresinin 17-19. ayetlerinde açık bir biçimde beyan edilmiştir.

"Görmedin mi? Biz, kafirlerin üzerine, kendi/erini iyice (isyankarlığa) sevkeden şey-154 tanları gönderdik" önceki iki ayetin ruhu ve içeriğiyle bağdaşmaktadır. Sa'd sûresinin 82-85, ve diğer birçok ayetin tefsirinde açıkladığsmız gibi şeytanlar hidayet üzerinde olanlara değilde sapıklığı seçen azgınlara musallat oluyorlar.

Bu yorumda Kur'an nasslarıyla paralellik arzediyor. Yanlış anlaşılmaya hiç bir mahal bırakmıyor. Allah Teala kendi ahdini ahit yaptıktan sonra bozan, yeryüzünde fesat çıkarmayı sürdürerek kendi emirlerine karşı çıkan fâsık ve zalimlerden başkarını saptırmaz. Bu konuda

---

83[83] Ezze Rahatsız etme, şiddetli bir biçimde sarsma. Belki de ayetteki anla-mı, şeytanların kafirleri şirk ve sapıklığa düşürmek için itmeleridir.

84[84] İnnemâ Neuddu Lehum Adda Yani biz onlara mühlet veriyoruz, amellerini iyiden iyiye sayıyoruz.

İbrahim 27, Bakara, 26-27, Zuhruf 36-40 ve buna benzer ayetler oldukça çoktur.

"Kim Rahman'ı zikretmekten gafil olursa, yanında ayrılmayan bir şeytan ona musallat olur. Şüphesiz hu şeytanlar onları doğru yoldan ahkoyarlar da onlar kendilerinin doğru yolda olduklarım sanırlar. O şeytan dostu kimse, en sonunda bize gelince, arkadaşına; 'Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın!' der. Zulmettiğiniz için bugün size hiçbir fayda vermeyecektir. Çünkü siz, azapta ortaksınız. Sağulara sen mi İşittireceksin; yahut körleri ve apaçık sapıklıkta olanları doğru yola seti mi ileteceksin?" (Zuhruf, 36-40)Kâfirler şeytanların etkileyici konumlan altında kalıyorlar. Şeytan kötü ahlâk ve niyetli olan bu tür insanlardan başka kimseye musallat olamaz.

Tercih edilen görüşe göre 83-84. ayetlerdeki zamir, destekleme ve teselli etme amacıyla Muhammed (s)'e döndüğünü söylemişlerdir. Eğer kafirler sapık yoluna meylediyorlarsa onlar şeytanların eline düşüyorlar demektir. Bu sebeple onlar için acele etmeye ya da üzülmeye gerek yoktur. Peygamber (s)'e düşen biraz sabretmesidir. Allah'ın onlar üzerine azabını hemen göndermemesi O'nun gafil olması ya da ihmal etmesi demek değildir. Aksine O, kafirlere mühlet veriyor. [85][85]

88- "Rahman çocuk edindi" dediler.

89- Doğrusu siz, pek çirkin birşey'[86][86]" ortaya attınız.

90- Bundan dolayı, nerdeyse gökler çatlayacak'[87][87]', yer yarı-İacak, dağlar yıkılıp düşecektir[88][88]'.

91- Rahman'a çocuk isnadında bulunmaları yüzünden.

92- Halbuki çocuk edinmek Rahman'ın şanına yakışmaz.

93- Göklerde ve yerde olan herkes istisnasız, kul olarak Rahman'a gelecektir.

94- O, bunların hepsini kuşatmış ve sayılarını tesbit etmiştir.

95- Bunların hepsi de Kıyamet gününde O'nun huzuruna tek başına gelecektir.

96- İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, bir sevgi yaratacaktır[89][89]'.

---

[85][85] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/154-155.
[86][86] idde Çirkin, kötü, büyük, korkunç anlamlarına gelir.
[87][87] Yetefettarne Parçalanacak.

[88][88] Thırru Düşecek.
[89][89] Vüdde İyilik ve sevgi.

Ayetler, 'Allah oğul edindi' diyenlerin akidesini ve bu akidenin asılsızlığını anlatıyor. Onlara sert bir şekilde azarlama yapılıyor. Bu söz o kadar çirkin bir şey ki neredeyse yer ve gökler parçalanacak, onun çirkinliğinden dağlar yıkılıp düşecektir. Çünkü çocuk edinmek Allah'ın şanına yakışmaz. Yerde ve göklerde bulunan herşey Allah'a boyun eğmiş ve Allah onları tamamıyla kuşatmıştır. İnsanlar Kıyamet günü herşeyden arınmış halde tek başına O'nun huzuruna çıkacaklardır. Allah da hükmüyle onlara hükmedecektir. Salih mü'minler için O'nun katında iyilik, rahmet ve gözetim olacaktır.

Ayette geçen '"dediler" ifadesiyle önceki bölümlerde de geçtiği üzere Arapların kas-dedildiği sanılıyor. Çeşitli Kur'an ayetlerinde, Furkan, Necm ve Müddessir sûrelerinin tefsiri sırasında da açıkladığımız gibi Arapların, meleklere Allah'ın kızları diye inandıkları anlatılmaktadır.

Böylece ayetler önceki siyakın ve önceki bölümlerin devamı durumundadır. Burada Hz. İsa'nın, Allah'ın oğlu olduğuna inanan hristiyanlara da göndermede bulunabileceği de akla gelebilir. [90[90]]

97- Biz Kur'an'ı sadece onunla Allah'tan sakınanları müj-deleyesin ve şiddetle karşı çıkan bir topluluğu'[91[91]]' uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık'[92[92]]'.

98- Biz, onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Sen, onlardan herhangi birinden (bir varlık emaresi} hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?

Bu iki ayet önceki siyakın devamı niteliğinde olup. sûrenin bağlayıcısı ve hatimesi mesabesindedir. Birinci ayette Muhammedi risalet hedefleniyor. Kur'an'm ilk olarak Araplara hitap ettiğinden anlaşılması kolay olması için Arap Peygamber (s)'in diliyle indiği vurgulanıyor. Ayetler, iman edenleri, sakınanları müjdeliyor ve hatta kutluyor, onlara güven veriyor. Husumeti, inatçılığı ve kibirlenmeyi din edinenleri sakınan salih mü'min nesille bütünleşmeleri için uyarıyor. Ayetlerde görüldüğü kadarıyla birçok ayette de tekrarlandığı gibi Peygamber (s)'i teselli eden anlamlara yer veriliyor. Çünkü Peygamber (s) insanların hidayetiyle sorumlu değildir. O'na düşen uyarı ve müjdelemedir. İkinci ayete gelince, kâfirlere, kendilerinden önce nice nesillerin helak edildiği, onlardan herhangi bir hareket, kıpırdanma ya da ses duyulmadığı hatırlatılıyor. Sanki ayet onların tamamıyla kökleri kazılarak helak edildiklerini söylüyor. Ayetlerin ruhu da bunun işitenler tarafından meçhul olmadığını gösteriyor.

[90[90]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/156.
[91[91]] Lüdden Düşmanlık ve husumette ileri gitme.

[92[92]] Yesserna hi Lisânike Buradaki zamir Kur'an'a dönüyor. Cümlenin anlamı ise: Anlaşılması için kolaylaştırdık.

Birinci ayet. Kur'an dili olan Arapça'nın Peygamber (s) asrında yaşayan Arapların dili olduğuna dair kesin Kur'anî bir delildir. Çünkü Arapça onların önde gelenleri tarafından tamamıyla bilinen ve anlaşılan bir dildi. Bu da her kesime hitap etmeyi ele alan Rasultıllah (s)'ın göreviyle uygunluk arzediyordu. [93[93]]

[93[93]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/157.

TA-HA SURESİ

Kur'an 'daki Sırası : 20

Nüzul Sırası : 41

Ayet Sayısı : 135

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede Peygamber (s) teselli ediliyor, yatıştırılıyor. Sürede teselli, öğüt, misal ve uyanlar yapılırken; Musa-Firavun kıssasını, tsrailoğulları ve Adem-lblis kıssasını içeren uzun bir dizi yer alıyor. Yine sûrede bazı kafirlerin konumları, alametlerinin beyanı ve muttakilerin akibeti anlatılıyor.

Sürenin bölümleri birbirine bağlı ve bütünlük içerisindedir. Aynı şekilde ayetler ve ayetlerin kısımları kafiye yönünden birbirine benzemektedir. Bu da sûrenin peşpeşe inmiş bölümler olduğunu gösteriyor. Sürede Peygamber (s)'e Kur'an okuma adabını öğreten ara ayetler de vardır. Bu ayetler Kıyamet süresindeki 16-19. ayetlere benzemektedir.

130-131. ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Ayetlerin siyak-sibak ve konu itibariyle bütünlük oluşturması, rivayet hakkında kuşku yaratıyor. Sûrenin başlangıcı, Meryem sûresinden sonra indiğine karine sayılabilir. [1[1]]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla

1-Tâ-hâ.

2-3- Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye değil,'[2[2]]' ancak Allah'tan korkanlara bir öğüt olsun diye indirdik.

4- (Kur'an) yeri ve yüce gökleri yaratan Allah tarafından peyderpey indirilmiştir.

5- Rahman Arş'a istiva etmiştir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/159.

2[2] Li Teşgâ Acı çekmek, zorluk çekmek için.

6- Göklerde, yerde ve ikisi arasında bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur'[3[3]].

7- Eğer sen, sözü açıktan söylersen, bilesin ki O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8- Allah, kendisinden başka ilah olmayandır. En güzel İsimler O'na mahsustur.

Özelde Yasin sûresi, genelde ise diğer sûrelerin başlarında bulunan harfler konusunda olduğu gibi bu süreninde başında bulunan harflerle ilgili olarak çeşitli yorumlar yapıimıştır.Kimileri bunun "ya haza". "tâ he" şeklinde açıklığını belirtirken kimileri de "ya rical'' Ey adam! anlamına geldiğini söylemişlerdir. Çünkü "tâ'" Akke kabilesinin lehçesinde "adam'' anlamına gelir. Yine kimileri de bu harflerin Peygamber (s)'in isimlerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Biz ise bu sûrenin başında yer alan harflerin durumunun diğer sözlerde bulunan harflerle aynı konumda olduğu görüşündeyiz. Bunlar, kendilerinden sonra gelenlere dikkat çekmek ve oniann üzerinde durulması gerektiğini vurgulamak için gelmişlerdir.

Bu harflerden sonra gelen ayetler Peygamber (s)'c hitap ederek Kur'an'm kendisine cüelük çekmesi için indirilmcdiği, ancak Allah'tan korkanlara, O'na yönelenlere bir hatırlatma olsun, diye indirildiği kaydediliyor. Bu Kur'an'ı O'na indiren Allah'ın yeri ve gökleri ve bunlar arasında bulunanları yarattığı, kâinatta mutlak hükmün O'nun olduğu, gizli ve açık herşeyi kuşattığı, herşeyin gerçek sahibi olduğu vurgulanıyor.

Rivayetlere göre1 ayetler namaz kılarak, ibadel yaparak, Kur'an okuyarak nefsini yoran ve hatta ayakları şişen Peygamber (s) hakkında nazil olmuştur. Biz Müzemmil sûresinde anlatılan Peygamber (s)'in Allah'a olan ibadeti ve gayreti gerçeği üzerinde durduğumuzda, ayetlerin ruhuyla bu rivayetin ahenk içinde olmadığmı görüyoruz. [4[4]]

Tâhâ Sûresinin Birinci Ayetinin Hedefi Üzerine Bir Yorum

Görüldüğü kadarıyla ayetler, insanları davet elme ve hidayete erdirmek için çaba saıfeden, zorluklar çeken Peygamberi teselli etme gayesiyle nazil olmuştur. Peygamber (s), karşılaştığı kibir, inat, alay ve önemsenmemeden dolayı üzülüyor ızdırap çekiyordu. Gelen ayetler ise O'nun üzülmemesi gerektiği, üzerine düşenin sadece haürlatma olduğu, iyi niyetli ve gerçek istekli olanlara yaptığı uyarıyla yetinmesi gerektiği ifade ediliyor.[5[5]]

[3[3]] es-Serâ Toprak anlamına gelir. Ayette kasdedilcn anlamı ise anlaşıldığı kadar yerin altıdır.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/160-161.

[5[5]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Bagavi. Tabersi, Hazin Tefsirleri.

Bir önceki kâfirlerin sözleri ve konumları ile ilgili bir tablolar dizisinden sonra bitirildiğini görüyoruz. Bu sûrenin de aynı anlamla başlaması, o sûreden sonra nazil oluş tertibinin doğruluğuna delalet etmektedir. Aynı şekilde o tabloların Peygamberdin nefsinde sıkıntı, keder, üzüntü yaratması ve Pcygamber'in teselli edilmesi, yatıştırıhnası için peşpeşe nazil oluş hikmeti de buna işaret etmektedir. Bu anlamın nazil oluş yönünde Meryem sûresinden önce gelen Fatır sûresinde de tekrarlandığı görülüyor. Bu durumu da Peygamber (s)'in üzüntü ve sıkıntıları; kafirlerin bîr olan Allah'a yapılan davete sağır kalmaları sürdükçe devam ediyor demektir.

Kuşkusuz Peygamber üzerinde devam eden bu sıkıntılar, O'nun kavmine duyduğu şefkatinin, hidayete ermeleri için şiddetli bir arzusunun, dünyada ve ahirette onların mutluluğunu ve kurUıluşunu'istemesinin bir nelicesiydi. Burada Rabbani bir seçime Muhammed (s)'i hazırlayan yüksek ahlâki görüntülerden birisi sözkonusudur. Aynı şekilde müslümanlann, özellikle de öncülerin ve ıslah davetçilerinin takip etmeleri gereken güzel bir örneklik vardır.

A'raf sûresinin tefsir akışı içerisinde "Rahman Arş'a istiva elti1' ibaresi üzerinde yorum yaptığımız için burada tekrar edilmesinde fayda görmüyorum. Sadece ayetlerin ruhunun önceki yorumlarımızda Allah'ın dilemesiyle vardığımız ş_li sonucun doğruluğuna işaret etmesine dikkat çekmektir. Burada kastedilen; Allah'ın mülkünün bütün kâinatı kapsadığı ve kuşattığıdır. [6[6]]

9- Musa'nın haberi sana ulaştı mı?

10- Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine; "Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm[7[7]]. Belki ondan size bir meş'ale[8[8]] getiri-rım veya ateşin yanında bir rehber bulurum"'[9[9]]' demişti.

11- Oraya vardığında kendisine: "Ey Musa!" diye seslenildi.

12- Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen papuçlannı çıkar! Çünkü sen, kutsal vadi Tuvâ'dasın!'[10[10]]'

13- Ben seni seçtim. Şimdi vahyedilene kulak ver.

14- Muhakkak ki ben, yalnızca ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl.

[6[6]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/161-162.

[7[7]] Enesm Nârenj Ateş gördüm ve ona yaklaştım.

[8[8]]Kabesin Meşale ya da ateşten bir parça.

[9[9]] Ecidu ale'n Nâri Huda Onun yanında yolumuzu bulmaya ve yolculuğumu kolaylaştırmaya yardımcı olacak bir şey bulurum.

[10[10]] Tura Bu kelimeyle ilgili çeşitli açıklamalar olup bize göre en uygunu Musa (a)'nın ateş gördüğü bir vadinin adıdır. Bu vadi Ahd-i Kadim'de varid olduğu üzere Tûr-i Sina'da Hureyb dağının yakınlarında bir yerdir.

15- Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Herkes peşine koştuğu şeyin karşılığını bulsun diye nerdeyse onu gizleyece-«im.

16- Ona inanmayan ve nefsinin arzularına uyan kimseler'[11[11]]', sakın seni ondan alıkoymasın'[12[12]]'; sonra mahvolursun!.

17- Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?

18- O benim asamdır, dedi, ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak sNkerim'[13[13]]' benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır[14[14]]'.

19- Allah: Yere at onu, ey'Musa! dedi.

20- Onu hemen yere attı. Bîrde ne görsün, hızlı sürünen bir yılan değil mi[15[15]]

21- Allah buyurdu: {Al onu) Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız'[16[16]]

22- Birde elini koltuğunun altına'[17[17]] sok ki, bir başka mucize olmak üzere o, kusursuz ve lekesiz beyazlıkta[18[18]]çıksın.

23- Tâ ki, sana, en büyük ayetlerimizden bazılarını gösterelim.

Ayetler. Musa (a)'nın asaleti, Musa (a)'yla Firavun arasında geçenler ve bundan sonra İsrailoğullan'nın durumu hakkında uzun kıssalar dizisinden bir halkadır. Ayetler. Hz. Peygamberi yatıştırma ve teselliyi içeren önceki ayetlerin peşi sıra gelmiştir. Ayetlerde önceki ayetlere yapılan atıf harfi, Hz. Peygamber'e yöneltilen soru, içerdiği öğüt, lelkin ve ilkeler, bunları takip eden diğer şeyler; Musa (a)'nın kıssasıyla Muhammedi ri-saleti, O'na karşı kafirlerin konumlan ve diziliş bütünlüğünü birbirine bağlıyor. Bütün bunlar, ayetlerin öncesi ve sonrasıyla bir birine bağlantılı olduğu Musa (a)'nın kıssasının Kur'anm diğer kıssaları gibi olduğu, nazil oluş hikmeti sadece kıssayı aktarmak değil, aksine Kur'anı dinleyenlere hatırlatma, öğüt ve örnek verme olduğu görüşüne götürüyor. Kıssada

---

[11[11]] Fela Yesıtddenneke Seni çevirmesin, meşgul etmesin.

[12[12]] Terdâ Helak olmak. Eğer "Tetereddâ" olarak alırsak zamir Hz.Musa (a)'ya döner. "Tereddâ" alınırsa Musa (a)'ya inanmayan ve hcvasina uyan kimseler maksut! olur. İki ihtimal de mümkündür. Buradaki zamirin iki yere dönmesi muhtemeldir. Birinci olarak Musa (a)'ya, ikinci olarak da Musa (a) "ya inanmayan ve hevasma uyan kimseye.

[13[13]] Ehuşşu Değnek ile yapraklan yere düşürüyorum.

[14[14]] Meârib "Me'reb"in çoğulu olup ihtiyaç anlamına gelir.

[15[15]] Tes'â Sürünen, koşan.

[16[16]] Se nuiduhâ siretehâ'l u'lâ Âsâyı Önce olduğu hale tekrar çevireceğiz.

[17[17]] Cenaheke Yanına, cebine, koltuğunun altına.

[18[18]] Beydâ min gayri sûin Kusursuz, hastalıksız beyaz.

anlatılanların büyük bir bölümü bugün elde dolaşan ve Peygamber (s) döneminde de mevcut olan görüşe göre yahudilcrin eli altında bulunan Ahd-i Kadim'in metinleri arasında varid olanlarla genel olarak uygunluk arzetmektedir. Bu da şu anlama geliyordu: O Kur'an'ı dinleyenler Musa (a)'nın kıssasını az ya da çok biliyorlardı. Dolayısıyla Kalem sûresinin tefsiri akışı içerisinde de açıkladığımız üzere öğüt ve hatırlatmayı iyice pekiştiriyor.

Ayetler kısmen de olsa Allahu Teala'nm Musa (a)'ya ilk defa kutsal Tuva vadisinde yaptığı çağrıyı ve bu çağrı esnasında ona en büyük ayetini gösterme arzusuyla asasını yılana dönüştürmesi ve elini bembeyaz yapması mucizelerini içeriyor. Kıssa'nın ibareleri oldukça açık olup genişçe açıklamaya gerek yoktur. 19[19]

Allah'ın Musa (A)'Ya Yaptığı Çağrının Birinci Kısmı Üzerine Bir Yorum

Bu ayetlerde gelen haberler, A'raf sûresinde nakledilen uzun diziler gibi aktarılma-

mıştır. Ayetlerde anlatılanlar genci olarak Ahd-i Kadim de anlatılanlarla uygunluk zetmektedir. Ne var ki Ahd-i Kadim'dekiler biraz daha geniş açıklamaları içermekte Özet olarak Musa (a)'mn ateş gördüğü ve oradan Allah'ın kendisine çağrıda bulundı mekan, Sina'da Huzeyb dağına yakın bir yerdir. Görüldüğü kadarıyla ayetlerde nakle lenîer, öğüt ve hatırlatma olan Kur'anî hedefi gerçekleştirmek için nazil olmuştur. Y< sa sadece kıssa nakletmek için değil.

Bu söz Musa, Firavun, israil oğulları ve İsrailoğullarına gelen peygamberler hakk da gelen herşeyi özetliyor. Aynı şekilde bu kıssanın ve diğerlerinin birçok sûrede farı biçim ve usûllerle tekrarlanmasını açıklıyor.

Üzerinde durduğumuz bu ayetler, Kur'an sûrelerinde birkaç defa geçen bazı Kur'a gerçek ve ilkelerin allını çiziyor. Bunlardan bir kısmını daha -önceden de tefsirini yapı ğımız sûrelerde geçtiği üzere- şöyle sıralamak mümkün: Allahu Tealanın birliği, tekb sına ibadete layık oluşu, Kıyamct'in kesinlikle kopacağı, Allah'ın insanları imtihan e inek için onun vaktini gizli tutması, Kıyamet'in kopacağına iman etmenin gerekliliğ Kıyamet'le ilgili yalana ve nevalarına uyanların vesveselerine kulak verilmemesi; veri diği takdirde helak ve hüsrana uğranacağı vurgulanıyor. Ayetler bu ilkeler ve gerçekleı le Allahu Teala'nm Musa (a)'ya tavsiye ettiği kaynağın tekliğini vurguladığı, o ilke gerçek ve bu tavsiyeler arasında uygunluğu ortaya koymayı hedefliyor. Bu amacı hedef leyen ayetler çeşitli yerlerde tekrarlanmış olup Şura süresindeki 13. ayet de bunlardan dır: "Dinî ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin" diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sam vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi

19[19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/164.

Allah size de din kıldı Fakat kendi/erini çağırdığın bu (din) Allah'a ortak koşan/ara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir".[20[20]]

24- Firavun'a git. Çünkü o iyice azdı.

25- Musa! "Rabbim! " dedi, "Yüreğime genişlik ver".

26- "işimi bana kolaylaştır".

27- "Dilimden (şu) bağı çöz"[21[21]].

28- "Ki sözümü anlasınlar"'[22[22]].

29- "Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver".

30- "Kardeşim Harun'u"

31- "Onun sayesinde arkamı kuvvetlendir"'[23[23]].

32- "Ve onu işime ortak kıl".

33- "Böylece seni bol bol teşbih edelim".

34- "Ve çok çok analım seni".

35- "Şüphesiz sen bizi görmektesin".

36- Allah: Ey Musa; dedi, isteğin sana verildi.

37- Andolsun biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk:

38- Bir zaman, vahyedilecek şey annene (şöyle) vahyedil-mistir.

39- Musa'yı sandığa koy[24[24]]; sonra onu denize'[25[25]]' bırak deniz onu kıyıya atsın da, benim düşmanım ve onun düşmanı olan biri onu alsın, ey Musa! ve benim nezaretimde yetiştirilmen İçin sana kendimden sevgi verdim[26[26]].

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/164-165.

[21[21]] Uhlul Ukdeten M in Lisânı Dilimden bağı çöz. Bir rivayete göre Musa (a)'nın dili peltekti.

[22[22]] Yefkahû Anlasınlar.

[23[23]] Ezrî Arkamı ya da işimi güçlendir.

[24[24]] et-Tahût Kafes yada sandıktan kinayedir. Musa (a) annesi tarafından denize atıldığı zaman buna konmuştu.

[25[25]] el-Yenımi Su, deniz yada nehir anlamına gelir.

[26[26]] Li Tesnaa âla Aynî Kontrol ve gözetimim altında yetişmen için.

40- Hani kız kardeşin, gidip "Ona bakacak, birini size bulayım mı?"[27[27]] diyordu. Böylece seni gözü gönlü mutluluk

dolsun ve üzülmesin diye annene geri verdik ve sen birini öldürdüğünde seni endişeden kurtardık. Seni iyiden iyiye denemeden geçirdik[28[28]]'. Bunun için yıllarca Medyen halkı arasında kaldın. Sonra takdire göre (Bu makama) geldin ey Musal[29[29]]

41- Seni kendim için elçi seçtim'[30[30]]'.

42- Sen ve kardeşin birlikte ayetlerimi götürün. Beni anmayı ihmal etmeyin'[31[31]]'.

43- Firavun'a gidin. Çünkü o, iyiden iyiye azdı.

44- Ona yumuşak söz söyleyin. Belki O, aklını başına alır veya korkar.

45- Dediler ki: "Rabbimiz! Doğrusu biz, onun bize aşırı derecede kötü davranmasından'[32[32]] yahut iyice azmasından endişe ediyoruz":

46- Buyurdu ki: Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm.

47- Haydi ona gidinde deyinki: Biz, senin Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını hemen bizimle birlikte gönder; onlara eziyyet etme! Biz, senin Rabbinden bir ayet getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır:

48- Hakikaten bize vahyolunduki; yalanlayan ve yüz çevirenlere azap edilecektir.

Ayetler kutsal Tuva vadisinde, Allahu Teâlâ'nın Musa (a)'ya yaptığı çağrıyı tamamlıyor. Ayetlerin ibareleri açık olup Allahu Teâlâ'nın, Musa (a)'nm Firavun'a gitmesini, Onu uyarmasını ve İsrailoğullarrnı kurtarmasını İstemesi haberini içeriyor. Musa (a)'nın Firavun'a gitme konusunda korkuya kapılarak durumu Allah'a iletmesi ve Allahu Teâlâ'nın da O'nun isteğine cevap vererek, güven vermesi ifade ediliyor. Bu siyak içerisinde öncesine işaret edilerek Allah'ın Onu koruduğu belirtilerek kendisi ve kardeşinin takip etmesi gereken planın Firavun'a hitap etmek olduğu kaydediliyor. Ayetler aynı şekilde açık olup başka bir açıklamaya gerek yoktur. [33[33]]

[27[27]] Yekjüluhu Sevgi ve emzirmesini üstlenir.

[28[28]] Pcteımâke Futûne İyiden iyiye denedik ya da zorluk arkasına zorluktan kurtardık.

[29[29]] Sümme Ci'te Alâ Kaderin Sonra gelmen için belirlenen vakitte geldin.

[30[30]] Istena'tuke li-Nefsi Sana istediğim görevi yapman için seni seçtim ya da seni ona hazırladım.

[31[31]] Velâ Tehlye Küsur etmeyin, ihmal etmeyin.

[32[32]] Yefrutu Aleyna Bize eza vermek için acele etmesinde, aşırı gitmesinde.

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/168.

Allah'ın Musa (A)'Ya Yaptığı Çağrının İkinci Kısmı Üzerine Bir Yorum

Ayetlerin içeriği aynı şekilde A'raf sûresi dizisinde nakledilmemişlir, orada Allah'ın Musa (a)'ya yaptığı önceki gözetimine işaret edilmiştir. Bu da Kasas sûresinde zikredilmiştir. Bu içerikler, Allah'ın Musa (a)'ya yaptığı önceki gözetimle birlikte Tekvin'in 2-3-4. ıshahlarmda nakledilmiştir. Bu ıshahlarda anlatılanlarla Kufan'da nakledilenler genel olarak uygunluk arzetmektedir.

Ayetler, Harun (a)'u ilk çağrıya şahit olmamasına karşın Firavun'a hitap etmeye ortak ediyor. Bu da gelecekte olması itibariyle ifade edilmiştir. Çünkü ayetler, Allahu Te-ala'nın Harun (a)'u göreve ortak ettiğini zikrediyor.

Müfessirler bu ayetlerin öncesi ve sonrasının siyakında siret ve haber rivayetlerine dayanarak çeşitli açıklama ve şerhler yapmışlardır. Bu açıklamalardan kimileri ayetlerin delaletiyle birlikte Tekvin'dc tam uyum ve ahenk içerisinde olurken kimileri de böyle değildir. Hatta bazıları hiçbir dayanağı olmayan garip ve lüzumsuz şeylerdir. Bu nedenle onları uzun uzadıya ya da Özet olarak aktarma gereği duymadım. Çünkü Kur'an kıssaları geneldir. Bu dizilerden zikredilenler de haber için olmayıp, nazil oluş hikmetini gerektiren öğüt ve misal olsun diye nakledilmiştir. Hedefin bu olduğu ve bunun üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim.

Firavun'a yapacakları hitapta izlemeleri gereken planı anlatan 43-46. ayetlerde davet, davetin üslubu, davetçilerde bulunması gereken yumuşaklık, hoşgorü-, gaye ve başarıya ulaşmak için uyulması gereken güzel yöntemler konusunda Üstün direktifler vardır. İyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar yanında sert ve kabalığı kullananlar, hatta bazen buna karşı çıkanlar açık açık görenler için dersler vardır. Allahu Te-ala Firavun'un azdığını bizzat ifade etmekle birlikte ona gidilerek yumuşak davranılma-sını ve böylece "umulur ki korkar ve ibret alır" ifadesini kullanıyor. Bu tür direktifler Al-i İmran sûresinde Muhammcd (s) için de verilerek O'nun hoşgörülü ahlâkı, yumuşaklığı Övülüyor. Şayet kalı kalpli olsaydı insanların onun etrafında dağılacağı kaydedilerek davranışlarında sevgi, hoşgörü ve bağışlama prensiplerine devam etmesi isteniliyor. "O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandml Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararım verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever"(Al-i İmran, 159). Bu tür direktifler A'raf sûresi 99. ayette "Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir" deniliyor. Sozkonusu ayetin açıklaması sûrenin siyakı içerisinde geç-mişti. [34[34]]

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/168-169.

49- Firavun: "Rabbiniz de kimmiş ev Musa! " dedi.

50- O da: "Bizim Rabbimiz herşeye hilkatini veren,'[35[35]] sonra da doğru yolu gösterendir" dedi.

51- "Firavun: Öyle ise, önceki milletlerin hali ne olacak?"[36[36]] dedi.

52- Musa: "Onlar hakkında bilgi Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbİm, ne yanılır, ne de unutur"[37[37]]' dedi.

53- O yeri size beşik yapan'[38[38]]' ve onda size yollar açan, gökten de su indirendir. Onunla biz çeşitli bitkilerden çiftler çıkardık[39[39]]».

54- Yeyiniz; hayvanlarınızı otlatınız. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için (Allah'ın kudretine) işaretler vardır.

55- Sizi ondan (topraktan) yarattık; yine sizi oraya döndüreceğiz ve bir kez daha sizi ondan çıkaracağız.

56- Andolsun biz ona (Firavun'a) bütün (bu) delillerimizi gösterdik; yine de yalanladı ve diretti...

57- Dedi kİ: " Sen bizi, yaptığın büyü ile yurdumuzdan çı-karasın, diye mi geldin ey Musa".

58- "Öyle ise, muhakkak surette biz de sana aynen onun

gibi bir büyü getireceğiz. Şimdi sen, seninle bizim muhalefet etmeyeceğimiz, uygun bir yerde buluşma zamanı ayarla"'[40[40]].

59- Musa: "Buluşma zamanınız bayram günü[41[41]]', kuşluk vaktinde insanların toplanma zamanı'[42[42]]' olsun" dedi:

60- Bunun üzerini Firavun dönüp gitti. Hilesini (Sihirbazlarını) topladı; sonra geri geldi.

[35[35]] A'ta külle şeyin halkehu sümme hedâ Yarattığı herşeye, nevi gereği sıfatını, içgüdüsünü, kanununu ve kabiliyetini verdi.

[36[36]] Ma Belu'l Kuruni't Ulâ Önceki ümmetlere ne oldu?

[37[37]] Fi kitabin lâ yedilin Rabbi velâ yensâ Allah'ın ilmi asla sapmaz, gaflete düşmez, ihmal etmez, hiçbir şeyi unutmaz.

[38[38]] Mehclen Dolaşmaya ûygün bir halde döşenmiştir.

[39[39]] Ezvâcen min nebatin şettâ Çeşitli sınıf ve türde.

[40[40]] Mekânen suva Her iki faraf içinde eşitliğin ve adaletin olduğu denk bir yer.

[41[41]] Yevmu'z zineti İnsanların süslendiği bayram günü.

[42[42]] Yuhşeru Toplanır.

61- Musa onlara: "Yazık size! dedi, Allah hakkında yalan uydurmayın! Sonra O, bîr azap ile kökünüzü keser!'[43][43]' iftira eden, muhakkak perişan olur.

62- Bunun üzerine onlar, durumlarını orada tartıştılar; gizli gizli tısıldaştılar'[44][44]'.

63- Şöyle dediler: "Bu ikisi, muhakkak ki sihirleriyle yurdunuzdan çıkarmak ve sizin örnek yolunuz[45][45] ortadan kaldırmak isteyen iki sihirbazdırlar sadece"[46][46].

64- "Öyle ise hilenizi kurun[47][47], Sonra s,ra halinde gelin! Muhakkak ki bugün üstün gelen kazanmıştır."[48][48]

65- Dediler ki: ''Ey Musa! Ya sen at veya Önce atan biz olalım.

66- "Hayır siz atın!" dedi. Bir de ne görsün büyülerinden ötürü ipferi ve sopaları kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor.

67- Musa; birden içinde bir korku duydu[49][49].

68- Korkma! dedik. Üstün gelecek olan kesinlikle sensin!

69- Sağ elindekİni at da onların yaptıklarını yutsun[50][50]'. Yaptıkları sadece bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye varsa (ne yapsa) İflah olmaz.

70- Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar. "Harun'un ve Musa'nın Rabbi'ne iman ettik" dediler.

71- (Firavun) Şöyle dedi: "Ben size izin vermeden önce O'na inandınız. Öyle mi! Hakikat şu ki! O, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim'[51][51]' ve sizi hurma dallarına asacağım![52][52]' Böylece hangimizin azabının daha şiddetü ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız".

---

[43][43] Yushîtekum Sizi helale eder, kökünüzü kazır.

[44][44] Fe tenâzeû emrehum heynehum ev eserrû'n necvâ Bunun üzerine aralarında gizli olarak durumlarını tartıştılar.

[45][45] Tarikatukumu'l Müslâ Seçkin yolunuz, örnek yolunuz.

[46][46] Hâzani te Sahirani 'İnne' edatının çeşitli tevillerinden dolayı bu cümle farklı biçimlerde okunmuştur. Bu durum mü-'mirtlerin annesi Hz. Aişe'nin; "Bu biçimde olması katiplerin hatası" şeklindeki rivayetine kadar ulaşmıştır. Cümlenin anlamı apaçık olup şu kasdedii-miştir. "Bu ikisi ancak sihirbazdır" veya "Bu ikisi sihirbazın dışında başka birşey değildir."

[47][47] Ecmeû keydekum Meseleyi birbirinizlc dayanışarak iyice düşününüz.

[48][48] Meni's ta'la Düşmanına üstün olan galip gelen.

[49][49] Fe evcese Duydu, hissetti.

[50][50] Telkaf Telkaf, asıl itibariyle hızlıca alma, çarpma anlamında olup burada ise yutma anlamına geliyor.

[51][51] Le ükattianne eydiyekum ve erculekum min hilaf in Yani çaprazlama keseceğim. Sağ elle sol ayağı, sol elle sağ ayağı keseceğim.

[52][52] Cuzui'n nakli "Cuzu"i dal demektir. Hurma dalına.

72- Dediler kî: "Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz'[53[53]]'. Öyle İse yapacağını yap!'[54[54]]' Sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin'[55[55]]'.

73- "Bize hatalarımızı ve senin bize zorla ve yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah (mükâfatı) en hayırlı ve (cezası) en sürekli olandır.

74- Şurası muhakkak ki kim Rabbİne günahkâr olarak varırsa cehennem sırf onun içindir. O ise orada ne ölür ne de yaşar.

75- Kim de iyi davranışlarda bulunmuş bir mü'mİn olarak O'na varırsa üstün dereceler işte sırf bunlar içindir.

76- İçinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan And cennetleri! işte arınanların mükâfatı budur..

77- Andolsun ki biz Musa'ya kullarımla birlikte geceleyin yola çık da (size) yetişilmesinde korkmaksızm'[56[56]]' ve endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç'[57[57]]' diye vah-yetmİştik.

78- Bunun üzerine Firavun askerleri ile birlikte onların pe-şİne düştü. Deniz onları boğup gömü verdi...

79- Firavun kavmini saptırdı, doğru yola sevketmedi...

Ayetler, halkalar dizisinden bir başka halkadır. Musa (a) ile Firavun arasında geçenler. İsraİloğullarf nın Mısır'ın dışına çıkmaları özet olarak anlatılmaktadır. Ayetlerin ibareleri aynı şekiidc apaçık olup genişçe açıklamaya gerek yoktur. Anlatılanlar bugün elde dolaşan Sufurul Huruş ıshaharı (5-10)'ndan, nakledilenlerle genel olarak uygunluk '.etmekledir. Bu halkanın içerdiği bazı şeyler A'raf, Kasas ve Şuara sûrelerinde de anarze latılmıştır.

Musa (A)'Nın Firavun'a Yaptığı Çağrıyı İçeren Ayetler Üzerine Bir Yorum

Ayetler, diğer sûrelerde varid olan dinamikler, lakvirler ve prensiplerle birlikte birçok ibret Öğüt ve benzerlik noktaları vardır. Bunlardan bazıları ayetlerde ana hedefi oluşturan Musa ile Harun arasında geçen Allah'ın yüceliği ve kudretinin kapsamhlığı. kullarını kuşatan İimİ ve

---

53[53] Len ıιu'sireke): Seni seçmeyeceğiz, tercih etmeyeceğiz.

54[54] Fakdi ma ente kadı Hükmetmek istediğin şeyle hükmel, yada yapmak istediğin şeyi yap.

55[55] İnnemâ takdi hezihi'l hayate'd dünya Senin bizim üzerimizdeki hükmün ve yargın sadece ve sadece bu dünyaya mahsustur.

56[56] Dereken Yetişmesinden korkmadan.

57[57] YebeSen Su bulunnıayan kürû bif yol.

nimeti, kulların muhtaç olduğu herşeyi Allah'ın yaratması, sihrin ve sihirbazlığın üzerine gidilerek bunun Allah'a karşı bir iftira ve yalan olduğunu vurgulama. Rasulullah'ın sihre karşı Allah'ın ayetiyle üstün gelmesi, Rasulullah'ın yanında hak ve hidayeti görmeleri, Allah'a iman ve secde etmeleri, bu iman üzere Fira-vun'un el ve ayaklarını çaprazlama keseceğine yönelik yaptığı tebdillere rağmen sebat ederek Allah'ın bağışlamasını, rızasını ve en iyi olan uhrevi hayatın nimetlerini istemeleri sonuçta Allah'ın yardımıyla Musa (a) ve kavminin ihlas ve iman üzere devam ederek Firavun'un tuğyanından kurtulmaları, Firavun ve ordusunun Allah elçisi aracılığıyla gösterilen asa mucizesi neticesinde boğulmalarına ilişkin ilk konuşma yer almaktadır. 58[58]

80- Ey Israilogullar,! Sizi düşmammzdan muhakkak kurtardık ves,ze Tûr'un sağ tarafmda va'detrik, üzerinde de kudret helvas, ile bıld.rcm kuşu indirdik. 81-Size verdiğimiz nz.klann en temizlerinden yeyin ve n-** h.kk.nda taşk,n,,k e,meyın k,; sonra üzerinize hısm,m nen Kimin üzerine de benim hlşmım vacip olursa, o mu-nakkak uçuruma düştü, demektir"59[59].

82- Gerçekten ben tevbe eden, inanan, salih amellerde bu unup da sonra doğru yola erişen kimseyi şüphesiz ba-gışlayıayım.

83- Hem seni açefe ile kavminden aynlmayn iten nedir?60[60]

84- (Musa) dedi ki: "Onlar benim İzim üzerindedirier'61[61]' Ben sana gelmekte acele eltim ki Rabbim hoşnut olsun!

85- Biz senin ardından kavmini imtihan ettik'62[62] Samiri onları şaşırttı; buyurdu.

86- Musa öfkeyle, kederle'63[63] derhal kavmine döndü "Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaadde bulunmamış mıydı? Üzerinize zaman mı uzadı: Yoksa Rabbinizden size bir gazap inmesini arzu ettiniz de mi bana va'dinizden caydınız" dedi.

87- Onlar şu cevabı verdiler: "Biz sana verdiğimiz sözden kendimizden caymadık. Lakin biz o (Kıbtt) kavmin ziynetinden birtakım ağırlıklar yüklenmiştik. Onları ateşe attık Samiri de'64[64]' (kendi ziynetini) attı.

58[58] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/175.

59[59] Hevâ Düştü ve helak oldu.

60[60] Ma A'çeLeke an kavmİke Seni kavmini lerkettirme-ye ve acele olarak gelmeye iten şey nedir?

61[61] Ala isrî İzimi takip etme, arkamdan gelme.

62[62] Fettennâ kavmeke Kavmini denedik.

63[63] Esife Kızgın ve üzgün olarak.

64[64] Ma ahlafna mevideke bi milkınâ ve lakinne hummilnâ evzâren miti zineti'l kavmi fe kazefnaha Bu cümlede yaptıklarından dolayı Musa (a);ya mazeret sunma sözkonusudur. Nitekim Musa'ya şöyle diyorlar: Şüphesiz biz, onun bize yaptığını yapmadık. Sadece onun kavminin zilletlerinden almıştık, yükünden kurtulmak için onları ateşe attık.

88- Derken onlara bir buzağı heykeli çıkardı ki böğürmesi vardı. Bunun üzerine (Samiri) işte sizin de İlahınız Musa'nın da ilahı budur. Fakat Musa bunu unuttu dediler.

89- Görmüyorlar mı idi ki, o (dana) kendilerine hiçbir söz iade edemiyor, ne bir zarar ne bir fayda vermeye malik olamıyordu.

90- Yemin olsun ki önceden Harun onlara "Ey kavmim siz bununla sırf bir imtihana tabi tutuldunuz. Şüpesiz ki, sizin gerçek Rabbiniz Rahman'dır. Gelin bana uyun ve emirlerime İtaat edin! " demişti.

91- Onlar: "Musa bize dönünceye kadar biz bu buzağıya tapmakta devam etmekten asla ayrılmayacağız" dediler.

92-93- Musa, "Ey Harun! Sana ne mani oldu ki, bunların dalafete düştüklerini gördüğün vakit benim ardımda yürümedin? Yoksa emrine isyan mı ettin" dedi.

94- Harun, "Ey anamın oğlu! Benim sakalımı ve başımı tutma. Ben senin İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, benim sözüme bakmadın!'[65[65]]' diyeceğinden korktum" dedi.

95- Musa (Samiri'ye dönerek) "Ya senin derdin neydi, ey Samiri" dedi?

96- (Samiri şu cevabı verdi). "Ben onların görmediklerini gördüm de[66[66]] Rasulün izinden bir avuç (toprak) aldım. Onu erimiş mücevherlerin içine attım. Böylece nefsim bunu bana hoş gösterdi'[67[67]]".

97- Musa "Haydi defol! Hayatın boyunca senin nasibin benimle temas yok, demendir. Hem sana bir de azap zaman; var ki, ondan asla cayılmayacak, o başında bekleyip durduğun ilahına da bak! Biz onu cayır cayır yakacağız. Sonra onu parçalayıp deryaya saçacağız" dedi'[68[68]]'.

98- Sîzin ilahınız ancak ve ancak kendinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. O İlmi ile her şeyi kuşatmıştır.

Ayetler, dizilerden son halkadır. îsrailoğullarf nın Mısır'dan çıktıktan sonra ve Sina topraklarında kaldıkları esnadaki yaşamlarını anlatan bir özet içermektedir. Ayetlerin ibareleri apaçık olup daha fazla açıklamaya gerek yoktur. Dizide anlatılanların bir kısmı, daha önce tefsin geçen A'raf sûresinde zikredilirken bir kısmı da daha Önce hiç zikretilmcmiştir.

[65[65]] Lem terkup kavli Sözüme itaat etmedin veya onu gözetmedin veyahutta benden bîr işaret beklemedin.

[66[66]] Basarın hima lem yubsiru bihi Onların bilmediklerini bildim ya da onların görmediklerini gördüm.

[67[67]] Sevellet li nefsi Nefsime hoş göründü.

[68[68]] Le nensifennehu Onu parçalayıp fırlatacağız.

Dizide anlatılanların büyük bir bölümü bugün elde dolaşan Sufuru Huruçun'un 16-17 ve 30. İshahlarmdaki metinlerle benzeşir. Sadece Samiri'nin adı ve îsrailoğullan'nm buzağıya taptıkları bunun dışındadır. Adı geçen Sufuru'un 30. Ishah'mda olay Harun (a)'a nisbet edilerek anlatılmıştır. Bizim kanaatimize göre yahudilerin ellerinde dolaşan diğer "Sufurlar" ya da "Sahifeler" kaybolmuş olup bu olay genel olarak anlatılmıştır. Sufurlar tek bir kalemle yazılmamıştır ve yine Sufurlar belli bir zaman içerisinde de gelmemiştir. Elde dolaşan bazı sahifeler bir başka zamanda gelenlerle çelişmektedir ya da farklılık göstermektedir. Kuran Samiri ismini zikrediyor. Bu da Mekke'de küçük azınlıklar ya da Hicaz'da büyük azınlıklar halinde bulunan yahudiler tarafında okunulmuyor veya duyulmuyordu. Onlardan bir kısmı A'raf sûresi 157. ayetin tefsiri akışı içerisinde belirttiğimiz gibi Peygamber (s)'in risale-tİne iman edip Kur'an'ı doğrulamıştır. Şu bir gerçektir ki onlar Medine ya da Mekke'de bu ayetin nazil olmasından önce Kur'an'ı okumuşlardı. Bu konuda üzerinde durduğumuz Taha sûresinin ayetleri ortada olup onlardan herhangi bir inkar ya da itiraz görülmemiştir.

"Samiri" lafzının Arapça bir siga olduğu gerçektir. Ancak o acemi bir isme mensup olup "Şamir" ve "Samir" gibi araplaşmıştır. Taberi ve bazı Önde gelen müfesirler[69[69]] bazı sahabelere, tabiine ve lebau tabiine dayanarak O'nun Musa (a)'ya komşu olan bir kipti olduğunu, Musa (a)'ya inandığını ve O'nunla birlikte çıktığını rivayet etmişlerdir. Peygamber (s) döneminde Filistin ve Şam diyarının çeşitli yerlerine uzanan Semere veya Samiriler diye bilinen Musevi grupları vardı. Samiri ismi, bu günkü Mabius şehirinin yakınlarında bir yer olan Samir veya Şamire'ye nisbet edilip buranın önceki adı Şakim diye bilinirdi. Yakub (a) ve çocukları Sufuru Tekvin'in 33 ve sonraki ishahlarında belirtildiği üzere Mısır'a gitmeden önce Şakim ve civarında belli bir süre yaşamışlardır.

Müfessirler önde gelen sahabe ve tabiine dayandırdıkları rivayette ve ayetlerde akta-rılanların tevilinde; Samiri bir defasında Musa (a)'ya gelirken at üzerinde Cibril (a)'i gördü ve atın bastığı yerden bir avuç toprak aldı. Bu toprağı da buzağının yapıldığı kalıba attı. İşte buzağının böğürmesinin sebebi de buydu. 88. ayetteki zamir ya Musa {a)'ya dönmektedir. Bu durumda söz Samiri'nin olup, "buzağı Musa'nın ilahı olur ve Musa O'nu onların yanında unuttu veya O'nun hakkında onlara cümlenin söz etmeyi unuttu" anlamı çıkar. Ya da ayetteki zamir Samiri'yc dönmektedir ki; bu durumda cümlenin anlamı; Samiri buzağı yapması sebebiyle bir olan Allah'a imanı unuttu, olur. Musa (a) da ona karıştırmamasını, insanları ona bulaştırmamasını, dokunmamasını ve do-kunulmamasını emretti. Bu tevile söylenecek pek söz yoktur.

Müfessirlcrin naklettiği, bu rivayetin durumu ne olursa olsun bu açıklamalar biraz önce yaptığımız özetlere ek olarak gariplikten kurtulamaz. Çünkü görüldüğü kadarıyla Samiri ve rolü hakkında söylenenler Peygamber döneminde ve çevresinde bilinen şeylerdi.

[69[69]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Begavi, Hazin ve Tabersi Tefsirleri.

Bu zincirin bu halkası birçok noktayı içermiştir. Bunlar arasında, asıl hedef olan ve tekrarlanan Kur'anî direktiflerle birlikte ibret, öğüt ve hatırlatma vardır.

Bu halkada yer alan hatırlatmalardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: İsrailoğulları'na Allah'ın yardım etmesi ve onları düşmanlarından kurtarması, onlara yemek olarak bıldırcın eti göndermesi, lütuflarda bulunması, Musa (a)'ya iman etmeleri ve tâbi olmalarından dolayı kendilerine mükâfat olarak iyi şeyleri mubah kılması, Allah'ın gazabını hak ederek helak olmalarına neden olacak Allah'ın sınırlarını aşmamaları için uyarıda bulunması, Allah'ın tevbe edenlerin tevbesini kabul edeceğini, insanları çok çok bağışlayacağını, salih amellerde bulunanları hidayete erdireceğini ilan etmesi, İsrailoğulla-rı'nın buzağı yüzünden fitneye düştüğünü, çünkü onların Allah'ı bırakıp kendilerine fayda ve zarar vermeyecek şeyleri ilah edindiklerini, Allah'ın herşeyi bilen ve ibadet edilmeye layık olan tek ilah olduğunu belirtmesi gibi.

Özellikle Samiri'nin kıssasında Önemli öğütler vardır. Kıssa, insan ve cin şeytanlarının saptırmasına ve şer erbabının vesvesesine karşı uyanlar yapıyor. Sonra kıssa, toplumu saptırmaya, vicdanları bozmaya, .saf akide ve gelenekleri değiştirmeye yeltenenlere karşı engeller ve yaptırımlar konulması planını öneriyor. 70[70]

99- İşte sana geçmişin (mühim) haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Muhakkak sana tarafımızdan bir zikir (Kur'an) verdik.

100- Kim ondan yüz çevirirse şüphesiz ki Kıyamet günü bir vebal yüklenecektir.

101- Böyleleri ebedi olarak azabm içinde kalacaklardır. Kıyamet gününde onlar için bu ne fena bir yüktür!

102- O gün ki, sûra üflenir ve biz o zaman günahkârları, gözleri gömgök bir halde'71[71] mahşerde toplarız.

103- Aralarında birbirlerine gizli gizli şöyle derler72[72]': "Dünyada sadece on gün kaldınız".

104- Aralarında konuştukları konuyu biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı'73[73] o zaman: "Bir günden fazla kalmadınız" der.

105- Sana dağlar hakkında sorarlar. De ki: Rabbim onları ufalıyıp savuracak.

70[70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/178-180.

71[71] Zurkan Bir rivayete göre kör olarak, bir rivayete göre susuz olarak ve bir rivayete göre de korku ve panikten dolayı gözlerin vasfedilmesidir.

72[72] Yetehafetune heynehum Kendi aralarında gizli gizli konuşma yaparlar.

73[73] Emselühum tarikaten En adil ve en akıllı olanları.

106- Böylece yerlerini dümdüz, bomboş bırakacaktır'[74[74]]'.

107- Orada ne bîr iniş'[75[75]]', ne de bir yokuş'[76[76]] görebilecek-

108- O gün İnsanlar dâvetçiye uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur'[77[77]]'. Artık çok esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden fısıltıdan başka bir ses işitmezsin.

109- O gün, Rahman'ın izin verdiği ve sözünden hoşlan-dığından başkasının şefaati fayda vermez.

110- O, insanların geleceklerini de seçmişlerini de bilir. Onların ilmi İse bunu kapsayamaz.

111 - Bütün yüzler, diri ve herşeye hakim olan Allah için'[78[78]]' eğilip, boyun bükmüştür'[79[79]]'. Zulüm[80[80]]' yüklenen ise, gerçekten perişan olmuştur,

112- Her kim, mü'min olarak iyi olan işlerden yaparsa, arilk o, ne zulümden ne de hakkının çiğnenmesinden korkar»[81[81]].

113- Biz, onu böylece Arapça bir Kur'an olarak İndirdik ve onda ikazları tekrar tekrar açıkladık. Umulur ki onlar korunurlar; yahut da o kendileri için bir ibret ortaya koyar.

Ayetler, kıssada gayenin hatırlatma ve öğüt olduğunu dair apaçık delil taşıyan dizinin hemen akabinden gelmiştir.

Allahu Teala. Peygamberi'ne. önceki peygamberlerin başına gelenleri anlatarak kendisine zikir verildiğini hatırlatmış ve bunun insanlar için bir öğüt ve hidayet olmasını dilemiştir. Sozkonusu zikre yüzçevirenlcrin ve ondan istifade etmeyenlerin Kıyamet günü günahlarını, suçlarını taşıyarak geleceklerini ve bu günahları yüzünden ebedi olarak cehennemde kalacaklarını söylemiştir.

Ayetler insanların döneceği ve hesap vereceği yer olan Kıyamet gününü vasfediyor.Ayetlerin anlamı açık ve net olup. Allah'ın zikrinden yüz çevirenlerin Kıyamet günü günahlarını taşıyarak geleceklerini ihtiva eden ayetlerin devamı niteliğindedir.

[74[74]] Ka'en safsaten Dümdüz, bomboş, sade.

[75[75]] Ivace Burada bomboş engelsiz, düz anlamlarına gelir.

[76[76]] Emte Çıkıntı, yokuş anlamına gelir.

[77[77]]Yettebiune'd Daiye La ivece lehu Davetçiye biç karşı çıkmadan, sorun çıkarmadan, itirazsız uyacaklar.

[78[78]] el-Kayyum Yaratma ve kâinatı idare etme üzerine daima kaimdir.

[79[79]] Anet Boyun eğme, bükme.

[80[80]] Zulmen Bu kelime ili. ayette zülüm işleme 112. ayette ise eksiltme, azaltma anlamına gelir.

[81[81]] Hedmen Zayi edilme çiğnenme.

Bu ayetlerde anlatılanlar daha önce birçok ayetle geçtiği için yeterli miktarda onlar üzerinde yorumlar yapmıştık. Son ayette daha öncede defalarca tekrar ettiğimiz gibi açıkça ayetlerin hedefinin, uyarma; korkulma, müjdeleme, teşvik etme. insanlara Kıya-met'i. Allah'ı ve Allah'ın üzerlerindeki hakkını hatırlatma, insanları Allah'ı kızdıracak şeylerden sakınmaya ve razı edecek şeylere yönelmeye davet yapılmakladır.

Aycılerde iki ayet dağlarla ilgili olarak Hz. Peygambere yöneltilen sorulara ayrılmış ve Hz. Pcygamber'dcn bu sorulara şu cevabı vermesi islenmiş: Kıyamet günü dağlar ufanip savmlaçak. Böylece yerleri dümdüz, boş bırakılacak.

Birinci aycllc; sadece günahkarların mahşerde biraraya toplatılmalarının anlamı, öldükten sonra dirilmenin sadece onlar üzerinde hedeflendiği anlamında değildir. Aksine burada kafir günahkarların uyarılması, karşılaştıkları korku ve paniğin vasfedilmeşi söz-konusudur. Öte yandan ayetler salih mü'minleri de unutmayarak amellerinin karşılığını tam ve eksiksik alacaklarını belirtiyor.

Kabirlerinde ne kadar yaşadıklarına dair kafirler arasındaki karşılıklı konuşma hikayesinin gayesi; duyacakları şaşkınlığın büyüklüğünü, çok uzak ve imkansız gördükleri Rabbani cezanın gerçekleşmesinin çok yakın olduğunu tasvir etmektir. Ayetlerin genelinde niteleme ve tasvir gücü. tergib. terhib, uyarı ve korkutma gücü göze çarpmaktadır. Ayetler kafirler üzerinde korku ve endişe yaratmayı, mü'minicr üzerinde ise sevinç ve

güven yaratmayı hedefliyor.

109. ayette, o gün, Allah'ın razı olduklarının ve izin verdiklerinin dışında hiç kimsenin şefaatinin fayda vermeyeceği hatırlatılıyor.

"Biz onu böylece Arapça bir Kur'an olarak indirdik" ayetinde ise, insanların uyarılması için Kur'an'm Arapça olarak indirildiği vurgulanıyor. Tabi bu Kur'an'ın Arapların dışındakilere yönelik olmadığı anlamına gelmez. Ancak Araplar Kur'an'la ilk Önce muhatap olan kimselerdir. Çünkü; Peygamber (s) onlardan biridir. Onlar Hz. Peygamber'in risaletinin dünyaya yayılması yükünü üstlenmişlerdir, Muhammedi ve Kur'anî risaletin evrensel olduğu tefsirini yaptığımız ve gelecekle yapacağımız Mekki veya Medeni ayetlerin birçoğunda belirtilmiştir. Dolayısıyla bu konu, üzerinde hiçbir kuşku bulunmayan ve tartışma götürmeyen bir meseledir. [82[82]]

114- Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Onun vahyi'[83[83]] tamamlanmazdan önce Kur'an'ı okumada acele etme ve "Rabbim, benim ilmimi arttır" de.

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/182-183.

[83[83]] Yukda Ileyke vahyuhu Sana vahyinin tamamlanması ve bitmesi. Bu anlam Bakara süresindeki (fc izâ kadaytüm menâsikü'küm) ayetinde de vardır. Yani mcna.sikinizi tamamlayınca, sona erdirince.

"Gerçek Hükümdar Olan Allah, Yücedir.

Sana O'nun Vahyi Tamamlanmazdan Önce Kur'an'ı Okumada Acele Etme" Görüldüğü kadarıyla ayetin vezin ve düzen yönü dışında önceki siyakla bağlantısı yoktur. Ayelleki hitap Hz. Peygambere yönelik olup O'nunla ilgili özel bir olaya işaret edildiği anlaşılıyor. Ayetle Allahu Tcala'nin yüceliği, gerçek anlamda mutlak hükümdar olduğu. Kuran'in vahyi (anlamlanmadan önce O'nun ayetleri hakkında konuşmaya acele edilmemesi vurgulanırken, Hz. Peygamber defi ilminin artırılması için Allah'a dua etmesi isteniliyor.

Görüldüğü kadarıyla ayetin işaret ettiği benzer bir olay Kıyamet sûresinin 16-19. ayetlerinde de işaret edilmişti ve biz. orada yeterli derecede hakkında yorum yapmıştık. Orada dediklerimizin aynısı bu ayet çerçevesi için de geçerlidir. Müfessirler-1 bu ayetin nazil oluşu hakkındaki rivayeti Kıyamet sûresinin nazil oluşu ile ilgili rivayetin aynısını aktarmışlardır. Her ikisinin de aynı olay olduğu sanılıyor. Fakat biz onun buna benzer başka bir olay olduğu kanısındayız. Çünkü Kıyamet ayetlerinin inişi ile Taha sûresi arasında iki veya üç yıl ya da daha uzun bir dönem sözkonusudüT. Önceki sûrede bu kadar müddetten önce işaret edilen bir olaya bu sûrede ikinci kez işaret edilmesinde hikmet ortaya çıkmaz. [84[84]]

115- Andolsun ki, bundan önce Adem'e ahd verdik"[85[85]] Fakat o unuttu. Biz onda bir azim bulmadık'[86[86]]'.

116- Hatırla ki, bir vakit meleklere Adem için Secde edin! demiştik hemen secde ettiler. Yanlız İblis dayattı.

117- Bunun üzerine biz de, ya Adem muhakkak bu sana ve zevcene düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Sonra bedbaht olursun.

118- Çünkü senin için orada ne acıkmak ve ne de çıplak kalmak vardır.

I 19- Ve sen orada susamazsın. Güneşte yanmazsın, dedik[87[87]].

120- Derken şeytan ona vesvese verdi. Ey Adem! Sana ebedilik ağacım[88[88]]' ve bir de

[84[84]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/184.
[85[85]] Ahidna ilâ Âdem O'na vasiyet ettik, emir verdik, O'ndan ahit aldık, anlamlarına gelir.

[86[86]] Azmenj Sebat, güç, gayret anlamına gelir!

[87[87]] Vela tadhâ Günün başlangıcında güneşin parıltısıyla karşı karşıya gelmeme ve eza görmemeden kinayedir.

[88[88]] Şeceretil huld Hayatta seni ebedi kılacak ağaç.

tükenmez[89[89]] mülk göstereyim mi? dedi.

121- Bunun üzerine Adem'le Havva o ağaçtan yerliler ve derhal ayıp yerleri açılıverdî. Üzerlerine Cennet yapraklarından yapıştırmaya başladılar ve Adem Rabbıne ası olduda şaşırdr"[90[90]].

122- Sonra Rabbi onu ben görüyor idim der. Seçti'[91[91]]', tev-besinİ kabul buyurdu ve ona yol gösterdi.

123- Oradan birbirinize düşman olmak üzere hep beraber inin? Şayet size bir hidayetçi gelir de her kim hidayetçime

uyarsa İşte o sapmaz ve bedbaht olmaz.

124- Her kim de benim zikrimden yüz çevirirse ona dar[92[92]]' bir geçim vardır. Ve onu Kıyamet günü kör olarak hasrederiz, buyurdu.

125- Ey Rabbİm! Beni niçin kör hasrettin? halbuki ben görür idim, der.

126- Rabbi, İşle öyle! Sana ayetlerimiz geldi, der. Onları unuttun, bugün de öylece unutulacaksın! buyurur.

127- Ve işte Rabbinin ayetlerine inanmayıp israf edeni[93[93]] böyle cezalandırırız. Muhakkak ki ahiret azabı daha şiddetli ve daha devamlıdır.

Ayetlerde Adem ve İblis'in kıssası yer alıyor. Birinci ayet bu kıssaya ön hazırlık şeklinde gelmiştir. Son dört ayet ise kıssa ile ilgili açıklamalar yapmak üzere gelmiştir. Ayetlerin ibareleri oldukça açıktır.I14. ayet hariç diğer ayetler önceki ayetlerle konu ve düzen bakımından birbiriyle bağlantılıdır. I14. ayet ise ara cümlesi halinde gelmiş olup Peygamber (s)'i özel olarak eğilmeyi içeriyor. 113. ayet, Allahu Tcalanın Kur'an i indirdiğini, insanlar umulur ki düşünürler ve sakınır, diye tehdit ve hatırlatmada bulunuyor. Sonra bu ayetler Ademle İblisin kıssasını. Allahu Teala'nm. Adem'e bazı emir ve tavsiyelerini nasıl yaptığını. Adem'in bunlar üzerine nasıl sebat etmeyip unuttuğunu hatırlatıyor. İşle burada bu ayetlerle önceki ayetler arasında olan ilişki ortaya çıkıyor.

Ön hazırlık konumunda olan birinci ayetin hedefi Allah'ın emirlerinin unutulması karşısında

---

[89[89]] La yubla Kaybolmaz, sonbulmaz.

[90[90]] Gava Allah'ın emrine karşı çıktı ya da şeytanın vesvesesine kulak vererek azgınlığa meyletti.

[91[91]] İctebahu Ona acıdı ve onu seçti.

[92[92]] Danka Darlık;

[93[93]] Eşrefe Burada sapıklık ve inkârda haddi aşma anlamındadır.

uyarıda bulunuyor. Bu emirlere cevap vererek üzerinde sebat göstermeyi, insanı unutkanlığa ve ahdini bozmaya sürükleyen şeytanın vesvesesine kulak vermemeyi tavsiye ediyor. Daha sonra ayetler, şeytanın vesvesesi yüzünden, Allah'ın emirleri üzerinde sebat gösteremeyen Adem (a)'in kıssasını hatırlatıyor. Peşpeşe gelen ve açıklamalar yapan bu ayetler, insanın hevasma uyarak Allah tarafından kendisine inenlere uyduğu ve uymadığı zaman Kıyamet günü akibetinin ne olacağını ortaya koyuyor.

Saf ve A'raf sûrelerinin tefsir akışı içerisinde Adem-İblis kıssası üzerinde yeteri kadar durduğumuzdan onları tekrar, etmeye gerek duymuyorum. Siyak ve siyakın münasebeti sözkonusu kıssanın tekrar edilmesinin hikmetini açıklıyor. Şöyle ki bu, Muham-med (s)'in karekterine uygun bir şekilde konumların tekrarım, bağlatıların yenilenmesini daha önceden de belirttiğimiz gibi zorunlu kılıyor.

Burada adı geçen kıssa ile ilgili söylenmesi gereken birşey varsa o da şudur: Kıssanın gayesi en açık bir biçimde örnek verme, öğüt verme, korkulma ve uyarmadır. Sonra burada yeni birşey daha ekleniyor. O da. Adem (a)'iri tevbe etmesi ve tevbesinin kabul edilmesidir. Belki bu da Hristi yanlık'ta hâlâ inanılan Adem (a)'in günahkâr oluşu ve O'nun günahının teselsül halinde kendi zürriyyetinden gelenlere yükienildiğine dair inanılan akideye bir cevaptır.

Hristi yanlara göre; Adem ve Adem'in soyundan gelenler, -bunlara peygamberler bile dahil- O.'ımn hatası sebebiyle günahkardır. Allah katında bu günahtan ancak Allah'ın oğlu Mesih'in çarmıha gcrilmesiyle kurtulabilmişlerdir. Nitekim Allahu Teala, böyle istemiş ve kutsal bulmuştur. Tâhâ sûresi, Meryem sûresinden sonra nazil olmuştur. Belki de bu konuda Meryem kıssasına ilişkin olan bir itiraza cevap verilmiştir. Nazil oluş hikmeti bu meselenin cevap ve izah yoluyla bir sonraki sûrede yer almasını zorunlu kılmıştır. 94[94]

128- Biz onlardan Önce nice asırlar (halkını) helak etmişizdir. Bu onları irşad etmedi mi? Halbuki kendileri de onların yurtlarında yürüyüp duruyorlar. Şüphesiz aklı başında olanlar için birçok ibretler vardır.

129- Eğer (azabın sonraya bırakılması hususunda) Rable-rinden geçmiş bulunan bir söz ve belirtilmiş müddet olmasaydı; elbet peşin azab lâzım olurdu.95[95]

130- O halde onların dediklerine sabret güneş doğmadan önce de batmadan önce de Rabbinİ hamd ile teşbih et.

Gecenin bazı saatlerinde gündüzün etrafında da teşbih et ki, rızaya nail olasın.

94[94] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/186-187.
95[95] Efelem yehdi lehum Onlara açıklanmadı mı? Ya da, Onlar için ortaya konmadı mı? Veyahut da, onları hidayete erdirmedi mi, ikna etmedi mi?

Birinci ayette, kafirlerin kendilerinden Önce Allah'ın nice kavimleri helak ettiğini bilmelerine, onların yaşadıkları yerlerde gezip dolaşmalarına ve eserlerini gözleriyle görmelerine rağmen, hâlâ gerçeği görememelerinden dolayı kendilerine kınama sorusu yöneltiliyor. Ve bütün bunlarda akıl sahipleri ve sağ duyulu kimseler için alamet ve deliller olduğu kaydediliyor.

İkinci ayette ise Muhammcd (s)'in risaletini inkar edenler için helak konusunda Önceki ümmetlere yapılanların benzerinin yapılmaması ve azabın sonraya bırakılmaması yönünde Alîahu Teala tarafından verilmiş bir söz ve belirlenmiş bir müddet olmasaydı. bunların da Önceki ümmetlerin uğradığı akibet üzere, bunlara da hakkın zorunlu olacağına dair Rabbani bir açıklama yer alıyor.

Üçüncü ayette de kafirlerden duydukları için Peygamber (s)'den, kendisini üzen ve göğsünü daraltan durumlar karşısında sabretmesi, gönül rahatlığı ve güven içerisinde Allah'ı teşbih etmesi emrediliyor.

Ayetlerde Arap kafirlerine dikkatler çekilmekle birlikte önceki siyakla konusal bağ-lanıı vardır. Önceki ayetler, günah ve inkarda aşın gidenleri uyararak bitiyordu. Sonra bu ayetlerin ilk iki ayeti gelerek Arap kafirlerine dikkatleri çekip onlara hatırlatma, uyarı ve tebdillerde bulunmuştur. Üçüncü ayete gelince aynı şekilde konuyla bağlantılı olup. Peygamber (s)'i teselli, yatıştırma ve rahatlatmayı hedeflenmiştir.Birinci ayette her ne kadar da hitap kafirlerin yaptıkları şeylerden dolayı Peygamber (s)'i teselli etmeye yönelik olsa da aslında burada bütün müslümanlara yönelik üstün bir telkin vardır. Müslümanların Peygamber (s)'i imam ve örnek kabul etmeleri imani yükümlülükleri arasındadır. Ayette Ailahu Tcala'ya ibadet, zikir, teşbih, ona yöneliş, ayetlerini düşünme emrediliyor. Özellikle zorluk ve sıkıntılı anlarda Allah'ın anılmasının nefsi güvene, kalbi huzura, vicdanı rahatlığa, maddi ve manevi sıkıntıları, meşakkatleri üslenme gücü vereceği kaydediliyor. Bu manevi durumu o atmosfere giren herkesin idrak edeceği, kalbinde Allah'ın nurunun parlayacağı ve böylece Kur'anî psikolojik leda-vi. netice itibariyle garanti olacağı beyan ediliyor. Dünya bayatının sorunları ve acılan kimin başına gelirse gelsin o kişi Allah'a, Allah'ın zikrine, azametine hükümranlığına, otoritesine, ayetlerine, kudretine ve kuvvetine sığınırsa o sorunlar ve acılar ne kadar büyük olursa olsun ona dokunmaz. Dünya ve dünyada bulunanlar onun nazarında küçülür, nefsinde güven hisseder, kalbi güçlenir, sorun ve acılara güzel bir şekilde sabrederek tahammül eder.

Ayette Hz. Peygambcr'e belirtilen emir gibi bu ayetin İçerdiği benzer hedefler çeşitli sûrelerde tekrarlanmıştır. Kaf sûresinde aynı sigada iki tane benzer ayet vardır.

Bazı müfessiıier[96][96] Peygamber (s)'e emredilen 130. ayetîeki teşbih vakitlerinin beş vakii

---

[96][96] Bkz. Taberi, İbn Kesir. Tabersı. Hazin Tefsirleri.

namazın vakitleri olduğunu, yani beş vakit namazı kılmanın teşbih etme anlamına geldiğini söylemişlerdir. Ancak ayeti kerimede gördüğümüz kadarıyla Allah'ı zikretme, övme ve teşbih etmenin uyanık olunan her vakit için geçerli olduğu vurgulanıyor. Bu konuda yeterli açıklamayı Kaf sûresinde yer alan 37-38. ayetler gibi benzer ayetlerin tefsiri akışı içerisinde yapmıştık.

Bizim temel olarak kabul ettiğimiz müshaf 130. ayetin Medeni olduğunu zikretmiştir. Ayetin üslubu, siyakla olan ahenkliği "Yekülune" zamirinin önceki ayetlerde geçen kafirlere dönmesiyle Mekki karekterîn ortaya konması. Medeni oluşuyla ilgili rivayette kuşku yaralmışlır. özellikle hemen peşinde gelen ayet konuyu tamamlayıcı niteliktedir. Aynı şekilde Mckki karakter üzerinde apaçıktır. 97[97]

131- Sakın kendilerini denemek için onlardan (kafirlerden) bir kesimini faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğitir. ne gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı daha devamlıdır.

132- Hem ailene namazı emret, kendin de ona devam eyle! Biz senden rızık istemiyoruz. Biz senin rızkını veririz (Güzel) Akıbet takva (yolu yolcuları)nındır.

Birinci ayeltc Peygamber (s)'c kafirlerden kimilerine verilen dünya metaı ve zinetlo rine göz dikmemesi emredilerek, bunların Rabbani bir imtihan ve deneme olduğu, Allah'ın rızkının ve kendisi için hazırlatılan güzel akıbetin daha iyi ve daha kalıcı olduğuna dikkat çekiliyor, ikinci ayeltc de aynı şekilde namaza devam etmesi ve aüesinindc namaza devanı etmesini emretmesi isleniliyor. Ayetin son kısmında ise rızkının Allah tarafından karşılanacağı ve güzel akıbetin sakınanların olacağına ilişkin Rabbani bir güven veriliyor.

Bizim temci olarak altlığımız mushaf birinci ayetin Medeni olduğunu rivayet etmiş Müfessirlcr de bu ayetin yahudilerden birinin Peygamber'in borcunu ödememesi üzerine nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Bu durum Peygamber (s)'i bir hayü sarsarak şöyle demesine neden olmuştu: "Eğer o ya/nuiinin bende alacağı olsaydı hiç kuşkusuz onu öderdim. Ben gökte de güvenilen bir kimseyim, yerde de", Oysa ayet konu ve diziliş itibariyle sibakla lanı bir ahenk içerisinde olup öncesine atıflar içerir. Ayetin önceki ayetle olan bağlantısı ise apaçıktır. Buna e'k olarak bu tür durumlar yaklaşık olarak Mek-ki olduğunda hiç kuşku duyulmayan Hicr sûresi 88. ayetinde varid olmuştun "Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçak gönüllü ol". Bunun için ayetin Medeni oluşu İle ilgili rivayet hakkında kuşku duyuyor ve Mckkî olduğu görüşünü tercih ediyoruz. Çünkü ayetin Mekke dönemindeki Peygamber (s)'in siretinin şartlarıyla ilişkisi vardır.Her iki ayetin de daha önceki ayetle doğrudan Peygamber

97[97] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/188-189.

(s)'e yöneltilen hitabı ta-ıumlayıa nitelikte olduğu görülüyor.

Anlaşıldığı kadarıyla Peygamber (s) ya da müslümanlar, bazen Allah'ın küfrün öncülerine ve zenginlerine tattırdığı nimet, servet ve refaha şaşılıyorlardı. İnsan zihnine böylesi şeylerin gelmesi doğal olduğu için nazil oluş hikmeti bu siyak içerisinde kafirlerin akibetini hatırlatmayı ve Peygamber (s)'dcn onların söylediklerine sabretmeyi istemeyi zorunlu kılmıştır. Bu iki ayet kafirlerin metal andıkları şeyin gerçek yönünü ortaya koyarak Peygamber (s) ve mü'minlerin kalbine Allah katında garanti olan iyi sonuçla güven, mutluluk ve sevinç serpiyor. Ve kafirlerin dünyada mctalandıkları şeylerin imtihan kabilinde okluğunu vurguluyor. Belki de küfrün önder ve zenginleri içinde bulundukları refah ve himmetten dolayı müslümanlara karşı üstünlük taslayıp övünüyorlardı. Kanilannca. şayet Allah onlara kızmış olsaydı üzerlerindeki nimetleri sürdürmezdi. Küfür önder ve zenginlerinin zihninde dolaşan bu tür şeyler birçok ayette zikredilmiş olup, Mii'nıinun süresindeki şu ayetler de bunlar arasındadır: "Sanıyorlar mı ki. onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz? Hayır, onlar isin farkına varmıyorlar"(Mü'mimin, 55-56). Meryem sûresinin 73. ayeti de bu sûreden önce ayetin tefsiri akışı içerisinde açıkladığımız gibi aynı anlamı içermektedir. Kafirlerin dünyada faydalandıkları şeyler daha önce tefsirleri geçen A'raf 182-183, Ka-İeııı 44-45. ayetlerinde de belirtildiği üzere mühlet verme süre tanıma kabilindedir.

"Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya havarinin çekiciliğine gözlerini dikme" ayelindcki hitap her ne kadar Peygamber (s)'e ait olsa da. mü'minlcrin İmamı ve önderi olması itibariyle bütün müslümanlara yönelik önemli talimatlar yer alıyor. Dünya hayatının lüks nimetlerinden faydalanma imkanı ve sebepleri küfür ve imanla veyahut da bunlardan herhangi birine bağlanmakla ilişkili değildir. Dünyada önemli olan nefsin mutluluğu akim sakin ve rahatlığıdır. Bu da dünyayı en büyük hedef yapmaya engel olan muttaki mü'minin imanıyla gerçekleşebilir. Bu i-man insana meşru hayat sebeplerini, bir olan Allah'a dayanmayı. Allah'ın sınırlarını gözetmeyi. Allah'a ve insanlara karşı sorumlulukları en güzel bir biçimde yerine getirmeyi kolaylaştırır. Özellikle dünya hayatına ve onun çoğu arzularına dalma, acılara ve sıkıntılara sebep olarak kaygı ve umutsuzluk yaratır. İşte ayetler bütün bunlara değinerek psikolojik tedaviyi öneriyor. [98][98]

133- Bir de (Kafirler) "O bize Rabbinden bir ayet getirse ya!""[99][99] dediler. Acaba bunlara evvelki kitaplarda bulunan beyyine gelmedi mi ki?

134- Eğer biz onları bundan önce azapla helak etmiş olsaydık "Ey Rabbimiz ne olurdu bize bir peygamber göndersey-din de rezil rüsvay olmadan ayetlerine uysaydık" derlerdi. 135- De

[98][98] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/190-191.
[99][99] Âyet Burada delil ve mucize anlamındadır.

ki: "Herkes gözetlemekte'[100[100]]'. Sizde gözetleyin bakalım. Doğru yolun sahipleri kimlermiş, hidayete erenler kİmlermiş yakında bileceksiniz."[101[101]]

Birinci ayette Peygamber (s)'in kendi risaletine işaret edecek, doğrulayacak bir ayeti Rabbi tarafından getirmesine yönelik kafirlerin meydan okuyuşları hikaye ediliyor. Ayet unların bu tavırlarına kınama .şeklinde cevap vererek. Kur'an'da gelen temel ilke ve prensiplerin daha önce nazil olan kilaplardakilerle mutabık olduğunu belirtiyor ve onlara: Bu beyyincler ikna olmanız ve delil bulmanız için yetmiyor mu? diye soru yöneltiyor. Görüldüğü gibi burada, delil olarak bunlar size yeter, anlamı çıkıyor.

İkinci ayette ise suç ve küfürlerinden dolayı kafirlerin azabının ertelenmesinin sebebiyle ilgili olarak Rabbani bir açıklama yapılıyor. Kafirlerin Allah'a ileride söyleşi bir itirazı yapabilecekleri belirtiliyor: Ey Rabbimiz ne olurdu bize bir peygamber gonder-seydin de rezil ve riisvay olmadan ona uyup hidayeti bulsaydık. Ayeite onların böylesi bir olası itirazına sert bir cevap veriliyor. Hiç kuşkusuz Allahu Tcala onların ellerinde hüccet kalmaması için kendilerine peygamberler göndermiştir. Eğer Allah'ın azabı ve cezası peygamberi yalanlamalarından ötürü onlara dokunursa artık onlar bunu haketmiş demektir. Ayetin ruhu, Kiir'art'ın insanlar uyarılmadan, korkutulmadan hayra ve hakka çağrılmadan küfre girerlerse, suç islerse, hak yoldan çıkarlarsa ve görevlerini yapmazlarsa: delil getireceklerini onayladığını gösteriyor. Aynı .şekilde ayet. insanın seçme yeteneğine ve seçme yeteneğine uygun bir şekilde sonuçlarına katlanacaklarına dair Kur'anî ilkeyi içeriyor. Bunun için Rabbani hikmet, Allah'a çağıracak, iyi ve kötü yolları ortaya koyacak peygamberler göndermeyi zorunlu kılmıştır. Tâ ki hak üzere giden ve kurtulan delil üzere olsun. Nisa sûresinde şöyle buyruluyor: "Müjde/evici ve sakındmcı olarak peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın!. Allah izzet ve hikmet sahihidir" (Nisa. 166). Benzeri bir ayet de şudur: "Kİm hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği iein seçmiş olur; kimden doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez. Biz. bir peygamber göndermedikçe azap edecek değiliz" (İsıa, Üçüncü aycite de. Peygamber (s)'e, kafirleri beklemelerini, kendisinin de onlarla beraber beklemekte olduğunu, her bekleyenin de bir gözeticisi bulunduğunu, insanların yakında kimin hak, kimin hidayet üzere olduğunu bileceklerini ilan etmesi emrediliyor. Ayetle kafirlere Rabbani bir tehdit yapılıyor milslümanlara ise güven veriliyor. Zira onlar sapıklık üzerine olduklarını görecekler. Müslümanlar da hidayci üzere olduklarını göreceklerdir. [102[102]]

[100[100]] Muterabbas Bekleyen, gözetleyen

[101[101]] es-Sevâ İnişi ve çıkışı olmayan dosdoğru yol.

[102[102]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/192.

Sonuç

Müfessirlcr bu ayetlerin nazil oluşuna uygun bir rivayet nakletmemişlerdir. Ayetlerin önceki siyakla bağlantılı ve devamı niteliğinde olduğu görülmüştür. 133, ayetteki "Kâlû" kelimesindeki zamir, önceki ayetlerde bahis konusu olan kafirlere dönmektedir.

Özellikle son ayet genelde süre için özelde ise kafirlerin konumları ve meydan okuyuşları ile bağlantılı olan siyak için güçlü bir kapanış oİarak gelmiştir. Adeta kafirler, meydan okuyuş yoluyla söylediklerini söylediler, karşılarında da kendilerine cevap veren ayetleri buldular. Bu tür yöntemler kimi sûrelerin kapanışında tekrarlanmıştır. Örnekleri daha önce geçti ve biz bunlara dikkal çektik.

Kuran üzerine bir ayet getirmenin imkansız olduğuna dair kafirlerin meydan okuyuşlarına verilen cevap, Kur'anda bulunanların önceki kitaplarda yer alanlarla benzerlikler taşıması, hakka ve ona tabi olmaya istekli olanlar için Kur'an'da bulunanların yc-terli olduğu konusunda daha önce açıkladığımız. Müddcsir sûresinde detaylar anlatılmaktadır. Burada başka bîr yorumu gerekli görmüyor, sadece şuna dikkat çekmek istiyoruz: Birinci ayetin ibaresi Arapların. Allahu Teala'yi, Allah'ın peygamber gönderme adetini ve kendilerine kitap gönderilmesini inkâr etmediklerini ifade ediyor. Onlar sadece Peygamber (s)'in nübüvvetinin doğruluğunu şahsi olarak inkar ediyorlardı. Bundan dolayı ona iftira ederek kahinlik, yalancılık, sihirbazlık, şairlikle suçluyorlardı. Kafirlerin içinde bulundukları bu durum Kur'an'ın çeşitli ayetlerinde anlatılmaktadır. İşte Ka-sas sûresinin şu ayetleri de benzer konumdadır: "Bizzat kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde: Rabbimiz! Ne olurdu bize bir peygamber göndersey-din de. ayetlerine uysak ve mü'mirilerden olsaydık! diyecek olmasalardı. Fakat onlara tarafımızdan o hak gelince 'Musa'ya verilen (mucizeleri gibi ona da verilmeli değil miydi'-'' dediler. Peki. daha önce Musa'ya verileni de inkâr etmemişler miydi?. 'Birbirini destekleyen iki sihir!' demişler ve şunu söylemişlerdi: Doğrusu biz hiçbirine inanmıyoruz" (Kasas, 47-48). Kur'an'ın meydan okuyuşlara cevap vermesi güçlü bir yöntem türüdür. Kafirler mucize veya delil istiyorlar; Kuran ise Muhammedi davetin ilkelerinin kafirlerin de onaylayıp, kaynak kabul ettiği önceki kitapların, asaletlerin ilkeleriyle mutabık oluşunu delil ve muzice sayıyor. Kur'an onlara seslenerek: Bu hakkı ve haki-kalı isteyenler için yeterlidir, diyor. Çünkü bir olan Allah'a davet, salih amel, iyi ahlâk, günah, sapıklık ve fuhşiyatlan sakınmak için mucizeye gerek yoktur. Bu yöntem daha önceden de açıkladığımız gibi kafirlerin ayet istemlerine karşı, cevap olarak Kur'an'da oldukça çok tekrarlanmıştır. [103][103]

---

[103][103] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/193.

ENBİYA SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 21
Nüzul Sırası : 73
Ayet Sayısı : 112
İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kafirlere ve ileri gelenler, Peygamber 'e ve davetine karşı inatçı tutumlarından ve hafife almalarından dolayı ağır eleştiriler bulunmaktadır. Onların sözleri, meydan okumaları ve kurdukları tuzaklar anlatılmakta, Allah'ın birliği, oğul ve ortaktan münezzeh olması kuvvetli delillerle ortaya konulmakta ve peygamberlerin insanlardan gönderilmesinin tabiiliği izah edilmekte; melekler de methedilerek Allah'a olan kullukları açıklanmaktadır. Diğer yandan göklerde ve yeryüzünde bulunan Allah'ın kudret manzaralarına, Allah'ın birliğini, sadece kendisinin ibadete layık olduğunu ve hak olan va'dini gerçekleştirmeye de ancak kendisinin gücünün yeteceğini ispatlamak için dikkatler çekilmektedir. Sûrede bazı peygamberlerin hayatları, peygamberlikleri anlatılarak, ihlaslan öğülmekfe ve Allah'ın onları koruması hatırlatma, sağlamlaştırma, rahatlatma ve müjdeleme amacıyla aktarılmaktadır. Son olarak da, salih kulların ahiretîe varacakları yer ile peygamberlik görevi ve hedefleri açıklanmaktadır.
Sûrenin bölümleri birbiriyle bağlantılı olduğundan, peşpeşe indiklerini söylememiz mümkündür. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla
1- İnsanların hesaplan yaklaştı2[2], fakat onlar hâlâ gaflet içinde yüz çevirmektedirler.
2- Kendilerine Rablerinden gelen her yeni ikâzı'3[3] mutlaka eğlenerek dinlerler.
3- Kalpleri eğlencededir. O zulmedenler4[4]', aralarında şu konuşmayı gizlediler5[5] "Bu {Muhammed) da sizin gibi bir insan değil mi6[6]? Şimdi siz göre göre büyüye mi kapılacaksınız?"
4- Dedi ki: "Rabbim gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir. O işitendir, bilendir".
5- "Hayır" dediler. (Bunlar) karmakarışık düşlerdir; hayır, onu kendisi uydurmuştur; hayır o bir şairdir. Böyle değilse, öncekilere gönderildiği gibi bize de bir mucize getirsin.

İnkarcıların Tutumları

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/115.
2[2] Ikterabe Mazi (geçmiş) kipiyle kullanıldığından kesinlikle vu-ku bulacağı vurgulanmıştır.

3[3] Zikr Burada Kur'an ayetleri anlamındadır.

4[4] Eserru n-Necvâ Onların Peygambcr'i yalanlamak, tuzaklar kurmak için gizli toplantıları kinaye yoluyla anlatılmıştır.

5[5] Ellezîne Zaletnû Ara cümle olup, müşrikleri kınamak için kullanılmıştır.

6[6] hazâ illâ beşerim mislüküm Bu söz, insanlara zulmeden ileri gelenlerin peygamber hakkında söyledikleri sözdür.

1- Ayetlerde insanlar kınanmakta ve tutumlarından hayret duyulmaktadır -Konu inkar edenlerle ilgilidir-. Bir yandan Allah'ın huzuruna çıkıp hesap verecekleri vakit yaklaşmaktayken, onlar hâlâ Allah'ın davetinden yüz çevirerek gafletlerinde devam etmektedirler. Peygamber Kur'an'dan her inen yeni ayetleri onlara okuduğunda, onu kalpleri eğlencede olduğu halde, hafife alarak, alay ederek dinliyorlardı.
2- Ayetlerde, yaptıkları ve söyledikleri anlatılmaktadır: Peygamber ve daveti aleyhinde aralarında müşaverede bulunmak için gizli toplantılar yapıyorlardı. Onların ileri gelenleri halka, "O ancak sizin gibi bir insandır, görünüşü de sihirbaza benzemektedir. Sinirin akıllı ve basiretli kimseler tarafından dinlenilmesi, ona aldanıhp tasdik edilmesi doğru değildir. O söylediğini kendisi uyduruyor, sonra da iftira ederek onu Allah'a nispet ediyor; yahut söyledikleri karmakarışık rüyalardandır veya o bir şairdir" diyorlardı. Bu şekilde dinleyenleri etkilemeye çalışarak, eğer davasında sadık ise, önceki peygamberlerin getirdikleri gibi mucizeler getirmesini istiyorlardı.
Ayetlerde kafirlerin, özellikle de ileri gelenlerinin takındıkları inatçı tavırlarından ve kendilerine her Kur'an okuyuşunda, Allah'a davet edişinde Peygamber'e sarfettikleri düşmanca sözlerinden çeşitli tablolar sunularak, kınama ve uyarıya yer verilmektedir. Ayetlerin iniş sebepleriyle ilgili bir rivayete rastlayamadık.
Bu tür davranışlar ve sözlerin anlatımının tekrarlanması, bu tür hadiselerin çeşitli münasebet ve konumlarda tekrarlandığını göstermektedir. Bu tekrarın sebebi, Peygam-ber'in davetinin ve peygamberlik görevinin devam etmesi idi.
Önceki münasebetlerde bu konuyla ilgili yorumlarda bulunduğumuz için tekrara gerek görmüyoruz.
Dördüncü ayet, onların kendisine iftirayı nispet etmeleri üzerine, Peygamber'in söylediği veya kendisine söylemesi emredilen sözü anlatmaktadır. Tebliğ ettiği hakikatlerin doğruluğuna Allah'ı şahid gösteriyordu. Çünkü o gökte ve yerde söylenen, cereyan e-den herşeyi duymakta ve bilmektedir. Bu da önceki benzer münasebetlerde tekrarlanmıştır.
Bazıları mazi kipindeki "dedi" fiilini, emir kipiyle okumuştur. Tercih olunan görüşe göre, okunuş farklılığı eski imla metodundan kaynaklanmaktadır. Zira eskiden uzatma elifi hazfediliyordu (düşürülüyordu). Furkan sûresinde de bu ayete benzer bir ayet bulunmaktadır. O ayette de fiil, emir kipiyle gelmiştir. Ve mânâ olarak, Allah Peygamberine ayette geçeni cevap ve reddiye olarak kafirlere söylemesini emretmektedir. Belki burada da kalp fiilinin emir kipiyle kullanılması daha fazla tatmin edici olabilir. [7[7]]

Kur'an'ın Mahlûk Olma Meselesi

Kelam bilginleri "muhdes" kelimesi üzerinde durmuşlardır; bazıları bunu Kur'an'ın hudûsuna -sonradan yaratıldığına- delil göstermişler, bazıları da bu istidlali doğru bulmayarak te'vil etmişlerdir. Çünkü böyle bir istidlal Allah'ın kelamı olan Kur'an'ın hadis (sonradan yaratılmış) olduğu görüşüne götürür. Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğu, Tev-be sûresinin şu ayetinde vurgulanmaktadır: "Eğe?- müşriklerden biri, senden eman isterse, ona eman ver; öyle ki Allah'ın kelamını dinlemiş olsun..." (Tevbe, 6), Kelam Allah'ın ezelî (evveli olmayan) sıfatların dan dır. O'nunla birlikte ezelidir, üzerinde hudüs (sonradan olma) ve yaratma olması mümkün değildir.
Kelimenin konum itibarıyla mânâsı gayet açıktır: "Yeni inen ayetler" kastedilmiştir. Etrafında tartışma yaratılmak istenen konuyu kapsamaya elverişli değildir.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/117-118.

Kur'an'ın mahluk olma meselesi, meşhur kelamı meselelerden olup, Abbasi Halifesi Me'mun döneminde büyük bir fitneye-kargaşaya neden olmuş ve bu, yirmi sene devam etmiştir. Bu yolda birçok alim baskı ve işkenceye maruz kalmıştır; bunların başında da İmam Ahmed b. Hanbel gelmektedir. Çünkü onlardan, Mu'tezililcrin baskısıyla Kur'an'ın mahluk (sonradan yaratılmış) sözünü söylemeleri istenmiş; onlar da bunu kabul etmemişlerdir.
Bu mesele daha geniş ve kapsamlı olan başka bir meselenin bir bölümünü oluşturmaktadır. O da Ehli Sünnet ile Mu'tezile arasında Allah'ın sıfatlan konusunda meydana gelen ihtilaftır. Mu'tezile Allah'ın sıfatları, Allah'ın zâtının aynısıdır demektedir; O zâ-tıyla alimdir, zâtıyla kadirdir, zâtıyla mütekellim (konuşan) dır vs... Yani zâtından ayrı olarak veya zâtına ek olarak başka bir ilim, kudret ve kelam sıfatı yoktur. Çünkü Allah'ın zâtından ayrı olarak, O'nunla birlikte ezelî sıfatların varlığını kabul etmek, Allah'ın zâtında ezelîleri çoğaltmak (taaddüd) anlamına gelir ki, birçok sayıda ezelînin olması mümkün değildir. Ehli Sünnet ise, Allah'ın sıfatlarının zâtından ayrı olarak, fazla bir mânâsı vardır demektedir. O ilim sıfatıyla alimdir, kudretle kadirdir, kelamla müte-kcllimdir. Bunu söylemekle, ezeli olan Allah'ın zâtında çok sayıda ezeli varlığını defetmektedirler. Çünkü onlar da Mu'tezilîler gibi Allah hakkında ezeli taaddüdün mümkün olmadığı görüşündedirler.
Sonra ihtilaf, Allah'ın kelam sıfatı ve Allah'ın kelamı olması itibarıyla da Kur'an'ın mahiyeti üzerine çevrildi. Ehli Sünnel'den bir grup; "Allah czeli-evveli olmayan, zâtına zaid ama O'ndan da ayrı olmayan bir kelam sıfatıyla mütekellimdir ve Kur'an Allah'ın zâtında kâim (bulunan) bir mânâdır demektedir. Ancak onlar bunu kayıtlayarak; onun okunan, işitilen, yazılan harf ve sesler de olmadığını söylemişlerdir. Onlar bunu örnek vererek şöyle açıklamışlardır: İnsanın gönlünde, kalbinde var olan kelâmın, sözün, onu konuşmadan önceki durumu gibidir; kalbinden geçen bütün kelâmı kapsamaktadır. Fakat Kur'an'dan okunan, işitilen ve yazılan harfler ve sesler ise ezeli-evvelİ olmayan sıfattan değildir, havadistendir, sonradan olmuştur. Çünkü bunlar belirli bir tertibe tâbidir, bir harf başka bir harften önce nutkedilmekte, yazılmakta ve işitilmektedir. İşte bu, hadis olan-sonradan yaratılan şeylerin özelliklerindendir.
Ehli Sünnet'den başka bir grup da Kur'an'm yazılan ve okunan harfleriyle, işitilen seslerinin Allah'ın ezeli-evveli olmayan kelâm sıfatından ayrı olmadığını, onların da hâdis-sonradan olma veya mahluk olmayıp, O'nun gibi ezelî olup, evvelinin olmadığnı söylemektedirler.
Mu'tezile ise -Şîa İmamiyyc de birçok kelâmi görüşlerde onlar gibidir- Allah zâtıy-la, O'ndan ayrı bir kelâm sıfatı olmaksızın mütekellimdir. O harfleri ve sesleri arazlarda (varlığı başka birşeye muhtaç olan, mahluk) yaratmakta ve oradan okunup işitilmektedir demektedirler. Kur'an'da da mahluk sıfatları, hudûs (sonradan olma) özellikleri; te'lif, tanzim, indirilme, yazılma, işitilme, Arapça dilinin kullanılması, ezberleme, nâsih ve mensuh vs. gibi bulunması itibarıyla mahlûktur; ezelî-kadîm olması mümkün değildir. Aynı zamanda Kur'an, mushafm iki kabı arasında, bize tevatür yoluyla nakledilenin ismidir; bu da O'nun mushaflarda yazılı olmasını, dillerde okunmasını, kulaklarda da işitilmesini gerekli kılar. Bütün bunlarda zorunlu olarak hudûs (sonradan olma) özelliklc-rindendir.
Ehli Sünnet cevap olarak şöyle söylemektedir: O Allah'ın kelâmıdır; m ush atlarımı z-da yazılmıştır, kalplerimizde ezberlenip korunmuştur, dillerimizle okunmuştur, kulaklarımızla da işitilmektedir; ama kelâmın kendisi buralarda yer etmiş değildir; o, Allah'ın zâtında kâim olan ezeli-evveli olmayan bir mânâdır, kendisine delâlet eden nazımla sözle- işitilir, harf olarak konulan çeşitli şekillerle, çizgilerle ifade edilip kalemle yazılır. Kur'an mahluk değildir sözünden maksat, onun dışarıda mevcut olan hakikatidir, aslıdır.
Bu çok kısa bir özettir; konuyu geniş olarak vermek metodumuza uygun olmadığından, özetlemekle yetindik. Açık olarak görüldüğü gibi, bütün farklı cemaatler Allah'ın sıfatlarının

kemâlini kabul etmektedirler. İhtilafları ise, bu sıfatların etkileri ve sonuçlan üzerinde, onları zihinlerde canlandırıp kavramakta ve boyutlarını tesbitte olmaktadır. Bu konudaki tavırları da, diğer kelamı meselelerdeki ihtilafları gibidir; onların bir kısmı Allah'ı yüceltmekte, bir kısmı noksanlıklardan tenzih etmektedirler. Onların hepsi, Kur'an'm Allah tarafından peygamberine indirildiğinde hemfikirdirler. Kanaatimizce bu ihtilaflı meselenin yayılması ve bunun bir sonucu olarak da Hicri üçüncü asrın başlarındaki fitnenin ortaya çıkmasıyla, İslam'ın ilk dönemlerinde meydana gelen siyasi, dini, cemaalsel ve ırki olayların ilişkisi vardır. Diğer yandan İslam dünyasına yabancı ke-am metodlarının ve felsefe kitaplarının girmesinin de büyük oranda etkisi olmuştur.

Bütün bunlar Peygamber'in ve raşid halifelerin barıktığı güvenilir, sağlam miraslarıyla bağdaşmamaktadır, kaldı ki zaten Peygamber'in raşid halifelerinin bıraktıkları miras Allah'ın ve Kur'an'ın mahiyeti ve keyfiyeti hakkında tartışmayı yasaklamakta ve müslü-manm Kur'an'ın açıklamaları sınırında durmasını gerekli kılmaktadır;

Kur'an Allah kelamı olup, Allah (c) tarafından indirilmiştir, en güzel isimler ve en kâmil sıfatlar Allah'ındır, O'nun benzeri yoktur ve gözler O'nu idrak edemez. Vücudu vacip olanın sırnyla, vahiy ve peygamberliğin sırrıyla ilgili, mahiyet ve keyfiyetleri üzerinde tartışma çıkmazına girilmemesini de emretmektedir. Çünkü bunlar normal aklın kavramasına güç yetiremiyeceği sırlardır ve ardında da bir fayda yoktur. Diğer bir önemli mülahaza da, Kur'an'ın Peygamber'in hayatı, peygamber çevresinin şartları ile olan bağı, sadece Allah'a inanmaya daveti, insanların halini düzeltmeyi hedeflemesi, her türlü hayırlı işe yönlendirmesi ve onların hem dünyada, hem de ahirette dirlik ve mutluluk içerisinde olmalarını sağlamayı amaçlamasıdır. 8[8]

6- Kendilerinden evvel helak ettiğimiz hiçbir ülke {halkı) iman etmemişti; şimdi bunlar mı İman edecek?

7- Biz senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkekler dışında elçi göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, o halde zikir9[9] ehline sorun.

8- Biz onları yemek yemez cesetler kılmadık ve onlar ölümsüz değillerdi.

9- Sonra onlara verdiğimiz söze sadık kaldık, böylece onları ve dilediklerimizi kurtardık da ölçüsüz davrananları10[10] helak ettik.

10- Andolsun, size içinde sânınız'11[11] (şerefiniz) bulunan bir Kitap indirdik. Aklınızı kullanmıyor musunuz?

Ayetlerin Temas Etiği Konular:

Ayetlerde uyarı, tatmin etme ve azarlama içeren cevaplar yer almaktadır:

1- Allah'ın önceden helak ettiği ülkeler, kendilerine mucizeler geldikten sonra iman etmemişlerdi. Çünkü onlar bunları aciz ve zor durumda bırakmak istiyorlardı, yoksa gerçekten iman etmeyi arzulamalarından dolayı değil. Bu, Peygamber'den mucizeler is-teyerek karşı gelen kafirlerin hepsinin tutumudur.

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/118-120.

9[9] Ehlü'z-Zikr Kinaye yoluyla semavi kitap ehli kastedilmiştir.

10[10] Müsrifin Burada, azgınlıklarıyla, sapıklıklanyla Allah'ın koyduğu sınırları aşanlar anlamındadır.

11[11] Zikrüküm Size öğüt ve hatırlatma, anlamında olduğu söylendiği gibi, şerefiniz ve sânınızın yüksekliği, anlamında olduğu da söylenmiştir. Birinci mânâ üsluba daha uygun düşmektedir.

2- Allah(cVın, Peygamber'den Önce gönderdiği tüm peygamberler de onun gibi vahiy gönderdiği insanlardır. Onlardan hiçbirini Allah, insandan farklı olağan üstü özelliklerle donatmamıştır ki, yemeden yaşasınlar veya ölmeden ebedî kalsınlar. Bundan şüphe duyanlar semavi kitap ehline sorsunlar.
3- Allah önceki peygamberlerine verdiği vaadini yerine getirmiş; günahta ve inat-karlıkta aşırı giden zalimleri helak etmiştir. Peygamberlerini muvaffak kılıp onların doğru yoluna tabi olanları da kurtarmıştır.
4- Allah (c)'ın indirmiş olduğu kitapta, son derece önemli öğütler, etkileyici deliller ve apaçık izahlar bulunmakta olup, bunlar onları doğru yola ulaştırmaya, unuttuklarını hatırlatıp onları basiretli kılmaya yeterlidir. Onlar hâlâ neden anlamıyorlar, hakkı ve hakikati görmüyorlar, yoksa akıllarını mı kaybettiler?
Ayetler birbiriyle sağlam bir ilişkiyle bağlıdır. İçerisindeki cevaplar, benzer konumlarda inen cevapların aynısıdır; kafirler sürekli olarak, her yeni Kur'an ayetini işittiklerinde sözlerini ve saldırılarını tekrarlıyorlar, Kur'an da onlara karşı cevaplarını tekrarlıyor. Önceki ümmetler ayetlere inanmadıklarından Allah onları helak etmişti. Fakat Allah (c) hikmetinin gereği bu tür cezalandırmayı Peygambcr'in risaletinin-davelinin doğruluğuna delil yapmamakta ve Arap kafirlerinin helakini geciktirmektedir. Delil olarak, doğru yolu samimiyetle arzulayanlar için hidayet kaynağı Kur'an'la iktifa etmiştir.
Önceki münasebetlerde bu cevaplar üzerine yorumlarda bulunmuştuk, burada tekrar etmeye gerek yoktur, ama sürekli olarak kafirlerin bu tutum ve saldırılarının anlatılması, onların inatlarının şiddetini göstermektedir. Peygamber de sürekli olarak görevini yerine getiriyor, Kuran ayetlerini okuyor, kuvvetli sert cevapları içeren ayetleri, onların gücünü ve konumlarını Önemsemeden yüzlerine vuruyordu. Nitekim Allah vaadini yerine gelirdi ve onun elinden dinini zafere ulaştırdı.
Birinci ayetten kafirlerin iman etmelerinin mümkün olmadığı anlamı çıkarılabilir, a-ma dikkat edilirse bu ayet indiği zamanda kafirlerin var olan hallerini tescil etmektedir. Zira daha sonra onların çoğu -kesin olarak bilindiği üzere- iman etmiş ve imanları gü-zelleşmişti. [12][12]

11- Biz, zulmeden ülkelerden nicesini kırıp geçirdik'[13][13] ve bunun ardından bir başka kavmi meydana getirdik.
12- Azabımızı hissettiklerinde bir de bakarsın ki oralardan büyük bir hızla uzaklaşıp kaçıyorlardı.
13- Kaçmayın! İçinde bulunduğunuz refaha ve yurtlarınıza
dönün! Çünkü size sorular sorulacak.
14- Eyvah bize, dediler, gerçekten biz zalimlermİşiz.
15- Onların bu yakınmaları[14][14]', biz onları biçilmiş ekin, sönmüş ocak'[15][15]durumuna getirinceye kadar son bulmadı.

Üzerlerine Azâb İnenler

1- Ayetler tenbih içermektedir**.** Allah'ın en çok azap ve yıkımını üzerlerine indirdiği ve

---

[12][12] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/121-122.
[13][13] Kasamnâ Yıktık, yerle bir ettik.

[14][14] Tilke Da'vâhüm Bu onların sürekli tekrarladıkları sözleridir.

[15][15] Hasıdan hamîdan Kök\eri sökülmüş, yok edilmiş, ne bir fısıltı, ne de bir hareketleri olmayacak hale getirdik.

onlardan sonra da yerlerine başkalarını getirdiği halkı zalim şehirler sorulmaktadır.
2- Allah'ın üzerlerine azabını indirdiği kimselerin durumları anlatılmaktadır. Onlar, kurtuluş ümidiyle şehirlerinden kaçmayı denemişler ama buna engel olunmuş ve azarlanarak onlara şöyle denilmiştir: Hayır! Yurtlarınıza, refah ve eğlence içinde bulunduğunuz yerlere dönünüz ki, Allah'ın azabı sizi yakalasın. Hemen yakınmaya, sızlanmaya, pişmanlıklarını izhar etmeye başladılar ve yaptıkları zulüm ve günahlarını itiraf ederek kabullendiler. Sonra başlarına azap gelerek nefeslerini kesti ve biçilip atılmış ekin gibi oluverdiler.
Bu ayetlerle Öncekiler arasında açıkça görülen bir İlişki vardır. Ayetler, işiten muhatapları veya kafirleri Allah'ın son ayette işaret edilen aşırı gidenleri helak etmedeki üslubu açıklanarak uyarmak amaçlanmıştır. [16[16]]

16- Biz göğü, yeri ve bunlar arasında bulunanları, eğlence için yaratmadık.
17- Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, bunu kendi katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık böyle yapardık.
18- Hayır, biz hakkı bâtılın üstüne atarız da o onun beynini parçalar. Bİr de bakarsın ki o, yok olup gitmiştir. Allah'a yakıştırdığınız nitelendirmelerden ötürü eyvahlar size.
19- Göklerde ve yerde kim varsa, hep O'nundur. O'nun yanında bulunanlar, O'na kulluk etmekten büyüklenmez ve yorulmazlar[17[17]].
20- Gece ve gündüz, hiç durmaksızın'[18[18]] teşbih ederler.

"Eğlence Edinmek"

1- Ayetlerde Allah'ın göğü, yeri ve aralarındakileri boş yere, gayesiz ve hikmetsiz olarak yaratmadığı açıklanmaktadır. Şayet oyun ve eğlence edinecek olsaydı, bunu yapacak gücü ve imkanları mevcuttu. Fakat o, kâinatı ve içindekileri bir hikmete binaen ve yüce bir gayeyi gerçekleştirmek için yaratmıştır. Bunlar arasında hakkı bâtıl üzerine galip kılmak ve bâtılı yok etmek vardır.
2- Kafirlere de bir uyarı vardır: "Allah'ı birtakım sıfatlarla nitelemelerinden ve O'na oğullar ile ortaklar yakıştırmalarından dolayı onlara yazıklar olsun". Bunlar Allah'ın herşeyi kuşatan Rabliğine ve kemal sıfatlarına yakışmam aktadır. Göklerde ve yerde yarattıklarından kim varsa, yalnız O'nun dilemesine ve tasarrufuna boyun eğmektedir. O'-nun katında bulunanlar da O'na kulluk ve ibadet etmekten büyüklenmezler, yorulmazlar ve bıkmazlar. Gece ve gündüz durmaksızın, kesintisiz olarak O'nu teşbih ederler.
Ayetler, önceki ayetleri tamamlamaktadır, öncekilerle aralarındaki ilişki açıktır. "O'nun katındakiler" cümlesinden maksat, meleklerdir. Onların sürekli olarak Allah'a ibadet edip teşbih etmelerini zikretmekle, tercih olunan görüşe göre kafirleri uyarıp azarlamak amaçlanmıştır. Onlar AİLm':ı kulluk etmekten büyükleniyorlat ve davetinden yüz çeviriyorlarsa, O'na ibadette ve duada ortak koştukları melekler bundan büyüklenme-mektedir ve gece, gündüz buna devam etmektedirler. Daha önce bir kısmı geçen birçok ayette bu tekrarlanmıştır. Az sonra gelecek ayetlerde de bunu te'yid eden nişaneler bu-lunmaktadır.

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/123.
[17[17]] Lâyestahsirûn Yorulmazlar, bıkmazlar.

[18[18]] Lâ yefturûn Aralık vermezler.

Bazı müfessirlerin söylediğine göre[19][19] ikinci ayette bahsedilen eğlenceden maksat, zevce veya çocuk edinmektir; ayette hristiyanlann inancına reddiye vardır. Bir kısım müfessirler de[20][20] İbni Abbas'a nispet ederek eğlencenin, kadın ve çocuk edinmek olduğunu söylemiştir. Ama ayetlerin ruhu, muhtevası ve üslubu bunu doğrulamam akta ve buradaki "eğlence"nin (lehv), oyuncak veya hakkın ve hikmetin zıddı anlamında olduğu görüşünü desteklemektedir. Ayetlerde Allah'ın kâinatı ve insanları boş yere, eğlence için yaratmadığı ve muhakkak onları yaptıklarından hesaba çekeceği açıklanmaktadır. [21][21]

21- Yoksa onlar, yerden birtakım ilahlar edindiler de, onlar mı (ölüleri) diriltecekler?[22][22]
22- Eğer yerde, gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı, ikisi de (yer de, gök de) bozulup gitmişti. Arş'ın sahibi Allah, onların nitelendirmelerinden yücedir.
23- O, yaptıklarından sorulmaz; oysa onlar sorguya çekilirler.
24- Yoksa O'ndan başka ilahlar mı edindiler? De ki: "Kesin kanıtınızı getirin. İşte benimle birlikte olanların zikri'[23][23] (kitabı) ve benden öncekilerin de zikri[24][24]. Hayır, onların çoğu hakkı bilmiyorlar, bundan dolayı yüz çeviriyorlar.
25- Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: "Benden başka ilah yoktur, bana kulluk edin!" diye vahyet-miş olmayalım.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

1- Ayetlerde kınayıcı bir soru vardır; müşriklerin Allah'tan başka ortak koştukları ilahlar aşağılanmakta, yaptıkları inkar edilmekte, onlara ve güçlerine meydan okunmaktadır. "Onların güçleri insanları yaratıp yerden çıkarmaya veya öldükten sonra diriltmeye yetebilecek mi?"
2- Ayetlerde eğer gökte veya yerde birçok ilah olmuş olsaydı, aralarında çıkabilecek anlaşmazlıklardan, yer ve gökte bütün işler bozulup alt üst olurdu açıklaması, bunun mümkün olmasını reddetmektedir. Çünkü yerde ve gökteki nizami uyum birliğini gerek-tirmektedir; bu da ancak yaratanın, tedbir edenin tek olmasıyla mümkündür.
3- Arşın Rabbi olan Allah, kafirlerin, ilahların çok olduğu zannından ve iddiasından tenzih edilmektedir. Kainatta dilediği gibi tasarrufta bulunan yalnız O'dur; yaptığından sorulmaz, ama yarattıkları yaptıklarından sorulurlar. Konumu böyle olan zâtın ortağı ve eşi olması mümkün değildir.
4- Ayetlerde bir kınama sorusu daha yer almaktadır. Yeryüzünde başka ilahlar edinmenin doğruluğuna inananlara meydan okunarak, bunun delil ve dayanağı istenmektedir.
5- Peygamber'e, onlardan Allah'ın gerek kendisine indirdiğinden, gerekse önceki peygamberlere indirdiğinden delil getirmelerini istemesi, emredilmektedir.

---

[19][19] Begavi tefsiri.

[20][20] Hâzin ve Zamahşerî tefsirleri.

[21][21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/124.

[22][22] Yünşirûn İnsanları öldükten sonra dirilterek kabirlerinden çıkartırlar yahut onları baştan yaratırlar. Herhalde bu ikinci anlam daha uygundur. Çünkü "edindiler" kelimesindeki zamirin kendilerine döndüğü kafirler, öldükten sonra dirilmeye inanmamaktadırlar.

Yünşirûn İnsanları öldükten sonra dirilterek kabirlerinden çıkartırlar yahut onları baştan yaratırlar. Herhalde bu ikinci anlam daha uygundur. Çünkü "edindiler" kelimesindeki zamirin kendilerine döndüğü kafirler, öldükten sonra dirilmeye inanmamaktadırlar.

[23][23] Hazâ zikru men meıye Bu, beraberimde olanların inandığı Kur'andır.

[24][24] Zikru men kablî Kinaye yoluyla yahudi ve hristiyanların inandığı semavi kitaplar kastedilmiştir.

6- Kafirlerin iddia edip inandıkları şeyde içinde bulundukları durumun hakikati açıklanmaktadır. Onlar hakkı bilmemektedir ve O'nu kabul etmemektedirler, sözlerini rast-gele sarfelmektedirler ve inançları hiç bir temele dayanmamaktadır. Büyüklenme ve cahillik sebebiyle haktan da yüz çevirmektedirler.
7- Allah'ın Muhammed'den Önce gönderdiği tüm peygamberlere sadece O'ndan başka ibadete layık hiçbir ilahın olmadığını vahyetmesi ve onlara sadece O'nun kulluğuna çağırmalarını emretmesi kesin bir ifadeyle açıklanmaktadır.
Ayetler öncekilerle üslûp ve konu bakımından bağlantılıdır; öncekilerde olduğu gibi Arap kafirlerinin inançlarından, tutumlarından ve sözlerinden çeşitli tablolar ve bunların üzerine reddiyeler sunmaktadır.
"İşte benimle birlikte olanların zikri ve benden öncekilerin de zikri" cümlesi, inançlarının dini bir esasa dayandığını iddia eden müşriklere karşı bir meydan okuma ifadesi içermektedir ve zımmi olarak da, onların bu iddiasının yalan olduğunu açıklamaktadır. Çünkü ne onun üzerine, ne de önceki peygamberlerin üzerine indirilen kitaplarda, onların iddialarını destekleyen hiçbir dayanak yoktur. Onların bu bahsedilen iddiaları En'am sûresinin 148. ayetiyle, Zuhruf sûresinin 20-21. ayetlerinde anlatılmıştır ve ayetlerin şerhlerinde gerekli açıklamalarda bulunmuştuk. 25[25]

"O, Yaptıklarından Sorulmaz, Oysa Onlar Sorguya Çekilirler" İfadesi

Bir kısım müfessirlerle, bazı kelâm ekollerine mensup alimler bu ayetin muhtevasını izahta geniş hareket etmişler ve ayet Allah'ın, insanların davranışlarını daha önceden takdir edip yazdığına delil olarak kullanılmıştır. Allah sapıklık içinde olanların üzerine azapla hükmetmiştir. Hiç kimsenin kalkıp da O'na bu konuda gördüğü tczatı veya adalete yahut peygamberleri gönderme hikmetine uygun düşmeme itirazını yönelterek soru sormaya hakkı yoktur. Çünkü Allah yarattıkları üzerinde dilediği gibi mutlak tasarrufa sahiptir.
Bizim görebildiğimiz kadarıyla, ayetlerin akışı ve ruhu bu genişliği kaldırmamakta ve çağrıştırmamaktadır. Ayet sadece Allah'tan başka ilahlar edinmeye verilen reddiyeyi desteklemek, bunu küçümseyerek ilahların acziyetini açıklamak ve çok sayıda ilah olmasının mantık ve akla uymadığını göstermek için gelmiştir. Ve kâinatta hiçbir kimsenin O'na sorgu hakkı olmaksızın, Allah'ın mutlak tasarrufta bulunduğu açıklanmıştır. Şayet gerçekten O'nun ortaklan olmuş olsaydı, onların da bu konuda soru sorma haklan olurdu. Müşrikler buna böyle inanarak birtakım varlıkları ortak kılıp onlara ibadet ediyorlardı, yoksa kendilerinin Allah'a soru sorma hakkına sahip olduklarına inanmıyorlardı. Bu konuda O'nun katında şefaatçilerinin, aracılarının olmasıyla iktifa ediyorlardı. Bu nedenle ayet onları bağlamış ve susturmuştur. Doğru olan, ayetin bu çerçevede kalmasıdır. Gerçekten Allah'ın kullarından herhangi birisinin Allah'ın yaptığı hakkında ve hikmeti hakkında soru sorma hakkı olmasa da, Kur'an'da birçok ifadesi açık ayette peygamberlerin gönderilme ve insanları davet etme hikmeti, insanların yaptıklarından sorumlu olmaları ve bunda seçme hürriyetine sahip olmaları, mükâfat ve cezalandırmalarının da buna uygun olarak gerçekleşeceği açıklanmaktadır. Hatta Allah'ın, peygamberler ve mü'minlere yardım etmeye söz verdiği, vaadinin de muhakkak yerine getirilip sorulacağı, daha önce örneği geçen birçok ayette açıklanmaktadır. Öyleyse ayetin anlamını yukarıda geçtiği şekilde izah edip geniş hareket etmek, ayetler arasında çatışmaya neden olmaktır; Allah'ı ve yüce Kur'an'ı bundan uzak tutmak gerekir. 26[26]

25[25] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/126.
26[26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/127.

26- "Rahman (olan Allah) çocuk edindi" dediler. O, {bu yakıştırmadan) yücedir. Hayır, onlar (melekler) ikrama layık görülmüş kullardır.
27- Onlar sözle O'nun önüne geçmezler ve onlar O'nun buyruğunu yaparlar.
28- (Allah) onların önlerinde ve arkalarında olanı bilir. (Allah'ın) razı olduğundan başkasına şefaat edemezler ve onlar, O'nun korkusundan titrerler.
29- Onlardan her kim: "Ben O'ndan başka bir ilahım" derse, onu cehennemle cezalandırırız. Biz zalimleri böyle cezalandırırız. .

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

1- Ayetlerde Arap kafirlerinin inançları yerilerek anlatılmaktadır. Allah'ın çocuklar edindiği nispetini yapmalarına işaret edilmiştir.
2- Onların bu nispetleri reddedilerek Allah bundan tenzih edilmiş ve O'na oğullar diye nispet ettiklerinin gerçek durumları ortaya konulmuştur: Onlar O'nun kulları olup O'nun katında değerli bir yere sahiptirler; O'nun emirlerine itaat ederler, her emrini hemen yerine getirirler. O, onların hepsini tam bir şekilde kuşatmıştır; her hallerini, gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir; Onlardan hiçbirisi kendisine çizilen çizgiden, tayin edilen görevden dışarı çıkamaz, yahut Allah'ın rızasını kazanamamış hiçbir kimseye de şefaatçi olamaz. Onlar daima O'nun korkusunu hissederler. Onlardan her kim ilahlık iddiasında bulunacak olursa onun cezası, aşırı gidip, haddini aşan her zalimin de cezası olan cehennemdir.
Ayetler üslûp ve konu bakımından öncekilerle bağlantılıdır. Açıkça anlaşıldığı üzere ayetlerde kastedilen mânâ, meleklerdir; Araplar onlann, Allah'ın çocukları olduğunu iddia ediyorlardı. Onlann O'nun kızları olduğunu söyleyerek onlara ibadet ediyorlar ve buna dayanarak da onlardan şefaat diliyorlardı. Onların bu yaptıkları birçok yerde tekrar edilerek anlatılmıştır. Burada ilave edebileceğimiz en önemli husus, ayetlerin Arap müşriklerinin bu durumunu aşağılaması ve bu tutumlarından vazgeçmeye çağırmasıdır. Zira Allah'a ortak koştukları varlıklar, O'na boyun eğen kullandır. Kendilerine en faydalı ola-tak şey, onların izini takip edip Allah'a kulluk etmeleri ve sadece O'na yönelmeleridir. [27[27]]

30- İnkar edenler görmüyorlar mı ki, (başlangıçta) göklerle yer, birbiriyle bitişik'[28[28]] İken, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık. Yine de onlar inanmayacaklar mı?
31 - Yeryüzünde, onları sarsmasın diye sabit dağlar yarattık ve doğru gidebİlsİnler diye geniş yollar'[29[29]] açtık.
32- Gökyüzünü korunmuş bir tavan kıldık; onlar ise (Allah'ın kudretini gösteren) ayetlerinden yüz çeviriyorlar.
33- Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur; her biri
bir yörüngede yüzüp gidiyor.

Genel Hatırlatmalar Ve Öğüt

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır. Benzerleri daha önce geçmiştir. Önceki ayetlerle üslûp ve konu bakımından irtibatlıdır. Ayetlerde kafirlere yönelik kınama bulunmaktadır. Çünkü onlar

---

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/128.
[28[28]] Raikan Bitişik, tek bir kütle halindeyken.

[29[29]] Ficâcen Sübülâ Geçiş yolları ve geniş yollar.

Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü görmekten; gökte, yeryüzünde ve ikisi arasında, dağlarda, güneşte, ayda, gecede ve gündüzde var olan ve sadece O'nun ibadete ve yalvarılmaya layık olduğunu gösteren kanunlarını görmekten aciz ve gafildirler. O'nun davetini kabul etmeyip bâtıl, uçsuz bucaksız inanç çöllerinde yollarını sapıtmaktadırlar.
Ayetler bütün insanlara hitap eden bir üslûp içerisinde gelmiş, onlann gördüklerine, hissettiklerine ve zihinlerinde yer alan düşüncelere dayanmıştır. Benzer ayetlerde durum aynıdır. Önceki münasebetlerde buna dikkat çekmiştik. Burada da, oralarda söylediklerimizi söylüyoruz; ayetlerin genel hatırlatma ve öğüt çerçevesinde kalması gerekir; bazılanndan sanatsal kurallar çıkartmaya, bazılarında da bu tür kurallarda görülen hakikatlere ters düşmeler vehmetmeye mahal yoktur. 30[30]

34- Senden önce hiçbir insana ölümsüzlüğü vermedik; şimdi sen ölürsen onlar ölümsüz mü kalacaklar?
35- Her nefis öİümü tadıcıdır. Biz sizi, şerle de, hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz ve siz bize döndürüleceksiniz.

Peygamber'in Ölümünden Başka Ümitleri Kalmayanlar

1- Ayetlerde Allah'ın, ölümü her canlı için yazdığı ve Peygamber'den önce hiçbir kimseye sonsuzluğu vermediği açıklanmıştır.
2- Allah'ın yarattıkları arasında koyduğu kanuna uygun olarak Peygamber öldüğü halde, kafirlerin kendilerinin Ölümsüz olduklarını sanmaları sorgulanarak kınanmaktadır.
3- Her can sahibi mutlaka ölümü tadacaktır ve bütün insanlar kesinlikle Allah'a dö-neceklerdir. Onları dünyada hayırla, şerle deneyen Rabbani imtihan önündedirler; böylece herkesin yeteneği ortaya çıkmaktadır. İmtihanı hayatta maruz kaldığı, karşı karşıya geldiği olaylarladır. Sonra Allah'ın huzurunda, insanlar O'na döndüğünde, yaptıklarından hesaba çekilecektir.
Bir kısım müfessirler, ayetlerde Peygamber'in bir süre sonra Ölüp, hareketinin ve davetinin de biteceğini ve ondan bu suretle kurtulacaklarını söyleyen kafirlere karşı reddiye olduğunu söylemişlerdir. Direkt olmasa da dolaylı olarak bu sözün doğru olduğu anlaşılmaktadır. Hitabın Peygamber'e yönelik olması da bunun nişânesidir. Bu, Tur sûresinde de yer alan başka bir ayetin içeriğine de uygun düşmektedir; "Yoksa onlar (senin hakkında): 'Bir şairdir, zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz' mu diyorlar?" (Tûr, 30).
Kafirlerin sözleri de buna delildir; onlar, Peygamber'in tutumu karşısında şaşırıp kalmışlardı. Sürekli olarak onların felaketlerini haber veren, musibetlerle, korkutan ayetlerle, onların inat ve meydan okumalarını Önemsemeden onları topa tutmuştur. O'nu susturmaya ve kendilerini aşağılamaktan vazgeçirmeye güçleri yetmemiş, karşısında â-ciz kalmışlardır. O'ndan kurtulmak için temenni edip durdukları, birbirlerini teselli ettikleri onun ölümünden başka ümitleri kalmamıştır.
Müfcssirlerin, söyledikleri bu görüşle ilgili herhangi bir rivayet nakletmemiş olmalarina dikkat çekmemiz gerekir. Bu, ayetlerin genel yapısından çıkarılmış bir yorumdur. Anladığımız kadarıyla ayetler önceki üslûptan bağımsız ve ayrı değillerdir. Ayetlerde kafirlerin söyledikleri sözler anlatılmakta ve onlar reddedilmektedir. 31[31]

36- Kafirler seni gördükleri zaman, seni yalnızca alaya alırlar: "Sizin ilahlarınızı diline

---

30[30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/129.
31[31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/130-131.

dolayan bu mu?" (derler). Oysa kendileri Rahman'ın zikrini (kitabını) kabul etmiyorlar.
37- İnsan aceleden yaratılmıştır. Size ayetlerimi yakında göstereceğim. Şimdi hemen acele etmeyin.
38- "Eğer doğru söyleyenler iseniz, bu (bizi) tehdit (ettiğiniz azab) ne zaman?" diyorlar.
39- O İnkar edenler, yüzlerinden ve sırtlarından ateşi sa-vamayacakları ve yardım da alamayacakları zamanı bir bilselerdi.
40- Doğrusu o, onlara ansızın gelecek, onları şaşırtacak[32[32]], ne onu reddedebilecekler, ne de kendilerine mühlet verilecek.
41- Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi, ama onlarla alay edenleri, o alay ettikleri şey kuşatıverdi.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

1- Ayetlerde, kafirlerin, daha doğru bir ifadeyle, ileri gelenlerinin Peygamber'le alay etmeleri anlatılmaktadır.
Onlardan bir kısmı Peygamber'le karşılaştığında veya onu gördüğünde, ilahlarını kötü vasıflarla anmaya kadar ulaşan cüretli tutumunu alay ederek sorgulamakta, bunu alay ve eğlence konusu edinmektedir.
Onlara cevap olarak, kendilerinin buna daha çok layık oldukları söylenmiştir. Çünkü onlar, kendilerine lütuf ve nimet İkramında bulunan Allah'ı inkar etmişlerdir.
2- Vaadolunduklan azabın da ne zaman geleceğini meydan okuyarak, inkar ederek sormaları anlatılmıştır. Cevap olarak, acele etmelerinden dolayı ki, bu insanın genel ya-pısındandır; azarlanmalardır. Verilen cevapta korkunç bir ihtar yer almaktadır. Onlar çok yakında Allah'ın yakıcı, yok edici ayetlerini göreceklerdir. Eğer çok yakında başlarına gelecek ateşin dehşetini bilselerdi (ki, o ansızın üzerlerine dökülecek ve onları şaşkın bir halde bırakacaktır) onu ne yüzlerinden, ne de sırtlarından savmaya güçleri yetmeyecektir, ona karşı herhangi bir yardımcı da bulamayacaklardır. Kendilerine mühlet verme imkanı da olmayacaktır. İşte bunları bilselerdi, kesinlikle bu şekilde acele etmezlerdi.
3- Peygamber'e güven verip teskin etmek için iltifatta bulunulmuştur. Kafirler, ona ve davetine karşı alaylarını açığa vuruyor. O'ndan önce gelip geçen Allah'ın peygamberlerinin başına da buna benzer olaylar gelmiş ve alay edenlerin üzerine alaylarının karşılığı olarak çok kötü bir musibet inmiştir; işte bu kafirlerin akıbetleri de böyle olacaktır.
Ayetler görüldüğü gibi, üslûp ve konu bakımından öncekilerle bağlantılıdır. Alaylı tavırlar, vaadedilen azabın ne zaman geleceğinin sorulması ve bunda acele edilmesi, birçok yerde nakledilmiştir; bu da bu tür tavırların onlardan sık sık sâdır olduğunu göstermektedir.
Ayetlerde geçen cevap çok güçlü, sert ve korkutucu şekilde olmuştur. Bu da ayetlerin kafirlerden naklettiği ısrarlı ve alaycı tavırlara uygun düşmektedir.
Bir kısım müfössir[33[33]] "İnsan aceleden yaratılmıştır" ifadesi üzerine yorum yaparken, uzak görüşler ileri sürmüşler ve bazı tabiin'Iere nispet ederek şöyle demişlerdir: Allah (c) Adem'i çamurdan yaratıp ona ruh üflediğinde, daha hayat bütün uzuvlarına yayilmadan önce acele ederek hemen kalkmaya yeltendi. İşte ayetteki ifadenin anlamı budur; Ademoğullan da aceleciliği babalarından miras olarak almışlardır.
Fakat görüldüğü üzere ayet, azarlama ve tenkit gayesiyle gelmiş olup, üslubu da alışılmış

[32[32]] Tebhetühüm Onları hayrete düşürecek.

[33[33]] Bkz. Begavi, İbn Kesir ve Hâzin tefsirleri.

hitap ve tartışma üslûplarına uygun düşmektedir. [34[34]]

42- De ki: "Gece ve gündüz sizi Rahman(olan Allahjdan kim koruyabilir?" Hayır, onlar Rablerini zikirden yüz çevirenlerdir.
43- Yoksa bize karşı kendilerini, engelleyerek koruyabilecek ilahları mı var? Onların kendi nefislerine bile yardıma güçleri yetmez ve onlar bizden yakınlık da bulamazlar[35[35]].
44- Evet, biz onları ve atalarını yaşattık; öyle ki, ömür onlara {hiç bitmeyecekmiş gibi) uzun geldi. Fakat şimdi, bizim gerçekten yere gelip onu ucundan eksiltmekte olduğumuzu görmüyorlar mı?[36[36]] Şu halde, üstün gelenler onlar mı?
45- De ki: "Ben sizi yalnızca vahiyle uyarıyorum. Ancak sağır olanlar, uyarıldıklarında çağrıyı işitmezler.
46- Andolsun, onlara Rabbinin azabından "bir ufak esin-ti"[37[37]] dokunacak olsa hiç tartışmasız, "Eyvah bize, gerçekten bizler zalimlermişiz" derler.
47- Biz ise Kıyamet gününe ait adalet terazileri[38[38]] kurarız. HİÇ kimseye bir haksızlık edilmez. BİR hardal tanesi ağırlı-ğınca da olsa, onu getiririz. Hesap gören olarak biz yeteriz.

Adalet Terazisi

1- Ayetlerde Peygamber'e, kafirleri azarlayarak, tenkit ederek şunu sorması emredil-mektedir: "Başlarına geldiğinde onları Allah'ın azabından kimin korumaya gücü yetebilir?" Yoksa onları Allah'a ortak koştukları ilahları mı koruyabilir? Halbuki onların kendilerini korumaya güçleri yoktur, Allah'a karşı onlara yardım edecek ne yardımcı, ne de bir kurtarıcı vardır.
2- Kur'an ayetlerinden öğüt almaktan, hadiseler üzerinde düşünmekten yüz çevirdiklerinden dolayı kafirler sert bir şekilde eleştirilmiştir.
3- Kendilerinin ve babalarının, elde edip sahip oldukları mevki ve mal sebebiyle gurura kapılmalarına ve kendilerini güvende sanmalarına işaret edilmiştir. Allah'ın, inkar edenlerle, onların ülkelerini ne hale getirdiğini görmemeleri, eleştirel bir edayla sorgulanmaktadır. Allah onları helâk etmekte, yurtlarını da yerle bir etmektedir. Hal böyleyken bunu gören kimsenin gurura kapılıp kendisini güvende görmesi, Allah'ı aciz bırakıp O'ndan kaçabileceğini ve O'nu mağlup edebileceğini zannetmesi hiç doğru olur mu?
4- Peygamber'e, kendisine Allah tarafından vahyedilen Kur'an'la kafirleri uyanp korkutmakla görevlendirildiğini onlara söylemesi emrolunmuştur; ancak bunu yapmakla görevini yerine getirmiş olur. Çünkü o, kalbi katılaşmış, inadı şiddetlenmiş, hiçbir çağrıyı ve uyarıyı işitmeyen sağır haline gelmiş kimseyi ikna etmekle mükellef değildir.
5- Kafirler kötü bir sona çarptırılmakla uyarılmıştır: Çok yakında Allah'ın azabına duçar olacaklardır. Bu azabın en hafifinin ilk dokunuşuyla pişmanlık duyarak feryat etmeye, eyvahlar çekmeye başlayacaklar ve yaptıkları günahları, azgınlıkları ve sapıklıkları itiraf edeceklerdir ama, onlara ne pişmanlık fayda verecektir; ne de itiraf edip feryat etmeler fayda

---

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/132-133.
[35[35]] Ve I ahum minnâ yusbahûn Onları bizden kurtaracak hiçbir dost yoktur.

[36[36]] Efelâ yeravne ennâ ne'tî'l-Erz' Denildi ki; küfür diyarının ve halkının Allah'ın rasulüne yardım etmesiyle eksilmesi, anlamındadır. Yine denildi ki: Asırlar boyu insanların ölüp, Ülkelerin yıkılarak yok olması alnlamındadır. Yine denildi ki: Bu, Allah'ın önceki ümmetlerden kendisini inkar edenleri helak edip, ülkelerini yıkıp yok etmesidir. Bu şekilde sonrakileri uyarmaktadır. Bize göre son görüş, ayetlerin ruhuna ve muhtevasına uygunluğundan dolayı, tercihe daha şayandır.

[37[37]] Ne/hatun Çok az bir şey.

[38[38]] el'Mevâzhı'el-Kıst Adaletle tartan, sağlam teraziler.

verecektir. Çok yakında Kıyamet gününde Allah, insanların amellerini adaletli tartan terazilerde tartacak ve herkesin hak ettiği karşılığı, hiçbir zulüm ve haksızlığa uğratmadan verecektir. Hatta hayır ve serden yaptığı, hardal tanesi ağırlığında dahi olsa sahibi adaletle hesaba çekilecek ve karşılığı verilecektir. Allah hesaba çekici olarak yeter; o herşeyi kuşatmıştır.

Ayetler görüldüğü gibi öncekilerle üslûp ve konu bakımından bağlantılıdır; ifadeleri de güçlü ve etkilidir. Kafirlere hatırlatıp öğüt vermeyi, içlerinde korku meydana getirip inkarlarından vazgeçirmeyi, içinde bulundukları sapıklığa dikkat çekerek uyarmayı amaçlamış ve sahip oldukları güçleriyle gururlanmalarının, ortak koştukları ilahlarına güvenmelerinin ne kadar anlamsız ve boş olduğu vurgulanmıştır. 39[39]

48- Andolsun, biz Musa'ya ve Harun'a, takva sahipleri için bir aydınlık ve bir öğüt olarak, hak ile bâtılı birbirinden ayıran kitabı verdik.

49- Onlar, Rabblerine karşı gayb ile bir haşyet'40[40] içindedirler ve onlar, Kıyamet saatinden içleri titremekte olanlardır.

50- Bu, bizim ona indirdiğimiz mübarek bir zikirdir. Şu halde onu inkar edecek olanlar siz misiniz?

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Bu ayetler önceki sûrelerde anlatılan peygamber kıssaları zincirinden bir halkayı oluşturmaktadır. Vahiy hikmeti, kafirlerin tutumlarını, sözlerini ve inançlarını anlatan, onları kınayarak uyaran bölümlerin akabinde, onları bu zincir içerisinde ikinci kez anlatmayı, bilinen Kur'an üslubuna uygun olarak gerekli görmüştür.

Birinci ve ikinci ayetler seri olarak Musa ve Harun'a işaret etmiştir. Bu ayetlerde Allah'ın onlara içerisinde hakla bâtılı birbirinden ayıran, karanlıklarda ışığıyla yol bulunan, Allah'ın vaadolunan azabından ve Kıyamet gününün dehşetinden titreyen müttaki-ler için öğüt ve hatırlatma bulunan bir Kitab verdiği anlatılmıştır. Üçüncü ayet de bunu tamamlayıcı olarak gelmiştir. "Bu Allah'ın indirdiği mübarek Kur'an da öğüt ve hidayet kaynağı olarak gelmiştir". Öyleyse kafirlerin onu inkar etmesi hiç doğru olur mu? Çünkü onlar insanları doğru yola iletmek için Allah'ın, peygamberlerine öğüt kaynağı kitap indirmesinin bir gelenek olduğunu bilmektedirler.

Seri olarak verilen işaretten çıkartılacak ibret ve öğüt, Allah'ın Musa ve Harun'a indirdiği ile Muhammed'e indirdiği kitap arasındaki benzerlikte, Allah'ın adet ve geleneğini bildikleri halde Muhammed'e indirileni inkar eden kafirleri kınamakta ve Allah'ın indirdiğine inanıp, salih ameller işlemekle de O'nun azabından sakınan muttaki mü'minleri övmekte yatmaktadır. 41[41]

51- Andolsun biz, daha önceden İbrahim'e de doğru yolu bulma yeteneğini vermiştik. Zaten biz onu(n olgun insan olduğunu) biliyorduk.

52- Babasına ve kavmine demişti ki: "Sizin şu karşısında durup taptığınız heykeller'42[42]

39[39] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/134-135.

40[40] Yahşevne Rabbehum bi'l-gayb Onlar kendilerine gözükmeyen Rabblerinden, peygamberlerini tasdik ederek korkarlar, anlamındadır. Yine denildi ki: Onlar kendilerine gözükmeyen, peygamberlerin vaadettiği Rablerinin

azabından korkarlar, anlamındadır. Her iki söz de doğru ve yerindedir.

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/136.

42[42] et-Temâsil Kinaye yoluyla putlar kastedilmiştir. Kelime, "yontularak yapılmış, insana veya hayvana benzeyen putlar" anlamına da gelebilmektedir.

nedir?
53- "Biz atalarımızı bunlara tapıyor bulduk" dediler.
54- Dedi ki: "Andolsun siz ve atalarınız apaçık bir sapıklık içindesiniz".
55- Dediler ki: "Sen bize gerçeği mi getirdin, yoksa (bizimle) oyun oynayanlardan mısın[43[43]]?"
56- "Hayır" dedi. Sizin Rabbİnİz göklerin ve yerin Rabbİ-dir, Onları kendisi yaratmıştır ve ben de buna şehadet edenlerdenim.
57- Andolsun Allah'a, sizler arkanızı dönüp gittikten sonra, ben sizin putlarınıza muhakkak bir tuzak kuracağım.
58- Nihayet (İbrahim) onları parça parça[44[44]] etti, yalnız onların büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.
59- (Döndükleri zaman): "Bunu ilahlarımıza kim yaptı? Muhakkak o zalimlerden biridir" dediler.
60- "Onları diline dolayan bir genç işittik, kendisine İbrahim deniliyormuş" dediler.
61- "Onu insanların gözleri önüne getirin de nasıl cezalandırılacağına tanık olsunlar" dediler.
62- Dediler ki: "Ey İbrahim, bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?"
63- "Hayır" dedi. "Bu yapmıştır, bu onların büyükleridir; eğer konuşabiliyorsa, siz ona soruverin".
64- Bunun üzerine kendi vicdanlarına başvurdular da; "Gerçek şu ki, zalim olanlar sizlersiniz"[45[45]] dediler.
65- Sonra, yine eski kafalarına döndürüldüler: "Sen de bilirsin ki bunlar konuşmazlar"[46[46]] dediler.
66- "Peki" dedi, "Siz Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar vermeyen şeylere mi tapıyorsunuz?"
67- Yuh size ve Allah'tan başka taptıklarınıza. Siz yine de akıllanmayacak mısınız?
68- Dediler ki: "Eğer bir iş yapacaksanız, onu yakın ve ilahlarınıza yardımda bulunun".
69- Bİz de: "Ey ateş İbrahim'e serin ve esenlik ol!" dedik.
70- Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de, asıl kendilerini hüsrana uğrattık.
71- Onu ve Lût'u kurtarıp, âlemlere bereketli kıldığımız bir yere getirdik.
72- Ona İshak'ı armağan ettik, üstüne de[47[47]] Yâkub'u; her birini salihler kıldık.
73- Ve onları, kendi emrimizle hidayete yönelten önderler kıldık ve onlara hayrı kapsayan fiilleri, namaz kılmayı ve zekat vermeyi vahyettik. Onlar bize ibadet edenlerdendi.

İbrahim'in Kavmiyle İlgili Kıssası

Bu, sözkonusu zincirin ikinci halkası olup, İbrahim ile kavmi arasında geçen hadiseleri anlatmaktadır. İfadeleri gayet açıktır. Burada anlatılan her husus, Sâffât, Şuara, Meryem ve En'am sûrelerinde de geçmişti ve oralarda, burada yeni bir izaha ihtiyaç bırakmayacak tarzda

---

[43[43]] el-Lâıbiyn Alay eden veya sözle dalga geçenlerden misin?

[44[44]] Cezâzan "Küçük parçacıklar" haline getirdi.

[45[45]] Feracen ilâ enfüsihim, fekâlû inneküm entum ez-zâlimûn İbrahim'in sözünde gerçeği görerek, putlar hak-kmda sahip oldukları inançlanndaki bâtılı anladılar ve birbirlerine: "Sizler zalimlersiniz" dediler, anlamındadır. Yine "Onlar kendilerini kınadılar, çünkü putlarını korumasız bırakmışlardı" anlamındadır.

[46[46]] Sümme neküsû alâ ruûsihim lekad alimte mâ hâulâi yenîkûn Sonra tekrar inatlarına döndüler ve bâtıl dayanaklarla tartışmaya başladılar. O'na şöyle diyorlardı: "Bize nasıl onlara sorun diyorsun? Sen de biliyorsun ki, onlar konuşmazlar."

[47[47]] Nafile Lütuf ve nimet fazlalığı olarak...

açıklamalarda bulunmuştuk.
Üslûbundan da açıkça anlaşıldığı üzere, ayetler Araplara öğüt vermek ve hatırlatmak amacıyla gelmiştir. Öyle ki, İbrahim'in kavmi putları kendilerine ilah edinme aptalhğında bulunmuşlardır. Ayetler onlara karşı İbrahim'in mantığının ve delilinin güçlülüğünü ortaya koymakta, Allah'ın onu ateşten kurtarıp; hem onu, hem de soyunu iyilik, takva ve hidayet üzerinde olmalarından dolayı koruma altına aldığını anlatmaktadır.
Buradaki halka, zincirin en uzun kısmını oluşturmaktadır. Bunun hikmeti de, Arapların İbrahim ve milletinin mensup oldukları inanca sahip olmalarından, bu kıssayı bu şekilde aktarmalarıdır. Vahiy de hikmeti gereği onları bu açık delille sıkıştırmıştır.
Lût'un İbrahim ile birlikte kurtarılarak Allah'ın mübarek kıldığı yere -Filistin'e- yerleştirilmesi hadisesi ilk defa burada anlatılmıştır. Bu olay, mevcut Tevrat'ın Tekvin bölümü, 12. pasajında anlatılmıştır ama İbrahim'in kavmiyle arasında geçen hadiselerden bahsedilmemiştir. Bu, bizim daha önce tercih ettiğimiz üzere, bu kıssanın da Peygamber zamanında yaşayan yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat ve sahifelerde mevcut olduğunu, ama bize ulaşmadığını te'yid etmektedir.
Müfessirler, İbrahim'in kıssasının anlatımı esnasında bu ayetlerin tefsirinde İbn Ab-bas ve İbn İshak'a dayandırarak birçok rivayetler nakletmişlerdir. Fakat biz onlan burada zikretmekte bir fayda görmedik. Çünkü bu, Kur'an'ın kıssalarda gözettiği amaçlar arasında yer almamaktadır. Fakat bu nakiller İbrahim kıssasının Peygamber'in çevresinde konuşulup anlatıldığını göstermekte ve bu kıssanın varlığını te'yid etmektedir. 48[48]

74- Lût'a da hüküm'49[49]ve ilim verdik ve onu çirkin işler yapan bir kentten kurtardık. Gerçekten onlar, yoldan çıkan kötü bir kavim idiler.
75- Ve onu rahmetimizin içine soktuk. Çünkü o, salihler-den idi.

Lût'un Kıssası

Bu, kıssalar zincirinin üçüncü halkasını oluşturmaktadır. Kıssada Lût ve onun çirkin işler yapan fâsık kavmine seri olarak işaret edilmiş, Allah'ın onu salihlerden olduğu için kavminden kurtararak koruma altına alması anlatılmıştır. Ayetlerin üslubunda, öğüt ve örnek verme, hatırlatma ve övgüde bulunma amacı açıkça gözükmektedir.
Lût'un kavmiyle arasında geçen hadiseleri anlatan kıssa, önceki birçok sûrede geçmiştir. Oralarda tekrara gerek olmayacak tarzda yeterli açıklamalarda bulunmuştuk. 50[50]

76- Nuh'u da an, o da bunlardan önce bize yalvarmıştı. Biz de onun duasını kabul edip, kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.
77- Ve ayetlerimizi yalanlayan kavimden, onun öcünü almıştık. Onlar, kötü bir kavim olmuşlardı; biz de onların hepsini boğmuştuk.

Nuh'un Kıssası

Bu kıssa da zincirin dördüncü halkasını oluşturmaktadır. Ayetlerde Nuh'a seri olarak işarette bulunulmakta, Allah'a yaptığı yakarışı ve Allah'ın duasını kabul ederek onu ve ailesini kurtarması, azgın kavimlerine karşı onlara yardım ederek kavmini suda boğması

48[48] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/139-140.
49[49] Hukman Hikmet, peygamberlik anlamındadır.

50[50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/140-141.

anlatılmaktadır. Bu ayetlerde de öğüt ve örnek verme ile hatırlatma ve övgü açık olarak gözükmektedir.
Nuh kıssası da daha önce tefsir edilmiş olan birçok sûrede geçmiş olup, oralarda yeterli miktarda açıklamalarda bulunmuştuk. Burada yeni bir izaha gerek yoktur. 51[51]

78- Davud ile Süleyman'ı da (an); hani onlar, toplumun davarının yayıldığı bir ekin hakkında hükmediyorlardı, biz de onların hükümlerine tanık idik.
79- O hükmü Süleyman'a bellettik. Onların hepsine de hükümdarlık ve bilgi verdik. Davud'a dağları ve kuşları boyun eğdirdik, onunla beraber teşbih ediyorlardı. Biz (bunları) yaparız.
80- Ona, sizi savaşın şiddetinden koruması için zırh yap-mayı52[52] öğretmiştik. Ama siz şükrediyor musunuz ki?"
81- Süleyman'a da fırtınayı (boyun eğdirmiştik). Onun emriyle, içinde bereketler yarattığımız yere akıp giderdi. Biz herşeyi biliriz.
82- Kendisi için denize dalan ve bundan başka işler yapan bazı şeytanları da emrine vermiştik. Biz onları onun emrinde tutuyorduk.

Davud Ve Süleyman'ın Kıssaları Hakkında

Bu kıssa, zincirin beşinci halkasını oluşturmaktadır. Kıssada bir nebze olsun Davud ile Süleyman'ın hayatlarına değinilmiştir. Ayetin ifadeleri gayet açıktır. Burada yer alan hususların çoğu, önceki sûrelerde geçmiştir ve oralarda yeterli miktarda yorumlarda bulunduk.
Ancak ekin ve davar konusu yenidir. Bu konular günümüzde mevcut olan Tevrat kitaplarında bulunmamaktadır. Halbuki Davud ile Süleyman'ın hayatı ve daha Kur'an'da anlatılan birçok şey Tevrat kitaplarında bulunmaktadır. Kur'an'da anlatılan bu tür kıssalar daha önce de tercih ettiğimiz gibi, Peygamber zamanında yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat ve sahifelerde mevcuttu ama daha sonra bunlar kayboldu; bu kıssa için de bu tercihi yapıyoruz.
Bu görüşü, İbni Abbas'a nispet edilerek verilen kıssanın geniş tafsilatı da te'yid etmektedir. Tafsilatta bu kıssanın kitap ehli vasıtasıyla Peygamber'in yaşadığı toplumda bilindiği ifade edilmektedir.
Müfessirler özde birleşmekle beraber kıssayı değişik ifadelerle naklettiler. Naklettiklerine göre, bir topluluğa ait olan davar sürüsü başka bir topluluğun üzüm bağına veya ekin tarlasına girmiş ve orayı ifsad etmişti. Bunun üzerine bağ sahibi veya tarla sahibi durumunu Davud'a şikayet etmiş, o da bağın ona verilmesi yönünde hükmetmişti. Süleyman hükmünü kontrol ederek: "Ey Allah'ın peygamberi hüküm daha başka olsaydı veya bana sorulsaydı ben bundan başka hükmederdim, dedi. Davud da mesele hakkında ona görüşünü sordu; o da: Bağ veya tarla davar sahibine verilir ve önceki haline gelinceye kadar onu ıslah etmekle yükümlü tutulur, davar da bağ sahibine verilir, o da onlardan istifade eder. Bağ veya tarla önceki hallerine geldiklerinde, davarlar asıl sahibine, bağ veya tarla da asıl sahibine iade edilir, dedi".
Müfessirler53[53] kıssa üzerine birçok yorumlarda bulunmuşlar ve bu münasebetle îslâmi bir yasa ve kural olabilecek birçok rivayet ve hadis nakletmişlerdir. Bunlar arasında, Allah

---

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/141.
52[52] San'ata Lebûsın Leküm Kinaye yoluyla, Sebe sûresinde Davud'un kıssasında da anlatılan, harpte kullanılan zırhların yapılması kastedilmiştir.

53[53] Bkz. Taberî, Begavi, İbn Kesîr, Hâzin, Tabersî, Kasimî tefsirleri.

tarafından bir vahyin gelmediği durumlarda peygamberlerin içtihat etmelerinin caiz oluşu, Allah'ın bir hükmü bir peygamberine, başka bir peygamberine öğrettiğinden daha doğru bir şekilde öğretmesinin mümkün ve caiz olması, müçtehidin içtihadında, hakimin de hükmünde hata etmesi halinde günaha girmemesi, hakimin hükmünü verdikten sonra içtihadından, daha doğru bir içtihada dönmesinin caiz olması, kuralları zikredilebilir. Bu konuda Buharî'nin rivayet ettiği bir hadis nakledilir. Hadiste şu ifadeler bulunmaktadır: "Bir hakim içtihad eder ve içtihadında isabet ederse ona iki ecir vardır. İçtihat edip hata ederse ona bir ecir vardır". Kıssada anlatılan hadiseye benzer bir olay hakkında Peygamber'in hükmünün yer aldığı bir hadis de naklettiler. Nakledildiğine göre Berâ b. Âzib'e ait bir deve bir bahçeye girmiş ve içindekileri ifsad etmişti. Allah'ın elçisi de bahçe sahiplerine gündüz bahçelerini korumakla, davar sahiplerine de, davarlarının geceleyin ifsat ettiklerini tazmin etmekle hükmetti. Bu İslamî bir yasa halini aldı ve rnüslümanların hakimleri bununla hükmetmeye başladılar; davar sahiplerini, davarları gündüzleyin bahçelere girdiğinde tazminle yükümlü tutmuyorlar, geceleyin girip ifsad ettiklerinde ise onları tazminle yükümlü tutuyorlardı. 54[54]

83- Eyyûb'u dü an! O, Rabbine: "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye dua etmişti.
84- Biz de O'nun duasını kabul etmiş, kendisine bulaşan derdi kaldırmıştık; ona tarafımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir öğüt olarak, ailesini ve onlarla beraber bir katını daha vermiştik.

Bu kıssa, zincirin altıncı halkasını oluşturmaktadır. Ayetlerde seri olarak Eyyub'un kıssasına, ona isabet eden sıkıntıya, sadece Allah'dan yardım dilemesine değinilmekte ve ibadette gösterdiği ihlasının bir karşılığı olarak Allah'ın ona bahşettiği rahmet anlatılmaktadır.
Ayetlerdeki hatırlatma ve ibret verme amacı açıkça gözükmektedir. Eyyub'un kıssası Sâd sûresinde biraz daha tafsilatla anlatılmıştır. Orada yeni bir yoruma ihtiyaç olmayacak tarzda yorumda bulunduk. 55[55]

85- İsmail'i, İdrisi'i, Zu'l-Kifi'i de an; hepsi de sabredenlerdendi.
86- Onları rahmetimize soktuk, çünkü onlar saliplerdendi.
Bu kıssa da zincirin yedinci halkasıdır. Ayetlerde İsmail'e, İdris'e ve Zülkifl'e işaret edilmiş; sabırları, iyi halleri ve ihlaslanndan dolayı Allah'ın onlara rahmetle muamelesi anlatılmıştır.
Ayetlerdeki hatırlatma ve ibret verme amacı açıktır. Bu üç peygamberin kıssaları, diğer sûrelerde de anlatılmıştır. Oralarda, herbiri hakkında tekrara ihtiyaç duyulmayacak tarzda açıklamada bulunduk.
87- Balık sahibi'56[56] (Yunus'u) da an; hani o, kızmış'57[57] vaziyette gitmişti ki, bundan dolayı kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı'58[58]. Nihayet karanlıklar içinde'59[59]

54[54] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/142-143.
55[55] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/144.
56[56] Za'n-Nân Balık sahibi anlamında olup, Yunus'dan kinayedir.

57[57] İz zehebe mugâzıban Hani o kavminin kendine karşı takındığı tavırdan dolayı kızmış ve kentten dışarı çıkmıştı.

58[58] Fezanne enlen nakdim aleyh Cümlenin zahiri, Yunus'un peygamberlik makamına uygun düşmemektedir; zira aklına Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini getirmesi mümkün değildir. Bunun için müfessirler bu cümleyi çeşitli te'villerle yorumlamışlardır. Bunlardan biri: Kavmini terkederek kaçtığı takdirde bizim gazabımızın kendisine değmeyeceğini zannetti. Bir diğer yorum da: Yaptığı işten dolayı bizim kendisini sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sandı.

59[59] ez-Zulümât Kinaye yoluyla Sâffat sûresinde anlatıldığı şekilde onu yutan balığın karnı kastedilmiştir.

ez-Zulümât Kinaye yoluyla Sâffat sûresinde anlatıldığı şekilde onu yutan balığın karnı kastedilmiştir.

(kalıp): "Senden başka İlah yoktur, senin sânın yücedir, gerçekten ben zalimlerden oldum"60[60] diye yalvardı.
88- Biz de onun duasını kabul ettik ve onu tasadan kurtardık. İşte biz, inananları böyle kurtarırız.
Bu kıssa da zincirin sekizinci halkasını oluşturmaktadır. Ayetlerde Yunus'un kıssasına işaret edilerek, hatasını ve kendine yaptığı zulmü itiraf etmesi, balığın karnındayken Rabbine yalvarması, Allah'ın da onun duasını kabul ederek kederinden kurtarması anlatılmıştır. Çünkü mü'minleri kurtarmak Allah'ın kanunudur.
89- Zekeriya'yı da (an), Hani Rabbine: "Rabbim beni yalnız başıma bırakma, sen vârislerin en iyisİsin" diye dua et-mİştİ.
90- Onun duasını da kabul buyurduk ve ona Yahya'yı armağan ettik, eşini de doğurmaya elverişli kıldık. Gerçekten onlar hayırlarda yarışırlardı, umarak ve korkarak bize dua ederlerdi. Bize derin saygı gösterirlerdi.
Bu kıssa ise zincirin dokuzuncu halkasıdır. Ayetlerde Zekeriya'nın duasına ve Allah'ın onun duasını kabul ederek, ihtiyarlığına, hanımının da kısırlığına rağmen ona bir çocuk bağışlamasına işaret edilmiştir. Çünkü onlar hayırlı işleri yapmakta yarışıyorlar, Rablerinin rızasını umarak, gazabından da korkarak dua ediyorlar ve O'na derin saygı gösteriyorlardı.
Ayetlerde ibret ve hatırlatma amacı gayet açıktır. Zekeriya'nın kıssası biraz daha geniş olarak Meryem sûresinde anlatılmıştır. Orada yeni bir yoruma ihtiyaç duyulmayacak şekilde açıklamada bulunmuştuk.
91- O ırzını korumuş olan61[61] (Meryem)i de an, ona ruhumuzdan bir çocuk üflemiş, kendisini ve oğlunu âlemlere bir ibret yapmıştık.
Bu kıssa da zincirin onuncu ve son halkasını oluşturmaktadır. Ayette Meryem'e ve Allah'ın ona ruh üflemesiyle, doğurduğu oğluna işaret edilmekte ve bunun büyük bir mucize olduğu, Allah'ın bunu, kudretinin büyüklüğünü görmeleri için yaptığı anlatılmaktadır.

Meryem Kıssası Ve "...Ona Ruhumuzdan Dilemiştik" Cümlesi

Meryem kıssası ve İsa'yı doğurması biraz daha geniş olarak Meryem sûresinde anlatılmıştı. Orada yeni bir yoruma gerek kalmayacak tarzda açıklamalarda bulunmuştuk. Ancak şunu söylememiz mümkündür: Vahyin hikmeti gereği bu kıssa Meryem sûresinde Yahya'nın doğumunu anlatan kıssanın akabinde anlatıldığından, burada da aynı kıssanın akabinde anlatılmıştır. Burada da oradaki gibi, her iki doğumun da mucize eseri olduğu açıklanmıştır; bundan dolayı İsa'nın mucize eseri doğmasından, onun ilah veya Allah'ın oğlu olarak algılanması doğru değildir.
Ayetlerde dikkat çeken diğer bir nokta da, ilk defa zikredilen: "Ona ruhumuzdan üflemiştik'1 cümlesidir. Bu cümle Âli İmran sûresinin 45. ayetinde şu şekilde ifade edilmişti: "...Serti, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor". Nisa sûresinin 171. ayetinde: "Meryemoğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur" denilmektedir. Tahrim sûresinde bir ayette de: "İmran'ın kızı Meryem'i de (misal verdi). O ırzını korumuştu, biz de ona ruhumuzdan üflemiştik...". Bununla ilgili olarak şunu söyleyebiliriz:
Birincisi: Kur'an: "Ona ruhumdan üfledim" ifadesini Sâd sûresi 72. ayette, Adem'in yaratılışı

60[60] İnnî küntü mine'z-zâlimîn Burada, muhakkak kavmimden kaçmakla hata edenlerden oldum anlamında veya böyle yapmakla kendime zulmedenlerden oldum anlamındadır. Zira kavmine kızarak onları terketmek yerine, sabredip yerinde sabit kalması gerekirdi.

61[61] Elletî ehsanet fercehâ Kinaye yoluyla Meryem kastedilmiştir.

münasebetiyle kullanmıştı; "Sonra ona biçim verdi, ona ruhundan üfledi" ifadesini de insanın yaratılması münasebetiyle Secde sûresinde 9. ayette kullanmıştı. .
ikincisi: Kur'an Meryem sûresinde, Allah'ın ruhunun Meryem'e bir çocuk armağan etmek için bir insan suretinde gözüktüğü anlatılmış, ama armağan şekli izah edilmemiştir. Bu sûredeki Allah'ın ruhundan maksat, Allah'ın bir meleğidir.
Sonra bununla, Enbiya süresindeki "Ona (Meryem'e) ruhumuzdan üflemiştik" ifadesi ve Tahrim sûresinde, ayetteki "Ona ruhumuzdan üflemiştik" ifadeleri arasındaki farklılık gayet açıktır.
Üçüncüsü: Kur'an, Âli İmran sûresinde İsa'nın doğumu ile ilgili kıssayı anlatırken, üflemekten veya ruh gönderilmesinden bahsetmemiş, sadece meleklerin Allah'ın kelimesiyle müjdelemelerim zikretmiştir. Bu, şu ayetlerde açıkça gözükmektedir: "Melekler demişti ki: 'Ey Meryem, Allah seni, kendisinden bir kelime ile müjdeliyor: Adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir; dünyada da, ahirette de seçkin, onurlu, saygındır ve (Allah'a) yakın olanlardandır. Beşikte de, yetişkinliğinde de insanlarla konuşacaktır ve iyilerden olacaktır. Dedi ki: Rabbim bana bir beşer dokunmamışken, nasıl bir çocuğum olabilir? (Fakat) Allah neyi dilerse yaratır. Bir işin olmasına karar verirse, yalnızca ona 'ol'der, o da hemen oluverir. "(45-47).
Dördüncüsü: Bu ifadelerin yer aldığı ayetler İsa'nın yaratılmasının Rabbani bir inayet, Rabbani bir mucize altında gerçekleştiğini açıklamakta ve Allah'tan herhangi bir uluhİyet parçasının ayrılmasını kesin ifadeyle reddetmektedir. Ve İsa'nın, Allah'ın kullarından bir kul ve O'nun elçisi olduğunu vurgulamaktadır. O'nun oğlu olması veya ulû-hiyette O'nunla birlik olması, yahut o ulûhiyyetin bir şekilde onda tecelli etmiş olması iddiası kesinlikle doğru değildir; Allah bu mânâlardan münezzehtir. Sonra Allah'ın ulû-hiyette vahdaniyyeti, birliği ve sıfatlarının kemâl ve yüceliği Nisa sûresinin 171-172. ayetleriyle de açıklanmıştır: "Ey kitap ehli, dininiz konusunda taşkınlık etmeyin, Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa, sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve elçilerine inanın, (Allah) 'üçtür' demeyin. Kendi yararınıza olarak buna son verin. Çünkü Allah, yalnız bir tek ilahtır. Hâşâ O, çocuk sahibi olmaktan yücedir. Göklerde ve yerde onlan-lann hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter! Ne Mesih, Allah'a kul olmaktan çekinir, ne de (Allah'a) yaklaştırılmış melekler."
Bu durumda yapılacak iş, Kur'an'ın durduğu sınırda, herhangi bir ilavede bulunmadan durmaktır. Yalnız ayetlerin ruhunun ifade ettiği mânâları gözönünde bulundurmak gerekir. İfadelerde yer alan çeşitlilik ve farklılığın olayı zihinlere yaklaştırmak ve misal-lendirmek amacıyla olduğunu nazar-i itibara almak gerekir. Yine, yapılan açıklamaların, yalnız Allah'a yapılan nebevi davetle bağlantılı olduğunu, O'nu çocuk edinmekten, hangi mânâda ve şekilde olursa olsun her türlü şirkten tenzih etmekle alakalı olduğunu gözönünde bulundurmak gerekir. Zira Allah'a benzer hiçbir şey yoktur. Bütün sıfatları, O'na nispet edilmesi veya O'nun hakkında söylenmesi caiz olan herşeyin; "ruhumuz", "O'nun ruhu", "O'ndan bir ruhtur" ifadeleri de -ki O'nun ayeti anlamındadır- dahil hepsinin "O'na benzer hiçbirşey yoktur" kaidesi ve anlamı çerçevesinde değerlendirilmelidir. O'na hiçbir şeyin benzememesi olgusu, O'ndan başkasına birşeyin geçmesini, intikal etmesini mümkün kılmamaktadır.
Necran hristiyanlarından bir grup, Medine'deyken Peygamber'e gelerek, onunla İsa hakkında tartıştılar. Onlara Mekke'de inen sûrelerden; Meryem ve Enbiya sûresinin bu ayetlerini okuyarak açıkladı. Fakat inançlarında ısrar edince, onlara Âli İmran sûresinin 61. ayetinin emrettiği gibi şöyle bir teklifte bulundu: Geliniz biz oğullarımızı, siz de oğullarınızı; biz kadınlarımızı, siz de kadınlarınızı; biz kendimizi siz de kendinizi çağıralım, sonra karşılıklı olarak lanetleşelim ve Allah'ın lanetini yalancıların üzerine kılmasını isteyelim. Fakat bunu da kabul etmediler ve O'na şöyle dediler: Sen İsa'nın, Allah'ın ruhu ve kelimesi olduğunu

söylemiyor musun? Peygamber de: "Evet" buyurdu. Onlar da: Bu bize yeter, dediler. Sanki onlar bunda, onun kendi aleyhine bir delil gördüler Allah da, bu tartışma münasebetiyle Âli İmran süresindeki şu ayeti indirdi: "Sana Kitabı indiren O'dur. O'ndan, Kitabın anası (temeli) olan bir kısım ayetler muhkemdir; diğerleri ise müteşabihtir. Kalplerinde bir kayma olanlar, fitne çıkarmak ve olmadık yo-rumlarım-yapmak için ondan müteşabih olanına uyarlar. Oysa onun te'vilini Allah'tan başkası bilmez...[62][62]. Sanki onların sözlerine cevap olarak şöyle söylenmek istenmiştir: Kur'an, İsa'nın Allah'ın ruhu veya O'nun kelimesi olduğunu açıklıyorsa, bundan kesinlikle onun Allah'ın oğlu veya O'nun bir parçası, yahut O'nun bir sureti olduğu anlamı ve hükmü çıkmaz. Bu, heva ve bâtılı haklı göstermek için yapılmış hileli, doğru olmayan bir yorumdur ve Allah'ın tek olduğunu, ortağı ve çocuğu olmadığını, O'nun üçün üçüncüsü olmadığını, Mesih'in ilah veya Allah'ın oğlu, yahut O'nun bir sureti veya parçası olmadığını kesin ve açık ifadelerle açıklayan Kur'an'ın muhkem ayetleriyle de bağdaşmamaktadır. Kur'an ifadeleri, olayı zihinlere yaklaştırmak ve misallendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu münasebetle, geçen kıssalar zincirinin her halkasında söylediklerimize şunu da ilave etmemiz yerinde olur: Allah'ın peygamberlerini "kurtarması" ve onların "dualarını kabul etmesi", onları koruması; onların ihlaslan, sabırları, Allah'a karşı saygıları, ibadet etmeleri ve şükretmeleri sebebiyle olmuştur. Bu ifadeler, geçen halkalarda tekrarlanmıştır. Bu tekrarlamanın amaçları arasında, Peygamber'i ve müslümanları cesaretlendirmek, onları rahatlatarak konumlarını güçlendirmek ve onları Allah'ın peygamberlerini örnek almaya çağırmak da bulunmaktadır.

Bu sûrenin Mekke döneminin son üçte birlik kısmında indiği kabul edilir; bu dönemde mü'minlerin anası Hatice (r) vefat etmişti. O, Peygamber'e en büyük cesareti verenlerden, onu zor ve çetin durumlar karşısında en çok teselli edenlerdendi. Bu dönemde aynı zamanda amcası, yardımcısı Ebu Talip de ölmüştü. Muhtemel olarak bunların akabinde müşriklerin ileri gelenlerinin baskısı artmış, bunun neticesinde de Peygam-ber'in kederi, mü'minlerin de korkusu şiddetlenmişti. İşte bu durum rivayetlerin de ifade ettiği gibi onun destekçi bulma ümidiyle Taife gitmesine, belirli mevsimlerde çeşitli kabilelerin liderleriyle, Yesrib halkından Evs ve Hazreç kabilelerinin liderleriyle temasa geçmesine neden oldu. Görüldüğü üzere vahiy hikmeti geçen halkaların, içerdiği konularla beraber müjdeyi, rahatlatmayı, kurtuluş ve zaferi de kapsadığını ortaya koymaktadır[63][63] [64][64].

92- Gerçekten, sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir[65][65]. Ben de sizin Rabbinizim; öyleyse bana ibadet ediniz.

Peygamber Ve Mü'minlere Hitap

Ayet, çoğul muhatab zamirinden de anlaşıldığı üzere, peygamberlerin kıssalar zincirinden hemen sonra iltifat olarak Peygamber'e ve mü'minlere yöneltilmiştir. Ayet onlara seslenerek, sırf Allah'a ibadet etmenin yolunun, sadece O'na saygı duymak, sadece O'-na ihlasla amelde

---

[62][62] Ali İmran sûresinin tefsirine bkz., Taberî, Begavi, ibn Kesîr, Hâzin ve Menar tefsirleri.

[63][63] Bkz. Sîret-İ İbn Hişâm, c.2, s.25-38.

[64][64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/.

[65][65] Ummeten vahide "Ümmet" kelimesi, "Inne" nin haberi olarak merfu şekilde de okunmuştur. Fetha okunması ise "Ümmeteküm" kelimesinden bedel olaraktır. Bu durumda, "İnne" nin haberi hazfedilmiş olup, takdiri: "toplu haldedir" veya "dağınık halde değildir" ibaresi olur. Burada "sizin ümmetiniz" ifadesinden maksat: "Yolunuz veya milletiniz, dininize mensup olan herkes"tir.

bulunmak ve sadece O'ndan yardım istemek olduğunu ifade etmekte ve Allah'ın peygamberlerinin takip ettiği salih amelleri ve faydalı işleri yapmak yolu olan o tek doğru yolda, onların da sapmadan yürümeleri gerektiğini anlatmaktadır. [66[66]]

93- (Ama insanlar) işlerini aralarında parça parça dağıttılar; hepsi (sonunda) bize döneceklerdir.
94- Artık kim, bir mü'min olarak salih amellerde bulunursa, onun çalışmasına nankörlük edilmez. Şüphesiz biz, o-nun yazıcılarıyız.
95- Helak ettiğimiz bir ülkeye artık yaşamak haramdır. Onlar bir daha geri dönemezler.

Birinci ayette: İnsanların gruplara ayrılarak dinleri ve ümmetleri ile alakalı konularda aralarında ihtilafa düştüklerine işaret edilmiş ve herkesin sonunda Allah'a döneceği açıklanmıştır.
İkinci ayette: Doğru yolda yürüyüp Allah'a inanan ve salih ameller işleyen gruba işaret edilerek, amelinin zayi olmayacağı anlatılmıştır. Allah'ın onu, kendisi için kaydettiği belirtilmiştir.
Üçüncü ayette: Doğru yoldan saparak Allah'ın gazap ve helakini hak eden gruba işaret edilmiş ve Allah'ın helakinin başlarına gelmesinden sonra, onlardan ne sapıklıklarından dönmelerinin, ne de tevbe etmelerinin kabul edilmeyeceği açıklanmıştır.
Üçüncü ayetin yorumuyla ilgili birçok söz söylenmiştir. Bizim bunlar arasından seçip yaptığımız yorumun doğru olduğunu umuyoruz. Çünkü bu yorum, bütün olarak ayetlerin ruhuna en uygun düşendir.
Ayetler önceki ayeti tamamlayıcı mahiyette gelmiştir. Ayetlerin ruhundan anlaşıldığı üzere Peygamber'in ve müminlerin konumunu sağlamlaştırmak, onları müjdelemek ve güzel akibetin onların, kötü akibetin ise kafirlerin olacağı konusunda onların rahatlatılması hedeflenmiştir. Sanırım son ayet kafirleri uyarmaktadır; küfürlerinde hâlâ ısrar etmeye devam ederlerse ve bu suretle hak ettiklerinden başlarına Allah'ın helaki gelirse, ellerindeki fırsatı kaçırmış olurlar. Çünkü bu durumda geri dönme ve tevbe etme imkanı kalmamış olur. [67[67]]

96- Nihayet Ye'cuc ve Me'cuc'un önü açıldığı ve onlar her tepeden'[68[68]] akın etmeye[69[69]] başladıkları zaman.
97- Gerçek olan va'd yaklaşmıştır; işte o zaman İnkar edenlerin gözleri yuvalarından fırlayacak: "Eyvahlar bize, biz bundan tam bir gaflet İçindeydik; hayır, bizler zalim kimselerdik" (diyecekler).

Ye'cuc Ve Me'cuc'un Çıkışı

Her iki ayette de kafirlere yapılan uyan te'yid edilmiştir ki, bu iki ayetten önceki ayetin de bunu içerdiğini tercih etmiştik. Ve onları bekleyen Kıyamet gününün dehşeti de vasfedilmiştir:
Allah'ın ilminde Kıyamet'in kopma vakti olarak tayin ettiği zaman gelip alametleri

---

[66[66]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/150.
[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/151.
[68[68]] Min külli hadebin Her tepeden, yani her yönden anlamındadır.

[69[69]] Yensilûn Gelirler, akın ederler.

görülmeye başladığında ki, Ye'cuc ve Me'cuc'un önünün açılarak her taraftan her yöne doğru akıp gitmeleri bu alametlerdendir; işte o vakit Allah'ın va'dinin gerçekleşme zamanı yaklaşmış demektir. Çok yakında kafirlerin gözleri korku ve dehşetten yuvalarından fırlayacaktır ve feryat ederek pişmanlıklarını açığa vuracaklardır. Çünkü onlar bu günün hesabını yapamamışlar, gafil yakalanmışlardır. Günahkâr ve zalim olduklarım da kabul edip itiraf edeceklerdir.
Ayetler önceki üslûpla bağlantılıdır. Aynı şekilde birinci ayette söz, Zülkarneyn'in Ye'cuc ve Me'cuc'un üzerine inşa ettiği, Kehf sûresinde anlatılan setle de alakalıdır. Hadislerin ifade ettiğine göre şeddin yıkılıp Ye'cuc ve Me'cuc'un oradan çıkmaları Kıyamet alametlerindedir. Konuyla ilgili Kehf sûresinde, tekrara ihtiyaç olmayacak: şekilde açıklama ve yorumda bulunduk.
Bu ayetler kafirleri uyarmayı, sakındirmayı, korkutmayı ve onları vakit geçmeden önce inkarlarından vazgeçmeye sevketmeyi amaçlamaktadır. Bunu, Önceki ayetler de aynı şekilde amaçlamıştı. 70[70]

98- Gerçekten siz de, Allah'ın dışında taptıklarınız da cehennemin odunusunuz71[71], siz ona varacaksınız.
99- Eğer onlar (gerçek) ilahlar olsalardı, ona girmeyeceklerdİ. Oysa onların tümü, içinde temelli kalıcıdırlar. **100-** Orada kendileri için, "kemikleri çatırdatan inmeler72[72] vardır. Onlar orada işitmezler de.

İnkar Edenlerin Ahiretteki Durumu

Ayetlerdeki hitap dinleyen kafirlere yönelik olup, onları kınayıp azarlamaktadır: Onlar ve Allah'tan başka taptıkları ilahlar kesinlikle cehenneme girecekler, ateşin yakıtları olacaklar ve ateşle dağlan acaklardır; orada ebedi olarak kalacaklardır. Ve o zaman cehennem azabının şiddetinden bağıracak, verdiği acının şiddetinden de inleyeceklcrdir ve orada herhangi bir kurtuluş haberi, müjdesi de işitmeyeceklerdir. Eğer Allah'tan başka taptıkları, gerçek ilah olmuş olsaydı, tabiatıyla oraya girmeyeceklerdi.
Görüldüğü gibi ayetler üslûp ve konu bakımından öncekilerle bağlantılıdır. Bir kısım müfessirler "Allah'tan başka taptıkları" cümlesini şeytanlara ve cinlere yorumlamışlardır. Bir kısmı da putlara yorumlamıştır. Her iki yoranı da isabetlidir. Bu iki yorum dışında, meleklerin, kafirlerin taptıkları ilahları diye yapılan izahlar tabiatıyla doğ-değildir. Her halükârda ayetler kınama, azarlama ve uyarma maksadıyla gelmiştir. 73[73]

101- Ama bizden kendilerine güzellik geçmiş bulunanlar; işte onlar, ondan uzaklaştırılmışlardır.
102- Onun uğultusunu'74[74] bile duymazlar. Onlar nefislerinin arzuladığı (sayısız nimet) içinde ebedi kalıcıdırlar.

70[70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/152.
71[71] Hasab Tercih olunan görüşe göre bu kelimenin "Hasbâ" keli-v mesiyle bağlantısı vardır. "Hasbâ", toprakta bulunan küçük taş, çakıl taşı anlamındadır. Bu taşlar güneşin sıcaklığından tutuşup yanar ve ateş korları halini alırlar. Burada kastedilen mânâsı ise, kafirlerin ve ilahlarının çok yakında cehennem ateşinin yakıtları olacaklarıdır.

72[72] Zefir Burada, acı içinde kıvranan kimseden çıkan inilti anlamındadır.

73[73] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/153.
74[74] Hasîsehâ 'Onun sesini' anlamındadır.Zamir cehenneme dönmektedir.

103- O en büyük korku[75[75]], onları asla tasalandırmaz. Melekler onları şöyle karşılar: "İşte bu, size va'dedilen günü-nüzdür!"

Ahirette Mü'mini Erin Durumu

Ayetlerde Kur'an'ın bilinen üslubuna uygun olarak kafirlerin akıbetine mukabil, ahirette mü'minlerin akibeti anlatılmıştır. Allah'ın iman etmelerini, salih ameller işlemelerini sağlayarak haklarında saadet takdir ettiği kimseler, ateşten uzaklaştırılıp kurtulacaklardır; sesini işitmeyecekler ve hissetmeyeceklerdir. Onlar, nefislerinin arzu edip çektiklerinden istifade ederek zevkleneceklerdir. Nimetler içerisinde ebedi olarak kalacaklar ve kafirleri korkutan o büyük dehşet ânı onları ne üzecek, ne de korkutacaktır. Melekler de onları müjdeleyerek şu sözlerle karşılayacaklardır: İşte bugün dünyadayken va'do-lunduğunuz o hakiki nimet gününüzdür.
Bu yoruma göre, ayetler öncekilerle üslûp ve konu bakımından bağlantılıdır.
Bir kısım müfessirlerin naklettiğine göre bu ayetler, önceki ayetler hakkında çıkan bir tartışma münasebetiyle inmiştir; şöyle ki, Peygamber putlarla dolu olan Kabe'nin avlusunda Kureyşlilere va'z edip öğüt veriyordu, putları göstererek şu ayeti okudu: "Gerçekten siz de, Allah'tan başka taptıklarınız da cehennemin odunusunuz, siz ona varacaksınız". Bunun üzerine ismi İbni'z-Zeba'rî olan bir şahıs itiraz ederek ona şöyle dedi: "Araplar meleklere, hristiyanlar Mesih'e, yahudiler de Üzeyr'e tapıyorlar ve bunların hepsi senin de kabul ettiğin gibi Allah'a yakın kullar. Bunlar da mı cehennem odunları olacaklar?" Bunun üzerine onlan önceki ayetlerin kapsamından çıkarmak için bu ayetler inmiştir[76[76]].
Biz bu rivayeti inkar etmek istemiyoruz. Fakat ayetlerin kapsamının bundan daha geniş olduğunu düşünüyoruz, Özellikle de üçüncü ayetin... Önceki ayetlerin içerdiği konular karşısında mü'minleri methedip övmeyi ve rahatlatmayı hedeflemiştir. [77[77]]

104- Bizim, göğü, kitabın sahifelerin[78[78]] katlar gibi katlayacağımız gün, ilk yaratmaya başladığımız gibi, yine onu (eski durumuna) iade edeceğiz. Bu, bizim üzerimizde bir vaîddir. Bunu mutlaka yapacağız.
105- Andolsun, biz Zikir'den[79[79]] sonra Zebur'da[80[80]] "Şüphesiz arz'a salih kullarım vâris olacaktır" diye yazdık.
106- Şüphesiz bunda kulluk eden kimseler için yeterli bir öğüt vardır.
107- (Ey Muhammed), biz seni âlemler için yalnızca bir rahmet olarak gönderdik.

Ayetlerin Temas Ettiği Konular:

Birinci ayette: Allah'ın, kesin olarak yapmayı va'dettiğine göre, çok yakında -Kıyamet koptuktan sonra- bütün mahlûkatı ilk başta yarattığı gibi tekrar ikinci kez de yaratacağı haber verilmekte ve O'nun va'dini muhakkak gerçekleştireceği, buna kadir olduğu bildirilmektedir.

[75[75]] el'Fezeu'l-Ekber Korkunç sondan kaynaklanan büyük korku.

[76[76]] Keşşaf, Zamahşerî; Begavi, İbn Kesîr, Hâzin tefsirleri.
[77[77]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/154.
[78[78]] Siccil Mânâsı hakkında söylenenler arasında en isabetli olanı, "defter sayfası" veya "üzerine yazı yazılmak için katlanan kağıt"tır.

[79[79]] Zikr Kelimeden kinaye yoluyla Kur'an ve Levh-i Mahfuz veya Tevrat, yahut da mutlak olarak indirilen kitaplar kastedilmiştir. Burada ise hatırlatmak için gelmiştir. "Zebur" kelimesinin ondan önce gelmesi de buna alamettir.

[80[80]] ez-Zebâr Müfessirlerin çoğuna göre bu kelime, burada mutlak olarak Allah'ın indirdiği bütün kitapları ifade etmektedir. Bu görüş en doğru olanı ve ayetlere de en uygun düşenidir.

Bunun yanısıra, o zaman geldiğinde, yazarın yazı yazmak için defter sayfasını katladığı gibi göğü katlayacağı anlatılmıştır.
İkinci ayette: Allah, indirdiği kitaplarda insanlara da bahşedip, onlara hak ve hidayet yolunu açıkladıktan sonra yeryüzüne yalnız salih kullarının vâris olacağını kararlaştırdığını haber vermektedir.
Üçüncü ayette: Anlatılan gerçeklerde, kalbi nurlu olup sadece Allah'a kulluk edenler için yeterli mesajlar bulunduğu açıklanmaktadır.
Dördüncü ayette: Hitap Peygamber'e yöneltilmiş olup, Allah'ın onu; insanlara emir ve yasaklarını tebliğ etmek, hak ve hidayet yolunu açıklayıp ona çağırmak suretiyle, âlemlere yalnız rahmet olarak gönderdiği açıklanmaktadır.
Ayetlerin üslubu kuvvetli ve etkilidir. Son ayette Pcygamber'i rahatlatan, ona övgü ve sevgi sunan güçlü mânâlar bulunmaktadır. Sonra aynı ayette Muhammedi davetin boyutlarına, Allah'ın her yer ve zamanda tüm âlemleri kapsayan rahmetine kuvvetli bir işaret vardır. 81[81]

Göğün Dürülmesi

Göğün katlanıp dürülmesi ve bunun yazarın eliyle kağıdın dürülmesine benzetilme-siyle, sadece Allah'ın kudretinin te'yid edilmesi kastedilmiştir. Zira insanlar kainatta gördükleri harikulade olayları, varlıkları, özellikle de göğü ve öldükten sonra diriitilme-yi gözlerinde çok büyütmektedirler; sanki onlara şöyle söylenmek istenmiştir: Sizin gözünüzde çok büyüttüğünüz bu işler Allah'ın kudreti yanında çok basit ve kolaydır. Bu onlara, anlayabilecekleri türden bir örnek verilerek açıklanmıştır. Bu mânâ Kıyamet ve hadiselerinin anlatıldığı birçok yerde değişik şekillerde tekrarlanmıştır. Bu çeşitleme bizim bu açıklamamızı doğrulayan delildir. Nitekim Zümer sûresinde bir ayette benzer bir ifadeyle, Allah'ın kudretini ortaya koyma maksadı açıkça gözükmektedir: "Onlar, Allah'ı gereği gibi bilemediler. Halbuki Kıyamet günü yeryüzü O'nun tasarrufundadır. Gökler de O'nun kudret eliyle durulmuştur. O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve yücedir" (Zümer, 67). 82[82]

Yeryüzünde Salih Kulların Olması

Müfessirler, "Şüphesiz ye/yüzüne salih kullarım vârisçİ olacaktır" cümlesini, cennete vâris olma veya dünyaya vâris olma İhtimaliyle açıklamışlardır. Onların bir kısmı da bu ayette Peygamber'in ve mü'minlerin sonunda Kureyş'e karşı zafere ulaşacaklarının müjdesinin bulunduğunu söylemiştir. Dikkat edilirse, konunun ahirette insanlann sonla-rıyla alakalı olması ve Allah'ın bunu gerçekleştireceği yönündeki va'dinin te'yid edilmesi bizim de birinci ihtimali tercih etmemize neden olmaktadır. Özellikle "Salih kullarım" ifadesiyle sadece hak yolu tutan, Allah'ın mü'min ve muvahhid kullan kastedilmektedir. Halbuki yeryüzünde yaşayan insanların çoğu bu özelliklere sahip bulunmamaktadır. Bu sûreden sonra gelen Mü'mİnun sûresinin başlarında yer alan 10-11. ayetlerin, "vâris olacaktır" ifadesinin birinci ihtimale uygun olarak anlaşılmasında katkısı olabilir. Sözkonusu iki ayet: "İste vâris olacaklar onlardır. Onlar Firdevs (cennetlerine) vâris olacaklardır, orada ebedî kalacaklardır." Hatta Zümer sûresinde bu açıklamayı daha açık bir şekilde te'yid eden 74. ayet şöyledir: "Cennettekiler de: 'Bize verdiği sözü yerine getiren ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna vâris kılan Allah'a hamdolsun. (Allah için) salih amellerde

---

81[81] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1155-156.
82[82] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/156.

bulunanların ecri ne güzeldir' demişlerdir." Sonra bu sûre Mekke'de nazil olmuştur. Orada mü'minler daha zafere ulaşıp yeryüzünde hüküm sahibi olmamışlardı.
Bununla beraber bazı araştırmacıların bu cümleden ilham alarak bunu, dünyada hakimiyeti elde etmeye dair yorumlamalarında da bir engel yoktur. Allah'ın, adaleti, hayır ve dayanışma yolunu tutan salih kullan muhakkak bir gün başarıya ulaşacaklar ve yeryüzünde hakim olacaklardır. Cümlede yer alan ifadeden, bunun bütün dünyada gerçekleşmesi gerekmez. Nitekim Nur sûresinin 55. ayetinde Allah iman edip salih amellerde bulunan kullarını yeryüzünde hakim kılacağını va'detmektedir: "Allah sizden, inanıp iyi işler yapanlara va'detmiştir: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onlan da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Ama kim(ler) bundan sonra da nankörlük ederse, işte onlar yoldan çıkanlardır." Allah gerçekten onlara yaptığı va'dini yerine getirmiş ve uzun bir dönem yeryüzünün vârisleri ve hakimleri olmuşlardır. Özellikle Peygamber zamanında Arap yanmadasında, sonra da Raşid Halifeler döneminde ve en nihayet yeryüzünün doğusunda ve batısında büyük bir alana hakim olmuşlardır. [83[83]]

108- De ki: 'Gerçekten bana, sizin ilahınız yalnızca bir tek ilahtır' diye vahyolunuyor. Artık siz müslüman olacak mısınız?
109- Buna rağmen yüz çevirecek olurlarsa, de ki: Size eşit-lik[84[84]] üzere açıklamada bulundum[85[85]]. Artık tehdit edildiğiniz şeyin yakın mı, yoksa uzak mı olduğunu bilmem.
110- Şüphesiz o, sözün açığını da bilir, gizlediklerinizi de bilir.
111- Bilmem, belki de o (azabın ertelenmesi) sizi denemek[86[86]] ve bir süreye kadar yaşatmak içindir.
112- (Rasulullah) Dedi ki: "Rabbim, hak ile hükmet. Bizim Rabbimiz, sizin her türlü nitelendirmelerinize karşı yardımına sığınılan Rahman (oian A!lah)dır".

Ayetlerde Peygamber'e, insanlara kendisine vahyolunanın, onların ilahlarının ortağı olmayan bir tek ilah olan Allah olduğunu tebliğ etmesi ve onlara davet ve uyarı sorusu olarak, bunu kabul etmeye ve kendilerini Allah'a teslim etmeye hazır olup olmadıklarını sorması, sonra da eğer bundan çekinirlerse onlara şöyle söylemesi emredilmiştir: Muhakkak ki ben size durumu bildirdim. Allah'ın vahyini size ulaştırdım, ben ve siz şimdi aynı merkezde bulunuyoruz, benim bildiğimi siz de biliyorsunuz. Yine ben ve siz Allah'ın va'dini ne zaman gerçekleştireceğinin bilgisi konusunda eşitiz; onun yakın mı yoksa uzak mı olduğunu ben de bilmiyorum. Şayet Allah sizi denemek için, ilmine tayin ettiği belirli bir vakte kadar size mühlet vermişse, bunu ben de bilmiyorum. Allah her halükârda sizin söylediklerinizi, gizli ve aşikâr dışa vurduklarınızı hep bilmektedir; benim bütün görevim size tebliğ edip uyarmaktır, ben de bunu yerine getirdim.
Son ayetteki "kavl=söz" fiili mazi kipiyle okunduğu gibi, emir kipiyle de okunmuştur. Ayet, Peygamberin Allah'a kendisiyle kavmi arasında hakla hükmetmesi ve O'na, kafirlerin Allah'a iftira ve yalan olarak söylediklerine karşı yardım etmesi için yaptığı duasını ihtiva etmektedir. "Kavi" fiilinin emir kipiyle okunması halinde bu ona, Allah (c) tarafından dua

---

[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1156-157.
[84[84]] Alâ Sevâ Ben de siz de bilgi bakımından eşit konumdaydık.

[85[85]] Âzentiküm Size bildirdim, sizi uyardım.

[86[86]] Fitne İmtihan etmek.

etmesi ve yardım istemesi için bir emir olur. İkinci okuyuşa göre -yani mazi kipiyle- ise, onun yaptığı dua ve yardım istemesi anlatılmaktadır. Kalp, emir kipiyle okunuşa meyletmektedir. Çünkü bu emir kipi diğer ayetlerin akışıyla daha çok uyum içerisinde olmaktadır.

Ayetler Öncekilerle bağlantılı olup üslûpları kuvvetli ve etkilidir. Ayetler peygamberlerin kıssalarını anlatan ayetler zincirini tamamlayan kısmın sonunda geldiği gibi, aynı zamanda sûrenin de nihayetinde gelmiştir. Ayetlerde son olma özelliği çok açık olarak gözükmekte ve birçok sûrenin sonlarına benzemektedir. [87[87]]

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/158-159.

HAC SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 22

Nüzul Sırası : 88

Ayet Sayısı : 78

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Tefsirini sunduğumuz bu sürede insanlar kıyametle ve onun dehşet verici sahneleriyle uyarılıyodar. Bu bağlamda yüce Allah'ın insanları ölümden sonra tekrar diriltip hesaba çe-kecek güce sahip olduğuna ilişkin kanıtlar sunuluyor. Küfür toplumunun çeşitli gruplarına ve kalplerinde hastalık bulunanlara seri eleştiriler yöneltilirken, mü'minlere övgüler yağdı-rılıyor. İlk iki grup yürek hoplatan uyanlara muhatap olurken, mü'minler topluluğu müjdeyle karşılanıyor. İnsanların Mesdd-i Haram'a girmelerine engel olan kafirler azapla tehdit ediliyorlar. Hz. ibrahim (a), Kabe ve Hac ilişkisi açıklanıyor. Bu bağlamda hac mevsimine özgü ibadet şekillerine (menasikl özellikle şirk öğelerinden ayıklandıktan sonra yeni şeriatın kapsamına alınan kurban ibadetine değiniliyor. Muhacirlerin bu uğurda ölmeleri ya da hayatta kalmaları durumunda Allah'ın gözetimine, ilgisine ve yardımına mazhar olacakları müjdesi veriliyor. Müşriklerin saldırılarına ve çeşitli baskılarına maruz kalan müslü-manların mazlum oldukları vurgulanıyor. Bu durumda kendilerini savunma hakkına sahip oldukları İfade ediliyor. Müslümanların yeryüzüne egemen olmaları durumunda yönetim biçimlerini, namaz, zekat, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama gibi, sosyal mutluluğu sağlayıcı güçlü temellere dayandıracakları belirtiliyor. Kafirlerin inatçı tutumları karşısında peygamberimize Is) moral destek sağlanıyor, ona güven duygusu aşılanıyor. Evrenin dört bir yanına serpiştirilmiş ilahi azametin akıllara durgunluk veren kanıtlarına dikkat çekiliyor. Allah'ın uluhiyetini İnkar ettikleri ve O'nun elçilerini yalanladıkları için geçmiş toplulukların uğradıkları azap, bu azabın dehşet verici sahneleri hatırlatılıyor. Elçilerle kafirler arasında gerçekleşen tartışmalardan kesitler sunuluyor. Ve ardından müslümanlara yönelik derin etkili bir hitapla son buluyor sûre. işgal ettikleri konumun ve üstlendikleri misyonun önemine dikkat çekiliyor. Bu bağlamda Hz. İbrahim'in Arapların atası olduğu vurgulanıyor, insanlara örnek olsunlar diye.yüce Allah'ın özelde Araplara genelde bütün müslümanlara bahşettiği meziyetler gündeme getiriliyor. -.

Beğavi, Nisaburi, Zamahşeri, Tabresi, Hazin ve Nesefi gibi tefsir bilginleri Hac sûresinin Mekke inişli olduğunu belirtmişlerdir. Kimi tefsir bilginleri de sürenin bazı ayetlerinin Medine döneminde indiğini İfade etmişlerdir.

Bir rivayette 19-22. ayetlerin, diğer bir rivayette 19-24. ayetlerin, bir başka rivayette de 38-41, 52-55 ve 58-60. ayetlerin Medine'de indikleri anlatılır.

Sûrenin 19. ve 24. ayetlerinin içeriği üzerinde düşünüldüğünde, bu iki ayetin üslup ve içeriklerinin onların Medine inişli olmalarından çok Mekke inişli olduklarını ortaya koydukları görülecekir. 52. ye 55. ayetler de öyle......38-41, 58-60. ayetlerin üslup ve içerikleri ise,

bunların Medine İnişli olduklarını göstermektedir. Ancak Mekke'de inmiş olmaları ihtimali de vardır. Özellikler 38-41. ayetlerin üslup ve içerikleri bu ihtimali güçlendirmektedir.

Sûrenin indiği dönemle ilgili rivayetlerde hakkında herhangi bir açıklama yapılmayan ayetler de vardır ki, biz bunların içeriklerine bakarak Medine inişli olduklarını tercih ediyoruz. İleride de açıklayacağımız gibi bunlar 25 ve 27. ayetlerdir.

Her halükârda sürenin büyük kısmının ifade tarzı ve ayetlerinin içeriği sürenin Mekke inişli olduğuna ilişkin rivayetlerin sahihiiğini destekleyici niteliktedir. Bununla beraber sürenin bazı ayetlerinin Medine inişli olması ihtimali de vardır. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey insanlar, Rabbİnizden korkup sakının, çünkü Kıyamet saatinin sarsıntısı''2[2] büyük bir şeydir.

2- Onu gördüğünüz gün, her emzikli kendi emzirdiğini unutup geçecek ve her gebe kendi yükünü düşürecektir. İnsanları da sarhoş olmuş görürsün, oysa onlar sarhoş değillerdir. Ancak Allah'ın azabı pek şiddetlidir.

Bu iki ayette, insanlar Allah'tan korkup sakınmaya (takvaya) O'nıın koyduğu sınırları gözetmeye teşvik ediliyorlar; Kıyamet gününün dehşetinden sakındırılıyorlar. O gün insanlar dünya hayatında yapıp ediklerinden hesaba çekileceklerdir. Bir de kıyametin dehşeti korkunç bir yer sarsıntısına benzetiliyor. Sarsıntının şiddetinden analar yavrularını unutacak, gebeler yüklerini düşüreceklerdir. Şarap içmemiş olmakla birlikte insanlar sarhoşlar gibi davranacaklardır. Bu içinde bulundukları korkunç sahnenin bir sonucudur.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/403-404.
2[2] ez-Zeheletu Kelimenin sözlük anlamı; varlıkları yerlerinden söküp atan şiddetli sarsıntı.

Birden çok tefsir bilgini[3[3]] bu iki ayetin yahudi kökenli Muslaîik oğullarına yönelik harekatın sürdüğü gecelerin birinde indiğini rivayet etmişlerdir. Buna göre Rasulullah (s) inen ayetleri müslümanlara okumuş ve birçok müslüman ağlamaya başlamıştır. Bu rivayet söz konusu iki ayetin Medine inişli olmasını gerektirir. Tefsir bilgini Tabresi de, diğer tefsircilerin yer verdiği bu rivayeti aktarmış; ancak onun tarafından aktarılan rivayetin metninden sözkonusu iki ayetin adı geçen gecede indiğine İlişkin bir sonuç çıkmıyor. Burada anlatıldığına göre Rasuluîlah halkı çağırmış, toplandıklarında onlara bu iki ayeti okumuştur. Bunun üzerine insanlar çok üzülmüş derin bir karamsarlığa düşmüşlerdir. Onların bu durumunu gören Rasuiuliah: "Salih ameller işleyin ve Allah'ın sevabıyla sevinin...;" buyurmuştur. İki ayetin ifade tarzı, Mekke döneminde inen ayetlerin karakteristik ifade tarzını çağrıştırmaktadır. Sonraki ayetlerle güçlü bir bağlantıları vardır. Bu yüzden bu iki ayelin, sonraki ayetler için bir bakıma giriş işlevini gördüğü söylenebilir. Bundan dolayı ayetlerin Medine döneminde indiğine ilişkin rivayetin sahihli-ğinİ şüpheli buluyor ve bir karışıklık ihtimali vardır diyoruz. Yani, Rasulullah sözkonusu harekâtın bir aşamasında bu ayetleri okumuş olabilir ve bazı kimseler de bu ayetlerin o anda inmiş olduklarını sanmış olabilir.

Bu iki ayetin Medine inişli olduğuna ilişkin haberler rivayet edenlerin bir kısmı, bunları izleyen ayetlerin Mekke müşriklerinin bazı liderleri hakkında indiklerini söylemişlerdir[4[4]]. (Adı geçen ayetleri incelerken bu hususa açıklık getireceğiz). Bu da bizim dile getirdiğimiz ihtimali güçlendirmekledir. [5[5]]

3- İnsanlardan kimi, Allah hakkında bilgisi olmaksızın tartışır durur ve azgın şeytanın[6[6]] peşine düşer.

4- Ona yazılmıştır: Kim onu veli edinirse, şüphesiz şeytan onu şaşırtıp saptırır ve onu çılgın ateşin azabına yöneltir.

Bu iki ayette; kesin bir bilgiye ve apaçık bir kanıta dayanmaksızın Allah'ın varlığı, evrensel mbubiyeti (rablığı, ortaksız egemenliği), tek başına ibadete layık oluşu hakkında tartışmaya girenlere yönelik eleştiri nitelikli bir işaret yer alıyor. Bu tür insanların kendisine tâbi olanı hak yoldan saptırıp, çılgın alevli ateşe yönelten azgın şeytanların vesvese ve telkinlerine tabi oldukları vurgulanıyor.

Tefsir bilgineleri bu iki ayetin, Kureyş kafirlerinin azılı elebaşılarından biri olan Nadr b. Haris

---

[3[3]] Beğavi, İbn Kesir ve Tabresi.

[4[4]] Beğavi, ibn Kesir.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/405.

[6[6]] Merid Azgın, sapkın, asi.

hakkında indiğini belirtmişlerdir[7][7]. Bu adamın ismi, Mekke inişli ayetlerin dile getirdiği tartışmalarla ilgili rivayetlerde sıkça geçiyor.

Ayetlerin ifade tarzı genel bir eleştiri içermektedir. Perde gerisindeki elebaşıların teşvikleri ile ansızın bir inkar ve tartışma kampanyasını başlatan bir grup kafirin kastedildiğine ilişkin bir ipucu da algılanabilir. Ayrıca sürenin girişi üzerine yapılmış açıklayıcı bir değerlendirme olarak da üzerlerinde durulabilir. Nitekim sürenin giriş kısmı, Allah'tan korkup sakınmaları ve büyük bir güne karşı hazırlıklı olmaları şeklinde lüm insanlara yönelik bir çağrıyla başlamıştı. Bu iki ayette ise, bazı sapık insanların tavırları sergileniyor, Allah'ın tek ve ortaksız ilahlığı hakkında tartışmaya girdikleri, şeytanların saptırıcı vesveselerine kandıkları dile getiriliyor. Her halükârda bu ayetlerde, umutsuz bir çırpınışın ifadesi olan saçma bir tartışma sahnesi canlandırılıyor. Mantığa, hakka ve kanıta sığmayan bir tartışmadır gidiyor. Peygamberlik misyonunun temsil ettiği hak içerikli davete karşı duran kafirler, sapık liderlerin de teşvikiyle, İslam çağrısını engellemeye çalışıyorlar. "Azgın şeytan" ifadesiyle perde gerisindeki bu elebaşılar kastedilmiş olabilir.

Bütün bunlar burada sürenin inişinden önce amansız bir tartışmaya giren, yıpratıcı bir propagandayı sürdüren belli bir şahsın bir münasebetle anılmış olmasına engel oluşturmaz.

Ayetlerde belli bir dönemde sergilenen olumsuz bir tavra değinildiği bir realitedir. Ancak verilmek istenen mssaj, son derece güçlü ve evrenseldir. Sözkonusu niteliklere sahip herkese yönelik kalıcı bir eleştiridir. Benzer münasebetlerle sık sık yinelendiği gibi bu tür tavırlardan sakınılması amaçlanıyor. [8][8]

5- Ey İnsanlar eğer dirilişten yana bir kuşku içindeyseniz, gerçek şu ki, biz sizi topraktan yarattık sonra bir damla sudan, sonra bir embriyo, sonra yaratılış biçimi beîlİ belirsizi1'[9][9] bir çiğnem et parçasından[10][10]'; size kudretimizi açıkça göstermek için. Dilediğimizi adı konuİmuş bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz. Sonra sizi bebek olarak çıkarıyoruz, sonra da erginlik çağına erişmeniz için sizi büyütüyoruz. Sizden kiminizin hayatına son verilmekte, kiminiz de bildikten sonra hiç bir şey bilmeme durumuna gelmesi için ömrün en aşağı ucuna geri çevirilmektedir. Yeryüzünü kupkuru Ölü gibi görürsün. Fakat biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman titreşir, kabarı[11][11]' ve her güzel çiftten ürünler bitirir.

6- İşte böyle; şüphesiz Allah, hakkın kendisidir ve şüphesiz ölüleri diriltir ve gerçekten her

---

[7][7] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Tabersi.

[8][8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/406-407.

[9][9] Muhallakatin ve gayru muhallakatin Belli belirsiz. Tefsir bilginleri "Muhallakat" cenin olarak şekillenmeye başlayın bir çiğnemlik et parçasıdır. "Gayru muhalfakat" ise, cenin şeklini almadan rahim tarafından dışarı atılandır" demişlerdir.

[10][10] Müdga Emriyo ve nütfenin gelişmiş şekli olan et parçası.

[11][11] Reüet K!ab*anf, saçılır.

şeye güç yetirendir.

7- Gerçek şu ki, kıyamet saati yaklaşarak gelmektedir, onda şüphe yoktur. Gerçekten Allah kabirlerde olanları diril-tecektir.

Bu ayetlerde Ölümden sonra dirilişi kanıtlama bağlamında hitap lüm insanlara yöneltiliyor: Eğer bundan kuşku duyuyorlarsa, şunları yapmak durumundadırlar:

1) Kendi oluşumları ve oluşumun evreleri üzerinde düşünmelidirler...Yüce Allah, ilk insanı topraktan yaratmıştır. Sonra insan neslinin döl suyu ile üremesini sağlayıcı bir sistem koymuştur. Bu üreme sisteminde meni, kan pıhtısına (embriyo) yönelik bir evrim geçirir. Embriyo da bir çiğnem ete dönüşür. Bu aşamada bazısı biçimlenmeden rahim tarafından dışarı atılır. Bazısı da ana rahminde sağlam bir karargâh edinir. Böylece insan olarak biçimlenmeye başlar. Belli bir süre için bu sağlam karargâhta kalır. Sonra bebek olarak doğar ve bu bebek yavaş yavaş güçlenir ve ayırdetme (temyiz) becerisini kazanır. Erginlik çağına ulaşır. Bazı insanlar uzun bir ömür sürdürmeden Ölüp giderler. Bazısının da ömrü uzatılır. Böylece güçlüyken zayıf düşmüş olurlar. Ayırdetme becerisine sahip olmuş bu insan bilincini yitirir. Öyle ki daha Önce bildiği bir çok şeyi bilemez olur. Dolayısıyla bu şekilde dünyaya gelmiş olmaları, bir mesaj niteliğindedir, ulu Allah'ın kudretini yansıtmaktadır.

2) Bir de, yeryüzüne bakıp düşünmelidirler. Toprak kupkuru ve ölü görünür. Yüce Allah yağmur yağdırdığı zaman, ölü toprak titreşir, kabanr, göz alıcı türlü ürünler yeşertir.

Bu iki örneğe bakıp kesinlikle inanmalıdırlar ki; yüce Allah hakkın kendisidir. Yaratılanlar ancak hakka dayalı olarak yaratılabilirler. Allah her şeye güç yetirir. Dolayısıyla ölüleri bir kez daha diriltecek güce de sahiptir. Allah'ın elçisinin haber verdiği gibi kıyamet saati gelecek ve kabirlerde olanlar diriltileceklerdir. Bu haber gerçeğin ifadesidir. Bunda en ufak bir kuşku yoktur.

Bu ayetler, önceki ayetlerden kopuk değildirler; çünkü burada da hitap insanlara yöneliktir. Hacc sûresi, insanları kıyametin dehşet verici sarsıntısına karşı uyarma, onlan Allah'tan korkup sakınmaya teşvik eden bir ifadeyle başlamıştı.' Ardından bir grup insanın tavrı yansıtılmıştı. Bunlar hiç bir bilgiye dayanmaksızın Allah hakkında tartışmaya giriyorlardı. İncelemekte olduğumuz bu ayetler ise, bunlar üzerine yapılmış bir değerlendirme işlevini görüyor; kıyametin kopacağım kesin bir dille vurgulayarak Allah hakkında tartışmaya girenlerin beyinsizliklerini, sapıklıklarını, gerek kendi nefislerinde ve gerekse yeryüzünde mevcut bulunan kanıtlan algılamayı şlan gözler Önüne seriliyor.

Bu ifade tarzı daha doğrusu bu anlam ve örneklendirmeler ölümden sonra dirilişi kanıtlama, Allah'ın buna gücünün yettiğine ve böyle bir olayın altında yatan hikmeti ön plana çıkarmaya yönelik olarak Kur'anda sıkça tekrarlanır. Özellikle bir çok sûrede yer verilen

tartışma sahneleriyle ilgili olarak... Zaten ölümden sonra diriliş meselesi, bu tür tartışma sahnelerinin değişmez figürüdür. 12[12]

8- İnsanlardan kimi hiç bir bilgisi yol göstericisi ve aydınlatıcı kitabı olmaksızın Ailah hakkında tartışır.

9- Allah'ın yolundan saptırmak amacıyla gururla salınıp kasılarak, bunu yapar; dünyada onun İçin aşağılanma vardır. Kıyamet günü de yakıcı azabı ona tattıracağız.

10- Bu senin ellerinin önden takdim ettikleridir. Şüphesiz Allah, kullar için zulmedic13[13] değildir.

Bu ayetlerde;

1-İnsanlar içinde bir diğer grubun üzerine eleştiri okları yöneltiliyor. Bunlar Allah hakkında, O'nun ayetleri hakkında hiç bir bilgiye dayanmaksızın, bir kılavuz edinmeksizin hak içerikli bir kitaba sahip olmaksızın tartışan, kompleksli kimselerdir. Son derece kibirlidirler, gerçeğe karşı duyarsız ve inatçıdırlar. Böylece başkalarına ne kadar kararlı olduklarını anlatmak isterler. Bütün amaçları insanları Allah'ın yoluna girmekten, O'nun çağrısına olumlu karşılık vermekten alıkoymaktır.

2-Bu tür insanlara sert bir uyan yöneltiliyor. Dünya hayatında rezil ve aşağılık bir hayat yaşayacakları, ahirette ise yakıcı azaba çarptırılacakları dile getiriliyor. Bu onların hakkettiği bir cezadır. Kendi elleriyle işledikleri amellerin tam karşılığıdır. Kesinlikle haksızlığa uğratılmazlar. Çünkü Allah, hiç bir kuluna zulmetmez. O, herkese hakettiği karşılığı verir.

Tefsir bilginleri bu ayetlerin Nadr b. Haris hakkında indiğini söylemişlerdir. Bazısı "Ebu Cehil hakkında inmiştir" derken, bazısı da "her ikisi de kastedilmiştir" şeklinde görüş belirtmişlerdir.

İlk bakışta da farkedildiği gibi sürenin akışında süreklilik vardır. Ayetler bu bakımdan başkasını Allah yolundan alıkoyan, içlerine yoldan çıkarıcı vesveseler telkin eden bir grup insanın tavrını tasvir etmektedir. Nitekim 3. ve 4. ayette de, başkasının sözüne uyan, onun yoldan çıkarıcı vesvesesinden etkilenen bir grup insanın durumu tasvir edilmişti. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz bu ayetler de tıpkı sürenin 3. ve 4. ayetlerinde olduğu gibi durumları tasvir edilen insan grubunun eleştirilmesi amaçlanmıştır.

Doğal olarak ayetler arasındaki bu amaç benzerliği "sürenin inişinden önce yaşanan bir

---

12[12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/408-409.

13[13] Saniye îtfthi Bir yanım eğerek. Bu ifade ile eleştirilen kişinin kibirliliği, tavır ve yürüyüşünde buyüklendiği vurgulanıyor.

tartışma ortamında taraflardan birini temsil eden müşrik liderlerden birine işaret edilmiş olmasına engel oluşturmaz. Tam tersine, ayetlerde bu tür bir Özel konuma işaret edilmiş olması zorunluluğu da vardır. Çünkü ayetler pratik bir sahneyi canlandırmaktadır.

Evet ayetler konjonktürel telkinler içeriyor. Ancak mesaj evrenseldir, süreklidir, her zaman ve mekandaki hakka karşı burun kıvıran, hak davetçilerine tepeden bakan ve insanları hak içerikli mesaja uymaktan alıkoyan tüm kafirleri kuşatıcı niteliktedir. Onların karakteristik iğrençliklerini gözler önüne sermektedir. [14][14]

11- İnsanlardan kimi Allah'a bir ucundan'[15][15] ibadet eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, bununla tatmin bulur ve eğer kendisine bir fitne isabet edecek olursa yüzü üstü dönüverir. O dünyayı kaybetmiştir, ahireti de; İşte bu apaçık bir kayıptır.

12- Allah'tan başka kendisine ne zararı dokunan, ne yararı olan şeylere yakarır. İşte bu en uzak bîr sapıklıktır.

13- Zararı, yararından yakın oiana tapar; ne kötü yardımcı ve ne kötü yoldaştır'[16][16].

Bu ayetler grubunda da başka bir grup insana eleştiri oklan yöneltiliyor. Bunların karakteristik özellikleri yüce Allah'a tatmin bulmuş bir kalple gerçek bir inanca dayalı olarak ibadet etmemeleridir. İnanç sistemine pamuk ipliğiyle bağlıdırlar. Koptu kopacak gibi belirsiz, gel gitli bir haller vardır. Bir hayır gördüklerinde tatmin olurlar, sevince boğulurlar. Ama başlarına bir kötülük geldiğinde tam tersi bir tutum sergilerler. Daha önceki tutumlarını inkar ederler ve Allah'tan başkasına dua etmeye, yalvarıp yakarmaya başlarlar. Oysa bunların kendilerine bir zarar ya da yarar dokundurma güç ve yetkileri yoktur. Hatta bu düzmece ilahlardan dolayı zarara uğramaları daha kuvvetli bir ihtimaldir. Bu ise hiç kuşkusuz dünya ve ahirette hüsrana uğramanın koyu bir sapıklığa dalmanın diğer bir ifadesidir. Bu tür insanların edindikleri dost, ne kötüdür! Ne kötüdür yoldaşları!...

Tefsir bilginleri[17][17] bu ayetlerin çöl bedevileri hakkında indiklerini söylemişlerdir. Bunlar heyetler halinde Medine'ye gelip peygamberimizin (s) huzurunda müslüman olduklarını söylüyorlardı. Eğer müslüman olduktan sonra ekonomik ve sosyal durumlarında bir düzelme, refah düzeylerinde bir artış gözlemleselerdi ya da yılı yağmurlu, bereketli ve bol

---

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/409-410.

[15][15] ala harfin Bir ucundan, kenarından. Bu ifade ile, inanç sistemine ısınmama, gerçek imanı ulaşamama hali anlatılmıştır.

ala harfin Bir ucundan, kenarından. Bu ifade ile, inanç sistemine ısınmama, gerçek imanı ulaşamama hali anlatılmıştır.

[16][16] el-aşir Arkadaş, yoldaş.

[17][17] Taberi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin.

ürünlü geçirselerdi, müslümanliklarını sürdürürlerdi ve "bu iyi bir dindir" derlerdi. Şayet başlarına bir musibet gelseydi ya da kurak bir yıl geçirselerdi, İslam dinini reddederlerdi ve "bu dinden hayır gelmez" deyip eski şirk esaslı inanç sistemlerine dönerlerdi..." Konuya ilişkin bir diğer rivayette ise şöyle deniyor[18[18]] "Bu ayetler, müslüman olduğu halde daha sonra dinden dönen ve Rasulullah'dan İslam'a bağlılık adına yaptığı biati bozmasını isteyen bir yahudi hakkında inmiştir.

Yukarıda sunduğumuz bu rivayetler, ayetlerin Medine inişli olması gibi bir sonucu Çıkarıyor karşımıza. Ama tefsir bilginleri bu ihtimali açık bir ifadeyle dile getirmemişlerdir.

Görüldüğü kadarıyla ayetler, baştan beri süren akışın bir devamı niteliğindedir ve bir grup insanın tablosu sunuluyor. İfade tarzı da tıpkı öteki bölümler de olduğu gibi eleştiri niteliklidir. Ama bu demek değildir ki, sürenin inişinden önce bu tabloyu da içeren bir olay meydana gelmemiştir ve bu münasebetle söz konusu olaya işaret edilmemiştir. Ne var ki, biz bu olayın Mekke'de gerçekleşmiş olduğu ihtimalini daha güçlü buluyoruz. Ayrıca söz konusu rivayetler genel anlamda ayetlerin içerikleriyle örtüşebilirler. Öte yandan ayetlerde çizilen tablo, Medine'deki münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimselerin sergilediği tavırlarla da benzerlik oluşturabilir. Ama bunlar ayetlerin ya da sürenin Medine inişli olmasını kabul etmek için yeterli gerekçeler değildir. Dolayısıyla sürenin baş tarafında sunulan ilk iki tablonun Mekke dönemi insanının karakteristik çizgilerini taşıdığını kabul ettiğimiz gibi bu tablonun da aynı dönemi yansıttığına ilişkin değerlendirmeyi haklı buluyoruz. Ayetlerin uyumu, ahengi, akış ve içerik bütünlüğü için böylesi bir değerlendirme daha yerindedir. "Nahl" sûresinde Mekke döneminde is-lamı kabul ettikten sonra sırf dünya hayatına düşkün oldukları için dinden dönen bir grup insanın durumu anlatılır: "Kim imanından sonra Allah'ı inkara sapıp da, -kalbi imanla tatmin bulmuş olduğu halde baskı altında zorlanan hariç- küfre göğüs açarsa, işte onların Üstünde Allah'tan bir gazab vardır ve büyük azab onlarındır. Bu onların dünya hayatım ahirete göre daha sevimli bulmalarından ve şüphesiz Allah'ın da inkâr eden bir topluluğu hidayete erdirmemesi nedeniyledir" (Nahl, 106-107). Başka sûrelerde de, Allah'ın varlığını kabul eden, kriz dönemlerinde O'na yalvaran, dua ve dini O'na özgü kılan, sonra durum normale dönünce Allah'a bir takım düzmece ilahları ortak koşan kimi insanların bu tutumlarını yeren ayetler yer alır. Buna şu ayetleri Örnek verebiliriz: "Onlar gemiye bindikleri zaman dini yalnızca O'na Özgü kılan gönülden bağlılar olarak Allah'a yalvarıp yakarırlar. Ama onları karaya çıkarıp kurtarınca, hemen şirk koşarlar" (Ankebut, 65)[19[19]] ''İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, gönülden katıksız bağlılar olarak Rablcrine dua ederler; sonra kendinden onlara bir rahmet taddınnca hemencecik bir grup Rablerine şirk koşarlar" (Rum, 33).

"Biz insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, onunla sevinirler; kendi ellerinin takdim ettiği

---

18[18] Zemahşeri

19[19] Ayrıca bkz: A'raf. 189-191, Yunus 12.22-23, 31-36, İsra 67-69,83, Zümer, 8. ayetleri.

dolayısıyla onlara bir kötülük isabet ettiğinde hemen umutsuzluğa kapılırlar" (Rum, 36)...İncelemekte olduğumuz ayetleri ve benzerlerini de bu kategoride değerlendirebiliriz. Nitekim bunları izleyen (15.) ayette, buna ilişkin bir ipucunu algılamak mümkündür.

13. ayetin içerik olarak 12. ayetle çeliştiği gibi bir durum ortaya çıkıyor. Çünkü ilkinde zarar olgusu Allah'a ortak koşulan düzmece ilahlara isnad ediliyor. Oysa ikinci ayette bu düzmece ilahların zarar ve yarar dokundurma gibi bir yetki ve güçlerinin olmadığı dile getiriliyor. Tefsir bilginleri, çelişki gibi görünen bu durumu yorumlamak amacı ile değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüş içinde en dikkate değer olanı şudur: "Sûrenin 13. ayetinde, şirk koşmasından dolayı müşrikin uğrayacağı zarar kastedilmiştir[20[20]].

Bu ayetler de bundan önceki ayetler gibi genel ve sürekli bir direktif içermektedir. Amaç münafıklığı, haktan sapmayı ve dosdoğru yol üzere olmaktan vazgeçmeyi eleştirmektir. Sırf kişisel çıkar için bu tür nitelikler edinmeyi yermektir. Beraberinde de bu olumsuz niteliklerden kaçınma, hakka sıkıca sarılma ve her türlü koşulda Allah'ın dinine bağlı olma yönünde bir mesaj sunmaktır. [21[21]]

14- Şüphesiz Allah, iman edip salih amellerde bulunanları altlarından ırkrnaklar akan cennetlere sokar. Gerçekten Allah her istediğini yapar.

Görüldüğü gibi bu ayet-i kerime, doğrudan önceki ayetler üzerine yapılmış bir de-ğerlendirme niteliğindedir. Çünkü önceki ayetlerin, Allah'a bir ucundan ibadet edenlere yönelttiği eleştiriye karşılık olarak bu ayette de inanan, inançlarında samimi olan, zoru görünce imandan vazgeçmeyen, salih ameller işleyen mü'minlerden övgüyle söz ediliyor. Bu, Kur'amn ifade tarzının bir özelliğidir. Ayetin inanç sisteminde kararlılığı, bunun bir sonucu olarak salih amellere yönelmeyi teşvik ettiği, bunun ödülünün Allah katında garantili olduğunu açıkladığı ve önceki ayetlerde dikkat çekilen tutum ve davranışları kötülediği açıktır. [22[22]]

15-Kim, Allah'ın ona, dünyada ve ahirette kesin olarak yardım etmeyeceğini sanıyorsa, ğöğe bir sebep[23[23]] uzatzın sonra kesiversin de bir bakıversin, kurduğu düzen'[24[24]], onun öfkesini giderebilecek mi?

[20[20]] Hazin, Bagavi, Zamahşeri, Tabersi.

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/411-413.
[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/413.
[23[23]] Bisebebin Bir ip, bir araç.

[24[24]] Keyduhu Çabası, girişimi.

Ayet-i kerime, yüce Allah'ın dünya ve ahirette kendisine yardım etmeyeceğini sanan kimseye, tavana bir ip asıp bunu boynuna geçirmesini emrediyor. Bakalım, bu iş onun kinini ve öfkesini gidermeye yetecek mi?

İlk bakışta bu ayetin de, Allah'a bir ucundan ibadet eden, inanç planındaki samimiyetini Allah'ın kendisine yönelik rahmet ve iyiliğine endeksleyen tiplere yönelik eleştiriler içeren ayetler grubuna ilişkin bir değerlendirme işlevini gördüğü anlaşılıyor. Söz konusu ayetlerde zoraki imana sahip bulunanlar kınanmış; sadece iyiliğe uğradığında i-man etmek gerektiğine ilişkin bir eğilime işaret edilmiştir. Aynca Allah'a iman etme meselesinin bağımsız bir mesele olduğu, insandan insana farklılık gösteren dünyevi amaçlarla bir ilgisinin bulunmadığı vurgulanmıştı. Bir mü'mİnin yüce Allah'ın rahmetini, dünya ve ahiret hayatındaki yardımım düşünmesi gerektiği ifade edilmişti. Bu, yüce Allah'ın ona yönelik bir va'didir. Şayet bu vaadde gecikme oluyorsa; paniğe, karamsarlığa kapılmak Allah'a iman etmekle O'na güvenip dayanmakla bağdaşan bir durum değildir. Bunu düşünemeyen, buna inanmayan da gidip kendini boğsun! Nasıl ki, insanın kendini boğması, öfkesini gideremiyorsa ve bu tavrıyla kendisinden başkasına zarar veremiyorsa, Allah'ın yardımı gecikti diye öfkelenen kininden köpüren ve dolayısıyla dinden dönen kimse de sadece kendine zarar verir. Çünkü sonuçta Allah'ın azabı ve gazabı ile karşılaşacaktır.

Hiç kuşkusuz bu ayet-i kerime parmak bastığı inanç soranları bağlamında son derece etkili bir psikolojik tedavi işlevini görmektedir.

Bu hususu belirledikten sonra ayetin ifade tarzı ve anlamsal boyutları üzerinde dü-şündüğümüz zaman, karşımıza derin, etkili bir direktif çıkıyor. Dolayısıyla daha önce de değindiğimiz gibi 11. ve 13. ayetlerin içerdiği tabloların Mekke dönemini yansıtıyor olmaları ihtimali güçleniyor. Buradan hareketle diyebiliriz ki: Bu ayet, müslüman olduğu için dinden döndürme amaçlı baskılara ve sosyal boykota maruz kalan mü'minlere güven aşılamaya, psikolojik yaralarını sarmaya bunun yanında dinden döndürme amaçlı baskılara dayanamıyor, İnancı sarsılan, yoldan çıkan, irtidat eden kimseleri de eleştirmeye yöneliktir. 25[25]

16- İşte biz onu '(Kur'anı) apaçık ayetler olarak indirdik; şüphesiz Aüah dilediğini hidayete yöneltir.

Bu ayet-i kerime, ifade tarzı ve içerik olarak sürenin akışı ve konusu İle bütünlük ar-zetmektedir. Aradaki bağlantıyı kuran unsur ayetin değerlendirme ve dikkat çekme nite-

---

25[25] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/414.

liğinde olmasıdır. Buna göre Kur'amn ayetlerini açık ve anlaşılır olarak indiren Allah'tır. O bu ayetlerle, sadece mutluluğa ve doğru yola erişmesini dilediği kimselere yol göstericilik yapar.

Ayetin ifade tarzında güven aşılama ve moral destek sağlama Öğeleri belirgindir. Bu anlamda ifadeler Kur'amn bir çok yerinde benzeri münasebetlerle yinelenmiştir. Ra'd 27-29 ve Zümer, 18 ayetlerinde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde yüce Allah'ın ancak kendisine içtenlikle yöneleni, sözü dinleyip de en güzeline uyanı, yani iyi-niyetli, hidayete ermeyi içtenlikle arzulayanı doğru yola eriştirdiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz ayetin son cümlesindeki ifadenin mutlaklığından hareketle yanlış bir sonuca varmak yersizdir. Nitekim biz, çeşitli münasebetlerle buna açıklık getirdik. [26][26]

17- Gerçekten iman edenler, yahudiler, sabiiler, hristiyan-lar, mecusiler ve şirk koşanlar; şüphesiz Allah, kıyamet günü aralarını ayıracaktır. Doğrusu Allah, her şeyin üzerinde şahid olandır.

Bu ayet-i kerime yüce Allah'ın, Allah'a ve peygambere inananlar, yahudiler sabiiler hristiyanlar, mecusiler ve müşriklerden yaşayan din ve mezhep mensupları bağlamında her şeyin üzerinde şahid olduğunu ifade ediyor. O, kıyamet günü sözü edilen bu grupları adalet ilkesi doğrultusunda birbirinden ayıracak, hakka ve hak taraftarlarına destek olacak, batıl ve batıl taraftarlarını mahvedecektir.

Bu ayetle önceki ayetler arasında bir kopukluk olmadığı açıktır. Özellikle bir önceki ayetle son derece güçlü bir bağın olduğu göze çarpmaktadır. Bu bakımdan ayet-i kerıme, Peygamberimizin sunduğu mesajın doğruluğunu pekiştiriri, ona inananlara moral destek sağlayıcı bir işlev görüyor.

Ayet-i kerime, puta tapanlardan ve yıldıza tapanlardan sözetmiyor.

Ancak "şirk koşanlar" ifadesinin bu iki grubu kapsadığı açıktır. Kur'an-ı kerim bu grupların yüce Allah'ın varlığını kabul ettiklerini ancak putlara ve yıldızlara yönelik ibadetlerinin şirk koşma olduğunu vurgular. [27][27]

Mecusiler

---

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/415.
[27][27] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/415-416.

Mecusi kavramı ilk ve son kez bu ayette geçiyor. Tefsir bilginlerinin çoğunluğu bununla ateşperestlerin kastedildiği görüşündedirler. Bu tarz inanç ve ibadet sistemi de en yaygın şekliyle İranlılar arasında etkindi. Bazı rivayetlerde Yemen, Bahreyn ve Arap yarım adasının kuzey doğusunda yaşayan bazı Arap kabilelerinin de mecusilik inancına bağlı olduklarından söz edilir[28][28]. [29][29]

Sabiiler

"Sabiiler" den de ilk kez bu ayette söz ediliyor. Daha sonra Bakara ve Maide sûrelerinde mü'minler, yahudiler ve hristiyanlarla birlikte kategorize edilerek gündeme getirilmişlerdir:

1) "Şüphesiz iman edenler, yahudiler, hristiyanlar ve sabülerden kim Allah'a ve ahi-ret gününe inanır ve salih amellerde bulunursa, artık onların Allah katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır" (Bakara, 62).

2) "Gerçek şu ki, iman edenler, yahudiler, sabiiler ve hristiyanlardan Allah'a ahiret gününe inanan ve salih amellerde bulunanlar; onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır" (Maide 69).

Tefsir bilginleri "sabiiler" hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bİr kesim "onlar, hristiyanlar arasında yer alan bir gruptur"; bir diğer kesim "Mecusi gruplarından biridir" derken; bir diğer kesime göre de "onlar yıldıza tapanlardır" demiştir. Bir başka grubun onlara ilişkin değerlendirmesi şöyledir: "Sabiilcrin dinleri, yahudilik ve hristi-yanlığın karışımıdır. Allah'ın varlığını kabul ediyor ve Zebur okuyorlar. Meleklere ibadet ediyorlar. Kabe'ye yönlerek namaz kılıyorlar. Kısacası her bir dinden bir şey almışlardır". Sabiilik dini, temelde Hz. Nuh'un dinine dayanır. Bazı müfessirlerse "onlar dinsizdirler" şeklinde görüş belirtmişlerdir[30][30]. Bu görüşlerin hiç biri güvenilir bir kanıta dayanmıyor. Tahminden öte bilimsel bir değerleri yoktur. Çeşitlilikleri ve karışıklıkları da bunu göstermektedir, Sabülerin mecusi olduklarını söyleyenler şu anda incelemekte olduğumuz bu ayette sabiilcrin yanında mecusilerden de söz edildiğini göz ardı ediyorlar. Yine bunların "meleklere" kulluk ettiklerini söyleyenler de bunun onların müşrik oldukları anlamına geldiğinin farkında değildirler. Oysa ayet-i kerimede onlarla birlikte müşriklerden de söz ediliyor. Sabülerin adı Bakara ve Maide sûrelerindeki ilgili ayetlerde mü'minler, yahudiler ve hristiyanlar yani net ya da yorumsal bir tevhid inancına sahip bulunan kimselerle birlikte geçiyor. Buradan hareketle onların da bir şekilde (net ya da yorumsal) tevhid inancına bağlı bir topluluk olduklarını söyleyebiliriz.

---

[28][28] İbn Said "Tabakatu'lumem. Ebu Yusuf" 'Kitabul Haraç' sh.74 , Ebu Ubeyd el-Kasım b. Selam 'Kitabuî emval' sh 32-34, İbn-ı Sa'd Tabakaî C.2 sh 28. Cevad Aîi Tarih' ul Arab Kablel İslam C.5 sh 362 ve sonrası....

[29][29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/416.

[30][30] Bkz. "Bakara, 62'nin tefsiri için Taberi, Nesefi, Razi, Ebs-Suud Hazin, Beydavi, Taberusi, Beğavi ve İbn Kesir.

Bu ismin şu anda Irak'ta yaşayan ve kendilerine "subba" (saba ya da sabatu'dan bozulmuş olduğu sanılıyor) adını veren bir topluluk için kullanılmış olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat vardır. Hatta bazı tefsir bilginleri "sabiiler"e ilişkin değerlendirmeleri arasında bunu da gündeme getirmişlerdir. Bilindiği gibi eski Arap edebiyatı alanında ün salan bir çok kişi bu topluluğa mensup olduklarını anlatan künyelerini kullanmışlardır. Bunlardan birisi de Ebu İshak es-Sabii'dir. Bazı tefsir bilginleri, bu dinsel toplulukla ilgili olarak şöyle bir olayı hikaye ederler: Halife Me'munun yolu bir gün bir köyden geçer. Köy halkı, yıldızlara ibadet etmektedir. Me'mun bunları "müşrik" kategorisine koymak, dolayısıyla cizye vermelerini kabul etmek istemez. "Bunlar Kur'anda yahudi ve hristiyanlarla birlikte sözü edilen "sabiiler'dİr. Yahudi ve hristiyanlarla kurulan ilişki tarzı onlar için de geçerli olmalıdır" der. Onlara ilişmez, zimmet ehli olarak cizye vermelerini kabul eder". Bizce Halife Me'mun zamanında ve sonraki dönemlerde Irak "sa-ba"ları ile sabiiler ve Kur'anın isimlendirmesi arasında kurulan bu bağlantı tamamen bir kuruntudur. Daha doğrusu İslam'dan sonra kabul gören mesnetsiz bir yakıştırmadır.

Bunun yanında şunu da biliyoruz ki, söz konusu kelime, Arapça kurallarına uygun olarak "saba" veya "sabee" kökünden türetilmiş ve "meyletti, saptı" anlamına gelir[31[31]]. Bu kökten türetilmiş bir kelime Yusuf sûresinde yer alan bir ayette de geçmektedir: "Yusuf dedi ki: Rabbim, zindan bunların beni kendisine çağırdıkları şeyden bana daha sevimlidir. Kurdukları düzeni benden uzaklaştırmazsan, onlara eğilim gösterir, cahillerden olurum" (Yusuf, 33). Görüldüğü gibi sözcük bu ayette "eğilim ve sapma" anlamında kullanılmıştır. Yine biliyoruz ki, Peygamberimiz (s) döneminde Araplar atalarının dininden ayrılıp yeni dine girenlere (sabii) derlerdi. Nitekim Rasulullah ve islam davetinin ilk dönemlerinde yeni dini benimsemiş müslümanlar böyle nitelenmişlerdi. Müslümanlar "sabii (dinden çıkanlar)" olarak eleştiriyorlardı. İbn-i Hişam[32[32]], Ömer b. Hal-tab'ın Rasulullah için "o sabii oldu" dediğini rivayet eder. Yine İbn-i Hişam'ın rivayetine göre Ömer b. Hatlab, müslüman olmasının ardından ilk kez Kabe'ye geldiğinde, orada bulunanlar: "Hattab'm oğlu sabiileri andıran bir yüz ifadesiyle geliyor", demişlerdi. Sahih-i Buhari'dc Bedevi bir kadının Rasulullah (s) hakkında: "Bu sabii olduğu soylenen adamdır" dediği rivayet edilir. "Esedu'l gâbe" adlı eserde, Haris el-Gamidi'nin şöyle dediği rivayet edilir: Mekke'de Kureyş kabilesine mensup bîr gruba bir adamın etrafında toplandıklarını gördüm. Babama: Bunlar kimdir? diye sordum. Dedi ki: "Bunlar içlerinde sabii olmuş birinin başına toplanmışlar. Biraz daha yaklaşınca insanları tek ve ortaksız Allah'a kulluk etmeye çağıran Rasulullah'ı gördük".

İslam davetinin ilk dönemlerinde peygamberimiz ve ilk müslümanlar hakkında "sabii" ifadesinin kullanılmış olması, ayrıca Kur'an-ı Kerim'de (Bakara ve Maide sûrelerinde) "sabüler"in tevhid ehli kategorisinde zikredilmesi gösteriyor ki, Kur'anda geçen bu ifadeyle,

---

[31[31]] Lisanu'l Arab

[32[32]] İbn Hişam C. 1 s. 311

bir şekilde tevhid inanacına bağlanan, ataların dinini ve onların şirk esaslı geleneklerini terkeden kimseler kastedilmiştir. Yine bu kavramın Kur'anda yer alması gösteriyor ki, "Sabiiler" ifadesi Peygamberimizin gönderilişinden önce günlük hayatta kullanılıyordu ve Rasulullah'm yaşadığı toplumda bu niteliklere sahip ve bu adla anılan bir dinsel topluluk vardı. Ve bunların bir kısmı, inanç ve ibadet sistemine bağlılığını sürdürerek Hz. Peygamber'e tâbi olmamıştı.

Siyer ve tefsir kitaplarında Hicaz Araplarından bazı kimselerin semavi kitapları inceledikleri, bunun sonucu düşüncelerinin aydınlandığı, ufuklarının açıldığı, dolayısıyla atalarının kulluk ettikleri, Allah'a ortak koştukları düzmece ilahlara tapmanın yanlışlığının farkına vararak bu şirk esaslı inanç sistemini bırakıp tevhid inancına bağlandıkları belirtilir. Bunların bir kısmı, İbrahim peygamberin dinini aramak üzere yeryüzünde seyahate çıkmıştı. Bir kısmı İbrahim'in dinine göre (ya da İbrahim'in dini olduğunu sandığı inanç sistemine göre) Allah'a ibadet etmeye başlamıştı. Bazısı hristiyan olmuştu. Bunların bir kısmı Mekke'de, bir kısmı da Medine'de yaşıyordu. Rivayetlerde bu inanca ve isme sahip kişiler olarak Zeyd b. Amr b. Nufeyl, Varaka b. Nevfel b. Huveyris, Abdullah b. Cahş, Ümeyye b. Salt, Ebu Kays el-Buharı el-Yesribi, Ebu'l Heysem b. Tay-han cl-Yesribi, Ebu Amir el-evsi, Selman-ı Farisi ve Ebu zer el-Gifari'nin adı geçiyor[33[33]]. Bunlar içinde Selman, Ebuzer ve Abdullah b. Cahş Rasulullah'a iman ettiler. Zeyd b. Amr ve Osman b. Huveyris gibiler, Peygamberimizin görevlendirilişinden önce vefat ettiler, Varak b. Nevfel, Hz.Muhammcd'in peygamberlik misyonunu ilan ettiği ilk günlerde Öldü. Bu kişi Rasulullah'a şöyle demişti: "Eğer senin tebliğe başladığın günlere yetişirsem, sana bütün gücümle yardımcı olurum". Bunların arasında yer alan bazı kimseler de sırf çekememezlikten dolayı Rasulullah'm peygamberliğini ve sunduğu mesajı inkar etmiş, şiddetli bir muhalefet başlatmıştı. Ümeyye b. Salt ve Rahip diye anılan Ebu Amir el-Evsi bunların başında gelirdi. Rivayete göre[34[34]] Rasulullah (s), Zeyd b. Amr'la karşılaşmış ve onun tek bir ümmet olarak dirileceğini ayrıca yaşadığı günlerde Allah'a şöyle dua edip yakardığını haber vermiştir: "Buyur, hak sensin. Gerçek kulluk ve ibadet senin içindir. İbrahim'in sığındığı ilaha sığmıyorum. Şüphesiz ben sana itaat ediyorum, sana boyun eğiyorum. Her zaman emrine amadeyim" dedi. Bu adam Said b. Zeyd'in babasıydı. Said ise İslam'ı ilk kabul eden öncü kuşağa mensuptu. O ve Ömer b. Hattab'ın kızkardeşi olan kansı Fatıma binti Hattab beraber müslüman olmuşlardı. [35[35]]

18- "Görmedin mi ki, gerçekten göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan bir çoğu Allah'a secde etmektedirler. Bir çoğu üzerine azab hak olmuştur. Allah kimi aşağılık kılarsa, artık onun için bir yüceltici yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar".

[33[33]] Bkz. İbnHişamC. 1. s. 215-223, c. 2 s. 103, 177-178 ve Tabakat-ı Sa'd c. 1. s. 202, Razi Tefsiri c. 3 s. 369-370

[34[34]] Tacu'l Cami Ulusu! fi ahadisir- Resul C.3 sh.226
[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/416-419.

Bu ayette;

1) Peygamberimize ya da dinleyicilere bir soru yöneltiliyor. Güneşi, ayı, yıldızlan, dağları, ağaçlan ve hayvanlarıyla göklerde ve yerde bulunan tüm canlı cansız varlıkların Allah'a boyun eğdikleri, bu arada bir çok insanın kulluk sunmak suretiyle O'nun önünde ihlasla eğildikleri vurgulanıyor.

2) Bu arada bir çok insanın sırf inatçılıkları, gerçeği bile bile inkar etmeleri yüzünden Allah'ın azabını hakettikleri dile getiriliyor.

3) Adı geçen gruba bir uyarıda bulunuluyor; yüce Allah, küfrü ve inatçılığı yüzünden birinin rezil olmasına, onursuzca alçaltılmasma karar verdiğinde hiç kimse onun onursuzluğunu saygınlığa dönüştüremez, diye. Allah ne dilerse onu yapar.

Bu ayetle, Önceki ayetler arasında da bağlantı kopukluğu söz konusu değildir. Özellikle bir önceki ayetle son derece güçlü bir bağlantısı olduğu hemen ilk bakışta farkedi-liyor. Aradaki bağlantı yüce Allah'ın büyüklüğüne, hükmünün evrenselliğine delalet etmeleri, peygamberlik misyonu ile insanın Allah'ın tek ve ortaksız ilah olduğunu kendi öz yaratılışının dürtüsüyle kabul edip sırf O'na kulluk kastıyla yönelmesi arasındaki ka-Çimlmaz ilişkiyi ön plana çıkarmaları ile kendini gösteriyor. Yine bu ayetin ve önceki ayetlerin ortak özelliklerinden biri Peygamberimize (s) moral destek sağlamaları, konumunu pekiştirmeye yönelik cesaretlendirici mesajlar içermeleridir. İşaret ettiğimiz bu

ayetlerin tümünde de dosdoğru yoldan sapan kimselerin alçaltıca bir hayata ve kötü bir akibete maruz kalacakları uyarısında bulunuluyor. 36[36]

19. İşte bunlar çekişen iki gruptur, Rableri konusunda çekiştiler. İşte o inkar edenler, onlar için ateşten elbiseler biçilmiştir; başları üstünden de kaynar su dökülür.

20. Bununla karınları içinde olanlar ve derileri eritilmiş olur37[37].

21. Onlar için demirden kamçılar vardır38[38].

22. Ne zaman oradan sarsıcı üzüntüden çıkmak isterlerse oraya geri çevrilirler ve onlara: "Yakıcı azabı tadın" denir.

23. Hiç şüphesiz Allah, iman edenleri ve salih amellerde bulunanları altında ırmaklar akan

36[36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/419-420.
37[37] Yashara Eritilir,

38[38] Makamı Başı topuzlu demirden kamçılar.

cennetlere sokar, orada altından bileziklerle ve incilerle süslenirler; oradaki elbiseleri İpektendir.

24. Onlar sözün en güzeline iletilmişlerdir ve övülen doğru yola iletilmişlerdir.

Yukarıda sunduğumuz ayetler grubunda mü'minlerin ve kafirlerin kıyamet günü 420

karşılaşacakları akıbetler tasvir edilerek uyan ve müjdeleme birlikte gerçekleştiriliyor. Sırasıyla İşlenen konular şunlardır:

1) İnsanlar kıyamet günü, Rableri tarafından iki gruba ayrılacaklardır. Çünkü insanların bir kısmı, dünya hayatında Allah'ı inkar etmiştir. Bir kısmı ise O'na iman ederek bu doğrultuda salih ameller işlemiştir.

2) İnkarcıların akibeti gerçekten korkunç olacaktır. Kendilerine ateşten giysiler hazırlanacak, başlan üstünden karınlarda ve derinin üzerinde bulunan her şeyi eriten kaynar sular dökülecektir. Demirden kırbaçlarla bedenleri dağlanacak, kemikleri kırılacaktır. Azaplarının ve üzüntülerinin sona erdiğini sandıkları her seferinde ya da kurtulmak için her çaba harcayışlarında, azab ve üzüntü yeniden daha şiddetli bir şekilde artar. Onlara: "Yakıcı azabı tadın" denir,

3) Salih ve yapıcı ameller işleyen mü'minlere gelince, ulu Allah onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Altından bilezikler ve incilerle süslenirler. İpek elbiseler giyerler. Bu, sözün en güzelini kılavuz edinmelerinin kurtuluşa götürmesi en garantili ve övgüye en layık olan dosdoğru yolu izlemelerinin karşılığıdır.

Tefsir bilginleri[39[39]] bu ayetlerin Bedir savaşında karşı karşıya gelen rnü'minlerden bir grupla müşriklerden bir grup hakkında indiğini söylemişlerdir. Rivayete göre, Bedir savaşının öncesinde, Velid b. Utbe ve oğullan Şeybe ve Utbe er meydanına çıkmışlardı. Bunları Kureyş içinde saygınlığı bulunan bir aileye mensuptular. Soyca kendilerine denk olan amca çocuklarının karşılarına çıkmasını istediler. "Biz ve onlar husumet yapmada başkalarına göre daha Öncelikliyiz" diyorlardı. Mü'minlerden Haşimoğullarına mensup Ali b. Ebu Talib, Hamza b. Abdulmuttalib ve Ubeyde b. Haris karşılarına çıktı. Ali b. Ebu Talib'in bu ayetle ilgili olarak şöyle dediği rivayet edilir: "Ben kıyamet günü Allah'ın huzurunda husumet (mücadele) için gönderilecek ilk kişiyim". Şia mezhebine mensup raviler, Hz. Ali'nin gönderileceği bu husumetin, kendisini Halifelik hakkından mahrum edenlere karşı olacağı biçiminde bir sonuç çıkarmışlardı. Bu da onların tuhaf çıkarsamalarından biridir. Kaldı ki, bazı tefsir bilginleri İbn Abbas ve başkalarına dayanarak bundan farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: "Burada ehl-i kitapla mü'minler ya da tüm kafirlerle tüm mü'minler arasındaki husumet kastedilmiştir"

[39[39]] Taberi, Bagavi, Hazin Tabersi ve İbn Kesir

demişlerdir.

Sahih-i Buhari'de yer alan hadislerin kapsamında ifade edilen ilk rivayet ayetlerin Medine inişli olmalarını gerektirir. Oysa ayetlere damgasını vuran Mekke atmosferi ve ifade tarzı son derece belirgindir. Bu yüzden, vurgulanan hususun genelliğini söylemek daha çok içimize siniyor. Bizce ayetler, önceki ayetlerde işlenen, Peygamberimizin (s) sunduğu mesajın doğruluğunu, kapsadığı hak ilkesini, gerçekleştirdiği yol göstericilik misyonunu pekiştirmeye yöneliktir. Peygamberin sunduğu mesaja olumlu tepki gösterenlerden övgüyle söz ediliyor, onlara çeşitli ödüllerin müjdesi veriliyor. Bu arada pey-

gam berin sunduğu hak içerikli mesajı inkar edenlerin içine düştükleri sapıklığa dikkat çekilerek, bunlar bu korkunç akibete karşı uyanhyorlar. Ayetlerin ifade tarzı, bir genelgeyi andırıyor. İnsanların peygamberlik misyonunun sunduğu ilahi mesaj karşısında iki gruba ayrıldıklarına ilişkin cümleler de bu değerlendirmemizi pekiştirici niteliktedir. İlahi mesaj karşısında insanlar iki gruptur. Biri inkarcı ve sapıktır. Biri de mü'min ve samimidir. Her birini, konumuna uygun bir akibet beklemektedir.

Bu grupların akıbetlerine ilişkin tasvir ise, son derece etkileyicidir; bir yandan arzı, iştiyak ve hayranlık duygularını kamçılarken, bir yandan da sarsıcı bir korku, bir iç ürpertisi uyandırıyor. Bu ve benzeri ayetlerle hedeflenen de budur. [40[40]]

25- Gerçek şu ki, inkar edip Allah yolundan ve yerlilerle'[41[41]] dışarıdan gelenler'[42[42]] için eşit olarak güvence kıldığımız Mescİd-i Haram'dan alıkoyanlara, orada zulmederek ada-letten ayrılanlara[43[43]]' acı bir azab taddırırız.

26- Hani biz İbrahim'e Ev'in yerini belirtip hazırladığımız zaman söyle emretmiştik: "Bana hiç bir şeyi ortak koşma, tavaf edenler, kıyam edenler, rükua ve sucuda varanlar için Ev'imi tertemiz tut.

27- insanlar içinde haccı duyur'[44[44]] gerek yaya'[45[45]] gerekse uzak[46[46]]' yollardan'[47[47]]

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/420-422.

[41[41]] el-Akif Yerli, mukim. İbadet maksadıyla mescide yerleşenler için de kullamlar.

[42[42]] el-Bad Çölden veya dışarıdan gelen, yabancı.

[43[43]] Bi ilhadin bi zulmin İfadenin başındaki "ba" harfi zaiddir, fonksiyonsuzdur, "ilhad" ise eğilim gösterme anlamına gelir. Cümleyi bir bütün oiarak düşündüğümüzde şöyle bir anlam elde etmiş oluruz: Kim mescid-i haramda zulüm ve azgınlığa meyledip sapmayı isterse......"

[44[44]] Ezzin fin-nasi bi'Ihacci Gelip Kâbeyi tavaf etsinler diye insanları çağır.

[45[45]] Ricalen Yaya.,,

[46[46]] Damirin bu kelime ......Dumur kökünden geliyor ve "zayıf demektir. Daha iyi ve hızlı seğirte bilsin diye yağları eritilen zayıf bırakılan deve için kullanılan bir sıfattır.

[47[47]] Ye'tine Gelsinler. Zamir......ifadesine dönüktür.

gelen'[48][48]' yorgun düşmüş develer' [49][49]sırtında sana gelsinler.

28- Kendileri için bir takım yararlara şahid olsunlar ve kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine'[50][50] belli günlerde Allah'ın adını ansınlar. Artık bunlardan yiyin ve zorluk çeken yoksulu da doyurun.

Sonra kirlerini'[51][51] gidersinler, adaklarım yerine getirsinler. Beyt-İ Atik'i tavaf etsinler.

Bu ayetlerde;

1) Kafirlere eleştiri nitelikli bir işaret yöneltiliyor. Bunlar kafir olmalarının yanısıra, insanları Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar; O'nun hak içerikli mesajına olumlu tepki göstermelerine engel oluyorlar. Ayrıca Mescid-i Haram'a girmelerini de engelliyorlar. Oysa burasını yüce Allah, yerlisiyle, yabancısıyla tüm insanlar için bir güvenlik bölgesi,

bir dokunulmaz mekan kılmıştır.

2) Mescid-i Haram'da zulmeden, azgınlaşan ve başkalarına saldıranların sonuçta elem verici ilahi azapla karşı karşıya kalacaktan uyarısında bulunuluyor.

3) Bunu değerlendirme amaçlı bir ara söz izliyor: Buna göre yüce Allah evinin temelinin yerini Hz. İbrahim'e göstermiş, sonra da kendisine hiç bir şeyi ortak koşmamasını, bu kutsal mekanı temizlemesini, onu tavaf edeceklerin, içinde ibadet edenlerin, Allah'ın huzurunda rüku edenlerin ve secdeye kapananların ziyaretine hazır hale getirmesini, bir de insanları senenin belli bir döneminde hac için Ev'i ziyaret etmeye çağırmasını emretmiştir, ki insanlar dünyanın dört bir yanından gerek yaya ve gerek binek sırtında gelsinler, hac mevsiminde kendilerini bekleyen büyük ve önemli menfaatleri görsünler, yüce Allah'ın kendilerine rızık olarak bahşettiği hayvanları kurban olarak sunsunlar, bunları kurban ederken üzerlerinde Allah'ın adını ansınlar, etlerinden hem kendileri yesinler, hem de sıkıntı içindeki yoksullara yedirsinler, adakları yerine getirmek ve evin etrafında tavaf ziyaretinde bulunmak gibi kulluk kastı taşıyan sembol hareketleri gerçekleştirsin-ler, bu arada çeşitli ihtiyaçlarını da gidersinler. [52][52]

---

[48][48] Feccin Yol ya da bucak.

[49][49] Amik Derin, ancak ayette "uzak" anlamında kullanılmıştır.

[50][50] Ve yezkûru sma'ilahi ala ma razakahum min behimeti'l en'amİ Burada hayvanlar kurban edilirken üzerlerinde Allah'ın adının anılması kastediliyor.

[51][51] Liyakdu tafasehum Bir görüşe göre, bu ifade ile "kirlerini gidersinler" anlamı kastedilmiştir. Bu da ihramdan çıkarlarken sözkonusu olan bir durumdur. Bir diğer görüşe göre: "Üzerlerindeki yükümlülükleri yerine getirsinler" veya "ihtiyaçlarını karşılasınlar" anlamı kastedilmiştir,

[52][52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/424.

Hac Geleneğinin Yeni İnanç Sisteminde De Korunması

"Gerçek şu ki, inkar edip Allah yolundan ve Mescid-i Haram'dan alıkoyanlar.." (25-29).

Bu ayetlerin inişine sebeb oluşturacak belli bir gelişmeyle ilgili bir rivayete rastlaya-madık. Yeni ve bağımsız bir bölüm olduğu anlaşılıyor. İfade tarzından öyle anlaşılıyor ki, Mekke müşrikleri müslümanlarm Mescid-i Haram'a girmelerine engel oluyorlardı. Aynı zamanda, engellemeye ön ayak olanların ileri gelen kafirler olduğu da ima ediliyor.

Burada, yüce Allah'ın da İbrahim peygamberden bu yana Mescid-i Haram'ı bütün insanlar için bir ibadet merkezi kıldığını dolayısıyla burada insanlara haksızlık etmenin, saldırmanın ne ağır bir suç olduğunun açıklanması amaçlanmıştır. Ayetlerin ifade tarzıyla güdülen bir diğer amaç da, İbrahim peygamberin zamanına kadar uzanan Ev'in temellerinin yükseltilmesi olayı, O'nun evi her türlü şirk kalıntısından arındırması bütün insanların gelip orada Allah'a yönelik kulluk görevlerini yerine getirmelerine hazır hale getirmesi anlamına geldiği açıklamaktır.

Ayetlerin akışından hem Mekke inişli, hem de Medine inişli olmaları ihtimali beliriyor. İlk ihtimalin doğru olması durumunda, ayetlerden: "Kafirler müslümanlarm Kabe'nin yanında namaz kılmalarına, tavaf yapmalarına engel oluyorlardı" şeklinde bir sonuç çıkıyor. Nitekim Tefsir bilginlerinden Tabresi, bu ayetleri tefsir ederken böyle bir selişmeden sözetmiştir. Alak sûresinin bir ayetinde de, Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden birinin Peygamberimizin fs) Kabe'nin yanında namaz kılmasına engel olduğuna işaret edilmiştir. Adı geçen sûreyi incelerken, bu hususa açıklık getirmiştik. Bazı rivayetlerde kafirlerin bu tür girişimlerinden söz edilir. Bu rivayetlerden birinde Abdullah b. Mesud'un şöyle dediği bildirilir: Müslümanlar, Ömer b. Hattab müslüman olana kadar Kabe'nin yanında namaz kılmaya, Kabe'yi tavaf etmeye cesaret edemezlerdi. Çünkü zayıftılar ve ayrıca müşrikler de buna engel oluyorlardı"[53[53]]. Tefsir bilginleri arasında sadece İbn Kesir'in dile getirdiği ihtimalin doğru olması durumunda ayetlerden şöyle bir sonuç çıkıyor karşımıza: Müslümanlar, hicret ettikleri Medine'den hac ve umre ziyaretinde bulunmak maksadıyla Mekke'ye geliyorlardı. Kureyş kafirleri yollarını kesip Kabe'yi ziyaret etmelerine engel oluyorlardı. Üzerlerine saldırıyor, zulüm ediyorlardı.

Medine döneminde inen Enfal sûresinin bir ayetinde kafirlerin Mescid-i Haram'ın yetkili yöneticileri olduklarını iddia ederek insanların orada ibadet etmelerine engel olduklarından söz edilir: "Onlar, Mescid-i Haram'dan alı koyarlarken ve onun koruyucuları değilken, Allah ne diye onlara, azablandırmasın? Onun asıl koruyucuları yalnızca korkup sakınanlardır. Ancak onların çoğu bilmezler" (Enfal, 34). Yine Medine inişli olan Fetih sûresinde yer alan bir ayet de aynı anlamı vurgulayan ifadeler içermektedir: "Onlar inkar ettiler, sizi Mescid-i

---

[53[53]] Tarihu Ömer b. el-Hatiab" imam ibn Cevzi sh. 14.

Haram'dan ve bekletilmekte olan kurbanları, yerlerine varmaktan alıkoydular..." (Fetih, 25). Burada tarihsel bir olaya işaret edilmektedir. Bilindiği gibi Peygamberimiz (s) arkadaşlarıyla birlikte, Mescid-i Haram'ı ziyaret etmek maksadıyla Mekke'ye hareket etmiş ancak müşriklerin engellemesiyle karşılaşmıştı.

Birinci ihtimalin doğru olması durumunda -ki biz sürenin Mekke inişli olduğunu kabul ettiğimizden dolayı doğal olarak bu ihtimali destekliyoruz- bu ayetler grubu ile önceki ayetler grubu arasında bağ belirginlik kazanır. Ayetlerde temel unsur, kafirlere karşı atağa kalkmaktır. Bu bakımdan incelemekte olduğumuz ayetlerin de asıl amacı onların aleyhine bir atağa girişmek, onları sert bir dille uyarmaktır. İkinci ihtimalin doğru olması durumunda da ayet grupları arasındaki bu konu ve amaç birliği geçerliliğini korur. Bu durumda bir ara söz niteliğinde, kafirlerin insanları Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'ı ziyaret etmekten alıkoyma biçiminde ön plana çıkan tavırlarına göndermede bulunulmuş olur.

"Müzemmil", "A'raf', "Şuara" sûrelerinde buna benzer ifadeler yer alır. Yeri geldikçe vurguladığımız gibi, aradaki açık ve kaçınılmaz bir musibetten dolayı adı geçen sûrelerde, Medine inişli olduklarından şüphe duyulmayan ayetler Mekke inişli ayetlerin yanına yerleştirilmişlerdir.

Ayetler açık bir dille Kabe'nin Allah'a yönelik ibadete hazırlanışının arındinlışınm, yerlisiyle, yabancısıyla tüm insanlık için bir dokunulmaz mabed kılınışının hacca özgü ibadetlerin sistemleştirilişinin Allah'ın emretmesi sonucu Hz. İbrahim tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Aynı açıklama, Bakara sûresinde de yineleniyor ve buna ek olarak yüce Allah'ın Kabe'yi dokunulmaz, insanlar için güvenli bir toplanma yeri kıldığı belirtiliyor: "Hani Kabe'yi insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık", İbrahim ve İsmail'e de "Ev'imi tavaf edenler, itikafa çekilenler ve rüku ve secde edenler için temizleyin" diye ahid verdik. Hani İbrahim: "Rabbim, bu şehri bir güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rıziklandır" demişti de Allah: "İnkar edeni de az bir süre yararlandırır, sonra onu ateşin azabına uğratırım; ne kötü bir dönüştür o" demişti. İbrahim İsmail'le birlikte Kabe'nin sütunlarını yükselttiğinde şöyle dua etmişti: "Rabbimiz bizden bunu kabul et. Şüphesiz, Sen işiten ve bilensin" (Bakara, 125-127). Daha önce tefsirini sunduğumuz İbrahim sûresi (35-38.) ayetlerde de buna işaret edilmişti.

Aynı açıklık insanları Mescid-i Haram'dan alıkoymaları, orada insanlara zulmetmeleri, böylece Mescid-i Haram'in dokunulmazlığını ve kutsallığını çiğnemeleri nedeniyle Kureyş müşriklerine yönelik eleştiri ve uyanlar içeren ayetlerde de söz konusudur. Bu da gösteriyor ki, bunlar özellikle bu ayetlerde anlatılanları biliyor ve özellikle "A'la" ve "İbrahim" sûrelerinde açıkladığımız üzere tavırlarını tekrarlıyorlardı. Bu bakımdan yeniden bir açıklama gereğini duymuyoruz.

Kureyşliler hac geleneğini Mescid-i Haram ve çevresinin dokunulmazlığını özenle korumak,

orada her türlü saldın, savaş ve kan dökmeyi yasaklamak hususunda o kadar ileri gitmişlerdi ki, hac aylarını da kutsal ilan etmişlerdi. Bu aylarda savaşmayı ve hatta Mescid-i Haram ve çevresinde avlanmayı bile yasaklamışlardı. Bu mıntıkada savaş her zaman yasaktı. Bu yasağı çiğnemeyi günah (fıcar) olarak niteliyorlardı. Kabe ve çevresinin bu dokunulmazlığını çiğneyip de savaştıkları günleri "eyyamu'l ficar" (günah, fücur günler) olarak adlandırıyorlardı. Harem bölgesinde herhangi bir haksızlığın meydana gelmesini önlemek ve haksızlığa uğrayanlara yardım etmek amacı ile "hilfu'lfudul" (faziletliler andlaşması) adı altında bir teşkilat kurmuşlardı[54][54]. Ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, bu yüzden ayetlerde sözü edilen olayları hatırlatıyor ki. bir yandan dikkatlerini çeksin, haksızlıklarını yüzlerine vursun, eleştiriyi sağlam bir gerekçeye oturtarak onları uyarsın. Çünkü müslümanların Mescid-i Haram'a girmelerini engellemeleri onun dokunulmazlığını ve saygınlığını çiğnemeleri anlamına gelir.

Tefsir bilginleri[55][55] Kabe'nin bina edildiği koşullar öncesindeki gelişmeler, Hz. Adem'le birlikte gökten beyaz olarak indirilen, daha sonra insanların hataları yüzünden kararan Hacerü'l-Esved (kara taş)'in Kâbenin yerinde kurulu bulunup da sonradan bir tufan sonucu yıkılan ya da gökte bulunup da meleklerin ve Adem'in tavaf ettikleri "Beytü'l Ma'mur" (mamur ev)Ia ilgili olarak, sağlam ve güvenilir bir dayanağı bulunmayan çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunları uzun uzadıya anlatmayı gerekli görmüyoruz, ancak bu açıklamalar, bunların Peygamberimizin (s) yaşadığı çevrede ve çağda yaygın kanaatler olduklarının kanıtı olarak değerlendirilebilirler.

Ayetler yüce Allah'ın Hz. İbrahim'e emrettiği hususları dile getiriyor olmakla beraber aynı zamanda belli günlerde Kabe'ye hac ziyaretinde bulunmak, uzak yakın her bucaktan Kabe'ye akın etmek, bunun için büyük zahmetlere katlanmak, Kabe'nin etrafında tavaf etmek, ona adaklar sunmak yanında kurbanlar kesmek, hac mevsiminde çeşitli menfaatler sağlamak, ihtiyaçlarını gidermek gibi, Arap geleneklerinin nereden kaynaklandığım da açıklamaktadır. Bu geleneklerden biri de, mütevatir rivayetlerde işaret edilen hacc mevsimine özgü olarak kurulan çeşitli pazar ve panayırlardır. Araplar bu pazarda ürünlerini pazarlayarak ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Bunun yanında sorunları ve ihtilafları çözmeye yönelik yargı oturumları düzenliyor, şairlerin atıştığı, kabile öncülerinin soylarını övdüğü panayırlar kuruyorlardı. Arapçanm gelişmesinde, güzelleşmesinde, tüm argo şivelerini içinde eriterek

---

[54][54] Tabakat" İbnSa'd c.1 sh. 108-111

[55][55] (Bakara, 135-137) ayetlerin açıklaması içinTaberi, Beğavi ve İbn Kesir tefsirlerine bkz.

* Yazarın hacc mevsimine özgü sembolik hareketler için böyle bir değerlendirmede bulunmuş olmasına

katılmak mümkün değildir (çev.).

(Bakara, 135-137) ayetlerin açıklaması içinTaberi, Beğavi ve İbn Kesir tefsirlerine bkz.

* Yazarın hacc mevsimine özgü sembolik hareketler için böyle bir değerlendirmede bulunmuş olmasına

katılmak mümkün değildir (çev.).

tek dil haline gelmesinde ve fasahati zirvesine ulaşarak Ku'an'ın da dili olabilecek görkeme ulaşmasında herbiri değişik bölgelerde oturan Arapların ortak dili haline gelmesinde, kuşku yok ki, en büyük pay hac dönemine özgü sosyal etkinlikler çerçevesinde gerçekleşen bu edebi oturumlarındır. Bu aynı zamanda Arap birliğinin de bir göstergesiydi. Yarımadada ve yarımadanın dışında ikamet eden değişik Arap kabileleri arasında, bu sayede bir yön birliği, bir yakınlık oluşuyordu.

Hacca özgü gelenekler Araplar arasında yaygın bir kabul görmüştü, kökleşmişti. Kasas sûresi 57. ayetin açıklaması bağlamında işaret ettiğimiz gibi özellikle Mekkeliler İslam daveti yüzünden bu geleneklerin ortadan kalkması ile yaşanılacak sosyal zarardan ve tehlikeden endişeliydiler.

Bütün bunlar, hacc atmosferinin ve bir kısmı bu gün için bir hikmete ve anlama da-yanmıyorsa da* geleneklerinin putatapıcılığın ve şirkin her türlü kalıntısından ve çıplak tavaf gibi çirkin manzaralardan arındırıldıktan sonra İslam ibadet sisteminin kapsamına almışının altıdaki ilahi hikmeti açıklamaktadır. Yüce Allah, bu hikmete dayalı ve bu tür sosyal boyutları olan hacc ibadetini, imkan sahibi müslümanlara ömürde bir kerede olsa farz kılmıştır ki, aynı fırsat her yıl yenilensin. Her yıl insanlar gruplar halinde dünyanın dört bir yanından, ilahi vahyin indiği, beytıil atiki İçinde bulunduran bu mekanlara akın etsinler. Hep birlikle eşil birer kul olarak önlerine çıkan her fırsatta Allah'a boyun eğdiklerini ilan etsinler. Bireysel ibadetlerle Kurbanlarla, sadakalarla ve adaklarla O'na yaklaşmaya sebepler oluştursunlar. Hayatın her alanı ile ilgili psikolojik, sportif, sosyal, iktisadi, kişisel, turistik, tanıtımsal ve siyasal faydalar sağlasınlar.

Hacc mevsimine özgü bu geleneklerin şirk kalıntılarından ve Kabeyi çıplak tavaf etmek gibi çirkin manzaralardan arındırıldıktan sonra korunması, özü itibariyle bize yönelik bir direktif niteliğindedir. Buna göre, İslam daveti açısından önemli olan tevhittir. Bu insanların hayrının, maslahatının, dünya ve ahiret mutluluğunun garantisidir. İslam çağrısı açısından önemli olan ne olursa olsun geçmişi eskiyi yıkmak değildir. Önemli olan tevhidtir. Bu temel prensiple çelişen gelenek ve göreneklerin yıkılması gerekir. Yerine daha yararlı, daha faydalı ve daha gerekli bir pratiğin ikamesi kaçınılmazdır. Tevhid ilkesiyle çelişmedikten sonra, eskiye ait geleneklerin korunmasının bir sakıncası yoktur. Eğer müslümanlar bundan yararlanıyorsa ve eğer ortadan kaldırılışı tepki de uyandırı-yorsa bu türk geleneklere dokunmamak en iyisidir.

Bazı tefsir bilginleri[56][56] cahiliye dönemide Arapların, hacc mevsiminde boğazladıkları kurbanların etlerini yemediklerinden ve hac sûresi 28. ayetin Kurban etini müslümanla-ra helal kıldığından sozederler. Daha önce de söylediğimiz gibi, ayetler konumun bütünlüğü içinde ara söz niteliğinde olmakla birlikte , kurban kesen kimsenin onun etinden yemesinin

---

[56][56] İbn Kesir

kendisine helal olduğu yönünde bir çıkarsamada bulunmak, bizce olumlu bir girişimdir.

26. ayelte "tavaf edenler7' kelimesinden sonra kıyam edenler, rükua ve sucuda varanlar şeklinde bir ifadenin yer almış olması gösteriyor ki, İslam'daki namaz ibadetinin belli hareketlerinden olan kıyam, rüku ve secdenin İslam'dan Önce. Araplar tarafından bilinen ve Kabe'nin yanında tavafla birlikte sergilenen ibadet şekilleriydi.

Tefsir bilginleri[57[57]] bazı hadislere dayanarak belli günlerde ifadesinin kapsam hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazı rivayetlerde, bu ifadeyle zilhicce ayının ilk on günü kastedildiği, bazısında da "Arefe" ile bayram günü ve sonrasında ki günler kastedildiği belirtilmiştir. Bu günlerin sayısı da ihtilaf konusudur. İki mi, dört mü, diye Kur'an-ı Kerim bir açıklama getirmeden belli günler ifadesini kullandığında muhataplar bununla kurbanların sunulduğu günlerin kastedildiğini biliyorlardı. Müslü-manlarca benimsenen yaygın ve bilinen uygulama üzerinde düşündüğümüz zaman bayram günü ve onu izleyen teşrik günleri kurban kesilen günler kastedilmiştir diyebiliriz. [58[58]]

30- İşte böyle; kim Allah'ın haram kıldıklarını gözetip hükümlerini yüceltirse'[59[59]] Rabbinin katında kendisi için hayırlıdır. Size okunanlar dışında hayvanlar helal kılındı. Öyleyse iğrenç bir pislik olan putlardan kaçının yalan söz söylemekten de kaçının.

31- Allah'ı birleyen hanİfler olarak, O'na hiç bir ortak koşmayın. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o gökten düşmüş de onu bir kuş kapıvermiş veya rüzgar onu ıssız bir yere sürükleyip atmış gibidir.

Bu iki ayette;

1- Önceki ayetler üzerine bir değerlendirme yapılıyor: Şu halde bundan önceki ayetlerde Allah'ın haram kıldığı şeylerle, bunların hükümlerinin yüceltilmesi ile ve bu sınırın ötesine geçilmemesi ile ilgili olarak yeterli açıklamaya yer verilmiştir. Kim bu uyarıları dikkate alırsa, kuşkusuz Rabbi katında hayra ulaşmayı garantilemiş olur.

2- Söz arasında hitap, özellikle mü'minlere yöneltiliyor ve deniliyor ki: Allah, Kur'an'da yasaklananlar hariç, hayvanların etini onlara helal kılmıştır.

3- Bir sakındırma ve Özellikle mü'minlere yönelik bir emir. Bir pislikten ibaret olan

---

[57[57]] Bkz. İbn Kesir, Hazin, Taberi, Begavi

[58[58]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/424-428.

[59[59]] Hurumatillahi Allah'ın haram kıldıkları... Bir görüşe göre, bu ifadeyle, genel anlamda yüce Allah'ın çiğnenmesini, işlenmesini yasakladığı şeyler, haramlar kastedilmiştir. Bir görüşe göre de, Mescid-i Haram, haram belde (Mekke), haram ay, Harem bölgesinde ve haram ayda avlanma yasağı, Hacıların yüce Allah'a kurban olarak sundukları hayvanlar gibi Hacca özgü gelencnklcrin dokunulmazlığı kastedilmiştir. Biz birinci görüşü tercih ediyoruz. Bizce ayetlerin ruhuna daha uygundur.

putlardan, yalan söz ve iftiradan kaçınmalıdırlar. Sırf Allah'a yönelmeli, O'na hiç bir şeyi ortak koşmamalıdırlar. Allah'a ortak koşanın durumu, gök boşluğundan aşağıya düşmüş de düşüşün şiddetiyle vücudu parçalanan, her biri bir tarafa dağılan organları kuşlarca kapışılan ya da şiddetli rüzgarlar tarafından ıssız bir yere sürüklenen kimsenin durumu gibidir.

İlk bakışta da fark edildiği gibi, gerek ifade tarzı ve gerekse konu bakımından bu iki ayet, önceki ayetlerle bütünlük oluşturmaktadır. Önceki ayetlerin Mekke inişli ya da Medine inişli oluşlarına ilişkin ihtimaller bunlar için de geçerlidir. Çünkü bir zincirin halkaları konumundadırlar.

Size okunanlar dışında ifadesi ile daha önce Kur'an-ı Kerim'de haram olduğu belirtilen hayvanların kastedildiği açıktır. Nitekim "En'am" ve "Nahl" sûrelerinde üzerinde Allah'ın adı anılmaksizm boğazlanan hayvanların, leşin, domuz etinin ve akıtılmış kanın haram kılındığı belirtilmişti.

Tefsir bilginleri[60[60]] ''yalan söz" ifadesi ile ilgili olarak şöyle demişlerdir: Müşrikler, hacc sırasında şöyle telbiye getirirlerdi: "Lebbeyk la şerike leke illa şerikun huve leke temlikuhu vema meleke: Buyur senin ortağın dışında bir ortağın yoktur. Sen onun malikisin o malik değildir". Ayetteki yasaklama buna ilişkindir. Bu ifadenin şirkle, putlarla ve kimi hac gelenekleriyle ilgili yasakların kapsamında yer almış olması bu yasağın yukarıdaki "telbiye" nin aynısı olmasa bile benzeri bir duruma işaret ettiğini gösterir. Özellikle, Kur'an'ın onların Allah'a ilişkin inançlarını, aracı ve şefaatçilerle ilgili değerlendirmelerini yani ortak koştukları ilahların da Allah'a boyun eğdiğini kabul etmelerini vurgulayan ifadeleri bu yaklaşımımızı pekiştirici niteliktedir. Nitekim biraz önce yer verdiğimiz İslam öncesinin bu şirk esaslı telbiyesinin sırf yüce Allah'a özgü kıhnırak İslam'dan sonra da sürdürüldüğünü görüyoruz: "Lebbeykellahumme lebbeyk. Lebbeyke la şerikeleke lebbeyk. İnnelhamde ven-ni'mete leke vel'mulk. La şerike lek: Buyur Allah'ım buyur. Buyur ki senin ortağın yoktur, buyur. Hiç kuşkusuz hamd ve nimet senindir, mülk de. Ortağın yoktur senin"[61[61]].[62[62]]

Yalan Sözden Kaçınma Üzerine

Ote yandan bazı tefsir bilginleri [63[63]]"yalan söz'A&n kaçınmayı öngören emri, genel olarak algılamışlardır ve buradan hareketle yalan söz ve yalancı şahitliğin büyük günahlar olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bunu destekleyici ve bu ayetin anlamını pekiştirici nitelikte bazı hadisler

---

60[60] Beğavi, Hazin, Tabersi.

61[61] Bu telbiye, bu şekliyle Peygamberimizden rivayet edilmiştir. Beş müsned yazarı da eserlerinde yer vermişlerdir. Tac, c.2. sh.111

62[62] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/429-430.

63[63] Taberi, ibn-i Kesir, Beğavi, Hazin ve Tabresi

de rivayet etmişlerdir. Bunlardan birinde ravi şöyle der: Rasulullah (s) hilabetmek üzere ayağa kalktı ve şöyle dedi: Ey insanlar, yalancı şahitlik iki kez

şirkle bir tutulmuştur. Sonra "İğrenç bir pislik olan putlardan kaçının, yalan söz söylemekten de kaçının" ayetini okudu. Bunlardan biri de Ebu Bukre kanalıyla aktarılan ve Buhari ve Müslim'de yer alan şu hadistir: Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? "Evet ya Rasulullah" dedik. Buyurdu ki: Allah'a ortak koşmak, anne-ba-baya kötü davranmak... O sırada Rasulullah bir yere yaslanmıştı, sonra oturdu ve şöyle dedi: Bir de yalan söz söylemekten ve yalancı şahitlikten sakının.. Bunu tekrarlayıp durdu. Öyle ki bizler "keşke sussaydı" diye içimizden geçirdik.

Bunları nakleden tefsir bilginlerinden bazıları yalan söz ifadesi ile müşriklerin hacc esnasındaki telbiyeleri kastedilmiştir şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Bu ifadeyle her ne kastedilmişse de kuşkusuz ifadenin mutlak oluşundan hareketle genel bir yasak çıkarmak ilintisine ilişkin rivayetler sahih olsa bile, bir müslümanın her zaman ve her yerde yalan söz söylemekten ve yalancı şahitlikte bulunmaktan kaçınması gerekir. Çünkü bu tür davranışların altında büyük azgınlık, zarar ve kötülük yatmaktadır. Öyle ki Rasulullah (s) yalan söz söylemeyi ve yalancı şahitliği büyük günahların en büyüğü olarak nitelemiş ve şirkle bir tutmuştur. [64][64]

Müslümanlar Mekke'nin Fethinden Önce Hacca Gittiler Mi?

Ayetlerin akışı içinde konunun bu aşamasında putlardan kaçınılmasına ilişkin bir emrin yer almış olması, Kabe'nin içinde ve Safa ve Merve tepelerinde bulunan putların kastedildiği şeklinde bir düşünceyi uyandırıyor zihnimizde. Tevatür düzeyine ulaşmış rivayetlerde ifade edildiğine göre müşrikler bu putları kutsuyor, onlar adına kurbanlar sunuyorlardı[65][65]. Şayet bu söylenenler sahih ise ayetlerden şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Bazı müslümanlar hac mevsimine özgü ibadetleri eda etme imkanını buluyorlardı. Dolayısıyla vahyin esasını oluşturan ilahi hikmet, bu sırada putlardan kaçınmaları ve haccı her türlü şirk şaibesinden ve görüntüsünden uzak bir şekilde sırf Allah'a özgü kılmaları hususunda uyarılmalarını öngörmüştür. Şayet ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin ihtimal doğruysa, bundan şu sonuç çıkar: müslümanlar hac zamanı Mekke'ye geliyor ve bu ibadeti yerine getirme imkanını buluyorlardı.

Bu münasebetle "Allah'ı birleyenler" anlamında "Hunefaelillahi" ifadesine yer verilmiş olması "hanif' ve "hunefa" kelimelerinin oryantalistlerin iddia ettikleri gibi peygamberimizin

---

[64][64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/430-431.
[65][65] Tarihu'l Arab Kable'l İslam" Cevad Ali c.5 sh. 75

gönderilişinden önce yaşayan belli bir dinsel grubun adı olmadığını ortaya koyan güçlü bir kanıttır. Yunus sûresi akışı içinde bu hususa değindik. Bunlar şirkten, puta tapicilıktan, Allah'a meyletme anlamında kullanılan iki sözcüktür. Çünkü "hunefa" sözcüğü burada "müslümanlar" için kullanılmıştır. Ya da bu ifadeyle "müslümanlar" tevhidi sembolize eden şiarlara sarılmaya, tevhidden sapmamaya, şirki sembolize eden şiarlara eğilim göstermemeye teşvik edilmişlerdir. [66[66]]

32-İşte böyle; kim Allah'ın şiarlarını yüceltirse, şüphesiz bu kalplerin takvasındandır.

33-Onlarda sizin için adı konulmuş bir süreye kadar yararlar vardır. Sonra onların yerleri[67[67]] Beyt-i Atik'tir.

Tefsir biliminin Önde gelen isimleri24 ayetin orjinalinde geçen "şeair/şiarlar" ifadesi ile ilgili olarak, rivayetlerden ve ikinci ayetin içerdiği ipucundan esinlenerek şöyle demişlerdir. Cahiliye döneminde Araplar, kurbanlık olarak hac mahalline sevkettikleri hayvanları hafifçe yaralıyorlardı. Kabe'ye varana kadar kanlar akıp dururdu. Bu sözko-nusu hayvanın kurbanlık olarak ayrıldığının belirtisi olurdu, Dolayısıyla insanlar ondan uzak dururlardı. Buna da "iş'ar/işaretleme" ve "şaire" derlerdi. Bu şekilde işaretlenen hayvanları da "şeair" diye nitelerlerdi. Tefsir bilginleri buna dayanarak incelediğimiz iki ayetin tefsin ile ilgili olarak şöyle demişlerdir; Bu iki ayetin ilki, bu şekilde işaretlenen kurbanlıklar, yüceltmenin, onları dokunulmaz görmenin zorunluluğunu ifade etmektedir. Ayrıca bunun kalplerdeki takva duygusunun, içtenliğin, Allah'ın koyduğu sınırlara ve haccın kendine özgü geleneklerine bağlılığın göstergesi olduğuna dikkat çekmektedir. Ayetlerin ikincisi ise, bu hayvanların işaretle nişleri ile boğazlanmaları arasında geçen süre içinde onlardan yararlanmanın örneğin, sütlerini içmenin, yünlerini ve kıllarını kırpmanın, yük taşımada kullanmanın, sırtlarına binmenin, doğurdukları yavruları sahiplenmenin mubah olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu hayvanların boğazlanacakları yer de belirtiliyor. Buna göre hac zamanında kurbanların kesim yeri Kabe'nin civarı ya da içidir. Ayetin orjinalinde geçen "mahillaha" ifadesinden bu anlaşılıyor.

"Allah'ın şiarları" sözünün genci olarak ifade etliği anlam; Allah'ın farz kıldığı yükümlülükler, görevler, emirler ve dosdoğru dininin öngördüğü uygulamalardır. Nitekim Bakara ve Maide sûrelerinde yer alan ayetler de bu anlamda kullanılmıştır.

1) "Şüphesiz, Safa ile Mcrvc Allah'ın işaretlerindcndir. Böylece kim Evi hacceder veya Umre yaparsa artık bu ikisini tavaf etmesinde kendisi için bir sakınca yoktur. Kim 24- Beğavİ,

---

[66[66]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/431.

[67[67]] Mahülaha Boğazlanacakları yer. Bu da "Beyt-i Atik" denilen Kabedır.

Hazin, ibn Kesir. de gönülden bir hayır yaparsa karşılığını alır. Şüphesiz Allah şükrün karşılığını verendir, bilendir" (Bakara, 158).

2) "Ey iman edenler, Allah'ın şiarlarına, haram olan aya, kurbanlık hayvanlara, onlardaki gerdanlıklara ve Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek Bcyt-i Haram'a gelenlere saygısızlık etmeyin..." (Maide, 2).

Maide sûresinde yer alan ayet üzerinde düşündüğümüzde "kurbanlık hayvanlar" ifadesinin kavrama ilişkin genel anlayışı pekiştirdiğini göreceğiz. Bu yüzden tefsir bilginlerinin iki ayetin tefsiri bağlamında sözünü ettikleri yaralamadan ve "şeair" ifadesi ile ilgili rivayetlerden bahsedilmiyorsa da, birinci ayetin, Allah'ın helallerini/haramlarını yüceltmenin, O'nun koyduğu sınırları gözetmenin gerekliliğine ilişkin bir ikinci vurgu olması ihtimali vardır. Dolayısıyla 31. ayetin ilk bölümü değişik bir üslupla tekrarlanmış olur. Amaç, bu dokunulmazlara ve ilahi sınırlara gereken saygının gösterilmesini sağlamaktır. Buna göre ikinci ayette geçen "fi ha" sözcüğündeki zamir, adı geçen ayette işaret edilen " hayvanlar" b. dönüktür. Bunun Kur'an'da Örnekleri yok değildir. Bu değerlendirmemizin isabetli olması durumunda ikinci ayet tefsir bilginlerinin açıklamasına uygun bir nitelik kazanır ve bu iki ayetle sûrenin şu ana kadar ki akışı arasında bir a-henk sağlanmış olur.

Her halükârda incelediğimiz ayetlerle sûrenin bütünü arasında ifade tarzı ve konu benzerliği vardır. Bu benzerliği ve bağlantıyı hacca özgü bazı sembolik ibadetlerin açık-lanışında ya da yüceliklerinin İslam'da ve müsîümanlar nezdindeki Önemlerinin vurgu-lanışında gözlemleyebiliriz. Elbetteki asıl önemli olan bunların şirke ilişkin her türlü belirtiden arındırılıp sırf Allah'a özgü kılınmalarıdır. İlk bakışta da farkcdildiği gibi incelemekle olduğumuz bu iki ayetin Mekke inişli veya Medine inişli olmaları ihtimali bunların Önceki ayetlerle birlikte bir akış bütünlüğü içinde değerlendirilmelerine bağlıdır. [68[68]]

Allah'ın Belirlediği Haramlara Ve Şiarlara Saygı

Görüldüğü gibi ayetlerin Allah'ın koyduğu yasaklara ve O'nun kendisine yönelik kulluğun sembolleri olarak belirlediği şiarlara saygı göstermeye ilişkin olarak içerdikleri ifadeler, evrensel bir mesaj niteliğindedir. Buna göre Allah'ın yasaklarını ve şiarlarını gözetmek, bunlara kalben ve bedenen saygı göstermek, kutsallıklarını çiğnememek, onları çarpıtacak şekilde yorumlamamak her gerçek müslümanın görevidir. Bu değerlendirme, emir, yasak, mubah kılma, sakındırma, teşvik etme ve ürkütme niteliğinde olmak üzere Allah kelamının ve Hz. Peygamber'in sünnetinin kapsadığı her şey için geçerlidir. "Beyt-i Atik" ifadesi kullanılışı itibariyle son derece önemlidir. Bu ila-denin altında Kabe'nin yapılışının çok

---

[68[68]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/432-433.

eskilere dayandığı ve bu eski zamanlardan beri tek ve ortaksız Allah'a kulluk amacı ile kullanıldığı anlamı yatmaktadır. 69[69]

34- Biz her ümmet için bir mensek'70[70] (ibadet tarzı, ibadet ve kurban yeri) kıldık, O'nun kendilerine nzık olarak verdiği hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye. İşte sizin ilahınız bir tek ilahtır, artık yalnızca O'na teslim olun. Sen alçak gönüllü olanlara müjde ver.

35- Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir'71[71] kendilerine İsabet eden musibetlere sabredenler, namazı dosdoğru kılanlar ve nzık olarak verdiklerimizden infak edenlerdir.

Bu iki ayette;

1) Yüce Allah'ın bu güne kadar gelmiş geçmiş her ümmete kurban kesimi, yeri ve şekli bağlamında çeşitli yükümlülükler öngördüğüne dikkat çekiliyor. Bununla güdülen amacın da hayvanları boğazlarken, bunları kendi hizmetlerine sunan Allah'a karşı bir şükür ifadesi olarak, O'nun adını anmaları olduğu vurgulanıyor.

2) Bu uyarıyı şöyle bir değerlendirme izliyor: Bütün insanların ilahı birdir. Birden çok tanrı anlayışı yanlıştır, geçersizdir, dayanaktan yoksundur. Bütün insanların görevi bu tek ve ortaksız ilaha teslim olmak, kulluğu O'na özgü kılmak ve sadece O'nun hükmüne boyun eğmektir.

3) Peygamberimize, Allah'a içtenlikle kulluk sunan O'na boyun eğen mü'minleri müjdelemesi emrediliyor. Bunların yanında Allah anıldığı zaman heybetiyle kalpleri titrer. Başlarına bir musibet geldiğinde sabrederler, Allah'ın rızasına yönelik olarak eziyetlere, acılara katlanırlar. Namaz kılmayı ve kendilerine rızık olarak verilen mallardan hayır amaçlı harcamada bulunmayı temel ve savsaklanamaz görev bilirler.

Bu iki ayet de ifade tarzı ve konu açısından sûrenin akışının devamı niteliğindedir. Öyle anlaşılıyor ki, burada yüce Allah'ın önceki ayetlerde değindiği ilahi sınırlar ve yükümlülüklerin ilk kez ön görülmediği, tersine yüce Allah'ın tüm gelmiş geçmiş ümmetler için öngördüğü bir yasa olduğu açıklanmak isteniyor. Hiç kuşkusuz bunun yüce Allah'ın tekliği ve ortaksızlığı, doğrudan ilgisi vardır. Bu ayetler de güdülen bir diğer a-maç da müslümanları sırf Allah'ın rızasına yönelik olarak bu yükümlülükleri yerine getirmeye teşvik etmektir. Yamsıra Allah'ın koyduğu sınırları kollayıp gözeten, O'nun belirlediği yasakları önemseyen,

---

69[69] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/433.

70[70] Mensek "Mef'al" vezninden olan bu kelime, ibadet yeri veya vacip ibadet anlamına gelir. Bu kelimenin bir anlamı da "kurban"dır. Bakara suresinin bir ayetinde de bu anlamda kullanılmıştır: "Kim sizden hasta ise veya başından şikayeti varsa, onun ya oruç ya sadaka veya kurban olarak fidye vermesi gerekir" (Bakara, 196).

71[71] Muhbıtin Alçak gönüllüler veya huşu içinde ibadet edenler, ya da boyun eğenler.

öngördüğü yükümlülükleri yerine getiren salih ve içtenlikle boyun eğen mü'minlerden Övgüyle söz ediliyor. Allah'ın emirlerine uydukları, kendilerine nzık olarak bahşedilen malların bir kısmını hayır amacına yönelik olarak harcadıkları belirtiliyor.

Belki de Peygamberimize kurban ibadeti ile ilgili olarak ayrıntı ya da ana konulara ilişkin bir soru yöneltildi, dolayısıyla vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, kurban meselesinin ele alındığı bu bölümde, söz konusu iki ayetin inişini ön gördü.

Bu ayetlerin Mekke ya da Medine inişli olmaları aynı oranda muhtemeldir. Çünkü bir konu ekseninde uzayıp giden bir zincirin halkası konumundadırlar. [72][72]

36- İri cüsseli'[73][73] develeri size Allah'ın işaretlerinden kıldık, sizler için onlarda bir hayır vardır. Öyleyse onlar bir dizi[74][74] halinde boğazlanırken, Allah'ın adını anın; yanlan üzerine yattıkları zaman'[75][75] da onlardan yiyin, kanaatkar'[76][76] ve isteyene'[77][77] yedirin. İşte böyle, onlara sizin için boyun eğdirdik, umulur ki, şükredersiniz.

37- Onların etleri ve kanları kesin olarak Allah'a ulaşmaz, ancak O'na sizden takva ulaşır. İşte böyle onlara sizin için boyun eğdirmiştir; O'nun size hidayet vermesine karşılık Allah'ı tekbir etmeniz için. Güzel davrananları müjdele.

İlk ayette;

1) Müslümanların dikkati bir hususa çekiliyor. Buna göre yüce Allah-iri cüsseli deve ve sığırları kendisine yönelik kulluğun (kurban) işaretlerinden kılmıştır. Kanla işaretlenmelerini, adanmalarını dolayısıyla kurban edilmelerini öngörmüştür. Bunlarda kendileri için hayır ve bereketler vardır.

2) Bu iri cüsseli kurbanlıkların boğazlanmalarının niteliği ve üzerlerinde yapılacak tasarrufların şekli açıklanıyor. Bunlar dizili halde ya da ayaktayken üzerlerinde Allah'ın adı anılarak boğazlanırlar. Yere düştüklerinde boğazlama işlemi tamamlanır. Sonra etle-. ri dağıtılır. Hem sahibi, hem de muhtaç durumunda olup da dilenmeyen ve dilenen kimseler yerler.

---

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/434-435.

[73][73] el-Budne Bedene'nin çoğulu. Kurban edilen deve ve Siğır gibi hayvanlar. Cüsselerinin ya da bedenlerinin iriliğinden böyle isimlendirilmiş-terdir.

[74][74] Savvaf Ayaklan dizi hâlinde bağlı.

[75][75] Vecebet Düştüklerinde yanlan üzere yattıklarında ya da artık nefes alıp veremez olduklarında veya boğazlan kesildikten sonra can verdiklerinde.

[76][76] el-Kânİ Muhtaç olduğu halde, dilenmekten kaçınan.

[77][77] el-Mu'terr Muhtaç olup da dilenen kimse.

3) Yüce Allah'ın bu hayvanlara kendileri için boyun eğdirilişinin hangi amaca yönelik olduğu vurgulanıyor; Allah'ın lutfunun bilincine varsınlar, rahmetinin etkisini görsünler ve buna karşılık olarak O'na şükretsinler.

ikinci ayette;

1) Kurban ibadeti ile ilgili bu yükümlülükleri Ön gören Yüce Allah'ın, bu ibadetin psikolojik etkilerini onların gönüllerine yansıttığı, dolayısıyla O'nun emir ve yasaklarına koyduğu sınırlara riayet edilmesi gerektiği vurgulanıyor. Yüce Allah kesilen kurbanların kanlarından ve etlerinden yararlanmaz, O bu hayvanlara onlar için boyun eğdirirken, sözkonusu sınırları ve yükümlülükleri belirlerken, kendisine şükretmelerini, doğru yola iletmesinin, gerçeğe ulaştırmasının karşılığı olarak emirlerini ve kendisine yönelik kulluğun sembolize eden işaretleri yüceltmelerini amaçlıyor.

2) Kendilerine farz kılınan ibadetleri en güzel şekilde yerine getiren, en olumlu tavrı sergileyen kimseleri müjdelemesine ilişkin olarak Peygamberimize (s) bir emir yöneltiliyor.

Bu ayetlerde ifade tarzının ve konunun bir devamı niteliğindedir. Aynı zincirin halkası oldukları için Mekke inişli ve Medine inişli olmaları aynı oranda muhtemeldir.

Ayetlerin atmosferinden hareketle kanla işaretlemenin ve üstünlüğünü vurgulamanın sığır ve develere özgü kılınışının altında bir gerçeğe işaret edildiğni görüyoruz. Cahiliye Arapları, koyunları da böyle işaretliyorlardı. Dolayısıyla müslümanların dikkati daha üstün ve daha yararlı olan kurbana çekilmiştir.

Tefsir bilginleri: "Araplar kurban olarak kestikleri deve sığırların etlerini yemezlerdi. "Onlardan yiyin" ifadesi bu geleneği kaldırıyor ve müslümanların kurban etlerinden yemelerini helal kılıyor", demişlerdir. Daha önce bir münasebetle bu değerlendirmeye işaret etmiştik. Bizce olumlu ve dikkate değerdir. [78[78]]

Kurban Kesmenin Hikmeti

"Onların etleri ve kanları kesin olarak Allah'a ulaşmaz ancak O'na sizden takva ulaşır".

Tefsir bilginleri rivayetlere de dayanarak bu ifade ile ilgili şu değerlendirmede bulunmuşlardır; Cahiliye döneminde Araplar kestikleri kurbanların kanlarını Kabe'nin duvarlarına sürerlerdi. Dolayısıyla bu ifade, müslümanlari bu cahili gelenekten uzaklaştırmaya yöneliktir. Biz bu değerlendirmeyi ihtimal dışı görmüyoruz. Bunun yanında yüce Allah'ın kurban ve diğer ibadetlerle ilgili olarak belirlediği işaretlere ilişkin sınırların ve tavsiyelerin amacını açıklamaya yönelik bir ifade tarzı olmasını da ihtimal dahilinde görüyoruz. Amaç

[78[78]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/436.

kulların kalplerindeki takva duygusunu harekete geçirmek, dolayısıyla günahlardan, sakıncalı şeylerden uzak durup yararlı ve yapıcı (salih) amellere yönelmelerini sağlamaktır.

Ayetin vurgulamak istediği anlam her ne olursa olsun, ifade tarzından İslam şeriatının özüne ve hedefine dikkat çeken oldukça etkili bir mesaj algılanmaktadır. Gerçeklen ulu Allah insanların namazlarından, oruçlarından, kurbanlarından, yüzlerini doğuya veya batıya çevirmiş olmalarından herhangi bir çıkar sağlamaz. Tersine O'nun insanlara emrettiği bu kulluk sunma biçimlerinin arka planında, insanların kalplerinde takva duygusunu uyandırmak, onları hayrı, iyiliği ve salih ameli Ön plana çıkarıcı bir hayat biçimi benimsemeye teşvik etmektir. Kuşkusuz bunda ders alınacak, üzerinde durulacak önemli bir mesaj vardır. 79[79]

İslam Öncesi Kanunların Önemi Ve Bunların Korunmasının Hikmeti:

İmdi, kurban ibadeti üzerinde bu kadar durulması, Peygamberimizin gönderilişinden önce, hac mevsimi, kulluk kastı taşıyan etkinlikleri çerçevesinde, bu ibadete verilen önemi ortaya koymaktadır. Belki de kurban kesme ibadetinin önemi yoksul Arap kitlelerinin etlerinden ve derilerinden yararlanıyor olmasından ileri geliyordu. Bunu göz önünde bulundurduğumuzda, İslam'da bu geleneğin neden korunduğunun hikmetini anlıyoruz. Kuşkusuz bu gelenek yeni dinin ibadet sistemi içindeki yerini alırken, boğazlama ve adama mekanı bağlamında her türlü şirk belirtisinden arındırılmıştır. Etinden yararlanma hususunda hafifletici açıklamalarda bulunulmuş, kurbandan yararlandırmanın çerçevesi geniş tutulmuştur. Hem kurban sahibinin, hem yoksulların (isteyen ve istemeyen ihtiyaç sahiplerinin) yararlanması hükmü getirilmiştir. Bütün bunlar Kur'an'ın yasama yöntemine uygun gelişmelerdir. Ki bu yöntemin genel olarak geçmişteki geleneklerle sıkı bir ilişkisi vardır. Nitekim Maide sûresinde yer alan bir ayette şöyle buyurulur: "Allah, Beyt-i Haram Kabe'yi insanlar için bir kıyam evi kıldı; haram ayı, kurbanı ve boyunlardaki gerdanlıkları da" (Maide, 97). Gerdanlıklar, hac mevsiminde Allah için kurban edilmek üzere Kabe'ye gönderilen kurbanlık hayvanların boynuna takılırdı. Ayeti-i kerime bu geleneğe Beyt-i Haram ve Haram ay düzeyinde bir önem vermiştir. Kuşkusuz bu şekilde söz konusu geleneğin insan hayatı için oynadığı role dikkat çekilmiştir. 80[80]

38- Şüphesiz Allah iman edenleri savunur. Gerçekten Allah hain81[81] ve nankör olan kimseyi sevmez.

79[79] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/436-437.
80[80] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/437.
81[81] îfaVvan Hıyanet kelimesinin mübalağa sığası.

39- Kendilerine zulmedilmesi dolayısıyla[82[82]] onlara karşı savaş açılan mü'mİnlere savaşma izni verildi. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç yetirendir.

40- "Onlar yalnızca; Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı haksız yere'[83[83]] yurtlarından sürgün edilip çıkarıldılar. Eğer Allah'ın insanların kimini kimiyle defetmesi olmasaydı, manastırlar'[84[84]] kiliseler[85[85]], havralar[86[86]] ve içinde Allah'ın isminin çokça anıldığı mescidler muhakkak yıkılır giderdi. Allah kendi (dinİ)ne yardım edenlere kesin olarak yardım eder. Şüphesiz Allah güçlü olandır, aziz olandır.

41- Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleştirir, iktidar sahibi kılarsak, dosdoğru namazı kılarlar, zekatı verirler, ma'rufu emrederler, münkerden sakındırırlar. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir.

1) Yüce Allah mü'minleri savunur, onları himaye eder; O'nun emanete ve ahitlere ihanet eden, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük edip ilahhğim inkar eden kimseleri sevmesi, mutlu etmesi ve başarıya ulaştırması mümkün değildir, diye mü'minlere güvence veriliyor, yüreklerine güven duygusu aşılanıyor.

2) Bunu bir ültimatom izliyor: "Rabbimiz tek ve ortaksız Allah'tır demekten başka geçerli bir neden olmaksızın, zulme uğratılarak, saldırılara maruz bırakılarak yurtlarından sürgün edilen ve bundan dolayı savaşmak durumunda kalan müslümanlara izin verilmiştir!" Arkasından şu güvence veriliyor: Allah mazlum müslümanlan zafere ulaştıracak, onlara yardım edecek güce sahiptir. Çünkü O, dinine yardım edenlere yardım etmeyi üzerine almıştır. O güçlüdür, üstün iradelidir. O'nu altedecek kimse yoktur.

3) Zulüm ve saldın karşısında nefsi müdafaa (öz savunma) hakkının verilmiş olmasının gerekçesi de şu şekilde açıklanıyor; Eğer Allah'ın insanlann kimini kimisi ile savması olmasaydı, yani saldırıya maruz kalana, saldırgana karşı çıkmasını, kendini savunmasını ilham etmeseydi, zulüm ve bozgunculuk bütün yeryüzünü kaplayacaktı. Kimse Allah'ı anmayacaktı. Müslümanlara, hıristiyanlara ve yahudilere ait çeşitli mabedler yıkılıp gidecekti.

4) Yüce Allah'ın mü'minlere yardım etmesinin ve onları yeryüzüne egemen (almasının

---

[82[82]] Uzİnelillezine yukatilene biennehum zuli-mu Yüce Allah savaşmak durumunda kalan mü'minlerin mazlum konmun-da olduklarını karara bağladı. Veya mazlum konumunda oldukları için, misliyle karşılık vermelerine izin verildi.

[83[83]] Ellczine uhricu mındiyarihim bigayrıhakkin İfadeden, dinden döndürme amaçlı baskı, şiddet ve terörün etkisiyle yurtlarından çıkmak zorunda kalan veya bir yerlere sığınan kimselerin kastedildiği anlaşılıyor.

[84[84]] Savamı Savmaa'mn çoğulu bir ibadet yeri. Hıristiyan rahiple-rinin inzivaya çekildikerini tenha yerlerdeki manastırlar.

[85[85]] Biyeün 'Biyet' in çoğulu. Kiliseler.

[86[86]] Salava İbranice "saluta"nın Arapçalaşmiş şekli. Yahudi mabedi. Havralar.

doğuracağı büyük ve önemli gelişmelere dikkat çekiliyor: Mü'minler Allah'a inanmış, hakkı, adaleti ve hayrı birincil hedefleri haline getirmişlerdir. Bu yüce Allah tarafından konulan şeriatın kendilerine yüklediği bir görevdir, bir yükümlülüktür. Dolayısıyla Allah onları yeryüzüne egemen kıldığında, kendilerine güç ve iktidar bahşettiğinde namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emredip (yaygmlaştınp) kötülüğü yasaklarlar.

5) Yüce Allah'ın mü'minlere yönelik va'dinin ve yardımının gerçekleşeceğine ilişkin son değerlendirme: Herşey Allah'ın emri doğrultusunda gelişir ve her şey sonunda O'na varır, [87[87]]

Allah'ın Mü'minleri Savunması

"Şüphesiz, Allah iman edenleri sever" diye başlayan ayetler grubunun yeni ve bağımsız bir bölüm niteliğinde olduğu açıktır. Sadece Zemahşeri, bu ayetlerin Medine'ye hicret etmek üzere Mekke'den çıkan ve girişimleri müşrikler tarafından engellenmeye çalışıldığı için savaşmak durumunda kalan bir grup müslüman hakkında indiğini söylemiştir. Ama buna ilişkin bir kaynaktan ya da dayanaktan söz etmemiştir. Tefsir biliminin Önde gelen isimlerinin büyük çoğunluğunun kanaati şöyledir:[88[88]] İslam çağrısının başladığı ilk dönemlerde müslümanlar Mekke'li kafirlerin baskısına maruz kaldıkları zamanlarda gidip Rasulullah (s)'tan onlara karşılı verme ve savaşma iznini isterlerdi. Rasulullah (s) ise onlara sabretmeyi tavsiye eder ve şöyle derdi: "Allah bana savaşma iznini vermedi". Daha sonra Medine'ye hicret edilince savaşla ilgili inen ilk ayetler olarak bunlar nazil oldu.

Ayetlerin içeriği, Medine inişli olduklarına ilişkin[89[89]] görüşü pekiştirici niteliktedir. Şu kadarı var ki, ayetlerde savaşa izin verildiğine ilişkin net bir ifade yoktur. Sadece istekleri dışında ve haksız yere yurtlarından sürülen kafirlerin eziyetlerine maruz kalan, zulme uğratılan, saldırıların hedefi haline gelen müslümanların varlığından söz ediliyor. Ancak şunu diyebiliriz: Ayetlerin içeriğinden ve ifade tarzından daha önce izin verilmezken, bu ayetlerde savunma amaçlı cihada izin verildiğine ilişkin bir sonuç çıkarılabilir. Nitekim Casiye sûresinde yer alan: "İman edenlere de ki: Allah'ın günlerini um-mayanları bağışlasınlar" (Casiye, 14) ayetini incelerken, yukarıdaki ayetlerin konuya ilişkin olarak inen ilk ayetler olduğunu söylemiştik.

Grubu oluşturan ilk ayette, açıkça müslümanların savaştıklarından sözediliyor. Ancak müşrikler tarafından gerçekleştirilen bu saldırıların, Mekke döneminde müslümanlara karşı toplu bir savaş hali gibi mi gerçekleşti, yoksa onların Mekke'den çıkışlarından sonra mı

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/438.
[88[88]] Taberi, Beğavi, fbn Kesir, Hazin ve Tabersi.
[89[89]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin ve Tabersi.

gerçekleşti bilinmiyor? Bununla ilgili bir rivayete de rastlayamadık. Ayet-i kerimenin bu şekilde tasvir ettiği bu manzara ile bazı zayıf müslümanların zaman zaman Mekke'de uğradıkları baskılar mı kastediliyor? Yoksa hicret sonrası saldırı ve savaşlar mı kastediliyor? Rivayetler arasında buna açıklık getirecek bir ifade bulamadık. Sûrede ayrıca Allah yolunda hicret edip sonra ölen veya öldürülen kimselerden övgüyle söz ediliyor. Ayetin Medine inişli ve erken dönemde inmiş olması muhtemeldir. Ayrıca bu türden herhangi bir saldırıya da işaret edilmiş olabilir.

Eğer bu ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin yaklaşımımız doğruysa bu ayetler, hicretten sonra kafirlerin geçmişte kendilerine karşı takındıkları bir münasebetle hatırlatılması amacına yönelik olarak buraya yerleştirilmişlerdir, demektir.

Ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin görüşü daha doğru bulmamıza karşın Mekke inişli olmaları da muhtemeldir. Kuşkusuz bu sûrenin bütünüyle Mekke inişli olması ihtimaline bağlıdır. Bu durumda ayetlerin içerdiği müslümanların kafirler tarafından eziyete uğratılan mazlumlar oldukları ve Allah'ın da onlan savunduğu şeklindeki açıklama güven aşılamaya ve konumlarını pekiştirmeye yöneliktir. Dolayısıyla yurtlarından çıkarılışlarına ilişkin ifade ile de kafirlerin baskısı sonucu Habeşistan'a hicret etmeleri kastedilmiştir. Yüce Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Ayetlerin içeriğinden ve atmosferinden bu hitaba ve izne konu olanların özellikle hicret eden mü'minler olduklar anlaşılıyor. Bundan da anlaşılacağı gibi, Rasuluilah (s) Medine'ye yerleştikten sonra ve Bedir savaşı öncesinde düşmanı-gözlemek üzere keşfe çıkardığı müfrezeler, rivayetlerden algıladığımız kadarıyla sadece bu müslümanların durumu ile uyuşmaktadır[90[90]]. Şu ayet-i kerime de bu değerlendirmeyi destekler niteliktedir: "Şüphesiz iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler: İşte onlar, Allah'ın rahmetini umabilirler. Allah bağışlayandır, esirgeyendir" (Bakara, 218). Bu ayet-i kerime Mekke sınırlarına yakın Nihle vadisinde Abdullah b. Cahş komutasındaki müfreze ile müşrikler arasında geçen bir çatışma üzerine inmişti. Öyle anlaşılıyor ki, bu o-lay haram aylardan biri olan Receb ayı içerisinde meydana gelmişti[91[91]]. Müşrikler bu olayı peygamber efendimiz ve mü'minler aleyhinde kullanmaya ve onları haram ayın dokunulmazlığına saygı göstermemekle suçlamaya başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki ayet indi. Bundan önceki ayette ise yaşanan olayın gerekçesi müşrikler müslümanlara eziyet ediyorlardı. Mekkedeyken onlara Mescid-i Haram yanında ve haram ayın içinde dinden döndürme amaçlı baskılar uyguluyorlardı, şekiinde açıklanıyor: "Sana haram olan ayı, onda savaşmayı sorarlar. De ki: "Onda savaşmak büyük bir günahtır. Ancak Allah kalında Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkar etmek, Mescid-i Haram'a engel olmak ve halkını oradan çıkarmak daha

[90[90]] "Tabakat" İbn Sa'd. c.3 sh. 43-49

[91[91]] 'Tabakat" İbn Sa'd c.3 sh:43-49

büyük bir günahtır. Fitne adam Öldürmekten be-terdir. Eğer güç yetirirlerse, sizi dinimizden geri çevirinceye kadar sizinle savaşmayı sürdürürler; sizden kim dininden geri ve kafir olarak ölürse, artık onların bütün işledikleri dünyada da ahirette de başa çıkmıştır ve onlar ateşin halkıdır, onda süresiz kalacaklardır" (Bakara, 217).

Şunu da vurgulamakta yarar vardır: Bu açıklama, ayetlerin Mekke inişli olmaları ihtimaline yönelik bir dayanak olarak algılanmamalıdır. Pekâlâ müslümanlar, Medine'ye hicret ettikten sonra, intikam amaçlı operasyonlarına dayanak olarak bunu ileri sürmüş olabilirler. 92[92]

Ayetlerin Kapsadığı Etkili Ve Evrensel Mesajlar

İncelemekte olduğumuz ayetler, çeşitli direktifler, kurallar ve sonuçlar kapsamaktadır. Toplumsal ve genel nitelikli bu olgular evrensel, derin, etkili ve birçok bakımdan hayranlık uyandırıcıdır. Ayrıca en ideal biçimiyle İslam'ın egemenliği altında gelecekte insanlık aleminin alacag! şekle de göndermede bulunuluyor. Ayetlerden sırasıyla şu direktifleri ve mesajları algılıyoruz:

1) Zulme uğrayan, saldırıya maruz kalan, özgürlüğü ve insan haklan elinden alınan ve saygınlığı ayaklar altına alınanlar, zulüm ortadan kalkıp haklarını, özgürlüklerini ve onurlu hayat haklarını garantiye alana kadar kendilerini savunma, zulme başkaldırma haklan vardır.

2) Saldırganlığı ve zulmü bertaraf etme ve bu hususta dayanışma içinde olma top-

lumsal bir zorunluluktur. Özgürlüğün, insan haklarının, adaletin ve tam güvenliğin garanti altına alınması için bundan başka seçenek yoktur.

3)Temelde ya da sonuç itibariyle savunma nitelikli olmayan her savaş, zorbalığa da-yanıyordur, İnsan haklarının can güvenliğinin ve toplumsal çıkarların ihlali anlamına gelir.

4)Yapıcı, salih mü'mİnlere, Allah'ın yardımcıları olduğu kendilerini desteklediği ve yeryüzüne egemen kdacağı güvencesi veriliyor, Bunların egemenliğinde birilerinin üstünlük taslamasına, sömürgeciliğe, soygunculuğa, müstekbirliğe fırsat verilmez. Salih mü'minlerin egemen olduğu bir yeryüzünde zulüm, saldırganlık, tahakküm ve kula kulluk olmaz. Orada Allah'ın dinî hayata geçirilir sırf Allah'a yönelik kulluğun bir ifadesi olarak namaz kılınır, yoksullara muhtaçlara ve fakirlere zekat verilir. Böylece sosyal adalet gerçekleştirilir. İnsanın doğuştan getirdiği iyi özelliklerle uyuşan (maruf), hayır, iyilik, yapıcılık, hak, adalet, onurluluk ve eşitlik emredilir. İnsanın öz yaratılışı gereği tiksindiği (münker), kötülük, bozgunculuk, yıkıcılık, tembellik, avarelik, zorbalık, onursuzluk, zulüm, günah ve iğrenç şeyler yasaklanır. Diğer bir ifadeyle salih mü'minlerin egemenliklerinin gölgesinde faziletli bir toplum kurulur.

92[92] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/440.

Bunun yanında incelediğimiz ayetler grubunun son ayetinin atmosferinden ve ruhundan şu mesaj algılanıyor: Yüce Allah'ın yeryüzüne egemen kılması sonucu, salih mü'minlerin yapıp ettikleri, Allah'ın dininin kendilerine kazandırdığı özelliklerdir. Bundan hareketle diyebiliriz ki: Allah tarafından yeryüzüne egemen kılındıktan sonra bu tür olumlu faaliyetler içinde olmayan müslümanlar, Allah'ın dininin müslüman kimselere kazandırdığı özellikleri ihlal etmişlerdir; böylece yüce Allah'ın doğru, ihlash müslümanlar için çizdiği sınırların kazandırdığı yapıcı özelliklerin dışına çıkmışlardır. Hiç kuşkusuz Kur'an ayetlerinin içerdiği bu mesajda da bir etkileyicilik, kararlılık ve tavizsiz bir hayata yönelik bir direktif vardır. [93[93]]

Zulüm Kavramı Ve Boyutları

Daha önceki münasebetlerde kaçırdığımız bir fırsatı, şimdi değerlendirerek, zulüm kavramı üzerinde bir parça durmak istiyoruz: Bu kelime ve türevleri Kur'an-ı Kerim'de üç yüz küsur kere geçmektedir. Bu da vahyin inişine esas oluşturan ilahi hikmetin konuya verdiği önemi ve bu kavramın kapsamına giren adaletin zıddı zorbalık, doğru yolun zıddı sapıklık, cana kıyma, kendine ve başkasına zarar vernıe, insanların özellikle zayıfların özgürlüklerine, haklarına, mallarına ve kanlarına tecavüz etme, insanları sömünne, tahakküm etme, Allah'ın dinine ve yoluna girme önerilerine karşı büyüklük kompleksi ne kapılma, günah işleme ve hakları- gasbetme gibi suçların diğer bir ifadeyle bütün kötülük ve hayasızlıkların tedavisine, ortadan kaldırılmasına gösterdiği özeni ortaya koymaktadır. Zulmü en yaygın biçimiyle somutlaştıran ifadeler içeren ayetleri kapsayan bir çok sûrede, kelimenin içerdiği değişik anlamıyla birlikte zulüm ve zalimlere sert eleştiriler yöneltiliyor. Zalimler aşağılayıcı saldırılara maruz bırakılıyor, lanetler yağdırılıyor. Dünya ve ahirette uğrayacakları onur kırıcı, rezil hayata işaret ediliyor. İçinde bulundukları durumun iğrençliği yüzlerine vurularak, ezilen kitleler, bunlarla mücadeleye her yola başvurarak, zalimlere boyun eğmemeye, karşılarında susmamaya davet ediliyorlar. Zalimlere karşı yürütülecek mücadelenin onur, saygınlık, hak ve Allah'ın dinine yardım etme mücadelesi olduğu vurgulanıyor. Zulüm karşıtı mücadelenin saflarında yer almamanın günah, kötülük, alçaklık ve onursuzluk olduğu, zalimleri cesaretlendirdiği, azgın-laştırdığı belirtiliyor. Bunun altında zulüm ve zalimler sorununu çözücü, zulüm ve zalimlerden kaçınmayı öngören bir Kur'an mesajı yatmaktadır. Kuşkusuz bu, Kur'anın eşsiz ifade tarzının bir özelliğidir. [94[94]]

42- Eğer seni yalanlıyorlarsa, onlardan önce Nuh, Ad, Se-mud kavmi de yalanlamıştı.

[93[93]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/440-442.
[94[94]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/442-443.

43- İbrahim'in kavmi ve Lut'un kavmi de.

44- Medyen halkı da. Musa da yalanlanmıştı. Böylelikle Ben, o inkar edenlere bir süre tanıdım, sonra onları yakala-yıverdim. Nasılmış beni inkar etmek.

45- Zulmediyorken yıkıma uğrattığımız nice ülkeler vardır ki, şimdi onların altlan üstlerine gelmiş[95[95]] ıpıssız durmakta,[96[96]]ı kullanılmaz durumdaki terkedilmiş'[97[97]] yüksek sarayları çın çın ötmektedir.

46- Yeryüzünde gezip dolaşmıyoıdar mı, böylece onların kendisiyle akledebilecek kalpleri ve işitebilecek kulakları oluversin? Çünkü doğrusu gözler kör olmaz, ancak sinelerdeki kalpler körelir.

Bu ayetlerde;

1) Hitab Peygamberimize yöneltiliyor: Şayet kafirler onu yalanlıyorlarsa, kuşku yok ki, daha önce gelmiş geçmiş Nuh, Ad, Semud, İbrahim, Lut ve Medyen kavmi gibi kafir topluluklar da peygamberlerini yalanlamıştı. Musa da yalanlanmıştı. Bunun üzerine yüce Allah, peygamberlerini yalanlayan kafirlere az bir süre tanıdı, sonra onları suç üstü yakaladı. Allah'ın tepelemesi pek şiddetliydi, silinmez izler bırakmıştı.

2) Kafirleri azarlamaya yönelik ifadeler içeren bir hatırlatmada bulunuluyor: Yüce Allah zalim oldukları için nice ülkeyi yıkıma uğratmıştır. Şehirlerinin altı üstüne gelmiş, yerle bir olmuştur. Bunun sonucunda nice kullanılır haldeki kuyu kurudu, kullanılmaz hale geldi. Görkemli saraylar çın çın ötüyor. Mutlulukları yüzlerinden okunan neşeli saray halkının yerinde şimdi yeller esiyor.

3)Ardından bazı sorular yöneltiliyor. Eleştiri, yadsıma, azarlama nitelikli bu sorularda peygamberi yalanlayan kafirler yeryüzünde hiç dolaşmadılar mı, geçmişte yüce Allah'ın kendilerine benzeyen zalim toplulukları tepelemesinin izlerini görmediler mi? Ya da onların başına gelenlerle ilgili haberleri duymadılar mı ki ibret almıyorlar? biçiminde duyarsızlıkları, anlayışsızlıkları dile getiriliyor. Eleştiri ve azarlama nitelikli bu ifadeden, ayete muhatab olan Arapların, gelip geçmiş toplulukların (Ad, Semud vs.) çöldeki harap yurtlarını bildikleri, onların üzerine inen yıkıma uğpatıcı ilahi azabın izlerini gözlemledikleri anlaşılıyor. Üstelik bu yıkımın, ilahi bir azabın sonucu gerçekleşmiş olduğunu da biliyorlardı.

4) Buna rağmen, Kur'an'a muhatap olan ve geçmişteki benzeri toplulukların başına gelen

---

[95[95]] Haviye Çökmüş, ıpıssız veya yıkık, virane

[96[96]] TJruşiha Zemahşeri "el-Keşşaf' adlı tefsirinde şöyle der: Evin ya da çadırın tavanı gibi seni gölgeleyen veya gölgelik olarak kullandığın herhangi bir şeye "arş" denir, "altı üstüne gelmiş" sözü, tavanı yere çökmüş anlamında kullanılmıştır.

[97[97]] Muattalatin Tzrkedi\n\iş, kimsenin uğramadığı, kullanılmaz du-rumda olan.

akibeti bizzat gözlemleme imkanını bulan Arap müşriklerinin, bunlardan gerekli dersleri çıkarmayışlarının, öğüt almayışlarının sebebi, eleştirel bir üslupla ve gerekli değerlendirmelere fırsat bırakacak şekilde açıklanıyor: Kalpleri hakka karşı körelmiştir, hak içerikli mesajdan çevirilmiştir. Kalbi böyle olanın, gözünün görüyor olması bir anlam ifade etmez.

Bu ayetlerin inişini gerekçelendim!eye yönelik özel bir münasebete dikkat çeken herhangi bir rivayete rastlamadık. Ayrıca ayetler grubunun genel akıştan kopuk bağımsız bir konuyu ele almadığı da açıktır. Muhataplar kafirlerdir; eleştiri okları onlara yöneliktir ve bildikleri gerçekler hatırlatılıyor. Ayrıca kafirlerin bu olumsuz tavırlarına, hak içerikli mesajı yalanlamalarına karşılık Peygamberimize (s) moral destek sağlanıyor. Bu ayetlere ve sonrasına damgasını vuran Meleke döneminin kendine özgü atmosferi son derece belirgindir. Bize öyle geliyor ki, bu ayetlerde, daha Önce (24. ayet ve sonrası) ele alınan konu bir kez daha irdeleniyor. Hatırlanacağı gibi ayetlerde davet hareketinin belli başlı konularından biri inceleniyordu. Yani ölümden sonra diriliş gerçeğini hatırlatarak uyarma yani... Bunun yanında, şeytanın vesveselerine kapılarak ya da Allah'a iman etmeyi kişisel hedeflerine ulaşmak için bir koruyucu kalkan olarak kullanmak suretiyle sapıtan kitlelerin dikkati çekiliyordu. Buna bağlı olarak kafirlerin ve mü'minlerin ahiret-te karşılaşacakları akıbetler tasvir ediliyordu. İster Mekke inişli olsun, ister Medine inişli olsun. 24. Ayet ve sonrası bir "ara söz" işlevini görüyordu. Bu durum Kur'anın Mekke'de inen kısmının belirgin Özelliklerindendir. [98][98]

47- Onlar senden, azabın çarçabuk getirilmesini istiyorlar; Allah va'dine kesin olarak muhalefet etmez. Gerçekten senin Rabbinin katında bir gün, sizin saymakta olduklarınız-dan bin yıİ gibidir.

48- Nice ülkeler vardır ki, zulmediyorken ben ona bir süre tanıdım, sonra yakalayıverdim; dönüş yalnızca banadır.

Bu iki ayette;

1) Kafirlerin yüce Allah'ın va'dettiği azabın bir an Önce başlarına gelmesini istedikleri anlatılıyor.

2) Bu isteklerine bir karşılık olarak yüce Allah'ın va'dettiği azabı gerçekleştireceği vurgulanıyor.

3) Yüce Allah'ın katında bir tek günün, insanların hesaplaya geldikleri bin gün kadar olduğu

---

[98][98] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/443-444.

hatırlatılıyor.

4) Bir uyarı olsun diye kafirlere şu gerçek anlatılıyor: Kendilerinden önce de nice topluluklar, azgmlaşarak inkarcı bir tutum sergilemişlerdi. Yüce Allah, onlara az bir süre tanımış sonra da suç üstü yakalayıvermişti. Herşey eninde sonunda Allah'a dönecektir.

Bu iki ayetin ifade tarzı ve içerik bakımından önceki ayetlerle bir bütünlük oluşturduğu açıktır.

Kafirlerin azabın bir an önce başlarına gelmesini istemelerinin bir tür meydan okuma olduğu gerçeği de bir diğer belirgin husustur.

Kafirlerin bu tavırlarına Mekke inişli sûrelerde sık sık göndermede bulunulur. Bu ayette olduğu gibi uyarı, hatırlatma ve eleştiri nitelikli cevaplarla bu meydan okuyuşlarına karşılık verilir.

İlk bakışta da fark edildiği gibi ilk ayette değinilen günler, insanların dünya hayatında yaşadıkları sürenin kısalığını vurgulamak için kullanılmıştır. Bundan sonra ahirette daha uzun ve daha kalıcı bir azapla karşılaşacaklardır. Yine sözkonusu azabı ertelemenin de onların sandığı gibi olmadığı vurgulanıyor, Çünkü Allah'ın katında zamanın kısalığı ve uzunluğu birdir...

İkinci ayette ise, meydan okumalarına sert bîr karşılık veriliyor: Eğer Allah'ın va-adedilcn azabının geciktiğini, ayrıca caydırıcı ve koruyucu güce sahip bulunduklarını düşünüyorlarsa, sakın bunu yüce Allah'ın sözünden döndüğü biçiminde yorumlamasın-lar. Çünkü Allah bu taktiği geçmişteki kafir topluluklar için de uygulamıştı: Önce süre verir, sonra da suç üstü y akalayı verir...

İncelemekte olduğumuz iki ayetin üslubu, önceki ayetlerle birlikte bunların bir tartışma sahnesini canlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Hz. Peygamberle kafirler arasında yaşanan bu tür tartışmalar, Mekke inişli sûrelerin kapsamında sıkça sahnelenir. [99[99]]

49- De ki: Ey insanlar, gerçekten ben sizin için yalnızca bir uyarıcıyım.

50- Buna göre, iman edip salih amellerde bulunanlar, onlar için bir bağışlanma ve üstün bir rızık vardır.

51- Ayetlerimiz konusunda acze düşürücü çabalar harcayanlar, alevli ateşin halkıdır.

Bu ayetlerde Rasulullah insanlara misyonunun özünü açıklaması yönünde bir direk tif

[99[99]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/445-446.

veriliyor. Buna göre O bir uyarıcıdan başka bir şey değildir. Onun görevi, insanlara doğru yolu göstermek, sapıklıktan ve azgınlıktan sakındırmaktır. Dolayısıyla doğru yolu bulan, Peygamber'in çağnsına olumlu karşılık veren salih mü'minler, Allah tarafından bağışlanacaklardır. Ama tek ve ortaksiz Allah'a kulluk sunmaya, O'nun ayetlerine ve Rasulünün sunduğu mesaja inanmaya ilişkin çağrıya karşı olumsuz bir tavır takınan mesajın yayılmasını önlemek için pasifize etmeye yönelik girişimler içinde bulunanlara gelince, onlar cehennem halkıdır.

Bu ayetlerin de önceki ayetlerle konu ve ifade bütünlüğü içinde olduğu açıktır. Ayetlerin iskeletini oluşturan çağn, Mekke inişli sûrelerde sıkça yinelenir. Çünkü o dönemde bunu gerektirici tavırlar sık sık gündeme gelmiştir. Buradan hareketle bu ayetlerin bir tartışma sahnesini oluşturan bir zincirin halkası olduğunu söyleyebiliriz. [100[100]]

52- Biz senden önce hiç bir Rasul ve Nebi göndermiş olmayalım ki, o bir dilekte bulunduğu zaman[101[101]] şeytan onun dileğine[102[102]] bir takım arzular katıp bırakmış olmasın. Ama Allah, şeytanın katıp bırakmalarını giderir,

sonra kendi ayetlerini sağlamlaştırıp, pekiştirir. Allah gerçekten bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

53- Şeytanın katıp bırakmaları, kalplerinde hastalık olanlar ve kalpleri duyarlılıktan yoksun bulunanlara Allah'ın bir deneme[103[103]] kılması içindir. Şüphesiz zalimler uzak bir ayrılık içindedirler.

54- Bir de kendilerine ilim verilenlerin bunun hiç tartışmasız Rablerinden olan bir gerçek olduğunu bilmeleri için; böylelikle ona iman etsinler ve kalpleri ona tatmin bul-muş[104[104]] olarak bağlansın. Şüphesiz Allah, iman edenleri dosdoğru yola yöneltir.

55- İnkar edenler İse, kıyamet saati onlara apansız gelinceye veya kesintiye uğramış[105[105]]' bir günün azabı onlara yeti-şinceye kadar ondan yana şüphe içinde kalacaklardır!

56- Mülk o gün yalnızca Allah'ındır. O aralarında hükmedecektir. Artık iman edip salih

---

[100[100]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/446-447.
[101[101]] Temenna Nefsinde canının çektiği şeye ilişkin bir istek belirdi. Veya canının çektiği şeyin gerçekleşmesini arzuladı.

[102[102]] Umniyye İnsanın canının çektiği ve sevdiği şeyin gerçekleşmesini istemesi.

[103[103]] Fitne Burada deneme anlamında kullanılmıştır.

[104[104]] Fe tuhbitİçleri ürpererek boyun eğerler.

[105[105]] Yevmin akim Bir daha benzeri olmayan gün. Burada kıyamet gününden kinaye olarak kullanılmıştır. Amaç kıyamet gününün benzersiz dehşetini tasvir etmektir. Bazı tefsir bilginleri (örneğin, el-Kasımi) "Bununla, kafirlerin kılıçtan geçirildiği savaşın olduğu gün kastedilmiştir" demişlerdir. Diğer bazısı ise (Hazin, Beğavi ve İbn Kesir) Bedir gününün kastedildiğini söylemişlerdir. Çoğu tefsirciler, birinci görüşü savunmuştur. Bu yorum ayetlerin akışı ile de bağdaşmaktadır.

amellerde bulunanlar; nimetlerle donatılmış cennetler içindedirler.

57- İnkar edip ayetlerimizi yalanlayanlar; artık onlar için aşağılatıcı bir azap vardır.

Ayetlerin üslubu emredici, direktif verici niteliktedir. Başlangıçta hitab, Peygamberimize yöneltiliyor.

Gördüğümüz kadarıyla aşağıdaki hususlar dikte ediliyor:

1) Peygamberimizden Önce Aliah tarafından görevlendirilmiş hiç bir resul ve nebi yoktur ki bir şey arzulamasın ve şeytan onun arzusunun gerçekleşmesine giden yola dikilmesin.

2) Ama yüce Allah, Rasulünü veya Nebisini destekler ayetlerini sağlamlaştırır, şeytanın hile ve desiselerini etkisiz hale getirir.

3) Şeytan ancak kalplerinde hastalık bulunanlar, kalpleri duyarlılığını yitirmiş olanları kandırabilir. Şeytanın bu tür insanların içine attığı düşünceler, onlar açısından bir tür sınama aracıdır, onlar da şeytanın telkinlerini içtenlikle kabul ederler. Bunun nedeni karakterlerinin bozuk ve kalplerinin hastalıklı olmasıdır. Bu tür zalimlerin hakka karşı amansız bir muhalefet yürütmeleri, inatla karşı çıkmaları geleneksel bir tutumdur.

4) Kendilerine ilim ve anlayış verilenlerse, Rasulün ve Nebinin sunduğu sağlamlaştırılmış ayetlerin Rablerinden gelen gerçeğin kendisi olduğunu kavrarlar. Hak içerikli ilahi mesaja inanır, onu kılavuz edinirler. Kalpleri derin bir saygı duygusu ile ürperir.

5) Yüce Allah, dosdoğru yoluna ancak çağrısına olumlu karşılık veren mü'minleri iletir. Onların bu tutumları kuşku yok ki yüce Allah'ın kendilerine bahşettiği bilgi ve anlayışın bir sonucudur. Çünkü onlar özü itibariyle iyi niyetli, samimi ve sağlam yürekli kimselerdir. Kafirler ve müzmin muhalifler geleneksel kuşkulan, kararsızlıkları, bundan doğan bunalımları içinde kıyametin ya da ecellerinin gelip çatmasına ya da Allah'ın azabının gelip çatmasına kadar bocalayıp dururlar. Bu öyle bir gündür ki bir benzeri, sonrası olmayacaktır. Dehşeti benzersizdir, görülmemiş türdendir. Vaadedilen gün gelip çatınca onlara yeni bir fırsat da tanınmayacaktır.

6) O gün hüküm, iktidar ve yargı Allah'ın tekelindedir. İnsanlar arasında son hükmünü verir: İnanıp salih (yapıcı) ameller işleyenleri nimet cennetlerine yerleştirir. İnkar edip Allah'ın ayetlerini alaya alanlar içinse, onur kinci bir azap ön görür. [106[106]]

Garanik Olayı

[106[106]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/450.

"Biz senden önce hiç bir Rasul ve Nebi göndermiş olmayalım ki, bir dilekte bulunduğu zaman..."

Tefsir bilginleri[107[107]] bu ayetlerin inişi ile ilgili olarak gerek İbn-i Abbas'tan ve gerekse başkalarından bazı rivayetler aktarmışlardır. Bu rivayetlerde şu hususlar dile getirilir: Peygamberimiz (s) soydaşlarından sert bir karşılık görünce, kendisi ile soydaşları arasındaki gerginliği yumuşatacak bir yakınlık oluşmasını sağlayacak ayetlerin inmesini te-

menni etti. Bir gün Kabe'nin içinde mü'minlerie birlikte namaz kıhyorken, Necm sûresi indi; "Gördünüz mü haber verin; Lai ve Uzza'yi ve üçüncü olan Menaî'ı?" (Necm, 79-20) ayetinin ardından "Onlar yüce kuğulardır ve onların şefaati umulur" deyiverdi. Secdeye gidince de müşrikler de onunla birlikte secdeye gittiler ve "bizim ilahlarımızı kabul etti" dediler. Bunun üzerine Cebral'i bu tavrını eleştirmek üzere İsra sûresinde yer alan şu ayetleri indirdi: "Onlar neredeyse, sana vahyetliğimizden başkasını bize karşı düzüp uydurman için seni fitneye düşüreceklerdi; o zaman seni dost edineceklerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmasaydik. andolsun onlara az bir şey eğilim gösterecektin. Bu durumda biz sana hayatın da kat kat ölümün de kat kat acısını tattırırdik; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın" (İsra, 73-74). Bunun üzerine Peygamberimiz (s) büyük bir üzüntü duydu. Ardından yüce Allah, incelemekte olduğumuz ayetleri indirerek onun üzüntüsünü giderdi. Mekke'de yaşanan bu olay, Habeşistan'a göç eden ilk muhacirlerin geri dönmelerine neden oldu. Onlar olayı duymuş ve Kureyşlilerin müslüman olduklarını sanmışlardı. Bazı rivayetlerde, söz konusu "onlar yüce kuğulardır ve onların şefaati umulur'1 sözünü şeytan söylemiştir, deniyor. Bazısında da garanik olayının Necm süresinin indiği sırada yaşandığı belirtilir.

Bu rivayetler bağlamında İbn-i Abbas'ın "temenna" kelimesini okudu "Umniye" kelimesini de okumak şeklinde anlamlandırdığı ve bu değerlendirmesinde de Bakara sûresinde yer alan şu ayete dayandığı ifade edilir: "Onlardan bir kısmı ümmidir. Kitabı bilmezler; bildikleri bir sürü asılsız şeylerden başkası değildir ve yalnızca zannederler" (Bakara, 78).

Birçok tefsir bilginin de[108[108]] vurguladığı gibi bu rivayetlerin ravi zinciri son derece zayıftır. Kaldı ki, rivayetlerin konusu da zayıftır, dayanaksızdır. Bir kere risaletinin temel esprisini, şirke ve düzmece ilahlara savaş açma şeklinde formüle eden bir peygamberin böyle bir söz söylemesi, böyle bir şeyi yapması mümkün değildir. Ona inen Kur'an, yoğun olarak şirk ve Allah'a ortak koşulan düzmece ilahlar konusu üzerinde durur ve bunun mesnetsizliğini vurgulamaya yönelik son derece etkili, kesin vurgulu ifadeler kullanır. Bu olay, peygamberliğin masumiyeti ile de çelişir. Yüce Allah bu niteliği özellikle mesajının sunulmasına özgü kılmıştır. O, Rabbinden gelen vahyi hatasız ve doğru biçimde aktarmakla yükümlüdür ve Allah da bunu sağlamayı garantilemiştir. Rivayetler ifade tarzı ve boyutları

[107[107]] Taberı, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Taberusi, Neseîi ve Nisabım.

[108[108]] Adı geçen olayı rivayet eden tefsir bilginlerin çoğunluğu.

bağlamında da zayıf ve mesnetsizdirler. Çünkü konuyla ilgili ilk ayet ve bu ilk ayetle ahenk oluşturan diğer ayetler üzerinde biraz düşünülünce, irdeleyi-ci bir gözle bakınca bu şekilde yorumlarım al arının mümkün olamayacağı görülür. Üstelik böyle bir olayın gerçekleştiğini varsaymak, ayetleri bu varsayımı esas alacak biçimde algılamam şeytanın bütün Nebi ve Rasullerin sözlerinin arasına, Allah'ın indirdiklerinin dışında kendi sözlerini de kattığım ve bunlara okuttuğunu kabul etmek anlamına gelir. Bu aynı zamanda "şeytanın tüm peygamberlere kendi sözlerini söyletmiş olması bir evrensel kuraldır" sonucunu doğurur ki bu garip olduğu kadar, tutarsız bir değerlendirme olur. Bu bile rivayetin sahih olmadığını göstermek bakımından yeterli bir kanıttır. Rivayet ortam ve konjonktiircl koşullar açısından da zayıftır, dayanaktan yoksundur. Çünkü bu demek oluyor ki, Hz. Peygamber ve ashabı müşriklerin ele basılarının gözleri önünde Kabe'nin içinde cemaatle namaz kılıyorlardı ve kimse de buna bir tepki göstermiyordu. Ayetlerin, Peygamberimizin ve ashabının müşriklerden ağır işkenceler ve baskılar gördükleri bir sırada indiğini gözönünde bulundurduğumuzda, böyle bir hoşgörünün mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Taberi, Nisaburi, İbn-i Kesir, Beğavi, Nesefi ve Razi gibi birçok tefsir bilgini ve araştırmacı kıssayı, rivayeti zinciri ve içerik bakımından asılsız olarak nitelemişlerdir. Bu konuda kendi değerlendirmelerinin dışında başka alimlerin de sözlerini aktararak rivayetteki iddiaları çürütmüşlerdir.

El-Kasımi'nin tefsirinde rivayetin üslubu, içeriği ve ravi zincirine yönelik güçlü eleştiriler içeren bir bölüm ayrılmıştır. Değerlendirmeler bağlamında Kadı İyaz, Ebube-kir el-Bezzar, Ebubekir el-Bakıllani, İmam ibn-i Teymiye, Fahru'r-Razi, Beyhaki ve İ-mam Muhammed Abduh'un rivayete yönelik eleştirel görüşlerine yer verilmiştir.

Bütün bunlara bakarak ayetlere ilişkin değerlendirmelerimizin doğru olduğunu düşü-nüyoruz. Bizce incelemekte olduğumuz ayetler önceki ayetlerden kopuk değildirler. Her iki ayetler grubunu birbirine bağlayan öğeler her iki grubun da değerlendirme, inanan yürekleri pekiştirme, eziyetler karşısında moral destek sağlama, kafirlere eleştiriler ve müzminlere müjdeler sunma nitelikli olmasıdır. Nitekim önceki ayetlerde, kafirlerin ilahi mesaj karşısındaki tutumları, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ve Peygamberimize (s) meydan okumaları anlatılmış, sonunda Rasulullah'ın temel misyonunun uyarma ve müjdeleme olduğu vurgulanmıştı. Bu ayetlerse bir tür değerlendirme işlevini görüyor ve bu bağlamda şu gerçeği vurguluyor: Her Nebi ve Rasul bütün insanların kendisine sunduğu ilahi mesaja inanmasını arzu etmiştir. Nitekim Rasulullah da bunu arzulamış, öyle ki, bu arzusu gerçekleşmeyince ya da gecikince son derece üzülmüştür. Bu durumu bir çok ayet-i kerime dile getirmiştir. Ayrıca şeytan insanlara çeşitli vesveseler telkin ederek bu arzunun gerçekleşmesine giden yolun önüne dikilmiştir. Kafirlerin hak içerikli mesaja karşı şiddetli bir muhalefet yapmaları, hakkı ve hak ehlini taciz edici girişimler içinde olmaları, mesnedsiz inkarları bu vesveselerin sonucudur. Şunu da unutmamalı ki, şeytan sadece pis karakterli suçlular üzerinde etkili olabilir. Peygamberlik misyonunun temsil ettiği aydınlığı görüp

onunla doğru yolu bulan iyi niyetli kimseler üzerinde bir etkinliğinini olması mümkün değildir. Böyle olunca da ayetlerin, Rasulullah'ın yüreğini pekiştirmeye, müslümanlara moral destek sağlamaya ve kafirleri ağır bir şekilde eleştirip uyarmaya yönelik olduğu belirginlik kazanıyor.

Bu ayetlerden sonra Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen veya Ölen kimselere güzel bir rızik ve hoşnut kalınacak bir yurt vaadeden ayetler yer alıyor. Bu yüzden insanın aklına, Peygamberimizin ve mü'minlerin Kureyş I ilerden gördükleri bunca eziyet ve baskıdan sonra, peygamberimizin Kureyşlilerden ümidini kesmesinin ardından Medine'ye hicret etmeye hazırlandıkları bir sırada bu ayetlerin inmiş olabileceği ihtimalini getiriyor. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, Rasulullah (s) çok arzuladığı, şiddetle temenni ettiği halde Kureyşilerin hidayetine yönelik bunca çabasının harcadığı büyük emeğin sonuçsuz kalmasından büyük üzüntü duyuyordu. Bu ayetler, işte bu atmosferde onu teselli etmek, meselenin bu kadar büyütülmemesi gerektiğini vurgulamak üzere inmiştir. Bu ayetlerde Hz. Peygamber (s)'in kendisinden Önceki Nebi ve Rasullerin durumlarının bu konuda bir örnek oluşturduğu hatırlatılıyor. Yüce Allah bunlara akıl, bilgi ve dengeli bir hayat tarzı bahsetmiştir. Bu yüzden hak içerikli mesaja iman etmiş ve kalpleri derin bir saygı ile ürpererek tek ve ortaksız İlah'a kulluk sunmuştur. Öyle ki, bu tahminimiz pratikte yaşanmamışsa bile Rasulullah ve ashabının büyük acılar çektiği bir ortamda kendilerine ileriye ilişkin bu müjdeler verilmiştir diyebiliriz. Bununlar beraber yüce Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir. [109[109]]

58- Allah yolunda hicret edip öldürülen veya ölenlere gelince muhakkak Allah onları güzel bir rızıkla nzıklandıra-caktır. Şüphesiz Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59- Onlan kendisinden gerçekten hoşnut kalacakları bir yere sokacaktır. Şüphesiz Allah bilendir, halimdir.

60- İşte böyle; her kim kendisine yapılan haksızlığın ben-zeriyle karşılık verir[110[110]] sonra aleyhine "azgınlık ve saldırıda" bulunulursa Allah mutlaka ona yardım eder. Şüphesiz Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır.

Bu ayetlerde:

1) Allah yolunda hicret edenlere güvence veriliyor, büyük bir ödüle kavuşacakları müjdesi veriliyor. Buna göre hak esaslı dinlerine sıkı sıkıya sarılarak hicret edenler, bunun sonucunda öldürülen veya ölenler için Allah katında büyük bir ödül vardır. Allah onları güzel bir nzıkla rızıkiandıracaktır. O, rızık verenlerin en hayırhsıdır. Onları hoşnut olacakları bir yurda

---

109[109] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/450-453.
110[110] Ve men akabebi misli ma ukibe bihi Kim, azgınlığa, düşmanca saldırıya ve eziyete misliyle karşılık verirse.

yerleştirecektir. Allah'ın bu ikramından dolayı gözleri aydın olacaktır. Kuşkusuz yüce Allah insanların niyetlerini ve yapıp ettikleri amelleri bilir. Geniş hilmi ve merhameti uyarınca onlara hakettiklerini verir.

2) Yüce Allah zulüm ve azgınlığa misliyle karşılık verme haklarını kullandıklarında zulme ve baskıya uğrayan kullarına yardım edeceğini, onları destekleyeceğini vaadcdi-yor. Çünkü Allah affedicidir, bağışlayıcıdır, onları affının ve bağışının kapsamına alır.

îlk iki ayetin iniş gerekçesine ilişkin özel bir münasebetten söz eden herhangi bir rivayete rastlamadık. Üçüncü ayetle ilgili ise tefsir bilginleri[111[111]] bu ayetin bir muhacir kafilesi hakkında indiğini rivayet etmişlerdir: Bu kafile yolda bir grup müşrikle karşılaşır. Bu olay haram aylardan birinde cereyan eder. Bu yüzden bazı müslümanlar, müşriklerle savaşılmaması gerektiğini söylerler. Ama onlar dinlemezler ve müşriklere saldırırlar. Aralarında çatışma çıkar sonunda müsiümanlar galip gelir...

Ayetlerin atmosferiyle uyuşan bu rivayetin ayrıca ayetlerin içerdiği konunun ışığında ayetlerin Medine inişli oldukları ve bunların birbirleriyle bağlantılı olarak bir kerede indikleri anlaşılıyor. Bazı muhacirlerin bu çatışmada öldürülmüş olmaları da İhtimal dahilindedir. Bu yüzden haram ayda müşriklerle çatışmaya girdikleri için bazı müslümanlar bu muhacirleri kınamış olabilir. Bu durumda ayetler yürekleri pekiştirmek, müslü-manlara öz güven aşılamak, kuşkulan gidermek ve olayı meşru bir gerekçeye dayandırmak üzere inmişlerdir. Bizce bu olayı Hacc sûresinin 38-41. ayetlerinin tefsiri bağlamında işaret ettiğimiz, Abdullah b. Cahş komutasındaki müfrezenin başından geçen olaydan farklıdır. Çünkü bu olaya daha önce de söylediğimiz gibi Bakara sûresi 217-218. ayetlerde işaret edilmiştir.

Bizim tahmin ettiğimiz gibi eğer bundan önceki ayetler Peygamberimizin Mekke'den Medine'ye hicret etmesinin hemen öncesinde inmişlerse, bu durumda incelemekte olduğumuz bu ayetlerin adı geçen ayetlerden sonra yer almış olmaları, bununla bağlantılı bir durumdur. [112[112]]

Misliyle Karşılık Verme (Misilleme)

".. .Kim kendisine yapılan haksızlığın benzeriyle karşılık veıirse..."

Ayetler grubu içinde yer alan ikinci ayet bir açıdan, saldırıya misliyle karşılık vermenin gerekçesini ortaya koyuyor, bir diğer açıdan da karşılık vermenin, çatışmaya girmenin ancak savunma ve saldırıya karşılık verme amacına yönelik olabileceğini vurguluyor. Ayrıca, kendini savunan ve saldırıya misliyle karşılık veren kimseleri de cesaretlendiriyor. Allah'ın

---

111[111] Taberi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir.

112[112] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/454.

va'dini, desteğini ve yardımını hatırlatarak, bu pozisyonda olanlara Öz güven aşılıyor. Çünkü onlar, mazlum ve mağdur konumundadırlar. Bütün bunların altında toplumsal direktifler ve psikolojik yatıştırmalar yatmaktadır. Bunlar, Kur'an'ın evrensel ilkeleriyle bağdaşır, her zaman için geçerliliği olan direktiflerdir.

61- İşte böyle; çünkü Allah, geceyi gündüze bağlayıp katar ve gündüzü geceye bağlayıp katar. Şüphesiz Allah işitendir, görendir.

62- İşte böyie; çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'nun dışında, onların taptıkları ise, şüphesiz batılın ta kendîsi dir. Gerçekten Allah yücedir, büyüktür.

Bu iki ayetin üslubu, bunların önceki ayetlerle bağlantılı olduklarını düşündürüyor. Değerlendirme, pekiştirme ve delillendirme nitelikli bir bağlantıdır bu. Son derece güçlü ve etkili bir ifade tarzıdır bu. Özellikle ilgili olduğu meselede bu tür bir üslubun etkinliği daha belirgindir. Ayetlerin içerdiği hususlara gelince;

1)Allah va'dettiğini gerçekleştirecek güce sahiptir. O'dur geceyi gündüze bağlayıp katan ve gündüzü geceye... Bu da, O'nun azametinin ve evren üzerindeki sınırsız tasarrufunun bir göstergesidir.

2) O, her şeyi kuşatmıştır. Her söyleneni duyar. Olup biten herşeyi görür. O, hakkın ta kendisidir. Mesajı hak içeriklidir, hükmü hak esaslıdır. Yücedir, büyüktür O. Hiç bir şey, hiç bir zaman O'nun büyüklüğüne erişemez. O'nun dışında müşriklerin taptıkları düzmece ilahların çağrısı ise, batıldır. Temeli, ayrıntısı, görünümü ve içeriği itibariyle mesnedsizdir.

İki ayetin, önceki ayetlerle bağlantılı olduklarını dediysek bu, -Önceki ayetlerin Medine inişli olduklarına ilişkin tahminimizin doğru olması halinde- iki ayetin Medine inişli oldukları anlamına gelmez. Çünkü her iki ayetler grubu arasındaki münasebet anlamla ilgilidir. Anlama dikkatle bakıldığında, bu iki ayetin neden buraya konulduğu anlaşılır. İki ayete damgasını vuran Mekke döneminin karekteristik atmosferi son derece belirgindir. Lokman sûresinde, ikinci ayete benzer bir ayet yer almaktadır. [113[113]]

63- Görmedin mi, Allah gökten su indirdi. Böylece yeryüzü yemyeşil donatıldı. Şüphesiz Allah, lütfedicidir, her şeyden haberdardır.

64- Göklerde ve yerde her ne varsa O'nundur. Şüphesiz Allah, hiç bir şeye ihtiyacı olmayandır, övülmeye layık olandır.

65- Görmedin mi, Allah yerdekileri ve denizde onun emriyle akıp giden gemileri, sizin

---

[113[113]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/454-455.

yararınıza verdi. Ve izni olmadıkça göğü yerin üstüne düşmekten ah koyar. Şüphesiz Allah, insanlara karşı şefkatlidir, çok merhametlidir.

66- Sizi diri tutan, sonra öldürecek, sonra da diriltecek olan O'dur. Gerçekten insan pek nankördür.

Bu ayetlerde iki soru yöneltiliyor. Bu sorularda insanın evrene bakıp bakmadığı, dolayısıyla Allah'ın gücünün ve azametinin somut kanıtlarını görüp görmediği sorgulanıyor. Bunun altında yatan mesaj şudur: Eğer insan gerçekten içinde yaşadığı evreni dikkatle gözlemlerse Allah'ın kudretini en somut şekliyle görecektir. Bu bağlamda ayetlerde işaret edilen hususlar şunlardır;

1) Gökten su indiren Allah'tır. Kavrulup kuruyan toprak çok geçmeden yemyeşil bir bitki örtüsüyle kaplanır.

2) Yüce Allah, yararlansınlar diye, yeryüzündeki tüm canlı-cansiz varlıkları insanların hizmetine sunmuştur. Üzerinde gemiler yüzdürsünler diye denizleri de emirlerine vermiştir. Bunda insanlık için sayısız yararlar vardır.

3) Akıllara durgunluk veren planlaması, sonsuz kudreti ve evrene egemen kıldığı

yasalar sistemi ile gökyüzünü şimdiki şekliyle tutan, yerin üzerine düşmesini önleyen Allah'tır. Hiç kuşkusuz bu, O'nun insanlara yönelik şefkatinin, rahmetinin ve evrensel yasalar sisteminin özünü oluşturan hikmetinin bir göstergesidir.

4) İnsanları yokluktan vareden diri kılan O'dur, sonra onları öldüren de. Ardından bir kez daha onları diriltecektir. Çünkü göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. Her şey O'nun buyruğuna boyun eğer. O'nun hiç kimseye, hiç bir yese ihtiyacı yoktur. Övgüye layıktır. Kulların ihlaslı ibadetlerini hak etmiştir.

Ayetlerin akışı, insanoğlunun Allah'ın nimetlerini inkar edişine, azametinin somut belirtilerini görmezlikten gelmesine, göz kamaştırıcı belgelere ve apaçık ayetlere rağmen kudretinden ve sınırsız tasarrufundan kuşku duymasına yönelik eleştirel bir ifadeyle son buluyor.

Görüldüğü gibi, bu ayetlerle önceki ayetler arasında akış ve amaç birliği vardır. Mekke döneminin tipik üslubu, ayetlere damgasını belirgin bir şekilde vurmuştur. İfade tarzı da Kur'an'ın Mekke'de inen kısmında yer alan benzeri bir çok ayetle uyuşmaktadır. İşaret ettiğimiz söz konusu ayetlerde olduğu gibi, bu ayetlerde de, insanların dikkatlerinin gözlerinin önünde olup biten realiteye, Allah'ın göğüyle, yeriyle ve deniziyle tüm evrene egemen olan kudretinin, azametinin somut belirtilerine çekilmesi hedeflenmektedir. İnsanların, Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetleri ve yaşama imkanlarını görmeleri

amaçlanmaktadır. Ki bunlardan hareketle, Allah'ın varlığını, sonsuz azametini ve sınırsız tasarrufunu kavrasınlar. Evrensel çapta kanıtların sunulmasının bir diğer amacı da, Allah'ın va'dinden ve bu va'di gerçekleştirecek güce sahip oluşundan kuşku duyulmasını, nimetlerine karşılık nankörlük edilmesini, O'nun huzurunda ürpertiyle eğilinmemesini, düzmece ilahların bir kenara atılmamasını eleştirmektir.

Lokman sûresini incelerken, yüce Allah'ın göklerde ve yerde bulunan canlı cansız tüm varlıkları insanoğlunun hizmetine sunmuş olmasının, ifade ettiği anlamı ve boyutlarını etraflıca irdeledik. Bu yüzden fırsat doğmuşken, kısaca işaret etmekle yetiniyoruz. [114[114]]

67- Biz her ümmete bir şeriat kıldık'[115[115]]. Onlar bu şeriat üzere ibadet etmektedirler. Öyleyse İşte seninle çekişmesinler. Sen Rabbine çağır. Şüphesiz sen dosdoğru bir hidayet üzerindesin.

68- Eğer seninle mücadeleye girişirlerse, de ki: Allah, yapmakta olduklarınızı daha iyi bilir.

69- Allah, kıyamet günü, kendisinde ihtilafa düştüğünüz şey hakkında aranızda hükmedecektir.

70- Allah'ın gökte ve yerde olanların hepsini bilmekte olduğunu bilmiyor musun? Gerçekten bunlar bir kitaptadır. Hiç şüphesiz bunlar, Allah için pek kolaydır.

Hitabın Rasulullah'a yöneltildiği bu ayetler, aşağıdaki direktifleri içermektedir:

1) Yüce Allah, her ümmet için bir şeriat, bir pratik hayat tarzı öngörmüştür. Dolayısıyla kafirler, yüce Allah'ın belirlediği bu şeriattan bu pratik hayat tarzından Hz. Peygamberi saptıramazlar.

2) Hz. Peygamber (s) insanlan tek ve ortaksız, Allah'a kulluk sunmaya davet etme yükümlülüğünü sürdürmek zorundadır. Onun görevi yüce Allah'ın kendisi için belirlediği şeriat ve hareket tarzı doğrultusunda hareket etmektir. Ama dosdoğru yol üzere olduğundan en ulak bir kuşku duymamalıdır.

3) Eğer kafirler kendisiyle tartışacak olursa, eğer hak içerikli mesaja karşı büyüklük kompleksine kapılıp burun kıvırırlarsa, şu gerçeği dile getirsin: Allah her birimizin yapıp ettiklerin bilmektedir. O, kıyamet günü, bu günkü ihtilafımız hakkında bu kesin ve yamlmaz bilgisi doğrultusunda hükmedecektir. Hakkı pekiştirecek, batılı da geçersiz kılacaktır.

[114[114]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/455-456.

[115[115]] Menseken Bir görüşe göre, bu kelime, bu ayette "şeriat" anla-mında kullanılmıştır. Bir dıger görüşe göre ibadet yen veya "kurban sunma yen" anlamında kullanılmıştır. Biz, ilk görüşü tercih ediyoruz.

4) Önceki ayetler üzerine bir soru ile değerlendirme yapılıyor. Sorunun muhatabı da Rasulullah'dır. Sorunun niteliği ise, bir gerçeği vurgulama şeklindedir. Yüce Allah'ın göklerde ve yerde olup biten her şeyi bildiği, her şeyin O'nun katında kayıtlı olduğu ve bunun O'na kolay gelen bir iş olduğu bu sorunun kapsamında dile getiriliyor.

Bazı tefsir bilginlerine31 göre bu ayetler, müşriklerin Kur'an'da yer alan bazı haram 31-Beğavi, Hazin. 458 ve helallerden dolayı Peygamberimize (s) itiraz etmeleri üzerine inmiştir. Rivayete göre müşrikler, bazı müslümanlara şöyle diyorlardı: "Neden Allah'ın öldürdüğü hayvanların etini yeriliyorsunuz da, kendi ellerinizle öldürdüklerinizin etini yiyorsunuz?" Allah'ın öldürdükleriyle murdar hayvanları kastettikleri anlaşılıyor.

Görüldüğü kadarıyla bu ayetler bağımsız bir bölüm oluşturmaktadır. Mekke döneminde inen bir çok ayette, bazı ayinler, yasamalar, helal ve haram kılmalarla ilgili olarak, Peygamberimizle müşrikler arasında geçen tartışmalar gündeme getirilir. Bunların Örneklerini A'raf, En'am, Nahl vb. sûrelerde görebiliriz. Ayetlerin oluşturduğu atmosfere baktığımızda rivayetin sahih olması ihtimali güçleniyor. Yine ayetlerden anladığımız kadarıyla bu ayetler, soru cevap şeklinde geçen bir tartışma sahnesiyle ilgili olarak inmişlerdir. Ayetlerin ifade tarzından, bu tartışma sahnesinde sertliğin, şiddetin olmadığını farkediyoruz. Bu tür sahneler, zaman zaman Rasulullah efendimizle ılımlı müşrikler arasında yaşanıyordu. Nitekim daha önce çeşitli münasebetlerle, ayrıca En'am sûresinde yer alan kıssaların tefsiri bağlamında bu tür sahnelere dikkat çektik.

Buna rağmen ayetlerde, daha önce 42-51. ayetlerin kapsamında işaret edilen tartışmaya yeniden göndermede bulunulmuş olabilir. Bu arada bir kez daha Peygamberimizin teselli edilmesi, moral destek sağlanması ve tavrının pekiştirilmesi amaçlanmış olabilir.

Bu ayetler bir bütün olarak, tüm zamanlan kapsayan evrensel bir direktif niteliğindedir. Buna göre doğru ilkelere inanmış dosdoğru yolu izleyen davetçiler, şartlar ne olursa olsun ilkelerine bağlılıklarını ve dosdoğru yollanni sürdürmelidirler. Muhaliflerin karşı çıkışlarına aldırış etmeyerek, onları davet etmeli ve davalarını savunmalıdırlar. [116[116]]

71- Onlar, Allah'ı bırakıp da Allah'ın kendisine bir delil indirmediği ve haklarında hiç bir bilgileri olmayan şeylere tapıyorlar. Zulmedenler için hiç bir yardımcı yoktur.

72- Onlara karşı apaçık olan ayetlerimiz okunduğu zaman,sen o inkar edenlerin yüzlerindeki red ve inkarı tanıyabilirsin. Neredeyse, kendilerine karşı ayetlerimizi okuyanın üzerine çullamverecekler. De ki: 'Size, bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Ateş... Allah onu İnkar edenlere va'detmiş bulunmaktadır; ne kötü bir duraktır.'

[116[116]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/456-457.

Bu ayetlerde;

1) Müşrik kafirlerin inanç sistemleri eleştiriye tabi tutularak asılsızlığı, dayanaksızlı-ğı vurgulanıyor. Çünkü Allah'ı bir yana bırakarak bir takım düzmece ilahlara tapıyorlar. Bu ilahları Allah'a ortak koşuyorlar. Hem de bir belgeye, bir açıklayıcı kanıta ve bir bilgi kalıntısına dayanmaksızın. Şu halde onlar, kendilerine zulmetmektedirler. Nefislerine karşı suç işlemektedirler. Zalimlere ise, yardım eden olmaz.

2) Bu arada, içinde bulundukları durumu, büyüklük komplekslerini ve onulmaz kinlerini kınayıcı bir üslupla bir değerlendirme de bulunuluyor. İnanç sistemleri çürük temellere dayandığı için, kendilerine kesin kanıtlar içeren apaçık ayetler okunduğu zaman suratları asılır, yüzlerinden düşen bin parça olur. Kin ve nefretin derin izleri yüzlerine vurmuş halde, neredeyse kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan kimsenin üzerine çullamverecekler.

3) Peygamberimize, bunlara bir soru yöneltmesi direktifi veriliyor. Meydan okuma ve azarlama içeren bir sorudur bu. Acaba, bundan daha şiddetli, kinlerini daha çok arttırıcı olan şeyden haber vermesini isterler mi? Allah'ın kafirlere va'dettiği cehennem ateşi yani... Ne kötü bir duraktır o.

Taberi: "Size, bundan daha kötü olanını haber vereyim mi?" ifadesinin açıklaması bağlamında şöyle der: Bazılarının dediğine göre, müşrikler: "Vallahi, Muhammed ve ar-kadaşları Allah'ın yarattığı en kötü varlıklardır" diyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah, yukarıdaki cümlede peygamberimize, kafirlerin en kötü varlıklar olduklarını haber vermesi direktifini verdi.

İki ayete baktığımızda, ayetlerin bütünlük oluşturdukları anlaşılır. Ayrıca ayetlerin içeriği yukarıdaki rivayetin sahih olması ihtimalini ortadan kaldırıyor ki rivayetin kendisi de güvenilir bir isnad zincirine dayanmıyor. Cümleye ilişkin en isabetli yorumun açıklamanın üçüncü fırkrasmda yaptığımız değerlendirmenin olmasını umuyoruz (inşa-allah).

Aynı şekilde, bu ayetlerle, kafirleri konu alan önceki ayetler arasında herhangi bir kopukluk da yoktur. Buna göre, önceki ayetlerde ılımlı müşriklerin tutumuna işaret edilmiş, bu ayetlerde ise radikal müşriklerin tutumuna işaret edilmiştir.

Ayetlerin çizdiği tabloda bir grup müşrikin şiddetli inatçılıkları ve sert tutumları yansıtılıyor. Öyle ki, bunların yanında Kur'an okunduğunda müthiş bir öfkeye kapılırlardı. Bu da peygamberlik misyonunun Mekke döneminde geçirdiği evrenin niteliğini net biçimde ortaya koymaktadır. Ayetlerde, bir yandan söz konusu gruba yönelik eleştirinin dozu, bir yandan da, kin ve öfkelerinin önemsenmediği hissediliyor. Nihayetinde kinlerinden daha şiddetli öfkelerinden daha incitici ve kulaklara hoş gelmeyen bir karşılık görüyorlar. Bu arada Rasullullah'm cesareti, görevini önemsemesi, inatçı, kindar ve kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan birinin üzerine çullanacak kadar gözü dönmüş insanlara hiç bir korku ve endişe

duymadan Allah'ın ayetlerini tebliğ etmesi, Allah'ın mesajını dinletmesi yansıtılıyor. Çizilen bu tabloda, Peygamberimizin onların inatlarına, kabarmış öfkelerine ve kinlerine hiç aldırış etmediği vurgulanıyor. Yeri geldikçe vurguladığımız gibi peygamber efendimizin bu nitelikleri bir çok ayette dile getirilen benzeri münasebetlerle gündeme getirilmiştir. [117][117]

73- "Ey insanlar, size bir örnek verildi; şimdi onu dinleyin. Sİzin Allah'ın dışında tapmakta olduklarınız, hepsi bunun için bir araya gelseler dahi gerçekten bir sinek bile yarata-mazlar. Eğer sinek onlardan bir şey kapacak olsa, bunu da ondan geri alamazlar. İsteyen de güçsüz, istenen de" ,

Bu ayette hitap insanlara yöneliktir. Ayetin içeriğinden algıladığımız kadarıyla, kastedilenler müşriklerdir. Ki, söylenenleri dinleyip üzerinde düşünsünlar. Allah'ı bir yana bırakarak kulluk sundukları, Allah'a ortak koştukları düzmece ilahlar, sinek gibi basit bir canlıyı bile yaratamazlar. Birbirlerine yardım etmek üzere bir araya gelseler bile, bir sonuç alamazlar. Bu düzmece ilahların güçsüzlükleri, çaresizlikleri bu kadarla da bitmiyor. Allah'ın yarattığı en basit ve en zayıf varlıklardan biri olan sinek, müşriklerin kulluk sundukları düzmece ilahların bir yerlerine konsa, onlardan bir şeyler kapıp götürse, bu düzmece ilahlar ona engel olamazlar, kapıp götürdüğünü geri alamazlar, kendilerini ona karşı savunamazlar. Ayet-i kerimenin sunduğu bu pratik Örnekle, Allah'a ortak koşulan düzmece İlahların ne denli güçsüz ve çaresiz oldukları, yanı sıra Allah'a bu çaresiz varlıkları ortak koşacak kadar tefessüh etmiş müşriklerin inanç sistemlerinin nedenli çürük olduğu somutlaştınlıyor.

Ayetlerin akışından anlaşıldığı kadarıyla incelemekte olduğumuz bu ayet-i kerime de konuyla bütünlük oluşturmaktadır ve önceki ayetler üzerine yapılmış, müşriklerin beyinsizliklerini ortaya çıkarıcı,mesnedsiz, çürük inanç sistemlerini eleştirici, meydan okuyucu, düzmece ilahları alaya alıcı bir değerlendirme niteliğindedir. Bu bakımdan ayet, güçlü, derin ve etkili bir ifade tarzına sahiptir. Müşrikler üzerinde şok etkisi bırakıyor. İnanç sistemlerini bu şekilde küçümsemesi dolayısıyla büyük bir öfkeye kapılmalarına yol açıyor. Önceki ayetlerde olduğu gibi, bu ayette de Rasulullah'ın kararlı tutumu, ödün vermez kişiliği en belirgin nitelikleriyle ön plana çıkıyor.

Ayetin akışından ve atmosferinden algıladığımız kadarıyla, müşriklerin Allah'a ortak koştukları düzinece ilahlardan maksat, putlar ve heykellerdir. Böyle olunca, ayetin esas mesajını oluşturan meydan okuma, alaya alma, zayıflığı ve çaresizliği ön plana çıkarma olgusu daha bir belirginleşiyor. [118][118]

---

[117][117] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/458-459.
[118][118] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/460-461.

74- Onlar, Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler. Şüphesiz Allah güç sahibidir, azizdir.

Bu ayet de Önceki ayetlerin akışı ve içeriği üzerine yapılmış eleştirel bir değerlendirme niteliğindedir. Buna göre, müşrikler, Allah'ın kadrini hakkıyla takdir edemediler, O'nu gereği gibi anlayamadılar, uhıhiyetini ve rububiyetini kavrayamadılar. Bu yüzden düşünce ve inanç sistemi açısından, kelimenin tam anlamıyla çürüdüler, tefessüh ettiler, sapıttılar. Oysa Allah güçlüdür. Hiç bir şeyin ve hiç kimsenin gücü O'nunkine denk olamaz. Kimse O'nun kadar üstün, O'nun kadar aziz olamaz.

Müşriklerin, Yüce Allah'ın bu sıfatlara sahip olduğunu kabul ettiklerini göz önünde bulundurduğumuz zaman, içinde bulundukları çelişkinin ve ayette işaret edilen tutarsızlığın boyutları daha bir belirginleşiyor. [119[119]]

75- Allah, meleklerden elçiler seçer ve insanlardan da. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir.

76- O, önlerindekini ve arkalarındakini bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür.

İlk bakışta da farkedildiği gibi bu ayetler de, sûrenin akışı ile bütünlük oluşturmaktadır. Yüce Allah'ın meleklerden ve insanlardan elçiler seçmeyi öngören yasasından söz ediliyor. Allah, her söyleneni işitir, olup biten herşeyi görür. İnsanların yapıp ettiklerini çevrelerinde gizli açık gelişen olayları bilir. Şimdiki zamanda ve gelecek zamanda cereyan eden ve edecek olan her hadise O'nun sonsuz bilgisinin kapsamındadır. Bütün işler O'na döndürülür. Evrendeki her türlü tasarruf yetkisi O'na aittir.

İncelemekte olduğumuz iki ayetin, sûrenin genel akışı İle uyumlu olduğu ortadadır. Özellikle önceki bölümlerde anlatılan olaylar, Hz. Peygamber'e yöneltilen direktifler, sorular, verilen taktikler açısından ayetler arasında sağlam bir ilişki kurulabilir. Dolayısıyla bu iki ayet, bir bakıma Hz. Peygamber'i desteklemeye ve tavrını pekiştirmeye yönelik bir mesaj içermektedir. Demek isteniyor ki; bir insan olarak Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesi, ilk kez karşılaşılan bir durum değildir. İnsanlar arasında elçiler edinmek Allah'ın öteden beri yürürlükte olan bir yasasıdır.

Bu anlam ve bu direktif, müşriklere cevap vermek tarzında, Mekke inişli bir çok sûrede yinelenerek vurgulanmıştır. Meleklerin elçi olarak görevlendinlisine gelince; Nahl, Fatir ve Mü'min sûrelerinde bundan sözedilmiştir. Ayetlerin ifade tarzına ve akışına baktığımızda,

---

[119[119]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/461-462.

meleklerin elçiliği ile; insanları davet etmek, onları doğru yola iletmek için seçilen peygamberlerle yüce Allah arasında iletişim sağlamaları kastedilmiştir. Belki de peygamberleri müjdelemeleri ve ancak peygamberlerin bilebilecekleri şekilde onları gözetip korumaları kastedilmiştir. Bu ise halkın geneli açısından gaybın kapsamına giren bir husustur. Ayrıca, Kur'an'ın sözünü ettiği bir gayb olduğu için de buna iman etmek bir zorunluluktur. [120[120]]

77- Ey iman edenler, rüku edin, secdeye varın, Rabbimize ibadet edin ve hayır işleyin, umulur ki kurtuluş bulursunuz.

78- Allah adına gerektiği gibi cihad edin. O sizleri seçmiş ve din konusunda size bir güçlük yüklememiştir, babanız İbrahim'in dini. Allah bundan daha önce de, bunda da sizi "müslüman" olarak isimlendirdi; elçi sizin üzerinize şahid olsun, siz de insanlar üzerine şahidter olasınız diye. Artık dosdoğru namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a sarılın, sizin Mevlanız O'dur. İşte ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcı.

Bu iki ayette;

1) Mü'minlere yönelik Rabbani bir çağn yer alıyor: Allah'a ibadet edin, secdeye varın, rûkua gidin ve hayır işleyin, diye. Çünkü bu, onların kurtuluşu ve büyük ecir kazanmaları anlamına gelir.

2) Allah yolunda ve O'nun dini uğrunda gerçek anlamda cihad etmeleri emrediliyor.

3) Kendilerine tahsis edilen konaklama yerine ve onur verici ağırlamaya dikkat çekiliyor: Kuşku yok ki, Allah kendilerini seçmiş, dosdoğru yoluna ve dinine iletmiştir. Din de kendilerimin bir zorluk ve sıkıntı öngörmemiştir. Bu ataları İbrahim döneminden bu yana süren bir yol, bir çizgidir. Allah onları önceden ve bir de Kur'an'da "müslüman-lar" olarak isimlendirmiştir. Allah'ın bu gözetiminin Özeninin ve ilgisinin amacı müslü-manlann bütün insanlara örnek ve şahit olması, peygamberin de onlara örnek ve şahit olmasıdır.

Kuşku yok ki, son derece önemli bir misyondur müslümanlann yüklendiği. Allah'ın bu özeninin ve ilgisinin değeri büyüktür. Buna karşılık şükretmek, namaz kılmak, zekat vermek, dinin emirlerine uymak, şeriatın ipine sarılmak gibi bedeni ve mali yükümlülükleri yerine getirmek bir zorunluluktur.

İncelemekte olduğumuz bu iki ayetle ilgili olarak kaynaklarda herhangi bir rivayete rastlamadık. Bize öyle geliyor ki, bunlar da sûrenin genel akışı ile bütünlük oluşturmaktadır. Nitekim, bundan Önceki ayetlerde Rasulullah'a, bağlı bulunduğu şeriat ve hareket tarzı

[120[120]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/462-463.

uyarınca amel etmesi yönünde direktifler verilmişti. Bu arada şeriat ve hareket tarzı bağlamında hak üzere olduğu vurgulanmıştı. Yanı sıra müşrikler ve mesnetsiz inanç sistemleri ağır eleştirilere tabi tutulmuştu. İncelemekte olduğumuz iki ayet ise, hemen arkasında yer alıyor ve konuyu noktalıyor. Hitabın muhatabı ise, müslümanlar-dır. Onlara bir takım mesajlar sunuluyor, öğütler veriliyor. Özgüven aşılanıyor, yürekleri yatıştırılıyor, güzel bir hal ve hak esaslı bir hareket tarzı Üzere oldukları vurgulanıyor. Ayetlerde, yüce Allah'ın müslümanları ilettiği hoşgörü dinine dikkat çekiliyor. Böylece O'nun kendilerine bahşettiği büyük lutfa göndermede bulunuluyor. Bu bağ-lamda Allah'ın dini uğrunda cihad etmeleri gerektiği vurgulanıyor. Allah'ın ipine sarıldıkları, O'nun dinine bağlı kaldıkları, O'nun yolunda gerektiği gibi cihad ettikleri sürece, dünya toplumları ve ulusları içinde seçkin bir yere sahip olacakları dile getiriliyor.

Tefsir bilginleri[121[121]] "elçi sizin üzerinize şahid olsun, siz de insanlar üzerine şahidler olasınız diye" ifadesinin kıyamet günüyle ilgili olduğunu söylemişlerdir. Buna göre Ra-sulullah (s), kendilerine Allah'ın mesajını sunduğu hususunda, muslümanlar hakkında şahitlik edecektir. Müslümanlar da tüm insanlara, misyonları gereği Rabblerinin mesajını ulaştırdıkları hususunda, onlar hakkında şahitlikte bulunacaklardır. Son peygamberin kendilerine tebliğ ettiği Allah'ın dinini insanlara ulaştırdıklarını vurgulayacaklardır. Bu görüş konusu itibariyle üzerinde durulmaya değer olmakla beraber, bizce ayet-i kerimeden ayrıca şu sonuç da çıkarılabilir; Yüce Allah'ın seçtiği ve dinine ilettiği muslümanlar, Allah'ın nuru, ilkeleri, motivasyonu, direktifleri ve yasamaları aracılığı ile, yol göstericiler ve mürşidler olarak insanlığa örnek olmaya hazırlanmışlardır. İçinde "O sizleri seçmiştir" ifadesi bulunan ve "Allah adına gerektiği gibi hakkıyla cihad edin" cümlesiyle başlayan ayet, bu değerlendirmeyi destekleyen en güçlü karinedir. Bakara sûresinde şöyle bir ayet yeralıyor: "İşte böylece sizin, insanlar üzerinde şahitler olmanız, Rasu-lünde sizin üzerinizde bir şahit olması için sizi orta bir millet kıldı" (Bakara, 143). Ayetin orjinalinde geçen "vasat: orta" kelimesi, dengeli, hayırlı, ıhmh,aşırı gitmeyen, ifrat ve tefrite kaçmayan anlamlarına gelir. Dolayısıyla "vasat" kavramı, Hac sûresinde yer alan "o sizleri seçmiştir" cümlesi gibi, müslümanlann insanlar üzerinde şahitler kılınmış olmasını gerekçelendiriyor.

Bu nitelik ya da bu gerekçe, müslümanlann dünyada bir misyonlarının olduğuna, insanlara yol göstercilik yapma, onları doğru yola iletme görevini üstlenmiş bulunduklarına ilişkin güçlü bir karine konumundadır.

"Babanız İbrahim" ifadesi ile Araplar kastedilmiştir. Bununla başka bir milletin kastedilmiş olduğunu ileri sürmek gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Araplar, kendilerini nesep olarak İbrahim ve İsmail peygambere dayandırıyorlardı. Daha önce, değişik münasebetlerle konuya değindiğimiz için görüşlerimizi tekrarlamaya gerek duymuyoruz. Bu husus, İbrahim sûresi 35-41. ayetlerde de ele alınmıştır. Ayetlerin kanıtsallikları da oldukça güçlüdür. Yine

---

[121[121]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazin v.d.

incelemekte olduğumuz bu ayette de açıkça vurgulanmıştır.

Dolayısıyla, bu ifadeyle, Araplar içinde İslam'a girmiş bulunanları pekiştirmek ve genel olarak Hz Muhammed'in peygamberliğini tüm Arapların önünde belgelemek amaçlanmıştır. Çünkü Hz. Muhammed'in davet ettiği ve inanılmasını istediği din, ataları kabul ettikleri ve geleneklerini nisbet ettikleri Hz. İbrahim'im doğru ve gerçek dinidir. Şu halde herkesten önce, onların bu dine girmeleri gerekir. Mekke inişli sûrelerde, Hz. İbrahim'in kıssalarını anlatan ayetlerden algıladığımız gibi bu gün yahudilerin elinde bulunan Tevrat'ın "tekvin" bölümünde bulamıyoruz.

Ayetlerin konjonktürel özellikleri olmakla beraber, bu açıklamaların ve önceki ayetlerin akışı ile bütünlük oluşturmasının ışığında şunu farkediyoruz: Ayetler etkili ifade tarzları, uyarıcı, yönlendirici ve öğüt verici içerikleri ile, son derece önemli mesajlar içermektedir. Bunlar, genelde tüm müslümanlan özelde de Arapları muhatap kabul eden evrensel direktiflerdir. Bu bakımdan diyebiliriz ki; incelemekte olduğumuz ayetler, müslüman Arapların, İslam toplumu içinde Özel bir yere sahip olduklarını, büyük bir misyon yüklendiklerini ortaya koymaktadır. Buna göre ulu Allah, Arapları seçmiş ve onları orta bir millet yapmıştır ki, Allah'ın kendileri için seçip beğendiği dini ile insanlara yol göstericilik yapsınlar. Çünkü Allah, İslamı tüm insanlığın dini olsun diye göndermiştir. Aynı anlamı, Zuhruf sûresinde yer alan şu ayetten de algılıyoruz; "Doğrusu Kur'an sana ve kavmine bir ikaz ve öğüttür" (Zuhruf, 44). Ayeti incelerken bu hususa açıklık getirdik. "Allah adına gerektiği gibi cihad edin". Yüce Allah, gencide müslü-manlara, özelde de Araplara yüklediği misyonu dile getirmektedir. Buna göre, genelde bütün müslümanlar Özelde de Araplar, Allah'ın dinini yaymak ve savunmak için cihad etmek ve her türlü çabayı sarfelmekle yükümlüdürler. Bu da misyonun boyutlarını ve Önemini daha bir belirginleştirmektedir. "Allah'a sarılın, sizin mevlanız O'dur. İşte ne güzel mevla ve ne güzel yardımcı" ifadesi de son derce önemlidir. Çünkü müslümanlara ve Araplara Allah'a sarılmalarını, bu önemli görevi yerine getirirken O'na güvenip dayanmayı emretmektedir. Bu bakımdan ifade onlara güven ve Allah'ın yardımına yönelik umut aşılamaktadır.

Bu noktada şu hususu vurgulamakta yarar vardır: Bu ayetlerin, İslam toplumu ve insanlık alemi içinde, Araplara yüklediği misyon, Arapların diğer kavimlerden üstünlüğü, başkalarını sömürmesi ya da Arap ırkının egemenliği anlamına gelmez. İslam bütün müslümanlan ve hatta tüm beşeriyeti haklar ve görevler bağlamında kardeş ve eşit bilir. Renklerinin, cinslerinin, sınıflarının, yaşadıkları zaman ve bölgelerinin farklılığına rağmen Allah katında, insanların en üstünü en çok Allah'tan korkup sakınanıdır. Tefsir bilginleri "sizi isimlendirdi" ifadesindeki zamirin nereye dönük olduğu hususunda değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazısı "İbrahirrTe bazısı da "Allah"a "dönüktür" demişlerdir. Birinci görüşün üzerinde durulabilir nitelikte olmasına ve Bakara süresindeki 127-128. ayetlerin bu ihtimali güçlendirici nitelikte olmasına rağmen, biz, incelemekte olduğumuz ayette yer alan "ve

bunda" ifadesinden hareketle ikinci görüşü daha isabetli görüyoruz. Çünkü söz konusu ifade, Kur'anla ve şimdiki zamanla ilgilidir. Hz. İbrahim'inse bununla bir ilgisi yoktur. Şu halde, Hz. Peygamber'e inanıp hareket tarzına tabi olanların "müslümanlar" olarak isimlendirilmeleri, Kur'an orijinli Rabbani bir isimlendirmedir. Nitekim Kur'an'ın birçok ayetinde, bu ad kuflanılmişıtr: "Onlar benim ayetlerime iman edenler ve müslümanlar olanlardır" (Zuhruf, 69) "De ki; İman edenleri sağlamlaştırmak, müslümanlara bir müjde ve hidayet olmak üzere, onu hak olraka Rabbin-den Ruhu'l-Kudüs indirmiştir" (Nahl, 102). "Ve ben, müslümanlann ilki olmakla emro-lundum" (Zümer, 12). "Allah'a çağıran, salih amelde bulunan ve gerçekten ben müslü-manlardanım diyenden daha güzel sözlü kim vardır" (Fussilet, 33) "Müslümanları suçlu günahkârlar gibi kılar mryız?"(Kalem, 35)... Dolayısıyla incelemekte olduğumuz ayette geçen "bundan önce" ifadesi ile bu sûreden önce inmiş bulunan herhangi bir sûrenin kastedilmiş olması ihtimali vardır. Yine de ulu Allah doğrusunu herkesten daha iyi bi-lir. [122[122]]

İslam Kolaylık Dinidir

"...Din konusunda size bir güçlük yüklememiştir..."

Bu ifade, son derece önemlidir, üzerinde durmaya değerdir. Burada yüce Allah'ın müslümanlann işlerini kolaylaştırdığı, dinde taşıyamayacakları yükü kendilerine yüklemediği, bu hususta bir zorluk bir katılık Ön görmediği dile getiriliyor. Yüce Allah her sıkıntının, her darlığın bir çıkış yolunu, her zorluğun bir kolaylığını göstermiştir İslam dininin kapsamında...Aynı mesaj başka sûrelerde de verilmiştir. Bu bakımdan, "kolaylaştırmak, sıkıntıya sokmamak İslam şeriatını, önceki şeriatlerden ayıran bir karekteristik özelliktir", diyebiliriz. İslam'ın bu ayırıcı özelliğine, Araf sûresinde şu şekilde işaret edilmişti: "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de geleceği yazılı bulacaklan ümmi haber getirici olan elçiye uyarlar; onlara marufu emrediyor, münkeri yasaklıyor, temiz şeyleri helal, murdar şeyleri haram kılıyor ve onlann ağır yüklerini, üzerlerindeki zincirleri indiriyor" (A'raf, 157).

Bu hususu pekiştirici bir unsur olarak Yüce Allah'ın tüm insanlar için ardına kadar açıkta tuttuğu tevbe kapısını gösterebiliriz, ki Furkan sûresi akışı içinde Tevbe ile ilgili olarak detaylı açıklamalarda bulunduk. Yine zorunluluk hallerinde haram yiyeceklerin helal olması, teyemmüm, korku, namaz ve yemin kefareti gibi ruhsatlar İslam'ın bu özelliğinin göstergeleridir. Dünya hayatının çekici süslerinden, güzel ve temiz rızıklar-dan yararlanmanın mubah oluşu, sadece pis ve iğrenç şeylerin, azgınlığın, şirkin, bireysel ve toplumsal hayasızlıkların yasak oluşu da bunu gösterir. Bunun dışındaki her iş ve tasarruf bir müslüman için helaldir. A'raf sûresi 31-33. ayetleri incelerken, bu konuda doyurucu bir

---

[122[122]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/464-467.

değerlendirmede bulunduk, burada bir kez daha aynı şeyleri söylemenin gerekli olacağına inanmıyoruz. Nitekim bazı samimi müslümanlar zühd, takva ve Allah'a yaklaşma adı altında, Allah'ın helal kıldığı bazı güzellikleri kendilerine haram kılmışlardı ve Allah Maide sûresinin şu ayetlerinde, bu tutumlannı olumsuz karşılaşmış-tı:"Ey iman edenler, Allah'ın sizin için helal kıldığı güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Şüphesiz Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size rızik olarak verdiklerinden helal ve temiz olarak yiyin. Kendisine inanmakta olduğunuz Allah'tan korkup sakının" (Maide, 87-88). Bazı müslümanlar da aralarında sözleşip yeminleşmişlerdi. A-ma takva ve zühd adına da olsa, Allah'ın helal kıldığı bazı şeyleri kendilerine haram kılmak suretiyle meşru ahit ve yeminin çerçevesinin dışına çıktıkları için yüce Allah'ın onlann bu tutumunu şu ayet-i kerimede olumsuz karşıladı:"AIlah sizi, yem inlerin izdeki rastgele söylemelerinizden, boş sözlerden dolayı sorumlu tutmaz ancak, yeminlerinizi bağladığınız sözlerden dolayı sizi sorumlu tular. Onun kefareti, ailenizdekilerc yedirdiklerinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak ya da onları giydirmek veya bir köleyi Özgürlüğüne kavuşturmaktır. Bulamayan için üç gün oruç vardır. Bu, yemin ettiğinizde bozduğunuz yeminlerinizin kefaretidir" (Maide,89).

Bakara sûresinde yer alan bir ayette, yüce Allah'ın bir kimseye ancak kaldıracağı yükümlülüğü yüklediği ve bir insanın sadece yapıp ettiklerinden sorumlu tutulacağı dile getiriliyor. Devamında müslümanlara bir dua öğretiliyor: Unutarak veya yanılarak emirlere aykırı bir şey yaptıklarında kendilerini sorumlu tutmasınlar, kendilerine ağır yükümlülükler yüklemesinler, önceki topluluklarda olduğu gibi kendilerini üstesinden gelinmez yüklerin altına sokmasınlar, kaldıramayacakları görevi vermesinler" diye, "Allah hiç kimseye güç yetireceğinden başkasını yüklemez. Kişinin kazandığı lehine, yaptığı kötülük aleyhinedir. "Rabbimiz, unuttuklarımızdan veya yanıldıklarımızdan dolayı bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bize bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Rabbimiz kendisine güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize taşıtma. Bizi affet. Bizi bağışla. Bizi esirge, sen bizim mevîamızsm. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et" (Bakara, 286). Tefsir bilginleri[123][123] bu ayetin izahı bağlamında bazı hadisler rivayet etmişlerdir. Bu rivayetlere göre yüce Allah kendisini öğrettiği duaları kabul edeceğini hükme bağlamıştır. Bakara sûresinde oruç ibadetini işleyen ayetlerde şöyle bir ifade yer alır: "Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez" (Bakara, 185). Maide sûresinde yer alan abdestle ilgili ayette ise şu cümle yer abr:"Allah size güçlük çıkarmak istemez, ama sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimeti tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz" (Maide,6). Görüldüğü gibi, bu örneklerde, incelemekte olduğumuz ayette-yer alan Rabbani direktif dile getirilmektedir. Bu hususta peygamber efendimizden bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de Yemen'e gönderdiği Muaz b. Cebel ve Ebu Musa el-Eş'ari'ye yaptığı şu tavsiyedir: "Müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz, kolaylaştınnız,

---

[123][123] İbn Kesir

zorlaştırırı ayınız"[124[124]].

Buhari'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyurulur: "Size neyi yasakladıysam ondan kaçının, size neyi emrettiysem gücünüzün yettiğini yapın. Bilin ki, sizden Önceki topluluklar, çok soru sorduklan ve peygamberlerine muhalefet ettikleri için helak oldular"[125[125]].

Buhari ve Müslim Hz. Aişe'den şöyle rivayet ederler: "Yapabildiklerinizi yapın. Allah'a andolsun ki, siz bu çizgiden sapmadıkça Allah sizin aleyhinize dönmez. Allah katında dinin en sevimlisi, kişinin sürekli olarak yaşadığıdır"[126[126]]. Müslim'in Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği hadis de buna örnek gösterilebilir: "Rasulullah dedi ki: 'Duydum ki, sen, geceleri namaz kılıyor, gündüzleri de oruç tutuyorsun'. 'Evet' dedim. Buyurdu ki: 'Eğer böyle yapmaya devam edersen, gözlerin kan çanağı haline gelir, vücudun takatten düşer. Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır, vücudunun senin üzerinde hakkı vardır. Ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Geceleri ibadet amacıyla kalk ama uykunu da ihmal etme. Zaman zaman oruç tut. Fakat bazen de oruç tutmayı ver". Buhari ve Müslim Ebu Hureyre'den şöyle rivayet ederler:[127[127]] "Bu din kolaydır. Bir kimse dini zorlaştırmaya kalkışırsa mutlaka yenik düşer. Şu halde, doğru ve tutarlı olun, orta yolu tutun, ifrat ve tefritten kaçının, müjdeleyin. Sabah, akşam ve gecenin bir kısmında yardım dileyin"[128[128]].

Görüldüğü gibi, Kur'an'ın direktifleriyle Peygamberimizin telkinleri arasında tam bir paralellik vardır. Dolayısıyla incelemekte olduğumuz ayette yer alan ifade, İslam'ın temel ve muhkem bir prensibi niteliğine sahiptir. [129[129]]

Hayır İşlemek

"...Hayır işleyin..." ifadesinde de, herhangi bir kayıt ve sınırlandırmak getirmeksizin (mutlak olarak) hayır işlemeye teşvik etmesi bakımından ilginçtir. Hayır; yararlı, faydalı, olumlu her türlü söz ve fiil demektir. İfadenin mutlak oluşu ise her ortamda ve her insana yönelik, kayıtsız ve şartsız olarak hayır işlemeye teşvik etmeye dönüktür. Bu bakımdan dikkat çekici bir direktiftir.

Aynı direktifin bir çok ayette tekrarlanmış olması, direktifin önemini ve etkileyiciliğini

---

[124[124]] İbn Kesir

[125[125]] 'Tacu'f cami li'i usul fi ahadisir-Resul'1 C.1 .sh.37-42
[126[126]] a.g.e.

[127[127]] a.g.e.
[128[128]] a.g.e.

a.g.e.

[129[129]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/467-469.

arttırmaktadır. Şu ayetleri buna örnek verebiliriz: "Herkesin yüzünü çevirdiği bir yön vardır. Öyleyse hayırlarda yansın" (Bakara, 148). Burada hayırlarda yarışmayı teşvik edici bir üslup kullanılmıştır. "Bunlar Allah'a ve ahiret gününe iman eder, maruf olanı emreder, münker olandan sakındırır ve hayırlarda'yarışırlar. İşte bunlar salih olanlardır" (Al-i imran, 114). Bu ayette de hayırlarda yarışanlara, hayır işlemeye koşanlara dikkat çekilmektedir. "Sizlerden; hayra çağıran, marufu emreden ve münkerden sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte bunlardır". (Al-i imran,104). Bu son ayetin içerdiği mesaj, daha etkili ve daha vurguludur. Şöyle ki; sadece hayır işleme teşvik edilmiyor, bunun yanında tıpkı marufu emretmek ve münkeri yasaklamak gibi hayır işlemek de sürekli davet edilmesi gereken bir husus olarak ortaya konuluyor. Oyleki, herhangi bir zamanda bu misyonu yerine getiren bir topluluk olmazsa, bütün müslü-manlar günah işlemiş olurlar.

Öte yandan, Kur'an-i Kerim'de yer alan bir çok ayette hayra engel olanlar ya da hayır amaçlı harcamalar hususunda cimrilik edenler sert eleştirilere tâbi tutuluyorlar. Buna da şu ayetleri örnek gösterebiliriz: "Hayrı engelleyen, saldırgan, olabildiğince günahkâr" (Kalem,J2). "Hayra engel olan, saldırgan, şüpheci" (Kaf, 25) ve Ahzab sûresinde yer alan şu cümle: "...Hayra karsı oldukça düşkünlük gösteren" (Ahzab, 19). Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki, hayır işlemek ve insanları hayır işlemeye davet etmek, Kur'an'in vurguladığı ahlak; prensiplerin özünü teşkil etmektedir. Kur'an hayır amaçlı harcamalardan kaçınanları, cimrilik edenleri veya hayır işlenmesine engel olanları sert bir dille eleştirmekle bunun, İslam ahlak sistemi içinde ne kadar Önemli olduğunu vurgulamıştır. [130[130]]

[130[130]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/469-470.

MÜ'MİNUN SURESİ

Kurandaki Sırası : 23

Nüzul Sırası : 74

Ayet Sayısı : 118

İndiği Dönem : Mekke

Surenin Tanıtımı

Sûrede mü'minlerin sıfatları ve mutlu sonlan övülmekte, öldükten sonra diriltme te'yid edilmekte, insanın ve kâinatın yaratılmasında Allah'ın kudreti, kâinatta istifade edilen şeyler ve O'nun şükür ve ihlas hakkı hatırlatılmaktadır. Sürede bazı peygamberlerin bir dizi kıssası, kavimlerinin onlara karşı takındıkları tavırları, kafirleri uyarma ve örnek verme, Peygamber'in ve rnü'minlerin konumlarını sağlamlaştırıp onları rahatlatmak'amacıyla anlatılmıştır. Kafirlere dünyada elde ettikleri rahat yaşam dolayısıyla gurura kapıldıkları İçin ağır eleştiriler yapılmıştır. Peygamber'i çok iyi tanımalarına ve yüklendiği görevinin sırf onların hayrına olduğunu, onun her türlü dünyevi hedeften uzak olarak bunu yaptığını bilmelerine rağmen ona karşı inatçı ve itham eden tavırlarını sürdürdükleri için kınanmışlardır. Öldükten sonra diriltilmeyi inkar eden sözleri aktarılmış ve onlara, onların da itiraf ettiği Allah'ın kudretini ve büyüklüğünü gösteren güçlü reddiyeler verilmiştir. Mü'minler ve Peygamber ahiretle taimin edilip müjdelenmiş, kafirler de korkutulup dehşete düşürülmüştür. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Mü'minler gerçekten felah bulmuştur;

2- Onlar, namazlarında huşu içinde olanlardır;

3- Onlar, 'tümüyle boş' şeylerden[2[2]] yüz çevirenlerdir;

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/1161.
2[2] el-Lağv Söz ve işlerden faydalı olmayan herşey.

4- Onlar, zekâtı verirler.

5- Ve onlar ırzlarını koruyanlardır.

6- Ancak eşleri ya da sağ ellerinin sahip olduklarına karşı hariç; bu konuda kınanmış değillerdir.

7- Fakat kim bundan ötesini ararsa, artık onlar sının çiğneyenlerdir[3][3].

8- Onlar, emanetlerine ve ahidlerine riayet edenlerdir.

9- Onlar, namazlarını da (titizlikle) koruyanlardır.

10- İşte vâris olacaklar onlardır.

11- Onlar Firdevs (cennetler)e vâris olacaklardır; orada ebedi olarak kalacaklardır.

Mü'minlerin Vasıflan

Ayetlerde zikredilen sıfatlara sahip olan mü'minlerin kurtuluşa erecekleri kesin bir ifadeyle müjdelenmekte ve makamlarının ebedi olarak kalacakları Firdevs cennetleri olduğu açıklanmaktadır. Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır.

Bu ayetler zinciri mü'mini ve ahlâkını vasfetmekte, Kur'ani birçok özelliği bünyesinde toplamaktadır. Mü'minin Rabbine karşı, insanlara karşı olan vazifesini hatırlatmakta; manevi, ahlâkî, ferdî ve içtimaî en iyi sıfatlar olan bu özelliklerin sahiplerinin de esenlik ve kurtuluşa, saadete, gönül huzuruna ve güzel akibete nail olacaklarını açıklamakta, bu sıfatlan elde etmeye teşvik etmekte ve imanın, sahibinin nefsinde yaptığı etkiyi gözler önüne sermektedir. İman, sahibinin namazda derin bir huşu içerisinde olmasını sağlar, çünkü o Rabbinin huzurundadır. Allah için namazına devam eder, sürekli olarak O'nu zikreder.

Bunun bir sonucu olarak da her türlü kötülükten ve. boş, faydasız işlerden uzak durur, zekatı verir, hak, hayır, iyilik, adalet, emanet ve vefakârlık olarak ne varsa onu yapar.

Bu ayetler münasebetiyle Tİrmizî Ömer (r)'den bir hadis nakletmektedir.[4][4] Peygam-ber'e vahiy geldiğinde, başında an vızıldaması gibi bir ses işitilmektedir. Yine bir gün ona vahiy gelmişti; bir müddet bekledik, gelen vahiyden sevinerek kıbleye döndü ve ellerini kaldırarak şöyle buyurdu: "Ey Allah'ım, bize arttır eksiltme, bize ikram et azaltma, bize bolca ver mahrum bırakma, bizi tercih edip öne al, başkasını bize tercih ederek bizi geri bırakma, bizi

---

[3][3] el-Adûn Düşmanlık yaparak sınırı aşanlar.

[4][4] Bkz. İbn Kesir tefsiri; Tâc, c.4, s.162, Tefsir bölümü.

hoşnut et ve bizden razı ol". Sonra da: "Bana on ayet indirildi, kim onlan hakkıyla yerine getirirse cennete girer" buyurdu ve onları sonuna kadar okudu: "Mü'minler gerçekten felah bulmuştur."

Bizim tercihimize göre ayetler aynı zamanda Mekke dönemindeki mü'minleri de Övmekte ve bu sıfatlara sahip olduklarını vurgulamaktadır. İnşaallah tercihimiz doğrudur, bu takdirde imanın o ilk nesilde yaptığı kuvvetli etki, mükemmel vakıa tablosu daha iyi anlaşılır.

Önceden geçen bir çok sûredeki bir çok ayet de bizim bu tercihimizi te'yid etmektedir. O ayetlerde mü'minlerin ahlâkı, sıfatları ve imanın onlar üzerinde yaptığı etki övülmüştür. Zâriyat sûresinin şu ayetleri bunlar arasındadır: "(Günahlardan) korunanlar, cennetlerde, pınar başlanndadırlar, Rablerinin kendilerine verdiğini alırlar. Çünkü onlar bundan önce güzel davranırlardı. Geceleri pek az uyurlardı, seherlerde onlar, istiğfar ederlerdi, mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardı." (Zâriyat, 15-19). [5[5]]

Cariyeler Ve Kölelik

Ayetlerde mâlik olanın cariye ile beraber olmasının herhangi bir günaha neden olmadığına işaret edilmesi

münasebetiyle şunu söyleyelim: Biz, sağ elin sahip olduğu ifadesiyle anlatılan kölelik konusuna Beled sûresinde bir açıklama getirmiştik. Ancak buradaki ayetlerde de geçmesi, ayrı bir yorumu daha gerekli kılmıştır. Çünkü artık bu, İs-lamı yasalardan olmuştur. Bu sûreden sonra Mekke ve Medine'de inen başka sûrelerde de bahsedilmiştir.

Konu, cariye sahiplerinin, evlerinde cariyelerinden kayıtsız ve akitsiz olarak istifade etmelerinin mubah olmasıdır. Beled sûresinde yaptığımız izahta da söylediğimiz gibi, kölelik İslam'dan önce Araplar ve Arap olmayan milletler arasında varolan, alışılmış genel bir nizamdı; yoksa onu İslam çıkartmamıştı. Cariyelerden yatakta istifade etmenin mubah olmasına gelince; vahiy hikmeti gereği bunu vakıa, mevcut olan uygulama gerçeğine uygun olarak, kötülüğe yol açmayacak şekilde, müslümanlara hafiflik ve kolaylık getirmesinden dolayı kabul etmiştir.

Müslümanlar bunu biraz daha geliştirmişler, müslüman olmayanlardan esir edilmesi veya köle olarak satın alınması mümkün olan herkese şâmil kılmışlar ve bu yolla elde ettikleri baba ve annelerden doğan kadınları da kendilerine cariye olarak mubah görmüşlerdir. İslam şeriatı müslüman olmadan önce köle olanı veya köleden doğanı veya müslümanların harp

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/162-163.

esirlerinden köleleştirdiklerini, yahut da müslüman olmayan düşmanlardan elde edilen köleleri veya onlardan doğanları köle olarak kabul etmektedir. Hiçbir şekilde müslümanların köleleştirilmesini, hatta müslüman olmayanların da savaş açan düşmanlar olmadıkları takdirde köleleştirilmesini mubah görmemektedir. Her gayr-ı müslimi de savaş açan düşman olarak kabul etmemektedir. Savaş açan düşman olarak, gayr-ı müslimlerdcn müslümanlara saldırıp tecavüz edenleri görmektedir. Hatta gayr-ı müslimlerin savaşan düşmanlarından harb esiri olarak alınanların kökleştirilmesi dahi vacip olmayıp mubahtır ve dar sınırlar içerisinde uygulanagelmiştir; Muhammed sûresinde bulunan bir ayetin ifadesine göre esirlerin köleleştirilmemesi için başka yollar, seçenekler de gösterilmiştir. "Öyleyse, inkar edenlerle (savaşta) karşı karşıya geldiğiniz zaman, hemen boyunlarını vurun; sonunda onları iyice bozguna uğratıp zafer kazanınca da artık (esirler için) bağı sımsıkı tutun. Bundan sonra ya bir lütuf olarak (onları bırakın) veya bir fidye (karşılığı salıverin). Öyle ki savaş ağırlıklarını bıraksın (sona er-sin)"(Muhammcd, 4)[6[6]].

Nebevi sünnet bu ayette sükût edilip hükmü verilmeyen kısmı da tamamlamış ve kendisini kurtarmak için istendiğinde fidye vermeyenin veya mü'minlerin emirinin fidye almadan lütufta bulunarak salıverilmesini uygun görmediği kimselerle, onlardan dünyaya gelenlerin köleleştirilmesini caiz kılmıştır.

Buna göre, sağ elin mâllik olması sıfatıyla kadınların cariye olarak yatak arkadaşı yapılmaları, köleleştirilmeleri, yukarıda anlatılan sınır ve çerçeve içerisinde olmamışsa, hiçbir şekilde İslam şeriatına uygun değildir.

Kur'an ve Nebevi sünnetin telkin ve ifadeleri birçok vesile ve yollarla köleliği kaldınp özgürlüğü yerleştirmeyi savunduğuna göre, çağımızda dünya devletlerinin hemen hemen hepsi, bunlar arasında İslam ülkeleri de vardır; köleliğin kaldırılması konusunda ittifak halindedirler ve bunun Kur'an ile sünnetin nihâî hükmüyle bağdaşmakta olduğunu söylememiz mümkündür. Bununla beraber bazı müslümanların; birçok türlerinin, hatta her türlüsünün İslam şeriatının çizdiği sınır ve çerçeveden çıkmış olmasına, mâlik olma sıfatıyla kadınların cariye olarak yataklara alınmasına rağmen köleliği meşru görmeye devam etmeleri, hayret edilip sorgulanacak, incelenmesi gereken, hatta şer'an inkar edilmesi gereken bir durumdur.

Bu arada bir kısım müfessir "sağ ellerinin sahip olduklarına -mâlik olduklarına-" ifadesine dikkat çekerek, bunun hükmünün sadece cariyelerle sınırlı olduğunu, köle çocuklarını kapsamadığını söylemişlerdir. Buna göre malik olunan köle çocuklara yaklaşmak;

[6[6]] Sûredeki birinci ayet inkar edenleri, Allah'ın yolundan engelleyip alıkoyanlar olarak vasfetmiştir. İşte bu vasıf, bu ayetin emrettiği savaşı gerekli ve haklı kılmıştır.

başkalarına, köle olmayanlara yaklaşmak gibi haramdır ve zina cezasını gerekli kılar. Bu doğru olup herhangi bir şüphe ve inkara mahal yoktur. [7[7]]

12- Andolsun, biz insanı, süzme bir çamurdan yarattık.

13- Sonra onu bir nutfe olarak sağlam bir karar yerine koyduk.

14- Sonra o nutfeyi bir alaka'ya (embriyoya) çevirdik, ala-ka'yı bir çiğnemlik ete çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik, kemiklere et giydirdik; sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık. Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir!.

15- Sonra siz, bunun ardından öleceksiniz.

16- Sonra siz Kıyamet günü muhakkak diriltileceksiniz.

İnsanın Yaratılış Evreleri

Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır. Buna benzer ayetler Fatır, Zümer, Gafir sûrelerinde de geçmişti.

Ayetler Allah'ın hikmetlerinden bir hikmeti anlatmaktadır; O da: İnsanın bir çok evrelerden, hallerden geçirilerek, değişik bir varlık olarak, diğer mahlukattan farklı bir şekilde yaratılmasıdır. Bundan dolayı her nefsin dünyada kazandığının karşılığının tam olarak verilmesi için, öldükten sonra diriltilmesi de ona Özgü ve diğer varlıklardan farklı olacaktır. İşte insanı bu evrelerden geçirerek yaratan, onu öldükten sonra diriltmeye de kadirdir; ayetlerde bu tema vurgulanmıştır. Herhalde önceki ayetlerden sonra bu ayetlerin, bu ifadelerle gelmesindeki maksat, kendisine saygı duyulup boyun eğilmesi gereken tek zâtın Allah olduğunu insanlara bildirmek, O'na inanıp, hak, adalet ve hayır sınırlarına bağlı kalmalarının tek doğru yol olduğunu ve bunu yaptıkları takdirde, Öldükten sonra diriltildikleri zaman kurtuluş ve rızaya nail olabileceklerini onlara açıklamak. [8[8]]

İnsanın Süzme Bir Çamurdan Yaratılması

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/163-165.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/166.

Müfessirler "süzme bir çamurdan" ifadesi münasebetiyle, bunun Allah'ın meleklere yeryüzünden almalarını emrettiği ve ondan Adem'i yarattığı çamur parçasına işaret olunduğunu söylemişlerdir. Ve Allah'ın rasulünün sahabelerinden ve tabiilerden bazılarına nisbel ettikleri, çamur parçasının süzülerek nasıl alındığını ve bu görev için önce Cebrail'in, sonra Mîkâü'in, sonra da Azrail'in yeryüzüne gönderildiğini anlatan açıklamalar nakletmişlerdir. Bu rivayetlerde birçok garip ve acaip hususlar yer almaktadır; naklettiklerinin güvenilir bir senedi bulunmamaktadır ve konu gaybe ait olup, ancak yukarıdaki ayetler gibi sağlam bir kaynakla sabit olur.

Kur'an'dan; sırlan, sanatları, bilimleri bulup çıkartmaya ve bununla bilimsel ve sanatsal birtakım teorileri bağdaştırmaya çalışan kimseler şöyle demektedirler: Ayetlerde insanın bu halde çok uzun evrelerden, değişimlerden geçtiğine dair deliller bulunmaktadır. Hayatın su ve çamurdan başladığı anlatılmaktadır.

Biz ise bu tür davranışı, ayet ifadelerinin taşıdığı anlamları aşmak ve zorlamak olarak nitelendirmekteyiz. Bu ayetler ve çeşitli sûrelerde birçok benzerinin yer aldığı, Adem'in veya insanın çamurdan yaratıldığını, sonra da çoğalmasının nutfe-tenasül yoluyla takdir edildiğini anlatan ayetler; hatırlatmak, öğüt vermek ve Allah'ın kudretine delil göstermek için gelmiştir. İnsanların farklı sınıflarına rağmen anlayabilecekleri, kavrayabilecekleri, ibret alıp Allah'ın kudretine şahid olacakları bir üslupla gelmiştir. Bu gibi meselelerde en uygun olanı Kur'an'm durduğu sınırda durup, onun gözettiği açık gayeyi de gözlemleyip almaktır. Bunun ötesinde ileri gidip tahminlerde bulunmanın, ayet ifadelerine, zorlayarak taşımayacağı anlamlar yüklemenin hiçbir faydası yoktur. Biz bunu, Kur'an'ı kudsiyet sınırından ve hedeflerinden çıkarmak olarak görüyoruz. Benzer durumlarda da bizim görüşümüz böyledir. [9][9]

17- Andolsun, biz sizin üstünüzde de yedi tabaka[10][10] (yedi gök) yarattık. Biz yaratmadan gafil değiliz.

18- Biz gökten belli bir miktarda su indirdik ve onu yeryüzünde yerleştirdik; şüphesiz biz onu (kurutup) giderme gücüne de sahibiz.

19- Böylece, onunla size, içlerinde sizin için birçok mey-valar bulunan hurma ve üzüm bahçeleri yetiştirdik, onlardan yiyorsunuz.

---

[9][9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/166.

[10][10] Seb'u tarâik Kinaye yoluyla yedi kat gök kastedilmiştir. Bir kısmının bir kısmı üzerinde olmasından, peşpeşe sıra halinde oldukları anlaşılmaktadır. Nitekim Mülk sûresinde tasvir daha açık bir ifadeyle yapılmıştır: "O yedi göğü, birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı."

20- Yine onunla Tûr-i Sina'da çıkan bir ağaç[11[11]] (türü de yarattık): O, yağlı ve yiyenlere bir katık olarak bitmektedir.

21- Gerçekten hayvanlarda da sizin için ibret vardır; karınlarının içindekinden size içiriyoruz ve onlarda sizin için daha birçok yararlar var. Sizler onlardan yemektesiniz.

22- Onların üzerinde ve gemilerde taşınmaktasınız.

Allah'ın Kudret Delilleri

Bu ayetlerde de kâinatta Allah'ın kudretini gösteren, yarattığı varlığı koruduğuna ve insanlara birçok ihsanlarda bulunduğuna dair açıklamalar ile, onlara orada birçok faydalar, istifadeyi kolaylaştırdığı vasıtalar kıldığı anlatılmaktadır:

1- Yeryüzünün üzerinde, birbiri üzerinde yedi kat gök yaratmıştır.

2- Yeryüzünde yarattığı varlıklar için, yaşam koşullarını hazırlamaktan gafil olmamıştır; gökten hesapla su indirip insanlar faydalansın diye onu yerin üzerinde tutar; halbuki o suyu giderip yok etmeye de gücü yeter. O suyla onlar için hurma ve üzüm ağacı, insanların birçok meyvalar devşirip yedikleri ağaçlar bitirir. Yine onunla Tûr-i Sina'da yetişip, yağ ve katık olarak istifade edilen meyva ve zeytin ağacı bitirir. Allah insanlara hayvanları da sütlerinden içmeleri, etlerinden yemeleri, üstlerine binmeleri, yüklerini taşımaları ve onlardan birçok şekillerde faydalanmaları için boyun eğdirmiştir. Gemileri de denizde akıp gitmeleri, üzerlerinde kendilerine çeşitli faydalar getirecek deniz seferleri düzenlemeleri İçin boyun eğdirdi.

Ayetler öncekilerle konu ve lafız bakımından bağlantılı olup, hatırlatma ve öğüt kas-dı açıkça belli olmaktadır. [12[12]]

Zeytin Ağacının Tûr-İ Sina'ya Tahsis Edilmesi Üzerine Yorum

Bilindiği gibi zeytin ağacı sadece Tûr-i Sînâ'ya mahsus değildir. Birçok ülkede yetişiyordu; Tûr-i Sînâ civarında, yani Filistin'de yetiştiği gibi, bu civarda olmayıp, Kuzey Afrika sahilleri, Doğu Avrupa sahilleri ve Akdeniz adalarında da yetişiyordu. Hatta En'am sûresi ayetlerinin ifade ettiği gibi, Hicaz'da da yetişiyordu: "O, size gökten suyu indirendir. Onunla her çeşit

---

[11[11]] Şeceraten tehrucü min tûr-i sînâ Alimlerin çoğuna göre kastedilen, zeytin ağacıdır.

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/168.

bitkiyi çıkardık, o bitkiden bir yeşillik çıkardık, ondan da birbiri üzerine binmiş taneler; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağlan; zeytin ve nar bahçeleri çıkardık. (Bunların) kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Her birinin meyvasına bakın! Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman, şüphesiz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır."(En'am, 99)

"Çardaklı ve çardaksız (üzüm) bahçelerini, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, zeytinleri, narları -birbirine benzer ve benzemez biçimde- yaratan hep O'dur. Her biri meyva verdiği zaman meyvasından yeyin, hasat günü hakkını (sadakasını) verin; fakat israf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez"(En'am, 141). Anladığınız kadarıyla zeytin ağacının Tûr-i Sînâ'ya tahsis edilmesi, Kur'an'ı ilk dinleyenler olan Arapların Tûr-i Sînâ bölgesi ve civarını birinci derecede zeytin yetiştirilen yerler olarak bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Herhalde onlar ticari seferleri esnasında Mısır'a gidip gelirken bu bölgeden geçtiklerinde, bu ağaçtan alıp getirmişler ve ülkelerine dikmişlerdi. [13[13]]

23- Andolsun biz, Nuh'u kavmine (peygamber olarak) göndermiştik. O: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ma'bud yoktur. Halâ O'ndan sakınmayacak mısınız" dedi.

24- Kavminden inkar edenlerden ileri gelen bir grup, (Nuh'u kastederek): "Bu da sizin gibi bir insandan başka birşey değildir. Size üstün gelmek istiyor[14[14]]. Eğer Allah (elçi göndermek) dileseydi, melekleri indirirdi. Biz babalarımızdan böyle bir şey işitmedik."

25- "O, kendisinde delilik bulunan bir adamdır, başka bir şey değildir. Hele bir süreye kadar onu gözetleyin (bakalım)".

26- (Nuh): "Rabbim, beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et" dedi.

27- Bİz de ona vahyettik ki: "Gözlerimizin önünde ve vah-yimizle [15[15]]o gemiyi yap. Bizim buyruğumuz gelip de tandır kaynayınca her cinsten ikişer çift ve aileni de alıp onun içine koy. Yalnız onlar içinde aleyhlerine söz geçmiş olanları bırak. O zulmedenler hakkında bana yalvarma; onlar, mutlaka boğulacaklardır.

28- Sen ve yanında bulunanlar, gemiye yerleştiğiniz zaman: "BİZİ o zalim kavimden kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29- Ve de ki: "Rabbim, beni mübarek bir inişle indir; sen konuklayanların en hayırlısısın".

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/168.

[14[14]] Yetefaddalü aieyküm Burada, "sizin üzerinize lütufta bulunur gözükerek başınıza geçmek istiyor" anlamındadır.

[15[15]] Bia'yüninâ ve vahyinâ Korumamız, inayetimiz ve yönlendirmemiz altında...

30- Gerçi biz, (Nuh'u ve kavmini) imtihan etmiş olduk[16[16]] ama, bu olayda (sizler için de) nice ibretler vardır.

Nuh (A)'Un Kıssası Hakkında

Bu ayetler, kıssalar zincirinden bir halkadır. Bazı peygamberlerin kavimleriyle olan kıssaları anlatılmaktadır. Bu ayetler alışılmış Kur'an üslubuna uygun olarak kafirlerin tutumları anlatıldıktan sonra gelmemiş, Allah'ın kudretine delalet eden, insanlara yaptığı ihsanları anlatan örneklerden sonra gelmiştir. Bu mânâ da bunlardan kopuk değildir. Zira bunların izahından sonra, önceki ümmetlerin kıssalarının anlatılması, bazı ümmetlerin Allah'ın nimetlerine ve lütuflarına karşı takındıkları tavırları açıklamak içindir.

Bu bölümün ifadeleri gayet açıktır. Nuh'un kavmine yaptığı davete, kavminin de ona ve davetine karşı takındıkları tavırlarına, Allah'ın emriyle gemi inşa edilmesine, üzerinde dilediklerini kurtarmasına ve kafirleri, de tandır kaynayıp tufan haline gelen suyla boğmasına işaret edilmiştir.

Bu kıssa birçok sûrede özetle, tafsilatla tekrarlanmıştır. Burada anlatıldığından daha geniş olarak Hûd sûresinde anlatılmıştır. Kur'an kıssalarının genel hedefi olan hatırlatma, öğüt ve uyan, bu kıssa halkasında da açıkça gözükmektedir. Dikkatler Nuh kavminin peygamberlerine söylediklerine ve örnekleri daha önce geçen birçok ayetlerde de y-er aldığı gibi, Arap kafirlerinin de peygambere söylediklerine çekilmektedir. Melekleri eetirmesi konusunda meydan okumaları, onun mecnun olduğunu söylemeleri, onun ölmesini arzulayıp, gözetlemede birbirlerine nasihatte bulunmaları gibi... Ve her iki örnek arasındaki benzerlik önplana çıkarılmakta ve bununla Arap kafirleri uyarılarak, Nuh kavminin peygamberlerine buna benzer tavır takınmaları sonucunda kötü bir akibete uğradıkları hatırlatılmaktadır. Onlar da bundan ibret alıp tavırlarından vazgeçmedikleri takdirde aynı akibete uğrayacakları konusunda uyarılmaktadırlar.

Son ayet kıssayı tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır. Uyan hedefi de çok açık olarak gözükmektedir. Allah peygamberlerini insanları imtihan etmek ve sonra da onlara bu imtihan sonucuna göre muamelede bulunmak için göndermektedir. [17[17]]

31- Sonra onların ardından başka bir nesil yetiştirdik.

[16[16]] künnâ le mübtelîn Yaptığımızla sadece insanları denemek istedik.

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/170-171.

32- Onlara da kendi içlerinden: "Allah'a ibadet edin. O'-nun dışında sizin başka ilahınız yoktur, yine de sakınmayacak mısınız?" (desin) diye içlerinden bir elçi gönderdik.

33- Kendi kavminden, inkar edip ahirete kavuşmayı yalanlayan ve kendilerine dünya hayatında refah verdiğimiz[18[18]] önde gelenler dedi ki: "Bu, sizin benzeriniz olan bir beşerden başkası değildir; kendisi de sizin yediklerinizden yemekte ve içtiklerinizden içmektedir".

34- Eğer sizin benzeriniz olan bir beşere boyun eğecek olursanız, andolsun, siz gerçekten hüsrana uğrayanlardan olursunuz.

35- O, öldüğünüz, toprak ve kemik haline geldiğiniz zaman, sizin mutlaka (yeniden diriltilip) çıkarılacağınızı mı va'd ediyor?

36- Heyhat[19[19]], o size va'dedilen şey ne kadar uzak!.

37- Ne ise hep bu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız; biz öldükten sonra diriltilecek değiliz.

38- "O, Allah'a yalan uydurandan başka bir adam değildir. Biz ona İnanıcı (insan)lar değiliz" (dediler).

39- (Peygamber) Dedi ki: "Rabbim, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et."

40- (Allah): "Az sonra onlar pişman olacaklar" dedi.

41- Derken o korkunç ses[20[20]], onları gerçekten yakaladı da onları sel süprüntüsü[21[21]] haline getirdik. Uzak olsun o zalim kavim!

42- Sonra onların ardından başka nesiller yetiştirdik.

43- Hiçbir ümmet, ne süresinden ileri geçebilir, ne de geri kalabilir.

44- Sonra biz, elçilerimizi ardı ardına gönderdik. Hangi ümmete elçisi geldiyse onlar onu yalanladılar, biz de onları birbiri ardınca devirdik ve hepsini birer efsâne'[22[22]] yaptık. İnanmayan toplum uzak olsun.

[18[18]] Etrafnâhumfi'l-hayâti'd-dünya Kinaye yoluyla liderler ve zenginler kastedilmiştir.

[19[19]] Heyhâte heyhat "Bu ne kadar uzaktır" anlamındadır.

[20[20]] es-Sayha Allah'ın azabından kinayedir; mânânın bütünü budur.

[21[21]] Gusâen Selin taşıdığı kuru otlar, düşen ağaç yapraklan ve kırık dallardır. Kelime, kinaye yoluyla onların Allah'ın azabından sonra uğradıkları yıkım ve yok olmayı ifade etmektedir.

[22[22]] Ce'alnâhüm ehâdîs Onları, kendilerinden sonra gelen insanların anlattıkları ibret alınacak hadiseler yaptık.

Ayetler belirli peygamber ve kavim adlarını içermemektedir. Ama ifadelerden Hûd, Salih, Şuayb v.b. peygamberlerin kavimlerinin kastedildiği, bu tür kıssa zincirlerinin yer aldığı bahislerden anlaşılmaktadır. Ayet ibareleri gayet açıktır. Hatırlatma, öğüt verme, kınama ve uyarma hedefleri ayetlerde açıkça belli olmaktadır. Sonra aynı hedef, önceki kavimlerin peygamberlerince söyledikleri sözlerle birçok ayetin aktardığı üzere Arap kafirlerinin Peygamber'e söyledikleri arasındaki benzerlik münasebetiyle de önp-lana çıkartılmıştır, Arap kafirleri Peygamber hakkında, onun kendileri gibi sadece bir insan olduğunu, ölüp toprak olduktan ve ufalanıp dağılmış kemikler olduktan sona diril-tilmelerinin mümkün olmadığını, onun Allah'a yalanla iftira ettiğini v.s. söylüyorlardı. [23[23]]

45- Sonra Musa ve kardeşi Harun'u ayetlerimizle ve apaçık bir delille gönderdik.

46- Firavun ve ileri gelen adamlarına... Fakat onlar büyük-lendiler. Onlar, 'büyüklenen-zorba'[24[24]] bir topluluktu.

47- "Şu iki adamın kavmi bize kölelik'[25[25]] ederken, şimdi biz kalkıp bizim gibi iki İnsana mı inanacağız?" dediler.

48- Onları yalanladılar ve helak edilenlerden oldular.

49- Andolsun, biz Musa'ya kitabı verdik, belki onlar hidâyete ererler diye.

Musa (A) Ve Harun (A)

Bu ayetler, kıssalar zincirinin bir halkasını oluşturmaktadır. Ayetlerde Musa (a) ile Harun (a)'un Firavun'a ve kavmine davet için gönderilmelerine, belki hidayet bulurlar ümidiyle Allah'ın Musa'ya kitap vermesine, kibirlenmelerine, büyüklenmelerine, Musa ve Harun'un kavimlerini köleleştirdiklerinden dolayı övünmelerine, onların her ikisinin de kendileri gibi insan olmalarından dolayı onlan yalanlamalarına ve Allah'ın onları helak etmesine işaret edilmektedir.

Önceki geçen kıssa halkalarının hedeflemiş olduğu hatırlatma ve uyarıyı bu ayetler de yerine getirmiştir; üslupta bu, açıkça gözükmektedir. [26[26]]

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/173.

[24[24]] Kavmen âlîn Kendilerine gelen peygamberlere karşı büyük-lenenler anlamındadır.

[25[25]] Âbidûn Boyun eğenler, kölelik yapanlar.

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/174.

50- Biz, Meryem'in oğlunu ve annesini bir mu'cize kıldık ve ikisini barınmaya elverişli ve akar suyu'[27[27]] olan bir tepede[28[28]] yerleştirdik.

Meryem Ve Oğlu İsa'nın Kıssası Hakkında

Bu ayette, İsa (a) ve annesinde, onu kendisine hiçbir erkeğin dokunmadan doğurmasında gözüken Allah'ın mucizesine ve Allah'ın onları emin, güvenli, bol suyun bulunduğu bir tepede koruyup barındırmasına İşaret edilmektedir.

Bu ayet ile kıssalar zinciri ve İsa'nın doğumunu, peygamberliğini ve insanların buna karşı tavır takınmalarını anlatan diğer Kur'an ayetleri arasındaki ilişki açıkça gözükmektedir. Bu mucize insanları denemişti; onların bir kısmı inkar etti, bir kısmı inandı, bir kısmı da onu çok kötü bir şekilde anlayıp yorumladı. İsa'nın kavmine getirdiği davete de bir kısmı inanmış, bir kısmı da inkar etmişti. Önceden örnekleri geçen birçok Kur'an ayeti bunu anlatmıştır.

Güvenli, bol suyun kaynadığı bir tepe olarak vasfedilen yerin nerede olduğu konusunda birçok söz söylenmiştir: Ka'bu'l-Ahbar'a ve bazı tabiînlere nisbet edilerek söylendiğine göre yer, Ramela (Filistin'de bir kasaba) veya Beytü'I-Makdis (Kudüs) veya Mısır; yahut Şam veya oraya yakın sulak ve yeşil bir yerdir. îbn Kesir'in dediğine göre: Doğum sancısının Meryem'i altına götürdüğü hurma ağacının bulunduğu yerdir; çocuğunu doğurduğunda Allah o ağacın altından bir su fışkırtarak akıtmıştır. Bu hadise Meryem sûresinde İsa'nın doğumu ile ilgili kıssada anlatılmıştır. İbn Kesir sonra "Kur'an ayetleri birbirini tefsir etmektedir" demiştir. Sözünde doğruluk payı vardır. Günümüzde elimizin altında mevcut olan İndilerden Matta încili'nde bahsedildiği üzere, Rabbin meleği Meryem'in kocası olan marangoz Yusuf'a gözükerek ona şöyle dedi: Çocuğu ve annesini al, Mısır'a kaç ve sana söyleyinceye kadar orada kal; zira Heyrodos çocuğu ele geçirip öldürmek istemektedir. Baba onları alıp Mısır'a gitti ve melek ikinci kez onlara gözükünceye kadar orada kaldılar ve melek ikinci defada şöyle dedi: Çocuk ve annesini alıp İsrail'e dön, zira çocuğu öldürmek isteyenler ölüp yok olmuşlardır. Bu kıssanın Peygamber'in yaşadığı çevrede, o zamanki hristiyanların ellerinde mevcut olan İncil kanalıyla bilindiği tercih olunmaktadır. Buna göre yeşil su bulunan tepenin

---

[27[27]] Maîn Kaynayan, bir yere dökülüp akmayan su.

[28[28]] er-Rabve Yüksek mekanda mesire yeri, yayla.

de Mısır olması muhtemeldir; zira oradan bir nehir akmaktadır ve orası yeşil, verimli ziraat topraklarının bulunduğu bir yerdir. Allah daha iyi bilir. 29[29]

51- Ey elçiler, güze! ve temiz olan şeylerden yiyin ve salih amellerde bulunun; çünkü gerçekten ben yapmakta olduklarınızı biliyorum.

52- İşte sizin ümmetiniz bir tek ümmettir ve ben de sizin Rabbinizim; öyleyse benden korkup-sakının.

Allah'ın Peygamberlerine Emri

Her iki ayet de önceki kıssalar zincirini tamamlayıcı mahiyette gelmiştir: Allah ayet-erde peygamberlerine hoş ve temiz yiyeceklerden yemelerini, salih ameller işlemelerini, hak yolda sabit kalmalarını, sadece Allah'a saygı duyup O'ndan korkmalarını, kendisine davet ettikleri şeyin ve vasiyet ettikleri yolun bir olduğunu, bunların farklı ve çok sayıda olmalarının mümkün olmadığını çok iyi bilmelerini emretmektedir.

Bir kısım müfessirler ayetlerdeki hitabın çoğul gelmiş olsa da Peygamber'e yönelik olduğunu söylemişlerdir30[30]. Bu iddianın doğruluk payı vardır. Zira hitabın bütün peygamberlere yönelik olması, manevi açıdandır ve bu, bütün peygamberlerin insanlara getirdikleri davet hedeflerinin bir olduğunu açıklayıp gösterdiği gibi ilahi şeriatların özünün de -ki hoş ve temiz olan her şeyin mutlak olarak helal olması da bunlar arasındadır-bir olduğunu açıklamaktadır. Peygamber Efendimiz de onlardan birisi olduğundan, hitap onlara manevi ve dolaylı olarak, ona da hazır ve mevcut olduğundan direkt olarak gerçekleşmiştir.

Müfessirler bu ayetlerin tefsiri münasebetiyle, Müslim ve Tirmizi'nin kitaplarının tefsir bölümünde, Mü'minûn sûresinin tefsirinde rivayet ettikleri bir hadisi nakletmişler-dir31[31] Ebu Hureyre, peygamberimizin şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Ey insanlar! Allah temizdir ve ancak temiz olanı kabul buyurur. Ve Allah mü'minlere, peygamberlere emretiğini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey elçiler, güzel ve temiz olan şeylerden yiyin ve salih amellerde bulunun; çünkü gerçekten ben yapmakta olduklarınızı biliyorum."

Hadis, ayetlerdeki bu hitabın sadece peygamberlere mahsus olmayıp ümmetlerini de kapsadığını, özellikle de onlara iman eden kimseleri, daha Özel bir şekilde de peygam-

29[29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/174-175.
30[30] Bkz. Beğavi tefsiri.

31[31] İbn Kesir tefsiri; Bkz. Tâc, 0.4, s. 163.

berlerin sonuncusu olan Muhammed ümmetini kapsadığını ortaya koymaktadır. Bütün önceki ümmetlerin ona tâbi olmaları artık gerekli olmuştur. O'na tâbi olmayanlar hak yoldan sapmış olmaktadırlar. Mekke ve Medine'de inmiş, daha Önce Örnekleri geçen birçok ayette bu gerçek açıklanmaktadır. 32[32]

53- Ancak onlar işlerini kendi aralarında (farklı) kitaplar'33[33] halinde böldüler. Her bir grup, kendi ellerinde olanla yetinip sevinmektedir.

54- Artık sen onları, belli bir süreye kadar kendi gafletleri'34[34] içinde bırak.

55- Onlar sanıyorlar mı ki, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklar ile,

56- Onların hayırlarına koşuyoruz? Hayır, onlar farkında değiller.

İhtilaf Ve Ayrılık Kınanmaktadır

1- Ayetlerde insanların içine düştükleri duruma kınanarak işaret edilmiştir: İhtilafa düşüp ayrılmışlar, grupları çoğalmış, her grup üzerinde bulunduğu yolu ve görüşü hak zannedip ona tâbi olmaya başlamıştır.

2- Ayetlerde Peygamber'e bunu fazla önemsememesi ve tutumundan vazgeçmek is-temeyenleri gafletinin, cehaletinin içerisinde, Allah'ın bildiği bir zamana kadar terket-mesi emredilmiştir.

3- Onlar, sahip olup faydalandıkları mal ve çocukları, bol nimet ve iyiliklerle birlikte Allah tarafından kendilerine yapılmış bir ikram tahsisi mi zannetmektedirler? Ayetlerde bu kınanarak inkar mahiyetinde sorulmaktadır.

4- Bunun hemen akabinde azarlanarak, zanları hakkında cevap veriliyor: Onlar böyle zannetmekle hata ediyorlar ve onlar gerçek durumu bilmemektedirler.

Ayetler öncekileri tamamlamaktadır. Gaib zamir de Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla insanlar için va'z ettiği- dininden sapanlara ve Peygamber Muhammed'in davetini inkar edenlere dönmektedir. Çünkü inkar etmeleri demek, sözkonusu dinden sapmaları demektir. Ayetlerde, Allah'ın elçilerinin, son olarak da peygamberlerin sonuncusu son peygamber

---

32[32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/175-176.
33[33] Zübüran "Parça parça". Kelimenin buradaki anlamı; gruplar veya cemaatlerdir.

34[34] Gamratühum Cahillikleri veya gafletleri, yahut şaşkınlıkları...

Muhammed'in getirdiği hak dinden sapmalarından, sahip oldukları kuvvet ve maldan dolayı bâtıl zanlara kapılmalarından ötürü onlara şiddetli bir kınama vardır.

Peygamber'e, kafirleri sarhoşlukları, gafletleri içerisinde bırakması emri, Kur'an'da mânâsı çokça tekrarlanan bir tür üslup ifadesidir. Bu, tabii ki onları uyarmaktan vazgeçip bırakması anlamına gelmez; buna önceki münasebetlerde de değinmiştik. Tercih olunan görüşe göre, ifade Peygamber'i kafirlerin inadı, büyüklenmeleri ve sapıklık içerisine dalıp bocalamaları karşısında teselli etmektedir.

Ayetlerde, kafirlerin mallan ve çocuklarıyla övünmelerinin tablosu sunulmakta, buna dayanarak Allah'ın kendilerini koruduğu ve hak yol üzerinde oldukları iddiaları aktarılmaktadır. Daha önce örneği geçen bir çok ayet de bu tavrı onlardan nakletmiştir. Bu da onların zaman zaman bunu tartışma için gündeme getirdiklerini göstermektedir. [35[35]]

57- Gerçekten, Rablerine olan haşyetlerinden dolayı saygıyla korkanlar,

58- Rablerinin ayetlerine iman edenler,

59- Rablerine ortak koşmayanlar,

60- Ve gerçekten Rablerine dönecekler diye, vermekte olduklarını kalpleri ürpererek verenler;

61- İşte onlar, hayırlarda yarışmaktadırlar ve onlar bundan dolayı öne geçmektedirler.

62- HİÇ kimseye güç yetireceğinden fazlasını yüklemeyiz;, elimizde hakkı söylemekte olan bir kitap vardır ve onlar hiçbir haksızlığa uğratılmazlar.

Gerçek Mü'minlerin Vasıfları

Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır ve öncekileri tamamlayıcı mahiyette bulunmaktadır. Önceki ayetlerdeki vasıflar, Allah'ın peygamberleriyle gönderdiği hak dininden sapan kafirlere aittir. Onlar onun gereğini gözetmezler, ona itibar etmezler, aksine içinde bulundukları bâtıla sımsıkı sarılıp ona dayanırlar ve Allah hakkında hak olmayan zanlarda bulunurlar. Buna mukabil bir grup insan da Allah'ın hak dinine tâbi olmuş, Allah'tan korkarak O'na iman etmişler, hayır olarak verdiği her emrini yerine getirmişler, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamışlar ve kesinlike O'na döneceklerine inanmışlardır. İşte hayırlara koşanlar, Allah'ın

---

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/177-178.

rızasını elde edenler bunlardır.

Son ayetin, diğer ayetlerin muhtevasını tamamlayıcı mahiyette olduğu anlaşılmaktadır: Allah iman ederek, salih ameller işleyerek, O'ndan korkarak rızasını hak eden mü'minlerin vasıflarını açıklarken onları övmekte ve her nefse ancak gücünün yeteceği kadarını yüklediğini, herkesten sadece yapmaya kadir olduğu işi yapmasını istediğini bildirmektedir. O, onların yaptıkları işleri onlar için, sadece doğruyu, hiçbir eksiği olmadan söyleyen bir kitapta yazıp korur.

Bu, Araf sûresinde de açıkladığımız gibi muhkem ayetlerle ilgili Kur'an prensibini te'yid etmektedir. Tirmizî'nin Aişe'den naklettiği bir hadiste[36[36]], Aişe validemiz Allah'ın Rasulü'ne şu ayet hakkında sordu: "Ve gerçekten Rablerine dönecekler diye, vermekte olduklarını kalpleri ürpererek verenler..."(Araf, 60). Bunlar şarap içip hırsızlık yapanlar mıdır? Peygamber buyurdu: "Hayır, ey Sıddîk'in kızı. Fakat onlar; oruç tutanlar, namaz kılanlar, sadaka verenlerdir. Onlar, bunlan kendilerinden kabul etmemesinden korkarlar . İşte onlar hayırlı işleri yapmakta yanş edenlerdir." Burada da ifade edildiği gibi, gerçekten Allah korkusunun, ahiret akibeti korkusunun, Allah'a ve ahiret gününe inanan mü'minin nefsinde çok büyük bir etkisi vardır; bu tesir, onun tüm çabasını hayır işlemeye, salih amellerle Allah'a yaklaşmaya ve her türlü kötülükten ve günahtan uzaklaşmak suretiyle de O'nun gazabından sakınmaya sevkeder. Bundan dolayıdır ki, Kur'an'da, ahirete inanmayanların birinci derecede günah ve kötülükleri işlemekten çekinmeyeceklerine defaatle dikkat çekilmiştir. Bunun için ahirete inanmak, o günün deh-şetiyle korkutup sakındırmak; yine o günde kurtulmaya özendirip teşvik etmek, Kur'an'ın te'yidine ve açıklamasına en çok önem verdiği hususlar olmuştur. [37[37]]

63- Hayır, onların kalpleri bundan dolayı bir gaflet içindedir. Üstelik onların, bunun dışında yapmakta oldukları (birtakım şeyler)'[38[38]] vardır; onlar bunun için çalışmaktadırlar[39[39]].

64- Nihayet, onların varlıklarını azab ile yakaladığımız zaman, onlar hemen feryada başlarlar'[40[40]].

65- Bugün feryad etmeyin, çünkü bizden yardım göremezsiniz.

[36[36]] Tâc, c.4, Tefsir bölümü, s.163.

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/178-179.

[38[38]] Â'mâlün min dûni zâlik Allah'ı razı eden ve daha Önce zikredilen amellerden başka ameller.

[39[39]] Hüm lehâ âmilûn Zemahşeri'nin dediğine göre mânâ, "Onlar bunları yapmaya alışmışlardır" şeklindedir. Bu yorum isabetli olup, ayetlerin ruhu ve ifadesiyle de uyuşmaktadır.

[40[40]] Yece'rûn Felaketten dolayı bağırırlar, feryadı basarlar.

66- Gerçekten benim ayetlerim size okunuyordu, fakat siz topuklarınız üzerinde geri dönüyordunuz.

67- Ayetlerime karşı kibirlenerek, geceleyin[41[41]] saçmalıyor-dunuzf[42[42]].

Hak Yoldan Sapmış Kafirlerin Gerçek Yüzü

Ayetlerde, tekrar sapık kafirlerin gerçek yüzlerinin ve amellerinin açıklanmasına dönülerek, uyarılmaktadırlar:

1- Onların kalpleri Allah korkusunu hissetmekten, O'na karşı yapmaları gerekeni bilmekten gafildir.

2- Yaptıkları işleri-amelleri ise, daha önce vasfı geçen Allah'ı razı eden türden değildir ve onlar sürekli bunları yapmaya devam edeceklerdir. Çünkü onlar buna alışmışlardır. Bu hal Allah'ın azabı üzerlerine ininceye kadar devam edecektir. İşte ancak o zaman hatalarının farkına vanp feryada başlayacaklar ve yardım isteyeceklerdir. Ama onlara o zaman cevap olarak şöyle denilecek: Feryat etmeyin, sesinizi yükseltip bağırmayın, kendinize eyvanlar okumayın, zira bütün bunlar size fayda vermeyecektir, size Allah'a karşı yardım eden hiçbir kimse olmayacaktır. Çünkü siz, daha önce O'nun ayetleri size her okunduğunda, onlara arkanızı dönüyordunuz ve kibrinizden, inadınızdan onları işitmemek için gerisin geriye dönüp gidiyordunuz.

Son ayetin yorumunda (-bihî) kelimesinde bulunan zamirin nereye döndüğü konusunda ihtilaf edildiğinden, farklı izahlar sunulmuştur: Bir kısım müfessirler[43[43]] onu "Kur'an'a" döndürmüşler ve yorumu şöyle yapmışlardır: Kafirler Kur'an'a karşı kibirlenmelerinden, onu terketmelerinden ve gecelerini onunla alay ederek geçirmelerinden dolayı ayetle kınanmışlardır.

Bazıları ise[44[44]] zamiri Peygamber'e döndürmüş ve yorum olarak şöyle demiştir: Onlar, kibirlenerek Peygamber'in davetini terketmelerinden, ondan yüz çevirmelerinden, gece sohbetlerinde onun aleyhine toplanıp, ona kötü sözler söylemelerinden dolayı ayetle kı-nanmışlardır.

Bizim aklımıza başka bir yorum gelmektedir; o da: Kafirler peygamberi ve okuduğu Kur'an'ı, yârânlanyla oturup karşılıklı sohbet ederek eğlence ve şakalarla geceyi geçirip kibirlenmeleri

---

41[41] Sâmiran "Semer"; yaranların karşılıklı sohbet ederek eğlenceyle, şakayla geceyi geçirmeleridir. "Sâmir" ise sohbetle, eğlenceyle geceyi gc çiren kimsedir.

42[42] Tehcürûn Bir kısım müfessirlerin söylediklerine göre, "terk etmek, ihmal etmek" anlamında olan "Hecr" kelimesinden gelmektedir. Bir kısım müfessirlere göre ise "Hücr" kelimesinden türemiş olup; kötü, çirkin sövgü, hezeyan anlamına gelir. Ayet her iki mânâyı da taşıyabilir, içerebilir.

43[43] İbn Kesir, Beğavi, Hâzin, Tabresi ve Zemahşeri tefsirleri.

44[44] İbn Kesir, Beğavi, Hâzin, Tabresi ve Zemahşeri tefsirleri.

ve terketmelerinden ötürü kınanmışlardır. Aşağıda gelecek ayetlerde bu yorumun isabetli olduğuna dair nişane bulunacaktır.

Ayetler üzerinde düşünüldüğünde Öncekilerle aralarında üslup ve konu bakımından bir irtibatın olduğu görülecektir.

Bazı müfessirler, kafirlerin feryat edip bağırdıkları azabın, Mekke halkına isabet e-den kıtlık olduğunu söylemişlerdir[45[45]]. Ancak ayetlerin ruhuna bakıldığında, sözün kafirlerin hiçbir yardımcısı olmayacak bir günle, Kıyamet günüyle alakalı olduğu görülecektir. Özellikle de ayetler onların kibirlenmelerini, inatlarını ve yüz çevirmelerini hatırlatmaktadır. Bu tür tavırlar daha önce örnekleri geçen ve konunun Kıyamet günüyle alakalı olduğu ayetlerde de anlatılmıştır.

Ayetlerde, özellikle refah sahibi ileri gelen zenginlerin azapla tehdit edilmeleri, onları uyarmak içindir. Çünkü insanlara baskı yaparak, onların inkar ve yüz çevirmede izlerinden, peşlerinden gelmelerini sağlayanlar onlardır. Özellikle bu vasıftaki kişiler 53-56. ayetlerin konusunu oluşturmaktadır. [46[46]]

68- Onlar, yine de o sözü (Kur'an'ı) gereği gibi düşünmediler mi? Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69- Ya da kendi elçilerini tanımadılar mı ki, şimdi onu inkar ediyorlar?

70- Yahut: "Onda bir delilik var" mı diyorlar? Hayır o, onlara hakkı getirdi; fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar.

71- Eğer hak, onların keyiflerine uysaydı; gökler, yer ve bunların içinde bulunan herkes bozulur giderdi. Biz onlara zikirlerini getirdik; fakat onlar, zikirlerinden'11 yüz çeviriyorlar.

72- Yoksa sen onlardan haraç'2' mı istiyorsun? İşte Rabbİ-nin haracı (dünya ve ahiret armağanı) daha hayırlıdır. O rı-zık verenlerin en hayırlısıdır.

73- Gerçekten sen onları dosdoğru olan bir yola çağırıyorsun.

74- Ancak ahirete inanmayanlar, şüphesiz yoldan sapanlardır.

Kafirlerin İnkar Etme Sebeplerinin Sorgulanması

[45[45]] Bkz. Beğavi tefsiri.

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/180-181.

Ayetlerde kafirlerin Peygamber ve davetine karşı tavır takınmalarının sebepleri kınanarak, azarlanarak sorgulanmaktadır:

1- Niçin işitmekte oldukları Allah'ın ayetleri, Peygamber'in sözleri üzerinde durup düşünmüyorlar da, onlarda bulunan hakkı, hidayeti ve kendileri için olan maslahat ve hayrı anlamıyorlar?

2- Yoksa kendilerine gelenin, daha önce atalarına benzeri gelmemiş bir şey olduğunu gördüler de, ona karşı, hayret ederek mi inkar eden bir tavnn içine girdiler?

3- Yoksa, kendilerini hakka davet eden peygamberlerinin şahsını yeterli bir şekilde tanımadılar mı ki, onu inkar ediyorlar; bilmemezlikten geliyorlar ve ondan yüz çevirerek onu delilikle veya cinlerle temas kurmakla itham ediyorlar?

4- Yoksa onlardan bir ücret veya vergi mi istedi ki, onu itham ederek davetini şahsi menfaat ve istismar aracı olarak görüyorlar? 47[47]

Onlara Şiddetli Cevaplar Verilmiştir

1- Peygamber ne delidir, ne de cinlerle alakası vardır; sadece, onlara Allah'tan kesin hakikati getirmiştir.

2- Takındıkları tavrın sebebi, onların çoğunun hakkı kerih görmesi ve hakkın onların hevalanyla, arzularıyla bağdaşmamasidır.

3- Allah'ın, hakkı hcvaya boyun eğdirmesi mümkün değildir. Çünkü böyle olması kâinatın; yeryüzünün, göklerin ve ikisi arasmdakilcrin fesada uğraması demektir.

4- Allah'ın, peygamberine indirdiği sadece onlar için olan bir hatırlatma ve öğüttür. Ama onlar o zikri ve öğüdü dinlemiyor, kibirleniyorlar.

5- Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır, Peygamber de bunu bilmekledir. Buna göre onun, onlardan herhangi bir ücret veya karşılık talep etmesi ma'kul değildir. Çünkü o, Rabbinin ecrinin daha hayırlı olduğunu bilmektedir.

6- Peygamber onları dosdoğru olan yola çağırmakladır. Kim o yolda yürürse kurtulur ve mutlu olur.

7- Ahirdi inkar edenler bu davete icabet etmemekledirler ve bu yoldan başka yere sapmaktadırlar. Çünkü onlar. Allah'ın huzurunda hesap için duracaklarının hesabını

47[47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/182.

yapmamakladırlar.

Ayetlerin önceki üslup ve konuyu devam ettirdikleri görüimckledir. Ayetlerdcki üslup oklukça kuvvetli, sağlam, tesirli ve hem akla, hem de kalbe yöneliktir. Bunun için de çok derinlere inerek tesir etmektedir.

İkinci ayet, Peygamber'in daha görevlendirilmeden önce kavmi arasında yüksek ahlâkı, üstün aklı ve şerefli soyuyla tanındığını göstermekledir. Bu gerçek, sahih rivayetlerle de sabit olmuştur. Bunlardan birisi: Kalem sûresinin tefsirinde nakledip izah eniğimiz üzere, daha vahyin ilk defa gelmeye başladığı zamanlarda, Halice'nin Pcygambcr'i desteklemek, kalbini teskin edip konumunu sağlamlaştırmak için ona söylediği sözdür. Bu sözüyle onu gerçek olarak tanımalarına rağmen, ona karşı tavır takınmalarından dolayı onları kınamaktadır. Onlar çok iyi biliyorlardı ki onun yalan söylemesi, iftirada bu-(unmasi, onları hafife alıp akıllarıyia alay etmesi, eğlenmesi, kendisini ilgilendirmeyen bir işe karışması veya şahsî bir menfaat ve kazanç peşinde koşması mümkün değildir[48[48]].

Üçüncü ayetin üslubu, kafirlerin peygambere yaptıkları delilik nişbelinin şeklî oidu-ğuna karine teşkil etmekledir. Zira her yeni bir şey ve bilinmeyen garip bir görüş getiren kimseye böyle bir nisbetle bulunulur. Ayette getirdiği hakkın doğruluğunu vurgulayarak, hakkı getiren kimseye delilik nisbel edilmesinin veya şaşkın bir şekilde ona karşı lavır lakınılmasmın doğru olmadığı açıklanmaktadır.

Bazı müfcssirlcrin "...fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar..." cümlesi üzerinde durduklarını ve .söyle söylediklerini görmekleyiz[49[49]] Kafir olmakla beraber, onlardan hakkı kerih görmeyenler de vardı; bunlar arasında Peygamber'in amcası Ebu Talip de vardır. O Mekke'nin ileri gelenlerinden utanıp çekindiğinden inanmamıştı, yoksa büyüklendİ-ginden ve hakkı kerih görüp hoşlanmadığından değil. Kafirler arasında mutedil tavırlı, Peygamber'in getirdiği hakkı kalbiyle kabul eden kimseler de vardı. Kasas süresindeki şu ayetin tefsirinde bunu açıkladık: "Dediler ki: Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan atılırız."(Kasas, 57) Bu ayetin tefsirinde de İzah ettiiğimiz gibi cümle üsluba uygun olarak şeklîdir ve Kur'an'da bu tür örnekler çokça tekrarlanmıştır: "Onların çoğu inkar edenlerdir". "Onların çoğu akıl edemezler", "çokları bilmezler" v.s...

Burada da şunu söyleyebiliriz: "... Fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar.." cümlesi ve benzeri ifadeler, Kur'an ayetlerini indiği zaman dinleyen kimselerin içinde bulundukları vakıa

---

[48[48]] Hâzin, Beğavi. İbn Kesir tefsirleri.

[49[49]] Nesefî tefsiri.

Nesefî tefsiri.

gerçeğini tescil etmektedir. Zira bu tür ifadelerle vasfedilen kimselerin çoğu, daha sonra iman ettiler ve teslimiyetleri güzelleşerek Allah'ın rızasına ve mükâfatına nail oldular. 50[50]

Peygamber'in Nübüvvetini Niçin İnkar Ettiler?

68. Ayette geçen "Yoksa onlara, geçmişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?" cümlesi, onların Peygamber'in nübüvvetini inkar etmelerinin, kendilerinden önce atalarına da peygamberler gelmemesinden kaynaklandığı açıklamasını içerebilir. Veya im inkarcı tavırlarının kaynağı, kendilerine gelenin, daha önce atalarına da gelmiş olması olabilir. Her iki ihtimalde de, başka ayetler sebebiyle anlaşılmayan yönler bulunmaktadır. Örneğin Yasin sûresinde bir ayette şöyle gelmiştir: "Babaları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için (seni gönderdik)".(Yâsin, 6). Bu ifade Secde sûresinde de tekrarlanmıştır: "Yoksa 'Onu uydurdu mu? diyorlar. Hayır, o senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi, doğru yola gelirler umuduyla uyannan için Rabb'in tarafından (sana indirilen) gerçektir."(Secde, 3). Kasas sûresi 46. ayetinde şu ifade yer almıştır: "... Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için (gönderil-din). Umulur ki, öğüt alıp düşünürler diye." Fakat buna mukabil Nemi sûresinin 68. ayetinde şu ifade yer almıştır: "Bu tehdit, bizeve bizden önce atalarımıza da yapıldı. Bu , öncekilerin masallarından başka bir şey değildir." Bu, aynı zamanda az ileride geleceği üzere Mü'minun sûresinde de tekrarlanmıştır.

Anlaşılan o ki, Yasin, Secde ve Kasas sûrelerinin ayetleri yakın zamanı; Nemi ve Mü'minun sûresinin ayetleri ise uzak zamanı kasdetmektedİr. Uzak zamanla ilgili olarak, onun haberlerini nesilden nesile geçerek aktarıyorlardı. Arap yarımadasından çıkmış veya orada yerleşmiş birçok peygamber gelip geçmişti; onlar Kur'an'ı işitip dinleyen Arapların eski ataları sayılırlardı: Hûd, Salih, İbrahim, İsmail... vs. peygamberler bunların örnekleridir. 51[51]

75- Biz onlara acıyıp da başlarındaki sıkıntıyı açsaydık, yine azgınlıklarında bocalamaya devam ederlerdi.

76- Andolsun biz onları azab ile yakaladık, ama yine Rab- . lerine boyun eğmediler52[52], O'na yalvarmıyorlar.

77- Nihayet üzerlerine şiddetli bir azab kapısı açtığımız zaman, derhal onun içinde şaşkın ve

50[50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/182-184.
51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/184.
52[52] İstekana Zayıflıklarını kabul edip itaat etmeleri, boyun ej meleri.

umutsuz kalırlar.

İnkâr Edenlere Uyarı

Bu ayetler de, önceki ayetlerdeki kafirlere yönelik kınama ve uyarının devam ettiğini göstermektedir. Onlar rahatlıklarında da, sıkıntılı hallerinde de inatları ve inkarları üzerinde ısrar etmeye devam etmektedirler. Rahatlık ve bolluk halindeyken, bunu Allah'ın kendilerine bir tahsisi ve ikramı olarak görüp, hak üzerinde olduklarını sanıyorlar ve bunun için de Allah'ın davetine, peygamberinin mesajına yüz çeviriyorlarsa ki, 55-56. ayetler buna işaret etmektedir; başlanna bir bela gelip de, Allah'ın onlara acıyarak bunu onlardan kaldırdığı halde azgınlıklarında, yüz çevirmelerinde devam etmektedirler. Nitekim Allah, onların üzerine bela indirmiş ve tecrübeyle bu hakikat ortaya çıkartılmıştır. Çünkü onlar Rablerine boyun eğmemişler, itaat edip O'na yalvarmamışlar ve içinde bulundukları halden tevbe etmemişlerdi. Bu tavırlarında, Allah üzerlerine şiddetli azap kapısını açıncaya kadar devam edeceklerdir. Ancak bu kapı üzerlerine açıldığında ise pişmanlık ve tevbe vakti geçmiş olacak ve Allah'ın rahmetinden ümitlerini keseceklerdir.

Müfessirler ikinci ayetin, Mekke halkına isabet eden kıtlık ve açlığa işaret ettiğini söylemişlerdir. O derecede bir kıtlık ve açlık ki, deri ve kemikleri yemeğe başlamışlardı. Bu, onların inatlarının ve eziyetlerinin şiddetlenmesinden dolayı, Peygamber'in onlara çok kızdığı bir anda dua etmesinden olmuştu. Nakledildiğine göre, Ebu Süfyan Peygamber'e gelmiş ve akrabalık bağlarını hatırlatarak şöyle demişti: Sen âlemlere rahmet olarak gönderildiğini iddia etmiyor musun?" Peygamber de: "Evet ediyorum" buyurdu. O da: "Öyleyse Allah'a dua et de şu kıtlığı üzerimizden kaldırsın" dedi. Peygamber de dua etti ve kıtlık belası üzerlerinden kaldırıldı ama yine de inatlarında ve inkarlarında devam ettiler ve ayetler de onları kınamak için indi. Bu rivayeti Duhan sûresinin tefsirinde de nakletmişlerdir. Biz de bu sûrenin tefsirinde bunu açıkladık.

Ayet sigası, Mekke halkına Rabbani bir belanın isabet etliğini, sonra da onu onlardan kaldırdığını aktaran rivayetin doğruluğunu ifade etmektedir. Ancak biz Ebu Süf-yan'ın Pcygaınber'c gelerek akrabalık nâmına belanın kaldırılması için Allah'a dua etmesi talebi ile ilgili rivayete şüphe ile bakıyoruz. Çünkü böyle bir davranış onun Pey-gamber'in nübüvvetine, elçiliğine inanmış olmasını gcreklirir ki, böyle bir şey de olmamıştır. Fakal muhtemel olarak Peygamber kavminin çok zor durumda kaldığını görünce acımış, onların bu durumdan ibret alarak, kalplerinin yumuşadığını düşünerek Allah'a dua etmiş, Allah da belayı üzerlerinden kaldırmıştır. İnkarlarına ve azgınlıklarına ısrarla devam ettiklerinde de Allah onları bu şekilde kınamış, içinde rahmet ve tevbe kapısının bulunmadığı azapla onları korkutup-uyarın iş t ir.

Biz bunu, bu ayetlerin. Önceki uyarı taşıyan ayetlerin devamı olduğuna dair yaptığımız açıklamamıza ters görmüyoruz. Çünkü bu çok açık olarak gözükmekledir. Ayetler Önceki ayetlerin üzerine atfedilmiş ve kafirlere dönen gâib çoğul zamiri kullanılmıştır. Bundan dolayı da vahiy hikmeti gereği bu sûrenin inmesinden Önce vuku bulmuş olabilen bir olaya burada, kafirleri kınaması münasebetiyle işaret etmiştir. 53[53]

78- O, sizin İçin kulakları, gözleri ve gönülleri inşa edendir; ne az şükrediyorsunuz.

79- O, sizi yeryüzünde yaratıp yaydı ve hepiniz yalnızca O'na götürüleceksiniz.

80- O, yaşatan ve öldürendir: Gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun (eseri)dİr. Aklınızı kulanmıyor musunuz?

Allah'ın İnsanlara Bahşettiği Nimetler

Ayetler işiten muhataplara, hatırlatmak ve uyarmak amacıyla muhatap çoğul zam i; riylc yöneltilmiştir: Onlarda duyma, görme ve akıl güçlerini yaratan Allah'tır; onun için onların O'na, bu nimetlerine karşı hakkı dinleyerek, hakikati görerek şükretmeleri gerekirdi Takat onlar bunu çok az yerine getirmişlerdir. Dünyada onları yaratıp yetiştiren O'-dur ve ahircıe de yine O'na döndürüleceklerdir. Dirilten de Öldüren de O'dur. Geceyi ve gündüzü, birini diğerinin yerine getirerek değiştiren de O'dur. Artık ne zaman akıllanıp da O'nun, üzerlerindeki kudretini anlayacaklar, gafletlerini ve akibctlcrini düşünmeye başlayacaklardır?

Ayetlerin üslubu, hitabın özellikle kafirlere yönelik olduğunu göstermekledir. Bu duruma göre ayetler Önceki ayetlerde geçen kınama ve uyarı serisini devam ettirmektedir.

Bu tür ayetlerin birçok kez tekrarlandığı gözlemlenmektedir; vahiy hikmetinin gerc-ği olarak, benzer tavırlar tekrarlandıkça veya yenileri oldukça, bu tür ayetler de çeşitli üsluplarla tekrarlanmaktadır. Zaten Kur'an kıssalarının çoğunun durumu da böyledir. Hatta çalışmaları, tartışmaları içeren bölümlerin çoğu veya Allah'ın yarattıkları içerisindeki, kâinattaki O'nun büyüklüğünün delillerine dikkat çeken kısımlar da bu neviden-dir. 54[54]

81- Hayır; onlar, geçmİştekİterİn söylediklerinin benzerini söylediler.

53[53] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/185-186.
54[54] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/186-187.

82- Dediler ki: "Öldüğümüz, bir toprak ve bir kemik olduğumuz zaman, gerçekten biz mi diriltileceğiz?"

83- Andolsun bu tehdit bize de, bizden önceki atalarımıza da yapıldı. Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir?

Kafirlerin Ahiret Gerçekleriyle Alay Etmeleri

Ayetlerde, kafirlerin öldükten sonra diriltilme ve ahirette verilecek ceza ile her uyarılma halinde söyledikleri sözler anlatılmaktadır; önceki ümmetlerdeki kafirlerin yaptığı gibi şüpheci ve inkarcı bir üslupla konuyu birbirlerine soruyorlardı; gerçekten öldükten, toprak ve kemik haline geldikten sonra diriltilecekler mi? Birbirlerine böyle sorduktan sonra şu sözü ekliyorlardı: Onlar ve daha önce de babaları bununla tehdit edilmişlerdir ve bu evvelkilerin hikaye ve masallarından başka bir şey değildir.

Ayetler üslup ve konu bakımından öncekilerle bağlantılıdır. Ayetlerin islidrak, tamamlama harfiyle başlaması sanki ayetlerin Pcygamber'le kafirler arasında, daha önce birçok bölümlerde tekrarlanarak anlatılan sahneler tülünden, bir tür tartışma ve münakaşa sahnesini anlattığı izlenimini vermiştir. 55[55]

884- De ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin): Yeryüzü ve onun içinde bulunanlar kimindir?"

85- "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "Yine de öğüt alıp-dü-şünmeyecek misiniz?"

86- De ki: "Yedi göğün Rabbi ve büyük Arşın Rabbİ kİm-dir?"

87- "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "Yine de sakınmayacak mısınız?"

88- De ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin): Her şeyin melekû-tu (mülkü ve yönetimi) kimin elindedir? Kİ O, koruyup kol-luyorken'56[56] kendisi korunmuyor'57[57].

89- "Allah'ındır" diyecekler. De ki: "Öyleyse nasıl oluyor da böyle büyüleniyorsunuz?"58[58]

55[55] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/187.

56[56] Yücîru Kendisine sığınıp yardım isteyeni himaye edip koruyor.

57[57] La yücâru aleyh Hiç kimse O'nun üzerine gazap ettiği kimseye yardım etmeye, onu korumaya cüret edemez.

58[58] Feennâ tüsharûn Nasıl aldanıyorsunuz da, hakikatleri terkedip evhama, hayallere kapılıyorsunuz?

Peygamber'in Kafirlere Yönelttiği Sorular

Ayetlerde, Peygambcr'e kafirlere birtakım sistem içeren sorular sorması için emirler yer almakta ve onların verecekleri cevaplar anlatılmaktadır; bununla onları susturmak, bağlamak, azarlamak ve öldükten sonra Allah'ın onları diriltmeye -ki onu inkar etmektedirler- kadir olduğunu ispat etmek hedeflenmiştir. Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır. Ve gerçekten susturucu ve bağlayıcı güçtedir. Çünkü ayetler, daha önce örnekleri geçen birçok ayetin de anlattığı ve onların inanmış oldukları gerçeği açıklamaktadır. Allah gökleri, yeryüzünü, içerisindekileri ve aralarında bulunanları yaratandır; her ikisinin de Rabbidir, yöneticisidir. Her şeyin melekûtü-mülkü, yönetimi O'nun elindedir; O her şeye gücü yetendir.

Ayetler açıkça görüldüğü gibi öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır ve hemen bunlardan önce geçen ayetlerdeki münakaşa ve tartışma sahnelerinin devamını teşkil etmektedir. [59[59]]

Arş Hakkında Müfessirlerin Naklettikleri Üzerine Yorum

Müfessirler arş konusunda bu ayetlerin tefsirinde de açıklamalarda bulunmuşlar ve birtakım hadis ve kaviller nakletmişlerdir: Bunlar arasında Ebu Davud'un naklettiği bir hadiste Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın sânı bundan çok yücedir. Ve muhakkak ki O'nun arşı, göklerinin üzerinde şu şekildedir buyurdu ve elini kubbe şeklinde yaparak gösterdi". Râvisi ve kaynağı belirtilmeyen başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "Yedi kat gökler, yedi kat yerler, onların aralarında bulunanlar ve onların içerisinde yer alanlar Kürsü karşısında yalnız çöle atılmış bir yüzük kadardırlar, Kürsü de içindekilerle birlikte Arş'a nisbeten çöldeki yüzük gibidir." Yine bu nakiller arasında, isim verilmeksizin bazı selef alimlerine nisbet edilen sözler vardır: "Arş'm iki yanı-ka-nadı arasındaki mesafe, bir taraftan diğer tarafa kadar, elli bin sene yürüyüş yoludur. Yedinci kat yeryüzünden yüksekliği yine elli bin sene yürüyüş yoludur." Yine bunlar arasında Ka'bu'l-Ahbar'a nisbet edilen şu söz vardır: "Gökler ve yeryüzü arş'ın içerisinde, gökle yeryüzü arasında asılmış bir kandil gibidir." Yine bunlar arasında selef alimlerinden bazılarına nisbet edilen şu söz vardır: "Arş kırmızı yakuttan yaratılmıştır.''

Biz Arş konusunda Burûc sûresinin tefsirinde yeterli gördüğümüz kadar açıklamada bulunduk; tekrar etmeye, herhangi bir ilavede bulunmaya gerek görmüyoruz. Ancak Allah

---

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/188-189.

rasufünün dışında başkalarından nakledilen sözler hakkında şüphe duyuyor ve temkinli davranıyoruz. Allah'ın elçisinden nakledilen hadislerin ruhu, arş'i bir madde olarak izahtan daha çok, birinci derecede Allah'ın yarattığı kâinatın büyüklüğünü açıklamayı kastetmektedir. En güzeli bu konuda, bu sınırda kalıp durmaktır. 60[60]

90- Doğrusu biz, onlara hakkı getirdik, ancak onlar gerçekten yalancıdırlar.

91- Allah hiçbir çocuk edinmemiştir ve O'nunla birlikte hiçbir ilah yoktur; eğer olsaydı, her bir ilah elbette kendi yarattığını götürürdü ve (ilahların) bir kısmına karşı üstünlük sağlardı. Allah, onların hitelendiregeldikierinden yücedir.

92- (O), görünmeyeni ve görüneni bilir; onların ortak koştukları şeylerden yücedir.

Allah'ın Hiçbir Ortağı Yoktur

Ayetler kafirlerin ortak nisbel elliklerini reddederek yeni bir açıklamada bulunuyor:

1- Kur'an hakkı getirmiştir ve Rabbliğin sadece Allah'a aİl olduğunu açıklamakladır.

2- Onlar O'na çocuk ve ortak nisbet etmekle yalan söylemektedirler. Birincisi; O'nun çocuğa ihtiyacı yoktur, ikincisi: Şayet O'nun orlağı olmuş olsaydı, mülkü ve mah-Jûkatı paylaşmakta O'nunla ihtilafa düşerdi ve elbcllc onlardan biri diğerine üstün gelirdi: bu ise akıl ve manlığa göre mümkün değildir. Şanı yüce olan Allah, onların vasfcl-iiklcrinden ve nisbet etliklerinden münezzehtir Açık veya gizli olsun, geçmişte veya şimdi olsun, yahut gelecekle bilinmeyen bir şey olsun, O'nun bilgisi her şeyi kuşatmıştır. Müşriklerin O'na ortak koştukları her şeyden yücedir.

Açıkça gözüktüğü gibi ayetler öncekilerle üslup bakımından bağlantılıdır. Ayetlerin ihtiva etliği reddiye, müşriklerin onu söylemeleri düşüncesine binaendir. Onlar bununla beraber Allah'ın kudretini ve Rabiiğini kabul etmektedirler. O'na başkalarını ortak koşarken de. O'nun kalında şefaatçi olsunlar diye ortak koşmaktadırlar. Reddiyedeki man-fıkî üslup, hiiyüklenerek münakaşa eden kimseyi susturmak amacına yöneliktir. 61[61]

60[60] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/189.
61[61] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/190.

93- De ki: Rabbim, eğer onlara va'cloiunan (azabı), mutlaka bana göstereceksen.

94- Rabbim, bu durumda beni zulmeden kavmin İçinde bırakma.

95- Kötülüğü en güzel olanla uzaklaştır; biz, onların nite-lendiregeldiklerini en iyi bileniz.

97- Ve de ki: Rabbim, şeytanın kışkırtmalarından sana sığınırım.

98- Ve onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım Rabbim.

Allah'ın, Peygamberine Mesajı

1- Ayetlerde Peygamber'e, Allah'a kendisine esenlik ve kurtuluş nasip etmesi için ve eğer Allah'ın kafirlere yaptığı tehdidi gerçekleştirînceye kadar onu hayatta bıraka-caksa, zalim kavim içerisinde bırakmaması için dua etmesi emredil mektedir.

2- Allah'ın O'na bunun gerçekleşmesini göstermeye kadir olduğu, Rabbani bir açıklamayla anlatılmaktadır.

3- Peygamber'e ikinci kez onların tavırları sebebiyle üzülmemesi emredilerek, buna sabırla, görmemezliklen gelerek, en güzel bir şekilde savuşturarak, Allah'ın va'dini beklemekle mukabelede bulunması tavsiye edilmektedir. Zira Allah, onların gerçek hallerini ve inançlarını lam olarak bilmekledir.

4- Üçüncü kez de, şeytanların vesveselerinden, fısıldamalarından, işlerinde ve dü-şüncelerinde karışıklığa meydan vermelerinden Allah'a sığınması emredilmekicdir.

Ayetler, özellikle de ilk dört ayet, Önceki ayetler zinciriyle, özellikle de 75-77. ayetlerle bağlantılıdır. Bu ayetler, Allah'ın üzerlerinden azabı kaldırdığı halde bundan sonra yine olumsuz tavırlarına devam eden kafirleri kınamakta ve onları şiddetli bir azapla korkutup uyarmaktadır. Onlardan sonra gelen bu ayetler de Kur'an nazmının alışılmış üslubuna uygun olarak gelmiştir.

Son iki ayetin de konu ve durumla alakası kesik değildir; Peygamberin kalbine rahatlık ve sükunet yaymayı amaçlamakta ve nefsî sıkıntıların ona her acı verdiği anda, inatçı kavminin tavrı karışısmda kendini vesvese ve düşünceler kapladığında Allah'a sığınması teşvik edilmektedir.

Kur'an'da şcyian ve vesveselerinden Allah'a sığınılması emri çok yerde tekrarlanmıştır. Bu: önceki münasebetlerde açıkladığımız gibi şeytan ve vesveselerinden sığm-Nianın, gayba iman hakikatiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu konuda Kur'an'ın durduğu sınırda fazla ileri gitmeden durmak gerektiği görüşündeyiz. Bununla beraber, dinleyen muhataplar

nezdindc şeytanın ve rolünün kabul edilen bir kavram olduğunu da dikkate almalıyız. Aynı zamanda insan nefsinde meydana gelebilen sıkıntılar, düşünceler ve vesveselerden dolayı, ayetlerin Peygamber ve mü'minlerin kalplerinde rahatlık ve sükûneti yerleştirip yaymayı hedeflediğini de gözönünde bulundurmalıyız.

"En güzel olanla uzaklaştır" cümlesinde Allah'a davet ederken, genel olarak da insanlarla ilişkide bulunulurken takmılması gereken tavrı belirleyen sağlam bir Kur'an prensibinin varlığı te'yid edilmektedir. Bunu daha önce geçen münasebetlerde yeterince izah etmiştik. [62[62]]

99- Nihayet onlardan birine ölüm geldiği zaman; "Rab-bim, beni geri döndür" der.

100- "Ki terk ettiğim dünyada yararlı bir iş yapayım." Hayır; bu, onun söylediği bir sözdür. Onların önlerinde, diriltilip kaldırılacakları güne kadar bir engel (berzah) vardır.

101- Sûra üflendiği zaman, artık o gün aralarında soylar yoktur ve (insanlar, birbirlerine soylarını) soramazlar[63[63]].

102- Artık kimin tartısı ağır basarsa, İşte onlar, kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.

103- Kimin tartısı hafif gelirse, işte onlar da kendi nefislerini hüsrana uğratanlar, cehennemde de ebedi kalacak olanlardır.

104- Ateş onların yüzlerini yalayarak yakar da, onun içinde onlar, (etleri sıyrılmış olarak sırıtan) dişleriyle kalıverir-ler[64[64]].

Ölüm Anında İnkar Edenlerin Hali

Ayetlerde kafirlerin ölüm anında ve sonrasında başlarına gelecek hal, azarlama ve uyan yoluyla açıklanmaktadır: Kafir bir kimseye ölüm geldiğinde korku ve pişmanlık duyarak Allah'tan kendini, iyi ameller işleyerek kaybettiği fırsatları telafi etmesi için tekrar hayata döndürmesini diler, fakat artık bunun ona hiçbir yararı olmaz, söyledikleri sözler havada kaybolup gider. Çünkü onunla dönüş arasında Allah insanları kabirlerinden diriltip çıkarıncaya kadar bir engel konmuştur. Sûr üfürülüp de insanlar kabirlerinden çıktıkları zaman aralarındaki bütün soy ve akrabalık bağlan kesilir, insanlar için o vakit sadece

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/191-192.
[63[63]] Lâ yelesâelûn Onlardan hiçbirisi, hiçkimseden ne destek, ne de yardım isteyebilir.

[64[64]] Kâlihûn "Külûh": Öfke halinde veya korku halinde dudakların büzülerek dişlerden geri çekilmesi ve dişlerin dışarıda kalması durumu.

amelleri vardır. Hiçbir kimse, kimseden, aralarındaki soy ve akrabalık bağları ne kadar kuvvetli olursa olsun yardım isteyemeyecektir. Sadece tartılan iman ve amellerle ağır gelen kimseler kurtulup saadete ereceklerdir. Tartıları inkar ve kötü amel sebebiyle hafif gelenlerse, hüsrana uğrayıp cehennemde ebedî kalacaklardır; ateş onla-nn yüzlerini yakıp kavuracak ve onun şiddetinden dudakları büzülüp çekilecek, dişleri dışarı çıkıp sırıtacaktır.

Ayetlerin üslup ve konu bakımından öncekilerle bağlantısı açıkça gözükmektedir. Ayetlerde kafirlere yapılan uyan oldukça ürkütücüdür. Ayetler, vakit geçip fırsat kaçmadan evvel onları inkarlarından vazgeçirmeyi hedeflemektedir. [65[65]]

105- Ayetlerim size okunurdu da siz anları yalanlardınız değil mi?

106- Dediler ki: "Rabbimiz bahtsızlığımız bizi yendi. Biz sapık bir topluluk olduk".

107- Rabbimiz, bizi (ateşin) içinden çıkar, eğer yine (inkara) dönersek, artık gerçekten zalim kimseler oluruz.

108- Buyurdu ki "Sinin orada, bana bir şey söylemeyin!"

109- Çünkü gerçekten benim kullarımdan bir grup: "Rabbimiz, iman ettik, sen artık bizi bağışla ve bize merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayiriısısın derlerdi de"...

110- Siz onlarla alay ederdiniz; öyleki, size benim zikrimi unutturdular ve siz onlara gülüp duruyordunuz.

111- Bugün ben, gerçekten onların sabretmelerinin karşılığını verdim. Şüphesiz onlar, 'kurtuluşa ve mutluluğa' erenlerdir.

Allah'ın İnkar Edenlere Cevabı

Bu ayetlerde Allahu Teâla ile kafirler arasında geçeceği farzedilen diyalog anlatılmaktadır. Allah (c) onlara ateşe girmelerinden sonra azarlayıcı bir üslupla hitab buyurur: İçine düştükleri durum, kendilerine her okuduğunda O'nun ayetlerini yalanlamalarından değilse, nedendir öyleyse? Onlar da: Günah ve kötülük işleme ruhu kendilerini mağlup etliğinden dolayı doğru yoldan saptıkları yönünde cevap verecekler ve tevbclc-rini ilan ederek ateşten onları çıkarması için yalvaracaklar; bundan sonra tekrar zuhne-dici olarak dönerlerse azabın en şiddetlisini hak etmiş olacaklarını söyleyeceklerdir. Allah (c) da onlara: Sinin, sesinizi

---

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/193.

çıkarıp benimle konuşmayın buyurarak isteklerini red-dedecektir. Bunun sebebi, saîih, ihlash kullarımdan bir grup bana yönelip, sadece benden af ve rahme! istediklerinde siz onları alay ve eğlence konusu ediniyor ve onlara gülüyordunuz. Buna o kadar daldınız ki beni hatırlamayı unuttunuz. Bugün de ben onları, imanları ve salih amel işlemeleri üzerinde sebat etmelerinden ve sizden gelen eziyetlere, alaylara karsı sabretmelerinden dolayı mükafatlandırdın?. İşte kurtuluşa erenler, saadete ulaşanlar onlardır.

Ayetler önceki üslup ve konunun devamı mahiyetindedir. Ayetlcrdcki uyan ve kınama oldukça kuvvetli ve susturucudur. Ayetler kafirlerin kalplerinde korku ve dehşet uyandırarak, daha dünyadaki fırsat ellerindeyken inkarlarından vazgeçmelerini sağlamayı amaçlamakta, bununla birlikle de nıü'minlcri, özellikle de kafirlerin alay ve aşağılamalarına konu olan fakir ve yoksulları överek onları teskin edip müjdelemekledir. Daha önce örnekleri geçen birçok ayette de bu hususlar anlatılmıştır.

Bazı müfcssirlcr[66[66]], "... bahtsızlığımız bizi yendi" cümlesi hakkında: Allah'ın onların Üzerine takdir ettiği bahtsızlığın kastedildiğini söylemişlerdir. Fakat, ayetlerin ruhu ve muhtevası bu yorumu doğrulamadığı gibi, Allah'ın insanlara hayır ve şer yolunu gösier-dieini, onlara, aralarındaki farkı anlayarak seçme kabiliyetini de verdiğini ifade eden muhkem Kuran açıklamaları da bunu desteklemektedir. Bunu birçok münasebetlerde açıklamıştık. [67[67]]

112- Ve buyurdu: "Yeryüzünde yıl sayısı olarak ne kadar kaldınız?"

113- Dediler ki: "Bir gün ya da bir günün birazı kadar kaldık, sayanlara sor".

114- Buyurdu ki: "Sadece az bir zaman kaldınız, keşke , bilseydiniz!"

115- Bizim sizi boş yere, bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi rfri sandınız?

116- Hak Melik olan Allah pek yücedir. O'ndan başka i-lah yoktur; O, Kerîm olan Arş'ın sahibidir.

Dünya Hayatı Çok Kısadır

Ayetlerde sözkonusu diyalogun anlatımına devam edilmektedir: Çok yakında Allah kafirlere dünyada kaldıkları süreyi soracak; onlar da kaldıkları sürenin kendilerine bir gün veya günün bir kısmı kadar geldiği, bunu sayı sayan, hesap yapanlara sormasının daha iyi olacağı yönünde cevap vereceklerdir. Bunun üzerine Allah onlara cevap olarak, eğer akıllarını

[66[66]] Beğavi. Hâzin. İbn Kesir tefsirleri.

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/194-195.

kullanıp düşünselcrdi, kaldıkları sürenin gerçekten çok kısa olduğunu anlarlardı buyuracaktır. Yine onlara o zaman, O'na dönmeyecekleri, huzurunda durmayacakları yönünde sahip oldukları yanlış zanianndan, yine Allah'ın sadece eğlendiği, kendilerini yaratmakla herhangi bir gaye ve hikmet gözetmediği yönündeki yanlış düşüncelerinden onlara soracaktır. Halbuki Allah eğlenceden, boş işlerden uzak ve yücedir. O gerçekten hükümdardır; sadece hakkı açıklar, sadece hakkı yapar, yaptıklarından ve karaflarından sadece hakkı amaçlar. O kerim olan Arş'ın Rabbidİr, kâinatta mutlak tasarruf sahibidir.

Ayetler önceki üslup ve konuyu devam ettirmektedir. Diyalogun bu kısmı, kafirlerin güçlerine aldanarak dünyada geçirdikleri sürenin çok basit ve değersiz olduğunu açıklamaktadır. Ayetler, yaşadıkları bu dünya hayatından başka bir yaşam olmadığı ve kâinatın var edilmesinin ardında hiçbir hikmet ve gayenin bulunmadığı yönündeki zanlann-dan dolayı kafirleri etkili bir biçimde kınamaktadır. Önceki ayetlerdeki gibi, kalplerinde korku uyandırıp tavırlarından vazgeçmelerini sağlamayı amaçlamakta ve bunun yanında da ahirete iman gerçeğini, hikmete, adalete ve hakka uygunluğunu te'yid etmektedir. 68[68]

117- Kim Allah ile beraber, varlığını kanıtlayacak hiçbir delil bulunmayan bir ilaha taparsa, onun hesabı Rabbinin yanındadır. Şüphesiz inkar edenler kurtuluşa eremezler.

118- De ki: "Rabbim, bağışla ve merhamet et, sen merhamet edenlerin en hayırlısısın".

Allah'a Ortak Koşanlar Kurtuluşa Eremez

Birinci ayette Allah'la birlikte başka bir ilaha tapan, O'na başkasını delilsiz olarak sığınmada ve ibadette ortak kılan herkes uyarılmaktadır. Böyle yapanların hesabını Allah görecektir ve onlar kesinlikle kurtuluşa eremeyeceklerdir. İkinci ayette ise Peygam-ber'e Allah'tan af ve rahmet dilemesi emredilerek, O'nun rahmet ve kemal sıfatını, acıyanların en hayırlısı olduğunu ikrar etmesi de istenmektedir.

Birinci ayet, kafirlerin tavırlarını ve sözlerini anlatan önceki üslubun, ayetler zincirinin sonuncusu olarak gelmiş, onları uyararak tehdit etmiştir. Aynı zamanda her iki ayet de sûre ayetlerinin sonucunu oluşturmaktadır. Geçen sûrelerin bir çoğunun sonunda yer alan alışılmış özellik burada da korunmaktadır. Son ayet, makamı ve kullanılışı itibarıyla mükemmel bir talebi ortaya koymaktadır.

Bilinen bir şeyi tekrar hatırlatmak babından söylenecek bir husus da, "varlığını kanıtlayacak hiçbir delil bulunmayan" ifadesinden belki, varlığını kanıtlayabilecek bîr delilin

---

68[68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/195-196.

bulunabileceği bir ortağın olması, anlamı çıkabilir. Ancak bu, üsluba uygunluk açısından kulanılmış bir ifadedir. Bununla birinci olarak; buna hiçbir şekilde delil bulunamayacağı vurgulanmıştır. İkinci olarak da: Şiddetli bir kınama hedeflenmiştir. Çünkü müşriklerin ortak koşmaları, hak ve mantığa uygun hiçbir delile dayanmamaktadır. Bu Üslup çokça tekrarlanmış, örnekleri de daha önce geçmiştir. [69[69]]

[69[69]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/196-197.

NUR SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 24

Nüzul Sırası : 102

Ayet Sayısı : 64

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre hukuk ve ahlak konusunda çeşitli bölümleri içermektedir. Zina ve zina iftirası hususunda bazı hükümleri de içeren bu sûrede, mü'minlerin annesi Hz. Aişe'ye yönelik "Ifk" hadisesine işaretin yanısıra, olayın meydana getirdiği etkiler, bu konuda yapılan nasihat, kınama ve uyarılar bulunmaktadır, insanlar iffetli olmaya ve fitneye meydan verecek şeylerden kaçınmaya davet ediliyorlar.

Yine sûrede, evlere nasıl girilmesi gerektiği, örtüye bürünen kadınların ihtişamdan, zi-net (süs) takıları ile saptırıcı hareketlerden sakınmaları işlenmiştir. Kız ve erkeklerden yoksul olanların evlendirilmeleri teşvik edilmiş ve Allah'ın yüceliği, azametinin eserleri, nuru ve hidayeti bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Doğru yolda olup, benliğiyle Allah'a teslim olanlar övülüyor, karanlıklar içinde dönüp duran ve amelleri bu şekilde boşa çıkan kafirler ise yeriliyor. Ayrıca, kalplerinde hastalık bulunanların içinde bulunduğu durum eleştirilmekte ve cihada yapılan çağrıyı hiçe sayıp peygamber meclislerini ve onun çağrısını hafife almalarından dolayı bunlar uyarılmaktadır. Nebi (s)'nin siyasi ve hukuki otoritesi güçlendirilmekte, iman edip hulus-u kalp ile salih amel işleyenleri Allah'ın yeryüzüne yerleştireceği şeklindeki zafer müjdesi verilmektedir. Yine yemek ile ilgili bazı davranışlar dile getirilerek bu konuda insanlara bazı kolaylıklar içeren öğütler sunulmaktadır.

Sürenin bölümleri çok olmakla birlikte bu bölümler, birbiriyle zaman ve muhteva bakı-mından yakın bir ilişki içindedir. Bu açıdan, sûredeki bölümlerin birbirine yakın zamanlarda nazil olduğunu, dolayısıyla söz konusu bölümlerin bu şekilde yan yana yazıldığını söylemek yerinde olur. Fakat, sûrede yeralan bir kaç bölümün, Ahzab süresindeki bazı bölümlerden daha önce inmiş olması da muhtemeldir. Çünkü, Müreysi Vak'ası'nın Müstali-koğulları ile alakalı olduğu, ifk hadisesine onların adı karıştığı rivayet edilmiş, ifk hadisesinin ise

"Hendek" ten önce gerçekleştiği nakledilmiştir. Halbuki, Hendek Vak'ası, Ahzab sûresinde anlatılmaktadır[1[1]]. Dolayısıyla, eğer olayların gerçekleştiği tarihler doğruysa, bu sûrenin bazı bölümleri herhangi bir sebeple Nur sûresine aktarılmış denebilir. Elbette Allah (c) daha iyi bilir.

Kaynak olarak aldığımız Kur'an nüshasına göre Nur sûresi Haşr sûresinden sonra gelmektedir. Ancak, biz Haşr sûresinin Ahzab sûresinden önce nazil olduğu kanaatini taşıdığımız için Haşr'ı Ahzab'dan önceye aldık ve böylece Haşr süresi Beyyine sûresinden hemen sonraya gelmiş oldu. [2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Bu indirdiğimiz ve uygulanmasını gerekli kıldığımız bir sûredir. Düşünüp öğüt almanız için onda açık ayetler indirdik.

2- Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun: Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız Allah'ın cezasını uygulamada sizi, onlara karşı acıma duygusu tutup engellemesin. Mü'minlerden bir grup da onlara yapılan azaba tanık olsun.

Sûrenin kendine has bir girişi vardır. İlk ayet, sûreyi methetmekte ve sûrenin kapsamında muhatap durumundaki mü'minlere bir hatırlatma ve aydınlatma amacına yönelik farz kılınan hükümleri övgüyle anmaktadır.

İkinci ayet ise, zina eden kadın ve erkeğe, açık bir alanda ve mü'minlerden bir grubun gözü önünde yüz değnek vurmanın gerekliliği hususunda hüküm koymakta ve bu kuralın uygulanmasında gevşekliğin olmamasını, yine hükmü uygularken acıma duygusuna kapılmamak gerektiğini şiddetle vurgulamaktadır. Bu şekilde davranmayı ise, mü'minlerin Allah'a ve Ahiret gününe imanlarının bir göstergesi kılmıştır. [3[3]]

Zinanın Cezası

Müfessirler bu ayetlerin inişi ile ilgili belirli bir sebep zikretinemişlerdir. Daha önce açıklamasını yaptığımız gibi, Nisa sûresinde zina eden kadınlar hakkında giriş mahiyetinde ilk

---

1[1] Bkz. Tabakat-ı İbn Sa'd, c. 3, s. 104-108 ve daha sonrası

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/305-306.
3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/306.

açıklama yapılmıştı. İlahi hikmet, ilk adım için Nisa sûresini uygun bulmuş ve vaktin geldiğini görünce ikinci adım için Nur sûresinin ikinci ayetini seçmiştir. Zaman zaman meydana gelen bazı olaylar ayetlerin konusu olabilir. Fuhşa yeltenen kadınlar ilk olarak evlerinde bir müddet hapsedilir, bu ölünceye kadar ya da Allah bir yol gösterin-ceye kadar böyle devam eder. Bu konuda muhtemelen bir sakınca olabilir. Orjinalini daha sonra vereceğimiz bir hadiste: "Onları benden alın, benden alın o kadınları, çünkü Allah onlara yolunu göstermiştir" şeklindeki rivayet bazı açılardan söylediklerimizi desteklemekte ve açıklamaktadır.

Müfessirlerin çoğunluğu[4[4]] ve fıkıh imamları, ikinci ayette ge.çen zina cezasının evliler için değil, bekarlar için olduğu görüşündedirler. Ancak bir yıl hapsedileceği ibaresinde ihtilaf vardır. Çoğunluğun görüşüne göre, evli olan erkek ve kadınlar için, zinanın cezası ise ölünceye kadar taşlanmaları (recm)dır. Ancak, recmden önce yüz değnek cezasının olup olmadığı ise ihtilaf konusudur. Bu konuda müfessirler ve fıkıh imamları çeşitli hadislere dayanmaktadırlar. Bu hadislerden biri, Ömer bin Hattab'dan nakledilen ve recmin Kur'ani bir hüküm olduğunu, ilaveten neshedilip (ayetin, yazısı itibariyle kaldırılması) hükmünün ve geçerliliğinin devam ettiğini anlatan hadisidir.

Burada yine az önce işaret ettiğimiz mevzuya paralel bir hadis de Müslim, Ebu Da-vud ve Tirmizi tarafından Ubade Bin Samit'ten rivayet edilmiştir: "Onları benden alın, alın benden o kadınları, çünkü Allah onlara yolunu göstermiştir. Bekar erkek ile bekar kadının zina cezası yüz değnek ve bir yıl uzaklaştırmadır. Evli kadınla evli erkeğin cezası ise yüz değnek ve taşlanarak öldürülmeleridir"[5[5]]. Bu konuda ikinci hadisi beş meşhur ravi Abdullah bin Ömer'den şu şekilde rivayet etmiştir: "La ilahe illallah Muham-med Rasulullah" deyip şehadet getiren müslümanın kanı helal değildir. Ancak şu üç durum müstesnadır. Bir kimseyi öldürürse, evli olduğu halde zina ederse ve cemaati terke-dip dininden dönerse."[6[6]] Buhari ve Müslim'in, Zeyd bin Halid'den rivayet ettikleri üçüncü hadiste de Zeyd bin Halid şöyle demiştir: "Rasulullah'tan, bekar olup zina edenler hakkında yüz değnek ve bir yıl uzaklaştırma cezası emrettiğini işittim."[7[7]] Yine beş meşhur ravinin rivayet ettiği dördüncü hadiste: "Maiz el-Eslemi Peygamber'e gelerek zina ettiğini söyledi. Peygamber yüzünü çevirdi, sonra diğer tarafına geçip zina ettiğini söyleyince yine Peygamber yüzünü çevirdi tekrar öbür tarafına geçip "zina ettim" deyince Peygember dördüncü defada taşlık bir yere gitmesini ve orada recmolmasını emretti. Adam taşlann değdiğini hissedince şiddetle kaçmaya başladı, elinde deve kemiği bulunan biri, ona vurdu. Orada bulunan diğer insanlar da, ölünceye kadar vurdular. Bu durum Nebi'ye ulaştığında 'Bırakmadınız mı?' dedi. Bir

---

[4[4]] Taberi, Tabresi, Beğavi Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri ve Nesefi
[5[5]] Tac, c. 3, s. 17-22

[6[6]] A.g.e, c. 3, s. 17-22

[7[7]] A.g.e, c. 3, s. 17-22

rivayette 'Deli misin?' dedi; o da 'hayır' dedi. Bir başka rivayette ise, 'öpmüş veya bakmış olmalısın' dedi. O da 'hayır' dedi, 'evli misin?' diye sordu. 'Evet' deyince Rasulullah 'recmedilmesini emretti." Bir diğer rivayette sahabe ihtilaf etmiştir. "Allah Rasulü öyle bir tevbe yaptı ki ümmet arasında paylaşılsa tüm bir ümmeti içine alacak genişlikte idi."8[8]

Yine beş meşhur muhaddisin rivayet ettiği beşinci hadis şudur: "Bir bedevi Rasulullah (s)'a geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulullah, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmedesin diye Allah'tan seni ararım, hasım daha anlayışlıdır" dedi. Evet aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve bana izin ver. Ona izin verdi. Adam dedi ki, "oğlum filanın ve falanın kadınıyla zina yapmıştır. Bana oğlumun cezasının recm, olduğunu söylediler, ben de yüz koyun ve bir de köleyi fidye olarak verdim. İlim ehline sorduğumda oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl uzaklaştırma olduğunu, adamın karısına ise recm cezası düştüğünü söylediler. Rasulullah (s) aranızda Allah'ın kitabıyla hükmedeyim diyerek köle ve yüz koyun fidyesini reddetti ve 'oğlunun cezası yüz değnek ile bir yıl uzaklaştırma cezasıdır' dedi. 'Ey Enis! Bu adamın karısına sorun eğer itiraf ederse recmedin, geçen günler onun aleyhinedir dedi."9[9] Ömer bin Hattab'dan rivayet edilen hadisler arasında beş meşhur muhaddisin İbn Abbas'tan rivayet ettiği hadis de şudur: "Hz. Ömer, Rasulullah'ın minberinde şöyle dedi: 'Allah, Muhammedi hak ile gönderdi ve O'na kitabı indirdi. İndirilen kitabta okuyup anlayarak zihnimize yerleştirdiğimiz recm ayeti vardı. Rasulullah (s) recmetti, biz de kendisinden sonra recmi uyguladık. Zaman geçtikçe insanların Allah'ın kitabında recm bulamıyoruz diye saparak Allah'ın indirdiğini terkedeceklerinden korkarım. Recm, kadın ve erkeklerden evli olanlar için kesin delil olduğu, gebelik ya da itiraf söz konusu olduğu anlarda uygulanması gereken bir gerçek olarak Allah'ın kitabında mevcuttur."10[10]

İmam Ahmed'in İbn Abbas'tan rivayet ettiği, Ömer bin Hattab'dan gelen ikinci hadis ise şudur: "Ömer bin Hattab hutbede recmden sözedip şöyle dedi: Recmden kaçış yoktur. O Allah'ın hadlerindendir. Şunu bilin ki Allah Rasulü recmi uyguladı, peşisıra biz de uyguladık. Eğer Kur'an'ın bir köşesinde yazılmış olsa idi bazıları çıkıp Ömer Allah'ın kitabında olmayan bir şeyi ona eklemiş diyebilirlerdi."11[11]

Yine İmam Ahmed bin Hanbel'in Hz. Ömer'den rivayet ettiği üçüncü hadiste Hz. Ömer şöyle demiştir: "Recm ayeti hususunda helak olmaktan sakınınız."12[12]

Hafız Ebu Ya'la'nın İbn Ömer'den rivayet ettiği dördüncü hadiste İbn Ömer şöyle demiştir: "Kesir bin es-Salt'ın şöyle dediğini duydum: "Mervan'ın yanındaydık. Aramızda Zeyd de

---

8[8] A.g.e, c. 23

9[9] A.g.e, s. 22

10[10] A.g.e, s. 23

11[11] ibn Kesir, ayetlerin tefsiri.

12[12] a.g.e, ayetlerin tefsiri.

vardı. Zeyd dedi ki: Biz Kur'an'dan 'Evli olan kadın ve erkek zina ederlerse kati surette onları recmedin' diye okurduk. Mervan; 'Mushafa bunu yazsaydın ya" dedi. Zeyd: Bunu Ömer bin Hattab'a söyledik, o "bu konuda sizi aydınlatayım" dedi. 'Nasıl' dedik. Dedi ki: Bir adam Allah Rasulü (s)'ne geldi, Allah Rasulü ona birçok şey anlattı. Rasulullah'ın anlattıklarından biri de recmdi. Adam, 'recm ayetini bana yaz' dedi. Rasulullah 'şimdi olmaz' veya buna benzer bir şey söyledi."[13[13]]'

İmam Ahmed bin Hanbel "recm ayeti"nin kaynağı hakkında Zerr'den bir başka hadis rivayet eder. Hadiste Zerr şöyle demiştir: "Ubey bin Ka'b bana: 'Ahzab sûresini okur ya da ayetlerini sayar mısın?' dedi. Yetmiş üç ayettir dedim. 'Hayır' onun ayetleri Bakara sûresine yakın idi dedi ve Ahzab sûresinde 'Evli erkek ve kadın zina ederlerse Allah'tan bir ibret olsun diye kati suretle onları recmedin. Allah güçlüdür hakimdir' ayetini okuyorduk dedi"[14[14]]

Suyuti el-İtkan'ında Ceys bin Sad'dan, Ebubekir'in hilafeti döneminde Kur'an'ın tedvini ile ilgili rivayetleri açıklarken şunları nakleder: "Zeyd bin Sabit Kur'an ayetlerini ancak iki adil şahitle birlikte olunca yazıyordu. Ömer bin Hattab recm ayetini getirdi. Zeyd bunu yazmadı. Çünkü kendisi tek idi. Ebu Huzeyme bin Sabit de Tevbe sûresinin son kısmını getirdi. Şahidi de olmadığı halde onu kabul etti. Çünkü Rasulullah onun şe-hadetini iki şahidin şehadeti yerine kabul etmişti."[15[15]]

Recmin Kur'an'da tilaveten neshsedildiği fakat hükmen baki kaldığı hususuna gelince bu konuda bir kaç noktaya dikkat çekmek istiyoruz.

Birincisi; hüküm olarak baki kalıp da tilaveten bir Kur'ani esasın neshedilmesinin hikmetini anlamak imkansızdır. Üstüne üstlük recm gibi hassas ve ölümle sonuçlanan bir hukuki durum olursa.

İkincisi; ayetin nassı hakkında gelen rivayet ihtilaflıdır. Ayrıca, cezaya konu olarak sadece yaşlı erkek ve yaşlı kadının zikredilmesi şaşırtıcı bir durumdur.

Üçüncüsü; Hz. Ömer bir ayetin yazılması hususunda şahitliği kabul edilmeyecek kadar adil değil miydi? Eğer, Nebi (s) vefat edinceye kadar, recm ayeti lafız ve hüküm yönünden neshedilmediyse Ve Hz. Ömer bundan emin idiyse bu durum karşısında sessiz kalmayacak kadar da güçlü değil miydi?

Kaldı ki, Hz. Ebubekir'e Kur'an'ın yeniden yazılması ve düzenlenmesi teklifini veren de Hz. Ömer'dir. Kendisi bizzat bu işe önayak olmuştur.[16[16]]

[13[13]] İbn kesir ayetlerin tefsiri.

[14[14]] İbn Kesir girişi. Müfessir Nesefi de bu hadisi rivayet etmiş ancak Nesefi hadisi nakle-js ar asr-.-î Z-oğru olan da budur. Yine bkz. Suyuti el-itkan, c. 2, s. 26

[15[15]] A.g.e, c. 1, s. 60-62

[16[16]] A.g.e, c. 1, s. 60-62

Hafız Ebu Yala'nın tahric ettiği ve Nebi (s)'nin recm ayetinin yazılması talebine karşılık vermemesi hususundaki hadise gelince; o mecliste Hz. Ömer de vardı ki kendisi bu hadisin ravisiydi. Bu konuda şüpheli olabilirdi veya en azından recm ayetinin Nebi (s) zamanında bu yüzden neshedildiği düşüncesine sahip olabilirdi.

Bütün bunlar bizi, Hz. Ömer'den rivayet edilen hadislerde bir karışıklık olduğu kanaatine götürüyor. Elbette bu bizim tercihimiz. Kesin olarak savunduğumuz bir husus değil. Çünkü, bu konuda Nebi (s)'nin evli olup zina yapanları recmettiğine dair sahih kabul edilen hadisler sözkonusudur. (Maiz el-Eslemi'nin recmedilmesinde olduğu gibi). Nitekim bu mânâda daha bir çok sahih kabul edilen rivayet vardır. Yine, recmle ilgili Kur'an ayetinin var olduğuna dair hadisler de vardır. İşte bütün bunlar sözkonusu karışıklığa meydan vermektedir.

Olay bir yönüyle böyledir. Diğer yönden meseleyi ele alırsak; Nisa sûresinin 25. ayetinde evli-cariyenin zina cezasının "evli-hür" (muhsan) bir kadının cezasının yansı olduğunu müşahade etmekteyiz. Bu ayette ceza ile ilgili azap ifadesi kullanılmıştır. Kur'an'da, kölenin cezasını hürün cezasının yansı olarak ifade eden -Nur süresindeki ayet hariç- başka bir ceza türü zikredilmediği için Nisa süresindeki ayetin Nur süresindeki ayetten sonra ve buna atfen indiği söylenebilir. Makul olan da budur. Alimlerin çoğu cariyenin cezasının elli değnek olduğu görüşündedir.

Buna göre "evli-hür" kadının zina cezasının da yüz değnek olması icap eder. Dolayısıyla, recm hükmünün doğruluğunu savunan alimler bu konuda bir problemle karşılaşmış ve evli cariyenin cezasını Nur süresindeki ayetle belirtilen yüz değnek cezasının yansı olarak değerlendirmiş, buna sebep olarak da recm cezasının yanya bölünemiyeceği-ni öne sürmüşlerdir. Bu şekildeki bir değerlendirme akla uygun olsa da dikkati çeken nokta cariyenin cezasının Nisa ve Nur süresindeki ayetlerle sabit olan Kur'anî bir hükme dayalı oluşudur. Buraya kadar söylenenler recmin, lafız bakımından neshedilip hükmen geçerli olan Kur'anî bir düstur olduğu görüşü ile ilgilidir.

Recmin Nebevi bir düstur olduğuna gelince; Nisa sûresinin 15. ayeti, zina ettiği sabit olan kadınların ölünceye ya da Allah onlara bir kapı açıncaya kadar evlerinde bekletilmelerini emretmektedir. Ubade bin Samit'ten rivayet edilen hadiste: "Alın bunlan benden, alın, Allah onlara yollarını göstermiştir" diyor. Daha sonra bakire ve evli olanların cezalannı tayin ediyor. Öyle görünüyor ki, bu hadis Nur süresindeki ayetin nüzulünden önce rabbani bir ilhamla sorulan soruya cevap vermek ve var olan problemi ortadan kaldırmaya yönelik olarak onların evlerinde ölünceye kadar tutulmalarına bir son vermek için sadır olmuştur. Çünkü, ayetin indiği sırada bu hadisin sadır olmasının hikmeti anlaşılamamaktadır. Zira ayet, vadedilen hükmü içermektedir. Hadisin rivayet olunan ifadesiyle ayetin nüzulünden sonra sadır olmasının hikmeti de anlaşılamamıştır. Çünkü hadiste ifade edilmek istenen konu hakkında ayet nazil olmuştur. Söylediklerimizin sahih olması halinde, bu ayet daha sonra neshedilmiş ve "evli-bekar" ayrımı yapılmaksızın zina edenlere ait genel bir hüküm

belirtilmiş olur. Bu genel hüküm ise, yüz değnek cezasıdır.

Evli olup zina edenlere recmi öngören diğer hadislere gelince, anlaşılacağı gibi bu rivayetler Nur süresindeki ayetten önce meydana gelmiştir. Maiz'in recmedilmesinde önemli bir noktaya temas etmek gerekir. Nitekim Nebi (s) recmedilen şahsın kaçtığını ve yakalanıp Ölünceye kadar vurulduğunu haber aldığında "Onu bırakmadınız mı" diyerek taşlanmasının yeterli olduğunu, kaçtığı sırada öldürülmeden bırakılmasını ifade etmiştir.

Ancak, bir çok rivayetin, halifelerin evlilerden zina edenleri recmettiği, bunlardan beş muhaddisin rivayet ettiği: "Rasulullah recmetti biz de ondan sonra recmettik" şeklindeki Hz. Ömer'in hadisi ve fıkıh imamlarının, evlilerin zina cezasının recm olduğunda birleşmeleri bizleri araştırmaya sevketmektedir. Halifeler, Peygamber (s)'in recmi uyguladığından ve uygulanmasını emrettiğinden emin olmadan bunu kesinlikle yapmazlardı. Yine Nur süresindeki ayet indikten sonra Peygamberin hayatta iken onu nes-hedip etmediğinden emin olmadan bunu yapmazlardı. Kaldı ki, genel mânâdaki Kur'anî nassla Kur'an'ın hüküm belirtmediği ya da umumi hüküm belirttiği hususlarda Peygamber (s)'in sair uygulamaları birbiriyle çelişmemelidir. Elbette ki en doğrusunu Allah bilir.Daha önce sözü geçen yüz değnek cezası ve evlilerin recmi meselesi de ihtilaflıdır. Maiz'in recmedilmesinde Nebi (s) recmden önce yüz değnek vurulmasını emretmemiş, sadece recmi emretmiştir. Rivayete göre İmam Şafii, Malik ve Ebu Hanife buna dayanarak, yüz değnek vurulmadan recmedilmesi görüşünü benimsemişlerdir[17][17]. İmam Ah-med bin Hanbel bu konuda onlardan ayrı olarak yüz değnek cezasının Kur'an'ın hükmü olduğunu ve recmin ise Peygamber sünneti olduğunu belirtmiş, her ikisini uygulamanın vacip olduğu kanaatine varmıştır. Yine, İmam Ahmed'e ulaştığı sabit olan bir rivayete göre Ali bin Ebi Talib, zina etmiş evli birine yüz değnek vurup daha sonra recmetmiş ve şunu söylemiştir: "Kur'an'ın emriyle yüz değnek vurdum, Peygamber'in emri ile de recmettim."[18][18]

Uzaklaştırma cezası bekarlar için yüz değnek vurulduktan sonra uygulanan bir sünnettir. İmam Şafii ve Hanbel bu görüştedir. İmam Ebu Hanife ise uzaklaştırmayı bir gereklilik olarak değil bir te'dip ve kınama unsuru olarak görmüştür. İmam Malik ise uzaklaştırma cezasının sadece erkeklere olacağını savunmuştur[19][19].

Herhalükarda değnek cezasından sonra uzaklaştırma ya da değnek ve akabinde evliler için recmetme cezalan hadislerde rivayet olunmuştur. Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi Peygamber'in koyduğu kurallar, ya Kur'an'ın hakkında hüküm bildirmediği ya da genel hüküm bildirdiği konulardır. Bizim tercihimiz Ebu Hanife, Şafii ve Malik'in Maiz hadisine dayanarak değnek cezası ile recmi birlikte uygulamamak gerektiği yönündeki görüşleridir.

---

[17][17] ibn Kesir.

[18][18] A.g.e.

[19][19] Zemahşeri, ayetin tefsiri ve ibn Kesir, Nisa sûresi 15-16. ayetlerin tefsiri

Gerçekleşmesi muhtemel olan ve üzerinde durmadığımız konulardan biri; evli olanın bekar ya da dul ile zina etmesi meselesidir. Diğer bir konu, bekar birinin evli bir kadınla zina etmesi. Rivayetlere göre Nebi (s) tarafından evli olanlara daha şiddetli bir ceza uygulanmasının hikmeti; bekarlara oranla evli olanların, cinsi ihtiyaçlarını tatmin etmelerinden ötürü fuhşa zorlanacak durumda olmadıklarıdır. Dolayısıyla recm sadece evli olanlara tatbik edilmiştir. Kadın olsun erkek olsun recm konusunda aralarında fark yoktur. Bekarın cezası ise, bazı mezheplere göre uzaklaştırma ile birlikte yüz değnek diğerlerine göre ise; uzaklaştırma (sürgün) cezası olmadan sadece yüz değnektir. En doğrusunu Allah bilir.

Burada iki ayrı mesele daha çıkıyor karşımıza. Evlinin ya da bekarın bir erkekle li-vata yapması. Kıyasa göre bu durumda cezanın zina cezası gibi olması, evli olanın recm, bekarın ise yüz değnek ile cezalandırılması gerekir. Ancak sünen sahiplerinin İbn Abbas'tan, onun da Nebi (s)'den rivayet ettiği hadiste şöyle buyurulmuştur: "Lut kavminin yaptığını yapan iki kimse görürseniz her ikisini de öldürün."[20[20]] Alimlerin çoğunluğu bu görüştedir. Bu konuda lutilik ile zina hükmü arasında bir çelişki de söz konusu değildir. Nitekim Kur'an bu konuda hüküm bildirmemiştir.

Zina ve lutilik olayında hemen bir soru akla geliyor. İstemediği halde bu işe zorlamanın durumu nedir? Bu da olası bir durumdur. İbn Mace'nin, Süneni'nde ve İbn Hib-ban'ın sahihinde, İbn Abbas'tan rivayet ettiği hadiste Rasulullah (s): "Allah, ümmetimden hata, unutma ve icbarı kaldırmıştır" demiştir. Nahl sûresinde de, kalbi iman ile yatıştığı halde imandan sonra zorlandıkları sebebiyle dilleri ile küfredenlere Allah'ın gazabında bir istisna vardır"[21[21]]. Yukarıdaki hadis ve ayet mevcut sorunun cevabını veriyor. Elbette ki Allah en doğrusunu bilir.

Bir başka konuyla ilgili olarak şunu da hatırlatmakta yarar görüyoruz. Hayvanlara tecavüz konusunda çelişkili rivayetler mevcuttur. Ebu Davud ve Tirmizi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği bu hadislerden birincisinde Allah Rasulü (s) şöyle demiştir: "Hayvana tecavüz edeni o hayvanla birlikte öldürün." Ravi İbn Abbas, hayvanın durumunun ne olacağını sorduğunda ona: "Durumu öyledir. Ancak etinin yenilmesi de mekruhtur. Çünkü hayvana Lut kavminin yaptığı yapılmıştır." dedi. Çelişkili olan ikinci rivayette ise İbn Abbas "Hayvana yaklaşana had yoktur" demiştir.[22[22]]

Bu bahsi kapatırken şunu hatırlatmakta yarar var ki, çoğu mezheplere göre evli olup zina edenler için recm cezası vardır. Bunu kabul etmeyip sadece Kur'an'ın nassma göre yüz değnek cezasını evli-bekar farketmeksizin kabul edenler de vardır. Suyuti bunları Hariciler

---

[20[20]] İbn Kesir, Bakara süresindeki ayetlerin tefsiri.

[21[21]] A.g.e, Bakara sûresi 106. ayetin tefsiri.

[22[22]] Tac, c. 3, s. 25-26

olarak zikretmiştir.[23[23]]'

Zinanın isbatı için ayette herhangi bir yöntem zikredilmemiş olmakla birlikte, Nisa sûresinin 15. ayetinde bahsi geçen dört şahidin bu ayetler için de geçerli olduğu kanaatindeyiz. Devamındaki diğer ayetler de bunu destekleyici niteliktedir. Öyle ki, zina edenlerin hükmü konusunda Nur süresindeki ayetin, şahit sayısı aynı kalmak suretiyle Nisa 15. ve 16. ayetleri ile tamamlandığı söylenebilir. Sözkonusu ayetlerin tefsirlerinde, zina suçunun kesinlik kazanması için "dört şahit"in hikmetini anlatmıştık. Hz. Ömer'den rivayet edilen hadiste itiraf ve gebelik hali de suçun kesin olarak işlendiğine delalet eder. Bu yolla da hak ortaya çıkabilir. Rivayete göre, Maiz'in recmi kendi itirafına binaen Nebi (s)'nin emri ile yapılmıştı.

Özetle söylenecek olursa, lutilik suçunun kesinleşmesi, zina suçunun kesinleştiği koşullarla aynı bağlamda değerlendirilir.

Ayet ve hadisler genel anlamda olup sözü edilen suçlarda hürlerle kölelerin aynı kapsamda olduğunu ifade etmektedir. Nisa sûresinin 25. ayeti daha önce de belirttiğimiz gibi evli olan cariye için bir istisna getirmişti. Ancak erkek kölenin durumu hakkında Peygamber (s)'den herhangi bir rivayete rastlayamadık. Fakat, ayet ve hadislerin genel çerçevesi muhtelif hallerde erkek kölenin durumunun hür bir kimse ile aynı olduğunu ifade etmektedir. Müfessir Kasımi'nin kaydettiğine göre, bazı müfessirler erkek bir kölenin hür bir kadınla zina etmesi halinde recmedileceğini, bir cariyeyle zina ederse de yüz değnek cezasına çarptırılacağını söylemişlerdir. Sözü geçen müfessir Kasımi bu görüşü Suyuti'ye nisbet ederek zayıf görmüş ve ayetin metniyle uyuşmadığını belirtmiştir.

Daha önce de açıkladığımız gibi, hikmet-i ilahinin cariye için uygulanacak cezayı hafifletmesi, cariyenin toplumsal durumu ve fitneye maruz kalması sebebine dayanmaktadır. Ancak bu hafifletme erkek köleler için sözkonusu değildir.

Bir kısım ulema "Allah'ın emrettiği cezayı uygulamakta sizi, onlara karşı acıma duygusu tutup engellemesin" cümlesi için; "bu, cezanın mutlak surette uygulanmasına yöneliktir, aksi halde değnek vururken şiddetli olunması anlamına gelmez" demişlerdir. Burada vururken şiddetli olunmaması icap eder. İbn Kesir bu mevzu ile ilgili olarak şu rivayeti nakleder: "İbn Ömer zina eden cariyesine hafifçe vururken oğlu: Nasıl vuruyorsun? Allah: 'Sizi acıma tutmasın' diyor" dedi. Bunun üzerine İbn Ömer şöyle konuştu: "Oğlum! Allah öldürmemi emretmedi. Başına vurmamı da emretmedi,"

Ayette ikinci çoğul şahıs kalıbı kullanılmışsa da ilk etapta muhatabın müslümanlar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayetin ruhu ve ifade ettiği mânâya göre ise muhatap Nebi (s)'dir. Zina bir suçtur ve hukuki anlamda isbatı gerekir. Aynı şekilde cezayı uygulayacak bir kuvvet de gereklidir. Her iki özellik Nebi (s)'nin şahsında toplanmıştı. Ayetin devamı, ileriye dönük

---

[23[23]] Kasımi Tefsiri.

bir hukuki düzenlemeyi içermekte Nebi (s)'den sonra gelecek olanların da Peygamberlik makamında olup yargı ve infaz gücünü kullanarak bu kuralı uygulayacaklarını ifade etmektedir.

Kur'an ve Sünnet'in hukuki anlamda kadın ile erkeği bu şekilde eşit tutması övgüye şayan bir husustur. Bir taraftan adalet ve hakkı, diğer taraftan kadın ile erkeğin aynı şeye tabi olup benzer görevler üstlenmeleri ile eşitliği yerleştirir. Şüphesiz, bugün İslami ortamlarda da zaman zaman olduğu şekliyle zina suçunda kadının erkeğe oranla daha fazla cezalandırılması hak, adalet ve eşitlik üzerine kurulu olan Kur'an'in yapısı ile uyuşmaz.

Cariyenin istisna tutulması bu eşitliğe bir zarar getirmez. Hür kadınlar İslam toplumunda çoğunluktadır. İslam toplumu da bu kadınlar ile ayaktadır. Dolayısıyla az bir sayıda olan cariyelere yapılan bu istisna onların konumlan gereğidir. Bu istisna erkek köleleri kapsamaz. Dahası sözkonusu istisna, şiddete yönelik değildir; daha yumuşak bir cezai müeyyideyi öngörmektedir.

3- Zina eden erkek, zina eden veya şirk koşan kadınlardan başkasıyla evlenmez. Zina eden kadın da zina eden veya ortak koşan erkekten başkasıyla evlenmez. Böyleleri ile evlenmek mü'minlere haram kılınmıştır. [24[24]]

Zina Edenlerin Evlenme Halleri

"Zina eden erkek, zina eden veya şirk koşan kadından, zina eden kadın da zina eden veya şirk koşan erkekten başkasıyla evlenmez."

Müfessirler bu ayetin, Mekke ve Medine'de zina ile tanınmış ve kapıları işaretli olup kendilerini satan kadınlarla evlenmeleri hususunda bazı müslümanların Nebi (s)'den izin istemeleri üzerine nazil olduğunu rivayet etmişlerdir[25[25]]. Böylesi kadınlardan bazılarının isimlerini de zikretmişlerdir. Nitekim, bunlardan biri Ümmü Mehzul'dür. Ancak bu kadınla kimin evlenmek istediği zikredümemiştir. Erkeklerden ismi zikredilen Mür-sid adında birinin Cahiliye döneminde bir kız arkadaşı bulunmaktaydı. Tirmizi, Mürsid ve Anak kıssasını bizzat Mürsid'den rivayet eder: "Mekke'de fuhuş yapan ve Anak adını taşıyan bir kadın vardı. Daha önce benim arkadaşım idi. Bir gece Mekke'de karşıma çıktı ve bana: "Gel hadi, geceyi yanımızda geçir" dedi. Ben de: "Ey Anak! Allah zinayı haram kıldı." dedim. Medine'ye geldiğimde Rasulullah (s)'ın yanına geldim ve: "Ya Rasulullah Anak ile evlenebilir miyim?" diye sordum. Ayet nazil oluncaya kadar bana bir şey söylemedi. Derken ayet nazil oldu: "Zina eden erkek, zina eden veya şirk koşan kadınlardan başkasıyla evlenmez. Zina eden

---

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/307-314.
[25[25]] Taberi, Tabresi, Beğavi, ibn Kesir ve Hazin Tefsirleri.

kadın da zina eden veya ortak koşan erkekten başkasıyla evlenmez. Böyleleri ile evlenmek mü'minlere haram kılınmıştır"[26[26]]

Bu ayet önceki ayetlerin bir devamı niteliğindedir ve zinanın ne denli kötü bir suç olduğunu ve buna yeltenenlerin ne derece kötü bir iş yaptıklarını vurgulamaktadır. Tir-mizi'nin rivayet ettiği hadis, her ne kadar zina yapmakla tanınmış kadınlar ile evlenmek için bazı müslümanların Nebi (s)'den izin istemelerini menetmemişse de bu ayet ile müslümanlar böyle bir davranıştan menedilmiştir.

Ayette, zina eden kadın ve erkekle evlenmenin açık bir şekilde yasaklanmasına karşın, müfessirlerin sözleri ve onların rivayet ettiği hadislerden bir çoğu, bu meselenin hükmü hakkında muhtelif görüşler ortaya koymuştur[27[27]]. Nitekim, sözkonusu kişilerle evliliğin yasaklanması zinaya bağlanmıştır. Aynı zamanda bunlarla evliliğin haram oluşu "Pis kadınlar pis erkeklere, pis erkekler de pis kadınlaradır" emrinin bir gereğidir. Aynca bu ayetle, zina eden erkeğin nikahının ancak zina eden kadınla ya da müşrike bir kadınla olabileceği, zina eden kadının ise ancak zina eden erkek ya da müşrik bir kimse ile evlenebileceği vurgulanmaktadır. Müfessirlerin bu konudaki rivayetlerinden biri de, Mazu'un Hz. Aişe'ye söylediği şu sözüdür: "Bir kimse bir kadınla zina ettiği taktirde bu ayetten dolayı o kadını nikahlayamaz". Yine müfessirlerin rivayetine göre, Mazu'un İbn Abbas'a; zina eden bir kadınla evlenilebileceğini ve zina eden bir erkeğin de evlendiri-lebileceğini söylemiştir.

Zemahşeri de bu sözü destekleyici mahiyette bir hadis kaydetmiştir. Hadiste bu mesele sorulmuş cevaben "birincisi fuhuş ikincisi ise nikahtır, haramlar, helal olan bir şeyi haram kılmazlar" denmiştir. İlk başta söylenen söz, ayetin genel olarak ifade ettiği anlamı daha tutarlı bir biçimde açıklamaktadır. Mazu'un İbn Abbas'a söylediği sözün ifade ettiği anlamın tutarlılığı da açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle de eğer Zemahşeri'nin kaydettiği hadis sahih ise, her ne kadar müsnedlerdc zikredilmemişse de Kur'an'ın genel öğretileriyle çelişmez. Zina eden kadın ve erkek tevbe etmek suretiyle pekala iyilerden olabilirler. Tevbeden önce yaptıkları iş onların şer'i evliliklerine engel değildir. Halis bir kalp ile yapılan tevbe kafir, münafık, fesatçı, kasten adam öldürenler ile Allah'a ve Rasulü'ne savaş açanlar için rahmet ve mağfiret kapısına giden yoldur. Daha önce Furkan sûresinde ve daha bir çok yerde temas ettiğimiz gibi tevbe, yeryüzünde fitne çıkaran ve kasden adam öldürenlere bu kapıyı açtığı gibi zina eden erkek ve kadın için de bu kapıyı açacaktır şüphesiz. Bu ayetin "sizden dul olanları evlendirin" ayeti ile neshe-dildiğine dair görüş bu mecalde tutarlı değildir. Tutarlı görüldüğü takdirde, bu ayetin, erkek ve kadınlardan bekar olanları kapsadığı, bunlardan zinaya bulaşıp sonra tevbe e-den ve iyilerden olanları içine aldığı söylenebilir. Şüphesiz Allah daha iyi bilir.

[26[26]] Tac,c. 4, s. 164

[27[27]] Taberi, Zemahşeri, Beğavi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

Yeri gelmişken şunu da hatırlatmakta fayda var; yahudi şeriatında evli olup zina e-den erkek ve kadınların öldürüleceği hükmü yer almaktadır. Aynı şekilde lutiliğe yeltenenlerin, hayvana yaklaşanların hayvan ile birlikte öldürülmelerini emretmektedir. Başkası tarafından istenilen bir bekar kızla zina edenin (eğer zorlama olmamışsa) o kızla birlikte öldürülmesi emredilmiştir. Yine babasının vermek istemediği bir kızla zor kullanarak zina edenin de öldürülmesi emredilmiştir.[28[28]] [29[29]]

4- Namuslu kadınları'[30[30]]' zina ile suçlayıp[31[31]]' da sonra dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.

5- Ancak bundan sonra tevbe edip uslananlar hariç. Çünkü Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir

Bu iki ayet namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlar hakkındaki hükmü içermektedir. Bunlar dört şahit ile iddialarını delillendiremedikleri takdirde seksen değnek cezası haklarında sabit olup şahitlikleri ebediyyen kabul edilmeyecek ve fasık olarak dalgalanacaklardır. Fakat bunlardan tevbe edip uslananlar ve böylece işledikleri kötü fiili telafi edenler bağışlayıcı ve esirgeyici olan Allah'ın affına mazhar olup ayetteki cezadan müstesna tutulacaklardır. [32[32]]

Kazf Suçu Ve Cezası

"Namuslu kadınları zina ile suçlayıp da sonra dört şahit getiremeyenlere..." "Ancak bundan sonra tevbe edip uslananlar hariç..."

Taberi, bu iki ayetin Ümmü'l-Mü'minin Hz. Aişe'nin, siyerde "İfk hadisesi" diye bilinen töhmete uğraması ile ilgili olarak nazil olduğunu rivayet etmiştir. İfk hadisesine daha sonra değineceğiz.

Ayetin bu hadiseyle ilgili olarak nazil olduğu görüşü doğru olabilir. Ancak konu, bu iki ayet ve önceki ayetlerle bağlantılıdır. Aynı zamanda bu iki ayet bağımsız ve başlı başına genel hukuki kuralları içeren bir bölümdür.

[28[28]] Süfürü'l-Huruc, el-ishah, 23, Süfürü'l Ehbaril İshah, 20 ve Süfürü't-Tesniyeti'l ishah, 22

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

[30[30]] el-Muhsanai Müfessirlerin bazıları "evli kadınlar", bazıları ise "iffetli kadınlar" olarak tefsir etmişlerdir.

[31[31]] Yermune Burada zina ile itham edenler manasınadır.

[32[32]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/316-317.

Ayet, zahiren kadınları zina ile itham edip dört şahit getiremeyenlere had (ceza) uygulanmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Ancak ulemanın büyük bir çoğunluğu, bu hükmün, zina ile itham edilen erkekleri de kapsadığı görüşündedir. Nitekim, Ömer bin Hattab (r)'ın bir kişiyi zina ile suçlayıp dört şahit getiremeyen bir grup insana kazf (töhmet) cezası uyguladığı rivayet edilmiştir.[33[33]]

Özetle söylemek gerekirse kazf (zina töhmeti) suçunda kadın ve erkek arasında bir fark yoktur. Daha önce değişik mevzularda da söylediğimiz gibi Kur'an bu meselelerde kadın-erkek ayrımı yapmamıştır.[34[34]]

Ancak kazf suçunu köle ya da cariyenin işlemesi halinde farklı görüşler varid olmuştur. Bir kısım, bu suçu işleyen köle ya da cariyeye aynı ceza uygulanır derken, bir kısım ise cariyeye ya da köleye, hür bir kimseye uygulanan cezanın yarısı uygulanır görüşünü benimsemiştir[35[35]]. Hemen ifade edelim ki birinci görüş daha tutarlıdır. Çünkü ayette hür-köle şeklinde bir ayrım olmadığı gibi cezayı hafifletici herhangi bir neden de yoktur.

Bir kısım müfessirler kazf cezasının evli olup da töhmette bulunanlara uygulanacağını, evli olmayanlara uygulanmayacağını, onların sadece kınanacağını söylemişlerdir[36[36]]. Bu görüşte olanlar (muhsanat) kelimesini "evli olanlar" şeklinde yorumlamışlardır. Bir kısım müfessirler de Muhsanat kelimesini "namuslu kadınlar" olarak te'vil etmislerdir[37[37]]. Böylece evli olsun bekar olsun kazf (zina iftirası) suçu işleyen kişiye ceza uygulanması gerekir. Muhsanat kelimesi her iki anlamı da ifade eder. Her iki görüşte tutarlıdır. Birinci görüşü tercih etmek durumundayız çünkü, evli olanlara yapılan zina iftirası onların aile ve toplum yaşantısında büyük yankılar uyandırır.

Bazı müfessirler, zina ile tanınan kadınlara yapılan iftira için ceza olmadığı görüşündedir[38[38]]. Bu görüş, ayette geçen "muhsanat" kelimesini "namuslu olanlar" şeklinde tefsir edenlerin görüşü ile uyuşmaktadır. Bazıları da zina ile suçlanan kimsenin itiraf etmesi halinde, kâzf (itham eden)'in cezalandırılmayacağını söylemişlerdir.[39[39]] Bu görüş de isabetlidir.

Müfessirlerin ifadelerinden şu sonuca varabiliriz[40[40]] kazf (iftira) suçu ister veliyy-i emre ve

---

[33[33]] ibn Kesir, Tabresi ve Kasımı Tefsirleri, ibn Kesir, bu görüşün icma olduğunu söylemiştir. Ömer bin. Hattab (r) ile ilgili hadisi Tabresi ve Kasımı rivayet etmiştir. Rivayet ayrıntısı ile şöyledir: "Muğire bin Şu'be'yi bir grup zina ile suçladı. Buna şahitlik edenler Şibi bin Mu'hid, Ebu Bikre ve Nafi idi. Buğire'yi kadın ile başbaşa gördüklerin söylediler. Şahitlik için gelenlerden Ziyad onlar gibi şahitlik etmeyince Ömer (r) şahitlerin üç tane olduğuna binaen itham edenleri cezalandırdı.

[34[34]] Bkz. Taberi Tefsiri.

[35[35]] Tabresi, ve Hazin tefsirleri.

[36[36]] Beğavi ve Hazin.

[37[37]] Hazin ve ibn Kesir.

[38[38]] Kasımi (Suyuti'ye atfen)

[39[39]] Kasımi (ibn Teymiyye'ye atfen)

[40[40]] Taberi, Beğavi, Tabresi, ibn Kesir ve Zemahşeri Tefsirleri.

hakime götürülen hukuki bir dava şeklinde olsun, isterse iftira edilen şahsın yanında ya da gıyabında onu karalayıcı şekilde olsun sabit bir suçtur. Aynı şekilde haber verme şeklinde, açık ifade ile veya zinaya yorumlanacak bir ifadeyle de olsa dört şahit getirilmediği taktirde bir suçtur ve yukarıda zikredilen görüşler bu ayetin ruhuna ve içeriğine uygundur.

Daha önce anlattığımız ve Hz. Ömer döneminde meydana gelen olaya göre şahitler bir iki veya üç tane olduğunda ve dörde tamamlanmadığı müddetçe şahitlik eden üç şahıs kazf (zina iftirası) suçuyla cezalandırılır. Ulemanın büyük bir çoğunluğu bu görüştedir. Doğru olan da budur. Yine müfessirlerden bir kısmına göre, şikayette bulunan veya zina isnat eden kimse dört şahitten biri sayılabilir. Bu da tutarlı bir görüştür. Çünkü mesele, davalı ile davacı arasında bir düşmanlık meselesi değildir.

Zina iftirasında bulunan kimsenin cezalandırılmasının hikmeti kolayca anlaşılmaktadır. Zina isnadında bulunanın dört şahit getirme zorunluluğu ve ancak dört şahit ile zinanın sabit olacağı da aynı hikmete dayanmaktadır. İnsanların ırz ve şerefleri sosyal yaşantılarının temel unsurlarındandır. Irz ve şerefe yönelik bir itham, şahsi, ailevi ve toplumsal yaşama yönelik tehlikeli sonuçlar doğurur. Zina ithamında bulunan kişinin bu ithamını delillendiremediği taktirde kazf cezasına çarptırılması ise, insanların ırzlarına yönelik aşağılayıcı saldırılara karşı bir koruyucu kalkan niteliği taşır. Aynı şekilde töhmetin dört şahide bağlanması da, kargaşayı önlemesi, kötü haberlerin İslami çevrelerde yayılmasını engellemesi bakımından güçlü bir önlemdir. İddiada bulunan kişi dört şahit getirerek iddiasını delillendirirse o taktirde itham edilen kişinin çirkin bir iş işlediği sa-bitleşir ve ithamda bulunan şahıs haklı olarak, fuhşa irtikap edip bu denli çirkin bir lekeye bulaşan şahsın tanınmasına yardımcı olmuş olur.

İkinci ayette "Ancak bundan sonra tevbe edip uslananlar hariç" şeklinde bahsi geçen istisna hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. Bir görüşe göre tevbe, cezayı kaldırmaz ve töhmette bulunanın şahitliğinin kabul edilmesini sağlamaz. Sadece fasıklık sıfatını kaldırır. Bazılarına göre, şahitlik de kabul edilir. Ayette geçen "asla (ebeden)" kelimesi, tevbenin olmaması ve ithamda bulunanın ısrarla töhmetine devam etmesi halinde sözkonusudur diyerek tevbe ettiği taktirde şahitliğinin kabul edilebileceğini söylemişlerdir. Diğer bir görüşte ise, şehadetinin kabul edilebilmesi için tevbe ettikten sonra yalan söylediğini itiraf etmesi gerekir. Bütün bu görüşler, tabiinden bir kısım ulemaya ve fıkıh mezheplerinin imamlarına isnad edilmiştir.[41[41]]

Tabiin alimlerinden Şabi'ye isnad edilen bir görüş ise, iftirada bulunan kimsenin cezadan önce tevbe etmesi halinde cezanın uygulanmayacağı yönündedir[42[42]]. Ancak Şabi'ye ait bu görüşe aykırı bir görüş daha vardır. Buna göre, tevbe eden müfteriden cezanın kalkması,

---

[41[41]] Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Taberi ve Tabresi.

[42[42]] Kasımı' (ibn Hacer ve Beğavi'ye atfen)

töhmete uğrayan kişiye bağlıdır. Affederse, had (ceza) uygulanmaz. Bize göre bu görüş daha tutarlıdır. Çünkü zina töhmetinde bulunmak sadece Allah'a karşı işlenmiş bir suç değildir. Burada kul hakkı da vardır. Nitekim kısas hükmünde de durum böyledir. Eğer öldürülen (maktul) taraf affederse kısas uygulanmaz. Affetmezse kısas uygulanır.

Burada ayetin metnine uygun olan görüş; tevbe ile töhmette bulunanın şahitliğinin kabul edilip fasıklık sıfatının kalkmasıdır. Nitekim, zinanın sabit olduğu durumlarda doğruluğundan emin olunan bir, iki veya üç kişinin bu olayı bilmesi ve her zaman için dört şahidin bulunmaması da dikkate alınmalıdır.

Ayette kullanılan ibare, Şabi'nin tevbe ile cezanın kalkacağına dair düşüncesini te-yid etmiyor. Naklettiğimiz diğer görüşler daha isabetlidir. Ancak töhmetçi, tevbe etmekle birlikte ithama maruz kalan kişi tarafından -kısasta olduğu gibi- affedilirse ceza kalkar.

Bir kısım ulema, tevbenin kabul edilebilmesi için ilan edilip, ortaya atılmış töhmet ve yalandan ötürü pişmanlık bildirilmesini gerekli görmüşlerdir. Bazıları ise tevbenin i-lan edilmesine gerek görmeyip doğru olanı açıklamasını yeterli bulmuşlardır[43[43]]. Birinci görüşe meyletmiş olmakla beraber her iki görüşün de isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Birinci görüşü tercihimizin nedeni; bu şekilde töhmete maruz kalan kimsenin şerefi muhafaza edilmiş ve töhmette bulunanın fasıklık ile damgalanması önlenmiş oluyor.

Dikkat edilirse ayet, şahitleri herhangi bir sıfat ile belirtmemiştir. Bu nedenle bazıları: "Kim olursa olsun şahitlerin şehadeti kabul edilir.'" görüşünü benimsemiş, bazıları ise Hucurat süresindeki "Ey iman edenler eğer bir fasık size bir haber getirirse doğruluğunu araştırın, bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da yaptığınıza pişman olursunuz" ayetine dayanarak fasıklıkla bilinenlerin şehadetlerinin kabuledilmeyeceğini savunmuşlardır. Bazıları ise "müslüman olmak" şartını Nisa Sûresinin 15. ayetine dayanarak ileri sürmüşlerdir. " Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin..." bu ve bundan önceki görüş isabetlidir.

Nisa sûresinin 15. ayetinin tefsirinde de değindiğimiz gibi alimlerin büyük çoğunluğu zina ve kazf (zina ithamı) şahitliğinin erkeklere mahsus olduğunu savunmuşlardır. Söylediklerimizi burada da tekrar edecek olursak; bu ayette böyle bir sınırlama sözko-nusu değildir. Kadınların şehadetini meneden bir rivayete rastlamadık. Kaldı ki, zina suçunu erkeklerden çok kadınların görme fırsatı vardır[44[44]].

Kölenin şahitliğine gelince, bu hususta da müfessirlerin hiç birinde, bir kayda rastlamak mümkün değil. Kur'an-ı Kerim, kölenin şahitliğini menetmemiştir. Hür bir müslü-manın şahitlik edebileceği bir konuda doğal olarak müslüman bir köle de şahitlik edebilir. İbn

---

[43[43]] Beğavi, Hazin, Kasıtni.

[44[44]] Tefsirü'l Menar'da Nisa ayetine, Kasımi'de Nur ayetlerine bakınız.

Kayyım, bu meseleye işaret ederek aksini savunanları zayıf görmüştür[45[45]].

Aynı şekilde müfessirler, zina töhmetine maruz kalan köle veya cariyenin durumunun ne olacağı hususunda görüş belirtmemişlerdir. Ayette geçen 'muhsanat' kelimesini 'hür ve namuslu kadınlar' şeklinde yorumlamışlardır. İbn Kayyim bu meseleye işaretle, zina töhmetinde bulunan köleye ceza uygulanmayacağını söyler. Bunun sebebini ise şöyle açıklar: "Allah köleyi, ne sosyal ne de hukuki olarak hür gibi kılmamıştır. Bu anlamda eşit kılmayışı, ahirette sevap ve azap noktasında da eşit kılmadığı anlamına gelmez. Orada herkes eşittir. Çünkü, ahirette insan ve işlediği ameller vardır sadece".[46[46]]

Burada bir noktayı belirtmek istiyoruz; zina eden köle ya da cariye olursa zina cezası uygulanır ancak, onları itham eden kişi bunu isbatlayamazsa ona da ceza uygulanır. En azından 'muhsanat' olmayanları töhmet edenlerin cezalandırılmayacağını savunanların görüşüne kıyasla köle-cariyelere iftira edenler kınanmak suretiyle cezalandırılır. En doğrusunu Allah bilir. [47[47]]

6- Eşlerini zina ile suçlayıp kendilerinden başka şahidi bulunmayanlara gelince, onlardan herbirinin şahitliği, kendisinin mutlaka doğru söyleyenlerden olduğuna, dört defa Allah'ı şahit tutmasıdır.

7- Beşinci defa da: Eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını diler.

8- Kadının da dört defa sözüne Allah'ı şahit tutup kocasının mutlaka yalan söyleyenlerden olduğuna şahitlik etmesi kendisinden azabı kaldırın'[48[48]]'.

9- Beşinci defa da: Eğer kocası doğrulardan ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.

10- Ya Allah'ın size lütfü ve rahmeti olmasaydı ve Allah, tevbeleri çok kabul eden ve hikmet sahibi olmasaydı (ne yapardınız?)

İlk üç ayette, kocanın sadece kendi şahitliği ile karısına zina töhmetinde bulunması hakkında hüküm yer almaktadır. İlk iki ayette varid olan beş kez şahitlik etmesi şahitlerin yerine geçer ve karısına zina haddi gerekir. Ancak, karısı da aynı şekilde 3. ve 4. ayette zikredildiği gibi

---

[45[45]] İ'lamül Muvakkıin, c. 2, s. 49

[46[46]] A.g.e, s. 36

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/317-320.

[48[48]] Ve yedreü anhel azab Ceza ondan kalkar.

şahitlik ederse ceza kalkar.

Beşinci ayette ise, bu hükmün yüce hikmetine işaret vardır. Sıkıntı ve rahatsızlık verici bu problemi sağlıklı bir çözüme kavuşturmaktadır. Nitekim, eğer müslümanlar üzerinde Allah'ın lütuf ve rahmeti olmasaydı, Allah müslümanları kuşatıp, onların durumlarını bilerek tevbelerini kabul etmeseydi şiddetli sıkıntı ve rahatsızlığa düşerlerdi. 49[49]

Zina İsnadını Kanıtlamanın Zorunluluğu

Bu ayetlerin nüzulü hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Buhari ve Tirmizi'nin İbn Abbas'tan rivayet ettikleri hadiste şunlar yer alıyor: "Hilal bin Ümeyye karısını Nebi (s) yanında Şerih bin Semha ile itham etti. Nebi (s): 'Ya delil getirirsin, ya da iftira suçundan cezaya uğrarsın' dedi. Hilal: 'Ey Allah'ın Rasulü birisi karısı ile başkasını görürse delil peşinde nasıl koşsun?' Nebi (s) yine delil getirirsin ya da iftira cezasına uğrarsın diye karşılık verdi. Hilal: 'Seni Hak ile gönderene yemin olsun ki ben doğru söylüyorum. Allah beni hadden beri kılacaktır'. Bunun üzerine Cebrail bu ayetleri ulaştırdı. Nebi Hilal'i karısının yanına gönderdi Hilal şahitlik etti. Nebi: 'Allah ikinizden birinin yalan söylediğini biliyor. Tevbe edeniniz yok mu?' dedi. Bunun üzerine Hilal'in karısı kalktı ve şahitlik etti. Beşinci kez şahitlik ettiğinde onu durdurdular ve "bu kadın büyük günah işlemiştir." dediler. Bunun üzerine kadın duraksadı, biz yeminden vazgeçip itiraf edeceğini düşündük. Daha sonra; "Kavmimin geleceğini lekelemem" diyerek devam etti. Nebi (s): "O'nu izleyin, eğer gözü sürmeli, ayaklan süslü ise bunları Şerik bin Semha için yapmıştır". Kadın da bu hal üzere geldi. Daha sonra çocuğun kadına kalmasına hükmetti ve lanetleşen karı kocayı ayırdı. Sonra Allah'ın miras hususundaki hükmünü de icra etti."50[50]

Başka bir rivayette Ensar'ın lideri Sa'd bin Ubade önceki ayet nazil olduğunda Ra-sulullah'a şöyle demişti: "Ey Allah Rasulü, şayet bir adamı bu çirkin durumda görsem dört şahit getirinceye kadar adam yapacağını yapar". Çok geçmeden Hilal bin Ümeyye geldi ve başından geçen olayı anlattı. Bunun üzerine bu ayetler nazil oldu."51[51]

Mevcut rivayetler, ayetlerin daha öncekilerden bağımsız olarak indiğini fakat konu olarak aynı silsilenin bir devamı olduğunu gösteriyor.

Ayetin müstakil nazil olup, mevzuu itibariyle sûrenin akışına uygun olduğu için bu ayetlere eklendiği ya da mezkur ayetlerden sonra nazil olduğu halde mevzu ve zaman münasebetiyle

---

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/321.
50[50] Tac, c. 4, s. 164-165

51[51] Taberi, Tabresi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin. Aynı kaynaklarda konu ile ilgili bir rivayet daha var. Bu rivayette ayrı bir kimsenin karısını zina ile itham etmesi anlatılmaktadır.

buraya konulduğu söylenebilir. Ancak bizim tercihimiz şudur: Peşpeşe gelen bu ayetler ve daha önce vuku bulan olaylar da gösteriyor ki, bir defada nazil olmuştur. Nitekim ilk on ayette, mânâ birliği ve konu benzerliği göze çarpmaktadır.

Bu şekilde karşılıklı yeminleşme, fıkıhta "Mülaane" veya "Lian" olarak bilinir. Bu-hari ve Tirmizi'nin kaydettiği hadise göre böyle bir karı-koca birbirinden ayrılır. Ebu Hanife böylesi bir ayrılığın "talak-ı bain" (isterse tekrar evlenebilen) olduğu görüşünü benimsemiş, İmam Şafii ise böyle bir ayrılığın ebedi olduğunu savunmuştur. Müfessir-lerin deyimiyle alimlerin çoğu bu ikinci görüştedirler.[52[52]]

Burada karı-kocanın ebedi olarak ayrılması görüşü isabetlidir. Ancak. Hilal'in lanet-leşmesini konu alan rivayete bakılacak olursa, Ebu Hanife'nin görüşü ile bu rivayetin çeliştiği söylenemez. Çünkü, hadiste kesin bir ifade bulunmamaktadır. Eğer koca iddiasından vazgeçer ve kendisini yalanlarsa bu durumda Ebu Hanife'nin görüşü isabetlidir. Dolayısıyla bu şekilde kadının şerefi tekrar iade edilmiş olur. En doğrusunu Allah bilir.

Kolayca anlaşılacağı gibi "Lian" (lanetleşme) hukuki bir yaptırımdır. Bizzat Nebi (s)'nin eliyle, onun emriyle ve halka açık bir yerde uygulanmıştır. Doğal olarak bu hukuki yaptırım, Peygamber'den sonra ulü'1-emr tarafından ya da onun naibi tarafından uygulanmalıdır.

Ayetlerin mânâsından açıkça anlaşıldığı üzere "lian", ancak kadının zina yaptığına dair delil bulunamadığı taktirde başvurulan bir uygulamadır. Zina yaptığına kanıt olabilecek delil bulunduğu zaman buna gerek kalmaz ve kadına ceza uygulanır. Alimlerin çoğu[53[53]] kadının, beş kez kocasının yalan söylediğine şahitlik etmemesi halinde cezaya müstahak olacağını savunmuşlardır. Ayetlerin mânâsına da uygun olan görüş budur.

Karısını zina ile itham ettikten sonra şahitlik etmekten kaçınan kocanın durumu hakkında çeşitli görüşler vardır. Kimisi; adam, töhmette bulunduğu için cezalandırılır derken kimisi de lian edinceye kadar hapsedilir demiştir[54[54]]. Birinci görüş isabetlidir. Ne gariptir ki bazıları[55[55]] bu durumun şahitlikten kaçınan kadın için de geçerli olduğunu söylemişlerdir. Zaten, ayetlerde kadının cezadan kurtulabilmesi, beş kez şahitlik etmesine bağlıdır.

Fıkıh alimleri; itham edilen kadının hamile olabileceğini ve kocanın bu çocuğun kendisine ait olmadığını iddia edebileceğini düşünmüş, bu durumda kocanın şahitlik ederken çocuğu istemediğini belirtmesi gerektiğini ve aynı şekilde karısının, çocuğun kocasına ait olduğunu şahitlik ederken isbatlaması gerektiğini söylemişlerdir. Bu durumda çocuğun kocaya değil, annesine veled-i zina tabir edilmeden nispet edilmesi gerekir. Böylece çocuk, anneye, anne

---

[52[52]] Taberi, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri tefsirleri.

[53[53]] Hazin ve Beğavi tefsirleri.

[54[54]] Hazin ve Beğavi tefsirleri.

[55[55]] Hazin ve Beğavi tefsirleri.

de çocuğa varis olur. Bu hüküm, Hilal'in lian hadisine dayanmaktadır.

Evet, zahiri bakımından ayet, koca tarafından kansına yöneltilen zina töhmetini ifade ediyor. Burada haklı olarak kadının kocasını zina ile suçlaması hali sorgulanabilir. Şüphesiz iki durum arasında (kadının kocasını suçlaması ile kocanın karısını suçlaması) değişik sonuçlara sebebiyet verecek bariz bir fark bulunmaktadır. Belki de, ayetteki hükmün, sadece kocanın karısını itham etmesi gibi bir duruma has kılınmasının hikmeti bu farklılıktan ileri geliyor. Kadının kocasını zina ile itham etmesi normal bir töhmettir. Eğer kadın, bu ithamını dört şahitle delillendirirse kocasına zina cezası uygulanır, aksi halde kadın, ithamını delillendiremediği için kazf cezasına çarptırılır. [56[56]]

11- O yalan haberi'[57[57]]' getirenler içinizden bir topluluktur'[58[58]]. Siz onu sizin için bir şer sanmayın. Bilakis o, sizin için bir hayırdır. Onlardan her kişi işlediği günahın cezasını görecektir. Onlardan o yalanın en büyüğünü idare edene'[59[59]]' de büyük azap vardır.

12- Onu işittiğiniz zaman inanan erkek ve kadınların, kendiliklerinden güzel zanda bulunup: "Bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?

13- Ona dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki şahitleri getiremediler o halde onlar, Allah'ın yanında yalancıların ta kendileridir.

14- Eğer size dünyada ve ahirette Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı'[60[60]]', içine daldığınız yaygarada size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

15- Çünkü siz onu dillerinizle alıveriyorsunuz[61[61]]' ve hakkında hiç bir bilginiz olmayan bir şeyi ağzınızla söylüyor ve onu önemsiz bir iş sanıyorsunuz. Oysa o Allah katında büyük bir günahtır.

16- Onu işittiğiniz zamanr "Bunu konuşmamız bile yakışmaz, hâşâ bu büyük bir iftiradır." demeniz gerekmez miydi?

17- Allah size öğüt veriyor ki eğer inananlar iseniz böyle bir şeye bir daha asla dönmeyiniz.

18- Allah size ayetlerini açıklıyor. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/321-323.
[57[57]] el-İfk Yalan haber, iftira.

[58[58]] Usbetün minkum Sizden bir topluluk.

[59[59]] Tevelle kibrehu İftira haberinin başını çeken mânâsında

[60[60]] Levla Birinci, ikinci ve dördüncüsü "hela" mânâsındadır. "keşke, pişmanlık" ifade eder. Üçüncü "levla" ise şart edatıdır.

[61[61]] Telekkavnehu Birbirinize aktarıyorsunuz.

İfk Hadisesi

Bu ayetler, müfessirler ve ravilerin ortak görüşüne göre, Hz. Aişe hakkında ortaya atılan ve İslam Tarihinde "İfk Hadisesi" olarak bilinen iftirayı konu almaktadır. Ayetlerin ifade ettiği mevzular şu şekilde sıralanabilir:

1- Bu iftirayı yayanlar müslümanlardan bir topluluktur.

2- Bunlar günahkardırlar ve herkes bu fitneye bulaştığı ölçüde sorumludur. Günah ve azabın en büyüğü, bu işi idare edene ve iftiranın başını çekene aittir.

3- Bu olayla bağıntılı olanların üzülmemeleri, bu haberi duyduklarında bunun, kendileri için bir şer olduğunu sanmamaları, çünkü neticede bu olayın hayır getireceği belirtilmiştir.

4- Bu iftirayı yayanların sözlerini delillendirmeleri için dört şahit getirmeleri gerektiği fakat bunu yapamadıklarından onların Allah yanında yalancılar olduğu vurgulanmıştır.

5- Mü'minlerin bu haberi duydukları zaman hüsnü zanda bulunup bu haberi yalanlamaları, bunun apaçık bir yalan olduğunu söylemeleri kendileri için daha evla olurdu.

6- Eğer Allah acıyıp dünya ve ahirette lütfuyla onları sarmasaydı büyük bir azaba uğrarlardı. Zira, bu iftiraya alet olmuş, sözü sağa sola ulaştırıp bilmedikleri ve kesin bilgiye sahip olmadıkları bir konuya dalmışlardı. Bu sözü sağa sola ulaştırmanın basit bir şey olduğunu sanmış ve bundaki büyük günahı bilmeden Allah katında büyük ve ağır mesuliyet gerektiren bu işi yapmışlardır.

7- Bu sözü duyduklarında bunun bir iftira olduğunu ve buna bulaşmanın caiz olmadığını idrak etmeleri ve yayılmasını önlemeleri daha hayırlı olurdu.

8- Eğer gerçekten iman etmişlerse Allah onları buna tevessül etmekten ebediyyen menetmiştir. Allah, ibret almaları için ayetlerini açıklamaktadır. O, her şeyi bilen ve her şeyi kuşatıp hakkı, hayrı ve maslahatı emredendir.

Bu olay üzerine İslam tarihinde çok şey söylenmiş, araştırma konusu olmuş önemli bir olaydır. Hadise hakkında çok sayıda uzun rivayetler mevcuttur. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin, Ümmü'l-Mü'minin Hz. Aişe'den rivayet ettikleri şu hadis yeteri kadar meseleyi açıklığa kavuşturmaktadır:

"Hz. Aişe demiştir ki: Nebi (s), bir sefere çıkmak istediği vakit kadınları arasında kur'a çeker, hangisinin ismi çıkarsa onunla giderdi. Bir gazvede yine kur'a çekti ve kur'a bana çıkınca ben Rasulullah ile beraber çıktım ve bu, hicab ayetinin nüzulünden sonra idi. Onun için bir hevdece (taşıyıcı) konuldum, dönüşte Medine'ye yaklaşınca bir menzilde konaklandı, konaklama çağrısında bulundukları sırada ben kalktım ve yürüyüp ordugahı geçtim. Def-i

hacet ettim, yerime dönerken göğsümü yokladım, bir de ne göreyim, Azfar[62[62]] boncuklarımdan bir dizin kopmuş, düşmüş. Bunun üzerine döndüm, dizimi aradım, bu beni alıkoydu. Beni yolda taşımakta olan gurup, varıp hevdeci yüklenmiş ve beni içinde zannetmişler, çünkü hafif idim. Henüz yaşım küçük idi. Beni hevdec'de (taşıyıcıda) sanmışlar ve deveyi sürüp gitmişler. Döndüğümde orada kimseyi bulamadım, belki beni ararlar ve dönerler diye oturdum. Derken uyumuşum. Safvan İbnü'l-Muattal es-Sülemi ez-Zekvani ordunun arkasından gelir, bir şey kalmış ise unutulmaması için diğer konak mahalline götürürdü. Beni görünce tanımış. "İnna lillah ve inna ileyhi raci-un" demesiyle uyandım. Hemen yüzümü örttüm. Devesinden indi, ben bininceye kadar çekildi ve ben de bindim. Vallahi benimle hiç bir kelime konuşmadı, "inna lillah ve inna ileyhi raciun" deyişinden başka bir şey ondan işitmedim. Sonra deveyi sürdü ve öğle sıcağında orduya yetiştik. Daha sonra helak olan helak olmuş.

Bu olayda Abdullah bin Ubey bin Selül başı çekiyordu. Medine'ye vardık ve bana bir hastalık arız oldu, bir ay sürdü. İnsanlar meğer iftiracıların sözlerine dalmış, benimse olan bitenden hiç haberim yok. Daha önce hastalandığım zamanlar Rasulullah'tan gördüğüm ilgiyi bu defa göremedim. Bu durum beni endişelendiriyordu. Ancak yanıma giriyor "Nasıl O?" diyordu. Bu beni işkillendirdi. Nihayet biraz biraz iyileşir gibi oldum ve dışarı çıktım benimle birlikte Ümmü Mistah da çıktı. İşimiz biter bitmez yine Mis-tah'ın annesiyle odama doğru döndük. Derken Mistah'ın annesi çarşafı içinde sürçerek "Mistah helak oldu" dedi. Ben de, "Nasıl böyle konuşursun? Bedir'de bulunmuş birini nasıl kınarsın!?" dedim. "Haberin yok mu?" dedi, "Ne var?" dedim. Sonra iftiracıların sözlerini bana anlattı. Bunun üzerine hastalığım daha da ağırlaştı.

Eve döndüğümde Rasulullah yanıma girdi ve "Nasıl O?" dedi, "Bana izin ver; anneme ve babama gideyim" dedim. İzin verdi. Ben de anne ve babama gittim ve "Ey anne" dedim. "İnsanlar neler söylüyor? Kızım" dedi, "Kendini üzme, vallahi bir erkeğin yanında sevdiği parlak bir kadını olup ta insanların o kadın hakkında mübalağa yapmamaları, aleyhinde dedi-kodu çıkarmamaları pek nadirdir. Sübhanallah!, insanlar neler çıkarıyor". O gece sabaha kadar ağladım. Rasulullah Ali bin Ebi Talib ve Usame bin Zeyd'i çağırdı. Ben vahyin gelmesini beklerken, Allah Rasulü Ali ve Usame'ye, beni boşamak hususunda fikirlerini sordu. Usame: "Ya Rasulullah, ailen hakkında iyilik ve hayr'dan başka bir şey bilmeyiz." dedi. Ali ise; Ey Allah Rasulü, Allah seni sınırlamamış ve daraltmamıştır. O'nun gibi kadınlar çoktur." dedi. O gün göz yaşım dinmiyordu. Babam ve annem ikisi de yanımda oturmuştu ve ben ağlıyordum. Rasulullah (s) geldi, selam vererek oturdu. Hakkımdaki söylentilerden beri yanımda oturmamıştı ve bir ay olmuş Allahu Teala benim hakkımda bir vahy indirmemişti.

Daha sonra Rasulullah dedi ki; "Ey Aişe, senden dolayı bana böyle söylendi, eğer bundan beri isen Allah mutlaka seni temize çıkaracaktır. Fakat eğer bir günaha düştünse Allah'a

[62[62]] Azfar: Yemen'de bir şehir.

istiğfar ile tevbe et. Zira kul tevbe edince Allah tevbeyi kabul eder. Rasulullah sözlerini bitirince gözyaşlarını boşanıverdi, sonra babama, "tarafımdan Rasulullah'a cevap ver" dedim, "vallahi ne diyeceğimi bilmiyorum" dedi. Ben henüz yaşça küçük idim. Kur'an'dan çok okumamıştım. Yani çok istişhad getirecek halde değildim. Dedim ki, "vallahi ben anladım siz bunu işitmişsiniz, hatta gönüllerinizde yer etmiş inanmışsınız, şimdi ben bundan size beriyim desem inanmayacaksınız, eğer benim bundan beri olduğumu Allah bildiği halde, size fena bir itirafta bulunsam hemen tasdik edeceksiniz. Vallahi benimle sizin şu anda içinde bulunduğumuz duruma Yusuf'un babası olan o sa-lih kulun dediğinden başka bir örnek bulamıyorum. Artık bana sabr-ı cemil (güzel sabır) gereklidir. Onların anlattıkları karşısında yardımcım Allah'tır" dedim ve yatağıma yattım.

Allah'ın beni temize çıkaracağını biliyordum, ancak hakkımda Allah'ın tilavet olunacak bif vahiy indirmesi derecesinde kendimi görmüyordum. Aslında ben, Rasulullah bir rüya görür de Allah beni böylece temize çıkarır, diye umuyordum. Rasulullah henüz kalkmamıştı ve ehli beytten kimse çıkmamıştı ki, Allah (c) Peygamberine vahiy indiriverdi. Vahiy O'na inerken olagelen hal hemen oluverdi, kış günü bile vahyin ağırlığından, dolu tanesi gibi ter döktü.

Allah Rasulü gülüyordu. İlk söylediği kelime şu oldu: "Müjde ey Aişe, Vallahi Allah seni kesin bir şekilde temize çıkardı". Ben de "Hamd Allah'a, sana ve ashabına" dedim. Annem "kalk ona" dedi. Ben "vallahi ne ona kalkarım ne de beraatimi inzal eden Allah'tan başkasına hamdederim" dedim. Allah on ayet indirdi. Bu ayetler nazil olunca Ebubekir "vallahi artık Mistah'a infak etmem" dedi. Çünkü Ebubekir yakınlığından ve fakirliğinden dolayı ona nafaka veriyordu. Bunun üzerine Allah bu sûrenin 22. ayetini indirdi: "Sizden fazilet ve servet sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler. Affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir." Daha sonra Ebubekir, "evet vallahi Allah'ın beni mağfiret etmesini isterim" diyerek bu ayet üzerine, Mistah'a yine nafakasını verdi.

Kolayca anlaşılacağı üzere bu hadis, İfk olayından uzun bir müddet sonra Hz. Aişe tarafından söylenmiştir. Hadiste anlatılanların tümünün sıhhatinde bir zayıflık sözkonu-su değildir. Rivayetlerde geçen bazı ayrıntılara bu hadiste rastlanmamaktadır. Örneğin olayın vuku bulduğu gazvenin Beni Mustalık ya da Müreysi Gazvesi[63][63] olduğu, olaya adı karışanların zikredilenden daha çok olduğu, Nebi (s)'nin Hasan bin Sabit, Müseffih, İbn İsase ve Himne binti Cahş'a had uyguladığı sözkonusu rivayette değinilmeyen ayrıntılardan bir kaçıdır. Bir rivayette, bu hadisede başı çekenin Hassan olduğu, diğer bir rivayette de Abdullah bin Ubey bin Selül olduğu kaydedilmiştir[64][64].

Ne gariptir ki rivayetler Nebi (s)'nin Abdullah bin Ubey bin Selül'e had uygulayıp

---

[63][63] Tabakat-ı ibn Sa'd, c. 3, s. 104-106

[64][64] Taberi, Beğavi, Hazin, Tabresi, ibn Kesir, Zemahşeri ve Kasımi tefsirleri.

uygulamadığından bahsetmemiştir. Tirmizi'nin rivayet ettiği Hz. Aişe hadisine göre, Nebi (s)'nin had uyguladığı iki erkek ve bir kadındır. Fakat, burada asıl rol oynayan Abdullah bin Ubey bin Selül'dür. Müfessirlerin deyimine göre Abdullah bin Ubey bin Selül sözleri toplayıp insanların zihinlerinde yer etmesi için onlara yalanlar katıyordu. İnsanlar bunları konuşuyor ve başkaları da onlardan alıyordu. Dolayısıyla bu durum, İbn Selül'den açık bir şekilde töhmet sadır olmadığı için cezayı kaldırıyordu[65][65].

Müreysi gazvesinde, İbn Sclül'ün akrabalarından Hazrec'li bir kısım Ensar ile bazı Muhacirler arasında bir soğukluk ve sertlik baş gösterdiği, bu durumun İbn Selül'ün Hz. Peygamber ile Muhacirlere kin ve düşmanlık beslemesine, onları tehdit edip korkutmasına neden olduğu, bunun ise Peygamber'in şahsında ve Muhacirlerde derin bir yara bıraktığı rivayet edilmiştir[66][66]. Nitekim bu sûreden sonra gelen Münafikun sûresinde konuyu ayrıntısıyla ele alacağız. İbn Selül, İfk hadisesindeki faaliyetleri ile bir nevi Peygamber (s)'den öç almış oluyordu!.

Ayetler, olayı sadece hikaye etmekle yetinmemektedir. Kullanılan üslup, Kur'an'da-ki diğer kıssalarda olduğu gibi olaylara işaret etmekte; kınama, korkutma, hatırlatma, teselli ve nasihatta bulunmaktadır. Genel olarak ayette, rivayet edilenlere paralel bazı işaretler mevcuttur. Olay ve olayın gerçekleştiği dönemin üzücü, rahatsız edici olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca rivayet edilenlere göre Nebi (s)'nin Hz. Aişe'den dolayı çektiği sıkıntı, bunun kendisine yüklediği ağırlık ve onda şüphe uyandırdığı ihtimaline değinecek olursak ayetlerde gerek mânâ gerekse ifade yönünden bu anlamı çağrıştıran bir durum sözkonusu değildir.

Burada şüpheye düştüğümüz nokta şudur; acaba Hz. Ali'nin bu olay karşısındaki tutumu ne idi. Hz. Ali, Nebi (s)'den cariyeye sormasını ister, cariye ise hakkında delil olmayan şüpheli bir mevzuda onu tasdik eder. Hz. Ali'nin, Hz. Aişe hakkında şüpheye düşüp hiçbir delil olmadan Nebi (s)'yi onu boşamaya teşvik edeceğini, böyle bir düşüncede olabileceğini doğru bulmuyoruz. Bu durum, Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra müslümanlar arasında fitnenin ortaya çıktığı bir dönemde gündeme getirilmiş ve fitnenin sebep olduğu olaylardan Cemel Vakası -ki bir tarafta Hz. Ali, diğer tarafta Hz. Aişe, Talha ve Zübeyr bulunuyordu- birçok dedikodulara sahne olmuştur. Hz. Ali'nin önceki tutumundan dolayı bu şekilde Hz. Aişe tarafından cezalandırıldığı söylenmiştir. Bu fitne hakkında söylenenlerin çoğu da taassup nedeniyle söylenmiştir[67][67].

Ayetlerin kınama, korkutma, yerme ve daha sonra kalpleri sıvazlayıp teselli verirken kullandığı üslup gayet kuvvetli bir üsluptur. Bu üslupla bir taraftan herhangi bir şekilde İfk

---

[65][65] Taberi, Beğavi, Hazin, Tabresi, ibn Kesir, Zemahşeri ve Kasımi tefsirleri.

[66][66] Tabakat-ı ibn Sa'd, c. 3, s. 104-107, Tac, c. 4, s. 235-237.

[67][67] "Arap Tarihi" adlı kitabımızın 7. cüzüne bkz.

hadisesine ismi karışanlara korku, utanç ve pişmanlık verip bu hâdise karşısında sessiz kalanları da aynı konumda değerlendirmekte, diğer taraftan Mü'minlerin annesi Hz. Aişe'nin bu olaydan duyduğu korku ve endişesi giderilmektedir. Ayrıca, herkesten daha fazla bu olaya adı kansan ve İfk hadisesinin adeta başını çekenlerin günahlarının, diğerlerine kıyasla daha büyük olduğu vurgulanmaktadır.

İfk haberinin yayılması karşısında sessiz kalanlar kınanmıştır. Kaldı ki, akıl bile Peygamber evinden sonra ilk müslüman olan bir ailenin kızının böyle bir işe tevessül edebileceğini kabul etmez. Çünkü, Allah, Rasulü ve mü'minlerin nezdinde bu aile şeref bakımından büyük bir mertebeye sahiptir. Dahası, Peygamber zevcesi, Allah'ın vahyinin ilk planda, kendisine yönelik olduğunu bilmektedir. Nasıl olur da, Kur'an'ın nassıy-la manevi annesi olan bir Peygamber zevcesine, kalbinde Allah ve Rasulü'ne zerre kadar imanı olan bir müslüman böylesi bir taarruzda bulunabilir. Ayetlerin şiddetli bir şekilde, aklen bile gerçekleşmesi kabul edilmeyen bir olayı kınaması, bu konuda tavsiyede bulunması insana ürperti veriyor. İslam düşmanlarının bu olaya girmeleri ise, müslü-manları yaralamak ve fitne çıkarmaktan başka bir amaç taşımamaktadır.

Ayetler, zaman ve mevzu bakımından sahip oldukları özelliklerinin yanısıra, uzun müddet etkili olacak üstün sosyal ve ahlaki direktifleri de içermektedir. Özellikle insanların ırzlarına yönelik, delil olmaksızın yalan ve iftirada bulunulmasınının çirkinliği belirtilmiştir. Böylesi bir saldırı karşısında, sessiz kalmanın caiz olmadığı belirtilirken, benzeri olaylarda kesin, kararlı bir tavır sergileyip insanların ırzlarına yönelik iftiranın yayılmasına izin vermemek ve temiz olup iftiraya maruz kalanları teselli ederek, çoğunlukla çirkin maksatların veya gafletin sebebiyet verdiği benzeri olaylardan temiz insanların incinmelerini önlemek gerektiği vurgulanmıştır. Bu tür olaylara sebebiyet veren etkenlerin tümünün İfk hadisesinde toplanmış olduğunu rivayetlerin ayrıntılarından ve ayetlerden anlıyoruz. Ayrıca benzeri olayların soğukkanlılık ve kararlı bir kalp ile yok edilebileceği belirtilmiştir. [68[68]]

19- İnananların içinde edepsizliğin[69[69]]' yayılmasını isteyenler için dünyada da ahirette de acı bir azap vardır. Allah bilir siz bilemezsiniz.

20- Eğer size Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı ve Allah çok merhametli ve şefkatli olmasaydı (bu iftiranızdan dolayı büyük bir azaba uğrardınız.)

Ayıpları Örtmek

Yukardaki iki ayet, önceki ayetlerle konu bakımından aynı düzlemde olup onların bir devamı

[68[68]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/325-329.

[69[69]] el-Fâhişetü Burada çirkin iş, kötü haber mânâsındadır.

niteliğindedir.

Birinci ayet, kötü haberlerin ve çirkin işlerin mü'minlcr arasında yayılmasını isteyenleri kınayıp onları uyarmaktadır. Onlar, ahirette elim bir azabın yanısıra dünyada da edeplerini takınmaları hususunda ikaz edilmekte, bu olayı duyup muhatabı olan müslü-manlardan ayrı olarak Allah'ın her şeyi bildiği ve bütün işlerin gereğini takdir ettiği haber verilmektedir.

İkinci ayette ise, Allah'ın lütuf ve rahmetinin olmaması halinde onların akıbetlerinin kötü olacağı hatırlatılmakta ve peşisıra Allah'ın çok şefkatli ve merhametli oluşu nedeniyle onların imdadına yetiştiği belirtilmektedir. Böylece hâdise, müslümanlann bir kez daha bu tip bir olaya karışmamalarını tenbih edasıyla ve selametle son buluyor.

Daha önce naklettiğimiz Tirmizi'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği hadiste Nebi (s)'nin iki erkek ve bir kadını kazf (iftira) cezasına çarptırdığı yer almaktadır. Bu ceza, birinci ayette geçen uyarının infazı şeklindedir.

Her fırsatta ve ortamda, İslami bünyede çirkin unsurların yayılmasını isteyen güruhun şiddetle uyarı Tıp alıkonmasını gerektiren şümullü ve güçlü bir teşvikle bu iki ayet, genel bir durumu ifade ederek doğruyu ve hikmeti emretmektedir.

İmam Ahmed'in tahric ettiği ve İbn Kesir'in Sevban'dan naklettiği hadiste Rasulul-lah (s) şöyle demiştir: "Allah'ın kullarına eziyet etmeyin, onları utandırmayın ve onların ayıplarını açmayın. Kim müslüman kardeşinin ayıbını açarsa Allah'ta onun ayıbını açar ve onu evinde rezil eder." [70[70]]

21- Ey inananlar şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse o, ona edepsizliği ve kötülüğü emreder. Eğer size Allah'ın lütfü ve rahmeti olmasaydı hiçbirinizi asla temizlemezdi[71[71]]'. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitendir, bilendir.

Bu ayet de yine akışı ve konusu itibariyle önceki ayetlerle bağlantılı olup, o ayetleri izlemekte ve nasihatlerde bulunmaktadır. Hitap mü'minleredir ve mü'minler şeytanın adımlarım izlemekten onun vesveselerine kapılmaktan kaçındırılmaktadır. Zira şeytan ancak çirkin şeyleri ve kötülüğü emreder. Bir kez daha Allah'ın mü'minlere olan lütfü ve rahmeti hatırlatılmakta ve O'nun lütf-u rahmeti olmasa mü'minlerden hiç birinin doğru yola kavuşması ve temizlenmesinin mümkün olamayacağı vurgulanmaktadır. Allah'ın her şeyi işiten ve bilen olduğu; lütfuna, rahmetine ve temizlemesine layık kimselerden, içleri temiz olup salih olanlardan dilediğini arındıracağı hatırlatılmakta ve lütf-u rahmetinin devamlı

[70[70]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/330-331.
[71[71]] Mâ zekâ Niyeti temiz olmak, arınmış olmak.

olması için müminlerin O'nun emirlerine bağlanmaları, O'nun koymuş olduğu sınırlara bağlı kalmaları ve çirkeften, fitne, fuhuş ve kötülükten uzak durmalarının gerektiği hatırlatılmaktadır.

Ayet, İfk hâdisesi ile aynı bağlamda olmanın yanısıra, üslup bakımından başka bir genel ifadeyi ihtiva etmektedir. Açıkça anlaşılacağı üzere ayetteki nasihat, kaçındırma, hatırlatma ve uyarılar bütün ortam ve şartlarda müslümanlara yöneliktir. [72][72]

22- Sizden fazilet ve servet sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeye yemin etmesinler[73][73], affetsinler, hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

Öfkeyi Yenerek İnfak Etmek

Ayet, Allah'ın fazilet ve servet sahibi kıldığı kimselerin, kendi yakınları, miskinler ve Allah yolunda göç edenlerden ihtiyacı olanlara infak etmemek üzere yemin etmelerini menediyor.

Affedici ve hoşgörülü olmalarım emrediyor ve onlara, teşvik edici mahiyette "Allah'ın sizi affetmesini istemez misiniz?" şeklinde soru yöneltiyor. Ardından onlara Allah'ın bağışlayıcı ve esirgeyici olduğunu hatırlatarak onları, bu şekilde bir tutum sergilememeleri konusunda uyarıyor.

Bu ayetin, Hz. Ebubekir'in, yakını olan Mistah'a, İfk hadisesine ismi karışanlardan biri olduğu gerekçesiyle nafakasını keseceğine dair yemin etmesi üzerine nazil olduğu hususunda Müfessirler görüş birliğindedirler. Aişe hadisinde de bu durum zikredilmiş ve Hz. Aişe, ayetin bu olay üzerine nazil olduğunu söylemiştir.

Böylece ayet, daha önceki mevzuyla alakalı olarak nazil olmuş ve muhtemelen konusu itibariyle münasip olduğu için buraya konulmuştur. Ancak, ayetin İfk olayından hemen sonra (ayetin içeriği ve mânâsı da bunu gösteriyor) nazil olup korkutucu, yerici, övücü ve temizleyici bir üslupla geldiği de muhtemeldir. Bizce de bu görüş daha tutarlıdır. Elbetteki Allah en doğrusunu bilir.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi müfessirler, Mistah'ın Peygamber (s) tarafından had uygulanan kişilerden biri olduğunu rivayet etmişlerdir. Ayetin mânâsına göre o pişman olup tevbe etmiş ve böylece Allah tevbesini kabul etmiştir. Daha sonra ilahi hikmet Ebubekir'in ona nafaka vermemek üzere yemin etmesini ele almış ve ayet, eşsiz üslubuyla Kur'an'ın bu

---

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/331.
[73][73] Velaye'tel Yemin etmesin.

tür hadiseleri tahlil ederken kullandığı ölçü ile Allah Rasulü'nün sa-habilerini gerektiği yerde terbiye etmiş ve onlar arasında karşılıklı hoşgörüyü yaymıştır.

Aynı zamanda bu ayet, devamlı ve şümullü olarak acıma duygusunun, af ve hoşgörünün ağırlıkta olması ile öfkeyi yenerek yardıma muhtaç olanlara bazı hatalarından dolayı yardımı kesmemenin gerekliliğine dair yüce bir mesajı taşımaktadır. Allah (c) ise, hiç kimseden, özellikle de böylesi örnek şahsiyetlerden rahmetini esirgemediği gibi onlara mağfiret kapısını da kapatmaz. 74[74]

23-O namuslu, bir şeyden habersiz'75[75] inanmış kadınlara zina iftira edenler dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır.

24- O gün ki, dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir.

25- O gün Allah, onlara hakettikleri cezayı76[76]' tam verir ve onlar da bilirler ki, Allah apaçık bir Hak'tır.

Açıkça anlaşılacağı üzere bu ayetler, îfk olayını izleyen, dolayısıyla önceki ayetlerle bağıntılı olan ayetlerdir. Bu ayetlerde, zina cürmünden uzak, iffetli, iyiniyetli, temiz ve imanlı kadınlara zina iftirasında bulunanlar, dünya ve ahirette Allah'ın laneti ile şiddetli bir biçimde uyarılmıştır. İşledikleri bu nefret uyandıran işten dolayı dilleri, elleri ve ayaklan kıyamet gününde aleyhlerinde şahitlik edecektir. İşte burada da müşahede edildiği gibi, Allah'ın emrettiği, hüküm verdiği ve istediği her şeyde adalet, eşitlik vardır.

Ayette, kadınların namuslarına yönelik böylesi saldırıları önleyici ve buna yeltenenleri şiddetle azarlayıcı mahiyette bir üslup kullanılmıştır. Mü'minlerin annesine yönelik iftirayı takiben kullanılan bu üslup Hz. Aişe'nin temizliğine ve beraatına işaret etmektedir. Ancak, ayetteki ifade geneldir. Çünkü, uyarıcı ve terbiye edici mahiyetteki Kur'anî ifadeler bütün zamanlan kuşatmaktadır. 77[77]

26- Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara; iyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara mahsustur. Bunlar, onların söylediklerinden uzaktırlar. Bunlara Allah tarafından mağfiret ve cömertçe bir rızık vardır.

74[74] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/332-333.

75[75] El-Ğafilat Günahsız, iyi niyetli kadınlar.

76[76] Diyehum Burada "onların cezası" anlamandadır.

77[77] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/333.

Bu ayet yine İfk olayı ile ilgili olup mü'mirilerin annesi Hz. Aişe'nin temizliğini vurgulamaktadır. O'nun temiz ve beri olmaması nasıl mümkün olur. Çünkü o, temiz ve kötülükten beri olan Nebi (s)'nin zevcesidir. Temiz ve kötülükten uzak olan Peygambe-r'in eşi de mutlak suretle temiz ve kötülükten uzaktır.

Ayetin üslubu mutlaktır. Üslubun böyle mutlak, yani genel oluşu terbiye edici ve eğitici Kur'anî öğretilerin bütün zamanları kapsaması amacına yöneliktir.

Bu ayet, İfk olayı ile ilgili olarak, ilahi hikmetin indirmeyi murad ettiği ayetler zincirinin son halkasıdır. Ayetler zincirindeki bu denli sıkı bağlantıdan dolayı, bu ayetler ile birlikte İfk hadisesinin son bulduğu noktadan itibaren gelen ayetlerin bir defada veya birbirinin peşisıra nazil olduğu kanaati hasıl olmaktadır. [78][78]

27- Ey inananlar, kendi evlerinizden başka evlere, izin alıp'[79][79] halkına selam vermeden girmeyin. Herhalde bunun, sizin için daha iyi olduğunu düşünüp anlarsınız.

28- Eğer orada kimseyi bulamazsanız,size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Ve eğer size: "dönün" denirse dönün. Bu sizin için daha temizdir. Allah yaptıklarınızı bilendir.

29- Oturulmayan ve içinde eşyanız bulunan evlere girmenizden dolayı size bir günah yoktur. Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.

Başkasının Evine İzinsiz Girmek

"Ey inananlar, kendi evlerinizden başka evlere izin alıp halkına selam vermeden girmeyin..."

Ayetin ifadesi açık olup burada başkalarının evine girerken riayet edilmesi gereken hususlar dile getirilmektedir. Ayette yeralan hususlar şunlardır:

Birincisi; ayette kendilerine hitap edilen mü'minlerin kendilerinden başkasının evine izin almaksızın ve razı olunmadıkça girmeleri doğru değildir. Ayrıca müminler başkalarının evlerine girerken ev halkına selam vermelidirler. Eğer kendilerine izin verilmez ve dönmeleri istenirse, dönmeleri gerekir. Bu mü'minler için daha temiz ve kötülükten uzaklaştırıcı bir davranıştır.

İkincisi; oturulmayan ve içinde eşyalarının bulunduğu evler hariç, başkasının evine kimse

---

[78][78] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/334.

[79][79] Hatta teste'nisu"İzin alıncaya kadar" mânâsında, İbn Abbas'ın böyle okuduğu rivayet edilmiştir. Bazıları da "ev halkının içeride olduğundan emin oluncaya ve size izin verilinceye kadar" anlamında okumuşlardır.

olmadan girmeleri doğru değildir.

Ayetlerin sonuç kısımları ise, hatırlatıcı ve öğretici niteliğinin yanısıra, Allahu Te-ala'nın, mü'minlerin yaptıkları bütün işleri, gerek açıkladıkları gerekse gizledikleri tüm şeyleri bildiğini hatırlatmakta ve ayetlerdeki hükümleri vurgulayarak bunlara uymak, aykırı davranmaktan ise kaçınmak gerektiğini bildirmektedir.

Taberi'nin Adiy bin Sabit'ten rivayet ettiğine göre, Ensar'dan bir kadın şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Rasulü, ben evimde öyle bir ruh haline bürünüyorum ki, hiç kimsenin beni görmesini istemiyorum. Fakat ehlimden bir kimsenin gelip girmesi eksik olmaz." Bunun üzerine yukarıdaki ilk ayet nazil olmuştur. Zemahşeri, Hz. Ebubekir'in şöyle dediğini kaydeder: "Ey Allah'ın Rasulü, Allah sana izin istemeyle ilgili ayet indirdi. Biz t yaparken çeşitli yerlere gider ve hanlara konaklarız. İzin verilmedikçe onlara girmeyelim mi?" Bunun üzerine ikinci ayet nazil oldu. Müfessir Hazin bu hususta şöyle diyor: İzin isteme ile ilgili ayet nazil olduğunda: "Mekke, Medine ve Şam arasında yol boyunca yolcular için yapılmış, konaklama ve eşyalarını bırakmaya yarayan, kimsenin oturmadığı evleri kastederek bunların durumu nedir?" dediler Bunun üzerine üçüncü ayet nazil oldu.

Birinci rivayet ayetin iniş sebebi olabilir. Çünkü, Mekke, Medine ve Şam arasındaki konaklama yerleri İslam devletinde kurulmuştur. Araplar, uzun yolculuklarında kıldan ya da deriden yapılmış çadırlarını da beraberlerinde götürür konakladıkları zaman bunlar da barımrlardı.

Bir kısım insanlar, birinci ayet nazil olduğu sırada Nebi (s)'den oturulmayan evler hakkında fetva istemiş üçüncü ayette ise Allah (c) insanları bu sıkıntıdan kurtarmıştır. Bu üç ayet birbirini tamamlayan hukuki bir düzenlemedir.

Önceki ayetler zinciri ile bu üç ayet arasında şöyle bir ilişki vardır: İnsanların evlerine izinsiz girmek, dedikodulara ve kötü haberlerin yayılmasına sebep olur. Kötü haberler ve dedikodular ise önceki ayetlerin menettiği hususlardır. Bu üç ayet, geçen ayetler zincirinden hemen sonra inmiş olup önceki ayetlerle mevzu bakımından uygun olduğu için buraya konmuş olabilir. Ancak eğer bu üç ayet, önceki ayetlerden hemen sonra in-memişse o taktirde ifade ettiğimiz gibi konu bakımından uygun olduğu için buraya konmuştur.

Ayetlerin mânâ ve mefhumundan anlaşıldığına göre, insanlar birbirlerinin evine habersiz ve izin almadan giriyorlardı. Nitekim Ahzab sûresinin 53. ayetinde de: "Ey inananlar (rastgele) peygamberin evlerine girmeyin. Ancak yemek için size izin verilir de girerseniz (erkenden gelip) yemeğin pişmesini beklemeyin" buyurulmaktadır. Bu konuda müfessirler ve ravilerin naklettiği çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan Taberi'nin Adiy bin Samit'ten naklettiği rivayet ayetin iniş sebebidir. Müfessirler Hazin'in naklettiği diğer bir rivayette Künd bin Hanbel şöyle demiştir: "Selam vermeden ve izin istemeden peygamberin evine girdim. Bana: "Dön ve selam verip 'girebilir miyim?' de" dedi. Kolaylıkla anlaşıldığı üzere ayetler, bu konuda

müslümanlar arası şahsi ilişkileri düzenleyen üstün eğitici mesajlar taşıyor. Böylece, başkası için eziyet verecek ve ağır gelecek şüpheli durumları, kötü haberleri müslümanlardan uzaklaştırıyor.

Ayette hitap, bütün müslümanlara yöneliktir. Ayetin ifade ettiği hüküm ise, doğal olarak her ortamda ve zamanda müslümanları ilgilendirmektedir. Ayetin içeriğinde, bütün zaman ve mekanda sürekli, üstün ahlak ile, bozulmamış karaktere uygun muhteşem bir güzellik göze çarpmaktadır.

Adaba uygun, izin isteyip selam vererek bir başkasının evine girmek, ev halkının ziyaretçiyi -eğer kabul edebilecek durumda ise -kabul etmesi için hazırlanmasını sağlar. Ayetin mânâ ve mefhumundan anlaşılacağı gibi, bu şekilde davranmak hem kadınlar, hem de erkekler için gereklidir. İzin verildiği taktirde kadınların erkeklerin yanına, erkeklerin de kadınların yanına gelmelerinde bir sakınca yoktur. Taberi'nin naklettiği rivayet bu görüşü desteklemektedir. Mücahid ise, İbn Ömer'in dışarı çıktığında sıcaktan bunaldığı ve ayaklarını yere basamadığı için Kureyş'ten bir kadının çadırına gelip "Es-selamü aleykum, girebilir miyim?" diyerek izin istediğini nakletmiş, kadının ise: Buyurun girebilirsiniz, dediğini ve bu şekilde bir kez daha izin istedikten sonra, İbn Ömer'in çadıra girdiğini, kaydetmiştir."[80[80]]

Bu Kur'anî terbiyeyi açıklayan bir kısım hadisler rivayet edilmiştir. Beş meşhur mu-haddisin Cabir'den rivayet ettikleri hadiste Cabir şöyle demiştir: "Rahatsızdım, Nebi (s)'nin yanına gittim. Kapıyı çaldım: "Kim o" dedi. "Benim" dedim. O da kızarak "ben de benim" diye cevap verdi."[81[81]] Ebu Davud'un Abdullah bin Bişr'den naklettiği rivayette ise Abdullah bin Bişr şöyle demiştir: "Nebi (s) bir kapıya geldiğinde yüzünü tam kapıya çevirmez, sağa ya da sola doğru dururdu."[82[82]] Dört meşhur hadisçinin Sehl bin Sa'd'dan naklettikleri rivayette: "Bir adam Nebi (s) saçını tararken kapısının arasından ona bakıyordu. Bunun üzerine Allah Rasulü ona şöyle dedi: Eğer baktığını bilseydim tarağı gözüne dürterdim. Allah, bakmak için, izin istemeyi öğretmiştir."[83[83]] Müslim ve E-bu Davud'un, Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri hadiste Nebi (s) şöyle buyuruyor: "Kim bir başkasının evini izinsiz gözlerse ev sahibinin ona vurması helaldir."[84[84]] Müslim ve Ahmed bin Hanbel'in yine Ebu Hureyre'den rivayet ettikeleri hadiste Nebi (s) şöyle buyuruyor. "Bir kişi izinsiz seni izlerse, onu taşla vurup, gözüne dürtmende bir sakınca yoktur."[85[85]] Tirmizi'nin Ebu Zerr'den rivayetine göre Nebi (s) şöyle buyurmuştur: "Kim örtüye rağmen izinsiz başkasının evini izler ve ev halkının avretini görürse, helal olmayan bir yoldan geldiği için, biri onu görüpte gözüne vursa bunu haketmiş olur. Eğer bir kimse geçerken, kapısı açık bir eve bakarsa o taktirde hata oradan geçen kişide

---

[80[80]] ibn Kesir Tefsiri.
[81[81]] Tac, c. 5, 218-219
[82[82]] A.g.e, s. 218-219
[83[83]] A.g.e.s. 218-219
[84[84]] A.g.e, s. 218-219
[85[85]] A.g.e, s. 218-219

değil ev halkındadır."[86[86]] Malik ise Ata bin Yesar'dan şu rivayeti nakleder: "Bir adam Rasulul-lah'a sordu: Anneme giderken de izin isteyeyim mi? Rasulullah "evet" dedi. Bunun üzerine adam: "Ama evde annemden başkası yok" dedi. Rasulullah: "Anneni çıplak görmek ister misin?" deyince, "hayır" dedi. Rasulullah da: "O zaman izin isteyerek gir" dedi."[87[87]]

Erkeklerin mahremi olmayan kadınlara gitmemeleri, onlarla yalnız kalmamaları ve onların evinde gecelememeleri konusunda bir çok rivayet mevcuttur. Buhari ve Müslim'in naklettiğine göre Ukbe bin Amir şöyle demiştir: "Rasulullah (s) buyurdu: Kadınların yanına girmekten sakınınız. Bir adam: Ey Allah'ın Rasulü eşimizin akrabalarına[88[88]] da mı?. Allah Rasulü: Bundan şiddetle kaçınınız, buyuıdu"[89[89]] Tirmizi'nin naklettiği rivayette ise Cabir şöyle demiştir: "Rasulullah (s) buyurdu: Kocası kaybolmuş kadınların •yanında bulunmayın. Çünkü şeytan kanınıza girer. Dedik ki: şeytan sana da bulaşır mı? Evet, fakat Allah bunu benden gidermiştir dedi[90[90]]." Yine Tirmizi'nin naklettiği hadiste Cabir şöyle diyor: "Bir erkek, mahremi olmayan bir kadın ile kesinlikle başbaşa, yalnız kalmasın. Çünkü bu durumda üçüncüleri şeytandır[91[91]]." Müslim'in rivayet ettiği hadiste ise Allah Rasulü şöyle buyuruyor: "Sakın bir erkek dul bir kadın ile birlikte gecelemesin. Nikah yaparsa müstesna, aksi halde günahkar olur"[92[92]] Müslim, Tirmizi, Ebu Davud ve Nesei'nin naklettikleri hadiste ise İbn Abbas şöyle diyor: "Bir adam kalktı ve: Ey Allah'ın Rasulü karım hacc için çıktı. Savaşta iken şöyle şöyle yazdım. Allah Rasulü: Dön ve karın ile birlikte hacc et" dedi".[93[93]]

Rivayetlerin içerdiği anlam ve mefhum gösteriyor ki; erkeklerin mutlak mânâda kadınların yanına gitmeleri yasaklanmamıştır. Sadece fitne, töhmet, şüphe ve bunlara götüren sebepler olduğu zaman, mahrem olmayan kadınların yarana girmek engellenmiştir. Bunda, müslümanların her zaman benimsemeleri gereken apaçık bir hikmet gizlidir. Taberi'den naklen zikrettiğimiz ve birinci ayetin iniş sebebi olan hadis de bunu teyid etmektedir.

Taberi'nin Mümtehine sûresinin 11. ayetini tefsir ederken Abdurrahman bin Avf'tan naklettiği bir başka hadiste Abdurrahman bin Avf şöyle demiştir: "Rasulullah (s) erkeklerin mahreminden başka kadınlarla yalnız kalmalarını yasakladığı zaman: 'Ey Allah'ın Rasulü biz evden uzaklaştığımız zamanlar misafirlerimiz oluyor', dedim. Allah Rasulü bunun üzerine:

[86[86]] A.g.e, s. 200

[87[87]] Haz: i Tefsiri. .

[88[88]] Tac, c. 2, s. 300-301 (Eşin akrabalarından kasıt mahrem olmayanlardır)

[89[89]] A.g.e, s. 300-301

[90[90]] A.g.e, s. 300-301

[91[91]] A.g.e, s. 300-301

[92[92]] A.g.e, s. 300-301

[93[93]] A.g.e, s. 300-301

'Onlar seni sıkıntıya sokmaz, onlar seni sıkıntıya sokmaz dedi."[94[94] 95[95]]

30- İnanan erkeklere söyle: "Bazı bakışlarını kıssınlar, ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Şüphesiz Allah, onların her yaptıklarını haber almaktadır.

Ayette Nebi'ye, mü'minlerden erkeklerin gözlerini haramdan sakındırmaları ve ırzlannı muhafaza etmeleri konusunda onları uyurması emredilmektedir. Zira böyle davranmaları, onlar için daha temiz ve daha güvenli bir davranıştır. Ayrıca Allah'ın, onların bütün yaptıklarından haberdar olup onları gözetlediği hükmü tatbiki surette hatırla-tılmaktadır. [96[96]]

Mü'minler Irzlarını Korusunlar

"Mü'min erkeklere söyle: Bazı bakışlarını kıssınlar ve ırzlarını korusunlar"

Özel olarak bu ayetin inişi hakkında her hangi bir olaya rastlamadık. Her ne kadar bu ayet yeni bir bölüm veya yeni bir bölümün başlangıcı ise de önceki ayetlerle bu ayet arasında mevzu itibariyle bir bağıntı mevcuttur. Eğer önceki ayetlerden hemen sonra indiği için buraya konulmamışsa, sözkonusu bağıntıdan dolayı buraya konulduğunu söylemek mümkün.

Ayetin muhtevasında gözlerin sakındırılması ve ırzların korunması emri hakkında müfessirler, kadınlara kötü niyetle bakılmaması ve kasıtsız da olsa onlara bakmaktan sarf-ı nazar edilmesi, zinadan kaçınılması, ayıp yerlerin görüneceği şekilde açılıp saçı-nılmaması ve avret yerlerine bakılmaması gerektiğini söylemişlerdir. Bu konuda bir takım rivayetler de zikretmişlerdir. Bu rivayetlerden Tirmizi'nin Abdullah bin Burey-de'den onunda babasından naklettiği hadiste Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Ey Ali bir bakış diğerini izlemesin. Birinci bakış senindir. Ancak ikincisi senin değildir."[97[97]] Yine Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilen hadiste Allah Rasulü şöyle demiştir: "Erkek erkeğin kadın da kadının avretine bakmasın. Erkek erkekle bir yatakta, kadın da kadınla bir yatakta yatmasın."[98[98]]

Her halükârda ayet, mü'minleri iffet dalına tutunmaya ve fuhşa götüren faktörlerden

---

[94[94]] Beğavi Tefsiri.

[95[95]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

[96[96]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/338-339.

[97[97]] ibn Kesir.

[98[98]] Beğavi, İbn Kesir, Hazin, Tac, c. 1, s. 138

korunmaya, bedenlerini haya ile uyuşmayacak bir şekilde açmaktan kaçınmaya sevkedi-yor. Bütün bunlar, her zaman ve her yerde temiz karaktere, üstün ahlaka uygun ulvi de-ğerlerdir. [99[99]]

31- İnanan kadınlara da söyle: "Bazı bakışlarını kıssınlar, ırzlarını korusunlar. Süslerini'[100[100]] göstermesinler. Ancak, kendiliğinden görünenler hariç. Başörtülerini'[101[101]], yakaları-nın'[102[102]] üstüne koysunlar. Süslerini kimseye göstermesinler". Yalnız, kocalarına yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut oğullarına, yahut kocalarının oğullarına ya-hut kardeşlerine, yahut kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına[103[103]], yahut ellerinin altında bulunan kölelerine, yahut kadına ihtiyacı bulunmayan erkeklerden'[104[104]] tabilerine, yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklara'[105[105]] gösterebilirler. Gizledikleri, süslerin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar. Ey mü'minler topluca Allah'a tevbe edin ki felaha eresiniz.

Mü'min Kadının İffeti

Ayetteki ifade açıktır. Bu ayet ile bir önceki ayet başlı başına bir bölümü teşkil ediyor. Ayette Nebi (s)'ye, erkeklere emrettiği gözlerini sakındırmayı ve ırzlarını korumayı, kadınlara da emretmesi, buna ek olarak kadınların doğal yapısı gereği takındıkları süslerinden, gizleme imkanı olanları göstermemelerini emretmesi bildiriliyor.

Ayrıca kadınların, bedenlerinin göründüğü yakalarım baş örtüleriyle örtmeleri, gizlemeleri gereken süslerini gizlemeleri ve gizledikleri süslerinin belli olması kasdıyla ayaklarını yere vurmamaları emrediliyor. Bu ayetle, mü'minlere tümden Allah'a tevbe edip O'na itaat etmeleri, ancak bu şekilde başarı ve kurtuluşa ulaşabilecekleri bildirilmiştir.

Ayetin hedefi, müslüman kadının gözünü, günaha girecek veya karşıdakini günaha sevkedecek tarzda; erkeklere bakmaktan sakındırmaktır. Aynı şekilde ayet, kadının gi-yiminde ihtişama kaçmasını, açılıp saçılmasını ve erkekleri günaha sevkedip mahremi

---

[99[99]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/339.
[100[100]] Zinetehünne Süslerini.

[101[101]] Humurihinne Himar kelimesinin çoğulu olarak kadınların başlarını örttükleri örtü.

[102[102]] Cuyubehunne Ceyb kelimesinin çoğuludur. Göğüs ya da sırt kısmındaki yırtmaç, yaka.

[103[103]] Nisaehünne Genel anlamda kadınlar.

[104[104]] Gayri ulü'irbeti minerrical Cinsi gücü olmayan erkekler. Müfessirlere göre; hastalıktan ötürü erkekliği gidenler, kadınsı davrananlar, hayaları çıkarılmış olanlar ve çok yaşlı ihtiyar erkekler bu gruba girmektedir.

[105[105]] Et-tıflüllezine lem yezharu ala avratinnisa Şehvet ve cinsi istek yaşına ulaşmamış çocuklar.

dışındakileri günaha sokacak şekilde haya ölçüsüne sığmayan yerlerini göstermelerini kınamaktadır.

Böylece, kadının Kur'an karşısındaki hukuki, sosyal ve ahlaki konumu, erkekle aynı düzlemde sorumlu bir taraf olarak belirtilmiştir.

"Ancak kendiliğinden görünenler hariç" cümlesi, bazı müfessirlerin dediği gibi genellikle görünen yüz ve eller, diğer bazılarına göre ise kına, sürme ve elbisenin görünmesini ifade etmektedir. İkinci görüşü benimseyenler görüşlerini bir kısım sahabi ve tabiine dayandırırlar.

Bu ayet ile Ahzab süresindeki ayette Nebi'nin kadınlarına mahsus "perde arkasından" emri ile tüm müslüman kadınların örtülerini örtmelerine dair gelen emirler arasında herhangi bir çelişki sözkonusu değildir. Bu konuyu Ahzab Sûresi'nin siyakında açıkladık.

Önceki ayette geçen erkeklerin gözlerini sakındırmalarına dair ifadede olağan, genel geçer bir duruma işaretin yanısıra, bu ayetin mânâsında kadının insanlar arasında rızık için çalışması, vazifelerini yerine getirip, olumlu faaliyetlerde bulunması için elleri ile yüzünün görünmesinin caiz olduğuna kuvvetli bir işaret vardır. Öncelikle alimler bu ayetin delaletiyle kadının yüz ve ellerinin avret olmadığında, ikincisi, mütevatir sünnet ile kadının el ve yüzünün açık olduğu halde namaz kıldığında ve üçüncü olarak hac ihramında yüzünü örtmesinin caiz olmadığında müttefiktirler.

Bu görüşü destekleyici mahiyette varid olan hadislerden Taberi'nin Hz. Aişe'den naklettiği rivayette Rasulullah (s), kadının ellerini ve yüzünü gösterebileceğini söylemiştir. Taberi'den aktarılan bir rivayette ise Rasulullah elleri ve yüzüne ilaveten kollarının bir kısmının göstermesinin de mubah olduğunu söylemiştir.

Yukarıdakilerden de anlaşıldığı gibi bu ayette ve hatta genel olarak Kur'an'da ve hadiste, ihtiyacının giderip, değişik alanlarda; ilim elde etmesi, okul ve camilere gitmesi, sosyal faaliyetlerde bulunması, ticaret yaparak para kazanmak için çalışması, resmi görevlerde yer alması, doğanın nimetlerinden istifade etmesi ve Kur'an'ın kendisine tayin ettiği siyasi, şahsi, hukuki, ekonomik ve sosyal çerçevedeki faaliyetleri yerine getirebilmesi için kadının evinden elleri ve yüzü açık bir şekilde dışarı çıkmasını engelleyici bir durum sözkonusu değildir. Yukarıdaki faaliyetlerin yanısıra kadın, eli ve yüzü açık bir halde, emr-i bil ma'ruf nehy-i anil münker(iyiliği emredip kötülükten sakındırma) faaliyetine katılıp, hayra davet, yardımlaşma ve dayanışma alanlarında çalışabilir. Kadın, Kur'an'ın erkeklere yönelik çağrısına muhatap olduğu gibi, erkeklere yüklenen inanç, davranış, ekonomi, siyaset, akıl, sosyal yapı ile bireye dair görev ve sorumlulukları da yüklenmiş, erkekler için Kur'an'da belirtilen dünya ve ahiret semerelerini eşit bir şekilde almaya namzet olmuştur. Nitekim bu mevzuya daha önce de bir çok yerde değinmiş ve bu konuyu destekleyici delilleri dile getirmiştik.

Bütün bunlar, ayetin mânâsı ile içeriğindeki düşünce, hedef ve söylemden oluşan geniş bir

yelpazede yer almakta, kadın-erkek herkes, hukuk ve üstün ahlaka göre mubah olmayan iş ve eylemlerin yanısıra şüpheli durumlardan, kötülüğe sevkedici amillerden, fitne ve günahtan kaçındırılmaktadır.

Ahzab sûresinin 33. ayetinde geçen "Evlerinizde oturun" ifadesi, söylediklerimizle çelişki içinde değildir. Zira buradaki ifade kesin ve şüphe götürmez bir şekilde sadece Nebi (s)'nin kadınlarına yöneliktir. Ayetin siyakına bakıldığında da bu durum kolayca anlaşılır: "Ey peygamber kadınları, siz kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer konmuyorsanız, sözü kıvrak bir eda ile söylemeyin ki, kalbinde hastalık bulunan bir kimse tamah etmesin. Güzel söz söyleyin evlerinizde oturun, ilk cahiliye kadınlarının açılıp kırıtması gibi açılıp kırıtmayın. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Ey ehli beyt, Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor" (Ahzab 32-33).

Kadınların seçimlere katılmaları ve meclise girmeleri hususunda söylenenlere ve bu konu ile ilgili bir kaç mevzuya geçip şunları söyleyebiliriz; kadınların bu faaliyetlerde bulunması, Kur'an'ın kadına tanıdığı siyasi ve sosyal haklardandır. Kadınlar toplumun yarısını teşkil etmekte ve bu meclislerde kararlaştırılan her şey, erkekleri ilgilendirdiği gibi kadınları da eşit oranda ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, mecliste erkeğin olduğu kadar kadının da görüşünün ya da oyunun bulunması kadının hakkıdır. Bu tür faaliyetlerde bulunmak, kadını sosyal ve fıtri tabiatından uzaklaştırır deniliyor. Bu görüş, gerçekler karşısında boş bir sözden ibarettir. Çünkü seçimler uzun zaman aralıklarında yapılmakta ve doğal olarak insanların az bir vaktini almaktadır. Seçimlere katılan adaylar ise sayıca az olduğu için ne tüm kadınları ne de tüm erkekleri günlük meşgalelerinden alıkoymaz.

Bir kısım insanlar Kur'an'da "Erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler" ayetini delil getirmektedir. Nisa sûresinin siyakında bu yanlış anlayışa işaretle getirdikleri delilin bu konuyla ilgili olmadığını açıklamıştık. Bir kısım insanlar da, kadının cahillik edip gaflet edebileceğini öne sürerek, ortaya koyduğumuz görüşe karşı çıkmışlardır. Bu da boş bir iddiadır. Şu an İslam ülkelerinde ezici çoğunluğu oluşturan kitleler de cehalet ve gaflet içindedirler. Hiç kimse bu sebepten onların siyasi ve sosyal haklardan mahrum bırakılması gerektiğini söylememiştir. Bu düşünceler yanlıştır ve kadınlar erkekler gibi tüm alanlarda, bilim ve eğitimde söz hakkına sahiptirler.

Yine bir kısım insanlar, kadının din ve akıl bakımından noksan olduğuna dair rivayet getirmektedir. Daha önce bu konuya değinmiş ve bu düşüncenin de bir vehimden ibaret olduğunu söylemiştik. Kadının idare ettiği toplumların tenkid edilerek yerildiğine dair hadis getirenler de vardır. Ancak, görüş ve düşünce olarak, bu rivayetlerle konumuzun bir alakası yoktur. En doğrusunu Allah bilir.

Burada oluşabilecek bir yanlış anlayışı telafi edecek olursak; müslüman kadının sahip olduğu haklara ilişkin teşebbüste bulunması, girişimci olması, iş ve sosyal guruplara girmesi hiç

şüphesiz İslam'a uygundur. Gerek şahsen, gerek gurup halinde, gerekse siyasi ve ticari olarak kadının sözkonusu faaliyetlerde bulunmasını engelleyici bir hüküm ne Kur'an'da ne de sünnette bulunmamaktadır. Elbette bu faaliyetlerde bulunurken kadın, emredildiği şekilde davranmalıdır. Ancak bunları söylerken, kadının ve İslam toplumunun sosyal-ailevi yapısını gözardı etmek durumunda değiliz, bilakis prensip olarak kadının böyle faaliyetlerde bulunabileceğini söylüyoruz.

Biz, kadının doğal yerinin evi ve asıl işinin zevcelik, annelik ve buna ilişkin uğraşlar olduğuna inanıyoruz. Kur'an'ın ve Nebi (s)'nin sünnetinin, gerek açıkça, gerekse değini suretinde ortaya koyduğu hüküm de budur. Yapılmasında kadın için şer'en bir sakınca olmayan işlerde kadının, İslami esaslara uyması zorunludur. Çünkü bir iş haddi zatında meşru da olsa, onun özünde oluşabilecek olumsuz ve aykırı durumlar o işi gayr-i meşru yapar.

Gerek evi, gerekse annelik ve zevcelik sorumluluklarının elverdiği kadınlar veya bu sorumlulukları bulunmayan kadınlar İslam hukukuna göre meşru olan işlerde çalışabilirler.

Burada iki husus sözkonusudur. Birincisi, İslam şeriatında kadının geçimini, erkeğin karşılamakla sorumlu olmasıdır. Doğal olarak ilk planda erkek, ticaret yapmak ve geçindirmekle yükümlü olduğu kadının ihtiyaçlarını gidermek durumundadır. Eğer kadın, tamamıyla çalışmaya koyulursa, bu durumda erkek zor durumda kalabilir ve erkeğin gerek ticaret ortamı, gerekse iş hacmi daralabilir. Böyle olduğu takdirde, kadının çalışması meşru bir zeminde olmamış olur. Çünkü, İslam şeriatının erkeğe yüklediği geçindirme sorumluluğu -ki bu genel olarak böyledir -geri planda kalır. Kaldı ki erkeğin yerine kadının böyle bir sorumluluğu alması da doğru değildir. Zira, erkeğin yerine kadının bu sorumluluğu yüklenmesi hem doğaya hem de cinsiyete ve hukuka aykırıdır. Bize göre doğru olan şudur; öncelikle kadının ticari işlerle uğraşması sınırlı bir alanda olmalı ve birinci derecede ihtiyaç-zaruret durumuna bağlanmalıdır.

İkincisi; kadının yapacağı ticari işlerin sözkonusu çerçevede ve kadının yapısına uygun olmasına riayet edilmesidir. Ayrıca, bu işlerin kadının evliliğine, tahsiline, kültür ve sanatına zarar verecek şekilde olmamasına dikkat edilmelidir. Doktorluk, eczacılık, öğretmenlik, muhasebe ve kâtiplik üniversiteli kadının yapısına, örneğin bir makina veya kadastro mühendisliğinden çok daha uygundur. Üniversiteli olmayan kadınların ise; demircilik, marangozculuk ve matbaacılık vesaireye göre terzilik, resim, örgü, dekor gibi işlerle uğraşmaları kendi yapılarına daha uygundur. Allah en doğrusunu bilir.

Tekrar ayetin yorumuna kaldığımız yerden devam edelim. Baş örtüsü hususunda ayet, örtünün yakayı ve zinet yerleri örtecek şekilde örtülmesini emretmektedir. Bu ayette geçen örtünme emri; giyside fitneye sebebiyet verecek bir durumun olmamasına ve kadınların giyimlerinde ihtişamlı olmalarına dair bir emirdir. Yoksa, tek tip bir giysi farz kılınmamıştır. Giysiler ve şekiller sosyal değişim ve gelişimle birlikte değişirler. Burada bütün zaman ve

ortamda geçerli olması ve gerçekleşmesi gereken husus Kur'anî hedeftir. Daha önce değişik bir çok yerde ve yeterli ölçüde bu hedefe değinmiştik.

Ayette kadının elbise ve süslerini gösterebileceği mahremlerine, Ahzab sûresinin 55. ayetinde; kayınpederler, eşlerin çocukları ve erkeklerden evlenme ihtiyacı bulunmayan hizmetçiler eklenmiştir. Burada, dayı ve amcalardan söz edilmemiştir. Ancak, sözkonusu ayetin tefsirinde, amca ve dayıların Nebevi sünnetle mahrem sayıldığını belirtmiştik. Evlenme ihtiyacı bulunmayan erkeklerin, "tabiler" şeklinde nitelenmesi tabi olmayanların, bu kapsamdan dışarı çıkarılmasıdır. Nitekim ilahi hikmet böyle hüküm vermiştir ki kadın, evlenme ihtiyacı olmayan yabancı bir erkek karşısında açılmasın. Hz. Aişe'den rivayet edilen hadiste O şöyle demiştir. "Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre, Peygamberin zevcelerinin yanına cinsel güçten yoksun sayılan bir muhannes (kadın gibi davranan birisi) girip çıkıyordu. O, hanımlarının yanında olduğu halde Hz. Peygamber içeri girdi. Muhannes bir kadından bahsedince Hz. Peygamber, "Bunun herşeyi anladığını görüyorum, artık yanınıza girmemeli, ondan sakının" dedi.[106][106]

Ümmü Seleme'den aktarılan başka bir rivayete göre de, Hz. Peygamber yanında Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah b. Ümeyye ve bir muhannes olduğu halde Ümmü Seleme'nin yanına geldi. Muhannes Abdullah'a Gaylan'an kızından bahsedince Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye "Bu yanınıza girmemeli" dedi.[107][107]

Daha önce de dediğimiz gibi bazıları "nisauhünne" (onların kadınları) kavramını "bütün kadınlar" olarak yorumlamışlar, bazıları ise, "müslüman kadınlar" olarak yorumlamışlardır. Bu konuyu Ahzab sûresinin ilgili ayetlerinde yorumladığımız için tekrara gerek duymuyoruz. Kadının ziynetini sağ ellerinin sahip olduğu adamlara göstermesinin mubah olması özel konumdan dolayıdır. [108][108]

32- İçinizden bekarları[109][109] ve köle-cariyelerinizden'[110][110] iyile-ri[111][111] evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah, lütfuyla onları zengin eder. Allah(ın mülkü) geniştir. O bilendir.

Ayette müslümanlann, evlenmemiş erkek ve kadınları aynı şekilde, köle ve cariyelerinden evlenmeye uygun olanları evlendirmeleri teşvik edilmiştir. Fakirliğin evlenmeye bir engel

---

[106][106] Hazin, Beğavi ve ibn Kesir
[107][107] Beğavi.

[108][108] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/341-345.
[109][109] el-Eyama Evlenmemiş olanlar. Bu kelime, hem erkeklere ve kadınlara hem de bekar ve dullara şamidir.

[110][110] es-Salihin Burada evlenmeye yeterliği olanlar anlamındadır. Evlenmeye gücü yetenler.

[111][111] İbadikum Köleleriniz.

olmadığı evlenecek çiftlerin fakir olması halinde Allah'ın onları lütfü ile zenginleştireceği ve Allah'ın geniş lütuf sahibi olup her işin gereğini bildiği belirtilmiş ve bunlar bir nasihat şeklinde sunulmuştur. [112[112]]

Yoksul Bekarları Evlendirmek

Görüldüğü gibi ayet, önceki meselelerden ayrı bağımsız bir meseleyi ele almaktadır. Ancak, öncesiyle bu ayet arasında mevzu münasebeti vardır.

Ayetin nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Ayetin tefsirinde, müfessirler İbn Mesud'dan şöyle bir rivayet naklederler: "Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Gençlerden gücü yeten evlensin, bu hem gözleri sakındırır hem de ırzı korur. Gücü yetmeyen ise oruç tutsun. Şüphesiz oruç bir kalkandır.[113[113]] Hadis, bu ayet ile önceki ayet-ler arasında bir ilgi olduğunu göstermektedir. Nitekim evlilik, fitneye düşmekten uzaklaştırır ve ırzı muhafaza ile fuhuştan korunmada kuvvet sağlar. Fitne ve fuhuştan korunmak ise, önceki ayetlerin hedefidir. Dolayısıyla, bu ayet ile önceki ayetler arasıda böyle bir ilgi mevcuttur. Hadisin ifadesi de önceki ayetlerle bağıntılıdır. O açıdan önceki ayetlerle bu ayet birlikte nazil olmuş ve buraya konulmuş olabilir. Birlikte nazil olmamışsa da bu ayet konu bakımından ilgili olduğu için buraya konulmuştur.

Bazı müfessirlere göre, ayetteki evlilik; teşvik ve tavsiye niteliğinde zikredilmiş ve güzel bir iş olarak görülmüş[114[114]] diğer bir kısım müfessire göre ise, gücü yeten herkese vacip görülmüştür[115[115]]. Ayetin üslubundan genel olarak evliliğin gerekliliği yer almakta hatta bu gereklilik köleleri dahi kapsamaktadır. Öyleki, fakirlik ve dar geçimin bile evlenmeye uygun olan erkek ve kızların hatta köle ve cariyelerin evliliğine engel olduğu kanaatine son vermektedir. Özellikle fakirliğin ekserisi, geçim kudretine sahip olmamak değil, normal olarak mihir ve nafaka teminine güç yetirememektir. Bütün bunlarda sosyal, ahlaki ve insani üstün hikmetler göze çarpmaktadır.

Anlaşılacağı üzere, ayetteki ifade özel bir tarzda köle ve cariye sahiplerine hitap etmektedir. Çünkü engel çıkaranlar onlardır. Ayette, mihir de mutedil olmak ve insanların genelinde bulunan geçim standardı karşısında zorluk göstermemek gerektiği ifade edilmiş olsa gerek. Aynı zamanda, ayette emredilenlerin gerçekleşmesine müslümanların yardımcı olması da teşvik edilmiştir. Gerek bu ifade, gerekse önceki ifadeler, sözkonusu üstün

---

[112[112]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/345.
[113[113]] Beğavi, Hazin ve ibn Kesir. Hadisi müsned sahipbelir rivayet etmiştir.

[114[114]] Beğavi.

[115[115]] ibn Kesir.

hikmetlerdendir. [116[116]]

33- Evlenme imkanı'[117[117]] bulamayanlar, Allah kendilerini lütfü ndan zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunan (köle ve cariye)lardan mükâtebe[118[118]] (akdi) yapmak isteyenlerle eğer kendilerinde iyilik'[119[119]] görürseniz mükâtebe yapın ve Allah'ın size verdiği maldan onlara da verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları (fuhşa) zorlarsa, şüphesiz Allah (fuhşa) zorlanmalarından sonra (o kadınlara karşı) bağışlayıcı, esirgeyicidir.

Bu ayet üç hususu içermektedir:

Birincisi: Evlenmeye maddi gücü yeterli olmayanların ırzlarını muhafaza etmeleri ve Allah'ın onları lütfü ile zenginleştirene kadar günah ve çirkin işlerden kaçınmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

İkincisi: Himayesinde köle-cariye bulunanların köleleriyle -köleler isterlerse- sözleşme yapmaları ve evlenmeye yeterliği olanlara, efendilerin Allah'ın kendilerine verdiği maldan maddi yardımda bulunmaları emredilmektedir.

Üçüncüsü: Cariye kızlar iffetli olmayı yeğlediklerinde dünyalık menfaatler uğruna onların fuhşa zorlanmaları menedilmekte ve böyle davrananlar korkutularak Allah'ın mağdur olan cariyelere mağfiret vadettiği bildirilmektedir. [120[120]]

Evlenme İmkanı Bulamayanlar

Müfessirlerin naklettiklerine göre[121[121]] ayetteki ikinci mesele müslümanlardan biri hakkında nazil olmuştur. Kölesi, azad olmak için anlaşma yapmak istemiş, bu müslüman ise kabul etmemişti. Bunun üzerine kölesi durumu Rasulullah (s)'a şikayet etmişti.

Üçüncü mesele ise, Abdullah İbn Ubey bin Selül hakkında nazil olmuştur. Zira, o da iki

---

[116[116]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/345-346.
[117[117]] Nikahen Burada evlenmek için maddi güç sahibi olmak mânâ-sındadır.

[118[118]] el-Kitabe Sözleşme anlamındadır. Bu kelime kölenin hürriyeti için, çalışıp ödemeyi taahhüt ettiği para karşılığı efendisinin onu azad etmesi için kullanılan bir terimdir. Burada köle-efendi arasındaki sözleşmeyi ifade eder.

[119[119]] Hayran Burada yeterlilik, iyi huy, doğruluk, vefa vs. anlamlarda kullanılmıştır.

[120[120]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/347.
[121[121]] Bkz. Hazin Tefsiri.

cariyesini fuhşa zorluyor ve böylece kazandıklarını kendisine vermelerini istiyordu. Bunun üzerine iki cariye Nebi (s)'ye durumu şikayet etmişlerdi[122[122]]. Birinci mesele hakkında herhangi bir rivayet nakledilmemiştir. Bu rivayetlere bakılırsa ayetlerin parça parça indiği sonucu ortaya çıkar.

Bize göre ;

1- Ayetin birinci fıkrası tam olarak önceki ayetin konusu ile ilgilidir.

2- Üçüncü mesele, fuhuşla kazanç sağlama mânâsının dışında başka bir anlamı da içerebilir. Nitekim buradan, cariye kızların maddi sebeplerden ötürü evlenmelerine engel olunması ve onların evlenip namuslarını korumak istedikleri halde evlenmekten me-nedümemeleri mânâsı da çıkarılabilir. Böylece cariyeler, önceki ayetin mefhumuna göre günaha girmekten kaçınmış olacaklardır.

3- İkinci meselede teşvik edilen mukatebenin (kölelerin azad olması için yapılan sözleşmenin) önceki ayetin teşvik ettiği gibi kölenin evlendirilmesi ile ilgili olduğu kanaati hakikatten uzak değildir. Çünkü, kölenin köle olduğu sürece evlenmesinin zor olduğunu görmesi ve bunun için evlenmeye teşebbüs etmeden önce azad olmak istemesi makuldür.

Yukarıdaki üç mesele ile ilgili gözlemlerimize göre ayet, gelişi ve konusu bakımından önceki ayetle tümden bağıntılı ve bu üç mesele birbirine sıkı sıkıya bağlı bir bütündür. Kölelerden birinin sözleşme isteğinin efendisi tarafından reddedilmesi ve durumu Rasulullah (s)'a şikayet etmesi ile bazı cariyelerin malik ve sahipleri tarafından fuhşa zorlanarak evlendirilmemeleri üzerine Nebi (s)'ye müracat etmeleri buna engel teşkil etmez. Bunun sonucu olarak, ilahi hikmet önceki ayeti takib eden bu iki meselenin gerekliliğine hükmetmiş ve böylece hükmün genel mânâda olmasını sağlamıştır.

İbn Kesir, Abdullah İbn Ubey bin Selül'ün cariyelerini para kazanmak için fuhşa zorlaması hakkında değişik yollarla bir çok rivayet nakletmiştir. Ancak, az önce ikinci değerlendirme paragrafında vurguladığımız gibi, bu rivayetler, ayeti para karşılığı fuhuş yapma olayından başka bir hususla irtibatlandırmamıza engel oluşturmaz. Çünkü bu yaklaşımı esas aldığımızda, anlam ve ayetin akışı arasında daha sağlıklı bir uyum gerçekleşmiş olur. Çünkü İbn Selül'e nisbet edilen bu yakışıksız, insan onuruyla bağdaşmayan yüz kızartıcı eylemin doğruluğunu kolay kolay sindirmek mümkün görünmüyor. Korkarım ki, İbn Selül'ün nifakın ve münafıkların yönlendiricisi pozisyonunda olması, bu tür rivayetlerin kabul görmesine neden olmuştur. "Dünya hayatının geçici metasını elde etmek için" ifadesini, bizim tercih ettiğimiz anlam çerçevesinde de değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki, genç cariyeleri -cariyeler- "feteyat" şeklinde isimlendirilirlerdi ve bu konuyla ilgili olarak Nisa, 25. ayeti inmiştir. Evlenmekten dolayı sahiplerinin çeşitli çıkarlarını yitirmeleri mümkündü. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

[122[122]] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir tefsirleri.

Öyle anlaşılıyor ki, evlenmeye güç yetirmeyenlere yönelik iffetli davranma tavsiyesi, bekar insanın kendini mazur görmesi, doğanın da insana bu yönde bir baskı uygulamasıyla ilintilidir. Zina suçunun neden olduğu büyük günaha dikkat çekilmesi de bu yüzdendir. Hiç kuşkusuz, ayetin ilk bölümüyle, önceki ayetin kapsamında ki evliliğe teşvik edici ifadeler arasında bir çelişki olmadığı gibi, bu bölümü de akışım sekteye uğ-ratıcı bir unsur olarak görmemek gerekir. Çünkü yoksulluk ve zorluk gibi öyle durumlar olur ki, insan evlenmeye imkan bulamaz. Görüldüğü gibi, ayetlerin inişine esas oluşturan ilahi hikmet, bu gibi durumları da hesaba katmış ve ayetin ilk bölümünde iffetliliği emretmiştir.

Nitekim Nisa sûresi 25. ayetinde de özgür bir erkeğin maddi sebeplerden dolayı özgür bir kadınla evlenmemesi durumu gözönünde bulundurulmuş böyle bir kimsenin bir cariyeyle evlenmesine izin verilmiştir. Çünkü cariyeyle evlenmesinin getirdiği maddi külfet daha az olur. Dolayısıyla burada gözönünde bulundurulan hususun, özgür veya cariye bir kadınla maddi imkansızlıklar yüzünden evlenmeyen insanın durumudur. [123[123]]

Kölelerle Özgürlük Sözleşmesi Yapmak

Sözleşme yapmak, kölenin özgürleşme yollarından biridir. Ayetin akışı, köle azad etmek gibi, köleyle özgürlük sözleşmesi yapmasının ayetin inişinden önce uygulandığını göstermektedir. Kur'an bu uygulamayı pekiştirmiştir. Çünkü, bu uygulama, Kur'an'ın değişik münasebetlerle teşvik ettiği tavırlarla bağdaşmaktadır. Ayetin kapsamı içinde, sözleşmeli kölelere maddi yardımda bulunmanın teşvik edilmiş olması, kölelerin özgürleşmelerinin, serbest kalmalarının kolaylaştırılmasına yönelik açık bir mesaj niteliğindedir.

Müfessirler[124[124]] bu ayetten ilham alarak ve tabiin kuşağına mensup bazı alimlerin sözlerine dayanarak; bir köle özgürlük sözleşmesi imzalandığı andan itibaren, kendi şahsi için çalışıp kazanma hakkına sahip olur. Bundan dolayı gerek efendisinden ve gerekse başkalarından sadaka ve zekat alabilir. Efendisi bu sözleşmeyi bozma veya bundan önce olduğu gibi onu birine hibe etme, satma veya emeğinden istifade etme yetkisine sahip değildir. Ancak kölenin cayması, özgürlüğüne karşılık olarak söz verdiği malı vermemesi başka verdiği sözü yerine getirip istenen malı ödediği andan itibaren o ve çocukları özgür olurlar denmiştir. Bu değerlendirmelerin tümü gerçeğin, doğrunun ifadesidir. Kur'anî yaşamın amacıyla da örtüşmektedir. Tefsir bilginleri, bu bağlamda Ebu Hureyre kanalıyla Peygamberimizden bir hadis rivayet ederler: Rasulullah (s) buyurdu ki: Üç kişiye yardım etmek bir yükümlülüktür. Efendisine belli bir para ödeyip özgürlüğüne kavuşmak siteyen sözleşmeli köle... Zinadan

---

[123[123]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/347-349.
[124[124]] Beğavi, Hazin.

korunmak için evlenmek isteyen kimse. Allah yolunda savaşan mücahid[125[125]]. Bu da bizim değerlendirmemizi destekleyen, pekiştiren bir hükümdür. Hadisçiler ümmü Seleme'den şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) bize şöyle dedi: "Birinizin sözleşmeli bir kölesi varsa ve bu köle vadettiği malı ödeyebilecek durumdaysa, onun yanında örtünmesi gerekir."[126[126]] Bu hadiste gösteriyor ki, sözleşmeli köle, sözleşmesini imzaladıktan sonra bir şekilde mutlak köle konumundan çıkıyor. Dolayısıyla, sahibesi onun için mahrem olur.

Yine hadisçiler peygamberimizden şöyle rivayet etmişlerdir: "Bir köle yüz dinar ödemek koşuluyla özgürlük sözleşmesi imzalasa, ancak on dinar verse, o kölelikten kurtulmaz."[127[127]] Bu hadisle, önceki hadisler arasında bir çelişkinin olmadığı açıktır.

Sözleşme gereği va'dettiği tüm malı ödemeden ölen ve fakat geride mal bırakan sözleşmeli köle hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kimi fıkıhçılar, sözleşmenin geçersiz olacağı, geride bıraktığı mal ve çocukların efendisine ait olacağı görüşündedirler. Bazısı ise, sözleşmenin fesh olmayacağı, efendisinin alacağından başkasından yararlanma hakkının bulunmadığı, çocuklarının özgür olarak babalarının sözleşme gereği verilmesi gereken miktarın dışında kalan malının mirasçıları olacağı görüşünü savunmuşlardır.[128[128]] Bizim kanaatimize göre, ikinci görüş daha doğru, daha isabetli ve Kur'an'i yaşamanın hedefine daha uygundur.

Özgürlük sözlemesini imzalamanın vacip veya müstahap oluşu hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları vacip, bazıları da müstehap olduğu görüşündedir. Tefsir bilginleri[129[129]] bir kölenin özgürlük sözleşmesini imzalamak istediğini, efendisinin bunu kabul etmediğini ve kölenin gidip onu Hz. Ömer'e şikayet ettiğini, Hz. Ömer'in onu çağırıp kırbaçla dövdüğünü, sonra ona: "Eğer onlar da bir hayır bilirseniz, onlarla sözleşme yapın" ayetini okuduğunu, bunun üzerine adamın sözlüşme yaptığını anlatırlar. İlk bakışta, "eğer onlarda bir hayır bilirseniz" ifadesinin, bunu takdir etmeyi efendiye bıraktığı şeklinde bir anlam algılanıyor; ancak, bir kölenin Peygamberimize başvurduğu, ayetin de bu başvuru üzerine indiği ve Peygamberimizin efendisini çağırıp sözleşme yaptırdığı şeklindeki rivayetle, Hz. Ömer'le ilgili rivayet, yöneticinin bu takdiri kullanma yetkisine sahip olduğunu ve uygulamaya koyabileceğini göstermektedir. [130[130]]

Ayette kullanılan ifade açık bir ifadedir. Bu ayetin nüzul sebebi hakkında herhangi bir

[125[125]] Hazin.

[126[126]] Tac, c. 2, s. 249

[127[127]] Tac, c. 2, s. 249

[128[128]] Beğavi, Hazin, Taberi, ibn Kesir ve et-Tac adlı eserin 2. cldinin 259 sayfasının zeyli.

[129[129]] Hazin

[130[130]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/349-350.

rivayete rastlamadık. Bize göre, daha önceki ayetlerin tümden bir devamı ya da bir kısmının devamı olarak müslümanların, ilahi hükümlere, öğretilere, önceki ayetlerde emir ve nehiylere uymaları konusunda bir hatırlatma niteliğindedir. [131[131]]

35- Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde lamba bulunan bir kandile'[132[132]] benzer. Lamba'[133[133]] cam içerisindedir. Cam, sanki inciden[134[134]]' bir yıldız. Ne doğuya ve ne batıya mensup olmayan mübarek bir zeytin ağacından yakılır. (O ağaç) ki, neredeyse ateş değmese de yağı ışık verir. Işığı parıl parıldır. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlara örnekler verir ve Allah herşeyi bilir.

Bu ayet, önceki konudan bağımsız başka bir konunun başlangıcı durumundadır. Ancak, önceki ayetle ilgisi, indirilen ayetlerde tenevvür eden Allah nurunun methi hususunda olabilir. Kanaatimiz de bu yöndedir.

Ayetlerde:

I- Allah'ın göklerin ve yerin nuru olduğu, yani gökleri ve yeri kendi nuru ile aydınlattığı ifade edilmiş,

II- Bu nurun misali, dünyadaki yansımalarından ve insan düşüncesine yakın örneklerden insanların anlayabileceği tarzda izah edilmiştir: Allah'ın nuru, en güzeldir ve soğuk ya da sıcaklığın etkili olduğu doğu-batı uç noktalarında değil de, en uygun bir ortamda yetişen zeytin ağacının yağının verdiği ışık gibidir. Böyle bir zeytin ağacının yağı saf ve ışıl ısıldır. Parıldayan bir yıldız gibi saf ve berrak bir sırça içine konulmuş, bu sırça da bir lambanın içindedir. Lamba ise bir kandilde... Sözkonusu saflıktaki yağ, bu pınl pırıl ortamda ateş olmadan adeta ışık saçmaktadır. İşte bu, Allah'ın nurunun misalidir. Hem zatı itibariyle aydınlık hem de gayrisi için aydınlatıcı...

III- Bu örneğin akabinde Allah'ın, nuruna dilediğini hidayet ettiği vurgulanmış, bu misalleri insanların düşünmeleri için verdiği ve O'nun her şeyi bildiği belirtilmiştir.

Bir bütün olarak ayette, Allah'ın zatınının yüceliğini ve göklerde-yerde O'nun apaçık delillerini ortaya koyan Kur'anî üsluplardan biri kullanılmıştır. Allah'ın nuru ve hidayetinin bu şekilde net, berrak ve övgüyle anlatılması çok mühim bir hedefe matuftur. Zira, bütün bunlara rağmen eğer bir kimse hidayete kavuşmamışsa bu, Allah nurunun zayıflığı,

---

[131[131]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/351.

[132[132]] Mişkat Duvarda içine kandil konulan baca veya içine yağlı bir madde ile fitilin batırılarak konulduğu kandil olduğu söylenmiştir. Ayrıca aslının, murab bir kelime olup meşin tulum (şekve) manasına geldiği de söy- lenmiştir. Ancak ayetteki makamı zihinde, tavana asılan kandil manası uyan- dırmaktadır.

[133[133]] Misbah Lamba veya yanınca ışık veren fitil manasındadır.

[134[134]] Dürriyy Bu kelime inciye nisbet edilmiştir. Renk, ışık ve safası yönüyle inciye benzetme vardır. Araplar, "çok ışıklı yıldız" manasına "kevke-bün dürriyy" ifadesini kullanırlar. Çoğulu "derariyy"dir.

bulanıklığı veya gizliliği değil bizzat kişinin kendi kusuru olarak değerlendirilmelidir. Şüphesiz Allahu Teala ancak, iyi niyetli, saf kalpli ve dalalete sapmayanlardan dilediğini kendi nuruna kavuşturur. Kötü niyetli, kötü kalpli, inatçı ve kibirli olanlar ise kördürler. Ne Allah'ın nurunu görebilir ne de O'nun nuru ile aydınlanabilirler. Devam eden ayetlerde de bu yönde bir değerlendirmeyi teyid eden belirtiler olsa gerek.

Bu ayetin tefsirine ilişkin bazı sünni müfessirlerin değişik yorumları bulunmaktadır. Örneğin Hazin'in Ka'b bin Ahbar'dan naklettiğine göre, ayette Allah, nebisini tasvir etmiştir. Mişkat nebisinin göğsü, misbah (lamba) ise kalbidir. Nebi'nin kalbinde nübüvvet vardır. Ayette geçen mübarek ağaç (şecere) ise, hanif ve müslüman olan İbrahim (a)'in şeceresidir. Bu ağacın (İbrahim şeceresinin) ne doğuda ne de batıda olmayışı, yahudi ya da hrıstiyan olmayışı anlamındadır.

Şii müfessirlerden bir kısmı bu ayet hakkında; Muhammed (s), misbah (lamba)tır. ehli beyt ise misbahın etrafındaki kandildir derken bir kısmı da misbah Muhammed (s), sırça ise Ali'nin göğsüdür. Mübarek şecere de, nur üstüne nur olan ehli beyt ve Allah'ın yeryüzünde halife, halk üzerinde ise hüccet kıldığı vasilerdir. Her çağda, nasıl göklerden ve yerden Allah'ın nuru eksik olmuyorsa bunlardan biri de mutlaka vardır[135][135].

Açıkça görüleceği üzere, birinci yorumda şiddetli bir zorluk, ikincisinde ise bir tarafgirlik belirtisi göze çarpmaktadır. [136][136]

36- (Bu kandil) Allah'ın yüceltilmesine ve içinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Oralarda, sabah-akşam O'nu tenzih edenler vardır.

37- Kendilerini ne ticaretin, ne de alış-verişin Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekat vermekten alıkoymadığı

kimseler. (Onlar) yüreklerin ve gözlerin ters döneceği günden korkarlar.

38- Ki Allah onlara yaptıklarının en güzel karşılığını versin ve lütfundan onlara daha fazlasını da ihsan etsin. Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.

Bazı müfessirler ayetteki 'fi' harfi ceninin 'sebbihu (teşbih edin)' ifadesine müteallik olduğunu söylemişlerdir. Buna göre mana: "Yüceltilmesine ve içinde adının anılmasına izin verdiği yerlerde Allah'ı teşbih edin" şeklinde olur[137][137]. Bu mana ayetlerin sonrakilerle

---

[135][135] Bkz. Tabresi.

[136][136] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/352.

[137][137] Zemaşeri ve Nesefi.

bağlantılı olarak yeni bir bölüm halinde inmiş olmasını gerektirir. Ancak müfessirlerin ekserisi, buradaki 'fi' harfi ceninin, mabetlerdeki kandillerin en büyük kandiller olması hasabiyle önceki ayette geçen 'mişkat (kandil) "e müteallik olduğu görüşündedirler. Burada kabul ettiğimiz görüş de budur. Çünkü bu mana. ayetlerin ruhu ve akıcılığına daha uygundur. Böylece bu ayetler, Allah'ın nurunun kuvvet ve kılavuzluğunu takrir edici "ara ayetler" olarak şunları anlatmaktadır: Allah'ın nuru güçlüdür, yol göstericidir84. O'-nun nuru, isminin anılması suretiyle yüceltilmesini emrettiği, nuruyla hidayet bulan, ticaret ve alış-verişin kendilerini zikrullahtan, namaz ve oruçtan alıkoymadığı, kalpleri titretip gözleri döndüren ahiret gününün hesabını yapan kulların O'nu teşbih ettiği ma-bedlerdeki büyük kandillere benzer. Allah onlara 'en güzel şekilde' ecirlerini verecek ve üzerlerindeki fazlu nimetini artıracaktır. Allah fazlı geniş olandır. O, bir kimseye lütufta bulunduğunda lütfunun sının olmaz.

Açıkça görüldüğü üzere ayetin izah tarzı böyle olmalıdır. Ancak, "Allah'ın evleri" ifadesine gelince, şüphesiz bu ifade Allah nurunu, kandile teşbihin uzantısı olarak kullanılmıştır. Allah'ın kullarından bahsedilmesi ise Kur'anî akış içerisinde mutad bir "ara mesaj" türüdür. Bu ara mesajlarla Kur'an aynı zamanda, ibadet yerlerinin temizliğine ve saygınlığına özen gösterilmesinin gerekliliğini de vurgulamış oluyor.

İşte, Kur'an'ın bu ayetleri ve ifade ettikleri manaya göre, Allah'ın evleri'nden maksat; O'nun isminin anıldığı, başkasına değil sadece O'na ibadet edilen ve ibadetin seksiz şüphesiz O'na has kılındığı yerlerdir. Bu özellikler, Muhammed (s)'in bi'setinden sonra bütün kemal sıfatların sahibi, vahidu'1-ahad olan alemlerin Rabbinin oralarda zikredilip O'na topluca ibadet edildiği müslümanların mescitlerine malolmuş özelliklerdir.

Müfessirler bu ayetlerin tefsirinde; mescitlerin inşası, temizliği vb. hususlara dair bir çok hadis nakletmişlerdir. Osman bin Affan'ın rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Allah'ın rızasını gözeterek bir mescid yapan kimseye Allah aynısını cennette yapar"[138][138]. Hz. Aişe'den rivayet edilen bir hadiste ise: "Rasulullah bize mescidlerin inşasını, temizlik ve güzel kokulanmasını emretti" buyrulmuştur. [139][139]İbn Mace'nin rivayet ettiği bir diğer hadiste Rasulullah şöyle demiştir: "Mescidlerini süsle -medikçe bir kavmin ameli asla kötü olmaz"[140][140]. İbn Abbas'ın rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasulü şöyle

---

[138][138] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'den alınmıştır. Buhari ve Müslim ilk hadisi "Alah ona cennette ona bir ev yapar" ibaresini ekleyerek rivayet etmişlerdir, ikincisini de Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 1,

s. 205

[139][139] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'den alınmıştır. Buhari ve Müslim ilk hadisi "Alah ona cennette ona bir ev yapar" ibaresini ekleyerek rivayet etmişlerdir, ikincisini de Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 1,

s. 205

[140][140] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'den alınmıştır. Buhari ve Müslim ilk hadisi "Alah ona cennette ona bir ev yapar" ibaresini ekleyerek rivayet etmişlerdir, ikincisini de Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 1,

s. 20

demiştir: "Yahudi ve hnstiyanların yaptığı gibi mescidleri süsleyerek muhteşem yapmakla emrolunmadım".[141[141]] İbn Mace'nin Ömer bin Hattab'dan rivayetinde ise: "Her kim, içinde Allah'ın isminin anıldığı bir mescid bina ederse, Allah cennette ona bir ev bina eder"[142[142]]. İmam Ahmed'in Enes'ten rivayet ettiği hadiste Allah Rasulü: "İnsanlar mescidler hakkında birbirleriyle övünürcesine yarışmadığı müddetçe kı[143[143]] yamet kopmaz"[144[144]]. Müslim'in Büreyde'den rivayetinde ise: "Bir adam yüksek sesle mescidde devesini sorduğunda Rasulullah'ın. "Bulamayasın! Mescidler ancak bina edildikleri şey (ibadet) içindir"[145[145]]. İmam Ahmed'in bir rivayetinde şunlar yeralıyor: "Rasulullah mescidlerde alıp satmayı ve karşılıklı atışarak şiir söylemeyi yasakladı"[146[146]] Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği Rasulullah (s) şöyle demiştir: "Mescidde alım satıma şahid olduğunuzda, 'Allah ticaretinizi kârlı kılmasın', kaybettiği bir şeyi mescidde yüksek sesle duyuran bir kimseye rastladığınızda da 'Allah kaybettiğini sana döndürmesin' deyiniz"[147[147]] İbn Mace'nin İbn Ömer'den rivayetinde Rasulullah: "Mescidler yol edinilmez, orada silah çekilmez, yay gerilmez, oklar dökülmez, had uygulanmaz ve çarşı edinilmez" demiştir.[148[148]] Bir başka hadiste de: "Çocuklarınızı mescidden uzak tutun" denmiştir[149[149]].

Bu rivayetler çerçevesinde bir hususu hatırlatmakta yarar vardır. Ayette ticaret ve alış-verişin kendilerini Allah'ın zikrinden alıkoymadığı kullar övülürken, alış-verişi veya ticareti bırakıp sadece O'nun zikriyle meşgul olmak gerektiği veya ticaret, alış-veriş ve dünya meşgalesi ile uğraşanların kötülenmesi değil, yerilmiş olduğu anlaşılmamalıdır. Kur'an'ın ifade ettiği husus, ticaret vs. bütün bu uğraşların insanları, Allah'a ve topluma karşı sorumluluklarından alıkoymamasıdır. Kaldı ki, Kur'an'ın Mekki ve Medeni bir çok ayetlerinde Allah'ın verdiği rızkı aramanın ve yeryüzünün toprağında bunun için çalışmanın meşru olduğu anlatılmıştır. Gayet açık ve net bir şekilde ortadadır ki hayatın idamesi demek olan dünyevi çalışmalar, Kur'an'ın öngördüğü prensiplerle uyum içindedir. Nitekim Cuma sûresininlO. ayetinde: "Namaz eda edildiğinde yeryüzüne dağılın ve Allah'ın fazlından (nasibinizi) arayın" buyrulmuştur. İşte bu ayet, konuyu net bir şekilde izah etmektedir. [150[150]]

[141[141]] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'den alınmıştır. Buhari ve Müslim ilk hadisi "Alah ona cennette ona bir ev yapar" ibaresini ekleyerek rivayet etmişlerdir, ikincisini de Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 1,

s. 205

[142[142]] Bu hadisin metni İbn Kesir'den alınmıştır.

[143[143]] Bkz. Taberi, Nisaburi, Beğavi, Hazin ve İbn Kesir. Zemahşeri ve Nesefi de ikinci sözü rivayet etmişlerdir.

[144[144]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[145[145]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[146[146]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[147[147]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[148[148]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[149[149]] Bu hadislerin metinleri ibn Kesir'den alınmıştır.

[150[150]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/352-353.

39- inkar edenlerse, onların yaptıkları düz arazideki'[151[151]] seraba'[152[152]] benzer. Susamış kimse onu su sanır. Fakat yanına gelince hiçbir şey olmadığını anlar ve Allah'ı yanında bulur; Allah onun hessabını tam görür, O, hesabı çabuk görendir.

40- Yahut (onların işleri) engin [153[153]]bir denizdeki karanlıklar gibidir, üstünü bir dalga örtüyor, onun üstünden bir dalga, onun üstünden de bir bulut. Birbiri üstüne yığılmış karanlıklar. Elini çıkarsa nerdeyse onu dahi göremez. Allah bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz.

Ayetlerde, daha önce övgüyle anılan kulların mukabilinde Kur'anî tarzda kafirlere şiddetli bir yergi vardır. Allah'ın nuru ile aydınlanmayanlar için, onlara rehberlik edebilecek başka bir aydınlık (nur) yoktur. Kendileri ne zannederlerse zannetsinler onların yaptıkları boş ve anlamsızdır. Onlar, çölde susayıp da serap gören, fakat seraba yaklaştığında acı bir sonla karşılaşan kimse gibidirler. Ya da onlar, engin bir denizde etrafında korkunç dalgaların gidip geldiği, sahil çizgisini kaybetmiş, üzerindeki semayı da karanlık bulutların kapladığı bir gece vaktinde, kurtulmak veya bir çıkış yolu bulmak şöyle dursun kendi elini dahi göremeyecek kadar karanlıklar içinde bulunan kimse gibidirler.

Ayetteki yergi ve örnekleme oldukça şiddetli bir tarzda cereyan ediyor. Tabiatın korkunç çehresinden uzanan bir örnekleme...Bu tarz bir ifadeyle kafirlerden bu ayetlere muhatap olanların korku ve dehşete kapılmaları hedeflenmiştir.

Beğavi'nin Mücahid'den rivayet ettiğine göre bu ayetler, cahiliye devrinde dini kisveye bürünen fakat İslam geldiğinde inkarcı bir tutum sergileyen Ümeyye oğlu Utbe bin Utbe hakkında nazil olmuştur. Ancak biz, ayetleri bu rivayete uygun bir durumda görmüyoruz. Zira ayetler, öncesini takip etmekte ve önceki ayetlerde geçen misale mukabil başka bir misal getirmektedir. Kaldı ki, bu rivayetin sahibi Beğavi de, ekseri ulemanın, 'bu ayet tüm kafirler için nazil olmuştur' dediğini nakletmiştir. Nitekim müfessirlerin cumhuru bu görüştedir. [154[154]]

41-Görmedin mi göklerde ve yerde olan kimseler, kanatlarını açarak uçan kuşlar'[155[155]]

[151[151]] Kiah İçinde alçaklık bulunan düzlük yer.

[152[152]] Serab Çölde doğal şartlarda oluşan ve su birikintisi ya da göl-müş gibi görünen kısım.

[153[153]] Lücciyy Derin.

[154[154]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/356.

[155[155]] Ve't-Tayru Saffat Kuşlar semada kanatlarını açmış vaziyette.

Allah'ı teşbih ederler? Herbiri kendi duasını ve teşbihini bilmiştir. Allah da onların ne yaptıklarını bilmektedir.

42- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Dönüş de Allah'adır.

43-Görmedin mi Allah bulutları sürer[156[156]], sonra onları birbirine geçirir[157[157]] sonra onları birbiri üstüne yığar, arasından yağmurun'[158[158]] çıktığını görürsün. Gökteki dağlardan bir dolu indirir de onunla dilediğini vurur, dilediğinden de onu öteye çevirir. Şimşeğinin parıltısı'[159[159]] neredeyse gözleri alır.

44- Allah gece ile gündüzü çevirir. Şüphesiz gözleri olanlar için bunda bir ibret vardır.

45-Allah, her canlıyı sudan yarattı; onlardan kimi karnı üzerinde yürür, kimi iki ayak üstünde yürür, kimi de dört ayak üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye kadirdir.

Ayetlerdeki ifade açıktır. Sual tarzında Allah'ın kudretine, melekûti tezahürüne, yaratış kanunlarına ve yaratıkların bunlar karşısındaki acziyetine/itirazsız boyun eğmesine işaret edilmiş; Allah'ın her şeyi yarattığı, her şeye kadir olduğu, ilminin herşeyi kuşattığı ve herşeyin sonunda ona döneceği vurgulanmıştır.

Bizce bu ayetler önceki ayetlerle bilhassa "nur" ayetiyle -onların devamı şeklinde- bağlantıhdır Ayetlerde, Allah'ın kudretinde, varoluş kanunlarında, yer ve gökteki herşeyi ihata edişinde sağlıklı görenler ve aklı selim sahipleri için onları Allah'ın zikrine götürecek, yüceliğini ve heybetini onlara hissettirecek, hablullaha tutunmaya sevkedecek ve Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmeye yöneltecek bir ibret olduğu zikredilmiştir.

Aynı şekilde ayetlerde ifade edilen varoluş kanunlarının, insanların gözleri önünde cereyan etmesi ve onların anlayacağı tarzda vuku bulmasının anlatılması, insanları bu olaylara karşı duyarlı olmaya, Allah'ın azametini, kudretini itirafa sevkedip onları bu olaylar karşısında itaate yöneltmek amacına matuftur. Tabir yerindeyse, burada olayların teknik izahı yapılmamıştır. Benzer yerlerde de ifade ettiğimiz gibi ayetlerin hedefi, bu çerçevede ve bu normda kalmalıdır. [160[160]]

[156[156]] Yüzci Sürmekte.

[157[157]] Rukamen Yoğunlaşmış veya birbiri üzerine geçmiş.

[158[158]] el-Vedak Yağmur damlaları.

[159[159]] Sena Işık, parıldayan bir cismin ziyası.

[160[160]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/358.

46- Andolsun biz, açıklayıcı ayetler indirdik. Allah, dilediğini doğru yola iletir.

Bu ayetin, önceki ayetlerin bir devamı olma ihtimali olduğu gibi sonraki ayetler için bir başlangıç olma ihtimali de vardır. Birinci ihtimal bizce daha geçerlidir. Önceki ayetlerde Allah'ın yüceliğine ve kudretine dair bir çok delillere yer verilmiş ve bunlar akıl sahipleriyle Allah'ın doğru yola iletmek istediklerine rehberlik etmesi için toplanmıştır. Bu ayetteki ifadeye benzer ifadeler Kur'an'ın değişik yerlerinde de geçmiştir. Allah'ın dilediğine hidayet etmesinin ne demek olduğunu tefsir eder mahiyette Kur'anî ifadeler değişik ayetlerde zikredilmiştir. Ra'd sûresinin 27. ayetinde "yöneleni de kendisine iletir", Maide sûresinin 16. ayetinde "Allah onunla, rızasına uyanları esenlik yollarına iletir" buyrulmuştur. Yani Allah, ancak doğru yolu bulmaya istekli olanları, iyi niyetli ve iyi kalpli olup da bunu arzulayanları hidayetine ulaştırır. [161[161]]

47- "Allah'a ve Rasulü'ne inandık itaat ettik" diyorlar. Sonra onlardan bir gurup, bunun ardından dönüyor. Bunlar inanmış değillerdir.

48- Rasul'ün aralarında hükmetmesi için, Allah'a ve Rasu-lüne çağrıldıklarında hemen onlardan bir gurup yüzçevi-rirler.

49- Eğer hüküm kendi lehlerine olursa itaat ederek, gelir-ler[162[162]].

50- Kalplerinde bir hastalık mı var, yoksa şüphe mi ettiler? Yoksa Allah ve Rasulü'nün kendilerine bir haksızlık yapacağından mı korkuyorlar?[163[163]] Hayır, onlar zalimlerdir.

51- Rasul'ün aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasulü'ne çağrıldıkları zaman iman edenlerin sözü ancak: "işittik ve itaat ettik" demeleridir, işte bunlar umduklarına kavuşanların ta kendileridir.

52- Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat eder, Allah'tan korkar, O'nun azabından korunursa, işte kurtuluşa erenler onlardır.

Ayetlerde:

I- Müslümanlardan bir kesimin, Allah'a ve Rasulü'ne iman edip emirlerine tabi olacaklarını iddia edip de sonra bunun aksine tavır segiledikleri zikredilmiştir. Bazılarının Allah Rasulü'ne

---

[161[161]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/358-359.
[162[162]] Muz'inine İtaatkâr olarak (gelirler).

[163[163]] Yehife Haksızlık edeceğini (mi zannederler).

çağrıldığında onun önünde muhakeme olmaktan kaçınmaları ancak hükmün kendi lehlerine olacağını bilmeleri halinde ise sadece bu durumda muhakeme olmak için itaatkârane bir tarzda gittikleri anlatılmıştır.

II- Böyle davrananlar yerilmiştir.Onların bu durumları ,kalplerindeki hastalığın veya şüphe ve tereddüdün ya da Allah'ın Rasulü'nün kendilerine güya haksızlık yapacağından korkularının bir göstergesidir. Bu durum ihlas sahibi, sadık bir mü'minin hali değil de ancak haddi aşan ve zalim bir kimsenin hali olabilir.

III- Daha sonra sadık ve muhlis mü'minlerin Allah'a ve Rasulü'ne, aralarında hüküm vermek üzere çağrıldıklarında, tereddütsüz koşarak: "İşittik ve itaat ettik" demeleri gerektiği açıklanmıştır.

IV- Bu şekilde olanlar övgüye layık görülmüştür. İşte bunlar gerçekten kurtuluşu bulanlardır. Allah ve Rasulü'ne itaat edip Allah'tan korkan ve O'ndan sakınanlar gerçek kurtuluşa erenlerdir.

"Allah'a ve Rasulüne inandık, itaat ettik diyorlar" ayeti ve devamındaki beş ayet, bağımsız bir bölüm halindedir. İlk ayetin başındaki "vav" harfi ise ya inşai=başlangıç 'va-vı'dır ya da önceki ayeti hatırlatıcı/açıklayıcı 'vav'dır.

Müfessirler bu ayetlerin, bir münafık ve bir yahudi arasında çıkan ihtilafta, münafı-kın aralarında hükmetmesi için Nebi (s)'ye gitmekten kaçınması üzerine nazil olmuştur.

Bu ayetler yeni bir bölümü oluşturuyorlar. İlk ayetin başındaki "vav" (ve) harfi ya cümleye giriş içindir ya da önceki ayete yönelik açıklama nitelikli bir atıf edatı işlerini görüyor. Dolayısıyla önceki ayet, hazırlık ve hatırlatma amacına yönelik bir giriş olarak değerlendirilmelidir.

Tefsirciler, bu ayetlerin münafık bir adam ile bir yahudi arasında baş gösteren bir anlaşmaşlık üzerine indiği rivayet ederler. Münafık adam, Rasulullah'ın hükmüne baş vurmaktan kaçınır ve Yahudi kökenli Tağutlardan (Allah'ın hükmüne alternatif olarak hevası doğrultusunda hükümler verenlerden biri olan Ka'b b. Eşrefin hükmüne başvurmayı ister. Bir diğer rivayete göre, ayetler Ali b. Ebu Talip ile Muğire b. Vail arasında baş gösteren bir anlaşmazlık üzere inmiştir. Muğire Peygamberin hükmüne başvurmayı reddederek şöyle dedi: "O bana kızıyor. Korkarım ki benden intikam almaya kalkar" Bir başkasına göre de, ayetler Ali ve Osman arasındaki bir anlaşmazlık üzerine inmişlerdir. Osmanın amcasının oğlu ona şöyle der: "Hz. Peygamberin hükmüne başvurmasın. Çünkü o, amcasının oğlunun lehine hüküm verecektir."[164[164]]

Konuyla ilgili olarak sunduğumuz bu rivayetlerin ilki Nisa sûresi 60-65. ayetlerle ilgili olarak

[164[164]] Zemahşeri, Taberi, Beğavi, Hazin

da rivayet edilmişlerdir. Ayrıca Ka'b b. Eşref, siyer kitaplarında yer alan rivayetlere göre, Peygamberimizin Medine'ye hicretinden yirmi ay sonra öldürülmüştür165[165]. Buna karşın, tahminimize göre, bu ayetler, bu olaydan uzun bir süre sonra inmişlerdir. Üçüncü rivayeti ise, doğrulamak mümkün değildir. Çünkü Osmanın Peygamberimiz ve Ali hakkında amcasının oğlunun telkinleri doğrultusunda hareket edeceğini düşünemiyoruz. Ya da Peygamber'in kendisinden intikam alacağını aklımız almıyor. Ayetlerse, Peygamber'den başkasının hükmüne başvurmayı eleştirme amacıyla inmişlerdir. Dolayısıyla bir hareketi ancak bir münafık yapabilir. Kaldı ki, bu rivayeti Osman'ı ayıplanan, eleştirilen olumsuz tipler kategorisine sokan şiiler aktarmışlardır166[166].

Geriye, ayetin ana fikriyle bağdaşan bir ikinci rivayet kalıyor. Fakat, gördüğümüz kadarıyla, öncelikle ayetlere egemen olan ruhtan ve ana fikirden, ikincisi hemen sonra gelen ayetlerin atmosferinden ve ana fikrinden hareketle, ayetlerin bir grup müslümana yönelik genel bir eleştiri niteliğinde olduğunu algılıyoruz. Çünkü bu müslümanlar iman ve kulluğu sırf Allah'a yönelik kılma (ihlas) ile bağdaşmayan davranışlar içine girmişlerdi.

Yoksa belli bir tavır veya özel bir hadise üzerinde duruluyor değildir. Bununla beraber, ikinci ayette işaret edilen olaya benzer bir olayın meydana gelmiş olması mümkündür. Dolayısıyla bu olay, ancak Allah ve Rasulü'nün adaletinden kuşku duyan hasta kalpli insanlar tarafından sergilenebilecek bu tür tavırlara dayalı olarak genel bir eleştirinin ve uyarının araç olarak kullanılmıştır. Gerçi ayetlerde "Münafıklar" sözcüğü geçmiyor. Ancak ayetlerin çizdiği tabloda belirginleşen nitelikler özellikle onlara uyarlanabilir. "Kalplerinde hastalık var" ifadesi, çeşitli münasebetlerle münafıkların bir niteliği olarak kullanılmıştır. Ya da daha önce de işaret ettiğimiz gibi "Münafık" niteliğinin eşanlamlısı olarak üzerinde durulmuştur.

Belli bir grubu eleştirmeye, ayıplamaya, yüz kızartıcı davranışlarını sergilemeye ve samimi mü'minleri uyarmaya ve yönlendirmeye yönelik olan bu ayetler, ilk bakışta da farkedildiği gibi, Peygamberimizin hukuksal ve siyasal otoritesini pekiştirmeyi, her hususta ve her meselede müslümanların onu dinleyip itaat etmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Önceki münasebetlerle de değindiğimiz gibi, bu, Medine inzali ayetlerde sıkça başvurulan bir ifade tarzı ve anlaşılması öngörülen bir hedeftir. Açıkça görüldüğü gibi ayetlerde Peygamberimizin yaşamın Medine aşamasına ilişkin pratik bir tablo ve peygamberimizin karşılaşıp çözümlediği bir somut problem yansıtılmaktadır.

Gerçi ayetler belli bir zamanda inmiş olmaları nedeniyle zamansal bir özelliğe sahiptirler, ancak içerdikleri derin etkili telkin, hasta kalplileri ve egoistleri kınamaya ilişkin evrensel boyutlara sahiptir. Bunlar hakka boyun eğmezler. Hak aleyhlerine tecelli ettiği zaman köşe bucak kaçarlar. Bunların bütün dertleri kendileridir, kişisel çıkarlarıdır. İh-laslı görünürler

165[165] Tabakat-ı ibn Sa'd, c. 3, s. 70-73

166[166] Bir Şii müfessir olan Tabresi rivayet etmiştir.

ama, kalpleri ihlastan yana bomboştur. Söylemlerini yalanlayan, iddialarının sahiplerini ortaya koyan tavırlardan kaçınmazlar menfaatleri icab ettirdiği zaman...

Bu tip insanlara her zaman ve her toplumda rastlamak mümkündür. Ayetlerin akışında, bunun yanısıra, salih mü'minlere de her zaman ve her mekanda kurtuluşu, felahı garanti eden bir formül öneriliyor: Emir ve yasaklar hususunda Allah ve Rasulü'ne itaat etmek lehinde de olsa, aleyhinde de olsa hak ve adeletin peşinde gitmek. Her söz ve davranışta, gizli ve açıkta Allah'tan korkmak. Azabından sakınmak.. [167[167]].

53- Yeminlerinin bütün gücüyle Allah'a yemin ettiler: Eğer sen onlara emredersen (savaşa) çıkacaklar diye. De ki: "Yemin etmeyin (sizden istenen yalan yere yemin etmek değil) güzel itaat etmektir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.

54- De ki: "Allah'a itaat edin Rasul'e itaat edin." Eğer dönerseniz, O'na gereken, kendisine yüklenen, size gereken de size yüklenendir. Eğer O'na itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz. Rasul'e düşen, sadece açık bir şekilde duyurmaktır.

Her iki ayette şu hususlar vurgulanmaktadır:

1- Eğer Nebi onlara savaşa çıkmalarını emretseydi, bu emri uygulayacaklarına dair bütün güçleriyle yemin etmişlerdi.

2- Hz. Peygamber'e, yemin etmemelerini söylemesi emredilmektedir. Onlardan istenen yalnızca anlayış ve itaattir. Bu, kendi maslahatları için daha hayırlıdır. Muhakkak ki Allah, onların niyetlerini ve yaptıklarını bilendir.

3- Nebi'ye ikinci bir emirle onlara sözle yetinmeyip Allah'a ve Rasulü'ne itaat etmelerinin ve ihlaslı olmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. İhlaslı olmalarında kendileri için hayır ve hidayet vardır. Eğer yüz çevirirlerse, kendi amellerinden ve görevlerinden sorumludurlar. Peygamberin sorumluluğu ise Allah'ın yalnız O'na yüklediği tebliği duyurmaktır. Onlar ise Allah'ın kendilerine yüklediği ihlas, işitme ve itaatten sorumludurlar. Günahlarının zararı ve samimiyetsizlikleri ise kendilerinedir.

Bazı müfessirler, Kur'an münafıkları ihlaslarıyla kınayıp eliştirmeye başlayınca Pey-gamber'e gelerek muhlis olduklarına, açıklıkla emrettiğinde emirlerini uygulayacaklarına veya çağrıldıklarında savaşa hazır olduklarına dair Allah'a yemin ettiler demektedirler[168[168]].

[167[167]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/360-362.
[168[168]] Bkz. Tabresi, Hazin ve Beğavi

Bu müfessirler sözlerini hiçbir yere dayandırmamışlardır. Ancak ayetlerin üslubu, doğrudan bu tür bir sebeple indiklerine delalet etmemekle birlikte müsfessirlerin sözünü teyid etmektedir. Ayet öncesiyle bağlantılıdır. Üçüncü çoğul zamiri ve ikinci çoğul zamiri geçen ayette kınananlara dönmektedir. Dolayısıyla konu ve anlam bakımından onların devamı niteliğindedir. Ayetlerin, geçen ayetlerde zikredilen münafıkların konumunu anlatmak ve onları kınamak için indiği anlaşılmaktadır. Bu ayet de, her ne kadar yemin etseler de münafıklara güvenilmemesi gerektiği, Allah ve Rasulü'ne itaat etme ve ihlaslı olmanın gerekliliğini içermektedir.

Ayetler, ortaya koydukları veya gizledikleri davranışlarda samimiyetlerini ispatlama girişimindeki münafıkların tabiatına işaret etmektedir. Tercih edilen görüşe göre geçen sûrede zikredildiği gibi Medine'de yahudilerin kökünün kazınmasından sonra inmiştir. Böylece münafıkların konumu değişmeye, zayıflamaya başlamıştır. Yine ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla onların, görüşünüşte itaat etmeye başladıklarını söyleyebiliriz. Kalbi hastalıklı olanların samimiyetsiz davranışlarını kötüleyen genel bir telkini içermektedir. Özellikle dayanışmanın genel bir zorunluluk olduğu savaş şartlarında müslümanlarla dayanışmaya hazır olduklarına dair yalan iddialarını içermektedir ki, müslümanlarla dayanışmalarının faydası, yüz çevirdiklerinde ise zararı yine kendilerine dokunur. [169[169]]

55- Allah (c), sizden inanıp iyi işler yapanlara vaad etti: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa, onları da yeryüzünde halifeler kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini kendilerine sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Onlar hep bana kulluk ederler ve bana hiç bir şeyi ortak koşmazlar. Ama kim(ler) bundan sonra da inkar ederse işte onlar yoldan çıkanlardır.

56- Namazı kılın, zekatı verin ve Rasul'e itaat edin ki merhamet olunasınız.

57- inkar edenlerin, yeryüzünde (Allah'ı) aciz bırakacaklarını sanma. Onların varacağı yer ateştir. Ne kötü bir gidiş yeridir o!

"Allah, sizden iman edip salih ameller yapanlara, kendilerini yeryüzüne (kendinin emir ve yasaklarını uygulayacak ve yeryüzünün nimetlerine sahip olacak) halifeler kılacağını vaad etmiştir" ayeti ve bundan sonra gelen iki ayette İslam devletinin kurulacağına dair işaretlerin bulunması yanında kalıcı telkinler, toplumsal yapının temel taşları ve Peygamber ile kendinden sonraki halifeleri döneminde gerçekleşmiş olan mucizeden bahsedilmektedir.

Ayetin ifadesi açıktır; şöyle ki, bu ayette şu hususlar yer almaktadır:

[169[169]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/362-363.

I- Kendilerinden öncekilere de vaad ettiği gibi müslümanlardan inanıp salih amel işleyenlere, kendilerini yeryüzüne mirasçılar yapıp güç ve refaha kavuşturacağı vaadini hatırlatarak; kendileri için seçip razı olduğu güçlü ilahi dinin desteklenip yayılacağına ve iman amellerinde samimi olan Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmaksızın ibadet eden, namazı kılıp zekatı veren ve Rasul'e itaat edenlerin Allah'ın rıza ve faziletine de kavuşacaklarına dikkat çekilmektedir.

II- Kafirler için bir korkutma ve uyarı vardır. Zira bunlar Allah'ı inkar edip fasıklar olmuşlar ve Allah'a karşı isyankar olmuşlardır. Hiç kimse kesinlikle Allah'ı yeryüzündeaciz bırakacağını sanmasın. Çünkü Allah (c) onları kıskıvrak yakalayacak kadar güçlüdür ve kuşatıcıdır. Onların ahiretteki yerleri de cehennem azabıdır, o ne kötü bir dönüş yeridir.

Müslümanlardan bazıları kendilerine hicret ve cihad etmek emredilince, neredeyse silahlarından hiç ayrılmayacak hale gelip "emniyette olacağımız ve silahlarımızı bıraka-cağımız günümüz olacak mı?" dediklerinde, Allah'ın bu ayetleri indirdiğini müfessirler anlatmaktadırlar[170][170].

Anladığımız kadarıyla bundan önce geçen iki ayetle ardarda sıralı bu ayetlerin siyak ve konu itibariyle sıkı bir ilişkileri var ve bunlar ardarda sıralı olarak indirilmişlerdir. Bu iki ayet kalp hastalıklarını ortaya çıkardığı gibi Hakkı dinleme, Hakka itaat ve iman hususlarında samimiyete davet ederek bu hususlann insanların iyiliğine olduğunu vurgulamaktadır. Bu ayetler, iman ve amellerinde samimi (muhlis) kimselere Allah'ın va-adlerini ulaştırmak, Rasul'e itaatin gerekliliğini ve sözkonusu vaadin Allah'ın garantisinde olduğunu bildirmek için indirilmişlerdir.

Her ne kadar durum bu olsa da ortadaki keyfiyet müslümanların aktarılan rivayetlerde geçen herhangi bir konuda bir takım sorular sormuş olmalarını engellemez. Kur'an'ın hikmeti ayetlerin tekellüfünün müslümanların sordukları sorularına bir cevap olmasını gerektirir. Bu cevaplar içerisinde kendine has şartlara bağlı olan müjdeler bulunmaktadır.

Özetle denilebilir ki; Rasulullah'ın döneminden beri salih mü'minlere yeryüzü mi-rasçılığını vaad eden bu sûrenin şu ilk ayeti, bu mirasçılığın kuvvet sahibi bir devletin sınırları çerçevesinde olacağını vurgulamaktadır. Ya da bir başka deyişle bu ayet içerisinde İslam Devletinin kurulma ideolojisi yer almaktadır. Gerçi bu husus Allah'a, Peygamberine ve müslümanlardan olan yetki sahibi yöneticilere itaat etmeyi ve tüm problemlerde çözümü bu mercilerde aramayı emreden Mekki ve Medeni bir çok ayetin muhtevasında da yer almaktadır. Bu ayetler aynı zamanda Peygamber'in yargıyla ilgili, siyasi, cihadi ve teşrii yetki ve otoritesini desteklemekle beraber cihad ve savunma ideolojisi ile beraber İslam Devleti hürriyetini, müslümanların ve dinlerinin korunması, -meclis ve keyfiyet olarak- şuramn oluşturulması, müslümanların barış içerisinde yaşa* malan, savaşmaksızın ya da savaştan

[170][170] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin ve Tabresi

sora antlaşmaların oluşturulması, -gayrimüslimlerin ödedikleri- cizyenin toplanması, İslam Devleti'nin sınırlarının oluşturulup korunma altına alınması, aile meselelerinin düzenlenmesi, zekatın feyin ve müslümanların genel maslahatlarına ve muhtaç olan kesimin ihtiyaçlarını karşılamak üzere harcasın diye yöneticinin emrine verilmek üzere devlet hazinesine davarların beşte birinin bizzat devlet tarafından toplanması ve benzeri birçok hususu da kapsamaktadır. Biz bunlara ayetlerin akışı içerisinde bir takım açıklamalar getirmiştik. Bu tipten hususlara işaret eden bir çok sahih hadis de bunlara ilave olunabilir. Nitekim benzeri bir çok husus münasebetlerle ilgili açıklamalarda yer almaktadır.

Burada; "iyilikler -salih ameller- yapanlar" ifadesi üzerinde durmamaız yerinde olacaktır. Şunları söyleyebiliriz: Ayette geçen müjde ve ilahi vaadin gerçekleşmesi için bir şart olan salih ameller; daha önceleri bazı münasabetlerle anlatmış olduğumuz gibi hayrın her türlüsünü, iyilikleri, insanların ilahi bir ibadet olarak ya da bir beşer olarak yaptıkları tüm kulluklarını, nefsin Allah'a teslimiyetini, Allah'ı görürcesine kulluk görevlerini yerine getirmesini, ihtiyaç sahiplerine yardımlarını, zayıflara acımasını, Allah yolundaki her tür mücadele olan cihadını, zalimlere ve zulme karşı mücadelesini, bu hususta nefsini ve canını feda etmeye hazırlanmasını, hakka, adalete, mutedil davranmaya, doğruluğa, emanete riayet etmeye sarılmasını, hayır ve takvada yardımlaşmasını, hakkın sabrın, merhametin ve müslümanların iyiliklerine olacak amellerin yapılmasını, iyiliklerin emredilmesini, kötülüklerin menedilmesini, helal kazancın sağlanmasını, insanların ailelerine, yurttaşlarına ve toplumlarına karşı görevlerini yerine getirmesini ve insanlara iyilikle muamele etmesini kapsamına almaktadır.

İşte, Allah'ın müslümanlara vaad ettiği yüce anlam ve değerli sınırlara sahip olan söz ve müjdenin gerçekleşmesi için gereken şart böylece ortaya çıkmış olmaktadır. Bu durum, aynı zamanda kalıcı ve sosyal bir gerçeği de kapsamaktadır ki bu gerçek, dünyada kuvvet, destek ve başarının iman edip salih ameller yapanlar için oluşu ve bu durumun her zaman ve her yerde onların dinleri ve hayat programları için bu şartın muhtevasında bulunuşudur.

Elbette ki, Rasulullah ve sahabe dönemlerinde, adeta birbirleriyle bir çift oluşturan vaad ve müjde yani müslümanların yeryüzüne varis olmaları ve İslam dininin desteklenip güçlenmesi gerçekleşmişti. Çünkü bu iki dönemin insanları arasında sözü edilen şartlar yerine getirilmişti. Bu da Kur'an'ın mucizelerinden bir tanesi idi. Nitekim o dönem müslümanlarının korkuları, emniyete ve zaafları da kuvvete dönmüş, Allah (c) dinlerini desteklemiş, Arap yarımadasının her yanına din ulaşmadıkça Peygamberlerini vefat et-tirmemişti. Durum bu dereceye ulaştıktan sonra müslümanlar kendilerine komşu olan ülkelerin de kapılarını çalmaya davetlerini oralara da ulaştırmaya başlamışlardı. Bundan dolayı İslam'ın yargı, yürütme, cihad, ekonomi ve sistemleşme alanlarındaki işlerini çözümleyecek bir güç ve gözetim kuvveti (devleti) oluştu. Bu devlet önce Peygamberin daha sonraki dönemde de O'nun yolundan giden raşid halifelerinin gözetimi altında varlık bulmuştu. Onların

zamanında da Kur'an'ın bu mucizesi devam etti de İslam, kuzeyde ve güneyde Arap yarımadasına komşu olan tüm ülkelere kadar ulaştı. Birey ve toplumu ilgilendiren her hususta İslami otorite güçlü ve başarılı bir grafik çizdiğinden bu otorite önünde zulüm ve azgınlık güçleri varlıklarını koruyamayıp dağıldılar. Müslümanlar ve yönetici kesimleri Nebilerinin yolunda ve metodunda ilerlemelerini sürdürdüklerinde İslami otorite ve İslam dini ilk üç asır boyunca yer kürenin doğusundan batısına doğudaki Hind ve Çin sınırlarından batıdaki Atlas Okyanusu'na kadar bilinen mamur köşelere, kuzey ve güneydeki ülkelerin ırk, renk ve din farklılıklarına rağmen buralardan büyük ölçüde yardımlar alarak ulaştılar.

Biz müslümanlar, şu ayetlerin ihtiva ettiği şartları müslümanlar kendi aralarında tüm samimiyet ve gayretleriyle gerçekleştirir de Allah (c) ve Rasulü'nün Kitap ve sünnet ile ana sınır ve temellerini belirleyip oluşturdukları plana ve sosyal siyasi, şahsi, cihadi, ailevi, toplumsal dayanışma, dine davet, yaşama tarzı ve sistemine bağlı olarak yürürlerse Allah'ın inananlar ve İslam dini için söz verdiği "mutlak vaad"in her zaman ve her yerde gerçekleşeceğine inanmaktayız.

Bunlara inanmak her müslümanın görevidir. Çünkü Allah (c), bu ayetlerde ve Mek-ki ya da Medeni olsun bir çok sûrenin daha başka ayetlerinde başarı, zafer ve destek olarak her ne vaad etmişse asla ona muhalefet etmez.

Nitekim müfessirler, müslümanlar ve Araplar için zafer, kuvvet ve destek vaadleri-nin yer aldığı bir çok hadis rivayet etmektedir. Bunlardan bir iki tane aktarabiliriz: "Ra-sulullah buyurdu ki: "Allah yeryüzünü benim için dürdü. Ben de doğusunu batısını gördüm. Ümmetimin önderleri gördüğüm yerlere ulaşacaklar"[171[171]]. Adiy bin Hatim'den aktarılan bir başka hadiste şunlar geçmektedir: "Rasulullah bana şöyle dedi: "Hire'yi biliyor musun?" "Orasını bilmiyorum ama hakkında bir şeyler işittim" dedim. "Nefsimi elinde tutan -Allah'-a yemin olsun ki, Allah (c) müslümanlara verdiği sözü yerine getirip vaadini tamamlayacaktır. Öyle ki, hayvanının üzerindeki hevdecine binen bir kadın Hi-re'den çıkıp hiç kimsenin koruması olmaksızın emniyet içinde Kabe'yi tavaf edecek ve Kisra bin Hürmüz'ün hazineleri de ele geçirilecektir." dedi. Ben: "Kisra bin Hürmüz'ün hazineleri mi?" dedim. "Evet, Kisra bin Hürmüz'ün hazineleri ve mal-mülk (maddi de-ğerler)öylesine değersiz ve önemsiz olacaklar ki, kimse dönüp de onlara fazla bir değer vererek bakmayacak" dedi. Adiyy diyor ki, bir kadın kimsenin korumasına ihtiyaç duymaksızın hayvanına binecek gidip Kabe'yi tavaf edecek ben de Kisra bin Hürmüz'ün hazinelerini ele geçirenlerin arasında olacağım. Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, bunlara bir üçüncüsü de eklenecek ki, o da Rasulullah'ın şu söylediklerinin tastamam gerçekleşeceği hususudur."[172[172]]

[171[171]] Parça İbn Kesir'den aktarılmış, birinci hadisi sahih diye nitelemiştir. Aynı içerikli bir hadis de Buhari'de kısmi farklılıkla rivayet edilmiştir. Bkz. et-Tac, c. 3, s. 256

[172[172]] Parça İbn Kesir'den aktarılmış, birinci hadisi sahih diye nitelemiştir. Aynı içerikli bir hadis de Buhari'de kısmi

farklılıkla rivayet edilmiştir. Bkz. et-Tac, c. 3, s. 256

"Bundan sonra da -Allah'ı inkar ederek- kafir olanlar fasıkların ta kendileridir." cümlesinin açıklaması hakkında müfessirler şöyle diyorlar: Bu ifade, müslüman olup da Allah'ın verdiği nimetleri inkar eden ve Allah ve Rasulü'ne itaatten yüz çevirenlere işaret etmektedir.[173[173]] Bu fikir ayetin ifade ruhuna uygun düşmektedir. Bu yorum ve açıklamanın ışığından hareketle bu ifade de bir başka kalıcı ve sosyal bir gerçeğin yer aldığı söylenebilir. Bu gerçek, müslümanların Kur'anî mucizelerle gerçekleşen ideal yoldan saptıklarında kendilerine varlık, şeref, yöneticilik dinin ve gücün yayılması gibi nimetlerin verilmesinden sonra; değersizleşmeleri, zayıflamaları, yöneticilik gibi önemli yerlerden kovulmaları ve yardımsız tek başlarına bırakılmalarının mümkün oluşudur. [174[174]]

Şia'nın Ayetlerle İlgili Yorumu

Şia müfessirleri de[175[175]] "Bundan sonra da artık küfredenler /asıkların ta kendileridir" ayetinin anlamı ve yorumu üzerinde durmuşlardır. Bu hususta kendi imamları İmam Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin, Ebu Ca'fer ve Ebu Abdullah'tan bu ayetin Rasulullah'ın ehli beytinden ya da onların tarafdarlanndan olup da onlardan geri kalanlar hakkında ve onların Ehl-i Beyt'e düşmanlık ve Ehl-i Beyt'den yüzçevirmeleri hususunda indirilmiş olduğunu rivayet etmişlerdir. Yine imamlarından yaptıkları bir başka rivayette, buradaki birinci ayetin İmam Mehdi'nin çıkışı ve yeryüzüne mirasçı oluşu hakkındaki fikirleri yer almaktadır. Bu hususta rivayet olunan bir hadiste ise şunlar yer almaktadır. Rasulullah (s) şöyle buyurdu: "Dünyada yalnızca bir gün öylesine uzatılır ki, ehli beytimden bir kimse çıkıp»dünyaya mirasçı olur. İsmi benim ismimdir. Onun gelişine kadar zulüm ve haksızlıklarla dolmuş olan dünyayı O, adaletle dolduracaktır."[176[176]]

Burada, gerek bu ayetlerin yorumlan gerekse iman edip, samimiyetle salih ameller işleyen, namazı kılıp zekatı veren ve Rasul 'e itaat eden müslümanlara yapılan, yeryüzü miraçılığının genişliği hususunun asli mecrasından çıkarılması konusunda tevilinde bu doğrultuda bir yorum yaptıracak ve işi mecrasından uzaklaştıracak herhangi bir faktör yoktur.

Bu ayet, öncekilerden ayn bir konunun başlangıcıdır. [177[177]]

[173[173]] Bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir tefsirleri.

[174[174]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/364-368.

[175[175]] Bkz. Tabresi Bu müfessirin ayetlerin ruhuna uygun geçmiş müfessirlerin geniş yorumlarını rivayet

etmesi önemlidir.

[176[176]] Tac, c. 5, s. 311-312

[177[177]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/368.

58- Ey inananlar, ellerinizin altında bulunan (köleler, hiz-metçijler ve sizden henüz erginliğe ermemiş (çocuk)ler, üç vakitte (odalarınıza girebilmek için) izin istesinler: Sabah namazından önce, öğleden sonra elbisenizi çıkaracağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin üstünüzün açılabileceği üç[178[178]] vakittir. Bunların dışında (hizmetçilerin ve çocukların, izin almadan içeri girmelerinden dolayı) ne size, ne de onlara günah yoktur. (Onlar sizin) yanınızda dolaşırlar, birbirlerinizin yanına girip çıkarsınız. Allah ayetleri size böyle açıklar. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

59- Çocuklarınız ergenlik çağına erdikleri zaman, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi (kendileri de) izin istesinler. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklıyor. Allah bilendir, hikmet[179[179]] sahibidir.

Her iki ayette:

I- Erginlik çağına erişmemiş çocuklann ve kölelerin isteyip de, izin verilmeden üç vakitte yanlarına girmemeleri için müslümanlara emir verilmiştir. Bu vakitler: Sabahtan önce, insanlann hafiflenip rahatlamaları için elbiselerini çıkardıkları öğle vakti ve yatsı namazından sonra. Bu vakitlerin dışında izinsiz yanlarına onların girebilecekleri ifade edilmektedir.

II- Başka bir hüküm de: erginliğe kavuşmuş çocukların diğer insanlar gibi bu üç vaktin dışında dahi izinsiz ebeveynlerinin yanlarına giremeyecekleridir.

III- Bu terbiye ve eğitimin akabinde yüce Allah'ın hakkıyle ilim, hüküm ve hikmet sahibi olduğu, doğrunun ve hikmetin bulunduğu gerçekleri kullarına emrettiği, bütün işlerin sebep ve gerekçelerini bildiği, onlarla uyumlu bir şekilde ayetlerini insanlara açıkladığı gözlenmektedir. [180[180]]

Üç Vakitte İzin İstemek...

Bu iki ayet, yeni bir bölüm açıyor. O ayetlerden sonra indiği, onların tertibine konulduğu ihtimalini taşıyor.

Tefsircilerin rivayet ettiklerine göre birinci ayet, Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'e öğle vakti gönderdiği kölenin hoşlanmadığı bir halde Hz. Ömer'i görmesi münasebetiyle indiği, ya da Esma bint-i Mersed'in kölesinin, onun hoşlanmadığı bir vakitte yanına girmesi üzerine

---

178[178] Hine tedaune siyabekum Öğleden sonra günlük giysilerinizi çıkardığınız zaman.

179[179] Selasü avratin lekum Yani sizin için üç avret. Avret, aslında bir şeyde bulunan bozukluk, kusur, düşmanın girmekten korktuğu yer anlamlarına gelmektedir. Ahzab sûresinin 13 ayetindeki "Şüphesiz evlerimiz avrettir" ifadesi bu mânâyı çağrıştırmaktadır.

180[180] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/369.

Esma'nın Hz. Peygamber'e gelip, "Bizim hizmetçilerimiz ve kölelerimiz hoşlanmadığımız bir zamanda yanımıza giriyorlar." demesi üzerine inmiştir[181[181]].

Rivayetlerin sahih olduğu muhtemeldir. Çünkü Kur'an'ın hukuki ve eğitici hükümleri, daha önce vaki olan bir çok münasebetle, sorulan sorular, istenen fetvalar ve yapılan müracaatlar üzerine değişik şartlarda cevap olarak inerdi. Ne olursa olsun her iki ayet, Rasulullah'a yapılan şikayeti ve onu tamamlayan yönlerini içeren yasal bir açıklamadır.

Bu sûrenin 31. ayetinin, kadının süsünü ve cazip yerlerini ergenlik çağına kavuşmamış çocuklara ve kölelere göstermesinin mubah olduğunu ifade ettiğine dikkat çekmek istiyoruz. Görünen şu ki, bu mübahlık, bunların her zaman izinsiz kadınların yanlarına girme serbestiyetini getirmiş, daha sonra Hz. Peygamber'e yapılan müracaat üzerine durumun düzeltilmesi için ayetler inmiştir. Ayetlerin içerdiği eğitici hükmünün kapsamına hem erkek hem de kadınları alması için kadın-erkek ayırt etmeden mutlak bir ifade kullanılmıştır. Bu öyle iffetli bir tavır takınmayı gerektiriyor.

Ayette geçen "etfal: çocuklar" sözcüğü, mutlak olduğu için, kendilerinden izin istenilen çocuklarıyla ve başkaların çocuklarını ayırtetmeden tümünü kapsamına almaktadır.

"Sizden olan çocuklar ergenlik çağma ulaştığı zaman..." cümlesi de, yanlarına girilenlerin çocukları da olsa ergenlik çağına gelenlerin bu üç vaktin dışında dahi izin istemelerinin gerekli olduğunu ifade ediyor. Ayetlerdeki hitap tarzı sûrenin 27. ayetinde olduğu gibi, kadın ve erkeği kapsamına alacak, yanlarına girilen veya girenlerin kadın ve erkek olduğunu ayırt etmeksizin izin istemenin vacip olduğunu vurgulayacak şekilde mutlak bir mesaj veriyor.

Ayetin iniş sebebi olarak gösterilen Esma'nın rivayeti, zikredilen ayetin açıklamasının gelişme üslubunda dikkat çektiğimiz işaret ve karinelerle bu hususta tercih edilecek bir rivayettir.

İlk bakışta "Sizden ergenlik çağına ermeyenler..." cümlesiyle, "Sizden ergenlik çağına eren çocuklar..." cümlesinin erkek çocukları kastettiği anlaşılıyor ise de konuya dikkatlice bakıldığında her iki cümlenin de hem kız hem de erkek çocukları kapsadığı anlaşılmaktadır. Zira, "ergenlik çağına erme" tabirinin her iki cins için de kullanılması doğrudur.

Erginlik çağına gelmeyen kız çocuklarının bu üç mahrem vakitte, ergenlik çağına gelen kız çocuklarının bu vakitlerin dışında da izin istemelerinin gerekli oluşu, erkek çocuklara nazaran tartışılmaz ve daha öncelikli bir gerçektir. Yanlarına girmeden önce izin isteme ve bir ön iletişim sağlama ile ilgili 27. ayetteki emir, hem erkek hem kadını birden kapsayacak nitelikte mutlaktır. Burada da ilk akla gelen aynı hükmün ifade edilmiş olmasıdır. [182[182]]

181[181] Bkz. Zemaheri, Beğavi ve Hazin.

182[182] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/369-371.

60- Evlenme arzusu kalmamış, oturan (ihtiyar) kadınların, süslerini göstermeye'[183[183]] çalışmayarak, dış örtülerini bırakmalarında'[184[184]] bir sakınca yoktur. Ama sakınmaları, kendileri için daha hayırlıdır. Allah, işitendir, bilendir.

Bu ayette evlerinde oturmuş, evlenmeye umudu kalmamış veya kendileriyle evlenil-meye rağbet gösterilmeyen kadınlara, süs ve cazip yerlerini açmak gibi bir art niyet taşımamak şartıyla dış elbiselerini üzerlerinden çıkarmalarının, bu konuda tam bir hassasiyet göstermemelerinin caiz olduğu gözleniyor. Ama ne olursa olsun örtünme hususunda özen göstermelerinin kendileri için daha hayırlı ve daha güzel olduğu vurgulanmaktadır. Allah (c) her şeyi bilen ve her söyleneni hakkıyla işitendir.

Ayetin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Bu ayetin daha önceki iki ayet ile ilintili olduğu anlaşılıyor. Eksik bırakılanları tamamlama yönüyle kalan kısmının beyan etmesi hususu, 31. ayetin gerektirdiği eğitici hükümlerinden anlaşılmış değildir. Bu ayet, normalde açılması mahzurlu olan yerleri, şeffaf elbiseden görünecek yerlerini örtmesini, süs ve süs yerlerini mahremi olmayanlara açmamasını kadına emrediyor. Ayeti kerime, fitnesinden korkulmayan kadınların diğer kadınlardan farklı olan yönlerine bir evvelki ayetlerde kapalı geçen hususlara kolaylık ve ruhsat bazında açıklık getirmekle birlikte, her halükarda ayet, iffet ve hayanın gereği olan hususa riayet etmenin lüzumuna, zinetini göstermemeye dikkat çekmektedir. Ayetin bittiği son kesit, ayette çekilen dikkatin, sözkonusu kadınların anormal şekilde üzerlerinden elbiseleri atmakla kendilerine yönelecek kınama ve eleştirileri önlemek için olduğu imajını vermektedir.

Tefsircilerin çoğunluğuna göre bu kadınlar, cinsi şehvet sınırını aşmış, yaşlan ilerlemiş kadınlardır. Yüzleri çirkin, cinsel yönden cazibesini yitirmiş, salgın veya daha başka hastalıklara mübtela olmuş kadınlar yaşlan ilerlememiş de olsalar bu katagoriden sayılırlar. Bu ayet, ibaresi ve ruhu itibariyle diğer ayetlerle uyum içinde olsa gerek. Aynı zamanda ayetin, kadının haya ve iffetini koruması, fitne çıkaracak, dillere destan olacak sebeplere tevessül etmemesi gerektiğini içermesi açısından diğer ayetlerle uyuşmaktadır. Başka bir yönden de bu ayet, 31. ayette yüzü örtmenin, peçe takmanın gerekli olmadığı yolundaki anlayışımızı da pekiştirmektedir. Buna göre bu hususta kadınlar iki gruba aynlır:

I. Grup; fitneye sebep verecek olanlardır ki, normalde açılması mahzurlu olan cazip ve süs yerlerini örtmekle emredilmişlerdir.

II. Grup; fitneye sebebiyet verecek pozisyonda olmayan kadınlardır ki, örtünmeleri için şiddet gösterilmemiş, fakat bununla beraber, iffetli ve hayâlı bir tutuma ve itidale davet

---

[183[183]] et-Teberrüc Kasten süslerini göstermek.

[184[184]] En yeda ne Burada dış örtülerini çıkarmak mânâsına kullanılmıştır.

edilmişlerdir. [185[185]]

61- Köre güçlük yoktur. Topala güçlük yoktur. Hastaya güçlük yoktur. Size de kendi evlerinizden, yahut kardeşlerinizin evlerinden, yahut halalarınızın evlerinden, yahut dayılarınızın evlerinden yahut teyzelerinizin evlerinden, yahut anahtarları ellerinizde [186[186]]üzerinize bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman Allah tarafından kutlu, güzel bir yaşama[187[187]] dileği olarak kendinize (Kendinizden olan ev halkına) selam verin. İşte Allah, ayetleri size böyle açıklıyor ki, düşünüp[188[188]] anlayasınız.

Bu ayet kişinin; kendisinin, babasının, annesinin, kardeşinin, bacısının, amcasının, halasının, dayısının, teyzesinin, dostunun ve kölelerinin evlerinden ve de körler topallar ve hastaların bu evlerden yemelerinden duydukları sıkıntıyı, hissettikleri günah kuşkusunu kaldırmaktadır. Ayrıca ayet, insanların toplu veya dağınık şekilde yiyebileceklerini belirtirken, bu konuda selamlaşmaya, mübarek ve hoş bir hayat yaşamaları için dua etmeye teşvik ediyor, hitap ettiği müslüman toplumun ilahi vahyin yüklü olduğu hikmet ve öğretileri anlayabilmeleri için, ayetlerini açıkladığına dikkat çekiyor. [189[189]]

İslam Kolaylık Dinidir

Tefsirciler, ayetin birinci bölümü hakkında özel bir boyutta değişik bir çok söz ve rivayetler ileri sürmüşlerdir.

Denildi ki, sağlıklı kimseler; hastalar, körler ve topallarla yemek yemekten büyükle-niyor ve tiksiniyorlardı. Başka bir rivayete göre bu özürlüler, onların büyüklenme ve tiksinmelerine meydan vermemek için onlarla beraber yemek yemekten sakınıyorlardı.

Diğer bir rivayette ise, sağlıklı olanlar cihada çıkarken evlerinin anahtarlarını cihad-dan geri kalanlara bırakıyor, evlerinde yiyip içmelerine müsade ediyorlardı. Ancak onlar yemekten kaçınıyorlardı.

İlk iki görüş, ayetin ruhu ve siyakıyla en çok uyuşan görüştür. Nitekim akla yatkın olan da budur. Bununla birlikte ayetin genel olarak beraberce yeme içme adabının amaçladığı

[185[185]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/371-372.
[186[186]] Ev ma melektüm mefatihahu Anahtarları ellerinizde olan evler.

[187[187]] Cemian Toplu olarak...

[188[188]] Eştaten Ayrı ayrı olarak...

[189[189]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/373.

ihtimali de uzak değildir. Ayet ayrıca evlere giriş adabı, giyside ve örtünmede riayet edilmesi gereken hususlar üzerinde önemle durmaktadır.

Kur'an-ı Kerim genel prensibi itibariyle meşru mazeret sahiplerine emir ve yasaklar konusunda bir hafiflik ve kolaylık sağladığı gibi, buradaki ayetin zincirleme şeklindeki gelişme üslubu da aynı kolaylık ve hafifliği vurguluyor. Şu bir gerçektir ki, ayet-i kerime gelişme üslubu ve konusu itibariyle önceki ayetlerle ilintili bulunmaktadır. Önceki ayetler gibi insanlarla beraber yaşamanın adab-ı muaşeret kuralını öğretme yöntemini izlemektedir. Ayrıca Kur'an'ın büyük bir prensibi de içerdiği görülmektedir: Bu ve buna benzer olaylarda Kur'an, müslümanlardan zorluğu kaldırmakta, belli bir biçim ve şekle bağlanma şartını getirmeden nefislerin rahatlayacağı şekilde ve imkanların elverdiği ölçüde görevlerini yerine getirme prensibini kendilerine bırakmaktadır. Karşılıklı güzel geçinmeleri, birbirleriyle selamlaşmaları ve güzel temennilerde bulunmaları hususunda dikkat çekmektedir. Çünkü bunlar aralarında sevgi ve muhabbet bağını kuvvetlendirir. Zayıflara karşı şefkatli olmaya, onları ruhen sevindirmeye, özür sahiplerinin yükünü hafifletmeye, onlara karşı hoşgörülü olmaya özendirmektedir. Bütün bunlar Kur'an'ın genel teşrii ilkeleriyle uyum halindedir.

Bu ayeti kerime, önceki üç ayetle birlikte indiği ihtimali dahilinde olmakla, indikleri ortamın şartlan ve konularının benzerliğinden dolayı ayetlerin tertibinde yer almakla birlikte daha sonra inme ihtimali de vardir. Yahut değişik zaman ve şartlarda inmiş, fakat konu bütünlüğü nedeniyle sıralamada yer almıştır.

Ayetin hitabı mutlaktır. Ayetin erkeklere özgü olduğunu ifade eden bir delil yoktur. Yani ayetin içerdiği eğitici, öğretici ve uyarıcı öğretiler erkek kadın iki cinsi birden kapsadığını söylemek mümkündür. Kadınlı erkekli bir sofrada beraberce yemek yemenin bir sakıncası olmadığı ifade ediliyor. Birbirlerine akraba, mahrem veya dost olmalarında fark yoktur. Bu, 31. ayetin ruhundan ilham aldığımız ve onun siyakında ifade ettiğimiz mânâ ile uyum halindedir. Babaların annelerin, kardeşlerin, kızkardeşlerin, amcaların, teyzelerin, dayı ve halaların evlerinin zikredilmesi o günkü müslümanların dağınık durumlarının birleştirilmesi içindir. Evlerin birleştirilmesi ve birlikteliklerinin sağlanması konusunda İslami telkinin süreklilik boyutu kesintisiz devam etmiştir. Çünkü onda, çoğu kez aile ocağını sarsan, onun arılığım bulandıran dedi-kodu gibi ihtilaf sebeplerinden uzak olan sükunet ve rahatlık vardır. [190[190]]

62- "Mü'minler o kimselerdir ki Allah'a ve Peygamberi'ne (gönülden) inanmışlardır, içtimai[191[191]]' bir iş (görüşmek) üzere o (Allah'ın Rasülü) ile beraber bulundukları zaman ondan izin almadan gitmezler. (Ey Muhammed), Senden izin alanlar, işte onlar, Allah'a ve

---

[190[190]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/373-374.
[191[191]] Emrun camian İnsanların toplanıp hazır bulunmalarını gerektiren önemli bir iş.

Rasulü'ne inanan kimselerdir. Bundan dolayı bazı işleri için senden izin istedikleri zaman onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir."

63- Peygamber'in çağırmasını, aranızda herhangi birinizin diğerini çağırması gibi kılmayın. Allah sizden, birbirinin arkasına gizlenerek'[192[192]] sıvışıp'[193[193]] gidenleri biliyor. Ondan dolayı o (Allah Rasulü)'nün emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belanın çarpmasından yahut onlara acı bir azabın uğramasından sakınsınlar."

64- İyi bilin ki göklerde ve yerde olanlar hep Allah'ındır. O, sizin ne üzerinde bulunduğunuzu, (ne yaptığınızı, içinizde nasıl bir niyet taşıdığınızı) bilir. O'na döndürülüp götürüldükleri gün, ne yaptıklarını kendilerine haber verir. Allah, her şeyi bilendir."

Ayetlerin ifade ettiği mânâ açıktır. Bunlarda Allah Rasulü'nün meclisine ve çağrısına karşı mü'minlerin takınması gereken bir takım edebi tavırları sergileyen mesajlar, aynı zamanda onun makam ve otoritesine yaraşır şekilde davranan ashabı yüceltici ifadeler vardır. Çünkü onlar mazeretleri olmadan veya Rasulullah'tan izin isteyip o izin vermeden meclisini terk etmezlerdi.

İşte onlar gerçekten Allah'a ve Rasulü'ne inanmış kimselerdir. Ayrıca bu ayet-i kerimelerde, yakışıksız davranışlarda bulunarak onun meclisinde sıvışıp gidenleri tenkid e-den, dünya ve ahiretleri ile ilgili uyarıcı ifadeler de vardır. Bazı tefsirciler, bu ayetlerin Ahzab Savaşı 'nda hendeklerin kazıldığı bir zamanda indiğini rivayet etmişlerdir. Çünkü o vakit münafıklar gizlice sıvışıp ordudan uzaklaşıyor, Rasulullah'ın emirlerini uygula-mıyorlardı.[194[194]] Tefsircilerin çoğu, Allah Rasulü'nün bütün meclislerini, toplantılarını ve de cuma günü toplantılarını konu edinen genel hükümler olduğunu söylemişlerdir[195[195]]. Bu görüş zikredilen rivayetten daha isabetlidir. Çünkü Ahzab sûresi, nazil olan ayetlerin hikmetlerinin, anlatımım gerektirdiği o vakıanın sahnelerini ve ondaki münafıkların tutumlarım ihtiva etmektedir.

Ancak burada akla gelen ilk şey, ayetlerin, Allah Rasulü'nün oluşturduğu genel bir meclisten veya davet ettiği genel bir toplantıdan bazı müslümanlann ya da kalpleri hastalıklı bazı kişilerin gizlice sıvışıp çıktıkları bir vak'a ile ilintili olarak indiği, bazı müs-lümanlardan veya hasta kalpli insanlardan meydana gelen yakışıksız bir takım davranış tablolarını içerdiği, binaenaleyh her ortama ve her benzer olaya teşmil edilmesi için, tenkid, tebrik ve terbiye

[192[192]] Yetesellim Gizlice çıkarlar.

[193[193]] Livazan Çıkarken görünmemek için birbirleriyle örtünenler. La-zebehu: Örtündü, sığındı, yahut ona yöneldi demektir.

[194[194]] Beğavi

[195[195]] Bkz. Zemahşeri, ibn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri

metodlarını hedeflediği gözleniyor.

Ayetler yeni bir bölüm arzediyor. Fakat dikkatlice bakıldığında, bu ayetlerin Pey-gamber'in meclisinde müslümanlann davranış biçimlerine dair içerdiği talim ve terbiye metodları bakımından geçmiş bölümlerle yakın bir ilişki içinde olduğu görülür. Bu ayetler direkt olarak geçmiş bölümlerden sonra inmemiş olsa da, sözkonusu bölümlerden sonraya yerleştirilmesi, aralarındaki konu bütünlüğü sebebine dayanır.

Müfessirlerin bir kısmı "Peygamber'in çağırmasını, aranızda herhangi birinizin diğerini çağırması gibi kılmayın" cümlesinin, mü'minleri birbirlerini çağırdıkları gibi Peygamberi de ismi ile çağırmalarını menedip, onu konumuna yaraşır biçimde çağırmalarını emrettiğini söylemişlerdir. Bazılarına göre ise bu cümle, Peygamber tarafından genel toplantılara çağrıldıklarında müminlerin bu çağrıya icabet etmelerini ifade etmektedir. Üçüncü bir görüşte ise; Peygamber duasının kendi duaları gibi olmadığına ve o-nun duasının Allah tarafından kabul edildiğine işaret edilerek Peygamberi aleyhlerinde dua ettirmemeleri için mü'minlerin uyarıldığı ifade ediliyor[196[196]]. Her üç görüş de tutarlıdır. Ancak biz burada, ayetlerin mânâ ve ruhuna daha uygun gördüğümüz için ikinci görüşü tercih ediyoruz.

Sonuç olarak bu ayette müslümanların, kendi yöneticileri, büyükleri tarafından genel toplantılara çağrıldıklarında geçerli mazeret durumu hariç- bu çağrıya icabet etmeleri, bu çağnyı hafife alıp terketmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. [197[197]]

[196[196]] Bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir, Tabresi, Zemahşeri ve Kasımı.

[197[197]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/376-377.

FURKAN SÛRESİ

Kur'andaki Sırası, :25

Nüzul Sırası : 38

Ayet Sayısı : 77

İndiği Dönem : Mekke

Surenin Tanıtımı

Sürede, kafirlerin, Hz. Peygamber'e karşı olan sözlü ve fiili tutumlarını anlatan bir çok tablo yer alır. Onlara azarlayıcı ve korkutucu bir saldın söz konusudur. Allah'ın kudretine, büyüklüğüne ve Rabliğine ilişkin kanıtlar getirerek susturucu cevaplar verir. Geçmiş milletlerin başlarına gelen olaylardan öğütler sunulur. Salih mü'minler, onların davranışları ve iyi akibetleri Övülür.

Konuları bakımından bu sûre ile geçen süre arasında nüzul sırasının sıhhatine ilişkin ipucu bulunduğunu mümkün kılan bir uygunluk ve bütünlük bulmak kolay değildir. Sûrenin nazmı düzyazıdan çok vezinli ve uyaklıiığa yakındır. Bölümleri birbiriyle bağlantılıdır. Bu bizi, sûrenin bir anda veya bölümlerinin peşpeşe indiğini söylemeye götürür.

68-70. âyetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir. Fakat bu iki ayetin konu ile yakın ilişkisinden ve Mekke devri üslubunu taşımasından dolayı rivayet şüphelidir. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1. Alemlere uyarıcı olması için kuluna'[2[2]] furkanı[3[3]] indiren pek kutludur[4[4]]'.

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/39.

[2[2]] Ahdihi Hz. Muhammed'in yerine kullanılıp ıştır.

[3[3]] cl-Purkan Sözlük anlamı "ayırt eden" demektir. Fc-re-ka fiilinin maadan olup ayırmak, kesmek anlamındadır. Kur'arfda bir çok anlamlara gelmiştir. Hakkı ve batılı ayırt eden. hakkı açıklayan. Allah'ın yardımı ve desteği anlamlarına gelir. Ayrıca Kur'an'ın yerine veya ona İşaret olarak kullanılmıştır. Mutlak anlamda Allah'ın kitaplarında kinaye olarak ve Musa'nın sahifeleri yerine söylenmiştir. Bu âyette ise Kur'an anlamındadır. Kur'an'dan kinaye olarak kullanıldığında bazen bütünün (mecmuu) zıddı dağılmış ayrık (müferrik) anlamına geldiğine ilişkin de bir görüş vardır. Bu da Kur'an'ın bir anda bütün olarak değil, parça parça indiğini gösterir.

[4[4]] Tebareke İyiliğin artması ve bereketinin büyük olması demek-

tir.

2. Göklerin ve yerin mülkü onundur. O, bir çocuk edin-memişrir, mülkün de ortağı yoktur; her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen [5[5]] vermiştir.

3. Ondan ayrı olarak hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratılan ve kendilerine dahi ne zarar, ne de yarar veremeyen, Öldüremeyen, yaşatamayan (ölüleri diriltip) kaldıramayan [6[6]] bir takım İlahlar edindiler.

Sûre Allah'a övgüyle başlar. Bu başlangıç sigadaki farklılıklara rağmen bu şekilde başlayan .sûrelerdendir.

Birinci âyetteki övgüyü izleyen ikinci âyette Allah'ın bütün insanları uyarmak İçin kulunu elçi olarak göndermesine vurgu yapılır. Onlara gerçek ve hidâyet yolunu açıklar ve oraya çağırır. Allah'ın gökleri ve yerin tek sahibi olduğu ve bu konuda hiç bir ortağı olmadığı, çocuk edinmediği ve herşeyi önce bir Ölçüye göre yarattığı anlatılıyor.

Üçüncü âyette ise. hiç bir şey yaratamayan, kendileri yaratılmış, -bırakın başkalarına- kendilerine dahi bir zarar ve yarar sağlamaya güç yetiremeyen, öldüremeyen ve di-riltemeyen şeyleri ilah edinen inkarcı kâfirlere yönelik bir kınama sözkonusudur. Yine burada, her şeyi yaratan, ortağı olmayan Allah'tan başka ilahlar edinen müşrik ve inkar-cıların tutarsızlıkları sergileniyor.

Ayetlerin bundan sonra kafir ve müşriklerin inkarcı, alaycı ve saldırgan tutumlarını anlatacak âyetler İçin bir giriş niteliği taşıdığı görülüyor. Onların kınama ve saçmalıklarını İçeren âyetlerin etkili bir anlatımı var.

Birinci âyette Hz. Muhammed'in çağrısının tüm zaman ve mekanlardaki bütün insanları kapsadığı ortaya çıkıyor. Bu da Araf .sûresinin 157-158. ayetlerinin ifade ettiği ve bizim de açıkladığımız bir durumdur. Şöyle ki; buradan peygamberin risaletinin evrenselliği, davetinin ilk dönemlerinden beri kesin olduğu çıkartılmaktadır. Sözkonusu ayetlerde bunun tersini iddia edenlere karşı kesin bir karşılık içeriyor. Aynı durum mezkur âyetlerin öncesinde de açıklamıştır. [7[7]]

4. Küfredenler "Bu yalandan'[8[8]] başka bir şey değildir (Mu-hammed} onu uydurdu'[9[9]] Başka bir topluluk da kendisine yardım etti." dediler de kesin bir haksızlığa ve iftiraya vardılar.

[5[5]] Kadderahu takdiran: Onu bir ölçüyle, sağlam ve ince bir şekilde yaratmıştır.

[6[6]] Nüşûran: Burada öldükten sonra dirilme anlamındadır.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/41.
[8[8]] fjk: Yalan demektir.

[9[9]] İfterahu: Onu tasarladı ve türetti.

5. Dediler: "Evvelkilerin masalları'[10[10]] onları yazdırmış[11[11]], sabah akşam onlar kendisine okunuyor"[12[12]]

6. De ki: "Onu göklerdeki ve yerdeki gizleri bilen İndirdi. O çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

Ayetlerde Arap kâfirlerinin sözleri aktarılıyor. Onlar, Peygamberin Kur'an'i uydurarak Allah'a nisbet ettiğini ve ona iftira etliğini, bu noktada ona yardımcı insanların olduğunu, Kur'an'ın öncekilerin kitaplarına, efsanelerine ve kıssalarına dayandığını, Pey-gamber'in bunları birilerine yazdırmış olduğunu, sabah akşam kendisine okunduğunu, O'-nun da bunları insanlara açıkladığını öne sürüyorlardı.

Daha sonra onlara güçlü bir karşılık veriliyor. Onların sözleri zulüm ve çarpıklık olarak niteleniyor ve Kur'an'la peygamber güçlendiriliyor. Kur'an'ın göklerdeki ve yerdeki gizleri bilen, çok bağışlayıcı ve esirgeyici Allah tarafından indirildiği vurgulanıyor.

Ayetlerin bir kısmı geçen bölümle bağlantılıdır. Önceki âyetlerde aptallıkları, hiç bir .şey yaratmayan kendisine yarar ve zararı olmayan ilah edinmeleri işlenmektedir. Kur'an'la ve Nebiyle ilgili bu söylentileri aktarırlar. Böylece delil sağlamlaşir ve güçlü susturucu söz söylenir.

Bu bağlamda "O çok bağışlayan çok esirgeyendir" cümlesi ile, Allah'ın kullarına bağışlayıcı olması ve onlara acıması kastedilir. Bunun için kulunu, onları uyarmak ve hidâyete ulaştırmak için elçi olarak göndermiştir. Böylece kâfirlere söyledikleri sözlere takındıkları tavırları yüzünden belli bir süre verilir. Onlara azab etmekte acele edilmez Bunun da nedeni. "Belki ayetleri düşünürler, bu tavırlarından vazgeçer ve tevbe ederler" diyedir

Kur'an'da pek çok âyet çeşitli inanç sahihlerini Allah'a tevbe etmeye ve hakka dönmeye çağırıyor. Bunubenzerini müfessirlerden biri dışında hepsi söylemişlerdir.[13[13]] [14[14]]

Kur'an Konusunda İnsanların Hz. Muhammed'e Yardımcı Olduklarına İlişkin Kâfirlerin İleri Gelenlerinin İddiası

Müfessirler âyetlerde söz konusu edilen görüşleri Kurcyş müşriklerinden Nadr b. Hars b.

[10[10]] Esatir: Bununla ilgili olarak Kalem süresindeki açılamaya bakiniz.

[11[11]] ktetebehâ Zemahşcri'nin Keşşafında geçtiği gibi birisinden yazmasını istemek anlamındadır.

[12[12]] Tt'imlâ: Tilavet ediliyor ve okunuyor anlamındadır.

[13[13]] Bkz. Ibn Kesir. Tabersi. Zemahşeri Tefsirleri.
[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/39.

Abdüddar ve arkadaşlarına isnat ederler. Onlar Muhammed (s)'in Mekke'deki Yahudilerden ve bir kısım Hristiyan kişilerden öğrenim gördüğünü iddia ederler. Bunlar köle veya ustalık yapan kişilerdir. Örneğin Bizanslı Cibra ve Yesar, Habeşli büyücü Ubeyd b. Hadi*. Bu kişiler yanlarında bulunan kutsal metinleri -güya- yazdırıyordu.

Âyetler kâfirlerin bu savlarına güçlü bir cevab vermiştir. Rabbani vahy, âyetlerle onların sözlerini kayıt altına almış ve insanlara açıktan bunları okumuştur. Kâfirler de bunu işitmekledir. Bu ve O ikisi birlikle Peygamber'e yardım etti denilen kâfirlerle bunu savunanlar, okunanları duyuyorlar.

Nahl sûresinin 103. âyetinde bir kez daha bir kişinin peygambere yardımcı olduğunu ve ona öğrettiği İddia ettiklerini belirtir. "Biz onların 'Ona bir insan öğretiyor!' dediklerini biliyoruz. Haktan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili acemi (yabancı, açık değil) bu ise apaçık Arapça bir dildir.'' Müfessirler bu kişinin bu âyetin siyakında da olduğu gibi Cibr ve Yesar ismini zikretmişlerdir.[15[15]] Bu âyet de birinci âyet gibi güçlü ve susturucu bir cevab içeriyor. Şöyle ki, ayetler kâfirlerin sözünü aktarmakta ve onu duyacakları şekilde açıktan yalanlamakla. Nebi'ye öğretiyor dedikleri kişi de bunu işitmekledir. Bunun yanında kişinin kimliği anlatılır. Onun dilinin yabancı olduğu, Pey-gamber'in ondan ders alma ihtimalinin olmadığı, çünkü onun Kuran'dan okuduğunun apaçık Arapça olduğu belirtilir.

Kâfirler peygamberi, Mekke halkından olmayan aydınlar, entcllektüeller ve önceki kitaplara muttali olanlarla toplantılar yaptığını gömıeselerdi. bu iddiayı ortaya atmazlardı ve '"böyle bir şey vuku bulmuş olabilir" şeklinde de bir görüş vardır. Mekki Kur'an'da bir çok âyet ilim ve kitab verilenleri (ehl-i kitab) Övmüştür. Onları tanık tutmuş ve Nebiye inenden dolayı sevindiklerini belirtmiştir. Onların şehadetleri gerçektir. Hz. Mu-hammed'in risaletini tasdik etmişlerdir. Buna örnek olarak Kasas sûresinde "Bundan önce kendilerine kitab verdiklerimiz (Kur'an)'a inanırlar. Onlara okunduğu zaman: Ona inandık. O Rabbimizden gelen gerçektir... Zaten biz ondan önce de rnüslümanlar ıdik. derler"[16[16]] İsra sûresinde de: "De ki: 'Siz ister ona inanın, ister inanmayın. O, daha

önce kendilerine ilim verilenlere okunduğu zaman onlar, derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar. Rabbimizin şanı yücedir. Gerçekten Rahbimizin sözü mutlaka yerine getirilir!" derler. Ağlayarak çeneleri üstüne kapanırlar ve Kur'an onların derin .saygısını arttırır'[17[17]]

Ankebut sûresinin 47. âyetinde de bu hususa "Biz kitabı samı böylece indirdik. Ken-di/crİ/ıc kitap verdiklerimiz ona inanır. Şunlardan da ona inananlar vardır. Ayetlerimizi kafirler (nankörler }den başkası İnkar etmezler" şeklinde değinilir.

[15[15]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabersi, Zemahşeri. Hazin Tefsirleri

[16[16]] Bkz Kaç^ae Koaı

[17[17]] Bkz. İsra Suresi. 107-109

En'am sûresinde "Allah size kitabı açıklanmış olarak indirmiş iken ben ondan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitab verdiklerimiz, O'nun gerçeklen Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler. Onun için hiç kuşkulananlardan olma" 18[18]

Rad sûresinde "kendilerine kitab verdiğimiz kimseler sana indirilenden dolayı sevinirler." âyetlcride konuyla alakalıdır.19[19]

Bu âyetlerde bahsedilenlerden birinin Peygamberlikten önce de Hz. Muhammed ile ilişkide olması mümkündür. Üstelik onun bizzat önceki kitapları okuyanlara uğrayıp okunanı dinlediği rivayet edilmiştir.20[20]

Ne var ki bütün bunlar kafirlerin iddialarının doğruluğunu değil, aksine tezlerinin zayıflığını ortaya koymaktadır. Onların büyük çoğunluğu, ehli kitabın bir bölümünün Kur'anfi ve Hz. Muhammed'in risaletini onaylamalarını delil olarak gösterdiler ve -bir kısmının- Peygambere itaat etmelerinden dolayı kâfirler, bunları peygamberin öğretmeni ojarak nitelediler. Bizzat âyetlerin anlattıklarına hepsi inandılar, doğruladılar, boyun eğdiler ve sevindiler. Bu da onların kendilerini inanan ve tasaikçi kılan şeyin Nübüvvetin belirtilerinin doğruluğu olduğunu gösterir.

Yine Kur'an ve önceki kitaplar arasında ilkelerde ve haberlerde görülen benzerlikler, kâfirlerin iddialarını destekliyor denilmiştir. Kur'an'dan, pek çok âyette aktarıldığı gibi eskilerin masalları diye söz etmişlerdir. Bu, Kur'an'ın, onların yalanlamalarım ortadan kaldıracak bir durum değildir. Hatta Kur'an'ın peygamberin eski ve yeni ahit metinlerinin içeriğinden haberdar olduğunu kabul etmesi dahi durumu değiştirmez.

Kur'an'ın bölümlerinin amacı tarihi bütünüyle anlatmak, olayları derlemek veya şe-riatlerî ve ilkeleri tekrarlamak değildir. Onlar Allah'a ve salih amelde bulunmaya canlı ve coşkulu bir çağrıdır. Özde önceki peygamberlerin çağrılarıyla birdir. Onlar gibi Allah'tan ve onun vahyinden kaynaklanır. Nisa süresindeki şu âyetler buna dikkat çekmiştir:

"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyclliğimiz gibi. sana da vahyet-lik. Nitekim İbrahim'e. İsmail'e. İshak'a. Yakub'a, sıbllara {Yakuboğuliarına) İsa'ya,

Eyyub'a. Yunus'a. Harun'a. Süleyman'a da vahyetmiş ve Davud'a da Zebur'u vermiş-lik Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de (vahyetmiş-lik) Ve Allah Musa ile de konuşmuştu. (Bunları) müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak (gönderdik) ki elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah üstündür. Hüküm ve hikmet sahibidir. Allah, sana indirdiğini kendi bilgisiyle indirmiş oldućuna tanıklık eder.

18[18] Bkz. Enam Suresi, 114

19[19] Bkz. Rad Suresi. 36

20[20] Bkz. Hazin Tefsiri

Melekler de buna tanıklık ederler. Allah'ın tanıklığı da (bîr şeyin gerçekliği için) kâfidir.[21[21]]

Bu konuda Şura sûresinin 13. âyetinde ise şöyle dinmektedir: "O size, dinden Nuh'a tavsiye etliğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat (hukuk düzeni) yaptı. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa (tefrikaya) düşmeyin. Fakat müşriklere, bu davet ettiğin emir ağır geldi; Allah ona dilediklerini seçecek ve yüz tutanları ona hidâyet erdirecektir."

Vahyin hikmetinin gereği olarak; öncekilerin kıssa ve haberlerindeki örneklemeleri, hatırlatıcı, öğüt verici, uyarıcı ve müjdeleyici araçlarla anlatımı güçlendirilmiştir. Bunlar Kur'an dinlcyicisinec biliniyordu veya peygamber asrında ve çevresinde olmakta olan olaylardı. [22[22]]

Rasulullah(S)'A Dil Uzatan Çağdaş Müfteriler

Son dönemlerde fanatik yazarların; kâfirlerin peygambere Kur'arfm iftira olarak nisbet etmeleri karşısında Kur'ari'in onlara susturucu, göğsün derinliklerine etki eden eevabıyla yetinmemden şaşılacak bir şeydir.

Bununla ilgili olarak şu âyetlere bakalım: Ahkâf sûresinde: "Yoksa 'Onu uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer ben onu uydurmuşşafh, Allah'tan gelecek cezaya karşı sizin bana hiç bir yararınız olmaz. O, sizin yaptığınız taşkınlığı daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda O'nun şahit olması yeler. O. bağışlayan, esirgeyendir.[23[23]]

Şura sûresinde "Yoksa Allah'a yalan uydurdu mu diyorlar? (Öyle bir durumda) Allah dile.se senin kalbine mühür basar; batılı mahveder, hakkı sözleriyle yerleştirir. Şüphesiz O göğüslerin özünü bilir.[24[24]]

Nisa sûresinde: "'Allah, sana indirdiğini kendi İlmiyle indirmiş olduğuna tanıklık eder. Meleklerde tanıklık eder. Tanık olarak Allah yeter.[25[25]]

bn am sûresinde: "Allah'a karşı yalan uydurandan ya da kendisine bir şey vahyedil-memışkcn "Bana da valıyolundu" diyenden ve ben de Allah'ın indirdiği gibi indireceğim

---

[21[21]] Nisa Suresi, 163. 16

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/43-45.
[23[23]] Ahkaf suresi. 8

[24[24]] Şura suresi, 24

[25[25]] Nisa suresi, 166

Nisa suresi, 166

diyenden daha zalim kim olabilir..[26[26]]

Bu fanatik yazarlar, cahil Arab kafirlerin Muhammedi rişafel konusunda söylediklerini yinelemektedirler. DÜalisi karmaşaların clkisindcdirler. Bu risaietin özüne dokunamadılar. Ve saflığı orladan kaldıramadilar.

Kutsal metinlerde yer alan ilkeler ve olayların bir çoğunda Kur'an'la benzerlik gördüler. Bundan dolayı Kur'an'ın onlardan bir alınlı olduğunu ileri sürdüler. Onlardan önce bu tutarsız savı kâfir Arablar ileri sürmüş, Kur'an'da onlara daha önceleri açıkladığımız gibi güçlü cevaplar vermiştir.

Kur'an'ın bir çok âyetinde söz konusu uygunluğu bildirmesini görmezlikten geldiler. Kur'an bunların kutsal metinlerden bir iktibas olduğu düşüncesiyle değil önceki peygamberlere indirildiği gibi Hz. Muhammed'e indirilen bir vahiy olduğu kabulüyle hareket eder. Bakara sûresinde bu gerçeğe işaret edilir. "Sizin yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirmiş bulunduğuma inanın ve onu inkâr edenlerin ilki siz olmayın; benim âyetlerimi birkaç paraya salmayın ve benden sakının.[27[27]]

Nisa, 163-166 ve Şura 13. âyet bu bağlamda değerlendirilebilir. Biraz Önce bu âyetleri aktarrnıgtık. Ayrıca zahiri olarak Kur'an'la, eski tarihi olaylarla ilgili bu gün bilinenler arasındaki farklılığa da dayandılar. Bundan dolayı, O'nun hayalle karışık ve tahrif olarak halk arasında yaygın anlatılardan derlendiğini söylemişlerdir. Ancak onlar bunun yüce ve ruhani risaletin özüne zarar vermeyen {ikinci derecede öneme sahip) ayrıntı işlerden ve hiçbir halde Kur'an vahyini bozmadığı durumları bilmezlikten geldiler. Halbuki Kur'an, kıssalarda olayların ve hadiselerin tarihini amaçlamaz. Kur'an'ın amacı, öğüt vermek, ibret, hatırlatma, örnekleme yapmaktır. Bu amaç. kıssaların ve olayların din ley en I erce bilinir olduğunda gerçekleşir. Burada bunun tersine bir kanıt yoktur.

Bu hususu Kur'an'da pek çok âyet destekler. Ankebut .sûresi 38. âyet buna bir örnektir. "Ad'a da. Semud'a da (azabımızı göndermiştik) ki size bunlar meskenlerinden (harabeler) belli olmaktadır. Şeytan onlara amellerini güzel göstermişti de kendilerini yoldan çevirmişti. Halbuki gözleri açık adamlar idiler."

Furkan sûresinde "Bela yağmuruna tutulan kente vardılar. Onun durumunu görmüyorlar mıydı? Hayır onlar tekrar dirilip kalkmayı ummuyorlar.[28[28]]

Rum sûresinde "Yeryüzünde gezmediler mi ki. kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Toprağı alt-üst etmişler ve onu, bunların imar

---

[26[26]] Enam suresi 93

[27[27]] Bakara suresi, 41

[28[28]] Furkan suresi, 40

ettiklerinden daha çok imar dinişlerdi. Onlara da elçileri delillerle gelmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı[29[29]] ve Fecr sûresinde "Görmedin mi Rabbin ne yaptı Ad'e. Yüksek sütunlu İrem'e? Ki ülkeler arasında onun eşi yaratılmamıştı. Vadi'de kayaları oyan Semud'a, Ve kazıklar sahibi Firavun'a?[30[30]]denilmektedir.

Olaylar bakımından Kur'an'la kutsal kitaplar arasındaki farklılığa dayanarak Kur'an'in tahrif olduğunu savundular. Bununla birlikte hiç kimse Kur'an'da, kutsal metinlerde ve Hz. Muhammed zamanında mevcut olup da kaybolan sahifelerde yer alan şeylerin olma ihtimalini hiç kimse yok sayamaz. Biz şuna inanıyoruz ki kutsal metinlerdeki bir çok ibarenin gösterdiği gibi Nebi'dcn önce pek çok kutsal metin kaybolmuştu. Bu gün yaygın olmadığı halde bu metinlere atıflarda bulunuluyor[31[31]].

Biz cevap kabilinden diyoruz ki: Peygambcr'in bunu uydurmuş olması makul değildir. Çünkü buna teknik olarak ihtiyaç duymuyordu. Kur ani bağlam, ona ihtiyaç duymadan da dosdoğru olmaya devam eder.

^•Peygamber bir çok yolculuk yaptı. Buralarda yaptığı konuşmaları korudu. Kutsal kitaplarının içeriğinden duyduklarını zihnine topladı. Ve bunlardan Kur'an'i derledi." deniliyorsa; biz de deriz ki; bu tutarsız bir sözdür. Çünkü Kur'an yukarıda belirttiğimiz cibi olayları, tabloları ve algılamaları aktarmayı amaçlamam ıştır. Onun amacı Allah'a ve salih amelde bulunmaya çağırmaktır. Kur'an. özde önceki elçilerin davetiyle aynıdır. Onları tamamlar. Hepsi Rabbani vahiyden neşet etmiştir.

Onlar, söylediklerinde tutarsız olmalarının da ötesinde. Muhammed'e ait Kur'ani risaletin özüne dokunmayıp, ikinci dereceden ayrıntılar üzerinde duran tartışmaları gündeme getirmekledirler. Kur'an müteşabihler konusunda tanışanları uyarmıştır Kıssalar, tablolar ve anlatımlar da bu kapsamdadır. Sağlam (muhkem) Kur'anî ilkelerden doğan ışığı göremediler. Onlar Al-i İmran sûresinin 7. âyetinde belirtildiği gibi fitne çıkarmak, kötü niyetle büyüklenmek isliyorlar. "Kitabı sana O indirdi. Onun bazı âyetleri muhkemdir. Bunlar kitabın anasıdir. Diğerleri de müteşabih. Kalblerinde eğrilik olanlar fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için müteşabihlerin peşine düşerler..."

Garib bir şekilde Hz. Muhammed'i inkâr eden Arapların büyük çoğunluğu, peygamberlerin nübüvvetine, önemine ve Allah'ın onlara vahiy gönderdiklerine inandıklarını iddia etmelerine karşılık Arap bir Peygamberi inkâr etmekle çelişkiye düşüyorlar. Onun daveti

---

[29[29]] Rum suresi, 9

[30[30]] Fecr suresi,

[31[31]] Bkz. M. İzzet Derveze: Tarihu Beni israil min

esfarihim s. 6-11 (Kendi kitaplarında İsrailoğullannın tarihi)

kendinden önceki Peygamberlerin çağrısı gibidir. Allah'ın birliğine, eksikliklerden uzak tutmaya sonra hayra, iyiliği emretmeye, kötülükten sakındırmaya çağırır. Adaleti, hakkı, iyiliği, yardımlaşmayı ve doğruluğu tavsiye eder. Kötülüklerden ve çirkin şeylerden uzaklaşmayı emreder.

Allah'ın vahyinde bütün bu haber verilenler Önceki Peygamberlere gönderilen vahiylere benzer. Kur'an O elçileri ve kitaplarını onaylar. Onları tanımayı ve iman etmeyi emreder. Kur'an'daki muhkem lerimiyie. Kur'an'ın kastedildiğini Sad sûresinin tefsirini yaparken belirtmiştik.

Müslüman olmayanlardan, bilinci yerinde olan ve heva, heves, taassup ve inattan uzak herhangi bir kişi. Kur'an'ın Önünden ve arkasından batılın girmediğini, hikmet sa-bibinden nazil olduğunu, yüce İlkeler İçerdiğini inkâr edemez.

Onlar yine Kur'an'm Peygamber"! gören ve hem Mekke, hem de Medine döneminde Kıır'an'ı dinleyen Ehli Krtab'ı şâhid gösterdiğini bilmezlikten geldiler. Niyetleri iyi, vicdanları temiz olanlar; kinden, taassuptan, kibirden kendilerini soyutlayanlar, İnatçılık etmeyenler, samimi bir şekilde ona iman edenler ve rnüteşâbihal hakkında tanışmayanlar da buna şahitlik ettiler. Burada özellikle o dönemlerde imkânsızlıklardan dolayı bir baskı ve zorlama ihtimali yoktur. Bilakis onlar Hz. Muhammed'in peygamberliğin doğruluğunun kanıtlarına, haktan isitliklertnc. sonra kendi kitaplarındaki Özelliklerle Hz. Muhaımııcd'in özellikleri arasında gördükleri A'raf sûresinsinin 7. âyetinde bu durum şöyle belirtilmiştir. "Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları O elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. O ki iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helal, çirkin şeyleri haram kılar; üzerlerindeki ağırlıkları, sırllarındaki zincirleri kaldırıp atar." Bunun kanalarını İsra (107-109). Kasas (51-52), Ahkaf (10), Ankebut (47), En'am (114), Ra'd (36) âyetlerine değinirken de göstermiştik.

Mekke'deki Kilab Ehii'nin iman ve tasdik hareketlerinin benzerlerini Medine'de de görmekleyiz. Al-i îınran sûresinde belirtildiği gibi "Kitab Ehli'nden öyleleri var ki. Allah'a inanırlar, size indirilene ve kendilerine indirilene inanırlar. Allah'a karşı saygılıdırlar. Allah'ın ayetlerini bir kaç paraya salmazlar. Onların ödülü de Rableri kalındadır. Şüphesiz Allah hesabı çabuk görendir. [32][32]

Nisa sûresinde: "Fakal içlerinde ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. O namazı kılanlar, zekatı verenler Allah'a ve ahirel gününe inananlar var ya. işte onlara büyük bir ödül vereceğiz.[33][33]

Maidc süresindeki âyetlere ise "... inananlara sevgice en yakınları da 'Biz Hristiyan-larız'

---

[32][32] Afi İmran suresi. 199

[33][33] Nisa suresi, 162

diyenleri bulursun. Çünkü onların içlerinde keşişler ve ralıibler vardır ve onlar büyüklük (istikbar) taslamazlar. Ra'sul'e indirileni dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz inandık, bizi şahitlerle beraber yaz.[34[34]]

Şu da bir gerçektir ki. Hz. Peygamber zamanında Ehli Kitap'lan bir grub, onun nübüvvetini ve ona indirilen Kıır'an'ı. inatlarını bastıramayan, bencilliklerinden ve çeke-mcmezliklcrinden ıızaklaşamayan alim ve ruhbanlarının etkisiyle inkâr eltiler. Gerçeği ve doğru yolu görmekten, elçiye ve kitaba tabi olmaktan geri durdular. Onların bu durumunu aynı anda bir çok âyel belirtmiştir. Örneğin Bakara .sûresinde; "Ne zaman ki onlara Allah kalından, yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir kiiap geldi, daha Önce inkâr edenlere [35[35]] karşı yardım isteyip dururlarken o bildikleri kendilerine gelince onu inkâr ettiler:

artık Allah'ın laneti, inkarcıların üzerine olsun. Allah'ın kullarından dilediğine lütfuyla (vahiy) indirmesini çekemeyecek. Allah'ın İndirdiğini inkâr etmek için kendilerini ne alçak seye sattılar da gazab üstüne gazaba uğradılar. İnkâr edenler için alçaltıcı bir azab vardır"[36[36]]

Bu sûrenin 101. âyetinde ise: "Allah tarafından kendilerine yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir elçi gelince, kitap verilenlerden bir grup. Allah'ın Kitabını sanki bilmiyorlarmış gibi, sırtlarının arkasına attılar." ve 109. âyette ise"Kilap sahiplerinden çoğu, mercek kendilerine besbelli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan dolayı sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler..." buyrulmakladır.

Buna benzer âyetler Al-İ İmran sûresinde de vardır: '"Kitap ehlinden bir grup istedi ki sizi saptırsınlar. Onlar sadece kendilerini saptırıyorlar. Fakat farkında değiller. Ey kitap ehli, (gerçeği) gördüğünüz halde, niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz. Ey kitap ehli, niçin hakkı bâtıla karıştırıyor ve bile bile gerçeği gizliyorsunuz. Kilap ehlinden bir grup dedi ki: "İnsanlara indirilmiş olana, günün önünde inanın, sonunda inkâr edin; belki dönerler.'[37[37]] Tevbe sûresinde bununla ilgili olarak "Hahamlarını ve rahiblerini Allah'tan ayrı rabler edindiler. Meryem oğlu Mesih'i de öyle. Oysa kendilerine yalnız tek ilah olan Allah'a kulluk etmeleri emredilmişti. Ondan başka İlah yoktur. O. onların or-lak koştuklarından uzaktır. Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki kâfirler hoşlanmasa da Allah, mutlaka nurunu tamamlamak ister. O. elçisini hidâyetle ve hak dinle gönderdi ki ortak koşanlar hoşlanmasa da onu bütün dinlerin üstüne çıkarsın. Ey inananlar, hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu, insanların mallarım ve haksızlıkla yerler ve (insanları) Allah yolundan

---

[34[34]] Maide suresi, 82-84

[35[35]] Yahudiler, Peygamber (s) gelmezden önce kitaplarında yakında bir Arap peygamberin gönderileceğinin yazıldığını, kendilerinin söylüyorlardı. Onların bunu söylemekteki amaçları, Araplara üstünlük sağlamak ve onlara karşı övünmekti. Bkz. Taberi, İbn Kesir. Beğavi, Nezar, Tabersi ilgili ayetler.

[36[36]] Bakara suresi. 89-90

[37[37]] Ali İmran, 69-72

çevirirler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayan kır var ya. İşte onlara acı bir azabı müjdele![38][38]

Bu meselede önemli bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. O da "ellerinde doğrulayıcı ifadesinde Kur'aıvın ne kastettiğidir. Buradaki amaç; kaynağın tekliğinde, esaslarda ve İlkelerdeki uygunluktadır. Kaynağın tekliğidir. Metinlerini biraz Önce aktardığımız Nisa 163 ve Şura 13. âyetlerinin değindiği içerik de bununla ilgilidir.

Bu noktada Kuran'da yer alan hususlarla kutsal kitaplardakî hususlar arasında bir çelişiklik varsa eğer bu, kutsal metinlerin bozulmayan ve değişikliğe uğradığı anlamına gelir. Bunlar Ehli Kitap ulemasının kötü niyetli yorumcularından, aralarında vuku bulan ihtilaf, niza ve sapıklıktan kaynaklanabilir. Veya bir çok Kur'an âyetinde vurgulandığı gibi kitablardan yanlarında olanları gizlemelerinden de olabilir. Bakara süresindeki ayeiler buna işaret eder. "Şimdi siz. bunların size inanmalarını mı umuyorsunuz? Oysa bunlardan bir grub vardı ki Allah'ın sözünü işitirlerdi de düşünüp akıl erdirdikten sonra, bile bile onu değiştirirlerdi. İnananlara rastladıkları zaman 'inandık" derler; birbirleriyleiz kaldıkları zaman: 'Allah'ın size açtığını onlara söylüyorsunuz ki, onu Rabbimiz katında .sizin aleyhinizde delil olarak mı kullansınlar? Aklınızı kullanmıyor musunuz derler. Bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilir. Onların içinde bir de ümmiler var ki kitabı bilmezler, bütün bildikleri birtakım kuruntulardır; onlar sadece zan içinde bulunurlar. Vay haline o kimselerin ki, kitabı elleriyle yazıp, az bir paraya satmak için "Bu Allah kalındandır" derler? Ellerinin yazdığından ötürü vay haline onların!'' {Bakara: 75-79) Yine aynı sûrede ''Yahudiler: "Hnsliyanlar, bir temel üzerinde değiller'" dediler. Hnstiyanlar da: Yahudiler bir temel üzerinde değiller," dediler. Oysa hepsi de kitabı okuyorlar. Bilmeyenler de tıpkı onların dedikleri gibi demişlerdi. Artık Allah, ayrılığa düştükleri şey hakkında kıyamet günü oralarında hüküm verecektir. (Bakara; 113) 'İşte biz, o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık. Allah onlardan kimiyle konuştu. Kimini de derecelerle yükseltti. Meryem oğlu İsa'yada açık deliller verdik ve onu Ruh'ul Kud'üs (Cebrail) ile destekledik, Allah dileseydi, onların arkasından gelen milletler, kendilerine açık delliler geldikten sonra birbirlerini Öldürmezler-di. Fakat ihtilafa düştüler, onlardan kimi inandı, kimi de inkar etti. Allah dileseydi, birbirlerini Öldürmezlerdi. Ama Allah dilediğini yapar. (2/253) "İnsanlar bir tek ümmet idi. Allah peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcıar olarak gönderdi; onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetmek üzere, içinde gerçekleri taşıyan kitabı indirdi Oysa kendilerine açık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan ötürü onda (kiiab) anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Alllah, kendi izniyle inananları, onların üzerinde ihtilaf ettikleri gerçeğe iletti. Allah dilediğini doğru yola iletir. (2/213)

Buna benzer âycllcr Al-i İmran sûresinde de vardır: "'Allah katında din, İslam'dır. Kilab verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki aşırılıktan ötürü, ayrılığa

---

[38][38] Tevbe suresi, 31-34

düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse bilsin ki Allah hesabı çabuk görendir. Seninle tartışmaya girişirlerse de kıV'Ben de kendimi Allah'a teslim ettim. Bana uyanlar da." Kendilerine Kitab verilenlere ve ümmilcre de ki: "Siz de İslam oldunuz mu?" Eğer İslam oldularsa doğru yolu bulurlar. Yok eğer dönerlerse, sana düşen, yalnız duyunnaktır. Allah kullarını görmektedir.39[39]

"Onlardan bir grup var ki kitapta olmayan bir .şeyi, Siz kitaptan sanasınız diye dillerini kitaba eğip bükerler. "O, Allah kalındandır." derler. Oysa O, Allah katından değildir. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.40[40] Maide sûresinde de benzer âyetler vardır. "Sözlerini bozdukları için onlan lanetledik ve kalplerini katılaşlırdık. Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar, uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, sürekli onlardan hainlik görürsün. Yine de onları affet, aldırma. Çünkü Allah güzel davrananları sever. "Biz Hristiyanız diyenlerin de sözünü almıştık, ama uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. Bu yüzden kıyamet gününe kadar aralarına-düşmanlık ve kin sal-dik. Yakında Allah, onlara ne yaptıklarını haber verecektir. Ey kitap ehli, elçimiz size çeldi. Kitaptan gizlediğiniz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. Onunla Allah, rızasının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletir ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletir.41[41]

Şura sûresinde de "Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çeke-memezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer belli bir süreye kadar, Rabbinden bir söz seçmemiş olmasaydı, aralarında hüküm verilirdi. Onlardan sonra kitaba varis kılınanlar ondan kuşku veren bir şüphe içindedirler. Bundan dolayı sen davet et ve emrolunduğun cibi doeru ol; onların keyiflerine uyma ve de ki: Bu Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de rabbimiz, sizin de rabbi-nizdir. Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size aittir. Bizimle sizin aranızda bir tartışma yoktur. Allah aramızı bulur, dönüş de O'nadır.42[42]

Zuhruf sûresinde "İsa açık delillerle gelince dedi ki: "Ben size hikmet getirdim ve ayrılığa düştüğünüz şeylerden bir kısmını açıklamak için (geldim) Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Allah, işte benim de Rabbim. sizin de Rabbiniz O'dur. O'na kulluk edin. doğru yol budur."Aralarından çıkan partiler, birbiriyle ihtilafa düştüler. Acı bir günün azabından vay o zulmedenlerin haline43[43]

Bütün bunlardan Allah'ın Hz. Muhammed'i ümmî ve bütün insanlara elçi olarak

---

39[39] Ali İmran suresi, 19-20

40[40] Ali İmran suresi, 78

41[41] Maide suresi, 13-16

42[42] Şura suresi, 14-15

43[43] Zuhrufsuresi 63-65

göndermesinin, O"nun hikmeti ve rahmetinin bir gereği olduğu ortaya çıkmaktadır. Kuran da, O'na insanlığın dinini tamamlamak için indirilmiştir ki böylece İslam bütün insanlığın dini olsun. Bir çok âyette bu husus yer almıştır. Tevbe sûresinin **32. 33.** âyetlerinde aynı husus ifade edilmiştir. "Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Halbuki, kâfirler hoşlanmasa da Allah mutlaka nurunu tamamlamak ister. O, elçisini hidâyetle ve hak dinle gönderdi ki ortak koşanlar hoşlanmasa da onu bütün dinlerden üstün kılsın."

Böylece Kuran önceki kitapların tahrife, değişime ve kötü yoruma uğrayan ilkelerini düzeltsin. Bunları korusun ve bu ilkeler için başvuru kaynağı olsun. Yukarıda bir çok âyette bunları açıklamıştık. "Sana da kendinden önceki kitapları doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak bu kitabı gerçekle indirdik. Artık onların aralarında Allah'ın in-dirdigiyle hükmet ve sana gelen gerçekten ayrılıp keyiflerine uyma![44[44]]

Bu Kur'an, İsrailoğullarına, kendilerinin ayrılığa düştükleri şeylerin bir çoğunu anlatıyor. Ve elbette O, mü'minlere bir yol gösterici ve rahmettir.[45[45]]

Bütün bu anlalılanlann konusu. Enbiya sûresinin 107. âyetinde ifadesini bulur. "Bizseni ancak alenilere rahmet olarak gönderdik." [46[46]]

"İktetebeha" (Yazdırttı) Ve "Tümla Aleyhi" (Kendisine Okunuyor) İfadelerinin Anlamı

Kur'an'da beş âyette söz konusu edilen "iktetebeha" ifadelerinin içerdiği kavram, anlamı açıkça anlaşıldığı gibi. peygamberin okumadığı ve yazmadığına delalet etmektedir. Bu kanıt çok açık bir biçimde Ankebul sûresinin 48. âyetinde de yer alır. "Sen bundan önce bir kitap okumuyordun, elinle de onu yazmıyordun, öyle olsaydı o zaman ip-lalcilcr kuşkulanırlardı'".[47[47]]

7. "Bu elçiye ne oluyor ki yemek yiyor, çarşılarda geziyor? Ona kendisiyle beraber uyarıcı olacak bir melek indirilme-li değil miydi?[48[48]]'dediler.

8. "Yahut üstüne bir hazine atılmalı, yahut kendisinin, ürününden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil mi?" ve zalimler; "Siz, başka değil, sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz", dediler.

[44[44]] Maide suresi, 48

[45[45]] Nem! suresi, 76-77

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/45-52.
[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/52.
[48[48]] Levlâ: Burada "değil mj'> niçin... değil?" anlamında, meydan okumak için kullanılmıştır.

9. Bak, senin için nasıl benzetmeler yaptılar da saptılar. Artık bîr daha yolu[49[49]] bulamazlar.

10. Yücedir, O ki dilerse sana bundan daha hayırlısını, alt taraflarından ırmaklar akan bahçeleri verir. Ve senin için saraylar yapar.

Âyetlerde kâfirlerin söyledikleri sözlerle; Pcygamber'in risalet davası karşısında yaşadıkları şaşkınlığı belirten anlatım söz konusu edilir. Onlara göre Hz. Muhammed gerçeklen Allah'ın bir elçisi idiyse neden diğer insanların yaptığı gibi yemek yiyor, sokaklarda geziyordu? Onun davasını güçlendirecek bir şey istiyorlar. Onu destekleyecek bir melek indirmesini söyleyerek meydan okuyorlar. Ona. kendisinden infak edeceği bir hazine verilmesini veya onun için meyvelerinden yiyecekleri bir bahçe yaratılmasını isterler. Aynı şekilde O müşrikler Pcygamber'i doğrulayan mü'minlerc de: "'Siz büyünün elkisi altında kalmış bir adamın söylediği ve çağırdığı şeye uyuyorsunuz" derler.

Son iki âyet ise Peygamber'e güven verici bir hitapta bulunulur, muhataplara susturucu bir cevap içerir. Onlar buna benzer sözler ve meydan okumalarla hak ve hidâyet yolundan uzaklaştılar ve ona ulaşmaya da güç yetiremezler. Eğer Allah istese en güzel ve en büyük köşk ve bahçeleri ona verir. O. bütün kâinatın yaratıcısıdır. Durumun tabiatı gereği, onu bundan kimse aciz bırakamaz.

Ayetlerin önceki bölümle bağlantısı açıktır ve bir bütünlük söz konusudur. Bu âyetler hepsi birden bir bütün olarak inebileceği gibi, ilk âyetlerin inmesinden kısa bir süre sonra nazil olmuştur da denebilir.

Birinci ihtimalin doğru olması durumunda; kâfirler geçen bölümdeki âyetlerin anlattığı şeyi söyledikten sonra büyüklenmelcrini sürdürdüler ve sonra peygamberin onların sözlerini anlatan âyetleri okuduğu zaman ona meydan okumaya giriştiler. Onu yalanladılar. Yalancılık ve zulüm yapmakla nitelediler. Yüce Allah peygamberi desteklemek üzere ona Kur'an'ı indirdi.

ikinci ihtimalin doğru olması durumunda ise: Bu sözler ve meydan okumalar âyetlerin nüzulundan önce olmuş, âyetler de onları hikâye etmiş ve gerekli cevabı vermiştir. [50[50]]

İnkarcılar Peygamberin Tabiatını İnsanın Tabiatından Farklı Görmek İsterler

ayette Arapların, Peygamber'in doğasını güç ve olağan üstü özellikler bakımından insan

---

[49[49]] Fela yestatiûnc sebilan: Benzetmelerle, tacizde bulunarak, söyledikleri sözlerle peygamberin durumunu iptal etmek için her hangi bir yol veya kanıt bulamazlar. Çeşitli laflar atarlar veya haktan saparlar. Bu benzetmelere benzer benzetmeleri açıklamaya güç yctiremezler.

[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/53.

doğasından farklı olduğuna inandıklarına işaret edilmektedir. Ayrıca ayet, on-lann Peygamber'c karşı yalanlayıcı ve şüpheci bir tutum Lakınmalannın sebebine işaret etmektedir. Bu sebep de Peygamber'in diğer insanlardan hiçbir farkı olmayan beşeri doğasıdır. Bu durum, onların Peygamber'in Allah'la İlişkisi olduğu iddiasını destekleyecek deliller istemelerine neden oluyordu, Mütldesir sûresinin tefsirinde de açıkladığımız gibi onların bu tulumu bir çok kez yinelenmiştir. Müşriklerin meydan okumalarına olumlu karşılık vermeksizin, onlara bizini şu anda ilgili bulunduğumuz ayetlerin içerdiği şeylere denk bir cevap vcrilmişiir. Çünkü Allah'a da'vct ve güzel ahlâk, ona davet e-den kimse için olağanüstü destekleyicilere ihtiyaç bırakmaz. Ancak bunların yanında, Ncbi'nin herşeyde beşeri özelliğe sahip oluşu, hiç bir kimse için zarar ya da yarar vermeye güç yelirememesi. Allah'tan başka kimsenin onu koruyamaması, gaybi bilememesi, kendinden bir zararı uzaklaştırma ve Allah'ın dilemesi dışında bir iyiliği alabilmeye güç yetirememesi tekrar edilmektedir.

Nitekim bu husus A'raf IH8; Cin 21-22 âyetlerinde geçmiştir. Bu sûreleri daha önce işlemiştik. Kehf sûresinin 110. âyetinde "De ki: "Ben de sizin gibi bir insanım. İlahınızın bir tek ilah olduğu bana vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa salih amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadette hiç kimseyi ortak etmesin " buyurulmaktadir. 51[51]

"Bak, Nasıl Da Benzetme Yapıp Sapıyorlar"

9. âyette kâfirlerin çeşitli sözler, benzetmeler ve meydan okumalarda bulunmalarından dolayı düştükleri sapkınlık belirtiliyor. Onların bu tutumları inatçılıklarından ve büyüklenmelcrinden kaynaklanıyor, yoksa iyi niyetlerinden ve hakka duydukları eğilimden dolayı değil. Bundan ötürü de işittikleri ve gördüklerinde hakkı ve hidâyeti bulmaya güç yetiremiyorlar. "Dallu" (saptılar) kelimesinin kullanılması, söylediklerimize ckola-rak kâfirlerin inkârını, büyüklcnmclerinin, sorgulamalarının ve meydan okumalarının onları zanda bulunmaya iten idrak zayıflığından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu zan da. elçilerin insan olmaması gerekliği veya onların insan özelliklerini aşan özelliklere sahip olmaları gerektiği şeklindeki bir anlayıştır. Bu anlam açıklıkla diğer âyetlerde vurgulanmıştır. İsra sûresinin 90-94. âyetlerinde "Dediler ki: "'Yerden bize bir göze fış-kırtmadıkça sana inanmayız!" Yahut senin hurmalardan ve üzümlerden oluşan bir bahçen olmalı, aralarından ırmaklar fışkırtmalısın!" Yahut zannettiğin gibi üzerimize gökten parçalar düşürmelisin. Yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin." veya altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bununla beraber, sen bizim üzerimize, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe senin sadece göğe çıkmana ela inanmayız!" De ki "Rabbimin şanı yücedir. Ben sadece elçi olan bir insan değil iniyim?" Zaten kendilerine hidâyet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/53-54.

alıkoyan şey. hep: "Allah, bir insanı elçi mi gönderdi? "demeleridir".

Onların sapkınlığa düşmelerinin bir nedeni de insanları Allah'ın dinine ve hak yola davet etmek için insan üstü bir kişi olmak gerektiği sanisrydı. Halbuki Peygamberin di-54ser insanlardan farklı olması gereken özellikleri, kendisini beşeri doğasından çıkaracak Özellikler olmayıp, bilakis ahlakında, benliğinde, ruhunda ve aklında bulunan özelliklerdir.

Âyetin ifade ettiği şeylerin bütününde: büyüklenmenin, kural dişiliğin, olaylar üzerinde düşünmemenin sürekli kötüienmesine ilişkin apaçık telkinler vardır. Gerçeğin ve mantısın gerektirdiği şeyden yüz çevirmek, kanıtı ortaya çıktığında onları kabul etmemek, bu sapma yolunda nafile ve faydasız şeylerde kurnazlık yapmak yine ayetlerin kö-tülecliği durumlardır. [52][52]

11. Onlar kıyamet saatini de yalanladılar. Biz (kıyamet) sa-ati(ni) yalanlayanlara alevli bir ateş hazırlamışızdır[53][53].

12. Bu ateş onları uzak bir yerden görünce onlar bunun öfkesini'[54][54] ve homurtusunu1[55][55]işitirler.

13. Bağlı olarak[56][56] onun dar bir yerine atıldıkları zaman orada ölümü[57][57] çağırırlar.

14. "Bu gün bir ölüm çağırmayın, bir çok ölüm çağırın .

İlk âyette kâfirlerin durumunun gerçekliği, büyüklenmeleri ve inatçılıklarının sonuçlan anlatılır. Yine ahiret gününü yalanlamaları onları; uyarıldıkları ve va'd edildikleri peylere karşı kayıtsızlığa itmiştir. Allah'ın onlara hazırlamış olduğu, onların da yalanladığı ve inkâr ettiği cehennemle uyarılmışlardır.

Öteki âyetlere gelince: Ateşi tanımlamak için bu âyetler bir arasöz olarak gelmiştir. Yalanlayıcılar ve inkarcıların orada karşılaşacakları durumlar işlenmiştir. O ateşin parlaklığı ve alevi çok şiddetli olacaktır. Kalpleri titreten bir sesi olacaktır. Onlar oraya boyunları

---

[52][52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/54-55.
[53][53] A'tednâi; Hazırladık.

[54][54] Tvğayyuzan: Kargaşa, aşın kaynama.

[55][55] Zefiran: Alevi arttığı zaman cehennemden çıkan sesten kinayedir.

[56][56] Mukarrenin: Birbirlerine bağlı olarak ve bir takım

sınırlamalarla kayıtlanmış olarak, demektir.

[57][57] Sıburan: Helak olmak, "Deav hünalike sübüra" ifadesinin anlamı, yok olmayı arzulamak ve istemektir.

Sıburan: Helak olmak, "Deav hünalike sübüra" ifadesinin anlamı, yok olmayı arzulamak ve istemektir.

bağlanmış olarak atılacaklar. Orada aşırı kalabalık ve tedirgin bir şekilde toplanırlar. Azabın şiddetinden dolayı ölümü ve yok olmayı isteyeceklerdir. Ama buna nail olamayacaklar. Aksine onlara alaycı bir şekilde, "siz daha çok isleyeceksiniz" denir.

Yalanlayıcılara yapılacak azabın nitelemesi ürküntü vericidir. Son âyetin keskin ve acımasız bir anlatımı var. Bunun da amacı dinleyenlerde korku etkisi uyandırmaktır. Özellikle de yalanlayıcılarda. Açıkça anlaşıldığı gibi âyetlerin amaçladığı da budur. Ayetlerin önceki bölümle bağlantısı bütüncül bir şekilde sürmektir. 58[58]

15. De kî: "Bu mu iyi, yoksa korunanlara va'dedilen ebedî'59[59]' cennet mi?" O da onların mükâfat ve ulaşacakları sondur.

16. Orada istediklerini bulurlar ve sürekli kalırlar. Bu Rab-binin, istenen, arzu edilen bir va'didir.

Bu âyetler bir ara söz olarak Nebi'yi insanlara soru sorarak anlatma yöntemini kullanması şeklinde değerlendirilebilir. İnsanlara; yalanlayıcılann bulunacağı korkulu varış yerinin mi, yoksa salih amelleri dolayısıyla muttaki mü'minlere söz verilen ebedî cennetin mi hayırlı olacağı sorusunu yöneltmektedir. Ki o, cennette sonsuz nimetten istediklerini alabileceklerdir.

Soru, ebedi cennetin en iyi şey olduğu, iman ve takvanın ise kendilerine sahip olan insanlara cenneti hak etmeyi sağladıkları şeklindeki olumlu cevabı içerir. Ayrıca soru. aptallık yapıp da. cenneti yalanlayarak, inkar ederek ve suç işleyerek cehennemi tercih edenler için azarlayıcı bir anlamı ihtiva etmektedir.

Bu âyetlerle önceki âyetlerin ilişkisi açıktır.

Orada amaçlanan burada da amaçlanmıştır. Sapkınlıklarından uzaklaşmaları için yalanlayıcılar korkutulmuştur. Muttaki mü'minler özgüven kazanmaya özendirilmiş, seçtikleri, girdikleri hak ve hidâyet yolunda kararlı olmaları istenmiştir. 60[60]

"Bu Rabbinin, (Yerine Getirilmesi Konusunda) Sorumluluğunu Üstüne Aldığı Bir Va'didir" İfadesi Hakkında Bir Yorum

---

58[58] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/56-57.
59[59] el-Huld: Son cennetlerden Özel bir cennetin özel ismi olduğuna

ilişkin görüşler olduğu gibi uhrevî cennetin sonsuzluk anlamında bir sıfatı olduğu da söylenmiştir.

60[60] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/57.

"Bu, Rabbinin yerine getirilmesi gereken bir va'didir" ifadesi, ahiretteki karşılığın, ceza ve mükâfatın; insanların amellerine, davranışlarına ve seçimlerine bağlı olduğunu belirten, kesin Kur'ani ifadelerdendir. Allah iman edene ve ittİka (sakınan) edene sonsuz cenneti, yalanlayana ve günah işleyene alevli ateşi va'd etmiştir.

Bu ifade, kelami ekollerin hakkında tartıştığı ifadelerden biridir. Mutezile, kâfirlerin, azab edilmesinin ve müzminlerin cennete girmesinin Allah'ın kendisi için bir vaad olarak kesinleştirdi"! görüşündedir.

Eşariler ise bu görüşü çirkin sayarlar ve Allah'ın kendisi için vaciblik sözkonusu edilmeyeceğini belirtirler. Bize göre Mutezile bağlayıcılığı (zorunluluğu) oluşunda ve yaratılışında mutlak tasarrufta bir eksiklik olması gerektiği anlamında kullanmamıştır.

Her durumda âyetlerin içeriğinden ve ruhundan İlk etapta anlaşılan; muttaki mü minlerin varacağı yerin güzel olacağının ve bunun imanlarının ve takvalarının bir karşılığı olduğunun etkili bir biçimde vurgulanmasıdır. Bu konuda yapılan tartışmaları geçip,sevindirme ve yatıştırma amacının üzerinde durulması gerekir.

17. (Rabbin), onları ve Allah'tan başka kulluk ettiklerini bir araya toplayacağı gün (kulluk edilenlere) der ki: "Bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu sapıttılar?"

18.(Allah'tan başka edindikleri tanrılar) Derler ki: "Senin şanın yücedir, senden başka veliler edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onları ve atalarını nimetlendirdin. Anmayı unuttular ve helaki hak eden'[61][61] bir topluluk oldular.

19."İşte (ilah dedikleriniz de) sizi yalanladılar. Artık (ne azabı geri) çevirmeye'[62][62] gücünüz yeter, ne de bir yardım[63][63] bulabilirsiniz! İçinizden zulmeden'[64][64] kimseye büyük bir azab tattırırız.

Son âyetlerde yalancıları ve müşrikleri susturucu. alçaUıcı ve korkutucu bir tarzda farklı bir üslub vardır. Allah Kıyamet günü onları Allah'tan ba,şka edindikleri ma'bud-larla bir araya toplayacaktır. Ma'budlara kullan neden saptırdığını soracak; onlara kendilerine kulluk etmeyi süslü gösterip göstermediklerini, onlara tapanların hak yoldan kendilerinin mi saptıklarını ve kendi tercihleriyle mi yoldan çıktıklarını soracaktır. Ve onlar temize çıkmayı İsleyen bir tavırla cevap vereceklerdir. Buna cesaret edemeyeceklerini, ondan başkasını veliler ecünemeyeceklerini, başkasına kulluk yapmaya zorlaya-mayacaklarını. faka! onların dünya nimetlerine altlanarak kendilerinden önce atalarıyla birlikte Allah'ı anmayı unutup

[61][61] Bura: Sapıklıklarından Ötürü helak oldular,

[62][62] Satfen: Azabı savmak anlamındadır.

[63][63] Nasraıı: Allah'a karşı kurtulmak için yardım demektir.

[64][64] Ve men yazlım Suç işleyen ve başkaldiran kimse anlamında-dır.

sapkınlık yolunu hidâyet yoluna tercih ettiklerini belirtirler. İşte o /aman Rabbani hitap, kâfirlere azarlayıcı bir üslup kullanarak onların Allah dışında ma'butflaı edindiklerini; onların da tapınanlardan uzaklaştıklarını ve onları yalanladıklarını belirtir. Böylece onlar, kendilerinden azabı uzaklaştırma konusunda aczi-yet ve ümitsizlik içinde bulunduklarını görecekler ve karşı karşıya bulundukları kritikdurumdan kurtulma arayışı içinde olacaklardır.

Son ayet. kendi nefsine zulmeden ve hak yoldan sapan kişilerin sonlarının çok kötü olacağı ve acı azabı tadacakları şeklinde bütün insanlara uyarıyla bitmekledir.

Yine olduğu gibi âyetlerin önceki bölümle bütünlüğü sürüyor. Âyetlerde kastedilen ma'budlann kimliği açıklanmıyor. Müfessirler bunların melekler, mesİh (as) veya azizler olduğunu belirtmişlerdir[65[65]] Bunların putlar olduğu görüşünde olanlara göre onlar Allah'ın yanına getirilir ve onlarla konuşulur.

Biz ma'budlarla kastedilenlerin melekler olduğu görüşünü benimsiyoruz. Sebc süresindeki müteşabih âyctler,17. âyetlekilerin melekler olduğu görüşümüzü destekliyor. "O gün, onların hepsini toplayacağız, sonra meleklere şöyle diyeceğiz: '"Şunlar size mi tapıyorlardı?" Onlar derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz onlar değil, sensin. Hayır onlar cinlere tapıyorlardı. Çoğunluğu onlara inanıyorlardı.[66[66]]

Arap müşrikleri meleklere tapıyorlar ve onları Allah katında şefaatçi ediniyorlardı. Müddcssir ve Necm sûrelerinde açıklandığı gibi birçok âyet bunu anlatmıştır. İşte bu da bizim görüşümüzü güçlendirmektedir.

Ayetlerin içerdiği diyalogla ahirette olacak ya da olmuş bir tasvir çizilmek istenir. Burada aşağılayıcı, azarlayıcı ve uyarıcı bir anlam vardır. Yine âyetler ma'budlann, müşriklerin istedikleri şeyleri gerçekleştirmekten uzak olduklarını belirtmeyi amaçlamıştır. Aksine onların kendilerinin Allah'ın kulu olduklarını. O'na boyun eğdiklerini ve O'ndan nasıl korkulması gerekiyorsa öylece korktuklarını vurgular. Yine burada müşriklerin sapkınlıklarından ve aptallıklarından duydukları pişmanlıkları; kendilerinde ortaya çıkan korkunun etkisiyle oluştuğu açıklanmıştır.

Ayetlerde insanların dalalete düşmeleri, sorumluluklarını yapmaktan vazgeçmeleri ve Allah'ın âyetlerini düşünmekten yüz çevirmelerinin nedeni olarak; onların ahireti inkâr etmeleri gösterilmiştir. Bu inkâr onları dünya hayatının eğlenceleri ve arzuları içinde boğar. Vicdanlarını öldürür, gözlerini kör eder; Allah'ı anmayı, kendisine ve insanlara karşı sorumluluklarını unutmasına yol açar. İşle burada bu durumun doğasından kaçınmaya ilişkin

---

65[65]

Bkz. Taberi, İbn Kesir, Keşşaf, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

66[66] - Sebe, 40-41

bir uyan sözkonusudur. [67][67]

"Atalarını Nimetlendirdin"

Ma'budlann cevabında yeralan "sen onları ve alalarını nimellendirdin ve anmayı (zikri) unuttular." ifadesi, insanların sapkınlığa düşmelerinin sorumluluğunu, hayatın eğlencelerini kolaylaştırıp onlar içinde tamamen dalmalarına neden okluğu için Allah'a ait olduğu izlenimini verir. Sonraki ayetlerde böyle bir yargı ortadan kaldırılır. Ma'budlann kendilerine tapınanlardan nasıl kurtulmaya çalıştıkları ve Allah'a karşı nasıl boyun eğdiklerinin tasviri yapılır. 59

Ayetlerde, insanların tamamen dünyaya dalmalarına işaret var. Bu dalma sebebiyle Rablerini ve görevlerini unutmuşlar. Bu ifade, müşriklerin inançlarının eleştirilmesi ve dalmakla gösterdikleri aşırılıklarının yargılanması yoluyla dile getirilmiştir.

Bu noktada, insanların dünyevi eğlencelerden yararlanabilmesinde, Allah'ın kâinatta ve yarattıklarında yerleştirdiği kanunlara karşı bir uyumun olduğu yönünde göstergeler vardır. İnsanların bütün hislerini ve yeteneklerini kullanmaları, seçmelerinde ve terk etmelerinde Özgür olmaları ve bu seçmelerine uygun olarak karşılıklarını almaları bu kanunun bir parçasıdır.

Son âyet zulmeden kimseye bir tehdit içerdiği için bu bağlamda değerlendirilebilir. Ceza ve mükâfatın anlamı ancak zulmetmeye güç yetirebilen kim.se İçin gerçekleşebilir. Aşırı gitme, kötü seçimde bulunmak, hak ve hidâyet yolundan yüz çevirmek zulümdür. Bunun içindir kİ, Allah zulmedeni yakıcı bir azapla tehdit etmiştir.

Bu âyet aynı zamanda ibareden zihne doğması mümkün olabilecek yanlış algılamayı ortadan kaldırıyor. [68][68]

20. Senden önce gönderdiğimiz bütün elçiler de yemek yerler, çarşılarda gezerlerdi. Biz sizi birbiriniz için bir sınama yaptık'[69][69] (bakalım) sabrediyor musunuz?[70][70] Rabbin (yaptıklarınızı) görmektedir.

---

[67][67] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/58-59.
[68][68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/59-60.
[69][69] Fitne) Denemek, sınamak demektir.

[70][70] Etasbirun): Allah'ın sınaması ve denemesiyle sizden sabreden kimseyi göreceğiz veya Allah'ın denemesine ve sınamasına karşı sabrediyor musunuz, demektir.

Ayet önceki bölümle bütünlük arzeder. Kafirlerin, geçen âyetlerde anlatılan sorusuna başka bir cevap içermiştir. Nebi'nin beşeri özellikte insanlara benzemesinin yeni bir şey olmadığı. Allah'ın ondan önce de onun gibi insandan başkasını elçi olarak göndermediği, onların da diğer insanlar gibi yemek yedikleri, sokaklarda gezdikleri belirtiliyor. Sonra Allah'ın sabırları ölçmek üzere insanların birbiriyle sınanmaları yasasına değiniliyor. Ve onun her şeyi en ince ayrıntılarıyla gören olduğu belirtiliyor. [71[71]]

"Biz Sizi Birbiriniz İçin Sınama (Vesilesi) Yaptık. Sabrediyor Musunuz?"

"Biz sizi birbiriniz için bir sınama yaptık, sabrediyor musunuz?" ifadesiyle ilgili derişik yorum ve görüşler mevcuttur. Bunlardan birincisi: Kendilerine elçi gönderilenlerle elçilerin sınanması, onların düşmanlıklarıyla, çeşitli eziyetlere maruz kalmaiarıyla imtihan edilmeleri, buna karşılık onlardan güzel bir şekilde sabretmeleri istenmektedir. Sahihi Müslim'de yer alan bir hadis bu görüşü destekler: "Allah seni sınayacağım ve seninle sınanmaktayım".

Bir diğer görüş Allah'ın zenginleri fakirler için veya liderleri zayıflar için bir sınama aracı yapmasıdır. Böylece insanlar fakirliklerinde ve zenginliklerinde sahib oldukları şeylere karşı sabır gösterip göstermediklerine bakılır. Veya insanların bir kısmını güçlü ve diğerlerini zayıf yaparak sabırları Ölçülür.

Başka bir görüş de bu cümlenin Kureyş ileri gelenlerinden Ebu Cehil ve arkadaşları hakkında nazil olduğudur. Onlar Peygambere yoksulların ve kölelerin iman ettiklerini görünce alay ederek: "Biz Muhammed'e nasıl inanır ve şunlarla birlikte otururuz." derler,[72[72]]

Her halükarda cümle Allah'ın bir hikmetini vurguluyor. O da insanların birbirleri için imtihan aracı kılınırken, bu sınamaya karşı kimin dayanıklı olduğunun görülmesi ve kimin başardığının anlaşılması içindir. Allah'ın, İnsanları zorluklara karşı gösterecekleri sabırla denemesi ve iyilik-kötülük, hidâyet-dalalet, güzellik-çirkinlik arasında ayırdetme yeteneklerini kullanabilmelerini sağlaması pratiklerinde ve seçmelerinde kendilerine karşı bir delil olması içindir. [73[73]]

21. Bizimle karşılaşmayı ummayanlar[74[74]] "Bize melekler indirilmeliydi, yahut Rabbİmizi görmeliydik, değil mi?" dediler. Andolsun ki onlar kendi içlerinde büyüklük tasladılar ve

---

[71[71]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/60.
[72[72]] Bkz. İbn Kesir, Hazin Tabersi, Taberi, Zemahşeri Tefsirleri.

[73[73]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/61.
[74[74]] Lâ yercûne Hkaenâ: Yeniden dirilmeye inanmıyorlar ve ondan korkmuyorlar.

büyük bir azgınlıkla haddi aştılar[75][75]

22. Melekleri gördükleri gün, işte o gün suçlulara müjde yoktur ve onlar: "Yasak, yasak!"[76][76] derler.

23. Yaptıkları her İşin önüne geçmişiz de onu saçılmış toz zerreleri haline getirmişizdir.

24. O gün cennet halkının kalacağı yer daha iyi, dinlenip sefa sürecekleri [77][77] yer daha güzeldir.

25. Göğün bulutları parçalayıp ve meleklerin bölük bölük indirildiği [78][78] gün

26. İşte o gün gerçek mülk Rahmanındır ve o gün, kafirler için çetin bir gündür.

27. O gün zalim, ellerini ısırıp: "N'olaydı, keşke ben elçi İle beraber bir yol edineyclim!" eler.

28. "Vah bana, ne olurdu, ben falanı dost tutmasavdım!"

29. "O beni, bana gelen zikirden saptırdı!" Zaten şeytan, insanı yapayalnız ve yardımcısız bırakır.

Ayetlerde kâfirlerin diğer görüş ve tutumlarıyla bunlara karşı verilen Rabbani tehdidin anlatımı yer alıyor. Ayrıca kıyamet günü karşılaşacakları şeylerin tasviri söz konusudur. Açıklıkta görüldüğü gibi âyetlerin geçen bölümle olan bağlamı sürüyor.

İlk âyetlerin üslubu, yeniden dirilmeyi inkâr eden kâfirlerin, meleklerin İnmesini veya Allah'ın görülmesinin kendileri için mümkün kılınmasını istemelerinin; meydan okuma ve aciz bırakma -inkâr ve alaycılıkla birlikte- kapsamında değerlendirilebileceği anlaşılır. Sonraki âyetler bunun için bu talebi reddediyor. Ancak melekleri -bulutlar yarılıp gökten indikleri zaman- gördüklerinde suçluların kötü durumda olduğu bir anda olacaktır. O sırada mü'minler de cennet halkı olarak iyi bir durumda bulunacaklardır.

Suçlular için bir müjde olmayacak istekleri yerine getirilmeyecektir. Melekler onlara size yasak! diye seslenecekler. Allah da dünyada yaptıkları bütün amelleri boşa çıkarır olarak

---

[75][75] Alev: karşı çıktılar.

[76][76] Hicran mahcura) Kelimesinin aslı set. engelleme ve yasak koyma demektir. Cümle. Arap terinılerindcndir. Bu şekilde anlam yasak, haram, demek olur. Araplardan biri haram aylardan birinde düşmanıyla karşılaş! ığı zaman bu sözü hicran ınalıcuran söylerler ve bununla düşmanına kan dökmenin haram olduğunu belirtmeyi amaçlarlardı. İşte bu tabirin yer aldığı âyetin anlamı: Kafirler melekleri gördükleri gün onlardan bir müjde işitmez-

ler. Ve onlara müjde ve ecnnet size yasaktır.

Bir başka anlam ela şu olabilir: Müşrikler meleklerden müjde ve esenlik işite-meyince onlara sığınmak amacıyla ve azaba atılmalarına engel olunmasını isteme arzusuyla bu cümleyi söylerler.

[77][77] Makîla: Konak veya makam anlamındadır.

[78][78] Teşakkakus-semaübi'l-ğamami ve nezzele'l-melâiketü tenzih; Bulutlar açılır ve yarılır ve sonra melekler iner.

görecekler. Kendileri için hiç bir yarar sağlayamayacaklardır.

O zaman gerçek mülkün yalnız Allah'a ait olduğu anlaşılır. Bu gerçeği gören zalim parmaklarını ısırarak Peygamber'in yoluna uymadığına veya Allah'tan gelen çağrıya gitmesine engel olan. kendisini yoldan saptıran kişiyi arkadaş edindiğine bin pişman olur. Ayetler şeytanın. İnsanı alçaltiığı. onu saptırdıktan sonra ondan uzaklaştığını bildiren Rabbani uyarıyla sona eriyor.

Ayetler güçlü bir tasvir ve tehdit özelliğine sahiptir. Bunun nedeni yalanlayıcılarda tedirginlik yaratmak, dinleyicilerde korku doğurmak, ayrıca onları pişmanlığa ve düşünmeye yöneltmektir. Çünkü onların bol bir zamanı var.

Aynı zamanda eyetler müslümanlara müjde veriyor ve özgüven aşılıyor. Bütün bunlar âyetlerin amaçladığı şeylerdendir,

Mülessirler 27. âyetle ilgili olarak şöyle bir aklarımda bulunmuşlardır.-'15 Âyet müs-lüman olan Ukbe b. Ebi Muayt hakkında nazil olmuştur. Ümeyye b. Halef onu bundan dolayı uyarıp tehdit ettiğinde irlidat elli. Hz. Peygamber'e yapılan eziyetler gittikçe art-35 - 8kz. Taberi Tefsiri.

iı. Hatta O Peygamber namaz kılarken onun üzerine hayvan pisliği attı. Âyette zikredilen "fulan"la Ümcyye kastedilmiştir. Bu olay doğru olabilir. Ne var ki âyetlerin bütünlüğü ve birbiriyle olan bağlantılılığı; genci bir tablo sunularak yeniden dirilmeyi inkâr e-den kâfirlerin tehdit edilmesi ve onların azarlanması yöntemini izlediği anlaşılıyor. Ayetlerin indiği zamanda sözkonusu hadisenin de olması mümkündür. Ve bundan dolayı da raviler bu olayı nüzul sebebi olarak aktarmışlardır.

29. âyetteki şeytan iblis olabileceği gibi insanlardan dalalette olan azgınlar da olabilir. En"am sûresinde belirtildiği gibi: "Böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. Aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin diie-seydi onu yapamazlardı. Artık onları uydurdukları şeylerle başbaşa bırak.[79][79]

Son âyette kastedilen İblis de olabilir. İnsanı doğru yoldan saptıran kötü arkadaş da olabilir. Bununla birlikte bize göre bu cümleden kastedilen düşünmenin gerekliliği ile, sapmayanlardan başkasına faydası ve yardımı olmayan vesvesecilerin vesveselerini din-lememek gerektiği uyarışıdır. Bu. süregelen açık bir uyandır. [80][80]

30. Elci efe: "Ya Rabbî, kavmim, bu Kur'an'ı terk edilmiş'[81][81] bıraktılar" demiştir.

---

[79][79] Enam suresi, 112 64

[80][80] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/63-64.

[81][81] Mchcuran: Terkedilmiş veya ihmal edilmiş demektir. Burada onların Kur'an'dan yüz çevirdikleri ve onu doğrulamadıkları anlatılır.

31. Biz böylece her elçiye, suçlulardan bir düşman var ettik. Yol gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.

İlk âyette Nebi'nin kavminin Kur'an'dan yüz çevirdiği ve çağrısına uymadığını gördüğü zaman yaptığı ithamın bir anlatımı yer alır. Bundan dolayı elçi elem ve üzünlü duymuştur.

İkinci âyette ise güven ve leselli bağlamında elçinin yalnız olmadığı; kendisinden önce gelen her nebinin buna benzer tulumlarla karşılaştığına ilişkin Rabbani bir belirleme söz konusu edilir. Eğer o en iyi yol gösterici ve yardımcı olan Allah'a güvenirse durumunun güzel olacağı belirtilir.

Bu iki âyet geçen bolümden ayrı değerlendirilemez. Önceki âyetlerde anlatılan tutumlar peygamberi olumsuz olarak etkilemiş ve buna bağlı olarak onu tatmin ve teselli eden âyetler nazil olmuştur. Açıkça görüldüğü gibi bu Kur'ani vahyin tablolarından bir çerçevedir. Sonraki âyetle Kur'an'ıri zikredilmesi kâfirlere meydan okuması içindir. [82[82]]

"Biz Her Elçiye Suçlulardan Bir Düşman Var Ettik"

Bu ifade ilk etapta suçluların peygambere düşman kılanın. Allah'ın kendisi olduğu izlenimini verir. Bu ta'bir benzer vesilelerle Kur'aırda tekrarlanmıştır. Mesela A'raf sûresi 28. âyet de bu şekildedir. Biz o ayetler üzerinde de yorumda bulunmuş, vehimleri gideren gerçek anlamı ortaya çıkarmıştık.

Özet olarak tabir peygamberi tescili için kullanılmıştır. Ancak tabirin harfi anlamının kastedildiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü o zaman çelişkiye düşülmüş olur. Allah bundan münezzehtir. Ayet kâfirlerin, suçlu ve peygamber düşmanları olarak nitelenmesi, bizim daha önce belirttiğimiz (irade Özgürlüğünü) destekler mahiyettedir.

Aynı şekilde önceki ve sonraki ayetlerin suç ve küfür nitelemesini sahiplerine (yani kafir ve suçlulara) isnad etmesi ve inkarcıların yoldan çıktıklarının belirtilmesi, az önceki görüşümüzün doğru olduğunun delilidir. [83[83]]

32. İnkâr edenler: "Kur'an, ona bir defada indirilmeli değil miydi?'[84[84]]dediler. Biz onunla

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/64-65.
[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/65.
[84[84]] İLevlâ: Burada meydan okumayı belirtmek için (değil mi) anlamında kullanılmıştır.

İLevlâ: Burada meydan okumayı belirtmek için (değil mi) anlamında kullanılmıştır.

senin kalbini sağlamlaştırmak için onu böyle (parça parça indirdik) ve ağır ağıı[85[85]]' okuduk.

33. Onların sana getirdiği her misale karşı mutlaka biz sana, gerçeği ve en güzel açıklamayı'[86[86]]getiririz.

34. O yüzü koyun cehenneme sürülecek olanlar var ya işte onların yeri çok kötü ve yolu çok sapıktır.

Ayetler, kâfirlerin meydan okumak için söyledikleri "Kuran peygambere bir anda inmeli değil mi?'" sözlerin anlatımını içermektedir. Onlara içinde .sağlamlaştırma, açıklama ve uyan bulunan güçlü bir karşılık verilmiştir.

Gerçekten Allah Kur'an'ı, peygamberin kalbini ve davetini sağlamlaştırmak ve insanların algılama düzeylerini ona uygun hale getirmek için yavaş yavaş ve bölüm bölüm indirmiştir. Kâfirler misaller ve kanıt getiremeyince burada bir saldın, şüphe ve zorluk sanısına kapıldılar. Ancak Allah bu konuda hakk. en güzel yorumu ve susturucu kanıtı indirdi. Bundan sonra küfürlerinde ve büyiiklenrnelefincle devamlılık gösterenler bulundukları yönleri üzere cehennemde toplanacaklar ve o zaman en sapık yolu ve en kotu varış yerini Öğrenecekler.

Bu söylediklerimize paralel olarak Kur'an'in bolüm bölüm indiğine ilişkin İsra Sûresinin 106. âyetinde açık vurgu vardır. i4Onu, insanlara ağır ağır okuman için okuma parçalarına ayırdık ve onu azar azar indirdik."

Sûrenin başından beri bölümler halinde sûren, kâfirlerin tutumları, sözleri, onlara karşı verilen cevaplar ve onlara yapılan uyarılan içeren anlatım bağlamında âyetler sürüyor. [87[87]]

Kâfirlerin, Kur'an'ın Bir Anda İndirilmesini İstemeleri Hakkında Yorum

Müfcssirlcr âyetlerin bağlamıyla ilgili olarak; kâfirlerin "nasıl Tevrat, İncil ve Zebur gibi semavi kitaplar bir antla indirikliyse Hz. Muhammed'e de bir anda indirilmeli değil miydi?" diye meydan okuduklarını belirtmişlerdir. Müfessirler, Kur'an'ın Peygarnber'e

nevdernev indirilmesini, onun okuma ve yazma bilmeyen ürmnî birisi olmasına bağladılar EĞer böyleyse ona Öğretilmesi ve ezberletümesi; Kur'an'ın doğal olarak parça parça indirilmesi gerektiğini, önceki peygamberler okuma-yazma bildikleri içindir ki, onlara bir

---

[85[85]] Rettelnâhü tertîla: Bir okumadan sonra başka okuma, veya bölüm bölüm yaptık. Ayrıntılı olarak açıkladık veya apaçık yaptık şeklinde bir kullanım olduğuna ilişkin görüşler vardır. Birinci yorum daha tercih edilir ve âyetin içeriğine daha uygundur.

[86[86]] Ahsenü tefsîva: Ortaya konan sorulara, saldırılara ve meydan okumalara en güzel bir biçimde cevap verilmiş ve açıklama getirilmiştir.

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/66.

defada ve yazılı olarak nazil olduğunu belirtmektedirler.

Kâfirlerin meydan okumalarının sebebiyle müfessirlerin aktardığı bu görüş doğru olabilir. Kafirler bunu Ehli Ki tap'tan işitmiş olabilirler. Ne var ki biz onların sadece sebep olarak Peygamberin ümmiliğini göstermelerini doğru bulmuyoruz. Araf suresinin 145. ayetinde yazılı olarak indiği zikredilen levhalar istisna oimak üzere. Allahu Te-ala'nm Musa'ya Tevrat'ı yazılı bir şekilde ve tek bir defada indirdiği konusunda Kur'an'da herhangi açık bir ayet yoktur.

Hz. Musa'ya, onun dönemine ve hayatına nisbet edilen kutsal metinler Allah'ın Musa'ya iki levha getirmesini emrettiğini belirtir. Kutsal metinlerin büyük bölümünün. içerdiği öğretiler ve şeriatler açısından Musa'ya ve İsrail oğullarının yaşadıkları sürece uygun olarak peyderpey indiğini gösterir.

Mesela Mezamir kitabı olarak bilinen Zebur, kesintili bir yapı arzeder; kitapta Da-vud (as)'un lisanıyla dua, takdis ve teşbihler yer alır. Bu da aklımıza Zebur'un. Davud'a bir kerede vahyediİnlediğini getirir. Elimizde İsa'ya nispet edilen bir İncil yoktur. Kimse İsa'nın buna benzer birşeyi bildiğini görmemiştir.

Yaygın olan İnci İler, İsa'nın hayatının bir aktarımıdır. Ve İsa'nın içerisinde vahyin izleri bulunan sözleri ve öğretilerini içerir. Ancak şu kadar var ki, İncil farklı oturumlar ve olayları anlatmaktadır. Bunların tek bir defada inmiş olması mümkün değildir. Bu söyledikleriz doğal olarak Kur'an için de geçerlidir. Ancak çeşitli misaller, olaylar ve meclisler onun bir defada indiğini söylemeye imkân vermez.

"Kur'an" terimi. Yüce Allah'ın muhkem ve müleşabih Kur'anî bölümlerden, peygambere vahyetliği şeylerin tümünün özel ismi olmakla birlikte bu âyet ve benzerleri, Müzemmil sûresinin açıklanmasında değindiğimiz görüşü destekliyor. Bu görüş de; Kur'an teriminin aslı davetin ilkeleri ve onun temel dayanaklarını içeren muhkem sûre ve bölümler olduğudur. Arapların da bu şekilde algılamaları bunu güçlendiriyor. Destek ve dayanak olma bağlamında yer alan. kıssalar, benzetmeler, kanıtlar, tartışmalar, cevaplar, hücumlar, kâfirlerin sözleri ve meydan okumaları ve ahiret sahnelerinin müteşabih olarak isimlendirilmesi doğru olur. Müteşabihler temelde terimin kapsamı ve Arapların anladığı çerçeveye girmez. Ancak yine de Kur'an terimi, mushafın içerdiği bütünü kapsamıştır. Bunun nedeni müteşabihlerin de asılların olduğu gibi Allah vahyi olmasıdır. Al-1 Inıran süresindeki 7. âyetin de işaret ettiği husus bunu gösterir. "Kitabı sana O indirdi.

un k'zı âyetleri muhkemdir, bunlar Kitab'ın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir.." 88[88]

35. Andolsun biz Musa'ya kitabı verdik ve kardeşi Harun'u ona yardımcı'89[89] yapmıştık.

88[88] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/66-67.

36. Onlara "Ayetlerimizi yalanlayan topluma gidin!" dedik. Sonunda yalanlayanları yıkıp yok'[90][90] ettik.

37. Nuh'un kavmini de peygamberleri yalanladıkları zaman suda boğduk. Onları insanlara ibret kıldık. Zalimlere acı bir azap hazırladık.

38. Ad'ı, Semud'u, Res halkını ve bu arada daha bir çok nesilleri helak ettik.

39. Onların herbirine misaller verdik. Herbirini de kırdık geçirdik'[91][91]

40. Onlar üzerlerine felaket yağmuru yağan kasabaya[92][92] uğramışlardı. Onları görmüyorlar mı? Hayır onlar yeniden dirilmeyi'[93][93] istemiyorlar.

Âyetler. Allah'ın çeşitli toplumlara elçiler göndermesi ve bu yalancı toplumların tutumlarına veciz göndermelerde bulunuyor. Allah'ın onları yok elmesi bu yalanlamaları yüzündendir. İfadeleri başka bir şeye gereksinim duymayacak açıklıktadır. Burada zikredilen isimler değişik vesilelerle geçmişti. Onları bilmekteyiz. Onları tekrar etmeye gerek yok.

Bu bölümün üslubu, nazım şeklinde ve Kur'an'ın peyderpey indirilişine uygun olarak gerçekleşmiş ve Arap kâfirlerin tutumlarının anlatımının hemen peşinden geçmiş milletlerin haberlerini hatırlatma, uyarma, öğüt verme amacını gütmüştür. Bu konuda gelen ayetler bağlamla ilişkili olup, ondan kopuk değildir. "Velakad etev" (gelmişlerdi) ifadesindeki zamir. Kur'anı dinleyen kâfirlere aittir. Geçen âyetlerle bu bağlantı güçlendirilmiştir. Burada kastedilen Lut kavminin oturduğu yerlerdir.

Saffat süresindeki 133-138. âyetlerde Arapların Lut kavminin yıkıntıya uğramış ülkelerine uğradıkları anlatılmıştır. ''Lut da gönderilen elçilerdendi. Onu ve ailesini kurtardık. Yalnız (azapta) kalacaklar arasında bulunan ihtiyar bir kadın hariç. Sonra ötekileri kırdık. Siz onların yanlarından geçip gidiyorsunuz, .sabahleyin ve geceleyin. Düşünmüyor musunuz?"

Âyetler kâfirlerin inkarcı ve inatçı tutumlarını sürdürdüklerine değinerek sona eriyor. Çünkü onlar ııhrevi dirilişi kabul etmiyorlar. Ve onlar kendilerine kötülük ve azabın

---

[89][89] Veziran: Yardımcı ve destekçi kılınmış demektir.

[90][90] Demmernâ: Parçaladık, yıktık.

Demmernâ: Parçaladık, yıktık.

[91][91] Tehhernâ: Helak ettik.

[92][92] el-KaryetVl-letiümtiretmatare's-sev':Allah'ın Lut kavminin yerleşim yerlerine taşlar ve kasırga göndermesi ve di-

ger âyetlerde anlatıldığı gibi onları alçaltması da bir benzetmedir. Oralarda

bunların misalleri geçti.

[93][93] Niişûra Burada da ölümden sonra dirilme anlamında kullanılmıştır.

dokunmayacağından eminler. Bu değini bu sûrede ve diğerlerinde sıklıkla tekrarlanmıştır. Bu tekrarlar bize yeniden dirilmeye yapılan sürekli vurguyu ve Allah'ın buna gücü yeteceğinin kanıtlarının hikmetini anlatıyor. [94[94]]

41. Seni gördükleri zaman mutlaka seni eğlence konusu yapıyorlar; "Allah bunu mu elçi göndermiş?"

42. 'Sahi be, az kaldı bizi taptıklarımızdan uzaklaştıracaktı, eğer sebat etmeseydik' diyorlar. Fakat İleride bilecekler. Azabı görecekleri gün kimmiş o yolu daha sapık olan?

43. Gördün mü nevasını İlah edineni?'[95[95]] Onun üzerine sen mi bekçi olacaksın?

44. Yoksa sen onların çoğunun İşittiklerini, düşündüklerini mi sanıyorsun? Hayır onlar hayvanlar gibidir, hatta onların yolu daha sapkındır.

Bu âyetlerde kâfirlerin tutumlarının ve .sözlerinin başka bir anlatımı yer alıyor. Onlar peygamberi eğlence ve alay konusu haline getiriyorlar ve birbirlerine alayvari bir şekilde .şöyle soruyorlar: "Allah'ın elçi olarak gönderdiği bu mu?" sonra da inançlarına ve mabudlanna olan bağlılıklarından dolayı övünüyorlar. Geleneklerine tutunuyorlar ve "sabretmesek ve tutunmasak peygamber gösterdiği çaba ve çalışmalar sonucu bizi nere-deyse inançlarımızdan şaptıracaktı" diyorlar. Âyetler onlara uyarıcı, alaycı ve aşağılayıcı karşılıklar vermektedir. Onlar tavırları ve sözlerinden dolayı azapla karşılaşacaklar ve o zaman kimin hak yoldan saptığını öğreneceklerdir.

Sonra hitap sorgulayıcı biçimde kendini, nevasını ilah edinen kimseye karşı sorumluluk hisseden ve kâfirlerin çoğunun işittiğini ve akiettiğini sanan peygambere yöneliyor. Onların, davranışları bakımından hayvanlar gibi belki yoldan çıkma açısından onlardan daha aşağı bir konumda olduğu belirtiliyor. Çünkü hayvanlar içgüdüleri aracılığıyla kendileri için zararlı olan şeyleri bilir ve ondan sakınır. Kendilerine yararlı olanları da tanıyarak onlara yönelirler.

Bir kısım müfessirler âyetlerde belirtilen sözlerin ve davranışların failinin Ebu Cehil olduğunu rivayet etmişlerdir[96[96]]. Bunları yapan ve söyleyenin Ebu Cehil olma ihtimali olmakla beraber âyetler bunları yapan ve söyleyenlerin başkalarının da olabileceğini ilham etmektedir. Anlatım salt kâfirlerin azgınlıklarını kınama, azarlama ve onları uyarmak biçiminde yer almıştır. Özellikle bölümlerin peşpeşe gelmesi ve benzer olması özel

---

[94[94]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/69.
[95[95]] İttehâze ilâhehü hövâfiit: Hevasmı kendisine ilah yapmak

[96[96]] Örn. Zemahşen'nin Keşşaftndaki ayetlerin tefsirine bakınız.

bağımsız bir durumu anlatmaması bunu doğrulamaktadır. Zcmahşerî bu rivayet konusunda nerdeyse tek kalmıştır. Taberi'de ve diğer klasik müfessirlerde böyle bir rivayete rast 1 ayam adı k.

41 âyetin üslubu ve içeriği kâfirlerin peygamberi hor gördüklerini ve onun ahlak ve değerini eksik bulduklarını göstermez. Ancak onların elçinin davetine karşı küçümseyici tutumlarının bir tasviri sözkonusudur. Buna ek olarak, sözkonusu durum kâfirlerin peygamberin davetinin başarıya ulaşmasından korku duyduklarını göstermektedir. Yine bu durum, Peygamberin bitkinliğe düşmeden ve ılımlı bir polilika izlemeden gösterdiği yoğun çabayı kanıtlamaktadır.

43 ve 44. âyette peygamberin, yoğun bir gayret göstermesine karşın kâfirlerin inatçı tutum takınmaları sebebiyle teselli edilmesi söz konusu, sanki ona hcvasını ilah edinene karşı bir sorumluluğu olmadığı anlatılmaya çalışılıyor. Ve ondan kâfirleri değiştirmek için imkânsız bir çaba içine girmemesi isteniyor. Zira onlar işitmezler, akletmezler, hayvanlardan daha sapıktır. Bunun için onlara üzülmek gerekmez. Bunu çokça tekrar ettik. Kaf sûresinde buna değinmiştik.

"Hevasını ilah edindi" ibaresinde azarlama ve sert vurguların yanında tutumlarının düşünmeleri ve aklctmelerinin sonucu olmadığını göstermek var. Onların tutumları batıl inançlarına kör bir bağlılık ve Hak olmayan hevaya tutunmalarının bir sonucudur. Bu azarlama ve sertlik, hayvanlar ve daha aşağısı olarak nitelendikleri son âyette de mevcuttur.

43 ve 44. âyetler İnsanlardan çoğunun, her zaman ve mekanda alışık olduğu bir niteliğe dikkat çekiyor. Bu da düşüncelerine ve geleneklerine kör bir şekilde bağlılıktır. Çoğunluk nevalarına ve egoizmlerine bağlanırlar. Kendi anlayışlarına ters bir sözü dinlemeye katlanamazlar. İnançlarına yönelik eleştiri ve etkili deliller üzerinde düşünmezler. Ayetlerde bu durumun tarih boyunca sürdüğü belirtilir ve kötülenir. Müslümanların bu şekilde tanımlanmamasına dikkat çekilir. [97[97]]

45. Rabbİnİ görmedin mi, gölgeyi'[98[98]]' nasıl uzattı? Dileseydi, onu durgun'[99[99]]' yapardı. Sonra nasıl güneşi ona delil kıldık[100[100]]

97[97] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/70-71.

98[98] ei-Zül: Müfessirlerin çoğu buradan gölgeyi fecrin doğuşundan güneşin doğuşuna kadarki sûre olarak yorumlarlar. Yani gündüz vakitlerinden bir zaman dilimidir. Bu görüşte olan sahabe ve tabiin alimleri İbn Abbas, İbn Ömer, Mesruk, Mücahid ve Said b. Cübeyr'dir. Gündüz olan bu vakitte güneş olmadığı için gölge olarak yorumlanmıştır. Biz Zemahşeri'nin bunun bilinen gölge olduğu görüşünü benimsiyoruz. Yani gündüz vakti ve çarpıcı güneş olduğu bîr zamanda gölge olan bir yer anlamındadır.

99[99] Sakinen) Birçok müfessir bu kelimeyi ortadan kalkmayan süreklilik anlamında yorumlamışlardır. Bu gölgenin birinci yorumuna göre-dir."sakinen" kelimesinde gölgeyi yorumladıkları gibi yorumladılar. Zemahşeri de kendi yorumuna uygun olarak kelimeyi anlamlandnmıştır.

100[100] Sümme cealna's-semse aleyhi delila : Kell-ik

melerini birinci yoruma göre yorumlayanlara göre bu cümlenin anlamı güneş doğduğu zaman gölge ortadan kalkar. O ancak zıddıyla algılanabilen bir şeydir. Böylece güneş O'na bir delil olur.

46. Sonra gölgeyi yavaş yavaş'[101[101]] çekip aldık.

47. O, geceyi sizin için elbise'[102[102]] uykuyu dinlenme[103[103]]', gündüzü de kalkıp çalışma'[104[104]]' zamanı yaptı.

48. Ve O, Rahmetinin önünde rüzgarları müjdeci olarak gönderdi ve gökten tertemiz bir su'[105[105]] indirdik.

49. Ki onunla ölü bir bölgeyi diriltelim ve onunia, yarattığımız hayvanlardan ve insanlardan bir çoğunu sulayalım.

Yüce Allah'ın rububiyetinin işlendiği bu âyetler, kafirlerin sözleri, Allah'a davette büyüklenmeleri, O'nun elçisine düşmanlık yapmaları, saldırganlıkta bulunmaları, yeniden dirilişi ve sorguyu inkâr etmelerinin peşisıra gelmiştir. Kuran nazmının üslubu doğrultusunda bu âyetlerde sağlamlık, eşsizlik ve yararlan bakımından doğa yasalarıyla Allah'ın varlığı, büyüklüğü ve kudretini ispatlama yoluna gidilmiştir. Geçen bölümle bağlantı sürümektedir.

Ayetler Allah'ın güneş, gölge, gece ve gündüzün hareketiyle İlgili koyduğu kanunlara dikkat çekmiştir. Bunda insanlar için çeşitli yararlar ve iyilikler vardır. Sonra rah-metiyle rüzgarı müjdeci olarak göndermiş ve temiz su indirmiştir. Ki o suyla ölü toprağı diriltir. Allah'ın yarattığı insanlar ve hayvanlar ondan içer.

Müfessirlerin "zili'" ve "sükun" kelimelerinin yorumundaki ihtilaflarına rağmen bizim tercih ettiğimiz görüş, Kur'an'ın Arap dinleyicilerinin, Allah'ın kudretine ztanık tutma ve delil getirme (akıl yürütme) yoluyla, mevcut olduğu kesin olan bir olay ya da görüntüye dikkat çekme anlamını ihtiva eden soru kalıbının ima ettiği şeyde yatan maksadı anlamış olduklarıydı.

uece, gündüz, güneş, gölge, rüzgar, yağmur, insanların gündüz dağılması, geceleyin işten el çekmeleri, bütün bunlarda sağlamlılık, süreklilik ve çeşitli yararlar vardır. Bütünbu İşler insanların gözlemleri altında ölüyor. Burada insanların bakışları, Allah'ın büyüklüğüne, O'nun

---

Zemahşeri ise insanların, gölgenin bir yerden kısahp ve uzayarak yok olması veya güneşin seyrine göre bir yerde var olmasından bir takım bilgilenimlerde bulunduklarını söylemiştir. Bunun içindir ki güneş ona bir kanıt olur.

[101[101]] Kabeznâhu ileynâ kabzan yesîra: Öncekilerin yorumuna göre kabezna kelimesindeki zamir güneşe aittir. Böyle olunca cüm-

lenin anlamı: "Şüphesiz biz güneşi çekeriz ve gölge geri gelir. İkinci kez ortaya çıkar."yesiren" kelimesinin bunlara göre anlamı: Çekip kaldırmanın bir defada olmadığı aşamalı bir şekilde olduğudur. Zemahşeri ise zamiri gölgeye ait kılmış ve cümleyi şöyle yorumlamıştır: "Allah eğer gölgeyi bir defada ortadan kaldırsaydı insanlar için avantajlı olan durumlar kesintiye uğrayacaktı. Ancak Allah onu yavaş yavaş kaldırır.

[102[102]] Ceale'l-leyle Hbasen) içinde varlıkların görülmediği karanlık, cisimleri örten göstermeyen bir elbiseye benzetilmiştir. Yani O geceyi, insanları gizleyen bir örtü yapmıştır.

[103[103]] Şubata: Rahatlık ve işten kesilmek demektir.

[104[104]] Nüşura: İnsanların ve çabalarının yayılma alanı olduğu için dağılma, yayılma anlamında kullanılmıştır.

[105[105]] Tahıira: Fakihlerin terminolojisine göre temiz su, özde temiz kendi dışmdakini temizleyen demektir.

rahmeti ve gücüne kanıtlar bulmaya yöneltilmiştir. Diğer âyetlerde de aynı amaç doğrultusunda evrenden görüntüler aktarılmıştır.

Bu tür âyetlerin amacı kozmolojik ilkeleri belirlemek olmadığı gibi bunlardan bilimsel prensipler çıkarmak veya onlara uygulamak da değildir. [106[106]]

50. Andolsun biz, bunu onların aralarında çevirip çevirip anlattık kî öğüt alsınlar. Ama insanların çoğu nankörlükte direnmektedirler.

Müfcssirlerin çoğuna[107[107]] göre "sarrafnâlıu" daki zamir yağmura aittir. Bu durumda âyet önceki bölümle doğrudan ilişkilidir. O zaman anlamı, dinleyenlerin bakışını yağmurların değişikliğe uğratılması, yerli ve yersiz, bir yere çok, bir yere az yağmasındaki Allah'ın hikmetine yöneltmek olur. Bu da insanların düşünmeleri ve onun nimetlerine karşı şükretmeleri içindir. Bununla birlikte insanların çoğu bunu yapmaz, aksine nankörlük yaparlar ve inkâr ederler.

Bir kısım müfessire göre ise[108[108]] buradaki zamir Kur'an'a aittir. O zaman âyet geçen bölümlerin bütünüyle bağlantılıdır. Anlamı da şöyle olur: "Gerçeklen Allah Kur'anî âyetleri indirir. Onda Allah'ın hükmünün yorumu ve açıklaması vardır. Kur'an'daki söz, değişik biçimlerde ifade edilmiştir. Böylece dinleyenler öğüt alırlar ve düşünürler. Ne var ki insanların çoğu Allah'ın rububiyeti. kulluk (ibadet), boyun eğme ve şükrelmc-yi sadece ona özgü kılma konusunda çok kanıl görmelerine rağmen O'nun âyetlerini ve nimetlerini tanımadılar. Onların kınanması ve yerilmesi âyetin amaçlanndandır.

Zamirin aidiyeti konusundaki bu farklı görüşler bizi âyeli son noktasına kadar üzerinde durmaya itti. Biz ikinci görüşü tercih ediyoruz. Bundan sonraki âyetlerde de bu görüşü destekleyecek ipuçları vardır. [109[109]]

51. "Dileseydik her kente bir uyarıcı gönderirdik.

52. Kafirlere boyun eğme ve bu Kur'an ile onlara karşı büyük cihad yap[110[110]].

[106[106]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/73-74.
[107[107]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Nisaburi, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

[108[108]] Bkz. Zemahşeri Tefsin.

[109[109]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/74.
[110[110]] Câhiâhum bihi Onlarla tartışmada ve uyarmada bütün

gayretini göster. "bihİ" zamiri İbn Abbas'tan aktarılan rivayete göre Kur'an'a aittir, "sarrafnâhu beynehum" cümlesindeki zamirin çekimini yapan müfessirler de "hihi" zamirin Kur'an'a gittiğini söylemişlerdir. Biz de "sarrafnâhu"d'dkî zamirin Kur'an'a ait olduğu görüşünü benimsiyoruz.

Birinci âyetin yorumuyla ilgili müfessirlerin görüşlerinin çoğu[111[111]] peygamberin teselli edilmesi, öneminin vurgulanması ve değerinin yüceltilmesi etrafında yoğunlaşır. Allah isteseydi her kasaba ve kente elçi gönderirdi ve omuzundaki yük hafiflerdi. Risaleti bütün dünyaya ulaştırmak için yüklendiği büyük gayretin ağırlığı ona yeter. Bunun Hz. Muhammed'e özgü kılınması, onun konumunu büyüklüğünün ve Allah katındaki değerinin yüceliğini gösterir.

Müfessirler[112[112]] ikinci (52.) âyetin yorumunda da birinci âyette ifade edilen Peygam -ber'in teşvik edilmesine devanı ediliyor, görüşündeler. Allah ona evrensel büyük risaleti yüklemiştir ki Kur'an'la sürekli büyük cihad yapsın ve kâfirlere boyun eğmesin veya onlarla uzlaşmasın. Açıkça görüldüğü gibi bu yorum, geçen âyetler arasında bir ilgi olduğunu gösteriyor. Yine açıktır ki birinci âyet kâfirlerin. Allah'ın diğer kentlere elçi göndermemesinin sebebiyle ilgili sorularına ya da meydan okumalarına bir cevaptır. Cevap buna Allah'ın gücünün yeteceği, ancak o, eğer bunu yapmıyorsa bunun nedeninin Nebi'nin Allah tarafından seçilmesi ve elçi olarak gönderilmesidir. O bütün kap-samlılığıyla önemli bir görev üstlenmiştir.

İkinci âyet ise kâfirlerin elçiye karşı gösterdikleri uzlaşma ve yumuşak davranma laktiklerinin açığa çıkarılması konusundadır. Onların bu tür tavırları Kalem sûresinde de açıkladığımız gibi Kur'an'ın değişik yerlerinde tekrarlanmıştır. Burada âyet. benzer âyetlerde olduğu gibi Peygamber'in sağlamlaştırılması, davette gayretini arttırması, Kur an'ı tebliğ etmesi ve onunla kâfirlere karşı kanıl oluşturması ve kendine karşı çıktıkları konularda onları dinlememesi gerektiği hususlarını içerir.

Bu yorum önceki bolümle ilişkiyi ortadan kaldırmaz. Âyetlerin içeriğinin bu şekliyle doğru olması durumunda kâfirlerin tutumları, sözleri ve meydan okumalarıyla ilgiü geçen bölümlerde olduğu gibi tablolar vardır. Kâfirlerin sorularının ve karşı çıkmaları-yeni bir olay olmasını gerektirmez. Âyetler buna göre genel anlamda değerlendirilir İki âyetle ilgili vanılan yorumla™

İki âyetle ilgili yapılan yorumlara dikkat çekmek istiyoruz. Miifessirlerin bu yorum un saygınlığı az değildir. [113[113]]

53. İkİ denizi birbiri üstüne safari[114[114]] odur. Bu tatlıı[115[115]] ve yürek ferahlatıcı[116[116]] şu,

---

[111[111]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi. Tabersi, Hazin, Zemahşeri. Keşşaf Tefsirleri.
[112[112]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Tabersi, Hazin, Zemahşeri, Keşşaf Tefsirleri.

[113[113]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/75-76.
[114[114]] Mcrâce Karışmak.

[115[115]] Azbfuı: Tuzluluğun ve acılığın zıddı.

[116[116]] Furatün) Soğuk.

tuzlu ve acı'[117[117]] Ve ikisinin arasına birbirine geçmelerine[118[118]]' engel olan bir perde'[119[119]] koydu.

54. Ve O, sudan bir insan yarattı da onu neseb ve sıhriyyet akrabalıkları halinde oluşturan odur, Rabbin çok güçlüdür.

55. Allah, bırakıp da kendilerine yarar sağlamayacak, za-rar da veremeyecek şeylere kulluk ediyorlar. Kafir, Rabbi-ne karşı başkalarına arka çıkar[120[120]].

İlk iki âyette Allah'ın âyetleri, gücü ve evrendeki yasaları hatırlatılır. Ve insanların bu yasalardan faydalandıkları şeyler vurgulanır. Bu üç âyet kendinden Önceki âyetlerin bir arasözü olarak değerlendirilebilir. Bu âyetle -müfessirlerin dediği gibi- peygamberi teselli etmek, güçlendirmek ve övmek için ya da diğer kâfirlerin sözlerini ve tutumlarını anmak için yer almıştır. Her durumda bu âyetlerle geçen bölüm arasında bir ilişki söz-İconusudur.

İlk iki âyet iki denizin, yani nehir ve denizin karışma anında tatlı suya tuzlu suyun karışmasına ve tuzlu suyun tatlı suya baskın çıkmamasına işaret eder. Bununla birlikte tuzlu su tatlıya isyan etmez. Sanki aralarında bir perde ve engel var. Yine Allah'ın insanı sıvı meniden yaratmasına ve onlardan birbirlerine soy bağı ile bağlanmasına vurgu yapılır. Bunda Allah'ın gücünü gösteren ve kulluğa ve boyun eğilmeye yalnız onun layık olduğuna kanıt vardır. Üçüncü âyet ise kafirleri kınamaya ve onların aptallığını göstermeye yönelmektedir. Onlar Allah'ın büyüklüğünü, hikmetini ve nimetlerini düşünmez. Kendilerine zarar ve yarar veremeyecek şeylere kulluk ederler. Bu konuda gerçek Rablerine karşı başkasıyla yardımlaşır ve Ona karşı dururlar. [121[121]]

56. Biz seni sadece müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

57. De ki: "Onun karşılığında sizden bir ücret İstemiyorum. Ancak Rabbine varan yoİa girmek isteyene yol gösteriyorum."

58. O, hiç ölmeyecek diriye dayanıp güven, onu överek teşbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.

59. O ki gökleri, yeri ve ikisinin arasında bulunanları altı günde yarattı, sonra arşa kuruldu.

[117[117]] Mi/hıın ucâc: Tuzluluk oranı acılık derecesinde olan.

[118[118]] Bcrzehan: Onlardan birisini ikincisine karşı azgınlık yapmaya engel olma.

[119[119]] Hicran mahcura: Engel, perde.

[120[120]] Zâhiran: Destekçi ve yardımcı. Kelimenin yer aldığı cümlenin anlamı: Kâfir küfrüyle Rabbinc karşı durmuş sanki başkasına, onun aleyhine karşı desteklemiştir.

[121[121]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/77.

Rahman'dır. Bunu bir bilene sor.

Ayetlerde peygamber, karşılaştığı saldırı, meydan okumalara karşılık teselli ediliyor ve özgüven veriliyor. Geçen bölümler bununla ilgili bir çok tablolarla doludur. Bunun içindir ki yüce Allah onu ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndermiştir. Peygamber, onların inallarından, küfürlerinden ve imanlarından sorumlu değildir. Onun ancak Allah'a davetten başka bir görevi yoktur. İnsanlara ılımlı ve rahat olmalı fakat Kur'an'la cihad etmelidir Peygambcr'in insanlara demesi gereken: "Ben sizden bir şey istemiyorum. Bir ücret ve ödül de beklemiyorum. Benim bütün isteğim hak ve hidâyete istekli olan doğru kimsenin hidâyete ulaşması. Allah'ın yolunun ve hoşnutluğunun kolaylaşmasıdır. Bundan sonra Ö'na düşen diri ve ölmeyen Allah'a güvenmek ve O'na tevekkül etmektir. Peygamber'in bir başka görevi de, onu övgüyle teşbih etmektir. O gökleri ve yeri ve ikisinin arasındakiler! yarattı. Bu büyük evreni egemenliği altına almış hakimdir. Kulların günahlarını ve tasarruflarını kuşatan ve bilendir. Onlara güç yetirir.

Âyetlerin geçen bölümle oian ilişkisi sürüyor. Onların içeriği ve peygamberi teselli amacı güden hususlar çokça tekrar edilmiştir. Çünkü davetin aşamaları ve seyri; -Kaf sûresinin başında açıkladığımız gibi- bunu gerektiriyor."Bunu bir bilene sor" ifadesi -ki âyellcr onunla bilmiştir- söyleyen ve konuşandan sadır olan şeyin doğruluğunu desteklemek için kullanılan Arap üslubunun deyimlerindendir. Burada buna benzer bir güçlendirme sözkonusudur.

Allah'ın arşa istivası ve gökleri ve yeri altı günde yaratması konusunda Kaf ve Araf sûrelerinde yeterli açıklamalar yapılmıştır. Burada âyet diğer sûrelerde olduğu gibi Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü; evreninin ve ilminin genişliğini; mülkünün kapsayıcılı-ğmı övme konusuyla ilgilidir. Ayetin içeriği ve bağlamı bunu çağrıştırır. Burada ve diğer yerlerdeki içerileri temel amaç budur.

Peygamberin bir Ücret talep etmesini yasaklayan âyetlerin gelişinin belki de, kafirlere itaat etmemeyi ve onlarla Kur'an'la cihad etmeyi emreden âyetlerden sonra olması bu iki âyetten bizim anladığımız şeyin doğruluğunu güçlendirmektedir. Allah en iyi bilendir.

Müfessİrler "Ancak Rabbine varan yola girmek isteyene" ifadesiyle ilgili şöyle demişlerdir. "Peygamberin infak etme ve zekat vermeye çağırması, Allah'a yakınlığın bir yoludur."[122[122]] Bunun başka yollan da vardır. Buna has bir şey değildir. Bizim yaptığımız yorum âyetlerin ruhuna, nüzul ortamına ve geçen bölümlerle ilişkisine daha uygundur. [123[123]]

60. Onlara: "Rahman'a secde edin" dendiği'zaman "Rahman nedir? Senin bize emrettiğine

---

[122[122]] Bkz. Taberi, (bn Kesir, Hazin, Tabersi, Begavı, Zemahşeri Tefsirleri.

[123[123]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/77-78.

secde eder miyiz hiç?" derler ve (bu söz) onların kaçışını arttırır.

Anlaşılan bu âyet ara cümle olarak gelmiştir. Allah kendini geçen sûrelerde doğrudan Rahman olarak nitelemiştir. Bu âyet Rahman'a secde edin, denildiğinde Rahman'ı inkâr eden ve ona karşı büyüklenenlerin soru biçimiyle soru soran kâfirleri kınamak için araya eelmiştir. Onlar alaycı bir üslupla "nasıl secde ederiz ve buna niçin bize emrediyorsun, derler." Ve nefretleri arlar ve davetten de uzaklaşırlar.

Müfessİrler bu âyetin bağlamıyla ilgili olarak şunları aktarmışlardır: "Yalancı Pey-camber Müseyleme Peygamber döneminin sonlarına doğru Yemame'de ortaya çıktı. Rahman ismiyle nitelendiriliyordu. Rahman bahçesi ismiyle bir bahçe yaptı veya bu isimle anılan bir putu bahçesine dikti. Kâfirlerin sorusu buna bağlı olarak sorulmuştur. Onlara yönelik emir karışmış, peygamberin kendilerine ona secde etmeyi emrettikleri sanısına kapılmışlardır." 'Evrahman -Allah ismi dışında- en çok yer alan, Allah'ın en güzel isimlerinden birisidir. Bu sıfat Allah'ın yaratmasına bitişik olması, kapsamlılığı ve onlara rahmeti genel olarak onların tutum ve davranışlarına bakmamayı gerektirir.

Peygamberlikten önce en yaygın isimlerdendir. Araplara göre bir anlam veya dini bir nitelemeydi. Bu ismin çokça zikredilmesi bu şekilde bir yoruma yol açmıştır. Allah'ın bu yüce sıfata tek başına layık olduğunun belirtilmesi de onun özelliklerindendir. [124[124]]

61. Gökte burçları var eden, onların içinde bir güneş ve nurlu bir ay barındıran Allah yüceler yücesidir.

62. Ve O, öğüt almak[125[125]] veya şükretmek isteyenler İçin gece ile gündüzü birbirini izler'[126[126]] yaptı.

Bu iki âyette Allah yeniden kainattaki işaretlerine kanunlarına dikkat çekerek büyüklüğüne dikkat çekiyor. Bu sûrenin bölümlerinin uyum arzetmekledir. Bu şekilde âyetler geçen bölümle ilgili olmakladır.

Âyetler Yüce Allah'ı övmeyi. Allah'ın gökte burçların yörüngelerinde donen yıldızlar yaratması, güneşi kandil, ayı aydınlatıcı kılması açısından gökteki yasalara ve görüntülere dikkat çekmeyi içeriyor. Bunun sonucu olarak, gece ve gündüz peşpeşe gelmekte, biri

---

124[124] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/79.
125[125] Hüfeten: Düşünen, ibret alan.

126[126] Yezzı-kkeıe : Peşpeşe veya bir şeyin ardından başka bir şey anlamındadır.

diğerini takip etmekledir.

Burada Allah'ın yaratması, gücü ve kullarına olan nimetleriyle ilgili, etkili delilleri mevcuttur. Düşünmek, öğüt almak ve şükretmek isteyenler onlara bakarak ikna olabilir. Son paragraf bu güçlü delille ikna olmayan, Allah'ın Rabliğini ve gücünü kabul etmeyen ve nimetlerine şükretmeyen I e re yapılan kınamayı içeriyor. Bu tür kesin Kur'anî ifadeler Allah'ın kişi iradesini sınamasını ve insanın seçme gücünü vurgulamayı amaçlıyor.

Farklı sığalarda olmasına rağmen bu iki âyetin içeriğine benzer şu âyetler de vardır: "Yemin olsun ki biz en yakın göğü kandillerle süsledik ve onları şeytanlara atış taneleri yaptık. Onlar için çılgın ateş azabı hazırladık[127[127]] Hicr sûresinin âyeti de şudur: "Andol-sun gökte burçlar oluşturduk ve onu seyredenler için süsledik."[128[128]]

Kur'an'da, insanların dikkatini göğe, yıldızlara, güneşe, aya; Allah'ın onları ve içindeki şeyleri emri allına almasına, büyüklüğü ve gücünün delilleri yapmasına çeken bundan başka âyetler de çoktur. Bunlarda insanların düşünmelerinden, Allah'ın varlığının delillerinin en büyüklerini görmelerinden ve insanların korku ve hayretle karşı karşıya kalmaları ve hissetmelerinden daha fazla şeyler vardır, Kur'an âyetleri bunu hedeflemiştir. Çünkü bunu hissetmek, her zaman ve mekandaki bütün insanlar için sözkonusudur. Bundan dolayı herhangi bir genişletme ve artırmaya gitmeden bu hedefte kalmak gerekir. [129[129]]

63. O çok merhametli Allah'ın kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu'[130[130]]' İle yürürler ve kendini bilmez kimseler*[131[131]]' kendilerine laf attığında "selam" derler.

64. Onlar ki, gecelerini Rablerine secde ederek, kıyam durarak geçirirler.

65. Onlar ki, şöyle derler: Rabbimiz cehennem azabını üzerimizden sav. Doğrusu onun azabı gelip geçici bir şey değildir'[132[132]]

66. "Orası cidden ne kötü bir uğrak, ne kötü bir konaktır."

67. Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler, İkisi arasında orta bir yol'[133[133]] tutarlar.

[127[127]] Mülk suresi, 5

[128[128]] Hicr suresi, 16

[129[129]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/79-80.

[130[130]] Hemen Alçak gönüllülük, sükunet ve vakarla...

[131[131]] el-Câhitün Alçak ve şerliler. Kafirler de kasdedilmiş olabilir.

[132[132]] Ğarama Ulaşan, acı veren ve ayrılmayan, kelime azabın şiddeti ve devamlılığını ifade ediyor.

[133[133]] Vekâne zâlike kayama Vasat olan, müsrif ve cimri olmayan

68. Yine onlar ki, Allah'la beraber başka bir tanrıya yakar-mazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan günahı [134][134](mn cezasını} bulur.

69. Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır.

70. Ancak tevbe[135][135]' ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başka, Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.

71. Kim tevbe edip, iyi davranış gösterirse, şüphesiz o, tevbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner.

72. Onlar ki, yalan şahitlik etmezler[136][136]', boş bir şeye rastladıklarında vakar'[137][137] ile gelip geçerler.

73. Kendilerine Rablerinİn âyetleri hatırlatıldığında onlara karşı kör ve sağır kesilmezler"[138][138]

74. "Rabbimiz! bize eşlerimizden ve soylarımızdan kendileriyle iftihar edebileceğimiz'[139][139] kimseler bağışla. Bizi mut-takİlere önder'[140][140]' yap" derler.

75. İşte onlar, sabretmelerine karşılık cennette özel konaklarda[141][141]' ağırlanırlar. Orada selam ve iyilik dileğiyle karşılanırlar.

76. Orada temelli olarak kalırlar. Yerleri ve barınakları ne güzeldir!

İlk akla gelen daha önceki âyetlerin son bölümünde geçen, düşünmeyi ya da şükret-meyi isteyen kimseyi nitelemek için âyetlerin arasöz olarak kullanıldığıdır. Yine daha önceki âyetlerin anlattığı üzere, kâfirlerin Rahman'a secdeden yüz çevirmeleri söz konusu ediliyor. Bu geçen bölümle ilgilidir ve onun devamıdır.

Kâfirler Rahman'a isyan etseler, davetine duyarsız olsalar, nimetlerine şükretmese-Icr ve

---

[134][134] Tâbi1 Kelimenin asli anlamı "döndü" demektir. Daha sonra hata ve günahtan uzak durmayı ifade eder olmuştur.

[135][135] Esâma Sonuç ve ceza olarak...

[136][136] Layeşhı'dünez'zur "Zur" un anlamı yalan ve iftiradır. Müfcssirlcr cümleyi, alışılmış yalana şahit olma ve boş şirk ve günahkârlık meclislerinde bulunma anlamlarında açıklamışlardır.

[137][137] Ve iza merru hi'l-îağvi merru kirama "Lağv " kendisinde fayda ve zarar olmayan boş söz anlamındadır. Müfessir-ler cümleyi; "Onlar, boş bir söz ve dedikodu duyduklarında veya bir masiyet veya kötü bir iş gördüklerinde, kendilerini ondan uzak tutup ayrılırlar ve ona iştirak etmezler." şeklinde açıklamışlar.

[138][138] Hinu Sendelemek, tökezlemek, yüzüstü kapanmak.

[139][139] Kuırate a'yunin Mutluluktan dolayı serin ve sevinç gözyaşı döken göz için kullanılır. Bu göz yaşı ancak sevinç ve mutluluk durumunda gelir. Cümle bu durumu göstermek için kullanılır. "Allah gözünü ak etsin" cümlesi bunun türevlerindendir.

[140][140] Imâman Kendisine uyulan demektir.

[141][141] ef-Ğuıfe Yücelik veya yüksek konak.

âyetlerini düşünmescler de, Onun yeryüzünde alçak gönüllü, vakarla yürüyen kulları var. Kafirler ise böbürlenerek ve büyüklenerek yürürler. Mü'minler, alçak, cahil kişiler kendilerine takıldıklarında onlara en güzel şekilde karşılık verir ve sefam derler. Rablerine sürekli secde ve kıyamda bulunur ve cehennemin şiddetli, korkutucu azabından korunmak için ona yakarıdan İnfak ettiklerinde mutedil hareket ederler. Ne İsraf ne de cimrilik yaparlar. Duada ve kullukta Allah'a hiç kimseyi ortak koşmazlar. Kısas yoluyla öldürülmeyi haketmiş olanlar hariç Allah'ın yasakladığı canı yoketmezler. Zinadan uzak dururlar. Çünkü bunu yapan cezayı ve hakareti hakeder: Kıyamet günü azabı kat kat olur, orada ve ebedi kalır.

Yalan, iftira ve taşkınlıktan hem görme, hem fiil, hem de söz boyutunda olmaktan uzaklaşırlar. İçinde hayır olmayan veya rahatsızlık ve günah bulunan boş bir söz duy-duklarında bundan kendilerini ayrı tutarlar.

Allah'ın âyetleri ve nimetleri onlara hatırlatıldığında bunu kör ve sağırlar gibi karşılamazlar. Aksine uyanık, dikkatli ve öğüt alan şükredici tutumunu takınırlar.

Allah'tan, kendilerine mutluluk veren ve gözlerinde aydınlık parıltıları oluşturan eşler, Ona itaat eden ve hoşnutluğunu kazanma çabası içinde olan nesiller isterler. Yine onları, muttakilerc model ve güzel örneklikler oluşturması için Allah'a dua ederler.

İşte Allah onları, hak, hidâyet ve hayır yolunda oldukları, sabrettikleri ve o yolda direnç gösterdikleri için cennetle yüksek konaklarla ödüllendirir. Orada Allah'tan cömertlik, hoşnutluk ve esenlik bulurlar. Sürekli nimetler ve makam onlar içindir.

Allah'la beraber başka ilaha dua eden, Allah'ın haram kıldığı cana kıyan ve zina edenlerin Allah'ın azabı ve öfkesini hak edecekleri belirtildikten sonra tevbenin yer aldığı iki âyet, açıklayıcı cümle olarak gelmiştir. Böylece Allah'a tevbe edenler, O'na inananlar ve salih amel işleyenler istisna edilmiştir. Allah bu tevbe edenlerin kötülüklerini iyiliklerle değiştirmiştir. Çünkü O bağışlayandır ve esirgeyendir.

Tevbe eden ve salih amelde bulunan kişi, işlediği günahı itiraf etmiş ve pişmanlık duymuş olur. Böylece Allah'a tam anlamıyla dönmüş olur.

Âyetler Allah'ın salih kullarının mutfak niteliklerini içermesine ek olarak, ilk müslü-manların sahip olduğu erdemler, güzel huylar, kalp temizliği ve rahatlığı, Allah'a tam anlamıyla dönmeleri konusundaki formları da içermektedir. Daha sonra kafirlerin yaptığı azgınlıkları ve işkenceleri, müslümanlara yöneltTikleri iğneleyici sözlerine ve alayla-yıcı tavırlarına değiniliyor.

Müslümanların ise vakarı sükunet ve alçak gönüllü olmaları nedeniyle, kafirlere benzemeklen,onlarla tartışmaya ve karşılıklı suçlamalara girmekten kaçınmaları gerektiği ifade edilir. Alçaklara en güzel bir şekilde savunmada bulunurlar. Kendilerini boş sözü ve

batılı dinlemekten ve onlara dalmaktan uzak tutarlar.

İşte bütün bunlar Kur'anî kılavuzluğun ve nübüvvetin etkilerinden kaynaklanır. Allah'ın hoşnutluğu onların üzerine olsun.

Peygamberin hayatının ve Mekke dönemindeki durumların formlarına ek olarak âyetlerdeki ifadelerin serbest bırakılması âyetlerin kapsayıcı ve öğreticiliğini sürekli kılmasını sağlıyor. Aynı şekilde âyetler tevazu, barış sevgisi gibi ahlaki erdemleri övüyor. Sövgülerden, ağız kavgalarından uzak durmayı salık verir. Kendini cahil ve kötü kimselerin standardından uzak tutmasını öğütlüyor.

İtidale tutunma, insanların canlarına düşmanlık etmeme ve bundan onları sakındırma, yalan ve boş şeylere sözle ve eylemle dalmaktan kaçınma, yararsız şeylere girmeme de onların özelliklerindendir. Onlar aile bireylerini de -eş ve çocuklar- iyilik ve erdemlere yönlendirir.

Bu ahlaki erdemler onu evde ve toplumda özel olsun, genel olsun en güzel ahlaki yönelişlere sahip kılar. Bundan dolayı bu ifadeler zinciri muhkem Kur'an'ın en parlak olanları ndandır.

Dayandığımız mushaf 68-70. âyetlerin Medeni olduğunu belirtmekle birlikte konu bütünlümü açısından tam bir uyumluluk sözkonusudur. 71. âyet sözel olarak önceki âyetle bağlantılıdır. Onu tamamlar. Bunun için rivayetin doğruluğunu şüphe ile karşılıyoruz.

Taberi âyetlerin açıklama bağlamında 70-71. âyetlerin Mekki olduğunu söylemiş ve bu iki âyetin kafirlerin 68 ve

69. âyetler nazil olunca yaptıkları yoruma cevap olarak celdiğiylc ilgili aktarımda bulunmuştur. Kafirler şöyle demişlerdi: "Muhammed'in beraberindekiler dinimizde iken bütün bu yasakları yapmışlardı." Bu da âyetlerin Medeni olduğuna ilişkin şüphemizi güçlendirmektedir.

70. âyetteki "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." cümlesinin yorumunda müfessirler şöyle demişlerdir: "Allah'a tevbe eden, inanıp salih amel işleyenlerin yaptıkları kötü davranışlar, yapmaya başladıkları iyi davranışlara dönüşür."

Allah onların şirk içinde iken yaptıkları çirkin işleri; İslam'da iken yaptıkları iyi işlere dönüştürür. Bununla ilgili olarak şöyle bir görüş de vardır: Bunun anlamı Allah işledikleri günahları imandan ve tevbeden önce, siler. Kendilerini ispat ederler ve böylece o kötülükleri iyiliklere dönüştürür.

Buradan şu çıkarımı yapan da var: ''Yaptığı günahlardan tevbe eden, her günahın ardından pişmanlık duyar ve kendini ondan uzaklaştırır. Ve tekrar etmemeye kesin karar verir. Şüphesiz ki bunlar iyiliklerdir. Çünkü levbe günahın izini siler. Bütün bunların ardından gelen

ise pişmanlık ve kararlılık ise iyiliktir"[142[142]]. Bütün bu görüşler kabul edilebilir niteliktedir. [143[143]]

Tevbe Düşüncesi Üzerine

70. ve 71. âyetlerde ve öncesinde şirk koşan, zina eden ve cana kıyan her kişi için uyarı ve korku söz konusu edilmesi ve o iki âyetin başlangıcında da tevbe ile birlikte imanın zikredilmesi; buradaki tevbenin, müslüman olmayanları İslam'a girmeye yüreklendirme ve İslam'dan önce işledikleri günahlar konusunda kendilerine mutmainlik sağlama amacı güttüğünü gösterir.Dıger bir deyişle bu, davetin biçimlerinden ve onun dayanaklarından birisidir.

Allah'ın salih kullan, cömert ve erdemli ahlak sahibidirler. İman, kişiyi kirlerden ve kötülüklerden temizler; onu Allah'ın kullarının yoluna yöneltir ve onların ahlaklarıyla ahiaklanmalarını sağlar. İnsanların daha Önce işledikleri günahlar, İslam'a girmelerine bir engel oluşturmaz.gerçek anlamıyla Allah'a yönelen ve tevbe eden, bundan sonra salih amel işlemeye çaışan kimse, Rabbini bağışlayıcı ve esirgeyici olarak bulur. îmanından dolayı, kötülükleri iyiliklere dönüştüren salih ameli işlemeye güç yetirir.

Bu âyetlerde levbeye yönelik bir ilgi çekme ve O'nu telkin etme gücü vardır. Davetin metodlanndan birisini ve müslüman olmayanları İslam'a yöneltme çabasıyla ilgili söylediklerimizi başka âyetler desteklemektedir. Maide sûresinde: "Allah'a ve Rasulüne karşı savaş açanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, Öldürülmeleri veya asılmaları, yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki cezalandır. Onlar ahirette de büyük bir azaba uğrayacaklardır. Ancak, cezanın uygulanmasından önce, tevbe edenler müstesna. Bilin ki Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."[144[144]]Tcvbe sûresinde konuyla ilgili 3. ve 5. âyeder de şöyledir: "En büyük hac günü. Allah ve Rasulünden insanlara duyurudur: Allah ve Rasulü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, haynnızadir. Eğer yüz çevirirseniz Allah'ı asla aciz bırakamayacağınızı bilin. Kafirleri can yakıcı bir azabla müjdele''; "Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; yakalayıp hapsedin; her gözetleme yerinden onları izleyin. Eğer levbe eder, namazı kılar ve zekatı verirlerse onları rahat bırakın. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır. Çok merhametlidir."

"Onlar, bir mü'mine karşı ne antlaşma, ne de yükümlülük gözetirler. İşte haddi aşanlar onlardır. Eğer tevbe eder. namazı kılar ve zekatı verirlerse din kardeşiniz olurlar. Anlayan

---

[142[142]] Bkz- Taberi' İbn Kesir, Tabersi, Kasimi Tefsirleri.

[143[143]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/83-85.

[144[144]] Maide suresi, 33-34.

kimseler için âyetleri iyice açıklıyoruz .[145[145]]

Bütün bunlar; insanların doğru olması, hidâyete ulaşmaları; sapıklıktan, günahlara eğilim duymaktan ve soysuzlasın aktan kurtarılmaları. Böylece kafir müslüman olduğunda kendisine yeni bir alan açılır ve yeni bir sözleşmeyle sorumlu tutulur."İs)am. kendinden öncesini geçersiz kılar" meşhur sözü de bunu ifade eder.

Tevbe ile ilgili son âyet. kafirlerin her ne kadar farklı tutum takınsalar ve günah işİe-seler de bundan sonra müslümanlann kardeşi olduğunu belirtmesi de aynı görüşü destekler. Bununla birlikte biz burada tevbenin gayri müslimlcre yönelik olduğunu belirt-sek de Kur'an'ın değişik nedenlerle müslümanın da günahlardan, çeşitli küçük ve büyük günahlardan tevbe etmesi gerektiği vurgusuna dikkat çekeriz. Böylece tevbe. bu müslü-manları düzeltmek (ıslah) İçin bir kapı olur. Ondan istek ve umut ortaya çıkar ve günahkârlar ve sapkınlar kendilerini ve ahlaklarını düzeltirler ve Allah'ın salih kulları sınıfına girerler.

Bakara süresindeki 27S-279. âyetler de. bu çerçevede değerlendirilebilir. "Ey iman edenler: Allah'tan sakının ve eğer iman ediyorsanız faizden arta kalanı bırakın. Böyle yapmadığınız takdirde Allah'a ve rasulüne savaş açmış olacağınızı bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece ne zulmetmiş, ne de zulme uğramış olursunuz." Nisa sûresinin 16-18. âyetleri de konu açısından önemlidir: ''İçinizden zina edenlerin her ikisine de eziyel edin. Eğer tevbe edip düzelirlerse eziyetten vazgeçin. Çünkü Allah, tevbeleri kabul eder, çok merhametlidir. Cahillikle bir kötülük işleyip de ardından hemen tevbe edenlerin tevbesini kabul etmek, Allah'a düşer. Sürekli günah işleyip de ölüm vakti geldiğinde: "Ben artık tevbe ettim" diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerin tevbeleri geçersizdir. İşte onlara can yakıcı bir azap hazırladık" Bu konuda Al-i İmran süresindeki 86-89. âyetlere bakalım: "İman ettikten, Rasulün hak olduğuna şehadet ettikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra küfreden kimseleri Allah nasıl doğru yola iletsin! Allah zalimleri doğru yola iletmez. İşte onların cezası, Allah'ın, meleklerin ve insanların tümünün lanetine uğramalarıdır. Orada temelli kalacaklardır. Ne azapları hafifletilir, ne de kendilerine fırsat verilir. Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." Nisa süresindeki 110. âyette: "Kötülük yapan veya nefsine zulmeden, sonra da Allah'tan bağışlanma dileyen kimse Allah'ı, çok bağışlayıcı ve merhamet edici bulur." Yine Nisa süresindeki 145-146.âyetlerde "Münafıklar, cehennemin en alt katındadırlar. Onlara hiç bir yardımcı bulamazsın. Ancak tevbe eden, ıslah olan, Allah'a bağlanan ve Allah'ın otoritesine boyun eğenler müstesna. İşte onlar mü'minlerle beraberdirler. Allah mü'minlcre büyük bir mükâfat verecektir." Ve yine Maide sûresinde 33-34. âyetlerde ise: "Allah'a ve Rasulüne karşı savaş açanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası, öldürülmeleri veya asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki cezalandır. Onlar ahirette de büyük bîr azaba

[145[145]] Tevbe suresi, 10-11

uğrayacaklardır. Ancak cezanın uygulanmasından önce tevbe edenler müstesna. Bilin ki Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." ifadelleriyle tevbe konusuna açıklık getirilir.

Sonuyla ilgili diğer önemli bazı âyetler de şunlardır: "Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık Allah'tan ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesin. Allah, azizdir, hakimdir. Doğrusu Allah, zulmettikten sonra tevbe edip, düzelen kimsenin tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."[146[146]] "Andolsun ki, müslüman olduktan sonra küfrederek küfür sözünü söyledikleri halde söylemediklerine dair Allah'a yemin ettiler ve başaramayacakları bir işe yeltendiler. Öc almalarının sebebi, Allah ve Rasulünün bol nimetle kendilerini zengin etmesidir. Eğer tevbe ederlerse onlar İçin hayırlı olur. Eğer yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada da, ahirette de can yakıcı bir azaba uğratır. Yeryüzünde hiç bir veli ve yardımcıları olmaz."[147[147]] "Âyetlerimize iman edenler yanına geldiklerinde: "Selam size" de. "Rabbiniz, rahmet etmeyi kendi üzerine almıştır. Sizden kim cahillikle bir kötülük işler de ardından tevbe edip kendini düzeltirse, gerçekten o çok bağışlayıcıdır. Çok merhametlidir."[148[148]] "Kendilerine zulmeden çok günahkâr kullarıma de ki: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Doğrusu Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." Azaba uğramadan Önce Rabbinize yönelin ve O'na teslim olun. Yoksa yardım göremezsiniz. Ummadığınız bir sırada, ansızın azaba uğramadan önce Rabbinizden size indirilen en güzel söze uyun."[149[149]]

Ayetlere bir anlık bakış; hatada olanları ve günah işleyenleri yanlışlarından ve günahlarından geri dönmeye teşvik ettiğini, onları dirlik, düzenlik, hak ve iyilik yolunda yürümeye gayret ettirmeye çalıştığını; cahillerin kalplerinde ümitsizlik yer edip kötülük ve günah yolunda sürekliliklerini devam ettirmelerine engel olduğunu gösterir. Bütün bunlar insanlığın ahlaki ve toplumsal düzenliliği açısından yararına bir durumdur. Bütün bunlar apaçıktır.

Buradaki Mekki ve Medeni âyetler vahyin değişik dönemlerinde inmiştir. Bunun için âyetlerden; müslüman olmayanları tevbe etmeye ve Allah'a yönelmeye teşvik ettiği ve onlardan her ne kadar müslümanlar için risk laşisa da yapacakları tevbe ile işledikleri günahların bağışlandığı ortaya çıkıyor. Ve Allah onları, tevbenin başlangıcında ve düşünme aşamasında müsiümanlara kardeş kılıyor. İşte bütün bunlar İslami davetin önemli muhkem (sağlam) ilkelerindendir.

Diğer yandan âyetlerde (evbe ve kabulü için "bu, günah işleme ve haddi aşmayı ce-saretlendirir" demeye bir sebep bırakmayan, gerçeklen önemli şartlar sözkonusudur. Doğru

---

[146[146]] Maide suresi, 38-39

[147[147]] Tevbe suresi, 74

[148[148]] En'am suresi, 54

[149[149]] Zümer suresi, 53-55.

tevbe, olan bitene pişmanlıkta ifadesini bulur. Tevbekar günahtan yüz çevirme ve kendini düzeltme konusunda kesin kararlılık sahibidir. Allah'a yönelir. Onun emrettiği ve yasakladığı şeye uyar. Hayatında ve sağlığında genişlik ve bolluk vardır.

Ayetlerde bir çok kez tekrarlanan "ıslah" kavramı, derinlikli ve kapsamlı bir anlam örgüsüne sahiptir. Buna bağlı olarak ahlakı ve davranışı düzeltmek, hakka ve erdeme sarılmak, tevbe etmesine sebep olan maddi ve manevi zararları özellikle insanların bireysel ve toplumsal haklarını onarmak şeklinde ele alınabilir. Bağışlanma dileyenlerin istiğfarı ve tevbe edenlerin levbesi bu şartlara bağlı ilkeler temelinde olmazsa geçersiz Olüf. Herhangi bir değeri ve yaran olmaz.

Hristiyan geleneklerinde tevbe için benzeri bir durum sözkonusudur. Bir kısım mezhepler, bunu itiraf ve peşinden bağışlanma (gufran) diye adlandırmıştır. Bununla, İslami tevbe, arasındaki farka gelince; bir açıdan Allah'ın kilabı Kuran açıklikhkla bunu nitelemiş, bir diğer açıdan ise İslami tevbe, Allah ile kulu arasında kilise benzeri bir aracıya dayanmamışiır.

Bir kısım müfessirler sûredeki tevbeyle ilgili âyetlerin Nisa süresindeki 93. âyetle nesh edildiği görüşündedirler.[150[150]]

işaret ettiğimiz âyet şudur: "Bir mü'mini kasıtlı olarak öldürenin cezası, içinde temelli kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanetlemiş ve büyük bir azap hatırlamıştır." (4/93) Bu görüşü değişik açılardan reddetmek mümkündür. Bir kere siyaklarından anlaşılabileceği gibi Nisa süresindeki âyet bir mü'mini kasten öldüren mü'min hakkında nazil olmuştur. Halbuki Furkan suresinin ayetleri ayetin siyakından da anlaşılacağı gibi, müslüman olmayanlar hakkında inmiş bir ayettir. Nisa süresindeki âyette olduğu gibi Furkan'daki âyetlerde de sonsuzluk, ebedîlik (huld) vurgulanmıştır. Nisa süresindeki âyeti, tevbe âyeti izlemese de* burada Furkan süresindeki âyeti uygulamayı önleyici herhangi bir engel yoktur. [151[151]]

77. "De ki: Duanız olmadıktan sonra Rabbim sizi ne yap-sın?[152[152]] Fakat yalanladınız, bu yüzden azap yakanızı bırakmayacaktı[153[153]]'".

Bu âyetle sûre sona erer. Âyetin ruhundan ve içeriğinden, kâfirleri uyarma ve azarlama

---

[150[150]] Bkz. Taberi, İbn Kesir Tefsirleri.

[151[151]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/85-89.

[152[152]] Mâ ya'beü biküm rahbî Hazırlamak ve özen göstermek anlamındadır. Bir kısım müfessirler cümleyi "Rabbim yalanlamanızdan sonra sizin için yaptığı ve hazırladığı şey" anlamında yorumlamış, bir kısmı da "Rabbim yalanlamanızdan sonra sizi önemsemez ve düşünmez" şeklinde anlamlandırmış tır.

[153[153]] Lizamen kaçınılmaz bir zorunluluk demektir. Müfessirterin çoğu "azab yakanızı bırakmayacaktır' cümlesini azab sizin için gerçekleşecek ve bu kaçınılmaz bir zorunluluk olarak değerlendirmişlerdir.

yöntemiyle başa dönüş yapıldığı anlaşılır. Rahman'ın kullarının niteliğini ve onla-nn övgüsünü içeren geçen âyetlerin doğrudan bir devamı değildir. Rahman'ın kullarından bahseden ayetler bittikten sonra, daha önceki ayetlerin konusu olan kâfirlere yöne-me sadedinde gelmiştir. Peygambere, onlar için şöyle demesini emreder: "Şüphesiz Al-a duanız olmasa sizi saymaz ve önem vermez. Buna rağmen size gelen şeyi yalanladı-n|z- Ve azabı da hak ettiniz. Size bu gerekli oldu. Kimse ona karşı çıkamaz." [154[154]]

Duanız Olmadıktan Sonra İfadesi Üstüne Bir Yorum

Müfessirlerİn çoğu 'Mevla duakum"cümlesinin ifade ettiği şeyi şöyle yorumladılar: Allah sizin kendisine yaptığınız dua, irnan ve kulluğunuza olan arzu duymasaydi size özen göstermez ve durumunuzu önemsemezdi. Bu geçerli, kabul edilebilir bir yorumdur [155[155]] . Bazı müfessirler de "duaükutrt"'dâfci muhalab zamirinin Rahmanın kullarına ait olduğunu ve âyetteki diğer zamirlerin de kâfirlere gittiğini belirtmişlerdir. Bu garip (yalnız kalmış) bir yorumdur.[156[156]]

"Duanız olmadıktan sonra" cümlesinden bizim anladığımız ise müşriklerin yüce yaratıcı ve kainatın rabbi olan Allah, tanıdıklarına işaret yoluyla onların bir çok âyetin anlattığı gibi zarar dokunduğu vakit yalnız Allah'a dua ettiklerini belirtmesidir. Örneğin Zuhruf sûresinde "Onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı" diye sorsan: "Aziz ve her şeyi bilen Allah' derler." (43/9) Yine Zuhruf sûresinde "Onlara "sizi kim yarattı" diye sorsan: "Allah" diyeceklerdir. Öyleyken nasıl döndürülüyorlar!" (43/87) Ayrıca Nahl süresindeki 53. ve 54.âyetler "Sahip olduğunuz her nimet Allah katındandır. Başınıza bir sıkıntı gelince de sadece ona yalvarırsınız. Sıkıntınızı giderince içinizden bir grup, Rable-rine ortak koşar." Ankebut süresindeki 65. âyet: "Gemiye bindiklerinde yalnızca Allah'ın otoritesine boyun eğerek O'na yalvarırlar. Allah onları sağ-salim karaya çıkardığında ise O'na ortaklar koşarlar".

Veya Allah'lan kendilerine, inanmak için Arapça kitapla bir uyarıcı göndermesini istemeleri ve sonra nevalarına uymalarına işaret edilir. Fatir sûresi 42. âyette bu anlatılır. "Eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse, Rasullerine, önceki ümmetlerin Rasullerine bağlandıklarından daha çok bağlanacaklarına dair Allah'a bütün güçleriyle yemin ettiler. Uyarıcının gelişi onları haktan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramadı. Ayrıca En'am sûresi 155-157. âyetlere de bakmak gerekir: "Bu indirdiğimiz mübarek kitaptır. Ona uyun ve sakının ki merhamet olunasınız. "Bizden önce iki topluluğa kitap indirildi. Biz onların okuduklarından gafildik", veya "eğer bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha doğru yolda olurduk." demeyesiniz,

---

[154[154]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/89.
[155[155]] Bkz. Taberî, İbn Kesir, Hazin ve Tabersi

[156[156]] Bkz. İbn Kesir ve Zemahşeri Tefsirleri.

diye size de Rabbinİzden apaçık delil, hidâyet ve rahmet geldi. Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir! Ayetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü, kötü bir azaba uğratacağız." (6/155-157)

İşte böylece Allah onları dikkate aidi. Kendilerine bir elçi gönderdi. Hidâyet üzerinde olmaları için kendi dilleriyle elçiye bir kitab indirdi. Allah onlara hatırlattı: Artık siz kendinize geleni yalanladınız. Allah'a isyan ettiniz. Onun davetinden geri durdunuz. Bu istekleri yaptıktan sonra elçiye düşmanlık ettiniz. Size böylece azab gerekli oldu.

Sanki elçiye, bunların, kendilerinin karşılaşacakları bir mizansen olduğunu söylemesini emrediyor. Ve onları sakındırma ve uyarma yoluyla kurtarmayı amaçlıyor.

Kafirlerin sözlerinin ve tutumlarının anlatıldığı geçen bölümler bir açıdan susturucu valanlayıcı ve uyarıcı bir biçim almıştır. Bir diğer açıdan Allah'ın rububiyetine kanıtlar .sunmuş ve kulluk edilmeye yalnız O'nun layık olduğu belirtilmiştir. Onun davetine uyanlar Övülmüş. Bunun davranışlarındaki izleri vurgulanmıştır.

Peysamberle kâfirler arasında geçen tartışma içerikli bölümlerden sonra gelen âyet (77) tüm bunlar için güçlü bir biliş mesabesinde olmuştur. [157[157]]

Furkan Süresindeki Tevbe İncelemesiyle İlgili Bir Düzeltme

Burada bu araştırma münasebetiyle dikkat çekmenin iyi olacağı önemli bir nokta var.

Tevbc konusunun yer aldığı Mekki ve Medeni âyetler ve tevbe konusunun belir'' mediği âyetler ehli kitaptan kafirleri, Arap müşrikleri, putperetsleri, müslümanlardai. münafık olanları fiskla, zulümle, suçlulukla, azgınlıkla ve sapkınlıkla nitelemiştir. Veya onların sapkınlıklarını saptamıştır. Allah onları doğru yola ulaştırmaz. Ve onlar ondan başka kılavuz ve yardımcı bulamayacaklardır."

Onlar, ebedi ve alçaltıcı uhrevi azapla korkutulur ve Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerine olacaktır.

Onun ifade eltiği şey, içeriğinden ve özünden anlaşıldığı kadarıyla terbiye etme metodu değildir. Ancak küfürlerinde, nifaklarında, günahlarında, azgınlıklarında ve sapkınlıklarında ısrarlı olanlara nisbet edilmiştir. Ve bunlar yalnızca bu şekilde ölürler. Ayetin iniş aşamalarında bir taraftan onların durumlarını niteleme, diğer taraftan ise onları uyarma, korkutma, etkileyici şeylere yöneltme ve Yüce Allah'a tevbeye çağırma söz konusudur.

Bu konuda Peygamberin siretinde gerçekleşmiş olaylardan delil vardır. O da âyetlerde çoğu

---

[157[157]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/90-91.

nitelendikleri şeylerle nitelenmiş ve uyarıldıkları şeylerle uyarılmışlardır ve onlar hakkında belirtilen ve saplanan şeyler belirtilmiş ve saptanmıştır. Aksine onların çoğu -Hicaz yahudilerinin büyük bölümü istisnadır. Oysa Hicaz arapları küçük bir azınlık dışında arap yarımadasında kalmamıştır- hicretten Önce ve sonra Peygamber hayatta iken iman etmişlerdi. Ve onların İslam'ı iyi oldu. Allah'ın rızasına kavuştular. Kur'an'-da pek çok âyette bunlar övüldü.

Peygamberin vefatından yaklaşık bir sene önce nazil olan tevbe süresindeki âyette bunlardandır. "Muhacirlerin ve Ensarın Öncüleriyle, onlara ihsan ile uyanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan... Allah onlara içlerinde temelli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte en büyük kazanç budur."[158[158]] [159[159]]

[158[158]] Tevbe suresi, 100

[159[159]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/.

ŞUARA SÛRESİ

Kur'an 'dahi Sırası : 26

Nüzul Sırası : 43

Ayet Sayısı : 227

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kafirler sert bir şekilde azarlanıyor. Onların tutumları karşısında Hz. Peygamber teselli ediliyor. Peygamber ve toplumlarının kıssaları ile ilgili uzun dizilere yer veriliyor, ibretler, öğütler, örnekler, uyarılar ve isbatlar bulunuyor. Hz, Peygamberin sireti, toplumu ve dönemi ile ilgili bazı pasajlar ve kafirlerin bazı sözleri ve akideleri anlatılıyor.

Bu sûre ayet sayısı bakımından Kur'an'ın ikinci büyük süresidir, Sûrenin bölümleri birbiriyle bağlantılı ve ahenk içerisinde olup ayetlerin sonlan, düzen İçerisindedir. Sûrenin üslubu ise genel bir şekilde kafiyelidir. Bununla birlikte serbestliğe daha yakındır.

Sûrenin çoğu bölümlerine gerekli tekrarlar eklenmiştir. Bu da Mürselat sûresinde olduğu gibi süreyi özel sibaklı yapıyor. Sürenin bölümlerinin geneli sûrenin tamamlanıncaya kadar peş peşe nazil olduğu görüşüne götürüyor.

97., 224-227. ayetlerin medeni olduğu rivayet edilmiştir. 227. ayet hariç diğer ayetlerin siyak, sibak ve konu itibariyle ahenk içerisinde olmaları sözkonusu rivayetler hakkında kuşku oluşturuyor. 227. ayete gelince, içeriği medeni oluşunu teyid ediyor. Ancak bu ayet 224-226. ayetlere, ileride açıklaması geleceği gibi uyumluluk ve düzen için eklenmiştir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ta, Sin, Mim.

2- Bunlar apaçık'2[2] Kitab'ın ayetleridir.

3- Onlar iman etmiyorlar diye âdeta kendine kıyacaksın'3[3]'.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/213
2[2] el-Mübîn Apaçık.

4- Biz dilesek onlara gökten bir mucize indiririz de ona boyun eğmek zorunda kalırlar.

5- Kendilerine o çok esirgeyici Allah'tan'[4[4]] yeni bir öğüt gelmeye dursun, mutlaka yüz çevirirler.

6- Üstelik (ona) "Yalandır." dediler; fakat alay edip durdukları şeylerin haberleri yakında onlara gelecektir.

7- Yeryüzüne bir bakmadılarmı ki, orada her güzel çift-ten[5[5]] nice bitkiler yetiştirmişiz?

8- Şüphesiz bunlarda (Allah'ın kudretine) birer nişane vardır, ama çoğu iman etmezler.

9- Şüphe yok ki Rabbin (evet) mutlak galip ve engin merhamet sahibi O'dur...!

Sûredeki İlk Dokuz Ayet Üzerine Yorumlar

Sûre gelen ayetler üzerinde dikkatleri toplamak için Ta, Sin ve Mim harfleriyle başlıyor. İkinci ayet Kur'an ayetlerine işaret edip onların yüceliğini ve önemini vurgulayan anlam içeriyor. "el-Mubin" (apaçık) vasfı Kur'an ayetlerinde bulunan herşeyin açık ve net olduğunu ortaya koymak içindir. Bu sıfat Kur'an ayetlerinde ve Kur'an'da tekrarlanmıştır. Bu sıfat, anlamların ve delaletlerin apaçık olduğunu ortaya koyma maksadı taşıyacağı gibi Kur'an ayetlerinin içerdiği hak ve hidayeti ortaya koyma maksadı da taşıyabilir. Her iki ihtimal de kastedilmiş olabilir ve doğrudur. Kur'an ayetleri anlam ve delalet yönüyle apaçık olduğu gibi hak ve hidayeti ortaya koyma yönüyle de apaçıktır.

Üçüncü ayet kavminin inkarı kendisinde üzüntü ve keder yaratan Hz. Peygamberi teselli ediyor. Ayetin üslubu ise sevgi ve acımayı içeriyor. Rasuiullah (s)'ın, muhataplarının iman etmemeleri, davetine icabet etmemeleri, Allah'ın ayetlerini ve Kur'anı doğrulamamalarından dolayı kendisini gam ve üzüntüden helak etmemesi gerekir. Bu ayet, sûrenin kafirlerin inkar ve yalanlamalarını anlatan Vakıa sûresinden sonra indiğini doğrulayan bir karine olabilir.

Dördüncü ayette, bir taraftan mü'minlere güven verilirken, diğer taraftan kafirlere uyarı yapılıyor. Şöyle ki, eğer Allahu Teala onlar üzerine gökten bir ayet indirmek isteseydi onlar buna boyun eğmek zorunda kalırlardı. Bazı müfessirler ayetteki [fona boyun eğmek zorunda kalırlar" cümlesini, Allah onların iman etmelerini zorlasaydı gökten kendilerine bir ayet

---

[3[3]] Bahı'un-Nefseke Kendini helak edeceksin, kendine yıkacaksın.

[4[4]] Muhdesin Yeni.

[5[5]] Zevç Sınıf, çeşit, çift.

indirirdi, şeklinde yorumlamışlardır"[6[6]]. Bazıları da, şayet Allah dile* şeydi bunu onlara indirir ve onlarda buna boyun eğerlerdi, şeklinde yorumlamışlardır. Birinci görüşün doğruluk payı olmasıyla birlikte gelen ayetler ikinci görüşü tercih ettiriyor. Şöyle ki, bu ayetler, kafirlerin inadını, alayını ve onların Allah'ın azabı ve cezasıyla uyarılmalarına dair tasvirler içeriyor.

Beşinci ayette, kendilerine her yeni gelen Kur'an ayetlerine karşı çıkarak onu yalanlayan kafirlere eleştiriler yapılıyor.

Altıncı ayetin açılımında müfessirler bunun, Allah'ın ayelleriyle alay eden ve onları yalanlayan kafirleri uyarma ve onları cezayla korkutma kabilinden olduğunu söylemişlerdir. Bu ayetin lafızlarına bakıldığında ve diğer ayetler göz önünde bulundurulduğunda sözkonusu ayetin Allah tarafından Hz. Peygamber'e yapılmış bir müjde ve güven içerdiği akla gelmektedir. Ayet, alay edilen Muhammedi davanın zafere ereceğini vurguluyor. Bu te'vil üzere gözönünde bulundurulması gereken ayetler arasında Sâd sindeki şu ayet gelebilir: "De ki: Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendi/iğimden bir teklif getirenlerden değilim. Bu {Kur an) ancak bütün âlemlere öğüttür. O-ıiun verdiği haberleri bir müddet sonra herhalde anlayacaksınız" (Sâd, 86-8$).

Yedinci ayette, kınama ve eleştiri sorusu yer alıyor: Allah'ın yeryüzünde çeşit çeşit bitkiler yarattığını görmediler mi? Bunlar, Allah'ın rububiyetine ve azametine bir kanıt değil mi? Sadece O'na ibadet etmeyi ve O'na boyun eğmeyi gerektirmiyor mu?

Sekizinci ayette bu soru üzerine devanı edilip bunlardan Allah'ın kudretine birer kanıt bulunduğu; fakat çoğu kimsenin buna inanmadığı kaydediliyor.

Dokuzuncu ayele gelince, bu. Peygamber (s)'i tescili etmek için ona yöneliktir. O'nun Rabbi mutlak galiptir. O'nu hiçbir şey aciz bırakamaz. Onun engin rahmeti herşeyi kuşatmıştır. Adeta ayet Allahu Tealanın kafirleri ezmeye ve onları kendisine boyun eğdirmeye kadir olduğunu ancak hikmeti ve rahmeti gereği bu konuda acele etmeyerek korkarlar umuduyla rahmetini genişlettiğini vurguluyor. Peygamber (s) Medine'ye hicret ettikten ve Allah'ın kendisini destekleyip zafere erdikten sonra, onlardan büyük bir çoğunluğu korkuya kapılmışlardır. Son iki ayet, sûrenin bölümlerinin genelinde yer alır ve her bölümde aynı gaye ve hedefle tekrarlanmıştır.

Zcmahşcn tefsirinde "Biz dilesek onlara gökten bir mucize indiririz de ona boyun eğmek zorunda kalırlar" ayetinin, beni Haşini ve beni ünıcyye hakkında nazil olduğunu ifade eden İbn Abbas'tan bir rivayet nakletmiştir. Öyle ki. bu ayet sonrakilerin aksine öncekileri için müjdeler içeriyor. Peygamber dönemi ile ilgili son siyasi hizipçiliğin etkisi ve zorlama rivayette göze çarpmaktadır. Bu rivayetin İbn Abbas'a maledilmiş bir uydurma olduğundan

---

[6[6]] Bkz.İlgili ayet için İbn Kesir Tefsiri

hiç şüphe etmiyoruz. Çünkü bu ayetler Peygamber (s) kabilesinden çok az sayıda kimsenin iman etmesinden önce nazil olmuştur. Yine ayetlerin üslubu. Peygambcr'i teselli eimc. kafirleri uyarma konusunda tekrarlanan ûslubiarla aynıdır. Ne acıdır ki heva sahipleri ve özellikle de şia alcvileri ve müfessirleri bu tür rivayetleri çoğaltmışlardır. Birçok ayetin yorumu vakıaya, ayetlerin anlamına, siyakına ve sibakına ters düşmesine rağmen onların hevalanyla bağdaşmaktadır. 7[7]

10-11- Hani Rabbin Musa'ya seslendi; "O zalimler güruhuna, Firavun'un kavmine git. Hala (başlarına gelecekten) sakınmayacaklar mı?"

12- (Musa): "Rabbiml dedi, ben onların beni yalanlayacaklarından korkuyorum.

13- Benim ise göğsüm daralır, dilim dönmez; onun için Harun'a da elçilik ver.

14- Hem onların bana isnad ettikleri bir suç var. Bundan ötürü beni öldürmelerinden korkuyorum.

15- Allan buyurdu: Hayır, hayır. (Seni öldüremezler!) İkiniz mucizelerimizle gidin. Şüphesiz ki, biz sizinle beraberiz. (Olanları) işitiyoruz.

16- Havdi Firavun'a gidip deyin ki: "Gerçekten biz, âlem-(eriri Rabbinin elçisiyiz.

17- İsraİloğulları'nı bizimle beraber gönder".

18- (Kendisine Allah'ın emri duyurulunca Firavun) dedi ki:

Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatînin birçok yıllarını aramızda geçirmedİn mî?

19- Sonunda o yaptığın (kötü) işi de yaptın. Sen nankörün birisin!

20- Musa, Ben, dedi, o işi, o anda sonunun ne olacağını göremeyerek yaptım.

21- "Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım. Sonra Rabbim bana hikmet bahşetti ve beni peygamberlerden kıldı.

22- O, nimet diye başıma kaktığın ise (aslında) İsrailoğulla-rı'nı kendine kul köle etmendir."8[8]ı

23- Firavun şöyle dedi: Alemlerin Rabbİ dediğin kimdir ki?

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/215-216.

8[8] Tilkc Ni'metiin Temunnuha Aîeyye en Abbedete Beni İsrail Bazı müfessir-ler bu ayeti Hz. Musa'nın sözü olarak tc'vil etmişlerdir. Kavmimi, İsrailoğul-ları'nı kul köle etmenle birlikte bu nimetleri mi başıma kalkıyorsun? Yine bazı müfessirler, bu sözün Hz. Musa'ya ail olduğunu söyleyerek şöyle tevil etmislerdir: Kuşkusuz senin İsrailogullan'n. kul köle edinmen bana bir nimettir. Çünkü Allah'a sığınmama ve peygamberler arasında yeralmama sebep olmuştur. Biz birinci tc'vili seçiyoruz.

24- Musa cevap verdi! Eğer işin gerçeğini düşünüp anlayan kişiler olsanız, (itiraf edersiniz ki) O, göklerin yerin ve ikisi arasında bulunduğunuz herşeyin Rabbidir...

25- (Firavun) etrafında bulunanlara "işitmiyor musunuz?" dedi.

26- Musa dedi ki: O sizinde Rabbiniz, daha Önceki atalarınızın da Rabbİ'dir.

27- Firavun, "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir!" dedi.

28- Musa devamla şunu söyledi: Şayet aklınızı kullansanız (anlarsınız ki) O, doğunun, batının ve ikisinin arasında bulunanların Rabbİ'dir.

29- Firavun, "Benden başkasını tanrı edinirsen, andolsun ki seni zindana kapatılmışlardan ederim!" dedi.

30- Musa sordu: Sana apaçık şey getirmiş olsam da mı?

31- Firavun, "Doğru söylemekte isen hadi getir onu!" dedi.

32- Bunun üzerine Musa asasını atı verdi: Bir de ne görsünler, aşâ apâşikâr koca bir yılan oluvermiş!

33- Elini de (koynundan) çıkardı; o da temaşa edenlere bembeyaz (görünen, nur saçan birşey) oluvermiş!

34- (Firavun) çevresinde bulunan ileri gelenlere "Bu dedi, doğrusu çok bilgili bir sihirbaz!

35- Sizi siniriyle yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Şimdi ne buyurursunuz".

36- Dediler ki: Onu ve kardeşini eğle ve şehirlere toplayıcı"[9[9]] gönder.

37- Ne kadar bilgisi derin sihirbaz varsa sana getirsinler.

38- Böylece sihirbazlar belli bir günün tayin edilen vaktinde bir araya getirildi.

39- Halka "Siz de toplanıyor musunuz? (Haydi çabuk olun!) denildi.

40- "Üstün gelirlerse, herhalde sihirbazlara uyarız" dediler.

41- Sihirbazlar geldiklerinde Fİravun'a, "Şayet biz üstün gelirsek muhakkak bize bir ücret vardır" dediler.

42- (Firavun) cevap verdi. Evet o taktirde hiç şüphe etmeyin gözde kimselerden olacaksınız.

43- Musa oanlara, "Ne atacaksamz atın!" dedi.

44- Bunun üzerine İplerini ve değneklerini altılar ve "Fira-vun'un kudreti hakkı için elbette

---

[9[9]] Haşirine Sihirbaz toplayıcıları, sevkedicileri.

bizler galip geleceğiz" dediler.

45- Ardından Musa asasını attı: Bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuyor![10[10]]'

46- Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.

47-48- Alemlerin Rabbine, Musa ve Harun'un Rabbİne i-man ettik, dediler.

49- Firavun, (kızgınlık içinde) dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman ettiniz ha! Doğrusu size sihir Öğreten büyü-ğünüzmüş, O! Ama şimdi (size yapacağımı görecek ve) bileceksiniz. Andolsun, ellerinizi ve ayaklarını çaprazlama kestireceğim. Hepinizi astıracağım-...

50- "Zararı yok,[11[11]] dediler, (nasıl olsa) biz Rabbimize döneceğiz.

51 - Biz (Firavun'un avanesi içinde) ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin hatalarımızı bağışlayacağını umarız!..

52- Musa'ya "Kullarımı geceleyin yola çıkar;'[12[12]]' çünkü takip edileceksiniz" diye vahyettİk.

53- Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi.

54- Bunlar (Musa'ya iman eden İsrailoğullan) gerçekten az bir taifedir[13[13]].

55- Fakat onlar bizi kızdırıyorlar.

56- Biz ise uyanık ihtiyatlı bir cemâatiz!'[14[14]]' dedi.

57- Böylece onkın bahçelerden, pınarlardan,

58- Hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık.

59- Böylece onlara İsrailoğulları'nı mirasçı yaptık.

60- Nihayet güneş doğarken (Firavun ve ordusu) arkalarına düştüler.[15[15]]

61- İki taraf birbirini gördü. Musa'nın adamları: Biz muhakkak yakalanıyoruz[16[16]]' dediler.

62- Musa: Aslai Rabbim benimle beraberdir. O bana yol gösterecektir, dedi.

[10[10]] Ye'fikune Yutuyor.

[11[11]] La Dayre Zararı yok. Yani söylediklerinin bize karşı bir zarar ve tehlike olacağı kanaalinde değiliz. Çünkü biz Rabbimize yönelmişiz.

[12[12]] Esrîbi Ihadî Kullarımı geceleyin yola çıkar. Gece yürüme anlamına gelir.

[13[13]] Şirzime Az bir topluluk

[14[14]] Hazinine Onların kötülüklerine karşı uyanık ve dikkatliyiz. Bu, toplulukla birlikte güçlü anlamına gelen "Hadirun" şeklinde de okunmuştur;

[15[15]] Müşrikine Güneşin doğduğu vakit. Doğu yönüne doğru anlamına da gelebilir. Çünkü kıssadan anlaşıldığına göre İsrailoğulları doğu yolu üzerinde yürümüşlerdir.

[16[16]] Müdrekune Bize ulaşacaklar, bizi yakalayacaklar.

63- Bunun üzerine Musa'ya asan ile denize vur! diye variyettik (vurunca deniz) yarıldı. Her parçası kocaman bir dağ [17[17]]' gibi oluverdi.

64- Ötekileri de buraya yaklaştırdık [18[18]]

65- Musa'yı ve beraberindekilerin hepsini kurtardık.

66- Sonra ötekilerini boğduk.

67- Elbette bunda bir ibret vardır. Böyle iken çoğu İmana gelmedi.

68- Hiç şüphesiz senin Rabbin güçlüdür, merhametlidir,

Sûredeki Musa Ve Firavun Kıssası Üzerine Bir Yorum

İlk ayetler, peygamber ve kavimlerinin kıssalar dizisinin halkaları olup, nazil oluş ikmeti bu sûrede de tekrarlanmasını gerekli görmüştür. Ayetleri, alaycı yalanlayıcıları eleştiri ve uyarılar lakip etmiştir. Kur'anî metod üzere devam edilerek, önceki kavimlerin peygamberlerine karşı çıkışları gibi, o anki kafirlerin tavırlarının da aynı olduğu ha-tıriatılarak Hz. Peygamber ve m üsl umanlar teselli edilmiştir. O ve bu durum siyakla bağlantılıdır.

Bu halka, Allahu Tcala'nm Hz. Musa'yı Firavun'a göndermesini, asa ve beyaz el mucizesini. Hz. Musa'yla sihirbazlar arasında geçen münazarayı ve onlara üstün gelmesini. Hz. Musa önderliğinde İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkarak kurtulması ve Fira-vun'un boğulmasını içermektedir. Ayetlerin ibareleri apaçıktır. Ayetlerde belirtilenlerin büyük bir kısmı nazil oluş hikmetinin gerektirdiği üslubla bazı ziyade ve eksikliklerle Taha ve A'raf sûrelerinde anlatılmıştır.

Ayetlerde yeni olan Hz. Musa'nın yaptığı bir suçtan ötürü ölümle korkutulması ve Firavun'un bunu O'na hatırlatın asıdır. Kasa.s sûresinde de bu açıklanıyor. Şöyle ki, Ka-sas sûresinin bazı ayetleri ibrani bir adamın Hz. Musa'yı düşmanı olan bir adamın üzerine çağırdığını ve Musa'nın da o adamı öldürerek korkusundan şehri terkettiğini anlatıyor. Bu, Sufuru'l Huruç.'un ikinci ıshahında nakledilmiştir.

Bu halkada anlatılanlar daha önceki benzerleri gibi bu ayetlerin de uyarma, örnek verme ve teselli etme için indiğine delildir. Zira birinci ayetteki zamir Muhammedi daveti inkar eden kafirlere dönmektedir.

[17[17]] et-Tcivd Dağ.

[18[18]] Ezlefna "Kurtardık" kelimesinden kinaye olup "yaklaştırdık" anlamına gelir.

Ayetler, Firavun'un Hz. Musa'ya hapisle tehdit etmesi ve onu delilikle nitelemesi hikayesini içermektedir. Burada Firavun'un konumu ve sözleriyle Peygamber (s)'e karşı Arap kafirlerinin konumu ve sözleri arasında bir benzerlik vardır. Aynı şekilde ayetler teselli ve güven vermeyi içeriyor. Allah, Firavun'un gücüne, zorbalığına ve tehditlerine karşı Hz. Musa'ya yardım ederek Firavun'u kavmiyle beraber boğmuştur. Bunları yapan Allah aynısını Arap müşriklerine de yapmaya kadirdir. [19][19]

69- Sen (o Mekke kafirlerine) İbrahim'in haberini de oku.

70- Hant babasına ve kavmine, sız neye tapıyorsunuz? demişti.

71- Onlar: Birtakım putlara taparız. Bütün gün onlara iba-elete devam ederiz[20][20]" dediler

72- İbrahim: Dua ettiğiniz vakit onlar sizi işitirler mi?

73- Yahut size faydaları veya zararları olur mu, dedi.

74- Hayır! Ancak biz, babalarımızı böyle yaparken bulduk! dediler.

75-76- İbrahim şöyle dedi: "Şimdi gördünüz mü? o sizin ve önceki atalarınızın taptıklarını?

77- Onlar benim düşmanım, yanlız âlemlerin Rabbi müstesna.

78- O (Allah) ki beni yaratmıştır. Bana doğru yolu o gösterir.

79- O (Allah ki} beni yedirir, içirir.

80- Hastalandığım vakit, bana o Şifa verir.

81- O (Allah) ki beni öldürecek, sonra diriltecektir.

82- Ve o (Allah)ki Kıyamet gününde günahımı bağışlayacağını umuyorum.

83- Ey Rabbim, Bana bir hüküm ver[21][21]. Ve beni salih kullarına kat.

84- Sonra gelecek Ümmetler içinde, bana iyilikle anılma nasip eyle.

85- Beni Naim cennetlerinin mirasçılarından kıl.

86- Babamı da bağışla! Çünkü o yanlış yolda gidenlerden idi.

87- Kulların diri İti lecekleri gün, beni rezil etme!

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/222-223.
[20][20] Âkifıne Onlara sürekli ibadet ediyoruz.

[21][21] Hükmen Anlayış ve hikmet.

88- O gün ki, ne ma! fayda verir, ne oğullar!..

89- Ancak Allah'a teiniz bir kalple varan başka!..

90- Cennet tâkvâ sahiplerine yaklaştırılmıştır.

91- Cehennem ise azgınlara açık seçik gösterilmiştir.

92-93- Ve onlara, "Allah'ı bırakıp taptıklarınız nerede? Size yardım ediyorlar mı yahut kendilerini kurtarıyorlar mı?"'[22[22]]' denilecektir.

94- Artık onlar da, o azgınlar da yüz üstü hep birden cehenneme atılırlar'[23[23]]'.

95- Ve İblis'in bütün askerleri de.

96- Orada (Cehennemde} birbiri ile çekişirlerken'[24[24]] şöyle elerler.

97- Vallahi biz apaçık bir sapıklık İçindeymişiz.

98- Çünkü, sizi (Ey putlar) Alemlerin Rabbiyle bir tutuyordu[25[25]]».

99- Bizi ancak suçlular saptırdı.

100- Artık bizim için ne şefatçİierimiz

101 - Ne de yakın bir dost[26[26]] vardır.

102- Bari bizim için geriye bir dönüş olsa da mü'minler-den olsak!

103- Şüphesiz bu haberlerde bir ibret var. Öyleyken çoğu imana gelmediler.

104- Ve şüphesizki Rabbin güçlüdür, merhametli ancak O'dur.

Sûredeki Hz. İbrahim, Babası Ve Kavmi Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu ayetler Hz. İbrahim'le babası ve kavmi arasında geçenleri ve onların ahiretteki sonuçlarının hikayesini içeren dizilerden ikinci halkadır. İbareleri apaçıktır. Bu sûrede anlatılanlar, daha önce tefsiri geçen Meryem sûresinde nazil oluş hikmeti gereği anlam ve üslupta fazlalık ve eksikliklerle birlikte aktarılmıştı. Adı geçen sûrede bu kıssayla ilgili tekrara

---

[22[22]] Yentesirune Kendilerini savunuyor ya da kendilerini kurtara-biliyorlar mı?

[23[23]] Kubkibû Yüzüstü atılmaları, fırlatılmaları anlamına gelir.

[24[24]] Yahtesimune Çekişirler, mücadele ederler.

[25[25]] İz Nüsevvikum Sizi eşit denk tutuyorduk.

[26[26]] Şadiku'n Hamim Birbirine çok bağlı dost, arkadaş.

gerek kalmayacak kadar yorum yapmıştık.Kıssada yeni olan şey sadece Hz. İbrahim'le babası arasındaki konuşma değildir. Buna, tapılan putların durumunun açıklanması yanında Hz. İbrahim'in kavmi de eklenmiştir.Halka ''Onlara oku" cümlesiyle başlıyor. Buradaki zamir kafirlere döndKiir. Yine görüldüğü gibi sonuçta da ayetlerin zamiri kafirlere dönmektedir. Bu dj^sayı aktarmadaki maksadın hatırlatma ve misal verme olduğuna delildir.

Arap kafirleri, Necin sûresinin tefsirini yaparken açıkladığımız gibi kendilerine putlar edinerek onlara tapıyorlar ve üzerlerinde ayinler yapıyorlardı. A'la sûresinin tefsiri akışı içerisinde açıkladığımız gibi araplardan bir grup kendilerinin Hz. İbrahim'in çocukları olduğuna inanıyorlardı. Ayetlerin Meryem sûresinin hedeflediği gibi burada da onlara tevhİd akidesini, atalarının yaptığı gibi Allah'a samimiyetle yönelmelerini, tamamen ona dayanmalarını hatırlattığı görülüyor. Hz. İbrahim her işinde Allah'a dayanmıştı, yaşamını ve ölümünü Allah'a armağan etmişti, babasını ve kavmini taptıkları putlar karşısında sert bir şekilde azarlamayarak onların fayda ve zarar sağlamadığını, kendilerinin düşmanı olduğunu vurgulamıştır. [27[27]]

105- Nuh'un kavmi peygamberleri yalanladı.

106- O vakit kardeşleri Nuh onlara, "Siz (Allah'tan) kor-maz mısınız?

107- Gerçekten ben, size gönderilmiş emin bir Peygamberim.

108- Artık Allah'dan korkun ve bana itaat edin.

109- Buna karşı, ben sizden bir bedel de istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir.

110- Şu halde Allah'dan korkun ve bana itaat edin! demişti.

111- Onlar, "Arkana hep en düşük kimseler'[28[28]]' takılmışken, biz sana İman eder miyiz?" dediler.

112- (Nuh) Dedi ki; "Benim onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur.

113- Eğer sizin şuurunuz olsa, onların hesabının ancak Rabbime ait olduğunu anlarsınız.

114- Hem ben, iman edenleri kovacak değilim.

115- "Ben ancak açık bir uyarıcıyım!" dedi.

116- Onlar, "Ey Nûh! Andolsun! (Eğer dediğinden) vaz geçmezsen, muhakkak taşlananlardan

---

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/226-227.
[28[28]] el-Erzelûne Dünyadaki yoksul ve kimsesizler grubundan kinayedir.

olacaksın!" dediler.

117- Nuh, "Ey Rabbim! gerçekten kavmim beni yalanladı.

118- Artık benimle onların arasındaki hükmü sen ver de, beni ve beraberimdeki mü'ıninlerî kurtar!"'[29[29]] dedi.

119- Bunun üzerine biz, onu ve beraberindekileri o dolu geminin'[30[30]]' içinde kurtadık.

120- Sonra da geri kalanları boğduk.

121- Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Öyle iken yine çoğu imana gelmediler.

122- Ve şüphesiz Rabbin, O, yegane güçlüdür. Esirgeyicidir.

Nuh Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu bölüm Nuh (a) ve kavminin risalet kıssasını içeren kıssalar dizisinin üçüncü halkasıdır. Kıssa burada, nazil oluş hikmeti gereği Kamer ve Araf sûrelerinde nakledilenlerden biraz daha genidir. Burada yeni olan, Nuh(a)'un, kavmine yaptığı tebliğden dolayı ücret istemediğini ve sadece âlemlerin Rabbi olan Allah için yaptığını ve kendisinin onlar için güvenilir bir elçi olduğunu eklemesidir. Nuh kavmi Hz. Nuh'a inananlardan bir grubu düşüklükle niteleyerek bu davadan vazgeçmedikleri taktirde onları taslayacaklarını belirtmişlerdi. Nuh (a)'un kıssasıyla ilgili bu nakledilenler Tekvin kitabının 6-7 ve 8. bölümlerinde varid olmamıştır. Fakat bu. o kıssanın Peygamber dönemindeki yahudiİer yoluyla ağızdan ağıza dolaştığına ve onların ellerindeki diğer sahife ve metinlerde varid olduğuna engel teşkil etmez. Çünkü önemli olan bunun gerçekleşmesidir.

Yine önemli olan Nuh (a)'un kavmine söyledikleriyle Hz. Peygamberin'de emroiun-masıdır. Nitekim bu birçok sürede belirtilmiştir.

"De ki: Buna karşı sizden bir ücret istemiyorum ve ben kendiliğimden bir teklif getirenlerden değilim. Bu (Kur'an) ancak âlemler için bir öğüttür" (Sa'd, 86-87). Hakeza Nuh (a)'un kavminin inananlar için söyledikleriyle Arap kafirlerinin Hz. Peygamberin risaleline inananlar için söyledikleriyle benzerlik vardır. Nitekim bunu çeşitli ayetler ifade etmiştir. "Allah'ın hoşnutluğunu dileyerek sabah akşam Rablerine duâ edip çalışanları kovma; onların hesabından sana birşey yok; senin hesabından da onlara 'birşey yok ki, onları kovup haksızlıkta bulunanlardan olasın. Böylece onlardan kimini kimiyle deneyip fitneye soktuk, tâ

[29[29]] Iftah Hüküm ver ya da yargıla anlamında.

[30[30]] el-Fulku'l Meşhun Dolu gemi.

ki; "aramızdan bunlara mı Allah nimet ve lutufta bulunmuş-tur" elesinler. Allah şükredenleri daha iyi bilir" (En'am. 52-53). Görüldüğü gibi bununla Peygamber ve müminlere güven veriliyor, sebal göstermeleri isteniliyor. 31[31]

123- Ad (kavmi de) peygamberleri yalanladı.

124- Hani kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: Siz Allah'tan korkmaz mısınız?

125- Gerçekten ben, size gönderilmiş emin bir peygamberim.

126- Artık Allah'tan korkun da, bana itaat edin.

127- Bana karşı ben sizden bir ücret de istemiyorum. Benim

ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir.

128- Siz, her tepeye32[32] bir alâmet33[33] bina eder: eğlenir rfiisi-n iz ?34[34].

129- Ve (dünyada) ebedi kalacakmışsınız gibi, muhkem binalar35[35] mî ediniyorsunuz?

130- Hem (ceza için) yakaladığınız vakit, zorbalar gibi yakalıyorsunuz.

131- Artık Allah'tan korkun da, bana itaat edin.

132- Size bildiğiniz şeylerle imdat eden

133- Size davarlarla oğullar,

134- Bağlarla, pınarlar var eden Allah'tan korkun!

135- Doğrusu ben üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.

136- Onlar şöyle dediler: Sen öğüt vermesen bizce eşittir/aynıdır.

137- Bu (bize getirdiğin), eskilerin âdetinden başka birşey değildi36[36].

138- Biz azap olunacaklar da değiliz!

31[31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/228-229.
32[32] Ri'in Yüksek bir yer ya da yol.

33[33] Â'ye Bu kelime bina anlamındadır. Kale, siper ve kule anlamlarına da gelebilir.

34[34] Ta'hesune Boşu boşuna eğleniyorsunuz.

35[35] Mesâm Bir görüşte saraylar, bir başka görüşte ise su deposu anlamına geldiği belirtilmiştir. Biz ikinci görüşü seçiyoruz. Çünkü Ad ve Hud kavminin ülkesi olan Yemen küçük ve büyük su sedleriyie ünlüdür. Günümüzde bu kelime Şam diyarı ve civarında su kuyusu, su havzası anlamında kullanılır.

36[36] İn Hazâ Ula Huîuku'l Evvelin İçinde bulunduğumuz durum Öncekilerin dini ve geleneklerinin dışında başka birşey değildir. Bazıları da bunu, senin bu dediklerini daha önce de insanlar söylemişlerdir ya da öncekilerin masaüan, diye yorumlamışlardır.

139- Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helak ettik. Şüphesiz ki, bunda bir ibret vardır. Öyle iken çoğu zaman imana gelmediler.

140- Ve şüphesiz ki, Rabbin, yegâne güçlüdür, merhametlidir.

Hud (A) Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu ayetler Hud (a)'un kavmi Ad'a risaletiyle ilgili kıssayı içeren dizilerden dördüncü halkadır. Bu kıssa önceki sûrelerde de zikredilmişti. Burada ise nazil oluş hikmeti gereği bazı yöntemsel farklılıklarla tekrar anlatılmıştır. Burada yeni olan şey; Hud (a)'un kavmine Allah'ın servet ve refah nedeniyle kendilerine kolaylık tanıdığını, bunun sayesinde sedler ve kaleler yaptıklarını hatırlatmasıdır. Hud (a)'un kavmine, ben sizden ücret istemiyorum ve kavmini de ona, senin söylediklerin ve uyardıkların şeyler daha önceden de yapılmıştı. Biz buna kesinlikle İnanmayacağız, sözleriyle onlar Allah'ın azabını hak etmişlerdi. Burada dikkat edilmesi gereken Hud (a)'a kavmi arasındaki olan sözlerle Hz. Peygamber ve Arap kâfirleri arasında olan sözlerde bir benzerliğin olmasıdır. İşte bununla Hz. Peygamber teselli ediliyor ve Arap kâfirleri de uyarılıyor. 37[37]

141- Semud (kavmi de) peygamberleri yalanladı.

142- Hatırla ki, kardeşleri Salih onlara şöyle demişti: Siz Allah'tan korkmazsınız.

143- Gerçekten ben, size gönderilmiş emin bir peygamberim.

144- Artık Allah'tan korkun da, bana itaat edin.

145- Buna karşı, ben sizden bir ücret de istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir.

146- Siz, buradaki nimetler içerisinde emin olarak bırakılır mısınız?

147- O bahçelerin ve pınarların içinde.

148- O ekinlerin ve turtanda meyvesi hoş hurma ağaçlarının içinde'38[38]!

149- Bir de dağlardan keyifli olarak39[39]' evler yontuyorsunuz.

150- Artık Allah'tan korkun da, bana İtaat edin!

37[37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/231.
38[38] Taluhâ Hedîm Meyvesinin sindirimi kolaydır. Belki de bu güzellikten, olgunluktan ve yumuşaklıktan kinayedir.
39[39] Farihine Keyiflice, ustaca taşkınlık yaparak.

151- O müsriflerin (kâfirlerin) emrine itaat etmeyin.

152- Onlar ki, yeryüzünü fesada verirler de düzeltmezler.

153- Kavmi "Sen ancak büyülenmişlerdensin'[40[40]]'.

154- Sen bizim gibi insandan başka bir şey değilsin. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bir mucize getir!" dediler.

155- Salih dedi ki: "İşte bir dişi deve, ona bir gün su hakkı, size de belli bir gün su hakki var.

156- Ona bir fenalıkla dokunmayın, bu yüzden sizi büyük bir günün azabı yakalar.

157- Derken, o deveyi kestiler, ama pişman oldular.

158- Çünkü o azap kendilerini yakalayıverdi. Şüphesizbunda bir ibret vardır. Öyleyken çoğu imana gelmedi.

159- Ve şüphesiz ki, Rabbin, işte O, yegane güçlü, yegane esirgeyicidir!

Salih Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu, Salih (a)'in kavmi Semûd a risaletinin kıssasını içeren dizilerden beşinci halkadır. Kıssa önceki sûrelerde de zikredilmiştir. Burada ise nazil oluş hikmeti gereği bazı üslupsa! farklılıklarla gelmiştir. Burada yeni olan, Salih (a)'in. kavmine, kendilerinden bir ücret istemediğini, kavminin de ona, sen de bizim gibi bir beşersin, sen sinirlenmişsin, gibi sözleridir. Asıl önemli nokta ise Salih (a) ve kavmiyle Hz. Muhammed (s) ve kavmi arasında benzerliklerin olmasıdır. Kıssayla Hz. Peygamber teseİli edilirken kâfirler de uyarılıyor. [41[41]]

160- Lut kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladı.

161- Kardeşleri Lut olanlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?

162- Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

163- Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edîn.

164- Buna karşı sîzden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir. 165-**166-** Rabbinizin sizler için yarattığı eşlerinizi bırakıp da, İnsanlar

---

[40[40]] Musahharîne Büyülenmişlerden.

[41[41]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/233.

içinden erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşmış'[42][42]' (sapık) bir kavimsiniz!

167- Onlar şöyle dediler: "Ey Lut! Bu davadan vazgeçmezsen, iyi bü ki sürgün edilmişlerden olacaksın."

168- Lut: "Doğrusu ben sizin bu işinizden uzağım" dedi.'[43][43]'

169- "Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldikleri işin vebalinden kurtar."

170- Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık.

171- Ancak bir koca karı müstesna. O geride kalanlardan oldu.

172- Sonra diğerlerini helak ettik.

173- Üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki... Uyarılıp yola gelmeyenlerin yağmuru ne de kötü.

174- Elbet bunda büyük bir ibret vardır. Fakat çokları iman etmezler.

175- Şüphesiz Rabbin, işte O mutlak galip ve engin mer-hametsahibidir.

Lut Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu, dizilerden altıncı halkadır. Hz. Lut ve kavminin kıssasını içermektedir. Bu kıssahlarla gelmiştir. Yeni olan şey ise, Lm(a)'un, kavmine kendilerinden herhangi bir ü ret istemediğini belirtmesidir. Aynı şekilde kıssada ibret ve benzerlikler vardır. [44][44]

176- Eyke halkı da[45][45] peygamberi yalancılıkla suçladı.

177- Şuayb onlara şöyle demişti: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?

I78- Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.

179- Attık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.

180- Buna karşı sizden hiç bir ücret istemiyorum. Benim ücretimi verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir.

---

[42][42] Âdime Aşırı gidenler.

[43][43] Mine'l kedine Göç edenler, tefkedenler. "Kala"dan türemiş olup; terketme, göç etme anlamına gelmektedir.

[44][44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/234-235.

[45][45] Ashabı Eyke Medyen yakınlarında ağaçlan çok ve meyveleri boi olan bir yerde yaşayanlar.

181- Ölçüyü[46[46]]' tastamam yapın. İnsanların hakkını eksik verenlerden[47[47]]' olmayın.

182- Doğru[48[48]]» terazi ile tartın.

183- İnsanların hakkı olan şeyleri kısmayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.

184- Sizi ve önceki nesilleri yaratan Allah'tan korkun."

185- Onlar şöyle dedüer: "Sen olsa olsa iyice büyülenmiş birisin,

186- Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz.

187- Şayet doğru sözlülerdensen üstümüze gökten parça parça[49[49]] azap indir.

188- Şuayb: "Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir" dedi.

189- Velhasıl onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı'[50[50]]' yakalayıverdi. Gerçekten o muazzam bir günün azabı idi!

190- Doğrusu bunda büyük bir ders vardır. Ama çokları İman etmezler.

191- Şüphesiz Rabbİn. işte, o mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

Şuayb Kıssası Üzerine Bir Yorum

Bu dizilerden yedinci halkadır. Kıssa Hz. Şuayb'in Eyke halkına getirdiği risaleti içermekledir. Kavmiyle birlikte Şuayb (a)'m kıssası önceki sûrelerde geçmişti. Burada ise nazil oluş hikmeti gereği bazı farklılıklarla gelmiştir. A'raf sûresinde Medyen adı Şuayb (a)"ın kavminin va.sfı olarak nakledilirken burada ise Eykelilerin adı şeklinde gelmiştir. Bazı müfessirîer[51[51]] Eyke ashabının Medyen'in dışında olan başka bir toplum olduğunu söylemişlerdir. Buna da Hud, Salih. Lut ve Nuh (a)'un nitelendiği gibi Şuayb (a) kardeşleri olarak nitelememelerini delii getirmişlerdir. Sonra Şuayb (a) A'raf sûresinde Medyen halkının kardeşi şeklinde nitelenmiştir.

[46[46]] Kıstas Ölçü.

[47[47]] Muhsirine Eksütenler, zarar verenler.

[48[48]] e'l-Mustekîm Dosdoğru.

[49[49]] Kisefen Parça parça.

[50[50]50[50]] Azabu Yevmi'zZulleti Müfessirîer, onlar üzerinde aşırı sıcak olduğunu, bunun üzerine bir bulul görerek ona koşup altında gölgelendiklerini ve onlar böyle toplu haldeyken ateş onları yakalayarak yok ettiğini söylemişlerdir. Ayetin tefsiri için bkz. İbn Kesir, İbn Abbas. Keşşaf. Hazin Tefsirleri.

[51[51]] Bkz. Beğavi Tefsiri

Bununla birlikte biz bu konuda sözü uzatmak istemiyoruz. Çünkü kıssa ile ilgili tarih belirtilmemiştir. Şuayb (a)'ın. Eyke halkına söylediğine bakıldığında bunun A'raf sûresinde belirtilen Medyen halkına söyledikleriyle yaklaşık aynı olduğu görülür. Medyen halkı ve ashab-ı Eyke Kur'an'da tek bir dizi ve tek bir siyak halinde gelmemiştir ki onların aynı halk olduğu anlaşılsın. Aynı şekilde bu müfcssirlerdcn bir grubun da görüşüdür. Ama Şuayb (a)'ın burada kardeşleri diye nitelenmemesinin hikmetini biz bilmiyoruz. Buna biz "Kur'anü'l Mecid" adlı eserimizde işaret etlik.

Şuayb (a)'ın kıssasında yeni olan. kavmine, kendilerinden bir ücret taleb etmediğini ve onların da Şuayb (a)1 m kendileri gibi beşer olduğunu hatırlalmasıdır. Onlar Şuayb (a)'ın sinirlenmiş bir yalancı olduğunu söyleyerek gökten kendilerine bir karanlığın indirilmesini istiyorlardı. Şuayb (a)'in ve kavminin sözleriyle Peygamber(a) ve kavminin sözleri arasında benzerlik vardır. Bununla da Peygamber tescili edilirken kafirler uyarılıyor. [52][52]

Kıssalar Üzerine Genel Bir Yorum

Birinci olarak, peygamberlerin sözlerinin genel bir şekilde tekrarlanması onların kavimleri için güvenilir elçiler olmasındandır. Çünkü onlar kavimlerinden hiçbir ecir istemiyorlar, onların ecri sadece Allah'a aittir. Bu da Hz. Peygamber'e Furkan. Sa'd, Kalem ve Scbc sûrelerinde defalarca emredilen şeyle benzerlik arzediyor: "De ki: Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Ücretim yalnız Allah'a aittir. O. lıerşeye şahittir" (Sehe, 47). Bu Arap kâfirleri için Hz. Peygamber'in samimiyetine ve daha önceki peygamberlerin durumunda okluğu gibi bütün dünyevi isteklerden uzak olduğuna dair büyük bir kanıttır. Peygamberler Allah tarafından kendisine davet yapmaları, korkutma ve müjdelemeleri için seçilmiş kimselerdir. Kalpleri imanla dolu olup, bütün dünyevî istek terlerden uzaktırlar. Sorumlulukların en büyüğünü üstlenerek zorluklara göğüs gererler. Bütün mutlulukları ve umutlan davetlerinde başarılı olmaları, dünyada ve ahi-rette toplumların saadet ve kurtuluşuna aracı olmalarıdır.

İkinci olarak, tekrarda Arap kâfirlerine önceki ümmetlerin gücünü, kuvvetini ve malca daha zengin oluşlarını hatırlatış sözkonusu olup mal, çocuk ve güç yönüyle daha zayıf olan Arap kâfirlerini uyarmayı pekiştiriyor. Bu konuda birçok ayet olup, bunlardan iki tanesini nakledelim: "Ve biz malca ve evlâtça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak değiliz, dediler" (Sebe, 35). "Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi adet edinen herkesin vay haline! O ki, mal toplamış ve onu sayıp durmuştur, O malının kendisini ebedi kılacağını zanneder" (Hümeze. 1-3). Mal ve evlat bakımından daha güçlü, daha kuvvetli oldukları halde Allah'ı aciz bırakamamışlar ve Allah onları helak etmiştir. Dolayısıyla bunlar Allah'ı asla acîz

---

[52][52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/237.

bırakamazlar.

Üçüncü olarak, tekrarlanan ve nakledilen Kur'anî kıssalar her defasında detaylar, ibretler ve yeni öğütler içermektedir. [53[53]]

192- Muhakkak ki o Kur'an, âlemlerin Rabbinin indirmesidir.

193-195- (Rasulüm!) Onu Ruhu'l-emin'[54[54]]' uyarıcılardan olasın, diye apaçık Arap diliyle senin kalbine indirmiştir.

196- O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında[55[55]] da vardır.

197- Beni İsrail bilginlerinin onu bilmesi, onlar için bir ayet[56[56]] degıl mıdır?

"Beni İsrail Bilginlerinin Onu Bilmesi, Onlar İçin Bir Ayet Değil Midir?"

Ayetler, kıssalar dizisinin devamı mesabesinde olup, bu yönüyle de siyakla bağlantılıdır. Ayetler. Hz. Muhammed'in okuduğu, kıssaları ve diğer davet ilkelerini, uyan ve müjdeyi içeren Kur'an'tn Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla insanları uyarması için Hz. Peygamber'in kalbine indirildiğine dair vurguyu içermekledir. Kur'an, apaçık ve anlaşılır bir şekilde Arap dili üzere inmiştir. Ta ki Kur'an'la ilk muhatap olan Araplar için onu anlayamadıklarına ve anlamakta zorluk çektiklerine dair lehlerinde bir delil olmasın. Kur'an'm içerdiği ilkeler, hedefler ve dinamikler, önceki inen kitaplarla mutabıktır. Ayetler olumlu vurguyu içeren kınama sorusuyla son buluyor: Beni İsrail bilginlerinin onu bilmesi ve onun doğruluğuna şehadet etmeleri kâfirler için bir delil değil

mi?..

Kur'an'da Mekki ayetlere ek olarak Medeni ayetlerde de Ehli Kitap ve Ehli İlmin Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğini ve Peygamber'in risaletini gerçek bilip doğrulayanlardan söz eden birçok ayet vardır. Hz. Peygamberle ilgili vasıfları kendi ellerinde bulunan İncil ve Tevrat'ta buluyorlardı. Bu vasıfları atalarının bildiği gibi kendileri de biliyordu. Bu konuyla ilgili açıklamaları önceki bahislerde ve özellikle de A'raf sûresi 157 ve 197. ayetlerin tefsiri münasebetiyle yapmıştık.

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/237-238.
[54[54]] er-Ruhu'l Emin Müfessirlerin ittifak ettiği gibi Cebrail (a)'dir.

[55[55]] Zuhuri'l Evveline Allah tarafından önceki peygamberlere indirilmiş kitaplar.

[56[56]] A'ye Burada delil ve alamet anlamındadır.

Temel kabul elliğimiz mushaf 197. ayetin Medenî olduğunu zikretmiştir. Yine Ze-mahşeri de aynı şekilde sûrenin tefsirinin başında Medenî olduğunu belirtmiştir. Müfes-sirler bununla Abdullah b. Selam gibi Medine'de müslüman olan Beni İsrail'in alimlerinin kastedildiğini söylemişlerdir[57][57]. Ayetin siyakla sibakla, öncesi ve sonrasıyla ve konu itibariyle tam bir ahenk içerisinde olduğu görülüyor. Ayet, kâfirlerin inadı karşısında susturucu bir tartışma içermektedir ki, bunun alanı da Medine değil, Mekke'ydi. Ayetin siyakı içerisinde Mekkî oluşu üzerine hiçbir ihtilaf yoktur. Bu da rivayet üzerinde kuşku yaratıyor. Beni İsrail'in bazı bilginlerinin Hz. Peygamber'le Mekke'de bir araya geldiklerini, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in risaletine insanların gözü Önünde şehadet ettiklerini aktaran görüşleri tercih ediyoruz. Bu ayette onu, anlatmak, açıklamak ve ispatlamak için zikretmiştir. Ahkâf süresindeki bir ayette açık şekilde buna benzer birşey zikrediliyor: "De ki hiç düşündünüz mü; şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişse-niz, İsrailoğıllanndan bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde, siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız?). Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez" (Ahkaf, 10).

"Önu Ruhu'] Emin (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirilmiştir' ayetleri de Kur'an'in Araplar tarafından bilinen ve anlaşılan bir dil üzere indiğini kanıtlayan bir başka kesin delildir. Yine ayetler, Hz. Peygamber'in kalbine inen Kur'an vahyinin bazı alimlerin dediği gibi anlam itibariyle değil de, ledvin edilmiş lafızlar itibariyle nazil olduğuna delildir.

"Ruhu'l Emin" tabiriyle müfessirlerin görüş birliğine vardıkları üzere Cebrail (a)'in kastedildiği belirtilmiştir. Bunu da Bakara suresinde yer alan bir ayette, Kur'an'ın Hz. Peygamberin kalbine nazil oluşu konusunda Cebrail (s)'in adının açık bîr şekilde belirtilmesi, teyid etmektedir. LİDe ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve mü'minler için de müjdeci olarak O indirmiştir." (Bakara, 97)

"Ala kalbike" (senin kalbine) tabiri, Kur'an'ın vahyedilişinin özel ruhani bir olay olduğunu, daha önce "Kur'anü'l Mecid"[58][58] adlı kitabımızda da açıkladığımız gibi bunu Hz. Peygamber'den başka kimsenin idrak edemeyeceğini vurguluyor. Kıyame sûresinin tefsiri sırasında bunu açıkladığımız için yeniden açıklanmasına gerek yoktur, özellikle i-man edilmesi gereken meseleler üzerine ek yapma ya da tahminde bulunma doğru değildir. Burada söylenmesi gereken birşey varsa o da bu tabirin Nahl sûresinde tekrarlanması üe ilgili: "De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail) iman edenlere sebat vermek, müsiü-manları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için, Rahbin katından hak o/arak indirdi." (Nahl. 102). Bu ayeîte Peygamberinin yakınında olmasına rağmen O'na gelen vahyi hissetmeyenler

---

[57][57] Bkz. İbn Kesir, Taberi, Zemahşeri, Hazin

[58][58] Bkz. 10-32. sahifeler

için Kur'an vahyinin geliş yolunu anlayabilmeleri konusunda biraz açıklama yapılıyor. Kur'an, Hz. Peygambcr'in kalbine maddi olarak hissedilmeyecek bir şekilde ruhani bir vasıtayla atılıyordu. Fakat bu etkisiyle hiddesiliyordu. Özellikle de Hz. Peygamber tarafından. Cebrail, Allah'ın bir meleği olup. burada "Ruhu'l Emin", Bakara ve Nah! sûresinde "Ruhu'l Kudüs" ve yineBakara sûresinde ise adı açık bir şekilde zikredilmiştir. [59][59]

198-199- Bİz onu Arapça bilmeyenlerden birine'[60][60]' indir-seydik de bunu onlara okusaydt, yine ona iman etmezlerdi**.**

200-201- Onu günahkârların kalplerine böyle soktuk[61][61]. O-nun için acıklı azabı görünceye kadar, ona iman etmezler.

202- İşte bu azap onlara kendileri farkında olmadan ansızın geliverecektir.

203- O zaman: (iman etmemiz için) bize mühiet verilir mi acaba?" diyeceklerdir[62][62]'.

204- (Durmadan mucize talebiyle onlar) Bizim azabımızı-mı çarçabuk istiyorlardı.

205-206- Ne dersin, eğer biz onları yıllarca yaşatıp nimetlerden faydalandırsak, sonra tehdit edilmekte oldukları azap başlarına gelse.

207- Faydalandırdıkları nimetler onlara hiç yarar sağlamayacaktır.

208-209- Biz hiçbir memleketi öğüt vermek üzere[63][63] (gönderdiğimiz) uyarıcı (peygamberler) olmadan yok etmemi-şİzdir. Biz zalim değiliz.

Görüldüğü gibi ayetler, siyakla bağlantılı olup aynı minval üzere devam ediyor. İlk üç ayet Kur'an'la ilgilidir. Bu ayetler, eğer Allah'ın Kur'an'ı Arapça bilmeyenlerden birisine indirseydi ve o da bunu onlara okusaydı yine onların iman etmeyeceklerini kaydediyor. Bu nedenle onun apaçık Arap dili ü/.ere inmesi, onların delillerini tamamen ortadan kaldırıyor. Bu anlam. En'am sûresinin birçok ayetinde açık bir şekilde gelmiştir: "Kitap, yalnız bizden Önceki iki topluluğa indirildi, biz ise onların okumasından gerçekten habersizdik" demeyeniniz diye. Yahut "Bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz diye (Kur'an'ı indirdik). İşte size de Rabbiniz-den açık bir delil, hidayel

[59][59] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/239-240.

[60][60] el-A'cemin "Acem" in çoğulu olup, Arapların dışında olan demektir. Asıl itibariyle acem sözü, açıklama gücüne sahip olmayan demek-tir. Daha sonra ırk ve dil yönüyle araplardan olmayan herkes için kullanılmaya başlanmışın-.

[61][61] Seleknahu Girdirdik anlamında. Zamir ise müfessirlerin bc-lirtliği üzere inkarcı kâfirlere dönmektedir.

[62][62] Munzarun Geciktirirler mi ya da mühlet verirler mi?

[63][63] Zikril Hatırlatma anlamında.

ve rahmet geldi. Kim. Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalimdir. Ayetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız" (En'am, 156-157).

Sonraki altı ayete gelince, kâfirlere azap ve uyarıyı içeriyorlar. Onlarda kabahat ve kötü niyet ve inal öyle bir düzeye geldi ki, Kur'an'a iman etmiyorlar, iman etmeyi akıllarından bile geçilmiyorlar. Allah'ın azabının gerçek olduğunu görünceye kadar iman etmeyeceklerini .söylüyor ve va'dedilen bu azabın gelmesi için meydan okuyarak acele ediyorlar. Ayetler, onların üslubuna karşılık olarak güçlü bir üslubla azabın kendilerine ansızın geleceğini, o zaman da buna pişmanlık duyacaklarını ve geçirdiklerini telafi etmek için kendilerine mühlet verilmesini isteyeceklerini vurguluyor. Onların konumları dünya hayatında ellerinde bulunanlara kanmalarındandır. Oysa bunlar, ellerinde birkaç sene kalacaktır. Sonra uyarıldıkları şeyler kendilerine hak olup sahip oldukları dünyalıklar kendilerine fayda sağlamayacaktır.

Son iki ayet, öncesini takip mesabesinde gelmiştir. Allahu Tcala hiçbir kavmi ve şehri hatırlatmaları ve hidayete gelmeleri için uyarıcı elçiler göndermeden helak etme-m İştir. İşte Allah'ın adaleti budur, Ailah asla zalim değildir. Bu anlamda birçok ayet aynı konuyu tekrarlamış oiup İsra süresindeki şu ayet de bu bağlamdadır: "Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur, kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkar başkasının günahını üstlenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz" (İsra, 15).

Yine bu konuda Kasas süresindeki şu ayet de aynı anlamı içerir: "Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir Peygamberi memleketlerin ana merkezine göndermedikçe, o memleket/eri helak edici değildir. Zaten biz ancak halkı zalim olan memleketleri helak etmişizdir" (Kasas, 59).

Ayetlerde korkutma, azarlama ve susturma konusunda güçlü cümleler vardır. Ayetlerin ruhunda kafirlerin iman etmeyişleri ve yalancı konumlan karşısında Hz. Peygamberi teselli etmeyi hedeflediği anlaşılıyor. "Ona günahkarların kalbine böyle soktuk" cümlesinde yanlış anlaşılmaya mahal yoktur. Bu cümle "Allah zalimleri sapıtır." kabi-lindedir. İbrahim süresi 27. ayci ve Bakara sûresi 26. ayet ''Onunla ancak fâsıklan saptırır" ve bu anlamda tekrar edilen ve dikkat çekilen ayetler de aynı kabildedir. Ayetteki günahkarlar kelimesi buna güçlü, hatta ke.sin bir karinedir. Allah onu günahkârların kalbine sokmuştur. Çünkü onlar ahlâkı ve sınırlan bozan günahkârlardır. [64][64]

Kafirlerin, Allah'ın Azabını Acele İstemeleri Üzerine Bir Yorum

[64][64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/241-242.

Ayetlerde görüldüğü kadarıyla, kafirler, Peygamber (s)?es şayet doğru sözlü olsaydın Allah'ın azabı üzerimize hemen inerdi, diyorlardı. Nitekim, peygamberlerini yalanlayan önceki toplumların durumu öyle olmuştu. Onların kıssaları Kur'an'ın diliyle Hz. Pey-gamber'c anlatılmıştır. Allah'ın azabı üzerlerine inmeyince onun va'dine meydan okumaya ve alay etmeye başlamışlardı. Bu durum kafirler tarafından, çeşitli ayetlerin anlattığı gibi tekrarlanmıştı. İşte bu konudaki ayetler: "Hani (o kafirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi" (Enfal, 32). "Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmahsın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin'" (İsra. 92). "Onlar senden azabın çabuk gelmesini isliyorlar. Allah vadinden asla dönmez. Muhakkak ki Rabbinin nezdinde bir gün sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir7' (Hac, 47).

Ayetler, kafirlerin içinde bulundukları konum, karşı çıkış, kibirleniş ve meydan okuyuş tablolarını içeriyor.

Kafirlerin bu tutumları Hz. Peygamberde üzüntü ve keder yaratıyordu. İşte bunun üzerine Kuran, O'nu teselli etmek için, Allah'ın azabının onlara ertelenmesinin hikmetini açıklıyor. Bunun örnekleri daha önceden geçmiş oİup aşağıdaki ayetler de bunlar arasındadır: ''De ki: Allah'ı bırakıp da taptığınız, ortaklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana! Onlar yerdeki hangi şeyi yarattılar! Yoksa onların göklerde mi bir ortaklıkları var! Yahut biz onlara, bir kitap mı verdik de onlar, o kitaptaki bir delile dayanıyorlar? Hayır! o zalimler birbirlerine, aldatmadan başka birşey vadetmiyorlar" (Fatır, 45). "Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler" (Nahl, 61). [65[65]]

Acem Ve Acem Olanlar Kelimesi Üzerine Bir Yorum

Hiç kuşku yok ki acem kelimesi İslam'dan önce Arapların dışında olanlar için kullanılıyordu. Kur'an'da da buna delalet etmesi için inmiştir. Bu da dünyanın yerleşiminin Arapların anlayış ve zihinlerinde Arap ve acem diye iki gruba ayrılması anlamına geliyordu. Arap kelimesi. Arap yarımadasının içinde ve dışında Arapça konuşan herkesi kapsıyordu. Bu kapsamda Araplar tarafından bilinmekteydi. Az önce naklettiğimiz En'am daki ayetler ve bizim konumuzla ilgili olan ayetlerden ilk üç ayet Kur'an'ın Arapça oluşunu vurguluyor. Sözkonusu bu vurgu Arap yarımadasının içinde ve dışında Kur'an dilini anlamayan ya da Kur'an diliyle farklılık gösteren bir dil konuşan arabin olmadığına işaret ediyor. Bizim kanaatimize göre bu

---

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/242-243.

durum İslam öncesine uzanan bir süreçtir. Bu da yarımadanın içine ve dışına yayılan Arapların çeşitli yerlerine göre takdiri farklılık gösterebilir. [66[66]]

Risaletin Evrenselliği Olgusu

195. ayet Kur'an'm apaçık Arap dili üzere nazil olduğunu vurguluyor. Tabii bu Muhammedi risâlelin Araplara özgü olduğunu söyleyenlere imkan açma anlamında değildir. Peygamber'in Arap oluşu, Kur'an'ın hitap etliği toplumun Arap oluşu bunu gerektirmiştir. Nübüvvet döneminin ilk yıllarından itibaren Mekke ve Medine'de nazil olan birçok ayet Muhammedi risaletin ve Kur'anî tebliğin evrensel olduğunu vurgulamaktadır. Bu münasebetle birçok ayet naklettik. A'raf süresindeki şu ayette bunlar arasındadır: "De ki: Ey İnsanlar! Gerçekteni ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahihi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, o diriltir ve öldürür, öyleyse Allah'a ve üm-nıi peygamber olan Rasıılu ne iman edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulaşınız" (A'raf, 158). Furkan süresindeki şu ayet de, bu ayetler arasındadır: "Alemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren Allah yüce/ey yücesidir" (Furkan, 1). [67[67]]

"Biz Hiçbir Memleketi Uyarıcılar Göndermeden Helak Etmemişizdir" (İşte Bu Bir) İhtardır. Biz Zulmedici Değiliz"

Bu iki ayet ve benzerleri kelam bilginleri tarafından tartışma ve çekişme konusudur. Mutezile bu iki ayet ve benzerlerine dayanarak Allahu Tcala'nın kulları için en güzei planın dışında başka birşey yapmayacağını ya da böyle yapması onun üzerine bir zorunluluk olduğunu söylemiştir. Eş'ari ise bunu inkar ederek kullara karşı Allah-u Teala'nın üzerinde yapması gereken bir görev ya da hakin olmadığını söylemişlerdir. Bu görüşlerini de şu ayetlere dayamışlardır: "Allah yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir" (Enbiya. 23). "Allah dilediğini yapar" (ibrahim, 27).

Görülüyor ki. Allahu Teala Kur'anî hitabında beşerin alışa geldiği anlayışlarıyla uyuştuğu yöntemleri kullanıyor. Bu ayetler ve benzerleri akidevi ilkeleri belirleme amacıyla gelmemiştir. Aksine çeşitli sebeplerden dolayı daveti destekleme ve güçlendirme gayesiyle gelmiştir. Bunun için çeşitli sığalarla gelmiştir. Uygun olan hatta zorunlu olan bu çerçevede kalması olup hamledilmemesi mümkün olmayan yerlere hamledilmesidir. Çünkü bu açık bir şekilde Kur'aırda çelişkiye götürür. Allahu Teala ve Kur'an ise bundan münezzehtir. Allah Nisa sûresinde bunu şöyle vurguluyor: "Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler

[66[66]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/243.
[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/244.

mi'.' Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı" (Nisa 82)', Bunlara rağmen çelişen her iki mezhebin sözleri de Allahu Tcala'yı noksanlıklardan ve çelişkilerden tenzih etmeyi hedeflemiştir. Bu konuda söylenecek son söz şudur:

Allahu Teala, yaptıkları, emrettikleri, yasakladıkları ve kullarının amelleri neticesinde takdir ettikleri şeyleri bu konudaki adil ve hakim sıfatının gereği üzere yapmaktadır. Hikmetin devam etmesi kulların da hidayeti ve delaleti, iyiliği ve kötülüğü .seçme gücünü gerekli kılmıştır. Aynı şekilde O'nun hikmeti insanlara iyiliği, kötülüğü, hidayeti, dalaleti açıklaması, uyanda bulunmaları için peygamber göndermeyi gerekli kılmıştır. Adalet sıfatının ecreğine uygun olarak neticelerin uygulanması zorunlu olmuştur. [68[68]]

210- O'nu (Kur'anî) şeytanlar indirmedi.

211- Bu onlara düşmez; zaten güçleri de yetmez.

212- Şüphesiz onlar vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır[69[69]]».

"O'nu Şeytanlar İndirmedi"
"Şüphesiz Onlar Vahyi İşitmekten Uzak Tutulmuşlardır"

Ayetler Kur'an konusuna devam ediyor. Bu durum önceki siyakın da devamıdır. Görülüyor ki kafirler Kur'an hakkında söylediklerini söylüyorlar; Kur'an'ı Hz. Muhammed'e şeytanların indirdiğini iddia ediyorlar. Onların inançlarına göre cin şeytanlarının sihirle, kehanetle bağlamdan vardı. Şairlere onlar ilham ediyordu ya da şairler onlardan oluyordu, şeytanlar semadan haber çalarak kâhinlere veriyorlardı. Nitekim biz onların bu inançlarını Cin sûresinin tefsiri akışı içerisinde açıklamıştık. 192-195. ayetler ise Kur'an'ın Rabbani bir vahiy olduğunu ve Kur'an'in şeytanlarla hiç bir bağlantısının bulunmadığını vurguluyor.

Ayetler ve özellikle "bu onlara düşmez" tabiri görüldüğü kadarıyla üstün anlamlar içermektedir. Bu ifade şeytanların pis ve kötü varlıklar olduklarını, Allah'a, ahlâkı değerlere, ve salih amellere çağıran fahişeliği, kötülüğü, günahı, azgınlığı, Allah'ın dışındakilere yönelmeyi, duada ve ibadette ona ortak koşmayı yasaklayan şeytan ve vesveselerine karşı uyanık olmayı emreden Kuran'ı onların vahyetmesinin olanaksız olduğunu belirtiyor. Belki de 192-195. ayetler, Kur'anî Cebrail (a)'in indirdiğini kaydediyor kıyas, cevap verme ve ikna etme yoluyla bu anlam içcrilmektedir. Sanki bu ayetler şu anlamı vurgulamak için gelmiştir:

[68[68]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/244-245.
[69[69]] Ma'zulûne Onların işitmeleri olanaksız, anlamındadır.

Hakka ve hayra çağıran, şer ve bâtıldan sakındıran bu Kur'.an'ı iyilik ve rahmet esaslarına mün.tesib olan Cebrail (a)'dcn başkası indjremez. Bu anlam açık ve nüçiü bir şekilde yakında gelecek olan sûrelerin ayetlerinde pekiştirii-mektedir. [70[70]]

213- O halde sakın Allah ile beraber başka tanrıya kulluk edip yalvarma sonra, azap edilenlerden olursun.[71[71]]

214- (Önce) en yakın akrabanı uyar.

215- Sana uyan mü'minlere merhamet et, kanadını İndir.

216- Şayet sana karşı gelirlerse de ki, ben sizin yaptıklarınızdan muhakkak ki uzağım.

217- Sen o mutlak galip, engin merhamet sahibine güvenip dayan.

218- O ki gece (namaza) kalktığın zaman seni görüyor.

219- Secde edenler arasında dolaşmanı (görüyor).

220- Çünkü herşeyi işiten her şeyi bilen O'dur.

Ayetler, Hz. Pcygamber'in davası ve davranışı konusunda Rabbani emirler içeriyor. Deygarriber (s)'in davasına sımsıkı sarılması, Allah'a karşı samimi olması ve azaba uğraşıların yanında yeralmaması için dua da Allah'a birilerini eş koşmaması, yakın akrabalarını uyararak işe başlaması, kendisine tabi olan mü'minlere iyi davranması, emretti-l'i ya da yasakladığı şeylerde yumuşak, şefkatli ve hoşgörülü olması, kendisini her yerde görüp gözetleyen çok aziz ve bağışlayıcı Allah'a dayanması gerekir.

Ayetlerde birincisinin "fe" harfiyle başlaması bu ayetlerle önceki ayetler arasında lağlantı olduğunu gösteriyor. Görüldüğü kadarıyla bu ayetler o ayetlerin peşi sıra gel-niştir. Sanki önceki ayetlerden sonra bununla Peygamber (s)'c iltifat edilerek kafirlerin conumlanna ve yalanlamalarına aldırmaması gerektiği söyleniyor. Peygamber(s)'in üze-ine düşen, başta en yakınları olmak üzere onları davet etmesi, uyanda bulunması, bir olan yüce Allah'a bağlılığını sürdürmesi, ona dayanması, kendisine iman eden ve tâbi olanlara şefkatli ve hoşgörülü olmasıdır.

Bazı müfessirler "Asavka" fülindckİ zamiri Hz. Peygamberin yakınlarına döndürürken bazıları da mü'minlere döndürmektedir. Birinci görüşün daha kabul edilir ve şartlara daha uygun olduğu görülüyor. Çünkü yakınlarının isyan etme olasılığı daha güçlü bir ihtimaldir.

[70[70]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/245.
[71[71]] el Aşire İçerisinde birçok aileyi barındıran toplumsal bir gruptur.

Bazı müfessirler "Secde edenler arasında dolaşmanı da" cümlesi konusunda garip rivayet ve görüşler belirtmişlerdir. Şöyle ki; Peygamber (s), annesinden doğuncaya kadar Adem ile Havva'dan olan secde eden mü'min kadınların rahimlerinde, mü'min erkeklerin sulblcrinde dolaştığına, bazı dedelerinin sulbünde Peygamber (s)'in yaptığı teşbih ve hacc telbiyesinin duyulduğuna, yahut Peygamber (s)'in doğuncaya dek peygamberlerin sulbünde taşınmaya devam ettiğine işaret vardır.

Buna karşın cümle genel olarak açıktır. Yani burada Allah'ın O'nu yalnız iken gördüğü, insanlarla birlikte namaz kılarken, bütün hal ve hareketlerinde gözettiği kasdedilmektedir. [72[72]]

"En Yakın Akrabalarını Uyar" Ayeti Üzerine Bir Yorum

Müfessirler bu ayetle ilgili çeşitli hadis ve rivayetler aktarmışlardır. Bunlardan biri. bu ayet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber, yakınlarını bir yemeğe çağırmış. Onlar da yemeği yer yemez hemen dağılmışlardır. Çünkü Ebu Talih onlara Muhammed (s)'in kendilerini sinirleyeceğini söylemiştir. Daha sonra Hz. Peygamber ikinci kez bir yemeğe çağırarak onlara şöyle demiştir: Ey Abdulmullalib oğullan! Ben size dünya ve ahire -tin iyiliğini getirdim. Sizi ona çağırmam için Allah beni görevlendirdi. İçinizde bana kim yardımcı olur" dedi. Bunun üzerine topluluk bizi bunun için mi çağırdın diyerek ayaklandı. Hz. Ali ise ben yardımcı olacağım diyerek üç defa bunu tekrarladı. Hz. Peygamber bunun üzerine elini Hz. Ali'nin boynuna koyarak; "Bu benim kardeşim, koruyucum ve içinizde vekilim onu dinleyin ve itaat edin" buyurdu. Bunları dinleyen topluluk gülerek Ebu Talibe: Sana Ali'yi dinlemeni ve itaat etmeni emretti, dediler. Bunlardan ikincisi geçen rivayetin aynısı olup sadece Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söyledikleri yer almıyor. Hatta orada Hz. Ali'ye otur dediği söyleniyor. Bunlardan üçüncüsü, bu ayet nazil olunca Peygamber (s) Safa tepesine çıkarak şöyle çağırdı: Ey Fehdoğulları. Ey Adiyoğullan! Bunu duyanlar toplanıp geldiler, gelmeyenler de ne olduğunu öğrenmeleri için elçiler gönderdiler. Peygamber (s) söze başlayarak: Şu vadinin arkasında sizi değiştirmek isleyen bir kimsenin olduğunu söylesem beni doğrular mısınız? dedi. Onlar da: Daha önce senin yalan söylediğine hiç raslamadık. dediler. Bunun üzerine Peygamber (s): Ben sizi önünüzde bekleyen korkunç azaba karşı uyarıyorum, dedi. Ebu Lehcp söze atılarak: Yazıklar olsun sana! Bunun için mi bizi topladm, dedi. Bunlardan dördüncüsü ise, Hz. Peygamber (s), Abdulmuttalib amcası Abduimutialib'e. halası Safiyye'yc ve kızı Fatima'ya, Allah'tan gelen birşeyi ben sizden kaldıramam, demcsidir.Bu rivayetlerin durumu ne olursa olsun hiç kuşku yoktur ki Hz. Peygamber Allahu Teala'nın emirlerini vesilelerden bir vesileyle uygulamıştır. O konumlarından birini davet ve uyan yoluyla en yakın akrabalarına ayırmıştır.

[72[72]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/246-247.

Bu da onların Mekke döneminde Peygamber (s)'in nübüvvetini inkar ettiklerine işaret ediyor. Hatla rivayetler onların bu inkarlarının sadece Mekke dönemine has olmadığını bunu Medine döneminde de uzun süre devam ettirdiklerini gösteriyor. Ailevi yakınlıktan dolayı Peygamber (s)'i savunmalarına rağmen amcası ve hamisi Ebu Talip iman etmeden ölmüştür. Amcası Abbas, amcası oğlu Akil ve diğer amca oğullarının tamamı Bedir Savaşı'na müşriklerin saflarında katılmışlardır.

Belki de davet karşısında Peygamber (s)'İn yakın akrabalarının konumu davet seyri üzerinde olumsuz etki yapılıyordu. Şöyle ki, diğer Araplar Peygamber (s)'c, eğer doğru biri olsaydın sana yakın akrabaların inanırlardı, şeklinde sözler söylüyorlardı. Bu da Peygamber (s)'de üzüntü ve keder yaratıyordu. Bunun için Allahu Teala onları kendi safına çekmesi için davette özel bir konum ayırmasını emretmiştir. 73[73]

İslam'da Dini Kardeşliğin Binası

Allah'ın emirlerinde Hz. Peygamber (s)'c akrabaları kendilerine özel davet yapıldıktan sonra isyan ediyor. Peygamber (s)'i dinlemiyorlarsa onların amellerinden, küfürlerinden uzak olduğunu ilan etmesine yönelik telmih olabilir. Hz. Peygamber'in mü'min-Icrdcn kendine uyanlara kanatlarını germesi direktifleri süre gelen Kur'anî bir plandır. Peygamber (s) döneminde ve toplumunda güçlü olan çiiesel dayanışma yerine yakınlık ve akrabalık bağlarını bir tarafa bırakarak inananlar arasında dayanışmanın zorunlu olduğu vurgulanıyor. Böylece İslam'da ilkesel ve dini kardeşliğin oluşumu konusunda bu ayetlerin gerektirdiği net konumun, dar kabilesel ve ailevi asabiyetin oluşumuna karşı zorunlu konumlar, diye nitelenmesi doğru olur. Bu anlamı tc'yid eden başka medeni ayetler de gelmiştir. İşte bu ayetleri şöyle sıralamamız mümkün;

"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun -babalan, oğulları, kadeşlcri, yahut akrabaları da olsa- Allah'a ve Rastılü'nc düşman olanlarla dostluk etliğini göremezsin, işle onların kalbine Allah iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlarda Allah'tan hoşnut olmuşlardır. îşte onlar, Allah'ın tarafından olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafından olanlardır. (Mücadele, 22).

"Ey iman edenler! Eğer benim yolumda savaşmak ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanlara sevgi göslerek gizli muhabbet besleyerek onları dost edinmeyin. Oysa onlar, size gelen gerçeği inkar etmişlerdir. Rab-biniz Allah'a inandığınızdan dolayı Peygamber (s)7i de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Ben sizin tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da en İyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa, onları dost

73[73] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/247-248.

edinirse doğru yoldan sapmış olur. Şayet onlar sizi ele geçirirlerse, size düşman kesilecekler, size ellerini ve dillerini, kötülükle uzatacaklardır. Zaten inkar edivermenizi istemekledirler. Kıyamet günü yakınlarınız ve çocuklarınız size fayda vermezler. Çünkü Allah aranızı ayırır. Aliah yaptıklarınızı görendir. (Mümtehine, 1-3)

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir. De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, düşmesinden korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler sizi Allah'tan Rasulü'ndcn ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini geli-rinceğe kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez" (Tevbc, 23-24).

"Mü'minler ancak kardeştirler. Öylese kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki esirgerlesiniz" (Hucurat, 10). [74][74]

Peygamber (S)'İn Yakınlarından Uzak Olduğunu İlân Etmesinde Üstün Anlamlar Vardır

Bİzim üzerinde durduğumuz ayetlerin gerektirdiği konuma bakıldığında, o şartlarda Peygamberin zayıf, müslümanlann azınlıkla ve çoğunun yoksul ve kimsesizlerden olduğu ve kabilenin yardımına son derece ihtiyaç olduğu görülür. Buna rağmen Allahu Teala Peygamber (s)'e, kendisine vahyedileni açıklamasını, yakın akrabalarından olan kafirleri uyararak onlardan uzak olduğunu ilan etmesini, beraberinde olan zayıf ve az sayıdaki iman edenlerle dayanışmasını emrediyor. Hz. Peygamber risaletine ve Allah'ın kendisine yardım edeceğine kesin bir şekilde inandığı için bu yol üzere devam etmesinde bunun büyük bir etkisi olmuştur. İşte bütün bunlarda güzel örnekler vardır. [75][75]

"Mü'minlerden Sana Uyanlara Kanatlarını Ger" Cümlesi Üzerine Bir Yorum

Ayetle, Hz. Peygambcr'e, mü'minlere kanatlarını germesi emrediliyor. Bu üstün bir Kur'anî Öğretidir. Önceki mü'minler Peygamber (s)'in risaletine iman ederek ona tâbi oldular, etrafında toplandılar, desteklediler ve bu uğurda ezalara, zararlara, ambargolara, ailelerinin saldırılarına ve yakınlarının himayelerinden uzak kalmaya göğüs gerdiler. İşte bu da onları hak, iylik, adalet ve güzel anlak temellerine dayalı dayanışma birliğine götürdü. Sözkonusu

---

[74][74] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/248-249.
[75][75] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/249.

bu dayanışma dar ailesel birliğin yerini aldı. Yine bu onları Allah'ı gözetmeye. Peygamberi (s)'ne iyilik etmeye ona iyi davranmaya, onu sevmeye, yakın akrabalarından ve ailelerinden onu daha üstün görmeye itti. Dolayısıyla güçleri, göğüs germeleri, dayanışmaları ve fedakarlıkları daha da arttı.

Bu öğretinin direktifleri hiç kuşkusuz devam etmektedir. Bunun miislumanlar ve Özellikle de liderler ıslaha çağmalar, ıslah ve salahın yeraldığı ilkesel plana katılanlar için genel bir plân olması gerekir. 76[76]

22I- Şeytanların ise kime ineceğini size haber vereyim mi?

222- Onlar, günaha, iftiraya düşkün77[77] olan herkesin üstüne inerler.

"Şeytanların İse Kime İneceğini Size Haber Vereyim Mi"

Ayetler siyakla bağlantılı olup onun devamı niteliğindedir. Ayetler başka bir üslupla şeytanların Kur'an'ı indirmesini yalanlıyor. Ayetlerde kınama sorusu yer alarak, kendilerine şeytanların indiği kimselerin şeytanların vesveselerine kulak veren günahkâr iftiracıların, çoğu yalan olan sözlerini ve haberlerini onlara dayayan şahıslar oldukları vurgulanıyor. Yine görüldüğü gibi ayetler Hz. Peygamber (s)'in iyiliğe, hakka doğruluğa, fazilete çağırdığını, kötülükten, bâtıldan, yalandan, zulümden ve rezaletten alıkoyduğunu vurgulayarak onun kendilerine şeytanların indiği bir kimse olmasını şeytanın vahyet-tiği şeyleri konuşmasını ve şeytanların vesveselerinden etkilenmesinin olanaksız olduğunu açıklıyor. 78[78]

224- Şairler(e gelince) onlara da sapıklar79[79] uyariar.

225-226- Onların her vadide başıboş dolaştıklarını80[80]' ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?

227- Ancak iman edip iyi işler yapanlar Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar81[81] başkadır. Haksızlık edenler hangi dönüşe hangi akıbete

---

76[76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/249-250.
77[77] Effâk Çok yalan söyleyen ve iftira eden.

78[78] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/250.
79[79] el Ğavune Sapıklar,tahrikçiler.

80[80] Yehimune Başıboş dolaşma, yürüme.

81[81] İntesârû Düşmana misliyle karşılık veren ve kendi nefislerini savunanlar.

döndürüleceklerini yakından bileceklerdir.

"Şairlere Sapıklar Uyarlar" Ayeti Üzerine Bir Yorum

Ayetler siyakla kopuk değildir. Aksine siyak üzerine ma'tuftur. Görüldüğü gibi kafirlere ikinci kez cevap vermeyi içeriyor. Kafirler, Hz. Peygamber'e Kur'an'ı şeytanların getirdiğini, Peygamber (s) in şair. Kur'an ıh da şiir olduğunu söylüyorlardı. Bu özellikle Yasin sûresinde ve daha birçok ayetlerde anlatılmaktadır. Önceki ayetler birinci yalancı iddiaya cevap vermişti. Bu ayetlerde kafirlerin ikinci yalancı iddiasına cevabı içeriyor. Şairlere sadece sapıklar uyarlar. Onlar yapmadıkları şeyleri söylerler. Her vadide başıboş dolaşırlar. Oysa Peygamber (s) bir olan Allah'a, hakka, hayra çağırıp iyliği emrediyor, kölütükten alıkoyuyor. Yani yaptıkları şeyleri söylüyor, Ona tabi olanlar, çağırdığı, şeylerle süslenip yasakladığı şeylerden kaçınarak imanı, ahlâkı ve fiilleriyle güçlü bir erdemliler cemaatını oluşturuyorlar. [82[82]]

Şairlerin Kınanmasında Mü'minlerin İstisna Edilmesi Üzerine Bir Yorum

Son ayet inanmış salih şairlerin birinci ayette içerilen şairlerin vasıflarından istisna edildiklerini içeriyor. Mü'min şairler tabiatlarından çıkmış o sınıftan değillerdir. Onlar bir olan Allah'a iman ederek salih ameller yapmışlar, hak, iylik ve doğruluk yolu üzere yürümüşler ve kendilerine yapılan zulümlere karşı galip gelmişlerdir. Ayet, zalimlere tehdit ve karşılaşacakları kötü akıbeti uyan ile son buluyor.

Görüldüğü gibi müslüman şairlerin galip gelmesinden maksat kafir şairlerin düzenledikleri hiciv kasidelerine karşı onlara cevap niteliğinde kasideler düzenlemeleridir.

Temel kabul ettiğimiz mushaf dört ayetin Medeni olduğunu zikretmiştir. Bunu Zc-mahşeri de sûrenin tefsirinin başlangıcında zikretmiştir. Hakikatte İse Medeni ayetlerin karakteri sadece son ayetle görülmektedir. Müslümanlar aslında zulümden sonra galip konumda hicretten sonra intikama savunmada bulunmuşlardır. Mekke'de müslümanlar-la kafir sairler arasında hiciv yapma imkanı olmamıştır. Çünkü bir yönde müsiümanlar zayıf azınlık durumunda idiler. Diğer bir yönde ise karşılıklı idiler. Karşılıklı hiciv yapma her iki grup arasında silahlı mücadele olup bu da hicretten sonra başlamıştır. Bunun için bizim kanaatimize göre rivayet sadece son ayet için geçerlidir. Diğer üç ayete gelince, bunlar

---

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/251.

görüldüğü gibi Peygamber (s)'e şairlik nişbet edenlere ve O'na Kur'an'i şeytanların indirdiğini söyleyenlere karşı bir cevap niteliğindedir. Bu ayetler önceki ayetlerle bağlantılı olup Mckki oluşlarında ihtilaf yoktur. Hicret'ten sonra müslüman şairler kafir şairlere cevap verme yeteneğine sahip olunca nazil oluş hikmeti gereği şairlerin vasfedildiği o vasıflan istisna edilmişlerdir. Ayet nazil olunca ayın münasebet ve uyumdan dolayı üç ayete eklenmiştir. Burada o ayetin durumu Müzemmil süresindeki son ayetin durumu gibidir. Taberi bu ayetlerin tefsiri siyakı içerisinde sözkonusu ayetin Hasan b. Sabit, Abdullah b. Revaha ve Ka'b b. Malik hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Şöyle ki, bunlar şairlerin Peygamber (s)'i vasfettikleri şeyleri geri çevirmişler ve bunun üzerine ayet nazil olmuştur. 83[83]

Son Dört Ayetin Düşündürdükleri

Bu dört ayet bir yönden Peygamber (s) döneminde ve çevresinde şairlerin ve şiirin güçlü tesirine işaret ederken öte yandan o dönemdeki şairlerin karekterlerinin ve gidişatlarının bilindiğine işaret etmekledir. Aynı ayetler buna ek olarak nebevi siretin biçimlerini ortaya koymaktadır. Kafir şairler, Peygamber (s) ve inananlarla alay ediyor müslüman şairlerde zulme savaş açarak aynısıyla onlara karşılık veriyorlardı.

Ayetlerin nebevi siret koşullarıyla bağı ve özelliği olmasına karşın sürekli bir empoze, eylemleri ve sözlerinde doğru, karakteri temiz, niyeti saf olandan başkasının uyamayacağı hakka, hayra ve kurtuluşa davet içermekledir. Buna ancak bu sayılan vasıfları üzerinde bulunduran kimse kulak verebilir. Şer, eza, günah ve iftiraya gelince bunlara ancak şerliler, günahkarlar, yalancılar, iftiracılar ve zalimlerden başkası uymaz ve çağrıda bulunmaz. Müslümana gereken; hakkı bâtıldan ayırması, her vadide at koşturanlara, yapmadıklarını söyleyenlere uymaması, ne suretle olursa olsun genci ve özel zarara yol açlığı, ahlâk, hayır ve doğruluk caddesinden şaştığı için onların peşlerine takılmamasi-dır. 84[84]

83[83] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/251-252.
84[84] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/252.

NEML SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 27

Nüzul Sırası : 44

Ayet Sayısı : 93

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kafirlere serî uyanlar yapılarak ahiret, hesap ve ceza konusundaki bazı söz ve tutumları hikâye ediliyor. Bazı peygamberlerin sözleri ve kıssaları anlatılıyor. Öğüt verme amacıyla Hz. Süleyman (a) ve Sebe kraliçesi arasında geçen kıssanın detayına iniliyor. Al-lahu Teâla'nın gücü ve rahmetinin zahir oluşuna, O'nun Rabbliği ve müşriklerin beyinsizliği üzerine deliller getirilerek açıklamalar yapılıyor. Mekke dönemindeki nebevi davetle ilgili pasajlar sunulup Peygamber (sil ve müslümanlart teselli edici, yatıştırıcı sözler yer alıyor.

Bu sûre, başlangıç, sonuç ve açıklayıcı kıssalar arasındaki uyum, sürede tertibin doğru oluşuna yönelik bîr karine sayılabilir. Sûrenin bölümlerinin birbiriyle bağlantılı olması sûre tamamlanıncaya kadar ayetlerin peşpeşe nazil olduğunu da düşündürüyor. [1[1]]

Raahman ve Rahım Allah'ın Adıyla

1- Tâ-sin. Bunlar Kur'an'ın (bu sûresinin) ve apaçık Ki-tab'ın ayetleridir.

2- Mü'minlere yol gösterici ve müjdedir.

3- O (mü'min)ler ki namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahi-rete de kesin olarak inanırlar.

4- Ahirete inanmayanların işlerini kendilerine süslemişiz, onlar körü körüne bocalarlar'[2[2]].

5- Onlar, o kimselerdir ki; en kötü azab kendilerinindir. Ve onlar ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.

6- (Ey Muhammedi, sana bu Kur'an, hikmet sahibi, {her şeyi) bilen (Allah) katından

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/253.

2[2] Ya'mehune Hiç görmezler, anlamazlar, bocalar dururlar.

verilmektedir.

Daha önceki örneklerde de açıkladığımız gibi sûre, gelen ayetlerin dikkatlice dinlenmesi için "tâ" ve "sin" harfleriyle başlıyor ve bunu takiben Kur'an'ın yüceliğini içeren işaretler izliyor. Kur'an Allah'ın mü'minlere hidayet ve müjde olması için indirdiği apaçık bir kitaptır. Bunu da namazlarını kılan, zekatlarını veren ve ahirette diriliş gerçeğine kesin olarak inanan mü'minleri övücü açıklamalar takip ediyor. Ahiretteki diriliş gerçeğine inanmayanların durumunu i.se Allah'ın onlara amellerini süslü gösterdiği, kesinlikle bu gerçeği idrak edemeyecekleri ve bu yüzden ahirette hüsrana ve azaba uğrayacakları seklinde niteliyor.

Ayetler, hitabı Hz. Muhammed'c yönelterek kendisine gelen Kur'an'ın hakim olan Allah tarafından gönderildiğini, onun herşeyi bildiğini ve yaptıklarının bir hikmet üzere olduğunu vurguladıktan sonra .son buluyor.

"Amelleri onlara süslendi"' cümlesinin yorumu konusunda müfessirlerin görüşleri farklıdır. Çünkü Allah kafirlerin amellerini ve küfürlerini kendilerine süslü gösterdiği ve bunun neticesi olarak da hakkı göremedikleri veya kavrayamadıkları düşünülmüştür. Ayetin bir başka yorumunda: '"Küfürlerinden Ötürü onlara ceza olarak başarıyı haram kılmışızdır. Böylece amelleri gözlerine süslü görünmüştür.[3[3]] denilmiştir. Ayetin bir başka yorumunda, onlara bulundukları durumu iyi göstererek ahireti yalanlamalarına ceza olarak sapıklıklarını artırmışızdır, denilmiştir[4[4]]. Ayetin bir başka yorumunda ise; süsleme olayının Allah'a İsnad edilmesinin mecazi olduğu belirtilerek ayet şu şekilde açıklanmıştır: "Allah onlara uzun ömür ve bol rızık vermiştir. Onlarda bunu arzularına uymaya vasıta kılmışlardır. Sanki bununla amelleri kendilerine süslü gösterilmiştir ya da Allah kendilerine yapmaları gereken amelleri süslü göstermiştir ama onlar bunu görmezlikten gelmiştir[5[5]]. Bütün bu görüşlerde, ayetin yanlış anlaşılmasını ortadan kaldıracak kabul edilir şeyler vardır. Özellikle de Kur'an'da şeytanın küfür ve sapıklığı süslü gösterdiğini belirten ayetlerle uygunluk arzediyor. Bu ayetlerden bir tanesi şudur: "Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğşelerdi! Fakat kalpleri iyice katılaşn ve şeytan da onlara yaptıklarını süslü gösterdi" (Eri am, 43). Yine bu sûre insana amellerini nisbet eden ve bunun neticesi olarak da dünya ve ahirette mükafatın olacağını belirten ayetlerle de uygunluk arzetmektedir. Bu ayetlerden iki tanesi şöyledir: "Kim iyi bir iş yaparsa bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabhin kullara zıılmedici değildir" (Fussilel. 46). "Erkek veya kadın, mü'min olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel hir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."

[3[3]] Bkz. Tabersi. Mecu'ul-Beyan

[4[4]] Bkz. İbri Kesir

[5[5]] Zemahseri. Kessaf

Son iki yoruma baktığımızda ilk yorumun, Allah'ın kendilerine amellerini süslü gösterdiği kimselerin, ahirete inanmayanların olduğunu kaydettiğini ve cümlenin de "Zalimleri Allah saptırır" (İbrahim, 27). "Allah onunla birçok kimseyi saptırır, birçoklarım da doğru yola yöneltir. Verdiği misallerle Allah ancak fasıldan saptırır" (Bakara, 26) anlamını ifade eniğini görürüz. Yine onların fâsiklar diye nitelenmesi de bu yorumun tutarlılığını le'yid eden bir delildir. İkinci yoruma gelince, Allahu Teala'nın kullarına amellerini güzelleştirmeyi va'dediyor. Kimileri bu güzelliği yakalıyor, kimileri de bu gerçeği görmemezlikten geliyor. İşte o görmemezlikten gelenler Allah'ın ayetlerini bilebiic inkâr edenler ve ahireti yalanlayanlardır. En'am süresindeki 108. ayet de üzerinde durduğumuz ayetle aynı bağlamdadır: "Böylece biz her ümmete amellerini süslü gösterdik. Sonunda dönüşleri Rablerinedir. Arlık o ne yaptıklarını kendilerine bildireçektir. Bu ayetin ibaresi genel olup insanların iyisini de kötüsünü de kapsayarak ikinci yorumun tutarlılığını te'yid etmektedir.

Her halükârda bu yorumlar Kur'an'm ruhu ve genel muhkem direktifleriyle uygunluk arzctmekledir. Şöyle ki, Kur'an'da Allah'ın insana seçme ve kesbetme yeteneği verdiği, peygamberlerin müjdeci, uyarıcı; hakkı, batıl, hidayeti, delaleti, iyiliği ve kötülüğü Allah'ın izniyle açıklaması için gönderildiği, herkesin seçtiği şeye göre karşılık alacağı ve aynı zaman da Allah'tı Teala'nın kafir ve asillerin kötü ve küfür amellerini süslemekten münezzeh olduğu vurgulanmakladır.

"Zekat" kelimesi ilk kez Mckkî ayetlerde geçmekledir. Müzcmmil sûresinde zekat kelimesinin varid olduğu ayet Medenî bir ayettir. Burada ayetin üslubu Mekke'deki ilk müslümanların bu ayetin nüzulünden önce namaz kılmalarının yanı sıra zekat da verdiklerini gösteriyor. Bunun sözkonusıı ayetin nazil oluş vaktinden daha önceki erken dönemlerden beri olma ihtimali de vardır. Bi'setin üçüncü ya da dördüncü senesi tahmin edilebilir. Zekat konusunda A'ia sûresinin tefsirini yaparken yeleri kadar durduğumuz için burada bu yorumla yetinmek istiyoruz.

Üçüncü ayette mü'minler. namaz kılmakla, zekat vermekle ve ahirete inanmakla vasfediliyorlar. Bu da İslam'ın iman ve amel olduğunu ve bunların birbirinden ayrılmaz bir parça olduğunu vurgulayan Kur'anî direktifleri le'yid etmektedir.

(kinci ayet, Kür'an ayetlerinin mü'minler için hidayet ve müjde olduğunu belirterek hak ve hidayete gönül veren, kibir ve gururdan yüz çeviren bir zümreyi ifade eden üçüncü ayete işaret etmekte, sonra Kur'an'la müjdelemeyi, doğru yola koşmaya, yalnızca Allah'a ibadet etmeye, fakirlere mallarının zekalıyla yardım etmeye gayret eden önceki müslümanlar gibi olmaya teşvik çimektedir.

Dördüncü ayel kafirlerin ahirete inanmadığını aktarmaktadır. Beiki bunda asd amaç, kafirlerin davet yolunda, küfürlerini en iyi bir şekilde belirtmeleri ve zorluk çıkartmalarının ahireti inkar etmelerinden kaynaklandığına işaret etmektir. Kur'an'da bunun birçok kez

geçmesi bu görüşü clcslcklcmekledir. Üzerinde açıklama yaptığımız bu ayet, kafirlerin kötü amellerinin ve küfürlerinin asıl sebebinin ahirete inanmamalarından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

Bu gerçeği belirten birçok ayetler vardır: Örneğin; "İlahınız tek bir ilahtır. Ahirete i-maıı etmeyenlerin kalhleri bu gerçeği inkar edicidir. Onlar Allah'ın birliğine İman etmeyi kibirlerine yediremeyenlerdir." (Nah!, 22)

"Fakat ahirefe inanmayanlar, hu doğru yo/dan sapmaktadırlar." (Mii'minun, 74)Belki de bu gerçek, imanın ahirete imanla tamamlanacağını ve bu imanın insanın dünya ve ahiret yaşamında temel leşkil ettiğini hatırlatmak içindir. Çünkü insanoğlu ahirete inanınca amellerinin sonunu düşünür, kötülüğe sebeb olan şeylerden böylece yüz çevirir.

Birinci ayette Kur'an ve kilap kelimesi birlikte geçmektedir. Bu iki kelime birleşme-dîği zaman Kur'an'da eşanlamlı olarak gelmekledir. Bununla birlikle her ikisinin de delaleti farklıdır. Çünkü Kur'an kelimesi okunan şey. kiiap kelimesi ise yazılan şey demektir. Her iki anlam da Kur'an'da geçmektedir. Belki de kitap ve Kur'an kelimelerinin burada bir araya geliş hikmeti. Peygamber (s) döneminde mü'minlcrin okudukları ve yazdıkları Kur'an sûrelerine, bölümlerine ve ayetlerine değinmektedir. Bu görüş doğru olunca burada Mekke döneminde tedvin olan Kur'anî bölümlere karine (işaret) olup mülevatir rivayetlerle açıklamasını sunduğumuz Kur'anî delaletlerle uyum içindedir. 6[6]

7- Musa, ailesine: "Ben bir ateş gördüm, (gidip) size ondan bir haber getireyim, yahut size bir ateş koru'7[7] getireyim de ısıllasınız"8[8] demişti.

8- Oraya gelince (kendisine) seslenildi: "Ateşin içinde bulunan da, çevresinde olan da mübarek kılındı. Alemlerin Rabb'i Allah, eksikliklerden münezzehtir."

9- "Ey Musa, gerçek şu ki ben, üstün ve hikmet sahibi olan Allah'ım!"

10- "Asanı at!" (Musa attı) Onun (O kocaman şeyin), küçük bir yılan gibi9[9] titreştiğini görünce (korkudan arkasına dön(üp kaç)dı, geri don(üp bak)maclı (bile). "Ey Musa korkma, çünkü ben (evet), benim huzurumda peygamberler korkmaz(lar).

11- "Ancak zulmeden, sonra yaptığı kötülüğün yerine iyilik yapan olursa ona karşı da ben bağışlayıcı, esirgeyiciyim."

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/254-257.
7[7] Şihabin kahcsin Ateşten alınmış bir kor, yakıt.

8[8] Tastaiün Isınırsınız

9[9] Cârimin Hareketli ve iri ejderha isimlerinden yahut cinslerinden biridir.

12- "Elini koynuna sok, kusursuz olarak bembeyaz (parıl parıl) çıksın. (Bu da) Fİravun'a ve onun kavmine (göstereceğin) dokuz mucize'[10[10]] içindedir. Çünkü onlar yoldan çıkan bir kavimdir."

13- Onlara açıkça görünen[11[11]] ayetlerimize gelince: "Bu apaçık bir büyüdür" dediler.

14- Vicdanları, onları(n doğruluğuna) kanaat getirdiği hal-de'[12[12]] sırf haksızlık ve böbürlenme, yüzünden onlan inkâr ettiler. Bak işte o bozguncuların sonu nasıl oldu.

Sûredeki Firavun ve Musa (a) kissasıyla ilgili ayetler, Kur'an'in hikmetini gerektiren ve yeni münasebetler içeren kıssa dizilerinden bir halka olup Kuranı metod gereği kafirleri uyarmak, müslümanları ve Peygamber (s)'i yatıştırmak amacıyla inkarcıları tehdit eden. mü'minleri teşvik eden ayetlerin peşisıra gelmektedir. Her iki durum da siyakla bağlantılıdır. Bu halka Musa (a)'nın, kavimine ve Fİravun'a peygamber olarak gönderilişini içermektedir. İbaresi nettir. Araf ve Taha sûrelerinde özetle anlatılan kıssa ile bu kıssa arasında bir uyum olmakla birlikle burada, özet olarak verilmiştir.

Burada örnek verme, yatıştırma ve İbret alma amacı olduğu açıkça göze çarpmaktadır. İsler bu cümlenin başına gelen ve hatırlatma harfi olan "iz" den kaynaklansın, ister sonunda bozguncuların başına gelen akibete dikkat çekilmeden kaynaklansın farketmez.

Burada yeni olan bir anlatım, Firavun ve kavminin Allah'ın ayetlerinin gönülden o-nun katından geldiğini doğrulamalarıyla birlikte kibirlenmeleri ve haksızlık etmeleri sebebiyle inkar ettiklerinin vurguhınmasıdır. Burada bilindiği üzere Firavun ve kavmiyle, Allah elçisini inkar eden, yeryüzünde büyüklük taslayarak Allah'ın ayetlerini yalanlayan Arap kafirleri arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Fatır sûresinin 42. ve 43. ayetlerinde bu olay şöyle atıl atılmaktadır:

"Var güçleriyle Allah'a yemin ettiler: Andolsun, eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, herhangi bir milletten daha çok doğru yolda olacaklar" diye. Fakat kendilerine uyarıcı gelince bunun, onlara Hak'tan uzaklaşmaktan başka bir katkısı olmadı. Yeryüzünde büyüklük taslama(larını) ve kötü tuzak kurma(larını artırdı). Kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar Öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanunda bir değişme bulamazsın; Allah'ın kanununda bir sapma bulamazsın." Fatır sûresinde bu bağlamda başka ayetlerde bulunmaktadır. Yine burada büyüklük taslayarak ve taşkınlık ederek Allah'ın ayetlerini yalanlayan Firavun ve kavminin sonu kafirlere hatırlatılmakta ve

---

[10[10]] Fİ tis'ı âyâtin Musa(a) eliyle Aliah'(in izhar ettiği mucizeler. Bu dokuz mucize: el, asa, çekirge, kurbağa, kan, haşarat, tufan, meyvelerin eksilmesi ve kıtlıktır. Araf sûresinde bunlar zikrolunmaktadır.

[11[11]] Mühsıraten Apaçık.

[12[12]] Isteykanetha enfıısuhüm Bunların doğruluğunun Al-lah'tan olduğunu, nefislerinin kararıyla biİdiler.

uyarılmaktadırlar.

Bu kıssadaki ayetlerde Allah'ın kendisini âlemlerin Rabbi olarak vasfetmesinin anlamı; burada Allah'ın kendisini Musa (a)'ya seslenerek ''âlemlerin rabbi" olarak vasfet-mesi. Musa (a)'yı da Araf sûresi 105. ayette Fİravun'a seslenerek bu vasıfla nitelemesi önemli bir anlam ifade etmekledir.

İsrail oğul I arı kendi kitaplarını tahrif ederek; Allah'ı İsrail'in rabbi, İsrail'in ilahı, kendilerini de Allah'ın seçkin halkı olarak nitelediler. Yine burada Allah'ın diğer halkları kendilerine hizmetçi olarak kıldığını, onların kanlarını, mallarını, ülkelerini, işlerini kendilerine mubah gördüğünü kaydettiler. Oysa Allah onların vasfettiği şeylerden beri ve yücedir. Yahudiler Orşilim tapınağı yapılırken Pers kralı Korş'un kendilerine izin verdiğinde kendi ırklarından olmayan, buna karşın yahudi dinini benimseyen bir cemaatin katılımlarını kabul etmediler.[13][13]

Şüphesiz yahudiler Peygamber (s) zamanında değişik münasebetlerde, tahrif olmuş Tevrat'ta anlatılan herşeyi uyguluyorlardı. Anladığımız kadarıyla Allah'ın Musa (a)'ya seslenirken kendini ''âlemlerin Rabbi" olarak nitelemesi, Musa (a)'nm da Fİravun'a ses-lenirken onun Rabbi'nin âlemlerin Rabbi olarak nitelenmesi yahudilcrin Allah'ı kendilerine has kılmalarını yalanlamaktadır. Allah ve Musa (a) onların davalarından beridir. [14][14]

15- Andolsun biz Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik de onlar: "Bizi inanan kullarından bir çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.

16- Süleyman Davud'a mirasçı oldu (Davud'un peygamberliği, ilmi ve mülkü Süleyman'a kaldı). Dedi ki: "Ey insanlar, bize kuşların dili[15][15] öğretildi. Ve bize her şeyden (bolca bir pay) verildi. İşte bu, açık bir lutuftur.

17- Süleyman'a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan ordular, toplandı, hepsi bir arada düzenli olarak sevkediliyordu.[16][16]

18- Karınca vadisine geldikleri zaman bir karınca: "Ey karıncalar, dedi, yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkında olmayarak sizi ezmesinler.[17][17]

19- (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi ki: "Rab-bim, bana ve anama babama lütfettiğin nimete şükretmemi, senin beğeneceğin faydalı bir iş yapmamı gönlüme ilham

---

[13][13] Bkz.Kitah-ı Mnkadrlfi.s Cıkıs Bölümü, 34; Sayı Bölümü 14-31; Teşriiye Bölümü, 7-20; Azra Bölümü 4.

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/258-259.

[15][15] Mantık't Tayri Kuşların sesleri, anlamlan, meram ve maksatları...

[16][16] Yüze'une Sevkediyorlar. bir yerden diğer bir yere ulaşabilmeleri için alık onuluyorlar.

[17][17] La yahtimenneküm Ezmesin, ayaklarına altına alıp çiğnemesin.

eyle[18[18]] ve rahmetinle beni iyi kullarının arasına sok."

20- (Süleyman) kuşları teftiş etti (içlerinde Hüdhüd'ü bulamadı) dedi ki: Neden Hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa kayıplardan mı oldu?"

21- Ona çetin bir azab edeceğim, ya da onu keseceğim. Yahut da bana (mazeretini belirten) açık bir delil getirecek.[19[19]]

22- Çok geçmeden (Hüdhüd) geldi[20[20]] Ben, dedi, senin görmediğin bir şey gördüm ve Sebe'den sana gerçek bir haber getirdim[21[21]].

23- Ben onlara hükümdarlık eden bir kadın buldum, kendisine (kralların muhtaç olduğu) her şey verilmiş[22[22]] ve büyük bir tahtı var."

24- Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm şeytan onlara işlerini süslemiş de onları doğru yoldan çevirmiş, bu yüzden yola gelemiyorlar.

25- Göklerde ve yerde gizlenen:[23[23]] açığa çıkaran ve gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilen Allah'a secde etmeleri gerekmez miydi?"

26- Allah ki O'ndan başka Tanrı yoktur, büyük arşın sahi-bidir."

27- (Süleyman): "Bakalım, dedi, doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın?"

28- Bu mektubumu götür, onlara at, sonra onlardan biraz çekil de bak, neye başvuruyorlar (ne yapacaklar)."

29- (Hüdhüd) mektubu götürüp attıktan sonra Sebe melikesi (Belkıs) müşavirlerine dedi ki: Ey ileri gelenler, bana çok önemli bir mektup bırakıldı.

30- O, Süleyman'dan (geliyor) ve Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla (başlamakta)dtr.

31- "Bana karşı büyüklük taslamayın vebana teslim olarak gelin (diye yazıyor)."

[18[18]] Evzi'nî Bana ilham et, bana ver...

Evzi'nî Bana ilham et, bana ver...

[19[19]] Bisıtltanİn milhîyn Apaçak bir delil, gerekçe.

[20[20]] Fe mekese gayra haid'ın Kısa bir süre kaldıktan sonra.

[21[21]] Ahattû Bir haber öğrendim,.getirdim.

[22[22]] Şi'bein Bugün Yemen diye isimlendirilen Arap yarımadasının güneyinde bir bölgenin adıdır. Tercih edilen bir görüşe göre o bölgede uzun süre yaşayan ve orada bir krallık kuran bir kabilenin adıdır. Bu krallığın oluşumu;

Süleyman(a)'dan önce olup ondan sonra da birkaç aşıra kadar uzanmıştır.

[23[23]] el-hah'e Gizlenen anlamındadır, yahut gökyüzünün yağmuru ve

yerin bitkilerinden kinayedir.

32- "Ey ileri gelenler, dedi, bu işimde bana bir fikir verin (bilirsiniz ki) ben siz olmadıkça hiç bir şeyi fkendi başıma) kesip atmam."

33- Dediler ki: "Biz kuvetliyiz, yaman savaşçılarız, ama emir senindir. Bak (düşün), neyi emredersen (onu yapalım)."

34-. Dedi ki: Hükümdarlar bir ülkeye girdiler mi, orayı bozarlar, halkının şereflilerini zelil (ve perişan) ederler. (Evet) böyle yaparlar.

35- Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de bakayım, elçiler ne ile dönecekler."

36- (Elçi, hediyelerle) Süleyman'a gelince (Süleyman) dedi ki: "Siz bana mal ile yardım mı etmek istiyorsunuz[24[24]]ı Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha iyidir. Hediyenizle siz sevinirsiniz (ben değil).

37- (Ey elçi) onlara dön (söyle): Onlara, kendilerinin asla karşı koyamayacakları ordularla gelirim ve onları hor ve hakir bir durumda oradan (sürer) çıkarırım.

38- (Elçi geldikten sonra Süleyman, müşavirlerini topladı): Ey ileri gelenler, dedi onlar bana teslim olarak gelmelerinden önce hanginiz onun tahtını bana getirebilir?"

39- Cinlerden bir ifrit (kötü bir cin}[25[25]] "Sen makamından kalkmadan önce'[26[26]] ben onu sana getiririm, dedi, bunu yapmaya gücüm yeter ve ben güvenilir (bir kİmsey]im.

40- Yanında kitaptan bîr ilim bulunan kimse de (veziri Asaf İbn Barhiya): "Sen gözünü (açıp) yummadan[27[27]]ı ben onu sana getirebilirim"dedi. (Süleyman) tahtı yanına yerleşmiş görünce dedi: "Bu, Rabbimizin lütfundandır. (Lutfu-na) şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor.[28[28]] Şükreden, kendisi için şükretmiş olur, nankörlük eden de (bilsin ki) Rabbİm müstağnidir tonun şükrüne muhtaç değildir), çok kerem sahibidir.

41- (Ve) dedi ki: Onun tahtını tanımaz hale getirin[29[29]] bakalım tanıyabilecek mi?[30[30]] yoksa tanıyamayacak mı?"

42- Melike gelince (ona): Senin tahtın da böyle mi?" dendi. "Tıpkı o, dedi, zaten bize daha

---

[24[24]] EtümiddûtK'ni - bi mâlin Bana mal ile el uzatmak mı istiyorsunuz?

[25[25]] Ifrituh Kötü, şerli, muzır yahut kurnaz veya inatçı azgın anlamındadır.

[26[26]] Kable en iekume min makamike Sen meclisinden, oturduğun yerden kalkmadan önce.

[27[27]] Kable en yertedde ileyke tarfuke Sen gözünü açıp kapamadan yahut sen göz kırpmadan...

[28[28]] Li yeblüveni Beni denemek, sınamak (istiyor)

[29[29]] Nekkirû Icha arşeha Onun tahtının işaretlerini değiştirin.

Nekkirû Icha arşeha Onun tahtının işaretlerini değiştirin.

[30[30]] Nanztiru e tehtedî Üzerinde yapılan değişikliğe rağmen bakalım tanıyacak mı?

önce bilgi veriimişti ve biz müslüman olmuştuk."

43- Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler, alıkoymuştu[31[31]] çünkü kendisi inkar eden bir kavimden idi.

44- Ona: "Köşke[32[32]] gir! dendi Köşkü(n zeminini) görünce su[33[33]]' sandı ve bacaklarını sıvadı. O sırçadan[34[34]]yapılmış, cilalı şeffaf[35[35]] (bir zemin) dir" dedi. (Melike): Rabbim, ben nefsime zulmetmişim. (Artık) Süleyman'la beraber, âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum, dedi.

Bu Süleyman ve Davut (a) kıssası, dizinin ikinci halkası olup, Allah'ın Davut ve Süleyman'a verdiği ilme, her ikisinin de yalnızca Allah'a hamdetmesine, Süleyman (a)'m yaşadığı ve özellikle de Sebe Melikcsi'yle aralarında geçen olaylara işaret etmektedir. Kıssanın ibaresi açıktır. [36[36]]

Cinlerin Süleyman'ın emrine verilmesi dışında burada anlatılanların geneli yeni bir mevzudur. Görüldüğü kadarıyla bu olayın anlatım sebebi, genel çerçevede Kur'an kıssalarının ası! amacıyla uyum içinde olan birçok ibret, hatırlatma, öğüt ve örnek sunmadır.

Kitab-ı Mukaddes'in onuncu bölümünün ilk krallar Sifr'inde, Sebe Melikesi'nin (Kraliçe'nin) Süleyman (a)'ı ziyareti, her ikisine de hikmetin verilmesi, melikenin Süleyman (a)'a hediyeler vermesi haberi bulunmakla birlikte bunun dışındaki haberler mevcut olan Kitab-ı Mukaddes'te yer almaktadır. Burada önyargılılara mucize ve harikulade haller isteme fırsatı doğmaktadır. Oysa mucizenin olması kesinlikle Allah'ın kudreti kapsamına girmektedir.

Bizce burada mucize için herhangi bir bilimsel zorunluluk yoktur. Kur'anî akış, herhangi bir şeye gerek duymadan halâ ayakta kalmakta ve kalmaya devam etmektedir. Biz inanıyoruz ki, bu. Peygamber (s) zamanında yahudilerin ellerinde bulunan Kitab-ı Mukaddes'te de bulunmakta idi ama daha sonra çıkarıldı. Kıssanın amacı ancak dinleyenler onu anlayınca güçlü bir şekilde gerçekleşü. Yahudiler arapların içine tamamen sızmış değillerdi. Kitab-i Mukaddes'in ikinci günün haberleri bölümünde şöyle bir cümle bulunmaktadır: "Süleyman (a)'ın ilk ve son haberlerinin geri kalanı, Nasân peygamber Şeylani'nin yaşayan elçiliği,

---

[31[31]] Ve saddehâ mâ ta'budu mindûnillah Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler engellemiş, geri dönmesini sağlamıştı.

[32[32]] Es-sarha Saray yahut toplantı salonlarından biri.

[33[33]] Lucceten Su görünümünde.

[34[34]] Mümerredtin Cilalı, şeffaf, incelikli.

[35[35]] Kavânrâ Camlardan yapilmış.

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/256.

bakanın düşmanlığı bölümünde kayıtlıdır.'" Bu bölümler (sahifeler) günümüzde mevcut olan bölümler değildir. Kuşkusuz Kur'an yahudilerin sömürgelerinin bulunduğu çevrelerde okunuyordu. Ne Kur'an ne de rivayetlerde, yahudilerin bu sûrede, Sad yahut Sebe sûrelerinde geçen Süleyman (a)'ın haberlerini yalanladıkları, tartıştıkları yahut itiraz ettikleri kaydı geçmektedir. Müfessirler bu ve diğer son iki sûrelerdeki ayetler hususunda, açıklama veya yorumlama kabilinden, Peygamber(s) zamanında bilinen kıssanın içeriğine işaret eden sahabe ve tabiine yahut siyer ve ahbar ravilerine dayandıran birçok rivayetlerde bulunmuşlardır[37[37]].

Önceden de söylediğimiz gibi kıssanın asıl amacı; öğüt, hatırlatma ve örnek sunmadır. Bİz, müfessirlerin yaptığı gibi herhangi bir sağlam sened olmadan bu bağlamda sözü uzatmanın, yorum ve tahminde bulunmanın gereğine inanmıyorum ve herhangi bir ilave ve yoruma gerek duymadan Kur'an'ın hikmeti gereği anlatılanlarla yetiniyoruz.Halkanın içerdiği ibret ve öğüt mevzuları, Allah'ın Davut ve Süleyman (a)'a verdiği mülke, her ikisinin de onun lutfunu kavrayıp ona şükretmelerine işaret etmektedir. Burada asıl hedef; Firavun'la bu iki peygamber arasında karşılaştırma yapılmış olma ve Firavun'un Allah'ın ayetlerini yalanlamasına, büyüklük taslamasına değinme olasılığıdır,

Kuşkusuz büyük saltanatları olan nice krallar, Allah'a inanmakta, onun lutfunu itiraf etmekte, devamlı ona şükretmekte, rahmetiyle salih kulları arasına katmasına karşın onu övmektedir. Bunda Peygamber (s) ile müslümanlara teselli, kafirlere hatırlatma vardır.

Ayetlerin aktardığı Sebe Kraliçesi ile adamları arasında geçen konuşmada, kralın siyaseti ile ilgili açık hikmetler bulunmaktadır. Kraliçe, memleketinde görüş sahipleriyle müşavere etmeden kesin emirli, zalim ve zorba olmadığını açıklıyor. Kraliçe'nin sözünde geçen "muluk=kraüar" kelimesinden belli ki yabancı krallar kasdediimektedir. Çünkü ona göre; bu tür krallar herhangi bir ülkeyle savaşıp orayı ele geçirince orada fesat çıkarırlar, oranın onurlularını zelil kılarlar. Herhangi bir vesileyle ülkenin o tür kralların tehlikelerinden korunması gerekir. İşte burada ölümsüz ve güçlü bir sosyolojik hikmet bulunmaktadır.Konuşma stili her ne kadar hikaye tarzında olsa da burada kraliçenin diliyle anlatılan uyarıya, pişmanlığa çağrıya, gerçek bir projeye işaret edilmektedir.

Sebe Kraliçesi, Süleyman {a)'dan öğüt ve hikmet işittiğinden dolayı Allah'a teslim oldu. Bu teslim oluşta, Allah'ın çağrısına kulak vermeyen kafirlere ve kafirken bu çağrıya cevap veren, kendisini Allah'a teslim eden büyük krallara direktif bulunmaktadır. [38[38]]

45- Andolsun biz, Semûd (kavmin)e de kardeşleri Salih'i: "Allah'a kulluk edin!" (desin) diye gönderdik. Bir de baktık ki birbirleriyle çekişen iki bölük olmuşİar.

[37[37]] Bkz. Taberi, İbn-i Kesir, Beğavİ, Tabersi ve Hazin tefsirleri.

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/266-267.

46- Dedi: "Ey kavmim, iyilikten önce neden kötülük için acele ediyorsunuz?'[39[39]] Allah'tan mağfiret dilemelisiniz'[40[40]] belki esirgenirsiniz.

47- "Senin ve Seninle beraber bulunanların yüzünden uğursuzluğa uğradık"[41[41]] dediler. Dedi ki: Uğursuzluğunuz (un sebebi)'[42[42]] Allah'ın yanında (bulunan takdiri) dİr. Doğrusu siz sınanan[43[43]] bir kavimsiniz".

48- Şehirde dokuz kişi'[44[44]] var ki yeryüzünde bozgunculuk yaparlar, ıslah etmezlerdi.

49- Allah'a and içerek'[45[45]] birbirlerine: "Biz, gece ona ve ailesine baskın yapfrp onları öldür)elim'[46[46]] sonra velisine[47[47]]: "Ailesinin öldürülüşünde bulunmadığımızı, (bu sözümüz-de) doğru olduğumuzu söyleyelim" dediler.

50- (Bu şekilde) bir tuzak kurdular, biz de onlar hiç farkında olmadan onlara bir tuzak kurduk.

51- Bak işte tuzaklarının sonucu nasıl oldu, (nasıl) biz on-iarı ve kavimlerini toptan yıktık (mahvettik).

52- İşte şunlar, zulümleri yüzünden çökmüş, (ıssız kalmış) evleridir. Şüphesiz bunda bilen kavim için bir ibret vardır.

53- İnananları ve (günahtan) korunanları kurtardık.

54- Lût'u da (gönderdik), kavmine dedi ki: "Siz göre göre o aşırı kötülüğü yapıyorsunuz ha?"

55- "Siz kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Siz gerçekten cahil bir toplumsunuz."

56- Kavminin cevabı sadece şöyle demek oldu: "Lût ailesini şehrinizden çıkarın, çünkü onlar temiz kalmak isteyen kimselerdir."

57- Biz de onu ve ailesini kurtardık, yalnız karısının (azab-ta) kalanlardan olmasını takdir ettik.

[39[39]] Testa'ciîûne bis-seyyieti kablel haseneti. Allah'ın lütfunu ve rahmetini değil de azabını alelacele istiyorsunuz.

[40[40]] Levla Burada "helîa" yani "değil mi?"; anlamındadır.

[41[41]] Eîtayyernâ KÖtirtüğe% uğradık, bize kötülük dokundu.

[42[42]] tâirukum Sizin uğursuzluğunuz ve kötülüğünüz...

[43[43]] Tüftenûn Allah'a itaat ve isyanla deneniyorsunuz.

[44[44]] Tisatü vahtin Rıht, cemaat anlamındadır. Görüldüğü kadarıyla cümlede, dokuz kişiden oluşan bir grup kasdedilmektedir.

[45[45]] Tekasemü billahi Allah'a yemin ediyorsunuz/And içiyorsunuz.

[46[46]] Lenübey yitennehu Gece baskın düzenleyelim.

[47[47]] Liveliyyihi Akrabası olan yakınına.

58- Üzerlerine bir (taş) yağmur(u) indirdik. Uyarılanların yağmuru gerçekten ne kötü oldu!

Bu ayetler kıssalar dizisinin geride kalan son iki halkasını ihtiva etmektedir. Burada kavimleriyle birlikte Salih ve Lût (a) anlatılmaktadır. Bu kıssanın içeriği, Şuara, Araf. Kamer ve diğer sûrelerde anlatılan kıssayla örtüşmektedir. Ayetlerin ibareleri açıktır.

Salih (a) kıssasını aktaran ayetlerde yeni birşey göze çarpmaktadır. O da fesatçı bir grubun Salih(a)'i öldürme girişimidir. Burada bilindiği üzere, kafirlerin ezalarına ve entrikalarına maruz kalan mü'minlerle Peygamber (s)'in teselli olmaları ve Allah'ın yardımıyla yatışmaları amaçlanmakta, kafirler, Semûd kavminin sonuna benzer bir sonla uyarılmaktadırlar. [48[48]]

59- De ki: "Hamdolsun Allah'a, selam onun seçtiği kullarına, Allah mı hayırlı yoksa ortak koştukları şeyler mi?"

60- Gökleri ve yeri kim yarattı? Size gökten (kim) su İndirdi de onunla sizin bir ağacını dahi bitıremiyeceğİniz gönül açan bahçeler kim bitirdi? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var? Hayır, onlar (haktan) saparı[49[49]] bir kavimdir.

61- Yahut şu dünyayı durulacak yer yapan, aralarından ırmaklar çıkaran orada sağlam dağlar yaratan ve iki deniz arasına bir perde koyan kimdir? Allah İle beraber başka bir tanrı mı var? Hayır onların çoğu bilmiyorlar.

62- Yahut dua ettiği zaman darda kalmışsa kim yetişiyor da kötülüğü (onun üzerinden kaldırıp) açıyor ve sizi (eskilerin yerine) yeryüzünün hakimleri yapıyor? Ne de az düşünüyorsunuz?

63- Yahut karanın ve denizin karanlıkları içinde size yol gösteren kim, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci gönderen kim? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var? Haşa, Allah onların koştukları ortaklardan çok yücedir, münezzehtir.

64- Yahut yaratmağa kim başlıyor, sonra onu (kim) iade ediyor? Sizi gökten ve yerden kim rızıklandırıyor? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var? De ki: Eğer doğru iseniz delilinizi getirin."

Bu bölüm, defalarca vurguladığımız Kur'anî metod üzere cereyan eden kıssalar dizisini takip etmiştir. Bu yüzden genci akışla bağlantılıdır. Ayetlerin ibareleri herhangi bir şeye ihtiyaç

[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/269.
[49[49]] Ya'dilûne Allah'la ortak koştukları ilahlarını eşit tutan, yahut Allah'a eş ve alternatif sunan...

duymayacak kadar açıktır.

Burada Peygambere; hamdın Allah'a, selamın onun seçtiği kullarına ait olduğunu söylemesi emredilmckte, kafirlere soru yöneltilerek; onlar küfür, şirk ve inkarları sebebiyle kınanmakta, bununla birlikte Allah'ın varlığına, kudretinin ve tekliğinin şümulüne, tasarrufunun genişliğine, yer, gök, yağmur, bitkiler, ağaçlar, gece, gündüz, dağlar, denizler, ırmaklar, rüzgarlar ve yıldızlardaki nimetinin bolluğuna, insanlara rızkı verenin, onlardan zararı giderenin ve yeryüzüne onları halife kılanın Allah olduğuna dair açık deliler sunulmaktadır. Ayette ifade edilen soru stili, Allah'la birlikte başka ilahın olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Son paragraf, bir yönden kafirlere meydan okuyup sözlerini ağızlarına tıkarken öte yandan ortak koştukları ilahlarının doğruluğuna delil getiremediklerini ifade etmektedir.

Görüldüğü kadarıyla birinci ayette işaret edilenler yani Allah'ın seçtiği kulları önceki peygamberler ve onlara inananlardır. Yine birinci ayette Peygamber (s)'in hamdın Allah'a ait olduğunu söylemekle emrotunması, hem kendisinin hem de kendisine inananların Allah'ın seçtiği kullardan olması sebebiyledir. Burada bir yönüyle Peygamber (s) ve mü'minler yatıştırılmakta ve müjdeienmekte, diziyi takiben gelen bölüm desteklenmektedir. 3u sûrenin ayetleri başından sonuna değin siyak ve uyumda birbirleriyle bağlantılıdır.

Uyarı içerikli olan ayetlerin üslubu, kafirlerden Kur'an'a kulak verenlerin Allah'ı; rablerin Rabbi, kâinatın yaratıcısı ve düzenleyicisi, insanların rızık vericisi ve büyük sı-ğmıcısı olarak tanıdıklarına işaret etmektedir. Kafirlerin bu tür itiraflarını geçmiş münasebetlerde açıkladığımız çeşitli ayetler de aktarmaktadır. Onlar zaten bu yönleriyle eleştirilmekte ve uyarılmaktadır. Bu bölüm, kendi alanında Kur'an'ı en açık bölümlerinden-dir. Bölümün belli aralıklarında kafirlere sorular yönelten, başka ilahları Allah'a ortak tutmalarını akılsızlık olarak değerlendiren, Allah'ın kâinattaki ayetlerini düşünmeyenleri kınayan, karşı çıkan ve bütün yönleriyle şirk üzerine savaş açarak Allah'a çağıran Peygamber (s) için güçlü bir portre ortaya konulmaktadır. [50][50]

65- De ki: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka kimse gaybı bilmez. Ne zaman dirileceklerini de bilmezler."

66- Doğrusu onların ahiret hakkındaki bilgileri ardarda gelip bir araya toplandı[51][51]. Fakat onlar (hâlâ) ondan kuşku içindedirler. Hayır, onlar ondan yana kördürler'[52][52].

---

[50][50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/271.

[51][51] Beti'ddârreke ilmühüm fı'l-Ahireti "Tedareke, peşpeşe, art arda anlamındadır. Cümlenin çeşitli yorumlan içinde gerçeğe en yakın anlamı ise; "Ahiret hakkındaki bilgi peşpeşe bir araya gelip toplandı, yahut onların bilgilen ahiret hikmetini kavramadan aciz kaldı."

[52][52] Amûne Kafirlerin idraksiz ve kör olmalarını vasfetmektedir. Bu kelime, "el-Amâ" kelimesinden, daha şiddetli körlüğü ifade etmektedir.

67- İnkar edenler dediler ki: Biz de babalarımız da toprak olduktan sonra mı çıkarılacağız?"

68- Bu tehdit, bize de, önceden atalarımıza da yapıldı. Bu, evvelkilerin masallarından başka bİrşey değildir."

69- De kî: "Yeryüzünde yürüyün, suçluların sonucun nasıl olduğunu görün."

70- (Ey Muhammed), onlara üzülme, onların kurdukları tuzaklardan ötürü de sıkılma.

71- Doğru iseniz bu tehdid (ettiğiniz azab) ne zaman (gelecek)? diyorlar.

72- De ki: "Belki de acele ettiğiniz (azab)ın bir kısmı ardıniza takılmıştır[53[53]].

73- Şüphesiz Rabbin, insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat insanların çoğu şükretmezler.

74- Ve Rabb'in elbette onların göğüslerinin gizlediğini de[54[54]] açığa vurduklarını da bilir.

75- Gökte ve yerde gizli hiç birşey yoktur ki apaçık bir kitap (Levhi Mahfuz)da[55[55]] olmasın.

Ayetler, genel akışla devam etmekte olup bilindiği üzere önceki ayetlerle bağlantılıdır. Önceki bölümler gibi "De" emriyle başlaması buna delildir. Aynı zamanda burada sûrenin içeriğini oluşturan alıireti inkar edenlerin inkarının ve hayıflanmalarının zikredilmesi sûrenin bölümleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Birinci ayette Peygamber (s)'in şu gerçeği bildirmesi cmredilmektedir." Yerde ve göklerde Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilmez ve yine ondan başka hiç kimse ne zaman yeniden dirilip toplanacağını bilmez."

İkinci ayette, insanların ahiret durumunu ve hikmetini kavrayamamaları, işte bu yüzden onu inkar etmeleri, hatta tamamen kör kesilmeleri vurgulanmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü ayet. kafirlerin şöyle dediklerini aklarmaktadır: "Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra biz mi yeniden dirilecekmişiz? Bu mümkün değil. Ahiret vadi yeni birşey değil. Bizden önce atalarımızda bununla uyarılmışlardı."

Beşinci ayet. hikmetli bir üslupla kafirlere şöyle cevap vermektedir. "Söyle onlara ey Muhammed: Yeryüzünü gezip dolaşsınlar; yalancıların sonunu, onlara Allah'ın azabının nasıl olduğunu orada kuşkusuz görürler."

Altıncı ayet, Peygamber (s)'in üzülmemesini, onların kurduğu tuzaklara, davetine karşı

[53[53]] Redife,Yaklaştı, yakınlaştı...

[54[54]] Tukinnu Gizlediğini.

[55[55]] Kitabin mübin Cümle Allah'ın olmuşu ve olacağı kuşatan ilminden kinayedir.

çıkışlarına, kendini yal ani ay ıslara göğsünün daralmamasını söyleyerek onu adeta teselli etmektedir.

Yedinci ayet, yine kafirlerin inkarlarını, kendilerine vadedilen azabın ne zaman geleceğini sormalarını aktarmaktadır. Sekizinci ayet, onlara cevap vermekte, Peygamberdin, onları, alelacele istedikleri Allah'ın azabının yakın olma ihtimaliyle uyarmasını bildirmektedir.

Bundan sonra gelen ayetler doğrudan söze başlayarak şu direktifleri ortaya koymaktadır; şanı yüce Allah yaratıklarına karşın fazilet sahibidir. Fakat onlardan çoğu Allah'ın fazlına karşılık olarak O'na şükretmezler. Allah insanların gizlediği ve açığa vurduğu düşünce ve eylemleri bilir. Göklerde ve yerde hiçbir şey, velev ki çok küçük ve gizli bile olsa, Allah'ın kuşatıcı ilminden bigane değildir.

Görüldüğü kadarıyla'son üç ayette kafirleri uyarı ve onların sözlerini ağızlarına tıkama vardır. Özellikte de bu son üç ayetten ilki, şayet Allah kafirlere acele olarak istedikleri azabı vermese bu onun bir fazlı olup ona şükredilmcsi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bu onlar için bir fırsattır.

Ayetler, açık ve net olduğu gibi aynı zamanda kafirlerden sadır olan inat, tartışma ve alay görüntülerini içermektedir. Kafirlerin tartışma konusu yaptığı meselelerin başında gelen yeniden dirilme meselesidir. Bu bağlamda ortaya çıkan tartışmalar bir kısım kafirlerle Peygamber (s) arasında geçmektedir. Bu yüzden durum gereği, yatıştırma, teselli etme, destekleme, karşılık verme ve kınama için ayetler inmektedir.

Kafirlerin ortaya attığı buna benzer sorular, birçok ayetlerde tekrarlanmaktadır. Bu bağlamda Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışma durumların tekrarlanması, Peygamber (s)'in karekteri ve farklı gruplarla girdiği ilişkiye ışık tutmaktadır. [56][56]

76- Bu Kur'an, İsraİloğulları'na, kendilerinin ayrılığa düştükleri şeylerin birçoğunu anlatıyor.

77- Ve elbette o, mü'minlere bir yol gösterici ve rahmettir.

78- Şüphesiz Rabbin onlar (yani İsrailoğulları) arasında hükmünü verecektir. O, üstündür hakkıyla bilendir.

Ayetlerin ifade ettiğine göre, Kur'an, İsrailoğulları'nm ihtilafa düştüğü birçok gerçekleri İçermektedir. Kur'an mü'minler için yol gösterici ve rahmettir. Şüphesiz Allah İsrailoğulları arasındaki kesin hükmünü verecektir. Çünkü o işlerin gerçek yüzünü hakkıyla bilen, hiçbir şeyin acze düşüremediği izzet sahibi olandır.

[56][56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/273-274.

"Bu Kur'an, İsraİloğulları'na kendilerinin ayrılığa düştükleri şeylerin birçoğunu anlatıyor" ayeti siyaktan kopuk gibi gözüküyor. Biz, müfessirlerin bu hususta birşey zikrettiklerini görmedik. Müfessirlerin dediği şeyler: Ayetlerin İsa (a) ile dini işler etrafındaki tartışmaya işaret etmektedir. Bildiğimiz kadarıyla Araplar'dan bir kısım kafirler Mekke'de yahudinin birine ahiret işini sorması, onun da üstü kapalı yahut şüpheye götüren cevap vermesidir. Çünkü ona göre; Kitab-ı Mukaddes'te (Tevrat), Kur'an'da olduğu gibi ahiret, onun hesabı, cezası, sevabı ile ilgili metinler yoktur. Bunun üzerine o kafirler bu olayı, ahiret hususunda tartışma ve inkar konusu yaparlar ve ilan ederler. Onlar bu olayı Peygamber (s)'in delil olacağını sanırlar çünkü Peygamber (s), kendilerine Kur'an diliyle Kur'an'dan önceki kitapları doğruladığnı söylemektedir. Bu yüzden Kur'an'in hikmeti gereği bu ayetler o kafirlere cevap vermekte ve İsrailoğulları'nm birçok gerçekleri gizlediklerine ve ihtilaf ettiklerine işaret etmektedir. İsrailoğulları ihtilafa düştüğü meselelerden biri de ahiret meselesidir. Kur'an ise İsrailoğullan'nm tartıştığı ve ihtilafa düştüğü her mesele ve her işte sahih gerçekleri içermektedir. Bu görüş sahih olunca, bu ayetlerle geçmiş ayetler arasında bir bağ ve uygunluk göze çarpmaktadır. Biz de bunun doğru olduğunu ümit ediyoruz. Çünkü ayetlerin burada bu sebep olmadan zikredilmesi, siyakın uyumunda ve Kur'anî metod yönünde problem ortaya koymaktadır.

Her halükârda ayet, Kur'an'ın, İsrailoğullarf nın ihtilafa düştüğü bütün işlerde sahih çözümler ve hakikatler içerdiğini belirten çok ilginç bir anlam yüklüdür. Medenî ayetler de yahudi ve hristiyanları birlikte zikrederek bu anlamı desteklemektedir.

1- "Ey kitap ehli, elçimiz size geldi, kitaptan gizlediğiniz şeylerin çoğun size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. Onunla Allah, rızasının peşinde gidenleri esenlik yollarına iletiyor ve onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarıp dosdoğru bir yola iletiyor." (Maide 15-16)

2- "Ey kitap ehli, elçilerin arasının kesildiği, bir boşluk meydana geldiği bir sırada size elçimiz geldi, gerçekleri açıklıyor ki, (yarın Kıyamette): "Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz işte müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah, herşeyi yapabilendir." (Maide: 19)

3- "Sana da kendinden Önceki kitapları doğrulayıcı ve onları kollayıp koruyucu olarak bu kitabı gerçekle indirdik. Onların aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana

gelen gerçekten ayrılıp onların keyiflerine uyma! Sizden herbiriniz için bir şeriat ve bir yol belirledik. Allah isteseydi, hepinizi bir tek ümmet yapardı, fakat size verdiklerinde sizi sınamak istedi. Öyleyse hayır işlerine koşun, hepinizin dönüşü Allah'a dır. O size ayrılığa düştüğünüz şeyleri haber verecektir." (Maide: 48)77. ayet, "rahmet" kelimesinin "'müjde11 kelimesi yerine kulanılma farkıyla sûrenin üçüncü ayetinde tekrar edilmiştir. Ayetin burada yeniden tekrarlanması peygamberin ri-saletine inananla, Kur'an'in sunduğu herşeye inanan ve doğru yolu bulan arasında karşılaştırma yapmak ve kutsal kitapların, metinlerinin bir

çoğunda ihtilafa düşen İsrailoğul-larıyla Peygamber (ş)'in risaletini ve Kur'an'ı İnkar eden ahirdi yalanlayan kafirleri mukayese etmek içindir. [57[57]]

79- Allah'a tevekkül et, çünkü sen apaçık gerçek üzerindesin.

80- Sen ölülere duyuramazsın, arkalarını dönmüş kaçarla-ken sağırlara da çağrıyı işittiremezsin.

81- Ve sen körleri, düşdüklerî sapıklıklarından çıkarıp yola getircek değilsin. Sen, ancak ayetlerimize inananlara duyurabilirsin ve onlar derhal müslüman olurlar'[58[58]].

Ayetlerde Peygamber (s) yat ıştın İm akla, Allah'a dayanması emredilmektc kendisinin apaçık gerçek üzerinde olduğu, sağır ve Ölülere işittiremiyeceği, körlere ve döneklere doğru yolu gösteremeyeceği, bunları ancak hak ve hidayeti arzulayanlara işittirip göster-ceği vurgulanmaktadır. Çünkü bunlar Allah'ın ayetlerine inanmakta, nefislerini Allah'a teslim etmekte. Allah'tan gelen herşeyi doğrulamaktadırlar. Görüldüğü kadarıyla ayetler, kıssalar dizisi son bulduktan sonra gelen, kafirlerin inat ve inkarlarını aktaran bölümleri takip etmektedir. Bu yönden siyakla bağlantılı olup aralarında bir ilişki bulunmaktadır.

Buna benzer tescili ve yatıştırma, çeşitli örneklerde geçen birçok benzer münasebetlerde de tekrarlanmaktadır.

Ayetlerde geçen ölü, sağır ve kör kelimeleri, hak ve hidayete sağır ve kör kesilen, böbürlenen kafirleri vasfetmektedir. Burada çok güçlü bir benzetme vardır.

Bu böyle olmakla birlikte her ne kadar ayetler, peygamberi yaşam koşullan ve kafirlerin genel durumları bağlamında inse de kuşkusuz burada Peygamber (s)'i yatıştırmak için apaçık bir hak üzere olduğu vurgulanmakta, davasında kötü niyetten hasıl olan kibre, tartışmaya ve inadlaşmaya önem vermemesi, böylesi bir zümreyi kaale almaması emredİlmektedtr. Çünkü bazen heva ve heves hak ve hakikate galebe çalabilir. Yine burada hakka gönül veren ve teslim olanlar övülmekte, inat ve kibirle onlara karşı gelenler ise yerilmektedir. [59[59]]

82- O söz, başlarına geldiği zaman, onlara yerden bir dâb-be (canlı) çıkarırız o onlara insanların, ayetlerimize içtenlikle inanmadıklarını söyler.

83- O gün her ümmet içinde, ayetlerimizi yalanlayanlardan bir cemaat toplarız. Onlar hep

---

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/275-276.
[58[58]] Müslimunc Burada Allah'a itaat eden ve bağlananlar anlamındadır.

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/276-277.

biraraya getirilip tutuklanarak (ilahi huzura) sevk edilirler.

84- Geldikleri zaman (Allah) der: "Ayetlerimi anlamadığınız halde yalanladınız mı? Yoksa ne yaptığınız?"

85- Zulmetmeleri yüzünden o söz (azab) başlarına gelmiştir, artık konuşamazlar.

86- Görmediler mi, biz geceyi, İçinde istirahat etmeleri için yarattık, gündüzü de aydınlık yaptık. Şüphesiz bunda İnanan bir kavim için ayetler vardır.

Birinci ayetle. Allah, insanlara vadettiği Kıyametin kopma anı yaklaştığı zaman yerden onlara bir canlı çıkarıp o canlının onlarla konuşacağına, Allah'ın vadettiği şeye inanmayış sebebiyle onları apıştırıp koyacağına dair bir açıklama bulunmaktadır.

İkinci, üçüncü ve dördüncü ayetle, Kıyamet kopunca kafirlerin ve yalancıların başına gelecekler aktarılmaktadır. O gün Allah, her ümmetten kendi ayetlerini yalanlayanların bir araya toplanmasını emrederek onları huzuru ilahiye sevkeder, onlara ilimsiz olarak kendi ayetlerini yalanlamalarının sebebini azarlayarak ve kınayarak sorar. Dünyada yaptıklarına karşılık orada afallayıp kalırlar. Çünkü taşkınlıkları ve haksızlıkları sebebiyle kendilerine delil arzolunmuştur. Artık kendilerini savunacak birşey bulamazlar.

Beşinci ayette ise kafirlerin dikkatini Allah, kâinattaki kuralı ve kudretine çekmektedir: Allah geceyi insanların içinde dinlenmeleri, gündüzü de yaşamlarını sürdürmeleri ve ihtiyaçlarını giderme amacıyla aydınlanmaları için düzenlemiştir. Ayet, bunda iyi niyetli olanlara, çağrıya kulak verenlere, Allah'a ve herşeyde gücünü gösteren ayetlerine inananlara yeterli bir delil olduğunu belirterek son bulmaktadır. Ayetler siyaktan kopuk değildir. Çünkü burada ahireti inkar edenlerin konumları yeniden aktarılmaktadır.

Özetle diyoruz ki; beşinci ayet, senin gece ile gündüzün tek olan Allah'ın kudretine delil olarak indiğini söylemen için inmemiştir. Bu Kur'anî metodun üsluplarından bir üsluptur. Bunun benzerleri Kur'anda çok geçmektedir.

Tefsir kitapları, birinci ayette zikredilen bu canlı ile ilgi; onun hareketleri, vasıfları çıkış şartları ve bıraktığı etki bağlamında birçok açıklamalar içermekledir[60[60]]. Müfessirle-rin zikrettiğine göre: bu canlının ismi "Cesase" olup ilk önce Mekke'de ortaya çıkacaktır, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma kesikliğe uğradığında o canlı insanlara yüzlerine karşı küfür ve iman üzre olduklarını söyleyecektir. Bir kısım müfessirler, bu hususta çeşitli mertebede Nebevi hadislere, farklı isimlerdeki sahabe ve tabiin sözlerine dayanan rivayetlerde bulunmuşlardır.

[60[60]] Bkz.Taberi,İbn Kesir,Hazin,Beğavi Tefsiri.

Bununla birlikte biz, canlı hakkında Kur'an'ın aktardığı kadarıyla yetiniyor ve Rab-bimiz katından gelen herşeye inandığımızı söylüyoruz. Ayetlerin içeriğinden anlaşıldığına göre bu canlı, Kıyamet saatini inkar edenlerin gönlünde korku uyandırmak, o an geldiği zaman onların karşılaşacakları dehşet ve alçaklıktan haber vermek için anlatılmaktadır. Birçok konu ve münasebetlerde Kur'an'ın buna benzer anlatım üslûbu vardır. Burada canlının zikredilmesi bu amaca girebilir yahut bunun vesilelerinden bir vesile olabilir. Kıyametin kopmaya yakın bir anında bu canlının ortaya çıkmasının Peygamber (s) çevresinde konuşuluyor olması ve yahudilerin bunu aktarması, üzerinde durduğumuz amacı destekler vaziyettedir.

Birinci ayetteki "O söz başlarına geldiği zaman'" cümlesindeki zamirin bu ayetten önceki ayetlerde Ölü, sağır, kür olarak vasfediien Arap kafirlerine döndüğüne değinmek sanırım yerinde olur. "O canlı onlara söyler" cümlesindeki zamirin de yine Arap kafirlere dönmesi, uyarı korkutma ve sakındırmanın birinci derecede onlara yönelik olması, bunun böyle olmasını zorunlu kılar. Arap kafirlerinden birçoğu hatta geneli müslüman oldular, küfürleri üzerinde diretenler ise helak oldular. Onların helâkları üzerine Kıyamete dek asırlar geçecektir.

Peygamber (s) ve ashabına dayanan hadis ve rivayetler canlının onlara söylemesi için Allah'ın inkarcı kafirleri yaşatacağını zikretmemiştir.

Allah'ın insanlara imani durumlarını söylemesi için yerden çıkarttığı bu canlının zikredilme hikmeti kuşkusuz değindiğimiz amaç ve gaye içindir.

Ayetlerde canlının zikredilmesinde ilk hatıra gelen, azarlama ve korkutmadır. Allah'ın ayetlerine inanmayan, Allah'ın Kur'an'da vurguladığı yeniden dirilmeyi tasdik etmeyen, ölü, kör, sağır gibi olan inkarcılara Allah yer hayvanlarından bir canlı çıkaracak, sözün başlarına geleceğini, kendilerine vadedilen şeyin gerçekleşeceğini o canlı onlara söyleyecektir. Bu yüzden onlar inkarları üzerine şaşırıp kalacaklar. Çünkü onlar, hayvanlardan, dörtayakh davarlardan hatta onlardan da aşağıdırlar. Kur'an bu inkarcıları birçok ayette böyle vasfetmektedir. Araf sûresinin 179. ayeti bunun için bir örnektir;

"Andolsun, cehennem için de birçok cin ve insan yarattık ki kalbleri var, fakat onlarla anlamazlar; gözleri; var, fakat onlarla görmezler; kulakları var, fakat onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir. Hatta daha da sapıktırlar ve işte onlar gafillerdir!". [61[61]]

87- Sür'a[62[62]] üflendiği gün göklerde ve yerde bulunan kimseler, hep korku içinde kalır.

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/278-279.
[62[62]] Es-Sûr Büyük ses çıkaran ve boynuza benzeyen bir alettir. Boru ve nefesli alet anlamına da gelmekledir.

Yalnız Aüah'ın diledikleri (korkmazlar). Hepsi boyun bükerek'[63[63]]' O'na gelirler.

88- Dağları görürsün de onları (yerlerinde) donmuş sanırsın, oysa onlar, bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. (Bu), her şeyi gayet iyi yapan Allah'ın yapısıdır. Doğrusu o. yaptıklarınızı haber almaktadır.

89- Kim iyilik getirirse ona, ondan daha hayırlısı vardır. Ve ondan o gün korkudan emin kalırlar.

90- Ve kim kötülük getirirse onların da yüzleri cehenneme yıkılır[64[64]] "Yaptıklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılıyorsunuz ?"{denîl ir.}

Ayetlerde ahiretle ilgili pasajlar, insanların oradaki durumlarına ilişkin manzaralar bulunmaktadır. Ayetler açıkça görüldüğü üzere genci akışla uyum içindedir ve ibareleri açıktır.

Buradaki Sur'un üfürülmesi. bilindiği gibi sosyal koşullarda insanların anlayışlarına örnek verilmesi için Müddesir sûresinde anlatılan nakurla (megafonla) seslenmesi gibidir. Burada Sur'un. Müddesir sûresinde nakurun zikredilmesindeki anlatım kipinin çeşniliği buna işaret etmektedir. Çünkü her iki kelime birbirlerinin eşanlamlısı değildir.

Buradaki ayetlerde dağların, her ne kadar bakanlar tarafından yerlerinde donmuş sa-nılsa da, bulut parçalarının yürümesi gibi yürüdükleri belirtilmektedir. Yine geçmiş ayetlerde dağların, paramparça olacağı, toz duman haline geleceği, sarsıldıkça sarsılacağı, hallaç pamuğu gibi olacağı belirtilmişti. Bunda Sur'un Kıyamet günündeki korku ve dehşeti vasfetme hususuna dair önceki yorumumuzu desteklemektedir.

Birinci ayette zikredilen korkudan istisna edilen kimseler İkinci ayetin ibaresinin işaret ettiği üzere mü'minlerdir. Bunun da asıl amacı mü'minlerin gönüllerinde huzuru yaymak, onları yatıştırmak, iman ve salih amele teşvik etmektir. Kafirler için anlatılan manzara ise mü'minlerinkinin aksine korkunçtur; yüzüstü ateşe atılacaklar. Onlara yaptıkları kötülüklerden ötürü başka bir ceza ile ile cezai andı rılmay ip yaptıklarıyla cezalan-dırılacaklarına dair ürpertici soru sorulacaktır. Bilindiği üzere buradaki asıl amaç onların ve onlara benzeyenlerin gönüllerine korku salmaktır. Son iki ayet, insanların amellerini kendi tercihleriyle kazandıklarına, hak ve adil olarak ona güre karşılık aldıklarına dair Kur'anî direktifleri desteklemektedir. Kur'an'ın bu bağlamdaki asıl hedefi ise salih amele teşvik kötü amelden sakındırmadın. [65[65]]

[63[63]] Dahi/ine Zelil, hakir aşağılık ve küçük olarak.

[64[64]] Kübhet vücıhühüm Yüzleri üstüne bırakılır, yüzleri sürtülür.

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/280.

91- (De kİ): "Ben sâdece bu şehrin[66[66]]" Rabb'İne kulluk etmekle emrolundum. O, burayı saygıdeğer kıldı ve her şey O'nundur. Ve bana müslümanlardan olmam emredildi."

92- Ve (bana) Kur'an okumam (emredildi). Şimdi kim yola gelirse kendi yararına yola gelmiş olur ve kim saparsa, de kİ: "Ben ancak uyarıcılardanım."

93- Ve (yine) de (ki): Allah'a hamdolsun, o size ayetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabb'in yaptıklarınızdan gafil değildir.

Ayetler, sûrenin noktalanması için gelmiştir. Üzerlerinde birçok sûreleri damgalayan kapanış damgası bulunmaktadır. Ayetlerin üslubu, bu ayetlerin, sûrenin inişi esnasında kafirlerle Peygamber (s) arasında olan tartışma konumlarını noktalamak için geldiğine işaret etmektedir. Her iki durum genel akıştan kopuk değildir. Birbirlerinin peşi sıra gelmektedir.

Birinci ayetin başlangıcı, sözün Peygamber (s) sözü olduğu zannını ortaya koymaktadır. Fakat peşpeşe gelen her iki ayette "De" emrinin oluşu bu zannı ortadan kaldırmakla ve Peygamber (s)'e emredildiğini ifade etmektedir.

Ayetlerde. Peygamber (s)re, herşeyin ve Mekke'nin Rabbi olan Allah'a kulluk etmesi, ona teslim olması, insanlara, Kur'an okuması, kendisinin onları uyarıcı, müjdele-yici, onlar için hak ve hayır yolunu açıklayıcı, onları küfür, batıl ve kötülüklerden sa-kındırıcı olduğunu söylemesi emrolunmaktadır. Kim doğru yolu bulursa kuşkusuz o, kendisi için hayrı seçmiş, kim de sapıtırsa o, kendisi için şerri seçmiştir. Yine ayetlerde Peygamber (s)'e, hamd ve övgünün Allah'a ait olduğunu söylemesi ve kafirlerin, işittikleri halde inanmamalarının ardından, Allah'ın, ayetlerini ve azabını yakinen onlara göstereceğini, Allah'ın onların yaptıklarından gafil olmadığını belirtmesi emredilmektedir.

Birinci ve ikinci ayet, birçok ayetlerde geçen Peygamber(s)'in görevinin müjdeleme, davet, irşad, Öğüt verme; hayır, hak, batıl ve şer yolunu beyan etme olduğunu belirtmekte ve insanların Allah'ın kendilerine verdiği seçim ve ayıklama kabiliyetini ve onların yükümlü tutuldukları "seçim" karakterini vurgulamaktadır.

İkinci ayet, belki kavminin inat ve yalanlama tutumlarına üzülen ve göğsü daralan Peygamber (s)'i teselli etmektedir. Bu durum geçmiş birçok sûrede de tekrar edilmektedir.

Son ayetin içerdiği uyarının, dünyada olma ihtimali olduğu gibi ahirette olma yahut hem dünyada hem de ahirette olma ihtimali de vardır. Ayet, her halükârda, ister Pey-gamber'in

---

[66[66]] el-BeldetVllezi harremehâ Bu Mekke'den kinaye olarak kullanılmıştır. Oranın saygıdeğer olması insanların orada kanlarının haram olması, savaşın, kan dökmenin ve zulmün yasaklanmasıdır.

ve müslümanların gönlüne güven telkin etsin, ister kafirleri Allah'ın gerçekleşmesini vadettiği azabla uyarsın farketmez. Ayetin anlamı çok keskindir. [67[67]]

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/281-282.

KASAS SÛRESİ

Kur'andaki Sırası : 28

Nüzul Sırası : 45

Ayet Sayısı : 88

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Musa (a)'nın ortaya çıkışı ve Firavun'a gönderilişi genişçe anlatılmakta, Musa (a) vesilesiyle ibretler ve öğütler sunulmakta, örnek olma kabilinden Karun'a değinilmekte, kafirlerin ve Ehli Kitab'ın davet karşısındaki konumları pasajlar halinde aktarılmakta, kafirler eleştirilmekte, Ehli Kitab'ın Peygamber'e ve Kur'an'a inanmaları teşvik edilmekte, davetin geleceğinden kafirlerin endişeye kapılışları ve ortaya sürdüğü deliller belirtilmekte, kafir ve müşrikler, karşısında Peygamber (s) teselli edilmekte, insanların ödevleri hususunda genel ilkeler ortaya konmakta, onların dünyada botjulmamaları tavsiye olunmakta, sosyolojik ve etimolojik öğütler-ve teşvikler yapılmaktadır.Sûrenin bölümleri, sürenin sonuna dek peşpeşe indiği tezini doğrular niteliktedir.

Rivayetlerde zikrolunduğuna göre, 52-55. ayetler Medine'de, 85. ayet İse Peygamber (s)'in Medine'ye hicreti esnasında inmiştir. Ayetlerin birbirleriyle uyumları ve içerikleri bu rivayetlerin doğruluğu noktasında şüphe uyandırmaktadır. [1][1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Tâ, Sin, Mim.

2- Bunlar apaçık kitabın ayetleridir.

3- İnanan bir kavim için Musa ile Firavun'un haberinden bir parçayı, doğru olarak sana okuyacağız.

4- Firavun, o yerde ululandı (zorbalığa kalktı), halkını çeşitli gruplara[2][2] böldü. Onlardan bir

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/283.
[2][2] Şiyean' Burada hukukta eşit olmayan çeşitli gruplar ve gölükler.. anlamındadır.

zümreyi (İsrailoğulları-nı] zayıflatıyor, oğullarını kesiyor, kadınlarını sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardan idi.

5- Biz de istiyorduk ki o yerde zayıflatılanlara lütfedelim, onları önderler yapalım, onları (Ötekilerin mülküne) mirasçı kılalım.

6- Ve onları o yerde (Mısır'da ve Şam'da) hakim kılalım, Firavun'a, Haman'a ve askerlerine, onlardan korktukları şeyi gösterelim.

7- Musa'nın annesine bildirdik ki: O (çocuğu)nu emzir, başına birşey gelmesinden korkuyorsan (bir sandık içinde) onu denize (Nil'e) bırak. Korkma, üzülme, biz onu tekrar sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden yapacağız.

8- Nihayet onu Firavun'un ailesi aldı ki kendilerine bir düşman ve başlarına derd olsun. Gerçekten Firavun, Ha-man ve askerleri yanılıyorlardı.

9- Firavun'ın karısı (çocuğu sandıktan çıkarınca): Bana da, sana da göz bebeği (olacak, çok sevimli bir çocuk). Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz dedi. (Onu almakta hata ettiklerini) anlamıyorlardı.

10- Musa'nın annesinin gönlü bomboş sabahladı[3[3]] (meraktan çıldıracak oîdu) Eğer biz, inananlardan olması için onun kalbini iyice pekiştirmemiş olsaydık nerdeyse işi açığa vuracaktı[4[4]].

11- (Musa'nın) Kız kardeşine "Onun izini takib et"[5[5]] dedi.

0 da onlar farkına varmadan onu gözetledi[6[6]].

1 2- Biz daha önce ona, süt verenler (in sütünü emmey)İ haram etmiştik (Hiç bir kadının sütünü emmiyordu. Firavun ve ailesi, çocuğun emeceği bir dadı bulma telaşı içinde idiler. Kız kardeşi, uzaktan durumu görünce sokuldu]: "Sizin için onun bakımını üzerine alacak ve ona öğüt verecek bir aileyi göstereyim mi?" dedi.

13- Böylece biz onu, annesine geri verdik ki gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın vadinin gerçek olduğunu bilsin. Fakat çokları (bunu) bilmezler.

14- (Musa), Büyüyüp, olgunlaşınca biz ona hüküm (peygamberlik) ve ilim verdik. İşte güzel

---

[3[3]] Esbeha füadu ümmi Musa fâriğan Bu cümleyi müfessirler şöyle yorumlamışlardır. Musa'nın annesinin gönlü Musa'nın tasası hariç bütün tasalardan boş oldu yahul Musa'nın annesinin kalbi, Firavun'un yandaşları onu sağ bırakıp yanlarında bıraktığını öğrenince bütün tasalardan boş oldu. Biz birinci görüşü tercih ediyoruz.

[4[4]] fn kadct îe tübdî bihi Oğluna karşı aşırı korku ve tasasından yahut oğlunun yaşadığını Öğrenmesinden ötürü onun işini neredeyse açığa vuracaktı. Bu hususta müfessirierin iki farklı yorumu olup, biz birincisini tercih ediyoruz.

[5[5]] Kuseyyihi Onun izini ve haberlerini lakib et.

[6[6]] Fi hasuret hihi an cunubin ye hum la yeş'urûn Onlar farkına varmadan o, onu uzaktan izledi. Kendisi onlara çaktırmadan onu yakın bir yerden gördü.

davrananları biz böyle müfakatlandırırız.

15- Halkın kendisinden habersiz olduğu bir sırada şehre girdi, orada biri, kendi taraflarından, öbürü de düşmanlarından olan iki adamın dövüştüklerini gördü. Kendi taraftarlarından olan, düşmanlarından olana karşı Musa'dan yardım istedi. Musa da Ötekine bir yumruk indirip[7[7]] onun işini bitirdi. (Sonra): "Bu, dedi, şeytanın isimdendir; O gerçekten apaçık, saptırıcı bir düşmandır."

16- Rabbimben nefsime zulmettim, beni bağışla, dedi. (Allah) onıM Badı. Çünkü o, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

17- Rabbİm, dedi, bana lütfettiğin nimetler hakkı için artık bir daha suçlulara arka|[8[8]] olmayacağım."

18- Şehirde korku içinde (sonucu) gözetleyerek sabahladı. Bİr de baktı ki dün kendisinden yardım isteyen (İsrailoğlu) yine kendisine feryad edfip yardım İst)iyor'[9[9]]. Musa ona: "Belli ki sen bir azgınsın"[10[10]] dedi.

19- Nihayet (Musa) ikisinin de (kendisinin ve yardım isteyenin) düşmanı olan adamı yakalamak isteyince o dedi ki: "Ey Musa, dün bir canı öldürdüğün gibi şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun? Sen yeryüzünde zorba olmak istiyorsun (arayı) düzeltenlerden olmak istemiyorsun".

20- Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi: "Ey Musa, dedi, ileri gelenler seni öldürmek için aralarında konuşuyorlar'[11[11]]. Sen (buradan) çfk (git), ben sana öğüt verenlerdenim."

21- Musa etrafı gözetleyerek'[12[12]] korka korka oradan çıktı:"Rabbim, beni şu zalim kavimden kurtar." dedi.

22- Medyen'e doğru yönelince; "Umarım ki Rabbim beni doğru yola İletir" dedi.

23- Medyen suyuna varınca o (kuyu)nun başında birçok insanların[13[13]], (hayvanlarını) suladıklarını gördü. Onların gerisinde de; (diğerlerinin hayvanlarına karışmasın diye

---

[7[7]] Ve kezehu Göğsüne bir yumruk indirdi.

[8[8]] Zahireni Yardım ve destek.

[9[9]] Yestesvihuhu Ondan yardım diledi.

[10[10]] Gaviyyun Mühin Sen azgın ve şer sahibi yahut şer ve taş-kınlğı açık (birisisin)...

[11[11]] Yf teminine bike Yaptığın iş hakkında birbirleriyle danışı-

[12[12]] Yeterakkabü Haberleri ve kendisinden kaynaklanan olayları gözetleyerek

[13[13]] Ümmetten minenâsî Bir grubun, cemaatin...

hayvanlarını) sudan men eden'[14[14]] iki kız buldu. Kız oldukları İçin erkeklerin içine sokulamıyorlar, herkesin çekilmesini bekliyorlar, su İçmek için sabırsızlanan hayvanlarının suya gitmelerine engel oluyorlardı. Musa onlara: İşiniz ne-dİr'[15[15]] (niçin hayvanları suya bırakmıyorsunuz)? dedi. Dediler ki: Çobanlar sulayıp çekilmeden[16[16]] biz (onların içine sokulup hayvanlarımızı} sulamayız. Babamız da büyük bir ihtiyardır."

24- Hemen (Musa), onlannkini (de) suladı, sonra gölgeye çekildi: Rabbim, dedi, doğrusu bana İndireceğin her hayra muhtacım.

25- Derken o iki kızdan biri, utana utana yürüyerek ona geldi: "Babam seni çağırıyor, bizim İçin (hayvanları) sulamanın ücretini verecek" dedi. (Musa) o (kızların babalan)na gelip (başından geçen) hikayeyi anlatınca o: "Korkma o zalim kavimden kurtuldun" dedi.

26- Onlardan biri: "Babacığım, dedi, bunu (çoban) tut işte, çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı budur, hem de güçlü ve güvenilir (adam)dır."

27- (Kızların babası, Musa'ya) dedi ki: "(Bak), bana sekiz yıl[17[17]]' hizmet etmen şartıyla şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer (bu süreyi) on (yıl)a tamamlarsan artık o, senin tarafındandır. Ben sana zahmet vermek istemem. İnşaallah beni iyilerden bulacaksın."

28- Musa dedi: "Bu seninle benim aramızda (bir sözleş-me)dir. Demek hangi süreyi yerine getirsem bana düşmanlık yok. Allah dediğimize vekildir."

Sûre dikkat çekmek ve tenbih etmek için Ta-Sin-Mim harfleriyle başlamaktadır. Bunun ardından gelen ayet apaçık kitabın ayetlerine dikkat çekmekle, daha sonra gelen ayet, Allah'ın Peygamber (s)'e mü'minlerin gönlünü aydınlatan Musa ile Firav'nun haberlerinden bir parçayı doğru olarak okuyacağını belirtmekte, bundan sonra gelen ayetler, özetle İsraİloğullarının Musa öncesi durumlarını, Firavun'un onlara yaptığı zulümleri, Musa'nın peygamberliğine sebeb teşkil eden olayları, yeryüzünde ululandığını, zorbalığa yeltendiğini, orada taşkınlık ve bozgunculuk çıkardığını, insanları farklı gruplara böldüğünü, onlardan bir zümreyi (İsrailoğullarını) zayıflattığını, erkek evlatlarını boğazlayıp, kadınlarını sağ bıraktığını, çünkü kendisinin bozguncılardan olduğunu, Allah'ın iradesi ve hikmeti gereği yeryüzünde zayıf bırakılan o kimseleri Allah'ın zulümden kurtarmak diğerlerinin üzerine hakim kılmak, insanlara önderler yapmak, Firavun'un ve ordularının korkusundan kurtarmak istediğini beyan etmektedir.

[14[14]] Tezûdanî Koyun ve develeri alıkoyan...

[15[15]] Ma hathuküma Durumunuz nedir?

[16[16]] Matta yüsdire'rriaü Çobanlar sulayıp çekilmeden, onlar ayrılıncaya dek...

[17[17]] Hicecin "Hicce"nin çoğulu olup sene anlamındadır.

Bu özetteki Musa ve Firavun kıssasında iki bölüm bulunmaktadır. Birincisi biraz önce anlattığımız bölümdür. Bu bölüm, Musa'nın çocukluğunu, gençliğini, Mısır'dan Medyen'e gidişini, orada evlenişini, oradan çıkıp Mısır'a yeniden dönüşünü içermektedir. İbaresi ise herhangi bir açıklamaya gerek duymayacak kadar açıktır. İçeriği, Taha Sûresinin 38-39. ayetlerde Musa'ya Allah'ın verdiği lutfunu hatırlatma bağlamında genişçe değinilen husus hariç önceki sûrelerde değinilmemiş yeniliktedir. Bu içerik, Kitab-i Mukaddes'in çıkış bölümünün 1, 2, 3. ishahatta anlatılanlarla genelde örtü sinektedir. Yalnız şöyle bir fark vardır; örneğin bir sonraki gün yardım için çağırdığı ikinci kişi İbrani asıllı idi, Mısırlı düşmanlarından değildi. Şehrin ücra köşesinden gelerek Musa'yı ileri gelenlerin öldürmek için birleştiği uyarısında ve bulunduğu yeri terketme nasihatin-da bulunan adam Kur'an'da zikrcdilmemiştir.

Biz geçmiş münasebetlerde söylediğimiz şeyleri aynen burada da söylüyoruz: ve biz ayetlerde anlatılanın, yahudilerin tarihlerine dipnot olarak düşüiklcriyle yahut Kitab-ı Mukaddes'te bulunup daha sonra kaybcttikleriyle aynı olduğunu kabul ediyoruz.

Sûrenin doğrudan Musa kıssasına başlaması; bir kısım müslümanların yahut gayri müslimlerin -ki biz birinciyi tercih ediyoruz- Musa ile Firavun arasında olup bitenleri, İsraİloğullarının Mısır'dan çıktıktan sonra başlarına gelenleri önceki sûrelerden öğrendikten sonra Peygamber (s)'e sormalarına delalet edebilir. Bu yüzden Kur'an'ın hikmeti, bu bölümün böyle başlamasını, ardından Musa (a)'nın Firavun'a peygamber olarak gönderilme kıssası olan ikinci bölümün gelmesini gerekli kılmıştır. Bu görüşe göre; bu sûrede kıssanın direk olarak başlaması, bizatihi sûrenin kıssa amaçlı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak sûrenin üslûbu, hatırlatma, uyan, öğüt, çeşitli sosyal ve ahlâki hükümler ve ibret konuları içerikli olmasından ötürü genel Kur'an'ın kıssalar üslubunu korumuş olup bizi şöyle bir çıkarıma götürmektedir: Bu kıssa; Musa (a) ile Hz. Muha-med (s)'in risaleti ve yaşadığı koşulları arasında karşılaştırma ve öğüt amaçlıdır. Açıklaması ilerde geleceği üzere bu ikinci bölümü takibeden son ayetlerin birçoğunda göze çarpmaktadır.

Üzerinde durduğumuz ayetlerdeki ibret konuları ve ilk kıssanın bölümünde geçen özet açıklama, insanları parçalara bölen ve çaresizlere zulmeden Firavun'u eleştirmekte, zayıf bırakılmışları Allah'ın yardımı, desteği ve yerleştirme vaadiyle müjdelemektedir. Bu bir yönüyle kafirlerin özellikle de Mekke'nin önde gelenlerinin horladığı, her türlü işkenceyi reva gördüğü ve üzerlerine taşkınlık ettiği müslümanlar için müjde ve teselli, kafirler ve liderleri İçin Firavun ve ordularının başına gelene benzer bir azabla uyarıdır. Burada bu anlatılanlara ek olarak hakları gasb edilen ve özellikle de sulta tarafından zulme uğratılarak zayıf düşürülenlere teselli vardır.

Tefsir kitaplarında birinci bölümde aktarılan kıssa etrafında ravilere dayandırılan irab yönüyle birçok açıklama bulunmaktadır. Biz burada konu uzayacağı için onları aktarmayı ve

özetlemeyi gerekli görmüyoruz[18[18]].

Ancak burada peygamber çevresindeki insanların ehli kitabtan özellikle de yahudi-lerden alıntı yaparak bu hususta birçok malumat edindiklerine işaret vardır. [19[19]]

29- Musa, sûreyi bitirip ailesiyle yola çıkınca Tur'un (sağ) yanında bir ateş gördü. Ailesine dedi ki: "Siz durun, ben bir ateş gördüm, belki ondan size bir haber getiririm, yahut bir ateş koru'[20[20]] (getiririmi de ısınırsınız."

30- Oraya gelince o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısında'[21[21]]' bir ağaçtan kendisine seslenildi: "Ey Musa, muhakkak âlemlerin Rabbi Allah benim, ben!"

31- "Asanı at!" (Musa attığı) asasının, küçük bir yılan gibi titreş(ip hareket et)tiğini görünce (korkudan) öyle dönüp kaçtı fkİ) arkasına bile bakmadı: "Ey Musa, dön, korkma, sen güvende olanlardansın."

32- "Elini koynuna'[22[22]] sok, kusursuz olarak bembeyaz çıksın. Ve kanadını korkudan kendine çek(kendine gel, korkudan açılan ellerini kollarının altına koy, tamamen emin ve fütursuz ol)'[23[23]]' işte bunlar, Firavun'a ve onun adamlarına (göstermek için) Rabb'inden sana (verilen) iki delildir. Çünkü onlar yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır."

33- "Rabbim dedi, ben onlardan bir kişi Öldürmüştüm, beni öldüreceklerinden korkuyorum."

34- "Kardeşim Harun, o dil bakımından benden daha güzel konuşur. Onu da benimle beraber, beni doğrulayıcı'[24[24]]

bir yardımcı'[25[25]] olarak gönder. Zira ben, beni yalanlayacaklarından korkuyorum."

35- (Allah) dedi: "Senin arzunu kardeşinle kuvvetlendireceğiz'[26[26]] ve size öyle bir yetki

---

[18[18]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/290-291.
[20[20]] Cezvetin-minenAıâH Ateşten bir Parça...

[21[21]] Şatii 'Kıyı,yan.

[22[22]] Ceyhike Aba'na. koynuna

[23[23]] Üdmüm ileyke cenaheke mine'r reh-hi Elini tıpkı korku anında yapıldığı gibi göğsüne yahut koltuk altına koy müfcssirlerc göre bu beyaz elin ilk durumuna nasıl döneceğini bildirme amacıyladır. Bu. Tevrat'ın çıkış bölümünün dördüncü ıshahında zikrolunmuştur.

[24[24]] Yüsü ldiknnî Onlar beni yalanladıkları zaman beni doğrulayıcı ve destekleyici..

[25[25]] Rıdaeu Yardımcı ve güvence olarak..

[26[26]] Adile/eke Sana yardım edeceğiz. Seni destekleyip kuvvetlendireceğiz.

Adile/eke Sana yardım edeceğiz. Seni destekleyip kuvvetlendireceğiz.

vereceğiz ki, ayetlerimiz sayesinde onlar size asla erişemeyecekler'[27[27]]. Siz ve size uyanlar üstün geleceksiniz!...

36- Musa, onlara açık açık ayetlerimizle gelince: "Bu uydurulmuş bir büyüden başka bir şey değildir. İlk atalarımız arasına böyle birşey (olduğunu! işitmedik" dediler,

37- Musa: "Rabb'im, kimin kendisinin yanından hidayet getirdiğini ve bu (dünya) evin(in) sonun (da güzel sonuc)un kime aid olacağını çok iyi biliyor. Muhakkak ki zalimler iflah olmaz." dedi.

38- Firavun dedi ki: "Ey ileri gelenler, ben sizin için, benden başka bir tanrı bilmiyorum; ey Hâmân, haydi benim için çamurun üzerinde ateş yak(arak tuğla imal et de)'[28[28]] bana bir kule[29[29]]' yap, belki Musa'nın tanrısına çıkarım, çünkü ben onu (Musa'yı) yalancılardan sanıyorum."

39- O (Firavun) ve askerleri, yeryüzünden haksız yere büyüklük tasladılar ve kendilerinin bize döndürülmeyecekle-rini sandılar.

40- Biz de onu ve askerlerini tuttuk, denize attık'[30[30]], bak o zalimlerin sonu nasıl oldu.

41- Biz onları, ateşe çağıran önderler[31[31]], yaptık. Kıyamet günü asla yardım olunmazlar.

42- Bu dünya hayatında biz onların peşine bir lanet taktık (daima lanetle anılacaklardır.) Kıyamet günü ise onlar çirkin leştirilenlerdendi[32[32]]'.

43- Andolsun biz, ilk nesilleri[33[33]]' (Nûh, Hûd, Salih ve Lût kavimlerini) helak ettikten sonra Musa'ya, İnsanların kalb gözlerini aydınlatacak nur ve onlara yol gösterici olarak Kitâb verdik, belki düşünür, öğüt alırlar diye.

44- Musa'ya o işi yaptığımız (yani kendisine bildirmek istediğimiz işi ona vahyettiğimiz) vakit sen (Mukaddes Vadinin) batı tarafında değildin'[34[34]] (o hadiseyi) görenlerden de

---

[27[27]] Nec'alü leküma sultânen felâ yesılû-ne İleyküma Ellcrinizdeki ayetleri izhar ederek size güç ve görkem verece-İziz. O zaman Firavun ve kavmi size eziyet edemeyecek...

[28[28]] Evkıtlî Haydi ateş yak kule yapımında işe yarayacak tuğla pişir.

[29[29]] Sarhan Es-sarhu: Yüksek bina (küle) anlamındadır.

[30[30]] Fe nebeznâhüm Onları attık, fırlattık...

[31[31]] Eimmeten Önderler anlamındaki bu kelime, kınama makamında gelmiştir.

[32[32]] el-Makbûhine Kınanan!ardandırlar.

[33[33]] el-Kurûnel-ûlâ Önceki kavimler içinde bu cümlenin bulunduğu ayet, önceki kavimleri helak ettikten sonra, yemden uyarıp davet etmesi için Allah Musa'ya kitap gönderdiğini ifade etmektedir.

[34[34]] Ve ma künte bi canibi'! Barhiyyi iz kadeyna ila Mûsa'l emre Buradaki hitap Peygamber (s)'edir. Yani; Ey Muhammed biz Musa'ya emrettiğmiz şeyleri ona bildirirken sen dağın batı yanında Musa ile birlikte değildin.

değildin[35[35]].

45- Fakat biz (Musa'dan sonra) birçok nesiller yarattık da onların üzerinden uzun zamanlar geçti'[36[36]] (vahiylerimiz tahriflere uğradı. İşte insanları doğru dine çağırman için sana bunları vahyettik. Bunlar tamamen senin bilmediğin, vûkûna şahid olmadığın gayb haberleridir). Sen Medyen halkı arasında oturup da[37[37]] ayetlerimizi oku(yarak öğ-ren)miyordun. Fakat (onları sana) gönderen biziz'[38[38]].

46- (Musa'ya) seslendiğimiz zaman sen Tur'un yanında değildin. Fakat Rabb'inden bîr rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik) ki senden önce kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelmemiş olan toplumu uyarasın;[39[39]]belki düşünüp öğüt alırlar.

Ayetler, Firavun ve Musa kıssasının ikinci bölümünü aktarmakta ve Allah'ın Musa (a)'ya Tur'da seslenişini, onu Firavun'a peygamber olarak gönderisini, Firavun'un ise Musa'yı yal ani ayışını, böbürlenişini sonunda boğulurunu haber vermekledir. Ayetlerin ibarelerinin çok açık oluşu işin bir başka yönü.Bu bölümde anlatılan kıssa, geçmiş, özellikle de Araf, Şuara, T aha sûrelerinde de, aktarım ve özetleme yönünden biraz farklılık bulunsa da aktarılmaktadır. Her iki aktarım Kur'an'm hikmeti gereğidir.

Bu bölümde yeni olan husus, Firavun'un vezirinden Musa'nın ilahına çıkması için yapımını istediği kule meselesidir. Bu böiüm, Musa'nın peygamber oluşu ve Firavun'a gönderiliş kıssasının aktarıldığı günümüzdeki Kitab-ı Mukaddes'in çıkış şıfnnda yoktur. Fakat bu değişmemiş olan Kitab-ı Mukaddes'te olmaması anlamına gelmez. Bizim kanaatimize göre; bu olay Peygamber (s) çevresinde yahudiler kanalıyla aktarıldığı içinbiliniyordu.Bazılarına göre ayetlerde zikredilen kule pramittir. Araplar cahiliyelerinde Mısır'a ticaret için gittiklerinde onu görünce onun çok enteresan haberini anlatıyorlardı. Araplar adetleri üzere bunu yahudilerc sormuş olmaları, yahudilerin de onlara kuleyi Firavun'un göğe çıkması için yaptırdığını aktarmaları ihtimali vardır.Bir kısım müfessirler. Haman'ın Firavun'un veziri gibi zikredilişine karşı çıkarak; Ahdi Atik'te zikrolunduğuna göre Haman'ın milattan önce 5. asırda Pers kralı Uhşu-veyriş'in veziri olduğuna söylemişlerdir. Bizim tercihimize göre Haman Firavun'un bakanlığında bulunmuştur. Bunun için Kur'an Öğüt ve hatırlatma kabilinden bu

---

[35[35]] Eş şahidine Hazır bulunanlar...

[36[36]] Ve lakinna ense'na kurûnen fese-taveîe aleyhi/mı'I Umuru "Aleyhim=Onlann" zamir:. Peygamber (s) dönemine dönmektedir. Cümlenin anlamı: Biz Musa'dan sonra birçok nesiller yarattık Musa(a) ile Peygamber (s) dönemi arasında zaman çok uzun oldu.

[37[37]] Saviyen Oturup, ikamet edip...

[38[38]] Ve lakİnnâ künnâ mürsiliyn Fakat senden önce o peygamberleri gönderen biz idik.

[39[39]] Vemâ künte bi canibi'tfûri iz nâdeyna ve lakin rahmeten min rabbike îitünzi-re kavmen mâ etâhûm min nezîrin min kablike Yani biz Musa'yı çağırırken sen Tur'un yanında olmamıştın. Biz Musa'yı çağırdığımız gibi onu ve seni bizden bir rahmet olarak senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için gönderdik. Cümlenin son tarafındaki hitap aynı şekilde Hz. Muhammcd (s)'edir.

gerçeği zikretmiştir.

Peygamber (s)'in, Musa'nın ortaya çıkışı, Medyen'e hicret edişi Allah'ın Tur'un yan tarafından ona seslenişi haberlerini geniş olarak bilmemesinin belirtilmesi bağlamında bir ihtimal bulunan 44 ve 46. ayetlerde sorun olma veya bu yönde bir vehm olasılığı olabilir. Bizim kanaatimize göre ayetler bunu ifade etmek için değil, kendi ibarelerinin de işaret ettiği gibi Musa'yı görmediği ve taklid etmediği bir hayatından alıntı yapmadığı peygamber davetinin varlığını ifade etmek içindir. Ve yine bu ayetler Allah tarafından Peygamber (s)'in kavmine bir uyarı içindir. Bu yüzden Peygamber'in durumu, kendisinden önce Allah'ın elçi olarak gönderdiği peygamberin durmunun aynısıdır.

Firavun ve ordusunun akıbetinin, taşkınlıkları, bozgunculukları ve zulümleri sebebiyle boğulmalarının zikredilmesi, Kıyamet gününde hüsran olacaklarının, dünya ve ahirette lanete uğrayacaklarının vurgulanması v.s. bütün bunlar bölümün içerdiği ibret ve öğüt kabilindendir. 40[40]

47- Kendi elleriyle yaptıkları (günahlar) yüzünden başlarına bir felaket geldiği zaman'41[41] "Ey Rabbimiz, bize bir elçi göndersen de ayetlerine uyup mü'minlerden olsaydık" diyecek olmasalardı (seni göndermezdik. Bu bahanelerine fırsat vermemek için seni gönderdik).

48- Fakat, onlara tarafımızdan hak gelince: "Musa'ya verilenlerin eşi buna da verilmeli değil miydi?" dediler. (İyİ a-ma) daha önce Musa'ya verileni de inkar etmemişler miydi? "İki büyü (diğer kıraatlere göre iki büyücü) birbirine destek oldu42[42]' dediler. "Biz hepsini İnkâr ederiz" dediler.

49- De ki: "Eğer doaru iseniz, Allah katından bu ikisinden (yani Musa'ya ve bana inen Kitablardan) daha doğru bir Kitab getirin, ben ona uyayım."

50- Eğer sana cevap veremezlerse bil ki onlar, keyiflerine uyuyorlar. Allah'tan bir yol gösterici olmadan, yalnız kendi keyfine uyandan daha sapık kim olabilir? Muhakkak ki Allah, zâlim43[43]' kavmi doğru yola iletmez

51- Andoisun biz, düşünsünler diye onlar için, sözü (mü-zü) birbirine bitiştirdik44[44] (hiç ara vermeden vahiylerimizi gönderdik).

40[40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/296-297.

41[41] Levla Ah, keşke" yahut telafi anlamındadır. İkinci ve üçüncü ayette geçen aynı kelime, meydan okuma için gelen" "Hella" anlamındadır.

42[42] Sıhrant tezahera Bu kelime aynı şekilde "Sahiranî te-zahera" şeklinde de okunmuştur. Cümle: Muhammed (s) ile Musa (a), yahut kendilerine gelen mucizeleri kasdetmektedir. Her ikisi de birbirini desteklemekte veya birbirlerinin benzerleri olmaktadır.

43[43] ez-Zalimin Zalimler burada suçlular, azılılar yahut haktan yan çizen sapıtanlar anlamındadır.

44[44] Velekad vassalna lehumü'l kavle Biz davet ve uyarıyı onlara hiç ara vermeden ulaştırdık anlamındadır.

47 ve 49. ayetler, Allah'ın Hz. Muhammed'i elçi olarak gönderdiğini bildiren bir açıklamayı içerir. Çünkü belki de onun kavmi, küfürleri ve sapıklıkları yüzünden rabbani bir musibete uğrayacak ve "Biz hak yolu bilmiyoruz şayet bize Allah tarafından bir elçi gelseydi, ona uyar ve iman ederdik, böylece musubitten kurtulurduk" diyeceklerdi. Ne zaman ki kendilerine Peygamber (s) lisanıyla Allah tarafından gerçek geldi o zaman inadlaştılar, kibre kapıldılar, önceden Musa'ya verilenin o Peygamber'e de verilmesini istediler. Ne var ki onlar Önceden Musa'ya verilen ilkelere de karşı çıkmışlardı. Bu açık delille sözleri ağızlarına tıkılınca onlar daha da İnadlaşarak; "Musa'ya da Muhammed'ede gelen birbirini destekleyen ve birbirinin aynısı olan sihirden başka bir şey değildir.

Biz bunların her ikisini de yalanlıyoruz" dediler.

Peygamber(s) onların bu tutumlarına ve konumlarına karşı onlara meydan okumakla ve "şayet doğru kimseîerseniz bana ve benden Önce Musa (a)'ya gelenden daha doğruAllah katından bir kitap getiriniz" demekle emrolundu.50. ayet Peygamber(s)'e hitabla şunları içermektedir: Şayet onlar bu meydan okuyuşa cevap veremezlerse bil ki; onlar kendi aleyhlerine delil sunuyorlar ve ancak keyiflerine uyuyorlar, onlar ilimsiz ve dayanaksız konuşuyorlar. Keyiflerine uyandan, ilim ve Allah katından gelen hidayetten yoksun söz söyleyenden daha zalim kim olabilir? Bu ancak Allah'ın lutfuna ve yardımına layık olmayan taşkıncı zalimlerin işidir.51. ayet, Allah'ın peygamberine indirdiği Kur'an'ı belki düşünürler, öğütten faydalanır ve doğru yolu bulurlar diye onlara kolaylaştırdığını ve onlara peşpeşe, fasıla halinde gönderdiğini belirtmektedir.

"Başlarına bir musibet geldiği zaman" şeklindeki ayetler müfessirlerin aktardığına göre; Kureyş kafirlerinin Medine yahudilerine adam göndererek onlardan peygamberin durumunu sormaları üzerine inmiştir. Bunun üzerine yahudiler, Kureyş kafirlerine peygamberin sıfatını, dürüstlüğünü, peygamberleri Musa'da olduğu gibi, onun da Allah kaundan vahiy aldığını haber vermişlerdi. Buna rağmen bu kafirler kibirlenerek, Musa ve Muhammed. her ikisi de sihirbazın tekidir, onlara gelen sihirden başka bir şey değildir. Bu yüzden biz her ikisini de yalanlıyoruz" dediler. Kimi müfessirlere göre; yahudiler, Kureyş kafirlerinin Peygamber (s) hakkındaki isteklerine dolaylı ve imalı cevap vermişler hatta müfessirlerden kimilerinin rivayetine göre: "Biz hepsini yalanlıyoruz" cümlesi, Kureyş kafirleriyle yahudilerin birlikte söyledikleri sözdür. Bu çok ilginçtir[45[45]].Bu rivayetlerin durumu ve sahih olma ihtimali ne olursa olsun anladığımız kadarıyla ayetler, önceki ayetlerden kopuk olarak ve doğrudan rivayetler sebebiyle inmemiştir. Bu bölüm öncekilerle birlikte olup hepsi Peygamber (s) ile bir grup kafir arasında çıkan tartışma sebebiyle inmiştir. Musa (a)'nın peygamberliği ve mucizeleri yine tartışma konularından olmuştur. Şayet ayet

---

[45[45]] Bkz. Tabersi, Tabert, Zemahşerİ Tefsirleri.

metinlerinin takviye ettiği bu şey doğruysa, bu-bölümde Kur'an nazmı ve indiriliş üsluplarından bir üslup ortaya çıkmış olur. Ne var ki, bu bölüm bir grup Arap kafirin durumunu ve söyledikleri sözleri aktarmaktadır. Bunun benzeri olaylar Taha sûresinin son ayeti de dahil birçok sûrede geçmektedir.Bu birinci rivayette de geçen Kureyş kafirlerinin yahudilere, Peygamber'e sormalarına, onların da onun doğruluğuna, ona gelen vahyin peygamberleri Musa'ya gelen vahiyle aynı olduğuna tanıklık etmelerine engel değildir. Kur'an'ın Mckki olan birçok ayetlerinde Ehli Kilab'a. onların peygamberinin risaletinin doğru olduğuna şahitlik etmelerine işaretler bulunmaktadır. Biz Araf sûresi, 107. ayetin yorumu bağlamında buna benzer örnekler aktarmıştık. Ahkaf sûresi 10. ayetle İsrailoğullan'ndan birinin kafirlere meydan okuması, şehadeti ve imanı aktarılmaktadır:

De ki: Hiç düşündünüz mü; şayet bu. Ailah katından ise ve siz onu inkar etmişseniz, İsrailouğuilan'ndan bir şahit de bunun benzerini görüp inandığı halde siz yine büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmazmısınız)? Şüpesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez."

Bu ayetlerin peşinden gelen ayetlerde Peygamber'e inananların imanıyla birlikte bu cevaba karşı bir cevap ve tescil bulunmaktadır. Ayetlerdeki karşı çıkış ve eleştiri çok güçlüdür. İlk iki ayel ve son ayet, uyarı ve azarlama içeriklidir, tâ ki insanların böylece Allah'a sunacakları bir delilleri kalmasın. Burada elçiler gönderilmesinin ve onların gerekliliğinin hikmetinin uyarı olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde peygamberin kafirlere meydan okumasını istediği 49. ayetle ve yine bu bağlamda gelen 50. ayette kafirler üzerine güçlü bir hamle bulunmaktadır.

Gerçeğe ve ilme dayanmaksızın keyiflerine uyanların, inad ve kibirleri yüzünden hakkı inkar edenlerin eleştirilmesinde Kur'anî bir talimat vardır. Bu bağlamda Kuran'da birçok Örnek geçmektedir.

Kafirlerin. Musa'ya verilenin kendisine de verilmesi yönüyle Peygamber(s)'e karşı meydan okumalarında, onların Musa kıssasından, onun Firavun'a gönderilişinden ve mucizelerinden habersiz olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu da bizim defalarca vurguladığımız Kur'anî kıssaların muhatabiar tarafından bilindiği görüşünü desteklemektedir. Bu yönüyle Kuran'daki kıssalar, sırf kıssa olsun diye değil ibret ve öğüt olsun için gelmiştir."Allah zalimler topluluğunu doğru yola İletmez" cümlesi Mekki ve Medeni birçok sûrede: "Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez", "Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez". "Allah kafirler topluluğunu doğru yola iletmez", "Allah hainlerin tuzağını doğru yola iletmez'". "Allah bozguncuların amelini salih kılmaz" cümleleri ile tekrarlanmıştır.

Biz buradaki cümleyi önceden yorumladığımız şekilde yorumladık. Çünkü bu cümle Allah'ın zalimlere, hak ve doğru yoldan yan çizmeleri ve zulümleri sebebiyle, tevfikini, hidayetini, yardımını haram kıldığını belirtmekledir. Bu, diğer sûrelerdeki cümlenin benzerlerine uygundur.

Al-i İmran sûresi 86. ayeti söylediklerimizi destekler mahiyettedir; "Kendilerine apaçık deliller gelmiş ve o peygamberin hak olduğuna şehadet etmişler iken imanlarından sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl doğru yolu gösterir? Allah zulmeden bir topluluğu hidayete erdirmez." [46[46]]

52- Bundan (Kur'an'dan)önce kendilerine Kitab verdiklerimiz, buna inanırlar.

53- Onlara (Kur'an) okunduğu zaman: "Ona inandık, o Rnbbimiz'clen (gelen) gerçek (hak)tir. Zaten biz ondan öncede müslümanlar idik." derler.

54- İşte onlara, sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki kere verilir, onlar kötülüğü İyilikle savarlar[47[47]] ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (hayır yoluna) harcarlar.

55- Boş söz'[48[48]] işittikleri zaman ondan yüz çevirirler ve "Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz size, size selâm olsun (haydi hoşçakalın), biz cahiller(le sohbet etmey) [49[49]]isıe, meyiz." derler.

Ayetler, Ehli Kitap'tan bir grubun durumunu haber vermektedir. Onlar Peyganv ber(s)'in risaletine ve kendilerine okunan Kur'an'a inandıklarını ve tasdik ettiklerini açıklamaktadırlar. Yine bu ayetler Ehli Kitap'tan o grubun beyinsiz kafirlerle karşılaşmalarını ve verdikleri sadakaları haber vermektedir. İşte onlara sabretmelerinden ötürü mükafatlan kat kat verilecektir. Onlar kötülüğü iyilikler savarlar, Allah'ın verdiği rızık-lardan infak ederler. Kendilerine sözleriyle eziyet eden cahillerden yüz çevirirler, onlara sataşmazlar. "Biz barış isliyoruz, biz cahillerden, metodlanndan ve boş sözlerinden etkilenmiyoruz, bizim onlarla hiç bir işimiz yoktur" derler.

"Bundan (Kur'an'dan) önce kendilerine kitap verdiklerimiz, buna inanırlar.." ayetin-deki; bu grup hakkında değişik rivayetler vardır. Bir söylentiye göre bunlar, Necran hı-ristiyanlarından bir grubtur. Bir söylentiye göre; Habeş hıristiyanlarından bir grubtur. Bazılarına göre, Şam hıristiyanlarından bir gru, bazılarına göre ise bunlar karma bir gruptur. Yine rivayetlere göre bu ayetler, Medine'de inmiştir ve Medine'ye ait sahneleri içermektedir. Bir kısım inanan yahudi isimleri saymaktadır. Onlar ayetlerin içerdiği şeyi söylemektedirler[50[50]].Biz, ayetlerin Medine'de indiği ve Medine görüntüsü taşıdığı

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/299-301.
[47[47]] Ye'dr'eû'ne Kötülüğe iyilikle karşılık verirler.

[48[48]] el-Lağve Batıl söz.

[49[49]] el-Cahiliytı Burada "beyinsizler veya yoldan çıkmışlar" anlamındadır.

[50[50]] Bkz. Taberi, Tabersi,

Zemahşeri, Hazin, İbn Kesir Tefsirleri.

hususunda şüphe taşıyoruz. Ayetlerin, mü'minlere cahiller tarafından yapılan ezayı içermesi, Mekke'de inmiş olmasına bir delil olabilir. Mekke'de indiği hususunda ihtilaf olmayan birçok ayet, buna benzer konumlan zikretmektedir. Örneğin:"Sizinle aramızı ayırt eden Allah'tan başka bir hakem mi ararım? Kendilerine kitap verdiğimiz o Yahudi ve Hristiyan alimleri de şüphesiz bilirler ki, bu Kur'an, Rabbinden gerçek olarak indirilmiştir. Öyle ise, sakın şüphe edenlerden olma..." (En'am; 114)"(Ey Rasulüm) de ki: İ.ster ona inanın, ister İnanmayın (farketmez). Çünkü Kur'an'- dan önce kendilerine Tevrat'la ahir zaman peygamberinin vasfına dair ilim verilenlere karşı, Kur'an okunduğu zaman yüzleri üstü secdeye kapanıyorlar.Ve şöyle diyorlar: "Rabbimiz'i tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimiz'in vadi yerine getirilmiş bulunuyor."

Hem ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanıyorlar hem de bu Kur'an'ı işitmek, onların kalp yumuşaklığını artırıyor." (İsra, 107-109).Medeni ayetlerin tefsiri bağlamında müfessirlerin zikrettiği isimler yahudi alimlerden müslüman olanlar olup bu ayetlerde övülmektedir. Nisa sûresinin 162. ayeti buna bir örnektir:

"Fakat içlerinden ilimde ileri gitmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene inanırlar. O namazı kılanlar, zekatı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar... İşte onlara büyük bir mükafat vereceğiz."

Biz kabul ediyor ve hatta inanıyoruz ki, ayetler konu ve siyak olarak önceki ayetlerle bağlantılıdırlar ve bu ayetler, kibirlenen inatlaşan, nevasına uyan, Musa'ya inenin Peygamber'e de inmesini isteyerek ona meydan okuyan Mekke'deki Arap kafirlere fiili bir cevap olması için inmiştir. Ne zaman ki o kafirlere; siz Musa'ya gelen ilkeleri kabul etmemiştiniz denildiği zaman, onlar başlarını çevirip; "biz onları ve Hz. Muhammed (s)'e gelen ilkeleri inkâr ediyoruz" derler. Ayetler, Kureyş kafirlerinin inat ve böbürlenmeleri sebebiyle söylediklerine cevap içermektedir.

Ama kendilerine ilim ve kitap verilenler Peygamber'in risaletinin doğruluğuna ve Kur'an'ın Allah kaynaklı olduğuna şahitlik ediyorlar ve her ikisine de inandıklarım ilan ediyorlar. Belki de ayetler, az Önce söylediğimiz gibi, geçmiş bölümlerde verilen rivayetlerin aktardığı üzre, Kureyş kafirlerinin kendilerine sorduğu, onların da o kafirlere cevap verdiği yahudilerin şehadetini tescil etmektedir. Çünkü yahudiler Medine'yle sınırlı olmayıp, onlardan bir kısmı da Mekke'de oturmaktaydı.Az önce aktardığımız Ahkaf sûresi 10. ayeti bunun del ili erindendir[51[51]]. Bu grubun, yahudi olmasa bile, Furkan sûresinin tefsiri bağlamında işaret ettiğimiz bir kısım ayetlere ve rivayetlere göre Mekke'de oturan Hristiyanlardan olma ihtimali vardır. Zaten ayetlerin içeriği de bu grubun Mekke'nin ortalarında ve sol taraflarında oturan bir grup olduğuna işaret etmekledir. Bu grubun Habeşli, Şamlı, yahut Yemenli bir

---

[51[51]] Ayetlerin meydan okumak amacıyla Mekke kafirlerine yönelik olması Medeni olduğuna dair zikredilen rivayetlere gölge düşürmektedir.

grup olduğunu belirtilen bir kısım rivayetler bu görüşle çelişebilir[52[52]]. Ama bu, Peygamber (s)'in risalet haberini araştırmak için bu bölgelerden Mekke'ye gelen Hristiyanlardan bir grup olduğu görüşüne engel teşkil etmez.

Ayetler, haddi zatında, Kur'an'ı Peygamber (s)'den direkt işiten ehli kitabı ve.nebevi davetin onlardaki etkilerini içermektedir. Ehli kitaptan bazıları. Peygamber (s) ile tartışıp onun emrine karşı geldikten sonra Onun gerçek peygamberliğine tanık olunca ve Kur'ani direktiflerin yanlarında bulunan kitapların özüyle uyum içinde olduğunu işitince teslim olmaktan ve iman etmekten başka çareleri kalmadı. Yine ayetler, ehli kitabın benlik, neva ve heveslerden soyutlanarak başkalarının etkisinden kurtulduklarına ve Muhammedi risalctin gerçekliğini, Kur'an'in doğruluğunu. İslam'ın saf ve berraklığını, temiz gönüllere şifa verdiğini, dünyevi, ııhrevi, psikolojik, doktrinel ve dini bütün sorunları çözdüğünü ve Kur'an'ıri her zaman ve mekanda bütün insanlara rahmet ve hidayet kaynağı olduğunu ikrar etmekten başka çareleri kalmayan temiz niyetli, geniş ufuklu olduklarına dair ebedi şehadet içermekledir. [53[53]]

56. (Ey Muhammed), sen, sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah, dilediğini doğru yola iletir. O yola gelecek olanları daha iyi bilir

.Müfessirlerin aktardığına göre[54[54]] bu ayet, Ebu Talib hakkında inmiştir. Rasuhjllah (s) O'nun hidayete ermesini çok istiyordu. Ancak kendisi, Kureyşli müşriklerin, atalarının dininden çıktığı suçlamasından çekiniyordu. [55[55]]

"(Ey Muhammed) Sen Sevdiğini Doğru Yola İletemezsin. Fakat Allah Dilediğini Doğru Yola İletir"

Bu konudaki rivayetin kesin olarak ispatı veya nefyi mümkün değildir. Ancak kanaatimize göre ayet siyak ve sibaktan kopuk değildir. Ayetin hakkında indiği rivayet edilen Ebu Talib'in ölümü. Mekke döneminin sonlarına doğrudur. Tertibindeki tahmin üzere bu sûre bu dönemin ilk yarısının sonlarında inmiştir. Bur bizi, ayetin önceki ayetlerin peşinden. Peygamber'i teselli etmek ve Arapların tavırlarından kaynaklanan hüznünü dindirmek için

[52[52]] Muhammed Hüseyin Heykel, "Hz.Muhammed'in Hayatı".

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/302-304.
[54[54]] Bkz. Taberi Tefsiri.

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/304.

geldiği tercihine götürmektedir.

Bununla birlikle Ebu Talib, başlan beri Peygamber (s)'i korumasına rağmen, kendi dinine sarılması pek de uzak bir ihlimal değildir. Bu yüzden ayet Peygamber'i yatıştırmak için inmiştir. Yine burada birçok liderin veya şahsın Peygamber (s)'i sevmeleri yahut ona aşırı işkence etmemeleri. Peygamber'in ise onların doğru yolu kabul etmelerini arzulaması, çağrısına kulak vermemelerine üzülmesi, pek de uzak bir ihtimal değildir. Bu ayciin peşinden gelen ayet, buna delildir.

Durum ne olursa olsun bilindiği üzere, ayetle öncesi ve sonrası arasında bir bağlantı bulunmaktadır.

"O doğru yolu bulanları daha iyi bilir" ifadesi, yanlış anlaşılan "şüphesiz sen sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah dilediğini hidayete erdirir." ayetini tefsir etmektedir. Bu cümle Peygamber (s)'i teselli etmektedir. Allah hidayeti arzulayanları daha iyi bilir, onları arzuladıklarına muvafık kılar, gönüllerini ona açar. Bu yüzden Peygamber (s)'in üzülmemesi, inanmayan kimsenin inançsızlığına aldırmaması gerekmektedir. Bu anlam. Kur'an'm diğer konulardaki benzer anlamları ve ilkeleriyle örtü sinektedir. Burada mü'mİnin İmanıyla kafirin küfrünün Allah'ın dilemesi ve ezeli iradesiyle olup olmadığı keiami tartışmasına girmeye gerek yoktur. Ayet bu amaçla gelmemiştir. Kaldı ki Kur'an'da bir çok açık ayet, mü'minin imanının ve kafirin küfrünün sahibine ait olduğunu ve kendi seçimleriyle kazandıklarını, bu yüzden azabı ve nimeti hakettiklcrini belirtmekledir. Örneğin Kehf süresindeki 29-31. ayetler bunun en bariz örneklerindendir:

"De ki: O hak (Kur'an) Rabbinizdendir. Arlık dileyen iman etsin, dileyen kafir olsun. Gerçeklen biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki. duvarı kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. Eğer onlar (susuzluktan) feryad edip. imdat dilerlerse kalın bir sıvıya benzeyen, yüzleri kavuran bir su ile imdatlarına varılacaktır. O ne fena içecektir. O (aleş) ne kötü bir mekandır. Gerçekten (Allah'a) iman edip de güzel amellerde bulunanlar ise, şüphe yok ki biz (böyle) iyi amel edenin-mükafatını zayi etmeyiz. Onlar, işte onlara allından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır, onlar orada tahtlar üzerinde kurularak, altın bileziklerle süsleneceklcrdir. İnce ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyeceklerdir ve o (taht ve bahçeler) ne güzel sevap ve güzel mekandır."

İlk ayet. daha önce ilgili yerlerde zikrettiğimiz üzere Allah'ın, seçim ve temyize gücü yelmesinden kaynaklanan iradesi ve hikmeti neticesinde insanın Allah'ın dilemesiyle yahut kendi ameliyle kazandığını belirten bu ve benzeri ayetlerin yorumu mahiyetindedir. Çünkü bu yorum, Kur'aıvın ayelleriyle, ayetlerin ruhuyla, müjdelemek ve uyarmak için elçiler gönderiliş hikmeliyle tam bir uyum içindedir[56][56]

.

---

[56][56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/304-305.

57- Dediler ki: "Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan alılırız'[57[57]] Biz onlara kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz'[58[58]] bir yeri (Mekke'yi) mekan vermedik mi? Fakat çokları bilmiyorlar.

Bu ayette, Peygamber (s) ile kafirler arasında münakaşa şekillerinden ve davet me-todlarından bir diğeri aktarılmaktadır. Birinci şıkta; kafirlerin; Peygamber (s)'e karşı söyledikleri; şayet kendileri davet edildikleri doğru yola uyarlarsa düşmanların hedef taşı olacakları ve yağmacıların saldırısına maruz kalacakları anlatılırken ikinci şıkta; Allah'ın, kendi katından her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, düşmanlardan emin kılınan haremi kendilerine verdiği, soru sorularak anlatılmaktadır. Ayet; onların çoğunluğunun Allah'ın hikmetini bilmediğini, tedbirlerini takdir edemediklerini belirterek noktalanmaktadır.

"Dediler ki: Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan atılırız". Müfes-sirlerin aktardığına göre ayet, Haris b. Osman b. Nevfel hakkında nazil olmuştur. Haris, Peygamber (s)'e: Biz senin söylediğinin gerçek olduğunu kesin biliyoruz. Fakat sana tabi olursak Araplar'ın bizi yurdumuz Mekke'den çıkarmalarından korkuyoruz. Bizden daha fazla başı dertte olan kimse bilmiyoruz." demesi üzerine bu ayet nazil olmuştur[59[59]].

Bu olay genel olarak ayetin içeriğine uygunluk arzetmektedir. Ancak bu ayetin, önceki ayetlere atfedilmiş olması, direkt bu söz sebebiyle inmediğine ve siyaktan kopuk olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda ayette bulunan çoğul kipi, bu sözün, bir şahıs tarafından söylenmeyip, en az bir grup kafir tarafından söylendiğine delil teşkil etmektedir. Bu yüzden ayette kafirlerin durumları, sözleri zikredilmekte, onlar eleştirilmekte, onlara cevap verilmektedir.

Mekke'nin ileri gelenlerinin, Muhammed'in (s) getirdiği yeni dinin haram aylara, Mekke'nin güvenliğine, putlarını astıkları Kabe'nin kutsiyetine ve hac geleneklerine karşı hükmedeceğine, o zaman Mekke halkının, dini önderlerin heybetinin ortadan kalkacağına, ticaret yapamayacaklarına, rızık temin edemeyeceklerine inandıkları bilinmektedir. Kim bilir Mekke'nin ileri gelenleri belki de Arapların kendilerine düşman olacaklarından, kendilerini terkedeceklerinden korktukları için bu yeni dine karşı böyle dav ranmaktadırlar.

Mekke'nin gelenekleri, hacc, Kabe ve O bölgenin güvenliği, haram aylar, Mekke'nin seçkinliği ve çıkarları gibi konuların Mekke'nin İleri gelenlerin kafalarını meşgul ettiği ve bu yüzden nebevi davete karşı çıktıkları söylenebilir.

57[57] Âkâ£İ Nute hattaf min ardına Düşmanların hedef taşı oluruz, yağmacıların saldırısına uğrarız.

58[58] tiaramen Aminen Harem; düşmandan koruyan mekan. Cümle, İslam öncesi içinde kan dökme ve zulmün yasaklandığı güvenli ve dokunulmaz olan Mekke bölgesine işaret ediyor. Müslümanların hac yaptığı ve kutsadığı Kabe'nin varlık sebebi işte budur.

59[59] Bkz. Taberi, tbn Kesir, Tabersi. Hazin Tefsirleri.

Ayet, haremin güvenliğinin devam ettiğini, içinde şirk ve putçuluk şaibelerinin bulunduğu bu tür geleneklerden soyutlandıktan sonra Kur'an'ın belirttiği bol nimet ve rızık sebeplerinin kolaylaştırıldığını, genelde Arapların bu bölgede bir bütün oluşturduğunu, çünkü çevre ve bölge olarak farklılık arzetseler de Muhammedi davet sebebiyle birbirleriyle kaynaştıklarını vurgulamaktadır.

Ayetin üslubu, Peygamber(s)'e gelen gerçek ve hidayete karşı kibirlenmeyen, bununla birlikte genel ve özel çıkarlarına ilişkin akıllıca bir mazeret ileri süren mutedil liderlerden kaynaklanan aktarıma işaret etmektedir. Buradan hareketle Mekke kafirlerinin yahut liderlerinin iki gruba ayrıldığı söylenebilir. Birinci grub inatçı, kibirli, kendini beğenmiş, entrikacı ve işkencecidir. İkinci grup; Peygamber(s)'e gelenin gerçek olduğunu kabul eden ama kendinden yahut çıkarlarından veya itibarlarının azalmasından korktukları için bir türlü cesaretlenemeyen orta yollulardır. Kureyş'in seçkin ailelerinden müslüman olan Örneğin; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Sad, Said, Talha, Zübeyr, Abdurrahman, Cafer, Ebu Ubeydc, Ebu Seleme, Amr b. As ve kardeşi Haüd Amr b. E-bu Vakkas, Firas b. Nadr, Mus'ab, Ömer b. Maz'un, Yaş b. Ebu Rebia, Hişan b. As, E-bu Huzeyfe Utbe b. Rebia, Remle bindi Ebi Süfyan, Fatıma binti Hattab, Fatıma el-Mahzumiyye, Ümmü Seleme, Sühle binti Ebi Süheyl b. Amr, Ri'ta binti Haris ve diğerleri (Allah hepsinden razı olsun) birinci grubtan ayrılarak hidayet ve nuru görmüş, babalarının, amcalarının, dayılarının yolundan ayrılarak ona tabi olmuşlar, sahib oldukları bütün mal, servet ve makamı ellerinin tersiyle çevirerek, nefislerini zayıf bırakılanlara reva görülen işkence, kıtlık ve açlığa itmişler, böylece Allah'ın övgüsünü ve rızasını kazanmışlardır. Bunlar hakkında Tevbe sûresi 100. ayette şöyle buyrulmaktadır;

"Muhacirlerden ve Ensar'dan (İslam'a girmekte) ilk öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar.. Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. (Allah) onlara, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır, işte büyük kurtuluş budur."

Belki bunların çocukları da Allah'ın vahyiyle Peygamber (s)'in taşıdığı yeni davet sancağını Ömürlerinin sonlarına dek taşımışlardır. Çünkü bunlar Kureyş'in ileri gelenleri ve liderleri gibi çevrelerinde etkin olan sosyal ve dini geleneklerin etkisinde kalmamışlardır. [60[60]]

58- Biz refah içinde şımarmış[61[61]] nice şehri'[62[62]] helak ettik.

İşte meskenleri, onlardan sonra pek az oturulmuştur. Onlara hep biz vâris olduk (hepsi bize kaldı).

60[60] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/306-307.
61[61] Batıreî Nimeti inkar eden, kibirlenen, gururlanan...

62[62] Karyetin Köy. aynı zamanda şehir anlamına gelmektedir.

59- Rabb'İn, şehirlerin Anası (olan Mekke'ye de)na da[63[63]] onlara ayetlerimizi okuyan bir elçi göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir. Ve biz, halkı zâlim olmadan ülkeieri helâkedici değiliz.

60- Size verilen her şey, dünya hayatının geçimi'[64[64]] ve süsüdür. Allah'ın yanında olan İse daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Aklınızı kullanmıyor musunuz?

61- Kendisine eüzel bir söz verdiğimiz ve muhakkak o (söz verile)ne kavuşacak olan kimse; sırf kendisine dünya hayatının geçici zevkini yaşattığımız ve sonra kıyamet günü (yakalanıp) getirileceklerden'[65[65]] olan insan gibi midir?

Görüldüğü kadarıyla ayetler siyakla bağlantılıdır. Önceki ayetlerin peşinden gelmiştir. Burada güçlü bir uyan ve kınama bulunmaktadır. Nimet içinde bulunan, yaşam seviyeleri yüksek olan, bu yüzden gururlanan, kibirlenen ve inkara dalan nice şehirleri Allah helak etmiştir. Onlardan bir çoklarının meskenleri kendilerinden sonra harab olarak bir süre kalmıştır. Şehirlerin anasında, kendilerini uyaran, hak ve hidayet yolu kendilerine açıklayan bir elçi göndermeden Allah ülkeleri helak etmez. Oradaki halk, inkar ve taşkınlık üzerinde ısrar edince Allah onları helak eder. Muhatab -yani söz konusu olan kafirler ve onların önderleri- için yaşam ve güvenlik sebeblerinin kolaylaştırılması ancak dünyalık geçim ve süsten ibarettir.Öte yandan, Allah'ın yoluna uymak isteyenler, Allah katında bulunanların kendileri için daha hayırlı olduğunu düşünür ve kavrarlar. Allah'ın ileride kavuşacaklarını vadet-tiği güze! vaadler ve bunları hak edecek olan kimseler, dünya hayatının geçici zevk:yle yetinen sonra da kıyamet günü haşrolup korkunç olan gidişatlarına doğru sürüklenenlere denk tutulmazlar.

"Biz refah içinde şımarmış nice şehirleri helak ettik...'1 ayetiyle onun ardından gelen ve içinde telkin ve hüküm bulunan ayetlerin üslubu, İçinde güçlü ve oturaklı hükümler barındıran tartışmacı bir üslup olup bu üslup, netameli konularda yanlış içtihatta bulunan izan ve akıl sahihlerine yöneliktir. Bu üslub önceki ayetin ilk yarısında kafirlerden sözeden üslupla uyum içindedir. Bizim kanaatimize göre bu, liderlerden orta yolu tutan bir grubtan sadır olmuştur. Bunun İçin biz bu ayetin peşinden gelen ayetlerin onlara yönelik olduğu kanısındayız. Bununla birlikte sözün genel oluşu, bunun bütün kafirlere ve liderlere yönelik olduğunu ifade etmektedir.

Birinci ve ikinci ayetlerde telkin içerikli olan açık toplumsal Kur'ani hikmetler bulunmaktadır.

[63[63]] Ümmiha Şehirlerin anası, şehirlerin başkenti ve merkezi. Ayette peygamberin köylerin anasına gönderilişinin zikredilmesi, oraların merkeziyle bağlantılı olduğu içindir. Çünkü bu merkez onların lideri ve imamıdır.

[64[64]] Metau'l-hayati dünya Dünya hayatının geçimi...

[65[65]] Mine'l-Muhdariyn Cehenneme ve cezaya diriltilecekler-den, toplanacaklardan...

Milletler; ancak şımarmaları, böbürlenmeleri, haktan gafil olmaları, düşünmeksizin dünyevi şehvetlere dalmaları sebebiyle helak olurlar; düşünmeleri, olayı kavramaları, orta yolu bulmaları, hak yola girmeleri, sonlarını düşünmeleri, dünya hayatına ve şehvetine dalmamaları sebebiyle kurtulurlar.

Bu ayetlerde anlatılanla, Araf sûresi 31-33. ayetlerde anlatılan dünya nimetleri, zi-net, güzellik ve rızıklarının helal kılınması, haram kabul edilişinin hoş görülmemesi arasında herhangi bir çelişkiye mahal yoktur. Elbette tüm bunlar belli bir amaç, denge ve açık gizli bütün kötülüklerden uzaklaşmakla kayıtlıdır.

Görüldüğü kadarıyla elçilerin şehirlerin anasına tahsis edilmesi sosyolojik bir hikmet içermektedir. Şehirlerin anası diğerleri için imam ve liderdir. Çünkü imam bir şeyle yetindiği veya yolda yürüdüğü zaman insanlar ona tabi olur. Burada, ülkelerin yaşamında büyük rol oynayan; hayır, şer, salih, fasit olma yönüyle bir direktif bulunmaktadır. Bu da İslâm çağrısında bizatihi yaygın olan bir direktiftir.

Çağrı Hicaz'da dar alanlı ve işkenceye maruz kalarak başlamış çünkü, şehirlerin anası olan mekke halkı ona kulak vermemiştir. Kendisinde büyüklük taslayan liderlerin çoğu yenik düşüp, Allah peygamberine mekkenin fethini nasib ederek halkını İslâm'a boyun eğdirince engel ortadan kalktı. İnsanlar grup grup Allah'ın dinine girdiler. Aydınlık Medine her ne kadar çağrıya kulak verse ve kuvvet, orada odaklansa da Mekke'nin maddi ve manevi nüfuzunun dışında idi. Çünkü Mekke Arapların genelinin gözünde lider ve imam idi. Güç ve inatla davete direten hareket, orada varlığını sürdürmeye devam etti.

Bir kısım müfessirlerin rivayetine göre[66[66]] son ayet, Peygamber (s) İle Ebu Cehil, yahut AH ile Hamza yahut Ebi Cehil, veya Ammar ile Vclid b. Mugire hakkında inmiştir. Ayet, öncesine atfedilmiş ve onların takib etmiştir. Buradaki söz her iki grup için de geneldir. Bu, nüzulü hakkında sebep gibi gözüken rivayette duraklamayı zorunlu kılmaktadır. [67[67]]

62- O gün (Rab'leri), onlara seslenerek; "Benim ortaklarım (olduklarını) sandığınız şeyler nerede?" der.

63- (Azâb) söz(ü) üzerlerine hak olanlar'[68[68]]: "Rabbimiz, az-dırdıklarımız şunlar: Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. (Biz azdık onlar da bize uydular. Onların yaptıklarından) uzak olduğumuzu (bu hususta bizim suçumuz olmadığını) sana arz ederiz. Zaten onlar bize tapmıyorlardı kendi arzularına tapıyorlardı)" dediler."

[66[66]] Ayetin açıklaması için Tabresi'nin Cem'ul Beyan tefsirine bakınız.

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/309-310.

[68[68]] Kale.'iletine hakka aleyhimü'l-kavlü Müfes-sirlere göre söz üzerine hak anlarlar; Şeytanlar, küfrün elebaşlan ve önderleri yahut insan ve cin şeytanlarıdır.

64- {Allah tarafından) onlara: "(Bana) koştuğunuz ortakları çağırın[69[69]]" dendi, onları çağırdılar. Fakat (çağırılanlar), kendilerine cevap vermediler ve (bunlar), karşılarında azabı gördüler (sanki çağırdıkları şey, azabın kendisi oldu). Ne olurdu (sanki dünyada) yola gelselerdi!

65- O gün (Rab'leri) onlara seslenerek: "Elçilere ne cevap verdiniz?"der.

66- O gün haberler, onlara kor olmuştur[70[70]] (yani sözler sanki kör olmuştur, hiçbir söz gelip onların ağızlarını bulmaz. Cevap verecek bir îek kelime bulamazlar) onlar, birbirlerine de soramazlar'[71[71]]'.

67- Ama kim tevbe eder ve iyi İş yaparsa o, kurtuluşa erenlerden olabilir.

Ayetlerin aynı şekilde siyakı devam etmekte ve Öncekilerin peşinden gelmektedir. Önceki ayetler kıyamet gününü zikrederek son buldu. Bu ayetler ise oradaki kafirlerin durumunu aktarmaktadır. O gün Allah, onlara seslenecek; benim ortaklarım sandığınız şeyler nerede diye soracak; yardım dilemek için kendilerine dua edilenler dualarına karşılık veremeyecek, varış yerlerinin azab olduğunu görecekler. O zaman hayıflanıp "keşke biz Önceden doğru yolu bulmuş olsaydık" diyecekler. Allah onlara ikinci kez seslenecek, onların peygamberlerine karşı konumlarını soracak. O zaman onlar şaşırıp kalacaklar, durum aleyhlerine dönecek. Ne söylediklerini bilemeyecekler. Hiçkimse bir başkasına yardım edemeyecek, o gün onlardan her biri şikayet edip duracak. Son ayet, diğer ayetlerin içerdiği manzarayı tamamlamakladır. Allah'a tevbe eden, inanan, salih amel işleyenler bu zor durumdan kurtulabilir.

Görüldüğü kadarıyla ayetler, kıyamet gününde gidecekleri korkunç yeri anlatarak kafirlerin gönlünde korku oluşturmak, onları vakit geçmeden Allah'a tevbeye sevket-mek amacını gütmektedir.

Bazı müfessirlere göre[72[72]] "Söz üzerlerine hak olanlar" cümlesinden kastedilen insanlara vesvese veren, ibadet ve duada Allah'a ortak koşuncaya dek onların peşinde koşan şeytanlardır.

Bazılarına göre ise bu cümleden kasdedilen halki küfre teşvik eden küfrün ve sapıklığın clebaşlarıdir. Cümle iki yorumdan birine hamledilir. Biz ise. Bakara sûresi; "İşte o zaman kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve (o anda her iki

---

[69[69]] Udu sürekacküm Sizi kurtarmaları ve yardım etmeleri için onlara dua edin.

[70[70]] Feamiyet aleyhinin lenbau İşler onlara karışmış ve dediklerini bilemez olmuşlardır.

[71[71]] Layetesaelûn Birbirlerine sormaya güç yetiremezler. Ya-hul birbirleriyle yardımlaşamaz; birbirlerine destek çıkamazlar.

[72[72]] Bkz. Ibn Kesir Tefsiri.

taraf da) azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır." (Bakara: 166) ayetine istinaden ikinci görüşü tercih ediyoruz. Ayrıca Saffat süresindeki şu ayetler de bizim görüşümüzü desteklemektedir;"(O gün) onlardan bir kısmı, diğerlerine yönelir, birbirlerini sorumlu tutmaya çalışırlar. (Uyanlar, uydukları adamlara): 'Siz bize sağdan gelirdiniz (süreli haktan görünürdünüz)' derler. (Ötekiler de): Bilakis, derler, siz inanan kimseler değildiniz. Bizim sizi zorlayacak bir gücümüz yok. Fakat siz kendiniz azgın bir toplum idiniz. Onun İçin Rabbimi-zin hükmü bize hak oldu. Biz (hak ettiğimiz cezayı) mutlaka tadacağız. Biz sizi azdırdık. Çünkü kendimiz de azmıştık. Şüphesiz o gün onlar azapta ortaktırlar." (Saffat; 27-33). [73[73]]

68- Rabbîn, dilediğnİ yaratır ve seçer. Seçim'[74[74]]' onlara ait değildir. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir.

69- Rabbİn, onların göğüslerinin neyi gizleyip neyi açığa vurduğunu bilir.

70- O, kendisinden başka tanrı olmayan Allah'tır. İlkte de, sonda da (dünyada da, ahirette de) hamd O'na mahsustur. Hüküm de O'nundur ve O'na döndürüleceksiniz.

Ayetlerde periyodik iltifatlar kabilinden Peygamber (s)'e yöneltilen Rabbani direktifler bulunmaktadır. "Lehurn=Onlara" zamiri, önceden söz konusu olan kafirlere dönmektedir. Her iki hal öncekilere alfolunmuştur ve genel akış devam etmektedir. Allah dilediğini yaratır ve seçer. Kafirler için seçme ve arzuladıklarını isteme yoktur. Allah, kafirlerin göğüslerinin neyi gizleyip neyi açığa vurduğunu bilir. Kendisinden başka İlah bulunmayan Allah, her zaman Övülmeye layıktır, Her şeyde hüküm O'nundur. Bütün insanlar O'na dönecektir.

"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Seçim onlara ait değildir" cümlesi, bazı müfessirlere göre[75[75]] yaratma ve seçimin, mutlak olarak Allah'a ait olduğunu, başkalarına ait olmadığını belirtmek için inmiştir.

Bazı müfessirlere göre[76[76]]' ise bu ayet, Allah'ın kullarından en Salih olanı ve risaletine en uygun olanı seçtiğini, kafirler için hojğhud oldukları bir şeyi veya şahsı seçme hakkının olmadığını belirtmek için inmiştir. Çünkü onların istediği ve arzuladığı şeyi ancak Allah yapar. Ayette Muhammcd (s)'in seçilmesine itiraz eden ve bu seçime liderlerden birinin layık olduğunu, Kur'an'in ona inmesi gerektiğini söyleyen kafirlere bir cevap bulunmaktadır.

[73[73]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/311-312.

[74[74]] El-hiyeraiü İhtiyar, seçim anlamındadır. Eşya ve şahıslardan seçilen anlamına da gelir.

[75[75]] Bkz. ibn-i Kesir Tefsiri

[76[76]] Bkz. Taberi ve Keşşaf Tefsirleri.

Zuhruf sûresi 31. ayet onların buna benzer bir durumunu aktarmaktadır: "Ve dediler ki: Bu Kur'an iki şehirden bir büyük adama indirilse olmaz mıydı?" Birinci ve ikinci ayetteki zamirler önceki ayetlerde söz konusu olan kafirlere dönmektedir.

Bu da gösteriyor ki, birinci ayetin yorumu hususundaki ilk görüş isabetsizdir. Çünkü o görüşe göre müslüman, kafir, bütün insanları kapsamaktadır. İkinci görüş ise tercihe şayan bir görüştür. Ancak ikinci görüşte değilen bu noktaya cevap olarak gelen ayet ininceye dek ayetlerde kafirlerin Muhammed (s)'in seçilmesine itirazları aktarılmamıştır. Her halükârda kanaatimize göre ayet, kafirlerin ayetlerin iniş koşullarına itirazlarına cevap olarak inmiştir. Zuhruf süresindeki ayet onların bu itirazlarını aktarmaktadır. Zuhruf sûresinde aktarılmazdan Önce buna benzer itirazlar, çeşitli uslublarla kafirlerden tekrarlanmış olabilir.

Ayetler Peygamber (s)'i takviye ve teskin etmektedir. Kafirlerin yaptığı herşey kendi aleyhlerinedir. Bütün insanlar Allah'a dönecektir. Hüküm ve kaza yalnızca O'nundur.

Burada mutlak seçimin Allah'a ait olup başkalarına ait olmadığını belirten birinci ayetle, seçim ve dilemenin insana ait olduğunu belirten çeşitli ayetler arasında bir çelişki varmış gibi gözükebilir. Oysa seçimin insana ait olduğunu belirten ayetler, insanın kazandığı sevap ve cezanın seçiminin kendisine ait olduğunu belirtmektedir. Kelam alimleri arasında buna benzer meselelerde tartışma ortaya çıkmıştır.

Ayetin genel anlamından esinlendiğimiz kadarıyla bu ayet, genel bir açıklama yapmak için değil, Allah'ın Peygamber (s)'i seçmesine itiraz eden kafirlere cevap vermek için inmiştir. Bu yüzden bu husustaki tartışma yersizdir, ayetler arasında bu bağlamda çelişki görmek doğru değildir. [77][77]

71- De ki: "Baksanıza, eğer Allah, üzerinize geceyi kıyamet gününe kadar sürekli kilsa'[78][78] Allah'tan başka size ışık getirecek tanrı kimdir? (Söyleyin), işitmiyor musunuz?

72- De kî: "Baksanıza, eğer Allah üzerinize gündüzü, kıyamet gününe kadar sürekli kıisa, Allah'tan başka, size dinleneceğiniz geceyi getircek tanrı kimdir? Görmüyor musunuz.

73- (Allah), rahmetinden dolayı sizin için geceyi ve gündüzü var etti ki geceleyin dinlemesiniz ve (gündüzün) Allah'ın lütfunu arayasmız ve (Allah'ın nimetine) şükredesiniz.

Ayetlerde, Peygamber (s)'in. insanlara Allah'tan başka hiçbir ilahın, şayet Allah onlara geceyi sürekli kılsa ışık getirmeye gücünün yetmeyeceğini, gündüzü sürekli kılsa içinde dinlendikleri

---

[77][77] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/313-314.
[78][78] Sermeden Sürekli ve ebedi.

ıieceyi getirmeye kadir olamayacağını soru sorarak bildirilmesi em-

rcdilmektedir. Ayrıca bu ayetlerde, insanların dinlendiği gece ile Allah'ın lutfuyla yeryüzünde rızık aradığı gündüzün peş peşe gelmesinin Allah'ın insanlara bir rahmeti olduğu, bu yüzden Övülmeye ve şükre layık olduğunu belirten rabbani bir açıklama bulunmaktadır.

Ayetler susturmak, azarlamak ve hatırlatmak için kafirlere yöneltilen soruya işaret etmektedir. Ayetlcrdeki irtibat genel akıştan kopuk değildir. Görüldüğü kadarıyla ayetler, geçmiş ayetlerin vurguladığı Üzere, farklı bir sitille, Allah'ın kudretini, hüküm ve tasarrufunun mutlak oluşunu belirtmek için gelmiştir. [79[79]]

74- O gün onlara seslenerek, "Ortaklarım sandığınız şeyler nerede?" der.

75- Her ümmetten bir şahit çıkardık[80[80]]' "Delilinizi getirin!" dedik. Biidİler ki hak, Allah'ındır. Ve uydurdukları şeyler, kendilerinden kaybolup gitti[81[81]].

Birinci ayet, 62. ayetin bir tekrarıdır. Bu ayetten kasdolunan, ayetlerin durumlarını ve sözlerini aktardığı kafirlerdir. Ayetin buradaki tekrarı siyakın birbirleriyle bağlantılı olduğunu gösterir.Ayetin buradaki üslubu 62. ayette olduğu gibi meydan okuma ve kınama üslubudur. İkinci ayete gelince orada, kafirler uyarılıp korkutulduğu gibi Ahiret manzaralarından da bir pasaj sunulmakladır. Kafirler, kendileri için şefaatçi ve yardımcı sandıkları yahut kendilerine yardım etmeleri için yalvarıp yakardık!an ilahlarını çağırmak isteyecek ama nafile. O gün bu ilahlar, onların çağrı ve yakarışlarına karşılık vermekten acizdirler. Allah her ümmetten bir şahit getirir sonra müşriklere; "doğru kimseler iseniz haydi delillerinizi getirin" denilir. Böylece onlara delil sunulur. Onlar Allah'ın hak olduğunu kabul ederler. Allah'a iftira etlikleri o ilahları o gün kendilerinden uzaklaşır, gider.

îkinci ayetteki şahit kelimesinden, müfessirlerin irtifak ettiği üzere her ümmetin peygamberi ve elçisi kasdolunmakladır. Ayel. delil sunma ve karalamaya ek olarak hukuksal bir durumu benzetmeyle tasvir etmektedir. Bu durum, Mekki ve Medeni bir çok ayetlerde tekrar edilmektedir. Nisa Sûresi 41. ayet ile Zümer Sûresi 69. ayet, bunun örnekleridir;

"Yer, Rabbinin nuru ile parladı, kitap (ortaya) kondu. Peygamberler ve şahitler getirildi ve aralarında adaletle hükmedildi. Onlara asla zulmedilmez.1'

[79[79]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/314-315.

[80[80]] Neza'na Burada çıkardık, çekip aldık anlamındadır.

[81[81]] Dalle Burada kendilerinden kayboldu anlamındadır.

"Her ümmetten bir şahit, seni de bunlara şahit getirdiğimiz zaman (halleri) nice olur?"Bilindiği üzere her iki ayetin asıl hedefi kafir ve müşriklerin gönüllerinde korku uyandırmak ve onları pişman olmaya sevketmektir. [82[82]]

76- Karun, Musa'nın kavminden idi. Onlara karşı azgınlık etti[83[83]]. Biz kendisine öyle hazineler vermiştik ki onun (hazinelerinin) anahtarlarını (taşımak), güçlü bir topluluğa ağır geliyordu'[84[84]]' Kavmi ona demişti ki: "Şımarma, Allah, (gururlanıp) şımaranları sevmez."

77- "Allah'ın sana verdiği (bu servet) içinde ahİret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma, Allah sana nasıl iyilik ettiyse, sen de öyle İyilik et, yeryüzünde bozgunculuk (etmeyi) isteme, çünkü Allah bozguncuları sevmez."

78- "Bu (servet) bende bulunan bir bilgi sayesinde bana verildi" dedi. O (mağrur), bilmedi mi ki Allah, kendisinden önceki nesiller arasında kendisinden daha güçlü ve ondan daha çok cemâati bulunan nice kimseleri helak etmiştir? (Allah, suçluların günahlarını bilir. Onların her yaptıkları, ânında tesbit edilmiştir. (Onun için) suçlulara günahlarından sorulmaz (buna ihtiyaç kalmaz).

79- (Karun) süsü, (debdebesi) içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: "Keşke Karun'a verilenin bir benzeri de bize verilseydi, hakikaten o, büyük nasip sahibidir!"

80- Kendilerine bilgi verilmiş olanlar ise: "Yazık size, dediler, İnanan ve iyi iş yapan kimse için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Buna ancak sabredenler kavuşturulur."

81- Nihayet biz, onu da, evini de yere batırdık. Allah'a karşı ona yardım edecek bir topluluğu olmadı. Kendi ken-dİnİ (savunup) kurtaranlardan da değildi.

82- Dün onun yerinde olmayı isteyenler: "Vay, demek Allah kullarından dilediğine rızkı açar ve kısar. Allah bize lütfetmiş olmasaydı, bizi de yere batırırdı. Demek gerçekten kâfirler İflah olmaz!" demeğe başladılar.

83- İşte ahiret yurdu: Onun yeryüzünde böbürlenmek ve bozgunculuk etmek istemeyenlere veririz. (Güzel) sonuç, (günahlardan) sakınanlarındır.

84- Kim bir iyilik getirirse ona ondan daha güzeli vardır. Kim kötülük getirirse kötülükleri yapanlar, ancak

---

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/315-316.
[83[83]] Bega aleyhim Onlara zulmetti, onlara karşı kibirlendi yahut onlara tahakküm kurdu anlamına da gelebilir.

[84[84]] Letemıü bi'l-usbeti uli'l kuvveti Güçlü cemaat adeta onu taşıyaımyor ve yüklenemiyordu. Cümleden kastedilen hazine ve servetin çokluğudur.

Ayetler Karun kıssasını ve onun akibetini içermektedir. Ayetlerin ibareleri herhangi bir şeye ihtiyaç duymayacak kadar açıktır. Biz, bu bölümün geçmiş ayetlerin peşinden özel bir ilgiyle indiğini belirten herhangi bir rivayet bilmiyoruz. Gördüğümüz kadarıyla bu bölümle geçmiş ayetler özellikle de 57-61. ayetler arasında bir uyum bulunmaktadır.Bu ayetlerde, Mekke halkının rızık ve güvenlik faktörlerine önem verdikleri ve Peygamber (s)'in getirdiğine tabi olunca bunlar zikrolunmakta, birçok milletlerin yaşam seviyelerinin düzgün olması sebebiyle azıp şımardıklarına, gururlandıklarına ve helak olduklarına işaret olunmaktadır. Allah kalındakilerin dünya yaşamından ve süsünden daha hayırlı olduğu belirtilmektedir- Bu bölüm, diğer ayetlerin içeriği ve hedefiyle uyumlu olan ve içinde ibret ve derslerin bulunduğu kıssayı aktarmak için gelmiştir.

Bizim kanaatimize göre Kur'an'ın muhatab olduğu kimseler veya onların bir kısmı Karun kıssasını biliyorlardı. Ayetin açıklamalı üslubu ve diğer ayetlerle konu olarak uygunluk arzeden kıssanın akları hş hikmelİ bizim bu tercihimizi desteklemektedir. Haddi zatında kıssanın ayetleri de çeşitli ibretler ve öğütler içermektedir. Bu yönüyle bölüm siyakla bağlantılı olup, ondan uzak değildir. Ayetlerin içerdiği kıssanın asıl amacı, Ku-ra'an'ın diğer kıssaları gibi ibret ve öğüt vermeden ibarettir.

Son iki ayet. bilindiği üzere kıssanın peşinden gelmektedir. Ahiretteki kurtuluş ve mutlu son, yeryüzünde büyüklük taslamayan, orada bozgunculuk çıkarmak istemeyen,Allah'ın gazabından sakınan içindir. İyilik eden ve salih amel işleyenin iyiliği kendisi-nedir. Kötülük işleyen i.se ancak yaptığıyla cezalandırılır. Bu takib Kur'an kıssalarının amaçladığı hedefler ve takiblerle uyum İçindedir.

Karun'un adı ilk kez burada geçmekte ve açıkça Musa kavminden olduğu belirtilmekledir. Ayrıca iki kez de Haman ve Firavun'la birlikte zikredilmektedir. Müfessirler. Karun'un serveti, Musa (a)'ya karşı desisesi, küfrü, taşkınlığı, cinsiyeti, kimliği, keyfiyeti hakkında kimini sahabe ve tabiine dayandırarak, kimini de doğrudan aktararak birçok açıklama yapmışlardır. Bu rivayetlerin içinde bir çok ilginçlik ve gereksiz uzatma vardır. Her ne kadar kıssanın Peygamber (s) döneminde Araplar arasında bilindiğine işaret ediyorsa da biz onları uzun uzadıya aktarmayı gerekli görmüyoruz. Bir kısım araştırmacılar Kur'an'ın Karun'u Musa kavmine ve zamanına nisbetinde duraksadılar. Hatta bazı kendini bilmezler buna dil uzattı. Biz bu tür tartışmayı gerekli görmüyoruz. Çünkü kıssa önceden de dediğimiz gibi öğüt ve ibret amaçlıdır. Kur'an kıssayı muha-tabların da bildiği Üzere bu amaçla aktarmıştır.

Kıssa ayetlerinin içerdiği Öğüt, ibret ve ahlaki hükümlere gelince;

1- Kuşkusuz Allah mallarıyla böbürlenen ve şımaranları sevmez.

2- Allah'ın servetle nimettendirdiği kimseler kuşkusuz, Allah'ın üzerlerindeki elini (kudretini) inkar etmemeli, şımarmamah ve devamlı olarak Allah'ın, şımaranları ve inkar edenleri helak ettiğini, mal ve güç olarak onlardan fazla olduğunu hatırlamalıdır.

3- Yine Allah'ın servet verdiği kimseler, hedefe yönelmeli, kendilerine verilen nimetlerden başkalarına vermeleri, Allah'ın kendilerine iyilikte bulunduğu gibi onların da başkalarına iyilik etmeleri gerektiğini hatırlamalı, Allah'ın verdiği bu nimetleri taşkınlık ve bozgunculukta kullanmamalı, Allah'ın gazabını anımsamalı. Allah'a verdiklerine karşı fiili olarak şükretmcii, herkesin yaptığı şeylerden hesaba çekileceği ahiret gününü unutmamalıdır.

4- Servet sahibi olmayan kimselerin onu herhangi bir yolla elde etmek için gözlerini ona dikmemeli, kaanat ve sabırla yetinmeli, doğru yoldan ayrılmamalı, iman ve salih amelin sevabının daha kalıcı olduğunu, buna ancak sabredenlerin ulaşacağını yakinen bilmelidir.

5- İlim verilen kimseler görevlerini yerine getirmeli, Karun'un sahip olduğunu arzulayanlara, salih amel ve imanla Allah'ın sevabını arzulamanın daha iyi olduğunu hatırlatmalıdır.

6- Kuşkusuz Allah. Karun'u şımarıklığı, inkarı, taşkınlığı ve bozgunculuğu sebebiyle cezalandırmıştır. Bunun için Karun'un sahip olduğu servete sahip olmayı umanlar, n-?.ik genişliğinin her zaman hayırlı olmayacağını kavramaiıdır.Doğal olarak bu hüküm geniş alanlı ve kapsamlıdır. Burada iyilik ve fazilet övülmüş; rezillik, iaşkmhk, aşırılık ve inkar yerilmiş. Mü'minlerin gönüllerindeki huzur ve sekinet teşvik edilmiş, onların doruğa ulaşmalarının ancak İyi ahlak ve salih amelle olacağı belirtilmiştir[85[85]]

.

85- Kur'an'ı (sana indiren ve onu okumayı) sana farz kılan (Allah)'[86[86]]' elbette seni dönülecek yere döndürecek (seni va'dettiği en güzel makama ulaştıracaktır. Yahut Allah se-ni, zulme uğradığın, kendi yurdun olan Mekke'ye döndü-recek)tir[87[87]]. De ki: "Rabbim kimin hidayet getirdiğin ve kimin apaçık bir sapıklık içinde bulunduğunu bilir.

86- Sen, Kitab'ın sana bırakılacağını da ummazdtn. Ancak Rabbinden bir rahmet olarak (bu Kitap senin kalbine düşürüldü) O halde kafirlere arka olma.

87- Ve Allah'ın, ayetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar[88[88]]'. Rabb'ine davet et, ortak koşanlardan olma.

88- Allah İle beraber başka bir tanrıya yalvarma, O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun yüzü (zatı)ndan başka herşey helak olacaktır. Hüküm O'nundur ve O'na döndürüleceksiniz.

Ayetlerdeki hitap Peygamber (s")'e yöneliktir. Burada Allah, Kur'an'ın Peygamber (S)'e

---

85[85] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/318-319.

86[86] Ferada aleyke'l Kur'ane Kur'anı sana indiren, tebliğ etmeyi ve ona uygun yaşamayı sana farz kılan...

87[87] Râddüke ila meâdin Dönüş yerine seni döndürecek...

88[88] Layesuddünneke Seni alıkoymaya kalkışmasınlar...

indiğini, onu tebliğ etmeyi üzerine farz kıldığını, ona uygun hareket etmesi gerektiğini, insanlara Rabbİnİn her şeyi bildiğini ve Peygamber'le kafirler arasında kimin daha doğru ve hidayet üzere olduğu, kimin sapıttığı hükmünü vereceğini ilan etmesinin zorunluluğunu, Peygamber'in Kitab'ın kendisine inmesini ummadığını yüce Allah'ın onu kendisine ancak rahmet ve fazilet olarak seçip indirdiğini, bunun için kafirlere arka olmaması, kafirlerle tartışarak Allah'ın ayetinin kendisine indirildiği halde onun ayetlerinden ve emirlerinden alıkonulmaması, yalnızca Rabbine çağırması, şirk koşanların yoluna yönelmemesi. Allah'la beraber başka bir ilaha dua etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Allah'tan başka hiçbir şeye dua etmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Onun yüzünden (zâtında) başka herşey helak olacaktır. Yarattıkları üzerinde hüküm onundur. Herkes ona dönecektir.

Müfessirlerin aktardığına göre[89[89]] birinci ayet, Cuhfe denilen yerde, Peygamber (ş)'in Medine'ye hicreti esnasında inmiştir. Çünkü Peygamber vatanından çıkarılınca sarsıldı. Bunun üzerine peygamberi teselli etmek, Allah'ın kendisim desteklediğini vurgulamak için bu ayet inmiştir.

Görüldüğü kadarıyla birinci ayet. Peygambere. Rabbrnin kimin hidayete erdiğini, kimin sapıklık içinde bulunduğunu daha iyi bildiğini açıklamasını emretmektedir. Burada Peygamber'in kafirlerle tartışma konumunda bulunduğu kasdolunmaktadır. Bu ayetin peşinden gelen ayetler. PeygamberMe kafirler arasındaki konuma işaret etmektedir. Birinci ayetle ondan sonra gelen ayetler arasında bir irtibat bulunmaktadır. Bunun İçin biz rivayetin sıhhati hususunda kuşkuluyuz. Kanaatimize göre ayetlerin hepsi bu konuma değinmektedir.

Müfcssirlerin. İbn Abbas'tan birinci ayetin tefsiri olarak rivayet ettikleriyle "Kuşkusuz Allah onu kıyamet gününe dönderir."[90[90]] ayetinin tefsiri olarak rivayet edilen hadisle bağ kurmaları çok ilginçtir.

Tabiilerden ve diğerlerinden oluşan bir çok gözde müfessir bu cümleyi aynı şekilde yorumlamışlardır[91[91]]. Biz de aynı görüşü tercih ediyoruz. Bu cümle, Allah'ın insanları yeniden dirilteceğini, herkesi kendine döndüreceğini, aralarında hükmedeceğini çünkü sapıtanlarla doğru yolu tulanları onun bildiğini belirtmektedir.

Müfessirlef, birinci ayetle bu ayetlerin iniş sebeplerinden hiç sözetmemişlerdir. Ayetlerin içeriği ve özü. kafirlerle Peygamber (s) arasında davetin ilkeleri bağlamında tartışma olduğunu anlatan cümleye işaret etmektedir. Ayetler, Allah'ın, risaletini Pcygamber'c tahsis etmesinde ve ona Kitap indiımesininde kendi rahmeti ve lutfu olduğunu hatırlatmak ve

---

[89[89]] Bkz. Taberi, Tabersi, İbn Kesir, Begavi Tefsirleri.

[90[90]] Bkz. Tabersi. Tefsiri

[91[91]] Bkz, Taberi, Tabersi, İbn Kesir,

davete yönelik bütün eylem ve sözlerinde sabır ve sebat etmesinin gerekliliğini vurgulamak için inmiştir.

Bu durumun. 50. ayetin aktardığı üzere. Peygamber'in davetinin doğruluğuna inanan, bir kısım orta yollu liderlerle Peygamber arasında geçme ihtimali de olabilir. Belki de Peygamber (s) ile o liderler arasında Kabe ve gelenekleri bağlamında bir tartışma yapılmıştır. Burada aynı ayetin o liderleri korkutmak için indiği görüşü yaygınlık kazanmıştır.

Ayetlerde değinilen bu husus, İsra sûresinin 73-74. ayetlerinde de açıkça zikrolunmaktadır;"Müşrikler, sana vahyetliğimizdcn başka bir şeyi yalan yere bize isnad etmen için seni, nerdcysc. sana vahyetlİğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.Eğer seni sebatkâr kılmasaydık. nerdeyse onlara birazcık meyledecektin."Burada İsra sûresinin Kassas sûresinden sora indiğini hatırlatmakta yarar var. Bu da bizim tahminimizin doğruluğunu gösterir. Kafirlerin Peygamber (s) ile tartışmaları yeni bir şey olmayıp, Kalem sûresinin tefsirinde açıkladığımız üzere, davetin ilk anlarında gözükmektedir.

Burada Peygamber (s)'in, davetin esas ve ilkelerinden kafirlere meylederek Allah'a imanından kuşkuya düştüğü bir dönemin geçtiği zannına kapılmanın doğru olmadığına değinmemiz gerekir. Birçok örnekleri geçen Kur'ani direktifler, bu yöndeki şüphe ve yanlış anlayışı ortadan kaldırmaktadır.

Peygamberin başvurduğu bu tür olaylar, onların hidayete ermesini istemesinde, davetin başarısı ve yayılmasında çok istekli olmasından ve Kureyş kafirlerinin onun yoluna koydukları engellerin şiddetinden, zorluğundan kaynaklanıyordu. Özellikle de liderleri, onun şekli ve ikincil meselelerde kendileriyle uyumlu düşünmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Oysa bu yüce Allah'ın ilminde makbul değildi. Abese sûresinde ve diğerlerinde açıkladığımız üzere Allah katında önemli olan şeyleri Allah'ın vahyi açıklamaktadır. Buna binaen görüldüğü üzere ayetler, sûrenin konularından kopuk değildir. Buna ek olarak önceki iki ayetle direki bağlantılıdır. Çünkü ayetler o iki ayetin peşinden gelmiştir. Aynı zamanda, ayetler, sûreyi noktalamak, birçok ayetlerde aktarılan Peygamber (s) ile kafir liderler arasında çıkan tartışmalardan sakındırmak için gelmiştir.

Bu ve ikinci ayet, açık ve kesin olarak Peygamber'in vahiy inmezden önce peygamberlik işini bilmediğine işarel etmektedir. Bu hususta kuşkuların çoğalmaması, rivayet ve tahminlerde bulunulmaması için açık Kur'anî yasaklama vardır.

"Allah'ın yüzü" ifadesi kelam bilginleri arasında mahiyet, keyfiyet ve yorum açısından tartışma konusu olmuştur. Burada Allah'a nisbet edilen Örneğin; Allah'ın eli, çekip alması, işitmesi, görmesi, ruhu. inişi, arşa istivası v.s. gibi sıfat ve lafızlarda ona ait olan duyular, organlar ve görevler olmasını zorunlu kılmaktadır. Buradaki ifadenin özü, Allah'ın zatının kasdedildiğini ifade etmekle olup. anladığımız manada tartışma konusunu gerektirmez.

Buna benzer lafız ve sıfatlar Allah'ın, kudreti ve kuşatmasını ifade eden tam ve noksansız sıfatlarla vasıflandığını ifade etmektedir. Lafızlar buna işaret etmek için kullanılmıştır. Çünkü lafızlar, insanlara alışkanlıkları oranında hitab eder. Bununla birlikte bu lafızlar hususunda mezheplerin en hayırlısı, ilk selef mezhebidir. Bu mezhebe göre. Allah, cisim, yön ve hududdan münezzehtir. O hiçbir şeye ihtiyaç duymaz, yarattı"! hiçbir şeye benzemez. Bu "Hiçbir şey ona benzemez", Kur'ani nassıyla sabittir. Bununla birlikte keyfiyeti ve mahiyeti hususunda tartışma ve araştırma yapılamaz. [92[92]]

[92[92]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/320-323.

ANKEBUT SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası:29

Nüzul Sırası:85

Ayet Sayısı:69

İndiği Dönem:Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Ankebut süresinde mü'minlerin sınava tâbi tutulacaklarına; bu sınav aracılığı ile inançlarının doğruluk derecelerinin ölçüleceğine İşaret ediliyor. Zayıf inançlı bazı insaniara ilişkin bir tablo sunuluyor ve bu tabloda gözler önüne serilen tutumları eleştiriliyor Bunun ya-nısıra, anne-babaya itaatin, onlara İyi davranmanın, şirk nitelikli olmaması koşuluyla zorunlu olduğu vurgulanıyor. Bu arada küfür loplumunun önderlerinin müslümanları Allah'a kulluk etmekten alıkoymak, onları dinlerinden döndürmek amacı ile başvurdukları propaganda yöntemleri, beyin yıkamaya yönelik taktikleri gözler önüne seriliyor. Bunu bir kıssalar zinciri izliyor; Hz. Nuh'un, İbrahim'in, Lut'un ve Şuayb'in yaşadıkları, soydaşlarıyla aralarında geçenler hikaye ediliyor. Eleştiri, uyarı ve özgüven aşılama işlevlerini birlikte gerçekleştiren bir sahnede, yüce Allah'ın peygamberlere ve onların etrafında kümelenen mü'min kullara gösterdiği özen anlatılıyor. Yine, Peygamberimiz (s) ile kafirler ve ehl-i kitab'ın bilginleri arasında geçen Kur'an merkezli tartışma ve diyaloglardan kesitler sunuluyor. Müslümanlar, sabretmeye, hak içerikli ilahi mesaja bağlılıktan ödün vermemeye, Allah yolunda hicret etmeye ve O'na güvenip dayanmaya teşvik ediliyorlar. Bunu müşriklere yönelik ağır bir eleştiri izliyor; Allah'a inandıklarını söylemeleri, buna karşın, Allah'a kulluk etmeye ilişkin davete karşı takındıkları olumsuz tavrın bir çifte standart, bir çelişki olduğu açık bir İfadeyle yüzlerine vuruluyor.

Sûrenin çoğu bölümleri arasında son derece güçlü bir uyum ve akış bütünlüğü vardır. Geri kalan bölümlerse, üslup ve İçerik olarak bunlardan kopuk değildir. Bu yüzden, sûrenin kesintiye uğramaksızın bir bütün halinde indiğine ilişkin görüşü tercih ediyoruz.

Gerçi, birinci ayetten onbirinci ayete kadar ki kısmının Medine döneminde indiği rivayet edilmiştir; ancak biz konuyla ilgili çekincelerimizi sûrenin akışı içinde yer verdiğimiz yorumlar arasında dile getirdik. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Elif, Lam, Mim.

2- İnsanlar yalnız "İnandık" demekle hiç sınanmadan2[2] bı-Takılacaklarını mı sandılar?

3- Andolsun, onlardan öncekileri sınadık. Elbette Allah doğrulan bilecek, yalancıları bilecektir3[3]'.

4- Yoksa kötülükleri yapanlar, bizi geçeceklerini mi sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar?

5-"Kim Allah'a kavuşmayı umuyorsa hiç şüphesiz Allah'ın buluşmak İçin verdiği süresi gelmektedir. O, işitendir, bilendir.

6- Kim cihad ederse, yalnızca kendi nefsi için cihad etmiş olur4[4]. Şüphesiz Allah, âlemlerden zengindir.

7- İman edip salih amellerde bulunanlar ise; biz şüphesiz onların kötülüklerini örteceğiz ve şüphesiz yaptıklarının en güzeliyîe karşılık vereceğiz.

Ankebul sûresi birbirinden kopuk Elif, Lam ve Mim harfleriyle başlıyor. Bu tür bir başlangıç az sonra yer alacak ifadenin önemine dikkat çekmek içindir. Bundan önceki sûrede olduğu gibi sûrelerin bu tarz ifadelerle başlayıp hemen arkasından Kur'an-ı Kerim'e işaret edilmemesi, çok rastlanan bir durum değildir.

Bu harfleri izleyen ayet-i kerime, bir soru içermektedir ki, soru, iman edenlerin, herhangi bir sınavdan geçirilmeyecekleri, sırf "inandık" demelerinin yeterli olacağı şeklinde bir sanıya kapılmalarını hoş karşılamayan, bunu yadırgayan bir niteliğe sahiptir. Üçüncü ayetse, az

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/315.

2[2] La yuftenun Burada, imanları konusunda imtihan edilmeyecekler (mi) anlamında kullanılmıştır.

3[3] Feleya'lemennellahuliezine sadaku veîeya lemennel kazibin Tefsir bilginlerinin çoğunluğu bu ifadeyi

"doğru söyleyenleri ve yalancıları ortaya çıkaracak'7 ya da "sınav sonucu, doğru söyleyenlerle yalan söyleyenleri birbirinden ayıracak" şeklinde yorumlamışlardır. Çünkü ulu Allah'ın bilgisi de tıpkı zatı gibi öncesiz ve sonrasızdır. Dolayısıyla bu ayette kelimenin sözlük anlamının kastedilmiş olması uygun düşmez. Tefsir bilginlerinin bu değerlendirmeleri, gerçeği yansıtmaktadır.

4[4] V? men cahede feinnema yucahidu linefsihi Tefsir bilginlerinin eğilimi, bu ayette kişinin kendi nefsine karşı yürüttüğü mücadelenin, yükümlülükler katlanmanın meşakkat ve eziyetlere karşı sabretmenin kastedildiği şeklindedir. Bu değerlendirme, müzminlerin inançları ve dinleri bağlamında sınavdan geçirildikleri gerçeği ile de uyuşmaktadır. Şu halde nefsinin tutkularına karşı mücadele eden, sınama amaçlı eziyetlere ve baskılara direnen, sabreden kimse, en başta kendine yarar sağlamış olur.

önce sorulan sorunun cevabiymış gibi, ulu Allah'ın koyduğu evrensel yasalar sisteminin, kendileri gibi inanan toplulukların, bundan önce sınavdan geçirilmelerini öngördüğünü, doğru sözlülerle yalancıların birbirlerinden ayrılmaları için bunun kaçınılmaz olduğunu ifade ediyor. Dördüncü ayetse, sergilenen bir tavra yönelik tepki ve eleştiri içeren ve birinci soruya bağlı olarak sunulan bir ikinci soru içermektedir. Kötülük işleyenlerin, Allah'ı aşıp geçebilecekleri, O'nun kendilerini suçüstü yakalamasından yakalarını sıyırabilecekleri şeklinde bir sanıyı akıllarından geçirmelerinin dayanaksizlığını vurgulayan bir sorudur bu. Cevap olarak şu husus dile getiriliyor: Eğer böyle bir sanıya kapılacaklarsa, bu sadece onların eşya ve olayları kötü değerlendirdiklerinin, çarpık ve yanlış yargılarının bir ifadesi olacaktır.

Beşinci, altıncı ve yedinci ayetlerde mü'minlcrin tavırlarına ve bunların sonuçlarına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır.

a- Allah'a kavuşmayı ve O'nun tarafından ödüllendirilmeyi umanlar, bundan emin olsunlar. Çünkü o gün kesin olarak gelecektir ve bunda en ufak bir kuşkuya yer yoktur.

Allah, söylenen herşeyi işitir. İnsanların yaptıkları ve içlerinde gizledikleri herşcyi bilir.

b- Allah yolunda cihad edenler, bu cihadlanyla Allah'a bir yarar sağlıyor değildirler. Çünkü ulu Allah, âlemlerden zengindir. Şu halde, yerine getirdikleri cihad yükümlülüğünü Allah'a karşı bir minnet vesilesi olarak algılamasınlar. Bunda sadece kendilerinin yaran vardır. Bu eylemleriyle kendileri için kurtuluş ve mutluluk yollarını hazırlamaktadırlar.

c- Yüce Allah, irnan edip salih ameller işleyen kullarının işledikleri hataları hoşgör-meyi ve onları yaptıklarının en güzeliyle Ödüllendirmeyi üzerine almıştır.

İncelemekte olduğumuz bu ayetler grubu, çeşitli konular ve mesajlar içermekle beraber, toplu olarak gözönünde bulundurulduğunda ilk etapta bir bütünlük oluşturdukları farkedilir. Bundan dolayı biz de, bir bütün olarak düşündük ve tümünü aynı kategoride incelemeyi uygun gördük. [5[5]]

İlk Yedi Ayetin Direktifleri

Tefsircilcr, bu ayetlerin iniş sebepleriyle ilgili olarak çok sayıda hadis rivayet etmişlerdir. Bunlardan birine göre, sözkonusu ayetler, bazı mü'minlerin Bedir savaşında şe-hid düşmeleri ve ailelerinin bundan son derece etkilenmiş olmaları üzerine inmiştir. Bir diğerine göre, ayetlerin iniş sebebi, Ammar b. Yasir'İn efendisi tarafından işkenceye uğ-ratılmasıdır. Bir diğer rivayet, bu ayetlerin Kureyş kabilesine mensup bir grup mü'min hakkında indiğini ifade etmektedir. Bu rivayete göre, sözkonusu grubun Rasulullah (s) ve mü'minlerin hicret

---

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/317-318.

ettikleri Medine'ye hicret etmeleri aileleri tarafından engellenmişti. Daha sonra Rasulullah'm ashabı bunlara hicret etmedikleri sürece, Müslümanlık iddialarının geçersiz olacağı, şeklinde mesajlar gönderiyorlardı. Hicret etmeleri engellenen bu grubun içinde Seleme b. Hişam,. Ayaş b. Ebu Rebia ve Velid b. Velid gibiler ismen zikredilir[6[6]]. Tefsirimize esas aldığımız "Mushaf'ta bu ayetlerin ve bunları izleyen dört ayetin Medine'de indiği rivayet edilir. Bu görüşü Beğavi ve başkaları Şa'bi kanalıyla Tabiin alimlerinden rivayet etmişlerdir.

ilk iki rivayetle üçüncü rivayet, sûrenin Medine inişli olduğuna ilişkin görüşü destekler nitelikte olmakla beraber, biz sûrenin tümüyle Mekke inişli olduğuna ilişkin görüşü tercih ediyoruz. Sûrenin inişine neden olan ortam ise ikinci rivayette işaret edilen türdendir. Ayrıca bu sûre Kur'an'ın Mekke'de inen kısmında yer alan sûrelerin sonuncula-nndandir. Sûre, kafirler tarafından müslümanlara yöneltilen şiddet ve baskının iyice hissedildiği bir atmosferde inmiştir. Bu nedenle ikinci rivayet üzerinde durulmaya değerdir. Bununla beraber, sûrenin indiği atmosferin, Ammar'a yönelik işkence olayından çok daha genel kapsamlı olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu işkence olayı, ilgili rivayetlerden ve Buruc sûresinde yer alan konuya ilişkin ayetlerden algıladığımız kadarıyla, İslam çağrısının erken dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda elimize ulaşan ve Ammar'in anne ve babası ile birlikte işkenceye uğratıldığını, bu işkence seanslarında anne ve babasının şehid olduğunu, Ebubckir (r)'in Amman satın alarak özgürlüğüne kavuşturduğunu anlatan rivayeti sûrenin akışı içinde değerlendirdik. Ayetlerin ifade tarzı ve içerdikleri tablolar, Kur'an'ın Mekke dönemi ifade tarzını ve Mekke döneminde inen ayetlerin içerdiği tabloları andırjnaktadır. Arada ifade tarzıyla ya da içerikle ilgili bir bağlantı sözkonus olmaksızın Mekke döneminde inmiş bulunan bir sûrenin başına, Medine döneminde inmiş birkaç ayeti koymanın belirgin bir hikmeti olmasa gerektir. Bu ayetler grubunu izleyen ayetlerin, bunlara atfedilmiş olup da kafirlere yönelik hitaplar içeren diğer ayetlerin Mekke inişli olduklarında kuşku yoktur. Kaldı ki, ayetlerin Medine inişli olduğunu ifade eden rivayetlerin isnad zincirleri de sahih değildir.

Ayetlerin konjonktürel özellikler taşımalarına karşın bir müslüman, bunlarda zamanla sınırlandırılmayan, evrensel nitelikli güçlü direktifler de algılayabilir. Çünkü insanların işleri, her zaman arzuladıkları biçimde gelişmezler. Zorluklarla, meşakkatlerle ve eziyetlerle her zaman burun burunadırlar. Bu süreçlerde ruhlar adeta bir potada eritilerek güçlüsü zayıfından, sağlamı çürüğünden ve doğrusu yalanından ayırdedilir. İnsanlar ve değerleri hakkında bir yargıya varma, ancak onların zorluk, meşakkat ve eziyetlerle sınanmaları sonrasında, bir anlam ifade edebilir. Sınavda sarsılmayan, eziyetler karşısında sabreden kimse güçlüdür, doğru sözlüdür. Sınama amaçlı meşakkatlere katlanamayan, baskılar karşısında sarsılan ve paniğe kapılan kimse de zayıf karakterlidir, yalancıdır. Dinden döndürme amaçlı baskılara direnç gösteren, karşı koyan, meşakkatlere rağmen doğruyu ve

[6[6]] Bu ayetlerle ilgili olarak. Beğavi, Hazin ve Tabresi Tefsirlerine bakınız.

gerçeği ifade etmekten çekinmeyen, sabırla ve metanetle öznefisle-rinin tutkularına savaş açan kimseler öncelikle kendilerine yarar sağlamış olurlar. Kötülük işleyen asla kurtulamaz, bundan yakasını sıyıramaz. İnanıp salih ameller işleyenler-se onların hiç bir amelleri zayi olmaz. 7[7]

Doğruluk Ve Yalan

İkinci ayetin içeriğine değinmişken, Kur'an'ın doğruluk ve yalana ilişkin bakış açısı ile ilgili bir açıklama yapma gereğini duyuyoruz. Böylece az önceki açıklamamızın bu yöndeki eksikliğini de gidermiş oluruz. Doğruluk ve yalan karşıtı karakterlerin, zıt huyların anası sayılırlar. Doğruluk en iyiyi, yalan da en kötüyü temsil eder. Her ikisi de insan tarafından sözlü ve fiili olarak sergilenir. Doğruluk egemen olunca, toplumun bireyleri arasındaki güven duygusu pekişir, ilişkileri ve işleri hak, kolaylık ve hayır çizgisinde gelişme gösterir. Ama yalan egemen olunca bireyler arasında güven kaybolur, toplumsal bünyede çatlamalar, çökmeler meydana gelir. İlişkiler ve işler anormal bir çizgide seyreder. Doğruluk;, doğru şahitlik, doğru söz, doğrudan ve haktan yana olma, hakkın gereğini yerine getirme, sözünde durma ve antlaşmalara bağlı kalma şeklinde somutlaşirken, yalan da; münafıklık, riyakarlık, yalancı şahitlik, hakkı inkar etme, gerçek karşısında tereddüt geçirme, sözünde durmama, antlaşmaları çiğneme, insanlar arasında laf götürüp getirme, iftira atma ve insanların arasını bozma şeklinde somutladır. Bu yüzden vahiyle gözetlenen ilahi hikmet, Kur'an-ı Kerim'de bu iki karakter üzerinde Önemle durulmasını öngörmüştür. Nitekim "yalan" anlamına gelen "sidk" ve türevleri ise Kur'an'da yüzelli kez geçmiştir. İki kelimenin geçtiği ayetlerde, yalana, yalancılara, iftiracılara, koğuculara ve dedikoduculara şiddetli ve sarsıcı hücumlar düzenleyip üzerlerine lanetler yağdırılmaktadır. Dünya ve ahirette cezaların en şiddetlisine, ilahi gazabın en dehşetlisine maruz kalacakları vurgulanmaktadır. Öte yandan, doğruluğa doğrulara ve sıddıklara iltifatlar yağdırılmakta, bu tür kimselerin üstünlükleriyle, Allah'ın hoşnutluğuna, gözkamaştırıcı Ödüllerine ve dünya ve ahiretin onur verici nimetlerine kavuşacakları vurgulanarak, iç huzur ve güven aşılanmaktadır. Öyle ki, Kur'an'ın ve İslam mesajının en Önemli hedeflerinden biri, doğruluk ruhunu pekiştirmek, buna karşın yalanı yermek, müslümanlara birinci niteliği edinme ve ikinci nitelikten kaçınmanın zorunluluğuna ilişkin telkinlerde bulunmaktadır denebilir.

Konuya ilişkin olarak Rasulullah(s)'dan bir çok hadis rivayet edilmiştir. Bunların içinde hiç kuşkusuz en kapsamlısı ve en çarpıcısı, Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Tir-mizi'nin Abdullah (r)'dan rivayet ettikleri şu hadistir: "Size doğruluğu tavsiye ediyorum. Çünkü doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de cennete yöneltir. Kul, doğru olmayı sürdürüp doğruluğu şiar edindiğinde ulu Allah onu "Sıddık"lar arasında yazar. Yalandan da sakınmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/318-319.

yalan günahlara, günahlar da insanı ateşe sürükler. Kişi yalan söylemeye ve yalanı alışkanlık haline getirmeye devam eder. Nihayet ulu Allah onu yalancılardan yazar8[8]. Bunlardan biri de Süfyan b. Üseyd kanalıyla rivayet edilenidir: "En büyük ihanet odur ki, kardeşin seninle konuşurken doğruyu söylesin ve sen de ona yalan söyleyesin"9[9].

Kur'an-i Kerim ve peygamberimizin hadisleri, içerdikleri telkinlerle, bu büyük ahlakî soruna ne denli önem verdiklerini göstermektedirler. 10[10]

8- Biz insana, anne ve babasına iyilik etmeyi tavsiye ettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için sana karşı çaba harcayak olurlarsa, bu durumda, onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. Artık yaptıklarınızı size haber vereceğim.

9- İman edip salİh amellerde bulunanlar İse, elbette onları salihlerin arasına katacağız.

Bu iki ayette; yüce Allah'ın evlatların anne-babalan ile ilişkilerinde güzelliği ilke edinmelerini zorunlu kıldığına işaret ediliyor. Bu arada, Allah'a ortak koşmayı öngören telkinlerine uyulmaması gerektiği de vurgulanıyor. Anne-babalar evlatlarını şirke saptırmak için ne kadar çaba sarf ederlerse etsinler, bu tutumlarını ne kadar ısrarla sürdürürlerse sürdürsünler, çocuklar onlara itaat etmemelidirler. Ayrıca, tüm insanların sonunda Allah'ın huzuruna varacakları, O'nun tüm insanlann amellerini esas alarak hükmedeceği dile getiriliyor. Yanısıra, yüce Allah'ın salih ameller işleyen mü'minleri salih kullarının arasına katacağı ifade ediliyor.

Lokman sûresinde de, incelediğimiz bu ayetlerin ilkinde dile getirilen hususlara benzer tavsiyelere yer verilmiştir. Buna yakın 'fadeler Ahkaf sûresinde de dile getirilmiştir. Bazı tefsir bilginleri11[11] bu iki ayetin Sa'd Ebu Vakkas (r.a) ve annesi hakkında indiğini söylemişlerdir. Bu görüşlerini Lokman süresindeki ayetler ve hatta Ahkaf süresindeki ayetlerle ilgili olarak da tekrar etmişlerdir. Nitekim biz bu sûreleri ele alırken bu görüşe yer verdik. Bazıları ise, bu ayetlerin bir başka müslüman hakkında indiğini söylemişlerdir. Rivayete göre bu müslüman anne-babasına karşı çıkarak Medine'ye hicret etmişti. Anne ve babası ise çocuklarının İslam'dan dönüp tekrar kendilerine gelmesi için çok dil dökmüşlerdi12[12]. Bu iki ayet, sûrenin başından on ikinci ayetine kadar ki kısmının Medine

---

8[8] Tau'l-câmİ M-usüli fi ahadisi'r-Rasul C.5. sh. 50
9[9] a.g.e. sh. 39

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/319-320.
11[11] Bkz. Hazin ve İbn Kesir.
12[12] Tabresî, Zemahşeri.

inişli olduğuna ilşkin rivayetin kapsamında değerlendirilmiştir. Belki de bu değerlendirmenin nedenlerinden biri de bu son rivayet olmuştur. [13][13]

Anne Ve Baba İle İlgili Ayetlerin Konumu

Bir yandan bu iki ayetin ifade tarzı ve içeriği, bir yandan da Mekke inişli oldukları hemen ittifakla kabul edilmiş benzeri ayetlerin varlığı, bizim bu iki ayette Medine döneminden çok Mekke döneminin atmosferini sezinlememizi kaçınılmaz kılmıştır. Bu yüzden önceki yedi ayetin Medine inişli olduğunu ifade eden rivayetten kuşku duyduğumuz gibi, bu iki ayetin Medine inişli olduğunu ifade eden rivayetten de kuşkulanıyoruz. Bu ayetlerin Medine'ye hicret eden anne ve babası tarafından dinden dönüp tekrar kendilerine gelmesi için çok çaba harcanan bir müslüman hakkında indiğini ifade eden bir rivayetin varlığı, bizim bu kuşkumuzu ortadan kaldıracak değildir. Çünkü rivayetin is-nad zinciri güvenilir olmadığı gibi, böyle bir olayın gerçekleşmiş olması da akla uygun değildir. Aynca iki ayet benzeri Mekke inişli ayetlerin karakteristik özelliklerini taşıyor. İçerikleri de daha çok Mekke döneminin koşullarıyla uyuşuyor.

Kureyş kabilesine mensup bir çok genç erkek ve genç kız, babaları şirkte ve inkarda ısrar etmelerine, peygambere ve onun çağrısına şiddetle karşı koymalarına rağmen iman etmişlerdi. Evlatları İslamı seçen bu müşrik babaların bazısı, İslam karşıtı cephenin liderleri konumundaydılar. Nitekim müslüman gençlerin bir çoğu özbabalanmn dinden döndürme amaçlı baskılarından, zorbalıklarından kaçmak için Habeşistan'a hicret etmek zorunda kalmışlardı. Bu yüzden ilk akla gelen, babaların oğullara yönelik baskılarının çeşitlenerek tekrarlandığı, bu nedenle vahye esas oluşturan hikmetin buna sık sık dikkat çekmeyi öngördüğüdür.

Gerek iki ayet arasında ve gerekse iki ayetle öncelerinde ve sonralarında yer alan ayetler arasında güçlü bir bağın bulunduğu son derece açıktır. Ne varki, biz Mekke inişli ayetlerin uyumundan ve birbirleriyle olan güçlü bağlantılarından algıladığımız kadarıyla bu iki ayetin kendilerinden önceki ve sonraki ayetlerle aralarında bir bağın bulunmamasını imkansız görüyoruz Bu iki ayetin ilgisiz bir şekilde orta yerde bulunuyor olmaları mümkün değildir. Bu yüzden ilk etapta aklımıza gelen, önceki ayetlerde sözü edilen "Sınama" olgusunun müşrik babalar tarafından mü'min oğullara yöneltilen dinden döndürme amaçlı baskılarla ilintili olduğudur ya da bu baskıların, o sınamanın bir şekli, bir yansıması olmasıdır. Hiç kuşkusuz babalar tarafından uygulanan bu baskılar son derece zor bir durumu ifade etmektedir.

---

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/321.

Bu yüzden mü'minler için, inanç açısından doğrunun yalancıdan ayırdedildiği bir sınav işlevini görmesi pekala mümkündür. Bu değerlendirmemizle, inşaallah, incelediğimiz iki ayetle önceki ayetler arasında gerçekçi bir bağ kurabildiğimizi umuyoruz. [14[14]]

10- İnsanlardan öylesi vardır ki, "Allah'a İman ettik" der; fakat Allah uğrunda eziyet gördüğü zaman insanların işkencesini, Allah'ın azabı gibi sayar. Ama rabbinden bir yardım gelirse, andolsun; "Biz gerçekten sizlerle birlikteydik demektedirler. Oysa Allah alemlerin sinelerinde olanı daha iyi bilen değil mi?

11- Allah elbette iman edenleri de bilir ve elbette münafıkları da bilir.

İlk ayette, geniş ve güvenli ortamlarda Allah'a iman ettiğini ileri süren, buna karşın inancı gereği insanların işkencesi ile yüzyüzc kalınca, beşeri baskı ve işkenceleri, yüce Allah tarafından kafir ve münafıklara vaadedilen cehennem azabı ile bir tutan dolayısıyla insanların baskı ve işkencesinden korunmak için kıvırmaya, yaltaklanmaya kalkışan onursuz tiplere yönelik eleştiri amaçlı bir işaret vardır. Sonra yüce Allah yardımını göndermek suretiyle mü'minlere, içinde bulundukları olağanüstü koşullardan bir çıkış yolu gösterince, bir kapı açınca sözkonusu dönek tipler, zaman kaybetmeden mü'minlerle güven tazelemeye koşarlar; kendileriyle beraber olduklarım vurgulama gereğini duyarlar. Ayet-i kerimenin sonunda, adı geçen tiplerin bu tutumlarım reddeder ve eleştirir mahiyette bir soru yöneltiliyor: Bunlar, ulu Allah'ın bütün insanların sinelerinde gizli bulunan duygu ve düşünceleri bilmediğim mi sanıyorlar?

İkinci ayete gelince; yüce Allah'ın inançlarında samimi olan doğru sözlü mü'minleri ve iman iddiasında samimi olmayan münafıkları bildiğini vurgulamaya yönelik olması muhtemeldir. Aynı zamanda, ilk ayette anlatılanların bir sınav aracı olduğunu, onunla 'inandık' diyen gerçek mü'minlerle münafıkları ayırdctmcnin amaçlandığını vurgulamaya yönelik olması da ihtimal dahilindedir. [15[15]]

İnsanların İşkencesini Allah'ın Azabı Gibi Sananlar

Tefsirimize esas aldığımız mushafta, Medine inişli oldukları belirtilen ilk onbir ayetin kapsamında yer alan bu iki ayet, rivayete göre, bir grup insan hakkında inmiştir. Bunlar

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/321-322.
[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/323.

müslüman olmuşlardı ama Medine'ye hicret de etmemişlerdi. Daha sonra Kureyş kabilesinin liderleri onları Bedir savaşına katılmaya zorlamışlardı. Müslümanlar, Bedir savaşından galip çıkınca "Biz müslümanız, savaşa zorla getirildik" deyip ganimetlerden pay istemişlerdi[16[16]].

Bu rivayetle, ilk ayetin ilk yansı arasında belirgin bir uyum olmakla beraber, ilk ayetin ikinci kısmı ile ikinci ayetin çeliştiği göze çarpmaktadır. Çünkü eğer bu insanlar savaş esnasında müslümanların tarafına geçmişlerse, bu bir yolunu bulduklarında içtenlikle saf değiştirmişlerdir demektir. Şu halde onları münafıklıkla nitelemek doğru olmaz. Şayet, savaş esnasında saf değiştirmemişlerse, bu durumda, fırsatını bulunca saf değşitirdik deme imkanları da olmayacak, dolayısıyla ganimet almaları meselesi de gündeme gelmemiş olacaktı. Bu nedenle biz, rivayetin güvenilirliğinden ve ayetlerle kurulan ilgisinden kuşku duyuyoruz. Kaldı ki, rivayet sahih bir isnad zincirine de sahip değildir.

"Münafıklar" kavramı daha çok Kur'an'ın Medine döneminde inen kısmında yerahr. Nitekim ilk ayetin ikinci kısmında canlandırılan sahne de, Medine inişli ayetlerin münafıklara ilişkin olarak aktardığı sahneleri, diyalogları andırmaktadır. Buna şu ayeti örnek gösterebiliriz: "Onlar sizi gözetleyip duruyorlar. Size Allah'tan bir fetih nasib olursa: "Sizinle birlikte değil miydik?" derler. Ama kafirlere bir pay düşerse: Size üstünlük sağlamadık mı, sizi mü'minlerden korumadık mı?" derler. Allah kıyamet günü aramızda hükmedecektir. Allah kafirlere mü'minlerin aleyhinde kesinlikle yol vermez." (Ni-sa,141) Ama, ilk ayetin ilk kısmı bu değerlendirmeyle çelişmektedir. Çünkü ayetin ilk kısmının içerdiği sahne, Mekke dönemine özgü bir sahnedir. Mü'minler, Mekke döneminde işkencelere maruz kalıyorlardı. Bu yüzden, incelemekte olduğumuz bu iki ayetin bizi şaşırttığını söylebiliriz... Bununla beraber, iki ayetin Mekke inişli olduklarını tercih etme eğil imi ndeyiz. Bu eğilimimizi öncelikle Önceki ayetleri gözönünde bulundurarak belirtiyoruz. Sonraki ayetlerin verdikleri mesajın da belirleyici olduğunu söylemek durumundayız. Öte yandan, bu iki ayetin Medine inişli olduklarını, çelişki oluşturmayacak bir şekilde gerekçelendirecek bir münasebet ya da akış birliği de tesbit edebilmiş değiliz. Diyelim ki, bu ayetler gerçekten Medine inişlidirler. O zaman da, ayetlerin buraya konuluşunun belirgin bir hikmeti olmayacaktır.

İlk etapta tam tersi bir hava oluşsa da biraz düşünüldüğünde, iki ayet arasında ve onlara önceki ayet arasında sağlam bağlantı olduğu görülür. Bir kere bu ayetler, önceki ayetlerde olduğu gibi, müslüman saflar arasında yaşanan sahnelerden birini içermektedir. Yanısıra, bundan önceki iki ayet, doğrudan mü'minlere yönelik bir vaad ve müjde içeriyordu. Bu ikisi ise, her iki cümlenin satır aralarında belirginleştiği kadarıyla, inançlarında samimi olmayan münafık tiplere yönelik bir tehdit ve ağır bir eleştiri içermektedir. Aynı zamanda mü'minlerin dinden döndürme amaçlı baskılara maruz kalma ve doğrularla yalancıların tesbitine yönelik

[16[16]] Beğavi, Hazin Tefsirleri bkz.

Beğavi, Hazin Tefsirleri bkz.

bir sınavdan geçirilme ihtimallerinin bulunduğundan sözeden sûrenin ilk ayetleriyle bu iki ayet arasında, bu açıdan da bir ilgi kurmak mümkündür. Kaldı ki incelemekte olduğumuz bu iki ayetin hemen öncesinde yer alan i-ki ayette, dinden döndürme amaçlı baskıların yansıtıldığı tablolardan birinin yer aldığını, bu iki ayetin de buna ilişkin bir başka tabloyu içerdiğini gözardı etmemek gerekir.

Mekke döneminde bu niteliklere sahip olduğu halde bu özelliği ancak işkence gördüğü, ya da işkenceyle yüzyüze kaldığı durumlarda ortaya çıkan kimselerin bulunmuş olması da muhtemeldir. Nitekim, daha önce tefsirini sunduğumuz Nahl sûresinin kapsadığı ayetlerin birinde, iman eden bazı kimselerin Mekke döneminde dinden döndüklerinden, açık biçimde sergilediğimiz gibi kalplerini küfre açtıklarından sözedilmişti. İn-şaallah bu da bizim değerlendirmemizi pekiştirici bir unsur olur. Ayrıca incelemekte olduğumuz bu iki ayetin kapsadığı tablonun zamansal bir özelliği de olabilir. Çünkü bu ayetler, yansıttıkları tablo bağlamında Kur'anİ bir direktifi ya da her zaman ve her mekanda ortaya çıkabilen, dolayısıyla ortaya çıktığı anda eleştiri ve tehditleri üzerine çekebilen bir durumu tasvir etmiş olabilirler. Örneğin kişinin inancındaki samimiyet derecesi, ancak eziyetler ve baştan çıkarıcı ortamlar aracılığı ile sınanma sonucu tesbit edilebilir. Eğer bu sınavda sarsılmıyorsa, inancından Ödün vermiyorsa, o gerçek mü'mindir; Allah'ın hoşnutluğunu ve ödülünü haketmiştir. Fakat, rahat ve tehlikesiz zamanlarda i-man ettiğini açıklayan, çıkarların ve maddi kazanımların söz konusu olduğu ortamlarda bu niteliklerini ön plana çıkaran, buna karşın, zor zamanlarda yan çizen kimseler münafıktırlar. Onfann samimi insanların arasında yerleri yoktur. Allah'ın gazabını ve azabım haketmişlerdir. Gerçek mü'minlerin öfkesine, aşağılayıcı ve dışlayıcı yaklaşımlarına layıktırlar. 17[17]

12-İnkar edenler, iman edenlere dediler ki: "Siz bizim yolumuza uyun, hatalarınızı biz yüklenelim". Oysa kendileri onların hatalarından hiç bir şeyi yüklenecek değildir. Onlar tamamen yalancıdırlar.

13-Şüphesiz onlar, hem kendi yüklerini, hem kendi yükle-riyle birlikte başka yükleri de yüklenecekler ve kıyamet günü düzüp uydurduklarına karşı sorguya çekilecekler.

İnceleyeceğimiz bu iki ayette; kafirlerin Müslümanlara söyledikleri bazı sözler anlatılıyor. Kanıt oluşturma veya meydan okuma ya da inkar etme suretiyle müslümanlara şöyle diyorlardı: Bizim mensup olduğumuz dine ve yaşattığımız geleneklere uyun; yenî dininizi terkedin. Sizin hatalarınızı ve korktuğunuz cezayı ve azabı biz üstleniriz. Hemen ardından onların yalancılıklarını yüzlerine vuran ilahi direktif yerahyor: Onlar bu sözleriyle tamamen yalan söylüyorlar. Onlar adına hiçbir hatayı yüklenecek değildirler. Tersine ileride kıyamet günü kendi günah yüklerini omuzlayacaklardır. İşledikleri suçlardan ve düzüp uydurdukları

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/323-325.

iftiralardan dolayı hesaba çekileceklerdir.

Özellikle ilk ayet, İslam çağrısının Mekke döneminde sıksik yaşanan sahnelerden birini ve baba-oğul akrabalar ve dostlar arasında, küfür-îslam bağlamında yaşanan çekişme, ayartma, yanına çekme girişimlerini kapsıyor. Önceki ayetlerde de bu manzaraların bir kısmı yansıtılmıştı. Bu açıdan incelediğimiz ayetlerle önceki ayetler bütünü arasındaki ilinti de belirgindir. Ayrıca önceki ayetlerin tıpkı onlara atfedilmiş bulunan bu iki ayet gibi, Mekke inişli olduklarına ilişkin tercihimizi pekiştirici bir yönü de bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde söylendiği gibi, bu ayetler Medine döneminde inmiş değildir.

Birinci ayet, kafirlerin başvurdukları yeni bir tartışma, yeni bir diyalog yöntemini yansıtıyor. Çünkü kafirler, zaman zaman baskı ve işkence yöntemine, zaman zaman kafa karıştırma, kuşku uyandırma yöntemine, kimi zaman da hile ve aldatma yöntemine başvururlardı. Şu ana kadar bir çok benzerini incelediğimiz sayısız ayetlerden bunu algılayabiliriz. Ancak burada yepyeni bir yöntemle tartışma sahnesinde yer alıyorlar. Mü'minlere, atalarının dinlerine, uluslarının geleneklerine ve hayat biçimlerine dönüş yapmaları durumunda işledikleri hataların sorumluluklarım, günahlarını ve küfürlerini üstleneceklerini taahhüd ediyorlar.

İlk etapta, bu öneriyi getirenlerin, bu yönteme başvuranların lider konumundaki kimseler oldukları akla geliyor. Nitekim, tefsir bilginleri, bu iki ayetle ilgili olarak Ebu Süfyanın adım zikretmişlerdir[18[18]]. Genel eğilim, bu sözün ya da bir başkası tarafından tartışma ortamında, kanıt niteliğinde ya da üstünlük iddiası bağlamında yahut hidayet üzere olduğunu vurgulama amacı ile bazı müslümanlara karşı söylendiği yönündedir. Bunun yanısıra ayet-i kerime , müslümanlarla kafirler arasında ilişkilerin bütünüyle kopa-rılmadığım, şiddetli bir düşmanlığın egemen olmadığını ortaya koymaktadır. Ya da en azından her iki taraftan sakin bir ortamda tartışan bazı kimselerin bulunduğunu göstermektedir. Bu sonucu, şu ana kadar incelediğimiz başka ayetlerden de çıkarmıştık. [19[19]]

14-Andolsun, biz Nuh'u kendi kavmine elçi olarak gönderdik. İçlerinde elli yıl eksik olmak üzere bin sene yaşadı. Sonunda onlar zulme devam ederlerken tufan kendilerini yakalayıverdi.

15-Böylece biz onu ve gemi halkını kurtardık ve bunu alemlere bir ibret kılmış olduk.

Bu ayetler, bazı peygamberleri ve geçmişte yaşamış kimi toplulukları konu edinen kıssalar zincirinin ilk halkası görünümündedir. Önceki bölümlerde, yeri geldikçe dikkat çektiğimiz

---

[18[18]] Beğavi ve Hazin Tefsirleri.
[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/325-326.

Kur'anın ifade tarzı uyarınca kafirlere ait bazı sözlerin hikaye edilmesi, onlara sert eleştiri ve ürpertici uyanların yöneltilmesi sonrasında yer alıyor bu kıssalar. Doğal olarak kıssalar zinciri ayetlerin akışı ile bütünlük oluşturuyor. Bununla, kafirleri uyarma, ibret almalarını ve olaylardan ders çıkarmalarını sağlama hedefleniyor. Önceki örneklerde de görüldüğü gibi kıssalar zincirinin müslümanlan ilgilendiren yönü ise, moral destek sağlama, tavırlarını ve yüreklerini pekiştirmedir.

Bu halkada daha önce sözü edilmeyen bir husus gündeme getiriliyor. O da Hz. Nuh'un soydaşları arasında dokuz yüz elli yıl kalmasıdır. Bazı araştırmacıların böyle bir şeyi mümkün görmedikleri için türlü yöntemlerle bu konuyu yorumlamaya kendilerince mantıklı bir izah getirmeye çalıştıklarını görüyoruz. Daha önce çeşitli münasebetlerle vurguladığımız gibi burada da şunu söylüyoruz: Bir müslüman Kur'an-ı Kerim'in peygamberler ve geçmiş topluluklarla ilgili olarak aktardığı tüm haberlere inanmak ve ne bir eksiltme ne de bir arttırmaya gitmeksizin bu noktadan öteye geçmemek zorundadır. Ayetlerde gündeme getirilen bu haberle ilgili olarak söylenmesi uygun düşecek bir şey varsa, o da biz müfessirler[20[20]] tarafından dile getirilen şu görüştür: Hz. Nuh'un yaşadığı müddetin söz konusu edilmesi ile Peygamberimize moral destek sağlanması, üzerine çökmüş bulunan psikolojik baskının bertaraf edilmesi amaçlanmıştır. Aslında bu değerlendirme ilginç olduğu kadar Kur'andaki kıssaların amacı ile de uyuşmaktadır. Tevrat'ın "tekvin" bölümünün dokuzuncu ayetinde de Nuh (a)'un bu kadar süre yaşadığı belirtilir. Hiç kuşkusuz dinleyiciler -en azından bazıları- bunu biliyorlardı. Bu da değindiğimiz hikmeti ve hedefi pekiştirici bir unsurdur. [21[21]]

16- İbrahim de; hani kavmine demişti ki: Allah'a kulluk edin ve O'ndan sakının. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.

17- Siz yalnızca Allah'tan başka bir takım putlara tapıyor ve bir takım yalanlar uyduruyorsunuz.[22[22]] Gerçek şu ki, sizin Allah'tan başka taptıklarınız size rızık vermeye güç ye-tiremezler; öyleyse rızkı Allah'ın katında arayın, O'na kulluk edin ve O'na şükredin. Siz O'na döndürüleceksiniz.

18- Eğer yalanlarsanız, sizden önceki ümmetler de elçileri yalanlamışlardır. Elçiye düşen ise, yalnızca açık bir tebliğdir.

19-Onlar görmediler mi ki, Allah yaratmaya nasıl başlıyor, sonra onu iade ediyor? Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır.

[20[20]] Bkz. Hazin Tefsiri.

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/327.

[22[22]] Tahîikune İfken Söz ve putlardan birtakım yalan ve şeyler ortaya atıyorlar.

20-De ki:Yeryüzünde gezip dolaşın da, böylelikle yaratmaya nasıl başladığına bir bakın, sonra Allah ahiret yaratmasını da inşa edip yaratacaktır. Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir.

21 -Dilediğini azaplandırır, dilediğine merhamet eder. O'na çevrilip götürüleceksiniz.

22-Siz yerde ve gökte Allah'ı aciz bırakamazsınız. Sizin Allah'ın dışında veliniz yoktur. Yardım edeniniz de yoktur.

23-Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı yok sayıp inkar edenler: "İşte onlar, benim rahmetimden umut kesmişler-dir;[23[23]] ve onlar için acı bir azab vardır"

24-Bunun üzerine kavminin İbrahim'e cevabı yalnızca: "Onu öldürün ya da yakın" demek oldu. Allah onu ateşten kurtardı. Şüphesiz bunda, iman eden bir kavim için ayetler vardır.

25-İbrahim dedi ki: "Siz gerçekten, Allah'ı bırakıp dünya hayatında aranızda bir sevgi bağı olarak putları ilahlar edindiniz'[24[24]]. Sonra kıyamet günü kiminiz kiminize lanet edeceksiniz. Sizin barınma yeriniz ateştir ve hiç bir yardımcınız yoktur".

26-Bunun üzerine Lut ona iman etti ve İbrahim dedi ki: Gerçekten ben. Rabbime hicret edeceğim. Çünkü şüphesiz O, güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

27-Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik ve onun soyunda peygamberliği ve kitabı kıldık, ecrini de dünyada verdik. Şüphesiz o, ahirette salih olanlardandır.

Sûrenin içerdiği kıssalar zincirinin ikinci halkasıdır bu. Ayetlerin akışı, netlik ve mesajın vurgulayıcıngı açısından fazla söze hacet bırakmıyor. Burada değinilen olayların, sergilenen sahnelerin çoğu başka sûrelerde de, özellikle "Enbiya" sûresinde, gündeme getirilmiştir. Oralarda yaptığımız değerlendirmeleri yeterli görüyoruz.

Kıssalar zincirinin bu halkasında, soydaşlarının Hz. İbrahim'i öldürmek ya da yakmak üzere aralarında gizli bir toplantı düzenledikleri anlatılıyor. Bu olay "Enbiya" sûresinde de gündeme getirilmişti. Ancak bize göre, olayın burada bir kez daha gündeme getirilişinde farklı bir mesajın verilmesi amaçlanmıştır. Daha Önce söylediğimiz gibi tefsirini sunduğumuz bu sûre, İslami davetin Mekke döneminde inen son sûrelerindendir. Sûrenin indiği şartlarda Kurcyş kabilesinin liderleri Hz. Peygamber'i Öldürmek, tutuklamak ya da sürgün etmek amacı ile gizli toplantılar düzenliyorlardı. Nitekim "Enfal" sûresinde bu gelişmeye şu şekilde işaret ediliyor: "Hani o inkar edenler, seni tutuklamak ya da öldürmek veya sürgün etmek amacıyla tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı tasarlı-yorlarken, Allah da bir karşı tuzak

---

[23[23]] Yeysü min Rahmeti Rahmetime asla ulaşamayacaklar anlamında bir ifade şekli.

[24[24]] İnnemettehaztum Min DunVl-Lahi Evsanen Meveddeien Beynekum Fi'l-ha-yatti'd-dunya Bu cümle ile kastedilen husus şudur: Putlar aranızda dünyevi bir sevgi bağı oluşturmaktan başka size bir yarar sağlamazlar. Bunların ahire-te dönük bir yararları yoktur. Ya da siz bu düzmece tanrıları, hiç bir olumlu amaç gözetmeden sırf dünya çıkarı için edindiniz.

kuruyordu. Allah tuzak kurucuların en hayırhsı-dır"(Enfal,30). Çünkü o sırada Rasulullah (s) Medine'de yaşayan Evs ve Hazrec kabilelerinin liderleriyle ittifak kurmuştu. Medine'nin önde gelenleri, İslam peygamberine inanmış ve İslam güneşi Medine göklerinde parıldamaya başlamıştı. Mekkeli müsrü-manlar yavaş yavaş Medine'ye hicret ediyorlardı. Peygamberimiz de Medine'ye hicret etmenin hazırlıklarına başlamıştı. Kureyş'in ileri gelenleri, tehlikeyi farketmekte gecikmediler. Çünkü Medine, ticaret yollarının üzerinde bulunuyordu. Bir süre sonra bu yol, Hz. Peygamber'in kontrolüne geçecekti. Öte yandan, İslam davetinin önünde daha geniş ufuklar açılacak, İslami hareket etkin bir güç haline gelecekti. Bu da Kureyş için pek hayırlı bir gelişme olmasa gerekti. Bu yüzden Kurcyş kabilesinin liderleri, aleyhlerine sonuçlanmak üzere olan gelişmenin önünü almak istediler. Bu yüzden kıssanın sunuluşunun arka planındaki hikmetin emsal gösterilerek Rasulullah'ın yüreklen dil irilisi ve moral takviyesi yapma ile doğrudan ilgili olduğunu düşünüyoruz. Hz. İbrahim ve soydaşları arasında geçen olaylarla, Peygamberimizle soydaşları arasında geçen olaylar arasında bir karşilaşiırma yapılarak Peygamberimize moral veriliyor.

Dikkat edilirse, yüce Allah kendisini soydaşlarının komplolarından kurtardıktan sonra, Hz. İbrahim, "Rabbime hicret edeceğim" diyor. Bu ifade, kıssa ile Rasulullah (S)'ın'ya§adığı konjonktürel şartlar arasındaki ilgiyi kurması bakımından ilginçtir. Bu bakımdan hemen aklımıza kıssanın bu halkasının gerisindeki hikmetin Rasulullah (s)'ın Medine'ye hicret etmek üzere oluşu ile direkt bağlantılı olduğu geliyor. Buna göre Rasulullah (s)'a Allah için hicret etme olayının daha önce İbrahim (a) tarafından gerçekleştirildiği telkin ediliyor. Zaten O'nun milletinde (dininde) İbrahim'in milletini (dinini) örnek almıştır. [25[25]]

28-Lut da; hani kavmine demişti: Siz gerçekten sizden önce alemlerden hiç kimsenin yapmadığı "çirkin bir utanmazlığı yapıyorsunuz".

29-Siz, 'erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve bir araya lİşlerinizde[26[26]] çirkinlikler[27[27]] yapacak mısınız? Bunun üzerine kavminin cevabı yalnızca: "Eğer doğru söylüyor İsen, bize Allah'ın azabını getir" demek oldu.

30-Dedi ki: Rabbim bozguncu kavme karşı bana yardım et.

31-Bizİm elçilerimiz İbrahim'e bir müjde ile geldikleri zaman, dediler ki: "Gerçek şu ki, biz bu ülkenin halkını yıkıma uğratacağız. Çünkü onun halkı zalim oldu".

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/330-331.
[26[26]] fi.rmdikum Meclislerinizde ya da toplantı yerlerinizde.

[27[27]] eî-münker Güzel ahlakla ve üstün insani niteliklerle bağdaşmayan her şey.

32-Dedi ki: "Onun İçinde Lut da vardır". Dediler ki: Onun içinde kimin olduğunu biz daha iyi biliriz. Kendi karısı dışında, onu ve ailesini muhakkak kurtaracağız. Karısı arkada kalacak olanlardandır.

33-Elçilerimiz Lut'a geldikleri zaman o, bunlar dolayısıyla kötüleşti ve içi daraldı. Dediler ki: Korkuya düşme ve hüzne kapılma. Karın dışında seni ve aileni muhakkak kurtaracağız. O ise, arkada kalacaktır.

34-Şüphesiz biz, fasıklık yapmalarından dolayı, bu ülke halkının üstüne gökten İğrenç bir azap İndireceğiz.

35-Andolsun, biz akledebiîecek bîr kavim İçin orada apaçık bir ayet bırakmışızdır.

Kıssalar zincirinin bu üçüncü halkasında Hz. Lut (a) ile elçi olarak gönderildiği kavım arasında geçenler anlatılıyor. Burada anlatılan olaylar bir önceki sûrede de anlatılmıştı. Bu sûre ile özellikle Hud sûresinde anlatılanlar arasında belirgin bir benzerlik vardır, ifadeler açıktır; Öğüt verme, düşündürme, uyarma ve moral destek sağlama amacına yönelik olduğu ilk bakışta farkedilir. Kıssa ile ilgili olarak daha önce ayrıntılı bir değerlendirme yaptık. Yeni bir değerlendirme yapmamızı gerektirecek yeni bir şey söylenmiyor burada. Lut kavminden geriye kalan ayetten maksat, en çok tercih edilen görüşe göre Eriha ovasında bulunan Ölüdeniz sahillerindeki Sodom ve Gomore kentlerinin harabeleridir. Hicaz'dan Filistin ve Mısır'a giden veya oralardan Hicaz'a dönen kervanların güzergahı üzerinde bulunuyordu bu harap olmuş kentler. Tevrat'ın "tekvin" bölümünde bu iki kentin Allah'ın azabı ile yerle bir edildiği anlatılır. Özellikle Saffaf sûresinin atmosferi içinde konuya açıklık getirdik. [28][28]

36-Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki:Ey kavmim, Allah'a kulluk edin ve ahiret gününü umud edin ve yeryüzünde bozguncular olarak karışıklık çıkarmayın.

37-Ancak onu yalanladılar; bunun üzerine onları amansız bir sarsıntı yakalayıverdi, böylelikle kendi yurtlarında diz üstü çökmüş olarak sabahladılar.

38-Ad'ı ve Semud'u da yıkıma uğrattık. Gerçek şu ki, kendi oturdukları yerlerden size durumları belli olmaktadır. Kendi yaptıklarını şeytan süsleyip çekici kıldı. Böylece onları yoldan alıkoydı. Oysa onlar basiret ve akıllarıyla Övünen kimselerdi[29][29].

39-Karun'u, Fİravun'u ve Haman'ı da yıkıma uğrattık. Andolsun, Musa onlara apaçık delillerle gelmişti ancak yeryüzünde büyüklendiler. Oysa onlar Allah'ı geçecek değil-

---

[28][28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/332-333.
[29][29] Kânu mustebsırin basiretlerinin ve atıllarının isabetliliği ile övünüyorlardı.

lerdi![30[30]].

40-İşte biz, onların her birini kendi günahıyla yakalayıver-dik. Böylece onlardan kiminin üstüne taş fırtınası gönderdik, kimini şiddetli bir çığİık sarıverdi, kimini yerin dibine, geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmedecek değildi; ancak onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.

Şimdi de kıssalar zincirinin dördüncü halkasıyla karşı karşıyayız. Burada Hz. Şuayb ve Musa (a)'nın sundukları mesaja, Ad ve Semud oğullarının başına gelenlere kısaca işaret ediliyor. Bu kısa değimlerle güdülen amacın, muhatabları uyarmak, durumlarım gözden geçirmeye sevk etmek ve gerekli dersleri çıkarmalarını sağlamak olduğu açıktır. Burada adı geçen elçilerin kıssalarını önceki sûrelerde daha etraflıca ele aldık. Burada yeniden ayrıntılı açıklamalar sunma gereğini duymuyoruz. Kaldı ki, bu kısımda da yorum gerektirecek yeni bir şey de söylenmiyor. Fakat Ad ve Semud oğullarından sözedi-lirken, kullanılan: "Gerçek şu ki, kendi oturdukları yerlerden size durumları belli olmaktadır" ifadesini ilginç bulduğumuzu belirtmeliyiz. Bu ifade açık bir şekilde ortaya koyuyor ki, bu ayetlerin muhatabları sözü edilen halkların akıbetlerinden haberliydiler; onların harap olmuş yurtlarını, geride bıraktıkları izleri, gezip görmüşlerdi. Yıkıma uğramış memleketlerinde, üzerlerine inmiş korkunç ilahi azabın kalıntılarını gözlemlemiş ve buna kesin olarak inanmışlardı. [31[31]]

41-Allah'ın dışında başka veliler edinenlerin örneği kendine ev edinen örümcek örneğine benzer. Gerçek şu ki evlerin en dayanıksız olanı örümcek evidir; bir bilselerdi.

42-Allah, kendi dışında hangi şeye taptıklarını şüphesiz bi-Mr. O güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

43-İşte bu örnekler; biz bunları insanlara vermekteyiz. Ancak alimlerden başkası bunlara akıl erdirmez.

44-Allah gökleri ve yeri hak olarak yarattı. Şüphesiz, bunda iman edenler için bir ayet vardır.

Yukanda sunduğumuz ayetler grubunda:

1) Allah'ı bir yana bırakarak düzmece ilahlar ve dostlar edinenler örümceğe ve onun sığındığı evine benzetiliyorlar. Nasıl ki evlerin en dayanıksızı, en çürüğü örümcek evidir, tıpkı bunun

---

[30[30]] Ve makanu sabıkı Allah'ı aşıp geçecek değillerdi. Yüce Allah'ın kendilerini yakalamasına engel olacak ya da azabından yakalarını sıyıracak değillerdi.

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/334.

gibi Allah'ı bir yana bırakıp bir takım düzmece ilahlar ve dostlar edinenlerin dinleri de dayanıksızdır, inanç sistemleri de çürüktür; Keşke düşünselerdi, ak-ledebilselerdi.

2) Yüce Allah'ın müşriklerin kulluk kastıyla yönelip dualar sundukları düzmece ilahların gerçek mahiyetlerini, niteliklerini bildiği vurgulanıyor. O, üstün iradelidir, her şeyi yapabilecek güçtedir ve her yaptığı yerindedir.

3) Yüce Allah'ın çeşitli örnekleri, gerçeği açıkça görsünler ve üzerinde düşünsünler diye bütün insanlar için verdiği, buna karşın sadece anlayış, kavrayış ve bilgi sahibi olan kimselerin bu örnekler üzerinde düşündükleri, onlarla neyin kastedildiğini anlamaya çalıştıkları vurgulanıyor.

4) Son olarak, ulu Allah'ın gökleri ve yeri hak ilkesine dayalı olarak ve yüce hikmeti esas almak suretiyle yarattığı, bunları boşuna yaratmadığı, bunda ancak sözü özü bir olan gerçek mü 'minlerin kavrayabildiği bir ayet olduğu dile getiriliyor...

Bu ayetler grubuyla Önceki ayetler arasında güçlü bir bağlantı olduğu açıkça görülüyor. Aslında bu ayetler, önceki ayetler üzerine yapılan bir değerlendirme niteliğindedir. Hitab tarzı oldukça güçlü ve derin etkilidir. Şirk esaslı inanç sistemine, müşriklere ve yozlaşmış akıllarına sert eleştiriler yöneltiliyor. Bir yandan da mü'minlere övgüler yağdırılıyor. Çünkü onlar, karşılarına çıkarılan kanıtlarla, ikna olurlar. Verilen örnekleri anlarlar. Üçüncü ayet, müşriklerin Allah'ı bir yana bırakarak kulluk ettikleri, dua ettikleri düzmece ilahların hiç bir yetkilerinin olmadığını, kendileri kulluk eden kimselere en u-fak bir yarar sağlama ihtimallerinin bulunmadığını açık bir dille ifade ediyor.

"İşte bu örnekler; biz bunları insanlara vermekteyiz. Ancak alimlerden başkası bunlara akıl erdirmez".

Ayet-i kerimesi, bilginleri övücü, yüceltici ifadeler içermesi açısından üzerinde durulmaya değerdir. Kastedilen bilginler, hiç kuşkusuz bilgileri sayesinde eşya ve olayları doğru biçimde değerlendiren, verilen örnekleri kavrayan ve bunlardan gerekli dersleri çıkaran kimselerdir. Bu tür ifadelere, bundan Önce incelediğimiz bir çok sûrede rastladık. Bununla güdülen amaç bir yönden bilgi sahibi kimseleri yüceltmek, bir diğer yönden de insanları bilgilerinin kapsamını genişletmeye teşvik etmektir. Aynca bilginlerin sorumlulukları,çeşitli meseleler üzerinde düşünüp bunları insanlara açıklamakla yükümlü oldukları da vurgulanıyor. Diğer bir amaç da bilginin hakkın gerektirdiği sınırlar içinde tutulmasıdır. Bilginin haksızlık ve gerçekleri çarpıtma aracı olarak kullanılmamasıdır.

İnsanların geneli ile bilginler arasında bu tür mutlak bir ayrıma gidilmiş olması gösteriyor ki, bu değerlendirme bilgi ve bilginliğin değişik dereceleri ile birlikte din ve dünya ile ilgili

meseleleri de kapsamaktadır. Ayete bakıldığında daha ilk etapta farkedilecek bir husustur bu. 32[32]

45-Sana kitaptan vahyedileni oku ve namazı dosdoğru kıl. Gerçekten namaz, çirkin utanmazlıklardan ve kötülüklerden alıkoyar. Allah, yaptıklarınızı bilir.

Ayet-i kerime;

1) Peygamberimize (s) yönelik, yüce Allah'ın kendisine vahiy yoluyla indirdiği kitabın ayetlerini okumaya, namazı O'nun için kılmaya ve O'nu anmaya devam etmesine ilişkin bir emir içermektedir.

2) Namaza bir kez daha dikkat çekilerek, onun insanı çirkin utanmazlıklardan ve kö-tülüklerden alıkoyucu özelliği gündeme getiriliyor. Namazın bu özelliğinde de kapsadığı Allah'ı anma eyleminin en büyük pay sahibi olduğu vurgulanıyor.

Bizim gördüğümüz kadarıyla incelemekte olduğumuz ayet, önceki ayetler grubunun bir değerlendirmesi niteliğindedir. Çünkü Rasulullah'm tavrını sürdürmesi, müşriklere ve onların Allah'ı bir yana bırakarak kulluk ettikleri düzmece ilahlara aldırış etmemesi, Allah'ın kitabını insanlara okuması ve Allah için namaz kılması telkin ediliyor. Namazın başka insanların içine düştükleri çirkin hayasızlıkların ve kötülüklerin egemen olduğu bir hayat biçimine karşı koruyucu kalkan işlevini gördüğü ifade ediliyor.

Ayetin içerdiği emir, telkin ve direktiflerin Hz. Peygambcr'den sonra, her zaman ve her mekandaki müslümanlara yönelik olması doğaldır.

"Alak" sûresini incelerken "namaz ve etkileri" üzerine ayrıntılı bir değerlendirme yaptık ki, bizce yeterlidir. Yine aynı sûrenin akışı içinde Rasulullah(s)'dan namazla ve namazın samimi insanlarla, samimi olmayan insanlar üzerindeki etkileriyle ilgili olarak rivayet edilen bazı hadislere yer verdik. Burada sadece hatırlatmakla yetiniyoruz, tekrar etmeye gerek duymuyoruz. 33[33]

46-İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, kitap ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin. Ve de-yİn ki: Bize ve size indirilene iman ettik; bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuz.

32[32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/335-336.
33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/336-337.

47-İşte sana böyle bir kitab İndirdik. Bundan dolayı kendilerine kitap verdiklerimiz ona iman etmektedirler. Bunlar (puta tapıcılar)dan da ona iman edecek olanlar vardır. İnkarcılardan başkası bizim ayetlerimizi inkar etmez.

48-Bundan önce sen hiç kitap okuyan değildin ve onu sağ elinle de yazmıyordun. Böyle olsaydı, batılda olanlar kuşkuya kapılırlardı.

49-Hayır, o kendilerine İlim verilenlerin göğüslerinde apaçık olan ayetlerdir. Zulmedenlerden başkası, bizim ayetlerimizi inkar etmez.

Yukarıda sunduğumuz ayetler grubunda;

1) Muhataba çoğul kipiyle bir emir yöneltiliyor. Bu yüzden Kitap Ehli olanlarla -aralarındaki hak ve adalet ilkelerini hiçe sayanlar hariç- tartışırken yumuşak ve tatlı bir üslubun benimsenmesine ilişkin emrin Rasulullah (s) ile birlikte tüm müslümanlara yönelik olması mümkündür. Emrin esası şudur: Müslümanlar Kitap ehlinden olanlarla tartışırlarken, ilke ve öz bağlamında bir olduklarını vurgulamalıdırlar: Çünkü onlar, Hz. Peygamber'e İndirilen kitaba inandıkları gibi müslümanlar da onlara indirilen kitaplara inanmaktadırlar. Onlar da müslümanların bildikleri, ibadet ettikleri ilahı bilip ibadet ediyorlar. Kendilerini, bu tek ve ortaksız ilaha teslim etmişlerdir.

2) Peygamberimize yönelik bir uyarı yer alıyor. Bu uyarıda yüce Allah'ın geçmiş peygamberlere kitap indirdiği gibi, kendisine bir kitap indirdiği belirtilerek Peygamberimizin konumu pekiştiriliyor. Bu arada ehl-i kitabın Allah tarafından indirilen kitaplara inandıkları, bunun doğal bir sonucu olarak içlerinde bazılarının da peygamberimize indirilen kitaba da inandıkları dile getiriliyor. Çünkü Kur'an ile önceki kitaplar arasında özde ve esasta benzerlik, aynilik olduğunu görüyorlar. Küfrü, inatçılığı ve büyüklenme-yi karakter haline getirip zihnini her türlü güzelliğe kapatanlardan başkası Allah'ın ayetlerini inkar etmez, onlar karşısında büyüklük kompleksine kapılmaz.

3) Bunun yanısıra Peygamberimizin Kur'an'm inişinden önce hiç bir kitabı okumadığı eline kalem alıp bir kitap yazmadığı dolayısıyla Kur'an karşısında büyüklük kompleksine kapılan batıl taraftarlarının kuşkulanmalarını haklı çıkaracak bir durumun söz konusu olmadığı vurgulanıyor.

4) Son olarak Peygamberimizin okuduğu ayetlerle, Allah tarafından indirilen diğer kitapların ayetleri arasında öze, ruha ve atmosfere ilişkin bir ahenk bulunduğu, kendilerine ilim verilenlerin, ruhlarını ve göğüslerini ilimle dolduranların bu ahengi, bu uyumu derhal farkettikleri ifade ediliyor.

"İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere, Kitap ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin" ayetinin ve onu izleyen ayetlerin yorumunu yapacak olursak; incelemekte olduğumuz bu bölümü oluşturan ayetlerin iniş sebebinden söz eden bir rivayete rastlamadığımızı belirtmek gerekir. Bu bölüm önceki ayetlerle bağlantısı bulunmayan, içerik olarak farklı bir bölüm görünümündedir. Bununla beraber ilk bakışta, bu ayetlerin, Kur'an'ın Allah katından gelen bir vahiy oluşuyla ilgili, Ehli Kitab'dan bir grubun ve Hz. Peygamber'le birlikte bir grup müslümamn ve belki de bir grup kafirin katıldığı bir tartışma hakkında indikleri yönünde bir düşünce uyanıyor zihnimizde. Hatta kıssalar zincirine ve bunlar üzerine yapılan değerlendirmeleri içeren ayetlere ara verilmesinin ardından bu tür bir tartışmanın yaşandığı da düşünülebilir. Ardından bu bölümün ayetleri gelmiştir, denebilir. Eğer bu son ihtimal doğruysa bu bölümle Önceki bölüm arasında bir ölçüde bağlantı kurmak mümkün olur.

Özellikle (47.) ayetten Kur'an-ı Kerim'le, Ehli Kitab'ın ellerinde bulunan semavi kitaplar arasındaki içerik benzerliklerinin tartışma konusu yapıldığı, karşıt görüşü savunanların bu benzerlikleri kanıt göstererek, Peygamberimizi diğer semavi kitaplardan konu ve bilgi (haşa) aşırmakla suçladıkları anlaşılmaktadır. Arkasından gelen ayetse az önce açıkladığımız tarzda bu suçlamaya karşı güçlü bir cevap niteliğindedir.

(48.) ayetin içerdiği bu red ile Peygamberimizin Kur'an-i Kerim'den önce, herhangi bir semavi kitabı okumadığı ya da görmediği veya yazmadığı kastedilmiş olabilir. Aynı şekilde, okuma yazmayı birlikte gerçekleştirmediği de kastedilmiş olabilir. Böylece o-nun semavi bir kitabı okuyup yazmadığı, çünkü bunu beceremeyeceği anlatılmış oluyor ki, bu da karşıt görüşlülerin Peygamberimize yönelttikleri "semavi kitaplardan bilgi ve konu aşırma" suçlamasının dayanaksızhğını ortaya koymaktadır. Olumsuzluk edatının mutlak oluşu ya da olumsuzluğa konu olan şeyin "nekre" olması ikinci ihtimalin kastedilmiş olabileceğine ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Ayet-i kerimenin başındaki olumsuzluk edatının mutlak oluşu ve ayrıca ayetin ifade tarzı, ayette meydan okuma, eleştirme ve uyarma unsurlarını belirgin kılıyor. Bu bakımdan, sanki bu tür iddialar ortaya atan tartışmacıların aslında Peygamberimizin okur yazar olmadığını, semavi kitapları okuyup yazmak gibi bir alışkanlığının bulunmadığını bildikleri vurgulanmak isteniyor. Bu tepkinin kitaplı, kitapsız tüm insanların duyabilecekleri şekilde, açıkça dile getirildiğini göz Önünde bulundurduğumuzda, sözkonusu iddiayı ortaya atanlara ne denli güçlü bir cevap oluşturduğunu, nasıl meydan okuyucu bir tavırla iddialarını çürüttüğünü daha iyi kavramış oluruz.

İlk bakışta "okuma" ve "yazma" ifadelerinin başındaki olumsuzluğun şahısla ilgili olduğunu farkediyoruz. Bu da Rasulullah'ın Ehli Kitab aracılığı ile eski ve yeni ahidin (Tevrat ve İncil) bazı bölümlerini, ehl-i kitabın kendilerine gönderilmiş peygamberlere nisbet ettikleri bazı olayları dinlenmiş olması ihtimalini ortadan kaldırmaz. Nitekim bazı rivayetlerde bu tür bir

ihtimalden söz ediliyor. Nahl ve Furkan sûrelerinin akışı içinde bu rivayetleri ele aldık.

Az önce 47. ayetten sözkonusu tartışmanın konusunun Kur'an'ın içerdiği kıssalarla eski ve yeni ahitte anlatılanlar arasındaki benzerlikler olduğunu sezinliyoruz demiştik. Hiç kuşkusuz, bunda Kur'anm kıssalarının (haşa) Tevrat ve İncil'den aşırma olduğuna ilişkin iddiayı destekleyici bir unsur göremiyoruz. Çünkü Rasulullah (sj'ın okuduğu bütün muhkem ve müteşabih ayetler Allah tarafından vahyedilmiştir. Kur'an'in inişine e-sas oluşturan ilahi hikmet bunların peygamberimizin kalbine inişini öngörmüştür. Şayet vahyin kapsadığı kıssalarla eski ve yeni ahidin bölümleri arasında benzerlikler varsa, kuşkusuz bunların Kur'an'da yer almaları, tarihsel olayları aktarmak amaçlı değil, insanların ibret almalarına yöneliktir.

Ayetlerin ifade tarzı derin, etkili ve sağlamdır. Bu bakımdan, peygamber efendimizin (s) Araplardan ve ehl-i kitaptan oluşan inatçılara kendini beğenmişlere karşı elindeki güçlü susturucu ve karşıt tezleri çürütücü kanıtlardan dolayı son derece üstün ve zaferinden emin bir pozisyonda olduğu anlaşılmaktadır.

İncelemekte olduğumuz bu ayetlerin Mekke döneminde indikleri konusunda bilginler arasında görüş ayrılığa olmamakla birlikte, bazı tefzir bilginleri bu ayetleri açıklarken, bunların yahudilerle gerçekleştirilen bir tartışmayı konu edindiğini söylemişlerdir[34[34]]. Abdullah b. Selam ve benzeri yahudi kökenli müslümanlann adını anarak "bunlardan da ona iman edecek olanlar vardır" ifadesinde bunların kastedildiğini söylemişlerdir[35[35]]. Bu tefsir bilginlerine göre, "içlerinde zulmedenleri hariç" ifadesi ile genelde zimmet akdini geçersiz sayan ve cizyeyi vermeyen kimseler, özelde de yahudi kökenli Ka'b b. Eşref ve yandaşları kastedilmiştir. Bu değerlendirme Mekke döneminde inen ayetlerle Medine döneminde inen ayetlerin boyutlarını, maksatlarını ve ilgilerini Mekke dönemi ile Medine döneminin koşullarını birbirine karıştırmanın tipik bir örneğidir. Bazı tefsirciler "bunlar" bazısı da "ehl-i kitap" kastedilmiştir, görüşündedir. Bazıları "ona" zamirini Peygamberimize bazısı da Kur'ana döndürmektedir[36[36]]. Biz ayetlerin açıklaması bağlamında söylediklerimizin inşaallah doğru olduğunu ümit ediyoruz.

"Bundan önce sen hiç kitap okuyan değildir ve onu sağ elinle de yazmıyordun" ifadesi Peygamberimizin okur yazar olmadığının açık ve kesin kanıtıdır. Ama "ümmi" kavramı bu olguyu bu kadar açık ve kesin olarak ifade etmemektedir. Nitekim bu kavram ve çoğul kipi, Kur'an-ı kerimde, kitap ehli olmayan toplumlar, ya da kendilerine kitap indirilmemiş olan Araplar hakkında kullanılmıştır. Al-i imran sûresinde yer alan şu ayette bunu açıkça görebiliyoruz: "eğer seninle çekişip tartışırlarsa de ki: Ben bana uyanlarla birlikte kendimi

---

[34[34]] Bkz. Hazin tefsirine.

[35[35]] Bkz. Taberi ve Hazin Tefsiri

[36[36]] Bkz. Taberi ve Hazin Tefsiri

Allah'a teslim ettim". Ve kitap verilenlerle ümmilere de ki: "Siz de teslim oldunuz mu? Eğer teslim oldularsa, gerçekten hidayete ermişlerdir. Fakat yüz çevirdilerse, artık sana düşen yalnızca tebliğ etmektir. Allah kullarıhakkıyla görendir" (Al-i İmran, 20).

Araplar arasında okur yazar olan bir çok kimsenin bulunduğu bilinen bir realitedir.

Bu nedenle "Katyani"37[37] gibi bazı oryantalistler Peygamberimizin okur yazar olduğunda ısrar etmektedir. Bazıları ise Hz. Peygamber'in okur yazar olduğunu gizlediğini, bu hususta olumlu ya da olumsuz bir söz söylemeden kaçamak yaptığını; çünkü bazılarının onun okur yazar olduğunu bildiklerinin farkında olduğu iddiasını ortaya atmışlardır. Nedense bu iddiayı ileri sürenler, Peygamberimizin (s) bu tür bir suçlamaya muha-tab olduğunu Kur'anın buna açık biçimde cevap verdiğini iddianın asılsızlığını ortaya koyduğunu, ashabın ve peygamberimizin yakın dostlarının bu cevabı okuduklarını, bu iddiayı daha doğrusu bu yalanı reddetmek, asılsızlığını ortaya koymak için büyük çaba harcadıklarını görmezlikten geliyorlar. Eğer Peygamberimiz okur yazar olsaydı, Kur'an lisanıyla ve kesin bir ifade tarzıyla okur yazar olmadığını söyleyemezdi. Özellikle ashabı onun okur yazar olduğunu bilselerdi, peygamberimiz böyle bir şeye ycltenemezdi. Çünkü bu ashabın içinde Kur'anın Allah katından indiğine ve Peygamber'in doğru söylediğine ilişkin bir kuşkunun uynmasma neden, olurdu. Olay bu şekilde sonuçlansaydı, böylesine önemli bir misyon için büyük bir handikap olurdu.

Oryantalistler bu inatçı tutumlarını ve iddialarını sürdürürlerken, günümüzle geçmiş arasında bir karşılaştırma yapıyorlar. Bu durumda Hz. Peygamber'in semavi kitaplardan habersiz ve okuma yazmasız olması imkansız görünüyor. Ama oryantalistelerin yaptıkları bu karşılaştırma yanlıştır. Çünkü günümüzle, Peygamberimizin yaşadığı dönem arasında, çeşitli açılardan büyük farklar vardır.

İncelemekte olduğumuz ayetler grubunun ilkinde belirlenen taktik üzerinde durmaya değerdir. Sanki müslümanlarla Ehli Kitab arasında ilke ve öz bağlamında çekişmenin görüş ayrılıklarının yersizliğine ilişkin bir mesaj verilmek isteniyor. Tatlı ve sevecen bir üslupla tartışmanın anlaşma ve kaynaşma ortamının oluşması için daha uygun olacağı anlatılıyor. Ama İçlerinde aykırı tipler çıkıyorsa, kuşku yok ki, bunun gerisinde yatan neden, art niyet, düşmanlık duygusu ve zulümdür. Müslümanın görevi hakkettikleri cevabı vermektir. Dolayısıyla belirlenen bu taktik son derece önemli ve hayranlık uyandırıcıdır. Çünkü hak ve adalet ilkesine dayanmaktadır. Öte yandan müslümanlann anlaşma ve kaynaşmaya yönelik isteklerinin içtenliğini ortaya koymaktadır.

Konuya ilişkin ayetin kapsadığı istisna olgusu ayrıca ayetler grubunun genel havası ehl-i kitaptan bir grubun, tartışma ortamındaki inatçı ve kompleksli tavrını sürdürürken, bir diğer

---

37[37] Tarihu'l islam c.I

grubun da doğru sözlü mü'minler olduklarını gözler önüne sermektedir. Bu ifadelerde Mekke dönemine özgü bir manzarayı gözlemliyoruz: Araplar arasında inananlar ve kafirler bulunduğu gibi Ehli Kitab arasında da inananlar ve kafirler bulunuyor... Önceki bölümlerde çeşitli münasebetlerle bunun nedenlerini açıkladık ve bunların daha çok dünyevi çıkara dayanan kişisel sebepler olduklarını ortaya koyduk. Bu seheplerin baskısından kurtulabilen herkes, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Kur'anın Allah katından geldiğine iman etmişti. Nitekim bir çok sûrede, çeşitli münasebetlerle buna işaret edilmiştir. Aynı sahneler Medine döneminde de yaşanmıştı. İleride bunlara da değineceğiz.

Az önceki ayetin kapsamında belirlenen laktiğin Nahl sûresi 125. ayette bu sefer istisnasız bütün insanlara karşı yürürlüğe konmasının Önerildiğini görüyoruz: "Rabbİnin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin Rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir". Az önce de söylediğimiz gibi peygamberimizle tartışmaya giren ehl-i kitabın içinde inatçı büyüklük kompleksine kapılmış ve hatta edepsizlik eden, kötü söz söyleyen bazı kimseler bulunuyordu. Bu yüzden vahyin inişine esas olan ilahi hikmet incelediğimiz (46.) ayetin söz konusu istisnayı kapsamasını ön görmüştür.

Bazı tefsir bilginleri[38[38]]"...kitap ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin" ifadesiyle, ehl-i kitabın haber verdikleri şeyler hususunda onlarla tartışmaya girmek yasaklanmıştır demişlerdir. Bu görüşlerim destekler nitelikte, Ebu Hureyre (r.a.) kanalıyla gelen bir hadis rivayet etmişlerdir: "Ehl-i kitabı ne tasdik edin, ne de yalanlayın. "Biz bize indirilene ve size indirilene iman ettik. Bizimle sizin ilahınız birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur" deyin". Bu hadis sahih olabilir. Rasulullah (s) herhangi bir münasebetle böyle bir söz sarfetmiş olabilir. Ne var ki, incelemekte olduğumuz ayet-i kerimenin kapsadığı istisna olgusu bu hadisin konuyla ilgili olmadığını göstermektedir. Çünkü ayetin içerdiği konu, Hz. Peygamberdin (s) peygamberliği ve Kur'anın Allah tarafından indirilişidir.

Diğer bazı tefsirciler ise[39[39]] şöyle demişlerdir: Bu ayet-i kerimenin hükmü (savaş hükmünü öngören) "kılıç" ayeti ile yürürlükten kaldırılmıştır (neshedilmiştir). Çünkü Tevbc sûresinde yer alan ilgili ayet (kılıç/savaş ayeti) ehl-i kitaba karşı sadece "müslüman olana ya da cizye vermeyi kabul edene kadar onlarla savaşılması" şeklinde bir strateji ön görmektedir: "Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldığını haram tanımayan ve hak dini din edinmeyenlcrle, küçük düşürülüp cizyeyi kendi elleriyle verinceye kadar savaşın" (Tevbe, 29). Diğer bazı aümierse: "Tam tersine bu ayet muhkemdir. Dolayısıyla ehl-i kitaptan sadece saldırgan haddi aşan zalimlerle savaşmak caizdir" demişlerdir. Peygamberimizin (s) pratik hayatı ve Tevbe sûresinde ve başka sûrelerde yer alan ilgili ayetlerin içerdiği direktifler bu ikinci görüşü onaylamaktadır, birinci

---

[38[38]] Taberi, Hazin, Beğavi ve İbn Kesir.
[39[39]] a.g. eserler.

görüşü değil. "Kafinin" sûresinde konuya ilişkin olarak ayrıntılı açıklamalarda bulunduk.

"Ve deyin ki: Bize ve size indirilene iman ettik" cümlesi ile ilgili olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse: Şura sûresinin akışı içinde yer alan benzeri bir ifadeyi yorumladık ve bir müslümanın, ehl-i kitap tarafından Allah'a nisbet edilen ya da onlara gönderilen peygamberlerin sözlerini içeren kitaplarla ilgili nasıl bir inanca sahip olması gerektiğini etraflıca sunmaya çalıştık. Bizce bu açıklamalar yeterlidir. Burada yinelemenin ya da ek açıklamalarda bulunmanın gereği yoktur. [40[40]]

50- Dediler ki: Ona Rabbinden ayeîier indirilmeli değil miydi? De ki: Ayetler yalnızca Allah'ın katındandır. Ben ise ancak apaçık bir uyanayım.

51- Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmiyor mu? Şüphesiz bunda iman eden bir kavim için gerçekten bir rahmet ve bir öğüt vardır.

52- De kt: Benimle sizin aranızda şahîd olarak Allah yeter. O, göklerde ve yerde olanı bilir. Batıla inanan ve

Allah'ı inkâr edenler ise, işte onlar hüsrana uğrayanlardır.

Bu ayetler grubunda, kafirlerin Rasulullah (s) Allah ile vahiy nitelikli bir iletişim halinde olduğunu gösteren mucizeler olağanüstülükler sergilemesi şeklinde yöneltilen meydan okumalar anlatılıyor[41[41]]. Yanısıra Rasulullah (s) "mucize ve olağanüstülükleri göstermenin Allah'ın tekelinde olduğunu söylemesi, kendisininse, sadece Allah'ın emriyle insanlara gitmeleri gereken yolu gösteren bir uyarıcı olduğunu belirtmesi yönünde bir direktif veriliyor. Ayetlerde yer alan soru tarzındaki ifadelerde ise, Allah tarafından peygambere indirilen ve kendilerine okunan Kur'an ayetlerinin ikna olmaları için yeterli gelmemesi, eleştiriliyor. Çünkü Kur'an ayetleri ilahi rahmetin yansıtıcısı uyarılar niteliğindedir. Kuşku yok ki, bu ayetlerde iman eden ya da iman etmeyi arzulayan kimselere yönelik hak içerikli mesajler vardır. Bu bağlamda Rasulullah efendimize (s) bir diğer emir yöneltiliyor ve kendisine meydan okuyarak tartışmaya giren kafirlere aralarında Allah'ı şahid ve hakem gösterme önerisini götürmesi isteniyor. Hiç kuşkusuz Allah'ın şahit gösterilmesi yeterli ve etkileyici mesajdır. Ulu Allah, göklerde ve yerde olan her şeyi hakkı ve batılı, doğruyu ve yalanı bilir. Bu arada, söz konusu şahid gösterme ve hakem tayin etme olayında zarara uğraşayacak olanların, küfre dört elle sarılan ve batıl inançların peşine takılan şu büyüklük taslayan kimseler olduğu vurgulanıyor.

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/338-343.
[41[41]] Taberi.

Ayetlere göz atıldığında, bundan önceki ayetler grubunun kapsamında başlayan tartışma ortamında olup bitenlerin anlatımına devam edildiği dolayısıyla arada bir akış birliği olduğu farkedilir. Rasulullah'a meydan okuyanların müşrikler arasındaki inatçı kimseler olması kadar ehl-i kitap arasında bulunan inatçı kimseler olması da muhtemeldir. Ancak bundan sanraki ayetler burada kastedilenlerin müşrikler olması ihtimalini güçlendirmektedir.

"Dediler ki: Ona Rabbinden ayetler indirilmeli değil miydi'?..." ve "Kendilerine okunmakta olan kitabı sana indirmemiz onlara yetmiyor mu?" ayetleri kafirlerin, peygamberimize mucize göstermesini istemek suretiyle meydan okumaları, vahyi mesaj hakkında tartışma sözkonusu olan her münasebette gündeme gelen bir olgudur. Daha önce incelediğimiz bir çok sûrede, buna ilişkin çok sayıda ayeti ele aldık. Yüce Allah'ın hikmeti, kafirler istedi diye ya da mesajının doğruluğunun kanıtı olması için peygamberler aracılığı ile mucize gösterimini öngörmemiştir. Çünkü ilahi mesaj içerdiği bir çok ayetten dolayı ayrıca doğruluğunu kanıtlamak için mucizeye muhtaç değildir. Nitekim biz bu realiteyi Müddessir sûresinin akışı içinde ele aldık. Kur'anın bu meydan okuyuşa verdiği cevap da sözkonusu realiteyi kapsamaktadır, kaldıki bu sûrede ve Kur'anın çeşitli sûrelerinde yer alan ayetler, birer büyük kanıt niteliğindedir. İyi niyetli gerçeği ve doğru yolu bulmada samimi olan kimseleri ikna edicidir.

Bu ayetler grubunun kapsamında yer alan 51. ayetin bir soru ile başlaması, kalbi taşlaşmış kötü niyetli gözleri kör olmuş, dolayısıyla Kur'anın yol gösterici aydınlığını göremeyen, Kur'an'in ruhuna ve ruhaniyetine nüfuz edemeyen, böylece inatçılığını, serkeşliğini sürdürenlere yönelik ağır bir eleştiri işlevini görmektedir. Ayrıca ayet-i kerime, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed'in peygamberliğini kanıtlayan en büyük mucize olduğunu vurgulamaktadır[42][42]. Çünkü Kur'an rahmet, etkileyici uyanlar, din ve dünya düzenini garanti eden temel prensipler içermektedir. Ayet-i kerimenin içerdiği bu cevab aynı zamanda kafirlerin zihinlerinde uyanan "peygamberliğin ve davetin kanıtı olarak mucize gerekir" şeklindeki bir düşünceye de cevap niteliğindedir. Hak içerikli ilahi mesaja ve doğru yolu davet etmek için mucize gösterme zorunluluğu yoktur. Çünkü İslam davetinin Kur'anda ifadesini bulan ilkeleri ve hedefleri, Hz. Peygamber'in (s) doğruluğunu, mesajının haklılığını ve vahiy yoluyla Allah'la iletişim halinde olduğunu ortaya koyar niteliktedir ve kanıt olarak yeterlidir. Bunlar her zaman gözlemlenebilecek ölümsüz belgelerdir. Halbuki mucizeler davetin doğası ve hedefleriyle bağlantılı olmadıkları gibi sürekli de değildirler. Her zaman tartışmaya açık ve yalanlanma ihtimalleri vardır. Üstelik önceki peygamberlerin özellikle kişisel ihtiraslar yeryüzünde büyüklenme ve iğrenç komplolarla yüzyüze kalan elçilerin haklılıklarını, doğruluklarını karşı tarafa anlatma açısandan mucizelerin bir yaran olmamıştır.

---

[42][42] Bu nokta da insanın aklına Ay'ın yarılması mucizesi geliyor. Biz bu mucizeyi işaret eden ayeti içeren surenin akışı içinde ve müddessir suresinin çerçevesi dahilinde yeterli açıklamalarda bulunduk.

Ayetlerin akışından algılananmesaj da diğer bir çok ayet gibi bu cevabı bu anlamı yansıtmaktadır. Nitekim bir çok kere buna değindik. 43[43]

53-Azab konusunda senden acele davranmanı istiyorlar. Eğer adı konulmuş bir ecel olmasaydı, herhalde onlara az-ab gelmiş olurdu. Fakat kendileri şuurunda olmadan, onlara kuşkusuz apansız geliverecektir.

54-azab kondusunda senden acele davranmanı istiyorlar. Oysa cehennem o inkar edenleri gerçekten kuşatıp durmaktadır.

55-Azabın onları üstlerinden ve ayaklarının altından kaplayacağı gün Allah: "Yaptıklarınızı tadın" der.

Bu ayetlerde;

1) Kafirlerin kendilerini azap ile korkutan Hz. Peygamber'i (s) küçümseyici ve alaya alıcı bir tarzda azabı bir an önce başlarına getirmesini istedikleri anlatılıyor.

2) Kafirlerin bu isteklerine şöyle bir karşılık veriliyor. Şayet ilahi hikmet, azabın adı konulmuş ve ilahi bilgi kapsamında belirlenen bir süreye kadar ertelenmesini öngörmemiş olsaydı, tam da istedikleri gibi azab ansızın tepelerine iniverecekti.

3) Ardından şu gerçek vurgulanıyor: Bu azap kesinlikle başlarına gelecektir. Ancak herhangi bir ön belirtisini farketmeksizin aniden sanverecektir onları. Cehennem onlar için hazırlanmıştır. Ahirette kafirlerden hiç kimse ondan yakasını siy ıram ayacaktır. Azap başlarının üstünden ve ayaklarının altından gelmek suretiyle onları çepeçevre ku-şatacaktır. O zaman: "Yaptıklarınızın karşılığı olan azabı tadın" denecektir.

İlk bakışta bu ayetlerin önceki ayetlerde anlatılan kafirlerin inatçı, üsten bakıcı tavırlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılıyor. Azabın bir an önce gelmesini istemek şeklindeki meydan okuyucu tavırları, çeşitli münasebetlerle dile getirilmiştir. Daha önce kafirlerin bu tavrına defalarca değindik. Verilen cevapta ise, hem dünyevi, hem de uhrevi azaba ilişkin bir uyan yer almaktadır. Aynı üslup da, önceki değinmelerde yer almıştı. Azabın bir an önce gelmesi şeklindeki isteğin Arap müşriklerince defalarca dile getirildiğini düşündüğümüzde, önceki ayetlerin içerdiği mucize isteme yönündeki meydan okumanın da onlar tarafından ortaya konduğu sonucuna varabiliriz. 44[44]

43[43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/343-345.
44[44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/345-346.

56- Ey iman eden kullarım, şüphesiz benim arzım geniştir; arlık yalnızca bana ibadet edin.

57- Her nefis ölümü tadıcıdır; sonra bize döndürüleceksiniz.

58- İman edip salih amellerde bulunanlar; onları içinde ebedi kalıcılar olarak, altından ırmaklar akan cennetin yüksek köşklerine muhakkak yerleştireceğiz. Salih amellerde bulunanların ecri ne güzeldir.

59- Ki onlar, sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

60- Kendi rızkını taşımayan nice[45[45]] canlı vardır ki, onu ve sizi Allah rızıklandırır. O işitendir, bilendir.

Bu ayetlerde hitap mü'minlerc yöneliktir:

1) Dinlerine bağlılıkları ve kulluğu sırf Allah'a Özgü kılışları pekiştiriliyor.

2) Yeryüzünün geniş olduğu, orada güvenle yaşayabilecekleri Özgürce ibadetlerini yerine getirebilecekleri bir bölgeyi bulmalarının mümkün olduğu güvencesi veriliyor,

3) Ölümün tüm canlıların kaçınılmaz sonu olduğuve bütün insanların eninde sonunda Allah'a dönecekleri vurgulanıyor.

4) Yüce Allah'ın salih mü'minlcri, işledikleri amellerine karşılık olarak cennetteki altlarından ırmaklar akan yüksek köşklere yerleştireceği ve bunun iman edip salih ameller işleyen, hakka bağlılıkta sabır gösteren ve sırf Allah'a güvenip dayanan kimseler için ön görülen ne güzel bir ödül olduğu dile getiriliyor.

5) Ardından ulu Allah'ın yarattığı tüm canlıların rızkını garanti ettiğine dikkatlerini çekiyor. Bir çok canlı türü kendisi için nzık depolama ya da rızkım garantileyecek şeyleri kazanma imkanına sahip olmadığı halde yüce Allah onun rızkını verir. Buna göre u-lu Allah onların da rızkını verir. Bu açıdan bir endişeleri olmasın. O söylenen her sözü işitir ve içinde bulunulan her durumu bilir.

"Ey iman eden kullarım, şüphesiz benim arzım geniştir; artık yalnızca bana ibadet edin7' ayetinin ve sonrasında yer alan ayetlerin yorumu:

Bu bolüm önceki ayetlerin akışına göre yeni görünüyor. Ya da bağımsız bir bölüm olarak ön plana çıkıyor. Burada hitap mü'minlere yöneltiliyor. Konu ise müslümanların müşrik Mekke toplumu içindeki durumlarıyla ilgilidir. Bundan önce bir tarafı Rasulul-lah ve mü'minierin, bir tarafı da kafirlerin temsil ettiği bir tartışma ortamı yansıtılmıştı. Kafirlerin mucize istemeleri

---

[45[45]] Ve keeyyin "Ve kem". Nice. Çokluğu vurgulamak için kullanılmıştır.

ve azabın bir an önce başlarına gelmesi yönündeki meydan okumaları anlatılmıştı. Bu şekilde hitap değişiklikleri, Kur'an'in ifade tarzının bir özelliğidir. Daha önce bunun çeşitli örneklerine dikkat çektik. Bu yüzden incelemekte olduğumuz bölüm ile önceki bölüm arasında tam bir kopukluk olduğu düşüncesinde değiliz. Yine ayetleri birlikte göz önünde bulundurduğumuzda, bunların Önceki ayetlerden hemen sonra indikleri ve onları izleyen bir bölüm olarak buraya yerleştirildikleri anlaşılıyor.

Tefsir bilginleri, bu ayetlerin inişine neden olan özel bir sebebe ilişkin olarak sahabeye ya da tabiine dayanan kesintisiz bir rivayet zinciri ile herhangi bir şey rivayet etmezler. Ancak bir sahabeye ya da tabiiye dayandtrmaksızın çeşitli görüşlere yer verirler. Bir çoğu da "Denildi ki..." ifadesiyle başlar. Bu görüşlerden birine göre hitap tüm mü'minlere yöneliktir; zulüm ve günahın egemen olduğu bir yurtta ikamet etmemelerini, Allah'ın geniş arzına kaçmalarını, özgürce Allah'a kulluk sunabileceklerini, O'nun uğrunda amel edebilecekleri bir yurda sığınmalarını öngörür. Yine bu değerlendirmelerden birine göre bu çağrı, Mekke'deki mü'minlcre ya da onların arasındaki zayıf, çaresiz kimselere (müstazaflara) yöneliktir; ibadet Özgürlüğüne sahip olmaları için Mekke'den kaçmalarını, hicret etmelerini salık vermektedir. Bir diğer görüşe göre; bu ayetler, yabancı bir memlekette ölmekten, gurbette dara düşmekten, fakir ve muhtaç bir hayat sürdikmekten çekindikleri için Mekke'den hicret etmeye yanaşmayan bir grup mü'min hakkında inmiştir[46[46]].

Her halükârda ayetlerin akışı ile oluşan atmosfer ve içerdikleri mesaj, bunların müs-lümanların Mekke'de iyice bunaldıkları bir kriz ortamında indiklerini göstermektedir. Nitekim bu krizi atlatmalarına yönelik olarak onları hicret etmeye teşvik edici ifadeler yer alıyor.

Ankebut sûresi Mekke döneminde inen en son ya da son sûrelerden biridir. İlk etapta, zihnimizde uyandığı kadarıyla sûrenin indiği günler, Rasulullah (s)'ın birbirini İzleyen iki hac mevsiminde Medineli Evs ve Hazrec kabilelerinin ileri gelenleriyle diyalog kurduğu, Evs ve Hazreçlüerin iman edip, kendisine ve mü'minlerc yardım sözünü verdikleri, o günlerde "Yesrib" olarak bilinen Medine'ye hicret etmeleri durumunda kendilerine her türlü kolaylığı sağlayacakları taahhüdünde bulundukları döneme denk gelmektedir. Nitekim Haşir sûresinde yer alan bir ayette, Medineli müslümanlann bu tutumundan övgüyle söz edilmektedir: "Kendilerinden önce o yurdu hazırlayıp imanı gönüllerine yerleştirenler ise hicret edenleri severler ve onlara verilen şeylerden dolayı içlerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile kardeşlerini öz nefislerine tercih ederler. Kim nefsinin "cimri ve bencil tutkularından korunmuşsa, işte onlar felah bulanlardır" (Haşr, 9). Nitekim Rasulullah (s)'ın Evs ve Hazreç kabilelerinin ileri gelenleriyle kurduğu bu diyalogun sonucunda müslümanlar Medine'ye hicret etmeye başladılar. Öyle anlaşılıyor ki, bazısının kafasını gurbet diyarında ölmek ya da yoksul ve muhtaç düşmek, sıkıntı çekmek gibi

---

[46[46]] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin. İbn Kesir, Tabresi ve Zemahşeri tefsirleri...

sorunlar meşgul ediyordu. Bu bakımdan ayetler, iki açıdan onların yüreklerine su serpmekte, rızik ve geçim garantisi vererek hicret etmeye teşvik etmektedir. Ayrıca ahiret hayatında altlarından ırmaklar akan yüksek cennet köşklerine yerleştirilecekleri müjdesini de içermektedir.

Ayetlerin ifade tarzı ve içerdikleri mesaj, muhataplara güven ve kararlılık aşılamak, Allah'a güvenip dayanmalarını sağlamak ve müslümanlann içinde bulundukları olumsuz koşullardan kaynaklanan tüm zorlukları önemsizleş(irmek bakımından son derece etkileyicidir, öyle ki, Kur'an'ın konuyla ilgili diğer ayetleri, müslümanlann hicret etme hususunda bir ölçüde zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Haşr sûresinin ilgili ayeti de bu değerlendirmeyi pekiştirici niteliktedir: "Hicret eden fakirler içindir ki, onlar, Allah'tan bir lütuf arayıp, Allah'a ve O'nun Rasulüne yardım ederlerken mallarından olmuşlar ve yurtlarından sürülüp çıkarılmışlardır. İşte sadık olanlar bunlardır1' (Haşr, 8).

Bu ayetler her ne zaman benzeri koşullar baş gösterirse, bütün zaman ve mekanlardaki mü'mirilere güven ve kararlılık duygusu aşılama, sırf Allah'a güvenip dayanmalarını sağlama ve zorlukları önemsememelerini telkin etme işlevini görürler. [47][47]

61-Andolsun onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim emre amade kıldı?" diye soracak olursan, şüphesiz: "Allah" diyecekler. Şu halde nasıl oluyor da çevriliyorlar?

62-Allah kullarından dilediğine rızkı yayıp genişletir ve kısar da. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir**.**

63-Andolsun onlara: "Gökten su İndirip de ölümünden sonra yeryüzünü dirilten kimdir?" diye soracak olursan, şüphesiz: "Allah" diyecekler. De ki: Hamd Allah'ındır. Hayır, onların çoğu akletmiyorlar.

64-Bu dünya hayatı, yalnızca bir oyun ve tutkulu bir oyalanmadır". Gerçekten ahiret yurdu ise asıl hayat odur[48][48]. Bir bilselerdi.

Ayetlerin anlamları gayet açıktır. Az önce sunduğumuz ayetler grubunun öncesinde yer alan bölümün içerdiği tartışma ortamı ile bağlantılı oldukları hemen farkcdiliyor. Üçüncü çoğul şahıs zamiri de kafirlere dönüktür. Böylece ayetlerin akışı bir geçiş döneminden sonra yeniden bütünlük sağlıyor ve bu, ara bölümü de genel akışın dışına itmiyor. Nitekim o bölümle birlikle bu ayetleri göz önünde bulundurduğumuz zaman, kafirlere sert bir eleştiri yöneltilmiş, kulluğu sırf Allah'a özgü kılmamakla birlikte, O'na yönelik başlarına gelmesini

---

[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/346-348.
[48][48] el-kayavan Hayat, yaşamak,

istemeleri, buna karşın (bu ayetlerde işaret edildiği gibi) Allah'ın göklerin ve yerin yaratıcısı, güneşi ve ayı emre amade kılıcı, nzıklan daraltıp genişleten olduğuna inandıklarını ileri sürmeleri şeklinde somutlaşan çelişkiye dikkat çekilmiş oluyor. İslam çağrısına karşı bilinen olumsuz tavrı sergileyen kafirlerin, Allah'ın gökten su indirdiğini, toprağı ölümünden sonra tekrar canlandırdığını söylemeleri bir çelişkidir. Ayetler grubunun kapsamında yer alan ikinci ayet, akışın bütünlüğünden ayrı gibi görünmesine rağmen ayetlerin oluşturduğu atmosfer, konu ve akış uyumunu somut-laştırıcı niteliktedir. Kur'an'm kendine özgü ifade tarzında buna ilişkin bir çok örnek vardır. Nitekim daha önce incelediğimiz sûrelerde bunlara yeri geldikçe dikkat çektik. İlk bakışta, ayetler grubunun dördüncü ayetinin ahiret meselesinin önemini vurgulama, ondaki nimetlere dikkat çekerek mü'minleri onun için amel etmeye teşvik etme, dehşet verici azabından da korkutma amacına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü gerçek mutluluk ve gerçek mutsuzluk ahirettedir. Ahiret sonsuzdur. Oysa dünya hayatının süresi kısadır, nimeti geçicidir.

Önceki sûrelerde, şu anda incelediğimiz ayetlerin kapsadığı türden konuları işleyen ayetleri inceledik. Oralarda yeterli açıklamalarda bulunduğumuza inanıyoruz. Bu bakımdan söz konusu açıklamaları yineleme ya da ek açıklamalarda bulunma gereğini duymuyoruz. [49][49]

65- Gemiye bindikleri vakit, halisane olarak Allah'a dua ederler. Fakat onları karaya çıkardı mı, bakarsın müşrik oluvermişler!..

66- Verdiğimiz nimetlere nankörlük[50][50] etsinler (yaşamada) zevke dalsınlar (bakalım). Yakında bilecekler.

İlk ayette müşrik kafirlerin içine düştükleri çelişkinin çarpıcı bir tablosu çiziliyor. Bu tablo da yansıtıldığı şekliyle onlar, yüce Allah'ın evrenin tek yaratıcısı, en büyük yönlendiricisi, zarar ve yarar dokundurma yetkisine tek başına sahip ilahı olduğuna ilişkin inançlarının doğal bir uzantısı olarak gemiye bindiklerinde, kendilerini kurtarıp karaya ulaştırması için sadece O'na dua ederler. Ama Allah onları kurtarınca, eski şirklerine dönerler. Ayet eleştirel bir üsluba sahiptir. İkinci ayet İse, bir uyarı niteliğindedir. İstedikleri gibi nankörlük edip küfre sapsınlar. Güle oynaya kısa süreli dünya hayatından yararlansınlar. Bu sadece kısa vadeli bir eğlenmedir, geçici bir oyalanmadır. İleride küfürlerinin ve şirklerinin yıkıcı sonucunu ve kötü akibetini göreceklerdir.

---

[49][49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/349-350.

[50][50] Liyekfııru...veli yetemetteu Nankörlük etsinler... ve mctalansmlar. Tefsir bilginleri: Bu iki kelimenin başındaki "lam" harfinin "emir" için olması muhtemeldir. Bu durum kelimeler uyan ve meydan okuma anlamını ifade ederler. "Lam"ın takip ve eleştiri anlamına yönelik olması da muhtemeldir. Böyle olunca: Onlar küfre döndüler, dünya hayatından yararlanmayı hedef edinip Allahı unuttular anlamı çıkar demişlerdir. Biz, birinci ihtimali tercih ediyoruz.

Bu bakımdan iki ayetin akış ve konu itibariyle önceki ayetlerle bütünlük arzettikleri açıktır. Aynı tablo, daha önce incelediğimiz başka sûrelerde de yer almıştı. Gereken yorumları sözkonusu sûrelerde yapmış olduğumuz için, bu yorumları yineleme ya da ek açıklamalarda bulunma gereğini duymuyoruz. [51][51]

67-Görmediler mi ki, çevrelerinde insanlar kapılıp yağma edilirken, biz Haremi güvenilir kıldık? Yine de onlar batıla İnanıp Alİah'ın nimetlerine nankörlük mü ediyorlar?

Ayet-i kerimede kafirlere yönelik eleştiriler bağlamında: "Allah'ın üzerinde yaşadıkları Harem bölgesini güvenli ve dokunulmaz kıldığını, güvenlik ve barışın egemen olduğu bir ortamda dünya nimetlerinden yararlandıklarını görmüyorlar mı?" şeklinde bir soru yöneltiliyor. Halbuki, komşu bölgelerin halkları her zaman ölümcül tehlikelerle, yıkıcı saldırılarla burun buruna yaşıyorlar, can güvenliği nedir bilmiyorlar! Buna rağmen, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmek, başka varlıkları O'na eş koşmak, sapıklık ve batıl nitelikli inanç sistemlerini benimsemek hak ilkesi ile ve akılla bağdaşır mı? anlamında eleştirel bir sorudur bu. [52][52]

68-Allah hakkında yalan uydurup iftira edenlerden veya kendisine hak geldiği zaman onu yalan sayandan daha zalim kimdir? İnkar edenlere cehennem içinde bir konaklama yeri mi yok?

69-Bizim uğrumuzda[53][53] cihad edenlere, şüphesiz yollarımızı gösteririz. Gerçekten Allah ihsan edenlerle beraberdir.

İlk ayette eleştiri nitelikli bir soru yöneltiliyor. Beraberinde Allah hakkında yalan uydurup iftira atan, münezzeh olduğu bir şeyi, bir fiili ya da şirki O'na nisbet eden veya açıklanıp gerekli kanıtlar gözler önüne serildikten sonra sırf inatçılıktan dolayı hakkı inkar eden kimseden daha zalim ve daha sapık kimse olmadığı vurgulanıyor. Uyarı nitelikli bir ikinci soruya yer veriliyor ve bütünleyici bir unsur olarak ayetin muhatabı olan müşriklerle birlikte kafirler için cehennemde barınacak yerin bulunduğu dile getiriliyor. İkinci ayette, Allah yolunda cihad edenlerden övgüyle söz edilerek, yüce Allah'ın onları yoluna ulaştıracağı müjdesi veriliyor. Çünkü Allah her zaman ihsan sahibi olanlarla beraberdir.

---

[51][51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/351.
[52][52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/351.
[53][53] Fina Bizim yolumuzda veya bizim için.

Bu iki ayet, önceki ayetlerin kapsamında anlatılan tartışma olgusunun bir değerlendirmesi niteliğindedir. Bu ayetlerle adeta tartışmaya son nokta konulmuş oluyor. Aynı zamanda bu, Ankebut sûresinin de sonu oluyor. Ayetlerin ifade tarzı ise tartışma içerikli ayetlerin bir çoğu ile ve yine bir çok sûrenin son kısmı ile ahenk oluşturmaktadır.

Ayetlerin başında müşriklerin zalimler oldukları vurgulanıyor. Çünkü tartışmalarında ve inatçı tutumlarında Allah'a iftira atmış oluyorlar. Bunlar aynı zamanda Allah'ın evrenin yaratıcısı ve idarecisi olduğuna da inanıyorlar. Hiç kuşkusuz bu bir çelişkidir. Böylece başkasını Allah'a ortak koşmuş oluyorlar. Bunların, kafirlerin mucize göstermesi için Rasulullah'a meydan okumalarını veya azabın inmesini İstemelerini konu edinen ayetlerden hemen sonra yer almış olmalarını göz önünde bulundurduğumuzda, ayetlerin kafirlere yönelik bir cevap, beyinsizliklerini sergileyici bir açıklama niteliğinde olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü tek ve ortaksız Allah'a kulluk sunmaya yönelik davetin mucizeye ihtiyacı yoktur. Madem ki zarar ve yarar dokundurmanın sadece Allah'ın yetkisinde olduğuna, evreni O'nun yarattığına ve tüm canlıların rızkını O'nun garanti ettiğine inanıyorlar, şu halde Allah'ın her zaman kendilerine azab edebileceğini de bilmeliler. İkinci ayette ise, müşriklerin bu tutumlarına yönelik sert eleştiriye karşılık, mü'min-lerin Allah yolunda ve O'nun dini uğrunda çeşitli eziyetlere ve dinden döndürme amaçlı baskılara sabırla direnmelerinden övgüyle söz ediliyor.

Aynı zamanda Ankebut sûresinin sonunu oluşturan bu iki ayetin belli bir zamana özgü bir mesaj içeriyor olmaları mümkündür. Fakat, ayetlerin derin, etkili ve mutlak ifade tarzı yalan uydurup Allah'a iftira atan, hakkı yalanlayan ve hak içerikli mesaja karşı büyüklük kompleksine kapılıp burun kıvıran herkese yönelik kalıcı ve sürekli bir uyarı niteliğindedir. Övgü ise Allah'a inanan, hakka boyun eğen, Allah ve hak uğrunda cihad eden tüm zaman ve mekanlardaki mü'minleri kapsamına almaktadır. [54[54]]

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/352-353.

RUM SURESİ

Kurandaki Sırası : 30

Nüzul Sırası : 84

Ayet Sayısı : 60

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede Rumların Şam bölgesinde yenilmelerine ve çok yakında mü'minlerin de sevinecekleri bir galibiyet elde edeceklerine işaret edilmektedir. Kafirler dünya hayatına dalıp ahireti unuttuklarından kınanmakta ve geçen ümmetler kendilerine hatırlatılmaktadır. Ahi-retin geleceği te'yîd edilerek o zaman mü'minlerle kafirlerin sonlan açıklanmaktadır. Allah ortaklardan tenzih edilmektedir. Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini göstermek amacıyla, kâinattaki Allah'ın kudret nişanesi bir dizi mükemmel ayetler ve kanunlar serdedilmiştir. insan tabiatından olan şiddet anında sabretmeyip feryat etme, sevinç anında da şükret-meyip azgınlık ve taşkınlık göstermeye işaret edilmiş ve bu gibi durumlarda mü'minlerin yapmaları gereken davranışlar açıklanmıştır. Peygamber de desteklenerek, tatmin edilip rahatlatılmakta ve sürekli zafer va'di yapılarak bu va'din mutlaka gerçekleşeceği vurgu-lanmaktadır.

Sûre bölümlerinin ve ayetlerinin birbiriyle bağlantılı olması, bir defada yahut peşpeşe indiği görüşünü doğrulamaktadır. 17. ayetin Medine'de indiği rivayet olunmuştur. Ancak ayetin öncesi ve sonrasıyla üslup ve konu bakımından tam bir bütünlük arzetmesi bu rivayetin doğruluğunda şüphe uyandırmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1. Elif, Lam, Mim.

2. Rum (orduları) yenügİye uğradı.

3. Yakın bir yerde2[2] Ama onlar, yenilgilerinden sonra yeneceklerdir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/285.
2[2] Ednâî-Arz Kinaye yoluyla Hicaz'a sınır bölgelerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Bir kısım müfessir, burasının Şam bölgesi olduğunu söylemiştir. Bazıları da Fırat

4. Birkaç (3-9) yıl içinde. Bundan önce de, sonra da emir Allah'ındır. Ve o gün mü'minler sevineceklerdir.

5. Allah'ın yardımıyla, O, dilediğine yardım eder. O, güçlü ve üstün olandır, esirgeyendir.

6. (Bu) Allah'ın va'didir; Allah, va'dinden geri dönmez. Ancak insanların çoğu bilmezler.

7. Onlar, dünya hayatından (yalnızca) dışta olanı bilirler. Ahiretten ise gâfii olanlardır.

Rumlar Farsları Mağlup Edecektir

Sûre, dikkat çekip dinlemeyi sağlamak için Elif, Lam, Mim harfleriyle başlamış, sonra bunun akabinde de Rumların Hicaz'a sınır bölgelerde hezimete uğramalarını haber vererek, birkaç (3-9) yıl arasında zafere kavuşacaklarını müjdelemiştir. O vakit mü'minlerin güçlü, aziz ve rahim olan Allah'ın yardımıyla kullarının zafere ulaşmalarından sevineceklerine işaret edilmiştir. O dilediğine yardım edip zafere ulaştırmaya kadirdir. Bunun Rabbani bir va'd olduğu te'yid edilerek, Allah'ın va'dinden dönmeyeceği vurgulanmaktadır. İnsanlann çoğu gerçekleri bilmemektedirler; bütün bildikleri, dünya hayatında dışarıdan görünen bazı şeylerdir, ahiretten ise bütünüyle gafildirler, halbuki orası çok önemli ve tehlikelidir.

Bu sûre, başındaki mukattaa' harflerinden hemen sonra Kur'an konusundan başka bir konu işleyen nadir sûrelerden birisidir. [3][3]

Rumların Mağlup Olması Ve Sonraki Durum Hakkındaki Haber

Müfcssirler bu ayetlerle ilgili birçok rivayetler naklctmişlerdir[4][4]. Ma'kul çerçevede özeti şudur: Bu ayetler Arap yarımadasına komşu Şam ve Fırat bölgelerinde Rumlarla Farslar arasında harp olduğu bir dönemde inmiştir. Bu savaşta İranlılar Rumları mağlup etmişti ve Mekke müşrikleri buna çok sevinerek müslümanlara karşı sevinçlerini izhar ederek onlarla alay etmeye başladılar. Çünkü müslümanlar kaynak ve özün bir olduğunu, bunun kendileriyle Ehli Kitap arasını birleştirdiğini söylüyorlardı ve hristiyan Rumlar da onlardandı.

Bu durum müslümanlara çok ağır geldi ve üzüldüler. Bunun üzerine Allah onları bu ayetlerle müjdeleyerek rahatlattı. Ayetlerin içeriğinde her ne kadar açık olarak Farslann bahsi ve

---

nehri kıyısı olduğunu söylemiştir. Her iki görüş de isabetli olabilir; çünkü Rumlar, Farslar-İranlılar karşısında Fırat nehri bölgesinde, sonra da Peygamber'in döneminde Şam bölgesinde hezimete uğramışlardı.

[3][3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/286-287.
[4][4] Taberî bu konuyu tafsilatlı olarak zikretmiştir. Ayetlerin tefsiri bölümüne bakın. Diğer tefsir kitaplarında bununla ilgili nakillerin hemen hemen hepsi Taberi'de genel olarak mevcuttur.

müşriklerin sevinip alay etmeleri geçmese de, yukarıdaki özet bilgiyi te'yid etmektedir.

Bundan başka çeşitli sığalarla gelen birçok rivayete göre[5[5]] müslümanlarla kafirler arasında durumun kızıştığı, hatta ayetlerin müjdelediği gibi Rumların hezimete uğramalarından sonra tekrar galip olacakları müjdesinin doğruluğu üzerinde ödüllü bahislere girildiği ifade edilmektedir. Bunların birinde bunun Ebu Bekir ile Ümeyye b. Halef arasında olduğu ve onların beş veya altı yıl gibi bir süre koydukları aktarılmaktadır. Ebu Bekir bunu Peygamber'e bildirdiğinde ona bahis kıymetiyle süreyi arttırmasını emretti, çünkü bid'ı (birkaç) kelimesi üçten dokuza kadar uzayabilmektedir. O da öyle yaptı ve nihayette Rumlar galip oldu, Ebu Bekir bahsi kazandı ve müşriklerin çoğu müslüman oldu. Başka bir rivayete göre Ebu Bekir ile Ümeyye'nin tayin ettikleri süre geçmiş ama Rumlar galip olmamışlardı ve Ebu Bekir bahsi kaybetmişti. Dikkat edilirse bu rivayete göre sûre veya bu ayetlerin hicretten çok önce inmiş olmaları gerekmektedir. Ancak hemen hemen üzerinde ittifak edilen nakledilmiş tertiplere göre bu sûrenin veya ayetlerin nüzulü Mekke döneminin sonlarında olmuştur ve bu dönemde Kur'an'dan inen son ayetler arasında yer almaktadır; zira bunun inmesinden az bir müddet sonra Peygamber ve ashabı Medine'ye hicret etmişlerdir.

Her ne olursa olsun Allah va'dini ve müjdesini birkaç yıl içerisinde gerçekleştirmiş ve Rumlar dönüp İranlıları tarih kayıtlarında sabit olduğu gibi mağlup etmiştir. Müfes-sirlerin naklettikleri rivayetler arasında[6[6]] bunun Hicret'ten yaklaşık iki sene sonra Bedir gazvesi esnasında olduğu da ifade edilmektedir. Bir kısım müfessir de[7[7]] bunun Hudcybi-ye olayı sırasında olduğunu nakletmektedir; bu esnada Kureyş'İn ileri gelenleri Peygamber ve mü s lüm anlarla bahse girmek zorunda kalmışlardı, bu Hicret'in altıncı yılında olmuştu, Fetih sûresi ilk ayetinin de vasfettiği gibi bu apaçık bir zaferle sonuçlanmıştı: "Biz sana apaçık bir fetih verdik". Müslümanlar, kitap ehli olmayan Mecusilerle birlikte olan müşriklere karşı zafer kazanmışlardı, aynı dönemde kitap ehli olan Rumlar da Mccusilere karşı zafer kazanmışlardı. Böylece müslümanların sevinci çift olmuş, Kur'an haberlerinden biri gerçekleşmişti.

Müslümanların Rumların mağlup olmalarından üzülmeleri, galip olmalarından da sevinmeleri kaynak ve özde birleşmelerinden dolayıdır. Bu daha önce tefsiri geçen, o sırada bizim de dikkat çektiğimiz birçok sûrenin çeşitli ayctlcriylc de tc'yid edilmiştir.

Bunlar arasında Pcygamber'in üzerine Kur'an vahyinin inmesinden dolayı sevinen kitap ehlinin bulunduğu haberinin yer aldığı ayetler de vardır. Ra'd sûresinin "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilenden sevinirler..." ve bu indirilenin Allah tarafından olduğuna onlardan yakinen inananlar olduğunu açıklayan En'am sûresinin 114. ayeti: "Allah,

---

[5[5]] Bkz. Taberi Tefsiri

[6[6]] Bkz. Taberi Tefsiri.

[7[7]] Bkz. Taberi Tefsiri.

size kitabı açıklanmış olarak indirmiş iken O'ndan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitap verdiklerimiz, O (Kur'an)'nun gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu bilirler..." Açıkça iman ettiklerinin haberini içeren Kasas sûresinin 52. ve 53. ayetleri: "Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz, bu Kur'an'a inanırlar. Onlara Kur'an okunduğu zaman: 'Ona inandık, O Rabbimizden gelen gerçektir... Zaten biz ondan önce de müslümanlar idik' derler" ve İslam şeriatı ile Önceki peygamberlerin şeriatlarının aynı kök ve özden olduklarını gösteren Şûra sûresinin 13. ayeti: "O 'Dini dosdoğru ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nuh'a vasiyet ettiğini ve sana vahyettiğimizi; İbrahim e, Musa'ya ve İsa'ya vasiyet ettiğimizi sizin için de teşri' etti (bir şeriat kıldı). Senin kendilerini çağırdığın şey, müşriklere ağır geldi..." bunlardandır.

Bütün bunlar müşrikleri Öfkelendiriyordu. Özellikle de kitap ehlinin Kur'an'a inanıp tasdik etmeleri karşısında, onların Allah'ın kitabını ve Peygamberini inkar etmelerinden dolayı Kur'an onları kınıyordu. Farslar galip geldiğinde bu nedenden sevinip coşmuşlar, müslümanlar da üzülüp kederlenmişlerdi.

Açıkça ifade etmek gerekir ki bizim bu açıklamalarımız, Mekke ve Medine'de inen kitap ehlinden bir grubun, özellikle de Hicaz yahudilerinin Peygamber'e ve Kur'an'a karşı inkarcı ve düşmanca bir tavır takındıklarını ifade eden birçok ayetle ters düşmemektedir. Biz önceki münasebetlerde bunun sebeplerini Kur'an naslanyla da destekleyerek açıklamıştık. Bu açıklamalarımız aynı şekilde daha sonra ortaya çıkıp Peygam-ber'den sonraki dönemlere kadar uzayan, Peygamber ile Rumlar arasındaki düşmanlık ve savaş durumuyla da ters düşmemektedir; zira Rum vatandaşları Peygamber'in elçilerine, bristiyan Arap kabileleri de müslümanîann kafilelerine saldırmıştı ve bu, sözko-nusu neticeye neden olmuştu; yani düşmanlığa başlayan Rum tarafı olmuştu ve böylece düşmanlığı defetmek de müslümanîann hakkı ve görevi haline gelmişti.

Bu arada Kur'an, anlattığı haber ve kıssalardan öğüt vermeyi amaçladığından, vahiy hikmeti bu hadisenin de buna vesile olmasını murad etmiş ve ayetler Allah'ın yardım edeceğini, zaferi va'dettiğini ve sevinme hakkının da mü'minlere ait olduğunu ifade e-den umumî bir müjde ihtiva etmiştir. Gelip geçici işlerle ilgilenip dış görünüşlere önem vererek aldanan, önemli ve tehlikeli olandan gafil olan insanlar da ayetlerde kınanmıştır.

Şunu da belirtelim ki "gulibet" kelimesindeki "gayn" harfi fetha-üstün, "seyağlibûn" kelimesindeki "ye" harfi de zamme-ötre ile de okunmuştur. Ancak en doğru olanı birin-cisinde zamme-ötre, ikincisinde fetha-üstün kıraatidir, çünkü Rumlar peygamberliğin ilk yıllarında mağlup olmuşlar, sonra da galip gelmişlerdir. 8[8]

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/287-289.

8. Kendi içlerinde hiç düşünmediler mi ki Allah, göklerde, yerde ve bu İkisi arasında bulunan her şeyi ancak hak olarak ve belirtilmiş bir süre ile yaratmıştır? İnsanlardan çoğu, Rablerine kavuşmayı inkar etmektedirler.

9. Yeryüzünde gezmediler mi ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna baksınlar. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler; toprağı alt-üst etmişler' [9[9]]ve onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imâr etmişlerdi. Onlara da elçileri, deliller getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi. Fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı.

10. Sonra kötülük edenlerin sonu çok kötü oldu'[10[10]]. Çünkü, Allah'ın ayetlerini yalanladılar ve onlarla alay ediyorlardı.

Gökler, Yer Ve İkisi Arasındakiler Üzerinde Düşünmek

Bu ayetlerde yaratılış üzerinde yeterince düşünmemelerinden dolayı ahiretten gafil olan kimselere kınayıcı bir soru bulunmaktadır. Mantıklı olarak sakin bir şekilde düşünmeleri, onların, Allah'ın gökleri, yeri ve aralarında bulunan varlıkları boş yere, anlamsız olarak yaratmadığı gerçeğini anlamalarını sağlayacaktır. Bilakis bunları hakka dayanan yüce bir hikmetle, ilminde saklı olan bir süreye kadar yaratmıştır.

2- Düşünmemelerinin sebebine de işaret edilerek, bunun insanların çoğunun Rableri-ne kavuşacaklarına yakînen inanmamaları olduğu belirtilmiştir. İşte bu yüzden düşünce ve tefekkürden yüz çevirmektedirler.

3- Onları kınayan başka bir soru daha vardır; Bu varlıklar üzerinde düşünmüyorlarsa, hiç olmazsa yeryüzünde dolaşarak kendilerinden önce geçen kavimlerin akibetine baksalar, haberlerini öğrenip onlardan ibret ve öğüt alsalar ya! Onlardan Önce geçenler, onlardan daha güçlüydü, yeryüzünü daha İyi imar ediyor ve kullanıyorlardı. Onlara Allah'ın elçileri apaçık delillerle geldiğinde, onları yalanlayarak, alay ederek karşı geldiler, kötülükleri işlemekten vazgeçmediler, Allah da onları kötülükleri karşısında cezalandırdı. Onlar bu şekilde mazlum değil, kendilerine zulmeden canilerden oldular.

Ayetler önceki bölümde geçen son iki ayetle bağlantılıdır. O iki ayette, gerçekleri tanımayan, ahiret yurdundan gafil olan kafirleri kınamaktadır. Bu ayetler de sözü aynı konuya, kafirlere ve tutumlarına getirmiştir. Bu, Kur'an nazmının üsluplarından bir tür olup, birçok Örnekleri daha Önce geçmiştir.

[9[9]] Esârü'l-Arza Onu sürüp ektiler ve kullandılar.

[10[10]] es-Sûây el-Esva' kelimesinin müennes şekli olup, cümlede 'kâne'nin haberi makamında, 'çok kötü oldu' anlamındadır.

Ayetlerin üslubu güçlü ve sağlam olup, hem kalbe, hem de akla hitap etmektedir.

İkinci ayet kınamanın yanısıra hatırlatma ve ibret vesikası bir misal ihtiva etmektedir. İşiten muhataplar kendilerine ulaşan haberler yoluyla, seyahatleri esnasında gözleriyle gördükleri kalıntılar vasıtasıyla, Arap yarımadasında veya civarında, gittikleri bölgelerdeki halkların hepsinin Rabbani bir azabla helak olduklarını, ülkelerinin de yıkılıp yok olduğunu bilmektedirler. Onlar kendilerinden daha güçlü ve etkiliydiler. İşte bu açıdan ayetlerdeki tehdit ve hatırlatma bağlayıcı, etkileyici ve sağlam olmaktadır. 11[11]

11. Allah, yaratmaya başlar, sonra onu çevirip yeniden yapar; sonra O'na döndürülürsünüz.

12. Kıyamet saatinin kopacağı gün, suçlular (umutsuzluk içinde) susarlar12[12].

13. (Allah'a) Ortak (koştukları puflarından da kendilerine hiçbir şefaatçi çıkmaz. O zaman ortaklarını inkar ederler.

14. Kıyamet saatinin kopacağı gün (inananlar ve inanmayanlar) ayrılırlar.13[13]

15. Böylece iman edip salih amellerde bulunanlar; artık onlar 'bir cennet bahçesinde' sevinç içinde ağırlanırlar.

16. Ancak inkar edip ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanlar ise; artık onlar da azab içinde hazır bulundurulurlar'3'.

Kıyamet Günü Müşrikler Ümitsizdir

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır; öncekilerle üslup ve konu bakimmdanda irtibatlıdır. Birinci ayet muhataplara açık deliller sunmaktadır; müşriklerin de kâinatı yarattığım itiraf edip kabul ettikleri Allah'tır, O ilk başta yaratmaya kadir olduğu gibi ikinci defa da tekrar yaratmaya kadirdir. Bu delil daha önce de geçen benzer münasebetlerde tekrarlanmıştır. İkinci ayet müşriklerin, Allah'la birlikte ortak koşup taptıkları ortaklarından ve şefaatçilerinden ümitlerini kesmeyi amaçlamaktadır, zira onlar Allah'ın ayetlerim yalanlamışlar, ahireti de inkar etmişlerdir. Böylece ayetler onları pişmanlık ve hasretten önce düşünmeye davet ederek inkarlarından vazgeçmelerini sağlamayı amaçlamıştır. 14[14]

11[11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/290-291.
12[12] Yüblisu Ümit keser.

13[13] Yeteferrakûnej Burada, 'gruplara ayrılırlar' anlamındadır.

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/292.

17. Öyleyse akşama girdiğiniz vakit de, sabaha erdiğiniz vakit de Allah'ı teşbih edip (yüceltin).

18. Hamd O'nundur; göklerde ve yerde, günün sonunda ve öğleye erdiğiniz[15[15]] vakitde.

19. O ölüden diriyi çıkarır ve diriden ölüyü çıkarır, ölümünden sonra da yeri diriltir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

Bütün Hamdler Allah'a Mahsustur

Ayetlerde Allah noksan sıfatlardan tenzih edilerek, her zaman ve yerde hamd ve takdise layık olduğu açıklanmaktadır: Sabahleyin, akşamleyin, öğle vaktinde, günün sonunda, akşam üzeri, yeryüzünde ve göklerde bütün hamd ve övgüler O'na mahsustur. Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaran, Öldükten sonra yeryüzünü tekrar diriltip canlandıran O'dur. O aynı şekilde insanları da öldükten sonra diriltip kabirlerinden çıkaracaktır.

Ayetler, önceki ayetlerden birinci ayetin içeriğini desteklemek amacıyla, Allah'ın insanları ikinci defada diriltmeye kadir olduğuna dair deliller ihtiva etmektedir. Açıkça görüldüğü gibi bu ayetler geçen ayetle bağlantılı olup aynı konuyu devam ettirip tamamlamaktadır.

Özellikle ikinci ayetin ihtiva ettiği husus geçen birçok sûrede aynı maksatla tekrarlanmıştır. Önceki münasebetlerde ifade üzerine yeterli derecede açıklamada bulunmuştuk.

Bizim dayandığımız mushaf, 17. ayetin Medine'de indiğini ifade etmektedir. Bu çok gariptir, zira bu ayetle sonrası arasında apaçık sağlam bir bağlantı olup ayrılmayacak biçimde bir bütünlük oluşturmaktadır. Bunun için sözkonusu rivayetin doğruluğundan şüphe etmekteyiz. [16[16]]

20. Sizi topraktan yaratmış bulunması, O'nun ayetlerindendir; sonra siz, (yeryüzünün her yanına) yayılmakta olan bir beşer oldunuz.

21. Kendilerinde 'sükun bulup durulmanız' için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda, düşünebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardir.

22. Göklerin ve yerin yaratılması ile dillerinizin ve renklerinizin ayrı olması, O'nun

---

[15[15]] Tüzkirûn Gündüzleyin öğle vaktinde,

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/292-293.

ayetlerindendir. Şüphesiz bunda, alimler için gerçekten ayetler vardır.

23. Geceleyin ve gündüzün uyumanız ile O'nun lütfundan aramanız[17[17]]', O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz işitebilen bir kavim için gerçekten ayetler vardır.

24. Size bir korku ve umut olarak şimşeği göstermesi ile'' gökten su indirmek suretiyle ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi de, O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilecek bir kavim için gerçekten ayetler vardır.

25. Göğün ve yerin O'nun emriyle durması da, O'nun ayetlerindendir. Sonra sizi yerden bir (kere) çağırma ile çağırdığı zaman, hemencecik (bir de bakarsınız ki) çıkarılmışsınız.

26. Göklerde ve yerde bulunanlar O'nundur; hepsi O'na gönülden boyun eğmiş bulunuyorlar.

27. Yaratmayı başlatan, sonra onu iade edecek olan O'-dur; bu O'na göre pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce misal O'nundur. O, güçlü ve üstün olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

Allah'ın Ayet Ve Nimetlerinin Hatırlatılması

İlk beş ayette Allah'ın ayet ve nimetlerine, kâinattaki varlık ve kanunlarına dikkat çekilmektedir:

1- İnsanların toprak aslından yaratılması, sonra çok geçmeden onların çoğalıp yeryüzünün her yerine yayılması O'nun ayetlerindendir.

2- Onlara kendi cinslerinden ve nefislerinden eşler yaratması ve her eşin kendi eşiyle sükûne ermesi, ünsiyet bulup rahatlaması O'nun ayetlerindendir. Onlarda birbirlerine karşı sevgi ve merhamet duygularını geliştirmiştir.

3- Gökleri, yeryüzünü yaratması, insanların renk ve dillerinin farklı farklı olması da O'nun ayetlerindendir.

4- Geceyi ve gündüzü; birincisinde insanların uyuyup dinlenerek rahatlamaları, ikincisinde de nzık ve Allah'ın lütfundan arayarak çalışmaları, muhtelif ihtiyaç ve maslahatlarını görüp gidermeleri için takdir etmesi de O'nun ayetlerindendir.

5- Yıldırımı gönderip bir yandan insanları onunla korkutması, bir yandan da rahmetinden

---

[17[17]] Menâmükümbi'l-leyli ve'n-Neharive'b-tİgâüküm min fazlihi Cümlede lef ve neşr bulunmaktadır. Lef ve neşr: Cümlede çok sayıda şeyi tafsilatla veya icmali olarak zikredip, sonra da sayılan fertlere ait, bağlı hususları tayin etmeden zikretmektir. Buna göre cümlenin anlamı: "Geceleyin uyumanız, gündüzleyin de Allah'ın lütfundan aramanız..." şeklindedir.

ümit etmelerini sağlaması O'nun ayetlerindendir. Zira yağmur, gökten onun ardından inmekte ve Allah onunla yeryüzünü kuruyup öldükten sonra diriltmektedir.

6- Kainatın nizamının, göklerin ve yerin kanunlarının en güzel ve mükemmel bir şekilde O'nun emriyle işlemesi de O'nun ayetlerindendir. O'nun ilminde saklı olan vakit gelip de insanlar O'na çağrıldığında, hemen davete icabet edecekler ve yeıyüzünün içinden çıkıp davete koşacaklardır.

Bütün bunlarda Allah'ın büyüklüğünü, kudretinin sonsuzluğunu, O'nun bütün nimet ve rahmetlerin kaynağı, herşeyin tedbir edicisi olduğunu gösteren apaçık ayetler ve aşikar deliller bulunmaktadır. Niyeti güzel, kalbi berrak olup; düşünen, aklını kullanan, varlıkları inceleyen, hakkı ve hakikati öğrenen kişi bunları çok kolay idrak edip ikna olur.

Son iki ayette bu ayetlerin fonksiyonu açıklanıp tamamlanmaktadır:

1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'na boyun eğer.

2- Yaratılışı ilk başta gerçekleştiren de, sonra onu tekrar yapan da O'dur.

3- Yaratılışın ikinci defa tekrarlanması başlangıcından daha kolaydır; göklerde ve yerde en yüce misaller O'nundur; O güçlü ve üstündür, hiçbir şeyden aciz değildir, hüküm ve hikmet sahibidir, sadece hikmetli ve doğru olanı yapar. [18[18]]

Allah'ın Kudret Ve Konumunu Gösteren Ayetler Zinciri

Ayetler, Önceki ayetleri Allah'ın büyüklüğüne, kudretine delil sunmak maksadıyla tamamlamakta, yarattığı varlıklara ve kâinatta koyduğu kanunlara dikkat çekmektedir. Önceki üslup ve konuyu devam ettirmektedir. Bu ayetler, konusunda bütün güzellik ve mükemmelliği toplayan Kur'an dizelerinden birisidir.

Ayetler, farklı s e viy elerdeki insanların anlayabilecekleri bir üslupta gelmiştir. Onların müşahadeleri altında bulunan benzer, hissedilcbilen eserlerle de uyum içerisindedir.

Her ayetin bitiminde yer alan son ifadeler (düşünebilenler, işitebildiler, aklını kullanabilenler, bilenler gibi) bunların hem kalplere, hem de akıllara yöneltildiğini göstermektedir. Özellikle de hak ve hakikate ulaşmak isteyen, inat ve kibirde ısrar etmeyen sınıf için. Ayetler işitenlerin vicdanlarına ve kendi içlerine dönmelerini ve böylece bunlarda bulunan hak ve kudret üzerinde iyice düşünmelerini sağlamak için onları korkutmuştur.

Ayetlerde sözün mutlak olarak gelmesi, bunların yönünü ve hedefini, her zaman ve mekanda yaşayan tüm nesillere çevirmeye imkan vererek insanları nesiller boyu her yerde

---

[18[18]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/294-295.

Allah'ın ayetleri ve kâinattaki kanunları üzerinde düşünmeye teşvik etmektedir.

Ayetlerin içerdiği konular geçen birçok sûrede çokça tekrarlanmıştır. Ama burada daha kapsamlı ve mükemmel gelmiştir. Bu tekrarın yapılmasının nedeni ise, kıssaların, Öğütlerin, kınama, uyan, teşvik ve müjdelerin tekrarında yalan sebebin aynısıdır; yani, önceki münasebetlerde de belirttiğimiz gibi, davet ortamının tekrarlanması ve çeşitlilik arzetmesidir.

"En yüce misal O'nundur" cümlesi bir nevî açıklama, izah mesabesinde zikredilmiştir; yani, yukarıda bahsedilen iadenin başlangıçtan daha kolay olacağı ifadesi sadece konuyu insanların zihinlerinde delille somutlaştırmak içindir, zira insanlar bir şeyin iadesini, aslını taklit ederek aynısını yapmayı, onu yoktan icad edip yapmaktan çok daha kolay olarak görmeye alışmışlardır. Gerçekte ise böyle bir örneğin Allah hakkında varid olması doğru değildir, çünkü başlangıçta, iade de O'na göre eşittir, aynı kolaylıktadır.

"Kendilerinde sükun bulup durulmanız için, size kendi nefislerinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet kılması da O'nun ayetlerindendir" ayeti evrensel bir mükemmellik ve mesaj içermektedir. Allah her nefis için kendi cinsinden eş yaratmıştır ki, böylece her birinin kendi eşine ısınması, birbirlerini sevmeleri, aralarında şefkat ve merhametin oluşması kolay olsun. Buna göre insanın vazifesi, daha çok da müslümanın vazifesi erkek olsun, kadın olsun, evlilik bağına bu itibarla bakıp ondan sapmamak için tüm gücünü sarfetmektir. Burada Kur'an'ın bu bağa ne kadar büyük önem verdiği görülmektedir. 19[19]

28. Size kendi nefislerinizden bir örnek verdi: "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerde, sağ ellerinizin malik olduklarından sizinle eşit olup kendi kendinizden korktuğunuz gibi kendilerinden de korktuğunuz ortaklar var mıdır?" İşte biz, aklını kullanabilen bir kavim için ayetleri böyle birer birer açıklarız.

29. Hayır, zulmedenler, hiçbir bilgiye dayanmaksızın kendi nevalarına uymuşlardır. Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirebilir? Onların hiç bir yardımcıları yoktur.

Allah Kendisine Ortak Koşulmasına Razı Değildir

Birinci ayette muhatapları köşeye sıkıştırıcı, dinleyenlerin zihinlerine konuyu somut bir şekilde yaklaştıncı örnek ve benzetmeler soru üslubuyla sunulmuştur. Onlar elleri altında bulunan kölelerinin mallarında ortak olmalarına, yaptıkları tasarruflarında onları hesaba

19[19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/295-296.

çekmelerine razı olurlar mı? Ve onların kendilerini hesaba çekmelerinden veya mallarını paylaşmalarından, yahut onlarla tartışmalarından hiç korkarlar mı? Bu somut örneğin akabinde açıklama olarak, Allah'ın ayetlerini, insanların zihinlerine yaklaştırıcı somut örneklerle açıklayıp izah etmesinin nedeninin; aklını kullanan, hakkı öğrenmeyi isteyen kimsenin düşünmesini sağlamak olduğu belirtilmektedir.

İkinci ayette de kafirlerin gerçek durumunu izah maksadıyla açıklamada bulunulmaktadır: Onlar inançlarında, geleneklerinde nefsin nevasına, istek ve arzularına tâbi olurlar; akla, bilgiye ve mantığa dayanmazlar. Bunun için onlara karşı hiçbir delil, ikna etme çabası ve somut örnekler bir fayda vermez. Onlar Allah katında hiçbir kurtuluşa ve başarıya ulaşamayacaklardır. Allah katında durumu bu olan kimseye kendisinden sonra gelenlerden hiçbir yardımcı ve koruyucu bulunmayacaktır.

Ayetler esas itibarıyla önceki ayetlerden kopuk değildir. Burada verilen örnekten maksat müşrikleri susturup köşeye sıkıştırmaktır. Zira onlar elleri altında bulunan kölelerinin, kendilerine ortak ve nazire olmalarına razı değillerdir. Halbuki kendileri de tabiat ve yaratılışta onlar gibidir. Bu durumda nasıl oluyor da akıllarınca Allah'a, yaratıklarından ortaklar ve benzerler kılıyorlar ve Allah'ın bundan razı olacağını zannediyorlar?

"Allah'ın saptırdığını kim hidayete erdirebilir?" cümlesi hakkında yaptığımız yorum ayetlerin ruhuna dayanmaktadır. Zira kafirler hak yoldan saparak, bilgisizce nevalarına tâbi olmuşlar, Allah da onları saptırmıştır, yani onlan başarı ve doğruya ulaşmaktan mahrum bırakmıştır. Bu, benzer münasebetlerde de belirttiğimiz üzere: "O bununkr ancak fasıkları saptırır", "Allah zalimleri saptırır" ifadelerinde geçtiği türdendir. Bununla beraber bu ifadeler ayetlerin indiği andaki kafirlerin durumunu yansıtmaktadır. Yoksa onların geleceklerini kesin olarak yansıtan bir açıklama değildir. Bunun delili ise, Kur'an'ı o zaman-dinleyen muhatapların çoğunun daha sonra hidayete ermeleri, i-man edip Allah'ın rıza ve rahmetine kavuşmalarıdır. [20][20]

30. Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen (bir hanif) olarak dîne, Allah'ın o fıtratına[21][21] çevir ki, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması'[22][22] için hiç bir değiştirme yoktur. İşte dimdik ayakta duran din (budur). Ancak İnsanların çoğu bilmezler.

31. Yalnız O'na yönelin ve O'ndan korkun; namazı kılın ve (Allah'a) ortak koşanlardan olmayın.

---

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/297-298.

[21][21] Fıtratallahi Allah'ın insanlara uyulmasını vacip kıldığı emri veya onların bunu kabul edip uymaya meyyal olarak yaratılıp biçimlendiril-mesidir. Yahut onlann üzerinde yürümelerinin emredildiği yol anlamındadır.

[22][22] Li halkillâhi Müfessirlerin birçok tabiin alimlerinden ve mü-fessMerinden naklettiğine göre Allah'ın dini anlamındadır. Bu yorum isabetli ve ayetlerin ruhuna da uygundur.

32. (Onlar) Dinlerini parçaladılar ve bölük bölük oldular. Her grup kendi elindekiyle övünüp sevinç duymaktadır.

Allah'ın Dini Fıtrata Uygundur

Birinci ayette Pcygamber'c Allah'ın dinine tam bir ihlasla[23[23]] sarılması, hiçbir sapma[24[24]] ve tereddütte bulunmamasr emredilmektedir. Bu din, Allah'ın insanları onu kabul etmeye meyyal ve uygun olarak yarattığı bir dindir; üzerinde yürüyüp takip etmelerini farz kıldığı yolu ve emridir. Bu yol öyle bir yoldur ki, İnsanların çoğu bunu idrak etmeseler de, ne üzerinde bir değişikliğin ne de bir tadîlatın vuku bulması doğru ve mümkün değildir.

Bunu takip eden iki ayette de hem Peygamber hem de müslümanlara, yönlerini sadece Allah'a çevirmeleri, salih ameller İşlemekle, sırf O'nun için namazı dosdoğru kılmakla, O'ndan sakınıp korkmakla, din konusunda birçok grup ve hevâlara ayrılan ve her grubun sahip olduklanyla övünüp sevindiği müşriklerden olmamaları emredilmek-tedir.

Ayetler öncekilerle sıkı bir bağ içerisindedir. Peygamber ve mü'minlere, kafirler ve müşriklerin üzerinde bulundukları bâtıla, sapıklığa ve haktan sapmış hevâlara karşı ta-kınmaları gereken tavır açıklanmaktadır.

İkinci ayette, birinci ayetle Peygamber'e yönelik olan emrin aynı zamanda müslü-manları da kapsadığı ifade edilmektedir.

"Öyleyse sen yüzünü Allah'ı birleyen (bir hanif) olarak dîne, Allah'ın o fıtratına çevir ki insanları bunun üzerine yaratmıştır" ayetindeki "hanif kelimesi dosdoğru anlamındadır. Kur'an'da çoğunlukla Yunus sûresinde de açıklayıp örneklerini sunduğumuz gibi, Allah'ı birlemek ve şirk koşmamak anlamında kullanılmıştır.

Bu durumda ayetteki emir, Allah'ın birlenmesine, sımsıkı sarınılmasımn gereğine, bunun, üzerinde hiçbir tadil ve değişikliğin yapılması doğru olmayan Allah'ın dini olduğuna dikkat çekmek amacıyla gelmiştir. Peygamber'den nakledilen bir hadiste şöyle buyurulmuştur[25[25]]. "Bütün doğan çocuklar fıtrat üzerine doğarlar. Bundan sonra da anne-babası onu ya yahudileştirirler veya hristiyanlaştırırlar yahut da mecusi yaparlar. Nasıl ki bir hayvan kendisinden uzuvları tam bir hayvan doğurup çıkarır, işte öyle... Siz hiç ondan uzuvları olmayan bir hayvan yavrusu çıktığını gördünüz mü? Sonra şu ayeti okudu; "Allah'ın o fıtratına ki; insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması için hiçbir değiştirme

---

[23[23]] Bkz. Taberi, Begavi, İbn kesir Tefsirleri.

[24[24]] Bkz. a.g eserler.

[25[25]] Bkz. Taberi, İbn Kesir tefsirleri.

yoktur. İşte dimdik ayakta duran din (budur)..." Müfessirlerin İbn Ab-bas ve tabiin müfessirlerinden naklettiklerine göre[26[26]], fıtrattan maksat İslam'dır. Bu, şu anlama gelmektedir: Bir dine sahip olmak, yani din düşüncesini veya bu kâinatın ötesinde yaratıcı yüce bir akıl gücünün varlığını hissetmek; bu gücün birliğim ve ibadete layık olduğunu duyumsayarak nefsi, benliği O'na teslim etmek, insanların her şart ve ortamda onun üzerine yaratılıp biçimlendirildikleri bir tür içgüdüdür. Onlar çevrelerini kuşatan veya içinde yetişip büyüdükleri, cahillikten, dünyevî emellerden kaynaklanan sapık hevalanndan ve geleneklerinden etkilenmedikleri müddetçe bu içgüdülerine tâbi olurlar. Çünkü insan aklının saf-berrak halinin de bundan başka bir şeyi idrak edip kabullenmesi mümkün değildir. Yunus sûresinin 19. ayeti değişik bir üslupla bu gerçeği ifade etmektedir; "İmanlar bir tek ümmetten başka bir şey değildi, ama ayrılığa düştüler..."

İşte bundan dolayıdır ki, Allah Peygamberlerini; sapıklığa dikkat çekip, insanları ondan korumaları için müjdeleyici ve korkutucu olarak göndermiştir. Bu, Bakara sûresinin şu ayetlerinde belirtilmektedir:

"İnsanlar bir tek ümmet idi. Sonra Allah peygamberleri, müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderdi; onlarla beraber, anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hükmetmek üzere, içinde gerçekleri taşıyan kitabı indirdi. Kendilerine kitap verilmiş olanlar, kendilerine açık deliller geldikten sonra, sırf aralarındaki kıskançlıktan ötürü o (kitap hakkı)nda anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah, kendi izniyle inananları, onların üzerinde ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir". (213).

İman edenlerle kastedilen Muhammed'in tâbileridir. İşte bu şekilde İslam dini, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı saf, sade insan fıtratına uygun din olmaktadır.

Önceki sûrelerde birçoğu geçen Kur'an açıklamaları, büyüklenen kimseden başkasının inkar edemeyeceği Allah'ın varlığına, vahdaniyetine, bütün kemâl sıfatlara sahip oluşuna, tüm noksanlıklardan uzaklığına ve yüceliğine, sadece O'nun boyun eğilmeye ve yalvarılmaya layık olduğuna dair deliller içermektedir. Bu konuda yeterli miktarda açıklamada bulunduk. Böylece dimdik ayakta duran dosdoğru İslam dininin inanç boyutunu açıklamış olduk. O, insanın fıtratı, Allah düşüncesi, O'nun birliği ve nefsi sadece O;na teslim etmenin adıdır.

Kayda değer bir husus da insan fıtratının temsil ettiği bu tablonun varlığını ve işlevini muhtelif asırlardan çağımıza kadar yaşamış birçok alim, felsefeci ve araştırmacı, tarihle, sosyal hayatla, astronomiyle, matematikle ve tabiat ilimleriyle ilgili yaptıkları araştırmalarının bir sonucu olarak açıklamış olmalarıdır. Bunun için, bu konuda sadece büyüklenen inatçı kimse tartışabilir ve aynı zamanda bunun aksini de ispatlamaya gücü

[26[26]] Bkz. Begavi tefsiri.

yetmez demek doğru olur[27[27]].

"(Onlar) Dinlerini parçaladılar ve bölük bölük oldular..." ayeti her ne kadar müşriklerin yolunu tutmaktan nehyediyorsa da, bu son ayetle evrensel bir mesaj bulunmaktadır. -Ki onlar dinde gruplara, fırkalara ayrılmalarından dolayı kınanmışlardı, zira onların bir kısmı meleklerden ve başkalarından bazı varlıkları O'na ortak koşmakla birlikte Allah'ı itiraf edip kabul ediyordu; yine onların bir kısmı putperest, bir kısmı yıldızlara tapıyordu; bir kısmı da ateşe tapıyordu., vs.- Öyle ki din konusunda nefislerin hevâ ve arzularına kapılarak fırkalara ve gruplara ayrılması ve her grubun kör bir taassupla kendi görüşüne sarılması şiddetle kötülenip yasaklanmaktadır.

Fakat bu, hakkında açıkça Kur;an nassı veya sahih Peygamber hadisi bulunmayan içtihadî konularda ihtilaf etmesinler anlamına gelmemektedir. Zira bu çok tabii bir durum olup, buna ehil olan her insanın da görevidir. Yalnız burada Allah'ın Kitabı'nda, elçisinin sünnetinde belirlenen değişmez, açık prensip ve esaslardan sapmama şartı vardır. İçtihadın hevaya, arzuya dayanmaması veya ona destek çıkmayı amaçlamaması gerekir. [28[28]]

33. İnsanlara bir zarar dokundu mu, Rablerine yönelerek O'na yalvarırlar. Sonra (Rableri), onlara kendinden bir Rahmet taddırınca, hemen onlardan bir grup, Rablerine ortak koşarlar.

34. Kendilerine (nimet olarak) verdiklerimize nankörlük etsinler diye, (böyle yaparlar). Öyleyse meta lanı p-yararla-nın, artık yakında bileceksiniz.

35. Yoksa biz, onlara İspatlı bir delil indirdik de, o mu O'na ortak koşmalarını söylüyor?

36. Biz insanlara bir rahmet taddırdığımız zaman onunla sevinirler. Elleriyle yapıp öne sürdükleri (işleri)nden dolayı onlara bir kötülük erişince de, derhal umutsuzluğa düşerler.

37. Görmediler rni, Allah dilediğine rızkı genişletiyor da; daraltıyor da; şüphesiz inanan bir toplum İçin bunda İbretler vardır.

İnsan Çok Nankör Bir Varlıktır

Ayetlerde:

1- insanlarda gözüken birbirine zıt davranışlar kınanarak işaret edilmektedir; onlara bir zarar ve bela geldiğinde sadece Allah'a sığınıp başlarına geleni kaldırması için O'na

---

[27[27]] Bkz. Ruhu'l-İslam, Râbûs baskısı, s. 84-90.

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/298-301.

yalvarırlar. Sonra belalı onlardan kaldırdığında, iyilik ve rahmete nail olduklarında, onlardan bir grup Alfah'a ortak koşmaya meyledip, nail oldukları şeylerde başkasının da tesiri olduğuna inanmaya başlarlar.

2- Ayetlerde müşrikler için uyan vardır; Onların Allah'tan başkasını O'na ortak koşmalarına, O'nun nimetine nankörlük yapmalarına, sadece O'na yönelik ihlasdan dönmelerine delil vardır. Nankörlüklerini diledikleri gibi yapıp inkar etsinler, elde ettikleriyle bir müddet hoşça eğlenip zevklensinler bakalım, çok yakında bu inkarın ve nankörlüğün neticesini, aleyhlerine hazırladığı kötü sonucu göreceklerdir.

3- İnkar içeren bir soru da yer almaktadır; yoksa onlar ortak koşmalarında bir delile, Rabbani bir vahye mi dayanıyorlar?

4- Ayetlerde insanlarda gözüken genişlik ve nimet halinde sevinip azma; şiddet ve zarar durumunda da ümitsizliğe kapılıp üzülme davranışına kınanarak işaret edilmektedir.

5- Daha sonra bunu açıklayıcı ve izah edici anlamda sora gelmektedir. Her iki hal de Allah tarafindandır. O bazen dilediğine rızkı genişletip-yayar, bazen de dilediğine onu daraltrp-kisar. Bunun iyi anlaşılması gerekir. Zaten bu açıkça müşahede edilmektedir. Bunda birçok ayetler ve Rabbani hikmetler vardır. Bunları ancak, sadece Allah'a inananlar anlayıp kabul eder.

Bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili herhangi özel bir rivayete rastlamadık. Bu ayetler her ne kadar insanlara veya işiten muhataplara mutlak olarak hitap etmekteyse de, açık olarak da müşrikleri kınamakta ve tefsirleri daha önce geçen birçok ayetin de onlara nispet ettiği gibi onların çeşitli tavırlarım anlatmaktadır. Öyle ki, kendilerine bir şiddet ve felaketin isabet ettiği zamanlarda sadece Allah'a, dini sırf O'na mahsus kılarak yalvarıyorlar, bu felaketlerden kurtulduktan sonra da tekrar ortak koşmalanna geri dönüyorlardı. Bu açıdan ayetler, müşrikleri kınayarak biten Önceki ayet grubunun üslubuyla bağlantılı bulunmaktadır.

Bu sûrenin indiği dönemlerde, müşriklerin üzerine onları korkutup sadece Allah'a yalvarmalarını sağlayacak bir felaketin vuku bulmuş olması, sonra bu onlardan kaldırılınca da tekrar şirklerine dönmüş olmaları ihtimali de uzak değildir. Böyle olması bu ayetler için sağlam, açık bir nüzul sebebi ve münasebeti anlamına gelecektir. Bu ayetlerden biraz sonra, yağmur yağması onun tesiri ve sevinmeleri; onun yağmamasının insanlarda oluşturduğu tesir, korku ve ümitsizliğe kapılmaları hakkındaki ayetler gelmektedir. Her halde sözkonusu edilen felaket yağmurun yağdınlmamasi olsa gerek. Bu durumda hemen Allah'a yalvarıyorlar; sonra da bolca yağmur yağdığında tekrar şirklerine dönüyorlar veya putlarına kurbanlar takdim ediyorlardı.

Tercih olunan görüşe göre burada ortak koşulmaktan kastedilen meleklerdir. İkinci ayetin ruhu bunu ifade etmektedir. Araplar melekleri Allah'a ortak koşmayı, Allah ile bağlarının

devamı için gerekli görüyorlar ve onları O'nun katında şefaatçiler kabul ediyorlardı. Bundan dolayı ayet, onlardan bu bâtıl inanışlarının dayanağı olacak bir delil istemiştir.

Son ayette önemli bir telkin bulunmaktadır: İman sahibinin nefsinde mutluluk ve felaket hallerinde sükunet, rahatlık ve hoşnutluk meydana getirir ve böylece onu ne nimet azdırabilir, ne de felaket ümitsizliğe düşürebilir. Bunda olağanüstü manevi bir kuvvet bulunmaktadır. [29][29]

38. Öyleyse yakınlara hakkını ver, yoksula da, yolcuya da. Allah'ın rızasını isteyenler için bu daha hayırlıdır ve felaha erenler onlardır.

39. İnsanların mallarından artsın diye, verdiğiniz faiz Allah katında artmaz. Ama Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekat ise, İşte (sevaplarını ve gelirlerini) kat kat arttıranlar[30][30] onlardır.

Allah Kendisi İçin Yapılan Harcamalardan Razıdır

Birinci ayette işiten muhataba yönelik emirde akrabaya, yoksullara, yolculara haklarını vermesinin vacip olduğu belirtilmekte ve bu işteki hayır övülerek Allah'ın rızasını isteyenleri O'na yaklaştıracağı bildirilmektedir. Bunu yapanların felaha kavuşup O'nun rızasıyla kurtulacakları da izah edilmektedir.

ikinci ayette de açıklayıcı bir tenbih yer almaktadır; gerçek kâr kişinin başkasına kullanması, tasarrufta bulunup arttırması için verdiği malda değildir, bunun Allah katında hiçbir mükâfatı yoktur. Gerçek kâr ancak muhtaçlara karşılıksız, dünyada çalıştırıp arttırılması maksadıyla değil de sırf Allah rızası için verilen zekattadır. Bunu yapan

kimseler ancak, kat kat kârlarını arttırırlar ve Allah katında büyük mükafata nail olurlar. "Öyleyse yakınlara hakkını ver, yoksula da, yolcuya da..." ayetindeki yakınlara, yoksula ve yolcuya hakkını verme emri aynı şekilde İsra sûresinde de geçmişti. Mahrum ihtiyaç sahibiyle, yokluktan dilenen kimselerin zenginlerin mallarında haklan olduğuna işaret eden ayetler de daha önce geçmişti. Bütün bunlar gösteriyor ki Kur'an ihtiyaç sahibi tüm sınıflara yardım etmenin gereğini vurgulamaktadır; bunlar ister yakınlardan olsunlar, isterse uzaklardan, farketmez, bu onların hakkıdır. Bu evrensel bir mesajdır. [31][31]

---

[29][29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/301-303.

[30][30] et-Muz'ifîın Sevaplarını zekât ile kat kat arttıranlar.

[31][31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/303-304.

"Yakınlara Hakkını Ver" Cümlesi Ve Şia Rivayetleri

Şia müfessirlerinden Tabrusî'nin, tabiin alimlerinden Mücahid ve Süddî'ye dayandırarak naklettiğine göre, "yakınlara hakkım ver" cümlesi Özellikle Peygamber'e yakınlarına hakları olan, Allah'ın onlar için tahsis ettiği beşte birlik payı vermesi için yapılmış bir hitaptır. Allah Rasulü'nün ashabından olan Ebu Said cl-Hudri'nin naklettiğine göre, bu ayet indiğinde Peygamber Fatıma'ya Fedek arazisini verip ona orayı teslim etmiştir.

Bu rivayet aynı şekilde Şia imamlarından olan Ebu Ca'fer ve Ebu Abdullah'dan da nakledilmiştir. Ancak rivayetin hiçbir senedi yoktur ve bu garip Şia tefsirlerinden ve rivayetlerinden birisidir. Bizim kanaatimizce Mücahid'e, Süddi'ye, Ebu Said el-HudriTye, Ebu Ca'fer'e ve Ebu Abdullah'a nisbet edilen bu rivayetler, başkaları tarafından söylenip onlara nisbet edilmiştir. Çünkü onlardan bu tür akla uymayan vakıaya ve gerçeklere ters düşen rivayetlerin sadır olması mümkün değildir. Ayetin Mekke'de indiği konusunda ihtilaf yoktur. Ganimetlerin beşte birinin hükmünü açıklayan ayet ise, hicretin ikinci yılında Bedir savaşından sonra Medine'de inen Enfal sûresinde bulunmaktadır. Fedek arazisi de Pcygamber'in hakimiyeti ve tasarrufu altına ancak hicretin altıncı yılından sonra girmiştir. Kaldı ki, sadece "yakınlara hakkını ver" cümlesinin diğer zikredilen kısımlardan ayrılarak, Peygamber'e akrabalarına haklarını vermesi emredildi, denmesinde bile açık bir gariplik vardır. Sonra bunlardan başka, cümlenin bulunduğu ayetin ruhu ve gayesi de bu iddiayı bozmaktadır. Çünkü ayetin ruhu ve gayesi bütün gücüyle hitabın tüm müslümanlara yönelik olduğunu göstermektedir.

"insanların Mallarından Artsın Diye Verdiğiniz Faiz Allah Katında Artmaz..."

Faizin burada bu üslupla zikredilmesi, Mekke'de inen bir Kur'an ayctiyle faizin kö-' tülügünün tesbit edilmesi içindir. Nitekim Medine'de inen bir ayet yasama ve yasaklama üslubuyla gelmiş ve böylece Mekke'de inen ayet üslubuyla Medine'de inen ayet üslubu birbirine uygun gelmiştir; şöyle ki, Mekke'de inen ayetin üslubu Allah'ın ahiret ve dünya azabıyla korkutarak ve sakındırılan nesnenin zararlarını açıklayarak yasaklamaya meyletmekte; Medine'de inen ayet üslubu ise yasama ve kanun koymaya meyletmektedir. Çünkü Peygamber ve müslümanlar Hicretten sonra devlet ve hakimiyeti ele geçirmisler, emirleri uygulayabilecek gücü elde etmişlerdi. Mekke döneminde ise bu mümkün değildi. Faiz yasağının kanunlaşması Medine dönemine ait Kur'an ve Peygamber naslarıyla tamamlanmasından dolayı, bu konuda açıklama yapmayı da Medine'de inen Kur'an ayetleri bölümünde yapmayı uygun gördük. [32][32]

[32][32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/304-305.

40. Allah; sizi yarattı, sonra size rızık verdi, sonra sizi öldürüyor, daha sonra sizi diriltiyor. Ortaklarınız içinde bunlardan birini yapacak var mı? O, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir.

41. İnsanların elleriyle kazandıkları (günahları) yüzünden, karada ve denizde fesad çıktı. Belki dönerler diye, (Allah) onlara, yaptıklarının bir kısmını taddırıyor.

42. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın, böylece daha öncekilerin nasıl bir sona uğradıklarını görün. Onların çoğu müşrik kimselerdi".

Yeryüzü İnsanların Davranışlarıyla Bozulmaktadır

Birinci ayetle hitap müşriklere yöneltilmiş ve onları başlangıçta yaratanın, onlara n-zık verenin, sonra onları öldürecek olanın da Allah olduğu açıklanmıştır. İşte O Allah onları öldükten sonra da diriltmeye kadirdir. Sonra onlara içinde kınama ve meydan okuma bulunan bir soru yöneltilmiştir; onların ortak koştuklarından bunlardan birini yapabilecek kimse var mıdır acaba? Daha sonra da Allah'ın, kendisine ortak koştuklarından uzak ve yüce olduğu açıklanmıştır.

İkinci ayette ise, yeryüzünün karasında olsun, denizinde olsun çeşitli yerlerinde fesadın zuhur etmesi sebebinin, orada yaşayan insanların günahları olduğuna ve bunun yaptıklarının bir kısmının vebalini tatmaları İçin Allah tarafından musallat edildiğine işaret edilerek, bunda ayrıca onlar için ibret, öğüt ve hatırlatma da bulunduğu ve böylece belki günahlanndan dönecekleri belirtilmiştir.

Üçüncü ayette ise, Peygamber'e müşriklerden yeryüzünün her tarafında kendilerinden Önce geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu, başlarına nasıl bela ve yıkımların geldiğini görmeleri için dolaşmalarını meydan okuyarak istemesi, sonra onların başlarına gelen bu felaketlerin onlar gibi şirk koşmaları nedeniyle olduğunu bildirmesi emredilmiştir.

Üç ayet de bir bütünlük arzetmekte olup üçünde de müşriklere atıfta bulunulmuş ve hemen önceki iki ayetten önce geçen ayetlerle aralarında bir bağ kurulmaktadır, üslup ve konu bakımından bu ayetlerle o ayetler arasındaki insicam ve bağ iyice dikkat edildiğinde gözükmektedir.

"İnsanların elleriyle kazandıkları (günahları) yüzünden, karada ve denizde fesad Çıktı..." ayeti hakkında bir kısım müfessirler bu ikinci ayet hakkında gariplikten hali olmayan, onu Öncesi ve sonrasından denizde ve karada fesad olması tabiri nedeniyle ayıran birtakım görüş ve yorumlarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında: Kabil'in kardeşi Ha-bil'i öldürmesi; Kehf sûresinde bir ayetin bahsettiği bir kralın denizde gemileri gasbet-mesi; deniz sularının

tatlıyken tuzlu hale dönüşmesi; inci kabuklarının incilerden boşalması; Habil'in öldürülmesinden sonra, daha önce yapmadıkları bir şekilde arslanların davar ve koyun sürülerine saldırması v.s. zikredilmiştir. Ancak üç ayet üzerinde dikkatle düşünüldüğünde aralarında tam bir insicam ve bağın bulunduğu anlaşılacaktır. Muhtemel olarak bu sûrenin indiği dönemde Hicaz veya çevresinde güvenlikte, gıda maddelerinde ve yağmur yağma konusunda birtakım problemler doğmuş ve bu münasebetle insanlar uyanlarak, bunun günahları nedeniyle Allah tarafından musallat edildiği söylenerek, onları inkarlarından vazgeçirip Allah'a ve Hakka dönmelerini sağlamak hedeflenmiştir. "Denizde ve karada fesad" tabiri tercih edilen görüşe göre, üsluba uygun olarak kullanılmış olup, onunla fesadın yaygın olduğu, her tarafı kapladığı anlatılmak istenmiştir. Bundan az sonra da yağmurların yağması veya tutulup yağdırılmam ası ve bunun insanlar üzerinde oluşturduğu sevinç, umutsuzluk ve Üzüntü ile ilgili ayetler gelmektedir. Herhalde bu onlarla irtibatlıdır. Hatta adet dışı bir şeyin vuku bulma ihtimali doğru olmasa bile, yeryüzünün çeşitli bölgelerinde sürekli vuku bulan kötü olaylar ve haberleri Hicaz'a ulaşmaktaydı. Bundan dolayı ilişki uyarmak, tenbih etmek için sürekli varlığını korumaktadır; yani bütün bunlar insanların işledikleri günahlar neticesinde olmaktadır, dolayısıyla da onlann kendilerini düzeltip Allah'a ve Hakka dönmeleri gerekmektedir. Birçok ayet buna benzer tenbih ve uyarılan ihtiva etmiştir, bunlar arasında Şûra sûresinin 30. ayeti de vardır: "Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yaptığı (isler) yüzündendir. (Allah, hatalarınızın) birçoğunu da affeder." 33[33]

43. Allah'tan, geri çevrilmesi mümkün olmayan gün gelmezden önce, yüzünü dosdoğru dine yönelt; O gün (insanlar) bölük bölük ayrılırlar.

44. Kİm inkar ederse, inkarı kendi aleyhinedir. Kim de sa-lih bir amelde bulunursa, artık onlar kendileri için yer hazırlamaktadırlar.

45. (Bu, Allah'ın) Kendi lütfundan iman edip salih amellerde bulunanları Ödüllendirmesi içindir. Şüphesiz O, kafirleri sevmez.

İnsanlar Uyarılmaktadır

Ayetler öncekileri tamamlamakta ve bu açıdan önceki üslupla bağlantılı bulunmaktadır. Ayetler insanlara tenbihte bulunmakta, kafirleri uyarıp mü'minleri övmektedir. Allah'ın gazabından ve belasından kurtulmanın tek yolu sadece O'na yönelmektir; ki o da dosdoğru dindir. Bundan ayrılıp sapıklığı seçen ve inkar edenler kendi günahlarını yüklenirler, Allah'ın

---

33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/305-306.

sevgi ve rızasına mazhar olamazlar. Allah'a inanıp, ihlasla sadece O'na yönelenler ve güzel ameller işleyenler ise, böyle yapmakla kendilerine kurtuluş yolunu hazırlamış, Allah'ın güzel mükafatına ve lütfuna nail olmuş olurlar. 34[34]

46. O'nun ayetlerinden biri de (şudur): Rüzgarİarı (yağmurun) müjdecileri olarak gönderir ki, size rahmetinden biraz taddırsın, gemiler buyruğuyla yürüsün ve siz O'nun lütfundan arayasımz da (verdiği nimetlere) şükredesiniz.

Yağmur Allah'ın Lütfudır

Ayette Allah'ın bazı ayet ve lütuflarına muhatapların dikkati çekilmektedir. Rüzgarları, kendileri için rahmet ve bereket olan yağmurları müjdeleyici olarak sevkedip gönderen O'dur. Denizde gemileri yürütmek için yine rüzgarları harekete geçiren O'dur. Ta ki Allah'ın rızkını ve lütfunu aramak için çıktıkları yolculuklarında üzerlerine binsinler dîye. Bunda onların sadece O'na yönelmelerinin, üzerlerindeki lütufları karşısında O'na şükretmelerinin gereğini vurgulayan açık ayetler vardır.

Ayet bu açıdan önceki ayetin aynısı olarak üslubuyla bağlantılı gelmiştir. Nasıl ki hak dine tabi olup sadece Allah'a yönelmek ahirette kurtarıyorsa, insanların denizde ve karada istifade ettikleri nzık ve sefer yolları ve vasıtaları da bu ilahın lütfundan olup aynı şekilde onlara, O'na şükretmeyi ve O'na ibadet etmeyi farz kılmaktadır. 35[35]

47. Andolsun, biz senden önce kendi kavimlerine elçiler gönderdik de onİara apaçık belgeler getirdiler; böylece biz de suçlu günahkarlardan intikam aldık. İman edenlere yardım etmek ise, bizim üzerimizde bir haktır.

Yardım Ancak Allah'tandır

Ayette, Allah'ın Hz. Muhammcd'den önce kendi kavimlerine apaçık delillerle peygamberler gönderdiği hatırlatılmaktadır; onlardan bir kısmı davetlerine icabet etti, bir kısmı da inkar etti. Allah da günahkar suçlulardan üzerlerine belasını göndererek intikam aldı ve mü'minlere yardım etti, çünkü O mü'minlere yardım etmeyi üzerinde bir hak olarak görmektedir.

34[34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/307.
35[35] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/308.

"Mü'minlere yardım etmek bizim üzerimizde bir haktır" cümlesi üzerinde bazı kelam mezhepleri, temkinli davranıp görüş belirtmemektedirler. Bunda doğruluk payı olabilir, özellikle bu insan tarafından yapılmaya kalkılırsa, çünkü bu tür bir davranışta Allah'a karşı edepsizlik mânâsı bulunmaktadır. Fakat buradaki ifade bu türden değildir; zira Allahu Tcâla bizzat kendisi, kendi zâtına O'na ihlasla inanan mü'minlerc yardım etmeyi vacip kılmıştır. Bu ifadede -cesaretlendirme, destek çıkma ve rahatlatmanın yanı-sira- mü'minler için büyük bir ikram, makamlarını yükseltme, onları çok değerli bir ikrama ehil hale getirme, üstünlük ve meziyetlerini açığa çıkarma amacı da vardır. Böylece onları kendilerine yardım etmeye layık, kendi üzerine de onları zafere ulaştırıp üstün kılmayı vacip kılacak duruma getirmiştir.

Müfessirler bu ayetin yorumunu yaptıktan sonra Ebî'd-Dcrdâ'dan rivayet edilen bir hadis naklctmişierdir[36][36]. O Pcygamber'i şöyle buyururken işitmiştir: "Hangi müslüman kimse kardeşinin ırz ve namusunu ona karşı yapılan saldırıdan korursa, kıyamet gününde Allah'ın da onu cehennem ateşinden koruması üzerinde bir haktır". Sonra şu ayeti okudu; "Müminlere yardım etmek bizim üzerimizde bir haktır."

Ayetin ihtiva ettiği müjde, Allah'ın kendi üzerine vacip kıldığı mü'minlere yardım etme hakkı her ne kadar belirli bir zamana mahsus gibi anlaşılsa da, ayetin mutlak ifadesi bunu bütün zaman ve mekanlara şamil kılmaktadır. Dosdoğru olan mü'minin daima Allah'ın üzerine hak kıldığı kendisine yardım etme ve destekleme va'dinc güvenip rahat olması gerekir, zira Allah va'dinden geri dönmez, her ne kadar bazen durumu kö-tülcşip, kederleri artsa da sonunda ona yardım erişir. Burada çok önemli bir Kur'an mesajı bulunmaktadır. [37][37]

48. Allah, rüzgarları gönderir, bulutu kaldırırlar, sonra onu gökte dilediği gibi yayar ve parça parça eder; arasından yağmurun çıktığını görürsün. Derken, onu kullarından dilediğine uğratınca hemen sevinirler.

49. Halbuki onlar, yağmurun kendilerine indirilmesinden önce umutsuz idiler.

50. Şimdi Allah'ın rahmetinin eserlerine bak; Ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltmektedir? Şüphesiz O, ölüleri de gerçekten diriltecektir. O, herşeye güç yetirendir.

51. Andolsun, biz bir rüzgar göndersek de onu(n ekinini) sararmış görseler, mutiaka ardından nankörlük ederler.

52. Şimdi sen, ölülere (söz) duyuramazsın ve arkalarını dönüp giden sağırlara da çağrıyı duyuramazsın.

53. Ve sen kendi sapıklıkları içinde kör olanları da doğru yola iletici değilsin. Sen yalnızca,

---

[36][36] Bkz. İbn Kesir Tefsin

[37][37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/308-309.

bizim ayetlerimize iman edenlere duyurabilirsin ki, onlar müslümanlardır.

Allah'ın Kudret Nişanelerinden Yağmur Ve Rüzgarlar

Ayetlerde:

1- Allah'ın yağmurlarda ve rüzgarlarda var olan kudret tablolarına işaret edilerek, onunla Ölüleri nasıl diriltttiği delillcndirilmektedir: Allah rüzgarları göndererek, onunla bulutları hareket ettirip bir yerden başka bir yere sevkeder. Ta ki birbirine geçip kenetlenmiş parçalar haline gelirler, sonra çok geçmeden aralarından yağmur suyu dökülmeye, yağmaya başlar. Bir yerde yağmur yağdığında, oranın halkı Allah'ın rahmetinden dolayı sevinirler. Yağmadan önceki üzüntü, keder ve umutsuzlukları değişir, yerlerini sevinç ve umuda bırakırlar, çünkü Allah'ın rahmet eseri olarak yeryüzü ölümünden, kurumasından sonra tekrar dirilecektir. Bunda dikkat ve düşünceyi celbeden ibretler vardır. Yeryüzünü ölü gibi, çorak-kuru haldeyken rahmetiyle dirilten Allah, çok tabii olarak ölüleri de diriltmeye kadirdir; her iki olay da birbirine yakın ve Allah'ın kudretine göre ise eşittir.

2- İnsanlar yağmur yağmadığında gösterdikleri keder ve küfürden dolayı kınanmaktadır: Bazen Allah'ın hikmeti, rüzgarların eserek yağmursuz olarak bulutları hareket ettirmesini gerekli kılabilir. Bu şekilde esip ürünleri, ekinleri sararttığında Allah'a inanmayanlar hemen üzüntü ve umutsuzluklarını dışa vururlar. Onlar Ölüler, körler, sağırlar gibidirler; hissetmezler, görmezler ve işitmezler. Peygamber eşyanın tabiatını değiştirmekle, ölüyü hisseder, körü görür, sağırı işitir hale getirmekle mükellef değildir. O'nun görevi sadece canlı, gören, işiten kimseye hitap etmektir.

Bu ayetlerin delaleti, hedefleri ve anlamlan ile 33-37. ayetler arasında açık bir benzerlik vardır; bu da ayetlerin öncesiyle üslup ve konu bakımından irtibatlarının var olduğunu göstermektedir.

Ayetlerin ruhu ve mânâsı, bu olayların; yani yağmurun tutulmasının, sonra da yağdırılmasının peygamberin döneminde olduğunu göstermektedir. Müşrikler o zaman kederlenmiş, sonra da sevinmişlerdi. Bu olay hatırlatmak, tenbihde bulunmak, üslubu desteklemek, Allah'ın öldükten sonra insanları tekrar diriltmeye kadir olduğuna delil sunmak için bir vasıta olmuştur. Bu sûrede buna çokça işaret edilmiştir ve Allah'ın kudretine delil göstermede çeşitli üsluplarla tekrarlanmıştır.

Duhan sûresinin tefsirinde, Hicaz bölgesine isabet eden kıtlık ve bazı ileri gelenlerin Peygamber'e çıkarak, insanlardan bu belanın kaldırılması için Allah'a yalvarması dileğinde bulunmaları ile ilgili bazı rivayetler nakletmiştik. Belki bu sûrenin indiği sıralarda da buna benzer olaylar olmuş olabilir.

Ayetlerin ikinci yarısı, öldükten sonra diriltilmeyi inkar eden müşrikleri kınamakta ve Allah'ın buna kadir olduğuna delil sunmaktadır. Allah'ın davetine icabet eden ve kendilerini bütün hallerde O'na teslim eden mü'minleri de överek Peygamber'i rahatlatmaktadır: Nasıl ki yağmur yağması geciktiğinde veya rüzgar yağmursuz olarak estiğinde, bu Allah'ın buna kadir olmadığını göstermiyorsa, aksine bunun nedeni sadece Allah'ın hikmeti, takdiri ve kâinatta koyduğu kanunlar ise, aynı şekilde Allah'ın öldükten sonra diriltme va'dinin gecikmesi de O'nun bunu yapmaya kadir olmadığı anlamına çe-kilmemeli, bunun nedeninin O'nun hikmetinde, takdirinde saklı olduğu bilinmelidir. Müşrikler ölüler, körler ve sağırlar mesabesinde olup bunu idrak edemezler, bu yüzden de tartışırlar, büyüklenirler, feryat edip, yaygara koparırlar. Peygamber'in onların bu tavırları karşısında bir şey yapması gerekmez, çünkü o, imkansız olanı yapmakla mükellef değildir. Bütün görevi hidayeti, hakkı, imanı arzulayan; kendilerini Allah'a teslim etmeye hazır olan kimselere bunları anlatıp işittirmektir ve zaten çabaları da boşa gitmemiş, bu tür özelliklere sahip kimseleri bulmuştur. 38[38]

54. Allah, sizi bir zaaftan yarattı, sonra (bu) zaafın ardından bir kuvvet kıldı, sonra bu kuvvetin ardından da bir zaaf ve yaşlılık verdi. Dilediğini yaratır. O, bilendir, güç yeti-rendİr.

Allah İnsanı Birçok Evrelerden Geçirerek Yaratmıştır

Ayette Allah'ın insanları yaratması evrelerine dikkat çekilerek hatırlatılmaktadır. Onları ilk Önce zayıf bir halde yaratmıştır ki bu onların çocukluk devreleridir. Sonra on-iarı kuvvetli kılmıştır ki, bu da onların gençlik ve kemal dönemleridir. Sonra da onları kuvvet ve gençlikten sonra tekrar zayıf kılmıştır ki, bu da onların ihtiyarlık ve halsizlik dönemleridir. O dilediğini hikmetinin takdir ettiği ölçüde çeşitli.şekil ve evrelerde yaratır, O gerekli olan hususları çok iyi bilendir, her şeyi ölçüsü nisbetinde yaratmaya kadir olandır.

Ayet öncekini destekleyici olarak hemen onun peşinden gelmiştir. Allah'ın kudreti insanların yaratılış evrelerinde ve ömürlerinde de tecelli etmektedir, her yaptığında belirli bir hikmet ve gaye vardır. Yağmur yağmadığında veya sağanak halinde yağdığında yahut öldükten sonra diriltme hadisesi geciktiğinde bunların hikmetsiz olarak yapıldığı zannına kapılmak doğru olmadığı gibi bunun Allah'ın kudretinde şüphe etmeye sevket-mesi de yanlıştır. 39[39]

55. Kıyamet saatinin kopacağı gün, suçlular, (dünyada) bir saatten fazla kalmadıklarına

38[38] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/310-311.
39[39] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/311-312.

yemin ederler. İşte onlar, (haktan) böyle çevriliyorlardı.

56. Kendilerine İlim ve İman verilenler ise, dediler kî: "An-dolsun, siz Allah'ın kitabında (yazılı süre boyunca) diriliş gününe kadar yaşadınız; İşte bu dirilme günüdür. Ancak siz bilmiyordunuz.

57. Artık o gün, zulmedenlerin ne mazeretleri bir yarar sağlayacak, ne de (Allah'tan) hoşnutluk dilekleri kabul edilecektir.

Öldükten Sonra Diriltme -Ba's- Haktır

Bu ayetlerde öldükten sonra diriltme te'yid edilerek kafirler onun dehşetli korkusuyla uyarılmaktadır: Çok yalanda kıyamet kopacaktır ve çok yakında günahkar suçlular Allah'ın huzurunda ayakta duracaklardır. Ve çok yakında hayret ve dehşet içerisinde dünyadan ayrılmalarının üzerinden bir saatten fazla sürenin geçmediğine yemin edeceklerdir, ilim ve iman sahibi kimseler de onlara: Dünyadaki durumunuz gibi şimdi yemin etmeniz de boşunadır, çünkü siz ahiret hakkında düşünmekten kaçıyordunuz ve o,ansızın karşınıza çıktı. Siz Allah'ın takdir ettiği kadar uzun bir zaman Ölüler olarak kaldınız ve siz şimdi her ne kadar o sizi kaplayan dehşet ve hayretin hakikatini, durumunuzun ciddiyetini anlayamasamz da va'dolunduğunuz ba's-diriltilme günündesiniz. Ayetler zalimlere, öne sürdükleri mazeretlerinin hiç bir fayda vermeyeceğini, onlann hoşnutluk istemelerinin, tevbe sunmalarının hiçbir yarar sağlamayacağım açıklamaktadır.

Ayetler, önceki ayetlerin muhtevasını desteklemekte ve onlarla bağlantı içerisinde bulunmaktadır. Bu ayetlerde, bizim ayetlerin ikinci bölümünü oluşturan 48-53. ayetlerden çıkardığımız anlamın doğruluğuna nişane bulunmaktadır. O ayetlerde kafirler Allah'ın ba'si-öldükten sonra diriltmeyi geciktirmesi nedeniyle, buna kadir olmadığını sanmalarından dolayı kınanmışlardı, halbuki buna kadir olduğunu gösteren, gerek kendi nefislerinde, gerekse kâinatta O'na ait birçok kudret nişanesi bulunmaktadır. [40[40]]

58. Andolsun biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misali getirip anlattık. Onlara bir ayet getirdiğin zaman inkar edenler: "Siz (geleneklerimizi) İptal edenlerden başka bir şey değilsiniz" derler.

59. işte Aliah, bilmeyenlerin kalplerini böyle mühürler.

60. Öyleyse sen sabret; şüphesiz Allah'ın va'di haktır; kesin bilgiyle inanmayanlar sakın seni

---

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/312-313.

telaşa düşürüp hafifliğe sürüklemesin'[41[41]].

Allah İnsanlara Herşeyi Örneklerle Açıklamıştır

Bu ayetlerde:

1- Allah'ın insanlara Kur'an'da her türlü örneği verdiği; sözü, anlamaları ve irşad olmaları için muhtelif üsluplarda sunduğu belirtilmektedir.

2- Peygamber'e hitab edilerek, onlara Allah'ın ayetlerinden birini okuduğunda kafirler hemen onu yalanlamaya yellenirler ve getirdiğin şey bâtıldan başka bir şey değildir, derler. Çünkü bu, kalbi kilitlenmiş, mühürlenmiş, basireti kapanmış sapık cahilin yapacağı bir davranıştır.

3- Peygambcr'e, bundan etkilenmemesi, endişeye kapılmaması, Allah'ın mutlaka gerçekleşecek olan hak va'di gelinceye kadar sabretmesi ve kafirlere, kendisini telaşa düşürerek işinde aceie etmeye sevkedecek açık bir kapı bırakmaması emredîlmektedir.

Görüldüğü gibi ayetler önceki bölümleri tamamlamak için gelmiş, Peygamber'i teselli edip destek çıkmış, kafirleri de uyarıp kınamıştır. Aynı zamanda da birçok sûredeki alışılmış bitiş özelliklerini taşıyan tarzda sûre ayetlerinin nihayetini oluşturmuştur.

"İşte Allah, bilmeyenlerin kalplerini böyle mühürle}'" cümlesini yukarıda yaptığımız şekilde yorumlamamızın nedeni, ayetlerin gaye ve ruhunun da ima ettiği gibi, kafirlerin inallarının şiddetini, niyetlerinin kötülüğünü, cahilliklerini, bu nedenle de nasihatlerin onlara fayda vermemesini tasvir etmek içindir. Önceki münasebetlerde de açıkladığımız üzere bu, aynı maksatla, lafız ve mânâlarda bu şekilde tekrarlanmıştır.

"Öyleyse sen sabret; şüphesiz Allah'ın va'di haktır; kesin bilgiyle inanmayanlar sakın seni telâşa düşürüp hafifliğe sürüklemesin" ayeti de "Allah'ın va'di haktır" tabiri ve bu gerçekleşinceye kadar sabret emri ile sûre başlarında geçen aynı tabir arasında yakın bir ilişki bulunmakta ve böylece sûrenin başıyla sonu birleşmektedir.

Aynı zamanda sûrede Allah'ın mü'minlerc yardım edeceği va'di de geçmişti; bütün bunlar sûre bölümlerinin birbiriyle bağlantılı olduğuna ve bir bütün olarak da müslü-manlann yardımla müjdelen di ğine bir karine teşkil etmektedir.

Belki bu va'dde Peygamber'e ve müslümanlara gelmesi yaklaşan yardımın müjdesi bulunmaktaydı; zira onlar o sıralarda Medine'ye hicret etmeye azmetmişlerdi. Bu sûre de, bu hazırlık dönemlerinde nazil olmuştu. Belki bu sûre, Peygamberle bazı Evs ve Hazrec

---

[41[41]] La Yestehiffenneke Onlann sana tesir etmelerine fırsat verme ki, seni harekete geçirip işinde acele etmene sebep olmasınlar.

kabilelerinin ileri gelenleri arasında gerçekleşen birinci görüşme döneminde veya onlardan çok sayıda kimsenin iman edip ona yardım etmeyi va'd ettikleri, onun ve ashabının Medine'ye hicret edip gelmelerini canı gönülden arzuladıkları ikinci görüşme esnasında inmiş olabilir. Herhalde Peygamber bunun üzerine hicrette acele etmeyi düşünmeye başladı; Allah da onu teskin ederek, şartlar tam olarak oluşuncaya kadar veya kendisinden önce ashabının hicret etmesini sağlıklı bir şekilde deruhte edip sağlayinca-ya kadar sabretmesini emretmiştir. 42[42]

42[42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/313-314.

LOKMAN SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 31

Nüzul Sırası ; 57

Ayet Sayısı ; 34

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu süre, İhsan sahibi mü'minler için bir uyarma, müsîekbir ve zorba kafirler için ise bir korkutmadır. Kafirlerin bazı sözlerini hikaye ederken onlara verilen kesin cevapları içerir. Lokman (a)'ın hikmetine; oğluna söylediği bazı nasihatlara güzel ahlâk ve prensiblere teşvik ve örnek verme yoluyla işaret eder. Anne ve babaya itaat ve Allah'ın büyüklüğü, O'nun insanlar üzerindeki sayısız nimetlerine değinme düzeyinde ise bir hatırlatmadır. Fırsatları kaybetmeme, davete icabet hususunda bir teşvik vardır. Müşriklerin, bâtıl olmasına rağmen atalarının anane ve göreneklerine sıkı sıkıya sarılmalarına bir kınamadır.

Sûrenin üslubu ve bölümleri arasındaki bağlantıları, onun bir defada yahut ardarda bölümler halinde indiği sözünü bize söyletmektedir.

Bizim baz aldığımız Mushaf'ın rivayetine göre 27. ve 29. ayetleri Medeni'dir. Ancak bu rivayet, ayetlerin uyumluluğu, kendinden önceki ve sonraki ayetlerle ilişkisi karşısında tutarlı değildir. [1[1]]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Elif, Lâm, Mim.

2- İşte bunlar hikmetli Kitab'ın ayetleridir.

3- Muhsinler[2[2]] için bir hidayet, bir rahmet (olarak indiril-miş£İr)tir.

4- Onlar ki, namazı ikame (gereği üzere} ederek kılarlar, zekâtı verirler. Ve onlar âhirete de kesin olarak İnanırlar.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/157.
2[2] el-Muhsinun Burada güzel ameller işleyenler anlamındadır.

5- İşte onlar, Rab'lerinden bir hidâyet üzerindedirler ve felah bulanlar da onlardır.

Sûrenin, "Elif, Lâm, Mim" harfleriyle başlaması, zihinleri ve dikkatleri ondan sonra gelecek ayetlere çekmek içindir. Bundan sonra ise uyarma işareti gelerek, üslubu, hedefleri ve nasihatlan ile rahmet ve hidayet dolu muhkem Kitab'ın ayetlerine değinmektedir. Güzel niyetleri ve amelleriyle namazı ikame etmek, zekâtı vermek, ahiret hayatı gerçeğine ve Allah'ın orada vaadettiğine yakini imanla inananlar için, bu ayetler bîr hidayet ve rahmettir.

İşte bu kimseler Allah'ın hidayeti üzerine olanlardır. Kazanan ve imtihanı başarıyla verenlerdir. Akla ilk gelen beşinci ayetin akışı dördüncü ayetle birlikte üç sıfatı gerçek-leştiren kimselerin durumunu belirttiğidir. Aynı zamanda bu sıfatları gerçekleştirmeye teşviki de içermektedir. Üç ayetin ruhu ve içeriği şudur: Kitab'ın ayetlerinden faydalanan kimseler varsa onlar için hidayet ve rahmet vardır. Onlar ki, hayrın, hidayetin ve hakkın gerçekleşmesini isteyen iyi ruhlu, sağlam kimselerdir. [3][3]

"El-Muhsinun" Kavramı

Bu kelime, başta salih müminleri uyarırken, onları Övmede, Allah'ın onlara sevgisinde, korumasında büyük mükafaat vaadindeki tasdiklerde tekrarlanır. [4][4]

Ayetlerde Ortaya Konulanlar

1- "Hayır, kim işini güzel yaparak özünü (kendini) Allah'a teslim ederse, onun mü-kâfaatı, Rabbi'nin yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (Bakara, 112)

2- "(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Doğrusu Allah muhsinleri sever."(Bakara, 195)

3- "Bu sözlerinden dolayı Allah onlara, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler verdi. Muhsinlerin mükâfatı işte budur! "(Maide, 85)

4- "Yeryüzünün düzene konulmasından sonra bozgunculuk yapmayın, korkarak ve umarak O'na dua edin. Doğrusu Allah'ın rahmeti, muhsinlere yakındır." (A'raf, 56)

5- "Çünkü Allah, takva sahibi olanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir." (Nahl, 128)

---

[3][3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/158.
[4][4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/158.

6- "Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşmaz. Fakat sizin takvanız (sizi, Allah'ın buyruklarını tutmaya zorlayan saygınız) O'na ulaşır. Allah onları size böyle boyun eğdirdi ki, sizi doğru yola ilettiği için O'nun büyüklüğünü anasınız. (Ey Muham-med), muhsinleri müjdele" (Hac, 37)

7- "Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri, elbette yollarımıza iletiriz. Şüphesiz ki Allah, ihsan edenlerle beraberdir." (Ankebut, 69)

8- "Çünkü onlar bundan önce ihsanda bulunurlardı. Gece boyunca da pek az uyurlardı. Onlar, seher vakitlerinde isiğfar ederlerdi. Onların mallarında dilenip isteyen (ve iffetinden dolayı istemeyip de) yoksul olan için de bir hak vardı" (Zâriyat, 16-19)

Bu anlatımda ilk kastedilen, dar sınırlar İçerisinde emir ve yasaklan ifa etmekle yetinmeyen, bilakis en geniş ve kapsamlı sınırlarda bunu yapmak için bütün gücünü harcayanların niteliğidir. Bunlar Allah'ın rızasını kazanmak için bütün zorluklara katlanır, işkencelere tahammül ederler. Bu durum ibadetlerle de, insanlık ve sosyal işlerle de ilgilidir.

İşte böylece, Allah'ın yardımıyla, Kur'an'ın müslümani piskolojik ve ahlâki olgunluğa ve faziletlerin zirvesine çıkarmasının hikmeti ortaya çıkar. [5][5]

6- İnsanlardan öyleleri vardır ki. hiç bir bilgiye dayanmak-sızın, Allah'ın yolundan saptırmak için sözün "boş ve amaçsız olanını '[6][6] satın almaktadırlar ve onu bir eğlence konusu edinmektedirler. İşte, onlar İçin aşağılatıcı bir azab vardır.

7- Una ayetlerimiz okunduğunda, sanki onları ışıtmıyor-muş ve kulaklarında bir ağırlık varmış gibi[7][7], büyüklük taslayarak (müstekbirce) sırtını çevirir. Artık sen onu acıklı bir azapla müjdele.

8- (Ancak) Gerçekten iman edip salih amellerde bulunanlar için nimetlerle donatılmış cennetler vardır.

9- Orada ebedi kalacaklardır. (Bu) Allah'ın gerçek va'didir. O, Aziz (üstün ve güçlü olan)dır. Hakim (hüküm ve hikmet sahîbijdir.

10- O, gökleri direksiz[8][8] yaratmıştır, bunu görmektesiniz. Yeryüzünde de, sizi sarsıntıya uğratır'[9][9] diye sarsılmaz dağlar bıraktı ve orada her canlıdan'[10][10] türetip yayıverdi. Biz

---

[5][5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/159.
[6][6] Lekvül'hadis Gerçeği unutturan bâtıl söz.

[7][7] Vekf Sağırlık.

[8][8] Amed Çoğulu "amud" veya "imad" şeklindedir. Dayanak anlamındadır.

[9][9] Temtdü biküm Sîzi hareket ettiriyor

[10][10] küllt dabbe Canlı türlerinden her tür.

gökten su indirdik, böylelikle orada (her güzel) olan çift-ten[11[11]] bir bitki bitirdik.

11- İşte bunlar, Allah'ın yarattıklarıdır. Gösterin bana, O'n-dan başkaları(tanrılarınız) ne yarattı? Doğrusu o zalimler açık bir sapıklık İçindedirler.

Ayetlerde insanlardan bir grubu Allah'ın yolundan saptırmak için bâtıl sözlere sarılanlara ve onları biliçsizce dinleyenlere bir kınama vardır. Ki bu insanlar, Allah'ın ayetleri okununca büyüklük taslayarak yüz çevirirler. Sanki onlar bu ayetleri işitmemiş ya da kulaklarında işitmeyi engelleyen bir tıpa varmış gibi bir tavır takınırlar. Allah Rasulü (s)nün bu insanları korkutmakla, onlara Allah'ın acıklı, aşağılayıcı bir azapla müjdelemesi emrediliyor. Bu gurubun karşısında ise iman edenler ve salih amel işleyenler vardır. Onlara Allah Naim cennetlerini gerçek bir sözle va'delmiştir. Va'dini gerçekleştirme de O, Aziz'dir, Kadir'dir. O Hakim'dir; çünkü her şeyi yerli yerine koymada hikmet sahibidir.

O'nun göz alıcı ayetlerinden biri de, gökleri yaratması, direksiz havada tutmasıdır. Yeryüzünün üstünde dağlan oturtmasıdır. İnsanların altlarında bulunanların hareket et-mesini engellemek, onların üzerine yıkılmamasını sağlamak için bunu yapmasıdır. Yer-yüzünde bütün canlı çeşitlerini bitirmesidir. Gökyüzünden yağmuru indirmesi ve bitki türlerinden her türü bitirmesidir.

Ayetler dinleyenlerine meydan okuyarak ve şöyle seslenerek bitiyor: İşte bunlar Allah'ın sanatım gösterdiği, yaratüği şeylerdir. İnsanların ibadet ederek ve yönelerek Allah'a şirk koştukları ilahların yarattıkları nelerdir? Sonra Allah'tan başkasına çağıran zalimlerin bu yaptıklarının apaçık bir sapıklık olduğunu ve gerçek sapıklığın bu olduğunu açıklıyor.

Bazı müfessirler ilk ayetin, Fars ülkesine gidip gelen Nadir bin Haris'i kastettiğini rivayet ederler, Bu şahıs insanlara şöyle der: "Muhammed size Semud ve Ad hakkında konuşuyor, ben de size Rustom ve İsfendiyar hakkında anlatabilirim. Benim konuşmam onun konuşmasından daha çekicidir[12[12]]. Bazıları ise "Lehvül-hadis" (gerçeği unutturan bâtıl söz) cümlesinin, müzik ve müzisyenleri, şarkıcıları dinlemeyi kastettiğini söyler. Ayet kafirlerin Kur'an-ı dinlemek yerine müzik meclislerini tercih edişlerini kınamaktadır. Bu münasebetle, müzik dinlemeyi yasaklayan bazı nebevi hadisler rivayet edilir[13[13]].

ilk ayetin müziğe dalanları kınamak için indiği anlaşılıyor. Ayetler arasındaki uyumluluğun tam olduğu gözleniyor. Bu uyumluluk, ayetlerin içeriği ve ruhunun; bazı kafirlerin Allah'ın ayetlerine karşı tavırlarını, yüz çevirişlerini, büyüklük taslamalarını,

---

[11[11]] Zevç Sınıf anlamındadır.

[12[12]] Bkz. Hazin Tefsiri

[13[13]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir Tefsirleri.

alay ve hafife alma ile karşılamalarını, saptırmalarını anlatma yolunda olduğunu ilham ediyor. Sûredeki ilk ayetlerin bu tavrı anlatmak için ön giriş veya yönlendirilmiş bir tavır olma ihtimalini getiriyor. Bundan önceki sûrelerdekİ bunun benzeri anlatımın siyakında Allah Rasulü (s) ile özellikle müşrikler arasındaki seçkinlerle yapılan çekişme ve tartışmalarda tekrarlanıyor.

Ayetlerin üslubu, hayvan, bitki, yer ve göklerin yaratılmasındaki Allah'ın ayetlerine yönlendirmeyi içermekledir. Sanatsal sonuçları kastetmeksizin genel bir şekilde insanların zihinlerinde yer eden, gözleriyle gördükleri evrenle ilintilidir. Çünkü sanatsal İnceliği anlatmak, buna benzer münasebetlerde de uyardığımız gibi Kur'ani hedefin dışına çıkar. Ancak burada istenen bu amaç üzerinde durmasıdır. O da, ayetlerin meydan okuması, uyarması ile birlikte güçlü ve güzel olmasıdır. [14][14]

12- Biz Lokrnan'a "Allah'a şükret" diye hikmet[15][15] verdik, kim şükrederse kendisi İçin şükreder; kim nankörlük ederse bilsin ki, şüphesiz Allah Gani (hiç kimseye ve hiç bir şeye muhtaç olmayanjdır. Hamid (hamd da yalnızca O'na ait)dir.

13- Hani Lokman oğluna-öğüt vererek- demişti ki: "Ey oğlum, Allah'a şirk koşma. Hiç şüphe yok ki şirk gerçekten büyük bir zulümdür."

14- Biz insana anne ve babasına (iyilikte davranmasını) tavsiye ettik. Annesi onu zayıflık üstüne zayıflık'[16][16] çekerek (karnında) taşımıştır. Onun sütten kesilmesi de İki yıl[17][17] içinde olmuştur. (Bunların hepsi güç şeylerdir, onun için biz insana): "Hem bana, hem de anne ve babana şükret, dönüş yalnız banadır." (Araplar iki yıl emzirmeyi daha uygun görüyorlardı. Bakara Sûresinin 233. ayetinde bu daha açık bir şekilde dile getiriliyor: "Anneler, çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için tam iki yıl emzirir-ler.")

15- Bununla birlikte, onların ikisi (annen ve baban) hakkında bir bilgin olmayan şeyi b.ma ortak koşman için, sana karşı çaba harcayarak olurlaı.ıa[18][18] bu durumda onlara İtaat etme ve dünya (hayatın)da onlarla iyilikle (ma'ruf üzere) sahiplen'[19][19] (onlarla geçin) ve bana gönülden katık-sız olarak yönelenin[20][20]' yoluna tâbi ol. Sonra dönüsünüz banadır, böylece

---

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/161-162.
[15][15] Hikmetün Güzel anlayış ve düşünme, ileri görüşlülük ve güçlü akıldır.

[16][16] Vehnİn ala vehnin Zaaf üzerine zaaf. Zaafiyete uğratmasına rağmen annesi onu taşıdı ve bu hamileliği zaafiyeti arttırdı.

[17][17] Fisaîühü fi ameyn Onun emzirmesi iki yıldır. Sonra onu sütten keser. Araplarda, bu şekilde bir uygulamayı en faziletli bir durum olarak görüyorlardı. Bu durum, Bakara Sûresi'deki 233. ayette açıkça ifade edildi: "Anneler, süt emzirmeyi tam yapmak isteyenler için, çocuklarını tam iki yıl emzirirler" Elfısal: Çocuğu sütten kesme anlamındadır.

[18][18] İn câhedeke Gayretlerini senin için sarfedenler ve aleyhinde münakaşa edenler.

[19][19] Ve sahibhüma fi'd-dünya mağrûfen O ikisi ile iyi geçin, dünyada onlarla güzel arkadaş olun. Bu, çocukların babalan için yapması gereken, övülen ve bilinen bir durumdur.

[20][20] Men enâbe ileyye Bana iman eden, yoluma giren ve bana yönelen kimse.

ben de size yapmakta olduklarınızı haber vereceğim.

16- (Lokman dedi ki}: "Ey oğlum, yaptığın iş gerçekten bir harda! tanesi ağırlığında olsa da (bu) ister bir kaya parçasından ya da göklerde veya yer(in derinliklerinde) de bulunsa bile, Allah onu getirir (açığa çıkarır). Hiç şüphesiz Allah, Latiftir (O'nun bilgisi her gizli ve ince şeye ulaşır). O (her şeyden) haberdardır.

17- Ey oğlum, namazı ikame et, iyiliği[21[21]]' emret, kötülükten'[22[22]] sakındır; sana isabet edene sabret. Çünkü bunlar, az-medİlmesi gereken işlerdendir.

18- İnsanlara yanağını çevirip (büyüklenme)'[23[23]] ve yeryüzünde böbürlenerek'[24[24]] yürüme. Zira Allah, her büyüklük taslayıp[25[25]] böbürleneni'[26[26]] sevmez.

19- Yürüyüşünde orta ve kibirsiz bir yolu tut[27[27]]', sesini hafifleterek alçalt[28[28]]'. Çünkü seslerin en çirkini'[29[29]]' eşeklerin sesidir.

Ayetler, Lokman'm hikmetine ve oğluna yaptığı nasihatlara işareti içermektedir. Ve Allah'ın Lokman'a hikmeti verdiğini ve bunun gereği olarak da şükretmesinin farz kıldığını zikretmektedir. Lokman(a)'ın oğluna karşı tutumu, nasihat edenin tavrıdır. Allah'a şirk koşmaktan nehyederken, onu büyük bir zulüm olarak nitelendirir. Allah'ın azameti ve kudretinin bazı görüntülerine dikkat çekerek, O'nun yalnızca ibadet ve boyun eğmeye layık olduğuna delil getirir. Bir hardal tanesinin, bir kayanın içinde yada gök ve yerin herhangi bir yerinde bulunması Allah'ın ilmiyle kuşatılmıştır ve onun üzerindeki kesin kontrolü vardır. Oğluna namazı Allah için ikame etmesini, marufu emretmesini, münkerden yasaklamasını, zorluk ve musibet anlannda çözülmemesini, sabretmesini emreder.

Bu konuda nefis, ahlâk ve azimet açısından güçlü olunmasının önemini oğluna açıklar. Kibirli, zalim ve zengin olarak görünmesini, büyüklenmesini sakındırır. İnsanlarla ilişkisinde konuşmasına, yaşantısına, yürüyüşüne dikkat etmesine, güzel ahlâk, tevazuû ve itidalli

---

[21[21]] el-Ma'ruf En hayırlı, salih, temiz ve güzel olarak bilinen her şey.

[22[22]] el-Münker En şerli, zararlı ve çirkin olarak bilinen her şey.

[23[23]] La tusaggir haddeke Sırtını veya yüzünü çevirmek anlamındadir. Bu cümle, kibirden, büyüklenmekten, boşyere iftihar etmekten menetmektedir.

[24[24]] Merehan Kendini beğenme, şımarma ve böbürlenme

[25[25]] el-Muhtal Kibirlenerek ve kendini beğenerek yürüyen kimse.

[26[26]] Fehûr Varlığıyla, malıyla, güç ve kuvvetiyle övünüp böbürlenen kimse.

[27[27]] İksidfîmeşyike Yürüyüşünde mutedil ol, orta yolu tut. Ya da böbürlenmeksİzin yavaşça yürü.

[28[28]] Uğdud min savtike Sesini kıs ya da hafiflet.

[29[29]] Enkera'l-Esvat Seslerin en çirkini, iticilikte ve reddedişte en şiddetlisi. Belki eşek sesinin yüksekliği, yüksek ses çıkarmaksızm sesi kısarak konuşma emrine karşılık bir teşbih olarak gelmiştir.

davranmasına teşvik eder.

Lokman (a) vaazında şu hikmetli sözlerini serpiştirir. Bunlardan bazısı Lokman (a) lisanıyla hikaye edilirken, bazısı da Kur'an'ın direkt onaylamasıdır.

1- Allah Subhanehu şu insanlann kendisine şükretmelerinden müstağnidir. Ve yine O'na inkarcıların şükretmemesi zarar vermez. Şükreden kendisi faydalanır. İnkar eden kendine zarar verir. Allah varlığının zâtına hamd edilmesini farz kılmıştır. İnsanlar ister O'na hamd etsin ya da hamd etmesinler, ister O'nu tanısınlar, isterse inkar etsinler far-ketmez.

2- Allah insana ana-babasına ihsanda bulunmasını, onlara şükretmesini farz kıldı. Özellikle annesi ondan hamile kaldı, bu uğurda çok zorluk çekti, sonra onu iki yıl emzirmesi için çaba gösterdi, meşakkatlere katlandı. Bundan sonrasında ise daha da büyük zorluklan üstlendi. Fakat anne ve babaya şükrün farzlığı, Allah'a şirk koşmada o ikisine itaat etmeyi caiz görmez. O ikisinin ondan bunu yapmasını istemeleri, buna zorlamaları durumunda onlara ilaat edilmemelidir. Bu konumda bulunan bir kimse, anne ve babasına dünya işlerinde güzel ve ma'rufla muamele etmeye, diğer taraftan din işlerinde, Allah'ın hidayetine ulaşmaları için gayret sarfetmeye çalışmalıdır. Bütün insanların dönüşü Allah'adır, O onlardan kimin ne yaptığını bildirecek, ameline göre de hüküm verecektir.

3- Allah, güçleri ve kendileriyle övünen, böbürlenen gururlanan ve insanlara büyüklük taslayanları sevmez.

4- Sesi yükseltmenin ve bağırmanın herhangi bir meziyeti, Övgüye layık yönü yoktur. Çünkü sesi en yüksek ve çirkin çıkan canlı, eşektir.

Ayetlerin ruhu ve içeriği darb-ı mesel vermek, ayrıntıları anlatmak yoluyla geldiğini ilham etmektedir. Kendinden önceki ayetlerle bağlantısı kesik değildir. Bundan önceki ayetlerin içeriği, kafirlere Allah'ın ayetleri okunduğu ve O'nun yoluna çağrıldığı zaman, engellemek, böbürlenmek ve büyüklenmek tavırlarının anlatımını kapsamaktadır. Bu ayetler ise böylesine bir ahlâkı kınama, Allah'ın hidayetiyle hidayete ermiş, O'nun yolunda yürüyen, hakim bir peygamberin diliyle şirki yermeyi içerir. Geçen ayetlerde müşrikler ve zalimler vasıflandırılırken, bu ayetler ise şirki büyük bir zulüm olarak tanımlar. Her iki grub arasında bir bağlantı ve bir siyak vardır. [30[30]]

Lokman (A)'In Şahsiyeti

Lokman (a)'ın şahsiyeti hakkındaki sözler değişiktir. Bir görüşe göre salih, hakim Habeşistanlı bir kuldur. Diğer bir görüşe göre de peygamberdir. Bir söze göre de îsrailo-ğullarınm

---

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/165-166.

kadılarından bir kadıdır. Bir rivayete göre ise İbrahim (a)'in kardeşinin torunu İbn Baura bin Nahur bin Tarh'tır. Nevbe yada Mısır kölelerinden ayaklan nasırla parçalanmış İri dudaklı zenci bir köledir. Bütün bu sözlerin doğruluğu incelenmemiştir[31[31]].

Durum ne olursa olsun ayetlerin ruhu, Lokman adının dinleyenlere yabancı olmadığını, Arapça'ya ve Araplara garip gelmediğini ilham ediyor. Biz, bu kelimenin Arapça "Lakime" kelimesinden türemiş olduğunu tercih ediyoruz. Bu ikisi de Arapça isimlere delalet etmektedir. Rivayetler Allah Rasulü'nün Mekke'de bedevi liderlerden Suveyd bin es-Samit'Ie karşılaştığını ve onu İslâm'a davet ettiğini zikreder. Ona şöyle dedi: "Belki de sen, Lokman (a)'m davasına davet etmektesin. Onun (Lokman) levhası bende var", sonra ondan okudu. Peygamberimiz (s) ona şöyle buyurdu. Bu güzel ancak benden Allah'ın kelamını dinle, o daha güzeldir"[32[32]].

Eğer rivayet doğru ise akla ilk gelen Lokman'm levhası Arap diliyle yazılmasıdır. Miifessirler siyer ve haber alimlerine dayanarak Lokman (a)'ın bazı sözlerini, nüktelerini, karşılaştığı rabbani imtihanlarını zikrederler[33[33]]. O'nu zikrederken fazlalık ve farklılıklar bulunmakla birlikte, Lokman isminin ve haberlerinin Hz. Muhammed'in yaşadığı toplumda kullanıldığına delildir. Onun hakkında Kur'an-ı Kerim'in getirdikleri ile Arapların onun hikmeti ve şahsiyetini bilmeleri uyum gösterir.

Lokman (a), oğluna yaptığı nasihatların, ayet ve üslubunun içerdiği prensiplerin güçlü, yöntemin güzel ve çarpıcı olmasından dolayı nitelikli bir anlatımı vardır. İster bu kibir ve böbürlenmeden, dili tasallut etmeden nefret ettirmek, ister ma'rufu emretmek, münkeri nehyetmek, musibetlere yenilmeden sabretmeye teşvik etmek şeklinde olsun, değişmez. Çünkü Kur'an'ın öğreti ve prensibleri geneldir, müslümanlara sosyal ve şahsi ahlak düzeyinde yönelir. Kur'an'da hikmetli nasihatlar olarak zikredilse de Kur'an'ın genel prensipleriyle uyumludur. [34[34]]

Ma'rufu Emretmek, Münkeri Nehyetmek

A'raf Sûresinde "Ma'rufu emretmek, münkeri neyhetmek" cümlesi Peygamberimizin (s) getirdiği prensiblerden bir prensib olarak zikredilir. Lokman (a)'ın diliyle oğluna bir nasihat şeklinde zikredilirse de, burada bu cümle bir davet olarak gelmektedir. Kur'an'da bundan sonra birçok defa bunu emretmek şeklinde zikredilir. Örneğin Al-i İmran Sûresinin 104. ayeti

---

[31[31]] Bkz. Taberi. Tabresi, İbn Kesir. Hazin, Zemahşari Tefsirleri.

[32[32]] İbn Hişam, Cilt 2. 34-36 sayfa.

[33[33]] Bkz. Taberi, Tabresi, ibn Kesir, Hazin, Zemahşeri, Begavi Tefsirleri.

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/166-167.

"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men' e-den bir topluluk olsun; işte onlar felaha erenlerdir"; ya damü'minleri uyarma şeklinde zikredilir. Çünkü onlar bunu yapmaktadırlar. Örneğin Al-i İmran Sûresinin 110. ayeti: "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz, iyiliği emreder, kötülükten men'edersiniz ve Allah'a inanırsınız". Tevbe Sûresinin 71. ayetinde "İnanan erkekler ve inanan kadınlar, birbirlerinin velisidirler" buyurulur.

"iyiliği emrederler, kötülükten men ederler, namazı ikame ederler, zekatı verirler, Allah'a ve Rasulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah Azizdir. Hakim'dir". Veyahut Allah'ın müminleri yeryüzüne mirasçı kıldığı zaman onlann tavrı şeklinde zikredilir. Hac sûresinin 41. ayetini buna örnek verebilir. "Onlar ki, yeryüzünde kendilerini yerleşik kılıp iktidar sahibi kılarsak, namazı ikame ederler, zekâtı verirler, iyiliği emrederler, kötülüğü men'ederler. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir."

Burada şu noktalar ortaya çıkmaktadır:

Bir: iyiliği emretmek, kötülüğü men'etmek Kur'an'ın müslümanlar üzerine her şart ve mekanda farz ve hüküm koyduğu prensiblerindendir.

iki: Her ikisinin de sadık müslümanlarm edindiği sıfat ve özelliklerdir. Ya da sadık islam ve imanlarından kaynaklanarak davranışlarında görünen, heybet ve güzellik veren bir durumdur.

Tirmizî ve Taberani'nin Peygamberimiz (s)'den tahriç ettiği bir hadisi şerifte "Nefsimin akibeti elinde olana and olsun ki, ma'rufu kesin emredeceksiniz, münkeri, kesin men'edeceksiniz ya da Allah'ın size bir cezayı göndermesine az kalır sonra O'na yalvarırsınız da duanıza icabet etmez."[35[35]] Bu rivayette bu farzı başka üslupla pekiştirme, bunda ihmallik gösterilirse müslümanlara bir korkutma vardır.Her İki kelime geneldir.

Ma'ruf: Kur'an ve sünnet'te gelen emirler, toplumda bilinen her hayır, adalet, hak, salih, faydalı, güzel, izzet gibi durumların kendisidir.

Münker: Kur'an ve sünnet'te gelen nehyler, toplumda bilinen her şer, zulüm, bâtıl, fasid, zararlı, kötü, aşağılık gibi durumların kendisidir. Bu söylenenlere binaen şunu diyebiliriz. "Ma'rufu emretmek, münkeri men'etmek" prensibi, Kur'an'ın sosyal prensib-lerinden en güzelidir. Bununla toplum ıslah edilir ve saadet bulur, onda hak, hayır ve adalet ruhu yerleştirilir; sapıklık, eğrilik, fesad ve kural dişilik düzeltilir.

Her iki kelime genelde büyük ve hikmetli bir durumu içermektedir. Kur'an ve Sünnet'te açık bir nass olmadığı zaman, her şart ve mekanda hayır, adalet, kurtuluş, şerr, zulüm ve fesad olacak değişim ve gelişme ihtimalleri ve bütün şartlar için, bu prensib geçerlidir. İşte bu

---

[35[35]] et-Tacu'l-Cami ii Usuli Ahadisi'-Rasul, cilt 5 s. 205

Kur'an öğretilerini ebedileştiren Özelliklerden biridir.

Müslümanların toplumdaki değişik kariyerlerine rağmen hepsi için bu farzın ilk anda kapsayıcı olduğunu anlıyoruz. Toplum ve cemaatlerin hayatı ile bağlantılı genel durumlara gelince bunu başarmak ancak toplulukların, cemaatlerin dayanışmasıyla mümkündür. Her zaman gerekli olanla olmayanı, caiz olanla olmayanı iyi değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Sonra görevi güzel araştırma ve bu yolda yürüme ihtiyacı doğar. Ma'rufu emretmek, münkeri men'etmek görevi, sosyal örgütlerle, topluluklara düşmektedir. Otorite, uygulama ve güç durumlarına gelince, bu görev elinde otorite bulunanlara düşmektedir. Böylece yeryüzünde anarşi, başıboşluk, abes şeylerle bozgunculuğu önler yada insanları faydalı işlere yönlendirerek genel maslahatı sağlamış olur. Ahlâki durumlara gelince, doğruluk, hak, gelenek, fayda, hayır, yanlış, bâtıl, zarar ve şerr yönleri gizleneme-yen açık ahlakî değerlerin, fertler tarafından bozguncu ve anarşik bir şekilde yerine getirilmeleri doğru değildir. Çoğu fertler genel adab-ı muaşeret ile ilgili görevler ile; sapıklıklar karşısındaki görevlerini ihmal ederler. Bu sapık hareketlerin yaygınlaşmasını sağlar. Bu sapma karşısında otorite ve toplulukların da tutarsızlığı sözkonusu olabilir. Bu durumda görevi üstlenecek güçlü fertlerin bulunması şüphe götürmez. Bunlarda görevlerini yapmazlarsa günahkâr olurlar. 36[36]

Şükretmek

"Biz Lokman'a "Allah'a şükret" diye hikmet (Geniş akıl, uzak bakış ve idrak, güzel düzenleme) verdik, kim şükrederse kendisi için şükreder; kim nankörlük ederse bilsin ki, şüphesiz Allah, Gani'dir. Hamid'dir" ayetinin içerdiği "şükretmek" konusunu yorumlama ve hatırlatma ihtiyacı vardır. Mckkİ ve Medeni sûrelerde çoğu ayetlerde Allah'a şükretme durumu değişik şekillerde zikredilir. Ona teşvik edilir. Şükredenlere Allah'ın nimetini artırma va'di vardır. Dua edeni şükründe başarılı kılması için Allah'a yalvanlır. Şükretmemenin ise, Allah'a ve faziletine karşı gelmek ve O'nu inkar etmenin simgesi olduğu açıklanır. Allah kendisine şükredene şükreder ve ona nimetini, gözetimini fazlalaştırır. En güzel bir şekilde onu mükafatlandırdığının isbatı vardır. Allah kendini çoğu ayetlerde "eş-Şekur" olarak adlandırır. Bununla ilgili çoğu ayetlerde zikredilir. Örneğin Bakara Sûresinin 172. ayeti "Ey iman edenler, size verdiğimiz azıkların iyilerinden yeyin, Allah'a ibadet ediyorsanız, O'na şükredin." Ve yine Bakara 185. ayeti "Size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbir etmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz." Al-i İmran Sûresinin 145. ayeti "Allah'ın izni olmadan hiçbir kişi ölemez. (Ölüm), belirli bir süreye göre yazılmıştır. Kim dünya (menfaatini) sevabını isterse, kendisine ondan veririz, şükredenleri mükafatlandıracağız." İbrahim Sûresi 7. ayeti "Ve Rabbi'niz size şöyle bildirmişti: Andolsun şükrederseniz elbette size daha fazla veririm ve eğer nankörlük ederseniz azabım pek çetindir." ez-Zumer Sûresi 7.

36[36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/167-168.

ayeti "Eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz Allah, siz(in imamnız)a muhtaç değildir. Fakat kullan için küfre razı olmaz. Ve eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur." Tegabun Sûresi 17. ayeti "Eğer Allah'a güzel borç verirseniz, Allah onu size kat kat yapar ve sizi bağışlar. Allah şekur (karşılık veren) dur, Halim (hoşgörülü)dir." Bunlar Kur'an'ın, Allah'a şükretme konusuna verdiği Öneme delildir.

Şükür kelimesi, Şeyh Mustafa el-Merağı'nin dediği gibi kapsamlı kelimelerdendir. Her hayır onunla düzene girer; kalbinin, beynin, bedeninin bütünüyle ıslahını kapsar. Allah'ın bir lutfu olarak kalbi şahid olmayan kimse şükreden biri değildir. Rabbini övmeyen, diliyle O'nu hamdetmeyen, bâtılın içinde bulunan, dilini boş sözle hakikatten saptıran, bâtıl sözlerle dolduran kimse şükreden biri değildir. Allah'ın kendisine verdiği malı O'na itaat etmede, hayır ve ihsan yolunda harcamada yardımcı olacakken, bu yolda cimrilik eden ya da Allah'a isyan edecek işlerde harcayan şükreden kimse değildir, Şükretmek sahibine faydası ulaşan, Allah'ın muthaç olmadığı bir boyuttur. O, nefisleri temizler, Allah'a yaklaştırır, O'nun iadesi ile salih yönde, meşru yolla nimetleri infak eder. Allah'a umut ve rica ile yönelmeyle, O'nun iyi mükafat ve koruması konusundaki va'di gerçekleşir[37[37]].[38[38]]

Babalarına Karşı Çocukların Görev Sınırları

14. ve 15. ayetlerin hükümleri, Lokman (a)'m nasihatlarının hikayesine ilhamda bulunsa da biraz daha parantez içinde vurgulardır. Aynı zamanda bu nasihatlerle, bu iki ayetin içeriği arasında bir münasebet vardır. Tefsiri yapılan En'am ve İsra Sûrelerinde gelen ayetler de, anne ve babaya iyilik yapmayı, muamelelerinde ihsanda bulunmayı, rahmet kanatlarını germeyi kesin ve farz olarak vermektedir. Burada İse zikredilen iki ayet, Allah'ın çocuklara babalarına ihsanda bulunmayı, onlara şükretmeyi tavsiye etmektedir. Ve yine O, onlara itaati, Allah'a olan itaatleri, İmanları ihlaslan ile sınırlamaktadır. Anne ve baba yada ikisinden biri çocuklarını Allah'a ortak koşmaya çağırırlarsa, onlara itaat edilemez. Kendinin yapacağı tek şey kalır ki, dünya hayatında o ikisine ihsanla muamelede bulunmaktır. Sonra Allah'ın yoluna tabi olmak, ona çağıranlarla ve yürüyenlerle birlikte olmak gerekir. İşte böylece Kur'an-ı celil tarafından bir prensip verilmektedir. Bu prensip de, itaat gereken kimseye itaat etmek, bu kişinin de hak ve ma'ruf sınırlarını aşmamasını sağlamaktadır. Ayrıca günah, bâtıl ve isyan durumlarında herhangi bir kimseye itaat edilmez.

Rivayetler her iki ayetin de, Sa'd bin Ebi Vakkas ve annesi hakkında indiğini zikrederler[39[39]]. Sa'd, Kureyş gençlerinden iman edenlerle birlikte gençliğinde iman eder. Annesi onu

---

[37[37]] Bkz. Tabbara'nın "İslam'ın Ruhu" adlı Kitabı s. 170.

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/

[39[39]] Bkz. Taberi Tefsiri.

İslam'dan döndürmek için uğraşmaya başlar. Onu açlık grevi yapmakla tehdid eder. Bu durum onda piskolojik bir krize dönüşmeye başlar. Allah bu iki ayeti indirerek anne babaya itaati ve onlara ihsanı, O'na şirk koşmama ve ihlash olma sınırları içerisinde farz olduğunu emreder. Her iki ayetin içeriği ve siyakın münasebeti, rivayeti doğrulamaktadır. Ya da her ikisinin içeriği hatırlatma ve açıklama yoluyla, müşriklerden bir anne yada baba ile mü'min çocuğu arasında geçen çekişmeye Örnek bir tutum olarak işaret eder. Bu tutum Ankebut Sûresinde de şu ayetle tekrarlanmaktadır. "Biz insana, ana bahasına iyilik etmeyi tavsiye ettik. Eğer onlar seni, (gerçekliği) hakkında hiçbir bilgin olmayan bir şeyi hana ortak koşman için zorlarlarsa (hu hususta) onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman size yaptıklarınızı haber veririm" (Ankebut, 8). Bu ayet bizi, problemin sadece Sad'in hiddeti ile şahsından üreyen bir problem olmadığını, birçok şahsın aynı probleme maruz kaldığını söylemeye götürmektedir. Siyer rivayetleri[40[40]] bunu açıklığa kavuştururlar. Muhammedi risalete babalarının kufr ve şirk üzere kalmalarına rağmen inanan Kureyş'in bir çok genç ve delikanlılarını zikretmektedir. Bu kimseler babalarının işkence ve baskılarına maruz kaldılar. Bunun sonucu olarak Habeşistan'a hicret ettiler. Buna örnek olarak Halid bin Said bin As ve hanımı Emine bintu Halef, onun kardeşi ve hanımı Fatma bintu Safvan, Esved bin Nevfcl bin Huveylid, Amir bin Ebi Vakkas, Matlab bin Avl've Hamını Remle bintu Ebi Avf, Ubeydullah bin Cahş ve hanımı Remle bintu Ebi Süfyan, Osman bin Rebia, Muamer bin Abdullah, Malik bin Rabia, İbn Kays bin Abduşems ve hanımı Amrah, Yezid bin Zumah bin Esved ve başkaları verilebilir. Allah onlardan razı olsun.

Sa'd hakkında şu rivayet edilir[41[41]]: "Annesi oğluna dönmesi için ısrarını artırınca ona şöyle der; 'Yemek yemeyeceğim, tâ ki helâk oluncaya kadar. İnsanlar da seni kınasın'.

Oda annesine şöyle karşılık verir. Ey Anacığım, Allah'a yemin ederim ki, yüz canım olsa ve bunlar teker teker bedenimden çıksa, ben dinimi terketmeyeceğim". Bu konu ile ilgili Nebevi siret sayfalarında güzel tablolar vardır.

İman eden gençler ilk anda kendilerini zor durumda buldular. Çünkü îsra ve En'anı sû releri ndeki ayetler, anne ve babalarına kesin iyilik ve ihsanda bulunmasını emretmektedir. Bu zor durumlarını Allah Rasulü'ne açıkladılar. Kur'an'ın hikmeti gerçeği bu ayetler, zorluğu kaldırmak için indirilmiştir. [42[42]]

Şirki, Büyük Zulümle Tanımlama

[40[40]] İbnHişamc. I, s. 340

[41[41]] Bkz. Taberi Tefsiri.

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/169-171.

Şirkin büyük zulümle tanımlamanın sebebi şirk günahını büyük göstermek ve en çok uyarılması gereken bir konu olduğu içindir. Bu günahın büyüklüğü, bu tanımın doğruluğu, müşrik kimsenin çeşitli fısk ve cinayetleri gözlemlendiğinde daha da açığa çıkar. Müşrik ilkönce kendisiyle çelişkili bir durumdadır. Bunu en çirkin ve aptal bir şekilde ortaya koyar. Zarar ve fayda veren, düzenleyen ve yaratan Allah'ı tanır, sonra da ibadet ederken, yönelme ve duasında başkalarını O'na ortak koşar. İkinci olarak haktan sapmasıyla Allah'ın gazab ve Öfkesine maruz kalır. Ona düşen sadece O'na yönelmesidir. Fakat o, O'nunla bazı yarattıkları arasında eşit tutar. Üçüncü olarak da kendini gerçek olmayan bâtıl güç, düşünce ve mefhumlara boyun eğdirir. Oysa bunların hiçbiri ona ne zarar ne de fayda verir. 43[43]

Annenin Özellikle Zikredilmesi

Annenin özellikle zikredilmesi, önemine binaen ve uyarılmaya layık olduğu içindir. Bunun içeriği bir yanda annenin çocuğuna bağışladığı büyük sevgi de dikkat çekerken, diğer taraftan çocuklara düşen özellikle annelerine karşı merhamet ve ihsan görevlerini yerine getirmeleri için yapıla.ı uyandır. Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre'den tahriç ettiği bir hadiste bir adam Allah Rasulü'ne gelerek şöyle sorar: "Ey Allah'ın Rasulü, insanlardan güzellikle oturup kalkacağım en haklı arkadaşım kimdir? Ona: Annendir buyurdu. Dedi ki: Sonra kimdir? Dediki Annendir. Sonra kimdir? Annendir buyurdu. Sonra kimdir? dedi, sonra babandır buyurdu"44[44]". Tirmizi, Behiz bin Hakim babasından, o da dedesinden rivayet ettiği bir hadiste o kişi sorar: "Ey Allah'ın Rasulü kime ihsanda bulunayım? Annene sonra annene sonra annene sonra babana sonra en yakınına buyurdu". Taberani Talba bin Muaviye Selmi'den tahriç ettiği bir hadisi şerifte "Dediki: Peygambere (s) geldim ve ona şöyle dedim; Ey Allah'ın Rasulü, ben Allah yolunda cihad etmek istiyorum. Annen hayatta mı? buyurdu. Evet dedim. Onun dizinin dibini bırakma, sonra sana cennet var buyurdu". Ve yine Taberani Ebi Ümame'den tahriç ettiği bir hadiste'45[45]

Allah Rasulü veda haccında İlk olarak söz anneler hakkında tavsiyede bulunmuştur. Neticede Allah'ın Kitabı'mn uyarması ile Rasulünün tavsiyeleri arasında bir uyumluluk vardır. 46[46]

20- Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi ve size zahir ve batın (görülen, görülmeyen) nimetlerini bol bol vererek tamamladı47[47]'. Yine de

43[43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/171.
44[44] et-Tacu'l-Cami !i Usuli Ahadisi'r- Rasul c. 5, s. 5.

45[45] Mecmau'z- Zevaid, c. 8, s. 138

46[46] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/171-172.
47[47] Esbeğa) Tamamladı veya yerine getirdi.

insanlardan kimi varki ne bilgisi, ne yol göstereni ve nede aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışır.

21- Onlara: "Allah'ın indirdiğine uyun!" dense: "Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız" derler. Şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı (babalarının İzinde gidecekler)?

İlk ayette ki hitab, dikkat çekmek suretiyle muhatablara ve dinleyenlere yöneliktir. Allah, yerde ve göklerde bulunan güç ve yöntemleri kendisine boyun eğdirmesine dikkatlerini çeker. O'nun onlar üzerinde hissi görüntülerine düşen, etkilerini nefislerinde gören batini ve zahiri nimetlerini tamamladığını, onları kuşatan herşeyle onlar için rahatlık, güç ve barışı sağladığını bildirir. Sonra bütün bunlara rağmen Allah, birliği, büyüklüğü, ibadet ve boyun eğmedeki tek haklılığı konusundaki tartışmalara kmayıcı bir şekilde işaret ediyor. Çünkü bu tartışma ne bir bilgiye ne yol gösterene, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanır. İkinci ayet onları korkutmaya devam eder. Onları Allah'ın indirdiğîne tabi olmaya çağrıldıkları zaman, babalarının üzerinde buldukları yola tabi olmayı tercih ettiklerini cevap verdiklerini anlatır. Ayet inkar eden ve çarpıcı bir soru ile biter. Çünkü onlar inatçı bir tavır sergilediler. Eğer şeytan onları dolduruşa getirip, alevli ateşin azabına gerçekten, sürüklese de mi? Babalarını takip edecekleri sorusunu yöneltir.

Eğer dikkatle incelenirse her iki ayette de, sûrenin ilk ayetlerinde hikaye edilen tablonun bölümleri ile darb-ı mesel yoluyla Lokman ayetleri arasında bir bağlantı vardır.

Her iki ayetin de[48[48]] müşriklerin liderlerinden Haris bin Nadir ve başkaları hakkında indirildiği rivayet edilir. Onlar, Peygamberimiz (s)'le, Allah'ın sıfatları, meleklerin şefaati, Allah'a olan akideleri ile kendilerinin ve babalarının takip ettikleri yolun tabi olmaya daha yakın olduğu arasında bağlantı hakkında tartışıyorlardı. Her iki ayetin ruhu genel şekliyle rivayetle uyum gösterir.

Sûrenin ilk ayetlerinde olduğu gibi her ikisinin de kafir liderleriyle, delile tartışarak bir olayı anlatımı ima etmektedir.

Burada bütün bilinmesi gereken silsilenin siyaki, her iki ayetin bu tavra karşı hiddet sonucu inmediğidir. Bilakis genel anlamda kafirlerin tavırları ve tartışma tablolarını anlatma siyakına işareti içermektedir. İkinci ayetteki son paragrafın çarpıcılığı gerçekten kuvvetlidir. Burada Allah Rasulü'nün Kur'an diliyle kafirlere ve liderlerine kendisi ile onlar arasında tartışma

---

[48[48]] Bkz. Hazin, Tabresi tefsirleri.

ortamının ya da mücadelenin şiddetlendiği zaman yönlendirdiği cesur ve güçlü haykırışının yankısı vardır. 49[49]

Ataları Taklit Üzerine

Kafirlerin sözünü içeren "Hayır, biz babalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız (onların yolundan gideriz)" ayeti, ilk defa bu sözler nedeni ile onları kınamaktadır. Kur'an'ın Mekki ve Medeni sûrelerinde bunun içeriği defalarca tekrarlanmıştır. Bu durum, Arap kafirlerinin, anne ve babalarının geleneklerine şiddetle bağlı olduklarına, onu mukaddes saydıklarına ve onu terketmeye çağırmayı bid'at ve düşmanca karşıladıklarına delildir. Nebevi davetin karşısında şiddetli tavır koymalarından Önemli bir neden, bu davetin geleneklerinin çoğunu yıkmasıdır. Bu tavrın sadece Araplara has olduğunu söyleyemeyiz. Bu taassubi durum, bütün insanlar arasında ortak bir noktadır. Miras alınan gelenekleri kolayca sindirmek ya da bırakmak konusunda, ancak bu geleneklerin yer etmediği, zihinleri açık, genç, münevver kişi ve topluluklar için sözkonusudur. Belki bu husus, Allah Rasulü'nün risaletine tabi olanların gençlik yaşını aşmamış kişilerden olmasındaki Allah'ın hikmetini açıklıyor. İslama giren ilk neslin çoğunun çok yaşlanmamış ve genç zümredendir. Buna örnek olarak Ebu Bekir, Ömer, Osman, Sa'd, Ali Ebu Ubeyde, Ca'fer, Ebu Seleme, Halid bin Said, Talha, Zubeyr, Said ve başkaları verilebilir. Allah onlardan razı olsun. Belki bu iki ayetin çerçevesinde kararlaştırdığımız ile,Lokman ayetleri arasında, sonra onunla babalarının şirke tâbi olmalarını istemeleri karşısında çocuklar üzerinden itaat hakkının kalkmasında kuvvetli bir münasebet vardır. Kureyş'in bu neslinden çoğu fertler, genç erkek ve kızlar babalarına rağmen iman ettiler. Onların babalarından bazıları Peygamber ve davasına karşı şiddetli muhalefet hamlesinin başını çekmekteydiler. Peygamber yakınlarından şirk üzere kalan Beni Haşim kabilesinin çoğu ihtiyarlan babalarının örf ve ananelerine sarılmışlardı. Bunların başında amcası ve koruyucusu Ebu Talip gelir. Ebu Cafer ve Ali, amcaoğlunun dinine tabi olarak davanın ilk anlarında müslüman oldular. Onlar Allah Rasulüne olan himayelerini asabiyet etkisiyle ilan da etmekte idiler.

Kur'anî kınamanın açıklamaya ihtiyacı yoktur. Babaların ve annelerin taklitlerine tutunmak hiçbir ilme, hakka ve mantığa dayanmaz. Miras alınan taklitlere körükörüne bağlanmanın, ondan daha güzelini araştırmamanın çirkinliği alanında uzun süreli, devamlı genel bir telkini içermektedir. İşte bunda ne güzel biruslüb vardır. 50[50]

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/172-173.
50[50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/173-174.

İnsan Aktivitesine Teşvik

"Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan şeyleri size boyun eğdirdi ve size zahir ve batini nimetlerini bol bol vererek tamamladığı" cümlesi, insanların gözlemlerine ve eylemlerine hitap etmektedir.

İnsanların verilen nimetler için şükretmeleri, Allah'ın onların üzerinde faziletini itiraf etmeleri gerekmektedir. Allah'ın yeri ve gökleri, içindekilerini insanoğlu için yarattığı anlamını burada görmüyoruz. Fakat bununla birlikte diğer canlılardan insan aklının İleri bir derecede olmasını görüyoruz. Bu aklı ile yer ve göklerde ki güç, kanunları yenerek kendi faydalanması için emrine boyun eğdirebilir. İşte bunun anlamı ile geniş boyutta, her zaman ve her yerde insan aktivitesi insanlık ilimleri, fikir ve aklın gelişmesiyle orantılıdır. Bunun isbati bazı sûrelerde tekrarlandı. Bazısında bu anlam daha açığa çıkmaktadır.

22- Kim güzel davranarak Özünü Allah'a teslim ederse o, en sağlam kulpa yapışmıştır. İşlerin sonu Allah'a döner.

23- Kim de inkâr ederse, onun inkârı seni üzmesin sonunda onların dönüşü bizedir. O zaman yaptıklarını kendilerine haber veririz. Şüphesiz Allah göğüslerin özünü bilir.

24- Onları biraz yaşatırız, sonra kaba bir azaba süreriz.

Ayetlerin anlamlan açıktır. İlk anda kendilerinden önceki ayetleri takip ettiği söylenebilir. Aynı zamanda peygamber için bir tesellidir. Kafirlerin inadı, sözleri, babalarının bâtıl geleneklerine bağlanmaları karşısında korkutmak için Peygambere düşen, onların inkarına karşı üzülmemesidir. Onların en son durumu, az bir zamanda metalandırılma-ları, sonra da hakettikleri ebedi ve şiddetli azaba gönderilmeleridir. Aynı zamanda kişinin sadece Allah'a teslim olmaya ve O'na yönelmeye teşvikini de içermektedir. Bununla salih, güzel ameller arasında toplananlara yönelik bir uyarma da vardır. Çünkü onlar, kopmayan sağlam bir kulpa yapışmışlardır.

Ayetlerin üslubu, hikmetli, açık uslublardandır. İnsanların amellerini kazanmaları, buna göre mükafatlarını haketmelerini kararlaştırır. Bunun Örneği çok tekrarlanmıştır. [51[51]]

25- Andolsun onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, mutlaka "Allah" derler. Deki: "Hamd Allah'ındır. Hayır, çokları bilmezler."

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/174.

26- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah, işte gani (zengin) O, övülen O'dur.

Her iki ayet bir önceki siyakın devamıdır. Müşriklerin içinde bulunduğu çelişkiye dikkatleri çekmektedir. Eğer onlara yerin ve göklerin yaratıcısı kimdir diye soracak olursan, Allah'tır diye cevap verirler. Sonra sadece O'na davete ve Allah Rasulü'ne karşı, ilginç ve inatçı tavır sergilerler. Her iki ayet Peygamber(s)'e Allah'ın kendisine bahşettiği hidayet için hamdetmesini emretti. Kafirlerin gerçek durumunu kararlaştırdılar. Bu da, onların çoğunun cahil olduğunu, bilinçsiz ve aptalca bir çelişkiye düştüklerini göstermektedir. Ve yine iki ayet, Allah'ın hakikatlarından yer ve göklerin sahibinin O olduğu, O'nun varlığını hamd edilmesini farz kılarak insanlardan zengin olduğunu belirtti. İster inansınlar, isterse inkar etsinler fark etmez.

İlk ayet, müşrik Arapların, evrende tasarruf edenin, rızık verenin, yaratanın Allah olduğuna inançlarını açıklamaktadır. Bu durumu anlatan çeşitli ayetlerin, geçmiş sûrelerde Örnekleri vardır. Bu nedenle onlara verilen cevap, kuvvetli bir hükümle gelmiştir. [52[52]]

27- Yeryüzünde bulunan ağaçlar kalem olsa, deniz(ler)de (mürekkep olsa) arkasından yedi deniz (daha gelip) ona yardım etse de, yine Allah'ın kelimeleri[53[53]]' tükenmez. Allah Azîz'dİr; Hakîm'dir.

28- Sizin yaratılmanız ve dİrİltilmeniz, bir tek kişifnin yaratılıp diriltilmesi) gibidir. Şüphesiz Allah, işitendir, görendir.

29- Görmedin mi Allah, geceyi gündüzün içine sokuyor; gündüzü gecenin içine sokuyor. Güneşi ve ayı emrine boyun eğdirmiştir. Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Ve Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.

30- Böyledir, çünkü Allah haktır, O'ndan başka taptıkları ise, bâtıldır. Gerçekten yüce ve büyük olan, yalnız Allah'tır.

Ayetlerde:

1- Yeryüzünde bütün ağaçlar kopanlsa ve bundan kalemler yapılsa, denizler mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha gelip, Allah'ın ayetlerini, yarattıklarını, kanunlarını, rububiyetininin delillerini, yüceliğini yazmada yardım etse bile bu kalemler ve yardımlar

---

[52[52]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/175-176.
[53[53]] Kelimetullahi Allah'ın ayetleri, yaratıkları, Rabb'lığınm şahitleri, kâinattaki kanunlar.

tükenir. Ancak bu ayetler, yücelikler, deliller, kanunlar, yaratıklar tükenmez. O, kudret yönünden Aziz'dir. O, yaratma, isteme, emretme hususlarında Hakim'dir.

2- Bütün insanları yaratmak ve diriltmenin O'na göre bir kişiyi yaratıp diriltmesi gi-bİ olduğunu belirtmiştir. Her söylenen sözü işitir, olacak şeyleri görür.

3- Kararlaştırma anlamında bir soru, geceyi gündüze takip ettiren, geceyi gündüze, gündüzü geceye girdiren Allah değil mi? Güneşi ve ayı boyun eğdirerek, Allah'ın hikmeti ve ilminde belli bir sürede bir düzene koyarak akıp gidişini, O yapmıştır. İnsanların bütün yaptıklarını bilen O'dur. İnsanların gözleriyle gördükleri, faydalalanndan yararlandıkları bu tablolar, O'nun büyüklüğüne, kudretine, faziletine en kuvvetli delildir. O Hak'tır. Sadece O, ibadet edilmeye, boyun eğilmeye ve dua etmeye layıktır. Müşriklerin O'ndan başka taptıkları ise bâtıldır. Büyüklüğünde ve yüceliğinde hiçbir şey O'nunla boy ölçüşemez. Çünkü O, Yüce'dir, Büyük'tür.

Bu ayetler ile, bundan önceki ayetler arasında kopmaz bir bağlantı vardır. Bundan önceki ayetlerin içerdiği mânâları ispatlamaya, pekiştirmeye devam edilir. Diğer taraftan büyüklenerek mücadele edenlerin sözlerine, tavırlarına ve inançlarına yer vererek onlar susturulur.Bu ayetler akıl ve kalplere nüfuz eden kuvvetli bir uslubla gelir.28. nci ayet muhatab üslubuyla geldi. Ahirette dirilmeyi inkar eden müşriklere cevap yolunu göstermektedir. 25. ayette belirtildiği gibi onlar, yeri ve gökleri yaratanın Allah olduğunu itiraf ederler. Zuhruf sûresinde benzer tablo karşımızdadır: "Andolsun onlara, 'Kendilerini kim yarattı?' diye sorarsan elbette: 'Allah' derler, O halde nasıl (haktan) çevriliyorlar?" (Zuhruf, 87). Allah'ın onları yarattığını itiraf ederler. Allah'ın kudretini başlangıçta itiraf etmek, sonra da inkar etmek çelişkidir. Allah'ın kudretinin sınırlı bütün insanları yaratıp diriltme ile bir tek ferdi yaratma arasında farklılık olduğunu zannetmek aptallıktır. İşte önlerinde duran Allah'ın yarattığı büyük evreni, O'nun yarattığını itiraf etmeleri, ayetlerin gozalıcı kanunları buna cevap veren delil değil midir? [54][54]

Allah'ın İlmi Hakındaki Tartışma

Bizim rivayetini baz aldığımız Mushaf'ta 27. 28. 29. ayetler Medeni'dir. Bazı mü-fcssirler[55][55], peygamber ile Medine'deki yahudiler arasında geçen Allah'ın ilmi ve boyutu hakkındaki tartışmada gösterdikleri tavra binaen indirildiğini rivayet ederler. Yahudiler derler ki: Sen Allah'ın Tevratı indirdiğini ve her şeyi açıkladığını söylersin. Oysa o, yahudilerden başkasını bağlamaz.

---

[54][54] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/176-177.
[55][55] Bkz. İbn Kesir Tefsiri.

Bazı müfessirler[56[56]], bazı müşriklerin yahudilerden korunmak için Peygamberimize (s) bu soruyu sorduklarını rivayet ederler. Belki bu doğru olabilir. Çünkü bazı müşrikler Peygamber(s)'i susturmaya, okuduğu Kur'an bölümlerinin çelişki arzettiğini hayal ederek delil getirmeye çalışırlar. Mekke'de Ehli Kitap'tan yahudi ve hrisuyanların bazılarını taciz etmek, susturmak, çelişki yaratmak amacı ile bu soruyu yöneltmiş olmaları da uzak değildir.

Ayetlerin kendinden Önce ve sonraki ayetlerden ayrı, tek başına inmediğini tercih ediyoruz. Çünkü kendinde, Önceki ve sonraki ayetler arasında ayrılmaz bağlantı açıktır.Bazı müşriklerin yada bazı Ehli Kitab'ın, herhangi bir olayda delil getirdikleri yada sorduklarına cevap içerdiği ihtimalini taşımakladır. [57[57]]

31- Görmüyor musun ki, size ayetlerinden (bazılarını) göstermesi İçin, gemiler Allah'ın nimetiyle akıp gitmektedir. Şüphesiz bunda, çok sabreden[58[58]]', çok şükreden herkes için İbretler vardır.

32- (Denizde) onları, kara gölgeler[59[59]] gibi dalgalar sarıver-diği zaman, dini yalnızca O'na "halis kılan gönülden bağlılar" olarak Allah'a yalvarıp yakanrlar. Böylece onları karaya çıkarıp-kurtarınca, artık onlardan bir kısmı orta yoiu tutar[60[60]]'. Bizim ayetlerimizi nankör, ahidlerini bozan'[61[61]]', ihanet edenden başkası inkar etmez.

Müfessirlerden şöyle diyenler olmuştur: Azgınlığından vazgeçen ve denizdeki tehlikede kurtuluşu için Allah'a yalvardığı andaki ihlaslı durumu üzerinde duran ve ahdini yerine getiren. İlk kelimeden sonra gelen cümlenin karinesi bunu ifade eder.

İlk ayette gemilerin denizler üstünde seyrindeki kâinat kanunlarından birine dikkat çekmek amacı ile sabit bir soru vardır. Bunda, insanlara Allah'ın kâinattaki ayet ve eserlerini görme fırsatını vermek açısından çok faydalar görülmektedir. Ve yine Allah'ın nimetleri sözkonusudur. Bu nimetler, O'nun büyüklük ve kudretine şahitlik etmektedir. Bunu ise ancak Allah'ın sınırları içinde sebat ve sabır edenler, nimetine ve O'nun faziletine şükredenler idrak edebilir.

İkinci ayette, denizde yolculuk yapan bazı insanların durumuna vurgu vardır. Dalgalar,

---

[56[56]] Bkz. Beğavi Tefsiri.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/177-178.
[58[58]] Sabbâf in Çokça sabır ve sebat eden.

[59[59]] ez-Zulâlü "Zelletü" kelimesinin çoğuludur. Burada dalgaların büyüklüğü ve yüksekliğinden kinayedir. Sanki yolcuları ve gemileri gölgeleyen bulutlar gibi.

[60[60]] Muktesidim İnkarından ve azgınlığından dönerek mutedil olma.

[61[61]] Hattarin Çokça ahdini bozan. Ahdine çok ihanet eden.

üstlerinde kara gölgeler gibi büyüdüğü, kendilerinin kaçınılmaz bir tehlike içinde olduklarını anladıkları zaman, dini yalnızca O'na halis kılarak, gönülden bağlılar olarak Allah'a yalvarıp, yakarırjar, dua ederler. Eğer onları bu korkunç ortamdan kurtararak, karaya çıktıkların da, onlardan bazıları o durumda Allah'a verdiği ahidlerinde durur. Onlardan bazıları da ahdini bozar, ihanet eder. İşte bu nankör ve çok ahdi bozanların davranışıdır.

Her iki ayet ilk bakışla kendinden önceki ayetlerle uslub, konu ve siyak yönünden uyumludurlar. Her ikisinin de[62][62] Mekke'de kaçan İkrime bin Ebi Cehl hakkında indirildiği rivayet edilir. O, Peygambcr(s) Mekke'yi fethettiğinde deniz yoluyla kaçar. Denizde tehlike başına gelince, Allah'a eğer kendisini kurtarırsa iman edeceği sözünü verir. Onu kurtarınca da iman eder. Her iki ayetin Mekki olduğu gözlemlenir. Çünkü Medeni olduklarına dair bir rivayet zayıftır, ikinci olarak konu ve üslub yönünden bu ayetler sûrenin akışında bir uyum oluşturur. Üçüncü olarak da, Yunus Sûresi 22. ve 23. ayetlerde olduğu gibi Mekki ayetlerde tekrarlanır. Bununla beraber her ikisinde gerçek bir olayda yeni tablolar görülür. Bazı Mekkeliler'in deniz yoluyla geziye çıktıkları ve tehlikeyle karşı karşıya kalınca, sadece Allah'a yalvardıklan ve bu sözlerinde duracaklarına dair ahid verdikleri yada Peygamberin risaletine iman edeceklerini söylemeleri ihtimal dahilindedir. Bu tehlikeden kurtulup Mekke'ye döndükleri zaman onlardan bazıları inkarcı tutumunu bırakıp mutedil olur, ya da iman eder. Başkaları ise ahidlerini bozar ve ihanet ederek inad ve inkar tutumlarına tekrar dönerler. Bu her İki ayetin siyaktan ayrı olarak indirildikleri anlamına gelmez. Biz bu ikisinin siyakın bir bölümü olduğunu tercih ederiz. Olaya işaret etmesi açıklama ve susturma amacıyladır. [63][63]

33- Ey İnsanlar, Rabb'inizden korkun ve babanın, çocuğunun cezasını çekmeyeceği, çocuğun da babasının cezasını çekmeyeceği[64][64] günden sakının. Allah'ın va'di gerçektir. Dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı (şeytan), sizi Allah hakkında aldatmasın.

34- Kıyamet saatinin bilgisi, şüphesiz Allah'ın katmdadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı o bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez. Hiç kimse de, hangi yerde öleceğini bilmez. (Her şeyi) bilen, (her şeyden) haberi olan yalnız Allah tır.

İlk ayette insanlara sesleniş vardır. Onları Kıyamet gününden korkmaya ve Allah'ın takva yoluna girmeye davet vardır. Çünkü Kıyamet günü, ne bir babanın çocuğunun cezasını çekeceği ve ne de bir çocuğun babasının cezasını çekeceği gün değildir. Her insan, yaptığı amellerinden sorumludur ve onunla meşguldür. İnsanlardan ona en yakını ve en sevdiği de

---

[62][62] Tabresi Tefsiri.

[63][63] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/179.
[64][64] La yeczî Yerine geçmez. Yerini doldurmaz.

olsa onunla ilgilenemez. Onlara Allah'ın bu va'dinin gerçek olduğunu pekiştirir. Onların dünya hayatı ile kendilerini aldatmamaları, şeytanın vesveseleri süslemelerini dinlememeleri için uyarır.

İkincisinde ise Kıyamet günü saatinin bilgisinin Allah katında olduğunu isbat eder. Yağmuru yağdıran O'dur. Rahimlerde olanı bilen O'dur. Hiç kimse yarın ne yapacağını ne kazanacağını, nerede Öleceğini bilemez. Sadece Allah herşeyi bilendir. İşlerin hakikatini, akışını ve sonuçlarını ancak o haberdardır.

Rivayetler[65[65]] son ayetin, Allah Rasulü (s)ne yöneltilen bir ve bir çok soruya cevap olarak indirildiğini zikrederler. Her iki ayetin ruhu, ilkin kendi aralannda, kendinden önceki ayetler arasında kuvvetli bir bağın olduğunu ilham eder. İkinci ayetin varlığı birinci ayetin içerdiği korkutma ve sakmdırmayı desteklediğini ilham eder. Buna rağmen iki ayetin bölümleri arasında, kendinden önceki ayetler arasında da uyumluluk arzeder. Bütün bunlar her iki ayetin kendinden önceki ayetlerle konu, şekil ve siyak bakımından bağlantılı olduğunu göstermektedir. Her ikisi de, sûrenin tabloları ya da tartışma bölümlerini içeren sonucu bildirir. Her ikisi insanları sakındıran, korkutan ve Allah'a ve O'n-dan korkmaya davet eden güçlü bir seslenişi içermektedir.

Söylediklerimiz, bazı insanların Allah Rasulü'ne yönelttiği sorulara son ayetin cevap içeriği taşıdığı anlamına uzak değildir.

"Kıyamet saatinin bilgisi, şüphesiz Allah'in katmdadır."

MüfessirIcr[66[66]] son ayetb ilgili olarak İbn Ömer'den, bir nebevi hadisi zikrederler. "Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Gaybın anahtarları beştir." sonra bu ayeti okur. Ve yine İbn Ömer'den başka bir hadisi[67[67]] rivayet ederler. Allah Rasulü şöyle buyurur: "Gaybın anahtarları beştir. Onları ancak Allah bilir. Yarın ne olacağını ancak Allah bilir". Yağmurun ne zaman yağacağını ancak Allah bilir. Kıyamet saatinin ne zaman olacağını ancak Allah bilir. Rahimlerde olanı sadece Allah bilir. İnsan nerede öleceğini bilmez."

İlk hadisi Buhari tahriç etmiştir[68[68]]. Biz buna şaşarız. Çünkü her iki hadiste, hasretme edatının ifadesiyle başlar. Bu beş durumun gaybın anahtarları olduğunu belirtmekle be-raber, insanların bilmesinden uzak değildir. Sonra ayetteki cümlede "Yağmuru indiriyor" sözü, yağmurun iniş vaktini ancak Allah'tan başkası bilmez anlamını verir. Allah en iyisini bilendir. [69[69]]

[65[65]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir Tefsirleri .

[66[66]] Taberi Tefsiri.

[67[67]] Taberi Tefsiri.

[68[68]] et-Tacu'l-Cami li Usuii AhadisiY- Rasul, c. 4, s. 181

[69[69]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/180-181.

SECDE SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 32

Nüzul Sırası : 75

Ayet Sayısı :30

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede Kur'an'ın ilahi vahiyle olan bağı te'yid edilerek, kafirlerin Peygamber'e iftira etmeleri ve ortak nisbet etmeleri de reddedilmektedir. Kainattaki varlıkları yaratmada ve bu varlıklarda belirli kanunları koymada Allah'ın gücü övülerek, sadece O'nun ibadete ve boyun eğmeye layık olduğu delillendirilmektedir. Kafirlerin öldükten sonra diriltilme ve hesaba çekilme konusundaki şüpheleri anlatılarak, eleştirilmekte ve mü'minlerin akıbeti ile onların akıbeti mukayese edilmektedir. Musa'nın peygamberliğine de işaret edilerek, Allah'ın Israİloğullarına sabretmelerinden ve O'nun ayetlerine tâbi olmalarından dolayı ihsanda bulunduğu anlatılmaktadır. Peygamber de teskin edilerek konumu desteklenmektedir.

Süre ayetlerinin birbiriyle olan uyumlu bağı ve iîade birliği, ayetlerin bir defada veya peşpeşe indiği görüşünü haklı çıkartmaktadır. 16-20. ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilmiştir; ancak kalıp ve konu bakımından önceki ayetlerle uyum ve birlik içerisinde olmaları, sözkonusu rivayette şüphe uyandırmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Elif Lam Mim.

2. Kendisinde şüphe olmayan bu kitabın indirilişi, âlemlerin Rabbİ tarafındandır.

3. Yoksa onlar: "Bunu uydurdu" mu diyorlar? Hayır. O, Rabbinden olan bir haktır; senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş bir kavmi uyarman için (onu sana indirdik). Umulur ki hidayet bulurlar."

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/199.

Kur'an Allah Tarafından İndirilmiştir

Sûre dikkat ve teveccühleri üzerine çekmek için "Elif Lam Mim" harfleriyle başlamıştır. Sonra Allah'ın kitabı olan Kur'an'a övgüyle işaret edilmiş, onun âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği te'yid edilerek hiçbir şüpheye yer olmadığı vurgulanmıştır. Bundan sonra da kafirlerin söyledikleri sözlere kınayıcı bir üslupla işaret edilmiştir; onlar "Kur'an'ı o uydurdu" diyorlardı. Bu iddia, onun Allah tarafından bir hak olduğu, onu Peygamber'e, insanları uyarması için indirdiği te'yid edilerek reddedilmektedir. O insanlar ki, ondan önce onlara bir uyarıcı gelmemişti. Böylece belki bu uyarıyla Allah'ın dosdoğru yolunu bulurlardı.

İlk iki ayetin, üçüncü ayet için mükemmel bir başlangıç oluşturduğu hemen anlaşılmaktadır. Üç ayet de genel olarak Kur'an'ın Allah tarafından indirildiğini te'yid etmekte ve Peygamber tarafından uydurulduğu iddiasını da yalanlamaktadır. Bu iddia birçok yette tekrarlanmış ve her tekrarlamada da yalanlanmıştır.

4. Allah; gökleri, yeri ve ikisi arasında olanları altı günde yarattı, sonra Arş'a İstiva etti. Sizin O'nun dışında bir yardımcınız ve şefaatçiniz yoktur. Yine de düşünüp öğüt almıyor musunuz?

5. Gökten yere, her İşi O evirip düzene koyar. Sonra (işler), sizin saymakta olduğunuz bin yıl süreli bir günde yine O'na yükselir.

6. İşte görülmeyeni de, görüneni'[2[2]] de bilen, güçlü ve esir-geyıcı olan O dur.

7. Ki O, yarattığı her şeyi en güzel yapan ve insanı yaratmaya bir çamurdan başlayandır.

8. Sonra onun soyunu bir özden, hakir bir su(yun özü)n-den[3[3]]' yapmıştır.

9. Sonra onu düzeltip bir biçime soktu ve ona ruhundan üfledi. Sizin için de kulak(lar), gözler ve gönüller yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz? [4[4]]

Allah Bütün Varlıkların Yaratıcısıdır

Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır. İbarelerin ifadesine göre çoğul muhatap zamirleri kafirlere dönmektedir. Buna göre, önceki ayetlerle aralarındaki bağ devam etmektedir. Ayetler hem kendilerinden önce gelen ayette mevcut olan reddiyeyi desteklemekte ve Allah'ın yarattığı o büyük muazzam kâinat üzerinde durup düşünmedikleri için kafirleri kınamaktadır. Allah o kâinattaki her şeyi en güzel ve mükemmel surette yaratmıştır. Orada tek başına, son derece

---

[2[2]] Alimu' l-Gaybı ve'ş-Şehâde Gizli olup bilinmeyen gaybı da, açık olup görüneni de çok iyi bilir.

[3[3]] Mâin Mehîn Kinaye yoluyla, insanın kendisinden yaratıldığı nutfe-sperm kastedilmektedir. İfade, nutfenin değerini küçümseyip basile almaktadır.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/200.

hikmetli tasarrufuyla, kudretinin kapsamıyla, ne gökte ne de yeryüzünde bilgisinden, hükmünden ve kudretinden dışarıya hiç bir şey çıkmaz. Sonra onları topraktan yaratmış, sonra da zayıf, basit, değersiz bir nutfeden-spermden çoğaltmışken, onları kulaklarla, gözlerle, gönüllerle, akıllarla donatmışken, onlar yardım ve şefaati başkasından istemekten çekinmemişlerdir. Halbuki O'ndan başka hiç bir kimseye ne bir dost ve yardımcı, ne de bir şefaatçi vardır. Yine O'nun bahşettiği lütuflanna ve nimetlerine şükretmem ekte, O'na tam bir ihlasla boyun eğerek hakkını yerine getirmemektedirler.

Ayetlerin üslubu kuvvetli olup kalplere ve akıllara nüfuz ederek işlemekte ve böylece hak ve hidayeti arzulayan, boyun eğmiş sağlam nefiste Allah'a saygı duyup yüceltme duygusunu uyandırmakta, yine onda varlığı vacip, zorunlu olan zâtın mevcudiyeti, sıfatlarının kemâli, kudretinin büyüklüğü ve sadece O'nun boyun eğilip yalvarılmaya layık olduğu konusundaki kanaatini diriltmektedir.

Ayetlcrdcki hüccet ve deliller, bahsedilen konularda kafirleri bağlayıp esir almaktadır. Çünkü onlar kâinatın yaratıcısı ve tedbir edicisinin, zarar ve fayda verenin Allah olduğuna inanmaktadırlar. Nitekim bu, Önceki geçen birçok sûrede de anlatılmıştır.

Dikkat edilirse bu ayetlerde yer alan konular önceki sûrenin başında ve sonlarında da geçmişti. Burada da, orada söylediğimiz gibi şunu söyleyebiliriz: Bu tür tutum ve davranışların tekrarlanması, münasebetlerin yenilenmesi sebebiyle bunlar tekrarlanmak-tadır.

Bu ayetlerde, göklerin ve yeryüzünün yaratılması, bunun süresi, sonra da Allah'ın (cc) Arş'a istiva etmesi, insanı yaratması, Allah'ın hüküm ve kudretinin umumiliği ile ilgili ifadeler, diğer sûrelerde de yer almış ve tefsirleri benzer veya yakın bir şekilde yazılmıştır. Biz de oralarda, tekrara ihtiyaç olmayacak tarzda yorumlarda bulunmuştuk.

"Gökten yere her işi O evirip düzene koyar. Sonra (işler), sizin saymakta olduğunuz bin yıl süreli bir günde yine O'na yükselir" ayeti hakkında müfessirler şöyle söylemişlerdir: Gök ile yeryüzü arasındaki mesafe, dünya yıllarıyla beş yüz yıl yürüyüş mesafe-sidir; yarım günde inilir, yarım günde de çıkılır. Meâric süresindeki şu ayet üzerinde de durmuşlardır: "Melekler ve ruh, miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde O'na çıkar" (Meâric, 4) ve ayetlerin arasını bağdaştırmak amacıyla şöyle demişlerdir; Secde süresindeki ayet yeryüzü ile dünya semâsı arasındaki mesafe hakkındadır. Mcaric süresindeki ayet ise yeryüzü ile yedi kat gök arasındaki mesafeyi belirtmektedir. Bir kısım müfessirler de: Secde süresindeki ayet, dünya günlerine göredir; Meâric süresindeki ayet ise ahiret günlerine göredir, demiştir.

Bununla ilgili yorum olarak, benzer münasebetlerde söylediklerimizi söylüyoruz. Vacİb olan, Kur'an'ın getirdiği bütün gayb haberlerine inanmak ve Kur'an'ın durduğu sınırda, herhangi bir ilave ve fazlalığa gitmeden kalmaktır. Kur'an'ın hedefi, Allah'ın kudretine delil göstermek veya övmek, kâinatının büyüklüğünü, tasarrufunun mutlak olmasını ortaya koymak

olduğundan; ileri gidip, incelemeyi genişletmenin bir faydası yoktur. İfadelerden de anlaşıldığı üzere ayet, konuyu zihinlere yaklaştırmak için gelmiştir. Çünkü insan aklı anlamak için her şeyi hareketlerle, uzaklıklarla, günlerle ölçmektedir. Allahu Teâla ise her türlü hareket, sınır ve cisimliği gerektiren şeylerden uzaktır. Kudreti bunların hiçbirine muhtaç değildir. Uzaklıkların O'nunla birlikte hiç bir anlamı ve varlığı yoktur.
ı

"Ona ruhundan üfledi" ifadesi de aynı şekilde konuyu zihinlere yaklaştırma üslubu içerisinde gelmiş ve cansız bir cisimden, Allah'ın kudretiyle canlı bir yaratığın çıkarılması açıklanmıştır. Bundan, insan ruhunun veya canlı kişiliğin, Allah'ın hayatından ve ruhundan bir parça olduğu anlamını çıkarmak doğru değildir. "O'na benzer hiçbir şey yoktur" Kur'an ifadesinde yer alan Kur'anî ölçünün burada da nazar-ı itibare alınması gerekir. Bu ifade, daha önce geçen sûrelerde de tekrarlanmıştır. İlk defa geçtiği Sâd sûresinde üzerinde durup yorumda bulunmuştuk; burada bu kadarıyla iktifa ediyoruz. [5[5]]

10- Dediler ki: "Toprakta yok o1up' [6[6]]gittikten sonra, gerçekten biz mi yeniden yaratılmış olacağız?" Hayır, onlar Rablerine kavuşmayı inkâr edenlerdir.

11- De ki: "Size vekil kılınan ölüm meleği, hayatınıza son verecek, sonra Rabbinİze döndürülmüş olacaksınız."

Kafirler Ve Öldükten Sonra Diriltilme

1- Ayetlerde kafirlerin, cesetleri çürüyüp parçaları dağılıp gittikten sonra, yem bir yaratılışla tekrar yaratılmalarının gerçek olup olmadığını, inkar eder tarzda sormaları

anlatılmaktadır.

2- Onları, bu sözü söylemeye sevkeden hakikat açıklanmıştır; o da: Allah'a kavuşmayı inkâr etmeleridir.

3- Peygamber bunu onlara te'yid etmekle ve şöyle söylemekle emrolunmuştur: Ölüm meleği vardır; Allah onu, onların ruhlarını kabzetmekle görevlendirmiştir ve sonra onların hepsi O'na döndürüleceklerdir.

Öncekilerle bu ayetler arasındaki bağ gayet açıktır; bu ayetlerde de kafirlerin sözleri anlatılarak başlanmıştır. Birinci ayetin son bölümü, onların öldükten sonra diriltilmeyi inkar

---

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/201-203.
[6[6]] Zalalnâ Burada, cesetlerimiz çürüyüp, parçaları dağıldıktan ve toprakta kaybolup gittikten sonra, anlamındadır.

etmelerinin, Allah'ın varlığını inkardan kaynaklanmayip, cesetlerin çürüyüp gittikten sonra yeniden diriltilmesinin mümkün olmadığına inanmalarından kaynaklandığını izah etmektedir. Zaten daha Önce örnekleri geçen birçok ayetle de uyuşan mânâ budur. Sözkonusu bu ayetlerde de vurgulandığı gibi onlar Allah'ın varlığım, tek yaratıcı, tedbir edici, diriltici ve öldürücü olduğunu itiraf edip kabul etmektedirler. 7[7]

Ölüm Meleği Hakkında

Görüldüğü üzere ikinci ayet ölüm meleğinin, ölüm vakitleri geldiğinde insanların canlarını aldığını açıklamaktadır. Zümer sûresinin 42. ayeti de, ecelleri geldiğinde nefislerin hayatlarına son verenin Allah olduğunu zikretmektedir. Başka ayetlerde de, Allah'ın elçilerinin (çoğul kipiyle) insanların canlarını aldıkları anlatılmaktadır. Araf sûresinin 37. ayetinde olduğu gibi, Nahl sûresinin 37. ayetinde de insanların canlarını meleklerin aldığı ifade edilmektedir. En'am sûresinin 93. ayetinde de bu şekilde ifade edilmiştir. Biz bunlar arasında özde bir çatışmanın olduğunu düşünmemekteyiz. Bu ayetlerin arasım kolaylıkla bağdaştırmak mümkündür.

Müfcssirler, İbn Abbas ve bazı tabiilere nisbet ederek, ölüm meleği, yardımcıları ve yaptıkları işler hakkında birtakım rivayetler nakletmişlerdir8[8].

Bunlara göre ölüm meleğinin ismi Azrail olup, Allah'ın meleklerinin en büyüklerin-dendir. Ölüm meleğinin birçok yardımcıları vardır; bunlar cesetlerden ruhları çekip çıkartırlar, ruh gırtlağa gelip dayandığında Ölüm meleği onu teslim alır. Yeryüzü onun için bir su kabı veya el içi haline getirilmiştir. Oradan eceli gelen kimselerin canlarını hiç bir zorluk olmaksızın çekip alır; onun adımı doğu ile batı arası kadardır, onun doğu ile batı arası kadar bir mızrağı vardır. İnsanların yüzlerini kontrol eder, eceli biten birini gördüğünde bu mızrakla başına vurur ve onu Ölüm sarhoşluğu kaplar; yeryüzünde kıldan veya çamurdan yapılmış ne kadar ev varsa, ölüm meleği bir günde oraları iki defa, bir rivayette de, yedi defa dolaşır ve oralarda canını almakla emrolunduğu kimseler var mı diye bakar. Hatta Peygamber'den bir hadis de naklettiler: O Ensar'dan bir adamın başı ucunda duran Ölüm meleğine baktı ve ona şöyle buyurdu: "Arkadaşıma yumuşak davran, zira o mü'mindir". O da şöyle dedi: "Ey Muhammed, gönlünü hoş, gözünü aydin tut, ben her mü'minin dostuyum. Bil ki, yeryüzünde, karada ve denizde ne kadar kıldan veya çamurdan ev varsa, ben oraları her gün beş defa dolaşıp kontrol ederim, hatta ben onların küçüklerini de, büyüklerini de bizatihi tanır, bilirim".

"Ey Muhammed! Allah'a yemin olsun ki, eğer ben bir sivrisineğin ruhunu kabzet-mek

---

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/203-204.
8[8] Bkz. Taberi, Begavi, İbn Kesir, Hâzin tefsirleri

istesem dahi, Allah onun ruhunu almamı emretmedikçe buna gücüm yetmezr^Bu hadisi nakleden İbn Kesir, üzerine yorum yaperken Cafer'den şunu aktarmıştır: O onları namaz vakitlerinde dolaşıp kontrol eder. Onlara ölüm anında gelmiş ise, eğer namazı muhafaza eden kimselerden ise, melek ona yaklaşır ve şeytanı ondan uzaklaştırarak ona bu dehşetli anda, "La ilahe illallah, Muhammed Rasulullah", "Allah'tan başka ibadete layık ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir" sözünü telkin eder. İşte bu şekilde ölüm meleği, bu hadis uyarınca sivrisineğin de, diğer insanoğlu dışındaki canlıların da ruhlarını kabzetmekle memurdur.

Bu hadis sahih kitaplarda bulunmamaktadır, diğer rivayetlerin de senedleri sahih değildir. Biz bunlara, ayetlerin tefsirinde müfessirlerin naklettikleri, dillerde dolaşan rivayetlere örnek olsun diye yer verdik. Bu rivayetlerin çoğunun garip olmasına rağmen, eski tefsir kitaplarının hemen hepsinde bunlar bulunmaktadır. Kur'an tefsirinde olsun, Kur'anî hedefte olsun bunları nakletmekte hiçbir fayda yoktur. Özellikle de bu gibi konular gaybla ilgili olduğundan, Kur'an'da gelenden fazla bir şey eklemek doğru değildir; ancak sabit ve sahih bir Peygamber hadisi olursa nakledilebilir. Müslümanm görevi Kur'an'da gelen bu tür haberlere inanmaktır. Ölüm meleği veya Allah'ın melekleri ve elçileri, ölüm anları geldiğinde insanların ruhlarını Allah'ın emriyle alırlar. Bunların anlatılmasının hikmetini normal akıllar anlasa da, anlamasa da inanmak zorundadır.

Herhalde bu, müşriklerin melekler hakkındaki İnançlarıyla bağlantılıdır; onlara göre melekler Allah'ın kızlarıdır, O'nun katında onlara şefaatçi olurlar, bundan dolayı da ibadette ve duada Allah'la birlikte onlara ortak koşmaktadırlar. O'nunla birlikte ortak koştukları, O'nun katında şefaat edeceklerini umdukları, tesirlerine inandıkları o kimseler, sadece Allah'ın hizmetçileri ve kullandır; ancak O'nun emirlerini yerine getirirler. Onlar kafirlere ve kendilerini ortak kılan müşriklere karşı çok şiddetli ve serttirler. [9[9]]

12- Rablerinin huzurunda (utançtan) başlarını öne eğmiş: "Rabbİmiz! Gördük, işittik bizi geri döndür, iyi İş yapalım; artık kesin olarak inandık" demekte olan suçluları bîr görsen!

13- Eğer biz dilemiş olsaydık, her bir nefse kendi hidayetini verirdik. Fakat benden çıkan şu söz gerçekleşecektir: "Andolsun cehennemi, cinlerden ve insanlardan (inkar edenlerle) dolduracağım."

14- Öyleyse bu (azab) gününüzle karşılaşmayı unutmanıza karşılık azabı tadın. Bİz de sizi gerçekten unuttuk; yaptıklarınıza karşılık ebedî azabı tadın.

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/204-205.

Ahirette Günahkârların Durumu

Birinci ve üçüncü ayet, Kıyamet gününde kafirlerin, Allah'a dönüp huzurunda durdukları zamanki durumlarına dikkat çekmektedir.

Bir kimse, Allah'ı ve O'na kavuşmayı inkar eden günahkâr suçluların başlarım önlerine utançlarından, rezilliklerinden eğdiklerini görünce çok şaşırır. Pişmanlık ve hasret içerisindedirler. Allah'a ve va'dinin doğruluğuna kesin inançlannı ilan ederler. Zira işitmişler, görmüşler ve Öğüt almışlardır. Allah'tan, salih ameller işleyerek kaybettiklerini kazanmak için tekrar dünyaya döndürülmelerini isterler. Fakat onların bu pişmanlığı hiçbir fayda vermeyecektir. Onlara şöyle denilecektir: Size fırsat verildi; ama siz onu zayi ettiniz, bugünü biîmemezlikten gelerek gafil oldunuz ve bu kötü akıbete uğradınız. Şimdi ebedî ve sürekli olan azabı unuttuğunuzdan, biîmemezlikten geldiğinizden, günahları işlemeye devam ettiğinizden, hak ve hidayet yolundan saptığınızdan ötürü tadın bakalım. Siz, Allah'ın sizi unutmasını hak ettiğiniz gibi, içine düştüğünüz bu akıbete uğramayı da hak etmiş oldunuz.

İkinci ayet ise, birinci ayette nakledilen kafirlerin sözü üzerine bir yorum veya tamamlayıcı bir mahiyet arzetmektedir. Allah insanların hepsini hiçbir istisna olmaksızın hak ve hidayet yolu üzerinde yürütmeye kadirdir, fakat hikmetinin ve verdiği hükmün gereği cehennem cinler ve insanlarla dolacaktır.

Bu ayetlerle Öncekiler arasında tamamlayıcı ve uyarıcı bir bağ vardır.

"Eğer biz dilemiş olsaydık, her bir nefse kendi hidayetini verirdik" ayeti Allah'ın daha ezelde, cehennem halkını belirleyerek, onlarla cehennemi doldurmak için, onları hidayet ve doğru yola ulaşmaktan mahrum bıraktığı izlenimi vermektedir. Bir kısım müfessirler ve kelamcılar kaza ve kader bahislerinde bunu zikretmişlerdir. Fakat Üçüncü ayet ise, inkar ve unutmayı sahiplerine nisbet etmekte, cehennemi de onlara adil bir karşılık olarak takdir etmektedir. Bu açıklama yukarıda zikredilen izlenim ve anlayışı kaldırmakta, mahrum bırakma iddiasını da boşa çıkararak ayetin Allah'ın hikmetini beyan etmek için geldiğini ortaya koymaktadır. Allah hikmeti gereği insanları, hidayet ve sapıklık yollarını açıkladıktan sonra, onları içlerinde yarattığı seçme yeteneği ile başbaşa bırakmıştır; tâ ki cehennemi ona layık olan halkla delil ve adalete dayanarak doldursun, cenneti de yine ona layık halk ile delil ve adalete dayanarak doldursun. İnsanları hiçbir şekilde hidayete de zorlamamiştır. Aşağıda gelecek olan ayetler de bu İzahı te'yid etmektedir. Daha Önce tefsiri geçen, üzerine yorum yaptığımız birçok ayet de bunu desteklemektedir. Peygamberlerin gönderilmesi ve insanların davet edilmesi hikmetine uygun düşen yorum da budur zaten. [10[10]]

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/206-207.

15. Bizim ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman hemen secdeye kapananlar, Rablerİnİ hamd ile teşbih edenler ve büyüklük taslamayanlar iman eder.

16. Onların yanları yataklarından uzaklaşır. Rablerine korku ve umutla dua ederler ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden İnfak ederler.

17. Artık hiç bir nefis, yaptıklarına karşılık olmak üzere kendileri için gözler aydınlığı olarak nelerin saklandığını bilmez.

Mü'minlerin Vasıfları Ve Akıbeti

Ayetlerde mü'minlerin vasıflarına ve akıbetine işaret edilmektedir: Onlar kendilerine Allah'ın ayetleri hatırlatıldığında hemen onun için secdeye kapanırlar, O'na olan inançlarını, sadece O'na boyun eğmelerini ilan ederek, kendilerine bahşettiği nimetlerine karşı O'na hamd edip teşbih ederler, O'nu yüceltip noksanlıklardan tenzih ederler ve O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. Uykuyu ve rahatı terkedip vakitlerini sadece O'ndan korkarak ve O'nun mükâfatını umarak Allah'a ibadetle geçirenler onlardır. Allah'ın kendilerine verdiği azıklardan çeşitli hayır yollarında infak edip harcayanlar onlardır. Bu kimseler için hazırlanmış büyük mükafatları Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Bunlar arasında onlann gözlerini aydınlatan, kalplerine huzur veren mükafatlar vardır. Bunlar, onların daha Önce yaptıkları salih amellere uygun bir karşılık olarak verilecektir.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler, Öncekileri takip ederek kafirlerin akibetleriyle, mü'minlerin akibetlerini karşılaştırmıştır ve bu açıdan aralarındaki bağ devam etmiştir.

"Bizim ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman hemen secdeye kapananlar... iman eder" ayeti ile sonraki ayetlere bakılacak olursa; ayetler sanki, Önceki ayetlerde yer alan, kafirlerin kesin olarak Allah'a inandıkları, ahirette Öğüt aldıkları ilanını reddetmektedir. Ahirette, inanmanın ve geçmişte kaybedilene pişmanlık duymanın hiç bir faydası olmayacaktır. Faydası olacak tek şey, daha dünyadayken inanıp salih amel işlemektir. Uzun vadede sürekli fayda verecek şey, bu hatırlatmaya uymaktır.

Ayetler üzerinde lafız ve mânâ yönünden derin olarak düşünmekle, önceki ayetlerden ikinci ayetin ifadesi münasebetiyle akla gelebilecek yanlış anlamalar yok olup gider. Mü'minlerin vasfedildikleri bütün özellikleri kendilerinin bizzat çalışmaları ve Allah'ın onlarda var ettiği seçme yeteneğini iyi kullanmaları sonucudur.

Ayetlerin mutlak ifadelerinde, her zamanda her mü'min için rehber olacak, gıpta edilecek, övünülecek vasıflar bulunmaktadır. Ayetlerde Mekke'de ilk iman eden mü'minlerin sahip oldukları kuvvetli inanç tablosu sunulmaktadır; geceleri kalkıp ibadet etmek, sürekli olarak

Allah'ı yüceltip teşbih etmek; O'ndan korkup, rahmetini ummak, O'nun yolunda mallanhı infak etmek gibi... Bu tablo birçok sûrede ve bundan önceki sûrede anlatılarak tekrarlanmıştır.

"Artık hiç bir nefis, kendileri için gözler aydınlığı olarak nelerin saklandığını bü-mez" ayeti sınırsız büyük bir müjdeyi içermektedir. Böylece salih mü'minlerin nefislerinde son derece şiddetli bir gıpta ve özeni, rahatlamayı, sevinci uyandırıp, onları Allah'ın rızasını kazanmak için daha çok çaba sarfetmeye, daha bir özenle ibadet etmeye, teşbih, zikir ve infak etmeye sevkeder. Zaten ayetin hedefleri arasında da bu bulunmaktadır.

Müfessirler bu ayetin tefsirinde naklettikleri hadisler ve kaviller arasında Ebu Hu-reyre ve Ebu Said el-Hudri'nin rivayet ettikleri bir kudsi hadisi de nakletmişlerdir: "Ben salih kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin aklına gelmeyen nimetler hazırladım." [11][11]

18. Öyleyse, hiç iman eden kimse, fâsık gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olmazlar.

19. İnanan ve salih amellerde bulunanlara gelince, yaptıklarına karşılık, durulmaya değer cennetlerde ağırlanırlar.

20. Fâsık olanların barınacakları yer de ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde, geri çevrilirler ve onlara: "Yalanlamakta olduğunuz ateşin azabını tadın" denir.

Mü'min İle Fasik Arasında Mukayese

Ayetlerin ifadesi gayet açıktır. Önceki ayetler zinciriyle bağlantılı olup tamamlayıcı ve bütünleyici olarak gelmiştir. Ayetlerde mü'minlerle fâsıklar karşılaştırılmakta ve onlardan her birinin ahirette amellerine uygun olarak verilecek olan akıbetleri açıklanmaktadır. Salih mü'min ile azgın fâsık arasında her türlü eşitleme de şiddetle reddedilmektedir. Yine ayetlerde insanların ahirette mükafatlarına ve cezalarına muhakkak kavuşacakları vurgulanarak, bunun dünyadayken yapıp gönderdiklerinin, seçtikleri yollarının adil bir karşılığı olduğu anlatılmıştır.

"Oradan her çıkmak istediklerinde, geri çevrilirler" ifadesi üsluba uygun bir ifadedir. Ahirette kafirlere isabet edecek belanın şiddetini te'yid maksadıyla zikredilmiş olup, onların kalplerinde korku uyandırmayı amaçlamıştır.

---

[11][11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/207-208.

Bizim dayandığımız mushaf, 16-20. ayetlerin Medine'de indiklerini nakletmektedir. Fakat ayetlerin, Öncesi ve sonrasıyla, aralarında konu ve üslup bakımından tam bir uyum olması rivayetin doğruluğunda şüphe uyandırmaktadır. [12[12]]

21. Andolsun, biz onlara belki (inkarcılıktan) dönerler diye o büyük (uhrevi) azaptan önce, yakın (dünyevî) azaptan[13[13]] da tattıracağız,

22. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatıldıktan sonra, yüz çevirenden daha zalim kimdir? Gerçekten biz, suçlulardan intikam alıcıyız.

İnkar Edenler Dünyada Da Cezalandırılır

1- Ayetlerde, Allah'ın kafirleri ahiretteki büyük felaketten önce, daha dünyadayken yakın bir bela ile cezalandıracağı kesin bir ifadeyle, rabbani bir uyan olarak haber verilmektedir. Bu suretle belki azgınlıklarından ve olumsuz tavırlarından vazgeçerler.

2- Ayetlerde, en şiddetli zalimin, Allah'ın, ayetleriyle korkutup hatırlattığı halde, onlardan yüz çevirip olumsuz tavır takman kimseler olduğu, reddedici bir soru üslubuyla açıklanmaktadır,

3. Allah'ın, öğüt ve uyarının kendilerine fayda vermediği günahkârlardan muhakkak intikam alacağı te'yid edilmektedir.

Ayetler öncekilerle bağlantılı olup, üslup ve konu bakımından da onlarla ilişkilidir. Müfessirlerin söylediğine göre, kafirlerin korkutulduğu yakın azaptan maksat dünya azabıdır. Zaten terim de bunu ifade etmektedir. Önceki sûre kafirlerin başına gelen dünyevî belaya işaret etmiş, öğüt almadıkları için de onları azarlayarak daha şiddetli bir azapla korkutmuştur. Bu iki ayet de o uyarı ve azarlamayı te'yid etmektedir.

Bir kısım müfessirlerin bazı tabiinlere nisbet ettikleri görüşe göre[14[14]] dünyevi azap, Mekkelilerin uğradığı şiddetli kıtlıkla ve hicretten sonra da Mekke halkının veya ileri gelenlerinin canlarına ve mallarına uğrayan bela ile gerçekleşmiştir. Bazılarının naklettiğine göre de dünyevi azaptan maksat, ahir zamanda çıkacak olan Deccal veya yerden çıkacak olan "D âbbe-Yaratık" veya Deccal fitnesidir. Fakat bu görüş burada garip düşmektedir. İlk nakledilen görüşler uygulama türünden, yerinde bir tesbit olarak kabul edilebilir; buna göre Allah verdiği va'dinde ve uyarısında sadık olmuştur. Her halükârda ayet bir yönden

---

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/209.
[13[13]] el-Azâbü'l-Ednâ Yakın azap.

[14[14]] Bkz. Taberi, Begavi, İbn Kesir tefsirleri

müşriklerin ve ileri gelenlerin tekrar uyarılmasını, bir yönden de Peygamber ve mü'minleri teskin edip rahatlatmayı amaçlamaktadır. [15[15]]

23. Andolsun, biz Musa'ya kitabı vermiştik; böylece sen ona kavuşmaktan kuşku içinde olma. Biz onu İsrailoğulla-nna bir yol gösterici kılmıştık.

24. Sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten Önderler yetiştirmiştik.

Musa (A) Allah'ın İsrailoğullarma Gönderdiği Bir Peygamberdir

Ayetlerde Musa ile İsrailoğullari hatırlatılmaktadır. Allah Musa'ya bir Kitap indirmiş ve O'nu İsrailoğulları için hidayet kaynağı kılmıştır. İsrailoğullarmdan da, insanları Allah'ın emri ve tevfik ile hak yola ulaştıracak önderler yapmıştır, Çünkü o önderlerde sabır ve Allah'ın ayetlerine içten bir inanış gözlemlenmiştir.

Ayetler Peygamber'e ve mü'minlere huzur verip tatmin etmek, konumlarının zorlaştığı, kafirler tarafından sıkıntılarının arttırıldığı bir zamanda onları desteklemek amacıyla gelmiştir. Nasıl ki Musa ve İsrailoğullarma içtenlikle inanıp sabrettiklerinden dolayı ihsan edildi; aynı şekilde onlara da içtenlikle inanıp sabrettikleri için ihsanda bulunulup verilecektir. Bu doğru olduğunu ümit ettiğimiz yorumla ayetler, Öncekilerle sıkı bir bağlantı içerisine girmiş olmaktadır. Her ne kadar ilk anda aralarında kopukluk var gibi gelse de, irtibat kuvvetlidir.

"Böylece sen ona kavuşmaktan kuşku içinde olma" cümlesinin yorumu hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür; özellikle de "oha kavuşmaktan" ifadesinde yer alan zamir hakkında birçok kavil aktarılmıştır: Bir kısım müfessirler[16[16]]. "Cümle Allah'ın Musa ile görüşmesi üzerindeki şüpheyi kaldırmak içindir veya İsra gecesinde Peygamber'in Musa ile görüşmesi üzerinden şüpheyi kaldırmak içindir" demişlerdir. Bu konuda sahih kitaplarda bulunmayan bazı hadisler nakletmişlerdir. Bunların bir kısmında: "Peygamber Musa'yı gökte gördü ve onu, uzun kıvırcık saçlı bir kişi olarak vasfetti" ifadesi, bir kısmında da: "Onu kabrinde namaz kılarken gördü" ifadesi yer almaktadır. Zemahşe-ri'nin yaptığı yoruma göre ise, Musa'nın Kitabı Allah'tan aldığı gibi, Peygamberin de Kur'an'ı Allah'tan aldığı üzerinden şüpheyi kaldırmayı ifade etmektedir. Ve bu münasebetle Yunus sûresinin 94. ayetini nakletmiştir: "Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce Kitabı okuyanlara sor..." Bizim tercihimize göre ise cümle, Musa'nın Kitab'ı Allah'tan almasını te'yid münasebetiyle

---

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/210.

[16[16]] Bkz. Taberi, Begavi, Hazin, İbn Kesir tefsirleri.

gelmiştir. "Ona kavuşmaktan" ifadesindeki zamirin en yakın olan Kitab'a dönmesi en uygun olandır. Buna göre Zemahşeri'nin yorumu en isabetli ve ayetlerin ruhuyla da en çok uyuşan yorum olmaktadır. Zaten "kavuşmak" kelimesi de "almak" anlamında kullanılmıştır.

"Onların içinden, sabrettikleri zaman emrimizle doğru yola yönelten önderler kıldik..." ayetİndcki "Sabrettikleri zaman" ifadesindeki zamirin İsrail oğullarına dönmesi muhtemel olduğu gibi, önderlere dönmesi de muhtemeldir. Ancak "önderlere" dönmesi daha uygundur. Çünkü birinci olarak, onlar terime daha yakındırlar; ikinci olarak ise, vasfın bütün İsrailoğullannı kapsaması mümkün değildir; ne Musa'nın zamanında, ne de O'ndan sonra... Çünkü Tevrat cüzleri[17][17] , Musa'dan bu yana İsrailoğullannın birçok grupları, bazen de onların kahir çoğunluğu hakkında, dinî ve ahlâki birçok sapmalar kaydetmiştir. Mekke ve Medine'de inen birçok Kur'an ayeti de bunu sürekli olarak vurgulamıştır. Bunun bazı örnekleri daha önce geçmiştir: En'am 146, Araf 148-153, 160-170. ayetleri gibi. Bu gerçeğin Kur'an'da tekrarlanıp vurgulanması daha kuvvetli, şiddetli ve daha geniş olmuştur. Çünkü Kur'an, onların Muhammedi mesaja ve Kur'an'a karşı olan tavırlarıyla, atalarının Musa zamanında ve sonrasında takındıkları tavırları, dini ve ahlâki sapmaları arasında bir bağ kurmuştur. Nitekim bunun örnekleri şu ayetlerde gelmiştir: Bakara sûresi 40, 149, 246, 253. ayetler; Nisa sûresi 44-52, 149-161. ayetler; Maide sûresi 12-13, 31-33, 41-45, 50-71. ayetler. [18][18]

25. Şüphesiz Rabbin Kıyamet günü, ayrılığa düştükleri konularda onların aralarında hükmedecektir.

26. Bugün yurtlarında dolaştıkları nice kuşakları daha önce helak etmiş olmamız, hâlâ onları yola getirmedi mi?[19][19]' Şüphesiz bunda ibretler vardır. İşitmiyorlar mı?

27. Görmüyorlar mı biz nasıl suyu; kuru, otsuz yere[20][20] sürüyoruz da onunla ekin bitiriyoruz; ondan hayvanları da, kendileri de yiyor. Görmüyorlar mı?

28. "Doğru iseniz bu fetih ne zaman?" diyorlar.

29. De ki: "Fetih günü, inkâr edenlere (o gün) inanmaları bir yarar sağlamaz ve onlara bir süre de tanınmaz."

30. Öyleyse, sen onlardan yüz çevir ve bekle; zaten onlar da beklemektedirler.

---

[17][17] Bu Tevrat cüzlerinin çoğunda bolca bulunmaktadır, Örnek aktarmaya gerek yoktur. Bu cüzleri karıştıran veya birazına bakan herkes bunun delilini görür. İstersen şu kitabımızı okuyuver: 'Tarih-i Benî İsrail Min Esfârihim" (Kitaplarından İsrailoğullannın Tarihi

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/211-212.

[19][19] Evelem yehdi lehüm Onları hidayete getirmedi mi, doğruyu onlara göstermedi mi?

[20][20] el ardi'l-cüruz Kuru toprak.

Kıyamet Günü'nde Tek Hakim Allah'tır

1- Ayetlerde Peygambcr'i ve mü'minlcri rahatlatıp huzur verecek, kafirleri de korkutacak açıklamalar bulunmaktadır. Kıyamet gününde Allah, insanlar arasında seçtikleri çeşitli yollar, yönelişler hakkında hükmedecektir. Hakkı hakim kılıp tâbilerini destekleyecek, bâtılı da yok edip, tâbilerini rezil edecektir.

2- Ayetlerde kafirleri kınayan içerikte, reddedici bir soru yer almaktadır: Allah'ın onlardan önce, yurtlarında yaşayıp, gezip-eğlenen birçok nesilleri ve çeşitli asırlarda yaşamış olan kimseleri helak etmesi, onlara doğru yolu gösterip Öğüt vermedi mi? Halbuki bu olaylarda işiten ve anlayan kimseler için yeterli öğüt ve ibret bulunmaktadır; yoksa onlar işitme duyularını kaybettiler de duymuyorlar mı?

3- Kafirleri kınayan başka bir soru da bulunmaktadır. Allah'ın kuru, çorak bir yere suyu gönderip, onunla hem kendilerinin, hem de hayvanlarının yedikleri ürünleri çıkardığını gözleriyle görmüyorlar mı? Bunda Allah'ın kudretini gösteren yeterli derecede delil bulunmaktadır. Yoksa onlar görme duyularını kaybettiler de görmüyorlar mı?

4- Onların sık sık tekrarladıkları, va'dolundukları ölümden sonra diriltilme ve hesaba çekilmenin, eğer doğruysa ne zaman olacağı hakkında hafife alarak sordukları soru anlatılmakta ve Peygamber'e onları hem uyaran hem de konuyu tc'yid eden tarzda cevap vermesi emredilmektedir. Bu, Allah'ın ilminde saklı oian bir günde muhakkak gelecektir ve o gün kafirlerin ne iman etmeleri, ne de pişman olmaları onlara hiç bir fayda vermeyecektir. Onlara o zaman başka bir mühlet ve fırsat verilmeyecektir.

5- Peygamber'e, onları içinde bulundukları sapıklıkla birlikte terketmesi, onlardan yüz çevirmesi, Allah'ın hükmünü ve emrini bekleyerek tavırlarını önemsememesi emre-dilmektcdir. Zira onlar da azgınlıklarında ve inatlarında ısrar ederek bunu beklemektedirler.

Ayetler öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. Sûrenin son ayetleri olarak gelmişlerdir. Sonuç üslubu, birçok sûrenin sonunda yer alan üsluba benzemektedir.

Birinci ayetin îsrailoğullarını kastetmesi mümkün olduğu gibi, kafirleri veya genel olarak bütün insanları kastetmesi de mümkündür. Tercih ettiğimiz görüşe göre ayet, kafirleri kastetmektedir.

İkinci ayet, Kur'an'ı işiten muhatapların, önceki ümmetlerin kıssalarını, başlarına gelen olayları, onların kalıntılarını ve Allah'ın onlara verdiği belaları bildiklerini, te'yid ederek içermektedir. Bu yüzden de ayetlerde yer alan kınama ve azarlama, kafirler için çok etkili olmaktadır.

Dördüncü ayetin üslubundan anladığımız kadarıyla, kafirler "fetih" kelimesini Kıyamet gününü sormak amacıyla hafife alarak, alaylı bîr şekilde kullanmışlardır. Çünkü Kur'an onları, o günde zelil ve rezil olmakla, azapla korkutmaktadır. İşte bu müslüman-lar açısından fetih ve zaferdir. Beşinci ayette onların bu tavırlarına uygun hareket ederek Kıyamet gününü, onların meydan okumalarına, hafife almalarına red olsun diye fetih günü olarak vasfetmektedir. Çünkü o gün gerçekten fetih ve zafer günüdür.

Peygamber'in onlardan yüz çevirmekle emrolunması, onları uyarmaktan vazgeçmesi anlamına gelmez. Bu sadece Peygamber'in konumunu sağlamlaştırmak, onu teselli edip, onların tavırlarından ötürü üzülmemesini sağlamak için kullanılmış bir üsluptur. [21[21]]

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/213-214.

AHZAB SURESİ

Kur'an daki Sırası : 33

Nüzul Sırası : 97

Ayet Sayısı : 73

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre, zihar ve evlatlık edinme ile ilgili hukukî düzenlemeler, Beni Kureyza ve Ahzab olayları ile ilgili harp hukuku, Rasulullah (s)'ın hanımları ve evi, evlatlığı Zeyd bin Harise'nin boşadığı kadın ile evlenmesi, kafir ve münafıklara yönelik çeşitli hamleler içermektedir.

Kaynak aldığımız Kur'an-ı Kerim nüshasında bu sûre, nüzul sırasına göre Al-i Imran sûresinden sonra gelmektedir. Bu sıralama değişik nüzul sırası rivayetlerinde böyle zikredilmiştir. Ahzab sûresinin, tertib düzenine göre Nur sûresinden sonra indiğine dair değişik rivayetler de bulunmaktadır. Sûrenin iniş ortamı ve fasıllarının bir araya getirilmesi hususunda yapılan araştırma, ayetlerin değişik zamanlarda ve uzun aralıklarla indirildiğini; ancak daha sonra ayetlerin aralarının birleştirildiği düşüncesini desteklemektedir. Örneğin, sûrede Rasulullah (sl'ın nikahlarını sözkonusu eden bölüm ve bu bölümün nüzul sebebi ile ilgili rivayetler, sürenin Nisa süresinden sonra indirildiğine delalet etmektedir.

Ahzab süresini tertib sıralamasında Al-i imran sûresinden sonraya yerleştirenlere göre bu sûre 4. süredir. Şöyle ki: Zihar ve evlatlık edinme ile ilgili adetleri kınayan sûrenin baş tarafı son kısmına nisbetle daha önce inmiştir. Bu konular ise bizim de tercih ettiğimiz gibi. Nebi (s)'nin Zeyd'in boşadığı kadın ile evlenmesi hadisesi ile ilgilidir. Çünkü, rivayetlerde bu durumun erken husule gelmediğini ifade eden mânalar bulunmaktadır. Ayrıca, sûrenin, Enfal ve Nur sûrelerinden sonra indiğine dair rivayetleri geçerli kılacak nedenler bulunmamaktadır.

Her halükârda, Haşr sûresini Ahzab sûresinden önceye almamız daha uygun olmuştur. Zira, Ahzab ve Beni Kureyza hadiseleri Beni Nadir olayından hemen sonra vuku bulmuştur. Böylece, Peygamber tarihinin zaman sıralamasına riayet etmiş olmaktayız.

Ümmü'l mü'minin Hz. Aişe'den şu rivayet nakledilmektedir: "Bu sûre iki yüz ayet olarak okunurdu. Fakat Osman'ın mushafları yazdığı andan itibaren ancak şu anki ayetleri oku-

yabildik."[1][1]

Müfessir Nesefi de şunları rivayet ediyor: "Ubey bin Ka'b Ebuzer'e sordu: Ahzab sûresinin ayetleri kaçtır?, Ebuzer: 73 tür diye cevap verince Ubey: Yemin olsun ki, Ahzab süresi Bakara süresine denk belki de daha uzundu. Bu sürede: 'Yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina ettiklerinde mutlaka Allah'tan bir ceza olarak onları recmedin. Allah azizdir. Hüküm sahibidir' ayetini okurduk." Ravi Nesefi; Ubey'in bu sözünü, Nebi (s) döneminde Kur'an'ın neshine işaret ettiği şeklinde yorumlamıştır. Bunun yanısıra Hz. Aişe'ye nisbet edilen rivayet, sanki sûrenin büyük bir kısmının Hz. Osman zamanında kısaltıldığını ifade etmektedir.

Sahih hadis kaynaklarında bulunmayan bu iki hadis güvenilir değildir. Konu üzerinde biraz durmak yerinde olur. Öncelikle şunu söyleyelim ki, Hz. Osman'ın mushafı Hz. Ebube-kir zamanında yazılan mushaftan naklen alınmıştır. Dolayısıyla Hz.Osman'ın mushafından bu kadar çok sayıda ayetin düşürülmesi ihtimali olanaksızdır. Kaldı ki, böyle bir durum olsa bile, güçlü bir şahsiyet ve Kuran ile sünnetin yaşayan kaynağı durumunda olan Hz. Aİ-şe'nin bu durum karşısında susması, itiraz etmemesi mümkün değildir

Nesefi, her ne kadar Ubey bin Ka'b hadisini, Nebi (s) döneminde Kur'an'ın neshedildi-ğinin bir delili olarak görüyorsa da biz, Rasulullah döneminde bu sûrenin büyük bir kısmının neshedildiği görüşünü anlamsız buluyoruz. Çünkü, böylesi hassas konularda elbette ki meseleyi açıklayıcı sağlam kaynakların bulunmaması mantıki değildir. [2][2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey Peygamber, Allah'tan kork, kafirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

2- Rabbinden sana vahyedilene uy. Muhakkak ki, Allah, yaptıklarınızı haber almaktadır.

3- Allah'a dayan; vekil olarak Allah yeter.

Ayetlerde,

Nebi (s)'ye seslenilerek Allah'tan sakınması ve kafirlerle münafıklara itaat etmemesi, sadece Allah'ın gönderdiği vahye ittiba etmesi ve sadece O'na dayanması emrediliyor. Çünkü Allah (c), her şeyin gereğini en iyi bilendir. O, hikmetle ve doğruyla hükmeder. İnsanların yaptıkları her şeyden haberdardır. Sadece O'na dayanan kulları için Allah yeter!..

---

[1][1] El-itkan, c. 2, s.26. 2

[2][2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/1-2.

Müfessirlerin rivayetlerine göre bu ayetler Rasulullah (s)'tan emin olmak amacıyla aralarında Ebu Süfyan ve İkrime bin Ebu Cehil'in bulunduğu Kureyşli bir heyet hakkında nazil olmuştur. Heyet önce Abdullah bin Ubey'in yanına gitmiş daha sonra birlikte Nebi (s)'ye gelmiş ve ondan, ilahlarını ve akidelerini yermesini istemiş, kendilerinin de aynı şekilde davranacaklarını söylemişlerdi. Yine bu ayetlerin, Peygamber (s)'den Lat ve Uzza için şefaatçi olduğunu söylemesini isteyen ve bu şekilde Kureyş yanındaki konumunu isbatlama arzusunda olan Sekif heyeti hakkında indiği rivayet edilir.

Bu iki rivayetin ardından şunları söyleyebiliriz: Ahzab sûresinin bu üç ayetinden sonra gelen ayetler, Kureyş'in Medine üzerine saldırmak ve İslam'ın kökünü kazımak maksadıyla büyük bir savaş hazırlığı eşiğinde olduğu Ahzab olayı hakkında nazil olmuştur. Ahzab olayı ile ilgili ayetlerin buraya konmuş olması, ilk ayetler ile zaman bakımından aynı döneme rastlaması ile açıklanabilir. Ancak böyle olması halinde, birinci rivayetin ifade ettiği Kureyş heyetinin sözkonusu amaç için Medineye gelmiş olması zayıf bir ihtimal olur. İkinci rivayette zikredilen hadiseye gelince, bu da Hicretin 9. senesinde Mekke fethinden bir yıl sonra meydana geldiğinden, Medine döneminden az önce nazil olan bir sûrenin başında zikredilmesi tercihten uzak bir görüş olarak değerlendirilir.

Bize göre ayetler, ya başka bir kafir-münafık heyetinin bazı konularda şiddeti bırakma isteği üzerine ya da kökleşmiş bir takım cahili adetlerin kaldırılması ile ilgili daha sonraki ayetler için bir giriş mahiyetinde inmiş ve Peygamber (s)'e, kafirlerin, münafıkların isteklerine aldırmayarak sadece Allah'ın vahyine kulak vermesini emretmiştir. Tercihimiz bundan ibarettir. [3[3]]

4- Allah, bir adamın boşluğunda iki kalb yaratmadı ve zi-har yaptığınız'[4[4]] eşlerinizi, sizin anneleriniz yapmadı, evlatlıklarınızı'[5[5]]' da sizin öz oğullarınız kılmadı. Bunlar sizin ağızlarınıza gelen sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve O, doğru yola iletir.

5- Onları babalarının adına bağlayarak çağırın; bu, Allah yanında daha adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınızda size bir günah yok, fakat kalblerinizin bile bile yaptığında günah vardır. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Ayetlerde:

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/3.
[4[4]] Ed'iyaekum Evlatlıklardan kinayedir.

[5[5]] Tezaharune Burada kocanın, "sen bana annemin sırtı gibisin" diyerek karısını kendisine haram sayması mânâsındadır.

I- Allah'ın, hiçbir insanın göğsünde iki kalp yaratmadığı, kocanın zihar yapmasıyla da kadını annesi gibi kılmadığı vurgulanmış, evlatlık edinme ile birinin gerçek oğul olamayacağı, evlatlığı gerçek oğul kabul etmenin hakk ve hakikate uygun olmadığı bildirilmiştir. Bunlar müminler için merduttur. Allah (c) hakk ve doğruyu emreder ve kullarını bu iki yöne sevkeder.

II- Evlatlık alınan kimselerin gerçek babalarına nisbet edilmeleri böyle davranmanın hakka en uygun olacağı, eğer gerçek babaları bilinmiyorsa bu kimselerin sadece dinde kardeş oldukları vurgulanmıştır.

III- Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olduğu, müslümanları bilmeyerek ve kasıtsız olarak yaptıkları hatalardan dolayı muaheze etmeyeceği hatırlatılmıştır.

Müfessirlerin rivayetlerine göre; 4. ayet, göğsünde iki kalp taşıdığı zannedilen

Ma'mer isimli şahsın böyle olmadığı halanda nazil olmuştur. Beğavi'nin Zühri ve Mukatil'den rivayet ettiğine göre, bu kısımdaki ifade, karısına zihar yapanın ve evlatlığını gerçek çocuğu gibi addedenin misaline benzemektedir. Bir insanın iki kalbi olamayacağı gibi, karısını annesine teşbih eden ve evlatlığını gerçek çocuğu sayan kimselerin de bu iddiaları hakikatten uzaktır. Çünkü bir kimsenin iki annesi ve iki babasının olması mümkün değildir. Bize göre, Beğavi'nin naklettiği bu görüş daha tutarlıdır.

Kur'an, burada zihar adetini akıldışı kabul ederek reddetmekle yetinerek konu ile ilgili hükmü Mücadele sûresinde açıklamış, aynı şekilde evlatlıkla ilgili hükmü de ortaya koymuştur. Bundan anlaşılıyor ki, ayetlerin nazil olduğu dönem bundan başkasını gerektirmezdi. Çıkardığımız sonucun yerinde olduğunu düşünürsek, Mücadele sûresinde hükmü bildirilen zihar adetinin burada dile getirilmesi, cahili evlatlık adetinin yanlışlığını teyid ve zihar gibi evlatlık adetinin de akıldışı bir uygulama olduğunu tasdik maksadına mebni olacaktır. Bu sûrede, bizzat Nebi (s) tarafından evlatlık adetinin iptal edildiğine işaret eden ayetler gelmiştir. Öyle ki, bu dönemde evlatlığın hükmü açıklanmış, cahili zihar adeti örnek gösterilerek sûrenin ilk ayetlerinde bu hükme giriş yapılmıştır.

Beşinci ayette, hiçbir sınıfsal farklılığın gözetilmeden dini kardeşliğin vurgulandığını, büerek ve kasıtlı olarak işlenen hatalarda kişinin sorumlu olduğunun belirtildiğini görüyoruz. Nitekim Kur'an'ın değişik yerlerinde de bu konuya değinilmiştir. 6[6]

Zihar Geleneği

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/4-5.

Ayetlerde işaret edilen zihar geleneği, kocanın karısına "sen bana annemin sırtı gibisin" diyerek onu boşamadığı halde kendisine haram etmesi şeklinde vuku bulan cahili bir gelenektir. Genellikle bu durum kocaların, kadınlarından usandıkları, kadınlarının sadece kız evlat doğurduğu veya mallarına, mihirlerine sahip olmak istedikleri zamanlar gerçekleşmektedir. Bir yönüyle bu gelenek, Bakara sûresinin 225-226. ayetlerinde hükmü zikredilen "ilâ" geleneğine benzer. İla geleneğinde olduğu gibi zihar geleneğinde de zulüm ve bağiy sözkonusudur. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim bu ayetlerde zihan reddetmiş ve Mücadele sûresinde bu konu ile ilgili hükmü indirmiştir. 7[7]

Evlatlık Edinme Geleneği

Evlatlık edinme, bir kimsenin kendisine soy itibariyle yabancı bir çocuğu veya bebeği oğul olarak almasıdır. Cahiliye Araplannda yaygın olan bu gelenek, bazı merasimlerle yapılırdı. Evlatlık edinen kimse, bir grup insanın arasında çocuk ya da bebeği evlatlık aldığını ilan eder ve o çocuk, o kimsenin her alanda (hukukî olarak) kendi çocuğu gibi olurdu. Aralarında miras hukuku da gerçek oğul ile babası arasında olduğu gibi uygulanırdı. Nikah hükümlerinde de baba-oğul arasındaki mahremiyet aynı şekilde olur-jl Dolayısıyla evlatlığın üvey babasına ait kızlardan biri ya da kızkardeşi, halası ve teyzesi ile evlenmesi sözkonusu değildi. Aynı şekilde üvey baba da evlatlıktan boşanan kadın veya evlatlığından kalan dul ile evlenemezdi. Nebi (s)'nin bu yolla edindiği Zeyd bin Harise İbn-i Şerahil el-Kelbi adında bir evlatlığı vardı. Zeyd, müminlerin annesi Hatice'nin kölesi idi. Hz. Peygamber onu kendisine vermesini istemiş ve aldıktan sonra azad etmişti. Zeyd'in babası geldiğinde onu Hz. Pegamber'in yanında kalması ya da kendisine dönmesi konusunda serbest bıraktı. Zeyd, Peygamber'in yanında kalmayı tercih edince Peygamber onu evlat edindi. Bu olay peygamberlikten önce olmuştu. Evlat edindikten sonra Zeyd artık Muhammed'in oğlu diye adlandırıldı. Bu ayetler ininceye kadar bu adlandırma devam etti. Ayetler nazil olduktan sonra Zeyd yine, Harise'nin oğlu şeklinde zikredilmeye başlandı.8[8]

Hz.Peygamber Zeydi çok sever ve onu himaye ederdi. Nitekim, herkesten daha fazla onu, çeşitli seriyyelere komutan olarak tayin etmiştir.9[9] Mute'de şehid olduğu zaman oğlu Üsame Hz. Peygamber'in sevgi ve himayesine mazhar olmuştu. İbn Hişam'ın naklettiğine göre Nebi (s), Üsame'yi ordu komutanı olarak tayin ettiğinde onu Mute'ye babasının intikamını almaya göndermek istemiş, bunun üzerine "genç bir delikanlıyı Muhacir ve Ensarın büyüklerine komutan yaptı" diye söylenmişlerdi. Bu söze incinen Nebi (s) çıktı ve insanlara şöyle seslendi: "Üsame'nin ordusuna katılın. Hayatıma yemin olsun ki, onun

---

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/5.
8[8] Hazın,Bağavı,7abersı ve tsedüV-ibe, C:2, s.224-225.

9[9] İbn Sa'd, C:3

komutanlığı hakkında söylediğiniz şeyleri babasının komutanlığı hakkında da söylemiştiniz. Babası layık olduğu gibi Üsame de komutanlığa layıktır."10[10] Belazuri, Ömer bin Hattab'ın, ata divanını kurduğu zaman Üsame'yi dört bin alanlar arasına koyduğunu Abdullah'ın ise üç bin alanlar arasında olduğundan bu duruma itiraz ettiğini rivayet eder. İtirazında "Ben Üsame'nin karşılaşmadığı, görmediği şeyleri gördüm" diyen Abdullah'a babası şöyle dedi: "Ona senden daha çok verdim çünkü o, senden daha fazla Rasulullah'a yakındı ve babası da senin babandan daha fazla Rasulullah'a yakındı."11[11] 12[12]

"Mevalikum" İfadesinin Açıklaması

Ayetlerde geçen "mevalikum" ifadesi kendine has geleneksel bir anlama sahiptir. Zira, İslam'dan önce cahiliye Araplannda bir şahıs, bir kabile ya da bir aşiret himaye ve yardım maksadıyla başka bir şahsa, kabile ya da aşirete iltica talebinde bulunur, bu isteği kabul edilirse himaye eden taraf kendi ahalisine durumu bildirirdi. Böylece iltihak talebinde bulunan kişi fert ise, mevla'ş-şahs, topluluk ise, mevali'l-kabile şeklinde isim-lendirilirdi. Mevla ve mevali iltihak ettiği kimsenin sosyal mevkiinden sayılır, leh ya da aleyhindeki hususlarda aynı hüviyeti paylaşır, hatta miras hukuku dahi uygulanırdı.13[13] Eski Arapça kaynaklan okuyanların karşılaştıkları "filanca kişi falanın mevlası ya da falan kabile filan kabilenin mevalisidir" şeklindeki ifadeler, bu mevzuya ilişkin ifadelerdir. Burada 'mevali' tabirinin Araplardan ayrı olarak müslümanlara itlak edilmesiyle onlar Araplara iltihak etmiş ve Arapların asabiyetinden sayılmış gibidirler. Aynca mevla kelimesi köleye de atfedilir. Ancak, bizim burada açıklamaya çalıştığımız "vela" geleneği bu kabilden değildir. 5. ayet, şunu demek istiyor: Eğer evlatlık olarak alınan çocukların babaları bilinmiyorsa onlar, dinde kardeşleriniz ve mevali (dostlar)nizdir. Babalan bilinmeyen evlatlıkların leh ve aleyhteki durumlan, -tabirden gelen vela geleneğine uygun olarak- onlan evlatlık edinenlerin leh ve aleyhteki durumlan ile aynıdır. 14[14]

6- Peygamber, mü'minlere canlarından ileridir. Onun eşleri de onların anneleridir. Rahim sahipleri de Allah'ın Ki-tabı'nda birbirine öteki mü'minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız hariç. Bunlar Kitap'ta yazılmıştır.

Ayette:

10[10] Aqe, C:4, s.329.
11[11] Age, C:4, s.456.

12[12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/
13[13] Hazin,ayetlerin tefsiri ve Nisa 33.

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/6-7.

I- Müminler üzerinde Nebi (s)'nin hakkı olan "müminlere nefislerinden evla, olması .

II- Nebi (s)'nin hanımlarının da müminlerin anneleri olduğu,

III- Müminler arasında yakınlık sahibi kimselerin birbirlerine karşı öncelikli olduğu,

IV- Ayrıca, akrabalar arasındaki öncelik, müminlerin akraba olmayan dostlanna iyilikte bulunmalarına mani olmadığı gibi konular işlenmektedir. İşte bu Allah'ın onlara teklif ettiği bir hükmüdür.

Müfessirlcrin rivayetlerine göre, "Peygamber müminlere canlarından ileridir" ayetinin ilk kısmı Nebi (s)'nin cihada çağırdığı bir topluluğun "gidip anne-babamızdan izin isteyelim"15[15] demeleri üzerine nazil olmuştur. İkinci kısım ise Hz. Peygamber'in zevcelerinin müminlere haram olması hakkında inmiştir.16[16] Ayetin üçüncü kısmı da, Medine'ye geldiğinde Peygamber'in kardeş ilan ettiği Muhacir ve Ensar arasında "evlatlık-kardeş-lik" şeklinde vuku bulan karşılıklı veraseti kaldırmış ve mirası "zevil erham"a yani akrabalara tahsis etmiştir.17[17]

Bu ayette birbirinden konu itibariyle ayrılan bu üç kısmın bir araya gelip aynı ayette toplanmış olması dikkat çekici bir garipliği çağrıştırıyor. Bize göre, bu ayet önceki ayetlerle bağlantılıdır ve bir taraftan önceki ayetin akabinde nazil olmuş, bir taraftan hukukî bir ilkeyi tesbit etmiş bir taraftan da mevzu değişikliği ile miras konusunu gerçek yerine koymuştur.

Evlatlık edinme ve bundan doğan hükümler lağvedilmiştir. Nebi (s)'nin de evlatlığı vardı. Ayetin ilk bölümü Peygamberin bütün müslümanlann babası mesabesinde olduğunu, zira mü'minlere nefislerinden daha evla olduğunu ve hanımlarının mü'minlerin anneleri yerinde sayıldığından Hz,. Peygamber için has bir evlatlığın olmayacağım ifade etmiştir. Evlat edinme bir miras hakkı doğuruyordu. Ayetin timci bölümü bu hususta miras hakkının rahim akrabaları arasında olduğunu bildimiştir. Ayrıca 5. ayet, evlatlık statüleri geçersiz sayılıp da gerçek babaları bilinmeyenlerin, üvey babalan için bir kardeş, dost ve arkadaş olarak telakki edilmelerini emretmiştir. Bu ayetin üçüncü fıkrasında ise, evlatlıkların miras hakkının iptalinin, önceden evlatlık edinen kimselerin üvey evlatlarım yardımdan mahrum bırakmalarını gerektirmediği bildirilmiştir.

Bazı rivayetlerde ayetin ilk bölümünde bir fazlalıktan söz ediliyor. Rivayete göre, "canlarından" kelimesinden sonra "ve o onların babasıdır" ifadesi fazlalıktır. Ashabın Kur'an ulemasından Ubey bin Ka'b'ın mushafında yer alan18[18] fazlalık, açıklama cümlesi de

---

15[15] Beğavi, Tabresi.

16[16] Hazin, Beğavi, Tabresi.

17[17] A.g.e.

18[18] Tabresi.

olabilir. [19[19]]

Müminler Ve Muhacirler

Bu ifadede, müminlerin dışındakileri ayırdedecek bir kayıttan söz edilmiş, hem akrabalığın hem de miras hukukunun sadece mü'minler arasında olabileceği bildirilmiştir. Muhtemelen burada Muhacirlerin özellikle zikredilmesi, halen Muhacirlerin akrabalarından kafir olanların bulunmasına mebni olsa gerek. Müslüman ile kafir arasında tevarüsün olmayacağı ise Peygamber zamanından beri var olan ve uygulanmakta olan serî kurallardan biridir. İşte bu ayet, kafirin müslümana varis olamayacağının dayanağıdır. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud, Zeyd bin Sabit'ten o da Rasulullah'tan şu hadisi rivayet etmektedirler: "Müslüman bir kimse kafire mirasçı olamayacağı gibi kafir de bir müslümana mirasçı olamaz."[20[20]]"

Enfal sûresinin sonlarında bu kayıt (mü'minlerden ve Muhacirlerden) olmaksızın önceliğin akrabalara ait olduğunu ihtiva eden bir ayet mevcuttur. Muhtemelen ayette durum muğlak olduğundan hikmet-i ilahi, mevzuyu açıklığa kavuşturmak için Ahzab süresindeki bu ayeti nazil buyurdu ve böylece mevzu, hem Kur'an'da hem de hadiste açıklığa kavuşmuş oldu. Enfal sûresinin 72. ayetinde nesih olduğu ve ayetin Ensar ile Muhacirlerden kardeşlik tesis edenler arasında miras hükmü içeren bir ayet olduğu kavline gelince, biz ne o ayette ne de bu fıkrada bu kavle dair bir şeye rastlamadık. [21[21]]

Peygamber Hanımlarının "Müminlerin Anneleri" Oluşu

Burada şunu belirtelim, ayette Peygamber hanımlarının müminlerin anneleri olduğu nassla belirtilmiştir ancak buradaki annelik 53-55. ayetlerden de anlaşıldığı veçhile hakiki annelik değildir. Zira, bu ayetlerde müslüman erkekler, Peygamber zevcelerinin yanına girmekten menedilmiş, onlardan bir şey istediklerinde perde arkasından istemeleri emredilmiştir. Bu kaideden sadece Peygamber hanımlarının babalan, oğulları, kardeşleri, yeğenleri müstesna tutulmuştur. Yine bu ayetlerde, mü'min erkeklerin, Peygam-ber'den sonra hanımlanyla evlenmeleri yasaklanmıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki, Peygamber hanımlarının müminlerin anneleri oluşundan maksat, sadece onlann yüceltilmesidir. [22[22]]

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/7-8.
[20[20]] Tac, c. 2, s.229.

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/8-9.
[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/9.

7- Biz peygamberlerden, kuvvetle ahidlerini almıştık, senden, Nuh'dan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan, onlardan sapasağlam söz almıştık.

8- Ki, o doğrulara doğruluklarından sorsun. Kafirlere de acı bir azab hazırlamıştır.

Ayetlerde:

I- Allah'ın bütün nebilerden ve özellikle Nebi (s), Nuh (a), İbrahim (a), Musa (a) ve Meryemoğlu İsa (a)'dan risaleti yüklenmeleri ve onu insanlara tebliğ etmeleri hususunda kuvvetli bir söz aldığı ifade edilmek suretiyle hatırlatmada bulunulmuştur.

II- Daha sonra, Allah (c)'ın, ilahi mesajı sadakatle tebliğ eden peygamberlere doğruluklarından soracağı, onları ümmetlerine şahid kılacağı bildirilmiş; peygamberlerin getirdiği ilahi mesajı (risaleti) inkar edenleri ve onları doğrulamayanları ise elim bir azaba duçar edeceği açıklanmıştır.

Bu iki ayetin nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Ayetlerin buraykYN^\s.V&ml4^m\!»^^^ rivayet bulunmamaktadır. Zira, bu iki ayet, hem öncesi hem de sonrasından bağımsız müstakil bir kısım olarak görünmektedir.

Bununla birlikte bize göre bu iki ayet, Nebi (s)'nin peygamberliğinin teyid edildiği, Allah'tan korkması ve kafirlere, münafıklara uymaması ile yalnız O'nun vahyine tabi olup O'na dayanması emrinin yer aldığı bu sûrenin ilk ayetini mânâ yönünden izlemektedir. Allah (c), risaletini Hz. Peygamber'e tevdi ederek ondan bu mesajı tam anlamıyla yüklenmesi için kendisinden önceki peygamberlerden aldığı gibi ahid almıştır.

Hz. Peygamber'in, Nuh (a)'un, İbrahim, Musa ve İsa (a)'nın özellikle zikredilmesi Kur'an'da tekrar eden hususlardandır. Nitekim bu tekrarın mahiyetini Şura sûresinde ele alıp açıklamıştık. Tekrarına lüzum görmüyoruz. [23][23]

9- Ey inananlar, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın, hani bir zaman size ordular gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgar ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı görmekteydi.

10- Hani onlar üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi. Gözler kaymış, yürekler hançerlere dayanmıştı'[24][24]. Allah hakkında türlü zanlarda bulunuyordunuz'[25][25].

---

[23][23] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/9-10.

[24][24] İz zeğatil ebsar va belağatil kulubul hanacira Gözler şaşkınlıktan ve şiddetli korkudan kaymış, kalpler hançerlere dayanmıştı. Cümlede korkunun şiddet derecesi tasvir edilmiştir. Korkunun şiddetiyle sağa sola kayan gözler, yerlerinden kalkıp hançerlere doğru dayanan yürekler...

11- İşte orada mü'minler denenmiş, şiddetli bir sarsıntı ile sarsılmışlardı[26[26]].

12- Münafıklar ve kalblerinde hastalık bulunan kimseler: "Allah ve Rasulü bize sadece boş vaadlerde bulundu" diyorlardı.

13- Onlardan bir grup da demişti ki: "Ey Yesrib halkı, artık size duracak yer yok, dönün. Onlardan bir topluluk da: "Evlerimiz açıktır"[27[27]] diyerek Peygamber'den izin istiyordu. Oysa onlar(ın evleri) açık değildi. Sadece kaçmak istiyorlardı.

14- Eğer her yanından onların üzerine girilseydi'[28[28]] de kendilerinden fitne yapmaları istenseydi bunu yaparlardı[29[29]]'; bunu yapmakta fazla gecikmezlerdi.

15- Oysa arkalarına dönmeyeceklerine dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen sözden sorumlu idiler.

16- De ki: "Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, kaçmak size fayda vermez. Kaçsanız bile pek az bir zaman yaşatılırsınız."

17- De ki: Allah size bir kötülük istese veya size rahmet dilese sizi O'ndan kim korur? Kendilerine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulamazlar.

18- Allah içinizden alıkoyanları[30[30]]' ve kardeşlerine: "Bize gelin!" diyenleri biliyor. Onlar savaşa pek az gelirler[31[31]].

19- Size karşı cimridirler. Ama korku gelirse onların, üstüne ölüm baygınlığı çökmüş insan gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dillerle incitirler[32[32]]'. Onlar, inanmamışlar, bu yüzden Allah, onların işlerini boşa çıkarmıştır. Bu; Allah'a göre kolaydır.

20- Onlar orduların gitmediklerini sanıyorlardı. Ordular gelmiş olsalardı, bunlar çölde bedevi Araplar arasında bulunmayı, sizin haberlerinizi oradan soruşturmayı dilerlerdi'[33[33]]'. Aranızda bulunsalardı dahi pek az savaşırlardı.

[25[25]] Ve tezunnune billahiz zununa Allah hakkında kötü zanlarda bulunuyordunuz.

[26[26]] Hunalike' btuliyel mü'minun ve zulzilu zilzalen şedide İşte orada mü'minler imtihana tabi tutulmuş, şiddetli ızdıraba duçar oldukları büyük bir sınavla karşı karşıya olduklarını hissetmişlerdi.

[27[27]] Buyutena avratun Yani düşmanın saldırısına karşı dayanıklı değil mânâsında.

[28[28]] Velev duhilet aleyhim min ektariha Eğer düşman, Medine'nin her yanından onlann üzerine girip saldırsaydı.

[29[29]] Sümme süilülfitnete leetevha Sonra onlardan irti-dad etmeleri istenseydi bunu yaparlardı.

[30[30]] Elmuavvikın Savaştan geri kalanlar.

[31[31]] Velaye'tunelbe'se Savaşa pek az gelirler, pek az iştirak ederler.

[32[32]] Selekukum bielsinetin hidad Keskin dilleriyle size tan ederler sizi incitirler.

[33[33]] Yeveddu lev ennehum badune fil a'rab Savaş meydanında olmaktansa harptan uzak bedevilerin yanında olmak isterler.

21- Andolsun Allah'ın Elçisinde sizin için, Allah'a ve ahi-ret gününe kavuşmaya inanan ve Allah'ı çok anan kimseler için, en güzel bir örnek vardır.

22- Mü'minler orduları gördükleri zaman: "Bu, Allah'ın-ve Rasulü'nün, bize vaadettiğidir. Allah ve Rasulü doğru söylemiştir" dediler ve bu, onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini artırdı.

23- Mü'minlerden öyle erkekler var ki, Alah'a verdikleri sözde durdular. Onlardan kimi adağını yerine getirdi'[34[34]]', kimi de beklemektedir; sözlerini asla değiştirmemişlerdir.

24- Ki Allah doğruları, doğruluklarıyla mükafatlandırsın, i-ki yüzlülere de dilerse azabetsin; yahut tevbelerini kabul buyursun. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

25- Allah, inkar edenleri öfkeleriyle geri çevirdi; hiç bir hayra eremediler. Allah savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, üstündür.

"Ey iman edenler Allah'in size verdiği nimetini hatırlayın..." ayeti ve devamındaki ayetler, ifadeleri itibariyle anlaşılır şekilde açık olup, İslam düşmanlarının Medine üzerine kuvvet toplamasıyla ilgili sahneleri gözler önüne sermektedir. Müfessirlerin naklettikleri rivayetler ve siret kitaplarının ortak ifadelerine göre; ayetlerde sözü edilen olay, İslam tarihinde "Ahzab Olayı" ya da "Hendek Olayı" olarak bilinen hadisedir. Ayetlerde, İslam düşmanlarından "ahzab" olarak sözedildiği için, bu olaya "Ahzab Olayı" ismi verilmiştir. Ayrıca, Nebi ve müslümanlar, düşman birliklerinin Medine'ye saldırısını önlemek üzere Medine'nin Mekke'ye bakan kısmına hendek kazdıkları için bu olaya "Hendek Olayı" da denmiştir.

Ayetlerin üslubu da gösteriyor ki bu olay, alelade bir tarihi hadise olarak anlatılmamış, bilakis ilahi hikmet; uyan, nasihat ve tehdid yoluyla çeşitli durumlara ve bu durumların etkilerine işaret etmiştir. Nitekim Kur'an'ın burada kullandığı üslup; genel olarak Nebevi dönemdeki kıssalarda, cihad olaylarında kullanılan üslupla aynıdır.

Tefsir ve siret kitaplarında[35[35]] yer alan rivayetlerin bu hususta zikrettikleri özetle şöyledir: Nebi (s), Beni Nadir yahudilerini Medine'den sürdüğünde, liderleri Hayber'e gidip oradaki yahudileri örgütlediler. Daha sonra Mekke'ye bir heyet göndererek Mekke'nin yöneticilerini Medine üzerine kuvvet toplamaya, böylece Nebi'nin onlar için oluşturduğu tehlike büyümeden İslam'ın, müslümanlann ve Hz. Peygamber'in önünü kesmeye teşvik ettiler. Medine'ye karşı savaşmak için karar verirlerse Medine'de kalan yahudilerin de onlara destek vereceği ve onlarla birlikte hareket edecekleri vaadinde bulundular. Mekkeliler bunu

---

[34[34]] Men £ada nahbehu Kimi şehid edildi veya öldü.

[35[35]] Taberi, Hazin, Bağavi, Tabersi, İbn Kesir; İbn Hişam, C:3, s.229-250; Tabakat, C:3, s.108-116.

kabul edip yahudilerle anlaştılar.

Rivayete göre,[36[36]] her iki tarafın ileri gelenleri Kabe'ye gittiler ve putların önünde anlaşmaya sadık kalacaklarına dair yemin ettiler. Nisa sûresinin 51. ayetinde geçtiği üzere Kureyş liderleri, kendilerinin mi yoksa Muhammed'in mi doğru yolda olduğu hususunda yemin etmelerini istemişler yahudilerse Mekkelilerin doğru yolda olduklarını söylemişlerdir: "Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi? Cibt ve Tağuta inanıyorlar ve inkar edenler için: 'Bunlar inananlardan daha doğru yoldadır', diyorlar." Nitekim bu ayette, rivayet edilen olaya işaret edilmektedir.

Daha sonra bu heyet Gatafan, Kays ve Gilan kabilelerine de giderek onları müslü-manlara karşı tahrik ettiler ve onlarla antlaşma yaptılar. Bu hizipler veya müttefikler hazırlıklarını tamamlayınca Medine üzerine yürüdüler ve Medine civarında konuşlandılar. Sayıları yaklaşık 10 bin veya daha fazlaydı. Bu ordular Ebu Süfyan komutasındaydılar.

Nadiroğulları, Medine'de kalan Kureyza yahudilerinin Nebi (s) ile aralarındaki antlaşmayı bozmalan için çalıştılar. Hz. Peygamber, durumu öğrenmek üzere Evs ve Haz-rec liderlerini Kureyza yahudilerine gönderdi. Kureyza yahudileri Nebi (s) ve Ensar ile aralarındaki antlaşmayı bozmuş ve düşmanlıklarını ilan etmişlerdi.

Bu durumdan cüret alan münafıklar da, müslümanların gayretlerini baltalamaya, aralarına korku yaymaya, Allah'a ve Rasulü'ne karşı tutumlarını değiştirmeye başladılar. Bütün bunlar karşısında kendilerini iki ateş arasında gören müslümanlar endişelenmeye başladılar. Önlerinde düşman, arkalarında düşman ve dahası içlerinde münafıkların komploları...

Nebi (s) ve müslümanlar Medine'nin Mekke'ye bakan kısmına etraflıca hendek kazmaya başladılar. Hendeklerin etrafına savunma amacıyla askerler mevzilendirildi. Kadın ve çocuklar ise tepelere ve dağlara çıkarıldı. Bizzat Allah Rasulü'nün de katıldığı hendek kazımı bitirildi ve hendeklerin arkası askerlerle tahkim edildi. Müslümanların sayısı 3 bin idi.

Hendekler, Nebi ile düşman ordular arasında genel bir savaşın vukuuna engel oldu. Ancak, ferdi çatışmalar ve karşılıklı ok atışları oldu. Her iki taraftan da pek az sayıda kayıplar oldu. Medine, yaklaşık yirmi gün düşman ordularının muhasarasına tanık oldu. Bu esnada Gatafan kabilesinden müslüman olan ve imanını kavminden gizleyen Naim isimli bir şahıs Nebi'ye geldi ve İslam'ın lehine ne yapması gerektiğini sordu. Nebi ise, düşman saflarında şüphe ve ayrılık oluşturmasını istedi. Bu şahıs yahudilerle diğer düşman orduları arasında bir güvensizlik oluşturdu. Hiziplerden her biri diğer tarafa şüpheyle bakınca düşman saflarında şiddetli bir fırtına esmeye, saflar çözülmeye başladı. Allah (c) onlann kalplerine bu şekilde korku saldı. Ebu Süfyan fazla geçmeden döndü ve diğerleri de onu takip ettiler. Böylece Allah onları, hiç bir olumlu sonuç elde edemeden kinleriyle birlikte geri çevirdi. Bu olay hicri

[36[36]] Taberi, Hazin, Bağavi, Tabersi, İbn Kesir; İbn Hişam, C:3, s.229-250; Tabakat, C:3, s.108-116.

5. yılın Şevval ayında vuku bulmuştu. Görüldüğü gibi rivayetlerde anlatılanların pek az bir kısmı ancak ayetlerde zikredilmiştir. Her ne kadar rivayetlere bir takım mülahazalar eklenmişse de, rivayetlerde anlatılanlar ayetlerin genel çerçevesiyle uyuşmaktadır.

Ayetlerde bu savaşın miislüman saflarında meydana getirdiği etkilere değinilmiş, münafıklar şiddetle yerilmiş, Nebi'nin ve mü'minlerden samimi olanların savaş karşısındaki tutumları güçlü bir ifadeyle dile getirilmiştir. Öyle ki, ayetlerde o anlara ilişkin çizilen tablolar, rivayetlerde anlatılanları fevkalade geçmektedir. "Nitekim, Al-i İmran sûresinde Uhud harbiyle ilgili ayetlerde geçen takrir ve telkinlerle bu ayetler arasında bir benzerlik göze çarpmaktadır. [37][37]

Ayetlerden şunları çıkarabiliriz:

I- Nebi (s), bu olayların etrafında döndüğü mihverin asıl kutbu, yılmayan, sarsılmayan sağlam direğiydi. Öyle ki, 21. ayette müslümanlar, onu üsve-i hasene (en güzel örnek) olarak takib etmeye çağrılmışlardır.

II- Düşmanın sayıca çokluğu, silahça üstünlüğü ve yahudilerin haince tutumları sonucu müslümanlarda şiddetli bir endişe hasıl olmuştu. Daha sonra sadık/halis imana sahip müminler diğerlerinden ayrılmış, Nebi'nin etrafında birleşerek onu desteklemeye, korumaya başlamışlar ve savaşa hazır olduklarını bildirmişlerdi. Bu mü'min topluluk savaşı, Allah'ın kendilerine vadettiği Rabbani bir seçim olarak görmüş, sıdk ve sebat ile savaşa azmetmişlerdi. Öyle ki, düşmanların bu durumu onların imanlarını ve bağlılıklarını artırmıştı. İşte bu halleriyle müminler topluluğu, 22-23. ayetlerde Allahu Teala'nın yüce övgüsüne mazhar olmuştur.

Münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar ise; küfürlerini, inatlarını, Allaha ve Rasulü'ne karşı kötü tutumlarını sergilemekten geri durmamış, bu tutumlarını "Allah ve Rasulü bize sadece boş vaadlerde bulundu" sözleriyle açığa vurarak bozgunculuk yapmaya, kardeşlerini asılsız iddialarla kaçmaya ve savaşı bırakıp evlerine dönmeye çağırmışlardı. Halbuki, Nebi'ye meydandan kaçmayacaklarına ve savaştan geri durmayacaklarına dair söz vermişlerdi.

Muhtemelen onların verdiği bu söz, Uhud Savaşı'ndan sonraya rastlamaktadır. Nitekim Uhud Savaşı'nda benzer bir tutum sergiledikleri için Al-i İmran sûresinin 15 ila 18. ayetlerinde şiddetle yerilmişlerdi. Tehlike gördüklerinde şiddetli bir korkuya kapıldıkları, korku anı geçtiğinde ise çirkin sözlere başvurdukları ve hayırda son derece cimri oldukları dile getirilmiştir. Eğer düşmanlar Medine'ye girmiş olsalardı küfürlerini ve İslam'dan irtidat ettiklerini ilan etmekte tereddüt etmezlerdi.

---

[37][37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/14-17.

Kendilerine; "düşman ordulan hüsrana uğrayarak Medine'den çıkıp gittiler" dendiğinde inanmamışlardı. Korkudan düşman ordularının Medine'den çıkmadığını zannediyorlardı. Düşmanla savaşmaktansa, çöl bedevileri arasında olup müslümanlann kötü haberlerini işitmeyi yeğliyorlardı.

Bütün bunlarla birlikte ilahi hikmet herşeye rağmen tevbe kapısını onlar için açık tutmuş ve 24. ayette bunu açıkça dile getirmiştir. Bu ayette -diğer birçok yerde de ifade ettiğimiz gibi- münafıklık gerçeği tescil edilmiş, Muhammedi risalet ve Kur'anî davetin insanları ıslah etmeyi, onlan doğru yola yönlendirmeyi ve onlardan tevbe/istiğfar edenler için tevbe kapısını daima açık tutmayı hedeflediği ortaya çıkmıştır. Nitekim bu sayede, münafıklardan çoğu tevbe etmiş, gerçek imanı elde etmişlerdir.

Ayetlerde halis iman sahipleriyle münafıklara ilişkin çizilen tablolar, her zaman ve mekanda cihad/mücadele sahnelerinin aynlmaz parçası durumundadır. Dolayısıyla ayetin gölgesinde ifade bulan telkinler ve ibretler, ilelebed geçerli olan değerlerdir. [38[38]]

26- Kitab ehlinden onlara yardım edenleri'[39[39]]' de kalelerin-den[40[40]]' indirdi ve kalblerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz.

27- Onların topraklarını, evlerini ve mallarını ve henüz ayak basmadığınız toprağı size miras verdi. Allah, herşeye kadirdir.

Kureyzaoğulları Hadisesi

Ayetlerde açık ifadeler kullanılmış ve Ehli Kitab'tan bir topluluğa karşı cihad sahnesine işaret edilmiştir. Tefsir ve siret kitaplarında yer alan rivayetlerin ortak ifadesine göre, ayetlerde sözü edilen yahudiler, Medine'deki Kureyza yahudileridir.

Rivayetlerde yer alan ifadelere göre; düşman hiziplerinin Medine'yi terketmesinin hemen akabinde Cebrail, Hz. Peygamber'e gelerek Kureyza yahudilerinin üzerine yürümesinin gerekliliğini bildirmiş, bunun üzerine Hz. Peygamber bir münadi gönderip; işitip itaat eden herkesin Kureyza yahudilerini öldüreceğini bildirdi. Hz.Peygamberin bu tutumunda, müşrik orduların her yönden saldırıya geçtiği bir zamanda Kureyza yahudi-lerinin hain ve düşmanca tutumlarının ne kadar tesir bıraktığı ortaya çıkmaktadır. Ayette geçen "zaheruhum" ifadesi, düşman ordularının Medine'yi muhasara ettikleri esnada münafıklardan, İslam'a karşı çirkin

---

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/17-19.
[39[39]] Zaharuhum Yardım edenleri.

[40[40]] Sayasıhim Kalelerinden.

tezgahların sadır olduğunu göstermektedir. Şüphesiz onların bu hareketleri, anlaşmayı bozmalarından ve Hazrec ile Evs liderleri önünde düşmanlıklarını ilan etmelerinden daha yüksek dozda, onlara karşı Nebi (s) ve müslümanla-nn nefretine sebep olmuştu.

Bu olayla ilgili olarak nakledilen rivayetlerin özeti şöyledir[41[41]]: Nebi (s), müslüman-larla birlikte onları 25 gece muhasara altında tuttular. Onların kayıtsız ve şartsız teslim olmalarından başka hiçbir istekleri kabul edilmedi. Kaçacak yolları kalmamıştı.

Evs kabilesinden onlarla anlaşma yapmış olanlar Rasulullah'a: "Onlar bizim mevali-mizdir (antlaşma yaptığımız kişilerdir). Hazredi kardeşlerimizin mevalisine -Beni Kay-nuka ve Beni Nadir'i sadece Medine'den uzaklaştırmakla yetinmişti- davrandığın gibi onlara da rıfk ile davran" dediler. Bunun üzerine Rasulullah: "İçinizden birinin onlar hakkında hüküm vermesine razı olur musunuz?" dedi. Onlar da "evet" dediler. "O zaman Sa'd b. Muaz onlar hakkında hüküm versin" dedi.

Hendek muhasarasında Sad'a bir ok isabet etmiş, Peygamber Mescid-i Nebevi'deki bir çadıra nakledilmesini emrederek, yaralıları tedavi etmekte uzman olan bir müslüman kadını da ona bakması için tayin etmişti. Sa'd b. Muaz'ın kavminden bazıları gelerek onu bir merkebe bindirdiler ve "Ey Ebu Amr onlar hakkında iyi hüküm ver, Rasulullah, onlar hakkında hüküm vermek için seni tayin etti" dediler.

Sa'd b. Muaz Nebi (s)'ye gelince onlar hakkındaki hükmünü açıkladı ve şöyle konuştu: "Şu an Sa'd için, Allah'ın emri hususunda hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmeme anıdır. Onlar hakkındaki hükmüm; erkeklerini öldürmen, kadın ve çocuklarını esir alman ve mallarım taksim etmendir." Bunun üzerine Nebi (s): "Onlar hakkında yedi kat gökten gelen Allah'ın hükmü ile hükmettin" dedi. Daha sonra, müslüman olduklarını ilan edenler dışında bu hüküm icra edildi. Nitekim, onlardan müslüman olanların kanları ve malları korundu.

Yine rivayete göre; Rasulullah onlardan yetişkin deve ve koyun sürülerinin yanısıra 1500 kılıç, 300 zırh, 2000 mızrak ve 1500 kalkan ganimet aldı. Öldürülen erkeklerin sayısı 600 ile 700 arasındaydı. Bıyığı çıkmamış gençler öldürülmediler. Necd'e gönderilen kadınlar ve çocuklar esir alınarak satıldılar, onların paralarıyla at ve silah alındı.[42[42]]

Yine müfessirler tarafından rivayet edilenlere göre; Beni Kureyza, Nebi (s)'den Evs'li Ebu Lübabe'yi istişare için kendilerine göndermesini istediler. Rasulullah da gönderdi. Kureyzalılar, Hz. Peygamber'in hükmünü kabul etmeleri halinde ne olabileceğini sordular. Kadınlar ve çocuklar onun yanında ağlaşmaya başlayınca o da tamam dedi ve eliyle boğazını göstererek öldürüleceklerini ima etti. Daha sonra Ebu Lübabe, Allah'a ve Rasulü'ne hiyanet ettiğini anladı ve mescide gelerek kendisini mescidin sütunlarından birine bağladı. "Allah,

---

[41[41]] A.g.e.

[42[42]] A.g.e.

yaptığımdan dolayı beni affedene kadar burada kalacağım" dedi.

Durum Allah Rasulü'ne iletildiğinde: "Bana gelmiş olsaydı kendisi için istiğfar dilerdim. Ancak o, yapacağını yapmış. Allah tevbesini kabul edinceye kadar onu oradan çıkaracak değilim" dedi. Birkaç gün orada bağlı kaldıktan sonra Rasulullah (s), "Ebu Lübabe'nin tevbesi kabul edildi" dedi. Bunun üzerine İmmü Seleme Ebu Lübabe'ye müjde verdi. Rasulullah sabah namazı için mescide geldiğinde kendi elleriyle onun bağını çözdü. İşte bu olay, Rasulullah dönemindeki sosyal uygulamaların üstün bir örneğini göstermektedir.

Bazı müsteşrikler haksız olarak Rasulullah'ın verdiği hükmü tenkid etmişlerdir. Fakat, onların gözardı ettikleri bir gerçek vardı. Kureyza yahudileri; tezgahlarını, hiyanet-lerini ve düşman ordularına sinsi desteklerini düşmanlık duygulan ile ortaya koymuşlardı. Dahası, onlar, bu komplolarını tezgahlarken İslam ve müslümanlar yok olma tehlikesi ile karşıkarşıya kalmışlardı. Elbette ki, bu tutumlarının cezası onların tezgahlarına münasip olacaktı. Yani verilecek ceza, işlenen suçun boyutuna uygun olmalıydı. Kaldı ki, Beni Kureyza yahudileri, kendilerinden önce Medine'den sürülen Kaynuka ve Nadir yahudilerinden ders almamış, onlara uygulanan bu cezaya itibar etmemişlerdi.

Müfessirlere göre; Allah'ın müslümanlara miras olarak bahşettiği henüz ayak basmadıkları topraklar, Hayber topraklandır. Ayetteki ifade, olmuş bitmiş bir zaferin müjdesi mesabesindedir. Ancak ruhu ve içeriği bakımından ayet, sözkonusu topraklann, o-lay sırasında mallan ve mülkleri ile birlikte müslümanlann eline geçen Beni Kurey-za'ya ait, yaşadıkları yerden uzakta olan Hayber topraklan olduğunu göstermektedir.

Bütün bu anlatılanlardan hareketle, her iki ayetin de, aynı konu üzerinde yoğunlaşan önceki ayetlerle birlikte nazil olduğu görüşünü benimsemek durumundayız. Bu iki ayet ve önceki ayetler, uyancı, öğüt verici ve Allah'ın fazlı ve zaferini hatırlatıcı bir tarzda olaylann akabinde nazil olmuşlardır. [43][43]

28- Ey Peygamber, eşlerine söyle: "Eğer siz, dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzellikle salayım".

29- "Eğer siz, Allah'ı, Elçisini ve ahiret yurdunu istiyorsanız, Allah, sizden güzel hareket edenlere büyük bir mükafat hazırlamıştır."

30- Ey peygamberin kadınları! Sizden kim açık bir edepsizlik yaparsa[44][44] onun azabı iki kat yapılır. Bu, Allah'a göre kolaydır.

---

[43][43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/21-24.

[44][44] Fahişetin Müfessirlerin İbn Abbas'tan rivayet ettiklerine göre; bu kelime, büyük günah, kötü ahlaklılık ve naşizelik (kadının asi oluşu) mânâsında kullanılmıştır.

31- Fakat sizden kim Allah'a ve Rasulü'ne itaate devam eder ve yararlı iş yaparsa ona da mükafatını iki kez veririz ve onun için bol bir rızık hazırlamışızdır.

32- Ey peygamber kadınları, siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer korunuyorsanız, sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki, kalbinde hastalık bulunan kimse tamah etmesin; güzel söz söyleyin.

33- Evlerinizde oturun'[45[45]]', ilk cahiliyyenin açılıp kırıtması gibi açılıp kırıtmayın'[46[46]]''. Namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Ey ehli beyt Allah sizden, kiri gidermek[47[47]] ve sizi tertemiz yapmak istiyor.

34- Evlerinizde okunan Allah ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah latiftjr^haber alandır.

"Ey Peygamber hanımlarına söyle..." ayeti ve devamındaki ayetlerde kullanılan ifadeler anlaşılır ifadelerdir, Müfessirler,16 bu ayetlerin Peygamber hanımlarının daha fazla nafaka istemeleri üzerine nazil olduklarını söylemişlerdir. Onlann bu istekleri, Hz. Peygamber'i derinden üzmüş, bu yüzden onlardan ayrılmayı hatta onları boşamayı dahi düşünmüştü. Bir rivayete göre, Hz. Peygamber'in hanımlarından ayrılma ya da onları boşama düşüncesi Tahrim sûresinin ilk beş ayetinin hakkında nazil olduğu ikinci olaydır. Tahrim süresindeki beş ayet, bu rivayeti destekleyici mahiyettedir. Ayetlerin metnine uygun olan, zikrettiğimiz birinci rivayetin ilk kısmıdır. Yani Peygamber hanımlarının ondan daha fazla nafaka istemeleridir.

Bu ayetler, öncekilerden bağımsız bir bölümdür. Ancak ayetlerin, Kureyza olayı ile ilgili ayetleri müteakiben gelmesi, Peygamber hanımlarının bu isteklerinin Kureyza yahudilerinden elde edilen ganimetlerden sonra gündeme'geldiğini göstermektedir. İlk iki ayet Hz.Peygamberin, evinde zorluklar içinde zühd hayatı yaşadığına delalet etmekte ve bu hususta nakledilen hadisler yakin derecesinde çok ve mütevatirdir.

Allah (c)'ın rızkı genişletmesiyle, Peygamber hanımları hayattan bolca nimet alma ve nafakalarının artma zamanının geldiğini zannettiler. Bunun üzerine anlatıldığı şekilde istekte bulundular. Kuvvetli bir ihtimalle onlann bu istekleri, Beni Kureyza mallarının taksim edildiği ve Rasulullah'ın -Enfal sûresinin 41. ayetinde de belirtildiği üzre-Allah, Rasulullah, yakınlar, yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar için ayrılan humusu aldıktan hemen sonra

---

[45[45]] Karne"Karar" masdanndan türemiş fiil. Yani, "evlerinizde oturun" mânâsındadır.

[46[46]] et-Teberrüc Kasıtlı olarak kadının, güzelliğini insanlara göstermesidir.

[47[47]] Er-rics Burada Allah'ın razı olmadığı işler, ameller mânâsındadır.

gerçekleşmiş ve dolayısıyla bu ayetler, önceki ayetlerle zaman yönünden aynı döneme rastladığı veçhile buraya konmuş olsa gerek.

Ayetlerde, özellikle de ilk iki ayette kullanılan ifade üslubuna bakıldığında, Peygamber hanımlarının bu isteklerinin Nebi'yi derinden üzdüğü görülecektir.[48[48]] Zira, Peygamber^)'in .zorluk içinde zühd hayatı yaşaması fakirlikten kaynaklanmıyordu. İsteseydi fevkalade yaşayabilirdi. Ancak o, Allah'a olan bağlılığı, davası ve müslümanların sala-hıyla o denli içiçeydi ki, kendisi dünya malı ve nimetlerini düşünmekten pek uzak idi. Bu yüzden ilahi vahiyle; üslubu, telkini ve etki alanında üstün değerler ifade eden bu bölüm inzal buyruldu. Çünkü risalet vazifesi, dünya hayatı ve süsünden çok daha büyüktü. Rasulullah'ın imanı ve imanıyla içiçeliği ise, ondaki bütün boşlukları dolduru-yordu. Nebi'nin maddi-insani ihtiyaçlarına ve zahiri yönüne ait boşluk, tam anlamıyla doluydu. Sahip olduğu şeylerin, yaşamı için gerekli kısmını kullandıktan sonra kalanı müslümanların maslahatına harcanırdı.

Peygamber hanımları da onun bir parçası durumundadırlar. Eğer onun yanında kalmak ve onun nikahlısı olarak yaşamak istiyorlarsa onun yaşadığı gibi yaşamaktan başka seçenekleri olamazdı. Kaldı ki Peygamber hanımları muttaki oldukları sürece Allah katında diğer kadınlar gibi değillerdi. Bu yüzdendir ki, herhangi bir günaha veya masiyete irtikap etmeleri halinde azapları iki kat; Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederek salih amellerde bulundukları sürece de sevapları iki kat olarak takdir edilmiştir. Ayrıca, onların çokça dışarı çıkmaları, açılıp saçılmaları ve konuştukları zaman hastalıklı kalpleri celbede-cek şekilde edalı konuşmaları onlara layık değildir. Bilmelidirler ki Allah, onlardan kiri giderip onları tertemiz kılmak ister. Fakat, isteklerinde ısrar ederlerse o taktirde hem kendileri Nebi'den, hem de Nebi (s) kendilerinden sayılmaz. Zira, Nebi'nin vazifesi ve almış olduğu manevi lezzetler, onu bu tür arzuların tümünden alıkoymaktadır.

İşte Allah Rasulü'nün güçlü ve samimiyet dolu özel hayatından sadece bir tek yüce sahifeye işaret eden bu ayetlerde, malı çoğaldığı zaman onun dünyevi lezzet ve arzulara daldığını zannederek onu çekiştirmeye çalışanları, cevap vermekten aciz bırakacak bir reddiye vardır. Çok evlilik yaptığı gerekçesiyle onu çekiştirmeye çalışanlara ise verilecek cevaplar başka babda ele alınmış ve açıklanmıştır.

Konu ile ilgili rivayetlerin tümü, Peygamber hanımlarının bu hususta Allah'ı, Rasu-lü'nü ve Rasulullah'a yakınlıklarını tercih ettikleri yönündedir. Onların Allah ve Rasulullahın rızasıyla son bulmuştur.

[48[48]] Müfessirlerin bu husustaki rivayetleri de bunu desteklemektedir. Nitekim müfessirlerin rivayet ettiklerine göre; Ebubekir (r) bir gün çıkagelmiş ve Rasulullah'tan girmek için izin istemişti. İnsanlar kapıda oturuyorlardı. Ebu Bekir'e izin verilmedi. Sonra Ömer (r) geldi, o da izin istedi ancak ona da izin verilmedi. Daha sonra izin verildi ve ikisi içeriye girdiler. Hz. Peygamber suskun ve öfkeli bir vaziyette içeride oturuyordu. Hanımları da etrafındaydılar. Ömer(r): "Bir şey söylesem de Hz.Peygamberi güldürsem" diyerek söze başladı: "Ey Allarım Rasulü, görüyor musun Zey'din kızı-Ömer karısını kastediyordu- biraz önce benden nafaka istedi ben de kafasını yardım", dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü, ön dişleri belirinceye kadar güldü ve dedi ki: İşte bunlar da etrafımda oturmuş benden nafaka istiyorlar". Bunun üzerine Hz. Ebubekir kalkıp kızı Ai-şe'yi, Hz. Ömer de kızı Hafsa'yı dövmek istedi. Hz. Peygamber onları engelledi. Peygamber hanımları da, "Vallahi artık bu oturumdan sonra Rasulullah'tan bir şey istemeyeceğiz" dediler ve çok geçmeden ayetler nazil oldu. Bkz. Begavi, Hazin, ibn Kesir.

Yine konuyla ilgili bir rivayette; ayetler nazil olduğunda Nebi (s), Hz. Aişe'den başlayarak ona şöyle demişti: "Sana bir konuyu hatırlatmak istiyorum. Bu konuda acele edip annen ve babanla istişare etmeden hüküm verme. Hz. Aişe: 'Nedir bu ya Rasulal-lah'?' dedi. Rasulullah ona, bu ayetleri okudu. Bunun üzerine Hz. Aişe: Senin hakkında annem ve babama mı danışacağım? Elbette ki, Allah'ı ve Rasulü'nü tercih ederim ve senden, hanımlarının hiçbirine benim tercih ettiğim şeyi söylememeni istiyorum, dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: Doğrusu Allahu Teala beni zorlayıcı değil, bilakis öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi. Eşlerimden hangisi neyi tercih ettiğini sorarsa kendilerine söylerim, dedi. Daha sonra diğer hanımları da birer birer aynı şeyi tercih ettiler. Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu seçtiler."[49[49]]

Ayette geçen "rics" içinde necasetin, fiili veya manevi pisliğin, günah ve masiyetin bulunduğu her şeydir. Temizleme ise bütün bunların giderilmesidir. Cümlenin mânâsına gelince; Allah, Peygamber hanımlarına -vasiyeti veçhile- ehl-i beytini bütün necaset, pislik ve günahlardan arındırmak, onları tertemiz kılmak istemektedir. Burada, Nebi'nin ehli beytine, büyük bir Rabbani iltifatın varlığı sözkonusudur.

Nebi'nin hanımlarına hitaben, evlerinde oturmaları emri, onların bir defa bile evlerinden dışarı çıkmamaları değil, zaruret dışında çokça dışarı çıkmamaları anlamına gelir. Zira onların da dışarı çıkmalarını gerekli kılan ihtiyaçları ve zaruretleri vardır. Nitekim, hanımlarının gerek Peygamber hayatta iken gerekse vefatından sonra, ihtiyaç ve zaruret hasıl olduğunda dışarı çıktıklarını ifade eden mütevatir derecesinde rivayetler mevcuttur. Buhari ve Müslim'in Ümmü'l-rnü'minin Sevde'den rivayet ettikleri bir hadiste şunlar yer alıyor: "Ömer b. Hattab bir gün Sevde'yi dışarıda görmüş ve ona şöyle demişti: Ey Şevde, bizden gizlenmiyorsun, baksana nasıl da dışarı çıkıyorsun. Şevde bunu Rasulullah'a anlattı. Rasulullah ise şöyle dedi: Allah, ihtiyaçlarınız için dışarı çıkmanıza izin vermiştir."[50[50]]

Her halükârda ayetlerin, hassaten Peygamber hanımlarına yönelik olduğu açıktır ve ayetlerde, emir ve tavsiyelerle birlikte illete dayalı bir hükmün varlığı sözkonusudur.

Peygamberlik makamı; Nebi (s)'nin ahlakının yüceliği, imanı, duygu yönü, Allah'a bağlılığı ve davaya sadakatiyle beraber olsa da, iki şey arasında bırakılamaz. Her ne kadar bu ayetler, Hz. Peygamberin özel yaşamıyla ve hanımlarıyla ilgili olsa da, siyasilere, ıslah ve cihad ameliyesiyle meşgul olan liderlere üstün bir hareket noktası olmuştur. Nitekim 21. ayette mü'minlerin, Hz. Peygamber'i kendilerine en güzel örnek edinmeleri istenmişti. Şüphesiz bu ayetler Nebi'nin eşlerine önemli vazifeler yüklemiştir. Burada, müslüman liderlerin

---

[49[49]] Ayetlerin tefsiri için bkz. Begavi, Hazin, İbn Kesir, Tabersi; Buhari, Müslim ve Tirmizi bu hadisi az bir değişiklikle rivayet etmişlerdir. Bkz. Tefsir bölümü, Tac, C. 4, s. 184; Müfessirlerin rivayetlerine göre; o zaman Rasulullah'ın yanında dokuz hanımı bulunuyordu. Bunlar; Aişe, Hafsa, immü Seleme, immü Habibe, Şevde, Safiyye, Zeyneb bint-i Cahş, Meymune bint-i Haris ve Cüveyriye el-Mustalakiyyedir. Ancak, bazı rivayetler, Safiyye ile evliliğinin Hudeybiye sulhunun akabinde Hayber vakasından sonra, Meymune ile evliliğinin de Hudeybiye sulhundan bir yıl sonra Mekke ziyareti esnasında vaki olduğunu belirtmektedir.

[50[50]] Tac, Tefsir bölümü, c. 4, s.188-189.

hanımları için de yüce telkinler ve öğretiler bulunmaktadır. 51[51]

Cahiliye Kavramı

Bilindiği üzere bu tabir (cahiliye tabiri) ile, doğru yol ve ilimden uzak olduğu için bisetten önceki dönem kastedilir. Bize göre, bu mânâ Kur'anî bir ifadedir. Eğer bu kavram bisetten önce de kullanılıyor idiyse -ki kullanıldığına dair kesin bir bilgi yoksa da biz kullanıldığını kabul ediyoruz- hoş görülmeyen eylemler ve adetler için kullanılıyordu.

Müfessirler, İbn Abbas, İkrime ve diğerlerinden cahiliye hakkında değişik görüşler nakletmişlerdir. Bu görüşlerden birine göre; birincisi, Nuh ve İdris (a) arasındaki dönemde, ikincisi ise İsa ve Muhammed (s) arasındaki dönemde olmak üzere cahiliye iki dönemdir. Bize göre metodik olan bu tabir ile İslam'dan önceki dönem kastedilmiştir. Nitekim, İslam'dan önceki dönemde kadınların tümü, ya da bir kısmı -ayetin ifadesinden de anlaşıldığı gibi- açılıp saçılıyorlar ve güzelliklerini, süslerini insanlara gösteriyorlardı.

52[52]

"Ehl-İ Beyt" Tabiri Hakkındaki Rivayetler

Ayetlerde, açık bir şekilde "ehl-i beyt" tabirinden, hitaba konu olan Peygamber hanımları kastedilmekle birlikte, bazı rivayetler, hanımlarının dışındakileri de bu tabirin şümulüne sokarken bir kısım rivayetler de Peygamber hanımlarını bu tabirin dışında göstermektedir.

Müslim ve Tirmizi'nin, mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'den rivayet ettikleri bir hadiste Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Ey ehl-i beyt! Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz kılmak ister, ayeti evimde nazil oldu ve Peygamber (s) Fatıma'yı ve Hasan ile Hü-seyn'i çağırdı. Onları abasının altına aldı ve Ali gerideydi. Sonra dedi ki; Allahım! bunlar ehl-i beytimdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl. Dedim ki: Ben de onlardanım ya Rasulallah. Dedi ki: Senin yerin ayrıdır, sen de hayırlısın"53[53]

Ümmü'l mü'minin Aişe'den rivayet edilen bir hadiste o şöyle demiştir: "Peygamber (s) sabah vakti, siyah kıldan yapılmış bir elbise ile çıktığında Ali'nin oğlu Hasan geldi. Peygamber onu elbise içine alıp sardı. Sonra Hüseyn geldi. Onu da elbisesinin içine aldı. Sonra Fatıma geldi. Onu da elbisesinin içine aldı. Sonra Ali geldi. Onu da elbisesinin içine aldı ve: Ey ehl-i beyt Allah, sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister, dedi"54[54]

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/24.
52[52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/24-26.
53[53] Tac, c. 3, S. 308-309.

54[54] Tac, c. 3, S. 308-309.

Müslim'in Husayn'dan onun da Zeyd b. Erkam'dan rivayet ettiği bir hadiste Rasu-lullah şöyle dedi: "Size ehli beytim hakkında hatırlatmada bulunuyorum (bunu üç kez tekrarladı). Husayn Zeyd'e sordu: Ey Zeyd, ehli beyt kimdir? Hanımları ehli beyt değil midir? Zeyd: Hanımları ehli beyttir, ancak onun ehli beyti kendisinden sonra onlara zekat verilmesi haram kılınmış olanlardır, dedi. Onlar kimdir? deyince Zeyd: Onlar Ali, Akil, Cafer ve Abbas aileleridir, dedi". Bir rivayette de Husayn: "Ehli beyti kimdir? Hanımları mı? diye sordu. Zeyd: hayır Allah'a yemin ederim ki, bir kadın kocası ile bir müddet yaşar, sonra kocası boşarsa babasına ve kendi kavmine döner. Peygamber'in ehli beyti ise, kendisinden sonra onlara zekat verilmesi haram olan aslı ve neslidir, dedi."[55[55]]

İmam Ahmed'in Enes b. Malik'den tahric ettiği bir diğer hadiste şunlar yer almaktadır: Nebi (s) altı ay boyunca, Fatıma'nın kapısının önünden geçerken, sabah namazı için gidiyorsa eğer; ey ehli beyt namaz, der ve "Ey ehli beyt, Allah sizden kivi gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister" ayetini okurdu".[56[56]]

Aişe (r)'den Ümmü Mecma'ın "Rasulullah için insanların en hayırlısı kimdir" sorusuna cevap olarak şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah'in Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyn'i bir elbise altında toplayıp: Allahım! bunlar benim ehli beytimdir. Onlardan kiri gider ve onları tertemiz kıl, dediğini gördüm. Bunun üzerine: Ya Rasulallah ben de senin ehlindenim, dedim. Dedi ki; sen kenarda dur, sen de hayırlısın"[57[57]]

Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilen bir başka hadiste Rasulullah şöyle demiştir: "Bu ayet ben, Ali, Hasan, Hüseyn ve Fatıma hakkında nazil oldu."[58[58]]

Özellikle Peygamber hanımlarını bu tabirin şümulünden çıkaran ve Şianın dört elle sarıldığı, ayetlerin açık ifadelerine karşı bizleri hayrete düşüren bu hadisler üzerinde biraz durmak istiyoruz. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki, sözkonusu temizleme cümlesinden sonra gelen ayet Peygamber hanımlarına yönelik hitabın devamıdır. Dolayısıyla, bu makamda ehli beyt tabirinin Peygamber hanımları haricinde yorumlanması mümkün değildir. Kaldı ki, ehli beyt tabiri başka ayetlerde hanımlardan kinaye olarak kullanılmıştır. Hud sûresinin İbrahim (a) ile ilgili 71 ila 73. ayetlerinde: "Ayakta durmakta olan karısı, güldü. Biz de ona İshak'ı müjdeledik. Ishak'ın ardından da Yakub'u. Vay, dedi. Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken doğuracak mıyım? Bu, cidden şaşılacak bir şey!. Dediler ki, "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir, ey ehli beyt! O, övülmeye layıktır, ihsanı boldur!" buyrulmaktadır. Nemi sûresinin 7. ayetinde ise şöyle buyurulmaktadır: "Musa, ehline: 'Ben bir ateş gördüm, size ondan bir haber getireyim,

[55[55]] A.g.e.

[56[56]] ibn Kesir

[57[57]] Tabresi, İbn Kesir.

[58[58]] A.g.e.

yahut size bir ateş koru getireyim de ısınasınız demişti" .[59[59]]

Bunlara ilave olarak Buhari, Müslim ve Tirmizi, Ahzab sûresi 52. ayetin tefsiri ile ilgili rivayet ettikleri hadiste Peygamber hanımlarının odalarından geçerken onlara "ey ehli bey t Allah'ın selam ve rahmeti üzerinize olsun" diyordu.[60[60]]

İbn Kesir, Tabiin alimlerinin büyüklerinden biri olan İkrime'nin şöyle dediğini nakleder: "Bu cümle hususiyetle Peygamber hanımları hakkında nazil olmuştur". İbn Kesir bu cümleye ek olarak şunları söyler: "Bu ayet, Peygamber hanımlarının ehli beytin şümulü içine girdiğinin açık bir hükmüdür. Çünkü, bu ayetin nüzul sebebi Peygamber hanımlarıdır. Nüzul sebebi ya tek başına İkrime'nin kavli üzerine ya da başkalarıyla birlikte ayetin hükmü içine dahil olur. Doğru olan budur".

Ümmü Seleme'den rivayet edilen hadise gelince, bu rivayette "Allah, ey ehli beyt sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak ister" ayeti onun evinde nazil olmuştur ve tek başına bir ayet değildir. Önceki ayetlerin bir parçası ve tamamlayıcısıdır. Bu kabil değerlendirme, Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilen hadis için de geçerlidir.

Ancak bunları söylerken biz, Peygamber (s)'e kan bağıyla akraba olanların ehli beytuz. Bilakis, bu konuda eğer Kur'an'ın bu cümlesine ve ayetin indiği döneme istinad ediliyorsa o taktirde ayetin, ne şümulünün ne de hasrının doğrudan doğruya kastedilme-diğini söylemek istiyoruz. Öyleyse şunu söylemek yerinde olur; Nebi (s)'ye nisbet edi-lea bu rivayetlerin doğru olması batinde, Peygamber eş}?ji ûe. .birlikte dört mutahhar; Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin de ayetin şümulü içerisine girmektedir.

35- Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar[61[61]]', mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar (Allah'a) saygılı erkekler ve saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar, (işte) Allah bunlar için bağış ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.

"Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar..." ayetinin ifade ettiği anlam açıktır. Her müslüman erkek ve müslüman kadın, kendisini Allah'a teslim ettiği, O'na iman edip kanunlarına riayet ettiği; ferdi, sosyal ve ahlaki sorumluluklarını yerine getirdiği için ayette övgüye layık görülmüştür. Ayrıca her birinin, yüksek bir makam ve Allah katındaki ecri hakettiği ifade edilmiştir.

[59[59]] Tana sûresi 10 ve Kasas sûresi 29. ayetler de buna benzer ayetlerdir.

[60[60]] Tac, Tefsir bölümü, c. 4, s.187.

[61[61]] el-Müslimine ve'l müslimat Burada sözlük anlamında kullanılmıştır. Yani nefislerini Allah'a teslim eden erkek ve kadınlar.

Ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak müfessirler, bazı rivayetler nakletmişlerdir.[62[62]] Bu rivayetlerdeki isimler ve keyfiyetlerde ihtilaf edilmiş ancak, ifade edilen gaye birdir. O da, bazı müslüman kadınların Rasul'e Kur'an'da kadından değil özellikle erkekten övgüyle sözedilme nedenini sormalarıdır.

Rivayetin doğruluğu muhtemeldir. Kur'an, bazı özel durumlarda kadınlara ait hususları anlatmıştır. Nitekim, Al-i İmran sûresinin 195. ayetini açıklarken benzer bir rivayeti zikretmiştik. Ayet, ilk etapta bir bütün olarak göze çarpmaktadır. Rivayetin doğruluğunu da bu teyid etmektedir. Ancak, Kur'an bu ayetin nüzulünden önce, gerek Mekki gerekse Medeni ayetlerde saliha kadınları övgüyle anmıştır.[63[63]] Bir sonraki ayette (Ahzab 36), mü'min erkek ve kadının eşit olarak Allah'a, Rasulü'ne ve onların hükmüne karşı sorumluluklarına işaret edilmiştir. Bunlardan anlaşılan o ki, bu ayet, kendisinden sonraki ayetle bağlantılıdır ve adeta sonraki ayet için bir giriş niteliği taşır. Ayrıca, Peygamber hanımlarının sorumluluklarından bahseden önceki ayeti takiben bu ayetin inmiş olması ya da ayette mü'min erkek ve kadınların, görevlerini ifa etmeleri ve Allah'ın kanunlarına riayet etmeleri halinde Allah katındaki büyük ecre nail olacaklarının bildirilmesiyle ayrı konuya geçmiş olması ihtimalden uzak değildir.

Her halükârda ayette açıkça, Kur'an tarafından kadının, bütün ferdi ve ahlaki görevlerde erkekle aynı şartlarda muhatap kabul edildiği görülmektedir. Burada şunu belirtmeliyiz ki, İslam alimleri ve müfessirler, Kur'an'ın bütün hitaplarının mü'minlere ve müslümanlara yönelik olduğu ve nerede olursa olsun mü'minlerle müslümanlar zikredi-lirken bu hitabın sadece erkekleri değil eşit şekilde kadınları da kapsadığında görüş bir-liğindedirler. [64[64]]

36- Allah ve Rasulü, bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir erkek ve kadının, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüştür.

37- Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine nimet verdiğin kimseye[65[65]]: "Eşini yanında tut, Allah'tan kork" diyordun, fakat Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde gizliyordun, insanlardan çekmiyordun; oysa asıl çekinmene layık olan, Allah idi. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince'[66[66]]' biz onu sana nikahladık ki evlatlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın buyruğu yerine

---

[62[62]] Bkz. Ibn Kesir, Beğavi, Tabresi, Hazin.

[63[63]] Medeni ayetlerden Al-i imran 195 ve Mekki ayetlerden Nahl, 97 ile Gafir, 40'a bakılabilir.

[64[64]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/27.

[65[65]] Ellezi eri'amellahu aleyhi ve en'amte a-leyh Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu cümleden maksat, daha önce köle iken Rasulullah'ın azad ettiği ve evlatlık edindiği Zeyd b. Harise'dir.

[66[66]] İze kadav minhunne vatra Cinsi münasebetten kinayedir.

getirilmiştir.

38- Allah'ın kendisine takdir ettiği bir şeyi yerine getirmekte Peygamber'e herhangi bir güçlük yoktur. Sizden önce geçenler arasında da Allah'ın yasası böyle idi. Allah'ın emri, olup bitmiş bir şeydir.

39- Allah'ın buyruklarını duyururlar, Allah'tan korkar ve O'ndan başka kimseden korkmazlardı. Hesap görücü olarak Allah yeter.

40- Muhammed, sizin erkeklerinizden birinin babası değil, fakat; Allah'ın elçisi ve peygamberlerin hatemidir. Allah her şeyi bilendir.

Ayetlerde şu hususlar vurgulanmaktadır.

I- Allah ve Rasulü kendileriyle ilgili bir hususta hüküm verdiği zaman mü'min erkek ve mümin kadınların Allah ve Rasulü'nün hükmünden başkasını seçmemeleri gerektiği, uyarı sigasıyla vurgulanmıştır. Zira, herhangi bir konuda Allah ve Rasulü'ne itaat etmemek, büyük bir sapıklık ve haktan yüz çevirmektir.

II- Nebi (s)'ye sitemli bir tarzda hatırlatmada bulunuluyor. Çünkü Hz.Peygamber, Allah'ın nimet verdiği ve kendisinin de ihsanda bulunduğu kişiye karısını boşamaması-nı, Allah'tan korkmasını emretmişti. Öyleki, Nebi insanların sözlerinden çekindiği için bu emri vermiş ve mümkün olabilecek bir hususu saklamıştı. Halbuki, bu iş Allah'ın açığa çıkmasını istediği bir iş idi. Kaldı ki, esas korkulması ve çekinilmesi gereken Allah'tır. İnsanlardan çekindiği için bir hususu saklaması doğru değildi.

III- Allah'ın, açığa çıkmasını murad ettiği hadiseye işaret ediliyor. Sözkonusu hadise de, evlatlık edindiği ve ayette "Allah'ın nimet verdiği kendisinin de ihsanda bulunduğu" cümlesiyle kastedilen Zeyd'in hanımı ile evlenmesidir. Ta ki, bu uygulama mü'minlere örnek olsun ve bu hususta evlatlıkların, hanımlarını boşamaları veya evlatlıkların ölümü halinde müminler onların hanımlarıyla evlenmekte sıkıntıya düşmesin. Ayette bunlar ifade edildikten sonra, bu uygulamanın ilahi bir emir ve uygulanması gereken bir hüküm olduğu belirtilmiştir.

IV- Bu hadisenin akabinde tereddütleri ortadan kaldırmak babından şunlar zikredilmiş: Nebi (s) için Allah'ın emrini uygulamakta ve O'nun kendisine takdir ettiği şeyden faydalanmasında bir sıkıntı söz konusu değildir. Bu, Allah'ın geçmiş peygamberler için koymuş olduğu bir sünnettir, kuraldır. Zira O, peygamberlerini, insanlara ilahi mesajları iletmeleri ve hiç kimseden çekinmeksizin emirlerini uygulamaları için seçmiştir. Ve Allah, vekil olarak ona yeter. Allah'ın emirleri, maslahatların gerektirdiği şeyleri takdir eder ve bu emirler,

uygulanması gereken emirlerdir.

V- Mü'minlere hitaben açıklayıcı, sebep bildirici üslupla başka bir husus: Muham-med, onlardan ne Zeyd'in ne de bir başkasının babası değildir. O, ancak Allah'ın elçisi ve peygamberlerin hatemi (sonuncusu) dur. Allah, her şeyi bilmektedir.

Müfessirler, ilk ayetin iniş sebebi hakkında birçok rivayetlerde bulunmuşlardır. Bir rivayete göre bu ayet, Nebi'nin, Zeyneb bint-i Cahş'ı, Zeyd b. Harise'ye istemek için gittiğinde ailesinin veya kendisinin itiraz edip ben ondan daha iyiyim demesi üzerine nazil olmuştur. Bir rivayete göre, başka bir kadını Zeyd ile nikahlamak için istediği zaman ailesinin bundan kaçınması üzerine nazil olmuştur. Bir başka rivayete göre, Allah Rasulü, Ensardan bir cariyeyi kimsesiz, kendisine yardım edilen bir müslümana istediğinde ailesinin bundan kaçınması üzerine nazil olmuştur.[67[67]]

İlk ayetten sonraki ayetler ise rivayete göre, Allah Rasulü'nün evlatlık edindiği Zeyd b. Harise tarafından boşandıktan sonra Zeyneb bint-i Cahş ile evlenmesi üzerine nazil olmuştur. Yine bu hususta rivayet edilenlere göre, Nebi, Zeyneb'i Zeyd'le evlendirdikten sonra onu evde giydiği elbisesi ve baş örtüsüyle görmüştü. Zeyneb, beyaz tenli ve güzel bir kadındı. Güzelliği onu etkileyince "Kalpleri çeviren Allah ne yücedir" veya buna benzer bir ifade kullanmıştı. Zeyneb ise bunu hissetmiş ve Zeyd'e karşı büyüklen-meye ve onu incitmeye başlamıştı. Zeyd, Rasulullah'a şikayet ederek onu boşamak istediğini bildirmiş Rasulullah ise boşamamasını istemişti. Ancak, durum daha da kötüye gidince Zeyd onu boşamış ve iddetinden sonra Nebi onu nikahlamıştı. Ayrıca, bir başka rivayette Zeyneb, Peygamber'in kendisine karşı meyilli olduğunu hissettiğini Zeyd'e bildirmiş Zeyd ise: "Rasululah ile evlenmen için seni boşayayım mı?" demişti. Bunun üzerine Zeyneb: "Beni boşadıktan sonra Rasulullah ile evlenemeyeceğimden korkarım" demişti.[68[68]]

İlk ayet, sonraki ayetlerle uyum içerisinde olduğundan, onlarla birlikte aynı mevzu ile ilgili nazil olduğu kanaatindeyiz. Ancak ilk ayetin, kızlarını aşağı mertebede gördükleri kişilere vermekte tereddüt eden bazı müslümanlar hakkında inmiş olabileceği muhtemeldir. Raviler, bu sınıfsal anlayışları Peygamber'in ortadan kaldırmak istemesiyle diğer ayetlerin iniş sebebini birbirine karıştırmış olabilirler. Bu ihtimalin doğru olması halinde, ilk ayet nüzul sebebi bakımından diğer ayetlerden ayrılır.

Hz. Peygamber'in evlatlığı tarafından boşanmış karısıyla evlenmesi, çeşitli yorumlara ve gerek önceki gerekse muasır gayrı müslimler tarafından muhtelif tenkitlere konu olmuştur. Bazı müfessirler tarafından; olayın mantığına sığmayan, ayetlerin ruhundan uzak bir takım rivayetleri ispatlama çabaları, gayrı müslimlerin, hadiseyi ganimet bilerek Nebi'nin saygınlığı

[67[67]] Bkz. İbn Kesir, Beğavi.

[68[68]] Hazin, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi; son rivayet Tabresi'den alınmıştır.

ve temiz ahlakına dil uzatmalarına sebep olmuştur. Yazarlar, ke-lamalar ve müfessirler, onların bu tenkitlerine karşı reddiyeler yazmış ve olayı gerçek boyutlarına oturtmaya çalışmışlardır. Bunlardan bazıları, bir takım rivayetlerde kasıtlı iftiraların ya da yanlışlık ve karışıklıkların olduğunu ifade etmişlerdir.[69][69]

Bu hususta nakledilen rivayetlerin çoğu güvenilir dayanaklardan yoksun olmakla birlikte, elimize ulaşan ve Peygamber (s)'in tarihçe-i hayatını anlatan en eski kitaplarda da mevcut değildir. Şüphesiz, sözkonusu kitaplardan sonra neşredilen kitaplarda bu rivayetlere rastlamaktayız. Dolayısıyla, Nebi'nin Zeyneb'i içeri elbisesi ile gördüğünde onun güzelliğinden etkilendiğinin, kalbinin ona meylettiğinin anlatıldığı rivayetin, 3. ve 4. yüzyılda İslam'ı ortadan kaldırmaya, birçok iftira ve asılsız sözlerle İslam'ı karıştırmaya çalışan bazı toplulukların iftiralarından başka bir şey olmadığını söyleyebiliriz.

Şüphesiz ayetler, bizzat bu olayın en kuvvetli dayanağı ve açıklayıcısıdır. Ayetlerin metnine ve ruhuna dikkat edilirse, aslında meselenin evlatlık edinme geleneğine bağlı olduğu görülecektir. Ayetlerin metnine ve konuyla ilgili bazı rivayetlere göre, olayın gelişim süreci aşağıdaki şekillerde meydana gelmiştir:

i- Nebi (s), Zeyneb'i evlatlığı olan Zeyd'e ister. Zeynep, o an sıyrılmaya çalışıp, -bir takım rivayetlerde de anlatıldığı gibi- onunla evlenmek istemez ise de Rasulullah'ın makamını ve ona itaatin gerekliliğini düşünerek bunu başaramaz ve kabul edip sessiz kalmayı yeğler.

ii- Zeyd, onun durumunu hisseder ve bu isteksizliğe sabreder. Günler ilerledikçe bu durum Zeyd'i daha çok rahatsız eder ve Rasulullah'a gelip şikayette bulunarak, onu boşamak istediğini bildirir.

iii- Evlatlık geleneğinde evlatlığın hanımını nikahlamak haram sayılırdı. Ayetler nazil olarak nikahın bozulmasını gerektirince nikah bozulur ve Zeyd onu boşar. Gelenekler öylesine yerleşmişti ki kimse bu gelenekleri bozmaya cüret edemiyordu. Allah (c), bizzat Nebi'nin bu uygulamayı gerçekleştirmesini ilham etti. Fakat Allah Rasulü insanların tenkitlerini dikkate alarak bunu uygulamakta tereddüt eder ve Zeyd'e, hanımına tahammül etmesini söyler. İşte bu yüzden Rasulullah, ayetteki itab'a maruz kalmıştı. Allah'ın rasulleri, O'nun mesajının taşıyıcıları ve insanlara tebliğ edicileridir. Bu yüzden onların Allah'tan başkasını hesaba katmamaları gerekirdi. Daha sonra, Allah (c), Pey-gamber'in kalbinden tereddüdü giderir ve bu uygulamayla, evlatlığın iptaliyle ilgili hükmün tamamlanmış olacağını ilham eder. Bunun üzerine Nebi (s). Zeyd'in boşamasından sonra Zeynep'le evlenir.

iv- Bu evlilik. Nebi (s)'nin çekindiği tenkidlere sebebiyet verir. Münafık ve kalpleri hasta olanlar bu olayı ağızlarında geveleyip dururlar. Gizliden gizliye veya açıktan yapılan bu

---

[69][69] Bkz. Muhammed'in Hayatı, Heykel, 2.Baskı, s.307-310; Ayrıca Taberi, Bağavi, Tabersi, Hazin, Keşşaf, Kasımi, bu hususta Kasımi, ibn Arabi ve imam Muhammed Abduh'dan kuvvetli sözler nakletmiştir.

dedikodular, ayetlerin iniş sebebidir.

Birbirine zincirleme bağlı olan bu gelişmeler, hadisenin Rabbani bir ilham ile vuku

bulduğunu ancak, bu ilhamın Kuranı vahiy şeklinde olmadığını göstermektedir. Ayetler ise, hadiseden sonra iddiaları reddetmek, Peygamber'i hoşnut edip bu husustaki sünne-tullahı, peygamberlerin risaleti tebliğ etmedeki vazifelerini ve Allah'ın emirlerini hiç bir tenkidi dikkate almadan uygulamaları gerektiğini açıklamak amacıyla nazil olmuştur.

İkinci ayette Rasulullah'ın hitaba maruz kalışı açık bir şekilde görülmektedir. Ayetlerin tümünde ise, Allah ve Rasulü'nün hükmüne rıza göstermek gerektiği ve bu olayda Allah'ın hikmeti açıklanmıştır. Ayrıca, bu hükümle, sadece Hz. Peygamber'den değil bütün mü'minlerden, evlatlıklarının hanımlarıyla, boşanma ve kocalarının ölümü halinde evlenmelerindeki sıkıntının kaldırılması öngörülmüştür. Nebi (s)'nin bu uygulamayı gerçekleştirme görevi ise, ilahi bir irade ve ilhamdır. Bu ayette özellikle "Ta ki Evlatlıkları, kadınlarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda mü'min-lere bir güçlük olmasın" cümlesi, olayın gerçek mahiyetini ortaya koyacak olan anahtar cümledir.

Nebi'nin böyle bir evliliğe ihtiyacı olduğu ya da gayri müslimlerin iddia ettikleri gibi Zeyneb'in güzelliğinden etkilenerek onu arzuladığı ve onunla evlenmek için Zeyd'-den boşattığı şeklindeki çıkarımlar birer iftiradan ibarettir. Zira, hem Zeyneb hem de Zeyd, doğal olarak meriyetteki geleneklerin buna imkan tanımadığını biliyorlardı. Zaten, ilk ayette Nebi (s) Zeyd için onu istediğinde, Zeyneb'in bu geleneklerden etkilenerek kibirlendiği ifade edilmiştir. İşte, rivayetlerdeki bir takım iddiaları tamamen ortadan kaldıran, meselenin canalıcı noktası buradadır. Nitekim Zeyd, işte bu sebepten ötürü onu boşamak istemiş ve Zeyneb'in kendisine karşı gösterdiği tavırlardan bizar olmuştu.

Son olarak bu hususta şunları söylemek gerekir; ilahi emrin icrasında Nebi'in şiddetli hitaba[70][70] maruz kalmasıyla birlikte bu ayetler, mezkur hadiseden dolayı Hz. Peygam-ber'in saygınlığına ve yüce ahlakına hiç bir halel gelmediğinin en kuvvetli delilleri durumundadır. Ayrıca bu ayetler, evlatlık geleneğinin iptaliyle ilgili, sadece ilahi emrin uygulanmasıyla alakalı ayetlerdir. Ve ayetler evlatlıkların, hanımlarını boşamaları ya da ölmeleri halinde hanımlarıyla evlenmek hususunda mü'minlere bir zorluk olmamasını hedeflemiştir.

Bu hadise ile birlikte ayetler; akla, mantığa ve maslahata sığmayan zararlı adet ve geleneklerin ıslahı ya da ortadan kaldırılması için İslam önderlerine, liderlere ve davet-çilere yol göstermektedir. İslam toplumunun sosyal ve ahlaki anlamda yararına olabilecek bir

---

[70][70] Buharı ve Tirmizi'nin Ümmü'l-mü'minin Aişe'den naklettikleri rivayette Hz. Aişe şöyle demiştir: "Eğer Allah Rasulü, vahiyden bir şeyi gizlemek isteseydi muhakkak ki, "Allanın açığa vuracağı şeyi de içinde saklıyor, insanlardan korkuyordun. Halbuki ençok Allah'tan korkman gerekirdi" ayetini gizlerdi. Nebi (s) onunla evlendiğinde "oğlunun karısıyla evlendi" dediler. Bunun üzerine Allah "Muhammed, sizin erkeklerinizden birinin babası değil, fakat Allah'ın elçisi ve peygamberlerin hatemidir" ayetini indirdi. Nebi (s) Zeyd'i küçük iken evlatlık edinmiş ve insanlar onu, Muhammed'in oğlu Zeyd şeklinde isimlendirmişlerdir. Bunun üzerine ise Allah "onları babalarına nisbet ederek çağırın; bu, Allah katında daha adilcedir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır" ayetini indirdi."

uygulamanın, gelenek haline getirilmesinde de kınamalardan, tenkitlerden çekinmemek gerektiği, bu ayetlerle ortaya konmuştur. Nitekim, bu tür toplum tarafından alışılmadık uygulamaları icra ederken, önce liderlerin örneklik etmeleri gerektiği aşikârdır. [71][71]

"Hatemü'n-Nebiyyin" Tabirinin Açıklaması

Müfessirler[72][72] Hatemü'n-nebiyyin terkibini açıklarken; "Bu cümle, Hz. Muham-med'in aynı zamanda rasullerin de sonuncusu olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, her rasul bir nebidir. Fakat, her nebi bir rasul değildir" demişlerdir. Bu konuda müfessirler tarafından bir çok hadis-i şerif de rivayet edilmiştir.

Tirmizi'nin Übey b. Kab'dan rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah şöyle demiştir: "Nebiler arasında benim misalim, bir ev yapıp da evi tamamlayan ancak bir kerpiç yeri boş bırakan adamın misali gibidir. İnsanlar o evi gezer, hayran olurlar ve: 'Keşke bu kerpiç yeri de dolsaydı' derler. İşte nebiler arasında benim yerim o kerpicin yeridir."

İmam Ahmed'in Enes b. Malik'ten tahric ettiği bir hadiste ise Nebi (s): "Rasullük ve nebilik benden sonra kesilmiştir. Benden sonra nebi de, rasul de yoktur" dedi. Bunun insanlara ağır gelmesi üzerine Rasulullah: Ancak müjdeciler vardır, dedi. Müjdeciler nedir ya Rasulullah? diye sorulduğunda: Müslüman kimsenin rüyasıdır. Bu rüya da nübüvvetin bir parçasıdır, dedi."

Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah: "Benden önceki nebilere altı şeyle üstün kılındım. Bana kelamın mükemmeli verildi. Korkuyla yardım edildim. Ganimetler bana helal kılındı. Bütün yeryüzü bana mescid olarak temiz kılındı. Bütün mahrukata gönderildim. Peygamberlik benimle son buldu."

Buhari ve Müslim'in Cübeyr b. Mut'im'den tahric ettiği bir diğer hadiste Hz.Pey-gamber şöyle demiştir: "Doğrusu benim muhtelif adlarım vardır. Muhammed, Ahmed, Allah'ın benimle küfrü ortadan kaldırdığı mahi, insanların benim önümde haşredileceği haşir, kendisinden sonra peygamberin gelmeyeceği akib'im."

İmam Ahmed'in Abdullah b. Ömer'den tahric ettiği hadiste şunlar yer alıyor: "Bir gün Rasulullah veda ediyormuş gibi geldi ve şöyle dedi: "Ben, ümmi peygamber Mu-hammed'im, -bunu üç kez tekrarladı- benden sonra peygamber yoktur. Kelamın başı, tamamlayıcısı ve sonu bana verildi. Cehennem bekçileri ve arşı taşıyanların sayısı bana bildirildi. Benimle ümmetimden vazgeçildi. Ben ve ümmetim afiyette kılındık. Öyleyse ben aranızda olduğum sürece dinleyin ve itaat edin. Aranızdan ayrıldığım zaman Allah'ın kitabına sarılın. Kitap'ta

---

[71][71] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/29-33.
[72][72] Bkz. Ibn Kesir, Hazin.

helal kılınan şeyleri helal, haram kılınan şeyleri de haram sayın."[73][73]

İşte Kur'an-ı Kerim bu şekilde Muhammed (s)'in getirdiği İslam dinini, her zaman ve her yerde bütün beşeriyete namzed göstermektedir. Nitekim Fetih sûresinin 28. ayeti bu mealde şöyle buyurmuştur: "O, elçisini hidayet ve hak din ile gönderdi ki, onu bütün dinlere üstün kılsın. Şahid olarak Allah yeter." Nur sûresinin 55. ayetinde ise şöyle buyrulmuştur: "Allah, sizden inanıp salih amel işleyenlere vadetmiştir: Onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa onları da yeryüzünde hükümran kılacak ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini sağlamlaştıracak ve korkularının ardından kendilerini bir güvene erdirecektir. Bana kulluk edecekler ve bana hiçbir şeyi ortak koşmayacaklar. Bundan sonra kim inkar ederse işte onlar, fasıklardır."

Kur'an-ı Kerim; inanç, sosyal ilişki, dünya ve ahiret hayatıyla ilgili esasları, prensipleri, kuralları, tavsiyeleri, sistem ve çareleri her zaman ve her yerde en güzel şekilde insan topluluklarının mutluluğuna sunmuştur. Peygamber'in sünnetleri ise, bütün bunları tamamlayıcı ve açıklayıcı surette insanoğlunun istifadesine sunmuştur. Artık, Nebi'den sonra başka bir peygambere ihtiyaç kalmamıştır. İşte, Kur'an'daki "hatemü'n-nebiy-yin/peygamberlerin sonuncusu" tabirinin anlamı budur. Allah'ın selam ve rahmeti onun üzerine olsun... [74][74]

41- Ey inananlar, Allah'ı çok anın.

42- Ve O'nu sabah akşam teşbih edin.

43- O ve melekleri, sizi zulumatdan nura çıkarmak için üzerinize rahmet eder[75][75]'. O, mü'minlere çok merhametlidir.

44- O'na kavuştukları gün selam ile karşılanırlar. Allah onlara güzel bir mükafat hazırlamıştır.

45- Ey peygamber, biz seni şahid, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

46- Ve izniyle, Allah'a davetçi ve aydınlatıcı bir ışık olarak.

47- Mü'minlere, Allah'tan büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele!

48- Kafirlere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma, Allah'a dayan; vekil olarak Allah yeter.

---

[73][73] Yukarıdaki hadisler ibn Kesir'den alınmıştır.

[74][74] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/33-34.

[75][75] Huvellezi yusallî aleykum ve melâiketü-hu O ve melekleri size rahmet eder. Müfessirlerin çoğunluğuna göre Allah'ın buradaki rahmeti, O'nun hidayeti ve merhametidir. Meleklerin rahmeti ise, mü'minleri destekleyip, onların bağışlanmalarını dilemeleridir.

Açık ifadelerin yer aldığı bu ayetler, önceki ayetlerle bağlantılı ve onların bir devamıdır. Nitekim bu ayetlerde, Allah'ın mü'minleri ikram ve inayetine mazhar kıldığı, Nebi (s) ile onları zulumattan nura çıkardığı ve melekleriyle onları desteklediği bildirilmiş; her zaman ve her halükârda onların Allah'ı zikretmeleri ve O'na şükretmeleri gerektiği anlatılmıştır. Ayrıca, Nebi'nin makamı teyid edilerek, Allah'ın şahid, müjdeci, korkutucu, Allah'a çağına ve aydınlatıcı ışık olarak onu gönderdiği büyük risalet görevi övgüyle anılmıştır. Kafir ve münafıkların sözlerine kulak asmaması, onların tuzak ve komplolarını kaale almaması ve sadece Allah'a güvenmesi emredilmiştir. Zira, Allah'ın vekilliği ne güzeldir ve O'nun vekilliği Hz. Peygamber için yeterlidir.

Özellikle son ayette, önceki ayetlerle bağlantılı olarak Rasulullah'ın, Zeyd'in boşa-dığı Zeynep ile evlenmesi hadisesini ağızlarında geveleyenlerin, insanların düşüncelerini bulandıranların kafirler ve münafıklar olduğu anlaşılmaktadır.

Yine bu son ayet-i kerimede, İslam toplumunun genel yapısına ilişkin daima tekrarlanan bir gerçeğe işaret edilmiştir. Her zaman, her yerde hayra ve doğruya davet yolunda, münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanlar engel oluşturmuş, düşünceleri bulan-dırıp şüphe yaymak suretiyle bu daveti karalamaya çalışmışlardır. [76][76]

49- Ey inananlar, inanan kadınları nikahlayıp da'[77][77]' henüz onlara dokunmadan boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Hemen müt'alarını verin (biraz geçimlik verip memnun edin) ve onları güzellikle serbest bırakın.

Ayette, mü'minlere yönelik bir hüküm belirtiliyor. Bir kadının kocasından, cinsi münasebet gerçekleşmeksizin boşanması halinde iddet beklemesi zorunluluğu yoktur. Yine, boşayan kişi boşadığı kadına mut'adan hakkını vermek ve o kadını güzel bir şekilde salıvermekle mükelleftir.

"Ey inananlar! inanan kadınları nikahlayıp da..." ayetinin nüzul sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Ayetten de anlaşılacağı üzere burada ayn bir konu mevzu bahistir. Sûrenin bölümlerinden ayrı bir bölümün başlangıcı da olabilir. Ayet, dokunulmadan salıverilen kadınlarla ilgili Bakara sûresinin 236 ve 237. ayetlerini açıklamaktadır. Nitekim, Bakara süresindeki bu ayetlerde, ilişkiye girilmeden boşanan kadınların geçimlikleri ve mihirlerine ilişkin hüküm belirtilmiş ancak iddet beklemeleri hususunda bir şey zikredilmemiştir. Yine Bakara sûresinin 228. ayetinde, boşanan kadınların 3 iddet süresi beklemeleri gerektiği bilüinlmişü. Mumcmcicn *» ı»™*- «—-lümanlar, ilişkiye girilmeden

---

[76][76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/35.
[77][77] İz nekahtum Burada "evlendiğinizde" ya da "akit yaptığınızda" anlamındadır.

boşanan kadınların da iddet bekleyip beklemeyecekler! hususunda şüpheye düşmüş, bu durumu Rasulullah'a arzetmiş olmalılar ki, ayet onların bu şüphesini gidermek için inmiş olsa gerek. Nazil olan bu ayette, belirtilen hükmün illeti ve hikmetine işaret edilmiştir. Zira iddet, ancak rahimde çocuk olup olmadığının bilinmesi ve karısına dönebilmesi için, boşayan kişiye bir fırsat olsun diye beklenir. [78[78]]

50- Ey Peygamber! Biz, ücretlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunanları, amcanın, halalarının, dayının ve teyzelerin seninle beraber göç eden kızlarını sana helal kıldık. Bir de kendisini Peygamber'e hibe eden ve Peygamber'in de kendisini almak dilediği inanmış kadını, diğer mü'minlere değil, sana mahsus olmak üzere (helal kıldık). Biz, eşleri ve ellerinin altında bulanan (cariye)leri hakkında mü'minlere yapmalarını gerekli kıldığımız şeyi bil(dir)dik ki, sana bir zorluk olmasın, Allah çok bağışlayan çok esirgeyendir.

51- Onlardan dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alırsın. Ayrıldıklarından arzu ettiğine (dönmekte) senin üzerine bir günah yoktur. Onların gözlerinin aydınlanıp tasalanmamalarına ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına en elverişli olan budur. Allah sizin kalblerinizde olanı bilir. Allah bilendir, halimdir.

52- Bundan sonra artık sana kadınlar, güzellikleri hoşuna gitse de bunları başka eşlerle değiştirmek helal değildir. Yalnız elinin altında bulunanlar bunun dışındadır. Allah, her şeyi gözetleyicidir.

Ayetlerde, evlilikleri hususunda Nebi (s)'ye hitaben şunlar yer alıyor:

I- Gerek mihir vermek suretiyle kendisiyle birlikte hicret eden amca, hala, dayı ve teyzesinin kızlarıyla, gerekse mihir istemeden kendilerini Peygamber'e hibe eden kadınlarla ve elinin altındaki cariyelerle Peygamber'in evlenmesini, Allah (c) helal kılmıştır.

II- Bu durum Peygamber'e mahsustur. Sair mü'minlere değil. Nitekim sair mü'min-ler hakkındaki serî düzenlemeler daha önceki ayetlerde belirtilmişti. Ta ki Peygamber, zevceleri ve evlilik hayatı hususunda bir zorluğa ve sıklıntıya düşmesin. Allah gafurdur, rahimdir.

III- Aynı zamanda Hz. Peygamber'in, zevcelerinden arzu ettiğiyle münasebette bulunmasını, dilediğiyle nikah yapmasını ya da ertelemesini, terkettiğini tekrar almasını da Allah helal kılmıştır.

IV- Nitekim zevcelerinin mutluluğuna, mahzun olmamalarına ve Peygamber'in onlarla

---

[78[78]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/36.

muamelesine razı olmalarına en uygunu budur. Allah, insanların kalplerinde olanı ve eğilimlerini bilir. İnsanların faydasına olan şeyleri emreder ve hilmini onlar üzerinde yayar.

V- Artık bundan sonra Peygamber'in başka kadınlarla evlenmesi veya bir zevcesinin yerine güzelliğinden hoşlanmış da olsa başka bir kadın alması helal değildir. Ancak, ellerinin altında bulunan cariyeler bundan müstesna. Allah herşeyi gözetleyicidir.

Bir kısım müfessirler, "Ey peygamber! biz, ücretlerini verdiğin eşlerini..." ayeti ve devamındaki ayetlerin ya da 51. ayetin, peygamber hanımlarının birbirlerini kıskanmaları, hanımlarının Peygamber'i rahatsız edecek şekilde ve Peygamber'in nikahında kalmak ile ayrılmaları arasında bir tercih yapmaları sonucuna götüren nafaka isteyişleri hakkında nazil olmuştur. Nitekim Peygamber'le birlikte kalmaları seçeneğini tercih ettikleri taktirde, Peygamber'in kendileri ile münasebetlerinde dilediği şekilde davranmasına karışmayacakları şart koşulmuştur.

Ayetlerin iniş sebebi olarak bu tür rivayetleri onaylama konusunda çekimser kalıyoruz. Zira sözkonusu münasebetlerle ilgili ayetler nazil olmuştur. Bu nedenle başka ayetlerin yerine konulacak diğer ayetlerin nüzulünde bir hikmet göremiyoruz. 50. ayetin "Biz eşleri ve ellerinin altından bulunan (cariye)leri hakkında müminlere yapmalarını gerekli kıldığımız şeyi bil(dir)dik..." fırkasından ilhamla ilk etapta bu ayetlerin; kişinin kendi mahiyetinde toplayabileceği, kendisine helal olan ya da helal olmayan hanımların sayısı hakkında hukukî meseleleri içeren Nisa sûresi 3, 18 ve 28. ayetlerden önce nazil olduğu akla gelmektedir.

Teaddüd-ü zevcat (çok evlilik) sınırsız bir şekilde yürürlükteydi. Başkalannda olduğu gibi Peygamber (s)'in de birden çok hanımla evliliği sözkonusu idi. Nisa sûresinin sözkonusu ayetleri Özellikle de hanımların sayılarını sınırlayan 3. ayeti "Şayet öksüzler hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Onlar arasında da adalet yapamayacağınızdan kor-karsanız bir tane alın; yahut ellerinizin altında bulunan cariyelerle yetinin. Haksızlık etmemeniz için en uygun olan budur." nazil olduğunda yanlarında dörtten fazla kadın bulunduranlar dördünü ayırıp diğerlerini boşadılar.

Ancak, belirlenen sayıyı aşan peygamber hanımlarının oluşturduğu problem hem Peygamber'i hem de zevcelerini sıkıntıya soktu. Müslümanların bu ayet indikten sonra dörtten fazla olup boşadıkları kadınların tekrar evlenebilme imkanları vardı. Bu yüzden onlar için sözkonusu sınırlama sıkıntı oluşturmuyordu. Fakat Peygamber hanımlarının durumu daha farklıydı. Peygamber hanımı olmaları hasebiyle ayrı bir saygınlığa sahip idiler. Nitekim, Kur'an-ı Kerim onları müminlerin annesi olarak nitelendirmişti. Bu nedenle açıkladığımız gibi, mevcut probleme çözüm getirmesi açısından bu ayetlerin nazil olması gerekiyordu. Nebi (s) de diğer müslümanlar gibi dörtten fazla olan eşlerini boşama eğilimi göstermiş olabilir. Ancak bu durum boşanacak olan hanımlarının ileride karşılaşabilecekleri sıkıntılı

hayat, müminlerin annelerini üzmüştü. Zira Peygamberle evliliklerinden dolayı kazandıkları saygın konumdan yoksun kalacaklar ve dahası Peygamber hanımı olmalarından ötürü bir başkası ile evlilikleri de mümkün olmayacak ve kendilerinin bakımını üstlenecek bir kefil ya da dayanaktan mahrum olacaklardı. Binaenaleyh ilk ayet, hanımlarının tümünün Peygamber'in yanında kalmasına ruhsat vermiş oldu.

Ahzab 51. ayetin ifade ettiği anlama ve bu ayetin önceki ayetle münasebetine göre 51. ayet, 50. ayetin bir devamı olma özelliği taşımaktadır. Şöyle ki, ayet, Peygamber'in belli bir vakitte hanımlarından sadece dört tanesiyle cinsi münasebette bulunmakla yetinmesini tavsiye edip, diğerlerini belirlemeksizin ertelemesini ihtiva ediyor. Tabiatıyla, ertelediği hanımın hakkını vermek suretiyle ayrı kalmaktan dolayı üzüntüsünü gidermesi ve bahtiyar kılması gerekiyordu. Daha önce münasebette bulunduğu hanımlarından birini münavebeli bir şekilde ertelemesi öngörülüyor. Ayetin son kısmı buna işaret ediyor olsa gerek.

Zemahşerî, Keşşafında şunları rivayet eder: "Allah Rasulü bu ayetler nazil olduktan sonra kadınlarından sadece dört tanesi ile münasebette bulunmuştur. Bunlar Aişe, Haf-sa, Zeyneb ve Ümmü Seleme'dir. Rivayet her ne kadar sağlam bir kanaldan gelmemişse de, bizim konudan çıkarımlarımızla paralel bir hakikati yansıtmaktan uzak değildir.

Bize göre, Nebi (s) hakkında 51. ayetteki müsbet istisnai hükme karşılık 52. ayette menfi istisnai bir hüküm sözkonusudur. Hz. Peygamber'e 51. ayette bütün hanımlarını yanında bulundurma ruhsatı verilirken, 52. ayette cariye edinme dışında başka kadınla evlenmesi yasaklanmıştır. Ayette sarahaten, Peygamber için bu yasağın sürekli olduğu yani, hanımlarının bir kısmı ya da hepsi ölmüş olsa veya onları boşamış olsa bile bu yasağın devam ettiği vurgulanmaktadır. Oysa Peygamber dışındaki müslümanlar dört kadini bulundurmakla birlikte bunları başka kadınlarla değiştirme imkanına da sahiptiler.

Ayet hakkında İbn Kesir Hz. Aişe ve Ümmü Seleme'den şu hadisi rivayet etmektedir: "Nebi (s) vefat etmeden önce Allah kendisine kadınları helal kıldı." Ubey b. Kab'-dan ise şu hadisi rivayet eder: "Ayet, Nebi (s)'ye evliliği bütünüyle haram kılmamış ancak, 50. ayette Allah'ın kendisine helal kıldığı kadınların dışındaki bir kısım kadınları haram kılmıştır."

Gördüğümüz kadarıyla, genelde ayetin metninde özelde de "min ba'du" kelimesinde nehyin (alıkoymanın) varlığı sözkonusudur. Biz, sahih hadis kitaplarında, hakkında herhangi bir şey varid olmayan bu hadisler üzerinde duracağız. Yine İbn Kesir şöyle diyor: İbn Abbas, Mücahid, Dehhak, Katade, İbn Ziyad, İbn Cerir ve diğer alimler bu ayetin, 28. ayetle, Peygamber onları muhayyer bıraktığında Allah'ı, Rasulü'nü ve ahiret yurdunu tercih etmelerinden ötürü Peygamber zevcelerine bir mükafat olarak indiğini ve böylece Peygamber'in onlarla sınırlandırıldığını, başka kadınlarla evlenmesinin haram kılınmdığını söylemişlerdir ki bunlar, bizim söylediklerimize paraleldir. Ancak şunu belirtmek gerekir, bu söylenenler ayetin nüzul sebebi değil, sözkonusu alimlerin ayet üzerine yaptıkları yorumda

olabilir. Bu ayet ile önceki iki ayetin, Nisa sûresinde yer alan ilgili ayetlerden ve özellikle nikahın cevaz verildiği kadın adedini belirleyen ayetten sonra nazil olduğu kanısındayız. Çünkü, bu görüşümüz ayetin metni ile uyum içindedir. Ayette geçen "... Diğer müminlere değil sana mahsus olmak üzere. Biz, eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında onlara yapmaları gerekeni bil(dir)dik, ta ki sana bir zorluk olmasın."

Bir kısım müfessirler, "Bunları başka eşlerle değiştirmen helal değildir" cümlesinde İslam öncesi Araplar'da var olan bir geleneğe işaret edildiğini söylemişlerdir. Nitekim cahili Araplar eşlerini değiştiriyorlardı. Öyle ki, biri diğerinin eşini alıyor bunun karşılığında kendi eşini veriyordu. Ancak bizce, bu cümleden; Allah'ın belirlediği sayıdan fazlasını almak için Nebi (s)'nin eşlerinden birini boşamaması kastolunmuş veya başka bir deyişle -az önce de söylediğimiz gibi- ayetten sonra artık cariye dışında başkalarıyla evliliğin kendisine yasaklanmış olmasıdır.

"Bir de Peygamber'e kendisini hibe eden ve Peygamber'in de kendisini almak istediği inanmış kadını sana helal kıldık" cümlesinde üslubi bir kalıp kullanılmıştır. Yani, geleceğe dair bir hüküm sözkonusu değildir. Bu cümlenin içinde bulunduğu 50. ayetin ifadesine göre, burada kendisini Peygamber'e hibe eden kadın, "Biz, hanımlarını sana helal kıldık..." cümlesinin kapsamındadır.

Kendisini Peygamber'e hibe eden kadının kim olduğu hususunda birçok rivayet vardır. Bir rivayete göre bu kadın, Peygamber (s)'in Kureyş ile Hudeybiye'de imzaladığı antlaşma üzerine hicretin 7. senesinde Kabe'ye yaptığı ziyaret esnasında evlendiği Mey-mune bint-i Haris'dir. Bir rivayete göre, "yoksulların anası" olarak bilinen Zeyneb bint-i Huzeyme'dir. Bir başka rivayete göre de bu kadın, Havle bint-i Hakim ya da Ümmü Şerîk b. Cabir'dir. İlk iki rivayette zikredilen kadınlar (Meymune ile Zeyneb), Peygamber (s)'in fiilen hanımlarıydılar. Doğrusu, kendisini Hz. Peygamber'e hibe eden kadının Meymune olduğunu ifade eden rivayet daha kuvvetli olsa gerek.[79][79] Müfessirler, yerinde bir uyarıyla burada bir noktaya dikkatleri çekmiş ve sözkonusu hibenin temellük şeklinde veya nikahsız ya da mihirsiz olmadığını söylemişlerdir. İbn Hişam'ın rivayet ettiğine göre, onu Hz. Peygamber'le evlendiren ve dörtyüz dirhem mihir veren bizzat Peygam-ber'in amcası Abbas'tır.

Ayetler indiğinde hatta 28. ayet nazil olduğu sırada Peygamber zevcelerinin; Aişe, Hafsa, Şevde, Ümmü Seleme, Ümmü Habibe, Cüveyriye, Zeyneb bint-i Cahş, Safiyye, Meymune ve Zeyneb bint-i Huzeyme olduğu ve ayetlerin nüzulünden sonra artık evlenmediği hususunda varid olan rivayetler hemen hemen aynıdır. Zeyneb bint-i Huzeyme, Peygamber hayatta iken vefe* etmiş, diğer hanımları ise Peygamber'in vefatından sonra ve onun nikahında vefat etmişlerdir.[80][80]

---

[79][79] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Taberi, Tabresi ve İbn Hişam c. 4, s. 324; İbn Sa'd c. 3, s. 321-326.

[80][80] Bkz. a.g.e., Ahzab 28'in tefsiri; İbn Hişam, c. 4, s. 321-326.

Kur'an'ın Nebi (s)'yi diğer müslümanlar hakkındaki sınırlamadan muaf tutması, zevcelerinin çokluğunda olduğu gibi gayr-i müslimlerin "kendisine özel kurallar koyuyor" şeklindeki eleştirilerine konu olmuştur. Nitekim çok kadınla evliliğini de "şehvet düşkünlüğü" şeklinde tenkid etmişlerdir.

Müslüman yazarlar her iki hususta da yapılan eleştirileri, son derece mantıklı ve güzel bir şekilde reddiyelerle çürütmüşlerdir. Bu reddiyelere göre;

a- Peygamber'in çok evliliği, hem yaşadığı dönemin uygulamalarına hem de insan fıtratına ters düşmüyordu.

b- Çoğu evliliklerini cinsi arzusunun olmadığı dönemlerde, bir kısmını kızlarıyla Ebubekir ve Ömer (r)'e tekrim kasdıyla, bir kısmını (Cüveyriye gibi) bazı kabilelerle ilişkileri kuvvetlendirmek için, bir kısmını Habeşistan'da kocaları vefat etmiş ya da ci-had sırasında şehid olmuş (Ümmü Habibe, Ümmü Seleme ve Şevde gibi) kadınların perişan olmamaları için yapmıştır.

c- Eşlerinin çoğu kendisinden yaşça büyük, yetişkin evlatları olan kadınlardır ki bunlara karşı cinsel istek genellikle azdır. Görüldüğü gibi bu reddiyeler doğru ve tutarlıdır.[81[81]]

Yukarıdaki reddiyeleri doğrulayıcı mahiyette şunu söylemek gerekir; eğer şartların dayatması olmasaydı Nebi'nin kendisi için özel kural koymasına zaten ihtiyacı yoktu. Yani gelişen hadiseler, onun böyle bir uygulamaya ihtiyacı olduğundan değil tamamen dışsal etkenlerden kaynaklanmıştır. Zira o, bütün bunları cinsi arzusuyla yapmış olsaydi, pekala yaşça kendisinden büyük olan kadınlarla veya çoluk çocuk sahibi, cazibesini yitirmiş kadınlarla evlenmeyebilirdi. Onu böyle bir uygulamaya iten sebeplere, 51. ayeti açıkladığımız sırada değinmiştik. Peygamber'in bu uygulamasının doğruluğu, hikmeti ve yüceliği ortadadır. Önyargısız bütün insanlar, bu gerçeğe karşı diretmezler. Bunlara ilave olarak 51. ayette, dörtten fazla hanımıyla münasebette bulunması yasaklanmaktadır. Burada Kur'an'ın getirdiği sınırlama ile dönemin şartları arasında bir uzlaşma söz-konusudur. Dahası 52. ayette, eşlerinin hepsi ölse yahut boşanmış olsa bile Hz. Peygamber'in artık evlenmesi yasak kılınmıştır. İşte burada, sözkonusu tenkitçileri cevapsız bırakacak başka bir reddiye vardır. [82[82]]

53- Ey inananlar; peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak yemek için size izin verilir'[83[83]]' de girerseniz yemeğin pişmesini'[84[84]]' beklemeyin'[85[85]]'. Çağrıldığınız zaman girin; yemeği

---

[81[81]] Heykel, Muhammed'in Hayatı, 2. baskı, s. 303,317; Hasan İbrahim, islam Siyasi Tarihi, c. 1, s.130-136.

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/38-42.

[83[83]] İlla en yüzene lehim Ancak davet edildiğinizde ve girmenize izin verildiğinde.

[84[84]] Inahu Pişmesini.

yeyince dağılm'[86[86]]', söze dalmayın. Çünkü bu Peygamber'i incitiyor, fakat o (söylemekten) utanıyordu. Ama Allah, gerçek(i söylemekken utanmaz. Onlardan bir şey istediğiniz, zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalble-riniz, hem de onların kalbleri için daha temizdir. Sizin, Allah'ın Elçisini incitmeniz ve kendisinden sonra onun eşlerini nikahlamanız asla olmaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günahjtır.

54- Bir şeyi açığa vursanız da, yahut onu gizleseniz de Allah her şeyi gayet iyi bilmektedir.

Ayetlerde mü'minlere hitaben:

I- Nebi (s)'nin evlerine izinsiz girmemeleri, yemek için davet edildiklerinde ise erken gelip yemeğin pişmesini beklememeleri gerektiği bildirilmiş, yemek piştiği zaman çağrıldıklarında eve girmelerini ve yemekten sonra sohbet ya da uzun uzadıya konuşmak için beklememeleri emir buyurulmuştur.

II- Mü'mirilerin muhalif davranışta bulunmaları Peygamber (s)'e ağır gelmekte ve onu incitmektedir. Fakat o, bunu açıklamaktan haya ediyordu. Allah ise gerçeği söylemekten haya etmez. İşte bu yüzden Allah onları uyarmakta ve bu konuda nasıl davranmaları gerektiğini bildirmektedir. Eğer Peygamber (s)'in eşlerinden bir şey isteyecek olurlarsa perde arkasından istemelidirler. Zira bu şekilde davranmak hem kendileri hemde Peygamber eşleri için en uygun olanıdır. Mü'minler bu adaba riayet etmeli ve aksi davranışta bulunmak suretiyle Peygamber'i üzmemelidirler. Ayrıca, Peygamberden sonra mü'minler için onun eşleri ile evlenmek yoktur, bu Allah indinde büyük bir günahtır ve bilmelidirler ki Allah, onlann gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilmektedir.

Müfessirler ve hadis ravileri, "Ey inananlar, Peygamber'in evlerine girmeyin..." ayetinin ilk kısmı hakkında birçok rivayet nakletmişlerdir. Buhari, Müslim ve Tirmi-zi'nin Enes (r)'den naklettikleri bir rivayette şunlar yer alıyor: "Nebi (s) Zeyneb ile evliliği münasebetiyle ziyafet vermiş ve Enes'e misafirleri yemeğe davet etmek için göndermişti. Bir kısım geliyor yemeklerini yiyip çıkıyorlardı. Davet edecek kimse kalma-yıncaya kadar çıkıp insanları yemeğe çağırdım. Davet edecek kimse bulamayınca: "Ey Allah'ın Peygamber'i! Artık davet edecek kimse bulamıyorum", dedim. Rasulullah (s): "Yemeğinizi kaldırın"! dedi. Odada konuşmaya devam eden bir kaç kişi kalmıştı. Peygamber çıkıp Aişe (r)'nin odasına gitti. "Ey ehl-i beyt, Allah'ın selam ve rahmeti üzerinize olsun!" dedi. Aişe: "Ve aleyke's-selam ve rahmetullah, Allah mübarek kılsın; yeni zevceni nasıl buldun?" diye karşılık verdi. Rasulullah (s) eşlerinin odalarına uğrayarak hepsine, Aişe'ye dediği gibi dedi ve eşlerinin hepsi de

---

[85[85]] Gayra nazirin Beklemeksizin.

[86[86]] Fenteşiru Dağılın ve evden ayrılın.

Aişe'nin dediği gibi ona karşılık verdiler. Sonra döndü. Fakat odadaki misafirler hâlâ konuşmalarına devam ediyorlardı. Peygamber çok hayalı idi. 'Onlara artık çıkın gidin!' diyemeden yine Aişe (r)'nin odasına doğru-çıktı. Daha sonra Rasulullah'a misafirlerin gittiklerini söylediler. Döndü ve odaya girmek üzere bir ayağı kapının eşiğinde bir ayağı da henüz dışarıda iken Enes ile arasındaki perdeyi kaldırdı. Bunun üzerine hicab ayeti nazil oldu."

Buhari ve Müslim, ayetin ikinci kısmı hakkında ise Ömer (r)'den naklettiklerine göre Ömer (r) şöyle demiştir: "Dedim ki; Ey Allah'ın Rasulü! Senin yanına iyi adam da günahkar adam da giriyor. Bunun için müminlerin annelerine hicabı emretsen? Bunun üzerine Allah, hicab ayetini yani "Onlardan bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir" ayetini indirdi."

Birinci hadis ayetin içeriğine daha uygundur. Zira ikinci hadiste, Hz. Ömer şahsi olarak Peygamber hanımlarının hicabını temenni etmişti. Nitekim, ayetin içerdiği anlam, sadece iyi ya da kötü insanların Peygamber eşlerinin evlerinde oturmalarına bağlı değildir.

Müfessirler, bu ayetin son kısmı hakkında ise şunları nakletmişlerdir: Bazı insanlar Peygamber'in vefatından sonra eğer Hz. Aişe hayatta olursa onunla evleneceklerini söylüyorlardı. Rivayet ihtimalden uzak olmamakla birlikte şu var ki, bunu söyleyen kişinin imanı sağlam olmasa gerek. Çünkü, bu sözle adeta meydan okunmaktadır. Bu da sadık iman sahibinden beklenmeyecek bir davranıştır.

Özet olarak bize göre, ayetin son kısmı bu hadise üzerine nazil olmamıştır ve iki ayetin nüzulü birlikte gerçekleşmiştir. Son rivayette nakledilen söz herhangi biri tarafından sarfedilmiş olsa bile, bu söz ayetler nazil olmadan önce söylenmiş ve ayette konuya uygun olması hasebiyle, bu söze işaret edilerek bundaki büyük günaha dikkat çekilmiş olabilir.

İlk ayetin metninden anlaşıldığına göre ayet, Peygamber (s)'in evleri ve özelde hanımları hakkındadır. Yine açıkça anlaşılıyor ki, ayette sözü edilen hicab yüze peçe takılması değil, kapının örtülmesi veya perde çekilmesidir. Bir şey isteyecekleri zaman perde arkasından istemeleri ise, ayetin öngördüğü ahlaka uygun olarak izin almadan ya da davet edilmeden Peygamber (s)'in evlerine girmemeleri veya orada sözü uzatmamalarıdır.

Nur sûresinde müslüman erkek ve kadınlara; evlere girme, yemek yeme ve oturma odalarına girme adabı ve kadınların süslerini göstermemeleri ile ilgili ayetler bu ayetin hükmünü teyid etmektedir. Nitekim Nebi'nin evleri, etrafı duvarla çevrili bir iki odadan ibaret olup bir kısmını namaz ve misafir için ayırdığından bu durum ayetteki söz-konusu nehyi gerektiriyordu. Bununla birlikte izin alıncaya kadar eve girmemek, sözü uzatmayarak kalkmak her müslümanın uygulaması gereken üstün davranış biçimidir.

Vefatından sonra Peygamber zevceleriyle evlenmenin haram kılınmasına gelince, bu

hükmün hikmeti gayet açıktır. Kur'an onları müminlerin anneleri olarak tavsif etmiş ve peygamber eşi olmaları hasebiyle bir takım meziyetler kazanmışlardı. Dolayısıyla hiç bir müslümanın bunu yapması ve hatta yapmaya niyetlenmesi sözkonusu vasıflan ihlal edeceğinden doğru değildir. 87[87]

55- Onlara ne babaları, ne oğulları, ne kardeşleri , ne kardeşlerinin oğullan, ne kızkardeşlerinin oğulları, ne kadınları ve ne de ellerinin altında bulunanlar hakkında da bir günah yoktur. Allah'tan korkun'88[88]', şüphesiz Allah, herşeyi görmektedir.

Önceki ayette ele alınan evlere girme adabı ve hicabdan başka bir konuya geçilerek bu ayette Peygamber zevcelerinin yanına babaları, oğullan, kardeşleri, yeğenleri, kadın-lan ve ellerinin altındaki hizmetçilerinin girmesinde bir sakınca olmadığı vurgulanmış; Allah'tan korkmalan, O'nun sınırlanna riayet etmeleri gerektiği bildirilerek, Allah'ın her an hazır ve nazır olduğunu düşünmeleri emredilmiştir.

"Onlara ne babaları, ne oğulları, ne kardeşleri..." ayetinin nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Ya önceki ayetlerle birlikte nazil olmuş ya da önceki ayetin nazil olması ile oluşan sıkıntılan gidermek için nazil olmuştur. Eğer söylediğimiz ikinci ihtimal doğruysa o taktirde bu ayet, konu uygunluğu dolayısıyla buraya konulmuştur.

Bazı müfessirler,89[89] amca ve dayılann baba mesabesinde olmalarından ötürü ayette zikredilmediklerini ancak ibahat hükmünün aleyhlerinde cari olduğunu söylemişlerdir. Bazılan ise;90[90] onlar mahrem olmayan çocuklarının yanında anlatmamalan için Nebi (s)'nin eşlerinin yanına izinsiz ve hicabsız girmeleri kerih görülenlerdir, demişlerdir. Bize göre, ilk görüş daha isabetlidir. Zira, amca ve dayılar, Kur'an'ın ifadesiyle yeğenleri için mahremdirler. Nitekim, Nisa sûresinde "Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz ve yeğenleriniz size haram kılındı..." buyrulmuştur. Kadınların çocuklarına veya başkalarına vasıflaması ise; kardeşler, yeğenler ve tüm kadınlar için sözkonusudur. Müfessir Kasımi, Buhari'nin Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir hadisi nakleder. Hadiste Hz. Aişe şöyle demiştir: "Hicab ayeti nazil olduktan sonra Ebi'l-Kuays'ın kardeşi Eflah yanıma gelmek için benden izin istedi. Ben: Rasulullah'tan izin almadıkça olmaz, dedim. Rasulullah geldiğinde ona: Ya Rasulallah Ebi'l-Kuays'ın kardeşi Eflah yanıma gelmek için izin istedi, ben ise senden izin almayınca izin vermedim, dedim. Rasulullah: Neden ona izin vermedin? dedi. Beni onun

---

87[87] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/43-45.
88[88] Vattekinallah Peygamber (s)'in eşlerine hitaben söylendiği için burada hitabi bir iltifat sözkonusudur.

89[89] Taberi, Tabersi, Bağavi, İbn Kesir, Hazin.

90[90] A.g.e.

karısı değil Ebi'l-Kuays'ın karısı emzirdi, dedim. Bunun üzerine Rasulullah: Ona izin ver, o senin amcandır, elinin altında yetişmişsin, dedi. Eflah Aişe (r)'nin amcası oluyordu, çünkü onu emziren kadının kocasının kardeşiydi. Ancak, asıl amca ve dayıların girmesinin caiz olması evladır.

Müfessirler[91[91]] "nisaihinne" ifadesi hakkında iki görüş ileri sürmüşlerdir. Birincisine göre, bu kadınlardan maksat mü'mine kadınlardır. Mü'min olmayan kadınlar da izin almadıkça giremezler. İkincisine göre de, burada tek cins olmaları hasebiyle tüm kadınlar kastedilmiştir. İkinci görüş daha tatminkardır. Zira bu ifadenin "onların kadınları" kalıbında gelmesi sadece mü'min kadınlara mahsus olması için değil lafızların uyumu içindir.

Aynı müfessirler "ve ellerinin altındaki cariyeler" ifadesi hakkında da iki görüş be-lirtmişlerdir. Birincisine göre, burada kastedilen cariyedir, erkek köle değil. İkincisine göre ise, her iki cins de kastedilmiştir. Ayetteki ifadeye bakılırsa her iki cins de kastedilmiştir. İşte bundan dolayıdır ki, erkek bir köle, sahibi olan kadının namahremi sayılmıştır. [92[92]]

56- Allah ve melekleri, Peygamber'e salat etmektedir. Ey inananlar siz de ona salat edin, içtenlikle selam edin.

Ayette:

I- Övgü mahiyetinde Nebi (s)'nin, Allah ve melekleri katındaki yüce konumu ve şanından bahsedilmiş, Allahu Teala'nın daimi iltifat ve rahmetiyle ona salat ettiği bildirilmiştir. Aynca meleklerin, dualarıyla daima salat ettikleri açıklanmıştır.

II- Mü'minlerin de, Peygamber'e yaraşır şekilde onu yücelterek dualarıyla O'na sa-lat etmeleri emredilmiştir.

Bu ayet, hem öncesiyle hem de sonrasıyla bağlantılıdır. Öğretici, eğitici ve münker-den alıkoyucu mahiyette gelen önceki ayetleri izlemekte ve sonraki ayetlerde Nebi (s)'ye komplo peşinde olanları, ona eziyet etmeye kastedenleri temhil etmekte, yani onlara mühlet vermektedir. Asıl itibariyle bu ayetin hedefi, mü'minlerin Peygamber karşısında saygılı, ihlaslı olmaları, onu üzecek sözlü-fiili, gizli-açık davranışlardan kaçınmaları ve onu razı edecek, ona hoş gelecek her şeye tabi olmaları gerektiğini telkin etmektir.

Ayet her ne kadar belirli bir olaya mahsus ise de, ibaresinin umuma uyarlanmasıyla, her zaman her yerde erkek-kadın tüm müslümanların, Nebi (s)'ye saygı, tazim ve dualarını

[91[91]] A.g.e.

[92[92]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/45-46.

kapsamakta, onun insanları Hakka, iyiye ve iki dünya saadetine götüren, onlan karanlıklardan aydınlığa çıkaran faziletinin ölümsüz tesirini muterif bir tarzda büyük şükranlarını içermektedir.

Nebi (s)'ye salat getirmenin gerekliliği ve fazileti hakkında muhtelif derecelerde birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadislerden Buhari ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri bir hadiste şunlar yeralıyor: "Ayet nazil olduğunda Nebi (s)'ye şöyle dediler: Sana 'selam' vermenin nasıl olduğunu öğrendik, ancak 'salat' nasıl yapılacak? Rasulullah: "Allah'ım! İbrahim ehline rahmet ve ihsanda bulunduğun gibi Muhammed'e ve onun ehline de rahmet ve ihsanım yağdır. Şüphesiz ki sen hamidsin mecidsin. Allah'ım! İbrahim'in ehline bereketini ihsan ettiğin gibi, Muhammed'e ve onun ehline de bereketini ihsan et. Şüphesiz ki sen, hamidsin mecidsin, demek suretiyle" dedi.

Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen başka bir hadiste şunlar yer almaktadır: "Abdullah b. Mes'ud: Peygamber'e salat getirdiğinizde güzelce salat getiriniz, dediğinde; 'bize öğret' dediler. Bunun üzerine Abdullah, şunları söyleyin dedi: "Allahım! Salatını, rahmet ve bereketini nebilerin seyyidi, muttakilerin imamı, peygamberlerin sonuncusu' kulun ve rasulün olan, dinin öncüsü, iyiliğin rehberi ve rahmet peygamberi olan Mu-hammed'in üzerine kıl!. Allah'ım! Onu önceki ve sonrakilerin gıbta ettiği makam-ı mahmuda ulaştır. Allah'ım! İbrahim'e, ehline rahmet ve ihsanda bulunduğun gibi Muhammed'e ve O'nun ehline de rahmet ve ihsanını yağdır. Şüphesiz ki sen, hamidsin mecidsin."[93[93]]

İbn Mace'nin rivayet ettiği bir hadiste de Rasulullah şöyle demiştir: "Abdesti olmayanın namazı, Allah'ın ismini anmayanın ise abdesti yoktur, Nebi'ye salat getirmeyenin ve Ensarı sevmeyenin de namazı yoktur."[94[94]]

İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir başka hadiste ise şunlar yer almaktadır: "Hz. Peygamber bir gün geldiğinde sevinci yüzünden okunuyordu. Ya Rasulallah! Yüzünde sevinç belirtisi görüyoruz, dediğimizde şöyle dedi: Bir melek bana geldi ve: Ey Muhammedi Rabbinin, ümmetinden sana salat getiren kişiye on defa salat ederim, ümmetinden sana selam gönderene on defa selam ederim, demesi hoşuna gitmez mi? dedi".[95[95]]

Yine İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir diğer hadiste şunlar yer alıyor: "Rabbim azze ve celleden bir melek bana geldi ve: Senin ümmetinden her kim sana bir salat-ı şerife getirirse, Allah ona on iyilik verir, on kötülüğünü de giderir ve onu on derece yükseltir" dedi.[96[96]]

Bir başka hadiste de Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "İster az yapsın, ister çok yapsın, her

---

[93[93]] Bkz. Tabresi ve ibn Kesir.

[94[94]] İbn Kesir.

[95[95]] A.g.e.

[96[96]] ibn Kesir.

kim bana bir salat-ı şerîfe getirirse melekler de aynı şekilde ona salat getirirler".97[97]

Allah'ın salat ve selamı rehberimiz Muhammed'in üzerine olsun! Faziletine, cihadına, büyüklük ve şanına, getirdiği parlak nurunun tesirine yaraşır şekilde ona, salatu selam olsun! O parlak nur ki, ilelebed aydınlatmaya devam edecek, insanlar sağlıklı düşündükleri, iyi niyetli, basiretli oldukları, nübüvvetinin mucizesi olan Kur'an'ın faziletiyle saadeti tercih ettikleri sürece daha çok aydınlatacak ve insanların yollarına ışık tutacaktır. 98[98]

57- Allah'ı ve Elçisini incitenler var ya, işte Allah onlara dünyada ve ahirette lanet etmiş ve onlar için alçaltıcı bir azab hazırlamıştır.

58- Mü'min erkekleri ve mü'min kadınları yapmadıkları bir şeyle incitenler bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir.

"Allah ve Elçisini incitenler var ya..." ayeti ve devamındaki iki ayette de açık ifadeler kullanılmıştır. Allah ve Rasulünü incitenler, hem dünyada hem de ahirette Allah'ın la'neti ve alçaltıcı azabıyla korkutulmakta, ayrıca kendilerinde olmayan bir şeyi bahane ederek mii'min erkek-kadınlara eziyet ve işkence edenlerin büyük cürüm işlediklerine işaret edilmektedir.

İbn Kesir, İbn Abbas'tan, birinci ayetin Rasululah'ı, yahudi Safiye ile evlendiği için kınayanlar hakkında nazil olduğunu nakleder. Hazin de ikinci ayetin nüzul sebebi hakkında, "denildi" lafzıyla üç rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlere göre 58. ayet, Ali b. Ebi Talib'i sözleriyle incitenler hakkında veya Hz.Aişe'yi incitenler hakkında ya da kadınlara dadanıp geceleri onlan rahatsız edip, onlara eziyet edenler hakkında nazil olmuştur. Müfessirler99[99] Allah'ı incitmenin O'na çocuk, şerîk ve yoksulluk isnad etmek, Nebi'yi incitmenin ise onu yalanlamak, ona sihirbazlık, şairlik, delilik ve kahinlik isnat etmek olduğunu söylemişlerdir. Nitekim, bazılarına göre de, "Allah'ı incitenler" cümlesinde mukadder bir mahzuf vardır. Yani, bunlara göre cümle "Allah'ın dostlarını incitenler" şeklinde anlaşılmalıdır.57 ve 58. ayetlerin, hem konu, hem de mânâ akışı yönünden önceki ve sonraki ayetlerle bağlantılı olduklarını görüyoruz. Zira, hem bu iki ayetin içeriği, hem de önceki ve sonraki ayetlerin içeriği bu bağıntıyı açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim, mânâ itibariyle önceki ayetleri izlemekte, sonraki ayetlere ise zemin hazırlamaktadır. Şöyle ki; önceki ayetlerde her ne şekilde olursa olsun Allah Rasulü'nü incitenlerin büyük günah işledikleri vurgulanmış, sonraki ayetlerde ise mü'minlerin kadınlarına insanların eziyetlerinden kaçınmaları talimatı verilmiş; münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve dil uzatanlar bu konumlarından

97[97] Bağavi; bu konuda ibn Kesir'in derlediği daha birçok hadis mevcuttur.

98[98] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/46-48.
99[99] Bkz. Hazin, ibn Kesir, Tabresi ve Beğavi.

vazgeçmedikleri taktirde sıkı bir korkuya maruz bırakılmışlardır. Allahı, Rasulünü, mü'min erkek ve kadınları incitecek konumda yer aldıkları ve yer almaları beklendiği için bu dil uzatanlar topluluğu Allah'ın lanetini ve inzannı (korkutmasını) haketmişlerdir.

Haddizatında bu iki ayet (57-58) bir tek cümledir, bir bütündür. Ayetlerdeki ifadeler umuma teşmil edildiği ya da uyarlandığı zaman; Allah, Rasulü, mü'min erkek ve kadınlar hakkındaki her türlü eziyeti, incitmeyi, kötü davranışı, çirkin sözü, iftirayı, günaha yöneltmeyi, isyanı, alayı ve hafife almayı kapsamaktadır. Bu itibarla ayetler; ne zaman, nerede ve ne şekilde olursa olsun, bu gibi tavırları ortaya koyanları yadırgayarak onlan şiddetle yermiş ve mü'minler; şiddete, caydırıcı usullere başvurarak onlan engellemeye çağnlmıştır. [100[100]]

59- Ey peygamber, eşlerine, kızlarına ve inananların kadınlarına söyle; örtülerini[101[101]] üstlerine salsınlar onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah çok bağışlayan,çok esirgeyendir.

Ayetlerde şu hususlar vurgulanmaştır:

I- Münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve şehirde müslümanlar aleyhinde kötü haber yayanlar şiddetle uyarılmışlardır. Yaptıkları komplo ve desiselerden vazgeçmedikleri taktirde Allah, Nebisi'ni onların üzerine salacak, onları mağlub edecek, lanet damgasıyla damgalanmış olarak Medine'den çıkaracaktır. Nerede olurlarsa olsunlar kanlan heder sayılacak, istisnasız ve müsamahasız öldürüleceklerdir.

II- İşte bu; Allah'ın, onlar gibi geçmiş kavimler için koyduğu kanun'dur ve hangi durumda olursa olsun Allah'ın kanununda bir değişiklik sözkonusu değildir.

"Andolsun; münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar..." ayeti ve devamındaki ayetlerin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Müfessirlerin dediğine göre, münafıklar, Nebi (s)'nin seriyyeleri ve cihada gönderdiği orduları hakkında kötü haberler yayıyor, müslümanların kalplerine endişe, korku ve terkedilmişlik duygulan salıyorlardı. İşte müfessirlere göre, ayetler bu sebeple nazil olmuştur.

Ayetlerin ruhundan ve önceki ayetlerden anlaşıldığına göre; buradaki sert uyan, gerek Allah'a ve Rasulü'ne gerekse mü'min erkek ve kadınlara yönelik olsun, şüphe ve fitne amacıyla sözkonusu mürcifler topluluğundan sadır olan tavır, çirkin söz, komplo, eziyet ve dil uzatmalara matuftur. Bu yönüyle de önceki ayetler ile bu ayetler arasında, hem mevzu

---

[100[100]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/48-49.

[101[101]] El-Cilbab Cilbab hakkında, "kadınların büründükleri çarşaf veya başlarını örttükleri başörtüsü ya da başlarını ve elbiselerinin yakalarını onunla kapattıkları yaka örtüsü"şeklinde üç ayrı görüş belirtilmiştir.

hem de ayetlerin akışı bakımından bir bağıntı vardır.

Burada ayetler, pratiğe aktanlması Nebi'ye devredilmiş olan Kur'anî bir hüküm ihtiva etmektedirler. Bu hüküm, yaptıklan eziyetlerden, yaydıklan çirkin sözlerden vazgeçmedikleri taktirde, sözkonusu topluluğu dize getirmeye, onlan Medine'den sürgün etmeye, müsamaha ve yumuşaklık göstermeksizin kanlarını akıtmaya ve onları öldürmeye yöneliktir. Aynca bu hüküm tabiatıyla, Nebi'nin iktidannı teyid etmekte ve onlar hakkında haklı olarak kuvvet/şiddet kullanmayı ihtiva etmektedir.

Ancak, Peygamber'in mürcifler topluluğunu Medine'den sürdüğünü, kanlannı akıttığını ifade eden güvenilirliği kuvvetli rivayetlere rastlamadık. Bilakis, bu ayetlerden sonra gelen muhtelif sûrelerdeki birçok ayet, defalarca yaptıklan desiseler, komplolar ve eziyetler Kur'an'da anlatılmasına rağmen Hz. Peygamber'in münafıklara karşı sabırla ve hilmle davrandığını göstermektedir. Hatta Tevbe süresindeki ayetlerden birinde onlar için "küfür kelimesini söylediler, imanlarından sonra kafir oldular" şeklindeki ifadelere, bu sûre ile Tahrim sûresinde gerek kafirler ve gerekse münafıklar için; "onlarla mücadele etme ve onlara karşı şiddet kullanma" emirlerine rağmen Hz. Peygamber hayatının sonuna kadar bu metodu takip etmiştir.Tevbe, kapısı her halükarda onlara açık tutulmuştur. Nitekim bu sûreden önce ve sonra inen Medeni sûrelerde bu durum dile getirilmiştir. Durum böyleyken, bu ayetlerin, o topluluğun fertleri üzerinde müsbet etki yapmış olması ve böylece hadlerini bilip eziyetten vazgeçerek genel anlamda mü'minlere zarar vermekten el çekmiş olmaları muhtemeldir. Nitekim, Peygamber'in ve diğer ihlaslı mü'minlerin onlarla aralarındaki akrabalık bağlan sebebiyle onları kafirler gibi muharip düşman görmemeleri, özellikle de onların müslüman olduklarını, ihlaslı olduklarını söyleyip İslam'ın ibadi farzlarını yerine getirerek cihada katılmalarından ötürü Peygamber'in sabırla, hilmle davranmış olması mümkündür. Zaten bu topluluk, yahudilerin ibret verici sonlarını gördükten sonra, giderek hem sayıca hem de kuvvetçe zayıflamış, düşmanlıklarının, komplo ve serlerinin alanı iyiden iyiye daralmıştı. Hz. Peygamber de bu ve benzeri ayetleri, İslam ve müslümanlann maslahatlarına uygun bir şekilde kendi takdiri uygulamasına bırakılmış yönlendirmeler olarak değerlendirmiştir.

Ayetlerin zaman ve yer özelliği gözönüne alınırsa, hükmünün genel/sürekli olduğu ve uygulamaya geçirilmesinin ise müslümanlardan ulu'1-emre tevdi edildiği anlaşılır. Öyle ki, bu hüküm, İslam toplumunun huzur ve emniyetini bozmaktan, komplo ve desiselerden el çekmeyenleri şiddetle, ibretamiz bir şekilde cezalandırmayı ulu'1-emre vacip kılmaktadır.

Zaman zaman münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunanların, sadece Peygamber dönemine ait oldukları yönünde bir kanaat ileri sürülmektedir. Ancak, toplumların karakteri iyi bir şekilde gözlendiği taktirde ne zaman ve nerede olursa olsun her toplumda değişik tarzlarda da olsa, böylesi bir zümrenin şüphesiz varolacağı ortaya çıkmaktadır. Nitekim; tağutları, zalimleri, İslam düşmanlarını dost edinerek onlann yanında şeref arayanlar, zalimlerle

işbirliği yaparak İslam ümmetini zelil düşürmek ve onlara uşak yapmak isteyenler, kendi menfaatleri veya şahsi kinleri ya da her ikisi uğruna vatanlarına ihanet edenler, ülkelerini satanlar bu zümreye örnek teşkil etmektedirler. Ayrıca bu mürcifler zümresinin örneklerinden, insanlar arasında çirkin sözler yayıp kriz dönemlerinde onları şüpheye düşüren, onlarda panik yaratan, mensubu olduğu ümmetin başına gelen zulüm ve musibetlerle ilgilenmeyen, sadece kendi şahsi menfaatlerinin kendisini ilgilendirdiği kimseler de sayılmalıdır. 102[102]

60- Andolsun, iki yüzlüler, kalblerinde hastalık bulunanlar, şehirde kötü haber yayanlar 1 vazgeçmezlerse seni onların üstüne süreriz; sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.

61- Lanetlenirler; nerede rastlansalar yakalanıp öldürülürler.

62- Allah'ın önceden geçenler arasındaki yasası budur. Allahın yasasını değiştirme(ye imkan) bulamazsın.

63- insanlar sana o saatten soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi Allah'ın yanındadır." Ne bilirsin belki, o saat yakın olur.

64- Allah kafirlere lanet etmiş ve onlar için çılgın bir ateş hazırlamıştır.

65- Orada ebedi olarak kalacaklar; bir dost ve yardımcı bulamayacaklardır.

66- Yüzleri ateşin içinde çevrildiği gün; "Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik, Elçiye itaat etseydik!" derler.

67- Ve dediler ki: "Rabb'imiz biz beylerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar."

68- "Rabb'imiz, onlara iki kat azab ver ve onlara büyük bir lanet eyle!"

"İnsanlar sana o saatten soruyorlar..." ayeti ve devamındaki ayetlerdeki ifadeleı açıktır. Nebi (s)'ye Kıyamet gününün ne zaman olduğu sorulmuş, ayet ise bunu hikaye ederek bu soruya verilecek ilahi cevabı bildirmiştir. Daha sonra Allah'ın kafirlere olan laneti, onlara hazırladığı cehennem beyan edilmiş ve kafirlerin orada kendileri için hiç bir yardımcı, hiç bir dost olmaksızın ebedi kalacakları açıklanmıştır. Ayrıca, yüzlerinin ateşte çevrildiği vakit bir pişmanlık ve hasret duyacakları, "Keşke Allah'a ve Rasulüne itaat etseydik" diyerek peşlerine takılıp onlara itaat ettikleri ve bu şekilde yoldan saptıkları beyleri-liderleri için; "Rabbimiz onlara lanet et ve iki kat azab et!" diyecekleri bildirilmiştir.

102[102] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/50-51.

Bu ayetler adeta bağımsız bir bölümü andırmakla beraber, iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Ayette kullanılan insanlar sözcüğü, yahudilerden ve başkalarından olan kafirleri kapsadığı gibi münafıkları ve hatta müslümanları bile kapsayabilir. Yani kıyamet saatini kafirler sormuş olabilecekleri gibi, münafıklar da, müslüman-lar da sorabilirler. Ancak, bu soru sorulurken ve soruya cevap verilirken kafirlere yükle-nilmesi, onlara hazırlanan cehennemden bahsedilmesi, buradaki "insanlar"dan maksadın kafirler veya ahiretten şüphe edenler olduğuna bir işaret olabilir. Bu ayetleri izleyen ayetlerde müslümanların, Musa (a)'ya eziyet edenler gibi olmamaları noktasında uyarılmaları, sözkonusu sualin yahudiler tarafından şüphe düşürmek amacıyla sorulabileceği ihtimalini de gündeme getirmektedir. Eğer bu ihtimal doğruysa o taktirde sözkonusu su-

al bazı zayıf imanlı müslümanlar tarafından yahudilerin kışkırtmasıyla ortaya atılmış ve ayette, kafirlerin korkunç sonlarına değinilerek bu müslümanlar uyarılmışlardır.

67 ve 68. ayetlerde ise; lider, mutraf ve yönetici kesimin Muhammedi risaleti engelleme faaliyetleriyle ilgili Mekki ayetlerde anlatılanlar te'kid edilmiş, yahudi ve Arap yöneticilerinin Medine ve çevresinde de aynı rollerini üstlendikleri anlatılmıştır.

Mekki sûrelerin tefsirinde de belirttiğimiz gibi kıyamet saati, Nebi ile kafirler arasındaki tartışmanın en önemli meselelerinden biridir. Mekki sûrelerin bir çoğunda defalarca bu hususa değinilmiştir. İşte bu ayetler (67-68), Medine döneminde de aynı durumun -yıpratma amacıyla- kafirler tarafından gerçekleştirildiğini beyan etmektedir. Kıyamet saatiyle ilgili soruya ayetle verilen cevap, Mekki sûrelerde de verilmiş, Nebi kıyamet saatini ancak Allah'ın bileceğini, kendisinin sadece uyarıcı ve müjdeleyici olarak gönderildiğini, Allah'ın bildirdiği hususların haricinde gaybı bilemeyeceğini bildirmekle emrolunmuştur. 103[103]

69- Ey inananlar, şu kimseler gibi olmayın ki, Musa'ya eziyet ettiler de Allah O'nu onların dediklerinden beraat ettirdi; O, Allah yanında vecih (gözde) idi.

70- Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.

71- Ki (Allah) işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse büyük bir başarıya ermiş olur.

Açık ifadelerin kullanıldığı bu ayetler, ayrı bir bölüm olsa gerek. Müslümanlar, İsra-iloğullar'ının Allah katında üstün ve beri olan Musa (a)'ya yaptıkları eziyet gibi Nebi (s)'e eziyet etmemek konusunda uyarılmış, Allah'tan korkmak ve doğru sözlü olmakla

103[103] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/52-53.

emrolunmuşlardır. Ancak bu şekilde, Allah ve Rasulü'ne itaat ederek mü'minlerin amelleri düzeltilir ve büyük başarıya ulaşırlar.

Müfessirler bu ayetlerin konusu ve iniş sebepleri hakkında değişik hadis ve rivayetler aktarmışlardır. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den naklettikleri bir hadişte Rasulullah (s) şöyle elemiştir: "Musa hayası çok ve vücudunun görünmemesinde titizlik gösteren bir zat idi, vücudunun bir açık tarafı görünmezdi. İsrailoğullan'ndan kendisine eziyet etmek isteyen biri: Musa'nın bu kadar örtünmesi ya cildinde kusur olmasından, husyeleri şiş, fıtıklı olmasından veya başka bir afetten ileri gelmektedir" dedi. Ancak Allah, Musa'ya isnad edilen bu noksanlıklardan O'nun uzak olduğunu göstermek istedi. Musa (a) bir gün tek başına iken elbiselerini çıkarıp bir taşın üzerine koydu ve yıkandı. Yıkandıktan sonra elbiselerine doğru gelirken taş, üzerindeki elbise ile kaçıp uzaklaşmaya başladı. Musa asasını alıp taşın arkasından gitti ve, "Ey taş! elbiselerimi ver, elbiselerimi ver", demeye başladı. Derken İsrailoğullan'ndan bir toplulukla karşılaştı. Onlar Musa'yı üryan olarak gördüler ve yaratılışça insanların en güzeli olduğunu anladılar. Böylece Allah, Hz. Musa'nın, isnat ettikleri noksanlıklardan uzak olduğunu gösterdi. İşte Allahu Teala'nın: "Ey inananlar şu kimseler gibi olmayın ki, Musa'ya eziyet ettiler de Allah O'nu, onların dediklerinden beraat ettirdi, O, Allah katında vecih i-di." mealindeki ifadesi bu idi.[104[104]]

Ali b. Ebi Talib'e isnad edilen bir başka hadise göre, İsrailoğulları'nın Musa (a)'ya eziyetleri; onu, Hz. Harun'u öldürmekle itham etmeleridir. Bunun üzerine Allah, meleklere emretti ve melekler onu aldılar İsrailoğullan'nın olduğu yere götürdüler. Böylece Musa'nın onu öldürmediğine kani oldular.[105[105]]

Bir diğer rivayette şunlar yer alıyor: "Karun, bir fahişe kiraladı. Bununla Musa'ya iftira etmek isteyince Allah, onu korudu ve beraat ettirdi."[106[106]]

Bu konuda İmam Ahmed'in tahric ettiği bir hadiste ise şunlara yer verilmiştir: "Rasulullah bir gün ganimet taksim ederken Ensardan biri; bu taksimde Allah'ın rızası yoktur, dedi. Bu sözü işiten başka bir müslüman ise şöyle dedi: Ey Allah düşmanı senin bu sözünü Rasulullah'a ileteceğim. Sonra söz Rasulullah'a iletilince yüzü kızardı, bu söz ona çok ağır geldi ve şöyle dedi: Allah'ın rahmeti Musa'nın üzerine olsun. Ona bundan daha fazla eziyet edilmişti de o sabretmişti." Bu rivayetin doğruluğuna mani bir şey yoktur. Binaenaleyh bu rivayette, ayetlerin iniş sebebi ve uyarıcı hedefi ortaya çıkmaktadır.

Netice olarak ayetlerde, insanları olmadık şeylerle itham etmemek ve doğru söze, hak sınırlara riayet etmek hususunda sürekli bir uyarı sözkonusudur. Ayetin tefsiri ile ilgili olarak

---

[104[104]] Beğavi, Hazin, İbn Kesir; Tac, c. 4, s.189-190, Müfessirler, şeyheyn ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri bu hadisi, değişik şekillerde ve çeşitli kanallardan nakletmişlerdir. Biz ise, bu hadisi Tac'dan naklettik.

[105[105]] A.g.e.

[106[106]] A.g.e.

İbn Kesir'in naklettiği bir hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: "Hiç bir kimse bana ashabımdan bir laf ulaştırmasın. Çünkü ben, sizin yanınıza kalbim rahat bir şekilde çıkmak isterim". Nitekim bu hadiste de, insanlardan sadır olan ve söylendiği kişide menfi tesir yapan sözlerin nakledilmemesi yönünde Nebevi bir öğreti vardır. Zira, böyle davranmak insanlar arasında soğukluğa ve nefrete sebep olup nefse eziyet verir. 107[107]

72- Biz emaneti, göklere yere ve dağlara sunduk; onu yüklenmekten kaçındılar, ondan korktular; onu insan yüklendi, doğrusu, o, çok zalim, çok cahildir.

73- Ki iki yüzlü erkeklere ve iki yüzlü kadınlara, ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azab etsin; inanan erkek ve kadınları da bağışlasın'108[108]'. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Gramer yönünden her iki ayette de açık ifadeler kullanılmıştır. Müfessirler, bu iki ayetin iniş sebebi hakkında herhangi bir rivayet nakletmemişlerdir. Bizce bu iki ayet, günahsız insanları olmadık şeylerle itham ederek onlara eziyet etmenin yasaklanmasıyla ilgili önceki ayetlerin bir devamıdır ve bu ayetlerde insanın, yüklendiği emaneti ihlal ettiği anlatılmıştır. Daha sonra Allah'tan korkmak ve hak hudutlara, doğru söze riayet etmek emredilmiştir. İşte emanetin gereği budur... İnsan, bu şekilde kurtuluşa, başarıya v Allah rızasına ulaşabilir.

Emanet mefhumu ile ilk ayetin tefsiri hakkında müfessirler, İbn Mesud, İbn A.\ Katade, Mücahid ve diğer bir grub sahabi ve tabiine dayanarak muhtelif görüşle letmişlerdir. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz.

Emanet;

* Allah ve Rasulü'ne itaat edip O'nun farz kıldığı emir ve yasaklara riaye

* İslam'ın ibadi ve mali rükünleridir.

* İnsanlara tevdi edilen değerlere hıyanet etmemek ve dinin gereklerin'i eda etmektir. 109[109]

107[107] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/54-55.

108[108] Ve yetubullahu ale'l-mü'minine ve'l-mü'minat Yani, mü'min erkek ve kadınların kötülüklerini örtsün, sarf-ı nazar etsin.

109[109] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/55-56

SEBE SURESİ

Kurandaki Sırası : 34

Nüzul Sırası : 58

Ayet Sayısı : 54

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kafirlerin akaidi ve sözleri hikaye edilir. Onlar ile Peygamber arasında tartışma bölümlerine yer verilir. Liderlerin engelleme, alıkoyma çabalarına, para ve çocuklarla övünmelerine işaret edilir. Ihlaslı mü'minler uyarılır. Davud ve Süleyman (a)'a işaret edilirken Allah'ın o ikisi üzerinde tamamladığı nimeti ve O'na şükürleri anlatılır. Sebe'nin zengin yaşamına rağmen şükretmemesi ve Allah'ın onları cezalandırılmasına işaret edilir. Mekke'de peygamber ve müslümanlara karşı kafirlerin taraftarları ve liderlerinin tavırları da sergilenir.

Sûrenin bölümlerinin biribirine bağlı görünmesi bir defada yada arka arkaya ayetlerinin indiğini söylememize neden olmaktadır. Bizim ölçü aldığımız Mushaf'taki rivayete göre 6. ayet Medeni'dir. Ancak bu ayetin siyaktaki uyumu bu rivayeti haklı çıkarmaz. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a muhsustur. Ahirette de hamd, O'na mahsustur. O, hüküm ve hikmet sahibidir; (her şeyi) haber alandır.

2- O, yerin İçine gireni'2[2]' ve ondan çıkanı, gökten İneni ve oraya çıkanı'3[3]' bilir. O, çok esirgeyen, çok bağışlayandır.

Her iki ayet, sûreyi belirten bir başlangıçtır. Ondan sonra gelecekler için bir önsözdür. Bu başlangıç, hamdın her vakitte, sadece Allah'a ait olduğunun isbatına, hikmetine, rahmetine

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/183.
2[2] Yelicü Girer.

3[3] Ye'rücü Yukarı çıkar, yükselir.

ve kuşatmasına dikkatleri çekmekte, göklerde ve yerde bulunanlar üzerinde Allah'ın mutlak tasarruf sahibi olduğunu, o ikisinde meydana gelen herşeyi ilmi ile kuşattığını, bunun gereği olarak da ibadete, hamd ve senaya layık olmaya müstehak olduğunu içermektedir. [4][4]

3- Küfre sapaniar, "Kıyamet saati bize gelmez" dediler. Deki: "Hayır, gaybı bilen Rabbıma andoisun, o mutlaka size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey O'ndan uzak (saklı)'[5][5]' kalmaz. Bundan daha küçük olanı da, daha büyük olanı da istisnasız, mutlaka apaçık bir kitapta'[6][6] (yazılı)dır.

4- (Her şeyi apaçık bir kitapta tesbit etmiştir) ki, İnanıp iyi işler yapanları mükâfatlandırsın. Onlar için mağfiret ve güzel bir nzık vardır.

5- Ayetlerimiz hakkında (bizi) aciz bırakmağa çalışanlara gelince; onlar İçin de (en) iğrenç olanından'[7][7]' acıklı bir az-ab vardır.

Ayetlerde, ahiret hayatım ve dirilişi, Kıyamet saatinin gelişini inkar eden kafirlerin yaklaşımlarının anlatımı vardır. Peygamber(s), Kıyamet saatinin geleceğini Allah'a and içerek tekrar eder.

Gaybı bilen O'dur. O'na hiçbir şey gizli kalmaz. Yerde ve gökler de, ne büyük ve ne de küçük bir zerre taki O'nun tasarrufu saati gelecektir. İnsanlar hesap için dirilecektir. Salih amel işleyen mü'minler, hakettikleri mağfiret ve güzel rızıkla, Allah'ın davasını engelleme ve nurunu söndürmek isteyen kafirler ise, hakettikleri çok şiddetli ve acıklı bir azabla karşılık görecektir.

Bu ayetlerde kafirlerin sözlerinin tekrarı ihtimali vardır. Ne olursa olsun, bu ayetler, Peygamber ile kafirler ve ona karşı tavırları arasındaki tartışma sahnelerinden bir sahneyi içermektedir. Sûrenin başlangıcı dediğimiz gibi bu sahne yada tavrı ve bundan sonra ki tablo ve tutumları hikaye etmek için bir onsuzdur. Bu sahnenin benzerinin anlatımı, kafirlerin dirilişi inkar etmeleri ve Kur'an'm ilahi hükmü pekiştiren ifadeleri çokça tekrarlanır. Önceden de belirttiğiniz gibi bu durum, üzerinde peygamber ile çeşitli kafir toplulukları arasında delil getirme ve tartışma ortamının kızıştığı en önemli noktalardan biridir.

Pekiştirme yemini etkilidir. Allah'ın kudreti ile va'din gerçekleşmesi delili de güçlüdür. Allah'ın evrende mutlak tasarruf kudretini ve ilmini kafirler itiraf etmektedir. Bütün bunlar

---

[4][4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/184.
[5][5] La'ye'zûhü Uzaklaşmaz, gizlenmez.

[6][6] Kitabün mübin Allah'ın ilminden ve onun kapsamından kinayedir.

[7][7] Riczin Azabın şiddetinin ve kötülüğünün sıfatıdır.

va'din gerçekleşmesini Allah'ın kudreti sayesinde olacağını bildirmektedir. Bunun hikmeti açıktır. Çünkü Allah'ın adalet sıfatının tecellisi, ihsanda bulunanlar ile kötülük yapanların ayn ayrı amellerinin karşılıklarını görmelerini gerektirir. [8[8]]

6- Kendilerine bilgi verilenler, Rabb'inden sana indirilenin gerçek olduğunu, mutlak galİb ve hamde lâyık olan (Al-lah)ın yoluna ilettiğini idrak ederler[9[9]].

Ayet kendinden Önceki ayetlere atfedilmektedir. Ayet, ahiret dirilişini kuvvetlendirmekte, Allah'ın kudret ve hikmetinin isbatım içermektedir. Peygamber'e (s) Rabbi'nden indirilenin Allah'ın aziz ve müstehak yoluna, hidayete erdiren bir hak ve bu nedenle hamd edilmeye sadece O'nun layık olduğunu kendisine ilim verilenlerin kavrayacağı açıklanmaktadır. [10[10]]

"Kendilerine İlim Verilenler" Kimdir?

"Kendilerine ilim verilenler.." cümlesinin kastettiği üzerinde müfessirlerin değişik görüşleri vardır. Bazıları, Ehli Kitap ya da yahudilerden bazı müslümanlan kastetmiştir, başkaları ise Muhammed (s) ümmetinden ilim sahiplerini, diğerleri ise mutlak anlamda İlim ve anlayış sahiplerini kastetmiştir[11[11]]. Biz de son görüşü tercih ediyoruz. Böylece ayetin anlamı şöyle oluyor: "Her ilim, anlayış ve basiret sahibi, Kur'an ayetlerinin diriliş hikmetini ve bundan Allah'in kudretini pekiştirmenin doğruluğunun bilincindedir". Ve yine Kur'an'ın Peygamber(s)e insanları, Allah'ın dosdoğru yoluna hidayet etmesi için gerçekten indirilen bir kitap olduğunu tasdik ederler. Bununla beraber ikinci söz yönlendirmeden uzak değildir. Geçen Sûrelerin bazı ayetlerinin tefsirinde, Kur'an'ın insanların hidayeti için Allah tarafından indirildiğinin doğruluğuna ilim ve kitap ehlinin itiraf ettiğini anlatmıştık. Örneğin En 'am Sûresi 114. ayeti, İsra Sûresi 107-109. ayetleri, Kasas Sûresi 52-55. ayetleri verilebilir.

Güvendiğimiz Mushaf'ın rivayetine göre ayet Medeni'dir. Bazı müfessirler (Taberi tefsiri), ayetin Abdullah bin Selam ya da Medine'de Kur'an'ın sıdkına ve elçinin peygamberliğine şahid olan yahudilerden müslüman olan başkaları hakkında indiği rivayet edilir. Bu rivayetler tasdik edilmemiştir. Buna rağmen ayet kendinden önceki ve sonraki ayetlerle çok uyum sağlamaktadır. Ayetin yalnız indirilmesi durumunda, açıkladığımız, doğru ve hak olmasını temenni ettiğimiz anlamı vermemektedir. "Kendilerine ilim verilenler" cümlesinden kastın

---

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/185-186.
[9[9]] Yerâ Bilir ya da kavrar anlamındadır.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/186.
[11[11]] Bkz. Taberi, Keşşaf ve Ta&resi Tefsirleri.

ehli kitap olduğunu farzedelim, ancak bunun Medine'deki yahudilerden müslüman olanları kastetmediği anlamını çıkarmaz. Çünkü Mekke'de de yahudi ve hristiyanlar vardı. Onlardan da müslüman olanlar ve Muhammedi risaletin doğruluğuna tanık olanlar vardı. 12[12]

7- Küfre sapanlar dediler ki: "Siz darmadağın olup dağıldı-ğınızda'13[13]', gerçekten sizin yeni bir yaratılışta bulunacağınızı size haber veren bir adamı gösterelim mi size."

8- Allah'a karşı yalan mı uydurdu, yoksa kendisinde mi delilik14[14]' var? Hayır, ahirete inanmayanlar, azab ve sapıklık içindedirler.

9- Onlar gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında bulunanı görmüyorlar mı? Dilesek onları yerin dibine geçirir ya da gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda (Rabbi'ne) yönelen her kul için bir İbret vardır.

Ayetler, diriliş konusunda kafirlerin başka sözlerini anlatmaktadır. Allah Rasulü'ne gelen ahiretle korkutan, korkunç tabloları tasvir eden ve diriliş gerçeğini pekiştiren ve defalarca tekrarlanan ayetler karşısında müşrikler, insanları alay, inkar ve çarpıtma yoluyla ayetlerin etkisinden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. İnsanlara şöyle diyorlardı: "Gelin size öldükten sonra yeni bir yaratılışla dirileceğinizi haber veren bir adamı gösterelim mi? Kemik ve bedenin toprakta dağılıp fosilleştikten sonra dirileceğini iddia ediyor". Kabullenmeme ve saptırma yoluyla şöyle soruyorlardı: "Eğer peygamber söylediğinde doğru değilse, Allah'a karşı yalan mı uyduruyor ya da kendisinde bir delilik mi var?'1 O da onlara cevaben; "Ahircte inanmayanlar gerçekten bir sapıklık durumundadır" diyordu. Bu sapıklıkları nedeni ile şiddetli azaba çarptırılacaklardı. Ayetlerdeki konuşma Allah'ın büyüklük ve kudretine delil getiriyor. Yerde ve göklerde önlerinde ve arkalarında bulunan herşeyde Allah'ın büyüklük ve kudretine tanıklık ettiğini görüyorlar ve buna rağmen nasıl şikayet edebiliyorlardı. Son ayet, korkunç bir uyarma ile korkutuyor. Eğer Allah diieseydi, büyük bir belayı başlarına sararak onları yerin dibine geçirir ya da gökten üzerlerine parçalar düşürürdü. Evrende Allah'ın kudretine tanıklık e-den ayetleri ancak niyetleri güzel olan, Allah'a yönelen ve O'na kulluğunu itiraf eden kimseler idrak edebilirdi.

Ayetlerin bir öncekilerle ilişkisi açıktır. Allah Rasulü ile onlar arasında geçen delili tartışma sahnesinin anlatımının devamı yada müşriklerin dirilmeyi inkar etmelerini sürdürmeleri yönündeki anlatım ilişkisi bitmemiştir.

12[12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/186-187.

13[13] Müzziktüm Külle mümezzekin Ölümden sonra imanların kendisine yöneldiği şeyden, kırılmadan, eskilikten ve yayılmadan kinayedir.

14[14] Cinnetûn Delilik. Cin. Burada delilik anlamındadır.

Ayetlerin genelde ki üslubu, sorularındaki hayrete düşen, şaşıran soru sormaları nedeniyle önce geçen münasebetlerinden daha açık olduğuna delalet etmesidir. Allah Ra-sülüne (s) deliliği nisbet ettirmeleri, onların aklının ermediği, doğru olmayan sözleri nefislerinde oluşturduklarım anlattığı içindir. Ayetlerin üslubu ve içeriği, geçen münasebetlerden daha çok ahiret dirilişine delalet etmesidir. Kafirlerin küfre girmesi, davaya karşı inkarcı ve inatçı bir tavır takınmalarının sonucudur. 15[15]

10- Andolsun, Davud'a, tarafımızdan bir üstünlük verdik: "Ey dağlar, onunla beraber teşbih edin'16[16]'. Ve Ey kuşlar (dedik) ve ona demiri yumuşattık.

11- "(Bütün bedeni kaplayan) zırhlar17[17] yap, dokumasını ölçülü ve düzenli yap'18[18]'; siz de salih ameller yapın. Çünkü ben yaptıklarınızı görmekteyim" diye (vahyettik).

12- Süleyman için de, sabah gidişi bir ay(lık mesafe), akşam dönüşü bir ay(!ık mesafe) olan19[19]' rüzgarı boyun eğdirdik ve onun için katran (petrol) kaynağınızda20[20] akıttık. O-nun eli altında Rabbinin izniyle İş görmekte oîan bir kısım cinler de vardı. Onlardan kim bizim emrimizden çıkıp sapacak olsa'21[21]', ona alevli ateşin azabından tattırırdık.

13- Ona dilediği şekilde saraylar (mihraplar)'22[22]', heykeller'23[23]', havuz'24[24]' büyüklüğünde çanaklar'25[25]' ve yerinden sökülmeyen'26[26]' kazanlar'27[27]' yaparlardı. "Ey Davud ailesi, şükrederek çalışın." Kullarımdan şükretmekte olanlar azdır."

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/188.

16[16] Evvibî Bana döndür. Bundan maksat, Davud(a) ile birlikte teşbihi (yüceltmeyi) bana çevir.

17[17] Sabiğatin Bütün vücuda tam anlamıyla yeten zırhlar.

18[18] Kaddirfi's-serdi "ct-Takdir": Hesap, ölçü ve güzel tedbir anlamındadır. "es-Serd": Demiri tavlamaktan, dokumalıktan sıfattır. Çivinin sıfatıdır da denilmiştir. Bu cümleden maksat, zırh yapma ve dokunma işine sarılmaktır. Halka ve halkalardır (miğfer ve zırh) Buradaki anlamı "dokuma" şeklindedir.

19[19] Gudduvüha şehrun ve revahüha şehrim "el-ğadüvvü": Sabahtan gündüzün ortasına doğru gitmektir, "cr-revah": gündüzün ortasından akşam vaktine kadar gitmektir, "el-gadüvüvü": Sabahleyin gitmek, "cr-revah": Akşamleyin dönmek. Bu cümlenin anlamı; bir aylık mesafeden akşamleyin geri dönülüyor.

20[20] Anâl-katr Müfessirler, Allah'ın Süleyman(a)'ı yönelttiği eriyen bakır kaynağıdır, demişlerdir. Biz ise onun bir petrol kaynağı olduğunu tercih ediyoruz. Şöyle ki çok yoğun siyahlıkta olmaktadır. Onun için "el-kidr": kelimesiyle isimlendirilmiştir, "el-kıaran" veya "ez-zafi" kelimeleri de bu kabildendir. Kehf sûresinin 96. ayetinde binanın ziftlendiği bir zift anlamında gelmiştir: "Bana demir kütleleri getirin. Nihayet dağın İki yanı ara-sındi aynı seviyeye getirince, üfleyin dedi. Artık onu kar haline sokunca, getirin bana, üzerine bir miktar dökeyim, dedi" İbrahim Sûresi, 50. ayette de el-kıdran ifadesi geçmektedir: "Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir" Araplar "ez-zaft" ile "el-kıdran" kelimelerini, peygamberlikten Önce lügatlarında kullandıklarına bu iki lafız delalet etmektedir. Onlarda bunu biliyorlardı.

21[21] Yeziğ Döner, uzaklaşır.

22[22] Meharip ibadet yeri, köşkler. Umum evler de denilmiştir.

23[23] Temasil Sonradan yapılmış heykeller

24[24] el-cevab "Cabiyetün" kelimesinin çoğuludur. Havuz anlamında. Cefan büyüklüğe delalet ettiğinden dolayı el-cevap benzetilmiştir.

25[25] Cifan Kabı.

26[26] Rasiyat Sabitler.

27[27] Kudûr "el-kidr" kelimesinin çoğuludur. Tencere, kazan.

14- "(Süleyman'ın) ölümünü kararlaştırdığımız zaman, o-nun öldüğünü, ancak değneğini'[28[28]]' yemekte olan bir ağaç kurdu'[29[29]]' gösterdi. (Süleyman) yıkılınca[30[30]] (onun öldüğü anlaşıldı) anlaşıldı ki eğer cinler gaybı bilselerdi, bu aşağılayıcı azab İçinde kalıp yaşamazlardı.

Bu ayetler, Allah'ın, Davud ve Süleyman (a)'a olan lütuflanna işareti içermektedir. Ayetler, ilk olarak dağlan ve kuşları Davut'la teşbih etmelerini emretme faziletiyle geliyor. Ona demiri yumuşatıyor. Bütün bedeni kaplayan zırh yapmasını ilham ediyor. Ya da zırhın derinliğine yapımını emrediyor. Salih ameller yapmasını istiyor. O'nun, yaptıklarına gözetleyici olduğunu ve gördüğünü uyarıyor. İkinci olarak, gidişi bir aylık mesafe, dönüşü bir aylık mesafe olan rüzgara boyun eğdiriliyor. Petrol kuyularını çeşitli şekilde faydalanması için akıtıyor. Bazı müfessirler bunun eritilmiş bakır olduğunu söyleseler de biz petrolü tercih ediyoruz. Kehf Sûresi 96. ayetinde "Nihayet o (demir kütle-ieri)ni bir ateş haline sokunca 'Getirin bana üzerine erimiş zift dökeyim' diyor." İbrahim Sûresi 50. ayetinde "Gömlekleri zifttendir, yüzlerini de ateş kaplamaktadır" anlamında kullanılıyor. Bu ayetlerdeki ifadeler, Arapların bi'setten önce her iki anlamı kullandıklarına delildir. Cinleri onun (a) emrine veriyor. Onun istediği şekilde saraylar, mihrablar ve heykeller, havuz büyüklüğünde çanaklar ve yerinde sabit kazanlar yapıyorlar. Onlara onun emrine uymalarını emrediyor. Kim de emrini yerine getirmezse, kaçamak yaparsa şidetli azabla korkutuyor. Allah, Davud ailesine (Davud ve Süleyman) (a) kendilerine verdiği nimet ve faziletlerine karşı şükretmelerini istiyor. Çünkü kullarından şükredenler azınlıktadır. Allah Süleyman (a)'ın Ölmesine hüküm verince cinler ölümünü bilmiyorlar. Dayandığı değneğini yiyen kurt sebebiyle değnek kınlıyor ve o yere düştüğü zaman cinler Öldüğünü anlıyorlar. Bu durumda cinlerin gaybi bilmediklerine delildir. Eğer gaybı bilselerdi Süleyman (a) öldüğünü bilirlerdi. Ölümünden sonra uzun müddet zor hizmetleri yaparak bu aşağılayıcı azaba katlanarak yaşamazlardı. [31[31]]

Sûredeki Davud Ve Süleyman (A) Kıssalarının Yorumu

Ayetlerin ruhu, ilk anda hatırlatma ve uyarı üslubunu hissettiriyor.

Davut ve Süleyman (a)'ın samimiyetini geniş otorite ve mülklerine rağmen, Allah'ın

---

[28[28]] Minse'tehü Asası.

[29[29]] Dabbetü'l-arz Kurt, böcek. Ağaç kemiren

[30[30]] Harra Düştü. Sabit oldu.

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/191.

kendilerine verdiği nimet ve faziletine karşı şükürlerini, itiraflarını hatırlatıyor. O ikisini Allah, nimetlerine ve ayetlerine karşı, inatçı, yalancı, inkarcı olan ve büyüklen-nıc tavrı içinde olan kafirler için darb-ı mesel olarak veriyor. Kafirlerin inkar ve tavırlannı İçeren geçen ayetlerle temsil ve hatırlatma yönünden bu ayetler açıklayıcı ve bağlantılı bir durum arzediyor. Kur'ani kıssalarda genel durum budur.

Belki de bu ayetlerle Allah Rasulü (s) teselli edilmek isteniyor. Kafirler, onun Allah'a davetine karşı koyuyorlarsa; kullarından bazıları da nimetlerine şükrediyor ve bu nimete karşı teşbih eden boyun eğen, ibadet eden bir tutum sergileyerek daima hamde-diyorlar. İşle bu kimseler, Davud ve Süleyman (a) gibi insanlardan en büyük otorite ve güce sahip olanlar gibidir.

Sad ve Nemi Sûrelerinde kafirlerin yalan, inat ve büyüklenme tavırlarını zikrettikten sonra Davud ve Süleyman (a) hakkında iki uzun bölümün tefsiri yapılmıştı. Bunu yeni ve aynı münasebette bir defa daha tekrarlanması, indiriliş hikmetinin bu amaca değinmesi içindir.

Zikredilen iki sûrenin siyakında Davut ve Süleyman (a) kıssalarına yeterli derecede değindik. Burada söylediklerimizin tekrar edilmesini uygun bulmuyoruz. Fakat her iki Sûrede geçmeyen ve bu ayetlerde zikredilen, noktalara dikkat çekmek istiyoruz. Bunlara Davud'a demiri yumuşatması, zırhların yapılmasını öğretmesi, Süleyman'a petrol kuyusunu akıtması, Süleyman'ın emrine verilen rüzgarın gidiş ve dönüşünde mesafenin tayin edilmesi, cinlerin Süleyman (a) için yaptıkları büyük yapıtlar örnek verilebilir.

Davud ve Süleyman'ın sirelini anlatan ve bugün okunan Ahdcl Kadim kitaplarında bu fazlalıklara rastlanmamaktayız. Bu başka kitaplarda zikredilmediği anlamını çıkarmaz. Çünkü o zamanlarda okunuyordu ve şimdi ise kaybolmuş olabilir bu kitaplar. Önceki münasebetlerde zikrettiğimiz bu durum Kur'an'da anlatıldığı gibi, elde dolaşan diğer kitaplarda Beni İsrail ve peygamberlerinin kıssalarına yer verilmemiştir.

Müfessirler[32[32]] bu ayetlerin siyakında, haber ve siyerlerine nisbet edilen bu fazlalıklarla ilgili çok açıklamalar zikrederler. Biz bunlara değinmek istemiyoruz. Çünkü bunlar Kur'an kıssalarının hedefleriyle de bağlantılı değildir. Onlardaki fazlalık ve farklılıklar da işin başka boyutunu verir. Ancak bu fazlalıkların Kur'an dinleyicilerinin yabancı olmadığına ya da onlar arasında bilindiğine delalet ettiğine dikkat çekeriz.

Ayetlerin bu bölümünde cinlerin durumunun zikredilmesi belki de, kendilerine gayb olanı bilmemelerini, bu emre amade ile boyun eğdirilmeleri, bu hizmetlerle sorumlu tutularak, icbar edilerek alçaltıcı bir azap içerisinde yaşamalarını isbat içindir. Ayetlerin cinleri hedef seçmesi, Araplar'ın zihninde bu mahlukattn dev ve korkunç şekillerini silmek için bu aşağılatıcı duruma dikkat çekmek olmuştur. Çünkü müşrikler onları, geçen sûrelerde belirtildiği gibi, kendilerine ibadet ve sakınma ve yakınlaşma konumunda yü-cellmişlerdi.

[32[32]] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi Tefsirleri ve Taberi tarihi c.1, s. 336-350

Ancak cinler de Allah'ın kullarından başkası değildir. Gerektiğinde salih kullarının emrine Allah onları vermektedir. Onların gaybı bilme ya da Allah'ın meleku-tuna cüret etme ya da O'nun sırlarını bilmeye güçleri yetmeyeceği gibi, onlara ibadet ve yakınmaları yöneltmek de doğru değildir.

Bütün bunlar, geçen Lokman sûresinin baştaki ayetleri ile bu sûrenin ilk ayetleri arasında münazaraya dikkat çekmektedir. Hedeflerin vahdeti bir yandan, iki sûrenin nüzul sırasında arka arkaya sıralanmasının doğruluğu diğer taraftan bunu ilham etmektedir. [33[33]]

15- Andolsun Sebe (oğuNan)'nİn oturdukları yerlerde de bir ibret vardır. (O meskenler), sağdan soldan iki bahçe (İle çevrili idi. Onlara): "Rabbimizİn rızkından yeyin de O'na şükredin! Hoş (bir) ülke, çok bağışlayan Rab!" (denilmişti.)

16- Ama yüz çevirdiler; bu yüzden üzerlerine Arim[34[34]] selini gönderdik; onların iki bahçesini buruk yemişli, acı mey-valı, dikenli ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan[35[35]]' İki bahçeye çevirdik.

17- Nankörlük ettiklerinden ötürü onları böyle cezalandırdık; biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız?

18- Kendileriyle, içlerinde bereketler kıldığımız memleketler'[36[36]] arasında (biri diğerinden) görünebİlen şehirler var ettik ve orada yürüme {imkanlarını) takdir ettik: "Oralarda geceleri ve gündüzleri güvenlik içinde gezip dolaşın" (dedik).

19- Onlar ise; "Rabbimiz, seferlerimizin arasını aç" dediler ve kendi nefislerine zulmetmiş oldular'[37[37]]. Böylece biz de onları efsanelere (konu olan bir halk) kıldık ve onları darmadağın edip dağıttık. Hiç şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.

Ayetler, Sebe ve halkının oturumuna işaret etmektedir. Allah onlara evlerinde nzık-larını temin etmelerini kolaylaştırmıştır. Evlerinin sağında ve solunda dizilen bahçelerden Rabblerinin verdiği nzıkları yiyip, O'na, nimetlerine karşı şükretmeleri gerekirdi. Beldeleri İyi

---

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/191-193.

[34[34]] el-Arimü Suların toplandığı bir vadi ismi. Şiddetli yağmur. Suyu alıkoyan bir set ismi.

[35[35]] Hamdin-Eselin-idrün Doğal ağaçlardır: Çöllerde yetişen dikenli, meyveleri iyi olmayan ağaçlardır.

[36[36]] el*Kur'eUetîbâreknafika İkam&ü ve rızkı geniş

olan Şam, bölgesidir. İsra sûresinde geldiği üzere Allah'ın yüce kıldığı mukaddes (Kudüs) bölgesidir. Ya da Allah'ın mübarek kıldığı diğer bölge Hicaz bölgesi olamaz mı? Çünkü o, Sebe bölgesine daha yakındır. Yani Şam bölgesinden Yemen'e daha yakın. Sebe ile onun arasında birçok şehir ve köyler vardır. Biz bununu kastedildiğini tercih ediyoruz.

[37[37]] Zalemü enfusehüm Sapıtmak ve inkar etmekle kendilerine karşı cinayet işleyenler.

nzık veren bir yer ve Rabbleri de çok bağışlayandı. Fakat onlar şükretme görevini ihmal ettiler ve Allah'ın verdiği nimeti inkar ettiler. Allah sünneti gereği Arim selini göndererek cezalandırdı. Sel, bahçelerini harabeye çevirdi. Çok dikenli acı mey-valı, kötü manzaralı bir nevi meyvalı misvak, sidr ve ılgın ağaçlar bulunan bahçelere çevirdik. Ülkeleri ile bereketli kılman ülkeler arasında, biri diğerinden görülebilen şehirler var etmesi Allah'ın nimetlerindendi. Burada gece ve gündüz yolculuk tehlikelerinden ve zorluklarından uzak, güvenle gidip geliyorlardı.

Fakat onlar bu nimeti takdir edemediler. Allah'a söz ya da fiilleri ile meydan okudular. Yolculuklarının uzak olmasını istediler. Böylece kendilerine zulmederek eziyet ettiler. Allah'ın onlardan öç almasını ve azab etmesine sebeb oldular. Yeryüzünde darmadı-ğm oldular. İnsanların konuşma ve tenkit konusu ve darb-ı mesel verilen bir duruma geldiler. Ayetler, Rabbani bir isbatı getirerek biter. Bütün bunlarda önemli işaretler ve ibretler vardır; ancak bunlardan Allah'a ihlasla yönelen, sebat ve sabır eden, O'nun faziletine ve nimetine söz ve ameli ile şükreden kimseler faydalanabilir. [38][38]

Arim Seli Ve Sebe Kıssası

Ayetler ilk örnekten sonra, Muhammedi Nübüvveti inkar eden müşrik Araplar için ikinci bir örneği teşkil etmektedir. Davud ve Süleyman (a)'a Allah nimet ve faziletini, değişik kâinat güçlerini emirlerine âmâde kılarak tamamladı. Onlar da buna karşılık şükrettiler ve salih amel işlediler.

Sebe halkı ise hak yoldan saptılar, Allah'ın nimetine nankörlük ettiler. Allah da, onları cezalandırdı, darmadağınık ederek insanların diline destan olarak düşürdü. Bütün buna rağmen bu ayetlerle, Önceki ayetler arasında detaylı bir bağlantı vardır. Ayetlerin ruhu ve içeriği, Sebe halkının durumu, vardıkları sonuç, dinleyenlere yabancı değildir. Bu da ibret ve darb-ı meseli bağlantılı ve güçlü kılmaktadır.

Arim seli, cahiliyye döneminde söylenen rivayetlerle, eski Arapça kitapların üzerine bina etliği olaylardan biridir[39][39]. Sel mağduru çoğu Yemen kabileleri, Arap yarımadasının kuzeyine, doğu sahillerine, Şam ve Irak beldelerine hicret ettiler. Hicret edenler arasında Yesrib'e (Medine Münevvere) yerleşen Evs ve Hazreç, Şam ülkesinde devlet kuran Gassaniler, Irak ülkesinde devlet kuran Lahmiyyun, Amman'da devlet kuran Benu Ab-dul Kays bulunmaktadır. Tarihçiler bu felaketin Nebevi bi'setten yaklaşık dörtyüz sene önce gerçekleştiğini tahmin ederler.

---

[38][38] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/194-195.
[39][39] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Beğavi, Tabresi, Zamahşeri Tefsirleri ve Akuşunun "Buhsul Erib Fi Ahlavll Arap" kitabı C. 3, s. 287-288.

Müfessirler bu ayetlerin akışında Sebe, Me'rib Şeddi, bahçelerinin güzelliği ve ha-rab olması, Arim Seli, Sebe halkının ülkelerini terk ederek yeryüzünün değişik yerlerine dağılmaları, sidr, misvak ve ılgın ağaçları., vs. hakkında birçok rivayeti, siyer ve haber alimlerine istinaden, iyi ve kötüyü ayırt etmeden naklettiler. Arim Seli ve Sebe' halkının haberleri, ayetlerde zikredildiği çerçevede Peygamber(s) asrında ve toplumunda bilinmekte olduğunu ortaya koyar. Kur'an'm bunu zikretme hikmeti, ibret ve temsil vermek içindir. [40[40]]

20- Andolsun İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardi, iman etmekte olan bir grub dışında onlar, ona uymuş

oldular.

21- Oysa onun, kendilerine karşı hiç bir zorlayıcı-gücü yoktu; ancak biz ahirete iman edeni, ona kuşku içinde

olandan ayırd etmek için (ona bu imkanı) verdik. Senin Rabb'in, her şeyin üzerinde gözetici, koruyucu[41[41]] olandır.

Her iki ayet, kendinden Önceki ayetleri takip ederek gelir. İblis'in onlarda sapma kabiliyetini hissetmesi, onlara vesvese vermesine neden oldu. İblis'in etki edemediği mü'min bir grubun dışında, diğerlerinin ona tâbi olduğunu her iki ayet anlatır. Şüphesiz İblis'in mü'minler üzerinde herhangi bir nüfuzu ve otoritesi gerçekten yoktur. Ahirete i-man edenle, şüphe edeni ayırt etmek için bu Rabbani bir imtihandan başka bir şey değildir. Allah insanların yaptığı bütün işleri gozetleyicidir.

Bazı müfessirler[42[42]], "Aleyhim" kelimesindeki zamirin Sebe' halkına döndüğünü söylemekle beraber başkaları ise insanlara mutlak surette döndüğünü belirtirler. Biz ise, bu ayetlerden sonra gelen ayetleri ölçü olarak Mekke kafirlerine döndüğünü tercih ederiz. Bu ayette, Peygamber(s)'in Mekke kafirlerine ve müşriklerine meydan okuyarak, kınayarak yöneltiği bir hitap vardır. Buna göre her iki ayet, geçmiş hikayeden ve nasihatlar-dan, kafirlerin kendilerine gelen nasihatlan yorumlama biçimine ve tavırlarının anlatımına geçiş konumundadır.

İblis'in durumu, insanlara tasallut oluşu, sadece sapma eğilimi bulunan kimseler üzerinde etkisinin olduğu vurgusu güçlüdür. İnsanlar İblis'in vesvesesi Önünde, iyiyi kötüden, bozguncuyu salihten ayırtma noktasına gelir. Her defasında onda, İblis kıssası ya da

---

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/195.
[41[41]] Hafız Gözetleyen, koruyan anlamında.

[42[42]] Bkz. Zemarışeri, Taberi, Hazin Tefsirleri.

vesvesesi veya şeytanın vesvesesi zikredilsc bu yorum ve açıklama getirilir. Bununla, Allah Rasulü'nün davetine icabet etmeyen, ahirete inanmayan, kalplerinde, ruhlarında ve ahlâklarında onun vesvesesinden etkilenerek bozulan insanlar için Kur'an'ın genel bir prensibinin pekiştirilmek istendiğini söyleyebiliriz.

İkinci ayet ise, Allah'ın insanları İblis'le, ahirete inanan ile inanmayanı ayırt etmek için imtihan etmeden bilmeyeceği imajını veriyor. Allah'ın ilmi, olmuş ve olacak herşe-ye şamildir. Öyleyse bu şu ibareyle tevil edilebilinir. Sonuç olarak burada, kuşku içinde olanın delilini ileri sürmesi karşısında delili düşürülmektedir. Kur'an'da buna benzer durumlar çok tekrarlanmaktadır. İnsanlar bu tarz konuşma üsluplarına alışıktırlar[43][43]

22- De ki: "Allah'tan başka (tanrı) sandığınız şeyleri çağırın onlar ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığınca bile (hiç bir şeye) güçleri yetmez. Bu ikisi(nin yaratılmasında ve mülkü)nde bir ortakları da[44][44] yoktur. Ve Allah'ın, onlardan bir yardımcısı da[45][45] yoktur."

23- O'nun huzurunda, O'nun izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet onların kalplerinden korku giderilince'[46][46] "Rabbi'niz ne buyurdu?" derler "Hakkı" derler. O, çok Yüce'dir çok büyüktür.

24-De ki: "Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor?" De ki: "Allah, o halde ya biz veya siz, doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık içindeyiz."

25-De ki: "Bizim işlediğimiz[47][47] günahlardan siz sorumlu değilsiniz; biz de sizin yaptıklarınızdan sorumlu değiliz."

26- De ki: "Rabbimiz (Kıyamet günü) bizi bir arada toplayacak, sonra da hak ile aramızda hüküm verecektir. O, en iyi hüküm veren, en iyi bilendir.

27-De ki: "O'na kattığınız ortakları bana gösterin". Hayır (böyle şey olamaz) Doğrusu O, galib, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah'tır."

28- Bİz seni ancak bütün insanlara'[48][48] müjdeieyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bilmezler.

---

[43][43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/196.
[44][44] Sirte Ortak, ortaklık.

[45][45] Zahirıın Yardımcı, destekçi.

[46][46] Hatta izafüzzia an kutubihim et-tefziğ: Korkusunu gidermek, açmak. Cümlenin anlamı, kalplerinde dehşet ve korkunun izi giderilinceye kadar.

[47][47] Ecremna Günah kazanmak

[48][48] Kaffetenfi'n-nasi1) Alıkoyan, engelleyen. İnsanları men eden, küfürden alıkoyan (bazı müfessirlere göre) 2) Bütün insanlar (bazı mü-fessirler göre de böyledir). Her iki görüşü de, nasslarla desteklemek mümkündür. İlk anlamı destekleyen "Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya, 107) ayetidir. İkinci anlamı destekleyen "De ki: Ey insanlar! Ben sizin tamamınıza (gönderilmiş) Allah'ın rasulüyüm"(A'raf, 157) ayetidir. Ayetin üslubu, tercih hakkını birinci görüşe veriyor.

Ayetlerde şu vurgular bulunmaktadır:

1- Peygamber(s)'e, kafirlerin Allah'a ortak olduğunu iddia ettiklerini çağırmalarına karşı meydan okuması emredilmektedir.

2- Bu ortakların yerde ve göklerde bir zerre dahi güçlerinin olmadığı herhangi bir ortaklığının da bulunmadığını, Allah'ın onlardan hiçbirini yardımcı ve destekçi edinmediğini belirtilmektedir.

3- Allah katındaki şefaatin, O'nun izni ve rızası bulunmadığı sürece fayda vermediğini isbat edilmektedir.

4- Kıyamet günü kafirlerin. durumunun ne olacağı belirtilmektedir. Dirildikleri zaman, dehşet ve korku izleri geçtikten sonra Allah'ın kendilerine ve vadettiği sorulacak, Allah'ın kendilerine vaadettiğinin gerçek olduğunu, Allah'ın büyük ve yüce olduğunu, O'nun büyüklük ve yüceliği ile hiç kimsenin boy ölçüşemeyeceğini itiraf edeceklerdir.

5- Peygambere başka bir emir de, Allah'la birlikte ortak koştukları, O'ndan bir parça olduğunu iddia ettikleri ortaklarına meydan okuması ve bütün bunların Allah'tan uzak olduğunu açıklamasıdır. Çünkü O, Aziz'dir, hiç bir ortağa ihtiyacı olmayan kuvvete sahihtir. Hakim (bütün işlerini hikmetle yapan)dir.

6- Yerde ve göklerde gerçek rızıklandıranın kim olduğu sorusuna, onun sadece Allah olacağı cevabı verilmelidir.

7- Tartışma ve kayıt amacıyla şu sözü yönlendirme başka bir durumdur. Şu iki grub-tan (Peygamber ve müminler bir tarafta, kafirler bir tarafta) olanlardan biri sapıklıkta, diğeri de hidayet üzere olması gerekir. Her grup yaptıklarından ve işlediği günahlardan sorumludur. Allah bu iki grubu şüphesiz toplayacak ve sonra da insanların durumlarını, niyetlerini ve amellerini bilen adaletli bir hakim olarak hakla hüküm verecektir.

8- Ayetler Peygambere (s) yöneltilen bir ayetle sona erer. Allah kendisini bütün insanlara bir korkutucu ve müjdeieyici olarak göndermiştir. Â'raf Sûresi 158. ayeti "De ki: 'Ey insanlar! ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka tanrı bulunmayan, yaşatan, öldüren Allah'ın elçisiyim" ile Enbiya Sûresi 107. ayeti "(Ey Muhammed), biz seni ancak âlemlere rahmet için göndekdik", bunu daha iyi açıklamaktadır. Fakat bunu onlardan çoğu idrak edemez.

Ayetlerin bütünü Peygamber(s) ile kafir müşrikler arasında tartışma ve münazaralardan bir tabloyu İçerdiğini ilk anda belirtiyor. Bu tablo, kafirlere meydan okuyuşun, kınama ve korkutmanın çarpıcılığını yansıtmakladır. Peygamber(s) İse, kendinden emin ve başı dik, ya

da nefsinde yüce ve güvenli olma duygusu taşıyan bir tavır sergilemektedir.

Bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili özel rivayetlere rastlamıyoruz. Yeni bir bölüm olmadığı, kafirlerin tutumunu anlatmada devamlı bir siyakı içerdiği görülüyor.

Son ayette Pcygamber(s) teselli edilirken, kafirlerin inat ve inkarcı tutumlarından sorumlu olmadığı belirtilmektedir. Ancak O (s), insanlar için bir korkutucu ve müjdele-yicidir. [49[49]]

29- Diyorlar ki: "Doğru iseniz bu tehdit (ettiğiniz azab) ne zaman (olacak)?"

30- De ki: "Sizin için belirtilmiş bir gün vardır. Ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz."

Her iki ayet, Peygamber (s) iie kafirler arasındaki münazara ve tartışma tavırlarını anlatmaya devam ediyor. Her ikisi kendinden önceki ayetlere atfediliyor. İlk ayette zikredilen kafirlerin sorusu tekrarlanıyor. Kafirler, ahiret azabı ve diriliş tehdidi ile karşı karşıya geldiklerinde konuyu hafife alan ve boş vermeyi içeren bu soruyu hemen soruyorlar. İkinci ayet, korkutmayı ve Rabbimizin gücünü pekiştiren ölçülü bir cevaptır. [50[50]]

31- Küfretmekte olanlar dedi ki: "Biz kesin olarak, ne bu Kur'an'a inanırız, ne de ondan Önceki (indirilene[51[51]]. Sen o zalimleri, Rab'lerİ huzurunda tutuklanmış olarak bir görsen: sözü (suçlamaları) birİbirierine karşı yöneltirler. Za'fa uğratılan (müstaz'af)lar, büyüklük taslayanlara derler ki: Eğer sizler olmasaydınız, gerçekten bizler mü'min (kim-se)ler olurduk."

32- Büyüklük taslayaniar, za'fa uğratılan (müstaz'af)lara dediler ki: "Size hidayet geldiği zaman sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz (zaten) suçlu günahkârlardınız."

33- Za'fa uğratılanlar da büyüklük taslayanlara: "Hayır, siz gece ve gündüz komplolar (kurup) bizim Allah'ı inkar etmemizi ve O'na ortaklar[52[52]] koşmamızı bize emrediyordunuz." dediler. Azabı gördüklerinde de pişmanlıklarını (göğüslerinde) saklarlar'[53[53]]; biz de küfredenlerin boyunlarına halkalar geçirdik. Onlar, yapmakta olduklarından başkasıyla mı

[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/198-199.
[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/200.
[51[51]] Eilezi beyne yedeyhi Kur'an'dan Önce geçen Allah'ın kitaplarından kinayedir.

[52[52]] Endâden Benzer ortaklar.

[53[53]] Eservun-nedamete "Eserru" kelimesinin zıttmdan hareketle "pişmanlığı izhar edenler" anlamına gelir. Bazı müfessirler de şöyle demiştir: Dünyada insanlar arasında cereyan eden horluk ve hakirlik korkusundan dolayı, iki gruptan her biri, diğerinin hissettiği pişmanlığı gizli tutmuşlardır. Ya da göğüslerinin içinde pişmanlığı hissetmişlerdir.

cezalandırılacaklardı.

Ayetler, kafirlerin sözünü anlatmakla başlar. Bu söz de, Kur'an'a ve Kur'an'dan önce indirilen semavi kitaplara katiyetle inanmadıklarını, tasdik etmediklerini pekiştiren sözleridir. Bu sözlerinin ardından, onların ahiretteki durumlarının ne olacağını bildirmektedir. Bu tabloda büyüklük taslayaniar ile müstaz'aflar ya da halktan tâbi olanlar ile liderlerden tâbi olunanlar arasında tartışma başlar. Birincileri diğerlerine şöyle derler: "Siz olmasaydınız iman eder ve tasdik ederdik". Müstekbirîer (büyüklük taslayaniar) da onları hidayetten yasaklamadıklarını, sapıklıkların sorumlusunun kendileri olduğunu, karakterleri gereği sapıttıklarını ve cürüm işlediklerini söylerler. Onlar da, liderlere bir defa daha cevap verirler: "Gece gündüz yaptığımız toplantılar, komplolar ve kışkırtmalarla Allah ve Rasulünü inkar etmemizi, şirk koştuklarınıza ise bağlanmamızı teşvik ettiniz". Ayetler, kınayan ve isbatlayan inkarcı bir soruyla onların ancak yaptıklarına karşı cezalandırılacaklarını vurgular.

Bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili özel bir rivayete rastlamadık. Geçen ayetlerin işaret ettiği münazara ve tartışma tavırlarıyla bağlantılıdırlar. Burada Peygamber (s) ve daveti aleyhine kışkırtma, engelleme ve alıkoymada roî oynayan liderlere işaret vardır. ikinci olarak Mekke döneminde Nebevi siretten uzaklaşan, küfrün ve inkarcıların saf-fında yer alan büyük çoğunluğun liderlerin etkisinde kalması sözkonusudur. Üçüncü olarak da değişik topluluklar, farklı fikir sahipleri, Mekke'nin kucağında hareket eden Muhammedi davetin etkisinin izleri bulunmaktadır.

Bu tablolar çoğu değişik münasebetlerle önceki sûrelerde geçen benzer tablolara dcğinerek tekrarlanır. Ayetin hedef aldığı İlk şey, özellikle onlara tabi olan avami çoğunluğu liderlerden ayırmak için kafirlerin nefislerinde korku ve heybetli iz bırakmaktır. Bu tekrarlama değişik sûrelerde açıklanır. İbrahim sûresi 21. ayeti bu konunun bir canlan-dırmasidır: "Hepsi Allah'ın huzurunda güründüler. Zayıflar, büyüklük taslayan (ön-der)ler(in)e: Biz size tabi idik. Şimdi siz, bizden Allah'ın azabından (en ufak bir şey savabilir misiniz?" dediler. (Büyüklük taslayanlar da) dediler ki: "Hepimiz de onun içindeyiz. Allah kullar arasında (böyle) hüküm verdi!". Ahzab sûresi 66. 68. ayetleri de böyledir: "Yüzleri ateşin içinde çevrildiği gün: 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat elsey-dik, Elçiye, itaat etseydik!' derler. Ve dediler ki: 'Rabb'imiz, biz liderlerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar. Rabb'imiz, onlara iki kat azab ver ve onlara büyük bir lanet et!". Bütün bunlar, liderlerin kamuoyunu etkilemek, onları ilahi mesajdan yüz çevirtmek ve ilahi mesajı dinletmemek uğrunda sarfettikieri aktif çalışmalara delildir.

Bizim açıklamasını yapmakla olduğumuz ayetlerde, bundan önceki ve sonraki ayetlerde, kafirler, kalplerinin katılığı ve şiddetli inatları ile tanımlanır. Sapıklık onlar için kararlaştırılmış, Allah kalplerini mühürle m iştir. Allah, saptırdığını hidayete erdirmez. Bunun

üzerinde çoğu ayetler durmaktadır. Örneğin "Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez." "Şüphesiz Allah, fâşıklar topluluğunu hidayete erdirmez" vd. değişik üsluplarda Rabbani, çarpıcı korkutma ile uyarılır. Mekke ehlinden kafir ve müşrik araplardan çoğu, bu vasıflarla tanımlanmasına, bu korkutma ile uyarılmasına, zulüm, fâsıkhk, sapıklık ve lanetle kaydedilerek haklarında karar alınmasına rağmen, Allah Ra-sulü (s) hayatta iken iman ederek hidayet buldular. Bu, Kur'an'da problemlerden bir problem gibi görünebilir. Kafir ve müşrikler hakkında burada söylenenler sadece ayetlerin nüzul anında içinde bulunduğu durumu belirtmek içindir. Ayetlerin siyakı, korku ve pişmanlık izleri bırakmayı hedeflediğini defalarca söylemiştik. Bu hedef geniş bir boyutta gerçekleşti. Bu durumda, küfr ve şirk üzere ölenler için bu isbat ve korkutma tanımlarını içeren ayetler geçerlidir.

"Ne bu Kur'an a, ne de bundan önce indirilenlere iman etmeyeceğiz" ifadesini bazı müfessiricr "ne de. bundan önce indirilenlere iman etmeyeceğiz" sözünün Kıyamet gününe yöneliktir, derken diğerleri ise Kur'an'dan Önce indirilen semavi kitapları kastetmektedir derler. Bu cümleden önce Kur'an'ın zikredilmesi sebebiyle ikinci anlamlandırma daha doğru görüştür[54[54]].

Bununla beraber bu cümleyi semavi kitablara atfedenler, kafirlerin kalplerinde olanı yerli yerince değerlendirmediklerini görüyoruz. Bu cümlede Arap müşriklerine ilahi mesaj ve Allah'ın Rasulü'nün delilinin Kur'an'da da Ehli Kitab'ın inandığı semavi kitaplarda da bulunduğu ve bunların birbiriyle ilişkili olduğu belirtilmiş olmaktadır. Bunu yaparken de onların semavi kitaplara da, Kur'an'a da inanmaları sağlanmak istenmekte, diğer taraftan onların, Arapların dini bilgilerinin kaynağı oldukları vurgulanmaktadır. Bazı sûrelerde ki değişik ayetlerin, ellerinde bulunan kitapların Allah tarafından indirili-şinin anlatımına, onlar inanmışlardır. "Fakat onlara katımızda, hak gelince: 'Musa'ya verilenin eşi, buna da verilmeli değil miydi?' dediler" (Kasas, 48). "İşte bu (Kur'an)da indirdiğimiz mübarek Kitab'dır. O'na uyun ve korunun ki size rahmet edilsin! (Onu size İndirdik ki) 'Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (yahudi ve hristiyanlara) indirildi, biz ise onların okumasından habersizdik (o kitapları okumuyor, dillerini anlayamı-yorduk)' demeyesiniz. Yahut: 'Eğer bize kitab indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk' demeyesiniz" (En'am, 155-157). "Bu durumda Peygamber ile onlardan bazıları arasında konuşmanın yeniden olduğu muhtemeldir. Peygamber onların içinde bulunduğu durum ile Ehli Kitab'ın durumunu zikretmiştir. Bilakis bu sûrenin 6. ayetinde Ehlİ Kitab'la ilgili ilişkinin yeni olması mümkün değildir. Çünkü ilim ehli, Kur'an'ın söylediklerini tasdik ediyor ve şahit getirmesini zikrediyor. Fakat bütün bunlara rağmen onlar, inatçılıklarına, büyüklük taşlamalarına devam ettiler. İlk ayetin onlar hakkında azarak, büyüklenerek indiğini söylediler. Fatır sûresi'nin 42. 43. ayetleri onları şöyle anlatmaktadır. "Andolsun eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, her bir milletten daha çok doğru yolda olacaklar diye, Allah'a yemin ettiler. Fakat kendilerine uyarıcı gelince, onlara Hak'tan uzaklaşmaktan başka bir katkı sağlamadı.

[54[54]] Bkz. Zemahşeri, Taberi ve Hazin Tefsirleri.

Yeryüzünde büyüklük laslama(larını) ve kötü tuzaklar) kurmalarını artırdı) Kötü tuzak, ancak sahibine dolanır.." Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki, kafirler Nebevi davetin karşısında büyük-lenm islerdir. 55[55]

34- Biz hangi ülkeye bir ıyarıcı-korkutucu gönderdİkse, mutlaka oranın (refah içinde şımaran) önde gelenleri'56[56] "Gerçekten biz, sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyi inkar ediyoruz" demişlerdir.

35- Ve: "Biz mallar ve evlatlar bakımından daha çoğunluktayız ve biz azaba uğratılacak da değiliz" de demişlerdir.

36- De ki: "Şüphesiz benim Rabbim, rızkı dilediğine genişletir, yayar ve daraltır'57[57] da. Ancak insanların çoğu bunu bilmez".

37- Bizim katımızda sizi(bize) yaklaştıracak'58[58] olan, ne mallarınız ne de evlatlarınfzdır: ancak İman edip salİh amellerde bulunanlar başka. İşte onlar için yaptıklarına karşılık olmak üzere kat kat mükafat'59[59] vardır ve onlar sa-raylarda'60[60]güven içindedirler.

38- Ayetlerimizi aciz kılmaya çalışanlara gelince, onlar da azabın içine getirileceklerdir.

39- De ki: "Rabb'İm kullarından dilediğine rızkı yayar'61[61] ve ona (tekrar rızkı) kısar. Her neyi İnfak ederseniz, O (Allah), onun yerine bir başkasını verir; O rızık verenlerin en hayırhsıdir."

Toplumların zengin ve nimet sahibi liderlerinin, Allah elçilerine karşı inatçılıklarının ve inkarcı bir tavır içinde olmalarının genel bir tutum olduğunu bu ayetler Rabbani bir söylemle anlatıyor. Onların şöyle dediklerini hikaye ediyor: Biz en çok mala ve evlatlara sahibiz. Biz bunlarla azabtan kurtulacağız. Pcygamber'den ise Rabbani emri ayetlerle cevaplaması isteniyor: Allah rızkı İslediğine genişletir ve istediğine de daraltır. Övündükleri ve dayandıkları mallan ve çocukları Allah katında onlara fayda vermeyecektir. O'na yaklaştırmayacaktır. Sadece Allah'a İman edenler, dünya hayatında salih ameller işleyenler amellerinin karşılığını kat kat alacaklardır. Cennette ki saraylarında güven içinde olacaklardır. Allah'ın davasına karşı inkarcı, engelleyici, taciz edici, inatçı, bö-bürlenİci tavır

---

55[55] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/201-203.
56[56] Mutrefuha Liderlerden, zenginlerden, mevki ve makam sahiplerinden kinayedir.

57[57] Yekdirü Kısmak ve rızkını daraltmak.

58[58] Zulfâ Kurka vezninden olup, "yakınlık" anlamındadır.

59[59] Cezaûd-Dı'fi Kat kat kargılık. Ziyadelik, fazlalık.

Cezaûd-Dı'fi Kat kat kargılık. Ziyadelik, fazlalık.

60[60] el-Gurufâtu Yüksek evler.

61[61] Yebsutıı Genişe çıkarmak, artırmak.

koyanlara gelince, Allah'ın azabından kurulmayacaklardır. Onlar Ce-hennem'in içine atılarak orada kalacaklardır.

Ayetlerin nüzul sebebleri ile ilgili bir rivayete rastlamadık. Dikkatle bakıldığında ayetlerin Önceki ayetlerle bağı bulunmaktadır. Bu bölümdeki ayetler korkutuldukları ahiret azabına karşı kafirlerin büyüklük taslamalarını ve liderlerin mallarına ve asabiyetine dayanma tablosunu içermektedir. İlk ayet bir yandan Peygamberi öncelikle teselli ederken, diğer taraftan liderlere yönelik kınama ve korkutma ifadeleri taşımaktadır. Değişik biçimlerde hayır ve İslaha davet edildiklerinde, zengin ve liderlerin bu çağrıya karşı olumsuz tavır ve tutumları devam edecektir. Bu ayette kınama, çirkin gösterme, uyarma ve sakındırma da vardır.

"Biz daha çok paraya ve çocuklara sahibiz, biz azaba uğratılacak değiliz" ayetine baktığımızda, refah içinde yaşayan liderlerin kendi çevresi, Peygamber ve taraftarları arasında mallar ve evlatlarla Övündükleri görünüyor. Evlat ve malların sahibi olmakla daha çok güçlü ve daha çok zafere yakın olduklarını düşündükleri ve bu yolda ısrar ettikleri vurgulanıyor. Cevap olarak Allah'ın hikmeti hatırlatılıyor ve rızkın bol olmasının, sahiplerini Allah katında kurtaramayacağı pekiştirilerek tekrarlanıyor. Çünkü bol rızkı Allah daima onlara has kılıyor. Allah, rızkı genişletmek ve daraltmakla yaratıkları için koyduğu kanunları insanlar arasında döndürüp duruyor. Allah katında bu makamların bir etkisi yoktur. Allah katında değer edinebilmek, ancak yapılan güzel amellerle ilgilidir. Ayetlerin içeriği ve ruhu devamlı boyutta bunu telkin etmeyi ilham ediyor. [62][62]

40- O gün (Allah), onların hepsini bir arada toplayacak, sonra meleklere diyecek ki: "Size tapmakta olanlar bunlar mıydı?"

41- (Melekler) derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz (koruyucumuz) onlar değil, sensin. Hayır, onlara cinlere tapıyorlardı, çokları onlara inanıyorlardı."

42- Artık o gün, bir kısmınızın bir kısmınıza yarar ve zarar sağlamaya gücü yetmez. Biz de zulmedenlere[63][63] deriz ki: "Yalanlamakta olduğunuz ateşin azabını tadın.

Ellezine zalemü Nefislerine zulmedenler, şirk koşmak vesapıtmaktan dolayı kendilerine zarar verenler.

Bu ayetler, Allah, müşrik kafirler ve melekler arasında geçen karşılıklı konuşma ve iki grup için âhirettefci akibetlerinin ne olacağını hikaye ediyor. Meleklere, müşriklerin kendilerine

---

[62][62] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/204-205.

[63][63] Nekir Yani Nekis'dir. Cezam, gazabım, inkarın sonucu.

lapmalanyla ilgili soru yöneltiliyor. Onlar da, Allah'ı ortak koşmaktan tenzih ederek O'nun kendilerinin velisi olduğunu, müşriklerin olmadığını ve onların cinlere taptıklarını ve çoğunun onlara iman ettiklerini bildiriyorlar. îşte o zaman Allah müşriklere şöyle buyuruyor: "içinizden biri diğerine ne fayda ve ne zarar vermeye gücü yeter. Yalanladığınız ateşin azabım öyle ise tadın."

Bu ayetler, bir Önceki ayet kümesinin içeriğinin devamı konumundadır. Bu, kafirlere verilen cevabı, beyinsizliklerini, korku kılmalarını, ahîrette durumlarının ne olacağı ve başka bir tablo şeklinde sunmaktadır. Buna ek olarak, müşriklerin sapıklığını, iftiralarını, yalanlarını, melekler hususunda inançlarını sergilemekledir. Cinlere taptıklarını, meleklere lapmadıklarını, cinlerin onlara vesvese verdiklerini ve sapıttırdıklarını ifade etmektedir. Çünkü melekler, Allah'ı kutsayan, O'nu devamlı tenzih eden, sınırlarını bilen muhlis varlıklardır. Aynı zamanda bu, kafirleri susturmayı, düşünmeyi ve vazgeçmeye sevketmeyi hedeflemektedir. 64[64]

43- Onlara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman dedÜer ki: "Bu, sadece sizi, babalarınızın taptığı (tanrılar)dan çevirmek isteyen bir adamdan başka bir şey değildir." Ve o nankörler dediler ki; "Bu uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir." Ve kendilerine gelen hakkı İnkar edenler: "Bu, apaçık bir büyüdür, başka bir şey değildir." dediler.

44- Halbuki biz onlara okuyacakları bir Kitâb vermemiştik ve senden önce onlara bir uyarıcı da göndermemiştik.

45-Bunlardan önceki (mİllet)ler de yalanlamışlardı. Bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine bile erişmemişlerdir. (Onlara o kadar nimet verdiğim halde yine) elçilerimi yalanladılar. Ama benim de (onları) inkarım*1' nasıl oldu, (onları nasıl mahvettim)!?

Peygamber (s) Kur'an'ın açık ve etkili hüccet konumundaki ayetlerini kafirlere okuyunca, onlar tepkilerini dile getiriyor, insanlara şöyle diyorlardı: Şüphesiz bu peygamber, babalarınızın taptığından sizi alıkoymak isteyen bir adamdan başkası değildir. Bu Kur'an'da Allah'a yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Korkutuldukları hak lıcsab günü ancak sihirdir, hayaldir, gerçekle ilgisi yoktur. Kafirler bir taraftan bunu söylerken, Allah onlara Kur'an'dan önce kitaplar indirmediğini, peygamberden önce de elçiler göndermediğini belirterek sözlerinin hiç biri ilme ve tecrübeye dayanmadığını vurguluyor, durumlarının ağlamayı içerdiğini belirtiyor. Onlar gibi elçileri yalanlayan toplumları; Allah'ın nasıl helak ettiğini ve Arap kafirlerinin güç ve büyüklükte O'na bir karış dahi uzanamadıklarını onlara hatırlatıyor.

64[64] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/206.

Bu ayetlerle ilgili özel bir rivayete rastlamadık. Kendisi ile kendinden Önceki ayetler arasında bir bağlantı akışı vardır. Kafirlerin söz ve tavırları takip edilirse bu daha belirginleşir. Bu bölüm ayetler de, öncekilerin devamıdır. Kafirler hakkında söylenen sözlerin liderlere ait olduğu; Üslup açısından ise liderlerin inatçı tavırları, bu yolda harcadıkları çabalar bir tablo olarak sunulmaktadır. 65[65]

46- De ki: "Size bir meseleyi öğütleyeyim66[66] Allah için ikişer ikişer ve teker teker67[67] durupî68[68] düşününüz. Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O, çetin bir azabın arefesİnde size bir uyarıcıdır."

47- De ki: "Ben sizden bir ücret istemİşsem, o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O herşeye şahittir."

48- De ki: "Rabb'im gerçeği (dilediği kulumun kalbine) atar. (O), gaybleri bilendir."

49- De ki: "Hak geldi, artık bâtıl ne bîr şey ortaya çıkarabilir, ne de geri gelebilir69[69]. (O tamamen yok olup gitmiştir.)"

50- De ki: "Eğer ben sapacak olsam, artık kendi nefsim aleyhine sapmış olurum. Eğer hidayeti bulacak olsam, bu da Rabb'İmin bana vahyetmekte oiduğu (Kur'an) sayesindedir. Hiç şüphe yok O, İşitendir, yakın olandır.

Ayetlerde Peygamberimize (s) şu emirler yöneltilmektedir:

1- Kafirlerle konuşması, onlardan sadece Allah'a karşı niyetlerini düzeltmelerini, heva ve hevesten, inattan uzaklaşmalarını istemesi emrediliyor. Sonra herkes kendi nefsinde yada her iki kişi tek başına birlikte O (s)'nün davetini düşünsün, Arkadaşlarının (peygamberlerin) deli olmadığını pekiştirsinler. Oysa O (s), Allah'a yönelmedikleri, hidayet yolunda yürümedikleri takdirde çetin bir azabın uyancisidır.

2- O'nun bu uyarmasına karşılık onlardan bir ücret istemediği teyit edilmektedir. Onların faydalan sadece kendiJerinedir. Onun ücreti ise herşeye şahid olan, her şeyi bilen Allah'ın üzerinedir.

65[65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/207.

66[66] E'iz'ukâm bivâhidetin Size Öğüt veriyorum. Ya da 'sizden bir şey" veya "bir mesele talep ediyorum".

67[67] Me.sna vefamda İkişer ikişer veya birer birer.

68[68] En tckûmû lillah Allah için tümüyle samimi olarak du-runuz.

69[69] yübdiü'l-bâtüü ve yuid Cümlenin harî mânâsı: Şüphesiz bâtıl asla yaratılmaz, ikinci kez iade olunmaz. Anlamı: Bâtıl için bir asıl, devamlılık ve beka yokiur.

3- Hakkı kararlaştıran, destekleyenin Allah olduğu belirtilmektedir. O insanların vicdan ve niyetlerinde gizli olanları bilendir. Hak apaçık bâtılı ezerek geldi. Çünkü bâtılın ne bir aslı, ne de kalıcığı vardır, ne de hak Önünde durabilir.

4- Eğer O (s), sapitmışsa sapıtması kendi aleyhine olduğu, eğer hidayete ermişse, bunun da her şeyi işiten ve herşeye yakın olan Rabbinin vahyi ile olduğu ilan edilmektedir.

Bu ayetlerin müzul sebebi ile ilgili bir rivayete rastlamadık. Önceki ayetlerin konu bütünlüğünden de kopuk değildir. Bilakis onun devamıdır. Bu bölümdeki ayetler, Peygamber ile kafirler yada her ikisinin makamı arasında meydana gelen tartışma ve münazaralara son vermek niteliğinde gelmiştir. Bu gibi tavırların böylesi sonuçlarla tekrarlanması normaldir. Bu nedenle bu ayetler için Kur'an'm bedi ve düzenli uslublarından biri diyebiliriz.

Ayetlerin üslubu, nefislerin ta derinlerine etki edebilir bir nitelikte güzel, çarpıcı ve kuvvetli bir yapıdadır. Kalbe ve akla aynı anda hitap etmiştir. Hakkı haykırmak kuvvettir. Batılın sapıklığını yoketmekte ise bir çeşit güzellik vardır. Bu, hak ile bâtıl arasındaki tartışma var olduğu sürece devam edecektir. Kur'an hakkı telkin etmede sürekli olarak bir devamlılığı destekler. Kur'an'in daveti bâtılın zıttma karşı süreklilik arzeder.

Peygamberin ücret islediğinde ki olumsuzluk üslubu bu defa diğerlerinden daha kuvvetli kullanılmıştır. Eğer mesajında bir fayda umuyorsa insanlara bunu ulaştırmaya hazır olduğunu haykırması emredilin ektedir. Onun (s) ücreti sadece Allah'ın üzerinedir.

Bütün bunlardan sonra son ayetin, nebevi davet hususunun gerçekliğinde şüphe olmadığını söyleyebiliriz. Geçen ayetlerde olduğu gibi burada da üslubu tescil amacını taşımaktadır. Sûrede başka yerlerde de bu tekrarlanmaktadır. [70][70]

Düşünmeye Davet

De ki: 'Size bir meseleyi Öğütleyeyirn: Allah için ikişer ikişer ve teker teker durup düşününüz.." ayeti içeriğiyle, genel sosyal bir hikmeti vurgular, Peygamberin kafirlere karşı tavrı ile onların karşı tavırlarını sergileyen tablolardan birisini daha ortaya koyar. Genel toplantılarda iyi kötüye karışır, heva ve heves hakim olur, mantık gücü zayıflar, buradaki tartışma kesin ve razı eden bir sonuca götürmez. Muhalefet ve engelleme öncülüğünü büyüklük ve hakimiyet psikolojisi içinde kötü bir şekilde üstlenen liderlerin durumunu Fatır sûresi 42. 43. ayetlerde ve başkalarında zikretmiştik. Onlar insanların zihinlerini bulandırmak ve alıkoymak isterler. Gene! toplantılar düzenleyerek babalarının akidelerine sımsıkı sarılmaya teşvik ederken, Peygamber aleyhine de halkı kışkırtırlar. Bu sûrenin 33. ayeti buna birazcık değinir. Bunun için de Kur'an, insanların Nebevi davet konu ve ayetlerini tek başına,

---

[70][70] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/209.

yalnızca, samimi olarak, akıllarını muhakeme ederek, acele etmeden düşünmelerini ister. Bu arada saldırma, zihni bulandırma, asabiyet ve heva-heveslerini terketüklerindc gerçek parlak bir güneş gibi önlerine doğar.

Ayetteki hitap gencide insanlara yönelikte olsa, özel bir çeşidi kastetmesi ihtimal dışı değildir. Bu da, mu'tcdil bir gruptur. Bunlar peygamberin doğruluğunu kendi nefislerinde itiraf ederler. Bunları utangaçlıkları, statüleri, Özel maslahatları, kavimlerindeki makamları ya da yaşlılıkları müslüman olmaktan ahkor. Kasas sûresinde bu durumun açıklamasını yapmıştık. Bunlardan bazılarına dikkat çekmiştik. Bunu zikreden çeşitli rivayetleri de belirtmiştik. Bazı sûrelerde Örneğin Kalem, Müdessir, Isra, En'am vs. sûrelerin tefsirinde de açıklamıştık.

Ayetlerin içeriği, hak ve ıslah davası, özel istek ve kötü niyet sahiplerinin saptırma ve bulandırma çabaları karşısında, sürekli vahyi mesajın tekrar ve telkininin gerekliliğini ortaya koyuyor. [71[71]]

51- Dehşete düştükleri[72[72]] zaman (onları) bir görsen: Hiçbiri kurtulamaz[73[73]], yakın yerden yakalanmışlardır.

52- "Ona inandık" demektedirler, ama uzak yerden nasıl alabilsinler'[74[74]].

53- Oysa daha önce onu inkar etmişlerdi. Uzak yerden görülmeyene taş atıyorlardı[75[75]].

54- Tıpkı bundan Önce benzerlerine[76[76]] yapıldığı gibi, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekildi[77[77]]. Doğrusu onlar, katmerli bir kuşku içindedirler.

Ayetlerde, Allah'ın va'dinin gerçekleşmesi durumunda kafirlerin hallerinin ne olacağına işaret edilir. Korkutma ve uyarma anlamı taşıyan bir uslubla başlar. Hitabı, dinleyene ya da Peygambere yöneltir.

Allah'ın va'di ve azabı gerçekleştiği zaman, kafirlerin durumunun ilginç, tavırlarının dehşetli olacağını görürsün. Korku titremeleri başlar, dehşet onlara bakim olur. Çünkü onlar,

---

[71[71]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/209-210.

[72[72]] Fezİ'Ü Korktular, dehşete düştüler.

[73[73]] Felâ fevte Onlardan hiçbiri kesinlikle kaçamayacaktır. Ya da onlara böyle denilecektir.

[74[74]] ct-Tenâvüşü Ulaşmak. Sarılmak, tutulmak.

[75[75]] Yekzifune bi'1-ğayhi Hayallerin ve zanların arkasından koşmalarından kinayedir. Bunu Nebi'ye yaptılar ve bu iftiraları attılar.

[76[76]] Eşya'uhum Onların bezerler misalleri.

[77[77]] Hile beynehüm Engellendiler, men edildiler.

kendilerinin çabucak, emin olduklarını zannettikleri en yakın yerden yakalandıklarını göreceklerdir. Bundan hiçbiri kaçamaz. İşle o zaman iman ettiklerini haykırırlar. Fakat bu, onları kurtarmak için yeterli değildir. Çünkü bu durum artık onlara uzaktır, onu almak ondan faydalanmak fırsatı kaçmıştır. Önceden onu inkar etmişlerdi. Onu yalanlama ve inkar etmek için en akla gelmeyen yöntemlerle, gayblan haber verme, tahminde bulunma ve zannetme yoluna gitmişlerdi. Onlardan önce yaşamış toplumların yalancı kafirlerinin yaptıkları gibi, kendileri ile istedikleri şeyler arasına bir perde gerildi. İlim, hak ve akla dayanmayan çok katmerli şüphelerindeki şikayetlerinin içyüzünü şimdi gerçekten göreceklerdir.

Ayetler sûreye son vermek için gelmişlerdir. Onlar aynı zamanda, tartışma tablosuna son vermek yoluyla geçen ayetlerin bir devamıdır. Onlar etkili ve kuvvetlidir. Ayetlerin ilk hedeflediği şey, müşrik dinleyicilerinde korku ve pişmanlık uyandırmak, fırsat kaçmadan bunları terkelmeye zorlamaktır.

Bazı müfessirler Peygamber (s)dcn mürsel bir hadisi rivayet ederler. İlk ayet, Abbas oğulları döneminde meydana gelecek olayları içermektedir. Bir fitne olacaktır. Fırsatı Şam'da bulunan cs-Süfyani kollar, Irak ve Hicaz'a iki ordu gönderir. Bu ordu Medine'yi alır, sonra Mekke'ye yönelir. Allah Cibril (a) gönderir, ayağı ile yere vurur, yer yarılır ve orduyu Mekke'ye varmadan önce içine alır. Bundan hiç kimse kurtulamaz. Bu Allah'ın şu sözüdür "Dehşete düştükleri zaman (onları) bir görsen: Hiçbiri kurtulamaz.." Bazıları ise ayetle işaret edilenin Bedir savaşında korku ve hezimete uğratılacak olan müşrikler olduğunu söyler.

Müfessirlerin çoğunluğu şu görüşü dile getirmişlerdir; Ayetlerin içerdiği korkulma, bunu kapsayan ahiret azabı ve dirilişle ilgili tablolar uyarma amaçlıdır. İlk ve ikinci rivayetler ise son olaylardan kaynaklanan uydurmalardır. Ayetlerin ruhu ve içeriği, son sözle daha çok ittifak etmektedir. [78][78]

---

[78][78] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/211-212.

FÂTIR SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 35

Nüzul Sırası : 39

Ayet Sayısı : 45

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Fatır süresinde insanlar uyarılmakta ve hakka davet edilmektedir. Allah'ın rububiyeti-nin delili olarak evrene ve onun kanunlarına; yalnızca O'na ibadet etmenin doğruluğuna değinilmektedir. Saf inanç sahibi mü'minler övülmekîe, kâfirler ise yerilmekle ve iki kesimin de akıbetlerinin haberi verilmektedir. Arapların kendi aralarından bir peygamber gönderilmesi dilekleri ve Allah (c)'ın Hz. Muhammedi peygamber olarak göndermesi üzerine, ona yan çizmelerinin sebepleri anlatılmaktadır. Sûrede Nebi'nin birçok defa kavminin yalanlamalarına maruz kaldığı ve son derece üzüntülü, kaygılı olduğu zamanlarda başına gelen şeyleri gösteren teselli ifadeleri tekrarlanmakladır

Sûre, biri genele yönelik ve diğeri de duyabilecek olan kâfirlere yönelik olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Her iki kısmın ayetleri de sanki aralarında ayrılık ve değişim yokmuşçasına; sûrenin bölümleri sûre tamamlanıncaya dek peşpeşe inmiş dedirtecek kadar bir düzen üzeredir. Bazı müfessirler süreyi, Melâike sûresi olarak da isimlendirmişlerdir[1[1]].[2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Gökleri ve yeri yoktan var eden.[3[3]] melekleri, ikişer, üçer, dörqer[4[4]] kanatlı elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O, yaratmada (dilediğine) dilediğini arttırır; kimine daha fazla kanat verir, kiminin bünyesini daha sağlam, daha büyük, kimini daha güzel yapar. Şüphesiz Allah her şeyi yapabilendir.

1[1] Bkz. İbn Abbas ve Taberi Tefsirleri.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/94-95.

3[3] Faıır Yaratan, inşa eden.

4[4] Mesna ve Sulâse ve Rubaa): İkişer, üçer, dörder, ya ikişer, üçer, dörder, yani meleklerden kimileri ikişer kanatlı, kimileri üçer kanatlı, kimileri de dörder kanatlıdır.

2- Allah, insanlara bir rahmet açtı mı onu tutan olamaz[5[5]]. O'nun tuttuğunu da O'ndan sonra salacak[6[6]] yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.

Sûre, Allah'a şükür ve Övgünün gerekliliği ifadesiyle başlamaktadır. İki ayetin geriye kalan kısmında ise yüceliğinin belirtilerini ve meleklerin yaratı I ışındaki delillerin bir klsmı, onların elçi olarak gönderildiği ve Rabbimizin istediğine rahmetinden ihsan etmesi ve istediğine de ihsan etmemesi, ihsanını kimsenin engelleyemeyeceği, engellediğine de kimsenin ihsan edemeyeceği konusundaki mutlak kudreti sırasıyla belirtilmiştir.

İfadeler, üzerine başka şeyler söylemeye gerek göstermeyecek kadar açıktır.

Furkan sûresinin ilk iki ayetinin kendilerinden sonraki ayetlerin başlangıcı mahiyetinde olduğu hemen gö7x çarpmakladır. Buradaki başlangıç da aradaki gibi etkileyici ve kuvvetlidir. İlk ayetin üslubu, meleklerin, elçiliklerinin ve kanatlarının asıl kastedilen şeyler olmadıkları düşüncesini veriyor. Bu ayetle, sadece Allah'ın kudret ve yüceliğinin delillerinden bazı delillere öncelikli olarak işaret edilmek istenilmiştir.

Bu ifadelerin kullanılışı bize, meleklerin, kanatlarının, Allah ile insanlar arasındaki elçiliklerinin, insanların zihinlerindeki Allah'ın kudret ve yüceliğinin en mühim delilleri ve aynı zamanda insanların zihinlerini karıştıran noktalar olduğunu-gösteriyor. İşte ayet onların bu düşüncelerini kendi üslubuyla ve aynı zamanda Allah'ın kudret ve yüceliğinin ifadesi ve övgüsü İçin bir vasıta yaparak anlatmaktadır.

Meleklerin kanatlan ve Allah'ın peygamberlerine elçi olarak gönderilmesi, Ahd-i Atik ve Ahdi Cedid kitaplarında geçtiklerine göre muhatap Arapların düşüncelerine yabancı olmayan konular olduklarını söylemeyi mümkün kılmaktadır. Nitekim, önceki sûrede geçtiği gibi kâfir arapların Peygamber (s)'den melekler indirmesini isteyerek yapmış oldukları aşırılıklar bazı ayetlerde anlatılmaktadır.

Daha öncede ifade ettiğimiz gibi biz burada, melekleri, mahiyetlerini, önemlerini, Allah ile rasuller arasındaki elçiliklerinin keyfiyetini, mesnetsizlikten ve abartıdan kaçınmak suretiyle sadece Kur'an'daki metinlerin ve Peygamber'den nakledilen sabitliği kesin hadislerin ışığı doğrultusunda imani şart olan gerekliliklerden olduğunu tekrar belirtiyoruz. [7[7]]

3- Ey insanlar, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Allah'tan başka size gökten ve yerden rızık verecek bir yaratıcı var mı? O'ndan başka tanrı yoktur. Nasıl oluyor da (tevhidden)

[5[5]] Müntsike Mâni olan. Engelleyen

[6[6]] Miirsilc Veren.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/.

çevriliyorsunuz?[8][8]

4- Eğer seni yalanlıyorlarsa (üzülme), senden önceki elçiler de yalanlandı. Bütün İşler (sonunda) Allah'a döndürülecek (ve Allah, herkesi yaptiğıyla cezalandıracaktır.

5- Ey İnsanlar, Allah'ın va'di gerçektir; sakın dünya hayat/ sizi aldatmasın ve o aldatıcı (şeytan[9][9] Allah'ın affına güvendirmek sureti ile) sizi aldatmasın.

6- Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun. O, partisini alevli ateşin halkından olmaya çağırır.

Bazıları ise aynı kelimeyi "el-ğûrur" şeklinde okumuşlardır. Bu durumda ise anlam kanma ve kendini kandırma anlamındadır; her iki anlam da ayetle bulunmaktadır. Başlangıç kısmının peşi sıra insanlara Allah'ın üzerlerindeki nimetlerini hatırlatan, onları dünya nimetleriyle aldanmaya ve kendilerinin düşmanı, kendisi ve yandaşlarının cehennemde olduğu .şeytanın vesveselerine kulak vermeye karşı uyaran bu ayetler gelmektedir. Bu ayetler ile başlangıç arasında bağlantı vardır. Ayetlerin ifadeleri başka bir açıklamayı gerektirmeyecek kadar açıktır ve Öncekiler gibi cîkileyici bir üslubu vardır.

Devam eden ayetlerde Allah'ın verdiği nimeti yalanlayanlara karşı cezalandırıcı bir tavrının da olduğu hatırlatılmakladır. Hitab, Önce Peygamber (s)'e ve sonra da insanlara yöneltilmiştir. Peygamber (s)'i yatıştıran ve teselli eden bir üslub sezilmekledir: Kavmi onu yalanlamışsa da ondan önce de rasûller yalanlanın ıştır. İnsanların amellerinin karşılığını verecek olan Allah'tır. Öyleyse çokça üzülüp tasalanmaya gerek yokLur.

Son ayet, son sözü söylemektedir: Şeytan insanları küfre sokmasıyla, geçici zevkleri güzel göstermesiyle onların düşmanıdır. Sözüne ilibar edeni yönlendirir ve artık onlar şeytan'in azaba giden yandaşlanndandır; Öyleyse şeytanın kötülüğünden korunmak için ondan sakınmak ve düşman bellemek gerekir.

İlk ayetteki insanların dünyadan el çekmeye davel edilmesi konusunda yanılgıya düşülmemelidir. Kür'an'da insanların hayattan, güzelliklerinden, nimetlerinden faydalanmayı. Allah'ın fazlı keremini, rızkını istemeyi ve onlar için çabalamayı normal eören pek çok ayel vardır. A'raf sûresinde bununla ilgili gayet açık ve güze! örnekler yer almakladır. Burada Allah'a ve insanlara karsı görevlerini unutturacak ve günahtan, israftan sakmmaksızın mal, mülk. geçici zevklerde kendini kaybetmeye itecek derecede dünya hayatı ile oyalanmaktan

---

[8][8] Pc ennâ tûfekûne Nereye gidiyorsunuz, nereye yöneli-yorsun üz?

[9][9] el-ğarur Takındığı süs ile başkalarını kandıran yani akıl alıcı süs ile kandıran ve kanan. Müfessirlerin çoğu kelimenin şeytan anlamına geldiğini söylemişlerdir. Şeytanın isminin hemen sonra zikredilmesi ise bir ipucu ve delil mahiyetindedir.

ve kanmaktan sakınmayanların durumu süzkonüsudur: 10[10]

7- inkâr edenler için çetin bir azab var, inanıp iyi işler yapanlara da mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır.

8- Kötü İşi, kendisine süslendirilip de onu güzel gören kimse (aklıyla gerçeği gören kimse gibi olur) mu? Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini yola iletir. Bundan dolayı nefsin onlar için hasretlere (üzüntülere) gitmesin11[11], Allah onların ne yapmakta olduklarını biliyor.

İlk ayet kâfirlerin ve safih müzminlerin akibellerine işaret etmekledir. İlk grubunkini Çetin bir azab, diğerlerininkini ise Allah'ın yarlığaması ve büyük ecir alacak şekilde ve önce geçmiş olan insanlara söylenilenlerin ve ikazın bir neticesi olarak belirtilmektedir.

İkinci ayette, ilk kısmın iki grup arasında bir karşılaştırma, yapmak ve onlardan daha

ustun olanın kim olduğu gösterilmekledir. Onlardan ikinci grubun birinci gruba ûstünlü-

elirtıhrken; onlarla, amelinin kötülüğü kendisine güzel gibi gösterilen, kendini aldatan ve bunu makbul gören ile eşit olmayacakları olumsuz bir üslupla zikredilmektedir. Burada insan amelinin güzelliği, onu işleyenin beğenmesi ile değil, ancak toplumdaki işleviyle ve amelindeki doğruluk, hidayet ve faydahıkla ortaya çıkıp yargılanacaktır.

İkinci ayetin ikinci yarısındaki içeriği ise bize Peygamber (s)in yatıştırılmak istendiğini, kâfirlerin konumunun ve yalanlamalarının küçümsenişini anlatmaktadır. Amellerinin ve içlerinde sakladıklarının kötülüğü, onları üzülmeye değmez kılmaktadır; zira onlar davete sırtlarını dönmüşlerdir ve Allah onların hangi yolda olduklarını ve ne yapacaklarını en iyi bilendir. Onlar, Peygamber (s)in onlara üzülerek ve kederlenerek kendisini harap etmesine değmezler, Allah dilediğini doğru yola iletir, dilediğini de saptırır, öyleyse üzülecek ve tasalanacak bir şey yoktur.

"Allah dilediğini doğru yola iletir, dilediğini de saptırır" ifadesinin lafzını anlamlarından, seyrinden ve konumundan kalkarak değerlendirmeliyiz. Müddesir sûresinde anlattığımız benzer birkaç ayetin değerlendirmesinde de açıkladığımız gibi, Allah'ın doğru yola girmeyi ya da sapkınlığı insanların kendilerine zorla, değişmeyecek şekilde yüklediği görüşü hükümsüzdür. Kâfirlerin azabı, mü'minlerİn ise ecir ve yarlığanmayı baket-tiklerini belirten ve insanın seçim yapabileceği anlamını içeren önceki ayetten bu delili çıkartabiliriz. Nitekim

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/96-97.
11[11] Feiâ tezheh nefsuke aleyhim hesera-tin Kederlenerek bo.ş yere kendini onlar için helak etme.

ayetteki "yatıştırma" anlamı lafzen ve manen oldukça açıktır. Biz Müddesir sûresinde bu konuya yeterince değindik. [12[12]]

9- Allah'tır ki, gönderdiği rüzgârlar bîr bulut kaldırırlar[13[13]] derken biz onu ölü bir ülkeye süreriz, onunla ölümünden sonra yeri diriltiriz. İşte (ölülerin) dirilip kalkma(sı) da böyledir.

10- Kim şeref istiyorsa (bilsin ki) şeref tamamen Allah'ındır, (onu dilediğine verir). Cüze! söz O'na çıkar, iyi amel onu yükseltir. Kötü şeyleri tuzaklayanlar (a gelince) onlar için çetin bir azab vardır. Ve onların tuzağı bozulacaktır [14[14]] (Zira onların tuzağı, Allah'ın takdirine engel olamaz).

11-Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı, sonra sizi çift, çift'[15[15]] yaptı. Bir dişinin gebe kalması ve doğurması hep O'nun bitgisiyledir. Bir canlıya ömür verilmesi de o-nun ömründen azaltması da mutlaka bir kitapta (yazılı)dir. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.

12- İki deniz bir olmaz, şu tatlı, susuzluğu keser[16[16]]' içimi (boğazdan) kayar; şu da tuzlu, (boğazı) yakar. Hepsinden de taze et yersiniz ve taktığınız (inci, sedef gibi) süs eşya[17[17]]si çıkarırsınız. (Allah'ın) lütfundan payınızı arayıp şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün.

13- (Allah) geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de ge-cenin içine sokar; güneşi ve ayı emri altına almıştır. Her biri belirtilmiş bir süreye kadar akıp gidiyor. İşte (bütün bunları yapan) Rabbiniz Allah'tır. Mülk O'nundur. O'ndan başka çağırdıklarınız ise bir çekirdek kabuğuna[18[18]]' bile sahip değillerdir.

14- Eğer, onladfl ^rsanız sizin çağırmanızı işitmezler. [şitseler bile size cevap veremezler. Kıyamet günü de, sizin (onları Allah'a) ortak koşmanızı İnkâr ederler. (Bu gerçeği) sana, herşeyden haberi olan (Allah) gibi hiç kimse haber veremez.

Ayetler evrenden belli manzaralar] delil ve kanunlarında Allah'ın kudretini, rububi-yetinin kesin bir şekilde ifade edilmesini, itaatin, zikrin ve şükrün sadece kendisine mahsus olduğunu, kâfirlerin aşağılık ve rezil olduklarını göstermektir. Bu ayetlerdeki vurgular önceki bağlamın devamı mahiyetindedir. Allah'ın kudret ve azameti, rüzgâr ve bulutu harekete

---

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/97-98.
[13[13]] Tusiru Harekele geçirir.

[14[14]] Yehuru Bozulur, helak olur.

[15[15]] Ezvâccn Sınıf sınıf, kadın erkek, kan-koca.

[16[16]] Sâigun Kolay yutulan.

[17[17]] Hılyeten Değerli taş ve madenler. Burada kasdedilen denizlerden çıkarılan inci ve mercandır.

[18[18]] Kıtnıir Çekirdek kabuğu.

geçirmekte ve ölü olan toprağı bu buluttan yağan su da diriltmektedir. İşle bundan sonra toprakla hayal başlar. Burada Allah'ın insanları ölümden sonra yeniden diriltmesine; topraklan sonra nutfeden yaratılışına sonra eşler olmalarına deliller vardır. Hamilelik, doğum, uzun ömür. kısa ömür benzeri meselelerin herbirini Rabbimi-zin ilmiyle kolayca kuşatmasının delili vardır. Denizlerde, içinde çeşitli lezzetler vardır. yine oralarda insanlar için büyük faydalar, yiyecek olarak kullandıkları taze et. takındıkları kıymetli taşlar, üzerinde seyahat ettikleri gemiler vardır ve nzik elde etme yollan da onlara kolaylaştırılmıştır. Güneş ve ayın hareketinde, gece ile gündüzün hassas ve sağlam bir düzende birbirini izlemesinde insanlar için büyük fayda vardır.

insanlar için âlemlerde mülk ve hüküm sadece kendisine ait olan, itaata, ibadete, zikre ve şükre layık olan yegane gerçek olan Rab Allah'tır. Müşriklerin duada Ona ortak koştukları O'ndan başka kendilerine dua ettikleri ilahlar ve rabler bu uçsuz bucaksız bir evrenin hiç bir şeyinin, bir çekirdek kabuğunun bile sahibi değildirler; dua edenlerin duasını duyamazlar. Kıyamet gününde kendilerine ortak koşanlardan uzak olduklarını söylerler. İşte bu hiçbir iki yüzlünün kalkınamayacağı gerçektir. Çünkü Habirve Alim olanın hak sözüdür.

Kâfirlerin uyarılması ve yerilmesi ile ilgili söylemek istediklerimizi ihtiva edecek ve belirleyecek ayetler üzerinde de durmuştuk. Gerçek yücelik mutlak anlamda Allah'a mahsustur, hiçbir ortak bunu paylaşamaz. Kim saygınlık ve Rabbi'nin rızasını isterse o-nun yolunu izlemeli, hakkı söylemeli, iyilik yapmalıdır. Tuzak hazırlayanlara, insanlar için kötülük peşinde olanlara ve hileler düzenleyenlere ise çetin bir azap vardır. Onların tuzaklarının bozulacağını, hilelerinin sonuçsuz kalacağını bize Allah garanti etmektedir.

Bu ayetler hem akla hem de kalbe hitabeden ve delillerini insanların gözlemlerinden ve her zaman ve mekân içinde bulundukları durumlardan alan Kur'an cümlelerinin en etkili olanlarındandır. Üslubuyla daveti, hedefleri ve ilkelerini destekleme açısından dikkai çekicidir. Öğreticiliği ve kapsamlılığı da aynı derecede kuvvetli ve etkileyicidir. [19][19]

15- Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, Allah İse, işte zengin[20][20] ve hamde lâyık olan[21][21] O'dur.

16- Dİlese sizi götürür ve (yerinize) yeni bir halk getirir**.**

17- Bu, Allah'a zor değildir.

18- Hiçbir günahkâr'[22][22] başkasının günahını[23][23] çekmez[24][24]. Eğer yükü ağır gelen kimse

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/100-101.

[20][20] el-ganiyyu Başkasına muhtaç olmayan.

[21][21] et-hamidu Övülmüş yahul övülen. Ayetin özü Övülen anlamına işarel etmektedir.

[22][22] Tezini Çekmez, taşımaz, yüklenmez.

onu taşımak için (başkalarını çağırırsa) onun yükünden hiçbir şey (alınıp), taşınmaz; akrabası dahi olsa (kimse onun yükünü taşımaz)25[25]. Sen ancak görmeden Rablerinden korkanlar! ve namazı kılanları uyarırsın. Kim (günahlardan) temizlenirse'26[26] o, kendi menfaatine temizlenmiş olur. Dönüş Allah'adır. (Allah, herkese yaptığının karşılığını verir).

19- Körle gören bir olmaz.

20- Karanlıklarla aydınlık da bir olmaz.

21- Gölge ile hararet27[27]' de bir olmaz.

22- Dirilerle ölüler bir olmaz. Allah dilediğine işittirir; yoksa sen kabirlerde bulunanlara işittirecek değilsin.

23- Sen sadece bir uyarıcısın.

24- Bİz seni gerçek ile birlikte müjdelejici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet içinde mutlaka bir uyarıcı (peygamber gelip) geçmiştir.

25- Eğer (bunlar) seni yalanlıyorlarsa (üzülme, çünkü) onlardan öncekiler de peygamberleri, kendilerine açık ayetler, sahifeler28[28] ve aydınlatıcı Kitab getirdikten sonra (tuttular onları) yalanladılar.

26- Sonra ben de o inkâr edenleri yakaladım. Benim (onları) inkârım (cezalandırmam) nasıl oldu?29[29]

Ayetler önceki seyrin devamı niteliğindedir. Mü'mirileri müjdeleyişini, kâfirleri uyarışını ve Peygamber (s)'i teselli edişini pekiştirir mahiyette yeniden başa dönmektedir.

Ayetler insanlara, Allah'ın onlara hiç mi hiç ihtiyacı olmadığını, ancak insanların O'na muhtaç olduğunu ve O'nun kendisinden yüz çevirenlere muhtaç olmadığını, kendisine yönelenlere ise karşılığını vereceğini haber veriyor. Allah'ın insanlardan var olanları yok edip, yerlerine

---

23[23] Vazlretun Taşıyıcı, yükleyici

24[24] Vizra Yükünü, vehıtezcru vâziretun vizre uhra "hiçbir yükleyici diğerinin yükünü taşımaz" cümlesi hiçbir insan diğerinin sorumluluğunu ve amellerinin yükünü çekmez anlamındadır. Herkes yalnızca kendi amelinin yükünü çeker.

25[25] Ve in ted'u müs~ galenin Ha hımliha lâ yuh mel minhu şeyun ve lev kane zâ kurhâ Şayet yük veya günah sahibi akrabası bile olsa başkasından yardım dilese onun yükünden hiçbir şey alıp taşıyamaz. Müskaletun; son limitine varan yükün ağırlığı anlamındadır.

26[26] Tezekka Ayetin Özünden çıkartılan görüşe göre bu cümle burada maldan verilen zekat anlamında değildir. Burada iman, amel, salih amelle nefis tezkiyesi ve terbiyesi anlamındadır. Müfessirlerin geneli bunu tercih etmişlerdir.

27[27] el-harur Hararetle ortaya çıkan atmosfer, sıcak rüzgar.

28[28] t'z-zuhuv Kitaplar yahut sahifeler.

29[29] Nekir Burada onlar üzerindeki inkarım, onlar için benim cezamın şiddeti... (naşı! oldu?)

başkalarını getirmeye kadir olduğuna dair ikazda bulunuyor. Bu O'nun için çok kolay bir şeydir, zira yoklan var eden yaratıcıdır ve O'nun herşeye gücü yeter. Peygamber (s)'i teselli etmektedir, O'na sabrı ve sükuneti buyurmaktadır. Peygamber'in üzerine düşen ise sadece Rabblerine iman edenlere, O'nu görmeseler de O'ndan korkanlara ve namazı dosdoğru kılıp, iyilik ve hidayeti isteyenlere Önem vermesidir. Bunları yapan kişi ise ancak kendini arıtmış olur, kendisi için hayırlı olanı ve mutluluğun kendisinde olanı yapmış olur. Herbir kişinin ancak kendi amelinden dolayı sorgulanacağı, kimsenin bir başkasının günahını -arada akrabalık bağı olsa bile- üstlenemeyeceğini bildiriyor.

İnsanların kör ile görcbilcn^H ^karanlık ile ışığı, gölge ile kavurucu sıcağı, canlı ile ölüyü ayırdetmcieri gerektiği ve bu karşıtları kendi akıllarında eşitlememeleri şiddetle hatırlatılıyor. Çünkü aksi tutum imkânsızdır ve bunun imkânsızlığının bilincinde olup karşıtları ayird edip de daima onlardan üstün olanı .seçenler, işte onlar Allah'ın yol gos-tericiliğiyle doğru yolu bulanlardır ve O'nun çağrısına olumlu karşılık verenlerdir. Çünkü bunun bilincinde olmayanlar mezardaki ölüler gibidirler. Daha sonra hilab Peygamber (s)'e çevrilmek suretiyle teselli edilmekte ve desteklenmektedir. Mezardakilere duyurmak Rasulullalr m sorumluluğunda değildir, O'nun yapması gereken sadece insanları uyarmak ve onlara hakkı açıklamaktır, Allah O'nu, kendinden önceki rasullerde olduğu gibi, sadece bir uyarıcı ve müjdeleyici olarak göndermiştir. Her ne kadar kâfirler O'nun karşısında yalanlayıcı bir tutum içindcyseier de, onlardan Öncekiler de Allah'ın ra-sulleri delilller, kitaplar ve apaçık etkileyici ayetlerle geldiklerinde benzer bir tutum içindeydiler. Allah da onları sımsıkı yakalamıştır. Ve kendilerinden sonrakilere, Allah'ın yakalaması nasıimış. kendisine küfredenlere, Rasullerini yalanlayanlara azabı görsünler diye kendisinden ibret olan izler bırakmıştır.

Bu ayetlerle oluşturulan Örgüde, üslubuyla, anlamıyla, içeriğiyle akla ve kalbe sesle-nişiyle, insanların gözlemlerini ve yaşadıklarını da kullanmasıyla hedefledikleri ve belirttikleri ile önceki gibi güçlü, net, etkileyici ve kapsamlı yönlendirmeler vardır.

Kâfirleri, hak söze kulak vermedikleri, apaçık gerçeği görmedikleri ve onlara çağrıda bulunana olumlu karşılık vermediklerinden dolayı, ölülere benzetilmektedir ve burada güçlü ve iğneleyici bir benzetme vardır.

Kör ile görebilen, karanlık ile ışık, gölge ile kavurucu sıcak, ölü ile canlı arasındaki karşılığın ifade edilmesiyle hak ile batıl, hidayet ile sapkınlık; doğru yolda sebat ile doğru yoldan sapma; iyi niyetli, temiz kalpli, hakkı arayan, şuurlu akıl sahipleri ile kötü niyetli, hastalıklı kalbi olan ve kibirli, inatçı, .sağlıksız akıl sahipleri arasındaki farkın ve bu iki kutuplu zıtlığın farkedilmesi hedeflenmiştir. Yine burada o yüce öğreticiliğin açık bir Örneği vardır.

Muhtemelen 18. ayette Arap toplumundaki kabile ve aile dayanışmasına işaret edil-mektedir. Arap insanı akrabasının işlediği bir suçun sorumluluğunu üstleniyordu ve cezasını

da onunla paylaşıyordu. Bunun burada zikredilmesi bize, Kıyamette herkesin başkası ile değil de kendisi ile ilgilenmesindeki zorunluluk ve aralarındaki bağ ne olursa olsun kimsenin bir başkasının sorumluluğunu üstlenemeyeceği hatırlatılmakladır. Bu anlam pek çok kez tekrarlanmakladır.

Yine Abese ve Fecr sûrelerindeki ayetlerde kuvetli bir üslup ile aynı konu geçmektedir.

Rasuluflah'ı teselliyi, desteklemeyi ve rahatlamayı işleyen ayetlerin tckarlanması ve bu sûrenin bölümlerindeki üslup çeşitliliği dikkat çekmiş midir? Belki de bu ayetler, Peygamber (s)in karşı karşıya kaldığı tuzaklar, saldırılar, yalanlama ve inatçılıklardan kaynaklanan aşın üzgün ve tasalı olduğu bir dönemde indirildiğine de işaret edebilir. Sûrenin bölümlerinin içeriği, bu konuya mahsus ayetlerden ayrı olarak, bunu destekler mahiyettedir. Nitekim bu Mekki sûrelerin çoğunda tekrarlanmıştır. Ve biz de Kâf sûresinde bunların hikmet ve sebepleri hakkında düşüncelerimizi belirtmiştik. [30[30]]

27- Görmedin mi, Allah (nasıl) gökten su indirdi de, onunla renkleri çeşit çeşit meyvalar çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve simsiyah'[31[31]] yollar'[32[32]] (yarattık).

28- insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da yine böyle türlü renkte olanlar var, kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar. Şüphesiz Allah daima üstündür, çok bağışlayandır.

Ayette, Allah'ın yarattıklarından bazı görünümlere ve evrenin kanunlarına dikkat çekilmektedir. Gökten suyu indirip, onunla binbir renk, tür ve şekildeki bitkileri çıkaran Allah'tır. Dağlardaki kırmızı, beyaz ve siyahıyla yollan o yaratmıştır. Yaratılanlar-daki bu çeşitlilik insanlarda, ehil ve yaban hayvanlarda da gözlemlenir. Tüm bunlarda O'nun kudretine, yüceliğine ve yaratılışındaki eşsizliğine, kalplerde özellikle de başkalarına nisbetle bunları daha derinden idrak edebilecek olan alimlerin kalplerinde, huşu doğuracak nitelikte deliller vardır. Daha sonra da Allah'ın izzet ve bağışlayıcılığma işaret eden iki sıfat gelmiştir. O hiçbir şeyin kendisini aciz duruma düşüremeyeceği ve hiçbir kötülüğün kendisine ulaşamayacağı, güçlü ve aziz olandır ve o pişman olup tevbe etmeleri durumunda insanları da çok bağışlayıcıdır.

Bu iki ayet ait oldukları bağlamdan bir kopukluk arzetmemektedir. Önceki, Allah'ın kudreti,

---

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/103-105.

[31[31]] Garabibu sudun Garabib'in tekili garbib'dır. Aşırı karanlık anlamındadır, zifiri karanlık.

[32[32]] Cuaedün Tekili ceddedir. Bu kelime ile yollar, çizgiler, kıtalar kastedilmekte.

evrenin büyüklüğüne gözlemi ile ilgili belirlemeler içeren, davet, nasihat ve desteğin ifade edildiği önceki bölümlere benzeyen bir bölümü teşkil etmektedirler.

Söylediklerimize ilaveten ayetler, Hz. Peygamberi teselli ediyor. Allah'ın yarattığı herşey farklılık arzetmektedir. İnsanlarda bunlara dahildir. İnsanlar arasında bilgisiz, ahmak, inatçı, kibirli, bilinçli, hakka boyun eğen, hidayete kulak veren kişilerin bulunması garipsenecek birşey değildir.

"Allah'tan sadece kullarından alimler korkar" ifadesi, âlimlerin üstünlüğünü, onların örnek ve seçkinliğini vurguluyor. Buna ek olarak onlara başka sınıfların üstlenmediği sorumluluklar yükleyerek onların özel görevlerinin bulunduğuna dikkal çekiyor. Alimler kelimesi ayette genel olarak geçmektedir. Buna dini olan ve olmayan özellikle de Allah'ın kâinattaki ve yarattığı bütün varhklardaki gerçekleri kavratan bilimleri bilen alimler dahildir. Alimlere seçkinler, akıllılar, bilinçliler tabakası da girebilir. Her ne kadar bunlar ilimde derinleşmemiş olsalar da böyledir. Bütün bu bilginler ister akılları ve ye-lenekleri sebebiyle, ister araştırma ve inceleme sebebiyle, ister gerçeklere ve nefsi hakikatlere mukayese yoluyla ulaşsınlar fark etmez. İşte burada üzerine dikkat çektiğimiz sorumluluk ve üstünlüğün anlamı bulunmaktadır. Bu kelimeyi yalnızca din alimlerine indirgemek keyfilik olur.

Bütün bunlar, ayetlerde ve özellikle de üstün anlamlar içeren cümlede alimlere, seçkinlere ve bilinçlilere hüccet teşkil etmektedir. Her koşul ve oranda onların ilimleri farklılık arzetmektedir. [33][33]

29- Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfe-denler, asla zarara uğramayacak[34][34]' bir ticaret umarlar.

30- (Umarlar ki Allah) onlara ücretlerini tam ödesin ve lût-fundan onlara fazlasını da versin. Çünkü O, çok bağışlayan, çok karşılık verendir.

31- Kitab'dan sana vahyettİğimiz, kendinden öncekini doğrulayan gerçektir. Allah kulların (in her hâlin)dan haber alandır, görendir.

32- Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedendir[35][35]' kimi orta gidendir'[36][36] kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçendir. İşte büyük lütuf budur.

---

[33][33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/105-106.

[34][34] Lcntcbura Kesada, zarara uğramayacak.

[35][35] Zalimim linefsihi Nefsi hakkmda günahkar ve cânİ. Günahı,ve canı.Günahı suçu ve isyanı sebebiyle onu helak

eden.

[36][36] Muktesıdun Kolaylıgı tercih edenlerden kinaye olarak kullanılmaktadır.

33- Adn cennetleri... Oraya girerler, orada altın bilezikler ve inci(ler) takınırlar, orada giysileri de ipektir.

34- Dediler ki: "Bizden tasayı'[37[37]] gideren Allah'a hamd olsun, doğrusu Rabbiiniz çok bağışlayan, çok karşılık verendir."

35- O (Rab) ki lûtfuyla bizi durulacak yurda[38[38]] kondurdu. Orada bize ne bir yorgunluk dokunur ve ne de orada bize bir usanç[39[39]]' dokunur.

Ayetlerin ifadeleri başka birşey söylemeye gerek bırakmayacak kadar açıktır. Hemen görülebileceği gibi bağlamına uygundur ve özellikle de önceki ayette alimler ile, Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve hayır için harcamada bulunanları birbirine bağlamakta, aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Sanki Allah'tan korkmaya daha lâyık görülen âlimlere uyan olarak gelmiştir ve onları bundan doğacak olan görevlerini hatırlatmaktadır.

Ayetler, içermiş olduğu uyan ve müjdeleriylc nefse hâkim olur. Onu çok güçlü bir şekilde kavrar. Erdemli işlerden ayrılmamaya yönlendirmede son derece kuvvetli ve etkileyicidir.

Birinci ve ikinci ayetler nebevi davete olumlu karşılık verenler ile Allah'a karşı olan görevlerinin bilincinde olanların niteliklerini bize düşündürür. Böylece önceki ayetlerde değinmiş olduğumuz tesellinin anlamı kuvvetlenmekte ve pekiştiriimektedir.

Benzer şekilde 31. ayette. Peygamber (s)!e Kitap'lan indirilenlerin hak olduğuna, kendisinden önce indirilen hitapları tasdik edici ve onlarla uyum içinde olduğuna işaret eden ve bunu pekiştiren destek ve lesclh ile ilgili bir gaye bulunduğu sezilmektedir. Bu ayetler O'nun içini rahatlatmakta ve yalancıların, inkarcıların durumlarına aldırmamasını sağlamaktadır. Çünkü onların işleri kullarını daima gören, onlardan haberdar olan ve hakettik I erinin karşılığını vermeye kadir olan Allah'a aittir. [40[40]]

Kitap Kime Miras Bırakıldı?

Müfessirlerin çoğunluğu "Kitab'ı seçtiklerimize bıraktık" ifadesinde Ümmet-i Muhammed'den bahsedildiği, "kendisine zulmedenler" ile münafıkların ya da davete olumlu

---

[37[37]] El-hazene Burada sonuçtan ve gidişatın şerrinden korkma anlamındadır.

[38[38]] Dara! mıikameîi Ebedilik ve konak yeri.

[39[39]] Nesahün ve îüğûbün Nesabün; yorgunluk anlamındadır.

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/108.

karşılık vermeyenler veya müsiümanlardan kötü işler yapanların kastedilmiş olabileceği görüşündedirler. "Orta yolda olanlar" ile taat ve salih amel olarak fazla çabalamak-sızm, az birşey ile yetinenlerin; "Hayır için yarışanlar'' ile de daha güçlü imanı olup, taal ve salih amel olarak çok çabalayanların kastedildiği görüşündedirler. Bazı müfessirler ise üç grubun Vakıa süresindeki 7-11. ayetlerde sözü edilenler ile aynı olduğunu savunmuşlardır, şöyle ki: "Orta yolda olanlar", ''birbirleriyle yarışanlardan daha aşağı derecede olan, fakat cennete giren 'defteri sağdan verilen1 (hayırlı kimselcr)dir". Ayetlerin genel havası bunun isabetli bir görüş olduğunu, hatta "kendine zulmeden'1 ifadesinin kötü isler yapan müslümanlar oldukları, çünkü "kullarımızdan seçtiklerimize"nin daha önce ifade edildiği gibi onların tümünü kapsamaktadır, görüşünün tercihe şayan olduğunu düşündürmektedir. Nitekim 33. ayette de buna işaret vardır.

Kullarımdan seçtiklerimize" ifadesindeki kapsayıcıhktan hareketle, son iki grup için. bizim ve diğer müfessirlerin ayetin muhtevasından esinlenerek ifade etiği gibi, "Nefsine zulmedenler" in kötü işlerden sakınmaları, Allah'a tevbe etmeleri için, "orta yolu tutanlar"^ da tutumlarını değiştirmeleri ve her iki grubun da "yarışanlar'a katılma yolunda çaba sarfetmeleri İçin kapı daima açıktır.

Ayetteki övgü ve müjde "yarışanlar" ile karşılaştırıldığında bu iki grubu harekete geçirecektir. Belki de Kuran ifadelerinin söylemek istediği şey budur.

"Sonra Kitab'ı kullarımızdan seçtiklerimize bıraktık" ifadesi İslam Ümmeti için büyük bir övgüyü içermektedir ve seçilmenin kendilerinden olacağı ve son olarak Allah kitabının onlara bırakılacağını bildirmektedir. İslam dini insanların tümü için hak din olmuştur, Kur'an karar mevkii, başvuru mercii ve tüm insanlık için genel yol göstericidir. Pek çok ayet bunu destekler mahiyettedir. Örneğin; Fetih sûresi; 28, Nûr sûresi; 55. Maide sûresi; 15; 16, 48. ayetlerde gayet açık olarak görüldüğü gibi öğreticilik, teşvik ve ikaz vardır. [41][41]

"Allah" Ve "İlah" Kelimeleri

Allah kelimesi ile ilgili olarak, müfessirlerin bazıları kelimenin çift lâm ile olduğu ya da "ilah" kelimesinin değişikliğe uğramış bir yapısı olduğu görüşündedirler. Kelimenin (elihe) ibadet etmek veya (velihe) taşkın, şaşırmak ya da (lahe) gizii olmak, gizlenmek köklerinden türediği ileri sürülmüştür. Bazıları ise Arap cahiliyyesinin meşhur putu (el-Lat) kelimesinin (Allahu) lafzının müennesi olduğunu söylemişlerdir. Son görüş (el-Lat) kelimesinin fasih Arapça asıllı olmasını gerektirir.

Nitekim bu görüşte, uzun bir zaman önceki eski Babil, Nabtîyye, Semûd, Tedmûr ve Lohyon

---

[41][41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/108-109.

yazmalarında bir kısmı iki bin yıllıktır ve bir kısmı Arapça'nın Kur'an ve Peygamber asımdaki gibi fasih olmasından dört yüzyıl kadar öncesine aittir.

Babillilerin, Scmûdluların ve Lohyalılar'm, Enbatların ve Tedmirlilerin dilleri ile Ta-sih Arapça aynı köke ait olduklarından dolayı kelimenin aslının "mabud" ya da "rab" anlamına gelmesi uzak bir ihtimal değildir. Bu durumda fasih kullanım, (Allah) kelimesinin gelişmesiyle ortaya çıkmış olabilir. Eski Arapça "Ey!", "Allah" ya da "ilah ' veya '"mabud" anlamındaydı ve Hz. Muhammed'in Peygamber olarak gönderilmesinden bir yıl ya da daha uzun bir zaman önce Yemen, Şam ve Irak bölgelerinde, bazen en büyük "mabud". bazen de '"bazı mabudlar" için kullanılıyordu.

Nitekim bu kelimeyi farklı kelimeler ile birleştiriyorlar, kendisini simgelediği 'rabud'larına kulluklarının göstergesi olarak onunla tanımlayabiliyorlardı. Şu kelimeler bunun örneğini teşkil çimektedir: "Cebrail", "Allah'.

Bu durumda fasih "Allah" kelimesinin, fasihlik Öncesinin "el-Lât" kelimesinin değişim göstermiş şekli olması ihtimal dışı değildir.

Bütün görüşlere göre 'Allah' kelimesi İslam öncesi fasih Arapça'da yüce, akıl sahibi, yaratıcı, faal. rızik veren, dirilten, öldüren, kuvvet için kullanılmıştır. İslam Öncesi Arapları, kelimeyi bu anlamda ve bu yüce, eşsiz varlığın; yaratıcı, akıl sahibi, bilgi sahibi, faal, kulluk ve ibadet hükmünün kendisine ait olması gerektiği düşüncesiyle kullanıyorlardı. Her ne kadar O'na yakınlık için ve O'nunla kendileri arasında aracı olarak or-laklar ediniyorlarsa da ibadetlerinde o ismi kullanıyor, yeminlerinde "billahi", "Alla-hümme" lafızlarını, "Abdullah" ismini ad olarak kullanıyorlardı. Bu konudaki Kur'an ayetleri örnek vermeyi gerektirmeyecek kadar çoktur.

Kur'an'da bu kelime kuvvet anlamında temci bir kavram olarak kullanılmıştır. Kur'an'da bazen yalnız olarak, bazen de Allah'ın sıfatları ve Esma'ul-Hüsna ile, temsil etliği kuvvetin mevcudiyetinin; Rablığının kapsamlı lığına inanmanın; ibadetin, itaatin, İhlasın sadece O'na mahsus olmasının, O'nun herhangi bir benzerden uzak olmasının, mükemmelliğe işaret eden tüm sıfatlar ile nitelenmesi zorunluluğunu ifade eden bir nitelikte geçmektedir. Bunları ifade eden ve delillere bağlayan Kur'an ayetleri örnek vermeyi gerektirmeyecek kadar çoktur. (Allah Kelimesi) İslam inancının kendine mahsus yapısının değiştirdiği kavramlardandır. Müslümanlar da "Allah" kelimesini, yüceltme ve kutsama ifadesi olarak,(lafzü'l-celâl) olarak kullanagelmişlerdir.

"el-ilâh" kelimesi ile ilgili olarak sözlerimize şunları ilave ederek devam edebiliriz ve kelimeleri aynı eski kökten, muhtemelen "cyl" kelimesinden Türemiş olduklarını dü-şünüyoruz. Kur'an'da mutlak olarak mabud anlamında kullanılmıştır ve diğer sıfat ve isimler gibi Allah için kullanılmıştır, Bazen yalnız olarak bazen de "Allah" lafzıyla birlikle

geçmektedir. [42[42]]

36- İnkâr edenlere de cehennem ateşi vardır. (Orada) onlara ne (ölümle) hükmedilir ve ne de onlardan cehennem

azabı biraz hafifletilir. İşte biz her nankörü böyie cezalandırırız.

37- Onlar orada: "Rabbimiz bizi çıkar, (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım?" diye feryad ederler[43[43]] "Öğüt alacak olanın öğüt aiacağı kadar bir süre yaşatmadık mı si-zi?[44[44]] Size uyarıcı da geldi (fakat inanmadınız). Öyle İse tadın (azabı), zalimlerin yardımcısı yoktur."

Bu ayetlerde, Kur'an'ın üslubuna uygun olarak Önceki ayetlerde geçen müzminlerin bahsiyle karşılaştırma mahiyetinde kâfirlerin akıbetlerinden söz edilmektedir. Bu üslup, ayetlerin seyrine uygundur. Burada önceki ayetlerde sözü edilen üç grubun mü'minlere ilişkin olduğuna işaret vardır.

Kâfirlerin orada karşılaşacakları, ölmeksizin, azalmayan, kesintisiz çok ağır bir azaba uğrayacakları, yapmış oldukları aşırılıklardan pişmanlık duyacakları, Allah'tan umut içinde olacakları, O'ndan kendilerini ateşten çıkarması ve durumlarını düzeltmeleri için tekrar dünyaya gönderilmelerini, bunun üzerine kendilerine: "Size uzun bir ömür, peygamberlerin çağrısı ve uyarısıyla yeterli fırsat verildi de, siz ondan faydalanmadınız. Sizin gibi zalimler için artık ne bir kaçacak yer, ne de bir yardımcı olabilir" denileceği ifade edilmektedir.

Ayetler, öncekilere benzer şekilde, korku uyandırarak irkilmeye ve duyanların ür-permesine neden olma vasfıyla etkileyici, ve kuvvetlidir. Nitekim ayetlerin hedefi budur. [45[45]]

38- Allah göklerin ve yerin gaybını bilendir. O, göğüslerin özünü bilir.

39- Sizi yeryüzünde halifeler'[46[46]] (yöneticiler, yeryüzünün tasarruf ve hakimiyetini elinde bulunduran insanlar) yapan O'dur. Artık kim İnkâr ederse inkârı kendi zararınadır. Kâfirlerin küfrü, Rableri yanında (kendilerine) gazaptan[47[47]] başka bir şey arttırmaz; kâfirlerin küfrü, (kendilerine) ziyandan başka bir şey arttırmaz.

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/109-110.
[43[43]] Yastahhune Yardım dilerler.

[44[44]] Nuammirkum ömürlerinizi uzatmadık mı?

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/111.
[46[46]] Halaif Ümmetten sonra ümmet, nesilden sonra nesil.

[47[47]] Matken Gaz-Ab, öfke, dışlanma...

Ayetler, insanların tümüne hitab etmesiyle öncekilerin bir devamı gibi görünmektedir. Allah yerdeki ve gökteki gizli açık her şeyi, insanların içindekileri, akıllara gelen herşeyi bilir. Kuran'ı duyanları kendilerinden önceki nesillerin varisi kılmıştır. Nitekim insanların birbirinin ardısıra gönderilmesi evrendeki süregelen geleneklerdendir. Onlardan kim küfrederse, küfrü ve ona tâbi olanların günahı, onun boynunadır ve bu ona yeter. Küfür işleyen olsa olsa Allah'ın öfkesini ve kendisinin kaybını arttırır. [48[48]]

"Artık Kim Küfrederse, Küfrü Kendi Aleyhinedir" İfadesi Nasıl Anlaşılmalı?

Bu bölüm normal seyrin devamı niteliğindedir. Önceki bölümlerde olduğu gibi çok kuvvetli ve etkileyici bir üslubu vardır. Bu bölüm, insanın kendi seçimiyle kâfir olduğu, başına gelen kötülük, hüsran ve öfke kabilinden ne varsa hepsi kendisinin küfrü seçmesi sebebiyledir, bunun bir sonucudur. Kâfirin küfrü, mü'minin de imanı seçmesi sadece ve sadece Allah'ın insana vermiş olduğu akıl; küfür ile imanı temyiz kabiliyeti ve onlardan birini seçme kudreti ile gerçekleşir. Burada, insanların cüz'i amcllerindeki, Allah'ın iradesi ve dilemesinin etkisine ilişkin kelâmi tartışma yer almaktadır. Allah'ın iradesi ve hikmeti insanın en genel anlamda ayırdedebilmesİ ve seçebilmesini gerektirir, insanın doğru yolu ya da sapkınlığı, iyiyi ya da kötüyü, doğruyu ya da yanlışı seçimi kendi elindedir, bu ise Rabbani bir irade ve hikmetin sonucudur. Her ne kadar bu ya da o görüşün aleyhine ayetler var ise de. doğru olan onların ifade ettiğimiz görüş çerçevesinde yorumlanmasıdır. Zira bu Kur'an'ın gene] manevi arkaplanıyla ve rasullerin gönderilmesi, mü'minlerin müjdeienınesi ve ödüliendirilmesindeki, kâfirlerin ve günahkârların uyarılması ve eezaiandınlmasındaki hikmet ile örtülmekledir.

Kur'an'dan birbiri ile çelişen görüşler çıkarmak asla doğru birşey olamaz. Kur'an'ı dü.şünerek inceleyen bir kişi başka bir nyetin yoıumlanmasıyla giderilmeyecek bu karmaşa ve ihtilafın hiçbir ayette bulunmayacağını görebilir ve Kur'an'ın getirdiği prensipleri ile belirttiklerini uyum içinde sunabilir. [49[49]]

40- De ki; "Siz, Allah'tan başka yalvardığınız şu tanrılarınızı gördünüz mü? Bana gösterin (bakayım), onlar yerden hangi şeyi yarattılar?" Yoksa onların, göklerfin yaratılmasında (Allah'a) ortaklıkları mı var? Yoksa biz onlara, (Taptıkları putları bize ortak koşmalarını söyleyen) bir kitab verdik de onlar o kitâbdan (aldıkları) bir delil üzerinde mi bulunuyorlar?

[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/112.
[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/112-113.

Hayır, o zâlimler birbirilerine aldatmadan başka bir şey va'detmiyorlar"[50[50]].

41- Allah, zeval bulmasınlar diye[51[51]] gökleri ve yeri tutmaktadır. Andolsun, zeval bulsalar[52[52]], kendisinden sonra artık onları kimse tutamaz[53[53]]. Şüphesiz O, halimdir çok bağışlayandır

İlk ayetle Peygamber (s)'e, müşriklere ortak koştukları şeylerin yeryüzünde neyi yarattıklarını; göklerde, kendileri nazarında ortak koşulabilccck neyin bulunduğunu; sahip oldukları inançlarını ve dinlerini doğrulayan, kendilerini işlemiş olduklarından emin kılan herhangi bir dahili ihtiva eden Allah katından indirilmiş bir kitaplarının bulunup bulunmadığım sorması emrcdilinjfcfcciir. Daha sonra onların işledikleri ve birbirine söyleyip durdukları şeylerin yalauJJ Hpa ve aldanmadan öte bir şey olmadığı ifade edilmekledir,

Bu son olarak ifade edilenler, müşriklerin içinde bulundukları durumun gerçek yüzünün açıklanması ve önceki sorunun cevabı niteliğindedir. Ayetin, müşriklere meydan okuması, onları alçaltmasî ve yapmış olduklarını ifade edişiyle güçlü ve iğneleyici bir üslubu vardır.

İkinci ayet ise sadece ve sadece Allah'ın yeri ve gökleri kaybolup gitmekten, bozulmaktan ve sona ermekten alıkoyduğunu; bunu yapmayı istediğinde de hiç kimsenin O'nu engelleyemeyeceğini belirtmektedir. Bütün bunlar ile birlikte O, kullarına karşı yumuşaktır, onların cezalandırmayı gerektiren tüm yapmış olduklarına karşın onları hemen cezalandırmaz: O bağışlayıcıdır ve bağışlayıcılığı O'ndan yarlıganmayı diler ve O'na dönerlerse günahlarını kapsar. İkinci ayet, Allah'ın (c) yerde ve göklerdeki yarat-masıyla, hayatlarını sürdürmelerini sağlamasıyla ve yok edilişiylc O hiçbir ortağı, muhalifi ya da engelleyeni olmaksızın mutlak tasarrufunu pekiştirmesiyle önceki ayetteki müşriklere karşı yapılan meydan okumayı içermesiyle, ilk ayetin tamamlayıcısı konumundadır.

Müfessirler, ilkinde müşriklere ikinci şahıs olarak hitabeden bu iki ayet arasında özel bir ilişki kurmamışlardır. Peygamber (s)'în müşriklere sormasının emredilişi ve onlara meydan okunması müşriklerin halini anlatmak, durumlarının zayıflığını kuvvetli bir şekilde ifade etmek için kullanılan bir üsluptur. Yoksa ikinci şahıs zamirinin düşündürt-tüğü gibi tartışma için delil sunmak değildir. Nitekim bu üslup Kur'an'da pek çok yerde tekrar edilmiştir. İlk ayetteki cevap olarak gelen cümlenin bizzat kendisi de bunu göstermektedir. Ve orada zamir üçüncü şahıs sigasiyla gelmiştir.

[50[50]] İnyaidu Vadetmez.

[51[51]] En tezûlâ Düşmesinler, zeval bulmasınlar.

[52[52]] Veletti zaleta Şayet zeval bulsalar.

[53[53]] emsekehuma Onları tutmaz.

Bu durumda sözkonusu iki ayet kendilerinden öncekiler ile, Özellikle de biraz Önceki küfürlerinden dolayı karşılaşacakları gazap ve hüsranlar, uyarılmaları ve akibetleri tasvir edilenler ile ilintilidir.

İkinci ayetin son kısmı ilahi müsamahakârlık ve bağışlayıcılık sıfatlan ile ilgili olarak, özelikle açıklamada bulunduğumuz bağlam çerçevesinde, büyük bir mâna taşımaktadır. Bu konu daha Öncede değindiğimiz gibi pek çok ilişkili yerde ve çeşitli üslupları ile ele alınmıştır. Bu, Furkan sûresi çerçevesinde açıkladığımız, Kur'an'm inzalinde ve İslam davetinde önemli yer işgal eden prensiplere yüz çevirmiş, günahkârın Allah'a yönelmesi ve ona, kendini düzeltme fırsatı verilmesi noktasındaki görüşümüzü te'yid ediyor. Furkan sûresinde de açıkladığımız gibi büyük günah sahibi günahkâr ve inkarcı için kurtuluşa erdirme ve Allah'a dönme, İslam daveti ve Kur'an'da oldukça mühim bir yer işgal eden temel ilkelerdendir. 54[54]

42- Yeminlerinin bütün gücüyle Allah'a yemin ettiler. "Andolsun, eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, herhangi bir topluluk, daha çok doğru yolda olacaklar" diye. Fakat kendilerine uyarıcı gelince bunun, onlarla Hak'tan uzaklaştırmaktan başka bir katkısı olmadı.

43- Yeryüzünde büyüklük taslamaflarım) ve kötü tuzak(lar) kurma(larını artırdı). Kötü tuzak ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin kanunundan başkasını mı bekliyorlar! Allah'ın kanununda bit değişme bulamazsın; Allah'ın kanununda bir sapma bulamazsın.

Ayetler, müşriklerin Hz. Muhammcd (s)'in peygamber oiarak gönderilmeden önce, kendilerine bir uyarıcı gelmiş olsa ona tabi olacaklarını, onun vasıtasıyla diğer topluluklardan daha fazla hidayet üzere olacaklarına dair yemin ettiklerini, halbuki bir uyarıcı olarak Hz. Muhammed (s) gönderi linçe bunun onların küfürlerini ve ürkekliklerini artırdığını anlatmakladır. Kâfirlerin takınmış oldukları dönek tutumlarının sebebi kendilerine gönderilen uyarıcıya tabi olmaktan kibirlenerek kaçınmalarını ona muhalif davranmak ve tuzak kurma peşinde olduklarını bize bildirdikten sonra, onları uyarmaktadır. Kurulan tuzak ise sadece hazırlayana zarar verir. Onlar gibi dönek olan ve tuzak kuranlar, sanki kendilerinden öncekilerin başına gelen Allah'ın elçilerini yalanlayıp, onlara tuzak kuranları yok etme geleneğini bekler, onun hemen kendi başlarına da gelmesini isler gibidirler. Allah kendi geleneği yerine ne bir başkasını koyacak, ne de onda bir değişiklik yapacaktır.

Ayetler, sözün önceki müşrikleri uyarıcı, korkutucu seyri ile uyum içindedir. Yine bu ayetler onların kendilerine Allah'ın bir uyarıcısı gönderildiğinde O'na ve O'nun gösterdiği yola uyacaklarına dair etmiş oldukları yeminleri ve bu yeminlerini tutmadıkların bize

54[54] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/113-114.

bildirmektedir. [55[55]]

Peygamber Beklentisi

Allah'a kendileri nıâj^fiıyancı gönderilmesi halinde diğer topluluklardan daha di hidayet üzere olacakla» H^'ük yemin ettiler" ayetinden, Arapların ya da arayış içinde olan yahudjlerin ve hjH^pnlann içinde bulundukları ihtilaf, çekişme, savaş gibi olayla rı gözlemleyerek buM^pripsediklcri. kendilerine eğer bir uyarıcı ya da peygamber gön

derilmiş olsa, ona ve gösterdiği yola uyacaklarını ve diğer topluluklardan daha doğru yolda olacaklarına dair yemin ettikleri anlaşılır.

Kur'an'da, İslam Öncesi ve İslam devresindeki Yahudi ve Hristiyan toplulukların birbirleri ile olan anlaşmazlıklarını, çekişmelerini konu edinen birçok ayet yer almaktadır, Nitekim bu arayış içinde olan araplar bunu görebiliyor, garipsiyor ve kendilerine bir uyarıcı gönderilmiş olsa onlardan daha doğru yolda olacaklarına yemin ediyorlardı. Şu ayetler bize bu konuda bilgi vermektedir: Bakaral 13, 253, Ali İmran 19, Maide 13-14.

En'am sûresi 155, 157. ayetlerde, arayış içinde olan Arapların kendi dillerinde de bir kitap indirilmesini isledikleri, indirilen kitapların dilini bilmediklerinden doğru yolu bulamadıklarını ve kendilerine de bir kitap indirilmiş olsa yahudi ve hristiyanlardan daha doğru bir yolda olacaklarını söylediklerini bildirmekledir.

Bu ayetler ve Fâtır sûresinin ayetleri, arayış içinde olanlardan bir grup arabın yürürlükte olan dini gelenek ve inançlarının doğru olmadığını, sapkmhk içinde olduklarının bilincinde olan bir noktaya geldiklerini, bunları reddedip, kendilerinin böyle bir şeyden uzak olduklarını; Yahudilik ve Hri.stiyanlığa inananların arasındaki çekişme, ihtilaf, ayrılık, savaş, hizipleşmeden dolayı onları yadırgadıklarını bildirmekledir. Tüm bunlar sözkonusu ayetlerin naklettiği noktaya (onları) getirmiştir.

Bu arayış içinde olan kişilerin çoğunun isimlerini, kavimlerin inanç ve geleneklerini, onlardan sakınmalarını, bir kısmının Hri.siiyanhğı bir kısmının ise Yahudiliği benimsediklerini, başka bir grubun ise Yahudilik ve Hristiyanlığı da reddettiğini, Hz. İbrahimin kuiıksız tevhidi hanif dinini aradıklarını, bir kısmının ise bu din üzere olduklarını iddia ettiklerini konu edinen pek çok rivayet vardır. Benzer şekilde yahudilerin Araplara, Arap bir peygamber gönderileceğini ve Arapça bir kitabın indirileceğini kendilerinin de ona inananlar arasında yer alacaklarını söylediklerini nakleden rivayetler vardır, Şu ayetler bu konuya da göndermede bulunmaktadır: "Ne zaman ki onlara Allah katından, yaniannda bulunan (Tevrat)'ı doğrulayıcı bir kitab (Kur'an) geldi, daha önce inkâr edenlere karşı yardım isteyip

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/115.

dururlarken, o bildikleri {Kur'an) kendilerine gelince onu inkâr eltiler" (Bakara, 89).

"Allah tarafından kendilerine, yanlarında bulunanı doğrulayıcı bir elçî gelince, Ki-(ab verilmiş olanlardan bir grup, Allah'ın kitabını sanki bilmiyorlarmış gibi sırtlarının arkasına attılar" (Bakara, 101), "Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları a Elçi'ye o iimmi Peygamber'e uyar/ar. O (Peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, kendilerini kötülükten meneder; onlara güzel şeyleri helâl, çirkin şeyleri haram kılar; üzerlerindeki ağırlıktan, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar."(Araf, 157). Bu ayetler bize Hicaz'daki ve Mekke'deki yahudi ve hristiyanların ümmi, Arap bir peygamberin gönderileceğinden bahsettikleri, Tevrat ve İncil'de buldukları niteliklerini anlattıkları. Arapların ya da onlardan arayış içinde olanların bunun gerçekleşmesini bekledikleri ve bu gerçekleştiğinde yahudi ve hristiyanlardan daha doğru bir yolda olacaklarına yemin ettiklerini düşündürtmekledir.

Yahudi ve hristiyanlardan iman edenlerin iman edişlerini, Hz. Muhammed (,s)'e Kur'an'dan indirilenlere duydukları sevinçlerini, onların Allah katından hak olarak indirilen şeyler olduklarını. Peygamber (s)'İ kendi çocukları kadar iyi tanıdıklarını bildiren ayetler ve biraz önce Araf sûresinin sözü edilen ayetinin tefsirinde söylediklerimiz bunu desl eki emektedir.

Kâfir Araplar, Peygamberi bekliyorlardı. Ancak Hz. Muhammed'in risaleti gerçekleşince onun davetine karşı muhalif yönelimleri ve saldırıları ile artık o ifade edilen kınamayı hak etmişlerdir. Çünkü onlar yeminlerinden dönmüşler, sözlerini tutmamışlar, zulüm ve aşırılık yolunu seçmişlerdir. 56[56]

Peygamber Beklentisi İçindeki Kureyş Liderlerinin Hz. Muhammed'e Düşmanlıklarının Nedeni

İncelemekte olduğumuz Fâtır sûresinin iki ayetinden ikincisi (43), Peygamber'in apaçık Arapça bir kitap ile gönderilmesinden sonra, bekledikleri gerçekleşen bu topluluğun, yeminlerini bozma sebeplerini anlatmaktadır. Bu sebep, onların görmezden geli-ci, eelişmeei. tuzaklar kuran, asi ve komplocu tutumları ve kendilerine gönderilen Peygamberin şahsına karşı büyüklenmeleridir. Görüldüğü kadarıyla bu kişiler, liderler ve /enginler zümresindendir ki. o zamanda bu tabakanın dışından bir kişinin uyarıda bulunabilmesi nadirattandır. Bunun bir sonucu olarak kendi sınıflarına ait olmayan Peygamber {s)"c uymayı da reddetmişlerdir. Muhtemelen onların arasında kendilerini değiî de O'nu Rasul olarak çekemeyen, hırsı gözünü kör etmiş kişiler vardı. Bu kişilerin durumu. Allah ayetlerinde örnek olarak verdiği kişilerin durumuna benzemektedir. Araf sûresinde sözü edilen yoldan çıkmış ve arlık şeytanın peşinde olduğu kişiler gibidir. Bazı müfcssirler sûreyi incelerken. Ümeyye S. Falt ile Ebû Âmir el-Rahib'i, bizim de ilgili ayetin açıklamasında ifade

---

56[56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2115-117/.

elüğimiz gibi. kendilerinin değil de Hz. Muhammed'in peygamber seçilmesi kendilerine ağır gelen Arapların ileri gelenleri arasında ismen tespit ederler. Sad suresinin 6. ve 8. ayetlerinde "Onlardan bir grup fırladı: Yürüyün, tanrılarınıza bağlı kaim, çünkü bu, arzu edilen bir şeydir. Biz bu(nun söylediğini) (babalarımızın bağlı olduğu) öteki dinde işitmedik. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir." "O zikr (uyarı, başka kimse kalmadı da) aramızdan ona mı indirildi?" "Doğrusu onlar benim zikrimden yana şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı tatmadılar" ayetleri ve Zuhruf sûresinin 31. ayeti konuya daha fazla açıklık getirmektedir. "Ve dediler ki: "Bu Kur'an, iki kentten büyük bir adama indirilmeli değil miydi?" Yani onlar bu durumu yadırgadılar ve Kur'an'ın kendisine indirildiği, onların sınıfından olmayan Peygamber Hz. Muhammed'e tâbi olmadılar ve Kur'an'ın Mekke ya da Taif büyüklerinden ileri gelen bir kişiye indirilmesinin yakışacağını sözediler.

Ümeyyeoğulları, Mekke'de Haşimoğullan'ndan daha itibarlıydılar ve savaşta komuta onlardaydı, Haşimi oğullarından Peygamber'in davetinde başarılı olmasının Haşimo-ğullarinin üstünlüğü anlamına geldiğini düşündüler. İşte bu düşünce onları Hz. Peygamber (s)'i reddetmeye itmiştir. Nitekim İslam devrinde Ebu Cehil olarak künyelenen Amr b. Hişam al-MahzÜmî'yi bu düşünce aşırı düşman ve çekemeyen bir duruma geıirecek kadar etkilemiştir.

Bütün bunlar, Kur'an'da sık sık değinilen ve yine Kur'an metinlerinden anladığımız kadarıyla, en azından çoğu aptal ve anlayışsız olmayan lider ve ileri gelenlerin inatçı, boşa tartışan, büyüklenen, kötülük için birlik kuran, inkarcı, işkenceci, meydan okuyan ve asılsız suçlamalarda bulunan bir tavır içine girdiklerini bize açıklamaktadır. Kur'an'-da yine pek çok kez. hemen her Mckki sûrede, önceki sûrelerdeki örneklerinde, bu sûrelerin tefsirini yaparken diğer sûrelerden alıntıladığımız yerde de geçtiği gibi onlar şiddetli azaba uğratılacaklar; biz burada başka ayetleri anmadan bu kadarla yetiniyoruz. Zira Kur'an sûrelerinde, özellikle de Mckkî sûrelerde bu konuya ilişkin çok çeşitli örneklere rastlanabilir. Kur'an'da bu konuya ilişkin. Peygambcr'e ve O'nun davetine karşı liderlerin birleşmelerini çoğunluğu Pcygamber'den uzaklaştırıncaya kadar takınılan tavır ve gerçekleştirilen saldırıları konu edinen pek çok ayet vardır. Sebe sûresinin 31-33. ayetleri bu konuda bir örnek teşkil eder: "İnkâr edenler dediler ki: "Biz ne hu Kur'atı'a, ne de bundan öncekine inanırız." Sen o zalimleri, Rahlerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen; zayıf düşürülenler, büyüklük taslayan/ara: "Siz olmasaydınız elbette biz inanan insanlar olurduk" diyorlar. Büyüklük taslayanlar da zayıf düşürülenlere dediler ki: "Size hidayet geldiği zaman sizi ondan biz mi engelledik? Hayır, siz kendiniz suç işliyordunuz." Zayıf düşürülenler büyüklük taslayanlara 'Hayır, gece gündüz dolap (kurar, kötülük aşılardınız) Allah'a nankörlük etmemizi, O'na eşler koşmamızı, bize emrederdiniz' dediler. Ve azabı gördüklerinde, içlerinde pişmanlıklarını gizlediler; biz de o nankörlerin boyunlarına demir halkalar geçirdik. Yalnız yaptıklarıyla cezalanmıyorlar mı?". Ayrıca Ahzab sûresinin 66-67. ayetlerine bakdabilir. "Yüzleri ateşin içinde çevrildiği gün 'Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat

etseydik, Elçi'ye itaat etseydik' derler. Ve dediler ki: 'Rabbimiz, biz beylerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar'.

İşte, tüm bu büyüklenen, dönek, eziyet veren, rahatsız edici, meydan okuyan kibirli tutumlar Peygamber (s);in canını sıkmakta, üzüntü ve kırgınlığa sebep olmaktaydı. Ayetlerin niizulundaki hikmet bu sûre ve önceki sûrelerde geçen Peygamber'i teskin edip yatıştıran, teselli eden ayetlerin gönderilmesini gerektirmiştir.

İncelemekte olduğumuz. Fâtır sûresinin 43. ayeti, müşriklerin Peygamberce alaycı, umursamaz bir tavırla azabı çabucak getirmesi hususunda meydan okuduklarını bildir-mektedir. Ayet, uyarmakla birlikte, müşriklere kendilerinden öncekilerin başlarına (da) gelen Allah'ın prensibinde bir değişiklik olmayacağını kesin bir şekilde ifade etmektedir. Peşi sıra gelen iki ayet, bu çıkarımın doğru olduğunu söylemekte ve bu kesin olarak ifade edilen beyanı pekiştirmektedir. Kâfirlerin sözü edilen azabı alaycı ve yadsıyan bir tavırla hemen islemeleri, Kur'an'm pek çok ayetinde anlatılmaktadır. Örnek olarak şu ayetleri verebilriz: "Kâfirler seni gördükleri zaman, seni ancak alaya alırlar." 'Sizin tanrılarınızı diline dolayan bu mu?' diye. Oysa kendileri Rahman'm zikrini (onun uyarısını) kabul etmiyorlar. İnsan aceleden yaratılmıştır. (Durun) size ayetlerimi göstereceğim, benden acele istemeyin. 'Doğru söyleyenler iseniz bu (bizi) tehdit (ettiğiniz azap) ne zaman?' diyorlar"(Enbiya, 36-38) "Senden azabı çabuk İstiyorlar. Allah sözünden caymaz (ama her şeyin bir zamanı vardır. O acele etmez. Zira) Rabb'in yanında bir gün, saydıklarınızdan hin yıl gibidir." (Hac, 47); "Senden azabı çabuk istiyorlar. Eğer (azab için) belirtilmiş, bir süre olmasaydı, onlara hemen azab gelirdi. Eakat hiç farkına varmadıkları bir sırada o, kendilerine ansızın gelecektir. Cehennem o nankörleri kuşatmış iken, onlar hâlâ senden azabı çabuk istiyorlar. O gün azab, onları üstlerinden, ayaklarından ve altından Örter ve (Allah onlara), 'Yaptığınız işleri tadın' der" (Ankebut, 53-55).

Konum ve zaman olarak konunun hususiyetiyie birlikle, ayetlerdeki hakkı bilmediklerine rağmen kibirlenenlerc, büyüklük taslayanlara ve haktan yüz çevirenlere, haset, kibir ve hilekârlık gibi duygularla sözlerinden dönenlere yöneltilen eleştirilerde, hemen görülebileceği gibi, böylesi nitelikleri ve bu nitelikleri taşıyanlar aleyhine kapsamlı bir mesai bulunmakladır. [57[57]]

44- (Bunlar) yeryüzünde hiç gezfip dolaş) madılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görmezler. Onlar (bunlardan) daha güçlü idiler. Ne göklerde ne de yerlerde Al lablı engelleyecek birşey yoktur. O, bi-lendir, güçlüdür.

45-Eğer Allah insanların yaptıkları işler yüzünden (hemen) cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar erteliyor.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/117-119.

Süreleri geldiği zaman, kuşkusuz, Allah kullarını görmektedir, (onları yaptıkları işlere göre cezalandıracaktır.)

İlk ayet, kafirlerin yeryüzünde dolaşıp, önceki kavimlerin yerlerindeki Allah'ın azabının izlerini görüp görmediklerini sorgulamakta, daha sonra ise o kavimlerin, bu kâfirlerden daha güçlü olduklarını ve onların da Allah'ı aciz bırakamadıklannı, çünkü yer ve göklerdeki hiçbir şeyin onu aciz bırakamayacağını, O'nun herşeyİ bilip kuşattığını, her şeye de gücünün yettiğini kesin bir şekilde İfade etmektedir.

İkinci ayet ise Allah'ın prensiplerinden ve hikmetlerinden birini belirlemekledir. Eğer Allah insanları yaptıkları ya da işledikleri her bir şeyden doiayı hemen hesaba çekmiş olsaydı yeryüzünde kimse kalamazdı. Zira insanlar her zaman O'na karşı olan görevlerini tam olarak yapmazlar ve hâlâ da hesaba çekilmeyi ve azabı gerektiren işler yapmaktadırlar. Allah ise onlara, kendi katında belirli olan bir zamana kadar mühlet tanımıştır, o zaman geldiğinde hakettikleri başlarına gelir. O onların hakettikleri her şeyi görür. Çünkü Allah kullarının tüm işlediklerinden haberdardır.

Bu iki ayetin bağlamı gayet açık ve dolaysızdır.

İlk ayetin başlangıcındaki soru olumsuz sorudur ve ayetteki manevi hava müşriklerin çeşitli bölgelerde dolaştıklarını ve Önceki milletlerin ya da bir kısmının izlerini gördüklerini, burada olanların o kavimlerin kendilerine gönderilen rasulleri yalanlamaları, günahları ve sapkınlıklarından dolayı başlarına gelen ilahi ezalar olduğunu anladıklarını düşündürmektedir. Bu anlam aleyhine çok kuvvetli bir delil teşkil etmektedir. Kuran'da bunu gösteren pek çok ayet vardır: "(Şu Kıtreyş müşrikleri) Belâ yağmuruna tutulan, (üstüne taş yağdırılan) kente vardılar. Onun durumunu görmüyorlar mıydı (ki ibret alsın/ar)? Hayır, onlar (Öldükten sonra) tekrar dirilip kalkmayı ummuyorlar." (Furkan, 40)

"Ad ve Semûd'u da (helak ettik). Bu, oturdukları yerlerden size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri süsleyip onları yoldan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilirlerdi (ama almadılar.) (Ankehut. 38)

"Fakat onları belli bir zamana kadar erteler" ifadesinden Allah'ın hikmetinin insanların sınanmasının gerektiği sonucu çıkarılabilir. Onlara kendi kabiliyet, yetenek ve idraklerinin, amel olsun, yöntem olsun, .sürüklediği seçeneği seçebilecekleri imkânlar tanınmıştır. Hemen cezalandırılmamaları da bu fırsatların onların kurtuluşa ermeleri ve kurtuluşa erdirmek içindir. Sûrenin 38. ayeti, ayette sözü edilen, durumlarım düzelteceklerini söylenen zalimlere hilab ederek bu anlamı pekiştirmektedir evet artık onlara imkân tanınmış ve düşünecek olanın, hakkı ve hidayeti arzulayanın iyice düşünebileceği kadar uzun bir Ömür verilmiştir. Burada Kur'an'da önemli bir yer işgal eden değişmez.

Kur'an ilkelerinden, doğru yapma ve yaptırma düşüncesi pekiştirmekledir. Biz Tevb sûresinin tefsirinde de İslam'da tevbe düşüncesi hakkında bir miktar açıklama da bulunduk. 58[58]

58[58] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/120-121.

YASİN SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 36

Nüzul Sırası : 37

Ayet Sayısı : 83

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Hz. Muhammed'in risaletinin desteklenmesi, Kur'an'la doğrulanması ve övülmesi söz konusu edilir. Kâfirlerin inançları, aşırı gafletleri ve inatları kınanır. Bunlarla bağlantılı olarak Hristiyani bir kıssa anlatılır. Allah'ın nimetleri ve bir takım tabiat olayları övülür.

Yine bu süre Kıyamet gününe atıf yaparak müjdeleme ve korkutmada bulunur. Ve oraya ait bazı sahneler aktararak mü'minlerin ve kâfirlerin gidecekleri yerleri anlatır.

Sûrenin bölümleri birbiriyle uyumlu ve ilintilidir. Bu nedenle âyetlerinin bir defada veya peşisıra indiği anlaşılmaktadır. 45, âyetinin Medeni olduğuna ilişkin rivayet varsa da âyetlerin birbiriyle olan uyumu bunu şüpheli kılmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın ndıyla

1. Yasin.

2. Hikmetli2[2]' Kur'an'a andolsun.

3. Kuşkusuz son gönderilmiş elçilerdensin.

4. Dosdoğru bir yol üzerindesin.

5. Çok güçlü ve çok merhametli olanın indirdiği üzeresin.

6. Babaları uyanlmamış, gaflet içinde bir toplumu uyarman için gönderiîdİn.

7. Andolsun onların çoğuna (azap) söz(ü) gerekli oldu. Artık onhır inanmazlar.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/13.
2[2] el-Hctkim: Kendisine bâtıl bir şey girmeyen veya bulunmayan.

8. Andolsun onların boyunlarına bukağılar geçirdik. Çenelere kadar dayanan o bukağılar yüzünden onların kafaları kalkıktır.[3][3]

9. Önlerine bir set, arkalarına da bir başka set çektik'[4][4]. Böylece onları kuşatıp sardık. Artık onlar görmezler.

10. Onları uyarsan da, uyarmasan da onlar için birdir; inanmazlar.

11. Sen ancak zikre'[5][5] uyan ve görmeden Rahman'dan korkan'[6][6] kimseyi uyarabilirsin. İşte öylesini bir bağışlanma ve seçkin bir ödülle müjdele.

12. Biz ki, ölüleri diriltiriz. Öne sürdükleri İşleri ve bıraktıkları eserleri yazarız'[7][7]. Zaten biz her şeyi apaçık bir kü-tükte'[8][8] ayrıntılı olarak kaydetmİşizdir.

Bazı müfessirler 'yâ" ve 'sin' harflerinden oluşan kelimenin Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olduğunu ve ona bir nida olduğunu söylemişlerdir[9][9]. Bazıları da bu kelimenin Arap lehçelerinden birinde "ey insan" anlamında olduğunu, ''eniseyn'1 kelimesinin tasgir sığasından (üretildiğini ve yasin kullanımının söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Her ne kadar durum böyle ise de bizim ilk aklımıza gelen önceki sûrclerdeki bağımsız haillerle ilgili görüşlerimizin burada da doğru olmasıdır. İki harfli kısmın Kuran'la takip edilmesi bağımsız harflerle başlayan sûrelerin büyük çoğunluğunun yöntemidir. Bu sinedeki başlangıç da buna bir kamı teşkil eder.

Âyetler aşağıdaki hususları içermektedir:

1- Peygamber'in peygamberliğinin doğrulanması, Kur'anî tenzilin Allah'a nisbeti, O'nun sağlamlığının gücü işlenir. Rasulullah'ın, babaları uyarılmamış, gaflet içinde bir toplumu uyarmak için dosdoğru yol üzerinde elçi olarak gönderildiği bildirilir.

2- Toplumun büyük bölümüne şiddetli bir saldırı söz konusudur. Zira onlar uyandan yararlanmadılar. Davete karşı inkâr ve inat tutumunu lakındılar. Sanki onların önüne gerçeği

---

[3][3] Mukmelum: İkmah"taıı türemiştir. Başın kaldırılmasıdır. Âyette geçen anlamıyla başların kaldırılması ve bukağılardan dolayı boyunlarını harekete güç yefireınemeleridir.

[4][4] Ağ.yeynâhıtm Onlardan geri almak veya gözlerine örtü çekmek.

[5][5] ct-Tt'hcu':-zikr Kı\r'an''ı doğrulamak, iman etmek ve ona tâ-bi olmak.

[6][6] Haşiye r-Rahmânc bıl-gayh: Duyularla mayan gaybi gerçeklere iman etmesi dolayısıyla Allah'tan korkmak.

[7][7] Ve nekmbıt mâ kaddemu ve âsârehum: Hayatlarında yaptıklarını, bıraktıkları gelenekleri, adetleri ve takipçileri yazarız.

[8][8] Iıııâıııiıi Mııbİıı: Kâfirlerin işlerini ince ve açık bir şekilde sa-

yacağı için Allah'ın kuşatıcı ilminden benzetmedir.

[9][9] Bkz. İbn Kesir. Tebersi. Hazin ve Zemahşerİ Tefsirleri.

görmeye engel olan bir set çekildi ve liderleri bukağılarla bağlanarak gerçek yolu algılamak için sağa ve sola hareket etmelerine engel olundu.

3- Nebi (s)'ye teselli vardır. O, insanları uyarmak için gönderilmiştir. Onun uyarısı, niyetleri iyi olan, gerçeğe istekli olanlara yarar sağlar. Rablerine olan korkulan içlerini kaplar. Ona iman ederler. Kur'an'a ve elçisine tâbi olurlar. Böylece onun bağışlamasını ve güzel ödülünü hak ederler.

4- Allah'ın, ölümlerinden sonra insanları dirilteceğini, hayatlarında yaptıklarının ve ölümlerinden sonra geriye bıraktıklarının tümünü ince ve açık bir şekilde kayıt edeceğine ilişkin Rabbani bir belirleme vardır.

Ayetlerle ilgili ilk akla gelen şey. kavminin çoğunun inat ve inkârda bulunması karsısında Peygamber'i (s) tatmin ve kararlılığının sürdürülmesi yöntemini izlemesidir. Bu âyetlerin Ebıı CehilMn bir gün Peygambere saldırı girişiminde bulunması veya küfrün ileri gelenlerinin elçiye karşı yekvücut olma ve ona her türlü eza ve cefayı uygulayacaklarına ilişkin kesin kararlılıklarını bildirmeleri münasebetiyle indiğine ilişkin rivayetler vardır.[10[10]]

Salt bu rivayetlerle ilgili durum ne olursa olsun, âyetler ya herhangi bir olayın olması ya da kâfirlerden önde gelenlerin peygamberi üzen ve psikolojisini etkileyen sert tutumlarıyla bağlantılı olarak nazil olmuştur. [11[11]]

"Biz Onların Boyunlarına Bukağılar Geçirdik..."

7-9. ayetler, inal ve inkâr tutumlarından dolayı kâfirler için bir kurtuluş olmayacağı-na ilişkin Rabbani bir zorunluluğu anlatıyor. Ayetlerle ilgili önce ve sonraki rivayetler bizim yaptığımız yorumu teyid ediyor.

10. ayet. Nebi'ye, zikre uyanı ve Rahman'dan korkanı, diğer bir deyişle gerçeğe uyma arzusunda samimi olan kimseyi uyarabileceğini anımsatır. Bu âyetten anlaşılan bir diğer nokta da, kâfirlerin kötü tutumları ve haktan uzaklaşmalarından dolayı sözün (az-ab) onlara gerçek olmasıdır. "Allah zalimleri saptırır" ve "O fasıklardan başkasını saptırmaz" âyetleri bu bağlamda ele alınmalıdır. Bu yorum Allah'ın elçiler gönderme, insanlara çağrıda bulunma, onları müjdeleme ve korkutma, hidâyet ve dalalet yollarını açıklama, izledikleri yollara uygun olarak uhrevi bakımdan varacakları yerin belirlenmesi hikmetine daha uygundur. Daha önce açıkladığımız üzere âyetlerin içerdiği sert tutuma daha yakındır.

6. Âyet, Peygamber (s)'in korkutma, uyarma misyonuna açık bir göndermede bulunuyor. Ve

---

[10[10]] Bkz. ibn Kesir, Hazin, Tabersi.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/15-16.

kâfirlerin tutum ve gafletlerinin sebeplerini anlatıyor. Bu, 12. âyetteki insanların kayda geçirilmiş olan ve insanın kendisine nispet edilen amelleri nedeniyle hesaba çekileceğini belirtilip uyarıda bulunulacağı şeklindeki yorumu güçlendiriyor. Âyetlerle ilgili ilk anlaşdan peygamberi doğrulamak ve yatıştırmak yöntemini izlediğidir. Bunun peygambere acı veren ve onu üzen bir olay nedeniyle olduğunu tahmin ediyoruz. Âyetler yatıştırma ve doğruluğun daha belirgin olması için bu üslubia inmiştir.

Önceki âyetlerde hitabın peygambere yöneltilmesinde atıf, teyit ve övgü, daha sonraki âyetlerde de temiz kişilikler ve doğruya eğilim duyanları uyarmasından dolayı ona öneri ve tavsiye vardır. Onlardaki zenginlik ve yoksulluk bunun güçlü belirtileridir. [12][12]

Sûrenin İlk Âyetlerinin Öğrettikleri

Âyetler ilham ve sürekli telkin kaynağıdır. Gerek temiz kişilikler ve doğruya eğilimliler için övgü ve müjde içermesi bakımından gerek dinleri hakka karşı büyüklenme batıla dalma olan kötü kalplilere karşı şiddetli bir kınama açısından, gerekse ayetlerin içerdiği doğrulama ve yatıştırma; davetçi. yönetici, lider ve ıslahatçılara hayatlarında karşılaştıkları zulüm ve zorluklan yenme hususunda kalplerinin mutmain kılınması açısından bu böyledir. [13][13]

13. Onlara o kent halkım örnek ver. Hani, elçiler gelmişti oraya.

14. Biz onlara iki kişi göndermiştik. Onları yalanlamışlardı. Bunun üzerine biz üçüncü bîr kişiyle destek vermiştik[14][14]. Şöyle elemişlerdi: "biz sîze gönderilen elçileriz."

15- Kent balkı dedi ki: "Siz, bizim gibi birer insandan başka şey değilsiniz. Rahman hiç bir şey indirmemiştİr. Siz sadece yalan söylüyorsunuz."

16- Dediler: Rabbimiz biliyor ki biz size gönderilmiş elçileriz.

1 7- "Bize düşen, açık bir tebliğden başka şey değildir."

18- Dediler ki: "sizin yüzünüzden uğursuzlukla karşılaştık, eğer bu İşten vazgeçmezseniz sizi mutlaka taşlayacağız ve bizden size acıklı bir azab kesinlikle dokunacaktır."

19. Dediler ki: Uğursuzluğunuz sizin kendin izdendir. Size öğüt verildi'[15][15] diye mi (bütün

---

[12][12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/16-17.
[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/17.
[14][14] Azâ-nâ: Güçlü'kildik;

[15][15] Ein Zükkirtüin: inkar ifade ecden bir sorudur. Onların "Biz sizin yüzünürden uğursuzluğa uğradık'" sözlerine bir karşılıktır. Allah4ı hatırlatmanın onlara uğursuzluk ve felaket yetirdiğinin olumsuzlanması vardır.

bunlar)? Hayır siz aşırılığa düşmüş'[16][16] bir toplumsunuz."

20. Kentin öbür ucundan bir adam koşarak gelip şöyle dedi: "Ey halkım, bu elçilere uyun."

21. "Sizden herhangi bir ücret istemeyenlere uyun, onlar doğru yoldadırlar."

22. Ben niçin beni yaratana[17][17] kulluk etmeyeyim. Siz de hep ona döndürüleceksiniz."

23. "Ondan başka tanrılar edinir miyim hiç. Eğer o çok esirgeyen, bana bir zarar vermek İstese onların şefaati ba-na hiç bir yarar sağlamaz. Ve onlar beni kurtaramazlar."

24. "O tekdirde ben apaçık bir sapıklık içinde olurum."

25. "Ben sizin Rabbinize iman ettim, artık dinleyin beni."

26. "Gİr cennete" duıiildi. Dedi: "Halkım bir bilebilseydi"

27. Ki Rabbim beni affetti; beni, ağırlananlardan kıldı.

28. Biz ondan sonra kavminin üzerine gökten bir ordu indirmedik, indirecek de değildik.

29. Olan sadece korkunç bir sesti. Ve bir anda sönüverdiler.

Bu âyetler daha öncekilerle bağlantılıdır. "Onlara örnek ver" ifadesineleki zamir davete karşı tulumları önceki âyetimle anlatılan kâfirlere aittir. Böylece bu bolüm öncesi âyetleri örnekleme, hal ırlatma ve izleme yönünden birbirini takip etmiş, oluyor. Bu bölüm aynı zamanda kâfirlerin ı ut um lafından dolayı peygamberin girdiği bunalımları anlatan âyetlerle ilgili yaptığımız yorumu güçlendiriyor.

Ayetlerin ifadesi başka bir anlamayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Kıssa Allah'ın kentlerin birine gönderdiği elçileri, kent halkının inkarcılarının onlara karşı tavırlarını içermiş. Kur an'ı dinleyen veya ona karşı çıkanlara örnekleme ve hatırlatma yöntemini izlemiştir.

Müfessirlerc göre âyetlerde sözkonusu edilen kent. o zaman Yunan Devlelİ'nin baş-kenLi olan Antakya'dır. Elçiler ele Hz. İsa'nın havarileri olan Yuhanna. Paulus ve Şeni Tın (Şimon)dur. Onlara inanan kişi de Habibunncccar'dır. Bundan başka tefsirlerde elçilerin risaleti. putperestlerle olan tartışmaları, ölüyü diriltmek, çamurdan kuş yapmak, doğuştan kör ve derisi lekeli olanı iyileştirmek gibi mucizeleri, putperestlerin Ha-bibunneccan öldürmeleri ve sürekli elçilere karşı gelmeleriyle ilgili pek çok açıklamavardır-[18][18]

---

[16][16] Müsrifini: Taşkınlık ve inatlıısmın aşanlar elemektir.

[17][17] Fctaıruî: Beni yarattı.

[18][18] Bkz. İbn Kesir, Tabersi, Hazin tefsirleri.

Âyetlerin ilk bölümünün üslubu ve içeriği; peygamberin yapmakla emrolunduğu benzetmelerin, işitenler için yabancı (daha Önce işitilmemiş garip şeyler) olmadığını ilham etmektedir. En azından onların bir bolümü adı geçen kıssayı biliyordu.

İncil'de ve Rasullerin işlerini konu edinen metinlerde, İsa meşinin öğrencilerinin ve havarilerinin kendisinden sonra Antakya'da ve başka yerlerde yaptığı çalışmalardan söz edilir. Gerçekten kıssanın bilgisinin, Mekke'de bulunan bir çok Hıristiyan'da bulunması muhtemeldir. Belki de yanlarında bulunan kutsal metinlerde yazılıydı ve Araplar da onlardan öğreniyordu.

Âyetlerin amacının benzetme, halırlatma ve ders verme olduğu açıktır, Bu genel hedef anlalilan kıssa dinleyenlerin bildiği bir kıssa olduğu zaman etkili ve güçlü olan Kur'an kıssalarının her biri için söz konusudur. Müfessirlerin ortaya çıkardığı gibi ise bu şekilde anlaşılır. [19[19]]

Kent Halkı Kıssasının Öğrettikleri

Allah'ın elçileriyle kent ha-lkı arasında; kent halkıyla elçilere inanan kişi arasında geçen diyalogun öyküsü ile Arap kâfirlerin durumunda bir benzerlik göze çarpıyor. Gerek onların Allah'tan başka ilah edinmelerindeki sapkınlıkları; gerek peygambere yalan ve inkâr içeren sözler söyleyerek gösterdikleri tutumları, gerekse de elçilerini davetlerinden vazgeçmedikleri takdirde azab ve işkence ile tehdit etmeleri konularında benzerlik söz konusudur. Bu değerlendirmelerde kıssanın amacı ortaya çıkıyor. Bu amaç da Arab kâ-firlerinin tutumlarında, sözlerinde ve yanlış inançlarında yalnız olmadıklarını göstermektir. Onlar içinde bulundukları aptallık, sapıklık ve inattan dolayı azarlanır. Benzerlerine dokunan bir azabla uyarılırlar. Allah onları, askerler indirerek, şiddetli bir savaş yapmaya gereksinim duymadan yok etmiştir. Peygambere, kendisinin üzülmemesi ve tasalanmaması için halkından kâfir olanlarla karşılaştığı zaman yalnız olmadığı söylenerek ve eski dönemlerde gönderilen elçiler örnek gösterilerek özgüven duygusu aşılanmıştır. Zaten ona düşen Önceki rasulier gibi duyurmak ve öğüt vermektir.

Elçilere inanan kişinin tavrı ve halkına söyledikleriyle ilgili anlatımın üslubu büyüleyicidir. Onun gerek inkarcıları azarlaması ve tutarsızlıklarını ortaya koyması, gerekse de Allah'a inanmaya yöneltmesi ve onun elçilerini tasdik etmeye teşvik etmesi aynı etkileyiciliktedir. Dinleyenlerde etki bırakan bir anlatım da sûrenin özelliklerindendir. Bu, hikayenin ilk akla gelen ana fikridir. Belki de kıssanın anlatılmasının bir amacı da ilk müslümanların konumunu yüceltmektir. Hz. Ebubekir peygamberi doğrulamada çabukluk gösterdiği, onu tasdik etmeye çağırdığı; ondan kötülükleri uzaklaştırdığı ve her vesileyle ona yardım ettiği için

---

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/19-20.

böyle bir mü'min prototipi oluşturur. Bu konuda aktarılan pek çok rivayet vardır. Ve bazı Kur'ani işaretler de bunu içerir. [20][20]

30. Yazık şu kullara! Kendilerine hiç bir elçi gelmezdi ki mutlaka onunla alay etmesinler.

31. Görmediler mi kendilerinden önce nice kuşakları yok ettik; Onlara artık bir daha bunlara dönmeyeceklerdir.

32. Ancak hepsi toplandığı aman huzurumuza getirileceklerdir.

Bu âyetlerin geçen bölümle sıkı bir bağlamı vardır. Kıssaları takib eden âyetlerin Kur'an tertibine uygun bir akışı söz konusudur. Öğüt ve Allah'ın helak ettiği geçmiş kavimlerle ilgili kıssaların yarar sağlamadığı insanlar yerilir. Onlar Allah'ın elçilerine yalan ve alay tutumunu takınırlar.Âyetler ayrıca tüm insanların Allah'ın huzurunda bulunacaklarına ve yaptıklarının karşılıklarını alacaklarına ilişkin güçlü bir vurgulamada bulunur. [21][21]

33. Ölü toprak onlar İçin bir mucizedir. Bİz onu dirilttik, ondan tane çıkardık da yiyorlar.

34. Onda, hurmalardan, üzümlerden bahçeler oluşturduk ve ondan pınarlar fışkırttık;

35. Ki onun ürününden ve ellerinin emeğinden[22][22] yesinler. Hâlâ şükretmiyorlar mı?

36. Ne yücedir o ki toprağın bitirdiklerinden, kendilerinden ve daha bilmedikleri şeylerden olan bütün çiftleri'[23][23] yaratmıştır.

37. Gece de onlar için bir kanıttır. Gündüzü ondan soyup alırız da'[24][24] onlar karanlığa gömülüverirler.

38. Güneş de kendine özgü bir durak noktasına'[25][25] doğru akıp gidiyor. Bu, O üstün (aziz) ve Alim (bilen) olanın takdiridir.

39. Aya gelince, biz onun için de bir takım evreler[26][26] belirledik. Nihayet O, eski hurma

---

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/20.
[21][21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/21.
[22][22] Vemâ amilethü eydihim; Onu elleriyle yapmadılar.

[23][23] t'İ-Ezvâc: Bitkiler, hayvanlar ve insanlardan oluşan, türler demektir.

[24][24] Ncsiehii: Sökeriz veya çıkarırız.

[25][25] Linıısk'karhn leha: Varacağı ve duracağı zamana kadar demektir. Kelime şekliyle okunursa akımın sürekli olması anlamına gelir. Kelimenin iki yorumu da birbiriyle uyumludur.

[26][26] el-Urcun: Hurma salkımının sapına denir. Kelime, ayın sonlarında aldığı görünüme göre aya benzetilmiştir.

sapının eğrilmişi gibi geri döner.

40. Ne güneş aya yetişebilir [27[27]] ne de gece, gündüzün önüne geçebilir, Her biri bir yörüngede[28[28]] yüzmektedirler.

41. Onlar için bir âyet de onların çocuklarını dolu[29[29]] gemide taşıma m izdir.

42. Ve kendilerine onun gibi[30[30]] binecekleri nice şeyler ya-ratmamızdır.

43. Dİlesek onları boğanz. Bu durumda ne kendileri için feryat eden[31[31]] olur, ne de kurtarılırlar.

44. Ancnk bizden bir rahmet ve bir süreye kadar yaşatma

vardır

Bu âyetlerin de geçen bölümle ilgisi devam etmektedir. "Ve ayetim lehüm" cümlesi kıssanın anlatıldığı geçen bölümle bu bölüm arasında bir bağ kuruyor. Yine âyetler evrenin görüntülerine, kanunlarına ve Allah'ın yarattıklarına sunduğu nimetlere dikkat çekiyor. Ve şükretmeyenlere, büyüklerime tutumundan vazgeçmeyenlere uyan yapılır.

Ayetler başka bir söze ihtiyaç duyulmayacak derecede açıktır. Üslubun ve anlamının çağrıştırdığı gibi, ayetin insanları tehdit eden: Allah'ın gücünü kanıtlama şeklinde bir ıçerıgı vardır. Allah'ın insanlara verdiği nimetlere ve onun rahmetine dikkat çekiliyor. Bu ilimciler yer yüzünde, gökyüzünde ve denizlerdedir[32[32]]

Ona şükretmeyen, böbürlenme ve inkâr tutumlarından vazgeçmeyenler kınanıyor. İstese onları helak edebileceği; hayır ve iyilikten mahrum kılabileceği destekçi ve yardımcı bulamayacakları belirtilip uyan yapılıyor. Şayet bunları yapmazlarsa onlara belkibir süre verilir. Sanki onlar sabrı tükenmeden ve azab kendilerine gelmeden önce ellerine geçen değerli fırsatı değerlendirmeye çağırılırlar.

[27[27]] Tiidrik: Peşi sıra gelmekv izlemek:.

[28[28]] el-Felek: İki şekildedir birincisi: Fa'nın ve Lam'ın üstünlü olan felek, güneş, ay ve yıldızların hareket ettiği gökyüzünün yörüngesidir. İkincisi: Fa'nın ve Lam'ın ötreli olmasıyla denizin birleşmesidir.

[29[29]] Hamelna zürriyyetehiim fi'l-füikil-meş-ıııln: Müfessirler burada kastedilenin insanlığın atalarının bindiği Nuhun gemisi olduğunu belirtmişlerdir4.

[30[30]] Miıı mislihi: Dolu gemiye benzer şekilde demeklir.

[31[31]] Fclû Sariha Lehünı) Onlar için yardımcı ve duaları kabul eden yoktur.

[32[32]] Bkz. İbn Kesir Tefsiri

Âyetler etkili bir anlatım gücüne sahiptir. Kalbe ve akla yönelik olarak hatırlatma, öğül verme, kanıt gelirine ve korkulmalarda bulunulur. [33[33]]

Kur'an Âyetlerinden, Bilimsel Teoriler Çıkarılır Mı?

Klasik ve modern dönem müfessir ve araştırmacılardan bir kısmı bu tür âyetlerden evrenle ilgili teknik ilkeler çıkarma veya bilimsel teorilere bu âyetlere uygulama yöntemini izledi. Özellikle güneş ve ayın hareketleriyle gece ve gündüzün peşisıra olması konusu bu şekilde olmuştur.

Hatta bu bağlamda değişik görüşlerin açıklanması zorlama ve abartma noktasına gelmiş, bazen de gerçek çerçevesinden uzaklaşılarak aşırılığa düşülmüştür.

Âyetlerin bütünlüğü, metodu ve Özü insanların tümünün bakışını: bütün bu ve benzeri âyetlerde olduğu gibi Allah'ın evren için koyduğu yasalar, bağlantılar, ince. sağlam, düzenli ilkeleri gözardı etmeksizin. Allah'ın gücünü ve evrenin göstergelerini anlamaya yöneltir.

Biz bunun gibi gayretlerde Kur'an'ın öğüı ve hatırlatma amacından bir sapma görüyoruz. Ayrıca sözkontısu çabalarda, genellikle bilimsel araştırmalara uygulanan cerh ve tadil metodunun Kur'an'a da uygulanması gibi, bir durum da ortaya çıkmaktadır. [34[34]]

"Bu O Üstün, Bilenin Takdiridir" İfadesi Kaza Ve Kader İnancının Delili Midir?

:'Bu O üstün, bilenin takdiridir" ifadesini ınüslümanlann pek çoğu. kaza ve kader inancıyla ilgili ve bir dayanak olarak görmüşlerdir. Halbuki âyet, güneş ve ayın hareketi, gece ve gündüzün birbirini izlemesinin; güzel, ölçülü bir Rabbani hesab olduğunu açıklamıştır.

Buradaki takdir kelimesi ise ince hesab anlamındadır. Kader inancıyla Ügisi yoktur. Ayeti bu yöne çekmek de doğru değildir. [35[35]]

45. Onlara: "Önünüzdekinden ve arkanızdakinden sakının[36[36]] ki size merhamet edilebilsin" denildiğinde, hiç aldır-mazlar.

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/23-24.
[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/24.
[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/24.
[36[36]] İttaku mabeyne eydîküm vemâ ha/fektim leaUeküni turhamun Yaşarken ve öldükten sonra Allah'ın Öfkesinden sakının. Umulur ki Allah size merhamet eder. Âyetlerde var olmayan bir cevab ele alınır. Müfessirler cevabın gizli ve takdir edilmiş olduğunu ve yüz çevirme ve kulak asmama şeklinde belirlendiğini söylemişlerdir. Biz sonraki âyette sözün yönünü güçlendiren dolaylı cevabı içerir.

46. Çünkü Rablerinin âyetlerinden kendilerine bir âyet gelince, ondan mutlaka yüz çevirmişlerdir.

47. Onlara: "Allah'ın size verdiği rızıklardan dağıtın" dendiğinde küfre sapanlar, iman edenlere: "Allah'ın, dilediği takdirde yedireceği kimseye biz mi yedirelİm? Doğrusu siz apaçık bir sapıklık İçindesiniz." derler.

48. Bir de şöyle derler: "Eğer doğru sözlüler iseniz bu tehdit ne zaman?"

49. Sadece korkunç titreşimli bir sesi bekliyorlar'[37][37]. Onlar çekişip dururlarken'[38][38] o ses kendilerini enseleyecektir.

50. O zaman ne bir tavsiyede bulunmaya güçleri yetecek, ne de ailelerine dönebilecekler.

Açıkça görüldüğü gibi âyetlerin Önceki bölümle ilişkisi sürüyor. 45. âyetteki lehumzamiri de bu bağlamının bir kanıtıdır. İfadeler açıktır. İlk dört âyet kâfirlerin durumlarının gerçekliğine. büyüklenmcferİ ve inkârlarının belirginliğine ve kalplerinin sertliğine vurgulamalar yapmıştır. Onlar, dünyada ve ahireltc Allah'ın gazabından sakınmaları emrcdildiği halde söz dinlemiyorlar. Onlara Allah'ın âyetleri geldiğinde yüz çeviriyorlar.

"Allah'ın nzıklandıvdıklarmâan infak edin" denildiğinde, alay ederek cevab verirler: "Eğer Allah fakirleri rızıklandırmak ve doyurmak isteseydi, onlara cimri davranmazdı ve yoksun bırakmazdı. Siz bu talebinizde apaçık bir sapıklık içindesiniz."Sonra alayvari bir şekilde kendilerine söz verilen azab va'dini sorgulayarak, azabın doğruluğu ve gerçekliği hakkında meydan okurlar.

Son iki âyet ise uyarıcı bir cevab içerir. Vaad edilen şey gelecektir. Bunda kuşku yoktur. Ansızın korkunç titreşimli bir ses gelecektir. Onlar işlerinde ve düşmanlıklarında devam ederken herhangi bir şeyin ayrımına varmadan olacaktır bu iş. Ailelerine dönemeyecekleri ve herhangi bir vasiyete fırsat bulamayacakları şekilde helak edileceklerdir[39][39]

Kır'an'm Yoksullara İyilik Yapmaya Teşviki

Ayetlerin belirleme, yerme ve korkutma yönünden güçlü bir anlatımı vardır. Allah'ın çağrısına, âyetlerine ve elçisine karşı kâfirlerin tutumlarını anlatan değişik tasvirleri İçerir.

Özellikle 47. âyet, davetin müjdelediği, mü'minlerin iman ettiği ilkelerle ilgili olarak

---

[37][37] Yenzunıne "Bekliyorlar' demektir.

[38][38] Yehissınıûn İşlerinde, eğlencelerinde ve düşmanlıkları sırasında ansızın gelecek olan gürültünün niteliği konusunda tartışıyorlar.

[39][39] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/25-26.

mü'minlerle kâfirler arasında gerçekleşen tartışmaya işaret eder. Fakirlere iyilik yapma konusunda onları tartışmaya çağırır insanları. Allah'ın rızkı olarak ellerinde tuttukları malları O'nun kullarından ihtiyaç sahibi olanlara da vermelidirler.

Kâfirler bu çağrıya Özellikle tartışmacı, alaycı ve ilginç bir cevab veriyor ve kendilerinden taleb edilenden de kaçınıyorlardı. Burada davetin ve onun ilkelerinin mü'minlere olan etkileri, Özellikle yoksullara ve sığınmacılara iyilikte bulunma, davetin yayılması hususunda çaba sarfetme ve O'na çağırma ile ilgili bir tablo çizilmiştir. Sonra bunun zengin kafirlere etkisiyle ilgili bir tablo daha var. Bu, Kur'an'in ilk gündeme getirdiği konulardan biri olmuştur. Zenginlerin ve liderlerin kinlerinin ilk ortaya çıkışı da bununla ilgilidir. Onları kamplaşmaya ve direnç göstermeye itmiştir. Daha sonra ilgisi dolayısıyla değineceğimiz diğer âyetlerin çağrıştırdığı üzere; Kur'airm bu adeletçi, eşitlikçi ve yardım sever çağrısı ulaştığı devlet düzeninde kendini göstermiştir.

Benimsediğimiz mushaf, 45. âyetin medeni olduğunu kabul eder. Ne var ki âyet geçen bölümle uyum içindedir. İfadesinde tam bir insicam vardır. Medeni bir özelliği yoktur. Buradaki hitab sözün kendileriyle ilgili olanlara yöneliktir. Buradaki "lehim" kelimesi de geçmiş bölümle ilgilidir. Bunun için biz rivayetin sıhhatinden kuşku duyuyoruz. 40[40]

51. Sûr'a üflendi. İşte onlar kabirlerinden41[41] Rablerine koşuyorlar42[42]

52. Dediler: "Vah bize, bizi yattığımız yerden'43[43] kim kaldırdı? İşte Rahman'ın va'd ettiği şey budur. Demek elçiler doğru söylemişler!"

53. Sadece korkunç bir gürültü olur, hemen onların hepsi huzurumuza getirilirler.

54. O gün, hiç kimseye haksızlık yapılmaz ve siz ne yapmışsanız onu bulacaksınız!

55. O gün cennetlikler bir işte eğlenirler'44[44].

56. Kendileri ve eşleri, gölgelerde, koltuklara'45[45] yaslanırlar.

57. Orada onlar için meyve ve istedikleri her şey vardır'46[46]

58. Onlara bağışlayıcı Allah tarafından söz olarak selam gelir.

40[40] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/26.

41[41] ei'Eçdaa: 'Kabirler' demektir.

42[42] Yensi/iin Çıkmakta acele ederler.

43[43] Merkadtîa: Uyuduğumuz ve yattığımız yerler.

44[44] Fâkihun Sevinirlerfceya lezzet buİürlar,ftat alırlar

45[45] el-£râik: Döşek, yüksek kohuk.

46[46] Yeddeım İsterler.

59. Ey suçlular, bu gün şöyle ayrılın'[47[47]]

60. Ey Ademoğulları ben size and vermedim [48[48]]mi: "Şeytana kulluk etmeyin, o sizin apaçık düşmanınızdır."

61. Bana kulluk edin, doğru yol budur diye?"

62. "O, sizden birçok kuşağı[49[49]] saptırmıştı. Düşünmüyor muydunuz?"

63. İşte size va'd olunan cehennem!"

64. "Küfrünüzden dolayı bu gün oraya girin![50[50]].

65. O gün ağızlarını mühürleriz, elleri bize söyler, ayakları yaptıklarına şahitlik eder.

Görüldüğü gibi âyetlerin geçen bağlamla ilgisi sürüyor. SÖzköriUSü ayetler, vaad edilen günde durumun tasvirini anlatmak için gelmiştir. Öyle ki önceki âyetlerde kâfirlerin o günle ilgili sorusu aktarılmış ve onlara vurgulu ve uyarıcı bircevab verilmiştir. Ayetlerin üslubu başka bir şey gerektirmeyecek kadar açıktır. Uhrcvi dirilişin resmini içermiştir. Mü'mirilerden ve kâfirlerden her birinin dünya hayatında yaptıklarına karşılık; vardıkları yerde olanlar anlatılmıştır. Kâfirler vaad olundukları gerçeği hissedeceklerdir.Elçilerin, uyardıkları şeyin gerçekliği ortaya çıkacaktır.Âyetlerin üslubu geçen âyetler gibi çarpıcıdır. Kâfirlerde korku ve ürküntü; mü'min-lerde İse dinginlik ve hoşnutluk etkisi olur. Şüphesiz âyetlerin de amaçladığı budur. [51[51]]

"O Gün Ağızlarını Mühürleriz"

"O nün ağızlarını mühürleriz" âyeliylc diğer âyetler arasında ilk anda bir çelişki görünür. Zira diğer âyetlerde kâfirlerin, tartışmaları, kanıt getirmeleri ve savunmaları hikâye edilir. Mü'minun sûresinin 106. ve 107. âyetleri buna Örnektir: "Rabbimiz! dediler, bahtsızlığımız bizi yendi. Biz sapık bir toplum olduk. Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bir daha dönersek arlık biz gerçekten zalimleriz. "

Secde süresindeki âyette: "Rablerinin huzurunda başlarını öne eğmiş: "Rabbimiz. gördük,

---

[47[47]] Inıtâzu: Seçilirler, ayrılırlar demektir.

[48[48]] Elem e'hed Sizden bir ahid almadım mı veya sizi uyarmadım mı?

[49[49]] Cihilleıı Halklar veya kuşaklar demektir.

[50[50]] İşlevim: Onun ateşiyle yanınız.

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/28-29.

işitiik. bizi geri döndür iyi iş yapalım; artık kesin olarak inandık!'" demekte olan suçluları bir görsen.[52[52]]

Biz burada çelişki vehmeden bir nokta görmüyoruz, Uhrevi sahnedeki gaybi imani hakikatle birlikle şüphesiz Kur'an birinci derecede uyarma, yerme, teşvik etme. huşu vermeyi amaçlamıştır. Pek çok âyetle bunu görebiliriz. Mesela"Yaptıkları işler başlarına inerken zalimlerin korkudan titrediklerini görürsün, işledikleri ise başlarına gelmektedir. İnanıp salih amelde bulunanlar da cennet bahçelerindeclirler. Rablerinin yanında onlara diledikleri her şey vardır. İşle büyük lütuf budur. İşle Allah'ın İnanan ve salih amelde bulunan kullarını müjdelediği budur. De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak (Allah'a) yaklaşmayı arzu ediyorum." kim bir iyilik yaparsa onun iyiliğini arttırırız. Şüphesiz Allah bağışlayan ve karşılık verendir.[53[53]]

Yine Taha sûresinde: "Biz sana onu böyle Arapça bir Kur'an olarak indirdik ve onda tehditleri türlü biçimlere çevirip açıkladık ki korunsunlar (ittika etsinler) Yahut (Kur'an) onlara bir haiırlatma yaptırsın.[54[54]]

Üslup; uyarma ve da'vellc ilgili nebevi tutumların çeşitliliğine göre farklılık gösterir. Bu nedenle (sözkonusu ayetlerde) herhangi bir çelişkinin olmadığını söylemek mümkündür. Her bir âyet. (muhataplarının) tutumuna göre şekillenmektedir. [55[55]]

66. Dilesek gözlerini silerdik[56[56]] de yola dökülürlerdi ama nereden görecekler.

67. Dilesek kılıklarını değiştirip onları oldukları yerde don-dururdurduk'[57[57]] ne ileri gidebilir, ne geri dönebilirlerdi.

68. Kime uzun ömür versek, onun yaratılışını başaşağı çe-viriı'iz'[58[58]]. Akıllarını kullanmıyorlar mı?

Ayetler açıkça görüldüğü üzere kendinden önceki ayetlerle ilişkilidir. Bu ilişki de, eleştiri, kınama ve uyarı ilişkisidir. Belki peygamberi ve inananları teselli amacı da barındırıyor olabilir. Şöyle ki; bu ayetler Allah'ın dilediği takdirde kafirlerin gözlerini sileceğini, onların

---

[52[52]] Bkz. Secde Suresi; 12

[53[53]] Bkz, Şuara. 21-22

[54[54]] Bkz. Taha, 113

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/29.

[56[56]] Sileriz ve Örteriz.

[57[57]] Mesahnâhüm alâ mekânetihim: Onların yaratılışlarını değiştiririz veya organları ve duyulan onlara normal yaşamlarında hizmet ettikleri gibi aleyhlerinde özür sunsunlar diye şekillerini değiştiririz.

[58[58]] Nünckkishü: Kuvvetinden eksiltiriz ve onu geriye döndürürüz.

böylelikle doğru yolu görecek basiretten yoksun kalacaklarını, ya da yine dilediği takdirde onların görünüşünü deforme edeceğini, böylece onların şekillerinin değişeceğini, onların hareket kabiliyetini ve her zamanki işlerini yapmaktan alıkoyacağını ikrar etmektedir. Bu kişilerin. Allah'ın insanın yaratılışını ve gücünü değiştirmedeki kudreti ve sünnetinde, insanı ihtiyarlığında zaafla malûl bir hale getirip, kötü duruma diiçâr etmesinde gördükleri yukarıda anlatılanlara delildir.

Bir kısım müfcssirlcr âyetlerin içerdiği şeyin ııhrevi yaşamın şekilleri ve Allah'ın yeniden dirilmeye olan kudretinin ispatı olduğunu söylemişlerdir. Ancak âyetlerin ruhu ve kapsamı bizim yaptığımız yorumu ilham eder. Ki bunu müfcssirîer -biri dışında- bu şekilde kabul etmiştir[59[59]]

Ayetlerden ilk anda anlaşılan şudur: İnsanlar için söz konusu olan yeteneklerle; algılama, ayırdctme. hareket ve gayret aracı olan organlarla donatılması, Allah'ın dilemesiyle olmuştur ve O'nun varlığını ispatlar. İnsanoğlu ele geçirdiği fırsatı kaçırmazsa adaletli ve hakkaniyetli bir sonucu hak eder. Allah'ın verdiği şeylerden yoksun olursa ele geçirdiği fırsatı değerlendiremez, hidâyet ve hak yolunda yürüyemez.

Yine âyetler kâfirlerin mazeretlerini açıklayan ve uyaran iki Rabbani durumu içeriyor. Yüce Rabbani hikmet ilham ve telkinle sürüyor. O da Allah'ın insanlar için verdisi yeteneklerden yararlanmaya. Hak, hidâyet, hayır yolunda olma. onda yürümeye ve onu ihmal etmemeye bir çağrıdır. [60[60]]

69. Biz ona şiir öğretmedik, ona yaraşmaz da, O sade bir zikir ve apaçık bir Kur'an'dır.

70. Diri*[61[61]]' olanı uyarsın. Kâfirlere de o söz (azab) hak olsun diye.

İlk âyet peygamberden şairliği -bilerek, küçük görerek, kararlı bir şekilde- uzak tutuyor ve Kuranın insanlar için bir öğüt ve hatırlatmadan başka bir şey olmadığını, Kur'an'in apaçık olduğunu belirtiyor.

ikinci âyet Nebi (s)'nin elçi olarak gönderildiğini, insanları uyarması için kendisine Kur'an'm indirildiğini açıklamaktadır. Ve böylece akıl sahibi, düşünebilen, sağlam, diri kaibh olan ondan yararlansın. Söz gerçek olsun, inkarcılara delil olsun.

Konu bakımından bu iki âyet öncesinden bağımsız kopuk olarak görünmesine rağmen

---

[59[59]] Hazin, İbni Kesir, Tabersi ve Zemahşeri.

[60[60]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/30-31.

[61[61]] La- Hayyen: Burada akıllı, derin düşünebilen (müteemmil), diri ve ileri görüşlü olan (Basiret) anlamındadır.

sonrasında öncesiyle ilgisi devam eder. Zira kâfirlere uyan, onların sözlerini ve tutumlarını anlatma vardır. Onun için bu iki âyetin önceki bölümle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu iki âyet Hz. Muhammcd'in önemini vurgulamak ve Allah'ın ona Kur an'dan vahyeltiğinin amacını belirtmek için gelmiştir. Bu şekildeki üslub Kur'an'da tekrarlanmıştır.

Bu üslubun sebebi Nebi'nin Kur'an'dan korkutma, tehdit, Allah'ın kudretinin büyü ügü, ahiret sahneleri ve insanların varacakları yerler ile ilgili okuduğu âyetlerin vurgusunu güçlendirmektir. Şiir türürtden değildit. Şüphesiz O içinde her türlü hak ve hakikatin olduğu Rabbani Kur'an'dir.Arapların Nebi've ve Kur'an'a Şiir ve Şairlik Nispet Etmeleri Ne var ki iki âyet özde yeni bir konuyu içeriyor. Nebiyi ve Kur'an'ı şair ve şiirsel ni-leliklerden uzak I uluyor. Kafirler Hz. Muhammed'in insanın derinliklerine etki eden güçlü bir belagata sahib âyetleri okuduğunu görünce, kulaklarına aşina gelen, hamasi duygulu, şiir türünden bir gey sandılar.

Daha önceki sûrelerde kâfirler tarafından Nebi'ye şiir ni.sbciini anlatan bir şey yer almamıştır. Ancak bu iki âyet inmeden evvel buna benzer şeyler söyledikleri kuvvetle muhtemeldir. Vahyin hikmcii gerektirdiği için bu sûreden sonra diğer sûrclerdcki birçok âyet onları anlatmıştır. Enbiya süresindeki âyet buna Örnektir. "Hayır, dediler (Muhammed'in söyledikleri) karmakarışık rüyalar. Yok, onu uydurmuş; yok. o bir şairdir. Yoksa bi/.c öncekilerin gönderildikleri gibi bir âyet (mucize) getirsin'"[62[62]]'.

Tur sûresinde ise "Yoksa "Bir şair O. biz ona ölüm felaketinin çarpmasını gözetliyoruz' mu diyorlar."[63[63]]"

Nebiden, şairliğin uzak tutulması ile ilgili en önemli vurgu " (ona yaraşmaz) ibare -sindedir. Yine Kur'an'ın öğüt verici ve korkutucu olması bizim aklımıza ilk anda Kur'an'ın kaynak olarak yüceliğini, hederlerinin ulviliğini getirir. Yine Kur'an'ın abartmalardan, yalanlardan, duygusallık ve ütopyaya girmekten uzak durması bu bağlamda ele alınabilir. Kendilerinden sadır olan şeyler, onların şairlerinin durumunu belirtmektedir.

Sözkonusu ayefler. dinleyicilerin algısını okunan şeye. zikre. Rabbani Kur'an'a yöneltir. Onda doğruluk, gerçeklik, hidâyet, öğüt, Allah'a içten çağrı ve sırat-ı müstakim (dosdoğru yol) vardır. Yine onda hayır ve iyiliğin ilkeleri, ahlâk ve sistemliliğin üstünlükleri, korkutma ve müjdeleme vardır.

Ayrıca bu ayetlerde uyarı, müjde, insanların doğru yola ulaşmasını, kişiliklerinin, yeteneklerinin, akıllarının özgürleştirilmesini isteme ve bu hasletlerle ahlaki, sosyal ve beşeri olarak yücelmelerini arzulama vardır.

Bütün bunlar Nübüvvetin misyonlarından ve göstergelerindendir. Bunların şiir ve şairlerle

---

[62[62]] Bkz. Enbiya, 5.
[63[63]] Bkz. Tur Suresi, 30

herhangi bir ilişkisi yoktur. Kâfirler Hz. Muhammed'in şair olduğunu ve onun şiirini cin şeytanlardan aldığını ileri sürdüler. Şair ve dahilerin cinlerle ilişkisi okluğuna inanıyorlardı.

Yüce Allah Şuanı Sûresinde bu konuyla ilgili birçok âyet indirmiştir.

"Ve şüphesiz bu alemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu Ruhu'l-Emin (Cebrail) indir- Senin kalbine; uyarıcılardan olman için. apaçık Arapça bir dille. O öncekilerin kitab-lannda da vardır,[64[64]]

"Ve bunu şeytanlar indirmedi; bu onlara hem yaraşmaz, hem güçleri de yetmez. Çünkü onlar işitmekten uzaklaştırılmışlardır:'[65[65]]

"Haber vereyim mi size. şeytanlar kimin üzerine inerler? Vebal yüklenici her bir sahtekâr üzerine inerler! Onlar kulak verirler ve çoğu yalan söylerler. Şairler; bunların arkasına da çapkınlar, sapkınlar düşer; görmez misin bunlar her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar. Hem de onlar yapmayacakları şeyleri söylerler. Ancak iman edip iyi ameller işleyenler ve Allah'ı çok zikredenler ve kendilerine zulmedildikten sonra Öçlerini alanlar müstesna. Yarın bilecek o zulmedenler: nasıl bir inkılaba uğrayıb devrileceklerini"[66[66]]Bu âyetlerde şiir ve şairlerin sahtelik ve sahtekârlığına güçlü bir vurgu var. Yine burda Nebi'nin ve Kur'an'ın şiirselliğini ve şiirin Kur'an'la: şairlerin Peygamber {s)'le etkileyicilik konusundaki yakınlığını olumsuzlama süzkonusudur. Şeytanlar şiiri ancak şairlere indirir, elçilere değil. Şairlerin büyük çoğunluğu yalancı, iftiracı ve günahkârdırlar. Herbir vadide amaçsız bir şekilde dolaşırlar. Yapamadıkları şeyleri söylerler. Onlara çapkın ve sapkınlardan başkası uymaz.

Hz. Peygamber ise her türlü güzel ahlâkla maruftur. Yalnız Allah'a, ahlaki güzelliklere, üstün nitelikli davranışlara, hakka ve hidâyete çağırmaktaydı. Şirkten, günahtan ve kötülüklerden sakındırıyordu. Ona ahlaki özellikleri bilinen bir gurup tabi oldu. Onun için Nebi'nin şair olması mümkün değildir. Kur'anTda şairlerin söylediği ve şeytanların indirdiği şiir türünden bir şey olamaz. Şüphesiz onu aziz ve celil olan Allah indirmiştir. Bunun kanılı da Kur'an'ın Allah'ın Önceki peygamberlere indirdiği kitaplarla bağlantısı olmasıdır. Öyle ki Araplar onun haberini aralarında bulunan Ehli Kitap'tan alıyorlardı.

Ayetlerden, Arapların Kur'an'ı şiir türlerinden bir tür olarak algıladığı çıkarımını yapmak mümkündür. Onlara göre şiir manzum ve kafiyeli olduğundan anlamı kapalı olmaz. Hatta bir dönem -Arapların geleneksel şiir tanımına göre- elçi (s), şairdir. Kuran şiir değildir demişlerdir. Şayet onların yaklaşımına göre şiir ismini doğru gormeselerdi peygambere şair demezlerdi. Bel ki onlar Necin. Ala. Leyi, Şems. Karia gibi sûrelerde ölçülülük ve kâfiyclilik

---

[64[64]] Bkz. Şuara Suresi, 192-196

[65[65]] Bkz. Şuara Suresi, 210-212

[66[66]] Bkz. Şuara Suresi, 221-227

gördüler ve kendilerini Kur'an'a şiir; Nebi'ye de şair nitelemesinde bulunmayı haklı gördüler. [67[67]]

71. Görmediler mi ellerimizin yaptıklarından kendilerine nice hayvanlar'[68[68]] yarattık da kendileri onlara malik olmaktadırlar.

72. Onları kendilerine boyun eğdirdik[69[69]] Onlardan bazıları binekleridir, bazılarını da yerler.

73. Kendileri için onlarda yararfar ve içecekler var. Hala şükretmiyorlar mı?

Bu âyetlerde dinleyenlere olumsuz soru şeklinde yöneltilen bir hatırlatma sözkonu-su. Burada Allah'ın onlara, çeşitli şekillerde -binmek, yemek, içmek ve giyinmek- yararlanmaları için hayvanları, insanların kullanımına verdiği belirtiliyor. Onlar nimetlere karşı gösterilen nankörlükten dolayı azarlanıyor. Ve Allah'ın üstünlüğü ve rububiyeti bildiriliyor.

Ayetler kâfirleri ve yalancıları, geçen bölümle bağlantılı olarak tekrar tekrar azarlıyor. Sanki ahirel sahnesiyle ilgili bölümler ve sonrakiler bir arasöz[70[70]] (istidradiyye) şeklinde yer almış. Böylece sûre bölümleri birbiriyle ilişkilendirilİyor ve Kuran sisteminde {nazm) uyumluluk tasvirlerinden çarpıcı bir tablo ortaya çıkıyor.

Deve, sığır ve koyun Arabların yararlandığı hayvanların en Önemlilerİndendir. Allah'ın nimetlerini onlara hatırlatma güçlü bir vurguyla yapılmıştır.

Kur'anî üslublarla dinleyicilerin zihinleri arasında uyumlu bir ilişki vardır. Değişik münasebetlerle çeşitli formlar tekrar edilmiştir. [71[71]]

74. Belki kendilerine yardım edilir diye Allah'tan başka tanrılar edindiler.

75. O tanrılar kendilerine yardım edemezler, tersine kendileri onlar için hazırlanmış askerlerdir.

Bu iki âyetin siyakla ilişkisi sürüyor. Kâfirler Allah'tan başka ilahlar edindikleri ve bir şeyden aciz kaldıklarında onlardan yardım istediklerinden ötürü kınanıyor.

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/31-33.

[68[68]] el-En'amDeve, sığır ve koyun anlamına gelir.

[69[69]] Zellefnâhâ Kullanımına vermek veya boyun eğdirmek.

[70[70]] Arasöz istidradiyye Konunun normal akışının dışında, başka bir konuyu hatırlatmak ya da gönderme yapmak amacıyla geçilen bir cümle ya da söz.

[71[71]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/34.

İkinci âyetteki son fıkrada iki anlam olabilir. Müfessirİerin aktardıklarına göre [72[72]] İlk mana1 Kâfirler tanrıların ordusudur, onlara yapılan düşmanlığı uzaklaştırma konusunda ve korumada yardımcıdırlar. İkinci anlam: Tanrılar Kıyamet gününde lek bir ordu olarak bulunacaklar ve cehenneme atılacaklar. Bu Enbiya sûresinde açıkça belirtilmiştir. "Siz ve Allah'tan başka ibadet (kulluk) ettikleriniz cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz. Eğer onlar ilah olsalardı, oraya girmezlerdi. Oysa hepsi orada sürekli kalacaklardır."[73[73]]

İki anlamda kabul edilebilir. Biz birinci anlamı tercih ediyoruz. Her iki anlamda kâfirlerle alay etmeyi, aptallıklarını içerir. Açıkça görüldüğü gibi delille susturma ve destekleme amacı da vardır. [74[74]]

76. Onların sözü seni üzmesin. Biz onların gizlediklerini'[75[75]] de açığa vurduklarını da biliyoruz.

Âyette peygamberimiz teselli ediliyor. Geçen bağlamda açıklayıcı bir cümle (cümle-i mu'terida) olarak gelmiştir. Onun hiddeti bize bunu düşündürüyor. Teselli kâfirlerin Allah'tan başka ilahlar edinmeleri ve onlardan yardım istemeleri konusunda veya Ona şairlik nitelemesinde bulunmaları ve Kur'an'ı yalanlamalarıyla ilgili veya bir kısım kâfir önderlerin büyüklenmeleri, çürümüş kemik olduktan sonra uhrevi dirilişi yalanlamalarını anlatan gelecek âyetlerle ilgili olabilir.

Buna benzer âyetler yeri geldikçe vahyin hikmetinin gereği olarak tekrar edilmiştir. Bunun amacı da elçiyi kavminden gelecek değişik tutumlara ve onu üzen, etkileyen haksız nitelemelere karşı lakviye çimektir, sağlamlaştırmaktır. [76[76]]

77. İnsan, bizim kendisini, nasıl bir nutfe (sperm sıvısı)den yarattığımızı görmedi, mı ki şimdi apaçık'[77[77]] bir hasım kesildi?

78. Kendi yaratılışını unutarak bize mesel verdi: "Şu çürümüş kemikleri'[78[78]] kim diriltecek?"

79. De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecek. O, her yaratmayı bilir."

[72[72]] Bkz. îbn Kesir, Tabersi Tefsirleri
[73[73]] Bkz. Enbiya Suresi, 98. 99

[74[74]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/35.
[75[75]] Yüsirrûn saklamak ve gizlemek demektir

[76[76]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/35.
[77[77]] Hasım Çatışmacıdır, inatçıdır.

[78[78]] Ramım Çürümüş.

80. "O size yeşil ağaçtan ateş yaptı da siz ondan yakıyorsunuz."

81. "Gökleri ve yeri yaratan, bu insanların benzerlerini yaratamaz mı? Elbette yaratır! O, çok bilen yaratıcıdır.

82. "Onun İşi, bir şey(in olmasın)! istedi mi ona sadece "Ol!" demektir, hemen oluverir."

83. Yücedir o ki, her şeyin hükümranlığı[79[79]] O'nun elinde-dir ve siz O'na döndürüleceksiniz."

Açıkça görüldüğü gibi âyetler son bölümle bağlantılıdır. İkinci âyet dirilişi (ba's) alaya alan ve çürümüş kemikleri diriltecek olanı soruşturan kişinin tutumunu anlatır. Sonra soranı veya insanı, iğneleyici bir şekilde eleştirir. Ona meydan okur. Allah'ın gücünü ve büyüklüğünü ispatlar.

Âyetlerin ifadeleri başka bir şeye gerek duymayacak kadar açıktır.

Müfessirler kâfirlerin ileri gelenlerinden biriyle ilgili şöyle bir aktarımda bulunmuşlardır. [80[80]] O, peygamberimizle bir tartışma esnasında paramparça, çürümüş bir kemik almış ve sonra şöyle demiş: İnsanların kemikleri çürümüşken sen nasıl Rahbinin yeniden dirilteceğini ileri .sürüyorsun?

Rivayetin sıhhatli olma ihtimali vardır. Ne var ki biz sûrenin tamamını yani bu âyetlerle önceki âyetleri kabul ettirmeyi, mecbur kılmayı ve kınamayı içeren bir bütünlüğe delalet eden bir uyumun göstergesi olarak değerlendiriyoruz.

Bu tutumun anlatılması, kâfirleri sorularının bir kısmına ve onların karşı çıkma ve kınama yoluyla yapılan alaylarına bir cevap işareti olarak değerlendirilebilir. Ki bu Kur'an nazmında çok kez yinelenmiştir.

Âyetlerin üslubu mücadeleci ve büyüklcnenleri susturma özelliğinden dolayı güçlüdür. Onların konuşmalarını ve büyüklenmelerini kesmiştir. İlk anda anlaşılan, bu susturmanın; -Allah'ın gücü ve büyüklüğüne işaret edilerek- Ondan ilham ve güç alarak yapılmasıdır ve ona dayalı olmasıdır. [81[81]]

[79[79]] Mc/ckûı Mülk, yönetim, otorite demektir.

[80[80]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabers ve Hazin Tefsirleri.

[81[81]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/37.

SAFFAT SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 37

Nüzul Sırası : 56

Ayet Sayısı : 182

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede Arapların bir kısım inançları, sözleri ve durumları, Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışma bölümleri anlatılmakta, inkâr edenlerle samimi olanların kıyamet günündeki durumları, bazı peygamberlerin ve kavimlerinin hikâye dizileri ve gidişatları açıklanmaktadır.

Bu sûrede önceki sürenin bazı durumlarının bulunması hatta adeta onun tamamlayıcısı veya takipçisi olması bunun En'am süresinden sonra indiğinin doğruluğuna bir delildir.

Bu sûrenin nazım ve üslubunda ilmi bir özellik ve kâfiyelerinde çeşitli seci sanatı bulunmaktadır.

Siga (çekimi ihtilafıyla birlikte, örneğin Şuara süresinin halkalarındaki her bir hikâyenin peşinden tekrarlanan kıssalar dizisinin halkalarına fazla eklemeler yapılmıştır.

Bölümleri, sûrenin bir defada indiğini ortaya koyacak kadar tam bir uyum içinde birbirleriyle irtibatlıdır.

Bu sûre, ayetlerin sayıları noktasında Kur'an'm beşinci süresidir. 1[1]

Bismillahirrahmanirrahim

1 - Andolsun o sıra sıra dizilenlere.

2- Bağırıp sürenlere2[2].

3- Zikir okuyanlara,

4- Ki Tanrınız, birdir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/125.

2[2] Ez-Zacirâîi Engelleyenlere, alıkoyanlara yahut koşanlara/sürenlere.

5- Göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunanların Rabb'i, doğuların da Rabbi'dir.

6- "Biz yakın göğü bir zînetle, yıldızlarla süsledik.

7- Ve (göğü), itaat dışına çıkan her türlü şeytandan korumak için (yıldızlarla donattık.)

8- Onlar, (o şeytanlar), mele-i Âlâyı (yüce topluluğu, yani melekler topluluğunu) dinleyemezler; her taraftan atılırlar.

9- Kovulurlar[3[3]] onlar için sürekli'[4[4]] bir azab vardır.

10- Yalnız (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delici'[5[5]] bir alev takibeder.

Ayetlerde insanların ilahının tek olduğuna dair Rabbani yemin bulunmaktadır. O ki; göklerin ve yerin, her ikisi arasında bulunan şeylerin, doğunun ve batının Rabbidir. O dünya semasını yıldızlarla süslemiş, o esnada her azgın şeytanın en yüce makama kulak verip dinlemesine engel koyarak, orasını korumuş, buna ek olarak onları sürekli azaba duçar etmiş, her kulak verene yakıcı azab göndererek onun işini bitirmiştir.

İlk üç cümlede yemin edilen şeyden neyin kasdedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Müfessirlerin genelinin tercih ettiği kabul gören görüşe göre bunlar meleklerdir. Bunlar ibadet için saf saf olup, insanları günahlardan sürmekteler, Allah'ın ayetlerini okuyup emirlerini tebliğ etmektedirler.

Ayetler herhalukarda kendisinden sonra gelen ve Kur'ani metod üzere anlatılan ayetleri desteklemektedir. Biz ayetlere kulak vereni yahut maksatı anlamak için onları dinleyenleri tercih ediyoruz.

Bu ayetlerin ardından gelen ayetler, Allah'ın birliği ve öldükten sonra dirilmenin gerçek olduğu noktasında Peygamber (s) ile müşrik kafirler arasında çıkan tartışmanın başlangıcı olma ihtimalini ortaya koymaktadır. Bu ayetler çok güçlü bir girizgahtır. Bilindiği üzere bu ayetler mu'minlerin bakışlarını yüce Allah'ın azametine çevirmekte, o-nun rububiyeti ve birliği üzerine deliller sunmayı hedeflemektedir. Biz Cin ve Hicr sûrelerinin tefsirinde, şeytanlar, onların gökyüzüne kulak kabartmaları, bu yüzden ateşle taşlanmaları hususunda yeterince açıklama yaptık. Bu yüzden burada bunlara ilavede bulunmak istemiyoruz. [6[6]]

[3[3]] Duhûren Zorla sürülürler, kovulurlar.

[4[4]] Vasibıın Sürekli, devamlı veya sabit.

[5[5]] Şihahun sakibun Delici veya geçici bir alev.

[6[6]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/127.

11- Şimdi sor onlara (Mekkelilere). Yaratılışça kendileri mi daha kuvvetli, yoksa bizim yarattıklarımız mı? Bİz kendilerini yapışkan bir çamurdan'[7][7] yarattık.

12- Doğrusu sen (onların alaylarına ve inkarlarına) şaştın. Onlar ise seninle alay ediyorlar.

13- Kendilerine (Kur'an'la) öğüt verildiği vakit, nasihat kabul etmiyorlar.

14- Bir mucize gördükleri vakit de eğlenceye alıyorlar[8][8].

15- Bu açık bir sihirden başka bir şey değil!

16- Biz, öldüğümüz ve topraktan bir yığın kemik oİduğu-

muz vakit mi? Biz mi diriltİlecekmişiz?

17- Evvelki atalarımız da mı? dediler.

18- De ki: "Evet! hem hepiniz zelil ve hakir olarak'[9][9] (diriltileceksiniz).

Ayetin ibareleri açıktır. Ayetler Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen öldükten sonra yeniden dirilme ve ceza hususundaki tartışmaları anlatmakta, onların görüş ve konumlarını ve onlara verilen cevapları aktarmaktadır.

Peygamberin kafirlere yöneltmekle emrolunduğu soruda kuvvet ve zorunluluk bulunmaktadır. Semaları, yeryüzünü ve ikisi arasındaki şeyleri, melekleri ve şeytanları, bütün bunları Allah yaratmıştır. Bunların mutlak tasarrufu O'na ailir. Bütün bunları yaralan Allah'ın elbette onları yaratmaya da gücü yeter. Son ayette ise onların kibirlerini, yalanlamalarını, inkarlarını anlatan ayetlerle birlikte uyum olması için zorlu bir destek ve cevap bulunmaktadır.

Peygamber (s)'in Rabbi'nin emrini yerine getirmesinde herhangi bir şüphe yoktur. Bunun için sayıca ve güç olarak kuvvetli olan kafirlere hiç eyvallah etmeden karşı çıkmıştır. Bu, Peygamber'in manevi gücünün ve üstün konumunun varlığına bir delildir. Bu üslub Kur'anda çok tekrarlanmaktadır.

Kafirlerin konumlarının ve görüşlerinin aktarımı Kur'an'da çok tekrarlanmaktadır. Görüldüğü kadarıyla aşağıdaki ayetlerde de inkar etmejeri hususunda yeterli açıklamada bulunduk. [10][10]

---

[7][7] TînihLazihin Yapışkan/bitişik taşlaşmış topraktan.

[8][8] Yesteshartân Eğlencede aşın gidiyorlar. Dalga geçiyorlar.

Yesteshartân Eğlencede aşın gidiyorlar. Dalga geçiyorlar.

[9][9] Dahrûn Alçak/zelil olarak.

[10][10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/128.

19- O, bir naradan'[11[11]] ibarettir. Bir de bakarsın gözleri açı-lıvermiş.

20- Ve: "Eyvah başımıza gelenlere! Bu, kıyamet günüdür'[12[12]] derler.

21- (Melekler); Evet bu, sizin yalan dediğiniz ayırtedilme günüdür! (derler).

22- (Allah meleklere şöyle buyurur): "O zulmedenler[13[13]], onlara eşlik edenleri[14[14]]', Allah'ı bırakıp taptıkları putları hep bir araya toplayın!

23- Toplayın da, onları cehennem yoluna'[15[15]] götürün![16[16]]

24- Ve kendilerini tutuklayın! çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.

Ayetler, Önceki ayetlerin içerdiği Peygamber (s)'e yönelik Rabbani emrin peşinden gelmiştir. Ayetler Allah'ın va'di gelince onların başına gelecek olayları aktarmaktadır. Onlar için tek bir çığlık yeler. Birde bakmışın ki onlar korku ve dehşet içinde etraflarına bakıyor. "Yazık bize işte bu ceza günü" diyorlar. Onlara: "Bu yalanladığınız kaza günü-dür." denilir. Meleklere; zalim sınıflan ve benzer grupları, Allah dışındakilere ibadet ettikleri ilahlanyla birlikle toplamaları ve hepsini cehennem yoluna salmaları, onlara soru ve hesap sormaları emredilir.

Ayetler, durum itibariyle muhatabta korku yaratma, düşünceye sevketme yönüyle güçlü ve etkindir. [17[17]]

25- (Melekler onlara). "Ne oldu size? Yardımlaşmıyorsu-nuz'[18[18]]. (derler).

26- Hayır, bugün onlar teslim olmuşlardır.

27- Ve birbirlerine yönelmiş soruşurlar.

28- (Yardakçılar, öncülere): "Siz, bize sağdan yanaştınız''[19[19]] derler.

[11[11]] Zecretün Çığlık yahut bağırtı.

[12[12]] Yevmuddin Ceza günüdür.

[13[13]] Ellezine Zalemu Günahları ve küfürleri sebebiyle nefislerine zulmedenleri.

[14[14]] Ezvacehum Burada onlara yarenlik edenleri, benzerleri anlamındadır.

[15[15]] Ehdûhum Onları götürün, salın.

[16[16]] İla Sıratın Yoluna.

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/129.

[18[18]] Lâ tenaserûn Siz dünyada yaptığınız gibi yardımlaşmıyorsunuz. Bir kısmınız diğerlerinize yardım etmiyor.

29- Onlara, "Hayır! bilakis siz (Allah'a) iman etmemiştiniz!

30- Bizim sizin üzerinizde bir hükmümüz geçmezdi. Fakat siz azmış bir kavimdiniz.

31- Onun için Rabbimizin (azab) sözü hepimizin üzerine hak oldu. Her halde (hepimiz) tadacağız!

32- Çünkü biz, sizi yoldan çıkardık. Gerçekten bizde azgınlardık." derler.

33- Muhakkak, hepsi o gün azabta ortaktırlar.

Ayetler diriliş gününde kafirlerin işinin ne olacağını anlatmaya devam etmektedir. Dünyada yaptıkları gibi yardımlaş m ayış nedenleri sorulmaktadır. Onların cevaplan ise ancak teslim oluş ve boyun eğişten ibarettir. Bir kısmı diğer kısmıyla didişmeye ve düşmanlaşmaya yönelecektir. Tâbi olanlar, tâbi olunan liderlere: "Siz bizim için inkar etmeyi ve nankörlüğü söylüyordunuz. Doğru yoldan bizi alıkoyuyordunuz." diyecek onlar da: "Siz nefislerinizin kararlarını doğrulamayan azgın ve sapık kimselerdiniz. Şimdi ise kulak verseniz bile bizim sizin üzerinizde ne bir gücümüz ne de bir etkin kuvvetimiz vardır. Siz bize tabi olsanız bile artık bizim böyle bir konumumuz yok. Allah'ın hükmü ve azabı bizim için hak olmuştur. Şimdi biz yaptıklarımızın ve sapıklıklarımızın acı meyvelerini tadıyoruz" diye cevap vereceklerdir. Son ayet hepsinin azabı ortaklaşa tadacaklarını ve hiç kimseden herhangi bir mazeretin kabul edilmeyeceğini belirten bu tavrı anlatmaktadır.

Ayetlerin tıpkı öncekiler gibi tasvirleri güçlüdür. Aynı şekilde ayetlerin amacı; tâbi olan ve olunan kafirlerin kalblerinde korku oluşturmaktadır. Çünkü kendilerine tâbi olunan liderlerin tâbi olanlara ahirette hiç bir yararı olamayacaktır. [20[20]]

34- İşte biz, mücrimlere böyle yaparız.

35- Çünkü onlara, "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur." denildiği vakit kibirlenirierdi.

36- Ve biz, bir mecnun şair İçin, ilahlarımızı bırakır mıyız? derlerdi.

37- Hayır! O, hakkı getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.

38- Elbette siz o acıkh azabı tadacaksınız.

39- Ve (dünyada) yaptığınız amellerden başkasıyla cezalandırılmayacaksınız.

[19[19]] Te'tünenâ anıl yemin Bize sağdan yanaştınız.

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/130-131.

Ayetler, dirilişten sonra kafirlerin içlerinde olacak olanları anlatan önceki ayetleri takib etmektedir. Çünkü onlar; kendilerine Allah'tan başka ilah yoktur, denildiği zaman büyüklük taslıyorlar ve önceki elçilere gelenlerle birlikte kendilerine hakkı getirdiklerini sandıkları ilahlarını terketmeyi hoş karşılamıyorlardı. Bundan ötürü onlara; acı verici azabı tadın, siz ancak yaptıklarınızın karşılığını almaktasınız, denilecektir.

Ayetlerde Peygamber'in şahsına ve davetine kafa tutan kafirlere bir imaj verilmektedir. Bu ayetler birçok benzer münasebetle de tekrar edilmiştir. Çünkü durumlar ve manzaralar tekrar edilmekte ve yenilenmektedir.

Geçmiş münasebetlerde, Peygamber (s)'e şair ve deli yakıştırmalarında bulunan kafirler hakkında yeterince yorumda bulunduk. Bu yüzden burada ilaveye veya yeniden ele almaya gerek duymuyoruz.

Kafirler arasında geçen konuşma ve onlar adına söylenilen sözlerin bunların dünya sevgilerinden, konuşma ve manzara sitillerinden alıntılandiği göze çarpmaktadır. Bu gayet doğal bir şey. Çünkü bu öğüt.uyarı, teşvik ve korkutma cihetiyle daha etkili bir üs-lubtur.

Önceden de belirttiğimiz gibi ayetlerin asıl hedefleri de budur. [21[21]]

40- Ancak Allah'ın samimi kulları müstesnadır.

41- Bunlar için, (cennette) belli bir nzık vardır.

42- Türlü meyveler... Ve onlar hep ikram olunurlar.

43- Naim cennetlerinde,

44- Karşılıklı tahtlar üzerinde.

45- Menba şarabından[22[22]] bir kadeh ile başlarında dolaşılır.

46- Bembeyazdır, içenlere lezzet verir.

47- O şarabta başı sersemleten bir şey yoktur[23[23]]'; ondan sarhoşta olmazlar[24[24]].

48- Yanlarında iri gözlü, bakışlarını kocalarına tahsis etmiş[25[25]] huriler[26[26]].

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/131-132.

[22[22]] Maiyn Kesintisiz veya yeryüzünde belirgin olan menba.

[23[23]] Gavlün Sarhoş eden içki.

[24[24]] Yünzefün Akillanmgideren.

[25[25]] Kasıraht taifi Bakışlarını çevirmiş. Temiz ve iffetli

kadınlardan kinaye olarak kullanılan bîr ifadedir.

49- Sanki saklanmış[27[27]] yumurtalar'[28[28]] gibidir.

50- (Bunlar) birbirlerine dönmüş soruyorlar:

51- Onlardan bir sözcü; "Benim, dedi, bir arkadaşım[29[29]] vardı."

52- (Alay ederek) derdi ki: Sen doğrulayanlardan mısın?

53-"Bİz ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, biz mi (diriltilip yaptığımız işlere göre) cezalanacağız)[30[30]]?

54- (Sonra yanındakilere): "Bakar mısınız?" dedi.

55- Baktı onu cehennemin ortasında'[31[31]] gördü.

56- "Tallahi, dedi, sen az daha beni de alçaltacaktın.[32[32]]

57- "Rabbi'imin nimeti olmasaydı, şimdi ben de (oraya) getirilenlerden olurdum."

58- "Nasıl biz ölmeyecek miymişiz?..

59- "Yalnız ilk Ölümümüz ha? (Başka ölmeyecek) ve azab görmeyecek miymişiz?

60- İşte bu, büyük kurtuluş ve mutluluktur.

61- Çalışanlar bunun için çalışsınlar.

Ayetler açık olduğu gibi siyakla devam etmektedir. Ayetlerde ahirette ikram konumuna indirildikten sonra, ihlasli olan kullar arasında geçen konuşmalar anlatılmaktadır. Ahirette kimileri ise kimileriyle söz düellosunda bulunuyor. Onlardan birilerine bir arkadaşı hatırlatılıyor. Ve kendisiyle alay eden o kibirli arkadaşı kendisine ateşli bir soru soruyor; "biz ölüp toprak olduktan sonra ceza için biz mî diriltileceğiz" diyor. Bir işi Peygamber (s)'i doğrulayan arkadaşına bakmasını söylüyor o da bakıyor ve kibirli arkadaşının ateş ortasında olduğunu görüyor. Ona anlamlı anlamlı bakıp; "hı, nerdeyse sen beni desisenle, inkarınla helak edecektin. Allah'ın yardımı bana erişmeseydi ben de seninle birlikte azab çekiyor

---

[26[26]] înun Ceylan gözlü.

[27[27]] Meknunun Açılmadan korunmuş.

[28[28]] Beydun Büyük inci taneleri yerine mecaz olarak kullanılmaktadır.

[29[29]] Karînun Arkadaş, yaran, dost.

[30[30]] Medinûne Ceza ve kaza için dirilecekler.

[31[31]] Sevaü'lcehhim Ateşin ortası.

[32[32]] Leturdine Beni helak edecek ve beni alçaltacaksm.

olacaktım" diyor. Sonra ateşten kurtulan mü'minler ise sevinci paylaşıp aralarında konuşarak şimdiden sonra ölmeyeceklerinin ve azap görmeyeceklerinin gerçek oluşunu söylüyor ve sevinçden dört köşe olmuş bir halde: "Bu ne büyük bir kurtuluş öyle değil mi?" diyorlar. Ayetler muhalablara isteyenlerin bu güzel sonuca ermek için çalışma yapmalarını fısıldıyor.

Ayetlerin asıl amacı; mü'minlerin gönüllerinde gıbta ateşi yakmak, onların gönüllerini yatıştırmak, kafirleri ise korkutmaktır. 33[33]

62- (Nasıl) ağırlanmak için34[34] bu (nimet) mi hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı?

63- Biz onu zalimler İçin35[35]' bir fitne (sınama vesilesi veya azab) yaptık.

64- O, cehennemin dibinde36[36]' çıkan bir ağaçtır.

65- Tomurcuklar37[37]', şeytanların başları gibidir.

66- Onlar ondan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklardır.

67- Sonra onların, bunun üzerine kaynar su karıştırılmış38[38] bir içkileri vardır.

68- Sonra dönüşleri elbette cehennemedir.

69- Çünkü onlar babalarını sapık kimseler buldular39[39]'.

70- Kendileri de onların izlerinde koşturuluyorlar40[40] (hiç akılları yok gibi düşünmeden, önde gidenlerin peşinde koşan hayvanlar gibi sapık babalarının izine takılmışlardır).

Ayetlerde, Allah'ın önceki ayetlerde zikrolunan samimi kulları için hazırladığı nimetlerimi daha hayırlı, yoksa Allah'ın zalimlere azab olsun için hazırladığı, cehennemin dibinde biten, kötülük ve tiksindiricilikte şeytan başı gibi olan zakkum ağacı mı daha hayırlı diye sondan kınama ve azarlama sorusu bulunmaktadır. O zalimler ki cehennemde zakkum ağacı yiyecek

---

33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/134.
34[34] ffüzülenj Konaklamak için.

35[35] ez-Zalimine Zalimler burada günahkar kafirlerden kinayedir.

36[36] Asli'I cehim Cehennemin altında.

37[37] Taluha Meyveleri, tomurcuklan.

38[38] Şevben nün hamim Kaynar sudan yapılmış bir içecek.

39[39] Elfev Buldular.

40[40] Yühreûne Koşturuluyorlar, yediriliyorlar.

ve karınlarını onunla dolduracaklar sonra, bunun üzerine sıcak su içecekler. Sıcak su hararetlerini giderme şöyle dursun onların yangınhklarını, susuzluklarını ve azablanni artıracak. Cehennem onların ebedi durağı olacaktır. Babalarını ise sapıtmış kimseler bulacaklar. Hiç düşünmeden gerçek olan davete kulak vermeden babalarının izlerini süreceklerdir.

Ayetlerin siyakla olan bağı gayet açıktır. Çünkü ayetler Allah'ın samimi kullarının gidişatı ile zalimlerin gidişatı arasındaki farka değinmek için samimi kulların vasıflarının ardından gelmektedir. Bu da göstermektedir ki ayetlerin ası! hedefi önceki ayetlerde de olduğu üzere kafirlerde dehşet ve korku uyandırmaktır.

Bir kısmı müfessirler'[41[41]] "Onu zalimler için fitne kıldık" ifadesinden kafirlerin bir tür-iü kabullenmeye yanaşmadıkları ve hayrete düştükleri zakkum ağacının cehennemde olacağına işaret edildiğini söylerken bazıları[42[42]] ise "fitne" kelimesinin burada şiddetli az-ab anlamında olduğunu söylemişlerdir. Belki bu ayetlerin genel içeriği ile tam bir uyum içinde olduğunu göstermektedir.

Şeytanların başı gibi olan ve cehennemin dibinde biten zakkum ağacı benzetmesinde Arapların şeytanları kötü şekillerde hayal ettiğine işaret bulunmaktadır. Bu yüzden buradaki benzetme onların zihinlerinde hayal ettiklerinden daha korkunç bir halde gelmiştir.

Dünyada biten zakkum ağacı ise Hicaz'da biten çok dikenli, acı meyveli, yenince çok susatan bir ağaçtır. [43[43]]

71- Andolsun onlardan önce evvelkilerin çoğu da sapmıştı.

72- Biz onların içine uyarıcılar gönderdik.

73- Bak, o uyarıcıların sonu nice oldu.

74- Ancak Allah'ın temiz kullan hariç (oniar) azaba uğra-tılmadılar.

Bu ayetler Önceki ayetlerin peşisıra gelmiştir; Arapların geneli nasıl sapıtmış ise önceki milletlerinde geneli öyle sapıtmıştır. Allah onlara uyarıcılar göndermiş onlar ise o uyarıcılara karşılık vermemişler. Bu yüzden onlar kötü sonu hakedenlerin durumuna düşmüş, azabı haketmişlerdir. Bu azabtan ise çağrıya kulak veren ve doğru yolu bulan Allah'ın samimi kullan istisna olunmuştur.

Ayetlerde kafirler için uyarı ve kınama bulunurken mü'minler içinde teşvik bulunmaktadır.

[41[41]] Bkz. Tabersi, Keşşaf ve İbn Kesir Tefsirleri.
[42[42]] Bkz. Tabersi, Keşşaf ve İbn Kesir Tefsirleri.
[43[43]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/135-136.

Aynı zamanda ayetler kendisinden sonra gelen ve Kur'ani sistem üzere cereyan eden peygamberler kıssası dizilerinin bir girizgâhı mesabesindedir. [44[44]]

75- Andolsun Nuh bize yalvarmıştı da ne güzel kabul buyurmuştuk!

76- Onu ve ailesini büyük sıkıntıdan'[45[45]] kurtarmıştık.

77- Yalnız onun zürriyetinİ kalıcılar yaptık. (Onlardan başka hepsini helak ettik).

78- Sonra gelenler arasında ona (iyi bîr ün) bıraktık[46[46]].

79- Alemler İçinde Nuh'a selam var. (Bütün insanlar onu esenlikle anarlar).

80- İşte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız.

81- Çünkü o, bizim, inanan kullarımızdandı.

82- Sonra ötekilerini (suda) boğduk.

Bu ayetler Kur'ani üslub gereği kafirlerin konumlarını ve gidişatlarını zikreden ayetler peşinden gelen kıssalar dizisinin halkalarmdandır.

Kur'an'ın hikmeti böylesi bir üslubla gelmesini uygun görmüştür. Burada Nuh (a)'a nitab olunmuş, kendisi ve ailesinin, kavminin kendilerine reva gördükleri sıkıntıdan kurtarıldığına, kendi zürriyetinin kalıp diğer insanların boğulduğuna göndermede bulunulmuştur. Ayrıca Nuh (a) Allah tarafından mü'rnin ve muhsin kullarına mükafat verme kuralına uygun olarak, dünyada sürekli iyilerden kabul edilmiştir.

Burada ayetlerin ibret ve Öğüt amaçlı olması gayet açıktır. Çünkü burada kafirler için uyan, peygamber ve peygambere tabi olan samimi kullara teselli ve teşvik bulunmaktadır.

77-81. ayetler dizinin her bir halkasıyla biraz farklılık arzetmekle birlikte tekrarlanmıştır. Şuara süresindeki kıssalar dizisinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. [47[47]]

83- İbrahim de onun yolunda'[48[48]] idi.

[44[44]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/136.

[45[45]] el-Kerbi'l-Azim Onların kavimlerinden kimilerinin karşılaştıkları sıkıntılı şiddet.

[46[46]] Terekna aleyhi fil âhirine Onun için ardından insanlar içinde yadedilen iyi bir anı yahut ona ikram olsun için tahiyyat ve selam bıraktık.

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/137-138.

[48[48]] Min şiatihi Onun grubundan, cemaatinden yahut emsalinden.

84- Zİra tertemiz bir yol ile Rabbine gelmişti.

85- Babasına ve kavmine; "Neye tapıyorsunuz?" demişti.

86- "Allah'tan başka uydurma tanrılar mı istiyorsunuz?"[49[49]]

87- Alemlerin Rabb'i hakkında zannınız nedir (ki O'na böyle ortaklar koştunuz)?"

88- (İbrahim) yıldızlara göz attı;[50[50]]

89- "Ben hastayım" dedi[51[51]].

90- Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan kaçtılar[52[52]].

91- O da gizlice onların tanrılarına sokuldu[53[53]] "Yemez misiniz?" dedi.

92- "Neyiniz var ki konuşmuyorsunuz?.

93- Ve gizlice üzerlerine yürüyüp sağ eliyle kuvvetli bir darbe indirdi.

94- (Puta tapanlar döndüklerinde putlarını kırılmış görünce) hemen koşarak[54[54]]' ona geldiler.

95- "(Elinizle) yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" dedi.

96- Oysa sizi de, yaptığınız(bu şeyler)i de Allah yaratmıştır.

97- "Onun için bir bina yapın da onu (o binada) ateşe atın" dediler.

98- Ona bir tuzak kurmak istediler, bizde (onların tuzaklarını boşa çıkardık), onları alçak düşürdük.

99- (İbrahim) dedi ki: "Ben Rabb'ime gideceğim, o beni doğru yola iletecek."

100- "Rabb'İm, bana İyilerden (bîr çocuk) lütfetti.

101- Ona halim bir erkek çocuk müjdeledik.

102- (Çocuk onun yanında koşma çağına erişince (İbrahim ona): "Yavrum dedi, ben uykuda görüyorum ki seni kesiyorum; (Düşün) bak, ne dersin?"(Çocuk): "Babacığım, sana emredileni

---

49[49] Etfken ûlihetetı dünellahi turidûne Zulmederek ve iftira atarak Allah'tan başka tanrılar mı ediniyorsunuz?

50[50] Nazara nazraten fin-nucümi En'am sûresinde anlatılan yıldızlara tapanların sapıttığına bir göndermedir.

51[51] Kale innİ sakimun Mazeret olsun için; "ben hastayım" dedi.

52[52] Fetevelleu anhu müdbîrine Onu terkcltiler,sirl çevirdiler.

53[53] Ferağa Sokuldu, meyletti, yanaştı.

54[54] Yeziffune Koşarak,hemen alel acele, hemencecik.

yap, inşaallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi.

103- İkisi de böylece (Allah'ın emrine) teslim oldular[55[55]]'. Ve (İbrahim kurban etmek için) onu alnı üzerine yıktı'[56[56]].

104- Biz ona: "İbrahim!" diye seslendik.

105- Sen rüyayı doğruladın. "İşte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız!"

106- Gerçekten bu, apaçık bir imtihan idi[57[57]].

107- Ve fidye olarak ona büyük bir kurbanlık[58[58]] verdik.

108- Sonra gelenler arasında ona (iyi bir ün) bıraktık.

109- (İleride gelecek nesiller): "İbrahim'e selam olsun!" (diyeceklerdi).

110- İşte biz, güzel davrananları böyle mükafatlandırırız.

111- Çünkü o, bizim mü'min kullarımızdandı.

112- Biz ona, iyilerden bir peygamber olacak İshak'ı müjdeledik.

113- Kendisine de, İshak'a da bereketler verdik. Onların neslinden (gelenler arasında) iyi hareket eden de var, açıkça kendine zulmeden de.

İbralıim(A) Kıssası'na Bir Yorum

Bu, İbrahim ile kavminin ve kavminin taptığı putların, kıssasını içeren ve İbrahim'in rüyasında oğlunu boğazladığını, Rabbani bir emre itibar ederek bunu infaz ettiğini anlatan kıssalar dizisinin ikinci halkasıdır.

Kıssanın birinci bölümü aynı şekilde Şuara ve Meryem sûresinde de aktarılmıştır. Burada ise kıssanın ve ondan çıkarılacak öğütün tamamlanması için Kur'ani hikmet gereği biraz ilave yapılarak ve metodsal farklılık arzederek gelmiştir. Fakat bu zikredilen iki sûrenin genel tefsiri bağlamında söylediğimiz gibi kaybolan tevratin sahifclcrinde bulunmasına engel teşkil etmez. Bunun üzerinde yorum yaptık ve bu bağlamda Araplara oranla buradan öğüt çıkarılması gerektiğine değindik. Bu yüzden burada tekrar iadesine gerek duymuyoruz.

[55[55]] Feîemma eslema Böylece ikiside Allah için teslim oldular.

[56[56]] Tellehû lilcebini Onu yere çaldı, kesimine saygı duymaları için alnı yere doğru geldi.

[57[57]] înne haza lehuvel belau l-mühinü Bu İbrahim'in maruz kaldığı zorlu bir sınav ve açık bir imtihan idi.

[58[58]] Bizibhin "Kurbanlık" anlamındadır. Kesilen hayvandan kinaye olarak kullanılmıştır.

Kıssanın ikinci bölümü ise eldeki Sıfrıt Tekvin'in Ishak 22. bölümünde mevcuttur.

Sıfrıt (tevrat) zikrettiğine göre kurban edilen İshak (a)'dır. Bununla birlikte ayetler bu ismi açıkça zikretmemiş ancak kesilen kişiyi İbrahim'e müjdelenen kişi olarak nitelemiştir. İbrahim'in müjdesi ise İshak'tan ibarettir. Çünkü her ne kadar Hud ve Hicr sûresinde açıktan İshak ismi zikredilmese de bu iki sûrede anlatıldığı üzere onu, yaşlı ve kısır annesi yaşlı babasından gebe kalarak doğurmuştur.

Bu kıssa bağlamında müfessirler, kendisinden fayda görmediğimiz özellikle aşırılık ve gereksiz uzatmada bulunan ahbar ve siyer bilginlerine dayandırarak bir çok açıklamalarda bulunmuşlardır. Her ne kadar müfessirlerin açıklamalarında birçok şerh ve dip-notlarıyla birlikte Peygamber (s) çevresinde ve çağında zikredilen Öteki kıssalar gibi bu kıssaya da işaret bulunsa da bu böyledir.

Her halükarda önemli olan husus daha öncede söylediğimiz gibi dinleyiciler tarafından şöyle yada böyle biliniyordu. Ayetlerde görüldüğü kadarıyla amaçlanan asıl hedef ibret ve aralarında İbrahim (a)'ın da bulunduğu salih kulların Örnek gösterilmesidir. Çünkü İbrahim (a) küçük çocuğunu Allah'a kurban etmeye razı olma ve kendisini O'na teslim etme noktasında son derece vefakâr ve fedakâr idi. Ayrıca Allah'tan gelen vahyi hayata aktarmada öncü idi. Bu yüzden Allah'ın Övgüsüne, korunmasına ve yardımına mazhar olmuştur.

"Onların neslinde gelenler arasında iyi hareket eden de var açıkça kendine zulmeden de" cümlesi İbrahim (a)'m soyunun durumunu ortaya koymaktadır. Çünkü onların içinde iyi, salih, günahkar, sapık ve bunlardan ötürü kendini helaka sürükleyen kimseler vardır. Burada kendilerini Allah'ın seçkin halkı olduğu varsayımında bulunan İsrailo-ğulları diğer insanlardan farksız olup onlar içinde Allah'ın rahmet ve ikramına layık olan salihler bulunduğu gibi Allah'ın gazab ve azabına layık olan sapık ve günahkarlarda bulunmaktadır.

Maidc süresindeki şu ayette bu yorum açık bir şekilde yapılmaktadır;

"Yahudiler ve Hristiyanlar: 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz' dediler. De ki: 'O halde niçin günahlarınızdan Ötürü (Allah) size azab ediyor?'. Hayır Siz de O'nun yarattıklarından birer insansınız. O dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan herşeyin mülkü Allah'ındır. Dönüş de O'nadir." (Maide:18).

Kıssanın birinci bölümünde İbrahim (a)'in daha önceki sûrelerde de geçen yıldızlara bakmasına işaret edildiği görülmektedir. Burada gelenler İbrahim (a) ile kavmi arasında geçenleri detaylıca açıklıyor olabilir. İbrahim (a) ile ilgili kıssanın son bölümü En'am sûresinde anlatılmaktadır. Bu da bu sûrenin En'am sûresinden sonra indiğini göstermek-tedir.

"Oysa sizi de yaptığınız (şeyler)i de Allah yaratmıştır" cümlesinde müfesirlerle ke-lamcılar arasında tartışma konusu olan bir duruma dikkat çekmek istiyoruz: Onlardan bazıları. "Oysa

sizi de yaptığınızı da Allah yaratmıştır" ayetine dayanarak Allah'ın insanları ve insanların amellerini yarattığını, insanların amellerinin sonradan kazanılmadı-girii, aksine bunların daha önceden takdir edildiğini söylerken diğer bir grup bunu inkar etmişti[59[59]].

Belirtilen açıklamaların insanın sonradan elde etme, seçme, cezayı haketme kabiliyetini çeşitli metodlarla belirten kesin Kur'ani açıklamalarla uyum içinde olmadığını gözardı etsek bile söz konusu ayet insanların ve amellerinin yaratılması konusunda doğrudan Kur'ani bir açıklama değildir. Aksine bu İbrahim (a)'ın kavmini eleştirmesi ve onlara deliller sunması konusundaki İbrahim'in görüşlerini aktaran cümlelerdir.

İbrahim (a)'in kavmi elleriyle yaptıkları pullara tapıyorlardı. İbrahim (a) da onlara: "Sizi şüphesiz Allah yarattı. Ellerinizle yaptığınız o putların size ne bir yaran ne de zararı dokunabilir diyordu. Aynı şekilde yine Ankebut sûresinde İbrahim (a)'ın kavmine Allah'ın kendilerini yarattığını anlatan ifadeler vardır;

"Siz Allah'tan başka bir takım putlara tapıyorsunuz. Yalan uyduruyorsunuz. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız size rızık vermezler" (Ankebut:17). Bu ayet bizim söylediklerimizi desteklemektedir.

Kelamcılarla müfessirler arasında kendi görüş, ekol ve yorumlarını desteklemek için ayetin bir kısmını alıp diğer bir kısmını bırakma olayı oldukça yaygındır. Oysa o bırakılan ayet ve bölümler başka bir konuyla ilgili olup, çoğu kez Örneği geçen bu durum onların görüşlerine delil teşkil etmez. [60[60]]

114- Andolsun Musa'ya ve Harun'a da lûtuflarda bulunduk.

115- Onları ve kavimlerini büyük sıkıntıdan kurtardık.

116- Onlara yardım ettik de üstün gelenler kendileri oldular**.**

11 7- Onlara açık ifadeli Kitabı[61[61]] verdik.

118- Ve onları doğru yola ilettik.

119- Ve sonra gelenler arasında onlara (iyi bir ün) bıraktık:

120- (Hep): "Musa'ya ve Harun'a bizden selam olsun!"

(diyeceklerdi).

121 - İşte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız.

[59[59]] Bkz. Zamahşeri, Begavi, Hazin Tefsirleri.
[60[60]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/141-142.
[61[61]] eî-Müstehine Açık, net

122- Çünkü onların ikisi de bizim mü'min kullarımızdandır.

Bu, Kur'anın ve siyakın hikmeti gereği bir üslubla Musa İle Harun (a)'a göndermelerde bulunan kıssalar dizisinin ikinci halkasıdır.

İbareleri ise gayet açıktır. Buradan çıkarılacak ibret; Allah'ın kendisine inanmaları ve iyilerden olmaları sebebiyle Musa ve Harun (a)'a yaptığı destek, yardım ve yol gösterme anlatılmak istenmekte ve örnek getirilmektedir. [62[62]]

123- İlyas'cfa peygamberlerdendi.

124- Kavmine demişti ki: "{Allah'ın azabından) korunmaz mısınız?"

125- "Ba'l'e yalvarıp, yaratıcıların en güzelini bırakıyor musunuz?"

126- "Sizin ve evvelki atalarımızın tanrısı olan Allah'ı (terk ediyorsunuz ha!"

127- Onu yalanladılar, bundan dolayı onlar (cehenneme) getirileceklerdir[63[63]].

128- Yalnız Allah'ın halis kullan hariç. (Onlar cehennemden uzak tutulacaklardır).

129- Biz, sonra gelenler arasında ona da (İlyas'a da iyi bir ün) bıraktık:

130- "İlyas'a selam olsun."

131- İşte biz, güzel davrananları böyle mükafatlandırırız.

132- Çünkü o, bizim mü'mİn kullarımızdandı.

İlyas (A) Kıssası'na Bir Yorum

Bu, İlyas (a) ve kendilerinin ve babalarının en güzel yaratıcısı ve Rabbi olan Allah'ı bırakarak ba'l ilahına tapan kavmin kıssasının bulunduğu dördüncü halkadır. Bu halka îlyas (a)'ın kavmini tevbeye çağırmasını, kavminin ise onu yalanlamasını, İlyas'ın Allah tarafından övülmesini anlatmaktadır. Çünkü o, mü'min ve salihlerden olup Allah'a kulluk edenlerdendir.

İlyas, protestan baskısına göre "Mulûk (Karallar) sıfırlarından ilk "sıfr"da Katolik baskısına göre üçüncü sıfrda zikredilen Eliya halkının peygamberidir. Zikrolunan Sıfnn 16, 17, 18, 19

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/143.
[63[63]] Fe innehum îe muhterim Onlar Allah'a toplanacaklar ve azabı için haşrolunacaklar.

sahifelerinde kapsamlı olarak geçen bu husus Kur'an ayetlerinde özetle geçmektedir. Sıfrıt tekvinde anlatıldığına göre İsrail kralı Ahab zamanında Sûr kralı, kızı Ahab'ın karısı İzabil'in etkisiyle ba'l putuna, birçok tapmaklarına ve peygambcrlerine tapanlarla takışmış, İlyas (a) Allah'ın emriyle kral ve karısını uyarmış, her ikisinin öfkelenmesine ve tutuklama girişimine maruz kalmış. Bu sebebie Allah onları dış savaş, kıtlık ve kuraklıkla denemişti.

Bu olay yahudi kanalıyla Peygamber (s) çevresinde bilinmektedir. Bunun için hatırlatma, misal verme ve öğüt kabilinden buna burada işaret edilmiştir. Halkadaki işaret edilen asıl hedefte işte budur. Burada İlyas (a)'ın kavmini uyarması, onları yaptıklarından vazgeçmeye çağırması, kavminin onu yalanlaması, Allah'ın onlara azab etmesi, İlyas'ın ihlası ve imanı sebebiyle Övgüye mazhar olması anlatılmaktadır.

Tefsir kitaplarında [64][64]İlyas kıssası çevçevesinde yahudi ve ahbar raviler kanalıyla Muhammed b. İshak, Kureşi ve diğerlerinden bir çok açıklamalar nakledilmiştir. Az önce zikri geçen Sıfrıt Tekvin'in bölümlerinde anlatılan ve anlatılmayan nice olaylar orada anlatılmıştır. Buda bu kıssanın peygamber çevresinde ve o dönemde bilindiğne delildir.

Biz Sıfrıt Tekvinin bölümlerinde yahut tefsir kitaplarında anlatılan şeyleri alıntılamakta herhangi bir sakınca görmüyoruz. Çünkü bundan asıl amaç Kur'anın hikmeti ge-reğİ anlatılanlardan ibret almadır. [65][65]

Ba'l İsmi

Ba'l; Şam diyarının yani Suriye, Lübnan, Ürdün'ün doğusu ve Filistin'in, miladdan önceki taptıkları ilahı [66][66]olup bununla ay veya gökyüzü ilahı kasdediliyordu. Aynı şekilde Arap yarımadasının güneyindeki ve Irak bölgesindeki insanlarda ona tapıyordu. O Arap ırkının baş ilahı olarak ortaya çıkmaktadır. Yemen kazı eserlerinde gökyüzü ilahı anlamına gelen "ba'1-semin" adı[67][67] kayıtlarda mevcuttur.

Ba'l kelimesi fasih arapçaya İslam öncesinde girdi. Bir şeyin sahibi ve kocası anlamını aldı. Bu kelime Kur'anın birçok ayetlerinde koca anlamında kullanılmıştır. Tefsiri yapılan Hud sûresinin 72. ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. [68][68]

---

[64][64] Bkz. ibn Kesir, Beğavi, Hazin Tefsirleri.

[65][65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/144-145.

[66][66] Bkz. Tarihu'l-Cinsil-Arabi adlı eserimiz, Cilt:4 sh. 97, 194, 296.

[67][67] Bkz. "Cevad Ali'nin Tarihu'l İslam Kablel Arab" adlı eseri sh. 157.

[68][68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/145.

133- Şüphesiz, Lut da peygamberlerdendi.

134- Hani O'nu ve ehlini toptan kurtarmıştık!

135- Yalnız bir kocakarı (Lut'un karısı, azapta) kalanlar arasındaydı[69[69]]'.

136- Sonra diğerlerini helak ettik.

137- Sonra siz sabahleyin onların yurtlarına uğruyorsunuz. 138- Gecede hiç akıl edip düşünmüyorsunuz?

Lut (A) Kıssasına Kısa Bir Yorum

Bu beşinci halka olup burada kavmiyle birlikte Lut (a) kıssasına işaret vardır. Burada bu kıssa önceki sûrelerden daha ayrıntılı olarak sunulmuştur. Dizide Hicaz halkıyla ilişkili olarak yeni bir şey anlatılmaktadır; Allah'ın yerle bir ettiği Lut kavmi diyarına sa-bah-akşam uğrayan Hicazlılara bu kıssa gönderme yapmakta ve onları eleştirmektedir. Çünkü onlar ne aklediyor ne de gördüklerine itibar ediyorlar. Bu anlatılan yerler, Filistin'in Eriha'daki Ölüdeniz kıyıları üzerindedir. Hicazdan Mısır'a gelen yahut Mısır'dan Hicaz'a dönen Hicaz ticaret kafileleri buralara uğruyor, günümüze değin mevcut olan yıkılmış eserleri görüyorlardı. Üstelik onlar Lut kavmi kıssasını ve Allah'ın yurtlarını yerle bir ettiği yerleri yahudiler kanalıyla öğrenmişlerdi. Allah'ın Lut'u ve kavmini azabından kurtarmasına, karısını ise helak etmesine ilave olarak öğüt ve ibret bulunmaktadır. [70[70]]

139- Gerçekten Yunus da peygamberlerdendi.

140- Hani (kavmine vadettiği azab gelmeyince) yüklü gemiye'[71[71]] kaçmıştı[72[72]].

141- (Gemi durdu. O zamanın inancına göre buna sebeb gemide birkaç kölenin bulunması idi. Kaçağı bulmak için aralarında gemicilerle) kur'a çektiler de[73[73]] kaybedenlerden oldu'[74[74]] (onu denize attılar).

[69[69]] FH-gabirine Lut kavminden helak olanlar arasındaydı.

[70[70]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/146.

[71[71]] Ebeka Hemen kaçtı, firar etti.

[72[72]] d-Meşhûne Dolu.

[73[73]] Sâherne Kur'a'ya. katıldı.

[74[74]] el-Müdhadin Kaybedenlerden, yenik düşenlerden (oldu).

142- Derken kendisini balık yuttu[75[75]]. O kendi kendini kı-namakta ıdıib[76[76]].

143- Eğer çok teşbih edenlerden olmasaydı.

144- Balığın karnında muhakkak İnsanların dirilecekleri güne kadar kalacaktı.

145- Biz onu hemen sahile[77[77]] attık[78[78]]; o hasta haldeydi.

146- Ve üzerine kabak cinsinden bir ağaç bitirdik.

147- Biz onu yüzbin kişiye hatta daha ziyadesine peygamber gönderdik.

148- Nihayet (vadedilen azab gelince) ona iman ettiler. Biz de onları bir zamana kadar geçindirdik.

Yunus (A) Kıssasına Kısa Bir Yorum

Bu kıssalar dizisinin altıncı ve son halkasıdır. Burada Yunus (a) ile kavminin hikayesi anlatılmaktadır. Bu hikaye tefsiri yapılan Kalem, Yunus ve az sonra gelecek olan Enbiya sûrelerinde geçmektedir. Yalnız Kur'anın hikmeti gereği burada biraz farklılık bulunmaktadır.

Bu kıssa, bu sûrede ve Kalem sûresinde anlatılanların bir Özeli olarak, eski ahdin Yunan sifr"mda zikrolunmustur. Yunus süresindeki kıssa ise bilindiği üzere Yunan sıf-nndakinin arapçalaşmış halidir. Biz hikayenin özetini Kalem sûresinde anlattık ve yeterince yorumda bulunduk. Bu yüzden yeniden ele almaya gerek duymuyoruz.

Buradaki hikayenin ayetlerinde bulunan ibretin Özü şudur: Kavminin Allah'ın emrine karşı gelerek kendisini yalanlamasına öfkelenen Yunus (a) görevi terkeder, Allah da bunun cezası olarak onu denize atar kendisine bir uyan olması İçin balık onu yutar. Yunus (a) pişman olur, Allah'ı teşbih eder ve O'na sığınır. Enbiya sûresinin şu ayetleri de aynı gerçeği anlatmaktadır: "Zünnûn (Yunus)a gelince, o öfkeli bir halde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içinde senden başka hiç bir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum! diye niyaz etti. Bunun üzerine onun duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz, mü'minleri böyle kurtarırız" (Enbiya: 87-88).

Yunus, Allah'a tevbe edip yakarır. Allah'da onu balığın karnından kurtarır. Sonra kavmine

---

[75[75]] el-Tekamehu (Balık) onu yuttu, içine aldı.

[76[76]] Muîimun Kendini, kınamaya başladı, kınayıcı oldu.

[77[77]] Nebeznâhu Biz onu attık, çıkardık.

[78[78]] Bil-Arâ'i Ağaçtan ve gölgeden yoksun bir yere.

gider onları Allah'a yeniden çağırır onlarda onun çağrısına kulak verererek i-man ederler. İşte bu böyle. Biz 147. ayetin kipine işaret ediyoruz. Çünkü orada Yunus kavminin sayısında Allah'a caiz almadığından ötürü şüphe bulunmaktadır. Bu yüzden diyoruz ki; bu Kur'ani anlatım tarzlarından, hoş olan bir anlatım tarzıdır.

Bu tür anlatım tarzını biz "metodik tabir" cümlesiyle ifade ediyoruz. 79[79]

149- (Ya Muhammed) şimdi sor onlara: Rabbine kızlar, onlara da oğlanlar mı?

150- Yoksa biz melekleri, onların gözleri önünde dişi mi yarattık?

151- İyi bilin, onlar iftiraları yüzünden diyorlar ki:

152- "Allah doğurdu". Onlar, elbette yalancıdırlar.

153- (Allah), kızları seçip oğlanlara tercih mi etmiş?

154- Size ne oldu, nasıl hüküm veriyorsunuz?

155- HİÇ mi düşünmüyorsunuz?

156- Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var?80[80]

157- Doğru iseniz kitabınızı getirin.

Ayetlerde, kızlar Allah'ın erkek evlatlar kendilerinin olmasının doğru olup olmadığına, zannettikleri gibi Allah'ın melekleri gözleri önünde dişi olarak yarattığının gerçekliğine dair Peygamber (s)'e müşriklere susturucu sorular sorması emredilmekte. Allah'ın çocuklar edindiği noktasında yalan yanlış zanlanna dikkat çekilmekte, onların yanlış kanılarına dayalı olumsuz, soru kipindeki Allah'ın kızları oğlan evlatlarına seçip tercih ettiği mantığının ve yakıştırmasının akılsızlık ve mantık dışı olduğu belirtilmekte ve onların yanlarında, şayet söyledikleri doğru ise kendi sanılarının doğruluğunu destekleyen açık bir delil yahut kitap getirmelerini isteyerek onlara meydan okunmaktadır.

Ayetlerde kıssalar dizisinden önce söz konusu olan müşriklere yöneltilen söze dayalı iltifat bulunmaktadır. Çünkü burada sûrenin ilk ayetlerinin anlattığı münakaşa ve ce-del konuları yeniden ele alınmış, başı ile sonu arasında siyak bütünlüğü sağlanmıştır. Bu yüzden bu ve sûrenin ilk ayetleri arasında gelen ve de kafirlerin ve samimi olanların gidişatlarını açıklayan, bir kısım peygamberlerin ve kavimlerinin kıssalarını anlatan ayetler delil sunma, hatırlatma

---

79[79] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/147-148.
80[80] Em leküm sultanün mübinun Yoksa sizin kuruntularınız üzerine Allah'tan açık bir burhanınız mı var?

ve söz arası kabilinden gelmiştir.

Bu metod, şayet Kur'an sisteminin sitillerinden olduğunu söylemek doğru ise bir çok sûrelerde tekrarlanmıştır. 81[81]

Allah'ın Kız Evlatlar Edindiği İddiasına Eleştiri

Ayetlere şöyle bir göz atıldığında, müşrikler tarafından Allah'a kızlar nisbet edilmesi ve erkek evlatların kızlar üzerinde üstünlüğünün belirtilmesi üzerine müşriklerin açıkça eleştiri yağmuruna tutuldukları göze çarpmaktadır. Diğer münasebetlerde de belirtilen meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dair müşriklerin bu inancı burada da zikredilmiştir. Bunun benzeri bir Örnek Necm sûresinde geçmektedir.

Gerçekte bu, Kur'ani ayetlerin özünün ve kipinin işaret ettiği gibi tartışma ve söz düellosu kabilinden bir şeydir. Bu yüzden Allah'ın çocuk edindiği yönündeki düşünce esasını Kur'anın yalanlaması kesindir. Çünkü bir çok ayetlerin aktardığı üzere Araplar kız çocuklardan hoşlanmıyorlardı. Nahl sûresinin şu ayetleri, müşrikleri beyinsizlikle suçlama ve bu inanç noktasıııLı onlarla olan tartışmayı ortaya koymaktadır:

"Onlar, kızların Alkil .ı ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erk. k çocuklar) kendilerinin oluyor. Onlardan birine kız müjde-lcndİği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar kötüdür. Kötü sıfat, ahi-rete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir" (Nahl:57-60).

Bu ayetler, müşriklerin, beyinsizliğini, erkeği kendilerine seçip faziletsizi Allah'a ayırmalarındaki çelişkiyi ortaya koymaktadır.

Biz, Necm sûresinin tefsirini yaparken kafirlerin melekleri Allah'ın kızları kabul edişleri, Allah katında onların şefaatini umdukları için onlara ibadet ettikleri konusundaki inançları üzerinde yeterince yorumda bulunduk. Bunun için burada bu hususa yeniden değinmeye gerek duymuyoruz. Ne var ki biz buradaki ayetlerin içeriğine işaret ederek; müşrik Arapların bu inançlarında kendilerini haklı gördüklerine, bunun için inad ve güç kullanarak mücadelede bulunduklarına değinmiştik. İşte bu yüzden ayetler de Arap müşriklere aynı güçle karşılık vermekte, onlara meydan okuyarak akılsız ve beyinsiz olarak nitelemektedir. 82[82]

81[81] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/149.
82[82] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/149-150.

158-Onunla (Allah ile) cinler arasında bir nesep, (bir soy birliği) uydurdular. Halbuki cinlerde onların getirileceklerini bilmiştir.

159- Hâşâ! Allah onların taktıkları sıfatlardan yücedir.

ilk ayette müşriklerin akidelerinden birine öfkeyle işaret edilmektedir. Şöyleki, müşrikler Allah ile cinler arasında bir neseb bulunduğu kanisındadirlar. Ayet, bu durumda olanlara cevap vererek cinlerin böyle inananların kıyamet günü Allah'ın azabına getirileceklerini bildiklerini belirtmektedir. İkinci ayet ise müşriklerin uydura geldikleri ve taktıkları sıfattan Allah'ın yüce olduğunu belirtmektedir.

Bilindiği üzere her iki ayette siyaktan kopuk değildir. Önceki ayetlerin beürtiği şeylere ilave olarak müşriklerin inançlarından bir diğerini aktarmak için gelmiştir.

Birinci ayetin aktardığı inanç hususundaki rivayetler ve görüşler farklılık arzetmek-tedir; Bu görüşlerden biri, cin kelimesinden meleklerin kasdedildiğidir. Çünkü meleklerde cinler gibi gözden ıraktırlar, görülmezler. Ayet, müşriklerin meleklerin Allah'ın kızları olduğu inancını eleştirmek için gelmiştir.

Bir diğer görüş; cinlerin, İblisin de kendilerinden sayıldığı meleklerden oluşudur.

Bir başka görüş ise; ayetin, cinleri Allah'a ortak koşma ve cinlere tapma inancını kasdetmesidir. En'am sûresi 100. ayette zikredilen husus işte budur.

Bir başka görüşte; Allah'ın cinlerle akraba bulunduğu, meleklerin bunun bir neticesi olduğu görüşüdür.

Biz maksadın ilk iki görüşten biri olduğu kanısında değiliz. Aksine biz son iki görüşü tercih ediyoruz. Hatta ayetin içeriği sonuncu görüşü tercih ettiği kanısındayız. Ayetin yorumunda Zemahşeri, Ebus Sûud, îbn Kesir de bu görüşü kabul etmiş ve şöyle bir rivayeti buna delil getirmişlerdir: "Mücahid diyor ki: müşrikler; meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylemektedirler. Bunun üzerine Ebu Bekir, onların anneleri kim? deyince cinlerin zenginlerinin kızları dediler."

Bu Arap inancı hususundaki şayet ayetin işaret ettiği rivayetler doğru ise, bu bir dini varsayımdan ibaret olur; cinler ateşten yaratılmış, melekler nurdan yaratılmıştır. Allah'ın cinlerle olan yakınlığı onların ateşini nura çevirerek ondan melekler oluşmuştur. [83[83]]

[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/150-151.

160- Fakat Allah'ın temiz kullan hariç {onlar azaba sokulmayacaklardır).

161- (Ey inkarcılar!) ne siz ne de taptıklarınız.

162- (Kimseyi) Allah'a karşı kandırıp yoldan çıkaramazsınız[84[84]].

163- Ancak cehenneme girecek olanı (kandırabilirsiniz)[85[85]].

İlk ayet, bu sûredeki zorunlu bir münasebetle gelen ayetin tekrarıdır. Çünkü birçok kez sûrenin bölümlerinin ardından tekrar edilmiştir. Burada Allah'ın samimi kullan müşrik ve kafirlerden istisna edilmiş. Peşpeşe gelen üç ayet muhatab zamiriyle müşrik kafirlere eleştiride bulunarak onlara; siz ve Allah dışında taptığınız şeyler kötü niyetliler ve ateşi hakedenler hariç hiç kimseyi ne fitneye düşürebilir ne de sapıtabilirisiniz." demektedir.

Ayetler bilindiği üzere öncekilerle bağlantılıdır. Belki de bu ayetler küfrün öncülerinin inançları uğrunda yaptıkları mücadeleyi, çabayı, içermektedir. Burada nebevi siret pasajlarından bir pasaj, müşriklerin inançlarında ve nefislerinde aşın gitiklerini ortaya koyan bölümler bulunmaktadır. Bu husus daha önceki münasebetlerde dikkat çektiğimiz üzere burada da tekrarlanmıştır. [86[86]]

164- "Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır."

165- Biziz o saf saf dizilenler biz.

166- Biziz o teşbih edenler, biz.

Ayetlerde samimi olan kulların herbirinin haddini, makamını bildiğine, toptan Allah için saf olup, O'na teşbih edip yücelttiklerine dair açıklama bulunmaktadır.

"Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır" ayetinde müfessirlere göre[87[87]] sözleri geçen kimseler meleklerdir. Burada melekler Allah'ın kızlarıdır yahut onlarla Allah arasında bir neseb vardır diye onlara ibadet eden müşrikler yalanlanmaktadır. Tercih edilen görüş müşriklerin melekler hususundaki İnançlarının belirtildiği mevzuyu desteklemektedir. Buna rağmen her nekadar siyak noktasında çelişki varmış gibi gözüksede bu ayetlerle önceki ayetler, arasında bir bağ bulunmaktadır.

[84[84]] Fatınîn Yani yoldan çıkarıcılar, saptırıcılar (olamazsınız).

[85[85]] Saîiî çekimi Ancak cehennemlikler ve cehenneme girecek olanlar.

[86[86]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/151-152.
[87[87]] Bkz. İbn Kesir, Tabersi. Hazin, Beğavi Tefsirleri.

İkrar edenlerin görüşlerinin aktarıldığı ibareye değil ikrar edenlerden direkt açıklama yapıldığına işaret eden ibareye dikkat çekilmektedir. Bildiğimiz kadarıyla müfessirler herhangi bir yorum ve sebeb zikretmemektedirler.

Ayetler metodsal olarak tefsiri yapılan Meryem sûresinin 64 ve 65. ayetlerine benzemektedir. Bunlarda aynı şekilde içerik olarakda bir benzerlik bulunmaktadır. Çünkü Meryem sûresinin ayetleri aynı şekilde meleklerin konuşmasını aktarmaktadır. Biz Kur'ani vahiy sûrelerinden bu metodik sûreye Meryem süresindeki ayetlerin açıklaması bağlamında yeterince yorumda bulunduk. Bu yüzden burada daha fazla açıklama yapmaya gerek duymuyoruz. [88[88]]

167- Gerçi o {puta tapa)nlar şöyle diyorlardı:

168- "Eğer yanımızda evvelkilere gelen kitaplardan bir kitap olsaydı."

169- Elbette biz, Allah'ın temiz kulları olurduk.

170- Fakat onu inkar ettiler, yakında bileceklerdir.

Ayetlerde kafirlerin; şayet kendilerine gelen Allah'ın bir zikri veya kitabı olsaydı i-man edeceklerine ve Allah'ın samimi kullan olacaklarına dair söyledikleri sözler anlatılmakta, onlara cevab olarak; böyle bir şey gelmiş olsaydı yine kabul etmeyecekleri ve verdikleri söze ihanet edecekleri gerçeği vurgulanmaktadır. İşte bunun için onlar kötü sonuçlarını görecek ve bileceklerdir.

Ayetler siyaktan kopuk değildir. Önceki ayetlerle bağlantılıdır. Bu ayetler aynen kafirlerin sözlerini anlatan ve onlara cevaplar veren ayetler kabilindendir.

Ayetlerin kafirlerden bahsettiği bu durum, Kur'an'da birçok defa geçmektedir. Ayrıca bu sûreden önce geçen sûrede de anlatılmıştır. Bunun ortaya koyduğu hedef rağbet veya geniş bir çevreye sahip olan güvenlik içindir. Söz ve fiillerinde çelişki bulunan kafirleri hüccet ve delil mahkum etmiştir.

Biz Fatır Sûresi 43-44, En'am sûresi 155-157. ayetlerin tefsirlerinde bu bağlamda yeterince yorumda bulunduk. Bu yüzden burada yeniden aktarmaya ve üzerine herhangi bir şey ilave etmeye gerek duymuyoruz. [89[89]]

171- Gönderilen peygamber kullarımıza şu sözümüz geçmişti:

[88[88]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/152.
[89[89]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/153.

172- "Mutlaka kendilerine yardım edilecektir.

173- "Ve galip gelecek olanlar, mutlaka bizim ordumuzdur.

174- Bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

175- Ve (azap İndiği zaman) onlar(ın halin)i gör. Onlarda yakında göreceklerdir'[90[90]].

176- Bizim azabımızı mı aceie istiyorsunuz?

177- Fakat o (azab) yurtlarına indiği zaman uyarılmış olan-larin sabahı ne kötü olur!

178- Bİr süreye kadar onlardan yüz çevir.

179- Ve fbeklede) gör, onlarda göreceklerdir.

180- Kudret ve şeref sahibi Rabb'in, onların taktıkları sıfatlardan yücedir.

181 - Selam, gönderilen peygamberlere :

182- Hamd, alemlerin Rabb'i Allah'a.

Ayette Allah'u Tealanm peygamberlerine ve elçilerine zafer vadettiğine; O'nun ordusunun ve taraftarının sonuçda üstün geleceğine dair Rabbani bir ifade bulunmakta, ayrıca Peygamber (s)'in kafirlerden yüz çevirmesi, onları ciddiye almaması, belli bîr süreye kadar onlara mühlet vermesi emredilmektedir. Hiç şüpesiz o kafirler Allah'ın vadinin gerçekleştiğini göreceklerdir. Bu azab onlar üzerine vaki olunca korkunç bir şekilde sabahleyin olacağı belirtilmiştir. Burada Peygamber (s)'in onlardan yüzcevirmesi, onlara belli bir güne kadar süre tanıması emredilmekte, kafirlerin vadolunan şeyi görecekleri vurgulanmakta, Kafirlerin Allah'a yakıştırdıkları şeylerden O'nun beri olması ifade edilmekte, Allah elçisine Rabbani selam sunulmakta, buna yalnızca kendisinin layık olduğu alemlerin Rabbi olan Allah'a Övgü ve sena sunulmaktadır.

Ayetler bilindiği üzere kafirler için bir uyarı niteliğinde olan Önceki ayetlerin peşinden, tartışma bölümlerinin ardından gelmiştir. Bu noktalamanın gücü kafirlerin konumlarını ve Peygamber (s) ile tartışan durumlarını aktaran görüntülere ışık tutmaktadır.

Ayetlerin asıl amacı Rabbani bir uyarı içermek, kafirlerin gönüllerinde korku ateşi yakmak Peygamber (s) ve inananları teskin etmektir.

Ayetlerin genel anlatım tarzı kafirlerin dünyada başlarına geleceklerle, ahirette genel gidişatlarının karşılaşacakları akibetle, ilgili uyarı mahiyetindedir. Bu tür anlatım Kur'anda

---

[90[90]] ebsırhum fesevfe yübsırûn Onlara bak yahut onları uyar. Onlar uyarıldıkları şeyin gerçekleşeceklerini göreceklerdir.

birçok kez tekrar edilmiştir. Güçlü anlatım, sebat, güven ve kuvvet ortaya koyma, sonunda herhangi bir endişeye meydan vermeden Peygamber (s) ile arkadaşlarının nefsinde zafer telkininde bulunma Kur'anm şanındandır. Buna rağmen ayetler müşrik liderlere karşı inananlar ve Peygamber (s) için Allah'ın vereceği zafer vadinin gerçekleşeceğine, Allah sözünün yüceleşip kafirlerinin sözünün alçalacağma dair Rabbani mucizenin bir ölçüsü olmuştur. [91[91]]

[91[91]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/154-155.

SAD SURESİ

Kur'an daki Sırası. :38

Nüzul Sırası :34

Ayet Sayısı :88

İndiği Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre kafirlerin Peygamber is)'e karşı tutumlarını ve muhalefetlerini hîkaye etmektedir. Onlar aleyhine bir hamle vardır. Onlara önceki kavimlerden kendileri gibi olanları hatırlatılmaktadır. Kavimlerden söz etmeksizin peygamberlerin kıssalarından değişik kesitler sunmaktadır. Hz. Adem, melekler ve iblis kıssalarına değinmektedir Peygamberin görevi ve nsaletinin genelliği hakkındaki ifadeler etkin telkinler, nasihatler aralara serpiştirmektedir.

Sûrenin bölümlerinin ve ayetlerinin dengeli, uyumlu ve bağlantılı oluşu, sûrenin bir defada veya bölümler halinde art arda nazil olduğunu göstermektedir, inişindeki vahdetine delalet etmektedir. Veya inişteki bölümlerinin ardarda geldiğini göstermektedir. Özellikle Kaf ve Kamer sûrelerinden sonra nüzuldeki tertibin doğruluğuna dair deliller bulunmaktadır. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Sad, zikir dolu ve şanlı'[2[2]] Kur'an'a andolsun ki

2- İnkâr edenler bir büyüklük[3[3]] ve muhalefet'[4[4]] içindedirler.

3- Onlardan önce nice nesilleri'[5[5]] helak ettik de feryad ettiler; Fakat artık kurtuluş zamanı geçmişti.[6[6]]

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

2[2] Zi'z- zikr İçerisinde hatırlatma ve öğüt bulunan veya şerefli ve yüksek, temektir.

3[3] Izzeh Gurur ve böbürlenme içerisinde.

4[4] Şikâk Ayrılık ve düşmanlık, inat ve muhalefet, demektir.

5[5] Kam Kavim veya insan nesli.

6[6] Lâle hînc menus O an kaçacak ve kurtulacak bir yer yok, demektir.

4- Onlara kendilerinden bir uyarıcı (peygamber) gelmesine hayret ettiler de o kafirler dediler ki: "bu, yalancı bir sihirbazdır."

5- İlahları bir tek ilah mı yaptı? Bu, cidden çok İlginç[7][7]' bir şeydir.

6- Onlardan önderler'[8][8] fırladı: "Yürüyün, tanrılarınıza bağlı kalın. Çünkü bu, arzu edilen bir şeydir'[9][9]

7- Biz bu(nun sÖylediği)ni (babalarımızın bağlı olduğu) öteki dînde'[10][10] işitmedik. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir.

8- Zikr (Kur'an, aramızda kimse kalmadı da) aramızdan ona mı indirildi? Doğrusu, onlar benim zikrimden yana

şüphededirler. Hayır, onlar henüz azabı tatmadılar!..

9- Yoksa, güçlü ve üstün olan, karşılıksız bağışlayan Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır?

1 0- Yoksa göklerin yerin ve bu ikisi arasında bulunanların mülkü onların mı? Öyleyse bir imkan ve güç bularak göğe yükseisinler'[11][11]

11- (Onlar), şurada bozguna uğratılacak yalancılardan bir grubtur'[12][12].

Bazı miifessirlcr "Sad" harfinden peygamberin sıdk sıfatının kastedilmiş olabileceğini söylerler[13][13]. Biz de bu görüşü tercih ediyoruz. Ondan sonra Kur'an-a yemin etmektedir. Buna benzer sûrelerin çoğunun başlangıcında Kıır'ani dizelerin kullandığı üslubudur. Yeminin cevabına gelince: değişik görüşler veya sözler söylenmektedir. Onun ikinci ayet olduğunu söyleyenler olduğu gibi üçüncü ayettir diyenler de vardır. Kimi ise o-nun mahzuf

---

[7][7] 'Ucâb Son derece tuhaf veya hayrete neden olan, demektir.

[8][8] el-Mele'u Lider takımı, toplumun seçkin kişileri.

[9][9] En'imşû vasbirû alâ âlihetikum in hazâ le şey'un yurâd Bir görüşe göre bu cümle Hz. Muham-med'in çağrısı ile bizim çıkarlarımıza aykırı şeyler ve ilahlarımızı değiştirmemiz isteniliyor; ondan uzaklasın ve ilahlarımıza sarılın, anlamındadır. Başka bir görüşe göre ise cümlenin anlamı, "ilahlarınız üzerinde ısrar edip onlara sarılmanız sizden istenilen bir durumdur" biçimindedir. İkinci anlam

metnin akışıyla daha uyumludur.

[10][10] el-MiUetui-ahire En doğru görüşe göre onlar, bu ifadeyle alalarını üzerinde gördükleri dini kastetmişlerdir.

[11][11] Eî-esbâb Burada gökyüzüne yükselme ve tırmanma vesile-

leri anlamındadır. 9. ayet kafirlere meydan okumaktadır. Eğer göklerin ve yeryüzünün mülkiyeti onların elindeyse, gökyüzüne tırmansınlar; denilmek istenilmektedir.

[12][12] Cundun mâ hunâlike mehzûmun mi ne'l-ahzâh Burada "cund" grup demektir. Ayette hiziplerden birisinin hezi mete uğrayacağı vurgulanmıştır. Kastedilen de inkarcı gruptur.

[13][13] Bkz. Taberi, Zemahşeri Tefsirlerine .

bulunduğunu takdirinin ise "Arapça okunanlar doğru ve haktır" cümlesi olduğunu söylemekledir. Her halükârda ibare açıktır. Yemin, peygamberin doğruluğunu pekiştirme, kafirlerin yalancılığını ve büyüklerime tavırlarının çirkinliğini belirtme noktasındadır.

Ayetler kafir önderlerin peygambere ve davetine karşı tavırlarını anlatmakladır. Ona karşı büyüklenmeierini özellikle bir îck ilaha çağırmanın garipliğini, peygamberin vahye muhatap olduğunu belirtmekledir. Onu büyücülükle, yalancılıkla, hayal üretmekle suçlamaktadırlar. İnsanlara babalarından miras aldıkları akidelerinde sebat etmelerini tavsiye etmektedirler, ayetler onları kınamakta. Allah'ın helak elliği çoğu geçmiş kavimlerin sonunu hatırlatmaktadır. O vakil yardım islemişler ve ne yardım eden ve ne de kaçacak yerleri olmuştu. Alaycı, inkar edici bir üslupla, onlara eğer Allah'ın rahmetinin hazineleri yanlarında ise güven içinde olmaları ya da yerlerin, göklerin ve içindekileri-nin mülkü onların ise Allah'ın azabından kurtulmaları için meydan okumakta, sonuçla hezimetle onları korkutmaktadır.

Ayetler, meydan okuyuşunda, kınamasında, korkutmasında, reddinde etkili ve güçlüdür. Müfessirler bu ayetlerin Kureyş önderlerinden bir grubun Peygamberin amcası E-bu Talİb'e gelerek ona şu sözü söylemeleri münasebetiyle inmiş olduğunu rivayet ederler: "Kardeşinin oğlu ilahlarımıza sövüyor ve kötü şeyler söylüyor. Bir adam gönderip onu çağırtsan dediler". Peygamber geldi. Yanma oturdu. Ebu Talih ona şöyle dedi: "Ey kardeşimin oğlu, kavminin senden bu şikayetleri nedendir? Senin onların ilahlarına sövdüğünü iddia ediyorlar. Ve şöyle şöyle diyormuşsun dedi. Allah Rasulu şöyle buyurdu: "Ey amcacığım! Ben onlardan Arapların boyun eğeceği, acemlerin cizye ödeyeceği bir tek söz söylemelerini istemiştim. Fakat onlar bu sözden ve onu söylemekten korktular.

O da "La ilahe illaliah" sözüdür. Bunun üzerine Kureyş önderleri korkarak kalktılar. Yakalarını silkiyorlardı. Birçok ilahı bir tek ilah mı yaptı diyorlardı. Şüphesiz bu iîginç bir şeydir. Ve bu ayetler bunun üzerine indi. Bu rivayetin metni îbn Kesir tefsirindeki ayetlerin tefsiri akışında Tirmizi, Nesai ve îbni Ebi Hatim ve İbn-i Cerir'c atfedilen bir rivayetle zikredilir. Başka müfessirler ise onun nuzûl sebebini bu olaya atfederek bazı değişikliklerle, rivayet ederler.[14[14]] Her halükârda ayetlerin içeriği peygamber ile kafir önderlerden bazıları arasındaki tartışma ve çekişme sahnelerinden bir sahne münasebetiyle indiğini ilham eder.

Onda Kıyamet'e kadar kalıcı güzel telkinler vardır. Heva ve hevesinin arkasına saklanarak haktan saptırmayı, sayıyla övünmeyi,kasıtlı muhalefet ve ayrılığı çirkin bulmaktadır. Sapıklığına rağmen miras alınmış taklitlere ve ananelere yapışmayı çirkin görmektedir. Düşünmeye ve acele etmemeye çağıran ve öncekilerle ne kadar çelişirse çelişsin, her yeni davetin veya düşüncenin olumlu karşılanıp, ıslaha, hayra ve hakka tâbi olmanın gereği vurgulanmaktadır. . [15[15]]

[14[14]] Bkz: Taberi, Zemahşeri, Hazin, Beğavi, Tabrasi tefsirleri.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/378-379.

12- Onlardan önce de Nûh kavmi, Ad (kavmi) ve kazıklar sahibi (temeller, kazık gibi yere çakılmış, yüksek piramitler yaptıran)'[16][16] Firavun da yalanlamıştı.

13- Semûd (kavmi), fût kavmi ve Eyke halkı da (böyle yapmıştı). İşte onlar da (peygamberlere karşı birleşik) kabilelerdi.

14- Hepsi de elçileri yalanlayıp, benim cezamı hakettiler.

15- Bun laf (m işi) de sadece dönüşü[17][17] olmayan bir çığlığı beklemektedir[18][18].

16- (Alay ederek) dediler ki: "Rabbimiz bizim azâb payımızı'[19][19] hesap gününden önce, hemen ver."

dağlara benzeyen piramitlerdir. Kur'an, bu kelimeyi "dağlar" anlamında kullanmıştır.

Ayetlerin, korkutma, hatırlatma, tamamlama ile siyakla bağlantılı olduğu açıktır. Çünkü geçmiş ayetlerin işaret ettiği bazı kavimleri ancak bir değiniyle zikreder. Bir yardımcı, bir kaçış bulamadan Allah'ın onlan nasıl helak ettiğini bildirir. Geçmişte her yalanlayanın Allah'ın azabını hakettiğini belirtir. Peygamber (s)'i yalanlayanların, bir çığlıktan olmasından sonra dönüşü olmayan bir azaba nail olmaları yakındır.

Son ayette gelince onların alaycı sözlerinden bir söz anlatır. Peygamberin azabla korkutmasına cevap olarak meydan okuyucu, alaycı bir yapısı vardır. Allah'tan, ahiret-ten önce dünyada onlara azab etmesini aceleyle isterler. Kur'an'da bu tutumlarının yeni bir tablosu tekrarlanır. Onların hikâyesinde de vurgulanır. Ra'd süresinin 6. ayeti; "Senden iyilikten önce kötülüğü acele istiyorlar. Oysa onlardan önce benzerlerine nice cezalar) gelip geçti. (Niçin onlardan ibret almazlar). Şüphesiz Rabbin o(insajnlann zulümlerine karsı mağfiret sahibidir. Fakat Rabbinin azabı da pek çetindir". Ve Hacc Sûresinin 47. ayeti: "Senden azabı çabuk istiyorlar. Allah sözünden caymaz. (Ama herse-yin bir zamanı vardır. O acele etmez). Rabbin yanında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yd gibidir". Örnek verilebilir.Ayetlerde zikredilen kavimler, geçen sûrelerde bazen bir değini ile ve bazen de biraz açıklamayla zikredilmektedir. Buradaki üslup, geçmişteki hatırlatma ve korkulma üslubu gibidir. Kur'anî kıssalarda daha Önce de belirttiğimiz gibi, bu üslup temel hedefi oluşturmaktadır. Bu konuda yeleri derecede açıklama yapmıştık. Tekrarlamaya gerek yok.

[16][16] Zu'}- evtâd Tercih edilen görüşe göre, burada kastedilen

[17][17] Fevâk Dönüş.

[18][18] Yenzuru "Bekliyor" demektir.

[19][19] Kutana Payımız ve nasibimiz demektir.

. [20[20]]

17- Onların dediklerine sabret. Otorite sahibi[21[21]] kulumuz Davud'u hatırla. Çünkü o (Bize) çok boyun eğer, itaat ederdi.

18- Biz dağlan, onunla beraber (teşbih etmeleri için) boyun eğdirmiştik. Akşam sabah onunla birlikte teşbih ederlerdi.

19- Toplanıp gelen kuşları da (ona boyun eğdirmiştik). Hepsi onun zikrine katılır (beraber teşbih ederler)di[22[22]]

20- Onun otoritesini güçlendirmiştik. Kendisine hikmet [23[23]](peygamberlik, yüksek bilgi, hakkı batıldan ayırma, davaları çözme) ve açık, güzel konuşma (yeteneği) vermiştik.

21- KutsaK[24[24]] yerin surlarına çıkan'[25[25]] düşmanın[26[26]]' haberi sana gelmedi mi?

22- Davud'un yanına girmişlerdi de (Davud) onlardan korkmuştu. Korkma, dediler, biz iki davacıyız. Birimiz, ötekinin hakkına saldırdı. Şimdi sen aramızda hak ile hükmet. (Haktan sapıp bize) zulmetme[27[27]]. Bizi dosdoğru yola götür.

23- ''Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var. Benimse bir tek koyunum var. Böyle iken "Onu da bana ver"[28[28]]dedi ve konuşmada bana ağır bastı (onunla baş edemedim)[29[29]].

24- (Davud) dedi ki: "And olsun (o) senin, koyununu kendi koyunlarına katmayı istemekle'[30[30]] sana zulmetmiştir. Zaten ortakların'[31[31]] çoğu (mallarını birbirine karıştırmakla) zulmederler. Yalnız iman edip salih amel işleyenler bunun dışındadır ki, onlar da ne kadar azdır!" Davud, (bu hükümle) kendisini imtihan ettiğimizi (bir bela vereceğimi-

---

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/380.
[21[21]] Za'Leydi Kuvvet sahibi.

[22[22]] Kullun lehû evvâb Onunla beraber olan her teşbih edici, ona uyup itaat etmektedir.

[23[23]] Faslu'l-hİtab Kesin, isabetli söz demektir.

[24[24]] el-Mihrâb İtikâf ve ibadet yeri. Başka bir görüşe göre ise; kutsallığından dolayı önünde savaşılan yer demektir.

[25[25]] Tesevverû Sûrun veya duvarın üzerine tumandılar demektir.

[26[26]] el-Hasm Bir problen için kavga edenler veya tartışanlar demektir.

[27[27]] Tuşîıt Haktan sapıp uzaklaşma

[28[28]] Ekfilnîhâ Onu elimin veya kefaletimin altına köy1:

[29[29]] Azzenî Bana baskın ve galip geldi.

[30[30]] Su'âl Burada talep etmek, istemek.

[31[31]] eUHuletâu Ortaklar, demektir.

zi)32[32] sandı33[33] da Rabbİnden mağfiret diledi,, eğilerek secdeye kapandı ve tevbe edip fbize) döndü.

25- Biz de ondan bunu affettik. Yanımızda onun bir makamı'34[34] ve güzel bir geleceği35[35]' vardır.

26- Ey Davud; Biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) hükümdar yaptık. İnsanlar arasında adaletle hük-met; Keyf(in)e uyma, sonra seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar ise, hesap gününü unuttuklarından doiayı, çetin azaba uğrayacaklardır.

27- Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri boş yere yaratmadık, (bunlar bir tesadüf eseri değildir) bu, inkâr edenlerin zaii-nıdır, (onlar kâinatın boş bir tesadüf eseri olduğunu söylerler.) Ateşten vay hallerine o kafirlerin.

28- Yoksa biz, iman edip salih amel İşleyenleri yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız.

29- Mübarek Kitab'ı sana indirdik ki ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri Öğüt alsınlar.

Bu ayetlerin başlangıcında hitap peygambere (s) yöneltilerek, kafirlerin söylediklerine tahammül ve sabır etmesi emredilmektedir. Kulu Davud'a Allah'ın verdiği kuvvet, mülk, hikmet, güzel söz, dağların ve kuşların ona itaat ederek onunla birlikle teşbih etmesi onun emrine amade kılınması hatırlatılmaktadır. O bütün buniara rağmen Allah'a itaat eden ve O'na yönelen biriydi. Sonra Davud'un yanına surun üstünden giren hasımların kıssasını anlatmaktadır. Onlar bir konuda hüküm vermesini istemektedirler. Onda da Rabbani bir imtihan vardır, Davud için. Başka bir açıklamaya ihtiyaç bırakmayan ibareleri açık bir tamlama takip etmektedir. . 36[36]

Peygamber Kıssaları Ve Anlatım Amacı

Bu ayetler, uzun bir anlatım silsilesinin halkalarından biridir. Davud'un dışında Sü-leyman, Eyyüp, İbrahim, İshak, Yakub, İsmail, Elyesa, Zülkifİ peygamberler de zikredilmektedir. Kur'an'ın hikmeti gereği bazıları biraz ayrıntılarıyla bazıları da yüzeysel bir şekilde zikredilir.

32[32] Fetcımahii Onu imtihan ettik.

33[33] Zanne Burada idrak etti ve inandı, anlamındadır.

34[34] Zuifâ Konum veya yakınlık

35[35] Hüsne Meâb İyi makam ve dönüş yeri.

36[36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/383.

Ayetler konu ve siyak yönünden bağlantılıdır. Önceki ayetlerin içerdiği tartışma ve yalanlama tabloları peygamberin nefsinde acı ve hüzün bırakabilir. Bıraktı da, hatırlatma ve korkutma noktasında peygamberlerini yalanlayan kavimlere ilişkin işaretler vardır. Sonra bu silsile gelerek peygambere teselli verir. Onun içinde bulunduğu durumu hafifletir. Kafirlerin söylediklerine karşı sabretmeye teşvik eder. O kimselerin davasına karşı bu acı ve hüzünlü bir tutum sergilemelerine mukabil Allah'a samimiyetle, ihlasla, zorluk ve kolaylık, güç ve zaafın tamamıyla yönelen insanların bulunduğunu hatırlatarak haber verir. Kimilerinin Davud ve Süleyman gibi mülkün ve otoritenin zirvesinde olmasına rağmen onları saptırmaz. Onlardan bazıları Eyüp gibi belaların en şiddetlisine uğramasına rağmen, düçâr oldukları bela onu isyan ettirmez. Allah'ın imtihanına karşı güzel bir sabırla sabrederler. Her imtihanda O'na pişman olarak yönelir, mağfiret dilerler. Böylece O'nun rahmetini, yüceltmesini, ihsanını, bağışlama ve nimetini fazlalaştır-masını hakederler,

Ayetler, kendinden önceki peygamberler gibi karşılaştığı inada, düşmanlığa, yalanlamaya karşı sabretmeye çağırmaktadır. Onlara Allah tarafından verilen nimetin ve bağışlamanın, rahmetin ve ihsanın kendisi için de olacağını irdelemekledir. İlk bölüm, mübarek Kur'an-ı Kerim'i övmekle bitmektedir. Allah'ın peygamberine onu indirerek, dinleyenlerin ayetlerini düşünmesini, akıl sahiplerinin ibret alarak hidayet bulmalarını, O'na yönelmelerini belirtmektedir.

Peygamberlerin kavimleriyle olan kıssaları veya peygamberlerin tek başlarına kıssalarının hedefi; daha öncede hatırlattığımız ve dikkat çektiğimiz gibi, ibret almaya, nasihat etmeye, yardımlaşmaya, örnek olmaya davet etmeye yöneltir. Bu silsile kafirlerin ve yalancıların inatçı tutumlanndan sonra gelmekledir. Önceki konularda da zikrettiğimiz üzere Kur'anî dizelerin üslubu böyledir.

Davud burada ilk defa zikredilmektedir. Bazı Ahd-i Kadim esfarında Davud'un sire-ti anlatılmaktadır. Mezamir diye bilinen özel kitapta Davud'a atfedilen çoğu bölümlerinde Allah için yalvarması, O'nu takdis etmesi, yüceltmesi ve istiğfar etmesi varid olmaktadır. Fakat Kur'an'da Davud'un adıyla Zebur zikredilmektedir. Nisa sûresinin 163. ayetinde: "Biz Davud'a Zeburu verdik1' cümlesine benzer değişik Kur'anî ayetlerde de Allah'ın onu Davud'a verdiği zikredilmektedir. . [37[37]]

Hz. Davud'daı Hüküm Vermesini İsteyen Şahsın Kıssası Ve Anlattıkları

Bir fakirin sahip olduğu bir koyuna tamahkârlık eden çok koyun sahibinin kıssasına ayetlerde işaret edilmektedir. Protestan baskılı ikinci Samuel kitabında Davud'un işlediği bir suçun siyakında bunlar zikredilir. Kitapta zikredildiği üzere ordusunun adarnların-

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/383-384.

dan Urya Aria adlı birisinin karısını bitişik evinin yanında görmüştür. Ondan hoşlandığı için huzuruna getirip onunla yatmıştır. Kocası ise cephededir. Döndüğü /aman bunu hissetmiş ve ondan uzaklaşmıştır. Davud onu tekrar cepheye gönderin İştir. Komutanına bu adamı ölümün kucağına atacak bir yere koymasını emretmişti. O da öldürülmüş, komutan Davud'a bu haberi göndermiştir. Böylece Davud o kadınla evlenmiştir. Kitapta Allah'ın Natan adlı bir peygamberi Davud'a gönderdiği ve ona koyunu ve ineği çok olan zengin bir adamın fakirin bir koyununda gözü olduğu kıssasını anlatmıştır. Davud ise bu adamın ölümü hakettiğini söylemiştir. Natan ona şöyle demiştir. "İşle o adam sensin. Çünkü sen Urya'yı öldürdün karısıyla evlendin". Allah'ın diliyle bu çirkin suçunu çok şiddetli bir şekilde kınamıştır. Ona verdiği çok nimetlere ve refaha rağmen evinde kötülüğü uyandırmakla, hanımlarını başkalarına vermekle ilham etmiştir. O hanımlarının yanına gündüzün ortasında ve İsrailoğularının gözü önünde girip çıkmakladır. Davud şöyle dedi: "Rabbe karşı suç işledim". Natan ona şöyle dedi: "Rab senden suçunu nakletti. Sen ölmeyeceksin fakat doğacak oğlun ölecek".

Ayetler bu ayrıntılardan uzak ise de bununla uyum sağlayan geçici işaretler vardır. Çünkü Davud'un Allah'ın kendisini bir suç nedeniyle imtihan elliğinin bilincinde olduğunu zikretmektedir. Rabbi onu affetmiş o da secdeye kapanarak Allah'a yönelmiştir. Kur'an'ın adeti gereği geçmiş peygamberleri zikrederken onları yüceltme, övme ya da kınama yöntemiyle genel bir şekilde zikreder. Esfar'da olduğu gibi içeriğin onlara yöneltilen bazı suçlama ve fahiş kıssaları içermez.

Araplardan Kur'an'ı dinleyenlerin Davud'un kıssasını bildikleri lercih edilir. Çünkü Ahd-i Kadim kitaplarında bu zikredilmektedir. Özellikle yahudilerin elinde bu kitaplar dolaşmakladır. Peygamber döneminde Hicaz'da geçen münasebetlerde zikretliğimiz gibi yahudiler büyük bir azınlığı teşkil etmektedirler. Müfessirlcr bu ayetin siyakında Davud'un mülkü, suçu ve tevbesi hakkında çok açıklamalar zikretmişlerdir. Bunların bazısı Esfar'da zikredilenlere uymaktadır. Bazıss ise tam farklılık arzetmektedir. Bazısında ise çok ilginç durum bulunmaktadır.[38[38]] Herhâlükârda peygamber toplumunun Davud kıssasını, yahudilerin ona eklediği fahiş rivayetleri bildiğini desteklemektedir. Belki de onların yanında başka levhalar ve kitaplar da vardı. Bugün elde dolaşan Esfar'da zikredilmeyen fazlalık ve ayrıntılar bulunabilir.

Ayetlerdeki düşman kıssasının üslûbu Ahd-i Kadim kitabındaki üslûptan farklıdır, Ahd-i Kadim kitaplarına nisbetle bu Kur'an'm özelliklerinden biridir. Kur'ani kıssaların genel şekildeki hedefleriyle bu hatırlatma, nasihat etme, destekleme hedefine uymakladır. Allah'ın güçlü, mülk sahibi Davud'un yönelmesi, işlediği suçtan af dilemesini açıklamasından kasıt, Peygamber ve mü'mirilere öğüt ve teselli vermek olduğu söylenebilir. Onda etkili Öğütler bulunmaktadır. Çünkü düşmanlık; zenginlerin, güç ve otorite sahip-lerinin fakir ve

---

[38[38]] Bkz: Beğavi, Kurtubi, Hazin. İbn-i Kesir Tefsirleri.

zayıf olanların yanında olanlara göz dikmesinden kaynaklanan şüphe üzerine kaimdir. Ayetlerde göz dikmenin çirkinliği, sahiplerinin akılsızlığı ondan ne I re i ettirmeyi ve onu zulüm ve saldırganlıkla tanımlamayı içeren güçlü bir tahin vardır. Sınırlan aşmayanları başkalarının sınırlarına ve haklarına ihtiram edenler, ondan sakınanları ise övmektedir. Onda Kiyamet'e kadar kalıcı bir öğüt bulunmaktadır. Bülün bunlara ek olarak otorite sahibi, hükmedenler İçin telkin ve nasihailar bulunduğu görülmekledir. Onlara insanlar için salih örnek olmalarını kendilerinden kaynaklanan küçük bir hatayı dahi idrak ederek onu çabucak İslah etmeyi, ondan vazgeçmeyi Allah'ın hudutlarını aşmamayı, bütün inceliğiyle hak. adalet, insaf sınırlarını gözetmeyi farz kılmaktadır. İ-man eden, salih amel işleyenlerin bu zulümden müstesna olması, övgüyle vurgulanmaktadır. Ondan kaynaklanan doğru davranışları, insanları zulmetmekten Allah'ın sınırlarını aşmaktan, saldırmaktan alıkoyar.

26. ayetteki hitap Davud'a yönelik ise de insanlara emreden, hükmeden kimselere de genel bir hitaptır. Hakla hükmetmeyi, heva ve hevese uymamayı gerektirmektedir. Heva ve hevese uymak, adalet ve haktan sakındırır. Sonra Allah'ın yolundan sapmayı gerektirir. Özellikle bu sınıftan sadır olan bu fazla zararlar, günahlar, tehlikeler insanların maslahatım engellediğini pekiştirerek açıklar. Oysa onlar yeryüzünde kullan üzerinde Allah'ın haklarını ve onlardaki sınırını gözetmelidirler. . [39][39]

Dağların Ve Kuşların Hz. Davud'la Birlikte Teşbih Etmeleri

18. ve 19. ayetlerdeki Davud'a özgü kılınan kuşların, emrine âmâdc olan dağların onunla birlikte teşbih etmesi noktasında şunu diyoruz: Scbc süresinin 10. ayetinde değişik bir şekilde ikinci bir defa tekrarlandığını görüyoruz. "Şüphesiz ki biz. Davud'a nez-dimizde bir üstünlük verdik. (Ey dağlar ve kuşlar! Davud'la birlikte teşbih celin) dedik. Ona demiri yumuşak kıldık." Çoğu müfessir Allah'ın dağlan emrine verdiği Davud için kuşları hasrettiğini, onunla teşbih ettiklerini ya da onun teşbihini tekrarladıkları yorumunu yapıyorlar. Bazıları da ekleyerek şöyle diyor: Şüphesiz Allah onlarda konuşma ve yaşamı yaratmıştır[40][40]. İbn-i Kesir'de Allah'ın Davud <a)'a çok güçlü bir ses bağışladığını ve bununla güneşin doğuşunda ve halısında Allah'ı teşbih ederken yere kilitlenmiş dağların gökte gidip gelen kuşların durarak onunla iesbih ettiklerini değişik iügatlarda onların teşbihine cevap vermesini söylüyor[41][41]. Kasimt'de[42][42] Davud'un güzel bir sesinin olduğunu ve dağlarda yankı yaptığını, kuşların ona dönmesini sağlayan bir çekiciliğinin olduğunu belirtiyor. Müfcssirlerin

---

[39][39] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/384-386.
[40][40] Bkz. Ibn-i Kesir Tefsiri.

[41][41] Bkz. Tabarsi, Ha2in, Zemahşeri, Beğavi Tefsirlerinde Sebe' ve Sa'd süreieri.

[42][42] Bkz. İbn-i Kesir ve Kasimî tefsirleri.

bu sözlerinde doğruluk payı olsa da ayetlerin zahiri Davud'a Allah'ın özellikle bahşettiği bir imtiyaza delâlet ediyor.

Bugün elde dolaşan Ahdi Kadim Esfannda dağların ve kuşların Davud'la birlikle teşbih etmesini, onun emrine âmâde kılınmasını zikretmediğini hatırlatmakta yarar vardır. Bu kitaplar önce de zikrettiğimiz gibi Davud'un sireti hakkında olduğundan daha fazla rivayette bulunuyor. Peygamber (s) döneminde yahudilerin elinde olan levha ve kitaplarda bunun /.i kredi İdi ğin i olumsuzl aştırmıyor. Belki de bu kitaplar kaybolmuştur. Tefsir kitaplarındaki açıklamalar Peygamber döneminde bilinen ve ellerinde bulunan kitaplar olduğuna delildir. Bu, bu açıklamaların yahudücr tarafından söylendiğine dansözümüzü de destekliyor.

Bugün elde dolaşan esfarlardan protestan nüshasında I. Samucl diye bilinen ilk Ma-lûk seferinde Davud'un sireti hakkında şunlar gelmiştir. Ona nisbel edilen bazı Mcza-mİr'de ki (35) mezmurda Davud'u davula iyi vuran biri oiarak tanımlar. Rabbin kulu. müziğin Öncüsü Davud(as) buna sevinebilir şeklinde ifadeler yer alır.

Kur'an'ın bunu zikretmedeki hedefi, sözün başında da söylediğimiz gibi peygambere teselli vermek, onu sabit kılmaktır. . 43[43]

Yerler-Gökler Ve İçindekiler Boş Yere Yaratılmadı

27. ayetin tekid ve inkâr sığasının, kafirlerin zannını inkâr ve boşa çıkarma anlamı içerdiği açıktır. Allah'ın yeri göğü ve içindekileri boşa yarattığına inanmalarını ve bundan güç alarak fesad ve fücura dalmalarını kınamıştır. Kıyamet günü ise korkunç sonlarının mutlaka gerçekleşeceğini anlatmıştır. Başka değişik sûrelerde bu tekrarlanmıştır. Mesela Duhan sûresi 38-40. ayetleri "(Ölümden sonra dirilmek yok. Kıyamet yok ne demek?) Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları eğlenmek için yaratmadık! (Oyuncak değil bu yarattıklarımız). Onları sadece gerçek bir sebeple (hikmetli bir gaye ile) yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar. Hakkın balıklan ayrılacağı hüküm günü. hepsinin varacağı bir gündür." Müminin sûresi 115. ayeti "Bizim sizi boş yere. bir oyun ve eğlence olarak yarattığımızı ve sizin bize döndürülüp getirilmeyeceğinizi mi sandınız? Enbiya sûresi 16. 18. ayetleri ''Biz göğü, yeri ve bunlar arasında bulunanları, eğlence için yaratmadık. Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, kendi katımızdan (bir eğlence) edinirdik. Yapacak olsaydık, böyle yapardık. Hayır biz hakkı hatılın üstüne atarız da o onun beynini parçalar, derhal (batılın) canı çıkar. Allah'a yakıştırdığınız niteliklerden Ötürü de vay siz(in haliniz)e!" örnek olarak verilebilir. Kur'an'ın hiknieii gereği dünyaya güvenen, ahireti unutan bunun neticesinde Allah'tan ve ayetlerinden sapan Tacir ve kafirler için özellikle yapılan uyanlar tekrar edilmekledir. İşte bunda devamlı bir uyarı ve sınırlı bir telkin vardır.

43[43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/386-387.

Ayet muhkem, Kur'ani bir isbatı içerir. İman edenler ve salih amel işleyenler bunu kendi seçimleri ve kazançları için yapmakladırlar. Facir ve müfsidler de işledikleri cinayetleri, batıl yolda yürümeyi kendi seçimleri ve kazançları için yapmaktadırlar. Her iki grubu aynı mevkide tutmak imkansızdır. Aynı muameleyi görmeleri de veya salihlcrveya multakiler ile facirlcr ve müfsidleri hesapsız, cevapsız kendi hallerine bırakması da İmkansızdır. Bu ancak abes ve batıl olur. Oysa Allah, bu evreni boş yere ve abes olması için yaratmamışür. . 44[44]

El-Kitab

"el-Kitab" kelimesi burada ilk defa zikredilmektedir. Asıl anlamı ise yazılmış şey demektir. Kur'an'da ise Kuran için kullanılmıştır. İnsanların amelleri. Allah'ın ilmi ve indirilen kiiablardadır denmiştir. Açıklamasını yaptığımız ayelte Kuran'a denilmiştir. Maide sûresinin 48. ayetinde ise indirilmiş kitablara denmektedir. "Sana da kendinden önceki Kitabı doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak bu Kitah'ı gerçekle indirdik." înşikak sûresi 7. 8, ayetlerde insanların amellerine delalet etmekledir. "(O zaman) kimin kitabı sağından verilirse: O, kolay bir hesaba çekilecek", Kehf sûresinin 49. ayeti "Kitab (ortaya) konulmuştur, suçluların onun içİndekilerden korkarak: "Vah bize. bu kitaba da ne oluyor, ne küçük ne de büyük hiçbir şey bırakmıyor, her (yaptığımız) şeyi sayıp döküyor! dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazır bulmuşlardır, Rabbin kimseye zulmetmez". Rum sûresinin 56. ayetinde ise Allah'ın ilmine denilmiştir. ''Kendilerine bilgi ve iman verilenler dediler ki: "Andolsım siz, Allah'ın ilmi gereğince ta yeniden dirilme gününe kadar kaldınız, İşte bu da dirilme günüdür. Fakat siz bilmiyordunuz.'" Bu ayet indirildiği zaman Kitab kelimesi Kur'an-i kasdetmiyordu. Çünkü hâlâ tamamlanmamıştı. Öyleyse Kur'an'ın hepsi yada bir cüzüne denilmesi mümkündür. Müzemmil sûresi tefsiri akışında açıkladığımız üzere Kur'an kavramının geçirdiği merhaleleri bunun için de söylemek mümkündür. Bunda, asıl delalet elliği anlam da bulunmaktadır. Davci prensiblerini, imanı, ahlâk ve sosyal hayatı içeren bu Kur'an-a yemin etmek gibi. Bunun delillerinden biri içinde bulunduğumuz ayet ve Ankebul sûresinin 50. 51. ayetleridir. "Dediler ki: "Ona Rahbinden ayetler indirilmeli değil miydi?" De ki: "Ayetler Allah'in yanındadır. Ben apaçık uyarıcıyım. Kendilerine okunan Kitab'ı sana indirmemiz, onlara yetmedi mi? Şüphesiz inanan bir toplum için bunda bir rahmet ve öğüt vardır". Bakara sûresi 1. 2. ayetler. "Elif, Lam, Mim. İşte o Kitab; kendisinde hiç şüphe yoktur: müttakiler için yol göstericidir". Sonra da Kur'an'ın bülün ayetlerine denilmeye başlandı. Al-İ İmran sûresinin 7. ayeti bunu ii'ade etmektedir. "Kitah'ı sana indirdi. Onun bazı ayetleri muhkemdir (ki) onlar Kitab'tn anasıdır. Diğerleri de müteşahih (birbirine benzeyen, sonucu tam bilinmeyen)'dir."

Kur'an ve Kilab kavramları Kur'an'da. Allah'ın mecid Kitab'ıni adlandırmada ya da övmede

---

44[44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/387-388.

birbirine yaklaşık anlamlarda zikredilmekledir. Bu ikisi çok defa bir ayette toplanmıştır. Hicr sûresi İ. ayeti, "Elim Lam. Ra. İşte bunlar Kitab'm ve apaçık Kur'an\m ayetleridir." Nemi sûresi 1. ayeli, "Ta. Sin. İşte bunlar Kur'an'ın ve apaçık Kitab'ın ayetleridir." Her iki ayette de bu iki kelimenin ikisinin tam yaklaşık anlamda zikredil-mediği söylenebilir. Belki bir ayetle bu ikisini birlikte zikretmesi bu ikisinin asıl anlamı olana (arapça yazılan ve okunana) işaret etmektedir. Peygamber kendisine vahyedilen Kur'an'ın bölümlerini ve ayetleri insanlara sözlü olarak okuyor, aynı zamanda yazdma-smı emrediyordu. Bu durumda ona Kitab ibaresi ile işaret edilmektedir. Sözlü ve yazılı tebliğinden sonra durumunun ne olacağı güz önünde bulundurularak söylenmiş olabilir. Bu tabirin kullanılması İse Kur'an'ın ayetlerinin bölümlerinin vahyden hemen sonra yazıldığına dair güçlü bir delil leşkil etmektedir.

"Mübarek olan Kitab'ı sana indirdik ki ayetlerini düşünsünler, akıl sahipleri (ondan) Öğüt alsınlar"

29. ayetin "Kiîab" kelimesine işaret etmesi hatiriatılmaya değer bir konudur. AUah mübarek olan Kitab;ını Peygambere [45[45]] indirdi ki, dinleyenler ayetlerini düşünsünler, anlayışlı akıl sahipleri ibret alsın ve hidayeic ersinler. Bunda müslüman yada «zayri müslim her ırk, renk, din, sınıftan her insana bir çağrı saklıdır. Her İnsan onun ayetlerini düşünebilme imkanına sahiptir. Olumlu her insan da bunu yapabilir.

İşte böylece Allah bütün insanlara duyurmakladır. Peygamberine Kilab'ı indirdi ki ayetleri üzerinde düşünsünler, özellikle mübarek ve muhkem olan bu Kitab'ın ayetleri üzerinde akıl sahipleri fikretsinler. Muhkem ayetler Kilab'ın anasıdır. İnat ve büyüklcn-meden uzak, müteşabih ayetlere fitne istemek amacıyla tabi olmaktan sakınan, hakkı isteyen ve anlayarak düşünen kimseler öğüt alırlar ve Allah'a yönelmekte hidayet bulabilirler. Nefisleri hürriyete kavuşur. Her iki dünyada saadeîi garantileyen, içtimai ve insani sistemin en mükemmelini ve güzelini bulurlar. İşte bunda büyük güzellik ve incelikler vardır. . [46[46]]

31- Akşam üstü kendisine görkemli, hızlı koşan (saf kan Arab) atları[47[47]] gösterilmişti.

32- "Ben, dedi, mal sevgisini (güzel atlar)[48[48]], Rabbimi anmaktan (ötürü) tercih ettim. "Nihayet bu atlar perde ile gizlendi (koşup dağın arkasına düşmekie gözden kayboldu) [49[49]]

[45[45]] Biz Davud'a Süleyman'ı bağışladık, (Süleyman) ne gü-

zel kuldu? Hep Allah'a başvururdu.

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/388-389.

[47[47]] es'Sâfihâtu'l ciyâd Görkemli, güzel allar demektir. "Sâfinât" kelimesi "sufûn" kökündendir ve bunun anlamı hakkında değişik görüşler vardır. En kuvvetli görüce göre bu kelime atlara aît arzu edilen bir özelliktir ki bu, süratle koşabilme ve bir ayağı kalkmış ve diğerleri de hemen harekete hazır yada üç ayağı üzerinde durup dördüncüsü hemen harekele hazır olmasına İşaret eimektcdirl

[48[48]] el-Hayv Burada dünya hayatının nimeti demektir. Süleyman'ın görkemli, safkan atlara olan sevgisini ifade etmektedir.

[49[49]] Tevâiru bi'l-lucâb Müfcssirlcnn belirttiğine göre, güneşin batışı demektir.

33- "Onları bana getirin" (dedi), bacaklarımı ve boyunlarını (güneş batıncaya kadar kılıçla kesti)[50[50]]

34- Andolsun Süleyman'ı denedik; tahtının üstüne bir ceset biraktık,sonra (bize) yöneldi.

35- Rabbim dedi, beni affet, bana, benden sora hiç kimse-ye nasib olmayan bir mülk (hükümdarlık) ver, çünkü sensin o çok lütfeden sensin."

36- Biz, rüzgarı ona boyun eğdirdik. Onun buyruğuyla, o-nun istediği yere'[51[51]] tatM[52[52]] tatlı eser giderdi.

37- Ve Şeytanları (cin tabakasından olmayan cinleri][53[53]]; her bina ustasını ve dalgıcı,

38- Ve (kötülük yapmamaları için) zincirlerle birbirine bağlanmış'[54[54]] başka (Şeytan)İarı (yani cinleri veya isyancı kabileleri ona boyun eğdirdik.)

39- Bu bizim insanımızda. Artık dilediğine ver[55[55]] veya verme'[56[56]] hesapsızdır." (eledik)

40- Onun için, bizim yanımızda bir yakınlık ve güzel bir gelecek de vardır.

Bu ayetler, kıssa anlatım silsilesinin ikinci halkasıdır. Açıkça görüldüğü gibi siyak ile bağlantılıdır. Süleyman'ın aşırı istediğini övmede, Allah'a yönelmesinde, ievbe etmesinde, otoritesinin ve mülkünün azametine rağmen Allah'ın onu imtihan etmesinde. Allah'ın onu bütün kapsamıyla desteklemesinde, bu sebeple onu yüccllmesimteki kasıl açıktır. Başlangıçta dikkat çektiğimiz gibi silsilenin hedeflediği amaçla bütün bunlar bağlantılıdır. Ayetlerin ibarelerinde açıklamayı gerektiren bir gizlilik yoktur.

Süleyman (a) burada ilk defa bahsedilmektedir. Sonra zikri çok defa tekrarlanmakladır. Sireti ise (protestan baskılı) bir ve ikinci veya (katolik baskılı) üç ve dördüncü mıı-luk kitablarmda, Ahdil Kadim esfarından günlerin ikinci haberi kitabında ayrıniılanyla zikredilmektedir. Bu csfardan Süleyman'a (a) riisbei edilen iki kitap vardır. İlkinin adı "Emsal" ikincisi ise "Neşid-ul-Enasid'"dir. Bu ikisinde hikmet, etkili nasihhllar ve misaller bulunmaktadır.

[50[50]] tafıko meshan bı's-sûki ve'le-a nâk "Tafika", "meshan" kılıçla vurma demektir. "Sûk" kelimesi ise "Sak'* (bacak) kelimesinin "A'nâk" ise "unuk" (boyun) kelimesinin çoğuludur. Ayet. güneş batıncaya kadar, Rabbini anmak/zikrden onu alıkoyduğu için atların boyun ve bacaklarına kılıçla vurmaya başladı, anlamındadır.

[51[51]] Hay.su csohc "Onun istediği, dilediği yere..." demektir.

[52[52]] Ruha Yumuşak ve hoş, tatlı.

[53[53]] eş-Şeyâfîn Burada İblis sınıfından olmayan "cin Şeytanları'" anlamındadır.

[54[54]] Mıkarranîne fi1-asfâci Zincir ve prangalarla bağlanmış.

[55[55]] Umntırı Ver, bahşet

[56[56]] Emsik Mani ol, verme, bahşetme demektir.

Onun hakkında ayetlerde zikredilenlere gelince, tabî olarak gelir. Ahdil-Kadim Esfar'ının üslubundan başka bir uslub kullandı. Sadece siretinin /âlına değil, aym zamanda destek, övgü. nasihat, ibret ve teselli için geldi.

Nemi, Sebe ve Enbiya sûrelerindeki ayetlerde Süleyman (a) hakkında a/ olmayan haberler zikredilmektedir. Onda bu ayetlerden biraz fazla ve ayrıntılı zikredilmekledir. Destek, övgü. ibret ve nasihat etmeyi amaçlayan aynı üslubla gelmektedir. Yeri geldiğinde bunu açıklayacağız.Onun siretinden bahseden Esfar'da çok şeyler rivayet edilmiştir. Özetle Filistin. Ürdün'ün doğu bölgelerinin çoğuna hükmettiği, ülkesinde barışın hakim olduğu, büyük bir hükümdar olduğu, atların, madenlerin, gemilerin ve çok malın sahibi olduğu, ona doğunun ve Mısır'ın insanlarının bülün hikmetini aşan bir hikmet verildiği, üç bin atasözü kullandığını, ağaçlar, hayvanlar, kuşlar, balıklar ve her canlı ile konuştuğunu, Sebe Kraliçesi O'nun hükümlerini dinlediğini, ona koku, altın ve değerli taşlar hediye sunduğunu Arap krallar! ve başkalarının ona değerli hediyeler getirdiğini belirtirler. Orşeîim (Kudüs) de kilis bir mabcd inşa ederek altın kaplamalarla, değerli tahtalarla, büyük sütunlarla süslemiş ve tavanlarını altından yaptırmıştır. Kendisinin oturması ve orada direkt hüküm vermesi ve kadılık yapması için bir de saray yaptırmıştır. Burası Allah'ın vahyinin yüceltttiği ve belirttiği bir yer olmuştur.

Bunun yanında Esfar, onun hanımlarının ve cariyelerinin sayısının bine ulaştığını da zikreder. Firavun'un kızı ve Saydonilerin. Amoniyaların. Adomiyaların. Habeşistanlıların kadınlarıyla evlenmiştir. Allah'ın emirlerine karşı gelerek o kadınların pullarına kalbi yönelmiş, bu putlar için kurban kesilecek yerler yaptırmış, onlara kurbanlar takdim etmiş Rabbin dininde şerr işlemiştir. Bu, Allah'ın onu tehdid ederek hükümdarlığını parçalamasına ve kölelerine vermesine, ondan intikam almasına neden olmuştur. Onun aleyhine iki isyancı çıkmış biri Mısır'a kaçmış, o öldükten sonra geri dönmüş, oğluna karşı bir hareketin öncülüğünü yapmasıyla memleketi parçalanmıştır. Esfar'da Sad, Sc-bc, Nemi ve Enbiya sûrelerinin ayetlerinde Süleyman için cinlerin ve rüzgarın emrine amade kılınması hakkında hiç bahsedilmcmcktcdir. Ne de cinlerin inşaat yapmalarından ve dalgıçlık işlerinden bahseder. Onları birbirine zincirle bağladığını, kuşların dilini bildiğini, onun huzurunda toplandığını, Sebe'ye uçan ve onun kraliçesinden haber getiren Hüdhüd kıssasını, güzel atların kıssasını, Süleymanın tahtına Allah tarafından bırakılan cescd kıssasını da zikretmez.

Bütün bunlar bunun olmadığını belirtmez. Belki de yahudilerin elinde dolaşan ama sonra kaybolan levha ve Esfar'da yazılmış olabilir. Bunlar peygamber (s) toplumunda yarindiler yoluyla elde dolaşan şeylerdi. Bazı ilk yahudi müslümanların da bulunduğu ya-hudi alimlerden rivayet edilen çoğu açıklamaları içeren tefsir kitapları buna delildir.[57][57]

Allah Teala'nın peygamberleri eliyle, ya da onlara has alışılın işliğin dışında mucizeler gerçekleştirdiğine muktedir olduğuna iman etmek farzdır. Ve yine Kur'an-i ayetlerin Süleyman (a) hakkında dinleyenlerin bildiği şeyleri hatırlatması da gözönündc bulun-

---

[57][57] Bkz: Taberi, ibn Kesir, Begavi, Hazin tefsirlerinde Sebe, Nem!, Enbiya sûreleri.

durulmalıdır. Bunlar Allah'ın korumasını onu ihlaslı olanlara açıklamasını zikrclmeklcdir. Sonra Süleyman'ın kendisinden kaynaklanan hatayı idrak etmesi, onun sebebiyle fitneye ve imtihana maruz kalması, destek, darb-i mesel, hatırlatma ve nasihat yoluyla kainattaki bazı güçleri kontrol altına alması, otoritesi ve mülküne rağmen Rabbine yö-nelip tevbe etmesini de belirtmektedir. . [58[58]]

41-Kulumuz Eyyub'u da hatırla: (o) Rabbine "İblis[59[59]]' bana bir hastalık[60[60]] ve azab dokundurdu" dîye seslenmişti.

42- Ayağını (yere) vur[61[61]]', işte yıkanacak ve içilecek soğuk (bir.su)[62[62]] (dedik).

43- Ona bizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olarak ailesini ve onlarla beraber bir eşini daha armağan ettik.

44- (Dedik ki): "Eline bir demet sap[63[63]] al, onunla vur da yeminini bozma."[64[64]] Gerçekten biz onu sabreden (bir kul) bulmuştuk. Ne güzel kuldu, daima (bize) başvururdu.

Bu bölüm, kıssa anlatım silsilesinin üçüncü halkasıdır. Yukarıda zikrettiğimiz gibibedelin, konunun ve siyakın devamıdır. İlk ayetteki hilab ilk silsilede olduğu gibi peygambere yöneliktir. Kafirlerin söylediklerine karşı .sabretmesi emri vardır. Eyyub (a)'u ve onun tavrını hatırlatma emri bulunmakladır. Hitap edilen, müslümanlar veya dinleyenler için haliyle bir hatırlatma emrini içermektedir. Ayetlerin ibareleri başka bir açıklamaya gerek bırakmayacak şekilde açıktır.

Burada Eyyub (a) adı ilk defa zikredilir. Ondan sonra ise zikredilmesi tekrarlanır. Ahdil-Kadim Esfar'ında Özel bir bölüm, onun kıssasını ayrıntılarıyla ihtiva edev. O Kur'an ayetlerinde zikredilen tabi işaretlerle uslıib farkı ile ittifak eder. Çünkü o. Şili'de (Kitab'da) kısa ve siret olarak zikredilir. Ayetlerde ise onun kendisi kastedilme/. Oysa ibret, hatırlatma ve nasihat amacıyla söylenir.

Sifr'de kıssanın özeti şöyledir: Eyyub bir peygamberdi. Ailesi, çocukları, hayvanları ve çok mal sahibi biriydi. Yaşantısında bir bolluk ve refahlık bulunmaktaydı. Allah'ın kendisine verdiği nimetlere karşı şükretme görevini yerine getiriyordu. Allah ile Şeytan arasında onun

---

[58[58]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/391-393.
[59[59]] eş-Şeytan Burada İblis'in eş amlamllsidir.

[60[60]] Nushin Kötü'bir iş, bela veyahastalık

[61[61]] Urkud bi riclike "Ayağını yere vur"

[62[62]] Mugteselun bâridun ve şerâb İçmek ve yıkanmak için serin su.

[63[63]] Dtğsen Bir demet ot.

[64[64]] Lâ tahnes "Yeminini bozmaman için..." demektir.

hakkında bir konuşma geçti. Şeytan dedi ki: İşte buna andolsun ki. Ey-yub(a.s)'un, Allah'ın nimetlerine şükretmesi mülkün elinden alınması uzun sürmeyecek ve ona isyan edecektir.

Ardarda gelen facialarla mallarını, hayvanlarını ve çocuklarını kâybedinceye kadar Şeytanın görüşüyle Allah onu bir beladan diğerine imtihan etmeye başladı. Sonra bedenini de hastalık ve yaralarla imtihan etti. İblis onu kandırmak için, ruhunu ve kalbini değiştirmek için çok uğraştı, başaramadı. Eyyub imtihanında sabretti. Allah'a boyun eğmeye O'na yönelmeye, hastalıktan kurtulmak için Allah'a dua etmeye devam etti. İşle o zaman Allah nimeti ve rahmeti ile ikinci defa onu kuşattı. İyileşmesi ve şifa bulması, yıkanması, su içmesi için Allah ona yerden kaynak su fışkırlli. Kaybettiği çocuk, hayvan ve malı geri verdi, onun üzerindeki nimetini fazla I ast irdi. Hanımı ona samimiyetle hiz-mel ediyordu, ancak hazan onlara isabe! eden bela ve musibetlerden dolayı acı duyuyor yüzünü ekşitiyordu. Eyyup (a) onun durumunu Allah'a isyan etmek olarak algılıyordu. Eğer Allah ona şifa verirse hanımına yüz kırbaç vuracağına dair yemin elli: Allah ona. içerisinde yüz değnek bulunan bir dal ile bir defa vurmasını variyetti. Onun vefaya bağlı olması ve samimiyeti nedeni ile yeminini bozmamasını isledi.

Eyyub (a) kıssasının cide dolaştığı, dinleyenlere yabancı olmadığı tercih edilir. Onunla uyum sağlayarak işaret edilir. Ayetler tabi haliyle onunla uyum sağlayarak işaret eder. Çünkü bundaki hedef hatırlatma, nasihat etme, Öğüt ve örnek almaya çağrıdır.

Mülcssirler onun kıssası üzerinde çok durdular Sifr'de ki onun kıssasıyla zikrettikleri tam uymaktadır. Kıssa alışılmış dipnotunda ekle dolaşan bazı fazlalıklar olabilir. Burada kıssayı özetlemekle yelindik çünkü Kur'an'da onun zâtı İçin zikredilmiştir. . [65][65]

Eyyup (A) Kıssası'nda Gizlenmiş Mesajlar

Ayetler etkili mesajları, ibretleri ve nasihalları içermekledir. Onda davet .şartlanndaki müslümanlar ve peygamber (s) için tescili bulunmaktadır. Her şartta tı/un boyutlu bir mesaj vardır.

Allah'ın yarattıklarından bir grub insan, kafirleşmiş, büyüklenmiş. mal ve çocukla övünmüş iseler. Allah için bütün samimiyetiyle hastalık, sıhhat, /enginlik, fakirlik, zayıflık, kuvvetli olma durumlarında O'na yönelen kullan da bulunmaktadır. Örneğin Eyyub gibileri. Çok serveti bulunan, rahat bir yaşam süren, nimete isyan etmeyen. Şiddetli imtihanlara maruz kalınca sabreden nimeti elinden alınmakla kızmayan salih kullarından Eyyub gibileri. Bu nedenle Allah'ın ona çok bağışlamasını, inayetini, zorluk ve darlıktan sonra kolaylık ve kurtuluşu haketmektedir. Müslümanların görevi Allah'a yönelmeleri, O'na karşı samimi

[65][65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/393-394.

olmaları, kolaylık anında O'na şükretmeleri, zorluk anında sabretmeleri gerekmektedir.

Allah'ın Eyyub (a)'un yeminini bozmaması veya samimi hanımını dövmemesi için yeminini helal kılmasına izin verdi. Bunda Allah'ın kulları için tehlike, zarar ve günaha düşürecek problemlerden, karşılaşacakları olaylardan kurtaracak meşru vesilelere tevessül etmesine izin verdiğine delil bulunmaktadır. Bu son hak da Kur'an'ın kararlaştırdığı, değişik yöntemlerle tekrarladığı prensiblerden bir prensib haline gelmiştir. Bu Bakara sûresi 173 ayetinden anlaşılmaktadır. "Allah size leş. kan. domuz eli ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur kalırsa (başkasına) saldırmadan ve sının aşmadan (bunlardan) yemesinde bir günah yoktur. Muhakkak ki. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir." Maidc sûresi 87. 89. ayetleri "Ev iman edenler Allah'in size helal kıldığı güzel ve temiz şeyleri haranı etmeyin, sının aşmayın- Çünkü Allah, sınırı asanları sevmez. Allah'ın size verdiği azıklardan helal ve lensiz olarak yeyin ve inandığınız Allah' fan korkun. Allah .sizi. yeminlcrinizdeki lağvden ölürü sorumlu tatmaz jakal bilerek yaptığınız yeminlerden ötürü sizi sorumlu tutar. Bunun kefareti (geleceğe bağlı yaptığınız bir yemini bozduğunuz takdirde bunun cezası): ailenize yedirdiğinizin ona derecesinden on fakiri ycdir(ip doyurjmak. yahut onları giydirmek, ya da hır boyan (kö-leyji hürriyete kavuşturmaktır. Bunu bulamayan (bunları yapmaya giivîî yetınrvcn) kimse, üç gün oruç tursun, İşte vemin ettiğiniz zaman, yeminlerinizi i bozmaiDin cezası budur. Yeminlerinizi koruyun. Allah, ayetlerini size bö\le açıklıyor ki, şükredesiuiz." Tali-riin sûresi i. 2. ayetleri "Ey peygamber niçin, Allah'ın sana helal kıldığı şevi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayandır, esirgeyendir. Allah size, yeminlerinizi (kefaretle) çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin şalüdinizdir. O bilendir, hüküm iv hikmet sahibidir". Allah'ın Resuluna bir kadın köle ile yalan bir genci bulup durumunu ona ilettiklerinde onlara ona haddi uygulayın diye emretti. Dediler ki Ey Allah'ın Rcsu-Ilı, eğer ona yüz kırbaç vurursak bu vuruş onu öldürür. Çünkü çok Zayıf lif. Dedi ki: Bir demette yüz hurma dalı bulunanı alın ve ona bir defa vurun. Sonra onu serbest bıra-kın.[66[66]] .[67[67]]

Allah'ın Eyyup İçin Kolaylaştırdığı Yemini Yerine Getirme Tevilinde Bazı Fakihlerin Geniş Yorumu

Bazıları Eyyub (a)'un yemininin helal edilmesi karşısında zikredilen ruhsatta veya hikmette geniş düşünüyorlar. Bunu bugün şer'i hileler diye adlanan durumlar için delil getirmeye çalışıyorlar. Çirkin ve kötü hileler koyarak faiz, talak, zina, zekat, antlaşmayı eereklircn yemin, değişik başka işlerde çoğu şer'i görev ve bağlayıcı prensiplerden kurtulmaya ve onları helal göstermeye çalışıyorlar. Bu konularda fıkıh kiîablarında bölümler de bulunmakladır.

[66[66]] Bkz Tabersi, Haşimi Tefsirleri

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/.

Bazı şeyhlerin, müftülerin böyle fetva verdiklerine şahit oluyor ve işitiyoruz; vacib olan zekat parasını, buğday torbasına veya pirince koyarak fakire verilmesine ve ona şöyle denilmesine, bu ve içinde malımızın zekalı vardır o da alır. sonra zenginin oğlu veya kardeşi veya işçisi ona gelerek, o torbayı salın alarak pirinç veya buğdayın karşılığı olan parayı vermesine dair fetvalar vermektedirler. Çokları faiz alırken buna benzer hileye başvurmaktadırlar. Biraz düşünmek bu durumlardaki dayanak, mantık zayıflığından. Allah'ın Kur'an'ına, hükmüne, hududuna karşı cinayetlerini ortaya çıkarmak için yeterlidir. Eyyub (a) hanımına vurmaya yemin etmişti. Bu yemin muhlis bir şahsın hakkında acı ve ıztırab anında söylenmiş bir yemindi. Zarar ve jjünalı işleyen birinin yemin etmesi aslında caiz değildir. Kuran ayetlerinin ruhu bunu ilham etmektedir. Örneğin Bakara sûresinin 224. 225. ayetleri "Allah'ı, yemin (etliğiniz iş)lc-rinize (yani) iyilik etmenize, (kötülüklerden) korunmanıza ve insanların masını düzeltmemize engel yapmayın. Allah, işitendir, bilendir. Allah sizi yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sorumlu tutmaz; fakat kalblerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah bağışlayandır, halimdir." Nur sûresi 22. ayeti "'Sizden fazilet ve servel sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere bir şey vermemeğe yemin etmesinler, affetsinler, hoşgörsünler. Allah'ın si/i bağışlamasını sevmez misiniz? Allah bağışlayandır, esirgeyendir.1' Bunu uygulamamak kesin bir görevdir. Peygamber (s) zevcelerinden sakınacağına dair yemin etmişti. A/, önce zikrettiğimiz Tahrim süresindeki ayetlerde geldiği Ü2ere yeminini bozması cmredilmisli. Allah Resulünün bazı sahabesi mubah olan lezzetlerden sakınacaklarına dair yemin dinişlerdi de Allah onları bundan yasaklamıştı. Onlara yeminlerinden helal yolla kurtulmalarını emretmişti. Bunu az önce zikrettiğimiz Maidc sûresi ayetlerinde gördük. Kıyas ancak benzeri olaylar için geçerlidir. Onu serbest bırakmak, önünü açmak Allah'ın Şeriatım ve hududunu engellemek demekiir. Bu şeriat ve hududdaki hikmetini engellemektir. Allah'ı bu konuda abes, çelişkili bir tabloyla göstermektir. Bunun yanında insanların mas-lahatinda, kendi aralarındaki ilişkilerde, aralarındaki güvenin kaybolmasında doğacak zararlar, hukukları, malları ve ırzları üzerinde meydana gelecek düşmanlığa da sebep olacaktır. . [68][68]

45- (İbadet ve itaatte) kuvvetli ve (din ve şeriatte) basiretli[69][69] kullarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakub'u da hatırla.

46- Biz onları ahiret yurdunu düşünme özelliği ile temizleyip, kendimize halis (kul) yaptık.[70][70]

---

[68][68] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/396.

[69][69] OH't-eydî ve'l-ehsâr Bu cümlenin yorumuna ilişkin farklı görüşler vardır. Bunlardan en kuvvetlisi ibadet ve Allah'a itaat hususunda güç, kuvvet, din ve şeriat hususunda da basiret sahibi olanlar, şeklindeki yorumdur.

[70][70] Inn'â ahlasnâhum bi hâÜseti zikra d-dâr Cümlenin yorumu hakkındaki en doğru görüş şudur; "biz onları onlarda bulunan bir özellik ile kurtulanlardan kıldık. Bu Özellik, onların ahiret yurdunu hatırlatmaları, bu uğurda çalışmaları ve başka şeylerden kaçınmalarıdır.

47- Onlar bizim yanımızda seçkinlerden, hayırlılardandır.

48- İsmail'i, Elyesa'yı, Zülküfl'i de hatırla. Hepsi de iyilerdendir.

İşte kıssa anlatım silsilesinden iki halka daha. O ikisindeki hitab, Peygamber (s)'e ve müslümanlara yöneliktir. Allah'ın seçtiği, makamlarını yücelttiği, ihsan ve ikramı ile Özel kıldığı peygamberlerden İbrahim'i, İshak'ı, Yakub'u sonra İsmail'i, Elyesa'ı, Zülküfl'i hatırlatma sorumluluğunu getiriyor. Onlar salih amel işleyen, güzel itaat ve basiret sahibi insanlardı. Ayetler geçen siyakın devamıdır. Hedefi ise, onları örnek almaya çağırmakta, onların nail olduğu Rabbani ikram ve güzel dönüşden öğüt almaya sevkel-meklir. Söylediğimiz gibi bu anlatım, kıssanın genel hedefidir.

İbrahim (a) zikri, önceki sûrede geçmişti. Başka isimlere gelince onlar ilk defa zik-redilmektedir. Sonra gelecek sûrelerde tekrarlanacaktır. Tekvin sifr'inde İsmail, İshak ve Yakub (a) çok defa zikredilir. Elyesa ise protestan baskılı ikinci Muluk Sifr'inde zikrcdİlcn peygamber Elyuşa'dir. Allah için çalışma ve tebliğleri İsrail devlet adamları ve kralları için olmuştu. Zülküfl'c gelince Esfar'da onun adı bu şekil ve buna yakın bir siga ile zikredilmiştir. Miifcssirlerin onun hakkındaki rivayei ve görüşleri değişiktir[71[71]]. Müfes-sirler, İsrail adında ihtilaf etmekle beraber îsrailoğulları'na gönderilen peygamberlerden bir peygamberdir dediler. Bazıları onun Hazakil olduğunu söylerler. Azaba olduğunu söyleyenler de vardır. O peygamber değildir fakat salih bir adamdır. Allah'a tevbe ederek yönelen Cebbar bir kraldır. İhtiyacını gidermesi için ona gelerek kendini teslim eden kadına Allah'ın rızası için yanaşmayan, iffetini koruyan abiddir. İsminin anlamı hakkında ise "pay sahibi" demektedirler. Arapça isim sığası olma ihtimali onun Salih. Hııd ve Şuayb gibi Arap bir peygamber olduğunu gösterir. Her halükârda Kur'an-ı dinleyenler adını bilmiyorlardı. Bu tercih konusudur.

Diğer peygamberleri zikrederken "ibâdena" (kullarımız) tabirini kullandığı halde İsmail, Elycsa, Zülkifl için bundan mücerred olarak zikretmesine dikkat edilmelidir. İsmail, İshak gibi İbrahim'in oğlu olmasına rağmen İbrahim, İshak ve Yakub'la denk tutulmamıştır. Bu, başka ayetlerde tekrarlanması nedeniyle bazı araştırmacı ve dinini seven insanlar diyorlar ki: Peygamber, İsmail'in İbrahim'in oğlu olduğunu bilmiyordu, ancak Medine döneminde yahudilerle ilişkiye girdikten sonra öğrendi. Onun oğlu olduğu Medeni ayetlerde ancak zikredilmiştir.

Bu çirkin bir yanlıştır. İbrahim'in İsmail'e babalığı, ismail'in Adnanlılar'a babalığı bilinmekteydi, bilakis Nebevi bi'setten önce Araplarda mütavatir olarak bu yer etmişti. Bunu değişik Kıır'an-i ayetler ilham etmektedir. Bakara sûresi 124-129. ayetleri örnek olarak verilebilir. "Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle sınamış, o da onları

[71[71]] Bkz.Taberı, Hazin, Tabersi, İbn Kesir Tefsirlerinde En'am sûresi ayetleri.

tamamlayınca: "Ben seni insanlara önder yapacağım'" demişti. "Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi)" dedi. (Rabbi): Zalimlere ahdim ermez (onlar için söz vermedim.)" buyurdu. Biz Bcyt'i (Kabe'yi) insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibadete kapananlar rüku ve secde edenler için Ev'imi temizleyin!" diye emretmiştik. İbrahim demişti ki: "Rabbim, bu şehri güvenli bir şehir yap, halkından, Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli ürünlerle besle! (Rabbi) buyurdu; '"İnkar edeni az bir süre geçindirir, sonra onu cehennem azabına (girmeğe) zorlarım, ne kötü varılacak yerdir orası!" İbrahim İsmail'le beraber Ev'in temellerini yükseltiyor: "Rabbimiz, bizden kabul buyur, kuşkusuz sen işitensin, bilensin." Rabbimiz. bizi sana teslim olanlar yap, neslimizden de sana (eslim olan bir ümmet çıkar; bize ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira. tevbeleri kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin sen! "Rabbimiz, onlara kendi içlerinden, senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kiıab ve hikmeti Öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder. Her zaman üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin, sen!" Bunun yanında İsmail'in İbrahim'in oğlu okluğunu zikreden ve Mckki olduğunda ittifak edilen İbrahim sûresi 39. ayetidir. "İhtiyarlık çağında bana İsmail ve İshak'ı lütfeden Allah'a hanıdol-sun. Şüphesiz Rabbim duayı işiten (kabul buyuran)dır. "En'am sûresinin 84-86. ayetleri İse İbrahim'in zürriyetinden İsmail'i zikreder "Biz ona İshak'ı ve (îshak'ın oğlu) Ya-kub'u da hediye ellik; hepsine de doğru yolu gösterdik. Nitekim daha önce Nuh'a ve O'nun soyundan Davud'a, Süleyman'a, Eyyub'a. Yusuf'a, Musa'ya ve Harun'a da yol göstermiştik. Biz güzel davrananları böyle ödüllendiririz. Zekeriyya'ya, Yahya'ya. İsa'ya ve İlyas'a da (yol göstermiştik). Hepsi iyilerdendi. İsmail'e, Elyesa'ya, Yunus'a ve Lut'a da (yol gösterdik), hepsini âlemlere Üstün kıldık." Belki İbrahim, İshak ve Ya-kub bir yerde denk tutuldu ki, İsrailoğullarının peygamberler silsilesinin aslını oluşturduklarına işaret etmeyi amaçlamış olabilir. İsmail ise onun aslı değildir. Bunu Kur'an'in hikmeti ve siyakı İbrahim'in İsmail'e babalığını, îshak'ın da ona kardeş oluşunu zikretmesi desteklemekledir. İsmail, Elyesa ve Zülkifl'in (ibâdena) ibaresi olmadan da zikredilmesi meselesine gelince, bunun hikmeti bize gizlidir. Bu makamda üstünlüğüne delalet kastını destekleyecek bir karine olmadığını gördüğümüze dikkat çekmek isteri/... [72][72]

49-Bu, bir hatırlatmadır. MüUakiler için güzel bir gelecek vardır:

50-Kapıları kendilerine açılmış Adn (ebedi)'[73][73] cennetleri.

---

[72][72] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/397-399.

[73][73] Adnin Daimi bir ikametle ikamet etti anlamına gelen "Adene" den masdar olarak gelmiştir denilmiştir. Bu anlamıyla "Adn Cennetleri" daimi kalınacak cennetler demektir. Cennetlerden herhangi birinin ismidir denil-

mistir. Ayrıca "Adn" cennetin ortası anlamına gelir denilmiştir. Bu kelime Kitab-ı Mukaddcs'in Tekvin bölümünde geçmektedir. Orada Allah'ın "Aden"de bir cennet inşa ettiği zikredilmişin". Bundan, kelimenin kâinatta bir yere isim olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Sebclilerden bahseden rivayetlerden anlaşıldığına göre Yemcn'in kuzeyinde "Adcnet'' ismiyle bir yer vardı ve hükümdara ait bahçeler, bostanlar ve umanlar vardı. ^Adn" kelimesinin bu kelimeden türediği uzak bir ihtimal değildir. Tarihte Yemen'in kuzey batı sahillerinde Aden isminde bir yerin ve bölgenin var olduğu da bilinmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki,

51-Orada (koltuklara) yaslanarak birçok meyva ve içilen şeyler İsterler.

52-Yanlarında da bakışlarını hayadan'[74[74]] yalnız (kocalarına) diken (kendileriyle) yaşıt (arkadaş)[75[75]] dilberler vardır.

53 İşte, hesap günü için size söz verilen budur!

54-Doğrusu bizim bu rızkımızın bitip tükenmesi [76[76]]yoktur.

Ayetler siyak ile ilintilidir, onu tamamlamakladır. Önce zikredilenleri sadece ibret ve hatırlatmak için değil ahirette müttakiler için güzel evle, nimetlerle, meyvalarla bitmeyen içilecek şeylerle, utangaç kadınlarla müjdelemeyi içermektedir.

Ayetler ahirette inanılan nimetlerin hakikatini içermekle beraber ruhunun ve içeriğinin ilham ettiğine göre salihlere, müttakilere güven vermeyi, Allah'ın kalında olanlara imanla, salih amelle, takvayla, her durumlarında sabreden, şükreden Allah'ın salih kullarım örnek almakla teşvik etmeyi herşeyden önce amaç edinir. . [77[77]]

55- Bu böyledir; fakat azgınlara cfa en kötü bir gelecek vardır.

56- Cehennem! Oraya girerler. Ne kötü bir döşektir[78[78]] o.

57- İşte onu tadsınlar: Kaynar ve kokuşmuş[79[79]] irindir'3'[80[80]].

58- Ve buna benzer daha başka çeşit çeşit (azab)[81[81]] vardır.

Kur'ani dizelerin adeti üzere ayetler muttakilerin gideceği yere mukabil azgınların gideceği

---

ayetlerin anlamından bu kelimenin ahirette bir cennel olduğu anlaşılmaktadır. Yemen'in meşhur "Adenct" minükasında-ki bahçelerin şöhreti dolayısıyla bir benzetme olarak ahirctin bahçeleri bununla isimlendirilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi daha iyi anlaşılması için ahiret manzaraları dünyadaki benzerleriyle nitelendirilmiştir.

[74[74]] Kasitamtu't-tarfi Tarf, göz anlammdadadır. Cümlenin anlamı, haya ve edeble gözlerini bakışlarını koruyanlardır.

[75[75]] Etrabun Yaşıt arkadaşlar, akranlar anlamındadır.

[76[76]] NefadinBitmeyen, tükenmeyen.

[77[77]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/400.

[78[78]] el-Mihad İnsanın altına serilen yaygı, döşek

[79[79]] Hamini Aşırı kızgın, sıcak su.

[80[80]] Gassak İrin. Ayrıca öldürücü soğukluk veya zifiri karanlık anlamlarına da gelir denilmiştir.

[81[81]] Ezvac Çeşit çeşit. Ayetin anlamı bu azaba benzer şekilde çeşit

çeşit olan eziyet.'

yeri zikrederek açıklar. Bu durumuyla siyak ile bağlantılı olduğunu gösterir.

Güçlü bir niteleme ile hedeflediği tek şey, inatçı inkarcı lâğutlann kalplerine korku salarak vazgeçmelerini sağlamak, muttakilerin, salihlcrin kalplerinde ise rağbet uyandırmaktır. Görüldüğü gibi devamlı bir telkini belirtmektedir. Vasıflama; etki etmek, örnek göstermek, yakınlaştırmak için hayalın sahnelerinden alınmadır. Önceki benzer konularda bunu zikretmiştik. . [82[82]]

59-Müşrik olan hakim güçlere:) "İşte bu(nlar) da sîzinle birlikte {küfür ve zulümde) göğüs gerenlerdir"[83[83]] Onlara bir merhaba (bile) yok. Çünkü onlar ateşe gireceklerdir, (denilir).

60-Onlara uyanlar) Derler ki: "Hayır, sizler, asıl size bir merhaba yok. Bunu (azabı) siz bizim önümüze sürdünüz. Ne kötü bir durak.

61-Derler ki: "Rabbimiz, kim bunu bizim önümüze sürdüyse, onun ateşteki azabını kat kat arıtır."

62-Ve derler ki: "Bize ne oluyor ki, kendilerini şerir (sapıklardan, müstazaflardan)lerden [84[84]]saydığımız adamları göremiyoruz.

63-Biz onları bir alay konusu (ve hizmetçiler) edinmiştik;[85[85]] yoksa gözler mi onlardan kaydı?[86[86]]

64 Bu, cehennem halkının birbiriyle çekişip-tartışması kesin olan gerçektir.

Ayetler önceki siyakın devamıdır. Cehennemde kafirler arasında geçen tartışma, itab ve kınama ile her grubun kötü sonun sorumluluğunu başka bir gruba atması hakkında ayrıntılı bir açıklama vardır. Böylesi tartışma hikayeleri başka sûrelerde de tekrarlanır. Ayetlerin ibareleri açıktır. Ateş ehli arasındaki tartışma ve husumet gerçekten olacağına dair Rabb'ani bir kararla biter. Bu tartışmayı hikaye etmek kafirleri azarlamayı, korkulmayı hedefler.62. 63. ayetleri ateş ehlinin şerir ya da düşük mal sandıkları kimseler hakkında sorularını içerir. Ayetlerin ilham ettiğine göre Peygamber'e (sj tabi olanlarla ilgileniyorlaronları

[82[82]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/401.

[83[83]] İktİham Zorla götürme, veya güçle kuvvetle girme.

[84[84]] Esrar 62. ayetleri anlaşıldığına göre; ayetteki '"Esrar" kelimesi, azığı olmayanlar, müstezailar ya da sapmışlardır. Kafirler, İslam davetinin ilk yıllarında Hz. Peygamberin elçiliğine iman edenlerin çoğunluğu müstezaf ve fakirlerden olduğu için onları bu sıfatlarla niteliyorlardı.

[85[85]] Ettehaznahum sihriyyen Burdaki fiil, haber ve soru şekillerinde de okunmuştur. Bu anlamda "Sihriyyen" kelimesindeki "Sin" harfi esreti şekilde okunur. "Amade kılmak, boyun eğdirmek" anlamında ötürcli de okunmuştur. Her iki anlam da ihtimal dahilinde olup uygundur. Ancak "ettehaznahum" fiilini haber olarak okumak daha uygundur. "Sihriyyen" kelimesi bunun göstergesidir. Bu durumda cümle kafirlerin şu sözünü tamamlar mahiyettedir. "Ne oluyor da kendilerini "esrar" olarak vasıflandırdığımız ve alay ettiğimiz veya hizmetimize amade kılınmış hizmetçiler olarak göremiyoruz.

[86[86]] Em zağetanhumu'l-ehsari Onları göremeyişimiz onların gözlerimizden kaybolmalarından mıdır?

kullanıyorlardı, ihtiyaçlarım gidermek için emirlerine amade ediyorlardı veya onları alay konusu yapıyorlardı. Bu ayetler özellikle eski önderlerinden kafirlere dinletilen korkunç bir azarlamayı içermektedir. O sordukları kimseler muttakiler idi. Şimdi en ni-metli, yüce makamlarda bulunuyorlar. İki ayetin zikrettiği kafirlerin sözleri, kafirlerin özellikle önderlerin büyüklenmeleririi, müminlere karşı üstünlük taslamalarını anlatmaktadır. Çünkü onların çoğu başlangıçta fakirlerden ve müstazaflardan idiler. Bu onlar hakkında peygamberden onları uzaklaştırmalarını, İstemeleri bunu yaparsa ancak kendisiyle oturacaklarını, konuşacaklarını söylemelerini En'am sûresinin 52. 53. ayetleri şöyle dile getirmektedir. "Sabah akşam Rab'lerinin rızasını isteyerek O'na yalvaranları (Kureyş büyüklerinin arzusuna uyarak) kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok ki, onları kovup da zalimlerden olasın! Böylece Biz onların kimini kimi ile denedik ki: "Allah, aramızdan şunlara mı lutfu layık gördü?" desinler. Allah şükredenleri daha iyi bilmez mi?" Kehf sûresi 28. ayeti "Nefsimi, sabah akşam, rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber tut. Gözlerin, dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan başka yana sapmasın. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz; keyfine uyan ve işi, hep aşırılık olan kişiye itaat etme.

Bakara sûresi 13. ayed "Onlara: "Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın" dendiği zaman: ''Biz sadece İslah edicileriz" derler." Mutaffifin sûresi 29-36. ayetleri ''Mücrimler, müminlerin üstüne gülerlerdi. Onların yanından geçtikleri zaman birbirlerine kaş göz eder(ek onları küçümserlerdi. Ailelerine döndükleri zaman da yaptıklarıyla övünüp eğlenmeye başlarlardı. Mü'minleri gördüklerinde: "Şuniar sapık insanlar" derlerdi. Oysa kendileri, onların üzerine bekçi gönderilmemişlerdi. İşte bugün de müminler kafirlere gülerler. Divanlar üzerinde (oturup) bakarlar. Kafirler yaptıklarıyla cezalandılar mı?" diye."

"Azgınlık yapanlar" (et-tâğiyn) kelimesi açıklamalı bölümünün başlangıcında kafirleri tanımlarken onların önderlerine işaret etmek isteyebilir. Küfürlerine, büyüklenmclc-rine, düşmanlıklarına rağmen Özellikle müminlere karşı büyüklük taslayan, onlarla alay eden, eziyet ve düşmanlıkla onları haklamak isteyenleri kasteder. . [87[87]]

65- De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Tek ve (her şeyi) kahreden Allah'tan başka ilah yoktur.

66- O, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir, daima üstündür, çok bağışlayandır.

67-De ki: "O, büyük bir haberdir."

68-(Ama gafletinizden dolayı) siz ondan yüz çeviriyorsunuz.

69-Yüce makamı (Allah'ı ve melekleri)[88[88]] tartışırlarken'[89[89]] (aralarında) neler geçtiği

[87[87]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/402-403.
[88[88]] el-Meleu'l-ala Peşinden gelen ayetlerden anlaşıldığına göre Allah ve meleklerinden kinayedir.

hakkında bir bilgim yoktu.

70-Ben ancak apaçık bir uyarıcı olduğum için (bu bilgi) bana vahyedİliyor.

Bu ayetlerde peygambere (s) kendisinin sadece uyarıcı olduğunu insanlara ilan etmesini isteyen Rabb'ani bir emir vardır. Eğer sapıklığa dalarlarsa onları kötü bir sonun beklediği haberiyle korkutmaktadır. Onları hayır, hidayet olan şeylere, göklerin, yerin ve içindekilerin Rabbi kahreden, bağışlayan, muktedir olan, ondan, başka ilah olmayan Allah'ı kabullenmelerine davet etmektedir. İnsanlara haykirarak onlara görevinin ve davetinin tehlikesini, onların bundan yüz çevirmelerinin çok aptalca olduğunu bildirmesi istenmektedir. Bütün işi Allah'ın ona vahyettiği ile insanları uyarmaktır. O'nun katında, yüce huzurunda meydana gelen tartışma, konuşma ve düşmanlıklar hakkında birşey bilmediğini Allah'ın emri ile kararlaştırıyor. Ancak Allah'ın on? vahyeîtiğini tebliğ etmekle yetinmektedir.

Bazı müfessirler (Taberi, Zemahşeri, İbn Kesir), 69. ayetin Allah Adem (a) için meleklerin secde etmelerini teklif eden emre karşı geten ayetlerde îblis'İn isyanını zikretme noktasında olduğunu söylerler. Bunun uzak olmama ihtimaline rağmen zikredilen ve ondan sonraki ayetler bu kıssanın girişi konumundadır. Bizim tevil ettiğimizin doğruluğunu küçük de görmüyoruz. Şüphesiz ondan önce "çekiştiler" kelimesinin ateş ehli için masdannı kullanmıştı. [90[90]]

"De Ki: Oysa Ben Uyarıcıyım" Ayetlerindeki Mesajlar

Ayetler bir ünceki ayetleri tamamlamak için gelmiştir. O ve bu durum siyak ile bağlantılıdır. Çünkü, müttakilerin, azgınların sonlarını korkutarak ve davet ederek, peygamberin görevinin büyük bir tehlike olarak açıklamasının ardından gelir. Peygamberleri

göndermedeki Rabbani maksadı açıklayan güçlü bir tablo vardır. Çağrıldıkları Allah'a tevhidden, ona boyun eğmekten, ondan başka bütün ortaklan reddetmekten yüz çeviren o kimselere güçlü bir kınamayı da içermektedir; Kur'an'da çok tekrarlanan, peygamberin görevinin, davet etmek, korkutmak, kendisine vahyedileni tebliğ etmek olduğunu pekiştirir. Belki de bu durum, insanların akılları, kabiliyetleri seçme kuvvetleri ile gerçekte, davete, uyarmaya, açıklamaya, sınırlamaya ihtiyaçları oldukları İle uyumludur. Bundan sonra icabet etmezlerse Allah'ın insanlara uyarıcı olarak gönderdiği peygamberlerden sonra insanlar için bir hüccet kalmayacaktır. Aklın, Allah'ın farz kıldıklarından, hadlerinden olanları açıklamaya, her görevi bilmeye ulaşması için ne kadar da uğ-raşsa aciz olacağını kabullenelim. Gerekli

---

[89[89]] Yahtesimun Mücadele ederler, tartışırlar.

[90[90]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/404.

mi, gereksiz mi, caiz mi, değii mi gibi bazı gizli noktalar kalmaya devam edecektir. Akıl da bunları çözemeyecektir.Ayetler bundan sonra peygamber (s)in Allah'a yönelmesinde, vahyinde, imanın derinliğinde, risalctinin doğru olduğunu hissetmesinde, Allah'ın ona vahyi indirmesinde, Allah'ın ilan etmesini istediği şeyleri ilan etmesinde olan samimiyetini gösteren ilginç, etkili ve güzel bir tabloyu içermektedir. . [91[91]]

71- Hani Rabbİn meleklere: "Gerçekten ben, çamurdan bir insan yaratacağım" demişti.

72- "Onu bir biçime sokup, ona ruhumdan üflediğim zanlın da siz onun için hemen secdeye kapanın."

73- Meleklerin hepsi topluca secde etti;

74- Yalnız İblis hariç. O büyüklük tasladı ve (böylece) kafirlerden oldu.

75- (Allah) Dedi ki: "Ey İblis, iki elimle yarattığıma seni secde etmekten alıkoyan neydi? Büyüklerdin mi; yoksa yüksek (ma-kamlar)te olanlardan mı oldun?

76- Dedi ki: "Ben ondan daha hayırlıyım; sen beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."

77- (Allah) Dedi ki: "Öyleyse ordan (cennetten) çık, artık sen kovulmuş'[92[92]] bulunmaktasın."

78- 'Ve şüphesiz, din (Kıyamet'te ki hesap) gününe kadar benim lanetim senin üzerinedir."

79- Dedi ki: "Rabbim, öyleyse onların dİrifip kaldırılacakları güne kadar bana mühlet ver.[93[93]]

80- Dedi ki: "O halde sen, (kendilerine) süre tanınanlardansın."

81- "Bilinen vaktin gününe kadar."

82- Dedi ki: "Senin izzetin adına andolsun, ben, onların tümünü mutlaka azdırıp - kışkırtacağım."

83- "Ancak onlardan, ihlaslı (kışkırtmaya kapılmayan, Allah'a hidayet olan, hududlarını koruyan)'[94[94]] kulların hariç."

84- (Allah) "İşte bu haktır ve ben hakkı söylerim" dedi.

85- Andolsun, senden ve içlerinden sana tabi olacak olanlardan tümüyle cehennemi

---

[91[91]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/404-405.
[92[92]] Racim Taşlarla recmedilmiş. tardcdihnis anlamında.
[93[93]] Enzirini Ban mühlet ver ve beni ertele.

[94[94]] el-Muhlasin Suçlardan, günahlardan kurtulup Allah'a tabi olanlar ve O'nun hududunu gözetenler.

dolduracağım."

Ayetler, Adem (a)'ın yaratılış kıssasını, Allah'ın emri ile meleklerin ona secdeye kapanmalarını, İblis'in bu duruma isyan etmesini, onunla Allah arasında olan konuşmayı içermektedir. Cümleler, başka açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır.

Önceki siyakla hatırlatma, nasihat etme ve tamamlama ile bağlantılı olduğu görülmektedir. "İz" harfi ile başlaması da buna delildir. Geçen ayetler, taamlardan Allah'ın davetine olan büyüklenmelerinden, müminlere olan kibirlenmelerinden bahsetmektedir, bu ayetler ise onların tutumlarına benzer İblis'in tulumunu hikâye etmekledir.

Burada ayetlerin Adem'in adını açıkça zikretmediğini görmekteyiz. Burada onu açıkça zikrettik. Çünkü başka sûrelerdeki kıssası İsmini içermekledir. Bakara sûresi 34. ayetinde bu silsilenin kıssasında şunlar geldi: "Ve meleklere: "Adem'e serde edin" dedik de İblis' ten başka (hepsi) secde ettiler. O ise, dayattı ve kibirlendi ve kafirlerden oldu." . [95[95]]

Adem'in Kıssası, Meleklerin Ona Secde Etmesi, İblis'in İsyanı Ve Verilen Mesajlar

Adem ile İblis'in kıssası Kıır'an'da yedi defa geçmektedir. Onlardan altısı Mekki sûrelerdendir, bir tanesi ise Medenî olan Bakara sûresindedir. İçerikleri ise bazı farklılıkları açıklamada, telkinlerde ve yönlendirmede gösterse de birbirlerine yakındırlar. Onunla enbiya ve ümmetlerinin kıssaları arasında Lckrar, uslub ve siyak yönünden bir benzerlik bulunmaktadır. Her defasında kafirlerin isyanını, tavırlarını, kınama siyakını. İblis'in tavrı sonucunda Allah'ın gazabını hak edişine bağlamakladır. Melekler ise Allah'ın emrini uygulamayı acele olarak yerine getirmektedirler. Üslubu ise vaaz niteliğindedir. Kıssa özelliği taşımamakladır. İşte Enbiya kıssalarında ve sözlerindeki durum bu noktadadır. Bütün bunlar insanın ilk yaratılışını ishal için Kur'an da bu kıssanın biz-zatihi zikredilmediğini söylemeye götürmekledir, Oysa bunu nasihal etmek, ibret almak ve darb-i mesel vermek amacıyla zikretmiştir. Allah'a isyan etmede, O'nun emirlerini uygulamamada kötü bir cinayet olduğuna işaret etmiştir. Allah'a ve davetine isyan edenlerin İblis'in taraftarları ve ona tabi olduklarında şüphe yoktur. Sonra meleklerin Allah'ın emrini uygulamak için acele etmeleri, ve O'na boyun eğmeleri güzel bir örneği sergilemektedir. Meleklerin yaptığı gibi Allah'a ve davetine icabel edenlerin dosdoğru yolda yürüdüklerinin ishalini da içermektedir.

Bütün bunlara ek olarak, kıssanın, Peygamber (s) ve miislümanlara teselli vermeyi hedeflediği görülmektedir. Davete icabet etmeyenler, niyetleri kolu. kalpleri hasta, büyüklenen ve kibirlenen kimselerdir. İblis onlarda vesvese ve ayartması için bir çalışma alanı

[95[95]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/406-407.

bulmaktadır. Onların hepsinin sonu cehennemdir. Hak ve hidayetle sadık isteği, sağlam kalbi, iyi niyeti olan kimselere ise İblis'in yolu kapalıdır. Çünkü onlar Allah'ın davetine icabet eden, peygamberinin etrafında kümelenen kimselerdir. "'Samimi olan kullarım hariç*' cümlesindeki İblis'in sözü de bunu desteklemekledir. .Sapıkları azarlayan, onları İbîis'le arkadaş kılan, salihlerî öven, onları meleklerle arkadaş kılan bütün bunlarda sürekli cüzel telkinler bulunmakladır.

Müddessir sûresi tefsiri akışında Arapların melekler hakkında inançlarını açıkladığımıza göre kıssanın hedef ve üslubunda iki Önemli durum bulunmaktadır. Birincisi. Arapların zihinlerinde melekler hakkında oluşan büyük bir tablo, onları Allah'ın emrine itaat etmede, O'nun davetine icabet etmede örnek almaya yönlendirmektedir. İkincisi ise, Allah ile birlikte melekleri ortak koştukları Araplara, onların topraktan yarattığına secdeye kapanan ve O'na boyun eğmede devam eden kullan olduğunu anlatmaktadır. Durumu bu olanın ne bir Rabb edinmesi, ne de Allah'a ortak koşması, ne de vermeye ve yasaklamaya, zarar ve fayda vermeye gücü yettiğine inanılması caiz değildir. Kur'an'da değişik ayetler, meleklerin bu durumlardan beri olduklarını, Allah'a boyun eğdiklerini, kulluklarını ifade etmekledir. Örneğin Sebe sûresi 40. 41. ayetleri "O gün, onların hepsini bir araya toplar, sonra meleklere: "Bunlar size mi tapıyorlardı? der. (Melekler) derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz onlar değil, sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çokları onlara inanıyorlardı." Nisa sûresi 172. ayeti "Ne Mesih, Allah'a kul olmaktan çekinir, ne de (Allah'a) yaklaştırılmış melekler, Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa bilsin ki O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır." Enbiya sûresi 26-29. ayetleri "Rahman çocuk edindi" dediler. O. (böyle şeylerden) yüce (münezzeh)dir. Hayır (Rahman'ın çocukları sandıkları melekler, O'nun) değerli kullar(ı')dır. O'ndan önce söz söylemezler ve onlar, O'nun buyruğunu yaparlar. (Allah), onların Önlerinde ve arkalarında olanı bilir. (Allah'ın) razı olduğundan başkasına şefaat edemezler ve onlar, O'nun korkusundan titrerler. Onlardan her kim: "Ben O'ndan başka bir tanrıyım!'' derse onu cehennemle cezalandırırız. Biz zalimleri böyle cezalandırırız;. Bu yönlendirme şu soruyu getiriyor. İblis kavramının simgelediği anlamı -ki fasih arapça bir kelimedir- biliyorlar mı, İblis'in meleklerin Adem'in kıssalarını da biliyorlar mıydı? Daha önce de belirttiğimiz gibi, bununla onlara nasihat edilmiş ve ibret almaları istenmiştir.

İlk noktaya gelince, İblis kavramı, olumlu bir cevabı hatırlatır. O "cbic.se" kökünden türetilmiştir. "Yc'se düştü, karamsar oldu, ümidini kesti" anlamına gelmekledir. Rum sûresi 12. 13. ayetlerinde bu anlamda bu fiilden türetilmiş sekliyle zikredilir. "Kıyamet saatinin kopacağı gün, suçlu-günahkarlar umutsuzca yıkılırlar. (Allah'a eş koştukları) Ortaklarından kendilerine, şefaatçi olan yoktur; onlar, ortaklarını da inkâr etmektedirler." Zuhrui" sûresinin 74. 75. ayetleri "Şüphesiz suçlu-günahkârlar, cehennem azabı içinde ebedi kalacak olanlardır. Onlardan (azab) hafifletilmeyecek ve orda onlar umutlarını kaybetmiş kimselerdir". İblis kavramı bu durumda isim değil, sıfattır. Ve zem m (kınama) sıfatıdır. Belki de o, Allah'ın rahmetinden ümidini kesen demektir. Şeytan kavramı da ona eşdeğer

anlamda gelmiştir. Değişik ayetlerde bu zikredilir. A'raf sûresi 27. ayeti Örnek olarak verilebilir. "Ey Adcmoğulları, Şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) sizleri görmektedir. Biz gerçekten Şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık,''

Bu ayette varid olan İblis, Adem kıssasından sonra direkt olarak zikredilmiştir. O da çirkin anlamına gelmektedir. Kur'an'da hiç bir kavram yoktur ki inmeden önce Araplar tarafından anlam ve lafzı bilinmesin. Araplar Şeytanların insanlara ilham ettiklerini, onlara vesvese verdiklerini, onları ayarttıklanm bilmekteydiler. Bunu değişik ayetler ilham etmektedir. Örnek olarak İbrahim sûresi 22. ayeti verilebilir. "Allah, size gerçek olan va'di va'delti, ben de size vaadde bulundum, fakat size yalan söyledim. Benim si/e karşı zorlayıcı bir gücüm yoktu, yalnızca sizi çağırdım, siz de bana icabet etliniz. Öyleyse beni kınamayın, siz kendinizi kınayın. Ben sizi kurtaracak değilim, siz de beni kurtaracak değilsiniz. Doğrusu daha Önce beni ortak koşmanızı da tanımamıştım. Gerçek şu ki, zalimlere acıklı bir azab vardır." Bundan da anlaşılıyor ki Araplar, İblis'in anlamının, Allah'ın rahmetinden kovulan, Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düsen insanları ayartan ve vesvese veren olduğunu biliyorlardı. Bunu bilmeleri. Ehl-i Kilab'ın Şeytan kelimesini bu anlam ve boyutta kullanmaları, Arapların dinî ve dinî olmayan çoğu bilgilerinin kaynağı durumunda olduğu tercih edilir. İkinci noktaya gelince diyoruz ki: Ahdil-Radim Esf arından Tekvin Si tr'inde bugün kitab ehlinin elinde dolaşan kitablar-da bu kıssa zikredilir. Özelle şu gelmektedir (şüphesiz Allah Adem'i topraktan yarattı1, biçim verdi, ona yaşam veren şeyi üfledi. Sonra onun kaburga kemiğinden Havva'yı yarattı. Doğu'da Adn denilen bir cennet yarattı ve o ikisini oraya yerleştirdi. Onlara herşe-yi yemelerini mubah kildi, ancak şerr ve hayır taşıyan ağacın meyvelerini yemelerini yasakladı. Eakat bütün hayvanları kandıran yılan, Havva'yı ayarın, bu ağacın meyvasın-dan yemesi için teşvik ederek ona şöyle dedi: Ondan yerseniz ölmeyeceksiniz Allah size böyle diyor. Allah sizin bir gün ondan yiyeceğinizi, gözlerinizin açılacağını, lanntar olacağınızı, hayır ve şerr olarak tanınacağınızı biliyordu. Havva onu yedi ve kocasına da yedirtti. Hemen gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduklarını anlayınca incir ağacının büyük yapraklarını alarak avret yerlerini kapatmaya başladılar. O ikisi Rabbin sesini işittiler. Cennette yürüyordu. Onu görmekten çekindiler ve saklandılar. Rabb Adem'e seslenerek: Adem sen neredesin? Dedi ki: Sesini işittim ve korktum. Çünkü çıplağım ve bu nedenle saklandım. Dedi ki senin çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Seni yemenden yasakladığım ağaçtan mı yedin? Dedi ki: Benimle olmasını istediğin kadın bana o ağacın meyvasından verdi ve yedim. Rabb kadına da sordu. Dedi ki: beni yılan kandırdı. O ikisine Rabb kızdı ve onları cennetten çıkardı. Ki yeryüzünde yorulsun, çalışsınlar, ekmek yemek uğrunda terleri aksın. Deriden onlara elbise yaptırdı. Yılanı lanetledi. Adem ve Havva'nın zürriyeti ile onun arasında daimi ve zararlı düşmanlık edilmesine izin verdi. Havva'ya doğum ve hamilelik ve acılarım haber verdi... vs.

Bu Özet. A'raf süresindeki kıssa ile biraz farklılık arzetmcklc birlikle uyum sağlamaktadır. Ayetlerde yılan yerine İblis. Allah'ın meleklere Adem için secdeye kapanmasını emrettiğini, İblis'in isyan ettiğini zikretmektedir. Tekvin kitabında ise bunlar zikredilmez[96[96]]. 11-27. ayetlerde şunlar zikredilir "Andolsun, biz sizi yarattık, sonra si/e suret (biçim-şckil) verdik, sonra meleklere: "Adem'e secde edin'" dedik. Onlar da İblis'in dışında secde

eltiler; o secde edenlerden olmadı. (Allah) Dedi: "Sana emrettiğimde; seni secde etmekten engelleyen neydi? (İblis) Dedi ki: "'Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın. ''(Allah:) "Öyleyse ordan in, orda büyükİcnnıcn senin (hakkın) olmaz. Hemen çık. Gerçekten sen, küçük düşenlerdensin. O da "(însanlat rın) dirilecekleri güne kadar beni gözle(yip ertele.)1' dedi. (Allah:) "Sen gözlenip erteler nenlerdensin" dedi. Dedi ki: "Madem öyle, beni azdırdığından dolayı onlar(ı insanları saptırmak) için mutlaka senin dosdoğru yolunda (pusu kurup) oturacağını. Sonra da muhakkak onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağını ve çoklarını şükredici bulmayacaksın." (Allah) Dedi: "Kınanıp alçaltılmış ve kovulmuş olarak ordan çık. Andolsun, onlardan kim seni izlerse, cehennemi sizlerle dolduracağım. Ve ey Adem, sen ve eşin cennete yerleş, ikiniz de dilediğiniz yerden yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Şeytan, kendilerinden örtülüp gizlenen çirkin yerlerini açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması, yalnızca, sizin iki melek olmamanız veya ebedi yasayanlardan kılın-mamanız içindir. Ve: ''Gerçekten ben size öğüt verenlerdenim" diye yemin de etli. Böylece onları aldatarak düşürdü.Ağacı tattıkları anda ise, ayıp yerleri kendilerine bel iri ver-di ve üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-Örlmcyc başladılar. (O zaman) Rableri kendilerine seslendi: "Ben sizi bu ağaçtan menetmemiş miydim? Ve Şeytanın da sizin gerçekten apaçık bir düşmanınız olduğunu söylememiş miydim?"' Dediler ki: "Rabbi-miz, biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi bağışlamazsan ve esirgemezsen, gerçeklen hüsrana uğrayanlardan olacağız. (Allah) Dedi ki: Kiminiz kiminize düşman olarak inin. yer yüzünde belli bir vakte kadar sizin için bir yerleşim ve meta (geçim) vardır, dedi ki: "Orda yaşayacak, orda ölecek ve ondan çıkarılacaksınız. Ey Adcmoğulları, biz sizin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size "Süs kazandıracak bir giyim indirdik (varcltik). Takva ile kuşanıp donanmak ise, bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın ayetlerindendir. Umulur ki öğüt alip-düşiinürler. Ey Ademoğulları, Şeytan, anne ve babanızın çirkin yerlerini kendilerine göstermek için, elbiselerini sıyırtarak, onları cennetten çıkardığı gibi sakın sizi de bir belaya uğratmasın. Çünkü o ve taraftarları, (kendilerini göremeyeceğiniz yerden) .sizleri görmektedir. Biz gerçekten Şeytanları, inanmayacakların dostları kıldık."

Ayetler ile Tekvin kitabı arasında farklılıklar olmasına rağmen ikisi arasındaki büyük uyumluluk, Kur'an da zikredilen kıssanın dinleyenlere yabancı gelmediğini söylemeye bizi götürmektedir. Çünkü üslubu hatırlalıcıdır. Yabancı olmayan bir şeyi hatırlatma noktasında

---

[96[96]] Bkz.Hazin Tefsirin'de A'raf süresinde bu ayetlerin tefsiri.

olduğunu ilham etmektedir. Çünkü Kur'ani öğüt böyle gerçekleşir. Peygamber (s) dönemindeki Ehl-i Kitab, Kur'an'da kıssadan varid olanla uyumluluk arze-den dipnot ve açıklamaları içeren levha ve kitabları olduğunu sanmaktadır.

Müfessirler bu ve başka sûrelerin akışında bu kıssanın dipnotuna rivayetler, sö/ler. yorumlar ve şerhler çok düşmüşlerdir.[97][97] Onda Adem'in nasd yaratıldığı, Allah'ın onu yarattığı toprak, ruhundan ona Allah'ın üfleyişi, ondan hanımını yaratması. Allah'ın yerleştirdiği cennet, yasak ağaç zikredilmektedir. Onlardan bazıları uyum sağlamak amacıyla felsefi ilmi, araştırmalara dalmaktadır. Başkaları ise kıssada benzeri anlam ve simgeler olduğu görüşündeler. Bazıları da özellikle insan ruhunun ebediliği arasındaki ilgi ile Allah'ın çamurdan yarattığı ilk insanın ruhuna üfleme tabiri arasında bir bağlantı kurmaya çalışırlar. Diğerleri ise, bu ayetler ile. yaratılış ve evrenin oluşumu noktasında varid olan başka ayetler ile, kalma, üreme, seçim ve gelişme kanunları üzerine kurulan ilmi nazariyeler arasında bir uyumluluk bulmaya uğraşmışlardır. Bazıları ise. İblis'in mahiyeti, zürriyeti, rolleri, adları, şekilleri üremeleri hakkında Adem'in yaratılış merhaleleri, yarattığı topraktan bir avuç alması, ondan önce yaratılanlar hakkında çok ilginç ve yabancı şeyler söylemektedirler. Başkaları ise ayetlerdeki istisna sığasına dayanarak İblis'in meleklerden olduğunu söylerler. Çünkü secde ile emir olunan meleklerdi, onlar secde ettiler ancak İblis bundan sakındı.

Kehf sûresi 50. ayetindeki Cin kavramı ile İblis'i tanımladığı şeklinde tevil etmekledirler. "Hani meleklere: "Adem'e secde edin" demiştik; İblis'in dışında (diğerleri) secde etmişlerdi. O cinlerdendi, böylelikle Rabbinin emrinden dışarı çıkmıştı. Bu durumda beni bırakıp onu ve onun soyunu veliler mi edineceksiniz? Oysa onlar sizin düşmanlar^ nızdır. (Bu) Zalimler için ne kadar kötü bir (tercih) değiştirmedir." Sebe sûresinin ki 40. 41. ayeflerinde cin ve meleklerin muhtelif yaratıklar bilakis lam lers varlıklar okluğunu söylerken onların meleklerden bir çeşit olduğunu Kehf 40. ayet zikretmekledir. "O gün. onların hepsini bir araya toplayacak (hasredecek), sora meleklere diyecek ki: "Size tapmakla olanlar bunlar mıydı?" (Melekler) Derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz sensin, onlar değil. Hayır, onlar cinlere tapmaktaydı ve çoğu onlara iman etmişlerdi."

Kur'an'ın İblis'in mahiyeti hakkında bazı noktaları belirttiğine ilk önce dikkat ei-mckteyİz. Bunlardan biri de az önce zikrettiğimiz Kehf sûresinde onun cinlerden olduğu gerçeğidir. Cinlerin ateşten yaratıldıklarını belilmekle beraber Hıcr sûresi 27. ayetinde "Ve cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık." Bizim üzerinde durduğumuz ayetler de İblis'in kendi ağzından ateşten yaratıldığını itiraf etmektedir. Başka sürelerde de bunu zikreder. Bazan onu tek zikreden bu ayetlerdeki kıssada olduğu gibi. hazan de az Önce zikredilen Kehf sûresinde O ve zürriyeti bir arada zikredilmektedir. Şuara sûresinin 95. ayetinde ise o ve orduları birlikte zikredilir "Ve İblis'in bütün orduları da." A'raf sûresinde ise Şeytan ona eşit bir şekilde tek olarak zikredilir. 11. ayetini az önce zikretmiştik. Aynı ayette çoğul sigasıyla

---

[97][97] Bkz. Tabrasi, İbn Kesir, Tabersi, Kurtubi, Hazin, Tantavi, Cevheri, Kasimi. Reşid Rıza tefsirleri

da, o ve benzerleri zikredilir. İnsanların ayartılmasını, sapıtmalarını, günahı, küfrü, fesadı onlara süslemelerini İblis, Seylan ve ikisinin birimlerine atfeder. Zikrettiğimiz ve çoğu başka ayetlerde bu sınırda kalarak belirtir. 1-ki: Kur'an Adem'in mahiyeti ve yaradılışı noktasında bizim açıklamasını yapmaya ça-lışliğimız ayetlerde kararlaştırılan üslub değişikliği ile tekrarlanır. Mü'minun sûresi 12.ve 13. ayetlerinde Adem'e meleklerin secde etmelerini zikretmeksizin insanın topraktan yaratıldığını bazı ayciier de zikretmekledir "Andolsun, biz insanı, süzme bir çamurdan yarattık. Sonra onu bir su damlası olarak, savunması sağlam bir karar yerine yerleştirdik." Bunun Ötesine geçmez. Üç: Kur'an İblis ve Adem noktasında bütün zikrettiklerini hatırlatma ve nasihat etme üslubuyla kullanmaz. Kıssanın her defa zikredili-şinde değişik siga ve sîyak İle tekrarlanması da bu üsluba delalet etmekledir. Kur'an-i tefsir yönünden Kur'an'ın durduğu noktadan öteye gitmemek, fazlalaştırmamak, lah-minde bulunmamak daha güzeldir. Bu kıssanın, vesileler diye adlandırdığımız ikinci bölümdeki Kur'an'ın diğer kıssalarında benzen olduğuna dikkat edelim. Al-i İmran süresindeki kitapların anası olan muhkem ayetlerin karşısında zikredilen müteşabİhler çerçevesine koymak mümkündür. Onun hedefi, desteklemedir, ibret ve nasihat etmektir. Burada fazlalaştırmaya, tahmin yürütmeye yer yoktur. Bu ikisi de Kur'anî hedefleri ile de bağdaşmaz. Aynı zamanda müfcssirlcrin naklettiği rivayetler, peygamberi toplum ve döneminde İblis ve Adem etrafında çok şeylerin dolaştığına, kaynağının Ahdil-Kadim Esfarlan olduğuna, bazılarının ise kitab ehlinin dipnotlarda açıklama ve şerhler olduğuna delildir. Başka bir deyişle bu kıssa, dinleyenler tarafından bilinmekteydi ve Allah Kur'an'da onu vahyederek desteklemek, korkutmak, nasihat etmek amacını gülmekledir.

Bu ve başka ayetlerde İblis'in, Şeytanın ve yardımcılarının insanları aldatma ve ayartmasindaki rollerine gelince Kur'an'da Allah'ın açıkça bu rolü üstlenmelerine muvafakat ettiği İsra sûresi 63. ve 65. ayetlerinde açıkça belirtiliyor. "Demişti ki: "öii. onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz sizin cezanız cehennemdir: eksiksiz bir ceza." Onlardan güç yetirdiklerini sesinle sarsıntıya uğrat, atlıların ve yayaların da onların iislüne yaygarayı kopar, mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol ve onlara vaidlerdc bulun. "Seylan, onlara aldatmadan başka bir şey vadeimez." ''Benim kullarım, senin onlar üzeride hiç bir zorlayıcı gücün (hakimiyetin) yoklıır." Vekil olarak Rabbin yeler. "Bu noktada şu söylenebilir. Şüphesiz bu durum, insanlara Aliah resulleri vasıtasıyla yolun açıklandığı, hak, hayır ve salah olana çağırılırken bir seçimle karşı karşıya olduklarını ishal etme yolunu göstermektedir. Niyetleri iyi olan. kalpleri temizlenen, inal. heva ve hevesten beri olanlar Şeytanın vesvesesinden etkilenmeyerek icabet edeceklerdir. Ama niyetlerine şerrin hakim olduğu kimselere gelince. Allah'a davetçilerine uymayan, Şcylanm vesveselerinden etkilenen, Allah'ın ayetlerde dediği cehennemi onlarla dolduracağı İblis'in taraftarlarıdır. Ezelden beri kendileri aleyhine kaçışı olmayan kesin bir durumda insanların gerçekçi olmadıkları anlamını Kur'an burada belîrliyor. Çünkü onlar böyle olmasalardı Allah'ın İmtihan, Şeytanın onlara vesvese ve ayartma ile musallat olması için bir alan olmayacaktı. Allah'ın salih ve ihlaslı kullarının

vesvese ve ayartmadan etkilenmeyeceklerine dair söze gelince onların etkilenip bunların etkilenmemesi, olumlu, olumsuz icabelte, İrade hürriyetinde, seçimdeki nedenle makul olacakımMüfessirlerin[98[98]] açık olduğu gibi İblisMn mahiyeti, vesvesesi, orduları hakkında araştırmaya dalma zaruretini görmüyoruz. Zalen Kur'an bunu belirtiyor. Gaybi. ifnani diğer hakikatler gibi örnek almak Kur'an'da gelenlere iman elınck farzdır. Ve yine insanın fazlalaştırmadan, katmadan, zann, yabancı, tahmin yürütmeden bu sınırda kalması da vacıbür. Bu durumların Kur'an'da korkutma, vaazelme, destekleme hedefleri için varid olduğunu, onların mahiyetini isbat noktasında olmadığını. Peygamber toplumunda kullanılır olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir.

Müfcssirler[99[99]], hitabın meleklere yönelik olmasına rağmen İblis'e secde etmesi ile ilgili kapsamlı Rabbani emirin sebepleri, İblisin, Adem ve Havva ile ecnellen kovalanması ve yeryüzüne indirilmeleri durumuyla birbirlerine düşman olmaları noktasında birçok görüşleri zikretmişlerdir. Sonra Kur'an'da Allah'ın yeryüzünde halife olması amacıyla Adem ve hanımını yaratmasını aslında kastettiği ile o ikisinin cennetten ceza olarak yeryüzüne indirilmesini ifade eden ayetler görünüşte çelişik bir durum arzeder. Allah'ın meleklerle bu konuda konuşması ve Adem'e bütün isimleri öğretmesi Bakara sûresinin 30-32. ayetlerinde belirtilir "Hani Rabbin, Meleklere: "Muhakkak ben. yer yüzünde bir halife var edeceğim" demişti. Onlar da: ''Biz seni övüp-yücellir ve (sürekli) takdis edip dururken, orada bozgunculuk çıkaracak ve orada kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? dediler (Allah:) "Şüphesiz, sizin bilmediğinizi ben bilirim" dedi. Ve Adem'e isimlerin hepsini öğretti. Sonra meleklere yönelip: "Eğer doğru sözlüler iseniz, bunları bana isimleriyle haber verin" dedi. Dediler ki: "Sen yücesin, bize öğrcltiğinden başka bizim hiç bir bilgimiz yoktur. Gerçeklen sen, her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın." Bütün sözler tahmin çerçevesindedir. Sahih isnadlara, gaybî ve imanı durumlarda tek merci olan peygambere dayanmamaktadır. Az Önce söylediklerimi/, bunun üzerine söylenebilir. Kıssa ve dipnotları ibret noktasında gelmektedir. Genişletmeye gerek olmadığı gibi zaruri de değildir. Kur'an hedefinin özü ile de uyuşma/.. En güzeli Kur'an'ın durduğu yerde durmak ve onun hedeflediği amacı göz önünde bulundurmakur.

Bu kıssa da mezhebi, ve kelamı araş iırm al arda, çekişme ve tartışmaya vesile olmuştur. Ezelden beri insanların ateşe veya cennete kesin gideceği, seçim ve aldatmaya bağlı olsun ya da bizim açıklamasını yaptığımız ve başka ayetlerde zikredilen Allah'ın eli ve ruhu kavramı ile ilgili olsun, ya da peygamberler ile melekler arasında Bakara sûresi 30-32. ayetlerde ki üstünlük konusu olsun. Çünkü Adem, îslami taklitlere göre peygamberlerdendir. Kavramlar üzerinde bu tartışmalar had safhaya ulaşmıştır. Bütün bunlar kıssadaki Kur'an-i hedefin çerçevesine girmemektedir. Arkasından koşmaya gerek olmadığı gibi Kur'an-i kavramların

---

[98[98]] Bkz. Hazin, Razi, İbn Kesir tefsirlerinde A'raf ve Bakara sûrelerinde Kıssası.

[99[99]] Bkz Adem ve İblis kıssalarını değişik sûrelerde ve çoğu geçen tefsirleri.

taşıyamayacağı anlamlan da yüklemek doğru değildir.

(Ve ona ruhumdan üfledim) aycilerdeki bu ibare Adem'in yaratılması noktasında Kur'an'da tekrarlanır ve Adem ve İblis kıssasından başka mutlak surette ilk insanın yaratılması siyakında kullanılır. Secde sûresi 7-9. ayetlerinde buna değinmektedir. '"Ki O, yarattığı herşeyi en güzel yapan ve insanı yaratmaya da bir çamurdan başlayandır. Sonca onun soyunu bir Özden (sülale'den), basbayağı bir sudan yapmıştır. Sonra da onu düzeltip bir biçime soktu ve ona ruhundan üfledi. Sizin için de kulak, gözler ve gönüller var etti. Ne kadar az şükrediyorsunuz?" Enbiya sûresi 91. ayetinde İsa'nın yaratılmasını anlatma noktasında kullanır. "Irzını koruyan (Meryem); biz ona kendi ruhumuzdan üfledik onu ve çocuğunu insanlığa bir ayet kıldık" Değişik yerlerdeki ruh kavramı. Allah'ın kudretine delalet amacını ilham etmektedir. İlk insana, Allah'ın kudreti ve iradesiyle, emriyle Mesih'in annesinin rahminde hayal bahşetmeyi belirtir. Bize düşen bu sınırda durmaktır. Allah ile insan arasında ruhun lam anlamı ile gerçek herhangi bir ilişki kurmaya çalışmanın hiçbir anlamı olmadığını isbat eder. Bizim bundan kastettiğimiz Kur'anî kararlar ve ibarelerin taşıdığı anlam değildir. Özellikle Rabb'ani künhün kuralları Kur'an'da en önemlisi (arapça) cümlesidir. İnsani aklımızla idrak etmemize yol bırakmayan O'nun varlığıyla, sıfatlarıyla, O'nunla ilgili herşeyi kapsar. Onda herhangi bir benzetme de doğru değildir. İnsan ruhunun ebediliğine, Allah'ın ruhundan olması ile bağlılığına gelince, Kur'an-i esaslar ve anlamlara uymadığını görürüz. Ona cevap veren başka eksik bir özün zikredilmesi, ki bu insan ve insan olmayan canlılar türüne nevinde ortak paydalarda hayatın bahsedilmesi de, bir taraftan cevap verir. . 100[100]

Ademoğullan'nın Şerefli Kılınmasının Kur'an İle Kayıt Edilmesi Üzerine Yorum

Bütün bunlar birlikte Kur'an'da Allah'ın Adem'i eliyle yaratmasını över, meleklere ona secde etmesini emreder. Bunları zikrelmesiyle, Allah büyük bir şerefi kendine .has kılar. Bu şeref tabiatıyla Adcmoğullarını kapsayan Adem ve İblis kıssasını içerir. Bakara sûresi 30. ayeti Adem'in yaratılış kıssasını desteklemektedir. "'Hani Rabbin. Meleklere: "Muhakkak ben: yeryüzünde bir halife var edeceğim demişti. Onlar da: "Biz seni övüp-yüccliir ve (sürekli) lakdis edip dururken, orada bozgunculuk çıkaracak ve orada kanlar akıtacak birini mi var edeceksin?" dediler. (Allah:) "Şüphesiz, sizin bilmediğimizi ben bilirim." dedi. "Bu destekleme İsra sûresi 70. ayette de vardır." Andolsün, biz Ademoğlunu yücelttik; onları karada ve denizde (çeşitli araçlarla) taşıdık, temiz-güzel şeylerden rızıklandırdık çoğundan bir üstünlükle üstün kıldık. "Belki de bu yüceltmede veya onun görüntülerinden Ademoğlu'nun Allah'ın diğer yarattıklarına konuşma ve akli karakteriyle, sorumluluğa ve kazanç ve tasarruf seçimine olan kabiliyeti ile üstün olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece uhrevi mükafata ve sorumluluğa ehil olma durumuna gelir. Ta ki biyologların, insanı diğer

---

100[100] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/407-414.

canlılardan ayıran en belirgin özeflikin tabii gelişme sonucunda ortaya çıktığını söylediklerini gözönünde bulundurmak gerekir. İnsan; 414da görülen bu gelişmenin Allah'ın hikmeti iradesi ve yüceltmesinin görüntülerinden bir görüntü olduğu söylenebilir. Allah'ın kerim kitabında Ademoğullannın şerefim, yeryüzünde halife olmasını kaydetmesinden daha övgülü ve şerefli bir şey yoktur. Bu ikisi de onlar üzerinde, hayattaki ahlâklarında, davranışlarında, tasarruflarında hoş olmayan, kötü olan herşeyden arınmalarını, yücelmelerini, Allah'a ve yarattıklarına karşı görevlerini tam yapmalarım farz kılmakladır. [101[101]]

.

86- (Ey Peygamber) De ki: Ben, buna karşı sizden bıı ücret istemiyorum ve (kendiliğinden) bir yükümlülük getirenlerden (Ehil olmadığım şeyde yapmacık bir tavır koyanlar) de değilim.

87- "O (Kur'an), âlemler için yalnızca bir zikirdir.[102[102]]

88- "Gerçekten onun haberini bir zaman sonra öğreneceksiniz."

Ayetler siyak ve olayla bağlantılıdır. Onda peygambere (s) sözü dinleyenlere Özellikle geçen ayetlerde peygambere (s) sözü kafirlere yönlendirmesini emreden bir yönlendirme yapar. Sûre için güçlü bir hatime olarak gelir. Kafirlere korkutmayı, nebevi ri-saîetin doğruluğunu pekiştirmeyi hedefler. Peygamberin (s) sadece bir görevi yerine getirmek için görevli olduğunu, onda fuzuli, yapmacık ekleyen, eksilten, bir ücret veya menfaat bekleyen biri olmadığını ilan eder. Allah hakkında tebliğ ettikleri bu şeyler bütün âlemler için zikirdir. Onun doğruluk ve boyutunun gerçekleşeceğini görecekler. Görünen o ki ayetler Peygamberi uyarırken aynı zamanda sebatkâr olmasını amaçlar.

Belki de ikinci ayet, zikrettiklerimize şunu da eklemeyi amaçlar. O da, Muhammedi risaletin sadece kendi halkına hitab eden bir mesaj olmadığını belirtir. Bunu bu olaydakararlaştırmak fuzuli, (ekcllüf, ecir ve menfaat beklemeyi görüldüğü gibi nefyetmek için daha güzeldir. Bununla beraber onda, Kur'an'da değişik yerlerde, değişik yöntemlerle gerçeğini kararlaştıran tekrarlar vardır. Bundan, Peygamberi (s) risaletin genelliğini kastediyoruz, Sebe sûresi 28. ayetinde geldiği gibi "Biz seni ancak bütün insanlara bir müjde verici ve uyarıcı - korkutucu olarak gönderdik. Ancak insanların çoğu bilmiyorlar." Enbiya sûresi 107. ayeli "Biz seni âlemler için yalnızca bir rahmet olarak gönderdik/' A'raf sûresi f 58. ayeti "De ki: "Ey insanlar, ben Allah'ın sizin hepinize gönderdiği bir elçisiyim. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur, O'ndan başka ilah yoktur. O diriltir ve öldürür. Öyleyse Allah'a ve ümmi

---

[101[101]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/414-415.

[102[102]] el-miitekellifm.Sorumlu tutulmadığı bir görevi, üstüne yapmacık olarak vazife bilen... Ze-mahşeri cümlenin anlamı hakkındaşöylc demiştir: "Sen yanlarında bulunmayana çağıran, ehil olmadığı halde bir görevi üstüne vazife bilenlerden değilsin". İbn Kesir'de "Ben emrolunduğum şeyi noksansız ve fazlasız bir şekilde size tebliği etmekten başka bir şey yapmıyorum" demiştir.

peygamberine iman edin. O da Allah'a ve O'nun sözlerine inanmaktadır. Ona iman edin ki hidayete ermiş olursunuz."

Sûrenin son ayetinde inkarcılara korkutma ve meydan okumanın beraberinde Peygambere (s) ve müslümanlara, bu davanın sonra haberini Öğrenecekleri tam başarıya, övülen akıbete giden güzel bir sonu rabbani bir müjdeyi ihtiva eder. Böylesi bir durumdaki bu müjde, bütün gücüyle gerçekleşen Kur'an'in mucizelerinden bir mucizedir. Peygamber (s) döneminde çoğu dinleyenler buna tanık olur. Şimdiye ve Allah'ın istediği güne kadar ona tabi olanlar İçin, dünyanın her yerinden değişik renk, ırk, dil, seviye, millet ve dinlere sahip dağınık büyük beşeri gruplar bunun allına girmeye devam etmektedirler. Bunun böyle gerçekleşmeye devam ediğini de göreceklerdir. . [103[103]]

[103[103]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/415-416.

ZÜMER SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 39
Nüzul Sırası ; 59
Ayet Sayısı ; 75
indiği Donem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Aİlah'a davet ve evrende görülen kudret ve azametine dikkat çekilme vardır. Bazı müşriklerin inançları ve sözleri ve onlar aleyhinde iki hal anlatır. Mü'minler ile kafirler arasında karşılaştırmalar vardır. Kur'an'ın iyi nefislerde etkisine dikkat çekilir Diriliş ve insanlar arasında hüküm verme hakkında güzel bir anlatım vardır. Sûrenin ayetleri arasına genel prensibler, nasihatlar ve emsaller pekiştirilir. Bazı ayetleri müminlerin hicretine izin verildiği intibaını uyandırır.
Ondaki karşılaştırmalar, özel düzenli bir uslubla gelmesi sûrenin özelliklerinden bir özellik haline geliyor. Bölümlerinin bir defada ya da arka arkaya indiriliğini söyleyebiliyoruz.
Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ın rivayetine göre 52-54. ayetleri Medeni'dir. Konu ve şekil bakımından sûrede uyum sağlaması bunda şüphe uyandırıyor. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla
1- Kitâb'ın indirilmesi, aziz, hüküm ve hikmet sahibi Allah tarafındandır.
2- BİZ bu Kitab'ı sana hak ile indirdik; sen, boyun eğmeyi2[2] yalnız Allah'a halis kılarak O'na İbadet et.
3- Haberin olsun; katıksız boyun eğme sadece Allah'ındır. O'ndan başka veliler edinerek: "Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırmaları için tapıyoruz" diyenler(e gelince): Şüphesiz ki Allah, onlar arasında ayrılığa düştükleri konuda hükmünü verecektir. Aîlah, yalancı, inkarcı kimseyi hidayete erdirmez3[3].
4- Eğer Allah, çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini elbette seçerdi. O (bundan münezzehtir) yücedir. O tek ve kahredici Allah'tır.

Sûre Kitab'm yani Kuran'ın, kudreti büyük ve bütün fiilleri hikmet ve doğru olan Hakim ve Aziz Allah tarafından indirildiğini tasdik etmekle başlıyor. Sonra gelen ayetlerde hitabı, Peygamber (s)'e yöneltiyor. Şüphesiz Allah, Kitabı hak üzere ona indiriyor. Sadece Allah'a ibadet etmesini, boyun eğmesini sadece O'na ihlasla yönelmesini emrediyor. Çünkü bütün bunlar, O'na yapılması gerekiyor.
Bundan sonra müşriklere korkutma içer-ikli bir değinme vardır. Çünkü onlar, Allah'tan başka veliler edinerek ve onlara boyun eğip yönelerek O'na ortak koşarlar. Bunu da, Allah katında bir şans ve yakınlık sebebi olarak yaptıklarını iddia ederler. Sonra, ihtilaf ettikleri ve geri kaldıkları şeyde Allah'ın hüküm vereceği bildirilmektedir. O, iddia ettikleri şeyi hak ettikleri şekilde mükafatlandiracaktır. Allah'ın yalancı ve inkarcı kimseyi mutlu etmesi mümkün

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/213.
2[2] ed-Dinü Derin saygı, yönelme ve ibadet anlamındadır.

3[3] La Yehdi Burada başarılı kılmaz, mutlu etmez anlamındadır. Ayetin ruhu bunu ilham ediyor.

değildir. Ayetler cedelli bir hüccetle sona erer. Bu da, eğer Allah bir çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından en güzelini seçerdi. Sonra kendisini bundan tenzih eder. Çünkü O, herşeyin hükmüne boyun eğen, herşeyi kuşatan çocuğa ihtiyacı olmayan tek ve kahredici Allah'tır.
Ayetlerin nüzulü ile ilgili rivayetlere rastlamadık. Müşriklerin şirkleri konusunda yaptıkları tevillerini, ortak kıldıkları tannlara tapmalarının sadece Allah'a yakınlaştırma sebebi olduğunu iddia etmelerini hikaye eder. Ayetler, Peygamber (s) ile müşriklerin aralarında geçen tartışma ve münazara tablosunu belirlemek, aydınlatmak ve kınamak için indirilmiştir.
Son ayet ise "evliya" mefhumunu açıklıyor. Bundan Önce zikredilen bu mefhum hakkında müşriklerin inancını açıklıyor. Kayıt amacını içeren cedelli hücet böylece açıklığa kavuşuyor. Dediğimiz gibi Arap akidesinde, melekler Allah'ın kızlarıdır. O'-nun katında onlara şefaatçi olmaları için meleklere taptıklarını kast ediyoruz. Bu akideyi kınayan ayetlerin üslubunda yeni bir pekiştirme bulunuyor. Allah'tan başka herhangi bir yönelme, herhangi bir sıfat ve anlam yakınlaşma veya tevessül amacıyla yapılırsa şirktir. Allah bundan asla razı olmaz. Bu çokça tekrarlanıyor. İslam ve Kur'an'ın pren-siblerinden muhkem ve temel bir prensibtir bu.
"Şüphesiz Allah, yalancı ve inkarcı her kimseyi mutlu etmez" cümlesi yalan ve inkar vasfının sahiplerini gündeme getiriyor. Bu tanım, aynı zamanda ahlâk bozukluğunu, kötü niyeti, hak ve hidayetten uzaklığı kastediyor. Bu da, bununla tanımlananları "baği" (isyankâr, kötü) bir tutumla karşı koymaya sevkediyor.
Bu cümlede ve benzerlerinde başka iki anlam ya da iki amaç olduğu görülmektedir. (Şüphesiz Allah, fâsıklar, kafirler, mücrimler, müfsidler topluluklarına hidayet etmez). Bu anlam ve amaç, sonra gelen ayetlerden ilham alınmıştır. O da, kınama, uyarma ve ağlatma amacıyla, bu zikredilen sıfatların sahihlerini bu tavırlarından vazgeçmelerini ve tevbe etmelerini istemesidir. İkincisi ise bu sıfatlar kalanlara hasredilmiştir. Bununla beraber bu sıfatlara sahip kimselerin yani delalette, fıskta, fesatta, zulümde, cürümde, küfür ve yalanda olanların Allah'ın hidayeti, inayeti ve tevfıkinden kesin mahrum kalacakları tarzında bir hüküm yoktur. Allah onlara, düşünme, seçme ve akletme kabiliyetini vermişse, tavırlarından vazgeçip hak ve doğruya dönmeleri, Allah'ın rızasını ve başarısını kazanmaları ihtimali hâlâ var demektir. Bunu destekleyen çoğu ayeller, Allah'a dönmeleri ve tevbe etmeleri için kafirler, münafıklar, mücrimler, zalimler ve yalancılara açık bir kapı bırakmıştır. Furkan sûresi içerisinde bu konuyla ilgili ayetleri zikrettik ve açıkladık. Bu sıfatlarla tanımlanan kimselerin çoğu tevbe ettiler, Allah'a yöneldiler, Kur'an'a ve Muhammedi Risalet'e iman ettiler. Allah'ın inayetini ve rızasını kazandılar. İslam hidayetinin sancağını yeryüzünün doğu ve batısına taşıdılar. Allah'ın şu tanımını hakettİler: "Öne geçen muhacirler ve Ensar ile onlara güzellikle uyanlar; Allah onlardan hoşnut olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır ve (Allah) onlara, içinde ebedi kalacakları altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük "kurtuluş ve mutluluk" budur." (Tevbe, 100). [4[4]]

5- Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine dolar[5[5]]', gündüzü de gecenin üzerine dolar. Güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Her biri belki bir süreye kadar akıp gitmektedir. İyi bil ki, O, aziz ve çok bağışlayandır.
6- Sizi bir tek candan yarattı, sonra ondan eşini meydana getirdi ve sizin için davarlardan (Deve, öküz, koyun ve keçi) sekiz çifti[6[6]] (emrinize âmâde kildi)'.[7[7]] Sizi annelerinizin

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/214-216.
[5[5]] Yükevvirü Bazısı bazısına bürünür, birbirlerine girer.

[6[6]] Semaniyete ezvac Deve, sığır, keçi ve koyunun herbirin-den çiftler zikretti. Bu tabir bizatihi En'am sûresi 143 ve 144. ayetlerde yer almıştır.

karınlarında üç karanlık içinde yaratmadan yaratmaya: (aşamadan aşamaya) geçirerek yaratmaktadır. İşte Rab-
b'iniz Allah budur. Mülk O'nundur. O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl (O'na kulluktan şirke) fikirlerinizle çevriliyorsunuz?8[8]
7- Eğer küfre sapacak olursanız, şüphesiz Allah, siz(in İmanınız)a muhtaç değildir. Fakat O, kulları için küfre rıza göstermez. Ve eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur. Hiçbir günahkar diğerinin günahını çekmez. Sonra dönüşünüz Rabbinİzedir. (O) size yaptıklarımızı haber verir. Çünkü O, göğüslerde saklı olanı bilendir.

Bu ayetler kendinden önceki ayetleri tekid babında gelerek, sadece Allah'ın İbadete ve kulluğa hak sahibi olduğunu vurgular. Çoğul muhatab zamirini kullanarak sanki dinleyenleri hedef alır. İbareleri ve cümleleri herhangi bir beyana ihtiyaç duymayacak şekilde açıktır.
Ayetlerin üslubu ilginç ve güçlüdür. Allah'ın büyüklüğünün delillerine, melekutta ki kanunlanna, insanları ve hayvanları yaratmasına, onları yaratıklarından üstün kılmasını dikkatleri çekmekte güçlü bir yöntem kullanır. Bunu sadece kendisinin ibadet edilmeye hak sahibi olduğunu, O'nunla birlikte koşulan ortakların sapıklık olduğunu delil getirme yoluna gider. 9[9]

İnsanın Yaratılışı

Müfessirlerin cumhuru10[10] "Sizi bir tek candan yarattı, sonra ondan eşini meydana getirdi" ayetinin Ademoğlu'nun yaratılış aslına işaret ettiğini belirtiyorlar. Seferut-Tekvin'in birinci bölümünde ise Allah Adem (a)'i topraktan yaratır, ve ona ruhunu üfler, sonra hanımı Havva annemizi kaburga kemiklerinin birinden yarattı deniliyor.
Oysa bu cümleden amaç, bir cinsten bir çiftin yaratılmasıyla ilgilidir ve insan çeşidine genel anlamda işaret etmektir. Çoğul muhatab zamiri ise bu makamda bu amaca denktir.
Ve yine müfessirlerin cumhuru, "uç karanlık" cümlesinin erkeğin sulbundaki karanlık, yani menisi, sonra meninin geliştiği kadın rahminin karanlığı, sonra da rahimde cenini (embriyonu) saran zarın karanlığı anlamına geldiğini söylemişlerdir. Oysa şunu biliyoruz: Rahim dıştan içe doğru üçdoku ile yapılmıştır. Parametriurn, Miametrium, Enda-mclrium dokulan. Bu dokular ışık, ısı geçirmez zarlarla sarılmıştır. Kur'an, ışık geçirmez bu perdelere "zulmet" diyor ve insanın "üç zulmet" içinde yaratıldığını söylüyor.
Yine "Davarlardan sizin için sekiz çift emrinize amade kıldı" cümlesi deve, öküz, koyun ve keçi dört davar çeşidinden çifter yarattığına delil getirilir. Bu konunun En'am sûresi 142. 143. ayetlerinde daha açık birşekilde tefsirini yapmıştık.
Bu noktalar üzerinde geniş bir açıklama yapma durumunda değiliz. Sanıyoruz ayetlerin üslubu ve içeriği değişik münasebetlerde dikkat çektiğimiz çoğu emsalinin kastettiği deliller gibidir. İnsanların değişik tabakalarının anlamı ile uyum sağlayan bir uslubla Allah'ın kudret ve azametine delil olan şeylere dikkat çekilir. Bunlar gözleriyle gördükleri ve kendilerinde bulunan, yaşam vesilesiyle zevk aldıkları delillerdir.

7[7] Enzele leküm Sizin için bulundurdu. Sizin emrinize verdi.

8[8] Ennâ tüsrafûne Fikirleriniz nereye gidiyor? Akıllarınız nereye gidiyor?

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/217.
10[10] Bkz. Taberi, Hazin. Zemahşeri, Tabresi, ibn Kesir ve Beğavi Tefsirleri

RabbimİZ burada, yarattıkları için koyduğu evrensel kanunları, sanatsal yönden isbat etmeyi hedeflememiştir. Bu ayetlerde bu çerçeveyi aşmamak gerekir. Çünkü bunlar Kur'an'ın kastettiği şeyler değildir. [11[11]]

Küfrü Kınama, Şükrü Teşvik

"Eğer küfre sapacak olursanız, şüphesiz Allah, siz(in imamnız)a muhtaç değildir. Fakat O, kullan için küfre rıza göstermez. Ve eğer şükrederseniz sizin için ona razı olur" ayeti, kafirlerin küfrünü, mü'minlerin imanını kararlaştırma da kesin hüküm belirtmektedir. Hidayete ulaşmak ve salih ameller veya dalalet, küfür, günah edinmek sadece insanın kazandığı ve seçtiği ile ilgilidir. Allah (azze ve celle) küfür ve günahı hiç kimse için istemediğini, o İkisi için yollar bırakmadığını, kendisinin bundan münezzeh olduğunu kesin bir dille söyler. İnsanlardan O'nu inkar edenler olursa, buna razı olmaz ve sevmez, onların imanına da muhtaç değildir. O'nu itiraf etmelerine, O'na şükretmelerine razı olur ve sever.
Ayetler açık olmakla beraber, küfürü kınama ve şükrü teşvik amacını taşır. Kelam ekollerinin sahipleri[12[12]] bunun etrafında tartıştılar. Razı olmamak ve İrade kılmamak benzer anlamdadır. Küfrün, Allah'ın iradesiyle gerçekleşmesi mümkün değildir. Bunlara muhalefet edenler ise dediler ki: Razı olmak ile İrade arasında fark vardır. Allah'ın mülkünde ancak istediği olur. Bu olan bazılarından razı olmasa da bu gerçekleşir. Biz ayet etrafında böylesi tartışmaların buradaki konuyu İçermeyeceğini görüyor, bu konudaki tartışmaların zorlama olduğunu söylüyoruz. Eğer her grubun Allah'ı kendi bakış açısıyla takdis etmesi amaç olsa dahi bunu uygun bulmuyoruz. Bu ayet ve benzerlerinin apaçık amacıyla alınmasını daha öncelikli görüyoruz. Bu da iman ve şükretmeye teşvik, küfürü kınama ve ondan sakındırmadır. [13[13]]

8- İnsana bir zarar dokundu mu, hemen İçtenlikle Rab-b'ine yönelerek O'na dua eder. Sonra (Rabb'i) ona kendisinden bir nimet bağışladı[14[14]] mı; önceden O'na yalvarmakta olduğunu unutur da, O'nun yolundan saptırmak için Allah'a eşler koşmağa başlar. De ki: "Küfrünle azıcık yaşa, sen ateş halkındansın!"

Ayette çoğu insanların ahlâki tutumlarından birisini kınama vardır. Eğer birine bir zarar dokunsa, ya da bir tehlike hissetse, yalnızca Allah'a sığınır, O'ndan yardım ister. Eğer ona icabet edildiği, içinde bulunduğu ortamdan kurtarıldığı ve nimet verildiği halde tutum ve konumunu değiştirirse O'nu unutur. İlk tutumunu bırakarak ibadet ve dualarında O'na eşlcr(putlar) koşar ve böylece Allah'ın yolundan sapıtmış olur. Ayetin sonunda ise Peygamber (s)'e bu insana ve benzerlerine şöyle demesi emredİlmektedir: Dünyada küfrünle biraz yaşa, zevklen çünkü sen, sapıklık ve çelişkinin içinde bulunmanın mükafatı olarak ateş halkındansın.
Ayetin iniş nedeni ile ilgili bir rivayete rastlamadık. İçeriği, peygamber İle müşrikler arasında meydana gelen tartışmanın boyutunu yansıtmakta; konu ve şekil bakımından bir önceki ayetlerle ilintili olduğu görülmektedir. Şiddet, zor ve kurtuluş durumlarında müşriklerin, Allah'a karşı sergiledikleri çelişkili durumu kınanarak olumsuz tutumların ayrıntıları verilmektedir.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/217-218.
[12[12]] Bkz. Zemahşeri'nin Keşşaf Tefsirin'de İbn Münir İskenderi'nin yorumları.

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/218-219.
[14[14]] Havvelehû Lütfetti, bahşetti.

Ayette, başka sûrelerde geçen müşriklerin nefislerinde gerçekleşen itirafları scrgileme, zarar geldiği ya da tehlike kuşattığı zaman sadece Allah'a yönelmelerinin adetleri olduğunu, çünkü zararı ve kötülüğü defedenin yalnızca O olduğunu içeren ayetleri pekiştirme vardır. Burada başka kesin bir pekiştirme de, Allah kullarından sadece her şartta O'na yönelmelerinden başkasını kabul etmediğidir. Bundan başkası ise şirk ve küfürdür.
Zorluk anında Allah'ı hatırlayan, refah anında ise takva ve hak yolundan saparak O'nu unutan kimseler hakkında ayette devamlı bir tehdit vardır. Çünkü bunda Allah'ın katında bir çirkinlik, iğrençlik ve günah vardır. 15[15]

9- Yoksa o, gece saatlerinde boyun eğerek16[16], secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, ahiretten korkan ve Rab-bi'inin rahmetini uman gibi midir? De ki; "Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Doğrusu ancak akıl sahipleri öğüt alır.

Ayetlerde, sadece Allah'a boyun eğen ve O'na kul olanın, gece yarılarında, gündüzün belli saatlerinde, zorluk ve refah vakitlerinde O'nu zikr eden, ahiret hesabını ve ahvalini hesaplayan, Rabbi'nden rahmetine kendisini de katmasını dileyenden daha efdal (üstün) birinin olup olamayacağı sorgulanıyor. Peygamber (s)'e ikinci soru Rabbani emirle geliyor; bilen kimselerle bilmeyenler arasını eşitlemek ya da her iki grubu bir makama koymak doğru mudur? Sağlam ve ileri görüşlü akıl sahipleri, sadece işlerin hakikatini zikreder ve idrak ederler.
İlk sorunun, geçen ayette işaret edilen kafir müşrik ile salih mü'min arasında karşılaştırma yolu ile sorulduğu akla gelebilir. Allah'ı zorluk anında hatırlayan, refah anında O'nun yolundan sapan müşrik, kafirdir. İkinci soru birinci soruyu tamamlamaktadır. Salih toplumun sadece bilenler ve idrak edenler olduğunu uyarmaktadır.
Bu ayet ile geçen ayet arasında üslup yönünden bir münazara vardır. Her ikisinde de konu geneldir. Her ikisi de Pcygamber(s)'c inkar ile idrak ve itaatin neticelerini ilan etmesi için emrolunur. Bu nedenle, bu ayetin ilkin önceki ayette bağlantılı olduğu söylenebilir. Her ikisi de siyak ile bağlantılıdır. Uyarma ve açıklama babında gelmiştir. 17[17]

"Hiç Bilenlerle Bilmeyenler Bir Olur Mu?"

Ayetin ikinci yarısı, sosyal konumuna bakmaksızın sapık ve delalette olan müşrikten, salih mü'minin daha üstün olduğunu olumlu bir isbatla açıklıyor. Bilmeyenler ile bilenler arasında eşitlemeyi inkar ediyor. Burada, salih mü'minin üstünlüğünün ispatı Kıyamete kadar açıkça belirtiyor.
"Bilen kimselerle, bilmeyenler" ibaresiyle kastedilenler, müminler ve kafirlerdir. İlk kesim işlerin hakikatini idrak ederek hidayet yoluna tabi oldular, diğerleri ise bunu görmeyerek kör oldular. Bununla beraber bu İbareyi şu şekle koyarak söylemek mümkün: İkİ durum yada iki adam yada iki grub arasında kıyas konusu olacak her şeyi içine alır. Biri görüş yada tavrını apaçık bir hüccetle ilme ve düşünceye dayandırıyor, diğerleri ise hakikati anlamıyor, hakkın konumunu bilmiyor, tavrını da ilim ve delile dayandırmıyor. Bu nedenle bu ibare, hakkı, doğruyu ve hikmeti içermesi nedeniyle Kur'an'ın mesellerinden bir meseli oluşturuyor.

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/219-220.
16[16] Kânitûn Çok saygılı, boyun eğen, itaat eden.

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/220-221.

Bazı müfessirlcr[18[18]] ayetin, Ammar bin Yasir ile müşriklerin zengin ve liderlerinden Huzeyfe el-Mahzumi arasında kıyas için indiğini rivayet ederler. Birincisi gece gündüz Allah'a ibadet eder, hududlarına uyar, rahmetini temenni eder. O bu davranışlarıyla sapıtan, müstekbir müşrikten Allah katında daha üstündür, Ammar[19[19]] yerine Ebu Bekir yada Osman veya İbn Mesud'un adlarını zikreden rivayetler vardır. Bununla beraber birden lazla müfcssirler, bu ayetin müminler ile müşrikler arasında tercih yapmak için geneli kapsamaktadır demektedirler[20[20]]. Bu ayetin özel münasebetten ayrı düşünüyoruz. Ayclin Allah Rasulü'nün ashabından çok namaz kılan, Allah için ibadet eden bir şahıs ile bu şahsa karşı tercih ve teselli babında buğzedici bir tavır koyan, müstekbir, asi ve zengin bir şahsı kınamak ve uyarmak amacını içermesi ihtimal dahilindedir. [21[21]]

10- De ki: "Ey inanan kullarım. Rabb'inizden korkun. Bu dünya hayatında güzel davrananlara güzellik vardır. Allah'ın yeri geniştir. Ancak sabredenlere, ödülleri hesapsız ödenecektir.
11- De ki: "Bana boyun eğmeyi yalnız Allah'a halis kılarak, O'na kulluk etmem emredildi."
12- Ve bana müslümanların ilki olmam emredildi.
13- De ki: "Ben Rabb'inize isyan edersem, büyük bir eü-nün azabından korkarım".
14- De ki: "Ben, dinimi (boyun eğmemi) yalnız Allah'a halis kılarak O'na kulluk ediyorum".
15- "Sİz de O'ndan başka dilediğinize kulluk edin". De ki: "Ziyana uğrayanlar Kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyan edenlerdir. Dikkat edin, işte bu, apaçık bir hüsrandır!"

Ayetlerde Peygamber (s)'e Rabbani emirler vardır. Ayetlerdeki ifadeler başka bir açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde açıktır. Nüzul sebebinde herhangi bir rivayete rastlamadık.
Bu ayet kümesinin bir önceki siyaktan ayrı olmadığını ilk anda gürüyoruz. Kesin is-batı içeriyor. Kafirlerin inatçı, ısrarcı tutumlarına kesin cevap teşkil eden bir seyir takip ediyor. Bu orada mü'minlerin kalplerini tatmin etme, korkularını giderme, sabra teşvik, salih amel iman ve takva sıfatlarına yapışmak için bir haykırış vardır. Salih kullan dünya ve ahirette güzel bir sonuçla müjdeliyor. Son ayet, müşrikler için şiddetli; uyarıcı ve kınayıcı bir üslubu içeriyor. Aynı zamanda Peygamber ve taraftarları için yücelme ve güven duygusuna teşvik ediyor. Kıyamet günü hüsrana uğrayacakların konumlarına işarette bulunuluyor.
Sûrede Allah'ın Peygambere sadece O'na boyun eğerek ihlaslı bir şekilde ibadet etmesi emri tekrarlanır.
Allah'ın emirlerini Peygamber'in ilan etmesi gerektiği hissettirilir. Bu da, müşriklerin (Kalem ve İsra sûrelerinde tefsiri yapılan ayetlerin açıklamasında görüldüğü gibi) ilahları ve ortak koştukları durumla ilgili hükümler karşısında rahat davranacakları, bu ayetler karşısında geri adım atacakları umuduna kapılınmaması için yapılmaktadır.
Buna benzer bir emrin sûrenin başında zikredildiğine dikkat edilmelidir. Bu, sûrenin sonlarında üçüncü defa başka bir konumda tekrarlanır; aynca bu hal müşriklerin çabalarını ve görüşlerini sûrenin indiği şartlarda yenilediklerine delil kabul edilebilir. [22[22]]

[18[18]] Bkz. Keşşaf Tesiri.

[19[19]] Bkz. Hazin Tefsin.

[20[20]] Bkz. Taberi ve Hazin Tefsirleri.

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/221.
[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/222-223.

Habeşistan'a Hicret İzni

"Allah'ın yeri geniştir" cümlesi, ilk ayetteki söylediklerimize ek olarak, Mekke'den zayıf müminlerin Rabbani teşvik ya da Rabbani lütuf ile hicret etmelerine imkan tanımaktadır. Kim hicret ederse yeryüzünde Allah'ın rızkını bulmakla, müjdelenir ki, ona gözünü aydın edecek, sabrının ecrini yeterli bir şekilde verecek, eziyet, gayret ve ayrılığının hesabı kendisine sorulmayacak bir kolaylığı Allah bahşedecektir.
Mekke döneminin üçte birinden sonra bu ayetin indirildiği ve bundan sonra da Habeşistan'a hicrete izin verilmiş olabileceği ifade edilebilir. Bu ana kadar inen ayetlerin miktarına dikkat edilirse, hicretin zamanlaması ve önemi tasavvur edilebilir ve bu hicret tarihi hakkında da tevatür rivayetler gelmiştir. [23[23]]

Sabır

10. ayette sabredenlere Allah katında büyük ecir hazırlandığının bildirilmesi münasebetiyle diyoruz ki, Kur'an'da "sabır" kelimesi ve farklı kullanımları yüz defa tekrarlanmıştır. Bazan "sabır" konusu mü'minlerin ahlaklarına işaret ederek, teşvik ederek, onunla meziyctlenenleri överek, onu gerçekleştirenlere büyük bir ecir vaadederek gündeme gelmektedir. Bazan de Kur'an'da onun tavsiye edilmesi, zorluk ve musibet anlarında Allah'dan yardım istemesinin emredilmesi çerçevesinde geçer. Bu da, Kur'an'da sabrın Rabbani inayetin müslümanların en güzel ahlaki faziletlerinden biri olarak yerleştirilmesine verilen önemi gösterir. Bunun çok örneği geçti. Bunlardan Bakara Sûresi 153-157. ayetleri şöyledir: "Ey inanlar, sabır ve namazla (Allah'tan) yardım isteyin, muhakkak Allah, sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere "Ölüler" demeyin; hayır, onlar diridirler, ama siz farkında olmazsınız. Andolsun, sizi korku, açlık, mallar(mız)dan canlar(ınız)dan ve ürünler(iniz)den eksiltmek gibi şeylerle deneriz; sabredenleri müjdele. Ki onlara bir bela eriştiği zaman; Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz" derler. İşte Rab'lerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlaradır ve doğru yolu bulanlar da onlardır17. Ve yine Bakara 177. ayeti, "Yüzlerimizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik, O (kimsenin iyiliği)dir ki, Allah'a ahiret gününe, meleklere, Kitâb'a ve peygamberlere inanmak; sevdiği malını yakınlara, yetimlere, yosul-lara, yolda kalmışlara, dilencilere ve bayunduruk altında bulunan (köle ve esir)lere vermek, namazı ikâme etmek ve zekatı vermektir. Andlaşma yaptıkları zaman andlaşmalannı yerine getirenler; sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte doğru olanlar anlardır. (Allah'ın azabından) korunanlar da onlardır." Al-i İmran sûresi 146. ayeti, "Nice peygamber var ki kedileriyle beraber birçok rabbaniler cihad ettiler. Allah yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever." Ra'd sûresi 22. ayeti, "Ve onlar Rab'lerinin yüzünü (rızasını) arzu ederek (nefsin ağrına giden şeylere) sabrederler; namazı ikame ederler, kendilerine verdiğiniz rızıktan gizli ve açık olarak (hayır yoluna) harcarlar ve kötülüğü iyilikle savarlar. İşte şu yurdun sonucu onlarındır." Nahl sûresi 42. ayeti, "Onlar ki sabrettiler ve Rab'Ierine dayanmaktadırlar" ve yine aynı sûrenin 96. ayeti, "Sizin yanınızda bulunan (dünya malı) tükenir. Allah'ın yanında bulunan ise kalıcıdır. Biz sabredenlerin karşılığını, yaptıklarının en güzcliylc vereceğiz." Hacc sûresi 35. ayeti, "Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalblcri titrer. Başlarına gelene sabrederler, namazı ikame ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yoluna) harcarlar." Şura sûresi 43. ayeti, "Fakat kim sabreder, affederse, şüphesiz, bu çok önemli işlerdendir." vd. gibi.

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/223.

Geçen sûrelerde ve başka sûrelerde zikredilen çoğu ayetlerden ve bu ayetlerden anlaşıldığı gibi, bunların hedefi, müslümanın nefsinde tehlike ve kriz anlarında kerametini, izzetini ve başarısını güçlendirmek, taşkınlığını, korkusunu, tedirginliğini ve izdırabını sakındırmak, direnme, nefse hakim olma, sekinet, sinirlerini kontrol etme gücünü ruhuna yerleştirmektir.
Sabır çoğu ahlâkî kavramlarda kendini gösterir. Hak tutumunda ısrar ve cihadın zorluklarına dayanmaktır. İffetli olmak ve şehvetlere sabretmektir. Halim olmak, kışkırtmalara sabretmektir. Ketum olmak ve sırları yaymamaya sabretmektir., vs.
Yukarıda ayetlerin işaret ettiği konulara bağlı olarak, Kur'an'da zulme boyun eğen, zillete razı olan, düşmana ve meskenete tahammül eden bir sabrın tanımının kesinlikle olmadığını söyleyebiliriz.
Kur'an'in Mekki, bilhassa Medeni ayetleri, kafirlerden gelen eziyet ve işkencelere, onların büyüklenme ve böbürlenmelerine, Peygamber ve Müslümanların sabretmelerine teşvik eder. Fakat bunlar üzerinde iyice düşünen biri onunla bizim kararlaştırdığımız arasında bir çelişki olmadığını görür. Ve yine orada zulüm, zillet, boyun eğme, meskenete yol açan bir durum da yoktur. Sabırla ilgili çoğu ayet, peygamber ve ashabına bulundukları hak üzere sebat etmelerini, uygun bir vakte kadar ihtiyatla beklemelerini ister. Peygamber (s) sorumlu olduğu temel görevini yerine getirmesi için; yani davete devam etmesi için teşvik edilir. Şu örneklerde bunu görebiliriz:

1- "Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. O hüküm verenlerin en iyisidir. (Yunus, 109).

2- "Sabret, Allah'ın va'di haklır, (O mutlaka yerine gelecektir.) inanmayanlar seni telaşa düşümlesin." (Rum, 60).

3- "Mallarınız ve canlarınız hususunda deneneceksiniz; sizden önce kendilerine ki-tab verilenlerden ve ortak koşanlardan çok incitici (sözler) duyacaksınız. Ama sabreder, korunursamz; işte bunlar, yapmağa değer işlerdendir." (Al-i İmran, 186).

4- "Kitâb sahiplerinden çoğu, gerçek kendilerine besbelli olduktan sonra, sırf içlerindeki kıskançlıktan ötürü sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Allah emrini getirinceye kadar affedin, hoşgörün. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir." (Bakara, 109). [24[24]]

16- "Onların üstlerinde ateşten gölgeler, altlarında da (ateşten) gölgeler[25[25]] var. İşte Allah kullarını bu durumdan korkutur. Ey kullarım, benden korkun!

17- Tağut'a[26[26]] kulluk etmekten kaçınan ve Allah'a yönelenlere müjde var. Müjdele kullarımı:

18- Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlar akıl sahipleridir.

19- Üzerine azab kararı hak olanı mı, sen ateşte bulunanı mı kurtaracaksın?

20- Fakat Rab'lerinden korkanlar için yüksek yerde saraylar[27[27]] var. Sarayların altından da ırmaklar akmaktadır. Bu Allah'ın va'didİr. Allah va'dinden caymaz.

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/223-225.

[25[25]] Zülelûn "Zûllctün" kelimesinin çoğuludur. Başın üstünü örtmek. Bir şeyin üstünü kuşatmak. Burada ateşin altından ve üstünden kuşatması anlamındadır.

[26[26]] et-TağûTü Tercih edilen "ceberrut" ve "melekut" vezninden "tuğyan" kelimesinin mübalağa kipinden olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de birbirine yakın bir çok anlamda kullanılmıştır. Şöyle ki putlar, şirk koşmak, şeytan ve İblis, azgınlığında ve küfründe çok şiddetli olan şahıs anlamlarında geçmektedir. Bütün bu mânâların toplamı, azgınlıkta, isyanda, serde ve buna sebep olan durumlarda en şiddetli olanıdır.

[27[27]] Gurefun "Gurfetûn" kelimesinin çoğuludur. Yüksek ev, üst kat anlamına gelir. Burada kastedilen, cennet ashabının şerefli yüksek köşklerde oturacakları yerdir.

Ayetlerde Şu Vurgular Bulunmaktadır

1- Bundan önceki ayette zikredilen hüsrana ereceklerin altlarından ve üstlerinden kuşatan ateşle karşı karşıya kalacaklarının beyanı.
2- Allah'ın, salın kullarının bu sonuçtaki horlamaya dikkatlerini çekmek.
3- Bu ikazlar sayesinde insanları sakındırmak, salih amel ve imanla O'ndan korkmaya davet etmek.
4- Sadece ihlasla Allah'a yönelenler, putlara tapmaktan sakınanlar, övgü ve sena ile anılmakladır. Onlar için müjde vardır. Peygamber (s)'e, dinledikleri üzerinde düşünen, sonra hayır ve hidayete talip olan, en güzeline uyan Allah'ın kullarını müjdelemesi emredilin ektedir, Bunlar doğru akıl sahipleridir. Onlara Allah hidayet etmiştir.
5- Muttaki mü'minler ile azabı hakeden kafirler arasında karşılaştırmanın anlamı sorgulanır. Birincilerin ulaşacağı sonuç, altlarından ırmaklar akan yüksek saraylarda yaşamak, diğerleri ise ateşin içine atılmaktır.
6- İşte bu Allah'ın gerçek va'didir. Allah va'dini asla bozmaz.
7- Peygamber'e yöneltilen ateşte bulunanları kurtarabilme imkanı olabilir mi sorusuyla, ateşi hakeden kafirlerin inat ve inkarlarında ısrarcı olmalarıyla bu akıbete çarptırıldıkları vurgulanır. Sanki onlar kendini ateşe alan bir kimse niteliğindedir. Peygambere onları imana zorlamasının görevi olmadığı ve bunu başaramayacağı, teselli ve mutmain kılma yoluyla anlatılır.
Ayetlerin, Öncekilerle konu ve şekil bakımından bağlantılı olduğu açıktır. 18. ayetin özellikle ilk bölümünde telkin, müddet ve uyarmanın gücüne dikkatler çekilir. Doğru akıl ve iyi sağduyu sahipleri her işittikleri üzerinde düşünür sonra hidayet ve doğru olana tabi olurlar. Bunu yaparken hiçbir amaç ve neva heves onları etkilemez. Bu nedenle Kur'an'ın genci ve devamlı telkinleri, işiteni düşünmeye ve sorumluluğa yöneltir.
17. ayetin, Osman bin Affan, Abdurrahman bin Avf, Talha Bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvam, Sa'd bin Ebi Vakkas, Said bin Zeyd'in Ebu Bekir eliyle müslüman olduklarına işaret için indiği rivayet edilir[28[28]]. Ayetin, Zeyd bin Amr, Ebu Zer el-Gıffari, Selmani Farisi hakkında indirildiği-de rivayet edilir. Ayetin bir önceki ve bir sonraki ayetlerle tam bir uyumluluk gösterdiği gözlenir. Rivayetin adlarını zikrettiği kimseler yakın bir dönemden beri müslüman olmuşlardır. Bazı rivayetlerde ise Ebu Zerr ve Selman gibilerinin Medine döneminde müslüman olduğu söylenir. Bazıları ise genel bir şekilde mü'minleri uyarmak amacıyla indiriliğini söyler. Bu en tercih edilenidir. Çünkü hiç kimse onun tek kişi için indirildiğini rivayet etmez. Bu ayetler, önceki ve sonraki ayetlerle, siyak ile bağlantılı tam bir silsileyi temsil eder. [29[29]]

Takva

"Takva" konusu üzerine 16. ayetteki "Ey kullarım, benden korkun" cümlesi üzerinde durmamız güzel olacaktır. Allah'ın takvayı emretmesi, ona teşvik etmesi, müttekileri övmesi, Kur'an'ın Mekki ve Medeni ayetlerinde çokça tekrarlanmıştır. Bu kelime ve türevlerinin Kur'an'da çokça kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu da, Kur'an'ın ona verdiği öneme delildir. Değişik şekil ve makamlarda çoğu örneklerde bunu görebiliriz.
Kelime, amaç ve anlamının aslı itibariyle, Allah'ın gazab ve Öfkesinden korkmak, yasaklarından sakınmak, emirlerine uymak hükümlerini taşır. O bir şeyi emrederse, insan,

---

[28[28]] Bkz. Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir Tefsirleri.

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/226-227.

insanlar ve insanlık için bir hayır vardır. Bir şeyi de nehyederse, insan, insanlar ve insanlık için bir şerr vardır. Başka bir deyişle amacı ve hedefi, insanı İslah etmek, müs-lümanı hayır olan herşeye yönlendirmek, Allah'tan korkmaya alıştırmak, kötü ve şerr olan herşeyden sakındırmaktır.
Kur'an'da değişik ayetlerde takvanın imandan ayrılmaz parça olduğu vurgulanır. Mesela Yunus sûresi 62. 63. ayetleri, "İyi bil ki, Allah'ın velilerine (sevdiklerine) korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Onlar ki, iman ettiler ve korundular"; A'raf sûresi 156. ayeti "Rahmetini ise her şeyi kaplamıştır. Onu, korunanlara, zekatı verenlere ve ayetlerimize inanlara yazacağım"; Bakara Sûresi 103. ayeti "Eğer onlar inanıp (Allah'ın azabından) korunmuş olsalardı, elbette Allah katından (verilecek) sevap, kendileri için daha hayırlı olurdu. Keşke bilselerdi!"; Maide Sûresi 93. ayeti "İnanıp iyi işler yapanlara bundan böyle (kötülüklerden) korunup inandıkları ve iyi işleı yaptıkları, sonra (yasaklardan) korunup (onların) yasaklığına) inandıkları ve yine korunup iyilik ettikleri takdirde yediklerinden ötürü bir günah yoktur. Allah ihsan sahibi kimseleri sever" örnek olarak verilebilir. Bu ayetler sadece imanın insanı korkutmaya yeterli olmadığını içerinektedir. Allah'ın emirlerine tâbi olmanın, yasaklarından sakınmanın; ancak bunları uygulamaya koymaya azmettikten sonra bir değeri olabilir. İman, insanın gizli yönlerinden biri olması nedeni ile açık olarak delillendirilemcz. Ancak müslüman ferdin Allah'ın emirlerine tâbi olması, yasaklarından sakınması ile ortaya çıkan takva, bu gizliliği açığa kavuşturur.
Kur'an'da Allah'ın müttakiler için hazırladığı değişik faydaları, kolaylıkları içeren değişik ayetler vardır. Örneğin Talak sûresi 4. ayeti, "Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona, işinde bir kolaylık yaratır." Hud sûresi 49. ayeti, "Ey Muhammed, bunlar sana vah-yettiğimiz gayb haberlerindendir. Ne sen, ne de kavmin, daha önce bunları bilmiyordunuz. O halde sabret, sonuç müttakilerindir."
Enfal sûresi 29. ayeti, "Ey iman edenler, Allah'tan korkarsaniz O size iyi İle kötüyü ayird edici bir anlayış verir, kötülüklerinizi örter ve sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir." Hadid sûresi 28. ayeti, "Ey iman edenler, Allah'tan korkun, O'nun elçisine inanın ki, size rahmetinden iki pay versin, sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratılsın ve sizi bağışlasın. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir."
Muttaki, zararlı tutumlardan, günaha götürecek boşluklardan sakınır. Onların şerrinden emin olur. Dünya ve ahiretinde kurtulmuş, başarıya ermiş, iyilik ve hayra girmiş, güvenliğe ermiştir.
Bütün bunlardan dolayı Allah, takvaya teşvik etmiştir. Onu hayatın devamı için alınması gereken bir azığa benzetmiştir. Onun zaruretini aydın akıl sahipleri anlar. Bakara sûresinin 197. ayetinde denildiği gibi: "Yanınıza azık alın (da açlıktan korunun), azığın en iyisi takvadır. Ey akıl sahiplen benden korunun!". O'nun dostlarının müttakiler olduğuna dikkat çekilir. Yunus sûresi 62. 63. ayetlerini az önce zikretmiştik. Orada mutta-kilerin velisinin Allah olduğu belirtilir. Casiyc sûresinin 19. ayetindeki gibi; "Zalimler birbirlerinin yetişidirler. Allah ise muttakilerin velisidir." Allah değişik ayetlerde mut-takilere olan sevgisini tekrarlar. Örneğin Al-i İmran 76. ayeti, Tevbe 4. 7. ayetleri, Bakara sûresinde ise bir ayet var ki, muttakilerin vasıflandığı, insanlık sosyal, ahlâki ve dini faziletlerin tümünü bünyesinde toplamıştır: "Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz ihsan, iyilik (birr) değildir. Asıl ihsan, o (kimsenin iyiliği)dir ki, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitab'a ve peygamberlere inandı, sevdiği malını yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara dilencelere ve boyunduruk altında bulunan (köle ve e-sir)lere vedi; namazı ikame etti, zekatı verdi. Andlaşma yaptıkları zaman anlaşmalarını yerine getirenler; sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabredenler, işte doğru olanlar onlardır, (Allah'ın azabından) korunanlar da

onlardır." (Bakara, 177).
Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki, Allah müslümam en güzele yönlendirmek, ahlâkını ıslah etmek ister ve bunu da yüce Kur'an'ın hikmeti ve güzel inayeti ile gerçekleştirir. Böylece Allah, dünya ve ahiret mutluluğunu, insanlığın ve onun hayrını istemektedir. [30[30]]

21- Görmedin mi Allah gökten bir yağmur(su) indirdi,- onu yerin içindeki kaynaklara geçirdi, sonra onunla çeşitli renklerde ekin çıkarıyor, sonra (ekin) kurur, onu sararmış görürsün. Sonra Allah on[31[31]]u bir çöp[32[32]] yapar. Şüphesiz bunda akıl sahipleri için bir ibret vardır.

Ayetin diğerlerinden ayrı olmadığı gözlenir. O, diğer ayetlere bir açıklama ve tamamlayıcı niteliğinde gelmiştir. Bazı müfessirler onda evrenin bir yaratıcısı olması gerektiği üzerine bir uyarma vardır diyorlar. Allah'ın insanları yeniden diriltmesindeki kudrete delil vardır. Bazıları ise, yaşam görüntülerini temsil ettiğini, bununla insanın gururlanmaması gerektiğini söylüyorlar. Çünkü her güzel görünenin sonucu, kurumak ve helak olmaktır.
Her iki söz de güzeldir. Ancak ikinci sözde ki dünya ile böbürlenmeden sakındırmanın, ondan el etek çekme anlamı taşımadığına dikkatleri yöneltmek isteriz. Böylesi bir durum, değişik yerlerde eleştirilmiştir. A'raf sûresi 32. ayetinde bu konu şöyle açıklanır: "De ki: 'Allah'ın, kullan için çıkardığı süsü ve güzel rızıklan kim haram etti?' De ki: 'O, dünya hayatında inananlarındır, Kıyamet günü de yalnız onlarındır. İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz." Oysa sakındırma, dünyaya çok dalıp, Allah'ın, insanlara hayır ve şerri takdim edeceği hesap gününü unutturmaya yöneltiği zaman geçerlidir. [33[33]]

22- Allah'ın göğsünü İslam'a açtığı kimse, Rabb'inden bir nur üzerinde değil midir? Allah'ı anmaya karşı yürekleri katılaşmış olanlara yazıklar olsun. Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.

Kimin daha üstün olduğu hakkında inkar edenlerin sorusu; "An.th'ın göğsünü İslam'a açtığı kimsenin hidayete ermesi, onun Rabbi'nden bir nur üzerinde değil midir?" sorusuyla cevaplandırılıyor. Sonra inatlaşan, Allah anıldığında yumuşamayan, kalpleri katılaşmış kimseler korkutuluyor. Onların apaçık bir sapıklık içinde oldukları belirtiliyor.
Ayet, ilk zikredilenlerin üstünlüğüne olumlu cevap vererek onları överken; kafirler ve kalpleri katılaşmışlar için bir kınamayı içermektedir.
Ayetin, bir önceki ayeti tamamlamak için geldiği görülmektedir. Ondan ibretler çıkarmaya, akıl sahiplerinin onun üzerinde düşünmesine davet vardır. İnsanlar meşreb ve meyillerinde değişiklik arzetselcr de, en üstün olanlar, Allah'ın nuru ve hidayeti ile hidayet bulan sahih, mühtedi kimselerdir. [34[34]]

23- Allah, sözün en güzelini, birbirine benzer[35[35]], ikişerli[36[36]] bir Kitâb halinde İndirdi.

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/227-228.
[31[31]] Yehîcü Kurumuş (bitki).

[32[32]] Hutamen Kuru ve kesilmiş nebat. Kırılmış, ufalanmış.

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/229.
[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/230.
[35[35]] Müteşâbihen Kur'an'ın nazım ve muhtevasında ahengin ve sözün gelişindeki üslubun güzelliği. Burada tercih edilen anlam budur. Bu, Al-i İmran sûresi 7. ayette kastedilen müteşabihat: "Sana kitab'ı indiren O'-dur. Bunun bir kısım ayetleri muhkemdir. Bunlar Kitab'ın esasıdır. Diğer bir kısım ayetler de vardır ki, müteşabihtir. İşte kalplerinde şüphe bulunanlar, fitne aramak ve te'viline gitmek için Kur'an'ın müteşabih ayetlerine uyarlar. Halbuki onun te'vilini ancak Allah

Rab'lerinden korkanların, ondan derileri ürperir. Sonra derileri ve kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar. İşte bu (Kitâb) Allah'ın rehberidir. Dilediğini bununla doğru yola iletir. Ama Allah kimi sapıklığında bırakırsa, artık ona yol gösteren olmaz.

Ayette, Kur'an-ı Kerim ve elkisi Övülmektedir. Allah, elçisine en güzel sözü indirmiştir. Kur'an, en güzel şekil ve düzende gelmiştir: Nasihat ve ruhaniyette, müjde ve korkutma yöntemlerinde, kıssalarda, Allah'ın isim ve sıfatlarında, büyüklüğünün ve kudretinin görüntülerinde... Bu durumun Allah'a inananların; O'ndan huşu ve heybetli duygu içinde korkanların üzerinde etkisi vardır. Allah'ın zikri ile deriler diken diken olur, az sonra bu, güven ve huzura dönüşür. İşte bu hal, Allah'ın kullarından istediğine verdiği hidayetinin etkisidir. Kimi de Kur'an'a inanmadığı için bu güzelliklerden faydalarım ayacaktır.
Ayet bir önceki ile bağlantılı ve onu tamamlayıcı bir durumdadır. Bir önceki ayet, Allah'ın göğsünü İslam'a açtığı kimseyi övmeyi, Allah'ın zikri anıldığında kalpleri katılaşmış olanları ise yermeyi içermiştir. Bu ayette Allah'ı zikretmenin ne demek olduğu, saf ve temiz kalplerde etkisi açıklanmıştır.
Ayetin ruhu da, Peygamber (s) etrafında toplanan, onunla hidayet bulan, Kur an'la, onun nasihatlarıyla, ruhaniyetinin kuvvetiyle bütünleşip etkilenen ınü'min grubu övdüğü bir ortamı canlandırmaktadır.
Mü'minler hakkındaki ayetin mucizesi her şart ve mekanda devamlı boyuttadır. Kur'an'ı dinleyen bir mü'min, Allah'tan korkar, ayetlerine büyüklük taslamaz. O'nu dinleyenlerin aşıladığı ruhaniyet karşısında kalpleri titrer. Bu durum, Kur'an dilini bilen Araplarla, bilmeyen, fakat Kur'an'ın gerçek tercümesini işitenler için de geçerli bir haldir.
Ayette mutlak bir şekilde gelen "İşte bu Allah'ın rehberidir. O'nunla dilediğine hidayet eder. Kimi de sapıklıkta bırakırsa, ona asla yol gösteren olmaz" ibaresi bu hükmümüzü açar ve karışıklığa sebep vermez. Bu konuda Allah'ın, niyetleri kötü, ahlâkları bozulmuş, zalim ve fâsık kimseleri saptırdığını, geçen değişik münasebetlerde de değindiğimiz gibi hidayet ve hakka tâbi olmayı isteyen, O'na boyun eğen kimseleri de doğru yola ilettiğini bildirmiştik. [37[37]]

24- Kıyamet günü, (elleri bağlı olduğu için) yüzüyle o en kötü azaptan korunmaya çalışan mı? (O gün) zalimlere: "Kazandığınızı tadın!" denmiştir.
25- Onlardan öncekiler de yalanladılar, bundan dolayı hiç
farkına varmadıkları bir yönden onlara azab geldi.
26- Allah, dünya hayatında onlara rezillik tattırdı. Ahiret azabı İse daha büyüktür, keşke bilselerdi.

Ayetlerde Şu Noktalar Gözlenmektedir:

1- Kıyamet günü Allah'ın azabından korunmak için takdim edecek hiçbir salih amel bulamayan ile, ateşten korunmak için bu amcJi takdim eden arasındaki karşılaştırma üzerinde durulmaktadır.
2- Hayır ve hak yolundan sapan ve küfürle kendilerini ateşe sevkeden zalimlere, o azabı

---

bilir..."ifadesinden değildir.

[36[36]] Mesânî "Mes'nâ" kelimesinin çoğuludur. 1) "ct-Tesniyetû"dan gelir. O zaman tekrar etmek, peşpeşe tekrarlamak anlamında olur. 2) "es-Se-nâ" övgü anlamındadır. Birinci anlama göre, Kur'an'ın üslubuna aynen uymaktadır. Öğütler, misaller ve hikayeler tekrarlanır. İkinci anlamda ise, Kur'an'da bulunan Allah'ın sıfatları, isimleri, kudretinin belgeleri ifade edilirken Övgüye ve hamda layık olarak belirtilir.

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/231.

tattıkları zaman, işlediğiniz günahlardan dolayı bugünkü mükafatını tadın denileceğinin hikayesi aktarılmaktadır.
3- Kendileri gibi Allah'ın elçilerini yalanlayan geçmiş milletlerin kavrayıp, hesaba katmadıkları bir azapla karşılaştıkları, kafirlere hatırlatılmaktadır.
4- Ve kendilerini bekleyen ahiret azabının daha büyük ve daha şiddetli olacağı bildi-rilip korkutulmaktadırlar. Keşke bunu düşünselcrdî, bilselerdi.
Görüldüğü gibi, ayetler bir öncekilerle bağlantılıdır. Aynı zamanda konu, üslub ve siyak yönünden de bağlantılıdır; pekiştirme ve açıklama şeklinde gelmişlerdir.
Sûrenin ayetlerindeki mukayese anında, soruların tekrarlanması dikkatleri çekiyor. Bu da onun, münazara ve tartışma ya da bu yoldaki tavırları anlatma özelliğini gösteriyor. Aynı zamanda bu ayetler güç, mal ve can sayısı ile övünen, zenginlikle ve büyük-lenmcdc ileri giden, müminlerin fakirliğini ve zayıflığını alaya alan bazı kafirlere karşı da cevap niteliğindcdirlcr. Münazara ve tartışmanın başlangıcında arka arkaya cevaplar veren ayetler, gerçek üstünlüğün ve gerçek başarının, mü'minlerin gideceği mutlu sonuçta, Allah'tan korkmada olduğunu açıklamayı hedeflemektedir. En büyük azab ise kafirlerin nasibidir. Ayetlerin içeriğine dikkatli bakan biri, ilk önce bunun karinelerini bulur. Bu büyüklenme, böbürlenme, alaya alma, değişik Kur'an ayetlerinin anlaitığı durumdur. [38[38]]

27- Andolsun biz, bu Kur'an'da insanlara öğüt almaları için her darb-ı meseli anlattık.
28- Çarpıklığı ve pürüzü olmayan Arapça bir Kur'an'dır (bu). Umulur ki korkup sakınırlar.
29- Allah şöyle bir misal verdi: Birbiriyle çekişen[39[39]] ortaklara bağlı olan bir adam (yani köle) ile yalnız bir kişiye bağlı olan[40[40]] bir adam. Şimdi bu ikisinin durumu bir olur mu? Hamd yalnız Allah'a mahsustur, fakat çokları (yalnız Allah'a tapılacağım) bilmiyorlar.

Ayetler Bir Öncekileri Tamamlayıcı, Siyakın Devamıdır. Şu Vurgulan İçermektedir:

1- İnsanları düşünmeye ve hatırlamaya sevketmek amacıyla Allah'ın Kur'an'da verdiği çeşidi darb-ı mesellere dikkat çekilmektedir.
2- Bu darb-ı meselleri içeren Kur'an, pürüzü olmayan, girifti bulunmayan, yabancı olmayan Arapça bir dille indirilen Kur'an'dır. Allah bunu dinleyiciler anlasın, darb-ı meselleri vicdanlarında Allah korkusunu diriltsin diye Arapça indirmiştir.
3- Mukayese yoluyla verilen bütün bu darb-ı mesellerden tekrarlanan bir Örnek: Müşrikler ve muvahhidlerin durumu iki köleye benzer. Değişik efendilerin sahip olduğu ve herkesin kendine çekmeye çalıştığı bir köle, sadece bir efendinin sahip olduğu ve onda hiç kimsenin çekişmediği bir köle gibi midir? Bu iki kölenin durumu eşit değildir. Mantık da bir tek efendisi olan köleyi tercih ediyor. Müşrik ile muvahhidin durumlarının da eşit olması düşünülemez. Çünkü müşrik, değişik tanrıların arasında itilip kakılan bir hayret ortamında hangisinin daha faydalı, hangisinin yönelmeye en çok layık olması gerektiğini bilmeyen bir durumdadır. Bunun yanında muvahhid kişi bu şaşkınlıktan kurtulmuştur. Çünkü bir Rabbi tanımıştır. Ona teslim olmuştur. Bütün güvenini sadece O'-na vermiştir. Mantık, muvahhidin durumunun müşrike tercih edilmesini istiyor.
Ayetler sadece hamdın Allah'ın hakkı olduğunu ispatla biter. Bununla şu anlatılmak istenir: Akıl ve mantık, Allah ile ortaklar (tanrılar) arasında bir eşitlemeye cevaz vermemelidir.

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/232-233.
[39[39]] Müteşûkisi'm Çekişenler, tartışanlar.

[40[40]] Sdemen Çekişin eksizin, samimi olarak.

Müşriklerin, şirklerindeki sapıklığı ve çirkinliği bilmemeleri, idrak etmemeleri ve aptallıkları kınanmaktadır.
Ayetlerin içerdiği darb-ı mesel, Arapların yaşantısından alınan bir kesittir ve Kur'an'la ilk muhatap olanlar onlardır. Bir köle bazen değişik ortak mirasçıların mülkü olurdu. Aralarında onun için kin ve nefrei, tartışma ve çatışmalar olurdu. Bunun için kölenin çok sahipli olmaması uygundu. 41[41]

Arapça Kur'an Ve Arapça Bilmeyenlerin Kur'an'ı Anlaması

"Çarpıklığı ve pürüzü olmayan Arapça bir Kur'an'dır (bu)" ayeti, Kur'an dilinin Arapça lisanı ile olduğunu ispatlamak için gelmemiştir. Çünkü bu, varolan bir gerçektir. Fakat Arapça dilinin elverişli olduğunu, değişik dinleyici kitlelerinin anlayabileceği bir dilde nasihat ve darb-ı mesellerde giriftlik ve yabancılığın olmayacağım ispat düzeyinde gelmiştir. Bu ayet Kur'an dilinin Arapların anlayış ve idrak düzeyinden üslte olduğunu iddia edenlere de bir cevaptır. Kur'an dilinin, dinleyenlerin ya da değişik topluluk ve makam sahiplerinin çoğunun anlayabileceği bir dil olduğu pekiştirilmcktcdir.
Burada bu münasebetle ortaya çıkan bir soru vardır. O da, "Arapların dışındaki insanlar Kur'an'ı nasıl anlayacaklar?" sorusudur. Bu ayet ise, Allah'ın onu Arapça bir dille dinleyicilerinin anlayıp düşünmeleri için indirdiğini tespit ediyor. Kur'an'm İslami daveti, bütün insanlık için genel bir davettir. Kur'an, Arap, Acem, Türk, Kürt, Avrupalı, Amerikalı bütün müslümanların Kitabıdır.
Ayet de bu soruya biraz olsun cevap veriyor. Allah Kur'an dilini girift olmayan, kolay bir dil kıldı. Bu da, değişik dillere tercemesini kolaylaştırıyor. Böylece Arapça bilmeyenler, onu anlayabiliyorlar. Bu durumda, dünya müslümanlarının, ber toplumun kendi diline Kur'an-ı Kcrim'in mânâlarını ierceme etmeleri farzdır. Bu, İslam'ı, yeryüzünün doğu ve batısına yayarak Allah'ın va'di olan bu dini bütün dinlerden üstün kılmayı gerçekleştirmek kadar ferzdir.
Bu ortamda önemli bir tamamlama kalıyor. Kur'an kelimesinin Arapça Kur'airdan başkasına verilmesi caiz değildir. Namazda Kur'an okuma rüknünün Arapça'dan başka bir dille okunması doğru değildir. Çünkü Allah Kur'an'ı Arapça indirdi ve Arapça Kur'an olarak adlandırdı.
Belki de burada Kur'an'ın yedi lügatla indirilmesi ile ilgili hadisleri açıklamak gerekiyor. Bu konuda değişik hadisler rivayet edilmiştir. İbn Abbas'tan rivayet edilen bir hadiste Allah RasulÜ (s) şöyle buyurmuştun "Cibril(a) bana Kur'an'ı bir lügat üzerine okuttu. Ona başka lügatla öğretmesi için başvurdum. Ondan daha fazlasını istedim. Yedi ÎÜgata varıncaya kadar ondan istedim." Ubcy'den rivayet edilen bir hadis ise şöyledir: "Allah Rasulü Cibril ile buluştu, ona: Ey Cibril, ben okuma yazma bilmeyen, içlerinde aciz olan, çok yaşlı, çocuk, cariye ve hiç kitap okumamış adamlar bulunan bir millete gönderildim dedi. O da: Ey Muhammcd: Kur'an yedi harf üzerine indirildi dedi". Malik'in Muvatta'sında gelen bir hadiste Ömer bin Hattab dedi ki: Hişam bin Hakim bin Hizam'in Furkan sûresini benim okuduğumdan farklı bir okuyuşla okuduğunu işittim. Benim okuyuşumu Allah Rasulü bana okutmuştu. Az kalsın onu vuracaktım. Sonra onu bıraktım ve terkettim. Sonra odasından (elbisesinden) tutup onunla Allah Ra-sulü'ne geldik. Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü, bu adamın senin bana okuttuğun şekilde Furkan sûresini okumadığım işittim. Allah Rasulü onu bırak dedi. Sonra Ey Hişam oku dedi. Okumasını işittiğim şekilde okudu. Allah Rasulü böyle indirildi dedi. Sonra bana oku dedi. Okudum, işte böyle indirildi, dedi, Kur'an yedi lügat

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/233-234.

üzerine indirildi. Ondan size kolay geleni ile okuyun buyurdu.[42[42]]
Kur'an alimleri bu hadisi değişik tahriçlerle yirmi iki tahrice çıkardılar. Bazılarının Kur'an nassını okumayla alakası yoktur[43[43]]. Bizim doğru kabul ettiğimiz ise, bundan mu-rad edilen okuyuşun yedi yönde, ya da üstün, esre, ötrc, iakdim ve tehir, tahfif gibi değişiklik arzederek okunmasıdır. Belki de Ömer bin Hattab'ın rivayet ettiği hadis bunu açıklıyor. Bundan amacın kolaylaştırmak olduğu ortadadır. Çünkü insanların harfleri çıkarma ve lehçelerinin Üslubları farklılık arzeder.
Bu durum bizim açıklamasını yaptığımız ayetin ruhu ile uyumludur. Doğru kıraatler arasında bazıları yedi, bazıları da ondur[44[44]] şeklinde ihtilaflar vardır. Bu ihtilafların çoğu da şu noktalar etrafın dadı r:
1- Yan mahreçlere meyletme, kalınlaştırma, inceltme gibi hadlerin mahrecine,
2- İşmam, imale, teskin, vasi, vakf, kasr, nıcd gibi eda etmeye,
3- Hemz, izhar, idğam, tahfif ve teşda gibi resim ve yazımla ilgili.
4- Nahv ve noktalamalarla ilgili konularla ilgilidir. İşle bu durumun okumadaki kolaylık emri ile bağlantısı açıktır. Bizim tercih ettiğimiz görüşle de uyumludur.
Bu meseleden ayrılmayan önemli bir mesele vardır. O da, Kur'an'ın yazılmasıdır. [45[45]]

Kur'an'ın Yazımı Ve Yedi Kıraat

Kur'rau'l-Kur'an ve alimler. Osman hattı ile yazılmış Mushaf'ın Kur'an yazarken kullanılmasını farz kılmışlardır. Onlardan bazıları başka hatla yazılmasından nefret ederler. Bazıları da onu yasaklarlar. Bu konu ile ilgili Allah Rasulünden ya da ashabından gelen mevsuk bir söz ve hadise rastlamadık. Bu da bizi, bu görüşlerin içlihadi sözler olduğunu söylemeye götürmektedir.
Yedi yada on kıraalle ilgili rivayetlerde zorlama olduğu açıktır. Farzedelim ki bütün bu kıraatler doğru olsun. Çünkü hepsi de bir birlik çerçevesinde gelişmektedir. Pcygam-ber(s)'dcn Kur'an'i öğrenen Kurra, sahabelerin kopmaz ve silsile ile bağlantılı sözel ak-tarımına ve işitmeye dayanmaktadır. Kur'an'ı Osman hattı ile yazmamak, ondan sonra gelen çağlarda başka hatlarla yazmak, Kur'an kelimelerini okunmaz hale getirebilirdi. Çünkü sahabenin kıraati ile bağlantılıdır. Bu durumda bir kıraatin diğer kıraata nazaran daha doğru olduğunu, bir kıraatin diğer kıratı iptal ettiğini söylemek mümkündür. Değişik asırlarda ki alimler ve kurra bu duruma düşmemek için böylesi bir açıklığa mahal vermemişlerdi. Bu hassasiyetleri takva ve dine bağlılıklarından ileri gelmekteydi. Kur'anî tilavetteki araştırmaları, peygamber, ondan işiten ve öğrenenlerle bağlantılı doğru, düzgün bir tilavet içindi.
Söz ne kadar güzel olsa. sonuçları bulunsa da, en önemli faydalarından biri, Kur'an'ın on üç asır boyunca bir tek hatla, Peygamber dönemindeki imla ve yazımı ile tahrif ve karıştırmalardan korunmasıdır. Hatların zamanla gelişmesinden ve değişmesinden doğacak ihtilaflar bulunacaktır. O zamanlar malba ve fotokopi de yoktu. Bu facianın tekrarlanmasından korkan Halife Osman bin Affan(r), müslümanların değişik kıraatlerle,

---

[42[42]] Bkz. Suyuti, "İtkan" c. 1, s. 48.

[43[43]] Bkz. Suyuti, "İtkan" c. 1, s. 48.

[44[44]] Yedi Kıraat, yedi Kur'ra imamına nisbet edilir. Bunlar: Medine'de Nafi Bin Esi Ruveym, Mekke'de Abdu-lah İbn Kesir, Basra'd Ebu Amr bin Ala, Şam'da Abdullah bin Amir, Kufe'de Asım bin Ebul-lud, Hamza bin Hubeyb, en-Zeyyaf, Ali el-Kisaî'dir. Bunlara Medine'de Ebu Afer bin Yezid'i, Basra'da Yakub Hadrami'yı, Kufe'de Halef el-Bezaz'ı ekleyenlerde vardır- Böylece on olmuş olur.

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/234-235.

değişik imla ve hecelerle yazılmış m us hafi ardan Kur'an'ı okuduklarını, herkesin kendi kıraatinin doğru olduğunu İddia etliğini öğrendiği zaman Kur'an'ı bir tek yazım ve imla ile birleştirilmesine karar verdi. Ancak biz, bu durumun, meşhur kıraatlerden bir kıraate bağlı olarak, bunu Mushaf'ın başında belirterek, başka kıraatin haltı ile yazılmasında bir cevazı yasaklamadığını sanıyoruz. Çünkü Peygamber ve ashabından gelen, sabit ve sarih bir rivayetin bu hususu yasakladığına rastlamadık. Biz İnanıyoruz ki, Kur'an'ı öğrenmede ve öğretmede, ilga etmede, hüsnü zabtını yapmada gerekli bir kolaylıktır bu, Bazılarının sandığı gibi Osman hattının tevkifi değildir. Buna delil olacak bir nass yoktur. Bilakis Peygamber ve ashabından gelen doğru bir delil de yoktur. Bu durum, o asırda yazının yazılma şekliyle ilgili bir gerçeğe bağlıdır. Peygambcr(s) okuma ve yazma bilmiyordu. Kendine vahyolunanı kâtiplerine söylüyor ve onlar da bildikleri hat ile yazıyorlardı. Osman'ın hatlı ile bilinen hat arasında az olmayan farklar var. Okuyucunun Osman hattını, başka kıraatlardc ve yazıda alıştığı hatla birlikte öğrenmesi zordur. Yazım şekli gelişmiş ise. alışılan hatla Mushaf'ı yazması normaldir. Özellikle Osman hattı, Allah'ın dilediği vakte kadar folokopi ve matbaada öncü ve kaynak olmasıyla korunmaya devam edecektir. Müslümanlar ve inüslüman olmayanların da bulunduğu gözönündc tutulursa, bunların cevaz verilen Kurra'dan ya da öğrenen Kurfa'dan ya da cevaz verilen Kurra'dan öğrenen ve okuyanlardan, Kur'an'ı öğrenmeleri mümkün olmayabilir. Osman hattının dışında Kur'an'ı öğrenmeleri mümkün olmayabilir. Osman hattının dışında Kur'an tilavetini gerçekleştirmeleri de zorlaşır. Değişik millet ve ırkların elinde mushaflar vardır. Ancak farklı hatlarla yazılması engellenmektedir. Çünkü Allah'ın Kitabı'nı bazı kişilerin yazıda ve tefsirde, karıştırdıkları veya kötü anlayış sahiplerine kapı araladığı için bu yasak konmuştur. Müslümanların en öncelikli görevlerinden, biri Kur'an'ın yayılmasını kolaylaştırmaktır. Osman hattı kaybolmayacaktır. Çünkü ondan basılmış ve basılmamış milyonlarca nüshası, mikro filmleri Kıyamete kadar kalması, kaynak ve imam olması önemli bir durumdur. Ancak İbn Kesir'in, Kur'an'ın Faziletleri kitabında Mushafın Osman hattından başkasıyla yazılmasını mubah gören bir sözüne rastlıyoruz. Bu da bizim görüşü tasdik ve lekid etmekledir. [46[46]]

30- Gerçek şu ki, sen de öleceksin, onlar da Öleceklerdir.
31- Sonra siz, Kıyamet günü Rabb'inizin huzurunda davalaşacaksınız[47[47]]'.

İlk ayette hitab, Peygamber(a)'e yöneltilmektedir. Peygamberin öleceği ve onların da öleceği vurgulanmaktadır. "İnnehum"daki zamirin müşriklere döndüğü tercih edilir.
İkinci ayetin hitabı ise, muhatab çoğul üslubu ile Peygamber ve müşriklere yöneltilir. Onların Kıyamet gününde düşman ve birbirinden davacı bir tavırla Allah'ın huzurunda duracaklarını belirtir.
Ayetlerin iniş sebebi ile ilgili bir rivayete rastlamadık. Bir önceki ayetlerle bağlantının kesik olmadığını sanıyoruz. Ayetler, Peygamber ile müşrikler arasındaki tartışma ve münazara silsilesinden bir halkadır.
Tur sûresi "Yoksa onlar (senin hakkında) '.'Bir şairdir, zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" mu diyorlar. De ki: "Gözetleyin, ben de sizinle beraber gözeile-yenlerdenim" şeklindeki 30 ve 31. ayetleri, kafir müşriklerin, Muhammcdin Ölümü yaklaştı ve hareketi de bilecektir sözlerini ifade etmektedir. Enbiya sûresinin, 34. ayeti de aynı şeyi ifade etmekledir: "Senden önce hiçbir insana ebedi yasama vermedik. Şimdi sen ölürsen onlar ebedi mi kalacaklar?", Burada peygamber ile müşriklerin arasında çetin çatışmalar ve Nebevi

---
[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/236-237.
[47[47]] Tahtesimûn Davacı ve hasım mevkiinde duruyorsunuz.

siretin tablolarından bir sahne canlandırılmaktadır.
Görünen o ki, sûrenin iniş şartlarında da böyle söylemişlerdir: tik ayet onların sözünü tekrarlar. İkincisi ise açıklayıcı ve korkutucudur. Her iki grubun Ölümüyle dava bit-meyecektir. Her ikisi de Allah'a dönecek, O her ikisi arasında Hakk özere hüküm verecektir.
Bazı müfessirler[48[48]], "Sonra siz, Kıyamet günü Rabb'inizin huzurunda davalaşacaksı-nız" ayetinin tefsirinde siyaka uygun olarak İbn Ömer'den bazı rivayetlerde bulunurlar. O şöyle dedi: "Bu ayeti görüyor ve iki ehli kitab ile bizim ilişkilerimiz için indiğini düşünerek yaşıyorduk. Dinimiz bir, kitabımız bir olduğu halde birbirimize nasıl düşman oluruz, dedik. Tâ ki, bazılarımızın bazılarına kılıçla vurduğunu görünceye kadar. Anladım ki, ayet bizim için inmişti". Ebu Said el-Hudri'nin buna benzer bir rivayeti vardır. O şöyle dedi: "Rabbimiz bir, dinimiz bir, kitabımız birdir, diyorduk. Bu düşmanlık neden'? SılTin savaşı olduğu zaman bazılarımız bazılarına kılıç çekti. Dedik ki: Evet işte bu odur." İbrahim'den başka bir rivayet vardır. O da dedi ki: "Bu ayet indiği zaman dediler ki: Biz kardeşiz, nasıl düşman oluruz. Osman öldürüldüğü zaman dediler ki, işte düşmanlığımız".
Bu sözler ilginçtir. Osman döneminin sonlarında ve ondan sonraki dönemlerde çekişme ve ihtilaflar sonucunda Kur'an ayetlerinin dipnotlarına düşülen ya da rivayet edilmeye başlayan sözler olduğu tercih edilir. Buna Allah Rasulü'nün bazı sahabeleri de katıldı. Ayeün nassı, önceki ve sonraki ayetlerin kesin kastettiği, kafir müşrikler ile Peygamber ve mü;mirilerin grubu arasında meydana gelen bir olay hakkındadır. Ondan sonra ki muslümanlar arasında olup bitenlere bu ayet yönlcndirilemez. [49[49]]

32- Allah hakkında yalan uydurandan ve kendisine gelen doğruyu yalanlayandan daha zalim kim olabilir. Cehen-
nem de kafirler İçin bir makam[50[50]] yok mudur?
33- Doğruyu (Allah'ın mesajı ve Kur'an'ı} getirene[51[51]] (Peygambere) ve onu doğrulayanlara gelince: İşte müttakiler onlardır.
34- Rab'lerinin yanında onlara, diledikleri her şey var. İşte güzel davrananların mükafatı budur.
35- (Böyle olur) ki Allah onların, yaptıklarının en kötülerini onlardan örtsün ve onları, yaptıklarının en güzeli ile mükafatlandırsın.

Ayetlerin bir önceki iki ayeti tamamlayıcı olarak geldiği akla gelmektedir. Düşmanlıklarını açıkça ortaya koyanlara korkutma amaçlı hitap vardır. Allah'ın evlatlar ve ortaklar edindiğini iddia eden, Peygambcr'e gelen sadık Kur'an'ı yalanlayan, kendi nefsine çok zulmeden, cinayet işleyen kişiye gideceği yerin cehennem olduğu bildirilmektedir. AİIalı Rasulü'nün bulunduğu gruba gelince Allah katından hak ile geleni tasdik edenler müttakilerdir. Normal olarak da, Allah'ın katından İstediklerini, iştihalarmı çekeni almalarıdır. O'nun katında ihsanda bulunanların mükafatı İşle budur. Sonra Allah onların işlediği günahların en költisürüü bağışlayacaktır. Takvaları, tasdikleri ve kabullenmelerinin mükafatı olarak amelleri en güzel bir şekilde sevapla mükafatlandıracaktır.
Ayetlerde ki raporların içeriği kuvvetlidir. Amaçladığı tek şey, müşriklerdeki korku ve

---

[48[48]] Bkz. Hazin, ibn Kesir Tefsirleri

[49[49]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/237-238.
[50[50]] Mesva Makam ya da ev.

[51[51]] Câe bi's-stdkt Allah Rasuiünün, risalet ve Kur'an'ı getirmesinden kinayedir.

dehşeti oriaya çıkarmak, mü'minleri ise müjdelemek ve güven vermektir. Son ayette ise Kıyamete kadar kalıcı güzel bir telkin vardır. Bu, günah işleyen kimsenin nefsinde Rabbani mağfiret için; levbe edip Allah'a yönelirse umut taşıması halidir.
Bazı müfessirler 33. ayetin Ebu Bekir Sıddık'ı kastettiğini rivayet etmektedirler[52[52]]. Bazıları ise Ali bin Ebi Talib'i kastettiğini rivayet ederler. Ayet göründüğü gibi geneldir. İsİami hiziplerin arasındaki çatışmalar sonucunda Allah Rasulü'ne dayandırılan ve ashabı arasında bazılarını üstün kılmak için söylenen rivayetlerden, sözlerden oriaya çıkan ilginç rivayetlerdir. [53[53]]

36- Allah, kulunu koruma ve kefil olmada [54[54]]yeterli değil mi? Seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar.-Allah, kimi saptırırsa, artık onun için bir yo! gösterici yoktur.
37- Allah, kimi de hidayete eriştirİrse, onun için bir saptırıcı da yoktur. Allah, intikam sahibi, güçlü ve üstün olan değil midir?

Ayetlerde, pekiştirme ve isbat anlamında soru vardır. Allah kulunu, elçisini koruyan ve kefil olandır. Müşriklerin Allah'tan başka ortak edinmelerinde peygamberi korkutma amacı taşındığına işaret edilir. Bunu, Allah'ın saptırdığını, hiç kimse hidayete erdiremez, kimi de hidayet etmişse hiç kimsenin onu saptıramayacağını vurgulama takip eder. Korkutma, isbat ve pekiştirme anlamlan içeren başka bir soru da, Allah'ın gücü ve intikam sahibi oluşuyla ilgilidir. O'nu inkar edenlerin aciz bırakamayacağı ve onlardan intikam almasını önleyemeyecekleri hatırlatılır.
Bazı müfessirler[55[55]] ayetlerin akışında, müşrikler, Peygamberden, taptıklarını kınadığı ve onları beyinsizlikle nitelendirdiği için tanrıların kendisinden intikam alacakları iddiasıyla korkuttuklarının anlaşıldığını göstermektedir. Yine rivayet etlikleri gibi Uz-za'mn mabedini yıkması için Peygamber(a) Halİd bin Velid'i gönderdiğinde, müşrikler onu korkuttular. Bu olay Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmişti. Hitap Pcygam-ber(s)'c yöneliktir.
Durum ne olursa olsun ilk ayet açıktır. Müşrikler peygamberi taptıkları ile korkutuyorlardı. Ayetler bunu tekrarlarken, münazara ve tartışma yoluyla cevap vermek için indirilmiştir. Çünkü aycller ondan bir parça olup, kendinden öncekilerden ayrılmış değildir.
İşte bu ayetler de, müşrikler ile Peygamber arasında gerçekleşen başka bir tabloyu i çennektedir.
Önceki ilgili konularda da açıkladığımız gibi Allah'ın zalim ve fâsikları saptırmasını, kendine boyun eğen ve korkanları hidayete erdirmesini ifade eden ayetlerin açıklamasına bakılmalıdır. Ayetlerde problem gibi görünen bu durumlara cevaplar da verilmiştir. Bu ayetlerle ilgili ilişkiler suretiyle bunu hatırlatmak istedik. [56[56]]

38- Andolsun, onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan, elbette "Allah" derier. De ki: "O halde Allah'tan başka yaşardıklarınızı gördünüz mü, şimdi Allah bana bir zarar vermek istese, onlar O'nun vereceği zararı kaldırabilirler mi? Yahut (Allah) bir rahmet(bir tayda) vermek dilese onlar O'nun rahmetini durdurabilirler mi?" De ki: "Allah bana yeter. Tevekkül edenler O'na dayanırlar."

[52[52]] Bkz. Hazin, Tabresi Tefsirleri

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/239.
[54[54]] Kâfin Kefil olan ve koruyan.

[55[55]] Bkz. Taberi, İbn Kesir ve Hazin Tefsirleri.

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/240-241.

Ayet bir Önceki ifadeleri tamamlayıcı olarak gelmiştir. İlk önce; müşriklerin Allah'tan başka tanrılar edinmelerine rağmen eğer onlara Peygamber, yeri ve gökleri kim yarattı diye sorarsa Allah'tır, diye itirafları ile ilginç çelişkilerini belirtir. İkinci olarak Pcygamber'c, olumsuzluk, hakir görme ve meydan okumayı içeren bir soru sormasını emreder. Eğer bu ortak koştukları pullar, tanrılar Allah'ın ona istediği bir zararı defetmeye ya da vereceği bir rahmeti yasaklamaya güçleri yetiyorsa yapsınlar, denesinler, fakat bunu yapamazlar. Üçüncü olarak Peygamber'e Allah yeter, tevekkül edenlerin sadece ona tevekkül etmeleri gerektiğini açıklamasını isler. Ayet, sorusunda ve meydan okuyuşunda etkili ve güçlü görünür. 57[57]

Tevekkül

"De ki: 'Allah, bana yeter, tevekkül edecek o/anlar O'na tevekkül etsinler" ayeti peygambere yöneltilmiş olsa da, telkin, her zamanda her müslüman için devamlı ve gencidir. Allah'tan başkasından korkmaz, O'ndan güç ve güven alır'. Allah'tan başkasına ne tevekkül eder, ne de güvenir. Allah'a tevekkül elme ve sadece O'na dayanma konusunda Mckki ve Medeni Kur'ani ayetler vardır. Bunun imanın şartlarından bir şart, mümirilerin bir sıfatı olduğunu belirtir. Bu konu ile ilgili geçmiş peygamberler ve onlara inananların durumu hikaye edilir. Bunu yapanlar Övülür. Allah'ın ona rahmeti, inayeti ve güzelimi ile va'di olduğu bildirilir. Değişik örneklerde bunu gördük. Talak sûresinin 3. ayetinde "Kim Allah'a tevekkül ederse o, O'na yeter" buyurulur.

Konuyla ilgili bazı ayeller şunlardır: "Size verilen şeyler, dünya hayatının geçimidir. İnanıp Rab'lerine tevekkül edenler için Allah'ın yanında bulunan ödül ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır." (Şura, 36). "Bize yollarımızı göstermişken, neden biz Allah'a tevekkül etmeyelim? Sizin bize yaptığınız eziyetlere katlanacağız. Tevekkül edenler, Allah'a dayansınlar." (İbrahim, 12). "Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak dav-randm. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, çevrenden dağılır, giderlerdi. Öyleyse onlar(ın kusurlarını)ı af et, onlar için mağfiret dile. (Yapacağın) iş(lcr) hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a tevekkül et: Çünkü Allah kendine tevekkül edip güvenenleri sever" (Al-i îmran, 159). "Mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman yürekleri Ürperir, onun ayetleri kendilerine okunduğu zaman imanlarını arttırır ve Rab'lerine tevekkül ederler."(Enfal, 2). "Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü O7 işitendir, bilendir." (Enfal, 61). "De ki: 'Allah, bizim için ne takdir etmiş ise ancak o bize isabet eder, bizim sahibimiz O'dur. İnananlar Allah'a tevekkül etsinler." (Tevbe, 51). Bu ayetler, ruhi bir tedaviyi, devamlı boyutta bir telkini içerir. Allah'a tevekkül etmek, mü'minlerde Allah'ın rahmetine, adaletine, fazlına, kalbin sakinleşmesine, umut ve ricaya güvenlik duygusu verir. Geleceğin sakladığı süprizlere karşı stres ve korkusunu azaltır. Sonuçlar ne olursa olsun durum ve işleri yapmaya, azimetle adım atmaya destek verir. Tevekkülün çalışma gayretini azalttığı, tembelliğe sürüklediği iddiası, müslümanların bugün içinde bulundukları düşkün durumun telkin ettiği bir hale dayanıyor olabilir ve bu iddia, zihinlerde bir şüphe uyandırabilir. Bu yanlıştır. Çünkü Ali İmran 159, Enfal 61, Tevbe 51. ayetlerinde yeterli derecede cevap verilmiştir. Bu ayetlerde, tevekkülün aynı anda amelden ayrılmadığı açıklaması ve değişik yönlerden insanı pratiğe hazırlaması telkini vardır. Sonra da bu mücadele ve tedbirlili-ğin sonuçlarına göre huzur ve güven gelir. 58[58]

57[57] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/241.
58[58] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/241-242.

39- De ki: "Ey kavmim, durumunuza göre[59[59]] bildiğinizi yapın, ben de bildiğimi yapıyorum! Yakında bileceksiniz";
40- Kendisini rezil edecek azab kime geliyor ve sürekli azab kimin üzerine konuyor?

Her iki ayet de önceki tespit ve vurguları tamamlar niteliktedir. Her ikisi, peygamberin müşriklere şöyle demesini emreder: Eğer isterseniz şu haliniz ve sapıklığınız üzere devam ediniz. Ben de yoluma devam edeceğim. Sonra bilecek ve göreceksiniz ki,
bizden hangimize rezil edici, sürekli ve kalıcı azab gelecektir.
Peygamberin müşriklere bunu söylemesi, bir yandan ona sebat verirken, diğer yandan onun üstün bir durumda olduğunu, meydan okuduğunu göstermektedir. Çünkü O, Allah'ın azabının, horlayıcıhğınm kafirleri kuşatacağından emindir.
Bu vurgular, değişik yerlerde tekrarlanır. [60[60]]

41- Biz Kitab'ı, insanlar İçin, sana hak ile indirdik. Artık kim doğruya Gelirse kendi yararınadır, kim de saparsa keıv di zararına sapmış olur. Sen onların üzerinde vekil değilsin.

Ayet, sebat ve tamamlayıcı bir devamlılığa sahip. Oradaki hitap Pcygamber(s)'c yöneliktir. Allah ona Kitab'ı indirdi ki; insanları korkutsun, uyarsın ve hakka davet etsin. Sonra da herkesi kendi haline bıraksın. Kim hidayete ererse, kendi içindir ve kendi yararınadır, kendini kurtarır. Kim de sapıtırsa, kendine zarar verir ve kendini helak eder. O onların ne vekilidir, ne de onlardan sorumludur.
Belki de ayet, geçen ayetin tablolarındaki münazara ve tartışma ortamına bir son vermek için gelmiştir. Bu, çoğu yerlerde değişik örneklerle tekrarlanmıştır.
"Artık kim hidayete erişirse, bu kendi lehinedir. Kim de saparsa, o da kendi aleyhine sapmış olur" cümlesi, İnsanların hidayet ile dalalet arasında bir seçim yapma kabiliyetlerini kararlaştıran, hüküm veren, kesin deyimlerden biridir. Herkes seçiminin sorumluluğuna tahammül eder. Önceki sûrelerde bunun benzeri ya da çok tekrarlanan örneği geçmişti. Bazı ayetlerde ki görünen problemleri izale edecek, kaynak olacak. Kur'an kontrollerinden bir kontrol olabilir. [61[61]]

42- Allah, ölmekte olan canları alır, ölmeyenleri de uykularında; sonra ölümüne hükmettiğini yanında tutar, ötekilerini de belki bir süreye kadar salıverir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.

Ayette. Allah'ın ölmekte olan canı veya uyku anında bulunanı aldığını belirtiyor. Her iki Ölümdeki farklılık, can son eceline varmamıştır ve sahibine geri dönerse uyanıklık halidir. Son eceli gelenin canı ise sahibine geri dönmezse bu ölümdür. Bütün bunlar Allah 'in düzenlemesi, hikmeti, kudreti ile olur. Düşünen kimseler için öğütler vardır.
Ayet siyaktan kopuk değildir. Burada sadece Allah'ın zarar ve fayda veren olduğunu belirtir. O'na ortak olarak koşulan tanrılar ise zararı defetmeye, faydayı çekmeye güçleri yetmez. Bu ayet, yaşam ve ölüm konusunun da sadece Allah'ın elinde olduğunu kararlaştırırken, bir öncekine benzer bir durum sergiler.
Ayetin üslubu, bize göre yakınlaştırıcı ve temsile dayalı bir üsluptur. Her durumda Allah'ın hükmünün, evrendeki tasarrufunun, yaratıkları üzerindeki muüak tasarrufunun genel-geçer

---

[59[59]] Mekânetikûm Durumunuz üzerine, anlamı verir.

[60[60]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/243.
[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/243.

olduğunu ispat yoluna gidilir. O, göründüğü gibi dinleyicilerin ölüm, uyanık ve uyku hallerinde gördükleri, inandıklarından kaynaklanır. Geçen En'am sûresinin 60. ayetinde buna işaret edilmişti: "O'dur ki, geceleyin sizi öldürür (gibi uyutur), gündüzün ne işlediğinizi bilir; sonra belirlenmiş süre geçirilip tamamlansın diye gündüzün sizi diriltir."
Bazı müfessirlerin bu ayetin dipnotuna, nefis, ruh ve çeşitleri, bedenden ayrılışları ve dönüşleri hakkında bazı fazlalıklar eklediklerini görüyoruz62[62]. Bunun arkasında gitmeye gerek görmüyoruz. Bu durum hakkında Kur'an'ın durduğu yerde, bizim az Önce açıkladığımız ve doğru olmasını temenni ettiğimiz konumda kalmasını daha uygun buluyoruz. Allah en iyi bilendir. 63[63]

43- Yoksa Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Onlar, hiç bir şeye malik olmayan, düşünmeyen şeyler olsalar da mı (onları şefaatçi edineceksiniz)?"
44- De ki: "Şefaat tamamen Allah'ındır. Cöklerİn ve yerin mülkü O'nundür. Sonra O'na döndürüleceksiniz."

Ayetler, Allah'tan başka edindikleri tanrılara ibadet ve yakarışlarında, müşriklerin gerçek şefaat hakkındaki beyinsizliklerini kınayan bir soruyu içermektedir. Peygam-bcr(s)'e kınayan ve meydan okuyan bir soru yöneltmesi emrediliyor. Allah ile beraber ortak koştukları, evrende bir şeye sahip değilse, onlara yapılan dua ve ibadG$sri« anlamsızlığını nasıl akledemiyorlar? Oysa şefaatin tamamı sadece Allah'ındır. ISş&İer ve yer O'nun mülküdür. Hepsinin dönüşü sonuçta O'nadır.
Ayetlerde başlangıca dönüş vardır. Kafirlerin tartışmaları ve bâtıl inançları anlatılarak, beyinsizliklerine dikkat çekilir. O, bu yönüyle konu ve şekil bakımından önceki ayetlerden kopmuş değildir. Belki de başka yönüyle, bütün durumlarda ortak koştuklarının ve şefaatçilerinin tamamen aciz kaldıklarını tekid yoluyla susturucu delillerden oluşan diğer ayetlerin bir devamıdır.
(Şefaat tamamen Allah'ındır) deyimi burada üslub deyimidir. Bunun karşısında (şefaatçiler) ibaresi ki bu onlardan şefaat umulan kimselerdir. Bundan kastedilen zararı defetmek, hayn celbetmek durumuyla şefaatçiler, onu kazanmak için Allah'ın huzurunda tevessül ederler. Fakat o ikisi sadece Allah'ın elindedir. Umut bağlanan sadece O'dur.
İlk ayetteki "akletmiyoıiar" ibaresi, şefaatçilerden kastedilenin melekler olmadığını bilakis putlar olduğunu ilham etmekledir. Değişik başka ayetlerde ve bu sûrede zikredilenler de. müşriklerin, melekleri Allah'ın kalında şefaatçiler olarak edindiklerini belirtmektedir. Necm sûresinin tefsiri esnasında da, müşriklerin taptıkları Lat, Mcnat, Uzza gibi putların meleklerin sembolleri yada yeryüzünde ki heykelleri olduklarını ayetlerin İçeriği ve ruhundan ilham alarak zikretmiştik. Orada ki ayinlerini,, kurban kesmelerini bu esas üzerine yapmaktaydılar. Böylece karışıklık ortadan kalkmakta, uyumluluk la-mamlanmış olmaktadır.
Bazı müşriklerin pullarda ki sembolü unutarak doğrudan Allah'a tevessül eltikleri de ihtimaldir. Ayet bunu kastederek kınar ve tanımlar. 64[64]

45- Allah, {onların tanrılarından ayrı) tek olarak anıldığı zaman; ahirete inanmayanların kalbleri nefret ederek ürperir'65[65]. Ama O'ndan başka (tanrı)ları da anıldığı zaman, hemen

---

62[62] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi, Tefsirleri.

63[63] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/244.
64[64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/245.
65[65] Işmeezzet Nefret etti, tiksindi.

sevinirler[66[66]]".

46- De ki: "Allah'ım, ey gökleri ve yeri yoktan var eden, görülmeyeni ve görüleni bilen[67[67]]! Ancak sen, ayrılığa düştükleri şeylerde kullarının arasında hükmedersin."[68[68]]

İlk ayette, kafirlerin tavırlarını sergileyen tablolardan bir tablo var. Eğer yanlarında Allah anılırsa, kalpleri büzülür ve nefret ederler. Eğer ortak koştukları tanrılar zikredilir-se sevinir ve müjdelcşirlcr. İkinci ayette ise müşriklerin bu bâtıl, bomboş tavırları karşısında, peygamberin Allah'a yönelmesi şu anlamda emredilir: Ey Allah'ım, göklerin ve yerlerin yaratıcısı, gizliyi ve açığı, hazırı ve geleceği bilen Rabbim, onların ihtilaf ettikleri hususlarda hüküm veren Sen'sin. Hak ve ehlini destekler, bâtıl ve hizbini zail edersin, her ikisini hak ettiği ile mükafatlandırırsın.

Her iki ayetin, öncekilerle, konu ve şekil bakımından bağlantılı olduğu açıktır. Ortak koşulan tanrıların herşeyde mutlak aczini ortaya çıkaran delil, müşriklerin sapık ve beyinsiz davranışlarından dolayı azarlanmalarına yol açar; Peygamber(s)'in müşrikler karşısındaki tavrında güçlülük ve güven duymasını ve sebat etmesini de İçerir.

"Ahirete inanmayan o kimseler" cümlesine gelince, bu, müşriklerin vasfıdır. Ahirete inanmamalarından kaynaklanan tavırlarını pekiştirir, başka bir deyişle, ölümden sonra meydana gelecek sonuçlardan korkmamalarını içerir. Bu vurgu çok tekrarlanır. Örnekler verilir. Ahiret hayatı ile ilgili Allah'ın hikmetlerinden bir hikmeti de içerir. Kur'an'ın sakındırması devamlıdır. Çünkü Allah'tan korkmak, insanı günah, dalalet ve sapıklık tavırlarından vazgeçirir. [69[69]]

47- Eğer yeryüzünde bulunanların tümü ve onun bir misli daha zalimlerin olsaydı, Kıyamet günü o kötü azabtan (kurtulmak için) onu mutlaka fidye verirlerdi. (Çünkü) hiç hesabetmedİkieri şeyler, Allah'tan karşılarına çıkmıştır.

48- İşledikleri günahların kötü sonucu[70[70]] kendilerine görünmüş ve alay edegeldikleri şey onları kuşatmıştır.

Her iki ayetle, Kıyamet günü zalim ve müşriklerin karşılaşacakları dehşete İşaret edilir. Azaba sürüklenen ve onun şiddetine maruz kalanların, eğer bir dünya, içindekiler ve onun bir benzerine sahip olsalardı bu azaptan kurtulmak için tüm bunları fidye olarak verecekleri belirtilmektedir. Onlar akıllarından geçirmedikleri hesap günü, Allah'ın gazabı ve azabını göreceklerdir. İşledikleri günahların sonucuyla karşılaşırlar ve alay ettikleri, hafife aldıkları ateş azabı onları o zaman kuşatır.

Her iki ayet, konu ve şekil bakımından öncekilerle bağlantılıdır. İkisinin ilk hedeflediği şey, müşriklerin kalplerine korku salmak, onları yaptıklarından vazgeçirmeye zorkırnaktır. Her ikisinde, müşriklerin şiddetli inat ve büyükienmcleri, Nebevi davet ve ahi-ret uyarması, müşriklerin alayları, hakir görmeleri, hafife almaları ile ilgili bir tablo vardır. [71[71]]

49- İnsana bir zarar dokunduğu zaman bize dua eder. Sonra, ona tarafımızdan bir nimet

---

[66[66]] Yestehşîrûn Müjdeyi, sevinç ve ferahı izhar ediyorlar.

[67[67]] Alimü'l-gaybi ve'ş-şehâdeti Gizliyi ve açığı, şimdiyi ve geleceği bilen... "eş-şehade" kelimesi, şimdiki zaman veya zahir (açık) olan anlamına gelir.

[68[68]] Tahkümii Yargılar, hükmeder.

[69[69]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/246-247.

[70[70]] Seyyiâîûmâ Kesebû Zulüm ve şirkten dolayı işlemiş olduktan suçlarının sonucu olan kötülük.

[71[71]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/247-248.

verdiğimiz vakit: "Bu, (benim) bilgi(m) sayesinde bana verildi." der. Hayır, o bir İmtihandır[72[72]], fakat çokları bilmiyorlar.
50- Onlardan öncekiler de bunu demişlerdi. Ama kazandıkları şeyler, kendilerine hiçbir yarar sağlamadı[73[73]].
51- Kazandıklarının kötülükleri, sonunda başlarına geldi. Bunlardan zalimlere[74[74]] de yaptıklarının kötülükleri erişecektir. Onlar, buna engel olacak değildir.
52- Bilmediler mi ki, Allah dilediğine rızkı açar ve kısar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

İlk ayet, İnsanlardan bir kısmına işaret eder. Bir insana zarar, darlık ve zorluk İsabet edince bunu kendisinden defetmesi için Allah'a dua eder. Eğer Allah bu duayı kabul ederse, onu ortadan kaldmrsa, onu nimet ve kolaylıkla değiştirirse bu sefer de Onu unutur ve İnkar eder. Kazandığının, kendi gayreti, ilmi ve becerisi ile olduğunu iddia eder. Ayet bu inkarcı tutuma karşı bir cevaptır. Musibel ve belaların ardından insanlara verilen nimetlerin Rabbani bir imtihan olduğu belirtilir. Fakat insanların çoğu bu gerçekten gafildirler.
İkinci ve üçüncü ayetler, bu inkarcılığın ve bu iddiaların benzerinin geçmiş milletlerde de bulunduğunu anlatır. Kazandıkları ve elde ettikleri onlara bir fayda vermemiştir. Bir süre sonra inkarcılık şerrinin içine düşüp Allah'ın cezalandırmasından haketlik-lerini almışlardır. Kur'an'ı dinleyen zalimler de, günahlarının şerrinin içine düşecekler, bu rolleriyle de hakcttikleri Allah'ın azabından nasiplerini alacaklardır. Allah onlara bunu yapmaktan aciz değildir, ondan kaçmaları da mümkün değildir.
Dördüncü ayete gelince, bu. zalim dinleyicilere bir soru yöneltiyor. Hikmetinin gerektiği şekilde Allah istediğine rızkı genişletir ve istediğine de daraltır, rızkın genişlemesi ve daraltılmasının O'nun elinde olduğunu hâlâ bilmiyoriar mı? Ayrıca Rabbani delilleri içeriyor ki, mü'minler ondan faydalansın ve düşünsünler. Sorunun şekli ve ayetin ruhu, dinleyenlerin ayelin kararlaştırdığı şeyi bildiklerini telkin ediyor. İşte bu nedenle kınama çok güçlü geliyor. Değişik ayetler de bunu kayıt ediyor. Bunlardan biri bu sûrenin 39. ayetidir. Benzer vurguyu Yunus sûresi 31. ayetinde de görürüz: "De ki: "Sizi gökten ve yerden kim rıziklandinyor? Ya da o kulak(lar)ın ve gözlerin sahibi kimdir? Ölüden diriyi, diriden ölüyü kim çıkarıyor? Kim buyruğu(nu) yürütüyor. (Kainatı yönetiyor)? 'Allah' diyecekler; 'O halde korkmuyor musunuz? de".
Bu ayetler de, değişik tablolarıyla kafir ve müşriklerin inkar ve inatçı tutumlarını kınamakta siyak ile bağlantılıdır. "Feiza" daki "Fa" ile başlaması buna delildir. "Fa" tertibi gerektiriyor. Bu da geçen ayetlerde anlatılan kafirlerin tavırlarının hâlâ devam ettiğini bildiriyor.
Bu ayetler zamanlama itibariyle. Kur'ân'm nasihatlarından bir vaazı, insanları uyarma noktasında devamlı, kapsamlı telkinlerinden birini akla getiriyor. îlkin, insanların, Allah'ın nimetlerini inkar etmeleri, şiddet anında anmaları ve refah anında unutmalarında bir çelişki ve günah vardır. İkincisi, insanlara başlangıçla, şiddel ve zarardan sonra bağışladığı nimet ve kolayık Rabbani bir imtihandır. Onun şansı değildir. Onun ihtisası değildir. Üçüncüsü, böylesi insanlara düşen görev. Allah'ı anmaları. O'na şükrcimelcri-dir. O'na karşı ve insanlara karşı görevlerini yapmaları gerekir. Zorluk durumunda sabretme, kolaylık durumunda kendilerine güvenmemeleri, kibirlenip büyükleri memeleri gerekmektedir.
Son ayetin son paragrafında özel ve güzel bir telkin vardır. O da, nefsin razı ve mui-m.ıin

[72[72]] Fitnetün Deneme ve sınav.

[73[73]] Fenıâ egnâ anhûm Onlara fayda vermez.

[74[74]] Vcllezinc lalcmü Suç ve günah işleyen, haktan sapan kimseler.

olmasında imanın etkisidir. Bu, sahibine bütün durumlarda Allah'ın kudreti ve gücünü hissellirir. Kolaylık anında O'na şükreder, şiddet ve zorluk anında ise kalbi mutmain, nefsi razı olarak, sabrederek tahammül eder.
Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta 52. ayet Mcdcni'dir. Onun diğer ayetlerle konu ve şekil bakımından tam bir uyum sağladığı gözlenir. Ondan öncekini tamamlayıcıdır. Bü-lün bunlar, Medeni rivayetlerden şüphe etmeye götürür. [75[75]]

53- (Tarafımdan onlara) de ki: "Ey kendilerine karşı aşın giden kullarım, Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.
54- Size azab gelip çatmadan Rabb'inize dönün, O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez.
55- Ansızın ve sizin hiç farkına varmadığınız bir sırada, size azab gelmezden önce Rabb'inizden size indirilenin en güzeline uyun."
56- (O gün günahkar) nefsin şöyle demesinden sakının: "Allah'ın yanında {O'na kullukta) kusur edişimden dolayı vah (bana). Gerçekten ben alay edenlerdendim
57- Yahut şöyle demesinden: "Allah bana hidayet etseydi:
elbet ben de(Allah'ın azabından) korunanlardan olurdum."
58- Yahut azabı gördüğü zaman: "Keşke benim için bir kez daha (dünyaya dönüş) olsaydı da ihsanla hareket edenlerden olsaydım!" demesinden.
59-(Allah şöyle buyurur): "Hayır,{artık dönüş yok, çünkü) sana ayetlerim geldi de sen onları yalanladın, büyüklük tasladın ve kafirlerden oldun!"

Ayetlerde Şu Hususlar Vardır:

Bir: Peygamber'e (s), Allah'ın kullarına, kendilerine karşı aşın gidenlerin bu nedenle tevbe kapısının kapandığını zannetmemelerini ne olursa olsun Allah'ın rahmetinden umut kesmemelerini haykırması emredilir. Allah, günah ne kadar büyük olsa da bağışlar. Çünkü günah sahibi tevbe ederek, O'na boyun eğmeye karar verdiğinde, Allah'ı çok bağışlayan ve çok rahmet edici bir sıfatla bulur. Onları Allah çabucak dönmeye, b' >-yun eğmeye, nefislerini O;na teslim etmeye teşvik etmesini ister. Vakit geniş iken, yardımcısı, kurtuluşu, dönüşü olmayan Allah'ın azabı gelmeden bunu yapmalıdırlar. Allah'ın indirdiği hayır; hak ve hidayet davasından en güzeline tabi olmaya çağırır. Gelişini hissetmeyecekleri, ani bir azabla yakalanmadan önce vahye tâbi olmalıdırlar.
iki: Allah'a dönüş ve tevbe için verilen fırsatı kaçırmamaları konusunda günahkârlar uyarılmaktadır. Alaycı, hakir görücü tutumlarından, günahlarından dolayı pişman olmaları; günahlarının sorumluluğundan, keşke Allah bize hidayet elseydi de, biz de mutta-kilcrden olurduk, sözleriyle kaçınmaları istenmektedir. Bu istek, ihsan edenlerden olmak için ikinci defa tekrar dünyaya geri dönmelerini temenni etmemeleri içindir. Bundan sonra bunun abes olacağı onlara haykınlacaktır. Size Allah'ın ayeti ve davası gelmişti de, siz onu yalanladınız, büyüklendiniz ve kafirlerden oldunuz.
Ayetler, Öncekilerden kopuk yeni bir bölüm gibi görünüyor. Oysa son ayette kafirlere hitab edilmesi siyakta devamlılık olduğunu gösteriyor. Belki şunu demek daha doğrudur. Bu ayetler, öncekilerin haykırdığını haykırmak, uyardığını uyarmak, sakındırdığını sakındırmak

[75[75]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/248-250.

ve açıklamak için gelmiştir. Kur'an'ın düzeninde bu değişik Örneklerde de görüldüğü gibi alışılmış bir üsluptur. 76[76]

Bağışlanma

Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta 53. ve 54. ayetlerin Medeni olduğu zikredilir.53. ayetin nüzul sebebi ile ilgili bazı rivayetleri77[77] müfessirier zikrederler. Bazısı.
Uhud savaşında peygamberin amcası Hamza bin Abduİmuitalib'i öldüren Habeşistanlı vah.şi hakkında İndirildiğini söyler. Buna güre Furkan sûresinin 70. ayeti iner: "Ancak kim tevbe eder, iman eder. salih amel işlerse müstesna". Vahşi, bu şartı ağır bulur. Allah NÎsa sûresinin 70. ayetini indirir. "Şüphesiz Allah, O'ıuı ortak koşulmasını affetmez. Bundan başkasını dilediği için affeder," Hâlâ kendimi şüphede hissediyorum, der. Allah Zümer sûresinin 53. ayetini indirir: "De ki: 'Ey kendilerine karşı aşın giden kullarım, Allah'ın rahmetinden umut kesmeyin'".
Bu rivayetlerden biri de, bazı insanlar müslüman olunca işkenceye uğradılar ve irti-dad eltiler. Günahları büyük görüldü. İslam'a ve Hicret'e tekrar geri dönmek istediler. Allah bu ayeti indirdi ki onlara bir kapı açsın. Bazıları da, bazı müşrik insanlar hakkında indiğini söylerler. Bunlar büyük günah işlediler. Eğer müslüman olurlarsa durumlarının nasıl olacağını soruyorlardı.
Müfessirler bu ayet hakkında ne söylerse söylesinler, o ınü'minlere yöneliktir ve hükmü geneldir. Kur'an'da en umut verici, günahkarların kalblcrini sakinleştirici bir ayettir78[78]. Bazdan ise ayeti mutlak şekliyle alarak, günahların affolunmasını tevbe ile sınırlar. Bu da görünenin zatıdır79[79]. Bu sözlerin Nisa sûresi 47. ayetine istinaden söylüyorlar. Ayet ile ilgili ilginç nebevi hadisler rivayet ediyorlar. Onlardan biri, Ebu Eyyup el-Ensari'nin hadisidir: "Allah Rasuliinden şöyle dediğini işittim: "Eğer siz günah işlemezseniz. Allah günah işleyen bir kavim yaratır ve onlara mağfiret eder." Enes bin Malik'in rivayel etliği bir hadisle, o, Allah Rasulünun şöyle dediğini işitmiş "Nefsimin sonucu elinde olana yemin olsun ki. eğer hata etseniz ve ta ki hatanız yer ve gökler arasını dol-dursa. sonra Allah'tan mağfiret dikseniz size mağfiret eder. Muhammed'in cam elinde olana yemin olsun ki, eğer hala etmezseniz, Allah hata eden bir kavim getirir, sonra tevbe ederler ve onları affeder.80[80]
Habeşistanlı Vahşi ve "'günah işleyen kavim" hakkındaki rivayel ve değerlendirme şaşırtıcıdır.
Buradaki ayetler, birbirinden ayrılmayan birbirine bağlı bir lek silsileyi temsil etmekledir. Bu da bütünüyle, Allah'a tevbe etmeye, İslam davetini kabul etmeye teşvik etmektedir. Geniş bir zaman dilimi varken, yavaş ve ihmal ederek fırsatı kaçırmaktan sakındırmaktadır. O, genel bir yönlendirmeyi içermekledir. Kafirlere olan yönlendirme daha kuvvetlidir. Son ayetin buna kesin delaleti örnek vcriİebilir.
Ayetlerin ruhu ve içeriği topludur. Bazı müfessirlerin sahabenin Rasulullah'dan rivayel olarak söyledikleri bizi hayrette bırakıyor: İlk ayet, Kur'an'da en çok umut veren ayetlerdendir. Onu mutlak kılarak, günahların affedilmesini tevbe şartına bağlamak da görünenin zittidır. Çünkü ayet şöyle diyor "Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar".
Ondan sonra gelen ayet ise, Allah'a çabucak dönmeye, indirdiğinin en güzeline tabi olmaya

---

76[76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/251.
77[77] Bkz. Taberi, Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri Beğavi Tefsirleri ve Sahİh-ı Buhari ve Mecmauz-Zevad'de Zü-mer sûresinin Tefsin.

78[78] Geçen tefsirlere bak.
79[79] Bkz. Hazin Tefsiri.
80[80] Bkz.İbn Kesir Tefsiri

leşvik eder. Pişmanlık ve sızlanmaya götüren ihmal ve yavaş hareket etmekten sakındırır. Bunlara rağmen, Allah'ın, tevbe etmeden, pişmanlık duymadan, günahları telafi edecek salih amel ve İslah olmadan bütün günah ve suçlan bağışladığını söylemek ifrattır. Bu Kur'an ayetleri ile de uyum sağlamaz. Korkutma, müjdeleme, va'ad etme, tehdid etme, kötüyü çirkin görme, güzeli iyi bulma, insanları yaptıkları amellere karşı mükafatlandırma ile ilgili sayılamayacak kadar ayetler vardır.
Bu ayetler Furkan sûresinin tefsirinde açıkladığımız Kur'an'ın tevbe prensibi ile daima uyumluluk sağlayan beliğ bir telkini içermektedir. Bu telkin ve prensiplere göre halalarını telafi etmeyen, küfür ya da küfür olmayan değişik günahlarından dönmeyen, dinini ve dünyasını nefsinin ıslahında bulmayan herhangi bir varlığa sevgi beslememeli-dir. Onlardan niyetlerini düzeltenler, vicdanlarını uyandıranlar için ise tevbe kapısı açık bırakılmaktadır. Eğer düşünür, pişman olunur, Allah'a yönclinir, O'ndan indirilene güzelce tâbi olunur, geniş vakitlerde, sıhhat ve hayatta iken bu yapılırsa, tevbe kapılan sonsuza kadar açıktır.
Ayetler hakkında zikredilmeye değer başka bir nokiada; insanın kazanç ve seçim ehliyetine sahip olduğunu, hidayet ile dalalet arasında seçim ve kazancından sorumlu olduğunu kesin ve muhkem bir tarzda ifadelendirmcsidir. Bu konuda 57. ayet kuvvetli bir uyarıdır: "Keşke beni Allah hidayete erdirseydi de müttakilerden olsaydım" sözü kınanır. Ondan sonra gelen ayet bu yaklaşıma cevap verir. Allah Rasulünc indirdiği ayetlerle hidayel yolunun gösterildiği belirtilir. Fakat kişi, bunu yalanlayıp büyüklenirse. Allah'ın azabını hakeden kafirlcden olur. [81][81]

60- Allah'a yalan uyduranların Kıyamet günü yüzlerinin kapkara kesildiğini görürsün. Kibirlenenler İçin cehennemde bir yer vok mudur?
61- Allah, başarı ve takvaları (nedeni ile Allah'ın rızasını) kazanan[82][82] kimseleri(ateşten) kurtarır; onlara ne kötülük dokunur, ne de onlar üzülürler.
62- Allah herşeyin yaratıcısıdır. O her şeyin yöneticisidir.
63-Göklerin ve yerin İşleri, idaresi[83][83] O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, işte ziyana uğrayacaklar onlardır.

Ayetin bir öncekileri vurgu ve açıklamalarıyla tamamlamaktadır. Allah'a şirk koşarak yalanlayan kafirlerin akıbetlerine işaret edilir. Onların yüzleri kapkaradır, varacakları yer cehennemdir. Kur'ani üslubun adeti olarak karşılarında mü'minlerin akibeti bildirilir. Takvaları nedeni ile O'nun rızasını kazandıkları için Allah onları cehennem ateşinden kurtaracaktır. Allah her şeyi yaratandır, her şeye şahid olandır, herşeyi bilendir.
Elinde yer ve göklerin anahtarları vardır. Kim de bu hakikatleri inkar ederse, onlar kesin hüsrana uğramışlardır.
Ayetin ilk olarak seçtiği hedef, ömürleri ve vakitleri geniş iken, fırsatları yakalamayı ihmal eden kimseleri korkutmak, sakındırmak, inzar etmektir. Kim de inanır, takva sahibi olursa ona güven ve övgü sunulacağı bildirilmektir. [84][84]

64- De ki: "Allah'tan başkasına ibadet etmerni mi bana emrediyorsunuz ey cahiller?"
65- Sana ve senden öncekilerine şöyle vahyedildi: And olsun, eğer (Allah'a) ortak koşarsan amelin boşa çıkar ve kaybedenlerden olursun!"

---

[81][81] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/251-253.
[82][82] Mefazeîhûm Onların fcyzleri. (Takvalarından dolayı Allah'ın rızasına ulaştılar).

[83][83] Mckâlîd İşler, emirler ve hüküm.

[84][84] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/254.

66- Hayır, yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol.

Ayetlerde, Peygamber'e kafirlere kınama taşıyan bir soru yöneltmesi emrediliyor: Kendi yaptıkları gibi cahilce, O'nun da Allah'tan başkalarına ibadet etmesini mi istiyorlar. Oysa Allah ona ve ondan Önceki peygamberlere, Allah'a kim ortak koşarsa amelinin boşa gideceğini ve kaybedenlerden olacağını vahyetmiştir. Ona düşen sadece Allah'a ibadet etmesi, O'na şükredenlerden olmasıdır.
İlk ayette kafirlere yönelik hitabı, onların itirazlarını kınayarak boşa çıkartmaktadır. Bu ayetler ile öncekileri siyak ve konu bakımından birbirine bağlıdır. Önceki ayetlerin bunlarla alakalı olduğuna delil ise, Peygamber ile kafirler arasında itiraz ve tartışmalarda, sadece kafirlerin Allah'a davet edilme halidir.
Vahyin akışı içinde bu bölümdeki ilk ayetin tefsirinde müfessirler85[85], kafirlerin Peygamber1 den tanrılarına tapmasına karşılık, onlarda Onun ilahına tapacaklarını talep etmelerine bir cevap olarak indiğini söylüyorlar. İbn Kesir, İbn Abbas'tan bu ayetin nüzul sebebini böyle rivayet ediyor. Biz ise, buradaki hitabın bir önceki ve sonraki ayetlerle ilgili olduğunu tercih ediyoruz. Çünkü bu ayetler yeni bir nedenle ayrı inmiş değildir. Sûrede böylesi bir emir Peygambere üçüncü kez yöneltilerek tekrarlanıyor. Geçen ayetlerle ilgili olarak buna dikkat çektik ve yorumunu yaptık, doğru olmasını umuyor ve bu kadarıyla yetiniyoruz. 86[86]

67- Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki Kıyamet günü yer, tamamen onun avucu içindedir, gökler de sağ elinde durulmuştur. O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.
68- Sur'a üfürüldü; böylece Allah'ın diledikleri dışında, gökierde ve yerde olanlar çarpılıp-yıkılıverdi: Sonra bir daha ona üfürüldü, artık ayağa kaİkmış durumda gözetliyorlar.
69- Yer, Rabb'inin nuruyla parıldadı; (orta yere) kitap kondu; peygamberler ve şahitler getirildi ve aralarında hak ile hüküm verildi, onlar haksızlığa uğratılmazlar.
70- Her bir nefise yaptığının îam karşılığı verilir. O, onların işlemekte olduklarını daha iyi bilendir.

Ayeticrde, kafir müşriklerin, Allah'ın büyüklüğünü, kudretini, ortak edindiklerine üstünlüğünü, onlardan münezzeh olduğunu ibadet ve boyun eğmeye tek hak sahibi olduğunu, gerçekten takdir etmediklerine ve idrak etmediklerine dair şiddetli bir işaret, vardır. Kıyamet günü, O'nun büyüklüğünün, kudretinin ve tasarrufla ki genişliğinin delilleri ayrıntılarıyla zikredilir. Yer onun avucunun içinde olacak, gökler sağ elinde dü-rülmüş olacaktır. Sûr'a ilk defa üflendiğinde Allah'ın diledikleri dışında, yerde ve gök-tekiler Çarpılıp yıkılıvereceklerdir. Sonra ona ikinci defa üflenecek ve hepsi dehşet içinde kalkacaklar, sonuçlanın bekleyeceklerdir. O gün Allah görünecek ve yer O'nun nuruyla dolacaktır. Mahkeme konseyi kurularak, insanların amelleri yazılı kitaplar, peygamberler ve sahiciler getirilecek, zuium ve haksızlık yapılmadan insanlar arasında adaletle hükmcdilcccktir. Her nefis yaptığının karşılığını alacaktır. Allah onların yaptıklarını en iyi bilendir.
Ayetler, bir öncekilerine atfedilmektedir. Göründüğü gibi birbirleriyle bağlantılıdır. Amaçladığı tek hedef, Allah'ın kudretinin büyüklüğüne, yarattıkları üzerinde mutlak tasarrufuna dikkatleri çekmektir. Sonra ahiret dirilişi ve insanların amellerine göre hesaba çekilmeleri, hak etlikleri mükafat ve cezayı almalarını teyid etmektedir.

85[85] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri Tefsiri.

86[86] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/255.

"Ancak Allah'ın dediklerinden başka" cümlesinde. müfessirİerin değişik rivayetleri zikredilir. Cibril, Mikail, İsrafil ve Azrail gibi büyük melekler olduğunu söylerler. Onlar şahitlerdir sözü de bulunmaktadır. Kıyamel sahneleri hakkında ayetlerin zikrinden başka, nasıl olduktan hususunda da değişik rivayet ve sözler bulunmaktadır[87][87]. Allah'a göre "yemimuhu" (sağında) ve "kabzatuhu" (avucunun içinde) ibarelerinin boyutu nelerdir. Bu konu ile zikredilen çoğu sözler lasdik edilmiş değildir. Önceki ilgili yerlerde zikrettiğimiz gibi, zihinlere bu ibare ve sahneleri yaklaştırmak amacı ile dinleyicilerin alıştıkları tablo ve şekiller kullanılarak konunun boyutu verilmeye çalışılmıştır. Allah'a cisim (beden) yakıştırmaktan O'nu tenzih ederiz. Çünkü Kur'anî prensip "hiçbir şey O'na benzemez" hükmünü tagır. Bu konuları keyfiyete dokunmadan, şekillendirmeden, biçimlendirmeden algılamak daha doğrudur. Bunun arkasında koşmakla fayda vermez. Ayetlerin de dikkat çektiğimiz gibi amaçlan bu değildir. Allah, en iyisini bilendir. [88][88]

71- Kafirler, cehenneme bölük bölük[89][89] sevkedildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman, kapıları açılmış, cenerie-min bekçileri onlara şöyle demiştir: "Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugünle karşılaşacağınızı (söyleyip) sizi uyarıp korkutan peygamberler gelmedi mi size? 'Evet geldi', demişlerdir, ama kafirlere azab sözü hak oldu."
72- Dediler ki: "İçinde ebedi kalıcılar olarak cehennemin kapılarından (içeri) girin. Büyüklüğe kapılanların kalacakları yer ne kötüdür.
73- Rabblerinden korkup-sakmanlar da, cennete bölük bölük sevkedildiler. Sonunda oraya geldikleri zaman, onun kapıları açıldı ve onlara (cennetin) bekçileri dedi ki: "Selam size, fne) hoşsunuz, ebedi kalmak üzere buraya girin"
74- (Cennetlikler) de: "Bize verdiği sözü yerine getiren ve bizi dilediğimiz yerinde oturacağımız bu cennet yurduna vâris kılan Allah'a hamdolsun. (Allah için) çalışanların ücreti ne güzeldir!" demişlerdir.
75- Melekleri de arşın etrafını çevirmişler olarak Rablerini hamd iie teşbih ettiklerini görürsün. Aralarında hak ile hüküm verilmiştir. Ve: "âlemlerin Rabbine hamdolsun" denilmiştir.

Ayetler siyakın devamıdır. Hcsab ve mahkeme sahnelerinin tamamlayıcısı olup, cümleleri ıçıklir.
Ayetle 'n içerdiği tablo çok güzeldir. Muttaki mil'mirilerde gıbta ve sakin olma duygularını harekele geçirirken, kafirlerde korku ve sığınma duygusunu yerleştiriyor. Bunu amaçlamakla beraber, ahiretteki ceza, hesap ve diriliş gibi gaybi iman hakikatleri zikrediliyor.
Tartışma ve itiraz fasıllarının ve kafirlerin tutumlarını anlatmanın sonucu olarak bu ayetler geliyor. Mckki sûreler özellikle böyle bir sonuç karakterine sahiptir. Bu tarz, bu sûreye de damgasını vuruyor.
Ayetler, cennet ve cehennem bekçilerinin mümin ve kafirleri karşılamalarını, meleklerin ise arşın etrafında insanlar arasında hüküm verildikten sonra Rabblerini hamd ile teşbih ettiklerini bildiriyor. Bu gayb ve iman edilmesi farz olan meleklerle ilgili bir durum ile bağlantılıdır. Kur'an'ın bu konuda durduğu noktada faz lal aş ti mı ad an durmak gerekiyor. Müddcssir sûresinde meleklerle ilgili açıklamamıza da dikkat çekiyoruz. Burada Allah

[87][87] Bkz.Taberi. İbn Kesir, Begavi.

[88][88] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/256.
[89][89] Zûmeran "Zenıretıın" kelimesinin çoğuludur. Bir kısmının diğerinin arkasında olduğu grup ve topluluklardan kinayedir.

büyüklüğünü sunmak amacı ile melekler konusunu bu şekilde zikretmiş olabiliyor. Böylece dinleyicilerin zihinlerindeki melekleri Kur'an onlara canlandırmış oluyor. [90][90]

[90][90] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/258.

MÜ'MÎN SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 40

Nüzul Sırası : 60

Ayet Sayısı : 85

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede, kafirlere şiddetli bir kınama vardır. Alaycı ve tartışmacı tavırları anlatılır. Dünya ve ahirette rezillikle korkutulurlar. Allah'ın kudretine, kanunlarındaki sahnelere dikkat çekilmektedir. Peygamberi mutmain ederken, meleklerin müşriklere değil mü'minlere mağfiret dilediklerini vurgularken, özellikle mü'minleri övmektedir. Allah Rasullerine karşı ilk dönem kafirlerin tavırlarına, akibetlerine, pişmanlıklarına fırsat açıldıktan sonra imanları onlara fayda vermediğine işaret eden bir hatırlatma yapılmaktadır. Onda Musa(a), Firavun ve Firavun ailesinin mümin kişisi hakkındaki kıssalardan kesitler, hatırlatma ve öğütler var-dır.

Sûre, Firavun ailesindeki mü'minini zikrettiği için, ondan iktibas edilerek (el-Mü'min) adı da verilmiştir. O Havamim (Haveraim harflerde başlayan) diye bilinen sûreler silsilesinin ilkidir. Enes bin Malik 'in rivayet ettiği bir hadiste Peygamberls) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Havamim Kur'an'ın süsüdür.'[1[1]] İbn Abbas şöyle demektedir: "Her şeyin bir özü vardır. Kur'an'ın özü de Havamim'dir."[2[2]] Bu sûrede Kur'an, tazim ve övme yoluyla çokça zikredilir.

Bu sürenin bölümleri bağlantılıdır. Bu da, onun bir defada yada arka arkaya indirildiğini gösterir. 56. 57. ayetlerin Medeni olduğu rivayet edilir. Bu rivayet, şüpheli ve tatmin edi-cilikten uzaktır. [3[3]]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Ha Mim.

[1[1]] Bkz. Tabersi, Hazin Tefsirleri.

[2[2]] Bkz. Tabersi, Hazin Tefsirleri.

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/259.

2- Bu Kitabın indirilmesi, Aziz, Alim olan Allah'tandır.

3- Günahı bağışlayan, tevbeyi kabul eden, azabı çetin olan, başkaları üzerinde kuvvet ve kudret sahibi[4[4]]{Allah tarafından). O'ndan başka İlah yoktur. Dönüş O'nadır.

4- Allah'ın ayetleri konusunda, inkâr edenlerden başkası tartışmaz (cidalde bulunmaz). Öyleyse onların ülkelerinde güçlü ve başarılı olmaları[5[5]]' seni aldatmasın[6[6]].

5- Kendilerinden önce Nuh kavmi de yalanladı. Onlardan sonra gelen milletler de[7[7]]. Her ümmet, kendi peygamberlerini {susturmak için) yakalamaya yeltendi[8[8]]. Hakkı yürürlükten kaldırmak için[9[9]], batıl şeyler ileri sürerek tartışmaya giriştiler. Ben de onları yakalayıverdim. (Bak işte) cezalandırmam nasılmrş?

6- Böylece Rabb'inin kafirler üzerindeki: "Gerçekten onlar aleşin halkıdır." sözü yerini bulmuş oldu.

Sûre "Hâ" ve "Mim" harfleriyle başlamaktadır ki, ondan sonra gelenlerin tehlikesine zihinieri yöneltsin. Ayetlerin ibareleri açıktır. Kur'an'ı övmeyi, Allah'ın kendini vasıflandırdığı sıfatlardan izzet, ilim ve Gufran'ı tevbe edenlere, şiddeti de sadece Allah'ın ayetlerinde tartışan kafirlere has kıldığını belirtir. Peygamber(s)'i onların başarı ve güçlerinin onu aldatmaması için sakındırır. Güven verir. Nuh kavminden beri değişik başka ümmetler elçilerini yalanladılar. Batıl ile Hakkı bastırmak, ortadan kaldırmak için mücadele ettiler. Elçilerini öldürmeye çalıştılar. Allah onları öyle bir azaba çarpıttık ki, bugüne kadar kalan izlerinden insanlar arasında haberleri dolaşıp durdu. Dünyada şiddetli bir azaba çarpıtmasının yanında, ahireüe de kafirlerin ateş ashabından olduğuna karar verdi.

Ayetler, kafir Arapları dünya ve ahiret için korkutma yöntemi olarak etkili, güçlü bir girişe sahiptir. Peygamber(s)'e güven ve sebat verir.

Dördüncü ayette geçen "Allah'ın ayetleri hakkında inkar edenlerden başkası mücadele etmez" cümlesi, Allah'ın ayetleri hakkında tartışanların, inkar edenlerin, inatçı, küfür üzere kalmada ısrarcı, büyüklük taslayan kimseler olduğunu açıklar. Burada muhkem (hüküm içeren) bir anlam verilmekledir. Konuyla ilgili başka ayetlerde zikredilecek "problemi" bu ayet ışığında çözümlemek doğru olur. Kafirler, batıl ve kasıllı olarak takındıkları tavırlardan

---

[4[4]] Zi't-iavli Güç sahibi, başkasına lutfeden.

[5[5]] TekaHubıîhûm fi'l-bilâdi Ülkelerde ve dünyada kolu zun, kendilerinde başarı ve kuvvet olan kimselerden kinayedir.

[6[6]] La yağrurke Seni aldatmasın ve ümitsizliğe sevketmesin.

[7[7]] el-Ehzâhü Rasullcrin karşısında taraftar olan gruplar.

[8[8]] Hemmet Uğraştı, keşfetti.

[9[9]] Liyudhidû İptal etsinler, bertaraf etsinler de galip gelsinier.

sorumludurlar. Bu duruma işaret edilmesi, Peygambere sebal, teselli ve güven verirken, kafirlere şiddetli bir korkutma yöneltir. Bütün bunlar ayetlerin amaçladıkları şeylerdir. Geçen sûrelerde de, bu ibare ve ayetleri içerdiğini görmüştük. Bunu Kur'an'ın muhkem prensihîerinden saymak doğru olur.

Bu mukaddime ile geçen son sûrenin ayetleri arasında, tevbeyi kabul etme, günahları bağışlama noktasında pekiştirici bir siyak vardır. Azab kelimesinin varlığı kafirler, biiyüklenenler, Allah'ı ve ayetlerini yalanlayanlar üzerine yöneltilir. Bu hususta, bu sûrenin nüzul sırasında Zümer sûresinden sonra geldiğini doğrulayan bir delil olarak kabul edilebilir. [10[10]]

7- Arş'ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar, rablerini överek teşbih ederler, O'na inanırlar ve mü'minler için (şöyle) mağfiret dilerler: "Rabb'imiz, sen, rahmet ve bilgi bakımından her şeyi kuşattın. Tevbe edip senin yoluna uyanları bağışla, onları cehennem azabından koru!

8- Rabb'imiz, onları ve babalarından, eşlerinden, çocuklarından iyi olan kimseleri onlara söz verdiğin Adn cennetlerine sok. Şüphesiz üstün olan, izzet ve hikmet sahibi olan sensin sen!

9- Onları (hayatta düşecekleri) kötülüklerden koru[11[11]]'. O gün sen, kimi kötülüklerden korumuşsan, gerçekten ona rahmet de etmişsindir. İşte büyük 'kurtuluş ve mutluluk' budur.

Ayetlerde meleklere kısmi işaret bulunmaktadır. Onların Allah'a imanlarını, O'nu kutsamalarını, mü'minlerc mağfiret dilemelerini, dua etmelerini kuvvetli ve güzel bir üslubla, başka açıklamaya ihtiyaç bırakmadan açık cümlelerle dile getirmektedir.

Bu ayetler, bir önceki ayetleri tamamlayıcı niteliktedir. Allah'a yönelen, O'nun yoluna tabi olan, Rasulünün etrafında toplanan mü'minler yüceltilir. Onları ahirette gıbta edilecek, müjde ve güven verecek büyük bir başarının ve gözü aydın eden şeylerin beklediği vurgulanır. Bu yolda meleklerin de onlara mağfireti, onlar için Allah'a dua edeçekleri hatırlatılır. Kafirlerin uğrayacakları akibet zikredilir. Zaten önceki ayetlerde onlar korkutulmuş ve kınanmıştır.

Müddessir sûresinde açıkladığımız gibi bizim için mahiyetleri bilinmeyen meleklerin sırrına zati durumlarına, iman etmek farzdır. Bu ayetlerde melekler hakkında zikredilenler az önce zikrettiğimiz ile bağlantılıdır. Onlara güzel bir üslubla anlatılır. Allah bilir ki. Melekler Allah'a

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/261.
[11[11]] Kıhimû's-seyyiât "el-Vikaye" kökündendir. Ayetin içeriği; müminlere hayatta isabet eden kötülüklerden, yanılgılardan dolayı bağışlanmaları için Allah'a dua etme şeklindeki yoruma uygundur. Ya da dünyada vuku bulan kötülüklere bulaşmamak için korunması amacıyla dua etmek anlamındadır.

daha çok yakındırlar. Arşı taşıyan, O'nun etrafında en çok Azametini itiraf eden ve en çok O'na boyun eğen yarattıklarından biri olmasına işaret edilmektedir. İkinci olarak onların mağfiretleri sadece müminler, müttakiler içindir. Burada, Arap müşriklerine kuvvetli bir cevap üslubu vardır. Çünkü onlar Meleklerin ilahlı-gına inandıkları için, Allah'ın katında kendilerine şefaatçi olacağını umarlar. Oysa onlar, Allah Rasulü (s)'nün davetini kabul eden müminleri kuvvetle yüceltirler.

Buruç sûresinin tefsirinde zikrettiğimiz gibi "Allah'ın arşı" deyiminin. Allah'ın büyüklüğünü tanımlamayı kastettiğinin ifade edilmesi daha uygun olacaktır. Çünkü o, örnek verilen bir deyimdir. İnsanlar dünyada kralların arşlarını görmeye alışıktırlar. Onların büyüklüğünü, krallarının ve arşlarının büyüklüğü ile mukayese etmektedirler. Bu arşları krallarının, otoritesinin, güçlerinin bir sembolü olarak görüyorlar. Bilakis onunla tanınmalarını istiyorlar. Allah bilir ki, meleklerin arşı taşımaları, onun etrafında toplanmaları bunun ışığında tefsir edilirse, daha güzeldir.

Bazı müfessirler[12[12]] bu ayetlerin ifade tarzında meleklerin mahiyeti, yaratılışları, Arş'ı nasıl taşıdıkları. O'nun etrafındaki tutumları hakkında çok açıklama ve rivayetler zikretmişlerdir. Bunları burada özetlemeyi ya da aktarmayı, uygun bulmuyoruz. Çünkü onlar senet bakımından sahih değildir. Onları, ayetlerin amaçladığı, üslubundaki hikmeti hedeflediği kanaatini taşımıyoruz.

Burada "Babalarından, eşlerinden, çocuklarından iyi olan kimseleri" cümlesi açıklamaya değerdir. Bu kişiler, kurtulan salihlerden olup, ikram ve inayeti haketmişlerdir; amelleri buna ehil olduklarını gösterir. Yoksa bütün baba, eş ve çocukların bu mükafatla hak sahibi oldukları anlamına gelmez. [13[13]]

10- Şüphesiz İnkarcılara da (şöyle) bağırılır: Allah'ın (size) çok kızması'[14[14]], sizin kendi kendinize kızmanızdan daha büyüktür. Çunku sız, imana çağrıldığınız zaman inkar edı-yordunuz.

11- Dediler ki: "Rabb'imiz, bizi iki kez öldürdün ve iki kez dirilttin. Günahlarımızı İtiraf ettik. Şimdi (şu ateşten) çık-mak için (bize) bir yol var mı(acaba)?"

12- (Şöyle cevap verilir): Bu (duruma düşmeniz)in sebebi şudur: Bİr tek Allah'a çağrıldığınız zaman inkar ederdiniz. O'na şirk koşulunca inanıp, onaylardınız. Artık hüküm, yüce ve büvük Allah'a aittir

---

[12[12]] Bkz. İbn Kesir ve Hazin Tefsiri.

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/262-263.

[14[14]] cl-maktu Şiddetli gazap, kızgınlık.

Ayetler, kafirlerin duaımunu açıklar niteliktedir. O gün onlara azarlayıcı ve kınayıcı bir şekilde bağrılır ve onlara şöyle denilir: Allah'ın gazabı ve size olan kızgınlığı, sizin kendi kendinize kızmanızdan daha çoktur. Çünkü Allah'ın davetini kabullenmekten çekinmeniz, onu inkar ve büyüklenme ile karşılamanız sebebiyle bunu hak eltiniz. Onlar da pişmanlık duyan sesleri ile şöyle derler: Rabb'imiz, bizi iki kez öldürdün ve iki kez diriltti̇n. Şimdi ise hatamızı idrak ettik, günahlarımızı itiraf ettik. Bu zor durumumuzdan kurtulmak için bir yol var mı? Onlara şöyle denilir: Şu an içinde bulunduğunuz durum hak ve adaletin bir sonucudur. Çünkü siz, sadece Allah'a çağrıldığınız zaman büyüklen-diniz, inkar ettiniz, O'na ortak koşulduğu vakit ise inandınız. Bugün ise otorite ve mülk sahibi Allah'tır. Hakcttiğiniz şekilde size adaletlice hüküm verdi. O, bütün ortaklardan yücedir. Hiçbir şeyin boy ölçüşemeyeceği kadar büyüktür.

Kıyamet günü kafirlere neler hazırlandığını zikretme noktasında ayetler açıktır. Onlar ayetlerin akışıyla bağlantılıdır. Hedeflenen tek amaç, kafirleri korkutmak, kalplerinde pişmanlık ve korkuyu uyandırmaktır. 15[15]

İki Kez Öldürtme, İki Kez Diriltme

Müfcssirlerin, "Bizi iki kez Öldürttün ve iki kez diriltti̇n' cümlesiyle ilgili sözleri değişiktir. Bu konuda Allah Rasulü'nün sahabesinden İbn Mcsud ve başkalarından, tabiinden hadisler rivayet edilmiştir. Bakara sûresi 28. ayetin içeriği ile bu hadislerin içeriği ynıdır. "Allah'a nasıl nankörlük edersiniz ki, siz ölüler idiniz, O sizi diriltti; yine öldürecek, yine diriltecek; sonra O'na döndürüleceksiniz". Onlar buradaki lafzı Bakara süresindeki "Bizi iki kez öldürttün, iki kez diriltti̇n" «yetiyle tefsir ettiler. Bakara'daki ayette ilk ölümü insanın hayattan önceki (mezi) durumu olarak açıkladılar. însan hayatındaki ilk hayat ise cenin durumundan kurtulup doğmasıdır. İkinci ölüm ise insanın eceli ile ölmesidir. İkinci hayat ise ahirette dirilmesidir.

Ayetlerin ruhu, Allah'ın öldürme ve diriltmeye muktedir olduğunu kafirlerin lisanı hal sözleriyle itiraf etmelerini amaçladığını ilham ediyor. Bir kezden sonra bir kez daha öldürme ve diriltme sözünün akışında pişmanlık duyduklarını, bu zor durumlarından çıkmak, dünyaya ikinci defa dönmek için vesileler aradıklarını anlatıyor. Zümer sûresinin 58. ayetinde onların diliyle şu hikaye edilmiştir: "Yahut azabı gördüğü zaman: 'Keşke benim için bir kez daha (dünyaya dönüş) olsaydı da güzel hareket edenlerden olsaydım!..." Faür sûresinin 37. ayeti de bu konuya açıklık getirmektedir: "Onlar orada: "Rabb'imiz, bizi çıkar (önce) yaptığımızdan başkasını yapalım? diyeferyad ederler. "Sizi, öğüt alacak olanın, öğüt alacağı kadar bir süre

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/264.

yaşatmadık mı? Size uyarıcı da geldi (fakat inanmadınız). Öyle isc(azabı), tadın artık. Zalimlerin yardımcısı yoktur." 16[16]

13- O'dur ki, sizi ayetlerini gösteriyor ve sizin için gökten nzık17[17] indiriyor. Ancak (O'na) yönelen öğüt alır.

14- (Kafirlerin hoşuna gitmese de) Siz, yalnız, AÜah'a boyun eğerek ihlasla O'na yalvarın.

15- (O) dereceleri yükselten: Arş'ın sahibi (Allah), buluşma gününe'18[18] karşı uyarmak için, emrinden olan vahyi'19[19] kullarından dilediğine indirir.

16- O gün onlar, ortaya çıkarlar. Onlardan hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. (Ve sorulur onlara): "Bugün mülk kimindir? O tek ve kahhar olan Allah'ın!"

17- Bugün her nefis, kazancfığıyla cezalanır. Bugün zuiüm yoktur. Allah, hesabı çabuk görendir."

Ayetler, kafirleri sakmdırmada, müminleri yüceltmede, Kıyamet gününün dehşetlerini açıklamada, Peygamberin insanları uyarma ve korkutma görevinde önceki ayetlerin devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir. Allah'ın kudretine, azametine, nimetine ve va-idini gerçekleştireceğine delillerle vurgu yapılır. Üslubu ise güzel ve kuvvetlidir. İbareleri başka açıklamaya ihtiyaç bırakmayacak şekilde açıktır.

Bu ayetlerin ilk başında "Ancak O'na yönelen Öğüt alır" cümlesi, hakkı isteyenler, Allah'a yönelenler sadece onlar; O'nun ayetlerini anlarlar, evrendeki büyüklüğünü hise-dcrler, hatırlatıldıkları ve çağrıldıkları zaman inanırlar gibi mefhum, kavrayış ve kabulleri içermektedir. Bu sûrenin 4. ayetindeki "Kafirlerden başkası, Allah'ın ayetleri hakkında mücadele etmez" cümlesi ile buradaki vurguyla Örtüş inektedir. Bu anlam, diğer ayetlerde çıkabilecek karışıklığı, muhkem bir şekilde aydınlığa çıkarabilecek güçtedir.

Zümer sûresinde, sadece Allah'a ibadet etmek, boyun eğmeyi sadece samimiyetle O'na yöneltmek gibi Rabbani emirler tekrarlanır. 14. ayette de bunlar tekrarlandı, ancak bir durum daha eklendi. O da. Peygamber ve müminler bu durum üzere devam etmeye teşvik edilirken, kafirlerin nefretini, kinini kazansalarda bunu sürekli yapmaları istenir. "Siz, yalnız Allah'a boyun eğerek ihlasla O'na yalvarırı, kafirlerin hoşuna gitmese de." Bu ilk Rabbani

16[16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/264-265.

17[17] Rizkan Burada, rızkı kolaylaştırmak için yağmurun peşinden olu-şan su anlamındadır.

18[18] Yevmü' t-Telâkî Toplanma günü. Kıyamet gününden kinayedir.

19[19] er-Ruhü Burada Rabbani vahiyden kinayedir.

emirlerin kafirleri kızdırdığını, taklit ve şirklerine karşı Peygamberin tavrından dönmeyeceğine umutlarını kestiklerini ifade eder. Geçen sûreden sonra, nüzul sırasında bu sûrenin olması, bunu doğrular niteliktedir. [20[20]]

18- Onları yaklaşan güne[21[21]]' (Kıyamete) karşı uyar. Zira (o gün) kalpler, (korkudan adeta yerinden sökülüp) gırtlaklara dayanmıştır, (kederlerini) yutkunur, dururlar[22[22]]'. Zalimlerin ne bir dostu[23[23]], ne de sözü tutulur bir aracıları yoktur.

19-(Aliah) gözierin hain (gizli bakışları)ını ve göğüslerin gizlediği düşünceleri bilir.

20- Allah, hak ile hükmeder, O'ndan başka yalvardıkları (tanrılar)[24[24]] ise hiçbir hüküm veremezler. Çünkü İşiten, gören yalnız Allah'tır.

Bu ayetler de başka bir üslübla kınama ve uyarmayı içeriyor. Peygamber(s)'e yakla-an Kıyamet günü ile kafirleri korkutması emrediliyor. O gün, insanlar koşar, ateşe sü-ilürler. Durumlarında korku ve dehşet vardır. Tedirginlikleri, kalplerini gırtlaklarına etirecek kadar şiddetlidir. Az kalsın nefes alamayacak durumdadırlar. Zalimler kendi-:rine şefkat edecek ne bir dostu, ne de itaat ve kabul edecek bîr şefaatçi bulamazlar.

Burada Allah'ın, insanların yaptıklarını ve niyetlerini bilme gücüne işaret edilmektedir. O, onların görünen ve görünmeyen bütün hareketlerini bilmektedir. O, göğüslerin gizlc-diği şüpheli niyetleri, gözlerin gördüklerini ve görmediklerini görmektedir. O, herşeyi işitendir, herşeyi görendir. Amellerine göre insanlar arasında hak ile hüküm verecektir. Müşriklerin Allah ile birlikle ortak koştuklarına gelince, onların hiçbir şeyde kudreti yoktur, ya da hiçbir şeye hüküm veremezler, ya da hiçbir şeye nüfuz da edemezler.

Bu ayetlerin, önceki ayetlerin devamı olduğu açıktır. Amaçladığı tek şey, müşriklerin kalplerine korku, umutsuzluk ve dehşet vererek onları vazgeçirmeye zorlamaktır. [25[25]]

21- Oniar, yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı ki, böylece kendilerinden öncekilerin nasıl bir

---

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/266.

[21[21]] el'Azifetû Yakın. Ya da insanların scvkedildiği veya suratla

koştuğu (gün). Saatten veya Kıyamet gününden kinayedir;.

[22[22]] İzi'l-kıdûbü ledal-hanâciri katimin"el-Kazmu" gizlenmek, tutmak anlamındadır. Cümlenin anîami şöyledir: Kalpler, ızdırabın şiddetinden gırtlaklara dayanır, boğazda gizlenir ve yutkunur. Ne oradan çıkmaya güç yetirebilir, ne de tekrar önceki yerine dönmeye. Kafirlerin çok şiddetli durumda olan hallerini tasvir eder.

[23[23]] Hamim Şefkatli bir dost.

[24[24]] Hainetul-e'yüni Göz sahiplerinin gizlemek istediği maksatlarından göz bakışlarını kapsayan şeyler.

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/267-268.

sona uğradıklarını bir görsünler. Onlar, kuvvet ve yeryüzündeki eserleri bakımından kendilerinden daha üstün idiler. Fakat Allah, onları günahları dolayisıyı ile(azabla) yakalayı verdi. Onları Allah'tan bir koruyacak olan da bulunmadı.

22- Çünkü onlar (öyle kimselerdi ki) elçileri onlara apaçık belgeler getirirdi, ama inkar ederlerdi. Bu yüzden Allah onları yakaladı. Zira o güçlüdür, cezası çetin olandır.

Ayetler, inkarcıları kınayan bir tarzda soru yöneltmektedir. Kafirler yeryüzünde gezmiyorlar mı, kendilerinden öncekilerin akıbetinden kalan İzleri ve Allah'ın onları günahlarından doiayi helak edici bir azabla yokeüiğinin eserlerini görmüyorlar mi? Onların ne bir koruyucusu, ne de yardımcısı vardır. Onlardan daha güçlü ve yeryüzündeki medeniyetleri, yerleşik düzenleri onlarmkinden daha büyük olanlar, bütün bu azaba layık olmaları, ayetlerle gelen Allah'ın elçisini ve çağrısını inkar etmeleri nedeniyledir. Allah onları azablandmr. O, çok şiddetli cezalandırıcı, onlar gibisini almaya muktedir ulandır.

Ayetler bir öncekilerle, tamamlama, hatırlatma, korkutma ve açıklama yönünden bağlantılıdır. O ruhu ve içeriği, Arapların, geçmiş milletlerin yıkılmış eserlerini görmekte olduklarını, kendi aralarında Rabbani bir azabla yokedildiklerini konuştuklarını ilham ediyor. Geçen sûredeki bazı ayetlerde de bunun örneği tekrarlanıyordu. Bu da ayetleri, kınama ve uyarmasında güçlü kılmaktadır. [26[26]]

23- Andoisun, biz Musa'yı ayetlerimizle ve apaçık ispatlı bir delille[27[27]]' gönderdik;

24- Firavun'a, Hâmân'a ve Karun'a. Ama onlar: "(Bu) yalancı bir büyücüdür." dediler.

25- (Musa), onlara katımızdan hakkı getirince: Onunla beraber inananların oğullarını öldürün, kadınlarını sağ bırakın![28[28]]' dediler. Fakat kâfirlerin hileli düzeni hep boşa çıkar.

26- Firavun dedi ki: "Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim de o (gitsin) Rabbİne yalvarıp yakarsın (onu kurtaracak mı?) Çünkü ben, sizin dininizi değiştirmesinden ya da yeryüzünde fesad çıkaracağından korkuyorum."

27- Musa dedi: "Ben, hesap gününe inanmayan her müs-tekbİrden, benim de Rabb'im, sizin Rabb'inize sığınırım."

28- Firavun ailesinden İmanını gizleyen bir adam dedi ki: "Rabb'im Allah'tır dediği için bir adamı mı öldürüyorsunuz? Oysa o, size Rabb'inizden apaçık belgelerle gelmiş

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/268-269.
[27[27]] Sultanûn-Mübîn Üstün gelen apaçık delil.

[28[28]] İstehyû nisâehûm Kadınlarını sağ bıraktılar, erkekleri değil.

bulunmaktadır. Buna rağmen o eğer yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir. Ve eğer doğru söylüyorsa, size vaadet-tiklerİnİn bir bölümü isabet eder. Şüphesiz Allah, aşırı giden, çok yalan söyleyeni hidayete erdirmez."

29- "Ey Kavmim, bugün mülk sizindir, buraya siz hakimsiniz[29[29]]'. (Tutumunuzu bozup) kendinizi Allah'ın hışmına çarptırmayın. Düşünün (bir kere) eğer bize (Allah'ın hışmı) gelirse kim bizi ondan kurtarır? Firavun dedi: "Ben size ancak doğru gördüğümüzü gösteriyorum ve ben sizi sadece doğru yola iletiyorum.

30- İman eden (adam) dedi ki: Ey Kavmim, ben sizin için o toplumların gününe benzer (bir günün felaketine uğrarsınız) diye korkuyorum.

31- Nuh kavmi, Ad, Semud ve onlardan sonra gelenlerin durumuna'[30[30]] benzer (bir gün). Allah, kulları için zulüm istemez.

32- Ve, ey kavmim, doğrusu ben sizin için o feryat (edeceğiniz Kıyamet) gününden'[31[31]] korkuyorum.

33- Arkanızı dönüp kaçacağınız gün; sizi Allah'tan koruyacak yoktur[32[32]]'. Allah, kimi saptmrsa artık onu doğruya yöneltecek bulunmaz."

34- Andoisun daha önce Yusuf(a) da size apaçık belgeler

getirmişti. O zaman size getirdikleri hakkında kuşkuya kapılıp durmuştunuz. Nihayet o ölünce: "Allah ondan sonra asla eiçi göndermez demiştiniz. İşte Allah, aşın giden, şüpheci kimseyi böyle saptırır."

35- Onlar ki kendilerine gelmiş bir delii olmadan Allah'ın ayetleri hakkında tartışırlar. (Bu hareketleri) gerek Allah yanında, gerek mü'mİnlerin yanında (onlara karşı) ne büyük bir kızgınlık[33[33]]' (öfke doğurur). İşte Allah, her kibirli zorbanın kalbini böyle mühürler.

36- Firavun dedi: "Ey Hâmân, bana yüksek bir kule[34[34]] yap; belki o yollara ulaşabilirim."

37- (Yani) göklerin yollarına[35[35]] (erişeyim) de Musa'nın ilahına çıkıp bakayım. Çünkü ben onu (Musa'yı peygamberlik iddiasında) yalancı sanıyorum. "İşte Firavn'a, kötü ameli böyle

---

[29[29]] Zahirîne fi' l-ardi Yeryüzünde galip gelenler.

[30[30]] Debîm Adet, iş.

[31[31]] Yevmû't-ienâd Kıyamet gününden kinayedir. O gün insanlar birbirinden yardım dilemek ya da yazıklar oisun demek için bağrıp çağıracaklardır.

[32[32]] Ma lekûm mine'ilâhi miri asım Sizi himaye edecek ve Allah'tan gelen azaba mani olacak hiç kimse yoktur.

[33[33]] Kebure makten'indellahi Allah katında bu davranışa karşı kin ve kızgınlık çokça büyümüştür.

[34[34]] es-Sarhu Yüksek açık bina, kule.

[35[35]] Esbâbu s-semâvâti Göklerin yolu yada kapıları.

çekici kilindi ve yoldan çıkarıldı. Firavun'un tuza-ği, tamamen boşa çıktı[36[36]].

38- İman eden (adam) dedi ki: "Ey Kavmim, bana uyun, sizi doğru yola götüreyim.

39- Ey Kavmim, gerçekten bu dünya hayatı, yalnızca bir metadır. Ahiret ise, (asıl) karar kılınan yurt odur.

40- Kim bir kötülük İşlerse, kendi mislinden başkasıyla ceza görmez; kim de erkek olsun, dişi olsun - kendisi bir mü'min olarak salih bir amelde bulunursa, işte onlar içinde hesaplar olarak nzıklandınlmak üzere cennete girerler.

41- Ey Kavmim, neden ben sizi kurtuluşa çağırdığım halde beni ateşe çağırıyorsunuz?

42- Siz beni Allah'a (karşı) küfre sapmaya ve hakkında bilgim olmayan şeyleri O'na şirk koşmaya çağırmaktasınız. Ben ise sizi, üstün ve güçlü olan, bağışlayan (Allah'a) çağırıyorum.

43- Şüphe yok ki[37[37]]; gerçekten sizin beni kendisine çağırmakta olduğunuz şeyin, dünyada da, ahirette de çağrıda bulunma (yetkisi, gücü, değeri ve bağışlamadı yoktur. Bİ-zim dönüşümüz Allah'adır. (Davranışlarında) ölçüyü taşıranlar, işte onlar ateş halkıdır.

44- "Benim size söylediklerimi yakında hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah'a bırakıyorum. Şüphesiz Allah, kulları pek iyi görendir.

Müşrik kafirleri kınayan ve korkutan önceki ayetleri pekiştirici olarak geliyor bu bölüm. Özellikle geçen ayetlerin ikisinde direkt Rabbani imtihanla yok edilen geçmiş milletlerin geriye kalan eserleri zikrediliyor ve bunun Allah elçilerini yalanlamalarına, davetlerini inkar etmelerine kısas olarak yapıldığı vurgulanıyordu. Bu bölümde ise Firavun ve kavminin Musa(a)'ya ve davetine karşı tutumları açık sözlerle ifade ediliyor. [38[38]]

Firavun'un Ortakları Ve Firavun Ailesinden Bir Mü'min Adam

Kıssada yeni olan, Karun'un da Firavun ve Hamanla aynı kefeye k- atılması ve Mu-sa(a)'nm ona da gönderildiğinin vurgulanması; Firavun ailesinden mü'min bir Adam'in Firavun ve kavmine hitabı ve tavrının anlatılmasıdır ve Firavun'un beni bırakın da Musa yi öldüreyim sözüdür.

Bu zikrettiklerimizden başkasına gelince, Önceki sûrelerde Musa ve Firavun kıssaları

[36[36]] Tûbâhân Helak, zarar ve kayipl

[37[37]] La cereme Burada pekiştirme kabilinden gelmiştir. Hiç şüphe yoktur.

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/273.

hakkında doğru bulduğumuz yorumlara işaretle yetiniyoruz.

Kasas sûresinde Karun'un, Musa(a) kavminden olduğu ve haddi aştığı zikredilmişti. Zikredilen sûrede Karun kıssası ile ilgili yorumumuz da, Karun'un kimliğini ve kıssasının Pcygambcrimiz(s) döneminde bazı yahudi kitaplarında anlatıldığını belirtmiştik. Kur'an'ı dinleyen Araplar yada bazıları, konu hakkında yahudi kaynakları sayesinde haberdardırlar. Bu çerçeveden baktığımızda, bu sûrede zikredilenlerin Kasas sûresinde zikredilmediğini akla getiriyor.

Kasas sûresinde bir adamın Musa'yı sakındırdığı ve orayı Eerketmesi için teşvik ettiği zikredilir. Bu yorumun akışında, bunun yahudiler arasında konuşulduğunu ve bazı semavi kitap yazmalarının Peygamber(a) döneminde var olduğunu tercih ettiğimizi söylemiştik. Ancak bunun Firavun ailesinden, mü'min bir adam ve tavrı için söylenmesi doğru değildir.

Tefsir kitaplarında, tabiine ve tebcu tabiine atfedilen bazı rivayetlerde. Firavun ailesinden mü'min adamın kimliği ve adı, müslüman olduğu dönem zikredilmektedir. Bu durumda bizim görüşümüz, Peygambcr(s) döneminde kıssasının bilindiği yönündedir.

Hikaye ağırlıklı ayetlerin üslub ve içeriği, kafir Arapları uyarmaya ve korkutmaya yönelirken, Peygamber(a) ve nıü'minlere teselli vermeyi hedeflemekledir. Karşılaştıkları işkence ve eziyetlerle, Allah'ın desteklediği, zafere erdirdiği, düşmanlarını yokettiği önceki rasullerin ve miTminlcrin de karşı karşıya geldikicri vurgulanmaktadır.

Bazı mü'minlerin bir kısım davranışlarını zikreden rivayetlerde, Pcygamber(a)'e karşı Kureyş'ten haddi aşanların düşmanlık ve tuğyanlarına dikkat çekmişlerdir. Onların bu tavırları, içlerinde bazılarının iman etmelerine, Peygamber'e arka çıkmalarına neden olmuştur. Örneğin Peygamberimizin amcası Hamza, Peygambere karşı Ebu Cehil'in şiddetli tavrını öğrendiği zaman çok kızmış, ona vurarak yaralamıştı, sonra da Kureyş'in ileri gelenlerin bıiiunduğu yerde müslüman olduğunu ilan etmişti. Ebu Bekir bir gün, Kureyş'in haddi aşanlarından bazılarının Peygambere sert baktıklarını ve birinindc elbisesini çekiştirerek onu zorladığını görünce ağlayarak şöyle haykırdı: "Rabbim! Allah dediği için mi bir adamı öldürüyorsunuz?" Ondan sonra da kendisi şer ve eziyete maruz kaldı. Bazı rivayetlerde ise Kureyş'in bazı mutedil önderleri, kavimlerine peygamberi ve davasını kendi haline bırakmalarını, eğer başarıya erişirse kendilerinin izzeti ve kuvveti olacağını tavsiye ettiklerini zikreder. Bazıları ise, Kur'an'in belagatı ve ruhaniyeti karşısında dehşetlerini gizleycmiyorlardı. O'nun ne bir sihirbazın hayali, ne bir kâhinin sözleri, ne de bir şairin şiiri olduğunu iddia edebiliyorlardı. Mü'min adamın kıssasında bu tabloların anlatımı ve açılımı vardır[39][39]. Allah elçilerinden birinin geçmiş kıssasında buna benzer tavırlar bulunmaktadır.

Kıssa ayetlerinde, Arap kafirlerine direkt yöneltilen değişik Kur'an cümlelerinin benzerini

---

[39][39] Bkz. fbn Hişam, c. I ve c. ll'ye; "Arap Irkının Tarihi" kitabımıza, Camu'l-Usul Fi Ahadisir Rasul c. I, s. 208'e ve ibn Kesir Tefsiri.

Firavun ailesinden "mü'min adam"ın değişik sözleri ile hikaye edilmektedir.

Bu kişi, Nuh, Ad ve Semud gibi geçmişteki halkların akibetlcri ile kavmini Firavun ailesinden sakındırmaktadır. Bu dünya hayatının meta olduğuna ve ahiretin karar yurdu olduğuna, mü'min adam dikkat çekmektedir. Ahirettc kim kötü amelle gelirse sadece o-nun cezasını alacağını, erkek ve kadm kim de, iyi amelle gelirse, mü'min ise cennete gireceğini ve orada hesabı sorulmayan bir rızka kavuşacağı vurgulamaktadır. İşte bütün bunlardan, kıssa ayetlerinin kınama, sebat etme, tescili verme, yaptıklarına pişman olma, davet, yerme ve nasihat verme hedeflerini güttüğü ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda uzun boyutta devamlı telkinleri de içermektedir.

Bu sûrenin ve önceki sûrenin, her ikisinden önceki sûrelerin ayetlerinde, Pcygam-ber'e, Allah'a ibadet etmesi, boyun eğmeyi sadece O'na has kılması, müşriklerin ibadetlerine, taklitlerine katılma çağrısını reddetmesini isteyen Kur'an'm emirlerine doğrudan yöneltilmektedir. Bununla "mü'min adam"m kavmine yönelttiği sözlerle (41-44. ayetleri) kıssada anlatılanlar arasında örnekler veriliyor.

Bu kıssanın muhtelif bölümlerindeki vurgu ve açıklamalar, Kur'an'm eşsiz üslubuna uyarlı beliğ nasihatları içermektedir. Bunun bazısı direkt yorum ve uyarmalarken, diğerleri ise Firavun ailesinden mü'min adamın diliyle söylenmektedir. Allah, yalancı ve ba-ği insanları mutlu etmez (28. ayet), Allah kullan için zulüm istemez; bu nedenle de sünneti gereği peygamberleri insanları korkutmak ve davet için gönderdiğini vurgulamaktadır (29. 30. ayetler). Allah'ın ayetlerinde batıl ile tartışan ve mücadele eden, böylece Allah'ın intikamını ve Öfkesini kazanan bazı şüphecileri saptırdığım, Allah'ın kibirli ve zorba kişilerin kalplerini mühürlcdiğini vurgulamaktadır (33., 34. ayetler). [40[40]]

45- Sonunda Aliah, onların kurdukları hileli-düzenlerinin kötülüklerinden onu korudu ve Firavun'un çevresini de azabın en kötüsü ile kuşatıverdi.

46- Ateş; sabah akşam, O'na sunulur. Kıyamet-saatinin kopacağı gün ise, "Firavun ailesini azabın en çetinine sokun" (denecek].

47-Ateşin içinde, karşılıklı delillerle tartışırlarken, zayıf olanlar, büyüklenen (müstekbir)lere derler ki: "Gerçekten biz size uymuştuk. Şimdİ siz şu ateşin ufak bir parçasını bizden savabilir misiniz?"

48-Büyüklük taslayanlar ela dediler ki: "Biz hepimiz (ateşin) içindeyiz; gerçek şu ki Allah, kullar arasında hüküm verdi (artık)"

49- Ateşin içinde olanlar, cehennem bekçilerine dediler ki: "Rabb'inize dua edin de hiç

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/273-275.

değilse bir gün, bizden azabı biraz hafifletsin!"

50- (Bekçiler): "Size kendi peygamberleriniz apaçık belge-lerie gelmez miydi? dediler. Onlar: "Evet" dediler. (Bekçiler); öyle İse yalvar(ıp dur)un dediler. Oysa kafirlerin duası, hep çıkmazdadır.[41[41]]

Ayetler, görüldüğü gibi Kasas bölümünün tamamlayıcısıdır. Ayetler, Allah'ın Firavun ailesindeki mü'min adamı korumasını, Kıyamet günü Firavun ve ailesinin durumunun ne olacağını, müstekbirlerle müstezatlar arasındaki konuşma!.; in, yönetilenlerin sorumluluğu yöneticilere yüklemesini, hepsinin pişmanlığı ve iç çekmelerini, kurtuluştan ümitlerini kesmelerini, Allah'a dua ederek azabı hafifletme taleplerine karşı cehennem bekçileri tarafından kınamalarını kapsamaktadır.

Ayetlerin üslubu etkili ve güçlüdür. Bu bölümün amaçlan arasında kınama, ibret, hatırlatma, nasihat, korkutma ve yerme vardır. Mustazaflar ile müstekbirler arasında geçen konuşmaya dikkat çekilir; bu sûreden Önceki Sebe sûresinde de, Arap mustazaf ve

müstekbirlerinin söylediklerinin aynısını temsil etmesi, dinleyicileri de korkutmayı ve uyarmayı amaçlamaktadır. [42[42]]

51- Hiç şüphesiz biz peygamberlerimize ve iman edenlere, dünya hayatında da, şahidlerin (şahitlik için) duracakları gün[43[43]] de elbette yardım edeceğiz.

52- O gün zalimlere, mazaretleri fayda vermez. Onlar için azab ve yurt(lar)m en kötüsü vardır.

53- Andolsun biz Musa'ya hidayet verdik ve İsrail oğullarına kitabı miras bıraktık.

54- (Ki o}, akıl sahipleri için bir hidayet rehberi ve bir zikirdir.

55- Sabret, Allah'ın va'di mutlaka gerçektir. Günahın için mağfiret dile, akşam ve sabah Rabbini hamd[44[44]] İle tesbit et.

Ayellerde, Allah'ın peygamberlerine ve onlara iman edenlere, önce dünya hayatında sonra ahirette yardım edeceğine dair vurgular vardır. Ahirette mücrim zalimlerin takdim edeceği özürler fayda vermeyecektir. Şahitlerin tanıklığı onları susturacaktır. Allah'ın laneti

---

[41[41]] Vemâ du'aâ'l-kafirîne il/â fi daleîin Şüphesiz onların duaları boşunadır. Arkalarından ne bir bağış, ne di bir kabul vardır.

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/276-277.

[43[43]] Ycvme Yekûmû'l-cşhâdü "Şâhid" kelimesinin çoğuludur. Bu cümle, Kıyamet gününden kinayedir.

[44[44]] ez-Zalimin Doğruluktan sapanlar, suçlular.

üzerlerine olacak, rezil olarak en kötü makama nail olacaklardır. Allah'ın Musa(a) ve îsrailoğullan'na hidayet ve fazlını vermesi, akli selim insanlar için bir zikir ve hidayet olduğuna işaret edilir. Bu işarette ise, Allah'ın dünya hayatında peygambere ve müminlere yardım etliğine delil vardır.

Son ayet, hitabında Peygambcr(s)'c yönelerek sabretmesini, Allah'a tevekkül etmesini, günahları için mağfiret dilemesini, sabah ve akşam Rabbini hamd ederek teşbih etmesini emretmektedir.

"Hiç §iiphesiz biz, peygamberlerimize dünya hayatında yardım edeceğiz" ayeti, açıkça görüldüğü gibi kıssa bölümünü takip etmektedir; Peygamberi ve mü'minlcrİ mutmain etmeyi, kafirlerin inatçılığı ve haddi aşmaları karşısında inananların nefislerinde güven ve umudu arttırmayı amaçlamaktadır. Sebat ayetlerinin, Peygamber ve ashabına kuvvet, cüret, yakın, Allah'a dinine ve davasına sarılma azmi aşıladığından şüphe yoktur. Ve yine bunu, Kur'an'ın eşsiz muzicelerinden saymak doğru olur. Çünkü Allah'ın peygamber ve mü'minlere va'di fiili olarak gerçekleşmiştir. Peygamber ve ilk nesilden İslam'a girenler, Allah'ın dinine, peygamberine ve mü'minlere ihsan ettiği zaferi, Arap yarımadası ve çevresinde nasip etti; İslam'ın hakimiyetini gözleri ile gördüler. Onlardan bazıları ise, komşu ülkelerde, Allah'ın dininin hakimiyetinin sancağının dalgalandığına, insanların bölük bölük İslam'a girmelerine çok güçlü bir şekilde tanık oldular.

Bu ve benzeri ayetler, Allah'a, dinine, yüce ve değerli prensiblerc davet eden, O'nun yolunda savaşan, her mü'min için cesaret, güç ve yakinî inanç sağlamaktadır. Bu ayetler aynı zamanda eğer kişi, davasında, kavgasında ihlaslı ve doğru ise Allah'ın desteği ve zaferi ile onu müjdeler. [45[45]]

56- Kendilerine gelmiş hiçbir delil olmadan Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlar var ya, onların göğüslerinde, (hiç bir zaman) erişemeyecekleri bir büyüklük taslamaktan başka bir şey yoktur. Sen Allah'a sığın, çünkü işiten, gören O'-dur.

Ayette, Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlar ve büyüklük taslayanlar, hiçbir delile ve ilme dayanmadıkları için kınanmaktadırlar. Bunu, onlar kendi konumlarına bakarak, gurur ve kibirin teşviki ile yaptıkları belirtilmektedir. Peygamber'den ise Allah'a sanl-ması, sebat etmesi ve güven duyması istenmektedir. O'na sığınması isteniliyor. Her şeyi şiten, her şeyi gören O'dur. Allah'ın ayetlerini engeleme ve delille yoketme tehditlerinkavuşamayacaklarına güven duymasını anlatılıyor. [46[46]]

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/277-278.
[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/278-279.

Mesih, Deccal Konusu Üzerine Yorum

Bizim baz aldığımız Mushaf'ta bu ayetin Medeni olduğu zikredilir. Bazı müfessirler bu ayetin, yahudilerin büyüklenerek Peygamber'e Mesih Dcccal'ın sahipleri olduğunu, sonra onun ortaya çıkarak dünyaya hakim olacağını, düşmanlarını ortadan kaldıracağını, yahudilerin geçmiş otorite ve krallıklarını geri getireceğini söylemeleri üzerine indirildiğini rivayet ederler. Bunu rivayet eden müfessirler, Allah'ın Peygamber'e, onun fitnesinden kendine sığınmasını emrettiğini söylerler.

Bu ayetin içeriğine yakın başka bir ayet (34. ayet) kıssa bölümünde zikredilmiştir. Müstekbir kafirleri kınama noktasında olması bu ayetin de Mekki olduğuna delildir. Sûrenin başından beri kafirler kınanmakta, Peygamber'e güven ve sebat verilmektedir. Bu ayetten bir Önceki ayette de, hitap direkt olarak Peygambere yöneltilmekte, Allah'a dayanarak sabretmesi, sabah akşam O'nu teşbih etmesi emredilmektedir. Son olarak buna benzer hitabın peygambere yöneltildiğini, Allah'a sığınmasının emredildiğini görmekteyiz. Bu da karşılıklı konuşmayı içermektedir. Bütün bunlar ayetin Mekkiliği tercihini kuvvetlendirmektedir. Siyakla konu ve şekil yönünden bağlantılıdır.

Ayetin Medeni rivayeti ve yahudilerin Mesih Deccal'ın kendi adamları olduğunu söylemeleri, müfessirleri değişik rütbe ve nasslarda nebevi hadisleri rivayet etmeye, Dcccal'in çıkışı ve sıfatlarını, ondan sonra İsa(a)'nın indirilerek onu öldürmesini zikretmeye kadar götürmüştür. Bu da bizi bunun üzerine bir yorum yapmaya sevketmiştir, çünkü tefsir kitapları bunlarla doludur. Diyoruz ki: "Mesih" kelimesi, Tbranicc de zikredilen "mesya" kelimesinin aynısıdır. Anlamı ise, başını yağla mesheden, yahudilere malik olan adam demektir. Bu durumun Talut'a Davud(a)'un emri olduğu, İncil'in Katolik baskısının birinci ve ikinci kralların Sefer'inde, Protestan baskısının Ahdil-Kadim Esfar'ından, birinci ve ikinci Somoriel Seferi'nde zikredilmektedir.

Yahudiler Mesih'in çıkacağını, kendilerine kral olacağını, hallerini düzelteceğini, eğri yolda yürüyenleri doğru yola ileteceğini, şereflerini geri iade edeceğine inanıyorlardı. İsa İbn Meryem çıkıp kendisinin Mesih olduğunu söyleyince onu yalanladılar ve başka bir Mesih'i beklemeye başladılar. İsa (a)'dan sonra yahudilerden birkaç mesih çıktı, ancak onları da yalanladılar. Deccal kavramı, rivayet edilen Nebevi hadislerde zikredilir. Anlamı ise çok sapıtan, yalancı demektir. Bu tanımlamanın yahudiler için olmaması normaldir. Çünkü beklenen Mesih'lerine bu adı vermeleri, makul değildir. Önceden zikrettiğimiz gibi, müfcssirlerin rivayet ettikleri rivayete göre de doğru değildir. Bu hristiyanların tanımlamasıdır. Sadık mesih ortaya çıkmıştır o da, İsa(a)'dır. Yahudilerin beklediği ise yalancı deccal Mesih'tir. Yahudilerin İsa bin Merycm(a)'i kötü ve irkin sıfatlarla anmalarına karşılık,

hristiyanların yahudilcr için adlandırdığı bir sıfat olabilir. Çünkü yahudiler ile hristiyanlar arasındaki düşmanlık .şiddetli idi. "Deccal" kavramı, Nebevi hadislerde zikredilen fasih Arapça bir kavramdır.

Deccal'in Bi'set'ten Önce yahudilerin beklediği Mesih'e verilen bir sıfat olduğu konusundaki kanaatimiz daha güçlüdür. Arap Yarımadası'nda ya da Irak ve Şam ülkelerinde Peygamber döneminde yaşayan ve fasih konuşan hristiyan Arapların bu ifadeyi kullandığı muhtemeldir. Rumlar ya da Âsurîler, Kiptiler, Kildanlılar, Fcnikeli'Ier, Suryani-ler'den Arap olmayan hristiyanlann lugatından tercüme edilmiş bir kelime olması da ihtimaldir.

Değişik rütbe ve nasslardaki birçok nebevi hadisler, Mesih Deccal'in sıfatları, ortaya çıkışı, fitnesi, sonunda İsa(a)'nın gökten inerek onu öldüreceğini rivayet ederler. Bu hadislerden Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri verilebilir. Müslim'in, Enes bin Malikten rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasulü'nün şöyle buyurduğu söylenir: 'İsfahan yahudilerinden, baş ve boyunlarında şal bulunan yetmiş bin kişi Dec-cal'a tabi olur." Müslim ve Tirmizi'nin Ebu Bekir'den rivayet ettikleri bir hadiste Allah Râsulü'nderi şöyle rivayet edilir: "Deccal, Doğuda Horasan denilen bir yerde çıkacaktır. Sanki yüzlerinde haya olmayan, çarpılmış kavimler ona tabi olacaktır."

Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin İbn Ömer'den rivayet ettikleri bir hadiste: "Rasulul-lah, insanlara konuşmak için kalktı, kendini ehil kılan Allah'a hamd ve sena etti." Sonra Deccal'i zikrederek şöyle buyurdu: "Mekke ve Medine'den başka her beldeye Deccal ayak basacaktır. Bunların geçitlerinde hiç biri yoktur ki saf teşkil etmiş melekler bekçilik yapmasın. Deccal, çorak bir yere iner. Medine üç defa sarsılır. Yüce Allah oradan her bir kafir ve rriünafıkı çıkarır." Abdullah bin Ömer (r)'den Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste: "Ümmetinin içinden Deccal çıkacak ve kırk (zaman) eğlenecek. [Ravi: kırk gün mü, kırk ay mı, kırk yıl mı, bilemiyorum dedi] Yüce Allah onun ardından İsa bin Mcryem(a)i gönderir. Sanki o, Urve İbn Mesud gibidir. O, Deccal'i arar, [bulur] ve onu öldürür. Sonra insanlar, iki kişi arasında düşmanlık bulunmaksızın yedi yıl daha yaşarlar." "Şüphesiz Allah Över değildir." cümlesi Deccal'in jlahlık taslayacağını içerir.

Bu konu hakkında ilkin diyoruz ki: Dünya ve ahiretle ilgili gaybi haberler "kesin olarak" Peygamber tarafından bildirilirse, müslümanın buna inanması farzdır. Çünkü bunlar, Allah'ın kudreti çerçevesinde bildirilmiştir. Durumu Allah'a bırakmanın arkasında bir hikmet olması gerekir. İnsanlara bu görünmesede yada akılları idrak etmese de farketmez. Ancak yakini sıhhat durumundaki Nebevi hadisler, ya bir nasihati ve ibreti, ya da risaleti ve görevi ile ilgili bir uyarmayı, korkutmayı içerirler. Nebevi hadislerde özeliiklc bu noktaya çok dikkat edilmelidir.

İkinci olarak: Son zamanlarda Deccal ve ortaya çıkışı hakkında, İsa(a)'nm inişi ve onu Öldürüşü konusundaki rivayetlerin Peygamber döneminde yahudiler ile hristiyanlar

arasındaki düşmanlığın aktarımıyla irtibatlı olduğu ihtimali vardır. Bu konu ile ilgili hadişlerden biri de, Müslim, Ebu Davud ve Hakim'de geçen ve Temimid-Dari'nin Peygamber'e Deccal hakkında konuştuklarını rivayet ettikleri hadistir. Hadiste Rasulullah'a geldiği bildirilen bu Temim, Filistin'de oturan bir hristiyandır. Bu durumda bu ihtimali desteklemektedir. II. Ishah'ta Kıddıs I. Yuhanna'nın risaletinden Ahdil-Kadim Es-fav'ında şu ibare geçmektedir. "Ey çocuklar, işte bu son saatlerdir. Mesih Deccal'i işittiğiniz gibi şimdi çok Mesih Deccal'ler bulunmaktadır. Bundan da biliyoruz ki işte bu son saatlerdir". Bu metin, rivayetlerdeki Deccal-Mesih hakkındaki görüşümüzün kayna-2i hakkında bizi destekler durumdadır. 47[47]

57- Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyüktür. Ancak insanların çoğu bilmezler.

58- Körle gören bir olmaz. İman edip, salih amel işleyenlerle kötülük yapan da bir oîmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz.

59- (Kıyamet) saat(i) mutlaka gelecektir. Bunda asla şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu iman etmiyorlar.

Ayetlerde şu noktalar belirgindir:

1- Göklerin ve yerin yaratılmasının, insanları yaratmaktan daha büyük olduğuna dikkat çekilir. Gökleri ve yeri bu büyüklüğüne rağmen yaratmanın, insanları yaratmadan ve ikinci kez yaratması güçlü ve kudretli olan Allah için daha uygun olduğu belirtilir.

2- İnsanların çoğu gafil oldukları bir gerçek hakkında tartışırlar. Burada diriliş meselesindeki tartışmaları kınanır.

3- Kör ile gören arasında, salih mü'minler ile kötülük yapan kafirler arasında eşitliğe cevaz verilmemesine dikkat çekilir. Her insanın yaptığının karşılığını alacağı ahiret cezası hatırlatılır; hesap gününü ve dirilişi kavrayamayanlar kınanır.

4- Saatin gelişi, diriliş hakikati kesin olarak pekiştirilir. Bu ikisini inkârda Allah'ın kudreti ve hikmeti sabit olmasına rağmen ısrar edenler kınanır.

Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta bu ayetlerin ilki Medeni'dir. Allah'ın dirilişte ve insanları yaratmadaki kudretine delil niteliği taşıdığı gözlenir. Üçüncü ayeti pekiştirmekte ve kendinden önceki ayetler ise onu pekiştirmekte ve işaret etmektedir. Oysa burada Medine

---

47[47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/279-281.

dönemine dair herhangi bir tablo yoktur. Mekkİ ayetlerin üslubu açısından benzerlik taşımaktadır. Buda bizi Medeni rivayeti bırakmamıza, Mekki olduğunu tercihe götürmektedir. Sonra ayetlerin geçen siyak ve konusu ile bağlantılı olduğunu tercih et-mekteyiz. [48[48]]

60- Rabbiniz dedi ki: "Bana dua edin, duanızı kabul edeyim". Doğrusu bana ibadet etmekten büyüklenen (müstek-birjler: cehenneme aşağılık[49[49]]' olarak gireceklerdir.

61- Allah O'dur ki size geceyi içinde istirahat etmeniz içİn(serin ve karanlık), gündüzü de (işinizi) görmeniz için aydınlık yaptı. Şüphesiz Allah, insanlara luîufkârdır; fakat insanların çoğu şükretmezler.

62- İşte herşeyin yaratıcısı olan Rabb'iniz Allah budur. Ondan başka ilah yoktur. Nasıl da (Hak ve hakikatten uzaklaşıp nereye gidiyorsunuz) çevriliyorsunuz?[50[50]]

63- İşte, Allah'ın ayetlerini inkar etmekte olanlar da böyle çevriliyorlar.

Ayetler şu noktalan içermektedir:

1- Allah, insanların dua ve ibadetlerinde sadece kendine yonclmelerni farz kıldığını, inayeti ve sevgisi ile onları kuşatacağını, dualarını kabul edeceğini vaadettiğini, O'na ibadet ve dua etmekten büyüklenenleri ise aşağılanmış olarak cehenneme sokacağını açıklıyor.

2- Allah'ın azametinin bazı görüntülerine, insanlara olan lutfuna dikkat çekiyor. O geceyi karanlık yaptı ki, insanlar otursun ve rahatlasınlar, gündüzü aydınlık kıldı ki, n-zık yolunda ve yaşamlarını devam ettirmek için uğraşsınlar. İnsanlar üzerinde lütuf sahibi olması, onların şükretmesini ve O'na ihlash davranmasını gerektiriyor,

3- Bu görevi ihmal eden çoğu insanları kınanıyor. Çünkü onlar, Allah'ın kendileri üzerinde olan hakkını, şükrederek ve ihlash davranmakla yerine getirmiyorlar.

4- Allah'ın lutfunu inkar edenleri ve O'nun yolundan yüz çevirenleri azarlamaktadır. Allah bütün insanların Rabb'idir. Herşeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilah yoktur. Nasıl olurda insanlar O'nun yolundan ayrılıyorlar. O'nun azametini ve lutfunu inkar ederek hak ve hakikatten uzaklaşarak nereye gidiyorlar?

5- Son ayet, çok Önemli bir noktayı içeriyor: O da, Allah'ın yolundan ayrılanların ve hak ve

---

[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/281-282.
[49[49]] Dahirİn Alçalarak, aşağılanarak.

[50[50]] Tu'fekûn Döndürülüyorsunuz, götürülüyorşunuz, "Ennatu'fekân": Haktan ve hakikatten uzaklaşarak nereye gidiyorsunuz, anlamındadır.

hakikatten uzaklaşanların, Allah'ın ayetleri ve azametinin görüntülerini inkar e-den ve büyüklencnler olduğudur.

Ayetler, kıssa bölümünden sonra, konunun devamı niteliğindedir. Daveti, dikkat çekmeyi, uyarma ve kınamayı içermektedir. Bütün bunlar, tartışma ve karşılıklı delil getirme ya da onları tamamlama sahnelerinden bir sahnenin siyakına delalet etmektedir. Son ayette, gaflette bulunan ve İnkar edenleri tehdid eder bir durum vardır. 51[51]

Dua Etme

Ayetteki "Rabbiniz dedi ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim" cümlesinin yorumu üzerine diyoruz ki; Mckki ve Medeni sûrelerin çoğu ayetleri, Allah'a dua etmeyi, duada sadece ihlasla O'na yönelmeyi emretmiştir. Allah, kendisine dua edenin duasını kabul edeceğini vaadetmiş, ona yakın olduğuna, duasını işittiğine dikkat çekmiştir. Bu konuda örnekler vermiştik. Değişik başka örnekler de verebiliriz. Bakara sûresi 186. ayetinde ki örnekte olduğu gibi: "Kullarım, sana benden sorar(lar)sa (söyle): Ben (onlara) yakınım. Dua eden, bana dua ettiği zaman onun duasına karşılık veririm. O halde onlar da bana karşılık versin (benim çağrıma uysun)lar, bana inansınlar ki, doğru yolu bulmuş olalar."

Ayrıca şu ayetleri gösterebiliriz: "Onun duasını da kabul buyurduk ve ona Yahya'yı bağışladık. Eşini de kendisi için ıslah etlik (çocuk doğurmaya elverişli bir hale getirdik). Gerçekten onlar hayır işlere koşarlar, umarak ve korkarak bize dua ederlerdi ve bize derin saygı gösterirlerdi." (Enbiya, 90). "Yanlan yataklardan uzaklaşır (gece teheccüd namazı kılmak için uykuyu bırakıp yataklarından ayrılırlar), korkarak ve umarak Rab'leri-ne dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler." (Secde, 16).

Duanın insanda neredeyse fıtrattan kaynaklandığını ifade edebiliriz. Çünkü kişi kendini, bir kriz, ya da darlık yada musibet yada bir zorluk önünde bulursa, hemen Allah'a dua etmeye koşar. Duanın yaşam ve insanın problemlerinin çoğu için ruhani bir tedavi olduğu ortaya çıkmıştır. İşte bu ayetin indirilişindeki hikmeti bize böyle açıklanır. Zorluk ve meşakketle karşılaşan bir insan, Rabbine çektiği acıyı, istediğini O'ndan istemeyi açıklayabiliyorsa, umut veren, ruhuna hayat veren bir güveni elde edebilir, Allah'ın ona yakın olduğuna, duasını kabul edeceğine itikadı güçlenir. Bütün bu faziletlerin yanında Allah'a dua etmek, Allah'ı zikretmeye de vesile olur. Sonra da kötülüklerden sakınma, salifı amel işleme konusunda Allah'a yönelen korku şuurunu uyandırır. Bu da müslü-man kişinin ahlâkını düzeltmesi için bir vesiledir. 52[52]

51[51] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/283.
52[52] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/283-284.

64- Allah O'dur ki arzı size durulacak yer[53[53]], göğüde bina yaptı; sizi şekillendirdi, şekillerinizi de güzel yaptı. Ve sizi güzel rızıklarla besledi İşte Rabbİniz Allah budur. Bütün alemleri yaratan Allah, ne yücedir!

65- O diridir, O'ndan başka ilah yoktur. Dini yalnız kendisine halis kılarak O'na yalvarırı. Hamd, alemlerin Rabbine mahsustur.

Her iki ayet, tartışma ve karşılıklı delil verme açısından ya da bu konudaki sahneyi siyak yönünden tamamlar. Kendinden önceki ayetler gibi, Allah'ın lutfuna, azametine, rahmetine, insanlar için yeryüzünü durulacak bir yer, üstlerinde ki gökleri bina yaptığına, onları en güzel bir şekilde şekillendirdiğine, onlar için rızkı kolaylaştırdığına dikkat çeker. Ve yine insanların sadece dualarında, O'na ihlaslarında, O'na şükretmelerinde korkarak yönelmelerini içerir. Çünkü O, kendinden başka ilah olmayan, alemlerin Rab-bi, "tebareke" (teberrük edilen) ve "teala" (yüceltilen) olan bir Rabb'dir. [54[54]]

66- De ki: "Ben, Rabb'imden bana açık deliller gelince, sizin Allah'tan başka yaşardıklarınıza tapmaktan men olundum ve alemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum."

Ayetin cümleleri açıktır. Siyak, kendinden önceki ayetlerin konularına delalet etmektedir. Bu ayette gelen emir ve nehyin bu sûredeki Firavun ailesinden mü'min diliyle, geçen sûrede söylenmesi, müşriklerin Peygamber(s)'e onlarla kolaylık göstermesi, onların tayin ve taklitlerine iştirak etmesi görüşlerine devam ettiklerinin delilidir. [55[55]]

67- O'dur ki (önce) sizi topraktan, sonra nutfe (sperm)den, sonra alakadan yarattı. Sonra sizi çocuk olarak(annelerini-zin karnından} çıkarıyor. Sonra güçlü çağınıza eresiniz, sonra da İhtiyarlar olasınız diye sizi yaşatıyor. İçinizden kimi de daha (ergenlik ve ihtiyarlık çağına ermeden} önce öldürülüyor. Belli süreye ulaşmanız ve aklınızı kullan(ıp) (Allah'ın bundaki hikmetlerini) akletmeniz için böyle yapıyor.

68- Yaşatan ve öldüren O'dur. Bir işin olmasını İstedi mi, ona sadece "ol" der, o da olur.

Ayetlerde, muhataplara alemlerin rabbinin Allah olduğu anlatılıyor. Geçen ayetlerde O'nun

---

[53[53]] Kararen Yerleşme yeri.

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/285.
[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/285.

kudretinin delilleri verilmişti. Burada da onları, "topraktan", "meniden" (spermden), "alakamdan yarattığım sonra dünyaya çocuklar olarak çıkardığını sonra güçlerine adamlar olarak ulaştıklarını, onlardan kiminin öldüğünü, kiminin de önünün açıldığını ve yaşlandığını, Allah'ın ilmi dahilinde belli bir süre yaşadıklarını, Allah'ın ayetlerini düşünmek ve akletmek için kendilerine bir fırsat verildiğini vurguluyor. Ve yine O'nun elinde ölüm ve yaşamın olduğunu, O bir şey yaratmak istediği zaman, soyut iradesinin ol emri ile varolduğunu da vurguluyor.

Ayetler, Allah'ın büyüklük ve kudretim, ibadet, ihlas ve şükretmeye sadece O'nun layık ve hak sahibi olduğunu gösterirken, önceki ayetlerin içeriğini güçlendirir mahiyettedir.

Bu ayetlerde öncekilerin üsiubundaki kuvvet ve güzelliğe sahiptirler. Onlardaki hitap, akıl ve kalplere aynı anda yöneltilir. Böylesi hitab, iyiniyet ve sağlam akıl sahiplerinde, Allah'tan başkalarına ibadet etmenin, ne kadar çirkin ve sapıklık olduğunu idrak etme imkanı doğurur. Güven, dua ve ibadete sadece Allah'ın layık ve hak sahibi olduğuna inanılır. Üslub, kainatta ve hitab edilenlerin nefislerinde görülen sahnelerden alıntıdır. İdrakleri ile de uyumludur. Bu sûrede ve çoğu örnekli fasillardaki siyakta dikkat çektiğimiz gibi sanatsal isbat yolunda değildir. [56][56]

69- Baksana, Allah'ın ayetleri hakkında tartışanlar nasıl (Hak'tan) çeviriyorlar.

70- O, Kitab'ı ve (duyurulması için) elçilerimize gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlar, yakında bileceklerdir!

71- Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir'[57][57].

72- Kaynar irin içinde. Sonra da ateşin yakıtı olmaları için atılacaklardır.

73- Sonra onlara denilecektir: "Ortak koştuklarınız (şimdi) nerede?"

74- Allah'tan başka (taptıklarımız)? Diyecekler ki: "Bizden (uzaklaşıp) kayboldular[58][58]; hayır, meğer biz önceden hiçbir şeye tapmıyormuşuz, (taptıklarınız hiç bir şey değilmiş)!" İşte Allah, kafirleri böyle mutlu etmez, başarılı kılmaz.[59][59]

75- "Bu durum, sizin yeryüzünde haksız olarak sevinme-nizden ve böbürlenmenizden'[60][60] ötürüdür."

---

[56][56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/286.

[57][57] Yüscârûn "Secrûn" mastarındandır. Ateşe yakıt olarak konulurlar anlamındadır. Bu gelen cümlenin anlamı: Onlar ateşe atılırlar ve o-nun yakıtı olurlar.

[58][58] Dalîû annâ Bizden kayboldular, anlamında.

[59][59] Kezâlike yudiilullahü'l-kâfirin Onları mutluluk ve başarıya götürmez.

[60][60] Temrahûne Aşırı derecede sevinip böbürlenmeniz

76- Cehennemin kapılarından girin, orada ebedi kalacaksınız. Mütekebbirlerİn yeri ne kötüdür.

Ayetlerin hitabı, Peygambere ya da dinleyiciye mutlak bir şekilde yöneltilmiştir. Allah'ın ayetlerinden yüz çeviren kafirlerin, kibirlenmelerini, Allah'ın kitabını, elçilerini ve onlara gönderdiği hidayet ve hak mesajlarınızı yalanlamalarını hayretle karşılayan bir üslub içermektedir. Sonra ayetler, Kıyamet gününde karşılaşacakları azabı, rezilliği ve intikamı anlatmaya başlamıştır. Onların kınanması ve azarlanması akabinde; yine onların gelecekte, dalalette olduklarını İtiraf, pişmanlık ve dövünmeleri zikredilmiştir.

Ayetler, Allah'ın azametini, kudretini, rububiyetini ve ayetlerini kalbi ve akli delillerle ortaya koymakta ve önceki silsileyi takip etmektedir. Bütün bunlar hüccetli tartışma sahnesinde sergilenmektedir. Ayetlerin içerdiği korkutma ve tanımlama, dehşet verici şekilde güçlüdür. Bu durum da dinleyende korku, pişmanlık ve vazgeçmeyi sağlamaktadır. Ayetlerin bunu hedeflediği açıktır. Belki yalancıların ve böbürlen enlenin, ahi-retteki pişmanlıkları gösterilerek Peygamber ve müzminler için teselli edilmektedir.

"işte böyle, Allah kafirleri mutlu etmez, başarılı kılmaz" cümlesi, açıkça görüldüğü gibi, müşriklerin itiraflarına bir yorum ya da ceza niteliğindedir. Allah'ın saptırdığı, başarıya ulaştırmadığı, mutlu etmediği kimselerin kafirler olduğu vurgulanır. O kimseler ki, küfürde, inatçılık ve böbürlenmede kasıtlı ya da kasıtsız durumda olanlardır. Bu şuna benzer. "Allah zalimleri saptırır" (İbrahim, 27); "(Allah) onunla sadece/asıkları saptırır" (Bakara, 26). Bu cümle mutlaklrk ifade eder ve konunun yorumlanmasındaki karışıklığı ortadan kaldırır. Muhkem bir ayettir.

Araplardan çoğu kafirler için; bu ayet ve benzerleri, onlara yöneliyor, kınıyor, ahi-retteki kötü sonuçlarını hatırlatıyordu. Fakat onların çoğu müslüman oldu. Ancak burada Kur'an nazil olduğu zaman, onların içinde bulundukları durum kayıt altına alınmaktadır. Ama ayetin içeriği, küfürlerinde ve zalimliklerinde ölünceye kadar kalanlar için daima geçerlidir. [61[61]]

77- Sabret, şüphesiz Allah'ın va'di haktır. Onları tehdid ettiğimiz şeylerin bir kısmını ya sana gösteririz, yahut seni daha önce vefat ettiririz. (Sonunda) oniar bize döndürüleceklerdir.

78- Andolsun, biz senden önce peygamberler gönderdik. Onlardan kimini sana anlattık, kimini de sana anlatmadık. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mu'cize getiremez. Allah'ın emri geldiği zaman hak yerine getirilir ve işte o zaman (Allah'ın ayetlerini) boşa çıkarmağa uğraşan-lar, hüsrana uğrarlar.

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/287-288.

Ayetlerde şu noktalar belirgindir:

1- Müşriklerin inat ve büyüklenmelerine dayanan müstağnilikierine karşı, Peygam ber(a)'e sabretmesi emredilmektedir.

2- Allah'ın onlar hakkındaki tehdinin hak olduğunu bildiriyor. Rasulün bunu, yaşa yarak gözleriyle göreceği ya da ölümden sonra bu kesin olarak göreceği bildirilirker teselli edilmektedir.

3- Herhâlükârda onlar O'na döndürülecekleri, O'nun her anda onları almaya kudreti olduğu vurgulanmaktadır.

4- Peygamberimize kendinden önceki peygamberlerin sünneti hatırlatılıyor. Alla kendinden önce nice peygamberler gönderdi. Onların bazısının haberlerini sonra bildiri yor, bazısını ise haber vermedi. Allah'ın sünneti gereği hiçbir peygamber, kafirler meydan okuyup Allah'ın azabını bildirirken mu'cizeyi getirmez. Peygambere düşen Allah'ın emir ve hükmünü beklemektir. Eğer mucize gelirse, zafer hakkın ve sahipleri nin, hüsran batılın ve sahiplerinindir.

Ayetlerin nüzulunda özel bir rivayete rastlamadık. Fakat görünen o ki, teselli verme de, tatmin etmede ayetler devamlılık arzetmektedir. Ayetin nüzul şartlarında Bedir ka firlerinin meydan okumalarına karşı vaadedilen azabın ya da bir ayet (mucize) getirme nin acele olmasına cevap niteliği taşıdığı ihtimali vardır. Tefsiri yapılmış başka sûrelei deki ayetlerde de çok defa bunun benzeri tekrarlanır. Ya da Allah Rasulü(s) ve mü'min lerin zihinlerinde, Allah'ın tehdidini gerçekleştiren va'di hakkında soru oluşmakta ya d müşrikleri inatçı ve inkarcı tutumlarından vazgeçirecek bir mucizenin olması, onlaı dehşete düşürmesi veya ikna etmesi beklentisinin ricası bulunmaktadır. 62[62]

Peygamberlerin Sayısı

İkinci aet, bazı müfessirlerin, peygamberlerin sayısını belirten bazı rivayetleri zik retmeye vesile oluyor. "Mecmau'l-Beyan" tefsirinde Tabresi hiçbir senet ve ravi adır zikretmeksizin (onların) yüzyirmİ dört bin olduklarım rivayet ediyor. Başka bir rivaye tinde ise, onların sekiz bin olduğunu, dört bininin İsrailoğullarından olduğunu zikredi yor. Taberi ise Enes bin Malik'c, ayrıca Selman'a dayandırdığı, peygambere isnat etme diği aktarımda Allah'ın dört bin elçi gönderdiğini rivayet ediyor. Bu hadisler sahih ha dis kitaplarında zikredilmemiştir.

62[62] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/289.

Böylesine gaybi bilgileri Peygamber(s)'den "kesiı yolla" gelmişse almak gerekir. Yoksa bu duruma girmemek, dikkatli olmak daha doğru dur. 63[63]

79- Allah O'dur ki, kimine binmeniz, kiminden yemeniz için size hayvanları yarattı.

80- Onlarda sizin için (sütleri, derileri, tüyleri gibi daha birçok) faydalar var. Onların üstünde gönüllerinizdeki arzuya erersiniz; onların ve gemilerin üstünde taşınırsınız.

81- Allah size ayetlerini gösteriyor. Sİz Allah'ın ayetlerinin hangisini inkar edersiniz?

Ayetlerde hitabı müşriklere yöneltmeye dönüş vardır. Allah'ın onlara olan bazı lut-funa dikkat çekilir. Buna kibir ve İnatları ile karşılık vermeleri, bir soruyla kınanıyor.

Allah subhaneke onlar için hayvanlar yarattı, bazılarına binmeleri, bazılarını da yemeleri için boyun eğdirdi. Ondan faydalansınlar cümlesinde, değişik yönde faydalanma ve ihtiyaçları giderme hali bulunmaktadır. Onları yine taşıması için denizlerde gemileri emirlerine amade etmiştir. Hayvanlara ek olarak fayda ve ihtiyaçlarını onunla gidersin-ler. Bütün bunlar da, inkarcılar karşısında güçlü ve kapsamlı rabbani işaretler vardır.

Ayetlerin üslub ve içeriği, dediğimiz gibi Kur'an-ı Kcrim'in Allah'ın ayetleri, evrenin sahneleri ve yarattıklarının kanunları arasındaki uyumu idrak etmeleri için hitabı insanlara hitabı yöneltmektedir. İnsanlar evrende vared ileni erden ve karşılaştıkları lütuf-lardan dolayı uyarılmakta ve vicdanlarının harekete geçmesi hedeflenmektedir. 64[64]

82- Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Onlar, kendilerinden (sayıca) daha çoktu ve yeryüzünde güç ve (medeniyet) eserler bakımından da kendilerinden daha üstündüler. (Yine de) kazandıkları, kendilerine (azaba karşı) hiç bir fayda sağlamadı.

83- Peygamberleri kendilerine apaçık belgeler getirdiği zaman, onlar, yanlarında olan ilimden dolayı sevinip - böbürlendiler de, (Peygamberlerinin getirdiğine değer vermediler, alay ettiler) kendisini alay konusu edindikleri şey, kendilerini sarıp - kuşatıverdi.

84- Onlar bizim dayanılmaz azabımızı gördükleri zaman, dediler ki:65[65] "Bir olan Allah'a iman ettik ve O'na şirk koşmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik."

85- Ama bizim dayanılmaz belâmızı gördükleri zaman, imanları kendilerine hiçbir yarar sağlamadı. (Bu), Allah'ın kulları arasına sürüp - gitmekte olan sünnetidir. İşte kafirler burada

---

63[63] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/289.
64[64] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/290.
65[65] Be'senâ Onlara olan azabımız, şiddetimiz, eziyetimiz.

hüsrana uğramışlardır.

Ayetler inkâr edicilere sorular yöneltir: Müşrik Araplar, yeryüzünde gezip, geçmiş ümmetlerde, kendilerine benzeyen halklarda, Allah'ın azabının izlerini müşahede etmediler mi? Sonra bu milletlerin durumu şöyle zikredilir: Onlar sayı bakımından daha çok, kuvvet bakımından daha şiddetli, yeryüzüne hakim olma, yapı ve medeniyet bakımından daha geniş olmalarına rağmen hiçbir azabı defedemediler. Yanlarında olan çokluk, zenginlik ve bilgi ile böbürlendiler. Onlara Allah'ın elçileri Allah'ın ayet ve belgeleri ile geldikleri zaman, ilahi mesajı yalanladılar. Bu kötü tavırlarına karşılık Allah'ın gazabı kaçınılmaz oldu. Allah'ın belasının kendilerine indiğini görünce tedirgin oldular. Hemen pişman oduklarını ve sadece Allah'a iman ettiklerini, O'na şirk koştukları put ve tanrılarını terk ettiklerini vurguladılar. Fakat bütün bunlar onlara fayda vermedi. Çünkü iman fırsatlar kaçtıktan sonra geldi. Onlara hüsran ve rezillik hak oldu. İşte bu kulları arasında dönüp dolaşan Allah'ın sünnetidir.

Ayetlerin siyak ile bağlantılı olduğu açıktır. Ayetler müşriklere, kendi benzerlerinin daha güçlü ve daha zengin olduklarını göz Önünde bulundurmalarını, onların akibctlerini düşünüp, tavırlarından vazgeçmelerini telkin eder. Üslup etkili ve güçlüdür. Aynı zamanda sûrenin sonunu getirir. Sûrenin ilk ayetleri, kendi benzeri ayetlerle, ilk ve son ayetler arasında bir bağlantı da kurar. [66][66]

---

[66][66] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/291-292.

FUSSİLET SURESİ

Kur'an'daki Sırası :41

Nüzul Sırası :61

Ayet Sayısı :54

İndigi Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Kur'an'ın hükümleri ve lügati ile ilgili bir övgü bulunmaktadır. Kafirlerin hüccetli tavırlarını, şiddetli inkar ve yüz çevirişlerini, Kur'an'a meydan okuyuşlarını, onun onlara verdiği cevapları, kendilerine benzeyenlerin akıbetini hatırlatması hikaye edilir. Sürede Kıyamet günü kafirler için rezillik ve rüsvay durumlarını belirten tablolar bulunmaktadır. Evrende Allah'ın kudret ve azametini belgeleyen sahnelere dikkat çekilerek sadece O'nun ibadet edilmeye ve boyun eğilmeye layık ve hak sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Mü'minler ve ahirette karşılaşacakları sonuç övülmekîe, onlara müjde verilmektedir. Yüce ahlâka sahip ve bağlı kalmaya teşvik edilmektedir. İnkarcıların ise ahiretten önce bu dünyada da cezalandırılacağı bildirilmektedir.

Sûrenin bölümleri birbirine bağlantılıdır. Bu da, sûrenin bir defa da yahut arka arkaya indirildiğini ilham ediyor. İlk konulan ismin unvan olarak geldiği gibi, sûrede zikredilmesi dolayısıyla secde adı da sûreye verilmiştir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Ha, Mim.

2- (Bu Kur'an), Rahman ve Rahim (tarafın)dan indirilmiştir.

3- Bilen bir kavim İçin ayetleri açıklanmış, Arabça okunan bir Kitab'dır.

4- Müjdeleyici ve uyarıcı-korkutucu olarak (gönderilmiştir). Fakat çokları yüz çevirmiştir; onlar işitmezler.

5- Dediler ki: "Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz bir örtü içindedir, kulaklarımızda bir

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/293.

ağırlık, bizimle senin aranda da bir perde vardır. Artık sen, (yapabileceğini) yap, biz de gerçekten yapıyoruz.

6- De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir İnsanım. Bana yalnızca, sizin ilahınızın bir tek ilah olduğu vahy olunuyor. Öyleyse O'na yönelin ve O'ndan mağfiret dileyin. (O'na şirk koşanların vay haiine!

7- Oniar zekât vermezler ve onlar ahİretİ de İnkâr ederler.

8- Gerçek şu ki, İman edip salih amellerde bulunanlar ise; onlar için kesintisi olmayan bir ecir vardır.

Sûre bir önceki gibi "Hâ, Mim" harfleriyle başlar. Allah'ın Kitab'ım övgüyle devam eder. Rahman ve Rahim tarafından indirildiği, ayetlerinin beyan ve gayesi apaçık fasıllardan oluştuğu, onu anlayabilen, korkutucu ve müjdeci olması için içeriğini idrak eden bir kavim için Arapça diliyle indirildiği vurgulanır. Sonra Kur'an'dan yüz çeviren, O'nu dinlemeyen kafirleri kınama takip eder. Peygamber(s)'e şöyle derler: Kalplerimiz örtülüdür, bizi çağırdığın şeyden hiçbir şey ona ulaşmıyor, kulaklarımızda da okuduğu şeyi engelleyen bir ağırlık vardır. Senin ile bizim aramızda bîr set var, sözlerin ve korkutmalarından hiçbir şey ona nüfuz edemez. Onlar üzerinde oldukları durumlarında ısrarlı ve sabittirler. Peygamber'in onlara cevap vermesi emredilir. Onun kendileri gibi insan olduğu, bütün insanların tek bir İlahının olduğu ona vahyedilir. Ona düşen, sadece onları buna davet etmek, müstakim yolunda yürümeye çağırmak, hata ve günahlarına mağfiret dilemelerini söylemektir. Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, malların zekatını vermeyen müşrikler korkutulur, salih amelleri işleyen mü'minler ise Allah'ın daimi ecri ile müjdelenir.

Ayetler, görüldüğü kadarıyla, Peygamber(s) ile müşrikler arasında geçen hücceÜİ tartışma tutumlarım hikaye etme yolundadır. Sûrenin başlangıcı bu tavrın hikayesine giriş niteliğindedir. Bu, Kur'an'da alışık olduğumuz yöntemlerdendir.

Kur'an'ın, dinleyenlerini "Bilen bir topluluk" olarak tanımlaması, Arapların Önderlerinden, öncülerinden vahye muhatap olanların en azından bir anlayış ve idrake sahip olduklarını vurgular. Ve aynı zamanda Kur'an lügatini ve Kur'an ayetlerinin anlamını en azından bildiklerini içerir. Bu nedenle ikinci ayetten sonra gelen diğer ayetler, bu cümleyi yorumlayarak, onların kibirli, inatçı, vurdumduymaz tutumlarının kasıtlı ve bilinçli olduğunu vurgular.

Bazı müfessirlerin' bu ayetlerin tefsirinin siyakı hakkında bir rivayetleri vardır. Orada Kureyş Önderlerinden bazıları, Peygamber'den zaman zaman Kur'an'i dinlerler ve etkilenirler. Bunun için de Kureyş önderleri, Utbe bin Rabia'yı Peygamber'e giderek, yaptığı işten vazgeçmesi için görevlendirirler. Eğer yüz çevirirse, dünya isteklerinden neye razı olursa,

onu onların adına verecektir. Ona gelmiş ve şöyle demiştir: "Sen kavmine büyük bir iddiayla geldin, onunla cemaatlerini dağıttın, umutlarıyla alay ettin, tanrılarını ve dinlerini ayıpladın, geçmişteki ecdadını küfürle suçladın, bazısını kabul edebileceğin bazı teklifleri sunmak istiyorum, onları dinle". Peygamber de "söyle, dinliyorum" dedi. Utbe de dedi ki: "Eğer mal istiyorsan, senin için mallarımızı toplar ve seni içimizden en çok mala sahip biri yaparız, eğer bir şeref istiyorsan emrinden başkasını dinlemeyiz ve seni efendimiz yaparız, eğer kral olmak istiyorsan seni başımıza kral seçeriz; eğer sana gelen bir cin ise doktorlar çağırırız, seni iyileştirmek için bütün mallarımızı harcarız". Sözünü bitirince Rasul ona şöyle dedi: "Beni dinle". Sonra bu sûreyi okumaya başladı. Ta ki secde ayetine geldi ve secdeye kapandı. Onunla birlikte Utbe de secdeye kapanmıştı. Sonra kavmine yüzü değişmiş bir şekilde geri döndü. Ona sordular-, onlara şöyle dedi: "Ben tatlı ve etkili bir söz işittim, ne bir şairin sözü, ne bir kâhinin[2][2] secii, ne de bir sihirbazın sihri değildi". Sonra onlara, onunla Arapların arasına girmemelerini tavsiye etti. Eğer Arapları o, küçük düşürürse, zaten onunla başederlerdi. Eğer onlara galip gelir ve otorite sahibi olursa, o otorite, Arapların otoritesi; izzeti Arapların izzetidir ve böylelikle insanların en mutlusu olacaklardır. Ona şöyle dediler: "Vallahi diliyle seni sinirlemiş!". Sonra da inatlarına ve inkarcılıklarına devam ettiler. [3][3]

9- De ki: "Gerçekten siz mi yeri iki günde yaratana (karşı)

küfre sapıyor ve O'na birtakım eşler kılıyorsunuz? O, alemlerin Rabbidir."

10- Orada (yerde) sarsılmaz dağlar var etti, onda bereketler yarattı ve arayıp soranlar için[4][4] gıdalarını dört eşit günde takdir etti[5][5]'.

11- Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yeryüzüne: "İsteyerek veya istemeyerek (buyruğuma) gelin" dedi. "İsteyerek (İtaat ederek) buyruğuna geldik" dediler.

12- Böylelikle onları iki gün içinde yedi gök olarak tamamladı ve her bir gökte (düzenleme) emrini vahyetti[6][6].

Biz dünya göğünü de kandillerle (yıldız ve gezegenlerle) süsleyip donattık ve bir koruma (altına aldık). İşte bu, üstün ve güçlü olan, bilen Allah'ın takdiridir.

---

[2][2] Bkz. İbn Kesir Tefsiri

[3][3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/294-296.

[4][4] Sevâen-lis-sâilîn "Sevaûn" kelimesi fetha olaral kesre olarak da okunmuştur. Kesra okunduğunda, "erbaîu eyyamu" kelii nin sıfatı olur. Yeryüzündeki bütün yaratıkların süresi anlamına gelir. okunduğunda aynı kelimenin temyizi olur. O zamanda, "eşit tam dört anlamına gelir. "Lis-sâilîn": Yeryüzünde, isteyen kimseye verilen sürj miktarıdır. Ya da Allah orada herşeyi, ihtiyaç anında isteyen her kimseye ulaşsın diye varetti.

[5][5] Kaddera fîhâ ekvâtehâ O zamanlar, her biri için yaşamlarının geçimini temin üzere hem kendileri hem aileleri için bir İhtiyaç kıldı.

[6][6] Ve evhâfîkülli semai'n emrahâ Göklerin her bir semasını düzenledi ve yerine koydu.

Peygamber'e olumsuzlama ve azarlama anlamı taşıyan bir soru sorması emredilir. Allah'ı inkar etmeleri, O'na denk ortaklar koşmaları ne kadar doğrudur. Çünkü O, bütün alemlerin tek Rabb'idir. O, yeryüzünü iki günde veya dünya ehlinin ihtiyaç duyacağı şeyleri iki günde yarattı. Yedi gökyüzünü yaratan O'dur. Her göğün durumunu tertib ederek içindekilerini iki günde yarattı. Dünyayı gökyüzünün kandil ve ışıklarıyla (yıldız ve gezegen) süsledi kİ onu korusun. Gökyüzü duman halinde idi, O'na ve yeryüzüne kendisine isteyerek yada istemeyerek boyun eğmelerini emredildi. Onlara düşen O'na boyun eğmek, kabullenmek ve itaat etmekti. Bütün bunlar, Aziz ve Alim olan, herşeye muktedir olan, herşeyi bilen Allah'ın takdiridir.

Ayetlerin, kendinden önceki ayetlerin başlattığı tartışma, korkutma ve azarlamanın devamı olduğu görülmektedir. Bu anlamda içerik ve üslub yönünden kuvvetlidir. Müşriklere yöneltilen ayetlerde anlaşılıyor ki; onlar yer ve göklerin, içindekilerini yaratanın Allah olduğunu itiraf ediyorlardı. Geçen sûrede ki bazı değişik ayetler bu durumu zikreder. Bunlardan biri de Zuhruf sûresi 9. ayetidir "Andolsun onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette diyecekler ki: "Onları, çok üstün, çok hilen (Allah) yarattı" . Onlara gelen bu hüccet, susturucu olur. [7[7]]

Göklerin Ve Yerin Yaratılışının Yorumu

Geçen Sa'd, Kaf, A'raf, Cin, Hicr gibi değişik sûrelerin siyaklarında, göklerin ve yerin altı günde yaratıldığını, göklerin yedi kat olduğunu, dünya göğünün yıldız ve gezegenlerle süslendiğinin yeterli derecede yorumlamıştık. Burada başka bir yoruma ihtiyaç duymuyoruz. Burada ayetlerin üslubunun kastettiği noktanın apaçık olduğunu söyleyebiliriz. Ve bu ayetler zihinleri bir yöne çekmeyi amaçlar. Bu yön de, Allah'ın evrende, yeryüzünde, gökyüzünde, İnsanların gözleriyle müşahede ettiği ve düşüncelerim hayrete ve korkuya düşürdüğü kanunlarına dikkat çekerek O'nun kudret ve büyüklüğünü hatırlatmaktır. Bunun da ikna etme ve susturma vesilesi olmasını ister. Böylece ibadete sadece layık olan ve hak sahibi bulunan Allah'tır. O'na ortak koşmak için edinilen tanrı ve putlar boştur. Rasulü'nün risaletini ve O'na indirilen Kitab'i inkar etmek de sapıklıktır. Kur'an'ın çoğu yerlerinde değişik üslublarla bu konuların tekrarlanması da bunu destekler gibidir. Bu durumda bu noktanın kastettiği yerde kalmak daha uygundur. O da, andığımız kadarıyla Kur'an'ın kastettiği noktadır. Kur'an'ı tefsir açısından değerlendirirken lafı fazlalaştırmamak gerekir. Ayrıca sanatsal nazariyeleri Kur'an lafızlarından çıkarmaya yada tatbik etmeye uğraşmak, Kur'an-ı Kerim'i kutsallık çerçevesinden, hidayet kastından çıkarır, tartışmalara kapı açmış olur. Burada Allah'ın kudretinin günle, zamanla, keyfiyetle sınırlı olmadığını gözlemlemek gerekir.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/297.

O, bir işe "ot" derse, iradesi ve hükmü İle oluverir. Burada varid olan beyanların yakınlaşma ve temsili bir yolu izlediği söylenebilir. Allah en çok bilendir. 8[8]

13- Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Ben sizi Ad ve Semud'a yıldırım9[9] gibi inen azabına benzer bir azapla uyarıyıp korkuttum."

14- Onlara: "Yalnızca Allah'a kulluk edin" diye önlerinden ve arkalarından peygamberler gelmişti: (Dediler ki): "Rabbimiz dileseydi, melekler indirirdi. Biz sizin, (duyurmak için) gönderildiğiniz şeyi inkar ediyoruz."

15- Ad (kavmi), yeryüzünde haksız olarak büyüklük tasladı ve: "Bizden daha güçlü kim var?" dediler. Onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu görmediler mi? Bizim ayetlerimizi de (bilerek) inkâr ediyorlardı.

16- Bİz de onlara dünya hayatında rezillik azabını taddır-mak için o uğursuz günlerde10[10], üzerlerine dondurucu11[11], çok ses ve tozlu bir rüzgar gönderdik. Ahiret azabı İse daha da kepaze edicidir. Onlara hiç yardım edilmeyecektir.

17- Semud (kavmine) gelince onlara hidayet yolunu gösterdik12[12]; fakat onlar, körlüğü hidayete tercih ettiler. Böylece kazanmakta oldukları şeyler yüzünden onları alçaltı-cı13[13] azabın yıldırımı yakalayıverdi.

1 8- İman edenleri ve takva yolunda olanları ise kurtardık.

Ayetlerde, ibadet edilmeye sadece Allah'ın hak sahibi olduğunu itiraf etmeyen, evrende ve nefislerinde Allah'ın azametli delillerine ikna olmayan kafirleri, Peygamberdin Ad ve Scmud kavimlerinin başına gelen azabın benzeri ile korkutması istenilmektedir. Onlara Allah'ın elçileri gönderildi. Onları sadece O'na ibadet etmeye çağırdıklarında, kafirler inkâr ve meydan okuma yoluyla; "eğer Allah elçiler göndermek istese insan değil melekleri gönderirdi" şeklinde cevap verdiler. Peygamberleri inkar ettiklerini açıkladılar. Ad kavminin durumu, güçlü olmaları onlan böbürlenmeye, yeryüzünde büyüklenmeye sürükledi. Meydan okuyarak şöyle alaylı bir şekilde sordular: "Kendilerinden başka daha güçlü kim var?" Onları yaratan Allah'ı düşünmediler ve tabiya-tıyla O onlardan daha güçlüdür. Allah onlara şiddetli

---

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/297-298.
9[9] Sa'ikatûn Kasırga olarak gelen Allah'ın azabından sıfattır.

10[10] Nehisâtin Uğursuz.

11[11] Sarsaran Soğuğu çok şiddetli. Esintisi ve gürültüsü çok şiddetli/kasırga.

12[12] Fehedeynâhûm Onlara açıkladık, irşad ettik ve hidayet yoluna kılavuzlandırdık.

13[13] el-Hûni Alçaltıcı, horlayıcı

ve soğuk bir rüzgarı günlerce gönderdi. Onlar için kötü ve uğursuzdu. İnkarlarının cezası olarak bu dünyada bela ve rezilliği taddılar. Ahirette ise Allah'tan onlan kurtaracak ve yardım edecek birileri olmayan daha şiddetli ve daha kuvvetli azabı tadacaklardır. Semud kavmi de Allah'ın gösterdiği hidayet yolundan sapan ve yüz çeviren, dalaleti hidayete, körlüğü nura, batılı hakka tercih eden başka bir zümreydi. Kazandıklarına karşılık alçaltıcı, yıldırım gibi inen bir azabı onlara Allah musallat etti. Ad ve Semud kavimlerinden Allah'a iman edenleri, salih amellerle O'ndan korunanları ise kurtardı.

Ayetler kendinden öncekiler gibi, kafir müşriklerin büyüklenme tavırlarım hikaye yoluyla korkutma ve azarlamaya devam ediyor. Geçen sûrelerde ve bu sûredeki değişik ayetlerde Arapların Peygamber(s)'e güç, mal ve sayıca çoklukları ile övünüp kibir içinde diretmeleri ve sarfettikleri sözler ile; Ad ve Semud kavimlerinin elçilerine söyledikleri arasında benzerlik olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu benzetme; korkutma, azarlama ve kınama yönteminde sürekliliği ifade ederken, Kur'an kıssalarmdaki hikmetli üslubu da tekrarlamaktadır. Bazı Kur'ani ayetler müşriklerin Ad ve Semud kavimlerini ve başlarına gelen akibeti bildiklerini ifade etmektedir. Çünkü onlar, oralara uğramakta ya da kış ve yaz ticari gezilerinde oralardan geçmektedir. Allah'ın oraları nasıl helak ettiğini gömlektedirler. Ankebut sûresi 38. ayeti bu konuyu açmaktadır: "Ad ve Semud'u da (helak ettik). Bu, oturdukları yerlerden size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri.süsleyip onları yoldan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilirlerdi (ama almadılar)". [14[14]]

19- Allah'ın düşmanları ateşe sürüldükleri gün, Allah'ın huzurunda toplanıp bir araya gelirler[15[15]].

20- Sonunda oraya geldikleri zaman, onların işitme, görme (duyulan) ve derileri kendi aleyhlerine şahitlik edecektir.

21- Derilerine: "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" dediler. Derileri: "Her şeyi konuşturan Allah bizi de konuşturdu.

İlk defa O sizi yaratmıştı, İşte O'na döndürülüyorsunuz." dediler.

22- Siz (günah işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmesinden gizlenmiyordunuz, yaptıklarınızda çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz.

23- İşte bu sizin zannınız; Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınız, sizi bir yıkıma düşürdü[16[16]], böylece hüsrana uğrayanlardan oldunuz.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/299-300.
[15[15]] Yuze'ûn Bazıları toplanır, Allah'ın önünde hepsi birden dur-duruluncaya kadar, ilkleri tutulur (hapsolunur).
[16[16]] Erdâkiim Sizi düşürttü, sizi mahvetti.

Bu ayetler, ahirette kafirlerin durumunun ne olacağını açıklayan geçmiş ayetleri tamamlayıcı olarak inzal olmuştur. Fakat inkarcılar korkutuldular, hatırlatıldılar, kendilerinden öncekilerin durumuna düşmemeleri için nasihat edildiler, ancak yüz çevirdiler ve vazgeçmediler.

Kıyamet gününde Allah'ın düşmanı kafirler, hasredilecek ve ateşe sürüklenecekler. Ateşe girdirilmeden önce durdurulunca, Allah'ın huzurunda hesap verecekler. Allah kulaklarını, gözlerini ve derilerini işledikleri günahlara şahitlik etmesi için onların aleyhine konuşturacaktır. Organlarının tanıklığını kınayınca, onlarda şöyle cevap verecektir: "Herşeyi konuşturan Allah bizi de hak üzere konuşturdu". Ayetler, organların cevabıyla Allah'ın kudretini zikretmelerine işaret eder. O, insanları ilk yaratandır, öyle ise dönüşte O'nadir.

Bu sahnenin hikayesi ve yorumundan sonra hitab kafirlere yöneltilir. Onlar uzuvlarının kendi aleyhlerine tanıklıklarına aldırmaz, günahlarından sakınma zaruretini görmezlerdi. Çünkü onlar gerçekten Allah'ın onları murakebe edeceğini, amellerine karşı hesaba çekeceğini akıllarına bile getirmezlerdi. Onların çoğu, Allah'ın yaptıklarından habersiz olduğunu zannederlerdi. Amelleri nedeniyle hesaba çekileceklerini akıllarına bile getirmemişlerdir.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler bir öncekilerle bağlantılıdır. Üslubu ise nefislerde caydırma, korku ve dehşet verecek şekilde etkili ve kuvvetlidir.

Ahiret görüntülerinde, sahnelerinde ve yöntemlerindeki değişiklik ve farklılıkla zihinlerde bir hayret ve soru bırakabilir. Bu, olanaksız değildir. Ahiret hayatındaki tablolarının vasfını tanımlamak, Allah'ın hikmeti gereğidir. Bu durum onun itibannı azaltmaz. Mü'min ve inkarcılardan Kur'an'ı dinleyen kimselerde, alıştıkları vesile ve sebeplerde olayların değişmesi ve yenilenmesi onlarda güven, gıbta, korkma duyularını harekele geçirir. Allah en iyi bilendir. [17[17]]

24- Şimdi eğer dayanabilirlere, ateştir onların yeri. Ve eğer özür ve afv dileyip'[18[18]] Rab'lerini razı etmek isterlerse özür ve afvları kabul edilmeyecektir[19[19]]', {çünkü bunun vakti geçmiştir).

25- Biz onlara birtakım (kötü) arkadaşlar gönderdik[20[20]]. Onların önlerinde ve arkalarında bulunan herşeyi onlara süslü gösterdiler. Kendilerinden önce gelip geçmiş olan cin ve insan topluluklarma (uygulanan) söz, kendilerine de hak oldu (bunlar da azabı hak ettiler) çünkü hep hüsranda idiler.

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/301-302.

[18[18]] Yeste'tibû Af diliyor, özürlerini açıklıyorlar.

[19[19]] Fe mâhûm mine'l-mu'tebîn İtirafları ve özürleri kabul edilmeyecektir.

[20[20]] Kayyednâ Dirilttik ve hazırladık.

Her iki ayet, kendinden önceki ayetlerin korkutma boyutunu tekrarlamaktadır. Buradaki ilk ayet, müşrikler için ister sabretsinler, dayansınlar ya da şikayet etsinler, acı duysunlar gidecekleri yerin ateş olduğunu bildirir. Hatalarını itiraf etseler, Özürler getirseler, pişmanlıklarını da belirtseler, ateşten kaçamayacaklardır. Çünkü fırsat kaçmıştır. İkincisi ise kötü sonuçlarının yorumunu içermektedir. Şeytanların ve kötü arkadaşların vesveselerini dinlediler ve onlarla Allah'ın imtihanına tâbi oldular. Arkadaşları ise, onlara içinde bulundukları durumu, küfür ve günahı süsleyip güzel gösterdiler. Bu sonuca varmayı hak ettiler. Kendilerinden Önceki cin ve insan topluluklarının başına gelen onlara da çattı ve sonunda hüsrana uğrayanlardan oldular. [21[21]]

Kötü Arkadaş

Kötü arkadaşların vesveselerini dinlemek, sonunda hüsrana ve azaba götürür. Kafirleri bu noktada kınayan ayetlerin ruhu ve İçeriği açısından en uygunu "Biz onlara birtakım (kötü) arkadaşlar gönderdik" cümlesidir. Allah onlan, muttaki olanı günahlardan, iyi olanı kötüden ayırtetmek, ortaya çıkarmak için imtihana tabi tuttu ki, kimin sevap ve cezayı hakettiği belirlensin.

Zuhruf süresindeki ayetler ile bu ayet arasında, bir benzerlik vardır. Başka ayetlerde de bu cümleye benzer ifadeler vardır. "Kim Rahman'm zikrinden yüz çevirirse ona bir şeytanı göndeririz; artık o, onun (yanından ayrılmaz, ona sürekli olarak kötülükleri telkin eden) arkadaşı olur. O (şeyta)nlar onlan yoldan çıkardıkları halde bunlar doğru yolda olduklarım sanırlar. Nihayet (zikrimizden yüzçevirip yoldan çıkan o adam) bize geldiği zaman (kötü arkadaşına) der ki: "Keşke benimle senin aranda iki doğu (doğu ile batı) arası kadar uzaklık olsaydı (seni hiç görmeseydim); meğer ve kötü arkadaş(mışsın sen)!" (Zuhruf; 36-37). Burada şeytanın vesvesesinin, hidayetin nurunu görmemezlikten gelenleri ve Allah'ın zikrinden yüz çevirenleri kuşattığı vurgulanmaktadır. Başka bir deyişle şeytan Allah'a yönelmeyen, karakteri bozuk, niyeti kötü, haktan kasıtlı olarak sapan kimselere vesvese verir. İblis kıssasında tekrarlanan Kur'an'm muhkem prensibi ile bu değerlendirme uyumludur; "Yalnız onlardan ihlaslı kulların hariç" (Sa'd, 83). "Benim (gerçek) kullanm(a gelince) senin onlar(ı kandırmağa) gücün yetmez! Vekil olarak Rabb'in yeter" (İsra, 65).

Geçen ayetlerin siyakında, Arap müşriklerinden Kur'an'ı dinleyenlerin çoğunun müslüman olduğunu, ayetlerdeki anlatımın vahyin ilk dönemlerdeki durumu tescile dönük olduğunu, içeriğinin ise küfründe ısrar edip ölenler için hâlâ geçerli olduğunu söylemiştik ve aynı şeyleri bu ayetler için de söylüyoruz. Bu vurgularda hedeflenen ise, kafirlerin kalplerinde

---

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/302-303.

korku ve tedirginliği yaratıp vazgeçmelerini, pişman olmalarım sağlamaktır. Peygamber (s) hayattayken bu hedef geniş çapta gerçekleşmişti. [22[22]]

26- İnkar edenler dediler ki: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, o (okunurken) boş sözlerle yaygaralar koparın"[23[23]], belki ona galip gelirsiniz"

Ayette kafirlerin Kur'an'a karşı bazı tutum ve sözleri hikaye edilmektedir. Kendi aralarında Peygamber(s) Kur'an okuduğu zaman yaygara koparmalarını ya da sözle, gürültü ile muhalefet yapılmasını tavsiye etmektedirler. Bunu yapmakla Pey gam be r(a)'e galip gelip başarılı olacaklarını, davasını boşa çıkaracaklarını, dinleyenlerin nefislerinde Kur'an'ın etkisini ortadan kaldıracaklarını sanmaktadırlar.

Önceki ilgili ayetlerin açıklamasında da dikkat çektiğimiz gibi, müşrikler Kur'an hakkında çok tartışmışlar, bazen Peygamber(s)'den başka bir Kur'an getirmesini ya da onu değiştirmesini, kendilerini beyinsizlikle suçlamaktan, tanrılarını eleştirmekten vazgeçmesini istemişlerdir. Kur'an onlara cevap vermiş, sonra onları korkutmaya, onlan ve ortak koştukları tanrıları kınamaya devam etmiştir. Kur'an'ın belagatı, ruhaniyeti, hidayeti bazılarının kalplerinin derinliklerine nüfuz etmiş, saf kalp sahiplerinden özellikle gençlerin İslam'a girmesini sağlamıştır. Buna çoğu rivayetler ve değişik ayetler dikkat çekmiştir. Görünen o ki, müşriklerden düşmanlıkta çok ileri gidenler, Peygamber(s)'in geri dönüşünden umutlarını yitirdikleri ve insanlara Kur'an'ın nüfuzunun devam etmesinden çok korktukları ortadadır. Bu nedenle ayette anlatılan aykırılıkları tavsiye etme yoluna gitmişlerdir. Aynı zamanda bu durum, Nebevi siret tablolarından bir tabloyu da içermiştir. [24[24]]

27- Artık gerçekten o inkâr edenlere şiddetli bir azap tad-dıracağız ve onları yapmakta olduklarının en kötüsüyle cezalandıracağız.

28- O Allah düşmanlarının cezası: Ateştir. Ayetlerimizi inkâr etmelerinin cezası olarak onlara orada sürekli kalma yurdu vardır.

29- (Ateşe giren} kafirler dediler ki: "Rabb'imİz, bizi saptıran cin ve insanları bize göster, onları ayaklarımızın altına alalım da alçaklardan olsunlar!"

Bu ayetler, bir önceki ayetin devam eden hikayesidir. Kafirlerin Kur'an'a karşı tutumlarının,

---

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/303.
[23[23]] Elğavfîhi Sözle gürültü yaparak karıştırın.

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/304.

küfür ve inkarlarının cezası olarak ateşte ebedi kalacakları belirtilmekte ve en şiddetli azabla tehdit edilmektedirler.

Son ayette, Allah'ın onlar için tehdidinin gerçekleştiğini görünce, onlan saptıran cin ve insanları ateşin içinde ayaklarının altına alarak intikam almak için Allah'dan müsaade isterler, çünkü onlar içinde bulundukları korkunç ve dehşetli sonuca neden olmuşlardır.

Görünen o ki, son ayet, ahiret azabı gerçeğini tanımlarken, kafirlerin gireceği pişmanlık ve hayıflanma duygularını da açıklama yoluna gider. Hedeflenen tek şey, onlarda korku uyandırmak, inkarcılıktan vazgeçirmektir. Bu vesileyle, halkların kendi Önderlerine olan intikam duygusu da öne çıkarılır. Çünkü onlar, halkların İslam'a girmesini yasaklarlar. Ve anlatılan söz, önderlerin dilinden çok halkların diline daha çok yakındır. [25[25]]

30- "Şüphesiz Rabb'imİz Allah'tır" deyip, sonra dosdoğru yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara, "Korkmayın, üzülmeyin, sizin temenni ettiğiniz[26[26]] cennetle sevinin" derler.

31- Biz dünya hayatında da , ahirette de sizin dostlarınız. Onda canlarımızın çektiği ve istediğiniz her şey sizindir.

32- Ğafİr ve Rahim olan Allah'ın İkramı[27[27]]' olarak.

33- (İnsanları) Allah'a davet eden, safih amel işleyen ve"Ben müslümanlardanım" diyenden daha güzel sözlü kim vardır?

Kur'ani üslubun adeti olarak ahiret sonuçlarını ve kafirlerin tutumlarım canlandırmak için ve mü'minlerin hali ile karşılaştırmak üzere bu ayetler indirilir. Bu ayetler daveti kabullenen, İslam'a ilk giren mü'minlere büyük bir müjde getirir. Bir yandan onları över. Onların Peygamber(s) etrafında kümelenmeleri, dosdoğru olmaları, bağlanmaları, ihlaslan nedeni ile sevgiyle tanımlanırlar. Onların bu hali inkar edenler ile mukayese edilir. "Şüphesiz Rabb'imiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yürüyenler" ecelleri bittiği zaman melekler iner, korkularını sakinleştirirler, üzüntü ve korku şuurunu onlardan uzaklaştırır, vaadolunan cennetle onlan müjdeleyerek şöyle derler: Biz sizin dünya ve ahiret hayalında velîleriniz. Ahirette canlarınızın çektiği ve istediğiniz her şey sizindir. Salih kulların tümüne mağfiret ve geniş rahmetle muamele eden Gafur ve Rahim olan Allah'ın size ikramıdır bu. Soru üslubuyla inzal olan son ayet, doğru hareket tarzını ortaya koymaktadır: Yani Allah'a davet eden, nefsini O'na teslim eden, salih amelleri işleyenden daha güzel, daha faziletli kimse yoktur.

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/305.

[26[26]] Tû'adûn İstediğiniz veya temenni ettiğiniz

[27[27]] Nuzûlen Konaklayan misafirin hakkı olarak insanların sunduğu ikram ve ziyafet.

Ayetlerin içerdiği başka bir mukayeseye dikkat çekmek güzel olur. Önceki ayetlere ek olarak burada, salih amel işleyen, iman üzere olan müstakim mü'minleri melekler Öldürüyor ve onlan müjdeliyor. Meleklerin onların dostları olduklarını söylemelerine karşın kafirlerin dostları ise onları saptıran ve zor durumlara sokan insanlar ve cinlerden kötü arkadaşlarıdır. Kur'ani üslupta böylesi karşılaştırmalar normaldir. Önceki benzer konulu ayetlerde de kafirleri azarlamayı kınamayı ve müminleri övmeyi, güven vermeyi hedeflemiştir. Peygambcr(a) döneminde, Arapların zihinlerinde oluşan meleklerin konu edilmesi, daha kuvvetli etki yapar. Müşriklerin, Allah ile birlikte ortak koştukları, O'-nun yanında şefaatçiler edindikleri melekler, şimdi sadece dosdoğru yolda olan müminlerin dostları olarak zikrediliyor.

Ayetler, dediğimiz gibi, İslam'a ilk giren müminlere övgüyü içerse de, sözün önünü açık bırakarak her şart ve yerde Hak din üzere istikamette olan, O'na ihlasla sanlan herkes için bir ilham kaynağı ve güçlü telkinin devamıdır. Ya da Allah'a davet eden, O'na nefsim teslim eden, salih amel işleyenlerin faziletini övmektedir. Bunu yapan bir kimse, görevlerin en faziletlisini, maruf, vacib, sıdk ve hak üzere bir istikamet ahlâkına, sıfatlarına ve faziletine sarıldığını hisseder. Bundan dönmemek, sapıtmamak da ahlâkın en faziletlisi ve büyüğüdür. Geçen sûrelerde verilen örneklerde değişik üslublarla Kur'an'da bu durum tekrarlanmıştır.

Bazı müfessirler[28[28]] Aişe ve İbn Ömer rivayetlerinde son ayetin, müezzinleri kastettiğini ya da onlar için indiğini söylerler. Bu anlamda bazı hadisler, müezzinlerin faziletini ve Allah katındaki ecirlerini ifade etmiştir. Bu arada bu söz çok gariptir. Çünkü ayetin içeriği bundan daha geniş ve daha kapsamlıdır. Bilakis inzal olduğu şartlarla bağıntısından daha geniş ve kapsamlıdır. Amelinde salih, kendini Allah'a teslim eden, davetçi ve benzeri sıfatlara sahip mü'min övüîmektedir. Ayrıca ezan, Medine döneminde farz olundu. Bu ayetin Mekki olduğunda ihtilaf yoktur. [29[29]]

34- İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir tavırla önle. O zaman (görürsün ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki çok şefkatli, velayeti yakın, yardımcı bir dost'[30[30]] olur.

35- Bu (haslete) ancak sabredenler kavuşturulur[31[31]]. Buna ancak (hayırdan) büyük pay sahibi olan kimse kavuşturulur.

36- Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü

[28[28]] Bkz. İbn Kesir, Hazin, Taberi Tefsirleri

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/306-307.
[30[30]] Veliyyûn hamim Yardımcı, çok şefkatli ve dostluğu iyi bir arkadaş.

[31[31]] Ve ma yulekkâhâ Onunla nitelenmez, ona olmaz ve ona ulaşamaz anlamlarındadır.

O, işiten bilendir.

İlk ayette, iyiliğin kötülükten daha üstün olduğu, ikisi arasında eşitleme imkanı olmadığı, dinleyene kötülüğe iyilikle karşılık vermesi emredilir. İşte böylesi bir karşılık vermenin, düşmanlığı dostluğa ve velayete çevirme durumuna işaret edilir.

İkinci ayette ise; böylesi bir tavrı üstlenenler övülür. Bu da ancak sabırla, nefsini kontrol edebilen, güzel ahlâktan büyük pay alan kimseler tarafından gerçekleştirilebilir.

Üçüncü ayette; dinleyene yönelik bir uyarma vardır. Kişi, şeytan kendisiyle hayır arasında ya da kendisini bir kötülüğe iterek, kötü bir vesvese vermeye uğraştığı zaman, hemen işiten, bilen Allah'a sığınmaya koşmalıdır. 32[32]

Kötülüğü Önleme Tarzı

Ayetlerin üçü birbirleriyle uyumludur. Bir önceki ayet kümesiyle siyak ve konu yönünden bağlantılıdır. Allah'a davet eden, salih amel işleyenden daha güzel sözlü kimse yoktur. Bu konuda mukayese ve tercih etme durumu olmadığı gibi, iyilik ile kötülük arasında eşitlik ve denge kurmak da imkansızdır. 'Rabbim Allah'tır' deyip, sonra dosdoğru yürüyen ve her güzellikle ahlâklanan müslümanın Örnek tavrı ne güzeldir.

İyilik kavramları, fiil ve sözleri birlikte içermektedir. Ayetlerde ki emir sığasının Peygamber'e(s) ya da özellikle müslüman dinleyiciye yöneltilmesi mümkündür. Biz ikincisini tercih ediyoruz, çünkü ayetlerin ruhu ile de uyumludur.

Kur'an'ın eşsiz öğretileri vardır. Kötülüğe kötülükle karşılık vermek düşmanlık ve kin doğurur. Kötülüğe iyilikle karşılık vermek aksine düşmanı dosta çevirir; nefsin şerefli, ahlâkın güzel olduğuna delalet eder. "İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir tavırla önle". Bazen insan kötülüğe kötülükle karşılık vermeye yeltenir. Böylesi bir durumda müslümana düşen, bunun şeytan vesvesesi ve dürtmesi olduğuna dikkat etmesidir. Acele etmemeli, mü s lüm anlığına layık olan en güzelini yapmayı tercih etmelidir. Bu da sabır ve kötülüğü iyilikle defetmektir.

A'raf sûresinde bu ayetlerin cümleleri ve hedeflerine benzeyen iki ayeti zikredebiliriz: "(Ey Muhammedi) Sen affı (kolaylık yolunu) tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir. Eğer şeytandan bir vesvese gelip seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten ve bilendir." Aziz Kur'an, müslümanın nefsinde kötülüğe aynı ile karşılık vermemesini, nefsini kontrol etmesini, müsahama göstermesini, hayır ve adalet ruhunu nefsine yerleştirmesini çok

---

32[32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/308.

Önemli görür.

Bilakis Kur'an bununla da yetinmez. Bazı ayetler müslümana, akrabalar, yabancılar, zenginler, fakirler, bir alt tabakada bulunanlar ve bütün topululuklarla ilişki ve muame-lerini ihsan temeli üzerine kurmasını farz kılar. Allah'tan korkma ve adaletli davranakla yetinmemeli, bunları aşarak ihsanda bulunulmalıdır. Şu ayetlerde bu hususlar görülür:

1- "Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya (eş dost ve arkadaşa), uzak komşuya, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlarla (köle, cariye, hizmetçi ve benzeleri) ihsan ile davranın: Allah kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez." (Nisa, 36).

2- "İman eden ve iyi işler yapanlara; hakkıyla sakınıp iman ettikleri ve iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıylc sakınıp iman ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp yaptıklarını, ellerinden geldiğince güzel (ihsan)yaptıklan takdirde (haram kılınmadan önce) tattıklarından dolayı günah yoktur. Allah ihsanda bulunanları sever." (Maide, 93).

3- "Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı, akrabaya yardım etmeyi emreder, fahşa'yı, münkeri ve bağyi de yasaklar. O, düşünüp, futasınız diye size öğüt veriyor." (Nahl, 90).

"Ona ancak sabredenler kavuşturulur" cümlesi bu durumları Özetleyen bir ihsan halidir. Ayetlerin içerdiği bu telkinler ile değişik Mekki ve Medeni ayetlerde gelen telkinler, düşmanlığa karşı aynısı ile karşılık verilmesi ve uğranılan zulme müslümanlar zafer kazanıncaya kadar karşı konulması arasında bir çelişkinin hissedilmesi sözkonu-sudur. Fakat bu ayetteki telkinin insanlar ile müslümanlar arasındaki şahsi davranış düzeyinde olduğunu görmekleyiz. Bunun çok şiddetli eziyet ve işkenceye götüren düşmanlık ve zulme sevketmesi mümkündür. Telkindeki çeşitlemeler, insanların fert ve cemaatler olarak karşılaştıkları şartların değişikliği ile orantılı olması Kur'an'ın genel ruhu ile bir uyumlulukla yürümesini sağlamaktadır. Aslolanın bağyin ve şerrin fazlalaşmasına neden olmadığı zaman gücü yettiği halde bağışlamaktır. Bu sakinliğe, sessizliğe ve razı olmaya götürür. Azgınlığa aynısı ile karşılık vermek, bunu gerçekleştirmez. Genel bir kaide olarak müslüman, başkalarına bağyi ve eziyeti ilk başlatan olmamalıdır. Bu hal, karşı taraftan ona yöneltildiğinde karşı durmalıdır. Bu sûreden sonra gelen Şura sûresinde bir bölüm vardır. İnşaallah bu konuda doğru tavra, doğruya delil olabilecek değişik tutumların telkinini orada göreceğiz. Bu sûreden sonra konunun açıklamasını yapacağız. [33[33]]

37- Gece ile gündüz, güneş ile ay O'nun ayetlerindendiı. Ne güneşe ne de ay'a secde edin. Eğer O'na ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.

38- Eğer büyüklenirlerse, (bilsinler ki) Rabb'inizin katında olanlar, gece ve gündüz O'nu

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/308-309.

bıkmadan teşbih ediyorlar.

"Rabbinin katında olanlar" cümlesiyle meleklerin kastedildiğini söyleyebiliriz. Bu sûreden önceki İki sûrede ve çoğu ayetlerde onların Allah arşının etrafında toplanarak O'nu daima teşbih ettiklerini zikredilmişti.

Her iki ayetin ibareleri açıktır. Hitab, müşriklere yöneltilir. İkinci ayette onlar, hakim bir üslubla kınanır. Eğer gerçekten Allah'ı tanıyor ve O'na ibadet ediyorlarsa, güneş ve ay'a yaptıkları gibi secde etmeleri doğru olmaz. Bilakis onlara düşen sadece O'na secde etmeleridir. Ama eğer büyüklenirlerse, bu büyüklenmeleri O'na zarar veremez. Zihinlerinde en haşmetli yaratık meleklerdir; onlar da O'nu daima takdis ederler. Bu delil onları susturur. Çünkü onlar da Allah'ı tanır ve O'na ibadet ederler.

Ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili herhangi özel bir rivayet yoktur; bir önceki ayeti

açıklamak ve tamamlamak niteliğinde geldiği daha tercihe şayandır. Ayet Allah'ı bilen ve işitenlerin vasfını bildirerek biter. İbadeti ve secdeyi O'na has kılmayip da, Ay'ı ve Güneş'i O'na ortak koşanları kınar. [34][34]

Arapların Güneş Ve Ay'a İbadet Etmeleri Üzerine

Güneş ve Ay'ı ilahi aştırmak, o ikisine ibadet etmek, Arap Yarımadası'nın Yemen ülkesinde, ona komşu Mısır, Şam ve Irak ülkelerinde eski zamanlarda yaygındı. Buralardaki eski nüfusun çoğu bu yarımadadan gelmişti. Peygamber döneminde ve toplumunda Araplar, değişik rivayetlere göre, Abduşems (Güneşin kulu) adını kullanıyorlardı. Buna örnek Beni Ümeyye'nin dedesidir.

Bunun akidelerinden bir inançla bağlantılı olması gerekir. Bu kabile, kendisi için güneşin heykelini yapıp özel bir mabede koymuştur[35][35]. Bu durum da Peygamber (s) döneminde bazı Arap kabilelerinde Güneş ve Ay'a ibadet etmenin varlığını ifade ediyor. Ayetlerin içeriği bunu kesinlikle beyan ediyor, çünkü onu yasaklıyor. Hitabın bir grub güneş ve ay'a tapanlara yada müşriklerden o ikisine mi yönelik olduğuna veya özel olduğuna kesin bir yargı veremeyiz. Kur'ani üslubun adeti gereği genel bir yönlendirme ile birlikte biz ilk ihtimali tercih ediyoruz. [36][36]

---

[34][34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/310.
[35][35] islam'dan önce Arap tarihi, Cevad Ali, c. V, s. 112-113.

[36][36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/310.

39- O'nun ayetlerinden biri de şudur: Sen, toprağı, kupkuru ve hareketsiz[37[37]] görürsün. O'nun üzerine suyu (yağmuru) indirdiğimiz zaman hareketlenir[38[38]]' ve kabarır[39[39]]. O'nu dirilten, elbette ölüleri de diriltir. O her şeye muktedirdir.

Ayet bîr öncekine atfedilir ve görüldüğü gibi siyakın devamıdır. Yeryüzünde Allah'ın kudretine delalet eden sahnelerden bir başkasına dikkat çeker. Yer (toprak) hareketsiz ve kuru olur. Eğer Allah üzerine su gönderirse hareketlenir, yaşam görütüleriyle dopdolu değişik bitkileri ortaya çıkarmaya, yaşam vermeye çalışır. Sonra ayet, bunu delil göstererek ölülerin dirilişindeki Allah'ın kudretine dikkat çeker. Bütün insanların müşahadeleriyle yeryüzünü ölü durumdan canlı ve hareketli bir duruma getirenin, elbette ölümlerinden sonra ölüleri de diriltmeye gücü yeter. O, her durumda her şeyi yapmaya muktedirdir.

Bu ayetlerde verildiği gibi, alt edilemeyen, inkar edilemeyen ve her yerde, her zaman görülebilen örnekler olması itibarıyla, Kur'an'm bu örnekleri çokça tekrarlamasının önemi ortaya çıkar.

40- Ayetlerimiz hususunda inkâr eden ve büyüklenenler[40[40]] bize gizli kalmazlar. Şimdi, ateşin içine atılan mı daha İyidir. Yoksa Kıyamet günü güvenle gelen mi? Dilediğinizi yapın, O, yaptıklarınızı görmektedir.

Bu ayetin geçmiş ayetleri tamamlayıcı nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Ve yine bundan sonra gelecek ayetler için bir mukaddime olması ihtimali de vardır . İlk ihtimale göre ayetin tevili şöyledir: Evrendeki Allah'ın ayetleri gözler önüne serilmiştir. Bu ibadete layık olan, hak sahibi ve rububiyeti olan Allah'ın kudret ve azametine delildir, ikna olmak için yeterlidir. Ancak onu kasıtlı olarak görmezlikten gelen böbürlenenler ve bü-yüklenenler inkâr eder. İşte bu kimseler Allah'a gizli kalmaz. İnsanların karşılaşacakları akıbet, amel ve tavırlarına göredir. Kıyamet günü gideceği yeri ateş olan ile, iman ederek, güvenerek cennete girenin eşit olması mümkün değildir. Kafirler, büyüklenenler istediklerini yapsınlar, çünkü onların dönüşü Allah'adır, yaptıklarını gören ve bilen O'-dur, hakettikleri cezayı alacaklardır. Bu ayette zikredilen mulhidlik; büyüklenme, sapma ve inkâr etme anlamını taşır. Ayetteki mukayese ve korkutma her iki ihtimali içermektedir.

Son paragraf, korkutma ve uyarma yolunu takip eder. Bu da Kur'an'm insanın ka-

---

[37[37]] Hâşi'atün Donuk, cansız vadi.

[38[38]] İhtezzet Yarıldı veya hareketlendi.

[39[39]] Rabet Tamamlandı ve arttı.

[40[40]] Yulhidûn İlhad'ın aslı, bir şeyden veya haktan sapmaktır. Buradaki anlamı, "inkar etmek ve büyüklenmek" olabilir.

zanmasında, iradesinde ve kazancındaki kabiliyetini isbata delalet eden kesin ibarelerdir.

Ayet ile geçen siyak arasındaki ilişki, ikinci ihtimalin doğruluğu durumunda da kesilmez. Geçen siyakta, bazı Allah'ın ayetlerini, rububiyetini, azametine tanıklık eden evreni, Kur'an'ı hikaye ettiğini zikrediyor. Görüldüğü gibi münasebet devamlı olacaktır. [41[41]]

41- Onlar kendilerine gelen Kur'an'ı[42[42]] inkâr ettiler. Halbuki o (Kur'an), eşsiz (aziz}[43[43]] bir Kitab'dır.

42- Batıl, ona önünden de ardından da gelemez. (Çünkü Kur'an) Hüküm ve hikmet sahibi, çok övülen (Allah) tarafından indirilmiştir.

43- Sana söylenen, senden önceki elçilere söylenmiş olandan başka bir şey değildir. Kuşkusuz, Rabb'in, hem bağışlama sahibi, hem de acıklı azab sahibidir.

44- Eğer biz onu A'cemi (Arapça olmayan bir dilde) olan bir Kur'an kılsaydık, herhalde derlerdi ki: "Onun ayetleri açıklanmalı değil miydi? Arap olana, A'cemİ (Arapça olmayan bir dil) mi?" De ki: "O, iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir (ağırlık) sağırlık vardır. Ve o (Kur'an), onlara karşı bir körlüktür. İşte onlara (sanki) uzak bir yerden seslenilir."[44[44]]

45- Andolsun, biz Musa'ya kitabı verdik, fakat onda anlaşmazlığa düşüldü. Eğer senin Rabb'inden (daha önce) bir söz geçmiş (verilmiş) olmasaydı, mutlaka aralarında hüküm verilmiş (bitirilmiş) olurdu. Gerçekten onlar, bundan yana kuşku verici bir tereddüt içindedirler.[45[45]]

Geçen ayetin, bu ayetlerin önsözü olduğuna ihtimal vermek, bu ayetleri siyakın devamı yapmaktadır. Hakkı kasıtlı olarak görmemezlikten gelenler, Allah'ın ayetini inkar edenler, onlara gelen Kur'an-ı Kerim'i yalanlamışlardır. Geçen ayetin bir Öncekini tamamlayıcı nitelikte olduğunu farzedersek, bu ayetler yeni bir bölüm olmakla birlikte aynı zamanda geçen siyakla da bağlantılıdırlar. Bu siyakta, inkarcıların inkâr ettiği tablolardan bir tablo anlatılmaktadır.

Ne olursa olsun ayetler, Pcygamber(s) ile kafir ve büyükle nen I er arasında geçen tartışma

---

[41[41]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/311-312.
[42[42]] ez-Zikrü Buradaki kullanım, "Kur'an"dan kinayedir.

[43[43]] Aziz Hiç kimsenin aynısını yapmaya güç yeüremeyeceği bir şekilde eşsiz olan.

[44[44]] Yunâdevne min mekânın be' idin Uzak yerden sesleniş, müşriklerin işitmemelerinden kinayedir. Çünkü bir insan, çok uzaktan yönlendirilen sesleri duyamaz.

[45[45]] İnnehûm lefı sekicin minhü murîh Orada şikayet edenler, şikayet ettikleri şeyde şüphe içindedirler. Şüphelerinde sabit ve kesin bilgi sahibi değillerdir.

tablolarından bir sahneyi canlandırmaktadırlar;

1- Evrende görülen Allah'ın ayetlerine büyüklenenler, hiçbir yönden kendisine bâtıl bulaşmamış olan, hiçbir yönden nüfuz edilemeyen yüce ve korunan kitab, kendilerine geldiği zaman, Kur'an'a karşı da büyüklendiler ve onu saptırmaya çalıştılar. Çünkü Kur'an, her yaptığının hamd ve sena edilmesini farz kılan, yaptığı herşeyi yerli yerinde ve doğru yapan hakim olan Allah tarafından indirilmiştir. Kafirlerin Peygamber (s)'e söyledikleri sözleri, ondan önceki elçilere de benzer şekillerde söylemiştir. Doğrusu Allah onları gözetleyendir. O acıklı bir azab sahibidir. Hakedenlere geniş mağfiret sahibidir.

2- Eğer Allah Kur'an'ı Arapça değil de başka bir dille indirmiş olsaydı kafirler yine itiraz ederlerdi. Anladıkları bir dilde onun ayetlerinin açıklanmamasını sorgularlardı. "Kur'an aynı anda hem Arapça hem de başka bir dilde nasıl olur?" diye.

3- Peygambere düşen, vahyin söylediklerini aynen açıklamaktır. Kur'an, iman eden, tasdik eden, niyetleri güzel, amaçları temiz, hakkı isteyen kimseler için şifa ve hidayet kaynağıdır. Kafirler bundan faydalanamazlar, çünkü kulaklarında bir tıpa gözlerinde bir karanlık vardır, sanki onlara çok uzaktan seslenildiğinde, bu sesi ulaştırmak mümkün değildir.

4- Musa (a)'ya gelen Kitab'a karşı insanların tutumu da buydu. Fakat onlar tasdik e-den ile yalanlayan arasında ihtilafa düştüler.

5- Allah insanlar arasında acil bir hüküm vererek kafir ve yalancıları yoketmeye, sadık mü'minleri kurtarmaya kadirdir. Ancak hikmeti bu hükmün gelmesinde şüphe olmayan Kıyamet gününe ertelemesidir.

Son ayetin son paragrafı, Kur'an yada Kıyamet günü yada Musa'nın kitabı hakkındadır. Onların şüphe ettikleri şeyde sebat etmedikleri ve hâlâ şüphe ettiklerini belirtilir.

44. ayette Kur'an'a inanmayanların tanımlanmaya gidilmesi inatçılıklarının ve bü-yüklenmelerinin çok şiddetli olduğunu tanımlamak içindir. Önceki sûrede bunun örnekleri geçmişti. Bu amaçla benzer münasebetler tekrarlanmıştır. [46[46]]

Kur'an Ve Yabancı Bir Dil

"Eğer onu, A'cemi (Arapça olmayan bir dille); bir Kur'an kılsaydık, derlerdi ki: Keşke ayetleri açıklamaydı." ayeti, kafirlerin ilk semavi kitaplarla Kur'an arasında lügat birliğinin olmaması nedeni ile, hepsinin Allah katından indirilmesini sorgulamalarını ilham etmektedir. Eğer bu yaklaşım Allah'ın izni ile doğru ise, ayetin bu soruları yalanlama, karalama ve meydan okuma noktasında gelmiş olma ihtimali vardır. Ayetler, büyüklenmenin getirdiği bu soruyu

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/313-314.

güçlü, susturucu, kmayıcı bir cevap vererek reddeder. Ayetlerin tartışma ortamındaki soru ve cevaplan sergilemek için indirildiği de mulvetemeldir. Büyüklenme ve meydan okuma yoluyla değişik tutumlarda söyledikleri sözler olma ihtimali de vardır. Biz bunu tercih ediyoruz, çünkü tefsiri yapılan Şuara sûrenin de bu ayetin içeriğine benzer ayetler delilîmizdir. "Biz onu yabancılardan birisine indir-seydik de, O'nu onlara okusaydı, ona inanmazlardı"(Şuara, 198-199). Bu ayetlerden önce gelen ayetler, Kur'an'ın Allah tarafından Arapça bir dille indirildiğini belirtir Sanki Şuara süresindeki 195. ayet, Arapça olmayan bir dille değil de Arapça indirilişi-nin yorumunu içerir. [47[47]]

Kur'an'a Batıl Bulaşmaz

"Batıl, ona önünden de ardından da gelmez" cümlesi, Kur'an'ın muhkemleriyle, ah-kâmiyla, hedefleriyle, prensipleriyle, telkinleriyle tamamen bir uyumluluk sağlar. Onun hepsi haktır, herhangi bir ihtilaf ve çelişkisi yoktur. Bunların yanında her batıldan yada her batıl şüpheden münezzehtir. Onun her bölümüne düşünerek, araştırarak, karşılaştırarak, mukayese yaparak, bazı bölümlerini bazısı ile bağlayarak, bazı bölümleri bazısı ile tefsir ederek dikkatlice inceleyen herkes, büyüklenme, heva ve hevesten uzak insaflı bir yaklaşıma sahip olur. Bu cümlenin ortaya koyduğu büyük mucize ortaya çıkar.

Gaybi uhrevi ve kainat sahnelerinden, kıssalarından, benzerlik ve vesileler yönünde yada insan aklının idrak edemediği noktalarda farklılık ve değişiklik olabilir. Fakat bu durumda olanla konuyu irtibatlandırmak asla uygun değildir. Ayetlerin üslubu, indiriliş hikmeti gereği, geçen değişik münasebetlerde dikkat çektiğimiz yakınlaştırma ve temsil etme yoluyla yada zihinlere yerleşen müjdeleme, korkutma ve korumayı içeren Allah'ın mesajını desteklemek ve anlaşılmasına yardım etmek amacını gerçekleştirir. [48[48]]

46- Kİm salih bir amelde bulunursa, kendi lehinedir. Kim de kötülük ederse, o da kendi aleyhinedir. Rabb'in kullara zulmedici değildir.

47- Kıyamet saatinin ilmi O'na döndürülür. O'nun ilmi olmaksızın, hiç bir meyva tomurcuğundan[49[49]] çıkmaz, hiç bir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz da. Onlara: "Ortaklarım nerede" diye sesleneceği gün "Sana arz ederiz ki[50[50]], bizden hiçbir gören yok"[51[51]] dediler.

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/314-315.
[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/315.
[49[49]] Ekmâmihâ Tomurcuklar.

[50[50]] Azennâke Senin için itiraf ettik ve ilan ettik.

[51[51]] Maminnâ min şehtd Sana ortak olacak, şahitlik edecek hiç kimsemiz yoktur.

48- Böylece önceden taptıkları onlardan uzaklaştı[52[52]] ve onlar kendileri için kaçacak bir yer[53[53]] olmadığını anladılar[54[54]].

Görülen O Ki, Bu Ayetlerde Geçen Bölümü Takip Ederek Şunlar Anlatılır:

Bir; Her insan yaptığı salih yada kötü amellerinden sorumludur. Onun, ceza ve mükafatı Allah'ın katında zulmedilmeden, eksiltilmeden verilir. Çünkü Allah'ın kullarına zulmetmesi imkansızdır.

İki: Saatin ilmi yani Kıyamet günün vakti, olmuş ve olacak her şeyin hatta bir mey-vanm tomurcuğundan çıkması, bir kadının hamile olması ya da doğurması, Allah'ın bilgisi kalındadır.

Üç: Kıyamet günü Allah müşriklere O'nunla birlikte koştukları ortaklarının nerede olduğunu sorduğu zaman, durumun gerçekliğini itiraf etmekten ve söylediklerinden vaz-geçmelerinden, Allah'ı ortak koşmaktan tenzih etmelerinden başka bir yol bulamaya-caklardır. Yalvardıkları tanrıları orada bulunmayacaktır. Allah'ın azabı ve cezasından kurtulmanın ve kaçmanın imkansız olduğuna inanmışlardır.

Ayetlerin bütünü müşrikleri korkutma ve onları kınama noktasındadır. Hedeflediği tek şey, pişmanlık ve vazgeçme duygularını onlarda teşvik etmektir. Onlar Kıyamet gününde, ortak koştukları tanrıların rezil oluşunu ve durumlarının ne olacağını dinlemektedirler.

İlk ayet, sarih ve kati olarak kesin hüküm taşımaktadır. İnsanların iyi veya kötü olarak yaptıkları ameller, iman ya da küfrü seçimi, kendi iradeleriyle gerçekleşir. Bu nedenle herkes, yaptığı amelin sorumluğuna tahammül etmelidir. Sevap ve ceza, bu seçimin sonucuna göre ortaya çıkar. [55[55]]

49- İnsan, hayır istemekten[56[56]] usanmaz (daima malının artmasını diler). Ama kendisine bir şer dokundu mu hemen üzülür, ümitsiz olur.

50- Eğer ona dokunan bir zarardan sonra tarafımızdan bir rahmet tattırsak, mutlaka; "Bu benim (hakkım)dır. Ve ben Kıyamet saatinin kopacağını da sanmıyorum; (Kıyamet kopsada)

[52[52]] Daîle 'anhûm Onlara kayboldu.

[53[53]] Mehîs Kaçacak yer ya da sığınacak yer.

[54[54]] Zannû Burada "kesin bildiler" anlamında olup, kelime zıt anlamındadır.

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/316-317.
[56[56]] Duâ İstek ve arzu.

Rabb'ime götürülmüş olsam bile muhakkak O'-nun yanında benim için daha güzel şeyler vardır" der. Biz, o nankörlere, yaptıklarını mutfaka haber vereceğiz ve mutlaka onlara sert (galiz) azabdan tattıracağız.

51- İnsana bir nimet verdik mi yüz çevirir; yan çizer. Ona bir şer dokundu mu, geniş (kapsamlı ve derinlemesine) dua edip durur."

Kafirlerin ayetlerde zikredilmesi, korkutulması siyak ile ayetler arasında ilişkinin varlığına delildir. Bu ayetler, toplumda insanların çoğunu oluşturan kafirlerin ahlâkını tanımlamak, ayrıntılara girmek için indirilmiştir. Çoğunlukta olan bu tür insanlar, hayrı istemekten ve onunla zevklenmekten usanmaz. Eğer ona bir şerr dokunursa ümitsizliğe düşer, umutsuzluk ona hakim olur. Eğer Allah bu musibeti üzerinden kaldırır ve bir nimet ve rahmete dönüştürdüğünde, Allah'ın üzerindeki lutfunu inkâr eder ve bundan İsabet eden hayrın zaten hakkı olduğunu iddia eder. Çok sürmeden dünyaya dalar ve ona güvenir, Allah'ı ve ahireti ve orada salihler için hazırlanan hayrı, inkarcılar için hazırlanan azabı unutur. Ölümden sonraki hayır ve güzellikle uyarmayı inkâr eder. İşte bütün işi bu olur. Eğer Allah ona bir nimeti verirse ondan yüz çevirir ve şer dokundurursa da bol bol dua eder. Allah inkarcı kafirleri yaptıklarına karşı cezalandıracaktır. Onlara doğru yolu gösterdiği için de mevcut halleri nedeniyle en şiddetli azabı tattıracaktır.

Ayetlerde tespit ve kınamalar, etkili ve güçlüdür. Bu ayetler, Kur'an'ı dinleyen, Allah'ı ve nimetlerini inkar eden çoğu insanların, ahlâklarını tanımlama yoluna gitse de, genel surette toplumların durumunu canlandırır. Her şartta, o inkarcı şahıslar Allah'ın hakkında taksiratları, lutfunu inkar etmeleri, bolluk ve refah anlarında O'nu unutmaları, dünya ve şehvetlerine, isteklerine dalarak görevlerini ve akibetlerini düşünmemeleri sözkonusudur. Bu ayet, müslümanlara Allah'a ve insanlara karşı görevlerini inkar etmeden, umutsuzluğa düşmeden, israf etmeden, dünyaya dalmadan, haddi aşmadan, hatırlatan daimi bir feyz ve ilham kaynağıdır. [57[57]]

52- De ki: "Gördünüz mü, ya (Kur'an) Allah tarafından ise ve siz de onu İnkar etmişseniz o zaman uzak bir ihtilafa düşenden[58[58]] daha sapık kim olabilir?

53- Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde (âfakta ve enfüste) ayetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur'an)ın gerçek olduğu, onlara iyice belli oisun. Rabb'inin her şeye tanık olması, yetmez mi?

54- İyi bilki onlar, Rablerine kavuşmaktan kuşku içindedirler. İyi bil ki O, her şeyi kuşatmıştır.

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/317-318.
[58[58]] Şikâkinbe'id Şiddetli ihtilaf, çelişki, ayrılık.

Hitabın kafirlere yönelik olması bu ayetler ile önceki ayetler arasındaki ilişkinin varlığına delildir.

İlk ayet, Peygamber (s)'e kafirler için, Allah'ın katından indirileni gerçekten dinledikten sonra inkâr edenlerin durumlarının nasıl olacağını, azarlayan bir ifadeyle sormasını ister. Sapıklık ve batıl da, delili ve ilmi olmadan itiraz ve ihtilaf edenden daha sapık kim vardır? Ayetin sigasında ve ruhunda delaletlerinin, batıl tutumlarının ve çirkinliklerinin isbatı vardır.

İkinci ayet, onları korkutmaya ve sakındırmaya yöneliktir. Allah onlara bedenlerin-deki ve ufuklardaki ayetlerini, kendilerine gelenin hak olduğuna emin oluncaya kadar göstereceğini bildirir, Allah'ın buna muktedir olduğunu isbatlamak için de, O'nun her-şeyi gözetlemesi yeterlidir.

Üçüncü ayet ise, kafirlerin Allah ile buluşmada, O'nun huzurunda durmada çok şüpheci olmalarını uyarıcı bir üslup ile hatırlatmaktadır. Tenbih (dikkat çekme) üslubu ile Allah'ın her şeyi kuşattığı ve onlar üzerinde de muktedir olduğu bildirilir. Bu da O'n-dan kaçamayacaklarına, O'nu taciz edemeyeceklerine delil oluşturur.

Ayetler, kafirlerin kuşkucu ve tartışma tavırlarına güçlü bir sonuç getirir. Aynı zamanda sûrenin bitişini bu kuvvetle vurgular. Değişik örneklerde geçtiği gibi Kur'an'ın üslubu budur. Ayet, bir yandan Peygambere güven vermeyi ve teselli etmeyi a-maçlarken, diğer taraftan müşriklerin nefislerinde korku, pişmanlık ve vazgeçirme duygusunu oluşturmayı amaçlar.

"Biz onlara, ufuklarda ve kendi bedenlerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur'an)ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun" ayeti üzerinde müfessİrlerin tevilleri değişiktir. Bazıları onun, evrenin değişik sahne ve kanunlarında Allah'ın Rububiyeti-ne ve vahdaniyetine, ayrıca bedenlerin yapısında bulunan delillere işaret ettiğini ifade eder. Diğerleri ise, bu ayetin Bedir ve diğer savaşlarda, Mekke'nin fethinde helak olan küfrün tağutlarına Allah'ın va'dinin, tehdidinin ve üstünlüğünün gerçekleşmesine, Arapların çoğunun İslam'ı hak din olarak kabul edip, ona girmelerine vurgu yaptığını belirtir. Sonra da İslam'ın zaferi ve yayılması dünya ufuklarına uzanmıştır.

Her iki söz de zikredilmiştir ve güzeldir. Örnekleri verilen bazı değişik Kur'an ayet-lerindeki güven verme ve müjdeleme, ikinci söz ile uyumludur. [59[59]]

[59[59]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/319.

ŞÛRA SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 42

Nüzul Sırası : 62

Ayet Sayısı : 53

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, müşriklerle olan tartışma ve delil getirme sahnelerini; onlara karşı takınılan tavrı içermektedir. Geçmiş peygamberlerin daveti ile Muhammedi davet arasındaki prensiplerin ve kaynağın bir olduğu belirtilmektedir. Rabbani davetin karekterinde bulunmayan, bağyin, heva-hevesin hakim olduğu ehli kitabın ihtilaflarının yorumu yapılmaktadır. Pey-gamber'den davetinde ve tavrında sebatkâr olması istenmektedir. Mü'minlerin ahlâkını övmekte, onları hak, adalet, şeref ve kuvvet yolundaki hayra yönlendirmektedir. Onların gideceği yer ile kafirlerin gideceği yere; Allah'ın kudretine, azametine, iradesine, hükmünün kapsamlı oluşuna dikkat çekilmektedir. Allah'ın peygamberlerle olan iletişim yolları açıklanmaktadır.

Sûrenin sonu başlangıcı ile bağlantılıdır. Bölümleri de birbirine kenetlenmiştir. Bu da, onun bir defada ya da arka arkaya indirildiğini söylememize neden olmaktadır.

Bizim ölçü aldığımız Mushaf da 23-25. ayetlerin Medeni olduğu belirtilmektedir. Ancak ayetlerin üslup ve siyakı bunda şüphe oluşturmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- Ha, Mim.

2- Ayn, Sin Kâf.

3- O, Aziz ve Hakim olan Allah, sana ve senden öncekilere böyle vahyetmektedir.

4- Göklerde ve yerde olanlar O'nundur. O yücedir, büyüktür.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/321.

5- Neredeyse gökler üstlerinden[2[2]] çatlayıp parçalanacaklar[3[3]]. Melekler, Rablerİni hamd İie teşbih ederler ve yerde-kiler için de mağfiret dilerler. Haberiniz olsun; gerçekten o Allah, bağışlayan ve esirgeyendir.

6- O'ndan başka veliler edinenenleri Allah murakebe ederek kuşatmakta[4[4]] (amellerini saymaktadır.) Sen onların üzerinde vekil değilsin.

Sûre, gözetme ve uyarma yolu ile beş mukatta' (özgün ve ayirtıcı) harfle başlar. Sonra Peygamber'e indirilen vahyi pekiştirerek devam eder. Şüphesiz Allah, yerde ve göktekilerin sahibidir. Aziz ve Hakim olan O'dur. Peygambere vahy ettiği gibi ondan öncekilere de vahy eden azim ve yüce O'dur. O'ndan başka dost ve ortaklar koşanlan gözetler. O, onlardan ne sorumlu, ne de onların vekilidir. Yeryüzünün üstündeki gökler ortak koşanların cüretlerindeki korkunçluktan dolayı neredeyse parçalanacaktır. Eğer meleklerin Rabblerini teşbih etmeleri, yeryüzü ehline mağfiret dilemeleri olmasaydı ve Allah'ın yüceliği, kudreti ve büyüklüğü rahmet ve mağfiretle tanımlanmış olmasaydı bu gerçekleşecekti. Buna benzer olayı Meryem süresindeki şu ayetler daha iyi açıklar: ''Rahman çocuk edinmiştir" dediler. Andolsun, siz oldukça çirkin bir cesarette bulunup geldiniz. Neredeyse bundan dolayı gökler paramparça olacak, yer çatlayacak ve dağlar yıkılıp göçüverecekti. Rahman adına çocuk öne sürdüklerinden (ötürü)".

Ayetlerin üslubu güçlü ve etkilidir. Bunlardan sonra gelecek ayetler için bir giriş niteliğindedir.

İki ayette yazılan beş mukattaa harfinin kendi benzerleri olan "Kaf, Ha, Ya, Ayn, Sad" ve "Elif, Lam, Mim, Sad" ve "Elif, Lam, Mim, Ra" harflerin tersine bir yöntemle zikredilmiştir. Bazıları (Ha, Mim)'in mübteda, (Ayn, Sin, Kaf)'ın haber olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise o ikisinin, iki ayeti içerdiğini belirtmişlerdir. Çünkü okunuş ve tevillerindeki ihtilaf diğerlerinden başkadır. Biz de, iki ayet şeklinde gelmesinin okunuş ve eda etmekle bağlantılı olduğunu tercih ediyoruz. O ikisi de diğer huruf-u mukattaalar gibi bilgi verme ve uyarmayı hedeflemiştir.

[2[2]] Mİnfeykihinne Bir görüşe göre zamir, "semavat" kelimesine râcidir. O zaman, "her gök, gelenin üstünden parçalanacak1' anlamına gelir. Diğer görüşe göre, zamir "arz" kelimesine gider. O zaman, "Gökler, neredeyse yerin üstünden parçalanacak" anlamına gelir. Birçok müfessir bu cümlenin, 6. ayette de zikredileceği üzere müşriklerin Allah'tan başka veliler edinmesinden dolayı korkutma üslubuyla geldiğini ifade eder. Meryem Sûresi 88-91. ayetlerdeki apaçık beyanlar da bu kabildendir: "Rahman, çocuk edindi, dediler. Hakikaten siz, pek çirkin bir şey ortaya attınız. Bundan dolayı, neredeyse gökler parçalanacak, yer yarılacak, dağlar yıkılıp dağılacaktır.

Bu, Rahman'a çocuk isnadında bulunmalarından dolayıdır"

[3[3]] Yetefettarne Parçalanacak.

[4[4]] Hafîzûn aleyhim Onları gözetleyen, kuşatan, fiillerindeki kusurlardan temizleyendir.

Taberi, bu iki ayetin tefsirinde bir hadis rivayet eder. Emeviler ile Haşimiler arasında, Abbasiler ile Aleviler arasında geçen siyasi çekişme ve ihtilafın sonucunda Kur'ani ayetlerin dipnotlarına düşülenlere bir örnek olması açısından Huzeyfe bin Yemani'ye atfedilen bu hadisi zikrediyoruz: "Bir adam İbn Abbas'a gelerek bu iki ayetin tefsiri hakkında sorar. Ondan bir defa, sonra bir defa daha yüz çevirir. Huzeyfe ona ben sana onun haberini vereyim der: O ikisi, Peygamber ailesinden Abdullah ya da Abdulillah olan bir adam için indirilmiştir. Doğu nehirlerinden bir nehire iner. Nehrin iki kenarına iki şehir bina eder. Eğer Allah onların mülküne ve devletlerine, müddetlerine zeval verirse o ikisinden birine geceleyin bir ateş gönderir, yanmadan kapkara olur. Sanki yerinde yokmuş gibi onun sakinleri hayret ederler, nasıl olduğuna dair. O gün bembeyaz olur ki oradaki inatçı bütün zorbalar toplansın, sonra Allah onları ve şehri üzerlerine yıksın. İşte (Ha, Mim, Ayn, Sin, Kaf) sözü budur. Allah'tan gelen bir azimet, bir hüküm, bir fitne demektir. "Ha, Mim, Ayn" adalet demektir. "Sin", olacak demektir. "Kaf, bu iki medeniyete (şehre) azab gelecek demektir".Ancak muhaddis imamlardan müfessir İbn Kesir, bu hadisinin münker, acib ve garib olduğunu söyler. [5][5]

7- Biz sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik ki kentlerin anası'[6][6] (Mekke)'yi ve çevresinde bulunanları uyarasın; asla kuşku bulunmayan toplanma gününe[7][7] karşı uyarasın. (O gün) bir bölük cennette bir bölük ateştedir.

8- Allah dileseydi, onları bir tek ümmet yapardı. Fakat O, dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere gelince; onların ne velisi ne de yardımcısı yoktur.

Her iki ayet geçmiş ayetleri takip etmekte, özellikle 6. ayetin içeriğini tamamlamaktadırlar. 7. ayette hitap Peygamber'e yöneltilmektedir. Ayetlerin ilki, Allah'ın Hz. Mu-hammed'e Kur'an'i Arapça vahyettiğini, Mekke ehlini ve çevresindeki halkları ona çağırması ve Kıyamet günü ile korkutması gerektiğini bildirmektedir. Çünkü orada insanların bir grubu cennette, diğeri cehennemde olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Hz. Muhammed ne birilerinin vekilidir, ne de birilerinden sorumludur. Bu husus 6. ayette zikredilmişti. 8. ayet Peygamber için ikinci bir uyarıyı içerir: Allah dileseydi insanları tek bir ümmet yapardı. Fakat hikmeti gereği, O'nun getirdiği hidayet ile hidayeti bulan, vahyi kabullenen, İslam'a giren, iyiliğine nail olan salih kimseler ile; O'ndan başka yardımcı ve velisi olmayacak fasid, sapık ve zalim kimseleri ortaya çıkaracak bir hüküm taşımaktadır.

Her iki ayet ve ondan önceki 6. ayet peygamberin bir yandan görevinin müjdelemek ve

[5][5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/323-324.
[6][6] Ümmü'l-kurâ Mekke'den kinayedir.

[7][7] Yevmi'l-cem' Kıyamet gününden kinayedir.

korkutmak olduğunu bildirirken, diğer yandan müşrik kafirlerin takındıkları inkarcı tutumlarına karşı ona teselli vermektedir. İkinci ayetin ruhundan da anlaşılacağı gibi Allah'ın hikmeti, insanları irade ve imtihan sahibi kılmasını açıklama yoluna gider. İyi niyet sahihleri, hak ve hidayeti isteyenler, hidayeti seçerek Allah'ın rahmetine nail olur ve O'nun rızasını kazanırlar. Kötü niyet sahihleri ve haktan yüz çevirerek sapanlar, dalaleti seçerek Allah'ın gazabı ve intikamını hakederler. Ayetteki "zalimler" kavramı bu tevilin doğruluğuna delildir. İki ayette, müşriklerin Kur'an'ın Arapça olması hakkında tartışmaları sebebiyle gelen sûrenin bazı ayetlerine dönüş vardır.

Allah, Mekke halkının ve etrafındaki halkların anlaması için Kur'an'ı Arapça bir dil ile göndermiştir. Onların buna itiraz etmelerinin anlamı yoktur. Çünkü Allah, Peygam-bcr'den önceki peygamberlere vahyini o kavimlerin dili ile gönderdi.

İlk anda birinci ayet, Mekke ve etrafındaki halklara veya Kur'an'ın Arapça inmesi sebebiyle Araplara has bir davet olduğunu çağrıştırıyor. Oysa konuyla ilgili geçen değişik Örneklerde belirtildiği gibi, davet evrenseldir. Buradaki ibare ise, bu genel hükme rağmen ayetin Peygamber'in Mekke ve etrafındaki halklar arasında ilişki kurmasına yönelik özel bir durum yüklenebilir. 8[8]

Allah Yaratılmışlara Benzemez

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur" cümlesi tam yerinde gelir. Bu hüküm, Allah'ın kudreti, azameti, kapsamlı tasarrufu, hikmeti, sıfatlarının kemaliyeti ile; ibadet ve dualarında müşriklerin O'na ortak koşmak için edindikleri arasında bir benzerlik ihtimalini ortadan kaldırır. Müşrikleri kınama düzeyinde, Allah'ın ilahi zat ve sırrı noktasında yaratılmış olanlarla kesin bir ayrıma gidilir. Bu, genel bir kuraldır. Kur'an'da bütün zikredilen Allah'ın fiili ve zati sıfatlan, kelam, ruh, gazab, sevgi, hile, tuzak, görme, işitme, niyet, istiva, yükselme, inme, gelme, yüz, göz, el gibi Allah'a nisbet edilen duygu, hareket ve uzuvların, bazı kişilerce insana benzetilebileceği düşünülebilir. Oysa Allah'ın zatı, sıfat ve fiillerini yaratılmışlara benzeterek tasavvur etmek yasaklanmıştır. 9[9]

9- Yoksa Allah'tan başka veliler mi edindiler? Veli, yalnız Allah'tır. Ölüleri O diriltir. O, her şeye kadirdir.

10- Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde hüküm vermek Allah'a aittir. "İşte Rabbİm Allah budur. O'na dayandım, O'na yöneldim".

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/324-325.
9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/325.

11- Gökleri ve yeri yoktan var edendir. Size kendinizden çiftler, hayvanlardan da çiftler yaratmıştır. Bu düiçinde sizi yaratıyor[10[10]]. O'na benzer hiçbir şey yoktur. O işitendir, görendir.

12- Göklerin ve yerin (düzenlenmesi ve idaresi) anahtarları O'nundur. Dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. O, her şeyi bilendir.

ilk ayet müşriklerin Allah'tan başka veliler edinmesini, reddedici bir soruyla kınar. Sadece Allah'ın veli olmaya layık olduğuna isbatlı bir cevap verir. Çünkü ölüleri dirilten, her şeye muktedir olan O'dur.

ikinci ayet, kendisi ile insanlar ya da daha doğrusu kafirler arasındaki ihtilaflarda, Rasulullah'a Allah'ı şahid tutması bildirilmektedir. Her şeyin dönüşü Allah'adır. O, insanların ihtilaf ettikleri konularda adaletle hüküm verendir. O tevekkül ettiği, tevbe ettiği ve dayandığı Rabbidir. Ayetin sonunda, müşrikler ile kendisi arasında meydana gelen ihtilafta Peygamber'in, güven ve yakin duyduğu anlaşılmaktadır.

Son iki ayet, Kur'ani üslubun adeti olarak rububiyetin tümünün, yönelmenin, güvenmenin, velayetin sadece Allah'ın hakkı olduğuna delil olarak gelir. Çünkü gökleri ve yeri yaratan O'dur. İnsanları kendi cinslerinden çift kılan, çoğalma ve üremelerini sağlayan, hayvanları da çift olarak yaratan O'dur. O'nun kudretinde, azametinde, sıfatlarında, özünde benzeri olamaz. Herşeyi işitendir, herşeyi görendir. Göklerin ve yerin tasarrufu, rızkın genişliği ve darlığı, hikmeti ve ilminin gereği üzere elindedir. Çünkü O, herşeyi bilendir.

Ayetlerin bir önceki ayetleri destekler ve takip eder bir şekilde geldiği görülmektedir. Dediğimiz gibi ikinci ayet, Peygamber'den direkt muhataplara yöneliktir. Bu gibi durumlarda Kur'ani fasıl uyumluluğunu tamamlar. Bunun değişik örnekleri geçmişti. İşte Kur'ani üslubun yöntemi budur.

"Ayrılığa düştüğünüz herhangi bir şeyde" cümlesi orada hazır bulunanlara yöneliktir. Ondaki yönlendirmenin mutlak olması mümkündür. Olaylar içinde yer alan bir gruba has olması ihtimali de vardır. Geçen ayetler ve bölümün ruhu, gâib zamirinin kafirler için kullanılması, yönlendirmeyi serbest bırakmayı tercih etmemizi gerekli kılıyor. [11[11]]

13- O: "Dini hâkim kılın ve onda ayrılığa düşmeyin" diye dinden Nuh'a vasiyet ettiğini ve sana vahy ettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da vahyettiğimİzi sizin için de şeriat

---

[10[10]] Yezraûkûm Size çoğaltıyor, geliştiriyor ya da sizin için yaratıyor, yardım ediyor.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/326-327.

{hukuk düzeni[12[12]]' kıldı. Senin kendilerini çağırmakta olduğun şey, müşrikler üzerine ağır geldi. Allah, dilediğini buna seçer ve samimi olarak kendisine yöneleni hidayete eriştirir.

Ayetlerde Şu Noktalar Bulunmaktadır:

1- Allah, dinden insanlar için şeriat kıldığı, Peygamber'e vahyettiği gibi, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa'ya da vasiyet etmişti. O halde şeriat üzerinde ihtilaf ve ayrılığa düşmeden sebat edilmelidir.

2- Peygamberin müşrikleri Allah'ı birlemeye davet etmesinin onlara ağır ve can sıkıcı geldiğine işaret edilir. Oysa ondan Önceki peygamberler de buna çağırmıştı.

3- Allah, hidayeti isteyen, O'na yönelen kimseleri hidayete erdirir, dilediğini kendine yakınlaştınr ve seçer.

Allah'tan başka veliler edinen müşrikleri kınayan siyakla ayet bağlantılıdır. "Allah dilediğini buna seçer ve samimi olarak kendisine yöneleni hidayete erdirir" cümlesi, görüldüğü gibi başka ayetlerdeki mutlak (serbest, sınırsız) cümleleri sınırlayan ve açıklayan cümlelerden olabilir.

"Dinden Nuh'a vasiyet ettiğini ve sana vah)'ettiğimizi" ayeti haddizatında peygamberlere gelen dindeki prensiplerin ve kaynağın bir olduğunu gösterir. Bunun gereği olarak sebat etmenin, bölünüp parçalanmamanın farz olduğu pekiştirilir. Sonra Muhammedi risaletin aynı menbadan kaynaklandığı, aynı prensibler üzerine bina edildiği, Allah'ın bölünüp parçalanmama ve sebat etme emrinin vacibiyeti belirtilir.

Bu ayet, Muhammedi risaletin yeni bir bİd'at olmadığına dair Arapları ikna yolunu hedefler. O, geçmiş peygamberlerin çağırdığı davanın aynısıdır. Bu, Arapların peygamberden Önce peygamberler gönderildiğini bildiklerini ortaya çıkarır. Değişik ayetler bunu dile getirmektedirler; "Hayır, dediler (bu) karmakarışık hayallerdir; hayır onu uydurmuş, hayır o şairdir. (Eğer gerçekten peygamberse) öncekilerin (mu'cizelcrle) gönderildikleri gibi o da bize bir mu'cize getirsin." (Enbiya, 5). "Fakat onlara katımızdan hak gelince: "Musa'ya verilenin eşi, bunu da verilmeli değil miydi? dediler." (Kasas, 48). "Onu size indirdik ki, 'Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa (yahudi ve hristiyanla-ra) indirildi, biz ise onların okumasından habersizdik (o kitapları okuyamıyor, dillerini anlayamıyorduk)' demeyesiniz. Yahut: 'Eğer bize Kitâb indİrilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk' demeyesiniz" (En'am, 156-157). Bu ayetler, susturucu deliller olarak yeterlidir.

[12[12]] Sere'a Açıkladı, farz kıldı (kanun) vaz'etti, sınır çizdi.

Ayette dört peygamberin isimlerinin zikredilmesi dikkat çekicidir. Görülen o ki, bu zikredilenler, Kur'an dinleyicileri nezdinde daha çok bilinen isimlerdir. [13[13]]

14- Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer Rabb'inden belli bir süreye kadar yaşatma sözü geçmiş olmasaydı, aralarında hüküm verilir (işleri bitirilir}di. Onlardan sonra Kitab'a varis kılınanlar (yani Allah Rasulü devrindeki ehli kitap) ondan, kuşku veren bir şüphe içindedirler.

Ayetler Şu Noktalan İçerir:

1- Allah'ın insanlar için şeriat kıldığı din üzere gelen Peygamberin, onların ihtilafa düşmelerini kınadığına işaret edilir.

2- Dinde ayrılmamanın farz olduğunu teyid eden Allah'ın emri hakkında, kafirlerin sapıklığa ve taşkınlığa yöneldikleri bildirilir.

3- Allah'ın dünyada onlar arasında hüküm vermeye daha layık olduğuna, hakkı ve hak ehlini desteklerken, batıl güruhu gazabına çarptırmayı, hikmeti gereği belirli bir vakte tecil etmesi açıklanır.

4- Allah'ın geçen peygamberlere indirdiği kitaplara mirasçı olanların, onlardan (kitaplardan) şüpheye düşmeleri sonucu ihtilaf etmeye, ayrılıklara yöneldikleri ifade edilir.

Ayetin bir önceki ayetlerle bağlantılı olduğu açıktır. İlk peygamberlerin getirdiği Allah'ın dini konusunda insanlar arasında meydana gelen ihtilafların aktarımının, müşriklerin iddia ettikleri delillere cevap niteliği taşıması mümkündür. Geçmiş peygamberlerin getirdikleri dinlere tabi olanların arasında ihtilaf ve ayrılıktan doğan durumun sebeb-lerini açıklayıcı nitelikte olması da muhtemeldir. Bundan sonra gelen ayetler, ikinci ihtimali güçlendiriyor.

"Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra sadece aralarındaki çekememezlik yüzünden ayrılığa düştüler" ayeti, Allah'ın insanlar için peygamberler ve elçiler diliyle şeriat kıldığı, onda sebat etmesini emrettiği Allah'ın dinin yapısından kaynaklanmayan, semavi dinlerin ehli arasında ortaya çıkan çekişme, bölünme ve ihtilafları anlatır. Allah'ın kitaplarına mirasçı olanların heva ve hevesleri, kötü tevil ve tefsirleri, ihtiyaçları nedeniyle dini esasları faz I al aştırmaları sonucunda bu durum ortaya çıkmıştır. Çünkü semavi kitapların özünden ve Kur'an'dan kaynaklanan, Allah'ın şeriat kıldığı din, Allah'ı birlemeyi, Rububiyetin tümünü O'na vermeyi, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayan, şahsi ve sosyal yüce ahlak ve faziletlere ulaşmayı, münker,

---

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/327-328.

fuhuş ve günahları terketmeyi gerekli kılmıştır. Böylece gerekliliklere uyulduğunda, ihtilaf ve bölünme olamaz. İşte bunda, sürekli olacak güzel bir telkin ve uyarı vardır. [14[14]]

15- Bundan böyle sen (Hakk'a) davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma. Ve de ki: "Allah'ın indirdiği her kitaba inandım. Aramızda adalet yapmakla emrolundum. Allah, bizim de Rabb'İmiz, sizin de Rabb'inizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size aittir. Bizimle sizin aranızda (karşılıklı delillere dayalı) bir tartışma ve husumet yoktur'[15[15]]. Allah hepimizi bir araya toplar, dönüş O nadir .

Ayette Peygambere Şu Emirler Yöneltilir:

1- Allah'ın emrettiğine davet etmesi, önceki ayette Allah'ın ona açıkladığı gibi, kitap ehlinin aralarında içine düştükleri şüphe, çekişme ve ihtilafların ilk peygamberlerin diliyle şeriat olan Allah'ın dininin karakterinde olmadığı ve onların heva ve heveslerine, meyillerine uymaması gerektiği Rasul'e emredilir.

2- Rasul'denAllah'ın indirdiği kitaplara iman ettiğini açıklaması, insanlara insaflı davranması, aralarında adaletle hüküm vermesi istenir. Hakkı açıkladıktan, Allah'ın vahyini tebliğ ettikten sonra onlara şunu demekle yetinmesi emredilir: Benimle, sizin aranızda çekişme ve husumete yer yoktur. Sizin amelleriniz sizedir, ondan sorumlusunuz. Bizim amellerimiz ise bizedir. Ondan biz sorumluyuz. Hepimizin dönüşü Allah'adır. O, aramızda adalet ve hak ile hüküm verecektir. [16[16]]

Önceki Kitaplara İman

"Bundan böyle sen (Hakk'a) davet et ve emrolunduğun gibi doğru ol. Onların heva ve heveslerine uyma. Ve de ki: Allah'ın indirdiği her kitaba inandım" ayeti önceki konunun devamı niteliğindedir. Muhatap çoğul zamirin, Allah'ın dininde ayrılığa düşenler ve Kitab'a mirasçı olanlar hakkında olabileceği gibi müşriklere yönelik olması ihtimali de vardır. Müfessirler[17[17]] muhatabın müşrikler olduğunu söylemektedirler. Herhâlükârda ayet, Peygamber ve müslümanları dinlerinde sebat etmeye teşvik etmekte ve dosdoğru yolda olduklarını pekiştirmekte, hidayet ve hak üzere olduklarını açıklamaktadır. Geçmiş milletler,

---

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/329.
[15[15]] Lâ Hüccete beynenâ ve beynekûm Bizimle sizin aranızda düşmanlığa ve delilleşmeye imkan olmasın.

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/330.
[17[17]] Bkz. Taberi, Zemahşeri, İbn Kesir, Tabresi, Hazin, Begavi Tefsirleri.

Allah'ın kitaplarından, şeriat kıldığı dininden saptırmaya götüren çekişme, heva ve heveslere tâbi olunmamasını emreder. Herkes için Allah'ın kuşatıcı ru-bubiyeti noktasında, Allah'ı birlemeyi kararlaştıran semavi kitaplara inandığını ve İsla-mi akideyi ilan etmesi istenir. Herkesin durumu Allah'a kalmıştır. Hak üzere olanı desteklesin ve sabit kılsın, O'ndan yüz çevireni ise cezalandırsın ve rezil etsin. Bu ayette evrensel boyutta güzel bir telkin, Kur'ani muhkem prensiblerin devamlılığı açısından güzel bir uyum vardır.

Allah, Peygamber'ine indirilen bütün kitaplara iman etmesini emreder. O'nun Rabbleri birdir. Geçen ayetler, bu ayet ile diğerleri arasındaki metodun ve kaynağın bir olduğunu belirtir. Uzun boyutlu bir hedef! Kitap Ehli ile Kur'an Ehli arasında her yönüyle anlaşma ve diyalog kapıları açmak gerekir ki, Allah'ı birleme de, O'na davet etme de, Allah kitaplarının içerdiği sosyal, siyasi, ahlâki, yüce prensiblere çağırmada, bir tek cephe oluşsun ve İslam sancağı altında toplanılsın. Mekki ve Medeni ayetlerin çoğunda Kitab Ehli'nin ve peygamberlerinin müslümanlar oldukları ve İslam'a bağlı olduklarının tanımlanması ile, İslam sancağı altında toplanma farziyetine dikkat çekilir. Bu konu için şu ayetleri zikredebiliriz: "Rabbimiz, bizi sana teslim olmuş (müslümanlar) kıl ve soyumuzdan da sana teslim olmuş (müslüman) bir ümmet (kıl)." (Bakara, 128).

"İbrahim de bunu kendi oğullarına vasiyet etti. Yakub da: "Oğullarım, Allah, sizin için o dini seçti, bundan dolayı sadece müslümanlar olarak Ölünüz." (dedi)" (Bakara, 132).

"O, melekleri ve peygamberleri sizin Rabler edinmenizi de emretmez. Siz, müslüman olduktan sonra, size küfrü mü emredecek?"(Al-i İmran, 80).

"Hani Havarilere: "Bana ve peygamberime iman edin" diye vahy (ilham) etmiştim; onlar da: İman ettik, gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şahid ol" demişlerdi." (Maide, 111).

"Musa dedi ki: "Ey kavmim, eğer siz Allah'a iman etmişseniz (ve) müslüman ol-muşsanız artık yalnızca O'na tevekkül edin." (Yunus, 84).

"Onlara okunmakta olduğu zaman: 'Bİz ona inandık, gerçekten o, Rabbimizden olan bir haktır, şüphesiz biz bundan önce de müslümanlar idik' derler" (Kasas, 53).

"Allah adına gerektiği gibi cihad edin. O, sizleri seçmiş ve din konusunda size bir güçlük yüklemem iştir, atanız İbrahim'in dini (nde olduğu gibi). O (Allah) bundan daha önce de, bunda (Kur'an'da)da sizi müslümanlar olarak isimlendirdi..." (Hac, 78).

Ehl~i Kitab'ı da İslam sancağı altına davet eden ve bu büyük hedefe ulaşmak için bildirilen şu geniş içerikli ayeti örnek verebiliriz: "Deyin ki: 'Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak Yakub ve torunlarına indirilene, Musa ve İsa'ya verilen ile peygamberlere Rabbinden verilene iman ettik. Onlardan hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz O'na teslim olmuşlarız.'1 (Bakara, 136).

Bu hedef geniş çapta gerçekleşir. Peygamber (s) döneminde Hicaz'daki yahudiler-den bir grup ilim ehli ve çoğu hristiyanlar Peygamber (s)'e ve Kur'an'a iman ettiler, İslam sancağı altına girdiler. Geçen münasebetlerde zikrettiğimiz Mekki ve Medeni değişik ayetler bunu belirtmiştir[18[18]]. İspanya'nın Güneyindeki, Kuzey Afrika'daki, Mısır, Irak ve Şam ülkelerindeki hristiyanlar ve Musa'ya inanan Kitap Ehlinin çoğu, Kur'an'ın doğruluğu, sancağını taşıyanların samimiyeti, Peygamberin peygamberliğinin doğruluğunun ortaya çıkması sonucunda iman ettiler. Onlardan geriye kalan İman etmeyenlere gelince, değişik Kur'ani ayetlerden, Bakara sûresi, 40 - 148, Al-i İmran 69-120, Nisa 44-55, Maide 12, 19, 59-66, Tevbe 29-34. ayetleri bunun sebeplerini açıklamıştır. Fetih süresindeki Allah'ın hak va'di gerçekleşinceye ve Allah istediği güne kadar ve günümüzde de bu hedef hâlâ geçerlidir. "Ki O, kendi peygamberlerini hidayetle ve hak olan din ile, diğer bütün dinlere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahid olarak Allah yeter." (Fetih, 28).

Bütün bunlara rağmen ayette görülen o ki, İslami akide Allah'ın indirdiği her kitaba imanı gerektirdiğini belirtmiştir. Ancak bundan, tahrif olmamış Allah'ın kitapları kastedilmiştir, Bunun yanında günümüzde elde dolaşan yeni ve kadim (kitaplarının Allah'ın Kilab'i olma sıfatını taşımazlar. Çünkü bunların değişik şartlarda muhtelif yazarlann telifinden oluştuğu kesin delillerle sabittir. Allah'a nisbet edilen kitap ve sözler, Kur'an'ın ahlâki, sosyal, hukuki, imani, muhkem prensibleri ile ters düşmektedir. Mesela Allah'ın kuşatıcı rububiyeti, her türlü şüpheden uzak mutlak bir tekliği içerir; eşitlik, insanlık, rahmet, adalet ve hak prensibleri; faiz, bağy, düşmanlık, münkerat ve diğer günahlar vs... yasaklanmıştır. Kur'an Allah'ın indirdiği kitaplarda kasıtlı unutma, gizleme ve tahrif yapıldığını te'kid etmiştir. Bu konuda şu örnekleri verebiliriz: "Siz (müslümanlar) onların (yahudilcrin) size inanacaklarını umuyor musunuz? Oysa onlardan bir bölümü, Allah'ın sözünü işitiyor, (iyice algılayıp) akıl erdirdikten sonra, bile bile değiştiriyorlardı" (Bakara, 75).

"Artık vay hallerine; kitabı kendi elleriyle yazıp, sonra da az bir değer karşılığında satmak için: 'Bu Allah katındandır' diyenlere. Artık vay, elleriyle yazdıklarından dolayı onlara; vay kazanmakta oduklanna." (Al-i İmran, 78).

"Onlardan öyleleri de vardır ki, dillerini kitaba doğru eğip bükerler, siz onu (bu okur gömdüklerini) kitaptan sanasınız diye. Oysa o kitaptan değildir. "Bu Allah katındandır'1 derler. Oysa o, Allah katından değildir. Ve onlar kendileri de bildikleri halde Allah'a karşı (böyle) yalan söylerler." (Al-i İmran, 78).

"Ahidlerini bozdukları için onları lanetledik ve kalplerini katılaştırdık. Onlar, kelimeleri konuldukları yerlerden saptırırlar. (Sık sık) kendilerine hatırlatılan şeyden (yararlanıp) pay almayı unuttular. İçlerinden pek azı hariç, daima onlarda ihanet görürsün. Yine de onları affet, aldırma, çünkü Allah güzel davrananları sever. Ve "Biz hristiyanl. rız" diyenlerden kesin

[18[18]] Bkz. Al-i İmran: 112, 113, 199; Nisa, 162; Maide: 83-84; En'am, 114 Ra'd, 36; İsra, 107-108; Kasas 51-52-Ankebut46. ayetlere bkz.

söz almıştık, ama uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular. B, yüzden Kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah, onla ra, ne yaptıklarını haber verecektir. Ey Kitab ehli, elçimiz size geldi. Kitabtan gizlediğimiz şeylerin çoğunu size açıklıyor, çoğundan da geçiyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap gelmiştir. Allah onunla, rızasına uyanları kurtuluş yollarına iletir ve onları kendi izniyle karanlıklardan nura çıkarır. Onları dosdoğru yola iletir". (Maide, 13-16).

Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki, İslam akidesi, mutlak bir şekilde Kur'ani nasslarla sınırlı olmaya devam edecektir. "Allah'ın indirdiği her kitaba iman ettim." Allah'a nisbet edilmeyen herhangi birşeyi kabullenmemek gerekir. Bu, İslamın ahlâki, imani, muhkem, yüce değer ve prensiblere ters düştüğü zaman geçerlidir. Maide sûresi 48. ayetinde "Sana da (Ey Muhammed) önünde ki kitap(lar)dan olanı doğrulayıcı ve ona 'bir şahid -gözetleyici' olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) indirdik. Öyleyse aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen haktan sapıp onların heva ve heveslerine uymadan indirilen Kur'an'ı Allah müslüman için bir ölçü kıldı" denilmektedir. O halde Elde dolaşan dini kitablarda Allah'a nisbet edilen sözler, Kur'an'daki muhkem ve değerli prensiblere uyup uymadığına bakılarak ölçülecektir. Eğer uyuyorsa Allah katından olduğuna bunlar için cevaz verilebilir. Bu kadar yeterlidir. Allah en iyi bilendir. [19][19]

16- Bu kabul edildikten sonra, hâlâ Allah'ın dini hakkında tartışanların delilleri, Rabb'lerİ yanında batıldır[20][20]. Üzerlerine bir gazab ve onlara şiddetli bir azab vardır.

Ayet, Allah'ın birliği, sıfatları; ibadet ve velayete sadece O'nun layık ve hak sahibi olduğu konusunda ve Rasulü'nün davetinin hak ve doğru olduğu hakkında tartışanların iddialarının batıl ve geçersiz kılındığını açıklamaktadır. Çünkü hak ortaya çıkmıştır. İnat ve kibirden uzak, hakkı islemede doğru kimseler daveti kabullenmişlerdir. Büyükle-nen ve tartışanlar için bundan sonra Allah'ın gazabı ve çok şiddetli azabı vardır. [21][21]

Birlikteliği Kabul Edenler

"Bu kabul edildikten sonra, hâlâ Allah'ın dini hakkında tartışanların delili, Rabb'le-ri yanında batıldır" ayeti bir önceki ayeti tamamlayıcı mahiyettedir. Biz bu konuda Ehli Kitab'ın ihtilafları ve aykırılıkları konusunda tartışan müşriklere bir cevap niteliği taşıdığı yönündeki

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/330-333.
[20][20] Dâhidatûn Düşen ya da batıl olan.

[21][21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/333-334.

görüşü tercih ediyoruz. Ayette onlara üstün gelmek ve susturmak maksadı kuvvetlidir.

Ayetin, Peygamber'in davetine icabet eden Kitap Ehli ile Arap müşriklerden kabullenenlerin icabetini kastettiği görülmektedir. Mekke döneminde davayı kabullenenler; değişik millet, din, ırk, ülke, renk ve sınıflardandılar. Onlar bu halleriyle insanlığı yakın ve tam olarak temsil etmekte, genel, güzel ve güçlü bir yapı çizmekteydiler. Onların içinde zengin, fakir, şerefli, miskin, lider, dilenci, genç, ihtiyar, kadın, erkek, çocuk, genç kız, hür insan ve köleler bulunmaklaydı. Aralarında tacir, zanaatkar, çiftçi, çoban, manav, köylü, Kureyşli, Kureyşli olmayan, Kuzey Afrikalı, Mısırlı, Iraklı, Yemenli, Fa-risili, Bizanslı, Habeşistanlı, Sudanlı kimseler vardı. Müşrik olanlar, Sabüler, Hanif olanlar, putperest, yıldıza tapan, mecusi, yahudi, hristiyan insanlar bulunmaktaydı. Pey-gamber(s)'in liderliği altında oluşan bu ilk İslam cemaatinde insanlık toplumu olarak çok güzel bir örnek vardır. Muhammedi risalet, bir tek Rabbin rububuyetini kapsayan, bütün kemal sıfatlarına sahip, şüphelerden uzak, bütün ırk, millet ve sınıflardan oluşan bir toplumu hedeflemekledir. Bu, kardeşlik, eşitlik, hürriyet, adalet, ihsan, iyilik, yardımlaşma, dayanışma, sevgi, barış, müsahama ve kenetleşme İle gerçekleştirilmiştir. Orada hadd aşılmaz, güçlü zayıfa, zengin fakire, lider taraflarına üstünlük taslayamaz. Zenginlerinden alınır fakirlerine verilir, güçlü olanlar zayıf olanlarına merhamet duyar. Muktedir olanlar aciz olanlarına yardım eder. Üst düzeyde olanları alt düzeydekileri destekler. Alttakiler yukarıdakilerine cevaz verirler. Uhrcvi ve dünyevi sonuç, teklif, görev ve hukukta kadınları erkekleri ile eşittir. Ancak Allah'ın rızasını kazanmak yolunda ölümü göze alacak kadar çalışırlar. O'nun yolunda cihad ederler, O'nun davasının sancağını taşırlar. O'na hikmetle, güzel nasihatla, en güzel bir tartışma ile davet ederler; ancak zulme ve bağye uğramaları müstesna. Onlardan hiç kimse görüşünü zorla kabul ettirmez, işleri aralarında şura iledir. Ma'rufu emrederler, münkeri yasaklarlar. Görünen ve görünmeyen aşırılıklardan sakınırlar. Gizli ve açıkta Allah'tan korkarlar. İnsanlara ve Allah'a karşı görevlerini yerine getirirler. Hiç kimseye saldırmazlar, düşmanca tavıra girmezler. Bağyc ve zulme boyun eğmezler. Kendi dinini korumak isteyen, onlara sevgi ve güven veren kimseleri sıkıştırmazlar, bilakis ona ihsanda bulunurlar, hakkını verirler. Eğer onların hükmüne sığınırsa hak ile hükmederler ve ona sivil, dini ve hüküm hürriyeti verirler. Kendilerinden olan, işleri için görevlendirildiklerine isyan olmayan durumlarda itaat ederler. Dünyadan kazanç, çalışma ve meta'dan paylannı alırlar. Allah'ın kullan için çıkardığı zinetler ve rızıklarla günaha girmeden faydalanırlar. Kur'an'm Mekki ve Medeni ayetlerinin bütünlüğü içinde, evrenin kanunlarından, faydalarından nebevi sünnetin fiili ve sözlü sabit mesajlarından faydalanırlar. [22[22]]

17- Allah'tır ki gerçeği İçeren Kitab'ı ve (adalet, akıl ve muhakeme) ölçüsünü'[23[23]] indirdi. Ne

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/334-335.
[23[23]] el-Mizân Adaletten veya kendisiyle hakkı ve batılı tarttığı akıldan ya da hak ile batıl arasındaki dengeyi kuran

bilirsin, belki o saat (Kıyamet) yakındır?

18- Ona inanmayanlar, onun çabuk gelmesini İstiyorlar. İnananlar ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bil ki, o saat hakkında tartışanlar, uzak bir sapıklık içine düşmüşlerdir.

Her iki ayet de, Allah'ın, Kitab'ı Rasulüne vahyettiğini, Kitab'ın hiçbir tartışma kabul etmeyen bir hak (doğru) olduğunu, insanlara hak ile batıl arasında muhakeme yapma gücünü verdiğini, hakkı belirleyip, ona tabi olmalarını tekrar hatırlatır. Amellerinin hesaba çekileceği ve ölümden sonra dirilecekleri bir randevuyu onlara tayin etmiştir. Bu randevunun, dinleyicinin sandığından daha yakın olduğuna dikkat çeker. Bu sözün çabuk gelmesini isteyenler, ona inanmayanlardır. Onun şüphe edilmeyen bir gerçek olduğunu bilen mü'minler, onun hesabını şefkat ve korku ile yaparlar. Batıl ve dalaletin içine dalan, ahİrette şüphe ve kaypaklık gösteren kafirler azarlanır.

Her iki ayet bir önceki ayetlerle bağlantılıdır. Onlardan önceki ayette, Allah insanları bir araya toplayacağı ve dönüşün O'na olacağı vurgulanır, bu ikisi de onu pekiştirmek için gelir.

İkinci ayette zikredilen acelecilik, kafirlerin meydan okuma, inkar etme, hafife alma ve yüz çevirme nedenine bağlıdır. Onlar vahyi mesaja itiraz etmeye ve onu hafife almaya devam edecekleri ve değişik örneklerle bunu tekrarladıklarına işaret edilir. [24][24]

19- Allah, kullarına karşı lütuf sahibi olandır, dilediğini rı-zıklandırır. O, kuvvetlidir, azizdir.

20- Kim ahiret sevabını[25][25]' isterse, biz ona kendi sevabında artırmalar yaparız. Kim de dünya payını İsterse, ona da ondan veririz, ancak onun ahirette bir nasibi yoktur.

İlk ayet, engelsiz ve yasaksız olarak dilediğine rızkı verdiğine, Allah'ın kullarına lu-tufkar olduğuna dikkat çeker. O'nun vasıflandığı kuvvet ve izzet sıfatları övülür.

İkincisinde ise, ahireti imanları ve salih amelleri ile isteyenlerin payını Allah'ın artırdığına, dünya payı ile yetinenlerin ve ahiret hesabım düşünmeyenlerin ise yeryüzünde istediklerini bulabilecekleri belirtilir. Ancak dünya payını isteyenlerin ahirette bir payları ve nasibleri olmayacağına dikkat çekilir.

---

güçten kinayedir.

[24][24] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/335-336.
[25][25] el-Harsû Burada "sevab, pay veya fayda" anlamındadır.

Her iki ayet bir öncekilerle bağlantılıdır. Önceki ayetler saat yada Kıyamet günü veya ahiret hakkında idi ve bu ayetler de aynı konuyu içermektedir.

Anlaşılan o ki, kafirlerin dünyada kazandıklarının Allah'ın katında şanslı olduklarına delil olduğunu sanmaları onları Övünmeye, böbürlenmeye götürmüştür. Bu iki ayet onlara cevap vermeyi amaçlar, İnsanların dünya hallerindeki konumlarının Allah'ın melekutundaki görünen kanunlardan biri olduğuna dikkat çekilir. İnsanlara dünyada verilen fırsatın; salih amel ve imanla ahiret hesabını yapmayanlar, Allah'ın rızasını istemeyenler için hiçbir fayda vermediği belirtilir. Kafirlerin kuvvetleri ile, geniş yaşam şartlarıyla, mal ve çocukların çokluğu ile övünmeleri Sebe sûresinin bir ayetinde tekrarlanmıştı. Bunun onları azabtan kurtaracağına dair taşıdıkları inançlarını, zikredilen sûrenin tefsirinde değerlendirmiştik. Bu ayetlerle onlara cevap verilmektedir. [26[26]]

21- Yoksa onların bir takım ortakları mı var ki,. Allah'ın İzin vermediği şeyleri, dinden kendilerine bir şeriat kıldılar. Eğer (bir süre fırsat verilmesi hakkında) karar olmasaydı derhal aralarında hüküm verilirdi. Kuşkusuz, zalimler İçin acıklı bir azab vardır.

22- (O gün) Zalimleri kazanmakta oldukları nedeniyle korkuyla titrediklerini görürsün; o (yaptıkları) da üstlerine çöküvermiştir. İman edip salih amellerde bulunanlar ise, cennet bahçelerindedirler. Rableri katında her diledikleri onlarındır. İşte büyük iütuf budur.

İlk ayette, Allah'ın izin vermediği, şeriat kılmadığı bir dini kendilerine şeriat kılan müşriklere, ortak koştukları tanrıları hakkında soru yöneltilir. Allah'ın hudutlarını aşan, sadece O'na isyan eden sapık zalimler uyarılır, iddia ve cüretlerinin karşılığında acıklı bir azab vaad edilir. Bu azabı geciktirme hikmetinin yorumu, Kıyamet günü insanlar arasını ayırmanın gecikmesiyle orantılıdır.

İkinci ayette zalimlerin hesap günü durumlarının ne olacağını belirten bir tablo vardır. İsyanlarının ve kötü amellerinin sonucu olarak korku onlara hakim olacaktır. Bunun yanında sadece Allah'a iman edenler, salih amellerini takdim edenler, cennet bahçelerinde nimetleniyor ve istedikleri gibi yaşıyor olacaklardır. Son paragraf, müminlerin zalimler üzerine büyük üstünlüğü ile biten mutlu bir sonu övmektedir.

Her iki ayet, önceki konunun devamı durumundadır. Müşrikler, kendi durumlarının Allah'ın şeriatı ile uyumlu olduğunu ve Allah'ın onlardan razı olduğunu İddia ediyorlardı. Geçen sûreferdeki değişik ayetlerde örnekler hatırlanabilir. Görünen o ki, bu sûrenin nüzulü sırasındaki benzer şartlar, benzer konuların tekrarını gerektirmiştir. Peygamberlerinin diliyle

---

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/336.

Allah'ın insanlara şeriat kıldığına işaret ediliyor. Ayetler, kınama, cevap verme, korkutma ve açıklamanın yanında salih müminlere ve sonuçlarına Kur'ani üslubla değiniyor. 27[27]

23- İşte Allah, iman edip salih amellerde bulunan kullarına böyle müjde vermektedir. De ki: "Ben, buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiç bir ücret istemiyorum". Kim bir iyilik kazanırsa, biz ondaki İyiliği artırırız. Gerçekten Allah, bağışlayandır, şükredene karşılığını verendir.

Ayette zikredilen mutlu sonun, salih amel işleyen, iman eden kimselere Allah tarafından müjdelendiğine dikkat çekilir. Peygamber'e ve muhataplarına şöyle demesi emredilir. "Ben, buna karşı yakınlıkta sevgi dışında hiç bir ücret istemiyorum". İyilik ya-panın iyiliğini artırdığım, ecrini kat kat yücelttiğini açıklar. Çünkü Allah, salih kullarına mağfiret ve takdirle muamele eden, bağışlayan, şükredene karşılığını verendir.

Ayette, peygamberin kavmine, görevi için onlardan bir fayda ya da ecir istemediğini, sadece yakınlaşmak için bir sevgi istediğini belirten bu halle ilgili ve önceki emirleri de doğrulayan bir emir vardır. Onda Allah'ı kabullenmeye, salih amelleri işlemeye, Allah'ın Gafur ve Şekur sıfatlarını müjdelemeye bir teşvik vardır. İnsanların seçme kabiliyetlerini isbat eder. Ceza ve mükafatları da bu seçimlerine göre olacaktır. 28[28]

Tebliğde "Yakınlar" İle İlişki

"Ben, buna karsı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiç bir ücret istemiyorum" ayetiylc ilgili olarak, değişik rivayetler ve sözler bulunmaktadır. Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta bu ayet ve bundan sonra gelen iki ayetin Medeni olduğu zikredilmektedir. Tabrcsi "Mecmaul-Beyan" kitabında Ebu Hamza es-Sümali tefsirinden naklederek İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Medine'de İslam güçlendikten sonra Peygamber'e Ensar gelerek şöyle söylediler: Eğer güç durumda isen işte mallarımız, istediğin şekilde ve sakıncası olmadan onları harca. Bunun üzerine bu ayet indi ve o da onlara okudu". "Benden sonra bana yakınlaşmayı mı istiyorsunuz? öyle ise O'nun (s) yanına müslümanlar olarak çıkınız". Münafıklar ise: "Bu, meclisinde iftira ettiği şeydir. Bununla ondan (s) sonra ona yakınlaşmakta bizi zelil kılmak istedi" dediler. Allah şu ayeti indirdi: "Yoksa Allah'tan gelene iftira mı attı diyorlar..." Bunu onlara okudu. Ağladılar. Onlara bu çok ağır geldi. Allah bu ayetten sonraki ayeti indirdi "Kullarından gelen bir tevbeyi kabul e-den O'dur," Onların arkasından adamlar gönderdi ve

---

27[27] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/337-338.
28[28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/338.

onları müjdeledi. Tabarani de İbn Abbas'tan bu rivayete yakın bir hadis tahriç etti[29[29]].

Bu ayetin teviliyle ilgili değişik rivayet ve sözleri genel anlamda en çok seçenler Ta-beri ve Tabresi'dir. Taberi bir rivayetinde, İbn Abbas'a ayet hakkında soruldu der. İbn Cubeyr el-Kurbi, "yakınlar" Muhammed'in ailesidir deyince o da: Acele ettin. Ku-reyş'in bütün kollarında peygamberin yakınları vardır. Şu ayet inerek Kureyş'e şöyle diyordu: "Sizinle benim aramdaki akrabalığa sılai rahim yapmazsanız." Buhari ve Tir-mizi, kitaplarında bu rivayeti zikretmişlerdir[30[30]].

Taberi İbn Abbas'tan rivayetinde şu sözünü zikreder. "Rasulullah'ın bütün Kureyş kollan ile akrabalığı vardı. Onu yalanladıkları ve ona biattan kaçındıkları zaman şöyle dedi: Ey kavmim, eğer bana biat etmekten kaçmdıysaniz. Sizinle olan yakınlığımı koruyun. Araplardan sizden başka beni koruyacak, yardım edecek kimse yoktur". İşte ayetin sözü "Ben, buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiç bir ücret istemiyorum." Tabc-ri'nin, İbn Abbas'tan bu ayetle ilgili başka bir rivayeti daha vardır: "Muhammed Kureyş'e şöyle dedi: Sizin mallarınızdan bir şey istemiyorum. Fakat ben, sizinle benim aramızda ki akrabalıkla bana eziyet etmeyin. Siz benim kavmimsiniz. Bana itaat etmeye, kabul etmeye daha layıksınız". Bu ayetin nüzul ortamı ve nedeniyle irtibatlı olarak, İkrime, Husayn bin Malik, Katade, Mücahid, ed-Dahhak, Ata bin Dinar ve îbn Vehb'-den rivayet edilen sözler de bulunmaktadır.

Taberi rivayet ettiği bu sözlerin yanında zıt rivayetleri de zikreder. Şam ehlinden bir adam, babasının Öldürülmesinden sonra Dımeşk'e getirilen Hz. Hüseyin'e şöyle der. "Sizi öldüren ve neslimizi ortadan kaldıran fitnenin boynuzunu kesen Allah'a hamd olsun deyince ona şöyle sorar: Kur'an okumadın mı?" Evet der. "Ben, buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiç bir ücret istemiyorum" ayetini okumadın mı? der. "Evet, o kastedilen sizler misiniz? der. O "evet" dedi. Başka bir rivayette Said bin Cübeyr, "ayetteki bu vurgunun Allah Rasulü'nün akrabalarını kastetmektedir" der. Amr bin Şu-ayb de ayeti böyle tevil eder. Taberi bütün rivayetlerin yanında ayetindeki anlam; el-Hasan'dan rivayetinde "Allah'a yakın olan"dır. Katede de ayetteki bu cümle hakkında Allah'a yakın ve sevgi ile itaat etmektir" demiştir.

Tabresi'de "Mecmaul-Beyan" tefsirinde ki rivayetlerini el-Hasan, el-Cübai, Ebi Müslüm'den rivayet ederek ayetin anlamını şöyle zikreder "Sizden bir ecir istemiyorum ancak sevgi ve sevmek, salih amellerden Allah'a yaklaştıranlar müstesna" ya da "Allah'a yakınlaşmak ve O'na sevgi ile itaat etmek" İbn Abbas da onu şöyle rivayet eder. "Sizden beni ancak akrabalığından dolayı sevmenizi, onun için korumanızı istiyorum." Mücahid ve Katade de "Sizin ile benim aramızdaki akrabalık için beni sevmelisiniz."

[29[29]] Mecmau'z-Zevaid c. VII, s. 102-103

[30[30]] et Tacul-Cami Liusuli Ahadisir Rasul c. VI, s. 203-204

Saib bin Cübeyr, Amr bin Şuayb, Ebi Cafer, Ebi Abdullah da "Akrabalığımı ve yakınlığımı sevmeniz ve onu aramızda korum an izdir." Hasan da ''Biz ehli beytiz. Allah her müslümana bizi sevmemizi emretti" dedi ve ekledi: "Ben, buna karşı yakınlıkta sevgi dışında sizden hiç bir ücret istemiyorum." İbn Abbas bu ayet indiği zaman ashapla Ra-sul arasında şu diyalogun gerçekleştiğini rivayet eder: "Ey Allah'ın Rasulü, Allah'ın bize sevmemizi emrettiği kimseler kimdir?". "Onlar Ali, Fatma ve çocuklarıdır buyurdu."

Yukarıda zikredilenlerin yorumunu yaparsak deriz ki, rivayetlerinde ayetin Medeniliği iddia edilse de bu ayet önceki Mekki ayetlerle şekil ve konu bakımından birbirine sıkıca bağlantılıdır. Bu ondan sonra gelen iki ayetin Medeni olduğunu zikreden rivayetler için de geçerlidir. Onun Medine'de nazil olduğunu zikreden rivayetin İbn Abbas'a ait olması dikkat çekicidir. Ki o, değişik rivayetlerdeki tevilinde, Allah Rasulüne "yakınlık" hususundan vazgeçer. Buhari ve Tirmizi'den gelen bir hadis de var. Medine'de nazil olduğuna dair rivayette gariblik olduğu gizli değildir.

Belki de ayeti Allah Rasulünün akrabalarına yöneltmekte de bir kasıt vardır. Çünkü ayetin Mekki olması durumunda "ücret" almak kesinlikle yasak olacaktır. Çünkü Allah Rasulünün akrabalarının çoğu Mekke döneminde amcaları Ebu Talip, Ebu Leheb ve Abbas kafir idiler. Fatıma hâlâ evlenmemişti, Hasan ve Hüseyin tabiatıyla daha doğmamıştı. Bu nedenlerden dolayı ayetin ve ondan sonra gelen iki ayetin Medeni olduğundan şüpheliyiz. Ayeti, Peygamber(s) akrabalarına, ya da Fatıma, Ali ve çocuklarına has kılma yönüne gelince, Allah Rasulü ehli beytinden salih, muttaki kimselere ihsanda bulunmak, onlara sevgi beslemek, ihtiram etmek bir vaciptir. Ancak Kur'ani bir nass yada nebevi bir hadisin içeriğini, Peygamberin daveti ve görevi için ecir olma konusunda buna atfedilmesi Nübüvvetin yücelik durumu, Rabbani kaynağı ile asla bağdaşmaz. Ne de peygambere, görevi için insanlardan bir ecir veya haraç istemediğini söylemesini emreden değişik ayetlerin içeriği ile de bağdaşmaz. Çünkü değişik örneklerde de belirtildiği gibi onun herhangi şahsi, dünyevi amacı yoktur. İstisnai fazlalıklardan kaynaklanan bu anlamın daha evla ve daha doğru olduğunu belirten başka rivayetler de görmekteyiz. Bunlar da, risaleti için herhangi bir ecir yada özel bir çıkar istemediğini, bütün istediği şeyin onların hidayete ermeleri ya da sevgilerine mazhar olması yada davasını engclle-meinelcridir. İşte bu onunla onlar arasında bir yakınlaşmayı, gerekli kılmaktadır. Bu tevillerde Buhari ve Tirmizi'nin İbn Abbas'tan naklettikleri sahih hadiste Peygamberin akrabaları vurgulanmaktadır. Buna yakın derecede olan başka tevil içeren rivayetler yoktur. Tabarani'nin lahriç ettiği hadisin siyakında bazı ravilerinin zayıf olduğunu zaten zikretmektedir.

Tabcri bütün kavilleri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Kavillerin en doğru olmaya layık olanı, ayetin görünüşüne yakın olan şu sözdür: Sizden istemiyorum ancak sizinle olan akrabalığımda, sizinle benim aramızda olan sırlar; rahimde olması müstesnadır. Harfi cerrin girmesi de bunu destekliyor. Eğer ayetin amacı Allah Rasulü yakınlarına sevgi olsaydı bu

harfi cerr girmezdi. Cümle"Ancak yakınlara sevgi" ya da "Akrabala-larda olan bir sevgi" şeklini alırdı. İbn Kesir, zikrettiğimiz rivayet ve sözlerin çoğunu, Peygamber akrabalarına ihtiram ve sevgi göstermenin vacib olduğunu belirten hadisleri zikrettikten sonra şöyle der:

"Gerçek şu ki, bu ayetin tefsirini ümmetin alimi, Kur'an'ın tercümanı İbn Abbas yapmıştır." Yani Buhari ve Tirmİzİ'nİn rivayet ettiği hadisin tefsirini kastetmektedir. Ehli Beyte olan vasiyeti, onlara ihsanda, ikramda, ihtiramda bulunma emrini inkar etmiyoruz. Onlar, neseb ve övgü bakımından yeryüzünün en şerefli, evinin en temiz zürriye-tidir. Tabi bu açık, celil nebevi sünnete tabi olurlarsa böyledir[31[31]]. Müfessirlerin çoğu da bu tefsirin yanındadırlar[32[32]].[33[33]]

24- Yoksa: "Allah'a yalan uydurdu"mu diyorlar? Öyle bir durumda Allah dilese senin kalbine mühür basar; bâtılı mahveder, hakkı sözleriyle yerleştirir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü bilir.

Ayette, kafirlerin Peygamber(s)'in "Allah'a iftira attığını" söylemeleri olumsuz bir soruyla kınanır. "Eğer sözleri doğru ise O peygamberin kalbini mühürler, gözlerini kör eder, O'na iftira edilen bâtılı siler ve hakkı gerçekleştirir" denilerek susturucu bir cevap verilir. Allah, göğüslerde olanı bilir, her şeyi kuşatır, her şeye kadirdir.

Ayet siyaktan kopuk değildir. Kafirlerin iddialarını ve onlara verilen cevabı içermesine rağmen özellikle bu sûredeki 21. ayetle ve öncekiler ile gözlenir bir şekilde bağlantılıdır. Bu ayetler, müşriklerin sözlerini ve tavırlarını hikaye eder.

Geçen ayetin açıklamasında bu ayetin de Medeni olduğunun iddia edildiğini zikretmiştik. Bu ayetin öncekilerle irtibatı bu iddiayı geçersizleştirir. Bu ayetin üslubu ve içeriği Mekki ayetlerde tekrarlanmaktadır. İçerdiği tablolar ise genel ve galib anlamda Mekki ayetlerin tablolarına benzemektedir.

Ayette, Peygamberin kendisine vahyedileni ilan etmesinde ihlasını, doğrulukta sebat duygusunu, Rabbani vahiy ile bağlantısını, vahyedilmeyen bir emrin O'na nisbet ihtimalini ortadan kaldıran Allah'ın heybetini gösteren ilginç bir tablo açığa çıkar. Bu tablonun her inatçıyı ve büyükleneni susturması mümkündür. [34[34]]

25- O'dur ki kullarından tevbeyi kabul eder, kötülükleri bağışlar ve yaptıklarınızı bilir.

[31[31]] Bkz. İbn Kesir Tefsirine

[32[32]] Bkz. Zemahşeri, Hazin, Beydavİ, Beğavi Tefsirleri.

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/341.

26- İman edip salih amel işleyenlere icabet eder ve onlara kendi fazlından artırır. Kafirlere geünce; onlar için çetin bir azap vardır.

Ayetlerde, Allah'ın kendine tevbe edenlerin tevbelerini kabul ettiğini, kötülükleri affettiğini, insanların yaptıkları herşeyi bildiği belirtilir. Allah'ın; iman edenlerin, salih amellerde bulunanların tevbe edenlerin tevbelerine icabet ettiği, onlara sevgisini bağışladığı, lütfundan onlara artırdığı bildirilir. Kafirlere gelince O'nun katında onlara sadece çetin bir azap vardır.

Şüphesiz önceki ayetlerde Allah lafzı zikrediliyor. Ondan sonra gelen bu ayetler ise Allah'a işaret eden, lafız ile yetiniyor. İki ayette de Allah'ın insanlara kapısının açık olduğunun ilan edilmesi amaçlanmakta, önceki ayetlerde zikredilen müjdeleme ve Peygamberin daveti ile bir bağlantı kurulmaktadır.

"Kötülükleri bağışlar" cümlesinin bir önceki cümle ile bağlantılı ve onun neticesi olduğu açıktır. Ayet, Allah'ın günahlarından ve kotu amellerinden dönüş yapanların, kendine tevbe edenlerin kötülüklerini affedeceğini içermektedir. Tevbe konusu, Kur'an'ın çok yerinde tekrarlanmakta ve "tevbe" teşvik edilmektedir. Böylece Furkan sûresinde açıkladığımız gibi Kur'an'ın bildirdiği önemli ve büyük bir prensibe işaret edilmektedir.

Bazı müfessirler (İbn Kesir ve Hazin) bu cümlenin siyakında tevbe etmeye büyük oranda teşvik eden bazı nebevi hadisler zikretmişlerdir. Bunlardan bir tanesi Ebu Hurey-re'nin rivayet ettiği bir hadistir: "Allah Rasulünün şöyle dediğini işittim: Andolsun ki Allah'a günde yetmiş defadan fazla tevbe ediyorum, O'ndan mağfiret diliyorum". El-Ağar bin Beşşar el-Müzeni'nin rivayet ettiği bir hadiste Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Ey insanlar, Allah'a tevbe ediniz, ben günde O'na yüz defa tevbe ediyorum."

Abdullah bin Mesud'un rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: Allah Rasulü'nü şöyle söylerken işittim: Allah, çölün kurak bir yerinde devesiyle, yiyecek ve içeceği ile yolculuk eden, uyumak için başını koyup uyuyan, uyandığında devesinin kaybolduğunu gören ve bulmak için, onu sıcağın en şiddetli olduğu bir vakte kadar susuz bir şekilde arayan, ya da Allah'ın istediği kadar arayan, sonra bulunduğum yere dönüp ölünceye kadar uyuyayım diyen ve başını ölmek için koluna koyup uyuyan, kalktığında yiyecek ve içeceği ile devesini yanında bulan bîr adamın sevincinden çok. mü'min kulunun tövbesine sevinir. [35][35]

27- Allah kullarına rızkı bollaştırsaydf, yeryüzünde azarlardı. Fakat (O rızkı) dilediği ölçüde indiriyor. Çünkü O, kullarını (n her halini) haber alandır, görendir.

28- O'dur ki, onlar umutlarını kestikten sonra yağmuru indirir, rahmetini serip yayar. O

[35][35] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/342-343.

Veli'dİr, Hamid'dir.

29- Göklerin ve yerin yaratılması ile onlarda her canlıdan türetip yayması O'nun ayetlerindendir. Ve o, dileyeceği zaman onların hepsini toplamağa güç yetİrendir.

30- Başınıza gelen herhangi bir musibet kendi ellerinizin yaptığı (işler) yüzündendir. (Allah, hatalarınızın) birçoğunu da affeder.

31- Siz yeryüzünde (O'nu) aciz bırakacak değilsiniz. Ve sizin Allah'ın dışında ne bir veliniz, ne de bir yardımcınız vardır.

Ayetler Şu Noktalan İçermektedir:

1- İnsanların ahlâklarıyla ilgili bir tutuma dikkatler çekilmektedir. Bu ahlaki tutuma göre, Allah rızkı yayıp sebeplerini genişi etseydi, insanlar haddi aşıp zulümlerini arttıracaklardı.

2- Bunun için O'nun hikmeti, nzıklannın belirli miktarda olmasını gerektirir. Kullanndan haberdâr olan, ahlâklarını ve durumlarını bilen, gören O'dur.

3- İnsanların umutlarının kesildiği bir anda Allah yağmuru yere indirir, yeryüzünde rahmetinin sahneleri yayılır. Onların Velisi O'dur. Hamda layık olan sadece O'dur.

4- Yağmur indirmeden Allah'ın azameti ve kudretine şahid olan bazı sahnelere dikkat çekilir. Gökleri ve yeri yaratan, onda çeşitli hayvan ve canlıları var eden O'dur. Ta-biyatıyla istediği zaman onları bir araya toplamaya gücü yeten de O'dur. Çünkü onları yoktan var eden O'dur.

5- Dinleyen muhatablara dikkat çekme üslubu ile, onların başına gelen herhangi bir musibetin, yaptıkları amellerinin neticesinde olduğu bildirilir. Bununla beraber hakettik-lerinin azına duçar olurlar. Çünkü Allah çoğu günahları geçer ve bağışlayıcı muamele yapar.

6- Korkulma üslubu ile dinleyen muhatablar uyarılır. Onların Allah'ı aciz edemeyeceklerini, O'ndan kurtulamayacakları bildirilir. Öyle ise övünmeleri gerekmez. O onları kuşatıcıdır. Onlara muktedir olandır. O:ndan başka onların bir velisi, bir yardımcısı yoktur ki, onları O'nun gazabından korusun, yasaklasın.

Bu ayetler ile geçen iki ayet arasında konu ve üslub yönünden bir benzerlik ve bağlantı vardır. Ayrıca kalplere ve akıllara yönelik güçlü isballan da içerir. Bunlar, kendi nefislerinde, evrendeki gözlemlerinden kaynaklanır. İbadette, boyun eğmede, şükretmekte sadece Allah'ın hak sahibi olduğunu amaçlar. Müşriklerin O'ndan başka veliler ve ortaklar edinmesinin çirkinliğini belirtir. Müşriklerin ayetlerde zikredilen Allah'ın fiil ve sıfatlarım itiraf ettikleri açıklanır. Bu da ayetlerin güçlü ve genel boyutunu kuvvetlendirir.

30. ayet bizlere, İnsanlara isabet eden musibetlerin kendi ellerinin kazandıkları sonucunda meydana geldiğini bildiriyor. Bunu akıl, hak ve gerçek de doğrular. İnsanlara isabet eden çoğu musibetler, belalar, zararlar, şerrler, tehlikeler amellerinin ve tasarruflarının sonucunda meydana gelir. İnsanların bu hali kınamalarım başkalarına yöneltmeleri gerekmez. Onların görevi, amellerinde, tasarruflarında bu zarar ve lehikelerden korunmak için düşünmeleridir. Bunun tabiatıyla hidayet ve sapıklık veya iman ve salih amel, küfür ve ölçüsüzlük açığa çıkar.

Ayetler, sanıları, pratikleri, ufku ve nefislerini gözlemlemeleri nedeniyle insanların üzerine dikkatleri yöneltiyor. Ve yorumlarında bu çerçevenin dışına çıkmaması gerekiyor. Çünkü bu, Kur'an'm kastına girmiyor.

"Allah kullarına rızkı bollaştırsaydı, yeryüzünde azarlardı" ayetinin bizim Ölçü aldığımız Mushaf'ta Medeni olduğu zikredilmektedir. Müfessîr Hazin bunu destekleyen, Allah Rasulünün ashabından Habbab Bin Eret'in rivayet ettiği bir hadisi zikreder: "Bu ayet bizim hakkımızda indi. Çünkü biz, Beni Kurayza, Beni Nadir, Beni Kaynuka'nın mallarını kolluyor, onu almayı temenni ediyorduk. Allah bu ayeti indirdi". Oysa bu ayet, diğer ayetler ile konu ve şekil yönünden tam bir uyumluluk arzeder. Özellikle Se-be sûresinde ve önceki sûrelerde geçen örneklerin bazısmi içerir. Ayetin Mekki olduğunda ihtilaf yoktur. Medeni olduğu ile ilgili rivayetlerin hikmeti Mekki siyak içinde değerlendirilebilir. Bunun yanında ayetin içeriği sözkonusu rivayetin içeriği ile tamamıyla uyum sağlar. Bütün bunlara binaen biz Medeni rivayetin üzerinde şöyle duruyoruz:

Allah Rasulü'nün bazı sahabesinin, Medine yahudilerin elinde olan servete hayretlerini gizlememiş olmaları karşısında, Peygambcr'in bu ayeti okuyarak Allah'ın rızkı genişletme ve daraltmadaki kanunu hatırlatması mümkündür. Bu hal karsısında sahabeden bazıları da ayetin yeni indiğini zannedebilirler.

Ayetin Mekke'de aynı sebepten dolayı indirilmesi de mümkündür. Çünkü kafirler zenginlikleri ve servetleri ile Övündüklerini birçok ayet zikretmiştir. Ya da bazı müslü-manlar bunun hikmeti hakkında sordular, ayette onlara cevap vermek, teselli etmek siyakında devam etmek için geldi. Bu sûrenin 36. ayetinde de açıklayacağımız buna benzer durumlar sözkonusudur.

Tabcri'nin Katade'den rivayet ettiğine göre, ayet indiği zaman Allah Rasulü şöyle söylemiştir: "Ümmetim için en çok korktuğum şey dünya zevkleri ve rızkın bolluğudur. Biri şöyle sordu: Hayırdan şerr gelir mi Ey Allah'ın Peygamberi? Soruyu tekrarladı, sonra ona vahy geldi. Vahy bitince şöyle dedi: 'Hayırdan ancak hayır gelir'. Üç defa tekrarladı. Allah'a yemin olsun ki hiçbir bahar yoktur ki herşeyi kuşatmasın (Baharda kötü maddeler, iyi maddelerle birlikte nebata karışırlar). Allah'ın kendisine mal verdiği bir kula gelince, o malı Allah yolunda kullanır, farzı yerine getirir ve razı olursa işte o kul, onunla hayrı istemiş, hayır için

azmetmiştir. Allah'ın kendisine mal verdiği bir kula gelince, o malı şehvetinde, lezzetinde kullanır, Allah'ın onda olan hakkını vermezse işte o kul, onunla şerri istemiş ve şerr için azmetmiştir".

Müfessir Beğavi de ayetin tefsirinde, Peygamber(s)'den Enes bin Malik yoluyla bir kudsi hadis rivayet eder. [36[36]]

32- Deniz de yüksek dağlar'[37[37]] gibi seyretmekte olan gemiler'[38[38]] O'nun ayetlerindendir.

33- Dilerse rüzgarı durdurun[39[39]], {gemiler denizin} sırtında durakalır. Kuşkusuz bunda sabreden, şükreden herkes için ibretler vardır.

34- Ya da kazanmakta olduklarından dolayı onları (gemilerle birlikte kendilerini) helak ederi[40[40]], bir çoğunu da affeder (kurtarır).

35- Ki ayetlerimiz hakkında tartışanlar; kendileri için kaçacak bir yer olmadığını bilsinler.

36- Size verilen şeyler, dünya hayatının geçimidir. İman edip Rabblerine dayananlar için Allah'ın katında bulunan ise daha hayırlı ve daha kalıcıdır.

Ayetlerde Belirgin Noktalar Şunlardır:

1- Gemilerin denizlerde seyretmesi Allah'ın kudreti ve koyduğu Ölçüler sayesindedir. Denizin sırtında belirgin gemiler, Allah'ın takdir ettiği evren kanunlarına göre dağlar gibi seyretmektedir. Rüzgarın harekete geçerek gemileri seyrettirmekte ya da sakin-leşerek onları durdunıaktadır. Veya çok şiddetli kasırgalarla onlan helak eder ki, bu insanların kazandıkları amellerinin cezasıdır. Bununla birlikte Allah, onlan kurtarmaya, çoğu kötülük ve hatalarını görememezlikten gelmeye muktedir olandır. Bütün bunlarda Rabbani ayetler vardır, Allah'ın kudretini ve kuşatmasını isbat için düşünülmeye en layık olandır. Bunu, Allah'ın lütfuna şükreden, musibetler karşısında sabreden, çok sebatkâr kulları takdir edebilir. Allah'ın ayetlerine karşı büyüklenenlerin ise bir kurtuluş ve kaçış yerlerinin olmayacağı vurgulanır.

2- Çoğul muhatab sigasi ile dinleyicilere, bu dünyada kendilerine verilen rızkın ve yaşam

---

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/343-345.
[37[37]] el-Civârü "Caraye"' kelimesinin çoğuludur. Denizin gemilerinden kinayedir.

[38[38]] el-E'lâmü Dağlar gibi deniz yüzeyinde yükselen dalgalardan kinayedir. Fırtına.

[39[39]] Revakidün "Rakidetün" kelimesinin çoğuludur. Seyirde durma, durgun hareketsiz.

[40[40]] Yubikühünne Onlan helakeder.

sebeplerinin ancak kısa süreli bir meta olduğu bildirilir. Onlar kısa bir süre sonra tükenir. Allah'ın katında iman edenlere ve O'na tevekkül edenlere hazırladığının ise daha hayırlı ve daha kalıcı olduğuna dikkat çekilir.

Ayetler, Allah'ın delillerini evrendeki kanunlarını açıklama, büyüklenenleıi korkutma, Allah'a iman ve O'na tevekkül etmeye teşvik etme, sabreden, şükreden müminleri Övme noktasında bir önceki ayetlerin devamı niteliğindedir. Onda zikredilenler bir öncekilerinde görüldüğü gibi insanların gözlem ve uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Az önce yaptığımız uyarma haliyle bunun için de geçerlidir.

Çoğul muhatab zamirinin kafirlere döndüğü tercih edilir. Ayet, müslümanlardan daha çok nzık genişliği ve yaşamsal refah içindeki kafirlerin övünmelerine bir cevap verme yolunu tercih eder. Böbürlenme ve övünmelerini kınar. İçinde bulundukları ortamın az süreli bir yaşam olmasıyla onları korkutur. Mü'minler için Allah'ın kalında olan daha hayırlı ve kalıcı bir yaşam ile onlara güven verir. Mü'minlerle kafirler arasındaki tabloları da içermektedir. (27) Ayetin tefsir akışı içinde zikrettiklerimiz gibi bu ayet kümesinin de Medeni olduğu rivayeti hakkında şüphemiz geçerlidir, [41[41]]

37- Onlar büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınırlar; kızdıkları zaman da onlar, atfederler.

38- Rablerinin çağrısına gelirler, namazı ikame (cemaatle) ederler. İşleri, aralarında şûra[42[42]] iledir. Kendilerine verdiğimiz nzıktan hayır için harcarlar.

39- Bir zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar[43[43]].

40- Kötülüğün cezası, yine onun gibi bir kötülüktür. Kim affeder, bağışlarsa onun mükafatı Allah'a aittir. Doğrusu O, düşmanlık edenleri[44[44]]' sevmez.

41- Kim de düşmanlığa uğradıktan sonra kendini savunursa artık onlar için aleyhlerinde bir yol yoktur[45[45]].

42- Ancak şunlar aleyhine (kınama, cezalandırmaya) yol vardır ki, insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. İşte böyleleri için acıklı bir azab vardır.

43- Fakat kim sabreder, affederse şüphesiz, bu çok büyük işlerdendir!

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/346-347.

42[42] Şura Danışma ve müşavere etme anlamında mastardır. Fikir teatisinde bulunmak, müzakere etmek.

43[43] Tentesirûn Düşmanlığa ya da haddi aşmaya dengiyle karşılık vermek ve onu savmak.

44[44] ez-Zalimin Burada haddi aşanlar tecavüz edenler anlamındadır.

45[45] Ma'aleyhim minsehîl Onlar kınanacak ve azarlanacak değillerdir.

İlk üç ayet, bir önceki 36. ayete atfedilir. Çünkü 36. ayet, Allah katında insanlar için hazırlanan daha hayırlı ve kalıcı şeyleri mü'minlere anlatma noktasındadır.

1- Büyük günah ve çirkin işlerden uzaklaşanlar, eğer bir durum onları kızdırırsa, kızarak hareket etmez; bilakis mağfiret ve müsamaha ile davranmayı tercih ederler.

2- Allah'ın davetine icabet eden, dinlerini O'na has kılan, düşmanlık edenlere büyüklük gösteren, namazı ikame (cemaatle) eden, sadece kalplerini O'na tâbi kılan onlardır, işlerini, aralarında müşavere ederek en güzel yönü ve çözümü elde etmeye çalışırlar.

3- Onlar Allah'ın verdiği nzıkları değişik insan katmaniannda harcarlar. Zulüm ve haksızlığa karşı koyarlar, boyun eğmezler. Eğer bir saldırgan veya düşman onlara saldırırsa hemen yardımlaşmak için dayanışma gösterirler, saldırı ve düşmanlığı defetmeye çalışırlar.

Bu kümedeki son dört ayet ise, önceki üç ayet için bir yönlendirme ve açıklamayı içermektedir:

1- Eğer saldırıya uğrayanın hakkı, bu saldırıyı karşılamak veya defetmekse, bu misillemenin, sınırları içerisinde, haddi aşmadan, israfa kaçmadan olması gerekir. Kötülüğün cezası onun gibi bir kötülüktür. Bununla beraber affeder, ıslah ederse bu onun için daha hayırlıdır. Ecir Allah'tan alınır.

2- Allah, insanlara düşmanlıkla yönelen ya da karşılık vermede haddi aşan, zulüm ve katılık gösteren zalimleri sevmez.

3- Zulmü kendilerinden defedenler için kınama ve cezalandırma yoiu yoktur. Çünkü onlar zulmü istemediler. Cezalandırma, insanlara zulüm ve düşmanlıkla yönelen, yeryüzünde haksız yere fesad ve saldırganlık çıkaranlar için geçerlidir. İşte o kimseler bütün kınamaya layıktırlar, acıklı bir azaba müstahaktırlar.

4- Bununla birlikte sabırla, bağışlama ile, göz yumma ile davranmak, her halükârda büyük bir meziyet ve ahlâktır.

İbn Kesir, Taberi, Tabrcsi gibi bazı müfessirler, bu ayetler ya da bazısının tefsirinde onların Ensar ve ahlaklarını övmek için indiğini söylerler. Bazıları ise, bu ayetlerin tümünün ya da bazısının müslümanlar hicretten sonra Mekke kafirlerinden intikam almak için cihad etmeye başladıkları zaman indiğini söylerler. Bu da ayetlerin Medeni olmasını gerektiriyor. Fakat biz bunu zikreden bir rivayete rastlamadık. Ayetler önceki ve sonrakiler ile sıkı sıkıya bağlıdır. Üslub ve karakterleri onların baskın olarak Mekki olduklarını gösterir. Bize göre Mekke'de kafirlerle karşılaşmayı isteyen bazı müslümanların kendilerine yapılan eziyete aynısı ile karşılık verebileceklerine veya sabretmeyi tercih edebileceklerine yönelik bir ruhsat ifade ederler. Ayrıca diğer Mekki ayetlerin açık ve kısmi işaretlerini de içermektedirler. "Sen af

(veya kolaylık) yolu benimse, (İslam'a) uygun olanı (örfü) emret ve cahillerinden yüz çevir." (A'raf. 199). "Eğer ceza yerecekse-niz, size ceza verilenin misliyle ceza verin ve eğer sabrederseniz, an dolsun bu, sabredenler için daha hayırlıdır." (Nahl, 126). Bu ayetlerin Peygamber hayatında önemli olaylar akabinde inzal olduğu ihtimal dışı değildir.

"Büyük günahlardan ve fevahişten sakınırlar.." ayeti ve diğerleri Mekki dönemde Peygamberdi destekleyen, İslam'ın davetini kabullenen mü'minlerin ilk neslinin tanımlanmasını amaçlamaktadır. Bu da her ihîaslı müslümanın özelliklerinden, ya da İslam'ın ve onda ihlaslı olmanın sonuçlanndandır. Mekke'de ortaya çıkan bu ilk Kuran neslinin yaşadığı İhlasın, dayanışmanın, meşveretin, boyun eğmemenin, müsamahanın, güzel ahlâkın oluşturulması daha sonrakiler için de zaruridir. Bu asırlar boyu büyütülmeye, övülmeye layık ebedi bir kuraldır. Bununla tanımlanan, onun yolunda yürüyen toplumun, her zaman ve her yerde şerefle, izzetle, kuvvetle, durumunu yüceltme ve ıslah etmekle, güvenle yaşamasıdır. Bu tanımlama, insanların karakteri ile, hakkın ve adaletin esaslarıyla birlikte yürüyor. Fert ve topium olarak müslümanları güzel ahlak ve hayırlı değerlere yöneltiyor. Ayetler, Kur'ani grupların en güzeli sayılmaya değer. 46[46]

Direniş Ve Şûra

"Bir zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman kendilerini savunurlar" ve "işleri, aralarında sura iledir" cümleleri genel şekilde övülmeye layıktır. İlki, onların savunmada dayanışma yaptıklarını, düşmanın karşısında şiddetle durduklarını, zulüm ve saldırıya boyun eğmeyi kabullenmediklerini göstermektedir. İkincisi ise, aralarında haddi aşanların, zorbaların olmadığım, hepsinin eşit olduğunu, kimsenin kimseye üstün olmadığım, kimsenin başkasına düşmanca tavır koymadığını içerir. Genel işlerine ortak bir görüşle bakarlar, problemlerini aralarında aldıkları şura kararlarının sonucuna göre çözerler. Bu hal, bugün demokrasi diye adlandırılan tablonun çok ilerisindedir.

Bütün bunların yanında bazı gayretli kimseler, İslam'daki cihad düşüncesinin Medine döneminde var olduğunu, affetme ve müsahama etme prensiblerinin müslüman olmayanlar için Mekke döneminde indiğini ve Medine döneminde ihmal edildiğini söylerler. Bu, cinayet derecesinde bir yanlıştır. Bu ayetleri dikkatlice düşünenler, Kafinin sûresi tefsirinde açıkladığımız üzere Medeni ayetlerde cihadı farz kılan esasların aynısını, cihad düşüncesinin çekirdeği olarak bu ilk dönem ayetlerde de görebilirler. Bu prensipler de; saldırganla mücadele etmek, zulmü defetmek, İslami davetin hürriyetini sağlama alrriak, misilleme ile karşılık verirken aşırı gitmemektir. Medeni ayetlerin çoğunu dikkatlice inceleyenler, eziyet edici, inatçı ve inkarcı tutumlarından vazgeçenler, Allah'a yönelenler ve tevbe edenler için

46[46] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/348-349.

Mekki ayetlerde de daima kapının açık olduğunu göreceklerdir. Medine'de inen Kur'an ayetlerinin çoğu da, affetmeye, müsamaha göstermeye, bağışlamaya, sözlerinde durmaya, vaadlerini yerine getirmeye, düşmanlık eden ve etmeyen gayri müslimlerlc adaletle ve ihsanla davranmaya teşvik etmektedir[47[47]].[48[48]]

44- Allah kimi sapıklıkta bırakırsa artık onun, Allah'tan sonra bir velisi yoktur. Zalimlerin, azabı gördükleri zaman"(Dünyaya) geri dönmenin[49[49]] bir yolu var mı?" dediklerini görürsün.

45- Yine onları görürsün; zilletten başları önlerine düşmüş bir halde ateşe sunulurken göz ucuyla gizli gizli bakarlar. İman edenlerde: "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, Kıyamet günü hem kendilerini, hem de yakın-akraba (veya yandaşlarını da hüsrana uğratmışlardır." dediler. Haberiniz olsun; gerçekten zalimler, kalıcı bir azab İçindedirler.

46- Onların Allah'ın dışında kendilerine yardım edecek velileri yoktur. Allah kimi saptırırsa, artık onun için hiç bir (çıkış) yolu yoktur.

Hak ve adalet yolundan sapan zalimler için ayetlerde güçlü korkutmalar taşıyan uyarmalar bulunmaktadır. İnkarcılıkları ve zulümleri nedeniyle Allah'ın gazabım ve aşağılamasını hak etmişlerdir. O'ndan sonra ne bir velileri ne de yardımcıları olmayacaktır. Allah'ın azabını gördükleri zaman yaptıklarından dolayı pişmanlık duyacaklardır. Korkan, pişman olan, tedirgin birinin sorguladığı gibi soracaklar: "Dünyaya geri dönüp yaptıklarını telafi etme imkanı için bir yol var mı?'T Ateşe sürüklendikleri zaman güçleri tükenir, korkudan sinirleri sarsılır. Sanki tehlike ve zorluklarla karşılaştıkları zaman, korkak ve zelil kişinin kirpiklerinin altından zillet ve korku ile baktığı gibi. İşte o zaman mii'minler emin olarak şöyle derler: "Gerçek hüsrana uğrayanlar. Kıyamet günü kendilerini ve ailelerini kurtuluşu olmayan, sonu olmayan daimi bir azabın içine atan kişilerdir. Onları kurtaracak velileri de yoktur. İşte Allah'ın gazabı ve aşağılamasını hak edenlerin sonu budur. Çünkü onlar için selamet ve güvene götürecek ya da çıkaracak ne bir yol ne de bir çıkış vardır".

Ayetler, mü'minler ile kafirlerin halleri ve herbirinin ayrı sonları arasında tercih ve karşılaştırma noktasına değinmektedir. Bu ayetler ile öncekilerin arasındaki ilişki kesintisizdir. Tablo gerçekten ürkütücü derecede güçlüdür. Anlaşıldığına göre bu ayetler, günahkâr kafirlerin kalplerinde korkuyu, mü'minlerin kalplerinde ise güveni uyandırmayı amaçlamıştır. Allah'ın saptırdığı kimseleri zalimler ve hüsrana uğrayanlar olarak tanımlar. Bu

---

[47[47]] Bkz. Bakara 108, Nisa 26, 90, 94, 145, 146, Maitie 2, 8, 23, 32, 33, 42, Enfal, 18, 38, 39, 61, 72, Tevbe 4, 7, Mümtahine 8, 9.

[48[48]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/

[49[49]] Meraddin Burada geri dönme, dünyaya dönüş anlamındadır.

insanlar veli ve yardımcılarını kaybetmişlerdir. İbareyi yönlendirme ve açıklamamızı destekler deliller mevcuttur. Konuyla ilgili yorumlarımızı önceki ibarelerde aynen bulmak mümkündür. 50[50]

47- Allah'tan geri çevrilmesi'51[51] mümkün olmayan bir gün, gelmeden önce, Rabb'inİze icabet edin. Çünkü o gün ne sığınacak bir yeriniz var; ne de (yaptıklarınızı) inkâra52[52] bir çare.

48- Eğer yüz çevirirlerse (üzülme); biz seni onların üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen yalnızca tebliğ etmektir. Biz insana tarafımızdan bir rahmet tattırdığımız zaman ona sevinir. Ama ellerinin (yapıp öne sürdüğü) İşlerden dolayı başlarına bir kötülük gelirse, insan, hemen nankör olur.

İlk ayette, çoğul muhatab sigası ile hitap dinleyicilere yöneltilir. Hak yoldan sapmalarından vazgeçmeleri ve Allah'ın davetine icabet etmeleri için teşvik ederek onlara haykırır. Allah'tan başka hiç kimseye yardımcı ve sığınağın olmayacağı, Allah'tan kaçışın bulunmadığı, o geri döndürülemeyecek gün, Kıyamet gelmeden önce bunu yapmalarını ister. İkincisinde dikkat çekme ve intikal etme yoluyla hitap Peygamber'e yöneltilir. O'nu Allah'ın insanlar üzerine bir bekçi, bir sorumlu yapmadığına, onların kabullenmesi için bir garantörde olmadığına dikkat çekilir. Eğer onlar sapıklıklarında ve haktan yüz çevirmelerine devam ederlerse, ona düşen sadece tebliğ etme ve korkutmadır. Bundan sonra ayet, insan ya da insan nev'i için genel bir şekilde azarlayan bir tamamlama getirir. O da, eğer Allah ona bir nimet bağışlarsa haddi aştığım, sevinip böbürlendiğini, zulüm ettiğini ve Allah'ı unuttuğunu; günahları ve hataları nedeni ile bir musibet başına gelirse umutsuzluğa düştüğünü ve küfre battığını vurgular. Her iki ayetin, bir öncekilerini tamamlamak için geldiği görülmekledir.

İlk ayet mutlak bir şekilde dinleyicilere yönelik ise de, ikinci ayetin ruhu ve içeriği, vakit geçmeden, Kıyamet günü pişman olmadan önce büyüklenme ve inkar etme tavırlarına bir son vermeleri için, onlara teşvik yoluyla hitabı kafirlere yönelttiğini ilham etmektedir. İkinci ayetin içerdiği azarlama durumuna gelince, ilk derecede kastedilenler, inkarcı zalimlerdir. İkinci ayetin içeriğini ve geçen sûrenin son ayetlerinden birinin içerdiğini unutmamak gerekir. Orada da azarlama kafirlere yöneliktir. 53[53]

50[50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/351.

51[51] Meradde Ona cevap verecek ve onu müdafaa edecek yoktur anlamındadır.

52[52] Nekir Burada "yardımcı, çok yardım eden" anlamında. Asıl anlamı meydana gelen olayları, sözleri inkar eden, itiraz edendir.

53[53] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/352-353.

49- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. (O) dilediğini yaratır. Dilediğine dişiler bahşeder, dilediğine de erkekler bahşeder.

50- Yahut onları çift (sınıflara) ayırır[54[54]] Hem dişi, hem erkek (verir). Dilediğini de kısır yapar. O (herşeyİ) bilendir, (herşeye) gücü yetendir.

Her iki ayette de, Allah'ın mülkünün ve kudretinin kapsamlı oluşuna övgü vardır. Göklerde ve yerde olan herşey O'nun mülküdür. İradesinin istediği şekilde herşeyi yaratmak elindedir. Bunun altına annelerin hamile kalması ve çocukların nevi de girmektedir. Dilediğine sadece dişiler veren, dilediğine sadece erkekler veren O'dur. Dilediğine de erkek ve dişiden sınıflarla çocuk edindiren de O'dur. Dilediğini de kısır yapan O'-dur. Bütün bunların hepsi ilminin ve hikmetinin çerçevesinde gerçekleşir. Her şeyi bilen, herşeye muktedir olan O'dur.

Bu iki ayetin, Önceki siyak ve konu ile alakası olmadığı görülmektedir. Ancak bu ikisi ile 48. ayetin içeriği arasında biraz ilişki bulmak mümkündür. Çünkü o, insanın fıtratında nimet anında azmasını, musibet anında ümitsizliğe ve küfre batmasını içermektedir. Erkek çocukları seviyor ve iştahları kabanyordu. Kızların doğmasından nefret cdiyolardı. Kadınları dişi doğurduğu zaman onlara kızıyorlardı. Bunu bir musibet olarak telakki ediyorlardı. Bunu değişik ayetler ifade etmektedir. Nahl sûresi 57. ve 59. ayetleri örnek verilebilir. "O sânı yüce Allah'a kızları veriyorlar (melekleri Allah'ın kızları sanıyorlarsa kendilerine hoşlandıkları (erkek çocuklan)nı (alıyorlar). Onlardan birine dişi (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyfe dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. (Şimdi ne yapsın) onu hakaretle tutsun mu, yoksa onu toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar!" Önceki son ayetin zikrettiği şeyler sûrenin nüzulü sırasında olmuştur belki de. Her iki ayet buna bir cevap olarak gelir. Sevinip azanları ya da öfkelenip umutsuzluğa düşenleri kınar. Çünkü yaratılma veya doğum olaylarında karşılaşılan durum ve takdirinin sonucunda Allah kanunlarının sahnelerinden bir sahne olduğunu belirtir. Bu nedenle ümitsizliğe ve azmaya gerek yoktur. İşte böylece iki ayet, bu konularda müslüman ve gayri müslim-lerin eşit olduğunu ima eder; var olan piskolojik durumun tedavisini amaçlar. Telkini devamlı ve uzak boyutlu olan bir tedavi. Çünkü o, görüldüğü gibi devamlı bir öfke ve sevincin durumunu tedavi eder. Her şey, Allah'ın takdiri çerçevesinde, yarattıklarında koyduğu kanunlara göre olmaktadır. İnsanlar içinde müslüman olanlara düşen, Allah'ı zikretmeleri, azmamaları ve Öfkelenmemeleridir; Allah'ın takdirine nza göstermeleridir. [55[55]]

51- Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer İçin olacak (şey) değildir; ancak bir vahy ile ya

[54[54]] Yuzcvvicühüm Burada "onları türlendiriyor, çeşit çeşit kılıyor" anlamındadır. Erkek ve dişiden karışık sınıflar yapıyor.

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/353-354.

da perde arkasından veya bir eiçi gönderip kendi İzniyle dilediğine vahyetmesi (durumu) başka. Gerçekten O, yüce olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

52- İşte sana da böyle emrimizden bir ruh vahyettik. Sen Kitab nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi doğru yola ilettiğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz, sen, doğru yola götürüyorsun.

53- Göklerde ve yerde bulunan herşeyin sahibi Allah'ın yoluna. İyi büinki bütün işler sonunda Allah'a varır.

İlk ayette üç sahneye işaret edilmektedir: Allah'ın söz ile beşerle ilişkisi, ya da onların bu konuda onunla ilişkisi. Allah'ın herhangi bir insanla karşılıklı konuşması mümkün değildir. Allah'ın seçtiği insanların ilişkiye girmesi, onlarında O'nunla ilişkisi ancak vahiy yoluyladır. Bu vahiy, ya bir perdenin arkasından, ya da O'nun tarafından gönderilen elçi vasıtasıyla O'nun emir ve izinlerinin istediğini vahyedecek. Durumunda ve künhÜnde eşitlenemeyen, yüce olan O'dur. Hikmetinin gereği istediğini seçer ve istediğini yapar. Hakim olan O'dur.

İkinci ve üçüncü ayetlerde, Allah'ın, Peygamber ile olan ilişkisine işaret edilmektedir. Onların ilkinde hitabı O'na yöneltmişti. Allah'ın hikmeti ve sünneti gereği ona emrinden ve izninden bir ruhu (sözü) vahyetmesidir. Bundan önce Allah'ın kitaplarım ve vahyini, yakini dirayetle O'na imanın keyfiyetini bilmediği gerçeğini vurgulamaktadır. Allah bunu kullarından istediğini hidayete erdiren bir nur yapar. Peygamberin onunla hidayet bulduktan sonra, başkalarının hidayetine sebep olma durumu belirtilir. Göklerde ve yerde bulunan herşeyin sahibi, Allah'ın yoludur bu. [56[56]]

Vahyin Mahiyeti

"Kendisiyle Allah'ın konuşması, bir beşer için olacak (şey) değildir; ancak bir vahy ile ya da perde arkasından veya bir elçi gönderip kendi izniyle dilediğine vahyeîmesi (durumu) başka".

Müfessir Beğavi ve onu takip eden Hazin, Medine'deki bazı yahudilerin sorularına binaen bu ayetlerin indirildiğini rivayet ederler. Bu da ayetlerin Medeni olmasını gerektiriyor. Oysa bunu ifade eden bir rivayete rastlamadık. Kur'anî üslupta bir soruya cevap verirken önce konusu anlatılır, sonra cevap verilir, ancak bahsedilen ayetlerde bu yoktur.

Sûrenin sonu olarak gelen bu ayetlerin sûrenin başlangıcı ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu başlangıç, Allah'ın ondan önceki peygamberlere vahyettiği gibi Peygam-ber'e

---

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/355.

de vahyettiği işaretini içermektedir. İndiriliş hikmetinin gereği sûrenin başını sonu ile bağlamaktır. Bu bazı örnekleriyle başka sûrelerde de geçmişti. Eğer söylediğimizin doğruluğunu farzedersek, bu ayetlerin önceki ayetlerden bağımsız bir bölüm gibi algılanması tartışılır. Çünkü sûrenin bir defada ya da arka arkaya bağlantılı bölümler halinde indirildiğine delalet eden Kur'anî sahneler güçlüdür.

Tabiatıyla bu durum ayetlerin içeriğini açıklama İhtimalini ortadan kaldırmıyor. Sûrenin nüzulü sırasında ya da öncesinde kafirlerin ya da Ehli Kitab'ın ya da müslümanlann sordukları somya bir cevap niteliği taşıyor. Peygamber (s)'in Allah ile olan ilişkisini insanlara haber vermesine karşı, insanların hayret edişlerine verilen bir cevaptır. Bu mesele her insanı hayrete düşürür, onun künhünü bilmeye ya da kalbine su serpmeye yöneltir. Sûrenin ilk ayetlerinde, Muhammed'den önce peygamberlere Allah'ın dinden şeriat kıldığını, ona da tavsiye ettiğini zikreder. Allah onlara vahyettiği gibi ona da vahye -der; sûrenin İlk ayetlerinde bu vurgu vardır.

Ayetlerin boyutu üzerine bîr yorum yaparsak; ilki onun vahiy olması, ikincisi perde arkasından olması, üçüncüsü gönderdiği elçinin istediği, izin ve elçi vasıtasıyla vahye-dilmesidir.

"el-Vahy" mânâsının aslı, sürat ya da süratli geçiş ya da ilham ve kalbe atmadır. Bu da ayetteki vahyin zati ve kalbi şuuru demektir. Vahyedilenin nefsine atılan, düşünce ve konular, nefsini aydınlatan ışınlar gibi söz kalıplan içerisinde, Rabbani yüce ilhamı işittiren bir duygudur.

Ayette zikredilen ve sahnelerden üçüncüsünü oluşturan "rasul"ün, müfessirlerin cumhuru, "Peygamber' e vahyi getiren melek" olduğunu söylüyorlar. "Feyevhâ Îîey-him" deyimini kullanması ona göre, Peygamber'le ilişkiye giren meleğin ilham etmesidir. Bu da ruhi ve kalbi bir ilişkidir. Bu Şuara sûresinin 192-194. ayetinde açıkça zikredilir: "Muhakkak ki o (Kur'an), alemlerin Rabb'inin indirin esidir. Onu, er-Ruhu'1-Emin (Cebrail) indirdi. Senin kalbine; uyarıcılardan olman için." Bakara sûresinin 97. ayetinde meleğin adı açıklanmaktadır: "De ki: 'Allah'ın izniyle Kur'an'ı kendinden öncekileri doğrulayıcı ve inanlara yol gösterici ve müjdeci olarak senin kalbine indirdiği için kim Cibril'e düşman olursa".

Birinci sahnenin, üçüncüsünden farkı, Allah vahyinden Peygamber'in kalbine bıraktığı zaman, zâtından ayrılmayan bir telkini hissetmiyor olmasıdır. Üçüncü sahnede ise belki bunu hissediyor olmasıdır.

Peygamber (s) ikinci sahnesine gelince, de3'imdcn de anlaşılacağı gibi kendisine ilkâ edilen anlaşılan bir sözü, kimin ilka ettiğini bissetmeksizin, Allah katından geldiğini hissedip idrak etmesidir. Bu herhâlükârda kalbi ve batini olmayan dış bir bağlantıdır. Bundan da görüleceği gibi, A'raf, Nemi, Kasas, Taha sûrclcrindeki ayetlerin Musa'yla konuşulan Rabbani sözü, geçen açıklamada belirtildiği üzere haber verir.

Biz bunu zikredilen deyimlere göre açıklamasını yapmaktayız. Bu ilişkinin, hissedilen bu şuurun gerçeğini anlamak ve idrak etmeye gelince Allah'ın vahyi, konuşması ve ilişki kurmak için seçtiği kimselerin iki Özelliğidir. Başkalarına göre o ikisi, iman edilmesi farz olan hakikatlerdir. Çünkü onu seçkin kimseler haber vermektedir. Onlar haber verdikleri şeylerde doğrudurlar. Onu Allah'ın emri ve vahyi olarak yorumlarlar. İnsanların anlaşması için geniş kavramlardır! Vahyin mahiyetine gelince, o, Allah'ın ve peygamberlerinin sırrı ile bağlantılı bir sırdır. İnsan aklı, onu, değişik deliller olmasına rağmen anlamada aciz kalır. Bunu ancak büyüklenenler inkar ederler.

Bütün bu söylediklerimiz ilk ayetin İşaret edip İçerdiği sahneler ve rütbelerin açıklaması noktasında odaklanır. Hz. JVIuhammed(s) ile Rabbani bağlantı sahnesine gelince, onu açıklamada "evhayna" ve "ruhen" kavramlarını kullandı. Müfessirlerin çoğu ikinci kavramın melek Cibril(a) olduğunu zikrederler. Az önce zikrettiğimiz Bakara süresindeki ayette zikredilen bu meleğin adıdır. Orada Onun (Cibril, Peygamberin) kalbine Kur'an'ı indirmekteydi. Ruh kavramı. Şuara sûresinin ayetlerinde, Peygamber'in kalbine Kur'an'la inen ruh olarak burada da kullanılır. Bu kavram, işaret edilen Peygamberin Allah ile olan iletişim sahnesine özellikle ilham eder. O ilham veren, ima eden, ruhani-yet dolu bir sahnedir. Cibril'in iniş sahnesinin üçüncü sahne de tabir edilen "ya da elçi göndersin" cümlesinin olması mümkündür. Buradaki cümlelerin ilham ettiği ile Bakara ve Şuara süresindeki ayetlerin ilham ettiği arasında gerçekten bir çelişki yoktur. Çünkü kalbe indirme, ayetlerin ruhundaki ilham veren, ima eden, ruhaniyet dolu sahnenin ilham ettiğini geçmez.

Peygamber'e ilk vahyin nüzulü hakkında Alak sûresinin akışında Aişe (a)'den Bu-hari'nin rivayet ettiği bir hadisi zikretmiştik. Onda vahiy tablolarından bir tablo vardır. Burada, birini Buhari, Tirmizi ve Müslim'in rivayet ettiği, ikinci ve üçüncüsünü Müslim'in rivayet ettiği üç hadisi zikredeceğiz. Böylece onda tamamlayıcı başka tablolar bulunmaktadır. Sahih hadislerde işaretler taşıyan, Rabbani vahiy tabloları vardır. Doğru olmasını umut ediyoruz. Aişe (a) şöyle rivayet eder: "Haris bin Hişam Peygamber'e, vahyin nasıl geldiğini sorar. Buyurur ki: Bana bir zil sesi gibi gelir. Bu benim için en zor olanıdır. Benden ayrıldığında söylediklerinin hepsini anlayıp hıfzederim. Bazan de melek bir ademi kılığında gelir. Ve bana vahyi konuşur, söylediklerini anlayıp hıfzedin-ceye kadar". Aişe dedi ki "Çok soğuk bir günde ona vahyin indiğini gördüm. Ondan ayrıldığı zaman alnından terler boşanırdı." İkinci ve üçüncüsünü Ubadc'den Sâmid rivayet eder. İkincisi şöyle gelir: "Peygamber (s), vahiy indiği zaman, onun için muztarib olur, yüzü sararırdı." Üçüncüsü ise: "Peygambcr(s)'e eğer vahiy inerse başını indirirdi, onunla birlikte ashabı da başlarını indirirlerdi. Vahiy bitince de başını kaldırırdı."

Bunun yanında ikinci ayet, Peygamber'in Rabbani iletişim olmadan önce gerçekten ne imanı ne de kitabı bilmediğini içerir. Peygamber nübüvvet konularını Allah'ın vahy iletmesinden sonra öğrendiği bildirilir. Mevlit ve Şemail kitablarında zikredilen rivayetleri Kur'an'in bu kati

delilleri geçersiz kılar. Tabii bu, Peygamber'in Allah'ın meleku-tunu ve nimetlerini düşünmediği, Allah'ın hakikati, hanif İbrahim milleti, yürümesi gereken dosdoğru dinin yolu hakkında araştırma yapmadığı anlamına gelmez. Kavminin inançlarından, taklitlerinden, şirklerinden gördüğü çirkinliklerden dolayı nefesinin tutulmadığını söylemek doğru değildir. Alemlerin Rabbi olan Allah'a sadece yönelmek, ibadet etmek, iman etmek, O'ndan yardım dilemek, O'ndan başkasını reddetmek gerektiğine tek başına varmış olmasını düşünmek de tarihi gerçekliğe aykırı değildir.

Duha sûresinde açıkladığımız üzere Hira mağarasmdaki ruhani itikafi esnasında bunları düşünmüştür. Ruhu orada temizleniyordu. Ta ki, ulvi iletişime hazır bir hale gelsin, Allah'ın vahyini ve ruhunu karşılasın. Nefsinde, Allah'ın dosdoğru yoiuna insanları hidayet etmek, davet etmek, risaletini taşımak için ilahi nur ile hidayet bulup yakini imanın gerçeğiyle tanışsın.

Bazı müfessirler (Tabresi, Hazin, Bağavi) son ayet, Pcygamber'in İslam ve iman şeriatlarının ayrıntılarını, namazın şekil ve vakitlerini bilmediğini, ancak tevkifi Rabbani vahye dayalı olarak bunları öğrendiğini belirtir, derler. Dikkat edilirse son ayetteki anlam, Pcygamber'in yanında genel akü imanın oluştuğunu inkâr etmiyor. Bu da bizim belirttiğimiz şeyleri ortadan kaldırmıyor bilakis onlarla uyum sağladığı görülüyor. [57[57]]

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/355-358.

ZUHRUF SURESİ

Kur'andaki Sırası : 43

Nüzul Sırası : 63

Ayet Sayısı : 89

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, büyüklerden kabul edilmediği için Peygamber'e İsi icabet etmeyerek büyükle-nen, babalarını îaklil eden ve ananelerine körükörüne yapışan, "melekler Allah'ın kızlarıdır" diyen müşriklerin akideleri kınanır. Allah'ın göklerin ve yerin yaratıcısı ve onların da yaratıcısı olduğunu itiraf etmelerinin anlatımı bulunmaktadır. Akideleri etrafında Peygamber ile onlar arasında tartışma fasılları da bulunmaktadır İbrahim (a) ve kavmine olan tavrı, Musa (a)'nın Firavun'a taşıdığı ilahi mesajı, Isa (a) ve rlsaleti zikredilmekle; Peygamber (s! kavminin Kur'an ve mesajı karşısındaki sorumlulukları hatırlatılmaktadır. Bütün bunlar Peygamber için bir güven ve teselli oluşturmaktadır. Allah'ın azameti ve Rububiyetinin gücü övülmekfedir. Ahirette mücrimler ile muffakilerin sonu, güzel bir tasvirle anlatılmaktadır.

Sûrenin fasılları [bölümleri] birbiriyle bağlantılı ve uyumludur. Başlcmgcı sonu ile bağ-lantılıdır. Bunda da bir defa ya da ard arda indirildiğine deliller bulunmaktadır. 54. ayetin Medeni olduğu rivayet edilir. Oysa o, siyak ve konu ile tam bir uyumluluk göstermektedir. Bu da bu ayetle ilgili rivayetin üzerinde bizi şüpheye sevketmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Ha, Mim.

2- Apaçık Kitab'a andolsun ki,

3- Biz, (onu) düşünüp anlamanız için Arapça bir Kur'an yaptık.

4- O, katımızda bulunan Kiîap'tadır. Yücedir, hikmetlidir.

5- Siz, inat ve büyüklenmede aşırı giden bir kavim oldunuz diye, sizi uyarmaktan vaz mı

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/359.

geçelim?[2[2]]

6- Biz önceki kavimlere nice peygamber gönderdik.

7- Onlara hiçbir peygamber gelmedi ki mutlaka onunla alay etmesinler.

8- Biz de, bunlardan daha güçlü olan (o kavimler)! helak ettik. Öncekilerin örneği eectİ

Sûre, Ha ve Mim harfleriyle, ondan sonra gelene dikkat çekmek için başlar. Sonra hedeflerinde ve davetinde apaçık olan Kitab'a yemin edilir. Şüphesiz Allah Kur'an'ı Arapça bir dille indirdi ki, muhatab olan, Araplar onu anlasınlar ve akletsinlcr. O (Kur'an) Allah'ın katında ana kitaptadır. Yüce duruma hâkim bir üslubu ve maksatları vardır. [3[3]]

Ayetler Bundan Sonra Şunları İçeriyor:

1- Kafirleri muhatap alan bir sora yöneltilmektedir: "Allah'ın onların inat ve büyük-Icnme ya da O'nun hudutlarını aşma konusunda aşın gitmeleri nedeniyle onları uyarmaktan vazgeçeceğini mi sandılar?"

2- Allah onlardan Önce değişik peygamberler gönderdiğini hatırlatıp, kavimleri onlarla alay ettikleri için helak olduklarını bildirir. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Onlardan önceki geçmiş ümmetler için Allah'ın sünneti böyle tecelli ediyordu.

"Siz, aşırı giden bir kavim oldunuz diye, sizi uyarmaktan vaz mı geçelim". Bu ayet, Allah'ın Rasulleri göndermedeki hikmetinin takibi üzerine kafirlerin Peygamber Ie (s) girdikleri çekişme, tartışma ve münazaralar konusunda yönlendirici bir sorudur. 5. ayet, Kur'an'in onları korkutma ve azarlamasının uzamasından, inatçı ve tutumlarında ısrar etmelerinden sonra Peygamber'e "Bütün bunlardan sonra kendini neden yoruyorsun, bizden umudunu kesmiyorsun, bizi kendi halimize bırakmıyorsun?" sorusunu sormalarına bir cevaptır. Allah bu ayetleri vahyederek onlara cevap verir, Kavimlerinin alaylarına rağmen Allah'ın elçilerini göndermeye devam etmesinin hikmetini açıklar. Çünkü O'nun hikmeti insanları ev ev hatırlatmayı gerektirir. İnsanların büyükienmeleri ve haddi aşmaları bu hikmetinden vazgeçiremez. Tâ ki hidayet ve hakk yolu apaçık bir şekilde devam etsin. Burada hakka çağıran davetçilere tabi olmanın farz olduğunu belirten, devamlı telkin, yüceltme ve çok güzel bir üslup vardır. Hafife alma, yüz çevirme ve engellemelerle karşılaşıldığında davada sebat etmek, sabretmek gereklidir. Çünkü bu tavır ve takınılacak karşı tutum, insan ve toplumlar, Allah'ın koyduğu hikmetinin gereğidir.

[2[2]] Efenedribû ankûmu'z-zikra safhan en kuntum kavmen müsrifin Siz, inatta ve kibirde haddi aşan kimseler oldunuz diye, size hatırlatmaktan vaz mı geçelim?

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/360.

Fakat bize görünen o ki, Kur'an'ın Allah'tan sâdır olduğunu belirtir ve pekiştirme yoluyla tenzilin kaynağı olduğu anlamını taşır. Bu sûreden önceki Şura sûresinin ayetle-riyle sonraki Fussilet sûresinin ayetlerinin zikrettikleri ile bu pekiştirme bağlantılıdır. Kur'an dilinin, ilk semavi kitapların dilinden ayrı olması noktasında kafirler itiraz etmezlerdi. Bu kitapların sâdır olduğu, Allah'tan Kur'an'da sâdır olmuştur. İlk semavi kitapların yabancı dille olduğuna itiraz edildiği gibi, bunun da yabancı dille olduğuna itiraz edilmemesi için muhatapların anladığı bir dille, Arapça gelmesi amaçlanmıştır. En'am sûresi 156. ayeti "(Onu size indirdik ki) kitap, yalnız bizde, önceki iki topluluğa indirildi, biz ise onların okumasından habersizdik (o kitapların dillerini bilmiyor-dukjdemeyesiniz." Buruc sûreside açıkladığımız "levhü-Mahfuz" kavramı ile bu açıklama çelişmez.

Bütün bunlara rağmen Kur'an'ın Arapça olması geçen üç sûrenin başlıca konularından birini oluşturur. Öncelikle Şura ve Fussilet sûrelerinde ve bu sûrede ve bundan öncekilerinde kafirlerin bu konuda şiddetli tartışmaları, bu sûrelerin nüzul sırasına göre tertip ve inişini doğrulamaktadır. Gafir sûresinin önsözünde "Havamim" silsilesi hakkında zikrettiğimiz rivayetlerin nedeni burada da görülmektedir. Ayetlerin üslubu ve konu tekrarlan. "Kur'an" ve "Kitap" tabirlerini içeren muhkem ayetlere yemin ile başlanması, sözlerimizi desteklemektedir. [4[4]]

9- Andolsun onlara: "Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorarsan elbette diyecekler ki: "Onları çok üstün, çok bilen (Allah) yarattı.

10- Ki O, yeri sizin için bîr mekan'[5[5]]' kıldı ve doğru yolu bulursunuz diye onda size (birtakım) yollar[6[6]]' var etti.

11- Kİ O, belli bir miktar'[7[7]]' ile gösten su indirdi de, onunla ölü bir memleketi dirilttik (Ve her yanma yeniden hayat) yaydık'[8[8]]'; siz de böyle (kabirlerinizden diriltilip) çıkarılacaksınız.

12- O bütün çiftleri[9[9]]' yarattt ve sîzin İçin gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri de var etti.

13- Ki onların sırtlarına binesiniz, sonra onlara bindiğiniz zaman Rabb'İnİzin nimetini anasınız ve (şöyle) diyesiniz: "Bunları bize boyun eğdiren (Allah) ne yücedir, yoksa biz bunu

---

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/361-362.
[5[5]] Mehden Yerleşme. Düz, engebesiz.

[6[6]] Subûlen Yollar.

[7[7]] Bi kaderin Bir hesapla, bir ölçüyle

[8[8]] Enşernâ Çıkardık. Burada "dirilttik, hayat verdik" anlamındadır.

[9[9]] el-Ezvâcü Yaratıkların türlerinden, sınıflarından ve cinslerinden kinayedir.

(kendimize) itaat ettiremezdik"'[10[10]]'.

14- "Biz elbette Rabb'imize döneceğiz."

İlk ayet hitabı, Pcygamber(s)'e yöneltir: Eğer onlara yeri ve gökleri kim yarattı diye sorarsan, herşeyi bilen, başkalarına ihtiyacı olmayan, güçlü ve aziz olan Allah'tır diye cevap verdikleri görülür.

Ondan sonra gelen ayetler ise, dinleyenlerin Üzerinde Allah'ın kudretinin ve nimetinin ikrarını içerir. Cümleler başka bir şeyi gerektirmeyecek kadar açıktır. Bu bölümdeki ayetler, Allah'ın nimetini, O'na dönüşü ve O'na hamd edilmesini zikrederek biter.

Ayetlerde muhatab ve ğaib çoğul zamirleri, içeriğinin ifade ettiği üzere, kafirlere dönmekledir. Bu durum, kafirleri susturma ve delillerle tartışma noktasında ondan sonra gelen ayetler için bir giriş olmast hasebiyle bir önceki ayetlerle bağlantılıdır. İşte bu. Kur'ani dizim üslubunun adetlerindendir.

İlk ayetteki cevap kafirlerin diliyle kaçınılmaz bir anlatımdır. Onun üslubu, kafirlerin cevabının ancak olumlu olacağını ilham ediyor. Onlar Allah'ı inkâr etmiyorlar. Ancak yakınlaşma ve şefaat amacıyla O'na ortaklar koşuyorlar.

O'nun yaratan, azık veren, düzenleyen olduğunu; evrende faydalı ve zararlı sadece tasarruf sahibi olduğunu itiraf ediyorlar. Önceki değişik ayetlerin anlatımında da zorluk ve tehlikeler anında sadece O'na yalvarıp-yakardıklan üzerinde durulmuştu. İşte burada susturma ve bağlı kılma üslubu öne çıkmaktadır. [11[11]]

15- (Buna rağmen) kendi kullarından O'na çocukları nispet ettirdiler[12[12]]'. Doğrusu insan, açıkça nankördür.

16- Yoksa (Allah), yaratıklardan kızları (kendine) edindi ve erkekleri size mi ayırıp-bıraktı[13[13]]'.

17- Onlardan birine, Rahman'a benzer[14[14]]' olarak anlattığı (kız çocuğu) müjdelense, yüzü kapkara kesilir, öfkesinden yutkunup[15[15]]' durur.

[10[10]] Vemâ künnâ lehü mukinîn Onları bizim emrimize vermeye güç yetiremezdik.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/363.

[12[12]] Ce'alû lehû miti ihadihi cüz'eri Allah'a çocuklar nisbct etmelerinden kinayedir. Şöyleki çocuklar, babanın yanında bir cüzdür.

[13[13]] Esfâküm bi'l-benin Oğuİlan siz tahsis ettiniz, onları kendinize seçtiniz.

[14[14]] Bimâ darebe lir-rahmani meselen Rahman için eş ve benzer kılmak.

[15[15]] Kezîm Şiddetine rağmen Öfkesini yutan.

18- Eğlence ve süs'[16[16]]' için yetiştirilip, düşmanlık ve mücadelede güçsüz ve açık olmayanı[17[17]]' (kadınları) mı ? (Allah'ın ortağı ve çocuğu yaptılar?)

19- Rahman'ın kulları olan melekleri dişi saydılar. Onların yaratılışlarına mı şahit oldular ki'[18[18]]'. Şahitlikleri yanılacak ve (bundan) sorulacaklardır.

Güçlü ve belagat sahibi olmayan. Bu cümle de amaç olarak önceki gibi kadınların durumunu izah etmektedir.

İlk ayette kafir ve müşriklerin melekler hakkındaki inançlarını kınama konusunda işaret vardır. Gelen ayetlerde ise bu konunun münakaşası ve cevabı aktarılıyor. Uyan ve korkutmada bulunuluyor. Müşriklerin ifadesinin vehim eseri olduğu bildiriliyor.

Onlar Allah'ın bazı kullarını O'ndan bir parça (evlatlar) olarak algılıyorlar. Bu konuda insanın hak ve mantıktan sapması dile getirilip eleştiriliyor. Müşrikler, Allah'ın çocuklarının sadece kızlardan olmasını istiyorlar. Fakat aynı zamanda kendileri için erkek evlatlarının olmasını temenni ediyorlar. Allah'a nisbet ettikleri kızlaria müjdclen-dikleri zaman, yüzleri kapkara kesiliyor, kalpleri kinle doluyor, bu hallerini saklamaya, tahammül etmeye güçleri yetmiyor. Bu da, tutumlarının ne kadar çirkin olduğuna deia-let eder. Çünkü kadınlar, eğlence ve süslenmeye meyyaldirler, güç ve kavgada zayıftırlar. Eğer Allah'ın çocukları olması gerekseydi, (O'nu tenzih ederiz) Allah'ın çocuklarının bunlar olması gerekmezdi. Allah'a nisbet edilen kızlar, meleklerdir. Onlar O'nun kullandır. Onîar melekler yaratılırken orada mıydılar da bu sözü söylüyorlar, ancak bunu gözle görenlerin söylemesi caizdir.

Allah kafir ve müşriklerin bu sözleri hakkında onları sorgulayacak, zorlu bir hesapla hesaba çekecektir.

Ayetler bir öncekilerle bağlantılı ve onların devamı niteliğinde olduğunu gösteriyor. Üslubu ise tartışmacıdır. Tartışmada getirilen delil güçlü ve bağlayıcıdır. Onları hafife alan vurgu ise tam yerinde ve korkunç bir şekilde geliyor. [19[19]]

Kur'an'm Kadına Bakışı, İslam'da Kadının Yeri

[16[16]] Yüneşşeü fi'l-hilyeti .... Kadının süslendiği şey. Cümlenin anlamı: Süs için yetiştirilen. Bu, yüzü güzelleştirmek için kadının yaptığı bir durumdur. Bu cümleden maksat, müşriklerin ayıplarını ortaya koymaktır. Çünkü onlar, hayatlarının eğlence ve süs hanelerinde yer eden kadınları Allah'a eşler koştular.

[17[17]] Fi'l-hisami gayrü mübîn Çalışmada ve tartışmada

[18[18]] Eşehidû halkahüm Allah'ın kendileri yarattığı zamanda, onlar hazır mı idiler?

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/365.

16-18. ayetlerin içeriğinde Arapların, kadın ve kıziann konumlarına, erkek ve erkek çocuklara nispetle durumlarına hakir bir şekilde yaklaştığı görülmektedir. Aslında bu ayetlerde ve bu ayetin içerdiği benzer başka ayetlerde zikredilenler, Arapların zihinlerinde hakim olan düşünceleri belirtmeye yöneliktir. Ki ayetler, onların şirklerini ve baz aldığı değerleri kınar ki, delil daha susturucu ve bağlayıcı olsun. Bu Kur'an'ın direkt görüşü de değildir. Oysa Mckki ve Medeni Kuran ayetlerinde kadınla ilgili zikredilenlere bakıldığında, kadının konumunun ve yerinin yüceltildiği gözlenir. Peygamber döneminde ve toplumunda ise kadının durumu ve mevkii düşüktü. Oysa Kür'an, kadını yaklaşık her şeyde erkekle eşit kılar. Onu ve erkeği, yaratılışın aslında, cinsinin oluşu-munda, evlilik bağlarında eşit sayar. Geçen münasebetlerde buna dikkat çekmiştik. Onu, erkeğin sorumlu tutulduğundan sorumlu kılar, aynı hitabı yöneltir, erkeğe mubah olan ona da mubah, haram kılınan ona da haram, bağışlanan ona da bağışlanandır, Dünya ve ahiret hayatında tertib edilen sonuca ehil olmada erkek ve kadın eşit şartlarda muhataptır. Sivil ve medeni anlamda meşru olan şahsi tasarruflarından her tasarrufta, erkeğe nis-bet edilmesine rağmen, onun iznini almadan hak sahibidir. Miras konusunda yeterli derecede hakkı bağışlanarak sabit tutulur. Bilakis bu yeterlilikten daha çok, müfredatı, eşsiz veçheleri ile İslam şeriatının ebediliğe aday gösteren bir övünç durumudur. Kur'an'a evlilik hayatı ve cinsel yapıyla ilgili kadına özgü bazı hallerden bahseder. Ancak bu, zikrettiğimiz şeylerden hiçbirinin değerini düşürmez. Bunları geldikleri uygun yerlerde açıklayacağız. 20[20]

20- Ve dediler ki: "Rahman dileseydi, biz onlara lapaydık."21[21] Onların bu hususta bilgileri yoktur. Onlar, yalnızca zan ve tahminle yalan söylemektedirler'22[22]'.

21- Yoksa biz, bu (Kur'an)'dan önce kendilerine23[23]» bir Ki-tap verdik de şimdi ona mı sarıimaktalar?

22- Hayır, sadece: "Biz babalarımızı bir yoi'24[24] üzere bulduk, biz de onların izlerinde hidayete yönelmiş (kimseleriz" dediler.

Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir:

1- Müşriklerin meleklere tapmaları hakkında özürlerini hikaye eder. Onlar, eğer Allah

20[20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/365-366.
21[21] Ma ahednâhüm Zamir, meleklere racidir, ona gider.

22[22] Yehrusûn Sanıyorlar, tahmin ediyorlar veya vehme kapılıyorlar.

23[23] Min kahlihi Zamir. Kur'an iafzma racidir, ona gider.

24[24] Ümmetin Burada "millet, ya da yol anlamında kullanılmıştır.

meleklere ibadet etmemizi dilemeseydi onlara tapmaktan bizi yasaklardı diyorlardı.

2- Bu saçma delilleri, hiçbir ilme ve delile dayanmaksızın sadece kuruntularıyla verdikleri akılsızca bir cevabı içerir.

3- Meydan okuma ve inkâr etme yoluyla geien bir soru: Eğer Allah onlara Kur'an'-dan önce bir kitap indirseydi, inançlarında ona dayanırlardı, hüccetlerinde ondan delil getirirlerdi, Kur'an'sız ona tutunurlardı.

4- Delil onları bağladığı ve zorladığı zaman şöyle diyorlardı: Biz babalarımızı bir yol iizerc bulduk, biz onian hidayet üzere görüyoruz.

Göründüğü gibi ayetler bir öncekilerle konu, siyak ve takip yönünden bağlantılıdır. Peygamber(s) müşriklerinin nesilden nesile miras aldıkları rabbani bir şeriatla ilişkili olduklarına inanmalarını ilham eder. Geçen sûredeki bu örnekler de verilen bu delil defalarca tekrarlanır. Görünen o ki onlar her tartışma ve her münasebette bunu tekrarlarlar. Rivayetler zikreder, bazı ayetler de ilham eder ki, onlar yaşadığı örf ve gelenekleri ve, inançlarını (A'la) sûresinde ve başka sûrelerdeki siyakta açıkladığımız gibi, aldıklarını sanarlardı.

"Ve dediler ki: Rahman dileseydi onlara (meleklere) tapmazdık". ayeti, sonra gelenler, müşriklerin delil olarak sundukları hücceti kınama anlamını içermektedir. Düşünce ve akidenin doğruluğu ya da bâtıllığı, babalardan miras kalışına ve eski olmasına dayanması caiz değildir. İlim, maslahat ve apaçık hüccete dayanması gerekmektedir. İşte bu konuda Kur'ani telkin bulunmaktadır.

"Eğeı-Allah dileseydi bit suçlan işlemezdik" diyen insanların işledikleri yanlışlıkları ve günahları temize çıkarmak isteyen her benzeri yaklaşıma ilk ayet, kalıcı ve ebedi bir cevap veriyor. Mantıksız delil ve görüşe körükorüne yapışan ya da apaçık bîr hüccete ve ilme dayanmayan kontrolsüz konuşan herkesi akılsızlıkla devamlı uyarıyor. Zemah-şeri ilk ayeti Mutezile mezhebinin doğruluğuna delil olarak gösteriyor. Onlar insanların yaptıklarını -küfür, şirk ve iman da dahil- kendi iradeleriyle kazandıklarını söylüyorlar. Çünkü ayet, Allah dileseydi şirk koşmazdık diyen müşrikleri kınıyor. Şirklerinin onların kazançları ve seçimleri olduğunu kısmî olarak belirtiyor. Bu nedenle kınama ve korkutmayı hakcdiyoıiar.

Mutezile mezhebine karşı olan Cebriye bu yaklaşımı eleştirir. Kadı İbnil-Mükiv buna cevap verdi ısc de el-Ğamz aynısı ile mukabele etti[25[25]]. Ayet müşriklerin sözünü hikaye ederek onları kınamakladır. Çünkü onlar şirklerini temize çıkarmak istediler. En güzeli konunun bu çerçevede kalmasıdır. Güçlü olan bu hüccet ve telkinin içeriği ve benzeri, tefsiri yapılan En'aın sûresinin (149-150.) ayetlerinde de tekrarlandı. O da, müşrikler bu ayetteki mantıkla

---

[25[25]] Bkz, Keşşaf Tefsiri'nin c. 3, s. 414, Mustafa Muhammed baskısı.

hüküm yürütürken, akidelerini temize çıkardıklarım, kendilerini kınayan, akılsızlıkla suçlayan ayetleri okuyan peygambere bir cevap verdiklerini sanıyorlardi. Oysa Allah dileseydİ bütün insanlar hidayete ererdi; fakat o, bunu seçimlerine bıraktı,İlk ayetin cümlelerini bazı müfessirier (Ncsefi gibi) ala}' ve aciz bırakmak için müşriklerin ileri sürdüğünü belirtmektedirler. Müşriklerin akidelerinde hak üzere olduklarına dair inançlarını içeren ayetler vardır. "Onlar bir çirkinlik yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk, bunu bize Allah emretti." diyorlar. "Allah kötülüğü emretmez de, Allah'a karşı bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?" (A'rai 28). Biz bu sözlerinin bu babdan olduğunu tercih ediyoruz. Çoğu müfessirlerin (Tabcri, îbn Kesir, Bcğavi, Hazin, Tabresi, Keşşaf...) şerhlerinden çıkarılan da bunu gösteriyor. Bundan sonra gelen ayeün buna güçlü bir delil olduğunu düşünüyoruz. Dayandıkları ve tutundukları Allah katından bir kitapları olup olmadığını inkarcı bir şekiîde sorguluyorlar. [26[26]]

23- İşte böyle, senden önce de hangi memlekete elçi gön-derdiysek mutlaka oranın (refah İçinde grmanp azan) önde gelenleri[27[27]] "Biz babalarımızı bir yoi üzere bulduk, biz de onların İzlerine uyarız." dediler.

24- "Ben size, babalarınızın üzerinde bulduğu (din)den daha doğrusunu getirmiş olsam da (yine babalarınızın yo-lunu)mu (tutacaksınız?)" dedi. "Doğrusu biz,- kendisiyle gönderildiğiniz şeye (karşı) kafir olanlarız/' dediler.

25- Bİz de onlardan intikam aldık. Bak yalanlayanların sonu nasıl oldu?

Ayetler Bir Öncekilerine Atfedilerek, Tamamlayarak Geliyor:

1- Allah Peygamber(s) den önce bir ümmete ya da ülkeye korkutucu gönderdiğinde, oranın şımarık ileri gelenleri ona biz babalarımızı bir yol üzere bulduk ve buna inanıyoruz derlerdi.

2- Peygamberleri onları kınayarak, babalarınızın yolundan sizi hidayete götürecek, İslah edecek bir şeyi getirsek de mi ısrar edeceksiniz? diye soruyorlardı. Onlar da, her halükarda ne getirirlerse getirsinler onu inkar edeceklerini belirterek cevaplıyorlardı.

3- Bu nedenle Allah onlardan intikam aldı.

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/366-368.

[27[27]] Mütrefuha Liderleri, ileri gelenleri. Bol nimetlerin şımarttığı, refah ve bolluk içinde azgınlaşan kimseler. Bu vasıf, kınama ve yerme makamında gelmiştir.

Ayetler, dinleyen için onların kötü sonlarından ibret ve nasihat almasını emrederek biter. [28[28]]

Bir Ayetin Yorumu

''İşte böyle, senden Önce de hangi memlekete uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın şımarık ileri gelenleri: 'Biz babalarımızı bir yol üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız' dediler."

Ayetler Pcygamber(s)'e, kavmiyle karşılaşmasında kendinden önceki peygamberlerin de karşılaşmalarını hatırlatarak, bir güven veriyor. Kafirleri ise kendilerinden öncekilerin akibetinin aynısı ile cezalandırmakla korkutuyor. Geçmişlerin akıbetlerine bakanlar, müşahade edilen Allah'ın intikamının izlerini görebilirler. Bunda da kafirleri bağlamak ve korkutmak için bir yardım vardır. "Mütrefuha" kavramını kullanmak, Pey-gamber(s)'lc delil ve engelle karşı karşıya gelenlerin müşriklerden güç ve otorite sahipleri ve önderler olduğuna delalet etmektedir. Bunu önceki Örnekleri taşıyan çoğu ayetler pekiştiriyor.

Ayetlerde, hak, maslahat, apaçık bir delil, dayanak olmaksızın babaların dinlerine körükörünc bağlanmanın caiz olmadığına pekiştirme vardır. Özellikle ikinci ayette bu durumla ilgili güçlü bir destekleme bulunmaktadır. Daha haklı, daha salih, daha hidayete erdirici bir davete çağrılma durumunda dahi babalarını taklit edenler ve ananelerine taassupla yapışanlar susturucu bir kınamaya muhatap olurlar. Burada daha haklı, salih ve hidayete erdiren her şeyi eski ve yeni oluşuna ve kaynağına bakmaksızın almanın farzlığma telkin vardır. [29[29]]

26- Hani İbrahim(a) babasına ve kavmine demişti ki: "Hiç tartışmasız ben, sizin tapmakta olduklarınızdan uzağım."

27- " Ben yalnız beni yaratana (taparım). Çünkü O, bana doğru yolu gösterecektir."

28- Ve bunu (tevhid inancını) belki (insanlar Allah'a) dönerle diye onun ardında[30[30]]' (kendi soyunda) kalıcı bir söz olarak bıraktı.

îbrahim(a) hafırlatmasındaki tabloda, kafirlerin sözlerine ikinci bir uyarma yöneltilir. İbrahim, babasına ve kavmine "ben bu Tapmakta olduğunuz pulları terk ediyorum; onlardan

---

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/368-369.
[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/369.
[30[30]] Ahbihi Soy ve zürriyetinden kinayedir.

her yönüyle uzağım, ben sadece beni yaratana dönüyorum" demişti. "0 beni, dosdoğru hak olan yola, hidayete erdirecektir". Kendinden sonra gelecek zürriyetine bunu kalıcı bir vasiyet olarak emretmişti ki, sapıklıkta olan sapıklığından dönsün. İbrahim bu durumu, kendinden sonra gelen zürriyeti için daimi bir vasiyet yaptı. Bu, onlardan sapıtmış olanların geri dönüş yapmaları, Onun yolundan gitmeleri için bir hatırlatmadır.

Ayetler, İbrahim'in en büyük babalan olduğunu itiraf eden ve bilenlere tavsiye yoluyla susturucu ve kinayıcı bir yolla hatırlatmadır. Eğer babalarının taklitlerine yapışmak istiyorlarsa, işte en büyük babalarının taklidi ona tuttursunlar ve içinde bulundukları sapıklıklardan vazgeçsinler. A'la sûresinde Adnan'lı Araplar'ın İhrahim(a)'c olan oğulluk taküdlerini açıklamıştık ve burada tekrarlamaya gerek yoktur. 31[31]

29- Hayır onlara vesile ve sebepleri kolaylaştırarak^', bunları da, babalarını da kendilerine gerçek söz ve (onu) açıklayan elçi gelinceye dek yaşattım.

30- Ancak kendilerine hak gelince, dediler ki: "Bu bir büyüdür, doğrusu biz ona (karşı) kafir olanlarız".

31- Ve dediler ki: "Bu Kur'an iki (Mekke ve Taif) şehir-den32[32]' birinin büyük adamına indirilmeli değil miydi?

32- Rabb'inin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik ve onlardan kimini ötekine derecelerle üstün kıldık ki biri, diğerine iş gördürebilsin'33[33]'.

"Rabb'inin Rahmeti, Onların Toplayıp Yığdıklarından Daha Hayırlıdır".

Ayetler, kafir önderler ile Peygamber(s) arasındaki çekişme ve tartışma tablolarından başka bir tabloyu içermektedir:

1- Allah, dinleyenleri ve ondan Önce babalarını yaşam şartlarını ve rızkım kolaylaştırarak bolluk içinde yaşattı, ancak onlar böbürlendiler, hak yolundan saptılar.

Onlara elçilerini hak üzere göndermesine rağmen sapıklıkta kalmaya devam ettiler.

2- Daveti, inkar etmekle, sihirle tanımlamakla, Rasul karşısında kafir oldular.

31[31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/370.
32[32] el-Karyeteyn Mekke ve Taif şehirlerinden kinayedir.

33[33] Suhriyyen "et-Teshîr ve es-Sihretü" kelimelerinden gelmektedir. Uygun ve iyi hüküm vermek için hizmete girme.

3- Sonra da; "Eğer Kur'an Allah katından indirilen bir gerçek ise Mekke ya da Ta-if'in ileri gelenlerinden birine indirilmesi gerekirdi." dediler.

4- Son ayet, bu olumsuz yaklaşımı soru şeklinde inkâr ederek, kınayarak bu söze cevap verir: Yoksa Allah'ın rahmetini dağıtmada, paylaştırmada, Kur'an'ın kime indirileceği ile ilgili seçimde veya Allah'ın sevgisinde daha haklı olanı tayin etmede onlar mı hüküm veriyorlar? Sonra cevabı destekler mahiyette, Allah'ın onlar arasında maişetlerini dağıttığını, onlar arasında bulunan farklılıkları, bazılarının bazılarına üstün olmalarını dünya hayatının görüntülerinden bir görüntü olarak vurguluyor. Böylece insanlar, ihtiyaç ve maslahatlarında birbirlerinden faydalansınlar, bazısı ötekini kullanabilsin. Allah'ın rahmeti ve sevgisi, insanların dünya kazanç ve yaşamlarından, mal ve makam içinde zevklenmelerinden daha hayırlıdır. Ancak bu ikisinden, Allah'ın seçtiği ve bu ikisine layık gördüğü kimseler pay alabilirler.

Ayetler, önder kafirlerin sûrenin bu bölümünün zikretmediği sözlerini, inançlarını, tavırlarını içeren tablonun siyakı ile bağlantılıdır.

Ayetlerden anlaşıldığına göre kafirlerin Önderleri, kendilerini nübüvvete, davet görevine daha layık ve haklı görüyorlardı. Çünkü onlar, toplumda şeref, makam ve mal sahipleriydi. Ya da onlardan bazıları kendini buna daha layık görüyordu. Çünkü onlar; bilimleri ve dinler ilmini bilmelerine, toplumdaki güç ve makamlarını da eklersek kendilerince haklıydılar. Kafirlerin önderlerinden Nadir bin Haris bin Kilde'nin, Farsların ve diğerlerinin tarihinden çok şey bildiği, geçen dinlerin içeriğine vakıf olduğu rivayet edilir. Peygamberi engellemek amacıyla şöyle diyordu: "Onun sözleri, benim sözlerimden daha tatlı değildir. O size, ilk önce yaşayanların masallarını anlatıyor. Ben ise size onun konuşmasından daha tatlı, Rüstem ve İsfendiyar hakkında konuşuyorum"[34[34]]. Ayetler ona cevap vermeyi sonra peygamberi Övmeyi, büyük risalet güveni için, onun Allah'ın seçimine layık olduğunu belirtiyor.

Ayetlerdeki konu pratik durumia birlikte, dünyadaki makam genişliğine, servet çokluğuna, maddi zenginliğe karşı; ahlâki ve ruhi ıslahı tercih etmenin faziletini içeriyor.

Buraya kadar ayetlerden anlaşılanın, Peygamber(s) donemi ve toplumunda liderlik ve yönlendirmenin büyük rol oynadığıdır. Pcygamber'e iliraz etkili ve makam sahibi bir önder olmaması konusundadır. Bu durum kafirlerin önderlerini onun davetini kabul etmemeye, ona düşmanlık beslemeye götüren sebeplerden biridir. Bu onları büyüklenme-ye, sayı ile övünmeye, Kur'an ve Nübüvvetin özelliklerinden kin ve öfke duymaya sürükler. Bu durumu Fatir süresindeki 42. 43. ayetleri içermektedir: "Andölsun eğer kendilerine bir uyarıcı (peygamber) gelirse, her bir milletten daha çok hidayete tabi olacaklar" diye Allah'a yemin ederler. Fakat kendilerine uyarıcı gelince, onlara Hak'tan uzaklaşmaktan başka bir katkı

[34[34]] Bkz. Enfal sûresi 21. ayetinin Taberi, !bn Kesir ve Tabresi tefsirlerine bak.

sağlamaz. Yeryüzünde büyüklük taslama(larını) ve kötü tu-zak(lar) kurmalarını artırdı.) Kötü tuzak, ancak sahibine dolanır. Onlar öncekilerin yasasından başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın sünnetinde (yasasında) bir değişme bulamazsın; Allah'ın yasasında bir sapma bulamazsın.'' Sad sûresinin 8. ayeti de benzer durumu ifade eder: "O Kur'an (başka kimse kalmadı da) aramızdan ona mı indirildi.?" Doğrusu, onlar benim zikrimden yana şüphe içindedirler. Hayır, onlar henüz azabımı Satmadılar!". [35[35]]

İş Gördürmek

Ayetlerin şerhinde ^'Onlardan kimini ötekine derecelerle üstün kıldık ki biri, diğerine iş gördürebilsin" cümlesi için de şunu demiştik: Bu ayet, dünya hayatı görüntülerinden bir görüntü bir karakter yapısı olduğuna dikkat çeker. Buna şunu ekliyoruz. Bu cümlede, yüksek tabaka için rabbani inayetin, rabbani seçimin yada düşük sınıf için rabbani bir aşağılamanın olduğunu ifade etme anlamı yoktur. Yüksek sınıf fertleri için devamlı ve sabit bir yücelme, düşük tabaka fertleri için devamlı ve sabit bir alçalma da sözkonu-su değildir. Oysa bu ayetin içeriği, vârid olma makamında Allah'ın hikmeti, insanların zaman zaman, nesilden nesile, toplumdan topluma; anlayışta, kudrette, kabiliyette, ça-hşmada farklılıklar arzetmesini ifade eder. Bu farklılık, ihtiyaç ve maslahatların yerine getirilmesinde insanlar arasında anlayışların, kudretlerin, kabiliyetlerin, çalışmaların farklı dereceler taşıdığını gösteriyor. Ayetin diğer kalan bölümünde yücelmenin rabbani bir inayet ve seçim olmadığını, alçalmanın ise rabbani bir alçaltma ve hakkını görmeme qlmadığı belirtiliyor. [36[36]]

33- İnsanlar (küfürde birleşen) bir tek ümmet olacak olmasaydı. Rahman'ı inkâr edenlerin evlerine gümüşten tavanlar ve üzerine binip çıkacaktan merdivenler[37[37]] yapardık.

34- Ve evlerine kayıplar ve üzerine yaslanacakları koltuklar, divanlar.

35- Ve (nice) altın[38[38]](lar verirdik). Bütün bunlar, sadece[39[39]]' dünya hayatının geçiminden ibarettir. Rabb'İnin katında ahiret ise, muttakiler içindir.

Ayetlerde Şu Noktalar Bulunmaktadır:

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/371-372.
[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/372-373.
[37[37]] Me'âricûn Üzerinde yükselebilmek için konulan dereceler ve basamaklar. Merdiven

[38[38]] Zührüfen Bazı müfessir ve dilcilere göre, bu kelime altın anlamına gelir.

[39[39]] Lemmâ Burada istisna edatı anlamındadır.

1- Allah'ın, kendini inkâr edenlere, evlerine gümüşten tavanlar, gümüşle donatılmış merdivenler, gümüşten kapılar, koltuklar, değişik aîtın süslerle süslenmiş ya da onları altına boğacak bir yaşamı bağışlamaya muktedir olduğuna dikkat çekilir. Eğer O'nun hikmeti, insanların bir ümmet, bir sınıf, bir yol üzere olmasını dileseydi bu olurdu.

2- Kafirlerin diinya süslerinden, altından, gümüşten, güzelliklerinden zevklenmesi, sadece dünyaya has kısa ömürlü bir zevklenme olabilir. Gerçek zevk ise Allah'ın katında müttakiler için olan Ahiret zevkidir. Çünkü o ebedi zevktir.

Görünen o ki, ayetler bir öncekini takip için gelir. Özellikle son ayet konusuyla bağlantılıdır. Son ayetin son bölümü muttaki müminler için bir güveni, Allah'ın katında buna karşı makamlarını övmeyi içerir.

Bazı müfessirler (Hazin, İbn Kesir, Beğavi) ilk ayetin başında varid olan bölümde şu anlamın çıktığını söylerler: "İnsanlar küfürle kandırılacak olsalardı, onların hepsi kafir olurdu. Allah da kafirlere bu dünya güzelliklerinin tümünü bağışlardı". Bu yönlendirme boş değildir. Bizini tevil ettiğimiz aniam, ayetin bundan fazlasını ilham ettiğini bize gösteriyor. Allah en iyi bilendir. [40[40]]

36- Kİm Rahman'ın zikrine karşı kör olursa'[41[41]]' ona bir şeytanı hazırİarız[42[42]]; artık o, onun arkadaşı[43[43]] o!ur.

37- O (şeyta)nlar onları yoldan çıkardıkları halde bunlar doğru yolda olduklarını sanırlar.

38- Nihayet (o adam) bize geldiği zaman (kötü arkadaşına) der ki: "keşke benimle senin aranda iki doğru (doğu ile batı) arası kadar uzaklık olsaydı (seni hiç görmeseydim meğer ne kötü arkadaşlmişsın sen)!"

Ayetlerde Şu Noktalar Vardır:

1- Allah'ın zikri, ayetleri, apaçık delilleri karşısında kör olan kimseye şeytanın musallat ve arkadaş olmasına Allah müsamaha etmiştir. Onu, Allah'ın hak yanından engelleyip batılı ona süslü göstererek hidayette olduğunu söylemiştir.

2- Ancak daha sonra, Allah'ın huzurunda durunca, hakikat açığa çıkacaktır. O zaman

---

[40[40]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/373-374.

[41[41]] Ye'şü Kör olur veya görmez. Bu ibare, Allah'ın zikrinden ve davetinden yüz çevirmek ve ona karşı ilimsiz davranmaktan kinayedir.

[42[42]] Nukayyid'Düzenleriz, hazırlarız, kılarız.

[43[43]] Karînün Devamlı olup ayrılmayan.

şeytanın vesvesesini ve ayartmasını öğenecektir. Pişmanlık duyacak ve şeytanın yüzüne şöyle bağıracaktır: "Keşke senin ile benim aramdaki mesafe Batı ile Doğu arası kadar olsaydı. Çünkü sen beni sapıtan kör eden ne kötü arkadaşmışsın!"

3- O zaman Allah kafirlere hitap ederek şöyle buyurur. "Şüphesiz siz, şeytanın vesvesesini dinlemekle, Allah'ın davetinden yüz çevirmekle, O'na şirk koşmakla kendinize zulüm ettiniz. Azapta iken ortaklarınız olan şeytanları kınamak ve pişmanlığınız size fayda vermeyecektir. (Onun arkadaşı veya onunla ortak olmanız nedeniyle içinizden birinin azabı h afifi etilmeyecektir).

Ayetler bir önceki konuyu takip etmektedir, siyak ve konu yönünden bağlantılı olduğu görülmektedir. Üslubu güçlü ve etkilidir. Kafirlere korku vererek vazgeçirmeyi, kınamayı amaçlamaktadır.

Biz, cümleyi "Ona bir şeytan hazırlarız" şeklinde tevil etmiştik. Çünkü bu, ayetlerin ve genel Kur'ani itirafların ruhu ile uyumludur. Dalalet ve körlük, aslında Allah'ın zikrinden kör olan, niyeti ve karakterinin kötülüğü sonucunda şeytana yol veren şahısların sıfatlarıdır.

Bu ibaret kelam mezheblcri taraftarları arasında tartışmalara neden olmuştur. Gerçekten Allah mı kafirleri saptırıyor ya da saptırmıyor sözü etrafında çok tartışmışlardır[44[44]]. Burada bu tartışmaya yer veremeyiz. Şüphesiz ayetler, kafirleri kınamayı ve korkutmayı; Allah'ın yolundan engelleyen Şeytanı dinlemeleri ve basiretsizlikleri nedeniyle azabı hak ettiklerinin tespitini içermektedir. Kafirlerin pişmanlıklarını hedeflemektedir. Bu çerçevede kalması daha güzeldir. [45[45]]

40- (Ey Muhammed), sen mi sağıra işittireceksin, yahut körü ve apaçık sapıklıkta olanı yola ileteceksin?

41- Şu halde biz seni aİıp götürürsek, elbette onlardan intikam alacağız.

42- Yahut onları uyardığımız şeyi sana gösteririz. Bizim onlara gücümüz yeter.

43- Sen, sana vahyedilene sımsıkı sarıl, çünkü sen doğru yoldasın.

44- O (Kur'an) sana ve kavmine bir şerefti [46[46]] ve vakmda (ona uyup uymadığınızdan) sorulacaksınız.

45- Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimizden sor; Biz, Rahman (olan Al!ah)m

---

[44[44]] Keşşaf Tefsiri.

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/375.

[46[46]] Ve innehu le zikrûn leke velikavmike Şüphesiz bunda senin ve kavmin için bir şeref vardır. Ya da şüphesiz bundan senin ve kavmin için bir hatırlatma, öğüt vardır. Çoğunluk birinci görüşü tercih etmektedir.

dışında tapılacak bir takım ilahlar kıldık mı (hiç)?

Ayetler Hitabı Peygamber(S)'E Yönelterek Ona Şöyle Demek İster:

1- Sapıklıkta kasıtlı, inat ve büyüklenmesinden dolayı dalmış bir kimseyi ikna etmesi yada körü görmeye çalışması ya da sağıra dinletmesi ne onun görevinden ve ne de davasının özündendir.

2- O kimseler her halükârda Allah'ı taciz edemezler. Allah, onlardan intikam almaya muktedirdir. Rasul, Allah'ın tehdidini gözleriyle görebilir ya da Allah'ın hükmü gelmeden önce vefat ettirilebilir. Bu önemli değildir.

3- Ona düşen, Allah'ın kendine vahyettiğine sımsıkı sarılmasıdır. Çünkü o Allah'ın dosdoğru yolu üzerinedir. O'nda onu ve kavmini ebedileştirecek şeref ve hatırlatma vardır. Onlar Allah'ın huzurunda ona tâbi olmaktan sorumludurlar.

4- Allah'ın insanlara kendinden başka bir ilaha ibadet etmeleri için izin

vermesi ımkansızdır. Bunu kendinden önce Allah'ın gönderdiği peygamberlerin şahitliği desteklemektedir. O bundan emin olması için onlara sorabilir.

Ayetler, kafir ve müşriklerin inat ve büyükten m elerin in şiddetini niteleyerek kınayan önceki ayetin konusuyla bağlantılıdır. Onda Peygarhber(s)'in davasında ve tutumunda sebatkâr olması, kafirlerden karşılaştığı inat ve büyükienmeye bir teselli bulunmaktadır. Özellikle 36. ayet, "kim Rahman'm zikrine karşı kör olursa ona bir .şeytanı hazırlarız; artık o, onun arkadaşı olur", ilgili tevilimizi destekler niteliktedir.

Son ayet görüldüğü üzere, müşriklerin Allah'tan bir hidayet üzere olduklarını ve eğer isterse, meleklere ibadet etmeyeceklerini, onları ona ortak koşmayacaklarını iddia etmelerine bir cevap niteliğindedir. Üslubu, olumsuz ve meydan okuma üslubuna sahiptir. Allah peygamberliğine sordurmaktan amaç, Allah'ın semavi kitablanna ve ehline tanıklık etmektir. Bu durum ile ilgili İbn Abbas ve başkalarından rivayetler vardır. Bazı müfessirler (Taberi, İbn Kesir, Hazin, Tabrcsi, Bağavi, Zemabşeri...) Peygamber(s)'in miraç esnasında Mcscidil-Aksa'da Rasuller ve peygamberlerle buluştuğu zaman bu ayetin indirildiğini rivayet ederler. Nebevi Rişaleti, hedeflerini destekleme noktasında varid olan ayetler de Peygambere (s) Ehli Kitab'ı şahid getirmesi tekrarlanarak emre-dilmektcdir. Buna örnek olarak Yunus sûresi 94. ayetini verebiliriz: "Eğer sen, sana indirdiğimizden kuşkuda isen, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor. Andolsun, sana Rab-binden hak geldi, sakın kuşkulananlardan olma." Aynı konuda Enbiya sûresinin 24. ayeti de vardır: "Yoksa O'ndan başka tanrılar mı edindiler? De ki: "(Bu hususta kesin) delilinizi gelirin. İşte benimle beraber olanların da öğüdü ve benden

öncekilerin de zikri budur." Ama çokları hakkı bilmezler, bundan dolayı onlar, (haktan) yüz çevirirler", cümlesi, "benden önceki peygamberlerin kitabları ve haberleri" anlamını taşır. Bu da ayetteki ilk sözü tercih ettirir bir duruma getirir. Şüphesiz Miraç olayının Peygamberin bedeniyle birlikte uyanık iken meydana geldiğinde ihtilaf vardır. (Bu konudaki açıklama, îsra sûresinin ilk ayetinde yapılmıştır). En kuvvetli ihtimal, bu tarz bir halin Necm sûresinde açıkladığımız gibi rüya haliyle irtibatlı olabilir.

"O, senin ve kavmin için bir Zikr'dir. Sonra sorulacaksınız" cümlesinin anlamı şöyle olabilir: "O senin ve kavmin için bir şereftir." ya da "O (Kur'an), senin ve kavmin için bir Zikr'dir. Sonra onun yolundaki çalışmalarınızdan ve tutumlarınızdan sorulacaksınız." Rivayetlerin ve sözlerin çoğu ilk sözün yanındadır. Bunu da, Peygamberi hitaba ortak etmesi destekliyor.

O bu durumuyla, Peygamber ve kavminin Muhammedi Risalet nedeniyle elde ettiği izzet ve şeref noktasında güzel bir anlamı İçermektedir. İster "kavmike" ibaresi bazı müfessirlerin dediği gibi Araplar'ı kinaye etse, ya da bazılarının dediği gibi Kureyş kabilesini kastetse de fark etmez. "Ve lisevfe tes'elun" ibaresi ise, Peygamber kavmine elde ettikleri izzet ve şerefe karşılık büyük bir görev Allah tarafından verilmiştir. Bu görev de, davaya, prensiplerini ve öğreticilerini kabul etmede, ya da onu yayma sorumluluğunun neşri ve savunması noktasında gösterecekleri çalışmalardır. Bunda da güzel bir anlam ve mükellefiyet taşıyan bir görev bulunmaktadır. Bu teikin de genel olarak Arap-lar'ın yada özel olarak Kureyş'in sorumluluklarına vurgu vardır. Onfann cehd, çalışma ve gayretleri kamçılanmaktadır. [47][47]

Bakara Ve Hacc Sûresinde Ki Şu Ayetler Bu Telkini Destekliyor:

1- "Böylece sizi seçkin (vasat) bir ümmet yaptık ki, insanlara şahit olasınız, Peygamber de size şahit olsun." (Bakara, 142).

2- ''Allah uğranda, O'na yaraşır biçimde hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedİ, babanız İbrahim'in dini(nde olduğu gibi). O (Allah) bu (Kur'andan Önceki kitaplarda) da, bu (Kur'a)nda da size "muslümanlar" adını verdi ki, Peygamber size şahit olsun, siz de insanlara şahid olasınız.'1 (Hacc, 87).

Hacc sûresinin özel bir şekilde desteklemesi daha güçlü ve pekiştîricidir. Çünkü Araplar ya da Kureyş'in kastcdilmesi daha açıktır. Önceki ayetlerde, onların itiraf ettikleri, bildikleri zikredilen ataları İbrahim (a) zikredilir.

"Vasat" kavramı, insanlar arasında seçim demektir. Çünkü işlerin en hayırlısı en seçilmiş olanıdır. "Şühedâ" kelimesi seçkinler olması sonucunda udul (güvenilir, sağlam) gözetleyiciler demektir.

---

[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/376-378.

Bazı müfessirler, "kavmike" kavramını tevil ederek bütün müslümanlan kapsamına almaktadırlar. Biz hâlâ önceki anlamı tercih ediyoruz. Çünkü ayet indiği sırada hitap edilen, davet edilen, söz konusu olan Araplar ve özellikle Kureyş'ti. Çünkü Hacc sûresinde ki ayet, bu durumu desteklemekte bilakis kesin bir tavır koymaktadır.

Arap ve Kureyş'len kastedilen tabiatıyla onlardan müslütnan olanlarıdır. Bunu tercih etmemize rağmen, hakkımız ve görevimiz şunu dememizi gerektiriyor. Şüphesiz Kur'an ve Muhammedi Risalet, bütün müslüm ani arın övünç kaynağı olabilir. Renklerinin, ırklarının değişik olmasına rağmen durumlarını yüceltebilir. Kur'an ve Muhammedi Risa-let'te bulunan eşsiz mu'cizeler, hidayet yollan, ebedi prensibler insanlığın bütün ihtiyaçlarına cevap verebilir. Her şart ve mekanda oluşan dünyevi, içtimai, siyasi, ahlâki insani problem ve meselelere, yada ruhani problem ve meselelere çözüm getirir. Bu da, bütün müslümanlara çok çalışmayı, nefislerini İslah etmeyi bu prensib ve şeriatlarla ilk Önce yaşamayı, sonra da ona davet etmeyi gerekli kılar. 48[48]

46- Andoisun biz Musa'yı da ayetlerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik; "Gerçekten ben, aiemie-rin Rabbinin elçisiyim" dedi.

47- Onlara ayetlerimizi getirince onlar o ayetlerle alay edip gülmeye başladılar.

48- Onlara gösterdiğimiz her mu'cize, mutlaka ötekinden büyüktü. Belki dönerler diye onları azab ile cezalandırdık.

49- Bunun üzerine dediler ki: Ey sihirbaz, bizim için Rab-bine dua et, sana verdiği söz hakkı için (bizi bağışlasın), artık biz yola geleceğiz.

50- Fakat biz onlardan azabı kaldırınca sözlerinden dönmeye başladılar.

51- Firavun, kavminin içinde bağırıp dedi: "Ey kavmim Mısır'ın mülkü ve şu akıp giden ırmaklar benim değil mi? Hâîa görmüyor musunuz?"

52- Yoksa ben, şundan daha hayırlı değil miyim ki o, aşa-ğı49[49] (sınıftan) bir zavallı ve neredeyse (sözü) açıklamaktan aciz olan (biri)d50[50]

53- "(Eğer o, doğru söylüyorsa) üzerine altın bilezikler atılmalı, yahut yanına melekler gelmeli deği! miydi?"

54- Böylece kavmini hafife alarak küçümsedi, onlar da ona itaat ettiler. Çünkü onlar sapık bir kavim idi.

48[48] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/378.
49[49] Mehinün Horiayıeı, aşağılayıcı.

50[50] La yekâdü yûbinü Çoğuniuk nezdinde; Kasas, Tâhâ, Şuâra sûrclcrindeki ayetlerde açıkça zikredildiğine göre, Musa'nın dilinin ağır oluşuna işaret vardır.

55- Onlar bizi kızdırınca[51[51]]', biz de onlardan intikam aidik, hepsini boğduk.

56- Onları sonradan gelen inkarcıların geçmiş ataları ve örneği yaptık (bunlarda onların izinden gittiler}.

Ayetlerin ibareleri açıktır. Bu ayetlerde Musa (a)'nın Firavun ve kavmine getirdiği risalet ve onların Musa'ya karşı tavırları işlenir. Diğer sûreler, Allah'ın onlara mu'cize-lcrle gelen azabına, sonra da onları boğmasına işaretler vardır. Ayetler, Firavun ve kavmini; Allahu Tcala'nın onlardan sonra gelenlerin ibret almaları için birer örnek olarak vermesiyle biter.

Bu ayetler, Kur'anî üslubun adeti üzere kafirlerin inat ve tartışmalarını zikreden ayetleri tamamlamak üzere gelmiştir. Bu ayetler ile geçen ayetler arasında kafirlerin meydan okuyuşları, sayı ile övünmeleri, hafife alıp küçümsemeleri, tavırları arasında bir benzerlik bulunduğuna dikkat çekilmektedir.

Bununla bir taraftan Peygamber (s)'e teselli vermek, diğer yandan kafirleri korkutmak amaçlanmıştır.

Bizim ölçü aldığımız mushaf, 54. ayeti Medenî olarak zikreder. Oysa bu ayetin konu ve şekil yönünden diğerleriyle tam bir uyumluluk göstermesi, bu rivayetin doğru olmadığını söylememize neden oluyor. [52[52]]

57- Meryem oğlu (İsa) bir örnek olarak verilince, hemencecik senin kavmin ondan (keyifle söz edip) kahkahalarla gülüyorlardı[53[53]].

58- Bunu sadece tartışma için sana misai verdiler. Hayır, onlar "tartışma ve düşmanlıkta inatçı"'[54[54]] bir kavimdir.

59- O, yalnızca bir kuldur; kendisine nimet verdik ve onu İsrailoğulları'na bir örnek kıldık.

Ayetler, Arap müşriklerine Meryem oğlu İsa (a) hatırlatıldığı zamanki tavırları hikaye ediyor. Onlara ibret, misal ve cevap babında, O zikredilince, tartışmaları çoğalıyor ya da yaygara ve Öfkeleri artıyordu. Sonra da taptıkları tanrılar mı yoksa O mu daha hayırlıdır diye soruyorlardı. Buradaki ayetler, onların sorularının, tavırlarının, tartışmalarının, öfke, inat ve

---

[51[51]] Felemmâ asfûnâ Bizi gazaplandırdıklan zaman.

[52[52]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/380.

[53[53]] Yestddün Bağırarak, çağırarak ve sevinerek gürültü çıkarıyorlar anlamındadır. El çırpmak anlamı da vardır. Bir de "yüz çevirmek, terket-mek" anlamındadır. Her iki mânâya da ihtimal vardır. Ancak birinci mânâ daha güçlü ve ayet akışına daha uygundur.

[54[54]] Hasimûn Kavgada ve tartışmada inatçıdırlar.

büyüklenmelerinden kaynaklandığını belirtiyor. Sonra İsa (a)'nın Allah'ın kullarından bir kul olduğu, O'nun seçilerek nimetlendirildiği, İsrailoğulları'na kudretini ispal etmek için onu mucizevi bir örnek konumuna getirdiği bildiriliyor. 55[55]

Müşriklerin İnatçılığı Ve Tartışmacılığı

Ayetler, önceki ayetlerle bağlantılıdır. Özellikle Musa ve Firavun kıssasının geçtiği ayetlerle, Peygamber (s) ile Arap önderleri arasında geçen tartışma konularından birini aktaran bu bölümde düşmanlığa dayanan önemli bir tartışma tablosu vardır.

45. ayette görüldüğü üzere, Alîah kendinden başka tanrılara ibadet edilmesine izin vermediğine, peygamberlerinden ve kitaplarından Kuran'da delil getirir. Ancak bu deliller hristiyanlar için çelişki taşır. Çünkü onlar, yanlarında semavi Kitab olmasına rağmen, Allah'ın peygamberine iman etmediler ve İsa (a)'yı ilah edinerek ona taptılar. Sonra müşrikler, susturucu ve bağlayıcı sandıklan cevaplarında ısrar edip, "taptıkları melekler mi yoksa İsa. mı daha doğru ve daha tercihe şayandır?" diye sordular. Bu sorular, "melekler Allah'ın kızlarıdır" iddiasıyla, Allah'ın meleklerle babalık ilişkisini ifade ettikleri, hrisfiyanların "İsa Allah'ın oğludur'r sözlerindeki Allah'ın İsa'ya babahğı ilişkisi arasındaki bağlantıyı mantıklarınca kurup, alay etmeye çalıştılar. Çünkü meleklerin vasıfları, hakikatleri, İsa'nın hakikat ve vasıflarından, Allalrm vasıflarıyla daha çok benzerlik ve uyumluluk sağlamaktadır. Çünkü İsa, diğer insanların doğup yaşayıp, öldüğü gibi doğdu, yaşadı ve öidü. Bunu hristiyanlar kendileri için de itiraf ediyorlar. Meleklere gelince, maddi olmayan, görülmeyen, ölmeyen, evlenmeyen, doğurmayan nıırarrî varlıklardır. Bütün bunlar Allah'ın sıfatlandır. Ayetler, müşriklerin deliüerini bu mukayese üzerine kurdukları esasları cevaplayarak yere çarpmaktadır. İsa'nın Allah'ın kullarından bir kul olduğunu, onun bir mucize ve ayet olarak yaratılmasının sadece Allah'ın ayetlerinden, misallerinden, mucizelerinden bir örnek olduğunu açıklamaktadır.

Bu ayetlerin. Enbiya sûresinde ki 98. ayetin inmesi üzerine kafirlerin itirazlarını cevaplamak için indirildiği rivayet edilir.

"Gerçekten siz de, Allah'ın dışında taptıklarınız da cehennemin odunusunuz, siz ona varacaksınız." Allah'ın peygamberlerinden olan İsa'ya nasıl tapılır sözlerine karşılık bu cevabın geldiği ile ilgili bu rivayetten, ya da hu ayetlerin iniş sebebi olmasından biz şüphe ediyoruz. Çünkü, bu ayetlerle hemen öncekiler arasında münasebet bulunmaktadır. Ayetlerin ruhu da bizim kabullendiğimize daha çok şans vermektedir. Çünkü rivayetin gereği Enbiya süresindeki ayetin, nüzulda bu ayetlerden Önce olmasını zorunlu kılıyor; ancak gerçek bunun tam tersidir.

55[55] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/381.

"Bunu sadece tartışma için sana misal verdiler. Hayır, onlar 'tartışma ve düşmanlıkta inatçı' bir kavimdir" cümlesi Peygamber (s)'lc tartışma esnasında müşrik önderlerinin çekişme ve delil getirmede ne kadar inatçı ve azimli olduklarına delildir. Müfessir-İer bu cümlenin siyakında, değişik şekillerde Peygamberimizden bir hadis rivayet ederler. Hepsini de Ebu Hubabe rivayet etmiştir. Bu cümlenin tefsiri siyakında Müslim ve Tirmizi şu hadisi rivayet ederler; <; Allah Rasulü (s) buyurdu ki: Hidayet üzere olduktan sora sapıtan bir kavimde ancak tartışma olur. Sonra Allah'ın şu sözünü okur "Bunu sadece, tartışma için sana misal verdiler. Hayır, onlar tartışma ve düşmanlıkta inatçı bir kavimdir." Ebu Umamc'den, Ca'fer bin Kasım'dan, Ubad bin Ubad'dan, Ahmed bin Abdurrahman'dan, Ebu Kureyb'den Taberi'nin rivayet ettiği bir hadiste, Allah Rasulü (bir gün) onların yanına vardığında, Kur'an hakkında çekiştiklerini görür. Sanki yüzüne su dökülmüş gibi terler ve kızarak der ki: "Allah'ın Kitabı'nin bazısını bazısına vurdurarak (delil getirerek) çekişmeyin. Tartışmaları yaygın olan hiç bir kavim yok ki sapıtmasın. Sonra Allah'ın şu ayetini okur. "Bunu sadece tartışma için sana misal veriyorlar. Hayır, onlar tartışma ve düşmanlıkta inatçı bir kavimdir."

Peygamberimizin burada kızdığı ve yasakladığı tartışma; taassubu, inatlaşmayı, çekişmeyi ve düşmanlığı getiren bir tartışmadır. Gerçek şu ki, müslümana düşen Allah'ın kitabında herhangi bir ihtilaf ve çelişkinin olmadığına iman etmesidir. Kur'ani ibarede Allah'ın hikmetini idrak etme noktasında bir noksanlık durumu, ya da bir ayet ile diğer ayet arasında bir çelişki olduğunun zannedilmesi hali sözkonusu olduğunda, başka ayetlerde açıklamalar, teviller ve çözümler aranmalı, ya da durumu Allah'ın ilmine, hikmetine havale ederek sahip olunan an layı şiardaki noksanlık, zann ihtimali itiraf edilmelidir. İnsan aklı ne kadar ileri de olsa Allah'ın her sözünü, ayetini, hikmetini, kanunlarım, gayblarım idrak etmede noksan olmaya devam edecektir. Bununla beraber, insana eğer Allah bir anlayış ve düşünce verirse, Kuran'da her ayet ve problem için görünüşte sahih bir te'vil, bir açıklama, bir tefsir bulabilir ve çözümü başka ayetlerle açıklayabilir. Eğer Kur'an'ı bir bütün olarak algılarsak ki, -bu hak ve farz olandır- onda herhangi bir çelişki, bir gizlilik, bir problem görmeyiz. Geçen sûrelerde, görünüşte mutlak ya da problemli ya da gizli yada çelişkili olduğuna inandığımız durumlar için bir te'vil, bir tefsir, bir yorum, bir açıklama bulabiliriz. Allah'tan temennimiz, bu konuda doğru yönde olmamızı tenlin etmesi, başarı ve yardımlarım esirgememesidir. Dünya ve ahirette hamd, O'nadır. O başarının dostudur. [56][56]

60- Eğer dileseydik, sizden şu dünyada yerinize geçen melekler yapardık.

61- O, Kıyametin kopacağını gösterir bir ilimdir. O saatin geleceğinden hiç şüphe etmeyin, bana uyun. Doğru yol budur.

62- Şeytan sizi (bundan) alıkoymasın. Çünkü o, sizin için açık bir düşmandır.

---

[56][56] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/381-383.

Ayetlerdeki çoğul muhatab zamirleri, mü'min ve müşrik dinleyenlere mutlak surette yönelmektedir.

Müfessirlcrin, birinci ve ikinci ayetin tevilindeki açıklamaları farklıdır[57[57]].

Bazıları ilk ayetin açıklamasında, muhatabların yeryüzünde onlardan sonra gelecek nesilleri melekler yapmaya muktedir olduğunu; bazıları Allah'ın onları helak ederek yeryüzüne onların yerine melekleri getirmeye muktedir olduğunu söylerler, ilk görüş, Allah'ın kudretine delalet etmesi açısından bizce daha uygundur. Çünkü beşer neslim melekler kılabilen, hristiyanlarm yaptığı gibi, İsa (a)'yı ilahlaştırmayı farz kılmadan onu yaratmaya da kadirdir. İkinci ayetin açıklamasında bazıları ise "innehu"daki zamirin Isa (a)'ya döndüğü, Kıyamet alametlerinin O'nun inişine delil olduğunu söyler.

Başkaları ise "innehu"daki zamirin Kur'an'a döndüğü ayetin, Kur'an'ın dinleyenlere Kıyamet saatini öğrettiğini ya da onu hatırlattığım isbat eder. Aynı zamanda onun gerçeğini, vuku buluşunun hakikati ve onda kaçış yeri olmadığını da itiraf eder. Bu görüş en mantıki ısıdır.

Herhâlükârda ayetler bir öncekilerle yardım ve takip ilişkisi ile bağlantılıdır. İnsanların gözünde imkansız ve mucize olan İsa'nın babasız yaratılması, Allah'ın kitabında haber verildikten sonra Kıyamet saati hakkında da şüphe edilmemeye çağrılır ve Allah'ın kudretini isbat etme yoluna gidilir. İnsanların kurtuluşları Kitab'da gösterilen dosdoğru yola, Allah'ın davasına tâbi olmaları gerekir. Şeytandan sakınmaları gerekir. Çünkü o, Allah'ın yolundan alıkoymaktadır. Vesveselerini asla dinlememelidirler, çünkü şeytan, onlara açıkça düşmandır, onların zararlarını istemektedir.

"O. Kıyametin kopacağını gösterir bir ilimdir" cümlesi İsa (a)'nm Kıyamet alametlerinden olarak, dünyanın sonuna doğru inişi rivayetlerine delil olabileceği ihtimalinde bulunulur. Bu konuda değişik hadisler zikredilmiştir. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin E-bu Hurcyre'dcn rivayet ettikleri hadis[58[58]] şöyledir: "Nefsimin kaderi elinde olana andolsun ki, Meryem oğlunun hakem ve adaletli (biri) olarak aranıza inmesine az kaldı. O hacı kıracak, domuzu öldürecek, cizye koyacak, mal taşacaktır. Ta ki hiç kimse zekatı kabul etmeyecek, bir secde, dünyadan ve içindekinden daha hayırlı duruma gelecektir. Sonra Rbu Hureyre islerseniz şu ayeti okuyun der: "Andolsun kilab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce ona inanacak olmasın. Kıyamet günü de O (İsa), onların aleyhine tanık olacaktır." (Nisa 159). Müslim Abdullah bin Amr'dan şöyle bir hadis rivayet etmiştir; "Ümmetimin içinden Deccal çıkacak ve kırk zaman eğlenecek. (Ravi: kırk gün mü, kırk ay mı. kırk yıl mı bilemiyorum dedi) Yüce Allah (onun ardından) Merycnıoğlu İsa (a)'yi gönderir. Sanki o, Urvc bin Mesud'a

[57[57]] Bkz. et-Tacu'l-Cami Li Usuli Ahadİsi'r-Rasul c. V, s. 325-326.

[58[58]] Bkz. et-Tacu'l-Cami Li Usuli Ahadisi'r-Rasul c. V, s. 325-326.

benzer. O, Deccali arar (bulur) ve onu helak eder. Sonra insanlar, iki kimse arasında düşmanlık bulunmaksızın yedi yıl daha kalırlar59[59] Ebu Davud, Hakim ve İmam Ahmed'in Ebu Hurcyre'dcn rivayet ettikleri hadiste şöyle denilmekledir: "Benimle İsa arasında bir peygamber yoktur. Şüphesiz o, inecektir. Eğer onu görürseniz tanırsınız. (Teni) beyaz ile kırmızıya çalan bir adamdır. Sarışına benzer. Sanki başından damlalar akar. Yaş (nem) isabet etmez. İslam için insanlarla savaşır. Hacı kırar. Domuzu öldürür. Cizye koyar. Onun zamanında Allah bütün milletleri helak eder, ancak İslam milleti hariç. Mesih, Deccal'i helak eder. Sonra yeryüzüne güven hakim olur; öyle ki, aslan deveyle, kaplan inekle, kurt koyunla birarada yaşar. Çocuklar yılanlarla oynar. İsa (a) yeryüzünde kırk yıl yaşar ve sonra vefat eder, müslümanlar onun namazını kılarlar".

Gaiİr sûresi tefsiri akışında zikrettiğimiz gibi İsa (a)'mn ahir zamanda inişi ve Dec-cal'i öldürüşü, ehli kitab arasında ve Peygamberimiz döneminde konuşulan bir durum olduğu, büyük bir ihtimaldir. 60[60]

63- İsa, açık belgelerle gelince, dedi ki: "Ben size bir hikmetle ve hakkında İhtilafa düştüklerinizin bir kısmını açıklamak için geldim. Öyleyse Allah'tan sakınıp korkun ve bana itaat edin.

64- Allah, İşte benim de Rabbim, sizin de Rabb'inizdir. O'na kulluk edin. Dosdoğru yol budur.

Ayetler İsa (a)'nin risaletini ispatlamaktadır. Allah onu belgelerle gönderdiği zaman kavmine şöyle der: Ben size hikmetle geldim ki, ihtilaf ettiğiniz bazı şeylerde size doğruyu açıklayayım. Onları Allah'tan korkmaya ve O'na itaat etmeye çağırır. Allah'ın hikmeti ve belgeleriyle onlara geldiği şeyde onları uyarsın. O'na itaate çağırsın. Onlara Allah'ın Rabbi ve Rabbleri olduğunu belirtsin. Onları sadece Allah'a ibadet etmeleri için teşvik etsin. Onlara dosdoğru sırat üzere yürümelerini açıklasın. 61[61]

İsa (A)'Mn Risaleti Üzerine

Bu ayetler de siyakla bağlantılıdır. 57-59. ayetlerin içeriğiyle ilgili cevabı tamamlamaktadır. İsa (a)'nm gerçek şahsiyetini, Allah Teala'ya kulluk ettiğini ve risalelinin boyutunu ortaya koymaktadır. İsa (a) ilahlık taslamadı, ne de kendisini bir oğulun babaya nisbet etliği gibi, tek

---

59[59] Bkz. et-Tacu'l-Cami Li Usuli Ahadisi'r-Rasul c. V, s. 325-326.

60[60] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/383-384.
61[61] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/385.

ve hakiki bir oğul gibi Allah'a nisbet etmedi. Ta ki müşriklerin hüccetleri ve itirazları doğru olmasın. Aslında İsa (a), sadece Allah'ın kulu ve peygamberlerinden bir peygamberdir. O sadece Allah'a ibadet etmeye davet ederken, O'nun kendisinin ve tüm insanların rabbi olduğunu da belirtmektedir.

Bu ayetlerden önce geçen üç ayet, bu şerhe göre itiraz ve açıklamalı olarak gelir. Allah'ın kudretini, insanların Kıyamet saati hakkında çekişmemelerini, şeytana tâbi olunmaması gereğini ve onun düşmanlığından sakındırmayı belirtir.

Hristiyanlar arasında elde dolaşan ve itiraf edilen dört İncil'de, İsa (a) için kesin ve çok açık sözler taşımaktadır. Onun Allah tarafından gönderildiği, beşer çocuğu olduğu, ibadetin sadece Allah'a yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Onu gönderen onun ve insanların babasıdır. Aslında bu ifadeler kapsamlı olarak Allah'ın rububiyetini ikrar etmekledir. Onda (kitaplarda) İsrailoğulları'nın özellikle din adamlarının dini, içtimai, ahlâki sapmalarını şiddetle tenkit ederken, Musa'nın getirdiği şeriatlara ve davasının özüne aykırı olduğunu, bu nedenle davranışlarını hikmetli güzel misallerle, açık sözlerle doğrultmaya davet vardır. Onda (kitaplarda), ahlaki, içtimai, imani yüce prensibleri. açık ibarelerle, hikmetli güzel misallerle müjdeleme vardır. Bu durum da, Kur'an'ın ve özellikle açıklamasını yaptığımız ayetlerin içeriği ile uyumludur. İşte şahsiyeti ve risale-ü hakkında söylediği sözlerin tümü buradadır. Matta İncîî'nde şu ifadeler yer alır: "İblis, ona bütün dünya krallarını ve şerefini gösterdi. Ona şöyle dedi; Eğer bana, secdeye kapanırsan sana bunların hepsini vereceğim. İşte o zaman Yesu ona şöyle dedi: Git, Ey Şeytan; çünkü O yazdı ki; İlahın Rabbine secde et, sadece O'na ibadet et". (Ishah, 4/11) Aynı İncil'de "Barışı yaratanlar ne güzeldir. Onlar Allah'ın çocukları olarak dua ederler.'7 (Ishah, 5/10)" ve "Sana gelince, namazını kılarsan evine gir. Baban için gizlice dua et. Seni baban gizli yerde de görür ve seni mükafatlandırır" (Ishah, 6/7). Onları müjdelediği insanlara kitabın yönlendirilmesini "Ve siz böyle namaz kılın: Göklerde bulunan babamız ismini takdis ediyor. Melekutun gelsin. Meşietin yerde olduğu gibi gökte de olsun. Ekmeğimiz rızkımızdır, bugün bize ver. Günahlarımızı bağışla. Bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi. Bizi bir tecrübeye sokma. Fakat bizi şerrinden kurtar. Amin. Eğer siz insanların hafif hatalarını bağışlarsanız gökteki babanız da sizin hatalarınızı bağışlar" (Ishah, 6/10-15) ve "Onlara benzemeyiniz. Çünkü babanız ondan istemeden ihtiyaçlarınızı bilmektedir" (Ishah, 12/38). Siyakın ifade ettiği gibi, kendini kastediyor. "Gökteki babamın ekmediği ekini söker" (Ishah, 15/14), ve "Cevap verdi ve onlara dedi: İyi ziraati eken beşerin oğludur" (Ishah 13, ayet 38). Aynı İncil'de "kendinize yeryüzünde baba çağırmayın. Çünkü babanız birdir, O göklerde olandır" (Ishah, 23/10).

Markos İncili'nde ise "Fakat beşeroğlumun yeryüzünde hataları affetmesi için otoritesi olduğunu bilmeniz için" (Ishah, 2/10) ve "Ona Yesu dedi: Niçin beni salih olarak çağırıyorsun. Ondan başka salih yoktur" (Ishah, 10/19) ifadeleri önemlidir. Luka İncili'nde "Onlara dedi ki: Allah'ın melekutunda başka kentlerdeki halkları müjdelemem gerekir. Çünkü bunun için

gönderildim" (Ishah, 4/44). Yuhanna İncili'nde ise şu ifadeler vardır: "Sizlere hakkı söylüyorum; oğulun kendiliğinden birşey yapmaya gücü yetmez. Eğer baba ne yapmasını uygun görürse o başka. Çünkü o ne yaparsa yapsın oğulda onun benzerini yapacaktır" (Ishah, 5/20). Aynı İncil'de "Size hakkı gerçekten söylüyorum: Kim sözümü dinlerse, beni gönderene iman ederse, ona ebedî hayat vardır. Bir hiç olmaz. O, ölümden hayata intikal etmiştir" (Ishah, 5/25) ve "Beşer oğlu olmasına rağmen hükmü icra etmesi için ona bir otorite verildi" (Ishah, 5/28) veya "Benim şehadeti-rne gelince Yuhanna'nın şehadetinden daha büyüktür. Çünkü babanın bana tamamlamak için verdiği ameller var ya ben bu amelleri yapıyorum. Bu da beni babanın gönderdiğine tanık yapıyor" (Ishah, 5/37) ifadeleri yer alır. Aynı İncil'de "Dediler ki: Allah'ın yaptıklarını yapmamız için ne yapalım? Yesu onlara şöyle cevap verdi: Allah'ın gönderdiğine iman etmenizdir. İşte O'nun ameli budur" (Ishah, 6/29-30). "Ben gökten indim ki, kendi irademle değil, beni gönderenin iradesiyle çalışayım" (Ishah, 6/39). "Babanın cezbetme-diği kimse bana ulaşmaz. Beni gönderen O'dur. Kıyamet günü onu ben ölçeceğim" (Ishah, 7/17). Aynı İncil'de "Yesu onlara dedi ki: Eğer beşer oğlunu yüceltirseniz, o zaman benim o olduğumu öğreneceksiniz. Ben kendiliğinden bir şey yapmıyorum. Fakat babanın bana öğrettiği gibi yapıyorum. İşte böyle söylüyorum" (Ishah, 8/29). "Yesu haykırarak dedi: Kim bana iman ederse bana iman etmiş değildir. Bilakis beni gönderene (iman etmiştir)" (Ishah, 12/45) vb. ifadelerle karşılaşabiliriz. İsa (a) ile ilgili misaller ve prensipler bütün İndilerde yer alır. Bunları elde etmek ise kolaydır. Çünkü her İn-cil'de bulunmaktadır. Bu da O'nun şahsiyeti ve risaleti hakkında Kur'an'da geçen ve yetinmemiz gereken sözleri destekleyen unsurlardır. [62[62]]

65- Sonra, içlerinden (Hristiyan ve Yahudilerin) birtakım fırkalar ihtilafa düştü. Acıklı bir günün azabından vay o hak ve hidayetten sapanların[63[63]]' haline!

66- Onlar ille o ecelin[64[64]] kendilerinin hiç farkında olmadıkları bir sırada, ansızın başlarına gelmesini mi bekliyorlar?

67- O gün, dostlar[65[65]] birbirine düşmandır. Yalnız takva sahipleri hariç.

Ayetler bir önceki konuyu takip etmektedir. İnsanların kendi aralarındaki ihtilafların istek ve sapmalarından kaynaklandığım belirtir. Hak ve hidayetten sapanları şiddetli bir azabla korkutur. Ortaya çıkan Hakk'a tâbi olmak için ecellerinin yaklaştığını beklemeleri mi

---

62[62] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/385-387.
63[63] Ellezine Zalemû Hak ve hidayet yolundan sapan kimseler.

64[64]es-Sâ'ani Ecel

65[65] el-Ehülae Halil çoğuludur. Vefa sahibi arkadaş, sırdaş, dost.

gerekiyor şeklinde İnkâr edenlere kınayan bir soru yöneltir. Oysa ecelleri ansızın geldiğinde verilen fırsatları kaçırmış olurlar. Vaadedilen güne geldiklerinde ise dostlar, düşman olurlar. Herkes kendi ncfsiyle meşguldür. Korkunç sondan ancak Allah'tan sakınıp korkanlar ve O'nun yoluna tabi olanlar kurtulurlar.

İlk ayette işaret edilen birtakım fırkaların ihtilafı, İsa'nın durumu hakkında insanların ihtilafı gibi görülmektedir. Ayetlerin bundan sonra ise hakkı tanımaya ve ona tâbi olmaya aeelc edilerek teşvik vardır. İhmal konusunda sapıklar korkutul m aktadır. Hak yolunda yürüyen muttakilere güven ve övgü vardır.

İsa'nın (a) durumu hakkında hrisüyanlann İhtilaflarını Meryem sûresinin tefsiri akışında açıklamıştık. Burada tekrar etmeye gerek duymuyoruz. 66[66]

68- Ey kullarım, bugün size korku yoktur ve siz üzülmeyeceksiniz.

69- Onlar, ayetlerimize İnanmış ve müslüman olmuş (kullarım) idiler.

70- Haydi, siz cennete girin. Siz ve eşleriniz ağırlanıp sevindirileceksiniz'67[67]'.

71- Onların Önünde altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği, gözlerin hoşlandığı herşey var! Ve siz, orada ebedi kalacaksınız.

72- İşte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen cennet budur.

73- Orada sizin için çok meyva var. Onlardan yersiniz.

Geçen ayet kümesinin sonunda istisna edilen müîtakilerin ahirelte karşılaşacakları durumları bu ayetler tanımlar: Sonra Allah ayetlerine iman edenleri, kendilerini teslim edenleri, dinî sadece O'na has kılanları muhatab alarak, onlara korku ve üzüntüden bir-şey göstermeyeceğini bildirerek güven verecektir. Onlara ve eşlerine, benzerlerine cennete girmeleri için emredecekür. Orada onlar çok sevineceklerdir. Onların Önünde altın tepsiler ve kadehler dolaştırılacaktır. Nefsin istediği, gözün alabildiği yemek içecek, meyvalar, manzaralar ve rahatlatan vesilelerle zevklenecek ve sevineceklerdir. Onlara, dünyada yapağınız salih amellere karşılık hak ettiğiniz bu cennetlerde bolluk içinde ebedi kalın denilecektir.

Ayetler, bir önceki ayetlerle bağlantılıdır. İçeriği tanımlayıcı, çekici ve çok teşvik edicidir. Ayetler, mutlu sonu garantilemek isteyen insanları, ilahi mesajı kabullendirme-ye yöneltir ve

---

66[66] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/387-388.
67[67] Tuhberân el-Hubür'dan gelir. O da "sevinç"tir.

müzminleri müjdeler. 68[68]

Altın Tepsiler Ve Kadehler Üzerine

Daha önce de belirtmiştik, indiriliş hikmeti gereği, nimet ve azabın ahiretteki vasıflan, dünyada insanların alıştığı bildiği şeylerle irtibatlandırılmaktadır. İman edilmesi gereken sonuçla ilgili bu örneklendirmeler insanları bilinenden kalkarak etkilemek içindir. Burada altın tepsiler ve altın bardaklar yemek ve içecek tabaklan olarak zikredilir. Fatır sûresinde mü'minlerin takılan inci ve allından, elbiseleri ipekten olduğu zikredilir. Vakıa sûresinde yemek ve içecek meclislerini, tabaklarını, hizmetçilerini güzel bir vasıfla anlatım vardır. Bunun benzeri Saffat sûresinde ve başka sûrelerde bulmak mümkündür. Bütün bunlardan kalkarak, bu vesilelerden zevklenen, bilinen şımarık sosyetenin ve zenginlerin bazısının Kur'arTı dinlediği söylenebilir. Ve yine bu durum, Peygamber toplumunda ve döneminde bu tabloların var olduğuna delildir. 69[69]

74- Suçlular, cehennem azabında sürekli kalacaklardır.

75- Azab, kendilerinden hiç hafifletilmeyecektik70[70]'. Onlar azab içinde (kurtuluştan) umutsuzdurlar71[71]'.

76- Biz onlara zulmetmedik'72[72]'; fakat onlar kendilerine zulmettiler'73[73].

77- (Cehennemin muhafızına): Ey Malik'74[74]', Rabb'in bizim işimizi bitirsin, (bizi yok etsin, böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir)" diye haykırdrlar. (Mâlik): "Siz kalacaksınız" dedi.

78- Andolsun biz sîze hakk ile geldik; Fakat çoğunuz hakktan nefret ediyorsunuz.

Ayetler, Kur'anî üslubun gereği, mutlakilerin sonuna karşılık, hidayet ve hak yoldan sapan kafirlerin sonunun ne olacağını anlatır.

Mücrimler, sapıklıklar: ve günahları nedeniyle cehennem azabında ebedi kalıcıdırlar. Azab

---

68[68] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/388-389.
69[69] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/389.
70[70] La yiifetterü sanhûm Hafifletilmez,' ara verilmez:

71[71] Mublisûn Başarmaktan ümit kesenler.

72[72] Vem Zalemnâhûm Adaletin zıttıdır. Onlara haksızlık etmeyiz, zulmetmeyiz.

73[73] Ke lakinne Kâmı hümüz-Zalimûn Onlar kendi nefislerine karşı suç işleyenlerdir.

74[74] Mâllkün Müfessirlerin çoğunluğuna göre, meleklerden ateş koruyucularından büyüğünün ismidir. Bu aynı zamanda ayetin mefhunundan çıkmaktadır.

onlara kat'iyyen hafifletilmeyecektir, ondan kurtulacaklarına dair kesin umutsuzdurlar. Sonra cehennem bekçilerinin en sorumlusu Malik'ten yardım istemek için haykıracaklardır. Allah'ın katında ya onları öldürmesi, ya da azabtan kurtarması için aracı olmasını isteyeceklerdir. O ise, onlara, bunun imkansız olduğunu, ebediyete kadar orada kalacaklarını bildirecektir. Hakk Allah tarafından elçisi diliyle onlara geldiğinde büyüklendiler, haktan nefret ettiler, ondan yüz çevirdiler bu nedenle bu sonu hak ettiler. Allah bu hükmü İle onlara zulmetmedi, oniara haksızlık etmedi; fakat onlar kendilerine kıydılar ve zulmettiler.

Tanımlama korkunç ve vurucudur, dinleyenlerde korku yaratabilir. Onları vazgeçirmeye zorlayabilir. Bu da ayetlerin amaçladığı esaslardandır.

Bu ayetlerde ve öncekilerde, muttakilcrin ve mücrimlerin amellerine güre sonlarının hak ve adalet ile gerçekleştirileceği bildirilirken, ayetlerin açık ve kesin olması dikkat çekicidir. Önceden geçen çoğu örneklerdeki gibi bu, değişik münasebetlerde Kur'anî ayetlerin kararlaştırdığı bir üsluptur. [75][75]

Cehennem Bekçisi Malik'in Adı Ve Kur'an'da Zikredilen Büyük Meleklerin Görevleri

Müfessirlcr, Malik'in meleklerin büyüklerinden olduğunda müttefiktirler. Bazı ha-390 dişlere dayanarak onun ateş bekçisi olduğunu söylerler. Sözün içeriği de bunu ifade eder. İsmi ilk defa ve tek olarak, Kur'an'da geçer. Gafir sûresinde, cehennem için bekçiler olduğunu ifade eden ayetler vardır. 49. ayette "Ateştekiler, cehennemin bekçilerine de-düer ki "Rabbinize dua edin de hiç değilse bir gün, bizden azabı biraz hafifletsin!" Müddcssir sûresi (27-31) ayetleri ondokuz melekten bahseder. "Sa'kâr'ın ne olduğunu sen nereden bileceksin? (Geride bir şey) koymaz, bırakmaz (herşeyi yakıp yok eder.) Durmadan deriler kavurur. Üzerinde ondokuz (muhafız) vardır. Biz cehennemin bekçilerini hep melekler yaptık.1' Tahrim sûresinde sayı belirtmeden zikreder. 6. ayeti "Onun başında gayet katı, şiddetli, Allah'ın kedilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emre-dildikleri şeyi yapan melekler vardır". Bu durum gösteriyor ki, Malik ateş bekçilerinin başkanıdır.

Kur'an'da meleklerin büyüklerinden iki meleğin adını da zikredilir. Bakara sûresinde ki 97-98 ayetlerinde geçen Mikail ve Cibril (a)'dir. "De ki: 'Allah'm izniyle Kur'an'ı kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdeci olarak senin kalbine indirdiği için kim Cibril'e düşman olursa. (Evet) kim Allah'a, meleklerine, elçilerine, Cibril'e ve Mikail'c düşman olursa bilsin ki, Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır." Ve yine Tahrim sûresinin 4. ayetinde Cibril zikredilir. "Eğer ikiniz kalplerinizin sapmış olmasından dolayı Allah'a tevbe ederseniz (ne âla). Ve eğer Peygam-ber'e karşı birbirinize çıkarsanız (bilin ki) onun koruyucusu ve yardımcısı Allah, Cibrİl ve mü'minlerin sarihleridir. Ayrıca melekler de ona arkadır." Malik ve

---

[75][75] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/390.

Cibril'in sadece görevleri yada bazı görevieri zikredildiğine dikkat edilmelidir. Mikail'in ise görevleri zikredilmez. Mikail (Mikal) adı Tirmizi'nin rivayet ettiği nebevi bir hadisle sabittir. "Hiçbir peygamber yok ki onunla birlikte yerden ve gökten iki veziri olmasın. Benim gök ehlinden iki vezirim ise Cibril ve Mikail'dir. Yer ehlinden iki vezirim ise Ebu Bckr ve Ömer'dir." 76[76]

Malik adının, anlam ve türevi bakımından Arapça olduğu açıktır. Cibril ve Mikail adlarına gelince, Arapçası sarih olmayan Cebrail ve Mikail sigalanndan Arapçaiaşmiş-tır. Meleklerin durumu ve yaptıkları işler, Allah'ın görevlerindendir, gaybî durumlardır. Kur'an'da ve sahih hadislerde onîar hakkında gelenlere iman etmek farzdır. Bu durum Peygamber (s) döneminde ve toplumunda bilinen ve konuşulan bir tutum arzedi-yor. Çünkü bize kadar ulaşan Ehli Kitab'ın kitabîannda zikredilmiştir. Kur'an ve hadiste onların zikrettiği şekilde zikredilmesi Allah ve Rasulü'nün hikmetinin gereklerindendir. Muhammedi davet ve hedefleri içinde normal akıllar onları idrak etmese de, bu bilgiler vahyin hikmeti ile bağlantılıdır. İnsanlık hayatında ve mirasında bilinen tablolar olması nedeniyle yakınlaştırma, uyumlu gösterme, misal verme amacıyla gelmesi de ihtimaldir. 77[77]

79- Yoksa onlar bir durumu mu planladılar78[78]'? Biz de o du-rumu planlarız.

80- Yoksa onlar, gerçekten bir sır tuttuklarını ve aralarındaki gizli komplolarını79[79]' İşitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, (işitiyoruz) ve oı şeyi) yazıyorlar.

Her iki ayet bir önceki konuyu takip eder, kafirleri uyarır ve kınar. Eğer peygambe-rinhak davasına düşmanlık için plan yaptılarsa, gerekli önlemleri aldılarsa, şüphesiz Allah onlar için, önceden geçen ayetlerin de tanımladığı şiddetli azab ile bir durum planlar. Eğer Allah'ın, sır tuttuklarını ve aralarında gizli komplolarını işitmeyeceğini sanı-yoriarsa yanılıyorlar. Çünkü O'nun onlar üzerinde gözetleyicilcri vardır, her yaptıklarım yazar ve kayıl ederler.

Bu gözetleyiciler Allah'ın melekleridir. Kaf sûresinde zikredilen görevlerim daha açık bi şekilde 17. 18. ayette açıklamaktadır. "Onun sağında ve solunda oturan iki tesbit edici ve yazıcı tesbit edip yazarlarken, O, söz olarak (herhangi bir şey) söylemeyiversin, mutlaka yanında hazır bir gözetleyici vardır." Az önce meleklerin işleri, Allah için hizmetleri ve yaptıkları görevleri hakkında Kur'an'da ve sahih hadiste zikredilenle yetinip onlara iman etmenin farz olduğunu söylemiştik. Burada, ayetlerin hedefi ya da görünen hedeflerinin

76[76] et-Tacul-Cami li Usuli Ahadisi'r- Rasul, c. İN, s. 281.

77[77] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/390-391.
78[78] Ebramû Kararlaştırdı, kesinleştirdi, hükmettiler.

79[79] Necvâhüm Onların eizli kapaklı komploları.

dinleyenleri korkutmayı onları Allah'a takva yoluna, gazab ve azabından korkmaya yönelmek, olduğuna dikkat çekmek istedik. [80][80]

81- De kî: "Eğer Rahman (olan Allah)ın çocuğu olsaydı, ona tapanların ilki ben olurdum.

82- Göklerin ve yerin Rabb'i, Arş'ın Rabb'i onların nite-lendirmelerinden münezzehtir.

83- Bırak onları, kendilerine söylenen günlerine kavuşuncaya kadar dalsın, oynasınlar.

84- Göklerde ilah olan ve yerde İlah olan O'dur. O, hüküm ve hikmet sahibi olandır, bilendir.

85- Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan herşeyin mülkü kendisine ait olan (Allah) ne yücedir. (Kıyametin kopacağı) saati bilmek de O'nun kalındadır ve siz O'na döndürüleceksiniz.

Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir:

1- Peygambere, kafirlere şöyle demesi emredilir: Allah'ın bir çocuğu olduğuna dair iddianıza devam ederseniz, ben hâlâ onu inkâr ediyor ve ilan ediyorum ki, eğer bu iddianız doğru olsaydı, ona ibadet edenlerin ilki ben olurdum. O sizin tapındıklannızdan beri ve münezzeh olandır. Yerlerin, göklerin ve arşın Rabbi O'dur. O'nun rububiyeti, mutlak ve kapsamlı olması, kafirlerin iddialarının tümünü boşa çıkarmaktadır.

2- Peygamber'e boş konuşmaları, eğlence, oyun ve abes işlerle vakitlerini geçirmeleri için onları serbest bırakması ve terketmesi başka bir emirle bildirilir. Ta ki vaadedi-len günde korkunç sona ulaşsınlar; böylece Rasul onlarla kendini meşgul etmesin, Allah onlara yeterlidir. O, Allah'ın gökte de yerde de ilah olduğunu ilan etmeye devam etmelidir. İlmi ile her şeyi kuşatmıştır. Hiçbir şey hikmeti ve hükmü dışında gelişmeyen Ha-kim'dir. Göklerde ve yerde, içinde olanların mülkü O'nundur. Onların dönüşünü ve sonlarını, Kıyamet saatinin vaktini sadece bilen O'dur.

Ayetler, kafir ve müşriklerin akidelerini sözkonusu eden siyakla bağlantılıdır. Kafirlerin inatç! tavırları vurgulanırken, Peygamber için teselli ve sebat yolu gösterilir.

Bazı müfessirler, ilk ayetin tartışmayı kayıt etmek istediğini belirtirler. Bununla şunu demek isterler: Eğer Allah için bir çocuk nispet etmek doğru olsaydı, Allah hakkında sabit ve doğru olan herşeyde tasdik edenlerin, boyun eğenlerin ilki ben olurdum. Bazilan ise "âbidin" kavramının anlamı "inkâr edenler ve reddedenlerdir" demektedir[81][81].

---

[80][80] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/392.
[81][81] Bkz. İbn Kesir, Zemahşeri Tefsirleri

Ayetler için yaptığımız açıklamalar, Cumhurul-Müfessirin'in görüşlerini belirtmektedir[82[82]]. Doğru olmasını temenni ederiz. [83[83]]

86- O'ndan başka (tanrı diye) yalvardıkları şeyler, şefaat yetkisine sahip değillerdir. Ancak bilerek Hakka şahitlik edenler (bildiklerini doğru anlatanlar) bunun dışındadır.

87- Andolsun onlara, "kendilerini kim yarattı?" diye sorarsan, elbette "Aliah" derler. O halde naşı! (haktan) çevriliyorlar.

İlk ayette, müşriklerin Allah'tan başka çağırdıkları (tanrılarının) Allah'ın katında onlara şefaat edemeyeceklerini, ancak hakka iman eden ve onunla amel edenlerin müstesna olduğunu açıkça belirtir. Eğer müşriklere fırsat bulup; kendilerini kim yarattı? diye sorulduğu zaman elbette ki Allah'tır demeleri ile çelişkili tavırlarını kınar. O'ndan yüz çevirilişlerini kınayan ve inkâr eden bir soru yöneltir. Bu durumu O'na yöneltmek, O'na başkalarını ortak koşmaktır.

Kafir ve müşriklerin sözkonusu edilmesi bu ayetlerle önceki ayetlerin bağlantılı olduğunu belirtir. Onların, Allah'ın kızları olduğunu iddia ettikleri meleklerden şefaat beklemeleri, Allah'la birlikte ortaklar koşulanları çağırmaları hakkındaki hadisle de bağlantılıdır. Geçen ayetlerde, Peygambere bu iddiayı reddederek ilan etmesi emredilmişti.

İlk ayet, meleklerin şefaatini uman müşriklerin ümitlerinin boşa çıkmasını amaçlar. Melekler şefaat edemezler ancak hakkıyle amel eden mü'minler müstesna. Müşriklerin akılsızlığını vurgulayarak içinde bulundukları durumdan vazgeçmelerini amaçlar. [84[84]]

88- Ve Elçinin: "Ya Rab, bunlar inanmayan bir kavimdir."demesini de (Allah biliyor).

89- Şimdi sen "aldırış etmeksizin onlardan yüz çevir ve"selam" de. Artık onlar bileceklerdir.

"Kîlihi" kavramında tahrici ve atfının mahalli hakkında değişik sözler bulunmaktadır. Kafirlerin inatçılığı karşısında ve iman etmelerinden ümidini kesen Peygam-ber(s)'in acı duymasından sadır olan sözünü hikaye ettiği görülmektedir.

İkinci ayette, buna aldırmamasını, onlardan yüz çevirmesini, barış ilan edip, insanları kendi hallerine bırakmasını emreder. Onlar, kimin hak üzere, kimin de batıl üzerine olduğunu

---

[82[82]] Bkz. Taberi, Tabresi, Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri, Bağavi Tefsirleri.

[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/393-394.
[84[84]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/394.

öğreneceklerdir.

İki.ayet ile ondan önceki ayetler arasında ilişki vardır. Çünkü kafir ve müşrikler bu iki ayetin de konusudur. İkinci ayetin son cümlesi, Pcygamber'e güven vermeyi, yüceltmeyi ve nefsine güvenmeyi içerir. Onları bağışlama emri, insanlara barış ilanını sevecen, güzel üslubla pekiştirmeyi amaçlar. Peygamber'in görevi, Allah'a ve güzel ahlâka davet etmek, sonra insanları serbest bırakmaktır. Onlar, zorlama, düşmanlık, kin ve tahakküm olmaksızın seçimlerini yapsınlar. İşte bu ona ve ona iman edenler için geçerlidir. Ona, davet ettiğinin hak ve hidayet olduğuna güven duymaktır. Şüphesiz hakikat, insanlara açıkça gösterilecektir. Kur'an'da bunun itirafları değişik üslublarla çok tekrarlanır. Bu gerçekten ortaya çıkar. Kur'an'in mu'cizesi Allah'ın dinine insanların bölük bölük girmesiyle gerçekleşir. Ayetlerin hikaye ettiği, Peygamber'i üzüntü, acı ve kedere boğduran, düşmanca ve inatçı tavırlarıyla karşısında duran Mekke halkının çoğu da daha sonra müslüman olanların arasına katılmıştı.

"Aldırış etmeksizin onlardan yüz çevir ve 'selam' de!" cümlesinin bulunduğu yerde söylediklerimize ek olarak şunları da ekleyebiliriz.

Buradaki emir Peygambcr'e yöneliktir. Risaletİ ile inkarcıları bağışlaması, onlara selam getirdiğini belirtmesi istenir. En'am sûresinin 54. ayeti de ona iman eden fakir müslümaniara "Selamun aleyhim" demesini emreder. Cennet ehlinin aralarında ilk başlama sözcükleri selam olduğunu belirten birçok ayet vardır. Bundan Yunus sûresi 10. ayeti ve İbrahim sûresi 23. ayeti de "Orada birbirlerine olan dirlik temennileri: "Se-lam'dır" da (Nahl, 32; Zümer, 73; Ra'd 24), ahirette mü'minleri karşılayan meleklerin ilk sözleri "selam" dır, şeklinde ifade edilir. Müslümanların girdikleri evlerin ehline selam vermelerini emreder. "Evlere girdiğiniz vakit, Allah tarafından kutlu güzel bir yaşama dileği olarak birbirinize selam verin" (Nur, 61). Saffat sûresinin 109 ve 130 ayetlerinde Allah tarafından peygamberlere yöneltilen bir selam vardır.

Selam, emniyet ve husumetin zıttı, güven, saygı ve sevgi ile yakınlaşma anlamlarını taşır. Rivayet edilen değişik nebevi hadisler selam vermeye ve âdabına uymaya teşvik etmektedir. Ebu Davud, Tinnizi, Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadiste Peygamberimiz (s) şöyle buyurur: ''Nefsimin kaderi elinde olana andoisun ki, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size bir durumu göstereyim mi? Eğer onu yaparsanız birbirinizi seversiniz. Bu da, aranızda selamlaşmayı yaygın hale getirmenizdir."[85[85]] Ebu Davud'un Ebu Hureye'den rivayet ettiği hadiste de Peygamber (s) buyurdu ki: "Rahman'a ibadet edin, yemek yedirin, selamı yaygın-laştırın cennete girersiniz."[86[86]] Tirmizi'nin Cabir'den rivayet etliği hadiste Peygamber (s) şöyle der:

[85[85]] et-Tacc. 5, s. 223

[86[86]] a.g.e.

"Konuşmadan önce selam verin" ve "Bir kimseyi yemeğe çağırmayın; tâ ki, selam versin"[87][87]. Buhari ve Müslim'in, Ebu Hüreyre'den rivayet ettikleri hadisle Peygamber (s) buyurur: "Binen kimse yürüyene, yürüyen, oturana, az çok olana selam versin."[88][88]* Tilmizi Enes'ten rivayet ettiği hadiste de Pcygambcr(s) ona der ki: "Eğer ailene girersen selam ver. Sana ve ev halkına bereket gelir."[89][89] Buhari ve Müslim'in Enes'len "O Peygamber (s) ile birlikte yürüyordu. Çocukların yanında geçerken onlara selam verirdi" derıs. Tirmizi ve Ebu Davud Esma bintu Yczid'den rivayet ettikleri hadiste der ki: "'Peygamber (s) bir gün mescide yanımıza uğradı. Bir grup kadın oturuyordu. Elini kaldırarak selam verdi[90][90]." Tirmizi Ebi Cerri'den rivayet ettiği hadiste "Peygamber (s) bir gün mescidde yanımıza uğradı. Bir grup kadın oturuyordu. Elini kaldırarak selam verdi." Tirmizi Ebi Cerri'den rivayet eitiği hadisle Peygamber (s) buyurur: "Müslüman kardeşi ile karşılaşan biri, es-selamun aleykum ve rahmetullah desin". Buhari, Usaitıe bin Yc-zid'den rivayet ettiği hadisle "Peygamber (s) bir meclise uğradı, yahudi ve müslümanJa-nn karışık olduğu bir topluluk olmasına rağmen selam verdi." Bütün bunlardan da anlaşılıyor ki selam, müslümanlar için güzel bir telkindir. İnsanların değişik sınıflarıyla olan ilişkilerinde, karşılaşmalarında selam vermeyi şiar edinmeleri gerekir. Peygamber'in hayatından beri müslümanlarda belirgin bir durum olan insanlara seîam vermek güzel adellerdcn biri oldu.

Bunlara rağmen sûre girişten sonra müşriklerin meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dair inançlarını kınamayla başlar, aynısı ile de bitirir. İşte başlangıç ile sonu arasıdaki irtibat böyle biler. Bu da nüzulundaki vahdete, fasılların birbirlerine bağlantısına delalet eder. [91][91]

---

[87][87] et-Tac c. 5, s. 224-227

[88][88] et-Tac c. 5, s. 224-227

[89][89] et-Tac c. 5, s. 224-227

[90][90] et-Tac c. 5, s. 224-227

[91][91] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/395-396.

DUHAN SURESİ

Kurandaki Sırası : 44

Nüzul Sırası : 64

Ayet Sayısı : 59

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtım

Sûrede, insanlar için Peygamber'in risaletine, vahyin Kur'an'la İniş gecesine övgü vardır. Bunun doğruluğunu pekiştirir. İnat ve küfürlerinde İsrar eden kafirleri ise kınar. Onları korkutur. Musa'nın risaletine karşı Firavun ve kavminin tavırlarını hatırlatır. Onların nasıl boğulduğu ve İsrailoğuları'nın kurtulduğu, Allah'ın onlara olan nimetlerinin ilahi daveti kabullendikleri için olduğu vurgulanır. Dirilişi inkâr noktasında kafirlerin sözlerini hikaye eder ve sözlerini akılsızlıkla suçlar. Kainatın yaratılışında ve Kıyamei gününün gelişinde Allah'ın hikmeti ve adaletini sağlamlaştırır. Orada kafirlerin, muttakilerin sonunu açıklar.

Sürenin bölümleri bağlantılı ve ayetleri dengelidir Bu da bir defada ya da ardarda indiğine delalet etmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- Ha, mim.

2- Apaçık Kitab'a andolsun ki,

3- Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz, uyarıcıyız.

4- Her hikmetli İşe, o gecede karar verilir2[2]:

5- (Yani) katımızdan (verilen her) emir. Çünkü biz (elçi) göndericiyiz.

6- Senin Rabb'inin rahmeti gereği olarak (gönderdiğimiz elçilere o gece, vahiylerimizi bildiririz). Doğrusu O, işitendir, bilendir.

7- Eğer kesin olarak inanıyorsanız (bilin ki Allah), göklerin, yerin ve ikisi arasında

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/397.

2[2] Yüfrakü Hükmolunur. Kararlaştırır, kesinlesin

bulunanların Rabb'idir.

8- O'ndan başka ilah yoktur; diriltir ve öldürür. Sizin de Rabb'inİz, önceki atalarınızın da Rabb'idir.

Sûre uyarmak ve dikkatleri çekmek için (Ha, Mim) harfleriyle başlar. Sonra apaçık Lilab'a yemin takip eder. Sonra da onun yerine cevap ya da cevap niteliğinde Rabbani iraflar gelir:

1- Allah, Kur'an'ı büyük bir hal taşıyan bir gecede indirdi; emirlerinden muhkem ve yarı içerenleri o gece kararlaştırdı.

2- Kitab'i indirmek istemesi insanları uyarmak ve korkutmak içindir.

3- O, Rasulü'nü büyük risalet görevi için insanlara acıdığı için gönderir. O, işitendir, bilendir. Göklerin ve yerin Rabb'idir. İçindekilerin de Rabb'idir. O'ndan başka ilah yoktur. Dirilten ve öldüren O'dur. Dinleyenlerin Rabbi ve ilk atalarının da Rabb'idir.

4- Eğer dinleyenler yakini olarak ve bilmek isliyorlarsa işte apaçık gerçek budur.

Ayetler, Kur'an'ı Allah'a nisbetini, Rasul'ün asaletinin doğru olduğunu ve onun insanlar için rahmet olma noktasını pekiştirmektedir. İşte sûrenin başlangıcı, üslubu ve hedefi, diğer "Havamim"li kardeşlerinin başlangıcı ile uyumlu bir şekilde gelmektedir.

Bundan sonra Şaban ayının ortasının gecesi "Biz onu mübarek bir gecede indirdik" ibaresi hakkında rivayet edilen görüşler değişiktir. Kimi onun Kadir gecesi olduğunu söyler. Bunda delili de Kadir sûreşi'dir. "Kur'an'ı Kadir gecesinde indirdik" ayetine dayanmaktadır. Bakara sûresinin şu ayeti 185. ayeti, "Ramazan ayı ki, onda Kur'an indirildi"şeklindedir. Sonra Ubade bin Samit'tcn rivayet edilen hadiste Peygamber(a) şöyle buyurdu: "Ramazan'ın son on gününde Kadir gecesini arayınız." Kimileri de bu gecenin Şaban ayının yarısında olduğuna bazı nebevi hadislere dayanarak söylemektedir. Bu konuda şu hadis değerlendirilir: ''Şabanın ortasında bir gecede Allah (c) dünya göğüne iner, her nefise mağfiret eder, ancak kalbinde kin bulunan, Allah'a şirk koşan müstesna {bağışlamaz)". Bu konuda ikinci hadis de şudur: "Şaban ayından Şaban ayma kadar eceller kesilir. Ta ki bir adam nikahlanır ve bir çocuğu doğar bir de adının ölçüler arasında adı çıkar." İbn Abbas'tan rivayet edilen hadiste "Allah Şaban ayının yarısındaki bir gecede öleceklere hüküm verir. Bununla sorumluluk sahiplerine onu verir" ifadesiyle kastedilen meleklerdir. Kadir gecesinde görülen bunlardır. Hasan Basri'nin rivayet ettiği hadiste şöyledir: "Kulların azıkları ve ecelleri, bütün işleri bu geceden gelecek yılın bu geceyi ayıran aynı geceye kadar kararlaştırılır." Bu yaklaşımlarla ilgili olarak Bc-gavi tefsirine bakılabilir. Bazıları ise Kadir gecesinin Ramazan'da olduğunu söylerler. Bu gece, yıldan yıla önemli işlerin ayrıldığı gecedir. Bazıları her iki görüş arasında orta yolu bulmayı başarmışlardır.

Görüşlerin çoğu, Kadir gecesinin Ramazan ayında olduğuna dair görüşün yanındadır. Bakara sûresinde ve Kadir süresindeki ayet ile bu ayetin bir uyum sağladığını beli-tenler çoğunluktadır. Şaban ayı ortasındaki gece hakkında zikredilen hadislerde, Kur'an'ın bu günde indirildiğine dair açıkça işaret edilmemektedir. Bu durum da bizi onların bununla sevindiklerini söylemeye götürür. İbn Kesir, Şaban ayının ortasındaki gece diyenlerin sözlerini inkâr eder. Böyle diyenler kurtuluştan uzaklaştılar der. Çünkü Kur'ani nass, Kadir gecesinin Ramazan ayında olduğunu destekliyor, Şaban gecesi hakkında nebevi hadis mürseldir. Bununla sabit bir nassa itiraz edilemez[3[3]].

Bazı müfcssirlcr[4[4]] bu ayetle ilgili cümledeki zamirin Kur'an'ın bütününe döndüğünü tekrar söylüyorlar. Onun (Kur'an'ın) tümünün önce dünya göğüne indiğini, sonra Pey-gamber'e, İbn Abbas'ın rivayet ettiği gibi sûre sûre, ayet ayet indiğini belirtiyorlar. Kalir sûresinin tefsirinde bu ayetteki yorumumuz yeterlidir. Burada yeniden tekrarlamaya. Memeye ihtiyaç yoktur.

Bu gecedeki tanımlamanın, sûrenin 3. ve 4. ayetleıindeki nitelemesinden Ramazan iyinin son günlerindeki Kadir gecesi olduğu tercih edilir. Kadir sûresinin tefsiri akışında Kadir Gecesi1 adlanması ilmi bir adlandırma olduğu da bunu desteklemektedir. Dinlenenlerin zihinlerinde bu gece dini bir telkini çağrıştırmakladır.

Bütün bunlara rağmen, ecellerin, rızıklann, durumların yıldan yıla Şaban ayının or-asındaki bir gecede, yada Kadir gecesinde takdir edilmesi; Şaban ayının ortasındaki bir ;ecede müslümanların kutlamalarda bulunmaları ve dualar okumaları ile ilgili rivayetler lakkında diyoruz ki, bu hadisler zayıf isnad ile gelmiştir. Allah'ın hikmeti onlarda orta-m çıkmaz. Öyle ise bu durumda dikkatli olmak gerekir. Şaban ayının ortasında gelen ■eceyi kutlamak hakkında ne nebevi sünnetten ve ne de sahabeden sabit bir asıl yoktur. [5[5]]

9- Hayır, onlar şüphe içindedirler; oynayıp-oyalanıyorlar.

10- Göğün, açık bir duman (musibet, azab) getireceği günü gözetle.

11- (Duman), insanları kuşatır. Bu, acı bir azaptır.

1**2-** Rabb'imiz azabı üstümüzden kaldır; çünkü biz (artık) İman edicileriz.

13- Artık onlar nasıi düşünüp öğüt alacaklar? Oysa kendilerine apaçık bir peygamber gelmişti.

i 4-Ondan yüz çevirdiler; "Bu, öğretilmiştir, delidir." dediler.

[3[3]] Bkz. Beğavi, Hazin Tefsiri.

[4[4]] Bkz. Beğavi, Hazin Tefsiri.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/398-400.

15- Biz sizden azabı birazcık kaldırırız ama s\v. yine (inkârınıza) dönersiniz.

16- Büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün elbette biz intikam alacağız.

Ayetler sûrenin başlangıcına atıfla gelir; ilk önce kafirleri kınar. Çünkü onlar Allah'ın Kitabı'ndan dinledikleri ayetleri şüphe, alay ve oyun konusu olarak algılarlar. İkinci olarak onları, gökten büyük bir duman bulutunun yayılarak havayı doldurduğu günde insanlar kuşatıldıklarını, kafirler ise Allah'ın acıklı bir azabın kendi üzerlerine İneceğini hissederler. Bunu üzerlerinden kaldırmak için O'na yalvarırlar ve iman ettiklerini ilan ederler. Üçüncü olarak inkâr edenlerin, kabul etmeyenlerin sorgulaması yapılır. Eğer bu kendilerine fayda verecekse onlara apaçık ayetlerle Aİlah Rasulü gelmişti. Vakitleri olduğu halde, ondan yüz çevirdiler, onu küçümsediler, ona deliliği nispet ettiler; O'na başkaları tarafinan öğretilmiştir dediler. Dördüncü olarak sözü onlara yöneltir. Aİlah bu defa onların duasını kabul edecektir, onlardan azabı belli bir süre kaldıracaktır fakat onlar, o kalktıktan sonra eskiden içinde bulundukları inatçılığa ve küfre tekrar döneceklerdir. O zaman da, Allah'ın büyük azabı onlara inecek ve onlardan intikam alacaktır.

"Biz sizden azabı birazcık kaldırırız ama siz yine (inkârınıza) dönersiniz" ayetinin le'vilini hemen yukarıda zikretmiştik. Bazı rivayetlere binaen Cumhuru'l-Müfessİrin'in görüşü de budur. "Muhakkak ki dönersiniz" cümlesinin başka bir tc'vili bize şöyle görünür: O da, "Siz her halükârda büyük azab gününde bize döneceksiniz (yani Kıyamet günü), eğer sizden azabı belli bir müddet kaldırırsak, duanızın kabul edildiğini belirtsek dahi bize Kıyamet günü döneceksiniz".

İbn Mesud'dan rivayet edilen bir hadisin açıklamasıyla "Göğün, açık bir duman getireceği günü gözetle. (O) insanları kuşatır. Bu, acı bir azaptır" ayetlerinin anlamının ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Oysa ayetler, kafirleri uhrevi azapla korkutma noktasındadır. Mahiyeti ise bu ilimden değildir. İnsanın bilmediği bir konuda bilmiyorum demesi daha ilmi olanıdır.

İbn Mesud'un rivayetine göre, Kureyş İslam'ı kabullenme noktasında yavaşça hareket ettikleri zaman Aliah Rasulü'ne bu ağır geldiği ve onlara, Yusuf (a) kıtlığı gibi kıtlık verilmesi için beddua ettiği rivayet edilir. Buna göre, bitkinlik ve açlık onları sarınca, ölü ve kemikleri yediler. Gözlerini gökyüzüne çevirdiklerinde sadece duman ya da onlar ile gök arasında bitkinlikten duman şeklinde bir şey görüyorlardı. Allah Rasulü'ne gelerek ona dediler ki: Mudar (zarar görenler) için Allah'tan yağmur yağdırması için d-ua et. Çünkü onlar helak oldu. Onlara yağmur yağdırması için dua etti ve yağmur yağdı. Refah ve genişliğe kavuşunca eski hallerine geri döndüler. Allah da onlan büyük azapla uyardı. Bu da Bedir savaşında görüldü. Tirmizi, Müslim, Buhari müsncdlerinde sahih hadis gibi varid olan bu rivayetin ravileri meşhurdur. Bunu çoğu müfessirler, bazı değişikliklerle zikrederler. Buna örnek

olarak Ebu Süfyan Pcygamber(a)'e gelerek şöyleder; "Sila-i Rahmi emretmek için geldiğini söylüyorsun, bak kavmin helak oldu. Onlara dua et."[6][6]

Bu rivayetin yanında müfessİrler başka bir hadise yer verir. Huzcyfe bin Yeman'm rivayeti şöyledir: "(Kıyamet) alametlerinin ilki şüphesiz şunlardır; Deccal, İsa (a)'nm inmesi, Aden'den çıkacak apaçık, belirgin bir ateşin, insanlan mahşere sevketmesi ve dumandır." Huzeyfe "Duhan" nedir diye ona sorar. Allah Rasulü şu ayeti okur "Göğün, açık bir duman getireceği günü gözetle. (Duman) insanları kuşatır. Bu, acıkiı bir azaptır." Sonra buyurur: O, doğu ile batı arasım doldurur. Kırk gün kırk gece böyle kalır -yani duman - mü'mine gelince isabet eder. Kafire gelince sarhoş gibi olur." Bu ayetlerin açıklamasında bu hadis İbni Mesud'un tefsirini bozar gibi görünüyor. (Taberi tefsirine bkz.) Taberi bu hadisi zayıf bulur ve İbn Mesud'un tefsirini doğru tercih eder. Tabcrani ise Peygamber'den başka bir hadisi rivayet eder. İsnadının iyi olduğunu söyler: "Rabbi-niz sizi üç defa uyardı: Mü'mini grib gibi alan, kafiri ise şişirerek her yerinden çıkaran bir alma iie gelen Duman, ikincisi Dabbe (yeryüzü hayvanı), üçüncüsü Deccal'dir." Bu, Huzeyfe hadisini destekliyor. Duhan'ın Kıyamet alametlerinden bir alamet olduğunu ifade etmektedir.

Mü'mİnun süresindeki 75-77. ayetler bu konuyla irtib atlandın lir: "Biz onlara acıyıp da başlarındaki sıkıntıyı açsaydık, yine azgınlıklarında bocalamaya devam edeceklerdi. Andolsun biz onları azab ile yakaladık, ama yine Rab'lerine boyun eğmediler. O'na yal-varmıyorlar. Nihayet üzerlerine şiddetli bir azab kapısı açlığımız zaman, derhal onun içinde şaşkın ve umutsuz kalırlar." Nahl sûresinin 112. ayeti de "Allah bir şehri Örnek verdi: (Halkı) Güvenlik ve huzur içindeydi, nzkıda her yerden bol bol gelmekteydi; fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük etti, böylece Allah yaptıklarına karşılık olarak ona açlık ve korku elbisesini tattırdı." Müfessir Beğavi bu iki ayetle ilgili İbn Mesud'un rivayetlerini aktarır: "Peygamber (s) Kureyş'e beddua etti. Senelerini Yusuf'un kıtlık seneleri gibi yapmasını Allah'tan istedi. Kuraklık isabet etti ve kıtlık başladı. Ebu Süfyan, Peygambere gelerek şöyİe dedi: Sıla-i Rahim adına yemin olsun, Allah'ın seni alemleri rahmet olarak gönderdiğini iddia etmiyor musun? Evet, dedi. O da: Babaları kılıçla, çocuklarını da açlıkla öldürdün. Allah'a dua et de, bizden bu kuraklığı ve kıtlığı kaldırsın. Dua etti ve bu kalktı".

Nahl süresindeki ayetin siyakindaki rivayete göre ise, Allah Kureyş'i kıtlık, açlıkla imtihan ettiği sırada bu ayet inmiştir. "Allah Rasulünün emri ile müslümanlar, Mekkeli Araplara yaptıkları yardımları kestiler. Bitkin düşünce köpekleri, leşleri ve kemikleri yediler. Onlardan biri gökyüzüne baktığı zaman açlıktan duman görür gibi oluyordu. Mekke'nin önderleri Peygamber(s);le konuştular. Ona şöyle dediler: Farzet ki, erkeklere düşmandın. Kadınların ve çocukların suçu ne? O da insanların onlara yemek götürmesine izin verdi". Eğer bu rivayetler doğru ise İbn Mes'ud'un rivayetiylc bazı noktalarda çalışmaktadır. Onun illeti ise, Mekke'den hicret eden Pcygamber'den sonra Kureyş'e mübtela olan musibeti ifade eden

[6][6] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Hazin, Zemahşeri, Tabersi Tefsirleri.

içeriktedir. Oysa her iki sûre de Mckki'dir. Ayetlerin Medeni olduğuna dair rivayetler yoktur.

Buraya kadar söylediklerimizin yanında Allah Rasulü'nün bazı sahabelerinden ve Tabiin'dcn konuyla ilgili bazı rivayetler de bulunmaktadır. Büyük yakalama, Kıyamet gününde Allah'ın büyük azabı anlamını taşır. İbn Mesud'un rivayetinde zikredildiği üzere Bedr savaşı'ndaki zafer değildir. (Beğavi, İbn Kesir tefsirlerine bkz.) Tirmizi, Müslim, Buhari'nin İbn Mes'ud'dan isnadlarıyla rivayet etmeleri ve bu rivayet ile ayetlerin tefsiri noktasında, Cumhuru'l-Müfessirin'in şeyhi tabiri bu tercihin yanında yer alması dikkat çekicidir.

Bize gelince bu rivayete karşı tereddüt ve şaşkınlık içindeyiz. Çünkü biz 10. ayetin nassma dikkatlice baktığımızda Duman olayının gerçekleştiğinin sözkonusu olmadığını görüyoruz. Oysa onun yaklaştığı, olma ihtimali belirtiliyor. Ondan sonra gelen ayetler, sonra geleceklerin sonuçlandır. 12. ayet kafirlerin "Biz inanacağız" sözlerini hikaye ediyor. Bunu, duman azabı onlara gerçekleştiği zaman diyeceklerini belirtiyor. İbn Mesud'un rivayetinde onların Peygambcr'e iman ettiklerini ilan ettikİerini, azabı kaldırması, yağmur yağdırması için Allah'a dua etmesini istedikleri zamanı zikretmiyor. 12. ayetin içeriği, azabı kaldırma isteği onlardan Allah'a yönelik olduğunu ifade etmektedir. Oysa rivayet, onların Peygambere gelip onlardan azabı kaldırması için dua etmesini istemelerini zikrediyor. Farklılık özde ve önemîidir. Bu ayetler, Bedir zaferinde olduğu gibi, Kureyş'in Allah tarafından büyük bir yakalanışla yakalandığını ifade etmez. Çünkü onlar Bcdir'den sonra da müslümanlarla hicret ettikleri mahalde iki defa savaşacak, Uhud savaşında onları sarsacaklardı. Bunun yanında 25. ayetin üslubu, tehdid ve korkutmanın daha uzak boyutta ve daha etkili bir konumda olduğunu ilham ediyor. Bundan sonra kesin intikamla korkutmayı ve dünyada kahredici Rabbani bir yakalamanın olmadığını, ahiret azabının kastedilmesi ihtimalinin daha güçlü olduğunu ilham ediyor.

Durum ne olursa olsun dediğimiz gibi ayetler bir öncekini takip etmek için gelerek, kafirlerin Kur'an'a, Pcygamber'e ve davasına karşı tutumlarını kınar ve kesin bir korkutma ile korkutur.

Açıkladığımız gibi ayetler, sonra meydana gelecek duman azabına karşı pişmanlık duyarak, çabucak iman ettiklerini ilan etmeleri, Allah'tan onu kaldırması için taleb etmeleri gibi dünyevi bir korkulmayı ifade etmiyor. Belki Allah onlardan azabı kaldıracaktır, fakat onlar yine azgınlıklarına geri döneceklerdir. İşte o zaman Allah'ın büyük yakalamasını hak edeceklerdir.

Buna benzer tavırları hikaye eden başka ayetler vardır. Yunus sûresi 22-23. ayetleri bunlardan biridir: "Sizi karada ve denizde yürüten O'dur. Gemide olduğunuz zaman(ı düşünün): Gemiler içinde bulunanları hoş bir rüzgarla alıp götürdüğü ve (yolcular) bununla sevindikleri sırada, birden gemiye, şiddetli bir kasırga gelip de, her yerden geîen dalgalar onları sardığı ve artık kendilerinin tamamen kuşatıldıklarını (bir daha kurulmayacaklarını) sandıklan zaman, boyun eğmeyi yalnız Allah'a halis kılarak O'na şöyle yalvarmaya başlarlar:

Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, şükredenlerdcn olacağız. Ama (Allah) onları kurtarınca hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlık yaparlar. Ey insanlar, taşkınlığınız kendi aleyhin izedir. Sadece şu yakın (geçici) hayalın zevkinden ibarettir. Sonra dönüşünüz bizedir; size bütün yaptıklarınızı haber veririz."

Nah! ve Mü'minun sûrelerinde ki ayetler ile gelen hükümler, belki de. Duban sûresi ayetlerinde Allah'ın onları dünyevi azapla korkutmasını gerçekleştiren bir azab yada onlar için Rabbani bir bela meydana geldiğini gösterebilir. Nabl sûresi de değinilen ayet-lerdcki bela meydana gelmiştir. NahS sûresinin ayeti tefsirindeki rivayette, açlıktan gökyüzünü duman gibi görmeleri bunu tasdik eder nitelikte olabilirliği mülahaza edilmelidir. Mekki olan Mü'minun süresindeki ayetlerin tefsirinde, hicretten sonra Allah'ın azabını ifade eder. Rivayetlerin illetlerinin kullanılması karışıklık yaratabilir. Allah en iyi bilendir. [7[7]]

Allah'ın Ardarda İntikamla Korkutması

Arap kafirlerine yöneltilen Allah'ın intikam alma tehdidi bu sûrede ve öncekinde art arda gelmesi dikkat çekicidir. Bu da kafirlerin düşmanlıklarında ve eziyetlerinde şiddet göstermeye başladıklarını ilham ediyor.

Müslüman olmayan bazı araştırmacıların oriaya attıkları sorunlardan birine değineceğiz. Onlar bu iki sûrede ve başkalarında Kur'an'ın art arda intikamla korkutmasını ve Allah'ın gazap, intikam sahibi, güçlü, şiddetle cezalandıran, yakalayan, Cebbar, Kahhar, Mütckebbir. Müheymin vs. gibi sıfatlarla tanımlanmasını sorun yaptılar. Müslüman olmayan araştırmacılardan Philiph Hitti[8[8]] diyorlar ki: 'İslami akidede, Allah hakkındaki sevgi sıfatları, güç ve celal sıfatları diğerlerinin yanında az kalır". Bu heva ve heves üzerinde bina edilmiş üzücü bir iftiradır. Araştırma ve doğruyu bulma yolunda atılan adımlarla gelmemiştir. Kur'an bu sıfatların yanında Rahman, Rahim, Gafur, Afv, Kerim, Vedud, Rezzak, Tevvab, es-Selam, Gaffar, Mucib, Garib, Şekur, Halim, Hamid sıfatlarım da zikretmiştir. Bilakis bu sıfatların zikredilme sayılan azapla ilgili sıfatların zikredilme sayılarından daha çoklur. Oysa sıfatlar müşrik ve kafirlerin nebevi davete karşı inatçı, düşmanca, bilakis müslümanlara işkenceci tavırlarını hikaye etme makamında kullanılmıştır. Bunun yanında Allah'tan zulüm şifalını nefyeden çoğu ayetler vardır. Eğer Allah insanların kazandıklarına karşı onlara azab etmek istese yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Eğer Allah, onların hayırdan çok şerrle azab edilmelerinde acele etmelerine, O da acele etse onları hemen canlarını alırdı. O Ğafur'dur, Rahmet sahibidir. Onları yaptıklarına karşı canlarını almak istese onlara azabı indirmeye acele ederdi. Allah onların zulmüne karşı ceza vermek istese yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat Peygamber'e, hoşnutlukla, selamla, sabırla, müsamaha ile, ihsan ile, yüz çevirmeyle, güzel terketmeyle, güzel sabırla vs. muamele etmesini emretti. Değişik

---

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/401-404.
[8[8]] Bkz- Arapların Tarihi c. 1, s. 177, 2. Baskı; Tabira'nın "İslamin Ruhu", s. 82-84

üsluplarla tevbe etmeye, Allah'a yönelmeye çağırdı. Allah'ın rahmetinden umut kesmemelerini istedi. Günahı ne kadar büyükte olsa tevbe kapısını sonuna kadar açık bıraktı. Her kafir, her mü- afik ne kadar cürüm etse, ne kadar kötülük işlese dahi nefislerini ıslah etmelerini, yeni bir hayata başlamalarını, Allah'ın affından, rahmetinden, mağfiretinden, müsa-hamasından faydalanmalarım istedi. Bunu içeren ayetler örnek veremeyecek kadar çoktur.

"Dediler ki, kendisine Öğretilmiş ya da cinlenmiştir" ifadesi, kafirlerin Peygamber^) hakkında söyledikleri sözdür. "Kendisine öğretilmiş" ten kastedilen, Furkan sûresi ayetinde zikredilen, Kur'an ayetlerini yazmada başka bir kavmin ona yardım ettiğini söylemelerine işarettir. İnkâr edenler: "Bu, yalandan başka bîr şey değildir. (Muham-med) onu uydurdu, başka bir topluluk da kendisine yardım etti" dediler ve kesin bir haksızlığa ve iftiraya başvurdular. (4. ayet) Ona Arap olmayan bir şahıs öğretiyoımuş. Nahl sûresi 103. ayeti bunu anlatıyor. "Biz onların, 'O'na bir İnsan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Hak' tan saparak kendisine yöneldikleri adamın dili Arapça değildir, bu ise apaçık Arabça bir dildir."

Furkan sûresi tefsirinin akışında bunu yeteri derecede açıkladık. "Mecnun" kelimesine gelince, kafirler Peygamber(s) hakkında defalarca tekrarladılar. Bunun örneğini Kalem, A'raf, Sebe', Kamer, Saffat, Tekvir sûrelerinde bulabiliriz. Bu konuyu özellikle de Kamer sûresinde yeterince açıkladık.

Herhâlükârda her iki kavramda, kafirlerin Peygamber hakkında zannianna, inkâr nedenlerini ve davasına karşı sağır olmalarına delildir. Bu nedenle ayetler onun geldiği gibi, korkutucu ve kinayıcı bir üsluptadır. 9[9]

17- Andoİ5un, onlardan önce Fir'avun toplumunu da (imkanlar vererek) imtihan ettik'10[10]. Onlara değerli bir peygamber geldi, (şöyle dedi):

18- "Ey Allah'ın kulları, davetimi kabu) edin'11[11]: Çünkü ben size (Allah'ın gönderdiği) güvenilir bir eiçiyîm.

19- Allah'a karşı büyüklenmeyin; hiç şüphesiz ben size apaçık, isbatlı bir delil getirmekteyim.

20- Ve doğrusu ben, sizin beni taşa tutmanızdan benim de Rabbİm, sizin de Rabbİniz olan (Allah)'a sığındım.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/404-405.
10[10] Pelennâ İmtihan ettik. Denedik.

11[11] Eddû ileyye Bana geliniz ve davetimi kabul ediniz.

21- "Eğer bana iman etmiyorsanız bari ben(im yolum)'dan çekilin"'[12[12]]'.

22- Sonra (Musa): "Gerçekten bunlar, suç ve günah işleyen bir kavimdir" diye Rabbine dua etti.

23- (Allah da): "Öyleyse, kullarımı geceleyin harekete geçir, mutlaka takip edileceksiniz" (diye).

24- Denizi durgun[13[13]]' ve açık bırak. Çünkü onlar, (suda) boğulacak bir ordudur.

25- Onlar geride nice bahçeler ve pınarlar bıraktılar.

26- (Nice) Ekinler, güzel makamlar!

27- Ve zevku sefa sürdükleri nice nimetlerle dolu hayat'[14[14]]'.

28- İşte böyle oldu ve biz onları başka bir topluma miras verdik.

29- Oniar için ne gök, ne yer ağladı ve onlar (azabı) ertelenenler de olmadı.

30- Andolsun, biz İsrailoğullarını o alçaltıa azabtan kurtardık;

31- Firavun'dan. Çünkü o, ölçüyü taşıran bir mütekebbirdi.

32- Andolsun, biz onları bir basiret üzere alemİere karşı üstün kıldık[15[15]]'.

33- Ve onlara, her birinde açık birer imtihan'[16[16]]' bulunan ayetler verdik.

Ayetlerde, Musa(a) risalelinin Fir'avun'a ve Kavmin'e olan mesajlara ve akıbetlerine, apaçık cümlelerine işaret vardır. Kur'an'ın üslubu gereği kafirlerin akıbetiyle ilgili hüküm, onları kınama ve korkutmadan sonra gelir. Bu bölüm, kıssada zikredilenleri iyice tetkik etmekle birlikte uyumlu bir güzelliğe ve işaret üslubuna önem verir. Bu da, Kur'ani hikmetin gereği Kur'an kıssalarının yöntemlerinden di r. Güçlü ve etkili üslubu, içeriği kafirleri korkutmayı, Peygamber ve müminlere güven vermeyi hedeflediğini ilham eder. Firavun ve kavmini Allah helak etti. Onlardan daha çok güçlü idiler. Onlara fırsat vermedi. Ne gök, ne de yer onlar için ağladı. Onlardan sahip oldukları bahçelerin, ekinlerin, pınarların hepsini ve şımarık, bollukla dolu yaşadıkları bir hayatı ellerinden aldı.

[12[12]] Fe'tezilûn Yolumdan ya da davetimden ve işimden uzaklasın.

[13[13]] Rahvan Sakin, hareketsiz olarak.

[14[14]] Ni'metûn Fayda ve nimet veren hayat.

[15[15]] İhternâhüm alâ ilmin Durumlarım büerek ve bir basiret üzere onları seçtik. Zemahşeri şöyle demiştir: "Onları bir ilim üzere seçtik. Şöyle ki, denenmelerinden ve imtihan edilmelerinden dolayı sapıyorlardı"

[16[16]] Mâ fihi belâün mubîn Onda çok şiddetli deneme ve imtihan vardır.

Bütün bunlara, başkalarını mirasçı kıldı. îsraİloğullan'ni; müstekbir olan, aşırı giden, şiddet sahibi Firavun'un azabından kurtardı. Sonra onları alemlerin en hayırlısı yaparken durumlarını biliyordu ve bu seçilmenin getireceği imtihanı da. Ayetlerden ibret alınacak nokla şudur: Allah, Firavun ve kavmine, İsrailoğullarrndan daha güçlü, daha büyük olmalarına rağmen onlara bunu yapmıştı, öyleyse Arap kafirlerine de bunu yapmaya muktedir olmalıydı. Mü'minleri İse onların arkalarında bıraktıklarına mirasçı kılıp, onlara lütfetti; Bütün zenginlikleri, refah bir yaşamın vesilelerini onlara bıraktı. Örnek rolünü oynadıkları İçin alemler için seçti onları. İşte İsrailoğullarf na Allah'ın lutfu böyle idi.

"Andolsun, biz onları bir basiret üzere âlemlere karşı üstün kıldık" cümlesindeki "âlemler" kelimesinin, her zamanda bulunacak yeryüzü halkı olmadığını ve o dönemde yaşayan halk olduğunu belirtiyorlar. Makul olan da budur. Çünkü Allah, mü'min Arapları ve bütün mü'minleri, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet kıldığını Al-i İmran 110. ayetinde belirtmektedir. "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. Ma'rufu emreden, mün'keri ınen'edersiniz ve Allah'a inanırsınız. Eğer Kilab ehli, inanmış olsaydı, elbette kendileri için iyi olurdu. Onlardan inanlar da var, ama çokları fasık-lardır". Bu ayet en hayırlı olmayı, Allah'a imanla, ma'rufu emretmek ve münkeri neh-yetmckle yorumluyor. Buna kıyas ederek İsrailoğu 11 arının o zamanda ki halklardan en hayırlı olmalarının nedeni, Musa(a)'nın davasını kabul etmeleri, sadece Allah'a iman etmeleri ve şeriatlarına bağlanmalarıdır. Allah'a ibadet etmekten sapıp buzağıya taptıkları, Allah'ın şeriatlerindcn saptıkları, fevahişi ve büyük günahları İşledikleri, Allah'ın kitaplarını tahrif ve sözünü yerinden değiştirdikleri, Allah'a yalan ve iftiralar attıkları, Musa hayatta iken ve sonra Allah'ta olmayan sıfatlan ona nispet ettikleri zaman onların (Beni İsrail) üzerinde en hayırlı olma sıfatı kalkıyor. Çünkü bunun böyle devam etmesi, ne Allah'ın hikmetine ve ne de Kur'ani telkinin ruhuna uymaz. Bu durumu, onlar aleyhine değişik "Ahdil-Kadim kitapları"[17][17] ve Kur'an-ı Kcrim'in çoğu ayetleri kaydetmişlerdir[18][18].

"Onlar için ne gök ne yer ağlamadı" cümlesinin, onları pişman etmek ve azarlamak için mübalağa, misal ve mecaz kabilinden geldiği görülmekledir. Keşşaf tefsirinde Zc-mahşeri şöyle dedi: Onların güçlü ve bolluk içinde olmalarına rağmen Allah durumlarını hakir gördü ve alçalllı.

Müfessirlerin zikrettikleri hadisler bize garib geliyor. Çünkü ayet, gök ve yerin gerçekten ağladığını, tabiyatıyla ölen mü'minlcre ağladığını açıklama noktasındadır. Bundan hareketle[19][19] Enes bin Malik'in rivayet ettiği bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurur: "Hiç bir kul yoktur ki, gökte onun için iki kapısı bulunmasın. Bir kapıdan rızkı çıkar, bir kapıdan da

---

[17][17] Ahdi! Kadim kitaplarını bulmak mümkündür. Musa (a)'dan sonra tedvin edilen şu kitaplara isteyen başvurabilir: Yuşa, el-Cudat, el-Mukuk, Ahbarul-Yevm. Eşiya, Ermiya, Hazbiyal. Danyel, Huşea, Yuvii! Amus, Abidya. Miha, Habkak, Sanfiya, Mulahi.

[18][18] Bakara süresi ayet (51-69, 75-96, 100-105), Âi-i İmran sûresi ayet (69-78, 98-100, 110-112), Nisa sûresi ayet {43-54, 152-161), Maide sûresi ayet (11-13)

[19][19] ibn Kesir, Taberi, Beğavi, Hazin, Tabersi tefsirlerine .

ameli ve Sözleri girer. Eğer vefat ederse o ikisi onu kaybettiklerini anlayınca onun için ağlarlar'. Ve bu ayeti okur: "Onlar için ne gök ne yer ağladı'7. Yani onlara ağlanacak salih amelleri yeryüzünde yapmadıkları için. Söz ve amellerinden güzel amellerin göğe çıkmadığını zikreder. Böylece onları kaybedince, onlara ağlamadılar da". İbn Ubeyd el-Hasarı'dan rivayet ediicn bir hadisle der ki: "AHdh R'asulü şöyle' buyurur: 'Şüphesiz İslam garip başladı ve başladığı gibi de garip dönecektir. Dikkat edin mü'min için gurbet yoktur. Gurbette ölen her mü'minin arkasından ağlayanları olmayınca gök ve yer onun için ağlar'. Sonra şu ayeti okur: "'Onlar için ne gök ne yer ağladı'". Sonra o ikisinin kafir için ağlamadığını söyledi." Ubbad bin Abdilîah'tan rivayet edilen bir hadiste, bir adam AH bin Ebi Taiib'e yer ve gök hiç kimseye ağlar mı? diye sorunca o da bu hadisi söyler: "Hiçbir kul yoktur ki onun için yeryüzünde bir mescidi, gökte de amelinin çıkacağı yeri olmasın. Firavun ailesinin yeryüzünde salih amelleri almadığı gibi, göğe çıkacak amelleri de yoktu. Sonra bu ayeti okudu. ''Onlar için ne gök ne yer ağlamadı ve onlar (azabı) ertelenenler de olmadı''. İbn Abbas'tan bir soruya cevap olarak gelen hadiste ise "Hayret mi ediyorsun? Yeryüzüne ne öiuybrdâ secde ve ru-kularıyla onu imar eden bir kula ağlamıyor. Gökyüzüne ne oluyor da, arının vızıltısı gibi onda yankı yapan teşbihlerini, tekbirlerini yayan bir kula ağlamıyor?" Mücahid'in rivayet ettiği bir hadiste "Bir mü'min ölürse yer ve gök onun için kırk sabah ağlar.''

İbrahim'den rivayet edilen hadis de şudur; "Dünya okluğundan beri gökyüzü, iki adamın: Yahya bin Zekcriya ve Hüseyin bin Ali'nin öldürüldükleri zaman dışında ağlamadı" denilmektedir. '"Oradan biri şöyle sordu; Gök ve yer mü'min bir kimseye ağlamıyor mu? dedi ki: "Ameli çıktığı zaman işte makamı budur. Sonra ona dedi ki: Gökyüzünün ağlamasının ne oluğunu biliyor musun/ Hayır, dedi. Yağ gibi gülîeşcn kızıhmsı bir renk almasıdır dedi. Yozid bin Ebi Ziyad dedi ki: "Hüseyin bin Ali öldürülüğü zaman göğün ufukları dört ay boyunca kızıllaştı. Kızıllığı ise ağlamasıdır." Hüseyin öldürülmesiyle ilgili İbn Kesir'in ifade etliği şu sözü de zikrettiler: "O gün her kaldırılan taşın altı kanlanmışıı. Güneş tutulmuştu. Ufuk kızülaşmıştı. Taşlar düşmüştü."

İbn Kesir, rivayet edilen bu rivayetler hakkında Hüseyin ile ilgili şu yorumu getirerek diyor ki: "Bütün bunlarda şüphe vardır. Görünen o ki bunlar Şia'nın çirkinlikleridir. Yalanlarıdır. Bu durumu büyük göstermek için bunu yapıyorlardı. Şüphesiz bu durum büyüktür. Fakat bu haya! ürünleri ve yalanlan gerçekten olmadı. Hüseyin'in ölümünden daha büyük şeyler oidu. Zikrettiklerinden hiçbiri olmadı. Ondan icma ile kat kat üstün babası öldürüldü, Osman bin Affan kuşatılmış, mazlum biri olarak öldürüldü, Ömer bin Hattab, mihrapta öldürüldü ama zikredilen bu şeylerin hiç biri olmadı. İşle insanlığın efendisi Allah Rasulü vefat ettiği zaman zikrettikleri şeylerin hiçbiri olmadı. Peygamberimizin oğlu İbrahim öldüğü gün güneş tutulmuştur. İnsanlar İbrahim için tutuldu dediler. Allah Rasulü cenaze namazını kıldırdı ve onlara şöyle konuştu: Ay ve Güneş hiç kimsenin ölümü ya da yaşaması için tutulmaz. Bunu açıkladı onlara".

İşte gerçek budur. Hüseyin'in öldürülmesi için uydurduklarını ispat etmek için sünnetle asîmin olduğunu belirtmek için Şia'nın ilk hadislerde parmağı olacağından şüphe ediyoruz. Allah en iyisini bilir.

Bu sûredeki "Biz onları başka bir topluma miras verdik" cürniesi ile Şuara sûresinde "Biz onları Israiloğulları'na miras verdik" cümlesi arasında bir çelişki görülebilir. Bazıları, İsrailoğullan'nın Mısır'dan çıktıklarını ve Firavun ve kavminden miras almadıklarını karıştırabilir. Fakat burada herhangi bir çelişki ve sorun yoktur. Buradaki ayetler, İsraüoğullarının mirasçüığını inkâr etmiyor. Bazı ayetler îsrailoğullanmn Mısırlıların mücevheratını aldıklarını zikrediyor. Örneğin Taha sûresi 87. ayeti "Dediler ki: 'Biz sana verdiğimiz sözden kendiliğimizden dönmedik, ancak o kavmin (Mısır halkının) süs eşyalarından bir takım yükler yüklenmiştik, biz onları (ateşe) attık, böylece Samiri de attı". Bu, Mısırlıların mallarına miras konduklarını içeriyor. Filistin ve Ürdün'ün doğusu Mısırlıların hakimiyeti çerçevesinde idi. İsrailoğullan'nın oraları istila ettikleri de eklenebilir. Araf sûresinin 137. ayeti bunu miras olarak zikreder: "Kendisine bereketler kıldığımız yerin doğusuna da, batısına da o hor kılınıp zayıf bırakılanları mirasçı kıldık. Rabbinİn İsrailoğullarına olan güzel vaadi, sabretmeleri dolayısıyla yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları ve yükseliiklerini (köşk ve saraylarım) da yerle bir ettik."

Kur'an nasslarının uyumluluğu noktasında inancımızla birlikte diyoruz ki, bu ve benzeri noktaları değiştirmemek gerekir. Çünkü bu ve benzeri ayetlerdeki temel hedef, Kur'an'da değişik münasebetlerde, değişik cümle ve üslublarla tekrarlanan bir hatırlatma ve nasihattir. [20][20]

34- Şunlar da diyorlar ki:

35- lik ölümümüzden sonra bir şey yoktur. Biz diriltilecek'[21][21] değiliz.

36- Eğer doğru söylüyorsanız, babalarımızı geri getirin.

37- Onlar mı hayırlı, yoksa Tubba kavmi ve onlardan önçekiler mi? Cürüm (suç) İşledikleri için biz onların hepsini helak ettik.

38- Biz gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları eğlen-mek için yaratmadık.

39- Onları sadece gerçek bir sebeple (hikmetli bir gaye ile) yarattık. Fakat onların çoğu bilmiyorlar.

---

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/407-410.
[21][21] Mûnşerîn en-nüşür'den gelir. Ölümden sonra diriliştir,

Ayetler, kafirlerin dirilişi inkâr etmelerini "Biz ebedi bir ölümle öleceğiz ve ondan sonra dirilmeyeceğiz" sözlerini hikaye eder. Onları dirilişle uyaran Peygamber'e meydana okuyarak babalarını getirmesini veya uyarmasında doğru ise onları diriltmesini isterler. Onlara isteklerini reddeden bir soru ile cevap verir. Onlar, Allah'ın helak ettiği Tubba kavmi ve ondan önceki kavimlerden daha mı güçlü, daha mı hayırlıdırlar? Çünkü onlar da inkâr ve küfr cephesinde durmuşlardı. Allah gökleri ve yeri, içindekilerini oyun ve eğlence için yaratmadığına dikkat çeker. Oysa bununla bir hak ve hikmeti gerçekleştirmek ister. Fakat bu gerçeği dinleyenlerin çoğu anlamazlar.

Ayetlerin, kafirlerin sözlerini, tavırlarını, onları korkutmayı ve kınamayı hikaye ederken başlangıca dönüş yaptığı açıktır. Kafirler ile Peygamber (s) arasında tartışma ve inatçılık tablolarından bir tablo bulunmaktadır. O ve bu durum siyakın devamıdır.

Kafirler hakkında söylenenler arasında ilk defa "Eğer doğru söylüyorsanız, babalarımızı geri getirin" ayetinde görüldüğü gibi, onların meydan okumaiarıyla karşılaşıyoruz. Geçen sûrelerdeki değişik ayetler onların ve babalarının öldükten, paramparça olarak kemik ve toza dönüşmelerinden sonra dirileceklerini inkar ettiklerini bildirmekteydi. Kur'an da Allah'ın onları ikinci defa dirilteceğine ve kudretli olduğuna dair deliller getirerek cevap vermekteydi. Bu deliller, gözleriyle şahit oldukları evrendeki, Allah'ın kudretine, azametine ve melekutuna tanıktır. Onları yoktan varedenin onları tekrar yaratmaya kadir olduğuna dikkat çeker. Onlara ölü toprağı yağmurla nasıl dirilttiğini örnek verir. Şimdide gelmiş Peygamber'e (s) dünyada babalarını diriltmesi için ve onları görüp konuşmaları için deliller isteyerek meydan okuyorlar. Kur'an ise hikmeti gereği, Mekke kafirlerinin kendilerinden öncekilerin kıssalarını bildiklerini. Tubba' kavminden örnekler vererek suçluların helak edildiğini hatırlatarak cevap verir. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Önceki suçlulara, helak ve azab indiren elbetteki onlara da muktedirdir. Allah'ın yerleri ve gökleri oyun ve eğience için yarattığı düşünülemez. Bunun bir hikmeti olması gerekir. O da, insanları dirilterek amellerini hesaba çekmek, başarılarını mükafatlandım!aktır.

Rabbani cevap, Allah'ın iradesine uygun bir şekildeki üslubla gelir. Müddesir sûresinin tefsiri içinde açıkladığımız üzere, Kur'an, Allah Rasulü'nün risalelinin doğruluğuna deli! olacak mucizeler getirmesini Peygamber'den isleyen kafirlerin meydan okuyuşlarına meydan okumakla cevap vermedi. Çünkü babalarını yeniden canlandırma isteği meydan okuma üslubunda istedikleri mucizedir. Fakat Ailah (c) kudreti çerçevesine girmesine rağmen, onlara cevap vermeye gerek duymadı. Çünkü onların tekrarlanan meydan okuma tavırlarında tulumları aynıdır. [22[22]]

40- Hüküm günü, hepsinin varacağı bir gündür.

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/411-412.

41- O gün dost, dostundan bir şey savamaz. Ve onlara yardım da edilemez.

42- Ancak Allah'ın âCidiğı kimseler (kurtulur). Şüphesiz O, üstündür, esirgeyendir.

Ayetler bir öncekilerini destekleyici, tamamlayıcı ınahiyeücdir. Uhrevi hüküm ve hesap günü ilk ve son olarak büüin insanların toplanacağı gündür. Orada bir dost, bir dostuna, bir müttefik, bir müuefiğine yardım edemeyecektir. Onun şerrinden ve korkunç tablosundan sadece rahim biati, güçîü olan. yardımcı olan Allah'ın rahmet ettiği kişiler kurtulacaktır. Her ne şartta olursa oisun güç, rahmet, yardım istendiğinde O verir.

Bu ayetlerin, babalarım geri getirmeleri için Peygambere meydan okuyanlara karşı başka bir cevap olduğu açıktır. İstisna da ise, dünya da salih amel işleyenlere, iman edenlere, Allah'ın rahmetinin kavuştuğunu belirterek güven verir. Amaçladığı tek şey kafirleri korkutmak ve onları vazgeçirmeye çalışmak ve müminlere güven vermektir. 23[23]

43- Zakkum ağacı?24[24]

44- Günahkârların yemeğidir.

45- İnce katran25[25]' gibi karınlarında kaynar.

46- Sıcak suyun kaynaması gibi

47- (Allah zebanilere emreder): "Tutun onu, cehennemin ortasına şiddetle sürükleyin."26[26]'

48- "Sonra başının üstüne kaynar su azabından dökün."

49- (AzabıJ tad; çünkü sen, (kendince) oldukça üstün, oldukça onurluydun.

50- "Gerçekten bu, sizin kuşkuya kapılmakta olduğunuz sevdir."

51- Muttakilere gelince; muhakkak onlar, güvenli bir makamdadırlar.

52- Cennetlerde ve pınarlarda,

53- Hafif ipekten ve ağır işlenmiş atlastan27[27] (elbiseler) giyinirler, karşılıklı olarak (otururlar).

23[23] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/412.
24[24] Şeceratü'z-zakkûm Tanımı önceden geçti.

25[25] el-Muhlü Erimiş maden, ince katran. Maden tortusu.

26[26] Fa'ülûhü Azarlanmış olarak onu taşıyın ve sevkedin.

27[27] es-Sündüsü ve'l-istebraki İpekten iki çeşittir. Bu iki kelime, mu'rab olarak kullanılan A'cemİ (yabancı) kelimelerdir. Kur'an'ın nüzulundan önce Araplar kullanıyorlardı.

54- İşte böyle; ve biz onları simsiyah İri gözlü hurilerle ev-lendirmişizdir.

55- Orada, güvenlik içinde her türlü meyveyi istemektedirler.

56- Orada, İlk Ölümün dışında başka Ölüm tatmazlar. Ve (Aflah da) onları cehennem azabından korumuştur.

57- Senin Rabbinden bir fazilet ve (lütuf) olarak. İşte büyük mutluluk ve kurtuluş budur.

1- Günahkâr kafirin yemeği, ince katranın tadına benzeyen kötü bir taddaki zakkum ağacı olacaktır. Ateşin üstünde kaynayan su gibi karınlarda kaynayacaktır.

2- Allah (c) azabla görevli meleklere onu almasını ve sevk etmesini, sürüklemesini, ateşin ortasına atmasını; başından aşağı çok sıcak su dökmesini emredecektir. Melekler ona Ey Aziz ve Kerim olan, işte makamın. Sen ki, kendin için izzet ve şeref iddia ediyordun. Gururunun ve küfrünün mcyvasmı tad. İşte şüphe ettiğin ve dönüp dolaştığın şey gerçekleşti.

3- Muttakİlere gelince, onlar pınarlarda ve cennetlerde ipek elbiseler giyerek, tahtlara yaslanarak, süslenerek karşılanırlar. Mutmain ve güvenilir makamlarda bulunurlar. Her türlü meyvadan yerler, gözleri iri iri olan hurilerle evlenirler. Allah onları iki defa Ölmekten korumuştur, onları ateşin azabından himaye etmiştir, Onlar için ebediliği yazmıştır. Bütün bunlar Allah'ın lütfü ve rahmetidir. İşte büyük kurtuluş budur. Bu sonuncusu, her iki grup için tanımlanması çok güçtür. Öyle ki, kafirlere korku verecek ve müminlerde ise gıbta ve güven diriltecektir. Görünen odur ki, ayetlerin hedefi budur. [28[28]]

58- Biz o Kur'an'ı senin dilinle kolaylaştırdık ki, düşünüp öğüt alsınlar.

59- Öyleyse, sen gözleyip-bekle'[29[29]]'; gerçekten onlar da gözleyip- bekîemekte olanlardır.

Her iki ayet kâfir ve müminlerin sonlarını tanımlamak için tamamlayıcı olarak gelir, Sûrede delilli tartışma konumları üzerinde son sözü ifade eder. Her ikisindeki hitap Peygamber'e yöneliktir. Allah subhanehu, Kur'an'ı Peygamber'in diliyle indirdi ki, kendi dilleri olan dinlcyeciler nasihat alsınlar. Eğer nasihat almadılarsa Peygamber de beklesin, onunla birükte kafirler de; Allah'ın emirlerini ve hükümlerini beklesinler. O, şüphesiz gerçekleşecektir.

Bu kafirler için bir korkutma Peygamber için bir güvendir. Böylece ümit, güven, kuvvet ve mehil verme halini hedeflenir. [30[30]]

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/414.
[29[29]] Irtekib Sabret ya da bekle.

[30][30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/414-415.

CASİYE SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 45

Nüzul Sırası : 65

Ayet Sayısı : 37

indiği Donem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, kafirlerin hesap gününe, dirilişe ve nebevi davete karşı körîaassublann:, inatlarını, sözlerini, tavırlarını anlatır. Onları şiddetli bir üslupla rezillik hali ve ebedi azapla korkutur. Peygamber'e ve müslümanlara güven vererek, sebat etmelerini ve davalarında mü-samahakar davranmalarını sağlar. Israiloğullarının durumu hatırlatılır. Allah'ın insanlar üzerindeki lüîufları, Allah'ın azametine ve kuşatıcı rububiyetine delil olan bazı kainat sah-neleri sayılır.

Sürenin bölümleri bağlantılı ve uyumludur, bu da bir defada ya da ardarda indirildiğine delalet eder. 14. ayetin Medeni olduğu rivayet edilir. Fakat şekil ve konu yönünden sûrenin siyakı ile uyumluluk göstermesi, rivayette şüphe etmeye götürmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Hâ, Mim.

2- Kitabın indirilmesi, üstün ve güçlü olan, hüküm ve hikmet sahibi Allah'tandır.

3- Hiç şüphe yok, mü'minler için göklerde ve yerde gerçekten ayetler vardır.

4- Sizin yaratılışınızda ve türetip-yaydığı canlarda da kesin bilgiyle İnanan bir kavim için ayetler vardır.

5- Gece ile gündüzün ardarda gelişinde (veya aykırılığına), Allah'ın gökten rızık'2[2] indirip

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/417.

2[2] ev-Rizkû Buradaki nzık, "insanların nzıklan ve maişetleri içinde bulunan yağmurdan" kinayedir.

onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltmesinde ve rüzgarları (belli bir düzen içinde) yönetmesinde[3[3]]' aklını kullanabilen bir kavım için ayetler vardır.

6- İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir; sana bunları hak olmak üzere okumaktayız. Öyleyse onlar, Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze İman edecekler.

Sûre uyarmak, dikkatleri çekmek için Ha ve Mim harfleriyle başlar. Ardından Pey-gamber'e inen Kitab'ın Aziz ve Hakim olan Allah tarafından indirildiği, benzeri sûrelerde geçen Kur'an ayetlerinde de belirtilir.

Ayetleri insanların gözleri ve hisleriyle algıladıkları kâinattaki Allah'ın kudreti ve azametine şahit olan dinleyicinin dikkatini çekmeye çalışır. [4[4]]

1- Yerde ve gökte müşahade edilen, görülen kanunlar Rabbani ayetlerdir. Bunların işleyişine bakıp, Allah'a iman etmek isteyen kimse her zaman bir yol bulabilir.

2- İnsanların yaratılmasında, yerin içindeki ve dışındaki canlılar Rabbani ayetlerdir. Yakin isteyen kişide Allah'a bağlılığı diriltir bu.

3- Gecenin ve gündüzün değişiminde, yağmurun yağışında öldükten sonra toprağın diriltilmesindc, rüzgarların yönetilmesinde Rabbani ayetler vardır. Her düşünebilen, ak-ledebilen kimse onda ikna edici şeyler bulabilir.

Son ayet Pcygamber'e hitap ederek şöyle diyor: Allah ona Kitab'ı indiriyor ki, insanlar onun vasıtasıyla bu ayetlere dikkat çeksinler. Eğer etkilenmeseler, idrak etmeseler, iman etmeseler, yakinc ermeseler Allah'ın ayetinden ve konuşmasından sonra yaki-nc, iman etmeye, akletmcye onları taşıyacak ve onlara etki edecek hangi söz vardır ki!?

Son ayetin üslubu, kafirleri bir yönden kınamayı içeren bir üslup taşır. Aynı zamanda Peygambcr'in peygamberliğine ve davetine karşı onlann inkârda ısrar etmelerini ve inatlarını isbat örtmeyi içerir. Bununla beraber onlar Allah'ın, göklerin ve yerin yaratıcısı, kâinatm düzenleyicisi olduğunu inkâr etmiyorlardı. Geçen sûrelerdeki ayetlerle uyum sağlayan ve ileriki ayetlerde kafirlerin tavırlarını hikaye etmek için, sûrenin başlangıcı bir giriş ve mukaddime niteliğini taşımaktadır. [5[5]]

[3[3]] Tesrîfur-riyah Rüzgarları yürütmesinde.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/418.
[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/419.

7- Her yalancı'[6[6]]', günah yüklü kimseye yazıklar olsun!

8- O, Allah'ın ayetlerinin kendisine okunduğunu işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki hiç onları işitmemiş gibi (Küfründe) direnir. Onu, acı bir azab ile müjdele.

9- Ayetlerimizden bir şey öğrendiği zaman, onu alay konusu edinir. İşte onlar için aşağılayıcı bir azab vardır.

10- Arkalarından cehennem (onları izlemektedir). Kazanmakta oldukları şeyler, onlara hiçbir yarar sağlamaz. Allah'tan başka edinmekte oldukları veliler de. Onlar İçin şiddetli bir azab vardır.

11- İşte bu (Kur'an) bir hidayettir. Rabierinin ayetlerini inkâr edenler ise, onlar İçin, (en) iğrenç olanından acıklı bir azab'[7[7]] vardır.

Allah'ın Kitab'ındaki ayetlere karşı tavırları nedeniyle kafirlere şiddetli bir hamle yaparı bu ayetler, başlangıçtaki önsözden sonra gelerek şunları içerir:

1- Allah'ın ayetİeri kendisine okunan yalancıları, günahkârları ve iftira eden kimseleri kınar. Dikkatler, kainattaki Allah'ın kudretine, azametine çekilir. Onlar sanki hiçbir şey dinlememiş gibi inkâr ve büyüklenmeye ısrarla devam ederler. Eğer onlara vahiyden hirşey ulaşırsa, onu alayla, aldırış etmeyerek karşılarlar. Bunlar ve benzerleri için aşağı-iatıcı, acitici, şiddetli bir azapla müjdeler vardır. Dünyadaki mallarından, çocuklarından, liderliklerinden, kuvvetlerinden hiç birşey onlara fayda vermeyecektir. Onlar cehenneme gerçekten varacaklardır ve ondan kaçamayacaklardır. Ne de Allah'tan başka dostları, şefaatçileri, ortakları onları kurtaracaktır.

2- Allah Rusulü'nün insanlara Allah'ın Kitab'ından okuduğu ayetler, kalbi sağlam olan, hakkı isteyen, niyeti güzel olan her kimse için hidayet taşıdığına dair uyarır. İnat ve küfürlerinde ısrar edenlere gelince, Allah'ın azabı ve gazabı onlaradır.

Ayetler kafirlerin şiddetli inatlarını ya da daha doğrusu onların önderlerinin, yönlen-direnlerin, servei sahiblerinin Peygamber'e, davasına, Kur'an ayetlerine karşı tavırlarını hikaye ediyor. Hakka karşı çok büyüklenmelerini, Allah'ın ayetlerine alayla ve görme-mczlikten gelerek karşılık verdiklerini anlatıyor.

Bazı müfessirler (Hazin, Tabersi) bu ayetlerin Nadir Bin Haris yada Ebu Cehil hakkında indiğini rivayet ederler. Belki de bu kimselerin tavırları bu ayetlerin İniş sebebi üe ilgili olabilir. Çünkü aycücr, çoğul zamirlerle gelir. Bütün kafirleri ya da tanımlanan tavırlarda

---

[6[6]] Effâkin Çokyalancıca da iftiracı.

[7[7]] Riczün Çok şiddetli azab.

dayanışma içerisinde ve benzerlikte olan bütün önderleri kasteder.

Ayetler konu ve zaman açısından taşıdığı özellikler yanında, hak ve gerçek Önünde inal etmeyi, büyükienmeyi Kıyamete kadar çirkin gören güzel bir telkini içerir. İnsanın işittiğini aklelmcmesini, ondan gaflet içinde bulunmasını, inat ve büyüklenmeden kaynaklanan körü körüne bir kaçışı kınar. [8[8]]

12- Allah'tır ki denizi size boyun eğdirdi, tâ ki gemiler buyruğuyla denizin İçinde akıp gitsin de, siz bu sayede O'nun lütfundan payınızı arayasınız ve şükredesiniz.

13- Göklerde ve yerde bulunan şeyleri, kendinden (bir İu-tuf olarak) size boyun eğdirdi. Elbette bunda düşünen bir toplum için İbretler vardır.

Her iki ayet de, kainatın bazı kanunlarını ve insanlar için faydalarını hatırlatma vardır:

1- Onlara denizleri boyun eğdiren, onda gemileri yürüten Allah'tır. Allah'ın lutfunu istemek, nzkın sebeblcrini aramak onların O'na şükretmesini gerekli kılıyor.

2- Ve yine O'nun lutfunu istemeleri, faydalanmaları için yerlerde ve göklerdeki kanun ve güçleri onlara boyun eğdirdi. Düşünen ve akledenler için bunda Allah'ın ihsan ve rahmeti vardır.

Ayetlerin öncekilerle bağlantılı ve onların devamı olduğu açıktır. O, Lokman sûresinde uyardığımız anlamı içerir. Allah'ın gökleri ve yerleri Ademoğlu için boyun eğdirdiğini daha açık ve daha kuvvetli bir üslubla dile getirir. Aynı zamanda insanları bu kainat kanunları ve güçleri üzerinde düşünmeye devam etmelerini, değişik alan ve işlerde onlardan faydalanmak için Allah'ın onlara koyduğu gücü bilmeleri için bir daveti de içerir. [9[9]]

14- iman etmekte olanlara de ki: (Allah'ın) Onları kazanmakta oidukîarıyla cezalandırması için Allah'ın günieri-nı'1' ummakta olmayanları (şimdilik) bağışlasınlar.

15- Kim salih bir amelde bulunursa, kendi nefsi lehinedir, kim de kötülük yaparsa, artık o da kendi aleyhinedir. Sonra siz Rabbinize döndürüleceksiniz.

Eyyamii'ilahi Bundan kasıt, Allah'ın imtihanı ve azabıdır, el-Eyyam kelimesi Araplar nezdinde "savaş günleri" anlamına kinayedir. Eyya-mû'1-Arap denildiğinde onların savaşları anlamına gelir.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/420.
[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/421.

Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir;

1- Peygamber'le mü'minlere şöyle demesini isteyen Rabbani emir şudur: Allah'ın azabını ve intikamını tasavvur etmeyen, gaflette bulunan kafirlere karşı kinlerini tutmaları mü'minler için daha güzeldir. Bu idraksizliklerinden kaynaklanan eylemlerine müsamaha etmeleri, bunun sonucu olarak ortaya koydukları davranışlarını görmemezlikten gelmeleri müslümanlardan istenmektedir.

2- Salih amel işleyenin iyiliği, sonuç itibariyle sadece kendisi için yaptığına, kötülük yapanın da karşılaşacağı kötü akibetin de sonuç itibariyle kendisini bağlayacağına dair bir hatırlatma vardır, Çünkü bütün insanların dönüşü Allah'adır. Herkes yaptığı ile ceza yada mükafaat görecektir.

İkinci ayet birinci ayeti takip eder: Mağfiret ve bağışlamayı içerdiği, ilk ayetin tahlil ve yorumunu yaptığı görülmektedir. İnsanın salih amel ve kötülük yapmaya ehil olduğunu belirten muhkem, kesin ve açık ayetlerdendir, İnsana Allah'ın koyduğu irade ve kabiliyet, kazancı ve seçimine göre ceza ya da mükafatı hak ettirir. 10[10]

Kafirlerin Şiddeti Karşısındaki Tavrın Merhaleleri

Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta 14. ayetin Medeni olduğu rivayet edilmektedir. Mekke'de Ömer bin Hatlab'a müşriklerden birinin sövmesi ile onunla karşılaştığında, onu dövmeyi düşündüğü zaman bu ayetin indiğini bazı müfessüier rivayet ederler. Bazıları (Beğavi ve Hazin) da, Mekke'de eziyeti fazlalaştıran müşriklerin zulmünü gören müminler Allah Rasulü'ndcn onlarla karşılık vermek için izin istemeleri üzerine indiğini rivayet ederler. Her iki rivayet de ayetin Medeni oluşunu bozmaktadır. Her iki ayetin uyumluluk arzettiği görülmektedir. İkincisi birincisini tamamlamaktadır. Değişik Mekki ayetlerin sabrı, vazgeçmeyi, bağışlamayı içerdiği ile bu iki ayetin içeriği uyum sağlamaktadır. Bu nedenle ayetin Medeni olmasından şüpheleniyoruz. Hayır, bu rivayetin doğru olmadığına kesin inanıyoruz. İkinci rivayetin zikrettiklerine gelince, nüzul sebeb-lcri doğru olabilir. Ömer bin Hattab ya da başkası kafirlerin sövme ve eziyetlerine tahammül etmeyi reddetmiş ve Peygamber(s)'den onlara karşılık vermesi için izin de istemiş olabilir. Allah'ın hikmeti ise onları sakinleştirmeyi istemiştir. Fakat her iki ayetin, geçen siyakla ilişkisinin kesilmediği, Allah'ın ayetlerine karşı kafirlerin inat ve alaylı tavırları çerçevesinde olduğu görülmektedir. Öyle görülüyor ki, bazı müslümanlann onlara karşı sabretmek ya da kafirlerle mücadele

---

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/422.

etmeyi düşünmek ya da biraz şiddetle karşılık vermek istemelerinde, Allah'ın hikmetinin ne olacağı hakkında düşünmüş olabileceklerine ihtimal veriyoruz. Kur'an'm hikmeti, onları sakinleştirmeyi, durumu Allah'a havale etmelerini gerekli görüyor. Geçen ayetlerin içeriği bu yönlendirmeyi de güçlendiriyor. Çünkü kafirlerin tavırlarından şiddetli tabloları içeriyor.

Allah'ın emrindeki hikmet açıktır. Önce eziyet ve sövmeye karşılık vermemek ya da davet ve tartışmada şiddet kullanmamak. Birinci duruma gelince, müslümanlar çok azınlıktılar, hasımları ise sayı ve mal açısından çok güçlü idiler. Eğer onlara, onlarla karşılaşmaya izin verilseydi kafirler için öldürücü darbeyi indirme fırsatı doğacak ve olaylar gelişecekti. Bu da dava için kötü sonuçlar doğurabilirdi. İkinci duruma gelince, çok örnekleri geçen Kur'ani emirler ardarda gelerek, müjdeleme ve uyarma, korkutma ve teşvik etme, kınama ve hatırlatma ile yetinme, güzel söz ve hikmetle davet etmenin gerekli olduğunu, davette şiddet yada onu savunmanın buna ters olduğunu belirtir.

Müfessirler bu ayetlerin, Medeni savaş ayetleri ile neshedildiğini söylerler. Mekke'de inen Kur'an ayetlerinde sabır etmek, bağışlamak, görmezlikten gelmek Mekki ayetlerde her emir için geçerli olduğunu söylüyorlar. Kafinin sûresinin tefsiri akışında açıkladığımız gibi düşmana aynıyla mukabele etme, ahidlerini bozanlara ve müslüman-lara savaşarak saldıranlara karşı Medeni cihad ayetleri, şartlar ve hadler içermişti ki, bunu burada zikretmeyi uygun buluyoruz. Bununla beraber ilk ayet, müslümanlann müsamahası ile kendini kontrol etme, görmezlikten gelme ve bağışlamada bulunmaları İçin devamlı telkinde bulunur. Bunu, tahammül edecek şartlarda, gayri müslimlere karşı ka-zanıcı tutumlarda; düşmanlık ve eziyet etmemede, ya da engellemede, ya da zillet gerektirmeyen durumlarda yapmak gerekir. Medeni ayetlerde ileride açıklayacağımız gibi müslüman olmayanlarla ilişkileri düzenleyen hükümlerle Mekke'de inzal olan bu ayetler çelişki içerisinde değildir. [11[11]]

16- Andolsun bizi, İsrailoğulları'na Kitab, hüküm[12[12]]' ve Peygamberlik verdik, onları temiz ve güzel şeylerden rızık-landırdık ve onları alemlere üstün kıldık.

17- Ve onlara bu (din) iş(in)de açık deliller verdik. Onlar kendilerine bilgi geldikten sonra sadece aralarındaki çeke-memezlik yüzünden ayrılığa düştüler. Şüphesiz, Rabbin Kıyamet günü ayrılığa düştükleri şeylerde onlar arasında hüküm verecektir.

18- Sonra seni de din konusunda'[13[13]]' bir şeriat'[14[14]]' üzere kıldık; öyleyse sen ona uy ve

---

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/422-423.

[12[12]] el-Hükmü Hikmet anlamındadır. Tamamen doğru olan her şeydır. işte, sözde ve fulde doğru görüştür.

[13[13]] Mine'l-emri Cümledeki maksadı "din işinden" mine'1-emri'din.

[14[14]] eş-Şerî'atü Yol, yöntem, metod anlamındadır.

bilmeyenlerin heva ve heveslerine uyma.

19- Çünkü onlar, Allah'tan (gelecek) hiç bir şeyi senden savamazlar. Zalimler birbirlerinin vetisidir. Allah ise mut-takilerin velisidir.

20- Bu (Kur'an), insanlar için basirettir, kesin bilgiyle inanan bir kavim içinde bir hidayet ve bir rahmettir.

Ayetlcrdeki cümleler açıktır. Geçen ayetleri tamamlamak için geldiği görülmektedir:

1- Allah İsrailoğullanna Kitab'ı, Hükmü, Nübüvveti vermekle, rızıkların en iyisi ile nziklandırmakla, bu konuda insanlara üstün kılmakla beraber, haksız yere, ilim geldikten sonra onların aralarında çekişme ve ihtilafa düşmelerini yasaklamıştır.

2- Sonra Allah Kıyamet gününde hak ve ehlini destekleyerek, batıl ve ehlini zail ederek onların arasında hüküm verecektir.

3- Allah, Peygamberini hak ve hidayetten açık bir yol üzerine kılar. Ona ve müslü-manlara düşen, bu yolda yürümeleri, ondan sapmamaları, ihtilaf etmemeleri, onda çekişmemeleri, cahillerin heva ve heveslerine uymamaları, kafirlerin tutumlarına aldırmama-landır. Bütün bunları İsrailoğullan yapmıştı. İşte bu kimseler birbirlerinin dostlarıdır, fakat Allah'tan başka hiç bir şey onların birbirlerine olan velayetlerini savamaz.

4- Allah kendinden takva üzere korkanların, hududuna sahip çıkan ve bağlananların velisidir.

5- Şüphesiz bu tablolarda insanlar için bir basiret ve hidayet vardır. Bu onlan düşünmeye, gerçek yüzüyle olayları anlamaya ve batıldan vazgeçmeye sevketmektedir. Özellikle hidayet ve rahmet tablosu, hakka rağbet eden, yakin nuru kalbinde yayılan, iyi niyetli insanlar için geçerlidir.

Görüldüğü üzere ayetler, bünyesinde, müslümanlar için müjde, güven, sebat ve sa-kinleştirmeyi taşımaktadır. Ayrıca İsrailoğullan'nın ilim geldikten sonra aşın giderek ihtilafa düştüklerine, Allah'ın şeriatından, tavsiyelerinden saptıklarına işaret eder. Onların dine bağlılıkları sebebi ile Allah katındaki tercihli makama oturdukları halde, Allah'ın kitaplarını tahrif etmelerinden, azgınlaşmalarından, sapmalarından dolayı kendilerine bahşedilen üstünlüğü kaybettiler. Geçen sûrenin tefsirindeki siyak içerisinde söylediklerimiz bunu desteklemektedir. Bu hatırlatmalarda, onların içine düştükleri duruma müslümanların düşmemesi için bir sakındırma vardır. Bu usul, Mekki ve Medeni çoğu ayetlerde tekrarlanmaktadır. [15[15]]

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/424-425.

21- Kötülükleri işleyen'[16[16]]' kimselere gelince; kendilerini hayatlarında ve ölümlerinde, İman edip salih ameller işleyen kimseler gibi aynı yere koyacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!

22- Allah, gökleri ve yeri hak olarak yarattı, öyle ki, her nefis kazanmakta olduklanyla karşılık görsün. Onlara zulmedilmez.

İlk ayette, kötü işler yapanların hesapsız, sorgusuz kalmayacakları, ya da, Ölümden sonra, hayattaki üstünlüklerinin devam etmeyeceğinin ve salih amel işleyenlerle aynı yere konulmayacakları soru tarzında hatırlatılıyor ve onların içine düştükleri bu çıkmaz çirkin bulunup azarlanıyor.

İkinci ayette ise, Allah'ın yerleri ve gökleri hak üzere yarattığını, haklı olarak da her nefsin, kazandığına karşılık haksızlık edilmeden, zulme uğramadan mükafat veya cezasını alacağını belirtmektedir.

Her iki ayette başlangıca dönüş vardır. Geçen ayetler İsrailoğullan'nın bölümünü içerir. Buradaki ayetler, bölümün içeriğine atıftır. Ve bu iki ayet, sözkonusu konu ve siyakın devamıdır. Her ikisi de, salih müminlere güven, kötülük yapan kafirlere korku verir. Allah'ın kainatı boşuna yaratmadığını, kötüleri iyilerle birlikte aynı kefeye koymanın imkansızlığına akli muhakemeyi yönlendirerek uyarır.

Geçen sûrelerde bunun değişik örnekleri geçti, Kur'an'da bu anlamlar tekrarlandı. Haliyle onda, salih amel yapmaya, iman etmeye, salih müminleri sabit kılmaya, her yerde ve zaman da kötüleri korkutmaya Kıyamete kadar devamlı bir telkin bulunmaktadır. Uhrevi ceza ve dirilişin hikmeti açıklanmaktadır. [17[17]]

23- Heva ve hevesini ilah edinen ve Allah'ın bir ilme göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi ona Allah'tan sonra kim doğru yolu gösterecek, düşünmüyor musunuz?

Bu ayette bilgisizce, apaçık delili kabul etmeyen, inatçılığından heva ve hevesini i-lah edinen dinleyiciye ciddi bir kınama yöneltilir. Böylece ona, gözlerine bir perde çekilip görmeyen, kalbine ve kulağına mühür vurulan bir kişinin anlayıp işitmesinin imkansızlığına ve Allah'ın zilletine layık olduğuna dair soru ile bildirilir. Birincisinde Allah'ın ondan, onun Allah'tan

---

[16[16]] fcterahû Yaklaştılar. Kazandılar. Yaptılar. En'am sûresinde bu kelime; "Geceleyin sizi öldüren O'dur. Gündüz yaptıklarınızı bilir şeklinde geçmektedir.

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/426.

ayırdığı kimseyi hiç kimse hidayete erdiremeyeceği belirtilir. İkincisinde ise, hakikatin apaçık olmasına rağmen düşünmeyenler ya da düşünmeyi engelleyen dinleyiciler kınanır.

Bu ayetin, önceki ayetleri tamamlayıcı olarak geldiği görülmektedir. Sanki bununla kalplere ve akıllara yönlendirilen hitabın, dikkat çekmenin kafirlere etki etmeyeceği bildirilmektedir. Çünkü onların tutumları kasten inkâr edenin tutumudur. Çünkü onlar kördürler, sağırdırlar, Allah'ın ayetlerinden inat ve büyüklenmeleri yüzünden düşünmekten de vazgeçmektedirler.

"Heva ve hevesini ilah edinen ve Allah'ın bir ilme göre saptırdığı..." cümlesi insanın ya hevasına ilahı gibi boyun eğerek itaat etmesine, ya da hak ve hakikate uymayan, heva ve hevesi üzerine kurulan batıl adetleri, ibadetleri, inançları olduğuna karar verir. Ayet her iki anlamı da taşıyabilir. Biz birinci görüşü tercih ediyoruz. Bu cümlede kastedilen inkarcı, batıl bir tavırdır. Bu hak ve hakikat hakkında cahil olmaktan kaynaklan-. mıyor. O ikisini bildiği halde inat ve büyüklenmeden kaynaklanıyor. Böylece cümle, Allah'ın onu saptırmasının, onun niyetinin kötü olması nedeniyle olduğu anlamında kavranmalıdır. Başka sûrelerde geçen "Allah zalimleri saptırır", "Ancak onunla /asıkları saptırır" ifadeleriyle buradaki cümle arasında anlam açısından benzerlik vardır.

Ayetin, kafirlerin kasıtlı inat ve büyüklenme tavırları nedeni ile Pcygamber'in umutsuzluğuna da ima ettiği söylenir. Burada bu imanın yeri olmadığını görüyoruz. Kafirlerin inat ve büyüklenmelerinde ısrar etmelerine rağmen Peygamber'in korkutmaya, hatırlatmaya, davete devam etmesi için ayetler ardarda emirler yağdırmaya devam ediyor. Bu konuda devam etmek, asıl ve prensib açısından Peygamber'in taşıdığı büyük risale-tin görevidir. Tabi bu, ayetin Peygamber'e teselli ve güven vermeyi, sebat etmeyi içermediği anlamına gelmez. Buna yakın ve benzeri ayetler çoktur.

Aslında ayet, hakkı, hakikati inkar eden, ya da o ikisinden sapan ya da o ikisinden saptıran herkesin Kıyamete kadar kınanacağını ifade eder. Tabii ki, bu tutumun hasta bir kalpten, heva ve hevesine uyan nefisten, kasıtlı, ısrarlı ve kötü niyetten kaynaklanması normaldir. Bu tabloya her zaman ve mekanda rastlanabilir.

İşte bütün bunların yanında bu ayetin yorumu, kafirlerin şiddetli inatlarını, kasıtlı olarak ve ısrarla ayetleri dinlemediklerini, Allah'ın da onlan saptırmasının buna binaen olduğunu ispat noktasında bir anlatımı sergilemektedir. Önceki benzerleri ve bu ayet kafirlerin onun indiği sıradaki gerçek durumlarını kayıt altına almaktadır. [18][18]

24- Dediler ki: "Ne varsa şu dünya hayatımızdır, bundan başkası yoktur. Ölürüz, yaşarız. Bizi zamandan başkası

helak etmiyor." Fakat onların bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Onlar sadece zannediyorlar.

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/426-427.

25- Onlara açık açık belgelerimiz okunduğu zaman: "Doğru iseniz, babalarımızı (diriltip) getirin" demelerinden başka bir delilleri olmamıştır.

26- De ki: "Allah sizi diriltiyor, sonra sizi öldürüyor sonra da kendisinde hiç bir şüphe olmayan Kıyamet günü O sizi bîr araya getirip topluyor. Ancak insanların çoğu bunu bilmezler".

Bu Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir:

1- Ölümden sonra hesap ve dirilişle vaadedilen kafirler her zaman inkâr ederek şunu söyleyeceklerdir: "Yaşamak ve ölmek tabiatın gereğidir, ya da zamana bağlı faktörlerdir. Mesela bizim yaşamamız veya ölmemiz zaman ve kainatın karakteri ile ilgilidir. Bizi helak eden gece ve günlerin gelip gitmesinden başka bir şey değildir".

2- Ahiretle tehdid edildikleri, Allah'ın ayetleri onlara okunduğu zaman, kasıtlı olarak getirdikleri en güçlü delilleri; Peygamber'e ölmüş babalarım geri getirmesi tehdidi olmuştur. Eğer söylediklerinde ve korkuttuklarında doğru ise bunu yapabilir diyorlardı.

3- Onlara azarlayan bir cevap verildi. Bu sözler ilme, yakine dayanmayan, inat ve büyüklenmeden kaynaklanan bir kabalıktır.

4- Peygambere, onlara şunu demesi emredilir. Sizleri dirilten sonra sizleri Öldürten, sonra Kıyamet günü sizi toplayacak olan O'dur. İşte şüphe olmayan, Allah'ın onda kudreti olan Hak budur. Fakat insanların çoğu bunu anlamadılar ve yakine ermediler.

Görüldüğü gibi ayetler bir öncekilerle siyak ve konu açısından bağlantılıdır. İkinci ayette kafirler, babaların diriltmesi ile ilgili meydan okumalarını, uhrevi hesab ve dirilişle korkutuldukları zaman tekrarlamaktadırlar. Duhan sûresinde buna benzer bir ayet geçmişti. Ayetin ruhu ve üslubu kafirlerin hüccetini, meydan okuyuşlarını yalanlamayı içerir. Çünkü korkutma, diriliş, hesap ve Kıyamet günü içindir. Sınırlı ecelin gelmesi ise Allah'ın ilmindedir. Üçüncü ayet ise bu hakikati desteklemek için gelir. Ondaki son paragraf, dirilişin gerçekleşmesinin ancak Rabbani hikmet gereği Kıyamet günü olacağını açıklar.

Duhan sûresi 34-39. ayetlerin tefsiri akışında, kafirlerin meydan okuyuşlarına cevap vermenin hikmetini açıklamaya çalışmıştık. Burada yeniden zikretmeye ihtiyaç görmüyoruz. Ancak sununla yetiniyoruz. Buradaki cevap ve orada ki cevabın metodik olması yönlendirme ve uyarmanın doğruluğuna delildir inşallah. [19][19]

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/428.

27- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Kıyamet saatinin kopacağı gün, (İşte) o gün, batılda olanlar hüsrana uğrayacaklardır.

28- O gün sen, her ümmeti dizüstü çökmüş[20[20]]' olarak görürsün. Her ümmet kendi kitabına çağrılır. "Bugün, yapmakta olduklarınızla karşılık göreceksiniz.

29- Bu bizim kİtabımtzdır; sizin aleyhinizde hak ile konuşuyor. Gerçekten biz, sizin yapmakta olduklarınızı yazıyorduk.

30- Artık İman edip salih amellerde bulunanlara gelince; Rableri onları kendi rahmetine sokar. İşte apaçık olan "büyük mutluluk ve kurtuluş" budur.

31- Ama İnkâr edenlere gelince (onlara da şöyle denir): "Ayetlerim size okunurdu, fakat siz büyüklük tasladınız ve mücrim bir toplum oldunuz değil mi?"

32- "Allah'ın va'di gerçektir (Kıyamet) saat(in)de şüphe yoktur." dendiği zaman: "Saat nedir? bilmiyoruz" demiştiniz ha?!"

33- Yaptıklarının kötülükleri onlara göründü ve alay edip durdukları şey onları kuşattı.

34- Ve (kendilerine şöyle) denildi: "Siz bu gününüzle karşılaşmayı nasıl unuttunuzsa biz de sizi unuttuk. Yeriniz ateştir. Hiçbir yardımcınız da yoktur!"

35- "Bunun nedeni de şudur: Çünkü siz Allah'ın ayetlerini alay konusu edindiniz; dünya hayatı da sizi aldattı. Artık bugün onlar ne ateşten çıkarılırlar ve ne de kendilerinden özür[21[21]] takdim etmeleri istenir.(Özürleri kabul edilmez.)

Ayetler bir önceki ayetleri tamamlayıcıdır. Cümleler başka bir söze ihtiyaç duymayacak şekilde açıktır. Ayetler, diriliş hakikatini pekiştirmeyi, va'din doğruluğunun gerçekleşmesini içerir. Allah'ın iman edip salih ameller işleyenlere geniş ve kapsamlı rahmetini, kafirlerin karşılaşacağı rezillik, azarlama ve ebedi ateşi belirtir. Ve yine onların saati inkar ve şüphe eden sözlerini, Allah'ın ayetlerini alayla karşıladıklarını, dünyaya güvenmeleri ve aldanmalarının onlara bugünü unutturduğunu, buna mukabil Allah'ın da onları unutacağını hatırlatmayı içerir. Amellerinin onlar aleyhine sayılıp Allah'ın Ki-tab'ında yazıldığını, özürlerinin kabul edilmeyeceğini, Allah'tan başka hiç bir dost ve yardımcı bulamayacaklarını da kapsamına alır.

Ayetlerin üslubunun etkili ve güçlü olması, kafirlerin kalplerinde korku ve ürperme-yi;

[20[20]] Casiyetün el-Cesvü kelimesindendir. Hakimin huzurunda muha-kemeleşen kimsenin oturuşu gibi diz çöküp oturmak. Ya da Allah'ın hükmünü bekleme oturuşu gibi oturmaktır. Bazı müfessirler, işinde Allah'ın hükmünü bekleme anlamını zikretmişlerdir.

[21[21]] Layusta'tebûn Onlardan özürlerini sunmaları istenmeyecektir. Ya da özürleri kabul edilmeyecektir. el-İsta'tâb'ın asıl anlamı: Kötülükten oluşan azan, özür dileme ile gidermektir.

mü'minlerin kalplerine güveni verir. Görüldüğü gibi ayetlerin hedeflediği de budur. Ayetlerdeki tablolar, insanların dünyada alıştıkları şeylerden kaynaklanmaktadır. Çünkü mahkeme ve oturumları, amelleri yazma, sicil ve vesikaları getirme gibi ifadelerin çoğu geçen örneklerdeki Kur'ani ayetlerle uyumludur. İnsanları, bildiği ve alıştığı şeylerle etkileme, nefisleri harekete geçirir ve yakini imana ulaştırma amacını güder.

"Biz de sizi unuttuk" cümlesi lafız yönünden bir karşılaşmayı, kastetmiştir. Çünkü Allah unutmaktan münezzehtir, beridir. Görünen o ki, Allah, inkarcıları ihmal etmek ve unutmak istedi; ya da dünyada onlara isabet eden rahmetinin kapsamından onları çıkardı. 22[22]

36- Hamd, göklerin Rabb'i, yerin Rabb'i ve bütün alemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur.

37- Göklerde ve yerde büyüklük O'nundur. O, üstün ve güçlü olandır, hüküm ve hikmet sahibidir.

Değişik sûrelerde özellikle "Havamim" silsilesi taşıyan Kur'an ayetlerinde kafirler korkutulmakta, onların sözleri ve tavırları hikaye edilmekte ve sonra da Rabbimizin yüceliği vurgulanmaktadır. Bu sûrenin son iki ayeti de böyle bir vurguyla bitmektedir. Bu, gerçekten güçlü bir sondur. Allah ayetlerini indirerek rububiyetİnin kapsamlı oluşunu, varlığının azametini ve O'nun sadece hamda layık olduğunu, büyüklenme ve yücelmenin sadece O'na olduğunu açıklar. Bütün alemlerin Rabb'i olan, Aziz, Hakim ve güçlü olan O'dur. 23[23]

22[22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/430-431.
23[23] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/431.

AHKAF SURESİ

Kurandaki Sırası : 46

Nüzul Sırası : 66

Ayet Sayısı : 35

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, kafirlerin sözleri ve tavırları ile, onlarla Peygamber arasında geçen münazara ve tartışmalar aktarılır. Bu tabloda cevaplara ve susturucu delillere yer verilmektedir. Kıyamet gününün dehşeti karşısında mü'minlere güven vermekte, kafirleri korkutmaktadır. Bazı israiloğullan'nın müslüman olması, onların Musalal'ya indirilen Tevrat'a iman ettikleri gibi, Kur'an'ın ve Muhammedi davetin doğruluğunu tasdik etmeleri delil getirilir. Salih çocukları övülür. Şaki ve isyankar çocukları ise kınanır. Ad kavminin peygamberinin durumu ve kavmin helak oluşu zikredilir. Kur'an'ı dinleyen bir grup cinnin nasıl etkilendikleri, Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğu açıklanır.

10, 15, 35. ayetlerin Medeni oldukları rivayet edilir. Oysa bu ayetler konu ve siyak ile uyumludurlar. Mekki döneminin Özelliklerini taşımaktadırlar. Sürenin bölümleri arasında bağlar bulunmaktadır. Onun bir defada ya da ardarda indirildiğine dair deliller vardır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

1- Ha, Mİm.

2- Kitab'ın indirilmesi, üstün ve güçlü olan, hüküm ve hikmet sahibi Allah'tandır.

3- Biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları ancak hak ve sınırıı bir ecelle yarattık. Küfredenler ise uyarılıp korkutuldukları şeyden yüz çevirmekte olanlardır.

Zihinleri bir yöne çekmek için sûre, Ha, Mim harfleri ile başlar. Geçen sûrelerin ayetlerinde olduğu üzere Hikmet ve İzzet ile tanımlanan Allah tarafından Kur'an'ın indirilişini pekiştirir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/433.

Sonra üçüncü ayet gökleri, yeri ve içindekilerini Allah'ın boşa yaratmadığını, hak ve hikmet ile, ilminde belirli bir ecelle yarattığını açıklar. Davet edildikleri, korkutuldukları şeyden yüz çeviren, biiyüklenen kafirlere de şiddetli davranır.

Şu gelen ayetlerin içeriğinden de anlaşılacağı üzere bu ayetlerin, kafirlerin tavırlarını, sözlerini ve tartışmalarım anlatım açısından bir önsöz niteliği taşır. [2[2]]

4- De ki: "Gördünüz mü haber verin; Allah'tan başka tapmakta olduklarınız, yerden neyi yaratmışlar bana gösterin? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru sözlüler İseniz, bundan önce bir kitap ya da yakini bir ilim'[3[3]]' kalıntısı {veya bir eser) varsa, bana getirin."

5- Allah'ı bırakıp Kıyamet gününe kadar kendisine icabet etmeyecek olan şeylere tapmakta olandan daha sapık kimdir? Oysa onlar, bunların tapmalarından habersizdirler.

6- İnsanlar (yüce divana) toplandıkları gün, (taptıkları tanrılar) onlara düşman olurlar ve onların, kendilerine ibadet etmelerini tanımazlar.

İlk ayette, Peygamberin kafirlere içeriğinde meydan okuma bulunan şu soruyu yöneltmesine dair bir emir bulunmaktadır: Eğer ortak koştukları putlar, tanrılar yeryüzünde birşey yaratmışlarsa onların ilki, Allah ile birlikte ibadete layık olan ortak olacaktır?! O halde onlarda gördükleri bu ehil olmanın delilini, ilahi bir Kitab'dan ya da doğru bir ilimden mi getirdiklerini, inanç ve iddialarının doğruluğunu İstemek gerekir.

İkinci ve üçüncü ayetler Allah'tan başka tapılanların tapanlara karşılık vermek konusunda gerçek acizliklerini ortaya koyarak, meydan okurlar. Bu da soru üslubuyla yapılır. Allah'tan başkalarına çağıranlardan daha sapık kim olabilir? Kıyamet'e kadar çağırmaya devam etseler bile onlara icabet etmeyeceklerdir. Çünkü onlar, bu duadan gafildirler, kendilerine tapanların ibadetlerinden habersizdirler. Dualarından hiçbir şeye cevap veremezler.

İlkin; insanlar Kıyamet gününde haşredüdikleri zaman onlardan (kafir ve müşrik olanlar dünyada onlara dua ve ibadet edenler) karşı karşıya getirildikleri vakit düşmanca tavır alırlar ve onlardan nefret ederek ibadetlerini inkar ederler. İkinci olarak; ayetlerin önsöz ile ilintili olduğu açıktır. Müşrik ve kafirlere yönelik bir meydan okuyuşu içermekle birlikte bir kınama taşır. Üslubu ise görüldüğü gibi azarlayıcı, meydan okuyucu, delil getirici; susturucu bir alanda güçlü, muhkemdir.

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/434.
[3[3]] Esaretin min ilmin Yakini (kesin) ilimden bir şey.

Bu ayetlerin, "De ki" emri ile başlaması bazı müşriklerle ya da o nitelikte olanlarla karşılıklı delillerle bir tartışma ve çekişme noktasında olunduğuna delildir.

Görünen o ki, müşriklerin Allah'tan başka çağırdıkları, 5. ayette işaret edilen melekler olduğu, ondan sonra gelen ayette de Kıyamet günü onların kendilerine tapanlara karşı düşmanca ve inkarcı bir tavır takınacakları kastedilmektedir. Furkan sûresinin 17-18. ve Sebe sûresinin 40-41. ayetlerinde de bu, açıkça desteklenmektedir. [4[4]]

7- Onlara açık belgeler olarak ayetlerimiz okunduğu zaman, o küfre sapanlar kendilerine gelmiş olan hak için: "Bu, apaçık bir büyüdür." dediler.

8- Yoksa: "Kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu ben uydurdumsa bu durumda, Allah'tan gelecek cezaya karşı sizin bana hiç yararınız olmaz. O, sizin düşüncesizce konuşmalarınızı[5[5]] daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda O'nun şahit olması yeter. O, bağışlayan, esirgeyendir".

9- De ki: "Ben türedi[6[6]] bir Peygamber değilim. Bana ve size ne yapılacağınızı da bilmem. Ben sadece bana vahyedİ-iene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka bir şey değilim".

10- De ki: "Hiç düşündünüz mü; Eğer bu (Kur'an veya Peygamberin risaleti) Allah katından'[7[7]]' olduğu halde siz onu tanımamışsanız; İsrailoğulları'ndan bir şahid de bunun benzerini (Tevrat'ta) görüp inandığı halde siz (inanmaya) tenezzül etmemişseniz (durumunuz nice olur)?! Allah, zalim bir toplumu hidayete erdirmez."

Ayetlerde şu vurgular vardır:

1- Allah'ın apaçık ayetleri kafirlere okunduğu zaman onların sarfettiği şu sözleri hikaye eder: Uhrevi hesap verme ve diriliş haberleri ve diğer durumların içeriği sadece sihirdir, ya da sihirin hayallerinden çıkan durumdur. Ya da Peygamber (s)'i Kur'an'a iftira atmakla, Allah'a yalan nispet etmekle suçlarlar.

2- Onlara şu şekilde cevap verilir: Eğer ben Allah'a iftira etmişsem, O'nun gazabını hak etmiş olurum. O azabını indirmeye, başıma belalar sardırmaya muktedir olandır. O zaman hiç

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/435.

[5[5]] Tufîdûnefîh Anlatılan, birçok sözü değiştirirler.

[6[6]] Bıa an Önceden olmayan uydurulmuş şey.

[7[7]] in kâne miri 'indillâhi Buradaki ait zamirinin Pey-gamber'in risaletine ait oluşu mümkün olduğu gibi Kur'an'a gitmesi de ihtimal dahilindedir. Kur'an'a ait olması daha tercihe şayandır.

kimse beni bundan koruyamaz. O söylediğiniz sözleri ve beni suçladığınız suçlan en iyi bilendir. O, sizinle benim aramda adaletle şahid olandır. O şahit olarak yeterlidir. Bütün bunlara rağmen mağfiret ve rahmetle tanımlanır. O, sizin etkili sözlerinizi en iyi bilendir. Ben davamda ve risaletimde yeni bir şey getirmedim. Benden önceki peygamberler benim gibi Allah'a davet ettiler, onlara Allah katından kitaplar indirildi. Benim en fazla yapabileceğim, sizlere tebliğ etmek, sizleri uyarmak ve Allah'ın vahyet-tiğinin sınırlan içinde kalmaktır. Allah'ın size ve bana gelecekte ne yapacağını bilmiyorum.

3- Peygamber, kınayan, inkar eden bir soru ile kafirleri inatları ve büyüklenmeleri hakkında sorgulayan Rabbani bir emirle muhatap olur. Onlara îsrailoğullarf ndan bir tanığın şahidliği aktarılır. O, Rasul'ün onlara okuduğunun benzerinin Allah katından olduğuna yakîn getirmiş ve sonra iman etmişti. Çünkü buna yakini vardı. Allah, haktan sapıtan zalimleri ve benzerlerini, O'nun ayetleri ve peygamberlerine karşı inatçı kesilenleri mutlu ve başanlı kılmayacağını ilan eder.

Geçen ayetlerde başlanılan peygamber ile müşrikler arasında münazara ve tartışma ortamının anlatılmasına bu ayetlerle devam edilir. Siyak ve konu açısından bir bütünlük bulunmaktadır. Üslubu ise akıllara, kalplere yönelik etkili, güçlü ve susturucudur.

"Bana ve size ne yapılacağını bilmem" cümlesi, belagatı içeren güzel bir makamda gelmiştir. İnsanlann hak, hidayet yolundan sapmalarına, Allah ve Rasullerine karşı kötü ahlâklarından kaynaklanan çirkin ve kötü sözlerine rağmen Allah'ın mağfiret ve rahmeti onlar için vardır. Bu da O'nun onlara azap etmesini istemekte acele etmemelerine, onların geri dönüp, hidayete ermeleri için fırsatlar tanımasına sebep olmaktadır. Dünyada tutumunu değiştirmeyen ve o minval üzere ölenlerin döneceği yer ahirettir ve orada azabı hak edeceklerdir. Önceki sûrelerde değişik örneklerde, değişik üslublarla bu mânâ tekrarlanmıştır. 8[8]

Bir Ayetin Yorumu

Bizim ölçü aldığımız Mushaf'a göre 10. ayet Medenİ'dir. Bazı müfessirler, yahudi alimlerden biri olan Abdullah bin Selam'ın müslüman olması ile ilgili indiğini ve9[9] Tirmizi'nin Abdulah bin Selam'dan rivayet ettiği bir hadiste kendisi için indirildiğini söylemektedirler. Ayet İle bir önceki ayet arasında konu, şekil ve siyak bakımından tam bir uyumluluk olduğu gözlenmektedir. Hitap, tartışma ve yönlendirme durumunda kafirlere cevap vermeye ve onları susturmaya yöneliktir. Bu nedenle rivayetin Medeni olmasında şüphe ediyoruz.

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/437.
9[9] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Hazin, Beğavi Tefsirleri ve et-Tacu'l-Cami li Usuli'l-Hadis c. 3, s. 360

Taberi[10[10]] tabiin ulemasından olan Meşruk'tan bir rivayette şöyle demiştir: "Allah'a yemin olsun ki, Abdullah bin Selam hakkında inmedi. Ancak Mekke'de indi. Abdullah bin Selam ise Medine'de müslüman oldu. Oysa ayet, Muhammed'e (s) hasım olan düşmanları ve kavmi hakkında indirildi". İsrailoğulları'ndan büyük bir azınlığın bulunduğu Mekke ve Medine arasındaki ilişkiler sağlamdı. Onlardan bazılarının Mekke'de ikamet etmesi ya da başka işler ve ticaret için gelenlerle en azından ilişkilerinin olması makuldür. Mekki ayetlerde, Kitap ve ilim ehlinden deliller getirilmesi tekrarlanır. Peygambere indirilene sevinip, Allah katından indiğine tanıklık ederek ve iman ettikleri sahneler tekrarlanıyordu. Bunun değişik örnekleri geçmişti. Bu kişilerin İsrailoğulları'ndan olmasını engelleyen bir durum da yoktur.

Onlardan bazıları[11[11]]ise ayette zikredilen şahidin Musa (a) olduğunu söylerler. Cümle, "Kur'an Tevrat gibidir" demektedir. Eğer Musa (a), Tevrat'ın Allah katından olduğuna şahid olursa Kur'an'a da şahid oluyor demektir. Eğer dikkatlice düşünülürse, bu yaklaşımın ayetin içeriği ile uyum sağlamadığı görülür. Çünkü o, Kur'an'ın indiği şartlarda İsrailoğulları'nın gerçek imanım ve tanıklığını ifade etmektedir. Sadece bununla dahi kafirlerin, hüccete bağlanmaları gerekir. Biz buna inanıyoruz. Bunun Mekke'deki İsra-iloğulları'nın iman ve şahidliği olduğunu sanıyoruz.

Ayetler içerikleri ile Kur'an'ın Allah tarafından sadır olduğunu pekiştirir. "Havâ-mim" silsilesi ile bu sûre arasında ve buna benzer hepsinin İçeriğinde tam bir uyumluluk sağlamaktadır. [12[12]]

11- Küfretmekte olanlar, iman etmekte onlanlar için de-diler ki: "Eğer O (Kur'an veya iman) hayırlı bir şey olsaydı,ona bizden önce koşup yetişemezlerdi." Oysa onlar, onunla hidayete ermediklerinden: "Bu, oldukça eski bir uydurmadır" diyecekler.

12- Bundan öncede rehber (iman) ve bir rahmet olarak Musa'nın kitabı var. Bu da, zulmedenleri uyarıp-korkut-mak ve ihsanda bulunanlara bir müjde olmak üzere, doğrulayıcı ve Arapça bir dil ile olan bir kitaptır.

Ayetlerde Şu Vurgular Vardır:

1- Kafirlerin, Peygamber (s)'in risaleti ile ilgili müminlere yönelik sözleri hikaye ediliyor. Şöyle derlerdi: "Kur'an ve Muhammedi risalet eğer doğru, hak, hayırlı ise sizin onlara bizden Önce kavuşmanıza müsaade etmezdik. Ama o ikisi eski yalanlardan bir yalandır, bu nedenle

---

[10[10]] Bkz. Taberi. İbn Kesir. Hazin, Beğavi Tefsirleri ve et-Tacu'!-Cami li Usuli'l-Hadis c. 3, s. 360

[11[11]] Bkz. Taberi. İbn Kesir. Hazin, Beğavi Tefsirleri ve et-Tacu'!-Cami li Usuli'l-Hadis c. 3, s. 360

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/437-438.

o İkisine inanmıyoruz".

2- Musa (a)'nın Kitabı'nın Kur'an'dan Önce geldiğini, hidayet ve rahmet içerdiğini, kadim olduğunu cevabî bir üslupla bildirir. Kur'an da onun benzeridir, ona uymaktadır, Arapça indirilmiştir ki, zalimleri korkutsun, mü'minleri müjdelesin.

Kafirlerin tartışma ve tutumlarını hikaye etmesi yönünden ayetlerin geçen siyakın devamı olduğu açıktır. İlk ayetin içeriği; kafirlerin, bazı mü'minleri tavırları nedeniyle kınadıklarına; "Eğer o hayırlı birşey olsaydı, ona bizden Önce koşup yetişemezlerdi" sözlerini de zayıf, fakir bir grubun Peygamber'in etrafında toplanmalarını, iman etmelerini hafife almak ve alay etmek için kullandıklarına delalet eder. En'am ve başka sûrelerde bunu açıkladık, onlar tarafından bu çokça tekrarlanır. Burada, Mekke'deki nebevi siretin tablolarından ilginç bir tablo karşımıza çıkar, O da belki de mü'minler ile kafirler arasında alakayı kesmemeye dair bu Kur'ani delilin siret kitaplarına yansıyan tabloları içermektedir. [13][13]

13- Şüphesiz: "Bizim Rabbimiz Allah'tır" deyip sonra dosdoğru bir istikamet tutturanlar (yok mu) artık onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır.

14- İşte onlar, cennet halkıdır; yaptıklarına karşılık olarak, içinde ebedi kalacaklardır.

Ayetlerde Muhammedi davete uyanlara övgü ve güven vardır. Geçen ayetlerin tefsiri akışında söylediklerimiz destekleniyor. Kafirlere karşı güçlü bir cevapı İçeriyor. Zira i-man edenlerin konumu ne olursa olsun Allah'ın övgüsüne ve güvenine mazhardırlar. Onları korkulacak üzecek bir şey de yoktur. Onlar, içinde ebedi kalacakları cennetin ashabıdır. Ayetlerin siyak ile bağlantılı olduğu açıktır.

Ayetler, zaman ve konu özellikleri ile beraber, imanından sapmayan, bu imanın gerekli kıldığı Rabbiyle, çocuklarıyla ve toplumuyla olan ilişki ve hukuku gözeten herkesi müjdelemekte, güven vermekte ve Kıyamete kadar devamlı bir telkini vurgulamaktadır. [14][14]

15- Biz insana anne ve babasına iyilikle davranmasını tavsiye ettik. Annesi onu güçlükle taşıdı ve onu güçlükle doğurdu. Onun (hamilelikte) taşınması ve sütten kesilmesi ûtuz aydır. Nihayet güçlü (erginlik) çağına erip kırk yaşına ulaşınca dedi ki: Rabbim, bana, anne ve babama verdiğin nimete şükretmemi ve senin razı olacağın salİh bir amelde bulunmamı bana ilham et'[15][15] benim için soyumda da salahı ver. Gerçekten ben tevbe edip sana

---

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/439.
[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/440.
[15][15] Evzi'm Bana kolaylaştir, bana ilham et, bana ver, beni mutlu kıl.

yöneldim ve gerçekten ben müslümanım."

16- İşte bunların yapmakta olduklarının en güzelini kabul ederiz ve kötülüklerinden geçeriz, (bunlar) cennet halkı içindedirler. (İşte bu) Onlara dosdoğru bir vaİddir.

17- O kimse ki, anne ve babasına: "öf bei Size benden önce nice kuşaklar gelip geçmişken, beni (diriltilip) çıkarılacağımla'[16[16]] mı tehdit ediyorsunuz?" dedi. O, ikisi (anne ve babası) ise, Allah'a yakararak: "Yazıklar olsun sana, i-man et, hiç şüphesiz Allah'ın va'di haktır" (derler; fakat) O: "Bu, geçmişlerin uydurma masallarından başkası değildir" der.

18- İşte bunlar, azap sözü üzerlerine hak olmuş kimselerdir. Cinlerden ve İnsanlardan kendilerinden evvel gelip-geçmiş ümmetler, gerçekten onlar, kayba uğrayanlardır.

19- Her biri için yapmakta olduklarından dolayı dereceler vardır; öyle ki ameller kendilerine eksiksizce ödensin ve onlar zulme de uğratılmazlar.

20- Küfredenler ateşe sunulacakları gün (onlara şöyle denir) "siz dünya hayatınızda bütün güzellikleriniz ve zevklerinizi tüketip - yok ettiniz, onlarla yaşayıp - zevk sürdünüz. İşte yeryüzünde haksız yere büyüklenmeniz (istikba-nnız ve gasıplıkta bulunmanızdan dolayı, alçaltıcı bir az-ab İle cezalandırılacaksınız.

Ayetlerde salın çocuk ile şaki, asi çocuk ömek verilerek bu ikisinin Allah'a ve anne-babalanna karşı tutumları belirtilmekte ve uyanda bulunulmaktadır:

1- Allah insana anne-babasına ihsanda bulunmasını tavsiye eder. Özellikle hamilelikten doğurmasına, otuz ay emzirmesine, adam oluncaya kadar eğitiminde katlandığı zorluklara, meşakctlcre karşılık annesine ihsanda bulunması istenir.

2- Salih çocuk, adam olma ve olgunlaşma çağına erişince müslüman olduğunu, nefsinin Allah için olması gerektiğini ilan eder. Anne ve babasının üzerine olan luluflarını hissederek o ikisine karşı görevlerini hatırlar. Allah'a ona bahşettiği nimetleri için şükreder. Razı olduğu salih amelde yardım etmesi, salih zürriyetler nasib etmesi için yalvarır. İşte Allah, bu kişinin yaptıklarını en güzel şekilde kabul eder, gaflel anında işledikleri basit günah ve kötülüklerine ise göz yumar, doğru va'dini gerçekleştirmek için onları cennete koyar.

3- Kalpleri katılaşan, niyetleri bozulan, Allah'ın ve annc-babanın üzerlerindeki lü-tuflannı hissetmeyen çocuklar vardır. Onlardan bazılarının babalan hidayet bulmuş kimselerdir. İşte onlar, çocuklarının kafirler için Allah'ın vaadetliği ve va'dinin gerçek olduğu gazabına uğramamaları için, onları şefkatle, yardım istercesine bir Üslubla hidayete çağırırlar.

Evzi'm Bana kolaylaştir, bana ilham et, bana ver, beni mutlu kıl.

[16[16]] En tıhrace Ölümden sonra dirilmem.

Çocukları İse davetlerini inkâria, alayla karşıladıkları gibi, onlara şöyle cevap verirler: Bizleri o hesapla, dirilişle nasıl tehdit ediyorsunuz? İlk asırlar ve halkları hesapsız, dirilişsiz geçip gittiler. Sizin söyledikleriniz mantığa, akla, yakinc dayanmayan öncekilerin masallarıdır. İşte bu kimseler ve insanlardan ve cinlerden bir grup Allah'ın gazabını ve azabını hakettiler.

4- Allah'ın yanında onlar ve şunlar için hepsinin ameline göre uygun derece ve makamlar vardır. Allah onların hakkettikleri ceza veya mükafatı zulmetmeden, haksızlığa uğratmadan adaletli bir şekilde verecektir.

5- Kıyamet gününde kafirler ateşe sevkedilip ona atılmak üzere sıraya konuldukları zaman Allah onlara şöyle hilap edecek: Siz dünya hayatındaki iyi nzıklarla yelindiniz. Onda olanla aldandınız. Bu sizi, Allah hakkında düşünmekten, görevinizi yapmaktan alıkoydu. Fırsatı kaçırdınız. Büyüklük, isyan ve küfür yolunda yürüdünüz. İşte bugün bu siretinize uygun bir ceza ile cezalandırılacaksınız.

İlk bakışta bu bölüm ile geçen ayetler arasında bîr ilişki görünmemektedir. 11. ayette kafirler hakkında hikaye edilen sözün kafir oğul ile mü'min baba ya da aksi arasında olduğu ihtimalini bize gösteriyor. Bu ihtimali güçlendiren "ilklerin masalları" ibaresinin bu ayetlerde de zikredilmesidir. Eğer bu doğru ise -ki doğru olmasını Allah'tan diliyoruz-, bu ayetler ile öncekiler arasında bağlantının varlığı ortaya çıkıyor.

Bu faslın birinci şıkkının Ebu Bekir hakkında, ikinci şıkkının ise bir zaman babasından sonra müslüman olmakta geciken oğlu Abdurrahman hakkında indiği rivayet edilir, ikinci şıkkın Abdurrahman hakkında olduğunu rivayet ederler: Abdurrahman, Muaviye bin Ebi Süfyan'ın oğlunu veliahd olarak tayin [17[17]]etmesine karşı çıkar. Medine valisi Mcr-van bin Hakem insanların buna razı olmalarını isteyince Mervan'ı da kızdırır. Ona şöyle der: Ahkâf ayetlerinde Allah'ın lanetlediği sen misin? Kızkardeşi Aişe ise: "Allah Kıır'an'dan bizim hakkımızda bir şey indirmedi, ancak benim özrümü (beraatimi) indirdi. Bu Nur sûresi siyakında açıklanan İfk hadisesidir. Bunu Buhari tefsir kitablannda ve sahihinde rivayet etti".

İbn Kesir gibi bazı müfessİrlcr diyorlar ki; o geneldir, nasihat etmek ve örnek vermek için getirilmiştir. Bununla birlikte bu ve benzeri ayetler, Mekke'de Nebevi siret esnasında babalar İle oğullar arasında olaylar olduğunu ilham etmektedir. Bazan babalaı mümin, oğullan kafir ve bazan de aksi oluyordu. Kafir babalar oğullarına karşı ger: dönmeleri için şiddet ve baskı uyguluyorlardı. Kafir oğullar ise mü'min babalarına karş şaki ve katı bir tavrı, Muhammedi risalete iman etmeye, onları ömek almaya çağnldık lan zaman sergiliyorlardı.

Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta 15. ayet Medeni gösterilmiş, fakat bu gariptir. Çün kii konu ve şekil açısıdan diğer ayetlerle uyumlu ve bağlantılı olması, birbirlerini ta marnlaması bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

[17[17]] Bkz. İbn Kesir, Beğavi, Tabersi, Hazin Tefsirleri.

Bazı müfessirler "Siz dünya hayatınızda bütün güzelliklerinizi ve zevklerinizi tüke tip yok ettiniz..." cümlesi üzerinde durmuşlardır. Hatta bazı hadisleri rivayet edere! müslümanın ödünü patlatacak şekilde dünya hayatının iyi şeylerinden faydalanmaktaı korkutmuşlardır. Bunun etkisi olarak ta ahiretteki nimetlere kadar gidilmiştir. Ömer biı Hattab'dan rivayet edilen bir hadiste o şöyle demiştir: "Allah Rasulü'nün yanına gir dim, serilmiş kumlar üzerinde uzanmış buldum. Kumlar vücudunda izler bırakmıştı Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü, ümmetinin rızkını bollaştırması için Allah'a dua ei Rumlara ve Farisilere rızıklarını boilaştırdı. Oysa onlar Allah'a da ibadet etmiyorlaı Buyurdu ki: Onlar dünya hayatında iyi ve güzellikleri acele ile verilen kavimlerdir' Cabir bin Abdullah'tan rivayet edilen bir hadiste dedi ki: "Ömer elimde asılı bir et göi dü ve bu nedir Ey Cabir? dedi. Ona, satın aldığım ettir dedim. O da: Her iştihan çekti| şeyi sen satın mı alırsın, şu ayetten korkmuyor musun: 'Dünya hayatınızda bülün güzel İlklerinizi ve zevklerinizi tüketip yok ettiniz' dedi". Müfessir Beğavi de ayetin lefsiı akışında şu yorumu getirdi. Allah, dünyadaki güzelliklerle zevklenmeyi[18][18] kafirler için ki nayınca Peygamber ve salih sahabesi dünyadaki lezzetlerden kaçınmayı ahiret sevabır umarak, tercih ettiler. Sonra Allah Rasulünün ve sahabesinin zor yaşamlarından ba; hadisleri rivayet eder: Bundan bir tanesi Aişe'nin (r) rivayet ettiği hadistir; "Allah Rî sulu vefat edinceye kadar ardarda iki günde arpa ekmeğinden Muhammcd'in ailesi do; madi." Ve yine onun rivayet ettiği başka bir hadiste: "Üzerimizden bir ay geçerdi d evde yemek için ateş yakmazdık. Çünkü yanımızda su ve hurmadan başka bir şey yol tu. Allah Ensarlı kadınlardan razı olsun ara sıra bize süt göndcriyorlardı". Abdurrahma bin Afv'ın rivayet ettiği bir hadiste şöyle deniliyordu: "O'na oruçlu iken yemek getirildi. Dedi ki; Mus'ab bin Umeyr Öldürüldü, bir kefene sarıldığında başını örtmek istersen ayaklan açıkta kalırdı, ayağını örtmek istersen başı açıkta kalırdı. O benden hayırlı idi. Hamza öldürüldü, o da benden hayırlı idi. Sonra önümüze dünya açıldı. Ondan verebildiğimiz kadarını verdik. Hasenatımızın çabuk geldiğinden korkmuştuk. Sonra ağlamaya başladı ve yemeği bıraktı".

Taberi ayetin tefsin akışında Ömer bin Hattab'ın şöyle dediğini rivayet eder: "Eğer İstersem sizin içinizde en güzel yemeği yiyen, en yumuşak kumaşları giyen biri olurum. Fakat ben güzelliklerimi saklayacağım".

Tabresi de Ali bin Ebi Talib'in zorlu yaşamını rivayet eder. Bu hadisler gayri mevsuk, sahih hadis kitaplarında varid olmayan hadislerdir. Bununla birlikte eğer doğru ise, Allah Rasulünün, Raşit halifelerinin, sahabenin büyüklerinin taşıdığı hallere atfetmek daha doğru olur. Dini yönden layyibattan yararlanmaktan, zevklenmekten nefret ettirmeye delil yoktur. Ayet kafirleri kınama, azarlamaya yöneliktir. Çünkü onlar dünya ve şehvetlerine dalarak Allah'ı ve görevlerini unuttular. Onlar için sadece azap kaldı. Özellikle Kur'an'da bazı açık ayetler, itidal sınırları içerisinde müslümana güzellikleri (rızik-ları) mubah kılmaktadır. A'raf sûresinin 31-32. ayetlerine bakabiliriz: "Ey Ademoğulla-rı, her mesci(de gidişiniz)de süs(lü,

---

[18][18] Bkz. İbn Kesir, Beğavi, Tabersi, Hazin Tefsirleri ve et-Tacu'l-Cami li Usuli'l-Hadisİr-Rasul, c. 4, s. 207

güzel giysilerinizi alın; yeyin, için, fakat israf etmeyin; Çünkü O, israf edenleri sevmez. De ki: 'Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti?' De ki: 'O, dünya hayatında inananlarındır, Kıyamet günü de yalnız onlarındır.' İşte biz, bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz."

Ayetlerde Allah'ın zinet ve güzelliklerini haram kılmayı yasaklama vardır. Mü'min-Iere, insanlarla birlikte israf dünya nimetlerinden zevklenmeleri, Kıyamet gününde ise nimeüerin sadece onların nasibi olacağı belirtilir. İşte bunda teşvik ve güzellik vardır. Bilakis ayetten çıkarılmak istenen düşünceyi de ortadan kaldırmaktadır. Zevklenme, müslüman için ancak, görevlerini yapmaksızın, Rabbini gözetmeksizin bir israfı, bir günahı, bir dünyaya dalmayı beraberinde getiriyorsa mahzurlu ve kınanmıştır.

15. ayetteki "Kırk yaşına ulaşınca" vurgusu, insanın olgunluğa ulaştığı yaş sınırına bir övgü olarak algılanmıştır. Biz diyoruz ki; bundan, insanın bu yaş öncesinden sorumlu olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. İnsanın maddi ve dini sorumluluğu işleri kavradığı andan itibaren başlar. Özellikle halim olmaya başlayınca. Nisa sûresinde ki 6. ayet bunu ilade eder: "Nikâh çağma varıncaya kadar öksüzleri deneyin, eğer onlarda bir olgunluk görürseniz, mallarım kendilerine verin..." Sanki ibareden insanın kırk yaşına varınca olgunlaşmasının tamam olacağı, salah ve kötülük, hayır ve şerr durumlarından sorumlu olacağı ve daha dikkatli davranacağı kastediliyor. Peygamber (s)'c bu yaşa ulaştıktan sonra pejtgamberliğin verilmesi büyük bir içeriğe sahip Rabbani bir tatbiktir. [19][19]

21- Ad'ın kardeşi[20][20] Hud'u hatırla: Ahkaf [21][21]daki kavmini uyarmıştı. Onun önünden ve ardından nice uyarıcılar da gelip geçti[22][22]' (demişti ki): "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin; ben sizin, büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum."

22- Dediler ki: "Sen bizi ilahlarımızdan vazgeçirmek'[23][23] için mi geldin? Doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğin şeyi bize getir".

23- Dedi ki: "İlim ancak Allah katındadır. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum; ancak ben sizi cahillik etmekte olan bir kavim olarak görüyorum".

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/441-444.

[20][20] EhâÂdin Bundan maksat, Ad kavmine gönderilen Allah'ın rasuludur. O da, Hud (a)'dur. Nitekim Önceden geçen sûrelerin birçok ayetinde açıkça bu durum zikredilmiştir.

[21][21] Ehkâfü Uzun ve eğri büğrü kum yığını. Arap yarımadasının güneydoğusundaki bir bölge. Bu bölge, Hadramevt ülkesinin kuzeyi Ahkâf olarak tanınır. Ayette geçen bu kelimeden maksat, bu bölgedir.

[22][22] Ve had haleti'n-nüzürü min beyne yedeyhİ ve min halfihî "en-nezrü", "en-nezîrü" kelimesinin çoğuludur. "Kad halet" önlerinden ve arkalarından geçmiştir. Cümle öncesine ulaştıran takibi-ye cümlesidir.

[23][23] Litefikenâ Dönmemiz için.

24- Nihayet azabın (ufukta) geniş bir bulut'[24[24]] halinde vadilerine doğru geldiğini görünce; "Bu, bize yağmur yağdıracak bir buluttur" dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şey, içinde acı azab bulunan bir rüzgârdır.

25- Rabb'inin emriyle herşey yerle bir olur. Böylece konutlarından başka, hiç bir şey(leri) görünmez duruma düştüler. İşte biz mücrim (suçlu-günahkâr) bir kavmi böyle cezalandırırız.

Ayetler Peygambere, Ad kavmini ve peygamberini hatırlatmasını emrediyor. Bu uyarmadan önce ve sonra korkutucuları göndermesindeki adeti üzere onlara da Allah bir nezir (uyarıcı) göndermişti. O onları Allah'a çağırdı. O'nun azabı İle korkuttu. Buna karşı inkarcı bir tavır sergilediler. Ona şöyle dediler: Sen bizi ilahlarımızdan vazgeçirmek için mi geldin? Onlara vaadettiği Allah'ın azabını getirmesi için meydan okudular. O da onlara bunun ilminin Allah katında olduğuna ve onun en fazla yapabileceği Rabb'inden gelen mesajları tebliğ etmek olduğuna dair bir cevap verdi. Onlara şöyle dedi: Siz tavırlarınızda ve meydan okuyuşlarınızda ahmakça ve cahilce ısrar ediyorsunuz. Hud'un kavmi, vakit geçmeden kendilerine doğru bir bulutun geldiğini gördüler. Onu yağmur getiren bir bulut sandılar. Fakat o, gerçekte öyle değildi. Allah'ın onların üzerine azapla gönderdiği şiddetli kasırganın izleriydi. Peygamberlerine getirmesi için meydan okudukları azaptı. Öyle ki, sadece evlerinin kalıntıları kalmıştı. Son ayet buna işaret eder. Hitabı, okuyup uyanmaları için dinleyenlere yöneltir ki, Allah'ın böylesi ümmetlerin mücrim inkarcılarını nasıl cezalandırdığını görsünler.

Ayetler, eski muhatapların münazaracı ve tartışmacı tutumlarını hikaye ettikten sonra, Kur'ani üslubun gereği uyarma, misal verme ve hatırlatma yönünde vurgular taşır. Bu uyarının aynı tavrı takınan kafirler için bir nasihat olmasını benzer konularda zikretmiştik. Ankebut sûresinde ki 38. ayetin Arapların Ad'in meskenlerini Allah'ın yerle bir ettiği kıssasını bildiklerini ifade etmektedir. "Ad ve Semud'u da (helak ettik.) Bu, oturdukları yerlerden size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları İşleri süsleyip onları yoldan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilirlerdi (ama almadılar)."

Bu peygamber Hud (a)'dur. Geçen kıssalar silsilesinde kıssasının hikayesi tekrarlanır, burada ise Ad'ın kardeşi olduğu bildirilir. [25[25]]

26- Andolsun, onlara, size vermediğimiz iktidar İmkanlarıyla gücü vermiştik, onlara kulaklar, gözler ve gönüller yaratmıştık. Fakat ne kulakları, ne gözleri, ne de gönülleri kendilerine bir yarar sağlamadı. Zira bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlardı. Ve alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıverdi.

[24[24]] Arıdan Burada "bulut"anlamında.

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/446.

27- Andolsun, biz çevrenizdeki kentleri de yokettik ve belki {küfürlerinden) dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık.

28- Allah'tan başka, kendilerine (Allah yanında) yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır, (tanrıları), onlardan kaybolup gittiler. İşte onların yalanlan ve uydurmaları budur.

Kur'ani dizelerin adeti olarak bu ayetler kıssayı tamamlamak için gelmiştir. Hitap dinleyenlere yöneliktir. Şüphesiz Allah Ad'ı yeryüzünde iktidar yapmış ve onlara kuvvetin vesilelerini vermiştir. Peygamber kavminden dinleyenlere, aynısını vermez ve iktidar da yapmaz. Onlann kalpleri, gözleri ve kulakları vardı, onlardan faydalanmadılar. Onlara Allah'ın ayetleri geldiği zaman onu inkâr ettiler ve alaya aldılar. Tavırlarının kötü sonucunu; ne kuvvetleri, ne havsalaları, ne de akıllan değiştirebildi ve azabı taddılar. Peygamber kavminin etrafında ki toplulukları da Allah helak etti. Peygamber (s)'in kavmine de bunlar hatırlatıldı. Elçiye indirilen değişik misaller veren ayetler, onlar için belki bir nasihat olurdu. Adı geçen Önceki kavimler, Allah'la birlikte ortak koştular ve O'-na yakın olmaları için vesileler edindiler. Fakat bu gerçekleşmedi. Azab onlara geldiği zaman, tanrıları ortadan kayboldular. İçinde bulundukları durumun gerçek olmadığı, yalan ve iftira olduğu ortaya çıktı. Sonuç etkili ve kuvvetlidir, kalplere ve akıllara yöneliktir. Kafirlerin dikkatlerini çekmek ister. Kendilerinden öncekiler ve etraflarında bulunanlar daha güçlü ve daha iktidar sahibi olmasına rağmen Allah'ın azabından kurtulamadılar. Bundan ibret almaları gerekmez mi? Ayetlerin siyak ile bağlantısı açıktır.

Kur'an'ın onlara örnek verdiği Arapların etrafındaki kabileler, Arap yarımadasının güneyinde Ad ve Tubba, kuzeyinde Semud, Kuzey batıda Medyen ve Lut kavmi, güneybatıda Mısır'da bulunmaktaydılar. 26[26]

29- Hani cinlerden bir topluluğu, Kur'an dinlemek üzere sana göndermiştik'27[27]. Ona geldiklerinde (birbirlerine): "Susun, (dinleyin)" dediler. (Okuma) bitirilince'28[28] de uyarıcılar olarak kavimlerine geri döndüler.

30- Dediler ki: "Ey kavmimiz, gerçekten biz, Musa'dan sonra İndirilen, kendinden öncekileri de doğrulayan bir kİ-tab dinledik; hakka ve dosdoğru olan yola yöneltip iletmektedir.

31- "Ey Kavmimiz, Allah'ın davetçisine uyun ve O'na inanın ki (Allah) günahlarınızdan bir

---

26[26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/447448.
27[27] Sarafhâ Yönelttik veyk gönderdik.

28[28] Felemmâ Kudiye Bittiği zaman.

kısmını bağışlasın ve sizi, acı azaptan korusun."

32- "Kim Allah'ın davetçisine uymazsa, yeryüzünde (başına İnecek belaya enge! olamaz). Kendisinin O'ndan başka velileri de yoktur. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler"

Ayetlerde, bir kısım cinlerin Kur'an'ı dinlediklerine ve ondan etkilendiklerine, Rabbani davetle korkutucu olarak kavimlerine döndüklerine, buna icabet etmeleri İçin teşvik ettiklerine, Allah'ın azabından korktuklarına dair Rabbani bir haber bulunmaktadır. Cümleler, başka bir edaya ihtiyaç olmayacak kadar açıktır. 29[29]

Cinlerden Bir Topluluk

Bu olayla ilgili ayetlerin tefsiri akışında değişik rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Peygamber(s)'in Taif'ten hazin ve umutsuzca dönerken yolda mola verdiği rivayetidir. Zevcesi Hatice öldükten hemen sonra onu koruyan, yardım eden Amcası Ebu Talib de vefat edince, halkını Allah'a davet etmek için Taife gitti, onlardan yardım istedi, ancak katı bir tutumla karşılaştı, kavmin zibidi takımının sövgülcrine ve kanatan taşlamalarına maruz kaldı. Buyurdu: "Ey Allah'ım, hilemin ve değersizliğimin azlığını, gücümün zayıflığını sana şikayet ediyorum. Sen Rauf'sun, sen acıyanların en merha-metlisisin, sen müstazaflarm Rabbisin, benim de Rabbimsin. Beni kime bırakıyorsun? Bana saldıracak uzak birisine mi ya da işlerimin kontrolü elinde bulunan bir düşmana mı? Eğer sen bana kızmadınsa hiçbir şeye aldırmıyorum. Fakat senin bana olan affın daha geniştir. Dünya ve ahiret işlerinin salaha erdiği karanlıkları aydınlatan yüzünün nuruna sığınırım. Gazabının bana inmesinden yada kızgınlığının bana dokunmasından sana sığınırım. Benden razı oluncaya kadar rıza senindir, kuvvet ancak senin elindedir." Taifi üzülerek ve umutsuzca bir halde iken terketti. Yolda bir hurma bahçesinde konakladı. Gece yarısı kalkıp namaz kılmaya başladı. Cinlerden bir grup geçiyordu. Kur'an'ı işittiler ve iman ettiler. Kavimlerine gittiklerinde onları korkutuyor ve davet ediyorlardı. İnzal olan ayetler, bunu haber veriyordu30[30].

Tirmizi Müsnedinin tefsir kitabında bu ayetlerin siyakında varid olan bir hadisi zikreder: "Alkarna, İbn Mesud'a; Cinlerin geldiği gece, içinizden biri Allah Rasulü ile beraber miydi? diye sordu. O da 'hayır' dedi. Fakat bir gece, Mekke'de onu kaybettik. O'na suikast mı yapıldı ya da başına kötü bir bela mı indi dedik. Ona kötülüğün geldiği gece bir kavim de geceledi. Sabah olunca Harca yönünden O'nun (s) geldiğini gördük. O'na dün içinde bulunduğumuz durumu anlattık. Bana cinlerin elçisi geldi dedi, onlara (Kur'an'dan) okudum. Hareket edip

29[29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/449
30[30] Bk. Beğavi, Hazin tefsirine İbn Hişam c. 2, s. 29-31

onların eserlerini ateşlerinin kalıntılarını bize gösterdi-"[31[31]]. Tabcri'nin Galade'den rivayet ettiği bir hadis de şudur: "Peygamber(s) buyurdu:

Cinlere Kur'an okumam için emrolundum. İçinizden kim bana tâbi olacak? Başlarını eğdiler, sonra kim bana katılacak dedi, başlarını eğdiler, sonra kim bana katılacak dedi, üçüncüsünde de başlarını eğdiler. Sonra Abdullah İbn Mes'ud tabi oldu. Allah Rasulü, Hucun denilen bir yere girdi. Abdullah'ın sabit bir yerde kalması için bir çizgi çizdi. Sanki bana saldırıyorlardı. Sanki kartalların benzerlerini görüyordum. Deflerin eşliğinde yürüyor gibiydi. Çok karışık, şiddetli sesler işittim. Kur'an okuyan Allah'ın Peygamberi için korktum. Sonra dönünce, Ey Allah'ın Peygamberi, dedim: İşittiğim bu karışıklık nedir? Aralarında öldürülmüş birinin etrafında toplanmışlardı, peygamberleri hak üzere hüküm verdi, dedi" Bu rivayetten kaynaklanan veya değişik gibi görünen İbn Mesud'un başka bir rivayeti bulunmaktadır. "Peygamber ona bir şey görüp görmediğini sordu. Evet dedi, beyaz elbiseler içinde siyah adamlar gördüm. Buyurdu ki: İşte onlar Nusey-bin'li cinlerdir. Benden meta istediler. Meta, azık demektir. Her büyük kemikle, hayvan tezeği ile, atın fışkısı ile onlara takdim ettim". İkinci bir rivayette ise biraz farklı görünmektedir. "Dedim ki: Ey Allah'ın Rasulü, insanlardan imdat istemeyi defalarca azmettim. Taki senin onları asanla vurduğunu işittiğim ana kadar onlara 'oturunuz' diyordun. Dedi ki: Eğer ben çıkmış olsaydım, bazılarının seni kaçırmasından emin olamazdım". İbn Abbas'taki rivayette sayılarının yedi olduğu, Allah Rasulü'nün onları kavimlerine elçi olarak [32[32]]gönderdiği belirtilir. Başka bir rivayette ise dokuz cin olduğu ve isimlerinin ise şunlar olduğu bildirilir: Hasi, Hasa, Mensa, Sasar, Nasır, Urdobiyan, Ahtem, Zev-bah'dır. "Beni Şişeban mıntıkasından idiler. Cinlerin en çok ve en şerefli olanları ve İb-lis'in askerlerinden idiler. Cinler üç sınıfa ayrılır; bazıları kuşların sıfatlarını taşır, bazıları yılan ve köpeklerin sıfatlarını taşır, bazıları ise kadınlar gibi süslenirler[33[33]]". İbn Ab-bas'tan başka bir rivayette[34[34]] ise, gök ile şeytanlar arasına bir engel konulunca, üzerlerine yıldırımlar gönderilince, kendi aralarında dediler ki, gökteki haber ile sizin aranızda engel konulması ancak bir olayın meydana geldiğine delildir. Öyle ise yeryüzüne inin ve bakın. İnip aramaya başladılar. Peygamberi ve ashabını bir hurma bahçesinde sabah namazı kılarlarken gördüler. Kur'an'ı işittikleri zaman dediler ki: İşte, andolsun ki sizi engelleyen budur. Kavimlerine geri dönüp şöyle dediler: "Ey kavmimiz, biz acaip bir okuma işittik, herkesi rüşde götürüyor, biz de ona iman ettik."

Bu rivayetlerin çoğunun senetleri sabit değildir. Sahih hadis müsnedlerinden Tirmi-zinin müsnedinde sadece bir rivayet vardır. Bu rivayetler, gariplikler ve çelişkilerle doludur. Müfessirler, onlardan bazısını Cin sûresi siyakında zikrederler ki, bu ayetlerle Cin sûresinde zikredilen cin olayı bir tek olaymış gibi görülür. Oysa iki sûrenin inişleri arasındaki zaman belki de birkaç sene gibidir. Her iki sûredeki ayetlerin içeriği, iki değişik olay olduğunu

---

[31[31]] Bkz. Hazin Tefsiri, et-Tac'ul-Cami, Ii-Usuli Ahadisir-Rasul c. 4, s. 208-209

[32[32]] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Beğavi Tefsirleri.
[33[33]] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Beğavi Tefsirleri.
[34[34]] Bkz. Hazin, İbn Kesir, Beğavi Tefsirleri.

kuvvetlice ifade eder. Taif dönüşünde yoldaki dinleme ile ilgili rivayet, hiçbir senede dayanmamaktadır.

Rivayet edilen duayı hiç kimse Peygamber'den işittiğine dair rivayet etmez. Çünkü yanında kimse yoktu. Rivayetlerden biri, cinlerin dinlemesini Peygamber'İn Taif'ten, hazin ve umutsuz bir halde dönerken yoldaki bir hurma bahçesinde olduğunu zikreder, başka bir rivayet ise, bir hurma bahçesinde olduğunu zikreder. Fakat onun ashabı ile birlikte olduğunu belirtir ve yine Mekke'nin bazı semtlerinde olduğunu da zikreder. Ashabı onu kaybetmiştir, başına bir bela gelmesinden, suikasta uğramasından korkmuştur. Rivayetlerden biri de İbn Mesud'dan'dır. Ona göre, "Peygamber Kur'an okumak için gittiğinde ona arkadaş olur. Rasul davetine icabet için toplanılmasını ister. O da bunu ashabına haber verir". İbn Mesud'un başka bir rivayetinde ise Peygamber ile hiç kimsenin gitmediği belirtilir. Rivayetler, Peygamber'İn cinleri şekilleri ve elbiseleriyle gördüğünü, onlarla toplandığını, onlar arasında hüküm verdiğini zikreder. Oysa ayetlerin içeriği, olayın ona vahy edildiğini belirtir. Peygamberin onu hissetmediğini de ilham eder. Bunların yanında rivayetlerde şekilleri, rızıklan, isimleri, kabileleri, toplanma ve dinleme şartları hakkında gariplikler bulunmaktadır. A'raf süresindeki 27. ayet açıktır: "Çünkü (iblis) ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden görürler." Burada İnsanların cinleri göremediği ifade edilmektedir. Ayette İblis zikredilmektedir; çünkü o da cinlerdendir.

Bütün bunlar, rivayetlerin ayrıntılarına bakıldığında şüphe uyandırıyor. Nas ve Cin sûrelerinin akışında cinler konusu ile ilgili yeterli yorum yaptığımızı sanıyoruz ve burada fazla açıklamaya gerek görmüyoruz. Ancak bu ayetlerde zikredilen kıssayla ilgili orada söylediklerimizi yine tekrarlamak istiyoruz, Kur'an'da ve Peygamber'den gelen sabit hadiste zikredilenlere inanmamız gerektiğini, tahmin yürütmeden, fazlalaştırırı a-dan olduğu gibi algılamanın gerekli olduğunu söylüyoruz. Şüphesiz ayetlerin buradaki ruhu ve içeriği, Cin süresindeki gibi, Kur'an'ı cinlerin dinlemesi haberinin Peygamber'e vahy olunduğunu ifade ediyor. Yani O (s), cinlerin kendisini dinlediğini bilmiyordu, ancak Kur'ani vahy yolu ile öğrendi. Olayı haber vermek O'nun zâtını kastetmiyor. Oysa Nebevi davet, O'nu desteklemeyi kastediyor. Bu bölümün geçen ayetleri, kafirleri susturmak, azarlamak ve korkutmak amacını güdüyor. Geçen bölüm, onların tavırlarına benzer bir tavrı geçmiş milletlerin de sergilediğini direkt olarak hatırlatıyor. Bu bölüm de sözkonusu hatırlatmanın izini takip ederek geliyor. Sanki kafirleri bu zikrettiği olayla azarlamak istiyor. Arapların zihinlerindeki cinler hakkındaki güçlü tabloyu, Kur'an'm güçlülüğü, doğru lehçesi, ruhaniyeti ile etkilenmeye açıyor. Onu işittikten sonra hak daveti idrak edince cinler, iman ediyor ve kavimlerine uyaran ve korkutan davetçüer olarak gidiyorlar. Ayetlerin ruhundan ilham edilen bu açıklama, bu bölümün geçen ayetlerle siyak ve konu açısından bağlantılı olduğunu gösteriyor.

Burada şu noktaya değinmekte fayda vardır. Bu ayetlerin içeriği, dinleyen bu grubun Tevrat'a inanmış, yahudi dininden olduklarım ilham ediyor. Cin sûresinde Kur'an'ı dinleyenleri hikaye edenler, onların hristiyan dininden olduğunu belirtmekteydiler. Böylece kafirler verilen örneklerle vahyî delillere itaat etmeye zorlanmaktadırlar. İnsanlardan yahudi ve hristiyan bir grup, Peygamber'İn risaletine iman etmişti. Bu hususla ilgili olarak, İsra ve Kasas sûreleri örnek verilebilir. Onlar Kur'an'm Allah katından hak üzere indirildiğine, yahudi ve hristiyan cinlerden bir grubun buna iman ettiğine tanık olmuşlardı. Kur'an'm da Allah katından gerçekten İndirildiğine şahit oldular. Arap kafirlerinin bütün bunlardan sonra tavırlarında ısrar etmeleri, açık sapıklıktan ve aleni bü-yüklenmeden başka bir şey değildir. 35[35]

33- Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yoruİma-yan36[36] Allah'ın, Ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmediler mi? Evet O, herşeye muktedir olandır.

34- Küfredenler ateşe sunulacakları gün (Allah onlara): "(Nasıl) bu gerçek değil miymiş?" der: "Evet Rabb'imİzin hakkı için (gerçekmiş) derler. "Öyleyse küfre girmenizden dolayı azabı tadın" dedi.

35- O halde sen de, iradesi, aklı ve nefsi kuvvetle tanımlanan bazı peygamberlerin'37[37] sabrettikleri gibi sabret. O(nan-kor)ler için de acele etme; onlar tehdid edildikleri azabı gördükleri gün, sanki gündüzün sadece kısa delil niteliğinde yada güzel bir an niteliğinde bir zamanı yaşamış gibi'38[38] olurlar. (Bu), bir duyurudur. Artık fasık olan bir kavimden başkası mı helak edilecektir.

Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir:

1- İkna olmayan kafirlere Rabbani bir soru yöneltilir. Gökleri ve yeri yorulmadan yaratanın gücünün, ölüleri de diriltmeye muktedir olduğuna kesin bir delil oluşturduğu belirtilir.

2- Yaratıcının herşeye muktedir olması, bu gücünü pekiştirmektedir.

3- Kafirlerin Kıyamet günü durumlarının ne olacağına dair bir uyarmaya yer verilir. Ateşe

---

35[35] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/449-452.
36[36] Valem Ya'ye Yorulmadı.

37[37] Ulu l-'azmi Akıl, irade, ruh kuvvetiyle nitelenenler. Bu ifa-de, Allah'ın bazı rasulleri için ıstılah olarak kullanılmıştır.

Ulu l-'azmi Akıl, irade, ruh kuvvetiyle nitelenenler. Bu ifa-de, Allah'ın bazı rasulleri için ıstılah olarak kullanılmıştır.

38[38] Keennehüm Lem Yelbesû illâ Sa'aten Min Nehârin Belağun Sanki onlar, ancak gündüzün kısa bir zaman duracaklardır. Vakitten bir saat dahi sayılmayacak kadar çok kısa bir müddet. Yani azığından bir lokma alan bir yolcu gibi durur, sonra yoluna devam ederler.

atılmak üzere sevkolunduklan zaman sorulurlar: İşte bu hak değil midir? Olumlu bir cevap verirler. Onlara o zaman şöyle denilir: İnadınızın ve küfrünüzün cezası olarak azabı tadın.

4- Peygamber(s)'e, kendinden önceki azimet sahibi peygamberlerin sebat ettiği ve sabrettiği gibi görevinde ve tavrında sabretmesini, sebatkar olmasını emreder. Kafirler için azabın çabuk gelmesini istemeye gerek yoktur, çünkü o, kesinlikle kafirleri kuşata-caktır. Bunun gerçekleştiğini gördükleri zaman, Ölümlerinden önceki günlerinin çok kısa bir vakit olduğunu hissedeceklerdir. Dünya hayatı, bir duyuru ya da kısa bir an durup tebliğ edildikleri bir niteliktedir. Sonra da Allah'ın azabına ki, Allah'ın davasına ve ayetlerine karşı isyan eden, şakiler için olan bir işkenceye sürüklenirler.

Ayetler, Cin ve Ad'den Önce gelen siyak ve ayetlerin bölümleri arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Sûrenin .ayetleri, tartışma ve münazara yolundaki tavır için bir sondur. İşte bu noktadan ayetler, siyak ile konu ve şekil bakımından ilintilidir. Geçen sûrelerin sonlarında tekrarlanan üslub ile, sûrenin ayetleri aynı üslubu kullanmıştır. Onda Peygamberi davasında sebat ettirmek ve güven verdirmek vardır.

Bizim Ölçü aldığımız Mushaf'ta son ayetin Medeni olduğu rivayet edilir. Bu garib-tir. Bu ayetin öncekileri tamamlar bir durumda olduğu, siyak ile tam bir uyumluluk ar-zettiği gözlenmektedir. İçeriği ve üslubu Mekki ayetlerin şartları ile uyuşmaktadır.

Bazı müfessirler (Hazin, İbn Kesir ve başkaları) "belağ" kavramının Kur'an'm ya da içeriğinin korkutma ile dinleyenlere tebliğ etmek, yada Pcygamber(s)'in emirlerini tebliğ etmek anlamını kastettiğini söylerler. Bizim onu yorumlamamızı ve tevilimizi başka müfessirler (Taberi, Tabresi) de söylemektedir. Bu kavram ile ayetin ruhu her iki tevili de kapsayabilir. Diğer müfessirler ile tercih ettiğimiz yorumun Allah'ın izniyle doğru olmasını temenni ederiz.

"Bazı peygamberlerin sabrettiği gibi sabret" ayeti, azimet sahibi peygamberlere işaret etmektedir. Bu konuda müfessirlerin (İbn Kesir, Tabersi, Beğavi, Taberi) görüş ve rivayetleri değişiktir. İbn Kesir şöyle der: En meşhur söz, onların Nuh, İbrahim, Musa, îsa ve Muhammed (a.s.) oldukları ve Ahzab ve Şura sûrelerinde de iki ayette birlikte zikre-dilmeleridir. Beğavi ise, bunlann Nuh, Hud, Salih, Lut, Şuayb, Musa (a) olduğunu zikreder. Kimileri de buna Eyyub (a)'u dahil eder. Tabresi ise, onların şeriatlar koyduklarını, insanlara buna uymalarını ve başkalarını terketmelerini farz kıldıklarını rivayet eder. Kesin bir tavır koymadan bunları sunmakla yetiniyoruz. Çünkü bu meselede sahih bir bilgi yoktur. Bu gibi meselelerde kesin bir şey söylemek doğru olmaz.

"O nankörler için de acele etme" cümlesini açıklama noktasında bazı müfcssirler (Beğavi, Tabresi) şunu zikreder. Peygamber (s), kafirlerin ısrarla azabı bir an önce getirmesi İle ilgili meydan okumalarından sanki rahatsız olur. Dünyada onlara azab edilmesini temenni eder. Ayet ise bu temennisine Allah'ın cevabı olarak gelir. Biz ise şu görüşe meyilediyoruz. Bu

deyim üslup yönündendir. Güven vermek amacını taşımıştır. Geçen örneklerde değişik şekillerde çoğu ayetlerde bu anlam bulunmaktadır. Vallahu A'lem. [39[39]]

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/453-454.

MUHAMMED SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 47

Nüzul Süresi : 99

Ayet Sayısı : 38

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede, kafirler, küfürlerinden ve insanları Allah'ın yolundan menetmelerinden dolayı kınanmakta ve mü'minler onlarla savaşa teşvik edilmektedir. Esirler hakkında da bazı hükümler de vardır. Müslümanlar ve kafirlerin mukayesesi yapılmakta ve her iki topluluğun sonu değerlendirilmektedir. Kalplerinde hastalık bulunanlar kınanmakta ve onların konumları yahudilerle işbirlikçiliklerinden sahneler sunulmaktadır. Müslümanlar, Allah'a ve Rasulü'ne itaate, cihada ve Allah yolunda fedekarlığa teşvik edilmiş; cimrilik edenler ve islam düşmanları ile birlikte mü'minleri hafife alanlar kınanmıştır. Bazı müfessirler1[1] sûrede, kafirlerle savaşa teşvik olduğundan dolayı sûreni bir diğer isminin "Kıtal" olduğunu rivayet etmişlerdir.

Muhammed sûresi, ayetlerinin tertibi yönünden kendine has bir üsluba sahiptir. Bu açıdan sûrenin tümünün bir defada nazil olduğu veya bölümlerinin birbirinin peşisıra nazil olduğu söylenebilir. Kaynak aldığımız mushafta 13. ayetin, Rasulullah Medine'ye hicref ederken yolda indiğine dair bir rivayet vardır. Bu ayetin diğer ayetlerle uyuşup uyuşmadığı konusunu aydınlatmak için sözkonusu rivayeti incelemek gerekir.2[2]

Bizim kendisine dayandığımız mushafın nüzul sırası ile ilgili rivayetlere göre bu süre Hadid sûresinden sonra inmiştir1. Hadid sûresinin nüzul sırasının ise Nisa süresinden sonra olduğu sözkonusu rivayetlerde mevcuttur. Ancak, bu sürenin içeriğinde, onun Mekke'nin fethinden sonra indiğini gösteren işaretler vardır. Bu açıdan biz de bu sürenin tefsi-. rini Nisa sûresinden hemen sonraya aldık. Bu sûre ile Nisa süresinin bazı bölümleri arasında ince benzetmeler vardır. 3[3]

1[1] Taberi, Zemahşeri, ve ibn Kesir Tefsiri

2[2] Bkz. "Kur'an'a Hz. Peygamberin Hayatı" adlı eserimiz c. 2, s. 9

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/255.

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Kafirler ve insanları Allah yolundan saptıranların hayır sanarak yaptıkları şeyler boştur[4[4]]'.

2- İman edenler, salih amel işleyenler ve Rablerinden bir gerçek olarak Muhammed'e indirilenlere iman edenlerin ise, yaptıkları kötülükleri Allah örtmekte ve onların durumlarını düzene koymaktadır[5[5]]'.

3- Bu da, kafirlerin bâtıla, iman edenlerin ise Rablerinden gelen gerçeğe tabi olmalarındandır. İşte Allah insanlara böyle örnekler getirmektedir"

Birinci ayette, kafirlerin, küfürlerine bir de insanları Allah yolundan saptırmayı ekle dikleri belirtilmekte ve bu şekilde onlar yerilmektedir. Ayrıca yaptıkları -sözde- amelle rin boşa çıktığı ve tuzaklarının düştüğü haber verilmektedir.

İkinci ayette, salih amel işleyen ve Nebi (s)'ye gönderilen risaleti doğrulayıp O'n; indirilene iman edenler övülmektedir. Allah'ın, onların işlediği kötülükleri örteceği, du rumlarını düzelteceği ve korkularını dindireceği duyurulmaktadır.

Üçüncü ayette ise, kınama, övgü ve verilen haberlerin nedenleri yer almaktadır. Ka firler, bâtıla uyan ve insanları doğrulardan saptıranlardır. Mü'minler doğru yolda oluj gerçeğe teslim olanlardır. Dolayısıyla herkes, kendi gittiği' yola ve ameline uygun ola cak şekilde bir sona ulaşacaktır. Buradaki üslup, Allah'ın insanları uyarıp öğüt vermed< kullandığı her zamanki üslubudur.

Bildiğimiz kadarıyla müfessirler[6[6]] ayetlerin nüzul sebepleri hakkında bir rivayette bulunmamışlardır. Ancak, ayetlerin mânâsına göre bu ayetler sadece, daha sonraki ayetler için bir giriş niteliğindedir.

Gerçekdışı olan şeyler ve bunun savunucuları olan kafirler yerilirken, gerçeğin ta kendisi olan hak ve savunucuları üstün tutulmuştur. Ayetlerin ilk bölümü bu anlamı ileriye dönük olarak daimi bir şekilde telkin ediyor. "İyi sandıkları amelleri boşa çıkmıştır" cümlesi, kafirlerin yaptıkları iyiliklerin, işledikleri sevapların küfürlerinden ötürü boşa çıktığını ifade ediyor. Bu görüş bir kısım tabiine nispet edilmektedir. Beğavi'nin Dahhak'a nisbet ettiği bir diğer yoruma göre, zikri geçen cümlenin mânâsı: "Allah, onların Peygamber (s)'e yönelik

[4[4]] Edalle e'malehum Amelleri boşa çıktı, tuzakları bozuldu.

[5[5]] Eslaha balehum Durumlarını düzeltti, korkularını dindirdi.

[6[6]] Taberi, İbn Kesir, Hazin, Beğavi Tefsirleri

desise ve komplolarını boşa çıkardı ve başlanna çaldı" şeklindedir.[7[7]] [8[8]]

4- Kafirlerle savaşa giriştiniz mi vurun boyunlarını, onları iyice kırıp, bozguna uğrattıktan'[9[9]]' sonra onları sağlamca bağlayın'[10[10]]'. Daha sonra dilerseniz karşılıksız salıverirsiniz, dilerseniz fidye karşılığı bırakırsınız'[11[11]]'. Savaş bitip silahlar bırakılıncaya kadar'[12[12]]' bu böyledir. Allah dileseydi savaşsız da helak ederdi onları. Fakat Allah bir kısmınızı diğer bir kısmınızla sınamak istiyor. Allah yolunda öldürülenlere gelince; onların amelleri asla boşa çıkmayacaktır.

5- Onları doğru yola ulaştıracak ve durumlarını düzeltecektir.

6- "Onları, kendilerine tanımladığı cennete sokacaktır"'[13[13]]'.

Birinci ayette hitap mü'minleredir. Kafirlerle karşı karşıya geldiklerinde, onları kırıp geçirinceye ve bozguna uğratıncaya kadar canla başla savaşa sarılmaları, onlardan geriye kalanları esir alıp savaş bitinceye ve silahlar indirilinceye kadar bu hâl içinde tetikte olmaları emrediliyor.

İkinci ayette, esirlere nasıl muamele yapılacağına dair kurallar belirtilip, esirler konusunda müslümanların muhayyer oldukları belirtiliyor. Duruma göre isterlerse onlara iyi davranır ve karşılıksız serbest bırakırlar, isterlerse de onlardan fidye alarak serbest bırakırlar.

Üçüncü ayette, Allah'ın savaş olmadan da kafirleri kahredip müslümanlan muzaffer kılacağına işaretle bir başka konuya temas edilmektedir. Fakat ilahi hikmet, bir kısım insanları diğer bir kısmıyla imtihan etmeyi murad etmiştir.

Dördüncü ayette ise, Allah'ın kendi yolunda savaşanların amellerini boşa çıkarmayacağına dair bir müjde ve mü'minlerin gönüllerine sükunet verilmektedir. Kendi yolunda savaşanların korkularını giderip kalplerini ferahlatacak ve onları tanıttığı cennete yerleştirecektir.

Zemahşeri, "Eğer Allah dileseydi savaşsız da helak ederdi onları" cümlesini şu anlamda

---

[7[7]] Bunu ayrıca Hazin de rivayet etmiştir.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/
[9[9]] Eshantumühüm Onları kırıp bozguna uğrattınız.

[10[10]] Fe süddül-vesak Sıkıca bağlayın.

[11[11]] Fe imma mennen ba'du ve immafida Dilerseniz öylece salıverin, dilerseniz de fidye alın.

[12[12]] Hatta tedaul-harbu evzareha Savaş sona erinceye ve silahlar bırakılıncaya kadar.

[13[13]] Arrafe hâ lehüm Cenneti onlara tanıtmaktadır.

yorumlamıştır: "Allah, savaş olmadan onlardan intikam almak yerine mü'minleri kafirlerle deneyip mü'minlerin cihad etmelerini dilemiştir. Kafirleri ise mü'minlerle imtihan edecek ve bu şekilde uğrayacakları azabı kendi elleriyle sabit kılacaklardır. Zemahşeri haricindeki müfessirler ise ayeti mü'minlerin sevaba, kafirlerin azaba doğru gidecekleri şeklinde tefsir etmişlerdir.

Şu hususu da eklemek yerinde olacaktır. Ayet, müslümanların kafirlerle savaşmaları yerine, şiddetli savaşlara girmeden ve can kaybına maruz kalmadan kafirlerin kalplerine korku salmanın ve bizzat yüce Allah'ın kafirleri kendi eliyle yakalayıp onlardan intikam almasının daha elverişli olduğu noktasında müslümanların zihinlerinde oluşabilecek bir soruya cevap niteliğindedir. Nitekim bu tür cevabi müdafaalar Enfal ve Âli İmran sûrelerinde geçmişti.[14][14]

"(Savaşta) inkar edenlerle karşılaştığınız zaman hemen boyunlarını vurun" ayetini takip eden iki ayetle, savaş esirleri ve kölelik meselesiyle ilgili ayetler arasında özel bir ilintinin varolduğuna muttali olmadık. Ayetlerin ruhundan, içeriğinden akla ilk gelen şey, mutlak mânâda kafirlerle savaşmayı teşvik sadedinde yapılan genel bir hitaptır.

"Allah'ın yolundan engellediler" ifadesini, sûrenin birinci ayetinden "onlar ki kafir oldular" cümlesiyle birleştirdiğimizde müslümanların kendileriyle karşılaştıklarında kafirlerle savaşıp, boyunlarının vurulmasını öngören 4. ayeti kerimenin içerdiği hükmün sebebi, onların, insanları Allah'ın dinine girmelerini engellemeleri ve kafir olmalarıdır. Ayette geçen "sadd" kavramı, İslami daveti durdurmak, ona hile ve tuzak kurmak ve müslümanlara düşmanlık beslemek gibi anlamlara gelir. "Onlardan intikam alır(dı)" ifadesi de bu anlamı pekiştiriyor. Çünkü "intişar/intikam almak" demek aynısıyla karşı koyarak saldırıyı geri püskürtmektedir. İşte böylece buradaki savaş emri, Kur'an ayetlerinin içerdiği cihad ilkeleriyle uyuşmaktadır ki, o da tekrarına lüzum görmediğimiz, daha önce değişik münasebetlerle açıkladığımız gibi, salt anlamda kafirlerle savaşmak değil, saldırganlarla savaşmaktır.

"Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir alın)" cümlesinde savaşı hedefleyen Kur'anî bir hüküm vardır. O da helak etmek için değil ancak edeplendirmek, cezalandırmak, gücünü göstermek içindir. Bu amaç gerçekleştiği zaman savaştan vazgeçmek vacip olur.

Bu hükümle, Enfal sûresinin 67. ayetinden "Yeryüzünde ağır basıp küfrün belini iyice kırıncaya kadar hiç bir peygambere esirler sahibi olmak yakışmaz" cümlesinde geçen hüküm arasında bir çelişki yoktur, bilakis aralarında uyum vardır. Peygamber'in heybet ve kuvveti, düşmanın kalbinde kökleşmedikçe esir almanın gerekmediğini vurguluyor. Öldürerek onların kökünü kurutma yerine, onlardan esir almanın bir sakıncası olmaz. Burada izah etmeye çalıştığımız cümlenin ifade ettiği hüküm ise, düşmanları öldürmek ve onları altetmek için

---

[14][14] Taberi, Tabresi, Beğavi ve Hazin Tefsirleri 258

baskın düzenlediklerinde müslümanların galip gelmeleri durumunda esir almalarına hoşgörüyle bakmaktadır.

Müfessirler[15[15]] "savaş yükünü indirinceye kadar" cümlesini kafirlerin tevbe sdip, müslüman olmaları, şirkin sona ermesiyle, onlarla savaş halinin ortadan kalkması anlamında yorumlamışlar.

Biz bu yorumu mutlak şekilde kabul etmekten kaçmıyoruz. Çünkü Nebi'nin döneminde vâki olan bazı olaylar bunun böyle olmadığını gösteriyor. Nitekim Allah'ın Ra-sulü müşriklerle, şirklerinde devam ettikleri halde barış akti. yapmıştır. Örneğin, Bu sûreden çok sonra nazil olan Fetih sûresinde işaret edildiği gibi hicri 6. yılda Kureyş'le gerçekleşen Hudeybiye barışı bunlardan biridir. Bu bansın sonucunda müşrik olmalarına rağmen Beni Bekir Kureyş'in, Beni Huzaa da Rasulullah'ın barış aktine girmişlerdi[16[16]].

O halde bu cümle, kafirlerin müslüman olması durumunda veya kendileriyle barış sağ-lanmak suretiyle savaş halinin ortadan kalkması anlamındadır.

"Sonra onları ya karşılıksız salıverirsiniz, ya da onlardan fidye alırsınız" cümlesi, kafirlerden alınan esirlerin, daha önce ifade edilen iki şekilden birisiyle savaş hali sona erdikten sonra, müslümanlan fidye almadan iyilik ederek onları serbest bırakma ile, fidye karşılığı salıvermek arasında, muhayyer bıraktığı anlaşılmaktadır. Tabiatıyla tercih hakkı müslümanların emir sahibine aittir.

Bu cümle hakkında tefsir kitaplarında[17[17]] İbn Abbas, Mücahid, Dahhak, Şafii, Ebu Yusuf ve diğerlerine atfedilen birçok görüş serdedilmiştir. Bu görüşler şunlardır:

1- Bu cümlenin hükmünün, Tevbe sûresinde "Haram ayları çıkınca (Allah'a) ortak koşanları nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve her gözetleme yerinde otur(up) onları bekleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar, zekatı verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah bağışlayan esirgeyendir" mealindeki ayetle neshedildi-ğinden, kafir esirleri, ne fidye karşılığı ne fidyesiz bırakmak caiz olmayıp, yapılması ge-reken onları öldürmek ya da kölelikte tutmaktır.

2- Ayet muhkemdir. Fidye karşılığı veya fidyesiz onları serbest bırakma hakkını imama tanıdığı gibi, onları öldürme yetkisini de tanımıştır. Çünkü Tevbe sûresinde biraz önce zikredilen ayeti kerimede bu (öldürme yetkisi) ona tanınmıştır.

3- Ayet öldürmeyi caiz görüyor ve ayetin bu hükmü muhkemdir. İmam için esirleri fidye karşılığı, fidyesiz serbest bırakma veya kölelilkte tutma yetkisi vardır.

[15[15]] Beğavi, Nesefi, Hazin, İbn Kesir ve Tabresi tefsirleri.

[16[16]] Bkz. ibn Hişam c. 2, s. 355-369

[17[17]] Taberi, Beğavi, Zemahşeri, İbn Kesir ve Hazin Tefsirleri. Bu kitapların bazıları sözlerin tümünü, bazıları da bu sözlerin bir kısmını içermektedir.

4- Öldürmek caizdir. Çünkü Rasulullah Bedir esirlerinden fidye almadan önce Haris oğlu Nadir, Ebu Muayt oğlu Ukbe gibilerinin öldürülmelerini emretmişti.

5- Tefsircilerin zikrettikleri örneklerden birinde, müslümanlardan bir seriyye, Yema-me beyi Sümame'yi esir almıştı. Rasulullah onu hapsetmişti ve zaman zaman İslam'ı ona arzediyordu. Sümame ise, müslüman olmaya değil, kurtuluş akçesini (fidye) vermeye hazır olduğunu söylüyor. Sonra Allah Rasulü O'nun fidyesiz bırakılmasını emrediyor ve o da bırakıldıktan sonra müslümanlığını ilan ediyor.

6- Ayette geçen "menn" (lütfetmek) kavramı esirleri öldürmeyi veya köle edinmeyi ya da fidye karşılığında serbest bırakmayı ifade ediyor.

Bu konuda düşündüklerimiz:

1- Ayeti kerimede düşman erleri esir alındıktan sonra öldürüleceklerine dair herhangi bir hüküm bulunmadığı gibi, bu ayeti nesneden,ve esirlerin öldürülmelerini ifade e-den bir ayet de yoktur. Tevbe sûresinde zikredilen ayet ise, müşriklerin bulundukları yerde öldürülmelerini emrediyor, esir alındıktan sonra öldürülmelerini ifade etmiyor.

2- Ayette esirleri mutlak surette köle edinmeye dair bir ifade bulunmamakla birlikte

Kur'an'da bunu açıklayan herhangi bir nass da yoktur.

3- Nebi (s)'nin fîdyesiz bazı esirleri serbest bıraktığına dair bazı rivayetler zikredilmiştir.

4- Bedir esirlerinden Ebu Muayt'ın oğlu Ukbe, Haris oğlu Nadir'in öldürülmeleri, ayetin inişinden önce idi. Dolayısıyla fidye karşılığı veya fidyesiz esirleri serbest bırakmayı öngören bu ayetin siyakında esirleri öldürmek hususunda bununla amel etmek caiz değildir.

Buna göre, ayetin hükmünün muhkem olup, neshedilmediğini söylemek mümkündür. Bu hüküm şudur: İmamın, İslam ve müslümanlar için savaş, siyaset ve tebliğ yönünden gördüğü maslahat icabı, fidye karşılığı veya fidyesiz esirleri serbest bırakma seçeneğine sahip oldup, esirleri öldürme hakkının olmadığı söylenebilir. Eğer Rasulul-lah'ın savaş esirlerini köle edindiği, onları sattığı, mücahitlere ganimeti tevzi ettiği esnada onları da mücahitlerle paylaştığı, onlardan 1/5'ini Beytü'l Mâl'e ayırdığı yolundaki rivayetler olmasaydı diğer birçok tarihi rivayetlerin anlattığına göre İslam'ın ta başından beri süregelen İslami fetihlerde uygulanan ve tevatür yoluyla bir teamül halinde düşman kafirlerin erkek, kadın ve çocuklarından esir aldıkları, ayırım yapmadan köle edindikleri, müslüman olmadıkça köle muamelesini kendilerine uyguladıkları yolundaki haberler olmasaydı ayetten böyle bir hüküm çıkarılabilirdi. Esirler, köle edinilmeden müslüman olurlarsa artık onlar köleleştirilemez, dolayısıyla fidyeli veya fidyesiz salıverilme hükmünün çerçevesine girmezler. Bu anlattıklarımızdan, ayetin hükmü üzerinde nebevi bir tadilatın yapıldığını söylemenin mümkün olduğu anlaşılıyor. Bu tadilat, onları köle edinme ile, fidyesiz salıverme

arasında tercih hakkına sahip olmasıdır. Ayeti kerimenin, imamın fidyesiz serbest bırakmak istemediği, fidye vermeye gücü yetmeyen esirler konusunda bir hüküm belirtmediği düşünülüyor. O halde Peygamber'in getirdiği tadilat, ayetin, hükmünü belirtmediğinin bir izahı ve bir tefsiridir.

İnsanları köleleştirmeye başlıca sebep teşkil eden ve birçok toplumları, ülkeleri kapsayan savaş esirlerini köle edinme geleneği uzun zamandan beri müslüman olmayan birçok toplumda, yakın tarihe kadar devam etti. Zikri geçen ayet, köle edinme geleneğine kesin bir darbe indirmiştir. Ayete yönelik nebevi tadilat ise ayetin bu konudaki şiddetini hafifletme keyfiyetini taşımıyor. Çünkü bu bir muhayyerliktir, gereklilik değildir. Bu anlattıklarımıza Mekki ve Medeni sûrelerde geçen örneklerden de anlaşıldığı üzere, ayetin köleleri azad etmekle ilgili içerdiği bir çok sebebi ve sünnetin ihtiva ettiği hususları ilave ettiğimiz zaman, Kur'an ve sünnetin kölelik müessesesini ortadan kaldırmayı hedeflediğini, kölelik konusunda Kur'an ve sünnette varit olan hükümlerin amacının, köleliği onaylayıp teyit etmek değil, pratikte uygulanan bir olayı takip etmek ve ona göre hükmünü belirtmek olduğunu söyleyebiliriz. [18][18]

7- Ey inananlar eğer siz Allah'ın (dinin)'e yardım ederseniz (Allah da) size yardım eder. Ayaklarınızı (Hakkı koruma yolunda) sağlam tutar.

8- İnkar edenler (e gelince) yıkım onlara! (Allah) onların işlerini boşa çıkarmıştır.

9- Böyledir, çünkü onlar, Allah'ın indirdiğinden hoşlanma-mıştır. Allah da onların amellerini heder etmiştir.

10- (Onlar) yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları (evlerini, barklarını) yıkıp başlarına geçirmiştir. Bu kafirlere de, onun benzeri sonuçlar vardır.

11- Bu böyledir, çünkü Allah inananların koruyucusudur. Kafirlerin ise koruyucuları yoktur.

12- Allah, inanıp iyi işler yapanları, altlarından ırmaklar akan cennete sokar, inkar edenler ise (dünya hayatından biraz) zevklenirler, hayvanların yediği gibi yerler, (sonunda) yerleri ateştir.

Ayetler şu hususları içermektedir:

1- Müslümanlar Allah'ın dinine yardım ettikleri zaman Allah da onlara yardım, sabi ve

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/258-261.

metanet vereceğine söz veriyor, onların mevlası olduğunu ve onları cennete koyaca ğını ilan ediyor.

2- İndirdiği vahiyden hoşlanmadıkları ve onun nimetini inkar ettiklerinden dolay:Allah, kafirleri kınıyor. Bu sebeple onların hilelerini boşa çıkardığını, amellerinin sapıklık ve hüsranla damgalandığını beyan ediyor. Yeryüzünde dolaşıp, kalıntılarını gördükleri kimseleri helak ettiği gibi, kendilerini de helak edeceği yönünde uyarıyor. Sonra da ahirette varacakları yerin ateş olduğunu bildiriyor. Ayrıca ayet-i kerime faydalanmanın ne olduğunu hissetmeyen, karınlarını doldurmaktan başka bir gayeleri olmayan dört ayaklı hayvanların duyduğu zevkten öte dünyada bir haz duymayan kafirleri davarlara benzetiyor.

Ayetlerin inişi hususunda özel bir rivayete rastlamadık. Akla ilk gelen şey, bunların önceki ayetleri takiben konu ettiği mü'minleri müjdelemek, sabır ve metanet vermek, hayra ve cennete teşvik etmek, kafirleri de sert bir dille kınamak ve onları uyarmak hususunda kuvvetli bir üslup kullanmıştır. Bilindiği üzere bunlar, ayetlerin hedeflediği hu-suslardandır. 19[19]

13- Seni (içinden) çıkaran şehirden daha kuvvetli nice şe-hir(ler) var ki, biz onları yok ettik de onlara bir yardım e-den çıkmadı.

Ayetteki hitap, Allah Rasulü'ne yöneliktir. Rasulullah'ı şehrinden çıkmaya zorlayan, kendi halkından daha güçlü daha kuvvetli insanları barındıran birçok şehirlerin varlığından, yüce Allah'ın onları yok edip, hiç bir yardımcıları bulunmayışından söz ediyor. Ayetin vurguladığı bu ifadeden Rasulullah'ın şehir halkını cezalandırıp yok etmesinin Allah'a daha kolay olduğu anlaşılıyor. Ayeti kerime bununla peygamberini teselli etmeyi, sabır ve metanet kazandırmayı hedefliyor. Tefsircilerin20[20] İbn Abbas'dan rivayetlerine göre Rasulullah muhacir olarak Mekke'den çıktığı zaman ona dönerek şöyle dedi: "Sen bana göre şehirlerin en sevimlisisin, eğer müşrikler beni çıkarmasalardı ben senden çıkmazdım". Bunun üzerine bu ayet indi. Bizim güvendiğimiz bir kaynağa göre, ayetin Rasulullah'ın Medine'ye hicret yolunda inmiş olduğu da kaydedilmiştir.

Ancak ayetin, daha önce kafirlere yapılan uyan ve tehditle ilintili bulunduğunu, siyak itibariyle kuvvetli bir bütünlük arzettiğini görüyoruz. Bazı rivayetlerde ayetin bir önceki ayetlerin iniş ortamından farklı bir ortamda indiği ifade ediliyor. Bu rivayet şüphe uyandıracak niteliktedir. Bu, Nebi'nin sürekli Kureyş müşriklerinin kendine karşı tu-tumlarından söz etmesi ve o sebeple kendi şehrinden çıkmaya zorlanması sonucu, Kur'an'ın

---

19[19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/262-263.
20[20] Beğavi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

intikam aldığı gibi, onlardan da intikam almaya kadir olduğuna dair Rasulü'nü yatıştırmak ve onu rahatlatmak istemesine muhalif bir rivayettir. [21[21]]

14- Rabbinden bir delil üzerinde bulunan kimse, kötü işi kendisine süslendirilip güzel gösteril)en ve keyflerine uyan (insanlar) gibi olur mu?

Ayette iki grup arasında eşitliğin olabilme imkanının olmadığı vurgulanıyor. Ayetin ruhundan anlaşılan gerçek budur.

Bazı müfessirlere göre ayet, Nebi (s) ile, Kureyş müşrikleri Ebu Cehil ve benzeri arasında bir mukayese yaptığını ifade etmektedir. Fakat müfessirler bu sözlerini herhangi bir rivayete dayandırmamışlardır. Akla gelen ilk şey, ayetin bir önceki ayetlerin mânâlarını takiben konunun geliş ve üslubunu devam ettirmesidir. Bu arada hidayete ermiş, salih kişilerin üstünlüğü, kötü ve sapmış olanların da kusurları vurgulanmaktadır. [22[22]]

15- (Şirkten, günahtan uzak durup, Allah'ın azabından) korunanlara söz verilen cennetin durumu şudur: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Ve onlar için orada her çeşit meyva, Rablerinden de bağışlama vardır. (Şimdi bu nimetler içinde yaşayan), ateşte ebedi kalan ve bağırsaklarını parça parça kesen sıcak suyun içirildiği kimseler gibi olur mu?

Bilindiği gibi yine ayet, konunun gelişme üslubunu devam ettirmekte, aynı zamanda hidayete ermiş salih kişilerin ve sapıtmış olan insanlann ahirette gidecekleri yerlerinin eşit olamayacağı gerçeğini de vurgulamaktadır. Çünkü her birinin sahip oldukları makam ve mekan itibariyle, eşit derecede bulunmaları mümkün değildir. Muttakilere arı-duru sudan, hoş ve temiz sütten, lezzetli şaraptan, safi baldan ırmakların, her türlü mey-vaların, bunlarla birlikte Allah rızası ve bağışlamasının bulunduğu cennetler vaadedil-mişken, sapık, bedbaht kafirlere de Allah'ın ebedi azabı hak olmuş, bağırsakları parça parça eden, şiddetle kaynayan sular vaadedilmiştir.

Ahirette cennet nimetlerini, cehennem azabını nitelendiren tabirler, haddizatında dünyada alışılmış tabirlerden kaynaklanmaktadır. Bu tabirler, daha önce değişik münasebetlerde dikkatleri çektiğimiz Kur'an'ın edebi üslubunun sürdüregeldiği, kurtuluşa erenlerin nasibini

---

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/263-264.
[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/264.

teşvik edici bir eda ile görkemliliğini, şakilerin uğrayacakları azabı da ürpertici bir üslupla ifade ediyor.

Kur'an'ın haber verdiği bu gaybi haberlere iman etmenin vacip olduğuna, fazla bir şey söylemeden bu sınırda durmanın gerekliliğine, zikredilen cennet nimetlerinin cehennem azabının Allah'ın kudret sınırı dahilinde olduğuna dikkatler çekilmektedir. [23[23]]

16- İçlerinden, gelip seni dinleyenler vardır. Fakat senin yanından çıktıkları zaman kendilerine bilgi verilmiş olanlara (seni çekiştirmek, dinlediklerini küçümsemek amacıyla): "Demin ne söyledi?[24[24]]'" derler. Onlar öyle kimselerdir ki Allah kalplerini mühürlemiştir de heva ve heveslerinin ardına düşmüşlerdir.

17- Hidayet bunlara gelince, Allah onların hidayetlerini artırmış ve onlara korunmalarını (kendilerine kötü sonuçtan koruyacakları vasıtaları) vermiştir.

İki ayette, ve mü'minlerin Rasulullah'ın meclisine gidip de onun tebliğ ve irşadlannı dinledikleri zaman, kafir münafıklardan bazı grupların gösterdikleri tavırlar dile getirilmektedir. Evvelkiler yani kafir ve münafıklar, duydukları ilahi vahyi hafife alıp alay etmek için bu meclislere giderlerdi. Oradan çıktıkları zaman, o meclislere gelen Rasulullah'ın ashabından ilim ve anlayış sahibi bazı kimselere Rasulullah'ın yeni nelerden söz ettiğinden sorarlardı. İşte bunlar, içlerinde tuttukları pislik, küfür ve nifakları sebebiyle kalpleri üzerine mühür basılmış, dolayısıyla doğruyu, rüştü ve anlayış melekesini yitirmiş, nevalarının peşisıra sürüklenmiş kimselerdir. Samimi mü'minler böyle değildir. Allah'a karşı gösterdikleri takvaya yaraşır şekilde Nebi (s)'nin meclisine her gittiklerinde, O'nun vaaz ve irşadlannı her dinlediklerinde Allah onların hidayetlerini ve anlayışlarını artırırdı.

Onların "demin ne dedi" şeklindeki soruları, Rasulullah'ın tebliğini hafife alma ve alay etme ihtimalini taşıdığı gibi, ne dediğinden iyice emin olma kasdını da taşıyabilir . Çünkü onlar Rasulullah'ın sözlerine dikkat etmiyorlar ya da onu kavrayıp anlayamıyorlardı. Tefsirciler her iki ihtimali de zikretmişlerdir.

Tevbe sûresi 164-165'inci ayetleri de alay ve hafife alma mânâsını içerdiklerinden bu kategoriye girer: "Ne zaman bir sûre indirilse (iki yüzlüler) arasında kimi: "Bu hanginizin imanını artırdı?" der. (O adam bilsin ki Kur'an), inananların imanını artırmıştır. Onlar bunun inişini birbirlerine müjdelerler. Fakat yüreklerinde hastalık olanlara gelince (bu), onların pisliklerine pislik katmış (murdar düşüncelerini daha da berbat etmiş) ve onlar kafir olarak ölmüşlerdir."

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/265.
[24[24]] Mâzâ kale anifa Yine ne dedi?

Konu ettiğimiz ayette geçen sualin alay ve hafife alma için olduğu ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu tevbe sûresinde geçen bu iki ayet delillendirmektedir.

"Onlardan" kelimesiyle başlayan ve izah etmeye çalıştığımız bu iki ayetin, kafirlerden söz eden önceki konu ile bağlantılı oldukları görülmektedir. Çünkü bu, daha önceki gelişme üslubunu ayetlerin devam ettirdiğini ve ikinci olarak Medine döneminde de kafirlerin Rasulullah'ın meclisine gittiklerini ve onu dinlediklerini ifade ortaya koyuyor.

Böyle bir sonuca varmamız doğru kabul edilirse, bu kafirler ya kendileriyle barış yapılmış ya da can güvenlikleri verilmiş kimselerdir. Herhâlükârda müslümanlarla savaşan düşmanlar değillerdir. Onların bu durumları müslümanlarla aralarında karşılıklı akitleş-me varmış görüntüsü veriyor.

Bunların münafık olabilme ihtimali de vardır. Ayetin sonunda geçen ifadeler ve onların ahlaki durumlarını, hile ve tuzaklarını açığa çıkaran hususların bulunuşu bu ihtimal üzerinde yoğunluk kazanıyor.

Bu ihtimal, her iki ayet arasındaki konu bütünlüğünü sağlayan ilgiyi koparmaz. Burada, olsa olsa sözün konuyu değiştirip münafıkların durumunu anlatmaya geçmesi söz-konusudur.

Bilinmelidir ki, tefsirciler her iki ayetin önceki ayetlerle ilgi bağını kurma konusunda herhangi bir ilişkinin olmadığını belirttikleri gibi kendi aralarında da bir ilgi bağının olduğuna dair bir şey anlatmamışlardır.

O halde şöyle demek mümkündür: "Ayet, başından beri sûrenin gelişme üslubunu, mü'minlerin, kafirlerin ve münafıkların konumlarını, Allah'ın yolundan engelleyen kafirlere karşı mü'minlerin göstermeleri gereken tavırlarını sergileyen genel bir sahnedir".[25[25]]

18- "(İnanmayanlar, kıyamet) saat(in)in, ansızın kendilerine gelip çatmasından başka neyi bekliyorlar? İşte onun alâmetleri'[26[26]] geldi, o geldikten sonra artık öğüt almaları nereden mümkün olsun?"

Önceden sözü edilen konunun, kendileri -yani kafirler veya kafirlerle münafıklar-olunca, yadırgama şeklinde bir soru yöneltiliyor: "Onlar Allah'tan korkup iman etmeleri için Kıyamet'in kopmasını mı bekliyorlar? Halbuki (kıyamet) geldiğinde artık küfür ve isyan halini bırakmanın, ilahi mesajları kabul etmenin hiç bir yaran yoktur".

"(İnanmayanlar, kıyamet) saat(in)in, ansızın kendilerine..." ayeti, konunun gelişiyle bir

---

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/266-267.

[26[26]] Eşratuha Alametleri. Sözcük alamet ve emare anlamındaki "şart" sözcüğünün çoğuldur.

bütünlük arzetmektedir. Tefsirciler İbn Abbas'tan[27[27]] şunu rivayet ediyorlar: "Hz. Muhammed (s)'in peygamber olarak gönderilişi Kıyamet alametleri ve işaretlerinden-dir". Aynca Buhari, Müslim ve Tirmizi'in rivayet ettikleri bir hadiste, Allah Rasulü şöyle buyurmuştur: "Nebi olarak gönderildim, benle kıyametin kopması şöyle (iki parmağını, bir rivayette teşehhüd parmağıyla orta parmağını işaret ederek) idik" Bununla, Peygamberliğinin Kıyamet'in kopmasına yakın olduğunu vurgulamak istiyordu[28[28]]

Tefsirciler bunlarla birlikte, kıyametin alametleriyle ilgili bir kaç hadis daha rivayet ederler:

I- Vefatına yakın bir zamanda Enes'in rivayet ettiği bir hadiste: "Benden başka, kimsenin size söylemeyeceği bir hadisi size söyleyeyim mi? Rasulullah'ın şöyle dediğini duydum: Şunlar Kıyamet'in alametlerindendir: İlim kalkacak, cehalet ortaya çıkacak, içki içilecek, zina yaygınlaşacak, erkekler yok olacak, kadınlar kalacak, öyleki elli kadına bir erkek bakacaktır."

II- Ebu Hureyre'nin hadisinde, Allah Rasulü şöyle buyurdu: "zamanın biribirine yaklaşması, ilmin azalması, fitnelerin ortaya çıkması, cimriliğin meydana gelmesi, he-rec'in çoğalması kıyametin alametlerindendir. Herec nedir? Diye sordular, herec katildir" diye buyurdu.

III- Yine Ebu Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste: "Bir bedevi Peygamber'e gelip, kıyamet ne zamandır? diye sordu ve konuşmasına devam etti. Sözünü bitirdikten sonra Allah'ın Rasulü soru soranın kim olduğunu sorunca, benim burdayım, Ey Allah'ın Rasulü, diye cevap verdi. Allah'ın Rasulü: "Emanet zayi olunca kıyameti bekle", buyurdu.

- "Emanet nasıl zayi olur?" diye sorunca, şöyle buyurdu:

- "Emanet ehli olmayana teslim edildiği zaman Kıyameti bekle" diye cevap verdi.

Hadislerin işaret ettiği olaylar, ayetin iniş sırasında henüz ortaya çıkmadığı için ayetin söz konusu ettiği Kıyamet'in alameti, İbn Abbas'a atfedilen söz ile Peygamber'den rivayet edilen, ilk hadisin ışığında ayetin inişi sırasında gerçekleşen alamettir ki, o da Rasulullah'ın gönderilişidir.

Ayet-i kerime, kafir ve münafıkları sapıklık ve azgınlığa saplandıkları, fırsatı kaçırıp Allah'ın davetine icabet etmedikleri için ayıplıyor.

Fırsat elden çıktığında pişman olurlar ama artık pişmanlık fayda vermeyecektir. Başka bir ifade ile ayet, onları küfür ve nifaklarından vazgeçmeye, Allah'ın davetine vakit kaybetmeden gecikmeden icabet etmeye teşvik ediyor. Bu mânâ bir çok ayetlerde defalarca işlenmişti. Aynı gaye ve hedefi vurgulamak için onlardan bir kaç örnek geçmişti. [29[29]]

[27[27]] Beğavi, Hazin ve İbn Kesir'in ayetler hakkındaki yorumları. Metinler Hazin'den menkuldür.

[28[28]] Ayrıca Hazin Tefsiri.

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/267-268.

19- "Bil ki, Allah'tan başka tanrı yoktur. (Ey Muhammed) kendi günahın, inanan erkeklerin ve inanan kadınların günahı için (Allah'tan) mağfiret dile. Allah dönüp dolaşacağınız yeri'[30[30]]' ve varıp duracağınız yeri'[31[31]]' bilir"

Ayetin ibaresi/anlamı açıktır. Burada, geçmiş ayetlerin hemen akabinde Allah hitabını peygamberine yönelterek onu teselli etmek, istikrarını sağlamak amacıyla (Allah daha iyi bilir) sanki şöyle demek istiyor: "Kafir ve münafıkların ilahi daveti kabul etmemede ısrarlı olmaları, azgınlık ve sapkınlıkla direnmeleri nedeniyle fazla tasalanmasına gerek yoktur. O'na (peygambere) sadece devamlı olarak tevhidi yaşaması tevhide davet etmesi, ibadetle Rabbine yaklaşması kendi günahlarının, mü'min ve mü'minelerin günahlarının bağışlanmasını talep etmesi yaraşır. Allah onların bütün hal ve hareketlerini, göç ve konaklarını bilir. Onların akibetleri Allah'ın elindedir".

Geçen bir çok örnekte olduğu gibi buna benzer, Allah'ın peygamberini tatmin ve te-yid sadedinde bu ayet gibi, birçok ayet vardır.

Müfessirlerin "Yüce Allah'ın, peygamberine hitaben (günahın için af dite)" cümlesi üzerinde değişik yorumları vardır.

1- Hz. Peygamber'in bununla emrolunması ümmetinin bu konuda O'nun sünnetine uymaları içindir.

2- Kendi ev halkının günahlarının bağışlanmasını istemesi demektir.

3- İnsanların işleriyle meşgul olması, kendisini Allah'ın ibadetine vermekten engellerdi. Bu ise, onun yanında "iyilerin sevapları Allah'a yakın olanların günahları mesabesindedir." sözü kabilinden, bir günah işlemek veya vazifesini ihmal etmek gibidir.

Tefsirciler, tesbit ettikleri bir hadiste [32[32]]Allah Rasulü şöyle demiştir: "Şüphesiz kalbime (bulut gibi) bir tabaka bağlar ve ben her gün yüz kere Allah'a istiğfar ederim." Hadiste geçen "ğayn" kelimesini, gökte beliren ince bulut diye tefsir etmişlerdir. Peygambere nisbet edilen "ğayn" gevşeme, gaflet, anlamına geliyor ki, Allah Rasulü hakkında Allah'a karşı yapılan bir nevi günah anlamına geliyor, Peygamber ondan istiğfar ediyor. Bu mânâ, ileri sürülen yorumların en iyisidir. Kalbimize başka bir mânâ daha geliyor ki, o da şudur: "Allah Rasulü bazen vahy ile değil, kendi içtihadına dayanarak bir şeyi emreder veya nehyeder yahut fiilen

---

[30[30]] Mütekallebeküm Bir yerden gitmenizi ve hareketinizi.

[31[31]] Mesvaküm İkamet ettiğiniz ve oturduğunuz yerleri.

[32[32]] Beğavi ve Hazin Tefsirleri.

onu yapar fakat Allah'ın ilminde hoş karşılanmadığı için Kur'an'da bazı örnekleri olduğu gibi, Allah tarafından kınanır. Dolayısıyla bu tür şeylerden ötürü Allah Rasulü'nün kendi nefsi için istiğfar etmesi emrolunur. O da istiğfar eder. Kalbinin üzerinde tabaka tutma anlamına gelen "ğayn" sözcüğüne verdiğimiz bu mânâ olsun ister daha önce açıkladığımız yorumlar olsun; hiçbirisi, Allah katında veya Allah'ın emirleri doğrultusunda meydana gelen bir sapma veya ihmalkarlık anlamında bir günah değildir. Çünkü Allah Rasulü'nün bunlardan hiç birisini yapmayacak kadar korunmuş olduğuna inanıyoruz".

Peygamber'in, kendisi ve mü'minler için istiğfar etmesini vurgulayan emirleri ihtiva eden aynı zamanda mü'minleri istiğfara teşvik edip, Allah'ın onları bağışlamaya hazır olduğuna dair onları tatmin eden ve bağışlanmalarını dileyen mü'minlerin şanını yücelten Mekki ve Medeni birçok ayetler vardır. Burada ruhi tedavi ile birlikte ıslah edici, eğitici, bir davetin içerildiği gözlenmektedir. Çünkü istiğfar, günahları itiraf etmek, onlardan dolayı pişmanlık duymak, onların affı için Allah'a sığınmak anlamına gelirken; istiğfar etmeyi emreden ayetler ise, kulların kendilerinden sadır olan günahlarından dolayı pişmanlık duyarak, bağışlanmaları için Allah'a sığındıkları zaman yüce Allah'ın onların günahlarını affedeceği ümidini içermektedir.

Tefsirciler, peygamberin istiğfar etmesi konusunda daha önce geçen hadisten başka bir kaç hadis daha rivayet etmişlerdir. Sonra mü'minleri istiğfara teşvik eden, istiğfarla ilgili hadislerin bazı sigalarını öğretip faidelerini belirtme sadedinde hadisler de zikretmişlerdir. Mesela: Peygamber'in, kendi nefsi için istiğfarıyla ilgili rivayet edilen hadislerden bazıları:

1- Ebu Hureyre'nin hadisi, "Rasulullah'ın şöyle dediğini işittim: Ben Allah'a günde yetmiş defa istiğfar edip, tevbe ediyorum" Başka rivayette: "Yetmiş defadan fazla" buyuruyor[33][33]

2- İbn Ömer'in hadisi: "Bir mecliste Allah Rasulü'nün yüzden fazla 'Rabbim beni bağışla ve tevbemi kabul et çünkü sen çokça tevbeleri kabul eden, kullarına rahmet edensin' dediğini sayardık"[34][34].

3- Hz. Peygamber namazının sonunda "Allah'ım takdim ettiğim, te'hir ettiğim, gizlediğim, açıkladığım, israf ettiğim ve bende olduğunu bildiğin her şeyi bağışla sen benim ilahımsın, senden başka hiç bir ilah yoktur." diye dua ederdi.[35][35]

4- Yine bir hadiste Rasulullah'ın şöyle dediği rivayet edilir: "Allah'ım hatamı, cehlimi, işim hakkındaki israfımı, bende olduğunu bildiğin her şeyi bağışla. Allah'ım şakalarımı, ciddi işlerimi, yanılgımı ve kasıtlı yaptıklarımı, -bunlar hepsi yanımda var- bağışla!"

Bütün bunlar, Allah Rasulü'nün yüce Allah'a karşı büyük bir sorumluluğunu, kendisinde meydana gelmesi muhtemel bir durumun, kendisinde uyandırdığı derin şuurun hayret verici

---

[33][33] Hazin'den
[34][34] Tac, c. 5, s. 3-4
[35][35] İbn Kesir'den

bir tablosunu yansıtmaktadır.

Mü'minleri istiğfara davet eden hadisler, istiğfarın öneminin beyanı sadedinde Bu-hari, Tirmizi, Ebu Davud ve Nesai'nin Şeddad b. Evs'den rivayet ettikleri hadislerdir:

1- Allah Rasulü buyurdu ki, "İstiğfarın büyüğü şöyle demektir: Allah'ım! Rabbim sensin, senden başka hiç bir ilah yoktur, sen beni yarattın, ben senin kulunum, gücüm yettiğince ahdine bağlıyım, yaptıklarımın şerrinden sana sığınırım, üzerimdeki nimetlerinle sana yöneliyor, günahlarımla sana rücu ediyorum, beni bağışla! Zira günahları ancak sen bağışlarsın" Ve buyurdu ki, "Kim buna inanarak gündüz söyler akşamlamadan ölürse o cennet ehlindendir. Kim buna inanarak geceleyin söyler sabahlamadan ölürse o cennet ehlindendir."[36[36]]

2- Ebu Davud ve Tirmizi'nin tespit ettikleri Peygamber'in azatlı kölesi Zeyd'in hadisidir. Zeyd diyor ki, Rasulullah'm şöyle dediğini işittim: "Kim, (estağfirullah elazim ellezi la ilahe illa huvel Hıyyul Kayyum ve etubu ileyh) derse, ordudan kaçmış olsa dahi günahları affolunur."[37[37]] Hadis-i şerifin anlamı şudur: Büyük olan Allah'tan bağışlanmamı diliyorum. O ki O'ndan başka hiç bir ilah yoktur. Kendisi için ölüm olmayan bir diri, bir hayat sahibidir. Her şeyin varlığı ve hayatı elinde olan O'dur. Ve ben O'na dönüyor tevbe ediyorum."

3- Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri Ebubekir'in hadisi, Ebubekir es-Sıddık diyor ki Allah Rasulü şöyle buyurdu: "Günahlarından dolayı istiğfar eden günde yetmiş defa geri dönse yine ısrar etmiş sayılmaz."[38[38]]

İşte böylece Nebevi telkin ile Kur'ani tebliğ, bu konuda bir uzlaşım halinde birleşiyor. Önemli bir noktaya işaret etmemiz yerinde olur. Şöyleki: İstiğfar yani tevbe veya tevbe anlamı taşıyan başka kelimelerle günahlarının affını dileyen bir adamın tevbesinin kabulü için bazı şartlar vardır:

1- Günahlarından pişmanlık duyması.

2- Nefsini ıslah etmeye karar vermesi.

3- Ömrünün afiyetli ve sıkıntısız geçtiği anlarda günahlara dönmeyeceğine dair azmetmesi. Nitekim bunları Furkan ve başka sûrelerin siyakında açıklamıştık. İstiğfarın faidesi bunlarla gerçekleşir, sadece dili depretmekle istiğfar olamaz. [39[39]]

20- inananlar (cihad hakkında) bir sûre indirilmeli değil midir?"'[40[40]]' derler. Fakat hükmü

[36[36]] Tac, c. 5, s. 134-135

[37[37]] Tac, c. 5, s. 134-135

[38[38]] Tac, c. 5, s. 134-135

[39[39]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/269-271.

[40[40]] Levla Burada temenni anlamındadır.

açık'[41[41]]' bir sûre indirilip de onda savaştan söz edilince, kalplerinde hastalık olanların, sana ölümden bayılıp düşen kimsenin bakışı gibi baktıklarını görürsün. Onlara uygun olan'-"[42[42]]:

21- İtaat ve güzel söz söylemektir. İş ciddiye bindiği zaman (cihad isteklerinde) Allah'a sadık kalsalardı, elbette kendileri için daha iyi olurdu.

22- Demek iş başına gelecek olursanız, yeryüzünde bozgunculuk yapmanız, akrabalık bağlarını koparmanız sizden umulur değil mi?

23- Onlar, öyle kimselerdir ki, Allah onları lanetleyip sağır yapmış, gözlerini kör etmiştir.

24- Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? yoksa kalpleri(nin) üzerinde kilitleri mi var (ki hiç hakikat gönüllerine girmiyor)?

Ayetlerden .şu hususlar anlaşılmaktadır:

1- Samimi miislürnanların, Allah yolunda cihad etmeleri için kesin bir şekilde cihadı emreden, Kur'an'dan bir sûrenin inmesi yolundaki temennilerini dile getirmekte.

2- Cihadı açık ve kesin bir üslupla emreden sûreyi Allah indirdiği zaman kalpleri hasta olanların hallerini yansıtmakta. Öyle ki ayet; korku kendilerini bürümüş, ümitsizlik, dehşet ve korku ile dopdolu ölüm hali ile yüzyüze gelmiş, Peygamberin yüzüne bakanların durumlarını sergiliyor.

3- İçine düştükleri bu hallerinden dolayı ayıplanmakta ve kendilerine beddua edilmektedir.

4- Bu üzücü nahoş durumu düzeltici mahiyette onlar için en iyi, en yakışır olanın; Allah'ın hükmünü işitip, itaat ettiklerini ilan etmeleri, güzel bir ifade ile Allah'ın emrine icabet etmeye hazır olduklarını açık bir şekilde söylemeleri, ilahi emrin uygulama zamanı geldiğinde Allah'a verdikleri sözlerine sadık kalarak savaşa icabet etmeleri gerektiğini belirtmektedir.

5- İşbaşına geldiklerinde; kendilerinden beklenen yeryüzünde bozgunculuk etmek, aralarındaki sıla-i rahim ve akrabalık bağlarını koparmak gibi kötülüklerinden dolayı bu gruba, ayıplayıcı ve kınayıcı bir soru yöneltilirken, aynı zamanda bunları yapanların Allah'ın lanetine müstehak oldukları, Allah Teala'nın gözlerini kör, kulaklarını sağır ettiği kimseler gibi oldukları vurgulanmaktadır.

[41[41]] Muhkemetün Burada açık ve kesin anlamındadır.

[42[42]42[42]42[42]] Fe evla lehüm terkibi: Bazı tefsirciler, tehdit ve ayıplama makamında söylenen bir beddua olduğunu veya onlara yazıklar olsun yahut hoşlanmadıkları başlarına gelsin anlamında olduğunu söylemişlerdir Tabresi, Zemahşeri, Hazin.. Kıya-me sûresinde gelen (Evla leke feevla): terkibi de bu mânâdadır. Müfessirlerin bazıları da bu terkibi, kendisinden sonraki cümle ile bağlantı kurarak: "Onlara uygun olan: İtaat ve maruf söz söylemektir." anlamında olduğunu söylemişlerdir ibn Kesir. Bizim kanaatimize göre, birinci görüş ayetlerin ruhuyla uzlaştığı için daha doğrudur.

6- Bu tür insanların Kur'an'daki öğüt verici ayetleri, açık delilleri düşünüp onlardan etkilenmemeleri için, "acaba kalpleri üzerinde bunların girmesini engelleyen kilitleri mi var?", denilerek ayıplamayı, kınamayı içeren ve olumsuzluğu varsayan bir soru yöneltilmektedir.

"İnsanlar: '(cihad hakkında) bir sûre indirilmeli değil miydi?' derler..." ayeti ve bunu takip eden dört ayetin inişiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Şunu söyleyebiliriz: Bu ayetler bir önceki bölüme ek olarak Medine'deki münafıkların niteliklerinden bir bölümü teşkil eder. Ayete dikkatle bakıldığında Medine'deki münafıkların daha önce zikredilen niteliklerinden farklı niteliklerini ve onları kınayan bir hususu ihtiva ettiği görülür. Sözü edilen nitelikleri hiç bir yerden destek almayan, yerinde çakılıp duran korkak adamın duruşunu andıran bir şekilde cihada çağrı emrine icabet etmeyişleridir.

Önceki ve sonraki ayetlerde zikredilen bir çok münasebetlerde onların bu halleri tekrar tekrar anlatılmaktadır. Nisa sûresinde bu bölüme benzer bir bölüm geçmektedir. Ayetin siyakında orada zikrettiğimiz bir rivayet vardır ki, bazı samimi, güçlü müslüman büyüklerin cihada çıkmak, kafirlerin saldırılarına karşı misliyle mukabele etme iznini almak için Peygamber'e başvurduklarını aktarıyor, sonra münafıklar itiraz ediyor, cihadın kendilerine farz oluşundan canlan sıkılıyor, bu farziyetin bir müddet daha ertelenmisini arzu ediyorlar. Oysaki, en doğrusu rivayetin bu ayetlerle ilintili olmasıdır. Çünkü birinci rivayette Peygamber'e müracaat ettiklerine dair açık bir işaret varsa da Nisa süresindeki ayetlerde böylesine bir işaret bulunmamaktadır.

Muhammed sûresinde 22. ayetin yorumu hakkında tefsirciler bir çok görüş ve nakiller serdetmişlerdir. Bazılarına göre[43][43] bu ayetin anlamı "Eğer siz Kur'an'ı dinleyip onun emirlerini uygulamaktan yüz çevirir aldırış etmezseniz cahiliye dönemindeki yaşantınıza döner, yeryüzünde bozgunculuk eder, böylece aranızda akrabalık bağlarını koparır atarsınız." demektir. Başkalarına göre: "Şüphesiz eğer siz cihaddan kaçınırsanız daha önce üzerinde bulunduğunuz sıla-i rahmi kesme, fesatçılık etme gibi ahlaksızlığa yeniden dönersiniz"[44][44] derken, diğer bazıları, "işbaşına geldiğiniz zaman yeryüzünde fesatçılık eder, akrabalık bağlarını koparırsınız"[45][45] demiştir. Bunlardan farklı olarak bazıları da şu görüşe yer vermişlerdir: "Ayetler Beni Ümeyye (Emeviler)'nin idareyi ele aldıklarında Haşimoğulları'nı öldürmek suretiyle yeryüzünde bozgunculuk etmek, akrabalık bağlarını kesmek gibi çirkin işlerine atıfta bulunmaktadır."[46][46]

Son görüşte Şiiliğin tesiri olduğu açıktır, ayetin içeriğinde bu görüşe herhangi bir yer yoktur.

---

[43][43] Hazin

[44][44] ibn Kesir

[45][45] Zemahşeri

[46][46] Beğavi ve Tabresi. Burada bunlardan bazı müfessirlerin sözkonusu sözlerin birçoğunu zikrettiklerini belirtelim.

Birinci ile ikinci görüş, üçüncü görüşten daha isabetli görülmektedir. Bizim bu konuda doğru olduğunu umduğumuz görüşümüz şudur: "Cihaddaki niyetinizi halis tutar, Allah'ın cihad farzını rıza ve itaatla karşılayıp Allah'ın emrini fiilen yerine getirmediğiniz taktirde düşmanı ümitlendirmiş, yeryüzünde bozgunculuk etmeye, üzerinize saldırıp, aranızdaki akrabalık bağlarını merhamet ve şefkat duygularını kesmeye cesaretlendirmiş olursunuz." Yüce Allah muradını daha iyi bilir.

Ayetlerin üslubu kuvvetli ve tesirlidir. Zira ayetler, münafıkların, kalpleri hastalıklı olanların Rasulullah'ın kalbinde endişe oluşturan tutumlarına ve bu tutumlarından beklenen şer, tehlike ve bozgunculuğun yanıbaşında samimi mü'minlerin Allah Rasulü'nün kalbinde yer eden mevkilerine işaret etmektedir.

Ayrıca ayetlerde, ümmetten herhangi bir grubun korkaklık, çekingenlik ve dehşete kapılma gibi tavırlar sergileyerek düşmanın zulüm ve saldırganlığını bertaraf etmek için toplumun yanında yer almamalarının çirkinliğini ve bundan doğan bozgunculuk ve tehlikeleri vurgulayan kuvvetli telkinler bulunmaktadır. Cihaddan kaçan bu gurup dahi, canlan, kanları ve vatanları hususunda sözü edilen bu tehlikelerden kurtulamayacaklardır.

Burada geçen "sûre" kavramı, sonu ve başlangıcı olan ayetlerden müteşekkil müstakil sûre anlamına gelmekten çok mutlak olarak Kur'anî bir cümle veya Kur'anî bir emi-ri ifade ediyor. Sûre lafzının varid olduğu bazı yerlerde ondan bu mânâyı çıkarmak mümkündür. Aynı zamanda bu anlamın "sûre" kelimesinin asli mânâsı olduğunu anlamak da mümkündür.

Bazı tefsirciler "ve tukattiu erhameküm" (akrabalık bağlarım koparmanız) cümlesi bağlamında sıla-i rahimin saygınlığını ve onu kesmenin yasaklığını vurgulayan bir çok hadisi şerif rivayet etmişlerdir.

Bu konuda rivayet ettikleri hadislerin çoğu, bizzat veya az bir değişiklikle sahih hadis müsnedlerinde rivayet edilen hadislerdir. Onlardan bazıları:

1- Buhari ve Müslim'in rivayet ettikleri Ebu Eyyub'un hadisi; "Adamın biri, 'ey Allah'ın Rasulü beni cennete koyacak bir ameli bana haber ver' dedi. Allah'ın Rasulü 'Allah'a ibadet eder O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın, namazını kılar, zekatını verir ve sıla-i rahim yaparsın[47[47]]' buyurdu".

2- Buhari, Müslim ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri Ebu Hureyre'nin hadisi, Allah Rasulü buyurdu ki: "Kim, Allah Teala'nın rızkını genişletmesini, ömrünün artmasını (bereketlenmesini) istiyorsa akrabalık bağını devam ettirsin."[48[48]]

47[47] Tac, c. 5, s. 8-9. Hadis müfessirleri burada "Yenseu fi esrihi" ibaresinin anlamının "Allah onun omurunu uzun eder" mânâsında olduğunu, "eş-şecene" kelimesinin de diğeriyle kesişen ya da ondan çıkan anlamına geldiğini, aslının ise birbiriyle çatallaşan ağaç dalları olduğunu söylemişlerdir. Burada "rahim" kelimesinin "rahman" isminden türediği kastedilmektedir.

48[48] Tac, c. 5, s. 8-9. Hadis müfessirleri burada "Yenseu fi esrihi" ibaresinin anlamının "Allah

3- Buhari, Ebu Davud ve Tirmizi'nin rivayet ettikleri hadistir. "Sıla-i rahim yapan, aynıyla karşılık veren değildir, bilakis akrabalık bağını koparanlara karşılık onu devam ettirendir."[49][49]

4- Müslim'in tesbit ettiği Ebu Hureyre'nin hadisi; adamın biri "ey Allah'ın Rasulü! Benim akrabalarım var ben onları ziyaret ediyorum beni terk ediyorlar, onlara iyilik ediyorum onlarsa bana kötülük ediyorlar, ben onlara karşı ağırbaşlı davranırken onlar bana karşı cahillik ediyorlar" dedi. Allah Rasulü buyurdu ki, "eğer dediğin gibi olursan onlara sıcak kül yedirmiş gibi elem çekecekler, sen bu halde devam ettikçe onlara karşı Allah'tan sana bir yardımcı yanında yer alacaktır."[50][50]

5- Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud'un Abdullah bin Amr'dan rivayet ettikleri hadis, Allah Rasulü: "Kişinin anne ve babasına lanet etmesi kebairin en büyüğüdür" buyurdu:

- Ey Allah'ın Rasulü kişi anne babasına nasıl lanet edebilir?

- Adam başkasının babasına söver o da onun anne ve babasına söver, buyurdu".[51][51]

6- Dört sünen sahibinin Cübeyr bin Mutim'den rivayet ettikleri hadisi şeriftir: Allah Rasulü "Akraba bağını kesen (sıla-i rahmi terkeden) cennete girmez" buyurdu.[52][52]

Anlaşıldığı üzere Kur'anî ve Nebevi telkinler, akrabaların biribirilerine karşı akrabalık bağına saygılı olmalarını, aralarındaki dayanışma ve kaynaşmayı sağlayan maddi ve manevi ilgi ve alakayı pekiştirmelerini hedeflemektedir. Bu akrabaların bir ailenin, bir aşiretin, bir kabilenin ve bir kökten türeyen bir oymağın bireyleri olmaları arasında fark yoktur. [53][53]

25- Kendilerine doğru yol belli olduktan sonra arkalarına (yine eski küfürlerine) dönenlere, şeytan (günah işlemeyi) kolaylaştırmış'[54][54]'ve onları uzun hayallere düşürmüştür.

26- Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara "Bazı hususlarda size itaat edeceğiz" dediler. Oysa Allah onların gizlediklerini'[55][55]' biliyor.

---

onun omurunu uzun eder" mânâsında olduğunu, "eş-şecene" kelimesinin de diğeriyle kesişen ya da ondan çıkan anlamına geldiğini, aslının ise birbiriyle çatallaşan ağaç dalları olduğunu söylemişlerdir. Burada "rahim" kelimesinin "rahman" isminden türediği kastedilmektedir.

[49][49] Tac, c. 5, s. 8-9. Hadis müfessirleri burada "Yenseu fi esrihi" ibaresinin anlamının "Allah

onun omurunu uzun eder" mânâsında olduğunu, "eş-şecene" kelimesinin de diğeriyle kesişen ya da ondan çıkan anlamına geldiğini, aslının ise birbiriyle çatallaşan ağaç dalları olduğunu söylemişlerdir. Burada "rahim" kelimesinin "rahman" isminden türediği kastedilmektedir.

[50][50] Tac, c. 5, s. 9-10, buradaki "el-mil" kelimesi kızgın kum anlamındadır.

[51][51] Tac, c. 5, s. 9-10, buradaki "el-mil" kelimesi kızgın kum anlamındadır
[52][52] Tac, c. 5, s. 9-10, buradaki "el-mil" kelimesi kızgın kum anlamındadır
[53][53] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/273-276.
[54][54] Sevvele lehüm ve emla lehüm Onları süslendirdi, temenni ettirdi, onları aldattı.

[55][55] Israrehüm Gizlice yaptıklarını veya içlerinden gizlediklerini.

27- Fakat melekler onların canlarını alırlarken, (işin, fecaatini görünce) yüzlerini ve sırtlarını dövmeye başladıkları zaman durumları nice olur?

28- Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı kızdıran şeylerin ardınca gittiler. O'nu razı edecek şeylerden (imandan ve ita-attan) hoşlanmadılar. Bu yüzden (Allah) onların amellerini boşa çıkardı.

Ayetlerin anlamı açıktır. Ayetler, kendilerine hidayetin alametleri belirdikten sonra hidayete sırt çevirip, Allah'ı razı edecek şeylerden hoşlanmayan, O'nu kızdıracak şeylerin arkasına takılıp duranları kınamayı içermektedir. Çünkü bunlar kafirlerle anlaşma yapıyor, istekleri doğrultusunda itaat edip, hareket edeceklerine söz veriyorlardı. Ayrıca ayetler onlara, şeytanın kendilerini aldatması, yaptıkları işlerini cazip göstermesi sonucu bir ihtar vererek, yüce Allah'ın onların dünyadaki işlerini hile ve desiselerini boşa çıkaracağını haber veriyor. Vefatları sırasında meleklerin, onların yüzlerine ve enselerine vurmak suretiyle kendilerini en kötü ve en korkunç bir şekilde karşılayacaklarını bildiriyor.

Ayetlerin inişiyle ilgili özel bir rivayete rastlamadık. Bilinen şu ki, yine bu ayetler daha önceki iki bölümle ilintili olarak başka bir bölüm arzetmektedir. "Kendilerine hidayet belirlendikten sonra gerisin geriye dönenler" kısmı münafıkları kasdediyor. Fakat "Bu böyledir, çünkü onlar Allah'ın indirdiğinden hoşlanmayanlara demişlerdi..." kısmının ise Arap veya Yahudi kafirlerini kasdetmiş olması mümkündür.

Çünü bazı ayetlerde Yahudiler bazılarında da, Arap kafirleri bu vasıfla niteleniyor. Arap kafirleri aynı sûrenin 9. ayetinde de bu vasıfla nitelendirilmektedir. Dolayısıyla burada da birinci ihtimal olan Arap kafirlerinin kasdedilmiş olması mümkündür. Hele hele bu sûrenin Kurayzaoğulları yahudilerinin olayından önce indirildiğine dair herhangi bir delilin bulunmayışı bu görüşü daha da pekiştirmektedir. Çünkü onlardan sonra münafıkların kendileriyle koalisyon yapacakları bir yahudi kitlesi Medine'de kalmamıştı.

Sûrenin 26. ayetinde, ister yahudi isler müşriklerden olsun Muhammedi elçiliğin düşmanlarıyla münafıkların uyum halinde bir anlaşma içerisinde olduklarına işaret vardır. Daha önce örnekleri geçmiş bir çok ayette aynı işaret tekrarlanmıştı.

Ayetler bir yönden şiddetle olayı çirkin gösteriyor, ihtar ediyor ve kınıyor. Başka bir yönden de geçen iki bölümde olduğu gibi, burada da sürekli, hak ve hidayet belirginleştikten sonra tekrar sapıklığa, batıla dönmeyi, münafıklık yapmayı, İslam ve müslümarı-ların düşmanlarıyla anlaşmalarda bulunmayı çirkin gösteren mesajlar vermektedir. [56[56]]

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/277.

29- "Yoksa kalplerinde hastalık olanlar Allah, kendilerinin (peygambere ve mü'minlere karşı güttükleri) kinlerini'[57[57]]' ortaya çıkartmayacak mı sandılar?

30- "Biz dileseydik onları sana gösterirdik, böylece sen onları simalarından tanırdın ve onları sözlerinin üslubundan'[58[58]]) tanırsın. Allah bütün işlediklerinizi bilir."

Bu ayetlerde :

1- İhtar ve kendilerini cehalete nisbet etme anlamını içeren, onların zanlannm zıddı-nı ifade eden bir soru cümlesi var, şöyleki kalpleri hasta olan münafıklar, yaptıkları işlerin Allah'a gizli kalacağını Allah'ın, müslümanlara karşı kalplerinde besledikleri, kötü niyetlerini/kinlerini ortaya çıkarmak suretiyle kendilerini rüsva etmekten aciz olduğunu mu zannediyorlar?

2- Peygamber'e yönelik bir işaret var: Eğer dileseydik biz onları tek tek isim ve eşkaliyle kendisine tanıtarak gösterirdik. Bununla beraber şaşırtma, inat, hile emaresini taşıyan; nifak, yalan, aldatma içerikli, sözlerinin üslubundan; konuşmalarının lehçesinden onları farkedip tanıyabilir.

3- Yüce Allah'ın bütün insanların yaptıklarını bildiğine ve hepsini ilim ve kudretiyle kuşattığına dair tenkitli bir vurguyu içeriyor.

"Yoksa kalplerinde hastalık olanlar..." bu ve bunu takip eden her iki ayetin geçmiş bölümlerle ilintili ve onlan tamamlayıcı mahiyette olduğu açıktır. İkinci ayetin anlamının ruhundan, ilk etapta şu hususlar akla gelmektedir. Yüce Allah'ın bütün münafıkları açık ve net bir şekilde Peygamber'e ve müslümanlara tanıtmaması hususunda ilahi muradın tecellisi toplum için en hayırlı yararı sağlamıştır. Hele, davranış biçimleriyle konuşma lehçeleriyle; Allah'ın vahyi ve ilhamıyla ilişkili halde bulunan açık zeka, kesin basiret sahibi Hz. Peygamber'e kendilerini gizleyememeleri...

İkinci husus: Ayet bir yönden, münafıkları rüsva etmekle tehdid ederken, diğer yönden yüce Allah'ın, rüsvay olma korkusunu onların kalplerinde yarattığını ifade ediyor. Ta ki, nifakla damgalanmalarına yolaçabilecek olan bu tutumlarından vazgeçsinler. Zira bir kere damga yedikten sonra kendileri için kurtuluş söz konusu değildir.

Her iki husus da öncelikle münafıkların, en azından kimilerinin, gerçek durumlarını bazı müslümanlara gizleyebilecekleri imajını vermektedir.

[57[57]] Edğanehüm Kalplerinde gizledikleri kin.

[58[58]] Lahni'l-kavl Sözün üslubu.

Tevbe sûresinde bunu açık bir şekilde ifade eden bir ayette; değil müslümanlara, bazı münafıkların, gerçek durumlarını peygambere bile gizliyebildiklerini açıklıyor: "Çevrenizde ki bedevi Araplar'dan ve Medine halkından iki yüzlülüğe iyice alışmış insanlar vardır. Sen onları bilmezsin onları biz biliriz. Onlara iki kere azap edeceğiz. Sonrada onlar büyük azaba itileceklerdir" (Tevbe, 101).

İkinci olarak, münafıklar nifaklarının bilinmesinden son derece sakınıyor, nifakları yüzünden rezil olmamaya özen gösteriyorlardı. Bundan dolayı da tutumlarını tevillerle kamufle etmeye çalışıyorlardı. Birçok ayetler bu hususu dile getirmektedir. Onlardan bazıları:

1- "Münafıklar (iki yüzlüler) sana geldikleri zaman: "Şahitlik ederiz ki sen muhakkak Allah'ın elçisisin" derler. Senin mutlaka kendisinin elçisi olduğunu Allah bilir ve Allah münafıkların yalancı olduklarına şahitlik eder."(Münafikun, 1)

2- "Sizden olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar sizden değiller fakat onlar korkak bir topluluktur." (Tevbe, 56)

3- "(Senin aleyhinde söyledikleri yakışıksız sözleri) söylemediler diye Allah'a yemin ediyorlar. Halbuki o küfür sözünü söylediler, müslüman olduktan sonra inkar ettiler, başaramadıkları bir şeye yeltendiler..."(Tevbe, 74)

Zaten nifakın aslında amacı budur. Münafık hem kafir hem kalleştir. Eğer rezil olmaktan, eziyetten korkmasalardı kandırma yoluna başvurmadan gerçek yüzlerini açığa vururlardı. Bununla beraber, sanırım şöyle demek doğru olur: "Münafıklar daha çok, Allah'ın Rasulü Medine'yi yerleşim merkezi olarak belirledikten, özellikle caydırıcı bir ceza olarak yahudileri uzaklaştırıp temizledikten sonra kendilerini açığa vurmamaya özen gösterdiler".

Ayrıca ayetlerin, öğüt verici, beliğ dersleri sürekli telkinle ihtiva ettiği bir gerçektir. "Özellikle insanları yönetenlere, samimi, münafık ve ne olduğu belirsiz insanlardan müteşekkil toplumun idaresi hususunda yönetimlerini üstlenen idareci ve liderlere dersler vermektedir.

Şii bir müfessir olan Tabresi, ikinci ayetin siyakında şöyle bir rivayet kaydetmiştir: "Ebu Said el Hudri "lahne'1-kavl". terkibinde gaye, Ebu Talib'in oğlu Hz. Ali'ye buğz etmektir. Çünkü, münafıkların, Rasulullah döneminde Hz. Ali'ye buğzettiklerini biliyoruz" dedi. Müfessir devamla, bu tür rivayetlerin Cabir bin Abdullah ve Ubade bin Sa-mit'ten de rivayet edildiğini ilave etmiştir. Ancak müfessir, rivayetleri güvenilir bir senetle ispatlayamadığı gibi, sahih hadis müsnetlerinde bu rivayetlere yer verilmemiştir. Burada açıka Şiilik taassubu görülmektedir. Hz. Ali'ye buğzetmenin nifakın alametlerinden olmasında gerçeklik payı varsa da Rasulullah'in ashabı olan birinci nesillden Hz. Ali de dahil, gerek onun yaşıtları gerekse onların öncesinde bulunan Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan herbirine karşı yapılan buğzun münafıklık alameti olacağı, konusunda doğruluğunu gösterecek herhangi bir

yer bulunmamaktadır. 59[59]

31- Andolsun biz sizi deneyeceğiz ki, içinizden cihad edenleri, (güçlüklere) sabredenleri bilelim. Ve (yaptığınız işler hakkındaki) haberlerinizi sınayalım. (Gerçekten imanınızda mü'min kardeşlerinize karşı dostluğunuzda sadık mısınız, değil misiniz bunu ortaya çıkartalım).

Görünen şu ki, ayetin hitabı, geçmiş ayetlerin bahsettiği münafıkların, tutum ve davranışlarının izahı ve tamamlayıcısı türünden mutlak olarak bütün mü'minlere yöneliktir. Şöyle ki, ayet-i kerime mü'minleri uyararak, mücahid, sabırlı ve samimi mü'minlerin diğerlerinden ayırtedilmesi ve her birinin tutum ve davranışlarının açığa çıkması için onları cihad emriyle imtihan etmektedir.

Ayrıca ayet, Allah'ın emrettiği, farz kıldığı şeylerde ilahi hikmetin beyanını içeriyor. İlahi hikmetin fonksiyonu: "Halis mü'minlerin kalbinde Allah için canını feda etme arzusunu; sabır, müjde ve huzur duygusunu yerleştirmek; münafık ve şaşkınlarda da bir etki ve bir irkilmeyi meydana getirmektir". 60[60]

32- İnkar edip (insanları) Allah yolundan çevirenler ve kendilerine doğru yol belli olduktan sonra Rasul'e eziyet edenler, Allah'a hiç bir zarar veremezler. (Allah) onların işlerini boşa çıkartacaktır.

33- Ey inananlar, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin, işlerinizi boşa çıkartmayın.

34- İnkar edip Allah yolundan çeviren, sonra kafir olarak ölenleri Allah affetmeyecektir.

Ayetlerin anlamı açıktır. Yeniden başa dönülerek ayetlerde şu ilan yapılmaktadır: Allah Teala; kendilerine hidayet alametleri belirdikten sonra Rasul'e muhalefet edip, Allah yolundan men eden inkarcıların işlerini ve entrikalarını boşa çıkartacağını, bu hareketleriyle Allah'a asla zarar veremeyeceklerini ve bu hal üzerine onlardan ölenleri ka-tiyyen bağışlamayacağını bildiriyor. Aynı zamanda ayetlerde; Allah'a ve Rasulü'ne itaat eden, herhangi bir şekilde bundan saparak amellerinin karşılığını (semeresini) zayi etmeyen mü'minler için açık övgüler vardır.

Ayetlerde Allah ve Rasulü'nün emirlerinin ciddiyet ve önemini, özellikle geçen bölümde

---

59[59] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/278-279.
60[60] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/280.

konu edilen cihad hususunun gereğini vurgulayan direktifler, samimi mü'minlere yollarından sapmamaları, kafirlere de ölmeden önce kendilerine gelip irkilmeleri için bir uyarı anlamını taşıyor.

Bazı müfessirler, burada anlatılmak istenen kafirlerin, "Ehli Kitap olduğudur" demişlerdir.[61[61]] Fakat Ehli Kitab'a yönelik ayetlerin gelişme üslubunda bu özgülüğün doğruluğunu ifade eden herhangi bir husus bulunmamaktadır. Buradaki tabir, İslam'a ve müslümanlara eziyet etme, düşmanlık ve engelleme tavrını takınan herkesi kapsamına almaktadır. Sûrenin ilk ayetleri "Onlar ki kafir olup Allah yolundan çevirdiler" şeklinde başlamakta, onların amellerinin boşa çıkacağım bildirerek mü'minlerin onlarla savaşmalarım emretmektedir. Bu ayetlerin ruhundan anlaşılan kastedilenin kafirlerin, Ehli Kitab değil, Arap kafirleri olduğudur. Ortak özelliklerinden dolayı burada kasdedilen kafirlerle orada kasdedilen kafirler aynı kategoriye dahildirler. [62[62]]

35- Sakın gevşeyip (zillet içinde) barış istemeyin. Siz galipsiniz, Allah sizinle beraberdir. O sizin amellerinizi zayi etmeyecektir."'[63[63]]'

"Sakın gevşeyip (zillet içinde) barış istemeyin..." ayetinin inişi hakkında özel bir rivayete rastlamadık. Bilinen şu ki, ayet, konunun geliş ve üslubunun bir devamıdır. Özellikle, direkt olarak kendinden önceki ayetlere, onlar içinde de müslümanlara hitap edenlere atfedilmiştir.

Ayetin birinci bölümü üzerinde tefsircilerin değişik te'villeri vardır:

Bazılarına göre ayet, müslümanlara, kafirleri barış ve antlaşmaya davet etmemeyi emrediyor. Teslim oluncaya kadar onlarla savaşmak hususunda gevşeklik göstermemelerini zorunlu kılıyor.[64[64]]

Kimilerine göre, müslümanlara, kafirlere üstün ve baskın geldikleri zaman barışı emrediyor. Onlara göre bu ayet müslümanları kafirlere üstün geldikleri vakit onlarla barış ve antlaşma yapmaktan menetmemektedir.[65[65]] Onlar bu görüşlerine Peygamber'in Hu-deybiye'de Kureyşlilerle yaptığı barışı delil getiriyorlar.

Başka müfessirler de, "ayet-i kerime müslümanlara, kafirlerle savaşmada gevşeklik ve

---

[61[61]] Tabresi

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/281.
[63[63]] Len yetireküm a'maleküm Sizi eksiltmeyecektir. Sizden esirgemeyecek veya amellerinizden dolayı sizi' üzmeyecek, musibete uğratmayacaktır.

[64[64]] Tabresi, Hazin, Nesefi

[65[65]] ibn Kesir

zayıflık göstermemelerini, barış ve antlaşmayı ilk defa onların istememelerini emrediyor," diyorlar.[66[66]]

Bize göre ayet, mü'minlere cihadı ertelememelerini, cihad hususunda zayıflık göstermemelerini, müslümanlara zorluk ve meşakkat çıkaran kafirlerle barışa meyletmemelerini emrediyor veya cihadda can kaybı gibi doğacak birtakım sonuçlardan sakınarak cihadı ihmal etmeyin diyor. Ayet mü'minler kendilerinin üstün ve yüce olduklarını, Allah'ın yardımının daima kendileriyle beraber olduğunu, O'nun hiç bir zaman kendilerini yalnız başına bırakıp, emeklerini boşa çıkarmayacağını ifade ederek onları tatmin etmek istiyor. Bu özelliklere sahip olanların, Allah yolundan çeviren saldırgan kafirlere karşı direniş gösterme hususunda gevşeklik göstermelerinin kendilerine yakışmayacağını belirtiyor.

Bu yorum, genel anlamda cihad ayetlerinin, özelde ise bu sûrenin, ayetleriyle ve Kur'an'ın bütünüyle uzlaşan bir yorumdur. Kafirlerin ve İslam düşmanlarının, savaşın durmasını, saldırı veya baskınların sona ermesini candan istedikleri ve barışa meylettikleri takdirde müslümanlarm da barışa meyletmeleri hususunda bir yasak göremiyoruz. Enfal sûresinin 61. ayetinde geçen "Eğer onlar barışa meylederlerse sen de meylet ve Allah'a tevekkül et" ifadesi bu hususu desteklemektedir.

Ayetin doğruluğuna kanaat getirdiğimiz bu açıklamasında; müslümanlar sürekli, gerek düşmanın durumunu basite almak gerekse onlardan gelebilecek zararlardan gaflet etmek gibi, onlara karşı müdafada aşağılık kompleksine kapüınmaması hususunda uyarılıyor. Onlara karşı müdafa koşulları ve gerekleri karşısında zaaf ve gevşeklik ruhunun yaygınlaşmaması için uyarıda bulunarak, telkinler yapmaktadır. Ayrıca müslümanlann üstün olduklarını, çünkü onların Allah'ın dini uğrunda cihad eden Allah'ın dostları olduklarını ifade etmekte ve Allah'ın kendilerine bahşettiği, ehil kıldığı şeref ve kerametlerini muhafaza etme bilincinde olmalarını, sonuçlar ne olursa olsun amellerine karşılık kendilerini ödüllendireceğine dair söz verdiğini ve bu sözün kendilerinde bir güven meydana getirdiğini unutmamalarının, onların görevleri arasında olduğunu telkin ediyor. [67[67]]

36- "Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer inanır (günahlardan) korunursanız (Allah) size mükafatlarınızı verir ve sizden (bütün) mallarınızı istemez. (Sadece zekat ve sadaka gibi cüz'i bir miktar talebeder.)"

37- "Eğer onları isteseydi de sizi sıkıştırsaydı[68[68]], cimrilik ederdiniz ve (bu) sizin kinlerinizi ortaya çıkartırdı. (Allah'ın Rasulune karşı kin beslemeye başlardınız)"

[66[66]] Zemahşeri ve Beğavi

[67[67]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/282-283.

[68[68]] Feyuhfiküm Israr ve üsteleme.

38- "İşte sizler, Allah yolunda harcamaya çağrılıyorsunuz; içinizden kimisi cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse o ancak kendisine cimrilik eder. (Çünkü infakın faydası da cimriliğin zararı da kendisine aittir). Allah zengindir, sizler fakirsiniz. Eğer yüz çevirecek olursanız yerinize başka bir kavim getirir de onlar siz gibi olmazlar.

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibarettir..." ayetinde ve onu takib eden diğer iki ayette müsliimanlara yönelik şu hitaplar yer almaktadır:

1 - Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden ibaret, dünya meta-ı ve müddeti kısa, gelip geçicidir.

2- Müslümanların Allah'tan alacakları ecirleri, imanlarındaki samimiyet ve takvalarına bağlıdır.

3- Allah'ın, müslümanlardan bütün mallarını, Allah'a vermelerini ısrar ederek istememesi, böyle bir talep karşısında insanoğlunun tabiatındaki cimrilik, ihtiras, somurtkanlık ve yüz çevirici karakterini bildiği ve bu karakterinin açığa çıkmasını istemediği içindir. Bu konuda Allah'ın kendilerinden istediği, sadece bir kısmını infak etmeleridir. Bu da kolay bir şeydir, tereddütsüz bunu yapmaları gerekir. Bununla beraber onlardan bunda da cimrilik edenler vardır. Kim cimrilik ederse kendi aleyhine yapmış olur. Çünkü cimriliğin vebali kendisine aittir. Allah'ın insanlara ihtiyacı yoktur. Her halükarda insanlar Allah'a muhtaçtır. Allah'ın kendilerini davet ettiği infak ise onların yararınadır. Allah'ın davetine icabet etmekten, O'nun ihlasından yüz çevirdikleri taktirde kendileri gibi cimri ve ihtiraslı olmayan, takva ve ihlasları bulunan bir kavmi onların yerine getirmesi, Allah'a zor olan bir şey değildir. Ayetlerin ruh ve içeriğinden "Ve sizden mallarınızı istemez" anlamında olduğu anlaşılmaktadır.

Ayetlerin gelişme tarzı, kalplere ve akıllara birlikte hitap eder nitelikte, kuvvetli ve sağlamdır. Bu, üsluptaki gelişme tarzı, Kur'an'ın, eşyanın tabiatıyla uzlaşır halde, hikmetli birtakım gayeleri işleyişindeki üslubu ile uyum arzetmektedir.

Allah yolunda infak hususunda cimrilik etmek, cimrileri kötü akibetle uyarmak, Allah'ın gazabının sonucu kendilerini yok edip, başkalannı yerlerine getirerek yaptığı tehditle ilgili ayetlerin verdiği mesajlar oldukça manidardır. Çünkü bu mesaj, Allah yolunda infak işinin önemini, onun kaçınılmaz bir zaruret olduğunu, infak etmeyenlerin akıl ve imanlarının zayıf olduğunu vurgulayan direktifler içeriyor. Bu hususu destekleyen ayetlerde bazı örnekler daha önce geçmişti. Bilindiği gibi bütün bunlarda süreklilik ar-zeden telkinler vardır.

Gördüğümüz kadarıyla müfessirler, ayetlerin inişiyle ilgili herhangi bir rivayet zik-retmemişlerdir. Gözlemlenen şudur ki ayetler hem daha önceki gelişme üslubunu devam ettirmekte hem de infak sorununu dile getirmeye bir geçiş yapmaktadır. Çünkü düşmanla

mücadele bunu gerektirmektedir. Bir önceki ayetin düşmana karşı gevşeklik göstermemekle ilgili içerdiği emrin bu konu ile alakası olabilir. Çünkü bazı müslümanlar orada kendilerine düşen görevlerini ihmal ediyor bu da gevşeklik ve bıkkınlık alametlerinden birini yansıtıyordu. Dolayısıyla ilahi hikmet bu konuyu bir kez daha dile getirme gereğini duydu.

Ayetin ruhundan, bu konuda görevlerini yerine getirmeyenlerin münafıklardan başka bir grup olduğu anlaşılıyor. Şayet bu doğru ise, ayetlerde şöyle bir tablo ortaya çıkıyor:

Allah yolunda malı harcamakla ilgili yapılan davetle karşı karşıya gelen bazı müslü-manların, gevşeklik ve tereddüt geçirdikleri, bunların münafıklıkla damgalandığı, genelde azaptan korkarak, cenneti umarak ya da oluşan şartlara ayak uydurarak müslüman olup, sonra da durumlarını gizlemedikleri ve de münafıklık etmedikleri anlaşılıyor.

Bakara, Ali İmran ve Nisa sûrelerinde bazı ayetlerde bu grup nefisle cihad etmeye davet edildiklerinde yine daveti, gevşeklik ve tereddütle karşıladıklarına dair işaretler var. "Ey iman edenler niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemek Allah yanında en sevilmeyen bir şeydir. Allah, kendi yolunda kurşunla kaynatılmış binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever." (Saff, 2-4)

Bu grup, Allah Teala'nın Tevbe 100. ayetinde "ilk öne geçenler" diye vasfettiği Muhacir ile Ensar ve iyilikte onlara uyanlardan başka bir gruptur. Tevbe 100. ayette öne geçenler hakkında Allah şöyle buyurmuştu: "Allah onlardan razı olmuştur onlarda O'n-dan razı olmuşlardır." Sonrada onları Tevbe 119. ayette "sadıklar" vasfı ile anarak şöyle buyurmuştu: "Ey inananlar Allah'a karşı gelmekten sakının ve sadıklarla beraber olun." [69][69]

---

[69][69] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/283-285.

FETİH SURESİ

Kur’an’daki Sırası :48

Nüzul Sırası :109

Ayet Sayısı :29

İndiği Dönem :Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Hudeybiye seferi ve barışına değinilmiş, bu olayla ilgili sahneler sunulmuş, müfessirler ile eski siret yazarlarının üzerinde ittifak ettikleri Hayber fethi ve bu fetihte elde edilen ganimetler mü'minlere vaad edilmiştir. Yine, sözkonusu olaylarla ilgili olarak Rabbani bir sükunet ve gönül rahatlığı, sûrede kendini hissettirmektedir. Daha sonra, müslü-man Araplardan bazılarının durumlarına değinilmiştir. Mekke'de imanlarını gizleyen mü'minlere de işaret edilerek islam'ın bütün dinlere üstün geleceği vadedilmiş ve ashab, kalplerindeki Allah korkusundan ötürü övgüye mazhar olmuştur.

Sûredeki ayetler mevzu ve zaman yönünden birbirleriyle tam bir uyum içerisindedirler. Dolayısıyla sûrenin bir defada indiği ya da birbirinin peşi sıra nazil olduğu söylenebilir.

Kaynak aldığımız mushafa (Kur'an-ı Kerim nüshası] göre bu sûre, Nebi (s) Hudeybi-ye'den Medine'ye dönerken yolda nazil olmuştur. Müfessirler bu görüşü destekler mahiyette bazı rivayetler nakletmişlerdir. imam Ahmed bin Hanbel'in Ömer bin Hattab'dan naklettiği bir hadiste Ömer bin Hattab şöyle demiştir: "Bir seferde Rasulullah ile birlikteydik. Rasulullah'a bir şeyi üç kez sordum. Bana cevap vermedi. Kendi kendime şöyle dedim: "Vay sana Hattab oğlu Ömer, Rasulullah'a üç kez müracaat ettin sana cevap vermedi." Daha sonra bineğime binip hareket ettim. Beni, hakkımda ayet nazil olur diye bir korku almıştı ki biri 'Ey Ömer' diye seslendi, hakkımda ayet nazil oldu zannederken Rasulullah (s): 'Bu gece öyle bir sûre nazil oldu ki dünya ve içindekilerden daha kıymetlidir' buyurdu"1[1].

Yine, imam Ahmed'in Mücmi bin Hariset'i'l-Ensari'den tahric ettiği hadiste şunlar yer alıyor: "Hudeybiye'deydik, oradan ayrıldığımızda insanlar birden bineklerine doğru hareket ettiler. Bazıları birbirine neler oluyor diye soruyordu. Rasulullah'a vahiy gelmiş denilince biz de

---

1[1] Hadisin bu metnini Beğavi İmam Ahmed'in rivayet ettiği yoldan farklı bir yolla rivayet etmiştir, ibn Kesir, Beğavi'nin bu farklı yoldan yaptığı rivayeti de nakletmiştir.

hareket ettik. Rasulullah (s) bineğinin üzerinde Kürailğamim denen yerde toplananlara "Biz sana apaçık bir fetih verdik... "ayetlerini okuyordu. Ashabdan biri "hangi fetihtir bu?" şeklinde sorunca, Rasulullah (s): "Evet, AAuhammed'in canı elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu bir fetihtir."2[2] Yine ibn Cerir'in Abdullah bin Mesud'dan tahric ettiği hadiste şunlar vardır: "Hudeybiye'den döndüğümüzde bir yerde konakladık ve uyuduk. Uyandığımızda güneş doğmuştu. Rasulullah (s) uyuyordu. Uyandı ve "daha önce yaptığınız şeyleri yapın" dedi. O sıra Rasulullah'ın devesini kaybettik ve aramaya koyulduk. Deveyi yularından bir ağaca bağlı bulduk. Rasulullah (s)'a vahiy geldiği zaman üzerine şiddet gelirdi. Durumu hafiflediğinde kendisine "Biz sana apaçık bir fetih verdik..."ayetlerinin nazil olduğunu bildirdi.3[3]

Yine Buhari ve Müslim'in sahihinde Sehl bin Huneyf'ten şu hadis nakledilmiştir: "Hu-deybiye günü Nebi (s) ile müşrikler arasında barış yapıldı. Savaşı yeğleseydik bizimle savaşacaklardı. Ömer geldi ve : "Biz hak, onlar bâtıl üzerinde değiller mi? Bizim ölülerimiz cennette onların ki ise cehennemde değil mi?" dedi. Rasulullah: "Evet" dedi. Ömer: "Öyleyse neden dünyaya karşılık dinimizi verelim. Döneriz ve Allah aramızda hükmünü verinceye kadar savaşırız" dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s): "Ey Hattaboğlu Ömer! Ben Allah'ın Ra-sulü'yüm, Allah asla beni mağdur etmez" buyurdu. Ömer sabırsız ve öfkeli bir şekilde döndü. Bu sırada Ebu Bekir geldi ve ona da "biz hak üzere, onlar da batıl üzere değiller mi" dedi. Ebubekir ise "Ey Ömer O, Allah'ın Rasulü'dür. Allah kesinlikle Rasulü'nü mağdur etmez dedi" ve bunun üzerine Fetih süresi nazil oldu."4[4]

Böylece, yukarıda naklettiğimiz rivayetler5[5], Nebi (s) ile müslümanların Medine'ye dönerken, yolda sûrenin tamamının bir defada nazil olduğunu desteklemektedir. Bu durum ise, sûredeki ayetlerin birbiriyle uyumunu, ilişkisini ve mevzu itibariyle tek konuda yoğunlaştığını gösteriyor. Elbette ki Allah, daha iyi bilir. 6[6]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1 - Biz sana apaçık bir fetih verdik.

2- Ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın sana olan nimetini tamamlasın ve seni doğru bir yola iletsin.

2[2] ibn Kesir

3[3] ibn Kesir

4[4] Taç, c. 4, s. 212-213. Burada daha başka hadislerde olmakla birlikte biz bunlarla yetindik. Yine bu konuda değişik rivayetler için Taberi, Beğavi, Zemahşeri, Tabresi ve Hazin tefsirlerine bkz.

5[5] Bkz. İbn Hişam, c. 3, s. 355-378 ve ibn Sa'd, c. 3, s. 139-152

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/479-480.

3- Ve Allah sana şanlı bir zafer versin.

Hudeybiye Açık Bir Zaferdir

Gerek müfessirlerin ittifakıyla, gerekse ayetlerin bizzat ifade ettiği anlam itibariyle bu ayetlerde hitap Rasulullah (s)'adır. Ayetlerin mânâ ve mefhumu da gösteriyor ki, yukarıdaki üç ayet, sûrenin içeriğine zemin hazırlayıcı bir giriş niteliği taşır. Bu ayetlerin oluşturduğu giriş, şu konuları içermektedir.

I- Allah (c)'ın Nebi (s)'ye müyesser kıldığı fethin büyüklüğü övülüyor.

II- Nebi (s)'nin geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiği müjdesi verilerek, üzerindeki nimetin tamamlanacağı, onun en doğru yola sevkedileceği ve sonunda eşsiz bir zaferle muzaffer kılınacağı haber veriliyor.

Buradaki fethin "Mekke'nin Fethi" olduğunu ileri sürenler vardır[7[7]]. Ancak, Rasulullah (s)'ın bizzat kendi diliyle bu konu açıklığa kavuşmaktadır. Nitekim ulemanın ezici çoğunluğu, bu ayetteki fethin "Hudeybiye Barışı" olduğu görüşündedir. Mücmi bin Ha-rise'den rivayet edilen hadis bunu teyid ediyor. Bu hadis, Fetih sûresinin Hudeybiye seferinde nazil olduğu yönündeki hadisleri de destekliyor. Nitekim, Hudeybiye ile Mekke fethi arasında iki yıl gibi bir zaman vardır. Zemahşeri, Musa bin Ukbe'den bu görüşü destekleyici başka bir hadis nakletmiştir. Beyhaki'nin tahric ettiği bu hadiste: "Rasulullah (s) Hudeybiye'den dönerken sahabilerden biri; bu (Hudeybiye) bir zafer değildir, bizi Kabe'yi tavaftan alıkoydular, kurbanlarımıza bile engel oldular. Bu sözler Nebi (s)'ye ulaştığında şöyle dedi: 'Ne çirkin sözler bunlar. Hudeybiye büyük bir zaferdir. Müşrikler gönül rızasıyla sizleri beldelerinden uzaklaştırdılar. Sizden problemi çözmeyi istediler ve eman dilediler. Çünkü sizden, hoşlanmadıkları şeyi gördüler' buyrulmuş-tur".

Gerek ayetlerin içeriği, gerekse taşıdığı üslup bu sûrenin, müslümanlara gönül rahatlığı vermek ve Hudeybiye'nin apaçık bir zafer olduğunu bildirmek için nazil olduğunu göstermektedir. Sûre, Hudeybiye'yi Nebi (s)'nin bayrağı altında kazanacakları büyük ve güçlü bir zaferin ilk basamağı olarak telkin ediyor.

Hudeybiye seferi ve barışı ile ilgili rivayetlerin özeti şöyledir:[8[8]] Nebi (s), rüyasında Mekke'yi ziyaret ettiğini görmüş ve yaklaşık bin dört yüz kişi ile çıkmıştı. Beraberinde ziyaret esnasında kesmek için kurban da götürdü. Bu, hicri 6. senenin sonlarına doğru haram aylardan Zilkade ayında olmuştu. Durum gösteriyor ki, Nebi (s) haccı da murad etmişti. Çünkü, gittiği mevsim hacc mevsimiydi. Zülhuleyfe denen yere geldiğinde ihrama girmiş ve müslümanlara da ihrama girmelerini emrederek kurban kesmiş, kurbanın boynuna

---

[7[7]] Bu görüşü Beğavi, Ebi Cafer'den, Razi ise Katade ve Enes'ten rivayet etmişlerdir.

[8[8]] ibn Hişam, c. 3, s. 353-371, İbn Sa'd, c. 3, s. 139-151, Taberi Tarihi, c. 2, s. 270-284 ile Taberi Tefsiri, İbn Kesir, Hazin, Tabresi, Zemahşeri ve Beğavi tefsirleri

kurbanlık olduğunu gösteren alametler (kalaid) takmıştı. (Bu da haccı murad ettiğini gösteren ikinci delildir). Nebi (s)'nin geldiği haberi Kureyş'e ulaştığında Ku-reyşliler tedirgin olmuşlardı. Daha sonra Nebi (s)'yi Mekke'ye koymamak üzere anlaşmış ve savaş hazırlıklarına başlamışlardı. Bunu haber alan Nebi (s) ashabı ile istişare etti. Ashab; Rasulullah'a Allah'ın ilham ettiği şeyi uygulamasını ve eğer Kureyş engellerse Allah'ın aralarında hüküm vermesine kadar onlarla savaşmak istemişti.

Daha sonra Rasulullah ashabı ile birlikte yola koyuldu ve Hudeybiye denen Mekke yakınlarında bir köye ulaştığında burada durması ilham edildi. Durdu ve şöyle dedi: "Nefsim, kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki bugün Kureyş, beni ilahi değerlere ve sılai rahme saygın bir çizgiye çağırmıyor. Eğer sılai rahme ve ilahi değerlere saygılı olmaya çağırmış olsalardı böyle bir çizgiye katkıda bulunurdum". Huzaa kabilesinin lideri geldi. Bu kabile lideri ile birlikte, müslümanlara karşı iyi dileklerde bulunuyorlardı. Huzaa lideri Rasulullah'a, Kureyş ve müttefiklerinin kendisini engellemek istediğini ve savaş hazırlığı içerisinde olduklarını bildirdiğinde Rasulullah onu Kureyş'e göndererek Kabe'yi ziyaret için geldiklerini, savaşmak niyetiyle gelmediklerini bildirmesini söyledi. Ayrıca, Kureyş'i hoşgörülü ve müsamahalı olmaya davet etti. Rıza göstermezlerse başları gövdelerinden ayrılıncaya ve Allah'ın hükmünü tecelli ettirinceye kadar onlarla savaşacakları tehdidinde bulundu.

Adam gitti ve Nebi (s)'nin söylediklerini onlara ulaştırdı. Beni Saitife Jideri Urvz bin Mesud da oradaydı. Yapılan teklifin kabul edilmesini istedi. Ayrıca kendisinin Muham-med (s) ile görüşmesine izin verilmesi talebinde bulundu. Kureyş izin verince Urve bin Mesud rasulullah'a geldi: Rasulullah, Huzaa liderine söylediklerini ona da söyledi. O da: "Kavmine vardığj zaman senden önce Araplardan birinin böyle yaptığını duydun mu? Eğer başkası olsaydın vallahi etrafındakilerin kaçarak seni terketmelerinin yerinde olacağını düşünürdüm" dedi. Bunun üzerine Ebubekir ona bağırdı ve şöyle seslendi: "Halt ediyorsun!, biz mi O'nu bırakıp kaçacağız?" Urve döndü ve Kureyş'e: "Hangi topluluk Melikine, Kayserine, Kisrasına ve Necaşisine bu kadar bağlıdır? Vallahi, ashabının Muhammed'e saygı gösterdiği kadar asla başka bir topluluğun kendi liderine saygı gösterdiğini görmedim. Onlara bir şeyi emrettiği zaman hemen koşup emrini yerine getirirler. Yanında konuştukları zaman seslerini kısarlar. O'na karşı son derece saygılıdırlar. Muhammed size doğru yolu öneriyor, kabul edin" dedi.

Kureyş hâlâ tereddütlü idi. Nebi (s) ile Kureyş arasında daha başka elçiler gidip geldiler. Daha sonra Nebi (s), savaştan taraf olmayıp sadece ziyaret niyetinde olduğunu bildirmesi için Hz. Osman'ı gönderdi. Hz. Osman'ı seçti, çünkü onun, Mekke'de Ümeyye-oğullan'yla yakın akrabalık bağı vardı. Hz. Osman hemen dönmeyince Kureyş'in O'nu hapsettiği ya da öldürdüğü haberi yayıldı. Bunun üzerine Nebi (s) müslümanları, Kureyş inadında ısrar ettiği taktirde sebat ve ölümüne biatlaşmaya çağırdı. Nebi (s), gölgesine oturduğu ağacın altında biat aldı ve bu biata "Rıdvan Biati" denildi.

Çok geçmeden Hz.Osman geldi ve Kureyş, Nebi (s) ile cahili duygu ve düşüncelerin eseri bir takım şartlar çerçevesinde anlaşmak üzere Süheyl bin Amr'ı gönderdi. Bu şartlara göre; umre ziyareti bir sonraki yıl yapılacak, ziyaret günü silahsız olunacak, ailesine rağmen müslüman olarak Nebi (s)'ye gelenler iade edilecek, Medine'den Mekke'ye gelerek dininden dönenler iade edilmeyecekti. Bir kaç görüşmeden sonra Nebi (s) bu şartlan kabul etti. Ortalık tam kızışmış ve iki taraf nerdeyse anlaşmayı feshedip savaşa girişecekti. Hatta, bazı Kureyşli süvariler ve gençler Nebi (s) ile müslümanlardan bir kaçını gafil avlamak istemiş, bunun üzerine Nebi (s) onların geçtiği yola pusu kurdurup onlardan bir grubu esir almıştı. Daha sonra bunlan serbest bırakarak kötülükten yana olmadığını bildirmişti. Görüşmeler, anlaşmanın altı yıl geçerli olacağı şeklinde sona ermiş ve Nebi (s) anlaşmayı kendi mührüyle imza etmiş ve aynı şekilde Kureyş'i temsilen Süheyl de anlaşma metnine imza atmıştı.

Akabinde Rasulullah (s)'ın kurbanların kesilmesini, mü'minlerin saçlarını traş ederek ihramdan çıkmalarını emretti ve Medine'ye dönüleceğini bildirdi. Rivayet edildiğine göre Ebu Cendel müslüman olmuş ve babası tarafından hapsedilip bağlanmıştı. Kaçmayı başarmış olan Ebu Cendel Rasulullah'ın yanına geldi. Rasulullah ise anlaşmaya sadık kalarak onu babasına iade etti. Bunun üzerine Ebu Cendel feryad ederek: "Ey müslümanlar! Beni dinimde zorlamaları için müşriklere mi teslim ediyorsunuz? dedi. Bu durum, müslümanları oldukça rahatsız etti. Rasulullah ona: "Ey Ebu Cendel sabret ve dayan Allah sana ve senin durumunda olan mustazaflara şüphesiz bir çıkış yolu gösterecektir[9][9]. Biz onlarla bir anlaşma yaptık ve anlaşma üzerine Allah adına söz verdik, verdiğimiz sözü çiğneyemeyiz"dedi.

Üzerinde ittifak edilen konulardan biri de Huzaa ve Beni Bikr kabilelerinin, taraflardan birine katılması olmuştur. Nitekim aralarında düşmanlık olan bu iki kabile o dönemde Mekke yakınlarında bulunuyorlardı ve barış görüşmelerine katılmışlardı. Neticede, Huzaa kabilesi Nebi (s)'ye, Beni Bikr kabilesi ise Kureyş'e katıldı. Yine rivayete göre, Nebi (s) anlaşma metnini Ali bin Ebi Talib'e okuttu. Metindeki (Bu Allah Rasulü Muhammed ile Kureyş arasında imzalanmış bir anlaşmadır) ifadesine Süheyl karşı çıkarak sadece "Muhammed bin Abdullah" isminin yazılmasını istedi. Nebi (s) bunu da kabul ederek önceki metni imha ettirdi.

Yine rivayetlere göre, Nebi (s)'nin kabul ettiği anlaşma şartları, aralarında Ömer bin Hattab'ın da bulunduğu bir topluluğa ağır gelmiş, onları adeta bir patlamanın eşiğine getirmişti. Özellikle de Peygamber'in rüyasında Mekke'yi ziyaret ettiğini bildirmesi ve Peygamber rüyasının doğru olduğunun bilinmesi böyle bir infiale yol açmış, Peygambere

---

[9][9] Bunun haricinde İbn Hişam, Hudeybiye kıssasını anlatırken Ebu Basir adında Ebu Cendel gibi müslüman olduğu için hapsedilen bir diğer müslümandan bahseder. Ebu Bair kaçarak Medine'de Rasulullah'a u-laşmıştı. Ancak Kureyş elçi göndererek onun iadesini istedi. Rasulullah'a Ebu Cendel'e söylediğini Ebu Basir'e söyleyerek onu teslim etti. Ebu Basir yolda elçiyi öldürerek kaçıp kurtulmayı başardı ve tekrar Medine'ye döndü. Ancak Nebi anlaşmayı bozmuş olmamak için onu barındırmadı ve o da Mekke taraflarından bir yerde üslendi. Ebu Basir gibi olanlar zamanla orada toplandı ve sayıları yetmişe ulaşınca Kureyşe baskı yapmaya başladılar. Kureyş'ten yakaladıklarını öldürüyorlardı. Kureyşli kervanların önünü kesiyorlardı. Artık Kureyş, Rasulullah'a bir mektup yazarak bunlara ihtiyacı olduğunu ve onları himaye edip kendilerinden uzaklaştırmasını istedi.

gelerek bu konuyu gündeme getirmişlerdi. Hatta bazıları bu yüzden Peygamber'in; "Kurbanlarınızı kesin, traş olup ihramdan çıkın" emrini dahi uygulamakta gecikmişlerdi. Fakat, Peygamber bunun Allah'ın ilhamı doğrultusunda olduğunu bildirince kalpleri yatıştı ve fazla gecikmeden sûre nazil olarak Nebi (s)'nin yaptığı anlaşmayı doğrulayıcı mahiyette gönülleri yatıştırdı. Nitekim bu durum, sûrenin girişinde naklettiğimiz hadislerde de zikredilmişti.

Bu konudaki rivayetler genel hatlarıyla, Fetih sûresinin ayetleri ile anlam bakımından uyum içindedir. Ancak ayetler doğrudan olayı ve bu olayla ilgili haberleri zikretmeyerek sadece tavsiye, gönül rahatlığı ve Kur'anî bir üslupla kalpleri yatıştırmayı hedeflemiştir. Hudeybiye Barışı'ndan sonra meydana gelen olaylar da Peygamber (s)'in yaptığı ve imza ettiği anlaşmada isabetli olduğunu ortaya koymaktadır. Hudeybiye Barışı ile İslam ve müslümanlar lehine hem maddi-siyasi hem de savaş stratejisi ve İslami yönden büyük faydalar elde edilmiştir. Nitekim bu olay, İslam tarihinde İslam'ın güç ve otoritesini ifade etmesi bakımından en büyük olaylardan biri ya da en büyüğü olarak değerlendirilebilir.

Yine bu hadiseyle, Kur'an'ın "apaçık bir fetih" diye adlandırdığı mucize gerçekleşmiştir. Kureyş'in, Nebi (s)'yi İslam devletinin lideri olarak tanımalarının yamsıra şiddetli düşmanlıktan geri adım atmaları sağlanmıştır. Zira müşrikler, bir yıl önce müttefikleri ile birlikte 15 bin kişilik bir savaşçıyla Medine üzerine, Rasulullah'ın, İslam ve müslümanların şerefini ortadan kaldırmak üzere yol almışlardı. Hudeybiye'de ise Kureyş'in varlıkları, otoriteleri ya da isim ve heybetleri sözkonusu değildi. Aynı durum, Mekke'yi kendileri için bir lider olarak gören diğer Araplar için de geçerlidir. Hudeybiye bütün bunlarla birlikte Nebi (s)'ye çağrısının sınırlarını daha da genişletme fırsatım verdi. Yine bu anlaşma ile İslam çağrısı, yarımada çevresinde ve yanmada dışında daha değişik bölge ve yerleşim birimlerine ulaşarak bu sayede müslümanlar serbestçe hareket edip çeşitli kabilelerle görüşme, serbestçe seferler düzenleme ve Şam yolu üzerindeki yahudi yerleşim birimlerini ele geçirme fırsatlarını yakaladılar.

Nebi (s) ile Mekkeliler ve Mekkelilerin idaresindeki diğer kabileler arasında varolan düşmanlık, İslam davasının sınır ötesi bir etki alanına sahip olması önündeki engeldi. Fakat, Hudeybiye Barışı, İslam ile Arap yarımadasının sair bölgeleri arasına Mekkeliler tarafından konulan bu engeli darmadağın edecek büyük fethe yani Mekke fethine zemin hazırlıyordu. Hudeybiye'nin sonuçlarından bazıları hemen semeresini vermiş ve Peygamber (s) yahudi yerleşim birimlerine birlikler göndererek Hudeybiye dönüşünün hemen akabinde buraları ele geçirmişti[10[10]]. Ardından İran, Rum ve Mısır kralları ile yarımada içindeki ve dışındaki Arap liderlerine elçiler ve mektuplar gönderdi[11[11]]. Çok geçmeden Amman, Bahreyn ve

---

[10[10]] Taberi tarihi, c. 2, s. 303-306, ibn Hişam, c. 3, s. 376-400, ibn Sa'd, c. 3, s. 102

[11[11]] ibn Sa'd, c. 3, s. 102

Yemen liderlerinden olumlu cevaplar geldi. Rasulullah'a elçi gönderip müslüman olduklarını bildirmişlerdi[12[12]]. Daha sonra değişik yerlerdeki Arap liderlerden, Allah'ın dinine girmek için Medine'ye heyetler gelmeye başladı. İslam'a davet için çeşitli yerlere elçi olarak gönderilenlerden ikisi ashabın tanınmış simalarından olan Amr bin As ile Halid bin Velid idi[13[13]].

"Böylece Allah geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın" cümlesinin gerek dilbilgisi gerekse taşıdığı anlam yönünden farklı yorum ve açıklamaları ortaya çıkmıştır[14[14]]. Dilbilgisi yönünden bu cümlenin "Böylece fetih ile Allah'ın mağfireti ve nimetini zaferle tamamlaması bir araya gelsin" şeklinde anlam kazandığı, yani fethin "Nimetin hidayet ve zaferle tamamlanması ve mağfiretin sebebi" anlamına geldiği ileri sürülmüştür. Bir diğer görüş ise, fethin mağfirete ve nimetin tamamlanmasına bir vesile olduğu, çünkü düşmanla girişilen cihadda sevabın, rabbani rıza ve mağfiretin olduğu yönündedir. Her iki görüş de müfessirler tarafından nakledilmiştir ve tutarlıdır.

İfade ettiği anlam bakımından bu cümlenin "Böylece, senden sadır olmuş veya olacak küçük hataları, gaflet ve yanılgıları affetsin" mânâsım taşıdığı ya da bu ifadenin "gördüğüne de görmediğine de infak et" kabilinden, Nebi'den sadır olmuş veya olmamış ya da ileride olabilecek bütün hataların affedildiği anlamına geldiği nakledilmiştir.

Ayette geçen günahtan maksadın, Nebi (s)'nin Adem (a)'dcn başlayarak gelen atalarının günahları ve ümmetinin günahları olduğu söylenmişse de, bu garip ve ilginç bir yorumdur. Bundan daha ilginci Şia ulemasından müfessir Tabresi'nin Cafer Sadık'tan ve Ebu Abdullah'tan naklettiği şu görüştür: "Nebi (s)'nin günahı olamaz. Ancak Allah (c) Peygamberi'ne, Ali'ye tâbi olanların geçmiş ve gelecek günahlarını affedeceğini bu şekilde garanti etmiştir.!"

Son olarak naklettiğimiz iki ilginç yorumun haricindeki yorumlar tutarlıdır. Fakat bize göre en tutarlı görüş buradaki günahtan maksadın hata, yanılgı ve gaflet olduğu yönündeki görüştür. Ayette Nebi (s) hakkındaki günahın, hakkında vahiy olmayan hususlardaki yanılgılar ve kasıtsız yapılan hatalar olduğu şeklinde yorumlanması gerekir. Bu cümlenin taşıdığı anlam ile önceki ve sonraki ayetlerin taşıdğı anlam arasında genel anlamda bir uyumun olabilmesi için ifadenin böyle yorumlanması gerekir. Nitekim bilindiği üzere, Kur'an'da Peygamber'den sâdır olan hataların olduğunu ve bunların düzeltilerek affedildiğini anlatan ayetler mevcuttur.

Abese sûresi 1-10, Nisa 106-109, Enfal 67-69, Tevbe 43 ve 113, Muhammed 19 ile Gâfir

---

[12[12]] ibn Hişam, c. 4, s. 279, ibn Sa'd, c. 2, s. 29-56

[13[13]] ibn Hişam, c. 3, s. 319

[14[14]] Bkz. Bahsi geçen tefsir kitapları.

sûresi 54. ayetlerde nübüvvet makamına layık bir tarzda tavsiye ve direktiflerle Peygamber'in istiğfar etmesi emredilerek, ondan sadır olan hata ve sürçmelerin affedileceği bildirilmiştir. Hz. Peygamber için gerek önce vuku bulmuş gerek sonra vuku bulması muhtemel hataların affedileceğinin burada bildirilmesi bir vurgu ve teyid anlamı taşır. Zira Allahu Teala Hz. Peygamber'in bir beşer olarak böylesi sürçme ve hataya düşebileceğini bilmektedir. Fakat, Allah'ın nübüvvet makamına seçerek O'nu yüceltmesi ve Kur'an'in çeşitli yerlerde değişik üsluplarla zikrettiği üstün ahlakı sayesinde Nebi (s) bu günahlardan korunmuştur.

Bu ayetteki ifade ile ikinci ve üçüncü ayetteki diğer ifadeler o dönemde meydana gelen olayların büyüklüğünü vurgulamakta, olayların uzun vadede olumlu sonuçlar doğuracağına dikkat çekmektedir. Yine bu ifadeler, Nebi (s)'nin başından sonuna kadar olaylar karşısındaki tutumunu müjdeleyici ve gönül rahatlığına ulaştıracak bir tarzda O'na Rabbani bir destek sağlamaktadır. Elbetteki Allah (c) daha iyi bilir. [15[15]]

4- O, imanlarına iman katsınlar diye mü'minlerin kalplerine huzur'[16[16]]' indirdi. Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

5- Ta ki, inanan erkekler ve inanan kadınları altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere koysun, onların kötülüklerini de örtsün. Gerçekten bu, Allah katında büyük bir başarıdır.

6- Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azabetsin. (Onların müslümanlar için istedikleri) kötü olaylar kendi başlarına gelsin, Allah onlara gazab etmiş, onları lanetlemiş ve onlara cehennemi hazırlamıştır. Orası da ne kötü bir yerdir.

7- Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır. Allah azizdir, hakimdir.

"Ta ki, mü'min erkek ve kadınları altlarından ırmaklar akan cennetlere..." ayeti ve devamındaki üç ayet ile ilgili hususlar

Tirmizi'nin Enes'ten rivayet ettiği hadiste Enes şöyle demiştir: "Nebi (s)'ye "Böylece geçmiş ve gelecek günahlarını Allah bağışlasın" ayeti nazil olduğunda Hudeybi-ye'den dönüyordu. Şöyle buyurdu: "Allah bana öyle bir ayet indirdi ki, bu ayet benim için dünyadaki her şeyden daha güzeldir". Ayeti okudu ve mü'minler: "Gözün aydın Ya Rasulallah! Allah senin hakkında ne yaptığını açıkladı. Ya bizim hakkımızda?" dediler. Bunun üzerine "Böylece mü'min erkek

---

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/481-486.
[16[16]] es-Sekine Gönül rahatlığı, kalp huzuru.

ve kadınları da orada ebedi kalmak üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirsin" ayeti nazil oldu."[17[17]]

Bu hadise göre "Böylece gelmiş geçmiş günahlarını Allah bağışlasın" ayetinin öncesi ve sonrasıyla ayrı telakki edilmesi gerekir. Ancak , sûrenin giriş kısmında naklettiğimiz hadisler de sûrenin bir defada nazil olduğunu göstermektedir. Kaldı ki, sözkonusu ayet kendisinden önceki ayetlerle de sonraki ayetlerle de tam bir uyum sağlamaktadır. Dolayısıyla biz burada, 4 ila 7. ayetlerin sûredeki ilk ayetlerin devamı olduğu görüşünü tercih ediyoruz.

Tirmizi hadisinin, uygulamaya yönelik bir anlamı ifade ettiği söylenebilir. Nitekim, açıklamasını yaptığımız ayetler, ilk üç ayetin hedeflediği sükunet ve kararlılığı amaçlamıştır. Önceki ayetlerde Nebi (s)'ye fetih müjdesi verilmiş, bu ayetlerde ise müzminlere hitaben şu hususlar hatırlatılmıştır.

I- Allah (c) mü'minlerin gönlüne, iman ve Allah'a bağlılıklarının güçlenmesi için, sıkıntıdan sonra huzur vermiştir.

II- Allah (c) onların yolculuklarını ve bu yolculuk sebebiyle çektikleri sıkıntıları kötülüklerini örtmek, rızasına erdirmek ve böylece onları içinde ebedi kalacakları cennetlere yerleştirmek için bir vesile kılmıştır. İşte büyük başarı budur.

III- Göklerde ve yerdeki orduların sahibi olan Allah'ın, verdiği fetih sözünü gerçekleştirmeye muktedir olduğu, herşeyi bildiği ve verdiği hükümlerin hikmetli, isabetli olduğu hatırlatılıyor.

IV- Erkek olsun kadın olsun münafık ve müşriklerin Allah hakkında "Allah, kendi dostlarını perişan edecek" şeklindeki kötü düşünceleri zikredilerek ayrı bir mevzuya geçiliyor ve bu kötü düşüncenin uğursuz bir bulut gibi kendi üzerlerinde dolaştığı bildiriliyor. Evet, Allah'ın gazap ve laneti onların başlarına geçecek, dolayısıyla gidecekleri yer cehennem olacaktır. Cehennem onlar ve benzerleri için hazırlanmış ne kötü bir yerdir. Elbetteki göklerin ve yerin orduları elinde bulunan Allah, onlara vadettiği azabı ve laneti gerçekleştirmeye muktedirdir. Zira, Allah hakimdir ve bunu yapmaya gücü yeter. Allah hükmedeceği zaman adalet, hikmet ve doğrulukla hükmeder.

7. ayette "Göklerin ve yerin orduları Allah'ın elindedir" cümlesinin tekrar edilmesi, gerek mü'minler gerekse kafir ve müşrikler için Allah'ın vaadinin mutlak surette gerçekleşeceği hakikatinin bir ifadesidir. Yaptığımız açıklamalarda doğruya isabet etmiş olmak temennimizdir.

4. ayette, müslümanlara mübtela olan huzursuzluğa ve özellikle de anlaşma şartlarından ötürü oluşan kaygıların doğru olduğuna değinilmiş, daha sonra Nebi (s)'nin gönül rahatlığına kavuşturulması ve ilahi tavrının desteklenmesi ile mü'minlerin de gönüllerinin sükunet

---

[17[17]] Tac, c. 4, Tefsir bölümü, s. 211

bulduğuna işaret edilmiştir.

Yine 7. ayette, Medine'de kalan münafıklar ile müşriklerin zihinlerinde müslüman-ların bu yolculukta yok olacakları, şiddetli bir tepkiyle karşılaşıp hüsranla dönecekleri şeklinde oluşan tablo sergilenmektedir. Münafık ve müşriklerin zihninde oluşan bu tabloya müslüman olmuş bazı kabilelerde de rastlamak mümkün. Bu konu ileride anlatılacaktır.

Müfessirler, İbn Abbas'a istinaden "imanlarına iman katsınlar diye" cümlesinin "ta ki Allah'a iman edip onu birledikten sonra imanları artsın ve Allah'ın kanunlarını doğ-rulasınlar" şeklinde bir anlam taşıdığını söylemişlerdir[18[18]]. İbn Kesir ise, Buharı ve diğer bazı imamların bu ayeti imanın kalplerde artacağına delil olarak kabul ettiklerini ifade etmiştir.

Bu cümlenin ilk defa bu sûrede kullanılmayıp daha önce Enfal, 2; Al-i İmran, 173; Ahzab, 23. ayetlerde de geçtiğine dikkat çekmek istiyoruz. Ayrıca, cihad ve kalplerin huzura kavuşturulması ile ilgi mevzularda da bu cümle benzer şekilde de geçmiştir. Dolayısıyla bu durum cümleye şöyle bir anlam vermemizi gerekli kılmaktadır: "Bu ve benzeri mevzular ile doğurdukları olumlu neticeler -Hudeybiye örneğinde olduğu gibi-mü'minlerin Allah'a imanları ve vaadine kesin itimatlarının artmasına vesile olmaktadır". Elbetteki Allah daha iyi bilir.

Kur'an-ı Kerim bizzat mü'min kadınlar, müşrik ve münafık kadınlardan söz etmektedir. Ahzab sûresinde de geçtiği gibi burada kadının erkekle birlikte ayrı olarak zikredilmesi, İslam davası sürecinde muhtelif şartlarda ve şekillerde kadının kendine özgü şahsiyetinin Kur'an tarafından bir ifadesidir. [19[19]]

8- Biz seni şahid, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.

9- Ki, Allah'a ve Rasulü'ne inanasınız. Onu destekleyesi-niz'[20[20]]', ona saygı gösteresiniz ve Onu sabah akşam teşbih edesiniz.

İkinci ayetteki fiillerin zamirleri 3. şahıs için "te" ile okunduğu gibi, 2. şahıs (sen) için "ya" ile de okunmuştur. Müfessirler birinci şekilde okunması halinde ayetteki hitabın genel anlamda insanlara olacağını ancak, burada ayetin mânâsı ve gelişi hitabının özelde müslümanlara yönelik olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla "te" ile okunması daha doğrudur. Yaygın olan okunuş şekli de budur. Ayette geçen fiillerin zamiri bir kavle göre Rasulullah'a bir kavle göre de Allah'a aittir. Ancak dilbilgisi kuralı olarak zamirin en yakın isme ait olması gerektiği

---

[18[18]] Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Zemahşeri ve Tabresi tefsirlerine bkz.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/487-489.

[20[20]] Tuazziruhü Ona yardım edesiniz ve onu yüceltesiniz.

dikkate alınırsa o taktirde zamirler Rasulullah'a ait olur. Fakat bu durumda da "tusebbihu" (onu teşbih ederler) fiilindeki "o" (hü-ve) zamiri "Rasulullah'ı teşbih ederler" şeklinde bir mânâya delalet eder. Böyle bir mânâ usule aykırı olduğundan zamirlerin Rasulullah'a ait olduğunu söyleyenler "vetürek-kiruh" (O'nu destekleyeseniz) cümlenin bittiğini "vetüsebbihu" (onu teşbih edesiniz) ifadesinde ise yeni bir cümlenin başladığını söylemişlerdir. Dolayısıyla "tuvekkıruhu" ifadesine kadar zamirlerin Rasulullah'a, "vetüsebbihuh'"da ise Allah'a ait olduğunu söylemişlerdir[21[21]]. Gördüğümüz kadarıyla burada bir sıkıntı göze çarpıyor. Bizim tercihimiz ise buradaki zamirler Allah'a ve O'nun dinine aittir. Böylece ilk ayet Allah'ın, Pey-gamber'i müjdeleyici, uyarıcı ve şahit olarak gönderdiğini ifade ederek tercihimiz olan görüşü çağrıştırmaktadır.

Yukarıdaki iki ayet önceki ayetlerin bir devamıdır ve Nebi (s) ile müslümanların görevlerini kapsamaktadır. Önceki ayetlerde olduğu gibi bu iki ayette de muhatap Nebi (s) ve müslümanlardır. Buradan yola çıkarak bu iki ayetin, önceki ayetlerin devamı olduğu savına varabiliriz. İfade ettiği mânâya göre, bu iki ayet Allah'ın dinine ve Rasulü'ne yardım hususunda müslümanların görevlerini, onların Allah ve Rasulü'nün emirleri karşısında boyun bükmeleri gerektiğini vurguluyor. Ayrıca bu iki ayetle, Rasulullah'ın şa-hid, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği bildirilerek, Nebi (s)'den sadır olan fiile -rin ilahi ilhamla gerçekleştiği vurgulanmaktadır. [22[22]]

10- Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, kendi aleyhine bozmuş olur. Ve kim Allah'a verdiği sözü tutarsa Allah ona büyük bir mükafat verecektir.

Rasul'e Biat, Allah'a Biattir

Müfessirler "Sana biat edenler gerçekte Allah'a biat etmektedirler..." ayetinin, Hu-deybiye'de müslümanların Nebi (s) ile bir ağacın altında yaptıkları biati (sözleşmeyi) ifade ettiğini söylemişlerdir. Sûrede, ağaç altında Peygamber'e biat edenlerin Allah'ın nzasına nail olduklarını bildiren ayetin, aynı mevzu ile ilgili olarak başka bir anlamı ifade etmesi de mümkündür.

Herhalükarda bu ayet, önceki ayetlerle özellikle de 8 ve 9. ayetlerle aynı bağlamdadır. Bu ayet 9. ayette bahsi geçen İslami görevi vurgulamaktadır. Ayet müslümanlara şu hususları bildiriyor:

[21[21]] Bkz. Beğavi, Zemahşeri, Tabresi

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/489-490.

I- Onlar her ne kadar Nebi (s) ile biatlaşmışlarsa da gerçekte bu biat Allah ile yapılmıştır ve Allah'ın eli onların eli üzerindedir.

II- Müslümanlara, Allah'ın dinine yardım etmek ve Rasulü'ne vahyettiği her şeye rıza göstermek üzere, Allah huzurunda verdiği sözün ne denli bir mükafatı getirdiği hatırlatılıyor. Daha sonra sözünden dönenlerin kendi aleyhlerine iş yaptıkları, sözüne sadık kalanların ise Allah'tan büyük bir mükafat alacakları belirtiliyor. Yine ayet, Hudeybi-ye'de barış şartlarının müslümanlara ağır gelmesi ve o ortamdaki davranışlarının sonucunu ifade ediyor. Nitekim ilahi hikmet, bir tarafatan mü'minlerin gönüllerini ferahlatmak, diğer taraftan da geleceğe yönelik bir proje oluşturmak için ayetin ihtiva ettiği açıklama, uyarı, korkutma ve müjdeleme yollarına başvurmuştur.

Ebu Davud'dan nakledildiğine göre, Peygamber (s)'in Kureyş'e gönderdiği Osman bin Affan'ın Kureyş tarafından öldürüldüğü veya hapsedildiği haberi yayılınca, Nebi (s) "Kureyş'in işini bitirinceye kadar onların yakasını bırakmayacağız" diyerek beraberindekileri ölüm üzerine biat etmeye çağırdı. Diğer bir rivayete göre de kaçmamak üzere biat etmeye çağırdı. Bir ağacın gölgesinde durdu ve herkes gelip biat etti. Kaybettiği devesini aramak üzere çıkmış olan bir kişi hariç biat etmeyen kalmadı[23[23]].

Durum, son derece ciddi ve hassastır. Nebi (s) ile birlikte yola koyulanlar savaşmak için gelmemiş, düşmana karşı şiddet kullanmak amacıyla bir hazırlık da yapmamışlardı. Üstelik müslümanlar başkent Medine'den uzaktaydılar. Düşman ise kendi yerinde olmakla birlikte kazanmak için gerekli mantalitelere sahipti. Dolayısıyla müslümanlar iki seçenek arasında kalmışlardı. Ya Allah hükmünü koyuncaya kadar sabır ve metanet gösterilecek ya da gerisin geriye dönülecekti. Onlar, birinci seçeneği tercih ettiler ve Nebi (s)'yle biatlaştılar. Bu şekilde onlar, imanlarının ne derece sağlam olduğunu göstermiş oldular. Ayrıca, Allah'a ve Rasulü'ne bağlılıklarını, Allah'ın rızasını kazanmak istediklerini ispatladılar. Böylece bu sûrenin 18. ayetinde geçen güzel övgü ve büyük müjdeye hak kazandılar. Fetih 18'de şöyle buyuruluyor: "Allah şu mü'mirilerden razı olmuştur ki onlar, ağacın altında sana biat ediyorlardı. Allah onların gönüllerinden geçeni bildiği için onların üzerine huzur ve güven indirdi ve onlara yakın bir fetih verdi".

Şurası şüphe götürmez bir gerçektir ki, bu durum İslam tarihinde kesin başarının elde edildiği durumlardan biridir. Zira, düşmanın önünden gerisin geriye dönmek İslam tarihinde tehlikeli sonuçlar doğurabilirdi. Şüphesiz biat haberi ile birlikte mü'minlerin ölüm üzerine azimle and içmeleri ve bu dehşet manzara Kureyş'e ulaşmış, onları savaştan alıkoyarak, Peygamber'i ve Rabbi ile ölümüne and içen bu toplulukla çatışmamaya itmiştir.

"Allah'ın eli, elinizin üstündedir" ifadesi, Kelam ilminin alanına giriyor. Uzuvların Allah'a

---

[23[23]] Bkz.İbn Kesir

nisbet edilmesi, Allah'ın sıfatları ile ilgili bir mevzudur[24][24]. Dolayısıyla burada, bu konuya girmek gereksizdir. Nitekim, bu ifadeyle, biat ve ahdin mükafatlandmldığı kuvvetle vurgulanarak, Allah'ın bu biatlaşmaya şahit olduğu zikredilmiş ve bununla da mü'minlerin kalplerine kuvvetli bir şekilde telkinde bulunulmuştur.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi; Allah'ın eli, Allah'ın yüzü, kulağı, gözü gibi ifadeler, Kur'an ve Selef-i Salihi'nin direktifleri çerçevesinde anlaşılmalıdır ve bu ifadelerden kasıt, mânânın ifade edilmesidir[25][25]. Daha önce değindiğimiz için burada tekrarına gerek görmüyoruz.

Ayet aynı zamanda, müslümanlann İslam'a bağlı olmalarının, Allah, Peygamber ve Kur'an'a uymalarının gerekliliğini daimi surette telkin etmektedir. Biat eden, Allah'ı dinleyip O'na itaat etmek üzere söz veren ve Kur'an ile Sünnet'in gerek müsbet gerekse menfi olarak yüklediği çeşitli görevleri yerine getirmek sözü veren bir kimse, biat eden kimseye benzer. [26][26]

11- Göçebe Araplardan geride kalanlar'[27][27], sana diyecekler ki; "Mallarımız ve çocuklarımız bizi alıkoydu. Bizim için mağfiret dile". Onlar, dilleriyle kalplerinde olmayan bir şeyi söylüyorlar. De ki: "Allah size bir zarar vermek istemiş olsa Allah'ın sizin için dilediğine kim engel olabilir?" Hayır, Allah yaptıklarınızı haber almaktadır.

12- Herhalde siz sandınız ki, Elçi ve mü'minler bir daha ailelerine dönmeyecekler. Bu gönüllerinizde süslendirildi. Kötü zanda bulundunuz ve helak olmayı'[28][28] hak etmiş bir topluluk oldunuz.

13- Kim Allah'a ve Rasulü'ne inanmazsa bilsin ki biz, kafirler için alevli bir ateş hazırlamışızdır.

14- Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. O dilediğini bağışlar, dilediğine azab eder. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

Engelleri Aşabilmek

Ayetlerin ibareleri gayet açık olup şu hususları içermektedir:

---

[24][24] Bkz. Zemahşeri tefsiri ile Hazin ve Zemahşeri üzerine yazılmış ibnü'l Münir.

[25][25] Bkz. Kasas sûresinin tefsirindeki son kısım.

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/490-491.

[27][27] el-Muhallefun Geri kalanlar.

[28][28] Bura Helak olmuş manasınadır.

1- Bedeviler, geri kalmalarına neden olarak ailelerinin ve mallarının kendilerini meşgul etmelerini gösteriyorlar.

2- Ayetler, yalan söyleyerek kalplerinde olmayan şeyleri söylemelerini eleştirerek ortaya koyuyor. Gizleseler de, açığa da vursular da Allah, yaptıklarından haberdardır. Onlara zarar vermeye ve yarar sağlamaya kadir olan yalnızca Allah'tır ve O'nu hiç kimse engelleyemez.

3- Yaptıklarının hakikati, geri de kalmalarının gerçek nedeni küçük düşürücü bir şekilde açıklanıyor. Onlar, Nebi ve onunla savaşa çıkan mü'minlerin, düşmanların kılıçlarından kurtulamayacaklarını ve evlerine dönenemeyeceklerini zannetmişlerdi. Bu kötü zan kendilerine güzel göründü ve kendilerini helaka sürükledi. Onlar bozgunculardandırlar.

4- Eleştiri ve uyarıyla, kim Allah'a ve Rasulü'ne inanmaz, onlara güvenmez ve emirlerini dinleyip itaat etmezse, Allah'ın kafirler için hazırladığı ateşe müstehak olur deniliyor.

5- Sonunda da kendilerine gelmeleri, bilinçlerini kazanmaları için onlara ümit veriliyor. O Allah, göklerin ve yerin sahibi, rahmet ve bağışlama sıfatlarıyla mücehhezdir. Bağışlanmayı hakedeni bağışlar, azabı hakedenlere de azap eder.

Müfessirler[29[29]], ayetlerin Beni Gıfar, Mezine, Cehiıe, Eşçe' ve Eşlem bedevileri hakkında indiğini rivayet ederler. Hz. Peygamber. Medine yakınlarına inen bu kabileleri, Kureyş'in kendilerini Kabe'den çevirmesi ya da savaş ihtimalini vurgulayarak Kabe'yi ziyarete çağırdı. Onlar da işi ağırdan alarak geri kaldılar.

Rivayetin doğru olması muhtemeldir. Ayetler, geçen ayetler ve sûrenin ana konusuyla uyumlu olup, Hudeybiye yolculuğunda vuku bulan olaylardan, bedevilerin konumları, Hz. Peygamber ve onunla birlikte yola çıkan mü'minlerin seferleriyle ilgili bedevilerin zan! arından değişik kesitler içermektedir. Bedeviler, 6. ayetin ilham ettiği gibi müşriklerin ve münafıkların temennilerine katılıyorlardı.

Geri kalanların sözlerinde geçen gelecek edatı olan "sin" harfi, ayetlerin, Peygam-ber'in onlarla yüzleşmesinden önce indiğine delil, Medine dönüşünde yolda indiğini belirten rivayetin doğruluğuna da işarettir.

Ayetler, geçen ayetlerde olduğu gibi insanların yolda helak olacaklarını sandıkları, yaptıkları barışın şartları kendilerine ağır gelen müslümanları güvene kavuşturmayı, onları sabit kılmayı hedefliyor. Aynca bunların, Allah'ın yardımına mazhar olduklarını, düşmanlarının barış yoluyla kendilerinden uzaklaştırıldığını ve sağ salim evlerine dönüşlerini ortaya koymaktadır.

Rivayetlerde bedevilerin müslüman olup olmadıklanyla ilgili bir şey belirtilmiyor. Fakat

---

[29[29]] Bkz. Beğavi, Tabresi, Hazin.

bunların müslüman olmadıkları anlaşılıyor. Çünkü Hz. Peygamber'in onları da yanına alarak Kureyş'e, gayri müslimlerle birlikte ziyaret için geldiği mesajını vermek istediği anlaşılıyor. Bedevilerin Nebi'den kendileri için bağışlama dilemesini istemeleri, ek olarak Allah'ın bağışlamasıyla ümitlendirilmeleri de onların müslüman olduklarına delil olabilir. Açıklamasını yapacağımız gelecek ayet de, bu hususa başka bir delildir.

Rivayetlerden, Eşca' ve Mezine'den bir grubun Peygamber'e gelerek H. 5. yılda müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Mezine, Eşçe', Eşlem ve Gıfar'dan bir grup, H. 8. yılda Hz. Peygamber'in Mekke'ye yürüdüğü ordunun hazırlanmasında bulunmuşlardı[30][30]. Bundan da bu olaydan kısa bir süre önce, yani Hudeybiye yılında İslam'a girmiş olmaları ihtimali akla gelmektedir. [31][31]

15- O geri bırakılanlar, ganimetleri almak için gittiğiniz zaman: "Bizi bırakın, sizinle beraber gelelim." diyecekler. Onlar, Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. De ki: "Siz bizimle gelemezsiniz. Allah önceden böyle buyurdu. "Onlar: "Bizi çekemiyorsunuz" diyecekler. Hayır, onlar pek az anlıyorlar.

16- O geride kalan göçebe Araplara de ki: "Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmağa davet olunacaksınız. Onlarla dövüşürsünüz yahut müslüman olurlar. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükafat verir; eğer önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, size acı bir şekilde azab eder.

Ganimete Değil, Ecre Talip Olmak

Ayetlerdeki ifadeler açıktır. Birinci ayette sözkonusu Arapların umdukları şeyler (ganimetler) ve bunları arzularken içine düştükleri çelişkiler gözler önüne seriliyor. Çünkü, tehlike anında Nebi (s) ile müslümanlara tâbi olmadıkları gibi, buna katılmamak için yalandan bahaneler uydurmuş ve emniyette oldukları ganimetlerin olduğu seferlere ise katılmak istemişlerdir. Ancak, rahatlık zamanındaki seferlere katılmaları engellenince de müslümanlan "bizi çekemiyorsunuz" diyerek kıskançlıkla suçlamışlardı. Görülüyor ki, böylesi bir çelişkiye düşenler, ancak iyi idrakten yoksun, az şuur sahibi kimselerdir.

İkinci ayette ise, Allah (c)'ın bu duruma nza göstermeyeceği Rabbani bir üslupla bildirilmektedir. Yine ganimet, emniyet ve zafer yüklü seferlere katılmalarının engellenmesi onlar için bir cezadır. Daha sonra bunlara bir fırsat tanınarak, sefere katılmadan önce İslam düşmanı güçlü bir kavimle savaşa girecekleri haber veriliyor. İşte burada onların ne yaptığı

---

[30][30] ibn Sa'd, c. 2, sh. 56, 71; Ayrıca c. 3, sh. 182

[31][31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/493-494.

ortaya çıkıyor. Eğer bu savaşı gerçekleştirirlerse Allah'ın mükafatına hak kazanmış olacaklar. Fakat, önce yüz çevirdikleri gibi şimdi de yüz çevirirlerse Allah'ın şiddetli azabı onları yakalayacaktır.

Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir ve Zemahşeri'nin naklettiklerine göre; "Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar" ile "Allah önceden böyle buyurdu" cümlelerinin Tevbe sûresinde seferden geri kalanlar için nazil olan şu ayete atıfta bulunduğu söylenmiştir: "Allah Rasulü'nün arkasından oturmakla sevindiler. Mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten hoşlanmadılar. 'Sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: Cehennem ateşi daha sıcaktır! Keşke anlasalardı!. Artık kazandıkları işlere karşılık az gülsünler, çok ağlasınlar! Eğer Allah seni onlardan bir topluluğun yanına döndürür de onlar savaşa çıkmak için senden izin isterlerse de 'Asla benimle çıkmayacaksınız, benimle beraber düşmanla savaşamayacaksınız. Siz ilk önce oturmaya razı oldunuz. Öyleyse geri kalanlarla birlikte oturun' de" (Tevbe 81-83). Yine, yukarıdaki müfessirlerin naklettiğine göre Allah, Nebisi'ne ganimet olan seferlere onların katılması için talimat vermiş, bu seferlere ancak Hudeybiye'de bulunanların katılabileceğini bildirmiştir.

Sözkonusu müfessirlerin naklettiği bu iki görüşten birincisi isabetli değildir. Çünkü, Tevbe sûresinin ayetleri Tebük Savaşı sıralarında hicretin 9. senesinde nazil olmuştur. İkinci görüş tutarlıdır. Yani, Kur'anî bir emir olmaksızın, Nebi (s) Rabbani ilhamla böyle davranıyor ve geri kalanları ganimetli seferlere bırakmıyor. Akabinde bu ayetler nazil olarak Peygamber'in ilahi ilhamla sergilediği davranışlarını destekliyor. Daha önce değişik yerlerde de ifade ettiğimiz gibi Nebi (s)'nin ilahi ilhamla yaptığı işlerin bilahare ayetlerle desteklenmesi Kur'an'da tekrar eden hususlardandır.

Müfessirler bir kısım tabiine isnat ederek şu görüşü nakletmişlerdir: İlk ayette sözü edilen ganimetler Hayber ganimetleridir. Zira, Allah (c) bu ganimetleri özellikle Hudeybiye'de bulunanlara Mekke ganimetlerinin yerine vereceğini vadetmişti. Çünkü, Hudey-biye'den barışla dönülmüş ve Mekkelilerden bir şey elde edilmemişti. Bunun üzerine Allah (c) Hayber fethine Hudeybiye'de bulunanların haricinde hiç kimsenin katılmamasını Peygamber'e emretmişti[32[32]].

Bir rivayete göre Hayber ordusu, Hudeybiye dönüşünden iki ay sonra, diğer rivayete göre de beş ay sonra hazırlanmıştır. Eski siret yazarları Hayber'e, sadece Hudeybiye'ye katılanarın gittiğini zikretmişlerdir[33[33]]. Hatta, Hayber olayını rivayet eden müfessirler bile böyle bir şey nakletmemiştir[34[34]]. Açıklamasını yapmaya çalıştığımız bu iki ayette kullanılan üslup, tehlike anında uzaklaşmayı, ganimet sözkonusu olduğu zaman ise yakınlaşmayı yeğleyen Arapların

---

[32[32]] Bkz. Beğavi, Tabresi, ibn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri

[33[33]] Sa'd, c. 3, s. 153-163 ve ibn Hişam, c. 3, s. 378-400

[34[34]] Bkz. Önce zikri geçen tefsirler.

durumunda olanları kapsayan genel bir üsluptur. Cesaretlerini ispatlama için bir fırsat tanınıyor. Tabii ki tanınan bu fırsatta ganimet yok, tehlike var.

Bir kısım tabiine isnaden yapılan rivayette Hayber ganimetleri olarak yorumlanan ganimetler bize öyle geliyor ki bir tatbik (uygulama) niteliğindedir. Allah (c) daha iyi bilir.

Müfessirlerin İbn Abbas, Dahhak, Katade ve Sa'd bin Cübeyr'e isnad ederek rivayet ettikleri bir görüşte "Çok kuvvetli bir kavim" cümlesinden maksadın Havazin ve Sakif kabileleri olduğu, bir başka görüşte de bu kavmin Hanifeoğulları ve Müceyleme kavmi olduğu yer almaktadır. Ayette geçen kavmin Rum ve Fars kavimleri olduğu da sözkonusu tabiinden gelen rivayetler arasındadır. Bu konuda gelen rivayetlerden sonuncusuna göre ise; ayetteki kavim mutlak mânâdadır. Belirli bir kavim kastedilmemiştir[35][35]. Bu son görüş bize göre daha tutarlıdır. Daha önceki görüşler ayette geçen kavmin uygulamada adı geçen kavimlere tatbik edilmesidir.

Bu iki ayet önceki ayetlerde olduğu gibi, her zamanda ve her mekanda insanlardan bir kesimin sergileyebilecekleri tabloyu gözler önüne sermektedir. Tehlike, şiddet ve savaş anında mü'minlerden uzaklaşıp, ganimet ve menfaat sözkonusu olduğu zaman mü'minlere yanaşmaya çalışan bir grup. Evet, şiddet anında utanmadan yalandan mazeretler uyduran sonra da emniyet ve ganimet olduğunu bildikleri seferlere utanma olmaksızın koşan bir kesim. İşte bu iki ayet aynı davranışta bulunabilecek insanları bir taraftan kınarken, diğer taraftan da onların iman iddialarında ve ihlaslannda doğru olup salihler topluluğundan olabilmeleri için sınanmaları, imtihana tabi tutulmaları gerektiği bildiriliyor.

"Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya davet edileceksiniz, onlarla dövüşürsünüz, yahut müslüman olurlar" cümlesinde, İslam'ın savunma savaşı ya da aleyhte bir girişime karşılık savaşmayı öngördüğü gerçeğine aykırı bir durum sözkonusu değildir. Çünkü bu cümleden "Onlarla zoraki müslüman oluncaya kadar savaşınız" anlamı çıkmaz. Nitekim Kur'an ve Sünnet'ten edindiğimiz öğretilerde İslam'ın öngördüğü savaş, zorla İslam'ı kabul ettirme savaşı değildir. Düşman ayrımı yapılmadan gerçekleşen bir savaş da değildir. Nitekim, ayette bahsi geçen kavim, küfrü sabit olup düşmanlıkta ısrar eden ve onlarla savaşmanın vacip olduğu bir kavimdir. Müslümanlar ile düşman kafirler arasında bir savaş vuku bulursa, kafirler konumlarından vazgeçinceye kadar bu savaş devam eder. Bu savaş ya karşı tarafın müslüman olmasıyla biter ya da barışla. Hudeybiye Barışı da bu duruma yakın bir örnektir. Bu durum sadece Araplar veya Arap müşrikler için değil herkes için geçerlidir. [36][36]

17- Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya güçlük yoktur. Bunlar savaşa katılmak

---

[35][35] Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir

[36][36] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/495-497.

zorunda değildir. Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse, Onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Kim de yüz çevirirse onu da acı bir azaba uğratır.

Görüldüğü gibi bu ayet istisnai bir durumu, ifade etmektedir. Bu yönüyle ayet, önceki ayetlerin devamı ve bir parçasıdır. Önceki ayetlerde, Allah yolunda cihad ederek Allah'a ve Rasulü'ne bağlılıklarını ispatlayamayan bir güruh yeriliyor. Bu ayette ise fiziki mazaretleri sebebiyle savaşa katılamayan özürlülerin bundan istisna oldukları vurgulanmaktadır.

Ayette sözü edilen prensip (özürlülerin istisnası) hak, adalet ve hikmet ölçülerine tam olarak uymaktadır. Nitekim bu prensip Kur'an'ın zaman zaman değişik üslûplarla tekrarladığı genel prensiplerdendir.

"Kim Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederse, onu altından ırmaklar akan cennetlere sokar..." ayetinin son kısmı ve burada genel bir ifade kullanılması, mü'minleri teşvik edip, onları sözü geçen "geri kalanlar"a benzemekten kaçındırmak amacına yöneliktir. [37[37]]

18- Allah şu mü'minlerden razı olmuştur ki, onlar, ağacın altında sana biat ediyorlardı. Allah onların gönüllerinden geçeni bildiği için onların üzerine huzur ve güven indirdi ve onlara yakın bir fetih verdi.

19- Yine onlara alacakları bir çok ganimetler bahşetti. Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

Rıdvan Biati

Bu iki ayette kullanılan ifadeler kolayca anlaşılabilir. Ayetlerdeki üslup ise, Hudey-biye'de bir ağacın altında -özetini daha önce verdiğimiz rivayetlere göre- Rasul'e biat edenleri müjdeleyici ve övücü bir üsluptur. Daha önce dile getirilen mü'minler için müjde ve gönül huzuru bu iki ayette de devam etmektedir.

Birinci ayetteki ilk kısım, Hudeybiye seferindeki manzaralardan birine işaret ediyor. Nebi (s) ve müslümanları çepeçevre kuşatan manzaranın tehlikesini ifade ediyor. Bu durum 10. ayetin tefsirinde açıklandığı için tekrarına gerek görmüyoruz.

Hudeybiye'de yapılan biata "Rıdvan Biati" da denilmektedir[38[38]]. Görüldüğü gibi Rıdvan kelimesi ayetteki ilk cümleden esinlenerek bu biata isim olmuştur.

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/497.
[38[38]] Bkz. Zemahşeri ve ibn Kesir Tefsirleri.

İbn Kesir ve diğer müfessirler bu biatta bulunanların üstünlüğüne dair bazı rivayetler nakletmişlerdir. Bu rivayetlerden Cabir hadisinde şunlar yer alıyor: "Nebi (s) ağaç altında insanlardan biat alırken şöyle buyurdu: "Bugün sizler yeryüzünün en hayırlılarısınız." Ümmü Mübeşşir'den rivayet edilen başka bir hadiste ise Ümmü Mübeşşir şöyle demiştir: "Rasulullah (s)'ın Hafsa'nın yanında şöyle dediğini işittim: "İnşaallahu Teâlâ, ağaç altında biat edenlerden hiç biri ateşe girmeyecek" İyas bin Seleme'nin babasından rivayet ettiği başka bir hadiste babası şöyle demiştir: "Aramızda oturmuş konuşuyorduk. Rasulullah'ın hizmetlilerinden biri gelerek 'Biat, biat, Cebrail indi' dedi. Hemen ayağa kalktık ve Rasulullah'a doğru gittik. O bir mugaylan ağacının altında oturuyordu ve O'-na biat ettik."

Müfessirlerden bazıları, ilk ayette sözü edilen yakın fethin Hudeybiye Barışı olduğunu, ikinci ayette müslümanlann müjdelendiği ganimetlerinse genel bir ifadeyle Allah'ın müslümanlara müyesser kılacağı ganimetler olduğunu savunmuşlardır. Bazıları ise; "Yakın fetih, Hayber'in fethi, ganimetler ise Hayber'den elde edilen ganimetlerdir" demişlerdir. Bu görüşlerden tümü tabiinden bir kısım ulemaya aittir[39][39].

Daha öncede söylediğimiz gibi bu iki ayet önceki ayetlerin bir parçasıdır ve önceki ayetler ise Nebi (s), Hudeybiye'den Medine'ye dönerken nazil olmuştur. Hayber vak'a-sı bundan bir müddet sonra meydana geldi. Bu durum dikkate alındığında yukarıda naklettiğimiz iki görüşten ilkinin daha tutarlı olduğu kanaati hasıl oluyor.

İkinci görüş ise, Kur'an'daki sözü geçen fetih ve ganimet müjdesini verilebilecek en yakın örneği ifade etmektedir. Bu şekilde Kur'an, önce haber verdiği bir müjdeyi hemen gerçekleştirerek bu konudaki mucizesini gözler önüne seriyor. [40][40]

Hayber Fethi Üzerine

Oryantalistlerin iddialarına göre, Hayber Seferi sadece Hudeybiye'de bulunmuş müslümanları ödüllendirmek amacı ile düzenlenmiştir. Fakat, oryantalistlerin bu iddialarını destekleyecek bir delilleri mevcut değildir. Öncelikle Hayber seferi, özelde Hayber için düzenlenmiş bir sefer olmayıp Şam yolu üzerinde bulunan diğer Yahudi köyleri de bu seferle ele geçirilmiştir. Olayın Hayber üzerinde yoğunlaşmasının nedeni Hay-ber'in yahudilerin başşehri ve Medine'den sürülmelerinden sonraki en önemli yerleşim birimleri olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu olaya işaret eden başka ibareye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla biz burada, konu ile ilgisi münasebetiyle Hayber hakkındaki rivayetleri değerlendireceğiz.

Sadece Hayber Seferi değil, Nebi (s) dönemindeki bütün cihad seferleri haklı nedenlere

[39][39] Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi Tefsirleri

[40][40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/498-499.

dayanmaktadır. Çünkü yahudiler geçmişte işledikleri hainliklerine aldırmadan düş-manlıklarını sürdürüyorlar ve her fırsatta arkadan vurmaya çalışıyorlardı. Medine'den sürüldükten sonra yahudi Nadiroğulları kabilesinin liderleri Hayber'e yerleşmiş, orada yahudilere liderlik ediyorlardı. Yahudileri îslam ve müslümanlar aleyhinde örgütleyerek düşmanlıklarına devam ediyorlardı.

Araplardan Kureyş'e, Ğatafan ve Esed kabilelerine gidip, onları Medine'ye karşı kışkırtarak İslam'ı kökünden yoketmeye yönelik faaliyetlerde bulunuyorlardı. Yine yahudiler Kureyzaoğulları'nı ihanet etmeye ve Medine ile yapmış oldukları anlaşmayı bozmaya teşvik ediyorlardı. Bunun neticesinde, Ahzab sûresinde de belirttiğimiz gibi Beni Kureyza ve Ahzab olayları vuku buldu. Bunlarla kalmayıp düşmanlıklarına devam ettiler ve Arap kabilelerini Medine İslam Devleti'ne karşı kışkırtarak onları savaşa teşvik ettiler. Bütün bunlar şüphesiz Nebi (s)'yi düşündürmüş ve yahudilere (sözkonusu bölgede) bir ders vermemeye sevketmişti. Ancak Rasulullah bu işte bir tehlike görmemiş olsa gerek ki seriyyeler göndererek liderlerinden Eba Rafi bin Hakiki, daha sonra Esir bin Zarim'i tutuklamıştı. Rasulullah, Hudeybiye ile sonuçlanan ve Kabe'yi ziyaret maksadıyla çıktığı sefer dönüşünde bu işi bitirmek istiyordu. Ayetlerin mefhumu ve vuku bulan olaylar, Nebi (s)'nin bu işi bitirmeye niyetlendiğini ve Kureyş'in ansızın bir saldırı yapmayacağından da emin olduğunu gösteriyor. Bir rivayete göre Hudeybiye'den Medine'ye döndüğünde hazırlıklara başlamış ve Muharrem ayında Hayber'e sefer düzenlemiş, diğer bir rivayete göre ise Cemaziyelevvel ayında bu seferi gerçekleştirmiştir.

Beğavi'nin kaydettiği bir rivayete göre Esed ve Gatafan kabileleri, Peygamber'in Medine'den çıktığı sırada Medine üzerine yürümeyi planlamamışlardı. Ya da Peygamber ve ashabına, Hudeybiye'ye giderken veya oradan dönerken saldıracaklardı. Fakat, Nebi (s) ile Kureyş arasında varılan mutabakatla bu planlan geçersiz kaldı. Belki de bu plandan ötürü Hayber yahudileri komplo hazırlığı içindeydi. Yine Peygamber'in yahu-diler üzerine yürümekte acele etmesi bu sebepten kaynaklanabilir.

Hayber'in nüfusu kalabalık, kaleleri çok ve savaş kabiliyeti olan bir yerleşim birimi idi. Müslümanlar zafer elde edip kaleleri de ele geçirinceye kadar yaklaşık bir ay yahu-dilerle çarpıştılar. Yahudi savaşçılarından bir çoğu öldü. Müslümanlar büyük miktarda mal, silah, tarla, bostan, kadın ve çocukları ganimet aldılar. Bu büyük ganimeti Nebi (s), içinde humsu (ganimetin beşte birini), ayırdıktan sonra mücahidler arasında taksim etti. Nebi (s) kalmalarında bir sakınca görmediği kimseleri ve kendisine teslim olanları -yarıcılıkla-tarlalara, bostanlara bakmaları için orada bıraktı. Kalmasında sakınca olanları ise oradan sürdü. Daha sonra Peygamber Kura' Vadisi'ne yöneldi. Orada yahudilere ait kaleler bulunuyordu. Orada da mukavemetle karşılaştı. Daha sonra burada zafer elde edildi ve yahudilerin bazıları savaşta ölürken, bazıları sürgün edildi, malları ve silahları ele geçirildi. Ardından kalmasında bir sakınca olmayan yahudiler orada bırakıldı ve onlarla tarlalara,

bostanlara yarıcılık usulü bakmaları hususunda anlaşmaya varıldı.

Fedek yahudilerini korku almıştı. Peygamber'e elçiler gönderdiler. Tarla ve bostanların yarısını vermek şartıyla Peygamber onlarla anlaştı.

Habeş'e hicret eden ilk muhacir topluluğu Hayber Seferi sırasında döndü ve Hay-ber'de müslümanlara katıldı. Başlarında Cafer bin Ebi Talib vardı. İbn Hişam'ın rivayet ettiğine göre,[41[41]] Nebi (s) Amr bin Ümeyye ez-Zümeri'yi Hudeybiye Barışı'ndan sonra Habeş'e göndermiş ve muhacirleri iki gemiyle getirtmişti. Kuşkusuz muhacirlerin dönüşü, Hudeybiye'nin olumlu sonuçlarından biridir. Çünkü Nebi (s) ve müslümanlar artık sahip oldukları güç ve heybeti hissetmişlerdi. Artık ilk muhacirlerin uzak diyarlarda kalması gereksizdi. Zira, Peygamber ve müslümanların elde ettikleri zafer ile Hayber, Kura vadisi ve Fedek'te toplanan ganimetlerin yanısıra yahudilerin Medine'den çıkarıldıktan sonra Hicaz'da tamamen etkinliklerine son verilmesi göz önüne alındığında doğal olarak bu sözü söylemek mümkündür.

Bazı müfessirler bu ayetlerin tefsirinde Hudeybiye ashabı için Hayber ganimetlerinin bir mükafat olarak verildiğini belirtmişlerdir. Bunu fırsat bilen bazı aykırı tipler çıkarak Nebi (s)'nin Hayber'e düzenlediği bu seferin, haklı bir neden olmaksızın sadece Hudeybiye'de bulunanların hatırına ve onların gönüllerini rahatlatmak amacıyla düzenlenmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Peygamber'le birlikte bu sefere çıkanlar sadece Hudeybiye'de bulunanlar değildir. Başkalan da bu sefere katılmışlardır. Kaldı ki, bu seferin düzenlemesinde çok haklı gerekçeler vardır. Bunları daha önce arzettik. Kuşkusuz biz burada, siret yazarları ve eski tarihçilerin naklettiklerini aktarıyoruz. Nitekim o dönemde böyle bir iddia da ortaya atılmış değildi. Dolayısıyla aktarmaya çalıştığımız sözkonusu haklı gerekçeler, vuku bulmuş bir hadiseyi paklamak amacıyla icad edilmiş gerekçeler de değildir. [42[42]]

20- Allah size elde edeceğiniz bir çok ganimetler vadetti. Şimdilik size bunu verdi. İnsanların ellerini sizden çekti ki, inananlara bir ibret olsun ve (Allah) sizi doğru yola iletsin.

21- Size başka ganimetlerde vadetmiştir ki henüz onları ele geçiremediniz. Fakat Allah onları kuşatmış (sizin için ayırmış) tır. Allah her şeyi yapmaya muktedirdir.

Peygamber'e Biat Edenlere Allah'ın Va'di

[41[41]] İbn Hişam, c. 3, s. 414

[42[42]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/499-501.

Bu ayetler genel olarak önceki ayetlerin özellikle de 18 ve 19. ayetlerin bir devamıdır. 18-19. ayetlerde Peygamber'e hitaben, ağacın altında biat edenler övülmekte ve müjdelenmektedirler. Bu iki ayette ise, biat edenlerin bizzat kendilerine hitaben müjde verilmiştir. Dolayısıyla bu ayetler, önceki ayetlerin devamı ve o ayetlerde ifade edilen müjdenin bir teyidi niteliğindedir.

Ayetlerde kullanılan ifadeler, dilbilgisi yönünden gayet sade ve açık ifadelerdir. Ancak, bu ifadelerin içerdiği anlam hususunda çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Ayetin ilk kısmında Allah'ın mü'minlere vadettiği ganimetler Hayber ganimetleridir. Nitekim bu ganimetlerden maksadın değişik yer ve zamanlarda, Allah'ın mü'min-ler için müyesser kıldığı ganimetler olduğu da söylenmiştir. İJk bakışta ikinci görüş daha tutarlıdır. Çünkü ayetin ilk kısmında umumi bir müjde vardır. Ancak birinci görüşü tercih etmek durumundayız. Çünkü, Hudeybiye seferinden hemen sonra Hayber'e kuvvet gönderilerek burası ele geçirilmiş ve Allah'ın müslümanlar için müyesser kıldığı ganimetler alınmıştır ki bütün bunlar vahyedilmişti.

2- "Şimdilik size bunu verdi" ifadesinin anlamı bir kavle göre Hudeybiye Barışı'dır. Bir görüşe göre ise, bundan maksat Hayber ganimetleridir. Birinci görüşün daha tutarlı olduğu görülmektedir. Çünkü bu cümlede belirli bir olaya işaret vardır. Nitekim bu ayetin nazil olduğu sırada sadace Hudeybiye Barışı vuku bulmuştu. Dolayısıyla cümlede, müslümanlara verilmiş olan ilahi vadin bir an evvel tamamlanmasına delalet eden bir işaret saklıdır.

3- "İnsanların ellerini sizden çekti" ifadesinin anlamı hakkında ise; Allah'ın Kureyş ile müslümanlar arasında olacak savaşı engellediği söylenmiştir. Bir diğer kavle göre de bu cümle, Esed ve öatafan kabilelerinin Medine'ye saldırılarının önlendiğini, onların kalplerine korku salınarak, düzenledikleri komploların kırıldığını ifade etmektedir. Birinci görüş daha tutarlıdır. Çünkü ayetteki bu ifade, müslümanlara Medine'ye döndükleri esnada Hudeybiye'de olan bitenleri hatırlatmaktadır.

4- "Bu inananlara bir ibret olsun" ifadesinin mânâsı hakkında şöyle denilmiştir: Allah'ın müyesser kıldığı Hudeybiye Barışı ve insanların ellerinin mü'minlerden çekilmesi, mü'minler için Rabbani bir ibret sahnesidir. Böylelikle mü'minler, tüm bu olanların, Allah (c)'ın müyesser kıldığı bir zafer olduğuna kani olmuştur. Açıkça görüleceği üzere bu görüş isabetli bir görüştür.

5- "Size başka ganimetler de söz vermiştir ki, henüz onları ele geçiremediniz". Bir görüşe göre bu ifadeden kasıt Mekke'nin fethidir. Bir başka görüşe göre ise, değişik yerlerde Allah'ın müyesser kıldığı zafer ve fetihlerdir. Diğer bir görüşe göre de bu ifadeden maksat, Hayber'in fethidir. Çünkü bu ayet nazil olduğunda Hayber'e kuvvet gönderilmemişti. İki görüş de tutarlıdır. İkinci görüşü tercih edersek, müslümanlar Mekke'ye girmeyi

başaramamış bu yüzden onların kalplerine huzur indirmiş Allah'ın bu fetihleri kuşattığı ve müslümanlan daha sonra başka fetihlere muktedir kılacağı belirtilmiştir. Her halükarda bu ifadeyle müslümanların kalpleri huzur bulmuş, maksat Mekke, Hayber ya da başka bir şey de olsa Kur'an mucizelerinden bir müjde gerçekleşmiştir. [43[43]]

22- Eğer kafirler sizinle savaşsalardı arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra ne bir koruyucu ne de bir yardımcı bulamazlardı.

23- Bu Allah'ın öteden beri süregelen yasasıdır. Allah'ın yasasında bir değişme bulamazsın.

Zafer Mü'minlerindir

İfadeler açıktır. Önceki iki ayette mü'minlere yönelik ifadeler burada tekrarlanarak, mü'minlerle savaşırlarsa kafirlerin Allah katından hiç bir koruyucu ve yardımcıları olmayacağı, bunun Allah'ın değişmez kanunu (sünetullah) olduğu vurgulanıyor. Daha önce de bu konunun geçerli olduğu ve onlar için Allah'ın kanununda değişiklik olmayacağı...

Bu iki ayet cereyan eden durum, sûredeki akışın bir parçası olup, önceki ayetlerde olduğu gibi bu ayetlerde de amaç, kalplerin tatmini ve nefislerin yatıştınlmasıdır.

Müfessirlerden bazıları, ayette geçen "kafirler"in Mekkeliler olduğunu ileri sürmüşlerdir[44[44]]. Bazıları da bunların Hayberliler veya Medine'ye saldırı düzenlemek isteyen Esed ve Gatafanlılar olduğunu söylemişlerdir3[45[45]] Birinci görüş daha tutarlıdır. Çünkü ayetler Hudeybiye seferi ile ilgilidir.

Ayette kafirlerin, mü'minlerle savaşırlarsa bağî ve mütecaviz konumda olacaklarına işaret ediliyor. Nitekim sünnetullah da bu yönde cereyan ediyor ve Allah, dinine yardım edenlere yardım ediyor.

Kolayca anlaşılacağı gibi, mü'minler, nerede ve ne zaman olursa olsun kafirlerle savaşa giriştiklerinde zafer kazanacakları bildirilerek, gönülleri hoşnut ediliyor.

Mü'minlerin kafirlere üstün geleceğini bildiren ayetler, gerek Mekki, gerekse Medeni dönemde tekrar tekrar gelmiştir. [46[46]]

[43[43]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/501-502.
[44[44]] Tabresi ve ibn Kesir.

[45[45]] Beğavi ve Hazin.

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/503.

24- Mekke'nin göbeğinde, sizi onlara galip getirdikten sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çeken O'dur. Allah yaptıklarınızı görmektedir.[47][47]

Ayet, mü'minlere hitab ederek devam ediyor. Hatırlatmada bulunarak kalpleri pekiştiriyor. Bu özelliğiyle ayet, sûredeki akışın bir parçası olarak tezahür etmektedir. Hu-deybiye seferinde kafirlerin ellerinin üzerlerinden çekildiği ve onların da kafirlerin üzerlerinden ellerinin çekildiği hatırlatılarak bu durumun İslam'ın lehine sonuçlandığı bildiriliyor.

Bu ayetin tefsirinde, müfessirler belirli bir olayı rivayet etmişlerdir[48][48]. Bu olay daha önce anlattığımız gibi Kureyş'ten bir grup atlının Hudeybiye Barışı'ndan hemen önce Nebi ve mü'minlere saldırmak istemesi, bundan haberdar olan Peygamberin onların bir kısmını esir alması olayıdır. Tirmizi ve Müslim'in, Enes'ten rivayet ettiğine göre: "Seksen kişilik bir grup Tenim dağından sabah namazı vakti Peygamber'i öldürmek üzere "Mekke'nin göbeğine, sizi onlara galip getirdikten sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çeken O'dur. Allah yaptıklarınızı görmektedir" ayeti nazil oldu[49][49].

Ayet, gerçekleşen ve hedeflenen olayların Allah'ın takdiri ile olduğunu anlatmakta, bütün bu olanlarda müslümanların maslahat ve hayırlarının bulunduğunu bildirmektedir. [50][50]

25- Onlar öyle kimselerdir ki, inkar ettiler, sizin Mescid-i Haram'ı ziyaret etmenize ve bekletilen kurbanların'[51][51]' yerlerine varmasına engel oldular. Eğer orada, kendilerini bil-mediğiniz mü'min erkeklerle mü'min kadınları bilmeyerek ezmek suretiyle üzüntüye'[52][52]' kapılmanız ihtimali olmasaydı; Allah savaşı önlemezdi. Dilediğine rahmet etmek için Allah böyle yapmıştır. Eğer onlar birbirinden ayrılmış'[53][53]' olsalardı, o inkarcıları elim bir azapla cezalandırırdık.

26- O zaman inkar edenler kalplerine öfke ve gayreti, ca-hiliye öfke ve gayretini koymuşlardı, Allah da elçisine ve mü'minlere huzur ve güvenini indirdi; onları takva kelime-sine bağladı. Zaten onlar, buna layık ve ehil idiler. Allah, her şeyi bilendir.

---

[47][47] Bibatni Mekke Mekke'nin civan ya da Mekke vadisinden kinayedir.

[48][48] Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin ve ibn Kesir.

[49][49] Tac, c. 4, s. 213.

[50][50] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/504.

[51][51] el-Hedye ma'küfen Allah'a kurbanlık olarak adanmış.

[52][52] En tetauhüm İçinde ayıp ve günah bulunan üzüntü verici şey.

[53][53] Lev tezeyyelu Eğer kafirlerden ayrılıp temayüz etselerdi.

Kafirler Azaba Müstahaktırlar

Önceki ayetler gibi bu iki ayet de sûredeki akışın bir parçasıdır ve hitap yine müslü-manlara yönelik olarak devam ediyor. Bu ayetlerdeki hedef yine önceki ayetlerde olduğu gönüllerin huzura kavuşturularak, kalplerin pekiştirilmesidir. Aynca bu iki ayet aşağıdaki hususları vurgulamaktadır:

1- Kafirler Allah'ın azabına müstehaktırlar ve Allah onların üzerine şiddetli bir azap indirmeye muktedirdir. Onlar bir taraftan kafir oldukları gibi diğer taraftan da müslü-manları Mescid-i Haram'ı ziyaretten alıkoymuşlardır. Kafalarında hâlâ cahiliyye duygu ve düşüncesi hakimdir...

2- Ancak her şeyi bilen Allah, bu durumun son bulacağı bir noktaya gelmesini takdir etmiştir. Rasulullah ve mü'minler üzerine huzur indirmiştir. Mü'minlerin kızgınlık ve nefretlerini dindirmiştir.

Allah onları takva kelimesine bağlamıştır. Çünkü onlar buna layık ve ehil kimselerdir. Onlara, kendileri için hayır ve maslahatın bulunduğu ilahi rıza ilham ediliyor. Mekke'de mü'min erkek ve kadınların olduğu, fakat bunları Peygamber'in yanındaki mü'mirilerin bilmediği, bu şekilde onların günah yüklenecekleri bildiriliyor. İşte her iki topluluğun ellerinin birbirinden çekilmesindeki ilahi hikmet budur.

Birinci ayette, Mekke'de mü'min erkek ve kadınların varlığı bildiriliyor. Ayetteki ifadeye göre, öncelikle bunlar imanlarını gizleyen ve sayıları çok olan bir topluluktur. Çünkü, müslümanlar ile Kureyş arasında bir savaş vuku bulsa onların tehlikeden uzak durmaları veya gizlenmeleri zor olurdu. Ayetteki ifade de, bu topluluk için bir azar veya yergi sözkonusu değildir. Kaldı ki ayetteki ifadeye göre, onlar Mekke'de özürlerinden dolayı kalmışlardı. Nisa sûresinin 79. ayeti sözkonusu kimselere işaret ederek şöyle buyuruyor: "Size ne oluyor da Allah yolunda ve: "Rabbimiz bizi şu, halkı zalim kentten çıkar, bize katından bir koruyucu ver, bize katından bir yardımcı ver" diyen mustazaf erkek, kadın ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?" Yine Nisa sûresinin 98 ve 99. ayetlerinde şöyle buyurulmaktadır: "Yalnız hiç bir çareye gücü yetmeyen ve hicret için yol bulamayan, gerçekten zayıf erkekler, kadınlar ve çocuklar hariç. Çünkü, Allah'ın onları affetmesi umulur. Allah, çok affeden, çok bağışlayandır..."

Nitekim şunu da hemen belirtelim ki, Peygamber (s)'in ailesi ve amcası Abbas (r) da müslümandı ve Mekke'nin fethine kadar Mekke'de kalmışlardı. Bu görüş üzerinde hemen

herkes ittifak etmiştir. Abbas ve ailesinin Mekke'de kalması, Rasulullah'ın izni ile olmuş ve bir maslahat gözetilmiştir[54[54]].[55[55]]

27- Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse başlarınızı traş ederek'[56[56]]' ve kısaltarak'[57[57]]', korkmadan güven içinde Mescid-i Haram'a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi. Bundan önce size yakın bir fetih verdi.

Allah Mü'minlerin Beklentilerini Giderdi

Ayet, önceki ayetlerin bir devamı olarak müslümanlara hitap ediyor ve aşağıdaki hususları içeriyor:

1- Nebi (s)'nin rüyası Rabbani bir ifadeyle doğrulanıyor. Bu rüyada Peygamber, ashabı ile birlikte Kabe'yi ziyaret edeceğini görmüştü.

2- Rüyanın doğrulanması ile birlikte Mescid-i Haram'a korku ve ızdıraptan uzak, emin bir şekilde girileceği, kiminin saçlarının tümünden kesip, kimininse kısaltarak ihramdan çıkacağı bildiriliyor.

3- Hudeybiye seferinin noktalandığı olumlu sonuca işaret edilerek, bizzat bu seferde rüyanın gerçekleşmemesinin, mü'minlerin bilmediği bir ilahi hikmete dayandığı bildiriliyor. Nitekim, bu yolculukta Kabe'nin ziyareti yerine Allah yakın bir fethi murad etmiş ve bu fetihle mü'minlerin gönülleri huzur bulmuştur.

Ayet, Peygamber (s)'in uykuda gördüğü rüyadan ilham alarak Kabe ziyareti için yola çıkması ile ilgili rivayetleri desteklemekte ve rüyanın hak olduğunu bildirmektedir. Hudeybiye seferinde Kabe ziyaretinin gerçekleşmemesi bazı müslümanlan şaşkınlık ve gaflete sürüklemiş, ayet ise rüyanın gerçekleşeceği vaadini Rabbani bir üslupla sergileyerek kalpleri

---

[54[54]] Enfal sûresinin 69-71. ayetleri ile Nisa sûresinin 98-99. ayetlerinin tefsirinde Abbas'ın müslüman oluşu ile ilgili rivayetleri nakletmiştik. İbn Hişam da bu konuda eserinin 3. cildinin 398-399. sahifelerinde şunları nakletmektedir: Hayber seferine katılan müslümanlardan ismi Haccac olan biri Rasulullah'tan Mekke'ye gidip alacağını tahsil etmek ve bu işi kolayca halledebilmesi için bazı sözleri söylemek üzere izin istedi. Ra-sulullah izin verdi ve Haccac Mekke'ye gitti. Kureyşlilerden bazıları Peygamber (s)'in durumu hakkında sordular. Kureyşiler Hayber'e sefer düzenlendiğini biliyorlardı ancak Haccac'ın müslüman olduğundan haberleri yoktu. Haccac onlar, "Size sevineceğiniz haberlerim var" dedi. "O (Peygamber) benzerini duymadığınız bir yenilgiye uğradı. Arkadaşları öldürüldü, kendi ise esir alındı. Yahudiler onu size göndermek istiyorlar dedi. Kureyşliler bu habere çok sevinmiş, Haccac'ın borcunu hemen ödemişlerdi. Abbas tedirgin bir vaziyette, Haccac'ın yanına gelerek durumu ona sordu. O da Abbas'a gerçeği anlatmış ve Mekke'den çıkıncaya kadar bunu gizli tutmasını istemişti. Haccac Mekke'den çıkınca Abbas güzel elbiseler giyinmiş, güzel kokular sürünmüş ve asasını alarak Ka'be'ye gidip tavafa başlamıştı. Abbas'ı böyle gören Kureyşliler ona "Ey Ebu'l Fazl, bu giyim kuşam herhalde musibetten olsa gerek" dediler. Abbas: "Hangi musibet? Adına yemin ettiğiniz Allah'a andolsun ki, Muhammed Hayber'i fethetti. Mallarını aldı ve liderlerinin kızıyla evlendi. (Seriyye binti Hay bin Ahtah) Bu rivayetten de anlaşılıyor ki, Abbas Hz. Peygamber'in Mekke'deki temsilcisi konumundaydı.

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

[56[56]] Muhallikîne ruûsekum Saçın tümünü traş etmek mânâ-sındadır.

[57[57]] Mukassirin Saçın tümünü kesmeden kısaltmak. Kesmek de kısaltmak da burada ihramdan çıkmak içindir.

huzura kavuşturmuştur.

İlahi vaad gerçekleşmiş ve bir sonraki yıl -ki ulema bunda görüş birliğindedir- Kabe ziyareti yapılmıştır. Müslümanlar emniyetle bu ziyaretin gerekliliklerini yerine getirmişlerdir. İşte bu Kur'an'ın mucizelerinden biridir.

Rivayete göre[58[58]] Nebi (s), hicretin 9. senesi Zilkade ayında çoğu Hudeybiye Barı-şı'nda bulunmuş sahabilerden oluşan iki bin kişiyle Mekke'ye gitmiştir. Müslümanların yanlannda sadece kurbanlıklar ve kınındaki kılıçlan bulunuyordu. Müslümanlar Mekke'ye geldikleri zaman Mekkeliler civar dağlara çıktılar. Mekke'de sadece Daran Ned-ve'de Nebi (s)'in Mekke'ye girişini gözlemek amacıyla görevlendirilen kişiler bulunuyordu. Rasulullah ve müslümanlar tekbirlerle Mekke'ye girdiler ve Kabe'ye doğru giderek tavafa başladılar. Bilal Kabe'nin üzerine çıkarak namaz için ezan okudu. Abdullah bin Revaha da Rasulullah'in yanında şu beyitleri okuyordu:

Müslümanlar arasında Rasulullah feryat ederek: "Allah'tan başka ilah yoktur, O tektir. O kuluna yardım etti, ordusunu yüceltti, diğerlerini hezimete uğrattı" diyordu. Müslümanlar da bunları tekrarlıyordu.

Nebi (s) ve müslümanlar Mekke'de üç gün kaldılar. Daha sonra selamet içerisinde döndüler. Bu ziyarete siret kitaplarında "Umre Kazası" denildi[59[59]].[60[60]]

28- O, elçisini hidayet ve Hak din ile gönderdi ki, bütün dinlere üstün kılsın. Şahid olarak Allah yeter.

Bu ayet yine öncesiyle bağlantılı olarak inmiştir ve sûredeki akışın bir parçasıdır. Öncesinde olduğu gibi müslümanların gönüllerini tatmin ederek kalplerine huzur indirmeyi amaçlıyor. Ayette iki hususa dikkat çekiyor.

1- Rasulünü hidayet ve Hak din ile gönderenin Allah olduğu vurgulanıyor.

2- Allah kendi dinine yardım ederek bu dini diğer dinlere üstün getiriyor. İşte bu, Allah'ın sözü ve mü'minlere verdiği vaadidir. Vaadin gerçekleşmesi için Allah'ın şahitliği yeter.

Bu ayette ikinci kez bu dinin diğer dinlere üstün getirileceği vaadi yer alıyor. Nitekim ilk olarak Allah, Saf sûresinde bu vaadi vermişti. Allah sûrede Musa (a) ile İsa (a)'dan ve onların kavimlerinden bahsederek Muhammed (s)'e indirilen hak dinin diğer dinlere üstün kılınacağı

[58[58]] Taberi, ibn Kesir, Beğavi, Hazin. Ayrıca bkz. Ibn Hişam c. 3, s. 425, İbn Sa'd, c. 3, s. 167-169

[59[59]] ibn Hişam, c. 3, s. 424. Ayrıca bkz. İbn Kesir

[60[60]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

vaadini vermişti. Saf sûresinde bu konuyu etraflıca işledik. Bu yüzden tekrarına gerek görmüyoruz. [61[61]]

29- Muhammed Allah'ın elçisidir. O'nun yanında bulunanlar kafirlere karşı şiddetli, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onların rüku ve secde ederek Allah'ın lütuf ve rızasını aradıklarını görürsün. Yüzlerinde secde izinden nişanları[62[62]]" vardır. Onların Tevrat'ta ve İncil'deki vasıfları da şöyle bir ekin gibidir ki, filizini'[63[63]]' çıkardı, onu güçlendirdi, kalınlaştı'[64[64]]', derken gövdesinin'[65[65]]' üstüne dikildi'[66[66]]', ekincilerin hoşuna gider, onlara karşı kafirleri de öfkelendirir bir; duruma geldi. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükafat vaadetmiştir.

Ekin Meseli

Ayet, öncesine bağlıdır ve sûredeki akışın bir devamıdır. Önceki ayette, "Rasulü'ne hak din ile gönderdi." derken bu ayette de O Rasul'den bahsediyor ve onunla birlikte olan mü'minleri övüyor. Muhammed, Allah'ın kendi dinini bütün dinlere üstün kılsın diye gönderdiği hak peygamberdir. Beraberindeki arkadaşları ve yardımcıları ise kafirlere karşı şiddetli, kendi aralarında ise merhametlidirler. Allah'a ibadette kusur etmezler. Onları rüku ve secde ederken görürsünüz. Bu ibadetleriyle Allah'ın rızasını kazanmak isterler. Secde izleri yüzlerinden bellidir. İşte bu, Tevrat ve İncil'de bahsedilen sa-lih mü'minlerin sıfatıdır. Onlar filizlenen bir ekindir. Sonra kökü güçlenerek kalınlaşmış ve en güzel meyveleri vermişlerdir. Allah onlara nice zaferleri müyesser kılmıştır. Onlan yücelttikçe yüceltmiştir. Bu da kafirleri öfkelendirmiştir. İşte Allah iman edip imanlarında sadık olanlara ve salih ameller işleyenlere mağfiret ve büyük ecir vaadetmiştir.

Bu ayet, Fetih sûresini güçlü bir ifadeyle sona erdiriyor. Sûrenin temel hedefi müslümanlann gönüllerini ferahlatmak ve kalplerine huzur indirmektir. Nitekim, Hudeybiye seferi sırasında daha önce açıkladığımız gibi müslümanlar sıkıntılara uğramıştı. Bu sıkıntılı sefer karşısında sûre, onların gönüllerine huzur vermişti.

Ayette Rasul'ün ashabının, kendi aralarında hoşgörülü, düşmanlarına karşı ise güçlü ve

---

[61[61]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/508.
[62[62]] Simahum Alametleri, nişanlan.

[63[63]] Şatehu Filiz.

[64[64]] İsteğlaza Kalınlaştı, Filizken büyüyüp kökü kalınlaştı.

[65[65]] Isteva Yükselip gövdesinin üstüne dikildi.

[66[66]] Sukuhu Burada bitkilerin kökü anlamındadır.

şiddetli oluşları eşsiz bir tablo halinde gözler önüne serilmektedir. Peygamber ashabına ait bu tablo, değişik yerlerde de ifade ettiğimiz gibi gerek Mekki gerekse Medeni sûrelerde defalarca tekrarlanmıştır. İşte bu mü'min topluluk, ilahi mesaj gölgesinde, Kur'an ve Peygamber şemsiyesi altında ölümsüz örnek bir topluluk olarak karşımıza çıkıyor.

Ayetin ifade ettiği anlam çerçevesinde "Ve beraberindekiler" ifadesi, Allah'a ve Rasulü'ne imanda sadık olan ve Allah Rasulü ile onun getirdiği dini hem kalben hem de bedenen savunan bir topluluğu anlatmaktadır. Müfessirlerin büyük bir çoğunluğu bu görüşte olup, görüşlerini destekleyici rivayetler nakletmişlerdir. Bu hadislerden birinde E-bu Hureyre şunları rivayet etmektedir: "Sahabilerimi kötülemeyin. Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, siz bir adam boyu altın infak etseniz dahi onlardan birine hatta yansına kavuşamazsınız."[67[67]]

İbn Beride ise babasından şunlan rivayet ediyor: "Sahabilerimden biri herhangi bir beldede vefat ederse kıyamet gününde o beldenin nuru ve lideri olur."[68[68]]

Bu rivayetlerden anlaşılıyor ki, sözkonusu topluluktan murad, Rasulullah'ın her an yanında bulunmuş, ona yardım etmiş olan Muhacir ve Ensar topluluğudur. Ayet, Peygamber dönemindeki müslümanlar içinde başka bir topluluğa seslenerek Muhacir ve Ensar'dan en zor şartlarda bile Nebi (s)'nin yanından aynlmayıp, sadık imana sahip olanların vasıflarım sergiliyor.

İbn Kesir, İmam Malik'in naklettiği bir rivayette bu ayetten yola çıkarak sahabeye buğzeden Rafizileri tekfir ettiğini söylüyor. Çünkü onlar sahabilere kin besliyorlardı. Bir kısım ulema da İmam Malik'le aynı görüştedir. Ancak, Müfessir Kasımı bu görüşe atıfta bulunarak Sünni alimlerin ehli kıblenin tekfir edilemeyeceğinde birleştiğini ve İ-mam Malik'ten nakledilen görüşün bu ittifaka ters düştüğünü belirtmektedir. Burada şu hususa dikkat edilmelidir. Rafıziler sahabelere buğzettikleri için tekfir edilmezler fakat, Şia'nın bazı fraksiyonları sahabilerin çoğunu tekfir ettikleri için tekfir edilirler. Doğrusunu Allah (c) bilir.

"Tevrat ve İncil'de vasıflan bir ekin gibidir, filizini çıkardı, onu güçlendirdi..." cümlesi ise, Peygamber ashabını canlı bir tablo olarak sunuyor ve onların özelliklerini tamamlayarak takdim ediyor. Zemahşeri'nin İkrime'den naklettiği kavle göre, burada 'ekin' den murad İslam'dır. Bu kavle göre Allah, İslam'ın filizini Ebubekir (r) ile yeşertmiş, Ömer (r) ile güçlendirmiş, Osman (r) ile kökünü kalınlaştırmış ve Ali (r) ile de dimdik ayakta tutmuştur. Bizce garip bir görüş. Sözkonusu cümlenin bu şekilde yorumlanması güçtür. [69[69]]

[67[67]] İbn Kesir, Beğavi ve Hazin. İlk Ebu Hureyre, İkinci Ebi Said ve Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud Ebi Said'den rivayet etmiştir. Ayrıca Tac, c. 3, s. 272'ye bkz.

[68[68]] Bkz. Beğavii

[69[69]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/509-511.

HUCURAT SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 49

Nüzul Sırası : 105

Ayet Sayısı : 18

indiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede, gerek Rasulullah (s), gerekse diğer bazı şahsiyetler karşısında müslüman-lar için gerekli olan eğitim, öğretim, ahlaki, sosyal ve siyasi tutumlar ve günlük davranışlarla ilgili bölümler yer almaktadır.

Ayrıca süre, Rasulullah dönemindeki Arapların davranışlarından ve İslam'a karşı tutumlarından pasajlar ihtiva etmekle beraber, mü'minlerin imanlarının doğruluğunu gösteren bir ölçü ve Arapların islam yurduna ve islam devletine girebilmeleri için sınırların geniş tutulması keyfiyetlerini kapsamaktadır.

Bu bölümler arasındaki konu ahengi ve uyumu, bizi sürenin ya bir defada ya da ayetlerinin ardarda indirilmiş olduğu fikrini benimsemeye sevketmektedir. Ayetlerinin indirilişi hakkında ileri sürülen rivayetlerden tercih edilen odur ki, bu sûre bir defada indirilmiş değildir. Sûrenin son bölümü bağımsız haldedir. Zira rivayetler son bölümle sûrenin diğer bölümleri arasındaki öğretici konuların ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

Süre içerisinde ayetlerin tertibine yönelik fikirler ileri sürebilmek için herhangi bir işaret yoktur. Ne var ki, güvendiğimiz mütevatir mushafta yer alışı itibariyle Mücadele sûresinden sonra indirilmiş olduğu bilinmektedir. Sûrelerin tertibi konusunda gelen rivayetlerden bir çoğu buna işaret etmektedir1[1]. Bu hususta itimad ettiğimiz mushafın rivayetlerini dikkate aldık. Doğrusunu bilen yalnızca Allah'tır. 2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey inananlar! Allah'ın ve Rasulü'nün huzurunda öne geçmeyin, Allah'tan korkun.

1[1] Siretü'r-Rasul, c. 2, s. 9 ve Zemahşeri Tefsiri

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/415.

Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

2- Ey inananlar! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üzerine çıkarmayın. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi O'nunla da yüksek sesle konuşmayın; yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider.

3- Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısanlar[3][3] öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerini takva için imtihan etmiştir. Onlar için mağfiret ve büyük bir mükafat vardır.

4- Odaların'[4][4] arkasından sana bağıranların çokları düşüncesiz kimselerdir.

5- Onlar, sen kendilerinin yanlarına çıkıncaya kadar bek-leselerdi, elbette kendileri için iyi olurdu. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

Adabı Muaşerat

Birinci ayette; hiçbir hususta ister sözle ister fiili olarak Peygamber'in sözünü, uygulamasını, görüşünü belirtmesini ya da suskunluğunu beklemeksizin ileri atılıp Peygamber'in önüne geçmemeleri için müslümanlara yönelik emir ve uyarılar yer alırken, söylenen her şeyi duyan, emir ve yasaklarının çiğnenmemesi için gözetilmesi gereken her şeyi bilen Allahû Teala'dan korkma (takva) teşvik edilmektedir.

İkinci ayette; Peygamber'in yanında seslerini yükseltmemeleri, kendi aralarında birbirlerini çağırdıkları gibi Peygamber'i çağırmamaları ve birbirlerine bağınp çağırırken kullandıkları uygunsuz tutumları Peygamber'e karşı kullanmamaları için müslümanlara yönelik bir yasağın yer alması yanında, bu yasaklara uymayanların yaptıkları amellerin Allah katındaki sevaplarının kendileri farkında olmadan yitip gideceği, belirtilip gerekli ikazlar sakındırma ve uyarılar vurgulanıyor.

Üçüncü ayette; ikinci ayetteki yasaklamanın pekiştirilmesi ve ortaya çıkacak olan sonuçlara üzülmenin gereği vurgulanırken, Peygamber'in huzurunda seslerini gizleyenlerin değerlerinin yüceltilmesi hususu yer almaktadır. Ayette belirtildiği üzere Allah (c) bu kimselerin kalplerini temizlemiş böylece onlar, Allah korkusunun bir gereği olarak Peygamber'in huzurunda edepli davranma hassasiyetini gösterdiklerinden Allah katında günahlarının affolunmasına ve büyük bir sevaba layık olmuşlardır.

Bunlardan sonra gelen ayette ve beşinci ayette ise; Peygamber'i mescidde bulamayınca odaların dış taraflarından yüksek sesle çağıranların yaptıkları bu işin ayıplanması ve bu tip

---

[3][3] Yeğuddune Burada kısarlar anlamındadır.

[4][4] El-hucurat "Hücre" kelimesinin cemisi olan bu kelime odalar mânâsındadır ve Mescid-i Nebevi'nin yanında bulunan Peygamber'e ait odaları ifade etmektedir.

eylemlerde bulunanların bir çoğunun düşüncesiz cahil kimseler oldukları hususlarının anlatılması yer alırken Peygamber'i bulamayınca kendilerinin yanına gelinceye kadar beklemelerinin kendileri için daha hayırlı ve iyi olacağı ifade edilmekte ve hemen bunun yanında bilgisiz ama iyi niyetli oluşları dolayısıyla bu tip hatalar yapmış olan kimselerin Allah'ın acıma ve bağışlamasına sığındıklarında Allah'ı bağışlayıcı ve çok acıyıcı bulacakları vurgulanmaktadır.

Açıkça görüleceği gibi, bu ayetler Peygamber'in şahsında eğitim ve sosyal uyuma aiatEr üç konuyu kapsamına alır. Müfessirler5[5] buradaki her konuya kendine özgü bir münasebet rivayet ederek birinci ayetin indirilme nedeni ya da birinci konunun münasebeti uçan şunları aktarıyorlar:

1- "Temimoğullan'ndan bir heyet geldi. Hz.Ebubekir onlara kendi aralarından birini başkan seçmelerini önerdiğinde Hz.Ömer bir başkasını teklif etmişti. Bunun üzerine Hz. Ebubekir Hz. Ömer'e: "Bana muhalefet etmekten başka bir şey yapmıyorsun" deyince Hz. Ömer, davranışının öyle anlaşılmamasını istedi. Tartışmalarını sürdürürlerken sesleri bir hayli yükselmişti. Oysa o anda Peygamber'in huzurunda bulunmakta idiler. Peygamber (s) de kendilerine bu husustaki fikirlerini sormadığı gibi, kendi fikrini de belirtmemişti. Bu olumsuz durum, sözkonusu ayetin iniş nedeni olmuştur." İmam Buhari bu husustaki rivayetini Abdullah bin Zübeyr'den yapmıştır6[6].

2- Ramazan ayının hilali görünüp Peygamber'in oruç tutulmasını ilan etmesinden önce bazı müslümanlann oruca başlamaları dolayısıyla bu ayet indirilmiştir.

3- Kurban bayramında Peygamber (s) daha kurban kesmezden önce bazı müslümanlann kurban kesmeleri nedeniyle bu ayet indirilmiştir.

İkinci ayetin indiriliş nedeni ya da ikinci konunun münasebeti için şunlar rivayet olunmuştur:

Bu ayet Sabit bin Kays isimli bir müslüman hakkında indirilmiştir. Sabit'in sesi gür idi, bundan dolayı da sesi Peygamber'in sesinden daha çok çıkıyordu. İmam Buhari ve Müslim kitaplarının tefsir bölümünde şöyle rivayet etmekteler: "Bu ayet indirildiğinde Sabit evinde başını önüne eğip kaldı. Peygamber (s) onu göremeyince ne olduğunu sordu. Birisi Sabit'i iyi tanıdığını belirterek gidip bakabileceğini ifade etti. Adam Sabit'in yanına geldiğinde: "Nedir bu halin?" diye sorunca Sabit: "Kötüyüm" diye cevapladı ve devam etti, "Sesim Peygamber'in sesinden daha çok çıkıyordu. Buna görede benim tüm yaptığım ameller boşa çıkıp cehennemliklerden oldum" Adam Peygamber'e gelerek durumunu anlattı. Peygamber (s): Git, ona: "Sen cehennemliklerden değilsin, sen cennetliksin" de dedi7[7].

5[5] Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir ve Zemahşeri Tefsirleri.

6[6] Tac, Tefsir Bölümü, c. 4, s. 213-214

7[7] Tac, c. 4, s. 214

Dördüncü ve beşinci ayetler için müfessirler şunları aktarıyorlar.

1- "Peygamber (s) bir topluma askeri bir birlik gönderdi. O toplumun erkekleri kaçtılar. Askeri birlik de kadınlarını esir alıp döndü. Çok geçmeden o toplumun erkekleri hemen Peygamber'le anlaşmak ve esirleri kurtarmak üzere Medine'ye geldiler. Mescide girip ailelerini göremeyince ağlamaklı oldular ve odaların arkasından Peygamber'e seslenerek yüksek sesle bağırıp çağırmaya başladılar. Öyle ki, öğle uykusunda olan Pey-gamber'i uyandırdılar. Bundan dolayı da bu ayetler indirildi. Bir rivayette de şunlar geçmektedir: Peygamber (s), esirler konusunda hüküm versin diye onların toplumuna mensup olan bir müslümanı hakem tayin etti. Hakem esirlerin bir kısmının serbest bırakılıp diğer kısmından fidye alınması hususunda Peygamber (s) ile mutakabata vardı."

3- Bu ayetler, Medine'ye gelip Peygamber'i mescidde göremeyince onu öğle uykusundan uyandırıncaya kadar bağırmaya başlayan Temimoğullan'na ait bir heyet hakkında indirilmiştir.

İş, ne türde cereyan etmiş olursa olsun, ayetlerin muhteva ve ruhundan anlaşılan o dur ki, bunlar Peygamber'in şahsına karşı müslümanların göstermeleri gereken hürmet ve saygıyla O'nun huzurunda iken takınmaları gereken edep ve terbiyeyi kendilerine öğretmek için indirilmiştir. Bunu destekleyen pek çok rivayet de mevcuttur. Ayetlerin takibettiği seyirden ve muhtevalarındaki konuların birbirleriyle olan yakınlıklarından dolayı bizim tercih ettiğimiz husus ortada tam bir birliktelik olsun diye bu sûrenin bir defada ve bazı münasebetlerle indirilmiş olduğudur. Nitekim bu münasebetler sözkonu-su edilen eğitim ve öğretimi hedefleyerek sûrenin başında yer almaktadır. Hatta biz, burada şu beş ayetin ve bu sûrenin çoğu ayetlerinin bir defada indirilmiş olduğu fikrini benimsememiz yanında diyoruz ki, sûrenin ayetleri bir bütün olarak neleri ihtiva ediyorsa ayetlerin dizilişleri itibariyle de sûre aynı hususları ihtiva etmektedir.

Henüz daha başlangıcında bulunduğumuz beşinci ayet ise; şu hususlara işaret etmektedir.

1- O dönem Araplannm, hitabettikleri şahısların toplum içindeki konumlarını dikkate almaksızın birbirlerine gösterdikleri davranışları hiç bir kurala bağlı kalmadan toplum büyüklerine ve yöneticilerine karşı da gösterdiklerini genel hatlarıyla ifade ediyor.

2- Müslümanlardan bir grubun daha bu ayetler inmeden önce Peygamber'e karşı gerektiği gibi saygılı davranıp hürmetkar olduklarına işaret etmektedir.

Burada, Peygamber'e karşı ve O'nunla konuşurken gösterilmesi gereken saygı ve hürmetin ifadesi yanında belki, bu durumun yalnızca Peygamber'in yüce şahsına özgü bir davranış

olmayıp, İslam terbiye sisteminin ayetlerle belirlenmiş genel bir terbiye ve davranış biçimi olduğu da söylenebilir. Doğruları bilen yalnızca Allah'tır. [8[8]]

6- Ey inananlar! Size fasık (yoldan çıkmış) bir adam bir haber getirince onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa karşı kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.

7- Bilin ki, Allah'ın elçisi içinizdedir. Şayet O, bir çok işler de size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz'[9[9]]. Fakat Allah size imanı sevdirdi ve onu sizin kalplerinizde süsledi ve size küfrü, fışkı ve isyanı (hakikati tanımamayı, sınırı aşıp yoldan çıkmayı, başkaldırmayı) çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

8- (Bu size) Allah'tan bir lütuf ve nimettir. Allah bilendir, hakimdir.

Haberleri İrdelemek

Bu ayetlerdeki hususlar şöyle sıralanabilir:

1- Hangi kanalla gelirse gelsin tüm haberlerin özellikle haktan sapmış bozuk karakterli ve doğrulukları şüpheli olan şahsiyetlerin yani fasıkların getirdikleri haberlerin mutlaka araştırılması, her haberin hemen tasdik olunmaması ve doğruluğu araştırılmamış haberlere dayanarak insanlar hakkında hüküm verilmemesi ve kesin haberlerden uzak olunduğu zaman iyi şahsiyetlerin herhangi bir hususta suçlanmaması hususlarının müslümanlara emredilmiş olması. Bu hususlara dikkat edilmediğinde müslümanların davranışlarından dolayı pişman olacaklarının vurgulanması keyfiyeti.

2- Ayetlerde bu husus ardarda sıralanan bir ikazlar zinciri halinde yer alırken, Pey-gamber'in müslümanlar arasındaki varlığının itibara alınmasının gerekliliği gündeme getirilmekte ve eğer Peygamber kendine her söyleneni tasdik edip uygulayacak olsa idi bu durumun müslümanlara sıkıntılar getireceği belirtilmektedir. Bunlar anlatılırken Allah'ın müslümanlara verdiği nimetler, üstünlükler ve kendilerine imanı sevdirip onunla kendilerini süslemesi hususları da sıralanmaktadır.

"Ey inananlar! Size hak yoldan sapmış bir kişi bir haber getirdiğinde onun doğruluğunu araştırın. Yoksa ..." ayeti ve bundan sonra gelen iki ayette bir takım telkinler yer almaktadır. Tefsir alimleri bu hususta değişik şekillerde ve senetlerde bir çok rivayetler yapmışlardı[10[10]].

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/417-419.
[9[9]] Anittum Sıkıntıya düşerdiniz.

[10[10]] Taberi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi ve Zemahşeri

Bunlardan biri de İmam Ahmed'in rivayetidir. Bu rivayette şöyle geçmektedir: "Peygamber (s) Velid bin Ukbe bin Ebi Muit'i Müstalikoğulları kabilesinin sadakalarını toplasın diye vergi memuru olarak gönderdi. Ama bu sıralarda Velid ile Müstalikoğulları arasında İslam öncesi cahiliyye döneminden beri süregelen bir düşmanlık vardı. Velid'in gelişi onlara ulaştığında Allah Rasulü'nün bir elçisi sıfatıyla onu karşılamak üzere toplandıklarında Velid onların bu durumunu kendine kötülük edecekler diye yorumlayıp Rasulullah'ın yanına döndü ve durumu kendisine haber verip onların kötü niyetlerinden ve dinden dönmüş olduklarından dem vurdu. Bu durum Allah Rasulü'nün onların üzerlerine bir ordu gönderecek kadar kızmasına neden oldu. Bazı rivayetlerde Müstalikoğulları'nın üzerine bu olaydan dolayı Rasulullah'ın Halid bin Velid'i gönderdiği hususu da yer almaktadır. Rasulullah'ın bu tutumu karşısında Müstalikoğulları'nın ileri gelenleri vakit kaybetmeksizin hemen Peygamber'in yanına giderek kendisine ulaşan bu haberin yalan olduğuna dair yemin ettiler. Bu hususu destekleyecek hareketlerde de bulunup gerekli sadakalarını da O'na teslim ettiler. Diğer bir rivayette de üzerlerine gönderilen Halid bin Velid onlara saldırmazdan önce onların durumlarını öğrenip doğru söylediklerini tesbit etmişti onlar da doğruluklarının bir işareti olarak sadakalarını ona teslim etmişlerdi. Bu tip rivayetler, bu ayetlerin iniş nedenine uygundur.

Bu meyanda, bizim ayetlerden anladığımız; ayetlerin haberi getireni fasık olmakla nitelemesi, ortadaki durumu onaylamanın elçi Velid'e ağır gelmesi ve Peygamber'in olayı kanıtlaması, hususlarıdır. Hele özellikle buradaki elçinin durumu dikkate değerdir. Velid bin Ukbe kendisi Muhacirlerdendir. Babası, Peygamber'e karşı çok sert tutumlu bir kimse idi. Velid, babasını terkederek Peygamber'e iltihak etmişti. İşte bundan dolayı Peygamber'e gelen haberi onaylamak ağır gelmişti. Zira Velid, kendisine düşman olan bir topluma vergi memuru olarak gönderilmişti.

İşin durumu ve boyutları ne olursa olsun ayetlerin iniş nedeni doğruluğu kanıtlanmamış bir olayın Peygamber'e intikal etmesi ve bunun doğurduğu durumlarıdır. Eğer Peygamber gelen haberlerin doğruluğunu araştırmadan bir karar verecek olsaydı, temiz insanlara karşı bir haksızlık yapmış olacaktı. Burada birinci ayetten önce bir genellemenin, eğitim ve öğretime dair olan ayetlerden sonra yeniden gündeme gelişi; ikinci olarak ise, daha önce geçen ayetlerdeki durumlarla ilgili bir alakasının olması sözkonusudur. Nitekim bu ayetlerin inişleri ve siyak birliktelikleri arasında bir alaka sözkonusudur. Buna binaen buradaki olayın bu ayetlerin indirilmesinden önce gerçekleştiğini tahmin etmek mümkündür. Öyleyse sûrenin inişi müslümanlara bir uyarı ve sakındırma vesilesi olmuştur. Sûrenin muhtevası ve ayetlerin takip ettiği seyir eğitim ve öğretim bölümlerinden oluşmaktadır.

Ayetlerin doğal olarak genel ve sürekli bir eğitim ve öğretimi ihtiva etmesi yanında ahlaki ve içtimai durumları da kapsamlı olarak sunmakta oldukları aşikardır. Bundan sonra gelen iki ayette bu önemli telkinin pekiştirilmesi sözkonusu edilmektedir. Çünkü, bir haberin

doğruluğunun tespit edilmesi, vahiy ve ilhamla desteklenen ve kendisine tâbi olanlar üzerinde büyük ruhsal etkisi olan ve Allah'ın gözetimi altında bulunan bir Ne-bi'nin içerisinde yer almadığı durumlarda daha büyük bir öneme haizdir ve bu kaçınılmaz bir durumdur. Bu hususta İmam Tirmizi şunları rivayet etmektedir: "Ebu Said El-Hudri, 'Bilin ki, Allah'ın elçisi ar anızdadır. Şayet O, birçok hususta size uymuş olsaydı sıkıntıya düşerdiniz' ayetini okuduktan sonra şöyle dedi: 'İşte şu ayette bahsolunan kişi kendisine vahiy gelmekte olan Nebinizdir ve imamlarınızdan hayırlı kimselerdir. Eğer Nebiniz kendi döneminde insanlara bir çok konuda uymuş olsaydı sizler sıkıntıya düşerdiniz. Ya bugünkü durumlarda haliniz nice olur."[11[11]] Bu hususta müfessir el-Kasımi şöyle diyor: "Katade dedi ki; 'Bir haberi araştırarak karar vermek Allah'tan, hemen acele davranmak ise şeytandandır' Bu husus Kur'anî telkinle beraber seyrini sürdüren sürekli telkini kapsamına almaktadır.

"Eğer hak yoldan sapmış bir fasık size bir haber getirecek olursa onu araştırın" cümlesi haberci, haber-hikaye aktarıcısı ve şahitler hakkındaki adalet şartını öngören Kur'anî dayanak noktasıdır. Bundan destek alınarak fasıklığı bilinen bir kimsenin getirdiği haberlerin reddolunması gerekmektedir. Burada geçen "fısk" kelimesi, Allah ve Peygamber'in emrettiği şeyleri yapmayıp haktan sapmak, azgınlaşmak, Allah ve Rasu-lü'nün yasakladıklarından kaçınmamak ve iman, kulluk, ahlak ve toplumsal yaşantıya dair olan hususlarda onların çizdikleri sınırlan tanımamaktır.

Durumu bilinmeyen işlerde yani fasık olup olmadığı konusunda herhangi bi fikrin olmadığı hususlarda alimlerin ihtilafları sözkonusudur[12[12]]. Alimlerden bazıları, fasıklığı bilinmeyenin; fasıklık ihtimali olduğundan reddolunmasına bazıları da kabul olunmasına karar vermişlerdir. Çünkü Kur'an fasıklann getirdikleri haberlerin araştırılmasını emretmektedir. Hakkında herhangi bir şey bilinmeyenin ise fasıklığı da kabul olunabilir niteliktedir. İşlerin doğrusunu bilen Allah'tır. [13[13]]

9- Eğer inananlardan iki grup vuruşurlarsa onların aralarını düzeltin, şayet biri ötekine saldırırsa Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla vuruşun. (Allah'ın buyruğuna) dönerse artık adaletle onların aralarını düzeltin ve adil olun. Allah adil olanları sever.

10- Muhakkak mü'minler kardeştirler. Kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki, size rahmet olunsun.

İhtilaf Hallerinde Adaleti Ayakta Tutmak

[11[11]] Tac, c. 4, s. 215
[12[12]] Kasımi Tefsiri.

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/420-422.

"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin" ayetinin ve bundan sonra gelen ayetlerin muhtevasındaki hükümler, telkinler sûre temasına uygun hususlar ve ayetlerin ardarda çizdikleri hareket hattı, İslam devletleri arasında taki-bedilmesi gereken hususlardır.

Bu ayetin hemen ardından gelen diğer iki ayetin ifadesi açıktır. Bu ifade; inanan iki kesimin birbirleriyle savaşa tutuşmaları durumunda müslümanlann onların aralarını bularak uyuşturmalarını taraflardan birinin bu durumla yetinmemesi ve diğer tarafa yeniden saldırması ya da saldırıya devam etmesi durumunda bu zulmün durdurulması ve barışın sağlanması için saldırgan tarafı saldırganlıktan vazgeçirip Allah'ın hükmüne boyun eğinceye kadar saldırmalarını, adalet ve hak ölçülerini bulmalarını ve anlaşma sağlamalarını gerektirmektedir. Müslümanlar, bu hattan ayrılmazlarsa her iki taraf da kendi hakkına kavuşacak, adalet sağlanımı olacaktır. Allah da adaletli davrananları sever. Bu ayetin hemen ardından gelen iki ayeti destekleyici bir siyak takip etmektedir. Nitekim, "inananlar kardeştirler" diye buyrulmaktadır. Öyleyse müslümanlar arasında herhangi bir tartışma ya da çekişme olursa üçüncü taraf müslümanlara düşen görev; bu olumsuzluğun ortadan kalkması için Allah'ın rahmetine ulaşmayı hedefleyerek, O'nun gözetim ve takva hususlarının bilincinde olarak barış ve anlaşma yolunda ilerlemektir.

Tefsir alimleri bu ayetlerin indirilişleri hakkında bir çok rivayetler nakletmişlerdir[14[14]]. Bu rivayetlerden bir kısmını İmam Müslim rivayet etmiştir. Bunlardan biri de Rasulul-lah'a karşı edepsiz ve terbiyesiz bir tutum takınan Abdullah bin Ubey'in neden olduğu problemlerdir. Münafıkların ileri gelenlerinden olan Abdullah bin Ubey, Evs ve Hazrec kabilelerinden bazı kimseler arasında münakaşalara sebep olmuş ve bu münakaşalar da yerini vuruşmalara ve sopalı saldırılara bırakmıştı. Bir diğer rivayette ise durum şöyledir: "Bu iki ayetin indirilme sebebi, bir kocanın hanımına karşı haksızlık etmesidir. Bu haksızlığın ardından kadının yakınları üstünlük sağlayınca iş iki tarafın birbirlerini dövmeleri şekline dönüşmüştü".

Bu ayet incelendiğinde görülecektir ki, özel işler ve özel haklar uğrunda çıkan kavga ve uğraşılarda adaletle

sonuca gidilmelidir. Bundan dolayı da bu hususta yapılan rivayetlerden birincisini tercih etmek durumundayız. Çünkü bu rivayet ikinci rivayette söz-konusu olan olaya değinecek bir yapıdadır. Sûre içinde yer alan eğitici ve öğretici konuların aşağı yukarı aynı türden olması bize bu ilhamı vermektedir. Yani bu iki ayetin indirilmesine neden olan olay daha sûrenin baş tarafında geçmektedir. Bu da, bu ve benzeri olayların vukuunda müslümanların takınmaları gereken tutum ve davranışlar doğrultusunda beliren öğretici bir bölümün sûrede yer almasına neden olmuştur.

[14[14]] Taberi, Beğavi, Ibn Kesir, Tabresi, Hazin ve Tac, c. 4, s. 215

Sûrenin bu iki ayeti, müslümanlardan iki grup arasında çıkmış bir tartışma ve savaşma içerisinde üçüncü taraftan müslümanlar için mükemmel bir eğitim programını kapsamaktadır. Dikkat edilecek olursa, ayet kargaşa ortamında kendine üçüncü tarafı muhatap alıp bu ortamda tarafsız ve suskun kalmaması gerektiğini ve aksine ıslah yolunu tutup adaletle hareket ederek her hak sahibine hakkının verilmesi haksızlığa uğramış tarafın yanında adaletle yer alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Her iki ayetteki ifadelerin de genele hitap etmesi, ayetlerin muhtevasındaki eğitim ve öğretimi genel ve sürekli bir telkin haline getirmekte, her yer ve zamanda müslümanların takip etmesi gereken adalet yolunu bir görev haline dönüştürmektedir. Ayetlerin muhtevası içerisinde müslümanlar arasındaki kardeşliğin temellerinin pekiştirilmesi ve İslam kardeşliğinin oluşturulması için, aralarında oluşacak olan çekişme, azgınlık ve haksızlıkların giderilmesi için bir rapor da yer almaktadır. Ayetlerin ihtiva ettikleri güzellikler ve yücelikler ortadadır.

Bu hususta şöyle demek de doğru olur: Kendi aralarında çekişen ve dövüşen iki müslüman taraf; bir kabilenin insanları, bir ailenin bireyleri, bir şehrin sakinleri ve bir devletin sınırları içinde yerleşmiş vatandaşları olabildikleri gibi birbirinden tamamen bağımsız güç sahibi iki devlet de olabilir. Bunlar arasındaki çözümlerin tümünde aynı sistem geçerlidir.

Sistemin uygulanmasında iş, birbirlerine üstünlükleri olmayan iki toplum ya da kendilerine has güçleri olan iki bağımsız devlet arasında meyadana gelmiş bir çekişme, çatışma ya da savaşın durumuna göre önem arzetmektedir. Eğer taraflar arasındaki çatışmaya herhangi bir üçüncü taraf, adalet ölçüleri doğrultusunda müdahale edecekse çatışan taraflardan azgınlık ve haksızlık edeninin üçüncü tarafa saldırması için herhangi bir neden husule gelmiş değildir. Eğer, bu çatışma herhangi bir beldedeki aile bireyleri arasında yahut iki kabile arasında ya da bir ülke içindeki iki şehir sakinleri arasında meydana gelmiş ise o yörenin yöneticisi haksız olandan haklı olanın hakkını almaya ve adaleti sağlamaya ya da bir başka deyimle insanların canlarını ve kanlarını koruyarak Allah'ın hakkını korumuş olmaya muktedirdir.

Bu tıp olaylarda hükümet üçüncü bir taraf olarak değerlendirilmez. Devletin içinde bulunduğu koşullar onu bir üçüncü taraf olmaya götürse bile, müslüman olan iki devlet ya da toplum için buradaki iki ayetin hükmü geçerlidir. Çünkü bu tip olaylarda aynı devletin çatısı altında bulunan iki toplum ellerine geçirdikleri bir güç nedeniyle bir başka devlete saldırıya geçemezler.

Halife Osman'ın öldürülmesinin ardından müslümanlar arasında patlak veren elim olaylar ve sonrası bu kabildendir. Nitekim, öldürme işleminin hemen ardından müslümanlar bir devletin yönetimi altında bulunduklarından bir imamın etrafında toplanıp bir başka imama ya da başkana yahut topluma yardım etmeye koyulmuşlardı. Bu durumda gelişen olaylar

içtihada dayalıdır. İçtihadlar; kimin haklı kimin haksız olduğunun belirlenmesi veya herhangi bir kararın toplum yöneticisinin kararı olup olmaması şeklindedir, yoksa detaylara kadar geniş bir açıklama alanına sahip bir tefsir programı değildir.

Biz, bununla birkaç İslam devletinin kurulması ihtimali içerisindeki bir hususun ortaya çıkmasını ve anlaşılmasını istiyoruz. Bu hususta Kur'an-i Kerim, tüm müslümanla-n ve onların maslahatlarını yapısı içerisine alan Peygamber'in başkanlığı konusuna değinerek işin gerçeğine işaret etmektedir. İş bu boyutlarıyla Raşid halifeler döneminde de devam etmiş ve bu dönemin hemen ardından da kısa sayılmayacak bir süre daha varlığını korumuştur. Buna binaen diyebiliriz ki, İslam'da esas devlet birliğidir. Ne var ki, bu hususta Kur'an ve sünnette kesin ve açık bir delil bulunmasa da Kur'an'da geçen "u-lu'l-emr" kavramı çoğul sigasıyla gelmiştir ve bu hususa işaret etmiştir. "Allah'a, Peygamber' e ve sizden olan yetki sahipleri (ulu'l-emr)ne itaat edin" (Nisa 95). Bu ayet İslam'da bir çok devletin kurulacağına işaret ihtimali taşımaktadır. Müfessir Taberi şunları rivayet etmektedir. "Ali ve Muaviye arasında bir anlaşma yapıldı. Buna göre, Hz. Ali'ye Irak'ın yönetimi ve diğer bazı bölgeler müstakil olarak bırakılırken, Muaviye, Şam ve bazı bölgelerde bağımsız olacaktı. Uygulamaya konulan bu anlaşma, ayetlerin önceden bildirmesi yahut da buna dayalı bir fetvadan ibarettir. Bunun caiz olduğuna dair delil ise hem bu ikisinin sahabelerden oluşu hem de bunlara yardım edenlerin Peygamber'in sahabelerinden ya da onlara iyiliklerde tabi olanlardan oluşudur"[15[15]].

Şimdi diğer iki ayete geçelim. Bu ayetlerde birkaç İslam devletinin aynı anda varo-labileceğine dair işaretler daha geniş kapsamlı ve daha kuvvetlidir. Bunlardan kaçınmak dini bir günah olmakla beraber bu iki devlet arasında değişik alanlardaki yararlar, maslahatlar, savunmalar ve yardımlaşmalar konusunda tam bir dayanışma vardır. İki ya da daha fazla devlet arasında çatışma, anlaşmazlık ve hatta savaş çıktığı zaman diğer devletlere düşen görev, ayetlerde açıklanan sisteme göre bu olaya müdahale ederek tarafları çatışma ve savaşmayı bırakarak Allah'ın emirlerine ve hakka boyun eğmeye çağırmaktadır. Bu hususta herhangi bir korku ve büyüklenme yoktur. Özellikle burada bu sistemin oluşturduğu nizamı incelediğimizde, gösterdiği amacın gerçekleşmesi için verilecek çabalara değecek bir değere sahip olduğunu, dünya devletleri ve milletlerinin yalnızca bu amaçla mümkün olduğunu görüyoruz. Kur'anî hidayetin ve kalıcı mucizenin ağırlık ve heybeti kendini göstermektedir.

Aralarında çatışma ve savaş çıkmış taraflartan haksızlık edenin belirlenmesi hiç kuşkusuz çok hassas bir konudur. Hele ortadaki durum değişik sebeplere dayanmaktaysa bu hassasiyetin ağırlığı daha da artmaktadır. Zira üçüncü tarafın haklı haksız konusunda bir karar vermezden ve bir tarafa yardım etmezden önce çatışan tarafların devlet mi yoksa topluluk mu olduklarına bakmaksızın çok sıkı bir araştırma yapması gerekmektedir. Nitekim bizlere kadar uzanan sıhhatli rivayetlerden anladığımıza göre halife Osman'ın öldürülmesinden sonra

---

[15[15]] Tarihü't Taberi, c. 3, s. 107, 108.

taraflar arasında çatışma patlak vermişti. Rasulullah'ın ashabı ve onlara hayırda uyanlar, herhangi bir karar vermezden evvel, eldeki verileri çok sıkı bir incelemeye tabi tutmuşlardı.

Ayetlerin sıralanışı, özellikle adalet, İslam kardeşliği, bu kardeşliğe düşen görevler ve İslami dayanışma hakkında telkin ve nasihat içeren birçok hadis müfessirler tarafından rivayet olunmuştur. Bu hadislerden biri de Abdullah bin Amr'dan yapılan[16[16]] rivayette şöyle geçmektedir. "Dünya hayatında adaletli davrananlar adaletleri nedeniyle Aziz ve Celil olan Rahman'in ellerinde bulunan inciden bir minber üzerindedirler. "Bu hadisin bir başka şekilde de anlatımı rivayet olunmaktadır: "Adaletli davrananlar kıyamet gününde Allah (c) katında arşın sağ tarafındaki nurdan bir minber üzerindedirler. Buna sebep te onları daha dünyada iken verdiği kararlarında, kendilerine yüklenen işlerde ve üzerlerine aldıkları meselelerde adaletli davranmalarındandır."[17[17]] Seyhan'ın (Buhari ve Müslim) Numan bin Beşir'den rivayet ettikleri bir hadiste ise şunlar geçmektedir: "Birbirlerini sevme, birbirlerine acıma ve birbirleriyle bağlılıkta mü'minler tek bir vücud gibidirler. Bu vücudun bir organı incindiğinde vücudun tümü aynı acıyı duyarak ızdırap ve huzursuzluk içerisinde kalır"[18[18]] Seyhan (Buhari-Müslim) ve Tirmizi'nin Ebu Musa'dan yaptıkları rivayet şöyledir: "Mü'minin bir diğer mü'mine göre durumu, bir binanın birbirlerini sağlamca tutan yapısı gibidir"(Rasulullah bunu dedikten sonra ellerini birbirine kenetledi)[19[19]]. Bu hususta daha başka hadislerde mevcuttur. Dört hadis imamının Ebu Hureyre'den aktardıkları hadiste şunlar geçmektedir: Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Birbirinize hased etmeyin, birbirinize karşı kin gütmeyin, birbirinizin yaptığı satışın üzerine biriniz satış yapmasın. Allah'ın kulları olarak birbirinizle kardeş olun. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulüm etmez, onu aşağılamaz ve onu hakir görmez. (Göğsünü göstererek) Takva şuradadır. Müslüman bir kardeşini hakir görmek bir kimseye kötülük olarak yeter. Müslümanın müslümana kanı, malı ve ırzı haramdır"[20[20]].

Müslim, Ebu Davud ve Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den yaptıkları rivayette şunlar geçmektedir: "Cennet'in kapıları Pazartesi ve Perşembe günleri açılır. Müslüman kardeşiyle arasında düşmanlık olanlar dışında Allah'a ortak koşmayan herkes affedilir. (Aralarında düşmanlık olan kimseler kastedilerek) "Kendi aralarında anlaşıncaya dek onları gözetiniz denilir."[21[21]] Bu hadis bir başka yolla başka bir şekilde rivayet olunmuştur. Ebu Eyyub'tan rivayet olunan bir hadiste de şunları görüyoruz: Rasulullah (s) buyurdu ki: "Müslüman bir kimsenin müslüman kardeşine üç geceden fazla küskün durması ve onu terketmesi helal değildir. Çünkü bunlar birbirlerini gördüklerinde o, ondan diğeri de ondan yüzçevirir. Bunlardan en

---

[16[16]] İbn Kesir, Hazin, Beğavi ve Tao, c. 5, s. 17

[17[17]] ibn Kesir, Hazin, Beğavi ve Tac, c. 5, s. 17

[18[18]] İbn Kesir, Hazin, Beğavi ve Tac, c. 5, s. 17

[19[19]] ibn kesir, Hazin, Beğavi ve Tac, c. 5, s. 17

[20[20]] Tac, c. 5, s. 35

[21[21]] Tac, c. 5, s. 35-36

hayırlı olanı ilk selam verip aradaki kırgınlığı sona erdirendir." Bu hadisi dört hadis imamı rivayet etmişlerdir.22[22]Bu hadis te başka yollardan ve daha başka şekilde rivayet olunmuştur.

Bazı müfessirler şöyle diyorlar.23[23] "Bu iki ayetin işaret ettiği husus; birbirleriyle vuruşmaya tutuşan müslümanlardan, bu savaşta haksızlık ederek saldıran taraf dışındakilerin mü'min sıfatlarını yitirmemiş olmalarıdır. Çünkü Allah (c) onları, inanan-mü'min-kardeşler olarak nitelemektedir. Bu husustaki görüş açıktır. Beğavi şunları rivayet etmektedir: "Adamın biri İmam Ali bin Ebi Talib'e Cemel ve Sıffin olaylarında çarpışan tarafların durumları hakkında "Onlar müşrik mi oldular?" diye sordu. Hz. Ali: "Hayır, çünkü onlar Allah'a karşı eş koşmaktan hep uzak durdular." buyurdu. Adam devamla "öyleyse onlar münafık mı idiler" diye sordu. Ali: "Hayır çünkü münafıklar Allah'ın adını çok az anarlar" diye buyurdu. Adam "öyleyse onlann durumları nedir?" diye sordu. Hz. Ali "Onlar bizlere karşı haksızlık eden kardeşlerimizdir." diye buyurdu24[24].

Haksızlık eden bir kimseye karşı verilen savaş Allah'ın emrine dönünceye kadardır. Bu da, şimdiye kadar konusunu anlatmak ve işlemekte olduğumuz şu iki ayette ifade olunan Allah'ın emrine dayanmaktadır. Burada şunu da söyleyelim: Burada anlatılan iki müslüman taraf arasındaki çatışma, çekişme, savaş ve vuruşmalar hiç bir zaman Allah (c) uğrunda yapılan cihadın ne dairesi içerisine ne kavramları arasına girmediği gibi ne onun gerektirdiklerinden ne sınırlarından ne de izlerindendir. Yani cihad ile uzaktan yakından ilgili değildir. Çünkü cihad, müslümanların düşmanlanna ve müslümanların dışındakilere karşı verdikleri bir savaşımdır. Ayetlerde anlatılan, müslümanlar arasındaki çatışmalarda esirler alınması yahut esirlerin kurtarılması olmadığı gibi müslüman tarafların öldürülmesi de fidyeye tabi olmaları da helal değildir. Çünkü şu sayılan esir almalar, kurtarmalar, öldürmeler veya fidyeye tabi tutmalar yalnızca müslümanların müslüman olmayan düşmanlarına karşı uyguladıkları hususlardır. Beğavi şunları rivayet etmektedir.: "Cemel günü Hz. Ali bin Ebi Talib, birini göndererek şunları ilan ettirdi: Dikkat ediniz; bu işten vazgeçip dönenler kovuşturulmayacak ve hiç bir yaralı öldürülmeyecektir." Sıffin gününde de kendisine bir esir getirilmişti, şöyle buyurdu: "Seni asla ve asla öldürmeyeceğim, çünkü ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." 25[25]

22[22] Tac, c. 5, s. 36

23[23] Beğavi, İbn Kesir, Hazin

24[24] Cemel vakasında; Hz.Ali ve taraftarlarının karşısında Hz.Aişe, Talha ve Zübeyr vardı. Sıffin vakasında ise, yine Hz. Ali ve taraftarlarının karşısında Muaviye ve taraftarları vardı.

25[25] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/423-427.

11- Ey inananlar! Bir topluluk[26[26]]' (diğer) bir toplulukla alay etmesin. Belki (alay ettikleri kimseler) kendilerinden daha hayırlıdırlar. Kadınlarda (diğer) kadınlarla alay etmesinler, belki onlar kendilerinden daha hayırlıdırlar. Birbirinizde kusur aramayın'[27[27]] birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın[28[28]]. İnandıktan sonra kötü ad(la çağırmak) ne kötü bir şeydir. Tevbe etmeyenler zalimlerin ta kendileridir.

Alay İslami Bir Tavır Değildir

1- Ayette müslüman erkek ve kadınlar için birbirlerini küçük düşürücü tavırlardan menetmenin yanında bunu pekiştirir mahiyette, kendisiyle alay edilip hor görülenlerin belki alay edenlerden daha hayırlı oldukları vurgulanmaktadır.

2- Müslümanları birbirlerinin kötülüklerini araştırmaktan, birbirini kovuşturup ihbar etmekten ve birbirlerini çirkin lakaplarla ve isimlerle çağırmaktan alıkoyan bir men ve bunu pekiştiren bir açıklama olarak böyle bir şeyin fısk olduğunun vurgulanması hususlarının ayette yer alması yanında insanın iman ettikten sonra bu tip şeyleri yaparak fa-sıklardan olmasının ne kadar kötü bir şey olduğu vurgulanmaktadır.

3- Ayrıca ayette Allah'ın buyruklarına karşı gelerek fasıklığa düşmekten korkmayan ve kötülüklerinden dolayı pişmanlık duyup tevbe etmeyenlerin zalimlerin ve azgınların ta kendileri olduğu hususları yer almaktadır.

"Ey iman edenler! (içinizden) bir topluluk (kavim) bir başka toplulukla alay etmesin. Belki kendisiyle alay edilenler alay edenlerden daha hayırlıdır" ayetinde yer alan telkinler ve öğretiler şunlardır.[29[29]]

Ayette dört yasak yer almaktadır; tefsir alimleri bu yasaklar hakkında uygun ve kendine özgü rivayetleri aktarmışlardır:

1- Zenginlerin ya da toplumun ileri gelenlerinden bazılarının fakir müslümanlarla ve onların giyim kuşamlarının perişanlıklarıyla alay etmeleri,

2- Peygamber'in hanımlarından bazılarının diğerlerinin boylarının kısalığıyla yahut bazılarının yahudi oluşlarıyla alay etmeleri,

---

[26[26]] Kavm "Topluluk" sözcüğü tefsir alimlerinin bir çoğunun ortak görüşüne göre "erkekler" anlamına gelmektedir.

[27[27]] La Telmizu "Lemz" sözü; kusur aramak, kötülemek, ihbar etmek, kınamak ve iğnelemek gibi anlamlara gelir.

[28[28]] Ve la tenabezu bil elkab "Tenabez" kelimesi; alay etmek, lakap takmak ve ayıplamak gibi anlamlardadır. Buradaki lakaplar küçük düşüren, iğneleyen, çirkin olan ve kötü anlamlar ifade eden lakaplardır.

[29[29]] Bkz. Beğavi, Tabresi ve Hazin Tefsirleri.

3- Peygamber'in meclisinde O'na yakın oturabilmek için bazı kimselere yer verilmemesini bazı müslümanlann birbirlerine duyurmaları,

4- Müslümanlardan bazılarının soy itibariyle yahudi yahut haşrani oluşlarını ima etmek için onları yahudi ve nasrani diye adlandıranlar, bu ayetteki yasakların hedefi olmuştur.

Ayeti oluşturan parçaların birbirleriyle tamamen uyum halinde olması yanında, ayetin üslubu da genel olarak içerdiği konularla bütünleşlekmektedir. Buna şunu da eklemeliyiz ki, ayetin kendine özgü konusu, ne kendinden önceki ve sonraki konularla sıkı bir ilişki içerisindedir ne de bu konular arasında bir kopukluk vardır. Eğer rivayet olunan haberler sıhhatli ise -ki, muhtemel olan budur- bu ayetin indirilmesinden hatta bu sûrenin indirilmesinden önce, öğretici-eğitici ayetlerinin indirilmeleri için bir neden oluşmuştur.

Bu ayet kendi konumu itibariyle bağımsızdır. Zira müslümanlar için her zaman ve her yerde geçerli olacak eğitim ve öğretim hususlarını kapsamakta ve müslümanlar arasında kardeşlik ve sevgi birikimini hedeflemektedir. Ayette yer alan yasaklara gelince bunlar hem ayetin takibettiği değerli terbiye üslubuyla uyum içerisindedir, hem de müslümanlar arasında genel İslam kardeşliği kurulduktan sonra aralarında kin, düşmanlık ve nefret tohumlarının ekilmemesi için bir faktör olarak yer almaktadır.

Yalnızca erkeklerin erkeklerle, kadınların kadınlarla alay etmelerinin yasaklanma sebebinde, alaya alınanların alay edenlerden daha hayırlı olabilme ihitamalinin olmasında biz, herhangi bir karışıklık ve anlaşmazlık görmüyoruz. Kur'an'ın ortaya koyduğu kabuller ve prensipler genel olarak zaten erkeklerin bayanlarla ya da bayanların erkeklerle alay etmelerini yasaklamaktadır. Bu husus alaya alan alınandan daha hayırlı olsun veya olmasın hiçbir zaman değişmez. Zaten ayetin ruhu ve hedefi bizzat erkek olsun kadın olsun tüm müslümanları genel olarak eğitim ve öğretime tâbi tutmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu tür davranışlardan menedilmeleri mutlak anlamdadır. Ayetlerin ifadeleri geliş amaçlarıyla uyumludur. [30[30]]

12- Ey inananlar! Zandan çokça sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın[31[31]], biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan iğrendiniz. O halde Allah'tan korkun şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir.

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/428-429.

[31[31]] Ve la tecessesu Gizli taraflarınızı araştırmayın. İnsanların gizli saklı taraflarının bilinmesi için gizliden gizliye, örtülmesi gereken ayıplarının ve özel durumlarının araştırılması ve ortaya dökülmesi anlamına işaret etmektedir.

Zan "Gerçek"Ten Birşey Barındırmaz

Ayetin anlatımı açıktır. Bu ayette yer alan hususlar şunlardır:

I- Zanlara, tahminlere değer verip bunları ele alarak işleri bunların gerektirdiği şekilde yönlendirmeyi ve hüküm vermeyi müslümanlara yasaklayarak böyle şeylerden uzak kalmayı emretmektedir. Zira zanlardan doğan hatalar insanları günaha götürmektedir.

II- Müslümanların birbirlerinin mahremlerini ve gizli işlerini araştırmayı, bazı kimselerin diğer bir kısmının gıybetinde olmasını ve arkasından kötülüğünü söylemesini ya-saklamaktadır. Burada ortadaki kabul edilemezliği vurgulamak üzere bir "inkar sorusu" vardır. Bu soru bir müslümanın gıybetinin yapılmasının yasaklanması hususunu pekiştirmek için sorulmaktadır. Şöyle ki, gıybet eden kişiye ölü kardeşinin etini severek yemesi teklif olunuyor ve bu işten tiksinip tiksinmediği soruluyor. Bunun hoş görülmeyeceği aşikardır.

III- Müslümanlar, Allah'tan korkmaya ve Allah'ın gözetimini unutmamaya teşvik olundukları gibi, Allahu Teala'nın tevbeleri kabul edici oluşu ve rahmetinin kuşatıcılığı vurgulanıp gerekli ikaz yapıldıktan sonra insanlara eziyet verici çirkin hareketlerden kaçınarak tevbe etmeye davet olunmaktadırlar.

"Ey iman edenler! Zandan son derece sakının, çünkü zannın bazısı günahtır" ayetinde de birtakım telkinler ve bunun ana teması hakkında bazı hadisler vardır:

Bazı müfessirler[32[32]] şöyle rivayetlerde bulunmuşlardır. Bu ayet Peygamberimizin bizzat katıldığı bir gazve (baskın) sırasında indirilmiştir. Şöyle ki, Peygamber'in her gazvesinde yapmak adeti olduğu üzere, Salman Farisi'yi kendilerine hizmet etsin ve birlikte yemek yesin diye iki gizli görevlinin yanına bıraktı. Ne var ki, Salman bir süre uykudan gözlerini açamaz duruma gelince onlara yemek hazırlayamadı. Selman'ı Peygam-ber'e gönderdiler. Peygamber (s) de onu gıda işlerinden sorumlu olan Üsame bin Zey-d'e gönderdi. Üsame: "Yanımda hiç bir şey yok" deyince o iki kişi Selman'ı sahabelerden olan bir grubun yanına gönderdiler. Selman onların yanında da yiyecek bir şeyler bulamayınca kendisine: "Eğer seni buradakilerine değil de Semiha (cömert) kuyusuna gönderseydik kuyunun suyu dahi kururdu" dediler. Sonra da Selman'ı Üsame'ye ihbar etmeye başlayıp yanında yiyecek olduğu halde kendilerine vermediğini anlatarak Üsame'ye Selman'ın gıybetini yapmaya koyuldular. Rasulullah'ın yanına geldiklerinde Peygamber onlara "Size ne oldu da ağızlarınızda et parçalarıyla geldiniz?" deyince, onlar: "Ey Allah'ın elçisi; Allah'a yemin olsun ki, bugün biz hiç et yemedik" dediler. Peygamber (s): "Siz hâlâ Selman ve Üsame'nin etlerini çiğnemektesiniz" buyurdu. Bu olayın hemen sonrasında sûrenin bu ayeti indirildi.

Ayetin indirilme nedeni olarak bu rivayet olunanlardan başka rivayetlerin olması da

---

[32[32]] Beğavi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir.

mümkündür. Sûrenin ayetleri arasında birlik, ifade tarzı ve türdeşlik sözkonusudur. Sûrenin indirilmesinden önce geçen olayların ana temalanna değinip anlattığımız şeyler arasındaki münasebetler, sûrenin eğitim ve öğretimden oluşan muhtevasının oluşumu için bir neden oluşturmuştur.

Bu ayetler müslümanları birbirlerinin gıyaplarında dahi olsa hak ve hukukuna riayet etmeye, birbirleri hakkında hüsnü zan göstermeye davet etmektedir. Bunu kendine hedef edinmiştir. Sürekli olarak müslümanlann geneline bu telkini sürdürmektedir. "Sizden biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" ifadesi gerçek bir soru olmaktan çok insanların gıybetlerini yapma ve hor görülmenin günahının ağırlığını vurgulamak için yapılmış güçlü bir anlatımdır.

İşte, yüce bir eğitim ve öğretim silsilesi böyle mükemmel olmaktadır. Böylece müs-lümanlar gerek genel gerekse özel bir konumda, her türlü çirkin ve günaha itici tutum ve davranışlardan kurtularak temiz ve mükemmel bir ahlak düzeyini yakalayabilirler.

Bu ayetin iniş sırası ve diğer ayetler arasında yer alışı hakkında bir çok hadis rivayet etmişlerdir. Bunların genelde hepsi, ayetin ana fikrine uygun bir kuvvetliliğe ve telkin gücüne sahiptir. Bunlardan biri de İbn Mace'nin Abdullah bin Ömer'den yaptığı şu ri-vayetidir: Abdullah diyor ki: "Rasulullah'ı Kabe'yi tavaf ederken gördüm, şöyle diyordu: "(Ey Kabe!) Ne kadar temizsin, kokun ne kadar da güzel, sen ve senin hürmetin (bazı şeylerin sende haramlığı) ne kadar da büyüktür. Muhammed'in nefsini (canını) elinde tutan (Allah'a) yemin olsun ki, Allah katında bir mü'minin hürmeti, malının, kanının haram oluşu ve kendisi hakkında hayırdan başka bir şeyin düşünülmemesi senin büyüklüğünden daha da büyüktür."[33[33]] İmam Buhari ve Ebu Davud'un rivayet ettikleri bir hadiste de şunları görüyoruz: "Zandan sakının. Çünkü zanlar/sanılar sözlerin en yalan olanlarıdır. Birbirinizi ihbar etmeyin, gizliliklerinizi araştırmayın, kötülüklerde yarışmayın, birbirinize hased (kıskançlık) ve kin beslemeyin, birbirinize küs durup karşılaştığınızda arkanızı dönmeyin ve kardeşler olarak Allah'ın kullan olun"[34[34]] Ebu Davud'un Muaviye'den rivayet ettiği bir hadiste şunlar geçmektedir: "Muaviye diyor ki: Rasulul-lah'ın şöyle dediğini duydum: Eğer insanların gizliliklerini araştırmaya koyulursanız onları bozgunculuğa ve bozulmuşluğa itersiniz, onlar da fesada uğrarlar"[35[35]] Ebu Davud'un Ebu Berze el Eşlemi'den rivayet ettiği hadis ise şöyledir: Peygamber (s) buyurdu ki, "Ey dilleriyle iman etmiş olanlar, ey kalplerine

---

[33[33]] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'in tefsirinden alınmadır. Müfessir dördüncü hadisi bir başka kanalla başka tarzda ve küçük nüanslarla Berra bin Azib'ten rivayet etmiştir. Berra da bunu Nafi ve İbn Ömer'den rivayet etmektedir. İkinci hadiste geçen "zan sözlerin en yalanıdır" ifadesi insanlar hakkında kötü zan (sui zan)nı kastetmektedir. Yoksa "tüm zan ve sanılar yalandır" anlamında bir kural yoktur.

[34[34]] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'in tefsirinden alınmadır. Müfessir dördüncü hadisi bir başka kanalla başka tarzda ve küçük nüanslarla Berra bin Azib'ten rivayet etmiştir. Berra da bunu Nafi ve İbn Ömer'den rivayet etmektedir. İkinci hadiste geçen "zan sözlerin en yalanıdır" ifadesi insanlar hakkında kötü zan (sui zan)nı kastetmektedir. Yoksa "tüm zan ve sanılar yalandır" anlamında bir kural yoktur.

[35[35]] Bu hadislerin metinleri İbn Kesir'in tefsirinden alınmadır. Müfessir dördüncü hadisi bir başka kanalla başka tarzda ve küçük nüanslarla Berra bin Azib'ten rivayet etmiştir. Berra da bunu Nafi ve İbn Ömer'den rivayet etmektedir. İkinci hadiste geçen "zan sözlerin en yalanıdır" ifadesi insanlar hakkında kötü zan (sui zan)nı kastetmektedir. Yoksa "tüm zan ve sanılar yalandır" anlamında bir kural yoktur.

imanın girmediği kimseler! Müslümanların gıybetiyle uğraşmayın onların gizliliklerini araştırmayın. Çünkü kim bir kimsenin gizliliklerini araştırıp ortaya dökmeye çalışırsa, Allah (c) da onun gizliliklerini ortaya çıkarmaya tabi olur. Kimin de gizliliklerini Allah (c) ortaya dökmek isterse, artık onun evinin barkının gizliliği kalmaz."[36][36] İmam Ahmed'in Cabir bin Abdullah'tan aktardığı rivayette şunlar yer almaktadır: Bizler Rasulullah (s) ile beraberdik, kokuşmuş bir leşin müthiş kokusu yükseldi. Rasulullah (s) "Bunun ne kokusu olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu, sonra da "İşte bu koku, insanları arkalarından çekiştirip gıybetlerinin yapılmasının kokusudur" buyurdu.[37][37] İmam Ahmed'in Muaz bin Enes el Cüheni'den rivayet ettiği hadis ise şöyledir. Muaz dedi ki; "Rasulullah (a) şöyle buyurdu: "Kim bir mü'mini, gıybetini yapan bir münafıktan korursa Allah (c) ona bir melek gönderir de o melek o insanın etini kıyamet gününde cehennem ateşinden korur. Kim de bir mü'mine sövmeyi amaçlayarak ona bir söz atarsa Allah (c) onu dediklerinden uzaklaşıncaya kadar cehennem köprüsüne hapseder."[38][38] Ebu Davud'un Cabir bin Abdullah'tan ve Ebu Talha bin Selh el-Ensari'den rivayet ettiği hadiste de şunlar geçmektedir: "Rasulullah'tan işittim şöyle diyordu: "Irzının zarar görüp hürmetinin (saygınlığının) zarar görebileceği herhangi bir hususta bir müslümanı aşağılayan kimseyi Allah, kendi yardımına en çok ihtiyaç duyduğu yer ve zamanlarda aşağılar ve rezil eder. Kim de bir müslüma-nın ırz ve saygınlığının zarar göreceği herhangi bir hususta yardıma gerek duyduğu zamanda imdadına yetişirse Allah (c) da onun yardıma imihtaç ÖUydugU en kritik Zamû.-nında yardımına yetişir."[39][39] Şu son iki hadiste geçen şey şudur: [40][40]

13- Ey insanlar! Biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi birbirinizi tanıyasınız'[41][41] diye milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız (Allah'ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korkanınızdır. Allah bilendir, haberdar olandır.

Üstünlük Takvadadır

"Ey insanlar! Biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sonra da birbirinizle tanışıp görüşeniz

---

[36][36] Hadis metinleri İbn Kesir'den alınmaktadır. Bunlarda ilk hadisi İbn Kesir başka yoldan bir başka anlatım ve ufak nüanslarla rivayet etmiştir. liste kötülükle anılıyor, iyiliğine konuşulmuyorsa onun haklarını korumak orada bulunan müslümanlar için bir görevdir.

[37][37] Hadis metinleri İbn Kesir'den alınmaktadır. Bunlarda ilk hadisi İbn Kesir başka yoldan bir başka anlatım ve ufak nüanslarla rivayet etmiştir. liste kötülükle anılıyor, iyiliğine konuşulmuyorsa onun haklarını korumak orada bulunan müslümanlar için bir görevdir.

[38][38] Hadis metinleri İbn Kesir'den alınmaktadır. Bunlarda ilk hadisi İbn Kesir başka yoldan bir başka anlatım ve ufak nüanslarla rivayet etmiştir. liste kötülükle anılıyor, iyiliğine konuşulmuyorsa onun haklarını korumak orada bulunan müslümanlar için bir görevdir.

[39][39] Hadis metinleri İbn Kesir'den alınmaktadır. Bunlarda ilk hadisi İbn Kesir başka yoldan bir başka anlatım ve ufak nüanslarla rivayet etmiştir. liste kötülükle anılıyor, iyiliğine konuşulmuyorsa onun haklarını korumak orada bulunan müslümanlar için bir görevdir.

[40][40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/430-433.
[41][41] Li tearafu Ayette geçen "tearüf" (birbiriyle tanışma) ifadesi, birbirini tanıma, tanışmak ve bilişmek gibi anlamlar ifade eder.

diye sizi (değişik) topluluklar, halklar ve kabileler haline getirdik" ayetinde yer alan kıymet, değer, telkinler, ayetin anafikri ve teması konusunda rivayet olunanları şöyle sıralayabiliriz:

Ayetin ifadesi açıktır. Tüm insanlara bir sesleniş ve çağn vardır. Bu sesleniş Allah'ın tüm insanları eşit olarak bir erkekle bir dişiden yarattığı, sonra da birbirlerine üstünlük taslasınlar diye değil de birbirleriyle görüşüp tanışsınlar diye kendilerini değişik halklara, ırklara ve kabilelere ayırdığı, üstünlüklerinin takva (Allah'ın buyruk ve yasaklarının titizlikle riayeti) temeline dayalı bulunduğu ve Allah'ın her şeyi büen ve insanların yaptıklarından haberdar olduğu ve hiç bir şeyin O'na karşı gizli saklı kalmayacağı keyfiyetlerini vurgulamaktadır.

Bu ayetin indirilme nedeni olarak birden çok haber rivayet edilmektedir. Bunlardan biri şudur: Sahabelerden biri beş vakit namazı Rasulullah'ın arkasında kılması şartıyla . bir köle satın aldı. Köle bunu kendisine adet edindi. Bir gün Peygamber (s) onu göremeyince ne olduğunu sordu, sıtma olduğunu ve sıtmasının ilerlediğini söylediler. Daha sonra ölmek üzere olduğu haberi geldi ve öldüğünü bildirdiler. Adam, kölesini yıkayıp kefenleyip defnetti. Bu olay Ensar ve Muhacirlere ağır gelip sıkıntı verdi. Bunun üzerine bu ayet indirildi ve kendine has çağrısını haykırdı[42[42]]. Hazin tefsirinde de şw]an görüyoruz: "Bu ayet Sabit bin Kays hakkında indirilmiştir. Sabit, toplumda kendisine yer açmayan bir adamın imamlığı konusunda olumsuz bir haber yaymıştı. Rasulullah (s) ona: "Şu topluluğun yüzlerine bak ne görüyorsun? diye sordu. Sabit: "Beyaz, kırmızı, ve siyah" dedi. Peygamber (s): "İşte onları ancak din (de yaptıkları şeylerle) ve takva ile birbirinden üstün tutabilirsin" dedi". Bir başka rivayette de şunları görmekteyiz: Mekke'nin fethinden hemen sonra Hz. Bilal ezan okumak üzere Kabe'nin üzerine çıkınca Haris bin El-Hişam: "Muhammed müezzin olarak bu kara kargadan başkasını bulamadı mı?" dedi. Allah (c), Rasulü'ne bu hususu bildirdi ve müslümanlara mal çokluğuyla (zenginlikle) ve soy sopla övünmeyi ve fakirleri aşağılamayı yasaklamak için bu ayeti indirdi.[43[43]]

Bu hususta isnadlan sağlam olmayan rivayetler de vardır. Şu son rivayet .göstermektedir ki, 6u ayet Mekke'nin fethinden nemen sonra ı'ncû'nihuşfır. iVe var ki bu riusus ta(-bi tatmin etmekten uzaktır.

Tirmizi şunları rivayet etmektedir: Rasulullah (s) Mekke fethinin hemen akabinde insanlara sanki daha önce ayet indirilmiş gibi bir konuşma yapmıştı. Rasulullah (s) bu hutbesinde şunları söylemişti: "Ey insanlar! Gerçekten Allah (c) cahiliye döneminin kibir ve gururunu, ayıplarını ve babalarıyla övünme işlemlerini sizden giderip atmıştır. İnsanlar iki kısımdır; birincisi iyi temiz ve Allah'a karşı kerim olanlar, ikincisi de günahkar, kötülük işleyen ve Allah'a karşı değersiz olanlardır. İnsanlar Adem'in çocuklarıdır. "Ey insanlar! Biz sizi bir

---

[42[42]] Bkz. Zemahşeri

[43[43]] Hazin.

erkekle bir dişiden yarattık...[44[44]]

Bu husustaki üçüncü rivayet ise, ayetten anlaşılan mânâ ile uyum sağlamakla beraber, şöyledir: Ensar ve muhacirlerden oluşan Rasulullah'in ashabı, cahiliye adetlerine dalacak değillerdi. Çünkü Allah'ın elçisi, bir köle dahi olsa her müslümanın iyilik üzere bulunduğu ve üstün olduğu gerçeğini onlar arasında yerleştirmişti.

Buradaki tema ve ana fikir birinci rivayetle uyum sağlamaktadır. Yeri gelmişken şunu da söyleyelim; bu ayet kendisinden önce gelen iki ayetin hemen ardından indirilmiştir. Bu iki ayet müslümanları ister gıybette ister yüzyüze olsun birbirleri hakkında kötü düşünmekten, birbirleriyle alay etmekten, birbirini küçük düşürmekten, kötü lakaplarla çağırmaktan, gıybetle çekiştirmekten, gizliliklerini ortaya dökmek için araştırmaktan, ihbar etmekten ve "Eğer bu işi yapıyorsa şunu da yapar" gibi bir düşünceyi yaymak için birbirleri hakkında casusluk yapmaktan men edip, kendilerinin başkalarından daha yüce, daha üstün ve daha değerli olduklarını düşündükleri gerçeğini vurgulamakta idi. Bunların hemen ardından gelen 13. ayet de bu ayetler silsilesinden olup, onların muhtevalarını pekiştirmek ve eğitim ve öğretimlerini desteklemek üzere indirilmiştir.

Ayet, insanları davet ettiği hususları kendine hedef edinmiştir. Bu hedef insanların yaratılış ve yaşama hakkı bakımlarından eşit olduklarının, aralarındaki üstünlüğün yalnızca yaptıkları iyiliklere ve Allah'tan korkma derecelerine bağlı olduğunun hatırlatıl-masıdır. İşte bu hedef; hak ve görevlerde tüm insanlığın tastamam genel anlamdaki bir eşitlikte, Kur'an'ın temsil ettiği şeriatın bakış açısından kaynaklanmaktadır. İslam'da sınıfsal farklılık ve kast sisteminin gerektirdiği insanların derecelendirilmeleri keyfiyeti olmadığı gibi İslam, soy-sop, mal ve evlattan kaynaklanan zenginlikleri ve bunların sağladığı tüm imtiyaz ve ayrıcalıkları ortadan kaldırmıştır. İnsanlar arasındaki üstünlükleri, kişilerin bireysel gidişat ve davranışlarına bir denge oluşturan "takva" sözcüğüyle "en takvalınız en üstününüzdür" diyerek belirlemiş; gizli ve açık her şeyin Allah'ın gözetiminde olduğunu vurgulayarak hoşnutluğunu kazanmanın yolu olarak Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmayı göstermiş; hak, adalet, iyilik, takva ve gerek Allah'a gerekse insanlara karşı olan görevleri, muhtevasına alan her türlü hayır işinin yapılmasını emretmiş olduğu gibi içerisinde günah, azgınlık, inkar, nimetlere nankörlük ve gerek Allah'a gerekse insanlara karşı kusur etmeyi ve üzerlerine düşen görevleri yapmamayı barındıran her şeyin de yapılmasını yasaklamıştır. Bundan dolayı bu ayetin; gerek sosyal ve siyasi, gerekse bireysel ve İslami hayat tarzında en güçlü ve söz bütünlüğünün en değerli şaheseri olarak gündeme getirilmesi doğru olur.

Burada ayetin muhtevasındaki muhatap alınan şahsiyete şöyle bir bakalım; daha önce geçen ayetler müslümanları muhatap almış iken bu ayet insanlara hitap için indirilmiştir. Çünkü ayetin ihtiva ettiği önemli konu daha çok insanlara yapılan hır çağrı ile uyuşmaktadır. Hatta

---

[44[44]] Tac tefsir bölümü, c. 4, s. 216, İbn Kesir, Beğavi, Hazin ve Kasimi bu hadisi başka şekilde naklet-mişlerdir.

bunlara ilave olarak şu ayetin genel sınırlan itibari ile tüm insanlığa indirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Zaten mal ve evladın çokluğu, soy, sop, ve benzeri çokluk ifade eden şeylerle övünmek insanlığın inanç haline dönüştürdüğü hususlardandır.

İşte bunlann işaret ettiği hususun güçlülüğünü, açıklığını ve eşsizliğini Mekke'nin fethi sonrasında Rasulullah'ın yaptığı konuşmasında okuduğu ayetin muhtevasında görüyoruz. Bu hususa daha önce değinmiştik.

Müfessirler bu ayetin gelişi ve sûre içerisinde aldığı yeriyle ilgili olarak Peygam-ber'den güçlü telkinlere ve nasihatlara sahip olan hadisler rivayet etmişlerdir. Bunlardan biri İbn Mace'nin Ebu Hureyre'den yaptığı rivayet olup şunları kapsamaktadır: Ra-sulullah (s) buyurdu ki, "Allah (c) sizin ne şekillerinize ne de mallarınıza bakıp size değer vermez. Ama Allah (c) kalplerinize ve amellerinize bakar."[45[45]] Taberani'nin Muham-med bir Hubeyb bin Harraş el Asri'den, onun da babasından rivayet ettiği hadis ise şöyledir; "Rasulullah'tan işittim şöyle diyordu: "Müslüman müslümanın kardeşidir. İnsanların birbirlerinden herhangi bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak Allah'tan korkma (takva) iledir."[46[46]] Ebubekir bin Bezzar'ın Huzeyfe'den yaptığı rivayette ise şunlar geçmektedir. "Rasulullah (s) buyurdu ki, "Siz hepiniz Adem'densiniz Adem de topraktan yaratılmıştır. Babalarıyla övünen topluluklar ya bu huylanndan vazgeçerler ya da Allah (c) katında onların kıymetleri mayıs böceğinden düşük olur."33 Taberi'nin rivayetinde şunları görüyoruz: "Rasulullah (s) buyurdu ki, insanlar Adem ile Havva'dandır. Tüm hayatları boyunca bir ölçeği bile dolduramamıştır. Muhakkak ki, Allah (c) kıyamet gününde sizin (zenginlik) hesaplarınıza bakmadığı gibi soy sopunuzu da hesaba katmaz. Gerçekten Allah katında en üstün, en kıymetli ve en değerli olanınız Allah'tan en çok korkanınızdır"[47[47]]. Bu hususta Ukbe bin Amir'den İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadis şöyledir. Rasulullah (s) buyurdu ki, "Soy soplarınız kıyamette hiç kimseye bir yarar sağlamayacaktır. Hepiniz Adem'in çocuklarısınız. İnsanların birbirlerine olan üstünlükleri yalnızca din ve takva iledir. Bir kimsenin cehennemlik olması için edepsiz, cimri ve günahkar (fahiş) olması yeterlidir"[48[48]].

Bu konuyla ilgili olarak Mü'minun sûresinin 101-102-103'üncü ayetlerini burada sıralamak yerinde olacaktır. Çünkü, burada sıraladığımız hadislerin muhtevasını pekiştirmektedirler. "Sur'a üfürüldüğü zaman artık o günde aralarında soylar yoktur (faydasızdır) ve (insanlar, birbirlerine soylarını) sormazlar." (Çünkü orada soyun ve soyluluğun para etmediğini bilirler ve herkes kendi canının kaygısına düşmüştür) "Kimlerin (amellerinin) tartıları ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimlerin tartılan hafif gelirse işte onlar da kendilerini ziyana

---

[45[45]] İbn Kesir.

[46[46]] İbn Kesir,

[47[47]] ibn Kesir

[48[48]] İbn Kesir

sokanlar, cehennemde temelli kalanlardır." (Mü'minun, 101-103)

Bu hususta, müfessirlerin ve dil alimlerinin açıklamalarından yararlanılabilir[49[49]]. Şöy-leki, ayetlerde genel olarak "şa'b" yani "halk " denildiğinde genel olarak başka insanlardan ve topluluklardan ayrı olan bir ümmet kastedilir. "Kabile" kelimesi kullanıldığında ise ümmet kelimesinin kapsamı içindeki ayrıntılar kastedilmektedir. Ayette geçen "Li tearafü" ifadesi insanların "ben şu toplumdanım" ya da "falanlardanım" diyebilmeleri amacı ile birbirleriyle tanışıp anlaşmaları için kullanılmakta olan bir anlatımdır. Halk kavramı, kabile kavramından daha ayrıntılı olmadığı gibi kabile sözcüğünün kapsamı da başka ayrıntılardan daha geniştir. Bunlar büyükten küçüğe doğru sıralanırlar: Kabile kolları, emirlikler, aşiret ve familya. Bunlar Mearic sûresinde geçen aile temelli kavramlardır. "Birbirlerine gösterilirler (fakat herkes kendi derdine düştüğünden başkasıyla il-gilenemez) Suçlu ister ki, o günün azabından (kurtulmak için) fidye versin, oğullarını, arkadaşını ve kardeşini, kendisini barındıran, içinde yetiştiği tüm ailesini." (Mearic, 11-13) [50[50]]

14- Bedeviler 'inandık' dediler. De ki, "Siz inanmadınız. Ama 'İslam olduk' deyin. Ama henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz Allah yaptıklarınızdan hiç bir şeyi eksiltmez. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir".

15- Mü'minler onlardır ki, Allah ve Rasulü'ne inandılar sonra da şüphe etmediler. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla savaştılar. İşte doğru olanlar onlardır.

16- De ki: "Siz, Allah'a dininizi mi öğreteceksiniz? Oysa Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. Allah her şeyi bilendir."

17- Müslüman oldular diye seni minnet altında bırakıyorlar. De ki; "Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın, aksine imana ilettiği için Allah sizi minnet altında bırakır. Eğer doğru iseniz (Allah'a minnettar olmanız gerekir)"

18- Şüphesiz Allah, gökleri görülmeyeni bilir. Allah yaptıklarınızı görmektedir.

Mü'min Müslim Ayrımı

Ayetlerin ifadeleri açıktır. Bu ayetler hakkında Taberi, Tabresi, Beğavi, İbn Kesir ve Hazin gibi müfessirler şunları söylüyorlar. Bedevi Araplardan olan Esedoğullan'ndan bir grup diğer kabilelerin düşmanlık ve savaş ilan ettikleri bir zamanda İslam'a girişlerini ilan etmek, müslümanlıklarını peygamberin başına kakmak, bir takım minnetler ederek kendilerine

---

[49[49]] ibn Kesir, Beğavi, Hazin ve ibn Manzur'un Lisanu'l-Arab kitaplarına bakılabilir.

[50[50]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/433-436.

sadakadan bir pay koparabilmek için Peygamber'in yanına, Medine'ye geldiler. Onların bu durumundan dolayı bu ayetler indirildi.

Ayetlerin ruhu ve muhtevası genel olarak nakledilen rivayetlerle uygunluk arzet-mektedir. Bu ayetler şu hususları içermektedir:

I- İslam'ın daha ilk dönemlerinde Arapların İslam'a etkileri, birtakım imtiyazlar elde etmek için müslümanlıklarını kullanmak istemeleri ve müslümanlıklarını Peygamber'in başına kakmaları gibi tavırlarına karşılık ayetin onların bu tavırlarını şiddetle reddederek onlara, içlerinde sakladıkları sırlarını Allah'ın bildiğini, İslam-iman ikileminin kendilerinin kurtuluşuyla ilgili olduğunu ve kendilerinin hidayete erdiren Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri başlarına kakma hakkına sahip olduğunu ilan ediyor.

II- Allah (c) bunlara ve benzerlerine tolerans göstermekte ve tüm yaptıklarına rağmen Allah ve Rasulü'ne itaat ettiklerinde, itaatlannı kabul edeceğini vaad edip kalplerinde imanın yer etmemesine ve müslüman oluşlarını ilan etmeleri gibi herşeylerini Allah'ın bilmesine rağmen yaptıkları amellerinin hiçbir şeyini eksiltmeyeceği hususunda onlara teminat vermesidir.

III- Samimi mü'minlerin eşsiz, sağlam ve kesin niteliklerle nitelenmesinin ve bu niteliklerle nitelenmeye özendirilmeleri,

IV- İmanın anlamı ve sınırlarıyla İslam'ın anlam ve sınırlan arasındaki farkın yer almasıdır. Çünkü iman, tereddüt ve şüpheye tahammül edemediği gibi dünyalık bir amel ve maksadı da yoktur. İman, insanı malıyla ve canıyla Allah yolunda mücadele eder hale döndürür ve nefsin hoşnutluğuyla kalbin tatmini için bir çok sıkıntı ve davranışlara katlanır duruma getirir. Müslüman olmak ise İslam'ın çağrılarına, verdiği görevlere isteyerek teslim olmak, yahut müslüman olduğunu ilan eden kimsenin kalbinde iman yerleşmediği halde herhangi bir nedenle korkuyla boyun eğdiğini açıklamak demektir. İşte ayetlerin anlattığı Bedevi Arapların karakteristik özellikleri bunlardır. Ayet şöyle ifadeler kullanmaktadır: "Allah'a ve Peygamberi'ne inanıp hiç bir kuşkuya kapılmayan ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler" bu ifade Bedevi şahsiyetlerin durumuna işaret etmekle beraber aynı zamanda Peygamber'in ashabından kalplerinde imanın yerleştiği bir grubun varolduğunu haykırmakta ve onları nitelemektedir.

Buradaki "İslam" sözcüğü nefsin Allah'a teslimiyeti, insanın boyun eğişi ve Allah'a bağlanışı anlamınadır. Bunların hemen ardından ayette, itibar olunmayan Bedevilerin imanlarının yani mü'min olduklarını gösterip samimiyetlerini ifade etmek için kullandıkları "müslüman olduk" ifadesine gelince; bu ifadenin onların kullandıkları itibariyle Kur'an'da bu anlama da geldiği hususu ortaya çıkmaktadır.

Müfessirler, bu ayetin açıklamalarının nifak olarak değerlendirdiği Bedevi Araplann başka

niteliklerini sıralamadığına dikkat çekmektedir[51[51]]. Bu da gerçektir. Onlan bu niteliklerine rağmen Allah'ın rahmet ve hikmetinin kuşattığı keyfiyeti bu açıklamaların hemen yanında yer almaktadır. Çünkü onlar müslümanlıklannı açıklarken hangi gidişata tabi olduklarını açıkladıklarını sanıyorlardı. Ayet ise onlann içinde bulunduğu durumun gerçek yüzünü açıkladıktan sonra sağlam bir imanın nasıl olacağını, böyle iman sahiplerinin kimler olacağım terbiye, uyarı ve teşvik metodlanyla açıklamaktadır. Burada sınıflan çizilip karakteri gösterilen tiplemeler, ekseriyeti bedevi olan Arap toplumundan müslüman olanların büyük bir çoğunluğunun durumunu çok iyi anlatmaktadır. Hatta bu tipler her dönem ve çağda müslüman toplumlarının büyük çoğunluğunun durumunu da açıklamaktadır. Bu açıklamalar ışığında, ayetler içerisinde sınırlan olabildiğince geniş siyasi ve şer'i bir hareket planının yer aldığını söylemek doğru olur. Bunlar insanlann dış görünüşlerini ve davranışlannı kabul etmek ve İslam devletinin ilk yıllannda devletin genişlemesi için müslüman olduğunu açıklayan ve itaat, bağlılık ve Allah'a, devlete ve insanlara karşı görevlerini yerine getireceğini açıklayanların mü'min bir kalp taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın İslam devletinin tebaasından sayılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü insanların kalplerinde bulunanları bilmek Allah'ın gayb diye nitelediği hususlardandır. İnsanlann imanlannın sadık olup olmadığını araştırmak için kalplerini yoklamak ne devletlerin ne de insanlann yapmalan gereken işlerden değildir.

Bu hususu Rasulullah (s), Nisa sûresinin "Ey inananlar Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayın, dinleyin, size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek, "sen mümin değilsin" demeyin. Çünkü Allah'ın yanında çok ganimetler vardır. Önceden siz de öyle idiniz, Allah size lütfetti. O halde iyice anlayın. Çünkü Allah yaptıklannızı haber almaktadır" mealindeki 94. ayetinin kapsamına aldığı konuya işaret ederek açıklamaktadır. Şöyleki, öldürdüğü kimse için "o, bir yalancı idi." diyen kimseye "onun kalbini açıp ta baktın mı?" diye buyurmuştu[52[52]]. İşte yukanda ayetin tefsirinin akışı içerisinde anlattığımız husus bu idi.

Bu hususta önemli bir iş hususunda yapılan uyarı elbette ki güzel olacaktır. Rasulullah (s) Kur'an'ın bu telkinleri ışığında hareket ederek, Araplardan iman ettiklerini söyleyenlerin kalplerine ait hesaplan kanştırmaksızın dıştan göründükleriyle kabul ederdi. Tevbe sûresinin 90. ayeti de bunu vurgulamaktadır. "Özür bahane eden bedevi Araplar, kendilerine izin verilmesi için geldiler. Allaha ve Rasulü'ne yalan söyleyenler oturdular. Onlardan inkar edenlere acı bir azab erişecektir."

Örnek bir davranış gösterilmesindeki Kur'an'a özgü hikmetin yüceliği işte bu ayetlerde kendini göstermektedir.

[51[51]] İbn Kesir

[52[52]] Hazin

Bu ayetler müstakil bölümler halinde kendilerine has konulan ihtiva etmekteler. Mesela müslüman oluşun başa kakılmasının men edilmesi yanında, insanların haketmedik-leri niteliklerle nitelendirilmesinin yasaklanması ve sadık ve samimi mü'minin niteliklerinin açıklanması yer almaktadır. Bu özelliği açısından sûre, daha önceki sûrelerde geçen değişik eğitici ve öğretici bölümlerle ilişki içerisindedir. Çünkü bu tip bölümlerde müslümanlar için her zaman geçerli olan eğitime, öğretime, ahlaka ve ruhi terbiyeye dair kavramlardan bazılarını bulmak mümkündür. Ayet, sûrenin diğer bölümlerinin indirildiği durumların haricinde bir nedenle, tek başına indirilmiş ise bu ayetle diğer bölümler arasındaki alaka bize göre bu ayetin indirilme nedenidir. Bizim tercihimiz bu, doğrusunu bilen Allah'tır. 53[53]

53[53] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/438-440.

KAF SÛRESİ

Kurandaki Sıram. : 50

Nüzul Sırası : 34

Ayet Sayısı : 45

İndiği Dönem : Mekke

Surenin Tanıtımı

Sûrede, uhrevi diriliş, korkutma ve müjdeleme, Allah'ın gücünün sınırsızlığına dair deliller ve bazı sahnelerin hikaye edilmesi, yalancı kafirleri kınama, müttakileri övme ve onların ahiretteki sonlarını, önceki yalancı kavimlerin sonlarını hatırlatma, Peygamber'e kavminin tavırlarına karşı güven ve teselli vermeyi pekiştirme gibi konular vardır. Sûrenin belirli, şahsi tavırları ve sahneleri olmayan genel bir konusu bulunmaktadır. Bölümlerinin birbirine uyumluluğu, bağlılığı vezinlerinin birliği, bir defada indirilen surelerden olduğunu gös-termektedir. Ya da ardarda gelen bölümler halinde inmiştir. 38. ayetinin Medeni olduğu rivayet ediliyor. Onun üslubu ve diğer ayetlerle uyumluluk arzetmesi, bunda şüpheye gö-türmektedir. [1[1]]

Rahman ve Rahim oian Allah'ın arlıyla.

1- Kaf. "Şerefi üstün" Kur'an'a andolsun.

2- Hayır, içlerinden bir uyarıcı gelmesine şaştılar da, o kafirler: "Bu ilginç bir şeydir" dediler.

3- Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı (tekrar hayata döneceğiz)? Bu, (İhtimali çok) uzak bîr dönüştür.

4- Doğrusu biz, yerin onlardan ne eksilttiğini bilmişizdir. Katımızda (her şeyi) kayıt eden bir kitap vardır.

5- Hayır, hak kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar, derin bir ıztırab[2[2]] İçinde bulunuyorlar.

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/327.
[2[2]] Meriç İçerisinde çalkantı veya karışıklık bulunan demektir.

Bazı müfessirler "kafin bir dağ adı olduğunu söylerler. Bazıları ise, dünyada uzun, yeşil bir dağdır, derler. Diğerleri ise sûrenin ya da Allah'ın isimlerinden bir addır derler. Başkaları ise, çoğu sûrelerde uyarma ve dikkatleri çekmek için tek haillerle başlayan harfler gibidir, diye belirtirler. Biz bu görüşü tercih ediyoruz, çünkü "kaf" harfinden sonra Kur'an'a yemin ile devam ediliyor. Bu uslub böylesi sûreler de çokça tekrarlanıyor.

Yemin*in cevabına gelince, hazf/edilmiştir takdiri ise: Kafirler yalancıdırlar yada Kur'an'dan okunan, içinde bir şüphe olmayan doğrulardır. Ya da dördüncü ayelte belirtilendir.

Ayetlerde, kafirlere kendilerinden olan, ahirelle korkulan, Allah'a davet eden bir peygamberin gelmesine dehşet ve hayretle bakmalarının anlatımı vardır. Ayetlerin ru-hundan ve içeriğinden, kafirlerin dehşet içinde kalmaları ve hayretleri birinci dereceden uhrevi diriliş ile ilgilidir. Çünkü üçüncü ayelte, peygamberin bu dirilişle korkulmasını öldükten ve toprak olduktan sonra dirilişin uzak olduğunu belirterek sorguladılar. Dördüncü ayette ise isbat üslubu ile onlara cevap verilir. Allah cisimlerinin her zerresine kadar onları kuşatmıştır. Onları diriltmeye de muktedirdir. Beşinci ayete gelince, onların yalanlamalarının şüphe olmayan hakkı yalanlama olduğunu, onlara geldiği zamanki durumu, hakkın susturduğu, dehşete düşürdüğü kimsenin durumu gibi karıştırıp muzla-rib olduklarını açıkça belirtir. 3[3]

Kafirlerin, Kendilerinden Olan Peygambere Hayret Etmeleri

Ayetler, kafirlerin kendilerinden bir peygamber gelmesinden, ahirelle ki hesab. sc-vab ve ceza ile korkulmasından hayret etmelerini hikaye eder. Kuran'ela bu defalarca1 tekrarlanır. Bu da her iki konunun daima inat etmeye, inkâra, ihtilafa düşmeye hayret etmeye sevk ettiğine deİalet eder. Özellikle de diriliş ve hesap verme konularında. Bu durumla çok uğraşılıyor ki Kur'an'da geniş bir yer almıştır. Hatla hiçbir sûre yok ki böylesi uslub ve sigayla bir vasfı, bir korkutmayı, bir müjdelemeyi, pekiştirmeyi içermesin. Peygambere karşı tavırlarındaki şüpheleri, Allah ile bağlantısının olması hakkındaki şüphelerinden kaynaklanmaktadır. O onlardandır, onlar gibi beşerdir. Kemikleri ufalanıp loprak olduktan sonra dirilişin imkansız olduğuna dair inançları, ahirele ilişkin tavırlarından kaynaklanmaktadır. İşte bu noktadan çoğu ayetler, onların Peygambere, Allah ile ilgisini mucizelerle isbat etmesi, melekler indirmesi, babalanın diriltmesi için meydan okuyuşlarını hikaye eder. Buna Enbiya sûresinin 3-5. ayetleri örnek verilebilir: "Kalblerı eğlencededir. O zalimler, aralarında şu konuşmayı gizlediler; Bu (Mılıam-meâ), de sizin gibi bir insan değil mi? Şimdi siz göre göre büyüye mi kapılacaksınız? Dedi ki: Rabbim gökte ve yerde konuşulan

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/328-329.

her sözü bilir. (O'ndan gizli kalan hiçbir şey yoktur). O, işitendir, bilendir. Hayır, hayır o şairdir, dediler: (Eğer gerçekten peygaın-berse) öncekilerin (mu cizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin". Hi-cr sûresinin 6-7 ayetleri "Dediler ki: Ey kendisine zikir (kitab) indirilmiş olan, sen mutlaka delisin. Eğer doğru/ardan isen, bize melekleri getirseue!" Duhan sûresinin 34-36. ayetleri "Şunlar (bu Kıtreyş kafirleri) de diyorlar ki: İlk ölümümüzden sonra bir şey yoktur. Biz diriltilecek değiliz. Doğru söylüyorsanız, bahalarımızı gelirin".[4[4]]

6- Üstlerindeki göğe bakmadılar mı, onu nasıl yaptık, süsledik, hiç bir çatlağı[5[5]] yoktur?

7- Yeryüzünü de (nasıl) döşeyip yaydık? Onda sarsılmaz dağlar bıraktık ve onda her sınıftan göz alıcı iç kamaştırıcı çiftlerle (nice canlılar)[6[6]] bitirdik.

8- (İşte bunlar) içten (Allah'a) yönelen her kul için bir basiret ve bir hatırlatmadır,

9- Ve gökten bereket ve rahmet yüklü yağmur indirdik; böylece onunla bahçeler ve biçilecek taneler[7[7]] bitirdik,

10- Ve birbiri üstüne dizİlmiş[8[8]] tomurcuk[9[9]] yüklü yüksek[10[10]] hurma ağaçlan da.

11- Kullara rızık olması için. Ve onunla (o suyla) ölü bir şehri dirilttik. İşte (ölümden sonra) dirilip çıkarılma da böyledir.

Ayetler öncekilerle bağlantılıdır. 6. ayet uhrevî dirilişi uzak gören, peygamberin ri-saletine şaşıran kafirleri anlatan önceki ayetlere telmihte bulunur. Ayetler, Allah'ın kudretine delil leşkil etmektedir. Ayetlerin başlangıcındaki inkâr eden som, Allah'ın kudretini kabullenmeyen inkarcıları kınamayı içermektedir. Oysa onlar, göklerde ve süslenmesinde, yeryüzünde, dağlarda, bitkilerde, ağaçlarda, gökten inen bereketli yağmur, Öldükten sonra ağaç ve çekirdeği diriltmesindeki büyük eserlerini görüyorlardı. Diriliş de bundan daha büyük değildi.

Kur'an onların, Allah'ın, yeri ve gökleri yarattığını itiraf etliklerini anlatıyor. Geçen sûrede Kur'ani şahitlerini zikretmiştik. Böylece Allah'ın onlar hakkında hücceli kaçınılmaz oluyor.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/329.

[5[5]] Furûc Yarık veya gedikler, demektir.

[6[6]] Min külli zevç Her sınıftan, demektir.

[7[7]] Habbe11-hasîd) Buğday ve arpa gibi biçilerek ürünleri dev-şirilcn hububat ziraatinc işaret edilmiştir!

[8[8]] Nadid Birbiri üzerine veya yanyana dizilmiş, istiflenmiş demektir,

[9[9]] TaVun Ürün, (ıffeyve) demektir.

[10[10]] Bâsikat Yükseklikler, demektir.

Yeryüzünü Öldükten sonra su ile diriltmesini uhrevî dirilişe benzetiyor. Çünkü kuraklık, Ölüm ve kuruluktan sonra hayat, suyun inmesiyle yeniden başlıyor. Bütün bunlara gücü yeten Allah, elbette ki insanları öldükten sonra diriltmeye tabiatıyla muktedirdir. Benzer münasebetlerde insanların şahid olduklarından alınma, benzer deliller tekrarlanmıştır. Örnek olarak Rum sûresinin 50. ayeti verilebilir. "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak ki, nasıl yeri ölümünden sonra diriltiyor?! Şüphe yok ki. O. ölüleri de di-riltecektİT. O herşeye kaadirdir." A'raf sûresinin 57. ayeti de aynı minvaldedir: "O ki rüzgarları rahmetinin Önünde müjdeci gönderir. Nihayet onlar, ağır ağır bulutları yüklenince, onu ölü bir ülkeye yollarız; onunla su indirir ve türlü türlü meyvakır çıkarırız. İste Ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibre! alırsınız."

Allah'ın kudretine delil getirirken Kur'ani üslubun hissiyata, kalbe ve akla hitabeden bu tablo, kâinat kanunlarına, sahnelerine işaret eden hissi ve zihni muhatap alan, basil üslûp dikkat çekiyor. Değişik seviyelerdeki bütün insanlar, bu sahnelerde, kanunlardaki büyüklüğü, faydayı, hayatın devamlılığının delilini görmektedirler. Hiç kimse bunları Allah'ın kudretine, rahmetine götürmekte şüphe etmez. Yaralan, rızık veren, tasvir e-den, Allah'ın kudretinden başka bir kudret çerçevesinde geliştiğine ikna olmaz. Bunlara güç getiren elbette herşeye güç getirir. Bunda Kıyamet günü insanları diriltmek, onları hesaba çekmek, amellerine göre mükafatlandırmak da vardır. Çünkü hu Allah'ın adaleti ve hikmeti gereğidir.

Bu üsiûp her münasebetle, benzer ayetlerde tekrarlanıyor. Bu; akla, kalbe, göze, hisse, hitap eden her yerde ve zamanda insanların bülün sınıflarının gözlerinin önünde akan canlı ve delilli bir üslûptur. [11][11]

12- Onlardan Önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semûd (kavmi) de yalanladı.

13- Ad, Firavun ve Lut'un kardeşleri,

14- Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Bunların hepsi de peygamberleri yalanlayıp, uyardığım (azab)'i hak ettiler.

Zamirin Önceki ayetlerde dehşetleri, yalanları, hayretleri, anlatılan yalancılara dönmesi, hu ayetler ile geçen ayetler arasında bağlantı var demektir. Kendileri gibi geçmiş yalancıların sonlarına o kimselerin düşmemesi için uyarıp hatırlatmayı hedefliyor. Onda Peygambere (s)'de belki bir teselli vardır. Karşılaştığı yalanlama yeni değildir. Kendinden önceki peygamberler de kavimlerinden aynı şeyle karşılaştılar. O kimseler Allah'ın azabını ve onlara tehdidini hakettiler. Bu kimseler için de, azab ve tehdidi gerçekleşecektir. Bu açıklama birkaç defa tekrarlanır. Örneğin Fatır .sûresinin 4. ayeti "Eğer seni yalanlıyorlarsa, senden önceki

---

[11][11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/330-331.

peygamberler de yalanlanmış!iv. Bütün isler Allah'a döndürülecektir" ve En'am sûresinin 34. ayeti buna örnektir: "Senden önce de peygamberler yalanlanmış!!. Yalanlamalarına ve eziyet edilmelerine sabrettiler, nihayçl onlara yardımımız yetişti. Allah'ın kelimelerini (yardım vadini) değiştirebilecek kimse yoktur. Sana da peygamberlerin haberinden bir parça gelmiştir," [12[12]]

Tubba, Eyke Ve Ress Halkları

Önceki sûrede Nuh, S.enlûd, Ad, Firavun kavimlerine işaret ediliyor. Onları lanılır-ken lekrara düşmeyecek şekilde zikrediyor. Rcss, Eyke halkları burada ilk dola, Uil kavmi de açıkça ilk defa zikrediliyor. Çünkü Nccm sûresinde Mu'tcfikc adıyla anılmıştı.

Kur'an'da Eyke ashabı, Lut, Nuh kavmi, Semûd, Ad, Firavun topluma gönderilen peygamberlerin çokça zikredilmesine rağmen Tubba kavmine, Rcss ashabına peygamberler gönderildiğine başka yerde işaret edilmedi. Furkan sûresinde aynı labirie Tubba zikredilmcksizin Ress ashabı zikredilmiştir sadece.

Ress, suyu bol yada seddi olan bir kuyu, kaynaktır, Ress halkı hakkında müfcssirlc-rin sözleri değişiktir. Bundan biri, Arap yarımadasının kuzeyinde ya da Yemamc'dc bulunan bir kavimdir. Onların Uhdud ashabı oldukları söylenir. İsmin verdiği ilhamda da Arap yarımadası kabileleri ve kavimlerinden biridir. Bugün "Rcss" yarımadanın kuzeyinde bulunan bir yerin adıdır. Belki de o eskiden gelme bir adlandırmadır.

Eyke ise ağaçların birbirine girdiği yerdir. Şuara sûresinde Eyke ashabına peygamber olarak gönderilen Şuayb (a) adıyla birlikte Eyke de zikredildi. Hud ve A'raf sûrelerinde ise Şuayb adı aynı sıfatla Mcdycn ile birlikte zikredilir. Şuara sûresinde Eyke ashabının durumunu tanımlayan, Şuayb (a) tarafından özellikle onlara yönelik "Ölçüyü fam yapın, eksi/tenlerden olmayın" hitabı Şuayb tarafından Medycn halkına A'raf ve Hud sûrelerinde yöneltilen hitapda da aynı tanımlama bulunmaktadır. Araf 85. ayeti "ölçüyü ve tartıyı tam yapın, insanların eşyalarım eksik vermeyin". Hud sûresi 84.ayeti "Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın". Buradan da anlaşılıyor ki Eyke ashabı Şu-ayb'ın kavmi olan Medyen ashabıdır.

Medyen adı Haruç seferinde, diğer Abd-i Atik'in bölümlerinde zikredilmiştir. Bu ad hâlâ Ürdün'ün doğusunda Akabe yönündeki harabe ya da şehir kalıntılarına verilmektedir. Kasas sûresinde açıklayacağımız gibi Şuayb'ın Musa (a)'yj kızıyla evlendirdiğini konu eden rivayeti müfessirler tercih eder. Ahd-i Alik bölümlerinde Haruç seferinde ise, Medyen kabini Yesnm'un kızıyla Musa'nın evlendiğini belirtir. Çokları ise. Haruç ve Adid seferlerinde, Bap bin Ruavi! adını zikrederler. Arap kabileleri bu isme yabancı değildir. Şuayb adı ise

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/332.

Arapçalaştınlmış yada Hubab adından geliştirilmiştir. Her iki lafız da yakındır.

Bi'setten önce Necaşj, Kayser, Kisra lakablan gibi Tubba'cla kralların lakabıdır. Cümleden kastedilen, Tubba krallarının hükmü altındaki Yemen halkıdır. Onlar Ad kavminden farklı bir kavimdir. Bir ayette o iki kavmi zikretmesi buna delildir.

Esfar'da Şuayb (a)'in risaleti yada Medyen Kahin'in kavmine mesajları ile ilgili bir kayıt yoktur. Buna göre, Eyke ashabı, Şuayb'ın kavmi, Ress ashabı, Tubba kavminin kıssalarının da Hud, Salih kavimlerinin kıssaları gibi Arap hikayeleri olduğu söylenebilir. Peygamber (s) toplumundaki Arapların Salih, Hud (a) ve kavimlerinin kıssalarını bildiklerine dair görüşü tercih etmiştik. Ve yine biz, Tubba kavmi, Eyke ve Rcss ashabının kıssaların bilindiğini ve anlatıldığını belirten görüşü tercih ediyoruz. Böylece Kur'ani kıssaların nasibatlan tamamlanmış oluyor.

Kavimleri anlatan üslubun delaleti açıktır. Kıssayı dinleyenler onda haberler bulacaktır. Hedef ise korkutma ve hatırlatmadır. Kafirleri kınayan bir hamleden sonra gelir. Onların dikkatini Allah'ın azametine, kudretine çeker. Kur'an ayetlerinin sıkça tekrarladığı Üslûplardan biridir.

Ayetlerde zikredilen sekiz kavim arasında dağılan ülkeye -ki Arap yarımadasıdır-dikkat çekmek yararlı olur. Onlar ise Tubba', Ad, Semûd ve Ress ashabı; dağılan diğer beldeler ise yarımadayla bağlantılıdır, onlar da; Nuh ve Lut kavmi. Eyke ve Firavun ashabıdır. Yakından veya uzaktan yarımadayla ilintilidir. Çünkü Allah vahyinin indirildiği, Peygamberi (s)'nin seçildiği yerdir. Kervanlarının yolu üzerinde Semûd, Lut kavmi, Eyke ashabının beldeleri bulunmaktadır. Mısır, Yemen, Irak'a varan kervanlar da vardır. Bu, Kur'an'ı dinleyenler tarafından bilinen, işitilen sahneler ve durumlarının hatırla-lılmasidır. Bu da kıssaların hedefi ile uyumludur. Az önce vurguladığımız gibi muhatapların onların haberinden cahil olmadıklarını da vurgulamaktadır. 13[13]

15- (İnsanlar: yoktan var etme) ilk yaratmadan14[14] aciz mi15[15] kaldık ki (yeniden yaratmayalım)? Doğrusu onlar yeni bir yaratmadan şüphe16[16] ve hayret17[17] içindedirler.

16- Andoisun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne fısıldadığını biliriz, çünkü biz ona şah damarından daha yakınız.

13[13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/332-333.

14[14] el-Halku'l-evvel İnsan ve varhkiann ilk yaratılışı.

15[15] 'Ayin Aciz kaldık, .veyayorulduk, demektir.

16[16] Lehs Şüphe veya şaşma, demektir.

17[17] Hablu'l-Verîd Kan dolaşım sisteminden birisi (şahdamarı) burada ifade edilmek istenilen çok yakın olmaktır.

17- Onun sağında ve solunda oturan[18[18]]' iki alıcı (melek o-nun sözlerini ve işlerini) kaydetmektedir.

18- (İnsan) hiçbir söz söylemez ki yanında kendisini gözetleyen,[19[19]] dediklerini zapteden (bir melek) hazır bulunmasın'[20[20]].

Ayetler önceki siyak ile bağlantılıdır. Yalanlayanların diriliş hakkında tartışmalarında, onlara cevap vermede, Allah'ın kudretine delil getirmede başlangıca dönüş vardır. Başka bir uslubla onları azarlama ve kınama bulunmaktadır. Aynı zamanda Allah'ın insanların nefislerinde olup biten herşeyi bildiğini, onların üzerinde söylediklerini yazan, yaptıklarına şahid olan denetleyicileri bulunduğunu hatırlatmak onları korkutmaktadır.

Bazı müfessirler son iki ayet İçin bir nebevi hadis rivayet ederler. Her insanın sağında ve solunda bir melek olduğunu, sağındaki meleğin iyilikleri yazdığını, solundaki meleğin ise kötülükleri kayıt ettiğini ifade ederler[21[21]].

Her iki ayetin görünüşü buna uymakladır. Bununla beraber cümlelerin, örnek vermek, benzetmek, yakınlaştırmak için zihinlerin alıştığı tanık olma, sayma ve o ikisini gözetleme, murakabe etme ve casusluk yapma amacıyla kullanılmıştır.

Belki de 16. ayette buna bir delil vardır. Çünkü İnsanın Allah'ın murakabesinde ve direk kuşatmasında olduğunu belirtir. O ona çok yakındır. Allah zihninde dolaşanı, nef-sindeki vesveseyi, sarfettiği sözün hepsini, yaptığı ameli direkt olarak bilir. [22[22]]

19- Ölüm sarhoşluğu gerçekten geldi. İşte (ey insan) bu, senin öteden beri kaçıp düşünmediğin şeydir[23[23]].

20- Sura üflendi. İşte bu, kendisine karşı tehdid edilen gündür.

21- Her nefis, yanında bir sürücü ve şahidle geidi.

22- (Allah ona); "Andoisun, sen bundan gaflet İçinde İdin. Bİz sen(in gözü)nden perdeni açtık; bugün artık gözün keskindir'[24[24]]'dedi.

[18[18]] Kaid Oturan ve bekleyen demektir.

[19[19]] Rakib Gözetleyen, denetleyen demektir.
[20[20]] Atid Hazır bulunan anlamındadır.

[21[21]] Bkz: Taberi, Tabersi, İbn Kesir, Zemahşeri tefsirleri, Mezkur hadis Sahihi Buhari ve diğer sahihlerde zik-redılmediği gibi Mecmuu-z Zevaid'de de geçmemektedir

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/334-335.
[23[23]] Zâlike mâ kıınte minim tehid Onu düşünmekten uzaklaşıyor, ondan nefret ediyor, kaçınıyor ve onu tefekkür etmiyor.

[24[24]] Hadıd Görüş yönünden kuvvelli keskin demektir.

23- (Tanık olarak gelen melek) yanındaki arkadaşı:'[25[25]] "İşte yanımdaki hazır" dedi.

24- (Allah sürücü ve sabide buyurdu ki): "Haydi ikiniz, atın cehenneme her inatçı kafiri!"

25- "Hayra engel olan, saldırgan, şüpheciyi.

26- O kİ Allah ile beraber başka tanrılar edindi, bundan dolayı onu çetin bir azaba atın".

27- Yanındaki (vesvese veren, ayrılmayan cin ve insanlardan) arkadaşı dedi ki: "Rabbİmiz, ben onu azdırmadım, zaten o kendisi derin bir sapıklık içinde idi".

28- (Allah) buyurdu ki, "Huzurumda çekişmeyin. Ben sizi daha önce de uyarmıştım.

29- Benim huzurumda söz değiştirilmez ve ben kullara zulmedici de değilim".

30- O gün cehenneme: "Doldun mu?" deriz. "Daha yok mu?" der.

Ayetler siyak ile bağlantılı ve konunun devamı gibi görünüyor. Yalanlayanların can çekiştikleri, Kıyamet günü diril dikleri zaman görecekleri gerçekleri hikaye ederek açıklıyor. Ki onlar bundan kaçıyorlar ya da şüphe ediyorlardı. Azarlama ve kınamayı içeren güçlü bir uslub kullanılıyor. Hedeflediği tek [26[26]]şey, nefislerinde korku ve heybeti uyandırarak onları vazgeçirmeye çalışmak, korkunç, dehşetli bu son olaydan korunmalarını sağlamaktır.

Yalanlayanlara yöneltilen azarlamayı, sura üfürülmeyi, Allah ile onlar arasında. Allah ile onların arkadaşları arasında geçenleri, yalanlayanların .sürücü ve şahidlerlc olan sohbeti, Allah ile ateş arasında ki konuşmayı bu ayetler içermektedir. Buna ek olarak uhrevî dirilişe iman etme, insanların cezalandırılmasının gerçek olduğunu ve insanların dünyada alıştıkları sahne ve tabloları zihinlere yaklaştırmak, benzetmek, örnek vermek amacını güdüyor. Kalbleri ne kadar katı ve şiddetli de olsa derinliklerine etki eden bir azarlamayı, tehdidi, korkulmayı takviye yoluna gidiyor. Ki azgınlığından ve sapıklığından vazgeçerek Allah'a dönsün ve salih amel işlesin.

27. ayet özelde ve genelde hayrı yasaklamanın çirkinliğini, genel düşmanlığını içeriyor. Bunları yapanları Allah'ın gazab ve intikamına mazhar olmakla korkutuyor. Buna atfen kafirlerin, ahiret sahnesinde bu nedenle ateşi hak ettiklerini anlatıyor. Bu da haliyle uzun ve devamlı bir Kur'ani telkini gerektiriyor.

30. ayel, yalanlayanlara olayı hikaye etmesine rağmen, hayrı yasaklayan, haddi aşan, kafirlerin karşılaşacakları tabloyu içeriyor. Oysa o, işledikleri günahın ve hakelliklerinin

---

[25[25]] Kariheh Yakını ve onunla beraber olan, demekti]'. 23. ayetle insanın aleyhine şahitlik yapması yönünden görevli melek kastedilmiştir. 27. ayette ise {bu kelime ile) kendisine tabi olunması ve vesvesesi nedeniyle saptıran inkarcı, kastedilmiştir. Müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir.

[26[26]] Bkz. İbn Kesir. Beğavi, Hazin ve Tabersi Tefsirleri.

adilane karşılığıdır. Başka bir deyişle, insanın yolunu ve amelini seçme kabiliyetini is-bat vardır. Günahkâr ve sapıklar, Allah insanlara yolu belirttikten, ondan sapanı tehdit ettikten sonra günah ve sapıklık yolunu seçtikleri için cezayı hak etmişlerdir. Ondan Önceki ayet de bunu zikrediyor. Bunda Kıyamct'e kadar kalacak Kur'ani bir telkin vardır. [27[27]]

Allah Kullarına Asla Zulmetmez

(29. 30) ayetler, özellikle "Ben kullara zulmedici değilim'' cümlesi kelam ekolleri arasında çok tartışılan bir konudur. Mu'tezile bu ve benzeri diğer ayetleri delil getirerek uhrevî cezayı, dünyada insanların kazandıkları amellerin lam karşılığı olarak görmektedir. Eş'ari ise bu ve benzeri ayetleri tevil ederek bu cezalandırmanın Allah'ın mutlak hakkı olduğunu belirtmektedir[28[28]].

Bizim az Önce yaptığımız açıklama ise Kur'an ayetlerinin ruhu ve içeriği ile uyumludur. Bu ve benzeri ayet ve konulardaki şiddetli tartışmaları uygun bulmuyoruz.Yapfı-ğımiz açıklama, ayetlerin hedeflediği korkutma ve nasihat, insanların kalplerine Allah'ın heybetini yerleştirme korkunç sonu hatırlatma, onları vazgeçirmeye çalışma ile uyumludur. Aksi yorumlara Allah'ın insanları yarattığı fıtrat gereği dünya ve ahiretle çalışma ve uğraşı fırsatı ile uyumlu olmadığına geçen sûrelerde defalarca hatırlatmıştık. "Ben kullara zulmedici değilim" cümlesine İbn Kesir açıklık getirerek şöyle demiştir: "Ben başkasının günahı ile başkasını cezalandıracak değilim. Fakat delili bulunduktan sonra bir kimseye günahından dolayı azab ederim". Bu yorumu Beğavi, Hazin. Ibni A libas, Tabersi de desteklemiştir. [29[29]]

Araplarda Bulunan Şirk Akidesinin Boyutuna Dair Bir Uyarı

28. ayet, Arapların şirk akidesini ve onun mahiyetini açıklamaya işaret etmeyi içerir. O da, Allah'ı itiraf etmekle beraber, O'na başkalarını ibadet ve duada ortak koşmaları ya da O'nun katında kendilerine şefaatçi olmalarını istemeleri arasında olan bir inançtan dolayıdır. Bu husus, geçen ilgili konularda nasslarını zikrettiğimiz değişik ayetlerde açıkça belirtilmişti. Allah'ı birlemede ibadette, yönelmede, duada, güvende Ona başkalarını ortak koşmaya savaş almaya; maksadı ve üslubu ne olursa olsun onları İnkâr etmeye, ortadan kaldırmaya davet etmektedir. [30[30]]

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/336-337.
[28[28]] Bkz: Zemahşeri, Keşşaf.

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/337.
[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/337.

31- Cennet de müttakilere hazırlanmıştır,[31[31]] uzak değildir.

32- İşte, size va'dedilen budur. Daima Allah'a yönelen,[32[32]]' çokça bağlanan, (O'nun hükümlerini) koruyan,[33[33]]

33- Gizlilik' [34[34]]anlarında bile Rahman'dan korkan ve (Allah'a) boyun eğmiş, teslim olmuş'[35[35]] bir kalple gelen herkesin (mükafatı budur).

34- Ona 'esenlik ve barış (selam)'la girin. Bu, ebedilik günüdür.

35- Orada diledikleri her şey onlarındır; katımızda daha fazlası[36[36]] da var.

Ayetler Öncekilerle bağlantılıdır ve onların devamıdır. Kur'ani üslubun gereği günahkâr kafirlerin sonlarına mukabil ahirette salihlerin sonlarını zikrederek açıklıyor.

Ayetlerde ki nitelendirme güçlü ve akıcıdır. Temiz nefisleri, anlayan kalbleri olan kimseleri cezbederek onları dosdoğru yolda yürümeye, ona gıbta etmeye, güven vermeye razı olmaya sevkediyor. Buna ek olarak ahirette iman edenlere verilecek nimetlerin ve ikramların gerçeğini belirtiyor. [37[37]]

Takva Ve Salih Amel İle Birlikte İmanın Gerekliliği

Ayetlerde belirtilen sıfatlar, daimi boyuttaki güzel telkinleri içermektedir. Kişinin müslüman olduğunu ilan etmesi yeterli değildir, bilakis Allah'a olan takvasında şalih amelle günahlardan kaçınması gereklidir. O'nun ahidlcrini, O'na karşı görevlerini korumalıdır. Gizli ve açıkta yaptıklarıyla Allah'ın murakabesinde olduğunu bilmelidir. Kalbiyle, bütün uzuvlarıyla O'na yönelmelidir. İşte bunda, müslümanın nefsini tezkiye etme, Allah'a ve insanlara karşı görevlerini yaparken temiz nefis ve uyanık kalple, gizli ve açıkta Rabbinden

---

[31[31]] Uzlifet Hazırlandı, ve yakmlaşUnldi, demektir.

[32[32]] Evvâb Dönmek anlamındaki "evbeh" kelimesinden mübalağa kalıbıda türeyen bir kelimedir. (Buradaki anlamı) Allah'a dönüş ve O'nunla çok fazla ilişki halinde olmaktır.

[33[33]] Hafız Üzerine düşeni koruyan ve yerine getiren demektir.

[34[34]] el-Gayh Bu kelime Kur'an'da çok defa kullanılmıştır. Birbirine yakınlığıyla birlikte; içerisinde yer aldığı konulara göre bu kelimenin anlamları da çoğalmaktadır. Tarih içinde dürülü, gizli, uzak şey; geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman açısından gizli bilinmeyen; ahiret hayalı ve ilahi vahiy gibi mahiyeti (iç yüzü) idrak edilemeyen fakat Kur'an'in bildirmcsiyle sabil olan; görülmemek, sır, gizlilik ve yalnızlık halleri; anlamlarına gelmekledir. Burada kelimenin mânâsı işte bu sonuncu mânâdir. Yani ayet; "Hiçbir kimse gör-mesc de, görmeden Allah'tan korkup (kulluk eden) kimse, anlamındadır.

[35[35]] Munib Teslim olup boyun eğmek anlamındaki "inabe" kelimesinden türemiştir. Burada Allah'a teslim olup boyun eğmek anlamındadır?.

[36[36]] Bkz. Taberi, fbn kesir, Zemahşeri, Tabersi Tefsirleri.

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/339.

korkarak dürüst, hayırlı, vefakar ve salih bir modeli hazırlama amacı vardır.

Ayetler, salihlerin saîih amelleri ve O'nun yolundaki davranışları seçmelerinin mükafatı olarak Allah'ın rızasını, cennetini ve ikramını hak ettiklerine delalet olduğu gibi geçen ayetlerin siyakında zikrettiğimiz üzere kafirlerin de azabı hak edeceklerini açıklama vardır.

Bazı müfessirler ve kclamcılar buradan Allah'ı görmenin çıkarılabileceğini söylerler, Başkaları ise onlara bunun imkansız olduğunu belirtmekle cevap verirler. Bu kelime salihler için fazla lütufların, gözü aydın edecek şeylerin, nimetlerin çeşitlerinden gizli kalanları açıklama noktasındadır[38][38]. Bu husus anlamı sözlü tartışma ve çekişmeleri taşımayacağı dikkate alınırsa, biz kelimenin ikinci anlamı içerdiğini ve bunun yanında teşvik ve sevdirme olduğunu tercih ederiz. [39][39]

36- Bunlardan Önce nice kuşakları helak etmiştik ki onların tutuşu bunlardan daha kuvvetli idi, yakalaması daha güçiü İdi. Ülkelerde gezip dolaşmışlardı[40][40]. Ama bir kurtukaş[41][41] buldular mı?

37- Hiç şüphesiz, bunda, kalbi olan yada bir şahid oiarak

kulak veren kimse için elbette bir (zikir) öğüt vardır.

Bu iki ayet ile önceki ayetler arasında devamlı bir bağlantı vardır. O ikisinde başa dönüş vardır. Kafirleri, önceki yalanlayanların kendilerinden daha güçlü, daha üstün olmalarına rağmen Allah'ı aciz bırakamadtklarını, yeryüzünde Allah'ın azabı gelince kaçacak ve kurtulacak yer bulamadıklarını hatırlatarak korkutmakladır.

İkinci ayette yeni bir uslubla İnsanın seçme kabiliyetini isbat etmektedir. [42][42]

38- Andolsun, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık, bize hiçbir yorgunluk'[43][43] dokunmadı.

39- Öyleyse sen, onların dediklerine sabret ve Rabbini güneşin doğuşundan önce ve batışından önce hartıd ile teşbih et.

---

[38][38] Bkz:Taberi, Tabersi. ibn Kesir, Hazin tefsirleri.

[39][39] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/339.

[40][40] Nekkabûfi'l-bilâd Ülkelere seyahate çıktılar, dolaşlı-lar, demektir.

[41][41] Mahis Kurtulan veya kaçan kimse, anlamındadır.

[42][42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/340.

[43][43] Luğûb Yorgunluk demektir.

40- Gecenin bir bölümünde ve secdelerin arkasında[44[44]] da O'na teşbih et.

41 - Dinie, o gün o çağıran yakın bir yerden çağırır.

42- O gün, o çığlığı bir gerçek (hak) olarak işitirler, işte bu (dirilip kabirlerden) çıkış günüdür.

43- Gerçek şu ki, dirilten ve öldüren biziz, biz. Ve dönüş de bizedir.

44- O gün yer onlar(m üsrün)den yarıl(ıp açıl)ır. (Ve onlar, kabirlerden çıkıp) sür'atle koşarlar. İşte bu toplamadır, bize göre kolaydır.

45- Biz onların ne dediklerini biliyoruz. Sen onların üstünde bir kontrol edici'[45[45]] horlayıcı değilsin, sadece tehdidimden korkanlara Kur'an İle öğüt ver.

Ayetler siyak ile bağlantılı ve onların devamıdır. 38. ayeife. Allah'ın kudretine delil getirmek amacıyla insanların dirilişini halırlatmak için O'nun gökleri, yeri ve içindeki-lerini yarattığını dinleyenlerin de itiraf elliklerini, bunu yapmaya güç yelkenin cihetle ikinci defa yaratmaya güç getireceğinin daha açık olduğu belirtiliyor.

42-44. ayetlerde, Allah'ın diliyle muhataplara daha önce anlatılan hususların pekiştirilmesi sözkonusudur. O da, O'nun öldüren ve dirilten olduğu, (cilalın sesinden sonra yükselerek ve insanlar yerden çıkarak hızla onun çağrısına koşacak olmalarıdır. Sonuçla amellerine göre aralan ayrılır. Bu O'nun için çok kolaydır. 38-40, 45. ayetler, yalanlayanların yalanlamasına ve tavırlarına karşı peygambere bir teselli ve güven olarak geliyor. Allah'ın ona işittirdiği sözlerine tahammül etmeye, Allah'ı teşbih etmeye, O'na ibadete devam etmeye hazır olmasını emrediyor. Aynı zamanda Allah'ın onu insanları davete icabet etmeye zorlamak amacıyla göndermediğini ilan ediyor. Ona düşen Allah'ın tehdidinden korkanlara Kur'an ile öğüt vermesidir. Ayetlerde peygamberin görevinin tespiti vardır. Güzel niyet, uyanık vicdan, hak ve hidayeti isleyen kişilere işaret ediyor, işte o kimseler, Kur'an'da olan hidayet ve nasihallardan faydalanacak olanlardır. Özellikle son ayette, dinde zorlama olmadığı, insanlara seçme hakkinin kendilerine verildiği, din seçme hürriyeti prensibini pekiştiriyor. Bu, değişik usluhlarla tekrarlanıyor. Meseia Gaşiyc sûresinin 20-21. ayetleri "Öğüt ver, çünkü sen ancak öğüt verensin. Onların üzerinde kontrol edici değilsin" diyor.

Yunus sûresinin 99. ayeti "Rabbin isteseydi, yeryüzündeki 1 erin hepsi mutlaka iman ederdi. O halde sen mi İnsanları inanmaları İçin zorlayacaksın?'". Bakara süresi 256. ayetinde "Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğut(Şeytan)u, inkâr edip

---

[44[44]] Edhate's-sucûd Secde peşinden, demektir.

[45[45]] Cebbar Burada, zorba, baskıcı ve zorlayıcı mânâsındadır

Allah'a iman ederse, muhakkak ki o. kapmayan, sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah işitendir, bilendir" buyruîuyur. [46][46]

Peygamber'e Güveni İçeren Ayetlerin Çokluğu Ve Hikmeti

Peygambere teselli vermeyi İçeren ayetler münasebetiyle, Mekke'de inen Kur'an sûreleri, bu anlamda pek çok ayeti değişik üslublarla içerir. Hz. Peygamber kavminin hidayetini çok istiyordu. Önderlerin inal, engelleme, düşmanlık tavırlarında devanı elliklerini görünce hüznü ve düşüncesi artıyordu. Bunun neticesi olarak on üç yıl boyunca Mekke dönemi sürecinde Arapların büyük çoğunluğu davetten yüz çeviriyor ve geri kalıyorlardı. Bunun yanında mü"minterden nıustazai' olanlara yapılan baskı ve fitne onu a/, kalsın düşünce ve üzüntüden yok etme noktasına getiriyordu. Buna işaret eden değişik ayetler vardır: Fatır sûresinin 8. ayeli "Bundan dolayı nefsin, onlar için İçerlemekte, üzüntülere gitmesin. Allah onların ne yaptıklarım biliyor." Şuara sûresi 3. ayeti "Herhalde sen, inanmıyorlar diye neredeyse kendini helak edeceksin!'" Taha sûresi 2 ve 3. ayetleri "Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik. Ancak (Allah'tan) korkanlara bir öğüt olarak indirdik." Kehf sûresinin 6. ayeti: "Herhalde sen. onlar bu söze inanmıyorlar diye üzüntüden kendini helak edeceksin." Kuran hikmeti gereği Hz. Pey-gamber'den üzüntüsünü hafifletmesini, onların hidayetinden sorumlu, vekil, zorlayıcı ve murakıp olmadığını haber vererek onu teselli eder. Sadece o korkutucu ve müjdeleyici-dir. Bu konudaki ayetler Mekki sûrelerde çokça .serpiştirilmiştir. Onlardan misaller sunmaya burada cerek görmedik. [47][47]

Göklerin, Yerin Ve İçindekilerinin Altı Günde Yaratılması

38. ayette zikredilen yerin, göklerin ve içindekilerinin altı günde yaratılmasına yapılan işaret, Kur'an'da değişik İfadelerle tekrarlanmıştır. Müfcssirler bunun siyakında[48][48] E-bu Hureyre den rivayet edilen bir hadisle: "Allah Rasulu elimden tuttu ve buyurdu: Allah toprağı, (yeryüzünü) cumartesi günü yarattı. Ondaki dağlan ise pazar günü yarattı. Ağaçlan pazartesi günü yarattı. Mekruh olanı salı günü yarattı. Nuru çarşamba günü yarattı. Hayvanları perşembe günü yarattı. Ademi Cuma günü ikindiden sonra yaranı. Yaratılanların en sonunu cuma saatlerinin en son saatinde, ikindi ile gece arasında yaratacaktır" deniliyor.

Ahd-i Atik ya da Tevrat esfarmdaki Tekvin kitabından birinci ve ikinci ıslıahfşû-re)da şu varid oldu: "Dünya boş ve karanlıktı, su ile dolmuştu Allah'ın ruhu yüzünde tecelli ediyordu. Allah

---

[46][46] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/341-342.
[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/342.
[48][48] Bkz. ibn Kesir Araf sûresi 54. ayetin tefsiri.

bir gün nuru yarattı. Onunla karanlığın arasını ayırdı. Nur gündüz olarak, karanlık gece olarak adlandırıldı. Ertesi günde gökyüzünü yarattı. Üçüncü günde suyun ortasında yeryüzü kabuğunu, değişik çeşitte bitkileri, ağaçlan yarattı. Dördüncü günde yeryüzünü aydınlatması için güneşi, ayı, yıldızlan yarattı. Altıncı günde hayvanları, vahşileri, yeryüzü canlılarını, sonra da erkek ve dişi sürelinde İnsanı yaram. Yedinci gün amelini bırakıp dinlendi. Sübhanchu ve Tcaia bu günü bereketli ve kutsal kılsın. Bu bölümde altı günün adları zikredilmedi. Oysa başka esfarda "Allah cumartesi gününü kutsal kıldı ve onda çalışmayı yasakladı" deniliyor. İbn Kesir Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadisten şüphelenmesine rağmen İmam Ahmcd, Mücahid. îbrti Abbas riva-yelinde ise, yedinci gün, yaratılmanın tamamlamasından önceki gün cumartesi idi. O bu adla adlandırıldı, çünkü anlamı, iş bitlikten sonra daha dönmemek, kesmektir'[49[49]]. Adian-dırma nedeni yönünden ya da Allah'ın işi bırakması ile ilgili söz açısından bunda bir ga-riblik vardır. Sonra cumartesi hakkındaki rivayet ile Tekvin şiirinde ve başka csfarda cumartesiyi kutsayan ve onda çalışmayı yasaklayan rivayet arasında da bir gariplik bulunmakladır. Hud sûresinin 7. ayeti ile "Yeri ve gökleri altı günde yaralan O'dur, O'nun arşı su üzerinde idi." Tekvin sifrindeki şu ibare arasında bir benzerlik görünmektedir. "Allah'ın ruhu su yüzünde tecelli etmekle idi."

İbn Kesir, mahlukatı yaratma gününün sıradan bir gün mü yoksa Hac sûresinin 47. ayetinde zikredilen günün benzeri mi olduğunu sorar'[50[50]]. "Rabbinin katındaki bir gün. sizin saydığınız, bin sene gibidir." İbni Abbas tefsirinde İbni Kçlbi'nin rivayetinden onun bin yıllık bir gün olduğunu kesin bir uslubla belirtir. Bazı müfcssirler ise. günün lugaıia-ki anlamının belirli bir zaman ya da belirli bir vakit olduğunu belirtirler. Kuran ibareleri ise, Allah'ın kâinatı ard arda gelen zamanlarda yarattığını anlatır. Scyyid Rcsid Rıza,[51[51]] günleri, yeri, gökleri ve içindekileri, canlı cansız varlıkları yaratma eyleminde geçen oluşum merhaleleri ile ayeti tevil etmektedir. Bazıları ise bunu şöyle yorumlar; Allah, allı günde yarattığı bütün mahlukalı mücerred iradesi ile hemen varcimcyc gücü yelmesine rağmen, bununla kullarına tedricî ve teenniyi (yavaş) öğretmek ister[52[52]]. Bazıları ise yerin, göklerin ve içindekilerin altı günde yaratılmasının mahiyeti ve keyfiyeti hakkında verip veriştirirler. Özellikle Pussilet sûresinin 9-12. ayetleri hu alanda konuşmaya sevk etmektedir. De kİ: "Siz mi arzı iki günde yaratana nankörlük ediyor ve O'ria eşler koşuyorsunuz? O âlemlerin Rabbidir. Arza, üstünden ağır baskılar (sağlam dağlar) yaptı. Onda bereketler yarattı ve onda - arayıp soranlar için gıdalarını (bitkilerini ve ağaçlarını) lam dört günde takdir elti (düzene koydu). Sonra duman halinde bulunan göğe yöneldi, ona ve arza: "İsteyerek veya istemeyerek (buyruğuma) gelin" dedi. "İsleyerek buyruğuna geldik" dediler. Böylece onları, iki günde yedi gök yaplı ve her

---

[49[49]] Bkz. îbn Kesir Araf sûresi 54. ayetin tefsiri.

[50[50]] Bkz. Kasimi'nin Mahasinut-Tevıl tefsirinde A'raf 54. ayeti

[51[51]] Bkz. Menar Tefsiri 7. cilt A'raf sûresi 54. ayetinin tefsiri

[52[52]] Bkz. Tabersi'nın Mecmaul-Beyan Tefsiri'de A'raf 54. ayetinin tefsiri

göğe emrini (kanunlarını) vaylıclli. Biz, en yakın göğü yıldızlarla ve koruma ile (koruyucu güçlerle) dona!-tık. İşte bu. o güçlü, bilen (Allah)m takdiridir."

Kur'an'da gelen herşeye İman etmenin gerekliliğini bclir!mcmi/e. onun Rabbimizin kaiından olduğuna, hikmetini ve mahiyetini anlamamıza veya anlayanıamıza rağmen biz diyoruz ki; Kur'ani işaretlerdeki maksatlar, müddetin ve keyfiyetin kendisini ishal cime maksadından daha çok Allah'ın kudretini, azametini hatırlatmayı ilham ediyor. Zikrettiğimiz Fussilel sûresi ayetleri ile bizim şu an tefsirini yaptığımız ayet bunun güçlü delili bulunuyor.

Seyyid Reşid Rıza'nın "el y/evm" gün kavramını tevilinde, canlı cansız varlıkların sınıflarının^ kâinat sahnelerinin oluşumunda merhale merhale geliştiğini açıklaması ayetlerin nesnelliği açısından doğruluk payı veriyor. Fakat Peygamber döneminde, modern çağlarda bilinenler bilinmiyordu. Peygamber ve Kur'an dinleyicileri tarafından hakikati idrak edilmeyen, bilmeyen ilmi ve teknolojik durumlara Kıır'an'ın işaret etmediğini söylemek islemiyoruz. Fakat bunun sözkonusu Kur'an'iri hedeflemediği cümîcicri-nin İçermediği, irşad çerçevesinden çıkarıp araştırma ve tenkit sahasına sokacağı görüşündeyiz.

Söylediklerimize şunu da ekleyebiliriz: Kur'an'da zikredilen kâinat sahneleri ve kanunları davet prensiblerini destekleyen vesilelerden bir bölümdür! Özellikle Allah'ın azameti, kudreti, vahdeti ve Haklılığını belirlemede. Geçen münasebetlerde çok defa söylemişizdir. Bu vesileler, konusu dinleyenler tarafından bilindiği zaman bedelini gerçekleştirmede daha güçlü oluyor. Yerin, göklerin ve içindekilcrinin altı günde yaratılması, bundan önce Allah'ın ruhunun suda iccelli etmesi söylediğimiz gibi Peygamber (s) döneminde Ehli Kitab'm elinde dolaşan kitaplardan Tekvin şiirinde zikredilmektedir. Kur'an'ı dinleyen Araplar ya da onların çoğunun Ehli Kitab yoluyla bunu bildiklerinden şüphe yoktur. Allah'ın hikmeti gereği, muhkem Kur'ani prensibi desteklemek için. dinleyicilerin bildikleri misallerle kısa bir şekilde zikretmeyi ister. Bu prensib de. mevcudatı meydana getirenin Vâcibu'I-Vücud olması, kudretinin ve rububiyetinin şıı-müîlü olması, kâinatı yaratanın onda kanunlar koyarak tanınması gerekir. Biz, bu görüşün doğru olmasını temenni ediyoruz. Allah en İyisini bilir.

Bununla beraber tefsir kİtablannda, bu ve benzeri sûrelerin tefsirinde; göklerin yaratılması, yerin ve göklerin mahiyeti, birbirleri ile olan ilişkileri, her göğü ayıran mesafeler ve daha başka şeylerin umûmen kaynak kitablara dayanmayan açıklamalar zikredilmektedir. İlmi olarak bilinen .şeylerle uyum sağlamadığını ifade ediyor, asıl noklasında söylediklerimizi bunun için efe söylüyoruz. Kıır'an'ın arınmadığı, genişlefmediği ve belirli bir noktada kaldığı yerde durmak gerekir. Bunun arkasında gitmekle de fayda yoktur. Kastettiği hedefleri gözöntinde bulundurmak gerekir. [53[53]]

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/342-344.

Namaz Vakitlerinin Tayini

Bazı müfessirler 39-40. ayetlerin içerdiği teşbih vakitlerini. Peygambere, lesbihlc Rabbinc hamd etmeyi emrettiğini zikrederek şu yorumu getirirler. Bu beş vakit namazla ilgilidir. Allah'ı zikretmek, Kur'an okumak, namazı ikame (cemaatle) etmek, gece ve gündüzün belirli vakİllcriylc orantılı olarak zikredildi ve ona teşvik emredildi. Mesela Hud sûresinin 114 ayeti; "Gündüzün iki tarafında (sabah-akşam) ve geceye yakın saai-lerdc namaz kıl; çünkü iyilikler, kötülükleri giderir. Bu, ibret alanlara bir öğüııür." İsra sûresinin 78-79. ayetleri; "Güneşin sarkmasından gecenin kararmasına (yatsı vaktine) kadar namaz kıl ve sabahın Kur'an'ıni da (unutma). Çünkü sabah Kur'an (okumas)ı görülecek şeydir. Gecenin bir kısmında da sana mahsus bir nafile namaz kılmak üzere uyan; böylece Rabbinin seni güzel bir makama ulaştırması umulur." Taha sûresi 130. ayeti; "Onların dediklerine sabret, güneşin doğmasından ve balinasından önce Rabbini överek teşbih et; gece saatlerinden bir kısmında ve gündüzün taraflarında da teşbih et ki memnun olasın." Ayetlerin ruhundan, Allah'ı zikretmekten, bütün vakitlerde O'na ibadet etmek emrinin anlaşıldığı görülmektedir. Aynı zamanda beş farz namazı ve vakitlerinin de kastedilmiş olması da mümkündür. Eğer bu doğru ise. bi'setten az önce bir dönemden beri gece ve gündüz beş vakit namazın kılındığına delalet çimektedir. Ya da en azından bi'setin ilk başlarında Peygamber ve mü'minlerin gündü/ ve gecenin değişik vakitlerinde namazı ikame ettiklerine dair bir delildir. Beş vakit namazın belirli bir far/ şeklinde İsra hadisesinde farz kihnmadığını kabullenirsek, Alâk sûresinin tefsiri siyakında açıkladığımız gibi, bi'setin dördüncü yılında farz olduğu ortaya çıkar.

Az önce zikrettiğimi?, ayetlerde ve bu sûrenin ayetlerinde vakitlerin isimlerini içermediği, kesin ve belirli bir sınır koymadığı açıkça görülür. İşle nebevi sünnetin: Kıır'anî çizgilerin, şeriat öğretilerinin tahdid, tebyin ve açıklamayı üstlendiği görülmekledir. [54][54]

Mü'minlerin Allah'ı Zikir Ve Teşbih Edip Ona İbadet Etmelerinin Önemi

Ayetler, Peygamber'e Allah'ı teşbih cime emrinden önce kafirlerin onu üzecek sözlerine ve gösterdikleri inat ve tartışmacı tavırlarına karşı sabretmesini emrediyor. Bu durum Taha süresindeki ayette de gözlenmektedir. İsra sûresinin 76-77 ayetlerinden önce de bu gözlenmektedir. "Neredeyse seni yurdundan çıkarmak irin tedirgin edeceklerdi. O takdirde kendileri de senin ardından pek az kalabilirler. Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimizin yasası (budur.) (Peygamberini aralarından çıkaran kavimler, onların ardından mahvolmuşlardır.) Bizim yasamızda bir değişiklik bulamazsın." Hud süresindeki ayetten Önce de siyakla bu görülmekledir. "Öyleyse eınroluncluğıın gibi doğru ol; seninle

---

[54][54] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/344-345.

beraber tevhe edenler de (doğru olsunlar), aşırı gitmeyiniz! Zira O. yaptıklarınızı görmektedir. Sakın zulmedenlere dayanmayın sonra size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra size yardım edilmez" (112-11 3. ayetler) Bu ruhani, güzel bir telkini içermektedir. O da, Allah Teala'yı zikretmek, mümine efkar ve büzün geldiği vakitler, dünyanın musibet ve efkarının karşısında cılız kaldığında O'nun huzurunda durup büyük bir manevi güçle yardım etmesi ve gönlünü açması için yalvar-masidır. Bu İnşirah ve Aiak sûrelerinde son iki ayetle ilgili zikrettiğimiz yorumu da içermektedir.

Bunun yanında sûrenin ilk derecede uhrcvİ dirilişi, müjdelemeyi ve korkulmayı te'kidde yoğunlaştığı gözlenmekledir. Geçen sûrelerin bölümlerinden daha çok hu sûreyi lakip eden Karia. Kıyamet, Murselal sûrelerinde, korkulma, müjdeleme ve onu tekid etme üzerinde durmaktadır.

Bütün bunlarda Alak sûresinin tefsirinde siyakında uhrevi hayal ile ilgili söylediklerimizi teyid vardır. Bir yandan peygamber ile kafirler arasında tartışma ve çekişme konularının en önemlisi olurken, diğer taraftan Kur'an inmeye başladığından beri Nebevi davetin korkulma, müjdeleme, nasihat etme ve hatırlatma üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. [55[55]]

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/345-346.

ZÂRİYAT SURESİ

Kur'an'daki Sırası :51

Nüzul Sırası :67

Ayet Sayısı :60

İndiği Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede ölümden sonra diriliş ve hesap günüyle ilgili pekiştirici vurgular vardır. İnkarcı yalancılara şiddetli bir hamlede bulunulmaktadır. Müttakilerin salih amellerine, ahirefteki sonlarına övgü de bulunulmaktadır. Bazı peygamberler ve toplumlardan alınan hikayelere yer verilir. Böylece, eskilerin haliyle, peygamber ve kafirlerin tutumu arasında benzerlik kurulmakta, Peygamber'e güven ve sebat verilmektedir. Sûrenin ayetleri birbirine uyumlu ve denktir. Bu da, bu sûrenin ayetlerinin bir defada ya da art arda indiğini söylemeye sev-ketmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim o!an Allah'ın adıyla.

1 - Tozu dumana katıp savuranlara2[2],

2- Derken, ağır yük taşıyanlara3[3],

3- Sonra kolayca akıp gidenlere4[4],

4- İş(ler)i taksim edenlere5[5] andolsun ki,

5- Sîze va'dedüen, mutlaka doğrudur.

6- Şüphesiz hesap ve ceza6[6] da mutlaka gerçekleşecektir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/455.

2[2] ez-Zâriyaî Toprağı savurup harekete geçiren rüzgardan kinayedir. Kehf sûresi, 45. ayette bu anlam apaçıktır: "Onlara dünya hayatının misalini şöyle anlat: "Gökten bir su indirdik. Yerin bitkisi onunla karıştı ve (sonunda bitkiler), rüzgarın savurduğu çöp kırıntıları haline geliverdi. Allah hcrşeyc kadirdir".

3[3] el-Hâmilat vıkra Ağırlık, yük. Cümle, su taşıyan yağmur yüklü bulutlardan kinayedir.

4[4] el-Câriyat yüsra Denizde kolaylıkla yürüyen gemiler.Yörüngelerinde giden yıldızlar. Kendi güzergâhında akıp giden rüzgarlar.

5[5] el-Mukassimat cmra Allah'ın emirlerini uygulayanlar, melekler veya yeryüzüne yağmurları taksim eden bulutlar.

Kur'ani üslup gereği, sûre kısa Mekki sûrelerin çoğunda olduğu gibi, Rabbani yemin le başlar. İnsanların ceza ve diriliş günü ile vazedilmelerinin kaçınılmaz bir, doğru ol-luğu vurgulanır ve bu va'din pekiştirilmesi amaçlanır.

Ayetlerin ruhu, gencide dinleyen muhatablan korkutmaya yöneliktir. Bu ayetlerin islubu ve ondan sonra gelen ayetler, korkutmadan kastedilenlerin kafirler olduğunu :österir.

Ahkâf sûresinin sonu ile bu giriş arasında bir uyumluluk görülmektedir. Diriliş ve ceza va'dinin pekiştirilmesi, Ahkâf'tan sonra indirildiğine işarettir.

Taksim edilecekleri taksim etmek, Allah'ın kainatta sahneleri ve kanunları yaratması ve düzenlemesi olarak görülmektedir. İnsanlara va'dettiğini gerçekleştirme kudreti, kainatın yaratıhşmdaki büyüklüğünün hatırlatılın asiyi a irtibatlandırılır. [7][7]

7- (Çeşitli) yollar ve yörüngelerle'[8][8] donatılmış göğe andolsun.

8- Siz, (Muhammed hakkında) birbirini tutmayan, çeşitli söz içindesiniz[9][9].

9- Ondan çevrilen çevrilir[10][10],

10- Kahrolsun, o yalan söyleyenler[11][11]

11- Ki onlar, koyu cehaletin[12][12] kuşatması içinde habersizdirler.

12- Hesap ve ceza günü ne zaman? diye sorarlar.

13- O gün onlar ateş üzerinde yakılacaklardır[13][13].

14- (Kendilerine): Fitnenizi tadın17'. Acele isteyip durduğunuz şey budur işte (denilecek),

---

[6][6] ed-Din Ceza. Bu kelime, her nefsin kazandığının karşılığının hesabını vereceği diriliş (ba's) gününden kinayedir.

[7][7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/456-457.

[8][8] Zâti1 l-hubuk Mükemmel ve güzel sanat sahibi, yollar sahibi, yıldızlar sahibi gibi değişik mânâlar verilir.

[9][9] İrtnekumlefi kavlin ntuhtelef Sizler, görüşlerinizde ve sözlerinizde ihtilafa düşüyorsunuz. Yani bir şey üzere değilsiniz.

[10][10] Yu'feku anhu men ufik Hak sözden uzaklaşılıyor. Yani, sözlerin içinde hak olanlarından vazgeçiyorlar. Onlar zan ve vehim sahipleridir.

[11][11] el-Harrâsun Hiçbir esas ve ilme dayanmaksızın zanneden ve vehme kapılanlar.

el-Harrâsun Hiçbir esas ve ilme dayanmaksızın zanneden ve vehme kapılanlar.

[12][12] Gamretin Kapsamlı cehalet.

[13][13] Yuftenun Sunulacaklar/yakılacaklar. Bu kelime bazen halırlat-ma anlamını içeren "fitnetüküm" lafzının karşılığı olarak kullanılmıştır. Şöyle ki, kafirlerin önderleri halkı haktan yüz çevirtiyorlar ve hak çağrısından gerisin geriye döndürüyorlar.

Bu ayetler, çeşitli yollar ve yörüngelerde yıldızlarla donatılmış ve güzelce yaratılmış göğe Rabbani yeminle başlar. Kur'an'ı dinleyenlerin, dava, Rabbani korkutma, uhrevi diriliş, hedefleri anlama ve Kur'an'm durumu hakkında ihtilafa düştükleri; bu nedenle onların hak ve hidayetten yüz çevirdikleri belirtilir. Hakikati görmeyen, düşünmeyen, sadece tahmin ve zanlarına göre hareket edenlere hitap edilir. Hitapta azarlama ve kınama vardır. Onlar hakikati idrak etmemek, hakkı anlamamak için koyu bir cehalette kalmayı isterler. Sonra da tehdid edildikleri ceza gününün vakti hakkında inkarcı ve şüpheci sorular yöneltmeye devam ederler. Sonra şu sonuç pekiştirilir: O gün gelecektir, onda ateşe atılacaklardır. Onlara o vakit şöyle denilecek: Ateşin azabını tadın ya da dünyada yüz çevirme, engelleme, inad durumunda olmanızın cezasını tadın; işte acele ettiğiniz, getirmesi için meydan okuduğunuz şey budur.

Bu ayetler ile önceki ayetler arasındaki ilişki açıktır. Ayetlere muhatap olanların kafirler olduğu açıklanır. Amaçladığı tek hedef, onların kalplerine korku vermek, uyarmak ve onları vazgeçirmektir.

Geçen sûrede Peygamber'e (s) onların meydan okuyuşları ile azabı çabuk getirmesini İstemeleri konusunda onlar için azabı acele istememesine dair hükümler vardı. Bu ayet kümesindeki son ayet onların meydan okuyuşlarına karşı azarlayıcı bir cevabı içermektedir. İşte acele ettikleri şeyin geldiğini belirtmesi de bu sûrenin Ahkâf sûresinden sonra nüzul tertibinde yer almasını doğrulamaktadır. [14[14]]

15- Şüphesiz muttakİler, cennetlerde ve pınarların başındadırlar.

16- Rablerİnin kendilerine verdiğini alanlar olarak. Çünkü

onlar, bundan önce de güzel amellerde'[15[15]] bulunanlardı.

17- Gece boyunca da pek az uyurlardı.

18- Onlar seher vakitlerinde istiğfar ederlerdi.

19- Onların mallarında muhtaç ve yoksul olanlar için de bir hak vardı.

Bu ayetlerde salih muttakilerin dünyadaki amelleri dolayısıyla ahiretteki sonlarına övgü bulunulmaktadır. Onlar cennetlere ve pınarlara inerler ve orada Allah'ın nimetleri ile zevklenirler. Dünya da yaptıkları güzel amellerine karşılık olarak. Çünkü çoğu gecelerini Allah'a ibadette geçirmişler, O'nun rahmeti ve mağfiretini istemeleriyle birlikte mallarıyla

---

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/458.
[15[15]] Muhsinîn Sevapları elde eden ve iyi fiiller yapanlar.

mahrum ve yoksul kimselere de yardım etmişlerdi. Onlar bu amellerinde bir hak ve nasip sahibi olacaklarını da bilirlerdi. 16[16]

Muttakilerin Vasfı

Özellikle son ayet, ihtiyaç sahiplerinin hak ve vacip olarak mal sahiplerinden yardım almalanndaki güzel telkine dikkat çeker. Bu anlam değişik sûrelerde tekrarlanır. Mesela açıklaması yapılan İsra sûresinin 26. ayetinde şu zikredilir. "Akrabaya hakkını ver, yoksula ve yolda kalmasa da. İsraf ederek saçıp savurma." Rum sûresinin 38. ayetinde de aynı ibareler bulunmaktadır. Bu ayetin indiriliş hikmeti, müslümanların nefislerinde yardım eyleminin anlamını güçlendirmeye yöneliktir. Ta ki zenginler, ihtiyaç sahibi sınıflara yardımlarında, bağışlarında bir minnet altına sokma ve böbürlenme yapma haklarının olmadığını kavrasınlar. Muhtaç olanlar da haklarını alırlarken, nefislerinde bir utanma ve eziklik duymasınlar. Hadid sûresinin 7. ayetinde "Allah'a ve Rasulüne iman edin ve (O'nun) sizi hakim kıldığı, sizin yöneîimize verdiği şeylerden (Allah için) harcayın..." Nur sûresi 33. ayetinde ise "Allah'ın size verdiği malından onlara da verin" denilmektedir. Her iki ayetin değişik örnekleri bulunmaktadır ve bunlar da farklı üsluplarla güzel telkinlerde bulunurlar. O telkin de şudur: İnsanların elinde bulunan her şey Allah'ın malıdır, onlar ona koruyucu kılınmışlardır. Ve yine ayette muttakilerin vasıflarına dikkat çekilir. Mekke'deki mü'minlerden ilk neslin tutumu tanımlanır. Onlar özellikle geceleri Allah'a ibadetle geçirdiler, Allah ve Rasulü için hayatlarını verdiler, Allah'ın hikmetini, telkinlerini anladılar. İhtiyaç sahiplerine mallarını tasaduk ettiler, çünkü onları ihtiyaç halinde gördüler ve kendilerinin de vermesinin farz olduğunu bildiler. İşle bu tabloda, kalplerinde şüphe duymayan iman ehlinin güzel görüntüleri vardır. 17[17]

20- Kesin İnanacaklar için yeryüzünde nice ibretler vardır.

21- Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?

22- İşte, göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, hiç tartışmasız, o (va'dedilen) sizin (kendi aranızda) konuştuklarınız kadar, kuşkusu olmayan kesin bir gerçektir."

Ayetlerde Şu Noktalar Bulunmaktadır;

16[16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/459.
17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/459-460.

1- Yeryüzündeki sahne ve ayetlerin Allah'ın varlığı ve büyüklüğü için kesin deliller oluşturduğuna, Peygamberinin korktuğunun doğruluğuna, O'nun üzerindeki kudretine dinleyenlerin dikkatlerini çeker. Niyeti iyi olan, yakin ve hakkı bilmeyi isteyen için bu sahnelerin ikna etmeye yeterli olduğunu gösterir.

2- İnsanın bedensel ve akli oluşumuna, İnsanların rızık ve hayat nedenleri olan göğe aynı şekilde dikkatleri yöneltir.

3- İnsanın oluşumu ile ilgili mükemmelliği idrak etmeyen, onun güzelliği ve üslup terkibi karşısında ibret almayan inkarcılara, hayrete düşüren bir soru yöneltilir.

4- İçerdiği büyük delil ve ayetlerle yerin ve göğün rabbine yeminle son bulur.

Ayetler mutlak bir yönlendirmeyi gösterse de, kendilerine okunan ve va'dolundukla-rı şeyin doğruluğu hakkında tartışan kafirlere yöneliktir. O, geçen ayetlerdeki bu durum ile konu ve şekil bakımından bağlantılıdır.

iki kıraat vardır. Biri ötüre ile, diğeri üstün ile. Eğer son harfi üstün okursak takdir olunan mahzur" için sıfat olur. Takdiri de şöyledir "Sizin konuştuğunuz gibi o gerçekten de haktır".18[18]

24- İbrahim'in ağırlanan konuklarının haberi sana geldi mi?

25- Hani, onun yanına girdiklerinde: "Selam" demişlerdi. O da "Selam" demişti. (Bu diyarda garib ve meçhul yada şüphe uyandıran) yabancı bir topluluk19[19].

26- Hemen {onlara) sezdirmeden ailesine gidip20[20], çok geçmeden semiz bîr buzağı ile (geri) geldi.

27- Onu, önlerine yaklaştırdı. "Yemez misiniz?" dedi.

28- (Yemediklerini görünce) onlardan içine bir tür korku düştü. "Korkma" dediler ve ona bilgin bir erkek çocuk müjdesi verdiler.

29- (Bunu duyan) karısı velveleye vererek'21[21] geldi ve yüzüne vurarak: "kısır, yaşlı bir kadın (mı doğum yapacakmış?) dedi.

30- Dediler ki: Öyle, (bunu) senin Rabbİn buyurdu. Çünkü O, hüküm ve hikmet sahibi

---

18[18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/460.

19[19] Münkerun Bu ülkenin bilinmeyen garipleri. Şüpheyi tercih edenler.

20[20] Râğe Meyletti, gizlice yöneldi.

21[21] Fi Sarraf Çığlık. Korkunç bağırış. Müjdeli bir haber işitildi-ğindeki bağırma, çığlık atma. Çünkü o, kısır bir kocakarı olduğu halde hamile kaldığını ve doğum yapacağının haberini almıştı.

olandır, bilendir.

31- (İbrahim) De ki: "Şu halde sizin asıl isteğiniz nedir, ey elçiler?"

32- Dediler ki: "Gerçek şu ki biz, mücrim (suçlu günahkâr) bir kavme gönderildik."

33- "Üzerlerine çamurdan (iyice sertleşip kaskatı kesilmiş) taşlar yağdırmak için."

34- (Ki bu taşların herbiri) Rabb'imin katında ölçüyü taşıranlar İçin herkese ayrı ayrı) İşaretlenmiştir*4[22[22]]'.

35- Orada mü'minSerden kim varsa çıkardık.

36- Ne var ki, orada müslümanlardan olan bir evden başkasını da bulamadık.

37- Acı azabdan korkanlar için orada bir alamet' [23[23]]bıraktık (Lut kavminin meskenlerinden insanların müşahede edece-ğî kalıntılar bıraktık.)

38- Musa'da da (ibret alınacak şeyler vardır) Onu açık bir delille Fİravun'a göndermiştik.

39- Fakat o, "Bütün (kişisel ve askeri) gücüyle yüz çevir-di[24[24]] ve; "(Bu) Ya bir büyücü veya bir delidir" dedi.

40- Biz de onu ve askerlerini yakaladık, onları denize[25[25]] attık. (O boğulurken pişmanlıkla) kendi kendini kınıyordu[26[26]].

41- Ad (kavmin) de de (ibret alınacak şeyler vardır). Onlara, köklerini kesen bir rüzgar[27[27]] gönderdik.

42- Üzerinden geçtiği şeyi canlı bırakmıyor, onu kül edip çürümüş kemik gibi'[28[28]] savuruyordu.

43- Semud (kavmin)de de (ibret alınacak şeyler vardır). Onlara: "Bir süreye kadar safa sürün (bakalım)" denmişti. 43- Rab'lerinin buyruğuna başkaldırdılar, bu yüzden onlar bakıp dururlarken onları yıldırım yakaladı.

[22[22]] Musevveme İşaretlenmiş, damgalanmış.

[23[23]] Ayet Alamet, iz. Burada, Lut kavminin durumuna şahit olunduğu üzere, yıkıntılardan geriye kalanlar, izler ve kalıntılar.

[24[24]] Fetevellâ hi ruknih Kuvvetine dayanarak yüz çevirdi, döndü.

[25[25]] el-Yem Deniz. Aslı sudur.

[26[26]] Ve hüve midîm O kınamayı haketmiştir.

[27[27]] er-Rih el akim Hiçkimscyi sağ bırakmayan rüzgar.

[28[28]] Ker-ramtm Çürümüş kemik gibi.

Ker-ramtm Çürümüş kemik gibi.

45- (Evlerinde çöküverdiler) ne kalkabildiler, ne de (bu duruma) engel olabildiler.

46- Daha Önce de Nuh kavmini helak etmiştik. "Çünkü onlar da fasık bir toplum idiler."

Bu bölümde bazı Rasullerin risaletlerine, sözlerine, ümmetlerinin sonlarına işaret edilmektedir. Başka sûrelerde de indiriliş hikmetine uygun olarak bu tarz üslup benzerlikleri bulunmaktadır. Bu tarz ayet kümeleri genellikle kafirleri kınayan, inkârları nedeniyle Kur7ani üslup içinde tehdit eden ayetlerden sonra gelir. Dinleyenleri vazgeçirmeye, nasihat almaya zorlamak için bazı kıssaların bölümleri hatırlatma ve nehyetmeyi sağlamak için tekrarlanır. Bu bölüm, geçen siyak ile bağlantılıdır. Başka bir açıklamaya ihtiyaç duymayacak şekilde cümleleri açıktır. Biz bu konuda fazla bir şey söylemek istemiyoruz. Konuyla ilgili geçen yerlerde yeteri kadar açıklama yaptık. [29[29]]

47- Göğü kuvvetîe bina ettik, biz genişlik (ve şümûllük) sahibiyiz.

48- Yeri de biz döşeyİp-yaydık; ne güzel döşeyici olanlarız).

49- Ve biz herşeyden iki (sınıf, nevi) çift yarattık. Umulur ki öğüt alıp düşünürsünüz.

50- O halde Allah'a (gazabı gelmeden tevbe ile koşun) kaçın. Ben size O'nun tarafından görevlendirilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

51- Allah ile beraber başka tanrılar uydurmayın. Ben size O'nun tarafından görevlendirilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

İlk üç ayette; Allah'ın müşahede edilen kudretine, lutfuna dinleyenlerin dikkatleri çekilmek istenir.

1- Göğü yücelten, gücüyle bina eden O'dur.

2- Yeryüzünü yayan ve döşek haline getiren (yararlı kılan) O'dur.

3- Allah, melekutunda uygunluk ve benzerliği tamamlamak için herşeyden çift yaratandır. O, geniş, kapsamlı kudret sahibidir. Yarattıkları şeylerin ilk olması ne de güzeldir. İşte bütün bunlarda bir hatırlatma vardır ki, dinleyenleri Allah'ın azametine, yüceliğine, O'nu itiraf etmeye, düşünmeye çağırıyor.

Bu ayetleri takip eden başka iki ayet Peygamber'in diliyle haykırır: Çabuk davranın, Allah'a koşun. Gazabından, inkarcıların hakettikleri sondan kaçın. Allah ile birlikte başka tanrılar

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/463.

edinmeyin, ben size O'nun tarafından gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

Kıssa bölümünden sonra gelen bu ayetler, Peygamber'in diğer peygamberlerin gönderildiği gibi gönderildiğini açıklar. Geçen ümmetlerden inkâr edenlerin sonlarım hatırlatır ve uyanda bulunur.

Nebevi hitap üslubu ile gelen bu ayetler, siyak ile görünürde uyumludur. Bunun benzeri Kur'an'da değişik örneklerle tekrarlanır. Bu, Kur'an belagatının üslublarından bir üslubtur denilebilir. 30[30]

52- İşte böyle, onlardan Önce de ne kadar elçi geldiyse mutlaka: "Büyücü ve deli" demişlerdir.

53- Onlar bu sözü (tarih boyunca) birbirlerine tavsiye mi ettiler31[31]'. Hayır, onlar 'azgın ve taşkın' bir kavimdirler.

54- Onlardan yüz çevir, sen kınanacak değilsin.

55- Ama yine de sen hatırlat, çünkü hatırlatmak mü'minle-re fayda sağlar.

Ayetlerde Şu Noktalar Belirgindir:

1- Kafirlerin Peygambere "sihirbaz ve deli" sözlerine işaret eder. Bu yaptıklarını onlardan öncekiler de her peygambere aynen yapmışlardır.

2- Öncekiler ve bir tek sözü sonrakilere tavsiye mi ettiler şeklinde taaccub eden bir soru gelir.

3- Buna tamamlayıcı bir açıklık getirilir. Onları bir tek söz söylemede birleştiren azgın ve taşkın ahlakları ve kötü niyetleridir. Çünkü bir tek karakterden birtek görünüm çıkar.

4- Peygambere onlardan yüz çevirmesi, nefsinde bir üzüntü taşımaması emredilir. Onların, inkarcı tavırlarından meydana geleceklerden o kmanmayacaktır. O'nun yapacağı son görev, vahyî olanı hatırlatmaya devam etmesidir. Hakkı, hidayeti, imanı isteyen kimse için kuşkusuz yararlıdır bu.

Ayetlerin bir öncekilerle bağlantılı olduğu görülmekledir. Kafirler için çok kuvvetli bir kınamayı, Peygamber için sebat ve güven vermeyi içerir. Özellikle son ayet, sadık istekleri, iyi niyet sahibi mü'minleri över. İrşaddan ve hatırlatmadan faydalananlar onlardır. Benzer

---

30[30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/464.
31[31] Etevâsâv bih Bu sözü bir kısmı bir kısmına vasiyet etti mi?

vurgular önceden de tekrarlanmıştır.

İşte bunda ıslah ve irşad eden davetçiler için sürekli ve güzel bir telkin bulunmaktadır. Onlara düşen, davetlerine-devam etmeleri ve insanların davetlerine icabet etmemelerinden küsmem el eridir. Çünkü davaları, selim niyetli, saf kalpli, iyi nefis sahibi kimseler için etkili ve faydalıdır.

"Onlardan yüz çevir, sen kınanacak değilsin" ayeti, Peygamber (s)'e kafirlerden uzaklaşmasını emreder. Tabi bu onları korkutmaktan, davet etmekten vazgeçmek anlamına gelmez. Ondan sonraki ayet bunu hatırlatmaya devam etmesini emreder. Bize görünen o ki, bu ayetlerin, Rasul'e kafirlerin inatlarına ve yüz çevirmelerine aldırmaması emredilerek, yükü hafifletilip, kendisine teselli verildiği anlamı çıkarılmalıdır.

Bcğavi, Hazin ve Tabersi gibi müfessirler, ayet indikten sonra Peygamber'in sahabesinin üzüldüğünü, vahyin kesildiğini ve artık azabın geleceğini sandıklarını rivayet ederler. Ancak, Allah da ondan sonraki ayeti indirince nefisleri mutmain oldu. Bu durum da ayetlerin birbirinden ayrı olarak indirilmiş olmasını gerektirir. Oysa her iki ayet birbirine uymakta, önceki ve sonrakilerini tamamlamaktadır. Bu da bir defada indirildiğini göstermektedir. Onda üzülecek ve düşünecek bir durumun olmadığını da aynı zamanda belirtir. 32[32]

56- Ben, cinleri de, insanları da yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım.

57- Ben, onlardan bir rızık İstemiyorum ve ben, onların beni doyurup beslemelerini de istemiyorum.

58- Hiç şüphesiz, rızık veren, O, metin kuvvet sahibi olan Allah’tır.

Ayetler, Allah'ın cinleri ve insanları yaratması ile kendisinin İlahlığmı itiraf etmelerini ve sadece O'na ibadet etmelerini farz kıldığını belirtmektedir. Rabbimiz onlardan bir rızık ve herhangi bir meta da istemediğini belirtmektedir. Herşeydcn müstağni olan, güçlü, rızık veren, muktedir olan şüphesiz O'dur.

Ayetler, Allah'a davet yöntemlerinden biridir. Kur'an'ı dinleyen Arap müşrikleri, kendilerini yaratanın O olduğunu itiraf etmelerine rağmen O'nun yanında başka ilahları ortak koştukları, ya da O'nu inkar edip, yolundan saptıkları için korkunç bir kınamayı hakettikleri bir tablo ortaya çıkar. Allah onları O'na rızık vermeleri için yaratmadı. Bilakis O'na ibadet etmeleri ve O'na şükretmeleri için yarattı. Hatırlatma üslublanndan biri olması nedeniyle bir

---

32[32] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 3/465-466.

önceki ayetlerle bağlantısı vardır. Geçen ayetlerin tamamlayıcı halkalarından bir halkadır. [33[33]]

59- Muhakkak ki, bu zulmedenlerin de (geçmiş) arkadaşlarının[34[34]] nasibi gibi bir azab nasibi' [35[35]]vardır. Şu halde (azabın gelmesinde) acele etmesinler.

60- Uyarıldıkları günlerinden dolayı vay o kafirlerin haline!

Her iki ayet, sûre ayetlerini tamamlayıcı olarak, kafirler için güçlü bir uyarmayı içerir ve son olarak gelir. Sûrenin başlangıcına dönüş yapar: Geçen halkların kafirleri Allah'ın azabı ve belasından yeterli derecede nasiblerini aldılar. Araplardan da zulmeden, sapıtan, haddi aşan, küfre girenler de yeterli nasiplerini de alacaklardır. Azap onlara da kesinlikle gelecektir. Allah'ın acele etmesine gerek yoktur. Tehdit edildikleri o gün gelince de çok dehşetli olacaktır.

Korkutma geneldir. Dünya ya da ahiret veyahut her ikisinin birlikte azabıyla korkutma olabilir. Görünen o ki, ayetler kafirleri vazgeçirmek için korkutmayı hedeflemektedir. [36[36]]

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/466.
[34[34]] Bskabıthım Geçmiş milletlerden kafirlerin benzerleri.

[35[35]] Zenuban Nasip. Asıl anlamı büyük kova ya da kırba'dır. Buradaki kullanımı, su taşıyıcılarının dolu dolu kovalan birbirlerine verdikleri, buradan da kova ya da kırba'nm adının hisse ve pay yerine geçtiği izlenimini veriyor.

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/467.

TÛR SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 52

Nüzul Sırası : 76

Ayet Sayısı : 49

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, öldükten sonra diriltilme ve hesaba çekilme te'yid edilmektedir. Kıyamet gününde yalanlayan kafirlerin sonlarıyla, jhlaslı mü'minlerin akibetleri vasfedilmektedir. Peygamber kâhinlikten, şiirden, delilikten ve şahsî menfaat gütmekten tenzih edilmektedir. Kafirler de üzerinde bulundukları tenakuzdan, inattan, büyüklenmeden, kötü niyetlerinden, Peygamber'e karşı kurdukları gizli tuzaklardan ve ona iftiralarda bulunmalarından dolayı sert bir şekilde eleştirilmektedir ve suç olan bu tavrın öncülüğünü yapan ileri gelenler de uyarılmaktadır. Peygamber'in konumu da sağlamlaştınlarak, görevinde devam etmeye teşvik edilmekte, Allah'ın koruması altında olduğu bildirilerek tatmin edilip rahatlatıl-makiadır. O'na düşen, sadece Allah'a dayanmak, kalbini sırf O'nun ibadetine hasredip, her vakitte O'nu teşbih ederek, O'nun adaletli hükmünü beklemektir.

Süre ayetlerinin ölçülü ve birbiriyle bağlantı içerisinde olması, ayetlerinin hepsinin bir defada indiği görüşünü doğrulamaktadır. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Tur'a'[2[2]]' andolsun.

2. Satır satır yazılmış'[3[3]]' Kitab'a

3. Yayılmış ince'[4[4]]' deri üzerine

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/215.

2[2] Tur Müfessirlerin çoğuna göre kastedilen, Sina dağıdır. "Tur", sözlükte dağ anlamındadır.

3[3] Kitâbu'n Mestur Bir kısım müfessir kastedilenin Kur'an olduğunu söylemiştir. Bazıları da, mutlak olarak Allah'ın bütün kitaplarının kastedildiğini söylemiştir. 'Mestur', satırlara yazılmış anlamındadır.

4[4] Rakkun Menşur 'Rak', yazı yazmak için hazırlanmış yumuşak cilt parçasıdır. Çoğunlukla ceylan derisinden yapılıyordu. 'Menşur' yazılmış anlamında veya "yazı

4. Ma'mur'[5[5]]' eve,

5. Yükseltilmiş tavana'[6[6]]'

6. Kaynatılmış denize'[7[7]]'

7. Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.

8. O'na engel olacak bir şey yoktur.

Ayetler bazı mübarek ve büyük yerler ile, hadiseler zikredilerek yapılan yeminleri içermektedir; bununla hiç şüphesiz Allah'ın va'dolunan azabının gerçekleşeceği te'yid edilmiştir. Hiçbir kimsenin onu savmaya ve engellemeye gücü yetmeyecektir.

Sûrenin bu şekilde yeminlerle başlaması, Kur'an'ın sûre girişlerindeki alışılmış üs-lubundandır. Ayetler, aşağıda gelen ayetlerin de ifade ettiği gibi kafirlere yönelik kına-yıcı ve korkutucu eleştirinin mukaddimesidir. [8[8]]

9. O gün gök, sarsılıp çalkalanır'[9[9]].

10. Ve dağlar bir yürüyüşle yürür ki!..

11. İşte o gün, yalanlayanların vay haline.

12. O daldıkları bâtıl içinde oynayıp duranlar,

13. O gün {şöyle denilerek) cehennem ateşine kakılırlar'[10[10]]:

14. "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur!"

15. "Bu da büyü mü, yoksa siz mi görmüyorsunuz?"

---

yazmak ve okumak için hazırlanmış" anlamındadır.

[5[5]5[5]] el-Beyti'l-Ma'mur Kinaye yoluyla Ka'be kastedilmiştir. Bazı müfessirlerin rivayet ettiği bir hadise göre, gökte Ka'be gibi bir ev bulunmakta ve aynı bu isimle anılmaktadır. Temûru Sallanıp hareket eder.

[6[6]] es-Sahfil-Merfû" Kinaye yoluyla gök kastedilmiştir. Enbiya sûresi 32. ayette onu 'sakf=tavan' olarak vasfetmiştir.

[7[7]] el-Bahri'l-Mescûr Kelimeden kastedilen mânâ üzerinde birçok kavil aktarılmıştır. Bir söze göre 'Mescûr' dopdolu anlamındadır. Yine bir söze göre, boş anlamındadır. Başka bir kavle göre ise, ateşle tutuşturulmuş anlamındadır. Gafir sûresi 72. ayetinde şu ifade yer almıştır: "... Sonra da ateşte yakılacaklardır." Yani yakıt olarak ateşin içine atılacaklardır. Tekvîr sûresinin 6. ayetinde de şu ifade yer almaktadır: "Denizler tutuşturul-duğıt zaman"... Yani ateşlendiği ve yakıt atıldığı zaman veya doldurulduğu zaman, yahut boşaltıldığı zaman anlamındadır. Her halükarda Kur'an'ı İşiten muhatapların cümleden kastedilen mânâyı anladıklarında şüphe yoktur.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/217.
[9[9]] Temûru Sallanıp hareket eder.

[10[10]] Yüda'ûne Sert bir şekilde itilirler.

16. "Gİrin ona! İster dayanın, ister dayanmayın, sizin İçin birdir. Ancak yaptıklarınıza göre cezalandırılacaksınız".

İnkâr Edenlerin Ahıretteki Durumu

Ayetlerde, yalanlayanların Kıyamet günündeki sonlan açıklanarak uyarılmaktadır. İşte o gün gök sarsılacak, dağlar sallanarak yürüyecektir. O gün Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlarla eğlenenlerin, onları inkar ederek alayla tartışanların vay haline! Onlar çok yakında cehenneme sert bir şekilde sürüklenerek atılacaklar ve onlara: "İşte bu sizin yalanlayıp durduğunuz ateştir, bakın o gerçek midir, yoksa zannettiğiniz gibi hayal ve sihir midir? Ona inkârınızın ve suçlarınızın bir karşılığı olarak girin, orası sizin ebedî kalacağınız yerdir; ister sabredip dayanın, isterse sabretmeyin" denilecektir.

Görüldüğü gibi ayetler öncekilerle bağlantılıdır. Göğün ve dağların sarsılması, Kur'an'da Kıyamet günü alâmetlerinden olarak, o günün dehşet ve şiddetini tasvir etmek için birçok yerde tekrarlanarak bahsedilmiştir. Ayetlerin üslubu oldukça kuvvetli ve etkili olduğundan kafirlerde korku uyandırıp onları inkarlarından vazgeçmeye zorlamaktadır; bu aynı zamanda ayetlerin amaçlan arasındadır. [11[11]]

17. Hiç şüphesiz muttakiler cennetlerde ve nimet içindedirler.

18. Rabblerinin kendilerine verdikleri ile sefa sürerlerdi [12[12]]Rablerİ onları, cehennem azabından korumuştur.

19. Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yiyin, için.

20. Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak; onları, iri göz-lü hurilerle evlendirmişizdir.

21. Kendileri inanmış, zürrİyetleri de imanda kendilerine uymuş olan kimselerin zürriyetlerİni de kendilerine'[13[13]]' kalmışızdır. Onların amellerinden hiçbir şeyi eksiltmedik. Her kişi kendi kazandığına karşılık bir rehindir.

22. Ve onlara canlarının istediği meyvadan ve etten bol bol vermişizdir.

23. Orada bir kadeh kapışırlar'[14[14]]' ki, içinde ne saçmalama var, ne de günaha sokma[15[15]]'.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/218.
[12[12]] Fâkihîn Zevk ve lezzet alarak.

[13[13]] Eletnâhum Eksiltmek.

[14[14]] Yetenâzeûn Burada, "bir şeyi almak için yarışmak" anlamındadır.

24. Çevrelerinde de kendilerine mahsus, sedef içinde saklı inci[16[16]] gibi civanlar'[17[17]] dolaşır.

25. Birbirlerine dönmüş soruyorlar'[18[18]]

26. Daha önce biz, ailemiz içinde (sonumuzdan) korkardık, dediler.

27. Şimdi Allah, bize lütufta bulundu ve hücrelere kadar işleyen kavurucu'[19[19]]' azabdan korudu.

28. Şüphesiz, biz bundan önce O'na dua ederdik. Gerçekten O, iyiliği bol, esirgemesi çok olanın ta kendisidir.

İnanan Müttakilerin Sonu

Bu ayetlerde, mii'minlerin sonlan övülerek anlatılmaktadır; onlar, inanarak, salih ameller işleyerek, günahtan uzak durarak hakkıyla Allah'tan korkup sakınmışlardır. Kur'an'ın bilinen üslubuna uygun olarak, yalanlayanların sonlarının anlatılması mukabilinde mü'minlerin sonları da anlatılmıştır. Ayetlerin ifadesi, nail oldukları nimet çeşitlerini vasfetmekte, kendisinden hakkıyla korkup, sadece O'na yönelmelerinin karşılığı olarak kavuştukları Allah'ın lütuf ve himayesini idrak etmelerini anlatmakta gayet açıktır. Ayetlerin üslubu cezbedici ve çekicidir. Böylece, mü'minlerin gönlünde sevinç ve huzur doğurmakta; salih olan, razı edici amellerini övmekte ve başkalarını da bunları yapmaya teşvik etmektedir. Bunun, ayetlerin hedefi olduğu hemen anlaşılmaktadır. Dünyada alışılmış, bilinen en güzel zevk ve sefa tablolarından alınarak sunulan bu tablo, oradaki nimetlerin tanımını zihinlere örneklerle yaklaştırmak içindir.

"Kendileri inanmış, zürriyetleri de imanda kendilerine uymuş olan kimseler..." aye-lindeki "Kendilerine kalmışızdır" ifadesinde yer alan zamir, mü'minlere dönmektedir. Bir kısım müfessirler de[20[20]] bazı tabiinlere isnad ederek, ayetin daha ergenlik çağına gelmeyen zürriyeti kastettiğini söylemişlerdir.

Bu, eğer yeni yetişen zürriyet iman üzere yetişiyorsa, yerinde bir yorumdur. Çünkü ayetin

---

[15[15]] La lağvımfîhâ ve lâ te'sîm Cümle kabın içindekini vasfediyor olabilir. Buna göre mânâ, kaplardan içtikleri şey, içenleri sarhoş etmez ve onlara kötü söz ve günah işletmez. Cümle cennetlerin vasfı da olabilir. Nitekim Vakıa süresindeki ayetler bunun cennetlerin vasfı olduğunu ifade etmektedir. "Orada ne boş bir söz ve ne de günaha sokan bir laf işitirler. Duyduktan söz, yalnız 'selam, selâm'dır." (25-26)

[16[16]] Keennehüm lü'lüün meknûn Sanki onların rengi edefte saklı incininki gibidir.

[17[17]] Gılman lehüm Kinaye yoluyla hizmetçiler kastedilmiştir.

[18[18]] Yetesâelûn Burada karşılıklı olarak, elde ettikleri Allah'ın lütfunu müzakere ederler, anlamındadır.

[19[19]] Semûm Kavurucu sıcak hava.

[20[20]] Bkz. Begavi ve İbn Kesir Tefsirleri.

muhtevasıyla uyum içinde olan mânâ da budur. Bîr kısım müfessirler de[21[21]] bazı tabiinlere nisbet ederek, ayetin imanda atalarının yolunu takip eden zürriyetin kastedildiğini söylemiştir; tâbi olan zürriyet de atalarının nail olduğu nimetlere onlarınkinden hiçbir şey eksiltmeksizin nail olurlar, isterse onların derecelerine ulaşmamış olsunlar. Bu, atalarına ikram olarak onlara verilir. Bu görüşün de uygunluğu açıkça gözükmektedir.

"Her kişi kendi kazandığına karşılık bîr rehindir" ifadesinin, iman ederek atalarının yoluna tâbi olmayan zürriyetin de, kazandığının karşılığı olarak cezalandırılacağı, atalarının imanlarının ve salih amellerinin onlara hiç bir fayda vermeyeceği açıklamasını içerdiği anlaşılmakladır. [22[22]]

29. (Ey Muhammed) şu halde sen, hatırlat, öğüt ver; çünkü sen, Rabbinin nimetiyle ne kâhinsin, ne mecnun.

30. Yoksa onlar senin hakkında: "Bir şairdir., zamanın fela-ketlerine[23[23]] çarpılmasını gözetliyoruz"[24[24]]' mu diyorlar?

31. De ki: "Siz gözetleyedurun; çünkü ben de sizinle birlikte gözetleyenlerdenim."

32. Akılları mı bunu kendilerine emrediyor; yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?

33. Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? Hayır, onlar inanmıyorlar.

34. Doğru iseler, haydi onun gibi bir söz getirsinler,

Kafirlerin Pcygamber'e İftiralar Atmaları

1- Ayetlerde ilk olarak kafirlerin Peygamber hakkında söyledikleri sözler anlatılmakla ve onlar reddedilerek yalanlanmaktadırlar. Peygamber ve mü'minler de desteklenip tatmin edilmektedir. Buradaki hitap Peygamber'e yöneliktir: Peygamber'in hatırlatmaya ve davet etmeye devam etmesi, onların sözlerine önem vermemesi gerekir. Allah'ın nimeti ve himayesi onu kuşatmıştır. O, onların söyledikleri gibi ne kâhindir, ne de mecnun. Şayet onlar sürekli olarak birbirlerine ona düşman olmayı, ondan yüz çevirmeyi tavsiye edip; o şairdir, biz onun Ölmesini ve bu suretle ondan kurtulmayı bekliyoruz diyorlarsa, o da onlara meydan okumak için aynı şekilde kendisinin de onlara karşı Allah'ın emrini ve kendisi ile

[21[21]] Bkz. Begavi ve İbn Kesir Tefsirleri

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/220.

[23[23]] Raybe'l-Menûn "Ölüm" anlamındadır.

[24[24]] Neterabbasu bihi Onun için bekliyoruz.

onlar hakkında Allah'ın vereceği hükmü beklediğini söylesin.

2- İkinci olarak da, kafirlerin tavırları ve sözleri hakkında inkar eden, onlara meydan kuyan sorular yer almaktadır. Gerçekten onlar söyledikleri sözleri akıllanyla doğruluğuna kanaat getirip de mi söylüyorlar, yoksa sırf inad ve azgınlık etkisiyle mi söylüyorlar? Eğer sözlerinde ciddi ve doğru iseler, o takdirde onun gibi bir söz getirsinler. Çünkü uydurup icâd etme onlar arasında ortak bir yetenektir.

Ayetlerde, önceden geçen şu iki ayet: "İşte o gün, yalanlayanların vay haline, o daldıkları bâtıl içimle oynayıp duranlar" hakkında açıklama bulunmaktadır. Buna göre bu ayetlerle önceki ayetler arasında ilişki devam etmektedir. Ayetler aynı zamanda Pey-gamber'i desteklemekte ve onu tatmin edip rahatlatmaktadır. "Yoksa onlar azgın bir topluluk mudur?" ayeti, soru soran üslubuyla onların tutum ve iddialanndaki gerçek yüzü açıklamaktadır; o da iyiniyeti ve imanı arzu etme hissini kaybetmek; azgınlık, düşmanlık ve inkarı kasten yapmaktır.

"Kâhin" Kelimesi ve Kehanetin Peygamber'e Nisbet Edilmesi "Kâhin" kelimesi ilk defa bu ayetlerde geçmektedir. Kelime fasih Arapça olup, anlamı, gaybdan haber veren kimsedir. Yine bu kökten olarak, "tekehhene" fiili, "kâhinlik yaptı" ile masdar olan "kehanet"ten gelmektedir. Bu kelime burada kafirlerin Peygamber hakkında söyledikleri; o kâhindir, sözünü yalanlamak münasebetiyle geçmektedir. Aynı işlevi görmek üzere Hakka sûresinin 42. ayeti de geçmiştir: "O bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz". Araplardan nakledilen birçok rivayet, İslam'dan önce Araplar arasında bu isimle çağrılan şahısların çıktığını göstermektedir. İnsanlar bazı problemlerini, andlaşmalanndaki ihtilaflarını çözmek için onlara müracaat ediyorlardı; onlar da onlara kafiyeli, üstü kapalı, sözün anlamı gizli ama dış görünüşü güzel cevaplar veriyorlardı. Araplar kâhinlerin cinlerle ilişkileri olduğuna, cinlerin onlara cevapları ilham ettiklerine, onlara gayb ve göğün haberlerini getirdiklerine inanıyorlardı. Kâhinler de, Arapların böyle inanmalarını sağlayacak tarzda kendilerini çekinilecek, korkulacak ve Önem verilecek bir surete sokuyorlardı.

Belki onların bir kısmında, o vakit bazı yetenekler ve gizli kuvvetler vardı. Bunlar bugün manyetik ve elektrik güçleri ile açıklanabilir ve düşünceleri okuma (telepati), uzaktan hissetme ve ruhanî etkileme suretlerinde gözükebilir. Onlar bütün bunları cinlerin ilhamı olarak izah etmekteydiler. Kadınlardan kâhinler olduğu gibi, erkeklerden de oluyordu. Onlar hakkında, sözleri hakkında birçok rivayetler nakledilmiştir; bunların içinde sunîlik ve mübalağa çoktur, fakat kâhin ismiyle anılan ve bu özellikleri taşıyan kâhinlerin varlığında hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Çünkü Kur'an'da kâhinlerden bahsedilmesi bu konuda kesin bir delildir. Görülen o ki, Araplar Peygamber'dc, davetinde ve okuduğu Kur'an'da kâhinlerde görülen bazı şeyleri gördüklerinden ona kehanet işini isnat etmişlerdir. Kur'an ondan bunu, gerek bu sûrede gerekse Hakka sûresinde nefye-dip uzaklaştirmıştır. Aynı zamanda da ondan sihiri, şiiri, deliliği, cinlerle ilişki kurmasını da örnekleri daha önce geçen çeşitli

sûrelerin birçok ayetlerinde nefyedip uzaklaşür-mış, bu tür yaklaşımları da kınayarak aşağılamıştır.

Uzaklaştırma ve nefyin burada Allah'ın nimeti ile birlikte zikredilmesi, Peygam-ber'in Allah ile olan ilişkisini te'yid etmekte, kâhinlerin görünen suretlerini ve kafiyeli sözlerini aşağılamaktadır. Sonra kâhinin sırf Allah'a davet, güzel ahlâk, şirkle, fesadla ve günahlarla mücadele yolunda olmadığı hatırlatılmaktadır. Kâhinler, bilindiği üzere dar bir ufuk ve çerçeve içerisinde, sırf yaşamak için hareket ederler; yoksa onlar, sahibinin ne bir mükafat, ne de bir karşılık beklemediği büyük bir davet yolunda değillerdir.

İbn İshak'dan nakledildiğine göre, kâhinlik o zamanki cahiliyye toplumu nazarında, yahudi ve hristiyanlardaki hahamlar ve papazlar mesabesindeydi. Ancak dikkatle incelenirse bunun yanlış olduğu görülecektir. Zira yahudi ve hristiyanlardaki haham ve papazlar dini bir vasıfta bulunmaktadırlar ve dini görevleri yerine getirmektedirler. Halbuki hiçbir kimse Arap kâhinlerinden böyle bir şey nakletmemiştir[25][25][26][26]

35. Yoksa onlar, hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? Yoksa yaratıcılar kendileri mi?

36. Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır; onlar, kesin bir bilgiyle inanmıyorlar.

37. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mıdır? Yoksa hakim olan kendileri midir?

38. Yoksa onların bir merdivenleri mi var (ki) onunla (yükselip en yüce makamda konuşulanları) dinliyorlar? Öyleyse, dinleyenleri açık bir delil getirsinler.

39. Yoksa kızlar O'nun da, erkek çocuklar sizin mi?

40. Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun ki, haksız bir borçtan dolayı ağır bir yük[27][27] altındalar?

41. Yoksa gayb (bilgisi) onların katında mıdır ki, böylece yazıp duruyorlar'[28][28].

42. Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Asıl tuzağa düşecek olanlar, o İnkâr edenlerin kendileridir.

43. Yoksa onların, Allah'ın dışında başka bir ilahları mı var? Allah, onların şirk koştuklarından yücedir.

---

[25][25] Bu konu ile ilgili Bkz. Buluğu'i-Erbi, Alûsi, c.3, s. 269-306; Tarihu'l-Arab Kable'l-lslam, Cevâd Ati, c.5

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/.

[27][27] Mağram Ücret, yükümlülük veya vergi yükü.

[28][28] Yektübân Burada, hükmedip yönetiyorlar anlamındadır.

Kâfirlerin İnançlarına Eleştiri

Bu ayetlerde reddedici sorular sorulup, kafirlerin inançları, tavırları ve dayandıkları esaslar kınanmakta, durumları küçümsenerek, onlara meydan okunmaktadır:

1- Onlarda zanlarına önem vermek, tezata düşmek o derece ilerledi de, neredeyse, kendilerini hiçbir yaratıcının yaratmadığını mı sanmaya başladılar? Yoksa onlar mı ken-dilerini yarattılar? Veya göklerle yeri mi yarattılar? Yahut Allah'ın hazinelerine sahip olup, mülkünü ele geçirdiler de, O'nun azabından korkmayacak duruma mı geldiler?

2- Yoksa onların, üzerinden göğe çıkacakları merdivenleri mi var ki, bu sayede gay-ba muttali olarak hak üzerinde olduklarını öğreniyorlar ve böylece Allah'ın elçisinin lisanıyla gönderdiği mesaj ve davete ihtiyaç duymuyorlar? Haydi Öyleyse, onlardan göğün haberlerini dinleyip, gayba muttali olan kimse, elindeki delilleri ortaya koysun.

3- Yoksa Allah'a üstün geldiler de böylece paylarına erkek çocukları ayırdılar ve O'nun payına da kız çocukları mı bıraktılar?

4- Yoksa gayb ilmi onların yanında da, bununla insanların sonlarını kararlaştırıp, onlar hakkında diledikleri gibi mi hükmediyorlar?

5- Yoksa, Peygamber'i kendilerinden daveti üzerine bir ücret isterken mi gördüler de, durumu ağır bulup, O'nun hak ve hidayet çağrısından yüz çeviriyorlar?

6- Yoksa O'na tavır almaları, O'na tuzak kurup, mağlup etmek için mi? Böyle bir şey yapmaları, gerçekte kendilerine tuzak kurmaktır.

7- Yoksa Allah'tan başka bîr ilah mı biliyorlar da, ona sığınıp, onunla hükmedecekler? Onların cür'eti, bu dereceye mi ulaştı? Allah onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler üslup ve konu bakımından öncekilerin devamıdır. Kuvvetli ve etkileyici bir tarzda gelmiştir. Ayetler onlarla alay edip, onları kınamanın yanısıra, onların acizliğini, iftiralarını ve yalanlarını da açıklamaktadır. Aynı zamanda da müşriklerin, özellikle de ileri gelenlerinin inatlarının ve büyüklenmelerinin şiddetini tasvir etmektedir. [29[29]]

44. Eğer gökten bir parçanın düşmekte olduğunu görseler bile: "Üst üste yığılmış bir buluttur" derler.

45. Öyleyse sen onları korkudan bayılacakları'[30[30]] günlerine kavuşuncaya kadar bırak.

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/224-225.

[30[30]] Yüs'akûn Rabbani bir baygınlık isabet edinceye kadar, Allah'ın va'dolunan azabından kinayedir.

46. O gün, tuzakları kendilerine hiçbir yarar sağlamaz ve onlara yardım da edilmez.

47. Şüphesiz zulmedenlere bundan önce de bir azap vardır; ancak onların çoğu bilmiyorlar.

48. Artık Rabbinin hükmüne sabret; çünkü gerçekten sen, gözlerimizin önündesin. Ve her kalkışında Rabbini hamd ile teşbih et,

49. Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardında O'nu teşbih et.

Kafirlerin Allah'ın Azabıyla Alay Etmesi Ve Bunun Cezası

1- Ayetlerde kafirlerin korkutuldukları Allah'ın azabını küçümsemeleri vasfedilmek-tedir. O derece ki, üzerlerine gökten bir parça düştüğünü görseler dahi, bu sadece birbiri üstüne kümelenmiş bir buluttur diyeceklerdir.

2- Peygamber'e onların tavırlarından dolayı üzülmemesi, onları Allah'a havale edip, içinde bulundukları sapıklıkta onları bırakması emredilmektedir; onlar Allah'ın azabıyla çarpılıp bayılacakları o güne kavuştuklarında, ne tuzaklarının, ne de büyüklenmelerinin kendilerine hiçbir fayda vermeyeceği gerçeğini anlayacaklar ama kendilerine yardım edecek kimseyi de bulamayacaklardır.

3- Ayetlerde, düşmanlık ve muhalefet başkanlığını yürüten ileri gelen kimseler uya-rılmaktadır; onlar için suçlarının büyüklüğüne uygun olarak ek bir azap daha vardır. Onlar her ne kadar bunun hesabını yapmayıp inanmasalar dahi bu başlarına gelecektir.

4- Peygamber Allah'ın emir ve hükmünü bekleyerek sabır ve sebat içinde olmaya teşvik edilmektedir. Allah'ın koruması, gözetimi ve himayesi altında olduğu, onların tuzaklarından hiçbir şeyin ona isabet etmeyeceği bildirilerek tatmin edilip rahatlatılmak tadır. Ona düşen, sadece Allah'ın hamdine, teşbihine devam etmek, O'nun ipine sımsıkı sarılmak, bütün vakitlerinde, hareketlerinde ve şartlarında; oturduğu meclisten veya uykudan kalkarken, üzerini gece kapladığında ve yıldızlar batıp, gündüz ağardığında sadece O'na dayanmaktır.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler önceki üslubu devam ettirmektedir. Pcygamber'i tatmin etme metodu gayet kuvvetlidir. Şüphe yok kiT bu tatmin etme metodu, münasebetler tekrarlandıkça tekrarlanmış, Peygamber'e güç, dayanak ve tahammül kaynağı olmuş ve onun görevine, kafirlerin kuvvet ve çokluğunu önemsemeden devam etmesini, kendisini tam olarak Allah'ın ibadetine ve zikrine vermesini sağlamıştır; çünkü o güzel akibetten emindir,

İleri gelen liderlerin Allah'ın ek azabıyla korkutulup uyarılmaları tekrarlanmıştır; çünkü onlar hak davetten yüz çevirmekle yetinmeyip, başkalarını da buna zorlamaktadırlar. Bu uzun

vadede, sürekli devam edecek bir uyarıdır.

Bu ayetler sûrenin son ayetleridir ve sûre sonu özellikleri, özellikle de son iki ayette açıkça gözükmektedir. [31[31]]

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/226.

NECM SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 53

Nüzul Sırası : 23

Ayet Sayısı : 62

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Peygamber (s)'in görmüş olduğu ilahi sahneler ve yüce melek Cebrail'den haber verirken, ilahi vahiy İle ilişkisi hakkında doğru söylediği vurgulanmış; Arapların, puflar, melekler ve şefaate dair inançları yerilmiş salih mü'minler övülmüş, yalanlayıcı kafirler kınanıp ahiret ve Allah'ın huzurunda hesap vermek ile uyarılmış, insana ancak çalışıp çabaladığının yararlı olabileceği belirtilmiş, eski kavimler ve onların Allah'ın peygamberlerini yalanlamaları, onların davetlerine uymayıp isyan etmeleri nedeniyle cezalandırılacakları hatırlatılmıştır. Sûreyi oluşturan ayetler tam bir ahenk içerisinde olup, bölümler birbiri ile yakın ilişki içerisindedir. Bu durum sürenin bir defada veya müteakip bölümler halinde nazil olduğu izlenimini vermektedir. Bizim esas aldığımız mushaf 32. ayetin Medine döneminde indiğini belirtmişse de, sürenin nazım ve muhteva yönünden, siyak ve sibak (bağlam) itibariyle insicamı bu rivayete ihtiyatla yaklaşmaya sevketmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Vriıyla

1- "Aşağı kayan2[2] yıldıza3[3] .indolsun ki

2- Arkadaşınız4[4] sapmadı5[5], azmadı6[6].

3- O, hevâdan' 7[7]konuşmaz.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/227.

2[2] Hevâ Düştü, kaydı demektir.

3[3] cn-Necm Burada "necni" kelimesiyle neyin kastedildiği konusunda farklı görüşler vardır. Bize göre en doğrusu "izâ lıevâ" (kaydığında) ifadesinin de İşareti iie "gökten inen yıldız" mânâsıdır.

4[4] Şâhibukum (Arkadaşınız), Peygamber (s) kastedilmiştir.

5[5] Dalle Saptı, kaydı veya sürçtü demektir!

6[6] Gâvâ Cahil o!du veya karıştırdı yahut haktan saptı demektir,

4- O'nun okuduğu (Kur'an) kendisine vahyediİen vahiyden'[8][8] başka bir şey değildir.

5- O'nu müthiş kuvvetleri olan biri öğrett[9][9]'.

6- Üstün akıl sahibi'[10][10] melek doğru!du[11][11].

7- Kendisi yüksek uf ıkta'[12][12] iken

8- Sonra yaklaştı, (yere doğru) sarktı[13][13]'.

9- (Muhammed Üe arasındaki mesafe) iki yay uzunluğu '[14][14] kadar, yahut daha az kaidı.

10- Kuluna, vahyettiğini vahyetti[15][15]'.

11- Gönül'[16][16] gördüğünde yanılmadı (yalan söylemedi, gerçeği gördü).

12- Onun gördüğünden kuşku mu duyuyorsunuz'[17][17]?

Peygamber (s)'in hak ve sadakatten sapmadığı, ayrılmadığı, nefsinin hevâsi ve kibrine uyarak, düzmece şeyler söylemediği ve bildirmediği, O'nun haber verdiği şeylerin kendisine bildirilen bir vahiy olduğunu tekid etmek amacıyla ayetlerde ilahi bir yemin yer almıştır. (Vahyi) O'na güçlü doğru bir (ilahi) elçi (melek) iletmiş, (Peygamber) ise, O'nu semanın ufkunda bizzat gözü ile görmüş ve melek gerçekten çok yakın bir mesafeye kadar O'na yaklaşmıştı. Peygamber'in gördüğü ve müşahede etliği (şeyler) konusunda O'nunla mücadele etmeniz, inadınızdan kaynaklanmaktadır. Ayetlerin ihtiva etliği ruhani rabbani

---

[7][7] el-hevâ Hakka istinad etmeyen, hususi, hissi ve bencilce bir kasıttan kaynaklanan görüş.

[8][8] Vahyim yuht "Vahiy" kelimesi "İha" kelimesinden gelmektedir. Bu kelimenin kökünde, sürat, işaret, ilham, korku salmak gibi mânalar bulunmaktadır. Kur'an'da bu anlamlarda kullanıldığı yerler de vardır. Allah'ın evrendeki varlık ve yaratıklara bahşettiği kanunlar mânasında da kullanılmıştır. Ayrıca Allah'ın emirlerini peygamberlerine iletmek üzere melekleri göndermesi veya O'nun dilediği hususları peygamberlerine bildirmesi yahut onların kalplerine ilkâ etmesi anlamında da varid olmuştur. Buradaki vahiy kelimesi ile son iki anlamı taşımaktadır.

[9][9] Allemehû Bu liildeki zamir (özne) mülessirlerin cumhurunun kabul ettiği görüşe göre, Allah'ın Peygamber (s)'e gönderdiği meleğe aittir ki p da Cebrail'dir.

[10][10] Zu-mirra Kuvvet sahibi, muhkem ve mükemmel akıl sahibi demektir. Tercihe şayan görüşe göre kelimenin anlamı budur. Cumhurun kabul ettisi görüşe eörc, bu kelime Allah'ın melesinin bir vasfıdır.

[11][11] Istevâ Yükseldi, veya yüksek ve yüce makamda doğruldu demektir. Zamir (öznellik) yine meleğe aittir.

[12][12] et-Ufuku'l-A'îâ Gökyüzü demektir.

[13][13] Sümme elenâ fetcdcllâ Taherİ cümicclc takdim ve tehir olduğunu söylemiştir. Buna göre ayet (tedellû siimnıc denâ: şarklı sonra yaklaştı) yüksck(mevki)den indi sonra yaklaştı, anlamındadır. Takdim ve iehİr (görüşü) doğru olmasa bile aynı mâna mevcuttur.

Sümme elenâ fetcdcllâ Taherİ cümicclc takdim ve tehir olduğunu söylemiştir. Buna göre ayet (tedellû siimnıc denâ: şarklı sonra yaklaştı) yüksck(mevki)den indi sonra yaklaştı, anlamındadır. Takdim ve iehİr (görüşü) doğru olmasa bile aynı mâna mevcuttur.

[14][14] Kaabc kavseyn Mesafenin çok yakın ve kısalığı anlamına gelmektedir. Peygamber (s) ile melek arasında İki kaş arasındaki katlar bir mesafe kalmıştı demektir.

[15][15] ahdîhî ma evhâ Burada kul ile Peygamber (s) kastedilmiştir, "evhâ" (vahyetti) filmdeki zamir (öznelik), cumhurun görüşüne göre Melek Cebrail'e aittir.

[16][16] el-Fııâd İnsandaki hıfzedici güç (hafıza) ve müdrikedir.

[17][17] Tumârıinehû O'nunla mücadele ediyorsunuz (anlamındadır).

sahneye gelince, müfessirler onun hakkında birçok görüşe yer vermişlerdir ki, sağlam olmamaları ve ayetlerin içeriği ile uyumlu olmamaları bir taraf bunlarda yeterli bir sarahat ve açıklık bulunmamaktadır.

Peygamber (s)'in Rabbini gördüğü veya Peygamber'in gördüğü ve kendisine vahye-denin Cebrail olduğu bu cümledendir[18[18]]. Alak ve Müzemmil sûrelerinin tefsirinde açıkladığımız üzere, burada anlatılanın Peygamber'in Hira Dağfnda ilk kez veya ikinci bir defa gördüğü sahne olduğudur görüşünü tercih ediyoruz. Yine ilgili bağlamında açıkladığımız üzere, Tekvir sûresi bu görüşün doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Bu ayetler ile Tekvir sûresi ayetleri arasındaki açıkça görülen benzerlik bizim tercihimizi desteklemektedir.

Bununla birlikte, bu ayetleri izleyen ayetlerdeki ikinci bir sahnenin zikredilmesi, o ayetlerle içerisinde ikinci sahnenin zikredildiği bu (müteakip) ayetler arasındaki denge, her iki sahne arasında bir ilişkinin bulunduğunu gösterebilir. Ya birinci sahne ikinci sahne için bir giriş mahiyetinde ve onun doğruluğunu vurgulama tarzında zikredilmiş ya da, (her) iki sahne de aynı zaman zarfında meydana gelmiştir.

"Kalp, gördüğünde yalan söylemedi" cümlesi, Peygamber'in gördüğü ruhani sahnenin, sıradan insanlann dışında Allah'ın Peygamber (s)'e öze! olarak verdiği görme kuvveti sa-yesinde olduğunu ifade etmektedir ki bu sözün akışından anlaşılmakladır. Bu ayeti takip e-den ayet bu görüşü desteklemektedir. Öyle ki ayet, tartışmaya mahal olamayacak biçimde Peygamber'in şuur ve idrakine ait hususi bir durum hakkında tartışmayı reddetmekledir.

Sanki ayei şöyle söylemeyi işlemiştir; Tartışma, ancak bütün insanların duyu organları ile görebildikleri, hissedebildikleri ve idrak edebildikleri orlak bir alan/miklarda sağlıklı olur. Onlardan birisi gördüğü, hissettiği ve idrak etliğini iddia elliği zaman, O'nun dışındakilerin bu hususta tartışma hakları vardır. O görmediği, hisseimediği ve idrak etmediğinde bu hususta tartışma hakları vardır. Meseleyi vuzuha kavuşturmak için güneş tutulmasını görmekle, uykuda rüya görmeyi (karşılaştırarak) örneklençjirmek mümkündür: Mesela, hiçbir kimse diğer insanların ötesinde (onlardan farklı olarak) güneş tutulmasını gördüğünü iddia edemez. Çünkü bu insanların esil bir biçimde görebilecekleri bir görüntüdür. Rüyada durum bunı:n aksinedir. Çünkü rüya, onu gören şahsa özeldir ve bu rüyanın görülmesi iddiası, hiç ihtilaf ve tartışmaya imkan verme/. Ayetlerden hareketle yaptığımız bu açıklamalarla farklı şekillerde olsa da Allah ile peygamberleri arasında mevcut olan özel ilişkiyi izah cfnıeyi amaçladık ki bunları Şura sûresi 51. ayet şöyledir: "Allah bir insanla ancak vahiy ile yahut perde arkasında/ı konuşur, yahut izniyle dilediğini vahyedecek bir elçi gönderir. O yücedir, hüküm ve hikmet sahihidir." (Şura 42151)[19[19]]

18[18] Bkz. Ayetlerin tefsir hakkında Taberi, İbn Kesir, Begavi, Nişaburi Tefsirleri.

19[19] Aîlah'ın Peygamberleriyle bağlantı kurmasına ilişkin üç şekil vardır: Bunlar, onların kalplerine atıian ve ilham edilen direkt vahiy, veya onların işittikleri bir ses, yahut Allah'ın onlara gönderdiği elçi melektir.

(Peygambcrlcr) Allah'ın bahşettiği bir özel kuvvet ile vahyi İdrak ve hisscMmektedir-ler ki, bunun sıradan akıl ile kavranılması imkansızdır. Bu güce iman gereklidir. Çünkü buna iman sonuçla Allah'a ve peygamberlerine iman demeklir. [20][20]

"O Kendiliğinden Konuşmaz Onun (Söyledikleri) Ancak Kendisine Bildirilen Vahiylerdir" Ayetlerinin Temas Ettiği Htimislar

Bazı müfessirler, "O kendiliğinden konuşmaz, O'nun < söyledikleri) ancak valiycdf-len bir vahiydir" ayetlerinin. Peygamber (s)'den sadır olan dini ve dünyevi. Kur'ani veya gayri Kur'ani her söz ve fiilini kapsadığı görüşüne varmışlar ve bu iki ayeii Peygamber'in ismeti (masumiycti)ne ait deliller arasında mülahaza el m islerdir[21][21]. Ayellerin ruhundan ve bağlamından bizim gördüğümüz şudur: Her iki ayel de. Allah'ın vahyi ve Meleğin kendisine ilkâ elliği Kur'an ayetleri ile ilişkisine dair Peygamber (s)'in haber verdiklerinin doğruluğunun lekit sadedin dendir. Kendisinden sadır olan her dini dünyevi, Kur'ani olan-olmayan her işle, Peygamber'in masumiyetine bu ayetin delil getirilmesinde büyük bir hata vardır ki, bu (aynı zamanda) birçok Kur'an, metninin anlailıgı olaylara aykırı düşmekledir: Bu ayetler Peygamber (s)'in herhangi bir olayda içlihad ettiğini, bu hususla kendisinden bir söz veya fiil çıktığım, (bu yüzden) bazen azarlayıcı. bazen uyarıcı bazen de evlâ olanı halırlatıcı Kur'an pasajlarının nazil olduğunu gösicr-mekledir.

Mesela Pcygamber'in müminlerle birlikle müşrik ölülerden yakınları için istiğfar ci-rnesi üzerine O'nu uyarıcı oiarak Tevbe 113-114 ayetleri nazil olmşutur.

"Akraba bile olsalar, cehennem halkı oklukları belli olduk/an sonra (Allah'a) ortak koşanlar için mağfiret dilemek, ne peygamberin ne de inananların yapacağı bir is değildir."

"İbrahim in bahası için mağfiret dilemeyi, sadece ona verdiği bir sözden ötürü idî. (Senin için Rabhinden mağfiret dileyeceğin', diye söz verdiği için ona dua etmişti.) Fakat nmtnt bir Allah düşmanı olduğu kendisine helli olunca ondan uzak durdu. Gerçekten İbrahim, çok içli ve yumuşak huylu idi." (Tevbc 9!113-114)[22][22].

Bedir esirleri ile ilgili olarak Enfal 67-68. ^yellerde aynı durum vardır: "Yeryüzünde ağır basfıp küfrün belini iyice kır)ıncaya kadar hiçbir peygambere

esirler sahibi olmak yakışmaz. Siz. geçici ıhinya malını İstiyorsunuz. Allah ise (sizin

için) ahireti istiyor. Allah daima üstün hüküm ve hikmet sahibidir,

---

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/230-231.

[21][21] Ayetlerin tefsiri hk. bkz. Tabresi, Nişaburi ve Hazin Tetsirferİ.

[22][22] kinci ayettte ifade edildiğine göre, Peygamber (s) ve mü'minler bir içtihadda bulunarak durumu İbrahim (a)'in yaptığı ile kıyas ettiler. Allah da bu konudaki farkı açıkladı ve doğruya yöneltti.

"Eğer Allah'tan (yanılma ile verilen hükümlerden ötürü azahetniemek hakkında) bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azcıh dokunurdu." (Enfal S/67-68)

Eşlerine yaklaşmamaya yemin etmesi münasebetiyle inen ayet:

"Ey Peygamber! Niçin, Allah'ın sana helal kıldığı şevi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayandır, esirgeyendir. (Tahrim 66/1)

Ama (Abdullah b. Ummu Mektunı) olayı dolayısıyla inen (Abese 1-10)[23[23]] buna örnektir.

"Surat astı ve döndü, kör geldi diye. Ne bilirsin belki o arınacak. Yahut öğüt dinleyecek de öğüt. kendisine yarayacak. Kendisini zengin görüp tenezzül etmeyene gelince; sen ona yönetiyorsun. Onun arınmamasından sana ne'.' Fakat koşarak sana gelen, saygılı olarak gelmişken, sen onunla ilgilenmiyorsun" (Abese SÖll-JO).

Önemli bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Biz burada anlattıklarımızla, hakkında eleştiren veya düzelten ya da ayetlerin inmediği durumlarda, söylediği, işlediği, errtre-dildiği ya da saklandığı durumların çoğunda, Peygamber (s)'in Allah'tan ilham almamış olduğunu söylemiyoruz. Ayet nazil olmadan Peygamber (sVden vaki olan birçok şeyin ilahi ilham ile olmuş olduğuna ve vukuundan sonra Kuran'ın O'nu bu hususla leyid cl-tiğinc ilişkin Kur'an'da birçok ayet vardır. Buna örnek olarak Hz. Peygamber (s)'İn as-habiyla birlikle Mekke'ye hareket etmesini ve yolculuğun Hudcybiye barışı iic sona ermesini verebiliriz. (İşte bu yolculuk) ilahi bir ilham ile olmuş, sonra Fetih sûresi Ö'fiu teyid ederek nazi! olmuştur. Bir başka örnek de, Bedir hadisesidir. Peygamber (s) asbabıyla birlikte ilahi bir ilham ile Kureyş kafilesinin üzerine yürümek için yola tıkmış, bu, Peygamber ve ashabının ağır yenilgiye uğrattıkları Kureyş ordusu ile karşılaşmalarına yol açmıştı. Bilahare, O'nu teyid edici olarak Enfal sûresi inmiştir[24[24]]. Buna ek olarak. Peygamber (s)'den sabit/sahih olarak intikal eden, kavli ve fiili sünnetlerin, emir ve ne-hiylerin lamamı, bunlara veya Kur'an'a karşı ters hareket edilmeden uyulması gerekli hususlardır.

Bu sünnetlere "Peygamber size neyi getirdiyse alın, neyden nehyetti ise uzak durun (Hası; 7)" ayetinde de geçtiği üzere. Kur'an nassıyla uyulması gerekir. Çünkü bunların ilahi ilham ile meydana gelme ihtimali vardır[25[25]]. Bizim dikkat çektiğimiz (söylemeye çalıştığımız şey) biraz önce de açıkladığımıza göre iki ayetin anlamının, Hz. Peygamber (s)'den hayatı boyunca sadır olan fiil ve sözlerin tamamına teşmil edilmesinde ihtiyatlı olmaktır. Bunun iman edilmesi gerekli olan Pcygamber'in ismetiylc alakası yoktur ki. bu mâna üzerine, hayat

---

[23[23]] Burada başka örnekler de var ki yeri geldiğinde bunlara dikkat çekeceğiz.

[24[24]] Bu konuda başka örnekler de vardır ki, bunlara yeri geldiğinde dikkat çekeceğiz.

[25[25]] Bkz. "Kıır'anu'l-Mecid", s. 23-27; 248-251. (Ekin Yayınlan, İstanbul 1997) Derveze Türkçe'ye de çevrilen "Kur'anu'l-Mecid" adlı kitabında yukarıda verdiğimiz sayfalarda bu konuyu işlemekte, Rasulullah (s)'a ilham da geîse bunun Kur'an vahyiyle tasdik edilmedikçe bağlayıcı olamayacağı örneklerle belirtilmektedir. (Yayıncı)

ve insanların çeşitli problemleri hakkında kendisinden bir takım söz, fiil ya da içtihadın sadır olmasına engel olacak bir durum da sözkonusu değildir. O Peygamberden yanlış, doğru veya kendisine ancak bir vahiyle açıklanabilecek olan, Allah'ın bilgisinde yapılması evla olarak mevcut bulunanın hilafına bazı isler sadır olmuş olabilir. Öyle ki Pcygamber'in, Kur'an'da anlatılmış olan beşeri-nebevi tabiattan uzak olması İmkansızdır.

Herhangi bir günah, suç, çirkin iş, söz veya fiil olarak Kur'an'a aykırı davranmak, kendisine vahyedileni gizlemek, tahrif etmek veya değiştirmek gibi olumsuzluklardan masumiyet derecesine yükselmesi. O'nun ahlâk. ruh. akıl, iman ve kendisini peygamberlik için ilahi seçime ehil yapan Allah'a adamadaki mükemmeliye! yönünden Allah'ın nimeti ve lutfuna ulaşmasının bir sonucudur[26[26]].[27[27]]

13- Andolsun, onu bir inişinde daha görmüştü [28[28]].

14- Sİdretüî Münteha'nın [29[29]] yanında.

15- Ki onun yanında oturulacak bir bahçe [30[30]] vardır.

16-Sidreyi kaplayan[31[31]] kaplıyordu.

17- (Muhammed'in) gözü şaşmadı.

18- Andolsun, Rabbİnin[32[32]] büyük alametlerinden bazılarını gordu.

Ayetlerde, Peygamber (sj'in müşahede ettiği ruhani sahnelerden bir başkası yer almıştır ki, burada O, Allah'ın göstermeyi dilediği büyük ilahi ayet/beyyineleri müşahede etmiştir.

Açıkça görüldüğü gibi, daha önceki ayetler "Kalp gördüğünü yalanlamadı" ifadesinde basiret ile görmeyi anlatıyor iken bu ayetler ; "göz şaşmadı ve azmadı" ifadesiyle (bizatihi) gözle görmeyi anlatmaktadır. [33[33]]

[26[26]] Bkz, ei- Kur'anu'l Mecid Kitabımız, s. 288-394.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

[28[28]] Raâhıt Onu gördü. Müfessirleıin çoğunluğunun görüşüne eöre filin gizli öznesi (fail) Peygamber, meful'ü gösteren zamir (tümleç) İ.se Cebrail (a)'dir.

[29[29]] Sidretü'l-Müntehâ Yürüyüş veya turun sona erdiği yerdeki sidre (Arabistan kirazı) ağacı demektir.

[30[30]] Cennetü'l-Me'vâ Bazı müfcssirler burası hakkında, arşın sağında bulunan, şehitlerin ruhlarının döndüğü öze! bir cennet (bahçe) olduğunu söylemişlerdir. (Bkz. Keşşaf ve Taberi tefsirleri) "Me'vâ" kelimesi, çoğul cennât kelimesine muzaf İleyh (isim tamlamasında tamlayan) olmuş ve genel olarak kurtuluşa eren ve hüsrana uğrayanların varacakları yer anlamında varid olmuştur. İbn Kcsir'in dediğine göre "Cennetü'I-Me'va" ve "Cenn'a-lüî Me'va" içerisinde oturmak için bazı ev ve meskenlerin bunun yanında ağaç ve suların bulunduğu yerdir.

[31[31]] Zağa Saptı, sürçtü, görmesi gereken şeyi görmedi demektir.

[32[32]] Tciğâ Sınır ve amaç/hedefi çiğncdi/lecavüz etti demektir.

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/234.

İsrâ Ve Miraç Rivayetleri Üzerine

Miifessirlcrin çoğunluğu[34[34]] bu ayetlerin. Peygamber (s)'in semaya yükselişi (miraç) olayına işaret ettiğini ifade etmişler, bununla İlgili olarak a/ı hariç çelişkili pek çok rivayete yer vermişlerdir. Bu rivayetlerden bir kısmi, miracın Kıyada olduğunu ve Pey-gamber'in vücudunun bulunduğu yerden ayrılmadığını, bazdan ise bu olayın ruhani bir görüş olduğunu ifade etmektedir. Bazıları i.se. olayın gerçeklen vucul ile ve uyanıklık halinde meydana geldiğini anlatmaktadır. Bu bir. İkinci olarak, rivayetlerin çoğu, Miraç ve İsra olaylarını birbirine yaklaştırmakta ve her iki olayı da aynı zaman dilimine koymakta, her iki olayda meydana gelen sahneleri bir zincir içerisinde anlatmakladır.

Peygamber (s)'in, İsra olayında Mescid-i Aksa'ya ulaşmasından sonra, semaya yükseltildiği zikredilmişitir.

Bununla birlikle İsra olayına, Necm sûresinden uzun bir devir sonra nazil olan İsnı sûresinde işaret edilmiştir. İsra sûresinde sadece Mcscid-i Hanım'dan Mescid-i Aksa'ya yürüyüş (İsra) zikredilmiştir. Nitekim İsra i. ayetin metninde de hu görülmektedir:

"Kulunu geceleyin Mescid-i Haram'don çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren O Allah eksiklikten uzaktır." (İsra 17!I)

Bazı rivayetler var ki; bunlar, Miraç olayına yer vermeden, sadece Mescid-i Kararırdan Mcscid-i Aksa'ya İsra /yürüyüşü belirtmekte, bazıları da var ki, İsra ve Miraç olaylarının bir defadan daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Üçüncü olarak, rivayellcr, olayın meydana geldiği vakit hakkında çelişkili haberler vermekledir. Bir rivayet îsra ve Miraç olaylarının brsetten 15 ay sonra birlikte meydana geldiğini zikretmekledir. Bu zaman dilimi Necm Sûresi'nin nüzul tarihiyle örtüşmekte i.se de. îsra sûresinin nüzul tarihiyle örtüşmemektedir ki, İsra sûresinin, Peygamber (s)'in Mekke döneminin ortalarında nazil olduğu (görüşü) tercih edilmekledir. Bir diğer rivayet, her İki olayın da bi-setten beş yıl sonra meydana geldiğini belirtmekledir. Bu ise İsra sûresinin nüzul tarihiyle uyuşmakla fakat Necm Sûresinin nüzul tarihiyle uyuşmamaktadır. Zira Necm Sûresi İsra'dan çok önceleri nazil olmuştur:

Başka rivayetlere göre, her iki olay hicreüen beş veya bir yıl önce meydana gelmiştir. Bu zaman ise her iki sûrenin de iniş tarihleri ile uygunluk arzetmemekfe. dahası, çok tuhaf bir rivayet de. iki olayın hicrelten bir yıl önce olduğunu belirimektedir. İsra ve Miraç olaylarının anlatıldığı rivayetlerde tuhaf bazı açiklamalar vardır:

- Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa yolculuğu esnasında Peygambere seslenen yaşlı

[34[34]] Necm ve İsra sûrelerinin tefsirleri hk. bkz. Taberi, İbn Kesir. Nisaburi Begavi. Tabresi, Hazin. İbn Kesir belki de bu rivayet, söz ve hadisleri en fazla cem'edendir.

birkadın;

- Allah'ın bütün Peygamhcrleri Mescid-i Aksa'da loplamnsk

- Ve Peygamberin göğe merdiven dayaması ve gök kapılarının birbiri arkasından açılması gibi gök hakkında doğru olmayan açıklamalar, Allah'ın peygamberlerden bir gurup ile göklerde buluşması,

- Arş. Lcvh, Kalem, Sidrctül Münteha, gibi lafızların maddi şekillerde anlatımı

- Peygamber (s)'in Rabbinİ ve devâsâ şekilleriyle melekleri görmesi, cennci. cehennem, cehennem ehlinin azabı, cennet ehlinin ödüllendirilmesi.

- Beş vakit namazın farz olma şekli, Musa'nın uyarısı ile namazın hafifletilmesi için, Peygamber'in bir kaç kez Allah huzuruna inip-çikması; bunun sonucu olarak da aslında 50 vakit olan namazın 5 vakte indirilmesi,

- Peygamber'in karnının yarılması ve kalbinin çıkartılıp yıkanması, vs.

Bütün bunlar gösteriyor ki, şu an konumuzu teşkil eden Nccm sûresi ayetleri ile İsra ve Miraç ile ilgili anlatılan ruhani-ilahi tablo irtibalkındinlmakla ve her iki olay (ek bir satıhta birleştirilmek istenmektedir.

Daha önce geçen ayetlerin izahını yaparken söylediklerimizin doğru olduğu görüşündeyiz: Buradaki ayetler Tckvir sûresinde anlatılan tablo ile alakalıdır ki bu ayetler bundan sonra vaki olan benzer bir olayı aydınlatmıştır. Biz olayın kiinhüne vakıf olamayız. Elimizde olayı, özellikle de "sidrciü'l-münlcha" ve "cennetü'f-me'vâ"' boyutunu açıklığa kavuşturmaya yardım edecek kesin bir delil de bulunmamaktadır.

Bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz ki, biz bu anlatıklarımız içerisinde. İsra ve Mirae hadisesini, iki olay etrafında rivayetlerin anlattığı ayrıntıları tamamen reddettiğimizi söylemiyoruz. Bunları Allah'ın kudreti ve Peygamber" i ile ilişkisi çerçevesine girdiği gaybi hususlar olarak değerlendirmek gerekir. Bunları sıradan akıl ile idrak ve maddi bakış açısıyla mukayese etmek imkansızdır. Kur'an nassı ve Rasululkıh'ın söylediği sabit olan haberler, herhangi bir ilaveye ve tahmine gitmeden, nassın durduğu sınırda durulması gerekli imanî gerçeklerdir, Bununla birlikte biz Miraç konusuyla ilgili hâlin uykuda ve rüya halinde olduğunu belirten rivayeti tercih ediyoruz. Allah-ıı Âlem. (Allah en iyisini bilir)[35[35] 36[36]]

19- Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı

[35[35]] Isra sûresinin ilk ayet yorumuna bakınız.

[36[36]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

20- Üçüncüleri (olan) Menâfi?[37[37]]

21- Demek erkek size, dişi de Allah'a mı?

22- O halde bu ne insafsızca[38[38]] taksim!

23- Onlar sizin ve atalarınızın (Tanrı) diye isimlendirdiğiniz (boş) isimlerden başka birşey değildir. Aliah onlara hiç bir delil[39[39]] indirmemiştir. Onlar zanna ve nefislerinin alçak hevesine uyuyorlar. Oysa kendilerine, Rabbleri tarafından yol gösterici gelmiştir.

24- Yoksa insan, her arzu ettiğine sahip mi olacaktır?

25- Son da ilk de Allah'ındır.

26- Göklerde nice melek var ki, onların şefaati hiçbir işe yaramaz. Meğer Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimseye izin verdikten sonra olsun...

27- Gerçek şu ki, ahirete iman etmeyenler, melekleri dişi İsimlerle İsimlendiriyorlar.

28- Oysa onların bununla ilgili hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, yalnızca zanna uymaktadırlar[40[40]]. Oysa gerçekte zan, haktan yana hiçbir yarar sağlamaz.

29-Şu halde sen, bizim zikrimize sırt çeviren ve dünya hayatından başkasını İstemeyenden yüz çevir.

30- İşte onların ilimden yana ulaşabildikleri (son sınır) budur. Şüphesiz, senin Rabbin; kendi yolundan sapanı en iyi bilen odur ve hidayet bulanı da en iyi bilen odur.

Bu ayetlerde, meleklere dişi isimler takan, Allah'ın kullan olmaları O'nun izin ve rızası olmadan hiçbir kimseye şefaat edemeyecekleri gerçeğine rağmen, Allah'ın kızları olduklarını kabul ederek, meleklere ibadet edip onlardan şefaat dileyen müşrikler kınanmış, dinlerini, zan ve kişisel arzu üzerine, Rablcrinden gelen hidayet ve haktan yüz çevirme esasına göre ikame ettiklerinden ötürü bunlar kotülenmiş; onların bütün bu hareketlerinin sadece ahirete inanmamak, dünya ile dünyalık arzu ve lezzetlere dalmalarından kaynaklandığı anlatılmıştır.

[37[37]] Lâf, Uzzâ ve Mertât Bunlar cahiliye dönemindeki meşhur Arap putları veya mabutlarıdır, Müfessirlerin söylediğine göre "'Lât", ''Allah" (lafzının) müennesidir. Mcnât ise 'nev' kelimesinden mcf'alc (kalıbında) türemiştir*. Ayetlere geçtiğimizde bunların teferruatını açıklayacağız.

[38[38]] Dıyzî Zalim, demektir.

[39[39]] Sultân Delil, destek demektir.

[40[40]] Nev': Yağmur, rüzgar. Menat: Yağmur dilenen put. (Çevirenin notu).

Burada ayetler, Arapların mabutları ve inançları hakkında açık bir biçimde eleştiri, bu inançlar etrafında münakaşa gibi hususları ihtiva etmesi itibariyle kendi türünün ilk örnekleridir. Zira bu ayetlerden önce nazil olan sûrelerdeki ayetler uyarma, tehdit etme, Allah'ı birlemeye çağrı, Hz. Muhammcd'in risalemin hedeflerini açıklama, (müşrik) Arapların takındıkları düşmanlık, engelleme ve yalanlama tavrını kınama, Hz. Muham-med (s)'e nispet ettikleri suçlamalar, ve O'nun Alah ve Allah'ın vahyi ile ilişkisi hakkında yaydıkları şüpheleri cevaplama gibi hususları belirtmekle yetinmişti. Buradaki ayetlerde ise görüldüğü gibi, Kur'an'ın nüzulünün gelişim tablolarından birisi vardır.

29. ayet Hz. Peygamber (s)'e, Allah'ın uyarısı/sözüne arkasını dönen ve çağrısına olumlu cevap vermeyenlerden yüz çevirmesini emretmektedir. Öyle görünüyor ki bu. çağrısına arkasını dönen ve dünyalıklar içerisinde boğulan kafirlerin tavrına karşı Hz. Muhammed (s)'i leselli etmenin amaçlandığı bir üslûptur. Çünkü davet edilenlerin, çağrıyı kabul edip etmediklerine aldırış etmeden davete devam, Hz. Peygamber'in başlıca görevidir.

29. ayeti takip eden ayet orada da görüleceği üzere bu "amacı" desteklemektedir. Sanki ayet Peygamber (s)'e. müşriklerin tavırları nedeniyle kederlenmemesini, onların bu davranışlarının, olayları algılamadaki zayıflıklarının ve sonuçlan hesaba katmamalarından kaynaklandiğnı, kimin hak ve hidayet, kimin de bataklık ve sapıklık içerisinde bulunduğuna karar verecek yegane ve kesin otoritenin Allah olduğunu söylemektedir.

Buradaki ayetler, ve Özellikle kendilerine hak ve hidayetin işaretleri görünüp, hak batıldan ve hidayet de dalaietden apaçık ayrılıp belli olduktan sonra (hâlâ) nefsin hevâ-sma tâbi olup zan ve vehmin arkasına takılan müşriklerin şiddetli bir biçimde ve tekrar tekrar kınanması itibariyle çok önemli, umumi ve geniş boyullu vurgulan ihtiva eder. (Zira) hak ve hidayet kişiye amaç olması gerekli iki unsurdur. O'na düşen bu iki unsura ulaşıp; tabi olmak konusunda çaba sarfctmeklir. Hüküm (inanç)lerini bir lakım zanlara göre oluşturması, veya (bunların) sapmış olan nefsinin nevasından, onun istek ve çıkarlarından kaynaklanması yakışık almaz. 41[41]

Lât, Menât Ve Uzzâ

Arapların İslam öncesindeki inanç ve geleneklerine işaret eden aycllcrin içerdiği bazı hususları açıklamayı yararlı görmekteyiz. Onkü hu. ayetlerin hedeflerini ve nüzulünün hikmetini anlamaya yardım edecektir. Aycılerin içeriği ve ruhu şu hususlara işaret etmektedir:

1- Araplar Lâl, Uzzâ ve Menât putlarına tapıyorlar, bunların meleklerin sembolü, ve isimleri,

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/238-239.

meleklerin de Allah'ın kızları olduklarını kabul eimek suretiyle onlara müen-nes isim veriyorlardı.

2- Allah'ın kızları ve O'nun nezdinde pay sahipleri olduklarına inanmak suretiyle Allah huzurunda şefaat etmelerini arzu ederek meleklere tapıyorlardı,

3- Bu inanışlar yeni çıkmış birşey olmayıp, atalardan tevarüsen gelmişti.

4- Onlar, meleklere ibadet edip onlardan şefaat talep etmekle sadece menfaat lemini ve (kendilerine dokunacak zaran defetmek gibi dünya hayatına ait duydukları arzulan gerçekleştirmeyi kastediyorlar, ahiretİ ve sonlarını düşünmüyorlar, çünkü Ahiref e inan-mıyorlardı.

Örnekleri bundan önceki sûrelerde geçtiği ve sonra da geçeceği üzere.

5- Kur'an'da, birçok kez, Arapların belirtilen inançları yerilmiş, onların meleklerden şefaat talep etmelerinin herhangi bir etkisi ve yararı olmayacağı vurgulanmış, insana faydalı olacak yegane faktörün; Allah'a ve Ahiret'e iman ve salih amel işlemek olduğu anlatılmıştır. Bu izah şefaat düşüncesinin kendilerine faydası olacağına İnandıkları köklü bir inanç olduğunu onaya koymakladır,

Aynı şekilde (Kur'an'da meleklerin sadece Allah'ın kullan oldukları. Allah'ın razı olduğu ve şefaat edilmesine izin verdikleri hariç onların hiçbir kimseye şefaal edemeyecekleri vurgulanmıştır ki, biz Müddessir sûresinin tefsirinde örnek olarak bazı Kur an ayetlerine yer vermiştik. Öyle anlaşılıyor ki. birçok kez yapılan vurgulama. Arapların kendilerine taptığı, dua ve yönelim (ibadct)de Allah'a şirk koştukları meleklerin, O'na boyun eğen kullar olup, sürekli kendisini hamd, teşbih ve takdis ettiklerini. Arapların da insan, cin ve melekler gibi bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'a kulluk elmeierinin en doğru harekei olacağını (Araplar'a) anlatmayı amaçlamışın".

Lâl, Uzzâ ve Menât hakkında birbiriyle çelişen görüşler ileri sürülmüştür. Şöyle ki. Lât, Taif'te Sakif kabilesi veya Nahle'dc Kurcyş'e ait bir put idi. Uz/â ise. Gatafari bölgesindeki bir ağaç veya put yahut da Taif'tcki bir iapınağin adıydı. Menât, Huzeyl ve Huza'a kabilesinin bir putu idi ve Mekke halkı buna ibadet ediyordu. Veya "Müşel-lel"de bulunan ve Ka'boğulları'nın ziyaret elliği bir tapınaktı. Başka bir görüşe göre ise Arapların Önünde yağmur diledikleri bir tastı ve yağmur verici rüzgar anlamındaki "nev" kelimesinden türemişti. Bu üç putun da Kabe'nin avlusunda dikili okluklarına dair rivayetler vardır.

İlkin, davet Mekke şehrinin sınırlarını aşmadan bu putların ilk donem ayetleri içerisinde zikredilmesi, ikinci olarak yakına hitap tarzında soru sorulması-ki btt mesajın Mekkelilerc yöneltildiğini doğrulamaktadır- . üçüncü olarak Mekke halkının Lâl ve Uz-zâ adına yemin ettikleri hakkındaki rivayetlerin sağlamlığı ve bunun, onlar tarafından i-ki putun kutsallığına inandıklarını göstermesi, dördüncü olarak, Mekke halkının bu Üç putun ismine izafe ederek

Abdül-Uzzâ. Abdül-Lâl veya Abdül-Menât gibi adlan kullanmaları ve bunun Mekke halkının putları birer mabut kabul etliklerini göstermesi, beşinci olarak, siret kitaplarında yer alan, Ebu CeJıil'in "Muhammed sizi Lâi ve Uzzâ'dan döndürmek istiyor" sözü; Uhud Savaşi'mn sonunda Ebu Süfyan'm müslümarılara karşı böbürlenerek, "Bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'mz yok"' demesi, (işle) bütün bunlar yukarıdaki üç mabudun da Mekke'de bulunduğu ve Mekke halkına ait olduğu görüşünü tercih etmeye yöneltmektedir.

Bu (tespit), diğer bölgelerdeki sair kabilelerin bu putlara veya bunlardan bazılarına ibadet etmekte müşterek olmalarına, veya bu bölgelerde (buradaki) putlara benzer bazı heykellerin bulunmasına engel değildir. Aksine Kur'an'da bunların Özellikle zikredilmesi ve cahiliye dönemi Arap mabutları olarak zikredilen yegane putlar olmaları, bunların Araplar nezdinde veya en azından Hicaz yöresin de kiler için önemli olduğu ve yaygınlık arzetliğini göstermekledir. Birçok rivayetin belirttiği gibi Lâl ve Uzzâ adına yemin edilmesi, Abdul-Lât, Abdul-Uzzâ ve Abdul-Menat gibi isimlendirmelerin Mekke dışındaki köy ve kabilelere yayılması, bu Önem ve yaygınlığı pekiştirmekledir.

Ayetlerin içerik ve ruhundan, Arapların bu putları meleklerin sembolleri olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Öyle ki ayetler, pullar ve onların müennes isimleri ile melekleri, meleklerin Allah'ın kızı olduklarına ilişkin O Arapların inançları ile meleklerin müennes isimlerle isimlendiriimesini kuvvetli bir biçimde irtibatlandmyor. Onların bu tutumları birçok ayette, bazen sarahatle (açıkça), bazen üstü kapalı olarak; yergi ve kınama üslûbu ile anlatılmıştır. Bununla ilgili Müddessir sûresi tefsirinde birçok ayet geçtiği gibi bundan sonra da geçecektir.

Arapların bu mabutları, meleklerin sembol ve heykelleri mesabesinde görmeleri, (tapındıkları) ilahları bu meleklerin temsil ettiğine inanmaları ve melekleri Allah'ın kızları kabul etmeleri, onların esasen taş ve sair mabutlara tapmadıklarını bilakis onların soyut semavi varıklara tapına eğiliminde oldukların! gösterir. Buna ilave olarak da, varlıkları düzene koyan bir ilahın, hâlık ve rezzâk yüce bir varlık olduğuna, meleklerin ise O'.nun nezdinde, arzu ve isteklerini gerçekleştirmek için şefaatçiler olduklarına inandıklarını ispatlar. Bu durumu birçok Kur'an ayeti anlatmıştır ki, bunların bir kısmına daha Önceki bahislerde yer vermiştik. Zuhruf sûresinin 9. ve Lokman sûresinin 25. ayetleri de bu hususa işaret etmektedir.

Hal böyle olunca bazı yazar ve araştırmacıların mabutlarının semada olduklarını tahayyül, onlar için yeryüzünde bazı sembol ve heykeller icad eden Yunanlılar gibi toplumlardan farklı olarak, Arapların ibadet ve inançlarında daha aşağı seviyede bulunduğu iddiası çürütülmüş olmaktadır. Zira islam öncesi Araplar açıkça görüldüğü gibi türden bir eğilim içerisindeydi.

Öte yandan Allah'a çocuklar nispet etmek inancının Hrisliyanhk'lan sızmış olması uzak bir ihtimal değildir. Ne var ki, bu inanç Araplar arasında başka bir biçimde gelişme kaydetmiş, Melek, Mesih'in yerine konulmuş, Allah'ın oğlu, Allah'ın kızı yapılmış, teke karşılık olarak bu

nesil çoğaltılmıştır.

Araplar, kendilerinin doğru inançta olduklarını kabul etmişler; zira meleklerin Allah'ın evladı oluşunu benzetme yönünden mantığa daha uygun bulmuşlardır. Çünkü, melekler görülmeyen, maddi olmayan ve Allah ile ilişki halinde bulunan varlıklardır. Bu benzeyiş Arapların hayalinde, meleklerin Allah'tan meydana geldiği ve O'nun çocukları oldukları inancının yerleşmesini sağlamıştır. Onlar, Mesih'in bir insan olarak yaşayan, yürüyen işkence gören ve ölen maddi (somut) bir insan olmasından dolayı (Allah'a) benzemenin koyboldıığu varsayımı ile Mesih'i Allah'ın oğlu yapan Hristiyanlık akidesindeki mantığa göre kendi mantıklarının daha doğru olduğunu öne sürüyorlardı. Nitekim (Arapların) bu iddia ve alaylarını anlatan Zuhruf süresindeki ayetler buna işaret etmektedir:

"Meryemoğlu (İsa) bir misal o/arak anlatılınca hemen kavmin, ondan ötürü vav:;</-rayı hastılar: Bizim tanrılarımız mı hayırlı, yoksa O mu? dediler. Bunu sadece tartışma için sana misal verdiler. Doğrusu onlar, kavgacı bir toplumdur. O (İsa), sadece kendisine nimet verdiğimiz ve İsrailoğullarina örnek kıldığımız bir kuldur". (Zuhruf 43/57-59)

"Lfu" kelimesini açıklarken, müfessirlerin bu kelime hakkında Allah lafzının nıücn-nesi olduğunu söylediklerini belirtmiştik. Ancak bilindiği kadarıyla eski Irak bölgesi pullan arasında ismi "el-Lât" olan bir put vardı ve (Tarihçi) Heredot, Hz. Muhammed'in peygamberliğinden bin yıl önce Lât'ın, Arap mâbudlanndan olduğunu yazmıştır. Bi'setten önce üçyüz ile sekizyiiz yıl arasındaki bir zaman diliminde yazılan Nabaî. Lihyan ve Semud yazıtlarında "el-Lât", "el-Let" biçiminde yazılmıştır. Lâl'ın eski bir Arap putu ve Allah kelimesinin fasih Arapça'da ondan geliştiği görüşünün daha doğru olduğu hatıra geliyor. Öte yandan müfessirlerin, bu kelimenin Allah lafzının müennesi olduğunu söylemeleri ise cahiliye dönemine ait herhangi bir kanıta dayanmayan yakıştırmadan ibarettir. Allah lafzının "velihc", "elihe" ve "lahe"den türediği söylenmişse de, daha önce de belirttiğimiz gibi bu lât kelimesi ad ve tapınılan bir mabut olarak ya Arap yarımadasıtıdan Irak'a gitmiş, ya da aynı şekilde Irak'tan Arap yarımadasına intikal etmiştir.

Keza, Menât kelimesini anlatırken, müfcssirlerİn bu kelimenin "nev" kökünden liirc-diğİni ifade ettiklerini belirtmiştik. Bu durum Araplar arasında put ve tanrıların fazla oluş nedenini açığa kavuşturmaktadır. Zira onlar her istek için Yunanlılar'ın yaptığı gibi özel bîr tanrıya yöneliyorlardi.

Bu şekildeki yorumu destekleyen birçok rivayet bulunmakladır. Zira (bu dönemde) önünde kurbanların kesildiği bazı putlar vardı. Zemahşeri'nin zikrettiği bir rivayete göre bu Menât'a ait bir durumdu ve Kurban kanlarının akması fiilinden ötürü ona "Mcnât" adı verilmiştir. Diğer bir putun huzurunda fal okları ile istihare yapılır, bir başkası ise ziyaret/tavaf edilir veya bunlar arasında sa'y yapılırdı. Bu yaklaşım medenî sayılan bazı çevrelerde bu güne kadar etkileri devam eden beşeri inançlara ait eğilimlerdendir. Oysa bu toplumların

dinlerinde esasen yüce bir tek Tanrı inancı vardı. İş o noktaya vardı ki, bırakalım diğer Asya ve Afrika dinlerine mensup olanları, bazı Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler, bu semavi tek tanrıcı dinleri tebliğ eden şahısların inançlarından sapmak pahasına, her bir talep-arzu için, kendileri veya kabirleri ile tevessül ettikleri evliya ve kutsal şahıslar türetmişlerdir.

Buradaki ayetler, müzekkerleri hariç tutup müennesleri ait kılmalarından Ötürü Arapları kınamış ve onların bu inançlarını yermiş, onların tartışma ve sözlerine alay tarzında yer verilmiştir. Araplar erkek çocukların doğumunu bir imtiyaz ve üstünlük alameti kabul ederek kız çocuklarının doğumundan şiddetle nefret ediyorlardı. Sanki onlara şöyle denilmek istenilmiştir: "Sizler erkekleri tercih edip, kızları Allah'a nispet ederek, dalalet ve rezalete düşüyorsunuz. Çünkü, eğer Allah'ın çocuğu olması gerekiyor ise(sizin kabullerinize göre) mâkul olan; onun üstün cinsiyetten erkek çocuk edinmesi-dir."

Zümer süresindeki ayetlerde bu açıkça ifade edilmiştir:

"Eğer Allah çocuk edinmek isteseydi, yarattıklarından dilediğini seçerdi. O yücedir. O tekve kahredici Allah'tır." (Zümer 39/4)

"Tuttular, O'na kullarından bir parça tasarladılar. Gerçekten insan, apaçık bir nankördür. Yoksa (Allah) yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğullar için sizi mi yeğledi. Onlardan birine Rahman'a benzer olarak anlattığı (kız çocuğu) müjdeleme, yüzü kapkara kesilir, Öfkeden yutkunup durur"42[42]. (Zuhruf 43115-17) 43[43]

31- Göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'ındır ki, kötülük edenleri, yaptıklarıyla cezalandırsın, güzel davrananları da güzellikle mükafatlandırsın.

32- Onlar ki, günahın büyüklerinden ve çirkin işlerden kaçınırlar, yalnız bazı hatalar 44[44] hariç. Şüphesiz Rabbinin affı geniştir. O sizi daha iyi bilir. Gerek arzdan inşa ettiği, gerek annelerinizin karınlarında bulunduğunuz zaman 45[45] biçim verdiği sırada.. Artık kendinizi övüp yüceltmeyin 46[46]. Çünkü O, korunanı daha iyi bilir.

Bu ayetlerde, Allah'ın bilgi ve hikmetinin kuşatıcılığı, insanların durumlarını ihata etmesi, onların iyi ve yaptıklarının karşılığını verme kudretinde olduğu vurgulanmış, büyük günah ve çirkin işler (fevâhiş)dcn uzak duran iyi davranış sahipleri övülmüş, bazı küçük hatalarının

---

42[42] Bu konu hk. bkz. Taberi, Nişaburi. Begavi, İbn Kesir, Tabresi, Hazin Tefsirleri, Asrun Nebi kitabımız, 4. Bölüm, Araplar'dadini hayat.

43[43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/239-242.

44[44] Lcmem Küçük hatalar veya bir günahı lam yapmak üzereyken terketmek ya da pratikte işlememekle beraber niyet edip günahı işlemekle zihni meşgul etmek.

45[45] Ecinne "Cenîn" kelimesinin çoğulu olup, ana karnındaki çocuk (embriyo) anlamındadır.

46[46] Fe iâ tuzekkû enfusekum Böbürlenmeyin, kendinizin tamamen temiz, saf ve hatasız olduğunuzu iddia etmeyin, demektir.

bağışlanması ümidi verilmiştir. Zira Allah mağfireti geniş olandır.

Bu ayetler ile öncekiler arasında görülür bir ilişki vardır. Önceki ayetlerde cahiliye Araplannın inançları . onların zan ve hevâya tâbi olup, hak üzere olmakla böbürlenmeleri kınanmış, buradaki ayetlerde ise izah, açıklama ve uyarı yapılmıştır. 47[47]

"Lemem" Dışındaki Bütün Günah Ve Kötülüklerden Uzak Durmak

İlk ayette, Allah'ın insanları iyi ve kötü davranışlarına göre hesaba çekip onlara hak-ettiklerini vereceğine ilişkin önceki ayetlerdeki açıklamalar pekiştirilmiştir ki bu, insanın kendi inlini yapabilme yeteneğine sahip ve bu yaptığından da sorumlu olduğunu vurgulamakladır.

Şüphe yok ki, tekrar edilen bu açıklama ve vurguların, nefis/kişinin eğitimi ve herhangi bir fiili işlemeye yönelmeden önce insanı düşünmeye sevketmesi açısından büyük bir yararı vardır.

İkinci ayel, olaylara ve hadiselerin tabiatına uygun biçimde önemli bir Kur'anî ilkeyi ihtiva etmektedir. Faydalı gördüklerine yönelmek ve zararlı gördüklerinden uzaklaşmak temayülü laşıdiklarından Ötürü, insanların hataya düşmek, günah işlemek ve sapmaktan masum olmaları imkansızdır. Ne var ki, günah, hala ve sapmalardan açıkça büyük günah ve çirkinlikler (çerçevesinde Allah'ın hukukuna ters olan ve insanlara hüyük zararı dokunan fiiller) genel bir biçimde üstü kapalı olarak bırakılıp aynı kategoride tutulmamıştır. Bu fiillerden bazıları, iyi niyetlen veya gaflet eseri olarak, herhangi bir zarar vermek, günah işlemek, (Allah'ın emrine) aykırı davranmak kaslı taşımayan bir kusurdan kaynaklanmış olabileceği gibi, fiillerin zararı sımrıı ve değersiz de olabilir. Günahkâr nefsin potansiyel olarak kalıp, pratiğe geçirilmeyen arzulan da aynıdır. (Ama) durum ne olursa olsun insanların kesinlikle büyük günah ve çirkinlikler (fcvâhiş)den uzak durması gerekir ve bu fiilleri işlemeleri konusunda mazur görülemezler. Ancak bahsi geçen küçük hata, (günahın içine düşmeden) vazgeçilen teşebbüsler, ve pratiğe geçirilmeyen duygulara gelince (Lcmem), bu fiilleri işleyen kişiden iyi niyet, unutma, yanlışa düşme ve zorunluluk gibi faktörlerden zararı büyük olmayıp fiilleri işleyen kişi büyük günahlardan kaçınan mü'min bir kişi olursa, Allah bunlara geniş af ve mağfireti ile muamele edecektir.

Böbürlenmek, boş iddialardan ve haksız yere kendini akiama/lezkiyeden uzak durmanın belirtildiği bu aynı ayette, nefsin eğitimi, bu nefsin sahibini, haddini bihneye ve Allah'a hiçbir şeyin gizli kalmayacağını bilmeye yöneltmek yönünden önemli bir açıklama yer almakladır. Bu bilgi, o kişiyi kibir ve gururdan alıkoyup, iki yüzlülük ve sapmaktan uzaklaştırır.

47[47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/243-244.

Bizim esas aldığımız mushaf 32. ayetin Medine dönemine ait olduğunu söylese de, bu ayet öncesi ve sonrası ile nazım ve mevzu yönünden kuvvetli bir biçimde bağlantılıdır. Bu husus (bahis konusu) rivayete ihtiyatla yaklaşmaya sevkelmektedir. [48[48]]

33- Gördün mü şu adamı ki arkasını dündü?

34- Azıcık verdi gerisini elinde sıkı tuttu?[49[49]]

35- Gaybın bilgisi onun yanında da O mu görüyor?

36- Yoksa kendisine haber mi verilmedi? Musa'nın sabitelerinde bulunan,

37- Ve çok vefalı İbrahim'in...

38- Ki hiçbir günahkar, başkasının yükünü[50[50]] yüklenmez [51[51]]

39- insana çalışmasından başka birşey yoktur.

40- Ve çalışması yakında görülecektir.

41- Sonra da tastamam karşılığı verilecektir.

42- Ve sonunda senin Rabbine varılacaktır.

43- Güldüren de O'dur, ağlatan da O'dur.

44- öldüren de O'dur yaşatan da O'dur.

45- O yarattı iki çifti, erkeği, dişiyi,

46- Atıldığı zaman'[52[52]] nutfeden.

47- Şüphesiz tekrar yaratmak[53[53]] da O'nun işidir.

48- Zengin eden O'dur bol verip memnun eden O**,**

49-Şîrâ'nın [54[54]] Rabbi O'dur.

50- O helak etti; önce Ad'ı,

48[48] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/244.
49[49] Ekdâ Cimri oldu.

50[50] Tezini Taşır anlamındadır.

51[51] Vizr Yüklemektir. Ayet, "bir kimsenin başkasının günahının sorumluluğunu taşımayacağı" mânâsındadır.

52[52] Tiinmâ Meni olarak indi (aktı), mânâsındadır.

53[53] Aknâ Farklı görüşlere göre, insanların mal-mülk sahibi olmaları için imkan sağladı, veya razı oluncaya dek onları zengin elti demektir.

54[54] el-Şi'râ Araplar tarafından bilinen meşhur yıldızlardan biridir.

51- Semud'u komadı,

52- Önceden de Nuh kavmini... Çünkü onlar daha zalim [55[55]] ve azgın idiler.

53- Altı üstüne getirilen kentleri [56[56]]devirip yıktı.[57[57]]

54-Onların üstüne neler çöktü neler [58[58]]

55- O halde Rabbinin hangi nimetinden [59[59]] kuşku duyuyorsun?[60[60]]

Lügat ve beyan yönünden ayetlerin anlamlan herhangi bir tefsire ihtiyaç göstermeyecek biçimde açıkür. Bu ayetlerin çoğu gayb âlemi etindeymiş gibi gelecekten emin olarak davetten yüz çeviren, az bir miktar hariç malından intak etmeyip cimri davranan ve fakir olduğunu gösteren kişinin kınanması biçiminde gelmiştir. İlk üç ayelte bu hususa değinilmiş, bunları takip eden ayetlerde, insanları mutlaka Allah'a dönecekleri, herhangi birinin başkasının yükünü çekmeden, işledikleri iyi ve kötü nülerinin karşılığım bulacakları konusunda, başlangıçtan itibaren kulsal kitapların anlattığı prensipler vurgulanmış, Allah'ın evrendeki kanun (sünnet) ve nimetlerine dikkat çekilmiş, O'nun kudret ve tasarrufunun kapsayıcıhğına delil getirmek için, tuğyan içerisinde olanlar ve Ad. Se-mud, Lût kavmi gibi geçmiş toplumla'in cezalandırılışı, insanların ellerinde bulunan mal ve mülkün ancak Allah'ın imkan v rmesİ ve nimetinden olduğu haiıılalılmıştır.

Görüldüğü gibi buradaki ayetler öncekilerden kopuk değildir. Özellikle de (daha önce geçen) iki ayet ile direkt ilişkisi vardır. Bu iki ayette Allah'ı zikirden yüz çevirenlere aldırış etmeme emri güzel fiil işleyenlere ise övgü ve müjdeleme vardır. Bu sonraki ayetler ise, yüz çeviren, cimri kişiyi kınamakta, sonra başka hususlara geçmektedir.

Ayetlerin el-Vclid b. el-Muğİre hakkında nazil olduğu rivayef edilmiştir. Bu adamın kalbi yumuşamış ve Peygamber (s)'e tabi olmuş, (neticede) bazıları onu ayıplayınca "Ben ahirdin azabından korktum" demiş, (müşriklerden birisi) bana malının bir kısmım ver ben senin bu azabını yüklenirim" deyince, bu adama bir miktar mal vermiş sonra bırakmış, kesmiştir[61[61]].

[55[55]] Azlem Zalim kelimesi ve türevleri Kur'an'da çeşitli mânalarda geçmiştir. Adaletin zıddı olan zulüm, hak yolundan sapmak, bir kişiye karşı suç işlemek, kendine ve herhangi birisine zarar vermek, düşmanlık, suç işlemek, eksiltmek ve (başkasını hakkını) kısmak, bu mânalardandır. Buradaki anlamı suç işlemek ve zulmetmek seya sapmaktır.

[56[56]] cl-Mu'tefike Mütcssirlerin çoğunun belirttiğine göre bunlar, Lût kavmi ve onların yurtlarıdır.

[57[57]] Ehvâ Diğer bazı ayetlerde de geçtiği üzere oraları yıktı, allını üstüne getirdi demektir.

[58[58]] Fe ğaşşâha mâ gaşşâ Onların üstünü nasıl bir azap örtlü, nasıl bir azap (öyle bir azap örttü ki) demektir.

[59[59]] el-Alâu Ayetler veya nimetleTnıânâsındadir.

[60[60]] Tetcmârâ Şüphe ediyor ve yalanlıyorsunuz demektir.

[61[61]] Taberi ve Begavi Tefsirleri.

Ayetlerin, Hz. Osman'ın süt kardeşi Abdullah b. Sa'd b. Ebi Sarh hakkında nazil olduğunu söyleyen başka bir rivayet daha vardır. Bu adam Hz. Osman'ı Allah ve davet yolunda çok intakta bulunduğundan ötürü, sahip olduğu bütün malı ve mülkünün yok olması ile korkutmuş, ona, "Benim bazı günah ve halalarım var ve ben yaptığım işlerde Allah'ın rızasını istiyor ve O'nun affını umuyorum" deyince, "bana yükü ile beraber deveni ver, senin günahlarını yükleneyim"62[62] demiştir. Kim olduğunu bir tarafa bırakırsak buradaki ayetlerin herhangi bir kişiden dolayı nazil olduğu İhtimali vardır. Ayetlerin öncekilerle kuvvetli biçimde irtibatlı oluşu, bu kişi ve bunun gibi olanların genel olarak saldırgan bir tutum sergiledikleri görüşünü doğrulamaktadır. Kuran birçok pasaj ve konu içerisinde bu tarzı takip etmiştir. 63[63]

"İnsana Ancak Çalıştığının Karşılığı Vardır Ve Hiç Kimse Başkasının Yükünü Yüklenemez"

40-42. ayetler ve önceki sûrelerdeki bazı ayetlerin ortaya koyduğu bir Kur'an ilkesini kesin bir şekilde vurgulamaktadır. Bu ilke. insanın fiili işleme, seçme ve çalışma/ çaba saffetine yeteneğine sahip olması, kendi eylem ve seçiminden sorumlu oluşu, hayır ve şerr, fayda ve zarar, hidayet ve dalâletten neyi tercih etti ise ona uygun olarak karşılığını görmesidir. Burada insanın yapmış olduğu işler ve bunun .sonuçlan konusunda o-nun iradesinin kuvvetlendirilmesi sözkonusudur. Ayetlerde, bu iradenin kuvvetlendirilmesi hususunda hayati önemi haiz büyük bir uyarı vardır. Ayetler insanın ceza ve rnükâ-fatlandırılmasında sırf kendi çaba ve gayretinin tesiri bulunabileceğini anlatmakladır. O derecede ki bu etki, Allah'ın salih kullarına vaadetiiği dünya ve ahirel mutluluğuna nail olabilmek için, iyi davranışlar/pratikler dışında başka birşeye dayanıp güvenmenin fay-dasizlığmı kişinin benliğine yerleştirmektedir.

Bazı müfessirler bu ayetin tefsirinde, konuyu değiştirerek, işi. ölünün kendisine bağışlanan ibadet ve sadakalardan yararlanıp yararlanamayacağı tartışmasına götürmüşler ve ölünün bu tür şeylerden yararlanabileceğini ispatlamakla ilgili birçok hadis ve görüşe yer vermişlerdir. Biz ayetlerdeki söz akışının, ayetlerin içerik ve anlamlarının bu tartışmaya imkan vereceği görüşünde değiliz. Çünkü ayetler, (Kur'an) dinleyenini (okuyanı) iman ve amel-i salibe yöneltme, günah ve sapıklığın neticelerinden sakındırmayı konu edinmiştir.

38. ayette geçen ''Hiçbir kimsenin başkasının yükünü üstlenmemesi"' İslami çağrının getirdiği hak ve adalet ilkelerine uyan bir başka mühim Kur'an İlkesidir: Kişinin, davra-nışından sadece kendisinin sorumlu olduğu bu sorumluluğu başkasına yükleycmeyecc-ğini

62[62] Zemahşeıi, Keşşaf Tefsiri.

63[63] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/247.

ifade etmekledir. Burada kapsamlı bir telkin vardır. Nasıl ki Allah başka birinden sâdır olan davranışın sorumluluğunu bir başkasına yükletmiyor ise, herhangi bir kimseye bir işin sorumluluğunun onu işleyenin dışında birine yüklemesi de uygun değildir. Tabi bu tespit, o kişinin sozkonusu fiille açık veya kapalı olarak bir ilişkisi olmadığı takdirde geçerlidir.

Bu ayet Kur'an'da birçok defa tekrar edilmiştir[64[64]]' ki, buradaki bu prensibin öneminin vurgulandığını göstermektedir.

Ayetlerde, Nuh, Ad, Semud ve müfessirlerin çoğunluğunun Lui kavmine ait yurilar olarak tefsir ettikleri 'tffiütefike" anlatılmıştır. Ad ve Semud kavimleri Fecr sûresinde (de) zikredilmişin". Ancak Nuh kavmi ve "mütefike" ifk kez burada geçmiştir. Ayetlerin bunlardan kısaca (teferruata dalmadan) bahsetmesi, Kur'an'ı dinleyenlerin (ilk neslin) hikayelerini ve Allah'ın onlara gönderdiği azabı bildiklerini ispatlamaktadır. Öte yandan bu kıssalar Tevrat'ın Tekvin bölümünde de anlatılmıştır. Arapların bu kavimlere ait haberleri aralarındaki yahudi ve hriştiyanlardan öğrenmiş olmaları gerekir.

Bu kavimlerin hikayeleri hakkında Fecr sûresinin tefsirinde açıklamalarda bulunmuştuk. Burada tekrar etme zarureti yoktur.

Ayetlerin üslubundan anlaşılıyor ki, onun kavminin zikredilmesi ile hatırlatma ve uyarma hedeflenmiştir. Bu durum daha önce de açıkladığımız üzere. Kur'an'in kıssala-nnıdaki genel hedefe uymaktadır. Bu konuda gerekli gördüğümüz açıklamaları Ala süresindeki "İbrahim ve Musa'nın sahifeleri" ayetinin tefsirinde yaptık. Tekrar bunlara dönmek gerekmemektedir. [65[65]]

56- Bu da ilk uyarıcılar gibi bir uyanadır.

57- Oyaklaşıcı [66[66]] yaklaştı[67[67]].

58- O'nu Allah'tan başka açacak kimse yoktur.

59- Şimdi siz bu söze (Kur'an'a) mı hayret ediyorsunuz.

60- Ve gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz.

61- Ve siz başkaldırıyorsunuz[68[68]].

62- Haydi Allah'a secde edin ve kulluk edin.

64[64] En'âm sûresi, 164, isrâ 15, Fatır 18, Zümer 7

65[65] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/248-249.

66[66] El AzifeYakınlık anlamını içermesi itibariyle kıyamet günü demektir.

67[67] Ezifet Yaklaştı, demektir.

68[68] Sâmidûn Kibirlenen, böbürlenenler veya yüz çevirenler anlamındadır.

Buradaki (56-62) ayetlerde, Peygamber (s)'in tebliğ ettiği Kur'ani uyarının önceki peygamberlere Allah'ın gönderdiği ilk uyanlardan olduğu vurgulanmış, Allah'tan başka hiçbir kimsenin kurtulamayacağı kıyamet gününün gelmesinin yaklaştığı ve Onun davetine uyulması dile getirilmiş, Allah'ın uyarıcısı/neziri ve Kur'an'ına kibir, alay ve yüzçevirmek ile karşılık vermeleri sebebiyle kafirler kınanmıştır.

Oysa onların öncelikle korkmaları ve uyarıldıkları şeyin korkusundan ağlamaları gerekirdi. Ayetler Kur'an'ı dinleyenlere (okuyanlara), Allah'a secde ve ibadet etmelerini emretmekle sona ermiştir. Sanki onlara, (bu şekilde davranmanın) yapılması gerekir birşey olduğunu söylemektedir.

Son ayet, daha Önceki ayetlerde kendilerine yöneltilen hitaba devam olarak kafirlere yöneltilmiş olabileceği gibi kafirlerin tavırlarına ve onların yaptığı boş hareket ve alaylara aldırış etmeme, Allah'a ibadete yönelme ve ona yaklaşmaya teşvik olarak mü'mirilere de yöneltilmiş olabilir.

Buradaki ilk ayet daha önceki ayetlerin peşinden gelen hususi bir ayettir. Zira Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilme olayı garipsenecek ve tuhaf karşılanacak şekilde sonradan çıkmış br olay değildir. Kur'an da Allah'ın vahyetüği ilk kitap değildir. O ve diğeri ilk zamanlardan biri, insanların uyarılması hususlarındaki Sünnciullaha göre ortaya çıkmıştır. Nitekim Peygamber ve Kur'an, hedef ve muhteva yönünden Allah'ın (daha önce) gönderdiği peygamberler ve onlara indirdiği kitaplarla tam bir uyum içerisindedir ki, bu husus Kur'an'da birçok kez tekrar edilmiştir. Öyle görünüyor ki, bir taraftan olumsuz tavırları yüzünden kafirlerin kınanması bir laraftan da Hz. Pcygam-ber'in çağrısı ile daha önceki peygamberlerim çağrısının kaynak ve esasının tek oluşunun vurgulanması hedeflenmiştir. Kur'an 'ı dinleyenlerin ve kafirlerin daha önceki peygamberin risaîetinc ait haberleri bilmelerinden dolayı bu şekilde onlara delil getirilmiştir.

İkinci ayetin zahirinde her ne kadar kıyamet gününün yaklaştığı mânası görünüyorsa da, ayetin içeriği, onun içerisinde korkutma ve kesinlik bulunan genel bir tarzda bugünü kıyamet ile uyarmak amacını taşıdığını göstermektedir. Şu itibarla ki, gelmesi ve görünmesi mutlaka kesin gerekli şey, kuşku duyulmayacak şekilde, olmuş ve onlara yaklaşlı-rılmıştir. Sanki dinleyenlere ve özellikle inkarcılara kesin bir imkansız olduğu veya gerçek olmadığını ya da uzak ihtimal olarak gördükleri şeyin şüphe edilemez bir gerçek hadise olduğu Allah'a sığınmak ve Peygambcr'in davetini kabul etmekten başka hiçbir şeyin onları bu hadiseden koruyamayacağı, kesin bir uyarı üslûbu ile hatırlatılmak istenmiştir ki, burada yönellici telkin vardır. [69[69]]

[69[69]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/249-250.

KAMER SÛRESİ

Kur an dakı Sırası : 54

Nüzul Sırası : 33

Ayet Sayısı : 55

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede, Allah'ın ayetlerini yalanlayan, büyüklenen kafirlere karşı bir hamle bulunmaktadır. Geçmişte kendileri gibi yalanlayanların durumunu hatırlatmaktadır.

Süre edebî nesir özelliği taşımaktadır. Bölümleri tam dengeli ve uyumlu bir bağımlılık arzeder. Bizim ölçü aldığımız Mushaf'ta 44. ve 46. ayetler Medenî gösterilmiştir. Ancak bu iki ayetin, diğer ayetlerle tam bir uyumluluk arzetmesi, bu rivayetin doğruluğunda şüpheye götürmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- Kıyamet saati yakınlaştı ve ay da yarı İdi.

2- Onlar bir mucize'2[2] görseler yüz çevirirler ve: "Çok güçlü, süregelen, etkisi hemen giden'3[3] bir büyüdür" elerler.

3- Yalanladılar ve kendi heva (istek ve tutkularına uydular; oysa her iş, sonunda kendi amacına varıp karar kılacaktır4[4]

4- Andolsun, onlara (düşmanlık ve yalanlamalarını) önleyecek'5[5] (ibret verici olayları

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/361.

2[2] Ayet Alamet, delil veya mucize.

3[3] Mustcmvr "Süreklilik1" (istemrâr) anlamı taşıyabilir ki, buna göre cümle; lekrar ortaya çıkan sürekli olan sihir görüntüleri demektir. Gitmek ve sona ermek anlamındaki "murûr" dan türemiş olabilir kî buna göre cümle, "hemen sona eren biten bir sihir görüntüsüdür, almamındadir. her iki ihtimal de doğru olabilir. Bunlara ek olarak; bazı müfessirler, cümlenin. "Çok kuvvetli söz" anlamına geldiğini söylemişlerdir.

4[4] Ve külli emrin mustekırr Her .şeyin istikrar bulacağı bir son vardır, anlamında bir uyan cümlesidir. Bu, inkarcıların halidir. Bazı müfessirler buna şu sözü de eklemişlerdir: Hak veya batıl, hayır veya şen* olsun her şey istikrar bulacak ve sabit olacaktır. "'Müşrikler" O (Kur'an) bir sihirdir, diyorlar ve onu inkar ediyorlardı. Oysa gerçek sonra ortaya çıkacak ve istikrar bulacaktır.

5[5] Muzdecer İçerisinde, husumet ve inkardan vazgeçmeye sevkeden bir etken bulunan, demektir.

anlatan! haberler geldi.

5- (Ki her biri} Doruğunda-olgunlaşmış (bu haberler) hikmettir (hidayettir). Fakat uyarıp korkutmalar bir fayda sağlamıyor'[6[6]].

Ayetlerde ayın yarılması, Kıyametin kopması ve saatin yaklaşmasıyla ilgili korkutucu bir ilan vardır. Allah'ın mucizelerinden bir mucizesini görüp inkâr eden yalancıları, kafirleri kınamaktadır. Onun alışılagelmiş devamlı bir sihir olduğunu söylemekledirler. Haktan yüz çevirmeleri, heva ve heveslerine uyarak Peygamberin getirdiğini yalanlayan durumlarının gerçeğini isbat etmektedir. Dalaletten hidayet, batıldan hak bir gün ortaya çıkacak ve istikrar bulacaktır. Onun için her durumun bir sonu ve karar kıldığı yeri vardır, bununla korkutmakladır. Vazgeçmediklerinden doiayı onları azarlamaktadır. Çünkü Kur'an onlara öncekilerin haberlerini, yalanlayanların sonunu haber vermişti. Hak ve hidayetin öğreticilerinden ibret alıp vazgeçmeli, terketmeli idiler. Kur'an'da ikna edici, olgunlaşmış hikmeller; ikna olmak, korkunç sondan kurtulmak isteyenler için bir yol göstericidir, Eğer onlar bundan vazgeçmiyorlarsa onları mucizeler ve korkulmalar vaz-geçirmeyecektir.

"îkterabe" ibaresi onun yaklaştığını pekiştirme anlamındadır. Geçmiş zaman sİgası pekiştirmek için kullanılmıştır. Bu üslûp, Kur'an'da sıkça tckarlanır. Örneğin Nahl sûresi 1. ayeti "Allah'ın emri geldi, arlık onu acele istemeyin. Allah onların ortak koştukları şeylerden uzaktır, yücedir." Enbiya sûresi 1. ayeti "İnsanların hesapları yaklaştı, takat onlar hâlâ gailel İçinde yüz çevİrmekteler" örnek olarak verilebilir. [7[7]]

Ay'ın Yarılması

Geçmiş zaman sigası ile zikredilen ayın yarılmasına gelince, onun için iki görüş beyan edilmiştir: İlki, kafirlerin meydan okumalarına karşı Peygambcr(s)'in eliyle Allah'ın gerçekleştirdiği mucizesidir. İkincisi ise, Kıyanıei kopacağı zaman alametlerinden bir alamet, eserlerinden bir eser olarak yarılmasının gerçekleşeceğini pekiştirmektir.

Sıhhat ve senetleri değişik hadisleri müfessirler rivayet etmiştir[8[8]] Bunlardan Müslim ve Buhari'nin Sahihinde zikredilen bir hadisle fiilen yarılmanın gerçekleştiği desteklere mektedir. Müşriklerin taSebi üzerine ayın iki kısma ayrıldığı zikredilir. Çoğu mü'minler ve

---

[6[6]] Hikmetim bâliğatun femâ tuğni'n-nuzur(Bazı-ları) Buradaki "mâ" kelimesini, olumsuzluk edatı şeklinde yorumlamışlardır. Buna göre ayetin anlamı; Kur'an'dakİ haberler, hidayet ve hikmete mani olursa inkarcılara uyarı ve ayetler fayda etmez, şeklindedir." Ma' kelimesini soru edatı olarak yorumlayanlara göre ise anlam; "kınayıp ve sorgulama tarafında, insanlar Kur'an'da yer alan haberler, hidayet ve üstün hikmete engel oldukları zaman ayetler ve uyarılar fayda eder mi?'; biçimindedir.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/363.

[8[8]] Kelimelerin anlamları için bkz. Taberi, Tabresi. Hâzin, Nesefi, Ibn Kesir ve Beğavi Tefsirleri.

müşrikler olaya şahid olmuşlardır. Müşrikler ise "Şüphesiz Muhammcd, insanların gözlerini büyüledi" demişlerdir. Bu da ayetlerin nüzul sebebi olmuştur. Bazı hadislerde ise yarılmanın iki defa gerçekleştiği zikredilmektedir. Bazı müfessirjer, ikinci ayetin mucizenin vukuuna dair güçlü bir delil olduğunu söylemişlerdir. Az Önce söylediğimiz gibi bazıları ise "İkterabe's-saatü" cümlesinin Kıyametin kopacağı anda yarılmanın gerçekleşeceğini pekiştirdiğini söylemektedir.

Ancak müfessirlerin çoğu Kur'anî nass'ın rabbani bir mucize olarak yarılmanın fiilen gerçekleştiğini içerdiğinde ittifak halindedirler. Buna isnadı kuvvetli bazı hadisler de eklenebilir. Onlardan bazıları "İkterabe's-saatü" ibaresinin geleceğe ait olduğunu İddia edenlere cevap vermişlerdir[9[9]].

Kamer sûresinden önceki sûrenin içeriğinde sadece bir defa kafirlerin meydan okuyuşunun gerçekleştiği ihtimali olduğu gözlenmektedir. Bunu da Müddessir sûresi 52. ayetinin içeriğinde bulmaktayız. "Hayır, onlardan her kişi kendisine açılan sahi/eler verilmesini istiyor." Bu ayetten sonra gelen ayetler onlara cevap vermekte, tavırlarında gerçeği açıklamakta, Kur'an'in ya da davanın hatırlamak isteyenler için bir zikir olduğunu ilan etmekle yetinmektedir. İşte nassı şudur; "Yok, yok onlar ahiretten korkmuyorlar. Hayır (iyi bilsinler ki) o {Kur'an) bir ikazdır. Dileyen onu düşünür, öğüt alır" (Müddessir, 53-55). Onların meydan okuyuşlarına cevap vermemektedir. Müşriklerin Peygamber'c çokça meydan okumalarına, bunun da büyük bir önem arzetmesine rağmen, Kamer sûresinden sonra inen sûrede ayın yarılma olayına kısmi veya açıkça işarel edilmemektedir. Ona her meydan okuduklarında, Kur'an onlara cevap vererek mucizelerin Allah katından olduğunu, Peygamberin bir beşer olduğunu, o da kendisine vahye-dilene tabi olduğunu ve onun sınırını aşmadığını belirtmektedir. Eğer onları taciz etmek, olay yapmak ve inat etmek babından da olsa bir mucize getirse onlar iman etmeyeceklerdir. Çünkü onlarda ikna olmak için doğru bir işlek, güzel bir niyet ve ihlaş bulunmamaktadır. Müddessir sûresinin tefsiri akışında yaptığımız yorumlar ve zikrettiğimiz nasslar tekrara yer bırakmamaktadır. Bu da bizleri "Kıyamet-saaîi yakınlaştı ve ay da yarıldı" ayetini Kıyametin kopacağı zamana yorumlayanların görüşünü almaya sevketmektedir. Çünkü daha önce belirttiğimiz Örneklerde değişik ayetler, o gün de kâinat kanunlarında görülecek değişikliği zikretmişti. Bununla beraber bu ayetten sonra gelen ayet, yarılma olayını açıkça desteklediğini itiraf eder. Meydan okuyuşa bir cevap olarak fiilen yarılma olayının tevilini almak durumunda olduğumuz gibi, Kur'an'm kafirlerin meydan okuyuşlarına, buna cevap verme isteğine karşı genel tavrının değişik durumu önünde kendimizi bulmaktayız. İsra sûresinin 59. ayeti "Bizi mucizeler göndermekten alıkoyan şey, evvelkilerin, (onları) yalanlamış olmasıdır. Scmûd (oğulların)a açık bir mucize olarak dişi deveyi verdik, o; zulmetlerine sebep oldu (deveyi boğa/.layarak kendilerine yazık etmiş oldular). Biz o mucizeleri, yalnız korkutmak için

---

[9[9]] Bkz: Taberi, Nesefi, İbn Kesir, Beğavi, Tabersi, Hazin, Razi, Kasımi tefsirleri.

göndeririz." Meydan okuyuşa cevap olsun dîye peygamberin eliyle mucizeleri göstermekten Allah'ın sakındığını açıkça isbat etmeyi içermektedir. Çünkü geçmiş ümmetler onu yalanlamışlardı. Ona karşı zulmetmeye ve tartışmaya devam ettiler. Bu ayette bizim tercih ettiğimiz tevili destekler bir durum görünmekledir. Allah en iyisini bilendir.

Bütün bunların yanında ayetler, heva ve hevese tabi olmanın, hakkı inkâr etmenin, onda çekişmenin, ibret verici olaylardan ders almamamızın bir azarlamayı gerektirdiğini içermektedir. Susturan delillerin, olgunlaşmış hikmetin desteklediği hakka ikna olmamak, sapıklıkta ve haddi aşmada devam etmekte ise uzun boyutlu telkinler bulunmaktadır. İster bu, hak ve hakikatte çekişmede ister heva ve hevese tabi olma olsun, isterse de büyüklenme ve inat etmede, korkutucu haberlerden ibret almamada olsun fark etmez ayrı telkinler geçerlidir. Çünkü hak ve hakikatle çarpışmadan, maslahatı engellemeden, mantığa ters düşmeden doğacak yanlış ve zararları göz önünde bulundurmak gerekir. Ya da, hakka tâbi olmanın olumluluğu ya da Kur'anî hikmetin kast ettiğine hüccetin kaim olduğuna teslim olmak gerekir. [10[10]]

6- Öyleyse sen de onlardan yüz çevir; o çağmanın görülmemiş, tanınmamış[11[11]] bir şeye çağıracağı gün,

7- Gözleri düşkün düşkün (zillet ve dehşet içide) kabirlerden[12[12]] çıkarlar; tıpkı yayılan çekirgeler gibidirler.

8- Boyunlarını, çağırana doğru uzatmış koşarlarken, kafirler [13[13]]"Bu çetin bir gündür." derler.

Ayetler bir Öncekilerle, korkutma, teselli verme ve tamamlama konuları ile bağlantılıdır. Peygamber(s)'e, yalancıların yalanlamalarına ve yüz çevirmelerine karşı yenilmemesini emrediyor. Sonra Kıyamet gününde karşılaşacakları şeyleri tanımlıyor, Onları Allah'a çağıranlar çağıracaklar ve ıztırab, çokluk içerisinde yayılan çekirgeler gibi kabirlerden koşarak çıkacaklardır. Örneği görülmemiş dehşetten, korkudan gözleri düşkün düşkün bakacak ve bu günlerinin çok zor bir gün olduğuna emin olacaklardır.

Ahirette yalanlayanların karşılaşacakları şeyleri tanımlamaktan amaç; yalancıların. inatçıların kalplerine korku salarak onları vazgeçmeye zorlamaktır.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/363-365.
[11[11]] ukur benzeri bilinmeyen, tanınmayan.

[12[12]] el-Ecdâs Kabirler.

[13[13]] Muhticin Koşanlar, demektir.

"Fetevelia" (yüz çevir) ibaresi, Peygamber {s);in insanları ve yalancıları korkutmayı birden bırakması anlamını taşımıyor. Bu peygamberin devamlı görevidir. Aslında teselli ve hafifletmeyi içeren bir üslûptur. Buna benzer ibareler, kafirlerin, yalancıların çekişmeleri şiddetlendiği zaman tekrarlanıyor, [14[14]]

9- Onlardan önce Nuh'un kavmi de yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladılar ve: "Delidir" dediler. Ve o(na çeşitli eziyetler yapılarak tebliğden) menedildi[15[15]]'.

10- Bunun üzerine Rabbİne: "Ben yenik düştüm, yardım et" diye yalvardı.

11- Biz de boşaian bir su ile göğün kapılarını açtık.

12- Yeryüzünü kaynaklar halinde fışkırttık, (göğün ve yerin) sufları) güzelce planlanmış'[16[16]] bir işin oiması için birleşti.

13- Nuh'u da tahtalar ve çivİler(ie yapılmış gem,i)[17[17]] üzerinde taşıdık.

14- Yönlendirmemiz doğrultusunda'[18[18]] akıp gitmekteydi. (Kendisine getirdiklerine karşı) küfredilip-nankörlük edilmiş olan (Nuh)'a bir mükafat olmak üzere.

15- Andolsun ki bunu bir mucize olarak bıraktık. Fakat onu hatıriayanı[19[19]] var mı?

16- Benim azabım ve uyarıp-korkutmam nasılmış (görsünler)?

17- Andoisun biz Kur'an-ı zikr (ile Öğüt alıp düşünmek) İçin kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?

I 8- Ad (kavmi) yalanladı. Şu halde benim azabım ve uyarı p-korkutmam nasılmış (görsünler)?

19- Bİz, o uğursuz (felaket yüklü ve) sürekli bir günde üzerlerine kulakları patiatan çok uğultulu ve soğuk[20[20]] bir kasırga gönderdik.

20- İnsanların başlarını bedeninden[21[21]] yada yere çarparcast-na sanki köklerinden

---

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/365-366.

[15[15]] İzdeceva Şiddetle karşılandı veya şiddetle engellendi.

[16[16]] Kad kudira Muhkem bir şeküde hesaplandı ve düzenlendi, takdir edildi

13Dusur Bu kelimenin çiviler veya kirişler demek olduğu söylenilmiştir. "Zâtc elvâh ve dusur", tahta ve çivi kullanılarak yapılan gemi anlamındadır.

[18[18]] Tecrt bi A'yıminâ Bizim kontrolümüz altında yöneltmemiz ile, demektir.

[19[19]] Muddekir İbret, öğüt alan, demektir.

[20[20]] Sarsanın Bir görüşe göre soğuk, başka bir görüşe göre İse kasırga demektir.

[21[21]] A'câzu nahlin münkair ''Aczun-nahle" Hurma ağacı kütükleri, "mün.ka'ir" sökülmüş, demektir. Ayetin anlamı şudur: Kasırga insanların başlarım, sökülmüş hurma kütükleri gibi koparıp savurur, demektir.

sökülmüş hurma kütükleri gibi deviriyordu.

21- Benim azabım ve uyarıp-korkutmam nasılmış?

22- Andolsun biz Kur'an'ı zikr (İie öğüt alıp düşünmek) için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?

23- Semûd da uyanları yalanladı.

24- "Bizden bîr İnsana mı uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik[22[22]]' içine düşmüş oluruz" dediler.

25- Zikr (vahy) aramızdan ona mı bırakıldı? Hayır o, yalancı küstahın[23[23]] biridir.

26- (Salih'e dedik ki) Yarın onlar, yalancı, küstahın kim olduğunu bilecekler.

27- Biz onlara, kendilerini imtihan[24[24]] etmek için dişi deve-yİ göndereceğiz. Hele sen onları gözetle, sabret.

28- Onlara, suyun aralarında paylaştırılacağını, (bir gün devenin ve bir gün kendilerinin su içme nöbeti olacağını)[25[25]] haber ver; içme sırası kiminse o gelip suyunu alsın.

29- (Devenin katili olacak) arkadaşlarını'[26[26]] çağırdılar, o da bıçağı çekip'[27[27]] (onu) kesti.

30- Ama azabım ve uyarıp-korkutmam nasılmış (görsünler)?

31- Çünkü biz onların üzerine bir tek çığlık gönderiverdik. Böylece onlar tarlada'[28[28]] kesilen çalı çırpı olan kuru ot'[29[29]]' gibi oluverdiler.

32- Andolsun biz Kur'an'ı zikr (ile öğüt almak için) kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mr?

33- Lut kavmi de uyarıları yalanladı.

34- Biz de üstlerine {taşlar savuran) bir fırtına'[30[30]] gönderdik, yalnız Lut ailesini seher vakti

---

[22[22]] Su ur Delilik ve çilgsnlik demektir,

[23[23]] Esir Yalan ile gösteriş yapan veya yalanda aşırı giden, şımarık, böbürlenen demektir.

[24[24]] Fitne Deneme ve imtihan.

[25[25]] Şirbin muhtedav Sudan içme, istifade sırası gelenlerden her bir grup sadece üzerinde ittifak edilen belirli günlerinde gelirler, anlamındadır.

[26[26]] Sahibuhum Onların arkadaşı, deveyi kesmek için aralarında ittifakla belirledikleri kişidir.

[27[27]] Te'ârâ Deveye hücum elti veya boğazlamak için ona hucûma hazırlandı, demektir.

[28[28]] el- Muhtezır Bahçe veya tarla demektir.

[29[29]] Hcşîm Kuru ot, demektir.

[30[30]] Hâstbân Şiddetiyle taşları savuran rüzgar.

kurtardık;

35- Katımızdan bir nimet olarak. Biz şükreden! böyle mükafatlandırırız.

36- Oysa andolsun, zorlu yakalamamıza karşı onları uyarmıştı. Fakat onlar, bu uyarıları kuşkuyla karşılayıp-yalanla-makta direttiler[31[31]].

37- Andolsun onlar, onun konuklarından da murad almak için baskı yaptılar[32[32]]. Bİz de onların gözlerini silip kör ettik. "İşte azabımı ve uyarıp, korkutmamı tadın."

38- Andolsun, onları bir sabah vakti erkenden, üzerlerinde kararı kılınmış'[33[33]] bir azab yakalayıp bastırıverdi.

39- Şİmdi azabımı ve uyarıp korkutmamı tadıri:

40- Andolsun biz Kur'an'ı zikr (ile öğüt alıp-düşünmek) İçin kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?

41 - Firavun'un kavmine de uyanlar gelmişti.

42- Bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları oldukça üstün ve güçlü, oldukça kuvvetli olanın yakalama tarzı ile ya kalayı verdik.

Ayetlerde, Firavun, Ltıt, Semûd, Ad ve Nuh kavimlerinin peygamberleri ile olan zincirleme kıssaları zikredilmektedir. Kafir Arapların Peygamber (s)'e karşı tavırlarını, onu ve Allah'ın ayetlerini yalanlamalarını, onları korkutma ve kınamalarını hikaye ettikten sonra bu ayetler gelmiştir. Kur'ani dizelerin kıssaları zikrederken takip ettiği yöntem budur. Kalem sûresinin tefsirinde bunu açıklamıştık. Sûrelerde zikredilen bu durum, gelen ayetlerle açıklama ve tamamlama ile bağlan ididir.

Firavun kıssası hariç diğer kıssalar biraz olsun birbiriyle bağlantılıdır. Bu durum ilk defa bu şekilde zikredilmektedir. Önceden zikrettiği ani işaretlerden sonra bu hususa çok değinmesi siretin şartları, Kur'an'ın hikmeti gereği olduğuna delalet etmektedir.

Görüldüğü gibi buraya Kur'ani sahnelerden bir sahne getirilmiştir.

Kıssalar, olayları bir öykü üslubuyla açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Başka bir tarzla açıklamaya ihtiyaç yoktur. Kur'anî kıssaların kendi zâtı için zikrediimediğini, vaaz etme ve her bölümden sonra tekrarlanan ayetlerin içeriği, sigası. üslubu bu sözlerimizi

---

[31[31]] Temârav Mücadele ettiler ve inkar ettiler, yalanladılar.

[32[32]] Râvedûhu an dayfihi Kendisine ikram etmekten kaçınarak misafirden istekte bulundular.

[33[33]] Mustekır Kurtuluşu olmayacak şekilde kuşatıcı.

desteklemektedir. Bu bölüm de (Azabımı ve uyarıp-korkultnamı tadın. Andolsun biz Kur'an'ı zikr (ile öğüt almak) için kolaylaştırdık. Fakat öğüt alıp-düşünen var mı?) i-fadesi, olayın önemine vurgu yapmakladır.

Peygamber (s)'i bir taraftan teselli ederken diğer taraftan kafirleri uyarıp korkutmaktadır. Eğer onu kavmi yalanladıysa, yalancılıkla, sihirbazlıkla, delilikle suçladıysa, onu terk ettiyse, ona meydan okuduysa, geçmişteki kavimler de peygamberlerine aynı şeyi yaptılar. Aİlah da onlardan intikam aldı. Bazılarını tufanla boğdu, bazılarını çok uğultulu fırtınalarla helak etti. Bazılarını sarsmayla yok edip yere geçirdi. Kimilerine yağmur yüklü bulutlar gönderdi. Allah'ın, yalanlama, inat, düşmanlık, engelleme tavırlarında ısrar eden önceki kavimlerden intikam alması gibi, onlardan da intikam alması elbette kolaydır.

Fecr sûresinde Firavun, Ad, Semûd hakkında bilgiler geçmişti, onlar hakkında bazı tanımları da söylemiştik. Burada tekrar etmeye, eklemeye gerek yok. Fecr sûresi siyakında açıkladığımız üzere bu ayetlerin onların kıssalarından haberdar olan İnsanlara hatırlatma noktasında zikredildiği gözden kaçmamalıdır.

Lut ve Nuh kavmine gelince, onların zikredilmesi ilk defadır, sonra birkaç defa tek-rarlanmıştır. Ahd-i Kadim'in Tekvin kitabında ikisinin kıssası genişçe anlatılmıştır. Burada o ikisi için zikredilen işaret de bununla genelde uyumludur. Kur'an-i dinleyenler, ehli kitab yoluyla gelen kıssalardan bildiklerini tercih ederler ve böylece de ibret ve hüccet kaim olur.

Ayetlerin işaret ettiği Nuh'un (a) ülkesi ve tufanın gerçekleştiği yerler hakkından kesin bir söz söylemek imkansızdır. Hud sûresinin ayetlerinden birinde Nuh (a)'un gemisinin oturduğu dağ (Cudi) adıyla zikredilse bile bugün bu dağ Irak'ın kuzey batısına düşen dağlardan biri olarak tanınır, öyleyse bu dağ Irak beldclerindcndir denilebilir. Kur'an ve Sifrü't-Tekvin'in Nuh (a) hakkındaki sözleri O'nun Adem'den sonra Allah resullerinin en eskisi olduğunu ifade eder. Lut'a gelince Sifrii't-Tekvin'de İbrahim'in kardeşinin oğlu olduğu, onunla Kenan illerine (Mısır'a) geldiği, sonra ölü deniz sahilleri yakınındaki Sodom ve Gomore şehirlerinin olduğu Eriha dışı civarında yerleştiği zikredilmektedir. O İkisinin halkı şerre, günaha ve livataya dalmışlardı. Allah o iki şehri onların başlarına geçirdi ve kalıntılarını bıraktı. Zikredilen sahilde hâlâ izleri bulunmaktadır. Kureyş;in ticaret kervanları oradan geçiyor ve onların haberlerini dinliyorlardı. Alîah Kureyş'e bunu Saffat sûresinin 133-138. ayetlerinde anlatmakladır: "Lut da gönderilen elçi/erdendi. Onu ve ailesini kurtardık. Yalnız (azahda) kalacaklar arasında btflunan ihtiyar bir kadın hariç. Sonra ötekileri kırıp-geçirdik. Siz de onların sabahleyin ve geceleyin yanından geçip gidiyorsunuz. Düşünmüyor musunuz?"

Bu kadar tanıtma ile yetiniyoruz. Çünkü kıssa tarih bilgisi vermek için değildir. Oysa nasihat etmek, hatırlatmak ve darb-ı mesel vermek için geliyor. Görünen o ki, buna fazla eklemelerde bulunmak Kur'anî hedefle bağdaşmıyor. 34[34]

43- Şimdi sizin kafirleriniz, ötekilerinizden hayırlı mı? Yoksa (Allah'ın) Kitabiarında35[35] sizin için bir beraat mi var?

44- Yoksa "biz yenilmez (sayıca çok) bir topluluğuz36[36] mu diyorlar?

45- O topluluk hezimete uğratılacak ve geriye dönüp kaçacaklardır.

46- Hayır, buluşma zamanları o (uyarıldıkları) saattir. O saat cidden çok feci ve acıdır.

47- Mücrimler (suçlular) bir sapıklık ve delilik içindedir.

48- O gün yüzükoyun ateşe sürüklenecekler "cehennemin dokunuşunu tadın!" diye.

49- Biz her şeyi bir kadere (hesaba) göre yarattık37[37].

50- Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir38[38], göz açıp yumma (süresinde oluverir) gibidir.

51- Andolsun biz sizin benzerlerinizi' 39[39]hep helak ettik. Öğüt alan yok mudur?

52- Yaptıkları her şey, Allah'ın ilminde mevcuttur.

53- Küçük, büyük hepsi satır satır yazılmıştır40[40].

54- Muttakiler cennetlerde ırmaklarfın kenarın)dadir.

55- Oldukça kudretli, mülkünün sonu olmayan (Allah)'ın yanında doğruluk makamındadırlar41[41].

Ayetler, kıssada anlatılan konuları tamamlamaktadır. Kafirleri korkutmada, azarlamada

34[34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/370-372.

35[35] ez-Zubur Kitap anlamındaki "zebûr" kelimesinin çoğuludur. İlk ayetlerde geçen "zebûrlar" ifadesi ile Allah'ın kitapları; ikincisinde ise, ayetlerin ruhunun gösterdiği gibi, Allah'ın ilmi ve insanların yaptıklarının kaydedilmesi, kastedilmiştir.

36[36] Nahnu cemi Biz büyük bir topluluğuz, demektir. Burada kastedilen, çokluğa güvenmektir.

37[37] Halaknâhu hi kader Onu bir tedbir ve hesap ile yarattık, demektir.

38[38] Ve ememâ illâ vahide Bizim her istediğimiz, emrettiğimiz zaman göz açıp kapama anında meydana gelir,

39[39] Esyâ'ekum Sizin gibi olanlar, demektir.

40[40] Mustetar Yazılmış, tescil edilmiş

41[41] Fi mak'adi sıdktn 'inde melikin muktedir Muttakilerin nail olduğu Allah'ın lütiuna işaret etmektedir.

başlangıca dönüş vardır. Bu durum siyakla bağlantılı ve onun devamıdır. Korkulma ve azarlamada ise güçlüdür. Sorulan alaycı ve susturucudur. Görünen o ki, kafirleri kınamayı hedeflerken inkarlarından vazgeçmemeye zorlamaktadır.

43. ayette reddedici sorular gerçekten çok güçlü ve susturucudur. Kafirler kendilerini Allah'ın intikam aldığı geçmiş kimselerden daha mı hayırlı sanıyorlar. Yoksa indirilmiş kitaplarda onları bu intikamdan koruyan, beraatlerini mi gördüler ki, sapıklık ve çılgınlıklarına güvenle devam ediyorlar?"

44. ayette kafirlerin sayı ve güç bakımından övündüklerine işaret edilmektedir. 45. ayet. onların bu topluluğunun hezimete uğratılacağı, gerisin geriye kaçacaklarını bildirmektedir. Onları randevu günü olan Kıyametle korkulması, o gün yüzükoyun aleşe sürüklenmeleri nedeniyle daha acıklı ve korkunç durumda olacak olmalarını haber vermesi, kendilerinin sapıklık ve çılgınlık içinde olduklarına inanmalarını sağlayacaktır.

Peygamber (s)'in Bedir savaşında[42[42]] "O topluluk hezimete uğrayacak ve geriye dönüp kaçacaklardır" ayetini tekrarladığı rivayet ediliyor. Bu da onu ahiretten (ince dünyada Allah'ın zafer vererek güven ve müjdesini ilham ettiğini gösteriyor.

Müfessirlcr 49. ayette geçen ''kaderin" hakkında çeşitli sözler serdederler. Kainat olaylarını, insanların amellerini ezelden Allah'ın takdir elliği anlamını taşıdığını söylüyor. Bu ayet indiği zaman bazı müslümanlar Peygambere gelerek şöyle dediklerini rivayet ederler: "Tekrar elde edemeyeceğimiz veya boşa çıkmış bir şey için çalışmak niye? Onlara buyurdu ki: "Çalışınız herkes yaratıldığı şey için kolaylıktır." Ve yine müşriklerin peygambere gelerek onunla kader konusunda tartışmaya başlanıalanyla ve bu ayetin İndiği rivayet edilir. Başka bir hadiste ise şöyle rivayet edilir: "Ahir zamanda ümmetinden Allah'ın kaderini yalanlayan bir grup insan hakkında inmiştir/' Bu nedenle kaza ve kader konusuna, ona iman etmenin farz olmasının boyutuna değinirler. Müfcssirler. is-nadiarıyia rivayet ettikleri hadisleri ve rivayetleri desteklemektedirler[43[43]]. 49. ayetin ve genelde ayetlerin ruhu, ayette ki "bikaderin" lafzının canlı ve cansız varlıkları sağlam ve düzenle yaratmada lakdir etme ve hesaplama anlamına geldiğine açıkça delalet eder. Siyakın ve ayetin bundan başka bir anlamı taşıdığını söyleyemeyiz.

Kafirleri mücrimler olarak tanımlama tekrarlandı. Bununla özellikle önderlerin kastedilmiş olma ihtimali vardır. Çünkü onlar küfr ve yalanlamakla yetinmediler bilakis engelleme, komplo ve yüz çevirme ile beraber müslümanlara işkence ve fitne yapmak cinayetini de işlediler.

[42[42]] Bkz: Taberi. İbn Kesir, Tabrasi ve Beğavı tefsirleri.

[43[43]] Bkz: Taberi, İbn Kesir, Hazin ve Beğavi tefsirleri.

44-46. ayetlerin Medeni olduğu rivayet edilir[44[44]]. Oysa bu ayetler diğer ayetlerle konu. tarz ve siyak bakımından tam bir uyum arzetmektedir. Bu hususlar, sözkonusu rivayeti tekrar gözden geçirmeyi gerektirmektedir.

Müfcssirler Aişe'den şöyle dediğini rivayet etmekledirler: "46. ayet İndiği zaman ben hâlâ oyun oynayan bir çocuktum". Bu da ayetin Mekke'de indirildiğini desteklemektedir. [45[45]]

[44[44]] Bkz: Bu bizim ö!çü aldığımız Mushaf'ta zikredilmektedir.

[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/373-374.

RAHMAN SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 55

Nüzul Sırası : 89

Ayet Sayısı : 78

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Tefsirini yaptığımız bu sûrede, Yüce Allah'ın kullarına bahşettiği nimetlere, evrenin dört bir yanına serpiştirilmiş azamelinin sahnelerine dikkat çekiliyor; bu bağlamda insana karşı gösterdiği Özene işaret ediliyor: Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara ağır eleştiriler yöneltiliyor; böyle devam ederlerse korkunç bir akibete uğrayacakları, uyarısında bulunuluyor. Allah'ın azabını hesaba katarak günahlardan sakınan muttakilerden övgüyle söz ediliyor ve sayısız nimetlere, güzelliklere kavuşacakları müjdesi veriliyor. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların, ahirette yaşayacakları dehşet ve korkunç azab tasvir ediliyor. Muttakilerinse karşılaşacakları nimetler ve huzurlu hayat ayrıntılı tasvirlerle dikkatlere sunuluyor.

Rahman sûresi, eşsiz bir ifade tarzına, olağanüstü bir müzikal melodiye, ses uyumuna sahiptir. Ayetlerinin kulağa hoş gelen bir ahengi vardır. Tıpkı erken dönemde inen "Ala", Şems, Leyi, Karia ve Mürselat sûreleri gibi İslam davetinin bir genel manifestosu gibidir.

Sûreye karakteristiğini kazandırmış Mekke döneminin damgası belirgindir. Tefsir bilginlerinin çoğu da, Ibn Abbas ve başkalarına dayanarak sürenin Mekke inişli olduğunu söylemişlerdir1[1]. 2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Rahman.

2- Kur'anı öğretti'3[3]

1[1] Hazin, İbn Kesir, Beğavi, Zemahşeri, Tabresi, Nesefi, Nisaburi ve Kasımi.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/.

3- İnsanı yarattı.

4- Ona beyanı öğretti'[4][4].

Yukarıda sunduğumuz ayetlerde, insana yönelik ilahi ilginin insana özgü kılınan bazı bağışların açıklanması hedefleniyor; Yüce Allah, insanı bütün canlılar içinde, ayrıcalıklı olarak yaratmıştır. Konuşmayı ve açıklama yeteneğini canlılar içinde sadece insanoğluna özgü kılmıştır. Kur'anı onun için kolay ve anlaşılır kılmıştır.

Ayetlerin üslubu bildiri tarzındadır ve görüldüğü gibi muhatablar da bütün insanlardır. Tefsir bilginleri "Rahman" isminin burada zikredilmiş olmasının gerekçesini şöyle açıklamışlardır: Birinci sebep, onun Allah'ın ismi olduğunu vurgulamak; ikincisi, Yüce Allah'ın bununla adlandırılmasına tepki gösteren kafirlere cevap vermektir. Çünkü kafirler, Allah'ın "Rahman" olarak isimlendirilmesini garipsiyor ve bu eğilimlerini etraflarına bir takım sorular sorarak dışa vuruyorlardı. Tefsir bilginlerinin bu tarz gerekçelendirmeleri, ilginçtir. Geçen sûrede ve ondan öncekinde "Rahman" ismi ile ilgili bazı açıklamalarda bulunmuştuk.

Dolayısıyla incelemekte olduğumuz bu sûrenin "Rahman" ismiyle başlaması, evrensel sahnelerin buna nisbet edilmesi, yukarıdaki değerlendirmenin isabetliliğine yönelik bir ipucu konumundadır. Bu bakımdan "önceki sûrede geçen "Rahman" ismini inkar etmelerinden dolayı bu sûrenin başında bu isme yer verilerek kafirler eleştirilmiştir" şeklindeki yorum da üzerinde durmaya değerdir. Sûrelerin iniş sebeplerine ilişkin rivayetlerde, Rahman sûresinin Ra'd sûresinden sonra indiği belirtilir2. Sûrenin giriş kısmı, rivayetin sahihliğine yönelik bir ipucu olarak değerlendirilebilir.

Bazı tefsir bilginleri, "Allah'ın beyanı öğrettiği insan Hz. Adem'dir" demişlerdir. Bu görüşlere kanıt olarak da, Adem'in meleklerden üstün kılınışından sözeden Bakara sûresinin bir ayetinde geçen "Adem'e bütün isimleri öğretti" ifadesini göstermişlerdir. Bu görüşe göre, yüce Allah'ın Kur'anı Öğrettiği kişi de Hz. Muhammed'dir. Bizim gördüğümüz kadarıyla her iki cümle genel niteliklidir ve içerikleri evrenseldir. Burada yüce Allah'ın beşer cinsine bahşettiği olağanüstü nimetler, onları açıklama ve beyan nite-liklikleriyle donatmasına, Kur'an'ı kendileri için kolay ve anlaşılır kılmasına dikkat çekilmiştir. Diğer bir ifadeyle yüce Allah'ın Kur'an'ı kolay ve anlaşılır kılmak suretiyle insan türünün önünde ilim ve irfan ufuklarını açması, onları bu sayede kemal zirvelerine ulaştırması gündeme getirilmiştir. Her iki cümlede de, insan türüne yönelik bir mesaj vardır; Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetleri gereği gibi takdir etmeye, gerekli şükür görevini yerine getirmeye, bu nimetleri

---

3[3] Aileme'I Kur'an Kur'an'ı ve içerdiği yol gösterici mesajın anlaşılmasını kolaylaştırdı.

4[4] Aileme hu'.I beyan) Tefsir bilginlerinin çoğunluğu bu cümlenin şu anlama geldiği kanaatindedir: Bütün canlılar içinde sadece insana konuşmayı Öğretti.

hayır, hak ve doğruluk uğrunda harcamaya ça-ğınlıyorlar. [5[5]]

5- Güneş ve ay bir hesap iledir'[6[6]].

6- Bitki ve ağaç secde etmektedirler[7[7]].

7- Gökyüzü, onu da yükseltti ve mizanı koydu'[8[8]].

8- Sakın mizanda hakızlık ve taşkınlık yapmayın'[9[9]].

9- Tartıyı adaletle tutup doğrultun ve tartıyı noksan tutmayın'[10[10]].

10- Yere gelince, onu da varlıkları için aiçaltîı koydu'[11[11]].

11 - Onda meyveler ve salkımlı hurmalar var'[12[12]]."nrüş, tefsirimize esas aldığımız mıishafta, ayrıca Suyuti'nin "el-İtkan" adlı eserinde yanısıra İbn Ab-nvayet edilen sûre dizimi bağlamında ve Hazinin tertibinde dile getirilmiştir.

12- Yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler[13[13]]

13- Şu halde Rabbİnizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?[14[14]]

Bu ayetlerde de önceki ayetlerde olduğu gibi yüce Allah'ın insanoğluna yönelik nimetleri ve olağanüstü büyüklüğünün somut kanıtları sıralanıyor; Güneş ve Ay, O'nun koyduğu bir hesap ve ölçü dahilinde hareket etmektedir. Ağaçlar ve bitkiler, O'nun emrine ve yönetimine boyun eğmektedir. Göğü yerin üstüne kaldıran O'dur ve yeri yayan...içinde yaratıp yaydığı yere canlılar yararlansınlar diye yere boyun eğdiren, elverişli hale getiren O'dur. Yeryüzünde meyveler, salkımlı, tomurcuktu hurmalar, yapraklı taneler ve güzel kokulu bitkiler yaratmıştır.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/2-3.

[6[6]] Bi husban Hesap ve ölçü iledir.

[7[7]] en-Necmu Baklagiller ve buğday gibi gövdesi sert olmayan bitki türleri.

[8[8]] el'Mİzan Tefsir bilginlerinin çoğunluğu, ilk ikisinde bu kelimenin "adalet" üçüncüsünde ise "tartı" anlamında kullanıldığı görüşündedir.

[9[9]] EUatatğav Haddi aşmayın, azgınlaşmayın.

[10[10]] Vela tuhsiru Noksan tutmayın.

[11[11]] d'Endmj Canlı varlikîaK

[12[12]] Zatu'l ekmam Meyve veren tomurcuklar.

[13[13]] el-Asfu Ağaç ve bitki yaprağı.

[14[14]] Alâirabbikuma Rabbİnizin nimetleri ve ayetleri

Ayetlerin akışı içinde bir parantez açılıyor ve burada yüce Allah'ın insanlara yüklediği bazı yükümlülüklere değiniliyor; Allah insanlara adil olmayı, hak ve insaf ölçülerine riayet etmeyi, güzel muamele etmeyi emretmiştir. İnsanoğlu ölçü ve tartıyı eksik tutmamalıdır. Çünkü medeniyetin temel dayanağı ve toplumsal ruhun mutmainliği ölçü ve tartının noksansız tutulmasında yatmaktadır.

Ayetler grubu, sarsıcı bir soru ile son buluyor. Aslında bir gerçeğin vurgulanışı şeklindedir bu soru. Demek isteniyor ki: Bütün bunlar, her şeye gücü yeten, akıl sahibi, her yaptığı bir hikmete dayanan ve adil bir ilah olmadan olmaz. Şu halde yüce Allah'ın hangi ayeti ve nimeti yalanlanabilir? Hangisinden şüphe duyulabilir?

Son ayet Allah'ın ayetlerini ve nimetlerini yalanlayan kafirlere yönelik bir eleştiri niteliğindedir. Bunlar gerçekler karşısında büyüklük kompleksine kapılıyor, Allah'ın söz kamaştırıcı, hayranlık uyandırıcı ayetlerini, sayısız nimetlerini görmezlikten geliyorlar. İnkarcı ve yalanlayıcı tavırlarını, onca kanıta rağmen sürdürüyorlar. Hitabın hem insanları hem de cinleri kapsaması için, ifadede tesniye sigası kullanılmıştır. Çünkü ayetler grubunu izleyen ayette, hitap hem insanlara hem de cinlere isim verilerek yöneltiliyor. Bu grubun sonunda yer alan ayet, sûrenin her bölümünün sonunda tekrarlanmaktadır. Eleştiri ve yerginin şiddetini vurgulamak için bir zorunluluktur bu tekrar.

Müfessirler[15[15]] "el-enam" kelimesinin yüce Allah'ın yaratttığı tüm canlı varlıkları kapsadığım söylemişlerdir. Bu anlamlandırma isabetli olmakla birlikte, ayetlerin atmosferinden ve insan türüne yönelik uyarı ve yükümlülükler içermesinden hareketle, insan türünden başka bir canlı türünün kastedilmiş olmasını mümkün görmüyoruz. Bizce bu kavramla özellikle insan türü kastedilmiştir.

Ayetlerde işaret edilen yükümlülükler ve uyanlar bireysel ve toplumsal ahlak kurallarının özünü oluşturan ilkelerdir. Bunlar çeşitli sûrelerde değişik ifadelerle dile getirilmişlerdir. Ayrıca bu yükümlülük ve uyanlar, Hz. Muhammed'in sunduğu mesajın özünü oluşturan ana ilkelerdir. Peygamberlik misyonu, insanlar arası ilişkilerin hak, adalet ve insaf ilkelerine dayanmasını, insanlann birbirlerini aldatmamasını, birbirlerini haksızlık etmemelerini öngörmektedir. Dolayısıyla bunlar bütün zaman ve mekanlan kuşatan evrensel direktiflerdir. [16[16]]

14- İnsanı, ateşte pişmiş gibi[17[17]]' kuru bir çamurdan yarat-tı[18[18]].

[15[15]] Bkz.Beğavi

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/4-5.
[17[17]] es-Salsal Üflendiği zaman tınlayan kuru balçık.

[18[18]] el-Fahhar Ateşte pişirilmiş çamur.

15- Cinleri de yalın dumansız veya dumanla karışık bir ateşten yarattı[19[19]]'.

16- Şu halde Rabbİnizin hangi nimetlerini yalanlayabiliri-siniz?

Ayetler, Allah'ın olağanüstü ayetlerini açıklamaya, bu ayetleri ve sayısız nimetleri inkar eden kafirleri yermeye ilişkin akışın devamı niteliğindedir: Allah insanı balçıktan cinni de ateşten yaratmıştır. Kim bu gerçeği yalanlayabilir?

Önceki ayetlerde olduğu gibi bu ayetlerin de ifade tarzı genel bir bildiri niteliğindedir: Bunu ilk bakışta farkedcbiliriz. Önceki ayetlerde, insanın balçıktan ve cinnin de ateşten yaratıldığından sözedilmişti. Bunların bir kısmı arasında bir uygunluk vardır. Bir kısmında ise, lafzen farklılık olmakla beraber öz de uygunluk söz konusudur. Önceki ayetleri incelerken söylediğimiz gibi, evrensel varoluştan haber veren buna benzer Kur'an ayetlerinin açıkladığı kadarıyla yetinmek gereklidir ve herhangi bir eklemede bulunmaktan kaçınmak lazımdır. Ayrıca bunun da ulu Allah'ın azametini ve kudretini vurgulamaya yönelik bir açıklama olduğu unutulmamalı. Bize öyle geliyor ki, bu ayetlere ilk kez muhatap olanlar, insanların köken olarak toprak, cinlerin de ateş olduklarını biliyorlardı. Dolayısıyla, içlerinde şüphe edenlere yönelik eleştirinin daha etkili olması için bildikleri bu gerçek kendilerine hatırlatılmıştır. [20[20]]

17- O iki doğunun da Rabbİdir, iki batının da Rabbidir.

18- Şu halde Rabbinizİn hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Ayetlerin ikisi de içerik ve ifade tarzı bakımından genel akışın devamı niteliğindedir. Üslupları da tıpkı önceki ayetler gibi genel bir bildiri gibidir.

Müfessirler[21[21]], "iki doğu" ve "iki batı" ifadeleriyle, güneş ve ayın herbirinin yaz ve kış doğuş yerleriyle batış yerleri ya da genel olarak her ikisinin doğuş yerleriyle batış yerleri kastedilmiştir, görüşündedirler. Bu ifadelerle her ne kastedilmişse görülen odur ki, dinleyicilerin bakışlarının güneş ve ayın doğuş ve batışlanndaki inceliğe ve bunda somutlaşan ilahi azametin ve eşsiz sanatının sahnelerine çevrilmesi amaçlanmıştır. [22[22]]

[19[19]] Mâric Bir görüşe göre; dumansız alev. Bir diğer görüşe göre; dumanla karışık alev. İkinci görüş, daha isabetli gibi görünüyor. Çünkü "Mâ-ric" kelimesi, "karıştı, mecz oldu" anlamına gelen "merece" fiilinden türemiştir,

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/6.

[21[21]] Beğavi, İbn Kesir.

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/6.

19- Birbirleriyle kavuşmak üzere iki denizi salıverdi[23][23].

20- İkisi arasında bir engel[24][24]' vardır; birbirlerinin sınırını geçmezler'[25][25]'.

21- Şu halde Rabbinizİn hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

22- İkisinden de inci ve mercan çıkar.

23- Şu halde Rabbinizİn hangi nimetlerini yalanyabilirsi-niz?

24- Denizde koca dağlar'[26][26]' gibi yükselen gemiler O'nundur.[27][27]

25- Şu halde Rabbinizİn hangi nimetlerini yalaniayabilİrsi-niz?

Görüldüğü gibi ayetler sûrenin geneli ile güdülen hedefin ve akışın devamı niteliğindedir. Allah'ın evrensel takdiri ve planlaması, ön tasarımı, iki denizin birbirine kavuşmasını, karışmasını öngörür. Ancak biri diğerinin sınırını geçemez. Aralarında bir engel vardır, sularının birbirine karışmasını, birbirinin sınırım aşmasını önler. Aynca yüce Allah insanların bu iki denizden inci ve mercan çıkarmalarını da kolaylaştırmıştır. Yine <-> nun takdiri ve Ön tasarımıyla dağlan andıran koca gemiler, denizlerin üzerinde yüzerler. Şu halde Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar, bunlardan şüphe duyanlar, O'nun hangi nimetlerini yalanlayabilirler?

Ayetlerde geçen "iki deniz"le yeryüzündeki hangi denizlerin kastedildiği hususunda bilginler değişik açıklamalarda bulunmuşlardır. Bazısına göre; "burada Akdenizle Kızıl-deniz kastedilmiştir" demişlerdir. Diğer bazısı ise; kastedilen iki deniz Şattul Arap (Dic-le-Fırat nehirlerinin birleşerek oluşturdukları büyük akarsu) ile "Basra körfezi"dir şeklinde görüş belirtmişlerdir[28][28] Somut olarak hangi denizler kastedilirse kastedilsin, ifade ile asıl amaçlanan şey, zihinlerin, yeryüzünde birbiriyle buluşan deniz ve nehir sularının birbirinin sınırını aşmaması gerçeğine yönelülmesidir.

Ayetler, Arap yarımadasını sanp kuşatan denizlerde büyük gemilerin yüzdüğünü, bu denizlerden inci ve mercan çıkarıldığım, bunların Rasulullah'ın yaşadığı çevrede bilindiğini ve bunlardan yararlanıldığını ortaya koymaktadır. Konu, Allah'ın gücüne ve azametine

---

[23][23] Merece Karıştı, kavuştu.

[24][24] Berzah Engel.

[25][25] La yebgiyan Biri diğerinin sınırını geçmez.

[26][26] Kelalam Dağlar gibi.

[27][27] el-Cevar Câriye'nin çoğulu, Gemi.

[28][28] Beğavi, ibn Kesir, Tabresi ve Zemahşeri.

ilişkindir. [29[29]]

26- Yer üzerindeki herşey yok olucudur:

27- Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü baki kalacaktır.

28- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Allah'ın yüceliğini, büyüklüğünü açıklamaya yönelik akışın bir parçası olmakla beraber yukarıda sunduğumuz ayetler, hitap ve genel bildirim açısından yeni bir bölümün başlangıcı niteliğindedir. Önceki ayetlerde yüce Allah'ın nimetlerine, evrene egemen kıldığı yasalara, evrensel fenomenlere, insanoğluna yönelik nimetlerine ve tavsiyelerine ilişkin açıklamalar yer alıyordu. Bu bolümde ise, yüce Allah'ın zâtına ilişkin açıklamalar yer alıyor. Bu bölümde de genel bildiri nitelikli bir ifade tarzı kullanılmıştır. Burada da amaç Allah'ın yüceliğini, ululuğunu vurgulamaktır: "Allah'ın dışındaki her şey yok olucudur, O ise, kalıcıdır. Zevale ve değişime uğramaz" ayetin orijinalinde geçen "vec-hu rabbike" ifadesi "Rabbinin zâtı" anlamına gelir. İfade tarzının gerektirdiği bir deyimdir bu. Günlük konuşmalarda bu tür deyimlere rastlamak mümkündür. Kur'an-ı Ke-rim'in insanların ifade tarzları baz alınarak indirildiğini düşünürsek bu deyimin anlamını da kavramış oluruz. [30[30]]

29- Göklerde ve yerde olan ne varsa O'ndan ister. O, her gün bir iştedir.

30- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Bu bölüm de önceki bölümü çağrıştırmaktadır. Çünkü burada da asıl amaç Allah'ın zâtına ilişkin açıklamalarda bulunmaktır: Buna göre "göklerde ve yerde bulunan her şey O'na muhtaçtır, ihtiyaçlarını O'ndan ister." Allah'ın evren üzerindeki egemenliği, varlıkların işlerini evirip çevirmesi kesintisiz bir olgudur, süreklidir.

Beğavi'nin Tabiin ulemasından ve tefsircilerinden biri olan Mukatil'den rivayet ettiğine göre birinci ayet, yahudiler hakkında inmiştir. Yahudiler: "Allah cumartesi günü bir şeye hükmetmez" derlerdi. Ayetin ifade tarzı genel bildiri niteliğindedir. Dolayısıyla bölüm, genel akışın devamıdır; şayet yahudiler gerçekten böyle bir şey söylemişlerse, genel bir açıklama kapsamında onlara da cevap verilmiş demektir. Yani ayetin kesin olarak, onlar hakkında ve sırf bu konuyu irdelemek için inmiş olması bir zorunluluk değildir. Kaldı ki, ayetin ve genel

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/7-8.
[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/8.

olarak Rahman sûresinin Mekke inişli olması, ayrıca davete karşı olumsuz tavırlar takınan yahudüerin de genelde Medine'de gündeme gelmiş olmaları, sözkonusu rivayete ihtiyatla yaklaşmamızı gerektirmektedir. [31][31]

31- Ey iki ağırlık olan insanlar ve cinler, yakında sizin için de vakit bulacağız.

32- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

33- Ey cin ve İnsan toplulukları, eğer göklerin ve yerin bucaklarından aşıp geçmeye güç yetirebilirseniz/[32][32] hemen aşın; ancak üstün bir güç olmaksızın aşamazsınız.

34- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

35- İkinizin de üzerine ateşten yalın bir alev[33][33] ve bakır gibi erimiş kıpkızıl bir duman[34][34] salıverilir de kurtulup başaramazsınız.

36- Şu hade Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Bir diğer yeni bölümün karşısındayız. Ama bu bölüm, önceki bölümlerden, sûrenin genel akışından kopuk değildir. Yeryüzüne yükletilmiş iki ağırlıktan maksat, insanlar ve cinlerdir. Doğal olarak, soru da bu iki ağırlıklı topluluk içinde Allah'ın ayetlerini ve nimetlerini yalanlayan kimselere yöneliktir. Nitekim, ayetlerde hitap doğrudan bu iki topluluğa yöneltilmiştir. Hitabın arka planında her iki topluluğun yalanlayanlarına yönelik bir lehdit, bir meydan okuma sezinliyoruz. Yakında Allah, her iki topluluğu yapıp ettiklerinden dolayı hesaba çekmeye vakit bulacaktır. Ama onlar Allah'ın kontrolünden kurtulamazlar. Yeryüzünün veya gökyüzünün herhangi bir bucağında Allah'ın egemenliğinin ve otoritesinin dışına çıkamazlar. Çünkü salih amel işlemiş olmak gibi kesin bir kanıt olmadıkça kimse kendim Allah'ın azabından kurtaramaz. Yakında tepelerinden ateş kıvılcımları saçılacak kızgın bakırdan eriticiler dökülecektir. Allah'ın karşısında yenilgiye uğrayıp yüzüstü kalacaklardır. Hiç bir yerden yardım alamayacaklardır. Kendileri için bir kurtuluş, bir galibiyet fırsatı asla olmayacaktır.

35. ayeti, öncelikle ayetler grubunun atmosferinden ve üslubundan esinlenerek yorumladık. İkincisi bundan sonra yer alan ayetlerde Allah'ın huzurunda toplanan insan ve cinlerin o

---

[31][31] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/9.
[32][32] EntĞnfuzû Aşmaya,kurtulmaya;engellerden sıyrılmaya;

[33][33] Şuvaz Kıvılcım veya alev.

[34][34] NuhasAşırı hararetten dolayı eriyen bakır.

günkü akibetleri gündeme getiriliyor. Herhalükârda ayetlerin üslubu muhatapların zihinlerindeki ve günlük konuşmalarında sıkça geçen kavramlara dayanmaktadır. Durum böyle olunca, Rahman sûresinin otuz beşinci ayetinde savaşlarda kullanılan ateşli silahlardan erimiş bakıra veya Rum ateşi ve diğer yakıcı maddelere işaret edildiği söylenemez.

Sizin için de vakit bulacağız" ifadesi ilk bakışta da farkedildiği gibi konuşma tarla ilgili bir deyimdir. Çünkü hiç bir iş, yüce Allah'ı bir başka işle ilgilenmekten alıkoyamaz. Dolayısıyla O'nun hakkında meşgul olmak, bir işi bitirmek ve boş kalmak gibi kavramlar tasavvur edilemez. Söylediğimiz gibi, bu ifadeyle insanların ve cinlerin uvanlması ve korkutulması kastedilmiştir. Yani Allah sizi yakında hesaba çekecek ve hakkettiğiniz cezaya çarptıracaktır.

Gerek Cin ve Ahkaf sûrelerinde gerekse başka sûrelerde, yüce Allah'ın koyduğu yükümlülüklerin -tıpkı insanlar gibi- cinleri de kapsadığı ahiretteki hesaplaşmanın sevap ve azabın onlar için de geçerli olduğu belirtiliyor.

Bizim için gaybın kapsamına giren varlıklar olan cinler hakkında Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgiler bu kadardır. Dolayısıyla bunların varlığına ve Kur'an'da onlar hakkında verilen bilgilere inanmak bir zorunluluktur. Ayrıca Kur'an'ın verdiği bilgilerle yetinip ötesine geçmemek de gereklidir. Şunu da unutmamak gerekir ki, Kur'an bunlardan söz ediyorsa, mutlaka bunun Rabbani bir hikmeti vardır. Belki de cinlerden söz edilmesinin geri planındaki hikmet, Arapların taptığı tehlikeler karşısında sığındığı ve bundan önceki bir çok sûrede değinildiği gibi dua etmek suretiyle Allah'a ortak koştuğu cinlerin de Allah'ın emirlerine boyun eğdiklerinin, onlardan ihsan sahibi olanların ahirette sevap kazanacakların m, kötülük ecdcnlerin de cezaya çarptırılacaklarının vurgulanmasıdır. [35[35]]

37- Sonra gök yarılıp yağ gibi erimiş olarak kıpkırmızı bir gü! oduğu zaman;[36[36]]ı

38- Şu halde Rabbimizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

39- İşte o gün, ne insana, ne cinne günahından soruimaz.

40- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

41- Çünkü o gün, suçlu günahkârlar, simalarından tanınır da alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar.

42- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

43- İşte bu sizin yalanladığınız cehennemdir.

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/10-11.

[36[36]] Verdeten keddihan "Verdeteh" kırmızı demektir. Bu yüzden kızıl tay da "verd" adını almıştır, "ed-dihan" ise "yağ"dır, denilmiştir. "Zeyf' de bu anlama gelir. Bu durumda, cümleden şöyle bir anlam elde edilir: "Yağ gibi kıpkırmızı". Bir diğer görüşe göre, "ed-dihan" "deri" anlamına gelir. Bu durumda cümlenin anlamı şöyle olur: Dabaklanmış deri gibi kıpkırmzı.

44- Onlar kendisiyle alabildiğine kaynar hale getirilmiş su arasında dönüp dolaşırlar''.[37[37]]

45- Şu halde Rabbimizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Yukarıda sunduğumuz ayetler de önceki bölümlerle bağlantılıdır. Bu bağlantı insan ve cinlerin ahiret azabı ile tehdit edilmeleri her iki topluluğun suçluları ve yalanlayanları açısından bu azabın dehşet vericiliğinin vurgulanması şeklinde kendini göstermektedir. Allah'ın ilminin kapsamında belirlenen süre dolduğu zaman, gök yarılır. Kıpkızıl bir görünüm kazanarak seyredenleri dehşete düşürür. İnsanlar ve cinler topluca haşrolurlar. Suçlular ayrıca özellikleriyle kendiliklerinden belli olurlar. Bunun için ayrıca kimliklerini ve işledikleri günahı sormaya gerek yoktur. Perçemlerinden ve ayaklarından yakalanıp cehennem sürüklenmeleri emredilir. Bu sırada onlara şöyle denir: "İşte bu sizin yalanladığınız cehennemdir".

Cehennemde çılgınca yanan alevlerle, kaynar sular arasında gidip gelirler. Manzara dehşet vericidir. Dolayısıyla ifadelerin geri planındaki bir hikmet de kafirlerin yüreklerine korku salınması, sakınıp doğru yola yönelmelerinin sağlanmasıdır. [38[38]]

46- Rabbİnin makamından korkan kimse için İse iki cennet vardır.

47- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

48- Çeşit çeşit inceliklere ve güzelliklere {her türden sık ağaçlara) sahiptirler[39[39]].

49- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

50- İkisinde de akmakta olan iki pınar vardır.

51- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

52- İkisinde de her meyveden iki çift vardır.

53- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

54- Astarları, ağır işlenmiş atlastan yataklar üzerinde yaslanırlar, İkİ cennetin[40[40]]' de meyve devşirmesi yakındır[41[41]]'.

[37[37]] An Çok sıcak.

[38[38]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/12.

[39[39]] Efnan "el-Fenen"in çoğulu. Yumuşak ve ince ağaç yaprağı. Dal.

[40[40]] Çene I cenneteyn İki cennetin meyvesi.

[41[41]] Dan Yakın.

55- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

56- Orada bakışlarını yalnızca eşlerine çevirmiş kadınlar vardır ki, bunlardan önce kendilerine ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur[42][42]

57- Şu halde Rabbinİzin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

58- Sanki onlar yakut ve mercan gibidirler.

59- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

60- İhsanın karşılığı ihsandan başkası mıdır?

61- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

Ayetler grubu yeni bir bölümün girişi niteliğindedir. Bu bölümde Allah'tan korkan, iman ve salih amel aracılığı ile O'ndan sakınan mü'minlerin, ahiretteki akibetlerini tasvir eden uyarı ve tehdit içerikli önceki iki bölüme karşılık olarak bu bölüm sunuluyor. Kur'an'ın ifade tarzının karakteristik bir özelliğidir bu. Dolayısıyla bu ayetlerle önceki ayetler, sûrenin genel akışının birer halkası konumundadır.

Ayetlerdcki ifade son derece açıktır. Tasvir edilen manzara ise derin etkili ve ilgi uyandırıcıdır. Dolayısıyla Allah'tan korkup sakınan mü'minlerin müjdelenmesinin ve salih ameller işlemeye teşvik edilmesinin amaçlandığı gayet belirgin bir husustur.

Cennet sözcüğünün tesniye (ikili) biçiminde kullanılmış olmasının gerekçesi ile ilintili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre bu cennetlerden biri cinler, biri de insanlar içindir. Bir diğer görüşe göre, biri cenneti hakeden şahıs, biri de eşleri İçindir. Bir diğer görüş de ise, cennetlerden birinin gezmek ve dinlenmek, birinini de ikamet etmek için olduğu belirtilir. Bu görüşlerin birer tahmin oldukları açıktır[43][43]

Aslında Kur'an ayetlerinde yer alan açıklamaların ötesini kurcalamaya gerek yoktur. Ayrıca başkaca bilgiler edinmek de mümkün değildir. Dolayısıyla Kur'an'ın bize sunduğu açıklamalarla yetinmemiz gerekir. Hiç kuşkusuz, böyle bir açıklamanın gerisinde tatmin ve teşvik amaçlı bir ilahi hikmetin bulunduğunu da düşünmeliyiz. Salih ve mutü'minlerin girecekleri cennetin ve kavuşacakları nimetlerin tasviri bu bakımdan

taki mu son derece etkileyicidir[44][44]

---

[42][42] Lem yatmis hunne Kızlıklarını bozmamıştır. "et-Tamsu; rahim kanı demektir. İfadenin asıl anlamı: "Onlardan önce ne bir insan, ne de bir cinn onların kızlıklarını bozup rahim kanlarını dökmemiştir" şeklindedir.

[43][43] Beğavi, Tabresi, Hazin.

[44][44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/14-15.

62- Bu ikisinin ötesinde'[45[45]] iki cennet daha var.

63- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

64- Alabildiğine yemyeşildirler[46[46]]'.

65- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

66- İçlerinde durmaksızın fışkırıp akan iki pınar vardır'[47[47]]'.

67- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

68- İçlerinde her türden meyve, eşsiz hurma ve eşsiz nar vardır.

69- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

70- Orada huyları güzel, yüzleri güzel kadınlar vardır[48[48]]'.

71- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

72- Otağlar içinde korunmuş huri kadınlar.

73- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

74- Bunlardan önce kendilerine ne bir insan, ne bir cin dokunmuştur.

75- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

76- Yeşil yastıklara[49[49]]' ve çarpıcı güzellikteki döşeklere[50[50]] yaslanırlar.

77- Şu halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz?

78- Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir.

Bu bölüm de sûrenin genel akışı ile bütünlük oluşturmaktadır. Ayetlerin ifadesi de açıktır,

---

[45[45]] Ve min dunihima İkisinin ötesinde veya önem ve değer bakımından ikisinden daha aşağı.

[46[46]] Mudhammetan Yeşilin ve göz alıcılığın şiddetinden dolayı görünümleri siyaha çalar.

[47[47]] Naddahatan Durmadan fışkıran.

[48[48]] Hayrat Bir açıklamaya göre: Bu kelime "Hayyara"mn çoğulu olan "Hayyaraf'ın muhaffefidir. Cümlenin anlamı da şudur: Seçkin ya da hayırlı güzel kadınlar.

[49[49]] Rafrafin Yastık veya halı. Bu kelimenin "yeşillü" biçiminde nitelendirilmesi, çoğul olduğunu ve yeşil bitkilerden oluşan yüksek yastıklar olduğunu gösterir. Bahar mevsimine Özgü bir dinlenme şeklidir bu.

[50[50]] Abkariyyİn Yastık ve halılardan kinaye. Veya canlı-cansız her güzelin, her göz alıcı nesnenin vasfı. Bir görüşe

göre "Abker" Arap mitolojisinde cinlere ait bir şehrin ya da vadinin adıdır. Araplar güzel olan her şeyi buna nisbet ederlerdi. Ayetin ifadesinden öyle anlaşılıyor ki, bu kelime, "ref-ref'in ikinci bir vasfıdır. Şu halde, sözkonusu cennetlerde nimetlere kavuşanlar göz alıcı, hayranlık uyandırıcı yeşilliğe sahiptirler.

anlaşılırdır. Tefsir bilginleri[51[51]] "bu ikisinin ötesinde iki cennet daha vardır" ifadesi ile ilgili olarak şöyle demişlerdir: "Burada ahiretteki cennetlerin, mü'minlerin işledikleri amellerin çeşitliliğine göre çeşitlilik arzedecckleri kastedilmiştir." Kuşkusuz bu açıklama büsbütün konuyla alakasız değildir. Kaldı ki, Kur'an-ı Kerim'de, mü'minlerin derecelerinin ve sevaplarının farklılığından sozeden birçok ayet vardır. Daha önce Vakıa sûresi 7-39- ayetleri inceledik. Hadid sûresinde ise şöyle buyuruluyor: "Size ne oluyor ki, Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden fetihten önce infak eden ve savaşanlar başkasıyla bir olmaz. İşte onlar, derece olarak sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Allah her birine en güzel olanı va'detmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır" (Hadid,10). Şu kadarı var ki, insanların dünyevi algılayışlanyla paralel olarak cennetlerin birden fazla oldukları vurgulanmak istenmiş olabilir. Bu değerlendirmeyi pekiştiren bir husus olarak, önceki ayetlerde işaret edilen iki cennet ve bu cennetlerin nimetleriyle, bu ayetlerde işaret edilen iki cennet ve nimetleri arasında herhangi bir fark olmadığını gözönünde bulundurabiliriz. Vakıa sûresinde vasfedilen öncülerle, kitapları sağından verilenlerin ahiretteki makamları ile ilgili olarak da aynı şeyi söyleyebiliriz.

Bunları söylüyoruz ama vahye esas oluşturan ilahi hikmetin öngördüğü bir üslupla i-nen ayetler hakkında tahmin yürütmekten öte elimizden bir şey gelmez. Bununla beraber, bu ifadelerin ilahi bir hikmetten yoksun olmaları da düşünülemez. [52[52]]

[51[51]] Bkz. Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi ,

[52[52]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/16-17.

VAKIA SÛRESİ

Kurandaki Sıram. : 56

Nüzul Sırası : 42

Ayet Sayısı : 96

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede ahiret gerçeği vurgulanarak insanların oradaki yerleri vasfediliyor. Ahireti yalanlayanların sözleri anlatılarak onlara reddiye, meydan okuyuş ve azarlar yapılıyor, insanları ilk önce yarattığı gibi ikinci kez de yaratacağına ilişkin yüce Allah'ın güç ve azametine deliller sunulup Kur'an övülüyor ve önemine dikkat çekiliyor.

Sûrenin ayetlerinin birbirine bağlantılı ve ahenk içerisinde oluşu bir bütün halinde nazil oluşana işaret ediyor. Sürenin başlangıcında Taha sûresinden sonra nazil olduğunu doğrulayan karineler bulunuyor.

81-82. ayetlerin Medine'de nazil olduğu rivayel edilmiştir. Bu iki ayetin öncesi ve sonra-sıyla birlikle konu ve düzen olarak ahenk içerisinde oluşu rivayet konusunda kuşku oluşturmuştur.

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

1- Kıyamet kopluğu vakit[1[1]],

2- Onun kopmasını yalanlayacak yoktur[2[2]]'.

3- O, aşağılatıcı ve yüceltícidir[3[3]]'.

4- Yer, şiddetle sarsıldığı'[4[4]],

[1[1]] el-Vakıa Önemli bir olayı niteleyen bir kelimedir. Burada ise Kıyamet gününden kinayedir.

[2[2]] Kâzihe Ya gerçekleşmesi konusunda hiç yalan yoktur anlamında, ya dü koptuğu zaman onu kimse yalanlayamaz anlamında.

[3[3]] Hafklatun Râfiatım Kimilerini indirici kimilerini yükseltici.

[4[4]] Ruccet Şiddetlice hareket ettirme, sarsma.

5- Dağlar didik didik parçalandığı vakit'[5[5]]',

6- Artık herşey saçılmış, foz olmuştur'[6[6]].

Sunulan ayetler gelen ayetler için Ön hazırlık niteliğindedir. Kıyamet gününün yalan ve yalanlama olmaksızın vuku bulacağı vurgulanarak o günün Önemine dikkat çekiliyor. Kıyamet gününün en önemli alameti olarak yeryüzünün .şiddetli bir şekilde sarsılacağı, dağların didik ciidik parçalanarak havada savrulan bir toz gibi olacağı haber veriliyor.

Bu tür mukaddime, vurgu ve alametler birçok sûrede örneği geçtiği gibi tekrarlan-lir.

m ısı ir.

7- Siz de Kıyamette üç sınıf olacaksınız.[7[7]]

8- Ashab-ı meymene. Ne hayırlı, ne mübarek zâtlar'[8[8]]...

9- Ashab-ı meş'eme[9[9]]. Ne uğursuz, bedbaht kimseler[10[10]]...

10- Hayır İşlemekte öncüler, onlar öncüdürler.

Ayetler önceki ayetleri takip etmeye devam ediyor. Şöyle ki ayetler; Kıyamet günü insanların üç sınıfa ayrılacağını kaydediyor: Sağ ehli; bunlar kurtuluşa eren mü'minlcr. Sol ehli; bunlar, günahkar kafirler. Öncüler, bunlar ise, mü'minlerden üstün derece sahibi olan kimselerdir.

11- İşte yakınlık mertebesine ulaştıralanlar bunlardır.

12- Ki, naim cennetlerindedirler.

13- Geçmiş ümmetlerden bir cemaat111,

[5[5]] Büsset Parçalanma, bölünme.

[6[6]] Hehaen Miinhesse Havada yayılmış ufacık toz zerreleri.

[7[7]] Eivâcan Sınıflar.

[8[8]] Ashabu'l Meymene Sağ ehli, sağcılar. Bu kavramın anla-mıyla ilızili açıklama geçti.

[9[9]] Ashabu'l Meşeme Sol ehli. solcular. Bu kavramın anlamıyla ilgili açıklama da geçti.

[10[10]] Harf-i mâ Sağ ehli ve sol ehli cümlelerindeki "ma" harfi ya öncekilerini Övme, sonrakilerini korkulma ya da her ikisinin de durumuyla ilgili olacak şeyleri taaccub eime.

14- Sonrakilerden de biraz![11][11]

15- Mücevheratla İşlenmiş tahtlar üzerinde'[12][12]',

16- Üzerlerinde yaslanarak karşı karşıya oturacaklardır.

17- Etraflarında ebediliğe erdirilmiş hizmetliler dolaşır'[13][13]'.

18- Sürahilerle[14][14]', İbriklerle'[15][15], menba şarabından dolu'[16][16]' kadehler[17][17].

19- Ondan başları ağrımaz'[18][18]'. Sarhoş da olmazlar''[19][19]''.

20- Beğendiklerinden meyveler.

21-Canlarının istediğinden kuşeti

22- Birde iri gözlü huriler[20][20]'.

23- Salı inciler gibi'[21][21]''.

24- Bütün bunlar, yaptıkları amellere mükafat içindir.

25- Onlar cennette ne bir boş laf işitirler[22][22]', ne de günaha iten'[23][23].

26- Yalnız bir söz: "Selam, SelârrTdır,

Ayetler siyak üzere devam ediyor. Öncülerin sonucunu vasfetmeyi içeriyor. Bu öncüler, Allah'a yakın olan kimseler olup, açık ifadeler ve dikkat çekici vasıflarla nitelendirilen büyük

---

[11][11] Sîi/le Cemaat, grup

[12][12] Mevdune "Vadene1' kökünden gelmekledir. İşlenmiş zırh demektir. Burada övgü kelimesi ile mücevheratın güzel yapılışı kastedilmiştir. Bir rivayetle ise bu kelimenin altın iplerle işlenmiş, dokunmuş anlamında olduğu söylenmiştir.

[13][13] Muhalledûn Halleri üzerine hiç değişmeden devam etmeleridir. Küpelerle süslü olanlar, olduğu söylenmiştir. Çünkü ("el-hÜde") Zemah-şerî'nin dediği gibi küpe anlamına da gelir.

[14][14] Ekvâh "KulV* un çoğuludur. Ağzı geniş olan kadeh anlamına gelir.

[15][15] İbrik Kulpu ve ağızlığı olan bardak.

[16][16] Mam Dolu dolu akan su.

[17][17] el-Ka's Şarapla dolu kadeh.

[18][18] La Yusaddeune Onlarda baş ağrısı yapmaz.

[19][19] La Yunzifûne Akılarını götürmez, sarhoş etmez.

[20][20] Hûrun'in Kadınların gözleri vasfediliyor. İri gözlü, büyük gözSü huriler anlamına geliyor.

[21][21] elrMeknun Gizli olan, elle dokunulmayan,

[22][22] Lağven Lüzumsuz, gereksiz, boş.

[23][23] Te'siman Günahla suçlama, kınama ve azarlama.

ve lüks nimetlerle ahirette nimetieneceklcrdir. Onların nefsinde hoşnutluk ve rahatlık, onları bunu elde etmeye itiyor. İşte ayetlerin hedefledikleri bunlar.

Öncüler

Yakınlık mertebesine ermiş öncülerin kimliği hakkındaki söz geneldir. Ayette geçen "evvelin" cümlesiyle önceki ümmetlerde yakınlık mertebesine ulaşmış öncüler, "Ahirin" cümlesiyle de Muhammed ümmetindeki yakınlık mertebesine ulaşmış öncülerin kasdedildiği rivayet edilmiştir. Sonrakiler için "Kalil" (az anlamında) ifadesinin kullanılması, önceki ümmetlerin toplam itibariyle daha fazla olmalarından dolayıdır. Aynı şekilde "EvvciirTle m üsl Uman I ardan yakınlık mertebesine ermiş öncüler, "Âhirin" le de gelecek nesillerde müslümaniarın hidayeti üzere devam edenler olduğu rivayet edilmiştir[24[24]]

İbarelerin her iki görüşe de ihtimal vermesiyle birlikte biz ikinci görüşü tercih ediyoruz. Çünkü ele alman konuların tamamı Muhammed (s)'in daveti karşısında insanların tutumları ile ilişkilidir. Bu davete icabet etmek için acele edenler, Tevbe süresindeki şu ayette olduğu gibi diğer ayetlerde öncüler olarak nitelendirilmiştir: "Muhacir ve En-sar'dan öne geçen öncüler ve onlara iyilik ve güzellikle uyanlardan Allah razı oldu; onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için, altından ırmaklar akan İçinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu en büyük kurtuluştur" (Tevbe, 100), Karine-ler'de de anlaşıldığı üzere anma. övgü ve vasfedilen nimetler onlar içindir. Onlar övülmeye, saygı duyulmaya layık kimselerdir. Çünkü onlar Hz. Peygamberin davetine hemen kulak vererek O'nun etrafında toplandılar, ona destek verdiler, küfrün öncülerinin kendilerine yaptığı baskılara, eziyetlere, yalanlamalara, tehditlere, meydan okuyuşlara göğüs gererek büyük bir başarı elde ettiler. Öyle ki, gerek bedevi, gerekse şehirde yaşayan arapların büyük bir bölümünü etkilediler.

"Kalilun mine'l Âhirin" tabiri, ileri gelen öncüler mertebesine uluşmanm zorluğunuaçıklıyor. Hadid .sûresinde gelen bir ayet ise bunu başka bir üslupla vurguluyor: "Size ne oluyor ki. mallarınızı Allah yolunda harcamıyorsunuz? Oysa göklerin ve yerin mirası Allah'ındır- Sizden Fetihten (Mekke'nin fethi) önce malını harcayıp savaşanlarla sonra harcayıp savaşanlar bir değildir. Öncekilerin derecesi bunlardan daha büyüktür. Allah hepsine de en güzelini va'delmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberlidir" (Hadid, W)

Bununla birlikte, onlardan sonra gelip de davete kulak verenlere öncekilerin ulaştığı mertebeye salih amelle, tam bir iblasla ve samimi arzuyla ulaşmak için yarışmaya teşvik yapılıyor.

[24[24]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Keşşaf, Tabersi ve Hazin Tefsirleri.

Yemek ve Şarap Meclislerinin Vasfı

Ayetlerde nefis yemek ve şarap meclislerinin vasfına, özellikle de başağrısı yaratmayan ve insanı sarhoş etmeyen içkinin vasfına dikat çekiliyor. Bu tür vasfetmeler değişik münasebetlerde tekrarlanmıştır. Görülüyor ki bu. Peygamber toplumundaki yerleşmiş içki geleneği ve bunun kötü etkisiyle ilişkilidir. Burada şu vurgulanıyor: Cennette olan lezzetler, yemekler dünyada bulunan benzerlerinden lamamen farklıdır. İşte bunun için acı veren, sıkıntı çektiren kötü şeyleri (erkelmeye ve bunlardan çok çok farklı olan şeylere teşvik yapılıyor.

27- Ashab-ı yemin (sağ ehli, amel defteri sağdan verilenler, yinine sadık, ahdine vefakâr! ne ashab-ı yemin.

28- Dikensiz kirazlar[25[25]] '

29- (Kökünden tepesine kadar) Meyve ve dizili muzlar'[26[26]]'

30- Uzun bir gölge içindelerim.[27[27]]

31- Çağlayan bir su başında

32-33- Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan çok meyveler arasında.

34- Ve yüksek döşekler üzerindeler'[28[28]]'

35- Biz, o hurileri yepyeni yaraîmışızdıı[29[29]].

36- Onları hep bakire'[30[30]].

37- Kocalarına aşık'[31[31]]!, hep bir yş

38- Ashab-ı yemin için...

[25[25]] Sıdrin Mahdııd Dikensiz dal. Burada maksat sağcılar için hazırlanmış cennetin nitelenmesidir. Çünkü cennetteki ağaçlarda diken yoktur. "Sidr" ise kiraz ağacı demektir.

[26[26]] Talhin Mendud "Mendildim" birbirine girmiş anlamındadır. "Talh" ise bir meyve olup, muz olduğu söylenmiştir. Öyle ki muzlar sal-kımda birbirine girmişler.

[27[27]] Zillin Memdnd Kaybolmayan sürekli gölge.

[28[28]28[28]] Furuşin Merfûâ Cümlenin bu ayeti takip eden ayetlerde nitelendirilen kadınlardan kinaye olduğu söylenmiştir. Çünkü kadın ondan yatak yerine kinaye olunur." Bkz. Keşşaf. Ehli cennetin uzandıkları yatakların yere olan yüksekliğini övme kabilinde olduğunu da söyleyenler olmuştur.

[29[29]] Uma Ense' nâhunne İnşâenj Onları yeni bir yaratılışla yarattık. Zamir kadınlara dönmektedir. Delili ise bu ayetteki gelen vasıfların karinesi. Bazı müfessirler bu ve sonraki ayetlerin" ( ) cümlesinde kas-dcdİlenin kadınlar olduğuna karine, demişlerdir.

[30[30]] Uruben Arib'in çoğulu olup, kocası için sevilen oyun anlamına gelir.

[31[31]] Etrâben Turab'ın çoğuludur. Kelime asıl itibariyle arkadaş, benzer anlamına gelir. Burada ise aynı yasta olan anlamındadır.

39- Bir cemaat evvelki ümmetlerden

40- Bir cemaatte sonraki ümmetlerden.

Ayetler siyak üzere devam ediyor, ashab-ı yemin'in cennetteki yerlerini, hayatlarım ve nimetlerini açık ifadelerle övüyor.

Ashab-i Yemin (Sağ Ehli)

Bu tasvir öncülerin tasvirinden daha az cazibeli. Bunun hikmeti de açık olup eşyanın tabiatıyla uygunluk arzediyor. Mü'minler ameli alanda birbirlerinden farklıdırlar. Bunlardan kimi öncü kadroyu, kimisi orta kadroyu ve kimisi de geri kadroyu oluşturmaktadır. Her biri ameli alandaki farklılıklarına uygun bir biçimde Allah'ın rızası ve acıması bulunan makamlarına ereceklerdir. "Bir grup öncekilerden", "Bir grup da sonrakilerden" tabiri sağcıların sahasına girmektedir. Görüldüğü, kadarıyla bu mertebedeki mü'-mİnlerin çoğu zaman ekseriyeti oluşturdukları vurgulanıyor. Bu da işlerin karakterine uygundur.

Ayetler bu mertebede olan kimseleri teşvik ediyor, güven veriyor. Allahu Teala mü'min kullarından salih amellerinin miktarı ne olursa olsun onu kabul ediyor, ondan razı oluyor ve onun sahiplerine sevaplar veriyor.

41- Ashab-ı Şimal (Sol ehli) ne uğursuz, bedbaht kimseler.

42- İçlerine işleyen bir alev'[32][32]'ve kaynar su ile'[33][33]',

43- Simsiyah bir dumandan gölge İçindeler'[34][34]'.

44- Serin de değil, faydalı da değil[35][35].

45- Çünkü onlar, bundan önce keyiflerine düşkün idiler[36][36].

46- Ve en büyük günah üzerinde ısrar ediyorlardı[37][37].

47- "Biz öldüğümüz, bir toprak ve bir yığın kemik olduğumuz vakit mi? Hakikaten biz mi

---

[32][32] Semum Çok sıcak rüzgâr, alev.

[33][33] Hamim Kaynar su.

[34][34] Yahmum Simsiyah duman.

[35][35] La Baridin ve'la Kerim B ada gölgenin niteliği kas-dcdilerck ne soijuk ne de eza verici olmadığı belirtiliyor.

[36][36] Mütfrefi Rahatlık ve lüks içinde olanlar.

[37][37] el-Hınsi'l Azim "el hıns", ahdi bozmak, günah ve suç işlemek anlamına gelir. "Hınsu'l AzhrTden maksat ise, küfür ve şirk demektir.

dirilecek miştz?

48- Evvelki atalarımız da mı?" diyorlardı.

Ayetler aynı minval üzere devam ediyor. Sol ehlinden olan inkarcı kafir ve müşriklerin azap ve durumlarını korkunç bir biçimde tasvir ederek onları azarlıyor.

Ayetler bunlara ek olarak kafirlerin vahim sonuçlarını inceliyor. Kafirler küfür, inat ve günah üzere ısrar ederek lüks yaşama dalmışlardı. Öldükten, toprak ve kemik olduktan sonra kendilerinin ve babalarının tekrar dirileceğine dair yapdan va'di yalanlıyorlardı.

Ayetlerde ve özellikle de 45. ayette görüldüğü gibi söz birinci derecede liderlere ve zenginlere yöneltiliyor. Genellikle lüks yaşama onlar dalıyorlar. Çünkü. Allah'ın davetine yalanlama kampanyalarının öncülüğünü onlar yapıyorlar.

Lüks Yaşamm Akıbeti

İfadelerde görüldüğü gibi lüks, sahibinin ahırette cezasını çekeceği günahlar grubundadır. Kişiyle imanının, salih amelinin, Allah'a ve insanlara karşı yapması gereken yükümlülüklerinin arasını açan lüks, israf, aşırılık ve beyinsizlik ifadesidir. Allah'ın sınırlarına bağlı kalmayı ve hayatlarında itidal üzere olmalarını kaydeden A'raf sûresinin ŞU ayetleri müslümanlar için uyan ve korkutma kabilindedir: "Ey Ademoğullan! Her mescİdde güzel ve temiz elbisenizi alıp giyinin ve bir de yiyiniz, içiniz İsraf etmeyiniz. Çünkü Allah müsrifleri sevmez. De ki Allah'ın o kullarına çıkarıp sunduğu süsü ve n-zıklardun temiz olanları kim haram kılmıştır? De ki: O dünya hayalında, iman edenler içindir: Kıyamette de yine onlara hastır, İşte böylece bilen miller için ayetlerimizi açıklıyoruz" (Araf. 31-32). "Elini boynuna bağlayıp asma. onu büsbütün açma, sonra kınanır, pişmanlık içinde açıkta kalırsın" (Isra. 29).

Ahiretteki Nimet Ve Azap Tasvirlerinin Çeşitliliği

Kuran okuyan bir kimsenin ahirei sevabı, azabı, olayları ve durumunun tasvirindeki çeşitliliği hissetmesi gerekir. Burada kişiyi kuşkuya götürecek bir şey görmüyoruz. Ba's. hesap sevap ve azap konusunda gaybi inançların gerçeğiyle birlikte, konumların tekrarlanması, münasebetlerin yenilenmesi, kaygılanmaya ve korkuya teşvik için tergih, terhib, müjdeleme ve uyarma yöniemicrinde çeşitlilik sözkonusudur. Ahiretteki nimet ve azap tasvir edilirken, anlaşılması ve kafada canlandırılması için insanların dünyada bildikleri ve kullandıkları kavramlara dayandırıldığına dikkat çekiliyor. Çünkü insanlar ancak zihinlerinde şekillenen,

müşâhâde, duygu ve deneyimleri altında olan şeylerden etkilenebiliyorlar. Dolayısıyla bu alandaki bilinenler ve kavramlar çeşitlilik gösterebilir. Uyarı müjdeleme, tergİp ve terhip konusunda dünyevi hedefi gerçekleştirmek için hikmetin çeşitliliği gerektirdiğini görüyoruz.

Vakıa Sûresinin Tâ-Ha Sûresinden Sonra Nazil Olduğunun Karinesi

Bu sûrenin Taha sûresinden sonra nazil olduğunun sıhhati üzerine karine olabilecek bir görüntüye dikkat çekiliyor. Taha sûresi kafirleri azarlama, uyarma ve kimin hak üzere kimin batıl üzere olduğunu yakinen bilecekleri güne dikkatlerini çekme ile son buluyor. Bu sûre de o günü. insanların o günde dünyadaki amelleri ve konumlarına uygun bir şekilde sonuçlarını tasvir ediyor.

49- De ki: Hiç şüphesiz hem evvelkiler, hem sonrakiler!

50- Belirli bir günün muayyen vaktinde mutlaka toplanacaklardır.

51- Sonra siz, ey sapıtan lar, yalancılar.

52- Elbette bir ağaçtan, zakkumdan yiyeceksiniz![38][38].

55- Ve ondan karınlarınızı dolduracaksınız.

54- Üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz.

55- Hem de susuz develer[39][39] İçişi gibi içeceksiniz.

56- işte ceza günü onlara konukluk budur!..

Ayetler. Peygamber (s)"e. ba's gününü inkar eden kafirlerin sözleri ile ilgiii önceki ayetlerde "anlatılanlara cevap vermesini emrediyor. Ayetler bu durum ve Önceki siyak üzere devam ediyor.

İler nesildeki bütün insanların Allah tarafından bilinen günde bir araya geleceklerine dair Rabbani bir vurgu yer alıyor. Yalancı kafirlerin o gün vahim bir akıbetle karşılaşacaklarım

---

[38][38] Şecerem-z Zakkum Hicaz'da çok dikenli ve meyvesinin acı oluşuyla tanınan bir ağaç adıdır.

[39][39] el-Him Suyun olmadığı bir yerde su sevdasına kapılmış, susuz bir deve demektir.

açıklayan uyan bulunuyor. Öyle ki onlar o gün kannları iyice dolana kadar zakkum ağacından yiyecekler, susuz develerin bitmek tükenmek bilmeyen su içmeleri gibi kızgın sudan içecekler.

Bu ayetlerde varid olan yeni azap tasvirleri de Arapların kullandıkları ve bildikleri kavramlardan bir başkasına dayanmaktadır. Çünkü onlar Kur'aıVla ilk muhatap olan kimseler olup. sözkonusu olanlar da onlardı. Kur'an bununla sert uyarıda bulunmayı hedeflemiştir.

57- Sizi, biz yarattık! Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz?[40[40]]

58- Söyleyin bakalım, döktüğünüz meni nedir?[41[41]]

59- Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?

60- Aranızda ölümü biz takdir ettik. Ve bizim önümüze geçilmez.

61- Kılıklarınızı değiştirmekten ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yaratmaktan aciz değiliz[42[42]].

62- Herhalde ilk yaratılışınızı bildiniz. O halde düşünsenize.

63- Söyleyin bakalım ektiğiniz tohumu.

64- Onu yerden siz mi bitiriyorsunuz yoksa bitiren biz mi-yızr

65- Dile5eydik o ekini çerçöp haline getirirdik de'[43[43]] şaşar kalırdınız[44[44]]'.

66- "Doğrusu biz borçlandırılmışındır"[45[45]].

67- "Daha doğrusu biz büsbütün mahrum kaldık!."

68- Şimdi söyleyin bakalım! İçtiğiniz suyu,

69- Onu buluttan[46[46]]' siz mi indirdiniz yoksa indiren biz miyiz?

[40[40]] Lev la Bu ayetlerde kınama için kullanılıp "hâlâ" anlamındadır.

[41[41]] Tumnun Nesîle sebep olan'maniyi döküyorsunuz.

[42[42]] Vema Nahnu Mesbukgine ale en Tübeddilek Emsaleküm ve Nun Şiekum fi ma lata lemune Yani ,Allah sizi benzerlerinizle değiştilibilir ,sizi başka Şekillere çevirebilir; O'nu âciz b.rakamazsm.z, O'na üstün ge.emezsiniz na hiç kimse engel olamaz. O Allah, sizi başka hal ve vasıfta veyahut da başka yerlerde yaratır da bundan haberiniz olmaz.

[43[43]] Mutama Kırık dökük, ufak çöp parçası.

[44[44]] Tefekkehune Olanlara şaşırırdınız, bitkin düşerdiniz ve söylenirdiniz.

[45[45]] İıvıa I e Muğremune Biz, tâbi olanlarımızı ve nafakamızı zarara uğratmışız.

[46[46]] el-Muzni Bu kelimenin müfredi "el mezne" olup bulut anlamına gelir.

70- Dileseydik onu tuzlu yapardık. O halde şükretsenize.

71- Söyleyin bakalım yaktığınız ateşi[47[47]],

72- Onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratan biz miyiz?

73- Biz o ateşi bir İbret ve çöldeki yolculara bir menfaat yaptık[48[48]].

74- O halde yüce Rabbinin ismiyle teşbih et.

Ayetler siyak üzere devam ediyor. Hitap önceki ayetlerin konusu olan yalanlayıcı kafirlere yöneliktir. İnkar edilen ve yalanlanan ba's konusunda Allahu Tealanın gücünü kanıtlama yoluyla uyanlar, vurgular ve eleştiriler yapılıyor:

Allahu Teala onları yaratmıştır: Hâla tasdik etmiyorlar mı? Allah onları ikinci kez yaratmaya kadirdir. Neslin sebebi olan meniyi onlar mı yarattı? Aralarında ölümü Allah yaratmıştır. Allah'ın önüne kimse geçemez, Allah'a kimse galib gelemez. Allah istediği zaman kılıklarını değiştirebilir, onları başka suretlerde yaratabilir ve bunu kimse engelleyemez. Allah dilediğini yapar.

Ektikleri tohumlan yerden onlar mı bitiriyor, yoksa onları meyvesiz çer çöp haline getirebilecek Allahu Teala mı? Şayet Allah onu böyle yapsaydı onlar kendilerine dokunanlardan dolayı pişmanlık ve şaşkınlıktan başka birşey yapamazlardı.

İçlikleri suyu bulutlardan kendileri mi indirdi yoksa onu tatlı su halinde indirmeye kadir olan Allah mı? Nasıl olur da Allah'ın nimetlerine şükrederek Onun rububiyetini tanımıyorlar?

Tutuşturdukları ateşi ağaçtan onlar mı yarattı yoksa onu bütün insanlara bir muhtıra ve yolculara bir menfaat yapan Allah mı?

Son ayet (74) Peygamber (s) ya da genel olarak dinleyen mü'mirilere, yalanlayıcı kafirlerin açık hitap yoluyla Allah hakkında yaptıkları iftiralar ve edepsizlikleri karşısında O'nu tenzih etme emri veriliyor.

AycJ nazil olduğu şey hakkında güçlü olup kafirleri mahkum etmekledir. Çünkü onlar. Allah'ın yeri ve gökleri yarattığım itiraf ediyorlar. "Eğer onlara, 'gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, 'çok güçlü, çok üstün, herşeyi bilen Allah yarattı' derler" (Zuhruf 9), "Eğer onlara kendileri/ü kimin yarattığını soracak olsan, e/bette Allah.,.' derler. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?" (Zuhruf, 87). Ayetlerin üslubu ve içerikleri defalarca söylediğimiz

---

[47[47]] Türsün Ateş yakmak için kıvılcım çıkarma.

[48[48]] el-Mukvin Bu kelime "el-ikvâ"dan türemiş olup, asıl itibariyle boşluk demektir. Burada ise ya boş çölde yürüyen ya da karnında yemek bulunmayan anlamına gelir.

şeyleri teyid ediyor.

75- Yıldızların mevkilerine yemin ederim ki,

76- Eğer bilirseniz bu yemin, gerçekten büyük bir yemindir.

77- Muhakkak ki o, bir Kur'an-ı Kerim'dir.

78- Bir kitapta saklıdır.

79- Ona (ertemiz olanlardan başkası el süremez. 80-Âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.

Görülüyor ki âyetler, Peygamber (s)!e vahyedilen, insanlara tebliği ve bu tebliğle de Allah tarafından bir Va'di içeren Kur'aırin bağlamışını vurgulamak için açıklayıcı ve peşpeşe gelmiştir. Şöyle ki ayetler yıldızların mevkileri ile ilgili Rabbani bir yemin içeriyor. Eğer insanlar kâinatın sırlarını bilseler bu büyük bir yemindir. Çünkü insaniara o va'dleri. Allah'ın gücü ve azameti ile ilgili kesin kanıtları, ba's ve ahiret gününün hakikatini içeren ayetleri okuyan Kur.'an âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiş, temiz olanların dışında kimsenin dokunamadığı korunmuş bir kitaplın

"Muhakkak Ki O, Bir Kur'an-I Kerim'dir. Bir Kitapta Saklıdır"

77-78. ayetlerin Burûe süresindeki 21-22. ayetlere benzediği görülüyor. "Bilakis o, çok şerefli bir Kur'an'dir. Lcvh-i Mahfuz'dadır". Fark sadece birinde gizlenmiş bir kitap, diğerinde ise. korunmuş bir kilap, deniliyor. Bazı müfessirler[49[49]] ayetler de kullanılan her iki kelimenin de Lchv-i Mahfuz anlamına geldiğini söylemişlerdir. Buradaki "kitap" kelimesinin Buruc sûresinin tefsir akışı içerisinde açıkladığımız "levh" kelimesi ile ilgili açıklamaları leyid ettiğini görüyoruz. Kimi müfessirler "Ona tertemiz olanlardan başkası el süremez" cümlesini meleklerin temizliğine dikkat çekerek onlara döndürmüşlerdir. Kimi müfessirler de Kur'an'a temiz olmayanların dokunamayacağını belirterek bunu insaniara döndürmüşlerdir. Diğerleri ise bunun "mukavvebin mel ekleri "nin dışındakiler için korunmuş olduğunu kaydetmişlerdir. Meleklerin temiz ve temiz olmayanlar diye ikiye ayrılmasını gerektiren üçüncü görüş değil de ilk iki görüş kabul edilebilir. Birinci görüş için Abese süresindeki şu ayetler gözönündc bulundurulabilir: "O, saygı duyulan, şerefli, tertemiz, yüce sahifelerdir. İyilik timsali saygı değer kâtiplerin elleriyle (yazılmıştır). Kahrolası insan ne de nankördür" (Abese, 13-17). İkinci görüş için ise büyük ve küçük hadesten temizlenmemişlerin Kur'an'a

---

[49[49]] Bkz. Tabersı. Mecmeu'l Beyan.

dokunamayacaklarına dair nebevi sünnette gelen uyanlar göz önünde bulundurulabilir. Fıkhî görüşlerdeki farklılıklarla birlikte ikinci görüşü tercih etme durumunda birinci olarak Kur'an'ın bölümleri ve sûreleri sahifeierden oluşmakla ve mushafla korunmaktadır. Öncelikli olan ise hakkında Kuran ve Sünnet'te birçok delil bulunandır.[50[50]]

81- Şimdi siz bu kelamı mı hor görüyorsunuz?'[51[51]]

82- Ve rızkınızı, tekzibiniz mi yapacaksınız?[52[52]]

83- Can boğaza dayandığı vakit[53[53]].

84- Ki o vakit sizler bakar durursunuz.

85- Halbuki biz o kişiye sizden daha yakınız. Lakin siz görmezsiniz.

86- Eğer cezalandırılmayacak iseniz'[54[54]].

87- O ruhu'[55[55]] geri döndürseniz ys[56[56]] sanız!

88- Eğer Allah'ın yakınlarından İse

89- Artık ona rahatlık, gi dır.

90- Ama sağcılardan ise,

91- Sana sağcılardan selam olsun!

92- Fakat o inkarcı sapkınlardan ise,

93- Ona da kaynar sudan bir konukluk!..

94- Bir de cehenneme atılış!..

95- İşte kesin gerçek budur!

96- O halde Rabbini o büyük ismiyle teşbih et.

[50[50]] Bkz. Kur'an-ül Mecid adlı kitabımız.

[51[51]] Mudhiriıtn O'nu yalanlıyorsunuz, O'nun hakkında kuşku ediyorsunuz.

[52[52]] Tecahıne Rızkakum Ennekum Tukez-zihun Allah'ın size verdiği nziklara şükretme görevini; kesin olan şeyi yalanlıyorsunuz. Ya da hayırdan bütün nasibinizi veya bütün görevinizi, Allah'ın olmasını te'kid ettiği konulan yalanlıyorsunuz.

[53[53]] Lev/â Burada kınama ve meydan okuyuş için kullanılıp "hâlâ" anlamındadır.

[54[54]] Gayra Medinin Ceza için diriltilmeyeceksiniz, ya da bayatta ve mematla hiç kimseye borçlu değilseniz.

[55[55]] Ruh Burada rahat ve rahmet anlamında kullanılmıştır.

[56[56]] Tcrciuneha Zamir, ruhun canboğazına geldiği kimseye dönmektedir.

Ayetler aynı siyak üzere devam ediyor. Hitap, önceki ayetlerde olduğu gibi yalancı ıfirlere yöneliktir. Hâlâ Allah'ın ba's günü üzerindeki kudretini doğrulama konusunda kuşku mu duyuyorlar? Allah'ın ayetlerini, delillerini ve vurgularını işittikten sonra hâlâ yalanlama ve inkar etme üzerinde ısrar mı ediyorlar? Allah'ın nimetlerine şükretme yerine iyiliklerdeki bu payları mı yalanlıyorlar? Şayet doğru sözlüler iseniz ruhunuz can boğazına çıktığı zaman onu tekrar geri döndürün. Siz hayatınız ve ölümünüzde Allah'ı borçlu çıkaramazsınız? Bütün bunları yapmaktan acizsiniz. Siz ölüm acıları esnasında size en fazla yakın olan sahibinize bakmakla yetindiniz.

Ayetlerdeki diğer yeminlere gelince, her ölenin sonucunu hatırlatın açıklamalar içeriyor. Eğer ölen kimse sağcılar sınıfında ise ona selâm ve ikramlar vardır. Yalancılar ve sapıklar sınıfında ise onun sonucu ateş ve kızgın sudur.

Ayetler, bu sonucun gerçekliğini belirten vurgularla son buluyor. Hiç kuşkusuz bu sonuç gerçekleşecektir. Sonra ayetlerde ikinci bir şey daha var. O da, yalanlayıcıların ve sapıkların söyledikleri karşısında Allahu Teala'nm tenzih ve takdir edilmesidir.

Sonuç karekteri, daha Önceki sûrelerde de tekrarlandığı gibi bu bölümde de açıktır. Sûrede baştarafa dönülüyor. Öyle ki, başlangıçla kapanış arasında benzerlik var. Nitekim bu görüldüğü gibi Kuı'anî diziliş tablolarından bir tablodur.

Asıl kabul ettiğimiz mushaf 81-82. ayetlerin Medeni olduğunu zikretmiştir. Bu da garip bir şeydir. Çünkü ayetler .siyak, sibak ve konu yönünden öncesi ve sonrasıyla tamamen ahenk içerisindedir. Dolayısıyla rivayette kuşku yaratıyor.

Sûrenin bütün bölümleri Peygamber (s)'le kafirler arasında Özellikle de ba's ve uh-revi cezayı inkar etmeleri konusunda geçen şiddetii mücadele tablolarını içeriyor.

HADİD SURESİ

Kurandaki Sırası : 57

Nüzul Sırası : 112

Ayet Sayısı : 29

indiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede imanda ihlaslı olmaya, Allah yolunda harcamaya davet edilir. Müslümanlar, Ehli Kitabın içine düştüğü yüreklilikten, dünya ve nimetlerine dalmaktan alıkonulmakta, Allah'a tevekkül ederek hayra ve hayırda yarışa teşvik edilmektedir. Kibirli cimriler kötülen-mekte, halis mü'minler övülmekte, bazı kalbi hastalıklı münafıklar üzücü tavırlardan dolayı uyarılmakta ve İkaz edilmektedir. Peygamberlerin; insanların hidayeti, adaletin yeleştiril-mesi gibi gönderiliş hikmetleri üzerinde durulmakta, geçmiş toplumların durumları, bun-lardan birçoklarının saltanat düşüncesini yerleştirmelerinden dolayı sapıttıkları bildirilmek-te, isa'ya tabi olanların ahlaki boyutlarına ve aynı zamanda bunlardan birçoklarının gü-nahlarına dikkatler çekilmiştir.

Sürenin bölümleri, birbiri ardınca nazil olmuştur denilecek kadar birbirinden kopuk değildir. Temel olarak aldığımız mushaf, bu sürenin, Nisa sûresinin kendisinden sonra nazil olduğu rivayet edilen Zİlzal sûresinden sonra ve Muhammed süresinden önce nazil olduğunu belirtmektedir. Sûrelerin nüzul sırası hakkında rivayette bulunan ravilerin çoğunluğu bu sûresinin tertibini sözünü etîiğimiz mushaftaki tertibine göre yapmaktadır[1[1]] Buna rağmen bu sûredeki bir ayet, açıkça bu sûrenin fetihten sonra nazil olduğunu göstermektedir ve bu Fetih de bütün müfessirlerin yorumuna göre Mekke'nin fethidir.[2[2]] Bu sûrenin fetihten önce nazil olduğunu söyleyen yaklaşımı destekler görüşler yoktur. Bizi, bu sürenin tertibini, rivayetlerdeki tertipten daha sonraya bırakmaya sevkeden husus budur. Böylece Mekke'nin fethinden hemen önce ve Hudeybiye anlaşmasından sonra nazil olan sürenin ortamıyla bu sürenin nüzul ortamı arasındaki uyumu sağlayalım.

"Fetih" kelimesi Nasr sûresinde geçmektedir. Cumhur bunun da Mekke'nin fethi olduğu

---

[1[1]] Bkz. Siyertü'r-Rasul, c. 2, sh. 5

[2[2]] Bkz. Tabiri, Nisaburi, Begavi, Zemahşeri, Hazin, İbn Kesir, Taberi.

görüşündedir. Ancak burada hatırlatma ve övgü üslubuyla Mekke'nin fethine işaret edilmiştir. Teme! aldığımız mushaf, bu sûrenin nüzul bakımından Kur'an'ın son sûrelerinden olduğunu beyan etmektedir. Zemahşeri de bunu zikretmiştir. İbn Kesir'in ibn Ömer'den rivayet ettiği bir hadise göre bu sûre, Rasulullah'ın kendisinden sonra ancak yaklaşık 80 gün yaşadığı Veda Haccı'nda nazil olmuştur, ibn Abbas'tan da rivayet ettiği bir hadiste "bu sûre nazil olunca Hz. Peygamber, Fatıma'yı yanına çağırdı ve ona 'bende yakında öleceğim hissi var' dedi" denilmektedir. Abdulah b. Ukbe'den rivayet edilen bir hadis de şöyledir: ibn Abbas kendisine (Abdullah b. Ukbe'ye) Kur'an'daki en son nazil olan sûreyi biliyor musun?" diye sordu. O da "evet, Nasr süresidir" diye cevap verdiğinde, İbn Abbas "doğru söyledin" dedi. İbn Abbas'lan rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır; "İçimde bir his bana, bu sene içerisinde öleceğimi söylüyor". Nişaburi şöyle diyor: "Rasuluilah bu sûrenin nüzulundan sonra ancak yetmiş gün yaşayabildi." Bütün bu rivayetler gösteriyor ki, Mekke'nin fethinden yaklaşık iki yıl sonra vefat eden Rasulullah'ın vefatından biraz önce nazil olmuştur. Tevbe süresindeki bazı ayetler, bu sûrenin Mekke'nin fethinden sonra nazil olduğunu açıkça göstermektedir. Bu ayetler şunlardır: "Allah ve Ra-sulü'nün müşriklerden tamamen beri olduğu, Hacc-ı Ekber gününde Allah'tan ve Rasu-lü'nden insanlara bir bildiridir..." (Tevbe, 3) "Ey İman edenler, müşrikler ancak ve ancak bir pisliktir. Öyleyse bu yıllarından sonra artık Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.." (Tevbe, 28)

Tüm bunlardan hareketle Hadid sûresini Mümîehine sûresinin sonuna aldık. Çünkü Mekke'nin fethi bu sûreden sonra ve Hadid sûresinin nüzul ortamında gerçekleşmiştir. En iyisini Allah bilir. [3[3]]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- Göklerde ve yerde olan her şey Allah ı teşbih etmiştir. O, azizdir, hakimdir.

2- Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O diriltir ve öldürür, her şeye güç yetirendİr.

3- O, evveldir, ahirdir, zahirdir ve batındır. O, her şeyi bilendir.

4- Yeri ve gökleri altı günde yaratan sonra da arşa İstiva e-den O'dur. Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve ona çıkanı bilir. Siz nerede olursanız O, sizinle beraberdir. Muhakkak ki Allah yaptıklarınızı görür.

5- Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler Allah'a döndürülür.

6- Geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O, kalplerin özünü bilir.

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/235-236.

Ayetlerin ifadesi açıktır. "Zahir" ve "batın" sıfatları hariç bu ayetlerdeki ifadelerin benzerleri birçok Mekkî ve Medenî sûrelerde geçmiştir. Allah'ın sıfatlarının çeşit çeşit olduğu, azameti ve kainata yerleştirdiği düzeni, kudretinin, ilminin ve mülkünün kapsamlı olduğu konusunda güzel ve güçlü bir kesit sunulmaktadır. Allah'ın kâinattaki tüm mahlukatı ve bu mahlukatın açık, gizli içinde bulunduğu tüm faaliyeleterini kuşattığı, her şeyin başlangıçla da sonuçta da O'na döndürüleceği belirtilmektedir.

Bu ayetlerle ilgili özel rivayetler yoktur. Görünen odur ki, bu ayetler insanın dikkatini çekmeyi, vicdanına seslenmeyi ve onun Allah'a doğru yönelişini sağlamayı amaçlamaktadır. Ve bu ayetler, peşisıra gelen diğer ayetlerin ihtiva ettiği davet, emir, uyan, teşvik ve kınama konularından Önce bir Ön hazırlık çalışmasıdır. Bu, Kur'an-ı Kerim'in

alışık olduğumuz tekrar edilen metodlarından biridir.

"ez-Zahir" ve "el- Batın" sıfatlan ilk kez bu ayetlerde kullanılmaktadır. Taberi, bu i-ki sıfatı açıklarken şöyle diyor: "Zahir, her şeyin üstünde olan veya her şeyden yüce ve üstün olandır, ondan daha yüce hiçbir şey yoktur anlamındadır. Batın ise, tüm eşyanın iç yüzüdür, eşyaya ondan daha yakın hiçbir şey yoktur." Beğavi'nin rivayetine göre Hz. Ömer bunu Kab'a sormuş o da "bunun anlamı, O'nun evvele olan ilmi, ahire olan ilmi gibidir. O'nun zahire olan ilmi batına olan ilmi gibidir" demiştir. Değişik yollarla gelen rivayete göre Rasulullah, bu iki sıfatın tefsirini de içinde bulunduran şu duayla yapardı: "Ey göklerin, yerin ve her şeyin Rabbi olan, taneyi ve çekirdiği yarıp filizi çıkaran, Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'i indiren Allahım! Perçeminden tutup yakalamış olduğun her şerlinin şerrinden sana sığınırım. Sen Evvelsin, senden Önce hiçbir şey yoktur. Sen Batınsın ve senden Öte hiçbir şey yoktur. Benden borcu gider ve beni fakirlikten kurtarıp zengin eyle." 4[4]

7- Allah'a ve elçisine iman edin. O'nun sizin emrinize sunduğu şeylerden infak edin. Sizden iman eden ve infakta bulunanlar için büyük bir ecir vardır.

8- Size ne oluyor ki, Rasul sizi Rabbinize iman etmeye çağırıyorken Allah'a iman etmiyirsunuz? Oysa O, eğer mü'min iseniz sizlerden kesin bir söz almıştı.

9- Sizi karanlıklardan nura çıkarması için kuluna apaçık ayetler indiren O'dur. Muhakkak Allah size karşı şefkati i-dır, esirgeyendir.

10- Size ne oluyor ki, Allah yolunda infak etmiyorsunuz? Oysa yerin ve göklerin mirası Allah'ındır. Sizden, fetihten önce infak eden ve savaşan (diğerleriyle) bir değildir. İşte onlar derece bakımından sonradan infak eden ve savaşanlardan daha büyüktür. Allah, her İkisine de güzel olanı va-ad etmiştir. Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

4[4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/237-238.

Ayetlerin ifadeleri gayet açıktır. Ayetlerin özünden ve manasından anlaşılmaktadır ki bu ayetler, birinci dercede mü'minlere, sonra genel olarak da dinleyenlere hitap etmektedir. Bu ayetler şu hususları kapsamaktadır:

1- Mü'minleri ve dinleyenleri Allah'a ve Rasulü'ne iman etmeye, emirleri sunulan ve harcama yetkisine sahip kılındıkları maldan infak etmeye çağırmakladır. Onlardan bunu yapanlara Allah'tan büyük bir mükafat vardır.

2- Allah'a iman etmekten alıkoyanı kınanarak, inkarlarını soruyla ortaya koymaktadır. Allah'ın elçisi onları imana çağırıyor. Peygamber bundan önce onlardan söz almıştı. Onlar gerçekten mü'min iseler bu sözü verdiklerinde sözlerinde dursunlar.

3- Allah'ın ancak ve ancak onları küfrün ve cehaletin karanlıklarından imanın ve ilmin aydınlığına çıkarmak için Peygamberine ayetlerini indirdiği konusunda insanları uyarmaktadır. Allah bunu da insanlara karşı şefkatli ve esirgeyici olduğu için yapmaktadır.

4- Yine kınama ve uyarma babından onları, mallarını Allah yolunda infak etmekten alıkoyan durumu soru şeklinde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, göklerde ve yerde olan her şey yüce Allah'ın mülküdür.

5- Teşvik ve izah babından olmak üzere, 'fetih'ten önce mallarını infak edip savaşanlarla fetihten sonra bunu yapanlar arasında büyük bir farkın olduğunu belirtmektedir. Her halükarda ikincilerin de Allah'tan birinciler gibi kendilerine vaad edilen iyilik ve mükafata nail olacaklarını belirtmesine rağmen, birincilerin Allah katında ecir ve derece bakımından daha fazla olduklarını vurgulamaktadır. İnsanların her yaptıklarının ve elleriyle takdim ettikleri her şeyin ilmini bilen O'dur.

Bu ayetlerin nüzulüyle ilgili şu rivayetten başka herhangi bir rivayete rastlamadık. Beğavi'nin Kelbi'den rivayetine göre 10. ayet Ebu Bekir hakkında nazil olmuştur. Çünkü ilk müslüman olan ve ilk defa malını Allah yolunda harcayan odur. Rasulullah'ı mü-dafa etmiştir. İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste şöyle denilmektedir: "Rasulul-lah'ın yanındaydım. Yanında Ebu Bekir de vardı. Üzerinde göğsüne doladığı bir aba bulunuyordu. Peygambere Cibril geldi ve "ne oluyor, Ebu Bekir'in üzerindeki abayı göğsüne doladığını görüyorum?" Rasulullah "o, malını fetihten Önce bana harcadı" dedi. Cebrail de "Allah diyor ki ona selam söyle ve de ki: "Sen bu fakirliğin içinde benden razı mısın yoksa kızgın mısın?" dedi. Rasulullah "Ey Ebu Bekir, Allah sana selam söylüyor ve diyor ki, bu fakirliğin içinde benden razı mısın yoksa kızgın mısın?" buyurdu. Bunun üzerine Ebu Bekir "Ben Rabbime mi kızacağım? Muhakkak ki ben Rabbim'den razıyım, muhakkak ki ben Rabbimden razıyım" dedi." Rivayetlerin anlamı açıkça görüldüğü gibi bu ayeün nüzulüne hususi bir sebep teşkil etmemektedir.

Ebu Bckir-i Sıddık ve onun fedakarlıklarının büyük saygıya ve her türlü Övgü ve ilahi rızaya layık olduğuna inanmakla birlikte ayetlerin ruhundan ve anlamından anladığımız kadarıyla sözkonusu ayel, içerik bakımından tek bir şahsa özgü değildir. Bu ayetle kastedilenler, Allah'ın "Ensar ve Muhacirin'den öne geçenler" olarak isimlendirdiği Muhacir ve Ensar'dan imana ve infak etmeye koşan ilk kuşaktır. Allah, onlardan ve onlara güzellikle tabi olanladan razı olduğunu ve onların da Allah'tan razı olduklarını bu sûreden sonra gelen Tevbe sûresinin 100. ayetinde belirtmiştir.

Bizini tercihimiz şudur ki, bu ayetler, özellikle de kalplerinde hastalık taşıyan bazı yeni müslüman olmuş kimselerin Allah yolunda harcamakta tereddüt göstermeleri, ci-had konusunda ağırdan hareket etmeleri, tam samimi olamamaları ve değişik sûrelerin değişik ayetlerinde (mesela Bakara, 264-267; Nisa, 71-87, 95-100, 114-115, 140-147, 152-157 vb. belirtildiği üzere Allah'a ve Rasulü'ne karşı görevlerini tam yerine getirmemeleri gibi birçok tavırlarından biri olan rahatsız edici herhangi bir tavrından dolayı nazil olmuştur. Allah, elçisine Allah'ın güç ve kudretini, insanların canlarını ve mallarını da kapsayan kainatın yegâne sahibi olduğunu belirten ön hazırlık merhalesinden sonra, kınamayı, hatırlatmayı, uyarmayı, teşvik etmeyi, ikaz etmeyi ve dikkat çekmeyi içeren bu ayetleri vahyetmiştir.

İbn Kesir, bu ayetlerle ilgili olarak İmam Ahmed'in Enes'ten rivayet ettiği şu hadisi zikreder: "Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir münakaşa olmuştu. Halid, Abdurrahman'a "siz bizden önceki günlerinizle bizlere üstünlük taslıyorsunuz" demiş ve bu söz Hz. Peygamber'e ulaştırılmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Ashabıma ilişmeyin onları bana bırakın. Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, şayet siz Uhud dağı veya diğer dağlar kadar aitın infak etseniz bile onların amellerine yetişemezsiniz" buyurmuştur."5[5]

Bu hadisten anlaşılmaktadır ki, fetihten önce infak edip savaşanlarla fetihten sonra bunu yapanlar arasında bir mukayesenin yapılmasını, ayetin nüzul hikmeti gerekli kılmıştır. Ancak hemen şunu belirtelim ki, biz Halid b. Velid'i nifak çıkaran ve hasta kalpli sıfatlarından tenzih ederiz. Sadece ortada var olan husus, onun Hudeybiye anlaşmasından sonra ve Mekke'nin fethinden önce müslüman olduğudur. Onun hakkında gelen tüm rivayetler -ki bunlar doğruysa- onun İslam konusunda ciddi olduğunu göstermektedir. O, Rasulullah'a Medine'de

---

5[5] Buhari, Müslim, Trimizi ve Ebu David'un Ebu Said'ten rivayet ettikleri hadiste şöyle denilmektedir: "Halid b. Velid ile Abdurrahman b. Avf arasında bir münakaşa oldu ve Halid ona sövdü. Bunun üzerine Rasulullah (s) şöyle buyurdu: ""Ashabımdan hiç kimseye sövmeyiniz. Şayet sizden Uhud dağı kadar altın infak etse bu, onlardan birinin infak ettiği bir ölçek, hatta yarım ölçek kadar olmaz." Bu hadis, ibn Kesir'İn ayetle İlgili olarak imam Ahmed'den rivayet ettiği ve bizim de ondan naklettiğimiz hadisi destelemektedir. Taberi kendi senediyle Ebu Said et-Temmar'dan şu hadisi aktarır: "Rasululah (s) şöyle buyurdu: "Yakında bir kavim gelecek onların amelierinin yanında kendi amelerinizi küçümsersiniz." Dedik ki: "Onlar kimdir Ya Rasulal-lah, Kureyş mi?" O da şöyle dedi: "Hayır, onlar yumuşak ve temiz kalbli insanlardır. Eliyle Yemen tarafına işaret ederek onlar Yemen halkıdır, dikat edin İman Yemenlidir, hikmet ve Yemenlidir" dedi. biz de "Ya Ra-suluilah onlar bizden daha hayırlı mıdır?" deyince O da nefsim elinde olana yemin ederim ki, şayet onlardan birinin bir dağ altını olsa ve bunu infak etse sizden birinizin infak ettiği bir müdde veya yarısına dahi denk olmaz" dedi. Sonra parmaklarını yumdu işaret parmağını uzattı ve işte bizimle diğer insanlar arasındaki fark (ayırım) budur. Sizden biriniz fetihten önce intakta bulunan ve cihad edenle bir olmaz. Onlar, fetihten sonra infakta bulunan ve savaşanlardan derece bakımından daha üstündürler. Allah her ikisine de bir güzelik vaadetmiştir" dedi. Hadislerin genel ruhundan bunların Muhacir ve Ensar'dan olan ilkler ve Öne ge-çenler hakkında olduğu anlaşılmaktadır, onların fazileti hakkında daha başka hadislerde vardır. Bkz. Tac, III, 270.

kendi kanaati ve seçimi sonucu müslüman olarak gelmiştir.[6][6] Gün geçtikçe İslam'da derinleşmiş ve iman, ihlas ve cihad bakımından Rasulul-lah'ın güçlü ashabından biri olmuştur.

Durum ne olursa olsun bu ayetler, sireti nebeviyenin Medine dönemine ilişkin, açık çizgilerle olmasa dahi bazı kesitler sunmaktadır. Bu ayetlerin Özü, kapsamı ve üslubu, beraberce ayetlere muhatap olanların gevşek davrandıklarını, iman ve intak hususlarında mükemmel bir samimiyet göstermekten tereddüt ettiklerini belirtmekledir. Onların bu durumlarını kınayarak onlan uyarmayı amaçlamakta ve onların özellikle de Rasulul-lah'ın aralarında bulunduğu, onlara Allah'ın ayetlerini okuyup vahyini tebliğ ettiğinden dolayı bu hususta herhangi bi mazerete sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Ayetler, onların bu olumsuz tavırlarım tedavi etme, müslümanfarın ahlakım güzelleştirme, arındırma ve temizleme metodunu kullanarak, muhatapları intak etmeye, cihad yapmaya, Rasulullah'i tasdik etmeye ve bu uğurda fedakarlığa katlanmaya çağırmaktadır. Aynı zamanda bu ayetler, ilk nesli Övmekle onların en tehlikeli ve zor koşullarda bile samimi olduklarını, fedakarlıkla bulunduklarını ve infak ettiklerini, bu amellerinden dolayı Allah'ın onlardan razı olduğunu (Tevbe, 100) beyan etmektedir. Biraz önce zikrettiğimiz ayetler ve bunların dışındaki Bakara, 204-206; Al-i İmran, 137-168; Nur, 47-54; Mücadele, 8-9 ve Saf, 2-3 gibi ayetler üzerinde düşünüldüğünde sözkonusu ayetlerin ihtiva ettiği hususlar açık bir şekilde görülebilir. Tevbe süresindeki bazı ayetlerde de buna benzer hususların varlığı yanında yeri geldiğinde de açıklayacağımız gibi Hz. Peygam-ber'in hayatının sonlarında İslami cemaatlerin (toplulukların) konumlarına ilişkin güzel bir tasnifte bulunulmuştur.

"Ve kad ehaze mîsâkahüm" (sizden sözünüzü aldı) cümlesi hakkında, Taberj ve diğer müfessirlerin[7][7] tabiin alimlerinden zikrettikleri görüşler çoktur.

Buradaki "misâk", Allah'ın Adem'in zürriyetinden aldığı ve A'raf sûresinin şu ayetinde zikrettiği ahiddir: "Rabbin Ademoğullanndan, onların bellerinden zürriyetlerini alıp onlan kendilerine şahid tuttuğunda "ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dedi. Onlar da "evet, şahid olduk" dediler" (A'raf, 172).

Bazıları da şöyle demiştir: "Burada sözü edilen misak (ahid), Allah'ın insanlara verdiği akıl ve mantıktır. Bu durumda her akıl sahibi raşid kişi, kendisine akıl ve rüşd veren Allah'la iman

---

[6][6] İbn Hişam. c. 3, sn. 319. fbn Hişam şöyle rivayet etmektedir: "Amrb. As ve Halidb. Vefid Hudeybiye anlaşmasından kısa bir müddet sonra Rasulullah (s)'a gelip İslam'a girmek istemişlerdir. Yolda birbirleriyle karşılaşmışlar ve Amr, Halid'e "nereye" diye sormuş. O da "Medine'ye müslüman olmaya gidiyorum. Bu adam peygamberdir. Ne zamana kadar direneceğiz?" demiştir. Halid de "Ben de aynen bunun için yola koyuldum" demiştir. Rasulullah'tan gelen rivayetlere göre, Rasulullah, onu "Seyfullah" (Allah'ın kılıcı} olarak isimlendirmiştir. Bkz. Refik el-Azm, Eşheru Meşahiri'l-İslam, c. 1, sh. 139.

İbn Hişam. c. 3, sn. 319. fbn Hişam şöyle rivayet etmektedir: "Amrb. As ve Halidb. Vefid Hudeybiye anlaşmasından kısa bir müddet sonra Rasulullah (s)'a gelip İslam'a girmek istemişlerdir. Yolda birbirleriyle karşılaşmışlar ve Amr, Halid'e "nereye" diye sormuş. O da "Medine'ye müslüman olmaya gidiyorum. Bu adam peygamberdir. Ne zamana kadar direneceğiz?" demiştir. Halid de "Ben de aynen bunun için yola koyuldum" demiştir. Rasulullah'tan gelen rivayetlere göre, Rasulullah, onu "Seyfullah" (Allah'ın kılıcı} olarak isimlendirmiştir. Bkz. Refik el-Azm, Eşheru Meşahiri'l-İslam, c. 1, sh. 139.

[7][7] Bkz. Beğavi, Hazin, Zemahşeri, İbn Kesir ve Tabersi.

üzere ahidleşen kimsedir." Bütün bunlara benzer görüşler müfessirler tarafından zikredilmiştir.

Kanaatimize göre en doğrusu, burada sözü edilen misak, onların Hz. Peygamberle yaptıkları biati hatırlatma bağlanımdadır. Öyle ki onlar bu biatle; iman, ihlas, fedakarlık, infak, cihad ve iyi bir hususta itaat edeceklerine dair Allah'a söz vermiş olmaktadırlar. Allah en iyi bilendir. Her ne kadar bazıları 10. ayette sözü edilen fethin Hudeybiye fethi -ki Allah bunu Fetih sûresinde fetih olarak isimlendirmekledir- olduğunu söylüyorsa da bütün müfessirlerin ittifakıyla bu, Mekke'nin fethidir.8[8] İbn Kesir'den naklettiğimiz İ-mam Âhmed'in ve Ebu Said'in hadisleri bunu desteklemektedir, Çünkü Halid b. Velid, Hudeybiye günü Kureyş'in safında yer almaktaydı. 9[9]

Mekke'nin Fethi, Olaylar Ve Etkilen

Hudeybiye anlaşmasından iki yıl sonra gerçekleşen Mekke fethi, önemli ve büyük bir olay olmasına rağmen fethin gerçekleştiğini haber veren bu sûrenin 10. ayeti, fethi buna benzer bir vasıfla aktaran Nasr süresindeki ayet ve Mekke'nin Hz. Paygamber'in ve müslümanların kontrolüne ve denetimine girdiğine işaret eden Tevbe süresindeki şu ayetlerden başka Kur'an-ı Kerim'de söz edilmemektedir: "Hacc-ı Ekber günü Allah ve Rasulünün müşriklerden beri olduğu Allah ve Rasulünden insanlara bir duyurudur." (Tevbe, 30) "Ey iman edenler, müşrikler birer pisliktir, o halde bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar"(Tevbe, 27). Hikmeti ilahi, bu fetihle ilgili ibret, uyarı, eğilim, sükunet ve kınama gibi tavırlara ilişkin herhangi bir ayet indirmeyi gerekli kalmamıştır denilebilir. Bunlar da Bedir, Uhud, Hudeybiye, Beni Kureyza, Beni Nadir olaylarıyla ilgili olarak Enfal, Ali İmran, Ahzab, Fetih ve Haşr sûrelerinde açıkladığımız gibi cihad ve fetih olaylarıdır.

Rivayetlerin zikrettiğine göre bu fethin gerçekleşmesi10[10] Özetle şöyle olmuştur: "Fetih, hicri 8. yılı Ramazan ayının son on gününde gerçekleşmiştir. Bunun sebebi de, Hudeybiye anlaşmasıyla Kureyş'e tabi olan Beni Bekir kabilesinin, anlaşmayı çiğneyerek Ra-sulullah ve müslümanların himayesinde bulunan Beni Huzaa kabilesine saldırması ve Kureyş'ten bazılarının destek ve yardımıyla kabileden birkaç kişiyi öldürmesidir. Beni Huzaa'dan bir heyet Medine'ye gelerek olanları Hz. Peygamber'e bildirdi ve O'ndan yardım talep ettiler. Hz. Peygamber de yardım vaadetti. Kureyş, bu yaptıklarının anlaşmayı çiğnemek olduğunu anladı ve Ebu Süfyan alelacele Medine'ye gelip anlaşmaya sadık olduklarını bildirmek istedi. Rasululah'la konuştu ve Rasulullah ona cevap vermedi

8[8] Bkz. a.g. kaynaklar.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/238-242.

10[10] Bkz. Beğavi, Tabersi, İbn Kesir ve Hazin tefsirlerinde Nasr surisenin tefsiri; İbn Hişam, c. 4, srı. 167; ibn Sa'd, c. 3, sh. 181-198; Taberi Tarihi, c. 2, sh. 323-344.

Ebu Süfyan, Ebu Bekir'den aracı olmasını istedi. Ebu Bekir reddetti. Aynı teklifi Ömer'e, sonra Ali b. Ebu Talib'e ve Fatma'ya yaptı. Onlar da reddedince Mescidin kapısına ümitsiz bir şeklide gelip "Ey insanlar, ben sizlerin himayesine girmiş biriyim" diye bağırdı ve tekrar Mekke'ye dündü. Rasulullah, istediği hazırlık tamamlanınca, Medine müsîümanlarından ve Eşlem. Gıfar, Müzeyne, Cüheyne, Eşça, Selim ve Fezare kabilelerinden oluşan ve onbinleri bulan ordunun başına geçti. Ordunun harekete geçmesi, Ramazan ayının son on gününde olmuştu. Mekkeliler bu ordunun harekete geçtiğini öğrendiklerinde müttefikleri olan Hevazin, Sakif, Beni Bekr ve Ehabiş'ten savaşa çağırdı. Hevazin ve Sakil' gibi büyük müttefikler daha Mekke'ye ulaşmadan Hz. Peygamberin ordusu Mekke'ye vardı. Mekke halkı bu orduya karşı koymanın imkansızlığını gördü. Hz. Peygamber ve hükmüne teslim oldu. Mekke'nin bazı bölgelerinde vuku bulan ve bazılarının ölümüne sebep olan ufak tefek çatışmalarından başka büyük bir çatışma olmadı. Rasuiullah, bu küçük çaplı çatışmaları duyunca hemen durdurulmasını emretti ve durduruldu. Ebu Süfyan daha müslüman olmadan ortamı bir yoklamak için dışarı çıktığında müslüman olup Mekke'de kalan ve Rasulullah'ın onayıyla müslümanlığını gizleyen Peygambcr'in amcası Abbas'la karşılaştı ve ona "ötende ne var" diye sordu. Abbas da "orada on binlerce kişiyle birlikte Rasulullah var. Müslüman ol yoksa doğduğuna pişman olursun"' dedi. "Ve sen benim himayemdesin diyerek onu peşine taktı ve Rasu-lullah'a götürdü. Orada müslüman oldu. Rasulullah ona ikramda bulundu ve "Kim Ebu Süfyan'ın evine girerse o emniyettedir" diye ilan ettirdi. Aynı zamanda "kim Harem'c girerse o emniyetledir ve her kim de evine çekilir kapısını kapatırsa o da emniyettedir" diye ilanda bulundu.

Ebu Süfyan, karşı koyamayacağını gördü ve böyle bir düşünceyi aklının ucundan bile geçirmedi. Abbas'a dedi ki: "Senin kardeşinin oğlunun saltanatı bayağı büyüdü." Bunun üzerine Abbas "yazıklar olsun sana o saltanat değil. Allah'ın nübüvveti ve yardımıdır" dedi Sa'd b. Ubade, Hazrec'in ileri gelenlerindendi. Ve bazı birliklerin komutanıydı. Sancak laşıyıcılarındandi. Mekke'ye girince "Bugün cenk günüdür. Bugün kutsalın helal olduğu gündür" diye bağırmaya başladı. Hz. Ömer onun bu sözlerini Hz. Peygambere haber verdi. Hz. Peygamber, "Kureyş'len ona karşı bir hamlenin olmayacağından emin olamayız" dedi ve Hz. Ali'ye gidip ona kavuşmasını ve ondan sancağı alıp kendisinin sancakla Mekke'ye girmesini emretti. Rasulullah Mekke'ye girdiğinde hemen Kabe'ye gidip orayı putlardan temizledi. Kabcnin içinde ve çevresinde 360 tane put bulunuyordu. Kabenin duvarları üzerinde fal oklarından medet bekleyen bir vaziyel-te olan Hz. İbrahim'e ve Hz. İsa ile meleklere ait resimler bulunuyordu. Rasulullah bunların kazınıp silinmesini emretti. İkinci gün insanlar Kabe'nin etrafında toplanmaya başladılar ve Hz. Peygamber bir hutbe irad eti. Hutbesine şu sözlerle başladı: "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, O tektir ve O'nun urtağı yoktur. Va'dini doğruladı, kuluna yardım etti ve yalnız başına grupları hezimete uğralli." Sonra şöyle devam elti. "Dikkat edin! Cahüiyye dönemine ait her türlü kan davası, kin, nefret bu iki ayağımın altındadır. Kabe'yi koruma ve hacılara su dağıtma işi hariçtir. Ey

Kurcyş topluluğu! Muhakkak ki Allah, sizden cahüiyye gururunu ve neseple üstünlük taslamayı gidermiştir. Tüm insanlar Adem'den, Adem de topraktandır. "Ey insanlar, biz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık ve lanışasınız diye de sizleri kabile ve kavimler kıldık. Sizin Allah katında en ke-remliniz en çok sakın an anızdır." Rasulullah "Ey Kureyş topluluğu! Benim size ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" deyince, onlar da şöyle cevap verdiler; "Senden hayır umuyoruz. Sen iyi bir kardeş ve iyi bir kardeşin oğlusun!" Hz. Peygamber de "gidin, siz serbestsiniz" buyurdu. Bunun üzerine Mekke halkı, Hz. Peygambere biat etmeye yöneldi ve müslüman olduklarını ilan ettmeye başladılar. Rasulullah bazı adamlarını Mekke'nin civar bölgelerine gönderip, oralardaki meşhur put ve anıtları yıktırdı. Bir Huzaa'lı bu esnada Hüzyel'den bir müşrike saldırıp onu öldürdü. Bunun üzerine Rasulullah tekrar bir hutbe irad ederek şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah Mekke'yi fil ordusundan korudu, oraya Rasulullah'ı ve mü'minleri idareci kıldı. Dikkat edin, orası (Mekke) benden Önce hiç kimseye kan dökmek için helal olmadı ve benden sonra da helal olmayacaktır. Ancak benim için de bir günde bir saat helal kılındı. Sonra dünkü gibi (haram belde) saygınlığına lekrar döndü. Burada bulunanlarınız bulunmayanlara bildirsinler. Allah'a ve ahirel gününe iman eden bir kimsenin burada kan dökmesi ve ağaç kesmesi helal değildir." Sonra şöyle devam elti: "Ey Huzaa topluluğu! Savaştan (öldürmekten) ellerinizi çekiniz. Şu ana kadar öldürdüğünüzü öldürdünüz. Onun diyetini ödettireceğim. Şu konuşmamdan sonra kim öldürülürse, onun yakınlarının önünde iki seçenek vardır. Dilerlerse katilin kanını isterler, dilerlerse de bundan vazgeçip onu serbest bırakırlar." Rasulullah bazı kişilerin şiddetli küfür ve işkencelerinden dolayı, Kabe'nin Örtüsüne bürünseler dahi öldürülmelerini emretti. Abdullah b. Hatal ve Huvcyris b. Vehb bunlardandı. Bunların düşmanlıklarından dolayı Safvan b. Ümeyye ve İkrime b. Ebu Cehl gibileri Mekke'den kaçmak zorunda kalmışlardı. Bazı müslümanlar, bu insanlar için aracı (şefaatçi) oldu ve aracılıkları kabul edildi. Onlara haber gönderildi, onlar da dönüp müslüman oldular.

Rasulullah'ın fetih esnasındaki uygulamaları, davranışları ve tavırları gayet güzeldi. O, bununla insanları İslam'a ısındırmak, Allah'ın sözünü, kutsallığını, İslami ve insani kardeşliği ve eşitliği onlar arasında hakim kılmak istiyordu.

Hudeybiye anlaşmasının bereketinden dolayıdır ki, Peygamberin ve müslümanlann gücü arttı, İslam dairesi genişledi ve Hz. Peygamber, yahudilerin Medine dışındaki emperyalist güçlerini kırdı. Kureyş'in zayıflaması da Peygamber'in gücünün artması ve İslam dairesinin genişlemesiyle eş oranda artıyordu. Hz. Peygamber'in başında bulunduğu bu büyük ordu, bu anlaşmadan iki yıl sonra vücuda gelmişti. Hem de böyle muazzam ordu, müslümanlar taralından, Kureyş ve müttefiklerinin benzer bir orduyla siret tarihinde -Ahzab sûresinde işaret edildiği gibi- Ahzab olayı olarak anılan ve H. 5. yılında Medine'ye hücum etmelerinden sonra oluşturulmuştu.

Mekke'nin tethiyle birlikte, Hz. Peygamber ve İslam'la diğer Araplar arasındaki engel

ortadan kalkmış, Arap yarımadasının her tarafından heyetler akın akın Hz. Peygam-ber'e gelmişlerdir. Yarımadanın doğusu ve kuzeyinin tamamına ilave olarak Yemcn'in büyük bir bölümü de Allah'ın dînine girdi. Öyle bir zaman geldi ki Hz. Peygamber 30 bine yakın bir ordunun başında siret tarihinde Tebük Gazvesi olarak isimlendirilen gazvede Şam kapılarına kayandı. İslam otoritesinin heybeti bu coğrafyayı kapsadı ve İslam buradaki kabileler arasında hızlıca yayıldı. Bu Gazve, Hz. Peygamberin vefatından iki yıl sonra gerçekleşen büyük fetih hareketinin ilk adımları oldu.

Ensar, şehirlerin anası olan Mekke'nin fethinden sonra Rasulullah'ın tekrar ikinci defa Medine'ye dönüp orayı kendine merkez edeceğini mi yoksa Mekke'de mi kalacağını sormaya başladı. Bu durum, Rasulullah'a iletilince, Rasulullah Ensar'm ileri gelenlerini çağırdı ve "Allah korusun, yaşamım sizinle olacak ve sizin aranızda öleceğim" dedi. Rasulullah bu tavrıyla da Ensar'ın kendisine ve muhacirlere kucak açmasını, yardım etmesini takdirle anmış oluyordu. Medine'ye hicretin büyük bereketleri olmuştur. Mekke'nin fethi bunlardan sadece bir tanesidir.

Rasulullah Mekke'nin gençlerinden birini Mekke'ye vali tayin etti. Bu seçimi Mekke'nin yaşlılarından yapmamasının bir hikmeti vardır. O genç Ümeyyeoğulları'ndandı. Bununla da onların kalplerini ısındırmak istiyordu. Bu konuda zikredilen zarif bir rivayet vardır. Rasuluilah, ismi Atab b. Useyd olan bu valiye nafakasını temin için günlük bir dirhem tahsis etmişti. O da bunun üzerine kalkıp şöyle dedi: "Ey insanlar! Allah bir dirhem de gözü olanın gözünü doyurmaz. Rasulullah bana rızık olarak her gün için bir dirhem tahsis etti. Hiç kimseye muhtaç değilim. Anlaşılıyor ki bu genç zenginlerden biri değildi. Belki de Rasulullah'ın onu seçmesinin sebebi budur.

Evet, ayetlerin nüzul sebebi belirli bir zaman dilimine Özgü olmasıyla birlikte, görüldüğü üzere ayetlerde daimi bir talimat vardır. Müslümanların gönlünde her zaman ih-las ve yakin noktasında bir etki yapıyor, onları özellikle de fedakarlık ve infakın zaruri bir hal aldığı krize ve sıkıntılı zamanlarda mallarıyla, canlarıyla fedakarlık yapmaya ve bu uğurda yarışmaya sevkediyor. Aynı zamanda ilahi hikmet bununla birlikte hem sıkıntılı anlarda ve hem de sıkıntıların olmadığı zamanlarda intakta ve fedakarlıkta bulunanları övmekledir. Bundan da anlaşılmakladır ki her an infak ve fedakarlık yapmak gerekir. Ve bunu yapan, Allah katından bir güzelliği hak eder.

"Onun sizi hakim kıldığı, yönetiminize verdiği şeylerden infak edin" cümlesiyle mal sahiplerine seslenmekte ve onların bu malları üzerinde yalnızca Allah'ın vekilleri olduğu belirtilmektedir. Onların, asıl mülk sahibi olan Allah'a itaat etmeleri, O'nun yolunda O'-nun dinine ve O'nun yaratıkları arasında ihtiyaç sahiplerine yardım etmek gibi infakta

bulunmaları emredilmektedir. Bu uyarı (emir), ayrıca mü'min yöneticiyi, mü'minlerden ihtiyaç sahipleri için mal sahiplerinden infak etmelerini istemeye yetkili kılmaktadır. [11[11]]

11- Aflah'a güzel bir borç verecek olan kimdir? (Allah) bunu kendisi için kat kat artırır. Onun için şerefli ve üstün bir ^ 'ecir vardır.

Ayetin ibaresi anlaşılır ve açıktır. Öyle görünüyor ki bu ayet, önceki ayetlerden hemen sonra nazil olmuştur. Önceki ayetlerin infakı teşvik etmeleri, mal sahiplerine yapılan "her ne kadar mallar Allah'a aitse de onlar da o mallar üzerinde yetkili kılınmış kimselerdir" şeklindeki uyarıyı tekid etmeleri, Allah'ın, mallarını infak edenleri, borç verenler olarak değerlendirmesi onun karşılığını kat kat ödeyeceğini ve kendileri için büyük bir ecir olduğunu bildirmektedir.

Burada sürekli geçerfc olan bir uyarı ve talimat sözkonusudur. Ayet, amaç itibariyle tekrarda bulunmuştur ki gerekli olan mesaj yenilensin.

Kanaatimize göre bu ayet önceki ayetlerle birlikte nazil olmuştur. Çünkü aralarındaki bağ güçlüdür. Değilse bile onlardan hemen sonra nazil olmuştur. En iyi bilen Allah 'tır. [12[12]]

12- O gün, mü'min erkekler ile mü'min kadınları nurları Önlerinde ve sağlarında koşarken görürsün. Bugün sizin müjdeniz, içinde ebedi olarak kalacağınız altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte, büyük kurtuluş budur.

13- O gün, münafık erkekler ve münafık kadınlar iman edenlere der ki: "Bizi bekleyin de'[13[13]] sizin nurunuzdan biraz alıp yararlanalım.[14[14]]' Onlara denilir ki: "Arkanıza dönün de bir nur arayın." Derken aralarında kapılı bir sur çe- kilir, iç yanında rahmet, dış tarafında azap vardır.

14- Münafıklar seslenirler: "Biz sizlerle beraber değil mİy-dik?" (Müminler de) "Evet, ama siz kendinizi fitneye düşürdünüz, oyalandınız ve kuşkulara kapıldınız, kuruntular sizi aldattı. Nihayet Allah'ın emri geldi ve o çok aldatıcı sizi Allah'la aldattı.

15- Artık bugün ne sizden ne de küfredenlerden hiçbir fid- ye alınmaz. Barınağınız ateştir, sizin dostunuz odur ve o ne kötü bir gidilecek yerdir.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/242-245.
[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/246.247.
[13[13]] Umuruna "Bizi bekleyiniz" anlamındadır.

[14[14]] Naktebis "Sizin nurunuzdan birazcık alalım da çıralarımızı tutuşturalım (yakalım)".

Ayetler, halis mü'minler ile münafıkların kıyamet günündeki hallerinden bahsetmektedir. Müminlerin Önlerinden ve sağlarından bir nur yayılır ve bu nur onların yollarını güçlü bir ışıldamayla aydınlatır. Cennetlerde daimi olarak kalacakları, müjde olarak kendilerine iletilir ve bu da büyük bir kurtuluştur. Münafıklar ise mü'minlere seslenerek onların beklemelerini, yollarını aydınlatıp yürüyebilmeleri için onların nurlarından birazcık olsun ifade etmeyi isterler. Kendilerine "geriye dönün, başka bir yerde aydınlığı arayın" denilir. Sonra her iki grubun arasına bir sur çekilir, bu surun bir tarafında mü'minler için rahmet ve nimet, diğer tarafında da münafıklar için şiddetli bir azap vardır. Ardından münafıklar, mü'minlere bir daha seslenerek "biz dünyada .sizinle beraber ve sizden değil miydik?" derler. Müminler de "evet, ama kalpleriniz bozuklu, şek ve şüphe içerisinde bocalayıp duruyordunuz, oyalanıp ortamı gözlüyordunuz. Olmasını beklediğiniz kuruntularınız sizleri aldattı, şeytan sizi Allah'ın affı ile yanılttı. Zannettiniz ki, tekrar dirilmeyeceksiniz ve Allah sizi hesaba çekmeyecek" derler. Ve ardından onlara "Artık ne sizlerden ve ne de kafirlerden herhangi bir fidye alınmadığı gibi, hiçbir yardım eden de size yardım edemeyecektir. Sizin barınağınız ve dostunuz ateştir, o ateş ne kötü varılacak bir yerdir ve ne kötü bir dosttur" denilir. [15][15]

Kıyamet Gününde Mii'min Ve Münafıkların Durumu

Bu ayetlerin sebeb-i nüzulüne Özgü herhangi bir rivayete rastlamadık. Kanaatimize göre bu ayetler kendisinden önceki rivayetlerle, bir ara söz niteliğiyle bağlı bulunmaktadır. "Bugün" kelimesi kendisinden önceki cümleye direk bağlıdır. Buna göre "İşte bugün de Allah güzel bir borç verenin ecrini kat kat artırır" denilmektedir. Ayetlerin üslubu, muhlisler için müjde ve övgü, münafıklar için uyarıcı ve inzar üslubu taşımaktadır. Bu ayetlerde-önceki ayetlerin yorumunda belirttiğimiz gibi, kalplerinde hastalık bulunanların üzücü konumlarına dair işaretler vardır. Aynı zamanda bu ayetler tereddüt gösteren ve ihmalkarlık yapanların ileri sürdükleri mazeretin kabul edilmediğini ve münafıkların, kendilerinden ayrılan mü'minlerden yardım talep ettiklerini belirtmektedir. Münafıkların, hila, tuzak, şüphe, üzüntü, oyalanma, aldatma ve bocalama gibi hususları içeren kötü tavırlarına uygun düşen bir karşı koyuş ve sürekli bir telkin sözkonusudur. Bu güruh toplum içerisinde daima var olur. Onların ahirette Allah'tan hakettikleri rezillik ve azabı görmelerinin yanfsıra, muhlisler, bunlara nefret, kınama, onlardan uzak durma, onları yalanlamakla karşı koyacaklardır.

Münafık kadınların, münafık erkeklerle birlikte zikredilmesi diğer Medenî sûrelerin ayetlerinde tekrar edilmiştir. Onların özellikle anılmasının Arap kadının canla başla ça-lıştığının, kötü ve nifak eylemlerinde rol aldığının göstergesi olduğuna dikkat çekmiştik.

---

[15][15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

Mekke'nin fethinden sonra nazil olan bu sûrede de onların tekrar anılması, kadınların, Hz. Peygamberin hayatının sonuna kadar erkeklerle birlikte bu eylemlere devam ettiğini göstermektedir.

Beğavi, bu ayetlerle ilgili olarak, Katade'den, Hz. Peygamberin şöyle dediğini rivayet eder: "Mü'minlerden bazılarının nuru, Medine'den Aden'e, San'a'ya ve diğer yerlere kadar olan yerleri apaçık bir şekilde aydınlatır. Bazılarının nuru ise, sadece ayaklarının bastığı yeri aydınlatır." Abdullah b. Mesud'un da şöyle dediğini rivayet eder: "Onlara (mü'minlere) amelleri miktarınca nur verilir. Kiminin nuru hurma ağacı gibi, kiminin nuru bir adam boyu kadardır. Nuru en az olanın ki ise başparmak kadar olup bir sönüp bir yanar". Bu iki hadisten de anlaşılıyor ki, mü'minlerin nur ve derece bakımından farklı farklı olmaları tabii bir olaydır. Dolayısıyla nurun daha parlak ve aydınlık olması için salih amellerin yapılması teşvik edilmektedir.

Taberi ve Beğavi, İbn Abbas, Abdullah b. Ömer ve Ka'bu'l-Ahbar'ın şöyle dediklerini rivayet etmişlerdir: "Ayetlerde zikredilen sur, Beytü'l Makdis'in doğu tarafındaki surdur. Onun iç tarafında rahmet, dış tarafında azap vardır. Orası da yahudilerin cehennem vadisi diye isimlendirdikleri yerdir". Biz bu görüşü, tuhaf ve yersiz buluyoruz ve tereddütle karşılıyoruz. Çünkü ayetler bunun, kıyamet gününde gerçekleşek olan bir durum olduğunu belirtiyor. Taberi diyor ki: "En doğru görüş bu surun kıyamet gününde cennetliklerle cehennemlikler arasındaki engel olduğunu belirten görüştür." Doğru ve uygun olan da budur. [16][16]

16- İman edenler İçin hala vakit gelmedi mi ki, kalpleri Allah'ın zikrinde ve inen hakka saygı duysun ve bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun bir zaman geçmiş ve kalpleri katılaşmış, çoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar.

17- Bilin ki, gerçekten Allah, yeryüzüne ölümünden sonra hayat verir. Belki aklınızı kullanırsınız diye size ayetleri açıkladık.

18- Şüphesiz, sadaka veren erkeler ile sadaka veren kadınlar'[17][17] ve Allah'a güzel bir borç verenlerin (karşılığı) kat kat arttırılır ve onlar için güzel bir ecir vardı.

19- Allah'a ve elçilerine inananlar (var ya) işte Rabbleri katında sıddîkler[18][18] ve şehidler onlardır. Onların ecirleri ve nurları vardır. Küfredip, ayetlerimizi yalanlayanlar ise, işte onlar da cehennem halkıdır.

---

[16][16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/247-248.

[17][17] el-Musaddikîne ve'l-musaddikâti Sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlardır.

[18][18] es-Sıddîkûn Gerçekte Allah'ı tasdik edenler ve çokça doğru olanlardır. Bu kelimeyle "ilk mü'minlere ve onların Rasululah'ı daima tasdik etmelerine işaret etmektedir" denilmiştir.

Ayetlerin İbaresi Açık Olup Şu Hususları İçermektedir:

1- "Mü'minlerin kalplerinin Allah'ın zikrine huşu ile bağlanmasının ve Allah'ın elçisine indirdiği Hakk'a boyun eğmesinin vakti hala gelmedi mi?" şeklinde kınama ve eleştiri içeren bir soru cümlesiyle başlamaktadır ki böylelikle mü'minler, kendilerinden önceki Ehli Kitabtan zaman aşımıyla kalpleri katılaşmış, çoğu doğru yoldan sapmış ve Allah'ın emirlerine karşı çıkmış kimseler gibi olmasınlar.

2- Mü'minlerin dikkatini, Allah'ın yeryüzüne ölümünden sonra tekrar nasıl hayat verdiğine çekmektedir. Muhakkak ki Allah, onlara misaller vermekte, ayetlerin amaçla-nra açıklamakta ki, belki onlar, o ayetlerin amaç ve hedefini kavrar, öğüt ve ibretlerden faydalanırlar.

3- Ardından da uyan, teşvik ve müjde içeren şu hususu dile getirmektedir: Mü'min-lerden sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar ve mallarını Allah yolunda harcamak suretiyle O'na güzel bir borç veren kimseler, Allah'a ve elçisine iman edip onların davetine icabet eden, emirlerini yerine getiren, yasaklarından kaçınanlar için kat kat arttırılmış büyük bir ecir vardır. Parıldayan nur Allah katındadır. O da sıddîkler ve şe-hidlerdir. Allah'ın ayetlerini yalanlayan kafirler ise cehennem ehlidir. [19[19]]

Allah Yolunda İnfakta Bulunmak

Taberi, bu ayetlerin sebebi nüzulüyle ilgili herhangi bir rivayette bulunmamıştır. A-ma Beğavi, üç rivayet zikretmiştir.[20[20]] Bunlardan biri Kelbi'den rivayet edilmiştir. Bu ayetin münafıklar hakkında hicretten bir yıl sonra nazil olduğu belirtilmektedir.

Münafıklar, Selman-ı Farisi'ye gelip O'nun Tevrat'ta bulunan ilginç şeylerden bahsetmesini istediler. Allah, "Biz sana kıssaların en gerçeğini aktarmaktayız" (Yusuf, 3) ayetini indirdi. Bir müddet sustular. Sonra tekrar dönüp sormaya başladılar. Allah, "Allah, müteşabih, ikişerli bir kitap olarak sözün en güzelini indirdi." (Zümer, 23) ayetini nazil buyurdu. Bunun üzerine münafıklar yine bir müddet soru sormamaya, susmaya başladılar. Fakat bir müddet sonra tekrar gelip soru sordular. Bu defa Allah, "İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine huşu ile bağlanma zamanı gelmedi mi?" ayetini indirdi. İkinci rivayet de İbn Mes'ud'dan rivayet edilerek şöyle denilmektedir: "Müslüman olmamızla, Allah'ın bizi bu ayetle azarlaması arasında dört sene vardır."[21[21]] Üçüncü rivayet ise İbn Abbas'dan nakledilerek şöyle

---

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/250.
[20[20]] Hazin, İbn Kesir ve Tabersi de bu rivayetleri zikretmişlerdir. Bu üçü de Beğavi'den sonra uzun bir müddet yaşadılar.

[21[21]] Bu hadis, Müslim'in tefsir konusunda rivayet ettiği hadislerden biridir. Bkz. Tac, II, 227.

denilmektedir: "Allah, Kur'an'ın nüzulünün 13. yılının başında mü'minlerin kalplerini bu ayetle teskin ederek onları azarlamış-ür."

Bu üç rivayet de gariptir. Birincisi, ayetin münafıklar hakkında nazil olduğunu belirterek, her.ikisi de Mekkî olan Yusuf sûresinin 3.[22[22]] ve Zümer sûresinin 23. ayetlerini aktarmaktadır. İkinci rivayetten de ayetin Mekkî olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Abdullah b. Mesud, davetin ilk yıllarında müslüman olanlardandı. Mekke dönemi de 13 yıl sürmüştür. Kaldı ki ilk nesil, Mekke döneminde Allah'ın zikrine ve ibadetine kendini vermiş ve Allah'ın indirdiğine iman etmiştir. Zariyat, 17-19; Mearic, 22-35; Zümer, 23; Furkan, 63-64; Mü'minun, 1-10 ve Ra'd, 20-24 ayetleri gibi Mekke'de nazil olan bir-Çok ayet, onları sözkonusu edilen bu vasıflarla nitelemektedir.

Üçüncü rivayetten de bu«yetin hicretten sonra birinci yılda nazil olduğu anlaşılmaktadır. Münafıklar müstesna, tüm mü'minler çok samimiydiler ve kendilerini tamamen buna vermişlerdi. Birinci ayette münafıklara hitap edildiği gibi, mü'minlere hitap edilmemiştir.

Kanaatimize göre bu ayetler, bağlam ve konu itibariyle kendisinden Önceki ayetlerle ilişkili ve bağlantılıdır. Önceki ayetler, direkt olarak Kıyamet gününde, samimi mü'mirilerle münafıklar arasındaki durumu mukayese etmiş, şüphe İçerisinde bocalayan, oyalanan ve kuruntularla avunan münafıkları kınamış ve onları uyarmıştır. Ve yine önceki ayetler, bazı müslümanlan, imanlarında aşın samimiyet göstermedikleri ve Allah yolunda infakta bulunmadıktan için azarlamıştır. Kimin Allah'a borç vereceğini sormuş, borç verenlere verdiklerini kat kat artıracağını ve büyük bir ecir vereceğini belirtmiştir, işte bu ayetler, cimrilik yapana, şek, şüphe içinde bocalayan ve ihmalkarlık yapana seslenerek, "samimi olmalarının, kalplerinin Allah'ın zikrine ve indirdiklerine huşu ile bağlanmasının vakti hala gelmedi mi?" diye sormakta ki, onlar zaman aşımıyla birlikte kalpleri katılaşan Ehli Kitab gibi olmasınlar. Bunun yanında samimi olan ve her türlü fedakarlıkta bulunanları da övgüyle yâd etmektedir.

Sûrenin tertibi ve fethin zikredilmesi, bu sûrenin H. 8. veya 9. yılda nazil olduğunu göstermektedir. Zaten konuyla ilgili ayetlerin çoğu bu dönemde nazil olmuştur. Ayetler bu dönemde, bu seslenişin, zaten ihmalkârlık yapan, şüphe içinde bocalayan ve biraz önce sûre ve ayet numalanm verdiğimiz, daha önce nazil olmuş birçok ayette belirtildiği üzere Allah ve Rasulü'yle ahidleşenlere karşı olumsuz, sevimsiz tavırlar takınanlara yöneliktir. İlk ayette, mü'minler. Ehli Kitabın içinde bulunduğu durumdan da anlaşılacağı üzere Maide, Nisa, Al-i îmran. Bakara sûrelerindeki birçok ayette de sözü edildiği gibi doğru yoldan sapan, birbiriyle çekişen Allah'ın kitabını tahrif eden, ondan uzaklaşan ve Allah'ın emir ve kanunlarına karşı gelen Ehli Kitab gibi olmama konusunda uyarılmaktadır.

[22[22]] Kaynak aldığımız mushaf bu ayetin Medeni olduğunu belirmektedir. Sureyi tefsir ederken sözkonusu rivayeti çürütmüştük, Zümer süresindeki bu ayetin Mekki olduğu hakkında ise ihtilaf yoktur.

Bu güçlü bir uyandır. Çünkü müslümanlar, Ehli Kitabın içinde bulunduğu bu durumu görüyor ve duyuyordu. Bu konumu eleştiriyorlardı. Bundan da öte bazı ayetlerde belirtildiği gibi İslam'dan önce Arapların da eleştiri odağıydı. Fatır sûresinin "Yeminlerinin olanca güçleriyle, kendilerine bif uyarıcı-korkutucu gelecek olsa, ümmetlerin herhangi birinden mutlaka daka doğru yolda olacaklarına dair Allah'a and içtiler.." ayeti ve En'am sûresinin "ya da kitap bize de indirilseydi, şüphesiz onlardan daha çok doğru yolda olurduk dememeniz için size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidayet ve bir rahmet gelmiştir" ayetleri sözkonusu bu ayetlerdendir.

İkinci ayet/üslubu ve konumu itibariyle çeşitli öğütler içermektedir. Yeryüzünü, ölümünden sonra gökten yağmur yağdırarak tekrar dirilten, herşeye gücü yeten, bağışlayıcı Allah'tır. Apaçık ayetlerle insanları dirilten, onları içinde bulunduktan karanlık ve cehaletten sonra dünya ve ahirette mutluluk ve basan yoluna ileten O'dur. Aynen bunun gibi onları ölümünden sonra dirilten odur ki, onları hesaba çeksin, onlardan herbirine imanından, küfründen, doğruluğundan ve fışkından dolayı hakkettiği karşılığı versin. Burada kendisine hitap edilen (ki bu hitap süreklidir) kimselerin, Allah'a yönelip tevbe ederek hazırlık yapmakla, kötü sonuçtan kurtulmak için O'nun hidayetine tabi olmakla, kendileri için dünya ve ahirette basan ve mutluluğu elde etme gerekliliği vurgulanmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü ayetlerde sadaka veren erkekler ile sadaka veren kadınlar, Allah'a güzel bir borç verenler, Allah'ın indirdiğini doğrulayan ve onunla amel edenler, davete icabet edenler ve huşu sahibi olanlar, Allah yolunda şehid olanlar ve Allah'ın Tevbe sûresinin 110. ayetinde kendilerinden razı olduğunu bildirdiği Rasulullah'ın ashabından samimi kadın ve erkeklerin, içinde bulunduktan güzel konumlar övülmekîe-dîr. Sonra sürekli olarak, müslümanlan ruhsal bir donanıma tabi tutarak onlara, Allah'ın indirdiklerini doğrulamayı, onun yolunda canla malla fedakarlık yapmayı, O'na yaklaşmak, ilahi nzayı kazanmak, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmak için büyük bir vesile kılmaları hususunda telkinde bulunmaktadır.

Evet, sadaka veren erkeklerin yanında sadaka veren kadınların da zikredilmesi, daha önceki ayetlerde dikkat çektiğimiz gibi, münafık kadınların özellikle zikredildiği husus gibidir. Zaten ihlas ile nifak arasında da büyük bir fark vardır. [23[23]]

20- BİIin ki, dünya hayatı bir oyun, eğlence, süs, kendi aranızda övünme, mal ve evlat çoğaltma yarışıdır. (Bu), bir yağmura benzer ki, bitirdiği ot çiftçilerin'[24[24]] hoşuna gider, sonra kurıfr, onu sapsarı görürsün, sonra da çer-çÖp[25[25]] olur. Ahirette ise şiddetli bir azap,

---

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/250-252.

[24[24]] el-Küffâr Burada çiftçiler (ekinciler) anlamındadır. K-F-R ke-,„. limesinin asıl anlamlarından biri de Örtmek ve kapatmaktır. Çiftçi tohumu ,h. toprağa eker, gizler ve üstünü kapatır.

[25[25]] Hutâmen Sarardıktan sonra çer-çöp haline gelen anlamındadır.

Allah'tan bir mağfiret ve bir hoşnutluk vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir zevkten başka bir şey değildir.

21- {O halde) Rabbinizden bir mağfirete ve genişliği yerle göğün genişliği gibi olan ve Allah'a, elçilerine inananlar için hazırlanmış bulunan cennete koşun. İşte bu Allah'ın dilediğine vereceği lütfudur. Şüphesiz Allah büyük lütuf sahibidir.

Bu ayetlerin ibaresi de açıktır. Her iki ayette de müslümanlara hitap edilmekte ve şu hususları vurgulanmaktadır:

1- Dünya hayatının bir oyun, eğlence, süs, övünme, mal ve evlad çoğaltma yeri olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu dünya hayatı aynen yeryüzüne inen ve çiftçilerin yüzünü güldüren, güzel ekinler yeşerten yağmur gibidir. Bu ekinler büyür, fakat daha sararip çer-çöp haline dönüşüverir,

2- Ciddi bir hususa daha dikkat çekmiştir ki o da ahirettir. İnsanlar, ahirette ya Al-Uı'tan bir mağfiret ve hoşnutluk veya şiddetli bir azap olan gidişatlanyla başbaşa kalırlar. İşte o zaman insanlar, dünya hayatının kısa süreli bir zevkten ve aldatıcı bir görümünden başka birşey olmadığının farkına varırlar.

3- Ayetler, muhatapları, Allah'ın mağfiret ve hoşnutluğunu, Allah ve eçilcrine iman edenler için hazırlanmış, genişliği yer ile göğün genişliği kadar olan cenneti elde edici sebepler oluştunmak için koşmaya, yoğun gayret sarfetmeye çağırmaktadır. Bu da Allah'ın dilediğine vermiş olduğu lütfudür. Muhakkak ki Allah, lütuf sahibidir. [26][26]

Dünya Hayatı Oyun Ve Eğlencedir

Bu iki ayetin nüzul sebebine özgü herhangi bir rivayette rastlamadık. Kanatimize göre her iki ayet de amaç ve bağlam olarak önceki ayetlerle ilişkilidir. İki ayetin ruhundan ve anlamınclan anlaşılan şudur: Her iki ayet de infak etmek ve ihlaslı olmak suretiyle Allah'ın rızasına mazhar olmayı teşvik etmekte, önceki ayetlerde kınanan tereddüt ve oyalanmadan kaçınmayı öğütlemektedir.

Dünya hayatının bu sefilde birinci ayetle ömeklendirilmesi daha önce de birçok yerde geçmişti.

Daha önceki ayetlerde, dünya hayatı örneği verilirken Allah'a davet etmek, dünyevi olanlara, mala, makam ve mevkiye dalmamak öngörülürken burada da ihlas ve infak konularında tereddüt gösterenler, oyalananlar yerilmiştir. Daha önce sözkonusu yerlerde söylediğimiz gibi burada da diyoruz ki ayetler, dünya ve nimetlerinden, kazanç, mal ve evlad

---

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/253-254.

edinmekten el-etek çekme bağlamında değildir. Burada emredilen husus, kişinin dünyaya aşın bir şekilde meydelip dünyalığı en büyük arzu ve hedefi haline getirmeme-sidİr. Dünyaya aşırı bir şekilde dalıp Allah'a ve insanlara karşı olan görevlerini unutmaması, ebedi hayat yeri olan ahireti ve hesabı ihmal etmemesi emredilmektedir. Kaldı ki dünya hayatı, dünyada yaşayan her insan için çok kısa bir müddetten ibarettir. Özellikle ayetlerin bu tarzda ortaya koyduğu metod; manevi ve şifalı bir ilaç mahiyeti taşımakta, insana hayatının her safhasında, bilhassa maddenin ruhu galip olduğu, dünya nimetlerinin, insanın yüce değerlerini kaybettirdiği, kalpleri katılaştinp, Allah'ın korkusunu çekip aldığı anlarda en büyük yaran sağlamaktadır. 27[27]

22- Ne yeryüzünde ve ne de sizin nefislerinizde meydana gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan ön-ce28[28] bir kitapta yazılmış) olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a çok kolaydır.

23- Ki elinizden çıkana üzülmeyesiniz29[29] ve (Allah'ın) size verdiğiyie sevinip şımarmayasınız. Allah büyüklük taslayıp böbürleneni sevmez.

24- Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emrederler. Kim yüz çevirirse (bilsinler ki) Allah zengindir, övgüye layıktır.

Ayetlerde Şu Hususlara Dikkat Çekilmiştir

1- Hitap müslümanlaradır. Yeryüzünde vuku bulan her şey ve insanların nefsine dokunan her musibet, vuku bulmadan önce Allah katında bulunan bir kitapta yazılmıştır. Bu da Allah için gayet kolay olup, O'nun İlminin ve kudretinin kapsamlı oluşuyla ilgili olan bir şeydir.

2- Allah bu gerçeği açıklıyor ki, onlar, ellerinden kaçan hayırlardan dolayı üzüntü ve yasa boğulmasınlar veya elde ettikleri hayırlardan dolayı sevinçten mağrur olmasınlar. Çünkü Allah, kibirlenip böbürlenen, kendilerine ulaşan hayırdan dolayı sevinip mağrur olan, sonra da infak etmede cimrilik yapan ve başkalarına da cimrilik konusunda kendisi gibi olmalarını öğütleyenleri sevmez. Allah, kendi emirlerine icabet etmekten yüz çevirenlerden daha zengindir. Kendisine icabet eden için hamd ve şükür sahibidir. Bu ayetlerle insanlar uyarılmaktadır. 30[30]

27[27] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/254.

28[28] Min kabii en nebreehâ "Biz onu yaratmadan önce" anlamındadır. Müfessirlerden bazıları (onu) zamirinin "yeryüzü" ve "nefis" kelimelerine döndüğünü söylerken, bazdan da bu zamir "musibet" içindir demişlerdir. Bu tekil zamirin "musibet"e ilişkin olduğunu söylemek daha doğru olur.

29[29] Likeylâ te'sev "Üzülmeyesiniz diye" anlamındadır.

30[30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/255.

Cimrilik, Kibir Ve Sadaka

Ayetlerin nuzül sebebine ilişkin herhangi bir rivayete rastlamadık. Kanaatimize göre bu ayetler, önceki ayetlerle konu ve bağlam açısından bağlantılıdır. Ayetlerin anlamından ve özünden anlaşılan şudur ki, insanlara ulaşan herhangi bir hayır, Allah'ın lütfündandır. İnsanların övünmesini, böbürlenmesini, Allah yolunda infak ve ihtiyaç sahiplerine verme noktasında cimrilik yapmasını gerekli kılacak hiçbir sebep yoktur. Madem ki insanlar, bu hayrın elden gitmesini ve telef olmasını engellemeye güç yetiremiyorlarsa o halde, Allah'ın şükrünü yerine getirmemenin, cimrilik ve ihmalkarlık yapmanın hiçbir anlamı yoktur. •

Ayetlerin anlamından ve özünden anlaşılıyor ki, sözü edilen musibet, insanların gücü üstünde olan şeylerdir. Müfessirlerin çoğu, sözü dönderip dolaştırıp bu konuya getir-mişlerdir. O halde denilebilir ki, bu musibetin, insanlardan sadır olan, dünya ve ahirette karşılığında cezalandırıldıkları veya mükafatlandırıldıktan fiillerle hiçbir ilgisi yoktur.

Ayrıca ayetlerden, daha önceki ayetlerde de kınama konusu olan, şüphe içerisinde bocalayan, oyalanan, ihmalkar davranan münafıkların başka sıfatlarının da olduğu anla-şılıyor ve bu sıfatlar yerilecek dikkatli davranılıp bunlardan kaçınılması vurgulanıyor. Bu sıfatlar da insanlara karşı büyüklenmek, kendini beğenmek, elde ettiklerinden dolayı böbürlenip gururlanmak, cimrilik göstermek ve insanlara da cimriliği emretmektir. Cimriler, genellikle kendi cimriliklerini temize çıkarmak için başkalarının da cimri olmasını isterler.

Görüldüğü gibi ayetlerde, sürekli olarak geçerli olan telkinler sozkonusudur. Müslümanların, her halükarda Allah 'a güvenmeleri, ona teslim olmaları, kendilerine dokunan bir belaya sabretmeleri, ümitsizliğe düşmemeleri, kendilerine gelen hayırdan dolayı şükretmeleri, sevinçten dolayı kibirlenip böbürlenmemeleri, mağrur olmamaları, Allah yolunda infak etmenin ve muhtaçlara yardım etmenin sonuçlarından korkmamaları, cimriliği teşvik rezaletine bulaşmamaları, herhâlükârda hayn başkalarından menelmemeleri öğütlenmiştir.

Bütün bu öğütleri içeren Kur'an ayetleri, Mekke ve Medine döneminde nazil olan sûrelerde tekrar edilmiştir. Bununla da güzel ahlaka çağrılmış, rezillikler yasaklanmış, nefsin her şart ve ortamda Allah'a teslim olması istenmiştir.

Sahih hadis kitaplarında sadaka, cimrilik ve kibir hakkında birçok hadîs rivayet edilmiştir. Kur'ani talimatla, nebevi talimatın bu hususta birbiriyle nasıl ahenk içinde olduğunu görmek için bu hadislerin bir kısım im burada aktarmayı faydalı buluyoruz: Buhari, Müslim ve Nesai'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadis şöyledir: "Allah Rasulü'ne bir adam gelerek, "Ya Rasulullah (sevap bakımından) hangi sadaka daha büyüktür?" diye sordu. Allah'ın Rasulü "sıhhatin yerinde olup, malına düşkün olduğun, fakirlikten korkup zenginliğe meylettiğin halde verdiğin sadakadır. Bu işi, canboğaza gelip de falancaya şu kadar, filancaya bu kadar verilsin diyecek duruma gelinceye kadar erteleme. Dikkat et, zaten bu mal o

zaman başkasının olmuştur" buyurdu.[31][31] Nesai, Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etmiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: "Bazen bir dirhem yüzbin dirhemden daha üstün sayılır." Bu nasıl olur ya Rasulalah?" dediler. O da "tki dirhemi olan bir adam, onlardan bir dirhemini, çok malı olan bir kimse de yüz bin dirhemini, sadaka olarak verdi nu\ilk adamın bir dirhemi bu yüzbin dirhemden daha üstün sayılır."[32][32] Buhari, Müslim ve Nesai'nin Ebu Musa'dan rivayet ettikleri bir hadis de şöyfedir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: "Her müslümanın sadaka vermesi gerekir." "Ya Rasulalah ya bulamayan kimse ne yapsın" dediler. Hz. Peygamber "Elinin emeğiyle çalışır kazanır, kendine yararlı olur ve sadaka verir" buyurdu. "Yapacak iş bulamazsa ne yapsın" dediler. O da "İhtiyacı olan kimseye yardım eder" dedi. Onlar "Ya bunu da bulamazsa?" diye sorunca Hz. Peygamber "İyi iş yapsın, iyilikte bulunsun, kötülükten sıkınsın, bu onun için sadakadır" buyurdu.[33][33] Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre'den şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Ey Ademoğlu sana intak edileni infak et."[34][34] TİrmiZi de Ebu-bekir'den şöyle rivayet etmiştir: "Nebi (s), "sahtekar, savurgan ve cimri cennete giremez" buyurdu."[35][35] Tirmizi'nin Ebi Sa'id'den rivayet ettiğine göre Nebi şöyle dedi: "İki haslet vardır ki, asla bir mü'minde beraber bulunmaz. Onlar; cimrilik ve kötü ahlak-tır."[36][36] Müslim, Tirmizi'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadiste Rasul şöyle bu-yurdu: "Allah, yücelik atkım, büyüklük ise benim biiründüğüm elbisemdir. Kim bunlardan birinde benimle boy ölçüşmeye kalkışırsa onu cehenneme atarım."[37][37] Müslim ve Tirmizi, Abdullah'dan Hz. Peygamber'İn şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremeyecektir." Adamın biri: "Ya Rasu-lallah, insan elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister (bu kibirlilik midir)" dedi. Peygamber de: "Allah güzeldir, güzel olanı sever. Kibir; kendini yüksek görerek, hakkı inkar etmek ve hakkı söyleyenlere karşı koymaktır" buyurdu."[38][38]

Tüm müfcssir ve yorumcular "bir kitapta" cümlesinin olmuş, olan ve olacak herşe-yin yazılı bulunduğu Levh-i Mahfuz'dan kinaye olduğunu söylemişlerdir. Biz, Buruc sûresinin tefsirinde Levh-i Mahfuz, Ra'd sûresinin tefsirinde müfessirlerin buna mura-dif (eş anlamlı) olduğunu söyledikleri "ümmü'l-kitap" tabirlerini açıklamıştık. A Buruc sûresinde sözkonusu yerde demiştik ki. Allah, genel ilmini maddi bir levhada toplamaktan yücedir, bu tabir, insanların amel ve bilgilerinin levhalarda olduğunu varsaymalarından kaynaklanmaktadır. Ancak bununla birlikte diyoruz ki, bu tabir, "Allah'ın İlmi, yeryüzünde ve insanlar üzerinde

---

[31][31] Bkz. Tac, c. 2. sh. 96.

[32][32] Bkz. Tac. c. 2, sh. 96

[33][33] Bkz. Tac, c. 2, sh. 96

[34][34] Bkz. Tac, c. 5. sh. 38
[35][35] Bkz. Tac, c. 5, sh. 38
[36][36] Bkz. Tac. c. 5, sh,29
[37][37] -Bkz. Tac, C. 5,sh.29
[38][38] Bkz. Tac, c. 5, sh.3O

cereyan eden olaylar vuku bulmadan önce onları kapsamıştır" anlamındadır. En iyisini Allah bilir.[39][39] [40][40]

25- Andolsun ki biz, elçilerimizi apaçık belgelerle gönderdik ve onlarla birlikte Kİtab'ı ve mizanı indirdik ki, İnsanlar adaleti yerine getirsinler. Ve kendisine de büyük bir kuvvet ve insanlara.yararlar bulunan demiri de indirdik ki, Altah, kendisine ve1 peygamberlerine, gayb İle (görmedikleri halde) kimlerin yardım edeceğini bilsin(bildirsin). Şüphesiz Allah büyük kuvvet sahibidir, üstün olandır.[41][41]

Ayet şu İlahi yasayı belirtiyor: Allah, peygamberlerini insanlara apaçık belgeler ve kanıtlarla göndermiştir. Onlara, insanların kendi aralarında adaleti ve hakkı tesis etmek için yapmaları gerekenleri kapsayan kitapları indirmiştir. Demiri yaratmış ve insanlara bunu nasıl kullanacaklarının bilgisini ilham etmiştir. Demirde insanlar için birçok yararlar olmasının yanında, o, güç ve baskı aracıdır. Allah, tüm bunu, insanları sınamak ve onların ileri süreceği mazeretleri engellemek, -her ne kadar onlar işin sırrını idrak etmiyorlarsa da -onlardan kimin Allah'a ve peygamberlerine yardım ettiğini, onları ve onların getirdiği gerçekleri tasdik ve teyid ettiğini ortaya çıkarmak için yapmıştır. O Allah, güçlüdür, kuvvetlidir ve insanlara muhtaç değildir, istediği herşeye güç yetirendir. [42][42]

Kitap Ve Mizan

Ayetin nüzul sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete raslamadık. Her ne kadar, bu ayet yeni bir konu işliyor gibi görünüyorsa da daha önceki ayetlerle ilişkili ve bağlantılı olduğu görülmektedir, önceki ayetler, Allah yolunda cihad ve infak etmeye davet ederken bu ayet de, bu davetin hedeflerinden biri olan insanlar arasında adalet ve hakkı tesis etmeyi

---

[39][39] Buruc ve Ra'd surelerinde levh-i mahfuzla ilgili olarak söylediklerimize şunları da eklemeden geçemeyeceğiz. Hemen belirtelim ki, beş sahih kitabında bununla ilgili herhangi bir nebevi hadise rastlamadık. Ancak Ibn Kesir. Buruc suresinin tefsirinde Taberanl'den onun da ibn Abbas'tan rivayet ettiği şu hadisi aktarır:

[40][40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/

[41][41] "Rasutullah şöyle buyurdu: "Muhakkak Allah, levh-i mahfuzu, sayfaları yakuttan, kalemi de nurdan olan beyaz inciden yaratmıştır. Onun yazısı nurdur. Allah'ın her gün için onda 360 anı vardır. Yaratır, nztklandırır, öldürür, diriltir, aziz kılar, zelil kılar ve dilediğini yapar."

Beğavi de Ra'd suresinin içinde "ümmü'l-kitab" lafzının geçtiği 39. ayetinde, değişik bir farkla fbn Abbas'tan aktarır. Ata'mn belirttiğine göre Ibn Abbas şöyle demşttir: 'Allah, 500 yıl mesafesinde (olan bir büyükükte) beyaz inciden bir levh-i mahfuz yaratmıştır. Bunun yukuttan iki kapağı vardır. Allah'ın hergün için onda 360 anı vardır. Dilediğini siler, dilediğini de bırakır. O'nun katında ümmü'l-kitab vardır." Beğavi, Ra'd suresideki söz konusu ayetin tefsirinde bu rivayetle birlikte iki rivayet daha aktarır. Birincisi İkrime'dendir. İbn Abbas şöyle dedi: "Onlar iki kitaptır. Biri ümmü'l-kitab dışında kalan bir kitaptır. Dilediğini ondan siler ve dilediğini de sabit bırakır. Diğeri de içindeki hiçbir şeyin değişmediği ümmü'l-kitabtır." İkinci rivayet de şudur: "ibn Abbas, Ka'b'e ümmü'l-kitab hakkında sordu. O da şöyle dedi: "Allah'ın yarattığı ve yaratıklarının işlediği şeyler hakkındaki ilmidir." Görebildiğimiz diğer tefsir kitaplarında bundan başka önemli bir fazlalık yok. Bu da Ra'd ve Buruc surelerinde söylediklerimizden bizi vazgeçirecek değildir. Beğavi'nin, Ka'b'ın İbn Abbas'ın sorusuna verdiği cevap olarak rivayet etiği kısım görüşlerimi teyid etmektedir. En iyisini Allah bilir.

[42][42] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/258.

içermektedir. Ayet, başlı başına tam bir cümle olup, itikad, sosyal, yargı ve yönetimle ilgili talimatlar içermektedir. Tek bir cümleyle yönetimin (otoritenin) insanlar arasında adaleti ve hakkı tesis etmesi gerektiğini belirtmiştir. Allah, insanları uyarısız, eğitimsiz ve ilkesiz bırakmamaktadır. Onlara elçilerini apaçık belgelerle göndermiştir. Onların arasında adalet ve hakkı yerleştirmek için kitaplar indirmiştir. Yoldan sapan, büyüklük taslayan, inat eden, zulüm ve bâtılı, hak ve adaletin yerine geçirmeye çalışan hak ile adaletin gereğini yerine getirmeyenlere karşı koymak için başvurulan faydalı yöntemlerden demirli silahlan, vurucu güç haline getirmiştir. Tüm bunlar yalnızca insanların faydası ve yararf içindir.

Taberi ve diğer müfessirler, Allah'ın peygamberlerine indirdiği mizan ve demir hakkında çeşitli görüşler serdetmişlerdir.[43[43]] Öyle ki, burada sözü edilen mizan, "insanların yaşamlarında kullandıkları terazi (ölçü birimi)dir. Allah bunu Nuh'a gönderdi ve kavminin onu kullanmasını emretti. Allah Adem'le birlikte demirden yapılmış kelpeten, örs, çekiç ve testere göndermiştir" denilmektedir. Bu konuda İbn Ömer'den rivayet ettikleri merfu bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Allah gökyüzünden yeryüzüne dört bereket indirmiştir: Demir, ateş, su ve tuz". Aynı zamanda şöyle bir görüş de rivayet etmişlerdir: "Buradaki mizandan kasıt adalettir. Demiri indirmekten amaç, onu yaratmak ve insanlara yeri ve dağlan kazmak, özellikle de insanların kendilerini korumak için "demirde büyük bir güç vardır" cümlesiyle tabir olunan gücü, silah yapımında kullanmak gibi çeşitli alanlarda kullanmasını öğretmektir.

Kanaatimize göre ikinci görüş daha doğrudur ve eşyanın tabiatına uygundur. Müfes-sir Kasımi, îbn Teymiyye'nin, birinci görüşü eleştiren doğru teşhislerini aktararak şöyle demektedir: "Hz. Peygamber'den bu konuda rivayet edilen hadis ve çeşitli demirli aletlerin Adem'e ve Nuh'a indirildiğini beyan eden ve İbn Abbas'tan aktarılan rivayet, uydurmadır. İnsanlar, kendi aralannda bazılarının yerden ve dağlardan akan madenlerden ve demirden çeşitli aletleri elleriyle yaptıklannı müşahede ediyorlar. Bu tür görüşler, gözle görülen sıradan olayı abartmaktadır." [44[44]]

26- Andoisun biz, Nuh'u ve İbrahim'i elçi olarak gönderdik. Peygamberliği ve kitabı onların soylarında kıldık. On lardan hidayeti kabul edenler vardır, ama onlardan birçoğu da fasık olanlardır.

27- Sonra bunların peşinden art arda elçilerimizi gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da arkalarından gönderdik, O'na incil'i verdik ve O'na uyanların kalplerine şefkat ve merhamet koyduk. İcad ettikleri ruhbanlığı biz onlara yazmamıştık. Ancak Allah'ın rızasını kazanmak için kendilerinden (bu ruhbanlığı) uydurdular, ama ona da gereği gibi uymadılar. Bununla

---

[43[43]] Bkz. Taberi, Be$avi, Zemehşeri, Tabersi, İbn Kesir ve Hazin tefsirleri.

[44[44]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/258-259.

birlikte biz onlardan İman edenlerin ecirlerini verdik, onlardan birçoğu da fasık olanlardır.

Hristiyanlarm Ahlakı Ve Ruhbanlık

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Ancak her iki ayet de bir önceki ayetten sonra gelerek Allah'ın insanlar arasında adalet ve hakkın tesisi ve insanların hidayeti için elçiler göndermesinin hikmetini açıklar mahiyetledir "Nuh'u ve İbrahim'i elçi olarak gönderdi. Peygamberliği ve kitabı onların soyunda kıldı. Onlardan bir kısmı hidayete erdi ve birçoğu da Allah'ın emrinden dışan çıktı, sapıttı ve doğru yoldan saptı."

Sonra daha önce gönderdiği peygamberlerin ardından, onların getirdiği metod üzere olan birçok elçi gönderdi. Ardından Meryemoğlu İsa'yı gönderdi ve O'na İncil'i verdi. O'na tabi olanların kalbine şefkat ve merhamet yerleştirdi. Öyle ki, onlar, Allah'ın kendilerine farz kılmadığı bir şeyi uydurup, buna uymayı farz kıldılar. Bu uydurdukları şey de Allah'ın rızasına nail olmak ve O'na daha fazla ibadet etmek için tamamen ibadete kapanmak ve kadınlardan uzaklaşıp onlardan el etek çekmek gibi hususları içeren ruhbanlıktır. Ancak onlar buna da gereği gibi riayet etmediler. Onlardan bazısı iman etti, samimi oldu ve Allah da ecirlerini verdi, bazısı da Allah'ın emirlerini çiğnedi, sapıttı ve hak yoldan çıktı.

Ayetler, bu ayetlerin nazil olduğu dönemdeki Ehli Kitabın içinde bulunduğu duruma dikkat çekmektedir.

Taberi Özellikle de ikinci ayetle ilgili olarak İbn Mesud'dan şu nebevi hadisi rivayet etmiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: "Bizden öncekiler yetmişbir fırkaya bölündü, bunlardan sadece üçü kurtuldu, diğerleri helak oldu. Bu üç fırkadan biri krallara karşı geldi ve onlarla Allah'ın ve İsa'nın dini üzere savaştı, sonra krallar onları öldürdü. Bir fırka da krallara karşı gelmeye güç yetiremedi ve kendi kavimleri arasında kalıp, kavimlerini Allah'ın ve Merycmoğlu İsa'nın dinine davet etti. Krallar onlan da öldürdü ve testereyle biçti. Diğer fırka da ne krallara karşı koyabildi ne de kavimleri arasında kalıp onlan Allah'ın ve İsa'nın dinine davet edebildi. Dağlara ve manastırlara çekildiler ve ruhbanlaştılar. Bunları Allah şöyle tanımlamaktadır: "Onlara yazmadığımız bir ruhbanlık icad ettiler." "Bunu da yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Sonra ona gereği gibi riayet ekmediler. Onlardan iman edenlere ecirleri verildi. İşte Allah'a iman edip O'nu doğrulayanlar onlardır. Onlardan birçoğu ise fasıklardır."

Bu hadiste anlatılanlar; hristiyanlann hayatı, birbirleriyle çekişmeleri, değişik fırkalara ayrılmaları, Roma krallarının hristiyanlara önce zulmetmeleri, ardından hristiyan olduklarında bu defa kendi mezheplerine muhalif olanlara işkence yapmaları ve hristiyan mezhepleri arasında cereyan eden savaşlar hakkında anlatılan eski rivayetlerle paralellik

arzetmektedir.[45][45]

Rasulullah (s)'in arkadaşlarından bir grup, hristiyanlann papaz ve rahiplerini taklid ederek Allah rızasına nail olmak için İslam'da bir ruhbanlık türetmeye çalıştı. Maide sûresinin 87-89. ayetleri, onların, hristiyanlann kendilerinden Önce düşmüş oldukları duruma düşmemeleri için uyarmaktadır. Ayetler, müminlerin kendilerine daha faydalı olan şeylere yönelmelerini, Allah'ın dinini ve öğretilerini yaymalanm istemektedir. Sözkonusu ayetlerde ve Rasulullah'm "Her ümmetin bir ruhbanlığı vardır, bu ümmetin ruhbanlığı da Allah yolunda cihad etmektir" şeklindeki hadislerinde apaçık bir şekilde belirtilen Allah yolunda cihad etmeleri öğütlenmektedir. Bu durumu daha önce açıklamıştık.

Hristiyanlann Kur'an'da bu şekilde zikredilmeleriyle, genellikle hristiyanlann; müs-lümanlara karşı açıkça, şiddetli düşman, hilekar, enaniyet, kötülük sahibi, katı kalpli olarak Kur'an'da zikredilen yahudilerin ahlakına kıyasla daha ince, yumuşak kalpli ve müsamahalı olduklarına dikkat çekilmiş ve onların bu vasıflarından Övgüyle bahsedilmiştir. Aynca Araplann, sürekli olarak yolculukları esnasında uğrayıp geçtikleri dağlarda ve çöllerde bulunan kiliselerde ve manastırlarda yaşayan ve kendilerini tamamen ibadete veren, dünyanın istek ve arzulanndan, nimet ve kötülüklerinden el etek çeken bu hristiyan topluluğuna övgüyle İşaret edilmektedir. Allah daha iyisini bilendir.[46][46]

"Peygamberliği ve kitabı onların soyunda kıldık" cümlesi Nuh, ve İbrahim'e nisbet edildiğinde, Allah'ın, nübüvveti onların soyuna has kıldığı anlaşılmaktadır. Şayet bu yorum doğruysa, bu husus Kur'an'da ilk kez geçmiştir. Daha önce öyle bir husustan bah-sedilmemiştir.'Akla ilk gelen, tüm nebi ve rasullerin onların soyundan olduğudur. Aynı zamanda İbrahim'in soyundan olduğu bilinmeyen Hud, Salih, Şuayb, Lut, îdris ve Kur'an'da ismi zikredilmeyen diğer tüm peygamberler de bu genel iradenin kapsamına girmiş oluyorlar. Buna genel bir şekilde Nisa sûresinin 164.ay eti "Ve sana daha Önceden haberlerini aktarıp verdiğimiz peygamberler ile sana haberlerini aktarıp vermediğimiz peygamberlere..." ve Gâfir (Mü'min) sûresinin 78. ayetiyle işaret edilmektedir. Belki bununla* da, ayetlerini açıkladığımız Cuma sûresinin ve orada zikrettiğimiz çeşitli rivayetlerin belirttiği gibi İsrailoğullannın tüm peygambelerin kendi soylarından olduğunu iddia etmelerini ve bununla da Övünüp böbürlenmelerini reddetmeyi amaçlamıştır. En iyisini Allah bilir. [47][47]

28- Ey iman edenler, Allah'tan korkun ve O'nun elçisine i-man edin ki, kendi rahmetinden size İki pay[48][48] versin, sizin İçin ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi. bağışlasın.

[45][45] Bkz. "Arap Ulusunun Tarihi" isimli kitabımız, 2 ve 4. bölümleri; ed-Debbus, Suriye Tarihi, c. 2, III. bölüm, c. 3,
[46][46] Bkz. Yakut, Mu'cemu'l-Buldan, Kilister md.; "Arap Ulusunun Tarihi" isimli kitabımız, V. bölüm.

[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 7/260-262.
[48][48] Kifleyn Cumhurun görüşüne göre "iki'* pay anlamındadır.

Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

29- Böylece kitap ehli, Allah'ın fazlından hiçbir şeye güç yetirip sahip olmadıklarını'[49[49]] ve fazlın muhakkak Allah'ın elinde olduğunu, onu dilediğine verdiğini bilip öğren-sin.[50[50]] Allah büyük lütuf sahibidir.

Ayetlerin lafızları «gayet açıktır. Birinci ayet, mü'minlere hitap ederek onlan teşvik etmiş ve onlan müjdelemiştir. Onların -ki onlar Allah'ın sünnetini ve hikmetini kavradılar- ibret almaları, Allah'tan sakınmaları, O'nun hududuna riayet etmeleri, halis bir imanla O'nun elçilerine iman etmeleri, O'nun hidayetine tabi olmaları gerekir. Bunu yaptıkları taktirde Allah, onların ecirlerini ikiye katlar ve onlar için, ışığında yürüyecekleri bir nur yaratır. Böylece dosdoğru yoldan sapmazlar ve Allah, onların günahlarını bağışlar. Şüphesiz Allah bağışlayan ve esirgeyendir.

îkinci ayet, müslümanlan müjdelemekle birlikte Ehli Kitaba dikkat çekmiştir. Allah'ın mü'minleri uyarması, onlara elçilerine iman etmelerini, Allah'tan sakınmalarını emretmesi, ecirlerim kat kat vereceğini vaadetmesi, aydınlağında yürüyecekleri bir nuru vermesi, günahlarım bağışlaması, Ehli Kitap için bir uyarıdır ki, onlar Allah'ın lütfunu hiçkimseden menetmeye güç yetiremeyeceklerini ve bu konuda tekelci olmadıklarını bilip öğrensinler. Lütuf sahibi yalnızca Allah'tır. Hikmet ve adaletin gerektirdiği gibi tasarrufta bulunan O'dur. Lütfunu dilediğine verir ve dilediğini de bundan mahrum bırakır. [51[51]]

Allah'ın Rahmetinden İki Pay Almak

Müfessirlerin rivayetine göre, Habeşistan hristiyanlanndan bir heyet Rasulullah'a geldi. Müslümanlar arasındaki ihtiyaç sahiplerini gördüklerinde onlara yardım ettiler. Ancak, "Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz bu(Kur'an)na inanırlar. Onlara (Kur'an) okunduğu zaman: "Biz ona inandık, gerçekten o, Rabbimizden gelen bir haktır. Zaten biz bundan Önce de müslümanlar idik" derler. İşte onlara, sabretmeleri dolayısıyla ecirleri iki defa verilir ve onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler," (Kasas, 52-54) ayetlerini duyduklarında müslü-manlara karşı övündüler ve bunun üzerine Allah birinci ayeti indirdi. Birinci ayet nazil olunca da Ehli Kitab müslümanlara

---

[49[49]] En la yakdirune Cumhura göre bu cümlenin başında bulunan "en", "enne" edatının şeddesiz şeklidir. Buna göre cümle "ennehüm la yekdinın" şeklindedir. Ve "onlar Allah'ın lütfunu hiçkimseden alıkoyamazlar" anlamındadır. Cümle içerisindeki "yekdirun" müzari fiilinde, "nun" harfinin hazfedilmesi bunun doğruluğuna delildir.

[50[50]] Ktlâ ya'leme Cumhura göre bu cümlenin başındaki "la" * harfi ziyade olarak getirilmiştir. Buna göre cümlenin anlamı "bilsinler diye" veya "bilmeleri için"dir. Ayetin ruhu, bunu desteklemektedir. Aynı zamanda bu ibare "liya'leme" şeklinde de okunmuştur. Bu da aynı manayı vermektedir.

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/263.

hased etti ve ardından Allah, ikinci ayeti indirdi.

Ayetler bu rivayetlerle uygunluk arzedebilir. Ancak Ehli Kitabın daha önceki yerlerde de bu şekilde zikredilmesi, zamanın geçmesiye birlikte onların kalplerinin kamaştığını belirtmek, müslümanlan onlar gibi olmaktan sakındırmak içindir.

Hz. Peygamberin elçiliğine inanan Ehli Kitabtan bazıları övünüp böbürlenerek "bizim ecrimiz kat kat artırılmıştır. Çünkü biz daha önce Allah'ın kitapları ve peygamberlerin -hidayeti üzereydik" demiş buna karşı da bazı müslümanlar üzülüp kalpleri kırılmış ve Allah'ın hikmeti gereği bu ayetler nazil olmuş olabilir. Yüzyüze ortamlarda böyle şeylerin olabileceği ihtimalini gözardı etmiyoruz. En iyisini Allah bilir.

Her halükarda bu ayetlerde, müslümanların Allah'tan kat kat ecir görmeleri için O'ndan sakınmaları ve O'nun hidayet nuruyla hidayet bulmaları, Allah'ın lütfuna hiç kimsenin mani olamayacağı, lütuf sahibinin yalnızca Allah olduğu, bu lütfü salih amelde bulunmak ve Allah'ları sakınmakla hakedenlerden dilediğine vereceği konusunda talimatlar vardır.

Müfessirler, bu ayetlerle ilgili olarak direkt müslümanlan konu edinen bazı nebevi hadisleri aktarmışlardır. Taberi'nin Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği şu hadis bunlardandır: "Rasulullah (s)'ın şöyle dediğini işittim: "Muhakkak ki sizin ecelleriniz sizden önce gelip geçmiş toplumların ecelleri arasındadır ve ikindi namazından güneşin batışına kadar olan zamandır. Sizin, yahudilerin ve hristiyanlann örneği; çalıştırmak için işçiler tutan ve onlara "kim sabahtan günün yansına kadar çalışırsa ona birer kırat[52][52] (bu ya-hüdilerin), kim günün yansından ikindi namazına kadar çalışırsa birer kırat (bu da hristiyanlann), kim de ikindi namazından güneşin batımına kadar çalışırsa ona ikişer kırat (bu da sizin çalışmanızdır) vardır diyen adamın örneği gibidir.

Taberi, Abdullah b. Dinar'dan şu hadisi rivayet etmektedir: "İbn Ömer'i şöyle derken işittim: Rasulullah (s) buyurdu: Bu ümmetle yahudî ve hristiyanlann misali şu örneğe benzer: Bir adam "kim sabah erkenden günün ortasına kadar bir kırat karşılığı benim için çalışacak" dedi ve yahudiler "biz çalışırız" deyip çalıştılar. Sonra bu adam "kim günün yarısından ikindiye kadar bir kırat karşılığı çalışacak" dedi ve hristiyanlar "biz" dediler ve çalıştılar. Siz müslümanlar ise, ikindi namazı vaktinden akşama kadar iki kırat karşılığında çalışırsınız. Bunun üzerine yahudi ve hristiyanlar kızarak "biz çok çalışıp az karşılık mı alacağız" dediler. Rasulullah "ben sizin ücretlerinizden kısarak size zulmettim mi" dedi. Onlar da "hayır" dediler. "O halde bu benim lütfumdur, dilediğime veririm" dedi.

Taberi, kendi senediyle Ebu Ümame el-Bahili'den şu hadisi de aktanr "Rasulullah (s)'ın Veda Haccı esnasında verdiği hutbesini dinledim. Çok güzel şeyler söyledi. Bunlardan bir tanesi şuydu: "Ehli Kitaptan kim müslüman olursa onun ecri iki defa verilir. Bizim lehimize olan

---

[52][52] Kırat; elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan iki desigramlık ölçü birimi. TK, Türkçe Sözlük, (Çev).

şeyler, onun da lehinedir. Bizim aleyhimize olan şeyler onun da aleyhinedir. Müşriklerden ise kim müslüman olursa onun ecri bir defa verilir, Aleyhimize olanlar onun aleyhinedir ve lehimize olanlar onun da lehinedir." Ebu Musa'dan da şu hadis rivayet edilmiştir: "Rasulullah (s) şöyle buyurdu: Üç kimse vardır ki onların ecir-leh iki defa verilir. Birincisi, ilk ve son kitaba iman eden kimse, ikincisi, cariye sahibi olan, .sonra bu cariyeyi güzel bir şekilde terbiye edip onu şerbet bırakarak onunla evlenen kimsedir. Üçüncüsü de efendisine karşı iyi davranan ve onu dinleyen köledir."

Bu iki hadis üzerinde durup düşündüğümüzde, bu hadislerin anlamıyla ayetlerin anlamı arasında bir çelişkinin var olduğunu görürüz. Ayetler, müslümanlara Allah'tan sakınmalarını, Peygamberini doğrulamalarını emretmekte ve Allah'ın rahmetinden onlara iki kat verileceğini vaadetmektedir. Bu vaad, müslüman olmadan Önce ister müşrik isterse kitabi olsun, her müslüman için geçerlidir. Şayet hadisler doğruysa, bu hadisler ki-tab ehlini bazı salın ameiler konusunda teşvik etmek içindir. Allah en iyisini bilendir.

Evet, sûrenin sonunda müslümanlann Allah'tan sakınmaya ve Peygamberine iman etmeye çağrılmalanyla, sûrenin başında yine müslümanlann Allah'a ve peygamberlerine iman etmeye davet edilmeleri arasında bir paralellik vardır. Yeri geldikçe söylediğimiz gibi burada da Kur'an'ın sûre başlarında ve sonlarında takip ettiği eşsiz güzellik ve belagatın bir örneği görülmektedir. Allah en iyisini bilendir. [53[53]]

[53[53]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/263-265.

MÜCADELE SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 58

Nüzul Sırası : 104

Ayet Sayısı : 22

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, cahiliye Araplarında yaygın olan zıhar adeti yerilmekte ve buna ait hüküm belirtilmektedir. Müslüman bir kadının şikayeti ve bu husustaki tartışması, sûrenin devamında anlatılmış, günah ve düşmanlıkla dolu gizli bir komplo peşinde olan topluluk yerilerek müslümanların böylesi ahlaktan uzak durmaları tenbih edilmiş ve bu konuda örnek alacakları davranış öğretilmiştir. Ayrıca, müslümanlara meclislerde nasıl davranmaları gerektiği öğretilerek ahlak, ilim ve bu iki özelliği kendisinde bulunduran kişilere önem vermeleri tenbih edilmiştir. Nebi (s) ile özel olarak bir araya geldikleri zaman sadakalarını ona takdim etmeleri konusunda teşvik edilen müslümanların, bu durumları bir tablo halinde sunulmuş, bunu ağır görmeleri, dolayısıyla yerilmeleri ve bu sebepten ötürü sorumluluğun kaldırılması anlatılmıştır. Allah'ın gazap ettiği yahudilere yakınlıklarından dolayı, münafıklara şiddetli bir hamle yapılmış, ihlaslı ve imanlı olanlar ise bu durumdan tenzih edilmiştir.

Burada münafıklara yapılan hamlede kullanılan bazı ifadeler bir önceki sûrede gelen hamledeki ifadelerle benzeşmektedir. Bu açıdan, bu benzerlik Mücadele sûresinin nüzul sırasının bu şekilde doğru olduğuna bir delil sayılabilir. Kaldı ki, Münafikun sûresinden önce gelen Nur sûresinde de aynı durum sözkonusudur. Dolayısıyla Nur süresindeki münasebete dayanarak bu kanaate varılabilir.

Sûre, değişik bölümleri içermiştir. Bu bölümlerden bazısında önceki bölümlerle konu ve zaman bakımından irtibat kurulmuş, bazısında ise mümkün mertebe kurulan bu irtibata işaret edilmiştir.

Sözü geçen bölümler zaman zaman birbirini takibederek nazil olmuş ve böylece bölümler arka arkaya konulmuştur. Aksi halde (yani bölümlerin arka arkaya nazil olmadığını farzedersek) ilahi hikmetin, bu bölümleri inzal buyurup bir 1ek sûrede toplanmasından sonraki bir dönemde sûrenin toplandığını kabul etmek icab eder.

Müfessirlerin çoğu, sûrenin bazı ayetlerinde sözü edilen kimselerin yahudilerin ve münafıkların ileri gelenleri olduğu görüşündedirler. Ayetlerin içerdiği anlam da bu görüşü destekliyor. Aynı şekilde bir çok müfessirin naklettiği rivayet, yahudilerin günah ve düşmanlık kokan gizli toplantılar düzenlediğini ortaya koyuyor. Ahzab süresindeki bazı ayetlerin anlattığı gibi Medine'de kalan Beni Kureyza yahudilerinin Hendek Vakası'nın hemen ardından cezalandırılmaları, bu süredeki bir kısım ayetlerin Ahzab süresinden önce nazil olduğunu ya da en azından Ahzab süresinde Kureyza'nın cezalandırılmasına işaret eden kısımdan önce indiğini gösteriyor.

Bu süre ile Ahzab süresi arasında ortak sayılabilecek bir mevzu daha vardır. O da ca-hiliye adetlerinden 'zıhar'dır. Ahzab süresinin girişinde bu adet yerilmiş, bununla birlikte cahiliye adetleri ile muamele etmek de kötü görülmüştür. Daha sonra bu tip bir uygulama kaldırılarak zıharın yerine bir hüküm getiriliyor. Nitekim bu sürede de, zıharın reddedilmesinin akabindeki hüküm ise ikinci adım olarak görülebilir, işte böylece, Ahzab süresinde geçen zıharla ilgili bölümün bu süredeki ilgili bölümden önce geldiği ortaya çıkmış oluyor. Elbetteki Allah daha iyi bilir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü işitti. Allah, ikinizin birbiri-nizle konuşmanızı işitir. Çünkü, Allah işitendir, görendir.

2- Sizden kadınlara zıhar edenler bilmelidirler ki, o kadınlar onların anaları değillerdir. Onların anaları, ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Onlar çirkin ve yalan olan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber Allah, affedicidir, bağışlayıcıdır.

3- Kadınlara zıhar edip sonra söylediklerine dönenler, kadınlarıyla ilişkiye geçmeden önce bir köleyi azad etmelidirler. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızı haber al-maktadıf.

4- Buna imkan bulamayanlar, temaslarından önce aralıksız iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Allah'a ve Rasulü'ne inanmanız için bu hükümler konmuştur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kafirler için acı bir azap vardır.

Zıhar

Yukarıdaki ayetlerde şu hususlara değinilmiştir:

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

I- Bir kadının Allah ve Rasulü'ne kocasını şikayet etmesine ve içinde bulunduğu duruma ilişkin tartışmasına işaret edilerek, Allah'ın o kadının sözünü işittiği ve o kadın ile Nebi (s) arasında geçen konuşmayı duyduğu bildiriliyor.

II- Ayetler, kadınlarına "sen bana annem gibisin" deyip zıhar edenlere yönelerek onları sert bir dille ayıplıyor ve "o kadınlar anneleri değildir, anneleri sadece onları doğuran kadınlardır" diyerek bu hususta hükmünü koyuyor. Hanımların annelere benzetilerek onlara yaklaşmayı kendince haram saymak -yani zıhar[2[2]]- kötü bir şeydir ve haksızlıktır. Dolayısıyla tevbeyi gerektirir. İşte Allah, bunu yapıp da tevbe edenleri affederek onları bağışlıyor. Çünkü Allah, affedici ve bağışlayıcıdır.

III- Devamla kadınlarına zıhar yapıp daha sonra sözlerinden dönenlere ait hüküm bildiriliyor: Keffaret olarak, kadınlarıyla cinsi temasta bulunmadan önce, bir köleyi azad etmeleri gerekir. Eğer azad edecek bir köle bulamaz ya da bir köleyi azad edecek kadar imkana sahip olmazsa, bunun yerine aralıksız olarak iki ay oruç tutmaları lazımdır. Eğer buna da güçleri yetmezse, o taktirde altmış fakiri doyurmaları gerekir. Allah'ın emirlerine, sınırlarına riayet etmek gerektiği hatırlatılıyor ve inkarcıları bu şekilde taklit etmenin akılsızca bir tavır olduğuna işaretle, Allah'ın acı azabı ile inkar edenler korkutuluyor.

Müfessirler[3[3]], bu ayetlerin iniş sebepleri hakkında uzun bir rivayet nakletmişlerdir.

da gücünün yetmeyeceğini ifade edince Rasulullah ona bir sepet hurma verdi. Kadın "Ey Allah'ın Rasulü bir sepet de ben veririm" deyince Peygamber: "Aferin, git bu hurmalarla altmış fakiri doyur ve amca oğluna dön" dedi.[4[4]]

Ahzab sûresinde yeralan bir ayette zıhar adetinin akıl dışı bir uygulama olduğu belirtiliyor. Ayeti tefsir ederken bu uygulamanın sebeplerini ve cahiliye toplumu üzerindeki etkilerini anlatmıştık. Bize görüşümüze göre Ahzab süresindeki ayet bu ayetlerden önce nazil olmuştur. Nitekim bu adetin saçma bir adet olduğunu ifade eden Ahzab aye-tiyle ilk adım atılmış, daha sonra bu ayetle sözkonusu uygulamanın kaldırılması kesin bir hükme bağlanmıştır.

"Sonra söylediklerine dönenler" cümlesi hakkında; gerek gramer, gerekse uygulama yönünden ifade edilen anlamın ne olduğu hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bir kısım ulema, bu cümlenin Kur'an'daki mübhem ifadelerden olduğunu ileri sürmüştür. Bir kavle göre, bu cümle, cimaya tekrar dönmek ya da pişman olup söylediği sözü tutmamak anlamındadır. Bir diğer kavle göre, bu cümleden murad tekrar cahiliye geleneğine dönmek ve zıhan bir boşama olarak algılamaktır. Başka bir görüşte ise, bir kimsenin kendince haram

---

[2[2]] Kocanın karısına 'sen bana anamın sırtı gibisin" demesiydi. Böylece onu kendisine haram kılardı.

[3[3]] Bkz. Taberi, Hazin, Beğavi, Tabresi, ibn Kesir

[4[4]] et-Tac, c. 4, s. 288, tefsir bölümü; Sünen sahipleri, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai.

kıldığı bir şeyi sonra helal ederek işlemesidir.

Konu ile ilgili rivayetlerin ışığında, en tutarlı ve ayetlerin anlamı ile en çok uyuşan görüş, bu cümlenin pişmanlık ifade ettiği ve sözlerinden dönerek kendilerine haram kıldıkları kadınlarını tekrar helal kılmak suretiyle almış oldukları kararı çiğneyenleri ifade ettiği görüşüdür[5[5]].

Durum böyle iken Allah, kadınlarına yaklaşmadan önce onlara kefaret fırsatı vermektedir. Allah affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlarına zıhar yaparak çirkin ve yalan bir söz söyleyenleri affediyor.

"Sonra söylediklerine dönenler" cümlesine "sonra söyledikleri sözlerden dönenler" şeklinde anlam verilmesi bizce tatmin edici değildir. Çünkü aynı sûrenin başka bir ayetinde benzer ifadeye rastlıyoruz: "Görmedin mi şu adamları ki, gizli gizli konuşmaktan men edildikleri halde yine o menedildikleri ise dönüyorlar". Burada aynı yorumu yapamayız. Kaldı ki yapılan bu yorum gramer yönünden de sıhhatli olmaz. Dikkat buyruldu-ğu taktirde görülecektir ki, yukarıda "söylediklerine dönenler" cümlesi "söyledikleri sözlerden cayanlar" şeklinde tefsir edilmiş, burada ise; "menedildikleri o işi yine yapıyorlar" şeklinde tefsir edilmiştir. Doğru olan "söylediklerinden dönenler" cümlesinin "söylediklerini (zıhan) yine yapanlar" şeklinde yorumlanmasıdır.

Müfessirler,[6[6]] zıhar ettikten sonra karısıyla cinsi münasebete girmek istemeyenler için kefaretin gerekmeyeceğini söylemişlerdir. Bu çıkarsama, ayetin ana mesajıyla örtü-şebilir; ancak bizim algıladığımız kadarıyla, bu gibi durumlarda koca, ayetlerin satır aralarından sezilen ilahi gazabın muhatabı konumundadır. Dolayısıyla bundan dönüp pişmanlık belirtmediği sürece, Allah'ın affını ve bağışlamasını haketmez.

Zemahşeri der ki: Zıhar yapan (karısına senin sırtın annemin sırtı gibidir diyen) adam, şayet kefaret vermekten kaçınırsa, karısının kadıya başvurması gerekir ve kadı onu kefaret ödemeyi kabul edinceye kadar hapseder. Çünkü o, zıhar yapmakla karısına zarar vermiştir. Zemahşeri'nin bu çıkarsaması isabetlidir. Çünkü daha önce işaret ettiğimiz gibi, Kur'an ve sünnette çeşitli münasebetlerle vurgulanan, kadının haklarımın korunmasını hedeflemektedir.

Görebildiğimiz kadarıyla, tefsirciler zıhar yapan kocanın, kefaret ödememekte ısrar etmesi durumunda ne yapması gerektiği hususunda herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Ancak Bakara; 226-227. ayetleri Ahzab, 4. ayetin tefsiri kapsamında değindimiz gibi, cahiliyye döneminde başvurulan zıhar uygulamasının hedefi de tıpkı îla' gibi kadının hem evli hem de boşanmış olarak ortada kalmasıydı. Bana öyle geliyor ki, zıharla ilgili olarak îla' durumuna

---

[5[5]] Bkz. Taberi, Tabresi, Beğavi, ibn Kesir, Hazin, Zemahşeri.

[6[6]] Hazin Tefsiri.

kıyas yapmak gerekir. Bakara sûresinde îla' ile ilgili ayetlerde, bu durum için dört ay süre verilir. Bu süre içinde koca ya karısına geri dönecek ya da kadın geri dönmezse (baine) olarak boşanmış olacaktır. Biz bu hususa, ayetlerin akışı içinde açıklama getirdik. Böyle bir durumda şöyle demek yanlış olmasa gerekir. Zıhar yapan adam ya karısına geri dönecek ve onunla birleşmeye girecek ya da kadın bir daha geri dönmemek üzere boşanmış olacaktır. Kefaret için bir süre belirlenmediğine göre, hakim bir süre belirlemek durumundadır. Bu süre içinde zıhar yapan adam kefaret vermezse ve karısına dönmezse, kadın bir daha dönmemek üzere ondan boşanır. Burada güdülen a-maç; kadının hem evli hem de boşanmış olarak ortada kalmasını önlemektir. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Tefsir kitaplarında bu meseleye ilişkin başka yorum ve ayrıntılara da yer verilmiştir. Bunların birçoğu İbn Abbas'a, tabiin kuşağına mensup bazı alimlere ve Ebu Hanife, Şafii, Hanbeli, Maliki ve Ebu Yusuf gibi mezhep imamlarına dayandırılmıştır. Ki bunlar arasında da çeşitli ihtilaflar vardır. Aşağıda ayetlerin ana fikriyle bağdaştığını düşündüğümüz değerlendirmeleri, kendi yorumlarımızla birlikte sunacağız[7[7]].

1- İmamlardan bazıları şöyle demişlerdir: Adam karısına; Sen bana annemin sırtı, karnı veya uyluk kemiği gibisin (Yani sırtla sınırlı olması şart değildir) dese zıhar yapmış olur ve kefaret vermesi vacip olur.

Bu çıkarsama kıyas ve amaç itibariyle isabet eder; ancak unutmamak gerekir ki, üzerinde durulan cahiliyye zıhan, sırtla ilgili bir durumdu ve isimlendirmede buradan ileri geliyor.

2- Bazı imamlara göre, bir kimse karısına: Sen bana kızkardeşimin, kızımın, halamın veya teyzemin, (yani mahrem olanlardan birinin) sırtı gibisin, dese zıhar gerçekleşmiş olur, dolayısıyla kefaret vermesi şarttır.

Bazıları ise, ayetin metnini esas alarak zıhann ancak eşin anneye benzetilmesi durumunda gerçekleşeceğini söylemişlerdir. Bu görüş daha isabetli ve ayetin metnine daha uygundur. Bununla beraber, birinci şıktaki görüş kıyas ve hedef açısından doğrudur.

3- Bazılarına göre, zıhar sadece kefaret ödenmesinden önce kadınla cinsel ilişkinin haram olmasına yolaçmaz. Bunun yanında kadının bedeninden her türlü yararlanmanın da haram olmasına neden olur. Bazısı, sadece cinsel birleşmenin haram olacağı görüşündedir. Her iki görüş de isabetli olmakla beraber, biz ikincisini tercih ediyoruz. Çünkü ayet, kefaretten önce sadece ilişkiyi yasaklıyor. İlişki anlamını verdiğimiz temas ise, cinsel birleşmeyi ifade eder. Çünkü Bakara ve Ahzab sûrelerindeki ayetler de, cinsel birleşme "temas (mess)" sözcüğüyle ifade edilmiştir: "Kendilerine el sürmediğiniz (cinsel ilişkiye girmediğiniz) kadınları boşamanızda sizin için bir sakınca yoktur." (Bakara, 236) "Ey iman edenler, mümin kadınları nikahlayıp sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkiye girmeden) boşarsanız, bu durumda sizin

---

[7[7]] Bkz. Hazin

için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur." (Ahzab, 49)

Ne var ki; müfessirler, farklı ifade farzlarına sahip değişik rivayetler aktarmışlardır. Bunların birinde belirtildiğine göre; Seleme b. Sahr el- Beyadi şöyle demiştir: "Ben öyle bir adamım ki, kadınlar karşısında çabuk tahrik olmamdan dolayı başıma gelenler, hiç kimsenin başına gelmemiştir. Bir keresinde Ramazan ayı geldiğinde, karımın oruçluyken beni tahrik edip orucumu bozmasına yol açmasını önlemek için Ramazan ayı çıkıncaya kadar zıhar yaptım. Bir gece benimle konuşuyorken, tahrik oldum ve onunla cinsel ilişkiye girdim. Sabah olunca akrabalarımın yanına gittim ve durumu onlara anlatıp dedim ki: Haydi, beraber Rasulullah'a (s) gidelim. Dediler ki: Hayır, Allah'a andol-sun ki gelmeyiz. Bunun üzerine yalnız başıma gidip olup bitenleri Rasulullah'a anlattım. Sen böyle mi yaptın Ey Seleme? dedi. Ben, iki defa: Evet, ya Rasulullah böyle yaptım ve Allah'ın emrine karşı sabredeceğim. Allah'ın sana emrettiği gibi hükmet dedim. Bir köle azad et" buyurdu. Dedim ki: Seni hak üzere peygamber olarak gönderen Allah'a and olsun ki, karımdan başka azad edeceğim kimse yoktur. Kölelerimin sayfasını kapattım. "İki ay peşpeşe oruç tut" buyurdu. Dedim ki: "Zaten bu olay başıma oruçtan dolayı gelmedi mi?" "Bir ölçek hurmayı altmış yoksula yedir" buyurdu. Dedim ki: Seni hak üzere peygamber olarak gönderen Allah'a andolsun ki, biz aç olarak geceledik ve hiç bir yiyeceğimiz yoktur. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Zureykoğulları'ndan toplanan sadakaların başındaki görevliye git, hurmaları sana versin. Götür onlardan bir ölçeği altmış yoksula yedir. Geri kalanını da sen ve ailen yiyin". Oradan ayrıldım ve kavmimin yanına gidip şöyle dedim: Sizin yanınızda darlık ve kötülük gördüm. Rasulullah'ın yanında ise genişlik ve güzel görüş gördüm. O size sadaka vermemi emretti[8][8]. Bu rivayeti Ebu Davud ve Tirmizi de aktarmışlardır[9][9]. Konuyla ilgili olarak Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai başka bir hadis te rivayet etmişlerdir. Rivayette deniliyor ki: Adamın biri peygamberimizin yanına geldi ve şöyle dedi: Ya Rasulullah, ben karıma zıhar yaptım, sonra da kefaret ödemeden onunla yattım. Peygamberimiz buyurdu ki: Allah sana merhamet etsin, seni böyle yapmaya zorlayan neydi? De ki: Ayışığında ayağındaki halhalin parla-dığını gördüm. Peygamberimiz buyurdu ki: "Allah'ın yapmanı emrettiği şeyi yerine getirmedikçe ona yaklaşma"[10][10].

Kendi karısıyla yatmasının haram kılınması uygulamasını geçersiz kılmayı öngür-müştür. Dolayısıyla kefaret, karısına zıhar yapan, böylece onunla yatmayı kendine haram eden adama yönelik bir ceza hükmündedir.

Bununla beraber her iki hadisin atmosferinden anlaşıldığı kadarıyla, kefaret ödemeden önce, zıhar yapılan kadınla yatmak mubah değildir. Dolayısıyla şöyle bir yargı kuralından

---

[8][8] Hazin'den nakledilen bu parçayı küçük farklılıklarla Beğavi de nakletti.

[9][9] et-Tac, c. 2, s. 323

[10][10] A.g.e, s. 322, Zemahşeri ve İbn Kesir bu hadisi küçük farklılıklarla aktarmışlardır. Zemahşeri'de Seleme b. Sahr ismi de geçmektedir. Bu da ikisinin aynı hadis olduğunu gösterir.

sözedilebilir. Mahkemenin izninden önce cinsel birleşme mubah değildir. Doğrusu Allah herkesten daha iyi bilir.

4- İmamlardan bazıları kafir veya zımmi kölelerin azad edilmesini caiz görürler. Çünkü ayetin ifadesi mutlaktır. Bazısı ise, bunu caiz görmez. Onlar da yanlışlık sonucu adam öldürmenin kefaretine kıyas yaparlar. Çünkü altmış yoksulun doyurulmasını bir yana bırakırsak, zıhar kefaretiyle yanlışlıkla adam öldürmenin kefareti arasında benzerlik vardır. Yanlışlıkla adam öldürmeyle ilgili ayette de, kölenin mü'min olması kaydı y-er alıyor: "Mümin bir köleyi özgürlüğüne kavuşturması ve ailesine teslim edilecek bir diyeti vermesi gerekir" (Nisa, 92). Bizce, ikinci görüş daha isabetlidir.

5- İmamlar, zıhar tekrar ettikçe kefaretin de yenileneceği görüşündedirler. Tekrarın bir oturumda gerçekleşmesi durumu başka. Bu değerlendirme yerinde ve doğrudur.

6- İmamların büyük çoğunluğu, kefaret çeşitlerinin sıralamasını dikkate almak gerektiği görüşündedirler. Öncelikle kple azad etmek gerekir. Onu bulamayan iki ay peş-peşe oruç tutmak zorundadır. Bunu da yapamayan altmış yoksulu doyurmakla yükümlüdür. Hiç kuşkusuz bu çıkarsama doğrudur ve ayetlerin metniyle ve ruhuyla bağdaşmaktadır.

Ancak bir mazeretten dolayı sıralamanın ihlal edilebileceğini söyleyenler de vardır. Onlara göre: 1) Köleye ihtiyacı olan veya köleyi satıp ailesinin geçimini sağlamak durumunda olan bir kimse köle azat etmek yerine oruç tutabilir. 2) Açlığa dayanamayan, dolayısıyla iki ay üst üste oruç tutmaya güç yetiremeyen bir kimse, onun yerine yoksullan doyurabilir. 3) Yine yiyeceğe ihtiyacı olan bir kimse de yoksulları doyurmak yerine oruç tutmayı yeğleyebilir. Biz, zor durumda olanlar için yoksulları mubah kılan Kur'an ilkelerine dayanarak böyle bir çıkarsamada da herhangi bir beis görmüyoruz.

7- Bazılarına göre, köle azat etmeye ve peşpeşe iki ay oruç tutmaya güç yetireme-yen, dolayısıyla altmış yoksulu doyurmaya karar veren bir kimsenin, bu işi gerçekleştirmeden karısıyla cinsel ilişkiye girmesi caizdir. Bunu söylerken, son şıkkın, ayette diğer iki şıktan sonra zikredilmiş olmasını gerekçe gösterirler. Bize göre burada bir zorlama sözkonusudur. Kur'an ayetlerinin ruhundan uzaklaşılmıştır. Çünkü yemek yedirmeyi öngören cümle; önceki ifadeye tabidir, ona atfedilmiştir, onun bütünleyici bir unsurudur.

8- Bazıları, iki ay peşpeşe oruç tutmaya başlayan kimsenin, yükümlülüğünü yerine getirmeye başladığı için, oruçlu olduğu günlerin gecelerinde eşiyle yatmasına izin verirler. Ki, birinci görüş için yaptığımız değerlendirme, bunun için de geçerlidir.

9- Tefsircilerin fıkıh imamlarına dayanarak yaptıkları değerlendirmelere göre; zorunlu olan, altmış yoksulun bir gün boyunca, o belde halkının günlük ortalama yiyeceği esas alınarak doyurulmasıdır. Bizce, bu çıkarsama doğrudur. Bazıları, bir yoksulun altmış gün boyunca doyurulmasını caiz görürken, diğer bazısı, Kur'an ayetindeki ifadesinin gözönünde

bulundurulmasını şart koşar. Ki bizce bu sonuncusu daha isabetlidir.

Ayetlerde üzerinde durulması ve dikkat çekilmesi gereken hususlar vardır:

a) Kadına yönelik alçaltma ve zulmetme amaçlı bir uygulama ortadan kaldırılmıştır. Bu, Kur'an'ın kadına yönelik olumlu yaklaşımının somut göstergelerinden biridir.

b) Zorunlu kefaret, kölenin özgürlüğüne kavuşması ve yoksula iyilik edilmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Buna Kur'an değişik yerlerde temas eder ve mü'minleri bu tür ameller işlemeye teşvik eder.

c) Özellikle ilk ayet, Rasulullah (s) zamanındaki müslüman Arap kadınının kişiliğinin güçlü ve etkileyici bir tablosunu yansıtmaktadır. Öyle ki, bu kadın hakkını elde etmek için mücadele ediyor, kendisine yönelik haksızlığı bertaraf etmeye çalışıyor. Nihayet yüce Allah, onun sözleri üzerine, onu korumaya ve hakkını almaya yönelik olarak ayetler indiriyor. Bu, bir dayanaktır. Müslüman kadın buna dayanarak kendini ve hakkını savunabilir. Yöneticiler, bireyler ve kocalar, onun bundan doğan haklarını teslim etmek durumundadırlar. Bu, her zaman ve her yerde kötü muameleye tabi tutulan müslüman kadın için güzel bir örnektir. Buna dayanarak, yöneticilere, bireylere ve kocalara karşı kendini ve haklarım savunması gerekir. Yine bu örnek gösteriyor ki; Müslüman Arap kadını akıllı ve kişilikliydi. Ki böyle bir tavır takınabilmiştir. Bunu destekleyen birçok ayet ve rivayet vardır. Daha önceki bölümlerde buna ilişkin bazı örnekler sunduk. [11[11]]

5- Allah'a ve Rasulü'ne karşı gelenler[12[12]]', kendilerinden öncekilerin tepelendikleri[13[13]]' gibi tepeleneceklerdir. Biz apaçık ayetler indirdik. Kafirler için küçük düşürücü bir azap vardır.

6- Allah, onların hepsini tekrar dirilteceği gün yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah onların yaptıklarını hep zaptetmiştir. Onlar ise O'nu unutmuşlardır. Allah herşeye şahittir.

İki ayette de kullanılan ifadeler açıktır. Allah ve Rasulü'ne karşı gelenler uyanlarak onlardan öncekilerin düştükleri zillete kendilerinin de düşeceği bildirilmiştir. İnsanlar öğüt alsınlar diye Allah ayetlerini açık bir şekilde indirmiştir; ancak kafirler bu öğütten nasiplerini almamaktadırlar. [14[14]]

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/391-397.
[12[12]] Yuhaddune Karşı gelenler, sınır tanımayanlar.

[13[13]] Kubitu Zelil olup tepelendiler.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/398.

7- Göklerde ve yerde olanları Allah'ın bildiğini görmedin mi? Üç kişi gizli konuşsa'15[15]' mutlaka dördüncüleri O'dur. Beş kişi gizli konuşsa mutlaka altıncıları O'dur. Bundan az da bundan çok da olsalar, nerede bulunsalar mutlaka O, onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü, onlara yaptıklarını haber verir. Çünkü Allah, her şeyi bilendir.

8- Görmedin mi şu adamları ki; gizli gizli konuşmaktan menedildikleri halde yine menedildikleri işe dönüyor ve günah, düşmanlık, Rasul'e isyan hususunda gizli gizli konuşuyorlar. Sana geldikleri zaman seni, Allah'ın selamlamadığı bir tarzda selamlıyorlar ve kendi içlerinde de: "Bu dediğimizden ötürü Allah bize azab etse ya" diyorlar. Cehennem onlara yeter. Oraya gireceklerdir. Gidilecek ne kötü bir yerdir orası!

9- Ey inananlar, aranızda gizli konuştuğunuz zaman günah, düşmanlık ve Rasul'e karşı gelme hususunda konuşmayın; iyilik ve takva üzerinde konuşun ve huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.

10- Gizli konuşma (fiskos) şeytandandır. (Şeytan insanları bu yola iletir ki) inananlar üzülsünler. Oysa o, Allah'ın izni olmadıkça inananlara hiç bir zarar veremez. Mü'minler Allah'a dayansınlar.

Yahudi Ve Münafıkların Sergilediği Çirkin Tavırlar

Ayetlerdeki ifadeler açık ve nettir. Bu ayetlerde;

1- Her ne kadar insanlar gizleyip saklasalar da Allah'ın, gizli olsun, açık olsun yapılan her şeyi bildiği vurgulanıyor.

2- Gizli toplantılar düzenlemeleri menedildiği halde bir kısım insanların hâlâ bu işte ısrar etmeleri ve günah, düşmanlık ile Rasul'e isyan hususunda bu toplantıları düzenlemeleri şiddetle kınanıyor. Daha sonra isyanları ve edepsizlikleri ile Rasulullah'a Allah'ın selamlamadığı şekilde selam verip edepsizce "söyleyip yaptıklarımızdan dolayı Allah bizi cezalandırsa ya" demeleri anlatılıyor.

3- İhlas ve iman sahibi kimseler böyle olmaktan kaçındırılarak, böylesi toplantılar düzenledikleri zaman aralarında, iyilik ve takva hususunda konuşmaları ve huzuruna toplanacakları Allah'tan sakınmaları teşvik ediliyor.

4- Ve mü'minlere huzur verecek bir hatırlatmada bulunuyor. İnsanlardan bir kısmı günah ve düşmanlıkla dolu gizli toplantılar düzenlediklerinde onlara vesvese verenin şeytan olduğu ve şeytanın bunu mü'minleri üzmek için yaptığı bildiriliyor. Ancak, böylesi toplantılar

---

15[15] Necva Gizli konuşma ya da konuşulanları gizleme.

düzenleyenlerin, Allah'ın izni olmaksızın mü'minlere asla zarar veremeyeceği ve mü'minlerin O'na tevekkül edip dayanmaları gerektiği, mü'minlerin tek dayanağının Allah olduğu tenbih ediliyor.

Anlaşılacağı üzere ayetler yeni bir bölüm oluşturmaktadır. Ancak, önceki iki ayetin bu bölüm için bir giriş mahiyetinde olması düşünülebilir. Şu an tefsir etmeye çalıştığımız ayetlerden ilki, diğer üç ayet için bir başlangıç durumundadır.

Müfessirlere göre[16[16]] ikinci ayet, Nebi (s) ile mü'minlere karşı komplo amacıyla münafıklardan ve yahudilerden bir topluluğun özel toplantılar düzenlemeleri hakkında nazil olmuştur. Münafıklar özellikle cihad ve zorluk zamanlarında bu gibi işler yapıyorlardı. İhlas sahibi mü'minler önlerinden geçtiği zaman münafıklar yüzlerini buruşturuyordu. Bu da mü'minlerin kalbinde bir endişe ve ızdırap meydana getiriyordu. Mü'minler, durumu Rasulullah'a şikayet ettiler. Daha sonra, yahudilerden bazıları Nebi (s)'ye geldiklerinde (es-selamu aleyküm) "Allah'ın selamı üzerine olsun" yerine (es-sâmu aley-küm) "ölüm üzerine olsun" diyorlardı.

Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Ümmü'l Mü'minin Hz. Aişe'den rivayet ettikleri hadiste Hz. Aişe şöyle diyor: "Yahudilerden bir grup Rasulullah'a geldiler ve (es-sâmu aleyküm) "ölüm üzerine olsun" dediler. Ben ne dediklerini farkettim ve "ölüm ve lanet sizin üzerinize olsun" diye karşılık verdim. Bunun üzerine Rasulullah: "Sabırlı ol ey Aişe, Allah bütün işlerde yumuşak olmayı sever" dedi. "Ya Rasulullah ne dediklerini duymadın mı?" dedim. Bunun üzerine Rasulullah: 'Ben de bil mukabele dedim ya' buyurdu". Müslim'in kaydettiği rivayette ise: "Aişe (r) bunu duyunca onlara sebbetti (onları yerdi). Bunun üzerine Rasulullah: "Dur Aişe! Allah sövmeyi de sövülmeyi de sevmez" dedi ve Allah bu ayetleri indirdi.[17[17]]

Yukarıdaki rivayet ve hadislere göre ele aldığımız ikinci ayet, iki kısma ayrılmış ve her iki kısım için ayrı ayrı nüzul sebepleri ortaya çıkmış oluyor. Ancak, bu dört ayet arasındaki sıkı ilgi ayetlerin bir defada indiği kanaatini güçlendiriyor.

Böylece rivayetler ve hadis, ikinci ayeti iki kısma ayırdıkları gibi, her bir kısmın ayrı bir olayla ilgili olarak indiğini ifade etmiş oluyorlar. Oysa dört ayet arasındaki belirgin uyumun gücü, bunların bir kerede indiklerini söylemek durumunda bırakıyor bizi.

Ancak bu, hadis ve rivayetin sahih olmasına engel değildir. Denebilir ki: Rivayet edilen hususların tümü, ayetlerin inişinden önce gerçekleşmiştir. Diğer bir hususta, ikinci ayette belli bir grubun nehyedilmiş olmasıdır. Dolayısıyla günahkarlar sorumluluklarından sıyrılmasınlar diye, ayetlerin dördü uyarma, eleştirme, korkutma, yol gösterme ve sahinleştirme amacıyla inmişlerdir.

[16[16]] Bkz. Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Tabresi.

[17[17]] et-Tac, c. 5, s. 227

Tirmizi tefsir bölümünde Enes'ten bir hadis rivayet eder: Bir yahudi Peygamberimizin bulunduğu yere uğradı ve "es-Samu aleyküm" (ölüm üzerinize olsun) dedi. Orada bulunanlar, normal selamı vermiş gibi ona karşılık verdiler. Bunun üzerine Peygamberimiz: Onun dediğini biliyor musunuz? dedi. Dediler ki: Ey Allah'ın Peygamber'i bize selam verdi. Rasulullah buyurdu ki: Hayır, şöyle şöyle dedi. Onu bana getirin. Adamı getirdiler. Peygamberimiz ona, sen "es-Samu aleyküm" mü dedin? diye sordu. Ehli Ki-tab'tan biri size selam verirse, ona karşılık olarak: "Ve aleyke ma külte" (ve senin üzerine olsun dediğin şey) deyin. "Onlar sana geldikleri zaman, seni Allah'ın selamlamadığı biçimde selamlıyorlar"[18][18].

Yukarıda sunduğumuz rivayette ve bir çok hadiste, Allah'ın selamlamadığı biçimde Peygamber'i selamlayanların yahudiler oldukları belirtiliyor. Ancak Kur'an'ın ifadesi, günah ve düşmanlık amacıyla gizli toplantılar düzenleyenleri de kapsıyor. Bazı rivayetlerde ise bunlann-münafık, yahudi karışımı bir grup olduğu belirtiliyor. Dolayısıyla, ya ayet, yahudi-münafık karışımı grubun gizli toplantılarını eleştirirken bu olaya da işaret etmiştir. Ya da münafıklar da yahudileri örnek alarak bu iğrenç selamı veriyorlardı.

Eğer, münafıkların da yahudilerle birlikte günah amaçlı toplantılara katıldıklarına ilişkin rivayetler doğruysa, bu demektir ki bu bölüm, Ahzab sûresinde işaret edilen Hendek savaşından ve Kureyşoğulları'nın tepelenmesinden önce inmiştir. Ya da Ahzab sûresinin girişinde de dikkat çektiğimiz gibi, ilgili bölümünün, bundan sonra indiğini gösterir.

Herhâlükârda, ikinci ayette, yahudilerin ve münafıkların Hz. Peygamber (s) ve samimi müminlere karşı takındıkları iğrenç tavır gözler önüne seriliyor. Bu tür tavırlara birçok ayette işaret edilmiş ve bunların bir kaçını da tefsir etmiş bulunuyoruz.

Gerçi ayetler, belli bir olaya özgü olarak inmişlerdir; ancak evrensel nitelikli telkinler, eğitsel ilkeler, sosyal davranış kuralları ve derin etkili öğütler de içermektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Allah'ın denetimini, her şeyin üzerinde şahit olduğunu unutmamak gerekir.

2- Bundan dolayı, gizli veya açık olarak komplolar düzenlemekten, hileli düzenler kurmaktan, başkalarının başına çoraplar örmekten kaçınmak gerekir.

3- Kuşkulu, gizli toplantılar oturumlar düzenlemek suretiyle toplumu huzursuz edecek, gerecek, kaos ortamına sürükleyecek davranışlardan kaçınmak lazımdır.

4- Özellikle kriz dönemlerinde insanların duygularını, düşüncelerini gözetmek bir zorunluluktur.

5- Azgınlık, günah ve isyan esaslı gizli toplantılar yasaklanıyor ve bunların çirkinliği dile

[18][18] et-Tac, c. 4, s. 228-229

getiriliyor.

6- Selamlaşmada, insanlararası ilişkilerde kuşkulu, elastiki, her yana çekilebilecek sözlerden kaçınmak gerekir.

7- Hakim ve yasal yönetici bütün bunları yasaklamak ve yapanları cezalandırmak yetkisine sahiptir.

8- Mü'min'ler için en ideal örneklik şöyle tasvir ediliyor: "Gizli, şer nitelikli toplantılara katılmamalı, bir toplantıda kendi aralarında fisıldaşmamah, ancak hayır, iyilik ve takvadan söz etmeli, günah ve düşmanlık esaslı davranışlardan kaçınmalı. [19[19]]

11- Ey inananlar size: "Meclislerde yer açın"'[20[20]] dendiği zaman yer açın ki, Allah da size genişlik versin. Size: "Kalkın"'[21[21]]' dendiği zaman da, kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah, yaptıklarınızı haber almaktadır.

Saygı Esastır

Ayetteki ifade açıkça anlaşılıyor. Burada;

1- Meclislerde müslümanlara, başkaları için yer açmaları ve kalkmaları icap ettiği takdirde kalkmaları emrediliyor.

2- Bunu yapanlar övülerek yaptıkları iş güzel görülüyor.

Ayet yeni bir konuya geçmektedir. Müfessirlere göre müslümanlar Nebi (s)'nin etrafında halkalamyor ve O'na yaklaşabilmek için izdiham yaratıyorlardı. Başkaları geldiğinde yer bulamıyor, ayakta bekliyorlardı. Nebi (s) ise, ashabından büyüklere ve Be-dir'de savaşmış kimselere oturanlardan yer vermelerini istiyor, ancak bu onlara ağır geliyordu. Kimse yer vermek istemiyordu. Allah ayet indirdi ta ki, bu şekilde müslümanlar terbiye edilsin ve en güzel davranışı sergilesinler.

Anlaşılacağı üzere, zikrettiğimiz rivayet ayetin mânâ ve mefhumuna uygundur. Belki de, bazı insanlar yer bulamadıkları için kendi aralarında oturup fısıldaşıyor ve gizli şeyler konuşuyorlardı. Bilhassa münafıklar böyle yapıyorlardı. Ayet nazil oldu ve gelenlere yer verilmesi istendi ki münafıkların yer bulamaması yaptıkları bu fiskoslara bahane olmasın.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/400-402.
[20[20]] Tefessehu Yer açın, mânâsında.

[21[21]] İnşuzu Kalkın.

Eğer bu rivayet sahihse, bu ayetle önceki ayetin ardarda yerleştirilmesinin gerekçesi bellidir demektir. Dolayısıyla bunun, önceki ayetin hemen sonrasına yerleştirilmesi, şayet birlikte nazil olmamışlarsa, bu münasebetten dolayıdır. Herhâlükârda, iki ayet arasında konu itibariyle bir ilişki vardır. Çünkü ikisinin içeriği de müslümanlann terbiyesi ve eğitimiyle ilgilidir. Sırf bundan dolayı, peşpeşe yerleştirilmiş olmaları da mümkündür. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Ayette hitabın mutlak olması, içerdiği eğitsel uyan, nitelikli ve gönüllere su serpme amaçlı ifade ve direktifleri, her uygun koşula uyarlanacak şekilde evrenselleştirmektedir ki, bunun amacı da açıktır.

Ayetin ikinci bölümünde; moral verme, gönüllere su serpme amaçlı ifadenin verdiği mesajın yanı sıra, ilim adamlarının, vakar sahiplerinin önemine yönelik bir işaret de algılamak mümkündür. Dolayısıyla bu sınıfın öncelikliliğine işaret ediliyor. Bundan ayrıca şu evrensel mesajı da çıkarabiliriz: Yüksek bir değere ermek; dış görünüme, meclislerde ve toplantılarda kendini ön plana çıkarmaya bağlı değildir. Güzel ahlak, edepli davranma, akıl ve ilim bunun tek koşuludur.

Müfessirlef bu ayetle ve içerdiği eğitsel amaçlı direktiflerle ilgili olarak çeşitli hadisler rivayet etmişlerdir. Bunlardan biri îbn Ömer'den rivayet edilen şu hadistir: İçinizden hiç kimse, bir başkasını oturduğu yerden kaldırıp yerine oturmasın. Fakat sıkışın ve yer açın[22[22]]. Abdullah b. Mesud'un şöyle dediği rivayet edilir: Rasulullah (s) buyurdu ki: İçinizden biri, Cuma günü kardeşini oturduğu yerden kaldırıp yerine oturmasın. Fakat: Bana yer açın; desin[23[23]]. Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilir: Rasılullah buyurdu ki: Kimse bir başkasını oturduğu yerden kaldırıp yerine oturmasın. Ancak birbirinize yer açın ki, Allah size açıklık ve genişlik bahşetsin[24[24]]. İmam.Ebu Ubeyd b. Kasım b. Selam, İbn Ömer'den şöyle rivayet eder: Rasulullah (s), bir adamın, başkasının bir ihtiyacından dolayı kalktığında yerine oturmasını yasakladı. Şayet o adam dönerse, diğerine göre, oraya oturmaya daha çok hak sahibidir[25[25]].

Bir adamın bir başkasını yerinden kaldırıp oturmasının yasaklanması ile "kalkın emri verilince, meclislerde oturanların kalkmalarının öngörülmesi arasında bir çelişki yoktur. Bu emir yetkisi büyük ölçüde Peygamberimize (s) bahşedilmiştir ki, düzenli bir oturum sağlanabilsin.

O'ndan sonra da emir yetkisine sahip meşru yöneticiler bu hakkı kullanırlar. İbn Ömer'in rivayet ettiği hadi:, ise, bir ihtiyacından dolayı yerinden kalkıp tekrar dönecek olan birinin yerine otumu'.nır! yasaklığına ilişkindir-

---

[22[22]] İbn Kesir.

[23[23]] İbn Kesir.
[24[24]] İbn Kesir.
[25[25]] Kitabu'l-Emval, s. 86.

Tefsir bilginleri, bir mecliste oturanların dışarıdan gelen birine saygı amacıyla ayağa kalkmaları ve oturmalarında belli bir düzeni gözetmeleri hususunda çeşitli açıklamalar yapmış ve yukarıda sunduğumuz rivayetlerin dışında başka hadisler de aktarmışlardır. Bunların bir kısmından, birine saygı için ayağa kalkmanın mubah olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü Peygamberimiz (s) Kıireyşoğullan meselesinde hakemlik yapsın diye çağırdığı Sa'd b. Muaz için Evsliler'in ayağa kalkmalarını istemiş ve: "Efendiniz için ayağa kalkın"[26][26] demiştir. Diğer bazısında ayağa kalkmanın yasaklğına ilişkin bir sonuç çıkarılabilir. Rivayete göre, birgün Muaviye, İbn Zübeyr ve İbn Amir'in bulunduğu yere uğrar. İbn Amir, onun gelişinden dolayı ayağa kalkar, ancak İbn Zübeyr oturmaya devam eder. Muaviye, İbn Amir'e, otur der. Ben Rasulullah (s)'in şöyle dediğini duydum: Kim insanların kendisi için ayağa kalkmasını isterse, ateşten oturağına hazır olsun. Bir diğer rivayetle: "Kim islerse" yerine ."Kimin hoşuna giderse" ifadesi kullanılmıştır[27][27]. E-bu Davud ve îbn Mace, Ebu Ernarııe'çbn şöyle rivayet ederler: Rasulullah (s) yanımıza geldi. Bir bastona yaslanmıştı. Onu görünce hepimiz ayağa kalktık. Buyurdu ki: Acemlerin birbirini ululamak için :<yağa kalktık İsa gibi kalkmayın[28][28]. Tirmizi, Enes'ten şöyle rivayet eder: Hiç kimse, Rasulullah (s) kaclıır onların yarımda sevimli değildi. Buna rağmen O'nu gördüklerinde ayağa kalkmazlardı.. Çünkü O'nun bundan hoşlanmadığını bilirlerdi[29][29]. Bir rivayette şöyle deniyor: Rasulullah (s) meclisin boşalan en son yerine otururdu. Ancak O'nun oturduğu yer meclisin başı haline gelirdi. Ashab O'nun yanında derecelerine göre otururlardı. Hz. Ebubekir sağında, Hz. Ömer solunda, Hz. Osman ve Hz. Ali de önünde otururlardı. Çünkü ikisi vahiy katipleriydiler[30][30]. İbn Mesud'dan şöyle rivayet edilir: Rasulullah (s) şöyle derdi: İçinizde ağırbaşlı ve sözü geçen kimseler benim yanımda otursunlar. Onlardan sonra başkaları, onlardan sonra da başkaları, bu konudaki derecelerine göre otursunlar[31][31]. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Nesai, Ebu Vakid'den şöyle rivayet ederler: Birgün Rasulullah (s) mescidde oturmuş, insanlar da çevresinde halka oluşturmuşlardı. O sırada üç kişi çıkageldi. İkisi Rasulullah'a yönelip ayakta dikildi. Sonra biri bir boşluk bulup çömeldi, diğeri ise oturanların arkasına geçip oturdu. Üçüncüsü ise, arkasını dönüp gitti. Rasulullah sohbeti tamamladıktan sonra şöyle buyurdu: Size bu üç adamdan haber vereyim mi? Birisi, Allah'a sığındı. Allah da onu barındırdı. Diğeri mütevazi oldu, yüce Allah da ona lütfetti. Öbürü ise, sırtını dönüp gitti. Allah da ondan yüz çevirdi[32][32].

---

[26][26] ibn Kesir'in aktardığı bu hadisi, Buhar:, Müslim ./o Ebü Davud, Said el-Hudri'den rivayet etmişlerdir. Bkz. et-Tac, c. 5, s. 231

[27][27] İbn Kesir. Aynı hadisi Ebu Davuci vo Timizi !ivr,yfc! etmiştir. Bkz. et-Tac, c. 5, s. 223

[28][28] et-Tac, c. 5, s. 232

[29][29] et-tac, c. 5, s. 232

[30][30] ibn Kesir, Müslim'den naklen.

[31][31] ibn Kesir.

[32][32] İbn Kesir. et-Tac, c. 1, s. 53

Bazıları, birine saygı amacıyla ayağa kalkmanın caiz olup olmayışını ifade birinci hadisle, ikinci ve üçüncü hadisi bir noktada buluşturmak istemiştir. Rasulullah'ın Sa'd b. Muaz için ayağa kalkınmasını emretmesi, özel konjoktürün bir gereğiydi, demişlerdir. Müfessir el-Kasımi İmam İbn Teymiye'nin konuyla ilgili bir fetvasına yer verir ki, son derece isabetli ve yerinde bir fetvadır. İmam İbn Teymiyye, bir yandan yukarıda sunduğumuz hususlara değinir, bir yandan, yolculuktan gelenler için ayağa kalkmanın iyi olacağını belirtir. En önemlisi şu noktaya vurgu yapar: İnsanların geleneğinde, bir yerden gelene saygı için ayağa kalkmak varsa, eğer ayağa kalkmama saygısızlık, aşağılama gibi algılanacaksa ve sünnetin öngördüğü davranış biçimi de bu tür ortamlarda bilinmiyorsa, ayağa kalkmak daha iyidir. Çünkü bu davranış arayı düzeltir, kin ve nefreti ortadan kaldırır. İki fesad baş gösterdiğinde daha küçüğü esas alınarak daha büyüğü . bertaraf edilir. İki salih amelden de küçüğü göz ardı edilerek daha büyüğü uygulanır.

u Müfessirler, ayette "ilim verilenler" ifadesinin geçmesinden dolayı, ilim adamlarının üstünlükleri hususu üzerinde de durmuş, konuya ilişkin olarak çeşitli hadisler rivayet et-mişlerdir. Bunlardan biri Ebu Derda'dan rivayet edilen şu hadistir: "Rasulullah'ın (s) şöyle buyurduğunu duydum: Bir kişi ilim elde etmek üzere bir yol tutarsa, yüce Allah onu cennete giden yollardan birine iletir. Melekler kanatlarını, ilim talep edenden duydukları memnunluktan dolayı indirirler. Gökler, yer ve hatta suyun içindeki balık onun için dua eder. Alimin abide üstünlüğü, ondördüncü günündeki dolunayın, diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Alimler Peygamber'in varisleridir. Onlardan dinar ve dirhem miras almadılar. İlim miras aldılar. Kime ilim verilmişse, büyük bir nasip verilmiştir."[33[33]]

Abdullah b. Ömer'den şöyle rivayet edilir: "Bir gün Rasulullah, mescidinde oluşan iki ayn halkının yanından geçti. Birinci halkayı oluşturan insanlar, Allah'a dua ediyor, O'n-dan bir şeyler istiyorlardı. Diğerleri ise ilimde derinleşiyor, fıkhedip başkalarına öğretiyorlardı. Rasulullah: Her iki halkada hayır üzeredir; ancak biri diğerinden daha üstündür. Şunlar Allah'a dua ediyorlar, O'na yakanyor, bir şeyler istiyorlar. Allah dilerse, onlara verir, dilemezse vermez. Ama bunlar fıkıh öğreniyor ve bilmeyenlere öğretiyorlar. Dolayısıyla bunlar onlardan üstündür. Ben bir öğretici olarak gönderildim" buyurdu.[34[34]] Tirmizi, Ebu Hureyre kanalıyla Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet eder: Hikmetli her söz mü'min'in yitik malıdır. Onu bulduğu yerde alma hakkına sahiptir. (Bir diğer rivayette: Kim ilim öğrenirse, bu, geçmiş günahlarına kefaret olur)[35[35]]. İbn Ebu Ema-me'den şöyle rivayet edilir: Rasulullah'a biri abid biri de alim iki adamdan sözedildi. Rasulullah: "Alim olanın abid olana üstünlüğü, benim, sizin en düşüğünüze üstünlüğüm gibidir. Melekleri, göklerde ve

---

[33[33]] Parça Beğavi tefsirinden aktarmadır. Bu hadisi Tirmizi ve Ebu Davud Küçük farklılıklarla rivayet etmişlerdir. Bkz. et-Tac, c. 1, s. 54-55.

[34[34]] Beğavi.

[35[35]] et-Tac, c. 1, s. 55-56

yerde bulunanlar, hatta yuvasındaki karınca, sudaki balık, insanlara hayırlı şeyler öğreten kimse için salat okurlar, dua ederler"36[36].37[37]

12- Ey iman edenler! Siz Rasul ile gizli konuşacağınız zaman bu gizli konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şayet bulamazsanız Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

Rasulle Gizli Konuşma

Ayetteki ifade açıktır. Burada müslümanlara Peygamber ile herhangi bir konuda oturup gizli konuşmak istediklerinde sadaka vermeleri emrediliyor. Eğer böyle yaparlarsa bunda hayır ve sevap vardır. Bununla nefisleri arınmış olur. Ancak, verecek bir şeyi olmayan fakir mü'minler müstesnadır. Allah gafurdur, rahimdir.

Müfessirlerden gelen rivayetlerden birinde38[38] şunlar kaydedilmiştir: İnsanlar Nebi (s)'ye sıkça geliyor ve sorular soruyorlardı. Artık Peygamber için bir sıkıntı oluşturacak düzeye gelmişti. Bu ayeti inzal buyurmak suretiyle Allah (c) Peygamber'in bu sıkıntısını hafifletmek istemiş ve soru sorarak fetva istemelerine karşılık onların sadaka vermelerini emretmiştir. Başka bir rivayette de, zenginler Peygamber meclisinde sıkça bulunuyor fakirlere fırsat kalmıyordu. Allah onların da bu meclislere katılıp beraber olmalarını murad ederek bu ayeti inzal buyurmuştur.

Bu rivayetler makul olmadığı gibi Nebi (s)'ye isnad edilmesi de doğru değildir. Kaldı ki ayetlerin içeriği ile bu rivayetler arasında bir uyum sözkonusu olmadığı gibi rivayetlerin isnadı da sağlam değildir.

Müslümanlardan herhangi birinin Rasulullah'a müracaat ederken sadaka vermesi emredilerek bu vesileyle, özel meselelerinin çözüme kavuşturulması ile birlikte ihtiyaç sahiplerine verilmek ve umumi maslahatlar için kullanılmak üzere sadaka toplanması sağlanmıştır. Başka bir ifadeyle İslam'dan önce Araplar arasında da cari olan hüküm-fetva geleneği devam ettirilmiş oluyor. Ayette bu sadaka olarak isimlendirilmiştir. Çünkü, bunu Rasulullah şahsı için değil umumi ihtiyaçlar ve fakirler için almaktadır. Zaten, Rasulullah'a sadaka yasaklanmıştır39[39]. Şeriatta farz olan zekat, sadaka olarak da isimlendirilmiştir.

36[36] et-Tac, c. 1, s. 55-56

37[37] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

38[38] Bkz. Beğavi, Hazin, Zemahşeri, Tabresi.

39[39] Buhari ve Müslim, Ebu Hureyre'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Hasan b. Ali sadaka hurmalarından bir hurma aldı ve onu ağzına götürdü. Hz. Peygamber onu engellemek için kötü dedi. Sonra sadaka yemek bize helal değil dedi. et-Tac, c. 3, s. 30

"Gizli konuştuğunuz zaman" ifadesi özel bir meseleyi veya herhangi bir problemi çözümlemek için fetva istendiğinde bir araya gelip konuşmak anlamındadır. Müfessirler Ali bin Ebi Talib'in şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Ey iman edenler siz Rasul ile gizli konuşacağınız zaman..." ayeti nazil olduğunda Nebi (s) bana: "bir dinar nasıl?" dedi. Çoktur dedim. "Pekiyi, yarım dinar?" deyince buna da güçleri yetmez dedim. "Öyleyse ne kadar" deyince, çeyrek dinar dedim. Bunun üzerine Rasulullah: 'Çok cimrisin' dedi"40[40] Nitekim Tirmizi'nin rivayet ettiği bu hadiste de sadakanın ne amaçla emredildi-ği anlaşılmaktadır. Allah daha iyi bilir. 41[41]

13- Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermenizden korktunuz mu? Çünkü yapmadınız. Allah da sizi affetti. Artık namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Allah yaptıklarınızı bilmektedir.

14- Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendirler ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar.

15- Allah onlar için çetin bir azap hazırlamıştır. Onlar ne kötü işler yapıyorlar.

16- Yeminlerini kalkan yapıp Allahın yoluna engel oldular. Onlar için küçük düşürücü bir azap vardır.

17- Onların ne malları ne de çocukları kendilerini Allah'a karşı koruyamaz. Onlar ateş halkıdır. Orada sürekli kalacaklardır.

18- Allah onların hepsini tekrar dirilttiği gün, dünyada size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin bir şey üzerinde bulunduklarını sanacaklardır. İyi bilin ki, onlar yalancıdırlar.

19- Şeytan onları kuşatmış, onlara Allah'ı anmayı unutturmuştur. Onlar şeytanın partisidir. Muhakkak ki şeytanın partisi kaybedecektir.

20- Allah'a ve Rasulü'ne düşman olanlar, onlar en alçaklar arasındadırlar.

21- Allah "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz" diye yazmıştır. Şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

13. Ayetin Yorumu

40[40] Bkz. İbn Kesir, Beğavi ve bkz. et-Tac, c. 4, s. 229; Şe'ire, altın ölçü birimidir.

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/406-407.

Ayetin dili gayet açıktır. Sırasıyla şu hususları içermektedir:

1- Muhatabın pozisyonunu olumsuzlamayı hedefleyen bir soru. Satır aralarından müslümanlara yönelik bir azar seziliyor. Çünkü önceki ayetin, farz kıldığı sadakayı vermekten ürkmüş ve uygulama esnasında ağır davranmışlardı.

2- Sorumluluklarının hafifletildiği ilan ediliyor. Yüce Allah tevbelerini kabul etmiş, bu davranışlarım affetmiştir. Buna karşılık onlara düşen görev, namaz kılmak, zekat vermek, Allah ve Resulü'ne itaat etmektir.

Tefsir bilginlerinin rivayet ettiğine göre, gizli konuşmadan dolayı sadaka vermek durumunda kalmak müslümanlara ağır gelmiş ve ileri geri konuşmuşlardı. Bu yüzden yukarıdaki ayet inmişti[42][42].

Sözkonusu rivayet, ayetin atmosferiyle ve anafikriyle bağdaşıyor. Ayetin içeriği ve ifade tarzı az önce işaret ettiğimiz yükümlülüğün hikmetinin dayanağını oluşturmaktadır. Eğer, insanların Peygamber'e daha az başvurmalarını sağlamak veya yoksulların başvurmalarına geniş alan açmak olsaydı maksat, müslümanların azarlanmasına gerek olmazdı. Çünkü bu maksat hasıl olmuştu.

Bu ayet, önceki ayetin içerdiği hükmü yürürlükten kaldırmıştır. Ulemanın çoğunluğu bu görüştedir[43][43]. Mukatil'den rivayet edildiğine göre, önceki ayetin hükmü on gün yürürlükte kalmış, sonra yürürlükten kaldırılmıştır. Ali b. Ebu Talip ve Katadev el-Kel-bi'den rivayet edildiğine göre, ayetin hükmü ancak bir günün bir saatinde yürürlükte kalmış, sonra kaldırılmıştır[44][44]. Bu ulemanın çoğunluğunun anlayışına göre, Kur'an hükümlerinden birinin diğerini neshetmesinin, buna karşılık neshedilenin metin olarak Kur'an'daki yerini korumasının tipik bir örneğidir.

Biz bu hususu, Nahl; 100-101. ayetlerin ve Bakara; 106. ayetin tefsiri çerçevesinde ele aldık. Diğer bazıları nesh olayını kabul etmiyorlar ve ayette önceki yükümlülüğün hafifletildiğini söylüyorlar. Dolayısıyla bu konu kişinin isteğine bırakılmıştır[45][45]. Fakat ilk bakışta da farkedildiği gibi, ayetin ifadesi birinci görüşü destekler niteliktedir. Doğrusunu Allah herkesten daha iyi bilir.

Ayetin, ikinci ayetten sonra, inmiş olması, dolayısıyla hemen arkasına yerleştirilmiş olması ihtimal dahilindedir. Aksi takdirde, bu farz yerleştirme aralarındaki konu birliğinden kaynaklanmış olur.

---

[42][42] Bkz. Beğavi, Hazin.

[43][43] Bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi, Zemahşeri.
[44][44] A.g.e.

[45][45] Bkz. Kasımi Tefsiri.

Ayette, kimi müslümanların, bazı mali ve cihadi yükümlülüklere direniş göstermelerinin, gönülsüz davranışlarının bir tablosu yansıtılıyor. Buna Enfal, Haşr ve Nisa sûrelerinin akışı içinde, ganimetlerin paylaşımı ile ilgili itirazları çerçevesinde de işaret ettik.

Orada söylediklerimizi burada da söylüyor ve şunun altını çiziyoruz: Yeni yükümlülüğü ağırdan alanlar, müslümanların çoğunluğunu oluşturan henüz müslüman olmuş kalabalıklardı. Muhacir ve Ensar'dan oluşan öncüler değil. Onlar ve onlara güzellikle tabi olan müslümanlardan yüce Allah razı olduğunu, onların da kendisinden razı olduklarını vurgulamıştır. Tevbe, 100. ayet bunun en açık ifadesidir. Mekke ve Medine inişli bir çok ayette, onların Allah'ın dini uğrunda kendilerini feda ettikleri, Allah'a ve Rasulü'ne tereddütsüz itaat ettikleri vurgulanmıştır. Çok sayıda rivayette, onların faziletlerine ve samimi inançlarına dikkat çekilmiştir ki, biz bundan önce, çeşitli münasebetlerle bunlara yer verdik. Tevatür düzeyine ulaşmış haberlerde, bütün rabbani ve nebevi emirleri kabulle ve benimseyişle karşıladıkları ifade edilir.

Yasalar ise çoğunluğa yönelik olarak konulur. Aslında bu, genel bir toplumsal tablodur Ve her zaman ve her yerde, benzeri münasebetlerle ortaya çıkabilir. İlahi hikmet, bundan dolayı konulan hükmün değiştirilmesini öngörmüştür.

Kur'an'm sunduğu bu tabloda müslüman yöneticilere, hakimlere ve liderlere yönelik güzel bir örnek vardır. Şayet açık bir Kur'anî nass yoksa ya da günah ve bozgunluk söz-konusu değilse, onların ortama göre hareket etmeleri, konjoktürü gözetmeleri, müslüman çoğunluğun istedikleri şeylerden, öngördükleri yükümlülüklerden ancak zaruri durumlarda vazgeçmeleri gerekir.

Ayetler, onların pratik durumlarını, yalancılar olduklarını belirterek tasvir ediyor. Şeytan onları ablukaya almıştır. Artık şeytanın partisine mensupturlar, onun gözü dönmüş yardakçılarıdırlar. Hüsrana uğramaları kaçınılmazdır. Ayetlerin sonunda ise şu açıklama yer alıyor: "Allah, yolundan başka bir yolu tutanların, O'nun dinine karşı savaş başlatanların üzerine alçaklık damgasını vurmuştur. Zafer eninde, sonunda, kesinlikle Allah ve Rasulü'nün (s) olacaktır".[46[46]]

14-21 Arası Ayetlerin Yorumu

14-21 arasındaki ayetler gayet açıktır. Ayetlerde ne kendilerinden ne de müslümanlardan olmayan bir kavmi dost edinip onlarla anlaşma yapan bir topluluk şiddetle yerilmektedir. Bundan dolayı yerildikleri zaman yalan yere yemin ederler ve böyle bir şeyin olmadığını söylerler.

[46[46]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/409-411.

Ayetler yeni bir bölümü oluşturuyorlar. Rivayete göre, bu ayetler Abdullah b. Nebtel adlı bir münafık hakkında inmiştir. Bu adam Peygamberimizin (s) meclislerine katılıyor, sonra da gidip bu meclislerde konuşulanları yahudilere aktarıyor, onlarla birlikte gammazlığa, sövgülere ve entrikalara katılıyordu. Rasulullah (s) ona bunu sormuş, o da böyle bir şey yapmadığına ilişkin olarak yemin etmişti.

Rivayet, genel olarak ayetlerin içeriğine uygundur. Ancak ayetlerden anlaşıldığı kadarıyla bu tarz bir eleştiriyle hedeflenenler birden fazlasydı. Bu durum, iniş sebebiyle bir çelişki oluşturmaz. Ancak, bu münafık gibi daha birçok kimsenin bulunduğunu gösterir. Dolayısıyla ilahi hikmet, tümünün şiddetli ve sert bir üslupla uyarılmalarını; Peygamberimize ve mü'minlere zafer ve üstünlük müjdesiyle moral verilmesini öngörmüştür.

Ayetlerde, münafıkların yahudilerle birlik olup komplolar kurmalarına, Rasulullah'a ve mü'minlere eziyet etmelerine, dolaplar çevirmelerine ilişkin çirkin bir mazara, uyan amacıyla gözler önüne seriliyor.

Kanaatimize göre, aralarında bir parça benzerlik olmakla birlikte, burada sergilenen tablo, sûrenin sekizinci ayetinin kapsamında sergilenen tablodan farklıdır.

Bu ayetlerin, bundan önceki ayetlerden sonra inmiş olmaları, bu yüzden hemen sonralarına yerleştirilmiş olmaları muhtemeldir.

Bu ayetler, Ahzab sûresinin kapsamında yer alan Hendek Savaşı'na ve Kureyza-oğullan olayına işaret eden ayetlerden önce veya sonra indiklerine ilişkin bir ipucu konumundadır. Allah doğrusunu herkesten daha iyi bilir.

Ayetlerin belli bir zaman diliminde yaşanan bir olguya işaret ettikleri bir gerçektir. Ancak bunlar evrensel nitelikli ahlaki ve sosyal telkinlerdir. Ümmetin ve ulusun düşmanlarıyla birlik yapmayı, ittifak kurmayı, aynı kampta yer almayı yerici mesajlar içermektedir. Böyle yapanlara müsamaha göstermemek gerekir. Onları şiddetle cezalandırmak, bu tür faaliyetlerin önünü almak zorunludur. [47][47]

22- Allah'a ve ahiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri yahut akrabaları da olsa Allah ve Rasulü-'ne düşman olanlarla dostluk ettiğini görmezsin. Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ruh ile desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedi kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar Hizbul-lah'tır. Muhakkak ki başarıya ulaşacak olanlar Hizbullah'tır.

---

[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/410-411.

Başarı Allah'ın Taraftarlarınındır

Ayetin dili gayet açıktır. Gerçek imana yönelik son derece etkileyici bir tenzih algılanıyor. Buna göre Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eden bir topluluğun Allah'a ve Rasulü'ne cehpe alan, O'na ve Rasulü'ne karşı düşmanca bir tutum sergileyen kimselere sevgi beslemeleri mümkün değildir. Onlarla bu tür bir tutum içinde olan kafirler arasında babalık, oğulluk, kardeşlik veya yakın akrabalık gibi güçlü bir bağ olsa da... Bu, aynı zamanda onların önemini vurgulayıcı bir ifadedir. Onlar için bir müjdedir. Yüce Allah samimi inançlanının karşılığını vermiş, kalplerini sarsılmaz imanla doldurmuştur. Yüreklerini, kendinden bir güç ve bir ruhla pekiştirmiştir. Allah onlardan, onlar da Allah'ın ödülünden razı olmuşlardır. İleride onları, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacak ve orası onların ebedi barınacakları yer olacaktır. Allah'ın hizbi, grubudur onlar. Allah'ın hizbi ise, kesinlikle kurtuluşa ermiştir.

Müfessirler[48[48]] bu ayetin Hz. Ebubekir veya Ebu Ubeyde ya da Mus'ab b. Ömer yahut Ali ve Hamza hakkında indiğine ilişkin değişik ve ihtilaflı rivayetlere yer vermişlerdir. Ki bu mü'minlerin, kafir babalarına ve yakın akrabalarına karşı takındıkları sert tavra dikkat çekilmiştir.

Biz bu rivayetleri ihtiyatla karşılıyoruz. Bizim kanaatimize göre bu ayetle önceki ayetler İrasında güçlü bir bağlantı vardır. Dolayısıyla bu ayet, önceki ayetlere yönelik bir değerlendirme cümlesi konumundadır. Demek isteniyor ki, samimi mü'minler, önceki ayetlerde davranışlarının bir tablosu çizilen münafıklara özgü eylemlerden uzaktırlar.

İniş sebebi her ne olursa olsun, ayetin ifade tarzı, oldukça güçlü, çekici ve ruhun de-rinliklerine nüfuz edicidir. Yine ayete egemen olan atmosferle birlikte içeriği -önceki ayetlerle aynı hedefe yönelik, karşılaştırmalı bir tablo çizmeye ilişkin olmasının yanısı-ra-derin inançlı, samimi, Allah'ın elçisine yardım edeceğine güvenilen Muhacir ve En-sar'dan seçkin ashaba dikkat çekiyor. Onlar hiç bir maddi ve dünyevi çıkarı, hiç bir akrabalık bağını imanlarına tercih etmemişlerdir. Onlar Allah için, dini için ve Rasulü için kendilerini feda eden serdengeçtilerdir. Bunun yanında ayette, bu saygın, tertemiz, Pey-gamber'in etrafını saran gruba ilişkin göz alıcı aydınlığa sahip etkileyici bir diğer tablo da sergileniyor. Onlar Allah Rasulü'nün yardımcılarıdır. İslam, Allah ve Rasulü'nden sonra birinci derecede onların omuzlarında yükseldi. Tevbe sûresinde yer alan şu ayette onlara işaret ediliyor. "Öne geçen Muhacir ve Ensar ile onlara güzellikle uyanlar; Allah onlardan hoşnut olmuştur, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır" (Tevbe, 100).

Tevbe sûresinde yer alan şu ayet de doğrulara verilen değeri gözler önüne sermektedir: "Ey iman edenler, Allah'tan sakının ve doğrularla birlikte olun" (Tevbe, 119). Peygamber (s) bir

---

48[48] Bkz. Beğavi, ibn Kesir, Hazin.

hadiste şöyle buyurmuştur: "Ashabım hakkında Allah'tan korkun. Benden sonra onları saldırılarınızın hedefi haline getirmeyin. Kim onaları severse, beni sevdiği için onları sevmiştir. Kim onlara buğzederse, bana buğzettiği için onlara buğzet-miştir. Onlara eziyet eden beni incitir. Beni inciten Allah'ı incitir. Allah'ın ona azaba çarptırmasından korkulur."[49[49]] Bir diğer hadiste şöyle buyuruluyor: "Ashabımdan hiç kimseye sövmeyin. Çünkü herhangi biriniz Uhud dağı kadar altın infak etse yine de onlardan birinin çeyreği kadar olamaz.[50[50]]

Ayetin ifade tarzı, mutlak olarak Allah ve Rasulü'ne karşı mücadele verenlere sevgi beslemeyi yasaklıyor. Ancak bu tutumuyla ilgili olarak bir tür tedricilikten sözedilebilir. Örneğin Mekke inişli ayetlerde, bir kaç kez, kafir bile olsalar anne ve babaya saygıyı sürdürmenin ve dünyada onlarla iyi geçinmenin gereği vurgulanmış, yalnızca şirk meselesinde onlara itaat edilmemesi istenmiştir. (Bkz. Lokman; 14-15. Ankebut; 8) Bu ayette ise, Allah ve Rasulü'ne karşı çıkan kimse, insanın babası dahi o.lsa ona sevgi beslenemeyeceği kesin bir ifadeyle dile getiriliyor. Hiçcuşkusuz bu tedricilik, Peygamberimiz ve'Muhacirlerle Mekke kafirleri arasındaki mücadelenin kirli bir çatışmaya gelip dayanmasıyla izah edilebilir. Ayrılık fiili bir çatışmanın eşiğine geldi mi, yumuşaklığı, uzlaşmacılığı, kolaylaştırıcılığı veya genel olarak müslümanların ve İslam'ın zararına olacak bir ilişkiyi kaldıramaz olur.

Bu arada, ayetin Ensar'dan bazı kimselere yönelik bir öğüt içermesi de ihtimal dahilindedir. Allah'a ve Rasulü'ne karşı çıkma niteliğine sahip bazı münafık akrabalarıyla ilişkileri bağlamında bir uyarı olmuş olabilir.

Ayete egemen olan atmosfer ve ayetin içeriği, mü'mini her zaman pekiştirici bir ruh ve güçlü bir öğütle desteklemektedir. Allah ve Rasulü'ne içtenlikle inanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir mü'minin düşmanı sevemeyeceğini belirtmekte, hiçbir şekilde Allah'a ve Rasulü'ne cephe alanlarla dostluk kurulamayacağını dile getirmektedir. Bu, mü'minlerin imanlarını, Maşlarını, ilkelerine bağlılık düzeylerini ve inanç sistemlerini benimseyiş derecelerini belirleyen ölümsüz, dakik bir mizandır. [51[51]]

[49[49]] Tirmizi.

[50[50]] et-Tac, c. 3, s. 272

[51[51]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/412-413.

HAŞR SURESİ

Kurandaki Sırası : 59

Nüzul Sırası : 95

Ayet Sayısı : 24

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre, yahudilerden bir topluluğun, Medine'den sürülmeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Olayda münafıkların oynadığı role değinilmiş ve Nebi (s)'ye bu konudaki hüküm bildirilmiştir. Ayrıca, sûrede Allah'ın isimleriden bir çoğu, birarada zikredilmiştir. Tercih ettiğimiz kavle göre bu süre, bir defada nazil olmuş ya da ayetler birbiri peşisıra nazil olmuştur. Kaynak olarak aldığımız Kur'an-ı Kerim nüshasında da böyledir. Müfessİrler ve siret yazarlarının ittifakla belirttiklerine göre, sûrede sözü edilen yahudi topluluk, Medine'de yaşayan ve İsrailli yahudi kabilelerinden biri olan Nadiroğullarıdır. Ayrıca sözkonusu müfessirlere göre, Nadiroğulları hadisesi Uhud savaşından beş ay sonra vuku bulmuştur[1[1]]

Nüzul tertibi sıralamasına göre Haşr süresinin, Ali Imran'dan hemen sonraya gelmesi daha makuldür. Nitekim, Ali imran sûresinde bu olayla ilgili sahnelere yer verilmiştir. Ancak Medeni sûrelerin nüzul sırası ile İlgili rivayetleri nakledenler bu sürenin 15. sûre olduğunu söylemiş ve Ali İmran sûresinden sonra Hudeybiye barışının akabindeki olaylara değinen Mümtehine sûresini bu sûrenin yerine koymuşlardır. Mümtehine'den sonra ise, Hendek ve Beni Kureyza olaylarına -ki bu olaylar Beni Nadir hadisesinden bir müddet sonra gerçekleşmiştir- işaret eden Ahzab süresinin geldiğini söylemişlerdir. Fakat, gerek Mümtehine sûresi ve gerekse Ahzab sûresinin Haşr süresinden önceye alınmasının gerekli kılacak bir neden yoktur. Yine, Haşr sûresinin bu iki sûreden sonraya alınmasına da bir neden yoktur. Nüzul sırası ile ilgili rivayetleri nakledenlerin bu duruma dikkat etmemiş olmaları şaşırtıcıdır. Onlar, Mümtehine ile Haşr'ı karıştırarak, Al-i imran'dan sonra Haşr'ın yerine Mümtehine'yi koymuşlardır, Ki bizce bu hatadır. [2[2]]

[1[1]] Taberi, Beğavi, İbn Kesir, Hazm, Tabresi, Zemahşeri. Ayrıca bkz. İbn Hrşam, c. 3, s.191-198.

[2[2]] SIretür-Rasul adlı eserimize bakınız, c. 2, s. 9, Ayrca, El-İtkam, c. 1, s. 10-12.

Bize göre, sûrenin Al-i İmran'dan sonra gelmesi yakin derecesinde doğrudur. Çünkü bu sıra, üzerinde ittifak edilen bir gerçektir. Dolayısıyla biz, kaynak aldığımız Kur'an-ı Kerim nüshasındaki ve rivayetlerdeki sırayı zayıf görmekte, Haşr sûresini, Ali Imran sûresinin hemen akabine koymaktayız. Bu sûreyi müfessirler, Beni Nadir adıyla isimlendirmiş ve bu görüşü İbn Abbas'a dayandırmışlardır. Nitekim, Haşr sûresi onlar hakkında nazil olmuştu.[3[3] 4[4]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı teşbih etmiştir. O, üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

2- Kitap sahiplerinden inkar edenleri, ilk haşirde yurtlarından O çıkardı. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da, kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Allah onlara ummadıkları yerden geldi, yüreklerine korku saldı, öyle ki evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle harap ediyorlardı. Ey akıl sahipleri ibret alın.

3- Eğer Allah, onlara yolunda sürgünü yazmamış olsaydı, mutlaka dünyada azabederdi. Ahiret'te de onlar için ateş azabı vardır.

4- Bunun sebebi şudur: Onlar Allah'a ve Elçisine karşı geldiler. Kim Allah'a karşı gelirse (bilsin ki) Allah'ın azabı çetindir.[5[5]]

Ayetlerde:

I- Göklerde ve yerde her şeyin Allah'ı teşbih ettiği ve Allah'ın işinde güçlü, takdirinde hakim olduğu zikredilmiş, mü'minlerin zannettikleri ve kafirlerin, mevcut kalelerinin, Allah'ın azabından kendilerini uzaklaştıracağı yönündeki düşüncelerinin aksine, Ehli Kitab'tan olan kafirlerin, diyarlanndan bir kuşatmada nasıl çıkarıldıkları belirtilmiştir. Akıllarına gelmediği bir sırada Allah'ın azabı, ilahi felaket onları yakalamış, kalplerine korku salarak, kendi evlerini kendi elleriyle yıkmışlardır, İşte bu, akıl ve görüş sahiplerinin ibret alacağı bir durumdur.

[3[3]] Bağavi, İbn Kesir,hazin

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[5[5]] Min haysu lem yehtesibu Zannetmedikleri ve hesabını yapmadıkları şekilde.

II- Dünyada daha şiddetli bir azabı hakettikleri halde, ilahi hikmet, onların vatanlarından sürülmeleri ile iktifa etmiştir. Ahiret'te ise cehennem vardır onlar için. Bu azap, Allah'a ve Rasulüne isyan edip, düşmanlık yapmalarından Ötürüdür. Kim bu şekilde davranırsa, Allah'ın gazabına ve şiddetli cezasına çarptırılır. 6[6]

Beni Nadir ve Bozgunculara Yaptırım

Müfessirler ve siret yazarları, bu ayetlerin, Medine'deki kenar semtlerden birinde yaşayan Nadiroğullan'nın sürülmeleri hakkında nazil olduğu hususunda görüş birliğinde-dir. Bu olayın Uhud Savaşı'ndan sonra, Ahzab ve Beni Kureyza olaylarından ise Önce gerçekleştiği konusunda aynı görüşü benimsemişlerdir.7[7]

Ayetlerde müminlere tavsiye, ibret tarzında ifadeler kullanılmış, onlara Allah'ın müyesser kıldığı üstünlükler hatırlatılarak, Allah'ın yardımı olmaksızın bu üstünlüklere ulaşmalarının mümkün olamayacağı bildirilmiştir. Kur'an'daki sair cihat sahnelerinde olduğu gibi burada da, olay sadece tarihsel yönü ile ele alınmış, sonraki ayetlerde Fey'in tümden beyt-ül mala tahsis ve muhtaçlara dağıtılmasına ilişkin hüküm teyid edilmiştir. Nadiroğulları'nın Medine'den sürülmeleri olayına gelince, bu konuda siret ve tefsir kitaplarında yer alan rivayetlerin özetini sunmaya çalışalım. 8[8]

Nebi (s), bir gurup sahabeyle, Nadiroğulları'nın oturduğu mahalleye gitti. Nebi (s) ile onlar arasında bir anlaşma ve ittifak vardı. Bir maktulün diyeti hususunda giden peygambere, suikast planladılar. Nebi (s), onların davranışlarından şüphelenince ayrıldı ve bir gün sonra Medine'yi on gün içinde terk etmeleri için ültimatom gönderdi. Ültimatomda menkul mallarını alıp arazi ve bostanlarına vekil tayin etmelerini bildirdi. Münafıkların elebaşısı olan Abdullah Bin Übey, müttefik unvanıyla onlarla istişare ediyor, Medine'den çıkmamalarım ve kendilerine yardım edeceğini söylüyordu. Bunun üzerine Nadiroğullan, Medine'den çıkma emrine karşı gelerek savaş hazırlığına giriştiler. Durum böyle olunca Nebi (s), onları kuşattı ve onlara korku vermek amacıyla bazı hurma ağaçlarının kesilmesini emretti. Münafıklar Nadiroğullan'na verdikleri sözü yerine getirmediler ve yahudiler, daha ağır koşullarda Medine'yi terk etmek zorunda kaldılar. Nadiroğullan'nı büyük bir korku sarmıştı. Silahlarım, ekinlerini, bostanlarım bırakıp sadece menkul mallarını götürebildiler. Ayak diretmeleri ve inatlan sebebiyle, ilkine göre daha ağır koşullar altında Medine'den sürüldüler. İleriki ayetlerde, Nebi (s)'nin bir kısım hurma

---

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/521.
7[7] Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin, İbn Kesir, Zemahşeri. Ayrıca bkz. İbn Hişam

8[8] A.g.e

ağacını kestirmesine ve münafıkların, müttefiklerine karşı sergiledikleri tutumlarına değinilmiştir. Nitekim bu değinmelerde ifade edilenler, yukarıda özetini sunduğumuz rivayetle aynı düzlemdedir.

Rivayetlere göre, Nadiroğullan Medine'den çıktıkları sırada ileri gelenleri, kibirle çıkmış şarkıcı kadınlar şarkı söyleyip, çalgıcılar deflerini, zurnalarım çalmışlardır. Evlerini yıkarak, işlerine yarayan malzemelerini almışlardır. Onlardan iki kişi müslüman olmuştu. Müslüman olanlar yerlerinde kaldılar ve mallarına dokunulmadı. Sürülenlerin bir kısmı Şam'a bir kısmı Hayber'e gitti.

Yine rivayetlerin, ifadesine göre, Nebi (s), 340 adet kılıç, 50 zırh ve 50 adet de miğfer ele geçirmiştir.

"İlk toplanmada" cümlesinin yorumu hakkında müfessirlerden değişik rivayetler ve görüşler gelmiştir. Bu görüşlerden birinde; Yahudilerin Nebi (s)'den, "Nereye gideceğiz" şeklindeki sorularına karşılık "ilk toplanmada Şam'a" diye cevap verdiği yer alıyor. Birinci haşr (toplanma) budur. İkincisi ise, Ömer bin Hattab zamanında yapılan haşrdır. Bir başka kavle göre, birlik toplayıp ve savaş hazırlığına giriştikleri zaman teslim olmamış ve Medine'den çıkmayı kabul etmişlerdi. Bizce ikinci yorum daha doğrudur. Zira, müslümanlarla onlar arasında herhangi bir şekilde savaş olmamıştı. Dolayısıyla bu yorum, ayetin ifade ettiği mânâya daha uygundur. Çünkü ayette onların, kimsenin beklemediği bir şekilde kolayca ve süratle Medine'yi terk ettikleri ifade edilmiştir.

"Bunun sebebi Allah'a ve Rasulüne karşı gelmeleridir" cümlesinin ifade ettiği anlam geneldir. Bu cümle, Nadiroğullan'nın, İslam hakkındaki cedel ve tartışmalarda sının aştığı, hatta onların islam'a şüphe ile bakıp muhalif olmalan ve peygambere suikast girişiminde bulunmaları gibi sıkıntı verici tutum sergilemeleri yüzünden bu cezaya çarptırıldıklarını göstermektedir. Nitekim, Kaab bin Eşref onlardan biri olarak Nebi (s)'yi ve müslümanlan çirkin sözlerle dolu şiirleriyle hicvediyor, kadınlarını alay, eğlence konusu ediyordu. Nebi (s), Kaab bin Eşrefin öldürülmesi için müslümanlara çağnda bulundu. Müslümanlardan bazıları bu çağrıya kulak vererek gittiler ve onun hakkındaki Ölüm fermanını infaz ettiler. Fermanın infazı, Beni Nadir olaylarından önce olmuştu.[9[9]] [10[10]]

5- Herhangi bir hurma ağacını'[11[11]]' kesmeniz, yahut onu kökleri üzerinde bırakmanız hep Allah'ın izniyle ve (O'-nun) yoldan çıkanları cezalandırması İçin olmuştur.

[9[9]] Ib"n Sa'd, c. 3, s. 70-72 ve İbn Hişam, c: 2, s. 431 ve sonrası.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[11[11]] Linetün Hurma. Genç hurma fidanı anlamına geldiği de söylenmiştir.

Ayette, Rasulullah'a ve müslümanlara hitaben, Nadiroğullan'na korku vermek, onlan boyun eğdirmek maksadıyla hurmalanndan bazılannı kesmelerinin meşru nedenlere dayandığı bildirilmiştir. Zira, kestiklerini de sağlam bıraktıklarını da Allah'ın izni dahilinde yapmışlardı. Allah'ın izni ile yapılan bu eylemler, onlann rüsva edilmesi ve boyun eğdirilmesine yönelikti.

Ayet, önceki ayetlerin bir devamıdır. Nadiroğullan ve müttefikleri olan münafıkların, Peygamber (s) tarafından bazı hurmalann kesilmiş olmasını malzeme yaparak ayıp aramaları ve karşı hareketleri yüzünden Allah (c), bu ayeti inzal buyurdu ve yahudilerle münafıkların söylemlerini reddetti. [12][12]

6- Allah'ın, onlardan Elçisine verdiği[13][13]' ganimetlere gelince, siz onun üzerine ne at ne de deve sürmediniz'[14][14]'. Fakat Allah, elçilerini dilediği kimselerin üzerine salar (onlara üstün getirir), Allah herşeyİ yapabilir.

7- Allah'ın o kent halkından, Elçisine verdiği ganimetler, Allah'a, Rasul'e, Rasule yakın olanlara, yetimlere, yoksullara, (yolda kalan) yolcuya aittir. Ta ki (o mallar), içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir şey olmasın'[15][15]. Elçi size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının ve Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir.

Ayetlerde:

I- Fey hükmünün meşruiyeti ile giriş yapılarak, Medine'den çıkarılanların emlâk ve ekinlerinin Allah (c) tarafından Rasulü'ne müyesser kılınan bir bağış olduğu bildirilmiştir. Bu bağışı elde etmek için müslümanlar, herhangi bir meşakkete girmemiş, savaş külfeti ile atlar ve teçhizat hazırlamak gibi bir yükün ağırlığını çekmemişlerdi. Zira Allah (c), Rasulü'ne bu hibeyi müyesser kılmıştır. Allah (c), rasullerini dilediği kimselerin üzerine salar. O, her şeye kadirdir.

II- Sözkonusu emlâk ve bostanların hükmü bildirilmiştir. Şöyle ki; bu durumda Allah (c)'m Rasulüne bahşettiği mallar, Allah'a, Rasulü'ne, yakınlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Zenginlerin bu malda payı yoktur. Zenginlerin, malda paylarının olmaması, sermayenin zenginler arasında dolaşmasını önlemek amacına yöneliktir.

---

[12][12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/523.
[13][13] Efae Fey olarak verdi.

[14][14] Evceftüm Hazırlık yapmak anlamında.

[15][15] Keyla yüküne duleten beyne-el eğnıya Tâ-ki mal zenginler arasında dolaşan bir meta haline gelmesin.

III- Yukarıda bahsi geçen hüküm desteklenmiş ve müminlerin işitip itaat etmelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. Rasulullah'ın emrettiği hususlara itaat etmek, nehyettiği hususlardan da kaçınmak gereklidir. Allah'tan korkup, emirlerine uymak müslümanlann üstüne vaciptir. Allah (c)'m belirlenmiş sınırlarının dışına çıkanlar için şiddetli azabı hazırlamış olduğu ifade edilmiştir. [16[16]]

İslami Yönetim, Ekonomik Kaynakların Toplumda Adil Dağılımına Nezaret Eder

Müfessirlerin rivayetlerine göre[17[17]] bazı müslümanlar, Nadiroğulları'ndan emlâk ve bostanların, Bedir'de ve diğer savaşlarda olduğu gibi humus çıkarıldıktan sonra, geri kalanının kendi aralarında dağıtılmasını Nebi (s)'den talep etmişlerdir. Peygamber'in görüşü ise, bu yönde olmamış, elde edilen emlâk'm tamamını beyt-ül mala ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını öngörmüştü. Çünkü, diğer savaşlardan farklı olarak burada tekmil savaş hazırlığı yapılmamış, savaş vuku bulmadan sözkonusu mallar elde edilmişti. Ayetler, bu hususta Nebi (s)'nin görüşünü teyid eder mahiyette nazil olmuştur.

Ayetlerin içerdiği güçlü ifadeden de anlaşılacağı üzere yukarıda zikrettiğimiz rivayetin sıhhati muhtemeldir. Elde edilen Fey'in aralarında dağıtılmasını talep edenlere sert bir üslupla karşılık verilmişti. Burada, nebevi tarih sahnelerinden birine, Kur'an'ın bu konudaki hükmüne ve o dönemin şartlarına tanık olmaktayız.

7. ayette kullanılan ifadeler, gerek Rasulullah (s), gerekse ondan sonraki halifelerin bu husustaki tutumlarını bir genelleme yaparak belirlemekte ve zahmetsiz elde edilen düşman mallarının tümüyle bcyt-ül mala alınıp, İslam'ın ve müslümanlann yararına harcanması gerektiğini, bu mallarla fakirler ile ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesi gerektiğini öngönn ektedir.

Savaş ganimetleri ile ilgili Kur'an hükmünün akabindeki bu hüküm, Kur'an'ın mali husustaki hükümlerinin ikincisidir. Ayetin metninden ve mânâsından iktibas edilerek bu hükme Fey adı verilmiştir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ganimetler hakkında varîd olan hüküm, üstün ve ulvi bir gerçekliği ortaya koymuştur. Fey hakkındaki bu hüküm ile, elde edilen Fey'in müslüman fakirler ile umumi maslahatlara harcanması öngörülmüş, gelir dağılımındaki İslami model, en mükemmel bir şekilde ortaya konmuştur.

Fey'in tahsis edileceği yerlere, Enfal sûresinin 41. ayetinde değinmiştik. Nitekim, ganimetlerden ayrılan beşte bir hissenin nerelere dağıtılması gerekiyorsa, Feyde oralara dağıtılır. Humusun nerelere dağıtılacağı hususunu yeterince değerlendirdiğimiz için bu-

---

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/524.
[17[17]] Beğavi, Hazin,

rada tekrarlamaya gerek görmüyoruz. [18][18]

Rasul Size Ne Verdiyse Onu Alın

Bu cümle ile genel anlamda ve kesin bir şekilde Nebi (s)'nin emir ve nehiylerine, gerek kavli, gerek fiili sünnetlerine İslâm düşüncesinin ayrılmaz bir parçası olarak itaat edilmesi emredilmiştir. Nitekim Nisa sûresinin 59. ayeti kerimesinde, bu hükmü destekleyici şu ifadelere rastlıyoruz: "Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Rasulü'ne ve sizden olan emir sahibine itaat edin, eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasulü'ne götürün. Bu daha İyidir ve sonuç bakımından daha güzeldir." Aynı sûrenin 80. ayeti kerimesinde ise şöyle buyrul-muştur: "Kim Rasule itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, (bil ki) biz seni onlar üzerine bekçi, göndermedik." Nebi (s)'nin hayattayken ona itaat etmek, onu bizzat dinlemek ve emirlerini yerine getirmekle oluyordu. Vefatından sonra ona itaat etmekse, daha Önce de ifade ettiğimiz gibi kavli ve fiili olarak ondan nakledilen sünnetine tabi olmakla gerçekleşir. Dolayısıyla ondan nakledilen sünnetin de tesbit edilmesi gerekliliği doğmaktadır.

Allah'a ve Rasulüne, halis kalp ile yönelen bir kısım insanlar Hz. Peygamber'e nispet edilen rivayetleri süzerek bunlardan sahih olanları kendi müsnedlerinde toplamışlardır. İslam Hukuku açısından, bu müsnetlerdeki rivayetlerde, Kur'an'ın hüküm ve prensiplerine ters düşen bir emir ya da nehiy bulunması mümkün değildir. Kur'an hükümleri hakkında varid olan Nebevi hadisler genellikle, umumi bir hükmü hususi alana indirgemek, açık olmayan bîr hususu açıklamak, tamamlanması gereken bir konuyu tamamlamak ya da namaz rekâtları, rükünleri, zekat nisabı, hac adabı gibi Kur'an'ın sükut ettiği meselelere ilişkin açıklamalarda bulunmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. [19][19]

Mallar İçinizden Sadece Zenginler Arasında Dolaşmasın

Bu cümle, sermayenin belirli bir azınlık arasında dönüp dolaşmaması gerektiği gibi ulvi bir mânâyı içermektedir. İslam devletinin, sermayeyi toplumun ezici çoğunluğu arasında dağıtmak amacıyla sermaye kaynaklarından bir kısmını, zenginlerin dışında fakir kitlelere tahsis ederek müdahaleci rolünü üstlenmesi gerekir. Bu cümlenin geçtiği ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, Fey' gelirlerinin tümü, müslümanların umumi yararına ve muhtaç kitleye tahsis edilmiştir. Dolayısıyla Fey'den zenginlerin yararlanması sözkonusu değildir.

---

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/252.
[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/525-526.

Nitekim, Ömer bin Hattab (r)'ın şöyle dediği nakledilir: "Eğer işin sonunda görüp analdığımı, işin başında görseydim, zenginlerin fazla mallarını alıp, muhacir fakirler arasında dağıtırdım"[20[20]] Hz. Ömer Nebi (s)'ye bağlılık ve ona yakınlıkta insanların en önde gelenlerinden biriydi. Dolayısıyla, onun dilinden sadır olan bu sözlerin, Kur'an'ın ruhuna uygun olduğuna inandığı için söylediği muhakkaktır. Zira, tevatür derecesine ulaşan rivayetlere göre, Hz. Ömer'in İslam toplumunun değişik kesimleri için organizasyonlar oluşturması ve mahrumlara, zayıf ve fakir insanlara yardım etmeye önem vermesi, bu sözlerin ondan sadır olduğunu göstermektedir.[21[21]] [22[22]]

8- (O mallar), şu göçmen fakirlere aittir ki (onlar), yurtlarından ve mallarından (sürülüp) çıkarılmışlardır. Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar, Allah'a ve Elçisine yardım ederler. İşte doğru olanlar onlardır.

9- Ve onlardan önce o yurda (Medine'ye) yerleşen, imana sarılanlar[23[23]] (yani daha önce Medine'yi yurt edinen Ensar) kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilen (ganimet)lerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç (eğilimi) duymazlar[24[24]], Kendilerinin ihtiyaçları[25[25]]olsa dahi (göç e-den yoksul kardeşlerini) öz canlarına tercih ederler'[26[26]]'. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar başarıya erenlerdir.

10- Onlardan sonra gelenler de derler ki: "Rabb'imiz bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla, kalb-lerimizde inananlara karşı bir kin bırakma" Rabb'imiz, sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"

Ayetlerde kullanılan ifadeler açıktır. Fakirlerden Fey'e hak kazananların, öncelikle yurtlarındna zorla çıkarılan, Allah için Allah'ın dinine ve Rasulü'ne yardım için mallarından olan muhacirler olduğu belirtilmiş, ikinci planda, hicret edenlere kucak açan, muhacirlerin Medine'ye gelişlerinden önce risalete iman eden, kendi ihtiyacı olduğu halde muhacir kardeşini kendi nefsine tercih eden, muhacirleri bağrına basıp nefsinin cimriliğinden

---

[20[20]] Taberi Tarihi, c. 3, s. 291.

[21[21]] Tarihu Ömer bin El-Hattab, İbn Cevzi.

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/

[23[23]] Etlezine tebevveüddare vel imane min kalbihim Cumhura göre, bu cümle Ensar'dan kinayedir. Sözü edilen dâr ise hicret diyarı, yani Medine'dir. Zira, Ensar Medine de oturuyordu ve Muhacirler gelmeden önce iman etmişlerdi.

[24[24]] La yecidune fi sudurihim haceten mimma utu Cumhurun görüşü ilk iki kelimedeki zamirlerin Ensara aidiyeti

noktasındadır. "Utu" kelimesi de Muhacir'i ifade ediyor. Cümlenin mânâsı: Ensar, Muhacirlere verilen mallar konusunda haset etmez".

[25[25]] Hassa İhtiyaç manasınadır.

[26[26]] Yusirune ala enfusihim Fedakarlık eder ve muhacirleri kendi nefislerine tercih ederler.

korunan ve böylece Allah'ın kendileri için hazırladığı kurtuluşa giren Ensar gelmektedir. Üçüncü planda ise, muhacir ve Ensardan sonra iman etmiş olan, Allah'a; "Ya Rabbi bizi ve bizden önce iman etmiş olanları bağışla, kalbimizde onlara karşı bir kin bırakma" diye duada bulunan müslüman fakirler gelmektedir. Kullarım rahmeti ile kuşatan Allah, kullarına acıyandır.

Müfessirlerin rivayetlerine göre,[27][27] muhacirler, araziden maldan yoksun ve Ensarın yardımına muhtaç kimselerdi. Allah (c), Nebi (s)'ye bir kapı açıp Nadiroğlullannın mallarını müyesser kılınca, Ensar'la istişare edip onları haklarından vazgeçmeye razı etmiş ve Ensar, kalplerinde hiçbir sıkıntı, hiçbir hased duygusu olmaksızın bu malların sadece muhacirlere dağıtılmasına razı olmuşlardı. Elbette ki, kalplerinde hastalık bulunan münafıklar bundan müstesna.. Nebi (s) bu malları sadece muhacirlere dağıtmış, Ensar'dan üç müslüman fakir hariç hiçbiri bu maldan pay almamıştı. Ayetler, Nebi (s)'nin ilahi ilham yoluyla sergilediği bu tutumu teyid etmekte ve haklarından vazgeçen Ensarı, övmektedir.

Müfessirlerin büyük bir kısmının İbn Abbas'a dayandırarak naklettiği rivayetlerle daha önceki ayetlerin ifadeleri arasında bir çelişki sözkonusudur. Önceki ayetlerde, Fey'in tümünün umum yararına ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılacağı hükmü ycralıyordu. Çünkü Fey'dc özel mânâda bir savaş hazırlığı sözkonusu değildi. Bu yönüyle Fcy ayetlerinde genel bir anlam ifade edilmiş, sadece fakir muhacirler zikredilerek atıfta bulunulmuştur. Halbuki rivayette üç kesimden bahsediliyor. Muharcirler, Ensar ve daha sonra iman etmiş olup da fakir olanlar.

Muhacirlerin iktisadi durumlarının, sıkıntı ve darlığa duçar olması, Nebi (s)'yi savaşsız elde edilen Fey'i umum yararına ve zenginler haricinde fakirlere tahsis etmeye sevketmiştir. Ensar arasında zenginler vardı. Buna mukabil muhacirlerin arasında zengin yoktu. Nebi (s), Ensarla konuştu ve onları razı etti. Ancak, kalplerinde hastalık bulunanlar, ortalığı karşıtınp bu uygulamaya karşı çıkınca Allah (c), Peygamberi'nin aldığı kararı bu ayetlerle onayladı. Bu şekilde durum kesinleşti ve genel bir hükme bağlanarak bu gibi olaylarda Fey'in neye ve kime tahsis edileceği belirlendi. Fey'in genel bir hükme bağlanıp, kimlere verileceğinin belirlenmesi belki de rivayette Ensardan fakir olanlara dahi Fey'in verilmesine bir delil teşkil ediyor.

Rivayet edildiğine göre'[28][28] Ömer bin Hattab zamanında Irak'ı fetheden muhacirler Irak arazisinin kendilerine dağıtılmasını talep etmişler, ancak Hz. Ömer bu talebi reddetmişti. Bütün müslümanların maslahatına kullanılması gerektiğini belirten Hz. Ömer, içtihadında bu ayetlere dayanmıştı. Daha çok 10. ayete dayanmış olabilir. Çünkü, 10. ayetteki üslup, hem şimdiye hem de geleceğe yönelik mesajlar taşımaktadır.

---

[27][27] Taberi. Beğavi. Hazin. İbn Kesir.

[28][28] Abdulkasım bin Selam, s. 57-60.

Haddizatında vasfı zikredilen üç topluluk, güçlü bir ifade kullanılarak nitelendirilmiş, sevilen ve yüceltilmeye layık topluluklardır. Bu da ilk muhacirlerin, Ensann ve onlara güzel bir şekilde tabi olan Allah ve Rasulü uğruna şiddetli sıkıntılara tahammül edenlerin ihlasını ve Allah'ın büyük övgüsüne mazhar oluşlarını sergilemektedir. Nitekim, Tevbe sûresi 100. ayette şöyle buyruluyor: "Muhacirlerden ve Ensardan ilk öne geçenler ile bunlara güzelce tabi olanlar.... Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara altından ırmaklar akan içinde ebedi kalacakları cennetler hazırlamıştır, işte büyük kurtuluş budur." Bu üç topluluk aynı şekilde sahih hadis kitaplannda yeralan değişik hadislerde Rasulullah (s)'ın övgüsüne de mazhar olmuşlardır. Tac'ta yeralan bazı hadisler şöyledir:

"Ashabım, ümmetimin Örneğidir. Ashabım gidince ümmetimin başına vadedilenler

gelir."

"Allah'tan korkun, Allah'tan korkun!... Ashabıma benden sonra sövüp saymayın. Kim onları severse, bana olan sevgisi yüzünden sevmiştir. Kim de onlara buğzederse bana olan buğzu yüzünden buğzetmiştir. Onlara eziyet eden kimse bana eziyet etmiş, bana eziyet eden kimse de Allah'a eziyet etmiştir. Allah'a eziyet verin kimseyi ise Allah'ın azıbina duçar etmesinden korkulur."

"Ashabımdan birine sebbetmeyin. Sizden biriniz Uhud Dağı kadar altın infak etmiş olsa ashabımdan bîrinin mertebesine hatta yarı mertebesine ulaşamaz."

"'Ashabımdan bir memlekette ölen biri yoktur ki, kıyamet gününde o memleket ahalisinin önderi ve rehberi olarak diriltilmiş olmasın."

"Ensarı ancak mümin olanlar sever, münafıklardan başkası da onlara buğz etmez. Ensarı seveni Allah sever, buğzedene de Allah buğzeder."

"İmanın alameti Ensarı sevmek, nifakın alameti ise Ensara buğz etmektir." "Ensardan bir kadın Rasulullah'a geldi. Rasulullah ona: Nefsim elinde olan Allah'a and olsun ki, siz bana göre insanların en iyilerisiniz." Bu sözü üç kez tekrarladı."

"Ensar bir vadiye gitse arkasından giderim. Bir dağ yoluna da çıksa yine arkasından giderim. Hicret olmasaydı Ensardan biri olmayı tercih ederdim."

"Ey Allahım!... Ensara mağfiret et. Çocuklarına da, torunlarına da mağfiret et."[29[29]] Bu hadisler, gerek Muhacir, gerekse Ensardan çok sayıdaki üstün şahsiyetler hakkında varid olan birçok hadisin hilafında görünmektedir.

Burada hemen bir konuya değinelim "sahabi" kelimesi, müslümanlar nezdinde Rasulullah'ı -mümin olup da- gören herkes için kullanılır. Ancak, hadiste geçen "ashabım"

29[29] Tac, c. 3, s. 270-272 ve 341 -344.

kelimesi ile, ilk Muhacirler, Ensar ve onlara güzel bir şekilde tabi olanlarla Rasulullah (s)'a hayatında arkadaşlık edenler kastedilmiştir. [30[30]]

11- İki yüzlülük edenleri görmedin mi? Kitab ehlinden İnkar eden kardeşlerine: "Eğer siz çıkarılırsamz, mutlaka biz de sizinle beraber çıkarız, sizin aleyhinize hiç kimseye itaat etmeyiz. Şayet sizinle savaşırlarsa mutlaka size yardım ederiz" derler. Allah, onların yalancı olduklarına şahitlik eder.

12- Andolsun eğer onlar, çıkarılsalar, onlarla beraber çıkmazlar, eğer onlarla savaşılsa onlara yardım etmezler, yardım etseler bile arkalarına dönüp kaçarlar, sonra kendilerine de yardım edilmez.

13- Onların kalblerinde sizin korkunuz, Allah'ınkinden fazladır. (Allah'tan çok sizden korkarlar) Böyledir, çünkü onlar anlamaz bir topluluktur.

14- Onlar toplu olarak sizinle savaşamazlar, ancak müstahkem kaleler içinde yahut duvarların ardından (savaşırlar). Kendi aralarında şiddetli bir ayrılık vardır. Sen onları toplu sanırsın, ama kalbleri dağınıktır. Öyledir, çünkü onlar düşünmez bir topluluktur.

15- (Onların durumu) kendilerinden az önce, yaptıklarının vebalini tadmış olan, ahirette de kendileri için acı bir azab bulunan kimselerin durumu gibidir.

16- (Onların durumu) tıpkı şeytanın durumuna benzer ki, insana "İnkar et" dedi. (İnsan) inkar edince de "Ben senden uzağım, ben alemlerin Rabb'i Allah'tan korkarım!" dedi.

17- Nihayet ikisinin de sonu, ebedi olarak ateşte kalmaları oldu. İşte zalimlerin cezası budur.

Yahudi ve Münafıkların Şeytani Karakterleri

Ayetteki ifadeler açıktır. Nadiroğullannın Medine'den çıkarılması ile ilgili sahneler, münafıkların onlara karşı tutumuna ve yahudilerin hem psikolojik hem de sosyal durumlarına değinen ayetlerde:

I- Münafıklar, ısrarla kararlılıklarını dile getirip aleyhlerinde hiç kimseye itaat etme-yeceklerine dair Nadiroğullarına vaadler vermişlerdi. Ayetler, onların söylediklerinde ve vaadlerinde yalancı olduklarını, şayet müslümanlarla savaşacak olurlarsa münafıkların

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/528-530.

dönüp kaçacaklarını ve Nadiroğullanna yardım etmeyeceklerini bildirmektedir. Münafiklan, İnsana inkaf vt deyip sonra ben senden uzağım, hen Allah'tan korkarım diyen şeytana benzeten ayetler, hem münafıkların hem de diğer topluluğun akibetinin ebedi cehennem olduğunu bildirerek zalimlerin sonunun da bu olacağını vurgulamaktadır.

II- Nebi (s), onları muhasara ettiğinde yahudilerin kalplerini korku sarmış, Allah'tan daha çok müslümanlardan korkar hale gelmişlerdi. Müslümanlarla yüz yüze savaşmaya cüretleri yoktu. En fazla yapabilecekleri şey ancak kendi yerleşim birimlerinde muhkem duvarlar ve surlar ardından savaşmaktı. Zahiren, birlik oldukları zannedilse bile gerçekte onların arasında düşmanlık ve kalplerinde "ayrılık vardı. Onların bu durumu kendilerinden önce yaptıklarının vebalini tatmış olan bir topluluğun durumu gibidir.

Ayetler, Nadiroğulları hadisesi ile yahudi ve münafıkların bu olay karşısındaki tutumlarına konu olan şartlan takip ediyor, hatta sürenin başındaki ayetlerden bu ayetlere kadar geçen kısmın, olay bittikten sonra olayı takiben indiği, bir hikmet-i ilahinin koyduğu hükmü belirttiği, diğer yönden bütün olan bitenin bir tahlilini yaptığı söylenebilir. Bize göre, burada şimdiki zaman ve gelecek zaman ile kullanılan bazı fiiller, ayetlerin olayın sonuçlarından önce nazil olduğunu değil, üslûp özelliğini gösterir.

Daha önce Nadiroğuflarının müttefiklerinin Hazrec kabilesi ya da münafıkların büyüğü Abdullah bin Ubey'in kavmi olduğunu söylemiştik. Ancak, Hazreclerin büyük çoğunluğu yahudiler karşısında Nebi (s)'yi desteklemiş ve onun yanında olmuşlardı. Burada Abdullah bin Ubey ve aşiretinden onun münafıklığına uyanlar, ayetlerin deyimiyle yahudilere verdikleri vaadleri yerine getirmekten aciz, bunu yapacak cesaretten yoksun ve haddizatında zelil olanlardır.

15. ayette Nadiroğullannın kendilerine benzetildiği "önceki topluluk" bazı müfessir-lerin İbn Abbas'a dayandırdıklarına göre -Enfal sûresinde de açıkladığımız gibi yurtlarından çıkarılan Kaynukaoğulları'dır. Diğer bir kısım müfessirlere göre bu topluluk Be-dir'de yenilgiye uğrayan müşriklerdir. Birinci görüş daha doğrudur. Çünkü müşrikler tekrar müslümanlara saldırarak Uhud Savaşı'nda intikam aldılar.

Bazı müfessirler, "onlar Toplu olarak sizinle savaşmazlar, ancak müstahkem kaleler içinde ve duvarların ardından savaşırlar. Kendi aralarında şiddetli ayrılık vardır. Sen onları toplu sanırsın ama kalpleri ayrıdır" cümlesine hem yahudilerin hem münafıkla-nn konu olduğunu söylemişlerdir.[31[31]] Bazı müfessirler ise, bu cümlenin sadece yahudiler hakkında olduğu görüşündedirler.[32[32]] İkinci görüş bizce daha doğrudur. Çünkü muhkem kalelerde ve Araplardan ayrı yerlerde oturanlar sadece yahudilerdİr. Bu cümle Bakara sûresi 84-85.

[31[31]] Tabresi.

[32[32]] Beğavi, İbn Kesir.

ayetlerde açıkladığımız gibi yahudilerin bîr bütün olmadığı ve aralarında düşmanlık olduğunu teyid etmektedir. Kaldı ki, Nebi (s), Kaynukaoğullarım düşmanlıktan ötürü cezalandırdığı zaman Nadiroğullan ve Kureyzaoğulları yardıma koşmamışlar-dı. Bu da gösteriyor ki, Yahudiler yekvücut göründükleri halde aralannda düşmanlık vardı ve kalpleri ayrıydı.

Ayetler, her ne kadar sireti nebevinin değişik sahnelerinden birini arzetmek durumunda olmasada müslümanlardan ihlas sahibi olanların düşmanlarına karşı kendilerinden görünüp düşmanlarıyla dirsek temasında olanlara karşı; iman, azim ve güçlü bir kalbe sahip oldukları takdirde üstün geleceklerine dair telkinleri ihtiva etmektedir. Zira böyle bir durumda, kendilerini gizleyen münafıkların sonu zelil ve hakir olmaktan başka bir şey değildir. Ayrıca bu ayetlerde münafıklar, kendilerini gizleyip düşmanla aynı safta bulunanlar kötülenmiş, onlardan gelebilecek herhangi bir özrün de kabul edilmemesi tembih edilmiştir.

Müfessirler, 14. ayet hakkında değişik şekil ve isimlerde ancak aynı mânâda, İbn Abbas'tan ve diğer ravilerden bir kıssa naklctmişlerdir.[33][33] Bu kıssaya göre, ayette şeyta-nın "inkar et" dediği insan, şeytanın kandırarak acze düşürdüğü abid bir kişidir. Şeytan güzel bir kıza musallat olmuş ve onu deliye çevirmişti. Kızı Abid'in yanma getirdiler, kız, Abid'in dikkatini çekmişti. Şeytan araya girerek kızın bazı yerlerini güzel gösterdi. Daha sonra kızı Öldürüp bu şekilde suçunu gizlemesini tembihledi. Kızın ailesi kızın peşinden gelince abid, bir çukura düştüğünü anladı ve şeytan ona görünerek "bana secde edersen seni bu durumdan kurtarırım" dedi. Abid ona secde edince şeytan "ben senden uzağım, ben Allah'tan korkarım" dedi.

Bu kıssa, Nebi (s) zamanında insanların ağzında dolaşıyordu. Her halükârda ayetler, misal vererek onları yermekte ve getirdiği delillerle onları susturmaktadır. [34][34]

18- "Ey inananlar, Allah'tan korkun ve kişi, yarın İçin ne (yapıp) gönderdiğine baksın. Allah'tan korkun; çünkü Allah, yaptıklarınızı bilmektedir.

19- Şu Allah'ı unuttuklarından dolayı (Allah'ın da) onlara kendi canlarını unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar, yoldan çıkan insanlardır.

20- Ateş halkıyla cennet halkı bir olmaz. Kurtulanlar, ancak cennet halkıdır.

---

[33][33] İbn Kesir, Beğavi, Hazin.

[34][34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/531-533.

Ve Allah'tan Korkun

Ayetteki ifadeler gayet açıktır ve nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayet varid olmamıştır. Bize göre, bu ayetler Önceki ayetlerin bir devamı olarak gelmiş ve münafıkların yahudüer karşısındaki tutumları eleştirildikten sonra bu ayetlerde ihlas sahibi müminlerin Allah'tan sakınmaları, yarın için işledikleri hayırlı ya da şerli amelleri ile hesaba çekileceklerini düşünmeleri tavsiye edilmiştir. Allah'tan sakınmak gereğini ihmal edip, doğru yoldan sapan ve neticede Allah'ın da kendilerini ihmal ettiği kimseler gibi olmaktan müminler sakindırılmıştır. Ayrıca ihlas sahibi müminler övgü ve kalbi tatmine mazhar olmuş, önceki ayetlere konu olan münafıklar ve kitap ehlinden olan kafirler ise verilmiştir.

18. ayetin tefsiri hakkında İbn Kesir, İmam Ahmed ve Müslim'in tahric ettiği şu hadisi nakletmektedir: "Peygamber'in yanına ayağı ve başı çıplak, abaya bürünmüş, kılıçları kınından çıkmış Mudar kabilesinden bir topluluk geldi. Onların bu durumunu gören Nebi (s)'nin yüzü değişti. Bilal'e, ezan okumasını ve kamet getirmesini emretti. Namazı kıldırdı sonra hutbe okudu ve Nisa sûresinin 1. ayetini okudu: "Ey iman edenler, sizi bir tek candan yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rahbinizden korkun. Adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağlarım kesmek)'ten sakının. Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir," Sonra, "Ve herkes yann için ne hazırladığına baksın" ayetini okudu. Herkes, dinarı, dirhemi, elbisesi ve buğdayından ne varsa tasadduk etti. Hatta bir hurma parçasını bile tasadduk etti. Ensardan biri avucuna sığmayan bir kase getirdi. Sonra insanlar birbirlerini izlediler. Öyle ki, ben yiyecek ve İçecekten iki küme gördüm. Nihayet Rasulullah'ın yüzünün parladığım gördüm. Şöyle diyordu: Kim İslâm'a güzel bir sünnet koyarsa onun mükafatı ve ondan sonra o işi yapanın mükafatı -hiç birinin ecrinden bir şey eksilmeksizin-ona yazılır. Kim de İslamda kötü bir çığır açarsa, onun günahı ondan sonra onu işleyenin günahı -diğerinin günahından hiç bir şey eksilmeksizin- onun üzerine olur."

Yukarıdaki hadiste Rasulullah'ın Kur'an ayetlerinden nasıl ibretler çıkardığı ve insanlara bunlarla nasihat ettiğini, onları iyiye, hayra doğru yönlendirdiğini ve ashabın nasıl Allah'ın rızasını kazanmak için birbirleriyle yarışırcasına seferber olduklarını görüyoruz. [35[35]]

21- Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan onu, baş eğmiş, çatlamış, (yarılmış) görürdün. Bu misalleri düşünmeleri için insanlara anlatıyoruz.

22- O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilah yoktur. Görül-meyeni ve görüleni bilir. O çok esirgeyen çok acıyandır.

[35[35]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/534.

23- O, öyle Allah'tır ki O'ndan başka ilah yoktur. Padişahtır, mukaddestir[36[36]], selam (esneklik veren)'[37[37]]', mü'min (güvenlik veren)'[38[38]]', müheynin (kollayıp koruyan), aziz (üstün, gaalib), cebbar (istediğini yaptıran), mütekebbir (çok uludur), Allah (puta tapanların) ortak koşmalarından yücedir.

24- O, yaratan[39[39]], var eden, (varlığa getirdiklerine) biçim veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde bulunanların hepsi O'nun ululuğunu anarlar. O, aziz (mutlak galip), hakim (hükümdar, herşeyi hikmetle ya-pan)dır.

Ayetteki ifadeler açıktır ve bu ayetler için de nüzul sebebi varid olmamıştır. Bize göre önceki ayetlerin devamı ve Kur'an'daki ayetlerin içerdiği mânâ, hikmet, verdiği psikolojik güç ve gösterdiği doğru yolun bir dağa indirilmiş olması halinde dağın, Allah korkusundan paramparça olacağı bildirilmiştir. Bu Kur'an'i indiren Allah, bütün güzel isimlerin ve sıfatların sahibidir. O ki göklerde ve yerde ne varsa onu teşbih eder, azametini ve kudretini tasdik eder. O öyle bir Allah'tır ki her şeyden münezzehtir, İlimden ve kuşatmadan hiçbir şey gizli kalmaz. Zahirdir, batındır, hazır ve gaibidir. Acıması büyük, emniyet ve barışın kaynağıdır. Öyle bir güce sahiptir ki, her şeyi yoktan varctmiş ve her şeyi çeşit çeşit yaratmıştır. O Allah ki, yaptığı şey hikmet doludur. Ortaktan beridir. İşte, Allah (c)'ın böyle oluşu insanların Kur'an'dan etkilenmesini ve O'ndan korkup başeğmesini, ibadet ve taatla bütün bu sıfatlan itiraf etmesini gerektirmektedir. Allah'ın insanlara hatırlattığı bütün bu hususlar, insanların uyanması ve gereken dersi alması içindir.

Bu ayetlerde bir de, Kur'an'dan etkilenmeyen, Allah'a teslim olmayan ve Allah'ı unutup Allah'ın da kendilerini unuttuğu kimselere yönelik bir uyarı ve kınama sözkonu-sıdur. Önceki ayetlerde müminler bu kimseler gibi olmaktan kaçındınlmaktadırlar.

Ayetler, Kur'an'ın hiçbir yerinde rastlanılmayan ve Allah'ın güzel isimlerinden oluşan bir mecmuayı burada sergilemektedir. Kur'an'ın değişik yerlerinde ayrı ayrı zikredilen bu güzel isimlerden oluşan bu mecmuada kullanılan üslûp, Allah'ın heybet ve azametini hissedebilen gönülleri harekete geçirecek ve Kur'an'ın psikolojik gücünü sergileyecek bir niteliğe sahiptir.

Bu ayetlerin tefsirinde İbn Kesir, İmam Ahmed'den, o da Mukil bin Yesardan, o da Rasulullah'tan rivayet ettiği şu hadisi nakleder: "Seher vakti her kim Üç defa "Euzu bil-fahis semiil alimi minaş şeytanir racim derse ve sonra Haşr sûresinin sonundan üç ayet

---

[36[36]] El-Kuddüs Her türlü eksiklikten en uzak mânâsında.

[37[37]] Es-Setam Her türlü eksiklikten salim ya da emniyet ve sulhun kendisinden beklendiği.

[38[38]] El-Mümin Emniyet ve huzur bahşeden mânâsında "Elmümen" şeklinde de okum lan şeklinde olur.

[39[39]] El-Halik Yoktan vareden.

okursa, Allah onun için yetmiş bin meleği akşama kadar ona selam vermesi için görevlendirir. O gün Ölürse şehid olarak ölür,"

Bu hadiste ayetlerin faziletini ve psikolojik gücünü ifade eden güçlü bir hatırlatma vardır. Nebi (s) bu hadisini mümin, ihlas sahibi ve salih amel işleyen ashabına yöneltmiştir. Dolayısıyla hadisin mefhumuna göre, amel işleyen ve hadiste zikredilen makama ulaşmak isleyen bir kimsenin aynı zamanda iman, ihlas ve doğruluk vasıflarını da haiz olması gerekir.

Yine İbn Kesir, bu ayetleri tefsir ederken Ebu Hureyre'den o da Rasulullah (s)'tan şu hadisi nakleder:

"Allahu Tealâ'nın doksan dokuz ismi vardır. Yüzden bir eksiktir. Bu isimleri ihsâ e-den (mânâsını tefekkür ederek sayan) cennete girer, Allah tektir ve teki sever. Kendisinden başka ilah olmayan Allah, Rahman, Rahim, Melik, Kuddüs, Selâm, Mümin, Mü-heymin, Azîz, Cebbar, Mütekebbir, Halik, Bari', Musavvir, Ğaffâr, Kahhâr, Vehhâb, Rezzâk, Fettâh, Alîm, Kâbid, Bâsıt, Hafız, Râfi', Muizz, Müzill, Semi, Basir, Hakem, Adi, Latif, Habir, Hakim, Azim, Gafur, Şekur, Aliyy, Kebir, Hafız, Mukit, Hasib, Celil, Kerim, Rakib, Mucid, Vasi, Hakim, Vedud, Mecid, Bais, Şehid, Hak, Vekil, Kavi, Veli, Hamid, Muhsi, Mübdi, Muid, Muhyi, Mumit, Hay, Kayyum, Vâcid, Mâcid, Vâhid, Sa-med, Kadir, Muktedir, Mukaddim, Muahhir, Evvel, Ahir, Zahir, Bâtın, Vali, Müteâli, Berr, Tevvâb, Muntakîm, Afuv, Rauf, Malik-ül Mülk'tür. Celâl ve İkram sahibidir, Muksit, Cami, Gani, Muğnî, Mâni, Darr, Nâff, Nur, Hadî, Bedî, Bakî, Vâris, Reşîd, Sa-bur'dur."40[40]

Hadiste zikredilen isimlerin tümü Kur'an'da mevcuttur. Subhanallah.... Hamd O'nadır..., O ne büyüktür, kuvvet ve kudret ancak O'nun elindedir. 41[41]

40[40] İbn Kesir. Araf sûresi 180. ayetin tefsiri.

41[41] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/536-537.

MUMTEHİNE SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 60

Nüzul Sırası : 111

Ayet Sayısı : 13

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre, müslümanlara kendilerine savaş açan kafirleri -akrabalık bağları olsa bile-dost edinmelerini yasaklamakta ve onları, kafir olan kavmine karşı tavır alan İbrahim'i ve beraberindeki rnü'minleri örnek almaya ve kafirlerin hidayetini istemeye çağırmaktadır. Buradaki yasak, müslümanlarla barış içinde yaşayanları kapsamamaktadır. Müslümanların bunlarla ilişki kurup onlara iyilik yapmalarında bir sakınca yoktur. Aksine bu yasak İslam'a ve müslümanlara eziyet eden ve düşmanlık yapanları kapsamaktadır. Hicret eden müslüman kadınları kafirlere iade etmemeyi emretmekte ve müslüman erkeklerin, kafir olan hanımlarıyla İlişkilerini sürdürmeyi haram kılmaktadır. Ayrıca müslüman kadınların biat etmelerini ve onlardan bağımsız, hür olduklarına dair ahid almayı emretmektedir. Bu sûre, Peygamber'in hayatından çeşitli kesitler ve önemli mesajlar içermektedir.

Süre, konu itibariyle birbirinden bağımsız ama konum olarak birbiriyle bağlantılı iki bölümden oluşmaktadır. Şayet birazdan aktaracağımız rivayetler sahih ise, Peygamberimizin müslüman kadınlardan biat almakla emrolunması Mekke'nin fethinden sonra gerçekleşmiştir. Her halükârda bizim tercihimiz şudur ki; bu sûre, Allah ve Rasulü'nün bir hikmeti olarak, ayrı kalmayı emreden sûrelerden sonra geç bir vakitte nazil olan ve tema olarak birlikteliği, ülfeti işleyen sûrelerdendir. Bizim referans aldığımız mushaf ve ayrıca nüzul sırasını gösteren diğer rivayetler1[1] bu sûrenin Ahzab süresinden sonra ve çeşitli şekillerde Hudeybiye yolculuğuna ve anlaşmasına işaret eden Fetih süresinden önce nazil olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda sûrenin içeriği ve bu konuda aktarılan rivayetler, sûrenin Hudeybiye anlaşmasından sonra, hatta bu anlaşmadan iki sene sonra gerçekleşen Mekke'nin fethinden hemen önce nazil olduğunu göstermektedir. İşte bu da diğer bazı sürelerde yaptığımız gibi

1[1] Medeni surelerin nüzul sırasını gösteren rivayelet için bkz. "Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı", c.ll, sh. 9

nüzul sırası hakkındaki rivayetlere aykırı davranmamızı, sağlamaktadır. Dolayısıyla bu sûreyi, Hudeybiye anlaşmasından hemen sonra nazil olan Fetih, ilk bölümü nazil olan Maide sûrelerinden sonra ele almaktayız. Sözkonusu İki sûrede de açıkladığımıza göre bu sûre Fetih sûresinin peşisıra inmişti. Vakıanın gerçeğinden de anlaşılacağı gibi nüzul sırasındaki bütünlük böylece sağlanmış olmaktadır. Allah en iyi bilendir. [2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey iman edenler! Düşmanlarımı ve düşmanlarınızı dost edinmeyiniz. Siz onlara sevgi yöneltiyorsunuz; oysa onlar, Hak'tan size geleni inkar etmiş, Rabbiniz olan Allah'a inandığınız için sizi ve Peygamber'İ yurdunuzdan sürmüşlerdir. Şayet siz benim yolumdan cihad etmek ve benim rızamı kazanmak amacıyla çıkmışsanız, onlara karşı nasıl olur da sevgi beslersiniz. Ben gizlediğinizi ve açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.

2- Eğer onlar sizi ele geçirirlerse[3[3]] size düşman olurlar, ellerini ve dillerini kötülükle size uzatırlar. Ve küfre düşmenizi arzu ederler.

3- Ne yakın akrabalarınız ve ne de çocuklarınız kıyamet günü size bir yarar sağlamaz. Aranızı ayırır ve Allah yapmakta olduklarınızı görendir.

4- İbrahim ve onunla beraber olanlarda sizin İçin güzel bir örnek vardır. Onlar kendi kavmine "Biz sizden ve Allah dışında tapmakta olduklarınızdan beriyiz. Sİzİ İnkar ediyoruz. Sizinle aramızda yalnızca Allah'a iman edinceye kadar ebediyen bir düşmanlık ve kin belirmiştir." demişlerdi. Ancak İbrahim'in babasına "Senin İçin bağışlanma dileyeceğim, fakat Allah'tan senin için olacak hiç bir şeyi engel-leyemem" sözü hariç. Ey Rabbimiz sana dayandık, sana yöneldik ve dönüş sanadır.

5- Ey Rabbimiz bizi inkarcılar için bir imtihan konusu yapma, bizi bağışla. Rabbimiz, aziz ve hakim olan sensin sen.

6- Andolsun ki, onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler İçin güzel bir örnek vardır. Kİm yüz çevirirse, artık Allah gani (hiçbir şeye İhtiyacı olmayan) ve (hamdedilmeye layık) hamİddİr.

Ayetlerde Anlatılanlar Gayet Açıktır. Bu Ayetler Sırasıyla Şu Hususları Kapsamaktadır:

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/209-210.
[3[3]] İn yeskafûküm Şayet sizi ele geçirip mağlup ederlerse anlamındadır.

1- Mü'minlere seslenerek, mü'minlerin kafirleri dost ve yardımcı edinmemelerini, onlara herhangi bir yarar, sevgi ve yakınlık sağlayacak eylemde bulunmamalarını emrediyor. Çünkü onlar Allah'ın ve mü'minlerin düşmanıdırlar. Allah katından müzminlere gelen gerçeği inkar etmişler ve yalnızca Allah'a iman ettiktlerinden dolayı mü'mirileri suçsuz yere yurtlarını terketmek zorunda bırakmışlardır.

2- Mü'minlerin, kafirlere gizli bir şekilde yakınlık gösterecek bir eylemde bulunmaları, iman konusunda gösterdikleri samimiyetle çelişmekledir.

3- Mü'minlerin, gizlemiş oldukları ve açığa vurdukları her şeyi Allah'ın bildiğini vurgulamakla, mü'minlerden kafirlerle ilişkiye geçip yakınlık gösteren kimseyi doğru yoldan sapmış olduğu ve samimiyetin gereğini yerine getirmemiş olacağı konusunda uyarmaktadır.

4- Kafirlerin mü'minlere aşırı bir kin beslediklerini hatırlatmaktadır. Şayet onlar, mü'minlcrle karşı karşıya gelip onları mağlup ederlerse, azılı düşman muamelesine tabi tutar, dilleriyle ve elleriyle onlara her türlü işkence ve kötülüğü yaparlar. Ve onlar mü'minlerin imanlarından dönüp inkarcı olmalarını yürekten temenni ederler.

5- Kıyamet gününde, yakın akraba ve çocukların mü'minlere hiç bir fayda sağlamayacağını, Allah'ın onları amellerine göre birbirinden ayıracağını ve yapmakta oldukları her şeyi gözetlediğini ve gördüğünü mü'minlere bildirmektedir.

6- İbrahim'i ve İbrahim'le birlikte iman edenlerin konularını mü'minlere örnek olarak vermektedir. Onlar, kavimlerinden ve Allah'ın dışında tapmış olduklarından beri olduklarını açıkça ilan etmişler, kafir kaldıkları sürece onlarla aralarında bir düşmanlığın ve nefretin var olacağım söylemişler, yalnızca Allah'a iman ettiklerini ikrar etmişler ve O'na teslim olup, dayanmışlardır. Dönüşlerinin yine O'na olacağının bilincinde olmuşlar, O'ndan yardım talep etmişler ve Allah'tan kendilerini, kafirlerin elinde bir imtihan ve işkence vesilesi yapmamasını, günahlarım ve kusurlarını bağışlamasını dilemişlerdir. Allah'ın rızasını ve kıyamet gününde iyi neticeyi murad eden ve gerçekten samimi bir şekilde iman edenler için burada güzel bir örnek vardır. Artık tüm bunlardan sonra yoldan sapıp yan çizenler yaptıklarıyla başbaşa kalacaklardır. Allah, onların hiç bir şeyine muhtaç değildir, samimi ve doğru sözlü olanların övgüsüne layıktır.

Dördüncü ayette de, İbrahim'in babasına, Allah katında hiçbir şey yapamayacağını bildirmesine rağmen, onun için Allah'tan bağışlanma dileyeceğini vaadetmesi hususunda bir düzeltme yapılmaktadır.

Müfessirler,4[4] nazil olduğu olaylar hakkındaki rivayetleri değişik senetlerle rivayet etmişlerdir. Buhari, Müslim, Tirmizi ve Ebu Davud da bunu rivayet etmişlerdir. Biz de onların

4[4] Bkz. Taberi, Beğavi, Zemahşeri, ibn Kesir, Hazin, Tabersi

bu rivayetini aktarıyoruz.[5[5]] Ali b. Ebi Talib şöyle demiştir; "Rasulullah beni, Zü-beyr'i ve Mikdad'ı görevlendirerek "Ravda'ya gidin, orada bir kadın göreceksiniz, onda bir mektup var, o mektubu ondan alın" dedi. Ayrıldık ve allarımıza atlayıp Ravda'ya geldik. Kadım yolda yakaladık. "Mektubu çıkar!" dedik. Kadın "yanımda mektup diye bir şey yok" dedi. Biz de "ya meklubu çıkarırsın ya da elbiselerini çıkarıp üzerini Öyle ararız" dedik. Bunun üzerine kadın mektubu saç Örgüsünün içerisinden çıkarıp verdi. Mektubu alıp Rasulullah'ın yanına geldik, bir de ne görelim; mektup, Hatip b. Ebi Belta tarafından Mekke'deki müşriklerden bazılarına yazılmış ve onları Peygamberdin bazı icraatlarından haberdar ediyor. Hz. Peygamber "bu neyin nesi ey Hatib" dedi. O da "Ya Rasulullah, hakkımda hüküm vermede hemen acele etme. Ben Kureyşlilerin yanında yaşıyordum. Onlardan herhangi bir kabileye mensup değilim. Muhacirlerin, Mekke'de mallarını ve ailelerini koruyan yakınları var. Ben de neseb olarak onlara mensup olmadığım için onlara bir iyilik yapmayı istedim. Ola ki onlar da benim akrabalarımı himaye ederler. Ben bunu dinimden döndüğüm ya da kafir olduğumdan dolayı yapmış değilim." Rasulullah "O size doğru söylüyor" dedi. Hz. Ömer, "'Ey Allah'ın Rasulü izin ver de onun boynunu vurayım" dedi. Rasulullah, o Bedir Savaşı'na katılmıştır. Allah'ın "Bedir Savaşı'na katılanlara dilediğinizi yapın ben sizi affettim" dediğini biliyor musun?" Bunun zerine bu ayetler nazil oldu. Taberi'deki rivayette ise Hz. Peygamber "O'-na hayır dışında bir şey söylemeyin" demiştir.

Beğavi bu kadın hakkında ilginç bir hususa dikkat çeken şu rivayeti aktarıyor: "Bu kadın', Abdulmultaliboğulları'nın cariyesiydi ve Medine'ye gelmişti. Peygamber onu görünce "müslüman oldunda mı geldin?" dedi. O da "hayır" dedi. "Peki hicret mi ettin?" dedi. O yine "hayır" deyince, Hz. Peygamber "O halde niye geldin?" dedi. Bunun üzerine kadın şöyle dedi: "Sizler yakınlara, akrabalara ve kölelere iyilik yapıyordunuz. Sizler gittiniz, ben de eli boş, aç ve susuz kaldım. Size geldim ki beni giydiresiniz, ağır-layasınız ve ihtiyacımı karşılayasınız." Hz. Peygamber, "Mekke'nin gençlerine ne oldu?" dedi. 'Kadın Mekke'de şarkıcılık yapıyordu'. Kadın da "Bedir Savaşı'ndan sonra benden hiçbir şey istenmedi." dedi. Hz. Peygamber, Muttalİp ve Abdulmuttalipoğulla-rı'nı onun İhtiyaçlarını karşılamaları konusunda teşvik etti. Onlar da, onun ihtiyaçlarım karşıladılar ve onu giydirdiler. Hatib de onun Mekke dönüşünü fırsat bilerek, ona biraz mal verdi ve mektubu ona emanet etti.

Ayetlerin içeriği ve özellikle de Muhacirlere seslenmesi, bu rivayetin doğruluğunu pekiştirmektedir. Ancak ayetlerin üslubu, buradaki nehyin, sakındırmanın ve ikazın tüm müslümünlara yönelik oluğunu göstermektedir. Her ne kadar ayetler Hatib'in mektubuyla ilgili olarak nazil olmuşsa da -ki rivayetlerin değişik senetlerle gelmesi ve bu rivayetler hakkında herhangi bir ihtilafın olmaması bu nüzul sebebini güçlendirmektcdir-bu ayetlerin üslubunda ve Medine'de nazil olan sûrelerin birçok ayetinde belirtilen tavırlarda bulunan babaların, çocukların, aşiretin ve kardeşlerin dost edinilmesi, onlara sevgi beslenilmesi

---

[5[5]] et-Tac,c. 4, sh. 233

nehyedilmekte ve Mücadele süresindeki ayetlerde de olduğu gibi böyle yapanlar uyarılmaktadır. "Allah'a ve ahire! gününe iman eden kavmin babalan, oğullan, kardeşleri veya akrabaları dahi olsa Allah'a ve elçisine düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin..." (Mücadele, 22) Ayrıca Tevbe sûresinde de bu hususa şu şekilde dikkat çekilmiştir:

"Ey iman edenler, şayet babalarınız ve kardeşleriniz küfrü imana tercih etmişlerse onları dostlar edinmeyin. Sizden her kim onları dosi edinirse işte zalimler onlardır. De ki: "Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabalarınız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret ve hoşunuza giden meskenler sizin için, Allah'tan, elçisinden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimliyse, Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasık olan topluluğu hidayete erdirmez." (Tevbe,

Akrabalık ve aşiret bağlarının sosyal hayatta önemli bir faktöre sahip olduğu bir dönemde, Mekke halkıyla akrabalık, aşiret ve çok boyutlu çıkar bağlarıyla birbirine bağlı olan Muhacirlerle Mekke halkı arasındaki düşmanlık, nefret, kan ve birbiriyle tamamen ilişkiyi kesme durumuna varan mevcut ortamın, bazı muhacirleri zaman zaman psikolojik bir bunalıma sürüklediğini söylemek mümkündür. İşte böylesi bir ortamda bazılarını almamaları gereken tavırlara, konum ve davranışlara itiyordu. Bu ayetlerin iniş hikmeti; mesajın uyarma, ikaz etme önemine binaen tüm herkese yönelik olmasını gerektirmiştir. Yine açıklayacağımız daha sonraki ayetlerde de bir yönlendirmeye dair bazı ipuçları bulabiliriz.

Mektubun gönderildiği ortam hakkında müfessirlerin[6[6]] tabiinden aktardıkları rivayetler çeşitli değişiklikler arzetmektedir. Bir rivayete göre Hatib bu mektubu, Hz. Peygam-ber'in Bedir Savaşı'ndan iki sene sonra Mekke'ye doğru bir ordu gönderdiği olayı üze-rıne yazmıştır.

İkinci bir rivayete göre Halib, Peygamber'in Hudeybiye barışına vesile olan umre için Mekke'ye yolculuğa çıkacağını haber vermek üzere yazmıştır. Üçüncü rivayete göre ise, mektup bu barış anlaşmasından iki yıl sonra Hz. Peygamber'in Mekke'nin fethi hazırlığını yaptığını haber vermek üzere yazılmıştır. Sûrenin ikinci kısmı, bu sûrenin Hudeybiye barış anlaşmasından sonra nazil olduğuna kesin delil teşkil etmektedir. Üçüncü rivayeti tercih etmeye sevkeden de işte bu husustur. Herhalde birinci ve ikinci rivayetler, sûreleri tertip edenleri yanıltmış ve bu sûreyi Ahzab sûresinden sonraya koymalarına neden olmuştur.

Ayetlerden de açıkça anlaşıldığı gibi, kafirlerin düşman olarak nitelendirilmeleri, kafir oldukları, müslümanlara eziyet ettikleri, onları yurtlarını terketmeye mecbur bıraktıkları, onlara düşmanlık ve kötülük besledikleri, dinlerinden dönüp, kafir olmalarını temenni ettiklerinden dolayıdır. Bu da Kuı'an'da defalarca belirtilen kararlılıkla uyum içindedir. Ve müslümanların kendi dışındakilere karşı aldıkları tavır, karşı koyuş ve savunma tavrıdır. Aynı

[6[6]] Bkz. Taberi, Beğavi, Nisahiri, Hazin, îbn Kesir, Tabersi ve Zemahşeri.

zamanda ortama göre uyumluluk arzeden adil ve gerçekçi bir prensibe de dikkat çekilmiştir ki, miislü m anların kendilerine düşmanlık ve kötülük besleyen kimselere sevgi ve yakınlık duymamaları ve kendi sırlarını onlara bildirmeleri gerekmektedir. Müslümanların onlara karşı temkinli ve hazırlıklı bulunmaları ve her zaman ve mekanda daimi bir uyanıklık içerisinde olmaları gerekir.

Hz. Peygamberin yapmış olduğu eylemde ve Bedir Savaşı'na katılanlar hakkında söylemiş olduğu sözde, sürekli bir uyarı ve ikaz vardır. Aynı zamanda bazı kimselerin zayıf karakterli olmalarından dolayı yaptıkları bazı tasarruflara karşı sabretme ve gör-memezlikten gelme görülmektedir. Bu kişinin konumu her ne kadar bir tehlike arzedi-yorsa da o kişinin geçmişinde fedakarlıkla bulunması, samimi olması, hain olmaması ona karşı böyle davranmayı gerektirmiştir.

Ayetlerin müslümanları uymaya çağırdığı Örnek, iki açıdan son derece önemli ve dikkat çekicidir. Birincisi; Hz. İbrahim ve onunla birlikte iman edenlere dikkat çekilmiş, müslüm ani ardan Kur'an'ı dinleyenler, İbrahim'in kendi babalarından biri olduğu idrakine ermiştir. Kur'an, Hz. Peygamber'in Enam sûresinin 161. ayetinde belirtildiği gibi asla müşriklerden olmayan İbrahim'in hanif dini olan dosdoğru dine, sırat-ı müstakime Rabbi taralından crildiğini söylemesini emretmektedir. İkincisi, İbrahim ve beraberinde iman edenlerin yalnızca Allah'a iman edinceye kadar, kendi kafir kavimlerine ebedi bir nefret ve düşmanlık beslemelerindeki şiddetli ve kesin tavırlarıdır. Bu hususlara, kavminin kafirleriyle menfaat, akrabalık ve diğer bağlarla bağlı olan bazı raüslüman-lann iç dünyalarında bulunan bunalımların, su yüzüne çıktığı bir ortamda dikkat çekilmiştir.

Müfessirlerin[7[7]] beyanına göre; tabiinden olan müfessirler "İbrahim'in babasına 'senin için bağışlanma dileyeceğim' sözü hariç" cümlesini tabi olunması istenen örneğin dışında tutma konusunda ittifak içindedirler. Yani müslümanlar için İbrahim'in bu sözü hariç onun ve beraberinde iman edenlerin tavrı tâbi olunması gereken bir örnektir. Halta Taberi, Mücahid'ten "Müslümanlar bu ayetle, müşriklere bağışlama dilemekten nehye-dümişlerdİr" sözünü rivayet etmiştir. Biz bu hükmü ve sonucu kabul etmekle tereddütlüyüz ve İbrahim'in va'dini konu edinen bu ayetler üzerinde düşünmeye devam edelim. Şayet bu ayette nehye delalet eden bir ifade bulunsaydı Hz. Peygamber ve bazı mü'min-ler, bazı müşrik akrabaları için bağışlanma dileyemezlerdi. Hz. Peygamber'in ve bazı mü'minlerin sözkonusu bağışlanmayı dilediklerini bu sûreden sonra nazil olan Tevbe sûresinin azarlayıcı bir üsluba sahip şu ayetlerinden anlıyoruz;

"Hz. Peygamber'e ve iman edenlere, cehennemlik oldukları açıkça beyan edildikten sonra yakınları dahi olsa müşrikler için bağışlanma dilemeleri yakışık almaz (yakışmaz)." (Tevbe, 113) Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber ve mü'miriler, bağışlanma dilemeyi babası

[7[7]] Bkz. a.g. kaynaklar.

için bağışlanma dileme sözü veren Hz. İbrahim'e uyarak yapmışlardır. Kur'an, Hz. İbrahim'in bu tavrını Meryem süresindeki şu ayetle haber veriyor: "Selam üzerine olsun. Rabbimden senin için bağışlanma dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı lütuf sahibidir." (Meryem, 47) Hikmeti ilahi, Tevbe ayetiyle birlikte diğer bir ayetin nazil olmasını gerektirmiştir. O da, "İbrahim'in babası için istiğfar etmesi ona sadece verdiği bir sözden dolayıdır. Kendisine, onun gerçekten Allah'a düşman olduğu açıklanınca ondan uzaklaştı. Doğrusu İbrahim, duygusal ve yumuşak huyluydu." (Tevbe, 114) ayetidir. Tevbe sûresinin iki ayetinde açıkça anlaşıldığı gibi, İbrahim'in tavrını örnek alma hususu, konumuz olan ayetle değil, bu ayetle yasaklanmıştır. Allah daha iyisini bilir.

Müfessirlerin belirttiğine göre tabundan olan müfessirler, "Ey Rabbimİz bizi küfredenler için bir fitne sebebi kılma" cümlesinden iki hususu çıkarmışlardır. Birincisi, bu cümle "Rabbimiz, bizi herhangi bir bela ve azaba mübtela kılma ki, onlar, "eğer ger* çekten onlar hak üzere olsalardı, Allah katından onlara bu bela ve azab dokunmazdı" demesinler." anlamındadır. Bu da onlar için bir sınama olur ve küffar üzere olmaya devam sebebi teşkil eder. İkincisi, bu cümle "Rabbimiz, onları bize karşı muzaffer kılma ki, bununla, sınanıp eğer onlar hak üzere olsalardı onlara galib gelmezdik demesinler" anlamındadır. Bu iki yorum da makbule şayandır. [8[8]]

7- Belki Allah sizlerle, onlardan düşman olduklarınız arasında bir sevgi oluşturur. Allah güç yetirendir ve Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

8- Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyiik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah, adalet yapanları sever.

Ayetlerin ibareleri açıktır. Allah, bu ayetlere muhatap olan mü'minlerle, kendilerine düşmanlıkta bulunanlar arasına düşmanlıktan sonra bir dostluk, ayrılıktan sonra da bir buluşma, yeniden ilişkiye geçme durumunu oluşturabileceğine mti'minlerin dikkatini çekmektedir. Allah bunu yapmaya muktedirdir. O bağışlayan ve esirgeyendir. O'nun bağışlaması ve esirgemesi insanlara olan muamelesinde ağır basar. İkinci ve üçüncü ayetlerde de, Allah'ın mü'minleri kendileriyle savaşmayan, hürriyeüerini çiğnemeyen, dinlerinden Ötürü kendilerine eziyet etmeyen ve yurtlarını terketmeye zorlamayan kafirlere iyilik yapmaktan, adaletli davranmaktan ve güzellikle muamelede bulunmaktan menetmediği konusunda uyanda bulunmaktadır. Çünkü Allah, başkalarına karşı adaletli ve ölçülü davrananlan sever. Ancak mü'minleri, dinlerinden ötürü kendileriyle savaşanlara, hürriyetlerini çiğneyenlere ve yurtlarını terketmeye zorlayanlara veya bu konuda

zorlayanlara yardımda bulunanlara karşı dostluk ve sevgi beslemekten alıkoymaktadır. Kim bunlara dostluk beslerse o, günahkardır, kendi nefsine zulmetmiştir ve Allah'ın emrinden sapmıştır.

İbn Kesir'in Mükafil'den rivayet ettiğine göre, birinci ayet Ebu Süfyan hakkında nazil olmuştur. Öyle ki, Rasulullah Ebu Süiyan'ın kızı Ümmü Habibe ile evlenmemişti. Bu da Ebu Süfyan'la Hz. Peygamber arasında bir sevgi oluşturmuştu. Taberi'nin de tabiin müfessirlerine dayandırdığı rivayette Allah, bununla onlardan birçok kimsenin müslüman olacağını ve onlardan bazılarıyla müslümanlar arasında bir barış ortamı sağlanacağını haber vermiştir. İkinci ve üçüncü ayetler hususunda da tabii olan müfessirler-den değişik rivayet ve görüşler beyan edilmiştir.[9][9] Bu rivayet ve görüşlerden bazısına göre bu iki ayetle, oldukları gibi Mekke'de kalıp Medine'ye hicret etmezler, bazısına göre Rasululah'la savaşmayacaklarına ve Ona karşı olanlarla ittifak etmeyeceklerine dair anlaşma yapan Huzaa ve Müdlec kabileleri, bazısına göre müslümanlarla savaşmayan ve müslümanlara eziyet etmeyen Mekke müşrikleri, bazısına göre müslümanlarla savaşmayan ve onlara eziyet etmeyen tüm müşrikler kasdedilmişiir. Bir rivayete göre de, Ebube-kir'in kızı Esma'nın annesi -Hz. Ebubekir cahiliyye döneminde bununla evlenmiş daha sonra onu boşamıştı ve müslüman olmamıştı- Medine'de bulunan kızım görmeye geldi ve beraberinde de bir hediye vardı. Kızı ona 'Rasulullah izin vermeden içeri girme dedi ve durumu Hz. Aişe vasıtasıyla Rasululah'a bildirdi. Allah bunun üzerine bu iki ayeti indirdi.

İbn Kesir, birinci ayete dayanarak Ebu Süfyan'la ilişkili olduğunu belirten rivayeti çürütmüştür. O, doğrusunu yapmıştı. Çünkü Ebu Süfyan, bu ayetin nüzulü zamanında müslümanlarla savaşan Kureyş ordusuna komuta eden bir kalır ve düşmandı.

Rasulullah'ın Ebu Süfyan'ın kızıyla evlenmesi ise, Ebu Süfyan'in kızı Habeşistan'dayken gerçekleşmiştir. O, kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret etmiş, kocası orada vefat etmiştir. Rivayetlerin belirttiğine göre o, Habeşistan'dayken, Rasulullah onunla evlenme karan vermiş ve o da hemen Medine'ye dönmüştür.[10][10]

Buraya kadar olan rivayetler, bu Üç ayetin ayn ayrı nazil olduğunu göstermektedir. Birinci derecede ikisi arasında var olan uygunluk güçlüdür. Son iki ayetle diğer ayetler arasındaki ilişkinin varlığı ve ele aldığı konuların aynı oluşu ikinci derecededir. Önceki ayetlerde hitap edilenler müslüman muhacirler olduğundan hareketle, çoğul muhatab zamirini kullanmakla yetinmiştir. Ve önceki ayetlerde sözkonusu edilen Mekke'nin kafirlerine işaret için

---

[9][9] Bkz. Taberi, Beğavi, İbn Kesir. Hazin ve Tabersi.

[10][10] Bkz. İbn Hişam, 4/323 Ayrıca İbn Hişam'da çok güzel ve kayda değer şu rivayet ve yer almaktadır. Ebu Süfyan Hudeybiye anlamasından sonra, Mekke'nin fethinden önce anlaşmadan emin olmak için Medine'ye geldi, kızının yanına gitti. Rasuiuliah'ın minderine oturmak üzereyken kızı onu oturmaktan alıkoydu. O da "kızcağımı bilmiyorum beni mi bu mindere terceih ediyorsun yoksa minderi mi bana tercih ediyorsun?" dedi. O da "Bu Rasulullah'ın minderidir, sen ise necis müşrik bir insansın, Rasulullah'ın minderine oturmanı istemiyorum" dedi.

(bkz. ibn Hişam, 4/12-13)

"onlardan" tabirini kullanmayı yeterli bulmuştur. İkinci ve üçüncü ayetlerde de buna başka bir delalet vardır ki o da "Din konusunda sizinle savaşanlar ve sizleri yurtlarınızdan sürenler" ibaresi içerisindedir. Tüm bunlardan ve ayetlerin ruhundan özellikle de birinci ayetten hareketle, bize öyle geliyor ki önceki ayetler muhacirlerin psikolojisi üzerinde istenilen etkiyi yapmıştır.

Aynı zamanda kalplerini acıya boğmuş ve kafir olan yakınlarından ve yakın akrabalarından ümitlerini kesmeye sebep olmuştur. Belki de bazıları bu durumu Hz; Peygam-ber'e açmış ve sözkonusu nehyin asi olsun olmasın tüm Mekke halkını kapsayıp kapsamadığını sormuştur. Ayetlerin nüzul hikmeti, bir yandan bunlara biraz nefes aldırmak ve ümit vermek diğer yandan da işi hak ölçüler içerisinde ele alıp asi olanlarla olmayanların bir tutulamayacağını belirtmektir. Ayrıca ayetlerin özellikle de birinci ayetin verdiği mesajın Rasulullah'm Mekke'ye savaş açma isteğinden önce gelen rahatlatıcı bir müjde niteliği taşıması da imkan dahilindedir. Ayetlerden ve rivayetlerden hareketle yaptığımız tercihe göre bu ayetler, Hz. Peygamber'in o istek ve kararlılığından önce nazil olmuştur. Bunun sebebi de hicret eden müslümanlann gönüllerini savaşa karşı ferahlatmak, onları psikolojik olarak hazırlamak ve onlardaki işlek ve arzuyu uyandırmaktır. İkinci ve üçüncü ayetlerden de gayet tabi olarak Mekke halkı içerisinde müslümanlara komplo düzenleyen ve onlara işkence edenlerin yanında yer almayan bazı insanların da bulunduğu anlaşılabilir.

Yaptığımız bu yorum, 'Ümmü Esma'nın Medine'ye gelmesi ve kızının kendisiyle görüşmesi için Hz. Peygambcr'e danışması' şeklindeki rivayetin doğru olduğuna aykırı değildir. Çünkü ayetlerde onun durumuyla ilgili fetva da bulunmaktadır.

Bu yorumlar, Nebevi sîrete ilişkin zaman boyutunu ilgilendirmektedir. Genel boyutlarıyla ayetlere baktığımızda birinci ayetin, müslüman olmayanlara -özellikle de bunlardan düşman olanlara- barış, sevgi, levbe, geri dönüş, büyüklenmeklen vazgeçiş, nefsi tutum ve davranışları lerkediş, kibirlenmeyi, böbürlenmeyi, müstekbirlik yapmayı bırakış, cehaletten dönüş için açık kapı bırakmakla Kur'ani üslubu yansıttığını görürüz.

Daha önceki sûrelerde buna benzer durumların çokça geçtiği yerlerde konuyla ilgili hususları zikrettiğimizden dolayı burada tekrar etmeyi gerekli görmüyoruz.

Ayetin genel çerçevesinde verilen mesaj, müslümanlann ufuklarını genişletmek, gönüllerini ferahlatmak ve meselelere çok boyutlu olarak yaklaşmalarını sağlamak, onlara barış ve iyilik duygularını müjdelemek, onlardan şiddetli kin ve düşmanlık duygularını bertaraf etmektir. Burada da huşu ve azamet vardır. İkinci ve üçüncü ayetler içerikleri itibariyle, daha önce de değişik vesilelerle dikkat çektiğimiz gibi, yalnızca saldırgan, haddi aşaniara karşı düşmanca muamele edilebileceği, bunun da düşmanlığı başlatmak değil, başkalarınca başlatılan düşmanlığa bir tepki göstermek için olduğu hususu, Kur'an'ın genel ilkesiyle uyum arzetmektedir. Ancak müslümanlara sevgi besleyen ve onlardan elini dilini çeken gayri

müslimler, düşman olarak nitelendirilmezler, onlara iyilik yapmakta ve adaletli davranmakta hiçbir sakınca yoktur. Hatta ikinci ayetin üslubu, bu tür bir ilişkiyi teşvik etmekte ve ısrarla üzerinde durmaktadır.

Buraya kadar anlattığımız iki ayetten şu sonuçlar çıkmakladır: Birincisi, müslüman-larla başkaları arasındaki ilişkileri düzenleyen prensipler, ikincisi Arap müşrikleri ve Ehli Kitab kafirleri arasında barış yanlısı olarak adlandırabileceğimiz bir zümrenin varlığıdır. Bize öyle geliyor ki bu barışsever zümre, herhangi bir düşmanlık ve savaştan sonra cizye vermeksizin veya boyun eğmeksizin müslümanlarla barış anlaşması yapan zümrenin dışındadır. Bunun örneği de rivayetlerden anlaşıldığı üzere[11[11]] Hudeybiye anlaşmasından sonra Hz. Peygamber'Ie Kureyş ve diğer kabileler arasında varılan durumdur. Aynı zamanda bunların durumu gerek savaş neticesinde, gerekse savaş olmaksızın mus-lümanların zimmetine giren, yönetimleri ve himayeleri altında bulunan ve müslümanlara cizye veren kimselerin durumundan da farklıdır. Bunun da örneği yine rivayetlerin anlattığı gibi[12[12]], Rasulullah ile Nccran hristiyanları ve Şam topraklarındaki diğer hristi-yan ve yahudilerin yerleşim yerleri arasındaki durumdur.

Yani bu zümre, müslümanlardan ve müslümanlann dininden, herhangi yazılı bir anlaşma olmadan ellerini ve dillerini çeken, onlara karşı tarafsız ve barışsever davranıp iyi ilişkiler içerisinde bulunan bir kesimdir. Bu ayetler, Arap müşriklcriyle İslam dışında savaşılmayacağım veya onlardan bir şey alınmayacağını, kitap ehliyle de İslam dışında savaşılmayacağım veya cizye alınmayacağını, gayri müsİirnlefe de 'müslüman olmaları için onlarla savaşmak gereklidir' yargısında bulunulmayacağını göstermektedir. Savaş ve düşmanlık, dolaylı ve dolaysız çeşitli ayetlerden hareketle daha Önce değişik yerlerde belirttiğimiz gibi sadece, müslümanlara savaş başlatan, onlara işkence yapan veya Allah yolundan ve dininden alıkoyan ya da buna arka çıkan sonra da müslümanlarla yaptığı anlaşmasını bozup anlaşmalı durumdan düşman durumuna geçen kimseler için farz kı-lınmıştır. Çünkü bunlar, bu konumlarıyla, müslüman olma veya cizye ödeme ya da anlaşma yapma fırsatını elden kaçırmışlardır,

Her gayrimüslimin de müslümanlara eziyet etmemesi onlarla savaşmaması ve Allah'ın yolundan başkasını alıkoymaması gayet tabii bir olaydır. Ve bu kimselerin her zaman ve mekanda sözü edilen fiilleri yapmayan büyük kitleler olmaları da imkan dahilindedir. Böylesi kimselere iyilik yapmak, onlara adaletli ve ölçülü davranmak mubah kılınmış, hatta güzel bir davranış kabul edilmiştir. Bu; genel , kesin ve daimi bir kuraldır. Öyle bir kural ki, övünme içermeyen bir azamet ve vakardır. Bu azamet ve vakarı artırıcı bir yönde ayetlerin kesin olarak iyi ilişkilerin, adaletin ve iyiliğin gayri müslim-lerce başlatılmasını şart koşmanı ası dır.

[11[11]] İbn Sa'd, c. 3, sh. 139-150.

[12[12]] İbnSa'd, c. 2, sh. 41; 3/70.

Bir gayrimüslimin, müslümanların iyiliğine, adaletine ve sevgisine mazhar olabilmesi için dolaylı veya dolaysız olarak eliyle ve diliyle müslümanlara eziyet etmemesi yeterli bir sebeptir. Rasulullab'ın hayatında ve raşid halifelerin uygulamalarında bunun birçok örneği vardır. Kendileriyle savaşmayanlarla savaşmamışlar ve onlara karşı savaşı emretmemişler, kendilerinden elini ve eteğini çekenleri kendi hallerine bırakmışlardır . Özellikle de savaş ehli sayılmayan ihtiyar, kadın, çocuk ve rahiplere dokunmamışlar ve onlara dokunulmam as im emretmişlerdir.13[13]

Bazı müfessirler ki, bunların da bir kısmı tabiinden aktardığı görüşler doğrultusunda birinci ayetin özellikle de Arap müşrikleri için Tevbe sûresinin şu ayetiyle neshedildiği-ni söylemişlerdir: "Haram aylar çıkınca müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve onların tüm geçit yerlerini tutun. Şayet levbe eder, namazı kılar ve zekalı verirlerse onları serbest bırakın. Muhakkak ki Allah bağışlayan ve esirgeyendir" (Tevbe, 5). Biz bu yoruma katılmıyoruz. Çünkü yeri geldiğinde de açıklayacağımız gibi bu ayetin Öncesi ve sonrası sözkonusu yorumu desteklememektedir. Taberi de bu yorumu zikredip arkasından şu sözlerle onu çürütmekledir; "En doğru yorum," Allah, din konusunda sizinle savaşmayan, tüm din ve mezhep mensuplarına iyilik yapmanızı, onlarla ilişki kurmanızı ve onlara adaletli olmanızı yasaklamamaktadır. Şüphesiz Allah, bu zikredilen vasfı taşıyan herkesi kasdedip, onlardan bir kısmını ayrı tutmamıştır. Bu hüküm neshedilmiştir demenin hiç bir anlamı yoktur. Çünkü mü'minin, yakını olsun olmasın, aralarında bir akrabalık bağı bulunsun bulunmasın tüm savaş ehli için haram değildir ve yasaklanmamıştır. Tabi bu husus da, şayet savaş ehli müslümanlara karşı bir tutum içerisinde değillerse geçerlidir" diyenlerin yorumudur. İnşaallah bu yorumun tamamı doğru ve gerçektir. En iyisini Allah bilir.

Birinci ayetin vurguladığı ve müslümanların arzu ettiği durum gerçekleşip, Ku-reyş'in sonra da Arapların çoğu, Hz. Peygamber daha hayattayken Allah'ın dinine girdi ve onlarla müslümanlar arasındaki düşmanlık dostluk ve kardeşliğe dönüştü. Bu da Kur'an'ın eşsiz mucizelerinden biridir.

Ayetlerde geçen tabirler arasındaki farklılıklara gelince, ikinci ayette "el-birr" (iyilik), "el-iksat" (adalet, ölçü), üçüncü ayette de "et-levella" (yüz çevirme) tabirleri kullanılmıştır, "el-birr" ve "et-tevella" terimleri arasındaki farkı kabul etmekle beraber buradaki ayetlerin ve sûrenin ilk ayetlerin mahiyeti beraberce düşünüldüğünde, burada kullanılan "et-levalla" kelimesi müslümanlara herhangi bir fayda ve çıkar içermeyen veya tehlike ve zarar içeren bir anlamda kulanılmıştır. Bu da karşılıklı yardımlaşmayı, uyarmayı, ilişkide bulunmayı şefkatli davranmayı kapsadığı gibi anlaşmayı da kapsamaktadır. 14[14]

13[13] Bkz. İbn Sa'd, c. 3, sh. 132; Taberi Tarihi, c. 2, sh. 587.

14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/211-216.

9- Allah sizi, ancak sizinle din hakkında savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanız için yardım eden kimselerle dost olmaktan men eder. Kim onlarla dost olursa, işte zalimler onlardır.

10- Ey iman edenler, mü'min hanımlar hicret edip size geldiklerinde onları imtihan edin[15[15]]. Onların imanlarını Allah, daha iyi bilir. Şayet onların iman ettiklerini anlarsanız onları tekrar kafirlere geri döndürmeyin. Ne bu kadınlar onlara helaldir, ne de onlar bu kadınlara helaldir. Onların harcadıklarını[16[16]] onlara geri verin. Bu kadınlara me-hirlerini verdiğiniz taktirde onlarla nihaklanmanızda sizin için bir günah yoktur. Kafir'[17[17]] kadınların İsmetlerini (nikahlarını)[18[18]] tutmayın ve onlara harcadıklanızı geri isteyin. Onlar da harcadıklarını istesinler. Bu, Allah'ın (kendisiyle) aranızda hükümettiği hükmüdür. Allah bilendir ve hüküm sahibidir.

11-Şayet eşlerinizden herhangi bir şey kafirlere geçer'[19[19]]'ve siz de ganimete kavuşursanız[20[20]], eşleri gidenlere harcadıklarının bir mislini verin. Kendisine iman ettiğiniz Allah'tan sakının."

Bu Ayetlerin Mesajı Müzminlere Yöneliktir Ve Şu Hususları İçermektedir;

1- Mü'minlere, kendilerine gelen muhacir mü'min kadınları sınamaları, onların iman konusundaki iddiayı kesinliğe kavuşturup emin olmalarını emretmektedir.

2- İman ettikleri iddialarının doğruluğu anlaşılınca onların tekrar kafirlere iade edilmemesini emretmektedir. Çünkü onlara artık kafirler haram, kafirler de onlara haram olmuştur,

3- Kafir kocalarının kendileri için harcadığını karşılamaları gerekir.

4- Mü'minlcr iman edip hicret eden kadınlarla evlenebilirler.

5- Kafir olarak kalan kadınların nikah allında tutulmaya devam edilmemesi, onlardan ayrılmaları ve onların akrabalarından bu kadınlara harcadıklarını talep etmeleri, müslüman

---

[15[15]] Fc'm-tehinuhum Müslüman oldukları şeklindeki iddianın doğruluğunu test edin.

[16[16]] Ve âîûhüm mâ enfekû Burada kullanılan zamir (onların), iman ederek hicret edip Medine'ye gelen kadınların kafir kocaları için kullanılmıştır. Alimlerin tamamı "mâ enfekû" (infak ettikleri şey) cümlesi, "kadınlara verilen mihir anlamındadır" demişlerdir.

[17[17]] eUKeyâfır "Kafir" kelimesinin çoğuludur.

[18[18]] I'sam Kadının nikahı anlamındadır.

[19[19]] Ve in fâteküm Sizden kaybolursa, sizin yanınızdan giderse ve yanınızdan kaçarsa anlamındadır.

[20[20]] Fe-âkahium Zaferle sonucu elde edip, düşmanlarınızdan ganimetlere sahip olursanız anlamındadır.

olup hicret eden kadınların kocalarının harcadıklarını talep etme hakkına sahip oldukları hususları belirtmiştir.

6- Müslümanlar zafer elde edip kafirlerin mallarını ganimet olarak aldıklarında bu ganimetten, hanımları kafir olan ve hanımları akrabalarına kaçıp giden müslüman erkeklere, bu hanımlarına harcadıklarının karşılanması gerektiği vurgulanmakladır.

7- Tüm bu hükümlerin, tabi olunması gereken Allah'ın hükümleri olduğuna, Allah'ın işlerin hepsini en iyi bildiği ve bunda bir hikmet ve doğruluğun bulunduğuna dikkat çekilmiştir. 21[21]

İman Eden Kadınların Himayesi

Müfessirler,22[22] birinci ayetin Hudeybiyc anlaşmasından sonra Mekke'den Hz. Pey-gamber'c gelen mü'min muhacir hanımlar hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Bazı rivayetlere göre bu kadınlar, Hz. Peygamber daha Hudeybiye'deyken Kureyş'Ie anlaşmayı yaptıktan sonra ve Medine'ye dönmeden ünce gelmişlerdir. Bazı müfessirler de rivayetlere göre farklılık arzeden isimler zikretmişlerdir. Mesela Mahzumoğulla-ıı'ndan birinin hanımı olan Sebia bintü'l-Haris el- Eslamiyye veya Rahil Sayfi'nin eşi ya da Ukbe b. Ebi Muayl'ın kızı Ümmii Gülsüm gibileri zikredilmiştir. Ümmü Gülsüm evli değildi. Onun akrabaları veya diğer ikisinin kocaları Hudeybiyc anlaşmasının "Velisinin izni olmadan müslüman olmuş dahi olsa, Rasulullah'a Mekke'den gelen kim olursa olsun geri iade edilecektir" maddesine dayanarak bu kadınları geri almaya gelmişlerdi, Allah ayette, bu kadınların geri iade edilmemesini emretmektedir.

Olayın Hz. Peygamber'in Medine'ye döndükten sonra gerçekleştiği şartıyla bu rivayet de doğrudur. Ayetlerin ruhu ve konumu da bunu ima ediyor. Çünkü bu ayetler Fetih sûresinden çok sonraları inmiştir. Şayet ortada bir anlaşma mevzubahis olmasaydı "geri iade etmeme" konusunda bir emir gelmez ve açıkça da görüldüğü üzere kafirlerin gelip "geri iade etme" gibi bir talepte bulunmalarına gerek kalmazdı.

Bu ayclierin birbiriyle uyum arzetmesi ve konu açısından da aynı olması, iki ayetin beraber nazil olduğunu göstermektedir. Ayrıca ayetler, rivayetlerin belirdiği sebep ve içeriklerin dışındaki bazı hususları da kapsamakladır. Ayetlerin nüzul hikmeti, rivayet edilen olay münasebetiyle tek konu içerisinde çeşitli hususlara ilişkin birbiriyle ilgili hükümleri içermeyi gerektirmiştir.

Müfessirlerin, anlaşmanın şartlarıyla ilgili aktardığı rivayetler çeşitlilik arzetmiş, "geri iade etmeme" emriyle de bazı maddeler neshedİlmiştir. Bu rivayetlerden bazısına göre bu

21[21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/216-220.
22[22] Bkz. Taberi, Beğavi.

ncshedİlen madde "Bizden her kim yakınlarının izni olmadan sana gelirse -müslüman bile olsa- onu geri iade edeceksin" şeklindedir. Bazısına göre "Bizden sana gelen herhangi bir erkek..." şeklinde kimi rivayetlere göre de bu maddenin içeriği yalnızca kadınlarla İlgiliydi ki o da şöyledir: "Senin dinin üzere olmayan bir kadın sana geldiğinde o kadını bize geri iade edeceksin. Şayet bu kadın senin dinine girerse ve o kadının da kocası varsa, onu kendisine harcamada bulunan bu kocasına iade edeceksin."

İnsan, diğer rivayetlerden daha çok birinci rivayetle daha fazla tatmin olmaktadır. Hele hele şu rivayet gözönünde bulundurulduğunda bu husus daha da kesinlik kazanmakladır; Süheyl b. Amr'in oğlu Ebu Cendel müslüman olmuştu. Babası, onu zincire vurup hapsetmişti. Zincirlerle bağlı bir şekilde Hudeybiye'de Hz. Peygamber'e geldi. Babası da Hz. Peygamber'le anlaşma yapan heyetin üyesiydi. Anlaşma şartlara bağ-iandı ve baba anlaşma gereğince oğlunu Hz. Peygamber'den isledi. Hz. Peygamber de Fetih sûresinde açıkladığımız gibi Ebu Cendel'i babasına geri iade etti.

Üçüncü rivayet, mana itibariyle birinci ayete uygun düşmektedir. Dolayısıyla anlaşmayı neshedici ilahi bir emre gerek yoktur. Kaldı ki anlaşmanın açıkça çiğnenmesi ve uygulanmaması ahidlere ve akidlere vefa edilmesi konusunda sürekli tekrar edilen Kur'an'm ilkelerine uymamakladır. Daha öncede açıkladığımız gibi özellikle de Maide sûresinin ilk ayetleri, Hudeybİye anlaşması konusu üzerinde ısrarla durmaktadır. Diğer açıdan müşrikler bunu kabul edecek değillerdi ve anlaşmayı çiğnemiş sayıp sorumluluğu da Hz. Peygamber'e yükleyeceklerdi. Bu hususta herhangi bir şey rivayet edilmemiştir.

Rivayetler göstermiştir ki, bu anlaşma iki yıl sonra Mekkelİler ve müttefikleri Beki-roğulları tarafından çiğneninceye kadar muteber sayılmıştır. Çiğnendiğinden dolayı da Hz. Peygamber, rnüslümanların başında bulunarak Mekke'ye yürümüş ve fethetmiştir.

Öyle görünüyor ki, Kureyşliler, anlaşma maddesinin hem kadınları hem de erkekleri kapsadığını düşünüyorlardı. Hicret eden kadınların sahipleri Medine'ye gelip onların iadesini istediler. Anlaşmanın bu maddesi kapsam itibariyle açık değildi. Ayetlerin nüzul hikmeti de ortada apaçık bir nass bulunmadığı gerekçesiyle mü'minlerin, kendilerine mü'min kadınları iade etmemelerini ve bu kadınların kocalarının harcadıklarını alabileceklerini emretmeyi gerekli kılmıştır. Tüm müfessirlerin yorumuna göre bu harcanan şeyi ve kadınların iadesini isterlerken hak hususunda bir şüphe taşıyorlardı. Daha önce de iyilik ve adalet vâdeden bu hakkı reddetmişlerdi. Bu hususta benzer her konumda uyulması gereken güzel incelikler vardır.

Müslüman erkeklerin, kafir veya mürted olarak kendilerini terkedip yakınlarına giden kadınlara harcadıklarının karşılanması gerektiği gibi, kafir erkeklerin de müslüman olup, müslümanlara iltihak eden kadınlara harcadıkların m karşılanması gerekliği vurgulanırken, hem kafirlere hem de müslümanlara eşil olarak uygulanan hukukun varlığına dikkat

çekilmektedir. Burada karşılıklı olarak uygulanan bir adalet ve eşitlik vardır. Bu da iki taraf arasında benimsenen ve saygı gösterilen barış ve anlaşma koşullan varolduğu sürece geçerlidir. Aynı zamanda burada müslim ve gayrimüslim arasındaki ilişkilerde İslam hukukunun geniş ve kapsamlı hususlar içerdiği ve bu hususların benzer her konumda geçerli olduğu konusunda güzel incelikler ve prensipler vardır.

Bu iki ayetin nüzuluna sebep olan olay ve "geri iade etmeme" hususundaki emir herhâlükârda müslüinanların konumlarını Hudeybİye anlaşması esnasındaki konumlarından daha güçlü olduğunu göstermekledir. Ayetlerin iniş hikmeti hakkında apaçık bir nass bulunmayan herhangi bir meselede toleranslı olmalarını gerekli kılmıştır. Ki bu zamanda müslümanlar güçlü değillerdi. Bu durumlarda bazı şartlarda eşitlik üzerinde ısrar etmeleri yeterlidir. Özellikle de müşriklerden kendilerine gelenleri tekrar onlara İade etmelerine karşı, müslümanlardan müşriklere gidenlerin tekrar iade edilmemesi hususudur ki bu da Fetih sûresinde açıkladığımız gibi bazı müslümanlan derinden etkilemişti.

Müfessirler,[23[23]] birinci ayetin emrettiği imtihanın nasıl yapılacağı konusunda çeşitli rivayetler aktarmışlardır. Bunlardan birine göre; Hz. Peygamber hicret eden kadına, kocasına kızdığı veya herhangi bir dünyalık elde etmek için çıkmadığı, yalnızca Allah ve Rasulü'ne olan sevgisinden dolayı hicret ettiği üzere Allah adına yemin ettiriyordu. Bazısına göre bu konudaki ayetten hareketle "Allah'a hiçbir şekilde ortak koşmama, hırsızlık yapmama, zina etmeme, çocuklarını öldürmeme, elleri ve ayakları arasında bir iftira uydurmama, iyilikle kendisine isyan etmeme" şeklinde biat alıyordu. Bu rivayet, Buhari ve Tirmizi'nin sözkonusu ayetin tefsirinde Hz, Aişe'den aktardıkları rivayetlerdendir. Hz. Aişe şöyle diyor: "Hz. Peygamber kendisine hicret edip gelen mii'min kadınları bu ayetle imtihan ediyordu."[24[24]]

Biz bu rivayeti tercih ediyoruz. Çünkü sened bakımından daha sağlamdır ve bu iki ayetten sonra gelen ayetin muhtevasını taşımaktadır. Belki de sözünü ettiğimiz ayet bu iki ayetle birlikte nazil olmuştur. [25[25]]

Bu İki Ayet, Nebevi Siretin Medine Dönemine İlişkin Kısmından Çeşitli Pasajlar İçermektedir:

1- Müslüman olan bazı Mekkeli kadınlar, hicret edememiş, yurtlarını, akrabalarını ve

---

[23[23]] Bkz. Taberi, Beğavi, Zemahşeri, İbn Kesir Tabersi, Hazin.

[24[24]] Bkz. Tâc, c. 3. sh. 233

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/222.

kocalarını terkedip Hz. Peygamber'e hicret etmek için fırsat kollamışlardır. Onların bu tavırları birçok tehlike ve musibeti göze aldıklarını göstermektedir. Burada Arap kadının, İslam davetindeki rolü ve tavrı, İslam'ın onlar üzerinde yarattığı gücü, samimiyeti, cesareti, atılganlığı ve fedakarlığı göze çarpmaktadır.

2- Bazı muhacirlerin hanımları, şirklerini devam ettirerek kocalarını terketmiş ve yakınlarını kocalarına tercih etmişlerdir. Rivayetlerin belirttiğine göre bunlar Ebu Ümeyye b. Muğirc'nin kızı Kureybe, Amr b. Cervel el- Huzai'nin kızı Ümmü Gülsüm, Ömer b. Hattab'in iki eşi, Talha b. Ubeydullah'ın eşi Erva binti Rebia'dir.[26[26]]

3- Bazı muhacir mü'min kadınlar irtidat etmiş, Medine'den kaçmış ve yakınlarının yanına gitmişlerdir. Rivayetlere göre bunlar da lyad b. Şeddad'ın hanımı Abide binti Abduluzza, Hişam b. As. b. Vail'in hanımı Hind binti Ebu Cehl b. Hişam'dır.[27[27]]

4- Bazı müslümanlar, kendilerini terkedip hicret etmeyen ve de müslüman olmayan kafir hanımlarının nikahlarını muhafaza etmişler ve onları bozamamışlardır. Rivayetler bunların da Ömer b. Hattab ve Talha b. Ubeydullah'ın biraz önce isimlerini zikrettiğimiz hanımları olduğunu aktarır. Allah'ın birinci ayetteki emrine binaen bunlar hanımlarını boşamışlardır.[28[28]]

5- Taberi'nin bu çerçeveden olmak üzere aktardığı şu rivayet bir hayli ilginç ve güzel bir konuma işaret etmekledir: Müslümanlardan birinin hanımı Mekke'ye kaçmıştı. Bu esnada Mekke'den de bir hanım iman etmiş bir şekilde hicret ederek gelmişti. Rasu-luilah, hanım; kaçıp gideni çağırarak, hicret edip gelen kadına "Bu, müşriklere kaçıp giden kadının kocasıdır. Seni bununla evlendireyim." dedi. Kadın da: "Ya Rasulallah, bunu terkedip giden kadını Allah affetsin, Hayır, Allah'a yemin olsun ki benim buna ihtiyacım yok" dedi. Bunun üzerine Rasulullah ismi Bahtcri olan iri cüsseli bir adamı çağırarak "Peki bununia evlenir misin'?" dedi. Kadın da "evet" dedi.

Göze çarpan diğer bir husus da Bakara sûresinin 221. ayetinin müşrik kadınlarla ni-kahianmayı yasaklamasıdır. Anlaşılan odur ki bu yasak İslam'dan sonraki evlilikler içindir ve eski evlilikleri kapsamaktadır. Bu ayet ininceye kadar müsîümanlar kafir hanımlarla oian nikahlarını devam ettirmişlerdir. Bu da Kur'ani hukukun gelişimini gösteren bir örnektir.

Taberi ve diğerlerinin belirttiğine göre müfessiricr "Onlara harcadıklarını verin" cümlesin hakkında şunları söylemişlerdir: "Eğer kadın iman edip, hicret ederek gelirse, onun kafir kocasına mehrinin verilmesi gerekir. Bu mehir de bu kadınla evlenen mü'min erkekten alınır." Bu gerçek çözümdür. Ancak başka bir husus vardır ki, o da bu gelen kadın

---

[26[26]] Bkz. Taberi Tefsiri.

[27[27]] Tabersi bu isimleri Zühri'den rivayet etmiştir. Taberi de yalnızca bir kadının gittiğin isimin vermeden söylemiştir.

[28[28]] Bkz. Taberi.

evlenmeyebilir. Bu durumda ise onun mehrini vermek tüm nıü'minlcre düşer veya beyiü'l-maldcn karşılanır. Bunu yapmakla, görevli olan, mü'minlcrin yönetimini elinde bulunduran kimsedir. Mehri, gücü yeten mü'minlerdcn toplar veya kontrolünde bulunan beytü'l-malden öder.

Ayrıca müies.sirler "Şayet eşlerinizden herhangi bir şey kafirlere geçer ve siz de ganimet elde ederseniz, eşleri gidenlere harcadıklarının bir mislini verin..." ayetiyle ilgili olarak şunu söylemişlerdir: "Mü'minlere, düşmanlarından elde ettikleri ganimetlerden eşleri kaçıp kafirlere iltihak eden mü'min erkeklerin, o hanımlarına harcadıkları mehrin verilmesi emredilmektedir." Cümlenin özünden anlaşılan gerçek budur. Öyle görünüyor ki, böyle bir durumda olay mü'min erkeğe Ödenen o;nun ganimetlerden alacağı özel payın dışındadır. Bu da ganimetlerin bölüştürülmcsiyle görevli ve mü'minlerin yönetimini elinde bulunduran kimselerin vazifesidir, [29[29]]

12- Ey Peygamber, şayet İman etmiş kadınlar sana gelip Allah'ı hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayaklan arasında bir iftira uydurup getirmemelerin[30[30]] ve iyi bir işte sana karşı gelmemeleri konusunda sana biat ederlerse onların biatlerini al ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

Bu ayette, Hz. Peygambere biat etmek isteyen ve şirk koşmayacaklarına, zina yap-mayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, fuhuş ve zina neticesinde edindikleri bir çocuğu kocalarına yalan söyleyerek nisbel etmeyeceklerine, yararlı ve hayırlı güzel bir şeyi kendilerine emrettiği zaman karşı gelmeyeceklerine söz veren mü'min kadınlar ,kendine geldiklerinde, onlardan bial afması ve onlar için esirgeyip-bağışlama sıfatlarına sahip Allah'tan bağışlanma dilemesi cmredilmektedir[31[31]].

Daha önce bu ayete değinirken Buharı ve Tirmizi'nİn rivayet etliği hadisi zikretmiş ve demiştik ki bu hadis ve sözkonusu ayetin daha önceki iki ayetle ilişkili olması bu ayetin onlarla bağlantılı olduğunu gösterir. Halta bu ayetin o iki ayetle birlikte nazil olması muhtemeldir. Artık bundan sonra bu ayetin, kendisinden önceki iki ayelle bağlantısı ve nüzulü konusunda başka bir şey söylemeye gerek kalmamıştır.

İbn Hişam, Hz. Peygamber'in Evs ve Hazrec'ten müslüman olan ilk topluluktan Medine'ye

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/223-226.

[30[30]] Ve la ye'tine bibuhtânin yef-terihehû beyne eydihinne ve ercülihinne El ve ayakların işlediği yalan ve iftira türü şeylere yönelme. Müfessirlerin çoğu bunu 'fuhuş ve zina yoluyla ço-cuk edinip bunu kocalarına nisbel eden kadınlar,' şeklinde yorumlamışlardır. Kadının, zina çocuğunu taşıyan karnı iki elinin arasında, bu çocuğu doğuracağı ferci de iki ayağının arasındadır.

[31[31]] Nisaburi, et-Tefsiru'l-Ahir

hicret etmeden önce bu ayetle biat aldığını rivayet etmiştir.[32[32]] Taberi'nin Ummü Aliyye'dcn rivayet ettiğine göre Rasulullah (s) Medine'ye hicret enikten hemen sonra, Ensar'ın hanımlarından bir topluluk bir evde toplandı. Rasulullah, Ömer b. Hat-tab'la birlikte onların yanına geldi ve onları evin arkasından selamlayarak "Ben. Allah'ın Rasulü'yüm" dedi. Oniar da sevgiyle "Hoş geldin" dediler. "Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmama.... iyi bir hususta isyan etmeme" konusunda bial ediyor musunuz?" Onlar da "evet" dediler. Bunun üzerine Rasulullah elini evin veya kapının dışından uzattı biz de ellerimizi evin içinden uzattık. Sonra "Allah'ım şahid ol!" dedi.

Müfessirler, "Rasulullah Mekke'nin fethinden sonra, önce erkeklerden sonra da kadınlardan biat almıştır, kadınlardan aldığı biatin sözleri ayetin ibaresiydi" demişlerdir. Bu bağlamda zikredilen rivayetlerden dikkat çeken bir tanesi de şudur: Ebu SÖfyân'ın karısı Hind binti Utbe, Rasulullah'a biat etmek için gelen kadınların arasındaydı. Ve tanınmayacak bir şekilde örtünmüştü. Çünkü öyle inanıyordu ki, Rasulullah, ona Uhud savaşında amcası Hamza'ya yaptıklarından dolayı kin beslemişti ve onu öldürecekti. Rivayete göre Hind, Uhud günü Hamza'nın karnını deşmiş, kalbinden veya ciğerinden bir parça koparmış ve çiğnemiş, Bedir savaşında Öldürülen babası, kardeşleri ve oğlunun acısını böylelikle dindirmeye çalışmıştır.[33[33]]

Buna rağmen Rasulullah onu tanıdı, onu ismiyle çağırdı o da geldi ve Rasulullah'in elinden tutarak onunla korundu ve "Allah geçmişi affetsin ya Rasulullah" dedi. Rasulullah yüzünü ondan çevirdi. Hind, kadınlar "hırsızlık yapmamaları" sözünü söylediklerinde duraksadi ve "Allah'a yemin olsun ki ben, Ebu Süfyan'dan habersiz bazı şeyler alırım, bilmiyorum onları helal eder mi etmez mi?" dedi. Ebu Süfyan da geçmişte ne aldıy-san helal olsun, daha alacak olursan onlar da sana helaldir deyince, Rasulullah güldü. Rasulullah, kadınlara "zina yapmamaları" sözünü söyletince Hind, "Ya Rasulullah, hür kadın da zina yapar mı?" diye sordu. Rasulullah da "hayır, yapmamalı" diye cevap verdi. Rasulullah, kadınlara "uydurdukları bir iftirayla gelmeyecekleri..." sözünü söyletince, "Allah'a andolsun ki, bühtan kütü bir şeydir, sen bize doğruluk ve güzel ahlak dışında bir şeyi emretmiyorsun.." diyen Hind, "Onları küçükken koruduk, büyüdüklerinde de siz öldürdünüz. Siz onları daha iyi bilirsiniz" dedi. Bunun üzerine Ömer, sırt üstü düşünceye kadar güldü ve Rasulullah da tebessüm etti. Rasulullah kadınlara "İyi bir konuda sana karşı gelmeme...." sözünü söyletince Hind dedi ki: "Biz bu meclisimize gelip oturmadan Önce nefislerimizde sana karşı gelmek vardı."

Rasulullah'ın kadınlardan biat aldığını belirten bu rivayetler, -ister bu biat iman edip hicret ederek Rasulullah'a gelen kadınlardan olsun, isler fetihten sonra Kureyş'in kadınlarından

---

[32[32]] İbn Hişam. c. 2, sh. 41

[33[33]] İbn Hişam, c. 3, sh. 41 ve c. 3, sfı.251 ve sonrası.

aldığı biat olsun- bu ifadelerle sözkonusu ayetin nüzulundan sonra gerçekleşmiş olması şartıyla doğrudur.

Ama RasulullahTın Medine'ye hicret etlikten sonra, biati bu ifadelerle aldığını gösteren rivayetler üzerinde durup düşünmek gerekiyor. Bunlar tartışma götürür. Ancak biati bu ifadelerle alması, Kur'an vahyi nazii olmadan önce Rasulullah'a ilham edilmiş olabilir. Şayet rivayetler doğruysa, bu da Rasulullah'ın ilham edilen sözleriyle Kur'an vahyi arasında bir uyum olduğunu gösteren bir husustur.

Çocukları öldürmeme konusundaki yasak müfessirlerin belirttiği üzere genellikle kız çocuklarının diri diri gömülmeleri konusuyla bağlantılıdır. O zamana kadar kadınlar, kız çocuğu doğurduklarında bu kız çocuğunu, kocalarının öfkesini bertaraf etmek ve kız çocuğuna olan hoşnutsuzluk ve kızgınlıklarından dolayı doğar doğmaz boğarlardı. Mekke'de nazil olan Tekvir 8, Nahl 59. ayetleri kız çocuklarının, İsra 31, ve En'am 151. ayetleriyle de çocukların fakirlik endişesi dolayısıyla öldürülmesini yasaklamıştır. Ayet, burada bu iki hususta gelen yasağı teyid etmektedir. Ve Medine'de nazil olan Kur'an'ın ayetleri, Mekke'de nazil olan ayetleri pekiştirerek bir bütünlüğü arzetmektedir.

"İyi bir işte sana karşı gelmemeleri" ilkesiyle de ayetin nüzul ortamına ve müslü-manlann yöneticilere, bu yöneticilerin de müslümanlara karşı sorumluluğuna ilişkin güzel bir prensip vurgulanmaktadır. Buradaki nehyi, Rasulullah'a iyi bir işte karşı gelmemekle beraber kullanmıştır ki, yöneticinin herhangi bir masiyeti emretme yetkisine sahip olmadığını ve insanlardan kayıtsız şartsız kesin bir itaat beklenemeyeceğini vurgulamıştır. İtaatin, Peygamber dahi olsa körü körüne, kötü, günah ve düşmanlık içeren hususlarda yapılmaycağı, yalnızca faydalı, hayırlı, yararlı ve güzel şeylerde yapılacağı emredilmiştir. Bu da Kur'ani ilke uyarınca eğitim ve tekid babından zikredilmiştir. Çünkü Peygamber (s) kötülüğü ve faydasız, hayırsız bir şeyi emretmekten masumdur.

Buna benzer bir şart da Enfal Sûresinin 24. ayetinde geçmektedir. Müminlere, kendilerine hayat verecek ve iyilikleri dokunacak şeylere çağırdığı zaman Rasul'e icabet etmelerini emretmektedir. Bu ve bir Önceki şart, Kur'ani ilke doğrultusunda müslüman-larla yöneticileri arasındaki hukuku düzenlemektedir. Açıkça ifade etmektedir ki İslam'daki yönelim mutlak bir yönetim değil, hayrı, hakkı ve faydayı içeren Kur'an ve sünnetin hükümleriyle kayıtlıdır. Buna da Nisa 59. ayetle hukuki bir çözüm getirmiş ve müslümanlar arasında veya müslümanlarla idarecileri arasında bir çekişme vuku bulduğunda bu çekişmeyi (sorunu) Allah'a ve Rasulü'ne, yani daha önce de açıkladığımız gibi Allah'ın kitabına ve Rasul'ün sünnetine götürmelerini emretmektedir.

Müfessîrler bu konuda öyle hadisler ve rivayetler aktarıyorlar ki, bunların zahiri anlamları, belirttiğimiz genel hukukun özünü gözden uzak tutmaktadır. Bizleri ikincil derecede olan veya sınırlı bulunan hususlarla başbaşa bırakıyor. Hazin, Useyd b. Useyd'in biat eden

kadınlardan birinden şunu aktarıyor; "Rasulullah'ın iyi bir konuda ona isyan etmememiz gerektiği, yüzümüzü tırmalamamak, çığlıkla bağirmamak, elbisemizi yırtmamak ve saçımızı yolmamak konularında biat aldı." Enes'ten şu rivayet zikredilir: "Rasulullah, kadınlardan ölüye ağıt yakmamaları üzere biat aldı. Onlar dediler ki; "Ya Rasulullah cahiliyye döneminde bazı kadınlar bize yardımcı olurcasına ölü üzerine ağıl yakıyorlardı. Biz onlardan bu yardımı almaya devam edelim mi?" Rasulullah da "hayır İslam'da ağlayıcı (ağıtçı) tutmak suretiyle yardım almak yoktur" dedi.[34[34]] Taberi, Ebu'ICa'd'lan rivayet ederek "İyi bir hususta sana karşı gelmeme..." cümlesi feryadla dövü-nememek anlamındadır. İbn Abbas'lan rivayetine göre "İyi bir hususta sana karşı gelmeme..." yani feryadu figan etmemektir.." Zeyd b. Eslem'den yaptığı rivayete göre "iyi bir hususla sana karşı gelmeme., yüzlerini tırmalamama, elbiselerini parçalamama, çığlık atmama, saçlarını yolmama" anlamındadır. Katade'den naklettiğine göre de "Onlardan I'cryadü figan etmeme ve mahremleri yanlarında bulunmadığı sürece erkeklerle konuşmaya dalmamak üzere biat aldı" demiştir.

Tüm bu rivayet ve hadisler doğru olabilir. Ancak, bunlar arasında biat cümlesini yasaklarla açıklayan veya sınırlayan bir tek nebevi hadis yoktur. Bunlara uyaraktan biat cümlesinde içerik bulan kesin genel hukukun özünü kaybetmek doğru olmaz. Emrin içerdiği kesinlik, Rasulullah'ın kadınlardan biat alırken oniarı içerisinde isyan bulunan bazı kötü adetlerinden menelüğidir. Zaten bu da Kur'an'ın nehyelüği şeylerdir. Ancak durum rayilere karmaşık bir halde görünmüştür.

Ayrıca tekrar meseleye dönerek müfessirlerin sahih hadis kaynaklarında geçen ve feryadü figandan meneden bazı hadisleri bu cümlenin tefsirinde aktardıklarını da belirtelim. Nebevi terbiye metodunu serdeden bu rivayetleri aktarmayı faydalı buluyoruz. E-hu Davud dışındaki tüm beş hadis kitabında Abdullah'dan rivayet edilen şu hadis bunlardandır: "Rasulullah (s) şöyle buyurmuştur: "Yanaklarını döven, elbiselerini parçalayan ve cahiliyye davasını güden bizden değildir."[35[35]]

Tirmizi hariç tüm beş hadis kitabında yer alan şu hadis: "Rasulullah (s), musibet anında sesini yükselten, saçlarını yolan (kesen) ve elbiselerini parçalayan kimseden beridir."[36[36]] Ebu Malik el-Eş'ari'nin Müslim ve Tirmizi'de yer alan şu hadisinde de şöyle denilmiştir: "Feryadu figan eden, ölümünden önce tevbe etmediği taktirde, kıyamet gününde üzerinde katrandan bir gömlek ve iğrenç bir yelek bulunduğu halde kalkar."[37[37]] Buhari, Müslim ve Tirmizi, Mugure'dcn Rasulullah'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Kimin üzerinde feryadu figanla

---

[34[34]] Garip olan, Taberi Musab b. Nuh el-Ensari'den bu hadise zıt olan şu hadisi rivayet etmesidir: "Yaşlı bir kadın, Rasuluilah'ın kadınları feryad ile ağlamaktan men ederek onlardan biat aldığını duydu. Dedi ki: "Ya Rasulallafı, bazı insanlar, bana dokunan musibetlerden dolayı yardımcı oldular. Onlara da bir musibet do-kunmuş, gidip yardımcı olmak (yüreklerini ferahlatmak) istiyorum" dedi. Rasulullah ona "çık onlara karşılığını ver" dedi. Kadın çıktı sonra gelip biat etti.

[35[35]] Tac.c.l.sh. 307

[36[36]] Tac, c. 1, sh. 307

[37[37]] Tac, c. 1,sh. 307

ağıl yakihrsa o kişi bununla azab görür."[38[38]] Ebu Davud, Ebu Said'den şu hadisi rivayet ediyor: "Rasulullah (s) leyadü figanla ağıt yakanı ve onu dinleyeni lanetlemiştir."[39[39]]

Müfessirler bu konuda ince hususlar içeren daha birçok nebevi hadis rivayet etmiştir. Taberi, Umcyme et-Teymiyye'den şu hadisi aktarıyor: "Rasullulah (s) kendisine biat etmek için gelen kadınlardan kendisine iyi bir konuda karşı gelmemeleri üzerine biat aldıktan sonra onlara "güç ycıirebildiğiniz ve yapabildiğiniz" kadar dedi. Kadınlar da "Allah ve Rasulü bizim için bizden daha merhamet sahibidir" dediler. Bu kural, Allah hiçbir nefsi, güç yelkenleyeceği bir şeyle sorumlu tutmaz şeklinde ifade edilen Kur'ani prensiplerle uyum arzetmektedir. Taberi, Katade'den şu hadisi rivayet ediyor: "Rasulul-lah (s) kadınları feryadu figanla ağıt yakmaktan ve mahremi olmayan erkeklerle başba-şa kalmaktan veya mahremi yanında bulunmadığı sürece erkeklerle konuşmaya dalmaktan men edince, Abdurrahman b. Avf; "Ya Rasulullah, bazen konuklarımız olduğu halde evden dışarı çıkıp kadınlarımızı yalnız bırakıyoruz" dedi. Bunun üzerine Rasulullah "ben onları kas 1 etmiyorum" dedi. Burdan da anlaşılıyor ki, Hz. Peygamberin nebevi bir açıklaması sözkonusudur. O da şüphe uyandırıcı, töhmet altında bırakıcı veya fitneye y-ol açıcı konum ve tavırlardan uzak durmaktır. Ki öyle davranmakta hikmet ve doğruluk vardır.

Yine Taberİ'nin Ümeyme'den rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: "Kadınlar, Rasulullah (s)'a biat ettikten sonra "Ya Rasulullah bizimle musafaha yapmayacak mısın (to-kalaşmayacak mısın)" dediler. Rasulullah "Ben kadınlarla tokalaşmam, benim bir tek kadına olan sözüm, yüz kadına olan sözüm gibidir" dedi. Buharı ve Tirmizi'nin Hz. Ai-şe'den rivayet ettikleri bir hadiste şöyle denilmektedir: "Rasulullah kadınlarla, elini onların eline dokundurmadan sözle biallaşıyordu."[40[40]]

Herhalde erkeklerin kadınlarla tokalaşmasının mekruh veya haram olduğunu söyle-yenlerin dayanakları bu hadislerdir. Bu hadisleri delil olarak almaları yerinde bir davranış olabilir. Ancak bu hadislerin, mekruh veya haram gibi bir kesinlik ifade etmediğini söylememiz doğru olanıdır. En iyisini Allah bilir.

Evet, aynı zamanda bu ayet, Kur'an'ın müslüman kadına verdiği Önemi, onun kişiliğini, sorumluluğunu, görevini, ehliyetini ve muamelesini bağımsız bir şekilde ortaya koymasını göstermektedir. Onun İslam devletinin erkek gibi eşit seviyede bir rüknü olduğu

---

[38[38]] Tac, c. 1,sh. 308

[39[39]] Tac, c. 1, sh. 308. Burada beş hadis kitabında bulunan Ebu Musa'nın şu hadisi yer almaktadır: "Hz. Ömer yaralanınca Süheyl "eyvah ey kardeşim" diyerekten ağladı. Bunun üzerine Ömer, Hz. Peygamberin "ölü dirinin ağlamasıyla azap görür" sözünü hatırlattı. (Ebu Musa) Ömer'in bu sözünü Hz. Aişe'ye aktardığında Hz. Aişe "Allah, Ömer'e rahmet etsin, Allah'a yemin olsun ki, Hz. Peygamber bunu söylemedi. Ancak Allah kafirin azabını yakınlarının ağlamasıyla artırır. Kur'an size yeter, hiç kimse başkasının günahını yüklenmez" dedi. Başka bir rivayette Ebu Musa şöyle diyor: "Aişe, ibni Ömer'in 'Ölü yakınlarıı ağaiamasıyla azab görür" sözü üzerine "Allah Ebu Abdurrahman'a mağfiret etsin, o yalan söylememiştir. Ama ya unutmuştur veya hata etmiştir. Rasulullah (s) Ölen bir yahudi kadına ağalayan yakınlarının yanından geçti ve onlar bu kadına ağalıyorlar ama o kabrinde azab görüyor buyurdu" demşitir." Hz. Aişe'nin bu rivayetler hakkındaki düzeltmesi ağlamakla, feryadü figanla ağıt yakmak arasında fark bulunduğunu birincisinin caiz, ikincisinin caiz olmadığını gösteriyor. Hz. Aişe'nin bu hadisi yine beş hadis kitabında yer alan rivayetlerdendir. 8kz: a.g.e. s. 308-309

[40[40]] 8kz. Tac, c. 4, sh. 233

anlaşılmakladır. Bu durumda Nisa sûresinin 34. ayetinde belirtilen erkeğin, daha önce belirttiğimiz ve burada tekrara lüzum görmediğimiz gibi aile haya-1r"1a sınırlı olduğu bildirilmiştir. Yine burada bir izzet ve azamet sözkonusudur. [41][41]

13- Ey İman edenler! Allah'ın gazab ettiği ve kafirlerin kabir ehlinden ümid kestiği [42][42]'gibi ahiretten ümidini kesmiş[43][43] olan topluluğu dost edinmeyin.

Bu ayetlerde, mü'minler, Allah'ın Öfkesine uğramış, ahirette Allah'ın rızasından veya ahirette tekrar dirilme konusunda tamamen ümidlerini kesmiş insanları dost edinmemeleri emredilmektedir. Bu insanlar, ahirette Allah'ın rahmet ve rızasından ümidini kesen ölmüş kafirler veya ölülerin tekrar dirileceğine asla inanmayan hayattaki kafirler gibidirler.

Müfessirler, ayetin nüzulü hakkında hiçbir rivayette bulunmamışlardır. Ancak burada geçen "kavm" (topluluk)'dan kasıt, yahudilerdir. Müslüman fakirlerden bazıları, bu yahudilerle ilişkiye geçiyor, onlara müslümanlar hakkında bilgi veriyor ve karşılığında onların meyvelerinden faydalanıyorlardı. Allah onları bu eylemlerinden menetti.

Dikkat edilirse, daha Önce de sözü edildiği gibi bu sûre Mekke'nin fethinden hemen önce nazil olmuştur. Medine'nin yahudileri bundan yaklaşık iki yıl önce sürgün edilmişlerdi. Aynı zamanda Hayber ve diğer köylerdeki yahudiler de Peygamber'in ve müs-lümanlarm nüfuzu ve yönetimleri altına girmişlerdi. Dolayısıyla müslümanların dost edineceği yahudi kalmamıştı. Sûre; müslümanları, müşrik kafirleri dost edinmekten ve onlara sevgilerini bildirmekten alıkoymakla başlamıştır. Bize öyle geliyor ki, sûrenin nüzul hikmeti, sûreyi aynı yasakla kapatmayı ve başıyla sonu arasındaki vurguyu tek bir hususta birleştirmeyi gerekli görmüştür. Bu ayette geçen "kavm" bizzat müşrik olan kafirlerdir. Doğru olmasını temenni ettiğimiz de budur. "Allah'ın gazabına uğramış" ibaresini yahudilere yorumlamak, her ne kadar Kur'an onları genellikle bu vasıflarla niteliyorsa da zorunlu değildir. Onları bu vasıfla nitelemek, genelden yola çıkarak verilmiş bir hükümdür. Oysa bu sıfat, tabiatıyla kafir olan herkes için geçerlidir. Doğrusunu Allah bilir. [44][44]

---

[41][41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/227-231

[42][42] Kemâ yeise' l-küffâru min eshâbi' l-ku-bûr Bazı müfessirler bu ibareyi "Kafirler, tekrar dirileceklerini hiçbir surette ihtimal dahilinde tutmamış, onlardan umud kesmişlerdir" şeklinde yorumlarken bazıları da "kafirlerden ölen kimseler, daha önceleri ahirette dirileceklerine inanmamış veya Ahirette Allah'ın rahmetinden ve rızasından tamamen u-mut kesmişlerdi" diye tefsir etmişlerdir. Bu yorumların her ikisi de ihtimal dahilindedir ve makbuldür.

[43][43] Kad yeisû mine'l-âhireti Bazı müfessirler bu cümleyi "onlar, ahirette Allah'ın rahmet ve rızasının olacağından umutlarını kestiler", bazıları da "ahire! ve tekrar dirileceklerini hiçbir surette ihtimal dahilinde tutmayıp ümidlerini kestiler" şeklinde yorumlamışlardır. Bu her iki yorum da muhtemeldir ve ayetin bu ibaresi bu ihtimali mümkün kılmaktadır.

[44][44] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/232-233.

SAFF SURESİ

Kur'andaki Sırası : 61

Nüzul Sırası : 108

Ayet Sayısı : 14

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, önceki sûrede olduğu gibi göklerde ve yerde bulunan herşeyin Allah'ı tenzih ettiği yer alıyor. Bazı müslümanlar yapmadıkları şeyleri söyledikleri için yeriliyor. Allah yolunda savaşırken vefakâr ve birlik içinde olmaya çağrılarak, böyle davrananları Allah'ın sevdiği bildiriliyor, ibretâmiz bir şekilde Israiloğullarfnın Musa (a)'yı incittikleri hatırlatılıyor, isa (a)'nın kavmine, kendisinden sonra Muhammed (s)'in geleceği müjdesi verdiği anlatılıyor. Allah'ın, peygamberlerini hidayet ve hak din ile gönderdiği, böylece Allah'ın dininin bütün dinlere üstün geleceği bildirilip, Allah'ın nurunu tamamlayacağı ve O'nun nurunu söndürmek isteyen kafirlerin çabalarını boşa çıkaracağı anlatılıyor. Allah yolunda cihad edenler hem dünyada hem de ahirette müjdelenerek, mü'minler cihada teşvik ediliyor ve Allah'ın dinine yardım etmeleri hususunda havariler örnek gösteriliyor.

Sûredeki ayetler birbiriyle bağlantılı bir bütündür. Bu yüzden sûrenin tümünün tek konu ile ilgili olarak bir defada ya da ayetlerin birbirinin peşisıra nazil olduğu kanaati, bu görüşü destekleyici mahiyette zikredeceğimiz hadis ile kuvvet kazanmaktadır[1[1]].

Zemahşeri'ye göre sûre Mekke'de nazil olmuştur. Diğer bazı müfessirler de, bu görüşü Ata'dan naklederek, sûrenin Mekki olduğunu söylemişlerdir[2[2]]. Ancak bu oldukça enteresan bir görüştür. Çünkü, sürenin Mekki olduğunu söylemek, rivayetlere Kur'arıî nasslar-dan daha çok itibar etmek anlamına gelir. Sûrede mü'minler, cihada ve savaşa teşvik ediliyor, cihaddan geri kalanlar ayıplanıyor. Bu durumda sürenin Mekki olmasına imkan yoktur. Zira cihad, hicretten sonra farz kılınmış ve mü'minler hicretten sonra cihada teşvik edilmişlerdir. Kaldı ki, Nebi (s), Mekke'de mü'minlere cihad etmeleri, hatta müşriklerin saldırılarına bile karşı koymaları için izin vermiyordu. Kur'an onları yönlendirecek Casiye sûresinde,

---

[1[1]] ibn Kesir.

[2[2]] Tabresi, Beğavi

müşriklere karşı müsahamalı davranmalarını istiyor: "inananlara söyle, Allah'ın günlerinin gelmeyeceğini zannedenleri affetsinler..." ayetin tefsirinde bu durumu detaylı olarak açıkladık. Nisa süresindeki "Kendilerine ellerinizi savaştan çekin, namazı kılın, zekatı verin denilenleri görmedin mi? Kendilerine savaş farz kılınınca, hemen içlerinden bir grup, Al-lah'tan korkar gibi insanlardan korkmaya hatta daha fazla korkmaya başladılar. 'Rabbi-miz niçin bize savaşı farz kıldın? Bizi yakın bir süreye kadar erfelesen olmaz mıydı? dediler..." ayeX\ de bu mânâya işaret etmektedir

Sûredeki bazı ayetler, sûrenin Hudeybiye Barışı ile Hayber vak'asından hemen önce nazil olduğuna işaret etmektedir. Hudeybiye Barışı ve Hayber vak'asına, nüzul sırasına göre bu sûreden sonra gelen Fetih sûresinde de değinilmiş olması, bu nüzul sırasının doğruluğunu gösterir. Elbette Allah daha iyi bilir.

Müfessir Tabresi, sûrenin Havariyyun sûresi ve isa sûresi şeklinde de isimlendirildiğini zikretmiş ancak bunu destekleyici herhangi bir delil nakletmemiştir. [3[3]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ı teşbih etmiştir. O üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir.

2- Ey inananlar niçin yapmayacağınız şeyi söylüyorsunuz?

3- Yapmayacağınız şeyi söylemek, Allah katında en sevilmeyen bir iştir.

4- Allah, kendi yolunda kaynatılmış binalar gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.

Ayetlerde kullanılan ifadeler açık ve nettir. İlk ayet, sonraki ayetler için bir giriş ma-hiyetindedir ve iki ile üçüncü ayetler, müslümanları fiiliyata aktarmadıkları bir işi dilleriyle söyleyip durdukları için ayıplamakta, onları yermektedir. Bu durumun ise, Allah'ın gazabını çekeceği bildirilip, katında sevilmeyen bir işin yapılmış olacağı hatırlatılmaktadır. Dördüncü ayette mü'minler Allah yolunda azimle, karşılıklı anlayış ve dayanışma ile çarpışmaya teşvik edilerek, bu şekilde davrananların Allah'ın sevgisine mazhar olacağı yer almıştır.

Müfessirler, bu dört ayetin nüzul sebebi hakkında çeşitli rivayetler nakletmişlerdir[4[4]]. Bu rivayetlerden birine göre savaşa katılıp müslümanlarla birlikte olacaklarına dair Ra-sulullah'a söz verip te sözlerinden dönen münafıklar hakkında bu ayet nazil olmuş, diğer bir rivayete göre ise ayet, yalan yere savaşıp, cihad ettiklerini söyleyen ve bununla övünen bir topluluk

---

[3[3]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/467-468.
[4[4]] Taberi, Beğavi, Tabresi, Hazin ve ibn Kesir Tefsirleri.

hakkında inmiştir. Yine bir rivayete göre bu ayetler, bir kafiri başkası öldürdüğü halde kendi öldürdüğünü söyleyen biri hakkındadır. Diğer bir rivayete gere, Bedir savaşında bulunmayıp Allah'ın ve Rasulü'nün Bedir ashabına ilişkin övgülerini duyunca, savaşmaya söz verip Bedir ashabı gibi olmayı yeğlediği halde, Uhud Savaşı çattığında bundan kaçınanlar hakkında nazil olmuştur. Bir başka rivayet ise, Abdullah bin Selam Es-Sahabi'den değişik yollarla ve farklı şekillerde rivayet edilen hadistir. İbn Ebi Hatem'in tahric ettiği bu hadiste Abdullah bin Selam Es-Sahabi şöyle demiştir: "Rasulullah (s)'in ashabından bir kısım "Rasulullah'a gitsek de Allah ve Rasulü için en güzel iş hangisidir? diye sorup öğrensek?" dediler. Ancak içlerinden kimse gitmedi. Fakat, Rasulullah (s) onları tek tek çağırdı ve bu sûre onlar hakkında nazil oldu. Nebi (s) sûreyi tümden onlara okudu[5[5]]. Burada bir rivayet daha var. O da Mukatil'den rivayet edilmiş, 'Mü'minler; "Eğer Allah'ın en çok hoşlandığı işi bilseydik onunla amel ederdik' dediler. Bunun üzerine Allah "Şüphesiz Allah, kendi yolunda saf bağlayarak çarpışanları sever" ayetiyle onlara en güzel ameli gösterdi ve Uhud günü ile imtihan etti, onlar da Rasulullah (s)'i bırakıp gerisin geriye döndüler bunun üzerine: "Ey inanlar niçin yapmayacağınız şeyi söylersiniz?" ayeti nazil oldu[6[6]].

Son rivayet enteresandır. Çünkü bu rivayet, üçüncü ayetin nüzul sebebini ikinci ayetten önce göstermektedir.

Ayetlerde gelen şiddetli tenkid, görüldüğü gibi cihadı yeğleyip daha sonra sözlerinden dönen bir topluluğu hedef almıştır. Bu durum bazı rivayetlerle örtüşmektedir. Al-i İmran, Ahzab, Nisa ve Nur sûrelerindeki bazı ayetler de aynı şekilde münafıklardan sö-zediyor. Ahzab sûresinin 53. ayetinde ise şöyle buyuruluyor: "Bütün güçleriyle Allah'a yemin ettiler. Eğer sen onlara emredersen (savaşa) çıkacaklar diye. Deki: yemin etmeyin (sizden istenen) güzelce itaat etmenizdir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı haber almaktadır."

Münafıklara yapılan tenkidin dozu, onların bulundukları durumun Allah'ın gazabını çektiğini gösteriyor. Böylesi bir duruma ancak münafık olanlar düşer. Ayetlerden bu durumun Nebi (s)'yi elemlendirdiği ve O'nu üzdüğü de çıkarılabilir. Çünkü, devam e-den ayetlerde Musa (a) kavminin Musa'yı Nebi olarak kabullendikleri halde ona yaptıklan eziyetten söz edilmektedir. Musa (a)'ya karşı, kavmi tarafından yapılanların anlatılması, Rasulullah'ın da münafıklar tarafından başının ağrıtıldığını ve üzüldüğünü gösteriyor. Allah daha iyi bilir.

Ayetlerde kullanılan üslup genel olup, her nerede ve ne zaman olursa olsun müslü-manlann tümüne hitap etmektedir. İşte ayetlerdeki bu kuvvetli mesaj insanı ürpertiyor.

[5[5]] Bu rivayet İbn Kesir'de mevcuttur, ibn Kesir, bu rivayetin değişik yoldan imam Ahmed'in tahric ettiği şeklini de almıştır ve bunlar birbirine yakındır. Tirmizi ise aynı rivayetin bir başka metnini nakletmiş ancak, bu rivayetler sûrenin tümünün onlar hakkında indiğine veya aksine işaret etmemektedir. Nitekim bu rivayet şöyledir: "Rasulullah (s)'ın ashabından bir grup oturduk ve kendi aramızda konuşup: Allah ve Rasulü için en güzel işin hangisi olduğunu bilseydik onu yapardık" dedik. Bunun üzerine Allah, ayetlerini indirdi.

[6[6]] Bkz. ibn Kesir

Müfessirlerden biri hariç diğerlerinin söylediğine göre[7[7]], ikinci ve üçüncü ayetler geneldir ve verilen sözden ya da adaktan dönenleri tümden kapsar. Müfessirlerin bu görüşü tutarlıdır ve sözkonusu iki ayetin üslubuna uygundur.

Müfessirler ayetleri tefsir ederken Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği şu hadisi naklederler: "Münafığın üç alameti vardır. Söz verdiğinde sözünden döner, yalan konuşur ve emanete hıyanet eder." Görüldüğü gibi hadiste, dolaylı olarak imanın, mü'min bir kimse üzerindeki güçlü tesirinden söz ediliyor. [8[8]]

5- Bir zaman Musa, kavmine: "Ey kavmim, benim Allah'ın size gönderdiği elçi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz?" demişti. Onlar eğrilince Allah da onların kalplerini eğriltti. Allah, yoldan çıkanları doğru yola iletmez.

6- Meryem oğlu isa da: "Ey İsrailoğulları, ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir elçiyi müjdeleyici olarak gönderildim." demişti. Fakat onlara apaçık deliller getirince "Bu apaçık bir büyüdür." dediler.

7- İslam'a çağrıldığı halde, Allah'a yalan atandan daha zalim kim olabilir? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.

8- Ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Oysa kafirler hoşlanmasa da Allah nurunu tamamlayacaktır.

9- O, Elçisini hidayet ve hak din ile gönderdi ki, müşrikler hoşlanmasa da onu bütün dinlere üstün getirsin.

Allah Zalimleri Muvaffak Kılmaz

Ayetlerin nüzul sebepleri ile ilgili herhangi bir rivayete rastlamadık. Bize göre bu ayetler, önceki ayetlerin bir devamı olarak ayrı konudan bahsetmektedir. Önceki ayetlerde, yapmayacakları şeyleri söyleyenler yerilmiş ve bu durumda Allah'ın onlara şiddetle gazap edeceği bildirilmiştir.

Bu ayetlerde ise;

1-Kavminin, Musa (a)'yı tasdik ettikleri halde Musa (a)'ya yaptıkları eziyet, örnek gösterilerek ibretle karışık bir nasihat şeklinde hatırlatılıyor. Allah'ın hak yoldan saptıkları

[7[7]] Beğavi, Ibn Kesir, Zemahşeri, Tabresi ve Kasımi Tefsirleri.
[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/468-470.

için onlann kalplerini eğriltmek suretiyle intikam aldığı ve Allah'ın fasıkları ve ayak diretenleri asla muvaffak kılmayacağı bildiriliyor.

2- Başka bir mevzuya geçerek, Nebi (s)'nin risaletini, bu risaletin gücü ve taşıdığı ilahi nuru vurgulamak suretiyle İsa (a)'nın İsrailoğullan'na daha önce indirilen Tevrat'ı doğrulayıcı ve daha sonra Ahmed isminde gelecek olan nebiyi müjdeleyici şeklindeki sözünü aktarıyor ve bu şekilde İsa (a)'nın Rasulullah'ı müjdelediğini teyid ediyor.

3- Kafirlerin Nebi (s) karşısındaki konumlarını eleştirerek Allah'ın dininin galip geleceğini, O'nun nurunun her tarafı kaplayarak "nur"unun tamamlanacağını vurguluyor. Güçlü bir ifadeyle kafir ve müşriklerin komplolarına rağmen Allah dininin üstün geleceğini bildiriliyor. O'nun dininin üstün geleceği bildirilirken şu üç noktaya dikkat çekiliyor:

Birincisi: Allah'a yalan isnat ederek, O'nun gönderdiği açık delillerin ve sağlam dinin yaptığı çağrının bir büyü olduğunu söyleyenlerden daha zalim kimse yoktur.

İkincisi: Komplocu kafirler, Allah'ın nurunu ağızları ile, komploları ve propagandaları ile söndürmeye çalışıyorlar. Onlann bu uğraşları akılsızca ve nafile bir uğraştır. Çünkü, Allah nurunu tamamlayacak ve kafirlere rağmen tüm dünyayı onunla kuşataçaktır.

Üçüncüsü: Allah, peygamberlerini hidayet ve apaçık hak din ile göndermiştir. Ve Allah, müşriklere rağmen kendi dinini hakim kılacak, onu bütün dinlere üstün getirecektir.

Bazı müfessirler (ve innehu) ifadesindeki "o" gizli öznesinin İsa (a)'ya, bazıları ise Muhammed (s)'e işaret ettiğini söylemişlerdir. Bize göre, ikincisi daha tutarlıdır. Çünkü, son üç ayetten de böyle anlaşılmaktadır. Allah daha iyi bilir.

Müfessirlere göre[9[9]], Musa (a)'nm kavmi tarafından gördüğü eziyet, onların bitmek tükenmek bilmeyen istekleridir. Nitekim "Tek çeşit yiyeceğe sabredenleyiz", "Allah'ı bize apaçık göster", "Sen ve Rabbin gidin savaşın" gibi sözler sarfediyor ve Musa (a)'ya abraş hastalığını nispet ediyorlardı. Yine Karun, zina iftirasında bulunuyordu. Ahzab sûresinin 69. ayetinde Musa (a)'ya kavmi tarafından yapılan bu ve benzeri eziyetlere değinilmiştir. Burada Musa (a)'nın diliyle anlatılan eziyet Ahzab ayetinde sözü edilen eziyetlerdendir. Tutarlı olan da budur. Bu konuda varid olan rivayet ve görüşleri yeterli ölçüde nakledip yorumlamıştık.

Ahzab süresindeki ayet, müslümanlan Musa (a)'ya eziyet edenler gibi olmaktan me-nediyor . Şu an tefsirini yaptığımız ayetlerin ilki de Musa (a)'nın diliyle anlatılıyor. Ancak bu ayette Nebi (s) karşısında Allah'ın gazabını çekecek şekilde davrananları yerici ve onları uyarıcı şekilde bir ifade kullanılmıştır. Böylece her iki ayetin hedefi gerçekleşmiş oluyor.

Son iki ayette, Rasulullah (s)'in getirdiği Allah'ın hak dini karşısında durmaya çalışanları şiddetle yeren güçlü bir üslup kullanılarak, Allah'ın dininin bütün dinlere üstün geleceği

---

[9[9]] Hazin ve Tabresi tefsirlerine bkz.

vurgulanıyor.

Gerek Mekki, gerek Medeni bir çok ayette Allah'ın kendi dinini yerleştirip Rasu-lü'ne yardım edeceği vaadi tekrarlanmakla birlikte, Allah'ın kendi dinini bütün dinlere üstün kılacağı vaadi de ilk defa bu ayette ifade edilmiştir. Bu ayetten sonra Fetih ve Ma-ide sûrelerinde de aynı vaad tekrarlanıyor. Kur'an'm, kafir ve müşriklerin komplolarından söz eden ifadesinin yanısıra, İslam dininin bütün dinlere üstün kılınacağını bildirmesi, ilahi iradenin bu dinde ırk, renk ve düşünce farklılıklarına rağmen her zaman ve her yerde bütün insanlığın ihtiyacına cevap verebilecek bir özelliğin bulunmasını, istemesi İslam'ın topyekün dünya dini olması için serdedilmiş Rabbani bir karardır. Bu durum, müslümanlan Allah'ın vaadini gerçekleştirmek, dinini yaymak ve değişik metodlar uygulayarak bu dini bütün dinlere üstün kılmak için harekete geçiriyor; onları azim ve kararlılık içinde özellikle -hnstiyan misyoner cemiyetlerinde olduğu gibi- teşkilatlı bir tebliğ sürecine yönlendiriyor. Her müslümanın bu şekilde çalışması gerekir ve bu şekilde çalışmak özellikle müslüman alimlere, önder ve varlıklı kimselere ve de müslümanlardan emir sahibi kimselere bir vazifedir. İslami davetin böylece en uzak beldelere kadar ulaşacağını Kur'an, sünnet ve Raşid halifeler dönemi bizlere göstermektedir. Değişik yerlerde Allah'ın vaadini doğrulayıcı örnekler zikretmiştik. Sözünü ettiğimiz bu örneklerden sonuncusu Nur sûresinin 55-56. ayetlerinde yer almıştır.

Herhalükarda bizler, Allah'ın vaadinin şöyle ya da böyle gerçekleşeceğine inanıyoruz. Çünkü Allah, verdiği sözden dönmez. Buna iman etmek ve bu imanın gereğini yerine getirmek her zaman ve her yerde kadınıyla erkeğiyle her müslümanın boyun borcudur.

Tefsirini yapmaya çalıştığımız ayetlerden ikincisi, İsa (a)'mn İsrailoğulları'na Allah tarafından gönderildiğini ve kendisinden sonra ismi Ahmed olan bir peygamberi müjdelediğini anlatıyor. Mânâ ve dilbilgisi yönünden Ahmed ile Muhammed isimleri eşanlamlıdır. Nitekim Ahmed ismi, Muhammed gibi övgü sıfatıdır.

Araf sûresinin 107. ayetinde, yahudi ve hrıstiyanların Nebi (s)'yi Tevrat ve İncil'de okuduklarını, bu nedenle bir kısmının Peygamber'in getirdiği risalete iman edip ona tabi olduklarını bildiriyor. Araf süresindeki bu ayeti tefsir ederken[10[10]], zikrettiğimiz değişik ayetler, yahudi ve hrıstiyanlardan bir kısmının topluca davete kulak verip, risaleti tasdik ettiğini ve Muhammedi risaletin İsa ve Musa'ya gelen risaletleri doğrulayıcı olduğunu ikrar ettiklerini anlatıyor. Artık bütün bunlar gösteriyor ki, Kur'an'ın Nebi (s)'den haber verdiği sıfatların Tevrat ve İncil'de varoluşu şüphe götürmez bir gerçektir. Nitekim, İsa (a)'nın Muhammedi risaleti müjdelemesi bu gerçeklerdendir. Kibirliler burnunu bükse de bu bir gerçektir inkar edilemez. Kaldı ki, müslümanlar için böylesi Kur'an dışı bir delile de ihtiyaç yoktur.

[10[10]] Al-i imran sûresinin 113-115 ve 199. ayetleriyle, Nisa, 162; Maide 82-84; En'am, 114; Rad,36; İsra, 107-108; Kasas, 52-53 ve Ahkaf sûresinin 10. ayetini okuyunuz.

Araf süresindeki ayeti tefsir ederken söylediklerimizi desteklemesi bakımından buradaki ayet hakkında şunları tekrarlamak gerekir. İslam'ı kabul edenlerin de bulunduğu, yahudi ve hrıstiyanlardan oluşmuş ve bunlar içinde Nebi (s)'ye düşmanlık yapanların da varolduğu bir ortamda nazil olmuştur. Nitekim ayet, uluorta inmemiş, bilakis getirdiği mesajın herkes tarafından bilindiği bir ortamda nazil olmuştur. Zira, İsa (a)'nın peygamberi müjdelenmiş ve müjdelediği isim açıkça Barnaba İncili'nde yer almıştır[11[11]]. Hrıs-tiyanlar bu İncil'i kabul etmeseler dahi, İncil'in diğer nüshalarında İsa (a)'nın Hz Pey-gamber'i müjdelediğine delalet eden bir çok ifadelere rastlamak mümkündür. Muhammed Reşit Rıza, bu konuda ayak diretmeyip kusur aramayan her aklı selimi ikna edebilecek, güçlü bir üslupla, birçok delil getirmiş, Araf süresindeki ayeti tefsir ederken yeteri kadar Muhammedi risaleti doğrulayıcı nitelikte örnekler sergilemiştir.

Şu an tefsirini yapmaya çalıştığımız ayetler hakkında müfessirler, İsa (a)'nın Muhammedi müjdelemesinin, Peygamber zamanında ve onun yaşadığı ortamda dillerde dolaştığını ifade eden çeşitli rivayetler nakletmişlerdir. Bu rivayetlerden İbn Ebi Ha-tem'in Ka'b bin Ahbar'dan naklettikleri bir rivayette şunlar yer alıyor: "Allah, Muham-med (s) hakkında İsa (a)'ya şunları söylemiştir: 'O, benim seçkin kulumdur. Kabalık ve katı kalplilik onun özelliği değildir. Yolda kibirle yürümez ve kötülüğe karşı kötülükle cevap vermez. Affeder, hoşgörülü davranır. Doğacağı yer Mekke, hicret edeceği yer Ta-bc, hükmedeceği yer ise Şam'dır. O'nun ümmeti Allah'a çok hamdeder, her halükarda Allah'a hamdetmekten dönmezler. Onların bulundukları yerlerde arı sedasının benzeri latif bir ses seher vakti onları kuşatır. Namazda saf bağladıkları gibi savaşta da saflarını sıkıca muhafaza ederler. Güneşi takip eden binekleri üzerinde olsalar bile namazlarını kılarlar[12[12]]."

Yine İmam Ahmed bin Hanbel'in tahric ettiği, Abdullah bin Mesud'dan rivayet edilen hadiste şunlar kaydediliyor: "Necaşi'ye ilk hicret edenleri ihbar ederek, onların iadesi için Kureyş'ten bir heyet geldiğinde Amr bin As: 'Bunlar, Meryemoğlu İsa hakkında seninle aynı görüşte değiller' demişti. Bunun üzerine Necaşi 'İsa Mesih hakkında ne söylüyorsunuz?' dedi. Onlar da: 'Biz yüce Allah'ın dediğini diyoruz. İsa Mesih, hiç kimsenin el sürmediği Meryem-i Betül'e Allah'ın verdiği kelimesi ve ruhudur'. Bunun üzerine Necaşi yere bir hat çekerek: 'Ey Habeşliler, ey ruhbanlar ve kilise erbabı, vallahi bunlar bizim İsa hakkında söylediklerimizi söylüyorlar, onların söyledikleriyle bizim söylediklerimiz aynıdır' diyerek onlara: 'Hoş geldiniz. Yanından geldiğiniz kişinin Allah'ın elçisi olduğuna, İncil'de İsa'nın müjdelediği peygamber olduğuna şahitlik ederim' dedi. İstediğiniz gibi gidin, serbestsiniz. Vallahi bu durumda olmasaydım, onun yanına gider, hizmetçiliğini yapardım[13[13]].

[11[11]] Bu incil Dr. Halil Saade tarafından italyanca'dan tercüme edilmiş H. 1326'da Kahire'de basılmıştır.

[12[12]] ibn Kesir.

[13[13]] ibn Kesir.

Ka'b bin Ahbar'dan nakledilen bir rivayette de şunlar var: "Havariler, İsa'ya: 'Evet, sizden sonra içlerinde hakimleri, alimleri, salihleri ve muttakileri bulunan bir ümmet gelecek, öyle ki fıkıhta nebiler gibidir onlar. Onlar Allah'tan gelene razı, Allah da onların yaptıklarına razıdır."[14][14]

İsa (a)'nın kendi risaletinin Allah'tan olduğunu söylemesine dair ayette geçen ifadeye gelince, mevcut İncillerde bunu destekleyici birçok ifadeye rastlamak mümkündür. Daha önce bu konuyla ilgili değişik yerlerde bazı deliller getirdik. Özellikle Zuhruf sûresini tefsir ederken, İsa Mesih'in getirdiği risaletin Allah'tan olduğuna dair delillere yer verdik.

Burada, Yuhanna İncili'nin 7. babında yer alan şu ifadelere değinmekle yetineceğiz: "Getirdiğim öğretiler bana ait değildir. Bu öğretiler Allah'a aittir. Kendi nefsinden konuşan nefsini yüceltmek ister. Rabbini yüceltmek isteyen ise doğru sözlüdür. Onda haksızlık yoktur."[15][15] [16][16]

10- Ey inananlar size, sizi acı bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi?

11- Allah'a ve Rasulü'ne inanırsınız, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edersiniz, işte bilirseniz, sizin için en iyisi budur.

12- Ta ki (Allah) günahlarınızı bağışlasın ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve durulmaya değer bahçeler içinde güzel konutlara koysun. İşte büyük başarı budur.

13- Seveceğiniz bir şey daha var: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih... Mü'minleri müjdele.

Uhrevi Ve Dünyevi Müjde

Ayetlerde kullanılan ifadeler açık ve nettir. Bu ayetler hakkında müfessirler herhangi bir rivayet nakletmemişlerdir. Öyle görünüyor ki, bu ayetler sûrenin girişine bağlıdır. Ayetlerde, cihada teşvik hususunda sûrenin başlangıcına bir atıf yapılmaktadır. Ayetlerin bu minval üzere gelişi, daha önce belirttiğimiz gibi, ayetler peşisıra nazil olmuştur şeklindeki düşüncemizi pekiştirmektedir.

Ayette cihada vurgu yapılmakta, cihad teşvik edilmekte ve mü'minlere iki ayrı müjde verilmektedir. Birincisi, Allah'ın rızası, mağfireti ve cennetidir ki, bu müjde uhrevi-dir. Çünkü uhrevi olarak Allah'ın rızası mağfireti ve vaadettiği cennetleri nimet olarak daha güzel ve

---

[14][14] Bkz. Hazin ve Zemahşeri Tefsirleri.

[15][15] Yuhanna incil'i Katolik matbası baskısıdır.

[16][16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/**

daha kalıcıdır. İkinci müjde ise dünyevidir. Çağrıldıkları cihadda zafer ve Allah'ın onları müyesser kılacağı yakın bir fetih...

Bu arada şunu belirtelim ki, iniş sırası itibariyle bu sûreden sonra gelen "Fetih sûresi" Hudeybiye Barışı'yla somutlaşan apaçık fethe yönelik bir işaret içeriyor. Bu arada yakın bir fethe, yüce Allah'ın mü'minlere bahşedeceği bol ganimete işaret ediyor. Nitekim bu durum Hudeybiye Barışı'ndan hemen sonra gerçekleşen Hayber olayında somut olarak görüldü. Bunun yanında diğer bazı dünyevi müjdeler de içeriyor ki, üzerinden uzun bir zaman geçmeden gerçekleşmişlerdir. Kuşkusuz bunlar, Kur'an'ın göz kamaştırıcı mucizeleridir.

Ayetlerin bir kısmında dünyevi müjdelere yer veriliyor, cihad hareketinden sonra mü'minlerin eline geçecek olan ganimetten sözediliyordu. Bu durum, İslam düşmanlarının: "Kur'an, müslümanları ganimet almaya ve fethe teşvik ediyor, bunun için onları savaşa yöneltiyor demelerine yolaçmıştır." Diğer bazıları ise: "Hayber gibi savaşlar, sırf müslümanların elini doldurmak ve İslam'dan dolayı onları ödüllendirmek için yapılmıştır" demişlerdir.

Buna karşılık olarak öncelikle şunu söylüyoruz: Kur'an'ın hiçbir yerinde sırf dünyevi sonuçlar elde etmek için savaşa teşvik edilmez. Tersine, bu tür sonuçlara yönelik teşvikler birer ayrıntı olarak kalırlar. Yukarıda sunduğumuz ayetlerde ve daha bir çok ayette bunu görebiliriz. Bunların bir kısmını daha önce açıkladık, bir kısmını da ileride açıklayacağı/. Aksine, müslümanları savaşa teşvik eden ayetlerin büyük çoğunluğu, Allah'ın rızasını ve uhrevi ödülünü asıl hedef olarak göstermektedirler. Cihad; Allah'ın mesajını yükseltmek, düşmanlara karşı koymak, insanları Allah'ın dinine çağırmak ve müslümanların hürriyetinin temini için gereklidir.

Allah'ın dinine daveti garanti ettiği müslümanlarını sağladığı ifade edilmektedir. Cihad, mü'minlerin imamlarının sahipliğinin bir göstergesi olarak sunulur[17][17]. İkincisi: Fetih ve ganimet müjdesi içeriyor diye Kur'an'a bir takım eleştirilerin yöneltilmesi yersizdir. Çünkü bunlar hayatın doğasıyla örtüşen olgulardır. Sosyal olguları çözümleme bağlamında Kur'an'ın başvurduğu genel bir yöntemdir. Buna daha önce çeşitli münasebetlerle dikkat çektik ve bunun İslam şeriatını ölümsüz kılan, evrensel bir hikmete dayandığım belirttik. [18][18]

14- Ey inananlar, Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Mer-yemoğlu İsa da havarilere: "Allah yolunda benim yardımcılarım kimdir?" demişti. Havariler: "Allah yolunun yardımcıları biziz" dediler. İsrailoğulları'ndan bir zümre inandı, bir zümre inkar etti. Biz de inananları, düşmanlarına karşı destekledik, onlar üstün geldiler.

---

[17][17] Bakara; 195-216-218. Al-i imran; 151-175. Nisa; 74-79-83-94-100-104. Enfal; 8-38-39-67-68. Tevbe; 24-38-53-81-99-111-119-122.

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/475-476.

Yukarıdaki ayet de bir başka üslupla, hatırlatma babından sahneler sunuyor ve ayette şunlara yer veriliyor:

1- Mü'minler Allah'ın yardımcıları olmaya çağrılıyor.

2- Meryemoğlu İsa'nın; "Allah yolunda yardımcılarım kimdir" feryadına "biziz" şeklinde lebbeyk diyen havariler örnek gösteriliyor ve mü'minlerin bunları örnek almaları gerektiği vurgulanıyor.

3- Netice olarak, İsrailoğulları'ndan bir zümre İsa (a)'ya ve getirdiği mesaja iman etmiş, bir diğer zümre ise iman etmemiştir. Allah ise, iman edenleri, düşmanları olan kafirlere karşı destekleyerek üstün kılmış, onlara zafer vermiştir.

Ayetin son kısmı, müslümanlara yönelik bir diğer müjdeyi de kapsıyor. Ancak cihad çağrısına olumlu karşılık vermeleri koşuluyla... Allah, kafirlere karşı onları destekleyecek ve onları kafirlerden üstün kılıp galip getirecektir.

Bu bölüm, ayrıcı ayetin inişinden önce ve sonra tarihin kaydettiği bir olgunun nedenini de içermektedir. Buna göre Hz. İsa'ya iman edenler onu inkâr eden İsrailoğulları'na karşı her zaman üstünlük sağlayacaklardır.

Ayetin öncesiyle güçlü bir bağı vardır. Tercihimize göre, ayet, onunla ve ondan önceki ayetle birlikte inmiştir.

Burada ikinci kez Havarilerden söz ediliyor. Bundan önce Al-i İmran; 52. ayette onlardan sözedilmişti. Orada, bu ayette olduğu gibi Hz. İsa: "Kim Allah'ın dinini için bana yardım edecektir." dediğinde, onların: "Biz Allah'ın dininin yardımcılarıyız." dedikleri belirtiliyor. Bir üçüncü kez de Maide sûresinin son bölümün de onlardan söz ediliyor. Fakat oradaki üslup biraz daha farklıdır. Sözkonusu bölümde onların, yüce Allah'ın kendilerine vahyetmesinin sonucu iman ettikleri, sonra Hz. İsa'dan gökten bir sofra indirmesini istedikleri ve bunun İsa'nın peygamberliğine ve doğruluğuna yönelik imanları arttıracak bir araç olacağını ifade ettikleri belirtilir. Hz. İsa Rabbine dua eder ve Allah duasını kabul eder. İlgili ayeti tefsir ederken açıklayacağımız gibi gökten bir sofra indirir.

Bütün müfessirlerin ortak görüşüne göre "Havari" kelimesinin aslı ve anlamı Arapça'dır[19[19]]. Bu kelime "beyaz" anlamına gelen "Havar" dan gelmiştir ki onların beyaz elbiseler giymeleri bu isimlendirmede esas alınmıştır. Ya da mecazen bir insanın en yakın ve özel arkadaşları anlamında kullanılan un özü anlamına gelen "havari" kökünden gelmektedir. "Havari" temiz,

---

[19[19]] Al-i İmran, 52. ve Maide, 115-116. ayetlerin tefsiri için bkz. Menar tefsiri. Ayrıca bkz. Taberi, Beğavi, ibn Kesir,

Nesefi, Hazin, Tabresi, Zemahşeri. Tefsirini yaptığımız Saff sûresinin ilgili ayetinin adı geçen tefsir-lerdeki açıklamasına bkz.

arı anlamına gelir. Bu yüzden saf renkleri ve temizlikleri dolayısıyla uygar kadınlara da "havariye" denir. Bazıları, Peygamberimizin (s) şu hadisine dayanarak kelimenin "yardımcı" anlamına geldiğini söylemişlerdir: "Rasulullah Hendek Savaşı sırasında insanları direnişe davet ederken, Zübeyr b. Avam bir kaç kez, herkesten önce onun çağrısına karşılık verdi. Bunun üzerine Peygamberimiz şöyle buyurdu: Her peygamberin bir Havarisi var, ümmetim içinde benim Havarim de Zübeyr'dir"[20][20].

Bazıları kelimenin Aramice'de "beyaz" anlamına gelen "Havara" kelimesinden geldiğini, dolayısıyla Arapça'ya dışarıdan girdiğini söylemişlerdir. Aramice ve Arapça aynı kökten gelirler. Dolayısıyla bir kelimenin iki dilde de ortak olarak beyaz anlamında kullanılmasının önünde hiçbir engel yoktur. Şu halde kelimenin Arapça'ya sonradan girdiğini söylemenin bir anlamı yoktur.

İndilerden ve eldeki kutsal metinlerden anlaşıldığı kadarıyla Havarilerin[21][21] sayısı oni-ki taneydi. Bu metinlerde bazen "İsa'nın öğrencileri" bazen de "elçileri" olarak isimlendirilirler. Birisi Sem'an'dır ki, bir diğer adı da Butros'tur. Endravus, Yakup, Yuhanna, Matta, Filips. Bartelemaus, Torna, Tadavus, Halfa oğlu Yakub, Kanalı Sem'an, Ashar-yurtlu Yahuda. Bu sonuncusu yahudilerden rüşvet almış ve yahudi liderlerinin isteği üzerine, İsa'yı aramaya çıkan Roma askerlerine onun kaldığı yeri göstermişti. [22][22]

---

[20][20] İbn Kesir, el-Menar, Hazin Hadisi Şeyhayn ve Tirmizi rivayet etmiştir. et-Tac; C. 3. sh. 300

[21][21] Matta İncili; 10 ve 26. İshali. Markos İncili, 3 ve 14. İslah.

[22][22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/477-478.

CUMA SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 62

Nüzul Sırası : 96

Ayet Sayısı : 11

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûre, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Allah'ın diğer kavimlerden farklı olarak verdiği nimetlerle büyüklenen sonra da Allah'ın ayetlerini yalanlayanlara yer verilmektedir. Kendilerini temizleyip onlara kitabı ve hikmeti öğreten ümmi bir peygamber gönderilerek Allah'ın Araplara verdiği bu nimet beyan edilmektedir. İkinci bölümde, Cuma günü Nebi (s) mescidde hutbe verirken, dışarıda herhangi bir ticari haber ya da bir eğlence duyduklarında mescidi terkeden bir grup müslüman hakkındadır. Bu bölümde, Cumo namazı vakti alış-veriş yapmak yasaklanmış, namaza şevk ile katılmak gerektiği vurgulanmıştır. Namazdan sonra ise, ticaretin ve bu yolla Allah'ın verdiği rızık peşinde koşmanın helal olduğu bildirilmiştir.

Sûrede iki bölüm arasında gerek mevzu gerek zaman yönünden bir uygunluk göze çarpmamaktadır. Bölümler arasındaki bu uyumsuzluğun hikmeti de açık değildir. Ancak, bölümler arasında şöyle bir ilgi olabilir: Tevrat'ta haftanın günlerinden biri, yevmullah (Allah günü) olarak kendilerine tayin edildiğinden müslümanlara karşı böbürleniyor, bununla övünüyorlardı. Onların bu tutumları, birinci bölümde İşlenmiştir. Dolayısıyla hikmet-i ilahi onların bu tutumlarına mukabil cuma gününe ilişkin ikinci bölümü inzal buyurmuştur. Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettiği hadiste Cuma süresinin bir defada nazil olduğu yer almaktadır. Bu hadis, yukarıda sûrenin bölümleri arasında ne gibi bir bağlantı olabileceğine dair söylediklerimizi teyid etmektedir.

Kaynak aldığımız Kur'an-ı Kerim nûshasındaki sıraya göre Cuma sûresi 24. süredir. Diğef rivayetler ise aşağı yukarı bu sıraya yakındır.1[1]

Sûredeki ayetlerin ifade ettiği anlama göre Cuma sûresi Medine'de belirli potansiyele sahip bir yahudi topluluğu olduğu sıralarda nazil olmuştur. Nitekim, yahudilerden Medine'den son kalanlar KureyzaoğuHan'dır ve bunlarda Hendek Savaşı'ndan sonra Hicret'in 5. senesinde

1[1] Siret'ür-Rasul adlı kitabımıza bkz. c. 2, s. 9.

Nebi {s) tarafından cezalandırılmışlardır. Ahzab sûresinde de bu konuya değinilmiştir. Buna göre. Cuma sûresi Hendek'ten önce ve Ahzab sûresinin akabinde nazil olmuştur. Dolayısıyla bu, Ahzab sûresini Cuma sûresinden önceye almamızı doğrulamaktadır. Allah (c), daha iyi bilir. [2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Göklerde ve yerde bulunanların hepsi padişah, mukaddes, aziz, hakim olan Allah'ı teşbih etmektedir.

2- O'dur ki, ümmiler[3[3]]' içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları yücelten, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Oysa onlar önceden, açık bir sapıklık içinde İdiler.

3- (O Elçiyi) yine onlardan olup henüz kendilerine katılmamış bulunan başka kimselere de (gönderdi). O azizdir, hakimdir.

4- Bu, Allah'ın dilediğine vereceği lütufdur. Allah, büyük lütuf sahibidir.

İlk ayet sonraki ayetler için giriş niteliğindedir ve göklerde, yerde bulunan her şeyin Allah'ı teşbih edip takdis ettiğini bildirmektedir.

Devamındaki üç ayette ise, Allah'u Teala'nın fazlından, Araplara nasıl inayette bulunduğundan bahsedilmektedir/Allah'ın fazlından dilediğine inayet ettiği ve Allah'ın fazilet kaynağı olduğu bildirilen bu ayetlerde:

I- Araplara Allah'ın ayetlerini okuyan, nefislerini temizleyip onlara Allah'ın hikmet dolu kitabını öğreten ve kendilerinden olan bir Rasul gönderildiği,

II- Gönderilen Rasul'ün sadece onlara değil, onlardan sonraki insanlara ve nesillere ve hatta onlara katılmayanlara da şamil olduğu belirtilmiştir. [4[4]]

Peygamber İnsanlara Allah'tan Bir Lütuftur

Ayetlerin nüzul sebebine ilişkin bir rivayete rastlamadık. Bizce bu ayetler, sonraki ayetlere

---

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/539-540.
[3[3]] el- Ummiyyin Allah katından bir kitaba sahip olmayanlar. Burada Araplar kastedilmiştir.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/541.

bağlıdır ve onlar için bir giriş özelliğindedir.

Ayetlerde, kendilerinden bir peygamber ve yine kendi dillerinden bir kitap verilmek sureliyle Allah'ın Araplara lütfü, onlara ikram ve inayeti dile getirilmiştir. Bu yüzden Araplar Allah'ın dinine, kitabına ve Rasulullah'ın sünnetine ihlasla, şevkle sarılmaları, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bu nimetin şükrü olarak asıl İslâm kültürüne sahip çıkıp, bu kültürü saf, berrak ve temiz bir şekilde muhafaza etmeleri gerekir. Zira, bu nimet sayesinde dünya milletlerinin özellikle de İslâm toplumlarının arasında güçlü bir etkinliğe sahip olmuşlardı.

Kur'an'ın değişik yerlerinde de ifade etliğimiz gibi. Mekki ve Medeni sûrelerin bir çoğunda bu konu işlenmiştir.[5[5]] Burada da ilahi hikmet aynı hususu tekrar ederek Araplara değişik münasebetlerle hatırlatmalarda bulunmaktadır.

Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadiste Ebu Hureyre şöyle diyor: "Cuma sûresi nazil olduğunda Nebi (s)'nin yanındaydık. Sûreyi bize okudu ve "başkalarına ki henüz onlara katılmamışlardır" ayetine geldiğinde birisi sordu: "Ey Allah'ın Rasulü bize henüz katılmamış olanlar kimlerdir? Rasulullah (s), aramızda bulunan Selman-ı Farisi'nin omuzuna elini koydu ve şöyle dedi: "Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, iman Süreyya yıldızında da olsa onlardan gelen eller uzanır, onu alırlar."[6[6]] Ancak, ayette geçen "onlardan, onlara" (mihüm, bihim) lafızlarının, Önceki ayette geçen "ünımiyyin"e yani Araplardan başkasına dalalet etmesi mümkün değildir. Dikkat edildiği takdirde görüleceği üzere hadisle de bu kelime, Araplardan başkasını ifade etmemektedir. [7[7]]

5- Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu taşımayan, (onun) buyruklarını tutmayanların durumu, Kitablar[8[8]] taşı-yan eşeğin durumu gibidir. Allah'ın ayetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür. Allah zalimler topluluğunu doğ-ru yola iletmez.

6- De ki: "Ey yahudı olanlar, eğer İnsanlar arasında yalnız sizin, Allah'ın dostları olduğunuzu sanıyorsanız, (bu İnancınızda) samimi iseniz ölümü temenni edin. (Çünkü ahiret hayatı dünyadan çok daha iyidir. Siz Allah'ın dostları iseniz o güzelim hayatı niçin İstemiyorsunuz?)

7- Ama onlar, ellerinin (yapıp) öne sürdüğü (işler) yüzünden asla Ölümü temenni etmezler. Allah zalimleri bilir.

8- De ki; "Sizin, kendisinden kaçtığınız ölüm, sizi mutlaka bulacaktır. Sonra görünmeyeni ve görüneni Bilen'e döndü-rüleceksİniz. O, size yaptıklarınızı haber verecektir.

[5[5]] Enbiya 10, Zuhruf 43-44, Hac 78, Bakara 143.

[6[6]] Tac, c. 4, s. 234..

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/541.
[8[8]] Esfar "Sifr" kelimesinin çoğulu olan bu kelime kitaplar anlamındadır.

Ayetlerde:

I- Yahudiler, kahredici bir yergiye muhatap olmuşlardır. Allah, onlara Tevrat'ı indirerek Tevrat'ın hükümlerini takip etmelerini, kitap üzerinde düşünüp onu pratiğe uyarlamalarını emretmişti. Tevrat'ı yüklenmelerinin gerçek mânâsı buydu. Ancak, bu yükün hakkını vermeyerek Tevrat'tan sapmış olan yahudilerin misali kitap yüklü merkeplere benzetilmiştir. Zira merkepler de, yük olarak taşıdıkları kitaplardan faydalanamazli Onlar gibi olan bir kavmin durumu ne kötüdür. Çünkü onlar, Allah'ın ayetlerini ink ettiler. Allah onlar gibi olan zalim bir kavmi asla başarıya ve doğru yola iletmez.

II- Nebi (s)'nin onlara meydan okuması emredilmiş, şayet sadece kendilerinin A lah'ın velileri oldukları iddiasında doğru iseler, kendilerini uhrevi hesaba yaklaştıraa olan Ölümü arzu etmeleri istenmiştir. Çünkü, onlar kazandıkları günahlardan ötürü bö; leşi korkunç bir sonu asla temenni etmezler. Allah (c) zalimleri bilendir.

IV- Korktukları ve kaçmaya çalıştıkları ölümün, çaresiz onlan yakalayacağı bildir lerek korkutulmuşlardır. Onlar, hem şimdiyi hem de geleceği bilen, gayba muttali ola Allah'a döneceklerdir. Allah, yaptıklarım onlara haber verecek, hesaplarını görecektir. 9[9]

Kitap Yüklü Merkepler

Bu ayetlerin de nüzul sebebine rastlayamadık. Bize göre ayetler, önceki ayetlerde zincirleme devam ederek sürenin bir defada nazil olduğu kanaatini uyandırıyor. Neb (s) ile yahudiler arasında meydana gelen cebelleşmeyi konu alan sürede, yahudilerin Al lah'ın dostları oldukları iddiasıyla övünmeleri, Allah'ın yolunda oldukları kunıntusuyl ahiretin sadece kendilerine has olduğu zannına kapılmaları işlenmiştir.

Dahası, peygamberlerin sadece kendilerinden çıkması gerektiğini ileri sürerek, bı noktadan hareketle Nebi (s)'nin peygamberliğini (Arap olduğu İçin) inkar ettikleri, ili ayetin mânâsından anlaşılıyor. Bu ayetler, onların iddialarını yalanlayarak, onlara karş meydan okuyor ve güçlü, etkileyici bir üslup kullanarak yahudileri cevap vermekten a ciz bırakıyor.

Şunu hatırlatmak gerekir ki, gerek tefsirini yaptığımız Bakara ve Al-i İmran sûrelerinde, gerekse ileride tefsirini yapacağımız Nisa ve Maide sûrelerinde, yahudilerden rivayet edilen bu ve benzeri sözler/iddialar, değişik münasebetlerle Kur'an'da tekrar edi-legelmiştir.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/542-543

Yahudilerin bu tavırları ancak, Medine'de güç ve etkinliğe sahip oldukları bir zamanda gerçekleşebilirdi. Nitekim, yahudiler hicretin ilk beş yılmada bu konumda olduklarından, -giriş kısmında da söylediğimiz gibi- Cuma sûresinin tefsirini Ahzab sûresinden önceye aldık. [10[10]]

9- Ey inananlar, Cuma günü namaz için çağrı Idtğı(mz) za-man[11[11]], AHah'ın anmaya koşun, alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.

10- Namaz kılındıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütufundan (nasibinizi) arayın. Allah'ı çok anın ki başarıya eresiniz.

11- Bir ticaret veya eğelence gördükleri zaman hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: "Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır." Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Ayetlerde:

I- Müslümanlara, Cuma günü namaz İçin çağrıldıklarında alış-verişi terketmeleri ve zikrullah için camilere koşmaları emredilmiştir.

II- Namaz bittikten sonra dağılıp, çalışarak ya da ticaret yaparak rızık peşinde koşmaları helal kılınmış.

III- Nebi (s) mescidde iken Cuma günü, herhangi bir ticari kıpırdanma duyduklarında mescidi terkeden bir kısım müslümanlar kınanmış, ticari kaygılarla zikrullahtan geri kaldıkları ve Allah'ın mutlak rızık verici olduğu bildirilmiştir. [12[12]]

Cuma Namazı İle İlgili Ayetlerin Yorumu ve Cuma'nın Dini-Soşyal Yönü

9 ile 11. ayetler önceki bölümden bağımsız bir bölümdür ve bu üç ayetten sadece 11. ayetin nüzul sebebi hakkında Buhari ve Tirmizi'nin İbn Cabir'den naklettiği şu hadise rastlıyoruz: "Cuma günü, biz Peygamber (s) ile beraber iken bir kervan geldi. Onİki kişi hariç insanların hepsi çıkıp gittiler. Bunun üzerine Allah Teala: 'Bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman ona doğru giderler..." mealindeki ayeti indirdi."

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/543.
[11[11]] İze Nuudiye "Ezan okunduğunda manasınadır. Çünkü ezanla müslümanlar namaza çağrılmaktadır. "Haydi namaza".

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/544.

Bir kısım müfessirler, bu rivayeti bâzı eklemeler ile rivayet etmişlerdir. Beğavi'ye göre, insanların mescidden ayrılmaları, ticaret kervanından gelen davul sesleriyle olmuş, Nebi (s) ise bu duruma kızarak şöyle demiştir: "Muhammed'in nefsi elimde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer hepiniz onlarla birlikte mescidden çıksaydınız, vadiden üzerinize ateş fışkırırdı," Bir başka rivayette de Nebi (s), mescidde kaç kişi kaldığını sordu. Oniki erkek ve bir kadın kaldığını söylediklerinde şöyle dedi: "Onlar da olmasaydı gökten taş yağardı."

9 ve 10. ayetler ise, sadece Cuma günü namaz için müslümanları toplanmaya ve o saatten itibaren namaz bitinceye kadar alış-verişi terketmeye teşvik amacıyla nazil olmuş olabilir. Bununla birlikte 11. ayette bahsedilen "kınama"nın inceliğini açıklamak için nazil olması da muhtemeldir. Bizce, 9 ve 10. ayetler bu amaçla 11. ayet ile birlikte aynı anda nazil olmuşlardır. Zira, bu türden Kur'anî anlatım tarzı ile, bazı ayetlerin diğer ayetler için bir giriş mahiyetinde geldiği bilinmektedir.

Rivayet edilen hadise, bir ticaret kervanı ile iiigili olmakla birlikte, 11. ayette ifade edilen mânâya göre, sözkonusu olan şey, ticaret ve eğlencedir. Burada mutlak anlamda bir ticaretten bahsedilmesi, mescidden ayrılma olayının sadece bir defaya mahsus olmadığını gösterir. Nitekim, Rasulullah (s)'ın bu duruma kızması ve insanları uyarması, aynı tutumun daha önce de vuku bulduğunu teyid etmektedir. Burada Medine döneminde müslümanlara ait bir tabloyu müşahade edebiliriz. Ancak bizce, sözkonusu tutumu sergileyenler, mütevatir rivayetlerde geçtiği üzere Allah ve Rasulü'nde adeta garkolan ilk muhacirler ve ensardan başka yeni müslüman olanlardır.

Ayetlere göre, Cuma namazı ve hutbe, bu ayetler nazil olmadan önce de vardı ve farzdı. Ancak ayetler, namaz ve hutbenin önemini belirtmek, bu konuda namaz bitmeden mescidden çıkmayı yermek için nazil olmuşlardı. Eğer, 9 ve 10. ayetlerin II. ayet ile birlikte nazil olduklarını kabul edecek olursak netice olarak bu görüşü kabul etmek durumundayız.

Bu görüşü destekleyici birçok rivayet mevcuttur. İbn İshak'tan rivayet edildiğine göre, Nebi (s), Mekke'den hicret ettiği sırada Küba'da bir kaç gün konaklamış, Salih bin Avfoğulları arasında iken Cuma namazı vakti gelince onların Ranuna Vadisi'ndc yaptıkları mescidde Cuma namazı kıldırmış, burada Cuma namazı Medine dönemindeki ilk Cuma namazı olmuştur.[13][13] Bu rivayet, Cuma namazının hicretten önce Mekke'de de kılındığını gösteriyor. Ebu Davud, İbn Hibban, Beyhaki ve Hakim'in Abdurrahman bin Malik'ten rivayet ettikleri bir hadis bunu teyid ediyor. Hadis şöyledir: "Babam, Cuma günü ezanı işitince Esat bin Zürare'ye okurdu. Bunun sebebini sorunca: 'Çünkü o, Neki el-Hadimat'da Beyadaoğullan'nın kara taşlı topraklarında Hezm cn-Nebit adındaki köyde bize Cuma'yı kıldıran ilk müslümandır' dedi. O zaman babama 'kaç kişiydiniz?' diye sordum. 'Kırk kişiydik' dedi." Esat bin Zürare Evs kabilesinden Mekke'de Nebi (s) ile beyatlaşan topluluğun ileri

---

[13][13] Tac, C:2, s. 111-112.

gelenlerinden biriydi. Şüphesiz bu görüşmede, Rasu-lullah'tan İslami mükellefiyetleri öğrendikleri gibi Cuma namazını da öğrenmişlerdi.

Rivayet edildiğine göre[14][14] Medineliler, yahudi ve hıristiyanlarda olduğu gibi toplanacakları bir gün olarak Cuma gününü seçmişlerdi. Yine Ka'b bin Leüy'ün, bu günde umumi toplantılar tertiplediği ve "Arube" diye isimlendirilen bu günün ismini "Cuma" olarak değiştirdiği gelen rivayetler arasında.[15][15] Ancak bize göre, "Cuma" adının, Yesrib (Medine)'yİ aşan bir boyutu vardır. Zira, Cuma adı, içerdiği mânâ ile yakından ilgilidir. Nitekim Ka'b adındaki kişinin böyle bir uygulamayı başlatması ve de Arube adını, Cuma olarak değiştirmesi bizce, gerçekte dini sosyal kaygılarla olmuştur. Çünkü, cahili dönemde böyle bir güne duyulan ihtiyaç, yahudi ve hiristiyanlardan esinlenerek ortaya çıkmış olabilir.

Bilindiği gibi bu türden Özel günler ne yahudiler ne de hrıstiyanlarla sınırlanmayacak bir yaygınlığa sahip olagelmiştir.

Rivayetlerde, bu haftalık buluşma gününün, eski cahili döneme uzanan yönüne işaret edilmemesi, Cuma gününün hâlâ Önemini koruduğuna ve bu Özel günün cahili dönemde sadece ismi ile anılan içi boş bir anıya dönüştüğü ve İslam ile tekrar canlanarak hayatiyet bulduğuna delalet eder. İslam geldiğinde bu güne hayat bahşetmiş ve bu günü Allah'ın zikredildiği, namaz kılındığı, Rasulullah ve ondan sonraki imamlar tarafından vaazlar verdiği bir güne tebdil etmiştir.

Buraya kadar anlattıklarımızdan şu sonucu çıkarabİriz: İslam'da Cuma namazı, Mekki ve Nebevi bir uygulama iken bu ayetlerin nüzulü ile Kur'anî bir ameliye halini almıştır.

Cuma gününün ve namazının fazileti hakkında birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu hadisleri şöyle sıralayabiliriz:

"Peygamber (s) şöyle buyurdu: Üç Cuma namazını, aldırmayarak, mazeretsiz bırakıp kılmayan kimsenin Allah kalbini mühürler." Hadisi Ebu Davud, Tirmizi, Nesei ve Hakim Ebul Ca'd el-Damri'den rivayet etmişlerdir.[16][16]

"Peygamber (s) şöyle buyurdu: özürsüz ve zaruretsiz Cuma'yi terkeden kimse, silinmeyen ve değiştirilmeyen kitapta münafık olarak yazılır." Hadisi İmam Şafii, İbn Ab-bas'tan rivayet etmiştir.[17][17]

"Peygambr (s) şöyle buyurdu: Baliğ olan herkese Cuma'ya gitmek farz olduğu gibi, her Cuma'ya gidene de gusletmek lazımdır" Ebu Davud ve Nesei, Hafsa'dan rivayet etmiştir.[18][18]

"Peygamber (s) şöyle buyurdu: Cuma namazını cemaatla kılmak dört kişi hariç, (yani köle,

---

[14][14] Tac, C: 1, s. 247-248.

[15][15] Tarih-ül Arab Kabl-el İslam, Cevad Ali, c. 5, s. 246.
[16][16] A.g.e. c. 1, s. 244-245.
[17][17] A.g.e c. 1, s. 244-245
[18][18] A.g.e c. 1.S.245

kadın, baliğ olmamış çocuk, sabi ve hasat) farzdır." Ebu Davud, Beyhaki, Hakim Tank bin Şihab'dan rivayet etmiştir.[19[19]]

Sclman-ı Farisi ve Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Peygamber (s) şöyle buyurdu: Kim Cuma günü gusleder ve güzel elbiseler giyer ve varsa güzel koku sürer, sonra çıkıp mescide girerek -mümkün olurda- rükuya varır ve kimseye eziyet etmezse sonra imam hutbeye çıkıp namaz kılıncaya kadar susarsa, bu davranışları ona Cuma ile Cumartesi arasında kendisi için bir kefaret olur."[20[20]]'

Hz. Aişe'den şöyle dediği rivayet edilir,: "Rasulullah'in Cuma günü minberde şöyle dediğini işittim: 'Sizden biriniz imkan bulursa iş elbisesinin dışında Cuma günü için iki elbise edinsin".[21[21]]

Tirmizi'nin rivayet ettiği hadiste buyrulmuştur ki: "Kim Cuma günü (mescidde) insanlara eziyet ederse cehenneme bir köprü edinmiş olur."[22[22]]

İmam Ahmed ve Nesei'nin İbn Hibban'dan o da Cabir'den rivayet ettiğine göre, Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Her yedi günün birinde gusletmek her müslümana vaciptir. O (yedi günden biri) de Cuma günüdür."[23[23]]

Buhari, Müslim, Tirmizi ve Nesei'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettikleri bir başka hadiste ise Rasulullah (s) şöyle demiştir: "O günde bir saat vardır ki, Allah'tan bir şey dileyerek kıldığı namazı o saate isabet ettiren her müslüman kuluna Allah dilediğini verir. Ve o saatin pek az olduğunu göstererek eli ile işarette bulundu"[24[24]] Yine ayna ravile-rin naklettiği bir diğer rivayette Peygamber (s) şöyle buyurdu: "Cuma günü hutbe okunurken arkadaşına "sus, konuşma!" dersen boş ve faydasız bir işle meşgul olursun."[25[25]]

Yukarıdaki hadisler, Cuma namazı ile ilgili olarak temizlenmek, güzel elbise giyinmek, hutbe okunurken sessiz olmak, namaz için erkenden mescide gitmek gibi hususların büyük Önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Cuma namazının İslâmi boyutundan olduğu gibi sosyal boyutu da büyük bir öneme sahiptir. Zira, müslümanlar bugünde, zikrullah için şehirlerde ve köylerde büyük topluluklar halinde bir araya gelerek namaz kılıyor ve değişik alanlarda imamların vaazlarına kulak veriyorlar. Hiç şüphesiz Cuma namazının en görkemli ve en manidar şekilde ifa edildiği dönem, Nebi (s) ile raşid halifeler dönemidir. Çünkü, bu dönemde bizzat Nebi (s) ve halifeler tarafından müslümanlann umumi problemlerini içine alan siyasi, sosyal, ahlâki alanlarda hem özendirici

---

[19[19]] A.g.e c. 1, s. 245.

[20[20]] İbn Kesir.

[21[21]] A.g.e

[22[22]] A.g.e.

[23[23]] A.g.e

[24[24]] A.g.e

[25[25]] A.g.e

hem de engelleyici tarzlarda onlara ışık tutacak hutbeler irad ediliyordu. Nebi (s)'den gelen sünnete ve raşid halifeler tarafından takip edilen bu geleneğe günümüz müslümanlan ve ulema sahip çıkmak zorundadırlar.

Cuma namazı ile ilgili fer'i hükümlerde, fakihler arasında bir takım ihtilaflar vardır. Bunlara genişçe yer vermeye lüzum görmüyoruz. Ancak, Cuma gününün dinlenme ya da halta tatili olarak alınmasına değinmek yerinde olacaktır.

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere, sadece Cuma namazından, hutbenin dinlenmesinden bahsedilen bu ayetlerde helal olan dünya uğraşlarının bu vakitte yani Cuma vaktinden yapıması yasaklanmış, namazdan sonra bu, helal kılınmıştır. Cuma gününün tatil günü olması yönünden ya da böyle olmasını gerektirecek bir ifade sözkonusu değildir. Nitekim, Cuma gününün tatil olup olmaması konusu diğer toplumsal meselelerde olduğu gibi ulu'İ-emrin reyine bırakılmıştır. Eğer ulu'1-cmr (uzun bir İslâm tarihi sürecinde olduğu gibi) Cuma gününün tatil olmasını karalaştınrsa ve umumi maslahatlar bu yönde olursa, hakkında nas bulunmayan bu hususta karar mekanizması işler ve problem ortadan kalkar. Müfessir KasımVmn"Allah'm lutfundan nasibinizi arayın" cümlesini "ehl-i kitaba benzeyeceğinden Cuma gününün tatil günü olmaması gerekir" şeklindeki yorumu bizce yerinde ve tutarlı bir görüş değildir.

Ayetlerde yasaklanan şey, sadece Cuma vaktinde yapılan alış-veriştir. Namazdan sonra bu gibi dünyevi uğraşlar helal kılınmıştır. Nitekim helaller, vacip anlamına gelmezler. Kaldı ki, naklettiğimiz hadislerde Nebi (s), müslümanları bir bayram havasıyla temiz ve güzel giyinmeye teşvik etmektedir. Bu hadisler de Cuma gününün müslüman-lar için bayram ve tatil günü olması fikrini desteklemektedir. Allah (c) daha iyi bilir. [26][26]

---

[26][26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/544-548.

MÜNAFİKUN SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 63

Nüzul Sırası : 103

Ayet Sayısı : 11

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede münafıklar şiddetle yerilmekte, onlardan sâdır olan hileler, düşmanlıkla dolu sözler ve içinde bulundukları durumları anlatılmaktadır. Nebi |s) ve muhacirlerin, mal-ço-cuk sevgisine dalıp Allah'ı hatırlamaktan geri kalmaları konusunda uyarılmaları, ayrıca durumu iyi olanların infaka teşviki yer almaktadır.

Sûredeki, ayetler birbiriyle uyum içindedir. Bundan yola çıkarak sûrenin tek bir defada nazil olduğunu ya da münafıklarla ilgili bölümün bir defada indiği ve daha sonra uyarı mahiyetindeki son kısmın nazil olduğunu söyleyebiliriz.

Sûrenin bazı ayetlerinde ifade edilen sözlerin, Müreysi Gazvesi sırasında münafıkların ele başlarından sadır olduğu rivayet edilmiştir. Bu Gazvede mü'minlerin annesi Hz. Ai-şe'ye karşı ifk hadisesi vuku bulmuş ve Nur süresinden sonra bu olaya işaret edilmiştir. Dolayısıyla sûrenin Nur süresinden sonra nazil olduğunu beyan eden rivayetin doğruluğu bu şekilde ortaya çıkmış oluyor.

Sürenin nüzul sırası ile ilgili bir noktayı hatırlatmak yararlı olur. Rivayetlere göre, Müreysi Vak'asfnın, Ahzab sûresinde bahsi geçen Hendek ve Ahzab Vak'aları'ndan önce olduğu söyleniyor. Buna göre. Peygamberin katıldığı savaşları anlatan tarih kaynaklarında bir hata var, ya da bu sûre (Münafikun) Ahzab sûresinden önce nazil olmuştur veya en azından Ahzab hadisesinden bahseden ayetlerden önce nazil olmuştur. Doğrusunu Allah (c) daha iyi bilir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- "Münafıklar sana geldikleri zaman Senin muhakkak Allah'ın elçisi olduğuna tanıklık ederiz

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/379.

derler". Allah, muhakkak senin kendisinin elçisi olduğunu bilir ve Allah münafıkların yalancı olduklarına tanıklık eder".

2- "Yeminlerini kalkan'[2[2]]' yapıp Allah'ın yoluna engel oldular. Onların yaptıkları ne kötüdür".

3- "Bu onların inanıp sonra inkar etmelerindendir. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar anlamazlar".

4- "Ve onları gördüğün zaman cisimleri hoşuna gider. Ve konuşurlarsa sözlerini dinlersin, ama onlar dayanmış

odunlar gibidirler'[3[3]]. Her bağırtıyı kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır. Onlardan sakının. Allah onları kahretsin, nasıl da (Hak'dan) döndürülüyorlar?".

5- "Onlara "Gelin Allah'ın elçisi sizin için mağfiret dilesin" dendiği zaman başlarını çevirirler. Ve onların büyüklük taslayarak'[4[4]]' yüz çevirdiklerini görürsün".

6- "Onlar için mağfiret dilesen de dilemesen de onlar için birdir. Allah onları bağışlamayacaktır. Şüphe yok ki, Allah zorla bir topluluğu doğru yola iletmez".

7- "Onlar öyle kimselerdir ki, "Allah'ın elçisinin yanında bulunanlara bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler"'[5[5]]' diyorlar. Oysa yerlerin ve göklerin hazineleri Allah'ındır. Fakat münafıklar anlamazlar".

8- "Diyorlar ki, "Andolsun eğer Medine'ye dönersek, üstün olan alçak olanı mutlaka oradan çıkaracaktır". Üstünlük ancak Allah'a, elçisine ve mü'minlere mahsustur. Fakat münafıklar bilmezler".

Bu ayetlerde geçen ifadeler oldukça açık ve net ifadelerdir. Kısaca ayetler şu bölümleri içermektedir:

I- Münafıklar, Rasulullah (s)'a geldiklerinde O'nun getirdiği risaleti kabul ettiklerini söylüyorlar.

II- Münafıkların yalan söyledikleri bildiriliyor. Çirkinliklerini, İslam'dan yüz çevirmelerini ve Allah'ın yolundan alıkoymalarını maskeleyip risaleti doğruladıklarına dair yeminlerini adeta kalkan olarak kullandıkları ve imandan sonra inkar ettikleri anlatılarak, gizleyip durdukları

[2[2]] Cünneten Örtü, kalkan.

[3[3]] Keennehüm huşubun müsennede Akıl ve ruhtan yoksun oldukları mânâsına sanki dayanmış kütüktürler.

[4[4]] Yesuddune Alıkoyarlar.

[5[5]] Hatte Yenfaddu Ki dağılıp gitsinler.

çirkinlikleri, art niyetleri ve kalplerinin küfür üzere mühürlendiği açıklanıyor.

III- Kendilerine bakanların beğeneceği cüsselerine, kılıklarına ve konuştuklarında dinleycileri motive eden sözlerine karşın onlar; ruhunu, aklını, kalbini ve imanını kaybeden kütüklere benzetilerek yine ayetlerin hışmına uğruyorlar.

IV- Rasulullah'a gelip özür dilemeye ve mağfiret istemeye çağrıldıkları halde başlarını bükmeleri, büyüklük taslayarak yüz çevirmeleri anlatılıyor.

V- Rasulullah'ın sahabilerine yardım etmeyerek onları etrafından uzaklaştırmak gayesiyle münafıklardan çıkan kışkırtıcı sözler anlatılıyor. Nitekim, seferlerden birinde; "Medine'ye dönersek üstün olan, alçak olanı Medine'den çıkaracaktır" demişlerdi. Bu sözleriyle kendilerini üstün, Rasulullah ve beraberindekileri ise alçak görüyorlardı.

VI- Münafıkları kınayıcı, Rasulullah ve ashabının gönüllerini ise rahatlatıcı bir cevapla; Peygamber, onlar için af dilese de dilemese de onlar için birdir. Allah onları asla affetmeyecektir. Çünkü Allah'ın, böylesi fasıkları muvaffak kılması ve onlardan razı olması mümkün değildir. Onlar; "Rasulullah'ın ashabına yardım etmeyin, hiçbir şey vermeyin!" derken yer ve göklerdeki hazinelerin Allah'ın olduğunu idrak edememişlerdi. Yine onlar; "Üstün olan, alçak olanı Medine'den çıkaracakta" dedikleri zaman üstünlüğün ancak Allah, Rasulü ve mü'minlere ait olduğunu bilememişlerdi.

VII- "Allah onları kahretsin. Nasıl da açık ve kesin olan haktan yüz çeviriyorlar" şeklinde onlara beddua ediliyor. Rasulullah'a hitaben, onların düşman olduğu ve onlara karşı uyanık olması gerektiği bildiriliyor.

Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Zeyd bin Erkam'dan naklettikleri rivayette Zeyd şöyle demiştir: "Amcamla birlikteydim. Abdullah bin Ubey bin Selül'ün şöyle dediğini duydum: Rasulullah'ın ashabına hiçbir şey vermeyin ki etrafından dağılıp gitsinler, Medine'ye dönersek üstün olan, alçak olanı çıkaracaktır". Bunu amcama anlattım, amcam da Rasulullah'a söyledi. Rasulullah, Abdullah bin Ubey ve arkadaşlarını çağırttı. Onlar, böyle söylemediklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine Rasulullah onları doğruladı ve beni yalanladı. Öyle bir sıkıntıya düştüm ki daha önce bu kadar sıkılmamıştım. Eve gittim ve oturdum. Derken Allah (c), "Münafıkla?- sana geldikleri zaman...", "Onlar öyle kimselerdir ki, Rasulullah'in yanındakilere hiçbir şey vermeyin diyorlar..." ve "Üstün olan alçak olanı Medine'den çıkaracaktır" ayetlerini indirdi. Ayetler indikten sonra Rasulullah beni çağırdı, ayetleri okudu ve "Ey Zeyd Allah seni doğruladı" dedi1. Bu hadis böylece bu kısmın bir defada indiğini göstermiş oluyor. Bu bölüm gerçekten de birbiriyle bağlantılı ve uyum içerisindedir. Dolayısıyla bu rivayete göre ilk altı ayet, münafıkların sözlerini nakleden diğer iki ayet için bir giriş mahiyetindedir. İşte bu uyum sebebiyle biz de bölümü bir bütün halinde ele aldık.

Müfessirler, muhaddisler, ilk siret yazarları bu ayetlerin nüzul sebebi hakkında uzunca

rivayetlerde bulunmuşlardır. Değişik sahneleri gözler önüne seren bu rivayetleri buraya aktarmakta fayda mülahaza ediyoruz.

Müstalikoğulları'nın müslümanlarla savaşmak üzere toplandıkları haberinin ulaşmasıyla Allah Rasulü onlarla savaşmak için yola çıktı. Bu topluluk içerisinde münafıklar da yer alıyordu. Müslümanlar Mureysi adındaki bir su başında düşmanla karşılaştılar. Ve onları bozguna uğrattılar. Ganimetler aldılar. Dönmek için yola çıkacakları sırada Ömer bin Hattab'ın yanında bir adam (onun atını süren Cahkah isimli bir ücretli) vardı. Bu adamla Avfoğullan'ndan bir kişi su yüzünden birbirleriyle kavga ettiler. Bir ara Ömer bin Hattab'ın adamı "Ey Muhacirler" diye bağırdı, Avfoğulları'ndan olan da "Ey Ensar" diye bağırdı. Neredeyse büyük bir çatışma çıkacakken Allah'ın elçisi ve sahabeden ileri gelenlerin müdahalesiyle olay büyümeden bitirildi. Bu defa İbn Selül harekete geçti. Ve kavminin hazır olduğu bir mecliste, mücahidleri kastederek "Bize geldiler, barındılar şimdi de yarışıp, düşmanlık yapıyorlar. Bunlarla olan durumumuz tıpkı "Köpeğini semizlet seni yesin" diyen adamın durumu gibidir. Ama Medine'ye dönersek üstün olan alçak olanı çıkaracaktır". (Üstünle kendisini, alçakla Allah elçisi ve dostlarını kas-detmiştir.) Sonra kavminden orada bulunanlara dönerek, şöyle dedi: "İşte bu kendi kendine yaptığınızdır. Topraklarınızı onlara açtınız ve mallarınızı onlarla paylaştınız. Vallahi eğer onlara yiyecek vermeseniz, onları barındırmasanız, sizin sırtınızdan geçine-mezler ve başka memlekete giderler. Artık onlara hiç bir şey vermeyin, böylece Mu-hammed'in etrafından ayrılıp gitsinler."

Bu sözleri söylerken mecliste Ensardan Zeyd bin Erkam isminde bir genç de vardı. Zeyd bu sözleri işitince İbn Selül'e dönerek şöyle dedi: "Sus be adam! Ben sadece dalgasına söyledim". Bunun üzerine Zeyd, Rasulullah'ın yanına geldi ve olayı anlattı. Ömer bin Hattab da oradaydı. "İzin ver onun boynunu vurayım ey Allah'ın Rasulü dedi:" Peygamberimiz "Hayır ya Ömer; sonra insanlar Muhammed arkadaşlarını öldürüyor derler" dedi.[6[6]]

Sonra Rasulullah kendisi geride kalarak yolculuğa çıkılmasına izin verdi ve Abdullah İbn Selül'e haber gönderdi. O da çıkıp geldi. Allah'ın Rasulü ona "Bana ulaşan bu sözlerin sahibi sen misin?" dedi. O da "Sana kitap gönderene yemin olsun ki ben bunlardan hiç birini demedim, Zeyd yalan söylüyor" dedi. Ashabdan orada bulunanlar "Ey ^..Allah'ın Rasulü belki çocuk sözünde yanılmıştır" dediler.

Rasulullah, İbn Selül'ü mazur görüp Ensar arasında Zeyd'i yalanladı Zeyd'in amcası ona: "Kendini Rasulullah'a tekzip ettirecek şeyi yapmaktan maksadın ne idi? Herkes; "İbn Selül büyüğümüz ve saygınımızdır, meftun bir çocuğun söylediğine inanılmaz" di-c.yor". Genç Zeyd utandı ve Rasulullah'ın yanından ayrıldı. Evs kabilesinin büyüklerin-■. den biri olan Useyd bin Hudayr Rasulullah'a geldi ve dedi ki "Ya Rasulullah, mutad ol-,- mayan bir vakitte yola çıkmışsınız, bu saatte yola çıkmazdınız." Rasulullah ona "işitme-.; din mi arkadaşınız ne

---

[6[6]] Tac, c. 4, s. 235

demiş?" buyurdu. "Ne demiş" dedi. "Medine'ye dönerse şerefli olan, zelil olanı Medine'den çıkaracak diye zırvalamış" dedi. Useyd dedi ki: "Vallahi Ya Rasulullah dilersen onu çıkar; o zelil, sen ise azizsin". Sonra şöyle devam etti: "Ya Rasulullah, ona aldırma, hoşgörü ile muamele et, vallahi Allah seni gönderdi, o sırada kavmi ona taç giydirmek için boncuk diziyordu, o seni, kendisinden melikliğini elinden almış olarak görür". Abdullah bin Ubey'in oğlu Abdullah da babasının durumunu öğrenince Rasulullah'a geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulullah, duydum ki söylediklerinden ötürü babamı öldürmek istemişsiniz. Eğer bunu yapacaksanız beni görevlendirin, size o-nun başını getireyim. Allah'a yemin olsun ki Hazrec; benim babama ne kadar iyi davrandığımı bilir. Ben bu görevi başkasına vermenizden korkuyorum. Nefsimi babamın katilinin insanlar içinde dolaşmasına tahammül edemez de onu öldürür ve bir mü'mini bir kafire bedel olarak öldürmekle cehenneme girerim diye korkuyorum". Rasulullah (s) ise şöyle buyurdu: "Hayır biz ona yumuşak muamele ederiz, beraberimizde bulunduğu müddetçe iyilikle sohbet ederiz". Rasulullah (s) daha sonra şehre döndü ve Zeyd bin Er-kam O'nun evine geldi. Hüzün ve haya dolu bir haldeydi. Allah (c) Zeyd bin Erkam'ı doğrulayıcı ve Abdullah bin Ubey'i yalanlayıcı olan Münafikun sûresini inzal buyurdu. Sûre nazil olunca Rasulullah (s) Zeyd bin Erkam'ın kulağını tuttu ve ona "Allah seni doğruladı ve kulağını vefalı kıldı" dedi. Bunun üzerine bazıları Abdullah bin Ubey'e gelerek "senin hakkında şiddetli ayetler indi. Allah'ın Rasulü'ne git de senin için Allah'tan mağfiret dilesin" dediler. Abdullah bin İbey ise başını büktü ve şöyle dedi: "İ-man et dediniz iman ettim, zekat ver dediniz zekat verdim; artık Muhammed'e secde etmediğim kaldı". Bunun üzerine "Onlara, gelin Allah Rasulü sizin için mağfiret dilesin denildiği zaman başlarım bükerler" ayeti nazil oldu. Medine'ye dönmek istediklerinde Abdullah bin Ubey'in oğlu Abdullah babasının şehre girmesine mani oldu ve ona: "Ancak Rasulullah'ın izni ile girebilirsin ve şimdi kimin şerefli, kimin zelil olduğunu anlayacaksın" dedi. Abdullah bin Ubey Allah Rasulü'ne gelerek oğlunu şikayet etti. Bunun üzerine Allah Rasulü Abdullah bin Ubey'i kendi oğlunun yanma gönderdi ve onun şehre girmesine mani olmamasını söyledi[7[7]].

Buraya kadar geçen rivayetlerde -uzun olmasına rağmen- gerek genel anlamda konu ile ve gerekse ayetlerin mânâsı ile çelişen herhangi bir nokta göremiyoruz. Söz konusu rivayetler ilk kaynaklarda geçmektedir. Rivayetlerden bir kısmını güvenilir raviler ve yine bir kısmını Buhari, Müslim ve Tirmizi müsnedlerinde zikretmişlerdir. Tümüyle burada anlaşılan odur ki: "Onlara gelin, Allah Rasulü sizin için mağfiret dilesin denildiği zaman başlarını bükerler" ayeti, İbn Selül'ün ayetler indiği sırada kendisine Allah Rasulü'ne git de senin için mağfiret dilesin dendiğinde reddetmesi üzerine nazil olmuştur. En uygun olan da budur. Ayetler bu olayı, münafıkların durumunu bildirerek, onları uyarıp onlardan uzak durmayı mü'minlere emretmek ve Allah Rasulü ile mü'minlerin tatmin olmalarını zikretmek suretiyle

---

[7[7]] Bu ayetlerin Taberi,Beğavi, ibn Kesir, Tabresi, Hazin ve Zemahşeri tefsirlerine bakınız. Ayrıca Tac, c. 4, s. 235-236, Buhari, Müslim ve Tirmizi ile Tabakat-ı İbn Sad. c. 3, s. 104-107, İbn Hişam c. 3, s. 334-337, Taberi Tarihi c. 2, s. 260-264'e müracaat ediniz. Konu ile ilgili temel bilgilerin çoğu Taberi Tarihi ve Beğavi tefsirinde mevcuttur.

anlatmaktadır.

Münafıkların ele başlarından sadır olan sözler gerçekten çok tehlikeli sözlerdir. Kaldı ki bu sözler, münafıklar tarafından gelebilecek tehlike ve hilelerden de daha tehlikelidir. Bu yüzden onların kınanması ve yerilmesi, arzettikleri tehlike kadar şiddetli bir üsluba sahiptir. Münafıkların arzettiği tehlikenin şiddetindendir ki ilahi hikmet, onlarla ilgili başlı başına bir sûre indirmiştir.

Ayetlerden münafıkların, herhangi bir şekilde kendilerini önemli gördükleri ve güçlerinin olduğunu hissettikleri anlamı çıkarılabilir. Nebi (s)'nin risaletine iman ettiklerini dile getiriyorlardı. Çeşitli yerlerde ve özelliklerde Nur sûresinde geçtiği gibi bunu muhtelif durumlarda yapıyorlardı. Onların bu davranışları Nur, Nisa ve Ahzab sûrelerinde de anlatılmaktadır.

Ayetlerin zaman ve konu bakımından özelliği dikkate alındığında "Şeref, Allah'ın, Rasulü'nün ve mü'minlerindir" cümlesi, daimi surette mü'minin iman kuvvetini anlatır ve zillet ile düşüklüğün Kur'an'ın mü'minler için ifade ettipi izzet ve şerefle bağdaşmadığını vurgulamaktadır.

Üçüncü ayette, münafıkların karakterleri açık bir tarzda çizilmiş ve imanlarından sonra kafir oldukları, bunun da kötü niyetlerinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Münafıkların bu durumları ise Nisa sûresinin 115. ayetindeki vasıflarıyla örtüşmektedir. Ayette: "Kalbimiz kapalıdır derler, bilakis Allah, küfürlerinden dolayı kalplerini mü-hürlemiştir." Yine A'raf sûresinde "Böylece Allah kafirlerin kalplerim, bütün kibirli ve zorba kalpleri mühürlemistir" buyuruluyor. Ayetler de gösteriyor ki, Bakara sûresinin 6 ve 7. ayetlerinde olduğu gibi bazı ayetlerdeki genellemenin yanlış yorumlanması bertaraf edilmiş oluyor. Nitekim Bakara süresindeki ayette "Kafirleri uyarsan da uyarmasan da birdir, iman etmezler. Allah, kalplerini kulaklarını mühürlemistir. Gözlerinde de perde vardır. Onlar için büyük azap vardır" denmektedir. Bu ayetteki kesin ifade, münafıkların kendilerinden kaynaklanmaktadır. Aksi halde bu bir dayatma değildir.

"Allah onları asla affetmeyecektir" cümlesine gelince; eğer küfür ve nifakları üzere ölürlerse bu böyledir. Çünkü, tevbe ettikleri taktirde Allah, kendilerini affedeceğini bildiriyor. Nisa süresindeki ayetler buna işaret ediyor: "Münafıklar, cehennemin en alt ta-bakasındadırlar. Onlara asla bir yardımcı bulamazsın. Ancak, tevbe edip salih amel işleyenler, Allah'a bağlananlar ve dini yalnız Allah'a halis kılanlar" (145-146). Bu iki ayet, münafıkların şiddetle yerildiği ayetlerden hemen sonra gelmektedir. Nitekim önceki ayetlerde şöyle buyuruluyor: "İman edip sonra kafir olanlar, sora tekrar iman edip yine kafir olanları ve küfürde ileri

gidenleri Allah kesinlikle affetmeyecek ve onları doğru yola iletmeyecektir. Münafıklar için elem verici bir azabın olduğunu müjdele" (137-138). 8[8]

9- Ey iman edenler, mallarınız ve evlatlarınız sizi Allah'ı hatırlatmaktan alıkoymasın. Kim böyle yaparsa kaybedenlerden olur.

10- Biriniz kendisine ölüm gelip de "Rabbim, beni yakın bir süreye erteleseydin de sadaka verip iyilerden olsaydım!" demeden önce, size verdiğimiz rızıktan sadaka verin.

11- Allah, süresi dolan hiç bir canı ertelemez. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

Ayetlerdeki ifade gayet açıktır. Birincisinde, mü'minler; mallan ve çocukları tarafından Allah'ı hatırlamaktan geri kalmamaları için uyarılmaktadırlar. Çünkü, kim bu sebeplerden ötürü Allah'ı zikretmekten geri kalırsa kaybeder, zarara uğrar.

İkinci ayette, yine durumu iyi olan mü'minler yaşadıkları sürece infak etmeye teşvik ediliyorlar. Ölüm gelip çatmadan ve pişman olup da "Ya Rabbi, bizi ertele de sadaka verip iyilerden olalım" demeden önce infak etmeleri isteniyor.

Üçüncü ayette ise, pişmanlığın ve temenninin fayda vermeyeceği ve eceli gelen bir kimsenin asla ertelenmeyeceği vurgulanmakta, ayrıca Allah'ın onların niyetlerini ve yaptıklarını bildiği hatırlatılmaktadır.

Bu ayetlerin nüzulü hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Ancak, ayetteki ifade geneldir. Bize göre bu ayetler daha önceki ayetlerin bir devamıdır. Böylece samimi olan mü'minlere, kendileri için ideal örnek sunuluyor. Gazaba mazhar olan münafıkların durumları hakkında da onlara yakışır biçimde bir tablo çiziliyor. Özellikle bu tablo, münafıkların Peygamber'le beraber olanlara infak edilmemesi için çağrıda bulunup, kendi aşiret ve akrabalarından olan Ensar'a infak edilmesine çağrı yaptıkları etrafında çizilmektedir. Halbuki, Allah Rasulü'nün yanında olanlar, Allah'a ve Rasulü'ne imanlarında ihlas sahibi olanlar idi.

Yukarıdaki ayetler, haddi zatında bir bütündür. Kalplere ve beyinlere nüfuz ederek güçlü bir ifade kullanılıyor. Ayetler her nerede olursa olsun tüm müslümanların takip edecekleri ideal çizgiyi oluşturan emir ve nehiyleri içine alan genel bir yönlendirmedir.

Ayetlerdeki üslup ve anlam yükü, daha önce geçen mevzularda ve özellikle de ticaret ve alış-verişin kendilerini Allah'ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkoymadığı kimselerin övüldüğü Nur sûresinin 37. ayetinde belirttiğimiz görüşlerle paralellik arzediyor.

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/381-385.

Nitekim orada, Allah'ın zikrinden ve O'nun yolunda infaktan alıkoyacak şekilde mal ve evlat sevgisine gark olmak konusunda mü'minler uyarılmakta ve sakındırılmaktadır. Bu sakındırma, ticaretle uğraşıp para kazanmamak ve dünyanın güzelliklerinden yararlanmamak anlamında değildir. Zira Kur'an, değişik yerlerde gerek açık gerekse değinip geçme şeklinde, çalışıp kazanmayı helal kılmış, ancak bunu yaparken mutedil davranmayı ve görevleri ihmal etmemeyi emretmiştir.

Bu ayetleri tefsir ederken müfessirlerin İbn Abbas'tan naklettikleri bir rivayette; ayetlerin hac, zekat ve bu iki amelin mü'minler üzerine (sıhhat ve maddi durum elverdiği ölçüde) vacip olduğunu ifade ettiği belirtilmiştir[9[9]].

Aynı rivayeti Tirmizi şu şekliyle kaydeder: "Her kim, Beytullah'ı haccetmeye yetecek miktarda ve zekat düşecek nisabda malı olur da bunları yapmazsa, öldüğünde tekrar hayata dönmeyi ister" Oradan biri: "Allah hayrını versin ey Abbas'ın oğlu, hayata tekrar dönmeyi isteyecek olan kafirlerdir" deyince, İbn Abbas ona Kur'an'dan bu ayetleri okudu. Adam, bunun üzerine: "Zekatı gerektiren şey nedir?" diye sordu. İbn Abbas: "Mal iki yüz dirhem ve daha fazlası olunca" dedi. Adam, "Haccı gerektiren şey nedir?" diye sorunca da "Azık ve binektir" dedi.[10[10]]"

Tirmizi'nin naklettiği bu rivayette, ayetlerin zahiri manâsıyla sadece hacc ve zekat farizasını ifade etmediği anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Abbas, hacc ve zekat konusunda ihmalkâr davranan müslümanların öldüklerinde tekrar hayata dönmek isteyecekleri hususundaki soruya bir cevap niteliğinde bu ayetleri okumuştur.

Evet, buradaki ayetlerin daha önce nazil olan ayetler ve onların içeriği ile paralel olduğu konusunda anlattıklarımız, bütün müslümanları kapsayıcı bir seyir çizgisidir. Umarız ki anlatılanlar, gerçek yerini bulur. [11[11]]

[9[9]] Bkz.Taberi, Hazin, Beğavi, İbn Kesir ve Kasımi tefsirleri.

[10[10]] Bkz. Tac, c. 4, s. 237 tefsir bölümü.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/386-387.

TEGABÜN SURESİ

Kurandaki Sırası : 64

Nüzul Sırası : 107

Ayet Sayısı : 18

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, göklerde ve yerdeki herşeyin Allah'ı teşbih ve tenzih ettiği yer almakta ve her şeyin Allah'a boyun eğdiğine, evrende ve yaratıklar arasında büyüklüğünün göstergelerine, gücüne ve ilminin her şeyi kuşatmış olduğuna işaret edilmektedir. Kur'an bütün bunları kafirlere hatırlatmakta ve Allah'ın onlara olan azabını dile getirmektedir. Ayrıca, kafirlerin öldükten sonra tekrar dirilmeyi inkar ettikleri ve bundan dolayı uyarıldıkları anlatılmıştır. Yine Allah'a ve Rasulü'ne itaat edip Allah yolunda infak etmenin gerekliliği vurgulanmış; çocuklar, kadınlar ve malların infaka engel olmaması konusunda müslümanlar uyarılmıştır.

Bu sürenin; Mekki ya da Medeni olduğu hususunda çeşitli rivayetler olmakla birlikte, çoğunluğun görüşü Medine'de nazil olduğu yönündedir. Bir kısım rivayetlerde, sûrenin Mekki olduğu, sadece 14-16. ayetlerin Medeni olduğu söylenmiştir[1][1]. Ancak, bu rivayetlere rağmen sûredeki ayetler aynı dönemde inmişcesine gibi birbirleriyle uyum içindedir.

Ayetlerin mânâsı sûrenin Medine'de nazil olup, bir defada veya birbirinin peşisıra indiği görüşünü pekiştirmektedir.

Sûrenin, Tahrim sûresinden sonra indiğini ya da aksini gösteren herhangi bir işaret mevcut değildir. Herhalükarda biz, kaynak aldığımız mushafa ve diğer rivayetlere dayanarak bu sûreyi Tahrim'den sonraya aldık[2][2]. Elbette ki Allah daha iyi bilir. [3][3]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1[1] Bkz. Beğavi, Tabresi, Zemahşeri, ibn Kesir ve Hazin Tefsirleri.
2[2] Siretü'r-Rasul c. 2, s. 9 ve Zemahşeri Tefsiri.

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/457.

1- Göklerde ve yeryüzünde ne varsa Allah'ı tenzih eder. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. O, herşeye kadirdir.

2- Sizi yaratan O'dur. Sizden kafir olan da vardır inanan da ve Allah yaptıklarınızı görür.

3- Gökleri ve yeri gerçek olarak yaratmış, size şekil vermiştir ve şeklinizi de en güzel bir tarzda meydana getirmiştir. Ve dönüş Allah'adır.

4- Göklerde ve yerde olanı ve gizleyip, açığa vurduğunuz şeyleri bilir. Allah, gönüllerde olanı da bilendir.

5- Daha önce kafir olanların haberi gelmedi mi size? Yaptıkları işin vebalini tattılar ve onlara elim bir azap vardır.

6- Bu, peygamberleri apaçık delillerle onlara geldiği halde, "bir insan mı bize doğru yolu gösterecek" deyip te kafir olmalarından ve yüz çevirmelerindendir. Allah ganidir ve hamde layık O'dur.

Ayetlerdeki ifadeler, sade ve açıktır. İlk dört ayette Allah'ın saltanatı, gücü ve evrende insanı yaratması, ona şekil vermesi, insanın şeklini en güzel şekilde meydana getirmeşindeki mutlak tasarrufun büyüklüğü ile ilminin her şeyi kuşattığı, her şeyin O'na boyun eğdiği ve övgüye, yüceltmeye ancak onun layık olduğu anlatılmıştır. Daha sonraki iki ayette ise, önceki topluluklardan kafir olanlar hatırlatılmış, onların Allah'ın peygamberlerinin beşer olmasını inkar ederek sergiledikleri tutumları dile getirilmiştir. Kafirlerin imanlarına Allah'ın ihtiyacı bulunmadığı gerçeği ile birlikte ahirette, kafirlere e-lim bir azabın yanısıra dünyada da Allah'ın gazabına mazhar olacakları bildirilmiştir.

Şurası açıktır ki ayetler, çağrıya kulak verenleri, Allah'a ve Nebi (s)'nin getirdiği hidayete tabi olmaya davet ediyor. Bu durum, takibeden ayetlerde daha bir açıklıkla ifade edilmiştir. Ayetlerin kullandığı üslup ise, genel olmakla birlikte hem kalbe hem de akla yönelik yol gösterici bir çağn niteliğindedir.

Müfessirler, "Sizi yaratan O'dur. Sizden kafir olan da vardır, inanan da" ifadesi üzerinde durmuş ve tefsirlerinde, mensup bulundukları kelam mezheplerinin görüşlerine göre ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaf, daha önce ilgili bahislerde de geçmiş ve konu ile ilgili düşüncemizi bir çok defa dile getirmiştik. Bir kısım müfessirler bu ifadeyi "Sizden küfrü tercih edenler de vardır imanı tercih edenler de" şeklinde yorumlamış, bir kısmı ise; "Sizden küfür üzerine yaratılan da vardır, iman üzerine yaratılan da"[4[4]] şeklinde tefsir etmiştir. Bu ihtilafı, değişik yerlerde, tekrara gerek kalmayacak biçimde izah ettik. Ancak, buradaki ifade, insanların Peygamber daveti karşısındaki gerçek durumlarım, iman ve

---

[4[4]] Zemahşeri, Tabresi, Beğavi, Hazin, Ibn Kesir

küfrü tercihlerinde farklı yapı ve davranışlarda bulunduklarını ortaya koymaktadır. Doğru olan da bu şekilde değerlendirilmesidir.

Aynı zamanda, bu tarzda değerlendirme ile önceki kafirlerin kendi iradeleriyle küfrü seçtikleri, bundan dolayı Allah'ın onlara gazap edip, elim bir azabı hazırladığı söylenebilir. Bununla birlikte Allah'ın kendisine iman etmelerine ihtiyacı olmadığı bildirilerek, kafirlerin her ne yapmışlarsa kendi özgür seçimleri ile yaptıklarını, bu seçimlerinin de Allah'ın rızasına uygun olmadığı belirtilmiştir. "Sizden kafir olan da... (feminkum kâfir)" ifadesi mü'min olana imanın, kafir olana ise küfrün nisbet edileceğine dair bir ifadedir. Elbetteki Allah daha iyi bilir. Bu tür ifadeler, sûrenin başka ayetlerinde de mevcuttur.

Daha önceleri küfredenlerin, peygamberlerine söyledikleri "bir insan mı bize doğru yolu gösterecek" sözü anlatılırken Nebi (s)'nin risaletini inkar edenler, aynı ifadeyi kullandıklarından ötürü yerilmişlerdir. Nitekim, bu ifade Kur'an'ın değişik yerlerinde de mevcuttur. Örneğin İsra sûresinin 94. ayetinde "Kendilerine doğruyu gösteren bir peygamber geldiğinde, insanları inanmaktan alıkoyan şey; 'Allah bir insanı peygamber olarak gönderir mi?' demeleridir" buyurulmaktadır. Dolayısıyla ayette adeta şöyle deniliyor: Siz bunu söylüyorsunuz sizden öncekiler de aynı şeyi söylemiş ve bu yüzden Allah'ın azabına müstehak olmuşlardı. Allah daha öncekilerin iman etmesine ihtiyacı olmadığı gibi sizin iman etmenize de ihtiyacı yoktur. Allah, muhtaç değildir, övgüye layık olandır.

"Sizi şekillendirdi ve şeklinizi en güzel tarzda meydana getirdi" ifadesinde ise Allah'ın, insana diğer yarattıklarına oranla çeşitli imtiyazlar vererek, onu mümtaz kıldığı ve bu sebeple insanın bu nimeti itiraf ederek davetine icabet etmesi gerektiği hatırlatılmaktadır. Bu hatırlatma, daha önceki sûrelerde de mevcuttur. 5[5]

7- Kafirler öldükten sonra kesinlikle dirilmeyeceklerini sanırlar; de ki: Evet, Rabbime andolsun ki elbette dirileceksiniz. Sonra da yaptıklarınızdan haberdar edileceksiniz. Bu Allah'a pek kolaydır.

8- Artık, Allah'a, Peygamberi'ne ve indirdiğimiz nura iman edin. Allah, yaptıklarınızı haber almaktadır.

9- O gün sizi toplantı günü' 6[6]için bir araya getirecektir ve o gün teğabun'7[7] günüdür. Kim Allah'a iman edip iyi işler yaparsa Allah onun kötülüklerini örter ve onları ebedi ka-

---

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/458-460.

6[6] Yevmü'l-cem'i Toplanma günü, kıyamet gününden kinayedir.

Çünkü o gün insanlar toplanırlar.

7[7] Et-teğabun Bir malı fiyatından fazlaya satmak. Kafirler sapıklığı, doğruluk ile satın almış ve dolayısıyla mağfirete karşılık azabı satın almışlardır. Bu nedenle alışverişleri zararla sona ermiştir.

lacakları, kıyılarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte bu büyük bir kurtuluştur..

10- Delillerimizi yalanlayıp küfredenler ise cehennemliktirler ve orada ebedi kalacaklardır ve orası dönüp varılacak ne kötü bir yerdir.

Kullanılan ifadeler, önceki ayetlerde olduğu gibi gramer açısından kolay ve açık ifadelerdir. Birinci ayette, kafirlerin öldükten sonra dirilmeyecekleri yanılgısına kapıldıkları anlatılıyor. İkinci ayette, Nebi (s)'nin, ölümden sonra dirilişin kesinlikle var olduğunu ve bunun Allah için pek kolay bir iş olduğunu söylemesi emrediliyor. Üçüncü ayette, bunun akabinde Allah'a, Rasulü'ne iman edip, Nebi (s)'ye indirilen nura tabi olmaya davet ediliyor. Dördüncü ayette, kıyametten söz edilerek başka bir konuya geçiliyor ve dünyada küfürde ısrar edip, gerçeğe ve doğruya daveti kabul etmeyen kafirlerin yaptıkları büyük (zararlı) alışverişlerin ortaya çıkacağı belirtiliyor. Beşinci ayette, kıyamet gününde insanların sonları açıklanıyor ve Allah'a iman edip salih amelde bulunanların cennette ebedi kalacakları, kafirlerin ise Allah'ın delillerini yalanlamalarından ötürü ebedi cehennemde kalacakları, ebedi cehennemin ise korkunç bir son olduğu belirtiliyor.

Ayetlerin nüzul sebebi hakkında herhangi bir rivayete rastlamadık. Bu ayetler ve daha önceki ayetlerden anlaşıldığına göre, Nebi (s) ile bazı kafirler arasında geçen ve peygamberin insan olduğu, ölümden sonra diriliş ile davet ve risaletin mahiyeti hususunda Mekke dönemindeki tartışmalardan biriyle ilgili olarak bu ayetler nazil olmuştur.

Sûrenin Mekke'de nazil olduğunu söyleyenler, bu ayetlerle Mekke'de vaki olanlar arasında bir benzerlik görmüş olsa gerek. Ancak bu benzerlik yeterli değildir. Çünkü, Arapların büyük bir çoğunluğu Mekke'nin fethine kadar müslüman olmamış ve küfürlerinde devam etmişlerdir. Bu konudaki bir çok rivayet, Nebi (s)'nin Mekke'lilerden müslüman olanlarla görüştüğünü, onların büyüklerinden heyetler kabul ettiğini ifade ediyor. Doğal olarak Nebi (s) onlarla görüşüyor, onları İslam'a davet ediyor ve aralarında Mekke'de olduğu gibi buna benzer tartışmalar meydana geliyordu. Dolayısıyla, sözkonusu benzerlik, bu ayetlerin Mekke'de nazil olduğunu isbatlamak için yeterli değildir.

"Onların kötülüklerini örteriz" ifadesi ise, mü'minlere yönelik bir ifade olup ahiret-teki son ile ilgili bir çok yerde tekrar edilmiştir. Burada kötülüklerin örtülmesinden kasıt; insan karakterinin genellikle mazur görüldüğü ikinci derecede önemi haiz kötülüklerdir. Özellikle de bu kötülükler, insan haklarıyla ilgili olmayanlardır. Çünkü Allah, insan haklarını ihlal etmeyen, kötülükler hususunda iman edip iyi iş yapan ve işlerinin çoğu Allah'ın rızasına uygun olanlar için müsamaha göstermiştir. Gerek Mekke'de gerekse Medine'de nazil olmuş çeşitli ayetler, bu hususu içermektedir. Bu ayetlerden Necm sûresinin 31 ve 32. ayetlerinde: "Göklerde ve yerde bulunan herşey Allah'ındır. Kötülük edenleri yaptıklarına karşılık elbette cezalandırır, İyilik edenlere ise yaptıklarından daha

da iyi mükafat verir. Israr etmemek şartıyla küçük günahlardan başka, büyük günahlardan ve çirkin şeylerden kaçınanlara gelince: Şüphesiz Rabbinin affı geniştir" buyurul-muş, Nisa sûresinin 31. ayetinde ise; "Nehyedildiğiniz büyük günahlardan kaçınırsanız, kötülüklerinizi örteriz ve sizi şerefli bir mevkiye ulaştırırız" buyurulmuştur. İşte burada güçlü psikolojik bir tedavi göze çarpmaktadır. [8[8]]

11- Hiç bir felaket, Allah'ın izni olmadıkça gelip çatmaz, Kim Allah'a inanıyorsa, onun kalbine doğruyu, ilham eder. Allah her şeyi bilir.

12- Allah'a ve Rasulü'ne itaat edin. Eğer yüz çevirecek olursanız Rasulümüze düşen ancak apaçık tebliğden ibarettir.

13- O Allah ki; O'ndan başka ilah yoktur. Artık inananlar Allah'a dayansınlar.

Allah'a Tevekkül Etmek

Birinci ayette, bir kimseye isabet eden felaketin, her şeyi bilen Allah'ın izni dahilinde olduğu vurgulanıyor. Bu vurgunun hemen akabinde, her kim Allah'a iman eder ve işini O'na havale ederse kalbine doğruyu ilham edeceği, göğsünü genişletip sükunete er-direceği ve sabra, gönül hoşluğuna götürmeyen mevcut hali ondan kabul edeceği bildiri-liyor. İkinci ayette, müslümanlann her halükarda Allah'a ve Rasulü'ne itaat etmeleri ve bundan hiç bir şeyin kendilerini alıkoymaması gerektiği, bunu yaparken O'ndan başka i-lah olmayan Allah'a daima tevekkül etmeleri emrediliyor. Üçüncü ayette, bu emir ve tavsiyelere kulak vermeyen, Allah'a ve Rasulü'ne itaat emrinden yüz çeviren kimselere, Rasul'e düşenin sadece tebliğ olduğunun hatırlatılması yer almakta, peygamberin sadece irşad ve açıklamada bulunacağı yerici bir dille bildirilmektedir.

Bu ayetlerin iniş sebepleri hakkında, herhangi bir rivayete rastlamadık. Bize öyle geliyor ki bu ayetler, önceki ayetlerden bağımsız bir bölümdür. Ayetlerin mânâ ve içeriğinde, sözkonusu olaya ve mevcut duruma işaret vardır ya da bazı müslümanların Nebi (s) tarafından emredildikleri işi yerine getirmek için karşılaştıkları sıkıntıyı hafifletici bir ifade vardır. Yine Nebi (s)'in emrettiği bir işi uygulayacağı esnada bir müslümanın karşılaşmaktan korktuğu sıkıntıyı hafifletici, Allah'a ve Rasulü'ne itaat emrini vurgulayıcı mahiyette bir ifade yer almıştır. Bu ayetlerin, devamındaki ayetler, bu ayetlere bağlı olup, bu ayetlerin indiği durum ve şartlarla ilgili olarak indiği söylenebilir.

Ayetlerin sözkonusu üslupla inmesinde ilgili olduğu kişinin yanısıra bütün mü'min-lerin

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/461-462.

tavsiyesi, gönül rahatlığı ve sıkıntılarının hafifletilmesi mesajına işaret vardır. Ayrıca, ayetlerde, mü'minin psikolojik açıdan destek alıp, kuvvet, sabır, sükunet bulduğu, Allah'a teslim olup her zaman ve her yerde insanların gerek bekledikleri gerekse beklemedikleri bir anda karşılaştıkları sıkıntılarında Allah'a tevekkül etmelerini sağlayıcı ecza ve tedavi bulunmaktadır.

İbn Kesir, sözkonusu ayetleri tefsir ederken iki hadis nakleder. Bu hadislerde, ayetlerin manâsıyla uyum içerisinde bir telkin ve tedavi saklıdır. Hadislerden birinde: "Mü'min için çok enteresan bir durum ki, Allah mü'min için "hayır" dan başkasını hükmetmez. Bir musibetle karşılaşırlarsa sabreder ve bu sabn, onun için hayra vesile olur. Bir sevindirici olayla karşılaştığında şükreder ve bu yine mü'min için hayra vesile olur. Bu durum sadece mü'minler içindir." buyrulmuştur. Diğer bir hadiste: " Bir adam Rasu-lullah (s)'a geldi ve "hangi amel daha hayırlıdır" diye sordu. Bunun üzerine Rasulullah: Allah'a iman edip, O'nu doğrulamak ve O'nun yolunda cihad etmek" dedi. Adam: "Bundan daha ehvenini istiyorum ya Rasulullah" dedi. Rasulullah: Allah'ın senin hakkında verdiği hükme razı ol" buyurdu." 9[9]

14- Ey inananlar, eşlerinizden ve çocuklarınızdan bazıları size düşmandır. Onlardan sakının. Ama, affeder, hoşgörür ve bağışlarsanız, muhakkak ki Allah da bağışlayandır, esirgeyendir.

15- Mallarınız ve çocuklarınız birer imtihandır. Allah ise, işte büyük mükafat onun yanındadır.

16- Öyle ise gücünüz yettiği kadar Allah'tan korkun, dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğinize olarak infak edin. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar, başarıya erenlerdir.

17- Eğer Allah'a güzel borç verirseniz Allah onu sizin için kat kat yapar ve sizi bağışlar. Allah karşılık verendir, halim dîr.

18- Ğörünmeyeni ve ğörüneni bilendir. Azizdir, hakimdir.

Yukarıdaki ayetlerde; ilk olarak mü'minlerin eşlerinden ve çocuklarından bazılarının kendilerine düşman olduğu belirtilerek bunlardan sakınmaları istenmektedir. İkinci olarak, Allah'ın bağışlayıcı ve merhamet edici olduğu örnek gösterilerek, mü'minlerin de affedici, hoşgörülü ve bağışlayıcı olmaları tavsiye edilmiştir. Üçüncü olarak mü'minlere mal ve çocuklarının, Allah'a eda etmeleri gereken borçlarıyla umumi maslahatları arasındaki seçimleri konusunda bir imtihan vesilesi olduğu hatırlatılmış; Allah'ın katındaki

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/462-463.

mükafatın ise daha büyük ve daha güzel olduğu, bu büyük ecre ulaşabilmeleri için O'-nun rızasına uygun olanı seçmeleri gerektiği bildirilmiştir.

Dördüncü olarak, güçleri nisbetinde Allah'ın emirlerine uyup, nehiylerinden kaçınmaları hususunda mü'minler Allah'tan sakınmaya teşvik edilmekte, Allah'a ve Rasu-lü'ne itaat edip O'nun yolunda infak etmeye davet edilmektedir. İşte böyle davranmak, mü'minlerin hayrına ve faydasınadır. Kurtuluş ve başarıya erişen kimse ise, nefsinin pintiliği ve cimriliğinden uzak durandır. Mü'minler infakta bulunurlarsa, Allah'a güzel bir borç vermiş olurlar. Bunun karşılığında Allah onlara kat kat artırarak infak ettiklerini onlara iade eder. Bunun yanında onları affeder ve günahlarını örter. İşte Allah, hayır işleyenlere böyle karşılık verir ve O Allah ki kulları ile hoşgörü, duygu ve iyilikle muamele eder. O Allah ki, geçmekte olanı ve gelecekte olacakları bilir. Yine o Allah, güçlüdür, kudretlidir ve hikmetle doğruya hükmedendir. [10[10]]

Allah'tan Gereği Gibi Korkmak

Müfessirler, ilk iki ayetin nüzul sebebi olarak, biri İbn Abbas ve Mücahid'e dayandırılan iki hadis rivayet etmişlerdir. Hadise göre, sözkonusu iki ayet, hicret etmek iste-yipte eş ve çocukları tarafından alıkonulan bir topluluk hakkında nazil olmuştur[11[11]]. Tir-mizi bu hadisi İbn Abbas'tan değişik bir şekilde rivayet etmiştir. Şöyleki: "Mekkeliler-den müslüman olmuş bir topluluk Nebi (s)'nin yanına hicret etmek istemişlerdi ancak eşleri ve çocukları buna engel olmuştu. Nebi (s)'ye ulaştıklarında O'nun beraberindekilerin dinde fakih olduklarını görmüşler ve onları takip etmek istemişlerdi. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi"[12[12]]. Tabiinin büyük alimlerinden Ata bin Yesar'a nisbet edilen ikinci hadiste ise; ayet Avf bin Malik El -Eşcai hakkında nazil olmuştur. Nitekim Avf bin Malik'in ailesi ve çocukları savaşa gideceği zaman ağlayarak "bizi kime bırakıyorsun" demişler ve bunun üzerine Avf bin Malik acıyarak onların dediğini yapmıştır[13[13]].

Her halükarda ilk iki ayet, mefhumundan anlaşılacağı üzere benzer bir olaya binaen nazil olmuştur. Bize göre, bu ayetlerle daha önceki ayetlerin bir "girişi" mahiyetinde gelmiş ve her iki ayet grubunda Allah ve Rasulü'ne itaat emri yer almaktadır. Önceki ayetlerle bu ayetler arasındaki ortak nokta, oradaki ilgiyi güçlü bir şekilde ortaya koyuyor.

Şu da var ki ayetler, mü'minlerin tümüne seslenmektedir. Zira ilahi hikmet böyle uygun görmüş, tâ ki sözkonusu hâdise, müslümanların tümüne seslenmek ve böylece onlara

---

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/464.
[11[11]] Tabresi, Beğavi ve ibn Kesir.

[12[12]] Tac, c. 4, s. 238

[13[13]] Beğavi Tefsiri

nasihat edip -ayetlerin gösterdiği gibi- onları yönlendirmek için bir vesile olsun. Kur'an'ın bu üslubu bir çok yerde tekrarlanmıştır.

Ayetler böylesi bir genellik ve kapsamla benzer durumlarda nerede olursa olsun bütün müslümanlara sürekli olarak seslenmektedir.

Bir kısım tefsirciler ayetteki "Gücünüz nishetinde Allah'tan korkun" ifadesinin, "Ey iman edenler! Allah'tan nasıl korkulması gerekiyorsa öyle korkun" (Al-i İmran, 102) ifadesinin hafifletilmiş bir hali olduğu ve bu ifadenin böylece neshedildiğini söylemişlerdir. Bu konuda Said bin Cübeyr, Mukafil ve Süddiden de, müslümanların Ali İm-ran'daki ayetin nazil olmasıyla ibadetlerini artırıp ayaklan kabarıp şişinceye kadar namaz kıldıklarını, bunun üzerine bu ayetle rahatladıklarını rivayet etmişlerdir[14][14]. Bir kısım müfessirler ise her iki ayetteki hükmün değişik durumlarda geçerli olup birbiriyle çelişmediğini söylemişlerdir[15][15]. Bize göre bu görüş daha tutarlıdır. Çünkü Allah'tan gerektiği şekliyle korkmak müslüman için gücü yetmediği halde bir yükümlülük getirmemektedir. Kaldı ki Al-i İmran sûresi nazil olmadan önce gerek Mekki gerekse Medeni ayetlerde Kur'an, özellikle mü'mine gücünün dışında olanların yüklenmediğini ifade etmiştir. Nitekim Al-i İmran'daki ayet, Allah'a tam bir ihlas ve bağlılığı anlatmaktadır. Ayrıca, Al-i İmran'daki ayet, mü'minlerin sakındırıldığı hassas ve tehlikeli bir konuda nazil olmuştur. Dolayısıyla, bu ayetle bir hafifletme ve nesh (hükmün kaldırılması) sözkonusu olamaz.

Bize göre "Gerektiği gibi Allah'tan korkun" cümlesinin, Allah'tan korkmaya teşvik ve O'ndan sakınmaya gayret etmek mânâsına yorumlanması, ayetlerin ruhu, hedef ve makamı ile en uygun olanıdır. Böyle yorumlanması, yukarıda tutarlı gördüğümüz teze de uygundur. Elbetteki en doğrusunu Allah bilir. [16][16]

---

[14][14] Beğavi, Hazin, ibn Kesir

[15][15] Tabresi

[16][16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/465-466.

TALAK SURESİ

Kur’an’daki : 65
Nüzul Sırası : 100
Ayet Sayısı : 12
İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede talak, iddet ve emzirme ile ilgili açıklayıcı ve tamamlayıcı hukuki hükümler vardır. Ayrıca bu konuda ve kadına şefkatle muamele edip, evlilik hayatının ilkelerine riayet etme konusunda Kur'an'ın çizdiği sınırlar dahilinde hareket etme gereğini ifade eden pe-kiştirici prensipler vardır. Sûrenin son bölümünün şu anda zikrettiğimiz ilk bölümünün konusu ile direkt olarak bağlantısı yoksa da ileride açıklanacağı üzere ilk bölümü destekler mahiyette bir özelliğe sahip olduğunu, yani bir şeyin ardı sıra benzerinin takip etmesi kabilinden olmakla, son bölümün ilk bölümle beraber veya ondan sonra tamamlayıcı mahiyette indiğini söylemek mümkündür.
ibn (V\esud'dan bu sûre için "küçük Nisa sûresi" adıyla başka bir isim rivayet edilmiştir. Kuvvetli görüşe göre, bu ad da meşhur adı olan Talak ismi gibi sûrenin konusundan alın-mıştır.
Bu sûrenin tertibi, iniş sırasına itimad ettiğimiz mushafta insan sûresinden o da Rahman sûresinden o da Rad sûresinden o da Muhammed sûresinden sonra gelmektedir. Adı geçen üç sûreyi, daha önce belirttiğimiz gibi Mekki sûreler olma ihtimalinin daha kuvvetli oluşuna binaen Mekki sûrelerin dizisi içinde tefsir etmiştik. Dolayısıyla bu sûrenin tertibi direkt olarak Muhammed sûresinden sonra yer almış oldu.
Bu süre, Hz. Peygamber'e "Ey Nebi" diye hitap eden ikinci sûredir. Peygamber'e hitap eden birinci sûre Ahzab süresidir. [1][1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla
1- Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız zaman iddetleri içinde (adetten temiz oldukları sırada) boşayın ve iddeti sayın (üç defa adet görüp temizlenmelerini hesap edin). Rabbiniz Allah'tan korkun (bekleme süresini uzatıp onlara zarar vermekten sakının. Bekleme süresi dolmadan) onları evlerinden çıkartmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Ancak apaçık bir edepsizlik yaparlarsa başka. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, kendine yazık etmiş olur. Bilmezsin belki Allah bundan sonra (yeni) bir iş ortaya çıkarır. (Bu bekleme süresi içinde eşler arasında bir sevgi yaratır, bir anlaşma zemini hazırlar).
2- Sûrelerinin sonuna vardıklarında onları güzelce (nikahınız altında tutun), yahut güzellikle onlardan ayrılın. (Eşinize tekrar dönmek veya ondan ayrılmak için) içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun. Şahitliği Allah için yapın. İşte bununla ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan öğütlenebilir. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır.
3- Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir ölçü (bir sınır) koymuştur.

Ayetler, anlaşıldığı üzere Allah, Rasulü'ne ve müslümanlara aşağıda sıralayacağımız bazı

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/287.

direktifler vermektedir.
1- Hanımlarını boşamak isteyen erkekler, iddeti sayma başlangıcının sahih olabileceği bir vakitte boşasmlar ve iddeti saymaya önem göstersinler.
2- İddetleri bitmeden kocalarının hanımlarını evlerinden çıkarmaları caiz değildir. Kendilerinin de çıkmaları doğru değildir. Ancak onlardan meydana gelecek apaçık bir hayasızlık hali müstesnadır. "Bilmezsin belki Allah, bundan sonra (yeni) bir iş ortaya çıkartır. Bu bekleme süresi içinde eşler arasında bir sevgi yaratır, bir anlaşma zemini hazırlar" cümlesinde boşanan kadınların bulundukları evlerden çıkarılmamalarının nedenini yansıtıyor. Onun sebebi de şudur: Evlerinde kaldıkları taktirde her iki eşin birbirlerine rağbet etme arzularının canlanması, boşanmaktan vazgeçmeleridir. Kadının, kocasının evinde iddetini beklemesi tekrar birleşme zeminin oluşmasına kolaylık sağlar.
3- Boşama iddetinin bitiminde kocaları ya boşanmaktan vazgeçip, evlilik bağını devam ettirecekler ya da ayrılmaya kesin karar verecekler. Boşamaktan vazgeçtikleri taktirde kocalar, hanımlarının örfün bir hakkı ve gereği olarak güzel geçinmeleri, samimi bir arzu ve istek niyetiyle yanlannda tutmaları vacip olur. Şayet ayrılmaya karar verirlerse yine örfün hakkı ve gereği olarak güzellikle onlan serbest bırakmaları gerekir.
4- Boşanma, iddet ve geri çevirme hususunda müslümanlardan adil iki şahit bulundurmak vaciptir. Şahitlerin bir tarafı kayırmadan yalnız Allah'ın hakkını gözeterek şahitliklerini yerine getirmeleri gerekir.
5- Ayetler, ifade ettikleri hükümlere, muhalefet etmenin caiz olmadığı, Allah'ın sınırları olduğuna dikkat çekiyor. Bu sınırları çiğneyen kişi birtakım zararlara maruz kalır. Allah O'na azab eder ki, O da bu şekilde nefsine zulmetmiş olur. Allah, kendisine karşı gelmekten sakınan ve O'na tevekkül eden kimsenin sıkıntılardan kurtuluş yolunu kolaylaştırır, ummadığı yerden onu rızıklandırır. Allah her şeye belirli ölçüde bir sınır koymuş ve bunu hikmetinin gerektirdiği işlerin gerçekleşmesi için yapmıştır.
Beşinci paragrafta dikkat çekilen ve açıklamaya çalıştığımız faktörler, ayetlerin içerdiği hüküm ve sınırlan destekleme mahiyetinde olup, hem kalplere hem akıllara nüfuz eden kuvvetli faktörlerdir.
İbn Kesir Enes'ten şöyle rivayet etti: "Allah Rasulü zevcesi Hafsa'yı boşadı. Hafsa ailesine geldi, bunun üzerine Allah "Ey Nebi kadınları boyadığınız zaman..." mealindeki ayeti indirdi ve Rasulü'ne, O'nu geri çevir çünkü o çokça oruç tutan, çokça namaz kılan ve cennetteki zevcelerindendir" denildi. O'da Hafsa'yı geri çevirdi.2[2]
Bu nass sahih hadis müsnedlerinde yoktur. Ancak Hz. Hafsa hakkında bu konuda rivayetler var: Ebu Davud ve Nesai Hz. Ömer'den rivayetle, "Allah Rasulü Hafsa'yı boşadı, sonra geri çevirdi" denilmekte, ancak bu rivayette ayetlerin inişi ile ilgili herhangi bir işaret bulunmamaktadır.
Bu ayet ve onu takip eden altı ayet aynı konuyu işliyor. Bunlarda bir kaç meselenin izahı vardır. Şöyle demek mümkündür. Konu, Rasulullah'ın bazı zevcelerini boşamasını aşan bir konudur. Öyle görünüyor ki, değişik olaylar meydana gelmiş Bakara'daki talak ayetleri için ilahi vahyin hikmeti bu ayetlerin inişini gerektirmiştir. Allah daha iyi bilir.
İbn Kesir "Onları iddetleri içinde boşayın" cümlesinin boyutunu izah sadedinde şöyle bir hadis rivayet etmiştir: "Ömer bin el-Hattab oğlu Abdullah'ın karısını hayızlı iken boşadığını Peygamber'e anlattı. Allah'ın Rasulü buna kızdı ve "onu geri çevirsin yanında tutsun, ta ki, temizlenip sonra hayız görüp tekrar temizleninceye kadar" dedi. Eğer boşamaya niyet ederse onu temiz iken ve kendisine temasta bulunmadan boşasın. İşte bu Allah Teala'nın kadınlar

2[2] Bkz. Tac, c. 2, s. 312

için boşanmalarını emrettiği iddettir."[3][3] dedi. Zemahşeri de aynı konu hakkında bir hadis rivayet etti. Darekutni bu hadisin sabit olduğunu belirterek diyor ki, Allah Rasulü İbn Ömer'e hayızlı iken karısını boşadığı için dedi ki: (Allah sana onu temizlik halinde boşamanı emretti. İşte bu açıklamadan sonra "Onları iddetleri içinde boşayın" diye zikredilen cümle, bu hadislerin ışığı altında şer'i boşamanın birbirini takip eden temizlik hallerinde birer ric'i boşama olduğunu vurgulayan Kur'anî ikinci bir delil olduğunu, bir kerede kesin talak vermenin şer'i ve Kur'anî bir hüküm olmadığı imajını veriyor. Birinci delil ise, Bakara/229, "talak/boşama iki defadır" cümlesinde ifadesini bulduğu hükümdür. Yani boşama bir defadan sonra bir defa daha olur. 227. ayette boşanan kadının iddetinin üç "ku-r" (bekleme vakti) olarak tesbit edilmesi, bu müddet zarfında boşanan eşlerin tekrar evlilik hayatına dönebilme imkanını sağlamak içindir.
Zemahşeri tabiin ulemasından biri olan Nahai'den "Rasulullah'ın ashabı, zevcelerini bir talaktan fazla boşamayı istemezlerdi, sonra iddetleri bitmeden ikinci bir boşama vermezlerdi. Onların nezdinde en güzel talak/boşama şekli üç talakı üç temizli halinde vermekti. Sünnete uygun talak (boşama) bir talaktan başkası değildi. En çirkin talak ise, ister bir defada ister ayrı ayrı zamanlarda olsun üç talakla boşamaktır" diye rivayet etmiştir. Ve şunu da rivayet etmiştir: Adamın biri karısını üç talakla boşadı, Allah Rasulü bu duruma kızarak şöyle dedi. "Ben aranızda bulunduğum halde Allah'ın kitabı ile oynuyor musunuz? Başka biri ayağa kalkarak, "Ey Allah'ın Rasulü onu öldürelim mi?" dedi[4][4]
Bazen kesin boşama, başka bir ifade ile üç talak, bir konumda ve bir kerede olur. Bu da boşamadan güdülen gaye ve hedefe ters düşmez. Boşamadan gaye, uyum sağlama ortadan kalkmış ise ayrılmaya kesin karar vermektir. Allah Rasulü'nün Rukane'nin karısını boşadığında ona bunun sebebini sorarken, ayrılmaya tamamen karar verip vermediğini öğrenmeyi istiyordu. Rukane Allah Rasulü'ne "ben kararımı kesin verdim" dediğinde Allah Rasulü, bununla bir talak mı niyet ettin diye yemin ettirdi. O da yemin edince, öyle ise "niyet ettiğin şey vardır" buyurdu. Nitekim Bakara sûresinin tefsirinin siyakında bu rivayeti kaydetmiştik[5][5]. Aynı konunun devamında tesbit ettiğimiz üzere Hz. Ömer (r)'i bir mecliste bir defada karısını üç talakla boşayan adamın boşamasını kesin ve nihai olarak itibar ejmesine sevkeden düşünce de bu olabilir.[6][6] Bunlardan öte İbn Kesir'in rivayet ettiği şu hadis de bunu destekliyor. "Fatıma binti Kays'ın kocası Rasulullah'ın zamanında Fatıma'yı boşuyor, iddeti bitmeden onu evden çıkarmak istiyor. Fatıma Nebi'ye şikayette bulunuyor. Allah Rasulü ona şöyle diyor. "Nafaka ve mesken hakkı ancak bir kere daha karısını geri çevirme yetkisine sahip olan kocaya gerekir. Sen çık ve falan kadının yanında kal. Sonra dedi ki, hayr İbn Ümmü Mektum'un yanında kal, çünkü o kördür seni görmez".[7][7]
Eğer hadis sahih ise bir defada verilen üç talakın geçerli olduğuna dair nebevi tasvip sözkonusudur. Birbiri ardına gelen bütün talakları amaçlayan bir kelime değildir.
Ancak aşamalı boşama, inancımıza göre riayet edilmesi gereken bir husustur. Çünkü bu, hem Bakara sûresinde "talak iki kezdir" ayetiyle hem de bu sûredeki ayetle sabit olan Kur'anî bir emirdir. Aynı zamanda senedi sahih Peygamber öğretileriyle de sabittir. Hatta ayrılmaya kesin karar verilmiş olsa bile. "Belki Allah bundan sonra (yeni) bir iş ortaya çıkarır" cümlesi,

---

[3][3] Bu hadisi Buhari ve Müslim az bir farkla rivayet etmişlerdir. Bkz. Tac, c. 2, s. 312.

[4][4] Bu hadisi Nesai de rivayet etmiştir. Bkz. Tac, c. 2, s. 312

[5][5] Bkz. Tac, c. 2, s. 310-311

[6][6] Bkz. Tac, c. 2, s. 310-311

[7][7] ibn Kesir bu hadisi sûrenin tefsiri bağlamında vermiştir.

aşamalı boşamanın gerçek nedenini muhtevasında taşımaktadır. İllet, üç temizlik veya üç ay kadar bir süre (iddet) içinde boşanma isteğini ortadan kaldıracak bir durumun doğabilme ihtimalidir. Boşama konusunda şahit tutmak, iddeti saymak, gereği üzere şahitlik etmek ve bunların gözardı edilmemesi gereken Allah'ın sınırları olduğuna dikkat çekmek şeklinde de ifadesini bulan hükümler de bu söylediklerimizi desteklemektedir. Ayrıca insanları günaha girmekten sakındırmak, talak sayısını ve boşama sürecini dakik bir hesaba tabi tutma amacını da gütmektedir.
"Ancak apaçık bir edepsizlik yaparlarsa başka" cümlesi zina etme anlamına geldiği gibi müfessirlerin İbn Abbas'a ve bir kısım tabiin ulemasına atfen[8[8]], kocaya yahut kocanın akrabasına karşı çirkin davranışlarda bulunma, onlara eziyet etme, kötü ahlak, kötü davranışlar sergileme gibi anlamlara da gelir. Artık bu durumda evden çıkarılmaları bir haktır. Çünkü onların bu edepsizliklerinden dolayı, belirttiğimiz gibi, kadınların kocalarının evlerinde kalmalarından hedeflenen amacı, ortadan kaldırdığı için artık kadının evden çıkması veya çıkarılması kaçınılmaz bir şeydir.
Ayetlerde, Bakara sûresinin 229-231 ayetlerinde ifade edilen Kur'anî bir prensibin tekrarı sözkonusudur. O da iyilikle tutmak, veya iyilikle ayrılmaktır. Çünkü bunda; hem evliliği devam ettirmede, hem ayrılmada eşinin şerefini koruma, hak ve adalet üzerine bina edilmiş evlilik ilişkilerindeki bu prensibi kabullenmeyi pekiştirme sadedinde ilahi vahyin hikmetinin önemi yatmaktadır.
Müfessirler "Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona bir çıkış (yolu) yaratır. Ve onu ummadığı yerden rızıklandınr" ayetin bu bölümü konusunda şöyle bir rivayet zikrederler: Müslüman bir genç kafirlere esir düşer, gencin babası oğlunun durumunu, fakr-u zaruretini Allah'ın Rasulü'ne arzeder. Allah Rasulü ona sabretmesini öğütler ve çokça "la havle vela kuvvete illa billah" zikrini tekrarlamasını tavsiye eder. O da Hz. Peygam-ber'in tavsiyesine uyar, çok geçmeden oğlu esaretten kurtulur, kendisini esir edenleri hemen Allah Rasulü'ne haber verir, bunun üzerine bu ayeti kerime iner.[9[9]]
Bu bölüm ayetten bir parça, ayet de kendisinden önce gelen ayetlerin parçasıdır. Sözkonusu ayetlerden gözlemlenen, bölümün içerdiği anlam önceki ayetlerle ilintilidir. Çünkü burada kadınlarla geçinmek, onları boşamak, onların iddetleri, kadınları iyilikle tutmak veya iyilikle boşamak konusunda Allahtan korkmak emredilmiştir. Dolayısıyla bunun siyakında müslümanların, Allah'tan korkmaları, Allah'a tevekkül etmeleri, emirlerini yürürlüğe koyup, Allah'ın sınırlarına sıkıca bağlanmanın getirdiği büyük faydaların şuurunda olup, ondan gaflet etmemelerinin ilahi vahyin hikmetinin bir gereği olduğu yer almaktadır. [10[10]]

4- (Yaşlılıklarından ötürü) adetten kesilen kadınlarınızın (bekleme sûresinden) şüphe ederseniz (bilin ki) onların bekleme süresi üç aydır. Henüz adet görmeyenler de böyledir. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) ona işinde bir kolaylık yaratır.
5- Bu, Allah'ın size indirdiği buyruğudur. Kim Allah'tan korkarsa (Allah) onun kötülüklerini örter ve onun mükafatını büyütür.

"Adetten kesilen kadınlarınızın..." ayetiyle ve onu takip eden beşinci ayette bulunan hükümler ve telkinler:
Birinci ayette:

[8[8]] ibn Kesir, Beğavi ve Hazin Tefsirleri.

[9[9]] Bkz. Ibn Kesir, Hazin, Beğavi Tefsirleri

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/289-292.

I- Yaşlılık sebebiyle hayızları kesilmiş kadınların boşanma süreleri/iddetleri üç ay olarak belirtilmiştir. Bu da yaş haddinden ötürü hayız/adet kanının kesilmesinden şüphe edilmesi nedeniyle böyledir.
1l- Hayızları kesilmiş kadınlara belirtilen iddet süresinin aynısı, biyolojik bir nedenle henüz hayız görmeyen kadınlara da belirtilmiştir.
III- Hamile kadınların bekleme süresi (iddet), doğum yapmakla sınırlandırılmıştır.
Birinci ayetin son bölümüyle ikinci ayet, Allah'ın takvasına bürünmenin gereğini, yüce Allah'tan takva sahiplerinin işlerini kolaylaştırması, günahlarını bağışlaması ve büyük ecir bahşetmesi gibi muttaki insana yönelik birçok faidelerin bulunduğunu vurgulu bir şekilde tekrarlamaktadır. Bunun ayetlerde belirlenen ilahi sınırlara riayet etmeyi, Allah'ın emirlerine kuvvetle sarılmayı sağlama yolunda bir mesaj olduğu, ayrıca kadına gösterilen Rabbani bir ilgi ve ehemmiyetin kuvvetli bir vurgusu olduğu apaçık görülmektedir.
Ayetlerin hayızdan kesilmiş ve hamile kadınlardan boşananların hükmünü belirttiği görülmekte, hayız gören kadınların boşanmadaki bekleme süresi/iddetini zikretmediği anlaşılmaktadır. Çünkü hayız görenlerin bekleme süresi Bakara, 227. ayetinde üç temizlik veya (hayız) olarak zikredilmiştir. Burada belirtilen üç ay süresi, üç hayız/temizlik süresine eşittir.
İbn Kesir'in rivayetine göre, Medine ilim ehlinden bazıları şöyle dediler: Bakara sûresinde hayız gören kadınlar hakkında üç hayız/temizlik bekleme süresi ile ilgili ayet inince, yaşlılıktan dolayı hayız görmeyen kadınların bekleme süresi belirtilmemişti. Bunun üzerine bunlarla ilgili süre, bu ayetlerle belirtildi.
İki ayet de kendilerinden önceki ayetlere atfedilmiştir. Konu bütünlüğü içinde önceki siyakın bir devamıdır. (Bu ise, birinci ayetin, geçmiş ayetlerin içerdiği konularda meydana gelen hususların genelinde ihtiva ettiği unsurlardan dolayı soru sorulmasına mani değildir.) Bu Kur'anî vahiy açısından alışılmış bir şey olup, bunun örnekleri daha önce geçmişti.
Kadınları bekleme süresi (iddet) içinde boşamalarına ilişkin emir, iddet süresi içinde eşini geri çevirme fırsatını kocaya tanımak içindir.
Hamile kadınların bekleme süresi, doğum yapıncaya kadardır, dolayısıyla kadının kocası, eşini doğum yapıncaya kadar (boşanmadan) geri çevirme imkanına sahiptir. Doğum müddetinin uzun veya kısa olması fark etmez. Koca, doğumdan önce eşini geri çevirirse (kabul etmezse), doğum yaptıktan sonra artık fırsatı kaçırmış, eşi bain (kesin geri dönülemez) bir talakla kocasından boşanmıştır. Tıpkı hamile olmayan, bekleme süreleri üç "kuru" (hayız-temizlik) veya üç ay olan eşlerini geri çevirmeden hayızları gelmekle, geri döndürme şansını kaybetmeleri gibi. Bu durumda kocanın eşini döndürebilmesi için her ikisinin rızasının olması, yeni bir akit ve yeni bir mehir takdir edilmesi gerekir. Ancak üçüncü bir boşama olmadıkça ikinci bir koca ile evlenme durumu sözkonu-su değildir. Nitekim Bakara, 227. ayetinin tefsirinin siyakında bunu açıklamıştık, tekrarına lüzum yoktur.
Her ne kadar ayetlerin konusu, boşanan kadınların bekleme süresi hakkında ise de, müfessirlerin rivayet ettikleri hadisi şeriflere göre, kocası vefat etmiş hamile kadının da bekleme süresinin bitimi, doğum yapıncaya kadardır. Bu hadislerden biri: Buhari'nin E-bu Seleme'den rivayet ettiği hadistir. Ebu Seleme dedi ki, adamın biri İbn Abbas'a geldi, Ebu Hureyre de yanında oturuyordu. Adam dedi ki: "Kocası öldükten kırk gece (gün) sonra doğum yapmış bir kadın hakkında bana fetva ver" "İbn Abbas iki müddet (dört ay on gün süresi ile doğum yapıncaya kadar geçen süre)in en uzununu bekliyecek-tir" dedi. Ebu Seleme diyor: "Ben dedim ki, "Hamile kadınların bekleme süresi, bebeklerini doğuruncaya kadardır" (Talak, 4) Ebu Hureyre ben de Ebu Seleme'nin görüşünde -nim" dedi. Bunun üzerine İbn Abbas, kölesi Küreyb'i, bu konuyu sormak için Ümmü Seleme'ye gönderdi. Ümmü

Seleme,"Sübey'at-ül Eslemiyye'nin kocası öldürüldü, kendisi hamile idi. Kocasının ölümünden 40 gece (gün) sonra doğum yaptı. Akabinde dünürleri geldi. Rasulullah onu evlendirdi. İsteyenleri arasında Ebu's-Senabil de vardı" dedi.[11[11]]
İbn Abbas'in "iki müddetten en sonu" ifadesi "en uzun olanını" amaçlar. Yani kadının yas günü (bekleme süresi) olan dört ay on gün dolmadan doğum (ya düşük) 4 ay 10 günü tamamlayacaktır. Kadının bekleme süresinin bitimi doğum yapmak değil, 4 ay 10 gün beklemektir. Fakat Ümmü Seleme'nin yaptığı rivayet İbn Abbas'ın görüşünü nak-zetmiştir. Bu hadis daha başka yollarla da rivayet edilmiştir. Bu konu ile ilişkin rivayet edilen hadislerden biri de, bizzat Sübeya'nın dilinden, kendisinden Rasulullah'm verdiği fetvalardan sorulması üzerine verdiği cevaptır.[12[12]]
Hadis alimlerinden olan Beğavi'nin rivayet ettiği hadis de bunlardan biridir. "Ebu's-Senabil Sübeya'nın yanına girdi ve ona şöyle dedi: "Görülüyor ki kocaya hazırlanıyorsun. Oysa bekleme süren 4 ay 10 gündür. Sübeya, "bunu Allah'ın Rasulü'ne arzettim" dedi. Allah Rasulü "Ebu's-Senabil yalan söyledi. Veya Ebu's-Senabil'in dediği gibi değildir" dedi. Sen helal oldun evlenebilirsin buyurdu"
Fıkıh bilginleri bu hadise dayanarak kocası ölmüş hamile kadının kısa bir zaman içinde de olsa doğum yaptıktan hemen sonra evlenebileceğini caiz görmüşlerdir. Bilindiği gibi, Kur'an'ın değinmediği konulara, nebevi yasama açıklık getirmektedir.
Çünkü Bakara 234. ayeti, kocası ölen kadının bekleme süresinin (4 ay 10 gün) olduğunu mutlak olarak ifade ediyordu. Bu hüküm, hamile olanı da olmayanı da kapsıyordu. Şu da bir gerçektir ki Nebevi usul, kadının yükünü hafifletmeyi hedeflemiştir. Zaten bu teşri genel tablosuyla Kur'an'm telkinleri, ayetlerin ruhu ile uyum halindedir. [13[13]]

6- (Boşadığmız) o kadınları, gücünüz ölçüsünde'[14[14]]' oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun ve onları sıkıştırıp evden çıkarmaya zorlamak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Şayet gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar onları besleyin. Sonra sizin için (doğan çocuğu) emzirirler-se (emzirme) ücretlerini verin ve aranızda güzellikle konuşup danışın'[15[15]]' (da emzirme, ücret ve diğer hususları çözümleyin, anlaşmakta) güçlük çekerseniz'[16[16]]' (o zaman) çocuğu başka bir kadın emzirecektir.
7- Eli geniş olan, genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kesilmiş bulunan'[17[17]]' da Allah'ın kendisine Verdiğinden versin. '*' Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler, kimseye gücünün üstünde bir teklifte bulunmaz. Allah bir güçlükten sonra (er geç) bir kolaylık yaratacaktır.
"(Boyadığınız) o kadınları, gücünüzün ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun..." ayetiyle onu takip eden ayette bulunan hükümler şunlardır:

I- Kocalara, boşadıklan eşlerini bekleme süreleri esnasında, imkanları ölçüsü dahilinde oturdukları yerin bir bölümünde oturtmaları için kesin bir emir veriliyor.

[11[11]] Tac, c. 4, s. 239

[12[12]] ibn Kesir, Hazin, Beğavi

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/293-295.
[14[14]] Min vücdiküm "Kudret ve imkanımıza göre" anlamındadır.

[15[15]] et-temiru İstişare edin ve anlaşın.

[16[16]] Teasertüm İhtilaf ettiniz yada anlaşmak sizin için zorlaştı.

[17[17]] Kadire aleyhi rızkuku Rızkı dardı, ya da mali durumu zayıftı.

II- Kocalar eşlerini sıkıştırmak amacı ile söz ve fiil olarak onlara verecekleri bir zarardan nehyedilmiştir.
III- Şayet hamile iseler doğum yapıncaya kadar onlara infakta bulunmaları, çocuğu emzirmek istedikleri taktirde örfen bir hak olarak bilinen ve kendi aralarında bir müşavere, karşılıklı bir rıza sonucu taktir ettikleri emzirme ücretini eşlerine vermeleri kocalara emredilmiştir. Eğer bu konuda anlaşma sağlanmazsa başkası çocuğu emzirir.
IV- Ayeti kerime verilecek nafakanın kocanın ekonomik durumuna uygun olması gerektiğine dikkat çeker. Bu duruma göre zengin olan zenginliği ölçüsünde fakir olan da gücü oranında nafaka verecektir. Allah (c) insanları ancak imkanları ölçüsünde sorumlu tutar. Allah zorluktan sonra kolaylık getirmeye kadirdir.
Müfessirler, gördüğümüz kadarıyla ayetlerin inişi hakkında özel bir ilgi nakletme-mişlerdir. Görünen şu ki, ayetler bir önceki gelişmenin devamını sağlıyor, geçmiş ayetlerde sözü edilen ilahi hükümleri ve sınırları tamamlıyor. Ayetler açıkça, boşanmış bir kadının, ücretsiz olarak çocuğunu emzirme mecburiyetinde olmadığını, bekleme süresince (iddeti boyunca) mesken hakkının kocasına ait olduğunu, hamile ise doğuruncaya kadar nafaka ve mesken hakkının kocasının üzerine olduğunu ifade ediyor. Tabi mesken durumu ve harcamalar, kocasının ekonomik imkanları ölçüsünde olacaktır. Çocuğu emzirme ve anne ile baba arasında bu husustaki uzlaşmazlıkla ilgili ayetlerin anlatımı, kocanın eşinin hamileliği süresi içinde geri çevirme fırsatını kaçırmış, dolayısıyla karısı kendisinden boşanmış olduğu düşüncesini veriyor
Bazı alimler, biraz önce verdiğimiz Fatıma binti Kays'ın hadisine dayanarak hamile olmasa dahi, ric'i bir talakla boşanmış kadına nafaka vermemenin vacip olduğunu söylerken, bazıları da vacip değildir dediler. Bunların gerekçeleri, ayetin bunu emretmediği hadis ise onlara göre zayıf olduğu içindir[18][18]. Biz nafakanın vacip olduğuna bu görüşün daha doğru olduğuna kaniyiz. Bu kanaatlerimizi, boşanan kadınların evlerinden çıkarılmamalarını, kendilerinin çıkmamalarını emreden sûrenin birinci ayetine dayandırıyoruz. Çünkü kadınların, evliliğin gerçekleştiği evlerinde durdurulmaları aynı zamanda kocalarının yararınadır. Çünkü onlar, iddet süresi içinde eşlerini kolaylıkla geri çevirme imkanına sahip olurlar. Ayette nafakayı meneden bir şey yoktur. Hamile kadınlara mahsus olarak nafakanın zikredilmesi herhalde gebelik sürecinin bazen normal bekleme sürecinden daha çok olabileceği nedeniyledir. Allah daha iyi bilir, ayetin ruhu bu imajı veriyor.
Sûrenin başında direkt olarak Hz. Peygambere yapılan hitap, Rasulullah'ın ve sonra gelen emir sahiplerinin ayetlerin içerdiği hukuki müeyyideleri infaz etme yetkisine sahip oldukları anlamını taşıyor. Bu hüküm, daha önce belirttiğimiz gibi aile hukukunu işleyen Bakara ve Nisa sûrelerindeki ayetlerde de ifadesini bulmuştu. [19][19]

8- Nice kent var ki, Rablerinin ve O'nun elçilerinin emir(ler)ine baş kaldırdı[20][20], biz de onları çetin bir hesaba çektik ve onlara görülmemiş azap ettik.
9- İşlerinin vebalini tattılar, işlerinin sonucu da tam bir hüsran olmuştur.
10- Allah onlara şiddetli bir azap hazırlamıştır. O halde ey inanan, aklı selim sahipleri Allah'tan korkun, Allah size bir uyarı (cı ve kitap) indirdi.
11- Size Allah'ın açık açık ayetlerini okuyan bir elçi (gönderdi) ki, inanıp faydalı işler yapanları, karanlıklardan aydınlığa çıkarsın. Kim Allah'a inanır ve faydalı işler yaparsa

[18][18] Bkz. Hazin, ibn Kesir

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/296-297.
[20][20] Atet İsyan etmek, başkaldırmak.

(Allah) onu, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. Allah ona gerçekten ne güzel rı-zık vermiştir.
12- Allah 'dur ki, yedi göğü ve yerden de (sayıca) onların benzerini yarattı. (Allah'ın) buyruğu bunlar arasında iner ki Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın bilgisinin her şeyi kuşattığını bilesiniz.

Ayetlerin anlamı açıktır. Ayetler geçmiş bölümü tamamlayıcı mahiyette gelmiştir. Önceki bölümde bulunan ayetlerle beraber mi, sonra mı indiği bilinmemektedir.
Ayetlerin kafiyesi, ayetlerin bir önceki ayetlerle kuvvetli bir uyum içinde olduğunu gösteriyor. Evlilik bağları konusunda kadının haklarına riayet etmek, boşama, iddet, emzirme ve kadına şefkatle yaklaşma hususlarında Allah (c) Rasulü şahsında mü'minlere tebliğ ettiği ilahi sınırlara sanlma, Allah'ın takvasına bürünmenin gerekliliğini kuvvetli bir şekilde vurgulamaktadır. Öyle ki, ayetler, Allah (c)'ın kendi elçisini insanlara, ancak Allah'tan aldıkları Kur'anî mesajlarla karanlıklardan nura çıkarmak, anarşiden asayiş ortamına kavuşturmak için gönderdiğini belirtiyor ve onları Allah'ın takvasına davet ediyor. Allah'ın emirlerine sarılanları, cennet nimetleri ile, güzel ecir ve nzıklarla müjdelerken, isyan edenleri de, daha önce Allah'a karşı baş kaldıran kent ve toplumları cezalandırdığı şiddetli azapla tehdid etmektedir. Ayetler, kalplere ve akıllara kuvvetli bir üslupla hitap etmekle birlikte mü'minin benliğine etkin bir şekilde nüfuz etme niteliğine sahiptir. Ayetlerde, Kur'an'ın kadın konusuna, evlilik hayatına verdiği büyük önemi ifade eden önceki delilleri de pekiştiren açık bir delil vardır. Kur'an'ın mü'minlere bu önemli konuda örnek bir kaynak ve ışık saçan bir kandil olduğunu telkin etmektedir. [21[21]]

"Allah O'dur Ki, Yedi Göğü Ve Yerden De Onlar Kadarını Yarattı"

Bazı müfessirler, "yerden de onlar kadarını" cümlesinden yerin gökler gibi yedi kat olduğu hükmünü çıkarmışlardır[22[22]]. Bazılarıda bu cümlenin bunu ifade etmediğini, yerin yedi kat olduğunu ifade eden herhangi bir delilin Kur'an'da bulunmadığını söylerler[23[23]]. Yerin bir tek olduğunu ancak iklimleri itibariyle yedi olduğunu söyleyenler de vardır[24[24]].
Birinci görüşü ileri sürenlerden bazıları bu konuda bazı hadisler de rivayet ettiler[25[25]]:
1- Tirmizi'nin Hadid sûresi siyakında rivayet ettiği hadistir. "Allah Rasulu yedi yer saydı, her yer ve yerin arası beş yüz sene mesafedir."[26[26]]
2- İbn Mesud'un hadisi: Allah Rasulu buyurdu ki: "Yedi gök ve yedi yer içindekiler ve arasındakilerle Kürsi'nin işgal ettiği yer, çöle atılmış bir halkanın işgal ettiği yer kadardır"[27[27]]
3- Buhari ve Müslim'in İbn Ömer'den rivayet ettikleri hadis: "Kim haksız yere başkasının toprağından alırsa, Kıyamet gününde onunla yedi yerin dibine geçirilir." Başka bir rivayette: "Kim yerden bir karış toprağı zulm ederek alırsa, kıyamet gününde yedi yer boynuna

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/298.
[22[22]] Beğavi, ibn Kesir, Hazin, Tabresi ve Zemahşeri

[23[23]] Bkz. Kasımi

[24[24]] Bkz. Nisaburi.

[25[25]] ibn Kesir

[26[26]] Tac, c. 4, s.227

[27[27]] İbn Kesir, Tac, c. 5, s. 18

geçirilecektir."[28[28]]

Müfessirlerden Kasımi, adını zikretmediği birine nisbet ederek, Kur'anî ibare için i-ki tahrici zikretmiştir.

a) Ayetin birinci tahrici: "O Allah ki, yedi gök yarattı, yeri de onlar gibi yarattı." Bu taktirde "min" cümlede fazladır.

b) İkinci tahric: "O Allah ki, yedi gök yarattı, yerden de onlar gibi yarattı" bu durumda "min" fazla değildir.

Burada ki Kur'anî tabir Allah'ın kudretinin azametini, kuşatıcı ilmini ve mutlak tasarrufunu açıklama yolunda bir gözatıp geçiyor. İbn Mesud ve Tirmizi'nin iki hadisi, Allah'ın saltanatının büyüklüğünü ifade etmekle birlikte ayetin değindiği konunun kendisini de işlemektedir. İbn Ömer'in hadisi ise, bilindiği gibi bir yönden uyan ve tehdit mesajını verirken diğer yönden de Kıyamet gününün korkutucu, temsili sahnelerinden birini veriyor.

Her ne ise en doğrusu Kur'an'ın gökler ve yer hakkında sükût edip, kaldığı yerde, mü'minin de tahmin yürütüp bir şey ilave etmeden orada durmasıdır. Nitekima daha önce birçok yerde bu kurala işarette bulunmuştuk. Bu konuda varid olan tebliğler; öğüt vermek, Allah'ın kudret ve saltanatının büyüklüğünü her şeyi kuşattığını belirtmek içindir. [29[29]]

[28[28]] İbn Kesir, tac, c. 5, s. 18

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/298-299.

TAHRİM SÛRESİ

Kur'andaki Sırası :66

Nüzul Sırası : 106

Ayet Sayısı : 12

indiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Nebi (s) ile eşlerinden bazıları arasında meydano gelen nasihat, uyarı ve hatırlatma babından bir dizi konuya değinilmiştir. Olayı anlatan bölüm başlı başına nazil olmuş, buna bağlı diğer konular sûrenin bitimine kadar olayı takip ederek inmiştir. Tabii ki Allah daha iyi bilir.

Zemahşeri bu sûrenin "Nebi Sûresi" olarak isimlendiğini söylüyor ancak buna herhangi bir dayanak zikretmiyor.

Sûrede nüzul sırasına göre buraya konulmasının doğruluğu ya da yanlışlığını gösterecek herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Kaynak aldığımız Kur'an-ı Kerim nüshasına göre, bu sûre Hucurat sûresinden sonra nazil olmuştur. Başka yerlerde bu sûrenin Hucu-rat'tan sonra indiği nakledilmiştir1[1].2[2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey Peygamber, niçin Allah'ın sana helal kıldığı şeyi, eşlerinin hatırı için haram kılıyorsun? Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

2- Allah size yeminlerinizi çözmeyi helal kılmıştır. Allah sizin sahibinizdir. O bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

3- Peygamber eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip, Allah da Peygambe-r'i, eşinin bu davranışına muttali kılınca o (söylediği)nin bir kısmını eşine bildirmiş bir kısmını (söylemekten) vazgeçmişti. Bunu eşine haber verince eşi: "Bunu

---

1[1] "Siretü'r-Rasul" adlı eserimizin 2. cildinin 9 sayafasındaki nüzul sırasıyla ilgili rivayetlere bakınız.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

sana kim söyledi?" dedi. "Bilen ve haberdar olan (Allah) söyledi" dedi.

4- Eğer ikiniz kalplerinizin sapmış olmasından dolayı Allah'a tevbe ederseniz (ne âla) ve eğer peygamberinize karşı birbirinize arka olursanız bilin ki, Allah onun dostu, bundan başka Cebrail, iyi mü'minler ve melekler de yarn-dımcısıdır.

5- O sizi boşarsa belki de Rabbi ona, sizden daha hayırlı kendisini Allah'a teslim eden, inanan gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden seyahat eden[3[3]]' dul ve bakire eşler verir.

Birinci ayette, Nebi (s)'ye, tenkid üslubuyla Allah'ın helal kıldığı şeyi zevcelerinin hatırı için nefsine haram kılması sorulmakta ve Allah'ın mağfiret ve rahmeti hususunda kalbi tatmin edilmektedir. İkinci ayette, Allah'ın müslümanlar için yemin ettikleri şeylerden dönmeleri halinde kefaret kuralı koyduğu hatırlatılmaktadır. O Allah ki, insanların yaptıklarını bilir ve emredip ortaya koyduğu kurallarda hikmet vardır. İşte ayetteki bu hatırlatmada, Nebi (s)'ye kefaret konusunda bir uyan sunulmuştur. Üçüncü ayette, Nebi (s) ile eşlerinden bazıları arasında gelişen olaya değinilmiştir. Nitekim, eşlerinden birine bir söz söylemiş, eşi bunu gizli tutmamış ve başkasına aktarmıştı. Bu durum sorgulanmış ve Allah onları açığa vurmuştur. Peygamber (s) bu öğrendiklerinin bir kısmını eşine bildirmiş, bir kısmını ise bildirmemiştir. Ve bu sırrı ifşa ettiği için eşine sitem etmiştir. Daha sonra eşi şaşkınlıkla sorar ve Nebi (s) de: "Alim ve habir olan Allah bunu bana bildirmiştir" şeklinde cevap verir.

Dördüncü ve beşinci ayetlerde, Nebi (s)'nin genelde tüm eşlerine, özelde ise, iki eşine yönelik kınayıcı tarzda bir uyarı yer almaktadır. Ayrıca Nebi (s)'nin kalbine de bir sükunet ve destek sözkonusudur. Şöyle ki;

1- Nebi (s)'nin iki eşinin tevbe etmeleri gerekir. Zira, tevbeyi gerektirecek şekilde bir sapma ve komploya düşmüşlerdir[4[4]].

2- O iki eşi bu sırrı açıklamış ve Nebi (s)'ye komplo durumunda iş yapmış olduklarının yanısıra, Allah'ın Nebi (s)'ye yardımcı ve destek olduğunu da bilsinler. Yine, Cebrail, melekler, salihler ve mü'minlerden fedakar insanlar onun yardımcısı ve destek-çisidirler.

[3[3]] Sâihatin Seyahat edenler. Burada "oruçlular" anlamında kullanıldığı söylenmiştir. Merfu bir hadiste: "Bu ümmetin seyahati oruçtur" bu-yurulmuştur. Ayrıca, "hicret edenler" mânâsında kullanıldığı da söylenmiştir.

[4[4]] Bu, "Eğer ikiniz kalplerinizin sapmış olmasından dolayı tevbe edersiniz" cümlesinin yorumudur. Zemahşeri, Hazin, Tabresi, Beğavi ve Nesefi bu görüştedir. Kasımi tefsirinde ise, "Eğer tevbe ederseniz kalpleriniz düzelir

ve doğruya yönelir" şeklinde yorumlanmıştır. Biz birinci görüşü tercih ettik. Ayetin ruhuna uygun olan da budur. Elbette Allah daha iyi bilir.

3- Şüphesiz Nebi'nin Rabbi, zevcelerini bu tür sebeplerle boşadığı takdirde ona daha hayırlı dul veya bekarlardan teslimiyet iman, korku, ibadet, oruç ve hicret konusunda en güzel vasıfları bulunan eşler nasib etmeye muktedirdir. [5][5]

Mutlak Sâri Allah'dır

"Ey peygamber niçin Allah'ın sana helal kıldığı..." ayetinin nüzul sebebi hakkında bir çok rivayet nakledilmiştir. Buhari, Müslim ve Tirmizi'nin Hz. Aişe'den rivayet ettikleri bir hadiste: "Rasulullah (s) Zeynep binti Cahş'ın yanında bulunduğu sıralar bal şerbeti içerdi ve bu suretle onun yanında çok kalırdı. Bunun üzerine Hafsa ile ben ittifak ederek ikimizden hangimizin yanına Rasulullah gelirse ona: 'Ya Rasulullah meğafiremi yediniz? Sizde meğafir kokusu duyuyorum' desin, diye söz birliği yaptık. (Rasulü Ekrem geldiğinde Hafsa tarafından böyle söylendi) Rasulullah geldiğinde 'hayır ben meğafir yemedim. Yalnız Zeynep binti Cahş'ın yanında bal şerbeti içmiştim. Artık onu bir daha içmem' diye and içti ve 'işte yemin içtim, sakın bunu ne Aişe'ye ne de başka bir kimseye duyurma' diye tenbih buyurdu"[6][6].

Sahihi Buhari, Müslim ve Tirmizi de sûrenin tefsirinde zikredilen bu hadisi sözko-nusu ayetleri nüzul sebepleri olarak nakletmişlerdir[7][7].

Adı geçen sahih hadislerin müellifleri bu sûre hakkında İbn Abbas'tan gelen bir tarik ile uzun bir hadis daha rivayet etmişlerdir. Bu bizi en fazla aydınlatacak sahih rivayetlerdendir. İbn Abbas hadisi anlatarak dedi ki: "Ömer'e bir ayet hakkında sormak istiyordum. Bir sene bekledim heybetinden soramadım. Tâ ki hacc yapmak üzere çıktı. Ben de beraberinde çıktım. Dönüp biraz yürüdüğümüzde Ömer ihtiyacı için bir misvak ağacının yanına geçti. Ben onu bekledim. Nihayet işini bitirdi. Sonra beraberinde yürüdüm. Bir sırasını buldum, dedim ki: "Ya emirü'l- mü'minin! Peygamber (s)'in hanımlarından ona karşı bir davranış içinde bulunmuş olan o iki kadın kimdir?". Ömer de "onlar Hafsa ile Aişe'dir" dedi. Bunun üzerine dedim ki: "Vallahi ben bir seneden beri bunu sana sormak istiyordum fakat saygımdan soramıyordum." O da "öyle yapma bende bir bilgi olduğunu zannettiğin bir şeyi hemen bana sor ki, bir bilgim varsa onu sana haber vereyim." dedi. Sonra Ömer şöyle devam etti: "Vallahi biz doğrusu cahiliyye döneminde (Allah Teala onlar için indirdiğini indirinceye kadar ve haklarında verdiği payı verinceye kadar) kadınları bir şey saymazdık. Ben, kendi kendime bir iş hakkında düşünürken karım bana 'şöyle şöyle yapsan' dedi. Ben de 'Senin nene lazım, benim düşündüğüm bir işte senin sorumluluğun da ne oluyor?' dedim. Bana 'Ey Hattaboğlu!

---

[5][5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/443.
[6][6] Tac. c. 4, s. 239

[7][7] Bu hadisi Tabresi, Beğavi rivayet etmiştir ve ayetlerin bu konu hakkında indiğini söylemişlerdir.

Sen kendine karşı gevezelik edilmesini istemiyorsun, halbuki senin kızın Rasulullah'a karşı mırıldanıyor, hatta o günü öfkeli bırakıyor' deyiverdi. Bunun üzerine Ömer hemen kalktı, ridasını aldı Hz. Hafsa'ya kadar gitti ve ona 'Kızım sen Rasulullah'a karşı mırıldanıyor, onu bütün gün kızgın bırakacak kadar söyleniyor musun?' dedi. O da, 'Vallahi biz hepimiz ona söylenir, mırıldanırız' dedi. Ben de ona dedim ki: 'Bilirsin ben seni Allah'ın cezasından ve Rasulullah'ın gazabından daima sakındırmışımdır kızım! Sakın seni arkadaşının güzelliği ve Rasulullah'ın ona karşı olan sevgisi aldatmasın'. -Bu sözüyle Hz. Aişe'yi kasdediyordu. Sonra dedi ki: "Oradan çıktım yakınlığım olduğu için Ümmü Seleme'nin yanına girdim, durumu ona söyledim. Ümmü Seleme de bana şöyle dedi: 'Şaşarım ey Hat-taboğlu! Herşeye girdin de Rasulullah ile hanımları arasına da mı girmek istiyorsun? İşte bu söz bana öyle tesir etti ki; vicdanımdan duyduğum üzüntüyü kısmen ortadan kaldırdı. Bunun üzerine onun yanından da çıktım. Benim Ensardan bir arkadaşım vardı. Ben gitmediğim zaman o bana haber getirir ve gitmediği zaman da ben ona haber getirirdim. Bu esnada Gassan krallarından biri hakkında endişe ediyorduk, üzerimize yürüyeceği söyleniyor, yüreklerimiz onunla dolu bulunuyordu. Bir baktım ki, arkadaşım En-sari kapıyı çalıyor bana 'Aç aç' diyordu. Bende 'Gassani mi geldi' dedim. Hayır ondan daha kötüsü, Rasulullah (s) hanımlarından ayrılıp köşesine çekilmiş" dedi. İçimden 'Hafsa ile Aişe'nin burnu sürtülsün' dedim. Hemen elbisemi aldım, çıktım. Nihayet yanına vardığımda gördüm ki Rasulullah(s) bir kaç basamakla çıkılır meşrebede (şerbetlik denilen divanlı bir odada) siyah bir uşağı da merdivenin başında duruyordu. Ona, 'Ömer bin Hattab'ın geldiğini söyle' dedim. Nihayet Rasulullah bana izin verdi. Ben de bu söylediğim sözleri O'na anlattım. Ümmü Seleme'nin sözlerine geldiğim de Rasulullah tebessüm etti. Bir hasır üzerinde bulunuyordu ve hasırla arasında bir şey yoktu. Başının altında içi lif dolu bir meşin yastık vardı. Ayaklarının yanında biraz dökülmüş Bedevi zamkı denilen selem pusesi (karaz), baş ucunda da asılı bir pösteki duruyordu. Böğründe hasırın izini gördüğümde ağlamaya başladım. 'Niye ağlıyorsun' dedi: 'Ya Rasulullah! dedim. Kisra ve Kayser bulundukları haldeler, sen ise Allah'ın Rasu-lü'sün...' Buyurdu ki; "Dünya onların ahiret bizim; sen buna razı olmuyor musun?"8[8]

Bu sûrenin tefsirinin fazileti hakkında Buhari, Enes'ten üçüncü bir hadis rivayet etmiştir. Şöyle dedi: "Hz. Ömer dedi ki: Nebi (s)'nin hanımları kıskançlık üzerinde devam ediyorlardı. Ben onlara 'eğer o sizi boşarsa Rabbi ona sizden daha hayırlı eşler verebilir' dedim ve bunun üzerine bu ayet indi"9[9].

Müfessirler 10[10]bu hadisleri zikretmekle beraber, sahih kitaplarda rivayet edilmeyen başka hadisler de zikrettiler. Beğavi zikretmiş olduğu birinci hadise ilaveten şöyle rivayet etti.

8[8] A.g.e, s. 240-241

9[9] A.g.e, s. 240-241

A.g.e, s. 240-241

10[10] Taberi, Tabresi, Beğavi, Hazin ve ibn Kesir tefsirlerine bkz.

Ayetin işaret ettiği hâdise şudur: Hz. Peygamber, zevcelerinden Zeyneb binti C-ahş'ın evinde bal şerbeti içmiş ve bu karar Aişe, Sevda ve Safiyye arasında geçmişti. Sûrenin bu münasebetle indiği rivayet edilmiştir.

Beğavi, İbn Kesir, Taberi ve Hazin bu hadise hakkında başka bir neden olduğunu rivayet etmişler. Hâdise şöyle: Rasulullah bir gün Hz. Hafsa'ya ailesini ziyaret etmesi için izin vermiş ve Hafsanın bulunmadığı bir sırada cariyesi olan Mariye el-Kıbtıyyeyi onun odasına almış ve Hafsa bundan haberdar olunca üzüntüsünü belirtmiş ve ağlamıştır. Peygamberimize "bunun için mi bana izin verip onu odama aldın" demiştir. Hz.Peygamber "bundan böyle ona yaklaşmayacağım ve onu kendime haram kılıyorum" diyerek Hafsa'ya "bu hâdiseyi hiç kimseye anlatma" dedi. Hafsa: "Ben bu olayı Aişe'ye anlattım ve Allah bu ayetleri indirdi" dedi.

Başka bir rivayete göre Nebi (s), irtihalinden sonra hilafete sırasıyla Ebubekir ve Ömer'in geçeceklerini söylemiş. Hafsa, Hz.Peygamber'in bu sırrını Aişe'ye söylemiş. Başka rivayette bu hadisin devamı olarak şöyle denmektedir. Hz. Peygamber'in bu sırrı ifşa edildiği için kızmış ve bir ay hanımlarından ayrı kalarak Hafsa'nın meşrebesinde kalmıştı. Halk arasında Peygamber'in hanımlarını boşadığı yayılmış dahası Hafsa'yı bo-şamış diye bir yaygara kopmuş. Hz. Ömer bu olayı duyunca mescide gelmiş orada oturan bir takım insanları ağlarken görmüş. Başka bir rivayette: "Baktım ki, insanlar kederlerinden çakıllı yeri dürtüp duruyorlar ve Rasulullah (s)'ın hanımlarını boşadığını söylüyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer Rasulullah'tan görüşmek için izin istedi. Hz.Peygam-ber Ömer'e izin verdiğinde Hz. Ömer 'Ey Allah'ın Rasulü kadınlar yüzünden niye meşakkat çekiyorsun. Şayet sen onları boşarsan Allah seninledir. Meleklerden Cebrail, Mi-kail, ben, Ebubekir ve mü'minler seninleyiz' demişti. Daha sonra Hz. Ömer şöyle sordu: "Ya Rasulullah sen onları boşadın mı'. O da 'hayır' dedi. Hz. Ömer mescidin kapısının önüne gelerek en yüksek sesiyle 'Hz. Peygamber (s) hanımlarını boşamamış' diye bağırdı".

Ve böylece bu konu hakkındaki tüm ayetler nazil oldu. Her ne suretle olursa olsun bu hadislerde geçen herhangi bir olay üzerine ayetler nazil oldu. Doğrusu bu olaya Hz. Peygamberin hanımları arasında doğan kıskançlık sebeb olmuştu. Zaten bu da gelişen olayların içeriğine uygunluk sağlıyordu.

İbn Abbas'tan ve Hz. Ömer'den gelen rivayetler bu hadiseyle alakalı değil diye bir şey yok değil. Ancak "Eğer Peygamber' e karşı birbirinize arka verirseniz" ayetinde kastedilenler, Hz. Aişe ve Hz. Hafsa'dır ki, bu da senedini güçlü olmasından birinci hadisi doğrular niteliktedir. Belki de doğru olan da budur. "Allah daha iyisini bilendir."

Ayetlerdeki kınama olayın Hz. Peygamber'i çok rahatsız ettiğini ve endişelendirdiğini belirtmektedir. Kınama ve tehdit ayetleri Hz. Peygamber'e elem ve rahatsızlık verici olaylara paralel olarak gelmiştir. Bilhassa Hz. Peygamber'i incitenlere uyan babında-dır. O ki, yüksek

makamıyla saygı ve tazime layık olan bir insandır. Özellikle bu tehdit ve uyarı başkalarına nisbeten Hz. Peygamber'in hanımlarınadır.

Böylece bu ayetler Hz. Peygamber'in evlilik hayatında vuku bulan olaylar dışında başka olayları da içermektedir. Bu diğer olaylara Nur ve Ahzab sûrelerinde değinilmektedir.

Ayetlerin üslubu ve olaylara işaretteki icazı öğüt ve sosyal eğitimi içermektedir. Doğrusu bu gibi durumlar, evlilik hayatında vuku bulacak olaylarda genel olarak müslü-manları kapsamaktadır. Burada "Allah Teala'nın sana helal kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun" tabirine dikkat çekmekte yarar vardır. Bu tahrim, Allah'ın helal kıldığını haram kılmak değildir. Şer'i anlamda anlaşıldığı gibi haramı helal kılmak değildir.

Ancak burada tahrim Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendine haram kılmak veya kendi nefsini men etmektir. Yoksa Allah'ın helal kıldığı şeyi haram kılmak itikad anlamında değildir. Bu gibi durumlar insanların sosyal hayatlarında kendilerini bir şeyden sakındırmak ve yemin ederek bir şeyi kendilerine yasak etmeleri garipsenecek bir olay değildir. Aslında bu gibi durumlar mubah olan şeylerdir. Tabii ki, gerçekte yapmış olduğu fiilin haram veya helal olduğunu kasdetmemesi gerekir. Hakikatte şeriatı yapan ancak Allah'tır.

Yeminlerin helal ve mubah oluşu Maide süresindeki ayetlerde zikrolunmuştur:

"Ey iman edenler Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Allah haddi aşanları sevmez". "Allah kasıtsız olarak ağzınızdan çıkan yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz. Fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azad etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde işte yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi koruyun, Allah size ayetlerinizi açıklıyor, umulur ki şükredersiniz" (Maide, 87-89).

Bizim değinmiş olduğumuz tahrim ayetleri bu ayetlerden sonra inmiştir. Çünkü Maide sûresi tertip olarak da tahrim sûresinden önce gelmektedir. Gerçekte Maide sûresi bir çok bölüm içermektedir. O bölümlerden bazıları önceki sûrelerde bu konuyla ilgili nazil olan bölümlerden daha önce nazil olmuştur.

İşte onlardan bir bölüm: İlk birinci ve ikinci ayetler şüphesiz, Allah'ın helal kıldığı ve mubah kıldığı bir şeyi insanın kendi nefsine haram kılmasını sevmediğini ifade etmektedir. Herhangi bir insandan böyle bir yemin meydana gelirse yeminini bozup, Allah'ın helal ve mubah kıldığı şeylerden faydalanması üzerine vaciptir. Bu mevzu Maide sûresinde açıkça bellidir Hz. Peygamber'den bu konu da bir çok hadisler rivayet edilmektedir. Ebu Musa'dan gelen beş ravinin rivayet ettiği bir hadiste şöyledir: Rasulullah ile Eşari kabilesinde bir taifeye uğradık.

Bu konu hakkında Müslim'den gelen bir rivayete göre, Hz. Peygamber şöyle dedi: "Her kim yemin eder de, sonra ondan hayırlısını görürse, yemininden dolayı kefaret versin, sonra o

hayrı yapsın"[11[11]].

Ve bunların hepsi Kur'anî, nebevi, ahlaki ve içtimai çerçeve içerisinde büyük bir telkindir. Bundaki maksat ve gaye açıktır.

Yemin ve yeminin bozulmasının zikri münasebetiyle bu konuya değinmeye çalışacağız. Birçok hadis Allah'ın adı dışında yemin etmenin günah olduğunu açıkça ifade etmektedir. Beş ravinin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadiste: "Hz. Peygamber Hz. Ömer'e bir kafilede giderken yetişti. O (Hz. Ömer) bir mesele hakkında babasının adına yemin ediyordu. Hz. Peygamber onlara seslendi ve şöyle buyurdu: 'Allah sizleri atalarınız adına yemin etmekten nehyediyor. Kim yemin etmek isterse Allah'a yemin etsin ya da sussun' denilmektedir[12[12]].

Ahmed, Tirmizi ve Ebu Davud'un rivayetine göre "İbn Ömer bir adamın Kabe'ye andolsun ki diye yemin ederken işitti. Ve ona işittim ki Allah Rasulü kim Allah'tan başkası adına yemin ederse şüphesiz şirk koşmuştur" dedi.

Geçmişteki bir olaya üzerine yalan yere yapılan yemin, "gamus" diye bilinen büyük günahlardandır. Buhari Abdullah bin Ömer'den Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir. "Büyük günahlar Allah'a şirk koşmak, anne ve babaya asi olmak, haksız yere adam öldürmek ve gamus yeminidir."

Beş ravi, Abdullah'tan Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir. "Kim bir müslümamn malını yalan yere yemin ederek alırsa" (başka bir rivayette "kardeşinin")

A))aVm gszabm ffğimiŞ Öir na/üzere Âtfar/a kavuşur. Daha sonra şu ayeti okudu: "Allah'a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince işte bunların ahirete bir payı yoktur..." (Al-i İmran, 77).

Ebu Davud'un İmran bin Hüseyin'den rivayet ettiği bir hadiste Nebi (s)'nin şöyle dediği rivayet olunmuştur. "Kim yalan yere yemin ederse kendisini cehennemdeki yerine hazırlasın!"[13[13]] Şüphesiz yalan yere yemin etmekte ısrar etmek Allah katında büyük bir günahtır.

Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre'den rivayet etiği bir hadiste Nebi (s)'nin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. "Bizler son ümmetleriz fakat kıyamet günü ilklerden olacağız" diyerek şöyle devam etti: Vallahi sizden biriniz ailesi aleyhinde yemin edip de yemininde inat ve ısrar ettiği zaman da yeminini bozup Allah'ın farz kıldığı kefareti verdiği zaman da günahkardır.

Lağv yeminleri maksatsız olarak sadece dilde söylenilen ve bununla yemin kastedilmeyen yeminlerdir. İşte Kur'an'da lağv yeminini açıklayan Bakara süresindeki ayet "Allah sizin

---

[11[11]] Tac. c. 3,s. 88-89

[12[12]] Tac. c. 3,s. 67-68
[13[13]] Tac, c. 3, s. 69-71

kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden dolayı sorumlu tutmaz..." şeklinde ve bunun dışında Maide sûresinde bir ayet zikredilmiştir. Bakara süresindeki ikiyüz yirmi beşinci ayet hakkında Buhari'nin Ebu Davud'un, İbn Hibban'ın, Beyhaki'nin mü'minlerin annesi Hz. Aişe'den rivayet ettiği iki hadiste[14][14] "Yemin eden eğer yeminin ardında inşaallah derse yemin etmiş sayılmaz, isterse yemin ettiği şeyi yapsın veya yapmasın". Muhaddislerin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:[15][15]"Kim inşaallah diyerek yemin ederse yemin etmiş sayılmaz." Nesai ve Ebu Davud'un rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "Kim bir yemin ederse yemininde istisnaya dair bir şey söylerse ister yeminini bozsun isterse yerine getirsin yemin etmiş sayılmaz."[16][16]

Cibril bu konuyu ikinci defa burada zikrediyor. Bu konuyu Bakara süresindeki ayetlerde bir defa zikretmiş ve bunun üzerine yeterli derecede yorum ve açıklama yapmıştık. [17][17]

6- Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, güçlü olan Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve em-redildiklerini yapan acımasız melekler vardır.

7- Ey kafirler bugün özür dilemeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz.

8- Ey iman edenler! Samimi'[18][18] bir tevbe ile Allah'a dönün Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve sağlarından (amellerinin) nurları aydınlatıp gider 'ey Rabbimiz nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla, çünkü sen herşeye kadirsin' derler.

Nasuh Tevbe

"Ey iman edenler kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taslar olan ateşten koruyun..." . Önemle ve ilgiyle incelemiş olduğumuz, müjdeleyici uyarıcı ve öğüt dolu bu ayetlerin nüzul sebebi hakkında müfessirler bir rivayette bulunmamışlardır. Fakat bu ayetlerin kendilerinden önceki ayetleri müteakiben nazil olduğu anlaşılmaktadır.

---

[14][14] Tac, c. 3, s. 69-71

[15][15] Tac, c. 3, s. 69-71

[16][16] Tac, c. 3, s. 69-71

[17][17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/444-449.

[18][18] Tevbeten nasuhan İnsanın nefsini temizleyen tevbedir. Günahkarın aşın gittiği suçtan pişmanlık duyarak bir daha dönmemeye içten gelen bir azimle karar vermesidir Taberi'nin rivayet ettiği bir hadiste Muaz bin Cebel Rasulullah'tan nasuh tevbesini sorduğunda Rasulullah ona şöyle dedi: Tevbekânn işlediği günaha bir daha dönmemek şartıyla tevbe etmesidir.

Fakat bu ayetler Hz. Peygamber'i inciten bazı hanımlarının olayını anlattığı gibi burada da mü'minlere uyan boyutunu anlatmaktadır. O ayetler Hz. Peygamber'in hanımla-nnı kınayıp onlardan tevbe etmelerini istemiştir. Bu ayetler de müslümanlara seslenerek kendilerini ve ailelerini "ateşten" korumalan için uyarı mahiyetinde gelmiştir. Tabii ki, Hz. Peygamber'in hanımları da buna dahildir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'i incitenlerin, hataları ve günahlan birikmiş kimselerin muhlis ve doğru bir şekilde tevbe ederek Allah'ın korumasını, rızasını ve rahmetini kazanarak, kıyamet gününün ürpertici olayla-nndan kendilerini ve ailelerini korumalannın gerekli olduğunu bildirmektedir.

Bu ayetler aileye seslenerek, kişinin kendi nefsini korumasına ve tevbe etmeye çağırarak, teşdid ve istitrad kabilini nitelediği gibi, kıyamet gününün ürpertici olaylannı da nitelemektedir. Ateş ise şiddetli ve korkunçtur. O ateşin başında çok şiddetli ve güçlü Allah'ın emirlerine karşı gelmeyen, Allah'ın emirlerini uygulamada yarışan muhafız melekler vardır.

O gün kafirlere şöyle söylenecek: "Özür dilemeyin, mazeret aramayın, sizin mazeretiniz size fayda vermeyecek ve yaptıklarınızdan dolayı haklı ve adaletli bir şekilde ceza-landırılacaksınız. Allah o gün, Nebi'nin ve muhlis mü'minlerin gözlerini bu korkunç günde sevinçten aydınlatacak, onlar o günü görmeyecek ve Allah onlan o gün rezil etmekten koruyacaktır. O gün onlann nurları önlerini, yanlanm aydınlatacak, Allah nurunu ve nimetini onların üzerine tamamlaması ve onlann günahlannı mağfiret etmesi için yalvararak dua edecekler. Ve onlar Allah'ın herşeye kadir olduğunu kabul edecekler.

Ayetler işitenler de korku ve ilgi uyandırır durumlarıyla kuvvetli ve etkileyicidir ki amaçlan da budur. Ayetteki hitap genedir ve tüm müslümanları her durum ve konumda kapsayıcıdır. Müslümanların çağırılmış olduğu nasuh tevbenin, yani işlemiş oldukları günahları kesin bir azimle terketmelerinin, geçmişte işledikleri günahlardan pişmanlık duymalarının gerekliliğini ifade etmektedir. Kur'an'ın tevbe ayetinin başında geçmiş bir çok münasebetleri örnek vererek bizi ikazdaki asıl neden de budur. Müfessirler "Kendilerinizi ve ailelerinizi koruyun" ayetinin üzerinde yaptığı açıklamada şöyle dediler[19][19]. Ayet, müslüman ev idarecisine ailesini, çocuklarını ve üzerinde tasarruf yetkisi bulunduğu kişileri, Allah'ın farz kıldığı veya nehyettiği şeylere uymaktan, ailesini bu konuda gözetim altında tutmaktan, itaat etmeyerek ma'siyet yaptıkları zaman onları cezalandırmakla yükümlü olduğunu belirtmektedir.

Bazıları bu açıklamayı tabiine nispet etmişlerdir ki, bu zaten açıktır. [20][20]

9- Ey Nebi kafirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara kin tut, onların gideceği yer cehennemdir; gidecekleri yer ne kötüdür.

---

[19][19] Bkz. Taberi, Beğavi, Zemahşeri, Hazin.

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/450-451.

Müfessirler bu ayetle ilgili bir nüzul sebebi rivayet etmemişlerdir. Bu ayet kendisinden önce ve sonraki ayetlerden konu itibariyle bağımsız olduğunu göstermektedir. Ayetin buraya konulması yegâne bir durum ifade etmez. Belki de kendisinden önceki ayetlerde tevbe etmeye, Allah'ın azabından sakınmaya, dikkat çekiliyor. Ayetlerin kafirlerin ahiretteki gidecekleri yerin cehennem olarak belirtilmesinden, kıyamet günü kafirlerin mazeretlerinin fayda vermeyeceğinden, Hz. Peygamber'in kafirlerle ve münafıklarla olan müşaveresini durdurulmasından, onlara şiddetli davranması ve cihad etmesinden bahsettiği gibi başka bir mevzuya da işaret etmiş olabilir. Ahirette gidecekleri kesin yer ise cehennemdir. Geçmişte bir çok konulan incelediğimiz gibi bu tür konular Kur'an'da çok geçmektedir. Bu ayet kendinden önceki ve sonraki ayetler arasında bir delil ve güven bağlantısı kuruyor olabilir, şöyle ki bizim de dediğimiz gibi kendisinden önceki ve sonraki ayetlere direkt veya dolaylı yollarla bağlı olmadığı gibi bu konuda tek bir ihtimalde yoktur.

Müfessirler[21[21]] İbn Abbas'a, İbn Mesud'a ve bazı tabiin alimlerine nisbet ettikleri görüşte kafirlerle ve münafıklarla yapılacak mücadelenin farklılığını vurgulamışdır. Şöyle ki: kafirlerle mücadele kılıçla olur, münafıklarla mücadele ise hac etmekle, onlara kin tutarak kınama ve azarlamak gibi hallerle yapılır. Gerçi ayette böyle bir ayrım yapılmamış bilakis onların ahirette gidecekleri yerin bir olduğu ifade edilmiştir.

Bizim aklımıza gelen Hz. Peygamber'in münafıklarla olan durumu böyle bir yorumu ilham ediyor. Şöyle ki, onlarla savaş veyahut da öldürme gibi olaylar rivayet edilmemiştir. Bu konuda bir çok tecrübeler vardır. Bu münafıklar, zahiren müslümanlardı, Allah'ın bir olduğunu ikrar ediyorlardı. Allah Rasulü'nün risaletini kabul ediyorlardı, namaz kılıyorlardı, zekat veriyorlardı, Bakara, Ahzab ve Nisa sûresinde de açıkladığımız gibi yapılan cihadlara, savaşlara iştirak ediyorlardı. [22[22]]

10- Allah inkar edenlere Nuh'un karısıyla, Lut'un karısını misal verdi. Onlar kullarımızdan iki salih kulun nikahında iken hainlik ettiler de : Onları Allah'tan gelen hiç bir şeyle kurtaramadılar. O iki kadına "ateşe girenlerle beraber siz de girin" denildi.

11- Allah inananlar hakkında da Firavun'un karısını misal verdi. O şöyle demişti: "Rabbim bana katında cennetin içinde bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar ve şu zalimler topluluğundan kurtar.

12- Irzını korumuş olan İmran kızı Meryem'i de (hatırla) ona ruhumuzdan üflemiştik de, Rabbinin sözlerini ve ki-tablarını tasdik etmişti. Ve O, gönülden itaat edenlerdendi.

[21[21]] Tevbe sûresi 73. ayetin tefsiri için bkz. Taberi, Beğavi, Hazin, ibn Kesir, Tabresi ve Zemahşeri'nin ilgili bölümleri

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/451-452.

Nuh'un, Lut'un Ve Firavun'un Eşleri

Ayetler, kadınları üç gruba ayırarak onların hallerini ve gidecekleri yerin durumunu anlatmaktadır.

Birinci Grub: Salih iki mü'minin koruması altında olan kadınlar. Örnek ise Nuh'un ve Lut'un hanımlarıdır. O ikisi de kocalarına ihanet etti ve onları inkar etti. Kocaları ise peygamber oldukları halde onları Allah'ın gazabından kurtaramadılar. "Ve onlara ateş hak oldu" cümlesine onlar da dahil oldular.

İkinci Grub: Allah'a isyankar, kafir bir kimsenin koruması altında olan mü'min bir kadın: Firavunun karısı.

O Allah'a iman etmişti, bütün gücüyle Allah'a yönelmişti. Firavun'un küfründen ve zulmünden yüz çevirmişti. Allah'a kendisini Firavun'dan ve ona tabi olanlardan kurtarması için yalvarmıştı. Cennette kendisine bir ev ve Allah'ın yanında olmayı istemişti. Ve böylece Firavun ona zarar vermeden, Allah'ın rızasına, güzel bir mükafata nail olarak Firavun'la olan evlilik hayatını sürdürmüştü.

Üçüncü Grub: Mü'mine bir kadın idi ve hiçbir erkek koruması altına girmemiş ve de ırzını korumuştu. Bu misal ise İmran kızı Meryem'dir. O Allah'a ve kitablanna iman etmiş, O'na boyun eğmiş ve O'na sığınmıştı. O ırzını korumuştu, Allah da kendi ruhundan ona üfleyerek kerem etmişti. Ve bu da böylece Allah'ın rızasına nail olarak dünya hayatı sona ermişti.

Bu ayetlerde nüzul sebeplerine göndermede bulunan özel bir rivayete rastlamadık. Anlaşılan o ki, nüzul sebebi sûrenin ayetlerdeki konusuyla alakalıdır. Özellikle sûrenin ilk konusuyla alakalıdır. Burada Hz. Peygamber'in hanımlarına bir hatırlatma ve örnek verme bâbındadır. Çünkü onlardan sadır olanın başka bir benzeri Hz. Peygamber'in hanımlarından meydana gelmiştir. Anlaşıldığı gibi Nuh'un hanımıyla Lut'un hanımından meydana gelen olayın bir benzeri Hz. Peygamber'in bazı hanımlarında meydana gelmiştir. Hz. Nuh ve Hz. Lut nasıl ki peygamber oldukları halde hanımlarını Allah'ın azabından kurtarmaya bir fayda vermedi, Hz. Peygamber'in de risalet durumunun kendi hanımlarını Allah'ın azabından kurtarmaya veyahut Allah'ın rızasını kazanmaya yeterli olmadığını ifade etmektedir.

Şüphesiz Hz. Peygamberin hanımlarının yaptığı ile Hz. Nuh'un ve Hz. Lut'un hanımlarının yaptıkları aynı değildir. Ayetlerdeki hâdiseler öğütü ifade etmektedir. Ayetlerdeki verilen misaller ve hatırlatmalar bu gibi neride tekrarlanabilecek konular müslü-manlara uyan yöneltmektedir. Özellikle kişinin başkasına bağlı olması bir fayda sağlamayacak kişiyi ancak kendi amelleri kurtaracaktır.

Ayetlerdeki ifadeler, Kur'an'dan Medeni ve Mekki bir çok sûrelerde çeşitli üsluplarla tekrar edegelmiştir. Bunlardan bir tanesi Hud süresindeki ayetlerde Hz. Nuh'un kıssasında anlatılmıştır.

Bu kıssa şöyle anlatılmıştır:

"Nuh Rabbine dua edip dedi ki: Ey Rabbim şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hakimlerin hakimisin".

"Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan birşeyi benden isteme. Ben sana cahillerden olmamanı öğütlerim" (Hud, 45-46)

Aynı şekilde Abese sûresinde de bir misal anlatılmaktadır.

"İşte o gün kişi kendi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar" (Abese, 34-36).

"Ey insanlar Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evladı, ne evladın babası namına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin..." (Lokman, 33)

Bir de Bakara sûresinde İsrailoğulları'na yönelik bir kıssa anlatılmaktadır.

"Öyle bir günden korkun ki, o günde hiç kimse başkası için herhangi bir ödemede bulunamaz, hiç kimseden (Allah izin vermedikçe) şefaat kabul olunamaz. Fidye alınmaz. Onlara asla yardım yapılmaz" (Bakara, 48).

Ayetlerin özellikleri ve konuyla bağlantıları şunu çağrıştırmaktadır ki, sözkonusu ayetler kadının şahsiyeti, davranışlarındaki bağımsızlığı ve bu davranışlarından doğacak neticelerin sorumluluklarını taşıma noktasındaki yetkinliği açısından bize bir telkinde bulunmaktadır. Tüm bunlar Kur'an'ın birçok vesilelerle daha önce açıkladığı ve dikkat çektiği şeylerle uyum halindedir, bağlantılıdır.

Nuh'un karısının küfür ve hıyaneti, Firavun'un karısının imanı, bu ayetlerde tek olarak zikredilir. Nuh, Firavun ve Musa kıssaları bugün yaygın olan Tevrat'ın bölümlerinde geçmez. Ancak benzer vesilelerle işaret ettiğimiz üzere bu, eski kitap ve sahifelerde geçtiği ve o zamanlarda yaygın olup, bize ulaşmadığı şeklindeki düşünüşe mani değildir. Müfessirler[23][23] bazı tabiilerden rivayet etmiştir ki, Nuh'un karısı, eşinin peygamberliğine inananları kavminin ileri gelen zorbalarına bildirmişti. Firavun'un karısı ise, iman etti. Allah'a imanında ısrar etti. Firavun erkek çocukları gözleri önünde öldürüyor, işkence ediyordu. Bu durum karşısında o çok üzülüyordu. Musa'nın, Firavun'un sihirbazlarına galip geldiğini öğrenince sevindi. Musa ve Harun'un Rabbine inandığını ilan etti. Firavun ona işkence yaptı; büyük bir kayanın O'nun üzerine atılmasını emretti. Ayetler geçen olayın Rasulullah'ın ortamında

---

[23][23] ibn Kesir, Beğavi, Hazin ve Tabresi Tefsirlerine bkz.

bilindiğini gösterir ki o dönemde buna kaynaklık edecek şey, sadece yahudilerin elindeydi.

Ayetlerin, dinleyenlerin bu konuda cahil olmadıklarına işaret eden bir üslupla gelmiş olması da bunu gösterir. Aynı zamanda Kur'an'ın indirilmesindeki hikmetin, nasihat, hatırlatma olması ve içinde geçen tüm tarihi mesellerin tasvir edilmesi durumu bunu gerektirir.

Lut'un karısına gelince, Lut kıssasının geçtiği sûreler, Saffat, Ankebut, Nemi, Şuara, Hicr, Hud, Araf'tır. Ayetlerin işaret ettiğine göre, Allah O'nun hakkında, Lut kavmine yazdığı helaki yazmıştır.

Bugün yaygın olan Tekvin kitaplarında bu mânâda bazı şeyler de vardır. Bu konular Ishah'ta da geçer.

Enbiya, Mü'minun, Al-i İmran gibi birçok Mekki ve Medeni sûrede Hz. Meryem'in Allah'a itaati, namusunu koruması Allah'ın ona ikramı, O'na ruhundan üflemesi, oğlunu alemlere bir mucize kılması zikredilmiştir. [24[24]]

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 6/452-455.

MÜLK SÛRESİ

Kur an dakı Sırası : 67

Nüzul Sırası : 77

Ayet Sayısı : 55

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, kâinat varlıkları ve kanunları üzerinde gözüken Allah'ın büyüklük ve kudretine dikkat çekilmektedir. Allah'ın insanları yaratmasının ve öldükten sonra diriltilmelerini takdir etmesinin sadece onları imtihan etmek maksadıyla olduğu açıklanmıştır. Allah'ın insanlara bahşettiği nimetler ve lütuflar hatırlatılmıştır. Ahirette kafirler ile mü'minlerin varacakları yerler tasvir edilmiştir. Sûrede kafirleri kınayan, uyaran eleştiriler ve Peygamber'le tartışma hallerinde söyledikleri sözlere cevaplar da bulunmaktadır.

Süre ayetlerinin birbiriyle uyum ve tevazün içerisinde bulunması, ayetlerin bir bütün olarak indiği görüşünü haklı çıkarmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Mülk elinde bulunan (Allah) ne yücedir. O, her şeye güç yetirendİr.

2. O, amel (davranış) bakımından hanginizin daha iyi {ve güzel) olacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstün ve güçlü olandır, çok bağışlayandır.

3. O, yedi göğü, birbiri üzerinde tabaka tabaka yarattı. Rahman'ın yaratmasında bir aykırılık, uygunsuzluk görmezsin. Gözü(nü) döndür de bak, bir bozukluk2[2] görüyor musun?

4. Sonra gözü(nü) iki kez daha döndür (bak). Göz (aradığı bozukluğu) bulmak(tan) umudunu keserek hor3[3] ve bit-kin4[4] bir halde sana döner.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/227

2[2] Fütur Yarık, çatlak.

3[3] Hâsien Hakir, aşağılanmış ve kırık olarak.

4[4] Hasır Halsiz, yorgun

Allah'ın Kudretinin Delilleri

Sûre Allah'a övgüyle başlamıştır. Bu, birçok sûre girişinde Kur'an nazmının üslup-larmdandır. Övgünün hemen akabinde Allah'ın mutlak tasarruf sahibi olduğu açıklanarak, İnsanları yaratmasında, onların ölümlerini ve sonra diriltilin elerini takdir etmesindeki hikmetine işaret edilmiştir.

Kudsiyet ve övgü yalnız Allah'a mahsustur. Herşeyin mülkü O'nun elindedir, bu evrende mutlak olarak tasarruf hakkına O sahiptir. Herşeye tam olarak, kapsamlı olarak gücü yeten O'dur. Ölüm de, hayat da O'nun elinde ve O'nun gücü dahilindedir. Bunları insanoğlunu denemek için, içlerinden en güzel amelde, davranışta bulunanı ortaya çıkartmak için vasıta kılmıştır. Hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, zaafa uğramadan bunları yapar; çünkü O, çok güçlü ve galiptir, yücedir, kuvvetinde hiçbir kimse O'na yaklaşa-maz ve O hiçbir kimseye muhtaç değildir. Bununla beraber O affetme, esirgeme ve müsamaha etme sıfatlarına sahiptir. Yedi kat göğü birbiri üzerinde mükemmel bir şekilde yaratan O'dur. Göğe bakan kimsenin onda bir aykırılık, farklılık, çatlak veya yarık görmesi mümkün değildir. Tekrar tekrar ne kadar dikkatli bakarsa baksın, bakışını bütün yönlere de çevirse hiçbir eksiklik, kusur bulamaz ve çok geçmeden bakışı hor, şaşkın, bitkin ve yorgun olarak geriye döner. Çünkü çok büyük, mükemmel bir sanat görmüştür. Rabbani sırları idrak etmekten ve kavramaktan aciz olduğunu hissetmiş ve bu büyüklük karşısında kendi durumunun basitliğini anlamıştır.

Ayetlerin üslubu kuvvetli bir açıklayıcıhğa sahip olup dinleyenlerin akıl ve kalplerine yönelmiştir. Bu ayetler, kendilerinden sonra gelen küfrü kınama, kafirleri de uyarma ile ilgili ayetlerin mukaddimesidir. Son iki ayetteki soru ve meydan okuma, ilk ayetlerin Allah'ın kâinatta yarattığı varlıklarla ilgili resmettiği o büyük görüntünün etkisini, kişinin bunun karşısında hissettiklerini artırmaktadır. Bu Öyle bir duygudur ki, gökyüzüne bakışlarını çeviren hiçbir kimse ondan kurtulamaz, yaratılanın büyüklüğünü, mükemmelliğini, zihnin alamayacağı, gözün kaplayamayacağı kadar çok olan genişliği üzerinde düşünür.

Ayetlerin üslubundan, onların bütün akıllara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Bununla kâinatın ve yaratıcısının büyüklüğüne dikkat çekilerek, bunun karşısında insanların vazifeleri hatırlatılmak istenmiştir. Ayetlerin bu mânâ çerçevesinde kalması gerekir. Çünkü onları bu çerçeveden çıkarmak, Kur'an'ın amacından uzaklaşmak demek olur.

Bazı müfessirler "Ölüm" tabirini, "hayatı geçen, geride bırakan yokluk, son" şeklinde yorumlamışlar, "hayat" tabirini de dünya hayatı olarak yorumlamışlardır. İkinci ayet, insanları yaratmada, onları öldürmede ve tekrar ikinci kez onları diriltmedeki Allah'ın hikmetini açıklamayı amaçlamıştır. O hikmet de onları dünyada denemek, kötüleri arasından iyileri çıkarıp tanımaktır. Tâ ki öldükten sonra ahiret hayatında yaptıkları amellerinin karşılığı

tam olarak vcrilebilsin. Bu Kur'an'da çokça tekrarlanmıştır ve bunda uzun vadede geçerli olacak değerli bir telkin ve nasihat bulunmaktadır. İnsanların hepsi salih amel işlemeye ve bunda yarışmaya davetlidirler; zaten yaratılmalarının hikmeti, Allah'ın diğer yaratıklarından ayrılmaları da bununla alakalıdır. 5[5]

5. Andolsun biz, en yakın6[6] göğü kandillerle donattık ve onları, şeytanlar için taşlamalar yaptık. O (şeyta)nlara da çılgın ateş azabını hazırladık.

Ayet, önceki ayetlere atfedilmiş olup, konu bakımından da onlarla bağlantılıdır: Allah insanların gördüğü göğü kandillerle süslemiş ve aynı zamanda da bu kandillerden, Allah'ın kendilerine ahirette şiddetli bir azap hazırladığı şeytanlar için taşlamalar kılmıştır.

Şeytanların gökten parlak alevli yıldızlarla taşlanmaları konusu, Cin sûresinde de tekrarlanmıştır. Oradaki ayetin tefsirinde konu ile alakalı yeterli yorumda bulunmuştuk, tekrar etmeye hacet yoktur. Burada söylenmesi uygun olan bir husus varsa o da, her iki ayetten de, önceleri ve sonralarıyla birlikte şu anlam çıkmaktadır: Allah (cc), koyduğu sınırlarını aşmaya cesaret eden, O'na karşı gelme tavrı takınan her kimseyi gözetleyip kontrol altında tutmaktadır. İnsanlara o ne kadar kuvvetli gözükürse gözüksün -cin şeytanları gibi, işitenlerin zihinlerinde onların büyük korkunç suretleri vardır- Allah onu yakalar. Dünya göğünün kandillerle süslenmesi ise, çokça tekrarlanan bir ifadedir. Bu ifade, insanların aralarındaki sınıf farklılıklarına rağmen hisleriyle uyumludur. Bakışları gökteki cisimler olan yıldızlara, parlak gök cisimlerine yöneldiğinde zihinlerinde ibret almak ve yaratıcısını yüceltmek hisleri kabarır. Diğer benzeri Kur'an tabirlerinde olduğu gibi, buradaki tabirin de izah edilen çerçevede kalması, yerinde olandır. 7[7]

6. Rablerini İnkar edenler için cehennem azabı vardır. Ne kötü dönüş yeridir o.

7. İçine atıldıkları zaman, kaynayıp feveran ederken onun korkunç homurtusunu8[8]' işitirler.

8. Neredeyse öfkesinden patlayıp parçalanacak9[9]'. Her bir grup içine atıldığında, bekçileri onlara sorar: "Size bir uyarıcı gelmedi mi?"

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/228-229.
6[6] ed-Dünyâ Burada en yakın yer veya insanların baktıklarında, gördükleri, yöneldikleri yer anlamındadır.

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/230.
8[8] Şehîkan Burada çok kuvvetli ses anlamındadır.

9[9] Tekâdü temeyyezü mine'1-gayz N&ved&y&e öfkeden çatlayacak veya patlayacak... Cümlenin ifade etmek istediği anlam, kafirlere karşı olan öfkenin veya ateşin şiddetini vasfetmektir.

9. Onlar: "Evet" derler. "Bize gerçekten bir uyarıcı geldi. Fakat biz yalanladık ve: "Allah hiçbir şey indirmedi, siz yalnızca büyük bir sapmışlık içindesiniz[10[10]]" dedik.

10. Ve dediler ki: "Eğer söz dinleseydik, yahut düşünsey-dik, şu çılgın ateşin halkı arasında bulunmazdık".

11. Böylece kendi günahlarını itiraf ettiler. Çılgınca yanan ateşin halkı (Allah'ın rahmetinden) uzak olsun.

Allah'ı İnkâr Edenlere Açık Uyarı

Bu ayetlerde Allah'ı ve ayetlerini inkâr edenler uyarılmaktadır. Onlar için cehennem azabı vardır ve burası ne kadar kötü bir sondur. Ona doğru yöneldiklerinde, onu korkutucu, ürkütücü bir vaziyette göreceklerdir; kaynamasının şiddetinden korkunç bir ses çıkacaktır; neredeyse kaynamaktan veya kafirlere öfkesinden dolayı çatlayacak, patlayıp parçalanacaktır. Oraya onlardan her bir grup atıldığında, oranın bekçileri kınayıcı, azar-layıcı bir şekilde onlara kendilerine öğüt veren, bu sondan korkutan bir uyarıcının gelip-gelmediğini soracaklardır. Onlar da nedamet ve pişmanlık içerisinde cevap vereceklerdir: Bize uyarıcı geldi ama biz ona karşı yalanlayıcı bir tavır takındık; onu hakir gördük; Allah'ın insanlara elçi göndermesini inkar ettik; ona, sen davanda büyük bir sapıklık içerisindesin dedik ve böylece bu sonu hak etmiş olduk. Şayet aklımızı kullanıp düşünşeydik veya söz dinleseydik bu akıbete uğramazdık. İşte bu şekilde, yaptıkian günahlarını itiraf edip kabullenirler. Onlara yazıklar olsun, rahmetten uzak olsunlar.

Ayetler öncekiler üzerine matuf olup, onlarla bağlantılıdır. Herhalde kafirlerin şeytanlar üzerine atfedilin esiyle şiddetli bir azarlama kastedilmiştir. Onlar bir tabakadan olup sonları da aynıdır. Ayetlerdeki tasvir oldukça kuvvetli ve korkutucudur. Yakında olacağı farzedilen diyalog da etkileyici ve güçlüdür. Böylece kafirlerde pişmanlık ve korku uyandırılmak istenerek onları inkarlarından vazgeçmeye sevketmek hedeflenmiştir. [11[11]]

12. Gerçek şu ki, Rabierinden gayb ile (O'nu görmedikleri haide) içleri titreyerek korkanlara gelince; onlar için bir mağfiret (bağışlanma) ve büyük bir ecir vardır.

[10[10]] İn entüm Ulâfıdalâlin kebîr Denildi ki: Bu cehennem bekçilerinin, kafirlere kınamak için verdikleri bir cevaptır. Yine denildi ki: Bu, kafirlerin, peygamberlerine söyledikleri sözün tamamlayıcı son kısmıdır. Bize göre ikinci görüş daha isabetlidir.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/231-232.

Bu ayet, görmedikleri halde Allah'tan ve azabından korkup sakınan mü'mİnlerin sonlarını açıklamaktadır. Kur'an üslûbuna uygun olarak kafirlerin son yerleri açıklandıktan sonra bu izah gelmiştir. Onlar için Rabierinden bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.

Ayette aynı zamanda müzminler için bir müjde, rahatlatma ve konumlarını sağlam-laştmcı açıklamalar yer almıştır. [12[12]]

13. Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun. Şüphesiz O, sinelerin özünde saklı duranı bilendir.

14. O, yarattığını bilmez mi? O, latiftir, (bilgisi herşeyin içine geçen, herşeyi} haber alandır.

Allah Her Şeyi Çok İyi Bilir

Birinci ayetteki hitabın yalanlayanlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ayetler bu durumda başa dönmekte ve kafirleri kınayarak uyarmaktadır.

Birinci ayette onlara meydan okuma vardır: Sizin söylediklerinizi gizlemeniz de, açığa vurmanız da eşittir, O onu çok iyi bilir. Çünkü O insanların kalplerinden, düşüncelerinden geçen herşeyi çok iyi bilir. İkinci ayette bunun açık bir delilini ortaya koymuştur: Bütün insanları yaratan Allahu Teala'dır ve tabii olarak da onların bütün yaptıklarını, düşüncelerinden geçenleri ve kalplerinin gizlediklerini de çok iyi bilir. O latiftir, her şeyin inceliklerini bilir; Habîr'dir, bilgisi dışına hiçbir şey çıkamaz. [13[13]]

15. Sizin için, yeryüzüne boyun eğdiren'[14[14]]O'dur. Şu halde onun omuzlarında^2' yürüyün ve O'nun rızkından yiyin. Sonunda gidiş O'nadır.

Yeryüzünde Herşey İnsanın Hizmetine Sunulmuştur

1- Ayette Allah'ın insanlara olan lütfü hatırlatılmaktadır. Yeryüzünü onlara boyun eğdirmiştir. Zenginliklerinden istifadeyi kolaylaştırmıştır; tâ ki onun her tarafında gezip dolaşsınlar, çalışıp çabalasınlar ve Allah'ın verdiği rızıklardan yesinler diye.

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/232.
[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/232-233.
[14[14]] Zelûlan Kolaylıkla ondan faydalanılsın diye hizmete âmâde kılınmıştır. (2) Lj U* (Menâkibihâ): Her tarafında, bütün köşelerinde.

2- Bütün insanların son dönüş yerinin O'na olduğu açıklanmıştır; O'na dönecekler ve o, yaptıkları bütün işlerden onları hesaba çekecektir.

Ayet, üslup ve konu bakımından öncekilerin devamıdır.

"Sizin için yeryüzünü boyun eğdiren O'dur. Şu halde onun omuzlarında yürüyün ve O'nun rızkından yiyin" ayetindeki hitabın, her ne kadar önceki ayetlerdeki hitap konusu olan kafirlere yönelmesi muhtemel olsa da, ayette çok önemli telkin ve mesajlar yer almaktadır:

1- Allah dünyayı herkes için boyun eğdirmiştir. Hiç kimsenin, onun üzerinde çalışıp çabalamaktan, üzerinde gezinmekten, zenginliklerinden faydalanmaktan engelleme hakkı yoktur.

2- Herkesi, onun üzerinde, her tarafında çalışıp çabalamaya teşvik etmiştir. Hiçbir kimsenin başkasının emek mahsulünü haksız yere yemeğe veya kendisi çalışmayıp oturarak, başkasının çabalama sonucu elde ettiği gelirlerini gasbetmeye hakkı yoktur.

3- Dünya ve içindeki faydalanılacak zenginlikleri bütün insanların hizmetine sunmuştur. Onlara, bu faydaların ve zenginliklerin ancak çalışıp çabalamayla elde edilebileceğini tenbih edip dikkatlerini çekmiştir.

4- İnsanların yeryüzünden çıkardıkları rızkın, gerçekte O'nun verdiği nzık olduğunu açıklamıştır. Çünkü hammaddesini, özünü yaratıp onu çıkarmaya yarayacak sebepleri ve gücü icad edip veren de yine O'dur. Hiçkimsenin, onu kendisinin yaptığını iddia etmeye, diğer insanları dışlayarak onu sahiplenmeye hakkı yoktur. [15[15]]

16. Gökte olanın sizi yere geçirmeyeceğinden emin misiniz? Bİr bakmışsınız ki, o (yeryüzü) sallanmaya'[16[16]]' başlamıştır.

17. Yoksa siz, gökte olanın üzerinize taş yağdıran (bir fırtına) göndermeyeceğinden emin misinizi1 Sİz o zaman tehdidimin nasıl olduğunu bileceksiniz.

18. Andolsun, onlardan öncekiler de yalanladılar. Fakat beni inkâr'[17[17]]' (etmelerine karşılık verdiğim azab) nasılmış?

19. Onlar üstlerinde (kanatlarını) açıp yumarak'[18[18]] uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları (havada) Rahman'dan başkası tutmuyor. Doğrusu O, herşeyi görmektedir.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/233-234.

[16[16]] Temûr Hareket edert sarsılır.

[17[17]] Nekîr Nekiri, yani yalancıları inkar edişim veya onlara verdiğim azabım.

[18[18]] Yekbizne Kanatlarını yumarak, kapatarak, O derece ki gören kimseye onlar neredeyse düşecek gibi gelir.

20. Rahman'a karşı size yardım edecek olan kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kafirler yalnızca bir gurur (kesin bir aldanış) İçindedirler.

21. Eğer O, rızkını tutsa, rızkınızı verecek olan kimmiş?

Hayır; onlar bir azgınlık[19[19]]' ve nefret'[20[20]]' içinde İnatla direniyorlar'[21[21]]'.

22. Şimdi yüzükoyun sürünerek yürüyen mi daha çok hidayete erer, yoksa dosdoğru yol üzerinde dümdüz'[22[22]]' yürümekte olan mı?

İnkar Edenlere Uyarı Ve Hatırlatma

1- Ayetlerde, inkar edici bir soru üslubuyla uyan vardır; yoksa onlar Allah'ın ayetlerini ve elçilerini yalanlarlarken, Allah'ın, onların ayaklan altından yeri kaydırarak onları yere batırmasından veya üzerlerine taş yağdırmasından emin mi oldular? İşte o zaman uyansının ve va'dinin doğruluğunu görürler.

2- Önceki ümmetlerin yalanlamalan ve buna karşılık üzerlerine Allah'ın azabının inmesi onlara hatırlatılmıştır.

3- Dikkatleri gökte uçan kuşa çekilmiştir; kanatlarım açıp yayar, sonra da kapatıp tutar. Onu düşmekten önleyen ancak Allah'tır. Bunda Allah'ın kudretine, her şeyi gördüğüne ve her şeyi düzenleyip takdir ettiğine apaçık delil vardır.

4- İnkar eden bir soru üslubuyla başka bir uyan ve kınamada bulunulmuştur; onlara azabının vakti geldiğinde, Allah'tan başka onlara kim yardımda bulunabilir veya nzkı onlardan kestiğinde, O'ndan başka onlan kim rızıklandırabilir? Bununla beraber.azgınlığa, Allah'ın davetine karşı başkaldırmaya, ondan nefret edip uzaklaşmaya devam ettiler. Böylece bütün bu azaplara layık olmuş oldular.

5- Başka bir kmayıcı soru da; üstün olan kimdir, yüzü üstü yerde sürünüp önünü göremeyen kimse mi, yoksa apaçık dosdoğru yolu görüp onda dümdüz, dimdik yürüyen kimse mi?

Ayetler üslup ve konu bakımından öncekilerin devamıdır. Kınama ve uyan bakımından da gayet kuvvetli ve etkileyicidir. [23[23]]

[19[19]] Utuvv Başkaldırmak, büyüklenmek.

[20[20]] Nüfûr Yüz çevirmek, uzaklaşmak.

[21[21]] Leccû İnatlarına devam ediyorlar.

[22[22]] Seviyyen Ayakta, dimdik.

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/235.

23. De ki: "Sizi yaratan, size işitme (duyusu), gözler ve gönüller veren O'dur. Ne kadar az şükrediyorsunuz?"

24. De ki: "Sizi yeryüzünde üretip-türeten O'dur. Siz O'na toplanıp götürüleceksiniz."

Her Türlü İhsan Allah'tandır; Şükür De O'nadır

Her iki ayette de Peygamber'e kafirlere hatırlatma, kınama ve açıklama mahiyetinde hitap etmesi emredilmektedir; ilk başta onlan yaratanın, onlara işitme, görme organlarını ve aklı bahşedenin Allah olduğu bildirilmekte ve bu lütuflar karşısında Allah'a çok az şükretmelerinden dolayı da azarlanmaktadırlar.

Onları yeryüzünde çoğaltan ve arttıran Alah'tır ve yine O'na döndürülüp huzurunda toplatılacaklardır. Ayetler öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. İkinci ayette, Allah'ın onları yaratıp yeryüzünde çoğalttığına göre, öldükten sonra onları toplatıp huzuruna getirilmelerine de gücünün yeteceği açıklaması yer almaktadır. [24[24]]

25. Derler ki: "Eğer doğru söylüyorsanız, şu tehdit (ettiğiniz azab) ne zamanmış?"

26. De ki: "(O'na ait) bilgi ancak Allah'ın katındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım."

Gaybı Ancak Allah Bilir

Birinci ayette, kafirlerin inkar ve küçümseme mânâsı içeren, öldükten sonra diriltme,hesaba çekme ve ahiret azabı va'dlerinin -bunlar gerçek ve doğruysa- ne zaman olacağı hakkındaki soruları anlatılmaktadır. İkinci ayptte ise Peygamber'e bunların bilgisinin Allah'ın katında olduğunu, kendisinin sadece açıklayıcı ve tebliğ edici bir uyarıcı olduğunu bildirmesi emrcdilmektedir.

Bu iki ayet de önceki ayetlerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. Bu iki ayetin ve hemen öncesindeki iki ayetin üsluplarından, bunların ve öncesinde yer alan ayetlerin Peygamber'le, kafirler arasında geçen tartışmalı diyalog tablosunu hikâye ettikleri anlaşılmaktadır. [25[25]]

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/236.
[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/236-237.

27. Nihayet onu pek yakında[26[26]] gördüklerinde, o inkar edenlerin yüzleri kötüleşti. Ve: "İşte bu, sizin çağırıp'[27[27]]' durduğunuz şeydir" dendi.

Allah'ın Va'di Mutlaka Gerçekleşecektir

Bu ayet Allah'ın va'dinin gerçekleşeceğini te'yid etmek ve o zaman kafirlerin nasıl bir hal içerisinde olacaklarını vasfetmek için gelmiştir. Bu va'din gerçekleşmesini, zannettiklerinden daha yakın bir süre içerisinde göreceklerdir. O zaman akıbetin kötülüğünden yüzleri çirkin ve korkunç bir hale girecektir. Onlara: "İşte bu, sizin inkar etmekte olduğunuz, inkarcı ve alaycı bir tavırla hemen olması için acele ettiğiniz Allah'ın va'dinin gerçekleşmesidir" denecektir.

Ayetin önceki siyakla bağlantısı açıkça gözükmektedir. Ayet, uyarı, baskı ve reddiye unsurlarını içermektedir. [28[28]]

28. De ki: "Haber verir misiniz, eğer Allah beni ve benimle beraber olanları öldürse de, yahut bize acısa da (fark etmez) kafirleri acı azaptan kim kurtarabilir?"

29. De ki: "O, çok merhametlidir. O'na inanmış, O'na da-yanmışızdır. Yakında kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz."

30. De ki: "Haber verin, eğer suyunuz çekilse'[29[29]], bu durumda size kim akar su'[30[30]]' getirebilir?"

Allah'ın Azabını Kimse Engelleyemez

Bu ayetlerde Peygamber'e, kafirlere inkar mahiyetinde şu soruyu yöneltmesi emre-dilmektedir; Eğer Peygamber ve beraberindekiler, azap onların üzerine gelmeden önce ölseler veya Allah onlara azabını indirdiği anda acıyıp korusa, o kafirleri Allah'ın azabından ve şiddetli belasından kurtaracak bir kimse var mıdır? Ve suları yere batıp yok olsa, onlara sürekli su akıtabilecek kimse var mıdır?

[26[26]] Zülfeten Aniden veya çok yakında.

[27[27]] Teddeûn Olmasını istediğiniz veya hemen olması için acele ettiğiniz, anlamındadır.

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/237.

[29[29]] Gttvran Yere batan, kaynarftasî, akması kesilen su.

[30[30]] Maîn Dökülmeden kaynayan.

Yine Peygamber'e, kendisinin ve beraberindekilerin Allah'a olan mutlak inançlarını, sadece O'na tevekkül edip dayanmalarını ilan etmesi ve kafirleri uyarması emredilmiştir. O kafirler çok geçmeden iki gruptan hangisinin hidayet üzere olduğunu, hangisinin de delalete saplandığını öğreneceklerdir.

Ayetler öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. Bu ayetlerde de (23, 24, 25, 26) Peygamber'le kafirler arasında cereyan eden tartışmalı diyalog te'yid edilmektedir. Bu tablo veya sahne, aynı zamanda da sûrenin son bölümü olarak gelmiştir.

Bir kısım müfessirlerin dediğine göre birinci ayet, Peygamber'in ölmesini bekleyip temenni eden ve böylece O'ndan kurtulmayı isteyen kafirlere karşı reddiye içermektedir. Geçen Tûr sûresinde yer alan bir ayet de aynı konuya temas etmişti. Bu sözün doğruluk payı vardır, fakat yapmış olduğumuz yorumun daha doğru olduğu izlenimi bizde uyanmaktadır. Allah daha iyi bilir. [31[31]]

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/238.

KALEM SÛRESİ

Kur ‘an’daki Sırası :68

Nüzul Sırası :3

Ayet Sayısı :52

İndiği Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Peygamber (s)'İn desteklenmesi, teskin edilmesi, övülmesi, inkarcılara hücum edilmesi, onların uyarılması ve karşı tavırları konu edilmiştir. Öğüt verme ve uyarma formunda bir kıssa anlatılmış, ayrıca Peygamber (s)'in desteklenmesi bağlamında Yunus Peygamber'in kıssasına yer verilmiştir.

Sürenin ilk dört ayeti ve bunları izleyen diğer ayetlerin içerikleri, ilk dört ayetin yalnız başına ve kalan ayetlerin ise bir müddet sonra nazil olduğu ihtimalini vermektedir. Bundan başka sürenin bir kerede indiği olasılığı da vardır. Sürenin nüzul yönünden ikinci sûre olması, ilk dört ayetinin yalnız başına ve Aİak sûresinin ilk beş ayetinin peşinden nazil olması ihtimaline göredir. Bu ihtimal doğru olmayıp ilk dört ayet ve müteakip ayetler birlikte nazil olmuşlarsa, o takdirde sürenin bu şekilde ikinci olarak sıralanması da doğru değiidir ve bir miktar sonra İnmiş olması gerekir. Bizim esas aldığımız mushaf, ayetlerin Medine'de nazil olduklarını belirtmektedir. Oysa ayetlerin üslup ve içeriği bu kanaatin doğru olmadığını göstermektedir.

Sürenin ayetleri; konu, birbirini îakip etme ve sözün akışı yönünden uyum içerisindedir. Buna göre şöyle denilebilir: İlk dört ayeti hakkında belirttiklerimize dikkat edilmesi kaydıyla sûre; bir defada ya da birbirini izleyen bölümler halinde nazil olan sûrelerdendir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1) Nûn, kalem ve (onunla) yazdıklarına2[2]' and olsun ki!

2) Sen, Rabbinin nimetİyle cinlenmiş değilsin.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/33.
2[2] Yesturûn Yazdı anlamına gelen (sctara) fiilinden gelmekledir.

3) Senin için kesintisiz*2' bir mükafat vardır. [3[3]] Ve sen, büyük bir ahlâk üzeresin.

Âyetlerde hitap Peygamber (s)'e yöneltilmiştir. Allah'ın yardımı ve nimetinin onu kuşattığını, onun dillenmediğini, yüce görevini yerine getirmesi ve bu uğurda göğüsle-diği sıkıntılara karşı Allah'tan kendisine sürekli/kesintisiz bir ecrin var olduğunu, Allah'ın seçmesi ve gözetmesinden ötürü, O'nun eğittiği yüce bir ahlâk üzere okluğunu pekiştirmek tarzında, kaleme ve insanların kalemle yazdığı şeylere yemin edilmiştir.

Bazı müfessirler bu sûre başındaki nûn (0.) harfinin diğer sûrelerin başında yer alan (mukatta'a) harflerinden olduğunu söylemişler, bazıları da bu harfin sözcük mânâsı taşı-dığını, hokka ve Yunus (baliği) anlamlarına geldiğini; onun yemin ve tekid çerçevesine dahil olduğunu; "'kalem" ve '"yazmak" ipuçlarıyla, "'hokka7" mânâsının yer almasından Ötürü ikinci görüşün doğru olduğunu söylemişlerdir[4[4]].[5[5]]

Sûre Başlarındaki Hece Harfleri (El-Hurûfıı'f-Mukatta'a)

Nûn harfinin, birçok sûrenin önünde bulunan mukatta'a harflerinden olduğu kabul edilirse deriz ki; bu konuda çeşitli görüşler vardır[6[6]]. Bize göre en İsabetli ve tercih edilmesi gerekli olanı, bu harflerin lenbih/dikkat çekme ve daha sonra söylenilecek olan sözlere/mesaja kulak verilmesi ve zihinleri hazırlamak (motivasyon) için geldiğidir.

Bu sûrelerde mukatta'a harflerini yemin ifadelerinin takip etmesi, belirtilen tercih ve görüşü kuvvetlendirmektedir. Mukatta'a harflerinin bazı sırları gizlediği türünden söylenilenlere gelirsek; bu konuda Peygamber ve ashabına ulaşan sağlam bir rivayetin mevcut olmadığı bir tarafa; Peygamber (s)'in görevinin tabiatı ve onun asaletinin evrenselliğine sığacak bir durum değildir. Bu gibi durumlarda zan ve tahmin ile konuşmak doğru olmaz.

Bu haillerin, sûrelerin ayet sayılarını gösteren semboller/işaretler olduğunu söyleyenler için de aynı durum geçerlidir[7[7]].[8[8]]

[3[3]] Gayru Memnun Kesintisiz, sürekli olan.

[4[4]] Bkz.: Taberî, İbn Kesîr. Tabresî, Hâzin ve Zamahşerî tefsirleri.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/34.

[6[6]] Biraz önce belirtilen tefsir kitaplarından Bakara sûresinin ilk ayetlerinin tefsirine bkz.

[7[7]] Ali Nasûh et-Tâhir, Ramazan 1373/Mayıs 1954rde, "Kur'an'daki Sûrelerin Başlangıçları" (Evâilu's-Suver) başlığı ile bir broşür yayınlamış, orada bu görüşü savunmuştur. Broşürü iyice inceleyen kişi açık bir şekilde hesap hatasına düşüldüğünü, sağlam bir senet olmaksızın Medeni ayetlerin Mekkî sûrelerde ve Mekkî ayetlerin de Medenî sûrelerde yer aldığına dair birtakım rivayetlerin kabul edildiğini: yine sağlam bir senet olmaksızın hesaba uydurmak ve tatbik etmek yüzünden bazılarının kabul edilmediğini görecektir. Bu şöyle dursun, belirtilen bu görüş çok tehlikeli bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. et-Tâhir m söylediği şeylerden birisi de şudur: Sûrelerin bazılarında ve hatta büyük bir kısmındaki bu harfler, dönemlerden birinde ve ayetler nihâî olarak tertip edilmeden önce sûrelerin ayet sayılarını sembolize ediyordu. Bu aşamadan sonra sûreye başka ayetler ilave edildi. Mekki sûrelere bazı Medeni ayetler, Medeni sûrelere bazı Mekki ayetler eklenmiş ve sûrelerden bazıları diğer bazılarının içerisine girmişti. Sûreyi oluşturan ayetler tertip edildiği zaman ebced hesabına göre bu harflerin

Kur'an'da Yeminler

İlk ayetle ilâhî bir yemin bulunmaktadır. Müteakip üç ayet ise. bu yeminin cevabı (sebebi)dır. Kur'an'daki yeminler, açıkça görüldüğü üzere, alışılagelincn konuşma/dil üslûbuna dahil olduğundan dolayı, birçok kez ve çeşitli şekillerde Kur'an'da geçen malûm bir tarzdır. Sûre başlarında. Kur'ani nazım özelliklerinden birisi olarak kabul edilebilir olan ve yeminlerle başlayan birçok sûre (daha) bulunmaktadır.

(Kur'an'da) üzerine yemin edilen şeyler çok çeşitlidir ve bunlar evrenin gök ve yerdeki sahnelerini, onun canlı ve cansız varlıklarını kapsamaktadır. Ne var ki. üzerine yemin edilen nesne ve yeminin üslûbundan; onun, insanların zihinlerinde önemli bir yer işgal ettiği ve kendi hayatlarında meydana gelen bir olgu olduğu görülmekledir.

Yemin, her hangi bir sahnenin azamcli, bir görüntünün korkunçluğu bir tablonun gücünden dolayı ya da insanda bazı ruhî İzler/etkilerin doğmasına yol açması yahutla bazı adet, gelenek ve kavramların bağlantılı olduğu bir sebep dolayısıyla ortaya çıkmış da olsa durum aynıdır, farketmez. Yeminden sonra gelen vurgular, amaç ve anlamlar zihin ve kulakları motive etmek gayesini taşımaktadır.

Bu süredeki yeminde lam bir uyum vardır. Çünkü yazmak ile yazım araçları olan kalem ve hokka bir araya getirmiştir. İki ayet gurubu arasında, yazma, okuma ve bilgiye dikkat çekmek çerçevesinde büyük çapta bir konusal uyum görülmekledir. Bu iki guruptan ilki Kur'an'da ilk olarak nazil olduğu nakledilen Alak sûresinin ilk ayetleridir. Kalem sûresinin ilk ayetleri harikulade bir biçimde ve işarel tarzıyla insan hayatında yazma, okuma ve ilmin önemine dikkat çekmektedir.

Bazı müicssirlcr[9][9] sahâbî ve tabiîlerden, kalem kelimesinin mânâsının; Allah'ın, evrendeki olayları ilahi levhaya[10][10] kaydedilmesini emretmiş olduğu ilahi kalem şeklinde yorumladıklarına dair sözler naklctmişlcrdir. Bize öyle geliyor ki, bu yorumda zorlama vardır ve

---

sembolize ettiği sayı bozulmuş oldu. Bu şu anlama geliyor: Bazı ayet veya ayet guruplarının, bir dönemde ayet sayılarının işaretlendiği başka bir sûreye eklenmesi, bu şifreleri bozmuş; ikinci olarak da Allah'ın öğretmiş olduğu hikmetlerini yok etmiştir.

Nihâî şekilleri ile sûrelerin. Peygamber (s)'in sağlığında ve O'nun emriyle tertip edildiğini farz edersek -ki birçok delil ve ipucuna dayanarak, el-Kur'anu'l-Mecîd adlı kitabımızda (söyleyip) tercih ettiğimiz görüş budur- Bu takdirde Peygamber (s), ilahi şifrelemeyi ihmal etmiş demektir ki, Peygamber bundan beridir. Bazı alimlerin söylediklerine göre; ayetlerin tertibi Peygamberin vefatından sonra olmuş ise, o zaman Peygam-ber'in, ashabına şifre olayını bildirmemesi problemi ortaya çıkmaktadır. Eğer o, (ashabına) bildirmediyse. Allah'ın emrine muhalefet etmiş ve kendisine Allah'ın indirdiği baz: şeyleri açıklamamış demektir ki. Peygamber (s) bundan da beridir. Eğer O. ashaba bu meseleyi bildirmiş ise. bu takdirde onlar emre muhalefet etmiş ve hep birlikte ilahi şifrelemenin hikmetini ihlal etmiş olmaktadırlar ki, onlar da bundan uzaktırlar. Burada tek bir ihtimal kalıyor; o da şudur: Peygamber (s)'in harfleri şifreleme meselesi bu et-Tâhir "keşfedene" kadar, bütün insanlara gizli kalmıştı! O'nun da böyle iddia edeceğini zannetmiyoruz.

[8][8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/34-35.
[9][9] Mesela bu sûrenin tefsiri hk. bkz.: Taberi Tefsiri.

[10][10] Levh-i Mahfuz kastedilmiş olmalıdır, (çevirenin notu).

buradaki (kalem) kelimesi insanların kullandığı kalem anlamına gelmektedir. "Yazdıkları" (yesturun) kelimesinin bu kelimeyi izlemesi de bu görüşü kuvvetlendiren hususlardandır. Bundan başka, Kalem ve Alak ayetlerinde geçen kalem kelimesinin anlamı ve fonksiyonu arasındaki mânâ ve konu uyumu da bunu desteklemektedir.

Rivayet edildiğine göre[11[11]] (Kalem süresindeki) bu ayetler Alak sûresinin ilk ayetlerinden sonra inmiş ve sırf bu nedenle Kalem sûresi nüzul yönünden Kur'an'ıri ikinci sûresi olarak sıralamaya konulmuştur. Eğer rivayet sahihse (bu) ayetler yalnız başına ve sûrenin kalan ayetleri ise onlardan bir müddet sonra nazil olmuş; daha sonradan, önceki ayetlere katılmış ve bu şekilde sûrenin telifi ve oluşumu tamamlanmış; aynt şekilde Peygamber (s)'i teskin ve destekleme; zanna kapıldığı ve korktuğu şeyden O'nu sıyırmak için nazil olmuş olmalıdır. Bu ise; ük olarak kendisine vahyedildiği zaman görüp işittiklerini, cinlerin musallat olması (çarpması) şeklinde zannetmesidir. O kadar ki, Ta-berânî'nin Peygamber (s)'den naklen, Abdullah b. Zubeyr'c nispet edilen bir hadiste, rivayet ettiğine göre O, kendisini dağın tepesinden atmak istiyormuş[12[12]].

(Peygamberin durumu hakkındaki) belirtilen rivayet sahih değil İse, ayetlerde bir yönden O'nu teskin etme ve destekleme, bir yönden de kafirlerin Peygamber (s)'i cin-lenmiş olmakla suçlamalarına cevap verme hedeflenmiştir. Kur'an birçok ayette bu suçlamalara işaret etmektedir:

"Dediler ki; "Ey kendisine zikir (kitap) indirilmiş olan, sen mutlaka cinlenmişsinf" (HicrJS/6).

"Yoksa 'onda delilik var' mı diyorlar? Hayır. O kendilerine hakkı getirdi fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar." (Müminim 23/70}

"O inkar edenler Zikr'i (Kur'an'ı) işittikleri zaman neredeyse seni gözleriyle devireceklerdi. 'O mecnundur' diyorlardı, Halbuki O, âlemler için uyarıdan başka bir şey değildir". (Kalem 68151-52)

Bu bölümdeki ayetlerle ile bundan sonrakiler arasında uyum ve irtibat okluğu görü-mektedir ki bu durum (ayetlerin nüzulü hakkındaki) ilk rivaycli zayıflatmaktadır: Şöyle denilebilir: Sûre tek bir zincir halinde ya da (sûreyi oluşturan bölümler) peşpeşe nazil olmuştur. Sûrenin ikinci sûre olarak sıraya konması doğru değildir. Çünkü müteakip ayetler; inkar, münakaşa, kınama, eleştiri ve inkarcıların Kur'an'ı "öncekilerin mitolojileri" şeklinde nitelemeleri gibi hususları içermektedir. Bu ise, Kur'an'clan az olmayan bir bölümün nüzulünden ve Peygamber (s)'in insanlarla ilişki kurup onlara Kur'an okuması; münakaşa ve mücadeleye girerek onlarla haşır-neşir olmasından sonra meydana gelmiş olmalıdır. [13[13]]

[11[11]] es-Siret'ul-Hatebiyye, 1/244.

[12[12]] Taberânİ Tarihi, 11/48,49 (Matbaat'ul-İstikâme).

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/35-37.

Peygamber'in (S) Ahlâkı

Bu edebî özelliği olan tekitli bir üslupla Peygamber (s)'in ahlâkini, Allah'ın övmesi ve onu büyüklük sıfatı ile nitelemesi olağanüstü bir olaydır ki, bunun önünde her türlü beşeri övgü, niteleme ve lütuf eriyip (yok olmaya) mahkumdur. Bazı siyer ve şemail kitaplarında yersiz ve gereksiz bir biçimde geçtiği üzere[14[14]] Peygamber (s)nin bütün uzuv ve görüntüleri itibariyle diğer insanlar gibi bir beşer, kendinden önce yaşamış peygamberler gibi bir rasul olduğu ve onların arasında sonradan ortaya çıkmış asılsız bir türedi olmadığına ilişkin Kur'an açıklamalarına ters olarak; bazı miislümanların, Peyganıber'in kişiliğini neredeyse beşerilik çerçevesinden çıkaracak biçimde birtakım özelliklerle nitelemek İçin sarfettiği çabalar; öyle anlaşılıyor ki, Peygambcr'in ahlâkındaki büyüklük, onun şahsiyetin deki temizlik, peygamberlik için seçilmesini sağlayan kalbindeki iman ve ihlasını idrak etmek hususunda kusur edilmesinden kaynaklanmakta ve bu durum onları, ne eşyanın tabiatına uyan ne de Kur'an nasslanna uygun olan başka sebepler aramaya yöneltmektedir.

Nitekim bu duruma şu ayetlerde işaret edilmiştir:

"De ki: 'Ben elçilerden bir türedi değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilemem. Ben sadece bana vahyedilene uyuyorum ve ben apaçık bir uyarıcıdan başka hır şey değilim." (Ahkaf46i9)

"De ki: 'Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda, ne bir zarar verme gücüne sahip değilim! Eğer gaybı bilseydim çok hayır (mal-mülk) elde ederdim. Bana kötülük dokunmamıştır. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeciyim." (Araf7/188)

"Muhammed, sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçmiştir. Simdi o olur veya Öldüiiilürse siz ökçelerinizin üzerine geriye mi döneceksiniz? Kim ökçesi üzerinde geriye dönerse, Allah'a hiç bir ziyan veremez, Allah sükredenlcri miikafatlandırcıcak-tır." (Ali İmran 3/144)

"De ki: 'Beti de sizin gibi bir insanım: Tanrınızın bir iek Tanrı olduğu bana vahyo-lunuyor. Kim Rabbi'nc kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabhi'nc (yaptığı) ibadete hiç bir kimseyi ortak etmesin." (Kefıf 181110)

Her halükârda (buradaki) ayetler nüzul itibariyle Kuran'in ilk aycllcrindcndir. Peygamber (s), üzerinde taşıdığı ve onunla ilahi Övgüyü hak etliği yüce ahlâk ile risalet görevini yüklenmeden önce donanmıştı. O ahlâk Allah Rasulü'nü risalete, büyük göreve hazırladı ki, Allah risaletini nasıl vereceğini daha iyi bilir. Buhari'nin Aişe'de'n naklen rivayet ettiği bir

---

[14[14]] Bkz.: Sîratu'r-Rasûl (s), 1/24 vd.

hadiste geçtiğine göre, Peygamber (s)'e ilk kez vahiy indikten soma, O Hz. Hatice validemizin yanına dönmüş; olup biteni O'na anlattığı zaman "Ben kendimden korkuyorum" demiş; Halice ise; "Hayır, hayır! Allalra yemin olsun ki, Allah seni hiçbir zaman yardımsız bırakma?. Sen akrabanı gözetirsin, çaresizlerin yükünü hafifletirsin, yoksullara yardım edersin, misafirperversin, iyi işlerde yardımcı olursun"[15[15]] demiştir. Abdullah b. ez-Zübeyr'den naklen, Tabeıi'nin rivayet ettiği[16[16]] bir hadiste geçtiğine göre ise Peygamber (s) Hatice'ye "(sıradan bir) şair ya da cinlcnıniş olmaktan korkuyorum" deyince; (Hatice) "Bundan Allah'a sığınırım ey EbıTl-Kasım; senin doğru sözlülüğün, eminliğin, yüce bir ahlâka sahip olman ve akrabanı gözetiyor olman öieden beri bi-liniyorken, Allah bunu sana yapmaz" demiştir. Burada anlatılanlar, övülmeye layık bir ahlâkla Peygamber (s)'in risaletlen önce donanmış olduğu yönündeki görüşümüzü desteklemekledir. [17[17]]

5- (Sen de) göreceksin, onlar da görecekler;

6- Hanginizin "fitne"Jenmiş"[18[18]]olduğunu

7- Şüphesiz Rabbin kimin kendi yolundan saptığını ve kimin de doğru yolda olduğunu en iyi bilendir.

8- Öyleyse yalanlayanlara İtaat etme.

9- istediler ki, sen yumuşak davranasın[19[19]], insanlar da sana yumuşak davransınlar.

10- Şunların hiç birine itaat etme: Yemin edip duran, aşağılık,

11- Kötüleyen'[20[20]], söz götürüp getiren[21[21]],

12- Hayra engel olan, saldırgan, günahkar,

13- Kaba[22[22]] ve sonra da kötülükle damgalı'[23[23]].

14- Mal ve oğullar sahibi olmuş diye

15[15] Bkz.Mansûr Ali Nâsıf, et-Tâcu'l-Câmi' Li'i-Usûl Fî Ahâdîsi'r-Rasûl, İII/226. II.Basım. (İhyâu Kutubı'l-Arabiyye)

16[16] Taberr Tarihi 11/47,48

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/37-38.

18[18] el-mcftûn Sapmış, yoldan çıkmış.

19[19] Tudhinu Yumuşaklık gösterirsin veya yağcılık yaparsın.

20[20] Hemmâz Çokça ayıpiayan. kötüleyen.

21[21] Meşşa hi nemîm Çok söz götürüp, geliren. (koğucu).

22[22] CUtull Kötü, kaba.

23[23] Zenîm Nesebi sarih olmayan, başkasına nispetli.

15- Kendisine ayetlerimiz okunduğu zaman; "eskilerin masalla-n"[24[24]]dedi.

16- Biz O'nun ağzını'[25[25]] (ateşle) damgalayacağız1[26[26]].

ayetle bahse konu olan kişinin ağzı mânâsında kullanılmıştır.

Ayetlerin ifade biçimi oldukça açıktır. Burada Peygamber (s) ile kafirler arasında meydana gelen bazı olaylar, onların cevaplanıp kınanmaları ve Peygamber (s)'in desteklenmesi gibi hususlar anlatılmıştır.

1) Kafirlerden bazıları, "meftun", "sapmış", atalarının dininden ve geleneklerinden çıkmış bir kimse olarak O'nu ayıplamaya başlamışlardı, İlk ayet bunlara, "Gerçek mutlaka çok geçmeden ortaya çıkacak ve kimin meftun olduğu bilinecektir" şeklinde cevap vermiştir. Sonra "hitab" kimin gerçek sapık, kimin de gerçek mübtcdi olduğunu Rabbin bilir şeklindeki destekleme ile Peygamber (s)'e yöneltilmiştir.

Bazıları ise Peygamber (s)'e, yumuşaklık göstermesini, buna karşılık da kendilerinin yumuşaklık göstereceği teklifini götürmeye başladılar. Rivayetlerin belirttiğine göre bunların istedikleri "yumuşaklık"; onların düşüncelerini küçümsemem ek ve birlikte hareket etmektir. Peygambcr'c yumuşaklık ise O'nun davet ettiği bazı şeylerde kendi başına bırakılmasıdır. Bazıları (ise) Peygambcr'c buna dair yeminler ediyorlardı. (Sonuçta) ayet onları tasdik etmemeyi, (onlara) itaat edilmemesini emretti. Çünkü onlar inkarcıdırlar.

Peygamber Kur'an okuyunca; bazıları onun Allah'ın vahyi olduğunu inkar ederek, mal-mülk, evlat ve güçleriyle böbürlenerek, Kur'an'in öncekilerin sayfaları ve efsanelerinden iktibas edildiğini söylemeye başladılar. Âyetler bunlara; "Onlar inkarcı/yalancı, alçak, çokça ayıplayıcı, kötüleyici, insanlar arasında söz getirip götüren ve bozgunculuk yapan, hayra engel olan, katı kalpli, başkalarına nispetli kimselerdir" diyerek çok şiddetli bir biçimde hücum etmiştir. Son ayet ise inkar, yalanlama, iftira, aldatıcı yalan yeminlerden dolayı onların ağızlarını ateşle dağlamakla tehdit etmiştir. Bu tehdit, içbenliklcri-ne daha kuvvetli etkisi olması için onların geleneklerinden çıkarılmıştır.

10-16. ayetlerdeki zamir tekildir. Müfessirler[27[27]] Ahnes b. Şurayk ve Esved b. Abdi Yâğus'un ismini zikretmişler ve ayetlerin bunlardan birisini kastettiğini söylemişlerdir. Ayeflcr "hepsi" (Külle) kelimesi ile başlamaktadır.

[24[24]] Esâtîru'l-Evvelin "Esatir", "ustura" kelimesinin çoğuludur ve yazmak anlamındaki "setara'Ylan lüremişir. Ayette önceki toplumların hikayeleri, efsaneleri ve yazdıkları kastedilmekledir.

[25[25]] el-Hurtûm Bu kelime filin hortumu için kullanılmakta olup;

[26[26]] Seııesimıιhû Bir şeye alamet koymak anlamındaki "veseme"den türemiştir. Hayvanları ve özellikle develeri birbirinden ayırd edebilmek için bedevi Arapların uyguladıkları bir gelenek olan derilerin üzerine damga vurulması sureliyle hayvanlar tanınmaktaydı.

[27[27]] Ayetlerin tefsin hk. bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabresî, ve Nîsâburi Tefsirleri.

Bunlardan Önceki ayetler zamir ve fiil olarak cem' (çoğul) kipiyle gelmiştir ki, şöyle denilmesi uygun düşmekledir: Âyetlerin üslûbu hitap biçimindedir ve müfessirlcrin belirttikleri sahih olsa bile bir ferdi değil bir sınıfı ifade etmek suretiyle gelmiştir.

İnkar, yalan (yere) yemin, koguculıık, insanları ayıplayıp-kötülcme, hayra engel olma, haddi aşma/azgınık, katı kalplilik ve acımasızlık gibi olumsuz niteliklerle ayetlerin onları kınaması; bu kötülenen çirkin niteliklerden uzak durup, nefsi pisliklerden temiz-

lemenin gerekliliğine dair yüce ve sürekli bir Kur'anî telkini içermekle, ahlâki değer ve bunun kuvvetlendirilmesine, insanların fiillerinin bu ahlâki değerlerden doğması ve etkilenmesine Kur'an'ın çok önem verdiğini göstermektedir.

Aynı zamanda bu ayetlerde Peygamber (s)'e yönelik genel uyarılar yer almıştır ki, bunlar şöyledir: Çirkin ahlâk üzerinde olan kafirlerin hidayete ulaşması hakkında sağlıklı/doğru bir sonuca ulaşmaları imkansızdır. Plakikat ve ve ilkeler konusunda yumuşak davranmak ve taviz vermek bahse ve tartışmaya konu olması uygun/caiz olmayan bir durumdur. Burada yine her zaman ve mekanda geçerli uzun boyutlu ve yüce bir Kur'anî vurgu vardır.

Bu ayetlerin erken dönemde indiği kabul edilirse, başlangıcından itibaren Peygamber (s)'in davet yolunda açıkça-aşikar olarak yürüdüğüne dair; Alak sûresi ayetlerinden çıkarttığımız fikrin desteklendiği apaçık ortadadır. [28][28]

Lider Ve Zengin Sınıfın Düşmanca Tavırları

Çokça yalanlayan ve yemin edenin mal ve çoluk çocuk sahibi olmak ile nitelendirilmesi Peygamber (s)'e bu (olumsuz) tavırları gösteren, ondan taviz isteyen ve O'nu sapıklıkla itham edenlerin tuzu kuru/aristokrat sınıfı olduğunu göstermektedir. İik defa Peygamber'İ engelleyen, soy-sop sahibi zengin liderlerden biri idi. Böylece lider ve zengin sınıfının Peygamber (s)'e, davetin başlangıcından itibaren düşmanca tavrı başlamıştır. Bu ayetlerden ve Alak sûresinin ilk beş ayetini takip eden ayetlerden önce inen sûre ve pasajlarda, A'lâ, Leyi, Şems, Fecr, Zilzâl, Kâria! Asr gibi davetin prensiplerini ihtiva eden daha sonra üzerinde duracağımız sûrelerde (yer aldığı üzere) özellikle açları yedirmek-doyurmak, fakir ve miskinlere tasaddük, zayıflara şefkat etmeye çağırdığını gördükleri, sonra da Peygamber'e inananların içerisinde bu kimselerin olduklarını öğrendikleri zaman, bu zengin sınıfa mensup olanlar, Peygambcr'in hareketinde, kendilerinin can damarlarını ve çıkarlarını tehdit eden şeyler görmüşlerdi.

Bu sınıf sonuna dek Peygamber (s)'e düşmanlık ve O'na karşı insanları kışkırtma eylemlerine öncülük etmeye, O'nun çağrısına ve bu çağrıyı insanların kabul etmesine geniş Ölçüde engel

---

[28][28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/40-41.

olmaya devam etmiştir. Kur'an'da bu durumu belirten birçok ayet bulunmaktadır.

"Ve dediler ki, "Rabbimiz, liderlerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar." (Ahzab 33/67)

"Sen o zalimleri Rabblerinin huzurunda tutuklanmış, birbirlerine söz atarlarken bir görsen: Zayıf düşürülenler, büyüklük tas/ayanlara: "Siz olmasaydınız, elbette biz inanan insanlar olurduk" diyorlar. Büyüklük tasîayanlar da zayıf düşürülenlere dediler ki:" Size hidayet geldiği zaman, sizi ondan biz mi engelledik? Hayır siz. kendiniz suç işliyordunuz." Zayıf düşürülenler büyüklük taslayanhıra; "Hayır, gece gündüz tuzak kıırar. Allah'ı inkar etmemiz/. O'na eşler koşmamızı bize emrederdiniz" dediler. (Sebe 34/31-33)

Burada kınama ve red kuvvetli ve dehşet verici bir manzara sergilemekledir. Öyle ki, Alak sûresi ayetlerinde de aynı durum vardı. Engelleyen ve düşmanlık edenler. Peygamber ve O'nun ashabına, etkileri açısından, bu ayetlerin uslubundaki ilahi hikmet hakkında söylediklerimiz, burada da söylenilebilir. Üslûbun bu şekilde devam etmesi, kuşkusuz bu bağlamda Önemli bir durumdur. [29[29]]

Kureyş Liderlerinin Peygamber'le Pazarlıkları Ve Teklifleri

"İstediler ki sen yumuşak davranasın. onlar da yumuşak davransınlar'"[30[30]] ayelinin. Peygamber'in onlara taviz vermesi ve iyi davranması ve sonunda da buna karşılık olarak kendilerinin benzer tavır gösterecekleri konusunda bazı müşrik liderlerinin tekli Herini anlattığı açıkça görülmektedir. Bazı müfessirlerin anlattığına göre onlar Peygamberden ya tanrılarını iyilikle anmasını ya da (en azından) susmasını (buna karşılık) onu dinleyeceklerini ve bazı talepleri konusunda onunla birlikte olacaklarını teklif etmişlerdi. Yeri gelmişken bu teklifin sadece bir kez için olmayıp, bazı ayelcrin işaret etliği ve bazı rivayetlerin de aktardığı üzere Mekke dönemindeki birçok zaman diliminde tekrar edilmiş olması kayda değerdir ki; bu ilk dönem. Peygamber'in şiirlinin en tehlikeli bölümlerinden birisini leşkil etmiştir. Peygamber (s) başlangıçtan itibaren -ki Öyle devam etmiştir- toplumun doğru yola gelmesi konusunda çok ısrarlı ve davetinden uzak durmalarından, özellikle lider takımın bu tutumundan çok üzüntülüydü. Çünkü onlar biraz önce belirttiğimiz üzere, Arapkir'in büyük çoğunluğunun önünde engel oluyorlardı. Liderlerden bir kısmı bu akrabalık bağını kullanıyorlar ve karşılıklı olarak yumuşama ve taviz verme biçiminde doğrudan ya da amcası Ebu Talib aracılığı ile bazı tekiller ve öneriler sunuyorlardı. Isra süresindeki şu ayetler buna işaret etmektedir: "Az daha onlar, baskı yapıp seni, sana vahy ettiğimizden ayırarak, ondan başkasını üstümüze atman için kandıracaklardı, işte o zaman seni dost edinirlerdi. Eğer biz

---

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/41-42.
[30[30]] Ayetin tefsiri hk. bkz.: Beğavî, ibn Kesir. Taberî, Hâzin ve Tabresî Tefsirleri.

seni sağlam/aştırmamış olsaydık, onlara bir parça meyledecektin." fİsra 17/73-74)

Müfcssirier bu konu hakkında, birçok rivayet aktamişlardır'[31[31]]ki. bunlara göre: Kureyş'in liderlerinden bir gurup Peygambere, kendisine iyi davranmaları ve kolaylık göstermeleri karşılığında ilahlarını kötüleme ve inançlarını yermekten vaz geçmesini önermişler; Pcygamber'dcn. bir müddet daha bu gelenek ve ayinlerine dokunuimaması-nı islemişler, ondan, Hacer-ül Esved'e yaptığı gibi kendi pullarını da ziyaret etmesini talep etmişler, kendilerine bu konuda müsamaha gösterilmesini işlemişlerdir. Görünen ti ki, onlara bazı kolaylıklar göstermesi Peygamber'in hatırından geçmiş, sonunda Allah O'nu bu yanlışa düşmekten korumuş ki. bu koruma Kalem sûresi ayetlerinde yer alan ve bizim de biraz önce değindiğimiz uyarıyı İçermektedir.

Yunus sûresinde şöyle bir ayet vardır: "On/ara açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman, bizimle buluşmayı ummayanlar; "Bundan başka bir Kıtr'an getir veya bunu de-çiştir" derler. De ki, "O'nu kendi tarafımdan değiştirtmem. Ben sadece bana vahvniu-nana uyarım . Saye! ben Rabhirne karşı gelirsem büyük bir günün azabından korkarım?" (Yunus 10115)

Müfessirlerin rivayet ettiğine göre[32[32]] müşrikler Peygamber'den. kendilerine ve Allah'a ortak koştukları putlarına hücum edilmeyen bir Kur'an istemişlerdir.

İbn Hışâm'ın rivayetine göre Kureyş'in liderleri öfkeli bir biçimde tanrılarını kötülemek ve inançlarını yermekten yeğenini engellenmesini istemek için birçok kez Ebû Tâlib'c gelmişlerdir. Bu anlardan birinde, O da bunların toplantısında iken Pcygam-ber'e: Bizden başka hiçbir kimseye vermediğin bir şeyi bize verdiğini Arapkir'in duymaların! istiyoruz" demişler.

Hz. Peygamber bir defasında amcasına; "Onları Araplar'a hakim kılıp Arap olmayanların kendilerine boyun eğmesini sağlayıcı bir söz söylemelerini onlardan isliyorum" demiş; müşrikler de O'na 'Teki, amcanın hakkı (halın) için, on söz söyle" demişler, Rasulullah da; "Lâ İlahe illallah" deyin ve O'nun dışında kuiluk ettiklerimizden sıyrılın" deyince, bazıları diğerlerine "bu adam size hiçbir şeyi verecek değildir" demiştir.

En'âm ve Kchf süresindeki bazı ayetlerin ibaresi ve müfessirlerin bunlar hakkında rivayet ettikleri gösteriyor ki. İider takımı Peygamber'den, eğer Onların kendisiyle birlikte oturmalarını, ona kulak vermelerini ve daveti kabul etmelerini istiyorsa: etrafındaki iakir ve kimsesizleri/miskinleri çevresinden kovmasını öneriyorlar ve bu müslüman-ları daveti kabul etmemelerine bahane yapıyorlardı.

Bu durum şu ayetlerde yer almıştır: "Sabah-akşam Rablerinin rızasını isteyerek. O'na

---

[31[31]] Hâzin, Begavi, Tabresî tefsirleri...

[32[32]] Begavi, Hâzin, Tabresî.

yalvaranları (Kureyş liderlerinin önerisine uyarak) kovma. Onların hesabından sana bir sorumluluk, senin hesabından da onlara bir sorumluluk yok ki. onları kovup da zalimlerden olasın!" (En'am 6/52)

"Sabah-akşam. rızasını isteyerek Rabblerine yalvaranlarla beraber olmak konusunda sabret. Gözlerin, dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan başka vana sapmasın. Kalbini bizi anmaktan alıkoyduğumuz: keyfine uyan ve işi hep aşırılık olan kişiye itaat etme." (Kchf18128)

Ayetler. Kafirlerin ileri gelenlerinin tekliflerini kabul etmekten Peygamberin sakın-dırılmasım ve sosyal statüleri nasıl olursa olsun kendisine iman edip etrafında toplanan ashabına çokça ilgi ve özen göstermesi hususunu konu edinmiştir. Zira onlar Allah a i-man ve sadece O'na yönelimde samimi arzularını ortaya koymuşlardır ki. bu onların şanını ve değerini Allah katında yükseltmiştir. Görüldüğü gibi ayetlerde çok büyük bir telkin vardır.

Bununla birlikte, ilk dönemden itibaren liderlerin Peygamber (s)'den taviz ve tolerans istemeye yönelmeleri, buna karşılık O'na aynı şekilde hareket edeceklerini vadet-meleri ve bu husustaki ısrarları; Peygamber'i yolundan engellemeye, kınama ve hücumlarında daha yumuşak olmaya O'nu zorlayacak bir kuvveti kendilerinde bulamadıklarını kanıtlamaktadır. Ayrıca lider takımının sahip olduğu güç, zenginlik ve çokluğa aldırış etmeyip Kur'an'ın mesaj ve hücumlarını onların suratlarına çarparak bu şekilde onların kulaklarını yırtmaya sevkedecek cesaret, ruhi kuvvet ve Allah'a tam teslimiyetin Pcy-gamber'de bulunduğunu; aynı zamanda lider takımının bu durumu bildiklerini göstermektedir. Burada büyük ve eşsiz bir örneklik vardır[33[33]]

“Esatirul-Evvelin”
(Öncekilerin Mitolojileri / Hikâyeleri)

"Esâtîru'l-Evvelîn" ifadesi, kafirlerin Kur'an hakkındaki iddialarını anlatmak için Kur'an'da çok kez tekrar edilmiştir. Bu cümle veya daha doğrusu esatir kelimesi şu an, asla olmayan, saçmalık ya da hurafenin geçerli olduğu kıssaları ifade etmektedir. Ne var ki gördüğümüz kadarıyla bu kelime Kur'an'da sadece bu anlamda kullanılmamış aynı zamanda aralarında, elden ele dolaşan hristiyan ve yahudilerin kitapları dahil olmak üzere öncekilerin kitapları ve sahifelerine işaret maksatıyla da (Kur'an'da) yer almıştır.

Furkan süresindeki bir ayet bu izahı desteklemektedir; "Evvelkilerin masalları, onları yazdırmış, sabah akşam onlar kendisine okunuyor" dediler, "(Furkan 25/5)

Öyle ki, Kafirler Peygamber'in okumuş olduğu Kur'an'ın vahiy olmadığını ve O'-nun ellerde

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/42-44.

dolaşan ilk kitaplardan iktibas edip yazdırmış ve ezberlemiş olduğunu söylemek istemektedirler.

Sûredeki bu ifade aslında, bu ayetlerden önce nazil olan ayetlerin, hacim itibariyle kayda değer bir halde olduğunu ispatlamakladır ki, bu yüzden kafirler nazil olan ayetler ile kendi söyledikleri arasında uygunluk ve konu benzerliği görmüşlerdir. Sûrenin tertibi hakkında söylediklerimiz de bu görüşü desteklemektedir. 34[34]

17- Biz bahçe sahiplerini nasıl İmtihan ettiysek, kuşkusuz bunları da imtihan ettİk35[35]. Hani onlar sabah olunca' 36[36]onu mutlaka devşİreceklerine37[37] yemin etmişlerdi.

18- İstisna da yapmıyorlardı38[38].

19- Oysa uyurlarken hemen Rabbinden (gönderilen) doİa-şıcı bir bela onu sardı da39[39]

20- (Bahçe) simsiyah kesiliverdi.

21-Sabahleyin birbirlerine seslendiler:

22- "Devşireceksenİz erkence mahsulünüze"40[40], gidin!" diye.

23- Derken aralarında fısıdaşarak41[41] gittiler;

24- "Sakın bu gün aranıza hiç bir yoksul girmesin" diye.

25- Engellemeye güçleri yetecek adamlar tavrıyla42[42]' erkenden gittiler.

26- Fakat onu (bu halde) gördüklerinde "herhalde biz yolu şaşırdık"43[43]dediler.

27- "Hayır doğrusu biz mahrum bırakıldık!"

28- (İçlerindeki) orta yolu tutan (adil kİşi)44[44]"Ben size demedim mi? Rabbinizi teşbih

---

34[34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/44.

35[35] Beievnâhum Onları denedik, sınadık.

36[36] Musbihiyn Erkenden sabahleyin.

37[37] es-Samıu Devşirmek, hasat elmek.

38[38] Lâ yestesnûn Yemin etîikîcn sonra İnşaatları / Allah dilerse demiyorlar.

39[39] Fc tâfe aleyhâ tâifun miıı Rabbikc Bahçe--nin ürünlerine İsabet eden, onları kurulan ve onlan kapkara ya da toplanılmış/hasat edilmiş gibi yapan ilahi beladan kinayedir.

40[40] Havsikum Burada bahçeniz anlamındadır.

41[41] Yetehâfetûn Fısıyldaşıyorlar.

42[42] Hani planlama, kötü niyel ve kası!

43[43] Dallûn Burada yolunu şaşıranlar, kaybolanlar anlamındadır.

44[44] Evsatuhum En akıllıları, en reşid/aklı başında olanları.

etmeniz gerekmez miydi?"dedi.

29- "Rabbimizİ teşbih ederiz, doğrusu biz zulmedenler-denmişiz!" dediler.

30- Dönüp birbirlerini kınamaya başladılar"[45[45]].

31-"Yazıklar olsun bize, biz azgın kimseiermişiz![46[46]]

32- Belki Rabb'imiz, bize onun yerine ondan daha iyisini

verir. Biz Rabb'imİze yönelir, O'ndan umarız." (dediler).

33- İşte azrib böyledir. Ahirct azabı ise elbet daha büyüktür, keşke bilselerdi.

Bu ayetler bahçeleri olan bir gurubun kıssasını anlatmaktadır ki, bu adamlar "Allah izin verirse/dilerse" demeksizin bahçenin ürünlerini hasat edeceklerine dair yemin edip bahçeden fakirleri mahrum bırakmayı planlamışlar ve güçlerine dayanarak sabah erkenden kararlarını gerçekleştirmeye gitmişlerdi. Allah da kötü niyetlerine ceza olarak, ürünleri hasat edilmiş gibi yapan bir belayı onlara musallat etmiştir. Bahçelerini bu durumda gördüklerinde şaşkınlığa düşmüşler, hatta bahçenin (yolunu) kaybettiklerini zannetmişler, sonra gerçeği anlamışlar ve mahsullerini kaybedip mahrum kaldıklarını idrak etmişlerdi. Onların içerisinde, kendilerine orta yolu, itidalli olmayı ve haddi aşmamayı öğütleyen, aklını kullanan iyi bir adam vardı. Onlara: "vBu gidişimizin nasıl sonuçlanacağını size bildirmemiş miydim?" dedi. Onların tevbe ve teşbih etmelerini, günahlarını kabul-46

ienmelerini istedi. Bunlardan bazdan diğerlerini kınamaya başladılar; Allah'ı teşbih, istiğfar edip zulüm ve azgınlıklarını kabullendiler, kaybettikleri ve mahrum kaldıkları şeylerin yerine daha iyisini getirmesi ümidi ile tevbe edip Allah'a yöneldiklerini ilan et-tilcr.

Anlaşıldığı kadarıyla ayetler, Allah'ın, inkarcıları bahçe sahiplerini sınadığı şeylerle sınamış olduğu gerçeği ile başlamış; Allah'ın nimetlerini inkar eden zalimlerin başına gelen dünyadaki şiddetli azaba dikkat çekilmesi ve kendilerini bekleyen daha şiddetli ve büyük olan ahiret azabı ile tehdit edilmesiyle sona ermiştir. [47[47]]

Bahçe Kıssası Ve Bunun (Anlatılmasının) Gayesi

Müi'essirler, kıssada belirtilen bahçenin Yemen ve Habeşistan'da olduğunu rivayet

---

[45[45]] Yetelâvemûne Bazıları diğerlerini kınıyorlar.

[46[46]] Tâğiyn Azgınlık ve şımarıklıkla haddi aşanlar olarak, anlamındadır.

[47[47]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/46-47.

etmişlerdir. Bazdan da, bu bahçenin Sakîf'ten bir adama ait olduğunu, (bu adamın) ağaçtan yere düşen ürünleri fakirlere terkettiğini. o ölüp çocukları mirasçı olunca; "Babamız kuskusuz ahmak bir adamdı" deyip fakirleri bundan mahrum bıraktıklarsın söylemişlerdir. Başka bir ifade ile kıssada anlatılanlar gerçek bir olaya aittir. Âyetlerin ruhu ve içeriği bu gerçeği göstermekte ve yine olayın, (Kur'aırı) işitenler tarafından bilindiği izlenimini vermektedir.

Açıkça görüldüğü üzere, "Onları imtihan ettik" cümlesindeki "onlar" zamiri daha önceki ayetlerin tavırlarını anlattığı, inkarcılara aittir ki. bunlar Kurcyş'in lider takımıdır. Burada, onların bahçe kıssasını bildiklerine dair bir ipucu vardır.

Kıssanın öğüt ve örnek vermek amacıyla anlatıldığı açıktır. Bu durum Kur'aırdaki bütün kıssa ve mesellerin (temel) Özelliklerindendir. Oysa yahudi ve hrislİyan kutsal kitaplarının ihtiva etliği kıssalar, tarih ve haber Özelliği taşımakladır. Bu kıssada yer alan öğüt ve hatırlatma şudur: Allah, bahçe sahiplerini bahşettiği nimetlerle imtihan etliği gibi inkarcıları da nebevi risalede imtihan elmişlir. Ayrıca bu adamlar, kendilerine doğru yolu göstereni dinlemedikleri, Allah'ın nimetine şükretmedikleri ve fakirleri mahrum bırakmak şeklindeki taşıdıkları kötü niyetlerinden ötürü Allah'ın azabı ve belasına maruz kaldıkları. Rabbani bir imtihanın önündcdirlcr. Eğer kendilerine nasihat eden öğüt sahibi ve yol göstericiye kulak vermeyip ona icabet etmez ve Allah'ın verdiği nimetlere şükretmezlerse onlar, aynı şekilde, - Ahirct'tc karşılaşacakları büyük azap şöyle dursıın-dünyada da Allah'ın bela ve azabına maruz kalacaklardır.

Bizim esas aldığımız mushaf bu ayetlerin Medine'de nazil olduğunu belirtmekledir. Ne var ki bu konuda bizim bazı tespitlerimiz vardır:

1) Buradaki ayetlerin tamamı tıpkı aynı bağlam ve konu hakkında inmiş gibi. öncesi ve sonrası ile uyunVbütünlük içerisindedir.

2) Ayetlerin içeriği, getirilen risalel/nübüvvct döneminin ilk zamanlarındaki insanlara yönelik olduğunu göstermekledir.

3) "Onları imtihan ettik" cümlesindeki "onlar" zamiri, daha önce bahis konusu edilen (kafir)lere aittir ki, bu ayetlerle öncekiler arasında bağlantı bulunmaktadır.

4) Ayetlerin üslûbu ve karekteristiği, Mekkî ayetlerin üslup ve karakteristiğine daha çok benzemektedir.

Bunlardan dolayı, ayetlerin Medenî oluşuna dair rivayetin doğruluğuna temkinle yaklaşmaktayız. [48][48]

---

[48][48] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/47-48.

Mekkî Sûrelerde Medenî Âyetlerin Yer Aldığını Belirten Rivayetler Üzerine

Zikredilen ayetlerin Medenî oluşuna dair rivayetin belirtilmesi münasebetiyle iik kez diyoruz ki: Mekkî sûrelerde Medenî ayetlerin bulunduğuna dair rivayetler vardır. Bizim esas aldığımız mushaf, otuzdört Mekkî sûrede yüzkirkyedi Medenî ayetin bulunduğunu-nu belirtmektedir. Bazı rivayetler bu ayetlerin sayısını arttırmakta diğerleri ise azaltmaktadır. (Oysa) ayetleri iyice düşünen bir kimse bunların çoğunda Mekke döneminin karekteristiğini, tablo ve olaylarını görecek; Önceki ve sonrakiler arasında bağlam ve içerik hatta nazım yönünden tam bir uyum bulunduğunu anlayacaktır. Kaldı ki bu ayetlerin Medine'de inmiş olmasının hikmeti de gerçekten anlaşılamamaktadır. O halde bunların Medenî oluşunu ve Medine'de nazil olma sebeplerini ifade eden rivayetlerin doğruluğu konusunda şüphe ve temkinle yaklaşmak uygun bir yoldur.

Ancak, tenziün hikmetinin Mekkî sûrelerdeki konuları (Medenî dönemde) desteklemeyi gerekli bulmuş olması farz edilerse bu da tatmin edici olmayan bir varsayımdan ibarettir. Kayda değer bir husus da, bu rivayetlerin büyük bir bölümünün sahih ve kuvvetli nebevi hadisler yahut sahabi sözleri olmayışıdır. İnsanın aklına şöyle bir neden geliyor: Bu Mekkî ayetler Medine'de meydana gelen bazı olaylar üzerine okunmuş veya delil getirilmiş; bazıları bu durumu unutmuş, meseleyi karıştırmış ve bunların Medenî ayetler olduğu zannına kapılmışlardır.

Bu sözümüz, Mekkî sûrelerdeki, Medenî olduğu iddia edilen ayetlerin çoğuna uymaktadır. Ancak Mekkî sûrelerdeki az sayıdaki bazı ayetler bu yargının dışındadır. Zira karekteristik ve içerikleri bunların Medenî olduklarına dair rivayetin doğruluğunu desteklemektedir. İşte bunlar içeriklerine uygun yerlere konulmuşlardır ki, yeri geldiğinde onları açıklayacağız. [49[49]]

34) Müttakî (sakınan, korunan)ler için Rableri katında nimet bahçeleri vardır.

35) Biz müslümanları mücrimler gibi yapar mıyız hiç?

36) Neyiniz var, nasıl (böyle) hüküm veriyorsunuz?

37) Yoksa sizin bir kitabınız var da ondan mı okuyorsu-nuz?[50[50]].

38) (Ki) Onda istediğiniz her şeyi buluyorsunuz[51[51]]'.

39) Yoksa sizin istediğiniz hükmü verebileceğinize dair Kıyamet'e kadar sürecek andlannız mı

49[49] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/48.

50[50] Tedrusûn Okuyorsunuz, öğreniyorsunuz veya öğretiyorsunuz.

51[51] Tehayyarûn Beğenmek, seçmek, (seçiyorsunuz).

var üzerimizde?[52[52]].

40) Sor onlara: onlardan hangisi buna kefil[53[53]] olacak?

41) Yoksa kendilerinin ortakları mı var? Doğru iseler ortaklarını çağırsınlar.

42) Baldırın açılacağı![54[54]] (bütün çıplaklığı ile gerçeğin ortaya çıkacağı) ve secdeye davet edilecekleri gün, (secde) edemezler.

43)Gözleri düşük olarak yüzlerini zillet kaplar [55[55]](Oysa) Onlar sağlam iken de secdeye çağırılırlardı.

Ayetlerde Yer Alan Konular Şunlardır:

1- Tasdik edici müttakîlerc Rableri katında, O'nıın cennetlerinde nimetler verileceği müjdelen m iştir.

2- Olumsuz soru tarzında Allah'ın ahiret gününde müslümanlan suçlular/günahkarlarla bir tutmasının doğru olup olmadığı sorgulanmıştır.

3- Yalanlayici/inkarcılara meydan okunup bunlar tahkir edilmiştir. Öyle ya. Onlar gerçekten de Allah'ın müslümanlan günahkarlarla bir tutmasının mümkün olduğunu mu sanıyorlar? Hangi yüzle bu zannın doğruluğuna hükmediyorar. Onların yanında, arzuladıkları ve istedikleri şeylere ahirelte sahip olacaklarına dair istinad edip bildikleri bir kitap mı var? Umdukları ve hükmettikleri şeyleri elde edecekleri hakkında onların yanında Allah'tan gelen sürekli ve kapsamlı bir ahit mi var?

4- Allah'a orlak koştukları varlıkların sözkonusu imkanları vereceğini zannediyorlar ise kendilerine bunları kimin garanti edeceğini müşriklere sorması emredilmiş; bu ortaklan çağırmaları konusunda müşriklere meydan okunmuş, eğer dürüst iseler bunlardan yardım dilememeleri istenilmiştir.

5- Kıyamet günü onların başlarına gelecek olaylar, uyarma, meydan okuma ve tehdit etme tarzında anlatılmıştır. Bu günün hali onlara şiddetli gelince, kendilerini saran tehlike derhal secdeye kapanmalarını onlara hatırlatacak fakat onlar bundan aciz kalacaklar. Çünkü onlar

---

[52[52]] Em lekum eymânun alcynâ hâli-ğatıın ilâ yevmi'l-Kıyâme Kurtuluş konusunda Allah'tan size verilmiş Kıyamet'e dek devam eden kapsamlı bir ahit mi var, anlamındadır.

[53[53]] Zaım Kefil, taahhüd eden, veya destekleyici, demektir.

[54[54]] Yevme yukşeftı an sâk'ın Durumun şiddetlendiği vakit demektir. Savaş kızışınca bacaklarını açmak Arapların adetindendi. Burada kastedilen kıyamet günü ve o zamanki durumun şiddetleneceğidir.

[55[55]] ferhekuhûm Onlara yetişecek, korkutacak veya onları saracak.

kendilerine tanınmış fırsatı kaçırdılar. Vakit ve imkan yönünden genişlikle oldukları halde secde etmeleri emredildiğinde secde etmemişlerdi. Kimbilir o gün kendilerine zillet ve alçaklık damgası vurulduğu halde onların ürpeni-korkudan sarsılan gözleri nasıl olacak?

Açıkça görüldüğü üzere; ayetler önceki konu ile bağlantılı olup, onun bir tekrarı ve kıssada verilen örneğin devamıdır.

Ayetlerin ruhu mütakiîcr ile; iman ve davete icabet edip kendilerini Allah'ın gazabından koruyanların; mücrimler (günahkarlar) ile de inkar edip şımararak düşmanlık gösferenlerin kastedildiğini göstermekle; Aynı şekilde kafirlerin akide ve gelenekle rintle hak üzere olduklarını iddia ettiklerini ortaya koymaktadır. Belki de bu iddia, onların dînî geleneklerinin. İbrahim (a), O'nun dini ve sahilden ile ilişkisine dair öiecjcn beri Araplar'ın bildikleri ve söylenegeldikleri şeylerle bağlantılıdır.

Âyetlerde çoğul muhatap zamirinin gelmesi, onlara soru sorması ve meydan okumasının Peygamber (s)'e emredilmesİ; ortamın karşılıklı mücadele ve tartışma ortamı olduğu ya da mücadele ve tartışma ile sona erdiği; kafirlerin, kendi inançlarının doğru olduğu ve bunların ilahi Öğretilerle irtibaü konusunda ısrar ettikleri izlenimini vermektedir.

Bu gibi tartışma ortamlarının anlatımı Kur'an'da birçok kez geçmiştir ki; Peygamber (s) İle kafirler arasındaki bu münazara, tartışma, münakaşa ve mücadele ortamlarının an be an meydana geldiği gerçeğini desteklemekte ve bunun da, davetin yayılması hususunda doğal bir süreç olduğunu göstermektedir. [56[56]]

Ahiretteki Bahçe (Cennet)Ler

Ahiretteki cennetlere bu ayetlerde ilk kez işaret edilmiş olmalıdır. Bundan ölürü iliyoruz ki; Kur'an'da cennetler, ahirette salih mü'minlcrin elde edecekleri nimetler arasında belirtilmiştir. Dünyada insanlar ve özellikle Kur'an'ı ilk dinleyenler bağ ve bahçelerde, buralarda olan ağaç ve çiçekler, sular, gölgelik ve ürünler içerisinde ziyafet ve istirahat yapmaya öteden beri alışkın idiler. Bundan ötürü ilahi hikmet, salih mü'minlcrc, dünyada insanların öteden beri zevk açtıkları, nefislerinin huzur bulduğu şeylerden daha iyi/güzellerini onlara vadetmeyi gerekli görmüştür. Kur'an'daki birçok ayetle insanların alışkın oldukları ve onların dikkatlerini çeken bazı özcliik ve benzetmelerle ahiretteki (cennetler) açıklanmışır, ki, bunun amacı zihinlerde çağrışım yapmak, nefisleri etkilemek ve beşeri tatmin etmektir.

Ahiret bahçe (ccnnet)leri, ahiret hayatının bir bölümü olup Kur'an'ın bildirmesinden ötürü iman edilmesi gereken imani-gaybî gerçeklerdendir ve Alfah'm kudreti çerçevesinden de

[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/50-51.

onlara tabidir. Bahçelere ait niteliklerin anlatımında çok söz söylenilmesi, genel olarak ahiret hayalının anlatımında izlenen Kur'an'in özclliklcrindcndir. Bu konudaki birçok ayet ve bunların üslupları -cennetlerin imânı hakikat olmasına ilave olarak-şöylc söylemeyi gerektirmektedir: (Söz konusu) ayetlerde: Allah'ın davetini kabul ye O'na iman etmek, salih amel işleyip bunda sebat etmek, netsin şehvet ve hcvalannı bu yolda feda etmeyi Özendirmek, teşvik etmek ve yönlendirmek hedeflenmiştir.

Bazı müicssirler. cennetlerin nitelikleri, mahiyeti, yeri, yaratmış zamanı, nimetlerinin, saray ve yapılarının biçimleri vs. hususlarda çok teferruata dalmışlardır. Bu mesele gaybî-imani bir konu olduktan sonra teferruata dalmak, zorunlu olmayan ve gereksiz bir zorlamadan ibarettir. Özellikle, bu konuda Kur'aıVın anlattıklarına ilave olarak bir şey söylemesi doğru olabilecek tek kaynak olan Peygamberle (bu anlatılanların) bağlantısı sabit olmadıktan sonra en iyisi/evla olan Kuran ve sahih sünnete labi olmak; ayrıca Kur'an'daki bu niteliklerin gerçekleştirmek istediği amacı ve bu nitelikler İle insanların dünyada alışkın oldukları şeyler arasındaki benzerliğin hikmetini gözetmektir ki. daha önce bu hususa dikkat çekmiştik.

Yabancılar, Kur'an'da anlatılan cennetler dolayısıyla İslam dininde ayıp aramaya yeltenmişlerdir. Onların iddialarına göre (cennet tasvirleri) mü s lürn anlarda bencillik ve tamahkarlığı körüklemekte, iyilikleri ancak şahsi karşılık umarak yapmaların;! yöneltmekte böylece de ahiret hayatı soyut ruhani çerçevesinden çıkmaktadır. Bencillik ve tamahkarlığın körüklenmesi iddiasına gelince; ahiret hayatını ve cenneti arzulamanın, bu olumsuz duyguların kökünü kesmesini gerektirdiği çok açıktır. Çünkü; iman edip. korunduğu (takva ettiği) ve salih amel islediği zaman, meylettiği nimetlerden daha âlâsına ahiret hayatında ulaşacağına inanan insan; dünya hayalında peşin hiçbir maddi karşılık beklemeksizin, mal ve nefsiyle ilgîî olarak birçok şekilde fedakarlık yapmaya, kanaata, başkalarını düşünmeye ve iyi işler yapmaya kendini alışlirabilir. Ahirctin ruhani-.soyul çerçevesine gelince; Kur'an, anlatmış olduğu bütün işlerde olayların doğası ve gerçek özelliklerine uygun bir tarz izlemiştir.

Bundan dolayı İslam dininin, ebedi ve insanlığın evrensel dini olması isabetli bir durumdur. Cennetler ve oralardaki nimetlerin nitelikleri hakkında yer alan ifadeler bu çerçevede geçmiştir. Bu yüzden salih mü'minin ahiret hayatında yararlanacağı "Allah'ın yüce rızası", "göz aydınlığı", nefsin arzulan ve huzur bulması (gibi durumlar), çeşitli üsluplar ve birçok konular içerisinde anlatılmış tır ki bu (tarz), aynı şekilde olayların doğasına da uygun düşmektedir. Zira Allah, onların bu şekilde nefsinin huzuru ve göz aydınlığını bulan kimseler olduğunu bilmektedir. Sonuç olarak Kur'an, olaya maddi çerçeveden bakanlar ile idealistleri birlikte razı edecek hususları içermiştir. Nitekim şu ayetlerde bu durum görülmektedir:

"De ki: Bunlardan daha iyisini size söyleyeyim mî? Allah'tan korkanlar için Rabb-leri katında altlarında ırmaklar akan, içinde, sürekli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır, Allah kullarını görür." (Al-i İmran 3115)

"Allah, inanan erkeklere ve İnanan kadınlara, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları ve Adn cennetlerinde güzel meskenler va'd etmiştir. Allah'in razı olması ise hepsinden büyüktür. İşte büyük başarı budur." (Tevbe 9/72)

"Yanları yataklarından uzaklaşır. Korkarak ve umarak Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz ruıktan hayır için harcarlar. Yaptıklarına karşılık o/arak onlar için ne gözler aydınlatıcının (nimetler) saklandığını hiç kimse bilemezi" (Secde 32/16-17)

"Ey huzura eren nefis! Razı edici ve razı edilmiş olarak RabB'ine dön. Kullarım arasına gir. Cennetime gir,"(Fcer 89/27-30)

"Rabbimiz, bizi sana teslim olanlar yap, neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar..." Bakara 21128

"Rahbi O'na: "İslam ol!" demişti, "Âlemlerin Rabbine teslim oldum." dedi. İbrahim de bunu kendi oğullarına vasiyyet etti, Ya'kuh da:: "Oğullarım, Allah sizin için o dini seçti, bundan dolayı sadece müslümanlar olarak ölünüz (dedi)".

"Yoksa siz, Ya'kuh'a Ölüm (hali) geldiği zaman orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub). oğularına: "Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?" demişti- "Senin tanrın ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısı olan fek Tanrı'ya kulluk edeceğiz, biz O'na teslim olanlarız elediler". (Bakara 21131-133)

"Allah'a, bize indirilene, ibrahim e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torun/ara indirilene, Musa ve İsa'ya veri/ene ve (diğer) peygamberlere Rabbleri tarafından verilene inandık, onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz Allah'a teslim olanlarız," deyin. Eğer onlar da sizin inandığınız gibi inanırlarsa doğru yolu bulmuş olurlar; ama dönerlerse mutlaka anlaşmazlık içine düşerler. Onlara karşı Allah sana yeter. O, işitendir, bilendir" (Bakara 2/136-137)

"Allah katında din, İslam'dır. Kitab verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ayrılıktan ötürü, ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkar ederse, bilsin ki Allah hesabı çabuk görendir. Seninle tartışmaya girişirlerse de ki: "Ben de kendimi Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da."

"Kendilerine kitap verilenlere ve ümmîlere de ki: Siz ele islam oldunuz mu? Eğer islam olurlarsa doğru yolu bulurlar. Yok eğer dönerlerse, sana düşen, yalnız duyurmaktır- Allah kullarını görmektedir." (Al-i İmran 3/19-20)"Kim islam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, (o din) ondan kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır." (Al-i İmran 3/85)

Tek olan Allah'ın dışındaki varlıklardan sıyrılan ve ondan başkasına boyun eğmeyen, kendini ve nefsini Allah'a teslim eden, O'na itaat edip emirlerine uyan kişi "müs-lûman" (Müslim) dır.

Açıkça görüldüğü üzere burada; Allah'ın bitlenmesi (tevhid), O'na karşı ihlas ve O'nun için

kendini feda etme/özveri, ve nefsi başka faktörlerden kurtarıp özgürleştirme yönünden eşsiz ve derin bir özellik vardır. Bu husus. İslam'a ait bu anlam sebebiyle. Muhammed (s)'c tabi olanlarda, yüksek bir karakter kazandırmıştır ki, bu karakter Peygamber döneminden sonsuza dek onların taşıdıkları bir alamet olmaya devanı etmiştir.

Bizim kanaatimize göre "müslimûn/müslümanlar" kelimesinin iman edenlere ait bir isim olması, Hacc süresindeki şu ayetin inmesinden sonra yerleşmiştir:

"Allah uğrunda, O'na yaraşır şekilde cihad edin. O. sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dini(nde olduğu gibi yaptı). O Önce(ki kitaplarda) da, bunda da (Kur'an'da) size müslümanlar adını verdi ki, Peygamber size şa-hid olsun, siz de insanlara şahid olasınız. Haydi namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a

sanlın; sahibiniz O'dur. Ne güzel sahip ve ne güze! yardımcıdır (O)! (Haca 22/78)

Bu Hacc sûresinin iMekkî ya da Medenî oluşu ihtilaflıdır. Fakal sûrenin içeriği onun Mekkî olduğunu ve bazı Medenî ayetlerin buna katıldığını kuvvetli bir biçimde göstermektedir. Yeri geldiği zaman açıklayacağımız üzere bu Medenî ayetlerin Hacc sûresine katılmasını bazı etkenler gerekli kılmıştır. Buradaki' ayet, bağlamın da ortaya koyduğu gibi Mekkî ayetlerdendir. Yani -bu doğru ise- (müslim) adının verilmesi Mekke döneminde yerleşmiş; sonra Medenî olan Maİde sûresinin üçüncü ayetinde de yer almıştır:

"Ben bugün size dininizi ikmal enim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'ı tercih ettim." (Ayetteki "islam" kelimesi müsliimanların dinine ad olmuştur). [57[57]]

44 - 45) Bu sözü yalanlayan! bana bırak; onları bilmedikleri yerden derece derece (azaba) yaklaştıracağız[58[58]]. Onlara mühlet veriyorum[59[59]]. Doğrusu benim tuzağım[60[60]]ı sağlamdır[61[61]].

Her iki ayette, daha Önceki ayetlerde olduğu gibi kafirlere yönelik dehşetli hücum ve Peygamber'in teskin edilip güçlendirilmesi hususuna devam edilmiştir. Hitab Ö.'na yö-neliktir. "Kur'an'ı yalanlayanları Allah'a bıraksın, kuvvet ve mal itibarıyla yararlandıkları şeyiere aldırış etmesin. Kuşku yok ki Allah, bilmedikleri bir biçimde, onları kademe kademe azaba yaklaştırmak ve mühlet vermek için böyle yapıyor. Şüphesiz O'nun düzeni/tuzağı

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/51-54.
[58[58]] cl-İstidrâcj Olaya derece derece düşürmek.

[59[59]] 'l-İmlâ Zaman ve mühlet vermek.

[60[60]] cl-Kcyd Düşmana karşı tedbir almak ve onu mağîûp etmek,

[61[61]] Merîn Kuvvetli veya şiddetli.

kuvveti ve şiddetlidir, daha sonra oniarı kuşatacaktır."

"Se neslcdricuhum" (Onları derece derece yaklaştıracağı?,). "Umlî ichum" (Onlara mühlet veriyorum) ve "Keydî" (Benim düzenim/tuzağım) Arap dilinde alışılagelen üslup ifadeleridir. Yoksa; Allah'ın onlara, tehlikeye düşürmek ve aldanmalarının artması amacı ile sabretmesi, yarattıklarına tuzak/düzen kurması anlamına geldiğini vehmetmek tutarsızdır. Çünkü Allah bütün bunlardan uzaktır. Yalanlama/inkar kafirler tarafından meydana gelmiş, onlar inkarcı, şımarık ve düşmanca tavır takınmışlar, (insanları) Allah'ın yolundan uzaklaştırmalar; sonuçta ceza ve azabı hak emıişierdir. Söylediğimiz sibi bu (abirler Peygamber'in teskin edilip, desteklenmesi ve takviye edilmesi amacını gülmektedir. [62[62]]

46) Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar ağır borç altında[63[63]] mı kalıyorlar?

47) Yoksa gayb onların yanında da, onlar mı yazıyorlar?[64[64]]

Bu iki ayet de aynı bağlamdadır ve hitap yine Peygamber (s)'e yönelikiir. Ayetler sorgulama üslubu ile gelmiştir: Peygamber davet ve irşadına karşılık o kafirlerden herhangi bir ücret mi istiyor ve onlar bu isteği ağır bulup borç ve zarardan kurtulmak için davetten kaçıyorlar? Yoksa Allah'ın gaybından haberleri mi var ya da gelecekte olacak olaylar onların elinde mi ki, otılâr kendileri için diledikleri şeyleri söylüyor ve sonuçla onlar akibet yönünden güven içerisinde olduklarını gösteriyorlar? Açıkça görüldüğü gibi ayetlerin üslûbu, daveti duymazlıktan gelip aldırış etmemelerinden ölürü yalanlayan/inkarcıların kınanmasını ayrıca onların uyarılmasın! konu edinmiştir. Aynı şekilde Peygamber'in, büyük görevi karşılığında herhangi bir ücret ya da karşılık talebi veya arzusu olmadığını da anlatmakladır.

Allah'ın emrini yerine getirme görevi; insanların Allah'a ve güzel ahlâka yönelmeleri, dünya ve ahirelle mutlu olacakları unsurları temin, onların daveti kabul etmemelerinin vahim sonuçları konusunda uyarılmalarını arzu etmek dışında: bütün Özel gayelerden sıyrılarak insanları davel etmek, olumsuzlukları kınamak ve davetle doğru ve ihiaslı olunduğunun kanıtlanması kasdı ile Peygamber'in bu durumu ilan etmekle çıtı reci ilmesi Kur'an'da birçok kez geçmiştir. Mesela:

"De ki: "Size bir öğüt vereyim; ikişer ikişer ve teker teker Allah'in huzurunda durunuz sonra düşününüz! Arkadaşınızda delilikten eser yoktur. O. ancak şiddetli bir azabın önünde sizi uyaran (bir Peygamberidir."

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/54-55.

[63[63]] el-Mağrem Mali yükümlülük, borç veya kayıp.

[64[64]] Yekfûbûn Burada "diledikleri gibi hükmediyorlar veya anlatıyorlar" anlamındadır.

"De ki: "Ben sizden bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir. O her şeye şahittir.7'

"De ki: "Rabbim hakkı koyar, gaybleri bilendir."

"De ki: "Hak geldi, artık batıl ne birsey ortaya çıkarabilir, ne de geri getirebilir." (Sebe 34146-49)

"De ki : "Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak Allah'a yaklaşmayı (ya da aramızdaki akrabalık bağını, gözetmenizi) arzu ediyorum. Kim bir iyilik işlerse onun iyiliğini arttırırız." (Şura 42/23)

Rivayet edildiğine göre[65][65] Kureyş'in ileri gelenleri birçok defa ve çeşitli şekillerde Peygamber (s)'e, hareketinden vazgeçtiği takdirde içlerindeki en zengin insan yapmak için O'na istediği her şeyi vermeyi teklif ettiler. İşte burada O'nunla müşrikler arasındaki mücadele ve çatışmanın aynı zamanda Muhamtned'in davetinin mahiyeti hakkında lider takımının düşüncelerinin (görüldüğü) bir tablo vardır. Öyle ki bunlar Peygam-ber'in bu zor görevi yerine getirmekle sorumlu olmasını ve özel bir beklenti ve çıkar olmaksızın onun yolunda azimle mücadele etmesini içlerine sindiremediler. Peygamber ise onların tekliflerine, yüz çevirerek karşılık veriyor; Allah'ın emri ve Kur'an'ın diliyle, kendisinin onlardan bir ücret istemediğini ve tek amacının onların hidayeti, karanlıklardan nura kavuşmaları, dünya ve ahirette mutluluklarım garanti altına almak olduğunu i-lan ediyordu. Bu eşsiz tablo, lider takımının Peygamber'i böyle bir suçia itham ettiklerini ifade eden hiç bir Kur'an ayetinin olmadığını ortaya koymaktadır. [66][66]

48- Sen Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi'[67][67] (Yunus) gibi olma. Hani o, sıkıntıdan yutkunarak[68][68] (Allah'a) ses-ienmişti.

49- Eğer Rabbinden O'na bir nimet yetişmeseydi, yerile-rek£[69][69] çıplak[70][70] bir yere atılırdı[71][71].

50- Fakat Rabbi O'nun duasını kabul etti[72][72]' de O'nu salih-lerden yaptı.

---

[65][65] es-Siratü'l Halebiyye, 1/302 vd

[66][66] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/55-56.

[67][67] Sâhibu'l'Hût (Balık Sahibi). Diğer bazı ayetlerin belirttiği üzere bu şahıs Yunus Peygamber'dir.

[68][68] Mekzûm Öfke ve kederle dolu.

[69][69] Mezmâm Yerilen ve sonu kötü olan.

[70][70] el-Arâu Ağacı olmayan'çıplak yer.

[71][71] Nubize Bir tarafa atıldı.

[72][72] İçtebahu Onu seçti, yerleştirdi ve affetti.

Ayetler Peygamber (S)'E Hitap Etmiştir Ki Burada:

1- Allah'ın emri ve hükmü tamamlanıncaya dek sabretmesi emredilmiş,

2- Yüreği daralan ve ümmetinin kendisini yalanlamasına dayanamayan "Balık Sahibi" (Yunus) gibi olması nehyedilmiş,

3- (Yunus Pcygamber'in) akibetinc kısaca işaret edilmiştir.

Şöyle ki, O Allah'tan yardım dilemiş ve O'na yakarmış; Allah'da O'na acımış ve nimeti O'na yetişmiş, O'nu seçmiş ve salihlerden kılmıştır. Eğer böyle olmasa idi, balık onu çıplak bir yere kınanmış bir biçimde fırlatıp atacaktı.

Açıkça görüldüğü Üzere ayetlerde aynı mevzu devam etmektedir. Bu ayetlerde, davetin ilk zamanlarından itibaren, (O'nun) mücadele ettiği engel olma, yalanlama ve düşmanlık gibi olumsuz tavırlardan dolayı Pcygamber'in başına gelen sıkıntı ve sancıların bir tablosu vardır. Bu gibi tablolar hakkındaki Kur'anî işaretler çok kez tekrar edilmiş; ayrıca Peygamber (s)'e yönelik sabır ve sebat göstermesine ilişkin Kur'an'i emirler de tekrar edilmiştir[73[73]].

Balık sahibine yer verilmesi, peygamberler ve onların kıssalarına ilişkin Kur'anî işaretlerin en üstünüdür. Zira (buradaki) balık sahibi, Saffat sûresinde açıkça belirtildiği üzere Yunus Peygamber'dir. Daha sonra peygamberler ve onların toplumlarına dair kıssaların yer aldığı Kur'an bölümleri birbirini takip etmiştir. Bunların büyük bir kısmı bazı yerlerde kısa, bazı yerlerde de uzun bir biçimde tekrar edilmiş; sonuçta Kur'an'ın büyükçe bir bölümünde özellikle de Mckkî sûrelerde yer almıştır. Yunus Peygambcr'e kısa ve özellikle kapalı bir şekilde "Balık sahibi" tabiriyle işaret edilmesi, Yunus kıssasının, Kur'an't dinleyen (ilk) toplum için yabancı olmadığını kanıtlamaktadır. Bu kıssa çok ayrıntılı bir biçimde Tevrat'ın Yunan sifrindc[74[74]] anlatılmıştır. Tevrat'ın bölümleri. Peygamber'(s)'in çevresindeki yahudi ve hriştiyanlar arasında yaygın bir durumdaydı. Görülen o ki, Peygamber çevresi ve bunlardan Kur'an dinleyenler bu kıssayı duymuşlar

veya bazıları bunu onlardan dinlemişlerdi.

Kıssanın Özeli sonra SaiTal sûresinde, bundan başka Yunus ve Bnbiyasûrelcrindc ye-ralmıştır ki, şöyledir:

Toplumun kendisini yalanlamasından ötürü Yunus (a)'un göğsü daraldı/bunaldı. Sanki kaçar gibi, Allah'ın izni olmaksızın öfkelenerek onları terkedi ve bir gemiye bindi. Sonra gemiyi batmakla tehdit eden bir fırtına çıklı ve kaplan geminin yüklerini hafifletmeyi gerekli gördü.

[73[73]] Siratür Rasul, t/275 vd
[74[74]] el-Kur'anü'l Mecid, s. 166-185

Yolculardan kimin atılacağı konuşundu kura çekildi. Kura Yunus'un aleyhine çıktı ve Yunus gemiden atıldı. Daha sonra fırtına dindi (bu arada ı O'nu büyük bir balık yuttu. İ.ştc bu anda Yunus, Allah'ın gazabını üzerine çektiğini hisseni ve Allah'a istiğfar, hamd, teşbih ederek yardım dilemeye başladı. Allah da O'na merhamel etti ve balığın O'nu zayıf bir biçimde sahile almasını sağladı. Sahilde hiç bir gölgelik de yoklu; fakat Allah bir asma-kabak ağacı yetiştirip /çıkarllı da kuvveti yerine gelinceye dek (Yunus) oraya sığındı. Sonra kavmine geri döndü ve onları (Allah'a) davet elli, onlar da iman ettiler. 75[75]

Kur'an Kıssalarının Hedefleri

Burada balık sahibine örnekleme, sakındırma ve (Peygamber'i) desicklcnıe amacıyla işaret edilmiştir ki, Peygamber (s)'in içi/göğsü, toplumun takındığı inatçı ve inkarcı tavırlardan ötürü daralmasın. Bunlar, Kıır'an'daki Peygamber kıssalarının amaçlarındandır ve iki hedefi gerçekleştirmek istediği görülmekledir: İlki, Peygamber (s)'in desteklenmesi ve O'nun (Önceki olaylardan) ders almaya yöneltilmesi. Nitekim bu durum simdi sözkonusu ettiğimiz ayetlerde olduğu gibi ayrıca şu ayetlerde de yer almıştır.

"Biliyoruz, onların dedikleri elbette seni üzüyor, gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler bile hile Allah'nı ayetlerini inkar ediyorlar."

"Senden önce de elçiler yalanlannnştı. Yalanlanmalarına ve ezive! edilmelerine şöhrettiler, nihayet on/ara yardımımız yetişti. Allah'ın kelime/erini değiştirebilecek kimse yoktur. Sana da ramilerin haberinden bir parça geldi. " (En'anı 6133-34)

İkincisi: Kafirlerin uyarılması ve kendilerinden önceki inkarcı, yalanlayın ve (Allah yolundan) engelleyicilerin başlarına gelen olayların bunlara hatırlaidmasıdır. Nitekim bu durum şu ayetlerde belirtilmiştir

"Ad ve Semûd'ıı da (helak ettik). Bu. oturdukları yerlerden size belli otoluktadır: Şeytan onlara yaptıkları işleri süsleyip onları yo/dan çıkardı. Halbuki bakıp ibra alabilirlerdi."

"Karun'u, Firavun'u ve Hâmân't da (helak ettik). Andolsuıı. Musa onlara açık delillerle geldi, fakat onlar o yerde büyüklük tasladılar. Ama onlar geçip gidecek (kurtulacak) değillerdi."

"Nitekim hepsini günalnyla yakaladık. Onlardan kiminin üstüne taş yağdıran hır fır-58 tına gönderdik, kimini korkunç ses yakaladı, kimini yere batırdık, kimini de boğduk. Allah onlara zulmedecek değildi; fakat onlar, kendi kendilerine zulmediyorlardı." (Anke-but 29/38-40)

Yunus kıssasının. Kur'an''ı dinleyen (ilk döncmdcki)lcrc yabancı olmadığını söylemiştik. Yeri geldiğinde dikkat çekeceğimiz üzere, bu durum genel olarak bülün Kur'an kıssaları için

---

75[75] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/57-58.

geçerlidir. Okuyucu dikkatlice baktığında Ankebut süresindeki ayetlerin, bunun en kuvvetli delilini içerdiğini görecektir.

Bu yüzden şöyle denilebilir: Allah'ın hikmeti, ibret ve öğül alma, (İslam'a) sarılma ve teslimiyetin daha kuvvetli olması için kıssaların, dinleyenler tarafından ciiz'î olarak ya da tamamen bilinmiş olmasını gerekli kılmıştır. Çünkü insanlar ıanıdıklan örneklerden ve bildikleri olaylardan (daha fazla) etkilenmektedirler.

Şu an söz konusu ettiğimiz üç ayetten önce. kınama ve uyarma (üslubunda) bazı ayetler yer almış; ayrıca bu üç ayeti yine içerisinde kınama ve teshil/destekleme bulunan iki ayet takip etmiştir. Bu (durum) hedefin, teshil ve uyarma olduğunu pekiştirmektedir. Peygamber kıssalarının bulunduğu bölümlerin çoğunda Kur'an bu üslubu izlemiştir. Dahası (sözkonusu) bölümlerdeki bu (hal), daha mükemmel ve acık bir biçimde gösteriyor ki, bu (tarz) bir yönden hedef fikrini desteklemekle diğer bir yönden Kur'an naz-mındaki insicam/uyumun göstergelerinden birisi olmakla, bir başka yönden de Kur'an kıssalarının, tarihsel mahiyeti sebebiyle (Kur'an'da) geçmediğini kanıtlamaktadır.

Bülün bunlardan dolayı, işi uzatan birçok lefsircinin yaptığı gibi kıssalarının mahiyetlerini irdelemeye gerek yoktur. Öyle ki bu alimler Kur'an'da bulunan açıklamalarla da yetinmemişler aksine rivayetlere dayanarak çoğu lüzumsuz ve garipliklerle dolu birçok açıklamaları da bu ayetlerin peşine koymuşlardır. Kur'an'i ecdel ve münakaşaya maruz bırakması, O'nu kutsallık çerçevesinden ve irşad. uyarma, müjdeleme, hatırlatma, öğüt verme ve ıslah etme gibi amaçlarından çıkartmakla olduğu bir yana bu (anlamsız ve yersiz yaklaşım) Kur'an'm amaç ve hedeflerine hizmet de etmemekledir.

Peygamberler ve onların toplumlarına dair kıssaların çoğunun Kur'an'da tekrar edildiğini, bunların üsluplarının çok çeşitli olduğunu ve bu kıssalardan bazılarının da birçok kez tekrar edildiğini söylemiştik. İşte bu yüzden, ayrıca kâinat ve ahiret tabloları gibi (temel esasları) destekleyen diğer bölümlerin de tekrar edilmesinden dolayı art niyetli bazı misyoner ve oryantalistler Kur'an'da kusur arama cüretinde bulunmuşlardır. Yeri gelmişken buna cevap olarak diyoruz ki: olay ve vakitlerin farklılığı nedeniyle insan tabakaları ile Peygamber (s)'m bağlantıları kesilmemiş, bu ilişki şahıslara göre çeşitli şekillerde olmuştur. Davetin desteklenmesi için. Allah'ın vah yelmesi ile tilavet olunan/okunan Kur'an bölümlerinin farklı sınıflar, farklı olaylar ve vakitlerle ben/eşmesi gayet doğaldır. Nübüvvet ve O'nu taşıyanın yüce değerini kabul etmekle birlikle şöyle denilebilir: Peygamberin buradaki durumu, öğrencilerine veya kendisini dinleyenlere ders veren bir vaiz, müderris ya da öğretmene benzemekledir. Bunlar (muhatap) her an değişmektedir. Bu yüzden de Öğretmen, vaiz veya müderrisin derslerini veya vaazlarını tekrar etmesi doğaldır.

En azından bu tekrarlar; arz yöntemi, üslup ve lafızlarda bir tür değişiklik ve çeşitlilik olarak ortaya çıkmış olabilir. Bu da kıssa ve diğer tekrar edilen destekleyici bölümlere nispetle aynı

şey demektir. Zira tenzilin hikmeti böyle gerektirmekledir. Görülen o ki, bu bölümlerin tekrar edildiği her defada -yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere- ibret ve Öğütün tamamlanmasına katkısı olan yeni bir şey gelmiştir. Açıkça görüldüğü gibi bu durum tekrarlardaki hikmetin göstergelerinden biridir.

Bizim esas aldığımız mushaf bu ayetlerin Medenî olduğunu belirtmiştir. Ne var ki bu ayetlerin siyak ve konu yönünden diğer ayetlerle tam bir uyumu/insicamı vardır, ayetlerin içerdiği tablo ile Mekke dönemi tablolarının benzerliği; bunların Medine'de nazil olduğuna ait rivayet konusunda bizi daha temkinli davranmaya zorlamaktadır. [76][76]

51- O inkar edenler Zikri'[77][77] (Kur'an'ı) işittikleri zamanı redeyse seni gözleriyle devireceklerdi.[78][78]"O mecnundur"diyorlardı.

52- Halbuki O, âlemler için uyandan başka birşey değildir.

İki ayette de Peygamber (s)'e karşı kafirlerin takındıkları tavırlara ait bir tablo vardır. O'nu Kur'an okurken duydukları zaman, neredeyse bakışları üe onu yutup yok edeceklermiş gibi Öfkeyle ona bakıyorlar ve onu mecnunluk/delilik ile nitelemeye başlıyorlardı. İkinci ayet ise onlara verilen cevabı ve Kur'an'in âlemler için bir hidayet rehberi, kendileri için de bir uyarıcı ve haürlatıcı olduğunu anlatmaktadır.

Açıkça görüldüğü üzere iki ayet siyakla ve daha Önceki ayetlere konu olan tavırlarla bağlantılıdır. İlk ayet onların tavırlarını anlatma şeklinde; (ama) kınama üslûbu ndadir. [79][79]

Kâfirlerin Peygamber (S)'İ Cinlenmek (Cünûn) İle Vasıflandırmaları

Bu tablo Kur'an'da (birçok kez) tekrar edilmiştir ki, sözkonusu tavır ve sözlerin kafirler tarfından tekrar edildiğini göstermektedir. İkinci ayetin üslûbu kafirlerin Peygamber (s)'i cünûn/cinlenmekle nitelemeleri ile akıl hastalıklarının belirtilerinden olan akıl karışıklığı, delilik ve sar'ayı kastetmediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Peygam-ber'in okuyup durduğu, belagat, kuvvet, hikmet, emsal ve insicam yönlerinden eşsiz olan Kur'an bölümlerini işittikleri halde onlar kendilerinden bu (delilk isnadı) bekienilc-meyecek

---

[76][76] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/58-60.

[77][77] ez-Zikru Birinci ayette Kur'an anlamındadır ki birçok ayette bu anlamda gelmiştir. İkinci ayette "hatırlatma" anlamındadır. Aynı şekilde bu anlama gelen başka ayetler de vardır.

[78][78] el-îzlâq Helak etme. Bazı müfessirler (bunun anlamı için) göz değmesi demişlerdir.

[79][79] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/60.

derecede zeki kimselerdi.

Onların Peygamber'le anlaşmaya ve O'na yanaşmaya meyletmeleri, bu konuda O:-na yemin etmeleri bir başka kuvvetli kanıttır.

Kur'an'da, Peygamber'in aklının mükemmelliği ve zihninin sağlamlığını, O'nun fuzuli ve anlamsız davranışlardan uzak durduğunu (kafirlerin) bildiklerini ifade eden ayetler vardır. Mesela;

"De ki: "Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi. Ben ondan önce aranızda bir ömür boyu kalmıştım, düşünmüyor musunuz?" (Yunus 10116)

"Onlar O sözü (Kur'an'ı) iyice düşünmediler mi? Yoksa onlara, İlk atalarına gelmeyen bir şey geldi diye mi böyle (davranıyorlar)?"

"Yoksa elçilerini tanımadıkları için mi onu inkar ediyorlar?" (Müminim 23/68-69)

Buna göre uygun olan yorum şudur: Kafirlerin Peygamber'i cinlenmekle suçlamaları; (O'nun söylediklerini) çirkin görme tarzındadır, inanç ve düşüncelerini karıştıran yeni bir şeye davet eden bir kimseye karşı, bunu idraklerine sığmayacak bir cüret olarak görmeleri, insanların öteden beri alışkın oldukları bir tutumdur. Bu ilhamları ile onların şair, kahin, falcı ve sihirbazlar hakkında inandıkları gibi, Peygamber'in de cinlerle ilişkide olduğunu kastetmiş olmaları mümkündür[80[80]]. Belki de bu yüzden birçok ayette geçtiği üzere, Peygamber (s)'e, şairlik, kâhinlik ve sihirbazlık yakıştırması yapılmıştır. Mesela:

"İşte böyle, onlardan önce ne kadar elçi geldiyse mutlaka 'büyücü ve cinlenmiş' dediler." (Zâriyât 51/52)

"Sen hatırlat, öğüt ver. Rabbinin sayesinde sen ne kâhinsin, ne de mecnun. Yoksa onlar (senin hakkında): Bir şairdir, zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz mu diyorlar? De ki: gözetleyin, ben de sizinle beraber gözetleyenlerdenim," (TCır 52/29-31)

Onların Peygamber (ş)'i cünûnla nitelemelerinin iki amacı olabilir: Şöyle ki. onlar bazen bir ihtimali bazen de diğer ihtimali kastediyorlardı. Şuara sûresinde şeytanların Kur'an'ı indiremeyeccğini belirten ayetler vardır:

"O'mı şeytanlar indirmedi. Bu onlara yaraşmaz ve zaten yapamazlar da. Çünkü onlar (melekleri) işitmekten uzaklaştırılmışlardır." (Şuura 26/210-212)

Hicr'de O'nun cinlendiğini söylemeleri ve doğru birisi ise melekleri getirmesini isledikleri anlatılmaktadır:

"Ey kendisine zikir (Kur an) indirilmiş olan, sen mutlaka ciltlenmişsin. Eğer doğrulardan isen

---

[80[80]] Bkz. 'Asru'n Nebi' kitabımız İli. Böiüm V! Kısım, Arapların Fikri Hayatı, s. 293-298; Arapların Dini Hayatı, s. 371-378

bize melek getirsene!" dediler." (Hicri5/6-7)

Sanki onlar "Senin ancak cinlerle ilişkin var. Öyle değiise, Allah'la ilişkin olduğun konusunda doğru isen melekleri getir." diyorlar; bu şekilde de meleklerin Allah'a hizmetle görevli olduklarını itiraf etmiş oluyorlar ve birçok ayclin anlattığı üzere, onların Allah'ın kızları olduklarına inanıyorlardı.

"Şimdi sor on/ara: Rabhine kızlar, onlara da oğlanlar mı? Yoksa biz melekleri, onların gözleri Önünde dişi mi yarattık? " (Sâffât 371149-150)81[81]

(O ancak âlemler için bir hatırlatma/zikirdir) cümlesi. Peygamber (s)'i cinlenmekle vasıflandıran kafirlere karşı kuvvetli bir cevabı içermekledir. Öyle ya, O'rtun, kendilerine okuduğu bu Kur'an'da bütün âlemler için hidayet, öğüi ve hatırlatma vardır ve bunun da cinlenmiş bir kişiden çıkması imkansızdır. 82[82]

Oryantalist Ve Misyonerlerin Peygaıııberfsvi Cinlenmekle Vasıflandırmaları

Yeri gelmişken belirtmek istiyoruz. Misyonerler ve art niyetli oryantalistlerin Peygamber (s)'i sürekli cüniîn ile vasıflandırmaktan çekinmemden, bu iftiralarını. O'nun sar'a hastalığına tutulduğu noktasına götürüp kendisine nöbet geldiği, kramplar isabel elliği ve ondan ter boşandığında şuurunu kaybettiğini; nihayet kendisine geldiğinde, Allah'ın vahyi dediği şeyleri mü'minlere okuduğunu, aynı zamanda bu vahyin ancak sar'a nöbetlerinin bir eseri olduğunu söylemeleri tiksinti verici/iğrenç bir durumdur. Bu adamlar, Peygamber (s)'e vahiy geldiğinde O'nun vecd halini, terlemesini ve yüzünün kızardığını söyleyen bazı hadis ve rivayetleri kötü bir biçimde yorumlayıp gerçek boyıı-lundan saptırın ıslar/tahrif etmişlerdir.

Kinleri ve içlerinde gizledikleri pislikleri bunları ele vermiş; sar'aya tutulanların nöbet esnasında şuur, düşünme ve hafıza hareketlerinin durduğunu onlara unutturmuş, Peygamber'in bu halinin akabinde kendisine vahyolunan Kur'an ayetlerini okuduğunu itiraf ellikleri zaman; aklında, beden ve ahlâkında rahatsızlık bulunan bir hastadan çıkması makul olamayacak; eşsizlik, belagat, hikmet, yüce insanî-sosyal-ahlâki prensip-ler/ilkeler, sırf Allah'a davet, hayr, maruf/ iyilik, şirk ve pulculukla savaş; günah, çirkin ve yasak davranışlardan nehiy gibi konulan içerdiğini görmezden gelerek, kendi kendileri ile çelişkiye düşmüşlerdir. Bunun yanında yine Kur'an'ın, şiddeili düşmanları ve inatçı inkarcılarının dili ile Peygambere cünûn/delilik nispei edildiğini defalarca anlattığını da bilmezden gelmişler ki; bu husus, konu ile ilgili çok önemli ve güçlü bir delii olup onların dediklerini yüzlerine çarpan kuvvelli ve deslekli bir cevaptır. Nitekim üzerinde durduğumuz ayette Kur'an'ın getirdiği şeylerin âlemlere bir zikir ve onlara bir davet olduğu ilan edilmiştir. Şu ayetler de

81[81] Bkz. Asru'n Nebii, IV. Bölüm, Dini Hayat.
82[82] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/61-62.

bu türdendir:

"Düşünmediler mi ki, arkadaşlarında (Muhammcd) hiç bir delilik (cinnet) yoktur; O apaçık bir uyarıcıdır." (Araf 71184)

"Yoksa elçilerini tanımadıkları için mi O'nıı inkar ediyorlar? Yoksa "onda bir delilik/cinnet var" mı diyorlar? Hayır; o. kendilerine hakkı getirdi fakat onların çoğu haktan hoşlanmıyorlar." (Müminim 23/69-70)

Ahiret bahçe (cennet)leri, ahiret hayatının bir bölümü olup Kur'an'ın bildirmesinden Ötürü iman edilmesi gereken imani-gaybî gerçeklerdendir ve Allah'ın kudreti çerçevesinden de onlara tâbidir. Bahçelerin'niteliklerinin anlatımında çok söz söylenilmesi, genel olarak ahiret hayatının anlatımında izlenen Kur'an'ın Özcilikicrindcndir. Bu konudaki birçok ayel ve bunların üslupları -cennetlerin imani hakikatine ilave olarak- şöyle söylemeyi gerektirmektedir: (Söz konusu) ayetler: Allah'ın davetini kabul ve O~na iman etme, salih amel işleme ve bunda sebat etme. nefsin şehvet ve hcvâlannı bu yolda feda etmeyi özendirmek, leşvik etmek ve yönlendirmeyi hedeflemiştir.

Bazı müfessirler, cennetlerin nitelikleri, mahiyeti, yeri. yaratılış zamanı, nimetlerinin, saray ve yapılarının biçimleri vs. hususlarda çok teferruata dalmışlardır. Bu mesele gaybî- imani bir konu olduktan sonra teferruata dalmak zorunlu olmayan ve gereksiz bir zorlamadan ibarettir. Özellikle, bu konuda Kur'an'ın anlattıklarına ilave olarak bir şey söylemesi doğru olabilecek lek kaynak olan Pcygamber'le (bu anlatılanların) bağlantısı sabit olmadıktan sonra en iyisi/evlâ olan Kur'an ve sahih sünnete tabî olmak: ayrıca Kur'an'daki bu niteliklerin gerçekleştirmek istediği amacı ve bu nitelikler ile insanların dünyada alışkın oklukları şeyler arasındaki benzerliğin hikmetini gözetmektir ki. bu hususa dikkat çekmiştik.

Yabancılar, Kur'an'da anlatılan cennet/bahçeler dolayısıyla İslam dininde ayıp aramaya yeltenmişlerdir. Onların iddialarına göre (cennet tasvirleri) müslümanlarda bencillik ve lanı ah karlığı körüklemekte, iyilikleri ancak şahsi karşılık umarak yapmalarına yönclimckte; böylece de ahiret hayalı soyut ruhani çerçevesinden çıkmaktadır. Bencillik ve tamahkarlığın körüklenmesi iddiasına geiince; ahiret hayalı ve cenetlcr(i arzula-rna)nın; bu olumsuz duygular.n kökünü kesmesi gerektiği çok açıktır. Çünkü; iman edip, korunduğu (takva ettiği) ve salih amel işlediği zaman, meylettiği nimetlerden daha âlâsına ahiret hayatında ulaşacağına inanan insan; dünya hayatında peşin hiç bir maddi karşılık beklemeksizin, mal ve nefsiyle ilgili olarak birçok şekilde fedakarlık yapmaya.kanaata, başkalarını düşünmeye ve iyi işler yapmaya kendini alı.ştırabilir. Ahirdin ruhani soyut çerçevesine gelince; Kur'an anlatmış olduğu bütün işlerde olayların doğası ve gerçek özelliklerine uygun bir tarz izlemiştir.

Bundan dolayı İslam dininin, ebedi ve insanlığın evrensel dini olması isabetli bir durumdur. Cennetler ve oralardaki nimetlerin nitelikleri hakkında yer alan ifadeler bu çerçevede

geçmiştir. Bu yüzden salih mü" minin ahiret hayatında yararlanacağı cennetlerin anlatımı kısıtlanmamış; aksine O'nun kavuşacağı Allah'ın yüce rızası, göz aydınlığı ve huzur bulması (gibi durumlar), çeşitli üsluplar ve birçok konu içerisinde anlatılmıştır ki, bu (iarz) aynı şekilde olayların doğasıyla uyumludur. Zira Allah, bu şekilde nefsinin huzuru ve göz aydınlığını bulan kimseler olduğunu bilmektedir. Sonuç olarak Kur'an, olaya maddi çerçeveden bakanlar ile idealistleri birlikte razı edecek hususları içermiştir. Nitekim şu ayetlerde bu durum görülmektedir:

"De ki: Bunlardan daha iyisini size söyleyeyim mi? Allah'tan korkanlar için Rahb-leri katında altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah kulları görür." (Al-ti imran 3115)

"Allah inanan erkeklere ve inanan kadınlara, altlarından ırmaklar akan. içinde ebedi kalacakları ve Adn çenetlerinde güzel meskenler va'd etmiştir. Allah'ın razı olması ise hepsinden büyüktür. İşte büyük başarı budur." (Tevbe 9/72)

"Yan/arı yataklarından uzaklaşır (yanlarını yataklarından kaldırıp namaz kılarlar), korkarak ve umarak Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz miktarı hayır için harcarlar. Yaptıklarına karşılık olarak onlar için ne göz/er aydınlatıcı (nimetler)in saklandığını hiç kimse bilemez!" (Secde 32116-17)

"Ey huzura eren nefis! Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön. Kullarım arasına gir. Cennetime gir." (Fecr 89127-30) [83[83]]

[83[83]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/62-64.

HAKKA SÛRESİ

Kur'an 'daki Sırası :69

Nüzul Sırası :78

Ayet Sayısı :52

İndigi Dönem :Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kafirler Allah'ın azabıyia korkutul m akta, kendilerinden önce geçen benzerlerinin başlarına gelenler hatırlatılmakta. Kıyamet gününün dehşet ve korkusu, o günde mü'minlerle kafirlerin varacakları son yerler anlatılmaktadır. Peygamber'in Rabbani vahiyle olan ilişkisinin, Kur'an'ın O'nun tarafından gelmesinin doğruluğu kuvvetli bir şekilde te'yid edilmekte ve ondan iftira, şiir ve kehanet vasıfiarı nefyedilip kaldırılmaktadır.

Sûre ayetlerinin birbiriyle tevazün içerisinde, kafiyeli ve irtibatlı olması bir defada indikleri görüşünü doğrulamaktadır. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Elbette gerçekleşecek olan'[2[2]] (Kıyamet)

2. Nedir o muhakkak gelecek olan?

3. O gerçekleşecek olanı (Kıyameti) sana bildiren[3[3]] nedir?

4. Semûd ve Ad (kavimleri), kâriayı[4[4]] yalan saydılar.

5. Bu nedenle Semud (halkı), korkunç bir sesle[5[5]]' helak edildi.

6. Ad (halkın)a gelince; onlarda, uğultu yüklü, azgın[6[6]] bir kasırga'[7[7]] ile helak edüdiler.

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/239.

[2[2]] el-Hâkka Va'dolunan Allah'ın azabının gerçekleştiği hadise.

[3[3]] Ve mâ edrâke 'Ma' burada ismi mevsul, yani bağlaçtır. Cümle 'Hakka'mn tehlikesine dikkat çekmek için gelmiştir.

[4[4]] el-Kâria 'Kari' kökünden gelir; çalmak, vurmak anlamındadır. Kinaye yoluyla Kıyamet günü kastedilmiştir. Zira onun şiddetli korkusundan kulaklar çınlayacaktır.

[5[5]] bi-Tâgiyej Kinaye yoluyla Semud halkının yurtlarına isabet e-den şiddetli, azgın bela kastedilmiştir.

[6[6]] Afiye Engellenmesi mümkün olmayan, şiddet anlamında bir sıfattır. "Utûv' kökünden gelir; korkunç, şiddetli rüzgar anlamındadır.

7. (Allah) Onu, yedi gece ve sekiz gün, aralık vermeksizin üzerlerine musallat etti'[8[8]]. Öyle ki, o kavmin, orada sanki İçi boş hurma kütükleriymiş'[9[9]] gibi çarpılıp[10[10]] yere yıkıldığını'[11[11]] görürsün.

8. Şimdi onlardan hiç arta kalan (bir şey) görüyor musun?

9. Firavun ve ondan öncekiler ve altüst olmuş kentler'[12[12]](in halkı olan Lût kavmi) de hatalı iş yaptılar.

10. Rablerinin elçisine karşı geldiler[13[13]]. O da onları şiddeti gittikçe artan bir yakalayışla yakaladı.

11. Gerçek şu ki, su taştığı zaman, o gemide biz [14[14]]sizi taşıdık.

12. Ki, onu size bir ibret yapalım ve belleyen kuîak(lar) onu bellesin.

Kıyametin Şiddeti

Sûrenin ilk üç ayeti bir topluluğa Allah'ın bela ve azabı isabet ettiğinde, bunun ne kadar şiddetli ve korkunç olacağına dikkat çekmektedir.

Aynı üslup aynı mânâyla Karia sûresinin girişinde de kullanılmıştır. Müfessirler Hakka'nın Kıyamet gününden kinaye olduğunu söylemiştir. Ancak bu üç ayetten sonra gelen ayetlerin önceki kavimlerin başına gelen dünya azabını hatırlatması, buradaki Hakka'dan maksadın da mutlak olarak Allah'ın azap ve belasına dikkat çekmek olduğunu göstermektedir. Hem dünya azabını, hem de ahiret azabını veya her ikisini de kapsaması mümkündür. [15[15]]

Bu Üç Ayeti Takip Eden Ayetlerde Şu Hususlara Değinilmiştir:

[7[7]] Sarsar Şiddetli soğuk veya şiddetli ses ve uğultu.

[8[8]] Husûman Hasm kökünden olup; kesmek, koparmak anlamındadır. Kelime kökünden koparıp almak anlamına da gelir.

[9[9]] A'câzü'n-Nahl Hurma ağaçlarını ve köklerini korumak için tuğladan yapılmış set, duvar.

[10[10]] Sar'â Helak edilerek yere atılıp, yıkılmış cesetler.

[11[11]] Hâviy İçi boş veya göçük, yıkık anlamındadır.

[12[12]] el-Mutefıkât Yerle bir olmuş, yerin dibine geçmiş mekanlar. Müfessirlerin çoğuna göre kastedilen, Lût kavminin yaşadığı kasabalardır.

[13[13]] Râhiye Artan, çoğalan... Normalden çok daha fazla bir şiddette artma durumu vasfedilmektedir.

[14[14]] el-Câriye Gemi, sandal.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/241-242.

1- Önceki ümmetlere isabet eden Rabbani azaba seri bir hatırlatma işaretinde bulunulmuştur: Semûd ve Ad kavimleri Kıyamet gününü yalanlayıp inkâr etmişlerdi. Allah da evvelkileri, Semûd halkını şiddetli azgın bir belayla helak etmiş, sonradan gelen Âd kavmini de üzerlerine yedi gece sekiz gün aralıksız olarak musallat ettiği şiddetli, kuvvetli bir kasırgayla helak etmiş, köklerini söküp kazımıştı. Öyle ki onlar içi boş hurma ağacı kütükleri gibi yıkılmış, tuğla duvarlar gibi yerlere atılıp savrulmuşlardı. Onlardan hiç bir kimse geride kalmamıştı. Bunu, işitenler çok iyi bilmektedirler.

2- Firavun, ondan önceki kavimler ve yere batırılmış kentler halkı olan Lût kavmi birçok hata ve günahlar işlemişler, Allah'ın elçilerine karşı gelmişlerdi. Allah da onları şiddetli bir şekilde yakalayarak helak etmişti.

3- Su yükselip taştığında, ufukları doldurduğunda, zihinlerden çıkmayacak bir öğüt ve ibret vesikası olması için Allah itaat edenleri gemide taşımıştı.

Son iki ayetin Nuh tufanı hadisesi ve gemisine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Sözün muhatap çoğul zamiriyle dinleyenlere çevrilmesi, Allah'ın gemi üzerinde kendilerini kurtardığı evvelki ataları olan Nuh (as) ve halkı vasıtasıyla onların da bu hadiseyle bağlantıları olduğunu göstermek içindir. Nitekim bu bağlantı Kur'an'da başka yerlerde daha açık bir ifadeyle vurgulanmıştır. Saffat sûresinin şu ayetinde olduğu gibi: "Yalnız o-nun zürriyetini kalıcılar yaptık (onlardan başka hepsini helak ettik.)" (Saffat, 77). Muhatap çoğul zamiri, dinleyenlerin hadiseyi ve gemi üzerinde kurtulan Nuh ve çocuklarıyla olan bağlantılarını bildiklerine nişanedir.

Aynı şekilde ayetler Arap kafirlerini, önceki geçen kavimlerin peygamberlerini yalanlamalarından ve günahlar işlemelerinden ötürü Allah'ın çok çeşitli belalarına çarpıldıklarını hatırlatarak, ibret ve öğüt almaları gerektiğine dikkatlerini çekmekte ve Önceki geçen benzerleri gibi, onlara da azap ve belanın isabet edebileceği konusunda onları uyarmaktadır. [16][16]

13. Artık sur'a tek bir üfürülüşle üfürüleceği,

14. Yeryüzü ve dağlar yerlerinden oynatılıp kaldırılacağı, ardından tek bir çarpma ile birbirlerine çarpılıp parça parça olacağı zaman.

15. İşte o gün olan olmuştur[17][17].

16. Gök yarılmıştır; o gün o, zayıf, sarkıktır[18][18].

---

[16][16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/242.

[17][17] el-Vâkıa Kinaye yoluyla Kıyamet günü kastedilmiştir.

[18][18] Vahiye Yıkılmaya yüz tutmuştur.

17. Melekler de onun kenarlarındadır. O gün Rabbinin tahtını, üstlerinde sekiz (melek) taşımaktadır.

18. Siz o gün (Allah'a) arz olunursunuz; sizden yana hiç bir gizli (şey) kalmaz.

19. Artık kitabı sağından verilen: "Alın kitabımı okuyun" der.

20. Çünkü ben, gerçekten hesabıma kavuşacağımı sanmıştım[19[19]].

21. Artık o, hoşnut bir yaşama içindedir.

22. Yüksek bir cennette,

23. Devşirilecek (meyve ve eşsiz ürün)leri pek yakındır'[20[20]].

24. Geçmiş günlerde[21[21]]' yaptığınız işlerden[22[22]] ötürü afiyetle yiyin, İçin.

25. Kitabı sol eline verilen ise; o da der ki: "Bana keşke kitabım verilmeseydi."

26. "Hesabımı hiç bilmeseydim."

27. "Keşke (ölüm) İşimi bitirmiş olsaydı!"

28. Maiım bana hiç bir yarar sağlayamadı.

29. Güç ve kudretim yok olup gitti'[23[23]].

30. (Allah buyruk verir): Onu tutuklayın, hemen bağlayın.[24[24]]

31. Sonra çılgın alevlerin İçine atın[25[25]].

32. Daha sonra onu, uzunluğu yetmiş arşın olan bir zinci-re vurup gönderin.

33. Çünkü o, büyük olan Allah'a İman etmiyordu.

34. Yoksulu doyurmaya destekçi olmazdı.

35. Bundan dolayı bugün, kendisine hiçbir sıcak dost yoktur.

36. İrin ve kan karışımından başka bir yemek yoktur.

[19[19]] Zanantü Burada bildim, kesin olarak anladım anlamındadır.

[20[20]] Dâniye Alınması için yakınlaştmlmış.

[21[21]] el-Eyyamü'l-Hâliye Dünyadan kinayedir.

[22[22]] Esleftüm Daha önce yapıp gönderdiğiniz.

[23[23]] Heleke arım Sultaniye Tüm hakimiyetim yok oldu ve gücümü kaybettim.

[24[24]] Fegullûhü Onu zincirlerle bağlayın.

[25[25]] Sallûhü Ateşin içine sokun, onda yansın.

37. Bunu da, hata edenlerden başkası yemez.

Kıyamet Günü'nde İnkâr Edenin Durumu

Bu ayetler Kıyamet günündeki durumu vasfetmektedir. Tayin edilen vakit gelip de Sur'a üflendiğinde, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp birbirlerine çarpılarak paramparça edildiğinde, gökyüzü yarılıp yıkılmaya yüz tuttuğunda, artık olan olmuş, Kıyamet kopmuş demektir. O vakit melekler bütün kenarlan ve yönleri kuşatmış olacaklardır. Allah da (cc) kâinatın ve yaratıkların üstlerinde meleklerinden sekiz melek tarafından taşınan Arş'ının üzerine tecelli edecektir. Bütün insanlar O'na arzolunacaklardır, onların hiçbir şeyi O'na gizli kalamayacaktır. Allah'ın onlar hakkındaki hükmü infaz edilecek ve iki gruba ayrılacaklardır; bir gruba kitabı sağ tarafından verilir ve o grup sevinip mutlu olur; çünkü onlar Allah'a, O'na kavuşmaya ve hesaba çekeceğine kesin olarak inanmaktaydılar. Ve bu grup cennete girer, orada razı olduğu bir yaşama, kolayca alabilmesi için yaklaştırılmış olan her türlü meyvalara, yiyeceklere kavuşur. Onlara, yiyiniz, içiniz afiyet olsun, bu dünyadayken salih amel işleyerek yaptığınız hazırlığın karşılığıdır, denir. Bir gruba da kitabı sol tarafından verilir ve onu korku kaplar, pişmanlık duyarak, hasret içerisinde keşke diriltilmeseydim, hesaba çekilmeseydim temennilerinde bulunur ve feryat ederek malının kendisine hiçbir fayda vermediğini, hakimiyet ve gücünün kaybolduğunu söyler. O esnada azap memurlarına onları yakalayıp ellerini bağlamaları, cehenneme atmaları ve uzunluğu yetmiş arşın olan bir zincire vurup bağlamaları emredilir. Çünkü onlar Yüce Allah'a inanmamışlardı, yoksulu doyurmaya teşvik etmemişlerdi. O zaman kendilerine hiçbir sıcak dost veya faydası dokunacak bir yardımcı bulamayacaklardır. Yiyecek olarak da onlara, benzerleri günahkârlar için hazırlanmış irinden başka bir yemek de olmayacaktır.

Bu ayetlerle öncekiler hatırlatma ve uyarı hedefinde birleşmektedir. Allah, evvelki yalanlayıp inkar eden kafirleri dünyada çok çeşitli belalarla helak ettiği gibi, ahirette de onlar için türlü azaplar hazırlamıştır. Arap kafirlerinin durumu, önceki kafirlerin durumu gibidir, sonları da aynı son olacaktır.

Kafirlerin sonlan anlatıldıktan sonra, Kur'an üslubuna uygun olarak, onların sonu mukabilinde salih mü'minlerin sonu da övülerek anlatılmıştır.

İlk ayetler -inanılması gereken ahiret olaylarının hakikatlerine ilave olarak- Kıyamet gününün şiddetli korkusunu hatırlatmak ve korkutmak amacıyla tasvir etmektedir. Mü'minlerin varacakları son yerin vasfedilmesi, mü'minlerin gönüllerini rahatlatmak, müjdelemek ve salih amel işlemeye rağbet ettirmek amacıyla olmuştur. Aynı şekilde kafirlerin sonlarının vasfı da korkunç olmuştur, böylece kalplerinde korku uyandırıp <Snlan inkarlarından vazgeçmeye sevketmek amaçlanmıştır. Her iki tasvirin de ayetlerin hedefleri arasında

olduğu anlaşılmaktadır.

"Melekler de onun kenarianndadır. O gün Rabbinin Arş'mı, üstlerinde sekiz (melek) taşımaktadır" ayetinde ifade edilen konunun bir benzeri de Zümer, Gâfir ve Şûra sûrelerinde geçmiştir. Bu hususla ilgili, genel olarak da meleklerle ilgili Müddessir sûresinin tefsirinde tekrara ihtiyaç olmayacak şekilde açıklamada bulunmuştuk. [26[26]]

Yoksulu Doyurmayı Teşvik Etmek

"Yoksulu doyurmaya teşvik etmemenin kınanmasıyla, iyiliğin sadece yoksulu doyurmakta olduğu, günahın da bunu yapmamak olduğu kastedilmemiştir" demek, bilinen bir gerçeği tekrarlamaktan ibarettir. Ancak bunu yapmak evrensel olan Kur'an beyanının içerisinde kuşkusuz vardır; bu işi yapmak, onu yapmaya başkalarını teşvik etmek ve bunu en büyük sosyal iyilik davranışlarından kabul etmek, özellikle de ihtiyaçların son

derece fazla olduğu bölgelerde çok büyük önem arzetmektedir. [27[27]]

38. Hayır; gördüklerinize yemin ederim.

39. Görmediklerinize de[28[28]].

40. Hiç şüphesiz o (Kur'an), şerefli bir elçinin[29[29]]' kesin sözüdür.

41. O, bir şairin sözü değildir. Ne az inanıyorsunuz?

42. Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz?

43. Alemlerin Rabbİ tarafından indirilmiştir.

44. Eğer (Peygamber), bazı laflar uydurup bize iftira etseydi,

45. Elbette onun sağ elini (bütün güç ve kudretini) çekip alıverİrdİk[30[30]].

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/245-246.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/246.

[28[28]] Tübsirûne ve mâla Tübsirûn Gördüğünüz dünya ve görmediğiniz ahiret anlamındadır. Yine dünya ve ahirette müşahade edilenle, gaybda olanlardan gördükleriniz ve görmedikleriniz anlamındadır.

[29[29]] Rasâlûn Kerîm Peygamber'den kinayedir.

Rasâlûn Kerîm Peygamber'den kinayedir.

[30[30]] Le ahaznâ minhü bi'l-Yemîn Gücümüzle, sür'atle üzerine atılır, onu yok ederdik.

46. Sonra onun can damarını[31[31]] elbette keserdik.

47. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı.

48. O (Kur'an}, korunanlar için bir öğüttür.

49. Elbette biz, içinizde yalanlayanların bulunduğunu bili yoruz.

50. Gerçekten o (Kur'an), kafirler için bir hasrettir.

51. Ve şüphesiz o, kesin bir gerçektir.

52. Öyleyse, büyük Rabbini ismiyle teşbih et.

Kur'an Allah Kelâmıdır

Bu ayetlerde, dinleyen muhatapların kâinat varlıklarından ve sırlarından; dünya ve ahirette müşahade edilenlerden ve gaybda olanlardan gördüklerine ve görmediklerine yönelik, Peygamber'in nübüvvetinin doğruluğunu, onun söz ve tebliğinin sadık olduğunu te'yid amacıyla yapılan Rabbani kasem-yemin yer almaktadır: O Allah katında şerefli bir elçidir; o şair de değildir, kâhin de. Bu durum üzerinde, söylediği sözler üzerinde düşünen, kalbi kötülükten temiz, hakikati kabul etmeye hazır, hidayet ve hakka ulaşmayı arzulayan herkese bu apaçık bir gerçek olarak gözükür. Çünkü onun söyledikleri çok yüce olup, şairlerin, kâhinlerin ona ulaşması; özellikle hedefler, öz-ana tema ve boyutları noktasında mümkün değildir. O hatırlatmadır, öğüttür; ondan temiz kalp sahipleri, samimi arzu, istek sahipleri ve Allah'ın gazabından korkarak sakınanlar, rızasını arzulayanlar istifade eder. O, içine bâtıl karışması mümkün olmayan kesin bir gerçektir. O alemlerin Rabbi Allah tarafından indirilmiştir. Şayet o, bazı ayetleri kendi tarafından uydurup Allah'a iftira olarak nisbet edecek olsa, Allah onu yakalayıp helak etmeye elbette kadirdir ve onu O'ndan kurtarmaya hiçbir kimsenin gücü yetmez. Ve Allah çok iyi bilmektedir ki, insanların bir kısmı onu yalanlayacaklardır. Fakat onlar yalanladiklarından, inkar ettiklerinden dolayı pişman olacaklar, hasret çekeceklerdir.

Ayetler Peygamber'e Yüce Rabbinin adıyla teşbih etmesi emriyle bitmektedir. Bunda, bir yönden bu büyük Rabbani te'yidden, bir yönden de onu yalanlayanların bulunmasının tabii olduğu açıklamasından sonra, ona açık bir teselli ve destekleme bulunmaktadır.

Ayetler öncekilerle bağlantılıdır. Peygamber'in okuduğu, mü'min ve kafirlerin sonlarım açıklayan ayetlerin doğruluğunu te'yid etmektedir. Ayetler kınamasında, uyarısında, te'yidinde, inkarında ve tesbitinde çok mükemmel ve güçlüdür. Böylece Peygamber'in

[31[31]] el-Vetîn Kalbe giden damar.

mü'minlerin gönlünde, güven duygusunu en yüksek düzeyde gerçekleştirmektedir. Hatta mutlak olarak işiten muhataplar inadı, büyüklenmeyi, hevayı ve kini terkeder-ler de Peygamber'in Rabbanî vahiyle bağının ve Kur'an'ın O'ndan geldiğinin doğruluğuna inanırlarsa, onların gönlünde de güven duygusu en yüksek düzeyde gerçekleşir.

Son ayette, birçok sûrenin bitiminde bulunan özellik aynen gözükmektedir. 32[32]

32[32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/247-248.

MEÂRİC SURESİ

Kur’an’daki Sırası :70

Nüzul Sırası :79

Ayet Sayısı :44

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Allah'ın va'doiunan azabının mutlaka gerçekleşeceği bildirilmekte; gökyüzündeki varlıkların büyüklüğü hatırlatılmakta; kıyamet gününün dehşeti ve o günde kafirlerin hali anlatılmakta; insanın bazı kötü özellikleri açıklanmakta; ancak bundan, Allah'tan ve ahiret azabından korkan, namaz kılan mü'minler istisna tutulmaktadır. Zira bu davranışlar kötü tabiatları güzel I eştirir, hayra, iyiliğe, adaîete, hakka ve iffete teşvik eder. Kafirlerin Peygamber'e yönelik yaptıkları alaylardan bir kesit sunularak. Peygamber teselii edilmekte, kafirler de bu yüzden kınanmaktadır.

Sûre ayetlerinin birbiriyle uyum içerisinde, bağlantılı olması bir defada indiği sözünü haklı çıkarmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Bir soran, inecek azabı sordu2[2]'.

2. Kafirler için olan bu (azabı) geri çevirecek yoktur.

3. (Bu azab) yüce makamlar3[3] sahibi olan Allah'tandır.

4. Melekler ve Ruh (Cebrail), ona, süresi elli bin yıl olan bir günde çıkabilmektedir.

5. Şu halde, güzel bir sabır (göstererek) sabret.

6. Çünkü, gerçekten onlar bunu uzak görüyorlar.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/249.

2[2] Seele "Çağırdı" anlamında olduğunu söyleyen olduğu gibi, normal "soru sorma" anlamında olduğunu söyleyen de vardır.

3[3] el-Meâhc Miraç kelimesinin çoğuludur. Üzerinden yükseğe çıkılan alet, yani merdiven anlamındadır

7. Biz ise, onu pek yakın görüyoruz.

Kelimeden, kinaye yoluyla göklerin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Allah'ın Va'di Mutlaka Gerçekleşecektir

Ayetlerde Allah'ın va'dolunan azabı ile bu azabın ne zaman ve nerede vuku bulacağı hakkında sorulan somya işaret edilmekte ve mutlaka kafirler üzerine gerçekleşeceği belirtilmektedir. Onu onların üzerine, göklerin Rabbi olan Allah tarafından gönderilmesinden kimse engelleyemeyecektir. O gökler ki, melekler ve Ruh (Cebrail) oradan O'-nun makamına süresi dünya günleri hesabına göre elli bin yıl olan bir günde çıkabilirler. Ayetlerde Peygamber de sabır ve sebat göstermekle, kederlcnmemekle emredilip, tatmin edilerek rahatlatilmaktadır. Kafirler o azabı ve vuku bulacağı günü uzak görüyorlar. Oysa o Allah'a göre çok yakındır.

Birinci ayet; sözkonusu ayetlerin başta geçen soru münasebetiyle indikleri ihtimalini gösterdiği gibi, sözkonusu ayetlerin kafirlerden sürekli sadır olan azabın hemen gelmesi İsteğini veya ne zaman olacağını inkar etmek, meydan okumak, kaale almamak tarzında sormalarını anlatmak maksadıyla inmiş olabileceklerine de ihtimal vermektedir. Nitekim bu son ihtimalin örnekleri daha önce geçen birçok ayette de anlatılmıştır. Ayetler vakıaya dayanan bir destekle, kınamayla, Özellikle de kâinatta Allah'ın kudret ve yüceliğini gösteren varlık delilleriyle reddiye sunmaktadır. [4][4]

Melekler, Ruh Ve Eliibin Yıl

"Melekler ve Ruh, Ona, Süresi Elli Bin Yıl Olan Bir Günde Çıkabilmektedir" Müfessirlerin çoğunun söylediğine göre[5][5] meleklerle birlikte yükselip çıkan Ruh'tan maksat Cebrail'dir. Cebrail birçok sûrede bu adla anılmıştır. Bunun açıklaması Nahl ve Şuarâ sûrelerinde geçmişti. Bir kısım müfessirler[6][6] Allah Rasulünün bazı sahabelerine ve bazı tabiinlere dayanarak, süresi elli bin yıl olan günden maksadın, yeryüzünün en dibi ile yedi kat gök arasındaki mesafe olduğunu söylemişlerdir. Bir kısmı da Allah Rasulünün sahabelerine ve tabiinlere nisbet ederek, maksadın kıyamet günü olduğunu söy-j lemistir. Bir kısmı ise[7][7]

---

[4][4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/250-251.

[5][5] Bkz. Tabresi, Begavi, ibn Kesir, Taberi, Hazin tefsirleri.

[6][6] Bkz. İbn Kesir ve Taberi tefsirleri.

[7][7] Bkz. İbn Kesir, Taberi tefsirleri.

bunun dünya süresi olduğunu söylemiştir. Bu son iki görüş, ayet muhtevasına uygun düşmemektedir. Bir kısım müfessirler de[8[8]], bu sözle, eğer meleklerin dışındaki varlıklar yerin yedi kat altından, Allah'ın emrinin başladığı yerden, yedi kat göğün üzerine, Allah'ın emrinin bittiği yere kadar çıkmaya kalksalar, elli bin yıldan daha az bir sürede çıkamazlar, melekler ise bu mesafeyi bir saat zarfında katetmekiedir. Bu görüşte doğruluk payı vardır; zira olayı zihinlere yaklaştırıp örnekleştirmektedir.

Her halükârda ayetin ihtiva ettiği haber, Allah'ın sırnyla, O'nun inanılması gerekli melekleriyle ilgili gayb olaylarındandır. Kur'an'ın haber verdiği diğer gayb hadiselerinde olduğu gibi buna da inanmak gerekir. Bu arada Yüce Allah'ı mekandan, sınırdan ve cisimlikten tenzih etmek de gereklidir.

"Çünkü, gerçekten onlar, bunu uzak görüyorlar. Biz ise, onu pek yakın görüyoruz" ayetleri ışığında anladığımıza göre bu cümlenin gelmesinden maksat, azabın hemen gelmesi için acele eden, küçümseyip meydan okuyan, gecikmesinden dolayı alay eden kafirlere karşı reddiye içindir. Çünkü onların uzak zannettikleri şey Allah katında çok yakındır; zira O'nun katında bir gün, onların yıllarına göre elli bin yıla eşittir. Allah daha iyi bilir. [9[9]]

8. Gökyüzünün erimiş maden[10[10]] gibi olacağı gün;

9. Dağlar da (etrafa uçuşmuş) rengârenk yün gibi olacak.

10. (Böyle bir günde) hiçbir yakın dost, bir yakın dostu sormaz.

11. Oniar birbirlerine gösterilirler[11[11]]. Bir suçlu-eünahkâr, o günün azabına karşılık olmak üzere, oğullarını fidye olarak vermek ister.

12. Kendi eşini ve kardeşini,

13. Ve onu barındıran[12[12]] aşiretini de.

14. Yeryüzünde bulunanların tümünü[13[13]] (verse de); sonra bir kurtulsa.

15. Hayır! Doğrusu o (cehennem), cayır cayır yanmakta[14[14]] oian ateştir.

[8[8]] Bkz. Begavi tefsiri .

Bkz. Begavi tefsiri .

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/251.

[10[10]] el-Mühl Yağ eriyiği.

[11[11]] Yübassarûnehüm Onları görürler veya onları tanırlar anlamındadır. Zamir yakın dostlara veya ayetlerde adı geçen akrabalara dönmektedir.

[12[12]] Tü'vîh Onu koruyup himaye eden.

[13[13]] Fasttetühü Has ailesi, aşireti, akrabaları anlamındadır.

16. Derileri kavurur, soyar'[15[15]].

17. Yüz çevirip arkasını döneni (kendisine) çağırır.

18. (Mal) toplayıp kasada yığanı[16[16]]..

Allah'ın Va'dolunan Azabının Gerçekleşmesi

Bu ayetlerde de, önceki ayetlerde vuku bulacağı ve yakın olduğu te'yid edilen Allah'ın va'dolunan azabına işaret edilmektedir; O gün gökyüzü erimiş yağ gibi koyu kırmızı halde akacaktır, dağlar da yün gibi yumuşak bir vaziyette saçılacaktır. Herkes kendisiyle meşgul olacak, hiçbir dost yardım etmek, desteklemek için dostunu, birbirlerini gördükleri halde soramayacaktır. Suçlular üzerinde azabın korkusu çok şiddetli olacaktır; o derece ki onlardan bir kimse kendisini kurtarmaya karşılık bütün değerli şeylerini; çocuklarını, eşini, kardeşini, yakın aşiretini, hatta yeryüzündeki herkesi fidye olarak vermek ister, fakat kurtuluş yoktur. Şiddetle yanan cehennem ateşi, Allah'ın ayetlerini dinlemekten, O'na yapılan davete icabet etmekten yüz çevirerek dönüp giden, bütün tasa ve endişesi mal toplayıp yığmak, biriktirmek olan herkes için hazırlanmıştır. O ateş onların bedenlerinin her tarafını, derilerini kavurur, soyup atar.

Ayetler açıkça görüldüğü gibi öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. Bu ayetlerde de önceki ayetlerde söylediğimiz gibi uyarı bulunmakta ve va'dolunan azabın vuku bulacağı ve bunun yakın olduğu te'yid edilmektedir.

Ayetler korkunç bir vasıf içermekte ve böylece kafirlerde korku ve dehşet uyandırmaktadır. Bu, öncekilerde ve benzerlerinde olduğu gibi bu ayetlerin de hedefleri arasında yer almaktadır. [17[17]]

Mal Toplayıp Biriktirmenin Kınanması

Önceki ayetlerde yoksulları doyurmaya teşvik etmeme konusunun Özel olarak zikredilmesi hakkında söylediklerimizi, burada mal toplayıp biriktirmenin özellikle kınanması hakkında da söyleyebiliriz. Bu hasr-tahsîs kabilinden değildir. Fakat bu ifadede çok önemli evrensel bir

---

[14[14]] Lezâ Tutuşmuş şiddetli alevler içinde yanan.

[15[15]] Nezzâaten Hşşevâ Şeva, cismin yüzü, derisi veya bedenin yanlan anlamındadır. Cümlenin anlamı, "ateş şiddetinden bedenin derisini ve yanlarını kavurup soyar" şeklindedir.

[16[16]] Evâ Biriktirilip saklanan hazine.

[17[17]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/253.

Kur'an mesajı yer almaktadırki, o da, mal biriktirip saklamanın, onu iyilik, hayır ve muhtaçlara yardım yolunda harcamakla cimrilik yapmanın ne kadar çirkin ve kötü bir davranış olduğunu vurgulamaktır. [18[18]]

19. Doğrusu, İnsan 'bencil ve haris'[19[19]] yaratılmıştır.

20. Kendisine bir kötülük dokunduğunda feryadı basar[20[20]].

21. Ona bir hayır dokunduğunda engelleyici olur.

22. Ancak namaz kılanlar hariç;

23. Onlar ki: Namazlarını sürekli kılarlar.

24. Ve onların mallarında belirli bir hisse vardır:

25. Yoksul ve yoksun olan(lar) için.

26. Onlar ceza gününü tasdik ederler.

27. Rablerinin azabına karşı (daimi) bir korku duymaktadırlar.

28. Şüphesiz Rablerinin azabından emin olunamaz.

29. Ve onlar, ırzlarını korurlar.

30. Ancak kendi eşleri ya da sağ ellerinin malik olduğu başka; çünkü onlar {bunlardan dolayı) kınanmazlar.

31,Fakat bunun ötesini arayanlar, artık onlar sınırı çığneyenlerdır.

32.. Emanetlennı ve ahıdlerını gözetirler.

33. Sahiciliklerinde dosdoğru davranırlar.

34. Namazlarını (titizlikle) korurlar.

35. İşte onlar, cennetler içinde ağırlananlardır.

İnsanın Genel Tabiatı

18[18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/253.

19[19] Hela'an "Başına gelenden Ötürü çabuk etkilenip heyecanlanan" anlamındadır.

20[20] Cezûan Çok korkup titreyen.

İlk üç ayette insanın bencillik, hırs-tamah. çabuk etkilenmek gibi özelliklerine işaret edilmiştir. Başına gelen olaylar sonucunda çabuk heyecanlanır, bencildir; sadece kendisini düşünür, kendisine bir kötülük isabet ettiğinde hemen etkilenip feryadı basar, işleri yoluna girip açıldığında, hayra kavuştuğunda da elini sıkıp cimrilik yapar. 21[21]

Namaz Kılan Mü'minlerin Özellikleri

İlk üç ayeti takip eden ayetler namazı aksatmaksızın sürekli kılan kimseleri yukarıdaki işaret kapsamından hariç tutmuştur: Onlar, sahip oldukları mallarında yoksul ve muhtaçlara verilmesi gerekli bir pay ve hak olduğunu bilmektedirler. Ahiret gününc-inanırlar, gerçekten korku veren Rablerinin azabından korkarlar. Verdikleri söz ve ahid-lere sadık kalırlar. Cinsi münasebetlerinde de meşru olan eşleri ve sahip oldukları cariyeleri sınırına bağlıdırlar; bunun dışında iffetlerini korurlar. Çünkü bu sının aşanlar taşkınlık yapmış, suç işlemişlerdir. Onlar kendilerine teslim edilen emanetleri de korurlar, üzerlerindeki şahitlik vazifesini hakkıyla yerine getirirler ve namazların vakitlerine riayet ederek muhafaza ederler. İşte onlar için Allah katında, cennetlerde büyük ikram vardır.

Ayetler öncekilerle bağlantılıdır ve özellikle önceki ayetlerin son ayetler arasındaki münasebet açıkça bellidir. Ayetler iman ve Allah'a ibadetin, insan nefsinde, yönelişinde, ahlâkında yaptığı tesiri, tabiatında var olan bencillik, kötülükten şikayet, hayrı engelleme vasıflarını düzeltme fonksiyonunu açıklamaktadır. Bu ayetler çok önemli evrensel, ahlâkî ve içtimai mesajlar içeren mükemmel Kur'an pasajlarından birini oluşturmaktadır.

Özellikle istisna edilerek namaz kılanların zikredilmesi, namaza devam edip onu ko-ruyanların ayetlerin başında da, sonunda da tekrar edilerek övülmesi, ilk olarak, namazın Allah'a iman alametlerinin esasını teşkil etmesindendir. İkinci olarak namaz, sürekli olarak Allah'ın yapılmasında her türlü hayrın bulunduğu emirlerini ve her türlü kötülükten men eden yasaklarını hatırlamanın vasıtasıdır. Bu durum, namaz kılanı hakkı, adaleti ve hayrı işlemekte aktif yapmakta, günah ve kötülüklerden sakındırmaktadir, Buna göre namaz kılan bir kimseden günah ve kötülükler sadır olursa, kendisine bencillik, herhangi bir kötülükten dolayı feryat etme, cimrilik, hayrı men etme gibi vasıflar hakim olursa, iyi bilinsin ki o kimse gerçek anlamda namaz kılmamaktadır. Kıldığı namaz gerçek imandan ncş'et eden bir namaz değildir. Böyle bir namazın da ruhunu saflaştırmakta, kalbini temizleyip paklamakta hiçbir faydası olmaz. Bu konuyu Alak sûresinin tefsirinde yeterince açıklamıştık .

Bunulla beraber ayetler, söylediğimiz gibi dosdoğru kılan üzerinde namazın yaptığı tesiri açıklamaktadır. Aynı zamanda ayetler Mekke dönemindeki ilk mü'mirilerin sahip olduğu ahlâkı, iman ve namazın onlarda yaptığı olumlu yüksek etkiyi yansıtmaktadır. Bu husus

21[21] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/255.

birçok sûrede, özellikle de Mü'minun sûresinin ilk ayetlerinde açıklanmıştır.

Bu tesbit doğruysa -ki bunu ümit ediyoruz- "Ve onların mallarında belirli bir hisse vardır, yoksul ve yoksun olan(lar) için" ayetleri zekatın mü'minlere belirli bir miktarla farz kılındığına delil teşkil etmektedir. A'lâ sûresinin tefsirinde de izah ettiğimiz gibi, geçen sûrelerde yer alan birçok ayette zekatın daha Mekke döneminde farz kılındığına dair açıklamalar bulunmaktadır. Ama miktarın tayininde ise, ilk işaretler görebildiğimiz kadarıyla bu ayetlerde geçmiştir. [22[22]]

36. Şimdi inkâr edenlere ne oluyor ki, boyunlarını sana uzatıp koşuyorlar.

37. Sağ yandan ve sol yandan bölükler halinde...

38. Onlardan her biri, nimetlerle donatılmış cennete gireceğini mi umuyor?

39. Hayır; doğrusu biz onları bildikleri şeyden yarattık.

40. Artık, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim; biz gerçekten güç vetireni/

41. Onları, kendilerinden daha hayırlı olanlarla değiştirmeye... Bizim önümüze geçilemez[23[23]]'.

42. Bırak onları, kendilerine va'dedilen günlerine kavuşuncaya kadar dalsın, oynasınlar.

43. Kabirlerinden koşarcasına çıkarılacakları gün, sanki onlar dikili bir şeye[24[24]] yönelmiş[25[25]] gibidirler.

44. Gözleri düşük, yüzlerini alçaklık bürümüş bir durumda. İşte onlara va'dedilen gün, bugündür.

İnkâr Edenler Aşağılanmıştır

1- Ayetlerde inkâr ve kınama mânâsında, kafirlerin koşar halde Peygamber'e gelerek huzurunda bölük bölük, sağlı sollu durmakla neye ulaşmak istedikleri sorulmaktadır; yoksa onlar cennete girmeye mi tamah etmektedirler?

22[22] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/255-256.

23[23] Mesbûkîn Burada acizler veya onları yakalamaya güçleri yetmeyenler anlamındadır. Kelime, yarış tabirine göre kullanılmıştır. Yarışta geride kalan kimse bir nevi aciz ve yetersiz kalmış demektir.

24[24] Nüsub Tekili "ensab"dir. İbadet ve tapmak için dikilen şey demektir. Bununla putlar da kastedilmiş olabilir.

25[25] Yûfizûn Koşarlar, akın ederler.

2- Bunun olması kesin bir ifadeyle reddedilmiştir.

3- Uyan anlamı taşıyan yemin ve açıklama yer almaktadır; onları bildikleri bir şeyden yaratan Allah, dilediği vakitte onları helak etmeye ve onları, kendilerinden daha hayırlı kimselerle değiştirmeye kadirdir; bunu yapmaktan aciz değildir; onlar O'ndan kaçıp kurtulmaya güç ye tirem ey ecekl erdir.

4- Peygamber onları gözünde büyütmemekle, onları kendi hallerinde oyun ve eğlencelerinde, va'dolundukları güne kavuşuncaya ve kendileri için hazırlanmış olan azab başlarına gelinceye kadar bırakmakla emredilmiştir. O gün geldiğinde koşarcasına kabirlerinden çıkarlar, sanki onlar kendileri için dikilmiş şeylere yönelmişlerdir. Bakışları önlerine eğilmiştir, üzerlerini zillet ve perişanlık kaplamıştır.

Ayetler, namaz kılanlarla ilgili bölümden önce geçen ayetlerle bağlantılıdır. Sanki namaz kılanlar bölümü ara bölüm olarak gelmiş, sonra söz tekrar kafirler konusuna dönmüştür.

Ayetlerin teması geneldir. Özellikle 42. ayet ile 36. ve 37. ayetler, kafirlerin sağlı sollu Peygambcr'in etrafını sararak öbekleşmelerinin; alay eden, hafife alan kimsenin hareketi olduğunu açığa vurmaktadır. Bundan dolayı ayetler bir yandan kınama, uyan, tehdit ve Allah'ın tehdidini yerine getirmeye kadir olduğunun açıklamasını içerirken, bir yandan da Peygamber'i teselli edip rahatlatmasını içermekledir. Bu şekilde 36 ve 37. ayetler, Peygamber'in va'z ve irşad edip, Kur'an okuduğu bazı durumlarda, kafirlerden sadır olan çeşitli kötülük, hile ve hafife alma hareketlerini yansıtmakladır; onlar O'na inkar edip alay eder tarzda bakıyorlar, etrafında öbek Öbek durarak, boyunlarını O'na doğru uzatıyorlar ve inkarcı, alay edici bir tavır takınıyorlardı. Ayetlerde yer alan kınama ve uyan gayet kuvvetli ve etkileyici, tasvir edilen çirkin tabloya da uyum sağlayan bir tarzdadır.

Ayetler sûrenin son kısmını oluşturmakladır. Son ayet, diğer bazı sûrelerin bitiminde olduğu şekilde sûreyi bitirmektedir. [26[26]]

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/257258.

NÛH SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 71

Nüzul Sırası : 71

Ayet Sayısı : 28

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu süre Nuh'un kavmine sunduğu mesajı, kavminin inkarı ve mesaj karşısında takındıkları olumsuz tutum nedeniyle Rabbine yaptığı münâcatı içermektedir. Bu süre, peygamberlerin adlarıyla anılan ve içerisinde, kendisine adı verilen Peygamber'in kıssasıyla birlikte diğer peygamberlerin kıssalarını ve Arap kafirlerine yönelik olarak da öğüt ve hatırlatma bölümlerini içeren diğer sûrelerden ayrılmaktadır. Aynı zamanda bu sûre, kıssa bölümlerinin diğer sûrelerde hatırlatma ve kınama tarzında istenilmesinden de ayrılmaktadır. Bununla beraber bu sûrenin üslubu, Kur'an kıssalarının üslubuna benzer; hedefleri de bu kıssaların hedefleriyle uyum içerisindedir[1][1]

.

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Şüphesiz biz Nuh'u "Kavmini, onlara acı bir azap gelmeden evvel uyar" diye kendi kavmine (Peygamber olarak) gönderdik.

2- Ey kavmim! dedi; ben sizin için açık bir uyarıcıyım.

3- Allah'a kulluk edin, O'ndan korkun, bana da itaat edin.

4- Kİ (Allah) günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi belli bir süreye[2][2]' kadar ertelesin. Zira Allah'ın süresi geldiği zaman ertelenmez. Bir bilmiş olsaydınız".

5- Dedi ki: "Rabbim gerçekten kavmimi gece, gündüz davet ettim".

---

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/73.

[2][2] Yüahhırıküm ila ecelin müsemmâ İşlediğiniz günahlarınızdan dolayı hesaba çekilmenizi ve cezalandırılmanızı tehir eder.

6- Fakat benim davetim, onlara kaçışlarını[3[3]]artırmaktan başka bir katkıda bulunmadı.

7- Doğrusu ben, onları bağışlaman için her davet edişimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini baş-larına çektiler'[4[4]]', direttiler ve kibirlendikçe kibirlendiler.

8- Sonra onları açıktan açığa davet ettim.

9- Sonra onlara açıktan söyledim, gizli gizli söyledim[5[5]].

10- Rabbinizden mağfiret dileyin, çünkü o çok bağışlayandır, dedim.

11- (Mağfiret dileyin ki) üzerinize gökten bol bol'[6[6]]' yağmur indirsin.

12- Ve size mallarla, oğullarla yardım etsin; size bahçeler, ırmaklar versin.

13- Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü'[7[7]]' ya kıştı ramı yor-sunuz?

14- Oysa, sizi türlü aşamalardan'[8[8]] geçirerek o yaratmıştır.

15- Görmediniz mi? Allah, nasıl yedi göğü birbiri üstünde tabaka tabaka yaratmıştır?

16- Ve Ay'ı bunlar içinde bir nur yaptı. Güneşi de bir kandil kıldı.

17- Allah, sizi yerden bir bitki gibi bitirdi.

18- Sonra sizi yine oraya geri çevirecek ve tekrar çıkaracaktır.

19- Allah, yeri sizin için bir yaygı kıldı.

20- Ki, onda açılan geniş geniş yollarda gidesiniz.

21- Nuh: "Rabbİm, gerçekten onlar bana isyan ettiler; mal ve çocukları kendilerine ziyandan başka bir şeyi arttırma-yan kimselere uydular" dedi.

22- Büyük büyük'[9[9]] tuzaklar kurdular.

23- Dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Yed'-den, Suvâ'dan, Yeğus'tan, Ye'ûk'tan ve

---

[3[3]] Ula firar an Ancak uzaklaşmalarını (sağladı).

[4[4]] İstağşeva Siyâbehüm Elbiselerini yüzlerini gizlemek için başlarına çektiler. İfade, onların davetten yüz çevirmelerinin şiddetini belirtmek maksadıyla kullanılmıştır.

[5[5]] Sümme inni a'lantü lehüm ve esrartü lehüm Onlara toplu ve teker teker, oldukları halde gizli ve açık olarak anlattım.

[6[6]] Midrâran Sağanak halinde, bolca yağan yağmur.

[7[7]] Lâ Tercime Lillâhi Vekâran Allah'ın büyüklüğünü itiraf edip kabul etmiyorsunuz, gücünü hesaba katmıyorsunuz ve O'nu hakkıyla takdir etmiyorsunuz.

[8[8]] Etvâran Türlü türlü şekillerde... Yahut "yaratılışınızın geçtiği birçok merhalelerden" anlamındadır.

[9[9]] Kübbâran Çok şiddetli, büyük.

Nesr'den[10[10]] asla vazgeçmeyin.

24- (Böylece) onlar, çok kimseyi yoldan çıkardılar. (Rabbim) sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını arttır.

25- Bunlar hataları yüzünden suda boğuldular; sonra ateşe sokuldular ve o zaman Allah'ın dışında hiç bir yardımcı bulamadılar.

26- Nuh "Rabbim, yeryüzünde kafirlerden yurt edinen'[11[11]] hiç kimseyi bırakma" dedi.

27- Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını şaşırtırlar ve sadece ahlâksız, nankör (İnsanlar) doğururlar.

28- Rabbim, beni, annemi, babamı; mü'min olarak evime gireni, iman eden erkekleri ve İman eden kadınları bağışla, zalimlerin de sadece helakini'[12[12]] arttır.

İbret Almaya Çağrı ve Kınama

Ayetlerin ifadesi gayet açık olup, tekrar izaha ihtiyaç yoktur. Ayetler birbirleriyle bağlantılı olduğundan, bütün olarak birarada aktardık. Ayetlerin muhtevasında şunlar vardır:

1- Nuh'un kavmini Allah'a davet etmesi ve başlarına O'nun azabı gelmeden önce, onları uyarması için gönderildiğine dair Rabbani bir açıklama vardır.

2- Nuh'un kavmine söyledikleri, onlara yaptığı nasihatlan, Allah'ın mağfiret ve lü-tuflarını elde etmeye teşvik edip, O'nun azap ve gazabından sakındırması anlatılmaktadır.

3- Nuh'un kavminin yüz çevirip davetinden uzaklaşması, iman etmelerinde son derece ısrarlı olmasına, onları gizli-açık, tek tek ve toplu olarak, müjdeleyerek-korkutarak, Allah'ın kendilerine bahşettiği nimetlerini hatırlatarak, dikkatlerini Allah'ın kudretini, büyüklüğünü gösteren kainatta ve kendilerinde bulunan delillere çekmek suretiyle çağrıda bulunmasına rağmen, inkarlarında şiddetle ısrar etmeleri neticesinde öfkelenip Allah a yaptığı dua ve münâcâtı aktarılmaktadır. Sonra kavminin ileri gelenleri ve zenginlen tuzaklar kuruyor, insanları, öğütlerini dinlememeleri için kışkırtıyorlar; onlara ilahlarına ve geleneklerine sahip çıkmalarını tavsiye ediyorlardı. İşte bunun, insanların doğru yoldan sapmasında, küfür ve inatkâr tutumlarını devam ettirmesinde çok büyük etkisi oluyordu.

4- Nuh'un kavminden ümidini kestikten sonra Rabbine, kafirleri helak edip onlardan hiçbirini

---

[10[10]] Vedd, Siivâ, Yeğûs, Yetik, Nesr Bunlar, onların ilahları veya İbadet ettikleri varlıkların isimleridir.

[11[11]] Deyyârâ "Evi inşa edip içerisine oturan" anlamındadır.

[12[12]] Tebbâran Yokoluş ve yıkım.

hayatta bırakmaması için duada bulunduğu anlatılmaktadır. Çünkü onlar inat 'e inkarda o derece ileri gitmişlerdi ki, ne onların düzelmesinde, ne de gelecek nesillerinin onların yapacağı telkin nedeniyle düzelmesinde ümit kalmamıştır. Sonra kendisine ve ana-habasına, davetine icabet edip iman eden herkese ve tüm mü'min erkek ve

mü'min kadınlara yaptığı dua aktarılmıştır.

Ayetlerin akışından anlaşıldığına göre, 25. ayet Nuh'un sözünden değildir. Rabbani bir açıklamadır. Nuh'un kavminin, işledikleri günah ve hatalarından dolayı suda boğuldukları kaydedilmiştir. Ahirette varacakları yer İse cehennem ateşidir. Orada kendilerine, Allah'a ve gazabına karşı yardım edecek hiçbir kimse bulamayacaklardır.

Görüldüğü gibi sûrenin ayetleri sadece Nuh'un kavmine olan mesajına hastır. Bu sûre bu açıdan, Peygamber isimleriyle anılan diğer Kur'an sûrelerinden ayrılmaktadır. Zira Peygamber adlarıyla anılan diğer sûrelerde, sûreye adı verilen Peygamberin kıssası anlatıldığı gibi, diğer Peygamberlerin kıssaları ve mesajları da anlatılmakta, bunun yanı-sıra da öğütler, hatırlatmalar, Muhammedi mesaj ve Arapların takındıkları tavırlar da iş-lenmektedir. 13[13]

Bununla beraber bu sûrenin ayetlerinde şu hususiyetler göze çarpar:

1- Allah'ın nimet ve lütuflarını hatırlatan ve gücünün delillerini gösteren üslûp ile çok sayıdaki sûrede Arap kafirlerine yönelik birçok ayetlerin üslûpları arasında azım-sanmayacak bir benz.erlik vardır.

2- Nuh kavminin kafirlerinin tutumları, inkarda ısrarları, liderlerinin desiseleri, insanları onu dinlememeleri için kışkırtmaları ile birçok ayette anlatılan Arap kafirlerinin ve ileri gelenlerinin tutumları arasında azimsanamayacak bir benzerlik bulunmaktadır. Bunun birçok örnekleri daha önce geçmişti.

Dolayısıyla sûre ayetlerinin amaçları arasında Arapları da uyarmak, onları Nuh kavminin durumundan ibret almaya çağırıp, onların tavırlarına benzer tutumlarından ötürü onları kınamak da yer almaktadır. Aynı zamanda Peygamber'i ve mü'minleri teselli etmek amaçlanmıştır. Zira Arap kafirlerinin tutumları ilk defa gerçekleşen bir tutum olmayıp, Nuh kavmi de aynı tutum ve tavrı daha önce sergilemişler ve akibetleri helâkla sonuçlanmıştır. 14[14]

13[13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/77-78.
14[14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/78.

Nuh Kavminin İlahlarının Adları Hakkında

Sûrede adı geçen Nuh kavminin İlahlarının isimleri, hem lafız hem de mânâ yönünden Arapça'dır. Her ne kadar bu isimler Kur'an'ın indiği fasih Arapça'dan dönem olarak çok eski olsa da aralarındaki ilişki açıkça belli olmaktadır. Yeğûs ile Gavs (yar etmek), Gays (bereketli yağmur) ve İgâse (yardım etmek) arasındaki ilişki; Yeûk ile İâ'ka ve Ta'vîk (engellemek, alıkoymak) arasındaki; Süvâ' ile Sea'h (genişlik, bolluk) arasındaki ilişki; Ved ile Mevedde (sevgi) arasındaki ilişki; Nesr ile meşhur yırtıcı kuşa verilen ad arasındaki ilişki açıkça gözükmektedir. Peygamber'in döneminde bazı Arap kabilelerinin bu adlarla anılan putları olduğunu nakleden rivayetler bulunmaktadır[15[15]] Anlatıldığına göre Hüzeyl kabilesinin putunun adı Suvâ' idi, bulunduğu yerin adı ise Yen-bûğ olarak isimlendiriliyordu. Başka bir rivayette ise bu Hemedân kabilesinin putunun adıydı. Diğer bir rivayete göre ise, Zilkilâ' ailesinin putunun adıydı. Sanırım bunların hepsi mevcuttu ve bir kadın sûretindeydi.

Yemen'dc Mezhac ve Cürs ehlinin de Yegûs isminde bir putları vardı. Ona tapanlar arasında Murad kabilesinden Gatîfoğullan da bulunmaktaydı. Rivayete göre bu put Su-vâ'nın oğlu olup aslan sûretindeydi. Anlatıldığına göre Hemedan, Havlan ve onların müttefikleri olan kabilelerin Erhab denilen yerde Yeûk isminde bir putları vardır. Rivayete göre Hayvan kabilesi de bu puta tapmaktaydı. Bu put aynı zamanda Zilkilâ' ailesinin de putları arasındaydı ve at şeklindeydi. Anlatıldığına göre Humeyr kabilesi de Nesr isminde bir puta tapıyordu. Bir rivayete göre bu Humeyr kabilesinden Zilkiâ ailesinin putuydu. Hayanıyye kabilesi kitabelerinde ise Neşr adı kayıtlı olup kuş şeklindeydi. Benî Kello kabilelerinin de Ved isminde bir putu olduğu ve bunun erkek suretinde olduğu anlatılmaktadır. Bu ismin eski dönemde Yemen ilahlarından birisi olduğu ve onlarda ayı temsil ettiği de kaydedilmektedir. Cahilliyye devri erkek isimlerinden bu adların bazısına nispet edilen birtakım rivayetler nakledilmiştir; Örneğin: Abdü Ved (Vedd'in kulu), Abdügays (Gays'ın kulu) gibi.

Anladığımız kadarıyla Araplar, Peygamber'in döneminde ve öncesinde bu isimleri Nuh kavminin ilahları olarak kullanıyorlardı, sonra bu isimleri iktibas ettiler; belki de Arapçalaştırarak putlarına da bu isimleri verdiler. Bu, Kur'an'ın indiği fasih Arapça dö-neminden daha eski döneme rastlamaktadır. Bu şekilde, bu isimleri olduğu gibi korudular. Çünkü bunlar, gözardı edilemeyecek derecede kudsiyet kazanmışlardı.

O halde, Arapların ilahlarına vererek kullandıkları isimler, Nuh kavminin ilahlarının isimleriyle aynı olduğu yönünde yaptığımız bu tesbit doğru olduğu takdirde, onların Nuh kavminin kıssasını bildikleri ve bunu aralarında konuştukları ortaya çıkacaktır. Böylece Nuh kıssası vasıtasıyla uyan gerçekleşmiş olacak ve diğer sûrelerde olduğu gibi, bu sûrede de amaç yerini bulacaktır. Kaldı ki Arapların bu kıssayı kitap ehli aracılığıyla mutlaka biliyor

---

[15[15]] Bkz. Cevad Ali, Tarihü'l-Arap kable'l-İslam, c.5, s.82.

olmaları gerekmektedir. Çünkü bu kıssa onların kitaplarında biraz ayrıntılı olarak anlatılmıştır. 16[16]

16[16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/78-79..

CİN SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 72

Nüzul Sırası : 36

Ayet Sayısı : 28

İndiği Dönem : Mekke

Surenin Tanıtımı

Sürede bir grup cinin Kur'an'ı dinleyip ondan etkilenmelerinin hikayesi vardır. Bu vesileyle de Kur'anî prensip ve nasihaîlara yer verilmiştir. Ayetlerin üslubu, bölümlerinin uyumluluğuna, aynı anda ya da art arda indirildiğine delalet etmektedir. . 1[1]

1- De ki: "Cinlerden bir topluluğun Kur'an dinleyip şöyle dedikleri bana vahyolundu; Biz harikulade güzel bir Kur'an dinledik."

2- Doğru yola iletiyor, ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız.

3- Doğrusu Rabbimizin şanı 2[2] yücedir. O, eş'3[3] ve çocuk edinmemiştir.

4- Meğer bizim beyinsiz (iblis veya cinlerin kâfirlerilleri-miz4[4]' Allah hakkında haktan uzak saçma şeyler' 5[5]söylüyormuş.

5- Biz insanların ve cinlerin, Allah'a karşı yalan söylemeyeceklerini sanmıştık (O'nun için o beyinsizin sözüne uymuştuk).

6- Doğrusu İnsanlardan bazı erkekler cinlerden bazı erkeklere sağınırlardı'6[6] da onların küfür ve sapıklığını'7[7] artırır-larclı.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/1.

2[2] Ccdâû Rabhınâ Rabbİmizin büyüklüğü, ululuğu.

3[3] Sahihctcn Eş anlamında.

4[4] Sefîhûnâ Cahillerimiz.

5[5] Şatatan Hak'tan uzak.

6[6] Yeûzûne Sığınıyorlar, yardım istiyorlar

7[7] Rahekan Zemahşeri "er-Raheku" kelimesinin asıl anlamının haramları terketme, (arzu teslimiyet) demek olduğunu söylemiştir. 6. ayetle va-rid olan kelimenin

7- Onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiç kimseyi diriltmeyeceğini sanmışlardı.

8- Biz göğe dokunduk, onu kuvvetli bekçilerle ve meteorlarla''[8[8]] doldurulmuş bulduk.

9- Ve biz onun dinlemeye mahsus olan oturma yerlerinden oturur (gayb haberlerini dinlemeye çalışır)dık. Artık şimdi kim dinlemek istese kendisini gözetleyen[9[9]] bir meteor bulur.

10- Bilmiyoruz bununla yeryüzündekilere kötülük mü (yapılmak) istendi, yoksa Rableri onları doğruya mı iletmek diledi.

11- Bize gelince, bizden salihler de var ve bizden başka türlü olan da var. Biz çeşitli yollara ayrıldık[10[10]].

12- Biz yeryüzünde Allah'ı âciz bırakamayacağımızı (yerden) kaçmakfa da O'nu âciz bırak(ıp O'ndan kurtulamayacağımızı, (nerede oiursak olalım, O'nun bize istediği herşeyi yapacağına) tam inandık'[11[11]]

13- Biz, yol göstereni (Kur'an'ı) işitince ona inandık. Kim Rabbine inanırsa (ne hakkının) eksik verilmesinden[12[12]]' ne de kendisine zulüm edilmesinden korkmaz.

14- Ve biz, bizden müslümanlar da var ve bizden doğru yoldan sapanlar'[13[13]] da var. Kimler müslüman olursa İşte onlar doğru yolu aramışlardır.

15- Hak yoldan sapanlar İse cehenneme odun olmuşlardır.

Bu ayetler, sureyi oluşturan iki bölümden ilk bölümüdür. Burada Peygamber (s)'e, bir emir vardır. Bu emir, insanlara o Kur'an okunurken cinlerden bir grubun dinlediklerini ve onu ve büyük rablerini yücelttiklerini, O'na iman ettiklerini, zanlannın akidelerinin, durumlarının nasıl olduğu hakkında değişik durumlar zikrettiklerini kendisine Allah'ın vahyettiğini haber vermesidir. . [14[14]]

"onların küfr ve dalaletlerini arttırırlar" anlamını, 13. ayetteki kelimenin de "zulüm ve haksızlık" manalarını taşıdığı ayetlerin genel manasından çıkarılabilir.

[8[8]] Şûhûben Şihab'ın çoğuludur. Asıl anlam ışık veya aydınlık veren şey demektir. Kur'an'da çoğunlukla gökyüzünden dünyaya doğru hızla, aniden inen ışık anlamına gelmektedir.

[9[9]] Kasadan Gözetlemek, beklemek.

[10[10]] Taraika Kıdeden Dağınık gruplar.

[11[11]] Zanennâ Kesin bir şekilde bilmek.

[12[12]] BahsenZulüm,azaltma,eksiltme

[13[13]] el-Kasıtûn Burada sapıklar, zalimler anlamındadır.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/4.

.

İlk Bölüm Ayetlerinin Kapsamı

Ayetler şu önemli noktalan kaydetmeye yardımcı olmaktadır:

1- Birinci ayet, peygamber (s)'in cinler topluluğunu görmediğini, sözlerini işitmediğini ifade eder. Bu durumun onun için gaybi bir durum olduğunu, ancak Kur'an vahyi ile haberdar edildiğini belirtmektedir. Müfessirler İbn Abbas'tan bir hadis rivayet ederler[15[15]]. Peygamber (s)'in ne cinlere Kur'an okuduğu, ne onları gördüğü, oysa onlann sözlerinin ona vahyedildiği anlamında zikredilmiştir,

2- Ayetler açıkça cinlerin varlığını, onların taifeler ve mezhebler halinde olduklarını, lonlardan salih ve salih olmayan, zalim olan, sapıtan, rüşdüne eren akıllılar ve sapıtan

îeyinsizler olduğunu açıkladı.

3- Geçen ayet, arapların cinler hakkındaki inançlarım içeren bir tabloyu sergiledi. Araplar onlann varlığına inanıyorlardı. Onlann güçlü ve etkili olduklarını sanıyorlardı. Onların şerrinden korkuyorlar ve onlara sığınıyorlardı.

4- Cinlerin gökyüzünde işitmek için oturdukları yerler konusuna gelince, önceki durumun değişmesi göğün bekçi ve meteorlarla mübtela olması eskiden yaptıkları gibi dinlemeye uğraşmalarına karşın onu gözetleyen bir meteoru buluması, tüm bunlar cinlerin durumlarının anlatımıdır. Yoksa Kur'an'in sabitleştirdiği, düzenlediği bir durum değildir. Ancak ayetlerin üslubu Kur'an'm olumsuzlamadığı fiili durumları söyledikleni İlham etmektedir. Başka surelerde değişik ayetler bunu desteklemiştir. Örneğin Hicr suresi 16-18. ayetleri verilebilir: "Andolsun biz, gökte burçlar yaptık. Ve onu bakanlar için süsledik. Ve onu, her taşlanmış, kovulmuş, uydurma sözler atan şeytandan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş şu'lesi kovalar."

5- Dördüncü ayet, dinleyen cinlerin hristiyanlığa boyun eğdiklerini ilham etmektedir. . [16[16]]

Bölümün İçeriği Ve Telkinleri Üzerine Yorum

Nas suresi tefsiri akışında "Cinn" kavramı üzerinde yeterli yorumu getirdik. Burada ise diyoruz ki; cinlerin varlığı, durumları, gökyüzünde dinlemelerinin mahiyeti, Kur'an'ın ortaya koyduğu gaybi durumlardandır. Kur'an'ın kararlaştırdığı diğer gaybi gerçekler gibi, insanların

---

[15[15]] İbni Kesir'de Ahkâf suresinde bu ayete bk. (Sana bir grup cinni gönderdiğimizde...)

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/4-5.

bildiği evrenin sistemleri ve kanunlarına uymayan ya da insani uzuvlarla idrak edilmeyen cinlere iman etmek farzdır. Kur'an'ın durduğu yerde fazla-laştırmadan, abartmadan durmak gerekir. İnsan aklı, evrenin çoğu sırlarının ve güçlerinin künhünü idrak etmekten acizdi ve hâlâ aciz olmaya mahkûmdur.

Bu münasebetle şuna dikkat çekmek istiyoruz. Arapların, sihirbazların, kahinlerin cinlerle ve şeytanlarla ilişki kurduklarına, onlardan kiminin göğe yükselip oradan haberler aşırıp onlara haber verdiğine, onlann arkasına meteorların düştüğüne dair inançlarını ifade eden değişik rivayetler vardır. Bu gökyüzü olayları Peygamber'in zuhuruna yakın fazlalaşmıştır[17[17]]. Bazı Kur'anî ayetler de bu akidelerine işaret etmektedir. Örneğin Şuara suresi 210-212. ayetleri verilebilir. "O (Kur'an)nu şeytanlar (cinler) indirmedi. Bu, onlara yaraşmaz ve zaten yapamazlar da. Çünkü onlar, (meleklerin sözlerini) işitmekten uzaklaştırılmışlardır." Ve 221-222. ayetleri "Şeytanların kime ineceğini haber vereyim mi? Onlar, her günahkâr yalancıya inerler."

Meteorların fazla düşmeleri Arapların dikkatlerini çekmiş olması gerekir ki, onun hakkında konuşmalar ve .sebeplerini araştırmalar artmıştı. Kur'an'da bu konunun tekrarlanarak zikredilmesi belki de, kâfirlerin sihirbaz ve kahinlere olan inançları gereği peygamber (s)'in de şeytanlarla İlişkiye girdiğini sanmalarına bir cevaptır. Bu nedenle onlar bazan ona sihri, bazan da kahinliği nisbet etmektedirler. Bunu Kur'an değişik ayetlerde anlatmıştır. Örneğin Tur suresi 29. ayeti "(Ey Muhammedi, sen hatırlat, öğüt ver. Rab-binin nimeti sayesinde sen ne kahinsin ne de mecnun." Sa'd suresi 4. ayeti "Onlara kendilerinden bir uyarıcı (peygamber) gelmesine hayret ettiler de o kafirler dediler ki: Bu, yalancı bir sihirbazdır.'" Onlara şeytanların gaybı bilmeye götürecek yolu ya da gökyüzü haberlerini bulamayacaklarını bildirdi. Çünkü Allah onu korumakta ve onlar İçin yakıcı ateş taşıyan meteorlar hazırlamıştır. Cinlerin kendileri de bundan bıkmışlardır.

Ayetlerin ruhu, Kur'an'ın amacının, onu dinleyen bir grubun tutumlarım, sözlerini hikâye etmek amacını gütmek olmadığını ilham etmektedir. Öncelikli olarak amaçladığı şey, Kur'an'ı dinleyenlere nasihat etmek, etkilemek ve hikmet vermektir.

Kur'an-ı dinleyenler ilk derecede ve direkt olarak Araplardır. Cinlerin varlığına, güçlerine, etkilerine, göğe yükselmelerine, orada dinlenmelerine, şairlerle, kahinlerle, sihirbazlarla ilişkilerini telkin etme, ilham verme, haber etme, öğretme ilişkisi olduğuna inanmaktaydılar. Onların şerrinden korkuyorlardı. Bu şerri onlara sığınmakla, onları yakınlaştırıcı ve aracı kılarak Allah ile birlikte ortak koşmakla defedeceklerini sanıyorlardı. Bunu Kur'an haber vermektedir. Sebe' suresi 41. ayeti "(Melekler) derler ki: Sen yücesin, bizim velimiz (koruyucumuz) onlar değil, sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çokları onlara inanıyorlardı." Kur'an'ın indiriliş hikmeti bu gaybi olayı anlatmayı gerektirdi ki, onu dinleyen

---

[17[17]] İbni Kesir ve Hazin'de Ahkaf ve Cin surelerine ve Bi'setten Önce Peygamber Dönemi ve Toplumu kitabımıza bk.

kafirlerin, gökyüzüne cüret edenlerin, cebbar ve güçlü olarak tasavvur ettiklerinin, taptıklarının sığındıklarının Kur'an'ı dinlekilerinde O'na iman etliklerini. Muhammedi nübüvvetin sancağını taşıdıklarını görsünler. Onda olan hidayeti ve nişdü itiraf etliklerini bilsinler. Allah'a eş ve çocuk nisbet etmede, O'nun hesabından, cezalandırmasından kaçmada, tekrar dirilişi inkâr etmedeki sapıklık ve çirkinliklerini idrak ettiklerini anlasınlar. Geçen surenin son ayeti de gelen bu yönlendirmeyi güçlü kılmaktadır. Buna göre Allah'ın katında olanlar, -yerinde açıkladığımız melekler- O'na ibadet etmekten. O'nu teşbih etmekten, O'na secde etmekten büyükîenmezler. Meleklerin de Arapların zihninde güçlü imajı vardır. Müdessir suresinin tefsiri akışında cinler hakkında bunu açıklamıştık. Her ikisi de büyük oranda düşüncelerini, akidelerini, ananelerini meşgul etmiştir. Melekler geçen surede onlarla birlikte zikredılirken, bir gnıb cin de ondan sonra gelen surede zikredildi. O ikisinde anlam bakımından bir bağlılık, işaretlerde uyumluluk vardır. Kur'an'ın bu iki gaybi varlık noktasındaki amacı Allah'a ihlasla yöneltmektir. Geçen surenin sonu ile bu sure arasındaki uyumluluk, bu surenin ondan sonra indirildiğine dair tertibin doğruluğuna işaret etmektedir. Kur'an'da değişik yerlerde bu işaretler tekrarlandı. Yeri gelince daha sonra açıklayacağımız gibi bunlar anlamı pekiştirmek noktasında gelmiştir.

Bu işaretlerin ve kararların bir yandan peygamber ve müslümanlar, bir yandan kafirler için olumlu bir hedefi İçerdiği söylenebilir. İlk etapta onda bir teselli vardır. Melek-6ler ve bazı cin taifeleri Allah'a ve O'nun risalcline imana karşı aynı tavrı koymaktadırlar. O'na ihlaslı olmada, rububiyetinin hakikatini, kapsayıcılığını anlamada, vahdetini idrak elmede. hak ve scbatl yolunda yürümede aynı lavn koyarlar. Diğer taraftan ise onda kafirler için teşvik etme ve korkutma vardır. Onlara bu kıssaları anlatmakladır ki. ibret verici ve sakınchrıcı olsun. Nefislerinde bu kadar büyük pay ayırdıkları bu büyük yaratıklardan örnek alsınlar.

Bu durum da. Kur'an'm durduğu yerde fazlalaştırmadan genişletmeden durmanın farz!iğini tc'kid etmekledir. Az Önce ibaret ettiğimiz gibi fazla ileri gitmenin anlamı yoktur. [18[18]]

16- Şayet hayır ve hak yolda'[19[19]] doğru gitselerdi onlara bol[20[20]] su verirdik.

17- Ki onları, onunla deneyelim'[21[21]]. Kim Rabbini anmaktan yüz çevirirse (Rnbbi) onu alt eden bir azaba sokar.

18- Mescidler,[22[22]]! Allah'a mahsustur. Allah ile beraber hiç kimseye yalvarmayın.

19- Allah'ın kulu'[23[23]] (Peygamber) kalkıp O'na yalvarınca (hayretten, hepsi) onun üzerine

---

[18[18]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/5-7.
[19[19]] Et Tarika Burada hak ve hayır yolu.
[20[20]] Gadekan Çok ve devamlı.

[21[21]] Lınefîuu'hiim Ki anları deneyelim.

[22[22]] el-Mcsâcid Namaz, dua yerleri, ibadet mekanları. Burada secde ve namaz (yerleri) anlamında.

[23[23]] Abdullah Rasulullah.

üşüşüp nerdeyse keçe gibi birbirlerine geçeceklerdi[24[24]].

20- De ki: "Ben ancak Rabbime yalvarırım ve hiç kimseyi O'na ortak koşmam."

21- De ki: "Ben size ne zarar ne de akıl verme gücüne sahip değilim."

22- De ki: "Beni Allahdn azabın)dan hiç kimse kurtaramaz ve O'ndan başka sığınacak'[25[25]] kimse bulamam.

23- Benim yapabileceğim sadece Allah'tan (bana vahyedilen-leri) size duyurmak ve O'nun elçilik görevlerini yerine getirmektir'[26[26]]'. Artık kim Allah'a ve elçisine başkaldırırsa, ona, içinde sürekli kalacakları cehennem ateşi vardır.

24- Kendilerine va'dedilen şeyi (ya azabı veya kıyamet saatini) gördükleri zaman, kimin yardımcı bakımından daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir.

25- De ki: "Size söylenen şey yakın mıdır, yoksa Rabbim o-nun için uzun bir süre mi koyacaktır, bilmem."

26- Caybı bilen O'dur. Gizli bilgisini kimseye göstermez.

27- Ancak razı olduğu elçiye gösterir. Çünkü O, elçisinin önüne ve arkasına gözetleyiciler koyar (onlara verilen, bilgileri şeytanların kapmasına, yahut onlara yanıltıcı şeyler karış-tırmasına engel olur.)

28- (Böyle yapar) ki onların, Rablerinin kendilerine verdiği ri-saletleri tebliğ ettiklerini bilsin'[27[27]]. Allah, onlarda bulunan her şeyi (bilgisiyle) kuşatmıştır ve herşeyi bir bir hesaplamıştır.

İşte Surenin İkinci Bolumu Budur. Şunları İçermiştir:

1- Eğer insanlar dosdoğru yola tabi olsalar, onda istikamet etseler. Allah onlar için bol su indirir, rızıklarını artırırdı ki, bunda Allah'ın lütfunu itiraf etmelerini, O'na şükretmelerini deneyen Rabbani bir düzenleme vardır. Rablerinin zikrinden ve şükründen yüz çevirenlere, büyüklenenlere. azgınlaşanlara gelince Allah onlaj' üzerine şiddetli bir belayı musallat eder.

2- Allah ile birlikte secdelerinde ve boyun eğmelerinde hiç kimseye yalvarmamala-rına,

---

[24[24]] Libcden Sıkışık, kalabalık bir şekilde ve kümelenmiş kenetlenmiş bir halde.

[25[25]] Mühehaden Sığmak.

[26[26]] Ve îen ecîde min dûnihi mültehaden illâ belagatı minallahi ve risaletihi Bunun yorumu hakkındaki en geçerli görüşe göre "O'nun vahyini ve risalcti-ni duyurmaktan başka sığınak bulamam'' anlamındadır.

[27[27]] Liya'İeme en kad eblegû risâlâti rahbihim Zamir Allah'a döner ve şu anlamdadır. "Ki Allah bilsin, elçileri O'nun risaietini tebliğ etmişlerdir"

ortak koşmamalarına dair rabbani bir davet.

3- İnsanların Nebevi davete kargı muhalefetleri, komploları, üşüşmeleri ve kitleler oluşturarak karşılık vermelerine işaret etti. Peygamber (s)'e, onlara şöyle demesini emretti: Benim davetim Allah içindir. Ben Ö'nunla birlikle hiç kimseyi ortak koşmaz. Sanki bununla onlara şu denilmek istendi. Sizden gelen bu düşmanlığın ve azgınlığın nedeni, benim hiçbir münkerc çağırmamamdir. Oysa ben hayra ve hakka çağırmaktayım.

4- Diğer rabbani emirler Peygamber'den, insanlara, hiç kimsenin, ona zarar ve fayda veremeyeceğini, Allah'tan onu kimsenin koruyamayacağını, ancak O'nun risaietini ve vahyini tebliğ ederse sığınağının O olacağını tebliğ etmesini istedi. Kim de Allah'a ve Rasulüne isyan ederse gideceği yer ebedi cehennemdir. Asiler va'dedildikleri şeyin doğruluğunu, kimin daha zayıf ve az olduklarını gördükleri zaman bunu idrak edeceklerdir. Sanki bununla kâfirlerin meydan okuma ve uyarılmaları amaçlanmıştır. Allah'a ve Rasulüne isyan etmelerinin çok çirkin bir sapıklık ve cüretkârlık olduğunu belirterek korkutmuştur. Çünkü onlar, Allah'a galib gelmekten çok acizdirler. Onlar aldatılmışlardır. Eğer dünya hayatı gerçeklerini ahirete kıyas etmiş olsalar, güçleri ve çokluklanyla böbürlcnirlerdİ. Çünkü bu onlara Allah'tan gelecek bir şeyi defedemez.

5- Yine Peygamber (s)"in insanlara tebliğ etmesini emreden bir başka emirde va'do-lunduklan şeyin gerçekleşme vaktinin uzun mu kısamı olacağını bilmediğidir.

Allah kendine ait gaybi bilgileri kimseye göstermez, ancak razı olduğu elçiler müstesna. Onları koruma ve gözetlemesi altına almıştır. Görevlerini yerine getirmelerini gerçekleştirmek ve O'.nırfl risalelini görevlendirildikleri gibi tebliğ etmeleri için bunu yapmıştır. O İşlerinden her birini kuşatmıştır. O her işi kuşatan, her şeyi hesaba çeken-dir. [28[28]]

Bölüm Ayetlerinin Mefhumu, Delaleti Ve Telkinleri Üzerine Yorum

Müfessirlcrdcn; bu bölümün ilk ve ikinci ayetlerinin. Önceki bölümde anlatılan çinilerle ilgili sözler cümlesinden olduğunu söyleyenler vardır. Bazıları ise bu iki ayetin ve (bölümün kalan ayetlerinin cinler hakkında müstakil bir söz olduğunu söylerler. Onlar-Han, ise iki ayetin cinleri ve insanları mutlak olarak kastettiğini söyleyenler vardır. Di-icrleri ise o ikisiyle kâfirler kastedilmiştir derler. Müfessirlerden 19. ayetin cinlerden ve İnsanlardan kâfir olanları kastettiğini söyleyenler de vardır.Başkalan ise onun mutlak lurette cinleri ve insanları kastetmiş olduğunu ifade ederler[29[29]].

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 2/9-10.
[29[29]] Taberi. İbni Kesir, Hazin. Zemahşeri ve Taberi, tefsirlerine bk.

Ayetlerin ruhundan ve üslubundan iki ayetin cinleri anlatmadığı, o ikisinden ve 19. [yelten arap kafirlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Yeni bolüm ise onu tamamlayıcı llarak gelmiştir. Geçen bölüme lak i b ve dikkat çekmiştir. Bunu "onlar doğru yolda gil-clerdi", "neredeyse (keçe gibi) olacaklardı" ve "kendilerine va'dedilen şeyi gördükle-jinde" cümle jerindeki zamirlerin temsil etmesi, her iki bölümün ayetlerinde devamlı atıf [avlarının olması doğrulamakladır.

Belki de 24. ayet belki kâfir önderlerin Peygamber (s)'in durumunu ve onunla birlik-olanlann zaal ve azlığını küçümsemelerine dair bir tablonun bulunduğunu göstermek-Idir. Ayet onları, çirkinliklerini kınayarak, kimin zayıf ve kuvvetli, kimin azınlık ve ço-Lnluk olduğunu ortaya çıkaracak ahiret günüyle tehdid ederek cevap verdi. O gün ne |;i] ve ne de evlat fayda verecektir. Ancak Allah'a sağlam bir kalple gelen müstesna. İşbunda da peygambere ve mii'minlere bir teselli ve güven vardır.

25. ayetin insanların kıyametin kopma vakti hakkında sorularına bir cevap niteliğin-nlduğu anlaşılmaktadır. Peygamber (s) bunun ilmini bilmediğini açıklamakla emro-|ndu. Sonra ardından 26. ayet geldi. Allah'ın özelliklerinden biri kendi gaybını k'imse-göstermemesi. ancak elçilerden razı olduğuna gösterir olmasıdır. Geçen surenin 186-17. ayetlerinin anlattığı lavira benzer bir durum sözkonusudur. Ancak burada müstesna [atı farklıdır. Buradaki ayetlerin ruhu, o vakti bilme istisnası noktasında olmadığını ilim etmektedir. Soru ve cevabın tekrarlanması, insanların düşüncelerinin ahiretle kopaum vakitle mcşüiıl olduklarına işaret etmektedir. Bu. konu hakkında birçok va'd ve tehdidin olmasına uygun bir durumdur. Bu surede som ve cevabın temsil edilmesi geçen sureyle nüzulündeki tertibinin doğruluğuna delalet etmektedir.

Bu bölümün ayetleri, kıyamete kadar sürecek güzel bir telkindir ve ilham kaynağıdır Allah'ın insanları mineliyle deneyip şükretmeleri gereğini vurgu laması ndaki sünneti kişinin her durumda Allah'tan başkasına dua ve ibadette bulunmayarak nefsini yüceltmesi. Allah'ın dışında hiçkimsenin fayda ve zarar verebileceğini reddetmesi, kuvvet ve çokluklarıyla övünenlerin kınanması. Allah'ın her şeyi kuşattığınının insanlara hatırlatılması rızasının gözetilmesi ve gazabını gercklliirccek şeylerden uzaklaşılması gibi konular ayetlerin içerdiği önemli ve evrensel mesajlardır.

Peygamber (s)'in samimiyeti, görevine dalmasını da ortaya çıkmaktadır. 20-22. ayetlerde onun sadece bir tek Allah'a çağırdığı, hiç kimse için ne bir zarar vermeye, yol eristermeye sahip olmadığı. Allah'ın ona yüklediği görevde biraz gevşeme gösterirse O'ndan başkasının onu koruyamayacağı belirtilmekledir. Geçen surenin 187. ayetindeki ilanın siyakında bu durum ortaya çıkmıştır. [30[30]]

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 2/.10-11.

MÜZZEMMİL SÛRESİ

Kur'andaki Sırası : 73

Nüzul Sırası : 4

Ayet Sayısı : 20

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sürede Peygamber (si, geceleyin kalkmaya, Kur'an okumaya, kendisine vahyedile-cek olan (ayetlere) hazırlanmaya çağrılmış; inkarcı lider ve zengin takımının tutumları karşısında desteklenmiş ve müşriklere hücum edilmiştir. Firavn'ın Musa lal'ya karşı tavrı ve Allah'ın O'nu cezalandırmasına, uyarma ve hatırlatma tarzında işaret edilmiş; gece kıyamı ve îeheccüdün yoğunluğunun hafifleîilmesine de temas edilmiştir. Bu hafifletmenin olduğu son ayet Medenî olup önceki kısmı ile ilişkisinden (ötürü) bu sûreye katılmıştır. Nüzul sırası yönünden üçüncü sûre olarak tertip edilmesi, ilk dokuz ayetin yalnız başına, üçüncü toplu nazil olan ayetler gurubunda olduğunu belirten rivayet sebebiyledir Ne var ki bu rivayet ve sûrenin bu sebeple sıralandığı fikri tartışma götürür ki, daha sonra bunun açıklaması gelecektir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1-Ey örtüsüne bürünen2[2].

2- Geceleyin kalk, yalnız gecenin birazında (uyu).

3- Gecenin yarısında (kalk) yahut biraz eksilt

4- Veya bunu arttır ve ağır acır Kur'an oku'3[3].

5- Doğrusu biz senin üzerine ağır bir söz bırakacağız.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/65.

2[2] el-Müzzemmil Bürünen, "et-Tezcmmüi" elbiseye bürünmek demektir.

3[3] et-Tertîl Buradaki anlamı güzcl/teevidii ve iane tane okumaktır, Bu kelime Furkan sûresinde Kur'an'ın bölüm bölüm indiği anlamında geçmiştir.

6-Gerçekten gece kalkmak[4[4]] daha oturaklı'[5[5]] ve söz bakımından daha etkilidir[6[6]]'.

7- Çünkü gündüz, senin uzun süre uğraşacağın şeyler'[7[7]] vardır.

8- Rabbinin adını an ve bütün gönlünle O'na yöne![8[8]]'.

9-(O) doğunun ve batının Rabbidir. O'ndan başka tanrı yoktur. Yalnız O'nu vekil tut.

Bu ayetlerde, Peygamber (s)'e gecenin büyük bir bölümünü teheccud, huşu', ibadeî ve Kur'an okumak için ayırması emredilmiştir. Çünkü kalbin (meşguliyetten) boşaltılması, nefis ve zihnin temizlenmesi, sözde doğruluk; gündüzden daha çok geceleyin sağlanabilir. Zira gündüz birçok uğraş vardır. Aynı şekilde (Peygambere), daha sonra verilecek olan Önemli görev ve ağır yüke hazırlanması, kendisinden başka tanrı olmayan Allah'ı vekil ve mutemet/dayanak kabul etmesi emredilmiştir.

Bazı rivayetlerde[9[9]] bu ayetlerin Kur'an ;ın ilk nazil olan bölümü olduğu söylenilmek-tedir. Ayrıca bazılarında [10[10]]kendisine vahiy ilk kez indikten sonra. Peygamber (s)'in Hini mağarasından döndüğü ve kalbi şiddetle çarparken ailesine, "beni örtünüz (zemmilûnî)" dediği zaman indiği belirtilmiştir. Ayetlerin içeriği ikinci rivayeti daha çok kuvvetlen-dirmektedir ki, müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir. Hal böyle olunca rivayetler bu ayetlerin yalnız başına indiğini göstermektedir. Çünkü müleakip ayetler bazı tablo ve olayları ihtiva etmiştir ki, bunların ancak Kur'an'dan bir kısım ayetlerin inmesinden ve Peygamber (s)'in de risalet yolunda az im s anmayacak kadar bir mesafe katelmesinden sonra meydana gelmesi uygun olabilir. Bu duruma göre sûre, bahsedilen sebepten ötürü nüzul yönünden üçüncü sûre olarak tertip edilmiş oluyor.

Hal böyle iken, bu ayetler ile müteakip ayetler arasında insicam, (sûre sonlarındaki) kafiye uyumu, sonraki ayetlerin öncekilere atfedilmesi, ayrıca (bütün bu ayetlerde) inkarcıların tavırlarının anlatımı, Peygamber (s)'in desteklemesi yer almıştır ki, bu durum ilk ayetlerin, sonrakilerden ayrı nazil olmadığını; içerisinde "destekleme" ve "hazırlama" olan bir giriş bölümü olarak geldiğini gösterebilir. Bu (tez) doğru olduğu zaman, ayetlerin ilk önce nazil olduğu görüşü, sonra da sûrenin bu şekilde sıralanışı doğru görünmemektedir.

[4[4]] Nâşient'l-Leyl Geceleyin uykudan uyanmak.

[5[5]] Eşc'ddu vaf en Bu ifade, "daha baskın" veya çok daha uygun, daha yumuşak; uyanıklık ve ihlasa daha çok yöncliici olan" anlamına gelmektedir denilmiştir.

[6[6]] Akvamu kıylen "Kıyl", kavl'den türemiştir. Cümle, "konuş-ma/söyleme ve okuma bakımından daha kuvvetli ve sağlam" anlamındadır.

[7[7]] Sebhan Tavîlen Çalışma ve meşguliyetler için geniş bir alan demektir.

[8[8]] ef-Tebertul Huşu' (ihlâs).

[9[9]] Bu sûrenin tefsiri için bkz; Âlûsî Tefsiri
[10[10]] A.g.e.

Her halükârda ayellcr çok erken dönemde inenlerdendir ve bu duruma göre: gece kalkma, o vakitte Kur'an okuma ve Allah'a yönelme konularındaki ayetlerde yer alan emirler birinci derecede Peygamber (s)'e has idi, denilmesi doğru olmaktadır. Bir bakıma müfrcı muhatap (2. tekil şahıs) /.amiri bunun ipucudur. Peygamber (s)'in, cmrcdildiği .şeyleri en güzel suretle yerine gelirmiş olması gerekir ki. hu durumu kesintisi/ olarak nakledilen rivayetler onaya koymuştur[11[11]].

Oysa. dikkatli bir gözlemci/okuyucu, bu ayetlerde; Peygamber (s)'in ruhî hayalı ve ibadet yaşantısından bir sayfayı; O'nun Allah için yalnızlığa ve çoğunlukla gecenin sükûnetine kendisini verdiğini okur; O'nun nefsinin temizliğine ve ruh kuvvetine temas eder. Özellikle Peygamber olarak gönderilişinden önceki hu gibi yalnız kalma (halvel) ve ruhî itikâfları hatırlayınca (bu daha da belirginleşir) ki. IIz. Aişe'den nakledilen bir Ruhari hadisinde (Peygamber) hakkında şu ifadeler geçmekledir: "Sonra O'na yalnızlık sevdirildi, Hira mağarasında yalnız kalır ve sayılı gecelerde orada ibadet ederdi[12[12]].

Rivayet edildiğine göre[13[13]] Peygamber (s)'in ilk sahabileri. bu hususta derhal Pcyganı-ber'c uymuşlar, hatla gece kıyamı ve namazda durmaktan onların ayakları şişmişti. Bıı onların güçlerini, imanlarını ve nefislerinin safiyetini arttvnyordu.

İlk kez geldiğinden ötürü buradaki ayetlerin sonuncusu (<). ayeil büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu ayetlerde, halkı Allah'tan başka evliya, şefaalçi ve yardımcılar edinen, neredeyse halkın kendilerini Allah'ın dışında Rabb'ler edinecekleri lider takımının böbürlendiği (islikbâr) bir muhitte: Allah'ın tekliği ve rubûbiyelinin kapsayıcı olduğu i-lan edilmiş; sadece O'nu vekil ve dayanak kabul etmeye çağrıda bulunulmuştur, Bu ayet böylece şirke. Allah'tan başka varlıklara kulluğa, yakarmaya ve yönelmeye karşı vurulan ilk Ktır'ani darbe; sadece Allah'ın Rabbhğınm evrensel olduğunun ilk anlatımıdır. Bu (tevlıid) İslam'ın esası ve mesajının özüdür. [14[14]]

Kur'an Kelimesi

Kur'an kelimesi, burada ilk defa geçmiştir. Bu kelime "okuma: karadc" kelimesinin mastarıdır. Aynı zamanda okunmuş- (şey)'" anlamına da yelmekledir. Bununla birlikle bu kelime. Peygamber (s) ve raşid halifeler döneminden beri mushal m içindeki ayetlerin hülünü için ö/.cl isim olmuştur. Aynı zamanda Kur'an'ın tamamlanmasından önce de nazil

---

[11[11]] Ayetlerin tefsiri için bkz.: Taberî ve İbn Kesir Tefsirleri.

[12[12]] Bkz; et-Tâc 111/226.

[13[13]] Ayetlerin tefsiri için bkz: Taberi ve İbn Kesir Tefsirleri.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/67-68.

olan Kur'an bölümlerine bu ad veriliyordu, ki. şu ayetler bu gerçeği göstermekledir:

"Bu Kur'an. Isiailhğıdları'na, kemlilerinin ayrılığa düştükleri şeylerin bir robunu anlatıyor." (Nem! 27176)

Bu Kur'an bana. onunla sizi o (onun) ulaştığı herkesi uyarmam için va/iYolinıdıt "

(En am 6119)

"Tâ f/â. Bil bu Kur'an' ı sana güçlük çekesiı: diye indirmedik" (Taha 2011)

"Ramazan avı ki. insanlara yol gösterici, hidayeti, doğruyu ve yanlısı birbirinden ayırdcdip açıklayıcı olarak Kur'an o ayda indirilmiştir..." (Bakara 21185i

Bunun yanışını "Kur'an" kelimesi, kafirlerin inkarcı tutum ve tartışmaları ile onlara verilen cevapların anlatımı dışında; davetin ilkeleri ve bu ilkeleri destekleyen hükümleri ihtiva eden bölümler anlamına da gelmektedir ki. şu ayetler bunun delilidir:

"Biz Kur'an'dan mü' minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Ama hu, zalimlerin ziyanım arttırmaktan başka bir katkıda bulunmaz." (İsra 17IH2)

"Onlara acık açık ayetlerimiz okunıhığu zaman, bizimle buluşmayı umnıayahlar: "Bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir." derler. De ki: "O'nıı kendi tara-fımndan değiştiremem. Ben sadece hana valıyolitnana uyanın. Şayet ben Rabhime karşı gelirsem büyük bir günün azabından korkanın. De ki: "Eğer Allah dileseydi. onu size hiv okumazdım ve onu size hiç bildirmezdi. Ben ondan önce aranızda bir Umur boyu kalmıştım, düşünmüyor musunuz.'" (Yunus 10/15-16)

"İnkar edenler: Kur'an O'na bir defada indirilmeli değil ıtriydi; dediler. Biz senin kalbini sağlamlaştırmak için onu böyle ve ağır ağır okuduk. " (l-'urkan 25132 i

"İnkar edenler dediler ki: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, (okunurken) onun hakkında gürültü edin." (l-'ussilet 41126)

"Biz bu Kur'an'ı bir dağa indırseydik. Allah korkusundan onu. ba.ş eğmiş, çatlamış görürdün. Bu misalleri, düşünsünler dive insanlara veriyoruz." (llaşr 59121)

"(Bu) Rabhleıinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa nkanp güç/ü ye övgüye layık (Allah)' m yoluna iletmen için sana indirdiğimiz bir ki laptır." (İbrahim 1411}

Yunus. 15-16: Hırkan. 23: Fıssilet. 26 ve kafirlerin Kur'an'a ilişkin sözlerini anlatan bunlar gibi birçok ayetle açıkça görüldüğü gibi (kulluğa) daveli. sirk koştukları varlıklara hücumu, düşüncelerinin aşağılanmasını, gelenek ve inançlarına muhalefet edilmesini; ayrıca (Kur'an'da) yer alan ve bidat kabul edip, odak nokialannı ve çıkarlarını tehdit eden bir unsur olarak gördükleri sosyal, beşeri, ekonomik, ve ahlâki ilkeleri kastediyorlardı. Her halükârda

bu kelime ile kastettikleri anlamın içerisine onların sözleri ve bu sözlere verilen cevaplar girmemektedir. Bunlar Kur'an'ın Vlekkî bölümünün büyük bir kısmını teşkil etmişiir. Aynı şekilde açıkça görüldüğü üzere: Enam. l(): Bakara. 185: İsra, 82: Maşr. 21: İbrahim. 1 ve birçok benzer avene (Kur'an kelimesi) bu anlama gelmiştir.

îşle surelerin giriş bölümü Peygamber (s)"c nida ile başlamıştır ki. bu busu-. Kuran nazmının sûre başlarındaki üslup ve özelliklerinden biridir, demek doğru olur. [15[15]]

10-Onlarm dediklerine sabret ve güzelce onlardan ayrıl[16[16]]

11- Beni ve o nimet sahibi[17[17]] yalanlayıcıları yalnız bırak ve onlara biraz mühlet ver.

12- Doğrusu bizim yanımızda bukağılar[18[18]] ve cehen-nem[19[19]] var.

13- Boğazı tırmalayan[20[20]] bir yiyecek ve acı veren bir a-zab var.

14- O gün yer ve dağlar sarsılır ve dağlar kum[21[21]] yığınlar[22[22]] olur.

Ayetlerdeki Konulan Şöyle Sıralayabiliriz;

l-AlIah'in nimetlerinden yararlandığı halde tutumlarından ar duymayan zengin mütref takımının yalanlaması/inkarı karşısında Peygamber (s) desteklenmiş; onlardan ayrılması emredilmiştir. (Allah) onlara karşı gerekeni yapacaktır.

2-Diğer bîr emir, Peyganıber'in onlardan yumuşak bir biçimde ayrılması hakkındadır.

3-Kıyamet günü karşılaşacakları boyunduruk, bukağı, azap, ateş; acılığı ve kötülüğünden ötürü boğazda düğümlenen (kötü) yiyecek ile bu adamlar tehdit edilmiştir.

4- Bu günün korkunçluğu anlatılmıştır. Öyle ki (ahiret gününde) yer ve dağlar sarsılacak, dağlar eriyen kum tepleri gibi olacaktır.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/68-69.
[16[16]] Uhcıırhum Onlardan ayrıl veya onlardan uzaklaş.

[17[17]] Uîi'n-Ni'me Allah'ın nimetlerinden istifade edenler.

[18[18]] el-Enkâl Boyunduruk ve bukağılar.

[19[19]] el-Cahîm Şiddetli ateş.

[20[20]] zâ-Gussatin Boğazın düğümlenmesine neden olan.

[21[21]] el-Kesîb Kum tepesi

[22[22]] el-Mehîl Dağılıp yayılmaya uygun gevşek (şey)

Bu ayetlerin nüzul sebebini belirten bir rivayete ulaşamadık. İlk cümlelerin anlattığına göre lider ve miitref takımı Peygamber (s) hakkında birtakım sözleri dolaştırıyoriar-mış. Ayetler bu yüzden Peygamber'in desteklenmesi, kafirlerin sert biçimde uyarılması ve tehdit edilmesini ihtiva etmiştir. Daha Önceki ayetlerin sonuncusu (dokuzuncu ayet) Peygamber (s)'dcn Allah'ı vekil tutmasını istedikten sonraki bu ayetlerin atıf harfi (vav) ile başlaması önceki ve sonraki ayet gurupları arasında kelam/söz ilişkisi olduğuna ipucu olabilir, kafiye uyumunun da ipucu olması mümkündür.

Zengin, lider ve mülrcf takımının söz sahipleri (kafirler) olarak anlatılması; Alak ve Kalem sûrelerinin anlattıklarının tekrarı ve daha önce söylediğimiz şu hususun tekididir; Daha ilk adımlarından itibaren Peygamber (s) bu sınıfın engelleyici ve yalanlayıcı tutumları ile karşılaştı. Çünkü bu adamlar Peygamber'in davet ve hareketinde kendi o-dak nokta ve çıkarlarına karşı bir tehlike gördüler. Bu durum da kendisiyle onlar arasında ilk dönemden itibaren çatışmanın alevlenmesine yol açü.

Sonra onların bu tavırları, Allah'ın Peygambere karşı Bedirde zafer bahşetmesine dek ve daha sonra devam etmiştir.

Ayetlerde, özellikle belirli bir kişinin tavrına işaret eden bir bilgi yoktur.. Aynı durum önce geçen iki sûre içinde geçerlidir. Başka bir deyişle; buradaki hücum Ö'na karşı takındıkları engelleme ve yalanlama tavrı sebebiye inkarcı zengin ve mütref takımını kapsayıcı özelliktedir. Bu tesbit, onlardan yeni bir hareketin meydana geldiği ve bu yüzden tenzilin hikmetinin bu ayetleri inzal etmeyi gerekli görmesine engel değildir. 23[23]

Lider Ve Zengin Takımından Ayrılmanın Emredilmesi Ve Davetin Gizliliği

İnkarcılardan ayrılmanın emrediimesi onları sürekli kendi hallerinde bırakmak anlamına gelemez. Çünkü bu, davette devamlılığı gerektiren Rasûl (s)'ün risalctinin tabiatına uygun bir şey değildir. Bize öyle geliyor ki bu emirde, daha başlangıçtan itibaren direndiği şiddetli (olumsuz) tavıra karşı Peygamber (s)'in ferahlatılması. bu gibi durumlara aldırış etmemesinin telkin edilmesi, -zengin ve lider takımıyla ipleri tamamen kopar-maksizm ve ayrılırken kaba ve sert davranmaksızın- davete icabet eden temiz ve iyi guruba veya icabet etmesi mümkün olabilecek kişilere yöneltilmesi söz konusu edilmişi ir ki, bu durum ilk ayetten de anlaşılmaktadır. Peygamber (s)'in, inatçı kafirlerin tavırlarına üzüldüğü her defasında, aynı emir tekrar edilmiştir. Şu ayetler buna örnektir:

"Kötü işi, kendisine süslendirilip de onu güzel gören kimse (gerçeği gören kimse gibi otur) mu? Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini yola iletir. Bundan dolayı nefsin onlar

---

23[23] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/70-71.

için üzüntülere gitmesin. Allah onların ne yaptıklarını biliyor." (Fatır 35-8)

"Sabret, sabini anacık Allalı'ı/ı yardımı iledir. Onlara üzülme, kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düğme." (Nah/ 16/127)

"Rabbin isteseydi, yeryüzündekileıin hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?" (Yunus 10/99)

"De ki: "Ey insan/ar, işte size Rabbİnizdeıı gerçek geldi. Artık yola gelen, kendisi için gelir; sapan c/a kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim! Sana vah-yolunana uy ve Allah'm hükmünü verinceye kadar sabret. O. hüküm verenlerin en ivisi-dir." (Yunus I Ol 108-J 09)

"Biz onların dediklerini daha iyi bileniz. Sen onların üstünde bir zorlayıcı değilsin, sadece tehdidimden korkanlara Kur'an 'la öğüt ver." (Kaf50/45)

Rivayetler, Peygamber (s)'in "Dârü'l-Erkârn'1 diye bilinen bir yeri kendisine gi/li üs/merkez edindiğini belirtmektedir[24][24]. O, burada mii'minler ile toplamı-, tınlar namazlarını peygamberle orada kılarlar ve dinlerinin prensiplerini ondan öğrenirlerdi. Ayrıca. Peygamber'dcn nakledildiğine göre; O. dinini bazı güçlü kimseler ile kuvvetlendirmesi için Allah'a dua ediyordu[25][25]. Bu durum, Ömer b. el-Haüab. ilanıza b. Abdihnuiiaiib ve bunlardan başka bazı tanınmış güçlü .simaların İslam'a girmesine dek. yaklaşık (iç yıl .sürdü[26][26]. Rivayetler sahihse, bu halin, buradaki ilk ayetin telkini ile okluğunu söylemek mümkündür. Özellikle bu ayet, rivayetlerde anlatılanlarla uyumlu olan ilk ayetlerdendin Bu yüzden, ayetin daha önee nazil olmuş benzerlerinin gösterdiklerinden daha çok pratik anlam göstermesi de söz konusudur. Bütün bunlarla birlikte, biz bu emrin Allah Ra-sıılü'nün ilk sahabilerini himaye etmek için olduğunu zannediyoruz. Öyle ki onların çoğu zayii've fakirlerden olup düşmanlık, saldırı ve işkenceye maruz kalmışlar; Peygamber de davetinden vazgeçmemişti. Her türlü ihtimale göre o lider takımından aşın inatçı düşmanlara karşı davel ve hareketten u/ak duruyor veya onların kanlıklarından çekiniyordu. "Onlardan güzel bir biçimde ayrıl" ayeli de bunu göstermekledir. [27][27]

Kıyamet Günü Tabiat Kanunlarının Değişmesi

Son ayelte; kıyamet günü yeryüzünün ve dağların sarsılacağı ve erimiş kum yığınına dönüşeceği geçmiştir. Bununla ilgili olarak diyoruz, ki. Kıyaınei günü tabiat görüntüleri ve

---

[24][24] es-Sırâtu'l-Halebiyye 1/283

[25][25] Bkz: es-Sehâvî, el-Mekasıdu'1-Hasene. s.87 vd.

[26][26] es-Sirâtij'l-Halebiyye, aynı yer.

[27][27] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/71-72.

kanunlarının değişeceğine işareî edilmesi Kur'an'da çok defa iekrar edilmişiıı. Bu değişiklik daha çok yer. gök, güneş, ay, yıldızlar ve denizler gibi büyüklük ve yüceliği, türlerinin farklılığına rağmen; bütün insanların nefislerine heybe! ye korku doldurun sahneler ile gösterilmiştir. Nitekim, Tekvîr, İnfilar, İnşikâk sûrelerinin başlangıçlarında bu durum vardır.

Bu değişikliğin anlatımına ait üslup çok çeşitlidir. Burada yeryüzü ve dağlanıl sarsiaği, dağların eriyen kum tepeleri gibi olacağı söylenilmiştir. Bu gibi değişiklikler, deniz, yıldız ve gökler; güneş ve ay için de geçerlidir.

Dünya hayalının sona erip ahirel hayatının da başlayacağı an. tabiattaki kanun ve görüntülerin değişmesinin imanî-gaybî gerçeklerden olduğuna dair bu Kur'anî işaretlere ilave ve bunları ilk kez yaratıp düzene koyan Allah'ın kudretinin çerçevesinde okluğundan başka açıkça görülüyor ki; bu değişiklikler kıyamet gününün anlatımı ve dinleyenlerin kalplerine korku salma tarzında geçmektedir. Öyle ki bu insanların nefisleri (kıyamet günündeki) bu görüntü ve olaylardan, bunların olağanüstülüğünden dehşete düşmektedir. Büyüklenen (kibirlenen) İnatçı (kafir)lcrin uyarılması, olumsuz tutumlarını bırakmaya yöneltilmesi, eğer inatçı tavırlarına devam ederlerse akıbetin ne kadar kölii olacağını düşünmeleri için (Ayetler bildikleri şeyleri zihinlerinde) yaklaştırmak ve örnek getirmek tarzında gelmiştir.

Kur'an'da kıyametin anlatıldığı ayetlere ve bu ayetleri dikkatlice inceleyen kimselerin çıkarabilecekleri ipucu ve delillerin bulunmasına iiavc olarak Kur'an'daki anlatım kalıplarının çeşitliliği de bu hususa ipucu olmakladır.

Şu an konumuzu teşkil eden ve ilk kez varid olan ayetlerde de (böyle bir) ipucu vardır. Şöyle ki; ayeller, yeryüzü ve dağların sarsılacağı, dağların eriyen kum tepeleri gibi olacağı bu günde (karşılaşılacak olan) Allah katındaki ceza ve cehennem hususunda bir uyarıyı ve bildiriyi içermiştir.

Sözü uzatan birçok müfessir (kıyamet günü olacak) değişikliğin görüntülerinin anlatımını geniş tutmuşlar; bazıları anlatım çeşitliliği nedeniyle çelişkili olduğunu zannettikleri ifadeleri birleştirmc-tevil etmeye çabalamışlardır. Oysa buna hiç gerek yoktur, bu (tutumda) açıkça görüldüğü üzere zaruri olmayan bir zorlama vardır ve bundan başka. Peygamber (s)'e ulaşan sağlam rivayetlere de dayanmamakladır. Ahirel hayatı bütün sahneleri itibariyle imanî-gaybî bir hakikattir. Eğer Peygamber (s)'den gelmedi ise: Kur'an'da geçenlere, onun tefsir ve açıklamalarına ekleme yapmak doğru olama/.. Çünkü ahiret halleri tahminle konuşmanın caiz olmadığı işlerdendir. Bu duruma göre: ekleme, genişletme, tahmin ve zorlamada bulunmaksızın; Kur'an'ın ve sahil nebevi bilgilerin durduğu yerde durulması; bununla birlikte, bazen üstü kapalı, bazen de açıkça Kur'an'da tekrar edilen ve şu an konumuz olan

ayetlerde de görülmekle olan destekleme, uyarma, teşvik ve sakındırmayı hedeflemesine dikkat çekmek gereklidir. [28[28]]

Ahiret Günü Ateşi (Cehennem)

Allah'ın kafirleri tehdit ettiği '"cehennem" (câhîm) kelimesinin ilk kez geçmesi dolayısıyla diyoruz ki: "câhîm", "nâr", "cehennem" veya "sair" kelimeleri -ki bunların hepsi eşanlamlıdır- günahkâr kafirlerin ahiretle karşılaşacakları işkence ve elem dolu hayal için verilen isimlerdir. Çünkü dünyadaki insanlar ve özellikle ilk defa vahye muhatap olanlar Öteden beri aşırı sıcaktık ve ateşte bedensel acıların en şiddetlisini görmekle idiler. Bu yüzden Allah'ın hikmeti; günahkar kafirleri, insanların öteden beri alışkın oldukları azap ve acı sebeplerinin en şiddetlisi ile tehdit etmeyi gerekîi bulmuştur.

Bunlar ve diğer azap etme vesile/araçları, zihinlerde yaklaştırmak/ canlandırmak ve nefisleri etkilemek suretiyle insanların hislerini uyarmak için alışkın olunan vasıl' ve benzetmelerle anlatılmıştır.

Bununla birlikte, ahiret ateşi ve diğer azap şekilleri; cennet ve diğer ferahlama/rahatlama türleri gibi; Kur'an'ın bildirmesinden ötürü imanı hakikatlerdendir ve Allah'ın kudreti çerçevesinde olan Ahiret hayatına aittir.

Genel olarak Ahiret hayatının anlatımındaki özelliğe uyulduğu için, cehennemin an-latılmasında çok söz söylenilmesi Kur'anî özelliklerdendir. Aynı şekilde şuna da dikkat çekmek istiyoruz: Kur'an, günahkar kafirin ahireite karşılaşacağı elemleri, aleşie azab ve diğer maddi azap türlerini anlatmakla yetinmemiş; ayrıca Allah'ın Öfkesine, gazabına ve rızasından uzaklaşmaya, zillet ve düşüklüğe maruz kalınacağını çok çeşitli üsluplarla ve birçok yerde belirtmiştir ki bu, olayların tabiatına uygundur. Zira Allah, insanların dünya hayatında da ahiret hayatında da bunları şiddetli azap olarak gören insanların var olduğunu bilmektedir. Yine, kayda değer hususlardan birisi de şudur: Ahiret hayatının acıları, azabı ve korkunçluğunun anlatımındaki ayetlerin üslupları; uyarma, caydırma, kafirlerin ve günahkarların nefislerinde korku, endişe ve ürperti meydana getirmek tarzında çeşitli biçimlerde gelmiştir. Öyle ki bunun, söz konusu ayetlerin hedeflerinden birisi olduğunu söylemek uygun düşmektedir. Aynı durum, üzerinde durduğumuz buradaki ayetler için de geçerlidir. Sözü uzatan bazı müfessirler, cehennemin yeri, odunu (yakıtı), ısısı, zebanileri, bölümleri ve isimlerinin anlatımında çok derine dalmışlardır. Biz bunun gerekli ve zorunlu olduğu görüşünde değiliz; Ahiret azabının herhangi bir lah-min, ilave ve teferruata girmeksizin, Kur'an;da geçtiği ve sahih .sünnetle sabit olduğu çerçevede bırakılması ve

---

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/72-73.

bununla birlikte biraz önce belirtilen hedeflere dikkat çekilmesinin gerekli/yeterli olduğuna inanıyoruz. [29[29]]

15-Doğrusu biz size, üzerinize şahitlik edecek bir elçi gönderdik; nasıl ki Firavun'a da bir elçi göndermiştik.

16-Firavun elçiye karşı geldi. Biz de O'nu ağır bir[30[30]]' yakalayışia yakaladık.

17-Peki inkar ederseniz, çocukları ihtiyarlatan o günden kendinizi nasıl kurtaracaksınız?

18- Gök onun dehşetinden yarılır'[31[31]] Allah'ın va'di mutlaka yapılmıştır.

19-Bu bir öğüttür. Dileyen, Rabbine varan bir yol tutar.

Bu ayetlerde hitap Kur'an dinleyicilerine veya onlardan inkarcılara yöneliktir; uyarı ve kınamayı içermektedir. Şöyle ki:

1- Ayetler; daha önce Firavun'a peygamber gönderdiği gibi Allah'ın kendilerine şahit olacak bir peygamber gönderdiğini onlara anlatmakladır.

2- Allah'ın Rasûlü'nc isyan eden, bundan dolayı da Allah'ın kendisini şiddetli bir biçimde yakaladığı Firavun'un sonunu hatırlatmaktadır.

3- Kıyamet gününde; çocukların ak saçlı ihtiyarlar gibi olacakları, semanın da paramparça olacağı bu günün dehşetinden korunacakları bir vesile edinmeleri hususunda olumsuz soru üslubu ile onları uyarmaktadır.

4- İşittikleri uyarı ve davetin; bir hatırlatma, uyan ve tebliğ olduğunu onlara umumi bir üslupla anlatmaktadır. Bundan sonra insanlar seçenek ve iradelerinde hür/özgürdürler; dileyen öğüt alır, Allah'a iman ve Rasulü'nü tasdik ile Rabbine (ulaşmaya) bir vesile/yol bulur.

Ayetler muhteva ve nazım yönünden önceki siyak/konu akışından ayrı değildir. (Sadece) intikâl ve iltifat üslubu ile gelmiştir ki, bu da Kur'an nazmının ozellikierindendir.

Buradaki ilk (15.) ayet, Peygamber (s)'in risalet görevi ve O'nun rasûl olarak nile-lendiğinc ilişkin ilk sarih/açık Kur'an ifadesini içermekledir. Sonra bu rasû! sıfatını, "nebî", "nezîr", "beşîr" gibi sıfatlar takip etmişlir ki, bunlar risalet görevini açıklayıcı vasıflardır. [32[32]]

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/73-74.
[30[30]] Vebîlen Şiddetli veya ağır.

[31[31]] Munfetir Yarılan ve paramparça olan.

Musa Ve Firavun Kıssası

Firavun ve kendisine gönderilen Allah'ın elçisine (Musa) karsı takındığı tavira ilk kez burada değinilmiş; genelde önceki inkarcıların ve özel olarak da Firavun'un tavırlarına ve (bu andaki) olaylara ilk defa bu ayetlerde işaret edilmiştir.

Bir yönden işaretin dar çerçevede olması, diğer bir yönden de ilk iki ayetin üslûbu: ilkin, bu önceliği ikinci olarak da Musa ve Firavun kıssasının Kur'an dinleyicilerine yabancı olmadığını kanıtlamaktadır. Musa ve Firavun kıssası. Musa (a)'ya nisbel edilen si-firler olan Ahd-Kadîm sihirlerinden. "HurûçrÇıkış" sifrinde tam ayrıntısıyla anlatıhm.ş-tır. Bu sifir (böliim)ler Peygamber (s)'in çevresindeki yahudi ve hristiyanların ellerinde dolaşmaklaydı. Kitabî olmayan Arapların, kıssayı onlardan duymuş olmaları mümkündür. Âyetlerin içerik ve üsluplarında kafirlere yönelik uyarı ve tehditlerin hedefi açıkça görülmektedir ki: bu. Kıır'an'daki anlalım ve kıssaların esas hedefidir. Daha önce kendisine dikkat çektiğimiz Kur'an nazmının üslûbuna uygun olarak. îlkin durumu anlatıcı ve uyarıcı ayetler getirilmiş, bunlara buradaki ayetler eklenmiştir. Burada yine söz konusu hedef desteklenmiştir.

Musa ve Firavun kıssası, İsrailoğullan ve bunların peygamberlerinin haberleri: önceki diğer peygamberler ve topluluklara göre daha fazla tekrar edilmiş ayrıca hu kıssa ve haberler diğerlerinden daha ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

Israiloğulları'ndan büyük bir kitle. bİ'seıicn bir kaç küsur asırdan itbaren Peygamber (s)'in çevresinde yerleşmişler ve ekonomik yönlerden büyük bir yer edinmişlerdi[33][33]. Bu durum bögc halkının Musa ve Firavun kıssası. Israiloğulları ve onların peygamberlerine dair birçok şeyi bilmelerini sağlamıştır. Bu yüzden de tenzilin hikmeti/İlahi hikmei. verme uyarma, hatırlatma ve teyid amacı ile bunları çokça örnek vermeyi gerekli muştur. [34][34]

Rasulullah'ın Görevi

Buradaki son (15.) ayetle Peygamberdin görevi ve bu görevin sınırına ilişkin kısa ve üstü kapah bir açıklama vardır. Öyle ki. Rasûl hatırlatıcı ve Allah'a davet edicidir. Bundan sonra insanlar. Allah'ın kendilerine verdikleri seçme kabiliyeti ve ayırma gücü ile haşhaşa bırakılmışlardır. Dileyen hidayel yolunu tercih eder ve Rabbinc (ulaşmasa) bir yol bulur;

---

[32][32] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/75.
[33][33] Bkz: Asru'n-Nebî kitabımız. I.Bölüm 3. Fasıl. s. 95 vd.

[34][34] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/76.

neticede mutlu olur ve kurtulur. Bu şekilde, (konumuz olan) ayet aynı /amanda insandaki kabiliyeti, ayırma ve seçme kudretinin bulunduğunu anlatmaktadır. Yeri geldiğinde üzerinde duracağımız üzere; bu ye öbürü, anlatımı çeşitli üsluplar ile iekrar edilen muhkem Kur'anî prensiplerdendir. Açıkça görüldüğü gibi bu durum peygamberler göndermek, mü'mirileri müjdelemek ve kafirleri uyarmak gibi hususlardaki Allah'ın hikmetine uygundur.

İtalyan oryantalist Ccatani'yi, "İslam Tarihi" kitabında; Peygamber (s)"in İslam'a davet etliği ilk dönemlerde kendisini bir "Rasûl" olarak takdim etmediğini: hazırlanıp korunarak kendisinin onlara karşı bir uyarıcı olduğunu söylemekle yetindiğini iddia ederken görmekteyiz. Oysa çok erken nazil olmuş bir sûrede yer alan bu ayetlerde (')"-nıın "Rasûl" niteliği açıkça belirtilmiştin

Bunun yanında, erken veya geç dönemlerdeki. Mckkİ veya Medenî ayelierdc Kur'an, "nezir", "beşîr", "nebî:\ ve "rasûl" kelimelerini aynı anlamlarda kullanmıştır ki, bu durum, kelimeleri kullanışın, hitap ve üslubun hikmetinin gereği ile uyumu olduğunu ispatlamaktadır. Bu niteliklerin tamamı Maide süresindeki tek bir ayette toplanmıştır:

"Ey kitap ehli. elçilerin arasının kesildiği, bir boşluk meydana geldiği sırada size elçimiz geldi, gerçekleri açıklıyor ki; 'Bize bir pıüjdeleyİci ve uyarıcı gelmedi' demeye-siniz. işte müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah, herşeyi yapabilendir." (Maide 5/10)

Bu hadise, oryantalistlerin, konudan uzak oluşlarından doğan garipliklerdendir ve ölçüsüz söz sari'ctmclcrinc bir örnektir.

17-18. ayetlerin üslûbu; kıyamet günü gökyüzünün yarılması ve çocukların ak saçlı (ihüyar)lara dönüşmesi ifadesinin, ahirel gününün korkunçluğunu nitelemek amacıyla kullanıldığım; inkarcıların nefislerinde korku salmak, onları bu tulumlarından vazgeçmeye ve Allah'ın gazabından korunmaya yöneltilmelerini hedeflediğini göstermektedir. Daha önce de dikkat çektiğimiz üzere; bu benzer ayetlerin de hedeflediği bir durumdur.

Gökyüzünün çatlaması ve parçalanması ifadesinden ölürü şöyle bir soru sözkonusu olabilir: Gökyüzü Kur'an'da, parçalanmaya elverişli olan katı bir cisim olarak geçmekle ise, bunun ile ilmi teoriler ve gerçekler arasında bir çelişki meydana gelmekle değil midir? Bunun cevabı şudur: Buradaki üslup; uyarma, korkulma ve kıyametin korkunçluğunu anlatma üslûbudur. Bu iislub, gökyüzünü, başlarının üzerinde duran, yeryüzünü kuşatan bir kubbe ve O'nup üzerindeki bir çatı olarak gören İnsanların anlayışlarına ve anlattıklarına uygun olarak; onların mensup oldukları çeşitli sınıflara aittir. Bununla birlikte "parçalanma" (inşikâk) kelimesinin; güneş sisteminin bozulması, çökmesi şeklinde yorumu da mümkündür. Biz bu tür soruların yersiz olduğunu düşünüyoruz. Çünkü, bu soru ve buna bağlı şeylerin konu edilmesi, ayetlerin hedeflerinden tamamen uzaktır. Bu. benzer Kur'an konularından her bir konu için de geçerlidir. "Kefcrtum" (inkar elliniz...) kelimesinin ilk kez belirtilmesi münasebetiyle şu duruma dikkat çekmek isliyoruz: "Küfr" kelimesinin çeşitli türev ve

kalıplan, Kur'an ayetlerinin büyük bir bölümümle: Peygamber (sVin risaletini veya önceki peygamberleri. Allah'ı ve ö'nun aycilerini inkar etmek anlamındadır. Kafir kelimesi sırf özel bir dinî akideyi (inkar edene) işaret etmemektedir.

Aslında bu kelime herhangi bir şeyi inkar eden her insana yöneltilmesi uygun olan: üslûba bağlı bir ifadedir. Şu kadar var ki, bu keüme, Kur'an'da, Peygamber dönemi ve ondan sonra yine bir kötüleme ifadesi olarak kullanılmıştır. Belirtilen anlamından ötürü "kafir" kelimesi, müşrik, mecûsî ve kitabîlerin tümünün inkarına işaret amacıyla kullanılmıştır. Şöyle ki, bazı ayetlerde mutlak olarak Allah'ın tekliğini inkar edenler veya İsa Mesih'in tanrılığına inananların belirtilmesi için bu kelime kullanılmıştır ki şu ayetlerde bu konu geçmektedir:

"Andolsun; Allah, Meryem oğlu Mesih (İsa)'ti;- diyenler kafir olmuşlardır."

"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler kafir olmuşlardır. Tekbir ilah (Allah)' dan başka tamı yoktur." (Maidc 5/7273) [35][35]

20-Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını; seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden'[36][36] Allah, sizin onu sayamayacağınızı[37][37]ı' bildiği için sizi affetti'[38][38]. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizden hastalar, yeryüzünde ge-zİp'[39][39] Allah'ın rızkını arayan başka kimseler ve Allah yo-lunda savaşan kişiler bulunacağını bilmiştir. Onun için Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun. Namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a güzel bir borç verin. Kendiniz için verdiğiniz hayırları, Allah katında verdiğinizden daha hacı yırlı ve mükafatça daha büyük bulacaksınız. Allah'tan mağfiret dileyin. Şüphesiz Allah, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."

Alimlerin çoğunluğuna göre bu ayet Medine'de nazil olmuştur[40][40]. Bizim esas aldığımız mushafla aynı şekilde bu ayetin Medenî olduğunu belirtmekledir. Bu ayette, ancak hicretten sonra meydana gelen Allah yolunda savaşın zikredilmesi, Allah yolunda infa-ka teşvik olarak Allah'a borç verme İfadesinin sadece Medeni ayetlerde bulunması, bu ayetin nazmının sûrenin diğer ayetlerinin nazmına uymaması, Medeni ayetlerin dışında görülmesi pek nadir olacak şekilde ayetin uzun olması gibi; Medeni ayetlerin karekte-ristikleri kendini

---

[35][35] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/76-78.
[36][36] Yükaâdiru Hesaplaı/takdir eder,

[37][37] Len tuhsûhu Buradaki anlamı; "Allah'a ibadetle son noktaya ulaşamayacaksınız" veya "güç yeüremeyeceksiniz" demektir.

[38][38] Fe tâbe aleyhim Burada, sizin yükünüzü hafifletti, size kolaylık gösterdi anlamına gelmektedir.

[39][39] cd-darbu Fi'l-Ard Rızk yolunda, peşinde koşmak demektir.

[40][40] Âlûsî, Hâzin, Nisâburi ve Tabresî tefsirlerinden bu ayetin tefsirine bkz.

göstermektedir. Öte yandan bu ayetin konusu ile sûrenin ilk ayetlerinin konusu arasında bir ilişki olduğu da görülmektedir. Gece kıyamı/ibadeti ayetler arasındaki ortak konudur. Sûrenin ilk ayetlerinde bu eylemin zorunluluğu vardı; bu ayette ise bir hafifletilmesi söz konusu edilmiştir. Burada Kur'an'ın toplanması ve özelikle Medine'de inmiş olan ayetlerin Mekki sûrelere konulması ile ilgili bir örnek vardır ki, biz bu işlemin Peygamber'in emri ile O'nıırt sağlığında iken gerçekleştirildiğine inanmaktayız. Ayetin anlamı herhangi bir akçiklamaya ihtiyacı olmayacak şekilde anlaşılır bir durumda olup; Peygamber (s) ve ilk sahabilerin ibadet yaşantılarına ait bir tabloyu içermekledir. Peygamber (s) sûrenin ilk ayetlerine uyarak; gecenin büyük bir kısmında kıyam ve teheccüd etmek, Kur'an okumak gibi gerekli görülen eylemlere devam etti. Q.V nıın ilk ashabı da bu hususta kendisini takip etliler. Nitekim buradaki ayet ve Zâriyât süresindeki şu ayetler bunu ispatlamakladır;

"Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde onlar istiğfar ederlerdi." (Zâriyât 51/17-18) Ayette de belirtildiği üzere bu hal, Medine döneminde de devam etmiş, bu dönemde müslümanların sayısı artıp, uğraşı ve görevleri çoğalınca; şartlara, maslahat ve olayların tabiatına bağlı kalınmak suretiyle ilahi hikmet bu ibadeti hafifletmeyi gerekli görmüştür. Nihayet son ayet nazil olmuş, ilk ayetlerinde gecenin büyük bir kısmında kalkmayı/kıyamı emreden Müzzemmil sûresine katılmıştır. Açıkça görüldüğü üzere burada mükellefiyet ve leşrîin gelişim sürecine ait önemli bir merhale ve ahkâmın, şartların değisimi ile değişmesine ilişkin önemli bir açıklama buünmaktadır. İslam şeriatı meşru ve akılcı bir maslahatla beraber yol alır. Allah, kendisine ibadet etme hususunda hir zorluk ve zahmet olmayacak biçimde ancak güç yetkilen kadarından yükümlü tınmakla: özel ya da genci olsun, diğer meşru görevler konusunda bir ihmal, uzaklaşma ve acizliğe sebep olmamakladır. Allah, kendisine ibadet hususunda, ne kadar ısrarlı ve şiddetli olursa olsunlar, insanların Allah'a lam hakkı ile ibadet edemeyeceklerini ve son noktaya ulaşamayacaklarını bilmektedir. Zira insanlardan; hasla, nzık peşinde koşturan, Allah yolunda görevli olan ve savaşanlar bulunabilir. Buna benzer haller, hafifletme için meşru mazeretlerdir. Bu gibi telkinler Kur'an'da çeşidi üsluplarla tekrar edilmiştir ki, yeri geldiğinde bunlara değineceğiz. Şuna da dikkat çekmek istiyoruz: Bu ve buna benzer açıklamalar, herhangi sabit, kesin ve sarih bir Kur'an ve sünnet nassı varid olmaması halinde; ruhsal ve Kur'an ile sünnetteki kolaylık çerçevesinde geçerlidir. [41][41]

Zekât

Her ne kadar Medine'de nazil olan bir ayetle olsa da "zekat'" kelimesi ilk defa bu sûre içerisinde geçtiğinden ötürü diyoruz ki; bu kelimenin aslı "nema" (gelişti, büyüdü) ve L'tâbe" (temizlendi güzel oldu, hoş oldu) anlamlarına gelen "zekît" (zckâ)dır. Aynı şekiide bu kelime Kur'an'da da arınmak/temizlenmek veya bunun eşanlamlısı olarak kullanılmıştır. Mesela;

---

[41][41] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/79-80.

"Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitap ve hikmeti ve size bilmediklerinizi öğreten bir elçi gönderdik." (Bakanı 2/151)

"Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin, yücelteceğin hir sadaka al." (Tcvbe 9/103)

Kelimenin tasadduk (infak) manasında kullanılması mecazidir ki, bu mânâ İle onun, malı temizleyip arttırdığı kastedilmekledir. Leyi sûresi gibi erken dönemlerde inen ayetlerde de geçmesinden ötürü bu kelimenin bi'selten önce de bu anlamda kullanıldığı görüsünü kabul ediyoruz.

"En çok korunan da ondan mahrum olur, O ki, malını hayra vererek arınır yücelir/' (Leyi 17-IS)

Kur'an açık Arapça ile inmiştir. Ondaki herşey Arapların ve Kur'an nazil olmadan Peygamber çevresindeki halkın dili olan bu dile uygundur[42[42]]. Ne var ki. bu kelime, fakir ve ihıiyaç sahipleri ile hayır yolları için, müslümanlartt! mallarına konulan bir farizanın özel adı olmuştur. Her ne kadar kelime bu mânâ ile bi'scllen epeyce sene sonra kullanılmış ise de biz bu isimlendirmenin İslam davetinin ilk döneminden itibaren bilindiği görüşündeyiz.

"Onlar ki namazı kılarlar, zekatı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar."

(Nemi 27/3)

Öyle ki bu ayet yaklaşık olarak Mckkİ dönemin ortalarında ya da bu civarda nazil olmuştur. Bu kelime/ifade ile, farz kılınan zekatın yanında Kur'an'm Mekkİ ve sonra da Medeni bölümlerinin devamlı teşvik ettiği gönüllü sadakaların dışında bir mana anlaşılmaktaydı. Görülen o ki, İster bu davetin gerekçelerinden dolayı ve isterse de Mekke'de Peygamber (s)'c tabi olanların ekseriyetini teşkil eden fakir, yoksul ve köle mü'minlere yardım nedeniyle olsun; davetin başlangıcından itibaren bu farizaya duyulan ihtiyaç şiddetlenmişti.

Bu zekat farzının ilk çekirdeği (temeli), biraz Önce belirttiğimiz Leyi sûresinin 18. ayetinde mevcultur. Leyi sûresi ise Kur'an'dan ilk nazil olanlardandır. Çünkü bu sûrede bir tartışmaya veya münakaşaya girmeksizin davetin bazı ilkeleri arz edilmiştir. Kur'an'ın Mekkî veya Medenî bölümlerinde zekal için belirli bir ölçü yoktur. Ancak Peygamberdin uygulaması ile zekatın sınırları belirlenmiştir. Şu kadar var ki, Mekki olan Meâric sûresinde yer alan ayetlerin Peygamber (s)'in Mekke devrinde belki de çok erken dönemde zekat miktarlarını belirlediğini gösterebilir.

"Onların mallarında belli bir hisse vardır: Sâil (isteyen)e ve mahruma." (Meâric

70/23-24)

[42[42]] Bkz: Asru'n-Nebî kitabımız, Fikrî Hayat Bölümü.

Çünkü başlangıçtan itibaren zekat miktarının belirlenmesine şiddetle ihtiyaç vardı. Bununla birlikte zekatın harcanacağı yerler Tcvbe süresindeki ayetlerin birisinde belirtilmiştir: "Sadaka (zekat)lar, Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, onlar üzerinde çalışan memurlara, kalpleri ısındırılacak olanlara, kölelik allında bulunanlara, borçlulara, Allah yolunda olanlara ve yolcuya aittir. Allah bilendir büküm ve hikmet sahibidir." (Tevbe 9/60)

Bu ayet Medine döneminin son dönemlerinde nazil olmuştur. Ayetin Üslûbu ve sözün akışı zekalın harcanma kalemlerinin, bu ayetin inişinden önce cari olduğu izlenimini vermektedir. Bunun yanında söz konusu uygulama bu ayette sabit olan nebevi bir teş-rîdir. Zekatın harcanma kalemlerinden bazıları, Medine döneminin ilk zamanlarında nazil olan Bakara sûresinin bir ayetinde lafızları ile belirtilmiştir;

"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Lakin asıl iyilik Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Kitah'a, peygamberlere inanan, O'nıın sevgisiyle, yakınlarına, yetimlere, düşkünlere, yolculara, yoksullara ve köleler uğrunda mal veren, namaz kılan, zakat veren ve ahitleştiklerinde ahidlerine vefa gösterenlerin iyiliğidir." (Bakara 2/177)

Şu an ele aldığımız ayette zekat ile namaz birbirine yaklaştın im iş tır. Bu yaklaştırma, içerisinde zekatın belirtildiği ayetlerin çoğunda tekrar edilmiştir. Bir açıdan, zekatı namaza yaklaştırma ve onu mü'minin temel niteliklerinden biri kabul etmede, diğer açıdan da, zekatın imanın gereklerinden birisi ve İslam'ın bir rüknü sayılmasında; serbest ve gönüllü bağış şeklinde bırakılmayıp ihtiyaç sahipleri ve kamu yararı için mali yardım ilkesinin zorunlu ve farz olarak yerleştirilmesi söz konusudur.

Belki de hu nitelik ve anlamıyla zekat farizası, İslam toplumunun salâhı, emniyet ve dayanışması ile ilgili olarak; boyut, mesafe ve etki bakımından İslami yasaların en önemlilerinden biridir.

Zekât ile bu toplumun evlatları ve muhtaçlarının sıkıntılarının hafifletilmesi, İhtiyaç sahipleri ile ekonomik durumu iyi olanlar arasında meydana gelmesi olası kin, Öfke ve haset sebeplerinin aza indirilmesi, ancak mal (ekonomik güç) ile gerçekleştirilebilecek olan kamuyu ilgilendiren projelerin finansmanın sağlanması imkanı vardır. Aynı zamanda zekât, İslam şeriatının diğerleri karşısındaki en büyük özelliklerinden birisidir. Bu itibar ve anlama göre de, onun ebediliğe layık olduğunun en muazzam göstergelerindendir.

Bu arada şu husus da kayda değerdir: Kur'an'da, zekatın farz kılınmasının yanında; fakirlere, miskin ve ihtiyaç sahiplerine tasadduk/yardım ve Allah yolunda infak etmeye teşviki konu edinen birçok ayet bulunmakladır. Yeri geldiğinde üzerinde duracağımız üzere ayetlerin üslubundan bu tasadduk ile farza ilave olarak (tavsiye edilen) gönüllü sadakaların kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu şekilde, Kur'an anlatımının kuvveti ve hoyu-tunun genişliği artmaktadır.

Belirttiğimiz Tevbe süresindeki 60. ayet, Peygamber (s)'in, zekan tayin ettiği memurlar ile topladığını; gördüğü yarar, ihtiyaç ve şartlar çerçevesinde bunları yerlerine harcadığını çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Peygamber (s) böylece İslam davetinde yetkili otoriteyi temsil ediyordu. Buna göre, islam'da otoriteyi elinde tutan yönetici; Kur'an ve sahih sünnetin çizdiği sınırlar içerisinde zekatı toplama ve (yerlerine) harcama yetkisine sahiptir denilmesi uygun düşmektedir[43[43]].

"Allah'a güzel bir borç veriniz" ifadesi, görüldüğü gibi, Allah yolunda infak ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye yönelik bir teşvik olup birçok Medenî ayetle tekrar edilmiştir. Burada teşvikin kuvvetini arttıran şöyle bir anlam vardır: Mallarını Allah yolunda infak eden ve bunları ihtiyaç sahiplerine harcayan bir kimse sanki Allah'a borç veriyor gibidir. Borç veren kimse kat kat bunun karşılığını almaya müslehak olmaktadır. Bu husus birçok ayette yer almıştır ki, bunlardan birisi de şu ayettir: "Kim Allah'a kal kat karşılığını arttıracağı güzel bir borç takdiminde bulunur? Allah hem darlaştırır hem bollaştırır; O'na döneceksiniz." (Bakara 2/245) Bize öyle geliyor ki, zekat bağlayıcı bilfarz ve bundan fazlası ise Allah rızası için güzel borç olması kabul edilirse; bu tabir gö-ntülü yardımlar sahasındaki birinci dereceyi ifade etmektedir. [44[44]]

İstiğfarın Öğretilmesi

Müzzemmil sûresinin son ayeti Allah'a istiğfar emriyle sona ermiştir. Gufran, ashnda Örtmek ve korunmak anlamına gelmektedir. Sonradan müsamaha ve günahların bağışlanması anlamını kazanmıştır. Kelimenin bu anlamı ile bi'setten Önce de kullanılmakta olduğu tercih edilen bir görüştür. Bu emirde; Allah'ın, insanların çoğunun hata ve günahlardan kurtulmuş olamayacaklarını bildiği, iman edip günahlarının farkına varır ve pişman olurlar; bağışlanma ve rahmetini talep ederek O'na sığınırlar ise, müsamaha etmek ve kullarını geniş rahmeti ile kuşatmak gibi nitelikleri olan Allah'ın gafur ve rahîm olduğu hususu vurgulamıştır. Aynı şekilde bu (af talebi) emri ıslah olmaya bir vasıta olup; günahkârı pişmanlık ve tevbeyc, bağışlanma ve merhameti ümit etmeye teşvik etmektedir. Başka bir İfade ile burada ruh terbiyesinin vasıtalarından birisi bulunmakladır. [45[45]]

"Allah'ın Yolu" Kavramı

Her ne kadar ayet Medine'de indiyse de şu an konumuzu teşkil eden ayeüc "Allah'ın yolu"

[43[43]] Bkz: ed-Düstûru'l-Kur'anî kitabımız. Mali Düzen konusu.
[44[44]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/80-82.
[45[45]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/82-83.

ifadesi ilk kez geçmektedir, birçok kimsenin bu kelimenin anlamını cihat ve cihat vasıtaları şeklinde anlamalarından dolayı bu kavramda karışıklık meydana gelmiştir. Bu karışıklığın sebebi söz konusu ifadenin çoğunlukla cihat ayetlerinde geçmiş olmasıdır. Ne var ki bu ayetler bile dikkatlice incelendiğinde, burada cihadın dışında da birtakım hususların bulunduğu, kelimenin genel Özellik taşıdığı, cihadın mal ve nefisle de yapıldığı ve bu yüzden vaz' edildiği; hakikaten bu kelimenin Kur'an'ın ihtiva ettiği. Peygamber (s)'in de göslerdiği, Allah'ın yolu. daveti, dinî-imanî-ahiâkî-sosyal-insanî ve siyasi açıdan olgunlaştırıcı öğretileri ile aynı manaya geldiği; başka bir ifade ile İslam'ın bizzat kendisi olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. "Allah yolu" ifadesinin Kur'an'da çoğu kez cihad kelimesi ile beraber seçmesi, cihadın İslam'ın yayılması için farz kılınan yegane faktör olduğu anlamına gelmemelidir. Çünkü Kur'an Allah yoluna davet için çok sağlam bir proje koymuştur. Nitekim Nah! sûresinde buna işarel edilmektedir:

"Rabbinin yoluna hikmet, güzel öğüt ile çağır. Onlarla en güzel met odla mücadele et. Rabbin yolundan sapam da hidayette olanı da en iyi bilendir." (Nahl 125)

Kur'an'da bu projeyi destekleyen epeyce Mckkî ve Medenî ayet bulunmaktadır. Bu, aynı şekilde Mekke ve Medine dönemlerinde Peygamber (s) ve sonraki raşicl halifelerin izlediği çizgi olmuştur. Savaşa gelince, İslam'a davet hürriyetini sağlamak, durdurulup engellenmesine, müslümanlara işkence yapılmasına mani olmak ve onları korumak için vaz'edilmiştir. Bununla ilgili, yeri geldiğinde açıklayacağımız birçok ayet vardır. [46][46]

[46][46] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/83.

MÜDDESSİR SURESİ

Kurandaki Sırası : 5

Nüzul Sıram : 74

Ayet Sayısı : 56

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede açık ve aşikar olarak davet ve uyarı görevini yerine getirmesi Peygamber'e emredilmiş, izlemesi gerekli metod ortaya konulmuş, kafirler kıyamet günü ile ikaz edilmiş; Peygamber ve Kur'an'a alay, inkar, ardını dönme ve tehdit gibi tavırlarla yaklaşanlar ayıplanmış, insanın yaptığından sorumlu olduğu vurgulanmıştır. Bundan başka ilk kez bu sûrede "melâike" ve "Ehlu'l-Kitâb" lafızları zikredilmiştir. İlk ayetlerinin yalnız başına nazil olması ve bunların nüzulünün erken döneme tesadüf etmesinden Ötürü, Müddessir'in dördüncü süre olarak tertip edilmiş olma ihtimali vardır. Zira bu ayetleri izleyen ayetler, Peygamberin risaletinden epeyce bir zamanın geçmesinden sonra meydana gelmiş olabilecek bazı sahne ve tavırları ihtiva etmektedir. Bunun yanında süredeki ayetlerin üslup ve insicamı bunların tek bir defada veya ard arda nazil olduğu; ilk ayetlerin Peygamber'i destekleme farzında İndiği görüşünü doğrulamaktadır. Bu takdirde sûrenin dördüncü sıraya yerleştirilmesi doğru değildir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Ey örtüsüne bürünen2[2]

2- Kalk ve uyar.

3- Rabbini tekbir et.

4- Elbiseni temizle.

5- Pislikten 3[3]kaçın.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/85.
2[2] cl-Müddcssir Örtünen; yani elbise ve örtüsüne bürünen.

6 -Verdigini çok bularak başa kakma[4[4]].

7- Rabbin için sabret.

Buradaki ayetlerin lafızlarında vezin ve kafiyeyi muhafaza için takdim ve tehirlerin bulunduğu görülmektedir ki, bunların takdiri şöyledir:

Yaptığını çok görme ve başa kakma, Yaptığın[5[5]] işi karşılığında çok şey bekleyerek yapma. Rabbinin hükmüne sabret.

Rivayetler bu ayetlerin, Peygamber (s)'e Hira mağarasında ilk vahyin gelmesinden kısa bir müddet sonra nazil olduğunu belin inektedir. Peygamber'den naklen, vahyin kesilmesini anlatan Câbir b. Abdillah el Ensâri hadisinde geçtiğine göre Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "Ben yolumda [6[6]]yürüyorken gökyüzünden bir nida işittim ve başımı yukarı kaldırdım. Birden bire (karşımda) Hira mağarasında bana gelen meleğin gök ve yeryüzü arasında bir kürsü/taht üzerinde oturduğunu gördüm. Ondan korkarak irkildim.

Ailemin yanma döndüm ve "beni örtünüz, beni örtünüz" 'Zemmilûnî' (Başka bir rivayete göre 'dessirûnî) dedim. Onlar da beni örttüler. Bilâhare Allah, "Yâ eyyuhc'1-müd-dessir"den "Pislikten kaçın" ayetine kadar olan bölümü inzal buyurdu. Bundan sonra vahiyler birbiri ardınca gelmeye devam etti[7[7]]." Sûrenin toplu olarak nazil olan ilk, ikinci, üçüncü veya dördüncü sûre olduğunu belirten rivayetler de varda[8[8]]. Müteakip ayetler, bazı inkarcı kafirlerin söz ve tavırlarına yer verdiğinden ötürü bu ayetlerin ancak Kur'an'dan bazı bölümlerin nüzulünden ve Peygamber (s)'in risalel yolunda belli bir mesafe kaydetmesinden sonra nazil olmuş bulunması gerekir. Bu yüzden ilk ayetlerin erken dönemde indiğini belirten rivayet sebebiyle sûre bu şekilde tertip edilmiştir.

Ayetler, insanların uyarılmaları, davet edilmeleri ve iemiz-pak bir görünüş, hoş-talh bir dil ve tevazu ile ortaya çıkması konularında Peygamber (s)'e yönelik emirleri ihtiva etmiştir. Bu hal Müddesir'in ilk ayetlerinin, Alak'ın ilk ayetlerinin nüzulünden sonra topluca inmiş olduğunu belirten rivayeti destekleyebilir. Bizim esas aldığımı/: Mushaf bu sûrenin MüzzemmiFdcn sonra nazil olduğunu belirtmiş ve nüzul yönünden dördüncü sıraya yerleştirmiştir. Bu yüzden biz de bu sıralamayı ihlal etmedik. Gerçi önceki ayetlerin içeriği ve nazmı ile

---

[3[3]] er-Rucz Fuhş, günah ve putlar1.

[4[4]] ve lâ Memnun testeksir Karşılık olarak daha fazlasını elde etmek kasdıyla (sadaka vs.) verme. Yaptığın iyiliği çok görüp başa kakma, gibi anlamlara geldiği söylenilmiştir2.

[5[5]] Bkz: Taberi Tefsiri.

[6[6]] A.g.e.

[7[7]] Ayetlerin tefsiri hk. bkz: Taberî Tefsiri.

[8[8]] Bkz. Âiûsî Tefsiri, Taberî Tarihi, 11/50-52 (istikâme matbaası basımı).

müteakip ayetlerin içeriği ve nazmı sûreyi oluşturan ayetlerin birbirinden kopuk olmadığını göstermektedir. Bu takdirde önceki ve sonraki ayetler, içerisinde davetin ilke ve hedeflerini belirten bazı Kuran bölümlerinin inişinden sonra, Peygamber (s)'i destekleme amacıyla birlikle veya peşpeşe nazil olmuş olmaktadır. Bu duruma göre ise; sûrenin dördüncü sûre olarak sıralanışı doğru gözükmemektedir.

Her halükârda ayetlerin üslup ve içeriği, (sûrede) İslâm'a davette Allah'ın Peygamber (s)'e gösterdiği metod, insanlarla ilişkiye geçme ve onları çağırma, kuvvetli delillerle ikaz etme gibi hususların Allah'ın bildirdiği bu metod, eşsiz ve yüce bir özelliğe sahiptir. Allah bütün her şeyden, kendi dışındaki bütün değersiz ve küçük şeylerden yücedir. O'ndan başka unsurları Rabb edinerek yüceltmek yakışıksız bir iştir. Sadece O'nu tazim etmek gerekir. Görevde sabır ve sebal etmek, onu başarmayı sağlayan iki faktör-1 dür. Allah'a ve güzel ahlâka davet eden kimsenin, başa kakma, bir bedel ve karşılık bekleme gibi olumsuz vasıllar olmaksızın, kendilerini Allah'a adamaya, güzel ahlâka ve hayır işlemeye çağırdığı kimseler için çok iyi bir örnek ve temiz, her tür fuhşiyât, günah ve çirkinliklerden, hoş olmayan görüntüden uzak olması gerekmektedir.

Peygamber'in hayalını (es-Sîre en-Ncbeviyyc) ve O'nun (hayatına dair) en doğru tabloları ihtiva eden Kur'an ayetlerini inceleyen kimse Peygamber (s)'in bu metodu la-kip ettiğini görecektir. Bu metod; O'nun çağrısında başarılı olması, ilk iman eden arkadaşlarının kendisini destekleme ve çevresinde toplanmada son derece samimi olmaları, iman etmeyenlerin kendisine saygı duymaları ve O'nu takdir etmeleri; bunun yanında O'nun ahlâki meziyetlerini inkar etmemelerini sağlayan en güçlü etken olmuştur.

Görüldüğü gibi, bu metod Peygamber (s) için çizilmiş ise; (de) onun ihtiva ettiği (mesaj), ümmet içerisinde önderlik, yönlendirme, irşad ve ıslah fonksiyonlarını üstlenen her ıslah, davet ve mevki sahibi için de geçerlidir.

Müzzemmil ve Müddessir sûrelerinin giriş kısımlarındaki benzerlik ve uyum dikkat çekicidir. İlk bölümde Peygamber (s)'in büyük görev için hazırlanması ikinci bölümde de insanları davet edip uyarması emredildiği zaman (uyması gerekli) metod anlatılmıştır.

Dahası, okuyucu dikkatle bakacak olursa; ilk iki sûrenin giriş bölümlerinde de bir benzerlik ve uyum olduğunu görecektir. [9[9]]

8- Sûra üflendiği zaman,[10[10]]

9- İşte o gün, çetin bir gündür.

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/86-88.

[10[10]] en-Nâkûr İnsanları çağırmak ve uyarmak (dikkatlerini) çekmek amacıyla özel ses çıkartmak için üzerine vurulan veya içerisine üflenilen alet. Bu, sûr (boru) veya boynuzdur,

10-Kafirler için kolay değildir.

Ayetlerde, insanların kıyamet gününde diğer hayat için haşrolunacakları zaman kafirlerin karşılaşacakları zor ve çetin tavıra işaret vardır.

Görüldüğü gibi, bu ayetler uyarma ve tehdit tarzındadır. Ayetlerin başladığı "fe" harfi, "takibiyye" [11[11]]harfidir.

Sanki bu ayetler, destekleme ve tatmin amacıyla Allah'ın Peygamber (s)'e sabrı emretmesini takip etmekte onu pekiştirmektedir. Pcygamber'e düşen; asaletini inkar edenlerin tavırlarına sabretmesidir.

Öyle ki ahiret gününde bunların hesapları çok çetin olacaktır. Bu (durum), sûrenin ayetlerinin birbiriyle nazım, konu ve nüzul yönünden bağlantılı olduğu yönünde bizim ortaya attığımız görüşün doğruluğunu ortaya koymaktadır. [12[12]]

Nakr Ve Nâkûr Kelimeleri

Nâkûr'a üflemek, kıyamet ve haşr günü için bir ilandır. Bunun (bir) benzeri sûra üf-lemektir ki, diğer ayetlerde bu (ifade) geçmiştir. Mesela;

"Sûra üflenmiş, göklerde ve yerde olanlar bayılmışlar ancak Allah'in dilediği sarsılmamıştır. Sonra ona bir daha üflenmişîir, birden onlar ayağa kalkmış, bakıyorlar-dır." (Zümer 39/68)

Önemli bir iş için toplamayı istediklerinde insanlar davula vurmak, boruya üflemek veya sesi yükselten aletleri kullanmak gibi işlere alışkın olduklarından, Kur'an ayetle -rindeki bu ifadeler görüldüğü gibi benzetme ve (zihinlerde) yaklaştırma için gelmiştir. Zira, Allah ahiret günü için insanların hasrını dilediği zaman, bu tür işlerden müstağnidir.

Çağrı araçlarının çeşitli olduğu görülmektedir. Burada Nâkûr, başka ayetlerde sûr -ki bunun benzerleri de tekrar edilmiştir- başka bir ayette ise "nidâ"dır. Mesela:

"Dinle o gün münâdîyakın bir yerden nida eder" (Kaf 50/41).

Başka ayetlerde "zecre" veya "sayha" şekillerinde geçmiştir.

"O sadece korkunç bir sesten (sayha) ibarettir: Hemen onlar baktyorlardır." (Sâffât 37/19)

"O gün, o çağrıyı (sayha) gerçek olarak duyarlar. İşte bu (dirilip) çıkış günüdür." (Kâf 50/42)

[11[11]] Tefsiri için bkz. Taberî Tefsiri.

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/88.

"Sadece-jek bir haykırış (sayha) olur, hemen onların hepsi huzurumuza getirilirler. (Yasin 36/53)

Bu ifade çeşitliliği yukanda belirttiğimiz görüşümüzü desteklemektedir. 13[13]

11- Benimle şu adamı yalnız bırak ki, ben onu tek olarak yarattım14[14].

12- Ona uzun boylu mal verdim,

13- Ve göz önünde oğullar15[15].

14- Onu iyi bir şekilde yerleştirdim!16[16]'

15- Hâlâ, daha da arttırmama göz dikiyor.

16- Hayır, çünkü o bizim ayetlerimize karşı bir inatçı kesildi.

17- O'nu dimdik bir yokuşa sardıracağım17[17]'.

Ayetlerin anlamları gayet açıktır. Lider, zengin takımı ve çoluk-çocuk çokluğu ve mekan tutmak nedeniyle gurura kapılmış kişilerden birisine ait bir tablo anlatılmaktadır. Bu adam Allah'ın yanında bundan daha fazlasını bulmayı arzu etmektedir. Bu onun için mümkün değildir. Çünkü O, Allah'ın kendisini bolca nimetlcdirmcsine rağmen Allah'ın ayetlerine inatçı kesilmiştir. Bu kişi Allah'ın yanında ancak zorluk ve meşakkat bulacaktır. Ayetlerin (kendisiyle) başlamış olduğu (zernî) "Beni bırak'" ifadesi, ayetlerin Peygamber (s)'i destekleme tarzında nazil olduğunu göstermektedir. "'Bu inatçı inkarcıyı Allah'a bırak; O, bu adamı cezalandırmak için yeterlidir" mânâsındadır. Bu ayetin el-Velîd b. el-Muğîra hakkında indiği rivayet edilmiştir18[18] Rivayete göre bu adam19[19] "Eğer Muhammed anlattıklarında doğru ise Cennet ancak benim ve benim gibiler için yaratıldı" demiş; bu yüzden, ayetler korkutucu ve Allah'ın nimetlerini kendisi üzerinde artması, ahirette de devam etmesi hakkındaki O'nun emelini yalanlayacak şekilde nazil olmuştur.

13[13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/89.

14[14] Halaktu vahiden Her türlü güç, mal ve evladı olmadığı halde yarattım.

15[15] Benine şuhûden Kendisine yardım etmek ve işlerini çevirmek için emrine âmâdc evlatlar.

16[16] Mehhedtü lehûj Onu yerleştirdim.

17[17] Se urhikuhû saûde O'nun peşine sıkıntılar salacağım, demektir. Çünkü zorluk genellikle tırmanırken meydana gelmektedir.

18[18] Bkz: Taberî, Âlûsî ve Zemahşerî tefsirleri.

19[19] Bkz: Keşşaf Tefsiri.

Bu ayetler, daha önceki sûreler, içerisinde dikkat çektiğimiz işaretleri teyid etmektedir. Şöyle ki Peygamber (s) risaletin başlangıcından itibaren Kureyş'in lider ve aristokrat kesiminin engelleme ve inatçı tutumları ile karşı karşıya kalmıştı. Bu seri tavır daha erken vakitten beri Peygamber ile bu adamlar arasında başlamış, sonra devam elmişti ki, durum Peygamber'in risalet görevi yolunda Kureyg'in çeşitli sınıf ve lider takımıyla ilişkiyi devam ettirdiğini ve kendisiyle onlar arasındaki ilişkiyi lamamen kesmediğini ispatlıyor. Ayrıca bu durum daha önce belirttiğimiz görüşümüzü desteklemektedir. Ayetlerde çok uzun boyutlu bir telkin vardır. Zira Allah'ın kendisine bolca nimet verip kuvvetlendirdiği/güç sahibi kıldığı, zenginleşürdği, makam ve mevkiini yükselttiği kimsenin Öncelikle O'nun ihsanını itiraf etmesi ve Allah'ın, kendisine ve kullarına yönelik olarak emrettiği vazifelerini yerine getirmesi gereklidir. [20][20]

18-Zira O, düşündü, ölçtü biçti[21][21].

19- Kahrolası[22][22] nasıl da ölçtü biçti.

20- Yine kahrolası nasıl ölçtü, biçti.

21- Sonra baktı,

22- Sonra surat astı[23][23]' ve kaşını çattı.

23- Sonra arkasını döndü ve böbürlendi.

24- "Bu rivayet edilip öğretilen[24][24] bir sihirden başka bir şey değildir."

25- "Bu sadece insan sözüdür" dedi.

Bu ayetler, Önceki ayetlerde değinilen inatçı kafirin tavrını anlatmaktadır. Bu adam Peygamber (s)'İ Kur'an okurken işittiği zaman kendi kendisine düşündü ve (vahyin) kaynağını bildiği sonucuna vardı. Allah onu kahretsin, evet kahretsin!

Sonra bu adam hiç beklemeden Peygamber'e suratını astı ve ekşitti. Sonra kibirlenip hafife alarak ve "bu (Kur'an) sihirbazların bilinen/tanınan şiir ve söz 1 erindendir ve ancak insan kelamıdır" diyerek arkasını döndü.

---

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/90.

[21][21] İnnehû fekkera ve kaddera Sonucu düşündü, düşündükten sonra hesap etti, demektir.

[22][22] Kutİlc Allah onu kahretsin mânâsında, bedduadır.

[23][23] Besera Asık surat ile karşıladı.

[24][24] Yuser Bilinen, Öğrenilmiş.

Açıkça görüldüğü üzere ayetler daha önce geçen sözün akışıyla irtibatlıdır ve onun bir devamıdır. Bunların üslûbu kınama, korkutma ve anlatım tarzındadır. Neredeyse okuyucunun inatçı kafirin tavrını açık bir nümûne olarak (önünde) görebileceği şekilde; (ayetlerin) anlatım biçimi çok güçlüdür. Müfessirlerİn rivayet ettiğine göre buradaki ayetlerin anlattığı tavır; daha Önce ele aldığınız ayetlerin akışı İçerisinde, belirtilen sözün kendisinden nakledildiği el-Velîd b. el-Mugîra'nın tavrının aynısıdır. Taberî'nin bu ayetlerin izahı hakkında rivayet ettiğine göre el-Velîd b. el-Muğîra, Kureyş liderlerine, "Bu gece sizin için bu adamı sınayacağım" demiş, sonra Peygamber'e gelmiş, O'nu namaz kılıp Kur'an okurken görmüş, sonuçta geri dömüş; O'na (Kureyşliler) Peygamber'i sormuşlar, O'da: "Kalpleri tutan tatlı, taze ve verimli bir söz işittim" demiş; Onlar "Bu şiirdir' demişler. Velîd "Hayır, Vallahi o şiir değildir, ve şiiri benden daha fazla bilen bir kimse de yoktur" demiş. Onlar "O (Muhammed) bir kâhindir" demişler, O "Hayır, vallahi O bir kâhin değildir. Ben kehânet hakkında da bilgi sahibiyim" demiş; Onlar, "Bu Muhammed'in yazmış/elde etmiş olduğu Öncekilerin sihridir" demişler; O da "Bilmiyorum, herhalde sihir olmalı" diye sözünü bağlamış.

İbn Kesir, bu ayetlerin tefsiri ile ilgili olarak bir başka rivayet daha nakletmiştir ki, burada Öncekine göre farklılıklar vardır. Fakat bu rivayet öz olarak daha Önceki rivayetle birleşmektedir.

Durum ne olursa olsun, ayetlerde daha sonra çok kez tekrar edilen başka bir tablo vardır. Ki bu; O'nun nübüvvet/risalet davası ve Allah'ın vahyi ile ilişkisi hakkında Peygamber (s)'e direkt olarak yöneltilen itirazlardır. Kalem sûresinde anlatıldığı üzere O'-na "mecnûn" ve O'nun okuduklarına da "öncekilern efsane/mitolojileri" denilmiştir. Burada ise (Kur'an hakkında) "insan sözüdür" denilmiş ve O'nun sihirbazlar ve sihrin türlerinden birisi olduğu söylenilmiştir. Kur'an Önceki iddiayı kuvvetli bir biçimde reddettiği gibi bu sözü de kuvvetli bir şekilde reddetmiştir, Ayet bir müddet sonra yüce davetin hedeflerinden birini açıklamış ve ris al et/davete inkarcı ve düşmanca tavır gösterenlere karşı kınayıcı bir hamle ile hiicûm etmiştir. Bu şekilde gösterilen düşmanlık ve mücadele tavrına uygun cevap verilmekte ve Peygamber Allah'ın yardımı ve vahyi ile desteklenmektedir. Hak hakim olup batıl zail oluncaya dek, buradaki her iki durum devam etmiş; sergilenen tavıra uygun olarak tavır takınılmıştır.

(Ayetlerde konu edilen) kafirin "O, ancak öğretilen bir sihirdir" ve "O, ancak beşer kelâmıdır" şeklindeki sözleri Kur'an'la ilgilidir. Daha önce geçen üç sûrede sadece münakaşa ve inkar tavırları ile bunların sahiplerine hücumlar anlatılmıştır. Makûl olan bu sözlerin, davetin ilke ve prensiplerinin konu edildiği başka Kur'an pasajlarında geçmiş olmasıdır. Müzzemmil sûresi tefsirinde açıkladığımız üzere, her ne kadar (Kur'an kelimesi) Mushafın bütün muhtevası için hususi bir ad olmuşsa da, burada kastedilen Kur'an'ın lafzıdır. Bu yüzden söz konusu ayetlerin, "Bu Kur'an"dan bazı bölümlerin nüzulünden sonra inmiş olması gerekir.

Sözkonusu sûrelerin ilk bölümlerinin, diğer bölümlerinden ayrı olarak sırf Peygamber (s)'i teyid, destekleme ve hazırlama için erken dönemlerde nazil olduğunu belirten rivayetler doğru olsa da Müddesir ve bundan önceki üç sûrenin nüzul sırasının doğruluğundan şüphe etmekteyiz. Alak sûresinin girişi bunlar gibi değildir. Çünkü diğerlerinin ilk bölümleri hakkındaki rivayetler dediğimiz gibi, tartışma götürür biçimdedir. [25[25]]

Sihir Meselesi

Sihir kelimesinin (ilk kez) geçmesi ve kafirlerin sihri Peygamber (s)'e nispet etmeleri nedeniyle deriz ki; Kur'an kafirlerin sözünü birçok kez tekrar etmiştir. Başka ayetlerde Peygamber (s)'i sihirbazlık ve sihirlenmiş olmakla vasıflandırmaları anlatılmıştır. Mesela;

"İçlerinden bir adama :'İnsanları uyar ve insanlara, Rableri katında kendileri için bir doğruluk kademesi bulunduğunu müjdele.'.' diye vahyetmemiz, insanlara tuhaf mı geldi? Kafirler," Bu apaçık bir büyüdür" dediler." (Yunus 10/2)

"Yahut kendisine bir hazine atılmalı yada kendisinin ürününden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil mi? Ve zalimler: 'Siz başka değil, sadece büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz' dediler" (Furkân 2518)

Ayrıca Kur'an'da Peygamber'in risaletinin dışında sihrin zikredildiği bazı ayetler de vardır.

"Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurdukları söz/ere uydular. Oysa Süleyman küfre girmemişti. Fakat o şeytanlar küfre gittiler, insanlara büyü. öğretiyorlardı." (Bakara 2/102)

Risalet konusu ile ilgili olanlar, özellikle ölümden sora diriliş ve bunun inkar edilmesi hakkında kafirlerin tartışmacı tutumları anlatılırken varid olmuştur. Öyle ki bu doğal olarak sihrin Peygamber'in çevresinde ve yaşadığı dönemde bilinmekte olduğunu ifade etmektedir. Muhtemelen -kesin olduğunu söylemesek de- Peygamber'in çevresi ve yaşadığı dönemde; insanların arzu ve isteklerini yerine getirmek hususunda kendilerine müracaat edegeldiklcri sihirbazlar vardı.[26[26]]

Kur'an ayetleri, Araplar nazarında sihir kavramının, sihirbazların ellerinde meydana gelen olağanüstü halleri/işleri ifade etmiş olabilir ki; insanlar o işlerin tesiriyle olağan hallerde görülmeyecek şeyleri görürler, işitirler, hissederler; yine olağan hallerde olmayan işler meydana gelirdi. Aynı şekilde ayetler, Araplar'dan bazılarının sihir ve sihir işlerinin çoğunun gerçek olaylar olduğunu zannettiklerini ifade etmiş olabilir.

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/91-92.
[26[26]] AsrıTn-Nebî kitabtmızın III. (Düşünce Hayatı) bölümünden s. 293 vd. sihir ve kahinlik konusunu okuyunuz.

Aşağıdaki ayetlerde bu hususa İşaret edilmiştir.

"Eğer sana kağıt üzerine yazılı bir kitab indirmiş olsaydık da onu elleriyle tut sal ar -dı, yine inkar edenler, "Bu, apaçık bi'- büyüden başka bir şey değildir!" derlerdi." (Enam 6/7}

"Sen 'öldükten sonra diriltileceksiniz!' desen, inkar edenler, mutlaka 'Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir' derler" (Hud 11/7)

"Onlara gökten bir kapı açsak da oraya çıkacak olsalardı: 'Her halde gözlerimiz döndürüldü, biz büyülenmiş bir topluluğuz' derlerdi." (Hicr 15114-15)

"Onlara kendilerinden bir uyarıcı gelmesine hayret ettiler de o kafirler dediler ki:

Bu, yalancı bir sihirbazdır. Tanrıları bir tek tanrı yaptı? Bu, cidden tuhaf bir şeydir." (Sad 38/4-5)

Görülen o ki, bu anlayışlardan ötürü Araplar Peygamberi; alışkın ve fikir sahib olmadıkları, olağan olarak görülmesi ve idraki mümkün olamayacak ve imkansız olduğunu zannettikleri şeyleri söylerken ve ortaya koyarken görmüşlerdi. Peygamber'i sinirlenmiş olmakla itham etmeleri, O'nıın söylediği, haber verdiği ve iddia ettiği şeylerde sihrin etkisi altında kaldığını iddia etmeleri anlamına gelmektedir.

İster Araplar'ın sözlerinden zikrettikleri ve onların anlayışlarına işaret ettiklerinde olsun, isterse kıssaların akışı içerisinde ve yahul başka bîr nedenle olsun, Kur'an ayetlerinde (meydana gelmiş) olayın anlatımı çerçevesinde sihre değinilmiş, sihrin gerçek ve doğru bir şey olduğunu anlatma tarzında konu ele alınmamıştır. [27[27]]

26- O'nu "sekar[28[28]]' a yaslayacağım.

27- Sekar'ın ne olduğunu nereden bileceksin!

28- Komaz, bırakmaz[29[29]]'.

29- Durmadan derileri'[30[30]]' kavurur[31[31]].

30- Üzerinde ondokuz vardır.

31-Biz cehennemin bekçilerini hep melekler yaptık. Onların sayısını da inkar edenler için bir

---

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/93-94.
[28[28]] Sekar Ateş, cehennem.

[29[29]] La tubkî ve lâ tezer Onların bütün vücutlarını yakar, bunlardan geriye hiç bir şey bırakmaz9.

[30[30]] el Beşer 29. ayette 'Vücut derileri", 31. ayette "insan" mânâsın-dadır.

[31[31]] Levvâha Yakıcı, kavurucu.

imtihan[32[32]]' kıldık ki, kendilerine kitab verilmiş olanlar iyice inansın, inananların da imanı artsın. Kitap verilmiş olanlar ve inananlar şüpheye düşmesinler. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve kafirler de "Allah bu misalle ne demek İstedi?" desinler. Böylece Allah, dilediğini şaşırtır, dilediğini doğru yola iletir. Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir. Bu insanlara bir uyarıdır."

Buradaki ayetler daha önce geçen ayetlerin bir devamı olup şu hususları içermiştir:

1- Bahsi geçen inatçı kafirin; ne bırakacak ne de vazgeçecek olan; derileri yakıcı şiddetli (cehennem) ateşine yaslanacağı hususunda ilahi bir uyan ile anlatılmış;

2- Cehennemin üzerinde Allah'ın meleklerinden on dokuz (bekçinin) bulunduğu haber verilmiş;

3- Sayının (ondokuz) ile sınırlanmasının nedeni belirtilmiştir. Şöyle ki, bu sayı kafirler için bir fitne (imtihan) ve şaşkınlığa düşmelerini sağlayıcı bir elken olarak, nebevi davetin sıhhati ve doğruluğu konusunda kitap sahipleri (Ehl-i Kitab)ın İman/bilgi sahibi olmalarını sağlayıcı bir araç ve müminlerin imanlarının artması için bir sebep olarak zikredilmiştir.

Cehennemin anlatılış üslûbunda insanların nefislerinde irkilmeye ve korkuya neden olan ve (hakka) dönüşe yönelten bir kuvvet vardır ki, (zaten) burada amaçlanan da bunun gerçekleşmesdir . Diğer birçok ayette, "inatçı kafirin" seri bir biçimde uyarılmasının hedeflenmesine ilave olarak; başka gayeler İçin yer alan ifadeler de bulunmaktadır.[33[33]]

Ayetlerin içeriklerinin gösterdiğine göre kafirler ve yüreklerinde hastalık olanlar, cehennemi bekleyen meleklerin sayılarının zikredilmesini hafife alarak alayla karşılamışlardı.

Bu sayının sadece, Peygamberin çevresinde bulunan dört gurup insan için ilahi imtihan kabilinden zikredildiğînin anlatılmasıyla onlara cevap verilmiştir. Söz konusu guruplar; mü'minler, Ehl-i Kitab, inkarcılar ve hasta yüreklilerdir.

Ehl-i kitaba gelince; onların, Allah'ın, kendilerine yüklediği görevleri yerine getiren melekleri olduğunu; cehennemin işlerini üstlenmek için onlardan bu kadar bir sayının yeterli olmasının Allah'ın kudret sınırını aşmadığını bilip, bu adamların yanlarında bulimanlarla uyuşan Muhammedi risaletin doğruluğuna kanaat getirecekleri varsayılmıştır. Mü'minler ise; aslında Pcygamber'e ve O'nun Allah'la ilişkisine inanmakta; kendilerine gelen ilahi haberi tasdik ve teslim ile almakta böylece de iman ve yakin sahibi olarak kemale ermekteydiler. Şüpheci ve alaycı tavır takınanlar sadece kafirler ve hasta yüreklilerdir ki,

---

[32[32]] Fitne Deneme, sınama, imtihan.

[33[33]] Bkz:Taberî Tefsiri.

bunların tavırları en zayıf olanıdır. Çünkü bu herhangi bir bilgi, niyet, akide, ve imandan kaynaklanmamıştır. Oysa önceki iki gurubun tavırları belirtilen nitelikleri taşıdığından daha güçlüdür. [34[34]]

Dalâlet Ve Hidayet

"İşte böylece Allah dilediğini saptırır ve dilediğini hidayete ulaştırır" cümlesinin üslûbu ile 31. ayetin tamamının üslup ve içeriği; bunların her ikisinde de, Peygamber (s)'in desteklenmesi, mü'minlerin yüceltilmesi, akibette olacakların kesinliği hususunda Ehl-i Kitab'tn şahit getirilmesi, kafirler ve kalbinde hastalık olanların ikaz edilmesi ve ayıplanmasının konu edildiğini, bundan başka ilahi imtihanın sonuçlarının anlatılması gayesiyle bunlara yer verildiğini göstermektedir.

(Delâlet ve hidayet hakkındaki) cümle de; Allah'ın insanları imtihan etmesi, niyeti iyi olan ve Allah'ın kalbini aydınlattığı kimseleri hidayete, katı kalpli, niyeti ve hedefi kötü olanları dalalete sevkettiği anlatılmış; yoksa insanların hidayet ve dalaletlerinin bizzat ezelden beri takdir edildiği veya insanların hidayet ve dalaletlerinin, kendilerinin hiçbir seçeneği olmayacak biçimde, kesin ilahi bir takdir olduğu bahis konusu edilmiştir. Ayetlerde genel olarak bu görüşün doğru olduğuna dair kuvvetli ipuçları olduğu gibi; içerisinde "Sizden ahiret için amel işleyip gayret etmeyi veya bu işlerden geri durmayı dileyenler için"... ifadesinin geçtiği müteakip ayetlerde direkt olarak konu ile ilgili ipucu da bulunmaktadır. Bakara ve Ra'd sûrelerinde bu cümleye yakın ayetler vardır ki, bunların içerisinde yukarıdaki görüşü doğrulayan izahlar yer almaktadır. İşaret edilen ayetler Bakara sûresinin şu ayetleridir:

"(Allah) onunla bir çoğunu saptırır ve yine onunla bir çoğunu yola getirir. Onunla sadece /asıkları saptırır. Onlar ki, söz verip bağlandıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yapar/ar; işte ziyana uğrayanlar onlardır." (Bakara, 2/26-27) Ra'd süresindeki ayetler ise şunlardır:

"inkar edenler: 'O'na Rabbinden bir ayet indirilmeli değil miydi?' diyorlar. De ki: 'Allah, dilediğini saptırır. Yöneleni de kendisine iletir.' Onlar inanmışlardır ve kalpleri, Allah'ı anmakla yatışır; iyi bilin ki ancak Allah'ı anmakla kalpler yatışır. İşte mutluluk ve güzel gelecek, o inanıp güzel işler yapanlarındır." (Ra'd 13/27-29)Öyle ki bu ayetler, Allah'ın kendilerine hidayet ettiği kimselerin güzel gidişat ve doğru yönelim sahipleri oldukları; kendilerini dalâlete uğrattığı kimselerin ise fasık. Al-İah'a karşı asi, yeryüzünde fesad çıkaran,

---

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/95-96.

Allah'a verdikleri sözleri bozan, Allah'ın kurulmasını emrettiği ilişkiyi kesen kimseler olduklarına dair açıklamaları ihtiva etmektedir. "Allah, inananları, dünya hayatında da ahirette de sağlam sözle teshil eder. Allah, zalimleri de saptırır ve Allah dilediğini yapar." (ibrahim. 14127)

Zümer sûresinde de bu bağlamda önem arzeden ayetler butum aktadır: "De ki: Ey kendilerine karşı aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, bağışlayıcı ve merhametlidir. Size azab gelip çatmadan Rabbinize dönün, O'na teslim olun. Sonra size yardım edilmez. Ansızın ve hiç farkına varmadığınız bir sırada, söz azab gelmezden önce Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun. Kişinin "Allah'a karşı aşırı gitmemden ölürü yazıklar olsun bana; gerçekten de ben, alaya alanlardandım" diyeceği günden sakının. Veya, "Allah beni doğru yola eriştirseydi sakınanlardan olurdum diyeceği, yahut azabı gördüğünde: Keşke benim için bir kez daha dönüş olsaydı da, güzel hareke! edenlerden olsaydım! diyeceği günden sakının. "Evet, sana ayetlerim geldi de. sen onları yalanladın, büyüklük tasladın ve nankörlerden oldun!" (Zümer, 39/53-59)

Buradaki ayetler, cehennem azabının kuşatmasından önce; kendilerine zulmeden Allah'ın kullarını, "Eğer, Allah bizi doğnı yola iielseydi, biz de takva sahiplerinden olurduk" dememeleri için; Allah'a yönelmeye ve kendilerine indirilen en güzel mesaja tabi olmaya davet etmektedir. Kaybettikleri fırsatlar için dövünmemeleri ve doğru yola ulaşmaları için onlara Allah'ın ayetleri gelmiş fakat onlar yalanlamışlar, böbürlenmişler (is-tikbar), inkar etmişler ve nihayet azabı hak etmişlerdir. Özellikle İLAilah dilediğini hidayete, dilediğini delalete iletir" ifadesini ve bu ifadenin geçtiği ayeti açıklamaya önem vermiş bulunmaktayız. Çünkü bu ve Kur'an'da mevcut benzer ifadeler, insanın hidaj'ct ve dalâlet, seçme yeteneği ve seçîiğindcn .sorumlu olması hakkında delil getirilirken, iradeleri, seçmeleri (fiili) yapıp etmelerinin herhangi bir fonksiyonu olmayacak şekilde. Allah'ın bizzat insanların hidayet ve dalaletini kesin bir biçimde takdir etmiş olduğunu vehmetmelerinden ötürü; bu ve buna benzer ifadeler, araştırmacılara problemli gelmektedir.

Bu durum özellikle metin açısından sözkonusu olmakladır. Ayetin kelamî bir tartışma konusu yapılması hususuna gelince; deriz ki; Bu gibi ayetleri inceleyen bir araştırmacı, bunların genel olarak, münakaşa ve cedele dalmaksızın, birtakım gayeleri hedeflediğini; çünkü bu ayetlerin, destekleme, tesbit, niteleme, yakınlaştırma ve tescili gibi amaçlar taşıdığını ve bunun etrafında münakaşa çıkarmanın yersiz olduğunu görecektir. Herhangi bir münakaşaya girmek, Kur'an'ın hedefleri, Peygamber gönderilmesinin hikmeti, insanların uyanlıp müjdeîenmasinin hikmeti ile bağdaşmamaktadır Hakikat şudur ki, Kur'an müjdeleme, öğüt verme ve davet çerçevesinden, özellikle bu hedeflere ve hikmete ters biçimde, cedcl ve münakaşa çerçevesine İntikai etmemektedir.

Öle yandan Abdulhamid el-Hatîh cl-Mekkî'yi daha yeni neşretmiş okluğu Tefsir ul-Ilaiîb adlı

tefsir kitabında "Allah dilediğine hidayet eder. dilediğini saptırır" cümlesini, cümle içerisinde geçen "dilemek"' fiilini ıtinsan"a nisbet ederek yorumladığını görmekteyiz. Yani (bu yoruma göre ayetin anlamı) Allah. küfr ve günah İle kendine dalaleti dileyen kimseyi sapıtır; iman ve salih amel ile kendisi için hidayeti dileyen kimseye ise hidayet verir (demektir). Müfessir bu yorumuyla dileme, seçme kabiliyetinin insanda bulunduğunu, insanların yaptıkları, seçtikleri eylemlerinde ve ahlâklarında bir müdahc-lesi olmaksızın. Allah'ın insanları .saptırmak ve hidayete ulaştırmaktan münezzeh olduğunu kasdetrniştir.

Onun bakış açısıyla, biraz önce açıklamış olduğumuz bizim bakış açımı/ aynı noktada buluşuyorlarsa da, biz yine de bu mü'ressirin yorumunda /.orunlu olmayan bir zorlama ve tuhaflık olduğunu görmekleyiz. Çünkü içerisinde "men ycsff ibaresi bulunmayan, özellikle hidayet ve dalâletin Allah'a riispei edildiği ayetler vardır ki. biraz Önce zikrettiğimiz Bakara 26. ayef ve şu ayetler buna Örnektir.

"Allah kime hidayet dilerse o. hidayete kavuşmuş (mühtcdi)dir. Kimi de dalalete yöneltirse iste onlar hüsrana uğrayanların tâ kendileridir." (Araf 7/1 78)

"Onların, Allah'tan başka kendilerine yordun edecek dostları yoktur. Allah kimi sapıklıkta bırakırsa artık onun için bir yol yoktur." (Şûra 42/46)

Yeri gelmişken; belirtilmesi ve dikkat çekilmesi gerekli hususlardan birisi de sudur: Bu gibi ayetlerde; mutlak olarak gelen ve insanın kesbi. tercihi, dönüşü, dirilişi ve cezalandırılması ile bağlantılı meselelerden bir çoğu. başka ayetlerde mukayyeti ve izahlı olarak gelmemekledir. Böylece (genel) mutlak oluştan kaynaklanan bu vehim ve karışıklık ortadan kalkmakta, Kur'an'ın anlatımları arasındaki tam uyum kendini göstermektedir. Bu bir yana Kur'an'da yer alan bazı anlatımlar ve muhkem ilkeler vardır ki. bunlar ayetlerin metni, akısı ve siyakı içerisinde problemli veya çelişkili olarak görülen hususlarda esas alınması gerekli kesin delil mesabesindedir, birtakım Kuran ayetleri etrafında (arlısına çıkaran veya zahirinde problemler veya çelişkiler görerek şaşkınlığa düşenlerin çoğu hu durumun farkında değildir. Hakikaten gerekli olan Kur'an'ın bütününü dikkate almaktır. Konular, lafızlar, terkipler ve anlamlar ile siyak ve prensiplerin bir çoğunda Kur'an'ın bir bölümü, diğer bölümleri tefsir çimektedir. Mutlak olusu, üslûbu, siyak ve ibaresi sebebiyle içerisinde problem görülen ayetlerin tefsirinde mukayyet olan veya daha açık seçik üslup ve siyaktan yahut kesin söz olan muhkem ilkelerden yararlanılır. Bu takdirde de Kur'an metinleri etrafındaki ihtilaf ve tartışma sebeplerinden bir çoğu yok olmakladır. Bu meseleyi ileriki konular içeriside daha geniş bir hiçimde ele alacağız. [35][35]

"Onların Kalplerinde Hastalık Vardır" İfadesi Üzerine

[35][35] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/96-98.

31. ayetteki "Kalplerinde hastalık olanlar ve kafirlerin demesi için..." cümlesi. Pcygamber (s)'e inal. inkar ve şüphe ile yaklaşmakla olanların, kalplerinde hastalık olanlar ve kafirler olmak üzere iki gurup olduğunu ifade etmektedir.

Bu yüzden iki gurup arasında fark olması gerekir Bazı müfessirlcr; burada Peygamber (s) ve ashabı Medine'ye hicret ettikten sonra ortaya çıkan münafıklara işaret edildiğini söylemişlerdir[36[36]]. Bize öyle geliyor ki. bu göriiMe açıkça zorlama vardır. Çünkü ayetler Mekki'dir ve Mekke'de meydana gelen tulum ve tabloları anlatmakladır. Mekkî olan Kur'an ayetleri, Mekke'de bulunan iki gurubuı tavırlarını anlatmıştır. Bunlardan birisi Peygamber (s)'in davasını bütün şiddetiyle inkar eden herhangi bir yumuşaklık ve inat, kibir, engelleme ve eziyet tavırlarını sergileyen gurup; diğeri ise nefislerinin derinliklerinde Peygamber (s)'in bildirdiklerini, doğruluğunu ve Pcyeamber'in yüce ahlâkını ve üstün aklını kabullenerek bu gidilene olmayan; sadece kendilerini zayıf mazeretlerle ikna eden, tereddüt ve şüphe içerisindeki veya insanlardan yahut da onların şerlerinden korkan guruptur. Şu ayetler bu hususu anlatmakladır.

"Eğer kendilerine hır mucize gelirse, ona mutlaka inanacak/arına (dair) olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: 'Mucize/er ancak Allah'ın yanındadır'. Hem bilir misiniz o gelmiş olsa da onlar yine inanmazlar." (En'am 6!109)

"Dediler kt: Biz seninle beraber doğru yola gelirsek, yurdumuzdan atılırız." Biz onlara kendi katımızdan bir nz/k olarak, her sevin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir mekan vermedik mi? Fakat çokları bilmezler."(Kasas 28157)

Bu ikisinin dışındaki kişilere ileride yeri geldiğinde değineceğiz. Görülen o ki: birinci gurup ayetin "kafir" diye nitelediği. İkinci guruptaki ayetin "hasta kalpli" olarak açıkladığı kişilerdir. Burada Mekke'deki tablolardan birisi bulunmaktadır. [37[37]]

Melekler

"Melâike" (melekler) kelimesinin ilk kez geçmesinden dolayı diyoruz ki; Bu kelime Kur'an'da birçok yerde, çeşitli konu ve bağlamlar içerisinde tekrar edilmiştir. Mii-fcssirlerin çoğunluğu bu kelimenin "risalet" anlamına gelen "ulûke" kelimesinden türemiş olduğu ve "melâike" kelimesinin de elçiler anlamına geldiği görüşündedirler.

Fatır süresindeki bir ayet bu görüsü doğrulamaktadır,

"Gökleri ve yeri yoktan yar eden; melekleri ikişer, üçer. dörder kanatlı elciler yapan Allah'a

---

[36[36]] Bkz: Zemahşerı Tefsiri, 1/190 vd.

[37[37]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/98-99.

hamdolsuıı. O, yaratmada dilediğini arttırır. Şüphesiz Allah. herşe\i yapabilendir." {Fatır 35! 11

"Melekleri kutlarından dilediğine emrinden olan ruh ile indirir: 'Benden başka tanrı yoktur, benden korkun!' diye uyarın!" (Nahi 1612}

Bu ayet gibi başka ayetler de ayni durumu destekler mahiyettedir. Bazı araştırmacılar bu kelimenin aslının İbranice olduğunu Öne sürüp, lalız ve anlamıyla Arap diline girdiğini söylemektedirler. Bu göüşle ilgili olarak şu söylenilebilir: İbranice ve Arapça aynı kökten gelmektedir. İsim, fiil ve mastarlar bakımından iki dil arasında çok geniş boyutlu bir ortaklık bulunmaktadır.

Arapça'da bu kelimeye kok olabilecek bir şey bulunmadığı takdirde kelimenin aslen İbranice olup Arapça'ya girmiş olması zaruri bir durum değildir.

Arapça'da 'gönderdi' (ersele) anlamına gelen "eleke" kelimesinin kökü bulunduğu müddetçe bu kelime için böyle bir şey sozkonusu olamaz[38[38]]'.

Özellikle bu kökü veya bir kelimenin ail olduğu başka herhangi bir kökün iki efil arasında müşterek olması imkan dahilindedir.

İbranice'ye nispet etmenin bazı araştırmacıların hoşuna gittiği birçok kelime için de aynı şey söylenebilir.

Arapça'ya sonradan girdiği iddia edilen "Şeytan" kelimesi bu türdendir. Şuna dikkat çekmek istiyoruz ki, biz Kur'an Arapçasuıda diğer dillerden intikal ederek Arapçalaşmış birçok kelimenin olduğunu inkar etmek arzusunda değiliz.

Ne var ki, bu iş Kur'an'ın inişinden Önce olmuş ve Arap dilinde bulunan bu tür kelimeler yeni bir form alıp kullanım ile bu dilin bir parçası haline gelmiştir.

Her halükârda; "melâike" kelimesi ve O'nun tekilinin (melek) Kur'an'ın inişinden önce Arap dilinde kullanılmakla olduğu ve bu dilin içerisinden bir kelime sayılıp Araplar tarafından anlamının bu şekilde bilindiği şüphe götürmez bir gerçektir. Bu kesinliğin delili, İslam'dan Önce Arapların melekleri ilâhlar ve şefaatçiler edinmeleri ve Allah'ın kızları olduklarına inanmalarıdır.Birçok ayet bu durumu anlatmıştır:"Şimdi sor on/ara: Rabhine kızlar, onlara da erkekler mi'.' Yoksa biz melekleri onların gözlen Önünde, dişi mi yarattık," (Saffat 37/149-150)

"(Allah'ın) kullarından, kendisine bir parça tasarladılar. İnsan, gerçeklen apaçık hr nankördür. Yoksa (Allah) yarattıklarından kızları kendisine aldı da oğulları size mi seçti. Rahman'a benzer olarak ileri sürdüğü (kız çocuğu) onlardan birine müjdelendiği za-ynan

---

[38[38]] Bkz: Zemahşerî, Esâsu'l-Belâğa.

onun yüzü simsiyah kesilir, öfkesinden yutkunup durur. Süs içinde yetiştirilip mücadelede açık olmayanı mı? Rahman'm kulları olan melekleri dişi saydılar. Onların ya-\ratılişlarına mı şahit oldular7 Şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir. Ve dedi-Uer ki: 'Rahman dikseydi, biz onlara Sapmazdık'. Onlar sadece yalan söylüyorlar". (Zuhruf 43/15-20)Kur'an birçok ayette kafirlerin melekler hakkındaki sözlerini anlatmıştır:

"Ona bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler. Eğer bir melek indirse\dik. İs bitirilmiş olurdu, artık kendilerine hiç göz açtırılmaidı." (En'am 6/8)

"Dediler ki: Ey kendisine zikir indirilmiş olan; sen mutlaka (inlenmişsin! Eğer doğ-rulardansan, bize melekleri getirsene!". (Hicr 15/6-7)

Allah'la ilişki kuran latif-gizli varlıkların var olduğu, Araplar'dan başka bazı toplumların ve özellikle Arap yarımadası ve civarında; (yaşamakta) olan Ehl-i KitalVm inanmakta olduğu bir husus idi. Bu inanç sonradan Arapların arasına gizlice sızdı ve "melâike" kelimesi bunun için Özel bir ad haline geldi. Bilâhere (kelimenin anlamı) ayetlerin ortaya koyduğu yönde gelişme kaydetti.

Kur'an bu durumu teyid etmektedir. Şöyle ki; melekler hakkındaki pasajlar onların Allah'la ilişki halinde olduğunu, Allah'ın emrilcrini Ncbîve Rasûîlcre tebliğ, cennet ve cehenneme ait görevlen üstlenmek, mü'minleri ve kafirleri hak etmelerine gör buralarda karşılamak, hak edenlere dünyada Rabbanî azabı İndirmek, insanların amellerini saymak, Allah'ın arşını yüklenmek, O'nü hamd ve teşbih etmek, Allah'ın emrettiği bütün görevleri, hiç birisine isyan etmeden yerine getirmek gibi çeşitli hizmetleri yerine getiren varlıklar olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte onların mahiyeilerinc dair Kur'an'da açık bir bilgi yoktur. Kur'an'da meleklerin nitelikleri hakkındaki anlatılanların tamamı onların veya onlardan bazılarının ikişer, üçer ve dörder kanallı olduklarıdır. ei-Taberânî'nin naklettiği bir hadise göre; Peygamber (s), semanın ufkunu kaplamış halde Allah'ın meleğini görmüştür. Birçok hadis Peygamber (s)'in. kendisine vahiy indirirken Allah'ın meleğini veya Cebrail'i gördüğünü ve insanlar arasında iken onunla konuştuğunu fakat meleği ondan başkasının görmediğini ifade etmektedir. Mesela Aişc (r)'den rivayet edildiğine göre O şöyle demiştir: "Bana Rasûlullah (s): "Ey Ai.se, bu Cebrail sana selam ediyor" dedi. Ben de, Allah'ın selam ve rahmeti onun (da) Üzerine olsun" dedim. (Aişe ilave ederek) "O (Peygamber) bizim görmediklerimizi görüyordu" dedi."

Durum ne olursa olsun; Meleklerin varlığı ve Allah'a hizmete amade.olmaları Kur'an'ın açıkça bildirmesiyle sabittir ve buna iman etmek birçok ayette geçtiği üzere Kur'an nassıyla farzdır. Bakara süresindeki şu ayet bunu belirtmektedir: "Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhire/ gününe, meleklere, Kitaba ve peygamberlere inanan (kişinin iyiliğidir)" (Bakara 21177)

Evrenin kuvvet ve kanunlarından bir çoğunu idrakten aciz olan akıllarımız idrak cl-mese bile;

tabii ki, meleklerin varlığı, Allah'ın kudret çerçevesinin dışına çıkan bir durum değildir.

Bundan başka; meleklerin mahiyetleri hakkında nakledilen: Kur'an'da bir bilgi yoktur ve bu konuda Peygamber (s)'dcn nakledilen sahih bir hadis de bulunmamakladır. Bu yüzden meleklerin durumları ile ilgili olarak Kur'an'ın veya sahih sünnetin verilerinin sınırında durmak gerekmektedir. Onların mahiyetleri veya yerine getirdikleri ğörevlcrini niteliği ya da sûret ve ^ekii itibariyle ne hakle oldukları hakkında tahmin ve ihtimalleri Kur'an ile sahih hadise dayanmayan açıklamaları esas almak caiz değildir. Zaten bu tulumun herhangi bir faydası ve olumlu bir sonucu da yoktur. Meleklerin suretleri ile ilgili olarak Kur'an'in bazı açıklamaları ihtiva etmesinin hikmeti bir bakıma Arapların /i-hinlerindcki düşünceyle ve meleklerin lanrılaştmlması, onardan şefaat talep edilmesi, Allah'ın kızları ve yakınları olduklarına ilişkin inançlarıyla bağlantılıdır ki. bu hususa bir kısmını daha önce belirttiğimiz birçok Kur'an ayeti işaret etmiştir. Bu ayetlerde meleklerin sadece Allah'ın kulları ve ö'nun emirlerini yerine getirip O'nu hamd ve teshili eden hizmetçileri oklukları, Allah'ın ibadet ve boyun eğilmeye kıyık yegane varlık okluğu, fayda ve zarar verme kudretine sahip olanın Allah olduğu; kim Allah'tan başkasına döner ve Otıun kul ve hizmetçilerine kutluk eder de onlardan lavda ve zarar geleceğini umar/düşünürse, onun dalaletin en şiddetlisi ve akıl ile mantığın gerekli gördüğü esastan sapma içerisinde olduğu anlatılmak istenmiştir.

Şu ayetler bu hususla ilgili kuvvetli ipuçları vermekledir;

"Rahman çocuk edindi" dediler. O (böyle şeylerden) \üeeiniiinczzeluir. Aksine (O melekler} değerli kullardır. Ondan önce söz söylemezler ve onlar. O'mm emriyle hareke! ederler. Onların önlerinde ve arkalarında ne varsa (Allah) bilir. O'uu/ı razı olduğundan başkasına şefaat edemezler ve onlar. O'nun korkusundan titrerler. Onlardan her kim: "Ben O'ndan başka bir tanrıyım.1" derse onu cehennemle cezalandırırız. İliz zalimleri böyle cezalandırırız." (Enbiya 21126-29)

"O gün onların hepsini mahşerde toplar sonra meleklere: "Bunlar mı size tapıyorlardı" deriz. (Melekler) derler ki: "Sen yücesin, bizim vekilimiz onlar değiU sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çokları onlara inanıyordu". (Sehc' 34/40-4/)

"(Rabhîn), onları ve Allah'tan başka taptıklarını topladığı gün. der ki: "Bu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa kendileri mi yolu sapıttılar'.'" Derler ki: Senin şanın yücedir, senden başka dostlar edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onları ve bahalarını nimet xerip yaşattın. Sonunda anmayı unuttular ve helaki bak eden bir toplum oldulaı " fk'ıır-kan 25/17-18)

"Ne Mesih, Allah'a kul olmaktan çekinir, ne de (Allah'a) yaklaştırılmış melekler. Kim 0 ne kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa bilsin ki: O. onların hepsini kendi huzurunda toplamayacaktır." (Nisa 41172)

Açıkça görüldüğü gibi: burada Kur'an'ın çağrısı ve l\/. Peygamber'm rİsalçli des-

teklenmekledir.

Durum ne olursa olsun Kur'an farklı birçok konu ve bağlam içerisinde meleklerle ilgili haber vermekle ve onlardan bahsetmektedir. Kur'an. Melekler konusundaki onların dinî inançlarından kal-ı nazar etmekle birlikle. Kur'an'ın anlattığına yakın bir biçimde: (Arapların) var olduklarını ve niteliklerini itiraf (kabul) ettikleri bazı kuvvetlerden ve yaratılmışlardan bahsetmektedir.

İşte bu öğüt ve ibret vermeyi, aynı zamanda ilkeleri desteklemeyi hedefleyerek, in sanlara bildikleri ve kabul enikleri şeylerle hitap etmesi yönünden Kuran üsiûbundak mühim bir noktadır.

Zira (bazı) iş ve olaylar hakkında konuşmak ancak dinleyicilerin bilgilerinden kay naklamp bunlarla uyumlu olduğu takdirde etkiii olabilir[39[39]] '-

Müfessirler eserlerinde, meleklerle iigiii olarak Kur'an'ın belirttiklerine ek olarak si ver ve tarih alimlerine, sahabe ve tabiine nispet edilen bazı açıklamalara yer vermişler dir. Bununla birlikte bu açıklamalarda çok gereksizlikler vardır; lüzumsuz ve hattı uzak durulması İcap eden. ga'ybî İzah ve açıklamalara girilmesi söz konusudur. Burnu herhangi bir yararı yoktur.

Bu husus, farklı açılardan onlardan söz çimenin Peygamber (s)'in çevresinde yaygıı bir durum olduğunu göstermektedir ki, hu bizim dediklerimize uygun düşmekle v'c ön kırı desteklemektedir. Hu arada Ahd-i Kadîm (Tevrat) ve İncil'in bölümlerinin hirçol konu içerisinde melekleri Allah'ın peygamberlere gönderdiği elçileri ve onun emirlerin verine getiren hizmetçileri niteliği ile zikretmiş olduğuna dikkai çekmek isliyoruz.

Hem Allah nezdindeki yerlerinin yüceltilmesi hem de dünya ve ahîreüe alakalı ola rak yerine getirdikleri büyük görevlerle ilgili olsun: Kûr'an'da meleklerin zikredilin) okluğu üslup, bu kitaplardan büyük bir farklılıkla ayrılmaktadır.

Bu durum. Kur'an'ın özelliklerındendir ve belki de bir yönden Peygamber (s)'iı çevresi ve yaşadığı dönemin ahvaliyle bağlantılıdır. [40[40]]

"Ehl-İ Kitab" Kavramı

"Ehl-i Kitab" ifadesi ilk kez geçtiği için burada diyoruz ki: birçok Kuran ayetimi açıkladığı gibi. bu kelime ile yahudi ve hrisiiyanlar kastedilmekledir. Mesela:

39[39] Bkz: el- Kur'anu'l-Mecîd kitabımız, s.185-189.

40[40] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/99-103.

"Kitab sahiplerinin çoğu. gerçek kendilerine besbelli olduktan sonra, sırf içlerinde ki kıskançlıktan ötürü sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Allah, her yv. gücü yetendir."

"Namazı kılın zekatı verin; kendiniz için yapıp gönderdiğiniz her hayrı. Allah m \'d mnda bulursunuz. Allah yaptıklarınızı görür.

"Yahudi ve hristivan olandan başkası cennete girmeyecek dediler. Bu, onların kıı runtıısıdur. De ki: "Doğru iseniz delilinizi getirin."

"Hayır, kim muhsin olarak özünü Allah'a teslim ederse, onun mükafatın, Rahhİni, kalındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."

"Yahudi/er: Hristiyankır bir temel üzerinde değiller, dediler. Hrisiiyanlar da: Yahu diler bir temel üzerinde değiller, dedi/er. Oysa hepsi kitabı okuyorlar. Bilmeyenler de tıpkı onların dedik/eri gibi demişlerdi. Artık Allah, ayrılığa düştükleri şey hakkında kıyamet günü aralarında hüküm verecektir." (Bakara 2/109-113)

Ehl-i Kitab kavramı Kur'an'da birçok yerde, çeşitli üsluplarla ve birçok konu içerisinde; farklı bağlamlarda tekrar edilmiştir. Bunların bazıları hristiyan ve yahudüerden bir gurubun Mekke'de bulunduğu izlenimini vermektedir.

Birçok ayette; Muhammedi çağrının doğruluğu, Kur'ani davetin temelleri, bu davet ve önceki kitaplı dinlerin doğmuş olduğu kaynağın birliği hakkında onların tanıklığına başvurulmuştur. Onların tanıklığına başvurulması, onların şehadetlerinin beklenilmekle olan bir durum olduğunu göstermektedir. Dahası birçok Mckkî ayetle onların şahid oldukları, tasdik ve iman ettiklerini ifade eden pasajlar vardır. Mesela;

"Bundan önce kendilerine kitap verdiklerimiz {Kur an'a) inanırlar. Onlara Kıır'an okunduğu zaman: O'na inandık, o Rabhimizden gelen gerçektir. Zaten biz ondan Önce de müşlümem idik, derler." (Kasas 28/52-53)

"De ki: Siz ister ona inanın ister inanmayın. O, daha önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar, derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar, Rabhinnzin şanı yücedir, gerçekten Rabbimizin sözü mutlaka yerine, getirilir! derler. Ağlayarak çeneleri üstüne kapanırlar ve Kıır'an onların derin saygısını arttırır." (İsra 17/107-109)

"De ki: Hiç düşündünüz mü, Eğer bu (Kur'an) Allah katından olduğu halde siz onu ianımamışsanız; İsrailoğıılîarı'ndan bir şahid de bunun benzerini (Tevrat'ta) görüp inandığı halde siz büyüklük tasladıysanız? Şüphesiz Allah, zalim bir toplumu doğru yola iletmez." (Ahkaf 46110)

"Allah size Kitab'ı açıklamış olarak indirmişken, ben ondan başka bir hakem mi arayayım? Kendilerine kitap verdik/erimiz O'nun gerçekten Rabbin tarafından indirilmiş olduğunu

bilirler; onun için hiç kuşkulananlardan olma." (En'anı 61114)

"Kendilerine kitap verdiklerimiz sana indirilenden (ötürü) sevinirler. Fakat bazı guruplar onun bir kısmını inkar ederler. De ki: "Bana yalnız Allah'a kulluk etmem ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamam emredildi. Ben, O'na davet ederim, dönüşüm de O'nadir". (Ra'd 13/36}

Kur'an, yahudilerin kitaplarını sadece "Tevrat" ismi ile ifade etmiştir. Yahudilerin ellerinde, bugün yaygın olan Ahd-i Kadîm'in bölümlerinden bazı bölümlerin bulunduğunu gösteren ayetler vardır ki, bu (durum) Tevral isminin onların ellerinde bulunan Ahd-i Kadim bölümlerini ifade için kullamldığını göstermektedir. Hristiyanların kitaplarına gelince, Kur'an bunları tekil kipi ile bir (kitap)'tan daha fazla olmasına ve İncil adının onların ellerinde bulunanlar için bir (özel) İsim olmasına engel değildir. Kur'an'da Peygamber (s)'in vasıflarının yahudi ve hristiyanların ellerinde yaygın olan Tevrat ve İncil'de zikredilmiş olduğunu belirten bir ayet vardır ki. bu Araf sûresi 157. ayettir:

"Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o Peygamber'e uyarlar." [41][41]

Kur'an'daki ayetler, yahudilerin çoğunluğunun Medine'de bulunduğu Mekke'de bulunan Ehl-i Kitab'ın çoğunluğunu ise hristiyanların teşkil ettiği ve bunların komşu ülkelerden gelen ve Arap olmayan topluluklar olduğu izlenimini vermektedir. Genellikle ayetlerin üslûbu Ehl-i Kitab'a yumuşakça ve sevgiyle yaklaşmaktadır.[42][42]

Ehl-i Kitab'ın ve özellikle yahudilerin Muhammedi davete karşı takındıkları tavırların değişikliği sebebiyle bu üslûbun Kur'an'ın Medenî bölümünde değiştiği ortaya çıkmaktadır. [43][43]

32- Hayır, andolsun aya,

33- Dönüpt"[44][44] gitmekte (olan) geceye,

34- Ağaran'[45][45] sabaha

35- Ki o (cehennem) büyük olaylardan biridir[46][46].

36- İnsanlar İçin uyarıcıdır.

---

[41][41] Araf Sûresi'nin tefsiri sırasında, inşaallah bu konuyu açıklayacağız.

[42][42] Asru'n-Nebî kitabımız s.95'te Hicaz'da "Yabancı Topluluklar" konusunu; Sîratu'r-Rasûl kitabımızda da hristiyanlar ve yahudiler bölümlerini okuyunuz.

[43][43] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/103-105.

[44][44] Edbera Arkasını döndü.

[45][45] Esfera Belirginleşti, ortaya çıktı.

[46][46] İhda'l-kiber Allah'ın büyük delillerinden birisi. Tercih edilen görüşe göre burada kastedilen "Sekar"dir.

37- Sizden ileri gitme veya geri kalmayı dileyen kimseler için.

Bu ayetler önceki ayetlerin tekrarıdır. Bunların içerisinde tehdit vardır. Sona erip döndüğünde aya; belirginleştiğinde ise sabaha yemin edilmiştir. Yeminin konusu; kafirlerin korkutulduğu "Sckar"ın bir vehim olmayıp gerçek ve Allah'ın büyük delillerin-den/ayetlerinden biri olduğu, işlerinde açık bîr delil üzerinde bulunarak, dileyenin Allah'a imana ve davete uymaya yöneiip kurtuluşa ermeyi, dileyenin de böyle yapmayıp helak olmayı tercih etmeleri için bütün insanlara yönelik bir uyarıcı olmasının vurgulan-maşıdır.

Önceki ayetler uhrevî hayatın ve kafirlerin karşılaşacağı azap ve cehennemin gerçek olduğunu îekid ettikten sonra buradaki son ayel. insanların temyiz ve seçme kabiliyetlerine sahip bulunduklarını, Peygamber'in görevinin ancak uyarı ve tebliğ olduğunu anlatmıştır. Burada da daha Önceki ayetler hakkında .söylediklerimiz tekid edilmiş olmakladır. [47][47]

38- Her can kazandığıyla (Allah katında) rehin alınmıştır'[48][48].

39- Yalnız sağın adamları'[49][49]' (doğruyu bulmuş olanlar) hariç.

40- Onlar cennetler içinde soruyorlar,

41- Suçluların durumunu:

42- "Sîzi şu yakıcı ateşe ne sürükledi?"'[50][50] diye.

43- (Onlar da) dediler ki: "Biz namaz kılanlardan olmadık".

44- "Yoksula da yedirmezdik".

45- "Boş şeylere dalanlarla birlikte dalardık"'[51][51].

46- "Ceza gününü'[52][52]' yalanlardık".

47- "İşte böyle iken ölüm[53][53] bize gelip çatlı".

---

[47][47] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/105-106.

[48][48] Küllü nefsin biıuâ kesebet rehine Her kişi yaptığından sorumlu ve ondan ipotekli (nıürtehin)dir.

[49][49] Ashaba'I-Yemhı Kıyamet günü, kurlu İm usları anlatan bir Kur'anî ifadedir.

[50][50] Mâ sele kekimi fi sekar "Sizi cehennemde yer alanlar içerisine kim yöneltti1' demektir.

[51][51] el-Havd Bir şeyde derine dalmak. Burada herhangi bir bilgiye dayanmaksızın ve haksız olarak (günaha) düşmek ve sürçmek veya batıla dalmak kastedilmiştir.

[52][52] Yevmu'd-Dîn Din, burada "karşılık verme/ceza" anlamına gelmektedir. Bu, hesap yani kıyamet gününün kastedildiği bir Kur'anî ifadedir.

[53][53] el-Yakın Ölüm ve hayatın son bulması mânâsındadır.

Aynı şekilde buradaki ayetler de öncekilerin devamıdır. Özellikle birinci ayet daha önceki ayetin bir tamamlayıcısı ve her insanın, yaptığından; hidayet tarafına yönelmek veya bunu bırakmaktan sorumlu tutulacağının anlatımı ile onun bir devamıdır, ikinci ayet istidrâk (istisna) üslubu ile "Ashâbu'I-Yemîn"e ahirette cennetlerin bahşedileceğini ortaya koymuştur. Bu istisnadan ölürü Taberî ve ondan başka bazı müfessirler birinci ayetin masiyet işleyen ve inkar edenleri kastettiği şeklinde yorumlamışlardır: İkinci ve müteakip ayetler "Ashâbu'l-Yemîn" ile "mücrimler" arasında varsayılan (mukadder) bir diyalogu anlatmıştır. Birinci gumptakiler diğerlerine, kendilerini cehennem ehli arasına neyin sevkeltiği hakkında ilginç ve sevinç içerisinde olarak bir soru yöneltmişler, onlar da bunun sebebinin, kendilerinin Allah'a kulluk etmemeleri. Ona yönelerek namaz kılmamaları, miskinleri doyurmamaları; buna ilave olarak batıla dalanlarla birlikle batmaları; hayatları sonra erip, yaptıklarının ne gibi sonuçlar doğurduğu gerçeği ile başbaşa kalana ve (nihayet) kendilerine hatırlatılan fakat kabul etmedikleri azab onların üzerinde gerçekleşene kadar; hesap ve ceza gününü yalanlamaları olduğunu, ifade ederek cevap vermişlerdir. [54[54]]

Ashâbu'l-Yemin Ve Ashâbu'ş-Şimâl

'-Ashabın-Ycmm71 mecazî bir ifadedir. Araplar sağ tarafı uğurlu sayıyorlar ve onu mübarek kabul ediyorar; sol tarafı ise uğursuz sayıp kötü kabul ediyorlardı. Başka ayetler de kıyamet günü insanlara yapıp etliklerini (belirten) kitapların verileceğini anlatmıştır. (Buna göre) kurtulmuşlara (kitapları) sağ tarafından, hüsrana uğrayanlara ise sol taraflarından verilecektir. Nitekim bu durum Hakka sûresi 19-34 ayetlerde söyle geçmektedir:

"Kitabı sağ tarafından verilen: 'Alın kitabım, okuyun- Ben hesabımla karşılaşacağını, sezmiştim, zaten' der. Anık o, memnun edici br haya! içindedir. Devşirilmoi kolay yüksek bir bahçede... Geçmiş günlerde yaptığınız işlerden ötürü afiyetle yeyin, için! Kitabı sol tarafından verilen ise; 'Keşke bana kitabım veri/meşeydi! Şu hesabım, hiç h,i-memiş olsaydım! Keşke (ölüm) işimi bitirmiş olsaydı, malım bana hiçbir yarar sağlamadi, gücüm (saltanatım) benden yok olup gitti' der. Tutun onu, bağlayın onu. Sonra cehenneme sallayın onu! Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu! Çünkü o Allah'a inanmıyordu. Yoksulu doyurmaya önayak olmuyordu." (Hakka 69/19-34)

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşıldığı gibi; bu Ashâbu'l-Yemîn ifadesi ile kıyamci günü iman ve salİh amelleriyle kurtulanların kastedildiği anlaşılmakladır.

Her halükârda "Ashâbu'l-Yemîn" ve "Ashâbu'ş-Şimâl" ifadeleri karşılıklı olarak; zihinlerinde bulunanı yakınlaştırma, benzetme. Örneklendirme ve tesir etme için; Kur'an'ı dinleyen Arapların zihinlerinde yerleşmiş olan anlayışlardan, onların kavramlarından ve konuşma

---

[54[54]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/107.

üsluplarından iktibas edilmiştir.

Ahiret Günü, Kurtuluşa Eren ve Hüsrana Uğrayanlar Arasındaki Diyalog Ahirel günü, ulaşacakları makamlarına varınca, kurtuluşa erenler ve hüsrana uğrayanlar arasında olacağı söylenilen diyaloglar tekrar tekrar anlatılmıştır. Ayrıca kafirlerin itirafları, pişmanlıkları ve yazıklanmaları tekrar edilmiştir. Mesela:

"Cennet halkı, ateş halkına seslendi: "Rahhinıizin bize va'dettiğini biz gerçek bulduk. Siz de. Rabbinizin size va'dettiğini gerçek bu/dunuz mu? " (Onlar da) "evet" dediler ve aralarından bir münâdî (müezzin) "Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun! diye bağırdı. Onlar ki, Allah'ın yolundan men'edip onu eğriltmek isterler, ahireti de inkar ederlerdi." (Araf 7/44-45)

Görülen o ki, bunların anlatılmasında; uyarma, kınama ve düşünüp olumsuzluklarından vazgeçmeye dek, kafirlerin benliklerinde korku meydana getirmek gibi amaçlar hedeflenmiştir. [55[55]]

48) Onlara şefaatçilerin şefaati fayda vermez.

Bu ayet de daha önceki ayetlerin devamı olup, kıyamet günü günahkâr/suçluya şefaatçilerin yarar sağlamayacağını; davranışlarından dolayı müslchak oklukları korkunç mekana varacaklarını anlatmaktadır.

Görüldüğü üzere ayet, kişiye imanı ve amel-i salibinin fayda vereceği gerçeğine kafirlerin dikkatini çekmiş; onları sapıklıktan vazgeçmeye ve şefaatçilerin şefaatlerine mcyletmemeye yöneltmiştir, [56[56]]

Araplara Göre Şefaat İnancı

Birçok Kur'an ayeti, Arapların şefaat hakkındaki inançlarım ve şefaat meselesini; onların büyük çoğunluğunun tabi olduğu şefaat inancının şirk inancına yaklaştığını göstererek anlatmıştır. Çok sayıda Kur'an ayetinin de belirttiği gibi onlar Allah'ın en büyük ilah olduğunu itiraf etmekteydiler. Mesela:

"De ki: 'Biliyorsunuz dünya ve içinde bulunanlar kimindir? 'Allah'ındır' diyecekler. O hakle düşünmüyor musunuz? 'Yedi göğün Rabbi ve büyük arşın Rabbi kimdir' de. Bunlar Allah'ındır diyecekler. 'O halde korunmuyor musunuz?' de. 'Allah'a aittir diyecekler. 'O halde, nasıl

[55[55]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/107-108.
[56[56]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/108.

büyüleniyorsunuz' de". (Müminim 23/84-89)

"Onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorsan elbette diyecekler ki: "Onları, çok üstün, çok bilen (Allah)yarattı." (Zuhruf 43/9)

"Gemiye bindikleri zaman, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar. Fakat (Allah) onları salimen karaya çıkarınca hemen ortak koşarlar". (Ankebut 29/65)

(Cahiliye Arapları Allah'a) inanmakla birlikte, birçok ayetin de gösterdiği gibi; Allah nezdinde şefaat etmelerini istemek kasdiyla; İbadet, yönelim ve duada O'na başka varlıkları şirk koşuyorlardı. Mesela:

"Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de yarar veremeyen şeylere, tapıyor/ar ve: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizde! diyorlar. De ki: Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz? O, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir." (Yunus 10/18)

"İyi bil ki, halis din yalnız Allah' indir. O'ndaıı başka veliler edinerek: "Biz bunlara, sırf bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz" diyenler: şüphesiz ki Allah, onlar arasında, ayrılığa düştükleri şeyde hüküm verecektir. Allah; yalancı, nankör insanı doğru yola iletmez." (Zümer 39/3)

Tercih edilen görüşe göre; şu an konumuzu teşkil eden ayetin anlamı; (şefaat inancının) kötülenmesi ve buna inananların dalalet ve hüsranda olduklarının vurgulanması ile bağlantılıdır. Çok sayıdaki ayette bu husus tekrar edilmiştir. Mesela:

"Yoksa Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? De ki: "Onlar, hiç bir şeve malik olmayan, düşünmeyen şeyler o/salar da mı? De ki: "Bütün şefaat Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü onundur. Sonra O'no döndürüleceksiniz." (Zümer 39/43-44)

"Ondan başka ya/vardıkları şeyler, şefaate sahip değillerdir. Ancak bilerek hakka şahitlik eden/er bunun dışındadır." (Zuhruf 43/86)

Daha önce açıkladığımız üzere söz konusu ayetlerin çoğu Arapların, inandıkları ve Allah'a ortak koştukları şefaatçilerin ilk etapta; -Allah'ın kızları olmaları ve onun huzurunda bulunmalarını kabul etmeleri itibariyle-"melckler" olduğunu göstermekledir. Bu belki de, zihinlerinde Allah'ı, dünyanın kralları, oğul ve saltanat sahipleriyle mukayese etmelerinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, bu kimselerin çaba ve çıkarları, bunlar ile ihtiyaç sahipleri arasında engel olmuş, onlar da bu kimselere ulaştıracak aracıların zorunlu olduğu kanaatine varmışlardır. (Ayetler) Arapların, Allah'a ve O'nun büyüklüğüne i-man etmelerine rağmen, hiç bir şaibe ve karmaşaya yer vermeyen İslamdaki eşsiz tev-hid İnancının ne anlama geldiğini göstermektedir.

Durum ne olursa olsun burdadafci aycl ve konumuzla ilgili diğer ayetlerde şefaatçilerin şefaatine dayanmanın sapıklık olduğuna dair, geniş boyutlu bir uyan vardır. Öyle ki. kişi iman edip salih amel işleyenlerden olmaz ise bu şefaatçilerin Allah yanındaki mertebeleri ne kadar yüce olursa olsun. Allah'ın rızasını gözeten; ona iman edip takva edenler müstesna; şefaat etmeleri imkansızdır. Burada engelleyici ve yoneltici bir durum vardır. [57[57]]

49-50-51- Böyle iken onlara ne oluyor ki, adeta yırtıcı hayvandan"[58[58]] ürküp'[59[59]]kaçan yaban eşekleri'-[60[60]] gibi (hâlâ) öğütten'[61[61]] yüz çeviriyorlar?

Buradaki ayetler daha öncekilerin devamı ve tamamlayıcısıdır. Zira, kafirleri ayıplı makta, Peygambcr'in çağrısına sırtlarını dönmeleri ve vahşi eşeklerin kendilerine göl nen yırtıcı hayvandan kaçmaları gibi çağrıdan kaçmalarının nedenini sorgulamakla1 dır. [62[62]]

52) Hayır, onlardan her kişi kendisine açılan sabiteler verilmesini istiyor,

53) Hayır, dahası onlar aşiretten korkmuyorlar.

54) Hayır, O (KUf'an) bîr ikazdır.

55) Dileyen onu düşünür, oğul alır.

56) Allah dilemedikçe, onlar öğüt alamazlar. Takva ve mağfiret ehli O'dur.

Bu ayetler de kendinden öncekilerin devamı olup istisna ve kınama üslûbu ile aynı konuyu takip etmiştir. Birinci ayet gösteriyor ki. kafirler, iddia ve çağrısının doğru olduğuna delil olması için kendilerine yazılı sayfalar indirilmesini isteyerek Peygamber (s)'e meydan okumuşlardı. Ayrıca bu ayetin, kafirlerin aşın inatlarından Ötürü, kınama tarzında olması da muhtemeldir.

Kafirler iman edip Peygamberi tasdik etmek için kendilerinden herbirinc gökyüzünden öze! bir kitap indirilmesini istiyorlardı1[63[63]]. Bazı müfessirlerin rivayet etliğine göre müşrikler

---

[57[57]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/108-110.
[58[58]] Kasvcraj Yırtıcı hayvanların adlarından biridir.

[59[59]] Müstenfira Kaçmakta olan, mânâsmdadır.

[60[60]] Hıımıır Eşek kelimesinin çoauludur. Bu çoğul kalıbının sadece vahşi eşekler için olduğu söylenilmiştir.

[61[61]] Tezkira Peygamberin çağrısı anlamındadır.

[62[62]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/110.
[63[63]] Bkz: Taberî ve İbn Kesir tefsirleri. Bu iki tefsirde her iki yorumu da destekleyen ifadeler bulunmakladır.

Peygamber (s)'c "Sana tabi olmamızı istiyorsan, içerisinde tabi olmamızın emrcdildiği, filan ve Ulan şahıslara Özel birer kitap gelir1 demişlerdi[64[64]].

Diğer bazı müfessirlerin naklettiğine göre ise; kafirler Peygambere "Bizden herbiri-mizin yanı başında senin Allah'ın elçisi olduğuna dair ve içerisinde sana tabi olmamızın cmredildiği (Allah) katından gönderilmiş bir kitap oksun"" demişlerdir. İsra süresindeki ayetlerden biri onların bu tulumlarını şöyle anlatmaktadır:

"(Dediler ki:) 'Yahut altından bir evin olmalı, ya da göğe {■ikmalisin. Sen bize, okuyacağımız bir kitap da indirmedikçe senin göğe çıktığına da inanmayız'/ De ki: 'Rahhi-min şanı yücedir. Ben, sadece elçi olan bir insan değil miyim?" (İsra 17/93)

İkinci ayet onların tavırları ile alakaıı olarak vakıayı, daveti kabul etmemelerinin nedenini, zecr (engelleme) ve istidrak (istisna) üslûbu ile ortaya koymuştur. Bu da, onların ahiretten korkmaları ve onu inkar etmeleridir. Burada ayetin Peygamber (s)"i rahatlatma/teselli tarzında olduğu görülmektedir.

Üçüncü ve dördüncü ayetler; hatırlatma, insanlara tebliğ cime: sonra, kabul etme ko-nusunda onları kendi tercih ve iradeleri ile haşhaşa bırakma gibi hususları kapsayan Peygambcr'in görevinin anlatımı biçiminde; kafirlerin meydan okumaları ve aşırı inallarına verilen bir cevabı içermekledir. Beşinci ayetle ise Öğüt alma ve daveti kabul etme hususunda insanların dilemelerinin Allah'ın dilemesi ile bağlantılı olduğu anlatılmıştır ki; Allah takva ve saygı duyulmaya daha layık; af ve mağfirete ise kadir olandır. [65[65]]

Allah'ın Dilemesi

"Allah dilemedikçe (onlar da) dileyemezler; ancak Allah'ın dilediğini dileyebilirler"(İlk etapta) İnsanların dilemelerinin Allah'ın dilemesine bağlı olduğunun belirtildiği beşinci ayet ile insanların mutlak irade sahibi olduklarının anlatıldığı (37.) aycl arasında bir çelişki veya tahdit görülmekledir. Bazı alim ve müfessirler; buradaki ifade, insanlann ancak Allah'ın kendilerinde yaratmış olduğu irade kuvvetiyle dileyebileceklerinin anlatımı tarzındadır. Eğer böyle olmasaydı insanlar irade sahibi olamazlardı, demişlerdir. Diğer alimler ise; insanların iradesinin Allah'ın iradesine bağlı ve Allah'ın iradesinin onların iradelerinin önüne geçmiş olmasından, zahirdeki mutlak anlamın kastedildiği (buna göre de) insanların ancak Allah'ın dilediği şeyleri dileyebileceklerini, söylemişlerdir.

Bu ayet ile insanlarda mutlak olarak tercih ve irade kaabiÜyelinin olduğunu ortaya koyan diğer ayetler arasında çelişki/zıtlık görüldüğünden ötürü bu gibi ayetler; çeşitli kelâmi

---

[64[64]] Bkz: Taberî Tefsiri.

[65[65]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/111.

ekollere mensup alimler arasında tartışma konusu olmuştur,

Bize öyle geliyor ki, birinci görüş insanlarda irade ve tercih etme kabiliyetinin anlatımı ile uygunluk arzetmektedir ki, bu durum daha önce geçen ayetlerde ve bunların dışındaki birçok ayette yer almıştır. Aynı zamanda bu (görüş), insanlarda irade yeteneğinin olduğunu direkt olarak ortaya koyan ayetten sonraki ayetin ruhuna da uygundur. Yine bu, Peygamberlerin gönderilmesi ve ahiret gününün hikmefine de uygundur ki, bu günde insanlar Allah'ın kendilerine bahşetmiş olduğu bu irade, tercih etme ve fiiliyata geçirme kuvvetiyle işlemiş oldukları amellerinin karşılıklarını göreceklerdir. Buradaki ayetler ile eylemleri ve düşünmeyi insana nispet eden Kur'an'daki ayetlerin büyük bir bölümü neredeyse bu görüşün kesin doğru olduğunu ortaya koyan delillerdendir. Buna ilaveten bizim düşüncemize göre (ilgili) ayet ile; yüz çevirme, inat ve düşmanlık gibi inkarcıların gösterdiği (olumsuz) tavırlara üzülmemesi için Peygamber'in teselli edilmesi amaçlanmıştır. Bu husus Kur'an'daki birçok yerde tekrar edilmiştir. Mesela;

"Kötü işi, kendisine süslendirilip de onu güze! gören kimse, (kötülüğü) hiç istemeyen kimseye benzer mi? Allah dilediğini sapıklık içinde bırakır, dilediğini yola iletir. Bundan dolayı kendini onlar için helak etme. Allah onların ne yaptıklarını biliyor." (Fatır 35/8)

"Sen sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecekleri daha iyi bilir." (Kasas 28/56)

"Eğer onların yüzçevirmcsi sana ağır geldiyse, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki, onlara bir mucize getiresin! Allah dikseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!" (En'am 6/35)

"Ancak dinleyenler daveti kabul eder. Ölülere gelince, Allah onları diriltecek, sonra da O'na döndürülecekler." (En'am 6/36)

Görülen o ki, ayetler hidayet ve (daveti) kabulü, (eylemlerin) sahiplerine nispet etmiştir. Bu durum bizim yorumumuzun doğruluğunu gösteren bir delil olabilir. [66][66]

Kâfirlerin Peygamber'den Mucize İstemeleri Ve Kur'an'ın Verdiği Cevaplar

Kafirlerin meydan okumaları ve mucize taleplerini gösteren birçok tablo Kur'an'da tekrar edilmiştir. 52. ayet bu tür ayetlerdendir ve eğer müfessirlerin rivayetleri sahihse -ki sahih olmalarına engel bir durum da yoktur- bu meydan okuma hareketlerinin ilkini teşkil etmektedir.

---

[66][66] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/111-112.

Çünkü (bu ayetteki) tablo daha önce de belirttiğimiz gibi başka bir Kur'an nassı ile teyid edilmiştir.Bu durum, kafirlerin kendilerine Peygamber (s)'in risaletinin doğru olduğunun teyid edildiği ve O'na tabi olmanın emredildiği kitapların indirilmesini istemeleri dolayısıyla olmuştur. Müteakip ayetler ise onlan reddetmiş ve bu olumsuz tavırlarının aslında ahi-retten korkmamalarından kaynaklandığım, Peygamber'in risaleti ve O'nun kendilerine okuduğu Kur'an'ın bir öğüt olup, dileyenin öğüt alarak hidayete ulaşabileceğini açıklamış fakat onların (isteklerini) yerine getirmemiştir.

Kur'an kafirlerin göstermiş oldukları her meydan okuma eyleminde ve onların her olağanüstü delil taleplerinde öz olarak tıpkı bu ayetlerde olduğu gibi onları cevaplayıp reddetmiştir.

İfade ve üsluplar farklı olsa da; ayetler kişinin, davetin doğruluğu, kendisinin evrendeki gücü, kainattaki eşsiz deliller, sonsuz hikmet ve ince tabiat kanunlarının farkına varması, üstün ahlâka ve fazilete yönelip günah, azgınlık ve çirkinliklerden engelleyen Özelliğini görmesi için; kafirlerin meydan okuma isteklerine uyulmadan; düşünülmesi için akıllara, yönelmeleri için kalplere hitap edilmek suretiyle; Peygamber'in çağrısının tek bir Allah'a çağrı ve O'na ibadet; O'nun dışındakilerini bir tarafa atmak ve salih amel işlemek; küfür, şirk, günah ve çirkinliklerden uzaklaşmak olduğu; bu özellikleri taşıyan çağrının bazı olağanüstü desteklere muhtaç olmayıp ancak tefekkür, izan, iyi niyet, temiz kalp ile hak, hayır ve hidayete yönelip, inat ve husûmetten uzak durmak olduğunu; bazen açıkça bazen de üstü kapalı olarak açıklamıştır.

Nitekim şu ayetler bunu göstermektedir:

"O'na bir melek indirilmeli değil miydi?" dediler. Eğer bir melek indirseydik, is bitirilmiş olurdu, artık kendilerine hiç göz açtırılmazdı."

"Eğer O'nu melek yapsaydık, yine bir adam (insan) yapardık ve onları yine düştükleri kuşkuya düşürürdük."

"Senden önce de peygamberlerle alay edilmişti. Fakat onlarla alay edenleri, alay ettikleri gerçek kuşatıverdi." (En'am 6/8-10)

"Eğer kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına olanca güçleri ile Allah'a yemin ettiler. De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Hem bilir misiniz o, gelmiş olsa da onlar yine inanmazlar."

"Gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz, ilkin ona inanmadıkları gibi (sonra inanmazlar) ve bırakırız onlan, azgınlıkları içinde bocalayıp dururlar."

"Biz unlara melekleri ındirscvdik, ölüler kendileriyle konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydİk, Allah dilemedikten sonra vinç inanmazlardı. Faka: (okları bilmezler."

(En'am 109-11 l)

"İnkar edenler diyorlar ki: Ona Rabhinden bîr avet indirilmeli değil miydi? "Sen. ancak bir uyarıcısın; her toplumun bir yol göstericisi vardır." (Ra'tl i 3/7)

"Ve iste biz O'nu. Arapça bir hüküm (kik/p) olarak indirdik. Eğer sana gelen hu ilimden sonra onların arzularına uyarsan. Artık seni A/lalı'tan kurtaracak ne bir veli ne de korıivucıı olmaz." (Ra'd 13/37)

"Dediler ki: Yerden bize bir göze fıskırtmadtkça sana inanmayız! Yahu! senin hurma ve üzümlerden oluşan bir bahçen olmalı, ara/arından ırmaklar fışkırtma/ısın. Yahut zannettiğin gibi üzerimize gökten parçalar düşürmelisin. yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmelisin. Yalıtıl altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. (Yine del sen bizim üzerimize, okuyacağımız bir kitap indirmedikçe senin göğe çıkmana da inanmayız! De ki: Rabbimin şanı yücedir. Ben. sadece elçi bir insan değil miyim'.' Zaten kendilerine hidayet geldiği zaman insanları doğru yola gelmekten alıkoyan şey hep: "Allah, bir insanı elçi mi gönderdi?" demeleridir. De ki: "Eğer yeryüzünde uslu uslu yürüyen melekler olsaydı elbette onlara gökten bir meleği elçi gönderirdik." De ki: "Benimle sizin aranızda şahit o/arak Allah yeter. O, kullanın haber alır, görür. "Allah kime hidayet ederse, işte doğru yolu bulan odur. Kimi de sapıklıkta bırakırsa artık onlar için ondan başka veliler bulamazsın. Kıyamet günü onları, yüzü ko\un, kör. dilsiz ve sağır hır halde süreriz. Varacakları yer cehennemdir. Ateş dindikee, onlara çılgın alevi arttırırız." (İsra 17/90-97)

"Kendilerine okunan kitabı sana indirmemiz, onlara yetmedi ini? Şüphesiz inanan bir toplum için barda bir rahmet vardır. De ki: "Bizimle sizin aranızda şahıd olarak Allah yeler. O. göklerde ve yerde olanları bilir. Batıla inanıp Allah'a karşı nankörlük edenler, işte ziyana uğrayanlar onlardır." (Ankchııl 29/5 1-52)

Kafirlerin meydan okumalarına verilen bu güçlü cevaplar Peygamber'in çağrısının olağanüstü desteklere (mucizeler) muhtaç olmadığı; niyetleri iyi, vicdanları temiz olanlar, hak ve hakikatle yönelimleri doğru olan kimselerin iman etmiş okluklarının anlatımı tarzındadır. Burada; onların hakka dönüp (Peygamber'in çağrısını) kabul etmeye yöneltiri yeterli hususlar vardır. Niyetleri çirkin olan. hak ve hakikate meyilleri olmayanlaı ne kadar açık delil ve mucize görseler de iman etmeyeceklerdir, Eğer herhangi ıir aye-lin olması gerekiyorsa önada onlara okunan ve onların islediklerine tamamen yeterli olan Kuran vardır. İşte hu şekilde Kur'anî-Muhammedi çağrı daha öncekilerden a\ Tırnakladır. Şöyle ki İslam, kafirlerin mucize isteklerini verine getirmek için olağanüstü olaylar üzerine bina edilmeyip, akla ve kalbe hitap etmek: kainatla var olan eşsizlik, nizam ve büyüklüğe dikkat çekmek, bu davetin içinde yer alan hak. hayır, iyilik, iyiliği emredip kötülükten nehyclmc, güzel/hoş şeylerin helal kılınıp açık ve gizli günahların haram kılınışı, dayanışma ve yardımlaşmaya teşvik, istila ve yağmanın yasaklanması, insanları hak ve sorumluluklar karşısında eşit ve

birbirine destek olmaları; hak, adalet, özgürlük, güzellik ve iyiliğin hakim olduğu, bir insani toplumun oluşturulması gibi içinde barındırdığı prensipler üzerine kurulmuştur.

Bir hususa daha dikkat çekmek istiyoruz: Bizim Kur'an ayetlerinden ilham alarak anlattıklarımız, kafirlerin Peygamber (s)'e meydan okumaları ve onların Allah'la bağlantısı olduğunu destekeyen mucize ve olağanüstü şeyler getirmesini istemelerini reddetme biçimindedir. Yeri geldiğinde üzerinde duracağımı/ birçok Kur'an ayetinin gösterdiği ve sağlam senetli birçok hadiste yer aldığı üzere: çoğu kez; özelde kendisi ve genel olarak da tüm müslümanlar İçin yüce Allah'ın Peygamber (s) elinde çeşitli suretlerde birtakım mucizeleri göstermiş olduğunu inkar etmiyoruz. Bunlar Peygamber (s)"in gece yolculuğu (İsra), kendisine vahiy inmesi. Allah'ın meleğini görmesi, ruhanî-rabbani sahneleri ve Allah'ın büyük delillerini müşahade etmesi (gibi mucizelerdir.) Nitekim bundan önceki sûrenin ayetlerinde bu konuya değinilmiştir.

Böyle söylerken: Kamer sûresinin ilk ayetinde anlatılan, kafirlerin meydan okuma/mucize istemeleri üzerine ayın yarılması olayının fiili olarak meydana gelmiş olduğu hakkında kuvvetli senetleri olan hadislerin varlığını da bilmekleyiz. Şu kadar var ki. yeri geldiğinde bunların üzerinde durulması daha uygun olur.

53. ayet. ahiret konusu ve kafirlerin tavırlarının nedenleri hakkında kuvvetli bir telkini içermiştir. Şöyle ki, ahirele inanmayan (kişi) çeşitli alanlarda, hak ve hayra dikkat etmez; dünyada yaptıklarının karşılığını ve cezasını düşünmediği takdirde zâiî ve vicdanî bir atılını ile bu sahalara atılmaz, akıbetinden kurtulacağını bilirse günah ve çirkin işlerden uzak durmaz. İşle böylece bu ayet. ahiret gününe iman çimenin insanların yaşantısında ne kadar etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu, daha önceki bir bağlamda bizim açıkladığımız, görüşe uygun düşmekle ve onu desteklemektedir. "Onlardan her biri kendilerine açılmış sahifeler verilmesini islerler" ayetinde ise Kur'an dinleyicilerinde okuryazar olanların sayısının büyük çapla olduğunun ve onların sayfalar yani bir kağıi veya yumuşak ince deri üzerine yazdıkları, katlayıp yaydıkları hususunda bir delil vardır. Bu durum: Arap kültürünün zayıflığı ve çerçevesnin darlığı şeklinde zihinlerde var olan ka naatlcrin yanlış olduğunu göstermektedir,[67][67] [68][68]

---

[67][67] Yine bkz: Asru'n-Nebi kitabımız s.205 vd.

[68][68] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/113-115.

KIYAMET SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 75

Nüzul Sırası : 31

Ayet Sayısı : 40

İndiği Dönem, : Mekke

Sürenin Tanıtımı

Bu sürede, Kıyametin kopacağı, insanların diriltilip dünyadaki amellerine göre hesaba çekilecekleri sözkonusu edilmektedir. Allah'a ve insanlara kars, gorevlenn, «maledento « Sa havla dalanlar k,nan,r. Ayetlerin 1[1]üslubu gene, alarak, k.namay, mu,deleme-yi, korkutmayı içermektedir. 2[2]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:

1- Hayır, Kıyamet gününe yemin ederim.

2- Hayır, daima (Kıyamet günü) kendini kınayan nefse3[3] yemin ederim.

3- İnsan kendisinin kemiklerini bir araya getirmeyeceğimizi mİ sanıyor?

4- Evet; onun parmak uçlarını4[4] dahi derleyip (yeniden) düzene koymaya güç yetireniz.

5- Ancak insan önündeki (sonsuz geleceğİJni de fücurla sürdürmek ister5[5].

1[1] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi ve Zemahşeri Tefsirleri.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/299.

3[3] en-Nefsu'l-Levvâme Bu ifadeyle, kaçırdığı bazı fırsatlardan ötürü, kendisini suçlayıp ayıplayan, ya da elde edemediği herşey için kendisini kınayan insanların psikolojik durumuna işarci edildiği söylenmiştir. Başka bir görüşe göre "Nefsu'l-Levvamc", salih amel için ne kadar gayret etmiş olsa da yine de hata/kusur korkusuyla kensini/nefsini kınamaya devanı e-den mümin kişinin nefsidir. Diğer bir görüşe göre ise (bu ifade) Kıyamet günü hüsrana uğrayan kişinin kaçırdığı fırsatlardan ölürü kendini kınaması ve pişman olmasına işaret çimektedir*. Bu son mânâ daha doğrudur. Çünkü daha önceki ayette Kıyametin zikredilmesiylc uyum içerisindedir.

4[4] el-Benan Parmak uçları demektir, "Biz onun parmak uçlarını bir araya getirmeye muktediriz" ayetinin en doğru yorumu, bir önceki ayetle Allah'ın, insan kemiklerini bir araya toplamayacağını (diriltmeyeceğini) iddia c-den inkarcıya cevap olduğudur. Bunun anlamı şudur: Parmak uçlarını Önce

kemiklerden yaratmayı takdir eden Yüce Allah insan kemiklerini tekrar bir araya toplayıp (diriltmeye) kadirdir.

5[5] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi ve Zemahşeri Tefsirleri.

6- "Kıyamet günü ne zamanmış" diye sorar.

Ayetlerde, cevaplarını da ihtiva eden sorular ve ilahi yeminler bulunmaktadır. Bu ayetler, Kıyamet gününü ve dirilişi te'kid etmekte; Allah'ın, kemikleri biraraya getiremeyeceği zannıyla vaadedilen Kıyamet günü hakkında inkarında inat edenlerin tavrıyla soru soran kafirleri yalanlamaktadır. Allah'ın, insanı küçük kemiklere ve parmak uçlarının ince ayrıntılarına varıncaya kadar yaratması, bunları yeniden yaratmaya da kadir olduğunu gösterir. İnkâr ise, kötü sonuçlardan korkmama, fücur ve günahlara devam etme isteğinden kaynaklanmaktadır.

Kasem etme, Kur'an'da tekrarlanan bir yöntemdir, Tckvir sûresinde bunun benzeri tekrarlanmıştır. Yeterli derecede yorumunu da orada yapmıştık.

Bazı müfessirler, Kıyamet günü ile kınayan nefis arasındaki münasebetin, inkarcı ve günahkarların göstereceği pişmanlık, kınama ve geçmişe üzülmede görüleceğini belirtirler. Bu sözde doğruluk payı vardır. Bunu değişik ayetler desteklemektedir. Kıyamci [6[6]]günü inkarcıların ve mücrimlerin pişmanlık ve geçmişe üzüntüleri En'am sûresinin 31. ayetinde dile getirilir. "Allah'a kavuşmayı yalan sayanlar, doğrusu hüsrana uğramışlardır. Oyleki, saat (Kıyamet günü) apansız onlara geliverince, günahlarım sırtlarına yüklenerek: "Onda (dünyada) sorumsuzca yaptıklarımızdan dolayı yazıklar bize[7[7]] derler, iyi bilin ki, o işleyip-yüklendikleri ne kötüdür" Sebc süresinin 33. ayeli "Zafa uğratılanlar da büyüklük taslayanlara: "Hayır, siz gece ve gündüz hileli düzenler (kurup) bizim Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na eşler koşmamızı emrediyordunuz" dediler. Azabı gördüklerinde de. pişmanlıklarını saklarlar; biz de küfredenlerin boyunlarına halkaları geçirdik. Onlar, yapmakta olduklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?"

Ayetler, insana nisbet edilen genel yalanı hikaye etse de ayetlerin içeriği, sadece hesap ve diriliş gününü inkâr edenin tavrını anlattığına delildir. Mü'min'e gelince imanı. fücur yapmayı engeller, salih amel işlemeye sevkeder. O, anlatılan kınamanın dışındadır. Sürenin son bölümü de bunu desteklemektedir.

Açıkça görülmektedir ki, bu ayetler, kınamayı, yalanlamayı ve bir hakikati tc'kid et-meyi ihtiva etmekle birlikte, aynı zamanda İtikadi bir gerçeğe de işaret etmektedir ki, bu da diriliştir.

Ayetlerin kınamasında, yalanlamasında, pekiştirmesinde, iman hakikati kararlaştırıp eklemeyi hedefliyor. O da diriliştir. Dinleyenleri, inkâr edenleri vazgeçme ve geri dönmenin

---

[6[6]] Bkz. Taberi. İbn Kesir, Beğavi, Tabresi ve Zemahşeri Tefsirleri.
[7[7]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi ve Zemahşeri Tefsirleri.

gerekliliğiyle uyarmaya çalışıyor. Çünkü dirilişleri, hesaha çekilmeleri şüphe götürmeyen bir gerçektir. Allah'ın bu konuda ki va'di gerçektir, O buna muktedirdir. 8[8]

Modern Parmak İzleri İlmini, Parmak Uçlarına Bağlama Çabası

Bir makale okumuştum. Yazan, parmak uçlarının Kur'an'da özellikle belirtilmesi ile son zamanlarda ortaya çıkan parmak izleri ilmi arasında bir bağlantı kurmaya çalışıyordu. Bu ilmin insanların karakterini ispattaki tehlikeye değiniyordu. Böylece Kur'an ayetlerinden, kelimelerden; evrensel, sanatsal ve ilmi nazariyeler çıkarmaya çalışan bazı insanların diişüneclerinc uygun bir yöntemle Kur'an'ın mucizeliğinc ve doğruluğuna delil getiriyordu. İnancımıza göre Kur'an'da işaret edilen Allah'ın mucizeleri ile ilgili bu yorumları getirmek, ayet ve kelimelerinin taşıyamayacağı bir anlamı yüklemek, onu gayesi ve mukaddesliği çerçevesinden dışarı çıkarır, tartışma ve münakaşaya maruz bırakır.

Kur'an anlayan bir kavme Arapça indirilmişti. Allah peygamberine onu açıklamasını, şerh etmesini emretmişti. O vakit modern nazariyeler ne keşfedilmiş ne de biliniyordu. Niyeti ne kadar iyi de olsa, peygamberin Kur'an ayetlerinin içerdiğinin tümünü bilmediğini, ya da Allah'ın, kâinat sırlarını bıraktığını. Peygambere gizli kalmış, bilinmeyen, keşfedilmeyen bir durum olduğunu iddia etmek müslüman için doğru değildir. Allah'ın melekutunda, yarattıklarından her büyük, küçük, ince, güzel, kafi ve yaşam dünyasındaki incelik ve kemal, nefislerde hayret uyandırıyor, dehşet veriyor. Parmak ucu ve oluşumu, sadece bu büyük okyanustan bir damla konum undadır. Bununla beraber. Rpr-mak izlerinde benzerliğin olmaması sadece eldeki parmaklarda değil insanların bütün uzuvlarında, şekillerinde, simalarında bulunmaktadır. Sadece insanlara da Özel değildir. Bilakis Allah'ın değişik mahlukalıni da kapsamakladır. Bülün burada olanlar, insan zihninin parmak izini kayıl etme, şahsiyetine delil olma yolunu bulmasıdır. Bu yayıldı, çünkü kolaydır. Kur'an'da özellikle parmak uçlarını zikretmek yeni bir .şey değil ki bundan Özel şeyler çıkarmak gereği doğsun. Kur'an'ın indirilişindc ki hikmeti gereği, bazı işleri, amelleri, ahlâkları zikrederken diğerlerini zikretmemeyi, nasihat, hatırlatma, uyarma ve müjdeleme noktasında Özellikle zikredilen şeyin daima en önemlisi olmadığını belirtmek, Kur'an'ın Özelliklerinden biridir. Bununla ilgili dikkatleri çektiğimiz örnekler verilmiştir. 9[9]

İnsanlar Bedenleriyle Dirileceklerdir

Dördüncü ayetin zahirinden, insanların uhrevi hayatla bedenleriyle dirilecekleri an-

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/301-302.
9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/302.

laşılmaktadır. İnsanların et, kemik, kan ve uzuvlarıyla dirilecekleri belirtilmektedir. Bu. kelam alimleri arasında tartışmalara sebep olan ihtilaflı meselelerden biridir. Çünkü 1 bedenler, diğer beşeri ve beşeri olmayan bedenlere girip karışabilir. Bu devamlı bir ş kilde tekrarlanır. Bu görüşlere göre uhrevi diriliş, hesap verme, nimetlendirme ve az verme olayları ruhanidir. Yani hak ettiği cezaya, kazandığına göre, bedenlerin örtü olan ruhlara düşmektedir bu. Başkaları ise; insanlar bedense) olarak diriltileceklerd derler. Çünkü bu he rhâlükarda Allah'ın kudreti çerçevesindedir. Kur'an'ın deği.' ayetlerinde devamlı tekrarlanan da budur. Cisimlerin birbirine karıştığını iddia edenin de şöyle cevap veriyorlar: Bedenlerin kendilerinin dirilmesi zaruri değildir; çünkü azabı ve nimeti hak etmeyi kazanan ruhun Örtüşüdür. Allah'ın yeni bedenlerle yaratın; da mümkündür. Çünkü azabı ve nimeti hak eden ruh ancak bedensel dokunmayla, h sedilebilir.

Bize görünen o ki, ayetin üslubu inkarcıların sözlerini kaydetme ve onları rcddetı tarzındadır. Onların diliyle ölümden sonra kemiklerin dağılıp kül olmalarının yenid bir araya toplanarak diriltilmesini îsra sûresinin 49. ayeti ile şöyle dile getiriyor. "De ler ki: 'Biz kemikler haline geldikten, ufalanıp toprak olduktan sonra, sahiden biz yeni yaratılışla dirileceğiz" Bunu onların asıl inkârlarını belirtmek için zikreder. O ahiret hayatıdır. Ayet onlara aynı yöntemle cevap verir. Bunu yaparken onların olm imkansız diye düşündüklerini Allah'ın yapmaya kadir olduğunu vurgulayarak yapar, gibi durumlarda onların sözlerini nakleder. Ahiret hayatı gayp ve imanla ilgili bir me ledir. Onun hakkında Kur'an'da zikredilen üslûplar, dünyevi terimler, tartışmada kv etmek, yakınlaştırmak, anlatmak gayesi ile insanların alıştığı bir durumdur. Bu ayet benzerleri tartışma ve ihtilaf noktası haline gelmemelidir. Bununla beraber Kur'an aj leri, bedensel diriliş görüşüne sahip olanları desteklemektedir. Çünkü ilahi kudre hiçbir acziyet olamaz. Hikmeti insanların bedensel dirilişini gerektirirse bunun mut kudretin kapsamı dahiline girmesinden şüphe edilmemelidir. 10[10]

7- Ama göz korkudan irkilip açıldığı,'11[11]

8- Ay tutulduğu,

9- Güneş ve Ay bir araya toplandığı zaman;

10- (Evet) o gün insan: "Kaçış nereye" der.

11 - Hayır, sığınacak' 12[12]herhangi bir yer yok.

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/302-303.
11[11] Berikal-Basar Göz (Korkudan) kaydı. Veya bu nedenle göz bebekleri genişledi, demektir.

Berikal-Basar Göz (Korkudan) kaydı. Veya bu nedenle göz bebekleri genişledi, demektir.

12[12] Vizr Sığınak veya korunak demektir.

12- O gün, sonunda varılıp karar kılınacak yer yalnızca Rabbinin katıdır.

13 (O zaman) insanın yapıp öne sürdüğü, (yapmayıp) geri bıraktığı her şey kendisine haber verilir.

14- Yazık, İnsan kendi nefisine sığınır'[13[13]].

15- Birtakım mazeretler'[14[14]] ortaya atsa da.

Göründüğü gibi bu ayetlerde de aynı üslûp devam etmektedir. Kıyametin olacağını, dinleyenleri korkutmayı, yalancıları da yalanlamayı hedeflemekledir. Kıyamet gününün geleceğinden şüphe yoktur. Gözler onun korkusundan dehşetle açılacaktır. Ay kararacak, güneş ve ay ya çarpışacak, ya da bir araya gelecektir. İnsanlar korku anında alınırken soracaklar; kaçış İçin bir yol var mı? "Allah'tan başka sığınacak ve kaçacak yer yoktur" diye cevap verilecektir. İnsanlar dünyada bütün yaptıklarının hesabını verecek-

tir. Onlar ne yaptıklarını daha iyi bilmektedirler. Çünkü uzuvları onlar aleyhinde şahitlik edecektir. "Bugün kendi aleyhine hesap verici olarak yeter[15[15]]. Takdim edecekleri özürler ve deliller onlara fayda vermeyecektir.

Son iki ayet, ikna edici ve kapsamlı bir şekildedir. Her ikisi de güzel bir telkini ya da piskolojik ve eğitici bir yöntemi içermektedir. Özür ve deliller insanlardan hiçbir şe-\j\ HpfpHprnr? PiinViî inçan kendini bilmekte, ve. saiiîd olmakîndır. [16[16]]

16- (Ey Muhammed), onu hemen okumak için dilini depretme.

17- Onu (senin kalbinde) toplamak ve onu (sana) okutmak bize ait (bir iş)tir.

18- Şu halde sana Kur'an-ı okuduğumuz zaman,[17[17]] onun okunuşuna uy.

19- Sonra onu açıklamak da bize düşer.

[13[13]] Beli' l-insânu a/â nefsihî basîrah Denildiğine göre buradaki iki ayetin anlamı şudur: "İnsan ne kadar inkar edip mazeret gösterirse göstersin, insanın organları kendi aleyhine tanık olacaktır". Başka bir görüşe göre bu iki ayet, "ne kadar inkar ve mazeret İçine girerse girsin insan bizatihi fillerinin mahiyet/sonuçlarını bilmektedir" anlamındadır. Diğer bir görüşe göre mânâ şudur: "İnsan kendi nefsini daha iyi bilir. Bu nedenle fiilleri yüzünden onun karşılaştığı sonuç adil bir karşılıktır. Çünkü bunlar onun kendi seçimiyle işlediği fiillerdir". Başka bir görüşe göre ise bu iki ayet "Bugün senin nefsin/kendi aleyhine hesaba çekici olarak yeler!"* anlamındadır. Bütün bu görüşler kabul edilebilir. İki ayetin maksadı da açıktır.

[14[14]] Meâzîrah Onun mazeret ve delilleri demektir.

[15[15]] Bkz. Taberi. İbn Kesir, Begavi, Tabersi ve Zemahşeri Tefsirleri.

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/304-305.

[17[17]] Kur'âneh Burada "O'nun okunması.. anlamındadır. Çünkü "Kur'an" kelimesi "ka-ra-e'" fiilinin masdarlarındandır.

Ayeüerdeki hitap Peygambere yöneliktir. Kur an'ı okurken bir ayetten sonra diğer ayeti okumak için acele ederek dilini hareket ettirmemesini emrediyor. Bilakis ona düşen, vahiy bitinceye kadar ayetleri dinleyerek takip etmesidir.

Burada Allah'ın onun anlayışını sabit kılarak, kavrayış ve açıklamasını İlham ederek güven verme vardır.

Görüldüğü gibi ayetler ile, Kıyamel gününün gelişini, onu inkâr edenleri korkutuşu-nu, insanların sonlarını belirtisini destekleyen ayetler arasında bir itiraz vardır.

Gelen ayetler aynı üslubun ve konunun devamıdır. Buradan da anlaşılmaktadır ki bu ayetlerin siyakla ilgisi vardır.

Müfessirler, Peygamber'in (s) kendisine Kur'an vahy olduğu zaman daha vahy bitmeden, ayetleri unutmaktan korkup onu ezberlemek için acele ederek art arda tekrarladığını rivayet ederler. Ayetler uyarmak, öğretmek ve güven vermek için inmiştir[18[18]].

Rivayet, ayetlerle uyumludur. Allah daha iyi bilir. Ancak geçen ayetlerin inişi sırasında bu olayın gerçekleştiğini farzetsek. Allah bu ayetleri direki vahy ederek, acelenin zaruri olmadığını açıklıyor. Peygamber katiplerine, konu ile ilgili olmasa da başka ayetleri yazdırıyordu.

Ayetlerde Kur'an'in indirilişi ve vahyedilişiylc İlgili güzel bir tablo vardır. Mekke döneminin başlangıcında, ilk defa bu çeşit bir ayet varid oluyor. "Kur'anü'I Mecid" adlı kitabımızın sayfalarında uyardığımız tehlikeli mânâları burada da görmek mümkündür. Kadir .sûresi tefsirinin akışındaki ayetlerde de zikretmiştik. En şüpheci, en tartışmacı insanlara dehşet ve şüphe bırakmayacak şekilde zikredilmekledir. Peygamber en güçlü bir imanla inanmaktadır. Rabbani vahy ona Kur'ani vahy ederken zaafından kaynaklanan bir durum gibi değil, hayır, onun zâtının dışında ki bir anlamı ifade etmektedir. Onu ta nefsinin derinliklerinde hissediyordu, kalbiyle anlıyor, kulağının basirctiylc dinliyordu. Bunun yanında Peygamber (s) kendisine vahyolunandan bir mânâ. bir harf, bir kelime, bir ayet kaçırmamaya çok Özen gösteriyordu. Bunun içinde kendine vahyolunamn hemen tedvin edilmesini emrediyor; katiblerine yazdırıyordu. Ta ki bu Allah'ın vahyini okuma ve yazdırma şekline kadar Özel bir eğitim olsun. Çünkü o vahydir. Bununla beraber Kur'an vahyi direkt Allah tarafından peygamberin kalbine ilkâ ediliyordu. Burada Allah'ın Kur'an'ı peygambere Cibril vasıtasıyla indirdiğini ifade eden, onun ismini açıkça zikreden başka ayetler bulunuyor. Mescia Bakara sûresi 97. ayeti ve Şuara sûresinde "RuhuJ-Emin;' olarak tanımlayan 193, ayeti, Ruhul-Kudus ile tanımlayan Nahl sûresinin 102. ayeti örnek olarak verilebilir. Bizim şu an üzerinde durduğumuz ayetlerde Kur'an-i vahy tablolarından bir tablo bulunmaktadır. O da, Allah tarafından bu vahyin Pcygamber(s)'in kalbine direki ilkâsıdır. İşte bu tablo, Şuara sûresi 51.

[18[18]] Bkz: Taberi, İbn Kesir, Beğavi, Tabersi Tefsirleri.

ayetinde zikredilen, Allah'ın seçtiği kullarıyia irtibatından birini içermektedir. "Allah bir insanla (karşılıklı) konuşmaz. Ancak vahiyle (kulunun kalbine dilediği düşünceyi ilkâ ederek, yahni perde arkasından konuşur; yahut izniyle dilediğini vahyeâecek bir elçi gönderir. O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir".

İşte bütün bunların yanında bazı müfessirler "(Ey Muhammcd). onu hemen okumak için dilini depretme" ayetinin açıklamasında, Kur'an'ırı emir ve yasaklarına tabi olmanın farz olduğunu emrettiğini söylerler. Görünen o ki, Allah'ın vahyini dinleyerek takip etmesini Pcygambcr(s)'e emretmektedir. Bütün ayetler ve bu ayetten sonra gelen ayetin içeriği, bunu destekleyen özel bir çeşit olduğunu vurgulamaktadır. Müfessirlerin sözlerinden de buna uyanlar vardır. Ama, onlardan bazıları ilk sözü yanlış çıkarmaktalar[19[19]].[20[20]]

20- Hayır hayır, siz çabuk {geçen şu dünyayı) seviyorsunuz.

21- Ahireti bırakıyorsunuz.

22- O gün yüzler sevinçten ışıl ışıl pariar[21[21]].

23- Rabbine bakıp-durur.

24- Yüzler var ki o gün çok asıktır[22[22]].

25- Kendisine bel kemiklerini kıran (belalın[23[23]]) yapılacağını anlar.

İnsanları, Kıyamet gününü yalanlamaya sürükleyen sebepleri açıklama yolundadır. Bu sebepler de, dünya sevgisine dalmaları ve ahireti İhmal etmeleridir. Korkutma yoluyla ayrıntılı bîr açıklamayı da içermektedir. İnsanlar ahirette iki gruptur: Rabbine baktığı zaman rıza ve güven hisseden, yüzleri sevinç dolu bir grup; diğeri belini kıran bir dehşetli azabı bekleyen yüzü asık bir grup.

Ayetlerde ki hitap, mutlaklık arzetse de ilk iki ayet, Özellikle dirilişi ve hesabı inkar edenlere kınama üslubuyla yöneltilmiştir.

Ayetlerin ruhundan, kınamanın, dünyanın seven, hayırları ve güzellikleriyle zevklenmeyi isteyen insanlara yönelik olmadığı anlaşılmaktadır.

[19[19]] Bkz: Taberi, Tabrasi ve Neysaburi tefsirleri. Neysaburi hatalı görmüştür.

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/.

[21[21]] Nâdırah Sevinçten parıldayan, demektir.

[22[22]] Bâsirah Zorluk/şiddetten dolayı asık (yüz), anlamındadır.

[23[23]] Fakirah Bel kemiği/omurgayı kıran bela. demektir.

İşte Allah'ın insanları yarattığı fıtrat budur. Oysa bu kınama ahireti düşünmeyen, muhafaza etmeyen, şarta bağlı kalmayan insanların özellikle ona koşmasına yöneliktir. Oysa onlara düşen Allah'a ve insanlara karşı görevlerini güzelce eda edip amaca ulaşmaktır. Dünya hayatından meşru olan, israf etmeyen, Allah'a ve insanlara karşı görevlerini ihlal etmeyen, ahireti unutmayan ve onun için çalışan kimseler bu kapsamlı kınamanın içerisine girmiyorlar. Bu değişik üslûp ve münasebetlerde tekrarlanan Kur'ani prensiblcrinden biridir. [24[24]]

Allah'ı Görme Konusu

"Rabbine bakar" ayeti ve benzerleri, kelam alimleri arasında ihtilafa neden olan dünya ve abirette Allah'ı görüp görmeme meselesini içermektedir. Onların bazıları bu ve benzeri ayetlere, nebevi hadislere, bazı sahabenin görüşlerine dayanarak görme imkanın olduğunu söylerler. Başka bir grup ise başka ayetlere, nebevi hadislere, başka sahabenin görüşlerine dayanarak bunun imkansız olduğunu söylerler. Bazıları ise dünyada mümkün olmadığını, ahirette olacağını söylerler. Hatla bazıları da bir lek ayete dayanarak isbat veya nef'y eder. Onlardan bazıları A'raf sûresinin 143. ayetini "Musa, tayin ei-tiğimiz vakitle bizimle buluşmağa gciip de Rabbi ona konusunca: "Rabbim bana (görün), sana bakayım!" dedi. (Rabbi) buyurdu ki; "Sen beni göremezsin; fakat dağa bak, eğer o yerinde durursa, sen de bent göreceksin!" Rabbi dağa görününce onu darmadağın elti ve Musa da baygın düştü. Ayılınca; "Sen yücesin, sana levbe ellim, ben inananların ilkiyim!" dedi. Bazıları "görmeyi "feri teremi: asla beni göremezsin" cümlesiyle destekleyerek red etmektedirler. Aynı zamanda muhalifleri şöyle diyorlar: Allah görmeyi olmayacak bir şeye bağlamıştır. Onlardan bazıları ise "Rabbinc bakar" ayetinin Rabbani bir va'd olduğunu ve görmeyi içerdiğini söylerler. Muhalifler ise şöyle cevap verirler: O hayat kesinlikle görmeyi içermemektedir. Onun anlamı ise Rabblerinin emir ve sevaplarını beklemektedirler. Onlardan bazısı ise En'am sûresinin 103. ayetine; "Gözler O'mı görmez, O gözleri görür; O Latif lir, herşeyi haber alandır." dayanarak görme imkanın olmadığını vurgulamaktadırlar. Onun muhalifleri ise şöyle cevaplar: Ayet. görmeyi inkâr etmiyor, Allah'ın künhünü, ilmini kuşatma imkansızlığını vurguluyor[25[25]].

Durum ne olursa olsun, gözle görmeye delalet eden kesin bir nas olmadığı gibi. bu dinde bilinen zaruri inançlardan da değildir. İmam Reşid Rıza'nın dediği gibi risale! ve tcvhidle birlikte dine davette gerekli bir şey de değildir. Bu ve benzeri meselclerdeki tartışma, ihtilaf

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/307.

[25[25]] Bkz: Menar tefsirinin 9. cildinin ilk baskısında ki bu uzun bölümün 123-129 sn, A'raf 142. ayeti. En'am 103 ayeti, Kıyamet sûrelerine, Taberj, İbn Kesir, Nisaburi, Beğavi. Zemahşeri. Tabresi tefsirlerine. Şeyh-u'l islam İbni Teymiye'nin Mecmuatu't Tefsir kitabının A'la sûresinin 1. ile 7. ayetleri.

ve sözler Allah'ın zâtının niteliği gibi arkasında koşmanın anlamsız olduğu konularla ilgilidir. Çünkü o, büyük ilahı hakikatle bağlantılıdır. Onun mahiyetine ve künhünc girmeden peygamberlerin risal eti fiden, evrenden, unun varlığına deiaiet etmesi imanı gerekli kılar. Bunun arkasında başka şeyler aramak insanı olumlu bir sonuca götürmez. Şura sûresinin 11. ayetinin "O'na benzer hiçbir şev yoktur. O işitendir, görendir" içeriğinde kesin, muhkem Kur'ani bir kaide olduğu gözlenmelidir. Allah'ın zâtı ile ilgili kullanılan kavramlar, insanlardan dinleyenlere kendi uslublan, mefhumları ile yaklaştırmak ve örnek vermek için kullanılmaktadır. Sonsuza kadar tartışmaların sebebini araştırmaya girmenin yeri yoktur. Müslümana düşen bu ve benzeri ayetlerde daha fazla ileri gitmemesidir. Allah hakkında mekan, sınır, cisim ve onlarla Çelişkiye giren mahiyet ve keyfiyetlerden O'nu tenzih ederek büyük gerçeği koruyan bir mü'rhin olması gerekir. İslam'ın ilk döneminde selefi salihin böyleydi. [26[26]]

26- Hayır hayır, ne zaman ki can, köprücük kemiklerine'[27[27]] dayanır,

27- Ve (Melekler tarafından sorulur): "Son müdahaleyi kim yapacak" denir.

28- Ve, kendisi artık bunun, ayrılık zamanı olduğunu anlar[28[28]].

29- (Ölüm korkusundan) ayaklar da birbirine (ayak ayağa) dolaştığında.

30- O gün haşr, yalnızca[29[29]] Rabbinedir.

31- Ne doğruladı, ne de namaz kıldı.

32- Fakat o, yalanladı, yüzçevirdi.

33- Sonra çalım satarak ailesine gitti

34-Yazık sana, yazık!

35- Yine yazık sana yazık!

36- İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanır?

37- Kendisi dökülen meniden bir nutfe (sperm) değil miydi?

38- Sonra alaka (rahme asılan embriyo) oldu ö[30[30]] (Rabbi onu) yarattı, düzenledi.

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/307-308.

[27[27]] ef-Terakiye "TerkuVetun" kelimesinin çoğuludur. Boğaz tarafına doğru göğsün en üst kısmı "köprücük kemikleri" demektir. "Belagat elTerakiye" "Köprücük kemiklerine ulaştı.." demektir. İnsan ruhu çıkarken köprücük kemiklerine ulaşü demektir. Bu cümle üstü kapalı olarak, ölümü ifade etmektedir.

[28[28]] Men Râkj "Rak" efsun yapan, anlamındadır. Ayrıca "yükselen," anlamına da gelir. Buradaki soru, ölen kişinin kim oîduğu hakkında meleklere aittir, denilmiştir.

[29[29]] Zaıme Burada kesin bir şekilde inandı, anlamındadır.

39- O (meni)den iki çifti,[31[31]] erkeği ve dişiyi var eftİ.

40- Şimdi bun(ları yapan Allah)m[32[32]] ölüleri diriltmeye [33[33]]gücü yetmez mi?

Ayetler, önceki konunun bir devamıdır. Ahiretle korkutma, insanların sonlarını belirtme, Allah'ın insanları diriltmeye onları hesap ve cezaya sevk etmeye muktedir okluğunu vurgular. Ayel, insanın ölüm anında can çekiştiği zamanki durumunu anlatır. Dünyadan ayrıldığına ve Allah'a sevk edildiğine dair kesin inanç bulunmakladır. Allah'a ibadette görevlerini yapmayan, inanmayan, davetten büyüklenerek, çalım salarak yüz çevirenleri korkutma kınama sahnesi vardır. Bunu pekiştirme noktasında inkâr eden bir soru bulunmaktadır. Allah'ın insanları boşu boşuna yaratmasının, inkarcıların .sandığı gibi onları hesapsız ve cezasız bırakmasının imkansız oiduğunu belirtmekledir. Allah insanı nutfeden, sonra alakadan sonra herşeyi (anlamlanmış bir varlık olarak yarattı. Sonra ondan iki çift, dişi ve erkek meydana getirdi. Bunları yapmayı takdir edenin elbette ölüleri diriltmesi, amellerine göre hesap vermeleri için hasretmeye gücünün yelmesi mümkündür.

Ayetler, Allah'a karşı görevlerini ihmal eden, O'nun davetinden yüz çeviren. Kıyamet gününü inkâr eden yalancı ve inalçı kimseleri kınar. Ayetler, dinleyenlerden öncelikle her canlının kaçınılmaz sonunu; yalanlayana, inal edenlere hatırlatmayı amaçladığı görülür. Ecellerinin sonuna ulaşmadan, fırsatı kaçırmamaları için bu akibet hakkında onları düşünmeye çağırmakta, nefislerinde korku uyandırmaktadır. [34[34]]

[30[30]] İlteffe's-sâkıı hi's-sâkî Denildiğine göre, bunun anlamı, dünyanın şiddeti ahiretin şiddetiyle birbirine karıştı veya dünya bacağı, ahiret bacağıyla, sarıldı, demektir. Ayrıca bir başka görüşe göre, ölüm sarhoşluğu içerisinde olan ve bacakları birbirine dolaşan kimsemin durumunu anlatmaktadır. Bize göre doğru görüş budur.

[31[31]] el-Mesâk Haşr, dernektir.

[32[32]] Yetemattâ Böbürleniyor, demektir.

[33[33]] Evlâ leke fa evlâ Yazık sana yazık! anlamında bir bedduadır.

[34[34]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/310.

İNSAN SURESİ

Kur'an'daki Sirâsi : 76

Nüzul Sırası : 90

Ayet Sayısı : 31

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede insanın yoktan varedilişi, akıl, irade ve deneme İçgüdüsünün bahşedilişi hatırlatılıyor. Bu bağlamda kafirlere sert bir uyarı yöneltiliyor, mü'minlerden ise övgüyle sözedi-liyor. Her iki grubun ahirette karşılaşacakları akibet gündeme getirilerek, mü'minlerin o günkü halleri gözalıcı bir manzara şeklinde sunuluyor. Ardından Allah'tan korkup sakınmaya ve düşkünlere acımaya ilişkin bir direktif yer alıyor. Peygamberimizi (s) destekleyici, moralini güçlendirici ifadelere yer veriliyor. Kureyş kabilesine mensup kafirlerin tavırlarının önemsizliği gözler önüne seriliyor. Dünyayı sevip ahireti İhmal etmeleri eleştiri konusu ya-pılıyor.

Sûreye yansıyan, Mekke döneminin atmosferi son derece belirgindir. Tefsir bilginlerinin çoğu sûrenin Mekke inişli olduğu görüşündedir[1[1]]. Sürelerin nüzul sırasına ilişkin bazı riva-yetlerde, bu sûrenin Rahman sûresinin ardından indiğinden söz edilir[2[2]]. Bu da sûrenin Mekke inişli olduğuna ilişkin bir ipucu olarak değerlendirilebilir. Sûrenin bazı ayetlerinde Mekke döneminde indiğine ilişkin ipuçları veren daha doğrusu güçlü kanıtlar sunan ifadelere rastlıyoruz. Sûrenin bir diğer adı da "Dehr"dir. İlk ayeîte geçen "ed-dehr" kelimesinden alınmıştır. [3[3]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçti mi?'[4[4]]

1[1] îbn Kesir, Beğavi, Tabresi, Nesefi, Kasımı, Zemahşeri ve Hazin.

2[2] Bizim tefsirimize esas aldığımız mushafın tertibi. Suyuti, Hazin. Ayrıca Hüseyin ve İkrime.

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/19.

4[4] Hel eta Bir görüşe göre, bu cümle açıklama amaçlı olumlu bir ifade içermektedir. Yani: "Geldi" demektir. Bir diğer görüşe göre: İnkari ve takriri bir soru biçiminde "geçmedi mi?" anlamı kastedilmiştir. Cümle her iki ihtimale de açıktır. Başka bir anlam söz konusu değildir.

2- Şüphesiz biz insanı, karmaşık'[5[5]]' olan bir damla sudan yarattık. Onu deniyoruz'[6[6]]'. Bundan dolayı onu işiten ve gören yaptık.

3- Biz ona yolu gösterdik; ya şükredici olur ya da nankör.

Ayetler; açıklama, hatırlatma, öğüt verme ve dikkat çekme tarzında anlamlar içermektedir. Buna göre: Uzun bir zaman geçti ki, insan henüz varolmamıştı, anılan bir şey değildi. Sonra Allah, onu gelişme özelliğine sahip bir karışım niteliğindeki döl suyundan yarattı. Onu sesleri duyan ve nesneleri gören bir canlı yaptı. Sonra onun öz yaratılışına ayırdetme ve gidilecek yolu seçebilme yeteneğini yerleştirdi. Kİ gidişatı ve seçimi

H lavısıyla onu denesin. İman ve salih amel vasıtasıyla Allah'a şükreden biri ya da Allah'ı ve nimetlerini inkar eden biri olduğu ortaya çıksın.

Ayetlerin ifade tarzı genel bir sunuşu kapsayan bir bildiri niteliğindedir. Ayrıca Kur'an'm bir çok yerinde vurgulandığı gibi insanın ayırdetme, gidilecek yolu seçme özelliğine sahip olduğu, dolayısıyla bu seçiminden sorumlu olduğu dile getiriliyor. [7[7]]

4- Biz, kafirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.

5- Şüphesiz ki iyiler, karışımı'[8[8]]' kâfur olan bîr kadehten içerler.

6- Bir kaynak ki Allah'ın kulları ondan içerler, (istedikleri yere de) tazyikle akıtırlar.

Bu ayetlerde, insanların kendi yollarını seçmelerinin doğurduğu sonuçlar, biraz da inkarcıları uyaran ve salih mü'minleri müjdeleyip yüreklerini pekiştiren bir üslupla anlatılıyor: Yüce Allah inkarcılar için zincirler, prangalar ve ateş hazırlamıştır. Salih mü'minler içinse sonsuz nimetler, cennetlerde onur verici ağırlanmalar ve karışımı kafur olan çok lezzetli içecekler hazırlamıştır.

Öyle anlaşılıyor ki, kafur karışımlı içecekler, toplumun elit tabakasının bildiği bir-şeydi. Geri kalan insanlar da bunu özlemle isterlerdi. Çünkü Kur'an, ahiretteki azap ve nimetleri, dinleyicilerin aşina oldukları nesne ve kavramları baz alarak tasvir eder. [9[9]]

[5[5]] Emşac Karışık. Bir görüşe göre bu ifadeyle, insanın erkek ve kadının döl sularının karışımından yaratılmış olması kastedilmiştir. Dolayısıyla, iki renkten oluşan karışımlara da "emşac" denir. Bir diğer görüşte ise, burada insanın yaşadığı gelişim süreçlerinin kastedildiği belirtilir.

[6[6]] Nebtelihİ Onu deneriz. Bu ifadenin bir hükmü gerekçelendirme amacı ile kullanılmış olma ihtimali de vardır. Bu durumda: "Onu denememiz için" şeklinde bir anlam elde edilmiş olur. İfadenin bir açıklama niteliğinde olma ihtimali de vardır. Bu durumda: "Biz onu ileride deneyeceğiz" şeklinde bir anlamı çıkıyor karşımıza.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/20-21.
[8[8]] Mizacuha Şarab karışımında kullanılan bir madde.

7- Adaklarını yerine getirirler ve şerri yaygın'[10[10]]' olan bir günden korkarlar.

8- Kendileri, ona duydukları sevgiye rağmen'[11[11]]' yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler[12[12]]'.

9- Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz; sizden ne bir karşılık istiyoruz, ne bir teşekkür.

10- Çünkü biz, asık suratlı/[13[13]]' zorlu bir gün[14[14]]' nedeniyle Rabbimizden korkuyoruz.

Yukarıda sunduğumuz ayetler, sûrenin genel akışıyla bütünlük oluşturmaktadır. Ayetlerde iyilerin nitelikleri sıralanıyor. Önceki ayetlerde ise, yüce Allah'ın ahirette iyiler için hazırladığı nimetlerden ve çok lezzetli içeceklerden söz edilmiş, övücü mahiyette sözleri aktarılmıştı. Burada da, onlann adadıkları güzel amelleri yerine getirdiklerinden, ahiret gününün büyük azabından ve yaygın kötülüğünden korktuklarından, aynca kendileri ihtiyaç duydukları halde yemeklerini yoksullara, yetimlere ve tutsaklara yedirdiklerinden bahsediliyor. Hal ve tavırlarından bu yemekleri yedirirken en ufak bir karşılık ve teşekkür beklemedikleri anlaşılıyor. Onlar sırf Allah'ın rızasını gözetiyorlar. Amaçları Allah'a kulluk etmektir. Bunaltıcı asık suratlı ve korkunç bir günde Allah'ın huzurunda hesap vereceklerini düşünererk hareket ediyorlar.

Bazı müfessirler[15[15]] bu ve bunları takibeden ayetlerin Hz. Ali b. Ebu Talib ve eşi Hz. Patıma hakkında indiğini söylemişlerdir. Hikaye uzundur. Anlatıldığına göre üç gün peşpeşe bir yoksul, bir yetim ve bir esir gelerek kendilerinden yiyecek istemiştir. Onlar da bedelini borç alarak Ödedikleri Arpa ekmeğini çok da ihtiyaç duydukları halde onlara vermiş ve kendileri bir şey yemeden uyumuşlardır. Bazı rivayetlerde ise yukarıda geçen olayın Ensar'dan Ebu Dehdah adlı bir adamın başından geçtiği belirtilir[16[16]]

Bu ayetlerin İbn Ömer hakkında indiğini söyleyenler de vardır. Anlatıldığına göre, İbn Ömer

---

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/21.

[10[10]] Mustetiran Yaygın veya geniş kapsamlı.

[11[11]] Ala hubbihi Çok ihtiyaç duydukları ve arzuladıkları halde.

[12[12]] Esira Aslında, savaşla düşman tarafından tutsak alman kimse demektir. Ama köleler de bu kavramın içine girerler. Çünkü tutsaklık köleliği gerektirici bir durumdur.

[13[13]] AbusÜh Bunaltıcı ya da çirkin, asık suratlı ve karanlık.

[14[14]] Kanıtar iran Sıkıntı verici ya da dehşete düşürücü zorlu.

[15[15]] Tabresi, Hazin ve Beğavi

[16[16]] Hazin.

hasta düşmüş ve canı üzüm çekmiştir. Gidip kendisine üzüm almış ama o iki defa peşpeşe gelip kendisinden yiyecek isteyenlere bu üzümleri vermiştir[17][17].

Bu rivayetlerden, ayetlerin Medine inişli oldukları sonucu çıkıyor. Oysa daha önce de söylediğimiz gibi ayetlere damgasını vuran Mekke dönemi karakteristiği son derece belirgindir.

İlk rivayet Şia mezhebine mensup tefsir bilginlerinin geniş çapta kabulüne mazhar olmuştur. Şii alimler, genelde ayetlerin akışını göz önünde bulundurmaksızın, arada bir ilgi olsun veya olmasın bazı ayetleri Hz. Ali ve soyunu baz alarak yorumlama eğilimindedirler. Öyle ki, insanın aklına İnsan sûresinin Medine'de indiğine ilişkin rivayetin de bu türden bir amaçla ortaya atıldığı şeklinde bir düşünce geliyor. Çeşitli münasebetlerle, benzeri değerlendirmelere dikkat çekmiştik.

Hz. Ali ve soyuna aynca öteki sahabelere saygı duymamıza; iyilik ve hayır yapma isteğinin onları, çok ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini miskinlere, yetimlere, tutsaklara ve kölelere yedirecek düzeye getirdiğine inanmamıza rağmen, ayetlerin üslubu, içeriği, ruhu ve güçlü bir şekilde kendini gösteren Mekke dönemi atmosferi, önceki ayetlerde doğrudan söz konusu edilen iyilerin bu sefer genel tarzda nitelendirildikleri yönünde bir mesaj vermektedir. Böyle olmakla birlikte ayetler, ilk kuşak mü'minlerin tavırlarını sergileyen, göz kamaştırıcı ve aynı düzeyde gerçeği canlandıran bir tabloyu sunmaktadır. Onlar, yoksulları ve muhtaçları kendi nefislerine tercih ediyorlardı. Son derece muhtaç olmalarına karşın, Allah'ın rızasını elde etme uğruna maddi fedakârlıktan kaçınmazlardı. Mekke inişli sûrelerin bir çoğunda bu tür hayranlık uyandırıcı tablolara yer verilmiştir. Biz de yeri geldikçe bunlara dikkat çekmişizdir. Vakıa, Zariyat, Mü'minun, Leyi vb. sûreleri buna örnek gösterebiliriz.

Sonuç olarak iyilerin bu tavırlarının yukarıdaki üslupla sunulması, tüm kuşaklara yönelik evrensel bir mesaj niteliğindedir. Dolayısıyla her müslüman, zor durumda olanlara, ihtiyaç sahiplerine ve kölelere acımalı, her ortamda ve her koşulda onlara yardım etmelidir. Bütün bunları yaparken, sırf Allah'ın rızasını gözetmeli, herhangi bir kimseden bir teşekkür, yaptığı iyiliğe bir karşılık beklememelidir. Bunun yanısıra zayıflara yardım etmek uğruna elinden gelen çabayı sarfetmelidir. [18][18]

11- Artık Allah, onları böyle bir günün şerrinden korumuş ve oniara parıltılı bir aydınlık ve bir sevinç vermiştir.

12- Ve sabretmeleri dolayısıyla cennetle ve ipekle ödüllendirilmiştir.

13- Orada tahtlar üzerinde yaslanıp dayanmışlardır. Orada ne bir güneş ve ne de dondurucu

[17][17] İbn Kesir.

[18][18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/22-23.

bir soğuk görürler.

14- (Meyvelerin) Gölgeleri onlara pek yakın ve devşirilme-leri[19[19]] kolaylaştırıldıkça kolaylaştırılmış.

15- Çevrelerinde gümüşten billur kaplar, kupalar dolaştırılır.[20[20]]

16- Gümüşten billur kaplar ki, onları belli bir ölçüyle tesbit etmişlerdir![21[21]]'.

17- Orada onlara bir kadeh içirilir ki, karışımı zencefildir.

18- Bir pınar ki orada "selsebil" olarak adlandırılır[22[22]]'.

19- Çevrelerinde ebedi kılınmış[23[23]] civanlar dolaşır durur, sen onları gördüğün zaman saçılmış birer inci sanırsın.

20- Her nereye bakarsan, bir nimet ve büyük bir mülk görürsün.

21- Onların üzerinde hafif ipek ve ağır işlenmiş atlastan yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle bezenmişlerdir. Rableri onlara tertemiz bir şarab içirmiştir.

22- Şüphesiz bu sizin için bir mükafattır. Sizin çaba harcamanız şükre değer görülmüştür.

Bu ayetlerde, yüce Allah'ın Önceki ayetlerde davranışlarına ve sözlerine işaret edilen iyileri karşılama şekli, onlara bahşedeceği ödüller anlatılıyor. Yüce Allah onları bu günün kuşatıcı kötülüğünden kurtarmıştır. Onların yüzlerinin sevinçle parlamasını sağlamıştır. Cennetlere yerleştirmiş ve onlara ipek giysiler giydirmiştir. Hep orada kalacaklardır, ne sıcak ne de soğuk olan ılıman bir havada sedirlere yaşlanacaklardır. Ağaçlar üzerlerine gölgelerini indirmiş ve meyveleri de kolayca devşirilecek şekilde yakınlaştı-nlmıştır. Etraflarında gümüşten cam gibi billur kâseler, kupalar dolaştırılacaktır. Kendilerine, karışımı kafur olan ve aktıkça akan bir çeşmeden elde edilen çok lezzetli bir içecek sunulacaktır. Bu yüzden pınara "selsebil" adı verilmiştir. İnci gibi beyaz göz alıcı güzelliğe sahip huriler kendilerine hizmet edecektir ve bunların iyi huylan ve güzellikleri hiç bir zaman pörsümeyecektir. Yemyeşil ipekten giysiler giyinecek, gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Kısacası biri onlara baktığı zaman bu büyük mülke ve engin nimete hayran olmaktan kendini alamayacaktır. Onlara: "Bütün bunlar sizin amellerinizin karşılığıdır. Sizin verdiğimiz çaba teşekküre değerdir"

[19[19]] Zellet kutufuha Yakın ve devşirilmesi kolay kılınmıştır.

[20[20]] Kavarira Aslında cam demektir. Fakat burada gümüşün saflığı ve saydamlığı anlamında kullanılmıştır.

[21[21]] Kadderuha takdim Tam da arzuladıkları ölçülerde

[22[22]] Selsebila Sözlük anlamı "akıcı, akışkan"dır.

[23[23]] Muhalledun güzel sıfatlanın, hiç bir değişikliğe uğramadan sürdürürler.

denilecektir.

Çizilen manzara son derece çekici ve göz alıcıdır; insanın içini sevinç ve tatmin olma duygulan dolduruyor. İnsan adeta büyüleniyor. Hoşnutluk ve arzuyla bunlara kavuşmayı amaç ediniyor. İşte ayetlerin amacı da gerek ilk kuşak mü'minlerin ve gerekse onların izinde giden herkesin gönlünde bu duygulann uyanmasını sağlamaktır. Doğal olarak, ayetlerin ifade tarzı teşvik ve özendirme niteliğindedir.

Hemen aklımıza şu husus geliyor: Billur cam, gümüş, gümüşten imal edilmiş kâseler ve kupalar, zencefil, onun kanşımından elde edilen içecekler, "sündüs" ve "istabrak" diye bilinen yemyeşil ipekten giysiler gibi ayetlerde sözkonusu edilen nitelikler ve nesneler dinleyicilerin bildikleri, aşina oldukları şeylerdi. Bu ifade, bazı zengin Mekkelile-nn sözkonusu eşyalan, üretildikleri ülkelerden ithal ettiklerine yönelik bir işaret biçiminde algılanabilir. [24][24]

23- Gerçek şu ki, Kur'an'ı senin üzerine safhalar halinde bir indirme tarzıyla indiren biziz, biz.

24- Öyleyse Rabbinin hükmüne sabır göster. Onlardan günahkâr veya nankör olana itaat etme.

25- Ve sabah, akşam Rabbinin adını zikret.

26- Gecenin bir bölümünde O'na secde et ve geceleyin uzun uzadıya O'nu teşbih et.

Bu ayetleri, önceki ayetler üzerine yapılmış bir değerlendirme olarak Ağılayabiliriz. Amaç Peygamberimizin (s) tavrını ve konumunu pekiştirmek, kafirlerin girişimlerinin önemsizliğini vurgulamaktır.

1) O'na Kur'an'ı indiren yüce Allah'tır.

2) O'na düşen sarsılmadan tavrını değiştirmeden mücadele etmek ve Allah'ın hükmünü beklemektir. Her zaman Allah'ı anmaktır. O'nun için namaz kılmaktır, özellikle gecenin sessizliğinde O'nu teşbih etmektir.

3) Kafirlere ve günahkârlara aldırış etmemeli, onlara eğilim göstermemeli ve onların yoldan çıkarıcı telkinlerine kulak vermemelidir.

Bu üsluba, erken dönemlerden itibaren Mekke inişli sûrelerde tanık oluyoruz. Aynı ifade tarzının terarlanışı, gerekçelerin ve tavırların tekrarlandığını gösterir. Bu durum, öncelikle

---

[24][24] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 5/25.

Peygamberimizin (s) misyonunun mahiyeti ile örtüşmektedir. Ayrıca, kafirlerin peygamberi kendilerine meylettirmek için çeşitli tavırlar ve politik manevralar içine girdiklerini göstermektedir.

Bu ayetler, "İnsan sûresi'nin' Mekke inişli olduğuna ilişkin ipuçları, daha doğrusu kanıtlan niteliğindedir. Çünkü ayetlerde, Özellikle Mekke inişli sûrelerde işlenen olaylar ve manzaralar anlatılıyor. Özellikle son ayet, başlı başına bir ipucu veya kanıt sayılabilir. Çünkü yüce Allah, Müzemmil sûresinin ilk ayetlerinde, Peygamberimizin (s) geceleyin kalkıp ibadet etmesini, kendisini zikredip Kur'an okumasını farz kılmıştır. İncelemekle olduğumuz ayetlerde işaret edilen husus bu olaya benzerlik oluşturmaktadır. Ayrıca biliyoruz ki, yüce Allah bu farzı, Medine'ye hicret edildikten sonra, hem Peygam-s) hem de bu hususta onu örnek alan müslümanlar için hafifletmiştir. Bunun de Müzzemmil süresinin sonundaki ayette (ayet Medine'de inmiştir ve Müz-sûresini incelerken işaret ettiğimiz bir münasebetle Mekke'de inen bu sûrenin omma1 yerleştirilmiştir.) açıklandığı gibi, Medine'de yeni uğraşılan ve mazeretlerin ortaya çıkmış olmasıdır. [25[25]]

27- Gerçek şu ki, bunlar, çarçabuk geçmekte olan (dünyayı) seviyorlar, önlerinde bulunan ağır bir günü bırakıyorlar.

28- Onları biz yarattık ve bağlarını[26[26]] sımsıkı bağladık (kuvvetlerini ya da yaratılışlarını sağlamlaştırdık). Dilediğimiz zaman da onları benzerleriyle değiştiririz.

Ayetler, önceki ayetleri, bir değerlendirme niteliğinde izliyor: Buna göre, ayetlerde sözkonusu edilen kafirler ve günahkarlar, dünyayı ve dünyanın geçici değerlerini seviyorlar. Dünya nimetlerine dalıyor, gelmesinde kuşku bulunmayan dehşet verici ahiret günü üzerine düşünmeyi, kafa yormayı ihmal ediyorlar. Ama Allah'ı aciz bırakmaları, bezdirmeleri mümkün değildir, çünkü onları yaratan, sonra egemenliklerini yerleşik kılan O'dur. O, aynı zamanda, dilediğinde onlan yok edip yerlerine başkalarını geçirmeye de kadirdir.

Ayetlerin satır aralarından kafirlere ve günahkarlara yönelik sert bir eleştiri, derin ve etkili bir uyarı algılıyoruz. Bununla, dinden döndürme amaçlı girişimlerinin sonuçsuz kalacağı vurgulanmış oluyor. Yanı sıra Peygamberimize (s) de moral destek sağlanıyor. Bu açıdan, ayetlerde kafirlerin korkutulmaları ve ürkütülmeleri amaçlandığı hususu, son derece belirgindir. [27[27]]

[25[25]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/26-27.
[26[26]] Esrehum Güçlerini ya da yaratılışlarını.

[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/27.

29- Şüphesiz, bu bir öğüttür. Artık dileyen Rabbine bir yol bulabilir.

30- Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz. Gerçekten Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

31- Dilediğini kendi rahmetine sokar. Zalimlere ise, onlar için acı bir azabı hazırlamıştır.

Bu ayetler de, önceki ayetler üzerine yapılmış bir sonuç değerlendirmesi olarak nitelendirilebilir. Buna göre, Peygamberimizin (s) çağrısı ve insanlara sunduğu mesaj, bir hatırlatma, bir öğüt ve bir uyandır. İnsanların inanmaya zorlanması, mecbur edilmesi amaçlanmamışım Kim uyarıyı dinleyip öğüt alsa, Allah'ın yoluna girip O'nun rızasını hakcder. Kim de uyanlardan yüz çevirirse, öğütler karşısında burun kıvırırsa, sapıklık üzere devanı edip suçlu ve zalim bir hayat sürdürürse onun için de acıklı bir azap vardır. Aslında bütün irade, İnsanların durumlarını, niyetlerini ve karakterlerini bilen, her emri bir hikmete dayanan ulu Allah 'a aittir. O kimin rahmetini hakettiğini bilir ve onu rahmetinin kapsamına alır.

Bu ifade tarzının Mekke inişli bir çok sûrede -özellikle erken dönemde İnen sûrelerde-tekrarlandığına tanık oluyoruz. Ayetlerde, bir yandan kafirlerin uyanlması ve müslümaniardan övgüyle söz edilmesi amaçlanırken bir yandan da peygamberimizin teselli edilmesi, yüreğinin serin tutulması amaçlanıyor. Bu bağlamda, çağrısının yalnızca bir uyan ve Öğüt olduğu belirtiliyor. O, kafirlerden sorumlu değildir. Dolayısıyla, kendisine olumlu karşılık vermediler diye üzülmesine gerek yoktur. O, kafirleri Allah'a havale etmelidir. Allah onların gerçek dunımlanm bilir ve onlara güç yetirir.

"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz" cümlesi yüce Allah'ın insanın öz yaratılışına yerleştirdiği seçme ve dileme yeteneğini ifade etmekte yoksa yan bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü insana bu yeteneğin verildiği, Kur'an'm bir çok ayetinde kesin ve net ifadelerle vurgulanmıştır. Öyleki, bunu İslam öğretisinin sağlam ilkelerinden biri olarak nitelendirebiliriz. Üstelik, bu irade ve yeteneğin de insanda mevcut olmasını dileyen bizzat yüce Allah'tır . Dolayısıyla, insanların hidayeti ya da sapıklığı seçmeleri bu kapsama girer. Yani, Allah'ın izniyle (anladığımız kadarıyla) arada bir çelişki yoktur. Ayet-i kerimenin Peygam berim izi (s), gördüğü olumsuz tepkilerden dolayı teselli etmesi, buun yanında kafirleri, temel nitelikleriymiş gibi zalimler biçiminde vasfetmesi, onların kötü niyetlerinden ve zulümlerinden dolayı hidayetten yüz çevirip Allah'ın azabını hakettiklerine ilişkin güçlü bir ipucudur. Bu da "Dilediğini kendi rahmetine sokar" cümleinin "iyi niyetli, gerçekten hidayete ermek isteyen kimseleri..." şeklinde yorumlanması erektiğine ilişkin bir mesaj niteliğindedir. Müddessir sûresinin sonunda, bu ayetleri çağrıştıran bir ayet yer almaktadır. Sözkonusu ayetler üzerine bundan daha uzunca bir değerlendirmede bulunmuştuk. Dolayısıyla,

yaptığımız o açıklamayı yeterli buluyoruz. [28[28]]

[28[28]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/28-29.

MÜRSELÂT SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 77

Nüzul Sırası : 33

Ayet Sayısı : 50

İndiği Dönem, : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Kıyamet günü ve dehşetini pekiştirme, kafirlere korkunç sonlarını hatırlatma, mü'minlerin sonlarını övme bulunmaktadır. Üslubu ise sanatsal nesir özelliğine sahiptir. Bazı bölümlerinde yalancılara yönelik hitapla beraber, belirli bir şahsın tavrını içermiyor. Genel karaktere sahip sûrelerin üslubunu içerdiği söylenebilir. Bizim Ölçü aldığımız Mus-hafta 48. ayet, Medenidir. Bu ayetin diğer ayetlerle tam uygunluğu bunun doğruluğundan şüphe ettiriyor. Sûrenin bölümleri birbirine bağlı, dengelidir. Ayetlerin konu bütünlüğü ar-zetmesi bir defa da indirildiğini söylemeye götürmektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1-Andolsun (Atın boynunda ki kıllar, horozun ibiği gibi) bir biri ardınca 2[2] gönderilenlere,3[3]

2- Esip savuranlara,4[4]

3-Yaydıkça yayanlara,5[5]

4- Ayırdıkça ayıranlara6[6]

5-Zikr(vahy,öğüt)7[7] bırakanlara;

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/315.

2[2] Urfen Atın, horozun yelesi demektir

3[3] El Mürselat Bukelime irsal kökündendir el Murselatu urfen at veya horozun yelesi gibi birbirinin peşinden gönderilenler demektir.

4[4] El Asıfat a afsan Şiddetli bir biçimde esen fırtına demektir.

5[5] En-Naşiratu İlan ve birdirmek anlamındaki neşr kelimesinden türemiştir.

6[6] El Farikat Bir şeyi başka bir şeyden ayılanlar demektir.

7[7] Zilcrân Burada, haklatma veya vahiy anlamındır.

6- özür «suçu, eksikliği ortadan kaldrrmak)[8[8]] olarak veya uyarıp korkutmak[9[9]] için.

7-Bunlara andolsun, ki size va'dedilen mutlaka gerçekleşeçek.

Naziat, Zariyat, Saffat sûrelerinin başlarındaki gibi sözlerin değişik yüklem ve tevilleri ile gelen bu ve benzeri uslubta kasem (yemin) çokça tekrarlanmaktadır. Burada da bölümlerin tevilindeki yemin edilenin yüklediği anlam üzerinde değişik sözler bulunmakladır.

Sûredeki "mürselat"ın rüzgar ya da melekler olduğu söylenir. Melekler ile rüzgarın birlikte olduğu da söylenir. Bu sözlere İbni Abbas tefsirinde Kelbi'den aktarılan rivayet örnek gösterilir. Atın boynundaki kıllar gibi ardarda gönderdiği meleklere Allah yemin eder. Kasırga rüzgarlarına, yağmurla yüklü bulutlara, Kitab'ı taşıyan meleklere veya hak ile batılı, helal ile haramı kendilerine vahy ve ilkâ edilen meleklere yemin eder. Allah için zulüm ve baskı özür ya da O'nun azabından yarattıklarına uyarmak İçin and içer.

Zemahşcri'nin Keşşaf adlı tefsirinde ise, Allah'ın emirleri ile gönderdiği melek gruplarına and içliğini belirtir. Meleklerin Allah'ın emrini yerine getirmek için rüzgar gibi eserek gittiklerini, bir grup ise, meleklerin Allah'ın havada kanatlarını açarak yeryüzüne şeriatları dağılmalarını, ya da ölmüş nefisleri vahye göre cahil ve kafir olarak ayırmaları, hakkı batıldan ayırmaları için peygamberlere zikri ilkâ ettiklerini belirtir ki özrü hakedenlcri ya da batılda olanları korkutmayı üstlensin. Ya da a/.ab için gönderdiği rüzgara veya havadaki bulutu ayırarak yağmuru kaldıran rüzgara ya da ölüm saçan bulutlara yemin eder ki yağmur nimctiylc Allah'a .şükredenle nankörlük edeni ayırt etsin.

Aklı olan muhatapların bu bölümlerin yüklendiği anlamı ve delillerini anladıklarını sanıyoruz,. Çünkü Kur'an apaçık bir Arapça dille, onu bilen insanlara indirilmişti, bunu Fussilel sûresinin 3. ayeti açıklıyor: "Bilen bir toplum için ayetleri arıklanmış. Arapça okunan bir Kitab'dır." Beşinci ayet kasem edilenin melekler olduğuna açıkça delalet ediyor. Çünkü Özür veya uyarma içeren vahyi indirerek ilkâ edenler onlardır.

Son ayet açıkça görüldüğü gibi yeminin cevabıdır. Ayetler insanlara va'dedilen Kıyamet gününün, hesabının, sevabının, cezasının gerçekleşeceğini pekiştirmektedir. Çünkü Allah, vahyini meleklerle indirerek İnsanları korkuluyor ve özürlerle gelmesini engelliyor. Ta ki ibret alsınlar, gafletlerine bir gerekçe kalmasın.

Sûrenin başlangıcı. Kıyamet sûresinden sonra indiğini doğrular bir niteliği içermektedir. Görünen de, nüzul tertibindeki rivayet de bunu gösteriyor.

[8[8]] Uzran Kınama ve mezaret göstermeye yer kalmayacak şekilde uyramak anlamına gelen izar kelimesinden türemiştir.

[9[9]] Nuzran İnzar uyarmak kelimesinden türemiştir.

Hitap genel olarak dinleyenlere yönelikse de, tehdidin özellikle kafirlere yönelik Olduğu açıktır. Çünkü onlar, Kıyameti yalanlamaları nedeniyle uyarılmaya mtıhiaçtirlar. davadan yüz çevirmeleri, inkar etmeleri nedeniyle de onlar, tehdit edilen konumdadırlar. 10[10]

8- YddızlarOn ışığı) söndüğü11[11] zaman,

9-Gök açıldığı 12[12]zaman,

10- Dağlar ufalanıp savrulduğu zaman,13[13]

11 - Peygamberlere vakit belirlendiği zaman,

12- (Bu), hangi gün için ertelenmişti!

13- (Mü'mİni müşrikten, haklıyı haksızdan) Ayırma günü için'14[14].

14- Hüküm günün ne olduğunu sana kim bildirdi?

15- O gün, (hakkı) yalanlayanların vay haline!

Ayetler, geçen ayetlerle ilintili ve onları tamamlayıcıdır. Kafirlerin va'dedildikleri şey gerçekleşecektir. Bunun alametleri ise kâinattaki kanunların değişmesi, büyük Kıyamet alametlerinin görülmesi olacaktır. Resuller inikatlarını belirleyecek, ta ki ümmetlerinden hesap şahitleri gelsin. İşte bu ayrım, insanların hesaba çekildiği, durumlarının belirlendiği gün olacaktır. Kıyameti yalanlayanlar, ondan gafil olanlar için pişmanlığın ve rezilliğin hakim olduğu büyük bir gün olacaktır.

Burada dağlara, yıldızlara, gökyüzüne olacak değişikliğe işaret etmesi sınırlama amacıyla değildir. Geçen ve diğer gelecek sûrelerde kâinat sahnelerinde meydana gelecek başka değişikliklere İşaret edilmektedir.

Bu münasebetle işaretlerdeki kasıttan ilham edileni zikretmiştik, burada tekrarlama-' ya gerek yoktur. 15[15]

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/317.

11[11] Tumisei Silindi, veya söndü demektir.

12[12] Furicet Açıldı, demektir.

13[13] Ve ıia r-rusuhı ukkitet Rasullere belirli bir vakit tayin edildiği zaman, anlamındadır.

14[14] Yevmu'İ-fasl İnsanlar arasında hüküm verilecek gün. Burada anlatılmak isetencn Kıyamet günüdür.

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/318-319.

Göğün Yarılması, Yıldızların Sönmesi

Bazıları gökler için açılma, yıldızlar için sönme fiilini kullanmasının Kuran'in göğün katı bir cisim, yıldızların ise sönmeye ve alevlenmeye hazır ateş olduğuna delalet etliği yanılgısına düşmekteler. Biz ise bunu, insanlara hitap üslubu görüyoruz. Bu üslûp, zihinlerinde oluşan tablolarla, alıştıkları görüntülerle, gördükleri sahnelerle uyumludur. Bundan kasıt; Allah'ın kudretine özellikle, kâinatta mutlak tasarrufuna delil getirmektir.

Rasullerin şahilliklcriyle ile ilgili yorumunuzu yapmıştık. Çünkü Kur'an'daki değişik ayetler, Kıyamet günü, ümmetlerini hesaba çekmek için peygamberler ve rasuiler şahitlerini getirdiklerini zikreder. Nisa sûresi 41. ayeti "Her ümmetten (inanç ve davranışlarının doğru olup olmadığına tanıklık edecek) bir şahit, seni de bunlara şahit getirdiğimiz zaman (halleri) nice olur?" ve Zümer sûresi 69. ayetinde "Yer, Rabbin nuru ile parlamış, kitap ortaya konmuş, peygamberler ve şahitler getirilmiş ve aralarında adalcl-lc hükmedilin iştir. Onlara asla haksızlık edilmez" buyuruluyor. [16][16]

16- Öncekileri heiâk etmedik mi?

17- Sonra arkadan gelenleri onların izinde yürüteceğiz.

18- İşte biz, mücrimlere böyle yaparız.

19- O gün, (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

20- Sizi hakir bir su(meni)den yaratmadık mı?

21 - Sonra onu sağlam korunan bir rahme[17][17] koyduk.

22- Belli (hamilelik) bir süreye kadar[18][18]

23- (Onu) Biçimlendirdik.[19][19] Ne güzel biçim vereniz biz.

24- O gün (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

25- Biz yeryüzünü toplanma yeri[20][20] yapmadık mı?

---

[16][16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/319.

[17][17] Karârın mekîn Kinayeli bir şekilde, rahme işaret etmekledir. "Mekin" ise koruma altına alınmış, muhafaza edilen, anlamındadır.

[18][18] Kaderin ma'lum Hamilelik müddeti, demektir.

[19][19] Fc Kadernû Takdir ettik, ölçüp biçtik/hesapladık, demektir.

[20][20] Kifâten Diri ve ölüler için geniş bir yer. alan. demekür.

Kifâten Diri ve ölüler için geniş bir yer. alan. demekür.

26- Ölüler ve diriler İçin.

27- Orada yüksek yüksek dağlar[21[21]] meydana getirmedik mi? Ve size tatlı[22[22]]' su(lar) içirmedik mi?

28- O gün, (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

Ayetler siyakla bağlantılıdır. İnsanlara va'deltiği hesabın, cezanın ve dirilişin gerçekleşmesine dair Allah'ın kudretine delil getirmektedir. O üç holümden oluşmaktadır. Her bölüm yalancıları o günün dehşeliylc korkulacak bitirmektedir. Bu tekrar, sûrenin bütün bölümlerinde devam etmektedir. Bu da özel bir ayel dizisi oluşturmaktadır. Aycl-Ierin korkutma ve azarlamada şiddeti içerdiği görülmektedir.

Her bölümde dinleyicilerin bildikleri hakikatlerden alınma deliller bulunmakladır. Allah'ın kudreîinde. kâinatının azametinde, kananlarının inceliğinden düşmanlık yapacak bir yol yoktur. Çünkü hüccet onların aleyhine olmakladır.

Dinleyenlerin cevabını bildikleri olumsuz sorular soruluyor. O da Allah'ın kudretine, hüccetinin doğruluğuna teslim olmaktır. Onlar, Allah'ın önceki kavimleri helâk elliğini biliyorlar. Günahkar ve yanlış yapanlar hakkında ki hükmü budur. Onlar, Allah'ın kentlilerini hakir bir meniden, rahimde belli bir müddetten sonra, en güzel takdir, hesap ve oluşumla biçimlendirdiğini biliyorlar. Allah'ın yeryüzünü, ölüler ve diriler için geniş bir çerçeve yaptığını, orada yüksek yüksek dağlar yerleştirdiğini, onda tatlı sular akıtarak içmelerini sağladığını ve bunun yaşamaları İçin kaçınılmaz olduğunu da biliyorlar.

Bütün bunlar da Allah'ın onları ölümden sonraki hesap için diriltmeye muktedir olduğuna dair kesin delil vardır.

Kur'an'da bütün bunları açıkça zikreden ayetler bulunmaktadır. Ankcbut sûresinin 38. ayeti "Ad ve Semûd'u da (helâk ettik). Bu, oturdukları yerlerden size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları isleri süsleyip onları yoldan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilirlerdi (ama almadılar)". Şeytana uymaları ve peygamberlerine icabet etmemeleri nedeniyle önceki kavimlerin cezalandırıldığını biliyorlar. Bu konuda şu ayetler zikredilebilir: S affa I sûresinin 133-138. ayetleri "Lut da gönderilen peygamberlerdendi. Onu ve ailesini kurtardık. Yalnız (azahda) kalacaklar arasında bulunan ihtiyar bir kadın hariç. Sonra ötekileri kırdık geçirdik siz onların yanlarından geçip gidiyorsunuz; sabahleyin ve geceleyin. Düşünmüyor musunuz?" ve Zuhruf sûresinin 9-12 ayetleri "Andolsıtn onlara: 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan elbette diyecekler ki: 'Onları, çok üstün, çok bilen (Allah) yarattı.' O yeri sizin için beşik kıldı

[21[21]] Ravâsiye şâmihât Burada kastedilen dağlardır. '"Şami-tal". yüksekler, dernektir.

[22[22]] Furâten Tatlı demektir.

ve varacağınız yere gitmeniz için yeryüzünde size yollar yaptı. Gökten bir ölçü ile su indirdi de onunla ölü bir ülkeyi canlandırdık. İşte siz de öyle (canlandırılıp) çıkarılacaksınız. O bütün çiftleri yarattı ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etti."

Muhataplar değişik olmasına rağmen ayetlerin üslubu geneldir. Ruhundan da anlaşılacağı üzere, ayetlerin; kafirleri, yalanlayanları vazgeçmeye çağırma, susturma, azarlama ve korkulma yöntemine yönelik olduğu görülmektedir. Ondan sonra gelen ayetlerde apaçık deliller vardır. 23[23]

Davetin İkna Üzerine Olduğuna Dair Uyarı

Bu ve çoğu benzeri ayetlerde Kur'an'ın güzel bir üslubu geliyor. O da davetin, ikna etme, susturan ve kesin delil getiren mantıklı tartışma üzerine kurulduğudur. Allah'ın varlığına, kapsamlı kudretine, yerde göklerdeki melekuiunda beliren hiknıcline dikkat çekiyor. İnsanların kendi güçlerine ve oluşumlarına yönelik "hitap" ayetlerden eşsiz sahnelerden verilmektedir. Bunu itiraf ediyorlar, düşmanlığa tahammül edemiyorlar. Mucizevi delillere ihtiyaç yoktur. Bunu sadece Allah gerçekleştiriyor, öyleyse O'na yönelmek, boyun eğmek ve ibadet etmek gerekiyor. 24[24]

29- Haydi yalanladığınız (azab)'a gidin!"

30- Üç dala ayrılmış gölgeye gidin!

31- Ki ne gölgelendirir25[25] ne de alevden korur,

32- O, kötülük'26[26] gibi kıvılcımlar saçar.

33- (Saçtığı) kıvılcım, sanki sarı bir halattır.27[27]

34- O gün, (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

35- Bu, konuşamayacakları gündür.

36- Ve onlara, özür beyan etmeleri için de izin verilmez.

37- O gün, (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

23[23] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/320-321.
24[24] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/321.
25[25] Zalıl Koruyucu gölge, demektir.

26[26] el-Kasnı Ağacın veya büyük bir odunun kesilmesi anlamındadır.

27[27] Cemâîât Örme ip (urgan) veya gemi halatı anlamındaki ce-mâlc" kelimesinin çoğuludur.

38- İşte bu, hüküm günüdür. Sizi ve öncekileri bir araya topladık.

39- Eğer (kurtulmak İçin yapacağınız) bir hileniz varsa bana hile yapın (da beni atlatın).

40- O gün, (Hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

Ayetler siyak ile bağlantılıdır. Ondan öncekini tamamlayıcı olarak görülmektedir. Buradaki hitap açıkça yalanlayanlara yöneliktir. Kıyamet günü onlara ne denileceğini hikaye etmektedir. Kur'an'da bu uslub çokça tekrarlanır. Davete icabet etmek, delaletinden vazgeçmek için muhatabın sanki görürcesinc içinde bulunduğu psikolojik durumu tasvir etmeyi amaçlar.

İlk bölümdeki tanımlar korkutucu ve izah edici mahiyettedir. Yalancıların sevkedil-diği, yalanladıkları cehennem büyük hacim ve uzunlukta, kıvılcımlar saçmaktadır. Üç dalı olan çadıra benzeyen evi örnek olarak verir. İlk gören onu koruyucu bir gölge sanar fakat çok fazla geçmeden gölgelenmeye elverişli olmadığını, ateşin kıvılcımlarından korumadığını anlar. Sonraki her iki bölüm de yalanlayanların kölü ve zor durumlarının ne olacağını hikaye eder. Onlar hiç bir şey söylemeye güç getiremezler. Yaptıklarından dolayı özür dilemelerine de izin verilmez. Alaylı ve tahkir edici bir uslubla tehdit edilerek onlara şöyle denir: Sizden Öncekileri, sonrakileri ve sizin hepinizi topladık. İstediğiniz hile ve tuzağa başvurun. Eğer yapabilirseniz Allah'ın elinden kurtulursunuz.

Bütün bunlar dinleyenlerde korku uyandırıp, onları fırsat kaçmadan içinde bulundukları durumlarını bir daha düşünmelerine sevkedebilir. Ayetlerin de bunu hedeflediği görülmektedir. [28][28]

Kıyamet Günü Kâfirlerin Durumunu Anlatmada Bir Çelişkinin Gözükmesi

36. 37. ayetler İle geçen ve gelecek ayetler arasında bir çelişki varmış gibi görülmektedir. Bu ayetlerde Allah ile kafirler, melekler ile kafirler, ınü'minlcr ile kafirler, kafirlerin kendi aralarında tartışma ve çekişmelerle ahiretle neler olacağına işaret vardır. Onların gösterdiği Özürleri Müddessir sûresinin 39-47. ayetleri "Yalnız kitapları sağdan verilenler hariç. Onlar cennetler içinde soruyorlar. Suçluların durumunu: "Sizi şu yakıcı ateşe ne sürükledi?" diye (Onlar da) dediler ki: "Biz namaz kılanlardan olmadık. Yoksulu da yedirmezdik. Boş şeylere dalanlarla birlikte dalardık. Ceza gününü yalanlardık, işte böyle iken ölüm bize gelip çattı." Aynısını Ziimcr sûresi 71. ayclindc de bulabiliriz: "İnkarcılar, bölük bölük cehenneme sevkedilmişlerdir. Oraya geldikleri zaman, kapıları açılmış, cehennemin bekçileri onlara

[28][28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/322-323.

şöyle demiştir: "Kendi aranızdan Rabbinizin ayetlerini size okuyan ve sizi bu gününüzle karşılaşacağınız hakkında uyaran peygamberler gelmedi mi?" Evet geldi, demişlerdir ama kafirlere azah sözü hak oldu." Mü'minun sûresinin 106-107. ayetleri "Rabbîmiz, dedi/er, bahtsızlığımız bizi yendi. Biz sapık bir topluluk olduk. Rabbimiz, bizi bundan çıkar. Eğer bir daha (yaptığımız kotu işlere) dönersek artık biz gerçekten zalimleriz." Şuara sûresinin 96-102. ayetleri "Onlar orada (putlanyla) çekişerek derler ki: "Vallahi biz apaçık bir sapıklık içinde imişiz! Çünkü sizi âlemlerin Rahhine eşit tutuyorduk. Ama bizi saptıran o suçlulardır. Şimdi artık bizim ne şefaatçilerimiz var, ne de sıcak bir dostumuz. Ah keşke bir dönüşümüz daha olsa da inananlardan olsak.1" Secde sûresinin 12. ayeti "Rabb'lerinin huzurunda (utançtan) başlarını öne eğmiş; "Rabbimiz, gördük, işittik, bizi geri döndür, iyi iş yapalım; arlık kesin olarak inandık!" demekte olan mücrimleri bir görsen!" örnek olarak verilebilir.

Vehmedilen bu yanılgı, sözkonusu ifadelerin tasvir eden cümleler olduğuna dikkat edilince ortadan kalkar. İnsanların yaşantılarında alıştıkları şeylere yakınlaştırmak ve etkilemek için bu üslûp kullanılmıştır. İşte insanların alıştıkları, buna tahammül etlikleri gibi ona da tahammül edebilir. Tabi bu değişik tavırlara ve gereklerine göre belirlenir. Genel hedef, Kıyamet günü kafirlerin korkunç sonunu, tavırlarının şiddettin! tanımlamaktır. Böylece nefislerinde korku ve tedirginlik uyandırarak, onları vazgeçirmeye çalışmak, az önce hatırlattığımız gibi nasihati dinleyip yerine getirmeye zorlamaktır. [29][29]

41- Müîtakiler ise gölgeler altında, çeşme başlarındadır.

42- Gönüllerinin çektiği meyvalar içindedirler.

43- Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yeyin, için!"

44- Biz, ihsanda bulunanları böyle mükafatlandırırız.

45- O gun,(Hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

Bu bölüm parentez içi gibi görünmektedir. Günahkâr, yalancıların sonunu zikrettikten sonra salih mü'minlerin akibetini zikretmesi siyakla bağlantı oluşturur. Buna benzer münasebetlerde bu tamamlama çokça tekrarlanır. Ayetlerin anlamlan başka açıklamaya gerek bırakmayacak kadar açıktır.

Müttakiler ve muhsinlerden kasıt Allah'a ve peygamberin risaletine inanan müminlerdir. O ikisini kullanmada, Allah'a ve Rasulüne iman etmenin, insanlara ve Allah'a karşı tasarruflarda müminlerin davranışlarını belirgin bir etki göstermesinin gerekli olduğunu, kasıtlı bir telkinle belirtir. Allah İçin takva uğrunda günahlardan, kötülükten sa-kmdirrnaya

---

[29][29] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/323-324.

çalışırlar ki, salih amel, ihlas ve ihsan ile O'nun rızasını elde etsinler. İkinci kavram ile davranışlarında ve tasarruflarında muhsin ve muttaki sıfatları gerçekleşir. Böylece Allah'ın rızasını, ikramını kazanmaya ehil olurlar. İşle böylece telkin, güçlü ve güzel görünmektedir. Açıkça görüldüğü "gibi" ayetler devamlılık arzeder. 30[30]

46- Yeyin, azıcık sefa sürün, siz mücrimlersiniz.

47- O gün, (hakkı) yalanlamakla olanların vay haline!

48- Onlara "Rükû edin" dendiği zaman rükû etmezler.

49- O gün, (hakkı) yalanlamakta olanların vay haline!

50- Onlar bun(a inanmadık)dan sonra hangi söze inanacaklar.

Bu iki bölüm ile öncekiler arasında bir bağlantı vardır. İlk bölümde yalancılara, mücrimlere yönelik bir hitab bulunmaktadır. Allah'a rükû etmeleri hakkında büyiiklcn-melerini kınamayı, onları korkutmayı içerir. Son ayetle de sûre vurgulu bir şekilde bitirilir. Kafirler için inallarına, Allah'ın Kur'an'ından onlara okunan ayetlerden etkilenmemelerine, etkili nasihatlan, susturan hüccetlerinden korkmamalarına karşı bir kınamayı, azarlamayı içerir. Eğer bu (Kur'an) onları ikna etmemişse, ona inanmamışiarsa hangi şeye iman edecekler?

Bizim ölçü olarak aldığımız Mushaf'ta 48. ayet Medeni'dir. Bazı rivayetler 31[31]onun Mekke'nin fethinden sonra peygamber ile antlaşma yapmaya gelen Sakif delegesinin rükû hareketinin onlardan affedilmesi şeklindeki İşlekleri münasebetiyle indirildiğini zikreder. Ayetin diğer ayetlerle vezin, konu bakımından uyumluluk arzetmesi bu rivayette şüpheye götürmekledir. Sakif iie anlaşma esnasında onun nüzulü ile ilgili rivayel İbni Abbas'a atfedilirken ona başka bir söz daha atfedilmesi ilginçtir32[32]. O da, "Kıyamet günü onlara secde edin denildiği zaman bunu yapamayacaklardır", sözüdür.

Buradaki rükû ibaresi Allah için kılınan namazda vardır. Davet başladığından beri insanlardan senelde bu istenmektedir. 33[33]

30[30] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/324.
31[31] Bkz: Keşşaf, Zemahşeri, İbni Abbas'ın tefsirinde Kelbi'nin rivayeti.

32[32] Bkz: Beğavi tefsiri.

33[33] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/325.

NEBE SURESİ

Sürenin Tanıtımı

Sûrede kafirlerin ahirette, öldükten sonra diriltilme ve dünyadayken yapılanların orada karşılığının verileceği haberlerini gözlerinde çok büyütmeleri inkar edilerek kınanmakta ve bunların mutiaka vuku bulacağı bildirilerek, Allah'ın bunları yapmaya gücünün yeteceği, kâinatta O'nun büyüklüğünü gösteren varlıklar ve kanunlarla ispatlanmaktadır. Kıyametin dehşet verici olayları anlatılarak, kafirlerle, mü'minlerin o zamanki dönüş yerleri güçlü bir uyarı temasıyla sunulmaktadır.

Sûre ayetlerinin birbiriyle uyum içerisinde olması bir defada indiği görüşünü doğrulamaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Birbirlerine hangi şeyden soruyorlar?

2. O büyük haberden mi?

3. Ki onlar onda ayrılığa düşmektedirler.

4. Hayır; yakında bileceklerdir.

5. Yine hayır; yakında bileceklerdir.

6. Biz, yeryüzünü bir döşek kılmadık mı?

7. Dağları da birer kazık,

8. Sizi çift çift2[2] yarattık.

9. Uykunuzu bir dinlenme yaptık.

10. Geceyi bir örtü yaptık.

11. Gündüzü de bir geçim vakti kıldık.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/259.
2[2] Ezvâcan Sınıf sınıf, tür lür.

12. Sizin üstünüze yedi sağlam (gök) bina ettik.

13. Ve (orada) parıl parıl parlayan bir kandil (güneş) yarattık.

14. Sıkışan (bulut)lardan şarıl şarıl'[3[3]]' su indirdik.

15. Bununla taneler ve bitkiler çıkaralım diye...

16. Ve (ağaçları) birbirine sarmaş dolaş[4[4]]' bahçeler...

Kıyamet Haberleri

1- Bu ayetlerde, insanların birbirlerine harikulade büyük haberin doğruluğu hakkında sormaları ve bu konuda ayrılığa düşmeleri sorgulanmaktadır.

2- Birbirlerine soru soranlar onu gerçek olarak mutlaka görecekler ve doğruluğunu öğreneceklerdir.

3- Allah'ın bunu gerçekleştirmeye gücünün yeteceği, yarattığı kâinatta ve kanunlarında büyüklüğünü gösteren tablolar delil olarak ve soru tarzında sunulmak suretiyle açıklanmaktadır. Yeryüzünü üzerinde yürümeye elverişli olarak yayıp sabitleştiren; üzerinde kazıklar gibi yüksek dağlan diken; yaratıkları sınıf sınıf yaratan; uykuyu, hareketi kesme vasıtası yapan; geceyi rahat etme, dinlenme vakti; gündüzü de çalışıp hareket etme, rızık kazanma zamanı olarak yaratan O'dur. Yeryüzü üzerinde büyük yedi kat göğü bina etmiştir. Gökyüzünde sıcaklığı ve ışığı kuvvetti bir kandil yaratmıştır. Bulutlardan sağanak halinde, bardaktan boşanırcasına su indirip, onunla daneler, bitkiler ve sık ağaçlı bahçeler bitirip çıkarmıştır.

Ayetlerin ruhu "birbirlerine soruyorlar", "ayrılığa düşmektedirler", "yakında bileceklerdir" cümlelerindeki zamirlerin kafirlere döndüğünü ifade etmektedir. Müfessirlc-rin dediğine göre, büyük haber, Öldükten sonra dirilülme ve hesaba çekilme hadisesi olabileceği gibi, Peygamberlik hadisesi veya Kur'an'ın gelmesi olayı da olabilir. Ancak ayetlerin ruhu ve muhtevası birinci görüşü doğrulamakta, sonradan gelen ayetler de bunu te'yİd etmektedir.

Ayetlerin Üslubu ve muhtevası, işiten muhatapların, bunlar arasında kafirlerin de, kâinatta gördükleri hadiselerin ve kanunların, yaşam içerisinde istifade ettikleri bütün araçların Allah'ın kudretinin eserlerinden ve san'atmdan olduğunu itiraf edip kabul ettiklerini göstermektedir. İşte bundan dolayı Allah'ın kudretine bu varlıklar zikredilerek delil

---

[3[3]] Seccâcan Sürekli, art arda, şiddetli bir şekilde dökülen su.

[4[4]] Elfâfan Çok sık, birbirine geçmiş şekilde.

sunulmuş ve kafirlerin hakkında birbirlerine soru sordukları büyük haberin de bu kudret tarafından gerçekleştirileceği, kuvvetli ve bağlayıcı bir şekilde bildirilmiştir. 5[5]

1 7. Şüphesiz o hüküm günü, belirlenmiş bir vakittir.

18. Sûr'a üfürüleceği gün, artık siz dalga dalga geleceksiniz.

1 9. O sırada gök açılmış ve kapı kapı olmuştur. 20. Dağlar yürütülmüş, artık bir serab oluvermiştir.

Kıyamet Hadiseleri

Bu ayetlerde Allah'ın insanlar arasında hükmetmek için belirlediği vaktin hüküm günü olduğu hatırlatılmaktadır; o gün Sûr'a üflenir ve her taraftan İnsanlar bölük bölük gelirler. Gökyüzü açılır ve birçok kapı oluşur, dağlar sallanır, yerlerinden hareket ederek akar ve çok geçmeden serab haline dönüşür.

Ayetler öncekilerle bağlantılıdır. Bu ayetlerde, önceki ayetlerde anlatılan, kafirlerin birbirlerine hakkında soru sordukları büyük haberin öldükten sonra diriltilme ve hesaba çekme olduğuna dair nişane vardır. Kıyametin kopma anındaki hadiselerin bazısı vasfe-dilerek o günün dehşeti tasvir edilmek istenmiştir. Bu tür tasvirler geçen sûrelerin birçok yerlerinde tekrarlanmıştır. 6[6]

21. Gerçekten cehennem, bir gözetleme'7[7]' yeridir.

22. Taşkınlık edip-azanlar için son bir varış yeridir'8[8]'.

23. Orada çağlar boyu kalacaklardır.

24. Orada ne bir serinlik tadacaklar, ne de bîr içecek.

25. Kaynar sudan ve İrinden başka.

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/261.
6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/262.
7[7] Mirsâdan Gözetleme yeri. Gözetlemek için beklenilen yer.

8[8] Meâbâ Dönüş yeri, son varış yeri.

26. Yaptıklarına uygun bir ceza olarak...

27. Doğrusu onlar, hesaba çekileceklerini ummuyorlardı.

28. Bizim ayetlerimizi yalanlayabildikleri kadar yalanlıyorlardı.

29. Oysa biz, herşeyi yazıp saymışızdır.

30. Şimdi tadın. Size artık azaptan başkasını arttırmayacağız.

İnkâr Edenlerin Sonu

Bu ayetlerde, küfürlerinin ve azgınlıklarının şiddetini göstermek için, taşkınlık edip azanlar dîye vasfedilen kafirlerin o günde varacakları son yerleri anlatılmaktadır. Gerçekten cehennem onlann yuvası, bekleyip gözetleyecekleri bir yer olarak hazırlanmıştır. Çağlar boyunca orada kalacaklardır. Orada susuzluğu giderecek, harareti söndürecek ne bir içecek, ne de bir serinlik tadam ayacaklardır. Orada içecek olarak sadece sıcaklığı şiddetli bir su ve irin vardır. Bütün bunlar onların yaptıklarına, tutumlarına karşı verilmiş adaletli, uygun bir cezadır. Çünkü onlar Allah'ın ayetlerini yalanlayıp inkar etmişler, varacakları sonu düşünmemişlerdir. Hesaba çekilecekleri ve akibetleri hatırlarına hiç gelmemiştir. Halbuki Allah onlann herşeylerini kaydetmiştir, sanki bir kitapta yazılmıştır. Onlara çok yakında, "tadın azabı, size bizim katımızdan bu azabı ve acılan arttırmaktan başka bir şey yoktur" denecektir.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler öncekilerle bağlantılıdır. İçerdiği korkunç tasvirlerle kafirlerin kalbinde korku ve dehşet uyandırarak inkarlanndan vazgeçmelerini sağlamayı amaçlamıştır. 9[9]

31. Gerçek şu ki, takva sahipleri için 'bir kurtuluş ve mut-İuİuk' vardır.

32. Nice bahçeler ve üzüm bağlan,

33. Göğüsleri henüz tomurcuklanmış'10[10]' yaşıt kızlar11[11]'.

34. Dopdolu'12[12]3' kadehler;

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/263.

10[10] Kevâibe "Kâib" kelimesinin çoğulu olup, memesi tomurcuklanmış olan anlamındadır.

11[11] Etrâhâ Eşit, yaşıt anlamında olup; kelimeden, eşler, zevceler kastedilmektedir.

35. Orada ne boş söz, ne de yalan işitirler;

36. Rabbinden bir karşılık olmak üzere yeterli bir bağış(tır bu).

Takva Sahibi Mü'minlerin Akıbeti

Ayetlerde o günde kafirlerin sonlarına mukabil, takva sahibi mü'minlerin akıbetleri vasfedilmektedir. Onlar için kurtuluş ve esenlik vardır, cennetlere yerleşecekler ve oralarda meyvalardan, üzümlerden, göğüsleri daha yeni tomurcuklanmış körpe kadınlardan, lezzetli içeceklerden faydalanacaklardır. Kulaklarını ne bir boş söz, ne de bir yalan rahatsız etmeyecektir. Bütün bunlar onlara Allah'tan bir karşılık olarak, daha önceden gönderdikleri güzel amellerin neticesi olarak bahşedilmiştir.

Ayetler Öncekileriyle bağlantılıdır ve yaptığı mükemmel vasıfla mü'minlerin gönlünde arzu, sevinç, imrenme ve rahatlık uyandırmayı amaçlamıştır.

Dikkatler özellikle önceki ayetlerdeki "Yaptıklarına uygun bir ceza olarak" cümlesiyle bu ayetlerdeki; "Rahbindcn bir karşılık olmak üzere yeterli bir bağış(tır bu)" cümlesi açık ve net olarak insanların elde ettikleri ceza ve mükâfatın ancak onların amellerinin, ihtiyarî olarak yaptıkları işlerinin, kazançlarının karşılığı olduğu açıklanmaktadır. [13][13]

37. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbi, çok merhametli (Rab). O'nun (izni olmadan) huzurunda konuşamazlar.

38. O gün ruh ve melekler, sıra sıra dururlar. Rahman'ın izin verdiğinden başka kimse konuşamaz. Konuşan da doğruyu söyler.

39. işte bu, hak gündür. Artık dileyen, Rabbine varan bir yol tutar.

40. Biz sizi yakın bir azâb ile uyardık. O gün kişi, ellerinin (yapıp) öne sürdüğü işlere bakar ve kâfir: "Keşke ben, (daha önce) toprak olsaydım!" der.

Kıyamet Günü'nün Vasfı

---

[12][12] Dihâkâ Dolu kap anlamındadır. Burada kastedilen ise lezzetli, zevk verici içecekle doldurulmuş kaptır.w

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/264.

Bu ayetlerde de kıyamet gününün dehşetinin tasvirine devam edilerek, bununla insanlar uyarılmaktadır. Azgınlardan ve takva sahiplerinden her iki tarafın da yaptıkları amellerine karşılık hesaplarını tam olarak görecek olan Allah'tır. O, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir; O'nun en güzel isimlerinden birisi de "Rahmanadır. Kıyamet günü grup grup O'na gelecek olanlar, huzurunda saygı ve korkuyla duracaklardır. Aynı şekilde melekler de ruhla birlikte saf saf huzurunda duracaklardır. O gün hiçbir kimse konuşma ve hitap etme hakkına sahip değildir; ancak Rahman'ın izin verdiği kimse konuşabilecek ve onun sözü de sadece hak ve doğruyu söylemek olacaktır. İşte o gün, hak ve kesin adaletli hükmün verildiği gündür. Kim o günün dehşetinden kurtulmak isterse, yönünü Allah'a çevirsin ve O'nun yolunda yürümeye devam etsin.

Ayetler, hitabı dinleyenlere çevirerek sona ermektedir. Allah, azabıyla onları uyarmakta ve o günle korkutmaktadır; o günde herkes daha önceden ellerinin bayır ve kötülükten yapıp gönderdiklerinin karşılığını görecektir ve kafir olan kimse o günde pişmanlık ve hasretten, yakında varacağı yerin dehşetinden korkarak, "keşke toprak olsaydım" temennilerinde bulunacaktır.

Ayetler kuvvetli ve etkileyici olup, Allah'ın büyüklüğünü ve heybetini vasfetmekte, insanları apaçık bir akibetin önüne koymaktadır ki, onun dehşetinden sadece Allah'a inanıp O'nun yolunda yürüyenler kurtulacaktır. [14][14]

---

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/265.

NÂZİÂT SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 79

Nüzul Sırası : 81

Ayet Sayısı : 46

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede öldükten sonra diriltilme ve hesaba çekilme gününün gerçekleşeceği, o günde kafirleri korku ve pişmanlığın kaplayacağı Rabbani bir te'yidle bildirilmekte, Musa'nın {as] Fİravun'a getirdiği mesaj ile Firavun'un ona karşı tavrı ve bundan alınması gereken ibretler hatırlatılmaktadır. Sûrede Allah'ın, öldükten sonra diriltmeye, kafirlerin kökünü Firavun'un sonu gibi kurutmaya kadir olduğuna dair deliller, kâinattaki varlıklar, Allah'ın büyüklüğü ve mükemmel yaratıcılığı zikredilmek suretiyle sunulmakta ve ahiret hakkında şüpheye düş-melerinden dolayı kafirler kınanmaktadır. Sûrede aynı zamanda takva sahipleriyle, azgın kafirlerin sonları uyarıcı ve müjdeleyici bir tarzda açıklanmaktadır.

Süre ayetlerinin dizilişi ve birbiriyle bağlantıları, sûrenin bir defada indiği görüşünü haklı çıkarmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Andolsun söküp2[2]' çıkaranlara'3[3]'.

2. Yavaşça çekenlere4[4],

3. Yüzüp yüzüp gidenlere,

4. Yarışıp geçenlere,

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/267.
2[2] en-Nâziât Sökmek, çekmek anlamında olan "nez'ı" kökünden gelmektedir. Yani bir şeyden bir şeyi çekerek söküp çıkarmaktır.

3[3] Gavkan Şiddetli, son derece sert bir şekilde.

4[4] en-Nâşitat Hızlı ve kolay bir şekilde hareket edenlere, çıkaranlara veya çıkanlara...

5. Derken işi düzenleyenlere!

6. O gün o sarsıntı[5[5]] sarsar,

7. Ardından başka bir sarsıntı geiir[6[6]].

8. O gün kalpler, (kaygıdan) oynar[7[7]]'.

9. Gözleri (korkudan) zilletle yere eğilmiştir.

10. Diyorlar ki: "Biz çukurda'[8[8]] tekrar hayata döndürülecek miyiz?"

11. "Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz zaman mı?"

12. "Öyle İse bu, ziyanlı bir dönüştür!" dediler.

13. Oysa bu yalnızca tek bir haykırıştır.

14. (Bir de görürsün ki) onlar o zaman (diriltilmişler de) düz bir yerin[9[9]] üstündedirler.

Kıyametin Dehşeti

İlk dört ayetin mânâsı hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. Bir kısmına göre melekler kastedilmiştir; ruhları kabzedip alırlar, Allah'ın emirlerini yerine getirmek için gökle yer arasında akıp giderler, kendilerine verilen işleri düzenlemek için birbirleriyle yarışırlar. Bir görüşe göre ise ayetlerle, bedenlerden çekip çıkarılırken ruhların sıfatlan kastedilmiştir; kafirlerin ruhları şiddetle çekilip çıkartılır, mü'minlerin ruhları ise yavaşça, rahat ve hızlı bir şekilde çıkartılır. Sonra da Allah'ın mülkünde yüzerler ve ilahi huzura doğru veya mutlu bir sona doğru yarışırlar. Diğer bir görüşe göre ise ayetlerde yıldızların özellikleri ve hareketleri anlatılmıştır. Bir ufuktan çıkıp, öbür ufuğa giderler; doğarlar sonra batarlar, uzayda akıp giderler ve seyir halindeyken birbirleriyle yarışırlar. Görüldüğü gibi bu görüşler tahmini olarak söylenmiştir. Görüşlerin çok olması, sıfatların mutlak olarak zikredilmesinden, tahmine mahal bırakmayacak şekilde mânâyı tahdit eden nebevi bir açıklamanın bulunmayışından kaynaklanmaktadır.

Bu yeminlerin anlamları Peygamber'in döneminde anlaşılıyordu ve zihinlerde çok önemli bir

---

[5[5]] er-Râcifetü Sarsıntı ve zelzele meydana getiren olay.

[6[6]] er-Râdifetü Öncekinin peşinden gelen, onu destekleyip tamamlayan bir sarsıntı.

[7[7]] Vâcife Korkudan titrer.

[8[8]] el-Hâfira Kazılmış, bilinen yol.

[9[9]] es-Sâhira Çöl veya düz bir yer.

yer tutuyordu. Yeminlerin nedeni olan cevap ise, müfcssirlerin çoğuna göre kayıttan düşürülmüş olup şu anlamda takdir edilmektedir: İnsanlar mutlaka bir kere daha diriltileceklerdir. Sonra gelen ayetler de bunun açık ve kuvvetli nişanesi olduğundan, cevabın zikredilmesine ihtiyaç duyulmamıştır. Arapça nesir üsluplarında bu yer aldığı gibi, Kur'an nazmında da çokça tekrarlanmıştır.

Yemin ayetlerinin akabinde, öldükten sonra diriltilme va'dinin gerçekleşeceği, Rabbani bir ifadeyle te'yid edilmekte, bazı şartlar, olaylar ve bunların vuku bulduğu zaman kafirlerin söyledikleri sözlere işaret edilmektedir: Yakında yeryüzü sarsılacak ve onu, belirlenmiş olan gün geldiğinde başka bir sarsıntı izleyecektir. O zaman birçok kalbi korku ve titreme kaplar, sahiplerinin gözleri zilletle önlerine eğilir. Ve onlar birbirlerine gerçekten çürümüş kemikler haline geldikten sonra, tekrar ikinci defa hayata mı geldiklerini sorarlar ve şöyle derler: "Eğer bu gerçekten doğruysa, zararlı bir dönüş olacaktır".

Son iki ayette, öldükten sonra diriltmenin Allah'a çok kolay geleceği açıkJanmaktadır. Bu iş bir haykırıştan ibaret olacaktır; bunun sonucunda da insanlar ansızın kendilerini bir toprak üzerinde Allah'ın yargılamasını ve hükmünü bekler halde bulacaklardır.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler öldükten sonra diriltme, hesaba çekme ve kıyamet gününün dehşetini te'yid etme maksadıyla zikredilmiştir. Kalplerinin titreyeceği, gözlerinin korkudan eğileceği anlatılan, birbirlerine yönelttikleri soru sözleri aktarılan kimseler öldükten sonra diriltilmeyi inkar edenlerdir. Ayetler onlara yönelik reddiye ve uyarı içermeKte olup, onları korkutarak, inkarlarından vazgeçmelerini sağlamayı amaçlamıştır. [10[10]]

15. (Ey rasulüm!) Musa'nın haberi sana geldi mi?

16. Hani Rabbi ona kutsal vadide, Tuva'da seslenmişti:

17. Firavun'a git, çünkü o azdı.

18. Ona de ki: Temizlenme isteğin var mı?

19. "Seni Rabbine yönelteyim de O'ndan korkasın".

20. Ona büyük mucizeyi gösterdi.

21. Fakat o, (Musa'yı) yalanladı, karşı geldi.

22. Sonra sırtını döndü, koşmaya başladı.

23. (Adamlarını) topladı, (onlara) bağırdı:

24. "Ben sizin en yüce ilahınızım" dedi.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/269-270.

25. Allah da onu dünya ve ahiretin azabı ile yakaladı.

26. Şüphesiz bunda (Allah'tan) korkacak kimse için ibret vardır.

Musa'nın Firavun'u Daveti

Ayetlerde, işiten muhataba yöneltilmiş, Musa'nın Firavun'a götürdüğü mesajı hatir-latıcı anlamda bir soru yer almaktadır. Rabbi ona mukaddes Tuva vadisinde nida etmiş, ona azmış olan Firavun'a giderek, onu azgınlığından temizlenmeye, Rabbinin yolu olan hidayete davet etmesini emretmişti. Musa Firavun'a Allah'ın elinde izhar ettiği büyük mucizesini gösterdi; o ise onu yalanlayarak isyan etti. İnsanları toplamak, onları hakkı kabul etmekten engellemek için koştu ve onlara "sizin en büyük Rabbiniz benim" dedi. Allah da onu yakaladı ve ahiret azabına ek olarak onu dünyada da cezalandırdı. Ayetler bunda, akıbetten korkanlar için öğüt ve ibret olduğuna dikkat çekerek bitmektedir.

Bu ayetlerle öncekiler arasındaki bağlantı devam etmektedir. Kur'an üslubuna uygun olarak kafirleri uyardıktan ve onları tehdit ettikten sonra bu ayetler gelmektedir. Bütün Kur'an kıssalarında olduğu gibi, hatırlatma ve uyan amacı bu ayetlerde de mevcuttur. [11[11]]

27. Yaratılışça siz mi daha çetinsiniz, yoksa gök mü? (Allah) onu yaptı.

28. Yükseklik miktarını[12[12]]' arttırdı, onu düzenledi'[13[13]]'.

29. Gecesini örtüp karArttı, kuşluğunu (güneşin ışığını) açığa çıkardı[14[14]].

30. Bundan sonra da yeri yuvarlattı'[15[15]]'.

31. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı.

32. Dağları sapasağlam çaktı;

33. Sizin ve hayvanlarınızın geçimi için.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/270-271.

[12[12]] Semkehâ Tavanını...

[13[13]] Fesevvâhâ Onu dümdüz veya sapasağlam yaptı.

[14[14]] Ehraca Duhahâ Gündüz aydınlığından kinayedir.

[15[15]] Dehâhâ Onu yaydı.

Allah Herşeyin Yaratıcısıdır

Bu ayetlerde dinleyen muhataplara hitap edilerek, onlara kınayıcı, inkar edici tarzda şu som yöneltilmektedir: Yoksa yaratılmalarının Allah'a kâinatın yaratılmasından daha çetin ve zor geleceğini mi zannediyorlar? Halbuki O, göğü yaratıp kubbesini yükseltmiş ve kanunlarını yerli yerince koymuştur. Karanlığı geceleyin, aydınlığı da gündüzleyin takdir etmiştir. Yeryüzünü uzatıp, genişletip yayan, üzerinde yürünmesini, durulmasını kolaylaştıran, yine üzerinde dağlar yerleştiren ve oradan onların kendilerinin ve hayvanlarının hayatlarını idame ettirecek su ve bitkileri çıkartan O'dur.

Sorunun cevabının aynı ayetlerde gizlendiği anlaşılmaktadır: Gökleri ve yeryüzünü yaratan, oralarda gerekli kanunları koyan -ki bütün bunlar insanların yaratılmasından kat kat üstündür- Allah'a, gayet tabii olarak insanları ikinci kez yaratmak çok daha kolaydır. Diğer yönden bu sorunun kafirlere yöneltildiği anlaşılmaktadır. Çünkü öldükten sonra diriltilmeyi inkar edip vuku bulmasını gözlerinde çok büyüten onlardır. Böylece bu ayetler de Öldükten sonra diriltilmeyi te'yid etmek ve Allah'ın kudretine deliller sunmak maksadıyla gelmiştir. Bu durumda, bu ayetler Musa'nın Firavun'a getirdiği mesaj kıssasından önce geçen ayetlerle bağlantılı bulunmaktadır. Bu kıssaya, alışılmış Kur'an nazmına uygun olarak, bu arada hatırlatma olsun diye işaret edilmiştir.

Önceden geçen sûrelerdeki birçok ayette bu ayetlerin ihtiva ettiği konulara değinilmiştir. Biz de oralarda yeterli açıklamalarda bulunmuştuk. Yeniden tekrara ihtiyaç yoktur. [16[16]]

34. Herşeyi bastıran o büyük felaket'[17[17]]' geldiği zaman,

35. O gün insan, neyin peşinde koşmuş olduğunu hatırlar.

36. Görebilenler için cehennem de sergilenmiştir.

37. Artık kim azmışsa,

38. Ve şu dünya hayatını seçmİşse[18[18]],

39. Şüphesiz onun barınağı cehennemdir.

40. Kim Rabbİnin makamından korkar ve nefsi hevadan sakındırırsa,

41. Artık şüphesiz cennet, (onun için) bir barınma yeridir.

16[16] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/271-272.

17[17] et-Tâmmetü Bu, defedilemeyen büyük bir beladır. Burada kinaye yoluyla Kıyamet günü kastedilmiştir.

18[18] Mera Üstün tuttu, tercih etti.

Kıyamet Haberiyle Uyarı

Bu ayetlerde kıyametin yaklaşmasıyla ve o zaman vuku bulacak olaylarla uyarı yapılmaktadır. Kıyamet geldiğinde herkes daha önceden yapıp gönderdiği amellerinin hesabını vermek için hatırlayacak, cehennem de insanların göreceği şekilde arzedilecektir. Hayatındayken kim azıp hak sınırlarını aşmışsa, inkar edip günah işlemişse, dünya hayatını ahirete üstün lutup tercih etmişse onun barınağı cehennem olacaktır. Kim de Allah korkusunu içinde duyup, ahiretin hesabını daha önce yapmış, nefsini istek ve arzularına, bâtıla tâbi olmaktan alıkoyarak Allah'ın hak yolunda yürümüşse onun barınağı da cennet olacaktır.

Ayetler öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılı olup, uyarı ve müjde üsluplarını beraber olarak işlemiştir. Kıyamet gününün defedilemeyecek büyük bir felaket olarak vasfedilmesi, onun gerçeğine ve tehlike boyutuna uygun düşmektedir.

Dünya hayatını tercih edip üstün tutmanın, azgınlık vasfının üzerine atfedilmesi, kınanan hususun hayatın güzelliklerinden istifade olmadığını mutlak olarak göstermektedir. Kınanan durum sadece kişinin, ahiret için hesap yapmayacak şekilde dünya güzelliklerine, zevkine dalması ve yeryüzünde azıp taşkınlık yapmasıdır. Bu şekilde net ve açık olan Araf sûresinin 32. ayetinin ortaya koyduğu ve başka birçok ayetin de te'yid ettiği Kur'an prensibi bu konuda ölçü olmaya devam edecektir.

"... Ve nefsi hevâdan sakındırırsa" ifadesi, günahlardan, kötülüklerden ve şehvetlerden sakınma hususunda kuvvetli, etkileyici bir tâbirdir; zira kişiyi bu gibi kötülüklerin içine düşüren faktörün nefsin devasına sakınmadan, tereddüt etmeden tâbi olmak olduğu vurgulanmaktadır. Bunda evrensel, yüce bir mesaj vardır.

Ayetlerde, başka sûrelerdeki birçok ayette de açıklanan sağlam bîr Kur'an prensibi kuvvetle te'yid edilerek sunulmaktadır, o da; insanın davranışlarını kendisinin seçmesi ve çabalamasıyla kazandığı ve buna uygun olarak da karşılığını göreceği gerçeğidir. [19[19]]

42. O ne zaman demir atacak? diye, sana kıyamet saatini soruyorlar.

43. Onunla ilgili bilgi vermekten yana, sende ne var ki?

44. Onun bilgisi Rabbine aittir.

45. Sen ancak, ondan korkacak olanları uyarıcısın.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/273.

46. Onlar onu gördükleri zaman, sanki (dünyada) bir akşam veya onun kuşluk vaktinden fazla kalmamış gibi olurlar.

Kıyametin Kopma Vaktini Ancak Allah Bilir

Bu ayetlerde:

1- Kafirlerin Peygamber'e kıyametin kopma vaktini sormaları anlatılmaktadır.

2- Meydan okuma ve hafife alma tarzında soru sormalarından dolayı kınanmaktadırlar.

3- Onun ne zaman kopacağı bilgisinin Allah katında olduğu açıklanmıştır.

4- Peygamber'e açıklayıcı bir soru kipiyle hitap edilerek, onun kıyamet hakkında bir bilgisi olmadığı, bütün görevinin sadece onun vuku bulacağını haber vererek, ondan korkanları, iman edip salih ameller işleyerek sebeplerinden sakınanları uyarmak olduğu bildirilmiştir.

5- Kafirler uyanlarak, onu kesin bir şekilde, zannettiklerinden daha yakın bir zamanda ve aniden görecekleri haber verilmiştir. Onlar onu gördüklerinde, şiddetinden dolayı, onun kopmasıyla ölümleri arasında sadece sabah veya akşam vakti kadar bir sürenin geçtiğini sanacaklardır.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler önceki üslup ve konunun devamını oluşturmaktadır. Bu tür sorular ve onlara reddiyeler daha Önce örnekleri geçen birçok yerlerde tekrarlanmıştı; bu da, bu soruların ve meydan okumaların kafirler tarafından tekrarlandığını, vahyin de hikmeti gereği bu reddiyeleri tekrarladığını göstermektedir. [20][20]

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/274.

ABESE SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 80

Nüzul Sırası : 24

Ayet Sayısı : 42

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Davetten yüzçeviren bir lidere, müslüman bir âmâya gösterdiği ilgiden daha fazlasını gösterdiğinden ötürü sûrede Peygamber (s) ilahi bir uyarı ile ikaz edilmiş ve peygamberlik görevinin mahiyeti anlatılmış, inkarı nedeniyle insanoğlu kınanmış, Allah'ın insana verdiği nimetler sayılmış, Ahireî ve onun korkunçluğu ile uyarıda bulunulmuş, salih kulların ve suçluların o gün varacakları yerler anlatılmıştır. Sûrenin bir kopukluk olmadan tamamlanıncaya kadar bölüm bölüm nazil olduğu ihtimali vardır. İlk bölümdeki İtâb ayetleri farklı Özelliktedir. Çünkü, sûrenin diğer ayetlerinin üsiûbu umumi olarak kınama ve uyarma tarzındadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Surat astı ve döndü,

2- Kör geldi diye.

3- Ne bilirsin belki o arınacak2[2].

4- Yahut öğür dinleyecek de öğüt kendisine yarayacak.

5- Kendisini zengin görüp tenezzül etmeyene gelince,

6- Sen ona yöneliyorsun3[3].

7- Onun arınmasından sana ne?

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/251.

2[2] Yezzekkâ İstifade eder, bilgi ve ruh temizliği bakımından gelişir anlamında olan bir fiildir.

3[3] Tesaddâ Yani "sen onu yöncliyorsun" demektir.

8- Fakat kızarak sana gelen,

9- (Allah'tan] korkarak gelmişken,

10- Sen onunla ilgilenmiyorsun[4[4]].

11- Hayır (olmaz böyle şey); o (inen Kur'an ayetleri) bir hatırlatmadır.

I2- Dileyen onu düşünüp öğüt alır.

Bu ayetlerde Allah korkusunu hisseden müslüman bir âmâya yüz çevirip surat astı-gmdan dolay, Peygamber (s) ikaz (itâb) edilmiştir. Bu şahıs istifade etmek ve aydmlan-mak için Peygambere koşarak gelmiş, Peygamber ise, İslam'ı kabul edip etmemesinden sorumlu olmadığı, Allah'ın davetine karş, müslağnilik gösteren inkarcı ve inatçı bir adama yönelmişti. Davetin amacının, kesin zorunluluk gerektirmeyen sadece bir uyarı olduğu, hayrı dileyenin Öğüt alıp istifade edeceği, böyle yapmayanın yaptığının sonucuna katlanacağını vurgulayarak sûre sona ermiştir.

Müfessirlerin çoğunun İbn Mektûm olduğu konusunda ittifak etlikleri müslüman bir âmânın müşrik ileri gelenleri ile risalct/davet hakkında konuştuğu bir sırada Peygamber (s)'e bazı dini meseleleri sormak üzere gelmesi, bu âmânın (söze girerek) soru sorması, nihayet Peygamberin yüzünü asması ve bu müşrik lider ile konuşmasına devam ederek o amadan yüzçevirip dönmesi münasebetiyle bu ayetlerin indiği rivayet edilmiştir. Bu (müşrik) bir rivayete göre Utbe b. Rebia, bir başkasına göre Ebu Cehil, başka bir rivayete göre ise Utbe, Ebu Cehl ve Abbas b. Abdülmuttalip'ten oluşan üç kişidir[5[5]].[6[6]]

Allah'ın Peyganıber'i Uyarması

Bunlar Peygamber (s)'in itâb edildiği ilk ayetlerdir. Ayetlerin içeriği bu hitabın, Peygamber'in sadece evla olana muhalefetinden kaynaklandığını göstermekledir. Evla (daha uygun bulduğu) konularda O, bir müçtehid konumundaydı. Davet ve davetini yaymakla haşır neşir olmuştu. Bunda başarılı olmak için de çok ısrarlıydı. Âmâya öğretmek ve onu aydınlatmaktan uzak durma tavrında değildi. Burada Peygamber'in masumiyeti ile çelişen bir durum sözkonusu değildir. Buradaki hilab (İkaz) da, hitabın üslûp, mâna ve içeriğinde, Rasulullah (s)'ın bu ikazı ilan eîmesinde ise, nefis ve kalbe bakim olan ve bu ikisini yücelten Peygamber'in derin/köklü sadakati net bir biçimde görünmektedir.

[4[4]] Telchhâj (Tctelehhâ) Yani ".sen onunla ilgilenmiyorsun'" dcmekiir.

[5[5]] Bkz. Ayetlerin tefsiri hakkında Taberi, Nisaburi, İbn Kesir, Begavi ve Tabresi tefsirleri.

[6[6]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

Ayetlerde çok önemli ve süreklilik arzeden ahlâki, sosyal ve hayati açıklamalar ve ilkeler vardır. Bu ayetlerde, sosyal dereceleri ne olursa olsun, iyilik ve bilginin arkasından koşan iyi niyet sahibi, insanlar (risaletten) istifade edip aydınlanma ve salih amel işleme arzusunda olanlar övülmüş, bunlarla ilgilenme, yardım etme ve teşvik ve desteklenmenin, onian ne kadar mertebeleri yüksek olursa olsun, hak sözden ve davetten yüz çevirerek gurur ve kibir gösterenlere tercih elmenin gerekli olduğu, bu türden (olumsuz) insanlara bir ders vermek için değer vermeyerek ve küçümseyerek muamele etmenin gerektiği anlatılmıştır. (Yine bu ayetlerde) sosyal statüdeki üstünlük veya düşüklüğü göz önünde tutmayarak, insanlar arasındaki üstünlük/erdemin iyi niyet sahibi olanlar ve hayır/iyi işler yapmayı arzu edenlere ait olduğu vurgulanmışın'.

Son İki ayette özellikle Peygamber (s) teskin edilmiş ve görevi anlatılmıştır. Öyle ki O'nun görevi hatırlatmadır, zorlama değil. Yine bu iki ayetle, hidayet ve dalalet, hak ve batıl yol açıklandıktan sonra insanın tercih iradesinde hür olduğu vurgulanmış, her ferdin yaptığından sorumlu olduğu anlatılmşıtır. Kim hidayeti tercih ederse kendini kurtarmış olur, kim de saparsa kendini helak eder. Bu husus birçok yerde tekrarlanarak an-

latılmıştir ki, burada müslümanların ve özellikle de ıslahçı sosyal ve siyasi çağrı/davet sahiplerinin insanlarla ilişkilerinde, ışığında yürümeleri gerekli olan önemli ve sürekli bir uyarı vardır. 7[7]

13- (O) sahifeler8[8] içindedir, değerîi şanlı,

14- Yükseltilen ve temiz tutulan (sahifelerde).

15- (Ki onlarda} taşıyıcıların ellerindedir9[9].

16- {Allah'a göre) değerli çok iyi10[10] (yazıcı ve taşıyıcıların).

Bu ayetler öncekileri ve özellikle oradaki son iki ayeti izleyerek gelmiştir. 11, ayette "tezkire" kelimesi geçmiş, bu ayetlerde ise "tezkire"nin mahiyeti açıklanmış ve övülmüştür. Bu "tezkire" temiz, değerli ve yüce sahifeler olup, Allah'ın değerli, iyi, emin ve Allah ile O'nuri peygamberleri arasında elçilik 11[11]görevini yerine getirmek hususunda kedilerini Allah'a

---

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/253-254.

8[8] Suhuf Çoğunluktaki âlimler bu kelimede, Peygamber (s)'e vah-yedilen Kur'an bölümlerinin kastedildiği görüşündedir. Bazı müfessirler İse, bunların Allah'ın daha önceki peygamberlere indirdiği kitapları olduğunu söylemişlerdir2. Zira ayetlerin nüzul dönemi şartlarına uyduğundan ötürü birinci görüş daha doğrudur.

9[9] Sefera "Sefir" kelimesinin çoğuludur ve "resul" (elçi) mânasın-dadır. Çoğunluk alimler, bunların Allah'ın vahyini bildiren melekler olduğu görüşündedir. Bazı müfessirler ise bunların Kur'an okuyucuları olduğunu söylemişlerdir3. Birinci görüş daha doğrudur.

10[10] Berara "Bâr" kelimesinin çoğuludur. Burada sadık, emin anlamındadır.

11[11] Bkz. Ayetlerin tefsiri hakkında Taberi, İbn Kesir, Tabresi, Nisaburi ve Begavi Tefsirleri.

bağlayan elçileri bu sahifeleri lebliğ etmektedir.

Çoğunluktaki alimlerin de tercih ettiği biraz önceki yoruma göre buradaki "sahuf"[12[12]] (sahifeler) kelimesi mecazi bir ifadedir. Çünkü (o an) ilahi vahiy sahifelere yazılmış bir şekilde Peygamber (s)'c iletiliyor değildi ve ancak ona bu vahiyler sadece ilkâ cdiliyordu. Bu "suhuf kelimesinde (meleğin) İlkâ ettiği vahyin sahifeler içerisinde toplanması gerektiği vurgulanmış veya bu şekilde toplanacağına işaret edilmiş olabilir.

Mütevatir olarak aktarıldığına göre Peygamber (s) kendisine valıycdilcn Kur'an parçalarının nazil olur-olmaz sahifeler içerisinde toplanmasını emrediyordu[13[13]].

Öyle ki, bu uyarıya dikkat edilmiş ve o doğrultuda çalışılmıştır. Bu ayetlerde Kur'an sahifelerinc saygı, onları temiz tutma ve hürmet göstermenin gerektiği hakkında önemli bir uyan vardır.

Peygamber'lc bağlantı kuran ve O'na Kur'an ayetlerini teker teker bildiren ilahi meleğin Bakara sûresi 97'de Cebrail olduğu "De ki: Allah'ın izniyle Kur'an'i kendinden öncekini doğrulayıcı ve inananlara yol gösterici ve müjdeci olarak senin kalbine İndirdiği için kim Cebrail' e düşman olursa". (Bakara 2197)

Şuara 193-195'te er Ruhu'l Emin: "O'nu, er-Ruhu'l Emin (güvenilir ruh, Cebrail) indirdi. Senin kalbine, uyarıcılardan olman için. Apaçık Arapça bir dille" (Şuara 26/193-195)

Nahl 102'de: "De ki: İnananları sağlamlaştırmak ve müslümanlara yol gösterici ve müjde olmak üzere O'nu, Ruhu'l-Kudüs (Cebrail) Rahbinden gerçek (bilgi) olarak indirdi."[14[14]] ayetinde Ruhu'l-Kudûs olduğu belirtildikten sonra öyle anlaşılıyor ki; "Sefera" kelimesinin çoğul oluşu ve "elçilerin" (ayette sayılan) vasıfları genel olarak insanların Özelde de Arapların kullanageldikleri hitap, Allah'ın meleğini yüceltme hedefini taşımaktadır. [15[15]]

17- Kahrolası insan, ne kadar da nankördür!

18- (Allah) onu hangi şeyden yarattı.

19- Nutfe'den (sperm) onu yarattı, ona biçim verdi'[16[16]].

20- Sonra ona yolu (ana karnından çıkmasını, hayır veya şer yolunu seçmesini) kolaylaştırdı.

[12[12]] A.g.e.

[13[13]] Bkz. el-Kur'an'ül- Mecid kitabımız, 2. bölüm.

[14[14]] Çoğunluktaki müfessirler: Ruhu'l-Emin ve Ruhu'l-Kudüs ifadelerinin de Cebrail (as)'i kasdettiği görüşündedir. Buradaki ayetlerin tefsiri hakkında Taberi, ibn Kesir. Zemahşeri ve diğer tefsirlere bkz.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/254-255.

[16[16]] Kadderehû Yaratmayı ezelde hesaplanmış bir kanuna göre düzene koydu demektir.

21- Sonra onu öldürdü, kabre koydurdu.

22- Sonra dilediği zaman onu yeniden diriltir.

23- Hayır, (insan, Allah'ın) emrettiğini yapmadı[17][17].

Ayetlerde konu değiştirilerek Allah'ın kainatı içerisinde, çok küçük bir varlık olması, yaratma, can verme, Öldürme ve öldükten sonra diriltme gibi tasarrufları kuşatıcılığı-na rağmen,[18][18] Allah'ı inkar eden, O'nun emirlerine karşı isyan edip O'na karşı (yapması gerekli) görevini yerine getirmeyen insan kınanmıştır. Sergiledikleri isyankar ve inatçı tavırlarından ötürü bu kınamanın kafirlere aif olma ihtimaliyle birlikle aynı zamanda ayetlerdekj genel üslup; Allah'ı inkar edip ona isyan eden her türlü insanı kapsayacak biçimde bu kınamayı geniş boyutlu bir telkin haline getirmektedir.

Açıkça görüldüğü gibi 20. ayet, Allah'ın insanlara sağlam [19][19]yolu (gösterip) açıkladığını onların (bu yolda) yürümelerini kolaylaştırdığını, onların içerisinde bu yolda yürüyebilme kabiliyetini yarattığını açıklamaktadır ki, burada, daha önce geçen Kur'an açıklamaları tekid edilmiştir. [20][20]

24- İnsan (şu) yiyeceğine bir baksın.

25- (Nasıl) biz suyu döktükçe döktük.

26- Sonra toprağı güzelce yardık.

27- Orada bilirdik (dane)ler.

28- Üzüm(ler) yoncalar).[21][21]

29- Zeytinler, hurmalar.

30- İri ve sık ağaçlı[22][22] bahçeler,

31- Meyva(lar) ve çayır(lar)[23][23]',

---

[17][17] Ketlâ Umma yakdi mâ emerah Çoğunluktaki nıüfessirler, bu ifade iic Allah'a karşı olan görevini yerine getirmediğinden ötürü inkarcı kişinin kınandığı6 bazı müfessirler de, bu ayetin Allah'ın kabirdekile-ri ancak cmredildiği (vakti geldiği) zaman hasreder mânasına geldiği ve daha önceki ayetleri açıkladığını söylemişierse de7 ilk yorum daha doğrudur

[18][18] Bkz. Ayetin tefsiri hakkında Taberi. Begavi, Nisaburi. Tabresi ve İbn Kesir.

[19][19] Bkz. İbn Kesir.

[20][20] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/256.

[21][21] Kadban Değişik görüşlere göre taze yumuşak sebze, ağaçtan tekrar tekrar alman taze mahsul veya hayvan yiyeceği.

[22][22] öulben Ağaçlan birbirine girift bahçe.

32- Sizin ve hayvanlarınızın geçimi için.

Görüldüğü gibi bu ayetler söz akışı ve konu olarak izlemektedir ve onların devamıdır. İnkarcı ve Allah'a davete karşı isyankâr insanın, olumsuz tavrından vazgeçmesi için Allah'ın kendisine bahşettiği çeşitli beslenme yollarını, ona verdiği nimetleri düşünüp tefekkür etmesi gerekmektedir.

Çünkü insan, (bu takdirde) bütün bu nimetlerin Allah'ı bahşetmesi ve gözetmesi İle olduğunu görebilecektir.

Son ayette çoğul muhatap kipinin geçmiş olması, kelâmın, birinci derecede Kur'an'] dinleyen (ilk nesil) ve özellikle onların içerisinden isyancı ve inkarcılara yönelik olduğu izlenimini verse de, ayetlerin üslubu ve genel olarak insana hitapla başlaması, bu ayetin hitap ettiği ve kınama yönelttiği insanların umumi olduğunu göstermekledir.

Öyle görülüyor ki, Allah'ın insana bahşettiği gıda türleri, ayetlerin saydığı ürünlerle sınırlı değildir.

ÖğÜtü kuvvetlendirmek ve kınamayı vurgulamak için insan hayatındaki ahenge dikkat çekilmiştir. Aynı şekilde ayetler tabiat kanunlarını izah tarzında da olmayıp insanların önünde ve gözlerinin altında bulunan çalışarak elde ettikleri mahsulleri hatırlatmaktadır. Bu nimetlerden çeşitli şekille ve suretlerde yararlanmak mümkündür. Ayetler insan vicdanını uyarmayı ve Allah'ın lütfü, hakkı ve rububiyetini tanımaya yöneltmeyi hedeflemiştir. Bu iki husus, benzer Kur'an bölümlerinde de görülmektedir. [24[24]]

33- Çarpınca kulakları sağır eden o gürültü[25[25]] geldiği zaman,

34- İşte o gün, kişi kaçar kardeşinden,

35- Anasından, babasından,

36- Eşinden[26[26]] ve oğullarından,

37- O gün onlardan her kişinin kendisine yeter derecede İşİ vardır[27[27]].

38- Yüzler var ki o gün parıl parıl[28[28]],

[23[23]] Ebben En doğru görüşe göre; mera, otlak demektir.

[24[24]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/257.

[25[25]] es-Sâhhatu Sesin şiddetinden ötürü kulakları sağır eden gürültü, haykırış demektir.

[26[26]] Sâhibetihi 'Eşi' anlamındadır.

[27[27]] Şe'mın yuğnîhi Başkasıyla ilgilenmekten alıkoyan meşgale demektir.

39- Güleç sevinçli,

40- Yüzler de var ki o gün tozlanmış,

41- Onları karanlıklar bürümüş[29[29]] (öylesine üzgün, öylesine dertli).

42- İşte onlar kafirler, haktan sapanlardır[30[30]]'.

Söz akışı (ve konu) itibariyle bu ayetler daha öncekileri takip etmiştir. Kıyamet günü ile uyarmak, insanın kendisine en yakın kimselerden kaçacağı o günün dehşetini açıklamak, yine o gün insanların sınıflara ayrılması gibi hususları ihtiva etmiştir. İnsanlar (o gün) kendilerine imrenilen, sevinçli ve yüzleri parıl parıl olan salih mü'minler, ya da belanın şiddetinden yüzlerini toz ve siyahlığın kapladığı kafir-facir takımı kimseler olacaklardır.

Birinci gurupta huzur; ikinci gurupta ise, korku ve endişe bulunacağı kuvvetli bir şekilde anlatılmıştır.

Birinci gurupta olanların bulundukları hal üzere sebat etmeleri, ikinci guruptakilerin ise ellerinde geniş vakit varken, korkunç şekilde dehşetli olan eczadan korunmaları yer almıştır. Görüldüğü gibi, bu iki durum ayetlerin hedeflerindendir. [31[31]]

[28[28]] muafîra Sevinçten parlamış olan demektir. Bu sevinç ve huzur alametidir.

[29[29]] Turhikuhâ katera "Katcra", ateşten yükselen siyah duman, yüksek bir yerden inen ve yerden yükselen toz demektir. Bu cümlede, ahirette kendilerine isabet eden korkunç hal ve belanın şiddetinden facir kafirlerin yüzlerinin simsiyah kesileceği anlatılmıştır.

[30[30]] Fecera Fâcir kelimesinin çoğuludur. Facir, batağa ve çirkin işlere düşmüş ve batmış kişiye denir.

[31[31]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/259.

TEKVİR SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 81

Nüzul Sırası : 7

Ayet Sayısı : 29

İndiği Dönem, : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre iki bölüm halindedir. İlk bölümde, kıyamet günü ve bu gün meydana gelecek olayların korkunçluğu, insanların hesaba çekilmesi ve (buna göre) varacakları yerler Icen-net veya cehennem) anlatılmıştır. İkinci bölümde İse; Peygamber (s)'İn, Allah'ın vahyi ve meleği (Cebrail) İle irtibatı hakkında söylediklerinin doğruluğu vurgulanmış; ona cinler yahut Seylan'ın iliştiği iddiası reddedilmiştir. Konu yönünden farklı olmalarına karşılık her iki bölüm de birbirinden kopuk değildir. Tercihe şayan oian, bu iki bölümün de peşpeşe nazil olup birbirinin arkasına eklenmiş olduğudur. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Güneş büzüldüğü2[2]" zaman,

2- Yıldızlar kararıp döküldüğü'3[3] zaman,

3- Dağlar yürütüldüğü zaman,

4- On aylık gebe develer4[4] başı boş bırakıldığı zaman,

5- Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı'5[5]' zaman,

6- Denizler kaynatıldığı6[6]' zaman,

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/121.

2[2] Kuvvirat Örtüldü, dürüldii. demektir. En doğru görüşe «öre bu Kelime, guncşm ışığı gitti, kayboldu anlamındadır.

3[3] İnkcderar Farklı görüşlere göre; "to/ duman oldu", söndü" ve "kaydi-düştü" anlamlarına gelmektedir.

4[4] el-İşâru uttîİet "İşar", dişi (gebe) develer, demektir. Bulutlar ve buiutlann işlevlerinin durdurulması anlamına geldiği de .söylenilmiştir.

5[5] Huşirat Her taraftan toplanıldı, anlamındadır.

7- Nefisler çiftleştirilcliği zaman[7[7]]',

8- Ve sorulduğu zaman o diri diri toprağa gömülen kıza'[8[8]],

9- ''Hangi günah yüzünden öldürüldü" diye.

10-Dcfterier açılıp yayıldığı zaman,

11- Gok sıyrılıp açıldığı [9[9]] zaman,

12- Cehennem alevlendirildiği[10[10]] zaman

13- Cennet yaklaştınIdıgı zaman[11[11]]

14- Her can, ne yapıp getirdiğini bilir.

Ayetler, kıyametin kopması ya da ahiret gününe ve bugün tabiat kanunlarında meydana gelecek değişikliklere işaret etmektedir. Bunlar, güneşin ışığının kaybolması, yıldızların sönmesi, dağların yürütülmesi, valisi hayvanların toplanması, bulutların doğal özelliğinden kaybetmesi (bir yoruma göre), denizlerin fışkırması, suların ısılarının şiddetle yükselmesi ve tutuşması, gökyüzünün parçalanması veya açılması, (dünyadaki) amellerine göre insanların guruplara ayrılmaları, amel defterlerinin yayılması, cehennemin tutuşturulması ve cennetin hazırlanması gibi hallerdir. Bu anda herkes, amelinin sonucunu ve yaptıklarının akibetini görecektir, İnsanların sorguya çekilecekleri bir başka şey de günahsız kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeleridir.

Açıkça görüldüğü gibi ayetler; kıyametin kopacağını, onun dehşetli hal ve merhalelerinin bunu izleyeceğini, dünyadaki amellerinden insanların hesaba çekileceğini herkese, cennet veya cehennemde (amellerinin) karşılığının verileceğini kuvvetli bir biçimde vurgulamaktadır.

İman edilmesi ticrckli bir hakikat olması ve Allah'ın kudret çerçevesine girmesi ile beraber; tabiat kanunlarında meydana geleceği anlatılan değişikik; görüldüğü gibi, Kur'an'ı okuyan/dinleyenleri korkutmayı ve olumsuz tavırlarından dönmeye yöneltmeyi

---

[6[6]] Succiraî Farklı görüşicre göre: ûşkırdı, dolduruldu ve tutuşturuldu anlamlarındadır.

[7[7]] en-Nufûsu Zıvvicet İnsanlar, amellerine göre gıırup-Iandırıldı, anlamına gelmektedir.

[8[8]] el-Mev'uûdetu Kasden diri diri toprağa gömülerek Öldürülen kız çocuğu demektir.

[9[9]] Kuştiat Farklı görüşlere göre; yırtıldı, paramparça oldu. açıldı veya izale oldu anlamlarına gelmektedir.

[10[10]] Su'irat Yakıldı, şiddetli biçimde tutuşturuldu, demektir.

[11[11]] Uzlifet Yaklaştırıldı veya sahiplen için hazırlandı, demektir.

hedefleyerek, [12[12]]Kıyamet gününün korkunçluğu ve insanların zihinlerinde önemli bir yeri olan büyük olaylara neden olmasını tasvir etme tarzındadır. Bu değişikliğin nasıl olacağı ve maddi mahiyeti hakkında tahminde bulunma ve fazla derine dalma gereği yoktur. Daha önce de açıkladığınız üzere; bu, Kur'an'ın amaçlanndan değildir.[13[13]]

Kız çocuklarını diri diri toprağa gömmek ve onların doğumlarını çirkin/kötü görmek, İslam öncesi Arap toplumunun yaşadığı tablolardan ve adetlerden birisiydi. Bu husus Kur'an içerisinde birkaç yerde daha geçmiştir. "Onlardan birine dişi (çocuğu olduğu) müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. (Şimdi ne yapsın) onu hakaretle tutsun mu yoksa onu toprağa mı gömsün! Bak ne kötü hüküm veriyorlar!" (Nahl 16/57-58)

Son derece katı bir davranış ve suçsuz bir canlıyı katletme teşebbüsü olduğu için; bu ayet, sözü geçen adeti kınama ve Allah kalında çok büyük bir günah olduğunu hatırlatma üslûbundadır. Kız çocuklarının diri diri gömülmelerinin özellikle belirtilmesi tabii ki, insanların sadece bu fiillerinden hesaba çekileceği anlamına gelmemektedir. Görüldüğü gibi bu fiili yapmaya devam edenlerin bunun için kendilerine yönelik bir sakınca ve günah olmadığını sandıkları bahis konusu vahşi ve çirkin adetin şiddetle kınanması amaçlanmıştır. [14[14]]

İnsanların Amel Defterlerinin Açılması

"Sahifeler açıldığı zaman" ayeti münasebetiyle diyoruz ki; bu anlamdaki ayetler Kuran'da çeşitli üsluplarla tekrar edilmiştir. Bazı ayetlerde, Allah'ın insanların yaptıklarını kaydeden gözeticilerinin bulunduğu; bu yazılanların, kıyamet günü (ortaya) yayılacak, sahiplerine dağıtılacak, kurtuluşa erenlere sağ ve hüsrana uğrayanlara sol taraflarından verilecek olan, insanların amellerine ait sahifeler olduğu belirtilmiştir. Şu ayetler bunun örnekleridir;

"Yoksa biz, onların sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmez miyiz sanıyorlar? Hayır, işitiriz ve yanlarında bulunan elçilerimiz de yazarlar." (Zuhruf 43/80)

"Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı (melek) kaydetmektedirler. (İnsan) hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetleyen, dediklerini kaydeden (bir melek) hazır bulunmasın" (Kaf 50117-18)

"(O gün) her ümmeti toplanmış görürsün. Her ümmet, kendi kitabına (amel defterine) çağırılır: "Bu gün yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız/ İşte kitabımız aleyhinize gerçeği

[12[12]] Keilimelerin anlamları hk. bkz: Taberî, İbn Kesir, Beğavî, Nisâbûrî, Zemahşeri ve Tabresi tefsirleri, Tekvir suresinin tefsiri.

[13[13]] Bkz: el-Kur'anıı'l-Mecid kitabımız.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/123-124.

söylüyor. Çünkü biz, yaptıklarınızı yazıyorduk." (Casiye 45/28-29)

Ayrıca Müddessir sûresinin tefsiri içerisinde zikrettiğimiz Hakka sûresi ayetleri de bunlar gibidir. [15[15]]

15- "Hayır, yemin ederim o geri kalıp gizlenenlere;'[16[16]]

16- Akıp gidenlere, dönüp saklananlara,'[17[17]]'

17- Sırtını dönen'[18[18]] geceye,

18- Soluk almağa başlayan sabaha,

19- (Andolsun bunlara) ki o, değerli bir elçinin (Cebrail'in) sözüdür.

20- (O elçi) güçlüdür. Arşın sahibi (Allah) katında yücedir.

21- Orada (kendisine) itaat edilen, güvenilendir.

22- Arkadaşınız cinli değildir.[19[19]]

23- Andolsun (Muhammed) onu apaçık ufukta görmüştür.

24- O, gayb'[20[20]]' hakkıda suçlanamaz'[21[21]]'.

25- O (Kur'an) kovulmuş'[22[22]]' şeytanın'[23[23]] sözü değildir.

26- O halde nereye gidiyorsunuz.

27- O alemlere öğüttür.

28- Aranızdan doğru hareket etmek isteyen için;

29- Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/124.

[16[16]] el-Hunnes "el-Hânis"in çoğuludur. Bir şey durup gizlendiğinde "hanese" denilmektedir. Burada kastedilen, görülmeyen yıldızlardır. Bir görüşe göre ise; bir yöne doğru hareket eden, gizlenip sonra ortaya çıkan yıldızlardır.

[17[17]] el-Kunncs "el-Kânis" kelimesinin çoğuludur. Gizlenip saklanan şeye "kunnes" denilmiştir. Burada kastedilenler ise: güneşin ışığından ötürü gündüz görülmeyen ve gece ortaya çıkan yıldızlardır.

[18[18]] As'etse Arkasını döndü veya sona erdi. demektir.

[19[19]] Teneffese's-Subhu Fecrin doğması anlamındadır.

[20[20]] el-Goyb Gayb aleminden gelen Allah'ın vahyi demektir.

[21[21]] Danîn Elini sıkı tutan (cimri) demektir. Bu kelime "/.anin" şeklinde ('za' ile) de okunmuştur. Buna göre; güven konusunda ilham edilmiş; (güvenli olmayan) mânfısmdadir. Buradaki ayette kastedilen; Pey gam -ber'in kendisine vahyedilen (Kuran)dan herhangi bir şeyi gizleme(me)si. veya buna ihanet etme(me)sidir.

[22[22]] Racîm Taşlanmış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş demektir,

[23[23]23[23]] eş-Şeytân İnsan olsun cin olsun, aşın isyancı, demektir. Kelimelerin tefsiri hk. bkz: Daha önce belirtilen tefsir kitapları.

Yüce Allah her şeyden müstağni olup hiç bir şey onun bilgisinden uzak olmayacağına göre- iman edilmesi gerekli bir gerçek olması ve bunun Allah'ın kudreti çerçevesine girmesiyle birlikle- görüldüğü kadarıyla bu (sahifelere yazılma hadisesi); olayları kaydetme; ilgili makama bu kaydedilen (belgc)leri ibraz gibi insanların öteden beri dünya hayatında sürdürdükleri bir üslup ile uyarma, teşvik ve tehdit etme amacını taşımaktadır.

Daha önceki açıklamalarımızda geçtiği ve ileriki izahlarımızda da değineceğimiz üzere; ahiretteki hesap sahnelerinin Kur'an'da çok çeşitli biçimlerde geçmiş olduğu, kayda değer bir husustur. Bütün bunlar bizim şu kanaatimizi destekleyici mahiyetledir: Bunların arkasına düşmenin lüzumsuzluğu bir yana bu tür konularda mesnedsiz ilave ve tahminlerden uzak durmak gerekir. (Zira) bu ve bunun gibi ayetler, ilkeleri destekleyici Özelliktedir ki, bunların sınırının aşılmaması gerekir.

Buradaki ayetlerde (Tekvir 15-29); Allah'ın vahyini tebliğ eden (zat)m; naklettiği hususlarda güvenilir, kendisine verilen emaneti taşımaya muktedir ve Allah kalında itibar sahibi değerli bir elçi olduğu; Peygamberin cinlenmediği ve O'nun Allah'ın Meleği (Cebrail'i) semanın ufkunda gördüğü; söyleyip bildirdiği şeylerde doğru olup, gördüğü, işittiği ve öğrendiği hiç bir şeyi gizlememesi suretiyle güvenilir olduğu; tebliğ ettiği şeylerin melun şeytanın saphrmas! ve .sözlerinden olmadığı, gibi durumlara ilişkin olarak; ayetle belirtilen, evrendeki varlıklara ve bu varlıkların hareketlerine yemin edilmiştir.

Ayetlerden birisi. Kuran'ı dinleyen (ve okuyantlara; Peygamber'in görevi ile ilgili olarak ne eibt bir kanaat sahibi olduklarını ve ne tür zan beslediklerini sormuştur. Bu soru: inkarcıları, ve Peygamberin mesajını tasdik elmek hususunda tereddüt içerisinde olanları; onların kurun!ularını ve O'nun haber ven iği manevi sahneleri yanlış yorumlamalarım kınamıştır. Bir başka ayel, Peygamberin tebliğ elliği (Kur'an'ın), hakkı tercih. edip ona tabi olan ve dosdoğru devam eden kimseler için bir hatırlatma ve Öğüt olduğunu; bu kişilerin Allah'ın hidayetiyle ve insanlarının iradelerinin bağlı bulunduğu Allah'ın dilemesiyle doğru yola ulaşmış olacaklarını lenbih etmiştir.

(15-29) ayetler konu yönünden Önceki ayetlerden müstakil bir bölüm halindedir. Ancak bu ayetler ile öncekiler arasıda irtibat vardır. İik bölümdeki ayetler, Kıy amel gününü, kıyamet gününün dehşetli hallerini ve bu günün sonuçlarını haber vermekle: insanları amellerinin sonuçlan hususunda uyarmaktadır. İkinci bölümdeki ayetler. Peygamber'in söylediği haberlerin ve uyarının doğru olduğunu vurgulamakta, bu hususla kafirlerin söylediklerini ve şeytanların O'nu saptırmasına dair Peygamber (sVç nispel ettikleri iftiraları reddetmektedir.Doğrusu, bu iki bölüm(deki ayetler) birlikte nazil olmadıysa bile peşpese nazil olmuştur.

Müfessirler yemin fiilinin başına gelen "lâ" kelimesi hakkında bazı görüşler belirtmişler[24[24]] ve şöyle demişlerdir: Bu kelime lenbih (dikkai çekme) edalı elan "cla"nın kısaltılmışı olabileceği gibi; "Ben yemin ederim ki" (İnnc lauk.simıı) mânâsında ''Lauksimu demek olan, ihtida (başlangıç) edalı; veya (ayetle) zikredilen hadisenin: yemine ihliyaç duyulmayacak doğru ve açık bir hal olduğunu ifade etmek İçİn "Ncfy" (olumsuzluk) edatı: yahut da "nefy" (olumsuzluk) harfi değil de zaid (fazladan) bir edal olabilir. Bu görüşleri belirtmede ayrıntıya girmiş olduk. Çünkü bu kelime tekid ve yemin ifadelerinde birçok kez tekrar edilmiştir. Durum ne olursa olsun (söz konusu) cümle: ayetlerin içeriğinin de gösterdiği üzere yemin cümlesidir. Bunun Arap dilinde kullanılmakla olan bir üslup olduğu noktasında şüphe yoktur. Nitekim Vakıa süresinde bir ayet var ki. bunda cümlenin yemin cümlesi olduğu açıkça görülmekledir:

"Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki. bilirseniz hu büyük hır yemindir." (Vakıa 56/74-75)

Bu bölümdeki ayetlerin nüzul sebebini belirten bir rivayete vakıf olamadık. Görüldüğü kadarıyla ayetler inkarcı kafirlerin söyleyegeldikleri (ifliraları)na cevap/red İçin nazil olmuştur.

Peygamber (s)'in bildirdiklerinin doğruluğu, O'nun bu bildirdiklerine derin imanı; bu hususta, Allah'ın kendisine özel olarak bahşettiği kuvvet ile idrak ettiği, -gerçek hakikate dayandığını göstermekte; iyi niyet sahibi olan ve batıl ile şüpheye düşmekten uzak duran bütün herkesin şüphelerini ortadan kaldırmaktadır.

Bu ayetlerin Peygamberin cinlendiği ve O'nun tebliğ ettiği (Kuran) ile Seylan'ın ilişkisi olduğu iddiasını reddetmesi, Peygamber'in bildirdiği haberlerin şeytanın telkinleri olduğunu söylediklerini, doğru görüşe göre de bununla cinleri kastettiklerini ispatlamaktadır. Çünkü (cahiliye dönemi) Arap toplumu, cin şeytanlarının şair, kahin ve sihirbazlara haber verdiklerine inanmaktaydı. Buradan insanın aklına şu geliyor: İnkarcılar Peygamber'i cinlenmekle niteleyip "Yoksa onda delilik (cinnet) var mı diyorlar? Hayır, O kendilerine hakkı getirdi fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar.'1 (Müminun 23 ve 67) ayetinin de anlattığı üzere; deli olduğunu söylediklerinde, çoğu kez, inandıkları tarza uygun olarak: cinlerden bir şeytanın Peygamberle bağlantı kurduğu ve telkinde bulunduğunu kastediyorlardı. İsabetli görüşe göre; bu inanca uygun olarak onlar Peygamber'i şair, kahin ve sihirbaz olarak niteliyorlardı.

Müfessirlerin çoğunluğu[25[25]] "Rasul" ifadesini; Peygambcr'e vahyi ve Kur'an'i getiren melek (Cebrail) olarak yorumlamışlardır. 23. ayetteki zamir, bu görüşü desteklemektedir.

[24[24]] Ayetlerin tefsiri için Âlusi, Neseff. Vakıa suresinin tefsiri için bkz. Taberî. Zemahşerî, Begavi.

[25[25]] Bkz: Taberî, İbn Kesir, Nisabûrî, Beğavî, Zemahşerî ve Tabresî tefsirler.

Müddessir sûresinin tefsiri içerisinde zikrettiğimiz ve Cabir b. Abdillah'tan rivayet edilen bir hadiste geçtiğine göre; Peygamber (s) meleği semanın ufkunda görmüştür.

En doğru yaklaşıma göre bu ayet; Peygamber'in anlattığı, mü'minlerin tasdik ettiği ve inkarcıların yalanladığı bu ruhani görmenin olduğunu pekiştirmekledir. Sûrenin ilk dönemlerde inmiş olması da bunu doğrulamaktadır. Zira, henüz Peygamber'in Meleği görmesinin üzerinden uzun bir vakit geçmemişti. Ayetlerdeki vurgu, red ve kınama o kadar güçlüdür ki; bu görmenin doğruluğu hususunda inat ve kısır çekişmeye yönclmc-yen kişilerin benliğine sarsılmaz bir inancın yerleşmesini sağlamakta; görmüş olduğu şey hususunda Peygamber'in samimiyeti ve sağlam inancına ilişkin eşsiz bir tabloyu sergilemekte ve sözün doğruluğunu teyid etmektedir. 26[26]

Şeytan Üzerine

Şeytan kelimesinin Ük kez geçmesinden ötürü şunları söylememiz yerinde olur: Müfessirler'in27[27] söylediklerine göre; bu kelime, uzaklaştı (beude) anlamındaki "şatane" veya bâtıl oldu, bozuldu anlamındaki "şatâ" köklerinden türemiştir. Bu kelime; hile ve azgınlık yönünden güçlü olan herkese ait bir niteliktir. Bize Öyle geliyor ki, bu kelime ile zulmetti ve azdı mânâsına gelen "şattâ"28[28] kelimesi arasında bir ilişki vardır. Şu ayette bu husus görülmektedir: "Şimdi sen aramızda hak ile hükmet ve zulmetme" (Sad 38/22), Arap Dili kalıplarından "Faları" kalıbı niteleme ve mübalağa mânâsını içermektedir. Görülen o ki, şeytan kelimesi buradaki üç kökten de bu kalıba göre türemiş olabilir.

Şeytan kelimesi "İblis"in eşanlamlısı olarak ve insanların saptırılması mânâsında Kur'an'da birçok kez geçmiştir. Mesela;

'İman edenler Allah yolunda kafirler de Tağufun yolunda savaşırlar. Şeytan' m velileri ile savasın. Kuşkusuz şeytanın tuzağı zayıftır." (Nisa 4/76)

"Meleklere : 'Adem'e secde edin demiştik, hemen secde ettiler. Yalnız iblis diretti, böbürlendi ve kafirlerden oldu"

"Dedik ki: Ey Adem sen ve eşin Cennet'te oturun ondan dilediğiniz yerde bol bol yeyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz!"

"Derken şeytan onların ayağını oradan kaydırdı, içinde bulundukları (yer)dcn çıkardı. Dedik

---

26[26] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/126-128.

27[27] Fatiha suresinin tefsirinde bkz. Tabresî, Mecma'ul-Beyan, Zemahşerî, Esâsül-Belâğa, Şatta maddesi.

28[28] Fatiha suresinin tefsirinde bkz. Tabresî, Mecma'ul-Beyan, Zemahşerî, Esâsül-Belâğa, Şatta maddesi.

ki: Birbirinize düşman olarak inin. Sizin yeryüzünde kalıp bir süre yaşamanız lazımdır." (Bakara 2/34-36)

Bu kelime bir defasında insanların mütekebbirlerini de dahil ederek; cinlerden tekebbür edenleri ifade için; Kur'an'da birçok kez geçmiştir.

"Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık. (Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar. Rabbin dikseydi onu yapamazlardı. Artık onları, uydurdukları şeylerle başbaşa bırak." (En am 61112)

Bazı araştırmacılar bu kelimenin ibranice "setan" veya "cetan" kelimelerinden Arapça'ya girdiğini, keza şeytan kelimesinin, iblis kelimesinin içerisinde yer alan mefhumun da sonradan girmiş olduğunu söylemişlerdir. Bu mefhumun, Ehl-i Kitap'Lan Araplara intikali uzak bir ihtimal olmamakla birlikle kelimenin fasih Arapça kökünün bulunması da bunun edebi (fusha) Arapça'dan uzaklığını doğrulamamaktadır. Bu duruma göre kelimenin hem Arapça ve hem de İbranice'dc aynı kökien geldiği ihtimali de gözardi edilemez. Çünkü bu ikisi bir köke donen iki kardeş dildir.

Durum ne olursa olsun şöyle denilmesi doğrudur: Kur'an'da yer alan kalıbı-biçimi ile bu kelimeyi Araplar nüzul Öncesinde de kullanmakta ve kelimenin geçtiği çeşitli ayetler içerisindeki mânâlarını kavramakta idiler.

Aynı şekilde; Kur'an sürekli kendisinin Arap dili ile indiğini söylerken de bu kelime açık Arap dilinin bir kelimesi olarak kullanılmakta idi. Her halükarda cinlerin mütekeb-birleri ifadesiyle; Arapların inandığı esasa göre şair, kahin ve sihirbazlara inen/ilişen varlıklar kastedilmektedir. Şeytanın 'racîm' (kovulmuş, taşlanmış) şeklinde nitelenmesi Kur'an'ı dinleyen (ilk muhatap)lann zihinlerinde onun, bir yönden çok korkunç başka bir yönden de sevilmeyen bir varlık olduğunu göstermektedir.

Tekvir sûresinin giriş kısmının üslûbu diğer birçok sûrenin giriş kısmında da tekrarlanmıştır. O derecede ki. bunun, sûre başlarındaki Kuran nazmının üsluplarından birisi olduğu söylenebilir.

Müddessir sûresinin teisirinde; insanların iradesinin Allah'ın iradesi ile ilişkisi hakkında bu son (29.) ayeîe benzer bir ayeti açıklamıştık. Orada söylediklerimiz tamamen burada da geçerlidir. Tekrar etmeden oraya işaretle yetiniyoruz. [29[29]]

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/17.

İNFİTÂR SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 82

Nüzul Sırası : 82

Ayet Sayısı : 19

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede öldükten sonra diriltilme, onun dehşetli korkusu ve olaylarıyla uyarı yer almakta, Allah'ın üzerlerinde güzel bir surette yaratma, akıt verme gibi çok büyük nimetleri olmasına rağmen O'na karşı küfür ve nankörlük tavrını takınarak yalanlayan kimseler kınanmakta, kıyamet tehlikesi açıklanarak, o günde iyilerle kötülerin durumu ve herkesin yaptığından sorumlu olacağı haber verilmektedir.

Sûrenin nazmı ve ayetlerinin insicamı, bir defada indiğini göstermektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Gök varıldığı zaman,

2. Yıldızlar saçıldığı zaman,

3. Denizler, fışkırtılıp taşırıldığı zaman,

4. Kabirlerin içi dışına getirildiği zaman,

5. (Artık her) nefis önceden takdim ettiklerini ve ertelediklerini bitip öğrenmiştir.

Öldükten Sonra Diriltilme Hadisesi

Ayetlerde ba's (öldükten sonra diriltilme) olayı ve bu olayın dehşeti dolayısıyla uyarı bulunmaktadır. Gök çatlayıp yarıldığında, yıldızlar düşüp dağıldığında, denizler fışkı-np

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/275.

kabardığında, kabirler açılıp içindekiler dışına çıkarıldığında, bütün insanlar yargılanmak üzere Allah'ın huzurunda ayakta dururlar. O zaman her kişi yaptığı küçük ve büyük, gizli ve açık bütün işlerini hatırlayıp bilir.

Bu giriş bölümünün üslubu; ahiretle uyarma ve onun dehşetli halleriyle korkutma amacıyla tekrar edilmiştir. [2[2]]

6. Ey insan, 'üstün kerem sahibi' olan Rabbine karşı seni aldatıp-yanıltan nedir?

7. Ki O, seni yarattı, seni düzenledi, sana ölçülü bir biçim verdi[3[3]].

8. Dilediği bir surette seni tertip etti.

İnsan En Güzel Surette Yaratılmıştır

Bu ayetlerde hitap, kınama ve hatırlatma üslubuyla, inkar eden bir som kipiyle yöneltilmiştir; onu kandırıp Allah'ın azabını küçümsemesine, O'na karşı cesaretle küfür ve inkar tavrı takınmasına neden olan şey nedir? Onu yaratıp organlarını düzenleyen, yaratılışını en uygun biçimde yapan, onu diğer yaratıklardan ayıran birçok özellik ve yeteneklerle donatan ve hikmetinin gereği olarak yaratılış bakımından sahip olmasını dilediği en güzel tarzda terkip eden O'dur.

Ayetler gayet güçlü ve etkileyici olup, kıyamet gününün geleceğini, insanların yaptıkları ameller üzerine hesaba çekileceklerini tc'yid eden giriş kısmının ayeüeriyle olan bağlantısı kopuk değildir. Bununla beraber bu ayetler, Allah'tan korkmadan, O'nun nimet ve lütuflarım inkar eden kimseleri kınayıp tehdit etmektedir. [4[4]]

9. Asla, hayır; siz dini yalanlıyorsunuz;

10. Oysa gerçekten sizin üzerinizde koruyucular vardır;

11. Şerefü-üstün yazıcılar,

12. Her yapmakta olduğunuzu bilirler.

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/276.
[3[3]] Adelek Seni ölçülü, dengeli kıldı, uygun bir yaratılışla yarattı.

[4[4]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/277.

İnsan Sürekli Kontrol Altındadır

Bu ayetlerde kafirlere yönelik kınayıcı bir sesleniş vardır; bununla onları Allah'ı inkar etmeye sevkeden unsurun, kıyamet gününde Rabbani cezayı yalanlamaları olduğu açıklanmıştır ve uyan mahiyetinde, yaptıkları her şeyi yazıp kaydeden, Allah'ın bütün emirlerini yerine getiren koruyucu yazıcılar olduğu tc'yid edilerek bildirilmiştir.

Açıkça görüldüğü üzere sözkonusu te'yid aynı zamanda ahiret cezasının varlığını da desteklemektedir. Bu tür açıklama ve te'yidler Kur'an'ın birçok yerinde tekrarlanmıştır.

Geçen sûrelerde de insanların yaptıkları işleri gözetleyen ve yazanlara işaret edilmiştir. Bu konu, gaybdan olan Allah'ın ve meleklerin sırrıyla bağlantılıdır; bunlara inanılarak Kur'an'ın beyan ettiği sınırda herhangi bir ilavede bulunmaksızın durulması zorunludur. Yalnız bunların zikredilmesindeki hedefin de ayetlerin ifade ettiği gibi korkutma, sakındırma ve tenbih olduğunu gözardi etmemek gerekir. 5[5]

13. İyiler nimet içindedirler.

14. Kötüler de yakıcı ateş İçindedirler.

15. Onlar ceza günü oraya girerler.

16. Onlar ondan (hiçbir yere kaçıp) kaybolacak değillerdir.

17. Ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?

18. Ve yine ceza gününün ne olduğunu sen nereden bileceksin?

19. O, kimsenin kimseye yardım edemeyeceği bir gündür. O gün buyruk, yalnız Allah'ındır.

Kıyamet Günü'nde İnsanların Durumu

Bu ayetlerde ceza gününde insanların akıbeti açıklanarak, onun tehlikesiyle uyarılmaktadırlar. Salih iyi kimseler nimetler içinde, kötü günahkârlar da yakıcı ateş içerisinde olacaklardır. Bu onların son yeri olup; o büyük, tehlikeli günde bundan kesinlikle kurtulamayacaklardır ve o günde hüküm sadece Allah'a ait olacaktır. O gün hiç kimsenin kimseye bir faydası olamayacak, hiçbir nefis de başka bir nefse yardım edemeyecektir.

Bu ayetlerle öncekiler arasındaki irtibat devam etmektedir.

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/277.

Mü'minler, iyiler tabiri içerisine; kafirler de, kötüler tabiri içerisine sokulmuşlardır. Ancak mü'minleri iyiler, kafirleri de kötüler diye vasfetmekle sadık imanın sahibini hayr ve iyiliğe; küfrün de sahibini günaha ve kötülüğe yönlendireceği telkin edilmek istenmiştir. [6[6]]

[6[6]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/278.

MUTAFFİFİN SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 31

Nüzul Sırası : 57

Ayet Sayısı : 34

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede, ölçü ve tartıda insanları aidalan sahtekarlara yönelik sert eleştiriler yer alıyor, insanların, Allah'ın huzurunda mutlaka hesaba çekilecekleri uyarısında bulunarak, bu tür olumsuzluklardan vazgeçilmesi isteniyor. Bu münasebetle bir kez daha, Allah'ın ayetlerini yalanlayanlarla, mü'minlehn kıyamet günü nasıl bir akibetle karşılaşacakları anlatılıyor. Ardından, dünyada kafirlerin mü'minlerle alay etmeleri, ahirette ise, bunun tam tersinin olacağı hikaye ediliyor. Tüm ayetlerin bir kerede indiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Tefsirimize esas aldığımız mushafta, bu sûrenin Mekke döneminde inen son sûre olduğundan söz edilir. Nüzul tertibine ilişkin rivayetlerin büyük çoğunluğunda da yine sürenin, Mekke döneminin sonlarında indiği vurgulanıyor. Bazılarında ise, en son inen sûre olduğu ifade edilerek, tefsirde esas aldığımız mushafta dile getirilen görüş pekiştirilir. Ne var ki, sûrenin içeriği ve ifade tarzı, insanın içinde bir kuşkunun uyanmasına neden oluyor. Tıpkı diğer kısa sûreler gibi, onun da Mekke döneminin başlarında indiği sanısını güçlendiriyor. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1- Eksik ölçüp tartanların2[2] vay haline.

2- Ki onlar, İnsanlardan ölçerek aldıklarında noksansız alırlar.

3- Kendileri onlara ölçtüklerinde veya tarttıklarında eksiltirler.

4- Yoksa onlar, dİrütileceklerinİ sanmıyor mu?

5- Büyük bir günde,

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/355.
2[2] el-Tatfif Eksik ölçüp tartma.

6- İnsanların alemlerin Rabbi için kalkacağı günde.

İnceleyeceğimiz ayetler sırasıyla şu hususları içeriyorlar:

1- Bir şeyi satın alırken tam ve noksansız ölçüp tartan, buna karşın başkasına bir şeyi satarken eksik ölçüp tartan, dolayısıyla başkalarını zarara uğratmak suretiyle kar elde etmeyi amaçlayan kimselere yönelik ağır bir eleştiri.

2- Uyarı amaçlı bir soru. Bunu yaparken, ölümden sonra büyük bir günde diriltile-ceklerini, alemlerin Rabbi olan Allah'ın huzurunda toplanacaklarını ve tüm amellerinin hesabını vereceklerini bilmiyorlar mı? diye yöneltilen bu soru ile, tutumlarını gözden geçirmeleri amaçlanıyor.

Eleştirel bir özelliği bulunan "veyl" vay haline deyimi ile başlayan iknici sûredir bu. İlk bakışta da farkedildiği gibi, sûrenin bu ilk ayetlerinde, Rasulullah (s) döneminde, Mekke'li bazı tüccarların ahlaki özellikleri çiziliyor. Bu, aslında her zaman ve mekanda ortaya çıkabilecek genel bir karakterdir. Bu yüzden eleştiri ve uyarının mutlak olması muhatapların somut olarak belirtilmemiş olması sözkonusu ahlaki sapmanın genel oluşundan kaynaklanıyor. Bununla, hile ve aldatma yoluyla insanların malına elkoymanın, haklarını yemenin, eksik ölçüp tartmanın çirkinliğini vurgulamaya dönük evrensel bir mesaj amaçlanıyor.

"İsra" ve "En'am" sûrelerinin ilgili ayetlerinde doğru ve hassas ölçü ve tartı aletleriyle eksiksiz ölçüm ve tartım yapılması emredilmişti. Tefsirini yaptığımız bu sûrede ise, bunun nedenli önemli bir ahlakî durum olduğu vurgulanıyor. Böylesi önemli ahlaki problemler, her zaman ortaya çıkan ve tüm insanları ilgilendiren özellikte oldukları için, Kur'an-i Kerim bunların üzerinde önemle durur. Dolayısıyla, incelediğimiz ayetlerin içerdiği eleştiri ve uyan, sözkonusu diğer iki sûrede değişik bir üslupla sunulan meseleyi pekigtirici, önemini vurgulayıcı niteliktedir.

Ayetlerin kapsadığı soru nitelikli ifade, Kur'an'ın öteden beri vurguladığı bir hususu Önplana çıkarmaktadır: Çoğu insanın pervasızca günah işlemesi, ahirette hesaba çekileceklerini hesaba katmamalarından ileri gelir. Hiç kuşkusuz bu durum, Allah'ın hikmeti ile doğrudan ilgilidir. Kur'an'-ı Kerim, ahiret kapsamında diriliş ve hesaplaşma olgularını işlerken bu hikmetin üzerinde durur.

Müfessir Tabresi, İbn Abbas'tan rivayet eder ki: Medineliler ticari ahlakları son derece bozuk, ölçü ve tartıyı noksan yapan kimselerdir. Rasulullah (s) Medincye hicret edince, yüce Allah bu ayetleri indirdi. Rivayet edilir ki (Bundan sonraki açıklamalar Ta-berusi'ye aittir.) Medine'de Ebu Cüheyne adında bir adam vardı. Bu adamın iki tartı aleti vardı. Bir şeyi satın aldığında biriyle, başkasına sattığında ise ötekisiyle tartardı. Bunun üzerine yukarıdaki

ayetler indi. Bunun anlamı şudur: Medine inişli sûreler arasında gösterilen bir sûrenin başında, Medine inişli ayetlerin konulmuş olması ile ne tür bir hikmetin göz Önünde bulundurulduğu anlaşılır gibi değildir. Sûrenin bütün olarak içeriği ve ifade tarzı da onun Mekke inişli olduğunu ortaya koymaktadır. Az önce de vurguladığımız gibi, sûrenin konusu Mekke inişli sûrelerde işlenen konular arasında yer alır. Öyle anlaşılıyor ki, sûrenin başındaki bu ayetler, Medine'de yaşanan bu tür ahlaki bir sapmadan dolayı eleştiri ve uyarı amacına yönelik olarak bir kez daha gündeme getirilmiştir. Sözkonusu karışıklık buradan kaynaklanıyor olsa gerektir.

Mekke inişli sûrelerde yer alan ve Medine inişli olduklarına ilişkin rivayetler bulunan birçok avetle Üeili değerlendirmemiz budur. 3[3]

7- Hayır!4[4] ' fâcir olanların kitabı şüphesiz sıccin5[5] dedir.

8- Sıccinin ne olduğunu sana öğreten nedir?'6[6]

9- O yazıM7[7]' bir kitaptır.

10- O gün, yalanlayanların vay haline.

11- Ki onlar, din gününü yalanlıyorlar.

12- Oysa onu, sınır tanımaz saldırgan günahkar olandan başkası yalanlamaz.

13- Ona ayetlerimiz okunduğu zaman' "Geçmişlerin masallarıdır" dedi.

14- Asla, hayır, onların kazandıkları kalpleri üzerinde pas tutmuştur8[8]'.

15- Hayır; gerçekten onlar, Rablerinden perdelenerek yoksun tutulmuşlardır.

16- Sonra onlar, kuşkusuz cehenneme yollanacaklardır.

17- Sonra onlara: "İşte sizin yalanladığınız şey budur" denir.

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/356-357.

4[4] KellaMenetme, yasaklama edatı. Tefsir bilginleri bu edatın şu anlamı ifade ettiğini söylemişlerdir: Ey insanlar, tutumunuzdan vazgeçin, sakının. Çünkü mesele sizin sandığımızdan da önemlidir.

5[5] İnne Kitabe'i fuccari iefi sıccin "Sıccin"kelimesinin kökü ile ilgili olarak: "es-sicn= zindan"den türetilmiş bir sıfat-i mübalağadır. Bu adlandırmada, oraya girenlerin sürekliliği gözönünde bulundurulmuştur, şeklinde bir yorum yapılmıştır. Bir diğer değerlendirmeye göre "sıccin; uzak ya da derin ve karanlık, yer demektir". Bazısı, onu "cehennemde bir kuyu" olarak açıklamışlardır. Hangi anlamı ifade ederse etsin, bu kelime ile kafirlerin kıyamet günü içinde azablandınlacaklan bir mekan kastedilmiştir. Bu kelimenin yer aldığı cümleden çıkan sonuçsa şudur: Facirler (günahkarlar) için Öngörülen yazılan hüküm: Onlar "sıccin" denilen yere gireceklerdir". Yalanlayanların vay haline" ifadesi ve bundan önceki ayetlerde kıyamet gününe işaret edilmiş olması, bu değerlendirmeye ilişkin kanıtlar ve ipuçları niteliğindedir.

6[6] Ve maedrake ma sıccin "Sıccin" denilen yerin dehşetliliğini, korkunçluğunu vurgulamaya yönelik bir ifade.

7[7] Merkum Yazılı. Yani gün ahkarların akıbeti yazılmış ve karara bağlanmıştır.

8[8] Ram örtmüştür veya perdelemiş tir. üzerinde pas tutmuştur.

Ayetlerde din gününü (ölümde sonra sorgulanma, hesaba çekilme) yalanlayan günahkarlara karşı şiddetli bir atağa geçiliyor. Zaten ayetlerin başında da meselenin onların sandığından da dehşetli olduğunu vurgulayan bir sakındırma, uyarma ayeti yer almaktadır. Ardından, suçlu günahkarların akıbetlerinin belirlendiği ilan ediliyor. Burası dipsiz ve karanlık bir çukurdur. Kıyamet günü azap çekmeleri için hazırlanmıştır. İnsanı iliklerine kadar titreten dehşet verici bir akibet... Yalanladıkları ceza gününde vay onların haline....Ama o günü sadece tüm sınır tanımaz azgın günahkarlar yalanlar. Bunlar Allah'ın ayetlerini duydukları zaman, "bunlar geçmişlerin efsanelerinden başka bir şey değildir" derler. Gerçekte ise işledikleri günahlar ve ruhlarına kazıdıkları şer ve iğrençlik karakterleri basiretlerini bağlamış, gözlerini perdelemiş, kalplerini taş 1 aştırmıştır. Onlar, Allah'tan ve rızasından uzak tutulmuşlardır. İleride cehenneme yollanacaklar ve "İşte sizin dünyadayken yalanladığınız cehennem budur" denilecektir.

Bu ayetlerle Önceki ayetleri, dehşet verici kıyamet gününde dirilişin gerçekleşeceğine ilişkin uyan birbirine bağlıyor. O günde insanlar, Allah'ın huzurunda toplanacaklardır. Böyle olunca da, ayetler arasında konu ve akış bütünlüğü kendiliğinden oluşuyor.

Günahkârlara yönelik bu hamle, son derece etkileyici ve ürperticidir. Dinleyicilerin yüreklerini hoplatır türdendir. Öte yandan, günahkarların böylesine dehşet verici sarsıcı bir uyarıyı gerektirecek kadar inatçı ve büyüklük taslayıcı bir tutum içinde olduklarını da gözler önüne sermektedir. Uyan, küfür ve günah nitelikli tutumlarını ısrarla sürdürenler açısından kesinlikle gerçekleşecektir. 9[9]

18- Hayır; iyilerin kitabı "İlliyyin" dediK10[10]'.

19- İllİyyin'in ne olduğunu sana öğreten nedir?

20- Yazıcı bir kitaptır.

21- Ona yakınlaştırılmış olaniar11[11]' şahid olur.

22- Gerçek şu ki, iyiler, eibette nimetler İçindedirler.

23- Tahtlar üzerinde bakıp seyretmektedirler.

24- Nimetin parıltılı sevincini sen onların yüzlerinde tanırsın.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 4/359.

10[10] İnne kitabe'l ebrari lefi illiyyin "illiyyi" kelimesi "uluv= yücelikken türetilmiş mübalağa sıfatıdır. "sıccin"in karşıtı olarak kullanılmıştır. Cümle bütün olarak şu anlamı ifade eder: İyiler hakkında şöyle yazılmıştır; onlar ileride içinde çeşitli nimetlere kavuşacakları "illiy-yin"e erişeceklerdir.

11[11] el-mukarrobun Yakınlaştırılmış olanlar. 21. ayette "melekler" anlamında kullanılmıştır. 28. ayette ise, Allah'ın yakınlaştırılmış gözde kulları anlamında kullanılmıştır. Bu sonucu her iki ayetin akışından algılıyoruz.

25- Onlara mühürlü katıksız bir şaraptanf[12[12]] içiriür.

26- Kİ onun sonu misktir. Şu halde yarışmak isteyenler, bunun için yarışsınlar[13[13]].

27- Onun karışımı "tesnim" dendir'[14[14]]'.

28- Bir kaynak ki, yakınlaştırılmış olanlar ondan İçer.

Kur'an'ın kendine özgü ifade tarzı uyarınca bu ayetler, günahkârlannkine karşılıkolarak, iyilerin kıyamet günü karşılaşacakları akibeti tasvir ediyor: Akıbetleri illiyyin olarak yazılmış, belirlenmiştir. Bu akibet, yazılı bulunan amellerinin karşılığıdır. Yakın-laştmlmış gözde melekler de buna tanıklık etmektedirler. Konaklayacaktan yer, nimetler yurdudur. Yüzleri orada sevinçle parlar. Nimetin parıltısı yüzlerine vurmuştur. Meclislerinde katışıksız halis şarap içerler. Karışımı ise, cennetteki "tesnim" adlı pınarın suyudur. Şarap testileri misk özüyle mühürlenmişlerdir. Bu yüzden şarabın tadı ve kokusu miski andırır. Bu ödüller kuşku yok ki, uğrunda yarışmaya değerdir. Yarışacaklar, bu ödülü kazanmak için yarışsınlar.

Ayetler arasında güçlü bir konu ve akış bütünlüğü vardır. Yapılan tasvir ise, gerçekten göz kamaştırıcıdır. Mü'minlerin yüreğine güven duygusu aşılayıcı niteliktedir. Onlara şevk vermektedir. Ayrıca bu onur verici nimetlere erişmeyi hakeden mü'minlerden övgüyle söz edilmekte, diğer insanlar da bu ödüle kavuşmak için iman ve salih amele teşvik edilmektedirler. [15[15]]

29-Doğrusu, suç işleyenler, İman edenlere gülüp geçerlerdi.

30-Yanlarına vardıkları zaman, birbirlerine kaş göz ederlerdi.

31-Kendi yakınlarına döndükleri zaman neşeyle dönerlerdi.

32-Onları gördükleri zaman ise: "Bunlar elbette şaşkın sapıklardır" derlerdi.

33-Oysa kendileri onların üzerine gözcü olarak gönderilmemişlerdi.

34-Artık bu gün iman edenler, kafir olanlara gülmektedirler.

35-Tahtlar üzerinde bakıp seyretmek suretiyle

[12[12]] Rahik Katışıksız halis şarap

[13[13]] Mahtumin hitamuhu miskun Şarap testisi misk özü ile mühürlenmiştir. Bu yüzden tadı ve kokusu misk gibi olur.

[14[14]] Mizacuhu min tesnim Mizacı yani şaraba olgunlaşması için katılan sıvı. Bu karışım "tesnim" adı verilen cennet pınarının suyundan elde edilir. 'Tesnim" ise "sinam" kökünden türetilmiştir ve yüksek yer demektir. Yani, yüksek bir yerden aktığı için "tesnim" diye adlandırılan suyun kaynağı.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/360-361.

36-Nasıl, kafir olanlar işlediklerinin karşılığını gördüler mi[16[16]]

İncelemekte olduğumuz ayetlerden önce kafirlerin dünyada mü'minlere karşı takındıkları tavır, ardından da mü'mirilerin ahirette kafirlere karşı takınacakları tavır anlatılıyor; Suçlu günahkârlar mü'minlerle karşılaştıkları her seferinde onlarla alay eder, onları küçümseyerek sapıklıkla suçlarlardı. Oysa mü'minlerin bu tür asılsız suçlamalarla en u-fak bir ilgileri yoktu. Bu suçlular, yakınlarının yanma döndüklerinde, sevinç içinde olurlar. Asılsız inançları adeta akıllarını başlarından almıştır. Ama kıyamet günü, durum tersine dönecektir. Mü'minlcr mutluluk verici akibetten dolayı sevinecek, nimetler yurdunda konaklayacak ve kafirleri alaya alıp içinde bulundukları kötü akibetten dolayı sevineceklerdir. Korkunç akıbetlerine bakıp bakıp eğleneceklerdir.

Bölümün ve sûrenin sonunu oluşturan ayet bir değerlendirme işlevini görüyor; Kafirler eğer bu akibetle karşılaşmış!arsa bu onların işledikleri günahların gerçek karşılığı değil midir? diye soruluyor. Zaten sorunun cevabı kendi içindedir.

Aslında bu bölümü oluşturan ayetler bir bütün olarak önceki ayetler üzerine yapılan değerlendirmeler niteliğindedir. İlk bakışta da farkedildiği gibi kafirlerin eleştirilmesi, buna karşılık mü'minlerin de müjdelenmesi amaçlanmıştır. Bu arada Mekke döneminde kafirlerin mü'minlerc karşı sergiledikleri bir tavrı yansıtan bir manzara çiziliyor. Bu aynı zamanda sûrenin de sonunu oluşturuyor. Bu bakımdan bir kaç sûrenin sonu ile benzer yönleri vardır.

Ayetlerin özel bir yöntemle kapsadıkları bu tablo, sûrenin Mekke döneminin sonunda indiğine ilişkin görüşün sahih olmayışına yönelik bir ipucu olarak da değerlendirilebilir. Sûrenin içeriği ve genel üslubu yanında bu ipucu da, onun erken dönemde indiğinin kanıtı biçiminde algılanabilir. [17[17]]

Bazı Sûrelerin Nüzul Sırasıyla İlgili Bir Açıklama

Tefsirde esas aldığımız mushafta Ra'd sûresinin Muhammcd sûresinden, Hacc sûresinin Nur sûresinden, Rahman sûresinin Ra'd sûresinden, İnsan sûresinin Rahman sûresinden ve Zilzal sûresinin de Nisa sûresinden sonra indiği belirtilir. Yani sözkonusu beş sûre Medine inişlidir. Beri tarafta bu sûreler, rivayet edilen bazı sûre tertiblcrinde, Mekke inişli sûreler kategorisinde gösterilirler. Kısacası bu sûrelerin, tefsir bilginlerinin aktardıkları rivayetlere göre Mekki ya da Medeni oluşları ihtilaflıdır. Bazısında Medine inişli oldukları, diğer bazısında da Mekke inişli oldukları belirtilir. Bu sûrelerin Mekke döneminde indiklerini ifade

---

16[16] Sıtvvibe ödüllendirildi, cezalandırıldı. Sevab aldı.

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/362.

eden bazı rivayetlerde, söz konusu sûrelerde yer alan kimi ayetlerin Medine döneminde indikleri dile getirilir. Yine, sûrelerin Medine'de indiklerini belirten bazı rivayetlerde de bunların içerdikleri kimi ayetlerin Mekke döneminde indiklerinden söz edilir18[18].

Gerçekte (Hacc sûresi hariç) adı geçen sûrelerin ifade tarzı ve içeriği bunların bütünüyle Mekke döneminde inen sûrelere benzediklerini ortaya koymaktadır.

Bu sûrelerin akışında Medine dönemine ilişkin bir tabloya rastlanmamaktadır. Hacc sûresini bu genellemenin dışında tuttuk. Çünkü sûrenin akışı içinde yer alan bazı ayetlerin ifade tarzı ve içeriği, bunların Medine'ye hicret edildikten sonra indiklerini göstermektedir. Ancak Hacc sûresinde yer alan ayetlerin genel karekteristiği ve içerikleri, Mekke inişli sûrelerin karakteristik özelliklerini ve içeriklerini yansıtmaktadır.

Bu yüzden kesin bir şey söylememekle beraber, söz konusu beş sûrenin Mekke döneminde indiklerini kabul ediyor ve bunları önsözde de söylediğimiz gibi, Mekke inişli sûreler kategorisinde inceliyoruz. Gerçi bu izlediğimiz mushafm sûre tertibiyle uyuşmuyor; ancak bir çok faydasına inandığımız, sûreleri tertibine göre ve Mekke inişli sûrelere öncelik tanıyarak tefsir etme düşüncesine uygundur. Önsözde bununla ilgili geniş açıklamalarda bulunduk; bir kez daha tekrarlamayı yararlı görmüyoruz.

Bu sûrelerin Mekke inişli olduklarını belirten tefsir kitaplarında, üzerinde görüş birliği sağlanmış bir tertibe rastlamadığımız için bunları Mekke inişli oldukları ve sıralanışları üzerinde görüş birliği sağlanmış sûrelerden sonra incelemeyi uygun gördük.

Bu sûreleri mushaftaki tertibleri doğrultusunda şu sırayı gözeterek inceleyeceğiz: 1) Ra'd, 2) Hacc, 3)Rahman, 4) İnsan, 5) Zilzal.

Yüce Allah'tan -ulu kitabına hizmetten başka bir amaç gütmediğimiz- tüm çabalarımızda bizi doğruya ve yararlıya ulaştırmasını dileriz. O münezzehtir, yücedir ve doğruyu herkesten daha iyi bilir. 19[19]

18[18] Bu surelerin her birini incelediğimizde adı geçen kaynaklardan sözedeceğiz.

19[19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/362-363.

İNŞİKAK SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 84

Nüzul Sırası : 83

Ayet Sayısı : 25

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kıyamet olaylarına işaret edilerek, o günde iyilerle kötülerin sonları açıklanmış ve kafirler kesin bir ifadeyle uyarılıp kınanmışlardır; onların halleri çok yakında değişecek ve onları azap yakalayacaktır, salih mü'minier ise bundan kurtulacaklardır.

Sûrenin nazmı ve ayetlerinin birbiriyle bağlantı içerisinde olması, sûrenin bir defada indiğini göstermektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1. Gök, yarılıp-parçalandığı,

2. Ve kendi yaratılışına uygun'2[2]' olarak Rabbİne boyun eğdiği'3[3]' zaman;

3. Yer düzlendiği,

4. İçindekileri dışarı atıp4[4]' boşaldığı,

5. Ve kendi yaratılışına uygun olarak boyun eğdiği zaman,

6. Ey insan, gerçekten sen, hiç durmaksızın Rabbine doğru bir çaba harcayıp'5[5]' durmaktasın; sonunda O'na varacaksın.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/279.

2[2] Hukkat Hakkı tanıyıp, ona boyun eğmiş olma hâli.

3[3] Ezinet li Rabbihâ Rabbine icabet edip boyun eğdiğinde...

4[4] Ve elkat mâ-fıhâ İçerisinde bulunanları dışarı çıkardığında... Bu, insanların kabirlerinden çıkmalarından kinayedir.

5[5] Kâdih Çabalayan, çalışan.

7. Artık kimin kitabı sağ yanından verilirse,

8. O, kolay bîr hesap (sorgu) ile sorguya çekilecek,

9. Ve kendi yakınlarına sevinç içinde dönmüş olacaktır.

10. Kimin de kitabı ardından verilirse,

11. O da, helak (yok) olmayı çağıracak,

12. Çılgın alevli ateşe girecektir.

13. Çünkü o, (dünyada) kendi yakınları arasında sevinçliydi.

14. Doğrusu o, (Rabbine) bir daha dönmeyeceğini'[6[6]]' sanmıştı.

15. Hayır; gerçekten Rabbİ, kendisini çok iyi görendi.

Kıyamet Günü Olayları

İlk beş ayetin kıyamet gününde gerçekleşecek olaylar hakkında inzal olduğu anlaşılmaktadır: Gökyüzü Rabbinin emrine boyun eğerek, üzerindeki O'na yönelik itaat hakkını yerine getirmek amacıyla yarıldığında, yeryüzü de yayılıp uzadığında, içerisindeki-lerin üzerini açıp onları üzerine atarak Rabbinin emrine boyun eğmek için, aynı zamanda da üzerindeki itaat etme hakkını yerine getirmek için boşaldığında, kıyamet kopmuş olacaktır.

Sonraki ayetlerde de kıyamet gününde insanların sonlarını bildirme münasebetiyle insana hitap edilmiştir: Her insan dünya hayatındayken çalışıp-çabalar; her çalışan da Rabbinin katında çalışmasının neticesine kavuşur. Kıyamet gününde amel kitabı sağ tarafından verilen kimsenin hesabı kolay ve yumuşak olacak, ailesine de razı olarak, sevinçle dönecektir. Amel kitabı arkasından verilen ise ölümü temenni edecektir ama ona kavuşamayacaktır ve daha önceden elleriyle yapıp gönderdiklerinin karşılığı olarak payına ayrılan alevli ateşe sürüklenip atılacaktır. Çünkü o hayattayken sahip olduğu kuvvetle, malla, gurura kapılıp zihin ve gönül rahatlığı içinde nimetlerle hoşça vakit geçiriyor, ahirette hesaba çekileceğini hiç düşünmüyordu. Zira o, öldükten sonra diriltilmeye-ceğinden emindi. Bu arada da o, Allah'ın murakabesi ve gözetimi altında bulunup, bütün yaptıkları yazılıyordu.

Bizim "kıyamet kopmuş olacaktır" tabirimiz takdir edilerek söylenmiştir. Bu takdir gayet olağandır; çünkü bu, ilk beş ayette zikredilen olayların tabii sonucudur.

[6[6]] Len Yehûr Hali hiç değişmeyecektir; yani öldükten sonra tekrar diriltilip dönmeyecektir, anlamındadır.

Sûre girişi, birçok sûrelerde olduğu gibidir. Aileye dönüş tabiri de dünya konuşmasına uygun olarak söylenmiştir. Günahkâr kafirin amel kitabının arkasından verilmesi, solundan verilmesinin aynısıdır. Her ikisi de geçen sûrelerde zikredilmiş olup üzerinde yeterli açıklamalarda bulunmuştuk, tekrara ihtiyaç yoktur[7[7]]. [8[8]]

16. Hayır, şafak vaktine yemin ederim,

17. Geceye ve toplayıp-taşıdığı[9[9]]şeylere,

18. Ondördüne girdiği zaman[10[10]]' aya;

19. Siz gerçekten tabakadan tabakaya[11[11]]' bineceksiniz.

20. Şu halde onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar?

21. Kendilerine Kur'an okunduğunda secde etmiyorlar.

22. Tersine, o nankörler, yalanlıyorlar.

23. Oysa Allİah, onların içlerinde sakladıklarını daha iyi bi-lendır.

24. Bu durumda sen, onlara acı bir azab İle müjde ver.

25. Ancak iman edip salih amellerde bulunanlar başka; onlar için kesintisi olmayan bir mükâfat vardır.

Allah'a inanmayan Kâfirler Kınanmıştır

Bu ayetlerde:

1- Kafirlerin bir halden başka bir hale geçecekleri kesin bir ifadeyle, Rabbani yeminlerle bildirilmektedir.

2- Kınama içeren inkarcı bir soru bulunmaktadır; onların inat edip iman etmemelerinin, Kur'an'dan etkilenmemelerinin Allah'ın yüksek belâgatlı ayetlerini, etkileyici öğütlerini

---

[7[7]] Bkz. Miiddessir sûresinin tefsiri.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/281.

[9[9]] Vesak İhtiva ettiği veya toplayıp kuşattığı şeyler.

[10[10]] İtteseka Bedir halini alan... İttisak'ın asıl anlamı; düzen, bütünlük, eşitliktir.

[11[11]] Tahakan an tabak Bir halden başka bir hale geçmek.

işittiklerinde O'na secde etmemelerinin sebebi nedir acaba?

3- Durumlarının gerçek yüzü, onları böyle tavır takınmaya sevkeden etken açıklanarak; bunun, ahirette cezalandırılacaklarını inkar edip yalanlamaları olduğu bildirilmektedir. Allah onlann gizlediklerini de, durumlarının gerçek yüzünü de en iyi bilendir.

4- Peygamber'e onları çok yakında kavuşacakları acıklı bir azapla müjdelemesi emredilmiş; ancak iman edip salih amel işleyenler bunun dışında tutulmuştur. Zira onlar için Allah katında hiç kesilmeyen bir mükafat vardır.

Ayetler öncekilerle üslup ve konu bakımından bağlantılıdır. 19. ayette kastedilen de öldükten sonra diriltmenin kafirlere kesin bir ifadeyle bildirilmesi ve hallerinin şu anda bulunduğu şekilde devam etmeyeceğinin vurgulanmasıdır. "Onları müjdele" ifadesi de alay etmek maksadıyla kullanılmıştır. Bu tür tabirler birçok yerde tekrarlanmıştır.

Şuna dikkat çekmeliyiz ki, bu sûrenin üslubu ve içeriği ile, yine aynı şekilde bundan önce ^eçen înfitar, Naziat, Nebe', Meâric, Hakka, Mülk ve Tur sûrelerinin muhtevaları ile Tekvir, A'la, Leyi, Fecr, Şems, Kari'a, Kıyamet, Kaf ve Tarık sûreleri gibi ilk dönemlerdeki birçok sûrenin üslup ve muhtevaları arasında büyük bir benzerliğin bulunması, bunların Mekke döneminin sonlarında indiği esasına göre yapılan tertibin doğruluğunda şüphe uyandırıp, bu sûrelerin de ilk dönemde indiği zannını ön plana çıkartmaktadır. Her ne kadar bu sûrelerin nüzul tertibi, nakledilen birçok nüzul tertiplerinde bizim itimad edip dayandığımız ve ona göre hareket ettiğimiz mushafın zikrettiği tertiple yakınlık arzetse de, yukarıdaki şüphe ve zan varlığını korumaktadır. [12[12]]

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 4/282-283.

BURÛC SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 85

Nüzul Sırası : 27

Ayet Sayısı : 22

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Süre'de güçsüz mü'min erkek ve kadınlara baskı yapmaları, onları İslam'dan geri döndürmeye çabalamalarından ötürü kafirlere hücum edilmiş ve buna benzer bir olaya uyarıcı bir şekilde işaret olunmuştur. Mü'minlere moral verilmiş, Firavun ve Semud kavmi gibi haddi aşanların başlarına gelenler hatırlatılmıştır. Kur'an'ın kıymeti ve hıfzedilmesi övülmüştür. Süredeki ayetler nazım ve konu itibariyle birbiriyle bağlantılıdır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Burçlar'2[2]' sahibi gökyüzüne andolsun.

2- Vad edilen güne3[3]' andolsun.

3- Şahide ve şahidiîk edilene'4[4]' andolsun.

4- Ki, kahroldu o hendeğin5[5]' adamları.

5- O yakıt doldurulup tutuşturulmuş ateşin (adamları).

6- Onlar O (hendeğin) başında oturmuşlardı.

7- Ve onlar mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/273.

2[2] el-Burcu "İrtifa ve yükselmek" mânasindaki "buruc" kelimesinden türemiştir. Yüksek saray ve kaleler için ad olmuştur. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde, ay, güneş ve hareket eden yıldızların içinde döndüğü semavi merkez odak olarak bilinen yerlere bu isim verilmekteydi.

3[3] el-Yevmu'l-mev'ûd Kıyamet günü anlamındadır.

4[4] ve şahidin ve meşhûd İnsanların kıyamet günü yaptığı işlerden besaba çekilmeleri hadisesi veya İnsanların hakan ve kendisine bakılan şeklinde ayrılmaları anlamındadır.

5[5] Uhdûd Yeryüzünde kazılan uzunca hendek demektir.

8- Mü'minler sırf aziz, övgüya laytk Allah'a inandıkları için[6[6]]' o (zalimler) onlardan öç aldılar.

9- O (Allah) ki, göklerin ve yerin hükümranlığı O'nundur. Allah her şeye tanıktır.

Sûrede hendek kazıp orada ateş yakan ve onlara karşı hiçbir acıma duygusu taşımadan çektikleri işkenceleri oturup seyretmek suretiyle mü'minleri o ateşe atan (kafirlere) Allah'ın lanet ettiğine dair ilahi bir yemin bulunmaktadır.

Oysa bu insanların tek olan Allah'a inanmalarından başka onları öfkelendirecek hic bir suçu/günahı yoktu.

Bu ayetleri takip eden ayetlerde, mü'min erkek ve kadınlara baskı uygulayan kafirlere hücum edilmiştir. Çünkü ayetlerde benzer bir olaya daha işaret edilmiş ve bu eylem sahiplerine lanet edilmiştir.

Ayette anlatılan bu olay hakkında muhtelif rivayetler nakledilmiştir. Bu rivayetler İçerisinde bir de hadis vardır1 Bu rivayetlere göre sihirbazın biri bir çocuğa sihir öğre-tiyormuş. Sonra bir rahibin yanına uğrayan bu çocuk onun vasıtasıyla müslüman olmuş ve Allah'ın adını zikrederek kö'r ve alacalıyı iyileştiriyormuş. Daha sonra zikri geçen sihirbaz da çocuğun sayesinde İslam'a girmiş ve bu durumu dönemin kralı öğrenmiş, rahibi, sihirbazı ve çocuğu işkence ile öldürtmüş. Çocuk bazı kerametler göstermiş ve neticede insanlar, çocuğun iman ettiği ilaha iman etmişler. Kraİ (büyük bir) hendek kazılmasını, burada ateş yakılmasını ve çocuğun dininden dönmeyen herkesin buraya atılmasını emretmiş.

Başka bir rivayete göre[7[7]] Yahudilik dinine giren Himyer Kralı Zü Nuvâs, Necrân hrisuyanlarından dinlerini terkedip yahudi olmalarını istemiş, bu insanlar kralın talebini reddetmiş, sonra hendek kazılmış, içerisinde ateş yakılmış, Hıristiyanlık'ta kalmak için ısrar eden ve sayıları bir rivayete göre 12000, bir başka rivayete göre ise [8[8]]bine ulaşan kişi ateşe atılmıştır.

Bu olay hristiyan Habeşlilcrin (öfkelenip) Yemen'i işgal etmelerine ve oradaki Zü Nuvâs rejiminin ve Yahudiliğin ortadan kıldırılmasına neden olmuştur. Zü Nuvâs ve bazı Yemenlilerin yahudi olmaları, hristiyanlara baskı ve işkence etmeleri bu rivayetin doğruluğunu kabul elmeyc yönelten sabit tarihi olaylardır. Bunu Fil sûresinin tefsiri içinde belirtmiştik.

[6[6]] Ve mâ nekamû minhum Kafirlerin çirkin gördükleri ve kızıp öfkelendikleri (mü'minlerin hareketleri/sözleri).

[7[7]] Bkz. Taberi, ibn Kesir, Beğavi ve Tabresi Tefsirleri.

[8[8]] Bkz. İbn Kesir ve Begavi tefsirleri.

Durum ne olursa olsun, ayetlerin muhtevası ve hendek sahiplerine kısaca işaret edilmekle yetinîlmesi, Kur'an'ı dinleyen (İlk neslin), hendekte yakma olayı ve bunun sebeplerini bildiklerini gösterir. Bu yüzden Kur'an'ın indİrilişindeki hikmet, hendek sahiplcrinin zulmüne benzer zulüm işleyenlere hücum edilmesinin ilk aşamasında bu olayı hatırlatmayı gerekli görmüştür. Ayetlerin üslûbu, Allah'a iman edip imanlarına sımsıkı sarılan insanlara kızarak İşlenen bu zalimce vahşi eylemin çirkinliğini sergilemektedir. Açıkça görüldüğü gibi, burada geniş boyutlu Kur'ani bir uyarı bulunmakladır. 9[9]

10- Mü'min erkek ve kadınlara işkence edip10[10] tevbe etmeyenler (yok mu), onlar için cehennem azabı vardır, ve onlar için yangın azabı vardır.

11- İman edip saiih amel işleyen kimseler için de altlarından ırmaklar akan çenetler vardır. İşte büyük basan budur.

12- Orada akan bir kaynak vardır. 1 3- Orada yükseltilmiş tahtlar,

14- Konulmuş kadehler,

15- Dizilmiş yastıklar,

16- Serilmiş halılar vardır.

Önceden de belirttiğimiz gibi bu ayetlerle daha önceki ayetler arasında açık bir ilişki bulunmaktadır. Buradaki ayetlerden Peygamber (s)'e tabi olan güçsüz mü'min erkek ve kadınlara baskı yapan ve onları İslam'dan döndürmeye çalışanlar uyarılmış, onları bırakıp bu yaptıkları işe son vcrmeyenlerse yakıcı cehennem azabına duçar olacakları yönünde tehdit edilmiş, salih mü'minler müjdelenmiş ve desteklenmiş, varlıkları yoktan yaratan, tekrar yaratmaya kadir ve dilediğini yapmaya muktedir olan Allah'ın kuvvetli azabı ve salih kullarına ait olan Allah'ın rahmet, mağfiret ve sevgisinin genişliği hatırlatılmıştır.

Öyle görünüyor ki, mü'minler ile onlara baski-işkence yapanların tavırları, onların her birinden talep edilenler karşısında Allah'ın azabı, mağfiret ve sevgisine dikkat çekilmesi, (inkarcıların) uyarılmaları ve (mü'minlerin) müjdelenmelcrinde tam bir yakın-lık/örlüşme sözkonusudur. 11[11]

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/275-277.
10[10] Fetenû Baskı yaptılar, inananları dinlerini terkelmeye zorladılar demektir.

11[11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/276-277.

İlk Müminlerin İrtidat Etmeye Zorlanmaları

Mekke döneminde mü'minlerin dinden dönmeleri için yapılan baskılardan, bu sûrenin dışındaki sûrelerde de bahsedilmiştir. İlk anlarda inen Buruc sûresinde, bu baskının zikredilmesi baskı ve işkencenin, davetin ilk anlarından itibaren başladığını gösterir. Bunun hakkında birçok rivayet nakledilmiş, ayrıca onun bazı sonuçlarına işaret eden ayetler de nazil olmuştur. Bu rivayetler ve Kur'an verilerinden anlaşıldığına göre, ilk müslüman olan köle ve güçsüz kişiler ilk etapta baskı ve işkenceye uğramışlar, bununla birlikte baskı saygın Kureyşli aileleri de kuşatmıştır. Şu şekilde işkence ediliyordu: Müslümanların elbiseleri çıkarılıyor, güneşin alevinden kavrulan kum ve kayalar üzerine yatı alıyorlar, vücutlarının üzerine ağır kayalar konuyor, uzun saaticr ve halta birkaç gün onlara su ve yiyecek verilmiyor, el ve ayakları demir bukağılarla bağlanıyor ve şiddetli bir biçimde kırbaçlanıyorlardı. Bu işkenceler yüzünden bazı müslümanlar şehit düşmüştü. İşle bu işkenceye uğrayan şehitler, akideye bağlılık, onun uğrunda karşılaşılacak çeşitli İşkencelere tahammül ve kendini adamak hususunda eşsiz bir örnek olarak zikredilmiştir[12[12]]. Buruc sûresinin davetin bu merhalesine işaret etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Nahl süresindeki iki ayet bazı müslümanİarın İslam'dan dönmek (irlidad) zorunda kaldıklarını, bunlardan bazılarının kafir olarak devam ettiklerini, bazılarının ise fırsatını bulunca tekrar İslam'a dönüp Mekke'den kaçtıklarını göstermektedir.

"inandıktan sonra Allah'ı inkar eden, kalbi imanla yatışmış okluğu halde (inkara) zorlanan değil, fakat küfre göğüs açan kimselere Allah'tan bir gazap iner ve onlar için büyük bir azab vardır."

"Sonra Rabbin şu işkenceye uğratıldıktan sonra göç eden, sonra savaşan ve sabredenlerin yanındadır. Elbette bunlardan sonra Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir." (Nahl 16/106 ve 110)

Müfessirlcrin rivayet ettiğine göre, birinci ayette istisna edilen kişi kalbi imanla dolu olduğu halde (dil ile) inkara zorlanmış olan Ammar b. Yasirdir. (Bu sahahi) ağlayarak Rasulullah (s)'a gelip kendisine ihanet (inkar) ettiğini söylemiş, Peygamber (s), O'nu teskin ederek, tekrar sana gelip (aynı şeyi isterlerse) dediklerini yap" demiştir,

Bazı zengin müslümanlar ve özellikle Ebü Bekir (r) işkence gören köleleri satın alıp işkenceden kurtarıyorlardı. İşkence Mekke dönemi boyunca ve Mekke'de kalmak zorunda olup Medine'ye hicret edemeyenler açısından ise Hicri II. yılda Mekke'nin fethine dek devanı etmişti. Bu işkenceci tavır Peygamber (s) ve müslümaniara güç anlar yaşatan en mühim hareketlerdendir. Bundan dolayı kadın-erkek, m üs lüm anların bir çoğu Habeşistan'a hicret

---

[12[12]] Bkz. Begavi, İbn Kesir ve diğer Tefsirleri.

etmek zorunda kalmıştı.

"Kendilerine' zulmedildikten sonra Allah uğrunda göç edenleri, dünyada güzelce yerleştireceğiz, Ahiret mükafatı ise daha büyüktür, keşke bilseler. Onlar ki, sabrettiler ve Rablerine tevekkül etmektedirler." (Nah! 16141-42)

İsra süresindeki bir ayetin de ifade ettiği gibi işkenceden öiürü neredeyse Peygamber (s) bile (Habeşistan'a) göç edecekti.

"Neredeyse seni yurdundan çıkarmak için tedirgin edeceklerdi. O takdirde kendileri de senin ardından az kalabilirler." (İsra 17/76)

Sonra bu işkence/baskı Peygamber (s) ve ashabının Medine'ye hicret etmelerine neden olmuştur. Şu ayelİer buna temas etmektedir;

"İnkar edenler seni tutup bağlamaları, öldürmeleri ya da çıkarmaları için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurarlarken Allah da tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranların en iyisidir." (Enfal 8/30)

"Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar-" (Hacc 22/40)

"Rableri onlara karşdık verdi: "Ben, sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın işini zayi etmeyeceğim. Hep hirbirinizdensiniz. Göç edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda işkence edilenler, vuruşanlar ve öldürülenler... Elbette onların kötülüklerini örteceğim ve onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacağım, Allah katından bir karşılık olarak. Karşılıkların en güzeli Allah katımladır." (Al-i İmran 3/195)

Kur'an, baskı ve işkencenin Öldürmeden daha şiddetli ve kötü bir olay olduğunu ifade etmiş, bundan dolayı kafirleri, savaşı başlatanlar ve intikama müslehak olanlar olarak kabul edip, bu tavırlarından vazgeçinceye dek onlarla savaş edilmesini gerekli görmüştür ki, aşağıdaki ayetler bunu göstermektedir:

"Kendileri ile savaşılan (mü'min)lara, (karşı koyma) izni verildi. Çünkü onlara zul-medümiştir. Ve şüphesiz Allah, onlara yardım etmeğe kadirdir. (Hacc 22/39)

"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, fakat haksız yere saldırmayın. Çünkü Allah haksız yere saldıran/an sevmez."

"Onları nerede yakalarsanız öldürün, onların sizi çıkardıkları yer (Mekke)den siz de onları çıkartın! Fitne (baskı) adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlarla savaşmayın ki onlar da sizinle orada savaşmasınlar. Fakat onlar sizinle savaşırlarsa, hemen onları öldürün, kafirlerin cezası böyledir".

"Eğer onlar vazgeçerlerse, Allah bağışlayandır, esirgeyendir."

"Onlarla savaşın ki, fitne (baskı) ortadan kalksın din de yalnız Allah'ın dini olsun Eğer vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yapılmaz." (Bakarı 2/190/193)

Bu ayetlerde, baskı ve işkencenin, Peygamber (s)'in hayatındaki olaylar ve O'nuı risaletinin seyri içerisinde ne kadar büyük ve kuvvetli bir tesirinin olduğunu Mekke hal ki ve Arap kabilelerinden teşekkül eden büyük çoğunluğun bloklaşması karşısında hal hakim oiup, batıl yok oluncaya ve Allah'ın dini muzaffer olup O'nun kelimesi yücclin ceye dek, Peygamber (s) ve ilk mü'min gurubun, iman dolu, Allah ve O'nun diniyle ha şır-ncşir olmuş kalplerle Allah'ın dinini yüceltmek yolundaki büyük mücadele ve karar lılıklarıyla. bu şiddetli baskı ve işkencelere tahammül elliklerini anlatmakladır. [13[13]]

İlk Müslümanlara Yönelik Baskı/İşkence Karsısında Müslüman Kadının Durumu

"Kadın ve erkeklerden oluşan ilk müslüman gurup" işkenceden eşil olarak payların almışlardı. Nasıl ki erkekler işkenceye maraz kalmışlar, sabretmiş mücadele ve şebal el misler ise aynı şekilde, müslüman kadınlar da bu işkenceye maruz kalmışlar sabredi mücadelede bulunmuşlardır. Nitekim ilkin şu an elc aldığımız Buruc süresindeki ayel lcr, sonra da daha önce zikrettiğimiz Ali İmran 195. ayeti, bu hususu İfade etmckiedıı Rivayetler Ammar b. Yasir'in annesinin, babasıylc birlikte işkence allında can verdikle rini ve şehitliği inkar sözüne tercih ettiklerini belirtmektedir. Ayrıca, bu rivayetler Ha beşistan ve Medine'ye hicret eden müslümanlann erkek ve kadınlardan oluştuğunu zik retmiştir. Habeşistan'a hicret eden kadınlar arasında eşleriyle birlikte müslüman oluy babalarının otoritelerine rağmen dinlerine sarılarak hicret eden Kureyş liderlerinin ki? lan da vardı. Mesela, Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe, Süheyl b. Amr'ın kı/j Schk Ebu Ümeyy b. el-Muğire el-Mahzum kızı Ümmü Seleme.. Selvan b. Umeyyc kızı Falı ma bunlardandı. Habeşistan'a hicret eden hanım sahabilcrin sayısı onyedidir.

Kur'an bu tablo içerisinde büyük bir hadiseyi kaydetmiştir ki o da şudur: ilk müsli man guruptaki bazı hanım sahabilcrin Medine'ye hicret etmelerine engel olunmuş, bur lar fırsatını bulur bulmaz derhal kafir eş ve ailelerini lerkederek Mekke'den kaçmışk ve Allah Rasulü'ne katılmışlardı. Mümlahinc süresindeki bir ayetle bu olay anlatılma tır:

"Ey inananlar; mü'min kadınlar göç ederek size geldiği zaman, onları İmtihan cdiı Allah onların imanlarım daha iyi bilir. Eğer onların gerçekten inanmış olduklarını aı kusanız, onları kafirlere geri döndürmeyin. Ne bu (kadınlar) onlara helaldir, ne de oı lar bunlar helal olurlar. Onların harcadıkları (mehirleri)i onlara verin. Ücrct(nıehir)lt rini kendilerine verdiğiniz takdirde bu (kadınlarla) evlenmenizde sizin için bir giiıııa yoktur. Kafir kadınların ismetlerini (nikah bağlarını) tutmayın. (Onlara verdiğiniz ine1ri) isteyin. Onlar da size harcadıklarını

[13[13]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/277-279.

islesinler. Bu size Allah'ın hükmüdür. Aranızda (böyle) hükmediyor. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir[14[14]]"'. (Mümtehine 60/10}[15[15]]

"Arş" Kavramı

İlk kez "arş" kelimesi burada gelmiş, bundan sonra da tekrar edilmiştir. "Ben onlara hükümdarlık eden bir kadın buldum, kendisine her sev verilmiş ve büyük bir tahtı (arş) var." (Nemi 27123)

Hacc sûresinde Allah'ın yerle bir ettiği yurtlar anlatılırken, çoğul olarak geçmiştir:

"(Halkı) zulmederken helak ettiğimiz nice kent vardır ki, duvarları tavanlarının (u-ruş) üstüne çökmüştür. Nice kullanılmaz olmuş kuyu ve nice (ıssız kalmış) sağlam köşkler vardır. (Hacc 22/45)

Bu kelime çoğu kez, şu an tefsirîyle meşgul olduğumuz Buruc süresindeki gibi, Allah'a nispet edilerek geçmiş, ya da aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi "Allah'ın arşa istiva etmesi" kalıbıyla geçmiştir:

"Rabbimiz Allah'tır ki, gökleri ve yen altı günde yarattı, sonra arşa istiva etti. (O) geceyi, durmadan kovalayan gündüzün üzerine bürüyüp örter. Güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş vaziyette (Yaratan 0'dur) iyi bilin kî, yaratma ve emir O'nun-dur. Alemlerin Rabbi Allah ne uludur!" (Araf 7/54)

"Gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. O zaman arşı su üzerinde idi. (Evreni yarattı ki) hanginizin daha güzel iş yaptığınızı denesin." (Hıid 11/7)

Kelimenin mânasının aslı, yüksekte bulunan koltuk, taht şeklindedir. Allah'ın arşı, bunun ve Allah'ın arşa istiva etmesinin ne mânaya geldiği hakkında tefsir kitaplarında birçok görüş vardır. Bunların bazıları Allah'ın arşının maddi olduğunu söyleyen tuhaf ve gereksiz açıklamalardır[16[16]]'.

Kur'an, arşın mahiyeti hakkında fazlaca teferruata yer vermediği ve konu ile ilgili sahih, sabit sağlam bir hadis-i şerif de bulunmadığı için, gerekli olan Arş'm mahiyeti hakkında (bu sınırda durmak ve) ihtiyatla hareket etmektir.

Kralların, büyük, şaşalı tahtlara oturmayı gelenek/adet haline getirdiklerinden, ifadelerin

---

[14[14]] Zikredilen bu olay ve ayet Hudeybiye barışından sınraya rastlamaktadır. Kadınların yakınlan/eşleri Medine'ye geimişler. barış şartları gereğince oniarın geri gönderilmelerini istemişlerdi. Bundan dolayı Allah onların, geri gönderilip eş ve yakınlarına verilmeyeceğini buyurmuştur. Bkz. Siratu'r-Rasul, kitabımız, s.294-295.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/279-280.

[16[16]] Araf 54 tefsiri hk. bkz. Taberi, Nişaburi, İbn Kesir, Beğavi, Hazin ve Tabresi tefsirleri.

üslubundan da anlaşıldığı kadarıyla, kralların tahtlarının, krallığın genişlik azamet ve yüksek konumunu simgelediğinden; "Allah'ın Arşı" tabirini İhtiva eden ayetler Allah'ın azameti, şanının yüceliği, rubûbiyeünİn kapsayıcılığı, yaratma, düzene koyma ve boyun eğdirme itibariyle emrinin bütün varlıklarda nüfuzunu açıklamak için varid olduğundan, bu kelimenin takrib ve teşbih için kullanıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tabii Allah, bir mekan ve suret ile sınırlandırılması mümkün olan veya maddi bir arşa ihtiyaç duyan bir varlık değildir. Öte yandan Kur'an'da dil, ruh, inme (nüzul), gelme, yakalama/tutma gibi fiillerin Allah'a nispet edildiği bazı ayetler vardır ki, Allah bunların maddi anî anıl arından münezzehtir ve bu türden ifadeler takrib ve teşbih tarzındadır. Bunların her ikisi aynı konuya dahildir.

Allah'ın arşa istiva etmesi kelam alimleri arasında tartışma ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuş bir konudur. Bazı kelamcilar istivayı tevil etmişler, bazıları da Allah'ı maddi istiva ve arştan tenzih etmişlerdir. Bazıları lafzın zahirine tabi olmuş ve tevile yönelmeden bu sınırda durmuş; bazıları münakaşadan uzak durarak "İstiva" bilinmeyen birşey değildir, fakat niteliği/keyfiyeti akıl ile idrak edilemez, ona iman gereklidir, onun hakkında soru sorup derine dalmak bidattir[17][17] demişlerdir.

Bazıları ise, Allah'ın arşa istiva etmesini semavat ve arzın mülkiyetinin Allah leala-ya ait oluşu; yaratmasından sonra (evreni) idare etmek/düze ne koymak hususunda tek/bir olması mânasına geldiğini söylemişlerdir.

Akıl ve nakille sabit olan kesin/kati tenzih akidesi; arşa istiva tabirinde Yaratan'ın yaratılanlara benzetilmesi kuşkusuna ait vehme manidir.

Bu tabiri, insanların konuşa geldikleri diller içerisinde kullanılması bilinen bir meca-zİ ifade olarak yorumlamak gerekmektedir[18][18] ki, bizim görüşümüze uygun olan da budur. [19][19]

17- O orduların'[20][20]' haberi sana geldi mi?

18- Firavn ve Semud'un?

19- Doğrusu kafirler bir yalaniama içindedirler

20- Allah ise onları arkalarından kuşatmıştır.

21 - Hayır O, şerefli[21][21]' bir Kur'an'dır.

---

[17][17] A'raf sûresinin ayetinin tefsiri hk. biraz önce bahsedilen tefsir kitaplarına bkz.

[18][18] Bu ayetin tefsiri hakkında bkz. Menar Tefsiri.

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/280-281.

[20][20]el-cünûd Bir araya gelmiş topluluklar anlamındadır.

22- Korunan bir levhada (yazıh)dır.

Ayetler nazım ve mevzu yönünden öncekilerle irtibatlıdır. Öyle ki, burada Firavun, ve Semud'un onların donanmış topluluklarının (askerlerinin) tavırları, isyan etmeleri ve bu yüzden Allah'ın onları cezalandırması hatırlatılmış, inkarcı kafirler Allah'ın kuşatıcı azabıyla ikaz edilmiştir. Sûre. Allah'la bağlantısını vurgulamak amacıyla Kur'an'm övülmesi ve haddi aşan asilere yöneltilen uyarı ve tehditlerin tekid edilmesiyle son bulmuştur ki, o hiçbir tebdil ve tağyirin ilişemeyeceği, Allah'ın şerefli kitabıdır. Çünkü Allah, O'nu levh-i mahfuzunda korumakladır. [22[22]]

"Levh-İ Mahfuz"

"Levh" kelimesinin mânasının aslı, üzerinde nakiş/resm ve yazını yapılmak için hazırlanan malzemedir. "Arş" kelimesinde olduğu gibi "levh" kelimesinde de tefsir kitapları birçok görüşe yer vermişlerdir. Bazıları, görüşü îbn Abbas'a nispet ederek bunun sema ve arzı kaplayacak olan, üzerinde kıyamet gününe dek oiacak olayların yazılmış ve korunması için ise İsrafil (a) meleğin görevlendirilmiş olduğu büyük bir "incidir".

Bu konuda da Arş hakkında söylediklerimizi söylüyorum. Kur'an levhin mahiyetine ilişkin ayrıntılı açıklama ihtiva etmemektedir. Öyleyse evla olan bu sınırda durmaktır. Bu bir tarafa, Allah, kelamı, ilmi, emri, ve iradesinin maddi tabletler üzerine yazılma ve nakşedilmesinden münezzehtir. İnsanların muhafaza ve kaydetmek istedikleri olay ve fikirleri tabletler üzerinde yazma alışkanlığına sahip olmalarından ötürü bize öyle geliyor ki, bu kelimenin Kur'an'm hiç bir değişiklik ve tahrifin İşlemeyeceği bir biçimde tam bir korunma ile muhafaza edildiğini açıklamak içindir. Lafızlarında farklılık olmasına rağmen, şu an tefsir etmekte olduğumuz Buruc sûresinin iki ayetine benzer iki ayet de Vakıa sûresinde mevcuttur.

"O elbette değerli bir Kur'an'dır, saklı bir kitaptadır." (Vakıa 56177-78) Buradaki "kerim" (sıfatı), Burucsüresindeki "meçid" karşılığıdır. "Kitabu'n-Mek-nûn" ise "levh-i mahfuz" karşılamakladır. Anlamda birlikolmakla beraber bu lafzi ihtilaf, kitab ve levh kelimelerinin

---

[21[21]] Mccîd Kelimenin "mecd" (yücelik, ululuk, şeref) kökünden gel

mcsi olması mümkündür. Buna göre mânası, mecd ve azamet sahibi demektir. "İcade"den (iyi yapmak) gelmesi de mümkündür. Bu takdirde anlamı ise "mücevved"dir (İyi, muhkem yapılan).

[22[22]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/282.

aynı anlamda olabilecekleri, takrib ve teşbih, hızın tam olduğunu tekid etmek amacıyla gelebileceği şeklindeki bizim önceden söylediklerimizidesteklemektedir. [23[23]]

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/282.

TARIK SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 86

Nüzul Sırası : 32

Ayet Sayısı : 17

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, dirilişi teyid ederek, Allah'ın insanı ilk defa yaratmadaki kudretine delalet etmektedir. Yaptıklarının kendi aleyhlerine sayılacağına dair dinleyenleri korkutmaktadır. Kafirleri tehdid ederken Peygamber[s)'e güven vermektedir. Üslubu ise genel ve mutlakftr. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1 - Göğe ve gece2[2]' gelene andolsun

2- Gece gelenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

3- Karanlıkları ışığıyla yaran3[3] yıldızdır.

4- Hiçbir can yoktur ki başında bir koruyucu (bekçi) olmasın 4[4]

5- İnsan neden yaratıldığına bir baksın.

6- Atılan bir sudan yaratıldı.

7- (Erkek ve kadının ya da erkeğin) be! ile kaburga kemikleri arasında çıkan (bir meniden)5[5]

8- O (Allah), onu tekrar döndür(üp yarat)maya muktedirdir.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/355.

2[2] et-Târik Geceleyin gelen, demektir.

3[3] cs-Sakıb Delen, geçen veya parıldayan anlamındadır. "En'-nec-mu's-sâkıb" ışığıyla karanlıkları delen yıldızdır. Bazı müfessirîer bu yıldızın, Kutub, bazıları Süreyya bazıları ise Şihab olduğunu s öylem işlerdir.

4[4] Lemmâ Şeddeli ve şeddesiz okunabilmektedir. Şeddesiz okunursa cümle "Le aleyhâ hâfiz": "Kuşkusuz onun koruyucusu vardır" mânâsına ge-lİr. Şeddeli olursa "illâ" "Hiç bir nefis yok ki, onun koruyucusu olmasın" mâ-nâsmdadır.

5[5] es-Sulb ve'.t-teraib Bazı müfessirlerin dediklerine göre bunlar iki ayrı cins olan erkek ve kadına aittir. Sulb erkeğe, teraib ise kadına işaret etmektedir. Bazıları ise sulb ve teraibin sadece erkeğe ait olduğunu; teraibin, sulbün altında bulunduğunu söylemişlerdir.

9- Gizlilerin[6[6]] (ortaya dökülüp) imtihan edileceği[7[7]]' gün,

10- insanın ne bir gücü, ne de bir yardımcısı vardır.

İlk dört ayette, yıldızlar arasında gece gelen, yaran bir yıldıza, göğe yemin edilmektedir. Her canlının amelini yazan ve onu takip eden koruyucu ve gözetleyicisi olduğu bildirilmektedir. Ondan sonra gelen dört ayette ise ameline karşılık hesaba çekmek için Allah'ın insanı diriltmeye muktedir olduğuna delalet vardır. Allah onu babasının bel ve kaburga kemiklerinden fışkıran meniden yarattığına göre onu tekrar yaratmaya kadirdir. Son iki ayet ise insanın diriliş gününde durumunun ne olacağını haber vermeyi içermektedir. O gün, insanların yaptıkları ortaya konulur, gizli herşcyleri açığa çıkar ve Allah ile karşılaşırlar. Hiçbir güç onları bundan alıkoyamaz ve onlara yardım etmezler.

Son iki ayet, insanların ahirette sadece sayılı amellerinden başka bir şeyi olmadığını içermektedir. Kimin amelleri salih ise kurtulur, kimin de amelleri kötü ise helak olur. Bu içeriğin sonucu olarak dinleyenleri korkutmayı hedefliyor ki, o günün dehşetinden korksunlar, Allah'ın davetine icabet ederek O'na iman etsinler, salih ameller işleyerek kötü amellerden sakınsınlar.

Bel ve kaburganın erkeğe ait olduğunu belirten rivayeti kabul ediyoruz[8[8]]. Kaburganın kadın için olduğunu bazı müfessirlerin dediği gibi kabul edersek probleme gerek kalmaz[9[9]]. Çünkü bugün ceninin oluşmasının erkeğin menisinin kadın yumurtalıklarına atılmasıyla oluştuğu bilinmektedir. Ayetlerin ruhu genel bir şekilde dinleyicilerin zihinlerinde olanı hatırlatmayı amaçladığını göstermektedir. Bilimsel alanı ilgilendiren bir meseleyi ispat etmeyi değil, Allah'ın kudretini göstermeyi hedefier. Ayetleri bu kaslından çıkarmak; ruhunu ortadan kaldırdığı, vaaz, destekleme ve hatırlatma hedefleriyle uyum göstermediği gibi bilakis Kur'an'ın genel maksatlanyla da ters düşmekledir. [10[10]]

11- Dönüşlü göğe (yani her dönüşünde harekete başladığı , noktada gelen yıldızlara veya denizlerden aldığı yağmuru ye-re döndüren buluta)[11[11]]' andolsun.

[6[6]] Serâir İnsanın gözlediği şey onlamanı gelen "şerire" kelimesinin çoğuludur.

[7[7]] Tüblâ Denenir, ortaya çıkar ve açığa kavuşur, demektir.

[8[8]] Bkz. Taberi, Nefesi, İbn Kesir tefsirleri.

[9[9]] Bkz. age.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/357.

[11[11]] Zâtu'r-rac'i Müfessirlerin çoğunluğuna göre yağmur yüklü bulutu veya yağmuru oemektir. (Dönüşü olan,..denilmesinin sebebi iio M şudur) Yağmur defalarca geri dönmektedir.

12- (Bitkilerin çıkması için) çatlayan'[12[12]] yeryüzüne andolsun ; ki,

13- O (Kur'an), elbette (hak ve batılı) ayırdedici ciddi bir sözdür [13[13]]

14- O, bir şaka (sözü) değildir.

15-Onlar onu iptal etmek için bir kötü ve düşmanca tuzak kuruyorlar.[14[14]]

16-Bende onları yakalamak için bir tuzak kuruyorum

17- Hele sen o katir!ere(tehdidin doğruluğunu görmeleri için) mühlet ver [15[15]]iraz[16[16]] bırak onları [17[17]]birdiklerine gitsinler.

Bu ayetlerde; insanların işittiği Kur'an'm korkulmalarının, abes ve şakadan uzak. ciddi sÖ7,lerin doğruluğunu pekiştirme için başka bir yemin etme bulunmaktadır. Kafirîerin Peygamber (s)'i engellemek, eziyet etmek, ondan yüz çevirmek için yaptıkları düşmanca ve komplocu tavırlarına işaret etmektedir. Onların komplosuna karşı Allah'ın da bir tuzak ile karşılık vereceği vurgulanmaktadır. Peygamberce onları tehdid etmesini, korkutmasını, biraz beklemesini ve onun, onların çok beklemeden hu korkutmanın doğruluğunu ve tehdidin gerçekleştiğini göreceğini emretmektedir.

Allah'ın tuzak kurmasından amaç; intikam alması ve azap etmesi olduğu görülmektedir. Bu sözcüğü kullanmak, bir şeye karşılık benzen İie mukabele etmektir. Bu. alışılan, kullanılan uslubîardan biridir. Kur'an'da tekrarlanmaktadır.

Ayetlerde kafirlerin komplocu tutumlarına genel bir şekilde işaret vardır. Onları korkuturken Peygambere güven ve sebat vermektedir. Sûre baştan sona bütünlük arzetmek-te olup. ayetler arasında uyum vardır. [18[18]]

[12[12]] Zâtıt's-sad'i Tefsirlerin çoğunluğuna göre, bitkilerden ötürü yarılan, demektir.
[13[13]] Kavîunfashm Kesin bir söz.

[14[14]] Yekidûne keyden "Keyd tuzakkurmak ve düşmanlık demektir

[15[15]] Mehhil Bu kelimede uyan mânâsı vardır. Yani, "onlardan tehdi- din doğruluğunu göımeleri için beklemelerini iste'' demektir.

[16[16]] RıivcydenKısa bir zaman, anlamındadır.

[17[17]] Emhilhum Bir mühlet veya belli bir vakit onlan terket demektir.

[18[18]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/358-359.

A'LA SURESİ

Kurandaki Sırası : 87

Nüzul Sırası, : 8

Ayet Sayısı : 19

İndiği Dönem. : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Peygamber (s)'e Allah'ın İsmini takdis etmesi emredilmiş, kendisine Allah'ın yolu kolaylaştırdığı bildirilmiş, daveîi kabul edenlerin kurtuluşa erdikleri hatırlatılıp müjdelenmiş, haddi aşanların cehennem ateşi ife uyarılmast emredilmiştir. Sürenin üslûbu onun, davetin ilkeleri ve Peygamber'İn görevinin genel olarak tanıtımı tarzında olduğunu göstermektedir. Burada tartışma tavır ve sahneleri yoktur. Belki de Fatiha'dan sonra veya kafirlerin olumsuz favtr ve sözlerinin, onlara verilen cevapların anlatıldığı sûrelerden önce inmiş olabilir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Rabbinİn yüce adını teşbih et'2[2]'.

2- O ki, yarattı ve düzene koydu'3[3]'.

3- O ki, belirleyip'4[4]' hedefini gösterdi.

4- O ki, otlağı çıkardı.

5- Sonra da onu kupkuru, siyah'5[5] bir çöpe'6[6]' çevirdi.

6- Sana okutacağız, sen de unutmayacaksın,

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/131.

2[2] Tesbîh Layık olmayan her şeyden tenzih ve takdis anlamındadır.

3[3] Sevvâ Muhkemleştirdi, bir şeyi tam kıvamında yaptı, düzgün yaptı, demektir.

4[4] Kaddera Hesapladı, düzene koydu, demektir.

5[5] Ahvâ siyah veya bir çeşit siyah demektir.

6[6] Gusâ Rüzgarın savurduğu ve suyun alıp götürdüğü kuru kırpıntı ot anlamındadır.

7- Yalnız, Allah'ın dilediği başka. O açığı da bilir, gizliyi de,

8- Seni en kolay yolu'[7[7]]' tutmağa muvaffak edeceğiz.

9- O halde, hatırlatmak fayda verirse, hatırlat.

10- Saygılı olan öğüt alır.

11- Bahtsız olan da ondan kaçınır.

12- O en büyük ateşe girer.

13- Sonra onun içinde ne ölür, ne de yaşar.

Bu ayetlerde hitap Peygamber (s)'e yöneltilmiş ve ayetler şu hususları içermiştir: Peygamber'e her tür takdis ve tenzihe layık olan yüce Rabbinin ismini takdis etmesi emredilmiştir. O, her şeyi yaratmış, mükemmel bir şekilde düzene koymuş, yaratma ve yaratılanlarda her İşi tertip edip hesaplamıştır. Yarattıklarına hidayet kabiliyetini veren bitkileri (yerden) çıkaran yeşil ve yumuşak olduktan sonra evrende koyduğu kanun ile bunları simsiyah, parçalanmış kupkuru hale getiren O'dur.

2- Kendisine Kur'an'ı vahyeden ve Öğretenin Allah olduğu, Aliah dilemedikçe o vahiyden hiçbir şeyi unutmayacağı, O'nun gizli-aşikar her şeyi, bütün her durumun gereklerini bildiği, Allah'ın, kendisine yolların en uygun ve kolay olanı nasip edeceği, O'na düşenin ancak insanları davet etmek ve hatırlatmak olduğu, belki bu hatırlatmanın onlara fayda verebileceği ve görevinin bundan ibaret olduğu gibi hususlarda Peygamber'e uyarı vardır.

3- Hatırlatma (öğüt) karşısında insanların iki gurup oldukları anlatılmıştır: Takva edip salih olanlar, isyan edip günahkar olanlar. Birinci guruptakiler yaptıklarının akibe-tinden korkarlar, daveti kabul ederler ve yararlanırlar. İkinciler ise, (yaptıklarının) akıbetinden yüz çevirirler. Bunların cezası korkunç ateş (cehennem)dir ki, burada ölmezler ve bu surette rahata kavuşamazlar, oradan kurtulmayı güvenli ve huzurlu bir yaşantıyı ümit edemezler.

Ayetlerde daveti yalanlayan ve düşmanlık gösterenlere ait özel bir tavıra işaret edilmemiştir. Ancak davetin ve Peygamber'in görevinin hem sert hem de yumuşak bir üslupla genel olarak ortaya konulması biçimindedir.

10. ve 11. ayetlerde insanların iki gurubunun belirtildiği "el-ctkâ" ve "el-eşkâ" nite-lemelerinden hareketle kuvvetli bir telkin vardır. Hak davetten yüz çeviren kişi, kendi içinde isyan halindedir ki; (onun bu tavrı) çirkin niyyet, fasit kasıt ve kötü huydan kaynaklanır. Hak davetten etkilenip onu kabul eden böyle değildir. Zira o kendi kendine sakınmış (takva)dır ki,

---

[7[7]] el-Yüsrâ"el-yesir" kelimesinin müennesidir. Yani, daha kolay demektir kelimenin kökü "yüsr"dir.

bu da güzel niyyet sağlıklı kasıt, erdemli ahlaktan kaynaklanır. O kişi işin akibetinden korkar ve Allah'ın rızasına doğru koşar.

Burada kabul ve yüzçevirme fiillerinin ferdin bizzal kendi aklı, doğası, ahlâkı ve niyyetinîn etkisiyle yöneldiği iki ihtiyarî eylem olduğu anlatılmıştır. 3. ayette bu husus teyid edilmiştir. Şöyle ki, Bu ayet, Allah'ın insanların içine hidayet, hakka, hayra ve doğru yola yürüme kabiliyeti vermiştir. Bunlardan yararlanmayan fert; helak ve hüsrana neden olacak dalalet yolunu kendisine seçmiş olan asi olur.

Görüldüğü gibi bu (durum), Müddessir sûresi tefsirinde dikkat çektiğimiz üzere, bazı ayetler ve Kur'an ifadelerinde görülebilecek problemlerin bu ayetin ışığında incelenmesi gerekli olan asıl (muhkem) prensiplerden birisidir. [8[8]]

El-A'lâ Sıfatı

el-A'lâ sıfatı hakkında kelamcılar arasında ihtilaf meydana gelmiştir. Bazıları bu kelimeden ve başka bazı ayetlerden Allah (c)'ın gökte olduğu sonucunu çıkartmak istemişlerdir[9[9]]. Ne kelime ne de bağlam açısından biz böyle bir ihtilafın yeri olmadığı görüşündeyiz. Zira yüce Allah cisim olmaktan ve (herhangi bir) yönde bulunmaktan münezzehtir. Bu ve bu gibi değişik yerlerde geçen benzer kelimelerin anlamı. Allah'ın büyüklüğü, her şeyden en yüce oluşu, ibadet, yönelim, dua ve boyun eğmeye sadece O'nufı layık olduğudur.

Peygamber (s) döneminden günümüze dek Müslümanlar nebevi sünnete uyarak cdâ ettikleri her secdede "Sübhâne Rabbiyel A'lâ" (cümlesi içerisinde) bu kelimeyi tekrar etmeyi sürdürmüşlerdir. İşte bunda ilk ayetle bağlantılı Allah Sübhânehû ve Tefüâ'nın emretmiş olduğu yüce ismini teşbih emrinin yerine getirilmesi, aziz ve celil Allah'a gösterilen saygı/tazîmin en ileri derecesini gösteren eylem olan secde halinde yücelik sıfatına Allah'ın layık olduğunu itiraf etmeyi içermesi bakımından ilk ayet ile bağlantılı olarak ince bir mânâ vardır. [10[10]]

14- Doğrusu mutluluğa ermiştir, zekat verei[11[11]]"

15- Rabbİnin adını anıp namaz kılan.

16- Ama siz yakın hayatı tercih ediyorsunuz.

[8[8]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/133-134.
[9[9]] Bkz. Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye'nin Tefsiri, A'lâ sûresi tefsiri, Abdussamed Şerefuddin neşri, Bombay.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/17.
[11[11]] Tezekkâ Temizlendi veya zekatı eda elti/verdi anlamındadır. Burada tercih edilen ikinci görüştür.

17- Oysa ahiret daha iyi ve kalırıdır.

18- Bu, elbette ilk sabitelerde[12[12]]' de vardır,

19- İbrahim ve Musa'nın sabitelerinde.

Bu ayetlerde;

1- Zekalı veren, Rablerini zikreden ve O'nun rızası için namaz kılanların felah ve necat bulacakları vurgulanmıştır.

2- Hitap Kur'an dinleyicilerine yöneltilmiştir ve ahiretin daha hayırlı ye kalıcı olmasına karşılık onların yakın hayatı tercih ettiklerini. Peygamberin çağırdığı davetin bir türedi vs. olmayıp sadece Allah'ın daha önceki peygamberleri ve bunlara indirilen kitapların, özellikle de Musa ve ibrahim'in kitaplarında bulunan davet /incirinden birisi olduğu hatırlatılmıştır.

Ayetler daha öncekilerle çok kuvvetli bir biçimle irtibatlıdır. Bu aye'tlcrdc yüz çeviren asinin varacağı yerin belirtilmesinden sonra sözün bir devamı olarak; öğütlen yararlanan ve (yaptığı işin) akibetinden korkan kişinin varacağı yer belirtilmişi ir.

Ayetteki "Tezekkâ", temizleme ve zekat verme anlamlarına gelmekledir. Ne var ki. Kur'an konularının büyük bir kısmında namaz ve zekat ifadelerinin bir arada gelmesi, burada "malın zekalının" kastedildiği görüşünü doğrulamaktadır. Bu yorum doğru ise; zekat vermeye ve ona teşvik etmeye çağırmak risaielin başlangıcından itibaren devam eden bir durumdu. İşle bu durum zenginlerin başlangıçtan itibaren davete karşı fakmdığı saldırgan tavrı özet olarak açıklamaktadır.

İlk Dönemlerden İtibaren Namaz Ve Zekâtın Farz Kılınması

Ayette zekat verme mânâsının kastedildiği görüşü isabetli ise: zekal vermeye davetin Üslûbu teşvik ve Özendirme biçimindedir. Bu Mekke dönemi ve özellikle Mekke döneminin İlk anlarındaki sarılara uygundur. Bu üslup namaza davetle ve bütün Mckki sûreler içerisindeki benzer konular içerisinde de görülmekledir. Öle yandan bu durum, ilk dönemlerde inen bu sûrede, zekat ve namaza teşvik olunduğu görüşümüz, bunların ilk mü'minler için bir emir ve bağlayıcılık mesabesinde olmasına engel değildir.

Rivayetler, kuşkusuz bir biçimde mü'minlcrin. davelin başlangıcından itibaren Peygamber (s) ile namaz kıldıklarını belirtmektedir. Daha önce de açıkladığımız gibi. Müddessir süresindeki

---

[12[12]] es-Suhufu'l-Ûlâ Daha önce inmiş kitaplar, demektir.

ayetler kıyamet gününde, kafirlerin namaz kılanlardan olmadıkları için dövündüklerini anlatmıştır. İlk nazil olan sûrelerden Mâûn sûresinde, namazlarından gafil olanlar kınanmıştır: "Yazık/ar olsun o namaz kılan/cıra ki, onlar namazlarından gafildirler-" (Mâûn 4-5)

İsra süresindeki ayetler namazın sayılı vakitlerde eda edilmesine ait ilahi bir emri ihtiva etmektedir.

"Güneşin sarkmasından gecenin kararmasına kadar namaz kıl ve sabahın Kur'an'i da... Çünkü sabah Kur'an (okunması) görülecek bir şeydir. Gecenin bir kısmında, sana mahsus bir nafile namaz kılmak üzere uyan; belki böylece Rabbin seni övülmüş bir makama ulaştırır." (Isra 78/79)

Bir çok Mekkî ayet namazlarını eda eden ve zekatlarını verenleri övmüştür. Mesela:

"Onlar ki, namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak inanırlar," (Nemi 27/3)

"Onlar ki, namazı kılarlar, zekâtı verirler ve onlar ahirete de kesin olarak inanırlar. İste onlar, Rablerinden (gösterilen) doğru yol üzeredirler ve onlar umduklarına ereceklerdir\"(Lokman 31/4-5)

"Felaha erişti o müminler ki, onlar namazlarında saygılıdırlar. Onlar boş şeylerden yüzçevirirler. Onlar zekâtı verirler." (Müminim 2311-4)

"Doğrusu insan hırslı yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğunda sızlanır, kendisine hayır dokunduğunda yardım etmez. Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki, namazlarım sürekli kılarlar. İsteyen ve (istemeyip) mahrum kalan için (muhtaçlar) için mallarında belli bir hisse vardır." (Meâric 70119-25)

Bunların tamamı namaz ve zekatın erken dönemlerde emredildiği ve mü'minler için zorunlu olduğu hakkındaki bizini görüşümüzü desteklemektedir. İsrâ sûresi tefsiri içerisinde de açıklayacağımız üzere; beş vakit namazın Peygamber (s)'in İsrâsı zamanmda farz kılınmış olduğu rivayet edilmiştir. Ne var ki, Peygamber ve mü'minlerin, belirli beş vakti zoruniu gömleksizin, davetin ilk dönemlerinden itibaren namaza sıkıca sarıırnaları daha doğru gözükmektedir ki, bu mütevatir rivayetlerin desteklediği bir durumdur.

Sûredeki ayetlerin ruhu ve üslûbu gösteriyor ki; 16. ayetteki hitap, ayıplamak ve kınamak kasdi ile (sadece) özel bir guruba yönelik olmayıp; acil fayda verecek şeyi sonrakine tercih etmek biçiminde onlara hakim olan halin anlatımı amacıyla, daveti kabul etmeye yöneltilmeleri hedeflendiğinden en hayırlı ve kalıcı olana onların dikkatlerinin çekilmesi suretiyle, bütün insanlara yöneliktir. [13][13]

---

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/135-136.

Kur'an Güzel/İyi Şeylerden Yararlanmayı Sakıncalı Görmez

Doğal olarak; insanlar daveti kabul edip dünya ve ahiret için çalıştıkları zaman; dünya hayatından yararlanmalarının sakıncası yoktur. Araf süresindeki şu ayetler açıkça söylediklerimizi teyid etmektedir.

"Ey Ademoğullan, her mescidfe gidişiniz)de süslerinizi alın; yeyiıı, için fakat israf etmeyin; çünkü o, israf edenleri sevmez.

De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti? De ki: 136

O, dünya hayatında inananlarındır, kıyamet günü de yalnız onlarındır. İşte biz. bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz."

De ki: "Rabbim ancak kötülükleri, gerek açığını, gerek gizlisini; günah ve haksız yere saldırmayı; hakkında hiç bir delil indirmediği birşeyi Allah'a ortak koşmayı ve Allah hakkında bilmediğiniz şey/er söylemenizi haram etmiştir." (Araf 7/31-33) [14][14]

İbrahim Ve Musa'nın Sahifeleri

Sûrenin son iki ayetinde, Allah'ın önceki kitapları hakkında ilk işaretler vardır ki, ikinci ayette İbrahim ve Musa'nın sahifeleri diye kısaca açıklanmıştır. Bu kitaplar ilk kez burada zikredilmiştir. Ayrıca bu ayetlerin, Kur'an'i dinleyenlerin Peygambere inen ilahi kitapların olduğu, İbrahim ve Musa'nın (a) da onlardan olduğu konusunda bilgisiz olmadıklarını göstermesi mümkündür. Hicaz'da hristiyan ve yahudi topluluklar vardı ki, Arapların onlardan bu (bilgileri) öğrenmiş olmaları gerekir..

Kur'an diğer ayetlerde Musa'nın sahifelerini Tevrat ismiyle de ifade etmiştir. Daha sonra Tevrat ismi zaman zaman Ortodoks ve Protestanlara göre sayıları 39'a, Katolikle-re göre ise 46'ya ulaşan Ahd-i Kadîm'in şiirlerinin lamamı için özel ad olmuştur. Bunlardan bazıları vahiy işareti taşımayan tarihi (rivayet)lcr olup bazılarında ise bu vahiy alameti vardır. Diğerleri ise bu vahiy alametini taşımayan tarihi kıssalarla vahiy işaretinin karışmış olduğu bölümdür. Bu (sifrler)den dördü Musa (a)'nın sireli, hayatı, O:nun-la Firavn arasında meydana gelen olaylar, İsrail oğullarının tarihi, Allah'ın O'na indirmiş olduğu dini ve dini olmayan yasalar/hükümleri içermektedir. Bunlardan bazılarında vahiy alameti vardır, bazıları ise bu alameti taşımayan tarihi rivayetlerdir. Bazıları da bu alamet ile yine tarihi kıssaların karıştığı bölümdür. Kur'an'da, Musa (a)'dan sonrasına ait olan bazı şiirlerin Peygamber (s) zamanında yahudilerin ellerinde dolaşmakla olduğunu gösteren ipuçları vardır. Tedavülde olan sifrlerin

---

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/136-137.

aynı şekliyle eski yahudilerin ellerinde mevcut olanın tıpkısı olduğu konusunda kesin söz söylemek mümkün değildir. Bu gün mevcut olan bazı sifrler eskiden var olup bu gün ekle olmayan bazı şiirlerin isimlerini zikretmektedir.

Bu itibarla, bu gün yaygın olan sifrlerin eski yahudilerin ellerinde bulunanların lamamı olmaması olasılığı vardır. Dahası biz bunu kesinlikle söyleyebiliriz. Zira, Kur'an'da Israiloğullan ve onların peygamberlerinin olayları hakkında bu gün dolaşmakta olan sifrlerdc olmayan birçok açıklama vardır[15[15]]. Kuvvetle muhtemeldir ve dahası biz de inanıyoruz ki, bu şiirler Peygamber (s) zamanındaki yahudilerin ellerinde mevcuttu.

Ayetin metninden; Musa'nın sahifeleri ile Allah'ın O'na vahyetmiş okluğu prensip ve yasaların kastedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Musa (a)'nın sirelini, ona vahycdilmiş olan emir ve nehiylere ait hükümleri ihtiva eden ve üzerinde Rabbani alamet bulunan bazı si fi ri erile Allah'ın rahmeti ve alemlerin Rabbi oluşuyla bağdaşmayan hususlar yer almıştır'[16[16]]. Bunlar. İsrailoğullan'nın Onun Rubûbiycti için özel konumda olmaları, yeryüzündeki bütün halkların onlara köle yapılması. Kervan yurdundaki kadın, erkek ve çocuk herkesin kökünün kazınması, onlara verlen hiç bir ahdin kesinlik ifade etmediği, sonra Kcn'ân yurduna komşu (diğer) uzak şehir halklarından kendilerine [eslim olanların kökleştirilmesi, onların mal ve şehirlerine el konulması, teslim olmayı ve kendilerine köle olmayı kabui etmeyenleri tamamen yok etmeleri gibi durumlardır. Öyle ki. yahudücrin Allah'ın kelamını değiştirip tahrif ettikleri gerçeği görünmekledir. Kur'an birçok ayetle bu hususu dile getirmiştir;

"Simdi siz, bunların size inanmalarını mı umuyorsunuz? Oysa hım/ardan bir gurup vardı ki, Allah'ın sözünü işitirlerdi de düşünüp akıl erdirdikten sonra, bile hile onu değiştirirlerdi." (Bakara 2/75)

"Yazıklar olsun o kimselere ki, kitabı elleriyle yazıp, az bir pahaya satmak için. 'Bu Allah'ın kalındandır,' derler! Ellerinin yazdığından ötürü yazıklar olsun onlara.'" (Bakara 2/79)

"Onlardan bir grup var ki. Kitap'ta olmayan bir şevi, siz kitaptan sancısınız diye dillerini eğip bükerler ve : 'O, Allah'ın kalındandır." derler. Oysa o, Allah katı/ulan değildir. Bile bile Allah'a karşı yalan söylerler." (Al-i İmran, 3/78)

"Sözlerini bozdukları irin onları lanetledik ve kalplerini kalıhıştırdik. Kelimeleri yerlerinden kaydırıyorlar. Uyarıldıkları şeyden pay almayı unuttular, içlerinden pek azı hariç, daima onlardan hainlik görürsün. Yine de onları affet, aldırına, çünkü Allah güze! davrananları sever." (Maidc 5/3 3)

İbrahim'in sahifelerine gelince; bunun hakkında. A'lâ süresindeki ayetlerin ortaya koyduğu

---

[15[15]] Bkz. "Sifrlerinden İsrailoğulları'nın Tarihi" Kitabımız s. 6-11

[16[16]] Bkz. Tekvin ve Islah sifrinden, 17,26,27,28, Huruç ve Ishahat sifri, 34, Tesniye, 23.28.29.30

bilgilerin dışında başka bir bilgi bulunmamaktadır. Buna ben/er bir açıklayıcı ek bilgi de Necm sûresinde yer almıştır:

"Yoksa Musa'nın ve sözünü yerine getiren İbrahim'in kitaplarında olanlar kendisine bildirilmedi mi ki, hiç bir günahkar başkasının yükünü yüklenmez, insana çalışmasından başka bir şey yoktur. Onun çalışması muhakkak görülecektir. Sonra da ona tastamam karşılığı verilecektir." (Necrn 53/36-41)

İbrahim ve Musa'nın sahilelerinin risaletin tebliği ve hedefleri bağlamında zikredilmesi gösteriyor ki, Muhammet! (s)'in kendisiyle müjdeleyip uyardığı davet, daha Önceki peygamberlerin davetine ve onlara indirilenlere uygun olup onların bir devamıdır. Nitekim bu durum Kur'an'da birçok yerde lekrar edilmiştir. Mesela:

"O size, dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi şeriat yaptı. Şöyle ki, dini doğru futun ve onda avrı/ığa düşıne-

yin. Fakat kendilerini çağırdığın sey, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini kendine seçer ve yöneleni kendisine iletir," (Şura 42/1 3)

"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyetliğimiz gibi sana da vahvet-tik. Nitekim İbrahim'e. İsmail'e, Ishak'a, Yakıtlı c ve sıbt (lorun)iara. İsa'ya, Eyyıth'a, Yunus'a, Harun'a, Süleyman'a da vahyetmiş ve

Davud'a da Zebur'u vermiştik."

"Daha önce sana anlattığımız elçilere ve sana anlatmadığımız elçilere de (vahyet-miştİk) ve Allah Musa ile de konuşmuştu."

"Miijdeleyici ve uyarıcı elçiler o/arak (gönderildik) ki, elçiler geldikten sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri kalmasın. Allah üstündür, hüküm ve hikmet sahibidir." (Nisa 4/163-165)

Tercib edip inandığımız görüş şudur: Peygamber (s) zamanındaki yahudilcrin ellerinde, içerisinde İbrahim (a) hakkında Tekvin sifrinde yer almayan başka bazı haber/bilgilerin mevcut olduğu ve İbrahim'in sabiteleri diye isimlerdirttikleri sifir veya kirtaslar bize kadar ulaşmamıştır. Meryem, En'am ve Enbiya gibi birçok sûrede. İbrahim'in babası ve kavmi arasındaki münakaşalar, onların; pullara tapmaları, ateş yakıp İbrahim'i oraya atmaları zikredilmiştir ki, bu kıssalar Tekvin'de bulunmamakladır. Bize öyle geliyor ki, bunlar sözkonusu edilen İbrahim'in sahifelerindc idi.

İlk dönemlerde inen bu sûrede, İbrahim ve Musa'nın sabitelerinin özellikle belirtilmesi, bu iki peygamberin Kur'an'i dinleyenlerin zihinlerinde diğerlerinden daha fazla Önem taşımasıyla alakalıdır. Zira Hicaz'da bu bölge halkını etkileyen Musa'nın Tevrat ve şeriatı, O'nun Firavun'a gönderilişinin hikayesi ve mucizelerinin meşhur ve yaygın olduğu büyük

yahudi topluluklar vardı. İbrahim (a), O'nun hamilik dini. Kabe ite münasebeti, Hace gelenekleri, -oğlu İsmail yolu ile- HİCaz'lı Adnan oğullarının alası olması Arapların zihinlerinde çok büyük bir yer işgal etmişti ki Kur'an'da bû konuda birçok âyet bulunmaktadır:

"BİZ Beyt'i (Kabe'yi insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven veri yaptık Siz de ibrahim7in makamından bir namaz yeri edinin, ibrahim ve İsmail'e: 'Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için evimi temizleyin! diye emretmiştik." "ibrahim demişti ki: "Rabbim bu şehri güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları, çeşitli ürünlerle besle! (Allah) buyurdu ki: "İnkar edem dahi az bir süre geçindirir, sonra onu cehennem azabına zorlarım, ne kötü varılacak verdir orası!"

"ibrahim, ismail ile beraber evin temellerini yükseltiyor. Rabbimiz, bizden kabul buyur, şüphesiz sen işitensin bilensin."

"Rabbimiz, bizi sana teslim olanlar yap, neslimizden de sana teslim olan bir ümmet akar; bize ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul et; zira tevbeleri kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin, sen,"

"Rabbimiz, onlara kendi işlerinden, senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek onları temizleyecek bir eki gönder. Her zaman üstün gelen, her şeyi yerli yerince yapan yalnız sensin, sen!" (Bakara 2/125-129)

"Bir zamanlar ibrahim'e Beyt'in (Kabe) yerini açıklamıştık: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma ve tavaf edenler, ayakta duranlar, rüku ve secde edenler için evimi temizle".

"İnsanlar içinde Hacc'ı ilan et; gerek yaya gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler."

"Kİ kendileri için birtakım faydalara tanık olsunlar ve kendilerine nzık olarak verdiği hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın adını ansınlar. On/ardan yeyin, sıkıntı içinde bulunan fakire de yedirin." (Hacc 22/26-28)

"Allah uğrunda, O'na yaraşır şekilde cihad edin. O. sizi seçti ve dinde size bir güçlük yüklemedi. Babanız İbrahim'in dini(ne uyun). O bundan Önce de bu (Kur'an'da) da size "müslümanlar" adım verdi ki, Peygamber size şahit olsun, siz de insanlara sahid olasımı. Haydi namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sarılın; sahibiniz O'dur. Ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır (O)". (Hacc 22/78)

Ayetlerin muhtevası kuvvetli bir biçimde gösteriyor ki; Kur'an 'i dinleyen Araplar bu ayetlerin belirttiği ve övdüğü hususları bilmekte ve bunlara inanmaktaydılar. Bu hususu destekleyen birçok rivayet vardır[17[17]].[18[18]]

A'lâ Sûresinin İlk Dönemlerde İndiğine Dair Deliller Ve Sûrenin Özellikleri

Sûre'nin üslûbu, içeriği ve nazmı, bu sûrenin bir defada nazil olduğunu, ilk nazil olanlar içerisinde yer aldığını, Kalem, Müzemmi] ve Müddcssirden Önce geldiğini veya en azından -eğer sûrelerin giriş bölümlerinin ilk dönemlerde indiğine dair rivayetler sa-hihse- bu bölümlerden sonra nazil olanlardan ve yine giriş bölümünden sonraki Alak sûresi ayetlerinden evvel indiğini söylemeyi uygun kılmaktadır. Görüldüğü gibi sûredeki ayetlerden bîrinde "sana okuyacağız" ifadesi yer almış, sûre Peygamberin, Yüce Rab-bi'nin adını teşbih etmekle cmrolunması ile başlamıştır ki. buradakilerle Alak sûresi ayetleri arasında bir benzerlik vardır. Her halükârda sûre, Fatiha sûresi gibi, davetin başlangıcında Kur'an'ın sûrelere isim vermedeki çizgisine uygundur ve açıkça görüldüğü gibi Hz. Muhammed'in risaleti ve davetin hedeflerini içermektedir. Allah en iyisini bilendir. [19[19]]

[17[17]] Bkz. İbn Hişam, Sire, 1/5-13, 327, 247, (Mustafa el-Bâbi el HalebT basımı), 1355-f 1936}

[18[18]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/.

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/140.

GAŞİYE SÛRESİ

Kur an dakı birası : 88

Nüzul Sırası : 68

Ayet Sayısı : 26

İndiği Dönem. : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede iki önemli bölüm vardır. Birincisi, kafirlerin ve mü'minlerin durumunu ve sonlarını belirleyen ve Kıyamet günü ile korkutan bölüm. İkincisi ise, Allah'ın rububiyeîi ve kudretine delalet eden kainat ve mahkumların yaratılması ile ilgili bazı sahnelere insanların dikkatini çeken bölüm. Sürede kafirler kınanmakla beraber, Peygamberin görevinin, insanları nefret ettirmek değil, onlara tebliğ etmek ve hatırlatmak olduğu açıklanır.

Sûrenin üslubu ve içeriği açısından Gaşiye sûresi, bir defada indirilen süreler kapsamında değerlendirilmelidir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

1- Sarıp kaplayacak olan Kıyamet gününün2[2] haberi sana geldi mi?

2- O gün, öyle yüzler vardır ki, zillet içinde aşağilanmış-tır3[3].

3- Çalışmış, boşuna yorulmuştur4[4]'.

4- Kızgın bir ateşe yollanırlar.

5- Çok kaynaK5[5]' bir kaynaktan içirilirler.

6- Onlar için kuru dikenden1 6[6] başka bir yiyecek yoktur.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/469.

2[2] el-Gaşiye Kıyamet gününden kinayedir. Şöyle ki, insanların başına birdenbire gelecek, onları ansızın kuşatacak ve hepsini kapsayacak.

3[3] Hâşi'ah Zelil, çok aşağılanmış.

4[4] Amiletün Nâsibah Çalışmış, çok yorulmuş. Çok zor bir işin sonucunda gelen yorgunluk.

5[5] Aniyeh Çok sıcak, şiddetli hararet.

6[6] Dâriu O günde yiyecekleri, dikenli bitkilerdir. Bu durumu Ze-mahşeri, şöyle zikreder: Bu dikenli bitkiler, kuruduğu zaman öldürücü zehir halini alırlar ve hayvanlar buralarda otlatılamazlar.

7- Ne doyurup semirtir, ne de açlıktan korur.

8- O gün, öyle yüzler de vardır ki, nimettedirler[7[7]].

9- Harcadığı çabadan dolayı hoşnuttur.

10- Yüksek bir cennettedir.

11- Orada 'anlamsız ve rezil, saçma olan'[8[8]] bir söz İşitmez.

1 2- Orada akan bir kaynak vardır. 1 3- Orada yükseltilmiş tahtlar,

14- Konulmuş kadehler,

15- Dizilmiş yastıklar[9[9]],

16- Serilmiş[10[10]] yastıklar[11[11]].

Sûrenin ayetleri, dinleyen muhataba ya da Peygambere yönelik bir soru ile başlar. Bu soruda uyarma ve dikkat çekme anlamı vardır. İnsanları korkutur, Kıyamet gününde ne olacağını bildirir. Sûrenin soru ile başlaması, önceki değişik sûrelerin başlangıcında da kullanılan bir üsluptur.

Sonra ayetler, o günde insanların durumunu anlatmaya başlar: Zilletin, aşağılanmanın, yorgunluğun, çok çalışmanın izleri bulunan yüzler vardır. Kızgın ateş onu yalamaktadır. Onun ashabı için içecekleri çok hararetli bir su vardır. Hayvanların dahi yemediği dikenli bitkiler yemekleridir. O da ne doyurup semirtir, ne de açlıklarını giderir. Orada sakin, mutlu yüzler vardır. Dünyadaki çalışmalarından dolayı burada razı olmuşlardır. Onun sevabı ile zevklenirler. Yüksek cennetlerdedirler. Boş ve rezil sözler istemezler. Akan sular vardır. Yere sabit kılınmış döşekler, konulmuş kadehler, dizilmiş yastıklar, serilmiş halılar vardır.

Ayetlerin ahireti hatırlatmak istediği açıktır. Kafirleri tehdid etmeyi, mü'minleri müjdelemeyi hedefler. Tanımlamalar dünyada dinleyecilcrin alıştığı şeylerden kaynaklanmaktadır. Kafirlerde korku uyandırmayı, mü'mirilerde ise gıbta etmeyi amaçlar.

Burada uhrevi hayatın değişik tablolarının bulunduğu dikkat çekiyor. Bu tablolardaki farklılıklara ve değişikliklere geçen benzeri ayet kümelerinde yeterli derecede yorum yaptık

---

[7[7]] Naime Nimetten ve sevinçten doğan ferahlık ve mesutluk.

[8[8]] Lâğiye Çirkin ve boş söz.

[9[9]] Nemariku Yastıklar; üzerine oturulan koltuklar.

[10[10]] Mebsûseh Serilmiş veya yayılmış.

[11[11]] Zerâbiyyu Mefruşattan bir çeşit. Minder, kolluk, döşeme.

sanıyoruz. Özellikle Fussilet sûresi tefsiri akışında belirtmiştik. Burada yeniden tekrarlamaya ihliyaç hissetmiyoruz.

İşte bütün bunlara rağmen geçen sûre, kafir ve zalimleri vaadedilen gün ile korkutarak bitiyor. Bu sûre ise o gün insanların nasıl olacaklarını tanımlama ile başlıyor. Bu sûrenin ondan sonra İndiriliş tertibinde yer aldığını doğruluyor. [12[12]]

17- Kendileri bir bakmıyorlar mı deveye; nasıl yaratıldı?

18-Gök; nasıl yükseltildi?

19-Dağlar; nasıl dikildi?

20- Yer; nasıl yayılıp döşendi?

21- Artık sen, öğüt verip hatırlat. Sen, yalnızca bir öğüt ve-ricİ, bir hatırlatıcısın.

22- Onların üzerinde zorlayıcı, baskıcı[13[13]]' değilsin.

23- Ancak kim yüz çevirir ve küfre saparsa,

24- Allah ona en buyuk azabı eder,

25- Hiç şü**p**hesiz onların dönüşleri[14[14]] bizedir.

26- Sonra onları hesaba çekmekte elbette bize aittir.

Ayetlerdeki zamirler, cümlelerinin ilham ettiğine göre kafirlere dönmektedir. Ve şunları içerir:

1- Taaccüb ve kınamayı içeren bir soru yöneltiyor. Eğer onlar, devenin yaratılışının, göğün yükselmesinin, dağların dikilmesinin, yeryüzünün döşek gibi yayılmasının hikmetinin Allah'ın kudret ve azametine, varlığına tanıklık ettiğini kavramıyorlar mı?

2- Peygamber (s)'e hatırlatma ve korkutmaya devam etmesi emredilir. En fazla görevinin bu olduğunu kararlaştırarak güven veriyor. O hatırlatıcıdır. Onların inkârlarından, küfre batmalarından, sorumlu değildir. Ya da onlan iman etmeye mecbur kılmaya, onlar üzerinde baskı uygulamaya yetkili değildir.

3- Bundan, Allah'ın davetinden yüz çevirenlerin, Peygamberin risaletini inkâr edenlerin

---

[12[12]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/471-472.
[13[13]] Musaytara Zorba, musallat, kahredici.

[14[14]] Iyabehum Gelişleri, gen dönüşleri.

sorumlu olmadıkları anlamı ortaya çıkmaz. Yüce Allah kendisine döndükleri zaman, elbette onları hesaba çekecek ve büyük bir azaba tabi tutacaktır.

Ayetler, geçen bölümden ayrı bir bölümmüş gibi başlıyor ise de, ondan kopuk olmadığını gösteriyor. O bölüm, insanların Kıyamet günündeki sonlarını tanımlıyor, bu bölüm ise inkâr edenleri kınamak için geliyor. Çünkü onlar, Allah'ın azametini kudretini sahneleyen kainatı görmemezlİkten geliyorlar. O'nun davetini duymam azlıktan geliyorlar. Peygamberini inkar ediyorlar. Korkutmalarına aldırmıyorlar. Peygamber'e karşı tavırlarını alçaltıyorlar. Tanımlamayı içeren 23. ayet, bir yandan tehdit, diğer taraftan Peygamber'e güven vermeyi amaçlıyor.

Ayetlerin içerdiği sahneler, muhalabların hislerini, bakışlarını, büyüklüğü ve faydası zihinlerinde canlanan gerçek sahnelere dikkat çekmektedir. Bu Kur'an ayetlerinin adetleri gereği üslubudur. Çünkü bu dikkati çekmekten, etkilemekten daha etkilidir.

Ayetlerin üslubunun Peygambere güven verdiği; O'nun insanlar üzerinde sorumlu, zorlayıcı ve dayatıcı olmadığını bildirdiği gözlenmektedir. Rasul'ün en büyük görevi hatırlatmak ve tebliğ etmektir. Değişik sûrelerde ve önceki sûrede bu tekrarlanır. Bu da, Peygamber'in çoğu insanlann davasına icabet etmemelerinden üzüldüğüne, acı çektiğine delildir. Onların hidayete kavuşturulması ve ikna edilmesi yolunda beşeri gücün sınırlarını aşarak eziyet ve zorluk derecesine varan yorulmaları ile kendini mükellef kılmasının zorunlu olmadığı bildirilir. [15[15]]

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 3/472-473.

FECR SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 89

Nüzul Sırası : 10

Ayet Sayını : 30

İndiği Donem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Ad, Semud ve Firavrı (toplumları) gibi geçmiş toplumlardan haddi aşanlar ve şımarmışların başına gelen Allah'ın azabı hatırlatılmış, ve onlar gibi olanlar uyarılmış, (aşırı) ma!-mülk sevgisi ve bunda boğulmak bu uğurda azgınlık ve zulme meyletmek, yetime ve miskine yardım/iyilik etmemek kınanmış; rızk elde etmedeki kolaylık ve zorluğun ikram veya ihmal etme şeklinde Allah'tan kaynaklandığı zannı çürütülmüştür. Haddi aşanların kıyamet günü varacakları yeri ve onların İç çekmeleri tasvir edilmiş, huzura eren [mutmain) nefislere sahip mü'minler övülmüş ve Allah'ın rızası ve cenneti İle müjdelenmişîir. Sûrenin üslubu (konulan) ortaya koymak ve yöneltmek yönünden umumidir ki, bu husus sûrenin nüzul itibarîyle erken dönemde indiğini göstermektedir. Sûrenin bölümleri ve ayetleriinsi-camlıdır ki, bu ise sûrenin topluca bir defada veya peşpeşe nazil olduğunu ispatlamaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Andolsun fecre,

2- On geceye '2[2],

3- Çifte3[3]' ve tekeli,4[4]

4- Gitmekte olan5[5] geceye.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/147.

2[2] Leyâli 'Aşr Denildiğine göre bu Ramazan'ın .son on günü veya Muharrem'in ilk on günü ya da Zühicce'nin ilk on günüdür. Bütün bu on günler İsiami geleneklerde kutsal bir özellik taşımaktadır. Ayrıca bu on gün hakkında; her ayın iik on günüdür zira ayın ilk başlangıcında hilal görünür, sonra büyümeye devam eder. Aynı .şekilde lecr de nurdan bir ip gibi görünür sonra genişler. Bumda fecr ve hilal arasında bir uyum vardır denilmiştir.

3[3] c.yŞcfu İki ayrı şeyden çiftleşrriiş her.şcy ve bunların katlanması demektir. Söylenildiğine göre bu Kurban günüdür. Çünkü Zilbiccc'nin 10. gününe tesadüf etmektedir ki, o da çifttir.

4[4] el-vetru İkiye bölünmesi mümkün olmayan her "tek" şey. Denildiğine göre bu Arafat günüdür. Çünkü zilhiccenin 9. gününe rastlamaktadır ki, bu da tek sayıdır.

5- Bunda akıl sahibi'[6][6]' için bir yemin vardır, değil mi?

6- Görmedin mi Rabbin ne yaptı Ad'e[7][7],

7-Sütunluk[8][8] İrem'e'[9][9]',

8- Ki, ülkeler arasında onun eşi yaratılmamıştı.

9- Vadide kayaları oyan'[10][10]' Semud'e'[11][11]'?

10- Ve kazıklar sahibi'[12][12]' Firavun'a.

11- Bunlar üİkeierinde azmışlardı.

12- Oralarda çok kötülük yapmışlardı.

13- Bu yüzden Rabbin onların üzerine azab kırbacını'[13][13] çarptı.

14- Elbette Rabbin gözetlemektedir'[14][14]'.

İlk dört ayetle fecre ve sabaha kadar süren geceye, kutsal sayılan on günlere, çift ve tek oi an a yemin edilmiştir. Yeminin cevabı, "muhakkak Rabbin gözetlemektedir" cüm-lcsindedir. Zira Allah daha önce belirtilen benzerlerine yaptığı gibi inkarcı azgıncıları da gözetlemekte olduğuna yemin etmektedir. Veya yeminin cevabı "insanların işittikleri uyan, kuşku

---

[5][5] Yesri Geçer, sana doğru, arkasını döner, akar/cereyan eder.

[6][6] Zi Hicr Akıl sahibi "Bunlarda akıl sahipleri için bir yemin var mı" cümlesi, "takdim edilen yeminler akli olan için yeterli ve inandırıcı değil midir?" anlamına gelmektedir.

[7][7] Ad Arap yarımadasının güney kısmında ikamet etmiş olan eski Arap kabileleridir ki, aynı zamanda "Ahkâf" diye isim verilmiştir. Bu isimlendirme Ad kavmine değinildiği bir yerde Ahkâf sûresinde yer almışlır. Ahkâf, kum tepelikleri demektir.

[8][8] Zatu'î-İmad Direk, sütunlar sahibi demektir. Denildiğine göre bu, (sıfat) ya İrem şehrinin bir sıfatı, veya direkler üzerinde duran çadırlar halinde olan Ad b. İrem kabilelerinin kaldıkları yerlerin bir vasfıdır.

[9][9] İrem Ad kavminin oturduğu şehrin en eski alasının adıdır.

[10][10] Câbû Kestiler kayayı yonttular/oydular ve onlardan evler yapiı-lar, anlamına gelmektedir. Sefnûd hakkında bu

durum diğer Kur'an pasajlarında da belirtilmiştir. Mesela: "Dağlardan özenle evler yontuyorsunuz.l! (Şıı-ara 26/149)Bu ayet Senıud ve onlara gönderilen peygamber Salih (s)'in kıssası içerisinde geçmiştir.

[11][11] Scthuâ Arap yarımadasının kuzeybatı istikametinde ikamet etmekte olan eski Arap kabileleridir. Medine ve Şam yolunda olan ve bu gün de "Mcdâin- Salih" diye tanınan bölgedir.

[12][12] Zî'î-evtad Dağlara benzeyen büyük yapıların sahibi demektir. Öyle ki Kur'an "da dağlar "evtâd" diye vasfedilmişlİr. Nitekim Nehe sûresinde şöyle Duyurulmuştur. "Arzı bir beşik ve dağları da birer kazık yapmadık mı?" (Nebe 78/6-7). Bu kelime üc piramitler veya piramitlerin bir bölümü kastedilmiş olabilir. Çünkü kelime Firavun'ıın sahip olduğu bir Özellik olarak gelmiştir.

[13][13] Sevr Dayak atılan sopa (kırbaç) veya onun yerine geçen başka bir alettir ki. burada mecaz olarak kullanılmıştır.

[14][14][14][14] Bi'î-mirsâd Gözleme ve gözetleme yeridir. "Elbette Rabbin gözetlemektedir" cümlesi "Allah kendilerini cezalandırmak için azgınları gözetlemektedir/' anlamındadır Buradaki kelimelerin anlamları hk. bkz. Taberi. Zemahşeri, Tabresi, İbn Kesir, Begavi ve Nişaburi Tefsirleri (Fecr) sûresi tefsiri..

götürmeyen bir gerçektir" veya "azgınları gözetlemekte olan Allah benzerlerine yaptığı gibi onlara da azap edecek ve yaptıklarının hesabını görecektir" anlamında mahfzûftuî[15[15]].

Beşinci ayet ve Allah'ın inkarcı azgınlara gözetlemekle olduğu hakkında yemin etmesi, Allah'ın daha önceki toplumlara ne yaptığı konusunda akıl ve basiret sahipleri için ikna edici ilahi/rabbani bir vurgulamadır.

"Bunda akıl sahipleri için bir yemin vardır, değil mi" cümlesinden "Allah'ın inkarcıları azgınları gözetlemekte olduğu herhangi bir yemin ve tekide ihtiyaç duyulmayacak derecede açık bir husustur; çünkü Allah'ın daiıa önceki benzerlerine yaptığı bunun delili ve şahididir" şeklinde bir anlam da kastedilmiş olabilir.

Sonraki ayetlerdeki soru üslubu gösteriyor ki, Ad. Semûd ve Firavn hakkındaki haberler, onların izleri, bunların başlarına gelen ilahi azap Kur'an'ın (ilk) dinleyicilerinin bilmedikleri bir husus değildi. Ayrıca bu kavimlerin, hatırlatma, uyan ve öğüt amacıyla zikredildiği de görülmektedir. Böylece yeminin cevabı ve bunun içeriğinde yer alan uyan burada çok uygun düşmüştür. Bunlar Kur'an kıssalarının gözettiği hedeflerdendir. Bu kelime üc piramitler veya piramitlerin bir bölümü kastedilmiş olabilir. Çünkü kelime Firavun'ıın sahip olduğu bir Özellik olarak gelmiştir. [16[16]]

Sûrede Anlatılan (Seçmiş Toplumların Hikayeleri

Müzzemmil sûresinde Firavun'a kısaca işaret edilmiştir ki, bunun hikmeti açıktır. Dinleyici bilmediği şeylerden daha fazla, kısmen bildiği şeylerden etkilenir. Firavunun İsrailoğuilan ve Musa ile hikayesi (mücadelesi) Tevrat'ın bölümlerinden Hurüc (çıkış} sifrinde ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Arapların, kendi aralarında yaşayan ve bu tev-rat bölümleri ellerinde mevcut olan Ehli Kitap kanalıyla bunlardan birçok sevi öğrenmiş olmaları gerekir.

Biz (sûrede geçen) "evtâd" kelimesinin Mısır piramitleri olduğu görüşünü doğru bulmaktayız. Çünkü bu kelime Firavun'un anlatılması esnasında geçmiştir. Saffal süresindeki bazı ayetlerin de gösterdiği gibi Araplar Kuzey Ürdün ve Filistin yoluyla Mısır'a uğrarlardı ki, bu ayetler ITicazhlann Eriha'hın çukur böigcsi'ndcki EJut'ıın iki beldesi olan Sadom ve Gomorc'yi Allah'ın yerle bir ettiğinin izlerini gördüklerini bclİrlmck-tedir. Ayetler şunlardır:

"Lut da gönderilen elçilerdendi. O'nn ve ailesini kurlardık. Ancak kalacaklar arasında bulunan ihtiyar bir kadın hariç. Sonra ötekileri helak ettik. Siz onların Yanlarından geçip gidiyorsunuz, sabahleyin ve geceleyin. Düşünmüyor musunuz'.'" (S affa i 371133-138)

[15[15]] Bkz. et-Tabresi, Mecmeu'l Beyan, Fecr Sûresi Tefsiri. Mahzûf: Lafız olarak belirtilmemekle birlikte anlam yönünden varolduğu takdir edilen cümle vs'dir. (çevirenin notu)

[16[16]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/150.

Rivayetler, müslüman olmadan önce Amr b. el-As'm Mısır'ı ziyaret edenlerden biri olduğunu belirtmektedir[17][17]. Görülen o ki. piramitler, onların korkunç (derecede) büyüklüğü ve dağlara benzemeleri ziyaretçilerin bahsetikleri bir durumdu.

Ad ve Semûd kıssalarına gelince, bunlar Tevrat'ta geçmemiştir. Ve sadece eski Arap kıssalarıdır. Ayetlerin üslûbu Kur'an'] ilk dinleyenlerin bunlar hakkında bilgisiz olmadıklarını ve bu kıssaların kendilerine nesilden nesile aktarılmış olduğunu göstermekledir. Ankebut sûresinde, Kur'an'i (ilk) dinleyenlerden bazılarının Ad ve Scmud toplumlarının yurtlarını ziyaret ettikleri buraların yıkıntı ve harabelerini gördükleri, peygamberleri olan Hud ve Salih (a)'i yalanlamalarından ölürü Yüce Allah'ın azabı olarak (ıraların yerle bir edildiğini duyduklarına delil olabilecek bir ayet vardır. Aycl şudur; "Ad ve Se-mudıı da (helak ettik). Bu oturdukları yerlerden size belli olmakladır. Şeytan onlara yaptıkları işleri süsleyip onları yoldan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilirlerdi." {Ankebut 29138)

Ad yurdu, bugün Hadramcvt beldeleri diye bilinen Yemen'in, Scmud yurdu ise Şanı beldeleri yolu üzerinde olan ve bu gün "Meda'yin-i Salih" beldeleri diye bilinen Arap yarımadasının kuzeyinde yer almakladır.

Hieazh ticaret kervanları, Ycmcn'c yaptıkları kıs yolculuklarında Hadramcvi beldelerine vardıkları gibi; Şam ve Mısır beldelerine giderken de "Meda'yin-i Salih"e uğrarlardı.

Firavun, Semud ve Ad kıssaları Kalem Sûresinde açıkladığımız üzere; yeri ve konusu geldiğinde; tenzilin hikmetine uygun olarak bazen genişçe ba/cn kısa bir biçimde Kıır'an'da birçok kez tekrar edilmiştir.

Burada, Firavun, Semud, Ad ve bunlardan başkalarının anlatıldığı her yerde (ayet) ayetlerin gözettiği hedef hatırlatma ve öğüt verme olduğundan; onların anlatımında çok tuhaf şeyler söyleyen ve nakil içinde boğulan müfessirlcrin bir çoğunun daldığı teferruattan kaçındık[18][18] Çünkü bu Kur'an'ın hedefinin çerçevesine girmemektedir. Bunun yanında şunu da söylüyoruz. Müfessirlcrin Peygamber {ş/in zamanı ile bağlantılı birtakım rivayetlere dayanarak aktardıkları şeyicr; bunların doğruluk veya yanlışlıklarına bakmaksızın, kissalardaki sözlerin Peygamber'in çevresi ve asrında yaygın olduğunu ispatlamakta, bu bölge ve asır bu dönem halkının sözkonusu kıssalardan bir çoğunu bildikleri görüşünü desteklemektedir.

Şu an konumuz olan ayetlerde onlar hakkında bazı açıklamalar varsa, bunlardan da görüldüğü gibi sözkonusu açıklamalar onların sahip oldukları güç ve ihtişama dikkat çekmek, onların azıp barbarlaştıklarmda, Allah'a engel olamadıkları, Allah'ın onların üzerine azabını boşalttığı ve onları cezalandırdığını anlatmak, kendisine karşı barbar, azgın ve şımarıkça bir

---

[17][17] İbrahim Hasan, Amrb. el-As'ın hayatı adlı kitabı.

[18][18] Meseia bkz. Tabresi, Mecmau'l Beyan, ve Tefsirul Hazin, sûrenin tefsiri.

yol tutan herkese Allah'ın gücünün yettiğini ispatlamak tarzındadır. Açıkça görüldüğü gibi bütün bunlar Kur'an kıssalarının gözettiği hedeflerle bağlantılıdır.

Ayetler yalanlayıcı ve inkarcıların belirli bir tavrı hakkında herhangi bir işaret içermemektedir. Bu yüzden ayetlerin uyarma, hatırlatma, Allah'a karşı azgınlık, fesad ve şımarıklıktan sakındırma ve umumi çağrı tarzında olduğunu söylemek doğru olmakladır. Açıkça görüldüğü gibi burada çok önemli ve süreklilik arzeden bir durum vardır. [19[19]]

15- Fakat İnsan öyledir; Rabbi ne zaman kendisini sınayıp'[20[20]] ona ikramda bulunur, ona nimet verirse; "Rabbim bana ikram etti"'[21[21]]' der.

16- Ama Rabbi onu sınayıp rızkını daraltırsa'[22[22]]"Rabbim beni alçalttı"[23[23]]' der.

17- Hayır, doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz.

18- Yoksula yedirmeğe teşvik etmiyorsunuz[24[24]]'.

19- Mirası'[25[25]]' hırsla'[26[26]]' yutuyorsunuz.

20- Malı da pek çok[27[27]] seviyorsunuz.

15-16. ayetler hakkında şunları söyleyebiliriz:

1- Zenginlik ve fakirlik, rahat ve meşakkat durumları hakkında insanların düşünce ve yaklaşımlarına ait bir tablo sunulmuştur. Birincisinde kişi, Allah'ın kendisini gözeterek değer/kadrini yüceltmek ve şanına özen-ihtimam göstererek, kendisini sevindirdiğini zannetmekte, ikincisinde ise insanların nazarında kadrini düşürmek ve zayıf bırakmak için kendisini seçtiğini zannetmektedir,

2- Her iki durumun da insanların zannettiği gibi olmadığı anlatılmış ve bu zan kesin bir şekilde reddedilmiştir. Bu iş kolaylık ve zorluk, zenginlik ve fakirlik durumlarında insanların

---

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/150-152.

[20[20]] el-Ihtelâhu Onu denedi ve sınadı, demektir.

[21[21]] Ekramen Burada; "kadrimi yüceltti, yükseltti ve bana özen gösterdi anlamındadır.

[22[22]] Kadere aleyhi rhkahû O'nun rızkını daralttı, anlamındadır,

[23[23]] Ehânen Zararımı ve zayıflığım) amaçlayarak benim kadrimi düşürdü demektir.

[24[24]] Tehaddûne Bazınız bazınıza teşvik ediyor, mânâsındadır.

[25[25]] et-TurâsMiras, demektir.

[26[26]] îemmen Tamamen. Burada kestedilen hak-batıl ayırımı yapılmaksızın mirasın tamamının yenilmesidir.

[27[27]] Cemmen Çok çok (olarak), anlamındadır.

Allah'a karşı tavırlarını ortaya çıkarmak için ilahi bir imtihandır.

Müteakip dört ayette (17-18-19-20) ,

1- Yetimleri hakir gören ve onların haklarını gözetmeyenler,

2- Miskinler ve Özellikle hayatta kalmaları için gerekli yiyeceğe muhtaç olanlara karşı cimri davrananlar ve bu konuda birbirlerini teşvik etmeyenler,

3- Mal-mülke karşı açgözlülükleri son noktaya varan ve bütün benliklerini kugatacak ve kendilerini hak-batıl, helal-haranı ayırımı yapmaksızın servetleri (yemeyi, çarçur etmeyi) mubah görmeye sevkedecek derecede mal-mülkü sevenler seri biçimde azarlan-mış/kınanmıştır.

İlk bakışta bu kısmın daha önceki kısımdan ayrı olduğu görülmektedir. Ne vur ki iyice düşünüldüğünde her ikisi arasında bir bağlantı olduğu görülecektir. Birinci holüm önceki bazı toplum ve kralların (yöneticilerin) azgınlıkları, tuğyan ve yeryüzünde fesad çıkarmaları; Allah'ın da onları cezalandırması hatırlatılmış; Allah'ın bunlar gibi olanları sürekli gözeniği hakkında ilahi bir yemini ihtiva etmiştir.

Sonraki (ikinci) bölümde ise, insanların ve tabi Kur'aıVı dinleyenlerin zihinlerinde dolaşan; kolay ve zor anlarında taşıdıkları ve içerisinde kibir, gurur ve Allah'a karşı edepsizlik oian yanlış zanlar, yoksul ve zayıf kesimlere duyarsız kalmak, hayatın gerektirdiği temel maddelerden ve Allah'ın bunlara verdiği nimetlerden onları mahrum bırakmak, onları hakir görmek, şeklinde bunların sergiledikleri kıvır, insanların - ve Kur'an'ı ilk dinleyenlerin - benliklerini kaplayan, iç dünyalarım kuşatan, elde etmek için özellikle de mirasta helal ve haram ayırımı yapmamalarına sevkedecek derecede mat- mülke duydukları şiddetli sevgi açıklanmıştır. Takip veya tefsir için olan "Fe" harfi ile ikinci bölüm başlamıştır. Allah daha iyi bilir ki, Allah'ın insanları gözetmekte olduğuna yemin etmesi onların hatalı zanlan gunır-kibirlcri, Allah'a karşı edepsizlikleri. O'na karsı şükretmemeleri yetimi hor görmeleri, temel hayati maddelerden miskinleri mahrum bırakmaları, elde etmek için helal haram ayırımı yapmamaya kendilerini sevkedecek derecede mal sevgisine dalmaları gibi bu bölümün anlattığı insanları kapsaması amaçlanmıştır.

Her ne kadar (ayetlerde geçen) "insan" kelimesi genel bir (mutlak) ifade ise de; yetime ikram etmeme, miskinleri doyurmaya leşvik etmeme, şiddetli mal sevgisi, tamahkar bir biçimde miras/serveti yemek çarçur etmek ile ilgili olarak hitap genci olarak RuVan'ı dinleyenlere (de) yöneiiktir. Görülen o ki kınamaya konu edilenler bu hatalı zanlan bes-leyenler ve bu çirkin fiilleri işleyenlerdir.

Son dört ayet hikmetli bir üslupla gelmiştir. Çünkü bu ayetlerden Önce geçen iki ayet genişlik ve darlık, kolaylık ve zoriuk anlarında bunun ilahi bir imtihan olduğunu anlatmakla birlikte insanların düşüncelerinin yanlışlıklarmı ortaya koymakta, diğer dön avcı ise onların

dikkatlerini düştükleri başka hatalara çekmekte ve onları hu yönden kınamaktadır.

Bazı müfessİrier buradaki ayetlerin veya birinci bölümdekilerin Kıırcyş liderlerinden biri olan Umcyye b. Halef hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Bununla birlikle bu ayetler daha önce geçenler gibi umumi ve mutlaktır ve diğer ayetlerle kuvvetli bir uyum içerisindedir. Müfcssirlcrin üstadı Taberi'nin (bu konudaki sözleri) sözkonusu ayetlerin, mutlak bir biçimde yoldan sapan insanların zanlan ve onların yaşam tarzlarına ilişkin genel bir açıklama olduğunu ifade etmekledir.

Ayetlerde süreklilik arzeden çok değerli telkinler >cr almıştır. Kişiye düşen nimet ve bolluğun kendisini şımartmaması ve sonuçta kibirlenip gururlanarak ve Allah'ın kendisine özel şans tanıdığın! iddia ederek haddini aşmamasıdır. Ayrıca kişinin başına herhangi bir sıkıntı ve zorluk geldiği zaman bunun Allah'ın özel olarak takdir elliği bir intikam ve zayıf dü.şürme olduğunu kabul etmek sureliyle üzüntü ve ümitsizliğe düşmemesi gerekir. Çoğu kez servet ve zenginlik içinde huzursuzluk ve yine çoğu kez fakirlik ye ihtiyaç durumunda gönül huzuru, din ve ırz selameti olmakladır. İki kesime mensup insanların bu .şekilde kendilerini ilahi bir imtihanın önünde olduklarını görmeleri; imkan sahibi olanların Allah'a şükredip, Allah'a insanlara ve özellikle zayıflara ve ihtiyaç sahiplerine yönelik görevlerini yapmaları, sıkınıı içinde olanların da sabretmeleri \c sabırda devam etmeleri gerekir. Mal mülkün düşünülecek en büyük unsur ve arzu edilecek en son nokta olarak kabul edilmesi; onu elde etmek yolunda haddi asma azgınlık ve zulmü mubah görme, mal sevgisinden ötürü ihtiyaç sahipleri ve zayılları yardım, merhamet ve iyilikten mahrum bırakmak insanoğlunun ve öncelikle de müslümanın uzak durması ve kaçınması gerekli çirkin huylardan olduğu ayetlerin lelkinicrindcndir. Yine. zenginlik ve fakirliğin evrenin yasalarına insanların yetenek ve içinde bulundukları sanlara tabi iki durum olduğu; yücclmek veya düşürmek kasdıyla ilahi bir ayırım olduğunu zannetmelerinin doğru olmadığı da ayetlerin vurguladığı hususlardır. [28][28]

Kur'an'ın Yetimi Gözetmesi

Ayetlerde özel olarak yetimlerin zikredilmesi dolayısıyla diyoruz ki; Kur'an yelimin hakkını korumak, ona merhamet ve iyilik etmenin emredilip, onun malını yemek, eziyet etmek ve onu aldatmanın yasaklandığı birçok ayeti ihtiva elmiştir. Çoğu kez yetim; gözeten veli ve şefkat edeni olmayan zayıf birisi olduğu için. Kur'anın onu gözelmesi: (Kur'ani prensipler) ve İslaıni çağrı içerisinde yer alan iyilik, hak ve adalelin ruhu ile uygunluk arzetmektedir. Niiekim fakir ve muhtaçlara İyi davranılması onlara yardım edilmesi ve doyurulmalarında da aynı durum sozkonusudur. Aynı zamanda yetimler hakkında geçen ifadelerin çok olmasının

[28][28] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/153-155.

nedeni İslam Öncesinde yetimlerin ezilme, işkence ihmal ve mahrumiyete manız kalmalarıdır. Kur'an'm bu tür haykırışları ve sürekli teşviki, aldatma ve devam eden zulmü ortadan kaldırma hakkında olmuştur. Yetimler özellikle kendilerine İntikal eden mirasları kaybetmekle, vâsi ve veliler tarafından bunların yenilmesi ile karşı karşıya kalıyorlardı ki. şu ayetler bu durumu göstermekledir;

"Öksüzlere mallarını verin, temizi pis olanla değiştirmeyin, onların mallarını sizin mallarınıza katarak yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır." (Nisa 412)

"Nikah çağına varıncaya kadar öksüzleri deneyin, egef tınlarda bir ■aİgiinlıd. görürseniz, mallarını kendi/erine verin. Büyüsün/er dîye alıkoyup israf ile ırz elden tınların mallarını yemeğe kalkmayın. Zengin olan çekilsin: yoksul olan da uygun şekilde yesin.

Onlara mallarını geri verdiğiniz zamanda yanlarında .sahi! bulundurun. Hesapçı olarak Allah yeter." (Nisa 4/6)

"Zulüm ile öksüzlerin mallarını yiyenler, karınlarına sadece ateş koymaktadırlar ve Çİlgın bir ateşe gireceklerdir." (Nisa 4/10)

Şu an konumuzu teşkil eden ayetler içerisinde geçen "mirası topluca yemek" eyleminin kınanması bununla alakalı olabilir. [29[29]]

21- Hayır, yer birbiri ardınca sarsılıp[30[30]]' dümdüz edildiği zaman,

22- Melekler sıra sıra dizili durumda Rabbin geldiği zaman,

23- Ve cehennem de getirildiği zaman, işte o gün insan anlar, a-ma artık anlamanın kendisine ne yararı var?

24- "Ah keşke ben bu hayatım için gönderseydim!" eler.

25- O gün O'nun yapacağı azabı kimse yapamaz [31[31]]'.

26- Ve O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz!'[32[32]]'

[29[29]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/155-156.

[30[30]] Dekken Dckka Bu kelime ile kıyametin koptuğu gün yeryüzünün karşılaşacağı çöküş ve yıkılış şiddetinin veya bu günün korkunçluğu ve yeryüzündeki etkisi vasfedilmiştir.

[31[31]31[31]] Lâ yuaizibu azâbehû ahad Cümlenin O'nun yerine başka hiç bir kimse azap çekemez anlamında olması muhtemel olduğu gibi. yine azabının şiddetini anlatmak tarzında "Kimse O'nun azabı gibi azap cde-

mez" anlamına da gelebilir Bkz. Ayetin tefsri hakkında Taberi, Nişaburı. Alusi.. Bize göre birinci görüş daha doğrudur. Çünkü azap, hak eden her insan için sözkonusu olur.

[32[32]] Lâ yı'tsiku vesâkehu Ahad "Vesak" herhangi birşeyi bağlamak için kullanılan halka ve İptir. Bu cümle biraz önce geçen iki ihtimali de taşımaktadır. Aynı nedenden dolayı biz birinci görüşü tercih ediyoruz. Birçok ayet azaba müstehak olanların kıyanıel günü halkalarla bağlanacağını belirtmiştir.

27- Ey huzura eren nefis!

28- Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön.

29- Kullarım arasına gir!

30- Cennetime cir!

Ayetlerde, kıyamet günü olacaklar hakkında ser! ve engelleyici bir uyarı vardır. Öyle ki (o gün) yeryüzü şiddetli bir biçimde sarsılacak/yerlebir olacak, Allah ve etrafında saflar halinde melekler insanları muhasebe etmek için duracaklar, hak edenlere cehennem hazırlanacak! O anda kötü günah fiilleri işleyen insan (olayın vehametini) idrak edecek ve dünya hayatında iken hayır ve amel-i salih işlemiş olmayı temenni edecek. Fakat ne yazık ki bu hatırlayış ona bir yarar sağlayamayacak, zira o arlık vaktini (imkanını) kaybetmiştir ve temenni etmesi de onu hiçbir biçimde kurtarmayacaktır. O zaman azaba duçar olacak ve onu bundan kurtaracak hiçbir şey, hiç bir emsal olmayacak; halkalarla bağlanacak onun yerine hiç bir kimse bu biçimde bağlanmayacaktır.

Salih amel işlediklerinden ötürü huzur içerisinde olan güzel nefs salibi salih mü'-minlcrc gelince; Rabbinin onlarda tamamen razı olduğu, yerlerinin salih ve iyi kulların arası, varacakları yerin de cennet olduğu duyurulmuştur.

Bu ayetlerle önceki ayetler arasında ilişki olduğu görülmektedir. Zira bu ayetlerin daha önceki ayetlerde bazı örnekleri belirtilen kötü fiilleri işleyenlerin varacakları yerin ne olduğunun açıklanması yönünden öncekilerin devamı olduğu bellidir. Ayetlerin üslubu yine daha öncekiler gibi umumi, geniş çerçeveli ve mutlaktır.

Kafirlerin ve günah işleyenlerin kıyamet günü varcakları korkunç yeri gördüklerinde işlemiş oldukları fiillerden pişman olup sızlanmaları gibi durumlarının anlatımı Kur'an'-da birçok kez tekrar edilmiştir. Müddessir sûresinde de başka bir üslup ile buna benzer bir tablo geçmiş ve ayrıca ahiret günü hiçbir kimsenin bir başkasına faydasının olmayacağı hatırlatılmıştı. Görülen o ki, üzerinde -imani-gaybi bir gerçekliğin bulunmasıyla birlikte-bu üslup, sözkonusu güruhun pişmanlık ve korkularını ortaya koymayı, fırsat kaçmadan önce onları olumsuz hallerinden vazgeçmeye ve pişmanlığın fayda vermeyeceği andan önce pişman olmaya yöneltmeyi hedeflemiştir.

Kıyamet günündeki hesap ve ceza sahnesinde İnsanların Allah huzurunda durmalaru bunun için O'nun gelişi, meleklerin O'nun etrafında saf saf durmaları çeşitli şekillerde Kur'an'da tekrar edilmiştir. Görülen o ki. üzerinde gaybi İmani bir gerçekliğin olmasıyla birlikte bu şekilde, ahiret günü meydana gelecek hesap verme sahnesinin önemi hakkında Kur'an'ı dinleyenleri etkilemek hedeflenmişti]*, Çünkü Allah "Gelmek-gitmek-otur-mak-kalkmak" ve

bunlar gibi yaratılanların fiil ve sıfatlarından münezzehtir. (Burada) tenzilin hikmetinin olayı insanların zihninde canlandırmak (takrib) ve temsil için bu üslûbu gerekli bulduğu görülmektedir. Çünkü insanlar dünya hayatında suçluların muhakemesi ve cezalandırılmaları için mahkeme oturumları düzenlemeye alışkındırlar.

Daha önce de açıkladığımız üzere aynı durum, dinleyicilerin hafızalarında olayı canlandırmak, örneklemek ve etkilemek için cennet ve cehennemin tasvir edilmesinde de sözkonusudur. Bu yüzden buradaki sahneler hakkında bazı müfessirierin yaptığı uzatmayı gerekli görmüyoruz. Zikrettiğimiz bu hedefe ve onun için ahire! sahnelerinin dünyadaki vasıflarla nitelenmesine değinmekle birlikte Kur'an'ın ve sahih sünnetin koyduğu sınırda kalmayı gerekli buluyoruz.

Görüldüğü gibi son üç ayet haddi aşan günahkar insanların ahirette varacakları yere karşılık olarak salih kulların varacakları yeri anlatmıştır ki, bu çoğu kez Kur'an üslubunun izlediği bir durumdur. Bu ayetler nefsin huzur bulması, bu nefs sahibine; Allah katında nail olacağı ikram ve rıza gibi durumlara işaret edilmesi şeklinde seslenilmcsi, vurgu ve içeriği ile eşsiz bir güce sahiptir.

Zira önceki ve özelikle 15-16. ayetlerin konusuyla da ilişkili olarak bu üç ayette tatmin, rıza, yaşam şartlarının kolay veya zorluk bakımından değişmesi nedeniyle çalkantıya düşmemek gibi ahlaki meziyetlere sahip olmak ve bunun kolaylık ve zorluk durumlarında akıl sahibi insanın taşıması gerekli bir nitelik olduğunu vurgulamaktadır. Bu ahlak güçlü bir yürek ve rıza gösteren bir nefs ile hayatın problemlerine karşı mücadele etmek ve bunların zorluklanın yenmek için en kuvvetli teşvikçidir. Kime bu ahlaki meziyetler verilmiş ise ona çok büyük bir hayır verilmiş ve bu kişi derinliklere işleyen sc\ indirici ilahi hitaba layık olmuştur demektir. Açıkça görülüyor ki, ayetler bu ahlaki etkinin ancak nefsinde iman yerleşen, Allah'ın büyüklüğü ve onun kuşatıcı gücünü hisseden, kendisini ve işlerin (akıbetini) ona teslim eden; bununla birlikte durum ne olursa olsun Allah'a ve insanlara yönelik görevlerini yerine getirmede yanhş yapmayan kişide olabileceğini göstermektedir.

Söylediğimiz gibi (Fecr) sûresini ayetleri ve üslubu bizzat bazı şahıslarla yapılan tartışma sahnelerini ihtiva etmemektedir. Ve sûre genel bir biçimde uyan. yönlendirme ve eleştiri tarzındadır. Öyle ki, bu sûre hakkında da Fatiha, A'la ve Leyi sûreleri için söylediklerimizin aynısını söylemek doğru olmakladır. [33[33]]

[33[33]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/157-158.

BELED SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 90

Nüzul Sırası :31

Ayet Sayısı : 20

indiği Dönem ; Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Kıyamette hesab vereceğini düşünmeksizin mallarıyla övünen ve böbürlenenleri, meşakkat ve zorluğa karşı yan çizme tavrı sergileyenler kınanmaktadır. Sûrede, insanın hayır ile şerr arasında bîr seçim yapma kabiliyetinin varlığını ortaya koyar. Sabır ve merhamet ile, köle azat etme başta olmak üzre diğer ahlâki konularla ilgili tavsiyede bulunur ve iman etmeye teşvik eder. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- Hayır; bu (Mekke) şehrine2[2] yemin ederim.

2- Ki sen bu şehre girmekte (burada yaşamaktasın3[3].

3- Babaya ve doğan çocuğa da4[4]'.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/347.

2[2] eî-Beled Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada kastedilen Mekke'dir.

3[3] Hill Bu kelimenin yorumuyla ilgili müfessirlerin görüşleri farklıdır.

a) İkamet etmek; Buna göre ayet Peygamber (s)'in İçerisinde yaşadığı ve peygamber olarak gönderildiği Mekke emilmektedir.

b) Plaramın zıddı olan helal kılma: Ayet zulmedilmesi haram olan o bölge (Mekke)'de Peygamber (s) ve müminlere işkence etmeyi, onları yurtlarından çıkartmayı ve Allah'ın davetini engellemeyi helal sayan Mekke halkını kınamaktadır.

c) Peygamber'in başkalarının aksine, Mekke'de yaptığı savaş helaldir. Sûrenin başladığı bölümün anlamıyla uyumlu olduğu için biz ilk mânâyı tercih ediyoruz Allah, Peygamberin ikamet etmesi ve peygamber olarak gönderilmcsi dolayısıyla Allah'ın şereflendirdiği Mekke'ye yemin etmektedir. Üçüncü görüşü müfessirlerin çoğunluğu birbirlerinden naklen zikretmişlerdir. Ne varki biz bu görüşte bir tuhaflık görüyoruz. Zira Allah'ın Mekke'de Peygamber (s)'e savaş izni vermesi Mekke'nin fethi sırasında hicri X. yılda gerçekleşmiştir. Bu sûre ile o hâdise arasında çok uzun yıllar vardır.

4[4] Ve Validin ve mâ veled Müfessirlerin belirttiklerine göre; Burada muhtemelen Adem ve zürriyeti kastedilmiştir. Ayrıca mânânın genel olması (bütün baba ve evlatları içermesi) ihtimali vardır. Bizim görüşümüze göre birinci mânâ daha doğrudur.

4- Andolsun, biz İnsanı bir zorluk[5[5]] içinde yarattık.

5- O, hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?

6- (Gösteriş ve övünme için) "Ben birçok''[6[6]]mal telef ettim" diyor.

7- Kimsenin kendisini görmediğini mi sanıyor?

8- Biz ona iki göz vermedik mi?

9- Bir dil ve iki dudak?

10- Biz ona hayır ve şerr yollarını'[7[7]] gösterdik.

Ayetlerde yemin, kınama, isbat etme yöntemleriyle mânâyı pekiştirme vardır. İnsanın fıtri karakterin deki zorluk ve meşakkatler ile gücüyle, malıyla Övünmesini, kimsenin kendisini görmediğini ve ona güç getiremediğini sanması işleniyor. Oysa kendisine iki gözü, bir dili iki dudağı kendi aleyhine şahitlik etmesi ve serden hayrı ayni etmesi için veren Allah'dır.

Yine ona hayır ve şer yollarını açıklayan Allah'tır. İnsana düşen övünmemesi, bö-bürlenmemesi, hayra engel olmaması, yolların en doğru ve en güzelini tercih etmesidir.

Bazı müfessirler bu ayetlerin, Mekke önderlerinden ve zenginlerinden birinin Rasu-luliaira düşmanlık için harcadığı malla övünüp büyüklenmesiyle ilgili tutumu münasebetiyle indiğini rivayet ederler[8[8]]. Rivayetin doğruluğu muhtemeldir. Ancak ayetlerin ıslubu mutlak ve umumîdir. Belki de rivayet edilen bu tavır, böylesi bir öneri ve tavra karşı umumi bir kınamayı içeren ayetlerin nüzulü münasebetiyle olabilir. Bunu birçok ilgili konularda gürmek mümkündür.

"Andolsun, biz insanı bir zorluk içinde yarattık" ayeti Allah'ın insanı, sevilmeyen bir karakter üzere yarattığını ifade etmektedir. Kıır'an'da insanın yaratılışında bazı olumsuz karakterlerin bufunduğuna diar değişik ayetler vardır, örneğin Mearic sûresinin 19 ve 21. ayetleri; "Doğrusu insan hırslı ve (ve huysuz) yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokundu mu sızlanır. Kendisine hayır dokundu mu yardım etmez (sıkı sıkı tutar)." Ve İsra süresinin 11. ayeti;

[5[5]] Kebed Meşakkat ve zorluk demektir. Bu kelimenin geçtiği ayet. muhtemelen insanın meşakkat ve zorluk içindeki tabiatını beyan etmiştir. Zorluklara karşı kendisine yardım eden insandaki kuvvetlerle ilgili olması da mümkündür. Ayetin hayatta insanı saran ve onu yorgunluk ve strese iten sıkıntıları açıklama ihtimali de vardır. Daha sonraki ayetlerin de gösterdiği gibi birinci ihtimal daha kuvvetlidir. Bazı müfessirler ''insana has olan ayak üstünde dik olarak yaratılma" anlamındadır, demişlerdir ki bu uzak bir ihtimaldir.

[6[6]] Lıhedett Çok ve birikmiş olarak, demektir.

[7[7]] en-Necdeyn İki yol, demektir. Burada hayr ve şerr yolları kastedilmiştir. Müfessirlerin çoğunluğu bu görüştedir.

"Vehedcynâhu'' (Ona hidayet ettik) cümlesi burada ''ona açıkladık1' anlamındadır.

[8[8]] Bkz. Tabersi'nin Mecmau'i-Beyan isimli tefsiri.

"insan, hayra dua eder gibi, şerre dua etmekte (hayrı ister gibi şerri isfemekfe)dir, İnsan pek acelecidir". Ve Kehf süresinin 54. ayeti: "Andolsun, biz bu Kıır'an'da insanlara her çeşit misali türlü biçimlerde anlattık. Ama insan, tartışmaya herşeyden daha çok düşkündür". Adiyat sûresinin 6. ve 8. ayetleri; "(Bunlara an-dolsun)ki insan, Rabhİne karşı çok nankördür. Ve o da buna şahittir. Doğrusu o malı çok sever"

Ve Fecr süresinin 17. ve 20. ayetleri: "'Hayır, doğrusu siz (Allah'tan ikram bekliyorsunuz. Ama kendiniz) yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu doyurmaya teşvik etmiyorsunuz. Mirası hırsla yutuyorsunuz. Malı pekçok seviyorsunuz."

Görüldüğü gibi ayetler insanlara soru sorarak bu karakterleri nedeniyle onları kınama ve azarlama durumundadır. Allah'ın bu karakterlerle yarattığı insanı kınaması makul mudur? Görünen o ki Kuran'ın bu karakterleri kınaması ayellcrin siyak ve ruhunda bunu ilham etmesi, bu ayetlerin insanların kendi aralarındaki hitap şekillerinden adet edindikleri tarzlar olduğundan gerçek kastın bu sevilmeyen karakter ve ahlâka .sahip çoğu insanları kınamaktır. Buna, Allah'ın, insanların tümünü böyle yarattığı ya da Kuran'ın değişik vesilelerle kınadığı bu karakterleri kasıtlı olarak insanların fıtratında yarattığı anlamı yüklenmemelidir. Çünkü Allah bizim açıklamaya çalıştığımız ayetin ve benzer ayetlerin genelinde insanlara hayır ve şer, takva ve fücur yollarım açıkladığını ve onlara da bu ikisini ayırt etme kabiliyetini verdiğini açıklamaktadır. Benzer örneklerin verildiği önceki konularda insanların, hayrı veya şerri seçtiklerinden dolayı davranışlarından sorumlu olacaklarını belirtmiştir. 9[9]

İnsana Hayır Ve Şer Yollarının Gösterilmesi

"Biz ona hayır ve şer yol/arını gösterdik" ayetinin tc'vilindc söylediklerimizin yanında bununia hayır ve şer arasında temyiz yapabilecek aklı insana verdiğini açıklama ihtimali de vardır. Ya da onunla Kur'an 'da ve Ncbevî davette fücur ve takva, hidayet ve dalâlet, hayır ve şerrin işaretlerinin beyânını ihtiva ihtimali bulunmaktadır. Açıkça görüldüğü gibi insanın temyiz kabiliyetinden, ihtiyarından sorumluluk doğar. Her halükârda bu ayetlerin içeriği, bu ihtimali İçerisinde barındırmaktadır.

Biz "Biz ona iki göz vermedik mi? Bir dil ve iki dudak" ayetinin iki anlamı olduğunu zikretmiştik. Bu uzuvları insanda var eden Allah, onun fiillerine tanık olmasını, hayır ile şerr arasında bir ayrım yapmasını İstemiştir. İlk anlam başka ayetlerde açıkça zikredilmektedir. Meselâ Nur sûresi 24. ayeti "O gün ki dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına şahitlik edecektir." Fussilct sûresi 20. ayeti: "Nihayet oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında aleyhlerine şahitlik ettiler." Zikredilen ayetlerin münasebetlerinin nesnel

---

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/349-350.

yorumunu sonra yapacağız.

Ayetler, bütünüyle uzun boyutlu güzel telkinleri, hem zorlu ve değişik yaratmayı hem de mal ve can ile övünme ve büyüklenme hakkında kınamayı içermektedir. Çünkü insan kendisine bir kötülüğün erişmeyeceğini veya kendine güç yetirmeye kimsenin muktedir olmayacağını sanmaktadır. Ve yine Allah'ın insana verdiği güç ve kabiliyetleri en güzel, en doğru, en faydalı işlerde kullanmasını hatırlatma da vardır. 10[10]

11- Haydi11[11] zor ve meşakkatli'12[12] olanı aşın'13[13].

12- Zor ve meşakkatin ne oidıığunu sen nereden bileceksin.

13- Bir köleyi azad etmektir14[14].

14- Yahut açlık15[15] gününde doyurmaktır.

15- Akraba 16[16]olan yetimi,

16- Yahut ihtiyaç sahibi yoksulu.

17- Sonra iman edenlerden, sabrı birbirlerine tavsiye edenlerden, merhameti birbirlerine tavsiye edenlerden olmak.

18- İşte bunlar, sağ yanın17[17]i (kitabı sağından verilen) adamlarıdır'18[18] (Ahirette kurtulanlardır.)

19- Ayetlerimize (karşı) inkarcılar ise, onlar da sol yanın (kitabı solundan verilen) adamlarıdır (Ahirette hüsrana uğrayanlardır).

20- Onlara (kapıları) üzerlerine kilitlenecek bir ateş vardır!

10[10] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/350-351.

11[11] Fe la Müfessırler bu kelime için iki ihtimal olduğunu söylerriişler-dir. a)Teşvik edatı olan (hcilâ) anlamındadır, b) Olumsuzluk (ncfiy) edalıdır. Her iki ihtimal de doğru olabilir, sözün akışı ile daha fazla uyumlu olduğundan dolayı biz birinci görüşü tercih ediyoruz.

Fe la Müfessırler bu kelime için iki ihtimal olduğunu söylerriişler-dir. a)Teşvik edatı olan (hcilâ) anlamındadır, b) Olumsuzluk (ncfiy) edalıdır. Her iki ihtimal de doğru olabilir, sözün akışı ile daha fazla uyumlu olduğundan dolayı biz birinci görüşü tercih ediyoruz.

12[12] el-'Akabe Tepe anlamındadır. Zor ve meşakkatli mânâsına gelebilir bilir. Bazı müiessırlcr bunun cehennemde bir vadi olduğunu rivayet etmişlerdir. Biz zor ve meşakkat anlamını tercih ediyoruz.

13[13] Iktehame Kuvvetle ileri atıldı, zor bir işe hücum etti, sıçradı ve onu geçti, başardı demektir.

14[14] Fekku Rakabeh Köle azad etmek anlamındadır.

15[15] Mesğabeh Aç, demektir.

16[16] Mekrabeh Akrabalar, demektir.

17[17] Ashâbıt' l-Meymeneh "Ashabu'l yemin" demektir ki bunlar ahirette kurtuluşa erenlerdir.

18[18] Ashabıd-Meş'emch Ashabu'ş-Şimal, demektir. "Ahi-rette hüsrana uğrayanlar" anlamındadır.

"Iktehame" fiilindeki zamirin geçen ayetlerde kınanan insana râci olduğu açıklır. Bu itibarla ayetler bir Öncekiyle açıklama ve tamamlama yönünden bağlantılıdır. Nüfus sayısıyla, mal çokluğuyla övünmek yerine daha güzelini yapmak hususunda olumlu bir teşviki de içermektedir. O da zorlukları aşması, nefsinde bulunan kötü sıfatlardan kurtulması, açlık günlerinde malını ihtiyaç sahibi akraba ve yetim yoksullara yedirmesi kölelere hürriyetini vererek harcamasını istemektedir. İkramlarda bulunan ve aynı zamanda Allah'a iman eden, musibet ve bela anlarında mü'minlerlc dayanışma içine girerek sabreden, ihtiyaç sahihlerinin elinden tutan kimse ahirette yemin (sağ) ashabı olup kazananlardandır. Allah'ın ayetlerini İnkâr edenler, güzel ahlâk ve eylemlerden uzaklaşan kimselere gelince, onlar hüsrana uğrayan şimal (sol) ashabından olanlardır. Onlar ateşe atılacak ve onun kapılan üzerlerine kapanarak arası ebedi sığınaklar! olacaktır.

Köleleri azad etmenin, yoksulları doyurmanın, yetimlere ihsanda bulunmanın ayetlerdc s in iri andırılmadı ğı görülmektedir. İnsana düşen bu güzel ahlâki işleri yapmaya başlamaktır. Fakat burada özellikle zikredilmesi, bütün dinleyenler tarafından kaçınılmaz olarak görülen Önemli ahlâki hasletlerden olduğuna delalet etmektedir. Onu çok zorlu bir durum olarak tanımlaması ise, bunun tehlikesine işaret etmektedir. [19[19]]

İman İle Salih Amelin Birbirinden Ayrılmazlığı

Ayetler, bu tehlikeli sıfatlarla denkleştiği görülmekle beraber Allah'a iman, merhamet ve sabrı biribirlerine tavsiyede mü'minlerin dayanışma ile birlikte olmalarının gereği vurgulanmaktadır. Bunun da Kur'an'ın art arda zikrettiği iman ile salih amelin birbirinden ayrılmazlığını te'kid ettiği görülmektedir. Ahirette sadece hayır işleri sahibini kurtarmayacaktır; çünkü Allah'a iman etmemiş ve O'na karşı görevlerini yerine getir-memiştir. Bazı Kur'anî ayetler buna dikkat çeker. Meselâ Hud sûresi 15-16. ayetler bu hususu şöyle açıklar: "Kimler dünya hayatını ve süsünü isterse onlara orada ki amellerinim karsılığınjı tam veririz ve onlar orada hiçbir eksikliğe uğratılmazlar. Ama onlar öyle kimselerdir ki ahirette onlar için ateşten başka bir şey yoktur. Ve yaptıklarıma hepsi orada boşa çıkmıştır. Amelleri hep batıl olmuştur". Bunun hikmetini açıklamıştık.

Ayetlerin insanda görülen çirkin mizaçları kınadığı açıktır. Bu nedenle onu güzel ahlâkî davranış biçimi edinmeye teşvik ederken, Allah'a da İman etmesini güçlü bir us-lubla belirtmekte, devamlı bir telkini içermektedir. [20[20]]

[19[19]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/352-353.
[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/353.

Merhamet Ve Sabırla Tavsiyeleşmek

Asr sûresinin tefsirinde hakkı ve sabrı tavsiye etmenin ihtiva ettiği İslam toplumuna umûm bir faydayı ve güçlü telkini açıklamıştık. Burada "merhamet" kelimesi Asr süresindeki "hak" kelimesinin yerine geldi. Bunda da tamamlayıcı, kapsamlı, güzel bir durum bulunmaktadır. Sabrı ve hakkı tavsiye etmek; insanların birbirleriyle ilişkilerinde güzel davranma, kin, nefret, saldırı ve düşmanlığı yasaklama ve ortadan kaldırma nedenidir. Musibetler, facialar önünde zayıf düşmemelerine vesiledir. Merhametle tavsiye etmek de; fakirlerle zenginlerin, zayıflarla güçlülerin dayanıştığı bir topluma dönüştürmek için zorluk dolu, zaruri bir sosyal olgudur. Çünkü Kur'anî emir, miislümanlara kendi aralarında merhametle tavsiye etmelerini ve bu konuda dayanışmalarını gerekli kılıyor. Toplumsal fikir ve tavsiye sonucunda güçlü ve zenginler fakir ve zayıflara merhamet edecektir. Eğer zenginler bunu kendilerinde hissetmezlerse toplumda fakir, umutsuz, zayıf, miskin kimselerin; katı kalpli, bencil kimselerin zulmüne maruz kalmasına veya mahrum bırakılmasına ya da eriyip gitmesine neden olacaktır. [21[21]]

Kölelik Ve Kur'an'ın Köleliğe Karşı Tavrı

Bu ayetlerde köleyi azad etmek ve ona teşvik etmek konusuna işaret etmesi muna.sebeliyle ilk defa diyoruz ki: Peygamber (s) döneminde ve öncesinde ber yerde kölelik kurumu bulunmaktaydı Bu sadece Arap toplumuna has değildi. Kur'an'da zikredilen değişik ayetler, onlar hakkında çoğu durumları içermektedir. Köle, sahibi tarafından alınan, satılan, bağışlanan, ortak kılınan, üretilen bir mal gibiydi. Köic kadınların, çocukları hür olsun diye efendileri ile akid olmaksızın yatıp kalkmaları alışık durumlardandı. Köle erkek ve kadınların evlenmeleri sonucunda meydana gelen çocuklar ise köle olmaya devam ederdi[22[22]]. Kur'an, kölelik durumunu gerçek bir yaklaşımla tedavi etti. Ona iyi muamele edilmesini; değişik yöntem ve vesilelerle azad edilmesini teşvik etti. Esirler için fidye ve karşılıksız iyilik etme yoluyla esaretin ilga edilmesi prensibini getirdi. Arablâr-da köleliğin kaynağı başka durumlar olmakla birlikte çoğu zaman savaş esirleriydi. Gelecek konularda buna dikkat çekecek ve açıklayacağız.

Sûrede güçlü bir üslûpla, köleyi âzad etmeye teşvik edilmesinin zikredilmesi ve bizim açıklamasını yaptığımız ayetlerin gelmesi, İslam davasının basından heri gerçekle var olan köleliği ıslah etmeyi amaçladığına delildir. Bunun en hayırlısı azad etmek ve hür bırakmakîr. Köle azad etmek; insanlar arasında eşitliği "temin eden", ırkî ve sinıl-sal üstünlüğü ortadan

---

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/353.
[22[22]] Bkz: Bi'seiten Önce Peygamber Dönemi ve Toplumu adlı kitabımız, sh: 230-36.

kaldıran, içtimaî ve ahlâkî değerleri taşıyan, adaiet. hak ve hayrın temsilcisi bu davetin hedefleriyle de uyumludur. Değişik durumlarda ve ilk nüzuldan beri Kuranı ayetler bunu içermiştir. [23[23]]

[23[23]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/353-354.

ŞEMS SÛRESİ

Kur'an'daki Sıram : 91

Nüzul Sırası : 26

Ayet Sayısı : 15

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede salih-müttaki kulların kurtuluşa ulaşıp, sapık dalalet ehlinin hüsrana uğrayacakları vurgulanmış, Semud kavmine deve mucizesinin verilmesi, isyan edip haddi aşmalarından ötürü Allah'ın azabına duçar olmaları hadisesi hatırlatılmış, insanda iyilik ve kötülük yapma kabiliyetinin bulunduğu, Allah'ın insana bu kabiliyeti ve (kendi fiilini) yapabilme kudretini verdiği anlatılmıştır. Sûre, risaletin gerçekleştirmek istediği hedefler itibariyle umumi bir karektere sahiptir. Sürede belli bazı tartışma ve karşı koyma tavırları bulunmamaktadır. Bu husus sûrenin bu türden olayları belirten Kur'an bölümlerinden önce nazil olduğunu gösterebilir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Güneşe ve onun aydın sabahına2[2]' andolsun.

2- Onu izleyen'3[3]' aya andolsun.

3- Güneşi ortaya çıkaran gündüze andolsun.

4- Onu örten geceye andolsun.

5- Göğe ve onu yapana andolsun.

6- Yere ve onu yuvarlayıp döşeyene4[4]' andolsun.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/267.

2[2] Dutıâha Gündüzün ilk anındaki ışığı.

3[3] Teîâhâ Onu takip etli demektir.

4[4] Tahâhâ Yaydi ve genişletti demektir.

7- Nefse ve onu şekillendirene,

8- Ona bozukluğunu ve korunmasını ilham edene'[5[5]] andolsun ki,

9- Nefsini yücelten'[6[6]]' iflah olmuş,

10- Onu alçaltan da'[7[7]]' ziyana uğramıştır.

11- Semûd kavmi azgınlığı[8[8]]' yüzünden (Hakk'ı) yalanladı.

12- En haydutları'[9[9]]' ayaklandığı zaman,

1 3- Allah'ın elçisi onlara: Allah'ın devesine ve onun su içme hakkına[10[10]] dokunmayın! dedi.

14- Onu yalanladılar, deveyi kestiler'[11[11]]' Rablerİ de günahları yüzünden azabı başlarına geçirdi"[12[12]] '', orayı dümdüz etti[13[13]]

15- Allah bu işin sonundan korkmaz" [14[14]].

Bu sûrede, kainattaki varlıklar ve tabiat kanunlarına yemin edilerek, kurtulan ve saadete ulaşanın, içini temizleyen, hidayete, tabi olup, amel-i salih işleyerek Allah'ın çizdiği sınırda kalan; hüsrana uğrayan mutsuz insanın ise dalalet, isyan ve çirkin işlerle kendisini ifsad eden kişi olduğu vurgulanmıştır. Yine bu sûrede semud kavminin peygamberlerini yalanlayıp haddi aşmaları, içlerinden birinin peygamberlerin uyarısını dinlemeyerek Allah'ın devesini boğazlamaya cüret etmesi ve bu yüzden Allah'ın onları cezalandırması (olayı) anlatılmıştır.

Sûre, nefsin temizlenmesi, onun günah ve isyandan kurtulması, doğru yolda olanların kurtuluşla, sapanların ise hüsranla karşılaşacakları hususunda, risaletin hedeflerine ait genel ve geniş boyutlu bir izahı ihtiva etmektedir. "Zekkaha" ve "dessaha" kelimelerindeki kullanım dini ve dünyevi, ruhi ve ahlâki, temizliğin veya fesadın birlikte ele alınmasını

[5[5]] Fe elhemehâ fucurahâ ve takvâhâ Burada, ona günah işleme ve takva kabiliyetini verdi mânâsına gelmektedir.

[6[6]] Zekkâhâ Salih amel ile onu temizledi, demektir.

[7[7]] Dessâhâ Kötü ve çirkin ameller ile onu ifsad etti demektir.

[8[8]] Tağvâhâ Onun tuğyanı, haddi aşması anlamındadır.

[9[9]] Eşkaha Allah'ın mucize olarak gönderdiği deveyi bağlayan Semud kavminin elebaşısı demektir.

[10[10]] Sükyâhâ Su içme hakkı demektir.

[11[11]] Akarâhâ Burada, onu öldürdüler mânâsındadır.

[12[12]] Fe demdeme Yok etti, kökünü kazıdı demektir.

[13[13]] Fesevvaha Allah'ın azabı orayı kuşattı onların oturdukları yerleri başlarına geçirdi demektir.

[14[14]14[14]] La yehâfu ukbâhâ Bazı müfessirler bu cümlenin ''Herhangi birisine azap indirdiği zaman Allah, bir mesuliyet duymaz ve bundan sorguya çekilemez" mânasına geldiğini bazıları ise, burada, yaptığı işin sonucunu düşünmeden deveyi boğazlamaya yönelen semud kavminin elebaşısının kasdedildiğini söylemişlerdir Bkz. Taberi, ibn Kesir ve Begavi tefsirleri..

mümkün kılmaktadır. Nitekim, iki kelime olarak burada geçen felah ve hüsranın dünya ve ahirette olması da mümkündür. Açıkça görüldüğü gibi bütün bunlarda yüksek ve kapsamlı açıklamalar vardır. Aynı şekilde sûre, Allah'ın insana, hayr ve şen* fiilleri işleme, hidayet veya dalaleti tercih etme kabiliyetini, ayırma, seçme ve yönelme kuvvetini verdiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. 9. ve 10. ayette bildirilen bu kabiliyet ve kuvvetin kullanılmasından doğan sonuçların belirtilmesi suretiyle seçme/ tercih etme ve onun sonuçlan arasında kopmaz bir bağlantı ve ilişkinin olduğu vurgulanmıştır. Burada daha önce geçen Kur'an açıklamaları vurgulanmış, insana yaptığı iş ve tercihi/seçiminin sorumluluğu yüklenmiştir. Yeri geldiğinde de dikkat çekeceğimiz üzere bu mesele, Şems sûresinden sonra çeşitli üslûplar ile tekrar edilmiştir. Öyle ki bu (sorumluluk) muhkem Kur'an ilkelerinden birisi olmuştur. Burada, bazı Kur'an metinlerinde okuyucuya zahiren zıtlıklar ve problemler olarak görülen hususların çözümü bulunmaktadır.

Allah'ın (ilahi) hikmetinin insanda bu kabiliyet ve kuvveti yaratmayı dilemiş olduğu dikkate alınırsa, İnsan sûresi 30. ayet ve Müddesir 56. ayetlerinin zahirinde, problem gibi görünen husus çözülmüş olur. [15[15]]

Semûd Kavmine Gönderilen Deve

Sûrede anlatılan deve, Allah'ın devesi olarak tavsif edilmiştir. Bu durum, devenin mucize isteklerine cevap olarak Semud'un peygamberi Salih'e verilen ilahi bir mucize olduğu anlamına gelmektedir. Bu deve Mekki sûreler içerisinde bazı yerlerde tekrar edilmiştir. Müfcssirler, rivayetlere istinad ederek, devenin bir kayanın içinden çıktığını söylüyorlar. Ayrıca devenin bedeni, su içmesi, sağılması, oturması ve böğürmesi, boğazlanması için yapılan komplo, devenin akibeti, Semud kavminin yurtlarının yerle bir edilişi ve buradaki halkın kökünün kesilmesi hakkında da birçok açıklamayı zikrediyorlar[16[16]]. Ne var ki Kur'an'ın bu deve hakkında anlattıklarının tamamı, onun Allah'ın bir mucizesi olduğu, kendilerine gönderilen Salih peygamberin Semud kavmine bu devenin hakkını gözetmelerini, su içmesine fırsat vermemelerini ve O'nun su içmesi için Özel bir gün ayırmalarını şart koşması, Onların bu şarta uymayıp deveyi boğazlamaları, küfür ve inatta ısrar etmeleri sonuç olarak da azabın onları yakalaması, evlerini yerle biletmesi, Allah'ın azab ve intikamına duçar olmaları, şeklindedir. Ayrıca bu kıssa Araf. Hud, Şuara ve Nemi sûrelerinde de geçmiştir.

Bu deve ve bunun dışında Kur'an'da anlatılan diğer mucizeler hakkında bizim görüşümüz, bunların Allah'ın kudret çerçevesine girdiği, bir tahmin ve ilavede bulunmadan Kur'an'da

---

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/269-270.
16[16] Bkz. Araf, Hud, Şuara, Nemi sûrelerindeki ayetler hakkında Taberi, fbn Kesir. Beğavi, Nısaburi, Tabresi ve Hazin tefsirleri.

yapılan açıklamaların sınırında durmak ve ravilcrin aktardığı çoğu sağlam bir esasa dayanmayan teferruatları karşısında İhtiyatlı olmaktır. Kesin olduğunu söylemesek bile, Semud kavmi ve bunların devesi hakkında haberlerin Kur'an'da geçtiği veya buna yakın biçimde İslam'dan önceki Araplar arasıda dolaşmakta olduğu "Ad ve Semu-dtı da (helak ettik) Bu oturdukları yerlerden size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları isleri süsleyip onları yoldan çıkardı." (Ankebut 29/38) ayeti de bunu ispatlamaktadır.

Burada haddi aşan, Allah'a ve O'nun çağrışıma isyan eden kimselerin akıbetleri gibi akibete uğramak konusunda öğüt verme ve uyarma amacıyla, (semud kavmi) anlatılmıştır. Nitekim buradaki ayetlerin üslûbundan ve kıssanın geçtiği diğer yerlerde bu husus açıkça görülmektedir. Müfessirlerİn rivayetlere dayanarak söyledikleri, bu haberlerin dolaşmakta (bilinmekte) olduğunu ispatlayabilir. Buna ilave olarak, keza bu gün "Medâyin-i Salih" diye bilinen Semud kavminin yurtlarında bazı yıkılmış harabeler bulunmakta olup Hicaz Arapları Şam bölgesine giderken buraya uğramakta idiler. Bütün bu anlatılanlardan başka, sûrede belirli hir yalanlama, tartışma ve mücadele tavrına işaret yoktur. Sûrede risaletin hedefleri genel olarak arz edilmiş, insanlar haddi aşıp Allah'a isyan ettiklerinde, tanıdıkları Semud kavminin akibeti gibi bir akibete uğrayacakları hususunda uyarılmıştır. Bu yüzden bu sûrenin ilk nazil olan sûrelerden olduğu, Kur'an'da Fatiha, A'la, Leyi gibi isimlendirilen sûre bölümüne dahil olacağı görüşünü tercih ediyoruz. 17[17]

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/270-271.

LEYL SÛRESİ

Kur'an daki Sırası : 92

Nüzul Sırası : 9

Ayet Sayısı :21

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede insanlar amellerine göre guruplandınlmış, salih amel ve salih amel sahiplen övülmüş, kötü amel ve [kötü amel) sahipleri kınanıp uyarılmiştır.lAynı zamanda) malının zekatını veren övülmüş, cimrilik ve hayra engel olma kınanmıştır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Örttüğü2[2]' zaman geceye andolsun.

2- Görüldüğü'3[3]' zaman gündüze andolsun.

3- Erkeği ve dişiyi yaratana andolsun ki,

4- Sizin İşiniz çeşit çeşittir4[4]

5- Kim verir ve korunursa

6- Ve en güzel sözü'5[5]' doğrularsa

7- Onu en kolaya6[6]' muvaffak ederiz.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/141.

2[2] Yağşâ Örtüyor veya buruyor ya da yayılıyor mânâsındadir.

3[3] Teceltâ Ortaya çıfcü, açıldı göründü demektir.

4[4] Şettâ "Şetît" kelimesinin çoğuludur "çeşitli türler'1 anlamına gelmektedir.

5[5]5[5] el-Hüsnâ "el-Ahsen" (en güzel) kelimesinin müennesidir. Bazı müfessirler Bkz. Taberi, Zemahşeri, Tabresi ve İbn Kesir tefsirlerinden ilgili ayetlerin tefsirleri. "ve saddaka bi'l-husnâ" cümlesini, "'intak edenlere Allah'ın fazlasıyla karşılık vereceği vadini tasdik ederse" anlamında yorumlamışlar, bazıları "Allah katından vadedilen en güzel şeyi doğrularsa" mânâsmda tefsir etmişler, bazıları da "Allah'ın infak eden mü'minlere vadettiği cenneti tasdik ederse7' şeklinde yorumlamışlardı.

6[6] el-Yüsrâ ''En kolay' anlamına gelen "el-Eyscr" kelimesinin müennesidir.

8- Fakat kim cimrilik eder, kendini zengin görüp tenezzül etmezse[7[7]]'

9- En güzel (sözü) yalanlarsa,

10-O'nun güçlüğe'[8[8]] uğramasını kolaylaştırırız.

11-Çukura düştüğü'[9[9]] zaman malı ona hiçbir yarar sağlamaz.

12-Doğru yola iletmek bize aittir.

13- Son da ilk de bize aittir.

Ayetlerde hitap mutlak bir biçimde ve anlatım üslûbu ile Kur'an'ı dinleyenlere yöneltilmiş (ve şu hususları) içermiştir.

1- Bürüdüğü zaman geceye, açıldığı zaman gündüze, Allah'ın yaratmış olduğu erkek ve dişi üzerine Kur'an'ı dinleyen insanların yaşayış ve amellerinde gurup gurup olduklarına yemin edilmiştir. Bunlardan bir gurup Allah'a iman ve malını tasadduk eden, dünya ve ahirete ilişkin Allah'ın güzel va'dlerini (asdik edenlerdir. Allah bu kimselere içerisinde kurtuluş ve saadet bulunan en kolay yolu kolaylaştırmaktadır. Diğer gurupta-kilcr kendilerinin diğer insanlardan ve Rablerinden müstağni/zengin oldukları hissine kapılan mal-mülkünde cimrilik yapan, Allah'ın dünya ve ahirete ilişkin güzel va'dlerini inkar edenlerdir. Allah bu şahıslara içerisinde helak ve hüsran olan zor yolu zorlaştıracak; onlara malları fayda vermeyecek ve onları düşmekten ve korkunç uçuruma yuvarlanmaktan koruyamayacaktır.

2- İnsanlara ait olarak Allah'ın yaptığının; hidayet ve hayır yolunu onlara açıklamak, bu yolu onlara göstermek, dalalet ve şer yolundan onları sakındırmak olduğu; dünya ve ahiretin durumunun O'nun elinde olduğu, (Allah'ın) bu her iki mekanda da mutlak tasarruf sahibi olduğu ortaya konulmuştur.

Açıkça görüldüğü üzere ayetler insanları genel bir şekilde davet etme tarzındadır. Bu ayetlerde tartışma ve yalanlama/inkar gibi tutum ve manzaralar bulunmamakla; bu davetin esasları çok kısa bir biçimde yer almaktadır. Allah'a iman, Allah'ın vaadettiklcr rini tasdik, iyi iş, salih amel yapmak, başkalarına faydalı ve yardımcı olmak gibi. Kim bu işleri yaparsa kurtuluşa eren mutlu kişi odur, aksini yapan ise hüsrana uğrayan mutsuz kişidir. [10[10]]

[7[7]] isteğna Sahip olduğu mal-mülk ile başkalarından veya Allah'tan müstağni olduğunu düşündü, demektir.

[8[8]] el-Usrâ En meşakkatli ve zor anlamına gelen "el-A'ser" kelimesinin müennesidir,

[9[9]] Tercddâ Düştü veya yüksek bir yerden yuvarlandı, demektir.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/17.

"Erkeği Ve Dişiyi Yaratana Andolsun"

İnsanların hayır ve şer gibi amellerine değinilmesi, bunlara uygun olarak Allah'ın bu amelleri onlara kolaylaştıracağı hakkındaki açıklamalar; bu cümlenin erkek ve dişileri kapsadığı görüşünü doğrulamaktadır. Bizim çıkarımımız doğru isc-ki biz doğru olduğunu umuyoruz-din ve dünya işleriyle alakalı bütün işlerde erkek ve kadınların eşit olarak sorumlu oldukları ilkesi; hayır ve şer, fayda veya zarar, hidayet veya dalalet türünden işledikleri amellere uygun olarak bunların her ikisine de çalışmalarının sonuçlarının ait olacağı prensibi hakkında erkek ve kadın cinslerinden her birinin yapacakları işleri ve gidecekleri yolu tercih etmelerini sağlayan kabiliyet açısından eşit olduklarına ilişkin ilk Kur'an açıklamasıdır. Bu mesele çeşitli üsluplarla birçok kez Kur'an'in Mekkî ve Medenî bölümlerinde tekrar edilmiştir ki, bunda İslami risaletin ebedîlik ve evrensellik (kap-samhlık) yönünden eşsizlik, büyüklük ve uygunluk gibi özellikleri vardır. Bu durumu Allahu Teala birçok ayette vurgulamıştır. Mesela:

"O elçisini hidayet ve hak dinle gönderdi ki, Onu bütün dinlere üstün kılsın, şahid olarak Allah yeter." (Fetih 48/28) [11[11]]

14- Ben sizi aiev saçan bir ateşe'[12[12]]' karşı uyardım.

15- Ona ancak haydut olan girer.

16- O ki, yalanladı ve sırtını döndü.

17- En çok korunan da ondan uzak tutulur.

18- O ki, malını hayra vererek arınır ve yücelir.

19- Ve O'nun yanında, hiç kimsenin karşılık verilecek bir nimeti yoktur.

20- Yalnız yüce Rabbinin rızası için verir

21- Yakında kendisi de razı olacaktır.

Bu ayetler önceki ayetleri takip etmek ve bu ayetlerde kendilerine davet yöneltilmiş olan Kur'an'ı dinleyenler, anlatım üslubu ile daveti yalanlayıp ondan yüzçeviren asiler için hazırlanmış alevli ateşle uyarılmıştır. İman ve salih amelle ondan korunanlar herhangi bir şeye karşılık olarak değil de Rablcrinin hoşnutluğunu ve rızasını bekleyerek mallarının zekatını verenlere onları ateşten uzak tutacak öne geçmiş bir nimet veya (koruyucu) bir el

---

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/144.

[12[12]] Telezzâ Yanıyor, şiddetii yanıyor, tuluşuyor, demektir.

vardır. Allah'tan onlara razı olacakları ve huzur duyacakları şeyler verilecektir.

Sûrenin bu ayetleri, sakin, muhkem ve güzel bir uslupia davetin genel olarak ortaya konulması, müjdeleme ve uyarma yönlerinden daha önceki ayetler gibidir ve o ayetler gibi değerli telkinleri içermiştir. Bunlarda alışılagelen dünyadaki gayelerden birini gözetmeksizin iman ve birçok iyilik alanlarında infaka teşvik ve bu şekilde hareket etmeye övgü vardır.

Kişi, iyilik ve hayır yoluna yönelir ve Allah'ın rızasını gözeterek, iyilik alanlarında cömertçe mallarını intak ederse sahibine fayda verir; kişide gurur, ve saldırganlığa mani olur ve kişi cimri olup bu maldan başkaları yararlanmazsa sahibi için kötüdür.

Ayetler zeka! olarak malı infak etmeyi övmektedir. Bu durum önceki sûrede geçen "tezekkâ" ifadesinin "zekat verme" anlamına geldiği noktasındaki bizim görüşümüzü desteklemektedir.

Bu şekilde ilk inen Kur'an bölümlerinde sırf Allah'ı ve O'nun rızasını gözeterek infak, zekat ve hayır yapmaya teşvik, cimrilik, mal ve zenginlikle gururlanmak, dünyalıklara, onun şehvetlerine sarılmak, hayır ve iyilikten yüzçcvinnc (gibi eylemlerin) kınanması (konularındaki ayetler) birbirini takip etmiştir ki, bu hal infakın Allah'a, ahiret gününe iman ve sadece O'na kulluk etmekten sonra davetin önemli amaç ve ilkelerinden birisi olduğunu göstermektedir. Bu çok eşsiz ve büyük bir hadisedir. Zira mal, sahipleri için en önemli şeylerdendir. Fakirler sürekli maddi durumu iyi olanlardan çok olmuştur. Bundan başka iyilik ve ıslahı amaçlayan her umumi proje ilk etapta finansman/mala muhtaçtır.

Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre[13[13]] (17-21) ayetler, çok infak etmesinden ve özcllikle sahipleri, kendilerine eziyet eden kafirler olan miislürnan köleleri hürriycücrinc kavuşturmasından ötürü Ebu Bekr (r) hakkında nazil olmuştur. Ne var ki. daha Önceki ayetlerin vezin yönünden birliği, sûrenin ayetlerinin üslubu ve ayrılmazlığı bu ayetlerin topyekün indiği, davet ve davetin ilkelerini genel olarak onaya konulması tarzında olduğu görüşünü tercih etmeye yöneltmektedir. Bu, Ebu Bekr (r)'in çok infak etmesi ve işkence gören müslüman köleleri kurtarması rivayetini olumsuzl amam akta dır. Ayetin Ebu Bekr hakkında nazil olduğu rivayetini belirttikten sonra İbn Kesir'İ söyle derken görmekteyiz: "O {Ebu Bekr) çok intakla bulunmasından dolayı kuşkusuz bu ayetlerin çerçevesine dahildir. Fakat ayetlerin lafzı umumidir". Sûre bizim de dediğimiz gibi ilk inenlerdendir ve bizim inancımıza göre Peygamber (s) ve O'na İlk tabi olanlar ile kafirler arasında tartışma ve mücadele meydana çıkmadan Önce nazil olmuştur. Ebu Bekr'in, .sûrenin ihtiva ettiği teşvik ve Övgünün tesiriyle yapması Rasulullah'ın ashabının onun fiilinde ayetlere tam bir mutabakat görmeleri, bu münasebetle onu Övmeleri ihtimal dahilindedir ki, rivayetin kökeni/aslı bundan ibarettir.

[13[13]] Sûrenin tefsiri için bkz: Taberni, İbn Kesir, Beğavi, Zemahşeri vd . tefsirler.

Evet, bu sûrenin ayetleri ile önceki sûredeki ayetler arasında üslup ve hedef uygunluğu görüldüğü gibi lafzı uygunluk da görülmektedir. (O ve bu) her iki durum bu sûrelerin nüzul yönünden birbirini lakip edecek şekilde sıralanmasının; bunların da aynı şartlarda nazil olduğunu, bu sûrenin, diğer sûre gibi ilk nazil olan sûrelerden oluşunun doğruluğunu göstermekledir ki, zaten Kur'an lafzı başlangıçta bu sûredeki gibi hususlara önem vermekleydi. [14][14]

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/145-146.

DUHÂ SÛRESİ

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede, Allah'ın kendisini terkeîmediği bildirilerek Peygamber (sj rahatlatılmış. Allah'ın, ona bahşettiği nimetler hatırlatılmış, yetime ve sâile (isteyeni iyi davranmayı, Allah'ın nimetinden bahsetmeye teşvik gibi konular yer almıştır. Sûrenin üslup ve içeriği onun Peygamber'i inciten sıkıntı şartlarında nazil olduğunu ve nüzulün, davetin bir erken dönemine rastladığını göstermektedir. Burada, Peygamberin çocukluk dönemindeki gelişimi gençliğindeki ekonomik ve psikolojik durumuna da değinilmiştir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Kuşluk vaktine andoisun

2- Sakinleşen'2[2]' geceye andoisun kî,

3- Rabbin seni bırakmadı3[3]' ve sana darılmadı4[4]

4- Senin sonun, ilkinden iyi olacaktır.

5- Rabbin sana verecek ve sen razı olacaksın.

6- O, seni yetim bulup barındırmadı mı?

7- Seni şaşırmış'5[5]' bulup yola iletmedi mi?

8- Seni fakir6[6] bulup zengin etmedi mi?

9- Öyleyse sakın öksüzü ezme'7[7]',

10- Dileneni azarlama'8[8]'

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

2[2] Seca Dindi, sükunete erdi veya karanlık bürüdü demektir.

3[3] Veddeake Seni terketti, anlamındadır.

4[4] Kala Terketti, ayrıldı anlamındadır.

5[5] Dâllen Burada "şaşırmış" anlamındadır.

6[6] Ailen Fakir olarak demektir,

7[7] Fc lâ tekhar Ona zulmetme, hakkına el koyma, onu aşağılama demektir.

8[8] Fc lâ tenhar Ona bağırma, sözle eziyet etme anlamındadır.

11- Ve Rabbinin nimetini anlat'[9[9]]'.

Allah'ın nimetlerini zikretmek, bunlardan dolayı O'na şükretmek, bu nimel-lerin sahiplerinin Allah ve insanlara karşı görevlerini yerine getirmeleri anlamına gelmektedir. [10[10]]

Sûrenin bütün âyetleri Peygambere yöneliktir ve anlamları açıktır. İlk beş âyette (O'nu) destekleme ve rahatlatma amacıyla ilahi bir yemin bulunmaktadır. Son üç âyette ise Allah'ın nimetleri karşısında şükretmesi yetimleri gözetme, sâiie karşı ise iyi söz söyleme ve yardım etme görevleri öğretilmşitir.

Dördüncü âyetin ahiret hakkında olması ihtmali ile birlikte, âyet ile davet için geleceğin başlangıçtan daha İyi olacağı yönünde; Pcygamber'in rahatlatılması, davetin başarıya ulaşacağı konusunda müjdelenmesinin amaçlanmış olması da muhtemeldir. Beşinci âyet bu görüşü desteklemektedir.

Zira bu âyet gösteriyor ki, Allah'ın Peygamber razı oluncaya kadar (arzuladıklarını) vereceğine dair âyetin ihtiva ettiği va'd ve müjdenin dünya hayatının şartlarına ait olması, bu va'd ve müjdenin ahiret hayatına ait olmasından daha kuvvetlidir.

Her ne kadar âyetlerdeki hitap Peygamber (s)'e yönelik de olsa son üç âycideki yer alan rabbani emirler, inmeye başladığı ik andan itibaren Kur'an'ın ihtiva ettiği ilke ve amaçlarla uyum halindedir ve âyetlerdeki mesaj bütün mü'minleri kapsamaktadır. Daha önceki Kur'an pasajları bu tür emirleri ihtiva ettiği gibi (müteakip) Kur'an bölümlerinin de bu emirleri tekrarlamış olduğu görülmektedir ki, burada fakirlere iyilik yapma, zayıflara acıma, söz veya fiille Allah'ın nimetinden bahsetme hakkında Muhammedi risale-tin büyüklüğünü gösteren çok kıymetli bir özellik vardır. Bize öyle geliyor ki bu durum. Mekke zenginleri ve lider takımını davetin kırşısında ortak tavır almaya, şiddetle, düşmanca davranmaya, bu tavırlarını Mekke dönemi boyunce ve Medine döneminin büyük bir kısmında devam ettirmeye yönelten en kuvvetli sebeplerdendir. [11[11]]

Vahyin Kesilmesi Hakkındaki Rivayetler

Müfessirler bu sûrenin Peygamber (s)!e inen vahyin bir müddet kesilmesinden sonra nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Bu konuda epeyce ve çok çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan

---

[9[9]] el-Tehaddüs binime t il-i âh Allah'ın nimetlerinden bahsetmek.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/161.
[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/161.

birisi, bu kesintinin müddeti hakkındadır ki, farklı rivayetlere göre bu müddet 2 gün ile 3 sene arasında değişmektedir. Bîr diğeri kesintinin sebepleri ve etkisi hakkındadır ki, rivayete göre müslümanların anası Hz. Hatice vahiy kesildiğinde Peygam-ber'e "Rabbinin seni terkettiğini zannediyorum" demiştir. Buna benzer bir söz, alay etmek ve kötülemek kastıyla Ebu Leheb'in karısından çıkmıştır. (Rivayete göre) bir kadın Peygamber'e geldi ve O'na "şeytanının seni terkettiğini zannediyorum, iki veya üç günden beri onu senin yakınında görmedim" dedi. Müşrikler veya onlardan bazıları fetret haberini Öğrenince "Muhammcd terkolundu" dediler. Çok geçmeden, bu .sözlerden sonra sûre nazil oldu. Öyle ki; Yahudiler Peygamberce Zü'1-Karncyn, Ashab-ı Kehf ve ruh gibi hususları sordular. O da onlara yarın size haber vereceğim dedi. Oysa "inşaatları" dememişti, bu yüzden vahiy ondan kesildi.

Fetret döneminden sonra Cebrail Peygambcr'c bu sûreyi getirdiğinde O'na "Ey Cebrail sana çok muhtaç olmama (gelmeni çok arzu etmeme) rağmen gelmedin demiş. (Cebrail de) "Ben senden daha fazla arzu ediyordum fakat ben emre amade bir kulum" diye cevap vermiştir. Rivayete göre Hasan veya Hüseyin'in evin içinde bir köpek yavrusu vardı. Bu sûre vahyedilip Peygamber vahyin kesilme sebebini sorunce (Cebrail) O'na, "Biz (melekler) içerisinde köpek olan bir eve girmeyiz" demiştir. Rivayetlerden bazıları da sûrenin nüzul zamanı hakkındadır. Şöyle ki, Fetret döneminin, Alak sûresinin ilk âyetlerinin nüzulünden sonra olduğu ve bu âyetlerden sonra ilk defa Duhâ sûresinin indiği rivayet edilmiştir. Aynı şekilde rivayet edildiğine göre, Peygamber (s) kendisini dağın tepesinden atmayı düşünecek derecede vahyin kesilmesinden dolayı çok üzülmüştü[12[12]].

Buradaki rivayetlerin büyük bir çoğunluğu sağlam değildir. Bunlardan bazılarını; özellikle de Yahudilerin Peygamber'c üç mesele sorunca Onlara "yarın size bildiririm" deyip "inşaallah" dememesi nedeniyle vahyin kesildiği rivayetini sûrenin nüzul zamanı ile çeliştiğinden dolayı kabul etmek mümkün değildir. Çünkü Peygamber'in Yahudilerle teması ve onların Peygamberi aciz düşürmek amacıyla sordukları sorular Medine döneminde olmuştur. Ashab-ı Kehf ve Zü'1-Karneyn kıssalarının inişi hakkında soru sorulmasının Mekke döneminin ortalarına tesadüf etmesi bir yana bu tür konularda sağlam bir rivayet de gelmiş değildir. Peygamber (s)'in evinde Hasan veya Hüseyin'e ait bir köpek yavrusu bulunması sebebiyle vahyin kesildiği rivayeti de böyledir. Çünkü bu iki değerli torun Medine doğumludur.

Hatice (r)'nİn Peygamber (s)'e hitaben "'Her halde Rabbin seni lerkelti" dediği belirtilen rivayet de sahih değildir. Çünkü bazı kısımlarını daha önceki bir bağlamda belirttiğimiz üzere O'nun Peygamber': cesaretlendirmiş, desteklemiş, O'na güven, kuvvet ve azimli olmasını tavsiye etmiş olduğu aktarılmıştır.

[12[12]] Bu rivayet, sûrenin tefsiri ile ilgili olarak yer alan bu çeşitli rivayetlere bkz:Taberi, Nisabım, İbn Kesir, Be-gavi, Tabresi, Zemahşeri, Hazin, Alusi Tefsirleri, Ayni'nin Buhari Şerhi, G.19, s.62, et-Tac el-Camili'l-Usul. Kıtabu't Tefsir, Duha Sûresi Tefsiri, 3 yıllık Fetret dönemi Ayni'nin Buhari şerhinde zikredilmiştir. Peygam-berin kendisini dağın tepesinden atmayı düşünecek kadar vahyin kesilmesinden üzüldüğü rivayeti, Taberi Tarihi, c.2, s.52 (Matbaatu'l İstikame)pde yeralmıştır.

Vahyin kesilmesinin üç yıl sürdüğü rivayeti aynı şekilde sağlam değildir. Çünkü gerçekten böyle birşey olmuş olsaydı, bu, davet sürecinin dışındaki bir zaman olmuş olurdu. Bu durumun daveti kabul eden ve Peygamber (s)'in etrafında kenetlenen ihlaslı mü'min-lcrin nefislerinde bile endişe ve hatta şüphe meydana getirmesi İmkan dahilindedir.

Buradaki rivayetlerden doğru olanı üzerinde doğruluk alameti ve ihtimali görüleni, vahyin iki veya üç gün kesilmiş olduğu, ve bir kadının Peygambere "Herhalde şeytanın seni terketti" dediği ve hemen sûrenin indiği rivayetidir. Bu rivayet Buhari ve Müslim'in naklettiği bir hadiste geçmiştir. Peygamber'den birkaç gün vahyin kesildiği, müşriklerin de "Muharnmed terk olundu" demeleri ve derhal bu sûrenin indiğini belirten rivayet ise Müslim ve Tinnizi'nin bir hadisinde geçmiştir[13][13]. Her halükârda, sûreden ilham alarak ve kesintisiz gelen rivayetten de istifade ederek kesin bir biçimde şunları söylemek mümkündür:

1- Risaletin ilk dönemlerinde birkaç gün vahiy kesilmiştir.

2- Bu kesilme, (davet yolunda) bir miktar mesafe aldıktan sonra Allah'ın kendisini yalnız bırakması endişesinden dolayı O'nun nefsinde üzüntü, sıkıntı ve korkuya neden olmuştur.

3- Müşrikler veya Öncelikli olarak Peygambcr'in çağırışına muhalefet hareketine önderlik eden ve O'na şiddetli düşmanlık gösterenler bu olayı suistimal etmişler, alaycı ve kötüleyici bir tavırla, Rabbinin kendisini bırakıp terkettiğini söylemişlerdir. Bazıları da O'nun yüzüne karşı bu tavrı göstermişler. Bu durum O'nun üzüntü ve sıkıntısını arttırmış, nihayet kendisini destekleyen, huzur veren ve kötüleyicileri reddeden bu sûre nazil olmuştur.

Kayda değer hususlardan birisi de şudur: Kur'an'da; Mekke döneminin ortalarında Peygamber (s)'e gelen vahyin kesildiğine delalet eden bazı ipuçları bulunmaktadır ki yeri geldiğinde bunun üzerinde duracağız. Ne var ki, bu Peygamberde bir krize yol açmamış, bundan dolayı o herhangi bir hücuma uğramamıştır. Ayrıca bu, risaletin ilk dönemlerinde ve aşamalarında meydana gelmesinden dolayı böyle bir zamanın olması doğaldır. [14][14]

Peygamber'in Samimiyeti

Sûrenin, Peygamber'i destekleyen ve Rabbinin kendisini terkefmediğini belirten ilk âyetlerini dikkatlice gözden geçiren kişi Peygamber'in iç dünyasında (nefs) meydana getirdiği endişede, hayret uyandıran eşsiz bir samimiyeti yakalar. O'nun Allah'ın RasU-lü, tebliğ ettiği âyet ve bölümlerin de Allah'ın vahyi olduğuna dair derin imanı ortaya çıkar. Zira Peygamber

[13][13] et-Tâc, el-Câmi Lil Usûl, Fi Ahâdisir-Rasul, c.4, s.260

[14][14] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/1161-163.

kendisine birşey vahyedildiğinde onu okumuş, vahiy kesildiğinde vahyin kesildiğini ilan etmiştir. Eğer herhangi bir zamanda İnsanlara yeni bir şey okumamış ise, bu O'na yeni birşey vahyedilmcdiği anlamına gelmektedir. Allah Pey-gamber'e kendisinin yanında Allah'ın gizli, hazinelerinin olmadığı, gaybı bilmediği, kendisinin melek olduğunu iddia etmediğini, insanlara bildirmesini öğretmiştir. Nilekim şu âyetlerde bu husus geçmiştir.

"De ki ben size, Allah'ın hazineleri yorumdadır demiyorum. Gaybı da bilmem, size meleğim de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunarıa uyuyorum" De ki: "Körle gören bir olur mu? Düşünmüyor musunuz?" (En'âm 6/50).

"De ki: 'Ben kendime, Allah'ın dilediğinden başka ne bir fayda ne bir zarar verme gücüne sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim elbette çok mal-mülk elde ederdim. Bana kötülük dokı/nmamıştir. Ben sadece inanan bir kavim için uyarırı ve müjdeciyim" (Araf 71188),

Yunus süresindeki bir âyette de geçtiği gibi Allah. O'na ancak kendisine vahycdilcni tebiiğ etmesini bu konuda bir değiştirmeye güç yetiremeyeceğini insanlara bildirmesini emretmiştir:

"On/ara açık açık âyetlerimiz okunduğu zaman, bizimle buluşmayı ummayanlar: "Bundan başka bir Kur'an gelir veya bunu değiştir"derler. De ki, "Onu kendi tarafımdan değiştiremem. Ben sadece bana vahyohtnana uyarım. Şayet Rahbime karşı gelirsem, büyük bir günün azabından korkarım." (Yunus 10/15) 15[15]

Çocukluğundan Nübüvvetine Kadar Peygamber (S)'İn Hayatı

6, 7, ve 8. âyetlerde, çocukluğundan Allah'ın nübüvvet bahşetmesine kadar, kişisel ve ruhi gelişimi, ekonomik durumu ile ilgili olarak Peygamber (s)'in yaşadığı şartlar değiştirilmiştir. Bu âyetlerde çocukluk dönemindeki yetimliğine, gençliğindeki fakirliğine, din, ibadet ve prensipler itibariyle yöncîimindcki ralli şaşkınlığına işaret edilmiştir.

Bu âyetler yetimlerin sıkıntı, eziklik ve yok olma ile karşı karşıya kaldıkları kendi yetimlik döneminde Allah'ın O'nu koruduğunu ve O'na emin bir koruyucu verdiğini, gençlik döneminde geçim sıkıntısından kurtarıp maişet, dert ve kederinden rahata kavuşturacak biçimde O'na bolluk ve refah içerisinde yaşamayı nasip ettiğini; nefsini temizlediği ve muhkem hidâyet yoluna yöneltip O'nu şaşkınlığından kurtardığını anlatmaktadır.

Rivayetler, neredeyse kesinlik derecesine ulaşan bir tevatürle gösteriyor ki, Hz. Peygamber ilk önceleri dedesi Abdulmuttalib, ondan sonra da amcası Ebu Talib'in iyilik, merhamet, himaye ve gözetimine nail olmuş, sonra amcasının peygamberlik görevinde ona yardım edip

15[15] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/163-164.

kollayacağını vadetmesi ona tam bir güven, özgür davranma gücü vermiştir.

Aynı şekilde yaşadığı toplum içerisinde şerefli bir konuma, geniş mâli imkanlara, güçlü bir ahlaka, akıl ve ruh yapısına, rahat bir yaşam standarlma sahip olan Halice (r) validemizle evlenmesiyle Peygamber (s)'in ekonomik durumunun iyileşmiş ve karşılaştığı maişet zorluklarının sona ermiş olduğu hususu da neredeyse kesinlik sınırına varacak biçimde bir tevatüre sahiptir[16[16]]. Bunun katkısıyla (Rasulullah) iç huzura kavuştu. O'-nun iç dünyası (nefs) hazır hale gelince, kalbi ve zihni Allah'ın nimetleri ve kainat varlıklarla meşgul olmaya; kavminin, gelenek ve akide alanlarında sürdürdüğü sapıklığı düşünmeye başladı. Böylece Peygamber bazı ruhi itikafları gerçeklcştirebildi. Eşi Hatice de bu konuda kendisini teşvik ediyor ve bunun için ihtiyaç duyduğu maddeleri O'na hazırlıyordu. Bu husus "Seyhan"(Buhari ve Müslim)'ın Aİşc'den naklen rivayet ettiği bizim de Alak Sûresi'ni işlerken ele aldığımız hadîste geçmişti. Nihayet rüşdüne erip kemâle ulaşınca, dosdoğru olunca Allah'ın büyük risaletinin kendisine verilmesi şerefine mazhar oldu.

Hatice (r) O'na karşı çok şefkatli ve iyilik sahibiydi, kendisine cesaret veren, destekleyen, himaye ve tasdik edenlerin en güçlüsü idi. Bu durum O'nun sahip olduğu yüce yetenekleri, üzerinde izleri görünen ruhi istidadı, süslenmiş olduğu güzel ahlakı, kendi ferasetiyle kazandığına delalet etmektedir. Peygamber vahiyle ilgili bir durumu haber verir vermez o derhal bunun doğruluğuna inanmış ve zihninde dolaşan (olası bir) korkuyu almış ve şu ebedi sözleri söylemişti: "Hayır, Allah seni asla yardımsız bırakmayacaktır. Çünkü sen iyilik yaparsın, konuğu ağırlar/ikram edersin, (başkalarının) yükünü çeker ve zamanın musibetlerine sabredersin." Bu husus Kalem sûresini işlerken Buha-ri'den naklettiğimiz bir hadiste geçmişti. Peygamberdin şaşkınlığına gelince; rivayetlerinin belirttiği üzere O, kavminin üzerinde olduğu gelenek, ibadet (ayin), ahlak, adet ve inançlar karşısında gençliğinden beri tereddüt ve şüpheli bir tavır takınmıştır. Nitekim, ihtilaf, münakaşa ve ayrılıklarından ötürü Özellikle; Yahudileri, "Hristîyanlar hiçbir temel üzerinde değildirler" derken işittiğinde; birbirlerini Öldürmeye götürecek derecede aralarında şiddetli bir şekilde meydana gelen ihtilaf ve çekişmeyi gördüğünde hiç şüphe etmeden Ehl-i Kitab karşısında da aynı tavrı takınmıştır. Ehl-i Kitab'ın bu durumuna su âyetler işaret etmiştir:

"Yahudiler, 'Hristiyanlar bir temel üzerinde değiller' dediler. Hhstivanlar da: 'Yahudiler bir temel üzerinde değiller' dediler. Oysa hepsi de kitabı okuyorlar. Bitmkycn-ler de tıpkı onların dedikleri gibi demişlerdi. Artık Allah, ayrılığa düştükleri şey hakkında, kıyamet günü aralarında hüküm verecektir." (Bakara 211 IS)

"Allah dikseydi, onların arkasından gelen milletler, kendilerine açık delililer gelmiş olduktan sonra birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat ihtilafa düştüler, onlardan kimi inandı. kimi de inkar etti. Allah dikseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Ama Allah dilediğini yapar". (Bakara 21253)

[16[16]] Bkz. İbn Sa'd, et-Tabakat, c.1.. s.113 vd. iki durum hk. yine bkz.: Heykel, Hz. Muhammed'in Hayatı, 2. Basım, s.105. 132.

Gördüklerinin doğru olup olmadığı konusunda O'nun içinde (bazı) fikirler toplanmakta, şüpheler yerleşmekte idi. O kendisini Allah'ın nimetleri ve evrenin büyüklüğünü düşünmeye, ruhi itikatlara verir, çok geçmeden onun iç dünyası saflaşır ve kalbinde büyük ilahi hakikat nuru yayılır, Allah'ın ilhamı ile bu nura yönelir, onu yöneldiği bir hedef olarak kabul ederdi.

Rivayetlerin aktardığına göre[17[17]] Peygamberin yaşadığı çevrede Arapların ve Ehl-i Kitab'm tabi oldukları şeylerin doğruluğundan şüphe etmeye başlayan bir sınıf oluşmuş, bunlar Peygamber gibi doğru ve hak yolu araştırmaya ve sadece büyük ilahi hakikate yönelmeye başlamışlardı. Bunlardan bazıları, takip elmek için İbrahim'in dinini araştırmak amacıyla dolaşmaktaydı. Peygamber de bu adamların bazıları ile risalct Öncesinde buluşmuştu.

Peygamber (s);in şaşırmışlık döneminde bu sınıftan olduğunu söylerhek mümkündür. Zira O, bu sınıfın diğer fertleri gibi İbrahim dininin sınırlarını öğrenmek ve inanarak bu yolda yürümek istiyordu. Daha sonra O'na temiz bir nefs, zeki bir akıl, kuvvetli bir kalp, yüce bir ahlak, derin bir anlayış nasip oklu ki, bu O'nu diğer sınıf fertlerinden Üstün bir duruma getirdi, O aralarından Allah'ın seçtiği bir peygamber oldu. Allah. O'-nun imanını mükemmellcştirdi, basiretini aydınlattı, şaşkınlığından kurtarıp kesin bilgiye (yakin) ulaştırdı. Nübüvvet için O'nu seçti. Ve daha sonra Ahzab sûresinde, hakkında şöyle buyurduğu büyük görevle O'nu görevlendirdi:

"Ey Peygamber, biz seni şahid, müjdeci ve uyana olarak gönderdik. Ve izniyle, Allah'a daveiçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak... Mü'mirilere, Allah'tan büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele/ Kafir/ere ve münafıklara itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma Allah'a dayan, Vekil olarak O yeter". (Ahzab 33145-48)

Kur'an âyetleri Peygamber (s)'in, nübüvvetine dek peygamberliği ve görev hakkında hiç bir şey bilmediğini kendisine herhangi bir kitabın inmesini beklemediğini belirtmektedir. Nitekim bu husus şu âyetierde geçmiştir:

"Sen o kitabın senin kalbine bırakılacağını ummazdm. Ancak Rabbindcu bir rahmet olarak (bırakıldı). O halde kafirlere arka olma." (Kasas 28/86)

"iste sana da böyle emrimizden bir ruh vahyettik. Sen kitap nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi doğru yola ilettiğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz sen, doğru yola götürüyor sun." (Şura 42/52)

"De ki: "Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım. Ve onu size hiç bildirmezlerdi. Ben ondan önce de aranızda bir ömür boyu kalmıştım. Düşünmüyor musunuz?" (Yunus 10/16)

Bu durum bizi şöyle demeye sevketmekiedir: Gençliğinden olgunlaşmasını) ve kendisine

---

[17[17]] Bkz.: Asru'n Nebi Kitabımızın, IV. kısmının, 5 ve 6 bölümleri; Araplarda Dini Hayat, s. 396. 434. Bkz. İbn. Hişam, Sira, c,1, s.215-323, , c.2, s.103, 177, 178 ibn Sa'd, el Tabakat. c/1, s.202, Razı. Tefsir, c 1. s.369, 370, Usdu'l-Gabe, c.2., 5.327, 329

vahyedilmesine kadar Peygambcr'in geçirdiği bu dönem ruhi hazırlık ve yetişme dönemidir. Bu döneme şaşkınlık (hayret) dönemi denilmesi mümkündür. "Seni şaşırmış bulup hidâyet etmedi mi" âyeti bunu ifade etmektedir. Bizim inancımıza göre; (Dâllen) kelimesi Arapların üzerinde oldukları dalalet, şirk, cahili gelenekleri kas (etmemiştir. "Fehedâ" (hidayet etti) kelimesi de bu (müşrik hayat) içine düştükten sonra Allah'ın onu bu sahadan çıkardığı anlamında değildir. Ancak, ilk kelime Peygamberin içinde yerleşen şaşkınlığı, sağa-sola yönelmeyi, kesin bilgi (yakin) sahiline meyletmeyi, diğeri de O'nun vardığı ve kendisiyle nefsinin huzur bulduğu yakini kastetmiştir.

En'âm sûresinde genci olarak bizim anlattıklarımız Özel olarak cia İbrahim'in dini, O'na yönelmeyi ve tabi olmayı arzu etme hakkında değindiğimiz hususlarda bize ipucu olabilecek bazı âyetler vardır.

"De ki: 'Rabhim beni doğru yola iletti. Dosdoğru dine. Allah'] birleyen İbrahim'in dinine. O. ortak koşanlardan değildi."

"De ki: 'Benim namazım, ibadetim, hayalım ve ölümüm hep alenilerin Rahbi Allah içindir."

"O'nun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben müslümanlann ilkiyim." (En'âm 61161-163)

Bundan başka, müfe.ssirlerin "Seni şaşkın bulup yol göstermedi mi?" ayetine ilişkin olarak rivayet ettiklerine göre[18][18] bu ayet, Peygamber'in çocukluk çağlarında Mekke dağlarında kaybolması, dedesinin ondan endişe duymasına. O'nu uzunca bir zaman araştırıp aramasına ve O'nun başına bir musibet gelmeden bulmasına işaret etmektedir. Biz bu rivayetten tamamen şüphe ediyoruz. Çünkü rivayetle geçen hu olay; rivayetin sahih olmayışı, bizim ortaya koyduğumuz ve Kur'an ayetlerinin de desteklediği en doğru yoruma uzak oluşu bir yana; belirtilmeye ve hatırlat! İm aya değer bir şey değildir. [19][19]

[18][18] Surenin tefsiri hk.: Zemahşeri, Tabresi, Hazin tefsirlerine bkz. Bununla birlikte bu tefsirciler ve müfessir-lenn çoğunluğu dalalet kelimesini bizim açıkladığımız çerçevede tefsir ediyorlar. Bununla ilgili olarak zikredilen üç tefsirin yanında bkz: Taberi, Nisaburi, Beğavi. İbn Kesir ve Alûsi tefsirleri.

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/164-167.

İNŞİRAH SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 94

Nüzul Sırası : 12

Ayet Sayısı : 8

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Peygamber (s)'in teskin edilmesi ve Allah'ın O'na olan yardımının kendisine hatırlatılması konu edilmiştir. Bu süre ile daha önce geçen Duha Sûresi arasında büyük bir benzerlik vardır. Sanki bu sûre daha Önceki sürenin devamı gibidir. Bu iki sürenin tek bir sûre olduğu da rivayet edilmiştir. Ne var ki müîevatir olan bunların iki ayrı sûre olduğudur. Diğer sûrelerde olduğu gibi buniarı da besmele ayırmaktadır. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Biz senin göğsünü açmadık mı?

2- Ve atmadık mı'"2[2] senin üzerinden yükünü3[3].

3- Ki o sırtını çatırdatmjştı4[4].

4- Senin şanını yüceltmedik mi?

5- Muhakkak her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

6- Evet, her güçlükle beraber bir kolaylık vardır.

7- O halde boşaldığın'5[5]' zaman çaba sarfet'6[6]'.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/169.

2[2] Vada'nâ Azalttık, hafiflettik demektir.

3[3] Vizrake "Yükünü" anlamındadır.

4[4] Enkada zahrak Seni yordu, sana ağır geldi demektir.

5[5] Ferağfej Boşalciın, işini bitirdin anlamına gelmektedir.

6[6] Fensab Çaba sarfet demektir.

8- Rabbine yönel[7[7]].

Bu sûrenin âyetleri de daha önceki Duna Sûresi gibi Peygamber (s)'e yöneliktir. Ayetler Allah'ın O'na olan yardımını hatırlalmış, O'nu teskin edip desteklemiş veya Allah'a ibadet ve OTna yaklaşmaya teşvik etmiştir.

Bazı rivayetler' [8[8]]bu sûre ile Duha Sûresi'nin tek bir sûre olduğunu Tabîûn'dan olan Tâvûs ve Ömer b. Abdi'l-Aziz'in bu ikisini besmele ile bölmeden birlikte okuduğunu belirtmektedir. Ne var ki, Ebu Bekr'in hilafeti döneminde yazılan mushafın tertibine göre çoğaltılan Osman rhushafina ulaşan ve bizim de Pcygambcr'dcn o şekilde intikal ettiğine inandığımız tertibe uygun olan, bu ikisinin besmele ile ayrılan iki sûre olduğudur.

Görülen o ki, iki sûrenin birbirine benzemesi ve peşpeşc gelmeleri, rivayet sahihse bazı tabiileri bu ikisini tek bir sûre olduğunu söylemeye sevketmişlir. îki sûre arasındaki benzeyiş ve bunlardan birinin diğerinin peşinden gelmesi bu sûrenin zaman, bağlam ve konu yönünden önceki (Duha) sûrenin devamı mesabesinde olduğunu veya vahyin kesilmesinden sonra, kavmin kötülük ve zorluk görmesinden ötürü Peygamber (s)'i inciten ikinci bir sıkıntı halinde indiği izlenimini vermektedir. Sûre yatıştırıcı, sevindirici bir üsluptadır. Zira, O'nun göğsünü (sıkıntısını) açan kendisine çok ağır gelen yükü hafifleten ve O'nun şerefini yücelten Allah'ın -ki bu Allah'ın kabul ettiği bir şeydir- O'nu kendi halinde bırakması, yaşadığı zorlukları devam ettirmesi mümkün değildir. Öyleyse O'na düşen dayanıklı olması ve sabretmesidir. Çünkü her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır. Evet her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.

Görüldüğü gibi. göğsün açılmasıyla kastedilen, Peygamber (s)'e Allah'ın bahşettiği hidâyet ve kesin bilgidir. Yükün hafifletilmesi, O'nun iç dünyasındaki şaşkınlığından kurtarılması, şerefinin yüceltilmesi ise O'nun büyük nübüvvet vazifesi için seçilmesi anlamına gelmektedir.

Zorlukla beraber kolaylık olacağı hakkında iki kez vurgu yapılması Peygamber (s)'in şiddetli bir engelleme ve zorlukla karşılaşacağını bundan ötürü de onun içinde işin kolaylık ve başarı ile sonuçlanacağına dair bir müjde ve yatıştırma vardır. Buna benzer bir müjde de, Allah'ın razı olacağı ve daha hayırlı olacağını vadetmesi tarzında daha önceki sûrede yer almıştır.

Şüphe yok ki bu tekid ve aynı şekilde günlük işinden boşalır boşafmaz boş. kaldığı ve meşgul olmadığı anlarda (Allah'a) yönelmenin emredilmesinin, Peygamber (s)'in sü-kûnet/nefs ve ruh kuvveti hissetmesinde etkisi vardır. Bu durum O'nun zorluklara karşı koyması,

---

[7[7]] İlâ rahhikeferğab Şevkle Rabbine / ibadete yonel demektir.

[8[8]] Bkz. Nisaburi (Garaibu'l-Kur'an) , sûrenin tefsiri.

engellemelere aldırış etmemesi, insanları davet etmek görevinde yoğunlaşıp kendini buna adaması, zafer verilene, zorluk kolaylığa dönünceyc ve Allah'ın sözü en yüce oluncaya dek sabır ve sebat göstermesine çok büyük katkısı olmuştur.

Hiç kuşkusuz burada süreklilik arzedecek şekilde Allah'a ve genellikle de hayra davet eden her mesaj sahibinin, amacına ulaşana dek, ruhi kuvvet, iç huzuru, gönül rahatlığı ve bu yolda fedakarlık, zorluklarla mücadele ve yükleri omuzlamak durumunda olacağı, kalbi imanla ve Allah'ın azametİylc dolduğu, sadece ona yönelip onun dışındaki varlıkları küçümsediği zaman zorluklardan sonra kolaylığın geleceği vurgulanmıştır. 9[9]

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/170-171.

TİN SÜRESİ

Kur'an'daki Sırası : 95

Nüzul Sırası : 28

Ayet Sayısı : 8

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede insan yaratılışı ve yeteneklerine dikkat çekilmiş, iman ve salih amelden sapmak süreliyle uçuruma yuvarlanması olasılığı hatırlatılmış, ahiret günü insanların amellerinin karşılığının verileceği, bunun ise, Allah'ın adalet ve hikmetine uygun olduğu vurgulanmıştır. Süre, yöneltme/tevcih ve arz itibariyle umumi bîr özelliğe sahiptir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1 - Tin ve zeytine andolsun,2[2]

2- Sina Daği'naf' andolsun,

3- Ve bu güvenli şehre3[3]' andolsun ki,

4- Biz insanı engüzel bir biçimde4[4]' yarattık.

5- Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik.

6- Yalnız iman edip salih amel işleyenler hariç, onlar için kesintisiz bir mükafat vardır.

7- Böyle iken sana ahiret cezasını yalanlatan nedir?

8- Allah, hüküm verenlerin en iyisi değil midir?

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/283.

2[2] Tur-i sînîne "Tıır-ı Sînâ" demektir. Kur'an'da geçtiği üzere, Allah'ın Musa (a) ile konuştuğu Sina yarımadasındaki dağın adıdır.

3[3] el-Beledî' l-Emin Mekke. Kur'an'da geçtiği üzere burada kan dökülmesinin haram kılınması buraya sığınan herkesin güven içinde olmasına işaret edildiği için "emin" olarak nitelenmiştir,

4[4] Ahsen-i Takvim En güzel biçimde ve mükemmel olarak demektir.

Sûrede, Allah'ın insanı en güzel biçimde yarattığı, onu donattığı ve bahşettiği yetenek ve kuvvetlerle mükemmellcştirdiği, sonra ilahi katında kendilerini sürekli mükafat vereceği iman ve salih amel sahipleri hariç onu aşağıların da aşağısına yuvarladığına dair ilahi bir yemin bulunmaktadır. Sûre, insanı ahiret günündeki hesabı inkar etmeye yönelten sebebin sorulmasiyla, Allah'ın hüküm verenlerin en hayırlısı olduğu ve onun bu vasfının böyle bir hesap gününü dilediği şeklinde cevap verilmesiyle sona ermiştir.

İman edip salih amel işleyenlerin istisna edilmesinden Öyle anlıyoruz ki, Allah'ın en derin uçuruma yuvarladığı insanlar, iman etmeyen ve salih amci işlemeyenlerdir. Nitekim salih müzminlerin eylemleri onları Allah'ın rızası ve onun sürekli mükafatını elde etmeye ulaştırdığı gibi, bunların eylemleri kendilerini iyi durumdan kötü duruma çevirmiştir. Özellikle de Necm, Şems ve Leyi sûrelerinde olmak üzere daha önceki Kur'an açıklamalarına uyan bu yorum, "Radcdnâhu Esfele Sâfilîn" ifadesinin bir üslûp özelliği taşıdığını göstermektedir. Allah Teala insanı en güzel surette yaratmış, ona bazı kuvvet ve yetenekler bahsetmiştir ki, ona yakışan hidayeti tercih edip saadete ulaşmasıdır. Şayet hidayete yüz çevirirse uçurumların en derinine yuvarlanmış olur. Şu ayetler de bu yorumu desteklemektedir: "(Allah), O'nunla bir çoğunu sapıtır ve O'nunla bir çoğunu yola getirir. O'nunla sadece fasıldan saptırır. Onlar ki, söz verip bağlandıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar, Allah'ın birleştirilmesini istediği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar, işte ziyana uğrayanlar onlardır." (Bakara 2/26-2 7)

"inkar edenler: "Ona Rabbinden bir ayet indirilmeli değil miydi? diyorlar. De ki: Allah dilediğini saptırır. Yöneleni de kendisine iletir." (Rad 13127)

"Allah, inananları dünya hayatında da ahirette de sağlam sözle tespit eder. Allah, zalimleri de saptırır ve Allah, dilediğini de yapar." (ibrahim 14127)

Tin ve zeytûn hakkında değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre bunlar bilinen iki meyvenin adıdır. Allah birçok faydasından dolayı bu iki meyveye yemin etmiştir. Bir başka görüşe göre ise, "Tin" Dimeşk Camii'ni, "Zeytûn" ise Kudüs Camiini sembolize etmektedir. Bunlardan başka içerisinde zorlamalar ve gariplikler bulunan bazı görüşler daha bulunmaktadır[5][5].

Bize göre bu ikisi (Tin ve Zeytûn) ile eski zamanlardan beri incir ve zeytin bağları ile tanınmakta olan Filistin'e işaret edilmek isteniyor olabilir[6][6]. Bu, Kur'an'ın ilk dinleyicilerinin (okuyucularının) da bildikleri bir durumdu. Öyle ki, İsa (a) ve ondan önce bazı peygamberler Filistin'e peygamber olarak gönderilmişlerdir. (Bu şekilde) Allah'ın yemin ettiği isimlerde bir

---

[5][5] Sûrenin tefsiri için bkz. Taberi, Nisaburi, İbn Kesir, Begavi, Tabresi, Hazin ve Muhammed Abduh. Amme Cüzü Tefsiri.

[6][6] Bu şöhret çok eskiye dayanır. Tevrat'ın Tesniye Bölümü, Bab 6'da geçtiğine göre, Allah israiioğulları'na bu bağları bahsetmiştir ki, orada şöyle bir pasaj vardır: "Ve vaki olacak ki, şehirleri, senin doldurmadığın bütün iyi şeylerle dolu evleri ve senin kazmadığın kazılmış sarnıçları ve senin dikmediğin bağları ve zeytinleri sana vermek üzere, seni Mısır diyarından çıkaran Rabbi unutma." Tesniye 6/10-12

tenasüh (örtüşme) sözkonusudur. Zira, Allah risalel ve vahyi ile şereflendirdiği üç bölgenin adına yemin etmiştir. Bunlar Mekke, Filistin ve Tûr-i Sina'dır. 7[7]

7[7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/284-285..

ALAK SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 96

Nüzul sırası : 2

Ayet Sırası : 19

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Rivayet edilen bütün nüzul sıraları bu sûreyi ilk nazil olan sûre sırasına koymaktadır. Çoğunluğa göre; sûrenin ilk beş ayetinin Kur'an'ın ilk nazil olan ayetleri olması bu görüşü yaygınlaştırmışîır. Çünkü, kalan ayetler ve bunların üslupları; sûrenin ilk beş ayetinden bir müddet sonra nazil olduklarını göstermektedir. Ancak bu müddet, sûre ayetlerinin de gösterdiğine göre; pek uzun değildir.

İlk beş ayette, Hz. Peygamber fs}'e okuma emri ve Allah'ın insana verdiği ilmin gösterilmesi; diğer ayetlerde ise Peygamber'e karşı koyarak, malı ve makamı ile gurura kapılan azgın kişiye hücum edilmesi; görevini yaparken, tavırlarında ve o kişiye aldırış etmeme konusunda Peygamberin desteklenmesi konuları vardır. [1][1]

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla

1) Yaratan Rabb'inin adıyla oku

2) O insanı alaktan [2][2]yarattı.

3) Oku! Rabb'in en büyük kerem sahibidir.

4) O, kalemle (yazmayı) öğretti.

5) İnsana bilmediğini öğretti.

Buhari'nin Hz. Aişe (r)'den naklettiği ve bizim de biraz sonra bir hadiste zikredeceğimiz gibi;

---

[1][1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/17.
[2][2] 'Alak Pıhtılaşmış kan

bu ayctİer nüzûİ yönünden Kur'an'ın ilk ayetleridir. Bununla birlikle; Kalem, Müddessir, Müzzemmil gibi bazı sûrelerin ilk ayetlerinin, Fatiha ve Duha gibi sûrelerin ilk nazil olanlar olduğunu belirten başka rivayetler de vardır. Fakat Alak sûresinin ilk ayetlerinin, ilk kez nazil olduğunu belirten hadisler sened yönünden daha kuvvetlidir. Ayrıca ayetlerin içerikleri de bu ükliğin doğru olduğunu göstermektedir3[3].

Ayetlerde, davetin emredildiğine dair açık bir ifade yoktur. Bunlar sadece dikkat çekmek ve hazırlık içindir. Müteakip ayetler, Peygamber (s) davet ve namazına başladığı zaman, bazı azgınların O'na engel olmalarını gösteren bir sahneyi içermektedir. Makul olan; bu ayetlerin yalnız nazil oldukları, sonra da davet ve bunun prensiplerinin yer aldığı diğer Kur'an ayet ve sûrelerinin nazil olduğu; bu sûrenin, ilk ayetlerinin, ilk nazil olan ayetler olduğundan dolayı nüzul sırasında birinci sıraya konmasıdır. 4[4]

Hz. Peygamber (S)'E İnen İlk Âyetler

Buharı ve Müslim'in, Aişe (r)'den naklen rivayet etliği bir hadisle geçtiğine göre; bu ayetler, Hz. Peygamber (s) Mekke dağlarından biri olan Hira'daki bir mağarada ibadete çekilmiş olduğu sırada, bir Ramazan gecesinde nazil olmuştur. (Hz.Aişe'nin anlattıkları) §u şekilde geçmektedir:

"Rasulullah (s)'a vahiy uykuda, doğru rüya şeklinde başlamıştır. Gördüğü her rüya, sabah aydınlığı gibi apaçık çıkardı. Sonra kalbine yalnızlık sevgisi atıldı. Azığını alıp Hira'daki mağaraya çekilir, orada bir kaç gece yalnız başına (ibadet eder) sonra Hatice'nin yanına gelir, bir o kadar zaman için yine azık alır (mağaraya döner)di. Nihayet bir gece mağarada iken kendisine hak (vahy) geldi. Melek geldi ve "Oku" dedi. (Peygamber) "ben okuma bilmem" dedi. (Allah Rasulü anlatmaya devam ediyor:) "Meiek beni tuttu, gücüm tükeninceye dek beni sıktı, sonra bıraktı ve "Oku" dedi. "Ben okuma bilmem1' dedim. "İkinci kez beni tuttu gücüm tükeninceye dek beni sıktı, sonra bıraktı. Yine "Oku" dedi, "ben okuma bilmem" dedim. Üçüncü kez beni sıktı, bıraktı ve "Yaratan Rabbinin adıyla oku...insana bilmediğini öğretti" diye okudu.

Ayetlerin, geceleyin ve Ramazan ayında inmiş olduğu başka Kur'an ayetleriyle des-teklenmiştir. Bunlardan birisi; "Ramazan ayı öyle bir aydır ki; insanlara yol gösterici; hidayeti, doğruyu ve yanlışı birbirinden ayırdcdip açıklayın olarak Kur'an. o ayda in-

---

3[3]Daha doğrusu döllenmiş yumurta ç.n."

1} Taberî, İbn Kesîr, Tabresî ve diğer tefsirlerden bu sûrenin tefsirine bkz. Aynı şekilde bkz: Sdyûtî, el-İtkân i/24 vd. (Daha önce belirtilen basım). Cilt, bölüm ve sayfa belirttneksizin sadece tefsir kitabı veya yazarının adın* zikretmekle yetiniyoruz. Çünkü tefsir kitaplarının birçok baskıları vardır. Bizim kendinden nakii yap-tığımız basım okuyucunun elinde olmayabilir. Bu metodumuz herhangi bir basımdaki ilgili bölüme başvurmasını kolaylaştırmaktadır. Nilekim bu daha açık bir yoldur.

4[4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/18.

dirilmiştir" (Bakara 2/185) ayeti, diğeri; "Biz onu mübarek bir gecede indirdik; kuşkusuz biz uyarıcılarız" (Dıihan 4413) ayeti, bir diğeri de; "Biz O'nu Kadir gecesinde indirdik" (Kadir 97/1) ayetidir.

Ayetlerden anlaşıldığına göre; okuma emri ile; kendisine vahyedilen şeyleri okuma, Hz. Peygambcr'in, seçilmiş olduğu büyük göreve dikkatinin çekilmesi, bu görevin, p-nun zihnini kuşatması gerekli temel düşünce olması ve işlerinde başkasını değil her an O'nu hatırlamasının öğretilmesi amaçlanmıştır.

Bu türden ayetler, okumaya, yazmaya, ilme ve bu nimetlere ait kabiliyetin sadece kendisine tahsis edildiği insana değer verildiğini ani atın aktadır. Kur'an'ın bu şekilde başlaması, değer vermenin dozajını arttırmaktadır. Bu nimetlerin sanki Allah'ın bahşetmiş olduğu ve insanların bunlardan dolayı şükretmesi ve elde etmek için gayret etmesi gereken nimetlerin başında olması istenilmiştir. Kur'an, bu kıymet verme bakımından; ilme, okuma ve yazmaya en büyük ve en güçlü ilk dini davetçi /yönlendiricidir. '"İnsan" ifadesi eşit olarak erkek ve kadını kapsamakla; böylece Kur'an daveti iki insan cinsini de kuşatmış bulunmakladır.

Burada, bütün seviyelerden yüce olan. Kur'an'ın söze güzel başlama özelliğine; İslam daveti, onun boyutlarının azametine ve ebediliğini sağlayan unsurlarının kuvvetine İşaret eden yüce ve eşsiz bir durum vardır.

Anlaşıldığı kadarıyla, insanın alaktan yaratılmasına işaret edilmesi ile anatomik bir gerçeğin anlatımı amaçlanmam ıştır ve diğer canlıların dışında, alaktan yaratılmanın sadece insana has kılınması da söz konusu değildir. Ancak, maddesel görüntüsü çok hakir bir şey (nıeni)den görüntü, uzuvlar ve duyu organları itibariyle; mükemmel bir (tür olan) insanın ortaya çıkartılmasında, Allah'ın ve O'nun koyduğu tabiat kanunlarının tecellîlerinden birisine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Ayette insan erkek cinsini ifade edecek şekilde geçmiştir. Çünkü ayetlerdeki hitabın konusunu bir erkek teşkil etmektedir'. Bu, Kur'an'ın umumi üslûbudur ki, insanların akıl ve hislerinin idrak etme kabiliyetlerine uygun düşen ortamlarda, çeşitli sınıflara yöneltilmiş olan, öğüt vermek ve Hidayet etmek amacını taşıyan bir özelliğe sahiptir.

Hz. Pcygamber'e bazı işleri yapması ve bazı sözleri söylemesini cmretmesiylc başlayan sûreler çoktur ki, bunların, sûre girişlerindeki Kur'an nazmının üsluplarından birisi sayılması mümkündür. 5[5]

6)Hayır, insan azar;6[6]

7)Kendini zengin (müstağnİ-yeterli)7[7] gördüğü zaman.

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/19-20.
6[6] Yetğâ Düşmanlık ve azgınlıkla haddi aşıyor.

8) Ama dönüş Rabb'inedir.

9) Gördün mü şu engelleyeni

10) Namaz kılarken bir kulu (namazdan)?

11) Gördün mü, ya o (kul) doğru yolda olur,

12) Yahut takvayı[8[8]] emrediyor ise?

13) Gördün mü ya bu {engelleyen hakkı) yalanlıyor ve yüz çeviriyor' [9[9]]İse?

14) Allah'ın, kendisini görmekte olduğunu bilmedi mi o?

15) Hayır'[10[10]] eğer bundan vazgeçmez ise perçem(in)den'f [11[11]] yakalarız'[12[12]].

16)O yalancı günahkar perçem(den)!

17) Ozaman o gitsin de meclisini[13[13]] çağırsın.

18) Biz de zebanileri'[14[14]] çağıracağız.

19) Hayır, ona boyun eğme; (Rabbine) secde et[15[15]] ve yaklaş![16[16]]

Sûrede Yer Alan Konular

1) Umumi bir şekilde, insan ahlâkında var olan bir gerçek vurgulanmıştır. İnsanlardan birçoğu kendilerini güçlü hissettiklerinde ve diğer insanlardan müstağni/zengin olduklarını düşündükleri zaman, kibirlenerek haddi aşmaktadırlar. Sûrede yeralan bu ayetin üslûbu, bu ahlâki tutumu kınama tarzındadır.

[7[7]] İsteğnâ Kendisinin yeterli olduğunu zannetti veya kendisini zengin gördü.

[8[8]] et-Takvâ Salih amel ile Allah'ın azabından korunmak.

[9[9]] Tevcliâ Çağrıya kulak asmaksızın ve önem vermeksizin gitti.

[10[10]] Keİlâ Reddetme sözcüğüdür. İltifat (aöz akışının değişmesi), reddetme, kınama, istidrak (hatayı doğru ile ıslah edip düzeltmek), tespit ve nehyetmek gibi amaçlarla kullanılmıştır. Bu kelime Kur'an'da çok yerde geçmiştir. Bu durum, bahsedilen edatın Arap dil/konuşma üslûbunda yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir,

[11[11]] en-Nâsiye Yüzün Ön kısmı veya alın. saçın ön tarafı (perçem).

[12[12]] es-sefa Kuvvetle tutmak veya çekmek, şiddetli bir şekilde tokatlamak.

[13[13]] Nâdiye Bİr toplumun meclisi, burada kastedilen; meclis ehli (toplumun ileri gelenleredir.

[14[14]] ez-zebâniye Azap etmekle görevli (melek)ler.

[15[15]] Uscud Allah'a secde etme emri. Secde; Allah'a ibadet elmek, tazim göstermek ve ona boyun eğmek anlamına gelmekledir.

[16[16]] İkterih Secde ile Allah'a yaklaş.

2) İnsanlar Allah'a dönecekleri ve O'nun huzura çıkarılacakları gerçeği ile öğütlenip uyarılmıştır.

3) (Kendisi) hak ve hidayet üzere yürümesine rağmen Allah'ın kullarından birine saldıran ve namazına engel olan, Allah'ın davetini yalanlayıp ondan yüzçevircn kişi kınanmış; Allah'ın kendisini gözettiğine, günah ve kötü tutumlarını gördüğü şeklinde, bilmeyen ve dikkate almayan bu kişiye uyarı ve istifaham-i inkari (olumsuz soru) üslûbu ile hatırlatmada bulunulmuştur.

4) Bu inkarcı, saldırgan ve art niyetli şahıs; helak ve perişan edici bir üslupla tehdit edilmiş, ona meydan okunmuş ve uyanda bulunulmuştur. Kişi, azgın tutumundan vazgeçmezse Allah onun yalancı ve günahkar perçeminden tutup, sürükleyecektir. Bu (adam), kavminin ileri gelenlerini, kendilerine yardım etmeleri için çağırdığında: Allah da onların defterini dinmek için azab vermekle görevli zebanileri çağıracaktır.

5) Risalet görevi ile Hz.Peygamber (s) desteklenmiştir. Bu saldırgandan korkmanın bir mânâsının olmadığı; kişinin Allah'ın buyurduğuna icabet edip, önem vermesi ve O'-na secde edip yaklaşmasının gerektiği vurgulanmıştır.

Kur'an üslûbunda yaygın olarak geçtiği üzere, ilk üç ayel daha sonraki ayetler için bir giriş mahiyetindedir. Bunları izleyen ayeüer nebevi çağrının ilk aşamalarındaki sahnelerden birini içermektedir. Şöyle ki; ayetler (müşriklerden) ileri gelen azgın bir kişinin; namaz kılarken, Allah'a ve takvaya çağimken, -daveti yalanlayıp yüz çevirmesi şöyle dursun- Hz. Peygamber (s)'e saldırmasını anlatmakladır. [17[17]]

Risaletin Başlangıcında Açıkça Davete Başlanması

Alak süresindeki bu sahne, nebevi davetin gizli olarak başladığı[18[18]] şeklinde nakledilen rivayetlerin aksini göstermekte ve davetin aşikâr olarak başladığını; Hz. Peygamber (s)'in bu yeni namazına açıkça devanı ettiğini ispatlamaktadır. Kalem. Müzzemmil. Müddessir, Tckasür, Maun ve Kafinin gibi, ilk nazil birçok sûrede anlatılmaya devam edilen benzer sahneler de bu fikri desteklemektedir. Rasûlullah'ın bazı ashabının sözlerini nakleden hadislerde yer alan (aksi bilgi) karşısında söylenilmesi mümkün olanın hepsi şudur: Hz. Ömer'in İslam'ı kabulü kıssasında geçtiğine göre; niüsliîman olduktan sora ''Biz hak üzere miyiz yoksa batıl üzere mi?" diye sormuş; RasûluSlah (s) O'na; "Evet, biz hak üzereyiz" diye cevap vermiş; Ömer de, "O halde bu gizlilik niye" demişti. Yine İbn Mcsud'dan rivayet edildiğine göre; O, "Ömer müslüman olduktan sonra güçlü hale geldik. Ömer İslam'ı kabul

---

17[17] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/21-22.

18[18]

Bkz: es-Sîreiu'l-HalebJyye, 1/330 vd

edinceye dek biz açıkça ve güven içerisinde Kabe'de namaz kılamıyorduk" demiştir. (Buradan anlaşıldığı üzere) Peygamber -arkadaşlarını korumak amacıyla- namaz ve onlarla toplanma konularında uyanık ve temkinli olmayı gerekli görüyordu. Ancak. O'nun insanları daveti açık bir biçimde devam çimekleydi. İşte bu (açıklık); davetin hedefi, Peygamber'in Allah'a ve risaletine imanı ile uygun düşen makul bir görüştür.

Anlaşılan o ki, bu ayetler ilk beş ayetten bir müddet sonra; davet emri, davetin prensip ve bedellerinden bir bölümünü içeren Kur'an cümlelerinin inişinden ve Peyuam-ber'in, davetinde bir iki adım ileri gitmesinin akabinde nazil olmuştur. Zira o insanlarla ilişki kurmaya, onları davel etmeye, müjdelemeye, uyarmaya, Kur'an'in ayet ve sûrelerinden kendisine vahyedilenleri onlara okumaya ve açıkça namaz kılmaya başlamış, sonra (sûrede işaret edilen) "azgın kişi" O'na engel olmuş; sonuçta ayetler uyarıcı, kına-yıcı, hatırlatıcı ve sert bir üslupla inmiştir.

Sûre oluşacak biçimde buradaki ayetlerin ilk beş ayete katılması; Kur'an sûrelerinin baştan itibaren toplandığını ve sûrenin ihtiva ettiği olayın çok sonra meydana gelmediğini göstermektedir. Belki bu sahne davete düşmanlık gösterme ve davet sahibine saldırma olaylarının ilklerindendir ki (söz konusu) sahneyle alâkalı ayetlerin, daha önce na?i! olan ayetlere katılması bunu kanıtlamakladır. [19][19]

Mekke Liderlerinin Karşı Tavrı

(Alak'ta anlatılan) azgın kişi, çok kuvvetli ve şiddetli bir üslupla tehdid edilmiş, ona meydan okunmuş, uyarılmış ve kınanmıştır. Kendisine yardım edip yanında yer alabilecek hiç bir kimsenin Peygamber (s)'e iman etmediği düşünüldüğünde, bu şiddetin mahiyeti daha iyi anlaşılmaktadır. İnsan; Peygamber (s)'i'n şimşek çakması gibi, avazı çıktığı kadar "hayır, hayır (kellâ, kellâ)'1 diye haykırdığım, müşriklerin ileri gelenlerine ve bunların güçlerine aldırış elmeden, Kur'an'da yer alan ateşli kınama, lehdid. meydan okuma ve uyarı sözcükleri ile seslendiğini, dahası O'nun hiç bir kuşkuya kapılmadan Rasûlullah'ın kuşanmış olduğu ve edindiği bu cesaretin. O'nun hislerini (benliğini) kaplayan kuvvetli, derin bir imandan kaynakladığını idrak edecektir. (Öyle ki o iman). Allah için olmadığı takdirde; Peygamber'in hiç bir azamet, kuvvet ve otoriteyi, kabul elmemesine, Allah'ın dışındaki herşeyi; korkulmayacak kadar zayıf, kendisine herhangi bir fayda ya da zarar veremeyecek veya Allah'ın dini önünde durup O'na davete engel olamayacak şeylcr olarak görmesine sebep olmuştur. Böylece, ahlâk yüceliği, yürek kuvveti ve iman derinliği yönünden Rasûlullah'ın kuşandığı nitelikler daha iyi anlaşılmaktadır. Nitekim bu husus Kalem süresindeki "Sen yüce bir ahlâk üzerindesin" ayetinde Allah'ın Övgüsüne konu olmuştur.

---

[19][19] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/22-23.

Ayetlerin korkunç şiddet ve kuvvetinden anlaşıldığına göre rabbânî hikmcl: Pcy-gamber'i ve O'na iman eden az sayıdaki arkadaşlarını desteklemek ve ansızın kendisini çarpan bir şiddet ve kuvvetle, güçlü (müşrik) lidere karşı koymak için: Pcygamber'e karşı koyan güçlü liderlerden ilkine bu üslupla cevap vermeyi gerekli bulınuşiur. Kuskusuz Peygamber (s) ayetleri arkadaşlarına okumuş, ayetler de onların ruhlarını kuvvetlendirmiş ve imanlarını arttırmıştı. Bu ayetler muhatabına ve onun meclisine (nâdiy) ulaşmış, şiddeti ile onları perişan etmiş: Peygamber'in beslendiği ruhsal kuvven hisselmelerini sağlamıştı. (Engelleyici) güçlü lidere ve onun meclisine aldırış etmeden; bu şekilde Pcygambcr'in görevine devam etmedeki kuvvet ve kararlılığı artmıştı. Taberî'nin rivayet ettiğine göre; ayetlerin kasdettiği kişi; İslâm Tarihi'nde "Ebû Cehil'' olarak tanınan Amr b. Hişâm el—Mahzûmî'dir. Bu adam, müşriklerin büyük liderlerinden. Peygamber (s) ve O'nun asaletinin en şiddetli düşmanlarından ve O'na karşı müşrikleri provoke edenlerdendi. Rivayete göre; (Ebû Cehil) Peygamber (s)'e engel olunca, Peygamber (s) O'nu azarlamış, kınamış ve tehdit etmiş; Ebû Cehil de "Bu vadide en çok nâdîsi (taraftan) olan kişi olduğum halde beni nasıl tehdid ediyorsun?" demiştir. Bir başka rivayete göre ise (bu adam) "Eğer O'nu tekrar namaz kılarken görürsem; boynunu çiğneyeceğim" demiş, Peygamber (s) Kabe'nin avlusunda namaza devam etmiş, nihayet O'nu Ebu Cehil görmüş (dediğini yapmaya yönelince) sanki kendisini korumak için ellerini kaldırarak birdenbire geri dönmüştür. "Ne oldu sana" diye sorulunca, ^Benim İle O'nun arasında ateşlen bir hendek vardı ve aramızdaki bölükler karardı'1 demiştir.

''Fe'l-yed'u nâdiyeh" (Meclisini çağırsın) cümlesinde geçtiğine göre; Ebu Cehil, Peygamber (s)'e karşı tutum/tavrında yalnız başına değildi. Buradaki ayetlerden sonra değişik münasebetlerle ük kez inen ayetler bunu kanıtlamaktadır.

"Nâdiyeh" ifadesi İle; Mekke'deki önde gelen Kurcyş ailelerinin reisleri olan lider tabakast (Ehlu'1-hall ve'l Akd: Danışma kurulu)nın toplandıkları "Dâru'n-Nedve"nin kastedilmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Bu yer Kabe'nin yakınındaydı. Bilgiler doğru ise şunları söylemek uygun düşmektedir: Resmi makamlar, Peygamber (s)'in açıkça, insanların daha önce alışık olmadıkları tarzda namaz kıldığını: insanları, takip edegeldikieri şeylere ters düşen yeni çıkmış bir dine açıkça davet ettiğini gördüler ve O'nun durdurulması kararım aldılar; bu görevi uygulamayı üyelerinden birine havale ettiler veya bu üye diğerlerine göre davete daha şiddetli düşman (olduğundan) engelleyici/karşı koyucu diye, özellikle belirtildi. [20[20]]

Namaz/Salât Kelimesine Dair

Namaz (salâl) kelimesinin ilk kez yer alması (geçmesi) dolayısıyla diyoruz ki: Namaz, dil

[20[20]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/23-24.

yönünden dua ve bereket anlamlarına gelmektedir. Şu ayetlerden de anlaşılacağı üzere; salât kelimesi bu iki anlamda Kur'an'da yer almıştır:

"O (Allâh)dur ki; sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmet (sa-laî) etmekte melekleri de (dua etmektedir)" (Ahzah 33/43).

"Allah ve melekleri Peygamber'e salât etmektedir. Ey inananlar siz de O'na salâl ve içtenlikle selam edin. (Ahzah 33/56)

"Bedevi Arap/ardan kimi de var ki, Allah'a ve Ahiret gününe inanır, verdiğini Allah katında yakın dereceler kazanmağa ve Elçi'nin dualarını (salavât) almaya vesile sayar" . (Tevhe 9/99)

Aynı şekilde kulun, mabuduna ibadet etliği (bilinen) hususi şekil de kastedilmektedir. Nitekim bu anlam Alak ve diğer sûrelerde de vardır. Buradaki iki anlam birbirine yakındır. Belki de aslolan biricisi (dua)dır; özel olarak ise mabuda yönclip dua etmek olan ibadet anlamında kulanıimıştır.

"Salât" kelimesine, mutlak olarak İbadete ail hususi şekil anlamı verilmesi İslam'dan sonra ortaya çıkmış bir durum değil; aksine bu bi'seüen önce de var olan bir kavramdı. Nitekim Enfal sûresi 35. ayet bunu göstermekledir. "Onların Be\fııllah yanındaki namazları ıslık çalmadan ve el çırpmadan ibarettir"?[21[21]] . Burada müşriklerin Kabe etrafında eda ettikleri dinsel ayinler "salât" kelimesiyle ifade edilmiştir.

Buna rağmen rivayetler; bilinen İslarni saiât (namaz) şeklinin, meleğin emriyle Peygamber (s)'ifı edâ ettiği ilk namazdaki şeklin aynısı olduğunu belirtmektedir[22[22]] .

Zira rükû, secde ve kıyam tabiilerinin Kur'aıfda geçmesi, müşriklere bir yerde secde başka bir yerde rükû etmelerinin emredİlmesi; namaza ait bu şekillerin, bi'sellen önce de bir ibadet ve namaz şekli, Allah'a ya da sair mabudlara boyun eğmenin bir göstergesi olarak bilinip tekrar tekrar yapıldığını göstermektedir. Nitekim bu husus şu ayetlerde geçmiştir:

"ibrahim ve ismail'e: Tavaf eden/er, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temizleyin!" diye emretmiştik." (Bakara 2/125)

"Bir zamanlar ibrahim'e Kabe'nin yerini açıklamış (ve ona şöyle enırctmiş)tik: "Bana hiç bir şeyi ortak koşma ve tavaf edenler, ayakta duranlar, rükû ve secde edenler için evimi temizle." (Hacc 22/26)

"Onlara Rahman'a secde edin! dendiği zaman : "Rahman nedir? Senin bize emrettiğine secde eder miyiz hiç " derler. Ve (bu), onların nefretini arttırır." (Furkan 25/60)

[21[21]] Zamahşerî'nin Keşşaf tefsirinde geçtiği üzere; "Mükâ" ıslık çalma; "Tasdiye" ise el çırpmak, alkış anlamındadır.

[22[22]] İbn-Hişam, i/229 vd., es-Siret'ul-Halebiyye, 1/263 vd.

"Onlara rükû edin denildiği zaman rükû etmezler." (Mürselal 77/48)

Rivayetlerde geçtiğine göre; beş vakit namaz ilk başta ikişer rekat olarak farz kılınmış sonra ikamet (hazar) halinde dörder rekata tamamlanmış, seferde ise ilk farz kılındığı (ikişer rekatlik) durumda kalmıştır. Cebrail (a), namazın farzltğmı bildirdiği zaman, Peygamber (s)'e abdest almasını ve bilinen İslarni şekillerle namaz kılmasını öğretmiş. O'na beş vakit namazı kıldırın ıştır. Rivayetin ravİsi bunun için bir zaman belirtmemiştir.[23[23]]

Buhari ve Müslim'in, Enes (r)'den naklen rivayet ettiği bir hadise göffe; beş vakii ha maz îsrâ gecesi nazil olmuştur. Önce elli vakii iken sonra beş vakile düşürülmüş I ür. Oysa İsra olayı Peygamber (s)'in bisetinden dört veya daha fazla yıl sonra meydana gelmiştir. Şu an ele aldığımız ayet ise davetinin İlk dönemlerindeki Peygamber (s)'in namazına işaret etmektedir. Ayrıca; İsrâ olayının anlatıldığı, îsrâ sûresinin nüzulünden önce inmiş olan bazı .sûreler namazdan bahsetmiş ve namaz kılan miTminlcri çokça Övmüştür, Hatta bu sûrelerden bir bölümü Ük dönemlerde İnmiştir. Mesela; A'lâ sinesinde "Kendini arındıran, Rahbi'nin adını zikredip namaz kılan mutluluğa ermiştir" (A'lâ 87114-15) ayeti yer almış; Kevser sûresinde "Rabbin için namaz kıl ve kurban kes" (Kevser 108/2) buyurulmuş; Falır sûresinde "Sen ancak »örmeden Rabh' Serinden korkanları ve namaz kılanları uyarırsın" ve "Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz nzıktan gizli ve açık sarfedenlcr. asla batmayacak hır ticaret umarlar." ayetleri (Fatır 35/18 ve 29) geçmiş; Nemi sûresinde, "(Kur'an ayetleri) müminlere yol gösterici ve müjdecidir. Onlar ki, namazları kılarlar,zekatı verirler ve Ahi-rete de kesin olarak inanırlar."(Nemi 27/2-3) ayetleri yer almış; dahası bizzat Alak süresindeki ayetler Peygamber(s)i engelleyen azgın kişiyi uyardıktan sonra Pcygambcr'c "Hayır, ona itaat etme, (Allah'a) secde et ve yak/aş" buyurmuştur. (Alak 96/19).

Aynı şekilde İsra sûresinden önce nazil olan Kâf ve Tâha sûrelerinde bazı ayetler vardır ki, müfessirler bu ayetlerde beş vakii namaz ve bunların vakitlerinin anlatıldığını söylemişlerdir[24[24]]''. Bunlar: "Onların dediklerine sabret ve Rabbini övgü ile an; güneş doğmadan ve batmadan önce; gecenin bir kısmında ve secde aralarında O'fiti teshili et. "fTCaf 50/39-40)

"Onların dediklerine sabret, güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabh'ini överek teşbih et; gece saatlerinden bir kısmında ve gündüzün taraflarında da teşbih et ki memnun olasın." (Taha 20/130) ayetleridir.

Buna göre; Enes (r) hadisi sahihse; ya İsra sûresinin nüzulünden önce. namazların oturmuş bir farz olarak emredilmeden; rekat ve vakit sınırlaması olmaksızın eda ediliyor olması[25[25]]

[23[23]] ibn Hişâm, a.y

[24[24]] Âyetlerin tefsirleri hk.bkz., Tabresi, Beğavi, İbn Kesîr ve Hâzin tefsirleri.

[25[25]] Kamer sûresinin biraz önce ele aldığımız ayeflerı hakkında İbn Kesîr tefsirinde bu görüşü destekleyen bir görüş vardır.

veya ayetlerin esas alınmasıyla bu hadisin bırakılması ve Peygamber'in hi'setinin ilk dönemlerinde, vakit ve rekatları belirli bir farz olarak sürekli eda edildiğinin söylenilmesi gerekir. Enes (r) hadisi Peygamber'in miraç olayı ile bağlantılıdır. Çünkü hadisler namazın elli vakit olarak farz kılındığını ve miraç anında beşer beşer düşürüldüğünü anlatmaktadır. Miraç hadisleri İçerisinde çok tuhaf şeyler vardır. Bu konuya Necin sûresinin tefsirinde döneceğiz.

Aslında namaz; Allah Teala'yi Övme, teşbih etme, O'na yakarma, O'nun hakkı olan ibadeti eda etme, O'ndan rahmet ve hidayet islemedir. İslâmi namaz en mükemmel unsurlardan oluşmuştur. Zira namaz müslümana, vücut ve elbise temizliği iie O'na hazırla-nılmasını zorunlu tutar. Sonra (müşlüman) "Allâhu Ekber" sözüyle sırf Allah için hcı-şeyden sıyrılarak namaza giriş yapar. Öyle ki bu söz başkalarından özgür/bağımsız olmak, yüceiik,.kudret ve kuvvetin sadece Allah'a ait olduğunu ifade etmek anlamına gclinektedir. (Kişi), kıyam, rüku, secde, celse (oturma) hareketlerinden herhangi birini yaparken bu cümleyi tekrar eder, her rekatın başında, hamd'ın âlemlerin Rabbi Allah'a atî olduğunu beiirten, sadece kendisine boyun eğme. ibadet etme, rahmet, hidayet ve yardımı yalnız O'ndan istemeyi bildirmeyi öğreten Fatiha sûresini her rekatın girişinde okur. Her rükû ve secdede, Allah'ın büyük ve yüce ismini teşbih ederek rükû ve secde eder.

Kur'an namaza çok büyük önem vermiş, onu iman ve takvanın ayrılmaz unsurlarından kabul etmiştir. Nitekim Bakara sûresinde Allah; "İşte o kitap; kendisinde hiç şüphe yoktur; muttakiler için yol göstericidir." (Bakara 2/2-3) buyurmuş; Mü'mİnüh sûresinde, namazı ısrar ve huşu ile kıian mü'rninleri övmüştür: "Felaha ulaştı o mü'minler ki, onlar namazlarında saygılıdırlar." (Mü'm'ınun 23/1-2) "Onlar namazlarını korurlar," (MiVm'muıt 23/9). Kur'an, namazı; cihad, savaş ve harp durumunda bile olunsa; her şart ve durumda, belli vakitlerde eda edilmesi zorunlu-bir görev ve farz olarak nitelemiştir.

Nitekim bu durum Nisa sûresinin şu ayetlerinde yenilmiştir: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman inkar edenlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Muhakkak ki kafirler, sizin açık düşmanımz-dır. Sende içlerinde bulunup onlara namazı başlattığın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. (Namazda olanlar), secdeye vardıklarında arkanıza geçsinler; bu kez namaz kılmayan öteki bölük gelsin, seninle beraber namaz kılsınlar, korunmaların! (tedbir) ve silahlarını da alsınlar. O inkar edenler istediler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gaflet etseniz de birden üzerinize bir baskın yapsınlar. Yağmurdan zahmet çekerseniz, ya da hasta olursanız, silahlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Korunma tedbirinizi alın (uyanık bulunun). Şüphesiz Allah, kafirlere alçaltıcı bir azab hazırlamıştır. Namazı bitirdiğiniz zaman ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde (uzanarak) Allah'ı anın; güvene kavuştunuz mu namazı (tam) kılın. Çünkü namaz müzminlere vakitli olarak farz kılınmıştır." (Nisa 4/101 -.103}

Hem dünya hem de ahirele ilişkin Allah'ın emir ve nchiylerinde bulunan yararların

açıklanması hakkındaki Kur'ani tarza uygun olarak birçok ayette; ahlâki, ruhi ve sosyal açıdan namazın yönelttiği büyük sonuçlara dikkat çekilmiştir. Şu ayetlerde olduğu gibi:

"Ey inananlar, sabır ve namazla (Allah'tan) yardım isteyin, muhakkak ki Allah, sabredenlerle beraberdir." (Bakara 2/153)

"O Kitab'da sana vahyedileni oku ve namazı da kıl. Çünkü namaz, kötü ve iğrenç şeylerden men eder. Elbette Allah'ı anmak, en büyük (ibadet)tür. Allah ne yaptığınızı bilir." (Ankebııt29/45)

"Doğrusu insan hırslı yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğunda sızlanır, kendisine hayır dokunduğunda (ise) yardım etmez. Ancak namaz kılanlar bunun dışındadır. Onlar ki; Namazlarını sürekli kılarlar. Mallarında sâile ve mahruma (isteyene ve iffetinden dolayı istemeyip mahrum kalana) belli bir hisse vardır. Ceza gününü tasdik ederler, Rablerinin azabından korkarlar. Çünkü Rablerinin azabına güven olmaz. Irzlarım korurlar. Yalnız eslerine ya da ellerinin altında bulunanlara karşı (korunmazlar) Ama kim bundan ötesini ararsa, onlar (sınırı) aşanlardır. Emanetlerini ve ahidlerini gözetirler. Şahitliklerini yaparlar. Namazlarım muhafaza (kılmaya devam) ederler". (Mcaric 70/19-34)

Allah, Peygamber (s)'e, başına gelen sıkıntılara karsı, namazla mücadele etmesini cm re tm iştir. Şu an konumuzu teşkil eden Alak süresindeki son ayet de bu türdendir. Zira ayet, O'nun "engelleyici azgına" boyun eğmemesini, Allah'a secde edip yaklaşmasını emretmiştir ki, O burada güven ve gönül huzuru bulabilirdi.

Kuşku yok ki iman, kalp, zikir ve huşu ile kılınan namaz; namaz kılanın ancak Allah'ı ve O'nun azametini düşünmesini sağlar. Sonuçta O'nun nefsi her lürlü korku ve endişeden kurtulur, gönül huzuru ve manevi kuvvet hisseder: böylece O'nun gözünde dünyanın bütün büyük işleri değersizlesin Allah'tan başka, büyük, güçlü, kendisine zarar veya fayda veren bir kimseyi görmez. Sonra; içi ve dışı. sözü ve pratiği çeliştiğinde nifak ve yalana bulaşmaktan haya eder. An be an Allah'ın huzurunda durmak için hazırlandığında -Ankebut 45. ayetin belirttiği gibi- çirkin İş (fahşâ) ve yasak (miinkcr)lardan uzak durur, hırs ve cimrilik huylarından temizlenir, -Mcâric 19-34 ayetlerin belirttiği gibi- gerçekten saygıdeğer, erdemli niteliklerle süslenir.

Buna göre şöyle denilmesi uygun düşmektedir: Sahibini çirkin ve yasak işlerden alıkoymayan; O'nu erdemli ahlâkla süsleyip salih amel işlemeye yöneltmeyen namaz sahih/sağhkh olamaz. Bu durumu, Peygamber (s)'den rivayet edilen birçok hadis ifade etmektedir: "Kimin namazı kendisini çirkin ve yasak işlerden alıkoymuyorsa O'nun namazı yoktur."

"Kimin namazı kendisini çirkin ve yasak işlerden alıkoymuyorsa O'nun ancak Allah'tan uzaklığını arttırır."

"Namaza itaat etmeyenin namazı yoktur. Namaza itaat etmek ise; namazın kişiyi çirkin ve yasak işlerden alıkoymasıdır." [26[26]]

Allah 'In Görmesi

"Allah'ın kendisini gördüğünü bilmedi mi o" ayetindeki ifadenin ilk kez geçmesi dolayısıyla diyoruz ki; Kur'an görme ve işitme eylemlerinin Allah'a nispel edildiği birçok ayeti içermekledir. Bu eylemlerin, işitme ve duyma organlarında meydana geldiği ve Allah'ın bu tür organları olup olmadığı itibariyle bu konu etrafında Kelam alimleri arasında cedel ve tartışmalar olmuştur. Bu ve buna benzer konularda en doğru görüş, ilk İs-lami dönemin (neslin) görüşüdür. Bu görüş; (Allah'a nispel edilen eylemlerin) nitcli-ği/keyfiyctİ hakkında derine dalmayıp, bu konu etrafında tartışma ve cedele girmemek; yaratmış olduğu varlıklara benzemekten Yüce Allah'ı tenzih etmek ve Şûra ! 1. ayetle yer alan "Hiç bir şey O'nun gibi değildir" ayetine dikkat çimektir. Kastedilenin böyle olması itibariyle aziz ve cclil Allah, (kendisini) sonsuz ilim. herşeyi kuşatma, her şeye güç yetirme, evren ve evrenin içerisindeki varlıklara tam hükümranlık, orada tam tasarruf etme ve sair bütün kemal sıfatlarıyla vasıflanmıştır. Şûra sûresinde belirtileri ayellcri düşünen/inceleyen bir kimse bu açıklamanın kuvvetli bir biçimde desteklendiğini görecektir:

"Gökleri ve yeri yoktan vare.de.ndir. Size kendinizden çiftler, hayvanlardan çiftler yaratmıştır. Bu(düzen içi)nda sizi üretiyor. O'na benzer hiç bir şey yoktur. O İşitendir, görendir. Göklerin ve yerin anahtarları O'nundıır. Dilediğine rızkı açar ve kısar, O her şeyi bilendir." (Şûra 42/11-12) [27[27]]

Ahiret Hayatı Üzerine

Buradaki ayetlerin ikincisi yani sûrenin sekizinci ayeti: insanların, Rabieri olan Allah'a dönecekleri ahiret hayatına kısaca işaret etmiştir. Bu ayet beiki de ahireie ilişkin ilk Kur'ani işarettir. Bu işaretin biçimi sözkonusu Önceliğin ipuçlarını vermekledir. Daha sonra bu hayat hakkındaki ayetler birbirini izlemiş ve onun niteliklerini açıklamış ve sonunda ona inanmak, birçok ayetin ortaya koyduğu üzere. îslamın temcilerinden birisi olmuştur. Şu ayetler bu gruptandır:

"Yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz iyilik değildir. Ası! iyilik Allah'a, ahiret gününe, meleklere, Ki ta b'a ve peygamberlere inanan (kimsenin iyiliği)dir." (Bakara 21177)

[26[26]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/24-28.
[27[27]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/28-29.

"Ey inananlar! Allah'a, elçisine, indirdiği Kitaba ve daha önce indirmiş bulunduğu kitaba inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, elçi/erini ve ahiret gününü inkar ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür". (Nisa 4/36}

Ahiret konusu Kur'an'ı ve özellikle Mekki sûrelerin büyük bir bölümünü kaplamış-tsr. O derecede ki, şöyle denilmesi mümkündür: Ahirctc iman hadisesi; davet, insanların dikkatlerinin çekilmesi, sadece Allah'a iman eimeleri ve salih amel işlemelerini teşvik, günahlar, yasaklar ve çirkin işlerden onların sakındırılması gibi hususlarda en kuvvetli vesilelerden birisi olmuştur.

Kur'an ayetleri bazı hedef ve amaçlara ilişkin birtakım açıklamaları içermektedir ki bunların şu şekilde özetlenmesi mümkündür: Allah'ın, evreni boş yere yanılmış olması imkansızdır. Allah'ın yeryüzünde yarattığı varlıkların en mükemmeli olan insanın hayalına gelince, onun bu dünyada yaşadığı kısa zamanla kısıtlı olması da mümkün olamaz. Bu hayatın daha mükemmel, daha üstün ve daha ileri bir devamının da olması gerekir ki, bu (sonraki) hayatta iman, hak, adalet, iyilik ve onun taraftarları hakim olup; inkar, batıl, zulüm ve bunun taraftarları perişan olsun. Zira Allah'ın; çoğu kez dünyadaki aki-bctlerindcn ve Rabblcrinin nimetlerini inkar etmelerinin cezasından kurtulamayacağı günahları işleyen kötü insanın (şerir) yaptıklarını yanma bırakması: yine çoğu kez dünyada hiçbir karşılık elde edemeyen salih mü'min İnsanın yaptıklarını, hak ve hayır yolunda çektiği eziyet ve mahrumiyetleri yok sayması; iman edip salih amel işleyenin, yeryüzünde fesad çıkaranlar; müttakilerin de fücur ehli ile aynı kategoriye konulması imkansızdır. Bu, Allah'ın diğer hayat diye isimlendirilen ahirel hayalını gerekli görmüştür ki, insanlar burada Rabblerine dönecekler, iman ve ihsan sahipleri mükafaat görecek; inkarcı ve isyankarlar da cezalandırılacaklardır.

Allah'a iman etmiş kişi odur ki, evrenin sahnelerine ve onun kanunlarına dikkatlice bakar; orada, aklını başından alıp duygularını kendisine hakim kılan azameti, eşsiz yaratmayı, muhkemliği ve nizamı hisseder. Bu amaç ve hedeflerde tam bir tatmin/huzur ve hakikat bulur; ahiret hayatının bu evreni yaratıp düzene koyan Allah'ın kudreti çerçevesinden çıkan bir şey olduğunu görür.

Söylediklerimize ek olarak şu hususu da belirtmek yerinde olacaktır: Ahirel hayatı, cezası ve sevabı düşüncesi hayra yoncltici, günahtan da uzaklaştırıcı bir Özellik taşımaktadır. Ahiret ve hesap gününden korkmayan ve ona îman etmeyenler, birçok farklı sahada hak ve hayra pek dikkat etmezler, bu hususlarda dünyada bir bedel veya karşılık beklemeksizin kişisel ve vicdani olarak tavır gösterirler. Dünyada cezadan kurtulup emin olduklarına inandıklarında günah yasak ve çirkin işlerden pek uzak durmazlar.

Kur'an'da ahiret konusunu açık veya kapalı olarak ele alan birçok ayet vardır. Mesela:

"Tanrınız bir tek tanadır. Ama ahirde inanmayanların kalpleri inkarcıdır, onlar büyüklük taslarlar." (Nah! 16122).

"Onlar ki, Rablerine saygıdan titrerler. Ve onlar ki, Rablerinİn ayetlerine inanırlar ve onlar ki, Rablerine ortak koşmazlar. Verdiklerini, Rablerinİn huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan ürpererek verirler. İşte onlar, hayır iş/erine koşarlar ve onlar hayır için önde giderler". (Müminûn 23/57-61).

"Ahirete inanmayanlar yoldan sapmaktadırlar" (Mii'minun 23174).

Biz, ahirete inanmayanlardan bazılarının şöyle diyeceklerini biliyoruz: "Ahiret düşüncesinin derin bir ahlâki etkisi yoktur, çünkü bu düşünce (kişinin) nefsinin varlığından ve vicdanının derinliklerinden olmayan harici ve teorik bir etkendir. Buna vurulan en küçük bir darbe, onun gerçekleştireceği yönelime ve engelleme fiillerini yok eder. İnsanların köklü, derin bir ahlâki eğilimle eğitilmesi, bizzat (iyiye) yönellici ve (kötülükten) engelleyici olmayı sağlayabilir." Bu sözleri söyleyenler şu durumu unutuyorlar: -ki bunları müzakere kabilinden söylüyoruz- Bu eğitim ve onun kapsamına ilişkin duyulan ümit, insanların hepsi ya da çoğunluğu açısından gerçekleştirilmesi imkansız olan bir durumdur. Bir takım insanlarda bu gerçekleşebilirse (dahi) bunlar, derece itibarıyla nadir ve az bir gurubu teşkil ederler ki, bu eğitimin, çoğunluğa yönelik hissedilir olumlu bir etkisi olmaz. Öte yandan küçük ve nadir sınıfla da bu (iyiliğe) şevketine ve (kötülükten) alıkoyma fiillerinin yok olduğu, bu sınıfın içgüdü ve hayvani duyguların hükmü altına girdiği toplumsal şartlar vardır. Bu yüzden toplumun büyük çoğunluğunun etkin bir yönelime ve engellemeden müstağni/uzak olması imkansızdır. Toplulukları yönelen kadroların ve toplumsal kurumların kanun, tahdid ve Örfler koymak zorunda olması bu İhtiyacın ıiöslergelcrindendir ve onu teyid etmektedir. Hiç bir kimse, insanların günah/yasaklardan engellenmesi ve iyi İşlere yöneltilmesi için bu kanun ve sınırlamalara ihtiyaçları yoktur, dememiştir. Tecrübeler sürekli kanıtlıyor ki, insanların çoğunluğu kanun, gelenek ve bağlardan kurtulmaya çaba sarfctmektedirlcr. Bunun yansımalar!, insanlar sonuçtan emin olduklarında farklı tarzda cereyan etmektedir. Kınama, küçük görülme, ve engellenmeyeceklerinden emin oldukları zaman, iyiliğe sırf iyilik olduğu için yönetmezler. (Kötülükten) engellenmeye duyulan ihtiyaç, kanun ve geleneklere göre; insanların nefislerinde etki bakımından daha kuvvetli ve derinlik yönünden daha iz bırakıcı olarak şiddetli bir biçimde devam etmektedir. Bu iki fiil kişiyi, onun gizli ve açık dorumlarında, nefsi içinde ve derinliklerinde, üzerinde bir gözetleyici olmasa da kendisi üzerinde bir denetleyici kılıyor; günah ve kötülüklerden kaçınmasına, iyi iş ve hayra meyletmesine yöneltiyor.

Ahirete iman bu ihtiyaca cevap veren bir olgudur. Ahiret gününe inanan mü'minler-den bir çoğu günah ve kötülüğe meylediyor ve hayra yönelmiyor iseler; gayri müslimler de vicdan engeli; kanun ve gelenekierden sakınma engelinden kurtulmaya daha fazla eğilimlidirler. Çünkü mü'minlerin imanı ve uhrevi hesaptan korkmalarının (herhangi) bir izi onlarda devam etmektedir. Bu iman bir anda onları uyarır, pişman olmaları, levbe etmeleri ve ıslah olmalarını sağlar. Oysa kendilerini engelleyici ceza ya da yönellici bir çıkardan uzaklaştıkları

müddetçe inkarcılarda hiç bir tesiri olmaz. Biz bunları sadece müzakere kabilinden söylüyoruz, demiştik.. Ne var ki ahiret düşüncesi ile evrenin muaz-zamlığı, eşsiz yaratılışı ve evrendeki kanunların, Vâcibu'I-Vücûd'un varlığı. O'nun yücelik, hikmet ve adaletine derin ve köklü bir iman ile bağlantılıdır.

Ahiret fikrinden hiç bir kimse uzak kalmamaktadır. O kadar ki, bazen bolluk ve rahat içerisinde, farkında olmadan ahiret düşüncesine uzak durabilen kimseler; kendilerini felaketler .sarstığı ve tehlikelerle karşılaştıkları vakit bu fikrin tesiri allında kalmaktadırlar. Kelam ilmi açısından ahiret hayatı, İslâm dininin esaslarından bir esas olarak, müminlerin inanması gerekli gaybî-imani hakikatlerden birisidir. Şuna da dikkat edilmelidir ki, ahirel gününde olacak olayların, Kur'an'da geçmiş olduğu üsluplarla anlatılmasında; teşvik ve sakındırma, insanların Ailah'a, peygamberlere, meleklere, kitaplara ve ahiret gününe iman etmelerine yönlendirme; salih ameller işlemeye, aşikar veya gizh bazı çirkin iş ve günahlardan sakınmaya yöneltme hedeflenmiştir. Kur'an'da bu durumu açıklayan birçok ayet vardır.

"Biz sana onu böyle Arapça bir Kuran olarak indirdik ve onda tehditleri turlu biçimlere çevirip açıkladık ki korunsunlar. Yahut (Kuran) onlara bir hatırlatma yaptırsın." (Taha 20/113)

"Yaptıkları işler başlarına inerken zalimlerin, korkudan titrediklerini görürsün. Fakat inanıp iyi işler yapanlar cennet bahçe/erindedirler. Rablerinİn yanında onlara diledikleri her şey vardır. İşte büyük lütuf budur."

"işte bu, Allah' in, inanan ve iyi işler yapan kullarını müjdelediği büyük lütuftu r. De ki: "Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ancak yaklaşmayı'^ arzu ediyorum" (Şûra 42/22-23).

"De ki: "Ben, dinimi yalnız Allah'a halis kılarak O'na kulluk ediyorum." Şiz de. O'ndan başka dilediğinize kulluk edin. "De ki: "Ziyana uğrayan/ar kıyamet günü hem kendilerini, hem de ailelerini ziyan edenlerdir. Dikkat edin, işte bu apaçık bir ziyandır". (Zümer 39/14-15).

Şurası da açıktır ki, ahiret hayatının sahne ve tabloları, (ahirel günündeki hesap, sevap ve ceza; insanların dünya hayatında alışkın oldukları şeylerdendir. Neredeyse sayılamayacak kadar çok olan ve burada belirtilmesi gereksiz birçok ayette aynı durum görünmektedir.

Ahiret hayatının Kur'an'da yer alan vasıflar ve genişlik ile nitelenmesi Kuı'an'ın özclliklcrindcndir. Çünkü ahiret konusu, geniş bîr biçimde ve sarahatle yahudi ve hristi-yanların bilinen kutsal kitaplarında yer almamış hatta bu kitapların bazıları bu hayata hiç değinmemiştir. Bazı kitapların içerdiği malumat ise sadece kısa ve aynntisiz İşaret-lcrdcn ibarettir.

Kur'an'daki birçok ayetin gösterdiği üzere ahiret hayatı, Peygamber (s) ve müşrikler arasında

meydana gelen mücadele ve tartışma konularının en Önemlilerinden birisidir. Bciki de Peygamber'in çevresi ve yaşadığı dönemde açıkça ve teferruatına İnerek, yahudi ve hristiyanlann nesilden nesile aktarageldikleri ve Peygamber'in çevresindeki insanlara meçhul olmayan Yahudilik ve Hrisüyanhk dinlerinin kutsal kitaplarında ahirel konusunun yer almaması, müşriklerin inkar ve inatlarının en Önemli nedcnlcrindcndir.

Evet, madem ki[28[28]] ahiret hayatı, imani-gaybî bir meseledir ve Kur'an'da geçen ahiret sahneleri, çağrışım yaptırmak, teşvik etmek ve etkilemek için. dünyada insanların alışkın oldukları şeylerden istifade edilmek suretiyle nitelenmiştir; o halde bu konuda Kur'an'ın sınırlarını ve amaçlarını aşacak şekilde fazla derine dalmaya gerek yoktur[29[29]].

Alak sûresinin ayetleri hakkında dikkat edilecek son bir durum daha vardır. İlk beş ayet muhkemdir ve bunların içerisinde bazı prensip ve esaslar bulunmaktadır. Bununla birlikte sûrenin diğer ayetleri azgın/tağulun, Peygamber (s)'i engellemesi dolayısıyla nazil olmuştur.

Bu şekliyle buradaki ayetleri (ilkeleri) destekleyici vasıta özelliği taşımaktadır. Zira. bunların içerisinde muhkem sayılacak şeyler de bulunmaktadır. Öyle ki, ayetlerde ahiret günü ve açıklamış olduğumuz toplumsal prensibe işaret edilmiştir. Böylece sûre, Kur'an'ın muhkem ve müteşabih veya prensip ve araçlar (vasıtalar) şeklindeki iki bölümün de özelliklerini barındırmaktadır. [30[30]]

[28[28]] Yani, "benimle sizin aranızdaki akrabalık bağına ait hakkı korumanızdan başka bu (risalet) görevim için sizden hiç bir karşılık istemiyorum. Davetten yüz çevirmeyin ve insanları ondan engellemeyin. Veya "Benimle sizin aranızdaki akrabalık sevgisi, sizin iyiliğiniz ve mutluluğunuz için daveti kabul etmeniz hakkında çok ısrarlı olmaya beni yöneltmiştir." demektir. Bkz., İbn Kesîr, ve Kâsımî'nin tefsirleri.

[29[29]] Bkz.: "el-Kur'ânü'l-Mecîd" kitabımız, s.193-197.

[30[30]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/29-32.

KADİR SÛRESİ

Kur an'daki Sırası : 97

Nüzul Sırası : 25

Ayet Sayısı : 5

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Kadir Gecesi'ne dikkat çekilmiş, Kur'an'ın bu gecede indirildiği anlatılmıştır. Bazı rivayetler sûrenin Medine dönemine ait olduğunu söylemektedir, Ne var ki, rivayet edilen bütün sûre listeleri bu sûreyi Mekki sûreler içerisine koymaktadır. Sûrenin üslûbu Alak süresinden sonra mushafta yer alması, onun Mekke dönemin ait olduğunu ve ilk dönem-lerde indiğini desteklemektedir. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyia

1- Biz o (Kur'an'ı) Kadir2[2] Gecesi'nde indirdik.

2- Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen nereden bilecek-sin3[3].

3- Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

4- Melek ve RuM4[4]', o gece Rablerinin izniyle her iş için iner de iner.

5- Esenliktir o, ta tan yeri ağarıncaya kadar.

Bu ayetler Kur'an'ın Kadir gecesinde indirildiğini hatırlatmakta, o gecede Allah'ın bereketi ve esenliği bulunması, meleklerin inmesi ve Ruh'un (Cebrail) Allah'ın emir ve mesajlarını

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/261.

2[2] El-Kadru Şan ve şeref demektir. En'am süresindeki "vema kaderullahe hakkc kadrili" ayetin de (kafirler) Allah'ı yüce mertebesine uygun bir biçimde tayin edemediler anlamındadır.

3[3] Ve mâ edrâke Belirtilen olayın önemine dikkat çekilen bir cümledir. Önemli olaylara dikkat çekmek amacıyla bu cümle çok defa tekrar edilmiştir.

4[4] er-Rûh Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu kelime, büyük meleklerden birisi veya onların büyüğü olan Cebrail'e ait bir isimdir.

indirmesinden ötürü, bu geceyi övmüş ve şan, şeref ve derecesini yükseltmiştir. Ayetler Kur'an kelimesini zikretmemiştir. Ne var ki, müfessirlerin çoğu "Onu indirdik" kelimesindeki 'O' zamirinin Kur'an'a döndüğü görüşündedirler. Ayetin ruhu da bunu doğrulamaktadır. Ayrıca Duhan süresindeki şu ayetler "O" zamirinin Kur'an'a döndüğü görüşünü desteklemektedir: "Mâ mim. Apaçık Kitab'a andohun ki, biz O'mı mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz uyarıcıyız." (Duhan 44/1-3) [5][5]

Kur'an'ın Bir Defada Nazil Olduğunu Belirten Rivayetler

Müfessirler bu sûrenin tefsiri ile ilgili olarak Kur'an'ın bir defada dünya semasına indiği, sonra da (Peygamberce) parça parça (müneccemen) indirildiği ve bu sûrenin de Kur'an'ın tamamının (indirilmesi) hakkında olduğuna dair birtakım rivayet ve görüşlere yer vermişlerdir[6][6]. Bazılarının Şabî'dcn rivayet elliğine göre ise ayetin mânası, "Biz Kur'an'i indirmeye Kadir Gecesi'nden itibaren başladık" biçimindedir.[7][7]

İnsanın kalbi Şabi'nin bu sözüne ve bu Kadir Sûresinin biraz önce zikrettiğimiz Duhan süresindeki ayetlerin ve Bakara süresindeki ''Ramazan ayı ki insanlara yo} gösterici, hidayeti doğruyu ve yanlışı birbirinden ayırdedip açıklayıcı olarak Kur'an o ayda indirilmiştir." (Bakara 185) ayetin, Kur'an'ın nüzulünün başlangıcını kastettiği; Kadir sûresinin ise Kur'an'ın inmeye başlamasının büyük ve yüce bir olay olduğu, Allah'ın şereflendirdiği bu gecenin övüldüğü görüşüne meyletmektedir.

Kur'an'm tamamının bir defada dünya semasına indirildiği görüşüne gelince buna ait ne Kur'an'dan ne de sahih hadisten bir delil yoktur.

(Kur'an'ın bir defada nazil olmasının) herhangi bir hikmeti görülmediği gibi, Kur'an bölümlerinin çoğunluğunun ilkin Mekke sonra da Medine'de cereyan eden Peygamberin hayatına ait tablo ve olayları ihtiva etmesi veya bu olaylardan dolayı inmesi itibariyle de bu görüşün, hadisenin tabiaiına daha uygun olduğu görülmekledir. [8][8]

Kadir Gecesi Üzerine

---

[5][5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/262.
[6][6] Bkz- Tefsiri için Taberi, Nisaburi, İbn Kesir. Begavi. Tabresi ve Zemahşeri

[7][7] Bkz. yine: Zemahşeri, Tabresi, "Bakara süresindeki ayetin tefsiri hakkında, Menar Tefsiri, Suyuti Itkan

1/42 Bkz. el-Kur'anül Mecid kitabımız s.281 vd.

[8][8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/263.

Müfessirler Kadir Gecesi'nin belirlenmesi hakkında birçok hadislere yer vcrmişlcr-dir[9[9]]. Bazılarında, Ramazanın son on günü olduğu, bazılarında 27. gün olduğu zikredilmiştir. Bu gece İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren kesintisiz olarak Kadir Gecesi olarak kutlanmaktadır. Buradaki iki rivayet arasında bir çelişki sözkonusu değildir. Zira. İlkinde genel bir belirleme ikincisinde özel bir belirleme vardır.

Bakara süresindeki ayet Kur'an'ın Ramazan ayında ve Kadir Gecesi'nde inmeye başladığını gösterirse, ilk Kur'an vahyinin geliş olayının, Ramazan'sn son on günü içerisinde bir gün veya özellikle 27. gün meydana geldiğini söylemek mümkündür.

Durum böyle olunce şüphesiz bu gece, Kur'an'ın kıymetli övgülerine layıktır. Zira bu gece meydana gelen olay gerçekten de İslam tarihindeki en büyük hadisedir. (İslam tarihind'eki) her olay, her hatıra her türlü hayır ve bereket o (geceye) dönmektedir. Bu tarih, bütün müslüman nesiller ve hatla büiün İnsanlık âleminde, her /aman ve mekanda övgü, tazim ve kutsallık mertebesinde olmaya layıktı. Zira, onunla başlayan Hz. Muhammed'in peygamberliği cbcdiyyen ve bütün insanlığın risaletidir.

Bu gecede Hz. Peygambcr'c indirilmeye başlanılan Kur'an-ı Kerim, her zaman ve mekanda bütün insanlık için, içerisinde rahmet, hidayet ve şifa bulunan din ve dünya işlerini asıl mecrasına sokacak ve insanlık arasında evrensel kardeşliği gerçekleştirecek yeterliliğe sahip olan ilkeleri ihtiva eden Allah'ın sonsuz kitabıdır. (Herhangi) bir sosyal, siyasi ve ekonomik düzen, hak, adalet, hürriyet, eşitlik ve saygı ilkeleri oturur. İslam tarihi, diğer pey gam herler ve onların kitaplarının tarihi içerisinde eşsiz bir konuma sahiptir. Kur'an, Peygamber (s)'in tebliğ ettiği gibi , her türlü zan ve iddianın üzerinde sağlam ve tam olarak, insanların elinde kaian yegane ilahi kitaptır. Muhammed (s), varlığı, kişiliği ve hayatı etrafında, diğer İnsanlar hakkında ortaya çıkan şüphe ve iddialardan uzak olan bir peygamberdir.

Bu gece içinde, başlarında büyük melek (Cebrail) olmak üzere meleklerin Allah'ın emirlerini indirmesi gecenin, esenlik ve ilahi tecellileri kuşatmasına işaret edilmesinde ilkin O'nun şan ve şerefinin yüceliğinin açıklanması sonra da. önce meleklere uyup, o gece de ilahi bereketi elde etmeye çaıışarak, o gecenin içerdiği kutsal anıyı yad etmek suretiyle Kadir Gecesi'ni ihya etmeye müslümanlara yönelik üslü kapalı bir davet vardır.

Kadir Gecesİ'nin fazileti ve bereketi, onu arama ve ihya etme hakkında Peygamber (s)'den birçok hadis nakledilmiştir[10[10]]. Hiç kuşkusuz bu durum, o gecenin değerli hatira-siyla bağlantılıdır. Müslümanların bu hatırayı yad etmekten gafil olmaları, onu maddi anlamlara ve hususi amaçlarla sınırlamaları garip bir durumdur. Nitekim bu husus uzun asırlardan beri (çeşitli) İslami çevrelerde hakim olmuştur.

9[9] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabresi, Suyuti'nin el-itkan'ı II/42

10[10] Bkz. Taban, fbn Kesir, Begavi ve Tabresi Tefsirleri

"Lcylctu'1-Kadr" Kur'an'ın verdiği bir isimdir. Bu ismin verilme amacı ise. o geceyi övme ve o gecede meydana gelen olayın şanını yüceltерek hatiriamakian İbarettir. Ya da bu gece, Kur'an'ın nüzulünden ünce de bilinen bir gece idi ve biz de bu gece hakkında olumlu veya olumsuzluğa leyid edecek sağlam bir söz bilmiyoruz, biçiminde bir itiraz gelebilir. Şu kadar var ki, Buhari ve Müslim'in Aişe'den naklen rivayet ettikleri, bizim de Alak sûresi tefsirinde belirttiğimiz hadiste, Peygamber (s)'iri Hira mağarasında yalnız kaldığı zamanı belirtilmeyen sayılı gecelerde orada ibadet (tehannüs) ettiği ve burada O'na vahiy indiği anlatılmakladır. Madem ki vahiy bu günlerden birinde Peygam-ber'e inmiştir, öyleyse burada geçen sayılı günlerin, Ramazan'm son on gecesi veya bu geccicrin içerisinde bulunması uygundur. Rivayetlerin belirttiğine göre"[11[11]] Rama/an ayı içerisinde ibadet (Tahanniis) Mekke'deki dindar/mütedeyyin çevrelerde bilinen ve devam ettirilen bir alışkanlıktı ki, bu durum, "sayılı gecelerdin bu çevrelerde bilinen işlerden olduğunu söylemeyi de uygun kılmaktadır. Kadir Gecesi bizzat kendisiyle bir geceye özel ad olmuş, bu adlandırmadaki anlamıyla birçok hadis varid olmuştur. Duban süresindeki "Ha mim. Apaçık Kitab'a andoîsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Çünkü biz uyarıcıyız. Her hikmetli emir o gecede ayırd edilir." (Dıhan 44/1-4) ayeti, Allah'ın önemli muhkem Kadir Geccsi'nde yerine gelirmek yönünde sünnetinin cereyan ettiğini ifade etmektedir. Bize öyle geliyor ki. bütün bu anialılan şeyler de Kadir Gecesi isminin verilmesinin, olağan, niteleyici ve sadece övücü bir adlandırma olayı olmayıp, bu gecenin Mckkeli bazı çevrelerin zihinlerinde dini nitelikli bir mahiyet arzeüi-ğinin ipuçları vardır.

Anlaşılan o ki, Kadir Gecesİ'nin bin aydan daha hayırlı olmak ile nitelendirilmesi, bu gece içerisindeki hayr ve bereketin, bin ay içerisinde olabilecek hayır ve bereketin üstünde olduğunun vurgulanması suretiyle geçmiştir. Bu övme ve yüceltme amacıyla Kur'an'da tekrar edilen bir üslûp özelliğidir.

Buradaki bin ayın, azmış, hayır ve bereketten yoksun olmuş Emevi Dcvleti'nin hakimiyet müddetine işaret ettiği yönünde bazı müfessirlerin rivayet ettiklerine gelince. bu, sûrenin hedeflerinin taşıyamayacağı bîr zorlamadır. Bunlar, Emcvi Devleti'nin düşmanları tarafından ve ilk İslami asırlarda siyasi guruplar ve özellikle de Haşimilcr, Emevilcr ve onların taraftarları arasında şiddetlenen gurupçu siyasi propaganda kabilinden, zamanın şartlan ile dini kalıba dökülerek söylenmiş sözlerdir.

Aynı şekilde, o zaman bir çoğunun ve özellikle de Şia'nın sapık kolunun (Gulâtu'ş-Şia) tutuşturduğu ne bir mantık ne de sağlam bir senede dayanmayan, Kur'aırın batini mânaları şeklinde adlandırdıkları ve Kura'n'i kutsal hedeflerinden uzaklaştıran birtakım tevil ve çıkarımlardır ki, önceki alimlerden bîr çoğu bunları çürütmüştür[12[12]].[13[13]]

[11[11]] Bkz.Taberi Tarihi, H/48.

[12[12]] Bkz. daha önce ismi geçen tefsirler.

Ruh Kavramı Üzerine

Ruh kelimesi ilk kez geçtiğinden ötürü diyoruz ki, bu kelime Kur'an'da birçok yerde hayatın kaynağı mânasında kullanılmıştır. Mesela, "Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh, Rahbimin emrindendir. Size ilimden pek az bir şey verilmiştir." (Isra 17185)

Hicr süresindeki ayetlerde. Aliah'a ait olarak Adem. Mesih ve diğer insanlara hayal bahsedildiği anlaîılmışiır.

"Bir zaman Rabbin meleklere demişti ki, ben kupkuru çamurdan değişken balçıktan bir insan yaratacağım."

"Onu düzenle(yip insan şekline koydu)ğum ve ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın! (Hicr 15/28-29)

Ayrıca, şu ayetlerde de aynı anlamı ihtiva eden ayetler vardır.

"O ırzını korumuş olan (Meryem)i de an, ona ruhumuzdan bir çocuk liflemiş kendisini ve oğlunu âlemlere bir ibret yapmıştık. (Enbiya 21191)

"O'dur ki, yarattığı her şeyi güze! yaptı ve insanı yaratmağa çamurdan başladı." "Sonra onun neslini bir özden, hakir bir su(yun özü)nden yaptı."

"Sonra ona hiçim verdi, ona kendi ruhundan üfledi. Ve sizin için kulak(lar) , gözler ve gönüller yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz." (Secde 32/7-9)

Bundan başka bu kelime Allah'ın vahyi ve emirleri, Peygamber (s)'e "vahiy getiren melek" anlamında gelmiştir.

"Melekleri, kullarından dilediğine, emrinden olan ruh (vahiy) ile indirir, (insanları): 'Benden başka tanrı yoktur, benden korkun! diye uyarın!'(de)" (Hicr 16/2)

"(O) dereceleri yükselten, Arş'm sahibi (Allah), buluşma gününe karşı uyarmak için emrinden olan Ruh'u, kullarından dilediğine indirir." (Mü'min 40/15)

Nahİ 102, Bakara 97, Şuara 193-195 ayetlerde de aynı mânayı içermektedir, daha Önce, Abese sûresinin tefsiri içerisinde zikretmiştik. Kadir sûresinde ''Ruh" ile Allah'ın meleğine işaret edildiği anlaşılmaktadır. Müfessirler daha önce zikrettiğimiz bazı hadislere istinaden onun isminin meleklerin büyüğü olan Cebrail olduğunu tasrih etmişlerdir.

Kelime, İsa-Mesih'i desteklemekle ilgili olarak birçok kez "Kuds" kelimesine muzaf olarak gelmiştir.

---

[13][13] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

"Andoisun, Musa'ya kitabı verdik, arkasından peygamberler gönderdik. Meryem oğlu Isa ya da açık deliller verdik ve onu Ruh-ül Kudüs (Cebrail) ile destekledik. Ne zaman ki, bir peygamber, size canınızın istemediği bir şey getirdiyse büyüklük taslamadınız mı ? Kimini yalanladınız, kimini de öldürüyordunuz." (Bakara 2/87)

Daha önce söylediğimiz gibi, melekler konusu imani-gaybi meselelerden olup, Kur'an'da insanların sıfat, fiil ve azalarına benzeyen ve Allah'a nispet edilen sıfat, aza ve fiillerin, Allah'ın mahiyetini künhünü açıklama gayesini taşımamaktadır. Şûra 42/11 ve En'am 103 deki ayetler de bunu gerektirmektedir. "O'na benzer hiç bir şev yoktur. O, işitendir, görendir." (Şûra 42111)

"Gözler O'nu görmez, O gözleri görür, O latif, her şeyi haber alandır." (En'am 6/103)Buna göre gerekli olan Kur'an'daki bu türden verilere iman etmek, bir tahmin ve ilaveye gitmeden onun sınırında durmaktır[14[14]].[15[15]]

[14[14]] Bkz. ei-Kur'anü'l Mecid, kitabımız s.197 vd.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

BEYYİNE SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 98

Nüzul Süresi : 101

Ayet Sırası : 8

İndiği Dönem : Medine

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede kitap ehli ve müşriklerin bi'setten önceki durumları dile getirilmekte, Allah'tan bir kitap ve bir peygamber gönderilmesini beklediklerine işaret edilmektedir. Bekledikleri kitap ve peygamber kendilerine geldikten sonra birbirleriyle çekişip, ihtilafa düştükleri için Ehl-i Kitab kınanmakta ve ayıplanmaktadır. Ayrıca sûrede Allah'a davetin niteliği açıklanarak, onun hiç bir ihtilaf ve inatçı tavın götürmeyen bir davet olduğu vurgulanmaktadır. Sûrede kafirler ayıplanıyor, uyarılıyor, mü'minlerin de şeref ve mevkilerine işaret edilerek kendilerine müjdeler veriliyor.

Sûrenin üslubu, birbirleriyle olan uyumu ve ölçüsü hepsinin bir defada indiği kanaatini uyandırıyor. Tefsirimize ölçü aldığımız mushafa göre bu sûre Medeni olup, Talak sûresinden sonra inmiştir. Aynı zamanda bu görüş, iniş sırasını belirten rivayetlerin çoğunda zikredilmiştir.[1[1]] Bazı tefsirciler de sûrenin Mekki veya Medeni oluşunda ihtilaf olduğunu söylediler.[2[2]] Bunlardan hiç biri, kesin tercih sebebi değildir. Muhammedi elçiliği inkar eden Ehli Kitab'ı kınayan hususlar sûrede yer almaktadır. Bu elçiliğe karşı çıkan, ona engel olmaya çalışan Ehli Kitab'dan iman etmeyenlerin çoğu Medine döneminde Medine'de yaşayan yahudilerdir.

Müfessirler bu sûre için bazı isimler rivayet ettiler. Bunlar "lemyekun", "el-Beriyye" ve "el-Kayyime"dir[3[3]].[4[4]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1[1] Bkz. Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı, c. 2, s. 9

2[2] Bkz. Zernahşeri, Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

3[3] Bkz. Beğavi, Zemahşeri ve Kasımi Tefsirleri

4[4] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/

1- Kitab ehlinden ve puta tapanlardan (Hakk'ı) tanımayanlar, kendilerine açık delil gelinceye kadar (bulundukları halden) ayrılacak değillerdi.

2- (İşte o delil) Allah tarafından (gönderilmiş) tertemiz sahi-feler okuyan bir elçidir.

3- O sahifelerde doğru yazılmış hükümler vardır.

4- Kitab ehli ancak kendilerine açık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

5- Oysa kendilerine, dini yalnız Allah'a halis kılarak, Allah'ı birleyerek O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları, zekatı vermeleri emredilmiştir. İşte doğru din budur.

Ayetlerde Verilmek İstenen Bilgiler

I- Puta tapanlarla kitap ehlinin Hz. Peygamber'in bi'setinden önceki durumları anlatılıyor. Onlardan her biri, Allah'tan yeni bir beyyine/delil kendilerine gelinceye kadar üzerinde bulundukları inanca sarılıp ayrılmıyorlardı. Kendilerine gelen beyyine (delil) ise, dosdoğru yolu onlara açıklayan ve o yolda yürümelerini gerekli kılan mukaddes, pak bir kitabı kendilerine okuyan bir elçi idi.

II- Kitap ehli ve özellikle böylesi bir beyyinenin kendilerine geldiği kimseler kınanıyor. Onlar; doğru yol kendilerine belirinceye, hak kendilerine gelinceye kadar o konuda ihtilafa düşmemiş, birbirleriyle çekişmemiş ve o yoldan ayrılmamışlardı. Zaten onlara gelen şey, hiç bir zaman beraberinde bir ihtilafa bir çekişmeye neden olacak bir şey değildi. Çünkü O; katıksız bir şekilde dini ve Allah'ı tanıyarak O'na ibadet etmelerini; sağa sola sapmadan O'nun gösterdiği yolda doğru yürümelerini; namaz kılıp, zekat vermelerini emrediyordu. İşte bu dosdoğru bir din, dümdüz bir yoldur.

Bu sûrenin inişine özgü bir rivayetin olduğunu bilmiyoruz. Burada yapılan en sert kınamanın kitap ehline yönelik olduğu görülüyor. Bize öyle geliyor ki, bu sûre Hz. Pey-gamber'e kitap ehli bir grup arasında tartışmaya sahne olan bir olay hakkında inmiş ve kitap ehli burada tenkid edilmiştir.

Sûrenin müşriklerden söz etmesinin sebebi Muhammedi risaleti/elçiliği reddetme açısından müşrik, Ehli Kitab tüm kafirleri burada addetmesidir. Bilhassa müşriklerin şöyle demeleri, onlardan söz edilmesine neden olabilir. "Eğer bize bir uyarıcı veya dilimizle yazılmış bir kitap gönderilseydi kitap ehlinden daha doğru bir yolda olurduk". Nitekim Fatır, 42 ve En'am, 157. ayetler onların bu tür sözlerini hikaye etmektedir. Müşriklerin Allah'tan gelmesini temenni ettikleri kitap ve uyarıcıyı yalanlamaları sebebiyle, ilahi vahyin hikmetinin gereği onlar da bu sûrede, kınama ve ayıplama kapsamına girdiler.

Kur'anî ifade sûrenin dördüncü ve beşinci ayetlerinden kasdedilenin geçmiş peygamberlerin elçilikleriyle onlara gönderilen kitaplar olduğu ihtimalini taşıdığı gibi, Mu-hammed'in elçiliğinin de kastedilmiş olması ihtimalini taşıyor. Kitap ehlinin "onlar ki kafir oldular." ifadesiyle nitelenmeleri, ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğuna işaret ediyor.

İşte böylece ayetler; nebevi davetin açık takririni, peygamberden davetinin sıhhatine ilişkin delil isteyenleri mat eden hücceti ihtiva etmektedir. O'nun davetinin özelliği yalnız Allah'a ibadet etmek, namazı ve dini ona halis kılmak ve zekat vermek suretiyle muhtaçlara yardımda bulunmaktır. Art niyetli, kötü maksatlı olanlardan başkası bu davetin doğruluğundan şüphe ederek delil istemez ve onu inkara kalkışmaz. 5[5]

6- Kitap ehlinden ve (Allah'a) ortak koşanlardan kafir olanlar, cehennem ateşindedirler. Orada kalacaklardır. Onlar, halkın en şerlileridir.

7- İnanan ve iyi işler yapanlar da yaratılanların en hayırlılarıdır.

8- Rab'leri katında onların mükafatı altlarından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu (mükafat) Rabbi'ne saygı gösterene mahsustur.

İlk iki ayetler bilindiği üzere önceki ayetlerin bir devamı ve tamamlayıcısı mahiyetindedir. Müşriklerden ve kitap ehlinden olan kafirleri dokundurucu bir şekilde yeriyor, iman edenlerin de büyük bir şeref ve müjdeye sahip olduklarını vurguluyor. İkinci grubun yaratıkların en şereflileri olduklarını belirtiyor. Ayetlerin içerdiği mesaj, Allah'tan korkan ve O'na hesap vereceğini düşünen insanlara öğüt vermek için dikkati çekerken, müşrik ve kitab ehli kafirlerin vasıflarının, art niyetli ve kötü maksatlı olduklarını ortaya koyan inkarcı tutumlarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Çünkü onlar, kendilerine gelen ilahi vahyi ve risaleti yalanlamışlardı. Oysa ki, daha önce ilahi vahy ve risaletin gelmesini temenni etmişlerdi. 6[6]

Şia'nın Konuyla İlgili Yorumu

Bu sûrede geçen ayetler açıkça 7. ayette ifade edilen içeriğin 6. ayette ifade edilen içeriğe olan karşıtlığının genel olduğunu; yani puta tapanlardan ve kitap ehlinden olan kafirlere karşın iman edip salih amel işleyen tüm mü'minlerin kastedildiğini ifade etmesine rağmen, Şii müfessirler sözü edilen ayet konusunda kendi hevalanyla uzlaşan iki rivayet getirerek

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/302-303.
6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/304.

tuhaf görüşlerini belirtmekten kendilerini alamamışlardır.

I- İbn Abbas'tan yaptıkları rivayette: "Onlar halkın en hayırlılarıdır" cümlesinin, Ali bin Ebu Talib ve ehli beyt hakkında indiğini iddia ederler.

II- Hz. Ali'nin katibi Yezid bin Şerahil el Ensari'den merfu olarak yaptıkları rivayettir. Ali'den şöyle dendiğini işittim. Allar Rasulü vefat edeceği zaman -Onu göğsüme dayandırdığım halde- şöyle buyurdu: "Ey Ali Allahu Teala'nın 'inanıp iyi işler yapanlar da halkın en hayırlısıdır' buyurduğunu işitmedin mi? İşte onlar senin şiandır. Benim ve sizin buluşma yeriniz havzdır. Ümmetler hesap için toplandıkları zaman, onların alınları el ve ayaklan bembeyaz panldayarak çağrılacaklardır."[7][7]

Bu onların grupçu ve mezhebi bir taassubu olduğunun bariz alameti, "Şiatüke: Senin grubun" tabiridir. Çünkü Peygamber'in zamanında Ali'nin şiası diye sözkonusu edilen bir şey yoktu. [8][8]

---

[7][7] Tabresi'nin ayetlerin tefsirine bkz.

[8][8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 6/304.

ZİLZAL SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 99

Nüzul Sırası : 91

Ayet Sayısı : 8

indiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede muhatapların kıyamet günü ile, kıyamet gününün dehşeti ile ve kıyamette gerçekleşecek olan hesaplaşma anı ile uyarılmaları amaçlanıyor. Bu gayeyle insanlar genel anlamda hayır işlemeye özendiriliyor, kötülük yapmaktan da sakındırılıyorlar. Bazı tefsir bilginleri1[1] sûrenin Mekke'de indiğini söylemiştir. Bazısı ise, rivayetlerin2[2] farklılığından dolayı, sûrenin Mekke veya Medine inişli oluşunun ihtilaflı olduğunu söylemiştir. Sûreye damgasını vuran Mekke atmosferi son derece güçlü ve belirgindir. Dolayısıyla, kesin bir şey söylememekle birlikte, Mekke inişli olduğuna ilişkin görüşü rahatlıkla tercih edebiliriz. Hatta Mekke döneminin ilk dönemlerinde indiği bile söylenebilir. 3[3]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Yer, o şiddetli sarsıntısıyla sarsıldığı,

2- Yer, ağırlıklarını dışa atıp çıkardığı,

3- Ve insan; "Buna ne oluyor?" dediği zaman;

4-O gün (yer), haberlerini anlatacaktır

5- Çünkü senin Rabbin, ona vahyetmiştir.

6- O gün insanlar, amelleri kendilerine gösterilsin diye, bölük bölük fırlayıp çıkarlar'4[4]'.

1[1] Beğavi, İbn Kesir.

2[2] Hazin, Nesefi, Taberusi, Zemahşeri.

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/31.

4[4] Yasduru Gelir.

7- Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onu görür.

8- Artık kim zerre ağırlığınca bir kötülük İşlerse, onu görür.

Ayetlerde, kıyamet gününe, kıyamet gününün dehşet verici manzarasına ve o günkü hesaplaşma ortamına işaret ediliyor: Buna göre, kıyamet günü yeryüzü korkunç bir sarsıntı geçirir, parçalara ayrılır, içindeki her şeyi dışan atar (deprem oluyor gibi). İnsanlar ohıp-biteni anlamak için birbirlerine sorular sorup dururlar. Çok geçmeden yüce Allah'ın, kıyametin kopması ve insanların hesaba çekilmesi yönündeki vadini gerçekleştirdiğini anlarlar. O zaman öbek öbek, amellerinin sonuçlarını görmek ve işledikleri her bir hayrın ve şerrin karşılığını görmek için mahşer alanına akın ederler. Çünkü ne kadar az olursa olsun, bir kimse herhangi bir hayır işlediğinde mutlaka onun karşılığını noksansız alacaktır. İşlenen hayırdan hiç bir şey zayi olmaz. Kötülük yapanlar da işledikleri kötülük ne kadar az olursa olsun onunla karşılaşıp tam karşılığını alacaklardır.

Sûre, kıyamet ve hasaplaşma gibi imani bir gerçeği gündeme getirmekle birlikte, mutlak anlamda tüm insanlara yönelik bir öğüt, özendirici ve korkutucu bir mesaj içermektedir. Sûrenin hedefi ilk bakışta da görüldüğü gibi, insanların kıyamet gününden korkmalarını sağlamak ve onları salîh amellere yöneltip kötü amellerden sakındırmak-tır Kötülüğü ne kadar az ve önemsiz olursa olsun küçümsememek ve hayn ne kadar basit olursa olsun ihmal etmemek gerekir. Bu açıdan zelzele sûresi tüm zamanlan ve mekanları kuşatan evrensel bir direktif niteliğindedir.

Zelzele sûresinin ifade tarzı ve ele aldığı konu, Mekke inişli, hem de erken dönemde inmiş olduğunu gösteriyor. Neredeyse, bu sûre ile Karia sûresi, Mekke döneminin başlarında inen ve tertib olarak birbirine yakın, benzer iki sûredir diyeceğim. [5[5]]

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 5/32-33.

ADİYAT SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 100

Nüzul Sırası : 14

Ayet Sayısı : 11

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede insanın inkarcılığı/nankörlüğü, mai-rnülk tutkusu kınanmış, ohireti ve Allah'ın insanların amellerini ihaia ettiği hatırlatılmıştır. Üslubu bundan önceki sürede olduğu gibi risaletin umumi biçimde sunulması tarzındadır. Sûrenin Medine'de indiği rivayet edilmişse[1][1] de çoğunluk O'nun Mekki olduğunu kabul etmektedir. Sûrenin üslubu ve ilk dönemlerde inmiş olması Mekki oluşunu desteklemektedir. [2][2]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Andolsun, nefesleriyle ses çıkararak[3][3]' koşan (at)lara[4][4]'.

2- (Tırnaklarıyla yerden) ateş[5][5]» çıkaranlara'[6][6].

3- Sabahleyin akın edenlere'[7][7].

4- Toz[8][8]' koparanlara[9][9]'.

1[1] Bkz. : el-Alûsi, c.30, s.214.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/179.

3[3] ed-Dabh Alların koşarken ve yorulduklarında (çıkardıkları) nefes sesidir. Bir tür yürüme anlamına geldiği de söylenmiştir.

4[4] ei-Aâiyat "adv" kelimesinden türemiştir ve süratle koşmak demektir. "Atfiyat" (koşanlardan kastedilen, farklı görüşlere göre ya atlar ya da develerdir. Birinci görüş daha doğrudur ve diğer âyetlerle de daha uygun düşmektedir.

5[5] Kadhan Kıvılcım çıkartmak için sert bir cisim şiddetle kazımak, sürtmek demektir.

6[6] el-Mûriyât "el veryu" kelimesinden gelmekledir. Kıvılcım,alev ve ateş çıkaran demektir.

7[7] el-Muğirât Ansızın baskın yapmak anlamındaki "el iğara" kelimesinden türemiştir.

8[8] el-Nak'u Toz demektir.

9[9] Eseme Hareket ettirmek, kabartmak demektir.

5- Derken bir topluluğun ortasına dalanlara

6- Ki, insan Rabbine karşı çok nankördür[10[10]]'.

7- Ve O da bana şahittir.

8- Doğrusu o malı çok sever

9- Bilmez mi o, kabirlerde olanlar dışarı atıldığı[11[11]]»,

10- Göğüslerde bulunanlar devşİrÜdiği zaman[12[12]].

11- O gün Rabblerİ onların her halini haber almıştır.

Sûredeki âyetlerde insanoğlunun bazı huylan kınanmış ve o uyarılmıştır. Sûrede:

1- Baskına karar verildiği zaman hızlı bir biçimde koşan, soluyan, tırnaklarının taşlara çarpmasından kıvılcımlar çıkan, tozu dumana katan, baskın yapılan topluluğu yarıp geçen atlara yemin edilerek insanın, Allah'ın bir çok nimetlerini görmesine rağmen bunları inkar edip mal-mülke aşırı düşkün olması vurgulanmıştır.

2- Olumsuz soru, uyarı ve hatırlatma tarzında; kabirlerinden çıktıkları ve amelleri ile başbaşa kaldıkları zaman insanların, Allah'ın kendilerini işledikleri ameller konusunda hesaba çekeceğini, Allah'ın onlardan ve onların amellerinden haberdar oduğunu açıkça ortaya koyacağını bilip-bilmediklcri sorgulanmıştır.

Ayetlerin, insanoğlunun bu (olumsuz) huylarına, engel olmayı, onu cehaletinden vazgeçmeye sevketmeyi; Rabbi'nin nimetlerini, Allah'ın O'nun amellerini bildiğini, ahirette bunlardan dolays hesaba çekileceğini hatırlatmayı hedeflemiş olduğu açıktır.

Görülen o ki, insanların Allah'ın nimetlerine nankörlük etmeleri. O'na inanmayip, O'nun çağrısını kabul etmemeyi de kapsamaktadır

Ayetlerin genel oluşu (itlâk) ve belirli bazı tavırlara ait herhangi bir işaret taşımaması, daha Önceki sûreler gibi bu sûrenin risaletin hedefi ve ilkelerini ortaya koyma tarzında olduğu görüşünü doğrulamaktadır. Nitekim bu sûrenin taşıdığı Özellikler ile Fatiha. A'la, Leyi, Fecr ve Asr sûrelerinin özellikleri uyum atfetmektedir.

Kişisel ve toplumsal ahlak hakkında, sûrenin ihtiva ettiği hedefler büyük önem taşımaktadır. Zira bu ahlak, rubûbiyetini kabul, O'na boyun eğip nimetlerinden dolayı O'na şükretme gibi

---

[10[10]] Kenûd Nimeti inkar eden (nankör) anlamındadır.

[11[11]] Bu'sira mâ fl'î-kuhûr Kıyamet günü insanların tekrar dirilmeleri ve kabirlerinden çıkmaları demektir.

[12[12]] Hussile mâ fi's-sudur insanların muhafaza ve kaydedilen amellcriylc yüzleşmeleri demektir.

Rabbi'nc yönelik, iyilik ve merhamet gibi insanlara ait görevlerini unutturacak biçimde mal-mülkün kendi nezdinde berşey olmadığı olgunluğuna ulaştırmakladır.

Bazı rivayetler[13[13]] sûrenin Medeni olduğunu ve sûrenin başlangıç (yemin) bölümünün, Rasulullah'm düşman üzerine gönderdiği bir seriyyenin gerçekleştirdiği baskında meydana gelen olayları, seriyyenin kayboluşunu O'na haber vermesini içerdiğini bildirmektedir. Ayetlerin üslubu bu rivayetten şüphe etmeye sevketmektedir. Zaten rivayette de bir zorlama olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sûreleri tertip edenler (tertip sahipleri) bu sûreyi ilk nazil olanlar arasına yerleştirmişlerdir. [14[14]]

[13[13]] Bkz. Nisaburi, Garâibu'l-Kur'an, Tabresi, Mecmau'l-Beyan.

[14[14]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/181-182.

KÂRİA SÛRESİ

Kur'an dahi Sırası : 101

Nüzul Sırası : 30

Ayet Sayısı : 11

İndiği Dönem : Mekke

Surenin Tanıtımı

Surede Kıyamet gününün dehşeti konusunda uyarıda bulunulmuş bu günde iyi ve kötü eylem sahiplerinin gidecekleri yer açıklanmıştır. Sûre umumi bir karakterde olup, belirli bir tavır ve harekete işaret etmemektedir. Bu süre de, Leyi, Şems, Ala ve benzeri süreler gibidir. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- (Başlara) çarpan, (yürekleri hoplatan) hâdise[2[2]],

2- Nedir o çarpan hâdise

3- O çarpan hadisenin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

4- O gün insanlar, yayılmış '[3[3]]' pervaneler gibi olur.

5- Dağlar atılmış renkli yün'[4[4]] gibi olur.

6- Kimin tartıları ağır gelirse,

7- O, memnun edici bir hayat içindedir.

8- Kimin tartılan hafif gelirse,

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/295.

[2[2]] Kârİa Şiddetle kulaklara çarpan (olay). Kıyamet günü anlamındadır. Bu kelime Hakka süresindeki bir ayette daha açık bir biçimde zikredilmiştir: "Ad ve Semûd, Kâria'yı (yani kıyamet'i) yalanladılar.'"

[3[3]] Mebsâs İntişar etmiş, (yayılmış) demektir.

[4[4]] el-lhn Yün anlamına gelmektedir.

9- Onun anası'[5][5]' haviye'[6][6]' (uçurum)dir.

10- Onun ne olduğunu sen nereden bileceksin?

11- (O) kızgın bîr ateştir!

İlk iki ayetin üslûbu, dehşet ve şiddeti konusunda uyanda bulunmak için kıyamet gününe dikkat edilmesini talep etmektedir. Bu üslûp sure pasajları ve girişlerinde tekrar edilen nazım özelliklcrindendir. Bunların peşinden gelen iki ayet aynı şekilde, dehşet ve şiddetini vurgulamak tarzında bu günde insanların ve dağların ne hale geleceğini anlatmaktadır. Son dört ayet insanların, eylem ve davranışlarına göre iki guruba ayrılacaklarını içermektedir. Tartısı ağır gelen gurupta bulunanlar, huzur ve razı olacakları bir hayata kavuşacaklar, hafif gelenler ise yakıcı cehennemin derinliklerine yuvarlanacaklar-dır.

İnsanların yayılan (dağılan) kelebekler ve atılmış yüne benzetilmeleri onların alışageldikleri ve zihinlerinde yereden hadiseler olmasından hareket edildiğindendir. Kelebek (yahut bu gibi haşerat) sürekli çırpınma, dönüp yayılma halindedir. İnsanlar da endişe ve korkunun şiddetinden dolayı kıyamet günü aynı şekilde olacaklardır.

Dağlar ise, sertlik ve kayalıkları, yeryüzündeki sabitlikleri ve gökyüzüne doğru yükselmeleri (gibi özellikleriyle) bilinmekledir.

Onların çok sert ve sabit/yerleşik olarak bildikleri hu dağların, unıfak olacağı, çözüleceği şiddetü dehşetten ötürü yumuşak ve hafif atilmış-çırpılınıs, yün gibi olacağını, Kur'an'ın dinleyicisi/okuyucusuna anlatmak amaçlanmıştır. Kıyamet günü dağların hali, çeşitli suretlerle anlatılmıştır. Müddessir sûresinde bu türden bir örnek bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, bu ve benzer anlatım tarzlarıyla Kıyamet gününün dehşet ve şiddetinin vurgulandığı yönündeki görüşümüzü ispatlamakladır. [7][7]

Ahiret Gününde Tartılar Ve Tartıların Ağır Veya Hafif Gelmesi

Tartıların ağırlık ve hafifliği bu sûrede ilk kez geçtiğinden dolayı (burada) diyoruz ki, bu ifade diğer birçok ayette yakın kalıp/biçimlerde geçmiştir. Bu ifadelerin tevili hakkında farklı görüşler mevcuttur. (Bazı) kelam aiimleri kelimeleri zahirine göre ele alıp, şöyle demişlerdir:

---

[5][5] Hâviye Derin çukur demektir.

[6][6] Ummuhû Biiinen anlamı ile ve Arapların alışageldikleri hitap tarzına göre söylenilmiştir. Birisi helak olduğunda. Araplar üzüntü ve ölüm mânasında, "anası mahvoldu" (anası ağladı) derlerdi. Başka bir görüşe göre "Um" kelimesi hazfedilmiş bir muzaf ileyh (isim tamlamasında Uımiayan)olup aslı "Ummu Ra'sihf'dİr. Belki de bu kelime "Onun önü, varacağı yer' mânasına gelmektedir.

[7][7] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/297.

Burada kefeleri olan maddi teraziler kastedilmiştir. İnsanların amelleri cisim haline gelmek suretiyle tartılacak, salih amellerin kefesi ağır gelince bu tercih edilerek, bunun sahibi kurtulacak, Allah'ın rızasına kavuşup cennete girecektir. Kötü amelin bulunduğu kefe ağır geldiği takdirde bunun sahibi Allah'ın gazabına uğrayıp cehenneme atılacaktır. Bu kelam âlimleri, yukarıdaki görüşlerini desteklemek için çeşitli hadislere de yer vermişlerdir ki, Buhari'nin Sahihİ'ndc bulunan şu hadis bunlardandır: "İki kelime vardır ki, dile hafif, mizana ağır ve Allah'a sevimli güzel gelmektedir: "Sübhanallahi ve bİhamdihi ve sübhanallahil azim."

Diğer bir gurup ise bu kelimelerin, insanların eylem ve davranışlarına takdir edilecek ceza veya mükafatla tam bir adaletin geçerli olacağı mânasında mecazi bir ifade olduğunu söylemişlerdir. Biz de bu görüşün esas alınmasını uygun görmekleyiz. Kur1 an, ahiret sahnelerini, kurtulan ve hüsrana uğrayan insanların başına gelecek olayları, dünya hayatındaki bazı vasıllarla anlatmıştır ki: buradaki bahis konusu ifadelerin lemsi! ve tak-rib kabilinden söylendiği belli olmaktadır.

Nitekim daha önce bu konuya temas etmiştik. Tartılar, amellerin tartılması, bunların ağır veya hafif gelmesi gibi hususlar, bu çerçeveden dışarı çıkmaz. Zira, insanlar hu kelimeleri, insanların kıymet ve amellerini ifade etmek için kullanmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Buhari'nin hadisinde, ilk görüşü destekleyecek kesin bir delil yoktur. Her halükarda biz daha önceden söylediğimiz görüşümüzü tekrar ediyor ve diyoruz ki. ahire! halleri nitelik ve keyfiyeti hakkında herhangi bir ekleme ve izaha girmeden iman edilmesi, Kuran ve sabit/sahih hadislerin bıraktığı çizgide durulması gereken gaybi meselelerdir. 8[8]

Kâria Sûresi'nin Genel Olarak Verdiği Mesajlar

Şiddetli uyarı, güçlü niteleme, iyi ve kötü amel sahibinin sonunun açıklanması, sonuçta da ahirette razı olacakları bir hayat, sakin (huzur dolu) bir yaşama nail olacaklarını (belirterek) insanların, dünya hayatında sapıklık ve şer yolundan dönüp hidayet ve hak yoluna tabi olmaya çağinlmaları gibi sûrenin ihtiva elliği konular. Kur'anı uyarı ve müjdelenmenin sürekli olarak gözönünde tuttuğu bir husustur.

Aynı şekilde, son dört ayet, insanların amellerinden sorumlu olduklarını bu amellerin yalnızca kendi fiillerinin/eylemlerinin ürünü olduğunu, bunlara uygun olarak, hak ve adalete göre bu amellere karşılık verileceğini üstü kapalı bir biçimde açıklamıştır. 9[9]

8[8] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/297-298.
9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/298.

TEKASÜR SÜRESİ

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede dünyaya, dünyadaki mal ve nimetlere tutkun olanlar kınanmış, ahiretle uyarılmışlardır. Sûre (mesajı) takdim ve tevcih yönünden umumi bir özelliğe sahiptir. Medeni olduğu söylen İl m işse de rivayet olunan nüzul sıraları sûreyi Mekki sûreler içerisine dahil etmektedir. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Çoğaltma yarışı[2[2]]' sizi oyaladı.

2- Nihayet kabirleri ziyaret ettiniz[3[3]]'.

3- Hayır, yakında bileceksiniz.

4- Yine hayır, yakında bileceksiniz.

5- Hayır, kesin bir bilgi ile bilseydiniz.

6- Mutlak cehenemi görürdünüz,

7- Sonra onu kesin olarak gözle göreceksiniz, 8- Sonra o gün nimetlerden sorulacaksınız.

Sûrede Şu Hususlar Ele Alınmıştır

1- Kur'an'ı ilk dinleyen (müşrik)lerin ma! ve evlad çoğaltmada yarışmak, çoklukla Ögünmek, bu sebeple ölüm ve ölüm sonrasını düşünmekten alıkoyacak biçimde, ölene dek vazgeçmeyecek derecede mal ve evlad tutkunu olmak gibi tulumları kınanmıştır.

2- Yaptıklarının sonucu hakkında onlar ıyarılıp bilgilendirilmişlerdir. Zira bu adamlar daha sonra kesin bir bilgi ile kendilerinin hatalı olduklarını bilecekler, va'd edilen cehennemi, ve tehdit edildikleri şeyi açıkça (ayne'l-yakin) görecekler, işledikleri amellerinden, kendilerini ahiretten ve ahireti düşünmekten alıkoyan dünyada geçirdikleri bolluk içerisindeki

---

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/187.
[2[2]] et-tekâsür Mal, çoluk, çocuk çoğaltmada yarış yapmak, ve bununla övünmek demektir.

[3[3]] Zurturmt'l-makâbir Ölümün üstü kapalı anlatımıdır. Öyle ki, ölüler getirilip kabirlere defn olun urlar.

yaşamlarından da sorguya çekileceklerdir.

Her ne kadar âyetler yakın muhataplara yönelik biçimde olmuş olsa da sergilenen belirli bir tavrın izlerini taşımamakladır. Sûrenin, Adiyat, Asr, Leyi, ve Fecr sûreleri gibi (konuyu) takdim ve yönlendirme bakımından umumilik taşıdığını söylemek isabetlidir. Sûre geniş boyutlu ve süreklilik arzeden değerli bir vurguyu ihtiva etmiştir. Daha önceki benzer sûrelerin ihtiva ettiği vurgularla uyumludur. Bu (vurgu) insanların dünya hayatında Allah'a ve insanlara yönelik görevlerine dikkatlerinin çekilmesinin, çokluk içerisinde şımarıklığa düşmemek, dünya nimetlerine dalmamak, hayattaki şehvet veren şeyleri ve nimetlerini yegane düşünme ve arzu etme konusu etmek hakkındadır.

Ayetlerin ruhu gösteriyor ki, buradaki kınama ve uyarı, malları, evladı, şehvet/zevkleri ve eşyası, O'nun Allah'a ve insanlara karşı görevlerinden alıkoyan, düşüncesine sahip olup basiretini kör edecek ve İşin akibetini hiç hesaba katmamaya, kendisi-' nin sürekli bir güven içerisinde olduğunu vehmetmeye sevkedecek şekilde (dünya) tutkunu olan kişiye yöneliktir.

Yoksa genel bir biçimde (bütün) mal, evlat ve nimet sahibi olanlara ve Özellikle de iman ibadet ve şükrederek (üzerindeki) Allah'ın hakkını, iyilik ederek insanların hakkını verenler, kararlı ve orta yoldan ayrılmayanlar için değildir.

"Ey Ademoğulları her mescide gidişinizde süslerinizi alın, yeyin için faka! israf etmeyin, çünkü O, israf edenle ri sevmez."

"De ki: Allah'ın kullan için çıkardığı süsü ve güzel rızık/an kim haram etti? De ki: 'O, dünya hayalında inananlarındır, kıyamet günü de yalnız onlarındır.' İste biz, bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz."

"De ki 'Rabbim, ancak fuhuşları, gerek açığını, gerek kapalısını, günahı ve haksız yere saldırmayı, hakkında hiç bir delil indirmediği birşeyi Allah'a ortak koşmayı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram ermiştir." (Araf 7/3]-33)

Sûrenin, sahip oldukları mal ve imkanlardan dolayı kibre (tefahür) kapılan ensardan bir gurup hakkında Medine'de olduğu rivayet edilmiştir4[4]. Halbuki sûrenin üslubu ve içeriği bu rivayetten şüphe etmeye yöneltmekte, Mekke'de ve erken dönemde indiği izlenimini vermekte, ayrıca bu sûrenin özelliği, Fatiha, A'la ve benzeri sûrelerin taşıdığı niteliklerle uyum arzetmektedir. Rivayet edilen nüzul sıralarının tamamı bu sûreyi Mek-ki sûreler içerisine koymaktadır. 5[5]

4[4] Sûrenin tefsiri için bkz. Taberi, Nisaburi, Tabresi ve Alüsi Tefsirleri.

5[5] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/188-189.

ASR SÛRESİ

Kur'an'daki Sırası : 103

Nüzul Sırası : 13

Ayet Sayısı : 3

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, insanın iman etmek ve salih amel işlemek, hakkı ve sabrı tavsiye etmekten başka kurtuluş yolu olmadığını kesin bir şekilde vurgulamaktadır. Sûrenin üslubu bu sûrenin de Leyi, A'lâ ve diğerleri gibi ilk nazil olanlardan olduğu göstermektedir. Çünkü bu (Asr Süresi] risalet (davet) in prensiplerinden genel muhkem prensipleri içermektedir. Bazı rivayetler[1[1]] sürenin Medeni olduğunu belirtmiştir. Ne var ki, sürenin üslubu onun Mekki oluşunu göstermektedir ki, çoğunluk da bu görüştedir. [2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Asr'a[3[3]]' andolsun ki,

2- İnsan ziyandadır.

3- Ancak, inanıp iyi işler yapaniar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler'[4[4]] ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesna

Sûre kısa olmasına rağmen, insanların ancak tek Allah'a iman, amcl-i salih, hakkı ve sabrı tavsiye ile felah, başarı ve salah bulacakları, bu yoldan sapanların da hüsrana uğra-

---

[1[1]] Bkz. Aluûsi Tefsiri, c.30, s.227

[2[2]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/173.

[3[3]3[3]] el-'Asr Güneşin kırmızılaşmasına kadar günün sonudur. Buna ikindi de denilmektedir. Bazı miifessirler 'Asr'ın "zaman" olduğunu söylemişlerdir. Bkz. Nisaburi Tefsiri.

Fakat çoğunluk birinci görüş üzerindedir.

[4[4]] Tevâsav Onların bazısı diğerierine tavsiyede bulundu demektir.

yacaklarını dile getirmekle ilgili olarak kesin ve güçlü bir üsluba sahiptir.

Kısa olmasına karşılık sûre, bütün insanlığa yönelik İslami çağrının hedefini özetlemektedir. Bu sûrede tıpta A'lâ ve Leyi sûrelerinde olduğu gibi, genel mesajlar vardır. Bu yüzden biz sûrenin A'lâ ve Leyi sûreleri gibi, Alak, Kalem, Müzemmil ve Müddesir sûrelerinde inkarcıların tavırlarının anlatıldığı Kur'an bölümlerinden önce nazil olduğu görüşünü tercih ediyoruz.

ilk Müslümanlar - Allah onlardan razı olsun- bu sûrenin Öneminin büyüklüğünü biliyorlardı. Hatta rivayete göre5[5], Allah Rasulü'nün ashabından iki kişi bir araya geldiklerinde ikisinden biri diğerine Asr Sûresi'ni okumadan birbirlerinden ayrılmazlardı. Safi, -Allah Rahmet etsin- "İnsanlar bu sûreyi tefekkür edip inceleseler (tedebbür), onlara yeterli gelir' demiştir6[6].

Yeri gelmişken Asr sûresinin fazileti hakkında bazı rivayetlerin bulunduğunu söylemek istiyoruz. Bakara sûresinde geçen (Bakara 238) "Namazları koruyun; özellikle orta namazı" âyetinde özel bir tür olarak, bırakılmadan eda edilmesi emredilen "Salatu'l-Vustâ: Orta namazı", "İkindi (Asr) namazı" olarak tefsir edilmiştir7[7]. Bu namaza, bu şekilde isim verilmesi onun faziletini ortaya koymaktadır. Rivayet edildiğine göre8[8] Peygamber (s) Medine'deki mescidinde ashabı içinde oturur ve ashabı da O'nun etrafında balkalanir, O'nun öğrettiklerine ve öğütlerine kulak verirler, insanlar problemlerinde O'na başvururlardı. Çünkü onlar bu vakitte (ikindi), günlük meşguliyetlerinden kurtulmuş oluyorlar veya neredeyse işlerini bitirecek noktaya geliyorlar, yaz mevsmindeki sıcaklığın şiddeti de hafiflemiş oluyordu. Bundan dolayı bu namaza devam etmeye (muhafaza) teşvik edilmiştir ki, bu durum açıkça görülmektedir. 9[9]

Sâlihât Kavramı

Taabbudî (salt ibadet özellikli) olsun ya da olmasın "sâlihâl" kelimesi bütün hayır, iyilik ve maruf türlerini içeren umumi-mutiak bir tabirdir. Tek olan Allah'a ibadet, kendini O'na teslim edip O'nun dışmdakileri (masiva) bir tarafa atmak, amel-i Salih'tir. Allah yolunda cihad, zulüm ve zalimle mücadele, canı ve malı bu yolda feda etmek amel-i sarihtir, hak ve adalete sarılmak, insaf etmek, doğruluk ve eminiik amel-i salihtir, iyilik ve takvada yardımlaşma, umumu ilgilendiren işleri yapmak amel-i salihtir, helal yoldan kazanmak,

5[5] Bkz.fbn Kesir Tefsiri.

6[6] Bkz. A.g.e.

7[7] Bkz. Ayetin tefsiri hakkında Zemahşeri, Tabresi, İbn Kesir, Taberi ve Menar Tefsirleri.

8[8] Maide sûresi 106. âyetin tefsiri hakkında Zemahşeri, Tabresi ve Menar Tefsirlerine bkz.

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/174-175.

kişinin ailesine, çocukları ve yakınlarına yönelik görevlerini yerine getirmesi amel-i salihtir. Kişinin insanlara iyi davranması amel-i salihtir vs. İşte bu şekilde sûre ve muhtevası risaletin bir amacını ortaya koymaktadır ki bu, içerisinde hayır, merhamet, cömertlik, erdem ve Allah'a ihlas -başka bir ifadeyle- içerisinde bütün hayırların ve iki dünya saadetinin bulunduğu herşeyi müjdelemektir. Ne kadar yüce ve sonsuz bir telkin ve hedef! Burada Şafii'den -Allah rahmet etsin- nakledilen sözün kuvveti daha iyi ortaya çıkmaktadır. [10[10]]

Hak Ve Sabr İle Tavsiyeleşmek

"Tevâsî" (tavsiyeleşmek) güçlü bir tabirdir. Çünkü müşareket (orlakhk) özelliği taşımaktadır. İnsanın hak ve sabra sırf kendi başına sarılması yeterli değildir. Aksine insanların bu iki alanda dayanışma içinde olmaları, bazılarının diğerlerine bu ki hareketi tavsiye etmeleri gerekir.

Hak ile tavsiyeleşmek toplum fertlerinin hak ve hakkı gerçekleştirmek konusunda (hak, onların tamamının desteklediği yürürlükteki hüküm verici olacak derecede) dayanışma içinde olmalarını hedeflemektir.

Birbirlerine destek olmak, sabr ile tavsiyeleşmek, -herhangi bir gevşeme, zayıflık ve kaçma olmadan- üzücü olaylar, şiddetli zorluklarda hak ve hayırla alakalı hareketlerinde birbirlerini desteklemek suretiyle toplum fertlerinin yardımlaşma/dayanışma İçerisinde olmalarını hedeflemektedir.

Hak kavramının, Allah'ın kulları üzerindeki, toplumun, fertler üzerindeki, toplumların birbirleri üzerindeki, fertlerin diğer Teriler ve bağlı oldukları toplumları, zayıf, güçsüz ve mahrumiyet içerisinde olanların güç, kudret ve imkan sahibi olanlar üzerindeki haklarını kapsayan genel bir ifade olduğu incelenirse; hak ile tavsiyeleşmenin Övülmesine ilişkin kıymetli Kur'an telkininin;

-Bu (hak kavramının) iman eden ve amel-i salih işleyenler için gerekli kılınması;

-Kapsamlı anlamı içerisine dahil olmasına rağmen salibal/salih amellerin arasında özellikle belirtilmesi,

-Umumi huzur, toplumsal barış, öfke, kin, ayrılık, düşmanlık, haddi aşma/azgınlık, fakirlik ve endişe/stres nedenlerinin sona ermesi yönlerinden, bu telkinin insanı ve insanlık ailesini mükemmel bir dereceye (kemale) yükseltme amacmdaki boyut açıklığa kavuşacaktır.

Öyle ki, toplum içerisinde ferdiyetçilik yayılır, egoizm kuvvetlenir, ferdin, kendinden ve hangi yoldan olursa olsun kendisine çıkar sağlamak için özel konumda olmaktan başka bir

---

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/175.

şeye aldırmazlığı şiddetlenirse veya bir engel olmaksızın insanların diğer bazılarının haklarını çiğnemesi ve düşmanlık göstermesi için alan genişlerse ya da orada zayıfların haklan çiğnenir, muhtaç olanlara yardım etme arzusu kaybolur, uyumluluk duygusu ve toplumsal şefkat hissi zayıflar veya yok oiursa; bu (olumsuz durumlar) toplumu temelinden yıkar.

Bu geniş anlamıyla "hak ilkesi", İslami çağrının önemli amaçlarından biri olacak kadar, Kur'an'ın tekrar tekrar ve birçok üslupla anlattığı değerli prensiplerdendir. Bu ilkenin erken donemde inmiş bu sûrede, güçlü bir üslupla yer alması, onun, risaletin önemli esaslarından biri olduğunu göstermektedir. Şüphesiz bu durum, onun en kuvvetli göster-gelerindendir.

Sabr ve sabr ile tavsiyeleşmek hakkında da buna benzer şeyler söylenilebilir. Zira bu şahsi-toplumsal ahlaki tavır, sağlıklı beşeri hayatın gerekli esaslarmdandır. Kuran, feriler ve toplum içerisinde bunun kuvetlendirilmesi ve onların arasında kuvvetli huzur m hunun yaygınlaşmasını hedefiemektedr. İlk dönemlerde inen bu sûrede kuvvetli bir üslupla, hak mefhumunun yer alması, bunun İslami insan şahsiyetinin taşıması gerekli ahlaki ilkelerin en mühimlerinden kabul edildiği fert ve toplum hayatında önemli ve zorunlu bir yer tuttuğunu ispatlamaktadır. 11[11]

Kur'aıı'da İman Ve Amel-İ Salih Ayrılmazlığı

îmanın salih amelden önce gelmesinde, salih amelin imandan kaynaklanmış olmasına işaret vardır. İman, sahibini hayra sevkedip onu serden uzaklaştırır, imanın amel-i salihle bİrarada gelmesi bunların birbirinden ayrılmazlığının gerekli olduğunu, amel-i salibin imanın bir alamet ve göstergesi olarak kabul edildiğini göstermektedir. İman ve salih amel arasındaki bu ayrılmazlık, Kur'an âyetlerinin büyük bir kısmında görülmektedir ki, bu durum, bu ikisinin arasındaki irtibatın ve uyumun kuvvetine ve onun iekid edildiğine işaret edebilir. İmanın insanın derinliklerindeki dahili ve zati birsey olduğu göz Önünde tutulursa kendisini, kendisiyle göstermesi imkansızdır. O'nu sadece salih amel gösterebilir. Bu ayrılmazlığın kuvvelli bir hikmeti vardır. Zira iman, sahibine iç huzuru ve sükuneti vermektedir ki bunlar o kişinin amel ve hedeflerinin kesin bilgi, kararlılık, sebat, coşku ve sabırdan kaynaklanmasını, bu yolda onun karşılaşacağı zorluklan ve yapması gereken fedakarlıkları yüklenmesini sağlamakladır. Allah'a iman, Allah'a yönelmek, O'nun gazabına uğramamak, rıza ve hoşnutluğunu kazanmak için ortada acil bir çıkar etkeni olmadan veya en azından bu zorunlu olmaksızın, kişiyi hayır ve salih amele yönelmeye, şer, günah ve diğer kötü işlerden uzak kalmaya sevkeder.

İmandan kaynaklanmayan amel ise çok çeşitli tesirlerden, şahsî, çıkarcı ve şartlara bağlı değerlendirmelerden dolayı kesintiye uğrama, tereddüt ve etki altında kalmakla karşı

11[11] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/175.

karşıyadır. Çok kere kişi, eylemimde zorluk ve problemlerle karşılaştığında veya bu iş fedakarlık gerektirdiğinde ya da bunun arkasından çabucak elde edilecek bir iyilik ya da engellenecek kötülük bu eyleminden vazgeçer. Başka bir açıdan imandan kaynaklanmadığı zaman salih amelde canlılık, kesinlik, sebat ve devamlılık olmaz ki. iman o ameli bizatihi canlı ve kuvvetli bir zorunlu iş haline getirir.

Diğer bir değerlendirmeyle salih amel yolunda kişinin karşılaştığı zorluklar, ondan dolayı katlandığı fedakarlık ve sıkıntı, harcadığı kuvvet ve çaba ne kadar olursa olsun, (iman) sahibini o işten vazgeçmemeye sevkeder.

Hcrgangi birisi; köklü ahlaki eğitimin bir sonucu olarak, iyilik özelliğinden dolayı hayır işleyenlerin bulunabileceğini iddia etmek isterse, bu gruptaki insanların, bizim biraz önce ortaya koyduğumuz fikri çürütmesi mümkün olamayacak derecede nadir kimseler olduklarını, toplumun, sürekli olarak insanoğlunun mümkün olan en büyük kısmını etkileyecek ortak bir yönlendiriciye muhtaç olduğunu, bu yönlendiricinin de imandan başka birşey olmadığını hatırlaması gerekir, öle yandan insan tabiatının köklerinde yerleşmiş olan dindarlığın, bu yönlendiricinin kuvveti, etkisi ve kuşatıeılığı için (önceden) yolu hazırlaması bir başka husustur.

Herhangi birisi Allah'a ve ahiret gününe iman eden mü'minlcrin büyük bir kısmının iyi iş yapmadıklarını veya bu işleri ancak kendilerine yönelik bir karşılığını umarak işlediklerini söylemek islerse; bunun cevabı şudur; Sözü geçen kişilerin imanları gerçek iman olmayıp onlar "mü'min" olmaktan çok "müslüman"dirlar. (Nitekim) Kur'an bu i-ki gurubu birbirinden ayırmış ve gerçek imanın boyutuna ve sahibindeki etkisine dikkat çekmiştir:

"Göçebe Araplar: "İnandık" dediler. De ki: inanmadım-, faka! "İslam olduk" deyin. Fakal henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Elçisi'ne itaat ederseniz (Allah) yaptığınız güzel işlerden hiçbirinin sevabını size eksik vermez. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.

"Müminler onlardır ki, Allah' a ve elçisine inandılar, sonra şüphe etmediler. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad ettiler. İste doğru o/an/ar onlardır." (Hıtcıırat 49/14-15)

Ancak, her halükarda mü'minler arasında hayra yönelme mü'min olmayanlardan daha kuvvetli bir biçimde devam etmektedir ki, bu her zaman görülen, şahit olunan bir durumdur.

Ayrıca sûrenin mutlak üslubu, onun Fatiha, A'la, Leyi, Fecr sûrelerinin özelliklerini taşıdığını göstermektedir. Allah daha iyi bilir. [12][12]

---

[12][12] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/176-178.

HÜMEZE SÛRESİ

Kur'an'dahi Sırası. : 104

Nüzul Sırası : 32

Ayet Sayısı : 9

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, insanlarla olay etmeyi, arkadan çekiştirmeyi, malıyla övünmeyi alışkanlık haline getirenlere bir uyarı vardır. Bunu, nebevi sireîîe görülen bazı zenginlerin tutumlarına bağlı olarak vermektedir. Ancak üslubu genef ve mutlaktır. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

1- (insanları) diliyle namuslarını, ayıplarını çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay ederek'2[2] (gönüllerini) kıran'3[3] her bozguncu (fesad) kişinin vay haline!4[4]

2- O ki mal yığdı, onu saydı,5[5] durdu.

3- Gerçekten malının kendisini ebedi kılacağını sanıyor.

4- Hayır hayır, andolsun ki o, Hutame'ye6[6] atılacaktır.

5- Hutarne'nin ne olduğunu sen nereden bileceksin?

6- Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir.

7- (Bir ateş ki) gönüllere işler7[7]

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/311.

2[2] Humeze)"Hemz" kökündendir. Bir şeyi kırmak ve şiddetli bir biçimde yakalamak, demektir. Ayıplanmak ve alay edilmek suretiyle insanların ırz ve şereflerinin çiğnenmesi anlamında kullanılmıştır.

3[3] Litmeze Lemz kökündendir. İnsanlara birtakım ayıpları isnad etmek ve onları küçük düşürmek anlamındadır.

4[4] Veyl Beddua, uyarı ve azarlama sözcüğüdür. "Vay haline" anlamına gelir.

5[5] Addedeh Çoğalttı, saydı veya hazırladı, demektir.

6[6] cl-Hutameh Yok etmek ve mahvetmek anlamlarına gelen "hatm" kelimesinden gelmektedir. Cehennem kastedilmektedir.

8- O, onların üzerine kapatılıp kilitlenecektir[8[8]].

9- (Kendileri) yüksek dikili direklerde[9[9]] (bağlı) olarak (kalacaklardır.)

Ayetlerde, bütün uğraşısı insanlarla aiay etmek, onları ayıplamak isteyen kimseye şiddetli, vurucu bir uyarı bulunmaktadır. Özellikle bu saldırı çok mal sahibi, malının kendisini aldattığı, onun kendisini facialardan koruyacağına, kuvvet ve bollukla ebedi kılacağına inandığı kişilerdir. Yalanlayanların, .sonları; çok hareketli her şeyi yakan, kalplere kadar ulaşan, kapılarını onun üzerine kapatan, seddi direklerle sağlamlaştırılmış cehennemdir. Orada onun için devamlı bir azap vardır.

Ayetlerin, Vclid bin Muğirc, Umeyye bin Halef, Ahnas bin Şureyk arasında isminde ihtilaf edilen biri için indiği rivayet edilir[10[10]]. O zengin, önde gelen ve gururlu bir kişidir. Bütün uğraşısı Peygamberle alay etmek, onu ayıplarla suçlamaktır. Rivayet, ayetlerle uyumludur. Bu ayetler, kafirlerin, özellikle zengin ve önderlerinin Peygamber ve daveti ile ilgili tutumlarını sergileyen tablolardan biridir. Ayetler, onların yüzlerine karşı korkutma ve azarlama ile uyarıcı bir haykırıştır.

Bununla beraber ayetlerin genel ve mutlak üslubu, bu tiplerin zıddına, insanların Kıyamet'e kadar devamlı yaratıhşlanndaki kötü davranışlardan sakınması için uyarma ve kınamayı içermektedir. [11[11]]

[7[7]] Tcttali'u ah''l-cf ide Azap edilen kişilerin kalplerine cehennemin alev ve .sıcaklığı ulaşır, demektir.

[8[8]] Mu'sadeh Kapalı ,demektir.

[9[9]] Amed Amud direk kelimesinin çoguludur.

[10[10]] Bkz: Beğavi, Taberi. İbn Kesir tefsirleri.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/313.

FİL SÛRESİ

Kur andaki Sırası : 105

Nüzul Sırası : 19

Ayet Sayısı : 5

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, uyarma amacıyla Allah'ın fil sahiplerini cezalandırması anlatılmıştır. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Rabbinİn fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?

2- Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?

3- Üzerlerine sürü sürü[2[2]]' kuşlar gönderdi.

4- Onlara çamurdan taşlar'[3[3]]atan (kuşlar).

5- Nihayet (Allah) onları, kurt yeniği ekin yaprağı'[4[4]]' gibi yaptı.

Sûrenin ayetlerinin anlamı açıktır. Ayetler uyan amacıyla (Kur'an) dinleyicilerine Allah'ın fil sahiplerini cezalandırmasın! hatırlatmaktadır. Öyle ki, çamurdan oluşmuş Taşlar atıp onları çiğnenmiş ekin gibi yapan kuşlar göndermek suretiyle Allah onların tuzaklarını boşa çıkartmıştır.

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/207.

[2[2]] Ebabil Birbirini takip eden topluluk ve guruplar veya büyük topluluklar (demektir). Bir görüşe göre de, demet anlamına gelen "ibbâle" kelimesinin çoğuludur ki, bu da birinci anlamla aynıdır.

[3[3]] Siccîl Taşlaşmış çamur. Bu kelimenin aynı anlama gelen Farsça "seng" kelimesinin arapçalaşmış hali olduğu da .söylenir. Kur'an'da tekrar edilmesi, bu kelimenin Arap diline girmesinin eski olduğunu göstermekledir.

[4[4]] el-'Asf Ekin yaprağı demektir.

Müfessirlerin çoğunluğuna göre[5[5]] "Fil Sahipleri" ile Mekke'ye sefer düzenleyen Ha-bcşliler kastedilmiştir. Bu doğru ise, İslam öncesi Arap tarihinde Fil savaşı diye bilinen ve Ebrehe'nin liderliğinde Habcşlilcrin yaptığı bu savaş hakkında eski Arapça kaynakların naklettiği rivayetler bunu desteklemektedir. Habcşülerin saldırısında bazı filler bulunduğundan ötürü "Fil sûresi" şeklinde isimlendirilmiştir. Rivayetlerde geçen olayın özeti şudur; Yahudi hahamlarının tesiriyle, yahudi olan Himyer Kralı Zû Nuvâs'm baskı altında tuttuğu hristiyanlara yardım etmek amacıyla Habeşistanlılar, Yemen'i işgal ettiler ve Himyer devletini yıkıp, Yemen'deki (yahudilerin) egemenliklerine son verdiler. Bu kez de bunlar yahudüerin yaptığı gibi baskı yapmaya, Arapları hristiyan olmaya çağırmaya ve Yemcn'dc kiliseler inşa etmeye başlamışlardı. Bu arada Arap kaynak kiiap-larının "el-klise" ismini verdikleri büyük bir kilise bina etmişler, ne var ki, Araplar bu çağrıya uymayıp geleneklerine, Hicaz'daki Kabe'yi Hacca bağlı kalmışlardı. Bu yüzden Habeşiiler Hicaz halkını kendi egemenliklerine boyun eğdirmeyi ve Arapların bağlı kaldıkları Ka'beyi yıkmayı arzu ediyorlardı. Nihayet büyük bir saklın başlattılar. Mekke yakınlarına vardıklarında Mekke Halkı, onlara karşı güçlerinin yetmeyeceğini anladıklarından dolayı dağlara kaçmıştı. Fakat Allah ordunun başında bulunan fili Mekke'den geri çevirdi ve ordu durdu. Sonra Allah onların üzerine, gagalarıyla taşlaşmış çamurdan taş taşıyan ve Habeşlilcrin üzerine taş atmaya başlayan topluluklar halinde birçok kuşu musallat etti. Taş Habeşlinin bedenine isabet eder etmez Habeşli helak oluyordu. Bu yüzden saldırgan topluluk darmadağın oldu. Hicaz ve Kabe kurtuldu.Bu olayın ve olayın sonucunun Arap beldelerinde büyük yankısı oldu ve yaşadıkları olayları "Bil Yılı" ile tarihlendirmeye başladılar. Rivayet edildiğine göre; Peygamber (s) bu yıl içerisinde doğmuştu. Ayrıca bu olayın, Peygamber'in fs) doğumundan bir müddet Önce meydana geldiği de nakledilmiştir ki, bu rivayetlere göre 13 sene ile 40 sene arasında değişmektedir. [6[6]]

Ayetlerin üslup ve içeriği şu noktalan göstermekledir:

1- Sûre nazil olduğu vakit Fil hadisesi. Peygamber ('s)'in çevresindeki insanların dillerinde dolaşmaktaydı.

2- Araplar, Haberlilerin başına gelen ve onların vücutlarım perişan edip topluluklarını dağıtan belanın ilahi bir bela olduğuna inanmaktaydılar.

3- Yakın zamanda meydana gelmiş olan ve insanların zihinlerini dolduran bu olayın hatırlatılmasının amacı, öğüt vermek ve dinleyicileri veya Kureyş'in lider takımını takındıkları işkenceci ve inkarcı tavırlarından vazgeçmeye davet etmekledir. Zira daha kuvvetü olmalarına rağmen Habcslilere beia indirmeye ve onları en feci bir biçimde paramparça

---

5[5] Bkz.: Taberi, Nisaburi, ibn Kesir, Beğavi, Zemahşeri. Hazin, Tabresi Tefsirleri.

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/208-209.

etmeye gücü yeten Allah, (müşrik Araplara) da bela indirmeye ve onları helak etmeye kadirdir. Bu durumu bilen insanlar olarak onlara düşen, olumsuz tavırlarından vazgeçmeleri, sakınmaları işkenceyi ve inatçılığı bırakmalarıdır, Böylece bu kıssada Kur'an'ın üslup ve hedefi birleşmektedir. Daha önce de açıkladığımız gibi bu iki Özellik Kur'an kıssalarında genel bir özelliktir. Buradaki kuş ve taşın mahiyeti hakkında eski müfesirler[7[7]] olayı mucize ve harikuladelik çerçevesine sokacak sözler söylemişler, (ayrıca) kızamık ve çiçek hastalıklarının ilk defa Hacc'da bu olayın ardından ortaya çıktığını nakl etmişlerdir[8[8]]

Bu müfessirler (ayette belirtilen) kuşların Habeşlilere, bu iki hastalığa yakalanmalarına neden olan taşlar attığını söylemek isliyorlar. İmam Muhammet! Abduh olayı, taşın çiçek mikrobu taşıdığı şeklinde yorumlamıştır[9[9]]. Biz bu olayın mahiyetini araştırmakta büyük bir gereklilik görmemekteyiz. Zira bu husus Kur'an'in hedefinin çerçevesinin dışındadır. Fakat biz şunu diyoruz: Her halükârda sûrenin ayetlerinin dış zahiri, olayın harikulade bir ilahi bela olduğu yönündedir. Nitekim sûrenin üslubu, bu sûrenin büyük bir olayı hatırlatma tarzında olduğunu, olayı konuşmakta olan Kur'an dinleyicilerinin, Habeşiiîcrin başına gelen bu olayın: çamurdan oluşmuş (aşlar atmakta olan kuş sürüleri biçiminde olağanüstü bir ilahi bela olduğuna inandıkları görüşünü desteklemektedir.

Bu bir yana; teferruata dalan müfessirler olayın biçimi hakkında çok değişik şeyler söylemişler; kuş ve taşın mahiyeîi, şekilleri, taşın alılma biçimi, bunların neden olduğu yaralar, olaydan önce Peygamber (s)'in dedesi AbdulmuUalib'in Ebrehe ile karşılaşması, Mekke ve Kabe çevresindeki halkın sürüleri hakkında ikisinin arasında cereyan eden diyaloga ilişkin birçok rivayete yer vermişlerdir. Bu rivayetlere göre İbn-i Abbas Ra-sulullah (s)'İn halası Ümmü Mâni'nin yanında bunlardan kırmızı çizgili bir iane lası gördüğünü; Hz. Aişc'nin filin kumandanı ve seyisini kör kötüriim olarak gördüğünü söylemişlerdir[10[10]].

Bununla birlikte süz konusu gereksiz uzatma, tefsir gayesine dahil değildir. Rivayetler şüphe duymayı ve temkinli olmayı gerektirmektedir. Her iki hadise de Peygamber (s)'in çevresindeki Arapların bu büyük olayı bununla ilgili tabloları birbirlerine aktardıklarını göstermektedir. [11[11]]

[7[7]] Bkz. Daha önce zikredilen tefsirler.

[8[8]] Bkz. Taberi ve Zemahşeri Tefsirleri.

[9[9]] Bkz- Muhammed Abduh, Amms Cüzü Tefsiri.

[10[10]] Bkz. Adı geçen tefsir kitapları.

[11[11]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/209-210.

KUREYŞ SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 106

Nüzul Sırası. : 29

Ayet Sayısı : 4

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede Allah'ın Kureyş kabilesine verdiği nimetler hatırlatılmış ve Kureyşliler O'na kulluk etmeye dovet edilmiştir. Sûrenin Medine dönemine ait olduğu söylenmişse de, üslubu onun Mekki olduğunu göstermektedir. Nitekim rivayetlerin çoğunluğu bu konuda sözbirliği içerisindedir. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- Kureyşİ alıştırdığı[2[2]]' için,

2- Onları kış ve yaz yolculuğuna alıştırdığı için,

3- Bu Ev (Kabe)[3[3]]'in Rabbine kulluk etsinler.

4- O (Rab) ki onları yedirip açlıktan kurtardı ve onları korkudan güvene kavuşturdu.

Sûrede civarında bulunan Kurcyşlilerc Allah'a kulluk etmeleri çağrısında bulunulmuştur. Allah bereketi ile onlara, korkudan emin olmayı, açlıktan kurtulup korunmayı nasip etti. Ayrıca alışkın oldukları her yıl hazırlık yaptıkları ve istifade ettikleri kış ve yaz yolculuklarını,

---

[1[1]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/287.

[2[2]] el-llaf Hazırlanmak, yönelmek, kaynaşmak ve alışmak mânalarına gelmekledir. En doğru görüşe göre "Li îlâfi" kelimesindeki "Lam" harfi "fe']-ya'budû..." cümlesine bağlı olup ayetlerde takdir edilmiş takdim ve tehir vardır.*

[3[3]] el-Beyt Kabe rnânasmdadır. Maide süresindeki bir ayette "beyi" Kabe'ye "bedel" olarak zikredilmiştir ki, ayet şudur: "Allah Kabe'yi o saygıdeğer evi insanlar için (bayat ve güven) durağı yaptı" (Maide 5/97)

zenginlik ve refah vesileleri kıldı. Allah'ın onlara bahşettiği ihsanlarına karşılık, onlara düşen Allah'a iman ve kulluktur.[4[4]] [5[5]]

Kureyş, Ka'be Ve Ticari Seferler

Ya davetin ilk önce yöneltildiği kimseler oluşundan ya da Kureyş'in Allah'ın evi diye adlandırılan bütün Arapların Hacc yeri olan ve ondan ötürü Araplar arasında saygın bir konuma sahip bulundukları Kabe'nin etrafında bulunmaları ve ona hizmetçilik yapmalan sebebiyle Araplar'ın lideri oldukları için veya Kureyş'in lider ve zengin takımının Hz. Peygambcr'in çağrısına karşı isyankar bir tavır takınıp insanların daveti kabul etmelerine engel olarak, müslümanlardan güç yetirebiidikîcrİnc işkence etmeleri sebebiyle, Kureyş kabilesi (sûrede) Özellikle zikredilmiştir. Bu sebeplerin tamamı Kureyş kabilesinin özellikle zikredilme nedeni olabilir ki, burada bir tür kınama/kölüleme bulunmaktadır. Sanki onlara, "Bu takındığınız olumsuz tavır yerine, sizin üzerinize düşen, Allah'ın nimetine şükredip O'nun lutfunu itiraf ederek Allah'ın davetine icabet etmede öncü insanlar olmanızdır" denilmek istenmektedir.

Kureyş kendi Önemli.konumunun, bulundukları yerin Kabe'den kaynaklanan bazı mal ve menfaatler, güven, bolluk ve rızıktan istifade ettikleri bir yerleşim birimi olduğunun farkındaydı. Nitekim şu ayetler bu tespiti ispatlayabilir:

"Allah Kabe'yi, o saygıdeğer evi, insanlar için (hayat ve güven) durağı yaptı. O saygıdeğer ayı, kurbanı, boynu bağlı kurbanlıkları da ki, Allah'ın göklerde ve yenle olanları bildiğini ve Allah'm herşeyi bilici olduğunu anlayanımı." (Maide 5197)

"Dediler ki: 'Biz seninle beraber doğru yola gelirsek yurdumuzdan atılırız.' Biz onlara kendi katımızdan bir rızık olarak, herşeyin ürünlerinden toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir mekan vermedik mi? Fakat çokları bilmez/er." (Kasas 28/57)

"Görmediler mi çevrelerinde insanlar kaçırılırken biz (Mekke'yi) güvenli dokunulmaz bir bölge yaptık? Hâlâ. inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?" (Artke-but 29/67)

"İnkar edenler, Allah'ın yolundan ve gerek yerli, gerek dışarıdan gelen bütün insanlar için ibadet yeri yaptığımız Mescid-i Haram'dan (insanları) geri çevirirler. Kim orada zulüm ile haktan sapmak isterse ona acı bir azab tattırırız."

"Bir zamanlar İbrahim'i Bey t (Kabe)'in yerine kondurmuştuk: Bana hiçbir şeyi ortak koşma ve tavaf edenler, ayakta duran/ar , rüku ve secde edenler için evimi temizle." (demiştik)

[4[4]] Yani Allah kaynaştırıp alıştırdığı için ibadet edin demek istenmiştir. (Çevirenin notu)

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/288.

"İnsanlar içinde Hacc' ı ilan et, yaya olarak veya uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler."

"Ki kendileri için birtakım faydalara tanık olsunlar ve kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerinde belli gün/erde Allah'ın adını ansınlar. Onlardan yeyin, sıkıntı içinde bulunan fakire de verin." (Hacc 25-28)

Bedevi/çöldeki Araplarla yerleşim birimlerindeki Arapların çoğunluğu Hicri 8. seneye dek (Peygamber'in) davetine soğuk bakmaya devam ettiler. Allah, Peygamberi'ne Mekke'nin fethini nasip edip Mekke halkı İslam'ı kabul edince, (diğer) insanlar Nasr sûresinde de geçtiği üzere fevc fevc Allah'ın dinine girmeye başladılar. "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği ve insanların dalga dalga Allah' in dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbini Överek teşbih et, ondan mağfiret dile. Çünkü O, tevheyi kabul edendir." (Nasr 110/1-6)

Öyle ki, burada Kureyş'in lider, zengin takımının takınmış olduğu önderlik tavrının İslami davetin gelişim sürecindeki etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu ise, Kureyş kabilesinin Arap toplumunda önemli bir yere sahip olduğunu, hususi olarak onlara seslenilmedi. Allah'ın ziyadesiyle onları nimetledirmcsinin belirtilmesi bu nimetlere şükür ve daveti kabul ile karşılık verilmesinin tenbih edilmesi amacını göstermektedir.

Kureyş kelimesinin anlamı ve türemesi hakkında değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre, Hicaz tarafına düşen Kıztldcniz sahillerinde görülen güçlü bir deniz hayvanı (balina) dan iktibas edilmiş, bir diğer görüşe göre, toplanmak anlamındaki "tekarrü.ş" veya ticaret mânasında (yine) "tekarruş" kelimesinden türemiştir. Bir başka görüşe göre ise. Kureyş boylarını kendi bayrağı altında toplayıp birleştiren, Peygamber'in 4. nesilden (öteden) dedesi olan Kusay'dan önce Kureyş boylarına verilmiş bir isimdir. Bu kabilenin ilk atalardan önce Adnan'a sonra da Mudar'a dayandığı konusunda icma olduğu kabul edilmektedir. Hz. Peygamber'in risaletinden Önce halk arasında dolaşan söylentiye göre Adnan, İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail (a)'in neslinden gelmektedir ki, İsmail'i babası Mekke Vadısi'ne yerleştirmiş ve İsmail oradaki Arap kabilelerinden biri olan Cürhüm'den (bir kadınla) evlenmişti. Arapların bu rivayeti Hicaz'da bulunan yahudi azınlıktan öğrenmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Tevrat'ın Tekvin bölümünde açık olmasa da buna yakın bir bilgi vardır. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i Mekke vadisinde yerleştirmesine İbrahim süresindeki şu ayette işaret edilmiştir:

"Rabbimiz, ben çocuklarımdan bazısını, senin Haranı evin yanında ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı kılsınlar diye (böyle yaptım). Artık sen de insanlardan birtakım gönülleri, onları sever yap ve onları çeşitli meyvalarla besle ki, şükretsinler." (İbrahim 14137)

Rivayetlerin belirttiği ve şu an konumunu teşkil eden Kureyş sûresinin gösterdiği kadarıyla Kureyş adı, bu adı taşıyan kabileye risaletten hiç de kısa olmayan bir müddet önce

konulmuştur. Biset öncesi Kureyş, çeşitli kollardan oluşmaktaydı. Mekke'de Ku-reyş'in hatırı sayılır kollarının reislerinden oluşan bir hükümet veya yarı hükümet ya-hutta aristokratlar hükümeti bulunmaktaydı. Her boy veya aşiretin orada belli bir yen. mevkii, konumu vardı ve bu mevki nesilden nesile aşiret veya boyun liderlerine intikal ederdi. Bu mevkilerin bazıları, Kabe hizmetçiliği /bakıcılığı (Sidanetül Hacc) Kabe bekçiliği (Hicâbetü'1-Hacc) hacılara su dağıtma (Sikayetü'1-Hacc) veya hacılara yardım toplama, yemek yedirme görevi (Rifadctü'1-Hace) gibi dini özellik taşıyanları okluğu gibi, bayraktarlık (liva), ordu komutanlığı, elçilik gibi siyasi olanları vardı. Bunun yanında, kabile boylarından alınacak (istenilen) diyetleri organize etmek (el-Ensâb ve Eş-nak) gibi sosyal nitelikli olanları da vardı. Bu mevki sahipleri arasında (lam bir) yardımlaşma ve dayanışma vardı.

Kabe yakınında "Daru'n-Nedve" dedikleri bir yer vardı, burada kabilenin çeşitli problemleri hakkında görüş alışverişinde bulunmak için toplanıyorlardı. Onların Alah'ın Hareminin civarında bulunuşları, oradaki sidane (Kabe bekçiliği), sikayc (hacılara su dağıtma) ve İmare (kabenin onarımı) gibi görevleri üstlenmeleri Kureyş kabilesine diğer Araplar arasnıda önemli bir konum ve saygınlık kazandırdı. Peygamberimiz Hz. Muhammed hatırı sayılır boylardan biri olan Haşimoğuiları boyuna mensuptu. Peygamber'in amcası Abbas o vakit bu boyun lideriydi ve hacılara su dağıtmak yani Hacc mevsiminde hacılara su sağlamak görevini üstlenmişti[6[6]].

Öyle görünüyor ki, "Beyt" (ev) tabiri, bu kelimeye yakın işaret zamiri (bu) ile İşaret edilmesi ve Kurcyş'e Allah'ın kendilerine verdiği nimetlerin hatırlatılması. Kureyş'in önemi ve bu önemin farkına varılması (idrak) hususuyla bağlantılıdır. Buradaki "Hâzc'1-Beyt" (bu ev) ifadesi Kabe'nin Allah'ın evi olduğuna Kureyş'in inandığını göstermektedir. (Konuyla ilgili olarak biraz önce) belirttiğimiz ayetler, sair Arapların da Kureyş'in bu inancına ortak oldukları, Kabe'yi hacc ettikleri, O'nun saygınlığı, kutsallığını emniyetine hürmet gösterdiklerine işaret etmektedir. Birçok ayetin de ifade ettiği gibi, buradaki saygınlık ve kudsiyet Mekke bölgesinin tamanını kuşatıcı özelliğe sahiptir. Nemi süresindeki şu ayet buna örnektir: "(De kî): Ben sadece bu kentin Rabbine Kulluk etmekle emrolunâum. O burayı saygı değer kıldı ve her şey O'nundur. Ve bana müslümanlardan olmam emredildi." (Nemi27191)

Ayrıca biraz önce belirttiğimiz Kasas 57, Ankebut 67 ayetlerinde bu konuya temas etmektedir. Buna göre Kabe ve O'nu haccetmek. Hz. Muhammed (s)'in peygamberliği öncesinin bir dini özelliği olan Arap birliğinin alametiydi. Bu yüzden öyle görünüyor ki, Hacc'ın, Mekke saygınlığının ve şirk uzantılarından temizledikten sonra onun ıııc-nâsikinin (şartlarının) çoğunun İslam bünyesinde kalmasını Allah'ın hikmeti gerekli görmüştür. Allahu âlem.

[6[6]] Bkz. Asru'n-Nebi, 215 vd.

Kabe'nin inşa ve kudsiyeti, Harem'in herhangi bir öldürme ve kan dökme olayının meydana gelmesinden emin/güvende olunduğu bir bölge oluşu ve Kabe'yi haccetme mevzularına gelirsek, Kur'an bunların Peygamber (s)'in hareketinden 33 veya 34 asır Önce ya da M.Ö. 19 veya 20. asırda yaşadığı tahmin edilen Hz. İbrahim (a) dönemine kadar uzandığı/gittiğini anlatmaktadır. Nitekim biraz önce zikrettiğimiz Hacc 25-28. ayetleri ile bunu ifade etmektedir:

"Biz Beyt'i (Kabe'yi) insanlar için bir toplantı ve güven yeri yaptık, siz de ibrahim'in makamından bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e 'Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rüku ve secde edenler için evimi temizleyin' diye emretmiştik, ibrahim demişti ki, Rabbim bu şehri güvenli bir şehir yap, halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları çeşitli ürünlerle besle! (Rabbi) buyurdu, inkar edeni dahi az bir süre geçindirir.sonra onu cehennem azabına zorlarım, ne kötü varılacak yerdir, orası! İbrahim, ismail'le beraber evin temellerini yükseltiyor: Rabbimiz bizden kabul buyur, kuşkusuz sen işitensin, bilensin. Rabbimiz, bizi sana feslim olanlar yap, neslimizden de sana teslim olan bir ümmet çıkar, bize ibadet yerlerimizi göster, tövbemizi kabul et, zira tövbeleri kabul eden çok merhametli olan ancak sensin, sen! Rabbimiz. onlara kendi içlerinden, senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitah ve hikmeti Öğretecek, onları temizleyecek bir elçi gönder. Her zaman üstün gelen, her şeyi yerli yerine yapan sensin sen..'" (Bakara 2/125-129)

Tercihe layık görüş şudur: Araplar, bi'sctten önce (bu duruma) inanıyorlar ve bu İnancı nesilden nesile aktarıyorlar, Kabe'nin çevresi/hareminde onu göslercn mevcut bazı alametlere işaret ediyorlardı. M.Ö. I. yüzyılda yaşayan Sicilyalı Theodor, Nebatlardan bahsederken Kabe'ye de değinmiş ve şöyle söylcmişür; Naballann yurdunun arka tarafında bir memleket var ki, orada bütün Arapların büyük bir saygı gösterdikleri bir bina bulunmaktadır7[7]. Bu söz Kabe'nin varlığının onun yaşadığı dönemden uzun bir müddet önceye tesadüf etliğini ve O'na çok geniş bir biçimde saygı duyulduğunu ispatlamakladır.

Kış ve yaz yolculukları Kureyşlilerin yaptıkları iki ticari faaliyettir. Bunlardan biri kışta güneye, Yemen tarafına, diğeri yaz mevsiminde kuzeye, Şam bölgesine yapılırdı. Arap kaynaklarının belirttiğine göre, güneye yolculuklarında Somali ve Habeşistan'a uğrarlar, kuzey yolculuğunda ise; Filistin, Mısır, bazen de İrak beldelerine ve İran'a ulaşırlardı8[8].

Sallat sûresinin şu ayetleri Filistin sınırlarında bulunan Lut kavminin (harap olmuş) yurtlan anlatırken bu konuya atıfta bulunmuştur. "Lut da gönderilen elçilerdendi. O'ıu ve ailesini kurtardık. Yalnız (azapta) kalacaklar arasında bulunan ihtiyar bir kadın hariç. Sonra ötekileri helak ettik. Siz onların yanlarından geçip gidiyorsunuz. Sabahleyin ve geceleyin. Düşünmüyor musunuz?" (Saffat 37/133-138)

7[7] Bkz. Corci Zeydan. Tarihu'i-Arab Kable'Mslam, s.244

8[8] Bkz. Dr. Hasan .Hasan İbrahim Amr b. el-As'ın hayatı, 24 vd.

Bu ticari seferler, Kureyş kabilesi servetinin genişlemesi, onların licarcl mahareti kazanmaları ve yarımadayı çevreleyen medeni dünyanın birikimleri geçim kaynaklarından bir çoğunu iktibas etmelerinde büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

Ve Arap yarımadasında Arapların yayıldığı çeşitli bölge ve kesimlerden ve diğer Arap memleketlerinden gelen misafir heyetlerin izlediği mahkeme oturumları, şiir ve hitabet toplantıları düzenlenmesi bir yana, aynı şekilde, Hacc mevsimleri ve bu zaman zarfında düzenlenen panayırlar, Kureyş'in ticari etkinlikleri için geniş bir hareket sahası oluşturmaktaydı.

Burada biz, Gassani Araplarının ülkesi olan Şam beldelerini, Menazire veya Lahnıî-lerin memleketi olan Irak bölgelerini kastediyoruz,. Bütün bunlar Kureyş'in önemli bir konum ve saygınlığa sahip olmasını sağlamış sosyal, ekonomik ve kültürel yönden aydınlanma ve yükselişlerine yardım etmiştir.

Kuvvetli bir liderlik, kabul gören önemli bir konum, hürmet edilen saygınlık ve muhtelif çıkarların bağlı olduğu böyle bir ortamda özel olarak Hicaz bölgesinde, cenel olarak Hicaz dışında Hz, Muhammcd'in çağrısı yayılmıştır. Kureyş'in lider takımı, bu çağrıda (sahip oldukları) önderlik, mevki, çıkar ve saygınlıkları için tehdit görmüşler ve bu yüzden birçok tablosunu Kur'an pasajlarının anlattığı (menfi) tavırlar sergilemişlerdi ki, Kureyş Sûresi onlara bu tür olumsuz tavırlardan vazgeçip, Allah'ın kendilerine bahşetmiş olduğu nimet ve ihsanına şükrederek, O'nun davetine icabet ve O'na ibadet etmeleri çağrısında bulunmuştur. 9[9]

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/288-293.

MAUN SÛRESİ

Kurandaki Sırası : 107

Nüzul Sırası : 17

Ayet Sayısı : 7

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûre, ahireti inkar eden, yetimlere kötü davranan, yoksul (miskin)ları yiyecek bakımından mahrumiyet İçerisinde bırakan, namazlarında ve amellerinde gösterişe giden, muhtaç olanlardan yardımı esirgeyen kişilerin ayıplarını teşhir edip kınamaktadır. Sûrenin sadece son üç âyetinin Medeni olduğu rivayet edildiği gibi, tamamının Medine'de nazil olduğu da rivayet edilmiştir. Ayetlerin içeriğinden hareketle son üç âyetin Medine'de nazil olduğu rivayetinin doğru olma ihtimali varsa da, biz sûrenin tamamının Mekke döneminde indiği ve risaleîin bazı ilkelerinin umumi bir biçimde takdim edildiği tarzında olduğunu tercih etmekteyiz. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla.

1- Dinî2[2] yalanlayanı gördün mü?

2- İşte O, Öksüzü iter kakar3[3]'.

3- Yoksulu doyurmağa Önayak olmaz.

4- Şu namaz kılanların vay haline.

5- Ki, onlar namazlarından gaflet ederler4[4].

6- Onlar gösteriş yaparlarf5[5].

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/191.
2[2] ed-Dîn Ahiret ve hesab günü anlamındadır.

3[3] Yedu'ıt Şiddetle kovar, men eder demektir.

4[4] SÛhûn Unutan, gaflet içerisinde olanlar demektir.

7- En ufak bir yardımı'[6[6]] esirgerler.

İlk üç ayette;

1- Uhrevi hesap ve cezayı inkar eden Kur'an dinleyicisine hitaben kinayıcı bir soru sorulmuş,

2- Cevap olarak; bu kişinin yetime şefkat göstermeyip azarladığı, şiddetle onu kovduğu, yoksula acımadığı ve onu yedirip-İçirmediği, diğer insanları da bu işe teşvik etmediği anlatılmıştır.

Sonraki dört ayette ise; kalpleri, yapmakta oldukları şeylerden gafil olanlar, Allah ve insanların önünde yaptıkları ibadet ve amellerinde riya ve ikiyüzlülük gösterenler, yardım ve iyiliğe mani olanlar veya ihtiyaç duyulan şeyleri muhtaçlardan esirgeyenler, uyarıhp kınanmıştır.

İlk âyetler daha önceki Kur'an mesajlarını pekiştirmekledir, Ahireti inkar etmek, yaptıklarının cezası ve karşılığından emin olduklarında insanları dünyada günah işlemeye, zayıf ve yoksullara karşı katı (kaba) davranmaya teşvik etmektedir.

Özel olarak yetim ve yoksulun belirtilmesi, ilkinin kovulması ve ikincisinin mahrum edilmesi fiilleri; tabii ki uhrevi cezayı inkar etmenin yegâne göstergesi değildir. (Ahireti inkâr etmek, sadece bu iki eylemle sınırlı değildir).

Bu, bir tür Kur'an üslubudur. İnkarlarının bir sonucu olarak insanların işledikleri diğer bazı umumi ve hususi günahları belirten başka bir çok Kur'an âyeti vardır ki, bunlardan birçoğu daha önce geçmişti. Burada sadece, yetim ve yoksulun durumunun Önemine dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Bu durum Kur'an'da ve daha önce geçen sûrelerde bir çok kez tekrar edilmiştir.

Rivayete göre, sûre Ebu Cehil hakkında inmiştir. O, bir yetimin vasisi idi ve yelim malından bir şey istedi, Ebu Cehil de O'nu kovdu ve dikkale almadı. Bundan başka sûrenin her hafia iki koyun kesen, kendisine bir yetim gelip et istediğinde dcğneğiyle vurup onu kovan Ebu Süfyan hakkında indiği de söylenilmiştir[7[7]].

Her halükarda âyetlerin üslubu, bunların nüzulünden evvel, yetim ve yoksulun, özel olarak belirtilmelerini gerektiren çok incitici bir olayın meydana geldiği izlenimini vermektedir.

Kalpleri namazlarından gafil olanların kınanmasında, namaz kılanın Allah'ın huzurunda

---

[5[5]] Yuraû ne Gerçek yüzlerinin aksini gösterirler anlamındadır

[6[6]] el-Mâûne Genel olarak yardım demektir. Zekat ve ev ihtiyaçları anlamına geldiği de söylenilmiştir.

[7[7]] Bkz. Ayetlerin tefsiri hakkında Nisaburi, Ğarâibul-Kur'an, Hâzin, Mecmau'l-Beyân ve diğer tefsirler.

ibadeie durduğunu hatırında tutması ve kalbinin tamamını O'na yöneltmesinin gerekli olduğu uyarısı ve kişinin, sükunet ve huzur veren onu. yüce ruhani uika yükselten bir etkilenme içerisine ancak bu şekilde girebileceğinin kapalı bir İzahı vardır. Nitekim bu, gerçek anlamıyla namazı kılan, içini uyanık tutan, falışa/kÖtü, münkcr/çirkın işlerden uzak durup hayır ve salaha yönelen her insanda tccıiibe edilmiş bir durumdur. Gaflette olanlar namazlarından etkileyici, uyanık tutucu, yönlendirici bir biçimde etkilenmezler, onların namazları, ruhsuz, cansız, riya ve ikiyüzlülük içinde yapılan otomatik bir davranış haline gelmiş olur.

Her ne kadar 6. âyet riyakarlığı kalbi gafil olanın namazının yansıma ve onun bir .sonucu olduğu izlenimini vermekteyse de mullak şekilde gelen "yurâûne" ifadesi isler namazlarında isterse de diğer iş ve davranışlarında riya göstermiş olsunlar, genel olarak riyakarların bir Özelliğidir. Bu yüzden riyakarlığın tehlikesi ve çirkinliği ortaya konmuştur. Zira (riyakar), Allah huzurunda İkiyüzle ve aldatıcı olarak alaycı bir tavırla durmaktadır. Bu huyun toplumlardan herhangi birisinde yayılmasının umumi bir kötülük olduğuna dikkat çekilmiştir.

Aynı şey yedinci ve son âyet için de söylenilebilir. Bu âyet de genel bir [arzda gelmiş, yardıma mani olma veya ihtiyaç sahiplerinden muhtaç oldukları şeyi esirgeme eylemlerinin, kıldığı namazın kalbinde şefkat ve merhamet uyandırmayan gafil kaiplinin namazı gibi bir hareket olarak çıktığına işaret edilmekle birlikte; yardımları engelleyen, iyiliği esirgeyenler genel olarak ortaya konulmuş; bu huyun toplumun varlığına zararlı ve fertlerin dayanışma ve yardımlaşmalarını zayıflatıcı özellik taşıttığına dikkat çekilmiş, her müslümanın bu huydan uzak durması ve muhtaç olana elinden geldiğince her türlü yardımda bulunması teşvik edilmiştir. Bu daha önceki sûrelerde ve bundan sonraki sûrelerde de çok kere tekrar edilen bir husustur. Görüldüğü gibi, önceki bölümlerde de, çok değerli ve süreklilik arzeden uyarılar vardır.

Sûrenin tamamının Medine döneminde nazil olduğu rivâyei edilmiştir[8[8]]. Ayrıca sadece son üç âyetin Medeni olduğu da söylenilmiştir. İlk dört âyet Mekki karekteristiğe sahiptir. Zira bu âyetlcrdeki lafızlar ve anlamlar bir çok Mekki sûrede ve daha önce bahsi geçen sûrelerde tekrar edilmiştir. Son üç âyete gelince bu âyetlerin biçimi zaman yönünden Medine'de nazil olma özelliği taşımaktadır. Çünkü kendini müslüman olarak gösteren ve namazdan gafi! olan kişinin niteliği, Medine döneminde "münafık" sıfatıyla nitelenen kişilerin Özelliklerinden birisidir. Nitekim Nisa Sûresi'nde şu âyet yer almakladır:

"iki yüzlüler, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Oysa O, onları aldatır. Namaza kalktıkları zaman üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar." (Nisa 4/142)

[8[8]] Bkz. Suyuti, İtkan, c.1, s.15. 18, daha önce belirtilen basım. 194

Ne var ki, bir başka açıdan son âyetlerin vezin yönünden uyum içerisinde ve daha önceki âyetlerle insicam halinde olduğu da açıktır. Dördüncü âyetin başındaki "fe" harfi son üç âyetin, önceki dört âyetin peşinden geldiği görüşünü doğrulamaktadır.

Buna göre, son üç âyetteki kınama ya genci olarak namazı, amel ve dininde gösteriş yapan, muhtaçlardan ihtiyaç duyduğu şeyleri esirgeyen insan içindir ki, bu tip insan her an her toplumda bulunur; o halde bu âyetlerin hedefi, ilk müslümanları bu huydan sakındırmak olur ve sûre Kur'an'in ilke ve hedeflerini, kınama ve açıklama üslubuyla umumi bir tarzda ortaya koymuştur. Ya da rivayet sahihtir ve üç âyet, vahycdildİği zaman, Önceki âyetlerle birleştirmeye sevkeden ve Peygamber (s)'in gördüğü bir hikmetten dolayı ilk dört âyete ilave edilmiştir. Âyetlerdeki uyum ve insicam, pek az Medeni âyetin yine pek az Mekki âyete ilave edilmesi ve kısa bir sûrenin ki ayn bölümünden oluşmasındaki hikmetin anlaşılmaması gibi sebeplerden ötürü, biz birinci İhümalin daha doğru olacağını kabul ediyoruz. 9[9]

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/192-194.

KEVSER SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 108

Nüzul Sırası : 15

Ayet Sayısı : 3

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sûrede, Peygamber (s)'in müjdelenmesi, teskin edilmesi ve O'na kin duyanların kınanması konu edilmiştir. Medeni olduğu rivayet edilmişse de sûrenin içerik ve üslubu O'nun Mekki olduğu izlenimini vermekledir ki, çoğunluk da bu görüştedir. 1[1]

Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla

1- Biz sana kevser'i2[2] verdik.

2- Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve nahr3[3] et.

3- Asıl sonu kesik4[4] olan sana buğzedendir.5[5]

Ayetlerdeki hitap müjdeleme ve yatıştırma tarzıyla Peygamber (s)'e yöneliktir. Allah O'na "Kevser"i vermiştir. O halde O'na düşen Rabbine yönelip namaz kılması ve şükür ifadesi olarak O'na kurban takdim etmesi düşmanları ve kendisine kin besleyenlerin sonunun kesik olacağından emin olmasıdır.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/183.

2[2]2[2] el Kevser"Fev'ai" veznindedir ve "çok fazla" anlamıdadir. Cennetteki bir nehir adı olduğu da söylenilmiştir. İbn Abbas bu kelimeyi ""çok hayır" şeklinde yorumlamıştır Bkz- Taberi, sûrenin tefsiri..

3[3] inkar "Kurban kes" anlamındadır. (Namazda) elini boğazının seviyesine yükselt anlamına geldiği söylenilmişçe de birinci anlam daha doğru olan ve çoğunluğun kabul ettiği görüştür.

4[4] ei-Ebteru Kesik, burada nesli kesilmiş anlamına gelmektedir.

5[5] eş-Şâniu Kindar veya düşman, demektir.

Mü fes s i derin rivayetine göre[6[6]], Vâil b. el-As veya Utbc b. Mu'il. Peygamber'in oğlu Abdullah'ın vefatının ardından "Muhammed'in soyu kesiktir, (Kendisi de) öldüğü zaman o unutulacak ve biz de O'ndan kurtulacağız" demiş, Allah da bu sûreyi indirmiştir: Ayetlerin içeriği ve ruhu, rivayetin doğruluğunu, kafir kişinin peygamberi üzücü söz ve yakıştırmasının O'nun içinde sıkıntıya neden olduğunu, Allah'ın bu adamı reddeden, güçlü bir iisfupla Peygamber'i müjdeleyen ve teskin eden bu sûreyi indirdiğini göstermektedir.

Allah O'nu nübüvvet için seçmek, O'nun gözetimini üstlenmek suretiyle en büyük ve en çok hayrı O'na vermiştir. Kim bu durumda olursa o "soyu kesik" olmayacaktır. Allah'ın rahmetinden kesilmiş (kindar) bu sıfata daha çok layıktır. (Öyleyse) Pcygam-ber'e düşen Allah'a namaz ve kurbanla şükretmesidir.

Risalctin ilk dönemlerindeki şartları ve bu sûreden Önceki sûre ve Kur'an pasajları ile uyum içerisinde olduğundan biz bu yorumu tercih ettik[7[7]].

Rivayet edildiğine göre[8[8]] , Peygamber (s) uykuya dalmıştı. Sonra gülerek ve tebessümle uyandı ve "bana bu sûre indi" buyurdu. Bu, Kur'an'ın vahyolunuş şekillerinden birisidir.

Aynı şekilde sûrenin Medeni olduğu da söylenilmiştir.[9[9]] Ne var ki, sûrenin üslubu, ve içeriği Mckki olduğunu göstermektedir. (Zaten) rivayet edilen bu tür sıralamalar bu sûreyi ilk nazil olan Mekki sûreler arasına koymaktadır. [10[10]]

[6[6]] Bkz. Taberi, Nisaburi, İbn Kesir, Beğavi, Tabresi, Zemahşeri tefsirleri, rivayeti bunların tamamı nakletmektedir.

[7[7]] Zikredilen tefsir kitaplarında sûrenin tefsiri hakkında bir çok hadis ve görüş (söz) yer almaktadır. Bizim tercihimiz de bunların bazılarına dayanmaktadır.

[8[8]] Bkz. Suyüti. el-itkân, c.1, s.24. Alûsi, Tefsir, o. 30, s.244.

[9[9]] Suyûti, el-itkâ, c.1. s: 15.

[10[10]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/184-185.

KÂFİRÛN SÛRESİ

Kur'an'dahi Sırası. : 109

Nüzul Sırası : 18

Ayet Sayısı : 6

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede, kafirlerin taptıkları şeylere kendisinin tapmayacağını bildirmesi Peygamber (s)'e emredilmiştir. Öyle ki. Onlar dilerlerse bulundukları durumlarını devam ettirip kendisinin kulluk ettiğine (Allah'a) tapmama hakkına sahiptirler. Her iki tarafın dinleri kendilerine aittir. Sûre, sair Mekki ve Medeni sûrelerde Kur'an'ın açıklamayı sürdürdüğü din özgürlüğü ilkesini ele almıştır. 1[1]

Rahman ve Rahim AİlaJr'ın Adıyla

1- De ki: Ey kafirler!

2- Ben kulluk ettiklerinize kulluk etmem.

3- Siz de benim kulluk ettiğime kulluk etmezsiniz.

4- Ben asla, sizin kulluk yaptığınıza ibadet edici değilim.

5- Siz de benim yapmakta olduğum kulluğu yapıcı değilsiniz,

6- Sizin dininiz size, benim dinim banadır.

Peygamberliğini kabul etmeyenlere, onların din ve ibadetleri karşısındaki çizgisini,

dilerlerse bu çizgiyi takip edebilecekleri, kendisinin onların kulluk ellikleri şeylerin dışında (Allah'a) kulluk etiğini, boyun eğdiklerinden başka bir ilaha boyun eğdiğini, onların

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/195.

yöneldiklerinin dışındaki bir varlığa yöneldiğini; kendisinin, konumunu devam ettirmekle sorumlu olduğunu, onların da kendi konumlarını devam ettirmek hakkına sahip olduklarını; her iki tarafın, kendi bünyeleri için kabul ettikleri dini seçme hakkına sahip olduğunu iian etmesi Peygamber (s)'c emredilmiştir.

Bazı Kurcyş liderlerinin Peygmbcr'e müracaatlar!, ve ilahlara tapınma konusunda birleşmelerini islemeleri sebebiyle sûrenin indiği rivayet edilmiştir. Buna göre iki gurup hangi dinin daha iyi olduğunu anlayıp ona tabi olana kadar, O, müşriklerin ilahlarına ta-pacak, onlar da kendisinin ilahına tapacaklar, O, onların ilahlarına hürmet edecek onlar da Peygamberin ilahına hürmet göstereceklerdi1.

Ayetlerin içeriğinin gösterdiğine göre, rivayetin doğru olması muhtemeldir ve bunu Kalem sûresinde geçen "İstediler ki, sen taviz veresin ki, onlar da taviz versinler[2[2]] ayeti desteklemektedir ki, bu ayetin tefsiri belirtilen sûre işlenirken geçmişti.

Bununla birlikte sûrenin Peygamber ve kafirler arasında meydana gelen bir tartışmadan dolayı inmiş olması da ihtimal dahilindedir. Öyle ki bunlar orada inat ve kibirlerine devam etmişler .sûre bu tartışmaj'i sona erdirmek için inmiştir. Benzer durum ve olaylar karşısında aynı tavır tekrarlanmıştır. Nitekim şu ayetlerde bu husus geçmiştir:

"Eğer onlar seni yalanladılar\sa de ki: Benim yaptığını hana, sizin yaptığınız sizi'. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım. " (Yunus J0!141)

"De ki: Ey insanlar, iste size Rabbinizden gerçek geldi. Artık yola gelen, kendisi için gelir, sapan da kendi zararına sapar. Ben sizin üzerinize vekil değilim". (Yunus 101/108)

"De ki: Bu gerçek Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen inkar etsin. Çünkü biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki perdeleri onları kuşatmıştır". (Kehf 18129)

"De ki: Size göklerden ve yerden kim rızık veriyor? De ki Allah, O halde ya biz veya siz, doğru yol üzerinde veya açık bir sapıklık irindeyiz. De ki, Bizini işlediğimiz suçtan siz sorulacak değilsiniz. Biz de sizin işlediğinizden sorularak değiliz. De ki: Rabbimiz, hepimizi bir araya toplayarak, sonra aramızda hak ile hükmedecektir. En adil hüküm veren .. bilen O'dur". (Sebe 34124-26)

Bu görüş, kafirlerin sapık ibadet tarzına hücum etmekten Pcygamber'in uzak durması bakımından sûrenin üslubunu açıklığa kavuşturmaktadır. Belki de sûre, kafirlerin lider takımının Özellikle risalctin ilk dönemlerimle sergiledikleri işkenceden zayıf müslü-manları korumayı hedeflemiştir. Zira ayetler onian insaf elmeye çağırmıştır. (Müşrikler) dinlerinde

---

[2[2]] Bkz. Taberi, İbn Kesir, Tabresi vd. Tefsirler.

sabit kalmayı istiyorlar ve bunu kendi haklan kabul ediyorlar, (öyleyse) nıüslümanların bu hakkına da hürmet göstermeleri gerekecektir (denilmek istenmiştir). 3[3]

İslam Nizâmında Din Hürriyeti

Hitap şeklinin hususîliği ve belirli bir zamana ait oluşuyla birlikte açıkça görülüyor ki, sûre din ve ibadcL hürriyeti ile bunlara saygı göstermeye, bu hususla kendi aralarında insaf ve adalet duygulan ile hareket etmeye çağırmayı anlatırken, risaletin ilk anından itibaren gözetilen çok değerli bir Kur'an ilkesine yer vermiştir,

Bu mesele, herhangi bir etkiye maruz kalması veya herhangi bir değerlendirmeye tabi olması uygun olmayan bir vicdan, inanç, gönül ve ruh huzuru ve iç açılması meselesi kabul edilmiştir. Kayda değer hususlardan birisi de şudur:

Bu ilke sadece bu sûrede veya Peygamber (s)'in zayıf, mü'minlcrin de muslazaf oldukları Mekki dönemin ayetlerinde belirtilmemiş; aksine farklı inzal dönemlerindeki bütün Kur'an ayetleri birçok kere ve çeşitli üslûplarla bu ilkeyi ortaya koymuştur. Nitekim bu durum daha önce ele aldığımız ayetier ve şu (zikredeceğimiz) ayetlerden anlaşılmaktadır.

"(De ki) : "Ben sadece hu kentin Rabbine kulluk etmekle cmrolundıım. O. burayı saygıdeğer kıldı ve her şey O'nundur. Ve bana müslümaıılardan olmam emredildi. Ve Kur'an okumam (emredildi), imdi kim yola gelirse kendi yararına yola eelmiş olur ve kim saparsa de ki: Ben ancak uyarıcılardanım." (Nemi 27191-92)

"De ki: 'Bana tanrınız, ancak bir tamıdır diye vahyolunuyor. O'na teslim olarak mısınız? Eğer yüz çevirirlerse de ki: Ben sizin hepinize eşit biçimde açıkladım. Artık tehdit edildiğiniz şeyin yakın mı, yoksa uzak mı olduğunu bilmem. Şüphesiz O. Sözün açığım da bilir, gizlediklerinizi de bilir. Belki de o, (azabın ertelenmesi) sizi denemek ve bir süreye kadar yaşatmak içindir." (Enbiya 211108-111)

Sonra değişik dönemlerde inen birçok Mckki ayet bu ilkeyi anlatmaya devanı ei-miştir. Aynı şekilde şu ayetlerden de bu husus anlaşılmaktadır.

"Dinde zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur. Kim tâğıìtıı inkar edip Allah'a inanırsa, muhakkun ki o kapmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah işitendir, bilendir". (Bakara 2/256)

"De ki: Ey Kitah Ehli, bizim ve sizin aranızda eşit olan bir kelimeye gelin. Yalnız Allah'a ibadet edelim, O'na bir şeyi ortak koşmayalım, birbirimizi Allah'tan başka tanrılar edinmeyelim: Eğer yüz çevirir/erse 'Şahit olun, biz müslümanlarız!' eleyin". (Al-i İmran 3/64)

3[3] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/196-197.

"Seninle tartışmaya girişirlerse de ki: Ben de özümü Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da. Kendilerine Kitab verilenlere ve ümmilerc de ki: Siz de İslam oldunuz mu? Eğer islam olurlarsa doğru yolu bulmuşlardır. Yok eğer dönerlerse, sana düşen sadece duyurmaktır. Allah kullarını görmektedir". (Aî-i İmran 3/20)

"Ancak sizinle kendileri arasında andlaşma bulunan bir topluma sığınanlar, yahut ne. sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmak (istemediklerin)den yürekleri sıkılarak size gelenler hariç. Allah dileseydi, onları sîzin bazınıza musallat ederdi, sizinle savaşırlardı. O halde onlar sizden uzak dururar. Sizine savaşmazlar ve sizinle barış içinde yaşamak isterlerse Allah size onlara saldırmak için bir yol vermemiştir". (Nisa 4/90)

"Ey Kitab Ehli, e/çilerin arasının kesildiği bir boşluk meydana geldiği sırada size elçimiz geldi, size gerçekleri açıklıyor ki, (kıyamette) 'Bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi' demeyesiniz. işte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi. Allah, herşeyi yapabilendir" . (Muide 5/19)

"Ancak andlaşma yaptığınız müşriklerden (andlaşma şartlarından) çıkmayanların andlaşmalarını kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Çünkü Allah korunanları sever". (Tevbe 9/4)

"Ortak koşanların, Allah'ın yanında ve Elçisinin yanında nasıl andlaşması olabilir'.'' Ancak Mcscid-i Haram'da and/aştıklarınız hariç. Onlar size dürüst davrandıkça siz de onlara dürüst davranın, çünkü Allah, (günahlardan) korunanları sever". (Tevbe 9/7)

"Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten on/ara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever". (Mümtehine 6018)

Böylece bu ilke (din özgürlüğü) sağlam prensiplerden birisi olmuştur. Burada tesirli bir telkin, süreklilik, (boyut) İslam ve ilkelerinin ebediliğinin göstergeleri vardır.

Kur'an'da (Arap) kafirlerin Allah'ın rubûbiyctini inkar etmediklerini, Allah'a ibadet ve dua etmekten tamamen uzak durmadıklarını gösteren birçok ayet mevcuttur:

"Andolsun, on/ara 'Kendilerini kim yarattı?' diye sorsan elbette "Allah" derler. O halde nasıl (haktan) çevriliyorlar?" (Zuhruf 43/87)

"Andolsun, onlara: 'Gökleri ve yeri kim yanıttı?' diye sorsan, mutlaka 'Allah' derler. 'Hamel Allah'a layıktır' de. Hayır onların çoğu bilmiyorlar" (Lokman 31/25)

Burada sûrenin içeriği İle çelişkili görülen bir durum vardır. İlk olarak (müşriklerin Allah'ı tanımaları) doğru olmakla birlikte burada bir çelişki yoktur. Müşrikler Allah'ın dışındaki varlıkları, O'na ortak koşuyorlar, pullan ilahlarının sembolleri olarak kabul ediyorlar, bunlara secde ediyorlar ve kurbanlar kesiyorlardı. Meleklerin Allah'ın kızları olduğuna inanıyorlar. Allah yanında şefaatçi olmaları için bunlara iapıp yakarıyorlardı.

Bu. Allairm hakkını ve kullarına gerekli kıldığını açıkça inkar anlamına gelmektedir. Peygamber'in taptığı, yakardığı: ortağı, dengi ve çocukları olmayan ilah ile onların taptığı ve yöneldiği varlıklar arasında farklılık vardır. Görüldüğü gibi sûrede söylenilmek istenen de budur.

Biz müslim ve gayrı müslim taraflardan bu düşüncemize karşı bazı sözler getirileceğini bilmekteyiz. Birçok İslam alimi ve Kur'an müfessiri Bakara 190'da geçen. "Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın, fakat haksız vere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez" (Bakara 2/190) ayetinin, Tevbe sûresinde geçen miislüman olup, namaz kılana ve zekat verene kadar müşriklerle savaşmayı emreden Şu ayetlerle neshedildiğini söylem işlerdir.

"Allah ve elçisinden, andlaşma yaptığınız müşriklere ihtardır".

"Dört ay daha yeryüzünde dolaşın, bilin ki, siz Allah'ı aciz bırakamazsınız ve Allah. kafirleri rezil, perişan edecektir."

"En büyük Hacc günü, Allah ve elçisinden insanlara tebliğdir. Allah ve elçisi müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz bu sizin için daha iyidir. Ve Allah'a dönerseniz, bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz/ Kafirleri arı bir azap ile müjdele."

"Ancak anlaşma yaptığınız müşriklerden hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların anlaşmalarını, kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamamlayın. Çünkü Allah korunanları sever."

"Haram ayları çıkınca müşrikleri nerede bulursam: öldürün, onları yakalayın, hapsedin ve her gözeticine yerinde oturup onları bekleyin. Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar, zekatı verirlerse yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah bağışlayan, esirgeyeın/ir' . (Tevbe 9/1-5)

Yine bazı alim ve mü fes s Merin "Kılıç ayeti" dedikleri (müşrikleri lopyekün öldürün) ayeti de (onlara göre) Bakara 190. ayeti neshelmiştir. Birçok Kur'an alim ve müfessiri, "Fitne kalkıncaya ve din yalnız Allah'a aii olana kadar onlarla savasın. Eğer vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık olmaz." (Bakara 2/i 93) ayetinde geçen "fİlnc" kelimesini "şirk" olarak tefsir etmişler ve bu ayetin şirk ve müşrikler oriadan kaldırılıncaya ve İslam dini hakim oluncaya kadar onlarla savaşmayı emrettiğini söylemişlerdir.

Gayrı muslini taraftan birçok misyoner ve oryantalist, "Muhammcd 'Sizin dininiz size, benim dinim bana' prensibine ancak zayıf şartlarda sadık kaldı, hicretleri soma kuvvetlenince kafirlerle savaşmaya başladı, müşriklerden ancak müslüman olmalarını. Ehl-i Kitap'lan da teslim olup cizye vermelerinden başka bir şeyi kabul etmiyordu. İs sonuna dek bu şekilde devam etti. O, müslümanlan ganimet almaya teşvik ediyordu." demişlerdir.

Kur'an pasajlarından ve Peygambcr'İn hayatındaki olaylardan anlaşılan gerçek yü/ü ile

konunun açıklanması iki tarafı da cevaplamaya yeterlidir.

İslam, savaşı ancak risaleli ve müslümanlan Özgürlüğe kavuşturmak için. miislü-manlann özgüriük ve güvenliğini, davetin özgürlük ve harekelini garanti altına almaya, müslümanlara ezâ ve İslam'a düşmanlığa mani olana dek işkence, düşmanlık ve engellemelere karşı meşru kılmıştır. Bu ilke, Peygamber'in hayatının sonuna kadar muhkem olarak kalmıştır. Ilacc sûresinin 38-40, Bakara sûresinin 190-194. ayetleri bu konu hakkındadır.

"Allah inananları savunur. Allah hiçbir hain nankörü sevmez." "Kendileriyle savaşılan (mü'min)lcrc, (karşıkoyma) izni verildi. Çünkü onlara zııl-medihniştir ve şüphesiz Allah onlara yardım etmeye kadirdir. Onlar, sırf 'Rabhirniz Allah'tır' dedikleri için yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah'in bazı insanimi diğer bazılarıyla savunması olmasaydı, içlerinde Allah'ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılırdı. (Fakat Allah, bazı insanları güçlendirerek, onlar vasıtasıyla mü'min kullarını savunur. Kendisine inananlar ile isminin anıldığı mabedleri korur.) Allah kendi dinme yardım edene elbette yardım eder. Kuşkusuz Allah kuvvetlidir. galiptir.'1 (Hacc 22138-40)

"Sizinle savaşan/arla Allah yolunda savaşın; fakat haksız yere saldırmayın, çünkü Allah haksız yere saldıranları sevmez".

"Onları nerede yakalarsanız öldürün, onların sizi çıkardıkları yer (Mckke)den siz de onları çıkarın! Fitne (baskı yapmak) adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haranı' da onlarla savaşmayın ki, onlarda sizinle orada savaşmasınlar. Fakat onlar sizinle savaşırlarsa, hemen onları öldürün. Kafirlerin cezası böyledir".

"Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık olmaz".

"Haram ayı. haram aya karşılıktır. Hürmetler karşılıklıdır. Kim size saldırırsa, onu size saldırdığı kadar siz de ona saldırın. Allah'tan korkun. Bilin ki. Allah (günahlardan) korunanlarla beraberdir". (Bakara 21190-194)

Yukarıdaki ayetlerde bu ilke vurgulanmışın". Bu ayetlerde müşriklerin müslüinanlarla savaşıyor oldukları açıkça belirti im ektedir. Buna ilaveten onlar zorla ve istemeden müslümanlan dinlerinden döndürmeye çabalıyorlar, Allah yoluna engel olup davetin seyrini engelliyorlar (nihayet) müsiümaniar perişan halde yurtlarından çıkmak zorunda kalıyorlardı. Bunların tamamı onlarla savaşmanın meşru kılınma sebebidir ve din Özgürlüğü ilkesine de uygundur. "'Fitne" kelimesinin şirk olarak yorumlanmasında büyük bir zorlama vardır. Fitne müşriklerin liderlerinin Mekke'de zayıf müslümanlara karşı sürdürdükleri gibi müslümanlan İslam'dan dönmeye zorlamaktır. Bunun delili şu ayetlerdin

"İnanmış erkek ve kadınlara işkence edip (fitne) sonra tevbe etmeyenler; onlar için cehennem azabı vardır; ve onlar için yangın azabı vardır." (Burur 85110)

"Sonra Rabbin şunların işkenceye uğradıktan sonra (fitne) göç eden . sonra savaşan ve sabredenlerin yanındadır. Elbette bundan sonra Rabbin bağışlayan, esirgeyendir" . (Nah! 161110)

İyice düşünülürse Bakara 191'deki "Fitne ölümden daha şiddetlidir" cümlesinde de aynı anlam (işkence-zorlama) kastedilmektedir. Her halükarda bu kelimenin "şirk" şeklinde yorumlanması doğru değildir. ;

Bakara sûresinde geçen "Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'm oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık olmaz." (Bakara 2/199) ayeti; düşmanca tavırlarını, müslümanlara zor kullanmayı bıra-kmcaya, risaletin (yayılma) özgürlüğü, müslümanların din, can. mal ve haklan güvence tütinâ alınıncaya kadar savaşma anlamına geldiğinin kuvvetü hatta kesin delilidir. Enfiil sûresinde de yaklaşık buna benzer bir ayet daha vardır:

"Fitne kalmayıncaya ve din yalnız Allah'm oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer vazgeçerlerse muhakkak kİ Allah ne yaptık/arını görmektedir." (Fnfal 8139)

Bu ayetin sonunda geçen "vazgeçerlerse" ifadesi, düşmanca tavır takınmak ve müslümanlara baskı yapmak anlamlarının kastedildiğinin bir delilidir. İsrâ sûresinde de "fitne11 kelimesinin "geri çevirmek, dönmek ve döndürmek" anlamına geldiğini gösteren başka bir kesin delil daha vardır: "Az daha onlar baskı yapıp seni sana vahyettiğimiz-clen ayırarak (fitne) ondan başkasını üstümüze atman için seni kandıracaklardı, işte o zaman seni dost edinirlerdi." (İsra 17/73)

Müşriklerden uzak kalmayı ilan eden, tevbe ve iman edip. namazı kılana ve zekatı verene kadar onlarla savaşmayı emreden ve içerisinde istisna ifadelerinin bulunduğu ayetler; bu ilan ve emri, saldırgan ve akillerini bozan müşriklerle sınırlamıştır;

"Ancak anlaşma yaptığınız müşriklerden (anlaşma şartlarından) hiçbir şeyi size eksiz bırakmayan ve size karşı hiç kimseye arka çıkmayanların anlaşmalarını kendilerine tanıdığınız süreye kadar tamam/avın. Çünkü Allah korunanları sever" . (Tevbe 9/4)

"Ve eğer ortak koşanlardan biri güvence dileyip yanına gelmek islerse, onu varıma al ki, Allah'ın sözünü işitsin, sonra onu güven içinde bulunacağı yere ulaştır. Böyle (yap), çünkü onlar bilmez bir topluluktur."

"Ortak koşanların, Allah'ın yanında ve elçisinin yanında nasıl anlaşması olabilir? Ancak Mescid-i Haram'da anlaştıklarınız hariç. Onlar size dürüst davrandıkça siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah, (günahlardan) korunanları sever".

"Allah'ın ayetlerini az bir paraya sattılar da O'nıın yoluna engel oldular. Onların yaptıkları gerçekten ne kötüdür".

"Bir mü'mine karşı ne and, ne de anlaşır t gözetmezler, işte saldırganlar onlardır". "Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekatı verirlerse, dinde sizin kardeşleriniz-dirler. Biz, bilen bir kavme ayetleri böyle uzun uzun açıklıyoruz".

"Analarım bozan, Elçi'yi (Mekke'den) çıkarmağa yeltenen ve i/k önce kendileri siz(inle savaş)a başlamış olan bir kavimle savaşmayacak mısınız'.' Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçekten inanan insanlar iseniz kendisinden korkmanıza en layık olan Allah'lir". (Tevbe 9/6-13)

Görüldüğü gibi. Tevbe süresindeki ayetler zinciri içerisinde geçen "Eğer tevbe ederler, ıslah o/urlar ve namazı kılarlarsa" ifadesiyle başlayan iki ayet lek çjkı.ş noktası olamaz. Zira ayetler bütün olarak, onların (kafirler) iman edip müslümanların kardeşleri oldukları takdirde daha önce müslümanlara yönelik yaptıklarının yok sayılacağını, iman etmemekle beraber sözlerinde durup dürüst olurlarsa bunun bir sakıncasının olmadığı, (kendilerine dokunulmayacağı) verdikleri sözü bozarlar ve dine saldırırlarsa. müslüman-Iarın onları bu düşmanca tavırlarından caydinncaya kadar savaşacakların! ifade etmkc-tedir.

Tevbe 36'daki "Kafirlerle topyekün savaşın'1 cümlesi tek başına değildir. Ve bunun "Sizinle savaştıkları gibi..." şeklinde bir devamı vardır. Bu ilave, cümledeki karışıklığı ortadan kaldırmakla, müslümanların kendileri ile savaşan müşriklerle savaşmasının gerekliliği açısından olayı asd mecrasına döndürmekte ve aynı zamanda gösterilen büyük müsamahanın ölçüsünü göstermektedir.

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ye Allah'a dayan. Çünkü O, işitendir, bilendir". (Enfal 8/61) ayeti de düşmanlardan barışa yönelen herkesle barış yapılmasını açıkça emretmektedir.

"Allah, inkar edip kendisinin yoluna engel olanların işlerini boşa çıkarmıştır".

"İnanıp iyi işler yapanların Rahleri tarafından Mnhammed'e indirilen gerçeğe inananların ela günahlarını örtmüş ve hallerini düzeltmiştir".

"Bu böyledir. Çünkü inkar edenler batıla uymuşlar, inananlar ise Rab/erinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah onların durumlarını insanlara böyle anlatır".

"(Savaşta) inkar edenlerle karşılaştığınız zaman boyunların! vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir edin). Ondan sonra ya karşılık-sız bırakır veya karşılığında fidye alırsınız. Harb ağırlıklarını bırakıncaya (savaş sona erinceye) kadar (böyle yaparsınız). Allah dilesevdi (kendisi) onlardan öç alırdı, fakat sizi birbirinizlc denemek için (size savaşı emrediyor}. Allah kendi yolunda öldürülenlerin yaptıkları işleri zayi etmeyecektir". (Muhanvned 1-4) ayetleri ise, Allah'ın yolundan insanları engelleyen (mütecaviz) kafirlerle güçleri kırılıncaya kadar savaşmayı (savaş bitince) onları esir almayı sonunda da ya fidye karşılığı ya da İslam'a zorlamadan karşılıksız olarak salıvermeyi

emretmektedir. Çünkü artık savaştan amaçlanan gayeye ulaşılmıştır.

Nisa 90. ayet kendileriyle barış içerisinde onlanlara karşı Allah'ın müslümanlara hiçbir açık kapı bırakmadığını kesin bir şekilde açıklamakladır: "Ancak sizinle kendileri arasında anlaşma bulunan bir topluma sığınan/ar yahut ne sizinle ne de kendi toplumlarıyla savaşmaktan yürekleri sıkılarak size gelenler hariç. Allah dileseydi. onları sizin başınıza musallat ederdi, sizinle savaşırlardı. O hakle onlar, sizden uzak dururlar, sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde yaşamak isterlerse, Allah size onlara saldırmak için bir yol vermemiştir."

Bu açıklık Mümtchine sûresi ayetlerinde de kuvvetli ve kesin biçimde yer almıştır;

"Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan menetmez. Çünkü Allah, adalet yapanları sever. Allah sizi ancak din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran ve çıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan men eder. Kim onlar/a dost olursa işte zalimler onlardır". (Mi'ımtehine 60/8-9)

Bir defasında bir seriyyc kumandanı ile müslüman olduklarını yahut barış istediklerini söyleyen bazı Araplar arasında bir yanlış anlaşılma olmuş, kumandan (Arapların tavrını) tuzak zannetmiş ve bunlardan bazılarını Öidtirtüp sürülerine el koymuş., bu yüzden Peygamber şiddetle öfkelenmiş, çok geçmeden insanların zahirî hallerini (zevahir) kabul etmemenin kınanıp azarlandığı şu eşsiz ayet nazil olmuştur:

"Ey inananlar, Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlaşın, dinleyin, size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek: 'Sen Mü'min değilsin' demeyin. Çünkü Allah'ın yanında çok ganimet/er vardır. Önceden siz de öyle idiniz. Allah size lütfetti (imana geldiniz.) O halde iyice anlayın (dinleyin, peşin hüküm vermeyin), çünkü Allah yaptıklarınızı haber almaktadır". (Nisa 4/94)

Peygamber (s)'in herhangi bir vakitte kendisinden barış ve güvence isteyen düşman savaşçılarını reddettiğine dair hiçbir haber gelmediği gibi, O'nun, barış içerisinde olan veya tarafsız, (düşmanlardan) ayrılmış kişilerle savaştığı ya da (onlara karşı) savaş emri verdiği hakkında hiçbir haber gelmemiştir. Rasulullah'ın katıldığı sayaşlardaki olayları

inceleyenler göreceklerdir[4[4]] ki, Peygamber (s) ancak ve ancak düşmana karşı koymak, düşmandan intikam almak, bir işkenceye engel olmak, bir haini cezalandırmak, haksızlık edenleri yola getirmek, hedef oimış bir müslümanin Öcünü almak, İslam'a davet ve O'nu kabul etme Özgürlüğünü garanti altına almak, anlaşmanın bozulması, müşlümanla-ra karşı düşmanık veya komplo düzenlenmesine karşı gözdağı vermek gibi sebeplerden dolayı, herhangi bir topluluğa seriyye göndermiş veya savaş açmıştır.

[4[4]] Peygamber (s)'in savaş, gazve ve seriyyeleri hakkında bkz. Ibn Sa'd, Tabakat, ibn. Hişam , Sire, Tabre-si (Mecmaıj! Beyan) 2. cilt.

Bunların tamamı, Kıır'an naslarma uygundur ve tabii ki, bu naslara ters olması da mümkün değildir. Ayrıca, Ehl-i Kitap yahudi ve bristiyanlar ile girişilen savaşlarda da aynı durum sözkonusudur. Ycsrib yahudi lerine. çevredeki şâir yahudi köylerine ve Şam yoluna (burada bulunanlara) karşı düzenlenen herhangi bir gözdağı veya ceza verici operasyon ya da savaş ancak İslam ve müslümanlara karşı gösterilen düşmanlığa ve komploya cevap vermek amacıyla[5[5]] gerçekleştirilmiştir.

Mûte ve Tebük seferleri ise Şam ve Belka yolu üzerindeki hristiyan Arap kabilelerinin Peygamber (s)'in elçilerine ve müslümaniarın (yoldan geçen) kervanlarına saldırmaları üzerine düzenlenmişin[6[6]]

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan Allah' m ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek elini din edinmeyen kimselerle boyun eğerek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın" (Tevhe 9129) ayeti, bu hususa işaret etmiş ve savaşmayı başkaları için değil hak dini kabul etmeyen. Allah ve Rasü-lü'nün haram kıldıklarını haram kılmayan Kitap Ehli ile sınırlamıştır. Ebu Bekr zamanında ve pndan sonra gerçekleştirilen operasyonlar (düşman) saldırısından kaynaklanan harp halinin mevcut oluşundan ötürü, gerçekleşmişti. Peygamber (s) ve halifelerin (r) gönderdikleri ordu kumandanlarına, "Sadece kendileriyle savaşanlara karşı savaşmaları, barış isteyenlerle barış yapmaları, kendilerine taarruz etmeyen ve taraf tutmayanlara dokunmamalarına" ilişkin emirleri bilinen ve meşhur olan bir husustur[7[7]].

Eğer her kafir ve müşrike karşı savaşmak bir İslami prensip olsaydı; durumu, yaşı ve tavrı ne olursa olsun her kafir ve müşrik ile savaşılması gerekirdi. Oysa ne Peygamber (s) zamanında, ne de O'nun Raşid halifelerinin (r) döneminde asla böyle birşey olma-mıştır. Ebu Bckr'in mürtcdlere savaş açması ve onlardan müslüman ve teslim olmalarından başka birşeyi kabul etmemesi başka bir durumdur. Çünkü irtidad (hareketi) birinci derecede İslam devletine ve İslami düzene karsı idi[8[8]] [9[9]]

[5[5]] Olaylar hk. bkz. Belirtilen üç kitap ve bizim "Kuran ve Yahudiler" (adlı) kitabımız.

[6[6]]Bkz. Peygamber (s)'in hayat! kitabımız, c. II. s. 161 vd. İbn. Sa'd, Tabakat. c.3 s.103-104. 174-178, 218-221.

[7[7]] İbn. Sad. Tabakat. c.3, s.132, Tabresi, c.2, s.520 vd.. Eşheru Meşahıri'l-İsiam, c.1, s.66 vd.

[8[8]] Bakara Sûresi, 190 daki: "Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın" ayetinin tefsiri hk. bkz. Hazin, Tabresi, Zemahşeri Tefsirleri, Bakara 193 'Fitne kalkıncaya ve din Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın" ayeti hk. bkz. Tabresi, , Zemahşeri Tefsirleri Tevbe sûresi 1-13 ayetleri hk. Bkz. Hâzin Tefsiri. Bu ayetlerin tefsirleri hakkındaki müfessirlerın sözlerinde, konunun başında bahsettiğiniz görüş ve yorumların örnekleri yer almaktadır. "Allah yolunda savaşın", "Fitne kaimayıncaya dek onlarfa savaşın" ayetleri hk. bkz. Seyyıd Reşid Rıza, Tefsirül-Menar, "fitneyi şirk o-larak ele almaması ve birinci ayetin mensuh olduğu görüşüne gitmemesi açısından buradaki yorum bizim görüşümüze uymaktadır. (Reşid Rıza} bu iki yaklaşımı da İmam Muhammed Abduha nisbet etmiştir. Bkz. c.2, s.209. Birinci Basım, 1352-1934.

[9[9]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

NASR SURESİ

Kurandaki Sırası : 110

Nüzul Sırası : 114

Ayet Sayısı : 3

indiği Dönem : Medine

Bu surede Hz. Peygamberin, Allah'ın yardımı ve zaferi gelip insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini görünce Allah'a hamdetmesi, istiğfarda bulunup O'nu teşbih etmesi em redif m ektedir.

Temel aldığımız mushafa göre bu sure, Tevbe suresinden sonra yani Medeni surelerin en son nazil olanıdır. Her ne kadar surelerin tertibi hakkındaki diğer rivayetlerden bazıları bu surenin Medeni surelerin yedincisi veya onaltıncısı ya da onsekizincisi;1[1] hatta bunun Mekki bir sure2[2]olduğunu söylüyorsa da kaynak aldığımız mushafı teyid eden ve değişik senedlerle gelen birçok hadis ve rivayet vardır.

Sahih-i Buhari'nin Kitabu't-Tefsir'inde bu sureyle ilgili olarak Ibn Abbas'fan şu hadis rivayet edilmiştir: "Hz. Ömer, Bedir büyükleriyle birlikte beni de Şura meclisine alırdı. Sanki oniardan biri buna darılmıştı ve "Niye bu genç bizimle beraber bulunuyor? Onun yaşında çocuklarımız var." diyordu. Hz. Ömer, "O, sizin bildiğiniz ve tanıdığınız biridir." dedi. Yine bir gün Hz. Ömer, İbn Abbas'ı çağırıp meclise aldı. (Ibn Abbas diyor ki) "Hz. Ömer, o gün beni onlara göstermek için çağırmıştı." Hz. Ömer onlara "Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman" ayeti hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlardan bazısı "Allah'ın yardımı gelip, fethe mazhar olduğumuzda Allah'a hamdetmek ve O'ndan mağfiret dilemekle emrolunduk." dedi. Bazısı da birşey söylemedi. Hz. Ömer bana "Sen de böyle mi diyorsun ey İbn Abbas" diye sordu. Ben "Hayır" dedim. "O halde sen ne diyorsun" diye sordu. Ben de "Bu ayetten Hz. Peygamberin ecelinin yakın olduğu anlaşılmaktadır. Allah bu ayette, kendisine bunu bildirmektedir. Allah, Allah'ın yardımı ve fethi geldiği vakit -ki bu senin ecelinin alametidir- Rabbini hamd ile teşbih et ve ondan mağfiret niyaz et, çünkü O, Tevbelerİ çokça kabul edendir." dedim. Bunun üzerine Ömer, "ben de bundan başka mana anlamıyorum."

1[1] Bkz. Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Hayatı, c. 2, sh. 9

2[2] Nisaburi Tefsiri

dedi."[3[3]]

Taberi bu sure hakkında İbn Abbas'tan şu hadisi rivayet etmiştir: "Bu sure nazil olunca Hz. Peygamber "bana öyle geliyor ki ben bu yıl içinde öleceğim" buyurdu." Ayrıca Taberi ve Beğavi, ibn Abbas'tan çeşitli senetlerle aynı anlama gelen başka hadisler de rivayet etmişlerdir. Zemahşerİ, bu surenin son nazil olan sure olduğunu, Mina'da Veda Hacanda nazil olduğunu söylemiştir. Nisaburi, bu surenin Mekki olduğunu söylemekle birlikte Hz. Peygamberin Veda Haccında, Mina'da Teşrik günlerinin[4[4]] ortasında nazil olduğunu, Hz. Peygamberin bu surenin nüzulünden sonra ancak yetmiş gün yaşadığını, bunun için de Veda suresi olarak isimlendirildiğini ve bütün sahabenin bu surenin Hz. Peygamberin ölümünü haber verdiği üzerinde ittifak ettiklerini söylemiştir. İbn Kesir, Bezzar ve Beyhaki'nin ibn Ömer'den rivayet ettikleri şu hadisi zikretmektedir: 'Bu sure Hz. Peygamber'e Teşrik günlerinde nazil oldu, bunun bir veda olduğunu anladı, bineğinin hazırlanmasını emretti. Ve Veda hutbesiyle bilinen meşhur hutbesini verdi."

Tüm bunlardan hareketle kaynak kabul ettiğimiz mushafın tertibini tercih ettik ve bu sureyi nüzul bakımından Medine'de en son nazil olan sure kabul edip Tevbe suresinden sonraya yerleştirdik. Bu, bu sureden sonra Kur'an'ın nazil olmadığı anlamına gelmez. Ancak bundan sonra yeni bir sure nazil olmamıştır. Bundan sonra bazı Kur'an ayetlerinin nazil olduğu ve Hz. Peygamberin emriyle bu ayetlerin başka surelere yerleştirildiği muhtemeldir. En doğrusunu Allah bilir. [5[5]]

Rahman, Rahim Allah'ın Adıyla.

1- Allah'ın yardımı ve Fetih geldiği

2- Ve insanların akın akın Allah'ın dinine girdiklerini gör-düğün zaman

3- Rabbini hamdederek teşbih et, O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeyi çokça kabul edendir."

Bu ayetlerde hitap, cumhuru ulemanın ittifakıyla Hz. Peygambere yöneliktir. Surenin başında nüzulü hakkında zikredilen rivayetleri aktardığımız için burada tekrar elme-ye gerek görmüyoruz. Allah'ı lesbih etme, O'na hamdetme ve O'ndan mağfiret dileme gereği herhangi bir zamanla sınırlı değildir. Ayetlerde Allah'ın, Peygamberi'ne nimetini tamamlayıp O'na fethi ve yardımı kolaylaştırdığı ve insanların akın akın Allah'ın dinine yöneldikleri

---

[3[3]] Bkz. Tac, IV, 268. Hadisi ayrıca Tİrmizi ve İmam Ahmed de rivayet etmişlerdir.

[4[4]] Kurban bayramının günleri.

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/441-442.

zaman da bir daha vurgulanmış ve pekiştirilmiştir.

Bunların hepsi çok önemlidir ve bu görevin kat kal yerine getirilmesi gerekir. Ayetler bu itibarla, müslümanlara cemaat bazında Allah'ın nimetlerini, özellikle de bu nimetler müslümanların genel menfaatleriyle, zaferleriyle, kuvvet bulmalanyla, Allah'ın dininin yayılmasıyla ilintiliyse; şükürle, hamd ve istiğfar ile karşılamaları konusunda uyarılar içermektedir. Ardından birey olarak her müsiümanm, Allah'ın yardımı ve gözetiminde bulunan konumlardan bir konum içerisinde olduğunda bu görevleri yerine getirmesi gerekir.

Ayetlerin üslubu, ayetlerin zamana bağlı olduğunu göstermektedir. Yani Allah'ın yardımı ve fethi gelip insanlar akın akın Allah'ın dinine girince teşbih ve istiğfar gerekir. Ancak ayetin ruhundan öyle anlaşılıyor ki, bu görev vacib olmuş ve sözü edilen an gelmiştir. Nüzulü hakkında aktardığımız rivayet ve hadisler bunu teyid etmektedir.

Müessirlerin çoğu, surede sözü edilen fethin, Mekke'nin fethi olduğunu söylemişler ve bu surenin tefsirini, bu fethin anlatılmasına vesile kılmışlardır. Hadid suresinin tefsirinde açıkladığımız gibi Mekke'nin fethi, H. 8. senede Ramazan ayında gerçekleşmiştir. Ve Hz. Peygamber, H. 11. yılda vefat etmiştir.

Bu surenin, Hz. Peygamberin vefatından üç ay gibi kısa bir zaman önce indiğini belirten rivayetler mütevatirdir. Bu da, ayetlerin yalnızca Mekke'nin fethini değil, h. 9. yıla rastlayan Taif'in fethini, Tevbe suresinde açıkladığımız büyük Tebük savaşını, Hadid suresinde anlattığımız Mekke'nin fethiyle zirvesine ulaşan ve Hz. Peygamberin vefalının öncesine kadar Allah'ın ona kolaylaştırdığı tüm fetihleri ve yardımları kastettiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu sure, hicretin 9. ve 10. yılında Hz. Peygamber'e biat etmek için Arap yarımadasının her tarafından çıkıp Medine'ye gelenleri, onların akın akın Allah'ın dinine girmelerini, Hz. Peygamberin vefatının Öncesine kadar akın akın gelenleri, eski tarih ve siyer kitaplarında[6[6]] anlatıldığı gibi Yemen'den Hicaz'a, Do-ğu'dan Baü'ya İslam'ın ve Hz. Peygamber'in otoritesinin tüm Arap yarımadasına yayıldığını, müşriklerin necis olarak ilan edildiklerini, Mescid-i Haram'a girmelerinin yasaklandığını, Hz. Peygamber'in büyük bir müslüman topluluğunun başında haccettiğini göstermektedir. Rivayetten, Hz. Peygamber'in bu haccına katılanların sayısının kırkbin hatta daha fazla -ki bu, o zaman için büyük bir sayıdır- olduğu, Allah'ın mü'minlere veya Hz. Peygamber'in mü'minlere tekrar tekrar şöyle seslendiği anlaşılmakladır: "Bugün artık inkar edenler, sizin dininizden umudu kesmiştir. Onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslam'a razı oldum..." [7[7]]

[6[6]] Bkz. Tabakat, ibn Sa'd, II, 25-121; III, 166-241; İbn Hişam, IV; Taberi, Tarih, II, 315; Tarihu Cinsi'l-Arabi isimli kitabımız.

[7[7]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/442-444.

Hz. Peygamber'in Veda Haccı

Veda haccı hicretin 10. yılında, Mekke'nin fethi de 8. yılın Ramazan'ında gerçekleşti. Şirk hiçbir zaman orayı terketmemişti. Müşrikler hala orada kendilerine özgü hac ibadetlerini yapıyorlardı. Allah'ın ve Peygamber'in hikmeti, müşriklerle orada ortak bir şekilde Hz. Peygamberin haccetmesini uygun bulmamıştı. Mekke ve çevresi Hz. Peygamberin otoritesine girince H. 9. yılda Ebubekir'i hac emiri olarak tayin etti ve müşriklerin artık bundan böyle Mescidi Haram bölgesine girmelerinin yasak olduğunu, Allah'ın ve Peygamberin onlardan beri olduğunu ilan etmesini emretti. Hicretin 10. yılında Medine ve çevresindeki kabilelerden oluşan büyük bir müslüman topluluğun başında haccetmek için çıktı. Bu da, Veda haccı olarak isimlendirildi. Çünkü Hz. Peygamber bundan kısa bir süre sonra vefat etti. Bu esnada onun vefatının yaklaştığına işaret eden bu sure nazil oldu ve bundan dolayı da veda suresi olarak isimlendirildi. Arap yarımadasının her tarafından büyük bir müslüman kitle Mekke'ye akın etti. Onun zamanında, hatta öyle inanıyoruz ki onun zamanına kadar gerçekleşen en büyük hac buydu. Tebük savaşına katılanların sayısı otuz bine ulaşrnışsa, mübalağasız bir tahminle bu hacca katılanların sayısının iki katı olduğu söylenebilir. Bu sayı da o gün için büyük bir sayıdır.

Veda haco hakkındaki haber, hadis, siyer ve tarih kitaplarında çeşitli senetlerle uzun bir şekilde, Hz. Peygamber'in arkadaşlarından rivayet eden tabiinden aktarılmıştır.

Müslim ve Ebu Davud'da yer alan uzun bir hadiste bu hacca katılanlar, Hz. Peygamber'in açıklayıcı, eğitici, yasama ve ahlakla ilgili fiilleri, sözleri ve tavırları belirtilmiştir. Olduğu gibi buraya aktarmayı faydalı buluyoruz. Hadis, Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilmiştir. İhtiyarlık döneminde Tabiinden birinin sorusuna cevap olarak şöyle demiştir:[8[8]] "Hz. Peygamber dokuz sene haccetmedi.[9[9]] Onuncu sene haccedeceğini insanlara ilan etti. Birçok halk Medine'ye gelmişti. Hepsi Rasulullah'ı örnek edinip, onun yaptığı gibi yapmak istiyordu. Rasulullah'la birlikte yola çıktık. Zulhuleyfe'ye gelince Esma Binli Umeys[10[10]], Ebubekir'in oğlu Muhammed'i doğurdu. Bunun üzerine ne yapacağını öğrenmek için birini Hz. Peygamberin yanına gönderdi. Rasulullah da kendisine, "yıkan, bir bezle kanın akmasını önle ve ihrama bürün" dedi. Zülhuleyfe mescidinde ikindi namazını kıldı. Sonra Kusva adındaki devesine bindi. Beyda denilen düzlüğe çıkınca görebildiğim kadar baktım. Önünde, arkasında, sağında ve solunda gözün gördüğü kadar yaya ve binek büyük bir kalabalık vardı. Hz. Peygamber'e Kur'an nazil oluyor, manasını da o biliyordu. O ne yaparsa biz de Öyle yapıyorduk. Bir de "Lebbeyk, Allahiim-me Lebbeyk, Lebbeyk, la şerike leke Lebbeyk, innel hamde leke ve'l mülk, la şerike leke" diye tevhid ve telbiye etmeye başladı. İnsanlar da onun

---

[8[8]] Bkz. Tac, c. 2, sh. 140-145.

[9[9]] Hz. Peygamber Kuryş'le anlaşması üzerine Kabe'yi H. 7. senede ziyaret etti. Fakat ziyaret hac mevsimine denk düşmemişti.

[10[10]] Ebubekir'in hanımı.

lelbiye ettiği gibi telbiye ettiler. Rasulullah onların telbiye şekline itirazda bulunmadı. Kendi yaptığı telbiyeye devam etti."

Cabir diyor ki; yalnızca hacca niyet etmiştik. Hacc günlerinde Umre'nin[11][11] de yapılacağını bilmiyorduk. Rasulullah ile birlikte Beyi-i Şerife gelince, o, Beyti istilam elti. Üç defa hızlı, dört defa da normal bir yürüyüşle yürüdü. Sonra Makam-ı İbrahim'e gitti ve "İbrahim'in makamını namazgah edinin" (Bakara, 135) mealindeki ayeti okudu. Makam ile Beytullah arasında yer aldı. İki rekat tavaf namazı kıldı. Namazda "Ihlas İle Ka-firun" surelerini okuyordu. Sonra rükne dönüp onu da istilam etti. Safa'ya gitmek üzere Harem'in kapısından çıktı. Safa'ya yaklaşınca "Safa ile Merve Allah'ın şeairindendir" (Bakara, 157) mealindeki ayeti okudu. "Allah'ın başladığından başlayın" diyerek, Sa-ia'dan sa'ye başladı ve Safa'ya çıktı. Beyti görünce, kıbleye döndü, Allah'ın birliğini ve büyüklüğünü ikrar ederek "Allah'tan başka ilah yoktur, ortağı da yoktur, Mülk de O'nun, hamd da O'na aittir. O herşeye güç yetirendir, Allah'tan başka ilah yoktur. O vadini yerine getirdi. Kuluna yardım etti. Tek başına grupları bozguna uğrattı." dedi. Sonra üç defa dua etli. Ve yukarıda söylediklerini tekrarladı. Ardından Safa'dan inip Merve'ye gitti. Vadinin ortasına gelince sa'ye başladı. Merve'ye gelinceye kadar da yürüdü. Safa'da yaptığım Merve'de de yaptı-. Yürüyüşe Merve'de son verdi ve "Şu anda düşündüğüm gibi düşünmüş olsaydım, önce umre yapacaktım. Kurbanını getirmemiş olanlar ihramdan çıksın ve haccını umreye çevirsin" dedi. Bunun üzerine Sürâka b. Mâlik kalktı ve "Yalnızca bu sene mi hac yerine umre yapılsın yoksa her zaman mı?" diye sordu. Hz, Peygamber parmaklarını birbirine kenetledi "umre iki dej'a haccla içice girdi; hayır, her zaman her zaman"[12][12] diye cevap verdi. Hz. Ali, Yemen'den Peygamber'in de-veleriylc birlikte gelmişti. Hz. Fatjma'yi ihramdan çıkanların arasında buldu. Üzerinde ihramlılann giymesi yasak olan boyalı bir elbise vardı. Gözlerine de sürme çekmişti. Hz. Ali onun bu durumunu beğenmedi. Hz. Falıma "Babam böyle emretti" dedi. Ravi diyor ki: Hz. Ali Irak'la[13][13] şöyle diyordu. Bunun üzerine, Falıma'yı yaptığı bu işinden dolayı azarlanmasını arzeimek ve Rasulullah'ın kendisine söylediklerini Hz. Peygam-ber'den sormak üzere yanına gittim. Fatima'nın durumunu beğenmediğimi söyleyince, dedi ki: "Falıma doğru söylemiş, sen hacca niyet etliğin zaman ne dedin'" Hz. Ali "Ya Rabbi! Rasulü'nün niyet ettiği gibi niyet ediyorum" dedim dedi. Rasulullah "Ama benim yanımda kurbanlarım vardır, şu halde ihramdan çıkma" buyurdu.

Râvi diyor ki; Hz. Ali'nin Yemen'den getirdiği develerle, Hz. Peygamber'in yanında getirdiği kurban develerinin toplamı yüz deveydi. İnsanların hepsi ihramdan çıkıp saçlarını kestirdiler. Yalnız Hz. Peygamber ve beraberinde kurbanlarını getirenler ihramdan çıkmadılar. Terviye[14][14] günü olunca Mina'ya yöneldiler ve hacc için telbiye ettiler. Rasullullah da

---

[11][11] Bu gariptir. Çünkü Bakar 158 ve 196. ayetlerde umre zikredilmşiti. Umre, kabe'yiziyaret ve çevresinde tavaftır. Haccın en önemli rüknü ise Arafat'ta vakfedir.

[12][12] Bkz. et-Tac, c. 2, sh. 112

[13][13] Hilafeti sırasında Irak'ta idi.

[14][14] Zilhicce'nin 8. günü

hayvanına bindi. Mina'ya gelip orada geceledi. Rasulullah namazlarını kıldı. Güneş doğuncaya kadar az bir müddet durdu ve (Arafat'a yakın bir yer olan) Nemirc'dc kendisi için kıldan bir çadırın kurulmasını emretti. Kureyş, cahiliyyc zamanında kendilerinin yaptığı gibi, Peygambcr'in Meş'ari Haram'da vakfe yapacağından şüphe etmiyordu. Fakal Rasulullah burada durmadan geçti. Arafat'a gelince, Nemi-re'de[15][15] kendisi için emretmiş olduğu çadırın kurulduğunu gördü oraya indi. Güneş meyledince, Kusva adındaki devesinin getirilmesini emretti. Hayvanı hazırlandı ve Arene vadisinin ortasına geldi. Orada insanlara şu hutbeyi irad etti; "Şu beldeniz, şu ayınız, şu gününüz haram ve mukaddes olduğu gibi, kanlarınız ve mallarınız da haram ve mukaddestir. Biliniz ki, cahiliyyenin herşeyi ayaklarımın altındadır. Cahiliyyel devrinden kalan kan davaları artık hükümsüzdür. Hükümsüz kıldığım ilk kan davası bizim kanlarımızdan İbn-i Rebia b. EI-Haris'in kanıdır. İbn Rebia emzirilmek üzere, Beni Sa'da kabilesinin yanında bulunuyordu. Hüzcyl onu öldürmüştü. Cahiliyyedcn kalma faizler de hükümsüzdür. Hükümsüz kıldığım ilk faiz, bizim faizlerimizden Abbas b. Abdulmutta-lib'in faizidir. Çünkü faizlerin hepsi hükümsüzdür. Kadınlarınız hakkında Allah'tan korkun. Onları Allah'ın ernanetiyle aldınız ve Allah'ın sözüyle onları kendinize helal kıldınız. İstemediğiniz kimseleri evinize almamaları sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Bunu yaparlarsa onları hafifçe dövebilirsiniz. Onların da sizin üzerinizde giyim hakki vardır. Kendisine sımsıkı sarıldığınız müddetçe dalalete sapmayacağınız bir şeyi, yani Allah'ın Kitabını bırakıyorum. Ahirelte benden sorulacaksınız. Şu soruya ne cevap vereceksiniz, ''hepsi bir ağızdan: Risaleti tebliğ ettiğinize, vazifenizi yaptığınıza ve bize nasihat etliğinize şehadel ederiz" dediler. Bunun üzerine Rasulullah, işaret parmağını kaldırıp üç defa "Şahid ol ya Rab, şahid ol ya Rab, şahid ol ya Rabbi" buyurdu. Sonra ezan okunup kamet getirilmesini emretti. Önce öğleyi kıldı. Sonra yine kamet getirilmesini emredip ikindiyi kıldı. Bunların arasında başka bir namaz kılmadı. Sonra Rasulullah bineğine binip (Arafalta'ki) yerine gelince devesi Kusva'nın yönünü kayalara doğru çevirdi. İnsan kalabalığı da önünde yer almıştı. Kıbleye döndü ve güneş batıncaya kadar vakfeye devam etti. Sonra Üsamc'yi devesinin sırlına alıp, Arafat'tan Müzdelife'ye indi. Devenin yularını o kadar kasmiştı ki, devenin başı önüne isabet ediyordu. Sağ eliyle işaret ederek "Ey insanlar! Yavaş olun, vakar ve sükûnetinizi muhafaza edin" diyordu. Kum yığınlarından birine geldikçe, geçinceye kadar yuları hafifçe salıveriyordu. Müzdelife'ye gelince, bir ezan ve iki kametle akşam ve yatsı namazlarını kıldı. Aralarında başka namaz kılmadı. Sonra sabaha kadar yatıp uyudu. Kametle sabah namazını kıldı. Sonra yine Kusva'ya bindi, Mcscid-i Haram'a gelince kıbleye dönüp dua etti. Allah'ı birleyip tekbir ve tehlil getirdi. Sabah iyice aydınlanıncaya kadar orada durdu. Güneş doğmadan Önce ayrıldı. Abbas'ın oğlu Fadl'ı devesine bindirdi. Fadl, güzel saçlı, beyaz tenli ve yakışıklıydı. Rasulullah oradan hareket edince, yolda develer üstünde bazı kadınlar kendisine rastladı. Fadl onlara bakmaya başladı, Hz, Peygamber, elini Fadl'in gözüne koydu. Bu sefer Fadl, bakmak için yüzünü diğer tarafa çevirdi. Rasulullah, baktığı taraftan Fadl'ın

---

[15][15] Arafat'ta karşısında.

yüzünü çevirmek için yine elini onun yüzüne koydu. Batn-ı Muhassire gelince yürüyüşünü hızlandırdı. Sonra Cemre-i Kübra'ya çıkan orta yolu tuttu. Ağaç yanındaki cemreye gelince tekbirlerle yedi çakıl taşını attı. Bakla tanesi büyüklüğündeki bu taşları vadinin ortasından attı. Sonra kurban kesme yerine geldi. Orada kendi eliyle 63 deve kesti. Ötekilerin kesme işini Hz. Ali'ye devretti. Sonra her kurbandan birer küçük parça alınmasını emretti. Alıp bir kapta pişirdiler. Her ikisi de kurbanların etinden yiyip, çorbasından İçtiler. Ardından Hz. Peygamber devesine binip Kabe'ye gitti, İfa'da tavafını yaptı. Öğle namazını Mekke'de kıldı. Zemzem kuyusu etrafında sakalık görevini yapan AbdÜlmuttalib oğullarının yanına geldi ve "suyu çekiniz, ey Abdülmuttalibo-ğulları! İnsanların sakalık vazifenizi alıp, size galip gelmesinden korkmasam ben de sizinle birlikte su çekerdim" dedi.[16[16]] Kendisine bir kova içinde su takdim edildi ve O'da bundan içli. İbn Hişam'm siretinde ve İbn Sad'ın Tabakal'ında[17[17]] Hz. Peygamber'in ashabından ve tabiinden bu hadisle uyum arzeden ve içerisinde azı önemli fazlalıkların bulunduğu bir bölüm vardır. İbn Sa'd'ta belirttiğine göre Hz. Peygamber Mekke'ye gelip Kabe'yi görünce şöyle dedi: "Allah'ım bu beytin şerefini, yüceliğini, onurunu ve heybelini artır. Orayı haccedenin ve umre yapanın şerefini, yüceliğini, onurunu, iyiliğini ve heybelini arttır." Sonra Arafat tepesinde durduğunda "Arafat'ın düzlüğü hariç her yeri vakfe yeridir". Müzdelife'ye geldiğinde "Muhsar düzlüğü hariç Müzdelife'nin her yeri vakfe yeridir" buyurdu. Kurbanı kesip, başını traş ettirdi, bıyığını ve sakalını kısalttı, tırnaklarını kesti, saçının ve tırnaklarının gömülmesini emretti. Sonra koku süründü ve gömlek giydi ve "Mina günleri yeme ve içme günleridir" şeklindeki duyuruyu yaptırdı. Üç gece Mekke'de kaldı ve bu üç gün Muhacirin ikamet etliği üç gündür" dedi. Ardından Kabe'ye veda ederek Medin'ye doğru döndü. Ayrıca bu bölümde "Hz. Peygamber, umre ile hac için beraber mi yoksa ayrı ayrı mı tahlif gelirdi" şeklindeki bir somya Enes b. Malik'in "Her ikisi için beraberce tahlil getirdi" cevabı da bulunmaktadır. Bir Önceki uzun hadisten de bu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber müslümanları hac ile umre arasını birleştirip birleştirmeme hususunda serbest bırakmıştır. Kendisine soru sorana "Kimin yanında kurban yoksa umre yapsın. Hacca umreyle erişin, umre yapın" şeklinde karşılık vermiştir.

Ayakkabılarını çıkardıktan sonra Kabe'ye girmiştir. Ailesinin yanına dönünce Hz. Aişe'ye şöyle dedi: "Öyle birşey yaptım ki keşke yapmasaydım. Beyt'e girdim. Belki de ümmetimden biri oraya giremeden döner de nefsinde bir nefret hisseder. Oysa ki biz yalnızca tavafla emrolunduk, Beyt'in içine girmekle emrolunmadık." Arafatta vakfe yapınca şöyle dedi: "Hacc Arafat'tır, ya da arefe günüdür. Kim sabah olmadan önce bayram gecesini idrak ederse haccı lamam olmuştur." Başka bir yerde "Mina günleri üçtür. Kim iki gününde acele ederse kendisi için bir günah yoktur. Kim gecikürirse de kendisi için bir günah yoktur. Onlar oruç günleri değildir. Onlar yeme, içme ve zikir günleridir." dedi. Veda Hutbesinde şöyle

---

[16[16]] Sakalık görevi Abdulmuttalib'in oğlu Abbas'ın elindeydi. Öyle görünüyor ki, Hz. Peygamber, Müslümanların bu görevi onlar için bir sünnet olarak telakki etmelirinden çekinmiştir.

[17[17]] İbn Hişam. IV, 272-277; İbn Sa'd, III, 225-240

dediği rivayet edilmiştir: "Allah her insanın mirastan alacağı payı belirtmiştir. Varisin vasiyyet etmesi caiz değildir. Dikkat edin, çocuk doğduğu yatağa aittir. Kim babasından başkasının olduğunu iddia ederse veya efendisinden başkasına yönelirse Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun. Ey insanlar! Başınıza, simsiyah bir habeş köle bile tayin edildiğinde, aranızda Allah'ın kitabıyla hükmettiği sürece onu dinleyiniz ve itaat ediniz. Kölelerinize dikkat edin, yediğinizden onlara yedirin, giydiğinizden onlara giydirin. Şayet affetmek istemediğiniz bir suçla size gelirlerse onlara Allah'ın kullan olarak işkence yapmayın. Burada bulunan, bulunmayana aktarsın. Belki de kendilerine ulaştırılanların bazıları duyanların bazılarından daha çok kavrayış sahibidirler." Cemrelerin seçimi konusunda aşırılık gösteren bir müslümam görünce ona "Dinde aşırılığa kaçmayın, sizden öncekiler dinde aşırılığa kaçmaları sebebiyle helak oldular" dedi.

îbn Hişam'da şunlar rivayet edilmektedir: "Ey insanlar, sözümü dinleyin, bilmiyorum belki de ben burada bu yıldan sonra sizinle asla karşılaşmayacağım. Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine iade elsin. Size öyle bir şey bırakıyorum ki ona sımsıkı sarıldığınız sürece asla dalalete düşmezsiniz. Allah'ın kitabı, Peygamberi'nin sünneti. Sözümü dinleyin ve düşünüp belleyin. Bilin ki, her müslüman müslümanın kardeşidir, müslümanlar kardeştir. Kendinize zulmetmeyin. Ey insanlar, şeytan artık bu topraklarınızda Allah'tan başkasına ibadet edilmekten ümidini kesmiştir. Ancak ona itaat etmek hariç. O amellerinizden küçük gördüklerinize razı olur. Dininiz hakkında ondan sakının." İşle bu mübarek hacc, Hz. Muhammed'in risaletinin en büyük tablolarından biridir. [18[18]]

Hz. Peygamber'in Son Dönemleri ve Vefatı

Meşhur rivayetlere göre[19[19]], Hz. Peygamber 63 yaşında hicretin 11; yılında, Rebiulev-vcl ayının 12'sindc vefat etti. Rivayetler, Hz. Peygamberin vefatına sebep olan hastalığı belirtmem işi erdir. Ancak önce bir aleşin, ardından da bir başağrısının olduğunu söyle-mişlerdir. Amcası Abbas, onun verem hastalığına yakalandığını zannetmişti. Ancak Hz. Peygamber Allah'ın kendisini bu hastalığa duçar etmeyeceğini belirtti. Hastalığı uzun sürmedi, sadece iki hafta sürdü. Ağrılarının ağırlığını hissedince, aralarındaki adalet dü-şüncesini gerçekleştirmek amacıyla Hz. Aişe'nin odasına intikal etmek için hanımlarmdan izin istedi. Kendisine izin verildi. Onun odasında vefat elti ve oraya defnedildi. Ve Hz. Peygamberin bugün mediun bulunduğu yerdir.

İbn Hişam'ın rivayet ettiğine göre; Hz. Peygamber bir gece Ebu Müveyhibe ile birlikte çıktı ve "Baki kabristanında yalanlar için istiğfarda bulunmakla emrolundum" dedi. Onunla birlikte

---

18[18] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/444-448.
19[19] İbn Hişam, IV, 319-345; Tarihi Taberi, II, 430-444.

gelip kabristanın ortasında durduklarında "Allah'ın selamı üzerinize olsun ey kabir ehli, insanların içine düşeceği durumun içindesiniz. Fitneler karanlık gece gibi geldi. Sonuncusu öncesine tabi olup gitmekte. Sonuncusu öncekinden daha kötüdür." dedi. Sonra "Ey Ebu Müveyhibe, bana dünya hazinelerinin anahtarı ve orada ebedi cennel verildi. Bununla veya Rabbimle buluşma ve cennete girme konusu arasında serbest bırakıldım." dedi. Ebu Müveyhibe "Anam, babam sana feda olsun, dünya hazinelerinin anahtarlarını ve ebediliği sonra da cenneti al" dedi. O da "Hayır, Allah'a yemin olsun ki ey Ebu Müveyhibe, ben Rabbimle buluşmayı ve cenneti seçtim." dedi. Ardından Baki ehli için mağfiret diledi ve oradan ayrıldı. Sonra Hz. Peygamber'in, vefatına sebep olan ağrısı başladı. Hastalığının biri esnasında başı bağlı bir vaziyette dışarı çıktı ve minbere olurdu, Uhud ashabı için dua etti, mağfiret diledi ve duasını artırdı. Sonra dedi ki: Ey Muhacirler topluluğu, Ensara hayırlı davranın, insanlar artar ama En-sar eski şekli ü/ere olup artmaz. Onlar kendilerine sığındığım sığmağımdıriar. Onların iyisine iyilikte bulunun, kötüsünden de elinizi çekin. Sonra dedi ki: Ey insanlar, Allah'ın kullarından bir kul, Allah tarafından dünya ile kendi katındakini seçme konusunda serbest bırakıldı, o da Allah'ın katındakini seçti. Ebubekir vaziyeti anladı ve ağladı. Ve "Canlarımızla, çocuklarımızla kendimizi sana feda ediyoruz." dedi. O'da dedi ki: "yavaş ol ey Ebubekir" sonra da " mesciddeki bu kapılara bakın. Ebubckİr'in kapısı hariç tüm kapıları kapatın, arkadaşlarım arasında benim katımda O'ndan daha faziletlisi yoktur. Şayet kullardan dost edinmiş olsaydım, mutlaka Ebubekir'İ dost edinirdim. Ancak arkadaşlık, kardeşlik ve iman Allah'ın kalında ikimizi birleştirecektir" dedi. Hz.Peygamber'in ağrısı artınca, Bilal gelip O'nu namaza çağırdı. "O'da insanlara namaz kıldıracak olana emredin kıldırsın " dedi. Çıkınca Ömer'in insanlar arasında olduğunu, Ebubekir'in orada olmadığını gördü. Ben de dedim ki "Kalk ey Ömer, insanlara namaz kıldır." O da kalktı tekbir getirince Rasulullah O'nun sesini işitti. Gür sesli biriydi. Hz.Peygamber "Ebubekir nerede, Allah bunu kabul etmez, müslümanlar da etmez dedi. Sonra Ebubekir'e haber gönderip çağırttı. Ömer namaz kıldıktan sonra geldi ve insanlara namaz kıldırdı. Hz.Peygamber, hicretin yedinci yılında Ebu Usame komutasında gönderdiği onun ve bazı müslümanların şehit olduğu ordunun bu intikamını almak için

Mule'ye şxmsk üzere biv ottiu taırtamrç ve taomulasma Usame b. Zs^d'i getirmişi.

Ordunun hareketi yavaşlamıştı. Bazı insanların Usamc'nin komutanlığını eleştirdiği kulağına geldi. Çünkü o henüz bir gençti. Hz. Peygamber başı bağlı bir vaziyette bir daha çıktı ve minber'e oturdu; Allah'a hamd etti, ve dedi ki: "Ey insanlar, Üsame'nin ordusunu yola çıkarın. Andolsun ki siz onun komutası hakkında konuşup duruyorsunuz, bilin ki daha önce de babasının emirliği konusunda konuştunuz. Muhakkak ki o, bu komutanlığa layıktır. Babası da ona layıktı."

Bazıları onun hastalığını tedavi etmek için bazı ilaçlardan bahsettiler. O ateşten dolayı kendinden geçmişti. Amcası "ona bu ilacı zorla içireceğim" dedi. Ve ona içirdiler. Kendine

geldiğinde bana bunu kim yaptı dedi. "Amcan" dediler. Abbas "bu bir ilaçtır, kadınlar onu Habeşistan'dan getirmiş" dedi. Hz. Peygamber "bunu neden yaptınız" dedi. Amcası "Ya Rasulallah, sende zatulcenb hastalığının olmasından korktuk" dedi. O da "O Öyle bir hastalıktır ki, Allah beni ona duçar edecek değildir. Evde bu ilaçtan ve amcamdan başkası kalmasın. Ona da bana yaptığına ceza olarak bu ilacı verin" dedi.

Vefat edeceği Pazartesi günü insanların yanına çıktı. Onlar Ebubekir'in imamlığında sabah namazını kılıyorlardı. Müslümanlar, onu gördüklerinde sevinçlerinden neredeyse namazlarını bozuyorlardı. Rasulullah onların namazdaki şekillerine olan sevincinden te-bessüm etti. Ona yol verdiler, o da yerlerinden kımıldamamalarına işaret etti. Ebubekir hareketi hissetti, gelenin Hz. Peygamber olduğunu anladı, geriye çekilip imamlığı ona bırakmak isledi. Hz. Peygamber yerinde kalmasını işaret elli. Sonra onun yanında oturarak namaz kıldı. Bu hadisin ravisi Enes, Hz. Peygamber'i o durumda bundan daha güzel bir şekilde görmediğini söylüyor. Sonra insanlara döndü ve onlara yüksek sesle şöyle konuşlu: "Ey insanlar, ateş kızıştı, fitneler karanlık gece gibi geldi. Ben size Kur'an'ın helal kıldığını helal kıldım ve Kur'an'ın haram kıldığının dışında birşey de haram kılmadım." Hz. Ebubekir onun iyi olduğundan emin oldu ve evine gitmek için ondan izin isteyerek "Ben senin Allah'ın fazilet ve yardımıyla hayırda olduğunu görüyorum" dedi. Ona izin verdi. Ancak kısa bir süre geçmedi ki hastalığı şiddetlendi ve vefat etti.

İbn Hişam, Hz. Aişe'nin şöyle dediğini rivayet ediyor: Hz. Peygamberin son isteği Arap yarımadasında iki dini terk etmemekti. Onun vefatı yaklaştığında kendisinden duyduğum sonsöz "bilakis, Refiku'1-a'la-". Anladım ki Allah onu katına seçti. Çünkü o diyordu ki, Allah hiç bir peygamberin haber vermeden ruhunu kabzetmez. Bu da Allah'ın onu aramızdan alacağından başka bir anlama gelmiyordu. En son yaptığı da, Hz. Aişe'nin elinde bir misvak dalı görmüştü. Hz. Aişe şöyle diyor: "Onun misvaklanmak istediğini anladım. Elimdeki dalı yumuşayıncaya kadar çiğnedim. Sonra ona verdim. Öyle bir misvaklandı ki daha önce böylesine asla rastlamamıştım."

İbn Hişam, İbn Abbas'tan şunu rivayet ediyor: Hz. Ali, Hz. Peygamberin yanından çıkmıştı. İnsanlar Hz. Peygamberin nasıl olduğunu sordular. O da "Allah'a hamdolsun iyi oldu" dedi. Abbas onun elinden tutarak dedi ki: "Allah'a yemin ederim ki ben Rasu-lullah'ın yüzünde Abdulmuttalib oğullarının yüzünden tanıdığım gibi gördüm. Haydi Rasulullah'a gidelim. Eğer bu husus bizdeyse onu görürüz, başkasındaysa emrederiz. "Hz. Ali Allah'a hamdolsun ki ben bunu yapamayacağım" Şayet biz bunu menedersek başkası bandan sonra O'nu bize getirmeyecek" dedi. Hz. Peygamber o gün hastalığı artınca vefat etti. İbn Hişam'ın rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber vefat edince Ömer kalktı ve münafıklardan bazıları Hz. Peygamber'in vefat ettiğini iddia ediyor, O, Musa b. İmran gibi Rabbi'ne gitti, ölmedi. Musa öldü denildikten sonra kırk gün kavminden kayboldu. Sonra onlara yeniden döndü. Allah'a yemin olsun ki, Hz.Peygamber de Musa gibi tekrar dönecek ve öldüğünü iddia edenlerin

ellerini ve ayaklarını kesecek" dedi, Ebubekir geldi ve mescidin kapısında durdu, Ömer insanlara konuşuyordu. Hiçbir şeye iltifat etmeden Rasulullah'ın yanına girdi. O evin bir köşesine uzanmış ve üzerine bir örtü Örtülmüştü. Yanına gitti, yüzünü açtı ve öptü. "Anam babam sana feda olsun, Allah'ın sana takdir ettiği ölümü tatmış bulunmaktasın, bundan böyle sana asla bir ölüm gelmeyecektir" dedi. Sonra yüzünü tekrar örttü ve dışarı çıktı. Ömer hala insanlarla konuşuyordu. Dedi ki: "Yavaş ol ey Ömer, sus". Ömer yine konuşmak istedi. İnsanlara yöneldi, insanlar O'nun konuştuğunu görünce etrafında toplandılar. Allah'a hamd ve senadan sonra dedi ki: "Ey insanlar, kim ki Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyorsa bilsin ki Allah diridir, Ölmez". Sonra şu ayeti okudu: "Muhammed sadece bir elçidir. O'ndan önce de elçiler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür yada öldürülürse siz gerisin geriye mi döneceksiniz? Kim gerisin geriye dönerse, Allah'a hiçbir surette zarar veremez. Allah şükredenleri mükafatlandıracaktır." (Ali İmran, 144) Allah'a andolsun ki Ebubekir o gün bu ayeti okuyuncaya kadar insanlar bu ayetin nazil olduğunu bilmiyorlardı. Oysa ki o ayet ağızlarındaydi, onu okuyorlardı. E-bu Hureyre şöyle dedi: "Ömer dedi ki: Vallahi Ebubekir'den bu ayeti duyunca kendimden geçtim, yere yığılıp kaldım. Ayaklarım beni taşımıyordu ve bildim ki Hz. Peygamber vefat etti." Hz. Peygamber'i yıkama işiyle Ali b. Ebi Talib, Abbas b. Abdulmuttalib, Fadl b. Abbas, Kussam b. Abbas, Üsamc b. Zeyd ve Hz. Peygamber'in hizmetlisi Şek-ran uğraşıyordu. O'nu tamamen soymadılar, üzerinden gömleğini çıkarmadılar ve onun allından yıkadılar. Sonra üç parça elbiseyle kefenlediler. Bunlardan iki parçası Yemen'e aitti, biri de çizgi çizgi şeklindeki omuz alkışıydı. Sonra yatağının üzerine konuldu. İnsanlar namaz kılmak İçin teker teker yanına girdiler. Önce erkekler, sonra kadınlar, ardından da çocuklar üzerinde namaz kıldılar. Kimse insanlara imamlık yapmadı. Defnedileceği yer hakkında ihtilafa düştüler. Hz. Ebubekir, ben Rasulullah'ın "Tüm peygamberler ruhunu teslim ettikleri yere gömülmüştür" dediğini duydum dedi. Bunun üzerine Aişe'nin evine çarşamba gecesi, gece yarısı gömüldü. Onun defin işini Ali b. Ebi Talib, Fadl b. Abbas, Kussam b. Abbas ve Hz. Peygamber'in hizmetlisi Şekran üstlendiler. Buraya kadar anlatılanlar İbn Hişam'dan alınmıştır. Birçoğu da Taberi'den aktarılmış-tır. Ancak bazı rivayetler vardır ki İbn Hişam'da yer almamaktadır. Bu rivayetler, saha-bilerden birine dayandırılmıştır. Hz. Aişc ve Fadl b. Abbas'tan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber, ağrısı şiddetlenince şöyle dedi: "Üzerime soğuk kuyu suyundan dökün ki insanların yanına çıkıp onlara bir bakayım." Onu alçak bir yere oturttuk ve üzerine su döktük. Öyle ki "yeter yeter" deyinceye kadar. Sonra çıktı ve başı bağlıydı. Fadl b. Abbas elinden tuttu ve minbere oturdu. İnsanların çağrılmasını istedi. İnsanlar gelip lop-landılar. Dedi ki: "Ey insanlar, kendisinden başka ilah olmayan Allah'a hamdederim. Eğer ben sizden birinin sırtına celde vurmuşsam, işte benim sırtını gelsin hakkını alsın, kime haksız yere bir söz söylemişsem işte ben, gelsin hakkını alsın. Bilin ki kin ve düşmanlık ne benim işim, ne de benim huyumdur. Dikkat edin ha! Sizden bana en sevimli olan haklı olduğu halde gelip benden hakkını alan veya helal edendir ki, ben de Rabbi-min huzuruna insanların en iyisi olarak varayım. Öyle görüyorum ki, bunu aranızda defalarca tekrar etmeyene kadar siz

isteğimi yerine getirmeyeceksiniz".

Sonra inip öğle namazını kıldı ve tekrar dönüp minbere oturdu. İlk sözünü yine tekrarladı. Bir adam kalktı ve "Ya Rasulullah benim senden alacağım üç dirhem var" dedi. O da "onları ver ey Fadl" dedi. Sonra "Ey insanlar, kimin yanında başkasına ait birşey varsa onu iade etsin, dünyada rezil olurum demesin. Bilin ki dünyada bu şekilde rezil olmak Ahirclte rezil olmaktan daha basittir." dedi. Bir adam ayağa kalktı ve "Ya Rasulal-lah, yanımda Allah yolunda sahtekarlıkla elde ettiğim üç dirhem var" dedi. Hz. Peygamber "neden sahtekarlık yaptın" diye sorunca "onlara ihtiyacım vardı" dedi. Hz. Peygamber "onları ondan al, ey Fadl" dedi. Sonra "Ey insanlar, kim kendi nefsinden birşeyden korkuyorsa kalksın, onun için dua edeyim" buyurdu. Bir adam kalkarak "Ya Rasulullah, ben yalancıyım, ben günahkarım ve ben uyuşuğum" dedi. Bunun üzerine Rasulullah "Ya Rabbi ona doğruluk ve iman ver ve istediği takdirde ondan uykuyu (uyuşukluğu) gider" diye dua etti. Bir başka adam kalkıp "Allah'a andolsun ki Ya Rasulullah ben bir yalancıyım ve münafığını, hiçbir şey olmasın ki onu yapmamış olayım" dedi. Hz. Ömer kalkıp "ey adam kendini rezil ettin, açığa verdin" dedi. Hz. Peygamber "Ey Hattab'ın oğlu, dünyada insanın kendini açığa vurması, Ahiretle açığa çıkmasından daha basittir; Allah'ım ona doğruluk ve iman ver, onu hayra tebdil et" buyurdu. :

Abdullah b. Mesud şöyle dedi: Peygamberimiz ve sevgilimiz, ölümünden bir ay öncesinden bize ölümünün yaklaştığını söyledi. Ayrılık yaklaşınca annemiz Aişe'nin evinde toplandık. Bize bakıp bizi iyice süzdükten sonra gözleri yaşardı ve "hoş geldiniz, Allah size rahmet etsin, sizi korusun, sizi yüceltsin, sizi faydalandırsın, sizi muvaffak kılsın, sizi muzaffer etsin, size selamet versin ve sizi kabul elsin. Size Allah'tan sakınmanızı tavsiye ederim, sizi Allah'a emanet ederim, .sizi O'na havale ederim. Ben sizin için bir müjdeci ve bir uyarıcıyım. O'nun kulları arasında ve yeryüzünde Allah'a karşı yücelik taslamayın. O size ve bana şöyle dedi: İşle bu Ahiret yurdudur. Orası yeryüzünde fe-sad çıkarmayan ve büyüklük taslamayanlar İçindir. Sonuç mütlakiler içindir. Cehennem büyüklük taslayanlar için bir yurt değil midir?" diye sordu. Biz de "Vefatın ne zaman'' dedik. O da "Ayrılık yaklaştı, dönüş Allah'adır" dedi. "Seni kim yıkayacak ya Rasulullah" diye sorunca "ailem bu konuda bana daha yakındır" dedi. "Seni ne ile kefenleyelim" dedik. O da "dilerseniz üzerimde bulunan bu elbiselerimle veya Mısır'ın beyazı ya da Ycmen'in kumaşıyla" dedi. "Üzerine kim namaz kılsın" dediğimizde "Yavaş olun, Allah size mağfiret kılsın. Peygamberinize hayırlı mükafatlar versin" dedi. Biz ağladık, o da ağladı. Sonra şöyle dedi: "Beni yıkayıp kefenlediğinizde, beni yalağımın üslüne koyun, sonra beni bir saat yalnız bırakın, çünkü üzerimde ilk namaz kılacak olan dostum, yandaşım Cebrail, sonra Mikail, sonra İsrafil, sonra da meleklerden büyük bir ordu ile ölüm meleğidir. Ardından yanıma grup grup girin, üzerimde namaz kılın, dua edin, herhangi bir sesle, ağlamayla, bağırma çığırmayla bana eziyet etmeyin. Üzerimde namaz kılmaya önce ehli beytimin erkekleri başlasın, sonra kadınları, ardından da siz. Selam verin, dua edin, ben size şahidlik yaparım ki dinim üzere bana biat edene bugünden kıyamet gününe kadar

esenlik diledim." "Ey Allah'ın Peygamberi, seni kim kabrine koysun" dedik. O da "Sizin kendilerini görmediğiniz ama onların sizi gördüğü birçok meleklerle birlikte ailem" dedi.

Said b. Cübeyr, İbn Abbas'lan bu konuda şunu rivayet etmektedir: Rasulullah'in hastalığı artınca şöyle dedi: "Bana (kalem-kağıt) verin, size birşey yazayım da benden sonra asla sapmayasınız." Hz. Peygamber'in yanındakiler bunun üzerine birbirleriyle tartıştılar. Oysa ki Peygamberin yanında tartışmamaları gerekirdi. Dediler ki: "Ona ne oluyor, ağrının şiddetinden ne söylediğini bilmiyor herhalde." Durumu daha iyi anlamak için ona gidip bu konuyu sordular. O da dedi ki: "Bana karışmayın, ben dediğiniz gibi olmayıp afiyetteyim. Üç şeyi vasiyet ediyorum: Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarın. Elçilere davrandığım gibi davranın." Üçüncüsünde de sustu veya "onu unuttum" dedi.

Hz. Peygamber'in fiziki sıfatlarına gelince, bu konuda birbirine yakın bazısı özlü bazısı teferruatlı birçok rivayet vardır. İbn Sa'd, Ebu Hale et-Temimi'nin Hasan b. Ali'den rivayet ettiği vasıfları şu şekilde aktarmaktadır:20[20] "Hz. Peygamber, heybetliydi, yüzü ayın ondördü gibi parlaktı. Orta boylu, ne kısa, ne de ince uzun boyluydu. Başı mükemmeldi, saçları düzgündü, kendiliğinden ikiye ayrılmıştı, bıraktığı zaman kulak memelerine kadar ulaşıyordu, parlak renkliydi. Geniş alınlıydı. Kaşları sürmeliydi. Aralarında, öfkelendiğinde belirginleşen bir damar vardı. Görenleri hayrete düşüren bir nuru vardı. Gür sakallıydı. Geniş ağızlı ve dişleri mükemmeldi. Boynu harikaydı, gümüş saf-lığındaydi, mülâimdi. Karnı ve göğsü çıkıntılı olmayıp dümdüzdü. Geniş göğüslüydü, yani iki omuz arası genişti. Kemik başlan büyük ve parlak tenliydi. Göğsüyle göbeği arasında tek çizgi gibi kıllıydı. Karnı ve göğüsleri çıkık değildi. Omuzları ve dirseklerinde kıllar vardı. Avuçları ve ayakları iriydi. Ayakları düzdü. Yürüdüğünde tam yere basardı. Ahenkli yürür ve yavaş adım atardı. Yürüdüğü zaman yokuştan iniyormuşcası-na ahenkli, adım adım yürürdü. Döndüğü zaman bütün vücuduyla dönerdi. Yere bakışı göğe bakışından daha uzundu, yani çok dikkatliydi. Ashabının önünde yürürdü. Karşılaştığı kimseye ilk selamı verirdi. Hz. Peygamber daima hüzünlü ve kederliydi. Her zaman için düşünceliydi. O'na rahat yoktu. İhtiyaç olmadığı zaman konuşmazdı. Uzun süreli susardı. Söze başlarken de, son verirken de anlaşılır bir şekilde davranırdı. Özlü sözlerle konuşur, konuşmasında ne fazlalık ne de eksiklik bulunurdu. Sert ve katı olmayıp kibar ve nazikti. Nimeti yüceltirdi. Ondan hiçbir şeyi kötülemezdi. Hiçbir zevki yermez ve övmezdi. Dünya ve dünyalıklar onu sinirlendirmez, haksızlık karşısında öfkesine hiçbir şey mani olmazdı, ta ki onu giderinceye kadar. Kendi nefsini savunmaz ve kendi nefsi için kızmazdı. Bir şeye işaret edeceği zaman elinin tamamıyla işaret ederdi. Bir şeye dikkat çekmek islediğinde sağ elinin işaret parmağıyla sol elinin avucuna vururdu. Sinirlendiğinde yüz çevirir, sevindiğinde yüzü gülerdi. Bütün gülmesi tebessümden ibaretti. Sakin ve durgundu. Evine girdiği zaman, vaktini üçe bölerdi. Bir kısmını Allah'a, bir kısmını ailesine, bir kısmını da kendisine ayırırdı. Sonra, kendisine ayırdığı zamanı da kendisiyle

---

20[20] İbn Sa'd, II, 183-188.

insanlar arasında taksim eder ve genelde böyle yapardı. Onlara karşı birşey gizlemezdi. Fazilet ehli onun meclisinde etkilenirdi. Onları dindeki faziletlerine göre ayırırdı. Ve şöyle derdi; "Burada bulunan, bulunmayana duyursun. Bana ihtiyacını bildiremeyenin ihtiyacını bildirin. Kim, ihtiyacını bildirmekten çekinen birinin ihtiyacını yetkili yere bildirirse Allah, kıyamet gününde ayaklarını sabitleşlırir." Onun yanında bundan başkasından bahsedilmezdi ve bundan başkasından da birşey kabul etmezdi. Zikirsiz ne oturur ne de kalkardı. İnsanların gelip geçtiği yerleri mekan tutmaz, bundan nehyederdi. Bir guruba vardığında oradaki mecliste boş bulduğu yere oturur ve böyle yapılmasını emrederdi. Yanında oturana veya O'ndan bir ihtiyacım isteyene sab-rederdi. O'ndan bir ihtiyacını gidermesini isleyeni reddetmez hiç olmazsa güzel sözle davranırdı. İnsanlar O'nun yanında kendilerini rahat hissederdi, öyle ki, O onlara baba gibiydi ve onlar da hakta O'nun yanında eşit seviyedeierdi. O'nun meclisi; haya, sabır, emniyet ve hilm meclisiydi. Orada sesler yükselmez, hiçbir haram Övülmez, hatalara düşülmez, kötülüklere kapı aralanmazdı. Orada takva hususunda birbirlerinden üstün sayılırlardı. Mütevazı olup büyüklere saygı gösterirlerdi. Küçüğe sevgi-şefkat gösterip, ihti-yaçhyla ilgilenirlerdi. Garipleri korur ve barındırırlardı. Daima müjdeci ve yumuşak davranışlıdı. Katı, ayıplayan, hor gören, küçümseyen biri değildi. İstemediği birşeye göz yummazdı. Üç şeyi kendisi için terketmişti: Gösteriş, çokluğa rağbet, kendini ilgilendir-meyen şeyler. İnsanları da üç şeyi lerkctmeye sevketmiştir; Hiç kimseyi kötülememek ve ayıplamamak, kusurlarını ortaya dökmemek. Konuştuğu her hususla sevap umuduyla konuşurdu. Konuştuğu zaman yanmdakilerin başında bir kuş varmışcasına onlara yumuşak ve dikkatli davranırdı. O sustuğu zaman yanındakiler konuşurdu. O'nun yanında birbirleriyle çekişmezlcrdi. Yanlarında konuşan birini, konuşmasını bitirinceye kadar dinlerlerdi. Onların güldüklerine güler, onların beğendiklerini beğenirdi. Garibe, onun sorusuna ve düşüncesine sabır gösterir ve "bir İhtiyacının giderilmesini isteyen birini gördüğünüzde onun ihtiyacını giderin" buyururdu. Karşılıksız yersiz bir övgüyü kabul etmezdi. Biri konuştuğunda sözünü kesmez, ancak haddi aşınca ya kalkarak veya ikaz ederek onun konuşmasını keserdi. Susması dört şey hususunda olurdu: Ahlak, uyarı, ikaz ve tefekkür. Uyardığında insanları dinler ve doğruya yönlendirirdi. Kalıcı şeylerde hatırlatmalarda bulunurdu. Yumuşaklığı ve sabrı gösterirdi. Birşey O'nu kızdırmaz ve ürkütmezdi. Dört hususta ikazda bulunurdu. Uyulması için iyiliği alır, kaçınılması için kötülüğü de terkederdi. Ümmetine faydalı olan görüşleri beyan ederdi. Onların dünya ve Ahiret saadeti için çalışırdı. Rabbinin risaletini tebliğ, dinini yayma ve bu uğurda var gücüyle gayret eden, onun ahlakının yüceliğine uygun olarak salat ve selam onun üzerine olsun.

Evet. Bu cildi bitirerek "Çağdaş Tefsirimizin ciltlerini 3 Zilhicce 1382 h. ve 27 Nisan 1963 tarihinde tamamlamış bulunmaktayız.

Dâr-u İhyâ'i-1-Kütübi'l-Arabiyye'nin (İsa el-Babi el-Halebi ve ortaklan) muhterem müdürü Muhammed el-Halebi'ye, bu tefsirin basım ve yayımını üstlenip en kısa zamanda çıkmasını sağladığı için teşekkür etmeyi bir görev biliyoruz. Tefsirin basılmasında emeği geçen Şeyh

Tahir ez-Zavi'ye ve tefsirin tüm ciltlerinin matbaa hatalarından arınmış bir şekilde basılmasında emeği geçen diğer tüm çalışanlara da teşekkür ederiz.

Bu cildi de, birinci ciltte başladığımız gibi, Allah'ın adını anarak, nimetinden ve tamamlama başarısını ve gücünü vermesinden dolayı, O'na hamdederek bitiriyoruz. İnşa-allah yazdıklarımızda doğrudan ayrılmamışızdır. Yazdıklarımızın doğru olmasını dileriz. Allah'ın bizleri affedip mağfiret dilemesini, düştüğümüz hata ve yanılmalardan dolayı bizi bağışlamasını, bu hizmeti kendi kitabı için kabul etmesini, O'nun rızasını umarak, bundan faydalanılmasını sağlamasını temenni ederiz. Başarıya ulaştıran yardımcı O'dur. O'ndan başka ne bir güç, ne de bir sığınak vardır. [21[21]]

[21[21]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 7/448-455.

TEBBET SURESİ

Kurandaki Sırası : 111

Nüzul Sırası : 6

Ayet Sayısı : 5

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede Ebû Leheb'e beddua, O ve eşinin cehennemle uyarılması anlatılmıştır. Sûrenin nüzul sebebi olarak belirtilen rivayet, bu sûrenin erken dönemde indiğini belirten rivayetle uygunluk arzetmemektedir. Sûrenin Ük dönemlerde indiği rivayeti sûrenin içeriği ile daha uyumludur. Şöyle denilmesi doğru olabilir: Mesed sûresinde Ebû Leheb'in helöki için beddua, O ve karısının ateşle tehdit edilmesi yer almıştır. Bu da gösteriyor ki, Ebü Leheb ve karısının tavırları Peygamber Isl'in karşılaştığı ilk engelci ve düşmanca tavır idi ve bu tavrın Peygamberin iç dünyası/psikolojisi ve davetin seyrindeki etkisi çok şiddetli olmuştu, 1[1]

1- Ebû Leheb'in iki eli kurusun2[2]; zaten yok oldu ya.

2- Ne malı, ne de kazandığı onu kurtaramadı.

3- Alevli bir ateşe girecektir.

4- Karısı da, odun hamalı olarak.

5- Boynunda'3[3]da hurma lifinden bir ip'4[4].

Sûrenin ayetlerinde Ebû Lchcb'e helak ve mahvolması için beddua edilmiş, mallan ve sahip olduğu diğer varlıkların kedisini kurtaramayacağı kendisinin büyük bir ateşe yaslanacağı,

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/117.

2[2] Tehbel Mahvolsun. helak olsun demektir. (Bu fiilin) masdarı "Tebb" ve "Tebâb"dır. "Tebbet" kelimesi mahvolma veya helak olma bed-duasıdır.

3[3] Ciyd Boyun,

4[4] Mesed Çeşitli görüşlere güre. ip-urgan. demir ve ateş anlamlarına gelmektedir. Denildiğine göre mesed; (bükülerek) sağlam iplerin yapıldığı lifli bitkilerdir.

karısının da boynuna urgan bağlanacak bir odun taşıyıcısı olacağı anlatılmıştır.

Rivayetlerin müşterek olarak belirttiğine göre; buradaki Ebû Lcheb, Peygamber (s)'in amcası olan Abdu'l-Uzzâ'dir, O'nun karısı ise Ebû Süfyan'ın kızkardcsi Ümmü Cemil'dir. "Ebû Lcheb" ismi yerme ve tahkir etme amacıyla Kur'an'ın verdiği bir lâkaptır ve sonra O'nun özel adı olmuştur.

Peygamberin "Şuara" sûresinde geçen "yakın akrabalarını uyar1' ayelirfdeki Kur'an'in emrini yerine getirmek için yakınlarını çağırıp topluca onları (İslama davet edip) uyardığı zaman; Ebû Leheb'in; "(Kahrolası) bunun için mi bizi çağırdın!" demesinden ötürü, sûrenin nazil oluduğunu anlatan bir rivayeti müfesşirler nakletmektedirler. Bu rivayete göre Peygamber (s) onlara: ''Şu vadide size baskın yapacak bir atlı düşman bölüğünün olduğunu haber versem ne dersiniz; bana inanır misini/1 dedi. Onlar: 'Bi/ senden doğrudan başka bir şey duymadık' dediler. Peygamber onlara: "Öyleyse ben si/i Önünüzdeki şiddetli azap konusunda uyarıyorum' dedi. Ebû Lcheb: "Kahrolası. Bunun için mî bizi topladın' dedi ve bu sûre nazil oldu. Başka bir rivayette geçtiğine göre Ebû Leheb, Peygamber (s)'e 'Müslüman olursam bana ne var?' diye sormuş; o da, diğer müslümanlara ne varsa sana da o var' diye cevaplamış; bundan sonra Ebû Lehcb. 'benimle başkalarını eşil tutan şu dine yuh olsun' demiştir[5][5]

Biz rivayet edilen bu sebeb-i nüzule ve sûrenin ondan dolayı inmiş olmasına kuşku ile bakıyoruz. Zira Şuara süresindeki ayetin siyakı, onun ilk dönemlerde indiğini göster-memektedir. Rivayetler. Şuara sûresinin zikredilen ayetine binaen Peygamberin akrabasını çağırmasının, davetin başlangıcından birkaç sene sonra olduğunu bclirtmektödir.'[6][6]

Aynı zamanda (başka) rivayetler de. Mesed sûresinin çok erken dönemde indiğini zikretmektedir[7][7] ki zaten (nüzul sırasına göre) 6. sûre olarak tertip edilmiştir. Ebû Leheb'in saldırıdaki ortaklığı da bizim kuşkumuzu kuvvetlendirmektedir.

Rivayetlerin belirttiğine göre; Peygamber'İn kızlarından biri Ebû Leheb'in evine1 komşu idi. Kuvvetle muhtemeldir ki, Peygamber (s) ilkin amcası ile ilişki kurmuş ve O'nu davet etmiştir. Öyle ya, bu adam O'nun amcası, kapı komşusu ve akrabası idi ve O'nun evine sık sık gidip geliyordu, Peygamber'İn diğer insanlardan (ince meseleyi O'na açması, mesajını insanlardan önce O'na iletmesi ve (amcasından) kendisini tasdik edip desteklemesini talep etmesi makul bir durumdu. Belki de O. lanı bir güvenle gii/e! bir şekilde karşılanacağına ve kabul edileceğine inanıyor, amcası; la güçlü destek ve güvenli dayanak bulduğunu kabul ediyordu. Çok geçmeden haya! kırıklığına uğradı, ııaiia çok daha kötü bir biçimde karşılandı ve amcası

---

[5][5] Taberi, Nisabûrî, Tabresî. İbn Kesir tefsirlerinden sûrenin tefsirine bkz. Bu rivayet İbn. Abbas'tan naklen, Buhari ve Müslim'de geçmiştir. Bkz: Tac, 268 (cild) II.Basım, Alûst Tefsiri, 30/260

[6][6] BkzrTaberî Tarihi, {İstikâmet Matbaası) 1/61.

[7][7] Bkz: Suyuti, el-itkan, I/26 {ismi geçen matbaa)

ile amcasının karısı işkence, inal. engelleme ve boy kol yönünden kendisine en şiddetli lavn sergilediler. O derecede ki. rivayete göre[8][8] Ebû Lcheb, Peygamber (s)'in arkasında dolaşır: nerede O'nun konuşiuğu bir adanı görse O'na gider ve "Ben O'nun amcasıyım, O'na inanına çünkü o aklını kaybetmiş biridir" derdi. Bunun karısı ise Peygamber'İn evinin önüne pislikler atar ve O'nun hakkında kötü haberler yayardı. Bu karı-koca ikili, iki oğluna da Peygamber'İn kızlarını boşamaları hususuda baskı yaptılar. Açıkça görüleceği üzere Ebû Leheb'in Peygamber'İn amcası oluşu. Peygamber ve diğerlerinin psikolojisinde bu olumsuz tavrın etkisinin şiddetini arttırıcı bir durumdu. Ebû Leheb'in karısının "Hammâlelc'l-Halab" (odun taşıyıcısı) olarak nitelendirilmesi O'nun Peygamber'e yönelik olumsuz tulumda cok fazla etkisi olduğunu göstermektedir. Belki de bu kadın kocasını destekler ve başbaşa kaldıklarında kocasını provoke ederdi. Bunun nedeni Ebû Leheb'le Peygamber arasında Peygamber'in çevresinde derin kökleri oian akrabalık bağının olmasıydı. Ümmü Cemil'in, Ebû Leheb'e etkisi bu amcanın akrabalıktan dolayı Peygambcr'i himaye eden, ona yardım eden diğer amcalardan ve aile fertlerinden farklı olmasında çok güçlü bir unsur olmuştur. Bununla birlikte bu akrabaların çoğu Mekke döneminde İslam'ı kabulden uzak durmuşlardır.

Ümmü Cemil'in Ebû Süfyan'in kız kardeşi olduğu rivayeti doğru ise -ki bunu olum-suziayacak birşey de yoktur- bu kadının Kureyş'in tanınmış liderlerinden ve şan şöhret sahibi olan, Mekke'de ailesinin Önemli bir yeri bulunan (kardeşinin) tavır/tutumundan etkilenmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Öyle ki bu adam ve ailesi yaklaşık 20 yıl boyunca yani hicri 8. yılda Mekke'nin fethine dek Peygamber (s)'e şiddetle düşmanlıklarını sürdürmüşlerdi. Liderleri Ebû Süfyan hicret yurdu Medine'yi iki kez kuşatma altına alan orduları komuta etmiştir.

Mekke'de Önemli yeri ve ağırlığı olan Emevî ailesi ile Peygamber'in daveti ve hareketi ile daha etkili ve ebedi hale gelen Hâşimî ailesi arasındaki sülale kavgası Pcygam-ber'e düşmanca tavır sergileyen Ebû Süfyân ile onun kız kardeşi aynı zamanda Ebû Le-heb'in eşi de olan kızkardeşinin Peygamber'e karşı sürdürdükleri düşmanca tavırlardan kaynaklanmış ve kuvvetlenmiş olabilir.

Ebû Leheb ve karısı Kur'an'ın açıkça ismini belirterek beddua ettiği ve sonsuza dek bu ebedi laneti onlar hakkında kaydettiği yegane iki kişidir. Şüphesiz bu durum onların tavırlarının Peygamber'in psikolojisi ve davetin seyrinde, bilhassa ilk başlangıcında ne denli şiddetli olduğunu göstermektedir. Bu yüzden bu ikisi sözkonusu özelliği haketmiş oldular. Biz bu açıklama ve görüşlerin konunun hakikatine uygun olmasını umuyoruz. Çünkü bunlar ayetlerin ruhu ve içerikleri, Ebû Leheb'in karısının (tehdide) ortak edilmesi ve sûrenin iik dönemlerde indiği rivayeti ile uygunluk arzetmektedir. [9][9]

---

[8][8] Bkz: Sîretu İbn Hişam, İL/32 (Hicazi mat.), İbn Kesir, Beğavî, Nisabûri, ibn Abbas tefsirlerinden sûrenin tefsiri, Mecmau'z-Zevaid, a.g.y.

[9][9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/118-120.

İHLAS SÛRESİ

Kur'an 'daki Sırası : 112

Nüzul Sırası : 22

Ayet Sayısı : 4

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Bu sûrede Allah'ın zarına ilişkin İslami inanç (akide! kesin-kati ve veciz br üslûpla ortaya konulmuştur. Sûrenin üslûbu, yöneltme ve anlatımda umumi karaktere sahiptir. Sürenin hem Mekki hem de Medeni olduğunu zikreden rivayetler vardır. Bizim esas aldığımız mushaf, sürenin Mekki olduğunu nakletmektedir. Ayrıca diğer rivayet edilen tam sûre listelerinde de Mekki olarak yer almıştır![1[1]]. 50renin isimlerinden birisi de "Samed"dir. Sürenin bu şekilde isimlendirilmesi genel olarak (diğer) sûrelerin isimlendirilmesi üslubuyla uyum halinde bulunmaktadır. [2[2]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- De ki: O Allah birdir.

2-AllahSamed'dir'[3[3]].

3- Kendisi doğurmamıştır ve doğurulmamıştır.

4- Hiçbir şey O'nun dengi[4[4]]' olmamıştır.

Ayetlerde, Allah'ın sıfatlarını ilan etmesi hususunda Peygamber (s)"e ilahi bir emir vardır. Bunlar; Allah'ın bir tek olması, herşeyde kendisine muhtaç olunması. O'nun başkalarından

---

1[1] Sûre sıralamalarına ait listeler ve kime ait oldukları bu ciltin önsözünde verilmiştir.

2[2] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/223.

3[3] es-Samed En doğru görüşe göre bu kelime herkesin kendisine muhtaç olduğu, başkalarından müstağni olan zengin, anlamındadır.

4[4] Küfüv Benzer (denk) demektir.

müstağni olması, ne doğuran ne de doğumları olmadığı gibi, bir benzeri ve dengininin olmamasıdır.

Rivayet edildiğine göre bazı Araplar Peygamber'den, Rabbini (bir yere) nispet etmelerini istemişler; (bu münasebetle) Allah, İlılas sûresini vahyetmiştir. Ayrıca bu isteğin yahudilerden geldiği de rivayet edilmiştir. [5[5]]

İhlas Sûresi'nde Allah'ın Tekliğinin Anlatılmasının Hedefi

Rivayetin durumu ne olursa olsun, sûre kesin ve kısa bir üslûpla, ilahın birliği akidesini yerleştirmeyi ve Peygamber (s) zamanındaki bu akideyi bozan bütün inançları ve bu inançların bünyesinde var olan teşbih, temsil, birden çok tanrıya lapma, şirk, Allah'ın baba veya oğul olması gibi hususları reddetmeyi hedeflemiştir.

Sayının fazla olması, hristiyan akidesinde olduğu gibi, teville Allah'ın birliğine dönse yahut müşriklerin inancında olduğu gibi tevil edilemese de; ilahın birliğini bildirmenin içerisinde (aynı zamanda) Allah'ı birden fazla kabul edenler reddedilmiştir. Allah'ın yegane yönelinecek ve mutlak müstağni varlık olduğunu ilanda bazı gurupların Ö'ndan başkasına veya hem O'na hem de şirk koşarak yahut şefaat talep ederek başkasına yönelmek, gökyüzü ve yeryüzünün melekûtunu düzene koymada (tedbir) Allah'ın yardımlara muhtaç olduğu bu yardımcıların kainatta olumlu veya olumsuz yarar ya da zarar veren tesiri olduğuna inanmak reddedilmiştir.

Allah'a çocuk nispetinin reddedilmesi suretiyle; Allah'ın çocuğu olduğuna inananlar reddedilmiş olmaktadır. Tevbc sûresinin bir ayetinde de geçtiği Üzere bunlar, meleklerin Allah'ın kızı olduğuna inanan müşrik Araplar yahut Mesih (İsa)'in Allah'ın oğlu olduğunu kabul eden hristiyanlar, yahut da Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğuna itikat eden ya-hudücr de olsa durum aynıdır.

Allah'ın bir babadan meydana geldiği iddiasının reddedilmesi ile de, melekleri veya İsa-Mesih'i Allah'ın çocukları olduğuna inandıkları tanrılar olarak kabul edenler reddedilmiştir. Nitekim bu durumu birçok ayet anlatmıştır. Mesela:

"İnsanlardan kimi Allah'tan başka eşler tutar, Allah'ı sever gibi onları severler. İnananlar ise en çok Allah'ı severler. Zulmedenler azabı gördükleri zaman bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çetin olduğunu anlayacaklarını keşke bilselerdi." (Bakara 21165)

"De ki, göklerin ve yerin Rabhı kimdir? De ki: 'Allah'tır.' O halde de: Ondan başka kendilerine

---

[5[5]] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/224.

bile yarar ve zarar vermeyen veliler mi edindiniz? De ki: Körle gören, yahut karanlıkla aydınlık bir olur mu? Yoksa Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular da yaratma onlara benzer göründü? De ki: Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, tektir kahredendir." (Ra'd 13/16)

Kesip atması ve kısalığı içerisinde sûrede anlatılan muhteva kesinlik taşımaktadır. Ezberlenmesi ve her mu'minin dilinde okunması kolaydır.

Allah'ın, O'nun birliğine, rubûbiyette de olduğuna kudret ve tasarrufunun kuşatıcı olduğuna, her türlü yardımcıdan müstağni bulunduğuna fakat bütün varlıkların O'na muhtaç olduklarına inanmak İhlasın başıdır. Bu itibarla sûre, Allah'ın zatına ilişkin İsİa-mi akide hakkında açık, kesin, sağlam ve her türlü karışıklık ve şüphelerden uzak bir tabloyu içermektedir. Şöyle ki, Kur'an'da var olan müteşabih lafız ve ayetler insanların kullanageldikleri sözcükler ve kavramlar çerçevesinde (insanların zihinlerinde) yakınlaştırma ve Örneklendirme biçimindedir.

Hiç şüphesiz bu kesin-muhkem tarz üzere, insanın kendi benliğini şüphe şaşkınlık ve Allah'ın dışındaki bazt kuvvet ve unsurlara boyun eğmekten kurtarması, kendini tek ve bir, kudreti kuşatıcı ve bu kuşatıcılığın tevhidle bağdaşmadığı herşeyden münezzeh olan Allah'a yöneltmesi, akidede İhlasın göstergesidir. Aynı şekiide (ihlas) herhangi bir tesirden etkilenmek, herhangi bir kaynaklan hayır ummak ve çekinmek, herhangi bir kuvvete boyun eğmek ve Allah'tan başka herhangi birşeyden korkmak gibi durumlara karşı kişiye güven ve güç verir.

Sebebi nüzul ve sûre sıralarına İşaret eden rivayetlerin çoğu İhlas sûresini Nas ve Fclak sûrelerinden sonraya koymaktadır ki, (buna göre) üç sûrenin de aynı zaman zarfında ve yakın vakitlerde veya peşpeşe nazil olduklarım söylemek uygun düşmektedir.

Üç sûrede de doğurmayan, doğurulrnayan, eşi benzeri olmayan, tek ve samed Allah'ın kudretinin dışında, fayda ve zarar verme, engelleme ve ihsan etmeye muktedir başka bir varlığın olmadığını vurgulanması yönünden ve sadece O'na sığınmak ve ondan başkasından korkmamak, bir istek ve ihtiyaçta O'ndan başkasına yönelmemek gerektiği açısından önemli bir işaret vardır.

Bazı rivayetlerin bildirdiğine göre sûre, Fclak ve Nas sûreleri gibi Medenidir ve Yahudi yahut hristiyanlann Peygamber (s)'dcn Allah'ı kendilerine tavsif etmelerini istemeleri üzerine inmiştir. (Ne var ki) sûrenin üslûbu Mckki olduğu görüşünü tercih ettirmektedir. Ayrıca bütün sûre sıralama listeleri bu sûreyi Mckki sûreler içerisine koymaktadır. [6][6]

---

[6][6] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/224-226.

FELAK SURESİ

Kur'an'daki Sırası : 113

Nüzul Sırası : 20

Ayet Sayısı : 5

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Allah'ın fek oluşu ve O'nun dışındaki (ilahları) bir tarafa atmak gibi hususları vurgulamak amacıyla; sûrede korku ve ürperti sebeplerinden Allah'a sığınmak öğretilmiştir. Bazı rivayetler sürenin Medine'de indiğini söylese de sûrenin üslubu Mekke'de indiği görüşünü tercih ettirmektedir. Öte yandan sûrenin Mekki oluşu hakkında birçok rivayet mevcuttur. 1[1]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- De ki: Sığınırım2[2] ben karanlığı yarıp3[3] sabahı ortaya çıkaran Rabb'e;

2- Yarattığı şeylerin şerrinden,

3- Karanlığı çöktüğü1 4[4]zaman gecenin5[5]şerrinden,

4- Düğümlere üfleyip tüküren'6[6] büyücü kadınların şerrinden,

5- Ve hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden".

Sûredeki ayetler yaratılmışların; yayılıp ortalığı ümüğünde karanlığın, sihirbaz ve

---

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/211.

2[2] Eâzü Himayesine girerim, sığmınm demektir.

3[3] el'Feîak En isabetli görüşe göre; gecenin karanlığının yayılmasıyla sabah veya fecr vaktinin ortaya çıkması anlamındadır.

4[4] Vekab Örttü veya yayıldı demektir.

5[5] Gâsik Gece ve karanlık demektir.

6[6] en-neffâsati fit ukad "Nefes üflemek" demektir. Terim olarak, sihirbazların kekelemeliklcri ve üflemeleri anlamındadır. Bu ifade, bir işten engellemek veya bir işe yöneltmek ya da hasta etmek amacıyla herhangi bir kimseyi silürlemek istediklerinde tılsımlar ve hurafe şeyler okuyan ipe düğüm atan ve düğümü üfleyen sihirbaz erkek ve kadınların yaptıkları isleri anlatmaktadır.

(düğümlere) üfleyenlerin, hasedçilerin şerrinden Allah'a sığınılmasını öğretmektedir. Görüldüğü gibi sûrenin öğrettiği hususlar, sûrenin niizûl zamanında ve bundan önce Arapların korkmakta olduğu korkularla alakalıdır.

Araplar, karanlıktan korkarlar ve cinlerin karanlıkta göründükleri ve insanlara saldırdıklarına inanırlardı. Dahası geceleyin herhangi bir vadiye indiklerinde onların göze-tîm ve himayelerinde olmak için vadinin cin sahiplerine sesli olarak sığınıp yalvarırlar; bu şekilde kalpleri sükûnet bulurdu[7[7]]. Yanlarında insanların kendilerinden arzu ve isteklerini gerçekleştirmek için yardım diledikleri bazı sihirbaz erkek ve kadınlar olurdu. Bunların yaptıkları, iplere düğüm atmak, düğümlere üflemek ve tılsımlar okumaktan ibaretti. Araplar, bu işin fayda ve zarar vereceğine inanmaktaydılar.[8[8]] Aynı zamanda hasedin ve hasedçinin gözlerinin tesirine inanıyorlar; birisinin çocuğu, bahçesi veya güze! bir hayvanı olduğu ve beklenmeyen bir olumsuzluk isabet ettiği zaman bu olayı göz değmesi ve hasedçinin hasedi ile izah ediyorlardı.[9[9]] Öyle anlaşılıyor ki, sûrenin hedeflediği amaç; ilahi kudret, onun kuşatıcılığı, yegane fayda ve zarar vericinin Allah olduğu; içlerinde herhangi bir korku, ürperti ya da çalkantı hissettiklerinde Allah'tan başka varlıklara sığınılmaması ve bunlardan yardım dilenmemesi gerektiği fikrinin yerleştirilmesi; Allah'ın korkuyu gidermek, kalbe sükûnet vermek, zararı önlemek ve fayda veren şeyi sağlamak gibi işlere tek başına kadir olduğu; sadece O'na yönelip sığınılmasının gerektiğinin anlatılmasıdır. Bu amaç, sadece Allah'a iman ve O'na boyun eğmek, fapm-mak , dua etmek ve ummak/beklemek gibi hususlarda Allah'tan başka varlıkları bir kenara atmak prensibi ile alakalıdır. Şu hususa da dikkat çekmek istiyoruz ki. sûre (ayda ve zarar vermek yönünden düğümlere üfleyen kadınların gücünü hasedçinin mal, insan ya da çocuğa etkisini anlatmak amacını taşımamaktadır. Sûrenin üslub ve içeriği de buna işaret etmemektedir. Dediğimiz gibi burada sadece (meselenin boyutlarını) öğret,-mek. bildirmek, teskin etmek, insanların zihinlerİndeki korku elküerini gidermek, yalnız Allah'a dayanmak ve yalnız O'na sığınmak süreliyle ruhi tedavi gibi hususlar amaçlanmıştır.

Sûrenin hedefinin Medine'de, Medtne'ii bîr yahudinin Peygamber (s)'c yaptığı sihir ve bu sihrin onda meydana getirdiği etki münasebetiyle nazil olduğu da rivayet edilmiştir[10[10]] . Bununla ilgili olarak birçok hadis nakledilmiştir. Bu rivayetler, sihrin gerçekten Peygamber (s)'e tesirinin olup olmadığı. Peygamberden vahye dayanmayım isabetsiz bazı şeylerin sudur etmesini mümkün kılan[11[11]]' böyle bir durumun, peygamberliğin ismeti ile bağdaşıp

---

[7[7]] Sûrenin tefsiri ile ilgili olarak bkz. Taberi. Nisaburi. !bn Kesir, Tabresi, tefsirleri yine bkz. "cine" sığınmak, hasedçînin göz değmesi hk. zikredilen tefsirlerden Kalem ve Cin sûrelerine; Alusi. Buluğu'! Ereb Fi Ahvali'1 Arab, c.3. s.232 ve 365, ikinci basım, kitabına bkz.

[8[8]] A.g.e.

[9[9]] A.g.e.

[10[10]] Bkz. Haztn, Beğavı ve İbn. Kesir Tefsirleri.

[11[11]] Bkz. Nişaburi. Hazin ve Tabresi Tefsirleri.

bağdaşmaması açısından tartışmaya yol açmıştır.

Bununla birlikte sûrenin Mekke'de erken bir dönemde indiğini destekleyen birçok rivayet vardır[12[12]]. Sûrenin üslûp ve içeriği de bunu teyid etmektedir, tikin, sûre sadece sihir ve tesiri ile sınırlı değildir. Karanlıkların, hasetçilerin ve Allah'ın yarattığı itim varlıklann, şerrinden sığınmayı da kapsamakladır. İkinci olarak, bu sûreyi bir başka sûre takip etmiştir ki, burada da Felak sûresi gibi insan ve cinlerin vesveselerinden Allah'a sığınmak hakkında genel bir biçimde İlahi bilgiler verilmiştir. Sûrenin Mekke'de nazil olduğu doğru olunca, biz kestirip atmamakla birlikle bu görüşü tercih etmekleyiz. Peygamber (s)'in sihirlenmesi hakkında sûrenin peşinden getirilen ve özellikle sûrenin bu yüzden indiğini söyleyen diğer rivayetler kökten yıkılmış ve sûrenin hedefleri hakkında bizim belirttiklerimizin doğruluğu ortaya çıkmış olmakladır. Medine'de indiği doğru ise, Peygamber'in sihİrlendiğini ortaya alan rivayetlerde de görüldüğü üzere, Peygamber (s) ile yahudiler arasındaki düşmanlığın şiddetlenmesinden sonra nazil olmuştur. Herhangi bîr şart/durumdan dolayı Peygamberde bazı yorgunluk ve endişe görüntüleri meydana gelmiş, müslümanlar zihinlerinde yer aldığı gibi bunun yahudi sihirbazların etkisiyle olduğu zannetmiş olabilir. Zira yahudiler Medine'de sihr üzerine pek düşüyorlardı ki Bakara sûresinin "Süleyman hükümranlığı hakkında şeytanların uydurdukları sözlere uydular. Oysa Süleyman küfre gitmemişti. Fakat o şeytanlar küfre gittiler" (Bakara 21102) ayeti bu hususu göstermektedir. Bu yüzden Allah Pcygambcr'c ve müslümanla-ra, ihtiva eltiği bu bilgiyi öğretmek için sûreyi vahyetmiştir. Biz sûrenin, (Peygamberin) sihirlenmesi hakkında Hz. Aişe'den naklen Buharı ve Müslim'in rivayel ettiği hadis karşısında hayret ediyoruz[13[13]].

Bunlardan başka, Allah Rasulü'nün sahabilcrinin ve Kur'an alimlerinin en büyüklerinden biri olan Abdullah İbn Mesud'un bu sûreyi ve Nâs sûresini mushafina almadığı bu ikisinin Kur'an sûresi olmayıp Peygamber (s)'in bu iki sûre ile Allah'a sığındığını ve bunu emrettiğini söylemiş olduğu rivayet edilmiştir! Ne var ki, bu sûrelerin Kur'an'dan olduğu hususunda kesin icma vardır. En-Ncvevî bu rivayeli reddetmiş ve İbn Me-sud'dan nakledilen (bu haberin) asılsız olduğunu söylemiştir. Benzer sözleri Razi de söylemiştir[14[14]].[15[15]]

[12[12]] Bkz. Nisaburi, Hazin ve Tabresi.

[13[13]] Hadisin Metni şudur, tedkik ediniz: Hz. Aişe şöyle demiştir: Kendisine Lebid b. El A'sam denilen Zurayk oğullarından bir yahudi, Rasulullah (s)'e sihir yaptı, sonunda Alfah Resulü yapmadığı bir şeyi yapıyor hayaline kapılıyordu. Gece veya gündüz dua ediyor, sonra tekrar dua ediyor daha sonra tekrar ediyordu. Sonra Ey Aişe, Altah açıklamasını istediğim birşeyi bana açıkladı, iki adam bana geldi, bunlardn birisi baştarafım-da bir diğeri ayak yanımda durdu. Baş tarafımda bulunan, ayak tarafımda bulunana ya da bu öbürüne. "Bu adamın nesi var" diye sordu. O, Matbubdur, dedi. O'na kim tabbetti diye sordu. O, "Lebid b. El-A'sam" diye cevap verdi. "Neye büyü yaptı? dedi. O da "Bir tarak ve tarağa gelen kıllar üzerine, kuru erkek hurma salkımında kurusuna" diye cevap verdi. "Nerede o büyü " dedi. "Zi Ervan kuyusunda " diye cevapladı. Ey Aişe. kına gibi kıptırmızı, sanki hurması da şeytanların başı gibiydi, dedi. Ben "Ya Rasulullah, Onu yaksan ya" dedim . Hayır dedi. Beni Allah sağlığıma kavuşturdu, insanlara bir kötülük dokunmasını istemem dedi" sonra emretti ve bu sihir gömüldü. (Tac, c.3, s.173,174)

[14[14]] Bkz. Suyuti, İtkan, c.1,s.84, "eî-Kur'an'ül Mecİd"adlı kitabımız, s.86-88.

[15[15]] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/159.

NAS SÛRESİ

Kur'an 'daki Sırası : 114

Nüzul Sırası : 21

Ayet Sayısı : 6

İndiği Dönem : Mekke

Sûrenin Tanıtımı

Sürede, insan olsun, cin olsun, vesvesecilerin vesvesesinden korunma öğretilmiştir. Daha önce geçen Feiak Sûresi'nde olduğu gibi, bu sürenin de Medine'de indiği rivayet edilmişse de sürenin üslubu Medine'de nazil olduğu görüşünü tercih ettirmektedir. Bundan başka sürenin Mekke'de indiği hakkında birçok rivayet mevcutur. [1[1]]

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

1- De ki: "Sığınırım ben, insanların Rabbİne,

2- İnsanların Melik'i,

3- İnsanların Tanrısına,

4- O sinsi[2[2]]' vesvesecinin[3[3]]' şerrinden.

5- O ki, insanların göğüslerine fısıldar.

6- Gerek cinlerden[4[4]] gerek insanlardan {olan vesvesecinin şerrinden).

Sûrenin ayetlerinde, insan ve cinlerin vesveselerinden, onların yanıltma ve saptırmalarından Allah'a sığınılması hususunda Peygamber (s)'e yönelik ilahi bir emir vardır.

1[1] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/215.

2[2] el-Hannâs Gelen, (insanın arkasında) dönen, gizlenen ve gözetleyen anlamındadır.

3[3] El-vcsvese Vahyetmck (fısıldamak), bildirmek, yanıltmak, sapıtmak, fısıldayarak düşük sesle konuşmak demektir.

4[4] el-cinne cinn kelimesinin eş anlamlısıdır. Asıl anlamı, gizli, örtülü, görünmeyen demektir.

Bu sûre daha önceki sûre gibi, cin ve insanların görünen ve görünmeyen her türlü vesvesesinden Allah'a sığınıp, O'nun dışındaki varlıkları bir yana atmak konusunda müslümanların bilgilendirilmesi amacını taşımaktadır.

Görülen o ki, insanların vesvesesinden kastedilen; kötü ahlâka ve bozguncu sırlara sahip kimselerin, insanları yanıltmak ve saptırmak, kötü ve çirkin işleri haddi aşmayı l'ı-sıldayıp telkin etmek, hayır, salah, hakk ve iyilik yolunda fitne çıkartmak gibi gayrclle-ridir.

Cinlerin vesveselerinden kastedilen ise, insanların içlerinde vesvese uyandıran, onları kötülük, fesad, çirkinlikler, haddi aşma, inkar, Allah'tan başkasına kulluk ve O'nun nimetlerine nankörlük (gibi fiilleri işlemeleri suretiyle) aldatan bu gizli varlıkların ves-vesesidir. (Yaptığı kötü işleri insanlara) güzel göstermek, onları imandan, hayır ve iyilikten alıkoymak da bunların işlerindendir ki, Kur'an bu taifeye, İblis'in ve onun askerleri, zürriyeti, gurubunun; şeytan ve şeytanların niteliklerini vermiştir. Bu durum, Ör-neklendirmeye gerek duyulanı ayacak kadar Mckki ve Medeni sûrelerde çokça geçmektedir. Ayetlerin içeriği Kur'an'ın (ilk) dinleyicilerinin insan ve cinlerden oluşan "'ves-vâs" ve "hannâs"ın yaptığı İşleri bildiklerini göstermektedir.

Sûre çok önemli hedefleri ve eşsiz telkinleri içermektedir. Nefsin derinliklerinden ve gizli şer odaklarından gelmiş veya insanlardan kötülüğün dili ve hizmetçisi olanlardan kaynaklanmış olsa da (vesvese verenlerin) karakteristik özelliği; çeşitli korkuları, şer ve günah engellerini ortaya çıkarması; insanların birbirleriyle ilişkileri hususunda Önemli (olumsuz) neticelere sahip olması onların arasındaki hayır ve İyilik fikrine güven ve dayanışmayı, iç sükunet huzurunu bozmasıdır.

Bu durumlardan ve bunların müsebbiblerindcn :

-İnsanların sakındınimaları, dikkatlerinin çekilmesi ve işin iç yüzü hakkında haberdar edilmeleri,

-Vesvcsecilerden uzak durup onları terketmeye çağrılmaları,

- Hayır ve iyilik faktörlerinin baskın hale getirilmesi, insanların kendi aralarındaki ilişkilerini güzel ruh, iyi niyet, hüsn-ü zan ve güven esaslarına göre bina etmelerinin telkin edilmesi,

- Vesvcsecüerin körüklediği sû-i zanna teslim olmamak, koğucu ve dedikoducuların söyledikleri her kelimeye, yaydıkları her habere kulak asmamak,

- Bunların kurdukları tuzaklara ve planlara komplolara düşmemek gibi hususları içermektedir.

Felak sûresinde de olduğu gibi; bu sûrenin Mekke'de ve Medine'de indiği konusundaki rivayetlerde ihtilaf vardır. Nas sûresinin Medine'de indiğini zikreden rivayetler, o-nun Felak süresiyle birlikte Peygamber (s)'in sinirlenmesi olayı münasebetiyle indiğini belirtmektedir.

Bu sûre (Nâs) ile rivayet edilen sihir olayı arasında açık bir bağlantı görülmemektedir. Aksine her iki sûrenin de peşpeşe ve aynı veya yakın bir zaman zarfında indiği rivayeti (bahsi geçen) olayın doğruluk ihtimalini zayıflatmakta ve iki sûreyi bu olaydan uzaklaştırmakladır. Felak sûresinin Mckki olduğunu rivayet eden ve bizim biraz önce zikrettiğimiz sûre sıralama listeleri bu sûrenin Mekke'de nazil olduğunu rivayet etmiştir ki, bunlar sûre sıralama listelerinin çoğunda mevcuttur. Sûrenin üslûp ve ruhu. Özellikle içeriğinin umumi-kapsayici oluşu ve Peygamberin çağrısı karsısında kafirlerin takındığı tavra ait bir sahnenin yer alması bu görüşte karar kılmaya yöneltmekledir.

Şöyle ki, müşriklerin liderleri, gece gündüz Pcygambcr'in çağırışına karşı propaganda yapıyorlar, bazı dedikodular yayıyorlar, tuzaklar ve komplolar kuruyorlardı. Bu durumu birçok Mekki ayet anlatmıştır ki, bunların bazı örneklerini geçmiş daha önceki açıklamalar içerisinde ele almışlık. Bunlara ilave olarak, tercih edilen görüşe göre sûrede geçen "cinne" kelimesinin tavsif ettiği Şeytan ve îblis'in vesveseleri, kafirleri aldatıp saptırmaları, onlara inkarcı ve inatçı, düşmanca tavırlarını güzel göstermelerini anlatan birçok Mekki ve Medeni ayet vardır:

"(İblis) dedi: "Senin izzet ve şerefine ana olsun ki. onların tümünü azdıracağını. Yalnız on/ardan ihîaslı kulların hariç."5[5] (Sad33/82-83-)

"Şeytan, sizin düşmanınızda: Siz de ona düşman olun. O. (Şeytan) taraftar/arını ateşin halkından olmaya çağırır. " (Fatır 3516)

"Ad ve Semûd'u da (helak ettik) bu oturdukları yerlerden .size belli olmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları iş/eri süsleyip onları yo/dan çıkardı. Oysa bakıp ibret alabilir/erdi," (Ankebui29138)

"Ve de ki: 'Rabbim. şeytanların kötülüklerfnden sana sığınırım' ve onların yanıma uğramalarından sana sığınırım Rahhim." (Mümİnûn 23I97-9H)

"Meleklere: "Adem'e seede edin" demiştik: Secde ettiler, yalnız İblis etmedi. O. cinlerdendi. Rabbimin buyruğu dışına çıktı. Şimdi siz benden ayrı olarak onu ve onun neslini dostlar mı ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin diişnıanımzdır. Zalimler için ne kötü bir değiştirmedir bu." (Kelıf JSI50) 6[6]

Cin Meselesi

"Cinne" kelimesinin ilk kez geçmesinden Ötürü diyoruz ki, bu kelime ve bunun "cinn" ve

5[5] Bü iki ayet Adem ve İblis kıssasının anlatıldığı ayetlerdendir.

6[6] İzzet Derveze, et-tefsiru’l-hadis, Ekin Yayınları: 1/216-218.

"cenin" gibi bazı lafzi benzerleri ve lürcvlcri Arap dilinde kapalılık ve gi/.lilik anlamlarını taşımaktadır. Bu durum "cinn" ve "cinler"c nisbcllc, gizli, kapalı ve görülmeyen (varlık) mefhumunun, İslam'dan önceki Arapların zihninde yerleşmiş bir kavram olduğunu doğrulamaktadır. "Cin" isminin kullanımının, sözlük anlamından iktibas edilmiş olduğunu söylemek doğru olabilir.

Arapların zihninde Allah'ın yarattığı varlıklardan bu gizli bir türün varolduğu anlayış ve inancı yerleştikten sonra, güzel-iyi varlıklara karşı, kötü ve korkutucu varlıkların varolduğu Arap olmayan bazı toplumların ve Ehl-i Kilab'ın inandığı bir durumdu: bu i-nanç onlara geçii ve onların dilinde "cinler" biçiminde özel bir ad haline geldi.

Kur'an'da ilkin cinler ve onların mahiyetleri hakkında , sonra da bu inancın Araplar arasına sızması hakkında birçok ayet yer almaktadır:

Cinlerin mahiyetine ilişkin bilgilerin özeli şudur: Hicr Sûresi 15/27. ayetin ifade cltiği üzere onlar ateşten yaratılmışlardır. "Cinn'e gelince, onu da daha önce nüfuz eden kavurucu ateşten yarattık." Bunların sözlerin; anlatan Cin sûresi 72/1 1. ayetin belirttiği üzere cinler guruplar ve sınıflar halindedirler. 'Bize gelince, bizden iyiler de var ve bizden başka türlü olan da var. Biz çeşitli yollara ayrıldık." Biraz önce zikrettiğimiz Sâd ve Kchf sûrelerindeki ayetlerin ifade ettiği üzere onlardan bazıları insanlara vesvese veren ve onlara şer ve günahı, Allah'a karşı isyanı güzel gösteren İblis ve zürriyelinin grubudur. Şuara 26/221-223 ayetlerinin ifade etliği üzere bazıları insanlara gelirler ve onlara birtakım söz, haber ve düşünceler ilkâ ederler. "Şeytanların kime ineceğim' size bildireyim mi? Onlar her günahkar yalancıya inerler, onlar kulak verirler, çokları da yalan söylerler1' (Cin süresi 7218-9) ayetlerinin belirttiği üzere bazıları göklere tırmanır ve gizlice (bazı haberleri) dinlemeye çalışiriar: "Ve biz onun dinlemeye mahsus oturma yerlerinde otururduk. Artık şimdi kim dinlemek istese, kendisini gözetleyen bir ışın bulur. Bilmiyorum, bununla yeryüzündekİlere kötülük mü yapılmak İstendi yoksa Rahleri onları doğruya mı İletmek diledi."

İster mahiyetleri ve yaptıkları işleri hakkında olsun isterse de Arapların onlar hakkındaki inançlarına ilişkin olsun, Kur'an'in cinler hakkında ortaya koyduğu tablo, onların, gizli, görülmeyen, normalde maddeleri hissedilmeyen, korku ve ürperti vererek insanların düşünce ve hareketlerini zararlı ve bozguncu bir biçimde etkileyerek onlara musallat olan fevkalade güçlü varlıklar olduğu biçimindedir. Onlar'dan Allah'a iman e-den ve CTndan korkanlar bunun dışındadır.

Bu tablo, meleklere ilişkin Kuranı tablonun bazı çizgileriyle birleşmekle ve bazıları ile ayrı düşmektedir. Onlar (melekler ve cinler) gizlilik, maddi olmama, ve üstün kudrel itibariyle aynı durumdadırlar. (Öte yandan) ateşten yaratılmaları, korku ve endişeye sebep olup şer ve eziyet kaynağı olmaları, serleri ve Allah'a karşı isyanları dolayısıyla onların çoğunluğunun Allah'ın gazab ve cezasına uğramaları, kötü niyet, çirkin düşünce ve sapık ahlâk sahipleri ile

ilişki ve yardımlaşmaları (gibi) yönlerden ise (cinler meleklerden) ayrılmakladırlar. Zira Melekler, huzur ve sükunet sebebi, güven, iyilik, yardım ve ümit kaynağıdır: Onlar Allah tarafından seçilmiş ve O'nıın nezdinde ikram edilmiş varlıklardır. Onlar, Allah'a hizmet ederler, O'nun ismini teşbih ederler, O'nun emrine boyun eğerler ve O'na saygı gösterirler. Aynı zamanda Allah katında saygın konumu olan nebi ve Rasuller ile ilişkileri de vardır.

Bazı cinler Hz. Süleyman'ın emri altına verilmişti. Bunlar, O'nun istediği gibi çalışıyorlar ve insanların yaptıkları işlerden daha büyük zor işleri yapıyorlardı:

"Süleyman'a da sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü bir aylık (mesafe) olan rüzgarı boyun eğdirdik ve onun için katran kaynağını da akıttık. Rabbinin ismiyle cinlerin bir kısmı, onun önünde çalışırlardı. Onlardan kim buyruğumuzdan sapsa. ona alevli azabı tattırıldık. O'na dilediği gibi kaleler, heykeller, havuzlar kadar (geniş) leğen/er, sabit kazanlar yaparlardı." (Sehe 34/12-/3)

"Biz rüzgarı O'na boyun eğdirdik. Onun buyruğuyla, onun istediği yere tattı tatlı akıp giderlerdi. Ve şeytanları her bina ustasını ve dalgıç ve zincirle birbirine bağlanmış başkalarım (boyun eğdirirdı'k.)" (Sac! 38/36-38)

Bazıları ise Peygamber (s)'den Kıır'an dinlemiş ve ona iman etmişler, bunlar kendi kavimlerine tebliğci ve uyarıcı olarak gitmişlerdir.

"De ki: cinlerden bir topluluğun Kıır'an dinleyip şöyle dedikleri bana va/ıvo/ıındu. 'Biz harikulade bir Kur'an dinledik. Doğru yola iletiyor, ona inandık. Artık Rabb/nıize hiçbir kimseyi ortak koşmayacağız. (Cinn 7211-2)

"Bir zamanlar, cinlerden bir topluluğu Kıır'an dinlemek üzere sana yöneltmiştik. O'na geldiklerinde (birbirlerine) "susun" dediler. (Okuma) bitirilince de uyarıcılar olarak kavimlerine döndüler: Ey kavmimiz, dedi/er, biz Musa'dan sonra indirilen kendinden öncekini doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola götüren bir kitap dinledik." (Ahkaf 46/29-30)

Cinler efe tıpkı ahiret hayalında dünyadaki işlemiş oldukları amellerine uygun olan, cennel-cehenncm, saygınlık rüsvalık gibi, insanların tabi oldukları hallere maruz kalacaklardır:

"Andolsun, cehennem içinde birçok cin ve insan yarattık ki. kalpleri var, fakat onlarla anlamazlar, göz/eri var. fakat onlarla görmezler, kulakları var fakat onlarla işitmezler, işte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapık... Ve işte gafiller onlardır!" {Araf 71179)

"Ey kavmimiz, Allah'ın davetçisine uyun ve O'jici inanın ki, (Allah) günahlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acı azahclan korusun." (Ahkaf 46131) Bütün bunlarla birlikte oniar, olağan olarak görülmesi mümkün olmayan ve şekli algılanamayan gizli varlıklardır; "Ey Ademoğullan. şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerinizi soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de bir belaya düşürmesin' Çünkü O ve kabilesi sizin

onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz şeytanları inanmayanların dostları yaptık" (Araf'7/27)[7[7]](İslam öncesindeki) Arapların cinlerle ilgili inançlarına dair Kur'an'daki ayetlerin özeli, onların, cinicr ile Allah arasında nesep ve akrabalık olduğuna inanmalarıdır. Bu hususu Sallat 37/1.S8. ayet söyle hcliri-m ektedir:

"Allah ile cinler arasında bir nesep uydurdular. Oysa cinler de kendilerinin getirileceklerini bilmişlerdir."

Bu Araplar cinlere yönelerek, bunlara ibadet ve dua ederlerken Allah'a ortak koşuyorlardı. Sebc sûresinde bu ifade edilmektedir:

''(Melekler) derler ki: "Sen yücesin, bizim velimiz onlar değil, sensin. Hayır, onlar cinlere tapıyorlardı. Çokları onlara inanıyorlardı." (Sebe 34/41)

Cinleri korku ve şer kaynağı olarak kabul ediyorlar ve şerlerinden korunmak için onlara sığınıyorlardı: "Doğrusu insanlardan bazı erkekler, cinlerden bazı erkeklere sığınırlardı da onların şımarıklığı arttırılırdı." (Cin 72/6)

Cahiliye dönemi Arapları'nın inançlarına göre cinler insanların akıllarını karıştırıyorlardı. Cinlenme (cünûn:delirme) ve cinnet emareleri bu yüzden meydana geliyordu.

"Yoksa "onda bir delilik var" mı diyorlar? Hayır, o kendilerine hakkı getirdi fakat çokları haktan hoşlanmıyorlar". (Müminim 23/70)

(Onların inancına göre) cinler insanlara geliyorlar, onlara bazı şeyler fısıldıyorlar ve İnsanların içlerine vesvese düşürüyorlardt.

"O Kur'an kovulmuş Şeytanın sözü değildir". (Tekvir 81/25) "O'nu şeytanlar (cinler) indirmedi". (Şuara26/210)

"Çünkü onlar, şeytanları Allah'tan başka dostlar tuttular ve kendilerini de doğru yolda olduklarını sanıyorlar". (Araf 7/30)

Melekler hakkında söylediklerimiz cinler hakkında da geçerlidir. İnsanların akıllan onların boyutunu idrak edemese de, cinlerin varlığı Allah'ın kudret çerçevesi içerisindedir. Bunu tasdik/kabul, İmani, ve gaybî bir zorunluluktur. Çünkü bu konudaki Kur'an nasları kesindir.

Mahiyet, akaid ve tablolar, cinlerin anlatılması ilahi vahye nisbel edilen yahudi ve hristiyan kitaplarında yer almamıştır. Nitekim aynı durum melekler için de geçerlidir. Bu yüzden bu üslûp da yine sadece Kur'an'ın özclliklerindcndir.

Arapların cinler hakkındaki inançları ve bunlara ilişkin zihinlerinde oluşan tablolar belki de

---

[7[7]] Ahkâf ve Cin sûrelerindeki, daha önce belirttiğimiz cinlerden bir gurubun Peygamber (s)'den Kur'an din-fediğini belirten ayetler. Peygamber onları görmeksizin, cinlerin Peygamberi görüp dinlediklerini ifade etmektedir..

(Kur'an'ın) bu özelliğinin hikmetinden kaynaklanmaktadır. Nitekim melekler açısından da aynı durum söz konusudur. Her halükarda şurası da dikkat çekmeğe değfcr bir durumdur ki, Kur'an, anlatıldığı gibi cinleri anlatmakta, bahsedildiği gibi onlardan bahsetmekte, Arapların inandıkları ve varlığını kabul etlikleri mahlukat ve varlıkları ancak o konuda nakledilenlere yakın bir biçimde bildirmektedir. Bu husus, cinlere ilişkin aktarılanların tamamı hakkında önemli bir tespittir. Çünkü bilinen ve tanınan hirşey hakkında konuşmak açıkça görüldüğü gibi etki ve nüfuz yönünden daha kuvvetlidir.

Öyle anlaşılıyor ki, cinler, şeytanlar ve İblis hakkında varid olan menfur Kur'an luh-lolan ve sözün akışı içerisinde kafirlere yöneltilen hücumlar Arapların zihinlerinde bulunan anlayışla bağlantılıdır. Bu işlerin haktan sapmak, kibir taslamak, günah ve çirkinlikler İçerisine batmak, Allah'ın davetinden yüz çevirmek olduğunu (bu eylemlerin de) kendilerine yönelik sapma belirtilerinden birisi olarak onların telkin ve vesveselerinden kaynaklandığını ortaya koymak ve bu işte rezillik ve rüsvalık; bulunduğundan ötürü onlardan etkilenmekten sakındırmak tarzındadır. Bu yüzden kelam (ayetler) kuvvetli, bağlayıcı ve ezici bir biçimde gelmekledir. Bu durum; Kur'an bedellerini ve İslami davetin esaslarını kökleştirme vesilelerinden biridir.

Cinlerin Kur'an dinlediklerini Peygamber (s)"e haber veren Cin ve Ahkaf sûrelerin-deki ayetler Kur'an'ı dinleyen cinlerin Allah'ın varolduğuna inananlardan olduklarını ifade etmekledir.

"De ki: Cinlerden bir topluluğun Kur'an dı'nley'p şöyle dedikleri bana vahynlundtı; "Biz harikulade bir Kur'an dinledik. Doğru yola •,eliyor, ona inandık. Artık Rabbimize hiç kimseyi ortak koşmayacağız. Doğrusu Rabbimizin şanı yücedir. O. eş ye çocuk edin-memistir. Meğer bizim beyinsiz (iblis veya kafir cin), Allah hakkında saçma şeyler söylüyormuş." (Cin 72/1-4) ayetlerinde bu görülmektedir. Ahkaf süresindeki ayetler ise daha önce zikrettiğimiz üzere, Kur'an dinleyenlerinin Musa dinine bağlı olanlardan olduklarını ifade etmektedir. (Cin süresindeki) birinci tablo bir açıdan müşrik Arapların inançları ile bir başka açıdan da hristiyanların akidesi ile ilişkilidir.

Görülen o ki, Arapların zihinlerinde korkunç biçimleri olan musevi, hristiyan ve müşrik cinlerin. Peygamber (s)'i Kur'an okurken dinlediklerinde, O'nun risaleline iman ettiklerini haber vermek suretiyle, Hz. Muhammed (s)'in risaletinin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Sözü uzun tutan bazı müfessirler cinlerin mahiyetleri hakkında fazlaca teferruata daldılar ve onlara ilişkin bu şekilde çeşitli sözler söylediler-'[8][8] ki bunların çoğu sağlam olmayan sözlerdir. Kur'an cinlerden sadece kötü yönlerini kınama, uyarma, öğüt, rîsalcti destekleme ve örnek verme amacı ile bahsettikten ve onların imani-gaybî varlıklar olduğu belirttikten sonra, bu hususta ancak Kur'an ve sahih-sabit nebevi .sünnetteki veriler çerçevesinde

[8][8] Konu ile ilgili Örnekler için bkz. el-Kur'anül Mecid Kitabımız, s.242 vd. 222

konuşmak doğru olacaktır. Çünkü, cinler hakkında sözü uzatmaya herhangi bir lüzum olmaması bir tarafa, gerekli olan, bir yönden sözkonusu hedefi gözetmek bir yönden de Kur'an'ın durduğu sınırda durmaktır. Bu konuda sözü uzatmak (bahsedilen) çerçeveden çıkartır. 9[9]

9[9] İzzet Derveze, et-tefsiru'l-hadis, Ekin Yayınları: 1/218-222.